
0067373XXXX

ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M.DCCC.LXVIII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE STILTINGO, JOANNE LIMPENO,
CONSTANTINO SUYSKENO, JOANNE PERIERO

E SOCIETATE JESU PRESBYTERIS THEOLOGIS

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

SEPTEMBRIS TOMUS TERTIUS

QUO DIES SEPTIMUS, OCTAVUS, NONUS, DECIMUS ET UNDECIMUS CONTINENTUR

CUM DISSERTATIONE PRÆVIA DE TEMPORE NATALI S. GREGORII NAZIANZENI, AUCTORE JOANNE STILTINGO.

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALME BIBLIOPOLAM

1868

MARIÆ CHRISTINÆ

REGIÆ PRINCIPI HUNGARIÆ, BOHEMIÆ,
HIEROSOLYMÆ ETC.,

ARCHIDUCI

DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, LUXEMBURGI, GELDRIÆ, STYRIÆ CARINTHIÆ CARNIOLIÆ, MEDIOLANI etc., COMITI FLANDRIÆ HANNONIÆ, NAMURCI, TYROLIS, etc., etc.

Tanto jucundior nobis semper accidit, **SERENISSIMA ARCHIDUX**, perpetua illa ac Regia munificentia, qua Opus nostrum de Actis Sanctorum constanter promovere numquam destitit Augustissima Mater Tua, Magna Maria Teresia Romanorum Imperatrix, Hungariæ et Bohemiæ Regina, Domina nostra vere Clementissima, quanto utilius honestiusque existimamus Vitas Sanctorum iis offerre Principibus, qui Sanctos imitari a tenella ætate docentur, quique eorum exempla non solum sibi legenda, sed etiam sequenda proponunt ætate maturiore. Tales fuisse omnes nostri temporis Archiduces, in Aula Viennensi natas et educatas, pluribus verbis ostendimus, quando primum Septembris tomum Serenissimæ Archiduci Sorori Tuæ reverenter obtulimus. Neque porro cognovimus tam impudentem laudum Austriacarum obtrectatorem, ut ex omni numero laudatissimarum Archiducum vel unam assignare præsumat, cujus suavitatem, integritatem, pietatem, sanctitatem non cogatur agnoscere. Itaque, si *beatus* est, *qui loquitur in aurem audientem*, ut Sacræ testantur Litteræ, felices merito nos credimus, quod Acta Sanctorum perferre liceat ad Aulam Viennensem, sedulam Sanctorum imitatricem. Si qui vero imperiti credunt sanctitati locum non esse in Regum palatiis, iis nequaquam assentiri possumus. Innumera enim exempla ostendunt, multas Principum Aulas non caruisse sanctitatis gloria, nec omnes in solitudinibus vixisse aut in monasteriis, quos ut Sanctos celebrat ac veneratur Ecclesia Multos ex iis in Aulis Principum natos, educatos, defunctos, luculenter demonstrant tomi nostri, in quibus plurimorum Principum virorum et mulierum gesta enarrantur. Hic ipse tomus tertius Septembris, quem ad nutum Augustissimæ Matris Tuæ debita cum veneratione Tibi offerimus, **SERENISSIMA ARCHIDUX**, Principem exhibet in aula imperatoria natam et educatam, Imperatoris neptem, Imperatoris filiam Imperatoris sororem, Imperatoris conjugem, virginem tamen, eamdemque jam ante nuptias Imperatricem : *Pulcheriam* dico, eximiis virtutum ornamentis ac sanctitatis gloria longe illustriorem, quam omnibus honorum titulis modo enumeratis. Quare, cum morum integritas ac sanctitas in multis Regum palatiis amata fuerit ac desiderata, illaque præsertim apud Religiosissimos Majores et Parentes Tuos maximo semper fuerit in pretio, eadem fiducia, qua aliorum Sanctorum virtutes in aliis tomis imitandas proposuimus, unam ex hoc tomo seligendam censuimus Sanctam,

tur glorioso illo nomine, si consideretur tempus, quo præcipuam in Aula auctoritatem habuit Sancta: nam et ipse Theodosius Imperator et sorores ipsius Arcadia et Marina eodem cum *Pulcheria* florebant pietatis ac sanctitatis studio. Non possumus hic dissimulare, SERENISSIMA ARCHIDUX, Aulam Viennensem a multis quoque sanctitatis titulo honorari; nec immerito frequenter vocari *Aulam Sanctam*. Quidni enim *Sancta* nominetur Aula illa, in qua regnat fides, justitia, clementia, temperantia, castitas; cujus Principes ornati sunt misericordia, prudentia, fortitudine, aliisque virtutibus Christianis; ubi pietas et sanctitas in excelso sedent solio, ipsisque leges præscribunt Legislatoribus? Tam sublimis hæc et solida Principum Christianorum est gloria, qua Augustissimorum Progenitorum Tuorum memoria commendatur, quamque Religiosissimi Parentes Tui jure quasi hereditario una cum regnis et Imperio studiose sibi vindicarunt, ut non dubitemus libere edicere, nulla alia re ornatiorem feliciorem que videri Augustam Domum Tuam, quam eximia illa Christianæ pietatis ac sanctitatis cura, quæ tam constanter sedem in illa fixit stabilem. Celebrent alii incomparabilem Domus Austriacæ splendorem, quod Romanos habuerit Imperatores longe plures, quam ulla alia domus, sive in Occidentali sive in Orientali imperio, quodque primum orbis solium tribus seculis sine interruptione occupaverit. Alii accuratius expendant, quantam mereatur gloriam Augustissima Domus Tua, quod formidabili Turcarum potentiæ, semper latius grassanti, et novas perpetuo occupanti provincias, simulatque ad limites ditionum Austriacarum pervenerat, firmissimum se murum opposuerit, tamque fortiter cum illo Christiani nominis hoste duobus jam seculis decertaverit, ut, qui olim Viennam et Græcium libere excurrebat, modo nihil in tota Hungaria, Slavonia, Transilvania possideat. Enumerent illi relatas victorias, urbes expugnatas, cæsorum hostium multitudinem, indeque tuto inferant, bellicæ fortitudinis laudem, si cui debetur Principi, quam maxime Majoribus Tuis esse debitam. Hæc aliaque plura Majorum Tuorum decora libenter agnoscimus, SERENISSIMA DOMINA NOSTRA: quin et maximi facimus Heroum illorum facinora, quia ex norma Christianæ pietatis sunt patrata. Verum sicut *S. Pulcheriam* Alexandro Magno, Julio Cæsare, aliisque omnibus infidelium heroibus longe feliciorem et gloriosiorem novimus, quia pietate et morum sanctitate ad solidam felicitatem veramque gloriam sibi viam aperuit; ita sanctitatis curam aliis omnibus Principum ornamentis præponendam existimamus. Liceat igitur gratulari, ortam Te esse Majoribus et Genitoribus tanta pietate conspicuis; Te educari in Aula tam Sancta, sub oculis tantorum Parentum, tantaque cura et diligentia ad pietatem informari; Te ea modo in tenera ætate Austriacæ pietatis dare specimina, ut non possimus non sperare, Te crescentibus annis ad excelsum virtutis culmen evasuram. Huc Te vocat sancta Imperatrix *Pulcheria*. Huc suis exemplis Te trahunt, qui longo ordine præcesserunt, Præclarissimi Majores. Huc sedulis monitionibus diligentique cura Te impellunt Augustissimi Genitores. In sublimi demum illo Christianæ perfectionis fastigio Te comitem habere desiderant, quotquot vivunt Archiduces. Nos vero, dum tomum hunc devotissimo animo Tibi, SERENISSIMA ARCHIDUX, offerimus, rogamus Divinam Clementiam, ut quam diutissime Te cum Augustissimis Parentibus, et cum Serenissimis Fratribus ac Sororibus incolumem conservare, bonisque omnibus cumulare dignetur.

SERENISSIMA ARCHIDUX

SERENITATIS TUÆ ARCHIDUCALIS

Devotissimi Clientes

JOANNES STILTINGUS

JOANNES LIMPENUS

CONSTANTINUS SUYSKENUS

JOANNES PERIERUS

Societatis Jesu.

SYNOPSIS

TOMI TERTII

DE ACTIS SANCTORUM

SEPTEMBRIS

Hic tomus totius Operis quadragesimus primus quinque dies percurrit, videlicet septimum et quatuor sequentes Septembris. Sancti vero hisce diebus dantur centum circiter et sexaginta præter anonymos aliquot. Tomo præfigitur Dissertatio de tempore natali S. Gregorii Nazianzeni. Occasionem huic disputationi præbuerunt Acta S. Paphnutii episcopi inferius memorandi, in quibus agendum fuit de continentia sacerdotum, qui ante Ordines sacros illigati erant conjugio. Nam Tillemontius, quem de more secuti sunt alii quidam neoterici, eum Nazianzeno attribuit annum natalem, quo pater ipsius Gregorius jam erat episcopus, et consequenter contendit patrem Gregorium tempore sacerdotii liberos genuisse. Hanc autem opinionem, ex unico versiculo Græco leviter assertam, non modo sanctis Patribus contrariam, et rectæ chronotaxi repugnantem, sed omni quoque fundamento destitutam ostendimus. Hisce præmissis, Sanctos in hoc tomo datos recensere incipio.

EX STATU ECCLESIASTICO.

In hoc statu primos memoro duos Pontifices Romanos, *Sergium I*, et *Hilarum*, quorum gesta Commentariis historicis prolixe satis illustrata sunt; nec prætermissæ incidentes aliquot controversiæ, cum chronologicæ tum historicæ. De aliis non paucis Italicæ episcopis in hoc tomo disseruimus. Præ ceteris notior est *Joannes Laudensis*, discipulus B. Petri Damiani, deinde generalis Prior Fontis Avellanæ, ac demum episcopus Eugubinus. Gemina hujus Sancti Vita ex Mss. codicibus nunc primum producitur, altera a sodali et discipulo Sancti fideliter scripta, altera serius exarata. Gesta quoque et eruditio *Joannis*, gestorum chronotaxis, corporis incorrupti elevatio ac miracula diligenter examinata sunt et illustrata. Non æque nota et certa sunt gesta *Grati* aut *Gradi* Augustæ Prætoriæ episcopi. Acta quidem aliqua fuerunt composita, sed ea aperte fabulosa. Ex illis porro Actis recentiores quidam scriptores seculis VIII et IX floruisse crediderunt : alii *Gratum* retulerunt ad seculum VII : at nos eum seculo V vixisse existimamus. Occasione *Grati* breviter actum est de *Gallo* ejusdem civitatis episcopo, quem anno 546 obiisse ex vetusto ostendimus epitaphio; licet alii eumdem ad seculum IX et ad XI perperam remiserint. *Ugo* Volaterranus in Tuscia episcopus etiam aliquot disquisitionibus occasionem præbuit : Vita et gloria posthuma ejusdem ex monumentis Volaterrentibus sunt data. *Agabii* Novariensis gesta breviter collecta. *Æmilianum* Vercellensem a Sancto synonymo distinximus. Accedunt *Sinotus*, verisimiliter secundus ecclesiæ Capuanæ episcopus, sed parum notus : *Pamphilus* eidem ecclesiæ attributus, cujus cultus utcumque probatus ; et *Ventura* presbyter, in agro Tifernensi cæsus, quem Tifernenses in Umbria colunt ut martyrem. In Sicilia *Cosmas* ut archiepiscopus Africanus apud Panormitanos colitur. Gallia varios dedit episcopos sanctitate magis memorabiles, quam Actis exacte scriptis. Acta *Evurtii* Aurelianensis data quidem sunt, quia aliqua forsan vera continent ; at magna ex parte fabulosa esse agnoscimus. Data item Acta translationis geminæ, et alia inventionis corporis diu absconditi. Vitæ *S. Alpini* Catalaunensis, altera brevior, altera prolixior, suis quoque mendis non carent : hinc de gestis *Alpini* disputatum ad corrigendos Actorum errores. Hisce melior est vita *S. Stephani*, ex Ordine Cartusiano ad Diensem episcopatum promoti, licet ne hæc quidem suis careat nævis, præsertim prolixior, quæ stylo soluto scripta est ex breviore metrica. Utraque edito est, uti et epistola episcoporum provincia Viennensis ad Gregorium IX, in qua plurima miracula fideliter enarrantur. Gesta *Patientis* episcopi Lugdunensis, *Verani* Vinciensis, *Viventii* Remensis, et *Salvii* Albigensis collecta sunt ex variis et illustrata, prout etiam factum est de *Gauzlino* et de *Bodone*, episcopis Tullensibus in Lotharingia, de *Eunucio* Noviodunensi, *Augustale* Arelatensi, et *Marcello* episcopo martyre in territorio Aniciensi : at de tribus posterioribus pauca fuerunt colligenda. Ad statum ecclesiasticum quoque pertinere credimus *Clodoaldum* e regia Francorum

stirpe

stirpe presbyterum, quamvis aliqui hunc eremitam faciant et deinde monachum. Vita ipsius edita est; at erroribus aliquot videtur fœdata. Longe melior et prolixior est Vita *Corbiniani* episcopi Frisingensis in Bavaria : illamque variis observationibus elucidatam dedimus. *Audomari* Taruanensis in Belgio episcopi tres dedimus Vitas, quod prima, quæ ceteris antiquior est, non omnia videatur complecti gesta. *Theodardi* item Trajectensis episcopi et martyris varias edidimus Vitas, quarum prima hactenus erat inedita. *Alchmundus* et *Tilberhtus* episcopi fuerunt Hagustaldenses in Anglia, de quorum gestis disputatum, dataque corporum translatio cum miraculis. De *Eunano* Raphoæ in Hibernia episcopo pauca innotuerunt. De *Paphnutio* episcopo incertæ civitatis in Ægypto aliqua fuerunt enarranda, plura disputanda.

EX STATU MONASTICO.

Primum hic pono *S. Nicolaum Tolentinatem*, Ordinis Eremitici Augustiniani presbyterum, præclaris gestis et innumeris miraculis illustrissimum. Vita prima non quidem admodum prolixa est, sed rectius scripta, quam critici aliqui voluerunt. Edita quoque Vita altera, et gloria Sancti posthuma fuse et diligenter illustrata. *Petrus de Chavanon* Canonicus Regularis Augustiniani Ordinis, Piperaci in Arvenia, gestis claruit et miraculis. Vita quoque accurate scripta est. Inter abbates Actis conscriptis et hic elucidatis clari sunt *Adelphius* Romaricensis in Lotharingia, et *Elias*, cognomento *Spelæotes*, sive *speluncæ habitator*, in Calabria. Utriusque Vita scriptorem habet Sancto contemporaneum. *Adelphii* altera quoque Vita edita, uti et translatio corporis. *Eliæ* vero Acta nunc primum Græce ac Latine ex Mss. edita. Sanctus hic parum hactenus erat cognitus, et cum altero synonymo a variis confusus. Verum ex Vita dissipantur hæ tenebræ. Accedunt alii abbates, quorum gesta minus prolixe exarata, nimirum *Thomas* Farfensis in Sabinis, *Almirus*, *Alneus* et *Ulfacius* in provincia Cenomanensi, et *Kieranus* seu *Queranus* Cluainmic-noisensis in Hibernia. *Ulfacii* nulla inventa est Vita : *Querani* Vita ut fabulosa est prætermissa, At utriusque gesta aliunde collecta et illustrata. Inter eremitas est *Barypsabas* martyr in Oriente. Hujus Acta Græca, licet videantur fabulosa, sunt edita. Eaque occasione inquisitum, utrum videatur aliquid Sanguinis Christi Domini in terris remansisse : nam de eo aliquid a *Barypsaba* conservatum asserunt Græci. *Bertellini* seu *Beccelini* eremitæ in Anglia nihilo meliora sunt Acta. *Tutius* in territorio Aquilano et *Onnenus* in Britannia Armorica vix noti sunt. *Odgerus* diaconus prope Ruræmundam in Belgio defunctus solitariis quoque annumerari potest. Ad statum monasticum demum spectant duo Beati, *Merbodus* sive *Marbedo* presbyter Ordinis Benedictini et martyr; ac *Joannes Salernitanus*, Ordinis prædicatorum, cujus Vita data.

EX STATU SECULARI.

Notissimus est *Adrianus* martyr, cujus Acta Græca cum interpretatione Latina edidimus, et contra nimias censuras utcumque vindicavimus. Diligenter quoque actum est de reliquiis hujus Sancti, qui Gerardi-Monte in Belgio multis claruit miraculis, magnoque etiamnum peregrinorum concursu honoratur. Occasione *Adriani* de *Natalia* quoque ipsius conjuge disputatum. Græca item Acta *Sazontis* M. Pompeiopoli in Cilicia et *Severiani* Sebastiæ passi, ex Mss. sunt data et illustrata. Latina Acta *Anastasii* M. Salonæ in Dalmatia coronati, ac *Felicis* et *Regulæ* similiter data sunt et examinata. *Eupsychium* M. ab altero synonymo distinctum habet Cæsarea Cappadociæ; *Joannem*, edicto Diocletiani lacerato celebrem, clarosque in aulo imperatoris *Dorotheum* et *Gorgonium* Nicomedia; *Eusebium*, *Nestabum*, *Zenonem* et *Nestorem* Gaza Palæstinæ; *Nemesianum*, *Felicem*, *Lucium*, et horum Socios nominatim a S. Cypriano laudatos, Africa; *Prothum* et *Hyacinthum*, celebritate cultus magis quam Actorum fide notos, Roma ipsa; ac denique alios non paucos, partim martyres, partim confessores, quorum gesta minus sunt nota, in variis provinciis Italiæ, Galliæ, Hispaniæ atque Orientis assignabit index Sanctorum tomo præfixus.

EX FEMINEO SEXU.

Inter Sanctas mulieres primam recenseo *Pulcheriam* imperatricem et virginem, quarumlibet virtutum splendore illustrem, et defensione fidei Catholicæ contra hæreticos Nestorianos Eutychianosque celeberrimam, cujus præclara gesta Commentario historico relata sunt et illustrata. In Bithynia passæ sunt et coronatæ martyrio *Menodora*, *Metrodora* et *Nymphodora* sorores virgines. Ægyptum celebri ac mira pœnitentia illustravit *Theodora* Alexandrina, cujus tamen Acta, utpote nimis fabulosa, edere noluimus. Abbatissæ quatuor in diversis provinciis repertæ, nimirum *Madelberta* virgo Malbodii in Hannonia; *Wilfrida* seu *Vulfridis* in Anglia; *Seraphina* vidua Pisauri in ducatu Urbinate, et *Sperandea* virgo Cinguli in Piceno, sive in Marchia Anconitana. Celebris in Burgundia prope veterem Alesiam est *Regina* virgo et martyr. Hujus Acta quidem sunt suspecta, sed gloria posthuma ex corporis translatione et miraculis elucescit. Solo fere cultu innotescunt virgines sequentes, *Grimonia* Capellæ in Picardia, Gallis quoque martyrologis ignota; *Osmanna* in abbatia S. Dionysii Parisiensis agri; *Carissima* Albigæ in Occitania; et *Belina* apud Lingones in Campania. Paulo plura colligi potuerunt de *Comitissa*

Comitissa

mitissa nobili virgine Venetiis; cui et Beatæ titulus vindicatur.

Ceterum huic tomo præmittitur elogium Patris nostri Joannes Pinii, anno 1749, die 19 Maii pie defuncti: eaque occasione breviter respondetur Jacobo Laderchio, qui in Vita S. Ignatii per Pinium illustrata improbavit paucula ad S. Philippum Nerium spectantia.

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ

ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursumque Philippi III, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 2 *Decembris* 1692, *et* 19 *Julii* 1694, *Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas facta sit eligendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumcumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et Opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consueto suæ Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis: idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis parentibus litteris apparet: cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjectis;*

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche *facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum Opus, ex more nostræ Societatis (quod hisce attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum tertium de Actis Sanctorum Septembris, collectis et illustratis per Joannem Stiltingum, Joannem Limpenum, Constantinum Suyskenum, et Joannem Perierum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hasce, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Antverpiæ* 8 *Octobris* 1750.

PETRUS AMELOT.

SUMMA PRIVILEGII REGII

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Stiltingi e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorumdem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excudendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die 5 Octobris anno 1735.

Signat P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Stiltingus Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum tertium de Actis Sanctorum Septembris, meo permissu apud ipsum impressum publicet. Datum Antverpiæ 8 *Octobris* 1750.

APPROBATIO

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII

Acta Sanctorum contenta tomo tertio Septembris, collecta, digesta, commentariisque et observationibus illustrata a RR. PP. Joanne Stiltingo, Joanne Limpeno, Constantino Suyskeno, Joanne Pereiro, Societatis Jesu Presbyteris Theologis, uti et Elogium R. P. Joannis Pinii, ac Dissertatio de tempore natali S. Gregorii Nazianzeni, *quæ illis præfiguntur, non tantum admirandam horum Hagiographorum arguunt in ecclesiasticis et profanis historiis aut corrigendis, aut conciliandis, aut de caligine eruendis industriam : sed et rarum eorumdem idque argutum de Sanctorum quorumdam Vitis æquo minus exactis, aut fide dignis judicium, et elaboratissimum inter tot salebrosa, et spinosa veluti dumeta venerandæ antiquitatis indagandæ studium. Quare cum nihil a fide catholica, et bonis moribus alienum, sed plurima erudita in primis, præclara, et ex veteribus quarumcumque fere Gentium monumentis studiose conquisita contineant, quibus Sanctorum Fasti summe illustrantur, eadem Acta luce publica dignissima judico. Datum Antverpiæ 15 Septembris 1750.*

A. BRIERS

S. Theol. et SS. Canonum Licentiatus, cathed. Ecclesiæ Antverpiensis Canonicus Grad. et Archipresbyter, examinator Synodalis et librorum Censor.

PROTESTATIO AUCTORUM

Quod identidem protestati sunt decessores nostri in hoc de Actis Sanctorum Opere, se servatas velle Urbani Papæ VIII Constitutiones; neque suis, aliorumve huc relatis Commentariis aliud pondus tribui, quam sit historiæ, ab hominibus errori obnoxiis scriptæ : idem ante hunc tertium Tomum Septembris denuo protestamur.

ELOGIUM

JOANNES PINIUS OBIIT A°. MDCCXLIX.
P: JOANNES PINIUS S. I.
OBIIT XIX MAII, ANNO MDCCXLIX. ÆTATIS LXXI.
Hæc Pinii facies. Vitam cupis? Accipe; totum
Actis Sanctorum se dedit, atque Deo.
P: B: Bouttats sculp: 1749.

ELOGIUM

REVERENDI PATRIS

JOANNIS PINII

HAGIOGRAPHI SOCIETATIS JESU, ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ,

AUCTORE P. JOANNE PERIERO EJUSDEM SOCIETATIS PRESBYTERO.

CAPUT PRIMUM

Pinii natales, studia, ingressus in Societatem, et gesta usque ad accessum ad Museum Antverpiense.

Elogii hujus conscribendi causæ.

Quod ab annis circiter 35 de P. Daniele Papebrochio collega suo judicium tulit P. Joannes Pinius, cum illius elogium, præfixum tomo VI Junii, meditaretur, idem nos modo de ipsomet Pinio ferre possumus; nec cupidum esse scilicet laudum nostrarum, nec indigum. Etenim si vitæ ejus piissime transactæ seriem vel obiter memoria recolamus, tot virtutes mox occurrunt, tanta in earumdem exercitatione ad finem usque constantia, ut non possimus non habere spem firmam, ipsum ex Actis Sanctorum, quæ illustravit, ad Sanctorum migrasse contubernium, et immortalitatis gloria donatum, de humanis laudibus minime laborare: si autem in Opus nostrum oculos conjiciamus, lucubrationes se produnt eo numero, ea eruditione elaboratæ, ut dubitare nos non sinant, quin magni nominis famam apud eruditos æquosque rerum æstimatores sibi pepererit, ac proinde laudibus nostris neutiquam indigeat. At vero hic non tam considerandum est, *quid ipsi* (verba sunt Pinii præludentis ad elogium Papebrochii) *e laudibus nostris accedere possit ornamenti, quam quid nos deceat officii, si velimus (et sane velle debemus) ab ingrati animi vitio, quam longissime abesse.* Itaque cum Majorum nostrorum consuetudo, et ipsiusmet Pinii, certe id tum non præsentientis, sententia, nos impellant, ut viris de Museo bene meritis parentemus, gesta ejus ac virtutes præcipuas brevi et fideli elogio complectimur.

Pinii patria, parentes, frater et sorores;

2 Patriam habuit Gandavum, urbem Flandriæ primariam, ac pluribus præclarisque nominibus, et hæc inter fœcunditate ingeniorum, quibus respublica litteraria condecoratur, celeberrimam; diem natalem 13 Decembris anni 1678; parentes vero ornatissimum virum Joannem Pien, Concilii Flandriæ Jurisconsultum, Regiis dein confiscationibus et capituli cathedralis sancti Bavonis ærario præfectum, et Mariam Teresiam D'Hamere, conjuges, quorum pietas apud populares suos semper spectabilis exstitit, ac tum enituit maxime, cum non modo hunc primogenitum suum Joannem, sed et reliquam progeniem suam lubentes Deo consecrarunt, Ignatium, Mariam Catharinam et Annam Teresiam: Fuit illis quidem proles quinta, nomine Francisca, at hæc minima natu, prima nata est cœlo, et citius ad finem vitæ, quam ad rationis usum pervenit. Superstites sunt usque nunc Ignatius et Anna Teresia, Pinii nostri frater et soror, hæc Gandavi virgo Deo devota, ille Societatis nostræ sacerdos Romæ, quo, postquam sacram Theologiam docuisset Lovanii, vocatus est anno 1728 Theologus admodum reverendi Patris nostri Generalis, ac librorum censor. Plura de P. Ignatio Pinio, editis etiam libris claro, addi hic possent; imo, quamvis hujus loci non sit elogium ejus contexere, adderem plura de præstanti ejus ingenio, virtute et præclaris animi dotibus, nisi vererer, ne sic læderem viri modestissimi verecundiam. Illud sane permitterent, ne dicam exigerent, ejus in Museum nostrum merita, quod, vivo Fratre, juvit semper subministrando perutilia nobis instrumenta, atque alia præstando obsequia, et modo juvare pergit similiter. Redeo ad P. Joannem.

3 Is, postquam primam ætatulam sub tam piis parentibus

A parentibus traduxisset, jamque litterarum primis elementis sufficienter instructus videretur, missus est ad scholas Societatis nostræ informandus politioribus humanitatis artibus, et virtutum Christianarum morumque bonorum documentis. In utrisque profecit tantum, quantum sperare fas erat. Etenim cum esset juveni ingenium facile, quo lecta et a magistris prælecta mox perciperet, felix memoria, qua percepta retineret, sedulitas indefessa, qua ingenium et memoriam excoleret, in concertationibus scholasticis multum præcellebat sodalibus suis, et sub anni exitum primas numquam non præripiebat, etiam iis, qui in suprema classe Grammatices, quam anno unico absolvit, per biennium desudaverant. Cum autem indole esset ad bonum prona, eaque tum parentum tum magistrorum monitis et exemplis magis magisque excitaretur ad virtutem, hujus amor cum ætate in ipso accrevit adeo, ut ob singularem pietatem, modestiam et morum integritatem charus esset omnibus; donec tandem deliberare cœperit de vitæ statu post emensum studiorum curriculum eligendo. Mature ac prudenter status singulos considerantem incessit desiderium ingrediendi Societatem Jesu, ac posthabito, quod offerebatur, beneficio Ecclesiastico, mentem aperuit parentibus et provinciæ nostræ moderatoribus, ab illis haud gravate facultatem adeptus est, et ab his ut spei optimæ adolescens admissus.

studia humaniora in seculo, ingenium, pietas,

B

4 Itaque factus voti compos, Mechliniam, quo eum ardor suus impellebat, profectus, et, ad quem toto pectore anhelabat, ingressus est novitiatum die 30 Septembris anni 1696: ubi nihil prætermisit, ut omnes tironis optimi numeros impleret, ac solida vitæ religiosæ jaceret fundamenta; quo pacto eos in omni virtutum genere, in humilitate præsertim et obedientia, in amore castitatis ac paupertatis, in studio orationis, in accurata Regularum observantia, atque in zelo erga salutem proximi, progressus fecit, qui toto vitæ decursu ad aliorum exemplum et æmulationem in ipso enituerunt. Post evolutum tirocinii biennium ac nuncupata scholasticorum Societatis nostræ vota, Superiorum jussu Antverpiam contendit Philosophiæ placita excepturus, et his post biennum aliud non sine subtilis ingenii commendatione publice propugnatis, Hallas Deiparæ, ut more juniorum nostrorum politiores litteras, haustas in seculo, repeteret ac perficeret. Hic ille, utpote ad quaslibet artes scientiasque peridoneus, nec Latino sermone leviter instructus, brevi tempore in Grammaticæ, Poeticæ et Rhetoricæ artibus excelluit, ac proinde curas in id convertit, ut, quæ ante Græci idiomatis principia acceperat, excoleret et perpoliret.

et tirocinium in Societate. Studet Philosophiæ; repetit

C

5 Id ipsi non minus feliciter successisse, testatus est nobis per litteras senex Societatis nostræ sacerdos probus ac pius, et solus ex viginti quinque sociis, qui cum P. Joanne Pinio, anno eodem, Societati se manciparunt, in provincia superstes. Is paucis perstringens, qualis fuerit Pinius noster, cum secum habitaret in Hallensi oppido, notat sequentia: *Erat Græcæ linguæ peritus in paucis, adeo ut aptus esset sacris Bibliis Latinis Græce reddendis, et plerasque epistolas ad fratrem suum P. Ignatium Pinium destinandas concinnaret Græce.* At ne putes, ita arsisse in ipso amorem erga studia, ut refrigesceret pietas, præmittit laudatus senex etiam super hac testimonium, asseritque, eum fuisse *devotissimum, ac peculiari ardore incensum erga beatissimam Virginem Mariam*: cujus videlicet imago, ob innumera miracula et beneficia per universum Belgium et adjacentes regiones celeberrima, ingenti peregrinorum concursu honoratur in dicto Hallensi oppido. Denique idem prosequitur in hunc modum: *Singulis pene diebus recreationis* (dantur hujusmodi aliquoties per mensem, ne studiis obruantur) *Alsenbergam, duobus milliaribus ab Hallensi oppido dissitam, excurrebat veneraturus* (diversam a prænominata) *claram miraculis imaginem Dei Genitricis, in quam ferebatur affectu magno et tenero.*

humaniores litteras,

D

E

6 Tandem in pietate ac scientia ad eum gradum exercitato juventus primum Bruxellensis, deinde Antverpiensis committitur bonis artibus imbuenda; in quo munere tanta felicitate usus est, ut eximiam laudem referret tum apud nostros, tum apud externos, qui Viri doctrinam suspiciebant et sedulitatem. Loquuntur etiam hodie nostri seniores de industria ejus in concinnandis publicis scholarum exercitationibus, deque dexteritate in his ordinandis ac exsequendis per discipulos cum summo applausu eo confluentium omnis ordinis hominum, et de juventutis suæ progressu collætantium. Per hæc et hujusmodi ingenii sui ac dexteritatis specimina et per innatam in reliquis actionibus suavitatem, conjunctam cum gravitate minime affectata, auctoritatem et amorem sibi conciliabat apud discipulos, atque tenellos eorum animos, ita sibi devinctos, reddebat faciliores avidioresque ad imbibenda veræ pietatis virtutumque Christianarum principia, quæ nulla occasione neglecta ipsis instillabat assidue, quique primarius docentium in Societate scopus est et finis. Hunc autem ut attingeret Pinius, plurimum adjumenti attulit facultas dicendi stenue et eloquenter in exhortationibus, et mira persuadendi gratia, prout asseruit mihi sacerdos ex nostris, ejus quondam discipulus.

easque docet juventutem.

F

7 Postquam sese tam impigre et utiliter aliorum instructioni impenderat, Lovanium dirigitur sanctioribus Theologiæ studiis ipse instituendus; ubi, quemadmodum alibi semper, magnam sui apud alios æstimationem excitavit, in privatis ac publicis disputationibus præbens experimenta profundæ ac solidæ doctrinæ per annos quatuor, quorum tertio, Christi 1710 sacerdotio initiatus est die 20 Septembris. Porro revocet hic in memoriam

Theologiam docetur, et consecratur sacerdos;

A moriam lector, quod observavimus num. 5 de cura P. Pinii servandæ, dum studiis incumberet, augendæque pietatis, et eo altiorem ejus opinionem concipiat, quo majorem sese ejudem habere manifestarunt Superiores. Moris est in Societate, ut juniores sacerdotes singuli mox vel paulo post emensum Theologiæ cursum destinentur ad tertiæ Probationis domum, ut ibidem in solitudine per plures solito meditationes perque humiliationis ac pœnitentiæ exercitia probentur anni unius spatio, et sic resarciant, si quid, seu occasione frequentioris inter docendas litteras cum hominibus seculi conversationis, seu nimiæ ad proprium in scientiis progressum applicationis aut intensionis, decesserit ipsis ex primævo tirocinii fervore.

novitiis nostris instruendis adhibetur;

8 At vero idem ille spiritus fervor in P. Pinio inventus est accrevisse potius quam remisisse : ac proinde delectus est a moderatoribus, ut in alios etiam refunderet, quod tam studiose servaverat in se et auxerat. Patri Rectori Mechliniensis Collegii, cui simul novitiatus moderandi cura B incumbit, designatus est socius ad informandos tirones nostros vitæ religiosæ rudimentis et institutionibus ; quam provinciam obivit magna omnium approbatione. Reverebantur eum ita novitii, atque, prout mihi eorum unus retulit, ita diligebant, ut, quando post expletum annum Antverpiam vocatus est, non sine intimo doloris sensu et gemitibus ab ipso divelli potuerint. Fovebat illos, ut filios amantissimos ; defectus corrigebat severitate, mixta cum suavitate ; Regularum observantiam docebat exemplo potius quam verbis ; methodum orandi , meditandi, rudes instruendi in catechismis explicabat D ipsis labore indefesso et efficaci ; tales denique formabat, quales exigit institutum nostrum.

vocatur ad Museum.

9 Hisce occupationibus piis ac sanctis dum anno 1713 distineretur Pinius, grave Opus de Actis Sanctorum trium dumtaxat scriptorum humeris incumbebat (nam, qui quartus erat et senior, Papebrochius jam ab annis aliquot suos subtrahere coactus fuerat ob ætatem magnis laboribus ad extrema deductam) Baertii, Janningi et Sollerii, neque omnium æqualiter firmis. Baertius enim ætatis annum attigerat secundum supra sexagesimum, superaverat Janningus. Quapropter de novo substituendo sustentaculo est cogitatum : prudenti quidem et felici consilio : quandoquidem mense Januario anni 1716 Baertium, mense Octobri 1719 Janningum hemiplexia corripuerit, atque ambos, deinceps studiis ineptos, Museo cedere compulerit. Perlustrant itaque mente singulas provinciæ nostræ domos, juniorum præsertim sacerdotum dotes animi corporisque ponderant, incidunt tandem in Pinium, E tum annis circiter natum triginta quinque, virum offendunt valetudine firmum et robustum, ingenio acrem et perspicacem, judicio prudentem et consideratum, Latine et Græce instructum, studiorum et solitudinis amantem, atque, ut paucis omnia complectar, ad eruditos labores peridoneum. Hic hæret et quiescit eorum disquisitio, hunc sibi socium poscunt et impetrant. Præconceptam de se opinionem atque exspectationem cumulate implevit Pinius, plurimamque Museo operam contulit ac diuturnam.

CAPUT

A

CAPUT SECUNDUM

Ejus scripta

§ I. Lucubrationes Pinii præcipuæ in sex primis tomis mensis Julii.

Acta sanctorum Quam strenue Opus agressus sit, quamque impigre per annos triginta quinque continuarit, luculenter ostendunt tomi quatuordecim, quorum priores septem mensem Julium, sex alii Augustum constituunt, posterior vero Septembrem inchoat. Non detinebo te hic, studiose lector, prolixiore Sanctorum serie, quorum gesta
B eruderavit et illustravit Pinius ; tum ne immensum excurram, si singulos enumerem, tum ne, ut fere contingit in similibus, parum voluptatis afferam, vel, ut sæpenumero, haud parum fastidii. Aliorum tamen, qui de sociis Hagiographis elogia concinnarunt, vestigiis insistens seligam ex jam dictis tomis lucubrationes præcipuas, et in quibus eruditio ipsius et industria plurimum enituit ; reliquas verbo uno alterove generatim attigisse contentus, ac pro pleniori earum notitia ad Opus ipsum te remisisse.

in tomis Julii 11 Occurrit primum mensis Julii tomus primus et novi Hagiographi pro magna parte primus labor. In illo, quantum conjicio, ejus in linguis peritiam, atque ingenii judiciique robur ac mensuram periclitati sunt seniores collegæ ; sed et ipse, qualis esset jam tum, qualisque post longiorem exercitationem evasurus esset, non obscuro indicio aperuit. Nam ut mittam Syllogas historicas, brevioresque collectiones non paucas, imo omnes toto hoc volumine contentas, in qui-
C bus sanctorum Martyrum et Confessorum memoria et cultus eruenda fuerunt ex Menæis, Synaxariis et similibus Græcæ antiquitatis monumentis tum impressis tum manuscriptis, ad primam mensis memorati diem negotium ei commissum fuit valde arduum, Acta loquor S. Simeonis Sali Græca, stylo quidem satis compto exarata, verum præterquam quod vocibus hinc inde barbaris conspurcata essent, tot paradoxis, totque modis agendi et incedendi a trita aliorum Sanctorum via in speciem declinantibus conspersa, ut vereri potuisset, ne ea, utut illustrata, non facile fidem facerent lectoribus minus credulis. Non absterruerunt tamen ista hominem ; noverat quippe, mirabilem esse Deum in Sanctis suis, et stultitiam, a qua Simeoni cognomentum *Salus* inditum fuerat, propter Christum electam, veram esse sapientiam. Probato igitur ejus cultu apud Græcos et Latinos, commendata rerum narrandarum fide a probitate scriptoris coævi, et aliorum antiquorum testimoniis, atque præmonito lectore, dispiceret prudenter, quid in iis imitari consultum esset, quid mirari consultius, Vitam e Græco in Latinum a se conversam et annotatis elucidatam exhibuit.

12 Diem ejusdem mensis secundum exorsus est per Dissertationem de festivitate Visitationis *primo,* E
B. Mariæ Virginis, non prolixam quidem, sed iis, apud quos primævæ ejus institutionis ac per ecclesiam propagationis distincta notitia non est, lectu dignam : prosecutus est discutiendo gesta aliorum Sanctorum, nominatim SS. Oudocei Landavensis, et Swithuni Wintoniensis in Anglia episcoporum, et refutando in Commentariis ad eorum Vitas præviis opiniones scriptorum quorumdam et hallucinationes chronologicas ; clausit denique per lucubrationem ceteris diffusiorem ac operosiorem de B. Petro de Luxemburgo, S. R. E. Cardinale, Metensium episcopo, atque ævi sui thaumaturgo, in qua, post expositam juvenis natalibus et omnium virtutum ornamentis illustrissimi, annisque dumtaxat quindecim nati mirabilem ad episcopales infulas, et paulo post ad Cardinalitiam purpuram evectionem, fuse docteque disserit, de cultu ejus, de miraculis prope innumeris, deque processu ad canonizationem instituto. Tum Acta et insigniora elogia a variis conscripta examinat, errores in F
iis deprehensos emendat, injuriam Beati memoriæ ab obtrectatoribus illatam solide oppugnat et propulsat fortiter. Post hæc Vitam dat duplicem, alteram exaratam idiomate Latino, Gallico alteram, sed a se Latino donatam : subjungit cum duplici præambulo memoratum mox Processum, quæ omnia cum annotationibus, quibus illustrat singula, eo usque excurrunt, ut paginas impleant centum quadraginta, et mole sua superent quascumque lucubrationes isto volumine comprehensas. Adde jam enumeratis, et ceteris silentio suppressis, ex die tertia, ad quam protrahitur tantum tomus iste, S. Anatolii episcopi Constantinopolitani Acta Græca in Latinum translata, et prævium illis Commentarium, in quo post demonstratum cultum, multa disputat de præcipuis adversus Sanctum suum accusationibus.

13 Specimen

A *secundo,* 13 Specimen dedi primorum Pinii laborum, unde, quid deinceps præstiterit, statim conjicias. Pervolve tomum Julii secundum, occurrent præter breviores Collectiones, ex monumentis Græcis erutas, Syllogæ historicæ et Commentarii nec pauci, nec exigui, nec vulgari eruditione digesti, quoram alii Actis præmittuntur, alii Sanctorum Vitas, ex vetustis tabellis et Annalibus conquisitas, et chronologico passim ordine dispositas, proponunt. Eminent inter Syllogas historicas eæ, quas habet de S. Andrea episcopo, perperam Monothelismi insimulato, et de S. Edgaro Anglorum rege. Inter Commentarios vero illustriores sunt, quos dedit de SS. Uldalrico episcopo, Wilhelmo abbate, Moduenna virgine et Procopio martyre, cujus postremi, sicut et S. Dominicæ virg. mart., et S. Cyrilli episc. mart., Acta e Græcis Latina fecit.

tertio, 14 Cum tertius memorati mensis tomus prelo pararetur, iter in Hispaniam, uti infra paulo latius indicabo, suscepit Pinius; verumtamen
B neque in illo operam suam desiderari passus est. Collectiones ex Græcis Fastis omnes expedivit; Acta Græca in Latinum vertit; lucubrationes de Sanctis confecit viginti circiter longiores; quas inter, ut sileam de SS. Felicitate cum septem filiis Paulino episcopo cum sociis MM., aliisque hujusmodi primævæ Ecclesiæ heroibus, locum meretur non infimum Commentarius historicus de S. Hæmorrhoissa Evangelica, mole sua ceteris collatus, exiguus; sed, si materiarum varietatem, rerum, quæ pertractantur confusionem, et auctorum, qui super his consulendi et exponendi fuerunt, numerum spectes, multum extensus nec brevi tempore absolutus.

quarto, 15 Non minori labore steterunt ipsi in tomo quarto bini præsertim sancti confessores, Romani, coævi et ob eamdem præ ceteris virtutum, mirabilem, inquam, mundi despectum, celeberrimi, Alexius et Arsenius. Prioris Vitas, neglecta Græca Latine a se prius interpretata, tres typis donatas annotatis illustravit, prosaicam ac me-
C tricam Latinas, et prosaicam alteram, ab Arabico sermone ad Latinum deductam. In Commentario duabus prioribus præfixo, de S. Alexii, quem a S. Joanne Calybita merito distinguit, stirpe, patria, ætate ac morte; de cultu et ad hunc spectantibus; de Alexianorum fratrum, quibus Sanctus ille non fundator, sed patronus exstitit, primordiis; de Vitæ ejus Historia vulgari, pluribus fabellis conspersa difficultatibusque implexa, tractat operose. In altero autem et separato Commentario Vitæ Arabicæ impudens interpolator pro meritis vapulat, ex Syriaco textu castigatur, doctaque crisi secernuntur a veris fabulosa. In Commentatione autem, qua prælusit ad Acta S. Arsenii Græca cum interpretatione sua Latina, vitæ ejus chronotaxim gestaque reliqua pro instituto nostro fuse expendit.

quinto, 16 Tomo V ingenium ejus ac studium exercuerunt Margarita seu Marina V. M.; Joseph comes ex Judæo obstinatissimo Christianus et D
sanctus; Apollinaris Ravennæ protoepiscopus; Christina V. M., et alia ipsi synonyma virgo Belgica, cognomento Mirabilis; et, ne alios enumerando fiam longior, veteris Testamenti propheta S. Daniel; cujus Syllogen historicam exorditur a nomine, genere, patria; tum, an annus Daniel, an plures fuerint, disquirit; captivitatem, sanctitatem, virtutes, sapientiam atque auctoritatem apud reges et populos explanat: prophetiæ donum et nomen ei vindicat contra Hebræos; de visionibus ejus agit et scriptis vere et falso ipsi attributis: et hæc quidem omnia, aliaque, quibus supersedeo, vel sacrarum Paginarum testimoniis, vel sanctorum Patrum assertis stabilit, vel interpretum solidis rationibus confirmat. Denique, secundum primæ notæ interpretum calculos proposita rerum a Daniele gestarum chronotaxi, insignem ejus cultum demonstrat, et quæcumque ad Sanctum pertinent, pertractat docte, ut singula eruditionem spirent: accurate, ut nihil prætermissum sit; breviter, ut mireris, E
tot tamque diversas res, adeo nitide ac dilucide expositas, tam arctis terminis concludi potuisse.

17 Tomus VI gerit in fronte TRACTATUM HISTORICO-CHRONOLOGICUM DE LITURGIA ANTIQUA HISPANICA, GOTHICA, ISIDORIANA, MOZARABICA, TOLETANA, MIXTA; fructum excursionis in Hispaniam, cujus supra meminimus. In eo, pervestigatis a prima Ecclesiæ fundatione elapsis ad nostra usque seculis, corrasit Pinius, excussit, et in ordinem digessit quidquid illi materiæ, de se sterili ac tenebricosæ, neque ab aliis antea plene examinatæ, majorem ubertatem lucemque posset affundere. Necesse non est exprimere, si tamen prorsus exprimi queat, quot tædia hic Viro devoranda fuerint: vel solus argumenti titulus, id abunde insinuat. Neque sinunt nos elogii limites præcipua prolixæ Discussionis (extenditur ad numeros sex et quinquaginta supra quingentos) membra vel perfunctorie percurrere. Dixisse sufficiat, opus esse P. Pinii, materiam a se sus- F
ceptam dimittere non soliti, nisi ad ultimum, ut aiunt, usque apicem enucleatam, et omnibus numeris absolutam. Quanta approbatione susceptum fuerit, inde liquet, quod, raro hisce temporibus exemplo, adversarium, quod sciam, invenerit neminem, quodque, unde simul eruas, quo gustu fuerit perfectum, qua aviditate conquisitum, licet apud nos separato etiam volumine impressum fuisset, multorum ejus copiam requirentium votis satis fieri nequiverit, ac propterea alterius opera Romanis typis nova editio prodierit anno hujus seculi 40. Porro memoratus tomus aliis exornatur P. Pinii lucubrationibus bene multis; illustriores sunt de SS. Christophoro martyre in Ecclesia celeberrimo; Magnerico episc.; Nazario et Celso MM.; Irene Hegumena V operosis longisque disquisitionibus refertæ, quas curioso lectori plenius investigandas relinquo.

ac sexto, cui præmittitur Tractatus de Liturgia antiqua Hispanica a Pinio elucidata.

§ II

A

§ II. Acta S. Ignatii Loiolæ a Pinio elucidata; Commentarius illis prævius perperam impugnatus a Jacobo Laderchio.

Commentarius de S. Ignatio

Meritus est bene de recensitis Julii tomus P. Pinius ob egregia, quibus eos cumulavit, laborum suorum monumenta, de tomo septimo et ultimo, longe meritissimus propter unam inter alias insertam Commentationem de Actis S. Ignatii Societatis Jesu parentis ac fundatoris, quæ mole sua majorem voluminis partem implet, ac seorsum excusa et compacta justæ magnitudinis volumen adæquat. Inscripsit eam Reverendo admodum Patri Francisco Retz, qui ejusdem B sancti Patriarchæ successor Societatem universam etiam hodie Præpositus Generalis feliciter regit, regatque utinam diu ad majorem Dei gloriam. Non exspectes hic, lector studiose, ut totius Operis symmetriam ob oculos tibi ponam, aut qua doctrina digestum sit, quave arte perpolitum edisseram; calamum rursum cohibet ejus prolixitas. Hoc observo, P. Pinium hic laborasse, ut prudenter et vere, plene et accurate, sed modeste simul ac temperate scriberet, ne, cum de Parente suo dissereret, amore filiali plus æquo abreptus fuisse videretur, et illum extollendo depressisse alios.

a Laderchio impugnatur duplici argumento: respondetur uni:

19 Verumtamen, ut ut caute processerit, ne sic quidem evasit: displicuit, imo bilem movit Jacobo Laderchio Congregationis Oratorii presbytero, Annalium Ecclesiasticorum continuatori; quod scilicet ex testimoniis virorum fide dignissimorum et subæqualium retulerit primo, dixisse aliquando S. Philippum Nerium, se a S. Ignatio C doctum fuisse facere orationem mentalem; secundo, eumdem S. Philippum a S. Ignatio petivisse admitti in Societatem. Utrumque punctum acriter impugnat laudatus Annalista ad annum 1571 a pag. 378: et secundum quidem a se eversum existimat per testimonium illi oppositum, quo S. Philippus a S. Ignatio ad Societatem invitatus scribitur. Sed, dum hoc argumentum summa contentione pertractat, nonnulla in subsidium adducit non satis probata, alia supponit vera, sane ut talia non statim admittenda ab hominibus eruditis nec partium studio præventis, qui, dato etiam, quod testimonium a Laderchio prolatum, ab hujus ratiociniis avulsum, verum esse admittant, non idcirco eas, quas ille, conclusiones formabunt, nedum, ubi opposita in speciem testimonia conciliari queunt hac vel simili parœmia: *Distingue tempora*, apertissimi mendacii arguent P. Nicolaum Lancicium, quem in Vita P. Bollandi virum *sanctæ et venerandæ memoriæ* appellat Papebrochius, a Laderchio D contra illum allegatus, quemque *a Deo singularibus affectum fuisse donis et gratiis in curationibus morborum, prædictionibus eventuum, visionibus rerum, notitia secretorum cordis affirmant plures, qui illi convixerunt*, ut scribit Sotuellus in Bibliotheca scriptorum. Nedum, inquam, apertissimi mendacii arguent Lancicium, dum quod narrat, accepisse se testatur ab Eminentissimo Bellarmino et R. A. P. Mutio Vitellesco, viris omni exceptione majoribus, auritis testibus, olim S. Philippo familiaribus; et per consequens ipsummet Mutium Vitellescum, qui non modo id oretenus affirmavit Lancicio, sed etiam scripto testimonio manu propria subsignato confirmavit. Hæc paucis.

alterum proponitur,

20 At dabit veniam spero studiosus lector, si primum punctum ipsiusmet Laderchii verbis huc transferam. Itaque pag. 378 proloquitur in hunc modum: *Inter ea, quæ tomo VII Julii agentes de S. Ignatio Loyola Bollandiani scriptis consignarunt, hæc leguntur, quæ nos summa fide totidem* E *verbis hic inserenda existimavimus.* Tum subdit sequentia ex Commentario P. Pinii ad pag. 521: *Pater Gabriel Venustus, Societatis Jesu Professus, bonus admodum Religiosus, plurium collegiorum rector, ac demum in collegio Romano rerum spiritualium præfectus, facile bis mihi narravit, quod, dum in seminario Romano esset alicujus cubiculi præfectus, ivissetque cum patre nostro Rubino ad ecclesiam novam, ad videndam quamdam picturam, recenter admodum expositam, occurrit* sibi S. Philippus ac quæsierit, quales essent. Responderunt ei: Societatis Jesu. Subjunxit Beatus: « Estis filii magni Patris: ego « ipsi obstringor. Magister Ignatius me docuit « facere orationem mentalem. » Hoc totum, quod mihi narravit P. Venustus, id quod me ex ipso audivisse fidem facto his manu mea scriptis.* Hic sistit Laderchius, et pro SUMMA FIDE sua supprimit nomen auctoris, qui in documento postremis his verbis: *Id quod me ex ipso audivisse* F *fidem facio his manu mea scriptis* sese ita subscribit: FAMIANUS STRADA. Quasi vero lectoris nihil intersit id novisse, sitque *totidem verbis* reddere, quæ leguntur apud nos, si subscriptionis loco substituantur ista: *Citat* (Bollandianus, Joannes Pinius) *P. Ignatium Pinium in Spicilegio Romano.* Acsi vel hic testimonii auctor sit, vel ejusdem ab auctore ignoto relicti subministrator. At intererat fortasse Laderchii, latere lectorem, a quo emanasset testimonium, utique a viro, qualis fuit Famianus Strada, ob eruditionem celeberrimo, et ob integritatem aliasque animi dotes summis infimisque in amoribus ac veneratione.

* *apud nos* occurrerit

et similiter refellitur:

21 Pergamus oro, benigne lector, ad Annalistæ pag. 384, ubi, quæ protulerat pag. 378, impugnare aggreditur: *At*, inquit, *referre pudet, insulsum aliud commentum, quod ex testimonio cujusdam*

A *cujusdam patris Venusti Bollandianus scriptor S. Philippo tribuere non veretur ; quod nimirum eidem Venusto S. Philippus idem fassus fuerit : Orationem mentalem sibi S. Ignatium facere docuisse.* Nempe tam acri castigatione dignus erat Bollandianus scriptor, quia nude retulit, quod ante seculo pene integro P. Daniel Bartolus in Vita S. Ignatii lib. IV, cap. XXXIV, num. 10 et alii litteris consignare, typisque vulgare veriti non sunt, nec vereri porro debuerunt : quod P. Joannem Marcianum, Congregationis Oratorii presbyterum, in Monumentis historicis dictæ Congregationis Neapoli impressis tom. I pag. 88, referre non modo non puduit ; sed quod ipsi aliisque sui Ordinis visum est relatu dignum, tamquam insigne profundissimæ S. Philippi humilitatis specimen : quod denique ante Laderchium scriptorum, quem sciam, nullus vocavit in dubium, nedum *insulsum commentum* vocitavit.

ostenditurque, 22 Sed attende ad Laderchii rationum momenta : *Et quidem,* ait, *ea erat humilitate præ-* B *ditus S. Philippus, quod si verum exstitisset, non modo id fateri non puduisset ; sed potius, ad instar maximi illius doctoris Hieronymi, qui a Gregorio Nazianzeno sacras litteras didicerat ; sub tanto doctore* (S. Ignatio) *orationis prima documenta accepisse, gloriatus fuisset.* Nonne mirabilis isthæc est arguendi forma ? Et primo quidem nonne Laderchius ipse merito rideat eum, qui negans factum S. Hieronymi hoc argumento uteretur : *Si S. Hieronymus sacras litteras didicisset a S. Gregorio, id illum fateri non puduisset ?* Nonne mox reponat, inepte supponi dumtaxat futurum fuisse unum, si alterum præcessisset, quando utrumque absolute factum esse comprobatur testimoniis ? Nonne recte addat, hæc testimonia prius elidenda esse, quod nisi fiat, nihil agi ? Secundo, quis vel somniavit asserere, quod fassus fuerit S. Philippus, se *orationis prima documenta accepisse a S. Ignatio, prima rudimenta didicisse*, antea *in meditatione cælestium omnino inexpertum ac rudem fuisse*, quæ et C similia continuo obtrudit Annalista ? Sane hæ consecutiones, ut ipse supponit et supposuisse debuit, ne aera verberasse dicatur, extundi haud melius possunt ex verbis S. Philippi per Pinium relatis : *Magister Ignatius me docuit facere orationem mentalem,* quam ex his S. Hieronymi cap. CXVII de Illustribus Ecclesiæ scriptoribus : *Gregorius primum Sasimorum, deinde Nazianzenus episcopus, vir eloquentissimus, præceptor meus, a quo Scripturas explanante didici.* Aut ex his Epist. ad Domnionem : *Gregorium Nazianzenum et Didymum in Scripturis sanctis catechistas habui,* deduci queant sequentes : *S. Hieronymus prima Scripturæ sacræ documenta accepit a Gregorio et Didymo ; prima rudimenta didicit ; antea in scientia sacrarum Scripturarum omnino inexpertus erat ac rudis.*

quam debilia sint 23 Neque enim magis absonum est, aliquem in oratione ac meditatione valde exercitatum, perfectius in iis instrui, novamque eas exercendi normam addiscere, quam in scientia Scripturarum D perfectius instrui virum jam illis perfecte imbutum, qualis erat S. Hieronymus, quando fere quinquagenarius ad S. Gregorium, et quando senex, atque, ut loquitur Baronius, *orbis pene totius magister* ad Didymum primo accessit. Unde inutili labore Laderchius iniit supputationem annorum a Christi 1531, S. Philippi XVI, usque ad 1537, cui S. Ignatii in Bulla canonizationis in Urbem adventus innectitur, ut per varios Vitæ illius textus ostenderet, sanctum Parentem suum *diu priusquam S. Ignatius Romam veniret in oratione instructissimum fuisse* ; ac demum ita concluderet : *Qua ratione, qui altissimum contemplationis apicem attigerat, retrogrado ordine, prima orandi elementa apprehendere necesse habuit ?* Quibus verbis rursum supponit, vel S. Philippum sub annum ætatis suæ 23, quo S. Ignatius Romam venit, ad eum perfectæ contemplationis gradum ascendisse, ut annis circiter 57, quibus dein superstes fuit, in eodem permanserit, nec E per frequentes spiritus elevationes, raptus, ecstases, quæ in Vita ejus, præsertim post susceptum anno ætatis 36 sacerdotium, leguntur, ad altiorem ascenderit, aut ascendere potuerit, nisi retrogrado ordine : vel ejus naturæ fuisse doctrinam S. Ignatii, ut esset apta dumtaxat ad rudes et omnino inexpertos imbuendos primis orationis elementis ; quamtumvis Paulus III PP. Documenta S. Ignatii, ut pietate et sanctitate plena, ex certa scientia approbans et collaudans hortatus fuerit *plurimum in Domino* OMNES ET SINGULOS *utriusque sexus Christi fideles, ubilibet constitutos, ut tam piis documentis et exercitiis, uti et* INSTRUI *devote velint.* Alios Pontifices Maximos, Cardinales, episcopos, imo Sanctos, Sanctasque, qui eadem documenta aut laudarunt impense, aut iisdem usi et instructi fuerint non ordine retrogrado, licet ante ad sublimem contemplationis gradum elevati essent, videsis, studiose lector, in Gloria posthuma S. Ignatii § 3 tom. VII Julii. F

24 Ceterum, ut his finem imponam, nam jam *impugnantis ratiocinia.* nunc propositæ brevitatis limites excessisse me sentio, cum alia ad id, quod displicuit, evertendum argumenta non suppeterent Laderchio, consultius fuisset ipsi (salva pace dictum sit) aut silere omnino, aut fateri potius, eo magis mirandum et extollendum esse sanctissimi Parentis sui demissum de se sensum, quanto certius demonstrare poterat, eum antea in oratione ac meditatione fuisse versatissimum. Quo casu, quam apte, servata proportione, applicasset S. Philippo, quod olim doctissimus et eminentissimus Annalista Baronius protulerat de S. Hieronymo ! *Res plane admiratione digna est, hominem, quem ob insignem eruditionem consulerent Occidentales episcopi, immo ipse Episcopus episcoporum Damasus id crebrius factitaret, tam longa itinera peragrasse, ut Gregorii esse mereretur auditor, ac*

A *ac sub tanto magistro posset profiteri discipulum : inde sibi summum gloriæ decus conciliaturum existimans cum accessione doctrinæ.*

§ III. Reliqui ejus labores litterarii.

Lucubrationes Pinii in tomis primo,

Ex præcipuis Cœlitibus, quibus P. Pinius in tom. I Augusti operam consecravit, duas memoro fortissimas heroides, de fide orthodoxa optime meritas, martyriique laurea coronatas, Theodotam et Iam, hanc in Perside, illam in Bithynia. Ad diem mensis secundum in Commentario Actis S. Theodotæ præfixo, post stabilitum cultum, controversiam ingreditur prorsus intricatam ; an una sit, an triplex Theodota : ex eaque emergit feliciter hoc pacto, ut Theodotam suam, quæ Nicææ in Bithynia cum tribus filiis B igne consumpta est, diversam comprobet a synonyma cum septem filiis passa Cæsareæ in Mauritania ; eamdem vero cum ea, quæ in Fastis quibusdam Græcis, suppressa certaminis palæstra, exhibetur ut virgo. Similem fere difficultatem offendit ad diem 4 super S. Ia, an nimirum distinguenda sit a S. Eudocia M. nec ne ; posterius sat verisimile ratus est ; at quia primum ei verisimilius apparuit, de utraque seorsum tractavit, et, discussis reliquis, Acta martyrii SS. Iæ ac Sociarum Græce et Latine excusa elucidavit Annotatis.

secundo,

26 Tomus II, cujuslibet pene ordinis ac sexus Sanctos complectitur a Pinio illustratos. Habes hic Sixtum II Papam cum Sociis martyrem ; Arigium archiepiscopum ; Venantium, Abelem et Hugonem in Gallia, Alexandrum Carbonarium, Myronem et Æmilianum in Græcia episcopos ; Porcarium abbatem, et monachos quingentos MM. ; Hyperechium ac Samuelem presbyteros ; Euplum diaconum ; Oswaldum regem ; Anice- C tum comitem ; Chromatium cum filio Tiburtio Romanæ urbis præfectum ; Marinum senem ; Nonnam S. Gregorii Nazianzeni matrem, aliosque confessores ac martyres, quorum gestis plurimum lucis attulerunt operosæ Pinii disquisitiones. Præ ceteris tamen assiduitatem ejus postularunt SS. Laurentius archidiaconus M. et Caietanus Thienæus Conf., clericorum Regularium, vulgo Theatinorum fundator. Quisquis sane nostram scribendi normam non plene perspectam habet, vix credat, quot difficultates in Laurentio perrumpendæ fuerint, quot dissipandæ obscuritates, quot perscrutanda volumina et monumenta, ut de ejus cultu per orbem universum celebratissimo, de reliquiis per præcipuas Europæ regiones dispersis, de honorificis Patrum de ipso elogiis, de patria, parentibus, Actis, miraculis et Gloria posthuma, tam fuse tamque erudite disseri posset, atque disseruit P. Pinius. Nihil addo de Commentario prævio Actis S. Caietani, totius tomi locupletissimo, nec paucis dissertationibus conferto ; nihil de doctis observationibus ad Vitam ; nihil de miraculis et Gloria posthuma Vitæ subnexis. Adisis tomum ipsum ; impigrum demirabere Viri studium. D

tertio,

27 Easdem ob rationes commendandum merito est idem studium in tomo III Augusti, ubi Commentationes numeravi longiores supra quinque et viginti. Quid memorem SS. Michæam, prophetam seniorem ; Joannem et Georgium, patriarchas Constantinopolitanos ; Ludovicum Tolosanum et Mocteum Lugmadensem antistites, aliosve quorum vel Vitas præmissis Commentariis subnexuit, vel ex Græco Latine interpretatus est, vel, deficientibus Vitarum historiis, gesta undique diligentissime conquisita ordine disposuit ? Ne quidem nominare hic opus sit prolixam dissertationem, quam instituit de notissimo per universam Ecclesiam, et præsentissimo contagiosa labe infectis patrono, Rocho confessore ; unica abunde sufficiat ad ejus commendationem E Lucubratio de S. Helena vidua imperatrice, opus hujus itidem tomi amplissimum. Præit Commentarius, quatuordecim divisus in paragraphos, quos totidem fere distinctas disputationes ex materia sua laboriosisissimas vere appellari posse fatebitur, quicumque noverit, quam varia de sanctissimæ Constantini Magni parentis patria, genere, conjugio cum Constantio Chloro imp. repudio, conversione ad fidem orthodoxam, et id generis pluribus, sit eruditorum opinio, quæ ut singula expediret, nulli operæ pepercit. Commentarium subsequitur Sanctæ Vita annotatis instructissima, hanc vero Gloria posthuma ex miraculis, Officiis sacris etc. demonstrata.

quarto,

28 Post tomum III Augusti ad solitos Viri labores accessit novus occasione infirmitatis P. Joannis Baptistæ Sollerii, qui strenuus huc usque cooperator a studiis deinceps abstinuit, atque omnem Operis promovendi curam transtulit in socios. Pinio obtigit tomorum proxime F subsequentium statuenda symmetria, in eo sita, ut examinetur primum, quot mensis dies tomo quolibet comprehendendi sint ; dein qui Sancti et Beati illis inserendi ; qui in catologum Prætermissorum, ad alios dies passim spectantium, referendi ; qui denique, licet vitæ probitate ac similibus spectabiles fuerint, ob non sufficienter probatum cultum omnino non dandi. Hæc autem, ut debito cum delectu præstentur, quanto tempore Hagiographum, ut ut industrium et in sacris Fastis monumentisque antiquis versatum, detinere debeant, expositum est in Elogio ante memorati P. Sollerii. Perfecit Pinius, ut solebat alias, singula accuratissime, neque idcirco vel minimum aliis laboribus detraxit ; contra quo majora onera imponerentur, quove curæ ingruerent graviores, eo animos altiores sumens diligentius atque expeditius laborasse visus est.

Dictis

A Dictis fidem faciat tomus Augusti IV; in eo quippe non modo quæcumque Græca erant (erant autem non pauca) Latine interpretatus est, sed etiam Lucubrationes longiores ac difficiliores magna ex parte confecit. Has inter unica de S. Bernardo, primo Claravallensi abbate, paginas occupat supra ducentas et quinquaginta.

quinto et sexto mensis Augusti;

29 Eodem fere passu progressus est in reliquis, quibus allaboravit, tomis. Quintum Augusti ornant inter alios Sanctos ac Beatos quamplurimos Zephirinus Papa; Gennadius, Epiphanius et Mennas patriarchæ Constantinopolitani; Bregwinus et Eulalius episcopi; Liberatus de Lauro et Socii, Joannes a Caramola, et Joannes Bassandus monachi. In sexto, quem, duobus tum cum Sociis inchoatum, absolvit cum unico (immortuus quippe huic est P. Guilielmus Cuperus) lucubrationes ejus nomine notatas reperio 64, et has inter eminent, quas habet de S. Æthiope, eunucho reginæ Candacis per Philippum diaconum baptizato; de S. Pœmene et B S. Moyse Æthiope, anachoretis, quorum Acta Græca Latine vertit; de SS. Gebhardo Constantiensi et Paulino Trevirensi præsulibus; de SS. Pammachio senatore Romano atque Dominico Vallio, puero a Judæis occiso, et, quæ mole sua illis superior est, nec inferior eruditione, de S. Raymundo Nonnato, S. R. E. Cardinale.

item in primo Septembris, cui præfixit Tractatum

30 Restat tomus 1 Septembris, eorum, quibus P. Pinius manum et ingenium contulit, decimus quartus; postremus ordine, non doctrina. Enimvero Tractatus ad eum præliminaris hujusmodi est, ut mireris, viro jam annis gravi cogitationem incidisse, ut hoc opus susciperet, animosque adfuisse ut inchoaret, et vires, ut exsequeretur, atque ita exsequeretur, ut ad ejus perfectionem D nihil quidquam merito desiderari queat. Agitur de Diaconissis Ecclesiæ; puta de earum antiquitate, requisitis, vestitu, officiis; de dignitate, tempore ac ritu eas consecrandi in Occidentali et Orientali Ecclesiis; de sanctionibus imperatorum ad illas pertinentibus, de earum statu apud Orientales hæreticos, atque de tempore et modo, quibus exoleverint· quæ aliaque capita, utpote complectentia quæstiones plures valde controversas, pertractari nequiverunt, absque prævia et laboriosa tum Latinæ, tum Græcæ antiquitatis monumentorum perscrutatione et collatione.

de Diaconissis.

31 Labores parvi æstimavit animosus Senex; nihil fecit tædia, hic certe, si uspiam, occurrere nata; difficultates, quæ alioqui, salva Operis integritate, dissimulari potuerant, ultro arripuit et superavit. Huic tractatui, mirabili plane ordine, claritate et eruditione exarato, subjunxit lucubrationes circiter triginta, per dictum tomum dispersas, atque sic, uti mox innuebam, studio suo Hagiographico, corpore etiam tum E robustus, metas fixit; qua autem occasione id factum sit, memorabo inferius. Ex hactenus expositis pronum est perspicere, quo loco haberi dignus sit apud eruditos P. Pinius, quo apud nos, quibus præterea etiam mortuus sæpe adjumento est, per relicta laborum suorum monumenta alia, ad Opus continuandum perutilia; annotationes videlicet, observationes et collectiones de Sanctis, quas præsertim, dum a mense Septembri anni 1721 usque ad mensem Junii anni subsequentis præcipuas Hispaniæ civitates peragravit comitante P. Cupero, ex bibliothecis et archivis decerpsit et propria manu transcripsit.

A

CAPUT TERTIUM

Pinii virtutes; senectus in magnis animi ærumnis transacta; pia ac tranquilla mors.

Pura in operibus intentio,

Non infrequens est apud homines, qui ad artes scientiasve animum adjecerunt, ut, quo res succedunt felicius, eo ardentius sese iis applicent, iis paulatim toti absorbeantur, noctes atque dies iis insumant, cetera negligentes; quos, si post multorum annorum labores interpelles rogesque, quid quæsiverint tandem, quem sibi scopum, quem finem præfixerint, quemve retulerint fructum, fateri tenebuntur, dummodo quod in corde latet non erubescant prodere, fateri, inquam, tenebuntur, eo se collimasse potissi-
B mum, ut et docti essent et audirent, idque retulisse unicum, ut per assiduas curas et vigilias corpus macerarint, vires fregerint, et nomini quidem suo gloriolam compararint; sed inanem ac sterilem; animæ autem multum detrimenti, emolumenti nihil. Longe aberat ab hujusmodi cogitationibus P. Joannes Pinius: ea quidem erat indole, ut quidquid sui muneris atque conditionis esse existimaret, præstare id eniteretur modo, quo posset, perfectiore, collineans id illud Eccl. XXXIII: *In omnibus operibus tui præcellens esto;* verum cum neque ignoraret, cujuslibet operis veram præcellentiam pendere imprimis, imo unice, a puritate intentionis, cavebat sedulo, ne in hanc irreperet vel minima propriæ æstimationis aura; totam dirigebat ad Dei majorem gloriam, ad ampliorem Sanctorum venerationem et cultum, ad ædificationem et fructum proximorum, ad augmentum et splendorem fidei orthodoxæ, ad progressum proprium in virtute et
C pietate. Hinc solidam adeptus est gloriam; hinc scriptor evasit insignis, et eximius religiosus.

parcitas temporis,

33 Eximius, inquam, religiosus: nam licet, ut tot tantaque conscriberet, necesse fuerit impendere plurimum temporis, nihil tamen studiis concedebat, quod vel communi nostræ vivendi methodo debitum rebatur, vel viro ad perfectionem aspiranti necessarium: utque erat Regularum omnium cultor exactissimus, ac simul parcissimus temporis æstimator, diem in partes diviserat et singulis partibus certam occupationem præfiniverat; illam vero distributionem horarum, quas studiis et orationibus aliisque pietatis exercitationibus destinaverat, nisi vel casus inopinatus, vel ratio honestati valde consona impediret, observabat tam constanter ac sollicite, ut, sive studeret, sive oraret, semper horologio ex arena confecto (clepsamidion appellant) instructus videretur; ne scilicet, studiis nimium intentus, orationi vel tantillum subtraheret, aut contra ne, huic diutius indulgens, studia ex præfinito tempore quidquam amitterent, atque ita muneri, a superioribus injuncto, non faceret satis, et in hoc quidem ipsi majore cautela opus erat, utpote qui mirum in modum orationi piisque exercitiis addictus, facile eorum dulcedine abreptus fuisset, nec de iis abrumpendis cogitasset, nisi tacitum hunc monitorem præ oculis conspe-
xisset. E

accuratio in exercitiis spiritualibus quotidianis et annuis

34 Porro nullas actiones, quantumvis minimas, spirituali profectui suo intentissimus obibat obiter aut remisse; unde colligas, quam promptus et alacer mane surgeret, cum ad horam quartam de more excitaretur e somno; quam sedulo primitias diei Creatori suo oblaturus mox cogitationes ad illum omnes converteret, dirigeretque pias aspirationes, donec ad medium quintæ, percepto signo æris domestici, per ferventem meditationem ad reliquas functiones rite peragendas sese præmuniret: quam solerter adverteret, ne spiritus evagaretur, aut per incidentes de rebus non divinis cogitationes aliquid ex spiritali isto animæ cibo sibi deperiret; quam diligenter, expleta meditationis hora, ad aliud epulum longe pretiosissimum et augustissimum in sanctissimo Missæ sacrificio percipiendum se præpararet; quam devote ac pie divinissimum id Opus perageret, et eo peracto, quam studiose se colligeret. Idem conjicias de Officii ecclesiastici recitatione, de examine conscientiæ, de lectione libri spiritualis, et similibus vitæ religiosæ F
exercitiis quotidianis. Unum addo de Exercitiis S. P. Ignatii annuis, a quolibet juxta institutum Societatis nostræ per octiduum obeundis: quanta obiret ipse accuratione, docuerunt nos repertæ in demortui scriniis schedulæ. In his enim, non secus ac fieri consuevit a diligentissimis negotiatoribus, præsentem annum conferebat cum præcedentibus et quantum lucratus fuisset considerabat; tum rationem inibat cujuslibet meditationis aut contemplationis, quem gustum in ea percepisset, quem collegisset fructum, quid didicisset corrigendum in actionibus suis, quid deinceps majore perfectione præstandum.

humilitas, reverentia erga superiores, affabilitas erga alios,

35 Verum, dum iis exponendis immoror, confertim sese ingenti agmine objiciunt ceteræ P. Pinii virtutes, ut nisi de illis hic sistam, et de his parce admodum disseram, ægre ad elogii finem pertingam. Igitur de his pauca accipe.

Humilitas

A Humilitas ejus ac sui despicientia elucebat in quovis opere et actione; reverentia erga superiores talis erat, ut eos haud aliter suspicere videretur, quam mortales angelos; cum illis adstaret, tironem dixisses, non religiosum consummatæ virtutis et senem; si quid a se desiderari suspicaretur, nutus aucupabatur, sæpe præveniebat. Dum autem cum aliis agendum erat, spirabat accessus ejus comitatem, sermo affabilitatem et animi candorem, gestus gravitatem et religiosam modestiam. Ea erat hic de vitæ ejus integritate existimatio, ea de modo conversandi cum omnis generis ac status hominibus opinio, ut vir, qui olim provinciam nostram universam est moderatus, quique hodie præest uni e præcipuis collegiis, non semel auditus sit dicere, Angelum esse P. Pinium, dulcissimum agnellum, communitatis delicium; et certe conciliaverat sibi amorem non apud nostros dumtaxat, sed et apud externos, imo apud viros in primaria Ecclesiæ dignitate constitutos.

B 36 Numquid non juxta ratione præsumere fas est, Virum, qui ob virtutes suas ad illum modum gratiam apud homines invenerat minime desideratam, nedum studio quæsitam, hac majorem et pretiosiorem acquisivisse apud Superos? Quippe quam unam præ oculis haberet, summo conatu assequi contenderet, sibi demereri eniteretur tum per enumerata, tum per enumeranda bonarum operationum exercitia; per flagrantem, inquam, charitatem erga Deum sub speciebus Eucharisticis latentem, qua incensus ad templum advolabat, quotiescumque divinissimum hoc Sacramentum fideli populo adorandum proponebatur, et sæpe alias, quando, nemine conscio, plenos affectibus et aspirationibus frænos laxare concessum erat; per pietatem erga Sanctos, quos sibi patronos delegerat; per tenerrimum amorem erga beatissimam Virginem Deiparam, qui, ut supra memini, a juventute in ipso viguit, accrevitque cum ætate ad ultimum usque spiritum.

pietas in Deum et Sanctos,

C 37 Adde et spiritum pœnitentiæ, quem manifestarunt inventa in ipsius cubiculo varia flagrorum genera, et mortificationis, ut vocant, quem quantamcumque operam adhiberet, ne aliorum oculis incurreret, non ita tamen occulere potuit, quin ipse se proderet. Etenim ad mensam visus est non tantum cibos seu sapidos seu insipidos semper sine delectu admittere, verum etiam quandoque facta commixtione, an consulto an inadvertenter non dixerim, eos insipidos reddere adeo, ut quivis alius, mortificationi minus addictus, ab iis abstinuisset, vel certe judicari potuisset omni saporis sensu destitutus. Mitto loqui de paupertate ipsius, castitate et obedientia; quis credat enim, virtutes illas non plenissime cultas fuisse ab homine virtutum omnium etiam minimarum amantissimo, atque ab omni peccati labe ita alieno, ut levissima ejus umbra horrorem ei incuteret et tremorem? Præterea si vel de sola paupertate sermo instituendus esset, D sexcenta suppeterent exempla, quibus luce clarius pateret, quam in ea servanda accuratus esset ac rigidus. Hæc dicta sufficiant; reliquam vitæ seriem resumo et expedio.

spiritus pœnitentiæ et virtutes reliquæ.

38 Anno præsentis seculi quadragesimo sexto, post emissam votorum quatuor solemnem professionem trigesimo secundo, postque ingressum in Societatem JESU quinquagesimo, jubilæum celebravit more nostro P. Pinius, annis quidem gravis, sed corpore vegetus et robustus adeo, ut alii hominem ferreum vocitarent, alii æneum, talemque, ut si Superis placuisset, a docto ejus calamo exspectari potuissent lucubrationes in futurum plurimæ. Verum iis aliter visum est; laboribus destinabatur Vir optimus, sed longe gravioribus. Ad eum modum vitam ordinaverat ad hoc usque tempus, ut quandocumque placuisset divinæ Providentiæ ipsum ad aliam evocare, ad id esset abunde comparatus, dubiumque non est, quin eam materiam sæpe meditatus esset. At, cum non experiretur eas infirmitates, E quæ senium pene semper comitari solent, non tam vividam, credo, mortis, ut prope imminentis, ideam sibi formarat, qualis formandæ occasio fortasse fuit memoratum jubilæum; cui se jungens cogitatio æque vivida de reddenda supremo Judici actionum singularum ratione Hominem conscientiæ timidioris solito amplius deterruit. Ut ut res se habuerit, cœpit præterita pertractare, et scrutari animum plus æquo rigide, dubitare, contristari, in scrupulos impingere vehementes super actionibus etiam levissimis.

Postremis vitæ annis

39 Mox ille ad orationem recurrere, consuetum in adversis refugium, Dei clementiam obsecrare, implorare Sanctorum opem, consulere præfectum spiritus, undique remedium quærere. At necdum advenerat obtinendæ consolationis et amissæ tranquillitatis recuperandæ hora; pluribus probanda erat ejus patientia. Accrescunt igitur indies dubia, tenebris offunditur judicium sensim densioribus, anxietas vires capit, Virumque ad studia reddit inhabilem. Quapropter valedicit Musæo, acturus deinceps unice cum F animæ moderatoribus. Sed neque sic morbo remedium reperit; quæ benigne ac suaviter ei media præscribunt, nititur exsecutioni mandare; doctis eorum consiliis defert plurimum, piis monitis acquiescit et sublevatur subinde; at, ut scrupulosis obtingit, sublato uno dubio, exsurgit aliud et exagitat vehementius. Res plane digna erat commiseratione, videre amabilem Senem de eadem actione utrimque, ne peccaret, anxium seu faceret seu omitteret, audire gemitus ejus continuos et suspiria, et inde perspicere, quantum cruciaretur interius.

animi anxietatibus vexatur,

40 Interea tamen, quantumcumque affligeretur, firmam servabat in corde fiduciam erga Dei misericordiam, ut judicare posses, illam spiritus infirmitatem ab ipso acceptari æquo et grato animo, tamquam divinitus sibi immissam.

iisque patienter toleratis tranquillitati redditur, ac pie moritur.

Post

A Post tot acerbos tandem animæ cruciatus, divina Bonitas, quæ servos suos affligi permittit, non prorsus opprimi, jam satis purgatum, et ornatum meritis pristinæ tranquillitati restitui voluit, mensibus aliquot, priusquam ipsum ad laborum suorum mercedem evocaret; quod contigit præter omnium exspectationem anno 1749, die 19 Maii: quo autem pacto, disces ex verbis epistolæ per provinciam nostram transmissæ ipso obitus die. Sic habent: *Hodie hora quarta matutina placidissime et tranquillissime in Domino obdormivit Senex optimus* (annos natus 71) *et emeritus Hagiographus, dilectus nobis in Christo Pater Joannes Pien. Gravis pectoris oppressio, ex catarrho orta, Virum pro ætate vegetum tribus diebus ad extrema perduxit: nam* D *die Veneris præterito Sacrum, ut solebat quotidie facere, ultimum celebravit: eadem die post prandium ad valetudinarium se recepit, et vesperi de peccatis confessus est: sequenti die circa vesperam, iterata breviter confessione, sacrum Viaticum accepit: heri sub vesperam sacro Oleo ad luctam fuit inunctus, ita adhuc mentis compos, ut ad preces de more præmittendas ipse responderet. Hisce omnibus pie in corona patrum ac Fratrum peractis, deinde præsentibus finem suum appropinquare dixit, id se sentire; sumptaque Crucifixi effigie, multum pietatis, nihil timoris manifestavit, donec morte Sanctorum, ut certe confidimus, animam Creatori suo redderet.*

DISSERTATIO

A

DISSERTATIO

D

DE TEMPORE NATALI

S. GREGORII NAZIANZENI

PRÆFATIO

Occasio hujus Dissertationis : variæ opiniones scriptorum : quid maxime probare intendat auctor.

J. S.

Occasio hujus Dissertationis ex Actis S. Paphnutii orta :

Quandoquidem in hoc tomo ad diem 9 Septembris enarranda ac elucidanda venerunt gesta S. Paphnutii episcopi et confessoris, incidi in controversiam de B *continentia sacerdotum illorum, qui conjugio illigati fuerunt ante susceptos Ordines sacros. Examinandum enim erat, an verum videretur, quod de S. Paphnutio narrant Socrates et Sozomenus, eum se opposuisse Patribus concilii Nicæni, ne episcopis, presbyteris et diaconis lex imponeretur, qua juberentur abstinere ab uxoribus ante sacros Ordines ductis. Illam autem relationem cum nec veram nec probabilem crederem, sed potius disciplinæ ecclesiasticæ illorum temporum contrariam; vidi a scriptoribus contrariæ opinionis præcipue objici exemplum S. Gregorii Nazianzeni, quem natum volunt, patre administrante episcopatum, ita ut certe Cæsarius frater ipsius natu minor a patre jam episcopo generatus fuerit, si vera sit illa opinio. Hæc igitur objectio me coegit in tempus natale Nazianzeni diligenter inquirere, ac novissimorum quoque scriptorum de eo opiniones indagare.*

variæ scriptorum sententiæ de natali tempore Nazianzeni :

2 *Eminentissimus Baronius tom.* IV *Annalium ad annum* 371 *pag.* 303 *credidit S. Gregorium mundo datum esse anno* 324*; sed totum istius opinionis fundamentum est versiculus Latine red-* C *ditus minus exacte, indeque perperam intellectus. Godefridus Hermant in Vita SS. Basilii et Nazianzeni, item ex versiculis, quos male expositos videbimus, Basilii natalem cap.* II *figit circa annum* 328, *et cap.* X *natalem Gregorii anno* 328. *Papebrochius noster ad* 9 *Maii in S. Gregorio Nazianzeno secutus est opinionem Suidæ, qui nonaginta ætatis annos Nazianzeno tribuit, indeque credidit Gregorium natum circa finem seculi* III. *Verum Papebrochius ipsi in Appendice tom.* VII *ejusdem mensis, cum iterum inquisivisset in ætatem SS. Gregorii et Basilii occasione Sanctorum hujus parentum, priorem ultro mutavit sententiam, et pag.* 656 *natales Gregorii et Basilii late fixit inter annum* 308 *et* 318. *Tillemontius tom.* IX *Monum. Eccl. nota* 4 *in S. Gregorium Nazianzenum contendit, Gregorium natum esse tempore episcopatus paterni anno* 329. *Hanc opinionem secuti sunt varii, interque eos nuperrime Benedictini Congregationis S. Mauri, qui ediderunt Opera S. Basilii, in hujus Vita, tomo* III *Operis præmissa; et Remigius Ceillier in Opere Gallico de Auctoribus sacris, in quo natales SS. Basilii, Gregorii Nazianzeni et Gregorii Nysseni secundum opinionem Tillemontii* E *ordinat.*

ordo in hac Dissertatione servandus.

3 *Veruntamen ut horum omnium et aliorum quorumdam opinio refutetur, satis erit, si examinavero Tillemontii ratiocinia, quibus nihil ab aliis additum, certe quod alicujus sit ponderis, invenire hactenus potui. Hoc igitur facere decrevi, cum quia argumentum contra continentiam sacerdotum seculi* IV *ex ea chronotaxi desumunt adversarii, tum quia ab una hac controversia dependet chronotaxis decem facile Sanctorum, de quibus in Opere nostro partim jam actum est, partim deinde agendum. Hunc in finem primo elucidabo argumenta singula, quibus certo evinci existimo SS. Gregorium et Basilium natos esse diu ante annum* 329, *sive annis non paucis ante episcopatum Gregorii patris, ac responsiones qualescumque Tillemontii ad illa discutiam. Deinde aliud afferam argumentum, quo simul annus natalis utriusque probabili ratione propius innotescet. Tertio elucidabo argumenta Tillemontii, ex ipso fere Papebrochio desumpta, quibus ostenditur, Suidæ sententiam non satis esse probabilem; simulque ostendam ea nullam habere vim contra sententiam Papebrochii et nostram. Quarto discutiam ea argumenta, quæ nostræ quoque sen-* F *tentiæ fuerunt opposita. Quinta demum examinabo, an Tillemontius recte responderit ad argumentum, nobis alias in hac controversia non necessarium, quod ex continentia sacerdotum desumpsit Papebrochius, ut ea ratione respondeatur ad argumenta, quæ objici possunt contra ea, quæ disserenda censui in S. Paphnutio* § 4.

§ I.

A

§ I Argumentum a senio Sanct. Gregorii Nazianzeni et Basilii petitum contra opinionem Tillemonti, cujus responsiones discutiuntur.

Si vera est Tillemontii opinio, Gregorius annos natus 43 jam de senectute queritur:

Cum S. Gregorius Nazianzenus obierit anno 389, si natus est anno 329, mortuus est, dum sexaginta fere habebat annos; ut fatetur Tillemontius. Atqui Sanctus ille multis annis ante mortem loquitur de sua canitie, et senectute. Necesse igitur est, ut Chronotaxis Tillemontii omnino dicatur improbabilis. Verum audiamus Gregorium ipsum. In Carmine de Rebus suis pag. 36 *sic loquitur :*

Jam mihi jam canum caput est, rugosaque membra
B
Tristis ad occasum vitæ jam prona feruntur.

Carmen hoc, fatente Tillemontio nota 18, *non fuit compositum post initium anni* 372, *quo quadragesimum et tertium ætatis annum agebat Gregorius secundum ipsius chronotaxim. In eodem Carmine pag.* 37 *sic iterum habent Græca, quæ minus exacte sunt Latine expressa :*

Χαλεπὸν δὲ πάθος κατὰ γῆρας ἔχευε·
Καὶ κύπτω ποτὶ γαῖαν ἐνὶ φρεσὶ πένθος ἀέξων.

Molestus vero affectus in senectutem præcipitavit :
Et propendeo jam in terram, in mente luctum augens.

Tillemontius ad hunc locum respondet, senectutem hic a Gregorio non attribui ætati, sed afflictionibus. Verum, sicut negare nolo, Gregorium afflictionibus suis attribuere, quod difficiliorem et fortasse etiam utcumque præmaturam senectutem patiatur, sic nemo prudenter inficiabitur, dicta illa Sancti de canitie, de membris rugosis, de corpore in terram propendente, non convenire ætati quadraginta et trium annorum, sed potius homini fere sexagenario, qui alias vix ulla senectutis incommoda sentiret, præsertim cum de in- C *firmitatibus Gregorii ad eam usque ætatem nihil legamus. Quomodo igitur homo quadragesimo tertio ætatis anno in tanta senectutis incommoda incidere potuit ex solis afflictionibus? Nam dum nimium urget afflictio, morbum solet inferre, non senectutem adeo præmaturam. Neque hæc deberet in illa ætate* senectus *appellari, sed solum* infirmitas.

atque id sæpius deinde facit coram iis, qui merito risissent ea ejus dicta.

5 *In Orat.* XXVII, *quam habuit Constantinopoli, ut se contra obtrectatores defenderet, sic loquitur pag.* 467 *:* Etenim si humanum aliquid objectumque cogitans, atque hanc cathedram affectans, aut huc primum cum senectute hac cana, et his membris, tum vitæ diuturnitate, tum morbo rugatis atque contractis venissem *etc. Nonne obtrectatoribus suis risum movere debuit Nazianzenus, si* de vitæ *suæ* diuturnitate *et de* senectute cana *locutus est, quando natus erat annos quinquaginta et unum, si vera est chronotaxis Tillemontii? Cum enim circa annum* 380 *habita sit illa oratio, secundum Tillemontium annos tum quinquaginta et unum numerabat Nazianzenus. In Orat.* XXVIII *pag.* 483, *sic alloquitur Maximum Cynicum :* Nonne senectutem D et valetudinis infirmitatem mihi ut probrum objicies? *Paulo post :* Atque utinam tibi quoque canitiei et palloris quidpiam affusum esset *etc. Quis credat ita de senectute sua locuturum virum prudentem, si annos quinquaginta vix excesserit? In epistola* CLXXII *Olympium præfectum, civibus suis ut ignoscat, sic rogat infirmus :* Moveat te nostra canities, quæ te jam antehac, ut par erat, et quidem persæpe movit. *Tillemontius in Gregorio art.* 93 *hanc Epistolam refert ad annum* 382, *quo ex calculo ipsius annos quinquaginta et tres numerabat Gregorius. Numquid non vehementer ea ætas movere debuit præfectum iratum, ut ignosceret? Quin potius non irrisisset præfectus hominem, qui ante senectutem allegaret senectutem suam, ut aliis veniam exoraret? Mitto plura, ut ad S. Basilium transeamus.*

Secundum Tillemontii chronotaxim S. Basilius sibi senectutem attribuit

6 *Basilius, ut recte advertit Tillemontius nota* I *in Basilium, sic erat æquali ætate cum Gregorio, ut hic tamen esset natu major, quemadmodum colligitur ex epistola* XXXIII *Gregorii, qui id ipse dicit secundum textum Græcum. Hinc Tillemontius Basilii natales figit circa finem anni* 329. *Cum autem obierit anno* 379, *mortuus est secundum* E *hanc chronotaxim anno ætatis quinquagesimo. Verumtamen S. Basilius toties meminit de senectute sua, ut ineptire censendus sit, nisi falsa sit opinio Tillemontii. Ineptam ætatis exaggerationem in prudentissimo parte admittere nefas est. Cogimur igitur ineptam et falsam dicere sententiam Tillemontii, qui fatetur Basilium non raro de senectute sua meminisse. In epistola* CCIII *nuperrimæ editionis, alias* LXXXVII, *Basilius de infirmitate sua sic loquitur:* Quam prorsus non ignoratis quanta mihi adsit a prima ætate ad hanc usque senectutem. *Scripta ponitur hæc Epistola anno* 375, *quo annos Basilius quadraginta et sex habebat secundum Tillemontium. In Epistola* CCXXXII, *alias* CDIV, *quæ innectitur anno* 376, *S. Amphilochio ita scribit :* Mirari autem licet,.... quippe quia per ænigmata validam mihi precatus es senectutem.... Non enim mihi est ætas ad rodendum, cum jam pridem dentes et tempore et infirmitate sint extriti. *In Epistola* CCLXXI, *alias* XI, *dolorem suum indicat de non invento Eusebio, olim sodali suo, ad quem scribit, atque ita loquitur :* Quanti me putas æstimaturum fuisse, ut hæc omnia in memoriam per tuum congressum revocarem, et gravi hoc senio absterso, juvenis iterum ex sene factus viderer. *In Epistola* CCLXXII, F *alias* CCCXXXIII, *ait Basilius :* Qui cum multos dilexerim a prima ætate usque ad hoc senium *etc.*

aliquot annis ante quinquagesimum ætatis annum.

7 *Plura missa facio ex Basilio, quia fatetur Tillemontius eum subinde de senectute sua loqui. Attamen adjungo verba scriptorum Vitæ S. Basilii ante tomum* III *novissimæ editionis pag.* 38, *ubi hæc scribunt :* Cum senem se dicit anno 374, (*quo numerabat annos quadraginta et quatuor*) id non tam illius annis tribuendum, quam perpetuæ cuidam infirmitati, quæ ab ineunte ætate incepit, ac postea pœnitentiæ ac sacerdotii laboribus, et novis supervenientibus morbis sic accrevit, ut in ipso ætatis robore senex videretur, ac dentibus careret annos natus 46. *Præclara enimvero observatio ! At ego eruditis expendendum relinquo, an iis omnibus, qui senectutem Gregorii et Basilii sic explicant, recte non repeteret S. Gregorius verba sua ex Oratione* XXVII *pag.* 467 : Utrum tandem vobis nugari atque ineptire videmur? *Certe ego ineptum dicerem*

A *dicerem hominem, qui annos natus quadraginta et quatuor serio sibi senectutem adscriberet. Nam* senectus *nomen est ætatis, et non solius infirmitatis : nec infirmus ante annos senectutis vere fit senex, quemadmodum robustus senex honore senectutis non caret. Basilius et Gregorius sibi non attribuunt apparentem tantum senectutem, sed veram, ut iterum ex Oratione* XX *Gregorii, quæ funebris est de Basilio, satis liquet. Nam pag.* 373 ætate æquali *Gregorius Basilium defunctum sic alloquitur:* Quid facerem, homo, et senectute, et morbo, et tui desiderio confectus.

Quæ respondent adversarii, nihil conducere possunt

8 *Tillemontius nota* 4 *in Gregorium fatetur, magnam opinioni suæ difficultatem oriri ex hac objectione. Respondet tamen,* labores, austeritates, sollicitudines, morbos, quibus uterque multum erat expositus, efficere, ut homines aliqui diu ante alios senescant. *Verum repono, ea omnia tantum efficere, ut corpus fiat infirmius, et consequenter ea incommoda, quæ senectutem passim comitantur, citius et gravius ingruant. At ea nequaquam efficiunt, ut vir prudens honorifico senectutis nomine utatur diu ante annum vitæ sexagesimum, quando serio loquitur, nedum diu ante quinquagesimum, præsertim si* B *loquatur coram æmulis, qui in dicta non minus quam in facta ipsius invigilant, et vel minima facile carpunt, prout Constantinopoli loquebatur Nazianzenus. Poterunt dicere, quando jam quinquaginta annos notabiliter excesserunt, ætatem sibi ingravescere, oriri sibi senectutis mala, se senescere, et alia similia. Verum* senectutem *sibi adscribere anno ætatis quadragesimo quarto aut quinto non est viri prudentis, qualis erat Basilius. Imo prorsus ridiculum est, alicui* validam *in ea ætate* senectutem *precari, ut fecisset Amphilochius, si vera esset opinio Tillemontii. Quo enim modo* valida senectus *in ea ætate senectus erit?*

ad verisimilitudinem opinioni suæ conciliandam.

9 *Tillemontius nihilo melius Chrysostomum in auxilium advocat. Nam aliunde etiam novimus, Sanctos ad cœlum aspirare, et se pro peregrinis in terra habere : sed inde nullus legitime concludet, eos citius ad senectutem pervenire quam alios homines : nedum eo senectutis nomine Sanctos abuti. Nihil quoque est, quod observat aliquos ante senectutem canescere : nam senectutem sibi attribuit Basilius, Gregorius et senectutem et canitiem. Demum quod ait de itineribus Basilii, quod illa parum essent verisimilia in ætate octoginta annorum, si ea accessisset ad reliquas cor-* C *poris infirmitates, ad nos minime pertinet, nam secundum sententiam nostram S. Basilius ne septuaginta quidem annos explevit, sed inter annum ætatis sexagesimum et septuagesimum obiit, ita ut habuerit annos circiter sexaginta, quando primum cœpit de senectute sua loqui. Ceterum observo, argumentum hoc etiam deduci posse ab ætate S. Gregorii Nysseni, ut videre poterit studiosus lector, modo attente consideraverit ea, quæ Tillemontius ipse scribit tom.* IX *in S. Gregorio Nysseno art.* 14.

D

§ II. Argumenta alia ab ætate parentum S. Gregorii, qui filius fuit natu maximus; et ab ætate Gorgoniæ sororis.

Cum parentes Nazianzeni fuerint senio pares, paterque vixerit annos fere 100,

Natum fuisse S. Gregorium Nazianzenum diu ante annum 329, *ostendit etiam ætas parentum ipsius, Gregorii et Nonnæ, quos æquali fuisse ætate frequenter ipse declarat. In Oratione* X *pag.* 162 *parentes suos ita celebrat:* Sic illi ad altam senectutem pervenerunt, virtute atque annis inter se pares, ac pleni dierum, tam qui manent, quam qui fluunt ac dilabuntur; uterque primas inter mortales habiturus, nisi mutuo ipsi sese principatu prohiberent. *Eosdem in Oratione* XI *pag.* 178 *dicit,* vitæ longitudine et canitie... inter se certantes. *In Oratione* XIX, *qua patrem* E *defunctum laudat, pag.* 315 *matrem suam dicit* ejusdem ætatis, *sive* æqualem tempore *cum ipso. Porro ibidem pag.* 313 *asserit, patrem suum obiissse,* cum centum ferme annos vixisset,... ex iisque in sacerdotio quinque et quadraginta. *Si autem ab annis centum subtrahamus quadraginta et quinque, quos in sacerdotio transegit, reperiemus ipsum quinquaginta et quinque ferme annorum fuisse, quando factus est sacerdos. Nonnam autem ipsius conjugem pari cum eo fuisse ætate, jam vidimus: idque iterum affirmat Gregorius ipsorum filius in carmine* 4 *pag.* 71, *dicens parentes suos fuisse æquali* πολιῇ τε καὶ ἤθεσιν, canitie, *sive senio,* et moribus, *licet interpres id minus accurate expresserit Latine.*

erant majores quinquagenariis in opinione Tillemontii, dum natus est Gregorius.

11 *Nunc velim, studiosus lector mecum consideret, quanta ex chronotaxi Tillemontiana oriantur paradoxa. Vidimus Basilium et Gregorium diu ante annum ætatis quinquagesimum, secundum eam chronotaxim, senectutis titulo gloriari. Hic vero videmus, parentes Gregorii secundum eamdem sententiam post annum quinquagesimum ætatis incipere liberos generare: nam S. Gregorius certo natus est ante Cæsarium fratrem, et* F *verisimillime, ut mox ostendam, etiam ante sororem Gorgoniam. Si autem omnium sit natu maximus, de quo dubitari vix potest, parentes habuit, qui supergressi annos quinquaginta generare cœperunt, id est, eo tempore, quo alii passim dudum desierunt, aut certe qua ætate mulieres non amplius solent parere. Attamen, licet Gregorius sæpe loquatur de sua nativitate, eamque matris precibus obtentam affirmet, quia illa de nascituro filio prævia visione erat monita, nullibi tamen insinuat, tantam fuisse parentum suorum ætatem. dum natus est, ut sine singulari beneficio Dei liberos sperare non possent. Præterea nullibi indicat, parentes suos post contractas nuptias diu liberis caruisse, et in tanta demum ætate eos obtinuisse. At neutrum siluisset Gregorius, si factum esset. Non siluisset grandem illam parentum ætatem; quia illa admodum opportuna fuisset ad confirmandum nativitatis suæ beneficium, quod toties cum in Orationibus tum in carminibus suis celebrat. Non siluisset diuturnam matris sterilitatem, quia illa ad idem propositum mire conducebat,*

A *bat, et maxime idonea erat ad matrem cum Sara, patrem cum Abrahamo, ut sæpe facit, comparandum.*

Responsum Tillemontii difficultatem dissimulantis

12 *Ex hisce liquet, quam inepta sit responsio Tillemontii, qui hoc argumentum partim dissimulavit, partim elevare voluit. Verba ipsa subjungo:* Non existimo, *inquit*, valde mirum apparere posse, quod Gregorius pater cœperit filios habere ætate quadraginta et quinque annorum: nihil enim impedit, qua minus nativitatem Gorgoniæ figamus circa annum 325; nec etiam video, quale argumentum ex eo haberi possit, quod S. Gregorius filius id *(sive eam ætatem)* non observaverit in Oratione funebri patris sui; nec quam magnam elogiorum materiam inde habuisset. Si affirmat, S. Nonnam matrem suam fuisse ejusdem fere ætatis cum marito, hoc non impedit, ait Papebrochius, quo minus possit decem aut etiam quindecim annis post maritum nata esse, cum femina octoginta annorum ejusdem ætatis dici possit cum viro nonagenario. *Ita conatur Tillemontius dissimulando difficultatem eludere. Verum respondeo Gregorium patrem non solum fuisse annorum quadraginta et quinque, quando natus est Gregorius filius, sed fere quinquaginta*
B *et quinque: nullo etiam modo dici posse, Gorgoniam quatuor fere annis natam esse ante S. Gregorium, mox ostendam, imo et Gregorium verisimillime omnium esse natu maximum. Quod spectat ad silentium Gregorii de grandi illa parentum ætate, jam probavi, illam mire conducere potuisse Gregorio ad confirmandum et exornandum nativitatis suæ beneficium, præsertim cum sic parentes ipsius in matrimonio multis annis liberis caruissent.*

refutatur, et ostenditur esse ineptum

13 *Sane hæc observatio, quantumvis dissimulet Tillemontius, opinionem ipsius improbabilem rursus ostendit. Ex Oratione* XIX *certo constat, nuptias inter Gregorium et Nonnam coaluisse multis annis ante annum* 325, *quo conversus est Gregorius. Etenim post relatas nuptias, matris virtutes, nativitatem suam, dolorem matris de mariti sui aversione a fide Christiana, de conatibus ipsius ad convertendum maritum, subjungit, quod* propterea dies noctesque ad Dei pedes accideret, atque pro capitis sui (*id est, mariti*) salute cum multis jejuniis et lacrymis eum obsecraret; atque viro etiam sedulo instaret, eumque variis modis lucrari contenderet, probris, admonitionibus,
C obsequiis, simultatibus, et, quod maximi momenti erat, morum suorum probitate, ac ferventi erga pietatem studio: qua potissimum re anima flectitur, et emollitur, ac voluntarie ad virtutem pertrahitur. Nec vero aliter fieri poterat, quin assiduis tandem ictibus gutta lapidem excavaret, ac progressu temporis, quod studebat, conficeret, quemadmodum ex his, quæ deinceps sequuntur, liquido apparebit. Hæc igitur ipsa petebat, et in spe habebat, ut quæ fide magis quam juventute ferveret. *Ut omittam istam de juventute matris mentionem, quæ non innuit fere quinquagenariam, qualis fuit anno* 325, *dum conversus est maritus: ex verbis allatis de multiplici conatu Nonnæ, de gutta lapidem tandem excavante, nemo non videt, multis annis pro conversione mariti sui laborasse S. Nonnam. Si autem tot annis sine liberis mansit, ut ex opinione Tillemontii dicendum esset, nonne Gregorius diuturnam illam matris sterilitatem retulisset, ut ex ea etiam confirmaret, se maternis precibus a Deo donatum?*

Imo cum Gregorium quatuor annis post patris D
conversionem adversarii natum velint; hoc iterum tam diuturnum intervallum adducere poterat, ut illustrius redderet beneficium, de quo vide num. 52 *et* 53.

ad tollendam difficultatem sententiæ ipsius,

14 *Quod demum dicit Tillemontius, dicta Gregorii de æquali fere ætate parentum suorum non obstare, quo minus credamus Nonnam* decem aut etiam quindecim annis *marito suo juniorem, mihi aut collegis meis nequaquam probatur, etsi tale quid dici posse, revera suspicatus sit Papebrochius. Quare videamus, an res ipsa sit verisimilis. Gregorius non dicit, parentes suos fere ætate pares, sed pares ætate ubique pronuntiat. Sic S. Basilio in Oratione* XIX *se ætate parem dicit, licet in epistola* XXXIII *se seniorem asserat Basilio. Jam vero quid ex affirmata per Gregorium ætatis suæ et Basilii paritate colligit Tillemontius nota* 1 *in Basilium? Nimirum statuit, utrumque eodem anno* 329 *natum esse, sed Basilium circa finem anni, quia junior erat Gregorio. Si autem par ætas uno loco asserta sufficiens argumentum præbuerit Tillemontio, ut utriusque natalem eodem anno figeret; qua demum ratione par ætas variis locis per eumdem asserta, et cum tanta quidem energia, ut neutri parti* principatum *ætatis adscriberet Gregorius, tantam Tillemontio* E
libertatem reliquit, ut decem aut quindecim *annorum differentiam admittere posset? Nolim quidem contendere, tam stricte sumenda esse Gregorii verba, ut admitti nequeat, Nonnam paucis annis juniorem fuisse marito suo; malimque in ea re liberalis esse magis quam foret ipse Tillemontius, nisi tanta illa ætatis differentia ipsius opinioni esset necessaria. At non tantam admisero ætatis differentiam, asserente toties paritatem Gregorio, ut credam anno* 329 *Nonnam, cujus maritus quinquaginta fere et quinque annos habebat, quinquagenaria fuisse multo minorem. Stante autem hac ipsius ætate, in eodem luto hæret Tillemontius, cum post Gregorium Nonna etiam pepererit Cæsarium et verisimiliter Gorgoniam.*

et partim etiam improbabile, cum Gorgonia

15 *Hoc de Gorgonia negare conatus est adversarius, ut difficultatem saltem utcumque diminueret. Nota* 3 *in Gregorium observat, S. Nonnam, antequam natus est Gregorius, desiderasse filium; indeque verisimile esse ait, jam tunc filiam Gorgoniam fuisse natam. Verum levissima est hæc conjectura: nam multæ matres filium desiderant, quando omni carent prole. Quæ deinde* F
affert pro illa opinione, solum ostendunt, Gorgoniam non posse dici natam post annum 329, *ac ne quidem post* 326, *imo non posse natam dici post Gregorium, etsi hujus nativitas figatur anno* 325, *ait agnoscere Bollandum, intelligens Papebrochium, acsi ille faveret prædictæ opinioni. Verum hic minus candide egit Tillemontius: nam Papebrochius solum observat, Baronium in sua opinione, qua natalem Gregorii figebat circa annum* 325, *coactum fuisse Gorgoniam natu majorem facere. Eadem est et major necessitas Tillemontii, quia Gregorii natalem figit anno* 329. *At nos eæ non urgemur necessitate, dicimusque Gorgoniam etiam ante annum* 320 *natam, sed post Gregorium. Itaque Tillemontius pro sua illa opinione, præter necessitatem ex vitiosa chronotaxi ortam, non nisi unicam habuit conjecturam, videlicet desiderium Nonnæ videndi prolem masculam. Unde eam hauserit, insinuat ad marginem laudans Opus nostrum ad* 9 *Maii pag.* 377, *sed caute dissimulat,*

A *mulat, eam ibidem rejectam et meliori argumento refutatam a Papebrochio.* D

non ante, sed post Gregorium nata videatur:

16 *Argumentum istud exponam paulo latius, adjuncta etiam observatione alia. Gregorius, qui jam anno* 371, *aut certo sub initium sequentis, conquerebatur de canitie sua, de membris rugosis, ac de corpore in terram propendente, ut vidimus num.* 4; *duobus locis insinuat, Gorgoniam obiisse ante senectutem. In Oratione* XI *de defuncta Gorgonia pag.* 188 *sic loquitur:* Ita demum obdormiscit, plena, non humanorum dierum, quos ne ipsa quidem exoptabat;... sed dierun secundum Deum ita plena *etc. In Oratione* XIX *matrem suam in obitu patris consolans, ita compellat:* Filiorum *(Cæsarii et Gorgoniæ)* amissionem adhuc florentium, et ad vivendum aptorum, fortissime ac sapientissime tulisti. *Certum quoque est, Gorgoniam obiisse post Cæsarium, ut Gregorius clare dicit pag.* 190. *Itaque cum mors Cæsarii figatur anno* 369, *et consequenter mors Gorgoniæ figi rectius nequeat quam circa* 370; *uno tantum aut altero anno obierat Gorgonia, quando laudatum Carmen composuit Gregorius. Consideret modo studiosus lector, an verisimile sit, Gorgoniam fuisse ante Gregorium natam: nam si ante ipsum* B *nata esset, eadem fere ætate obiisset, qua carmen istud scribebat Gregorius. Attamen ipse se describit ut canum, rugosum, senio incurvum; sororem vero ut adhuc florentem, et ætate nequaquam fractam. Jam vero si verisimile non sit, natam fuisse ante Gregorium: quanto minus verisimile est, quatuor annis ante ipsum fuisse natam? Hæc igitur dixit Tillemontius, non quia erant probabilia, sed quia necessaria ad tuendam chronotaxim vitiosam. Si Gorgonia e sanctis parentibus prima fuisset nata, id non siluisset frater ipsius Gregorius, qui minutissima quoque de ipsa enarrat. Quare recte dixit laudatus Papebrochius,* vel natu minimam fuisse, vel inter Gregorium et Cæsarium mediam.

ex ætate vero Gorgoniæ rursum probatur falsitas opinionis Tillemontii.

17 *Porro ex ætate sororis Gorgoniæ non contemnendum etiam contra opinionem Tillemontii fluit argumentum. Etenim Gorgonia, teste Gregorio in Oratione funebri pag.* 180, *ante mortem non solum maritum suum, sed* corporis quoque *fructum, hoc est filios et nepotes (Græce* τὰ τέκνα, καὶ τέκνα τέκνων liberos, et liberos liberorum) Spiritus fructum effecit, *per instructionem verisimiliter et baptismum. Atqui, si nata est Gorgonia post annum* 329, *tantum vixit* C *annos circiter quadraginta. Quo modo igitur vidit nepotes suos baptismo ablutos, præsertim cum id pro more istius familiæ, et plurium istius temporis, verisimiliter factum sit post instructionem aliquam? Tillemontius nota* 3 *non invenit, quo se modo expediret, ut videri potest nota* 2, *nisi Gorgoniam aliquot annis Gregorio natu majorem faceret. Si quis tamen multiplicare maluerit paradoxa, quam verum agnoscere, poterit dicere, Gorgoniam anno ætatis decimo quinto aut decimo sexto peperisse, idemque de quadam ipsius filia affirmare: sed tanto erit illustrior oppositio, si filia matris quinquagenariæ annos nata fere quindecim filiam pepererit eadem circiter ætate parituram. In nostra sententia, secundum quam Gorgonia obiit quinquagenaria major, nullam hæc difficultatem habent.*

§ III. Argumenta alia ex Gregorii Oratione XIX, quæ vel sola sufficit ad refutandum Tillemontium.

In Oratione XIX, in qua Gregorius patris sui gesta

Eminentissimus *Baronius ad annum* 371 *pag.* 303 *ex Ordine Orationis* XIX *colligit, Gregorium diu ante sacerdotium patris natum esse, quia* manifeste natalem suum recenset, antequam pater initiaretur sacro baptismo. *Respondet Tillemontius:* Qui legerint Sancti Orationem XIX, satis videbunt, necesse non esse, ut respondeam ad argumentum, quod ex illa sumit Baronius. *Ita quidem ille. Attamen difficulter credere possum, adeo contemnendam Tillemontio visam esse difficultatem. Quin potius existimem, eum* E *respondere noluisse ad brevem Baronii observationem, ne ipso responso vis argumenti magis appareret. Accipe, lector, argumentum Baronii paulo latius expositum, et judica, an responso sit indignum. Nazianzenus in dicta Oratione præcipua patris sui gesta recenset ab initio usque ad finem, sive usque ad mortem, ac gesta matris non pauca iis immiscet. In iis vero recensendis ita observat temporis ordinem, ut nequeat ostendi, eum numquam ab illo ordine recessisse saltem usque ad patris conversionem et episcopatum.*

ordine narrat, præsertim usque ad episcopatum,

19 *Postea quidem bis ab ordine temporis recessit, ut res invicem utcumque connexas conjungeret, aut similitudinem inter patrem et matrem ostenderet, sed priori loco id ipse indicat his verbis pag.* 297: Verum sermo de his rebus, ordinem suum nonnihil antegressus, hoc loco conquiescat. *Hæc ipsa excusatio probat; Gregorium eo usque ab ordine non recessisse: indeque confirmatur, omnia ordine esse relata usque ad episcopatum susceptum, quo illa posterior est. Secundo loco etiam ab ordine temporis recessit, ut beneficia patri et matri divinitus præstita conjungeret. Nam pag.* 304 *et seq. narrat morbum* F *patris, obtentamque singulari beneficio a Deo sanationem. Mox matris morbum, sanationemque divinitus impetratam subjungit. Tum pag.* 306, *relaturus se utriusque parentis precibus in tempestate servatum, quando Athenas navigabat, ait:* Unum adhuc ambobus commune adjungam. *Rerum videlicet similitudo persuasit Gregorio, ut facta illa in Oratione conjungeret, neglecto utcumque temporis ordine. At post ea narrata qualemcumque iterum excusationem subdit, pag.* 307 *dicens:* Mirari autem jam pridem nonnullos eorum arbitror, quibus res illius apprime cognitæ sunt. *etc. Deinde pergit ad gesta cum Juliano, reliquaque usque ad mortem ordine recensit. Ex hisce igitur omnino dicendum est, Gregorium in illa Oratione ordinem temporis passim servasse: nec dici posse eum ab ordine recessisse, nisi id ipse dicat, aut id aliunde clare appareat.*

narratur Gregorii nativitas ante conversionem patris:

20 *Atqui adeo non apparet, Gregorium in nativitate sua enarranda temporis ordinem neglexisse, ut potius clarum videatur ordinem ubique*

A *que servatum usque ad patris episcopatum. Lubet hoc brevi compendio Orationis manifestius facere. Post exordium, in quo S. Basilium præsentem alloquitur, pag.* 289 *agit de natalibus patris sui ex parentibus infidelibus : mox pergit ad mores ipsius et virtutes morales, quibus ante fidem etiam excelluisse docet. Hisce pag.* 290 *subjungit parentum conjugium, quo felicissimum fuisse patrem recte observat, quia Nonna eidem* non modo adjutrix,... sed et dux et antesignana fuit, nimirum eum vita et sermone ad optima quæque per seipsam ducens : ac cæteris quidem in rebus, ut matrimonii leges ferebant, viro suo parere optimum esse judicans, fidei autem et pietatis magistram quoque se præbere haudquaquam erubescens. *Hic locus idoneus erat Gregorio, ut statim patris conversionem referret, nisi temporis ordinem sequi voluisset. Hunc vero cum servare vellet, mox pag.* 291 *et* 292 *alias Nonnæ virtutes prolixe recenset. Hisce vero de sua nativitate subdit hæc verba :* Nam illud, quod ad nos attinet, ne commemoratione quidem fortasse dignum est, utpote qui ipsius spei haudquaquam responderimus. Quamquam magnus ipsi hic conatus fuit, quod nos etiam ante ortum, Deo,
B futurum nihil reformidans, promisit, atque in lucem editos statim consecravit. Dei autem beneficium illud fuit, quod voto suo non omnino exciderit, nec victima ea, quam obtulerat, repudiata fuerit. *Mox pag.* 293 *affirmat, auctam fuisse Nonnæ pietatem, mariti infidelitate ipsam ad fervorem stimulante. Subdit ejusdem dolorem, ægre ferentis,* se dimidia tantum ex parte, ob segmenti *(id est, mariti)* sui adversionem, Deo copulari, ac non ad corporum conjunctionem spiritus conjunctionem adjungi. *Tum sequuntur verba num.* 13 *data de multiplici ipsius ac diuturno conatu ad maritum convertendum : mox mariti visio, quæ viam conversioni stravit : iterum conatus Nonnæ post visionem, ac demum pag.* 294 *conversio, baptismus, deinde præparatio ad episcopatum et episcopatus.*

indeque clare colligitur, Gregorium ante patris conversionem natum,

21 *Nunc ex hisce aliqua observemus. Clare patet, in tota hac Orationis parte ordinem temporis fuisse observatum. Singula igitur contigerunt eo ordine, quo relata sunt. Atqui nativitas Gregorii filii relata est diu ante conversionem Gregorii patris. Natus igitur est Gregorius diu ante conversionem patris sui, sive diu ante*
C *annum* 325, *quo illa contigit. Hoc argumentum tale est, ut contrariæ opinionis patroni non modo respondere debeant, si etiamnum velint illam tueri, sed difficulter etiam inventuri sint, quid apte respondeant. Dicant, obsecro pauca hæc. Cur Gregorius, ubi dixerat, Nonnam se viro suo præbuisse* fidei et pietatis *magistram, non statim reliqua de conversione mariti subjecit? Cur bis in eadem Oratione de illo Nonnæ conatu agere voluit, nisi ut ordinem temporis servaret, atque ostenderet, Nonnam statim cœpisse post contractas nuptias pro conversione viri laborare; sed diu post et diuturno labore perfecisse, quod statim cœperat? Cur Gregorius de nativitate sua Nonnæ precibus obtenta iis verbis agit, ut quilibet existimare debeat, eam cito filium obtinuisse; de conatu vero ad convertendum maritum tam multa dicit, ut credere debeamus, ipsam multis annis laborasse? Etenim si Gregorius anno* 329 *natus est, quatuor annis serius Gregorii ortum obtinuit, quam mariti conversionem. Nihil iterum hic apte* *respondebunt : nam ita scribere non potuit Gregorius, nisi ante patris conversionem natus est, aut dedita opera nos decipere voluit : quod non cadit in virum tam sanctum.* D

22 *Accipe, lector, et aliud ex eadem Oratione argumentum. Gregorius ipse pag.* 293 *de matris conatu ad convertendum maritum, claris verbis insinuat, se jam natum fuisse, dum illa pro mariti conversione adhuc orabat.* Hæc igitur ipsa petebat, *inquit,* et in spe habebat, ut quæ fide magis quam juventute ferveret. Neque enim quisquam præsentibus rebus perinde, ut illa rebus in spe positis confidebat : nec mirum, cum divinæ liberalitatis ac munificentiæ periculum jam fecisset. *Nonna dum pro viri conversione pergebat orare, teste Gregorio, jam divinam liberalitatem experta erat, nimirum filio Gregorio precibus obtento. Nullus enim dubitare poterit, quin nativitatem suam hic designet Gregorius, si modo consideret, eum de illa Nonnæ precibus impetrata paulo ante locutum fuisse, nec aliud ullum beneficium divinitus Nonnæ concessum, ad quod respicere potuisset, referri a Gregorio, sive in hac Oratione sive in ullis ipsius scriptis. Itaque dum Nonna, ut Græce legitur,* πεῖρα μαθοῦσα τοῦ Θεοῦ τὸ φιλόδωρον, experientia docta Dei liberalitatem, *dicitur conversionem viri petiisse et sperasse, clarissime insinuatur, eam petiisse conversionem mariti, postquam jam filium impetraverat. Hinc relata sua nativitate, Gregorius mox subdit, fervorem matris suæ auctum fuisse, et fortius laborare cœpisse pro conversione mariti. Plura ex eadem Oratione ad propositum nostrum observare possem, præsertim quod Gregorius nativitatem suam solius matris precibus tum hic tum aliis locis attribuat, quodque hæc sola filium petiisse et Deo obtulisse dicatur, ex quo patet, maritum tunc non fuisse Christianum. Verum de eo postea quædam dicenda censui; alia brevitatis causa plane omittenda.* E

ut verbis claris mox insinuat ipse Gregorius.

§ IV. Argumentum quartum, quo natalis S. Gregorii figitur inter annum 312 et 316.

F

Cum S. Gregorius dicat,

C*um argumentis jam datis satis refutata sit sententia Tillemontii, eaque tam manifestæ falsitatis videatur convicta, ut candide pronuntiare non dubitem, me non intelligere, qua ratione vir prudens illi opinioni etiamnum inhærere possit, argumentum subjiciam aliud, quo Sancti natalis non quidem anno alicui certo innecti, propius tamen possit investigari. Ad hoc assumam versiculos S. Gregorii; qui asserit tricesimum fere studiorum suorum cucurrisse annum, quando meditabatur Athenis discedere. Non diffitetur Tillemontius expositionem istius loci, qualem inferius dabo, optimam videri, nec alium esse locum aptiorem ad chronotaxim Vitæ Gregorianæ utcumque concinnandum : nam ita scribit:* Vellem huic uni loco insistere possem ad ordinandam chronologiam Sancti nostri, illum intelligendo de studiis ipsius generatim, prout

A prout fecit Gregorius presbyter. *Verum dicit se impediri aliis Gregorii versiculis, quibus ait clare asseri, Gregorium natum esse tempore episcopatus paterni. At infra videbimus claritatem illam Tillemontii non nisi imaginariam esse. Interim argumentum subjungo.*

se fere triginta annos litterarum studiis dedisse:

24 *Gregorius in Carmine de Vita sua pag.* 4. *narrat, se cum S. Basilio voluisse Athenis discedere in patriam, interque alias rationes allegat illam, quam duobus exprimit versiculis Græcis. Hos accipe cum Latina interpretatione, qua verbum de verbo exprimitur,*

Καὶ γὰρ πολὺς τέτριπτο τοῖς λόγοις χρόνος·

Ἤδη τριακοστὸν μοὶ σχεδὸν τουτ' ἦν ἔτος.

Nam et multum consumptum erat studiis tempus :

Jam trigesimus mihi prope hic erat annus. *Quo hi versiculi sensu intelligendi sint, colligitur ex ipsis verbis, et ex Gregorio presbytero, qui Vitam Nazianzeni Græce scripsit. Hic enim ex his ipsis versiculis collegit, quot fere annis Gregorius studiis operam dederit; et pag.* 8 *de discessu ipsius scribens, rem sic exprimit :* Ita demum, tricesimo jam anno in artium studiis exacto, patriæ sese restituit. *Secundum opinionem Græci hujus* B *scriptoris, et secundum naturalem verborum significationem, dicit in versiculis Nazianzenus, se fere annos triginta studiis impendisse, priusquam cum Basilio Athenis discedere cogitabat, unde revera non diu post discessit, currente verisimiliter tricesimo studiorum anno.*

illaque finierit circa finem anni 355 :

25 *Jam vero, cum Gregorius Athenis discesserit circa finem anni* 355 *aut initium sequentis, ut omnes passim admittunt, initium studiorum illorum nequit figi probabilius quam anno* 326. *Restat igitur inquirendum, qua fere ætate Gregorius studia illa inchoasse videatur, et de quibus loquatur studiis. Primo non loquitur de solis Atheniensibus : nam vir erat aut virili ætati vicinus, dum venit Athenas, ut infra videbimus. Senex igitur fuisset, aut senectuti proximus, quando inde discessit, si ad tricesimum usque annum in ea mansisset civitate. Verum dubitari potest, an loquatur Sanctus de iis solum studiis, quæ cœpit, postquam paterna domo litterarum causa exiverat, an vero cœpta Nazianzi studia simul voluerit comprehendere. Posterius mihi apparet probabilius ; nam Gregorius in Oratione* X *pag.* 162 *docet, se eodem tempore cum fratre Cæsario exivisse ad studia prosequenda ; postquam ambo* in *propriæ civitatis* C disciplinis satis *erant* exercitati et exculti.

natalis Gregorii recte figetur inter annum 312 *et* 318.

26 *Quapropter, si litterarum studiis se excolere cœperit Gregorius, dum decem circiter aut duodecim natus erat annos; natales ipsius erunt figendi circa annum* 314 *aut* 316. *Hac autem epocha recte congruit cum tempore, quo S. Basilius sibi senectutem cœpit attribuere, ut quilibet videre poterit, modo consideret dicta num.* 6 *et* 7. *Attamen quia citius studia illa inchoare potuit, satis mihi erit, natalem Gregorii figere inter annum* 312 *et* 318. *Si cui videatur Nonna mater ipsius tunc plusculum ætatis habuisse pro primo partu, utpote quæ tum erat inter annum trigesimum et quadragesimum ; non deest idonea ratio, cur serius nuptam credamus : nam persecutio Diocletiani sine interruptione sævierat usque ad annum* 311, *quo sublata est, saltem ad tempus notabile, edicto Galerii Maximiani. Itaque verisimile est Nonnam non cogitasse de nuptiis, quamdiu duravit persecutio ; ac tandem nuptias contraxisse, postquam illa cessaverat. Tunc necdum erat ætate tam provecta, ut non posset duos parere filios et* D *filiam unam, quos habuit. Verum id in sua sententia verisimile facere non potuit Tillemontius.*

Tillemontius conatus est annos illos de ætate Gregorii explicare:

27 *At hic conatus est prædictos versiculos alio sensu explicare, et suæ opinioni utcumque accommodare. Nam post expositionem argumenti infra examinandi, quo credidit dictos versiculos explicari non posse sensu obvio et naturali, ita scribit :* Nihil impedit, quo minus locum de ipsius ætate intelligamus, ut fecit Baronius, et Papebrochius fatetur eam esse opinionem communem. *Deinde ait, Gregorium ibidem loqui potuisse de duplici ratione Athenis discedendi, nimirum quia jam diu studuerat, et quia vicinus erat ætati triginta annorum : demumque observat, Gregorium anno* 355, *quo verisimiliter discessit, inchoare potuisse annum ætatis septimum et vigesimum in sua opinione, ideoque non longe abfuisse ab anno tricesimo. Hactenus Tillemontius, qui aliud postea addit responsum : sed hæc primum examinemus.*

sed illam expositionem dati versiculi non admittunt ;

28 *Primo Baronii auctoritas, quantumvis alias nobis venerabilis sit, nulla plane est ad explicandos versiculos Græcos. Secundo quod dicitur de Papebrochio, in ipsius scriptis non invenio, ita ut falsum esse putem. Observat ille ad* 9 *Maii in Gregorio* § 2 *num.* 1, *Baronium, utpote linguæ Græcæ ignarum, mendosa interpretatione Latina* E *fuisse deceptum, ideoque locum intellexisse de ætate S. Gregorii, qui de studiis erat intelligendus. Tertio quod additur, Gregorium moveri potuisse ad discedendum tam ratione ætatis quam ratione diuturni studii, verissimum esse non inficior, præsertim in sententia nostra. Verum non quæritur, quid movere potuerit Gregorium ; sed examinandum est, quid in versibus istis dixerit. Jam vero si utrumque versiculum expendamus, reperiemus in primo ipsum generatim dicere multum a se temporis fuisse litteris impensum ; et in secundo explicare, quantum fere esset istud tempus, nimirum ut annus trigesimus prope inchoaretur, quando de discessu cogitabat. De ætate vero sua non loquitur ; idque colligitur ex eo etiam, quod in secundo versiculo nulla sit conjunctio, nulla oppositio, nulla demum vox, qua transitus ad rem aliam utcumque insinuetur. Itaque nullam aliam expositionem admittunt hi versiculi quam de studiis S. Gregorii.*

nec illa congruit sententiæ ipsius,

29 *Demum in ultimo responso ipse Tillemontius prudenti lectori satis manifestat, versiculos istos cum sua opinione conciliari non posse. Quis enim credat, Gregorium fuisse dicturum de sua ætate :* jam tricesimus mihi prope hic erat annus : *si* F *tantum tunc inchoasset annum vigesimum septimum ? Quæ chronotaxis recte deducetur, si virorum omni exceptione majorum verba sic explicare aut corrumpere liceat ? Porro ex aliis multis liquet, Gregorium et Basilium non fuisse juvenes, quales fuissent ætate viginti et sex annorum ; sed fuisse in ætate virili, non modo quando Athenas deseruerunt ; sed et diu ante. Sane Gregorius de conjunctione sua cum Basilio loquens ibidem pag.* 4, *ipsum non* juvenem, *sed* virum *vocat. Verba accipe :* Me singularis (*Deus*) junxerat sapientiæ viro. *Quin et virili ætate fuisse videtur Basilius, quando primum Athenas venit, idque abunde colligitur ex Oratione* XX *Gregorii in laudem Basilii dicta.*

30 *Nam, ut mittam anteriora ipsius studia, pag.* 326 *dicit de Basilio, hunc venisse Athenas* cum mirifica et luculenta spe expectatum. Etenim in multorum linguis versabatur, antequam advenisset *etc. Pag.* 328 : Nam apud multos statim in veneratione erat, ut qui fama et auditione jam

A jam eum *(Græce* ἄνδρα virum) præcepissent. Ex quo effectum est, ut solus fere ex omnibus, qui studiorum causa Athenas veniebant, communi lege solutus sit, majorem utique honorem, quam novitii *(Græce* κατὰ νέηλυν, *id est,* quam pro nuper adveniente) conditio ferre videbatur, consecutus. *Hæc aliaque persuadent, Basilium fuisse virili ætate, quando venit Athenas, ubi jam tunc erat Gregorius : nam tanta fama adventui prævia, tantus honor advenienti habitus, non videntur locum habere in juvene, præsertim cum Gregorius de adventu agens, eum sæpe* virum ἄνδρα *nominet aut* νέηλυν nuper advenientem, *nullibi* juvenem νέον, *licet de aliis ea voce frequenter utatur. Jam æquus lector consideret, quam probabilia loquatur Tillemontius, dum Basilium et Gregorium in juvenili ætate Athenis facit discedentes, cum eo advenerit in virili ætate Basilius : imo etiam probabilius Gregorius, qui pag.* 326 *testatur, se* aliquanto ante *Athenas venisse, Basilium* haud multo post.

nec ætati Gregorii et Basilii; qui juvenes tunc non erant, sed dudum viri.

Alia ratio Tillemontii nimium festinantis rejecta.

31 *Porro, ubi dixerat Tillemontius, velle se ut posset admittere studium istud triginta annorum, addit, se in eo supposito fixurum nativitatem Gregorii circa annum* 320, *initium studiorum circa* 327, *quia Chrysostomus testatur, pueros*
B *etiam quinto ætatis anno studendi gratia ad collegia missos fuisse. Verum nimium rursus hic festinat : nam vel sic Gregorius et magis etiam Basilius senectutem sibi attribuerint, antequam haberent annos sexaginta. Præterea Gregorius loquitur de studiis eloquentiæ, ad quæ non mittuntur pueri quinque aut sex annorum : nec ulla est ratio probabilis figendi natalem Gregorii post annum* 318. *Ceterum hoc loco velim, studiosus lector mecum observet, Tillemontium hic agnoscere, annos illos fere triginta, de quibus loquitur Gregorius, inchoandos esse anno* 327, *non anno* 329, *ut illos ipse inchoare cogitur, dum eos, vel invito Gregorio, de ejus ætate vult explicare.*

C

§ V. Expenduntur argumenta, quibus Tillemontius post Papebrochium opinionem Suidæ minus probabilem ostendit: at illa nostræ sententiæ non repugnant.

Artificium Tillemontii in oppugnanda Suidæ potius

Tillemontius, cum in sua opinione difficultates reperiret multas et magnas, quibus non poterat satis probabiliter se expedire, arte, nescio quam honesta, uti decrevit, qua simplicioribus fucum faceret, ac persuaderet, in sententia suæ opposita non pauciores reperiri difficultates. Certe nullam aliam reperio causam, cur longa disputatione oppugnare potius voluerit sententiam Suidæ, a Papebrochio nostro prius adoptatam, et non diu post ultro mutatam, quam ipsam sententiam Papebrochii et nostram. Non ignorabat Tillemontius. Papebrochium tom. VII *Maii in addendis amplexum esse opinionem illam de ætate S. Gregorii Nazianzeni, quam in Opere nostro deinde semper tenuimus, ideoque non priorem sed posteriorem nomine Papebrochii laudandam esse. Non ignorabat illam sententiam suæ non minus oppositam esse, quam priorem Suidæ,* D *Non ignorabat, suam esse falsam, si hæc nostra sit vera.*

33 *Cur igitur priorem et retractatam opinionem ubique* Papebrochianam *vocat, nisi ut rationibus Papebrochii contra Papebrochium uteretur? Cur difficultates suæ opinionis ubique comparat cum difficultatibus solius sententiæ retractatæ, et nullibi in responsis ad argumenta Papebrochii meminit de vera ipsius sententia, nisi ut persuadeat lectoribus difficultates utrimque multas esse? Cur demum sententiam nostram nullibi directe oppugnavit, cum hæc sola tunc ipsi oppugnanda esset, nisi quod perspiceret, nihil contra illam objici prudenter posse præter duos versiculos, et voces fortasse duas ex alio versiculo? Vidit nimirum Tillemontius, pauca sibi fore arma, si directe cum sententia nostra congrederetur, plura vero non defutura, si opinionem desertam vellet aggredi. Hinc veram Papebrochii sententiam paucis solum verbis in fine attingit, ut argumentum* E *suum contra responsum Papebrochii defendat; et omnia sua argumenta dirigit contra Suidæ opinionem. Eo sane artificio fallere potuit incautos, sed non sine damno candoris, qui virum eruditum decet. Ego vero, ut tollatur illa confusio, argumenta illa, quibus sola Suidæ opinio impugnari potest, primum examinabo. Deinde expendam alia, quæ contra nostram quoque objici possunt.*

quam nostra sententia. Ejus contra illam argumenta expendenda.

34 *Primo sic ratiocinatur Tillemontius Cum obierit Nanzianzenus anno* 389, *ex Suidæ sententia natus est anno* 299. *Hinc sequitur, eum studio eloquentiæ operam dedisse usque ad annum ætatis* 57, *quia Athenis, ubi Julianum vidit, non discessit ante finitum fere annum* 355. *Notandum quoque, inquit, Gregorium, priusquam iret Athenas, voluisse mundo valedicere; et consecratum Deo fuisse a nativitate. Eadem dicenda sunt de studiis S. Basilii. Respondeo, hæc quidem recte et probabiliter objici contra sententiam Suidæ, quam ob hasce similesque alias rationes Papebrochius deseruit ut nimiis obnoxiam difficultatibus. Verum tota hæc objectio nihil habet difficultatis in opinione Papebrochii in Addendis ad tomum* VII *Maii, Baertii ad* 14 *Junii in Basilio, et* F *nostra : nam secundum illam Gregorius et Basilius quadraginta circiter annos habebant, quando Athenis discesserunt. Hæc autem ætas minime miranda est post absoluta studia, cum viderimus Gregorium triginta fere annos studiis impendisse.*

Primum Tillemontii argumentum contra Suidam:

35 *Alterum Tillemontii ratiocinium petitur ab anno, quo Gregorius et Basilius presbyteri fuerint Ordinati : quod anno* 362 *contigisse observat:* et S. Gregorius conqueritur, *inquit*, nimium fuisse festinatum; expectandam fuisse senectutem. Vir autem sexaginta et trium annorum immerito similibus utetur verbis. *Pro hisce in margine assignatur Oratio* I *pag.* 40 *sub littera* D. *At ibi Gregorius non dicit, exspectandam fuisse senectutem : quod revera parum proprie dixisset, si fuisset sexagenario major. Verum ita loquitur :* Quando hæc erunt, et quæ mea est ratio, quæritis, viri fortissimi? Ne extrema quidem senectus huic rei præstituta, longum tempus censeri debet. *Unusquisque facile videbit, distinguendum*

alterum ejusdem ratiocinium inutile, corruptis Gregorii verbis

A *distinguendum esse inter* senectutem *simpliciter, et* extremam senectutem, *indeque recte concludet, corrupta a Tillemontio fuisse S. Gregorii verba, quæ ne quidem contra Suidæ sententiam multum roboris habere possunt. Verum Gregorius in nostra opinione ne quidem annos quinquaginta eo tempore numerabat, in sententia vero Tillemontii annos tantum triginta et tres. Si modo consideremus Orationem totam, satis videbimus eam melius convenire viro fere quinquagenario, quam annorum triginta et trium; nostræque opinioni favere magis quam incommodare.*

tertium argumentum invalidum:

36 *Tertium Tillemontii ratiocinium ducitur ab anno, quo episcopatum Nazianzenum cum patre administrare cœpit. Factum id innectitur anno* 371 *aut* 372, *quando in opinione Suidæ Gregorius erat annorum fere septuaginta et trium. Tunc vero pater ipsum urgens ad munus acceptandum, dixit eum esse* Juvenem. *Verba, quæ Gregorius patri suo attribuit in Carmine de* Vita *sua pag.* 8 *hæc sunt Latine reddita :* O chare fili, te pater supplex rogat, senex vigentem *etc. Sed pro voce Latina* vigentem, *Græca est* νέον, juvenem. *Respondeo, juvenem proprie dictum ne in Tillemontii quidem sententia tunc fuisse Gregorium, cum* B *secundum hanc annos haberet quadraginta et tres. In nostra quoque sententia tunc Gregorius aliquot annis aberat a senectute, sive ab anno sexagesimo. Itaque vel* Juvenis *idem hic est, quod* necdum senex : *vel, ut magis credo, Nazianzenus patrem suum inducit loquentem more senum decrepitorum, qui subinde senibus quoque juventutem objiciunt, modo hi notabili annorum numero ab illorum ætate distent. Sane id senibus tam familiare est, ut illorum mores parum noverit, qui mirari potest, a sene, ad annum centesimum accedente, objici juventutem viro fere sexagenario. Ne Suidæ quidem sententiam deserendam crederem ob hanc objectionem : adeo solent senes aliqui omnem ætatem despicere sua notabiliter inferiorem.*

quartum Suidæ contrarium, ut et ipsi Tillemontio:

37 *Quartum Tillemontii ratiocinium hoc est. Gregorius* anno 379 missus est Constantinopolim ad fidem ibi restituendam. Hoccine est munus congruum seni octoginta annorum? *Addit, ipsum ad concionem dixisse primum in ecclesia parva, ac deinde in majoribus. Respondeo, ætatem Gregorii, quando venit Constantinopolim, verisimiliter tantam non fuisse, ideoque Suidæ opinionem nobis non probari : fuisse tamen eo tempore se-* C *nem patet ex Oratione* XXVII, *ubi loquitur de* senectute *sua* cana, *et de* vitæ diuturnitate. *Verba dedi num. 5. Jam vero in nostra sententia revera senex erat, utpote inter annum vitæ sexagesimum et septuagesimum constitutus, ita ut munus concionandi, quod obivit, nullam patiatur difficultatem. At Tillemontio ipsi hic hæret aqua : nam secundum ipsius calculum annos tantum quinquaginta numerabat Gregorius, dum Constantinopolim venit. Qua igitur ratione de senectute sua et de vitæ diuturnitate ausus est loqui, præsertim in Oratione contra obtrectatores suos? Nonne hi risissent hominem, ut ineptum et jactabundum, qui annos natus quinquaginta senectutem suam et vitæ diuturnitatem allegaret?*

quintum item contra Suidam, sed nobis minime incommodum:

38 *Quintum argumentum petit Tillemontius ab ætate S. Gorgoniæ sororis S. Gregorii Nazianzeni; idque tale est. Mortua est Gorgonia post annum* 369, *et tamen non attigit senectutem. Atqui si fuerit natu major Gregorio, ut admodum verisimile est; habuit in sententia Suidæ annos* D *facile septuaginta et duos; si media fuerit inter Gregorium et Cæsarium, saltem annos sexaginta et quinque. Respondeo, Suidæ sententiam iterum hoc argumento minus probabilem videri, cum Gorgonia secundum illam obiisset sexagenaria certo major. Verum inepte prorsus nobis objiceretur ætas Gorgoniæ, cum illa secundum nostram sententiam obierit inter annum ætatis quinquagesimum et sexagesimum. Vide dicta num.* 17.

hinc Suidæ sententia, quæ dudum rejecta, non satis probabilis.

39 *Hactenus recensui ea argumenta Tillemontii, quibus ille sententiam, a nemine nostrum tunc defensam, ita oppugnavit, acsi oppugnaret Papebrochium nostrum, quem ubique laudat tanquam illius patronum. Quin et circa finem ad eam oppugnandam redit, sed illud argumentum, quia connexum est cum alio, quod nobis etiam contrarium credidit, infra commodius recensebo. Interim observo, sententiam Suidæ, licet eam deinde adoptaverit Pagius ad annum* 354 *num.* 11, *et Natalis Alexander ad Historiam ecclesiasticam seculi* IV *Disesrt.* XIII *prop.* III, *nimiis videri obnoxiam difficultatibus, ideoque non satis probabilem esse. Nec Suidæ auctoritas tanta est, ut credi nequeat, ipsum in ætate Nazianzeni aberrasse a vero: at nulla est ratio, cur credamus, ipsum triginta annos addidisse ad ætatem Sancti. Contra, sicut* E *paucis annis serius, quam oportebat, mortem Nazianzeni fixit Suidas, ut utrimque admittitur, ita verisimillimum est, eumdem errasse etiam magis in Sancti ætate, non tamen ad totos triginta annos.*

§ VI. Expenditur argumentum, quod solum pro opinione Tillemontii potest adferri.

Tillemontius, cujus sententia unico nititur argumento.

Tota *structura Tillemontiana unico nititur fundamento, quod ille solidum esse contendit. Tantam duobus carminibus vim tribuit, ut credi velit, ea argumentis nostris omnibus prævalere. Quin et Papebrochium dicit fateri,* nullum dari medium, consentiendum esse (*opinioni Tillemontii*) aut textum mutandum, *et præter morem adducit hæc Papebrochii verba :* Alias insolubilis nodus. *Verum Papebrochius solum ait, nodum esse insolubilem, si carmina intelli-* F *gantur, prout reddita sunt Latine, et prout intelliguntur a Tillemontio : nam mox post data verba incipit probare, istam carminum significationem nequaquam posse consistere cum aliis Gregorii dictis. Hæc argumenta Papebrochii potius examinasset Tillemontius, quam affinxisset ei verba, quæ numquam dixit : neque enim ullibi fassus est Papebrochius,* nullum dari medium, consentiendum esse aut textum mutandum. *Adeo falsum est, hæc dixisse Papebrochium, ut ne unicam quidem partem ex duabus illis, quæ illi tam fidenter attribuit Tillemontius, aut loco per hunc allegato, aut alibi habeat. Numquam ostendent sectatores Tillemontii, vera esse allegata ipsius verba.*

41 *Credidi*

perperam pro illius firmitate laudat Papebrochium.

A 41 *Credidit quidem Papebrochius versiculum unum levi correctione ad verum sensum perduci posse ; sed in eodem tomo* II *Maii pag.* 845 *de ea correctione sic loquitur :* Correctionis porro meæ licentiam... nullius Ms. auctoritate fulciri scio, ideoque eam libenter dimittam, cum vel aliam magis fundatam certamque invenerit quispiam, vel explicandæ phraseos istius rationem aptiorem, quando omnino constat (uti fecisse me credo ut constaret) opus esse vel correctione vel explicatione aliqua præter vulgatam lectionem atque sententiam. *Nemo non videt, quam hæc sint diversa a verbis, quæ Papebrochio attribuit Tillemontius. Nimirum Papebrochius non dubitavit, quin falsa esset vulgaris versiculorum illorum interpretatio , cum nequeat conciliari cum aliis S. Gregorii dictis, atque eatenus ipsius sententiam pro certa habeo ; sed candide agnovit, sibi non occurrere interpretationem aliam, quæ satis videatur certa. Hinc conabor facere, quod ille effectum cupiebat : neque insistam iis, quæ ipse hactenus ad explicationem dictorum versiculorum attulit. Dabo, inquam, talem explicationem illorum versiculorum, quales mihi volventi versiculos occurrerunt variæ, ut in ea de ætate Nazianzeni nulla* B *fiat mentio. Hæc igitur si sit legitima, tota Tillemontii structura, subverso fundamento, penitus corruit.*

Ostenditur, incertam esse significationem versiculorum, quos adducit,

42 *Versiculi, qui afferuntur ex Carmine Gregorii de Vita sua pag.* 9, *hi sunt cum Latina interpretatione vulgata.*

Οὔπω τοσοῦτον ἐκμεμέτρηκας βίον,
Ὅσος διῆλθε θυσιῶν ἐμοὶ χρόνος.

Nondum tot anni sunt tui, quot jam in sa- [cris
Mihi sunt peracti victimis.

Hoc totum adversariorum fundamentum, quod quam sit ruinosum, primum paucis ostendam. Ut legitima sit interpretatio, singulæ voces debent admittere eam significationem, quam illis attribuit interpres ; ut certa sit et unica, debent singulæ eam solam habere significationem, aut saltem in aliarum vocum concursu aliam non admittere. Attamen hæc secunda conditio certo locum non habet in datis versiculis, ita ut interpretatio nequeat esse certa et unica. Nam primo vox θυσιῶν *sive* θυσία, *non necessario explicanda est de victimis sacris, ut explicat interpres; cum* θυσία *multo magis usitatum sit pro sacrificiis profanis gentilium. Adjuncta etiam minime cogunt vocem illam de* C *sacrificiis sacerdotum potius exponere, quam de sacrificiis gentilium : nam pater Nazianzeni diutius profanos secutus est gentilium ritus, quam sacerdotium administravit. Si igitur interpretationem primi versiculi legitimam et certam interim supponamus ; needum poterunt adversarii ostendere, de tempore episcopatus agi hic potius, quam de tempore, quo gentilitia sacrificia secutus erat Gregorius pater, annos quinquaginta, ut minimum, natus, dum conversus est ad fidem.*

et consequenter argumentum ipsius labare,

43 *Quippe ut ea comparatio verbis Græcis est consona, sic æque aut magis conducit ad propositum, quam comparatio cum sacerdotio. Pater enim, filium, sibi et Deo soli vivere cupientem, hortatur, ut pro se administret episcopatum, ejusque hortatio æquivalebit his verbis :* Cur ita festinas ad vitam solitariam, ut exiguo tempore episcopatum administrare renuas. Ego plures annos perdidi, quam tu hactenus vixisti ; et vel sic multum deinde habui temporis ad Deo serviendum. Itaque nec tibi deerit tempus ad vitam quietam ducendam post exiguam episcopatus administra- D tionem. *Sudabunt multum adversarii, si ostendere voluerint, interpretationem suam melius ad propositum patris Gregorii conducere aut meliorem esse. Verum datam explicationem ipse nolim sequi, quia primum versiculum perperam Latine redditum credo. Interim observo, data interpretatione vocis* θυσία, *quæ certe ipsorum interpretatione melior est, si primi retineatur versiculi interpretatio, totum Tillemontii argumentum jam dissolvi. Nam si Gregorius pater annos conversioni suæ prævios comparaverit cum annis filii, hujus natalis figendus erit circa annum* 320, *aut* 321.

cum ruinoso nitatur fundamento :

44 *Secundo vox* βίος, *quam* annos *seu* tempus vitæ *explicuit interpres, significat etiam* vitæ institutum, *ita ut hinc quoque elici fortasse possit alia interpetatio. Tertio verbum* ἐκμετρέω, *unde est præteritum* ἐκμεμέτρηκας, *significationis est admodum ambiguæ : ab illo tamen maxime videtur dependere legitima versiculi et genuina explicatio. Hanc autem vocem ita sumi posse, ut nulla fiat mentio in toto versiculo de tempore vitæ filii Gregorii, certum est est et indubitatum, ut mox ostendam ex ipso etiam Nazianzeno. Quarto vocem* ὅσος *in secundo versiculo non necessario exponendam, prout modo exposita fuit, ex eodem* E *Nazianzeni Carmine inferius patebit. Nunc studiosis lectoribus considerandum relinquo, an certa possit esse interpretatio, ubi tot vocum significatio est ambigua. Difficultatem hanc recte interpretandi Nazianzenum dudum vidit Erasmus, qui laudatus ante Opera Nazianzeni, de ipso tale dat judicium :* In Nazianzeno pietas propemodum ex æquo certat cum facundia : sed amat significantes argutias : quas eo difficilius est Latine reddere, quod pleræque sunt in verbis sitæ... Me certe a vertendo Gregorio semper deterruit dictionis argutia, et rerum sublimitas, et allusiones subobscuræ. *Vera hæc esse, ostendunt frequentes interpretis errores, maxime in Carminibus. Quis igitur prudenter dicat, argumentum Tillemontii esse solidum, quod ex versiculis incertæ adeo significationis sumitur?*

quin et dicta versiculorum versio videtur omnino vitiosa.

45 *Porro non solum dubia mihi apparet vulgaris ista interpretatio, sed etiam probabilius vitiosa, et significationi vocum contraria. Difficulter ostendent adversarii, ullam in famosis istis versiculis mentionem fieri de ætate Nazianzeni, aut comparationem institui inter annos vitæ filii et sacerdotii paterni. De patris ætate in primo versiculo probabilius agitur, non de vita filii. Ut enim primus versiculus significet,* Nondum tot anni sunt tui, *sive ad litteram,* Nondum tantam vixisti vitam : *necesse est, ut apud Græcos* ἐκμετρεῖν βίον *significet* vivere vitam : *nam ab* ἐκμετρέω *est præteritum* ἐκμεμέτρηκας. *Atqui in nullis Lexicis Græcis, quantumvis multa adducant exempla, ex quibus vocum significatio erui potest, vel minimum mihi occurrit, ex quo colligere possim, Græcos phrasi* ἐκμετρεῖν βίον *aliquando usos esse pro phrasi Latina* vivere vitam. *Quare, cum aliam habeamus significationem prædictæ phraseos Græcæ, nisi adversarii ostendant,* ἐκμετρεῖν βίον *apud Græcos aliquando usitatum fuisse pro* vivere vitam, *dicam constanter eam istius phraseos significationem ex mera interpretis conjectura fuisse confictam, huncque errorem reliquis ipsius erroribus addendum.* F

Explicatur primus versiculus.

46 *Jam vero aliam vocis* ἐκμετρεῖν, *eamque obviam habemus significationem : nam Lexica verbum* ἐκμετρέω *exponunt* dimetior *aut* emetior : *verbum vero simplex* μετρέω metior, *ac translate* æstimo, expendo. *Cum autem verba composita sæpe*

A *sæpe habeant etiam significationem verbi simplicis, aut ei valde similem, et parum auctam, ut hic fit in verbis* ἐκμετρέω *et* μέτρέω, dimetior et metior, *valet pro eadem metaphorica significatione verbum compositum* ἐκμετρέω, *pro qua usurpatur* μετρέω. *Quare, cum ipse Nazianzenus dicat* τῇ γαστρί μετρεῖν εὐδαιμονίαν ventre metiri *(sive* æstimare) felicitatem, *ut testatur Crispinus in Lexico: minime mirari possumus verbum* ἐκμετρεῖν *in eadem fere significatione ab eo usurpatum fuisse: ac Latine reddendum* dimetiri, æstimare, expendere, *aut potius* penitus æstimare, *ut* ἐκμετρεῖν *plusculum significet quam* μετρεῖν. *Quare habemus significationem primi versiculi, quem ad litteram sic Latine reddo.*

Nondum tantam penitus æstimasti vitam.

Ita loquitur pater filio, exprobrans nimirum, quod tantum necdum detulerit decrepitæ suæ ætati, quantum eidem deferre debebat. Sensus etiam erit bonus, si quis malit legere per interrogationem:

Necdum tantam expendisti ætatem?

uti et secundus sine mentione ætatis Nazianzeni:

47 *Secundus versiculus exponi etiam ad litteram potest de diuturnitate sacerdotii, sive per interrogationem, (nam vox Græca* ὅσος *etiam interrogationi servit, ut probatur in Lexico Græco-Latino* B *Roberti Constantini) sive per exclamationem. Attamen cum vox* ὅσος *etiam sit* quicumque, quilibet, *etc., prout paulo ante Gregorius dicit filio, se non petere* ὅσα τρυφῆς, omnia illa, quæ spectant ad delicias, *sive* quæcumque deliciarum sunt; *malim versiculum sic exprimere:* quodcumque præteriit sacrificiorum mihi tempus: *id est,* Nequeo deinceps ipse amplius sacrificare. *Quæ erat ratio omnium aptissima ad filium movendum. Sic igitur versiculi apte jungentur.*

Necdum tantam penitus considerasti vitam:
Mihi præteriit quodcumque tempus sacrificandi.

Habes, studiose lector, explicationem versiculorum, quorum vitiosa interpretatione in plurimos errores inciderunt scriptores non pauci neoterici, quos iterum rogo, ut ostendant interpretationem suam esse linguæ Græcæ consonam. Hoc autem si præter exspectationem meam forte ostenderint, vel sic locum habere nequit ea interpretatio, cum quia repugnat ætati sanctorum Gregorii et Basilii, tum quia nostra est conformior toti contextui et proposito Gregorii, ut modo ostendam.

C

hæc autem interpretatio magis ad rei propositum accommodata est quam vulgaris:

48 *Gregorius pater, ut filium moveret, ad ecclesiam Nazianzenam pro se administrandam, jam cœperat eum urgere variis precibus, interposita etiam rei honestate, sed necdum de grandi sua ætate aut de rei necessitate quidquam dixerat. In hisce vero versibus necessitatem servitii, quod petebat, demum commemorat, ac deinde mox minas adjungit. Necessitatem autem non poterat ostendere extenuando ætatem filii, aut eam cum diuturnitate sacerdotii sui comparando; sed eam probare debebat, annosam adeo senectutem suam ostendendo, ut jam viribus careret ad munus sacerdotii obeundum. Hæc erat oratio aptissima ad filium tandem permovendum. Contra vero nihil ætatis filii comparatio cum annis sacerdotii sui conducere poterat ad filium movendum: hic enim quanto fuisset junior, tanto magis abhorruisset a munere episcopali. Certe Nazianzenus in Oratione* I *coram patre maxime ab ætate sua rationes non obeundi sacerdotii allegaverat, et pag.* 30 *urgentibus ad sacerdotium suscipiendum sic responderat:* Ne extrema quidem senectus huic rei præstituta, longum tempus censeri debet: senectus enim cum prudentia conjuncta imperitæ juventuti præstat, *etc., Intempestiva igitur fuisset extenuatio illa ætatis Gregorii, nec ullibi in tota patris oratione rei necessitas fuisset indicata.* D

49 *Ceterum, priusquam hinc discedam, eruditum lectorem iterum velim monitum, me datæ versiculorum interpretationi non tam firmiter adhærere, ut inficier alias similes eorumdem versiculorum explicationes dari posse. Sane magis perspexi, vera dixisse Erasmum ante laudatum de difficultate verum Nazianzeni sensum assequendi, quam ut pro certo haberi velim eum a me expressum. Nam inquirendo in varias significationes singularum vocum, tres quatuorve alias eorumdem versiculorum explicationes invenisse me credidi, dubitavique satis diu, quam ex illis tandem eligerem. Attamen nullam inveni, in qua fiat mentio de ætate Nazianzeni: neque enim dictio Græca* ἐκμεμέτρηκας βίον, *quæ sola ætatem Nazianzeni insinuaret, videtur sic exponi posse, nedum debere. Hoc autem sufficit ad propositum nostrum: nam, si dubia sit versiculorum explicatio, illa sola est probanda, quæ cum reliquis S. Gregorii dictis conciliari potest. Non posse autem cum iis conciliari interpretationem antiquam, sensu Tillemontii intellectam, luculenter evincunt argumenta ante data.* E

eique certo præferenda est, licet aliæ etiam dari possint.

§ VII. Aliud Tillemontii argumentum, quo contendit Gregorium saltem post conversionem patris natum.

Dantur versiculi, ex quibus argumentum sumpsit Tillemontius:

Tillemontius paulo inferius ex textu Græco alterius versiculi subsidium opinioni suæ quæsivit; ubi Latina interpretatio eidem alias est contraria. In Carmine 4 *pag.* 71 *Latina interpretatio sic habet:*

At me præcipuo Christus donavit honore; F
Primum etenim matris me dedit ipse preci.
Illa autem (nato siquidem nil majus habebat)
Me tibi perpetuum vovit in obsequium.

Nolim contendere, eadem Græce expressa esse verba, aut omnino fidelem esse hanc interpretationem Latinam. Quin imo nec textum Græcum fidelem existimo, licet verba laudata a Tillemontio mendosa esse non credam. At ea difficultatem non habent. Versiculos accipe:

Αὐτὰρ ἐμοὶ Χριστὸς περιώσιον εὖχος ὀπάζων,
Πρῶτα μὲν εὐχόμένῃ νειόθεν ἐκ κραδίης
Μητέρι δῶρον ἔδωκε, καὶ ἐκ τοκέων ὑπέδεκτο
Δῶρον, ἐπεὶ τέκνον φέρτερον οὐδὲν ἔχων
Ἐν πᾶσι κτεάτεσσιν,

Verum mihi Christus eximium honorem præbens,
Primum quidem oranti imo ex corde
Matri donum dedit, et a parentum tempore * accepit
donum, *etc.*

* *Secundum Tillemont.* a parentibus

Reliqua

A *Reliqua Latine non exprimo, cum quia ad propositum nostrum nihil faciunt, tum quia dubito, an mendosa non sint ex parte. At priorum sensus ab iis non dependet.*

sed voces, quas allegat, male interpretatur: datur illarum vocum explicatio,

51 *Porro Tillemontius ex dictis versiculis tantum allegat duas has voces*, ἐκ τοκέων, *indeque colligit, Gregorium simulac natus est, ab utroque parente fuisse Deo oblatum, et consequenter patrem ipsius tunc saltem fuisse Christianum. Verum non ea in allegatis verbis est mens Gregorii, nec voces Græcæ hanc explicationem præferunt: neque enim Græce dici solet* ὑποδέχομαι ἐκ τοκέων, *pro,* accipio a parentibus. *Constat etiam ex variis locis a sola matre infantem fuisse oblatum, sicut soli matri oranti donatus a Deo dicitur hoc ipso loco. Quare istud* ἐκ τοκέων *hic significat tempus, quo oblatus est et acceptatus a Deo, quemadmodum dicitur* ἐκ νεότητος a juventute ἐκ παιδὸς a puero, *multaque alia sic tempus significant tam Græce quam Latine. Hic autem oblatus dicitur, dum adhuc erat in parentibus, id est, priusquam natus imo et conceptus erat, idque significant hæ voces* ἐκ τοκέων. *Nimirum Nonna mater filium a Deo petiit, eumque statim promisit Deo, ut aliis locis Gregorius ipse claris verbis indicavit. Itaque* B *expositio nostra et vocum significationi, et historiæ veritati consona est: utrique vero contraria est Tillemontiana.*

eaque ex variis S. Gregorii locis firmatur,

52 *Audiamus Gregorium in Carmine de Vita sua pag.* 2, *ubi de matre sua sic habet:*

Cupiebat ipsa masculum fœtum domi
Spectare, magna ut pars cupit mortalium.
Deum ergo supplex orat, ut vota expleat:
Atque, ut negabat impetus fræno regi,
Quem postulabat, hunc statim donat Deo,
Alacritate mentis id donum occupans; *id est prœveniens.*

Græca verba hisce apte respondent, ideoque ea brevitatis causa omitto. Hæc autem clarissime significant, Gregorium, de cujus nativitate agitur, a Deo donatum matri oranti, et rursum a matre Deo donatum, antequam natus esset aut conceptus. Hinc paulo post dicit se natum, τὸ δῶρον τοῦ δεδωκότος Θεοῦ, *id est,* donum pertinens ad Deum, qui istud dederat: *quia a matre rursum erat Deo donatus: sed ea verba non satis expressit Latinus interpres. Illam sui oblationem per votum maternum iterum memorat in Carmine* 1 *pag.* 38. *Latina accipe, quibus Græca satis consonant:*

C Mihi tu Deus unus ab ipsis
Liminibus vitæ: nam me tibi vovit ab alvo *
Chara parens, tunc cum succensa cupidine Prolis,
Annam imitans tales emisit pectore voces:
Da mihi, quæso, Dominator maxime, natum:
Ædibus inque tuis omnes tibi serviet annis,

* *Gr.* ἀπὸ σπλάγχνων *a visceribus*

Mox sequitur, quo modo, annuente Deo, puer sit natus, et mox Deo iterum oblatus. Quippe Nazianzenus distinguit duplicem sui oblationem, dicitque se voto oblatum, priusquam erat conceptus, rursumque oblatum, simulatque natus fuit. Jam vero quod hic dixit ἀπὸ σπλάγχνων, *id in loco objecto expressit per* ἐκ τοκέων.

ex hac iterum liquet, ante patris conversionem Sanctum esse natum.

53 *Nec vero in solis Carminibus de hisce locutus est Gregorius, sed etiam in Orationibus. In Orat.* XIX *pag.* 192 *sic de matre loquitur:* Quamquam magnus ipsi hic conatus fuit, quod nos, etiam ante ortum Deo, futurum nihil reformidans, promisit; atque in lucem editos statim consecravit. Dei autem beneficium illud fuit, quod voto suo non omnino exciderit, nec victima ea, quam obtulerat, repudiata fuerit. *In Oratione* I *pag.* 32: Quamquam ab ipsa juventute D accitus sum (libet enim aliquid multis incognitum efferre) atque ad Deum a vulva ipsa projectus, et ex materna pollicitatione donatus. *Jam vero æquus lector consideret, quoties dicat Gregorius, se matris precibus impetratum, se Deo a matre oblatum: nec tamen umquam simile quid de patre dicat, licet hunc aliis laudibus frequenter celebret. Hinc autem multo rectius unusquisque concludere poterit, patre necdum Christiano, natum esse Gregorium, præsertim cum tam multa alia argumenta id clarissime evincant, ut videatur prudenter negari non posse.*

Quin et institutionem in fide soli fere matri attribuit Gregorius;

54 *Nec vero paulo ante patris conversionem natus est Gregorius; sed tamdiu ante, ut prima dogmata fidei Christianæ a matre didicerit, sicut et frater ipsius Cæsarius et Gorgonia soror. Liquet hoc rursum ex ipso Gregorio, qui institutionem illam matri frequenter attribuit, numquam patri. In Oratione* I *pag.* 40 *de utroque parente sic loquitur:* Deinde mea hæc cura, meus hic labor, hoc est, sanctorum parentum canities et infirmitas,.... hujus, inquam, patriarchæ Abrahæ, venerandi mihi capitis, atque cum angelis numerandi; et Saræ (*matris Nonnæ*) nos in fidei doctrina spiritualiter parturientis. *Græce est,* E ὠδινούσης, *id est,* quæ parturivit, *seu instituit nos. In Oratione* X *in laudem Cæsarii pag.* 161 *rursum parentes laudat: et de patre quidem ita orditur:* Pater quidem ex oleastro in fructiferam olivam pulchre insitus *etc. At nihil de institutione liberorum in fide. Contra hanc matri adscribit his verbis:* Mater autem antiquitus quidem atque ab ipsis proavis Deo consecrata, pietatem, instar necessariæ cujusdam hæreditatis, non ad seipsam tantummodo, sed ad liberos quoque deducens. *In Oratione* XI *de Gorgonia pag.* 178 *idem brevius insinuat, spiritualem Saræ parturitionem rursum memorans. Quod autem pag.* 179 *de utroque parente dicit:* Ab his Gorgonia et vitam et gloriam accepit: ab his, et quod honeste vixit, et quod hilaris *etc.; si quis de fide etiam explicare velit, huic facile assentiar: cum enim Gorgonia octo fortasse aut decem annorum fuerit, quando conversus est pater; illam ipse quoque instituere in fide potuit una cum matre, quæ tamen institutionem illam verisimiliter inchoavit. Demum in Carmine* 1 *pag.* 33 *suam fratrumque fidem ad matrem refert hoc modo;*

Illa quidem a patribus fidei pia semina ducens, F
Natorum aurata devinxit colla catena.

quam frustra Tillemontius patri asserere tentat,

55 *Ex his æquus lector colligere potest, quanti valeant, quæ Tillemontius refutatæ modo objectioni addidit, ita scribens:* Statim post hæc *(Gregorius)* loquitur de infantia sua, dicitque se in omni virtutum genere educatum fuisse per patrem suum et matrem, eadem pietate unitos etc.: quin et satis clare dicit, eos jam tum fuisse ætatis valde provectæ. In tempestate, cui expositus fuit, dum Athenas ibat, adjutus fuit precibus patris sui et matris suæ. Tum autem erat in flore juventutis, etiamtum imberbis. Verumtamen annos eo tempore habebat viginti et sex secundum Papebrochium, priusquam pater ipsius erat conversus, et antequam ipsum precibus juvare posset. *Hactenus Tillemontius, qui tandem redit ad oppugnandam Suidæ potius quam Papebrochii sententiam. Certe ultima Papebrochio objicienda non erant. Secundum ultimam Papebrochii et nostram sententiam Gregorius ad studia profectus est imberbis et post conversionem*

A *conversionem patris; quamvis imberbis fortasse non esset, dum navigavit Athenas.*

laudans carmina nihil tale habentia.

56 *Ad priora vero respondeo, tantum opus esse, ut quis inspiciat carmina Gregorii objecta pag.* 71: *nam mox videbit, nihil in illis esse, quod Tillemontium juvare possit. Accipe carmina ipsa, lector, et judica. Post memoratam visionem, qua ad amorem virginitatis excitatus est, ita de educatione sua pergit:*

At mihi non pravos indebat uterque colores,
Sed virtutis erat doctor uterque parens.
Conspicuos cunctis pietas nam fecerat illos,
Et concors animus pectus idemque duum:
Canitiesque simul, simul et præstantia morum.
Humanæ ac vitæ transiliere modos,
Fœlices validique; pater procul a grege quondam
Dissitus, imperium qui modo plebis habet.
Non ovis, inde ovium longe optima, postea pastor,
Nunc pater et rector (quod mage laudo) patrum.
Qui licet ad vitam primis non venerit horis:
Sudavit primis plus tamen agricolis.
At mater soboles sanctorum sancta parentum,
Atque piæ stirpis surculus eximius........
B Mens mea mollis ab his ficta est: accepit honestas
Ut caseum calathi, protinus ipsa notas.

Vocem, quæ Tillemontio faveat, in hisce nullum invenio. Nam virtutes morales docent etiam gentiles. Quin in pietas erat virtus gentilium, quæ inter uxorem et maritum habet locum. Nisi talem intellexerit Gregorius, respicit ad posteriorem parentum ætatem, ut mox facit, dum de longæva eorum senectute loquitur. Contra Gregorius, dum dicit, pater procul a grege quondam dissitus, *et rursum*, non ovis *etc., magis insinuat, se educatum esse a patre gentili et matre Christiana, saltem in prima pueritia. Ceterum ex educatione nihil pro sua sententia habere potest Tillemontius etiamsi in fide quoque a patre institutus esset Gregorius: nam cum conversio patris aliquot annis præcesserit episcopatum, et nativitas aliquot similiter annis institutioni sit prævia, potuit fidei principia Gregorium docere pater, etsi hic annis decem aut duodecim ante ejus episcopatum sit natus.*

C

§ VIII. Ad argumentum ex continentia episcoporum, quod objecerant Baronius et Papebrochius, frustra conatus est respondere Tillemontius.

Inquiritur an argumentum ex lege continentiæ hic etiam sit validum:

Hactenus *controversiam de tempore natali S. Gregorii Nazianzeni solis tractavi rationibus chronologicis, ut sic efficacius ostenderem, quam immerito Bailletus, Tillemontius, aliique Jansenianis dogmatis addicti scriptores, quibus alii quidam nimis faciles præbuerunt aures, contra*

Septembris Tomus III.

sacerdotum seculi IV *et* V *continentiam objecerint* D *exemplum Nazianzeni, acsi ille ex patre episcopo natus esset. Nolui, inquam, ipsam sacerdotum illius temporis continentiam allegare, ut falsam ostenderem chronotaxim, quam pro illa subvertenda commenti sunt scriptores Janseniani, sive illi alios heterodoxos fuerint secuti, sive primi sint ridiculæ illius chronotaxeos inventores, quod non inquiro. Verumtamen non ignoro, validum esse argumentum, quod contra opinionem illam allegarunt Baronius et Papebrochius, lubensque fateor, illam esse præcipuam scribendæ hujus Dissertationis causam. Tillemontius quoque bis fatetur, præcipuam rationem, quæ contra opinionem suam allegari potest, repeti ex prohibito episcopis matrimonii usu: sive revera crediderit, hoc argumentum chronologicis omnibus prævalere, sive eo modo attentionem lectorum avocare voluerit ab argumentis magis evidentibus, quæ dissimulando et magna ex parte omittendo elevare et obscurare conatus est. Quacumque de causa vim hujus argumenti agnoverit Tillemontius, qui totam hanc controversiam majori arte quam candore tractavit, divinare nolim. At certum est, eum iterum hic mira dissimulatione usum esse, et ad ea tantum respondisse argumenta, quorum vis* E *facilius infringi, aut certe claritas poterat obscurari.*

Tillemontius ne quidem ad objecta a Papebrochio verba respondit,

58 *Allegavit Papebrochius noster hæc verba S. Hieronymi lib.* I *adversus Jovinianum:* Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alioquin, si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. *Evidentiora hæc erant, quam ut obscurari possent. Hinc Tillemontius, relictis sine responso hisce verbis, quæ protulit ad* 9 *Maii et in Addendis ad tomum* VII *Maii Papebrochius noster, contra quem alias ubique disputat, alios quosdam sanctorum Patrum textus suscepit explicandos, aut potius in alienum sensum detorquendos. Ad* 9 *Maii allegatis Hieronymi verbis,* sed quasi adulter damnabitur, *Papebrochius hæc subdit:* Proinde et filii sic procreati censebuntur spurii. Id autem si vere dici potuisset de Nazianzeno, quomodo ei non exprobrassent Ariani, qui tot alia longe minutiora objecerunt. *Cur hæc attingere noluit Tillemontius, qui retractatam Papebrochii sententiam, tam operose refutavit? Maluit nimirum rationibus uti Papebrochii, ut actum ageret, quam præcipua ipsius argumenta aggredi. Maluit subinde quædam Papebrochii* F *verba mutuari, iisque abuti, ut difficultates suas obtegeret, quam eorumdem verborum refutationem expendere. Exemplum subjungo.*

licet Papebrochii verbis nihil fere ad rem facientibus abutatur.

59 *In Appendice tom.* II *Maii pag.* 844, *ait, se de difficultatibus in hac controversia occurrentibus amicos quosdam eruditos consuluisse, ac de eorum responso ita scribit:* Erant, quibus videbatur superstitiosa sollicitudo cavendi, ne ex patre jam episcopo natus crederetur Nazianzenus: metuebantque ne ex nostræ aut paulo superioris ætatis præjudicio procederet illa, hæreticis nupturientibus risum motura. *Rursum tom.* VII *pag.* 656 *de his loquitur, et uni tantum attribuit istud responsum. Audi nunc, lector, quomodo iis abutatur Tillemontius.* Quantacumque, *inquit*, sit illa *(difficultas)* Papebrochius affirmat, plures ex amicis suis, [qui procul dubio omnes Catholici, nec dubitandum quin, aliqui ex iis sint Societatis ipsius] *(Jesu)* hos, inquam, credidisse, scrupulum etiam et superstitionem esse, admittere nolle Gregorium esse natum tempore episcopatus patris

E

A tris sui. *Ita ille, ut opinioni improbabili arte qualibet subsidia quærat. At respondeo, exaggerata hic esse dicta Papebrochii. Certe numerus illorum, quibus displicuisse sollicitudinem suam dicit Papebrochius, major, quam fuit, apparet in Tillemontio, qui mox aliquos ex iis Societati adscribit, acsi omnes illi extra Societatem non possent reperiri.*

dissimulato rursum ejus ad illa verba responso.

60 *At legerat verba Papebrochii tom.* VII *Maii pag.* 656 *num.* 9, *ubi idem repetit hoc modo:* His lectis, vir eruditus suggessit, hæreticis nupturientibus deridiculo futuram sollicitudinem cavendi, ne ex patre episcopo natus putetur Nazianzenus, quia id nostra ætate absurdum sit. Sed respondi S. Hieronymi testimonium, qui solis tringinta annis Nazianzeno superfuit, esse ejusmodi, ut antiquum satis videri debeat ad persuadendum, Apostolicam fuisse traditionem; qua ordinatus episcopus jubebatur continentiam ab uxore polliceri, pro mœcho habendus, si aliter fecisset. *Ex hisce dubitare vix possim, quin unus tantum fuerit, qui de hisce suum, ac alterius cujusdam aut plurium judicium perscripsit ad Papebrochium. Nequeo etiam vel tenuissime suspicari, illum fuisse e Societate nostra, in qua*
B *timor ille, ne hæretici nupturientes rideant, locum habere non solet. Verum qualiscumque fuerit eruditus ille, cui nimia videbatur sollicitudo Papebrochii: si illa volebat proferre Tillemontius, debebat etiam referre, acsi posset, refutare responsum Papebrochii, et non ita ipsius dicta narrare, ut lectores minus attenti existimare possent, Papebrochium ab absurda illa opinione non multum abhorruisse. Ignoscat æquus lector, si paulo prolixius, et fortasse etiam animosius hanc controversiam tractare videar: video enim rem mihi esse cum viro, qui noluit solo rationum pondere concertare, ac verum indagare; sed dissimulando præcipua sententiæ nostræ argumenta, suaque cum aliis comparando prævalere. Quare argumentum idem sectatoribus Tillemontii iterum proponam.*

Argumentum idem repetitur:

61 *S. Hieronymus, qui frequenter gloriatur, Nazianzenum sibi fuisse præceptorem, qui Nazianzenum miris extollit laudibus, qui, Nazianzeno adhuc florente, eruditionis laude scriptisque floruit; Hieronymus, inquam, Jovinianum virginitatis contemptorem sic compellat:* Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alioquin, si deprehensus
C fuerit, non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. *Siluit ad hæc Tillemontius. Respondeant igitur ipsius sectatores. Dicamusne, patrem S. Gregorii Nazianzeni damnandum fuisse quasi adulterum, aut errasse Hieronymum? Utrumque est absurdum. Absurda igitur est sententia, ex qua alterutrum necessario consequitur. Sane effugia Tillemontii allegatis verbis præclusa sunt, ideoque hæc lectorum oculis objicere noluit. Fatetur ille quidem non esse verisimile, parentes Nazianzeni aliquid facere voluisse contra præceptum Ecclesiæ.*

refutantur dicta priora Tillemontii,

62 Verum, *inquit*, si loci S. Hieronymi et S. Epiphanii sufficiunt ad ostendendum, qualis sit ea de re spiritus Ecclesiæ, quidque fieri juberet in pluribus provinciis: attamen iidem illi loci satis probant, eam *(Ecclesiam)* ubique ad id *(id est, ad continentiam)* non obligasse. *Hæc primum suppressis Hieronymi verbis, respondet Tillemontius, cui merito quis reponat, ipsum contendere, episcopis quibusdam seculi* IV *licitum fuisse, quod ne Jovinianus quidem audebat ulli conce-*

D *dere, teste Hieronymo. Qui enim confitetur,* non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat, *ut fatebatur Jovinianus, ille agnoscit in nulla provincia generationem episcopis esse licitam. Id ipsum etiam ostendunt verba, quæ S. Hieronymus mox subdit, pergens alloqui Jovinianum:* Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. *Clarum est, S. Hieronymum loqui generatim de omnibus episcopis, quia non loquitur de una aut altera provincia, sed nullam excipit. Æque clarum est, eum gravem agnoscere obligationem, quia ut adulteros damnandos dicit, si qui deprehensi fuerint continentiam non servare. Porro quod hic de episcopis, id non minus generatim de presbyteris et diaconis pronuntiat in Apologetico pro libris adversus Jovinianum ad Pammachium, ubi ita habet:* Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri, diaconi, aut virgines eliguntur aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. *Nugas igitur obtrudit Tillemontius, quando ait ex verbis Hieronymi, quæ non recitat, satis probari legem illam non fuisse generalem.* E

uti et alia ejus dicta de Epiphanio,

63 *Verum pergit ille hoc modo:* S. Epiphanius id omnino dicit, saltem pro presbyteris: et quamvis pronuntiet eos, qui aliter faciebant, non accurate secutos fuisse canones, id est, praxim communem et fere universalem Ecclesiæ; tamen unusquisque novit, reperiri occasiones, in quibus, sive simplicitate sive aliis de causis, fieri potest, ut quis sine peccato non sequatur praxim aliquam, licet magis perfectam, et licet hæc pro lege habeatur in aliis provinciis. *Ad hæc respondeo, non agi hic de presbyteris et diaconis, cum pater Nazianzeni fuerit episcopus, huicque filium natum velit Tillemontius, dum episcopus erat. Quare, si Epiphanius revera diceret, uxorum usum aliquibus in locis permissum fuisse presbyteris et diaconis, id prodesse non potest Tillemontio ad opinionem suam defendendam. Verum iterum hic arte supplere voluit callidus adversarius, quod auctoritate ne per umbram quidem potuit evincere. Hinc illud* saltem pro presbyteris, *acsi etiam episcopis generationem fuisse permissam, obscurius saltem insinuaret Epiphanius, qui ne quidem de episcopis loquitur, ubi licentiam generandi pro presbyteris ex verbis ipsius perperam, ut mox videbimus, colligit Tillemontius.* F

qui legem continentiæ affirmat, sed non exacte ubique servari fatetur:

64 *Verba S. Epiphanii, ex quibus ea colligit adversarius, leguntur hæresi* LIX *num.* 4, *ubi Epiphanius docet, ab Ecclesia* ad diaconi, presbyteri, episcopi, aut hypodiaconi ordinem *non admitti* eum, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam;... sed eum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus. *Tum additur qualiscumque restrictio his verbis:* Quod in illis locis præcipue fit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur. *Post hanc vero talis sequitur objectio:* Atenim (*Græce additur* dices mihi) nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi, et hypodiaconi liberos suscipiunt. *Tum Epiphanius,* Respondeo, *inquit,* non illud ex canonis auctoritate fieri; sed propter hominum ignaviam, quæ certis temporibus negligenter agere ac connivere solet, ob nimiam hominum multitudinem, cum scilicet, qui ad eas se functiones applicent, non facile reperiuntur. *Habes, studiose lector, verba Epiphanii, ex quibus colligit Tillemontius, legem continentiæ non ubique obligasse*

A *obligasse, ex quibus eum id omnino* * *dicere* saltem pro presbyteris *pronuntiat. Verum verba allegata tantum evincunt, legem continentiæ ubique accurate non fuisse observatam a presbyteris, diaconis et subdiaconis ; et episcopos aliquos non satis curasse, ut observarentur. Hæc solum ostendunt verba Epiphanii, et nihil prætera. Sane facili negotio de furtis et adulteriis dicam, quod de incontinentia presbyterorum in aliquot locis dicit Epiphanius. Quis inde merito inferat, furta et adulteria legibus non esse prohibita? Exemplum accipe.* Furta et adulteria non tolerantur apud principes Christianos ; maxime in iis locis, ubi leges accurate servantur. At, dices mihi, nonnullis adhuc in locis furta committi et adulteria. Respondeo, illud ex legum auctoritate non fieri, sed propter hominum ignaviam *etc. Si quis hinc inferre voluerit, leges contra furta et adulteria aliquot in locis non obligare ; respondeo, ipsum nihilo rectius de verbis meis ratiocinari, quam de verbis S. Epiphanii ratiocinatur Tillemontius.*

* positivement

certe illam non servabant hæretici Vigilantiani aperti aut occulti,

65 *Porro non defuerunt tempore S. Epiphanii incontinentiæ sacerdotalis doctores, etiam episcopi, qui contendebant licite fieri, quod fieri contra canones Epiphanius dolebat, quique verisimiliter jam facere diu cœperant, quod demum* B *recte fieri contenderunt. Audiamus S. Hieronymum lib. adversus Vigilantium, qui* continentiam, hæresim *vocabat,* pudicitiam, libidinis seminarium, *ut loquitur, Hieronymus, qui paulo post ita habet :* Proh nefas, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes ; si tamen episcopi nominandi sunt, qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint, nulli cœlibi credentes pudicitiam, imo ostendentes, quam sancte vivant, qui male de omnibus suspicantur ; et nisi prægnantes uxores viderint clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, Christi sacramenta non tribuunt.... Hoc docuit Dormitantius libidini frena permittens *etc. In fine rursum de* sociis *Vigilantii,* imo discipulis vel magistris *similia brevius dicit. Paulo ante Vigilantium scripserat Jovinianus, item virginitatis et continentiæ contemptor, quocum Vigilantium Hieronymus comparat his verbis :* Sic in isto *(Vigilantio)* Joviniani mens prava surrexit. *Verisimile est, ab hæreticis illis episcopos non paucos fuisse corruptos. Hi igitur aut alii eodem fere morbo laborantes presbyteris, aliisque suis clericis* C *permittebant, quod canonibus prohibitum fuisse testatur Epiphanius.*

multique contra illam peccaverant in Hispania : ubi tamen lex erat:

66 *Certe in Hispania non leviter illo incontinentiæ morbo laborabant clerici iis temporibus, atque eo usque invaluerat malum, ut incontinentiam suam (adulteria diceret Hieronymus) palam defenderent. Hinc Siricius Papa in Epistola* I *ad Himerium cap.* VII *ita loquitur :* Veniamus nunc ad sacratissimos ordines clericorum, quos in venerandæ religionis injuriam, ita per vestras provincias calcatos atque confusos, caritate tua insinuante, reperimus, ut Jeremiæ nobis dicendum sit voce : Quis dabit capiti meo aquam?... *Ratio erat incontinentia sacerdotum, ut ostendi in Paphnutio num. 37 et 38, ubi plura ex his litteris dedi. At hac incontinentium pœnam ex iisdem transfero :* Et quia aliquanti, *ait Papa,* de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se deflent, his hac conditione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc, quo detecti sunt, quam diu vixerint, officio perseverent, si tamen post hæc continentes se studuerint exhibere. Hi vero, D qui illiciti privilegii excusatione nituntur, ut sibi asserant veteri hoc lege concessum, noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, Apostolicæ Sedis auctoritate dejectos, nec unquam posse veneranda attrectare mysteria, quibus se ipsos, dum obscœnis cupiditatibus inhiant, privaverunt. *Nunc rogatos velim adversarios, ut verbis S. Epiphanii,* Nonnullis adhuc in locis, *addamus* Hispaniæ, *ut vere addere potuit Sanctus Epiphanius ipse. Deinde quæro, an nulla lege in Hispania prohibitus presbyteris fuerit uxorum usus, quem tanta severitate castigat Sanctus Siricius? Ineptissime enimvero ratiocinabitur, qui ita voluerit ratiocinari cum Tillemontio.*

ulterius Tillemontii dicta refutantur.

67 *Quæ ille subjungit, non sunt melioris notæ, quando canones de continentia clericorum sic explicat, acsi solum aliquid perfectius præscriberent, et in aliquot locis non stricte obligassent. Cur enim Hieronymus dicit, quasi adulterum damnandum episcopum, si deprehensus fuerit se non continere, idque sine exceptione ullius loci, si episcopi non fuerint ubique stricte ad continentiam obligati? Porro nec simplicitas, aut ulla alia occasio locum habere potuit in patre Nazianzeni* E *ad canonem tanti momenti violandum. Ut quilibet hoc perspiciat, tantum legenda est Oratio funebris, qua patrem laudavit filius. Præterea si quocumque modo legem illam non observasset, non tacuissent obtrectatores Nazianzeni, cui multo minutiora fuerunt objecta, ut jam monuit Papechius. Potuisset etiam Jovinianus rogare S. Hieronymum, an patrem Nazianzeni magistri sui pro adultero haberet, et magistrum suum crederet spurium.*

Alia ipsius exceptio

68 *Tillemontius post data superius verba sic prosequitur :* Quod si Patres isti de praxi illa *(servandi continentiam in sacerdotio)* ut in tota Ecclesia universe recepta subinde loquuntur, satis congruenter dici potest, et Baronius ipse hoc responsum nobis suggerere videtur, illos in hoc respexisse ad id, quod observabatur in vicinis ecclesiis. Nam S. Hieronymus affirmat, Ecclesiam Romanam, Ægypti et Orientis, id est, Syriæ et comitatus Orientis obligasse clericos ad continentiam. Hinc Synesius, recusans episcopatum Ptolemaidis in Lybia, allegat hanc inter alias rationes, quod velit semper habitare cum conjuge sua, ac ex ea liberos suscipere, non clam more adulteri, sed cum libertate mariti. *Talis est* F *hæc responsio, qualis potest esse in mala causa. Baronium laudat, ut ante laudavit subinde Papebrochium. Nec possum concipere, cur sibi istud responsum a Baronio suggestum dicat, nisi forte id suggeri velit, quia Baronius loco per ipsum allegato, id est, ad annum 325 num.* 151, *(imo apud nos num.* 150) *allegat verba S. Hieronymi contra Vigilantium, quæ sunt hæc :* Quid facient Orientis ecclesiæ? quid Ægypti et Sedis Apostolicæ, quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes : aut, si uxores habuerint, mariti esse desistunt? *Qua demum dialectica ex his concludi potest, S. Hieronymum, dum loquitur universaliter, tantum respicere ad vicinarum morem ecclesiarum?*

refutatur.

69 *Sanctus ille per allegata verba refutat episcopos verisimiliter Hispanos, et fortasse partim Gallos, Vigilantii magistros aut discipulos, de quibus præmiserat :* Qui non ordinant diaconos, nisi prius uxores duxerint. *Rectius sane Hieronymi verba explicat Thomassinus in Disciplina Ecclesiæ*

A *Ecclesiæ part.* I, *lib.* II *cap.* LX *num.* 7 *ita scribens :* Omnem ecclesiam Hieronymus in tres partitur ditiones, totidem exarchis obnoxias, Romano, Alexandrino et Antiocheno *etc. Verum gratis supponamus tantisper, S. Hieronymum contra Vigilantianos illos impudicitiæ doctores hic tantum allegasse præcipuas ecclesias, quia pars Hispaniarum, et fortasse Galliarum, Vigilantiano veneno erat infecta, nihil inde lucrabitur Tillemontius. Nam vel sic nova opus erit dialectica, si inde quis velit inferre, S. Hieronymum, dum loquitur universaliter, tantum ad vicinas respicere ecclesias. Potest aliquid vere affirmari de ecclesia particulari, licet ubique observetur. At nihil potest universaliter asseri, nisi ubique locum habeat. Falsa igitur essent jam allegata Hieronymi verba generalia de continentia sacerdotum, si vera esset opinio Tillemontii : falsum iterum esset, quod idem Sanctus asserit in apologetico ad Pammachium de* episcopis, et presbyteris et diaconis... qui se noverunt hostias offerre non posse, si operi serviant conjugali. *Quare rationabilis non est responsio Tillemontii.*

Verbis Synesii abusus est Basnagius.

70 *Porro exemplum Synesii, qui, ne episcopus consecraretur, dicebat, nolle se ab usu uxoris suæ abstinere, Tillemontius habet ut idoneum ad pro-* B *bandam continentiæ legem in Ægypto. Verum Samuel Basnagius in Annalibus Politico-ecclesiasticis ad annum* 325 *num.* 30 *ita scribit :* Uxore quidem sua non abstinuit Synesius Ptolemaidis episcopus. *Ut assertionem suam probet, allegat ipsa Synesii verba ex epistola ejus* CV, *quæ sic habent :* Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus prædico et testor, neque ab ea prorsus sejungi velle, neque adulteri instar cum ea consuescere. *Audiamus etiam, quid inde inferat. Nam sic pergit :* Quæ si, ut par est, Baronius attendisset, de Paphnutio historiam ut adulterinam non repudiasset. Exemplo quoque Synesii extra dubium est, errasse Hieronymum narrantem, in Ægypto clericos maritos esse desiisse. *Ita heterodoxus ille, in cujus argumento nulla est mica bonæ fidei. Quapropter rogo heterodoxos omnes, qui Basnagii Historiam legunt, ut attendant prædicta verba a Synesio scripta esse, quando necdum erat episcopus, et quidem ea intentione ab eo fuisse scripta, ut episcopus non consecraretur. Scribit ille in eadem Epistola, se et* mendacium *utile credere, et alia sentire fidei Christianæ non consona, subditque.* Quod si hæc et leges nostri sacerdotii C concedunt mihi, possum sacerdos esse, partim domi philosophans partim foris studiose fabulans. *Non ignoravit hæc Baronius, sed studiose omnia expendit in Annalibus ad annum* 410, *ubi clarissimis argumentis ostendit, omnia illa conficta esse a Synesio, ne fieret episcopus. Qui volent Baronium ibi legere, non poterunt non mirari malam Basnagii fidem. Ego, ne actum agam, breviter tantum rogo : Cur protestabatur Synesius, nolle se ab usu uxoris abstinere, si episcopis æque ac aliis uxorum usus erat licitus?*

Tillemontius agnoscit quoque legem continentiæ in Gallia,

71 *Redeo ad Tillemontium, qui ita pergit ratiocinari :* Videtur adjungi posse Gallia (*ad ecclesias, in quibus erat lex continentiæ*) ut apparet ex historia Urbici episcopi Claromontani initio seculi IV : quamvis aliqui ex hac ipsa historia colligant, si prohibitum esset episcopo uti matrimonio, id necdum fuisse habitum pro crimine canonico, ex quo sequeretur depositio, cum Urbicus, peracta pœnitentia, ad regimen ecclesiæ suæ videatur rediisse. *Factum illud narrat* D *S. Gregorius Turonensis lib.* I *Historiæ Francorum cap.* XXXIX. *Pauca huc transfero :* Apud Arvernos vero post Stremonium episcopum prædicatoremque, primus episcopus Urbicus fuit, ex senatoribus conversus, uxorem habens ; quæ juxta consuetudinem ecclesiasticam remota a consortio sacerdotis religiose vivebat. *Mox narratur lapsus Urbici, ab uxore ad peccatum inducti. Deinde de pœnitentia Urbici :* Dehinc tardius ad se reversus, et de perpetrato scelere condolens, diœcesis suæ monasterium expetit : ibique cum gemitu ac lacrymis, quæ commiserat, diluens, ad urbem propriam est reversus *etc. Hisce non addam aliquid, cum nihil faciat ad propositum nostrum inquirere, an depositionis pœna dignum tunc esset peccatum Urbici.*

aliisque provinciis : at dubitans de Ponto, Asia et Thracia, objicit Socratem :

72 *Prosequor cum Tillemontio :* Canon trigesimus tertius concilii Eliberitani ordinat eamdem disciplinam in Hispania. Africa idem quoque decrevit sub finem ejusdem seculi. Socrates id quoque affirmat de Macedonia et Græcia, id est, de diœcesi Illyrici. Verum ignoro, au idem ostendi posset de diœcesibus Ponti, Asiæ et Thraciæ. Historia S. Paphnutii, quæ contigit quatuor annis ante episcopatum Gregorii (*patris*) de re illa decideret, si ab omnibus ut vera esset admissa : et fortasse non E habetur idonea ratio illam rejiciendi. Verum quidquid sit illa de re, difficulter credi potest, si lex ista, cui S. Paphnutium opposuisse se narrant Socrates et Sozomenus, ab ipsorum tempore lata fuisset, vel in tota Ecclesia, vel etiam in Thracia, ubi scribebant, satis, inquam, difficulter credi potest, ipsos non fuisse observaturos mutationem istam. Quin imo Socrates etiam diserte affirmat, in toto Oriente (quod haud dubie intelligendum est de tribus illis diœcesibus Constantinopoli maxime vicinis) episcopos ab usu matrimonii abstinuisse, sed non tamquam ex lege, cum invenirentur plures, qui ab illo usu non abstinebant. *Hactenus Tillemontius, cujus verba diligenter expendam. Priora tamen de Hispania et Africa, cum ea nobis faveant, non est necesse examinare. Quod dicit de Macedonia et Græcia, apud Socratem lib.* V *cap.* XXII *pag.* 287 *his verbis exprimitur :* Aliam quoque consuetudinem in Thessalia esse cognovi. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum uxore, quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulaverat, abdicatur... Eadem consuetudo Thessalonicæ, et in Macedonia atque Achaia observatur. *Verum illa parum faciunt ad* F *controversiam nostram.*

observatio de Oriente diversimode a Tillemontio explicata.

73 *Illud vero, quod magis ad propositum spectat, mecum mirari poterit æquus lector, cur vox* Oriens *mox apud Tillemontium significaverit* Syriam et comitatum Orientis (*verba dedi num.* 68) *hic vero eadem vox apud laudatum scriptorem haud dubie intelligenda sit* de tribus diœcesibus Constantinopoli maxime vicinis, *sive de Pontica, Asiana et Thracica. Tam subita est mutatio significationis, ut vix viginti lineæ inter utramque expositionem sint interjectæ, nec tamen ulla datur ratio, cur* Oriens *uno loco Syriam et comitatum Orientis designet, alio loco Pontum, Asiam et Thraciam, Nolim dicere* Orientis *significationem unica hora mutatam esse pro arbitrio Tillemontii. Maluisset ille haud dubie Orienti utroque loco eamdem dare significationem. At putem, duram fuisse necessitatem, quæ malæ causæ patronum in has conjecerit angustias. Verum vel sic frustra laboraverit. Neque enim sic potest efficere, ut* Socrates

A *Socrates non sit contrarius Hieronymo, ut mox ostendam. Interim moneo, historiam S. Paphnutii prorsus esse fide indignam, ut probavi in Paphnutio § 4 : et ad objectionem pergo.*

Socratis; qui leges Ecclesiæ parum noverat, silentium nullius est momenti,

74 *Silentium Socratis et Sozomeni, quod objicit Tillemontius, nullius est ponderis. Si mutatio aliqua fuisset post concilium Nicænum, aut lex de continentia sacerdotum ab ipsorum tempore usitata fuisset, id illi observassent, et narrassent, ait Tillemontius. Respondeo Socratem non satis fuisse instructum de legibus et dogmatis ecclesiasticis, ac in eodem capite, quod laudatur, multa ab eo referri plane fabulosa. Tillemontius ipse tom.* VI *Imperatorum in Theodosio II art.* 38, *agens de Historia Socratis, istud observat his verbis* : Non videtur etiam satis cognovisse consuetudines et doctrinam Ecclesiæ : quod fortasse tolerabile erat in laico, nisi toties voluisset loqui de rebus istis sibi non satis cognitis, et quidem de iis subinde loqui ut censor et judex. Hac de causa Photius asserit, eum non esse accuratum in dogmatis. *De Sozomeno idem art.* 39 *recte affirmat, ipsum passim sua ex Socrate hausisse, ita ut hujus auctoritas nihil aut parum ponderis addat Socrati. Hisce* B *observatis, unusquisque facile intelligere poterit, scriptorum illorum sententiam nullius esse momenti contra auctoritatem S. Hieronymi, clare affirmantis sine ulla exceptione, pro adultero habendum episcopum, si deprehensus fuerit uti conjugio. Præterea, cum lex sacerdotalis continentiæ eodem esset loco, dum scribebant Socrates et Sozomenus, quo fuerat tempore concilii Nicæni, illi de ea mutata nihil poterant scribere.*

verba vero ipsius contraria sunt Hieronymo aliisque Patribus.

75 *Itaque solum expendenda sunt objecta Socratis verba, quæ huc transfero :* Cum in Oriente cuncti sua sponte, etiam episcopi, ab uxoribus abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant : multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore, liberos ex legitimo conjugio susceperunt. *Fatetur Socrates, consuetudinem sacerdotum se continendi ab uxoribus ubique fuisse in Oriente, sed negat id ibidem legis cujusdam necessitate factum esse. Tum pro ratione negandi legem adducit aliquorum incontinentiam, ut liquet ex particula* enim, *acsi non posset lex aliqua esse condita, nisi hanc omnes observarent. Certe miserrima est hæc ratio Socratis, cujus verba æquivalent tali ratiocinio :* Multi C consuetudinem illam non observarunt. Consuetudo igitur illa per legem non fuit introducta. *At multi etiam in Hispania ab uxoribus suis non abstinuerant tempore Siricii, nec tamen dubitare possumus, quin lex sacerdotalis continentiæ ibidem esset lata, ut ipse observat Tillemontius, idemque observari potest de aliis provinciis, in quibus aliqui saltem fuerunt prædictæ legis prævaricatores. Nunc æquis lectoribus considerandum relinquo, utrum credendum sit Socrati, doctrinam et consuetudines Ecclesiæ non satis cognoscenti, ac miserrimam asserti sui rationem allegant, an vero doctissimis Patribus Epiphanio et Hieronymo (quibus Chrysostomum, Augustinum, aliosque addere possem) legem continentiæ sacerdotalis generatim affirmantibus. Profecto si quis omnes ineptias Socratis, quando de legibus Ecclesiæ disserit, recensere voluerit, finem non inveniet : tam multa aperte falsa in eodem capite affirmat.*

76 *Hisce igitur missis, redeamus ad ratiocinia Tillemontii. Hic ita pergit :* Et sane, quando S. Gregorius filius, perorans Constantinopoli, reprehendit eos, qui non recusabant accipere D baptismum a presbytero, modo non esset matrimonio junctus, aut continentiam servaret ; difficile est judicare, non fuisse aliquos alterius generis, videlicet qui matrimonii usu gaudebant. *Hic ipse Tillemontius incipit imprudens Socratem refutare. Etenim locus Nazianzeni ab ipso assignatus Orat.* XL *pag.* 656, *sicut inuit, aliquos fuisse Constantinopoli presbyteros, quorum suspecta erat continentia, ita clare ostendit, omnes ibidem ad continentiam fuisse obligatos. Hortatur ibi Nazianzenus ad suscipiendum baptisma, præscindensque frivolas recusandi rationes, ita loquitur :* Ne dicas : Baptizet me episcopus,.... aut si presbyter, saltem qui cælebs sit, qui continentiæ laude, atque angelica vivendi ratione floreat. Grave enim fuerit, si in purgationis tempore inficiar atque commaculer. *Ex his S. Gregorii verbis discimus, fuisse aliquos Constantinopoli, qui nolebant baptizari a presbyteris matrimonio junctis, quod suspecti essent de incontinentia, quodque timerent, ne macularentur peccato, si baptismum susciperent a presbytero, si hic revera continens non esset. Atqui timor ille peccatum incurrendi per susceptionem baptismi caruisset omni prorsus fundamento, si presbyteri* E *maritati sine peccato suis poterant uti conjugibus. Clare igitur insinuat Gregorius, presbyteros Constantinopoli non minus quam in aliis provinciis obligatos fuisse ad continentiam.*

Ex loco Nazianzeni per ipsum Tillemontium objecto probatur,

legem continentiæ fuisse Constantinopoli :

77 *Quæ subjungit Gregorius ad confutandum illorum timorem, ex temeraria suspicione ortum, consecutionem hanc etiam confirmant.* Ne concionatoris, *inquit,* aut baptizantis auctoritatem inquiras. Alius horum judex est, ac rerum obscurarum explorator..... Tibi autem quivis ad purgationem satis idoneus est, qui modo inter probatos censeatur, ac non aperte condemnatus sit, atque ab Ecclesia alienus. Qui curatione indiges, in judices judicium ne arripe *etc. Deterret Gregorius auditores suos a temerariis judiciis de continentia sacerdotum, docetque baptismum non posse suscipienti ad peccatum imputari, modo non constet de indignitate conferentis. Hinc quidem discimus, laicos aliquos male suspicatos fuisse de continentia illorum presbyterorum, qui in domo sua uxores ante ductas tenebant, atque huic suspicioni addidisse errorem aut certe scrupulum, quod timerent, ne baptismum ab illis accipiendo peccarent : at simul discimus, continentiam presbyteris fuisse præscriptam : neque enim* F *suspicio illa laicorum temeraria fuisset, si uxorum usus presbyteris fuisset licitus ; neque ex illa suspicione oriri poterat timor peccandi susceptione baptismi ; nam si presbyter non peccabat usu uxoris, etiam non peccabat collatione baptismi, et consequenter laicus timere non poterat, ne peccaret baptismi susceptione. Constat igitur ex hoc ipso loco de continentiæ lege Constantinopoli, et in Thracia.*

lex eadem in Asia probatur fuisse, negante id frustra Tillemontio :

78 *Ad probandam episcoporum in Asia ex lege continentiam, jam alii adduxerunt exemplum Antonini episcopi Ephesini, qui accusatus fuit coram S. Joanne Chrysostomo, ut narrat Tillemontius in Chrysostomo art.* 58. *Palladius in Dialogo de Vita Chrysostomi apud Bigotium pag.* 126 *recenset capita accusationum, sextumque exprimit his verbis :* Quod dimissa uxore sua, cum ea rursus congressus esset, filiosque ex ea procreasset. *Argumentum hoc evidens est contra Tillemontium, factumque Antonini idem plane est cum facto Urbici relato num.* 71, *ex quo legem continentiæ*

A *continentiæ pro Gallia probari posse observat ipse Tillemontius. Attamen idem scriptor, ut Asiam saltem communi eximat legi, ita hic respondet :* Considerandum est, ipsum *(Antoninum)* accusari de liberis generatis, non post susceptum episcopatum, sed post dimissam propriam uxorem: hæc enim verba sunt Palladii : unde nequit concludi : utrum renuntiasset (*usui uxoris*) ex obligatione episcopatus, an decentiæ gratia, an per rationem aliquam particularem. *Miserum sane effugium: nam saltem ut crimen objicitur Antonino, quod filios procreasset ex sua uxore tempore sacerdotii. Hoc si licitum fuisset episcopo, similiter fuisset, licitum uxorem ad tempus dimissam repetere, quemadmodum laicus mutuo consensu uxorem dimittens, eamdem deinde licite repetit. Itaque non alia de causa inter gravia crimina Antonino objecta fuit generatio filiorum, quam quia æque in Asia ac in reliqua Ecclesia verum erat, episcopum quasi adulterum damnandum, si in episcopatu liberorum generationi operam dare deprehensus fuerit.*

at necesse non est de singulis provinciis probare, quod generatim fuit probatum.

79 *Restat igitur sola diœcesis Pontica ex tribus illis, quas communi legi subjectas agnoscere noluit Tillemontius. Hic scriptor viam nobis monstravit, ut ostenderemus nominatim in Thracia et Asia locum habuisse legem continentiæ, quam generatim de tota Ecclecia asserunt SS. Hierony-* B *mus, Epiphanius, aliique Patres. Cum autem de* D *Pontica diœcesi simile quid non attulerit Tillemontius, cujus ratiocinia discutio: neque ulla ratione ostendi possit, illam a communi lege fuisse exceptam ; necesse non existimo, de ea nominatim disputare: sufficit enim generaliter locutos esse Patres, ridiculusque esset adversarius, qui vellet, ut de singulis nominatim provinciis ostenderemus, quod abunde de omnibus simul fuit probatum. Sic sane numquam finiretur disputatio, cum semper aliquæ superessent provinciæ, de quibus agendum restaret. Quapropter, cum omnia Tillemontii ratiocinia jam expenderim, finem huic Dissertationi imponam, omissis quoque locis, quæ ex Eusebio, Cyrillo Hierosolymitano, Gregorio Nysseno, Basilio, Chrysostomo, Augustino, aliisque Patribus adduxerunt Natalis Alexander et Thomassinus ante laudati. Ceterum lubens fateor, legem continentiæ, etsi prioribus Ecclesiæ seculis ubique locum habuerit, non æque fuisse ab omnibus observatam, legisque illius observantiam frequentius fuisse inculcatam apud Latinos quam apud Græcos et Orientales : unde hi ex frequenti legis violatione paulatim de lege ipsa dubitare, eamque negare cœperunt, ac demum in concilio Trullano magna ex parte abrogarunt.* E *Attamen tunc etiam episcopis relicta et arctius constricta fuit lex continentiæ, de qua disputamus.*

INDEX

INDEX SANCTORUM

AD TOMUM III SEPTEMBRIS

A

F

F

G

H

I

O

P

T

V

INDEX CHRONOLOGICUS

SECULO CHRISTI PRIMO.

SECULO II.

SECULO III.

SECULO IV.

SECULO V.

SECULO VI.

Seculo

SECULO VII.

SECULO VIII.

SECULO IX.

SECULO X.

SECULO XI.

SECULO

SECULO XII.

SECULO XIII.

SECULO XIV.

SECULO XV.

SECULO XVI.

SECULO XVII.

SECULO XVIII.

A

ACTA SANCTORUM

D

SEPTEMBRIS

TOMUS TERTIUS

SEPTIMA DIES

SANCTI, QUI VII IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Sinotus M., et verisimiliter episcopus Capuæ in Campania Italiæ.

S. Eupsychius martyr Cæsareæ in Cappadocia.

B

S. Jafredus aut Theofredus martyr in marchionatu Salutiarum in Italia.

S. Augustalis episcopus conf. Arelate in Gallia.

S. Joannes martyr Nicomediæ in Bithynia.

S. Sozon martyr Pompeiopoli in Cilicia.

S. Anastasius martyr Salonæ in Dalmatia.

S. Regina virgo martyr prope veterem Alesiam, ubi nunc Fanum S. Reginæ, in ducatu Burgundiæ.

C

S. Paragorius, S. Parthæus, S. Parthenopæus, S. Severinus — Martyres Nauli in Liguria.

S. Evurtius episcopus conf. Aurelianis in Gallia.

S. Viventius episcopus conf. Remis in Gallia.

S. Pamphilus episcopus conf. in regno Neapolitano.

S. Memorius et Socii martyres in Brolio vico territorii Trecensis in Campania Gallica.

S. Gratus aut Gradus episcopus conf. Augustæ Prætoriæ in Pedemontio.

Item B. Gallus ejusdem urbis episcopus.

E

S. Faciolus cultus in provincia Cenomanensi et Pictaviensi.

S. Carissima virgo Albigæ in Occitania.

S. Grimonia Virgo M. Capellæ in Picardia.

S. Alpinus episcopus conf. Catalauni in Campania Galliæ.

S. Clodoaldus presbyter in oppido S. Clodoaldi agri Parisiensis in Gallia.

S. Madelberta virgo abbatissa Malbodii in Hannonia.

SS. Achmundus et Tilberhtus episcopi Hagustaldenses in Anglia.

F

S. Eunanus episcopus conf. Raphoæ in Hibernia.

S. Gauzlinus episc. conf. Tulli Leucorum in Lotharingia.

S. Joannes Laudensis ex Priore Fontis Avellanæ episc. Eugubii in Umbria.

S. Stephanus episc. conf. Diæ in Gallia.

S. Ventura presbyter et martyr in agro Tifernensi Umbriæ.

PRÆTERMISSI ET AD ALIOS DIES RELATI

Sanctorum Phengontis *et* Eucarpii *MM. memoria hodie celebratur a Castellano, quia hoc die fuerunt occisi. Milites hi erant, conversique et coronati sunt Amisi, uti legitur in Actis S. Clementis Ancyrani, ubi simul de iis actum. die* 20 Januarii.

S. Modoci *episcopi in Scotia meminit Ferrarius in Annotatis. Existimo illum esse, qui alias* Aidanus, *similibusque nominibus appellatur. De hoc apud nos actum est die* 31 Januarii.

Ursum, *ut Sanctum et Augustæ Prætoriæ episcopum, hodie annuntiat Ghinius, occasione* S. Grati *Augustensis episcopi infra dandi, quem recte præmiserat. Ferrarius in Topographia ad vocem* Augusta Prætoria *item* S. Ursum *Augustensem vocavit episcopum; sed errorem hunc in utroque Catalogo deinde correxit, atque* Ursum *ut presbyterum annuntiavit* 1 *Februarii.* Ursum *rursum* episcopum *nominavit Ferrarius in elogio S. Bernardi canonici regularis ad* 14 *Junii, quod etiam laudat Ghinius. At id solum habendum pro lapsu memoriæ; nec agnoscendus est alius* S. Ursus *Augustensis, quam S. Ursus presbyter, de quo apud nos actum est die* 1 Februarii.

S. Goldrophes *canonicus Regularis* in Lusitania *hodie annuntiatur a Castellano. De eo breviter egerunt Majores nostri post Georgium Cardosum, ut hic plura darentur, si inventa essent. Verum cum Acta interciderint, nec plura aliunde se offerant; nolim hic repetere jam dicta in Addendis ad diem* 4 *Februarii, tom.* I *illius mensis pag.* 960. *Consule igitur dicta ibidem* 4 Februarii.

S. Matrona *martyr Thessalonicensis hac die adscripta est Menologio Coptico. De ea actum est ad diem* 15 Martii.

S. Huberti (*imo* Humberti) abbatis Maricolensis *memoria est in Kalendariis duobus Mss. Antverpiensibus, nimirum abbatiarum S. Michaelis et S. Salvatoris. De eo actum ad* 25 Martii.

SS. Evodius *et* Onesiphorus *recurrunt hodie in Menæis aliisque Fastis Græcis. De priore apud nos actum est die* 6 *Maii; de altero* 6 *Septembris. Adi itaque dies* 6 Maii et 6 Sept.

S. Dunstani *Cantuariensis memoria redit hodie in variis Martyrologiis. De eo cum Romano actum est* 19 Maii.

SS. Salvii *episcopi et* Superii *ejus discipuli martyrum translatio hoc die annuntiatur apud Molanum. De utroque simul actum* 26 Junii.

S. Sunnivæ *aut* Sunnefæ *virginis et martyris translatio hac die facta est, quando anno* 1170, *ut certe scribitur in Officio, corpus ejus ex Selia Norvegiæ insula, in qua cum sociis erat defuncta, ad civitatem episcopalem ejusdem regni, Bergam videlicet, translatum est; ubi et diu post fuit servatum. Quippe in Commentario de Profectione Danorum in Terram Sanctam, edito per Joannem Kirchmannum ex Ms. Lubecensi, cap.* XI *de urbe Bergensi ita habetur:* Ibi sancta Sunnif toto corpore in ecclesia cathedrali exaltata quiescit. *Acta quædam et Officium hujus Sanctæ leguntur apud Thormodum Torfæum in Historia Norvegica part.* II *lib.* IX *cap.* II *et* III. *Secundum illa* S. Sunniva *aut* Sunnefa *erat filia regis cujusdam in Hibernia tempore Ottonis I imperatoris, fugitque cum multis sibi adhærentibus, quod ad nuptias peteretur a principe regnum invadente. Delata vero ad insulam Seliam tunc desertam, priusquam fides recepta erat in Norvegia, ibidem cum suis aliquo tempore pie vixit, ac mortem obiit, quando gentiles ad insulam venerant, ut omnes comprehenderent. Corpus deinde inventum tempore Olavi Trygguini regis multis claruit miraculis, depositumque est primum in ecclesia constructa in eadem insula, ac demum Bergam hoc die translatum. Colebatur* S. Sunniva *præcipue* 8 *Julii, ad quem diem Sollerius noster breviter de ea egit sub nomine* Summivæ, *prout nominatam reperit apud martyrologos aliquot, alias* Sumnivam *quoque et* Sunivam. *Cultum ibidem recte probavit, sed gesta ignoravit, quod necdum vidisset laudatam Historiam Norvegicam. Poterunt Acta dari in aliquo Supplemento ad diem* 8 Julii.

De Theoderico I *Metensi episcopo, quem Castellanus hodie* venerabilem *vocat, consule dicta in Prætermissis ad* 18 Julii.

S. Stephanus *Papa et martyr annuntiatur in Menæis impressis et manuscriptis, uti etiam in Menologio Sirletiano. Actum de eo cum Martyrologio Romano ad diem* 2 Augusti.

S. Raymundi Nonnati *memoria hodie est in Martyrologio Augustiniano apud illustrissimum de Aste. Colitur præcipue, ubi Acta sunt data,* 31 Augusti.

S. Marcelli *martyris Cabilonensis memoria est hodie in Martyrologio Ordinis Prædicatorum. Vide Acta ejus apus nos* 4 Septembris.

S. Eleutherius *abbas annuntiatur hac die in Kalendariis Mss. abbatiarum S. Salvatoris et S. Michaelis Antverpiæ. Datus est heri* 6 Sept.

S. Gondulphus *Metensis episcopus hodie annuntiatur apud Ferrarium et Saussayum. At colitur, ubi de eo actum est,* 6 Septembris.

SS. Donatianus, Præsidius, Mansuetus, Germanus, Fusculus *cum* Læto *martyre sunt hodie in Ms. Martyrologio Trevirensi. De his episcopis Africanis disseruimus die* 6 Septemb.

Vigilia Nativitatis *B. Mariæ Virginis in Menæis Græcis prolixo celebrantur Officio. Eamdem ex Latinis memorant Molanus et alii quidam neoterici.*

S. Sixti martyris *Officium ritu duplici fit Viennæ in Austria in monasterio Carmelitanarum Teresianarum, quia corpus istius Sancti Martyris anno* 1646 *ipsius fuit donatum, ut videri potest tom.* V *Maii pag.* 9.

S. Disperti episcopi depositio *memoratur in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis, poniturque* in Savinis trigesimo ab Urbe milliario. *Aut nomen corruptum, ut sæpe accidit in illis additionibus; aut Sanctus nobis ignotus.*

Lucæ *hegumeni seu abbatis memoria ita celebratur in Menologio Sirletiano :* Eodem die celebratur dormitio venerabilis Lucæ, qui fuit

A fuit ex provincia Lycaonia tertius præpositus monasterii, quod PROFUNDI RYACIS nomine appellatur. *Consentiunt Menæa impressa, Synaxarium Ms., quod olim Sirmondi fuit, et Maximus Cythereus. In his vero vocatur Hegumenus seu abbas* τῆς μονῆς τοῦ Σωτῆρος, τοῦ ἐπιλεγομένου βαθέος Ῥύακος, *id est*, monasterii Salvatoris, quod cognominatur PROFUNDI Rivi, *Verum plura de illo* Luca *non reperio, nec ullam de eo memoriam invenio in Officio Menæorum, nec adjunctos ibidem versiculos.*

Humbertus *Igniacensis abbas, deinde prior Claravallensis sub S. Bernardo, qui defunctum oratione funebri laudavit, apud Henriquezium et Chalemotum memoratur ut* Beatus. *Quin et* Sancti *titulum nomini ejus appositum invenio in Catalogo impresso Sanctorum, Beatorum ac Venerabilium ex Ordine Cisterciensi. Tamen de cultu egregii hujus Viri dubitarunt Majores nostri ad* 11 *Februarii in Prætermissis. Hanc dubitationem me depositurum suspicabar, quando apud Manricum in Annalibus Cisterciensibus tom.* II *ad annum* 1145 *cap.* VIII *num.* 9 *de sepultura Humberti legebam sequentia:* Corpus viri sepulturæ traditum tunc primum, B sed post translatum ac levatum est, ut ait auctor Exordii, cum aliis Sanctorum sacris exuviis, sub arcu claustri prope capitulum *etc.: hæc enim verba spem ingerebant de reperienda corporis elevatione. Verum dum inspicio laudatum Exordium magnum Ordinis Cisterciensis, quod editum est apud Bertrandum Tissier tom.* I *Bibliothecæ Cisterciensis, spe ista me frustratum invenio; cum ibi non agatur de elevatione aut translatione corporis, sed de prima sepultura. Etenim ibi lib.* III *cap.* V *hæc leguntur:* Quia vero memoria ejus in benedictione erit omni generationi Fratrum, qui in Claravalle Domino servituri sunt; in monumento, quo supra diximus domum Robertum secundum Clarævallis abbatem positum, quod est sub arcu in muro claustri prope capitulum, etiam reverendissimi patris Humberti venerabile corpus reconditum est: ubi et loculus, qui sacra ejus ossa servat, titulum nominis ejus præfert *etc. De sepultura Roberti abbatis, cujus hic fit mentio, lib.* II *cap.* XXIII; *ita habet:* Reliquiæ corporis ejus conditæ sunt in monumento, quod constructum est in muro claustri Clarævallis, prope ostium ecclesiæ: ubi et alii C perfecti et vere Deo digni monachi requiescunt. *Utroque loco agitur de sepultura, quam loco quidem honoratiori abbates hi acceperunt; sed inde tamen nec elevationem corporis, nec cultum talem reliquiarum, qualis tribuitur Sanctis aut Beatis, colligere possum; præsertim cum ipse auctor Exordii a titulo* Beati *abstineat.*

S. Dissiniani *Aurelianensis episcopi memoriam Florario nostro Ms. insertam reperio. At non dubito, quin id a scriptore illius factum sit occasione S. Evurtii, qui in Actis hodie dandis, sed minime accuratis, dicitur* S. Desiniano *substitutus episcopus. Certe de* Dissiniano *aut* Desiniano *Aurelianensi episcopo, cujus mortem laudatus scriptor ex conjectura figit anno* 336, *plura non novi.*

Raperti *monachi San-Gallensis, ut* Sancti, *elevatio memoratur a Ferrario in Annotatis solum. At dubito, an non erraverit Ferrarius, ut alias subinde. Nam etsi* Rapertus *aut* Ratpertus *San-Gallensis monachus satis sit notus, ut videri potest apud Mabillonium tom.* III *Annalium* D *Benedictinorum variis locis; tamen nihil de tanta ejus sanctitate aut cultu memoratum invenio. Mabillonius pag.* 518 *mortem ipsius illigat anno* 902.

Christophorus *Ordinis Eremitarum S. Augustini,* Senensis *a patria, et* Landucius *aut* Landinus *a familia dictus, vitam hoc die anno* 1491 *finivit in monasterio Ilicetano agri Senensis,* ubi inter alumnos titulo et radiis Beatorum conspicuos numeratur et pingitur, *inquit Herrera in Alphabeto Augustiniano pag.* 149. *Non ignoramus titulum* Beati *passim ab aliis Ordinis Augustiniani scriptoribus eidem attribui; sed non perspicimus, an id factum sit centum annis ante Decretum Urbani VIII sæpe memoratum. Videri igitur de præclaro illo Viro poterit laudatus Herrera, aut alius quispiam e Scriptoribus Augustinianis.*

Christianus *monachus Heisterbacensis hodie cum titulo* Beati *memoratur apud Chrysostomum Henriquez. At de eo jam actum est in Prætermissis ad* 4 *Februarii, ubi plura videri possunt.*

Ansteus *abbas S. Arnulfi Mettensis, qui ut* venerabilis *elogio historico honoratus est a Mabillonio sec.* V *Benedict. pag.* 285, *hac die obiit.* E *Piissimi viri gesta videri possunt loco assignato: nam de cultu ipsius nihil invenio.*

Wlpecla *virgo inter auctaria Usuardi nostri habetur ex codice Hagenoyensi, ubi annuntiatur* in pago Lausanensi. *Forte nomen corruptum est. Certe de ea nihil alibi reperio.*

S. Gorlinus, *ut Dolensis in Britannia Armorica episcopus, memoratur a Ferrario et Saussayo. At ostendam hodie in* S. Gauzlino *episcopo Tullensi, hunc esse* Gorlinum *a quibusdam nominatum, nec alium* S. Gorlinum *reperiri Dolæ. Consule itaque dicenda in* S. Gauzlino § 1.

Meonri et Sociorum *memoriam* Trecis *annuntiat Ferrarius. Est* S. Memorius, *de quo hodie agitur.*

Carolus de Romena, *alias* de Monte Granello, *aut* Montis Granelli comes *dictus, hac die obiisse scribitur. At cultus ipsius mihi necdum satis innotuit. Etenim video quidem titulum* Beati *a multis scriptoribus attribui* Carolo: *sed nomen ipsius non invenio ullis Fastis insertum, nisi Martyrologiis Franciscanis Arturi a Monasterio et Fortunati Hueberi. Prior ad* 7 *Septembris eum sic memorat:* Fessulis in Tuscia, beati Caroli a Monte Granello confessoris, qui gene- F ris nobilitate et virtutibus illustris, tertium Ordinem Minorum amplexatus, sancto fine quievit. *Hueberus eumdem præcedenti die memorat sine* Beati *titulo. Uterque observat, sacrum caput* Caroli *Venetiis, ubi defunctus est, Fesulas translatum esse. Hac quidem translatione nonnullam de cultu suspicionem ingerunt: nec tamen rem faciunt certam, cum non edicant, an translatio eo facta sit honore, quo solæ Beatorum aut Sanctorum reliquiæ transferuntur. Alia qualiscumque cultus indicia invenio in Opere Italico Joannis Petri de Crescensi Romani, cui titulus* Presidio Romano. *Etenim laudatus auctor pag.* 477 *de cultu* Caroli *Italice habet, quæ reddo Latine:* Quantumvis Sanctitas B. Caroli a Sede apostolica non sit agnita per processus, quantum novi: tamen Venetiis, ubi anno 1419 sancte obiit; Fæsulis, quo deportatæ sunt aliquæ ipsius reliquiæ; Romæ, Bononiæ, et alibi ejus imago jam ab aliquo tempore publice exposita, publicam habet venerationem

A rationem cum Beati titulo. *At neque hæc cultum legitimum tam certo evincunt, ut nulla supersit dubitatio; nec certiora uspiam reperio ecclesiastici cultus signa. Quare videri potest Vita* Caroli *Italica apud Silvanum Razzi in Opere de Sanctis Etruriæ pag.* 623 *et seq., aut Latina apud Gononum lib.* VI *de Vitis Patrum Occidentis pag.* 386. *Solum hic observo, institutorem fuisse Congregationis Fesulanæ Eremitarum S. Hieronymi, quæ dudum est exstincta.*

Maria a Borbonio *ex Ordine S. Claræ* Ambiani: *et* Aldonsa Pantoxia Tertianarum abbatissa *anno* 1566 Vallis-Arragi in Hispania *defuncta, Gynæceo Arturi insertæ sunt, sed cultu ecclesiastico carent. Porro* Mariam Borbonicam *filiam fuisse Jacobi Siciliæ regis, ait Arturus; at id ipse explicare non potuit, sed magis intricavit in Annotatis ad Martyrologium Franciscanum. Quare, cum nec Galli, Genealogiam domus Borbonicæ explicantes, hanc* Mariam *memorent; paucis exponam, quem patrem matremque habuerit secundum notitias Ambiano acceptas, et per eruditissimum Cangium ad Majores nostros missas. Primo pater ejus fuit Jacobus Borbonius II Marchiæ comes: mater* B *vero Beatrix Navarræ regis filia, et prima Jacobi conjux. Hinc secundum dictas instructiones alias vocabatur* Maria de la Marche. *Pater ejus Jacobus Borbonius vocatur Siciliæ rex, quia post mortem primæ conjugis duxit Joannam II utriusque Siciliæ reginam, et tunc regis nomen assumpsit, atque initio regia quoque auctoritate usus est; sed deinde, prævalente Joanna regina, quam in aula observari jusserat, ortaque graviori discordia, per reginam carceri inclusus est. Hinc elapsus in Galliam rediit, ibique tandem vitam in Ordine S. Francisci finivit. Hæc de Jacobo Marchiæ comite satis nota sunt: at non æque nota est* Maria *ejus filia virtutibus inclyta, quæ B. Coletæ fuit alumna, ejusque virtutum æmula. Mortem Ambiani obiisse scribitur anno* 1455. *Poterunt ulterius examinare eruditi Galli, an omnia hæc tam certa sint, quam recte suis temporibus divisa, et in fidele compendium ex longioribus notitiis contracta. Alia quoque in iisdem instructioribus memoratur* Catharina de la Marche, Mariæ *consanguinea, quæ Clarissarum abbatissa Ambiani fuisse dicitur, magnisque etiam virtutibus memoranda.*

C Fredebaldus *presbyter* in territorio Tridentino.

Bertrandus a Bollega... Arelate.

Joannes a Rupe.

Modestus de Civitate... Moroni in Apulia.

Bernardus Echesius,.. Palci prope Pratum in Tuscia.

Joannes a Spinosa,.. apud Montem Cœlium.

Ægidius Florentinus *laicus* Florentiæ.

Alexander Mediolanensis... Cherii in Petemontano principatu.

Franciscus a Ripa *clericus*, Sangri in territorio Triventino.

Angelus de Slavis *laicus*, in territorio Larinensi.

Paulus Assisias *laicus*, Tiferni.

Bonaventura Rhegiensis *presbyter Capucinus*, in territorio Senogalliensi. *Hi omnes recensentur in Martyrologio Franciscano Arturi a Monasterio cum titulo* Beatorum confessorum *pro more illus scriptoris. Plerosque etiam memorat Hueberus in Menologio vel hoc die vel aliis quoque diebus, et alios quosdam adjungit; sed ubique omittit titulum* Beati.

Anselmus de Monte Falcone, *quem cum* Beati D *titulo laudatus Herrera memorat pag.* 18, *a quibusdam hoc etiam die obiisse dicitur. At neque de cultu immemorabili egregii hujus Viri satis certi sumus, libenter de eo latius acturi, ubi sublatum fuerit istud dubium.*

Guido *filius Farulphi comitis, et discipulus S. Romualdi in Ordine Camaldulensi.* Beatus *vocatur a Jacobillo, qui Vitam ipsius dedit in Vitis Sanctorum et Beatorum Umbriæ tom.* II *pag.* 215. *Varias ibidem piissimi Juvenis narrat virtutes, et miracula nonnulla post obitum facta; non tamen video cultum satis probatum.*

Nicolaus Saussat, *Prior conventus PP. Prædicatorum Nemausi, anno* 1568 *a Calvinistis occisus scribitur, ac* Beatus *vocatur in Anno Dominicano ad hunc diem. At non ostenditur,* Beati *titulum recte ei posse attribui.*

Michael a S. Dominico *ibidem scribitur Valentiæ in Hispania anno* 1557 *obiisse, contracto morbo in servitio peste infectorum, ac* Beatus *vocatur. Insignes viri virtutes suspicimus, sed a titulo* Beati *abstinebimus, donec illum Ecclesia eidem decernat, præsertim cum non obierit centum annis ante decretum Urbani VIII, ab eo titulo abstinere jubentis.* E

S. Regina *virgo* Frisingæ in Bavaria *annuntiatur a Ferrario in Catalogo Generali, ex quo eamdem Gynæceo suo inseruit Arturus. Laudat quidem Ferrarius tabulas ecclesiæ Frisingensis, et Kalendarium, nescio quod, Germanicum. Attamen ne vel sit quidem nos securos facit ob silentium omnium Fastorum, et scriptorum Frisingensium et Bavarorum non indiligentium. Magis hinc credimus errorem obrepsisse Ferrario, quam Frisingæ hodie coli sanctam aliquam virginem, nomine* Reginam, *quæ alia sit a Regina Augustodunensi.*

Ludovicus de Montoya, *vir præclarissimus Ordinis Augustiniani, cum titulo* Beati *hodie memoratur* in cœnobio majori Eremitarum S. Augusti *urbis Ulyssiponensis. De eodem agit Herrera in Alphabeto Augustiniano, sed rectius* venerabilem *tantum nominat, præsertim cum obierit anno* 1569, *adeoque non centum annis ante decretum sæpe memoratum Urbani VIII.*

Petrus Petrovinus, *aut* de Piotrawin, *qui triennio post mortem a S. Stanislao Cracoviensi episcopo ad vitam revocatus est, ut testimonium daret, ac deinde iterum est defunctus; cum titulo* Beati *ponitur hoc die in notitia quadam* F *nobis submissa ex Polonia. De eo consuli potest Vita S. Stanislai, data tom.* II *Maii pag.* 215 *et sequentibus.*

Stanislaus Lituanus *Ordinis S. Basilii cum titulo* Beati *ac brevi elogio recensetur in Catalogo Stanislaorum, subjuncto Vitæ B. Stanislai Poloni canonici Regularis, ordine decimus octavus, sed sine ullo indicio cultus, quem alibi quoque non invenio.*

Jacobi Avesnensis *obitus inter additiones Fastorum Belgicorum relatus est apud Miræum, Molanum et alios. Belli dux erat fortitudine et pietate præstans, occubuitque in Palæstina anno* 1191 *in pugna contra Saladinum Saracenorum regem, qui ingentem tunc cladem accepit.*

Raso Cæsarius, *presbyter Ordinis Cartusiani, natus Alosti in Flandria et Capellæ defunctus anno* 1459, *cum titulo* Beati *memoratur a Rayssio in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii. Constat de virtutibus piissimi illius viri, sed minime de cultu.*

S. Adriani

A S. Adriani *memoria occurrit hodie in aliquot Kalendariis. De eo agendum* 8 Septembris.

S. Ethelburga *regina hodie ponitur a Ferrario, quem secutus est Arturus in Gynæceo. In Martyrologio Anglicano* 8 Septembris.

S. Sergii *Papæ in Kalendariis aliquot hodie est mentio, in Romano Martyrologio* 9 Sept.

SS. Felix, Lucas *cum aliis martyribus hodie dantur in codice Usuardino Bruxellensi. At eosdem cum ipso Usuardo habet Martyrologium Romanum* 10 Septembris.

Ferreolus *martyr, verisimiliter Viennensis, in Ms. Tornacensi hodie recensetur cum martyribus Beneventanis. Nos de* Ferreolo *Viennensi seorsum agemus ad* 18 Septembris.

S. Januarius *episcopus Beneventanus et martyr cum sociis aliquot hoc die celebratur in variis apographis Hieronymianis, apud Rabanum, in Auctariis quibusdam Usuardinis apud Sollerium, et in Bedæ Auctariis ante tomum* II *Martii. De iis tantum agemus hodie, qui non videntur ad* Januarium *pertinere: nam de eo et Sociis cum Martyrologio Romano disseretur ad diem* 19 Septembris.

Otto Frisingensis *episcopus memoratur a Chrysostomo Henriquez; sed, si interim de cultu* B *ipsius satis consisterit, de eo agemus die, qua obiisse dicitur, aut qua habetur apud Menardum* 22 aut 23 Septemb. D

S. Christianam *Virginem in Scotia ad hunc diem refert cum Dempstero et Ferrario Arturus in Gynæceo. Jam Prætermissis apud nos inserta est ad* 3 *Martii, indeque remissa ad* 24 Nov.

Boetius *episcopus recensetur inter Sanctos Hibernos in variis catalogis etiam impressis: ac in novis quibusdam Kalendariis hoc die ponitur. In aliis tamen, uti et apud Molanum, figitur die, quo cultus examinari poterit* 7 Dec.

S. Martini abbatis apud Sanctonas *hodie meminerunt Kalendaria Mss. Antverpiensia S. Salvatoris et S. Michaelis. De eo agitur in Martyrologio Romano* 7 Decembris.

S. Anastasiæ *M. translatio legitur in Florario Ms., et in codice Usuardino Hagenoyensi apud Sollerium inter Auctaria Usuardi. Locus non additur, ideoque certo distinguere nequeo, de qua agatur. Suspicor tamen designari celebrem illam Anastasiam, quæ in Romano colitur* 25 Decembris.

Hildewardi *episcopi et* Christianæ *virginis translatio Teneramundæ in Flandria celebratur in Florario Sanctorum Ms., apud Molanum, et in aliis quibusdam Fastis. De* Christiana *jam actum est ad* 26 Julii. E

Hildewardi, *qui a Ferrario* Hildebertus *vocatur, Acta dabuntur ad* 29 Decembris.

DE S. SINOTO MARTYRE

ET VERISIMILITER EPISCOPO

CAPUÆ IN CAMPANIA ITALIÆ

SYLLOGE

J. S.

Sub finem seculi I. S. Sinotus in aliquot Fastis mixtus martyribus Beneventanis, C

Varia Martyrologia, *S. Hieronymi nomine insignita, in quibus ad hunc diem annuntiantur SS. Januarius martyr ejusque Socii, inter eos habent* S. Sinotum, *luxato tamen nomine in quibusdam. Ita codices, ex quibus editionem Hieronymiani Martyrologii concinnavit Florentinius, cum Corbeiensi ab eodem in Annotatis laudato, cui accedit contractior alter Corbeiensis apud nos editus post tomum 7 Junii. Rabanus quoque in Martyrologio suo* Sinotum *miscuit martyribus Beneventanis. Verumtamen Florentinius in Annotatis solerter observavit, Martyrem illum, qui* Sesonti *et* Senoti *nomine in codicibus suis annuntiatur, non pertinere ad classem Beneventanorum, sed Capuæ deberi, quia huic civitati diserte attribuitur in Epternacensi codice, quem passim vocat* vetustissimum Antverpiensem, *et in codice reginæ Sueciæ. Ex hisce enim Martyrologis recte infert, vocem* Capua *in aliis codicibus excidisse; idque satis certum apparet, ut aliis quoque argumentis ostendam, ubi enumeravero Martyrologia, in quibus annuntiatur seorsum* S. Sinotus.

2 *Epternacense apud Florentinium ita habet:* 7 Idus Septembris Capua natalis Sinoti. *Codex reginæ Sueciæ:* Cappua, natalis sancti Senoti. *Accedunt et alii codices apud nos editi post tomum* VII *Junii, ubi Rhinoviense Martyrologium corrupto nomine eumdem Sanctum sic habet:* in Capua, Sineriæ. *Richenoviense:* In Capua, Sinociæ. *Labbeanum primo loco, quo passim locatur hic Sanctus, habet,* Zenoti *sine urbe addita. Similiter Morbacense apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1569 *habet* Senoti. *Et apud eumdem tom.* VI *Collectionis amplissimæ col.* 645 *in Martyrologio Trevirensi legitur:* Natale S. Sinoti martyris. *Itaque sanctus hic Martyr satis cognitus est in antiquissimis Martyrologiis, et urbi Capuanæ attribuitur, quamvis memoria ipsius postea fere perierit, ut et aliis martyribus Capuanis contigisse constat.* Sinotum *tamen jam sine subsidio horum Martyrologiorum e tenebris utcumque eruerat Michael Monachus in Sanctuario Capuano: nam rationes affert satis idoneas, quæque omne de sanctitate et martyrio* Sinoti *tollunt dubium, cum accedunt Fasti antiqui.*

in aliis recentius ab iis separatus et Capuæ attributus: F

3 *Scriptor ille pag.* 132 *laudati Operis hæc narrat:* In ecclesia S. Prisci Capuanæ diœcesis exstat pars antiqua basilicæ, quam sancta Matrona in honorem S. Prisci construxerat. Est opus rotundum, testudinatum, TRIBUNA VETUS appellatur.

nam martyr Capuanus fuisse ostenditur.

AUCTORE J. S.

appellatur. Habet illa tribuna hemicyclum in fronte (seu dicamus absidem,) in quo sexdecim ex opere tessellato sunt Sanctorum imagines. In medio hemicyclo a dextris aspicitur sanctus Petrus, et a sinistris S. Priscus, *qui fuit primus episcopus Capuanus. Inter hos Sanctos conspicitur* Sinotus, *habitu senili, et coronam manu præ se ferens. Unde auctor colligit, Martyrem fuisse, quod corona indicat, et episcopum, quod senili habitu insinuari credit. Etenim cum ex Sanctis illis sexdecim tantum octo ut senes sint expressi, ex octo autem illis septem sciantur fuisse episcopi, de octavo seu de* Sinoto, *facilis est conjectura, similiter fuisse episcopum. Hæc conjectura magis est verisimilis, quia reliqui omnes, qui virili aut juvenili habitu sunt expressi, dignitate episcopali caruerunt, aut certe omnes ex eis, qui satis sunt cogniti.*

et probabiliter secundus illius urbis episcopus.

4 *Præterea ex loco, ubi positus est* S. Sinotus, *videlicet post S. Priscum primum episcopum Capuanum, et ante S. Rufum, qui item fuit ex primis Capuanæ urbis episcopis, non modo probabiliter colligit,* Sinotum *Capuanum fuisse episcopum, sed etiam eidem ecclesiæ præfuisse secundo loco, videlicet inter Priscum et Rufum.*

B

D

Hæc omnia probabilia sunt, atque idcirco non negaverim, quæ de S. Sinoto, *quem* habitu, vultu, gestu *similem reliquis episcopis Capuanis asseruerat, laudatus Monachus pag.* 131 *scripsit in hunc modum :* Sanctus Sinotus adhuc ignotus procedit in lucem. Is e vultu senili, totque episcoporum societate agnoscitur episcopus : e loco sibi ante Rufum attributo agnoscitur secundus episcopus Capuæ : et e corona, quam extollit, agnoscitur martyr. *Ughellus tom.* VI *Italiæ sacræ ex hisce* S. Sinotum *inter antistites Capuanos secundum ponit. Si cui vero episcopatus* S. Sinoti *probabilis quidem ex dictis, sed non omnino certus videtur, is me non habebit repugnantem. At martyrium saltem Capuæ obitum tam ex dictis quam ex Martyrologiis certum videtur et indubitatum. Hoc autem figendum est cum latitudine aliqua sub finem seculi* I. *Potuit enim Sanctus pati sub Nerone, cujus tempore verisimiliter passum esse S. Priscum, ad* 1 *Septembris ostendi. Potuit etiam pati sub Domitiano, aut tempore utrique persecutori interposito per præsidem aliquem Christianis adversantem. Hac de causa tempus martyrii late fixi sub finem seculi* I.

E

DE S. EUPSYCHIO MARTYRE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA

J. S.

SYLLOGE

Ex Fastis Græcis et Latinis.

SUB ADRIANO. *Sancti in Fastis variis*

Græci *hac die in Fastis suis annuntiant* S. Eupsychium *martyrem, de quo ita habet Menologium ab Eminentissimo Sirleto Latine redditum :* Eodem die natalis beati martyris Eupsychii ex Cæsarea Cappadociæ, qui sub Adriano imperatore comprehensus a Sapricio præside Cappadociæ, venditis prius facultatibus omnibus, cum partem quamdam accusatoribus dedisset, quippe quod per eos regnum cœlorum ei conciliatum esset, quod reliquum fuerat, dispersit pauperibus. Quapropter a Sapricio judice cum cogeretur idolis immolare, idque recusaret, laniatus est : postea percussus, sanctam animam Christo Domino commendavit. *Quæ hic dicuntur de parte bonorum pauperibus, parte accusatoribus data, ex aliis clarius exponuntur in Martyrologio Romano, ubi hæc leguntur :* Cæsareæ in Cappadocia sancti Eupsychii martyris, qui sub Hadriano imperatore accusatus, quod Christianus esset, in carcerem conjectus est : et paulo post inde emissus patrimonium statim vendidit, et pretium partim pauperibus, partim accusatoribus tamquam benefactoribus distribuit : sed iterum comprehensus, sub Sapritio judice dilaniatus, et gladio confossus, martyrium consummavit.

C

memoria cum elogio :

2 *Nonnulla diverso modo exponuntur in Menæis impressis, quorum elogium Latinum fecit Raderus hoc modo :* Cæsareæ natus et educatus est Eupsychius, Hadriano imperante. Patre exstincto, sacro baptismate ablutus, toto patrimonio in pauperes tributo, a præfecto Cappadociæ capitur, in lateribus laceratur, carcere includitur : curatus ab angelo, rursus suspenditur et immaniter laniatur, ac demum capite punitur. Fertur pro sanguine lac et aquam ex venis profudisse. *Elogium, quod eodem die insertum est Menologio Basiliano, magis placet magisque congruit datis ex Martyrologio Romano. Accipe istud, prout in nuperrima istius Menologii editione expressum est Latine :* Eupsychius martyr ex Cæsarea Cappadociæ fuit, Adriano Romanorum imperatore. Mortuo patre, baptizatur a Cæsareæ episcopo : delatusque a quibusdam quod Christianus esset, a Cæsareæ præside comprehenditur, et in carcerem detruditur. Unde egressus, divenditis facultatibus suis, partem quidem dedit accusatoribus, utpote qui sibi regni cœlestis auctores conciliatoresque fuissent : partem vero pauperibus distribuit. Iterum autem comprehensus, et coram præside adductus, cum compelleretur idolis sacrificare, nec ad id induci posset, de ligno suspensus, usque adeo depectitur, ut omnia illius viscera conspicerentur. Deinde e ligno depositus, gladioque cæsus, spiritum Domino tradit.

F

plenius elogium Græcum

3 *Ex elogiis modo datis nullum est, quod omnia, quæ narrantur de Sancto, simul complectatur;*

A *tatur; sed alia omittuntur in his, alia in illis. Verum omnia simul enucleatius referuntur in Synaxario Ms. ecclesiæ Constantinopolitanæ, quod nobis communicatum est ex collegio Claromontano Parisiis. Verba Græca subjungo, ut ea deinde faciam Latinæ:* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐψυχίου. Ὃς γέννημα καὶ θρέμμα ὑπῆρχεν τῆς Καισαρέων Πόλεως, ὑιὸς Διονυσίου συγκλητικοῦ. Μετὰ δὲ τελευτὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐν τοῖς χρόνοις Ἀδριανοῦ τοῦ Ῥομαίων Βασιλέος βαπτισάμενος, καὶ διαβληθεὶς παρά τινος ὅτι Χριστιανός ἐστιν, παραδοθεὶς Σαπρικίῳ τῷ Καππαδοκῶν ἄρχοντι, καὶ εἰς φυλακὴν ἐμβληθεὶς, παρὰ καὶ τῶν φυλάκων παραχωρηθεὶς ἐξελθεῖν, καὶ πωλήσας πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, πρῶτον μὲν τοὺς κατηγόρους δώροις πολλοῖς ἀντημείψατο· ἔπειτα δὲ τὰ λοιπὰ τοῖς πένησι διανέιμας, καὶ εἰς τὴν φυλακὴν ὑποστρεψας, καὶ μεθ' ἡμέρας τῷ ἄρχοντι παραστὰς, τανύεται, καὶ δεινῶς ξέεται τὰς πλευρὰς, καὶ αὖθις φρουρεῖται. Εἶτα ἀγγέλου ἐπιστασίᾳ θάρσους ἐμπίπλαται καὶ ἀναρώννυται· καὶ πάλιν ἀναρτᾶται καὶ ξεεται σφοδρῶς, ὥστε τὰ σπλάγχνα αὐτου προϋπτον φαίνεσθαι· καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται· καὶ αὐτίκα ἄντι αἵματος γάλα καὶ ὕδωρ ἔγγυε· ξένον τοῦτο θέαμα τοῖς πᾶσι φανεν.

Latine redditum.

4 Certamen sancti martyris Eupsychii. Hic natus et educatus erat in urbe Cæsarea, filius Dionysii senatoris. Post mortem vero patris sui. B temporibus Adriani Romanorum imperatoris sacro baptismate ablutus, et a quodam delatus quod Christianus esset, traditusque Sapricio Cappadociæ præfecto, et in carcerem conjectus; custodum vero permissu egressus, venditis omnibus, quæ possidebat, primum quidem accusatores suos multis donis remuneravit: deinde vero, ubi reliqua pauperibus distribuerat, atque in carcerem erat reversus, et post dies aliquot ad judicem adductus, distenditur vehementerque in lateribus laceratur, ac rursum ad carcerem reducitur. Post hæc visitatione angeli fiducia impletur et sanatur: deinde iterum suspenditur et laceratur tam vehementer, ut viscera ipsius manifeste apparerent; et decollatur. Mox pro sanguine lac effudit et aquam: peregrinum id spectaculum omnibus apparuit.

Alter Eupsychius 9 Aprilis: Tillemontius eumdem hunc cum illo credit:

5 *Vides, opinor, studiose lector, omnia fere hic conjuncta, quæ in aliis elogiis divise leguntur; eaque satis bene conciliata, quæ in aliis utcumque videbantur diversa. Suspicor omnia desumpta esse ex Actis prolixioribus, ex quibus elegerit quilibet Fastorum collector, quæ magis placebant. Verum Acta illa ad manus meas non pervenerunt, ideoque judicare nequeo de fide eorumdem. Porro* C *Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* 7 *Septembris observat, Eupsychium quoque aliquem Cæsareæ in Cappadocia passum esse sub Juliano apostata, alterumque ab altero distinctum existimat, quia unus sub Adriano passus dicitur, alter sub Juliano. De eo, qui certo sub Juliano coronatus est, disseruit Henschenius ad* 9 *Aprilis, quo Græcis et Latinis Fastis insertus legitur. Tillemontius tom.* VII *nota* 17 *in Persecutionem Juliani ostendere utitur, eumdem verisimiliter esse* Eupsychium, *qui* 9 *Aprilis et* 7 *Septembris colitur, et rationes quasdam affert non contemnendas; imo tales, ut ipsius opinioni acquiescerem, si omnia, quæ apud Nazianzenum, Basilium, atque in ipsis Menæis Græcis die* 9 *Aprilis de* S. Eupsychio *dicuntur, crederem intelligenda de eo, qui sub Juliano ob eversum Fortunæ templum occisus fuit, quemadmodum existimavit Tillemontius. Id igitur primo investigandum est.*

6 *Primo S. Gregorius Nazianzenus in Epistola* XXVI *ad Basilium mentionem facit de conventu vel ecclesia* S. Eupsychii *martyris, sed verbis valde ambiguis, quæ ab interpretibus varie exposita sunt, sic tamen ut nullus dubitet, quin agatur de* S. Eupsychio *martyre, quem S. Basilius frequenter memorat: atque id satis est ad propositum nostrum. Scripta videtur ea epistola Gregorii anno* 371. *Sequenti anno* 372 *Basilius scripsit epistolam* C *novissimæ editionis (olim* CCLVI) *ad S. Eusebium Samosatenum, quem amice ad se invitat, tempus, quo eum maxime venire cupiebat, ita exprimens:* Hoc itaque si fieri potest, rogamus ut fiat in solemni conventu, quem singulis annis celebramus in memoria beatissimi martyris Eupsychii jam appropinquante, die Septima mensis Septembris. *In Epistola* CXLII *(olim* CDXVIII) *quæ scripta notatur anno* 373, *ita habet:* Convocavi omnes ad conventum beati martyris Eupsychii fratres nostros chorepiscopos. *Epistola* CLXXVI *(alias* CCCXCIV) *data ad S. Amphilochium episcopum Iconiensem anno* 374, *rursum scripta est eumdem in finem, videlicet ut S. Amphilochius veniat ad conventum, qui quotannis Cæsareæ habebatur* in honorem martyrum. *Nomen tamen* S. Eupsychii *in illa epistola non exprimitur; nec dies omnino congruit; sic enim de die habet.* Præstitutus porro dies est Septembris quintus. *At editor existimat mendum esse; idque satis est verisimile.* E *Rursum anno* 375 *Amphilochium Epistola* CC *(alias* CCCXCVII) *invitat his verbis:* Memoriæ beatissimi martyris Eupsychii memineris *etc.*

AUCTORE J. S.

Eupsychius a Nazianzeno et Basilio memoratus.

7 *Hæc jam abunde insinuant celebrem fuisse Cæsareæ festivitatem* S. Eupsychii; *nec ullum occurrit verbum, ex quo suspicari quis possit fuisse recenter institutam. Veruntamen ejusdem festivitatis celebritas et antiquas magis etiam ostenditur ex Epistola* CCLII, *(alias* CCXCI) *anno* 376 *ad Ponticæ diœcesis episcopos data. quam, utpote perbrevem, huc transfero:* Martyrum honores omnibus quidem in Dominum sperantibus summo studio esse debent; sed præcipue vobis virtutis cultoribus, qui vestra erga claros ac celebres conservos voluntatis propensione amorem in communem Dominum ostenditis: et maxime quod aliquid affinitatis habeat accurata vivendi ratio cum iis, qui per animi fortitudinem consummati sunt. Cum igitur celeberrimi sint martyres Eupsychius et Damas eorumque chorus, quorum memoria quotannis ab urbe nostra et tota vicinia celebratur; admonet vos proprium suum decus ecclesia, ac nostra voce adhortatur, ut antiquam resumatis visitandi consuetudinem. F Itaque ut magno quæstu vobis proposito in plebe, quæ a vobis ædificari cupit, atque ut præmiis honori martyrum repositis, ita nostram suscipite adhortationem, et huic annuite petitioni, magnum nobis beneficium non multo labore tribuentes.

cujus festivitas celebris erat Cæsareæ.

8 *Nunc, studiose lector, inquirendum, an hæc omnia commode intelligi possint de* S. Eupsychio, *qui passus est tempore S. Basilii sub Juliano apostata propter eversum Fortunæ templum. Passus est* Eupsychius *ille anno* 362, *ut recte observant Henschenius et Tillemontius. Itaque novennium tantum prætererat, quando de ecclesia aut conventu* S. Eupsychii *mentionem fecit S. Gregorius Nazianzenus. Singulis deinde annis sequentibus ad conventum* S. Eupsychii *episcopos invitavit S. Basilius; nec ullibi expressit novam fuisse eam festivitatem, aut Sanctum illum, cujus honorem tam sollicite promovebat, suis temporibus fuisse passum. Hisce accedunt verba Epistolæ mox datæ, qua hortatur Basilius episcopos Ponticæ diœcesis,* ut antiquam *resumant* visitandi consuetudinem. *Vidit hæc*

videtur cultum magis antiquum habuisse.

AUCTORE J. S.

hæc Tillemontius, et tamen ait, existimare se, nulli esse dubium, quin ille *(Eupsychius)* qui tantopere celebratur a S. Basilio, sit is ipse, qui passus est sub Juliano. *At jam tum Papebrochius noster in S. Gregorio Nazianzeno tom.* II *Maii pag.* 393 *et* 394 *assignaverat* Eupsychium *sub Adriano passum, et de secundo hæc adjecerat :* Est quidem et alius ejusdem nominis sub Juliano occisus, quia Fortunæ templum everterat... Verum huic tam cito aut omnino aliquando erectam fuisse ecclesiam, mihi non persuaserim.

quam ut verisimile fiat, hunc esse eumdem

9 *Sane tam multa obstant sententiæ Tillemontii, ut mihi ne verisimilis quidem appareat aut probabilis. Primo S. Basilius consuetudinem visitandi* S. Eupsychium *non recte vocasset* antiquam : *neque enim anni aliquot antiquam inducunt consuetudinem. Secundo nihil uspiam de gestis* S. Eupsychii *commemorasse scitur S. Basilius aut Nazianzenus. At id mirum videretur, si Martyr, cujus festivitas tanti fiebat, ipsorum tempore passus esset, præsertim cum toties de eo loquatur Basilius, et Nazanzienus etiam attingat occasionem, qua sub Juliano occisus est* Eupsychius. *Tertio Nazianzenus Orat.* III *in Julianum pag.* 91 *agnoscere videtur, contra leges prudentiæ peccatum fuisse ab Eupsychio secundo : sic enim de* B *pœna Cæsariensibus illata loquitur :* Nam quæ in Cæsarienses nostros admisit, hos, inquam, animi magnitudine præditos, ac pietatis studio ferventes, ita ab eo exagitatos, ac per contumeliam vexatos, fortasse ne objicere quidem æquum fuerit. Etenim ob Fortunam melioris fortunæ tempore infortunio affectam justa indignatione commotus, ad hanc ultionem progressus esse videbatur : quandoquidem injustitiæ dominanti nonnihil concedendum est. *Ita Grægorius eversionem templi non obscure damnat imprudentiæ, simulque docet factum istius Eupsychii mirandum magis esse quam imitandum. Credibile igitur non est, martyris istius festum mox tanta celebritate agi cœptum a prudentissimis Patribus, qui noverant nec Christianos ad facta similia temere excitandos, nec gentilibus dandam esse calumniandi occasionem.*

cum Eupsychio, qui passus est sub Juliano :

10 *Nunc aliæ quædam rationes Tillemontii examinandæ. Ut ex duobus Eupsychiis unum faciat, observat celebrem illum S. Basilii* Eupsychium *coli die* 5 *aut* 7 *Septembris, creditque eumdem deinde etiam celebratum a Græcis die* 9 *Aprilis. Ego vero omnino consentio* Eupsychium C *istum coli* 7 *Septembris ; at inde rectius concludo illum ipsum celebratum esse a Basilio, qui passus legitur sub Adriano, quippe etiamnum* 7 *Septembris habetur Fastis adscriptus. Tertio ait, Basilium nullibi insinuare duos Cæsareæ fuisse sanctos Eupsychios, indeque confirmari non nisi unum fuisse. Respondeo, unum dumtaxat fuisse* Eupsychium, *qui coleretur tempore S. Basilii ; at alterum deinde etiam cultum esse a Græcis. Nazianzenus occisos aut aliter exagitatos a Juliano aicit* D animi magnitudine præditos, ac pietatis studio ferventes ; *at ullum ex illis jam tum pro Sancto habitum fuisse non affirmat.*

Respondetur ad argumentum, quod pro uno tantum Eupsychio habetur ex Menæis ;

11 *Ultima objectio Tillemontii reliquis melior est, atque hæc est præcipua ratio, quantum conjicio, ob quam unum dumtaxat voluit* Eupsychium *agnoscere. Si conferamus elogia* Eupsychii 7 *Septembris celebrati cum odis, quæ* 9 *Aprilis Officio in Menæis insertæ sunt, quæque attribuntur S. Josepho Hymnographo, videbimus eadem utroque loco narrari de* Eupsychio. *Verum hanc esse observationem lubens agnosco, idque mecum agnoscet studiosus lector, si aut ipsum Officium Græcum in Menæis consulere potuerit, aut solum perlegerit ea, quæ Henschenius ad* 9 *Aprilis in Eupsychio num.* 6 *et* 7 *ex Officio Latina fecit ; atque hæc accurate contulerit cum elogiis* S. Eupsychii, *quæ supra recitavi. Agnosco, inquam, odas ad* 9 *Aprilis eadem fere facta continere cum elogiis, quæ* 7 *Septembris leguntur in Fastis Græcis. Verum respondeo odas illas de S. Eupsychio spectare revera ad primum* Eupsychium ; *et errore collectoris Menæorum insertas esse Officio alterius ; ad id non attendit Henschenius, quia non contulit invicem utriusque Eupsychii Acta,* E *ideoque odas illas cum Menæorum collectore perperam attribuit Eupsychio secundo, uti et alia quædam a S. Basilio de Eupsychio scripta.*

ostenditurque ulterius duos esse admittendos.

12 *Etenim si gesta Sanctorum ex Fastis Græcis veniant eruenda, præ ceteris omnibus consulenda sunt elogia, quibus brevis Actorum continetur synopsis. Atqui elogia utriusque* Eupsychii *leguntur in omnibus passim Fastis Græcis, primi videlicet ad* 7 *Septembris, secundi ad* 9 *Aprilis. In elogiis vero illis nihil utrique Sancto commune est præter nomen, patriam et martyrium. Reliqua omnia sunt diversa. Nam primus dicitur occisus sub Adriano ; secundus plusquam duobus seculis serius passus est sub Juliano. Primus accusatus et comprehensus est, quod esset Christianus ; secundus quod evertisset Fortunæ templum. Primus omnia bona sua accusatoribus et pauperibus distribuisse legitur, ubi et carcere erat emissus : secundus recenter uxorem duxerat, ita ut verisimile non sit eum cogitasse de vendendis facultatibus suis, nec verisimile est, id eum facere potuisse, postquam erat comprehensus, cum haud dubie ob destructum templum arctissimæ custodiæ fuerit addictus. Demum primus multum sollicitatus est ad sacrificandum idolis, variaque legitur* F *perpessus supplicia : secundus fortasse ne invitatus quidem est ad sacrificandum, nec certe tam diuturnum scitur sustinuisse martyrium. Hæc aliaque ante dicta omnino mihi persuadent, geminum Eupsychium fuisse Cæsareæ in Cappadocia passum ; alterum sub Adriano, cujus festivitas celebris erat tempore S. Basilii ; alterum sub Juliano, qui serius celebrari cœpit.*

DE

A D

DE S. JAFREDO AUT THEOFREDO M.

IN MARCHIONATU SALUTIARUM IN ITALIA

SYLLOGE

J. S.

De cultu, corporis inventione et translationibus.

SUB MAXIMIANO, UT FERTUR. *Memoria in Martyrologiis neotericis: locus, in quo*

Memoriam S. Jafredi, *tamquam martyris e legione Thebæa primus annuntiavit Ferrarius in Catalogo generali ad hunc diem, ita scribens:* Apud montem Vesulum S. Theofredi martyris Thebæi sub Maximiano. *In Annotatis hæc addit :* Ex tabulis ecclesiæ Salutiensis, in cujus diœcesi pagus est B cum ecclesia Martyri dicata apud Critzolium oppidulum. Appellatur et Jafredus : de quo in Historia martyrum Thebæorum nuper Augustæ Taurinorum edita. *Hunc secutus est Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani, ubi sic habet :* In Taurinorum finibus apud montem Vesulum natalis sancti Theofredi martyris ex Thebæa legione , ibi sub Maximiano obtruncati. Hujus pretiosæ exuviæ repositæ honorifice asservantur in ecclesia pagi sui nominis prope Critzolium oppidulum in Salutiensis ecclesiæ diœcesi. *Corrigendum est in Saussayo, quod dicitur de pago* S. Jafredi : *nam ecclesiam quidem* S. Jafredi *invenio ; sed non pagum ejus nominis. Eumdem Sanctum breviter annuntiat Castellanus in Martyrologio universali. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ* S. Jafredum *annuntiat* apud ortum Padi; *sed idem est locus : nam Padus ex Vesulo monte et Alpibus Cottiis oritur in marchionatu Salutiensi prope Galliæ confinia. Observat tamen hæc Ferrarius in Annotatione sua :* An ibi S. Jafredus passus sit, non ita certum est : fuisse tamen ex Thebæorum legione unum, ex inscriptione in ejus tumulo inventa apparet. *At miror non produci illam inscriptionem,* C *si id ex ea abunde intelligi potest.*

Sanctus creditur passus, et corpus deinde inventum :

2 *Porro Ferrarius tale ibidem texuit elogium :* Jafredus , qui et Theofredus , miles Thebæus, Maximiani imperatoris immanitatem fugiens, in finem Taurinorum apud ortum Padi fluminis venit, quo tempore plures alii ex eadem legione, ne impiis sacrificiis contaminarentur, se de castris subtrahentes in varia loca concessere. Is namque cum in ea loca apud Padi fontes refugisset, ab imperatoris satellitibus deprehensus, ob fidem Christi martyrio affectus est. Cujus corpus apud Crizolium pagum Salutiensis diœcesis sepultum, cum ignotum esset, divinitus detectum est. Nam cum boves bubulci cujusdam ex altissima rupe in vallem subjectam se præcipites cum aratro dedissent, sine læsione reperti sunt, et Martyris sepulcrum aratro deprehensum fuit. Cui in proximo colle ecclesia extructa est, quæ a finitimis populis hac die præsertim, primaque Dominica Augusti ob miracula, ad tumulum S. Jafredi patrari solita, devotionis ergo maxime frequentari solet. *Pro hisce laudat Historiam Sanctorum Martyrum Thebæorum, quam Italice edidit Gulielmus Baldesanus canonicus Taurinensis.*

dicitur fuisse ex legione Thebæa; at id certo non ostenditur.

3 *Laudatus autem Baldesanus lib.* I *pag.* 27 *de* Theofredo *aut* Jafredo *asserit, eum haberi* pro Thebæo : *ac pag.* 129 *eumdem recenset inter eos, qui fugerunt in Pedemontium, ne impiis sacrificiis contaminarentur ; inventumque a persequentibus militibus Maximiani* prope Critzolium castellum, in extremo Italiæ limite situm, *ibique* E *ab iisdem occisum affirmat. At non invenio pro hisce aliud fundamentum, quam conjecturam ex invento ibidem corpore deductam. Inventionem corporis lib.* II *pag.* 265 *et* 266 *eodem narrat modo, quo eam ex ipso dedit Ferrarius; aitque eam historiam fuisse depictam in ecclesia* S. Jafredi. *Addit tamen, non statim fuisse cognitum corpus inventum; sed per revelationem sequenti nocte eidem bubulco factam innotuisse , corpus illud esse* S. Jafredi *martyris. Inde vero, re communicata superioribus ecclesiasticis , cœptam esse Sancti venerationem ; constructumque sacellum in loco corporis inventi ad conservandam sepulcri memoriam; corpus vero translatum ad montis verticem, ibique ecclesiam Sancto erectam, quæ magno circumvicini populi confluxu honorata est , atque etiam indulgentiis eam visitantibus per summum Pontificem concessis. Hæc omnia me dubitare non sinunt, quin per episcopum aut delegatos ab eo ecclesiasticos exactum de invento corpore et aliis institutum sit examen, priusquam ad publicam venerationem deveniretur : sed auctor neque hæc exposuit, neque tempus , quo omnia illa sunt facta. Hinc ignoro, quam certum sit,* S. Jafredum F *unum esse ex martyribus Thebæis ; ideoque martyrium ipsius ita fixi* sub Maximiano, *ut simul dubitationem meam addiderim per voces* , ut fertur.

Translatio majoris partis reliquiarum ad castrum Revellum.

4 *Porro conqueritur Baldesanus, hæreticos sui temporis, Calvinistas nimirum, occasionem præbuisse, qua pius populi affectus erga* S. Jafredum *utcumque languesceret. At dicit eum brevi instaurandum opera Caroli Emmanuelis I Sabaudiæ ducis, qui jusserat novam corporis translationem. De hac translatione peracta Franciscus Augustinus ab Ecclesia Salutiensis episcopus in Historia sua chronologica pag.* 123 *ita scribit :* Reliquias S. Jofredi martyris, quæ diu in ecclesia ejusdem nominis, in loco Crisolii sita, jacuerant, ut tutius custodirentur (ibidem coxæ et brachii ossibus relictis) in castrum Revelli anno sequenti transferri procuravit; *nimirum Antonius Pichot a Monte Mario, episcopus Salutiensis, de quo agit auctor. Facta vero translatio anno* 1593, *ut liquet ex antecedenti facto, quod anno* 1592 *illigatur. Castrum*

2 *Revellum*

AUCTORE J. S.

ac deinde ad ecclesiam cathedralem Salutiensem.

Revellum, Italice Revello, *notatum invenio in tabulis Pedemontii non procul a civitate Salutiensi ad Padum flumen.*

5 *Altera translatio ossium* S. Jafredi, *aut* Jofredi, *ut hic vocatur, facta est anno* 1642 *ad ecclesiam cathedralem Salutiensem, ut narrat laudatus antistes pag.* 130 *in elogio proprio his verbis :* Dum vicarii generalis munere fungeretur) *Franciscus Augustinus ab Ecclesia, creatus dein eodem anno episcopus Salutiensis*) reliquias S. Jofredi a castro Revelli in suam ecclesiam cathedralem transtulit. *De iis pag.* 3 *ita habet :* In hac ecclesia... honorantur ossa B. Jofredi martyris legionis Thebææ, unius ex proectoribus ipsius marchionatus, quæ anno 1642, die 16 Februarii, ob demolitionem castri Revelli, in quo ab anno 1593 asservabantur, a nobis, dum vicarius generalis capitularis essemus, cum solemni pompa et apparatu, comitantibus plusquam sex millibus Christi fidelium, jussu piissimæ, laudatissimæ, ac optimæ Christianæ Borboniæ, matris et tutricis R. C. Caroli Emmanuelis (*secundi*) in depositum translata fuerunt. *Plura de hoc Sancto memoranda non habeo.* D

DE S. AUGUSTALI EPISCOPO CONFESSORE

ARELATE IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA

B E

FORTE SEC. III AUT IV

Arelati attribuitur S. Augustalis episcopus in antiquissimis Martyrologiis.

De S. Augustali *episcopo longe plura disputanda invenio quam enarranda: nam gesta ipsius sunt prorsus ignota; de urbe vero episcopali varia admodum sunt conscripta. Verumtamen Martyrologia Hieronymiana tanto consensu* S. Augustalem *episcopum attribuunt urbi Arelatensi, ut levem ob causam non videatur alio respiciendum fuisse. Florentinius, luxato nonnihil nomine Sancti, ita edidit :* In Gallia depositio sancti Agustalis episcopi. *Rectius ibidem in Annotatis codex antiquissimus Epternacensis :* Arelate civitate Augustalis episcopi. *Et Corbeiensis :* Arelato civitate depositio S. Augustalis episcopi. *Accedunt apud nos codices tres, nimirum Rhinoviensis, Richenoviensis, et Reginæ Sueciæ, qui diserte in urbe Arelatensi* Augustalem *episcopum hac die annuntiant. Arelati eumdem quoque Sanctum tribuunt Gellonense apud Acherium, et antiquissimum a Martenio tom.* III *Anecdotorum ex Ms. monasterii S. Germani Autissiodorensis editum. Hic omnium fere antiquissimorum Martyrologiorum consensus facit, ut difficulter credere possim,* S. Augustalem *non fuisse epis-* C *copum Arelatensem : nam et Rabanus consentit his verbis :* Arelate Galliæ civitate natale sancti Augustalis episcopi. *Mitto Grevenum et Molanum in Auctariis Usuardi, Auctariaque Bedæ et alios recentiores martyrologos.*

alterius tamen civitatis episcopum Baronius aliique crediderunt :

2 *Varii tamen posteriorum seculorum scriptores crediderunt, Arelatensem non fuisse episcopum. Horum agmen ducens Baronius, urbem episcopalem caute prætermisit,* Augustalem *in Martyrologio Romano annuntians his verbis :* In Gallia S. Augustalis episcopi et confessoris. *In Annotatis hæc addit :* De eodem hic Beda (*auctus nimirum, aut Rabanus,*) qui licet eum ponat Arelate; tamen dum reperitur idem episcopus subscriptus concilio primo Arausicano, tempore S. Leonis Papæ, quo eidem sedi Arelatensi præerat S. Hilarius, qui eidem synodo interfuit, alterius potius civitatis videtur fuisse episcopus. Nam et in tabulis episcoporum Arelatensium, quas descripsit Demochares, nulla habetur mentio de Augustali episcopo. *Legitima est ratiocinatio Baronii, si* S. Augustalis *idem sit cum Augustali episcopo, qui interfuit concilio Aransicaho ; sed id probandum est, non supponendum. Credidit eumdem Saussayus in Martyrologio suo ad hunc diem, et in Supplemento ad diem* 7 *Octobris, ubi Sancti Arelate Commemorationem memorat. Ejusdem sententiæ fuit Castellanus in Martyrologio universali ad hunc diem, ubi mortuum Arelate ponit circa annum* 460, *sed notat, non fuisse istius civitatis episcopum. Utrum Saussayus* S. Augustalem *crediderit episcopum Arelatensem, an alterius civitatis, non clare edicit : sed videtur ejusdem cum Castellano sententiæ, cui et alii plures subscripserunt.*

Arelatensem fuisse circa annum 455 *vult Dionysius Sammarthanus ;*

3 *Saxius in Pontificio Arelatensi ponit* S. Augustalem *in catalogo episcoporum Arelatensium post Ravennium S. Hilarii successorem, dubitanter tamen, nec certo asserens Arelate fuisse episcopum. Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ col.* 535 *magis confidenter* S. Augustalem *inter Arelatensis præsules post Ravennium recenset, ita scribens :* Nihil vetat quo minus Augustalem ponamus medium inter Ravennium et Leontium. Certe de Ravennio nihil scimus post annum 455, aut etiam 450... Quid itaque F prohibet locum dare Augustali toto illo tempore, quod vacuum relinquitur inter 455 et 461, *quo nimirum sedebat Leontius. Hæc ratiocinatio Sammarthani facile evertitur. Etenim vel loquitur auctor de Augustali, qui tempore Hilarii Arausicano concilio episcopus interfuit, et tempore Ravennii ut episcopus memoratur in epistola S. Leonis apud Saxium ; vel de alio incerti temporis Augustali. Si de primo, ut verisimile est, quo minus Augustalem illum credamus fuisse Arelatensem episcopum, vetat disciplina ecclesiastica illius temporis, quo translationes episcoporum ab una ad alteram cathedram severissime erant prohibitæ.*

cujus opinio de tempore sedis refutatur.

4 *Videri ea de re poterit Thomassinus in Disciplina Ecclesiæ part.* II *lib.* II *cap.* LX. *Sola S. Leonis verba ex epistola* LXXXIV *ab eo recitata huc transfero :* Si quis episcopus, mediocritate civitatis suæ despectæ, administrationem loci celebrioris ambierit, et ad majorem se plebem quacumque occasione transtulerit ; non solum a cathedra

A cathedra quidem pelletur aliena, sed carebit et propria, ut nec illis præsideat, quos per avaritiam concupivit; nec illis, quos per superbiam sprevit. *Quis igitur dicat, et quidem sine ulla auctoritate idonea, Augustalem tempore S. Leonis ab alia cathedra ad Arelatensem fuisse translatum? Si de alio Augustali loquatur Sammarthanus, nulla est ratio, cur illum potius ei locum elegerit quam alium: nam longe majores hiatus prioribus seculis reperiuntur in catalogo antistitum Arelatensium, quam sit ille, de quo loquitur, quia aliquot annis nulla de Ravennio aut Leontio fit mentio. Imo ne satis quidem verisimile est, alium quempiam Arelatensi cathedræ præfuisse inter Ravennium et Leontium, cum præsules Arelatenses istius temporis satis innotuerint, nec aliqua tamen ullibi fiat mentio de quopiam inter Ravennium et Leontium intermedio, nec ullus inter illos in catalogo admittendus sit hiatus, ut ex ipso Sammarthano studiosus lector perspiciet. Itaque improbabile videtur*, S. Augustalem, *aut alium quempiam Augustalem, post medium seculi* V *præfuisse Arelatensi ecclesiæ, ut recte advertit Baronius.*

B *Videtur tamen Arelatensibus episcopis annumerandus,*

5 *Nec tamen idcirco mihi placet opinio doctissimi Cardinalis, qui* S. Augustalem *episcopum, hodie in Fastis annuntiatum, etiam tom.* VI *Annalium ad annum* 441 *num.* 15 *eumdem facit cum Augustali episcopo, quem concilio Arausicano* I *subscriptum legimus. Etenim consensus Martyrologiorum Hieronymianorum mihi persuadet, relinquendum Arelatensi ecclesiæ* S. Augustalem *episcopum, sed ad priora secula respiciendum. Sane locus* S. Augustali *non deerit in catalogo antistitum Arelatensium seculis* II *et* III, *ac ne* IV *quidem seculo. Si autem attente consideremus, quo loco et ordine memoria* S. Augustalis *constanter in laudatis Fastis annuntietur, vix dubitabimus, quin Sanctus ille vixerit seculo* IV *aut citius. Quippe in omnibus prorsus codicibus, quos laudavi, et quibus ad hoc propositum addo Augustanum et Labbeanum*, S. Augustalis *primus post martyres aliquot recensetur confessor, et ubique præponitur S. Evurtio Aurelianensi episcopo; sicut hic ubique ponitur ante Clodoaldum in Fastis Hieronymianis, quibus Clodoaldi memoria deinde est addita. Locus autem ille* Augustali *ante Evurtium in Fastis Hieronymianis tam constanter datus, insinuat* Augustalem *Evurtio antiquiorem esse,*

C *aut certe ejusdem fere cum eo ætatis. Atqui constat, S. Evurtium floruisse seculo* IV. *Itaque* S. Augustalis *credendus est floruisse eodem seculo* IV, *aut citius.*

AUCTORE J. S.

sed probabilius seculo III *aut* IV *ante medium:*

6 *Scio quidem hic objici posse, non servari semper in Fastis Hieronymianis ordinem temporis, quo Sancti vixerunt. Nolim sane contendere hunc ordinem ubique servatum, cum martyrum antiquorum ordinem sæpe neglectum videam. Verumtamen clare patet, ordinem non ubique neglectum, præsertim in confessoribus. Hac de causa summus ille codicum consensus in præposito* Augustali *saltem probabile pro ejus ætate suggerit argumentum. Porro pro episcopatu ejus Arelatensi aliud argumentum ex eorumdem codicum consensu jam dedi, idque tam efficax, ut episcopatus Arelatensis* S. Augustali *non debeat adjudicari, nisi gravissimæ obstarent rationes. Itaque, cum rationes nullius momenti sint, quæ contra cathedram Arelatensem* S. Augustalis *objiciuntur, ut mox ostendam, restat ut dicamus eum illi ecclesiæ probabilius præfuisse seculo* III, *quo pauci Arelatenses episcopi sunt noti, aut fortasse seculo* IV *ante medium. Jam vero studiosus lector paucis accipiat, quam leves sint rationes, quæ contra cathedram* S. Augustalis *producuntur. Prima est, quod Augustalis episcopus fuerit in concilio Arausicano.* E *At alius ille est a* S. Augustali. *Altera est, quod prætermissus sit in catalogo episcoporum Arelatensium apud Democharem. Nulla est hæc ratio, cum Democharis catalogi plurimis careant episcopis; et* S. Augustalem *nulli attribuant ecclesiæ.*

figmentum pseudo-Dexteri de sede Sancti Illiberitana.

7 *Joannes Tamayus in Martyrologio Hispanico non modo Arelatensi urbi, sed toti etiam Galliæ eripere voluit* S. Augustalem, *quem hac pie Martyrologio suo Hispanico inseruit, ut Illiberitanum in Bætica episcopum, sed Arelate defunctum. Tota vero probatio petitur ex supposititio Chronico pseudo-Dexteri, quod fictitium esse norunt passim eruditi. Doleo igitur hac larva territum fuisse illustrissimum Franciscum Mariam de Aste in Annotatis ad Martyrologium Romanum hac die, ubi deceptus pseudo-Dexteri figmento, dubitat utrum in Gallia, an in Hispania episcopus fuerit* Augustalis; *suadetque ut in Martyrologio Romano, si aliquando recudatur, omittantur voces* in Gallia, *sicut Baronius omisit* Arelate. *Verum inanis hic timor ortus est ex non satis cognitis pseudo-Dexteri figmentis. Quare non modo retinenda videtur Gallia in annuntiatione* S. Augustalis, *sed urbs quoque Arelatensis eidem asserenda.* F

DE

A D

DE S. JOANNE MARTYRE

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

J. S.

SYLLOGE CRITICA

Hujus Martyris nomen non omnino certum; at nota occasio martyrii ipsumque martyrium: quorumdam de eo opiniones examinantur.

Anno 303. *Sancti memoria in Fastis cum elogio*

Martyrologia varia medii ævi et recentiora pleraque hodie annuntiant Martyrem Nicomediensem valde celebrem, sed nomine minus notum, quem Joannem *appellant. Omnibus aliis seculo* VIII *præivisse videtur auctor Romani parvi, dum ad diem 7 Septembris ita scripsit :* Joannis martyris, qui Nicomediæ sub Diocletiano librum iniquæ legis minutatim discerpsit. *Secutus est Ado, longiusque elogium ex Rufino contexuit hoc modo :* Natalis beati Joannis apud Nicomediam, sub Diocletiano imperatore. Qui de nobilibus ortus, honore et dignitate illustris, ut vidit adversus cultores Dei in foro crudelia edicta pendere, calore nimio fidei ignitus, publice populo inspectante, injecta manu librum iniquæ legis detraxit, ac minutatim discerpsit, augusto Diocletiano in eadem urbe simul cum Maximiano cæsare constituto. Ad quos cum relatum esset religiosi et illustris Viri factum, continuo omni in eum crudelitatis genere desævientes, ne hoc quidem solum efficere quiverunt, ut eum mœstum aliquis videret in pœnis : sed læto atque hilari vultu, cum jam viscera in suppliciis defecissent, spiritus tamen lætabatur in vultu. Ex quo tortores sui gravius cruciabantur, quod omnia suppliciorum genera consumebant in eum, quem ne tristem quidem ex his reddere poterant.

B C

ad 7 Septembris, quo tamen coronatus non est.

2 *Usuardus eadem fere tradit, sed paulo brevius, uti et Notkerus. Secuti deinde sunt neoterici multi, quos recensere non est necesse. Sola Romani hodierni verba, ex Usuardo fere desumpta, adjungo :* Nicomediæ natalis beati Joannis martyris, qui cum videret crudelia edicta adversus Christianos in foro pendere, fidei ardore accensus, injecta manu, illa detraxit atque discerpsit : cumque hoc relatum esset Diocletiano et Maximiano augustis *(ultimus tantum erat tunc cæsar)* in eadem urbe constitutis, omnia suppliciorum genera in eum experiri jusserunt : quæ Vir nobilissimus tanta alacritate vultus ac spiritus pertulit, ut ne tristis quidem pro his videri potuerit. *Addit Baronius in annotatis hunc Martyrem eodem die memorari ab Adone et Usuardo, quibus Bedam perperam jungit, cum de eo nihil legatur in genuino Bedæ Martyrologio. Quod vero spectat ad diem, hic pro arbitrio ab auctore Romani parvi electus est : non enim hoc die, sed 24 Februarii passus videtur, ut infra ostendetur.*

3 *Eusebius lib.* VIII *cap.* III *refert edicta contra Christianos proposita anno* 19 *Diocletiani, qui cum anno Christi* 303 *concurrit. Deinde cap.* V *de gestis Nicomediæ, ubi degebant Diocletianus augustus et Maximianus Galerius cæsar, ita loquitur :* Primum quidem, simul ac edictum contra ecclesias propositum est Nicomediæ, Vir quidam minime obscurus, sed sæcularium honorum prærogativa imprimis conspicuus, zelo quodam divino commotus, et ardore fidei incitatus, edictum illud in publico et illustri urbis loco affixum detraxit, et tanquam impium ac scelestum manibus suis discerpsit : idque duobus imperatoribus in eadem urbe commorantibus, quorum alter senior augustus primum inter omnes imperii gradum, alter vero quartum obtinebat. Hic igitur cum primus omnium in ea civitate hujusmodi facinore inclaruisset, statim ea supplicia perpessus, quæ post tantam audaciam ei infligenda esse credibile erat, lætitiam ac tranquillitatem animi usque ad ultimum spiritum conservavit. *Hactenus Eusebius, quem liberiore paraphrasi expressit Rufinus lib.* VIII *cap.* V. *At neuter Martyris nomen indicavit.*

Martyrium ab Eusebio relatum,

E

4 *Lactantius in libro de Mortibus persecutorum ubi cap.* XII *narraverat combustam Christianorum ecclesiam Nicomediæ, quod factum dicit* 7 Kalendas Martias, *anno Christi* 303, *ita pergit cap.* XIII : Postridie, *id est, die* 24 *Februarii,* propositum est edictum, quo cavebatur, ut religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate... Quod edictum quidam, etsi non recte, magno tamen animo diripuit et conscidit, cum irridens diceret victorias Gothorum et Sarmatarum præpositas : *(sic nimirum irridens cognomina* Gothicorum *et* Sarmaticorum, *quæ sibi arrogabant imperatores.)* Statimque productus, non modo extortus, sed etiam legitime coctus, cum admirabili patientia postremo exustus est. *Omnia insinuant Sanctum illum eodem die 24 Februarii, quo edictum Nicomediæ propositum erat, martyrio fuisse coronatum.*

et a Lactantio, ex quo intelligitur passus 24 Februarii.

F

5 *Porro ex assignato martyrii die, qui, si non omnino certus, saltem verisimillimus est, nomen quoque præclari hujus Martyris eruere tentavit Castellanus, dicens* Palphetrum *verisimiliter fuisse dictum. At conjectura illa mihi non modo incerta apparet, sed omni quoque probabilitate destituta. Ratio Castellani desumpta est ex apographis Hieronymianis hoc fere modo.* Palphetrus *die 24 Februarii est in antiquissimo apographo Hieronymiano Corbeiensi, apud Florentinium in textu mendose* Palpetrus, *et corruptius in*

Conjectura Castellani de nomine hujus Martyris.

A *in Epternacensi seu vetustissimo* Petrus. *Præterea in Corbeiensi præcedit* Editius, *uti et in textu apud Florentinium, in Epternacensi* Editus. *Contra in aliis sequitur* Evitius, *pro quo in aliis legitur* Edictitius, *imo* Edititius, *nimirum in Labbeano. Hinc infert in autographo forte scriptum fuisse* Edictilaceri, *idque* Palphetro *admodum congruere asserit. Videri hæc latius possunt in Romano Martyrologio Gallice verso atque annotationibus illustrato ad* 24 *Februarii pag.* 759. *At jam inde videt, opinor, studiosus lector conjecturam esse nimis longe quæsitam : id tamen ostendam clarius.*

refutatur : non Palphetrus in Hieronymianis ad 24 Februarii, sed Petrus,

6 *Primo nomen illius Sancti, de quo agunt apographa Hieronymiana, probabilius* Petrus *est, non* Palphetrus. *Nam nomen* Palphetri *reperitur in unico codice Corbeiensi, Petri vero legitur in Epternacensi et in codice reginæ Sueciæ apud nos post tom.* VII *Junii. Præterea non improbabile est, annunciari istic Petrum illum, cujus martyrium Eusebius et Rufinus lib.* VIII *cap.* VI *mox subjiciunt, et Rufinus quidem iis verbis, ut eodem die passus videatur cum eo, qui edictum laceraverat. In variis codicibus legitur* Petri, Palatini *cum interpunctione, at in Epternacensi et Corbeiensi* B *quidam martyres Nicomedienses iterato ponuntur, ut sæpe sit in Hieromynianis, ibique legitur* Petri palatini *sine interpunctione, ut videatur designari quidam palatii minister, qualis erat ille Petrus, cujus martyrium refert Eusebius. In Actis nostris de Petro illo et sociis actum est ad* 12 *Martii, quo insertus est Martyrologio Romano. Tillemontius tom.* V *Monument. Eccl. in S. Dorotheo cubiculario credit Petrum fuisse passum post primum incendium palatii Nicomediensis, quo persecutio acrius sævire cœpit, ideoque martyrium ipsius potius referendum ad* 12 *Martii quam ad* 24 *Februarii.*

qui potest esse cubicularius Diocletiani,

7 *Ratio ipsius petitur ex Lactantio, qui cædem potentissimorum eunuchorum narrat cap.* XV *post utrumque incendium palatii relatum. At ego omnimo existimo Petrum illum martyrio coronatum ante incendium palatii, cum Rufinus hanc alleget martyrii ipsius causam :* Cum de immensis supra memorati Martyris *(qui edictum laceraverat)* suppliciis liberius causaretur, educi ipse jubetur in medium *etc. Ad hoc Tillemontius nota* 4 *in Dorotheum respondet, Rufino ignotam fuisse causam martyrii tam hujus Petri quam SS. Dorothei et Gorgonii, qui omnes cubicularii* C *erant Diocletiani, causamque eorum martyrii nobis innotuisse ex Lactantio. At ego numquam tantum auctoritatis tribuam silenti Lactantio quam loquenti Rufino, præsertim si huic etiam faveat Eusebius. Nec Petrum nominat Lactantius, nec Dorotheum aut Gorgonium. Quo igitur modo causam ipsorum martyrii ex Lactantio discimus? Nimirum quia post relatum palatii iteratum incendium, sævitiam persecutionis describens, inter alia hæc dicit :* Potentissimi quondam eunuchi necati. *Hæc videlicet de Dorotheo et Gorgonio intelligit Tillemontius, ideoque dicit causam ipsorum martyrii nobis ex Lactantio innotuisse.*

cujus martyrium refert Eusebius :

8 *Verum respondeo ratiocinium ipsius esse illegitimum. Cum enim aula Diocletiani plena esset Christianis, ut narrat ipse Tillemontius tom.* V *in Persecutione Diocletiani art.* 3, *poterant tres cubicularii alia de causa occidi ante incendium, multique alii post incendium similiter martyrio coronari. Certe Eusebius æque ac Rufinus trium illorum martyrium ante incendium narravit : relatoque incendio ac persecutionis augmento, hæc subjicit :* Sed et corpora regiorum cubiculariorum, quæ post mortem convenienti tradita fuerant sepulturæ, ipsi eorum legitimi domini erui ex sepulcro, et in mare projici oportere censuerunt, ne quis illos sepulcris conditos pro diis, ut ipsi quidem opinabantur, reputans, imposterum adoraret. *Hæc corporum ex sepulcris erutorum ignominia rursus innuit, occisos fuisse, dum minus sæva erat persecutio, sive ante incendium. Itaque de Petro saltem longe probabilius apparet, occisum fuisse ante incendium ; nec ulla est ratio, quæ cogat martyrium ipsius amovere a* 24 *Februarii.*

AUCTORE J. S.

aliæ conjecturæ, quæ ex Hieronymianis afferri possent, etiam improbantur :

9 *Porro, quidquid sit de Petro illo, saltem satis probatum est, conjecturam Castellani de nomine Martyris nostri non esse verisimilem. Probabilius dici posset, nomen præclari istius Martyris Eusebio ignotum fuisse et forsan etiam Lactantio, imo et collectori Fastorum Hieronymianorum. Quare, si conjecturis agendum esset, suspicarer potius annuntiatum esse nomine* Edictii *ab edicto lacerato : aut* Lucianum *fuisse dictum, quia* Lucianus *in plerisque apographis primus ponitur, et in contractioribus plerumque solus nominatur ex Nicomediensibus illis. Tertius quidem Lucianus recensetur in textu apud Florentinium et in Corbeiensi ; at in iisdem apographis deinde cum aliis* E *repetitur, ibique recensetur primus. Huic tamen conjecturæ obstat, quod Lucianus ille in plerisque apographis* presbyter *nominetur : quæ dignitas non videtur congruere Martyri laceratione edicti noto, cum hunc* secularium honorum prærogativa *conspicuum fuisse dicat Eusebius, eique consentiat Rufinus. Quare nulla ex hisce conjecturis tanti facienda est, ut nomen Martyris ex iis vel probabiliter colligi possit.*

nec placet conjectura de S. Georgio. Nomen Joannes, *a seculo* VIII *Sancto tributum,*

10 *Papebrochius noster tom.* III *Aprilis in S. Georgio* § 4 *aliam adduxit conjecturam, quam Sollerius in Observationibus ad Usuardum die* 7 *Septembris non improbabilem dixit. Voluit nimirum ostendere Papebrochius de S. Georgio intelligi probabiliter posse omnia illa, quæ Eusebius et Rufinus narrant de lacerato edicto, tormentisque hac occasione Martyri inflictis. Verum præcipua ipsius ratio concidit, postquam prodiit Opus Lactantii de mortibus persecutorum : nam ex eo liquet, Martyrem nostrum non esse passum* 22 *Aprilis, quo colitur S. Georgius, sed* 24 *Februarii. Reliqua Papebrochii argumenta nonnullam quidem suspicionem ingerere possunt, sed non tantam, ut res satis appareat probabilis. Quare omnino dicendum videtur, aut nomen martyris* F *fuisse ignotum, aut* Joannem *fuisse dictum. Ignoramus quidem, unde Martyrologii auctor seculo* VIII *istud nomen didicerit ; at inde tuto inferre non possumus, id temere ab eo fuisse confictum. Potuit id ille discere ex monumento aliquo antiquo, quod modo perditum est aut latet. Sic nomen uxoris Diocletiani* Prisca, *quod præterito seculo innotuit ex invento Lactantii Opere, potuisset medio ævo ab aliquo cognosci et scribi.*

non statim pro fictitio habendum : nec neganda Martyris nobilitas.

11 *Præterea ex prætermisso apud Eusebium et Lactantium Martyris nomine nullo modo sequitur, Martyrem ipsum Nicomediæ fuisse ignotum : nomen enim de industria omittere potuerunt, quia improbabant lacerationem edicti ut imprudenter factam. Itaque nequaquam Baluzio concesserim Martyrem hunc* haud dubie de plebe *fuisse, ut infert ex prætermisso nomine : major enim fides debetur Eusebio, qui nobilem fuisse dicit. Quinimo, etsi constaret nomen præclari Martyris ignotum fuisse Eusebio ipsisque etiam Nicomediensibus, nihil inde sequeretur contra Viri nobilitatem*

AUCTORE J. S.

litatem, cum peregrinus esse potuerit Nicomediæ, ibique prædictum facinus patrare ac coronari martyrio. Ejusmodi Viri nobilitas ac dignitas ex cultu corporis et famulitio utcumque innotescere præsentibus poterat, nomen vero latere Nicomediæ, D *aut celari ab iis, qui noverant. Nec tamen inde quis inferat, Martyris nomen postea non potuisse cognosci, si ita fuerit occultatum : nam famuli aliive, qui Viri præclari nomen noverant, istud deinde multis modis indicare potuerunt.*

DE S. SOZONTE MARTYRE

POMPEIOPOLI IN CILICIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus Sancti : gesta quædam breviter examinata : Acta edita Latine improbata : meliora alia Græce et Latine edenda.

B

CIRCA AN. 304. *Sanctus Pompeiopoli in Cilicia passus,*

G*ræcorum Fasti passim omnes hodie celebrant* S. Sozontem *martyrem. Pompeiopoli in Cilicia passum. Ex iis eumdem Martyrologio Romano inseruit Baronius his verbis :* Pompeiopoli in Cilicia sancti Sozontis martyris, qui sub Maximiano imperatore in ignem injectus, reddidit spiritum. *Pompeiopolis, quæ communi consensu Fastorum et Actorum palæstra hujus sancti Martyris statuitur, urbs erat Ciliciæ maritima, ante Græcis* Σόλοι *Latinis* Soli, *et a quibusdam* Solœ *dicta. Episcopatu etiam ornata fuit, ut ostendit Le Quien in Oriente Christiano tom.* II *col.* 877, *sed deinde excisa est. Tempus martyrii, quod neque in Fastis Græcis exprimitur neque in Actis, recte tamen assignatum existimo a Baronio : cum enim sub Maximiano vel Maximo Ciliciæ præside passus referatur, initio universalis persecutionis Diocletiani et Maximiani videtur figendum martyrium. Eo enim tempore Numerius Maximus Ciliciæ præerat, isque in Actis Martyrum passim* Maximus *vocatur, ita ut vix appareat dubium, quin ille ipse sit, qui in hisce Actis* Maximianus *dicitur, ut etiam observavit Tillemontius tom.* V *Monument. in Persecutione Diocletiani art.* 26.

C

in Fastis celebratur : elogium ex Menologio

2 *Elogia* S. Sozontis, *quibus aliquid de gestis et martyrio ipsius insertum est, nec accurate contexta sunt, nec invicem in omnibus consonant, nimirum quia singuli Fastorum collectores quædam pro arbitrio suo ex Actis contraxerunt. Menologium a Sirleto Latine editum ita habet :* Commemoratio sancti martyris Sozontis. Hic ex Lycaonia conversus ad Christi fidem, ingressus in templum idolorum, in quo erat statua ex auro et argento confecta, dexteram manum idoli cujusdam* abscissam vendidit, ejusque pretium pauperibus distribuit, ob idque comprehensus a Maximo præside Ciliciæ, Christianam fidem confessus, calceis acutos clavos infixos habentibus indutus currere cogebatur, Dei gloriam celebrans : postea suspensus in arbore et verberatus, tradidit Deo spiritum. *Hæc ex Actis desumpta sunt, sed non sine nævis. Ne vero producendis omnibus elogiis fiam prolixior, solum observabo, quid in aliis additum sit aut aliter expositum, quidque consentiat cum Actis, aut ab iisdem dissentiat.*

* imo ejusdem

E

cum aliis collatum,

3 *Primo tam in Actis quam in reliquis Fastis, uno excepto Menologio Basiliano, Sanctus fuisse dicitur ex Lycaonia, quæ Minoris Asiæ provincia est Ciliciæ vicina. In solo Basiliano* ex Lycia *scribitur, fortasse transcribentium errore. Sub Maximo Ciliciæ præfecto passum esse, habent etiam Menæa impressa et Menologium Basilianum. Menæa Mss. Sirmondiana cum Actis* Maximianum *nominant. At dubitandum non est, quin designetur Numerius Maximus, ut jam monui, cum ille Ciliciæ præfuerit sub Diocletiano, et variorum martyrum cædibus sit famosus. Videri possunt apud nos Acta S. Calliopii ad* 11 *Aprilis, S. Tatiani Dulæ ad* 15 *Junii, et apud Ruinartium in Actis Sinceris Acta SS. Tarachi, Probi et Andronici. Hi omnes enim passi sunt in Cilicia sub eodem Maximo, eademque tyranni crudelitas in omnibus Actis elucet. Tertio in occasionem martyrii omnia simul monumenta consentiunt, videlicet quod Sanctus manum statuæ aureæ abstulerit, pretiumque pauperibus dederit. Statua illa, quæ hic* ex auro et argento confecta *dicitur, alias ubique vocatur* aurea. *Scio quidem id factum magis mirandum esse quam imitandum : at negandum esse non video. Nec existimo Sanctum eo facto peccasse, cum vir simplex haud dubie bona fide crediderit id sibi non esse illicitum, aut potius singulari Spiritus sancti motu fuerit impulsus, ut idolorum vanitas ostenderetur.*

F

auctumque ex iis et correctum.

4 *Quarto de clavis acutis, quos Sancti calceis tortores infixerunt, ut pedes Martyris incedentis læderentur, omnia monumenta consentiunt. Verum quæ sequuntur de morte Sancto illata, ex Actis infra dandis poterunt corrigi : neque enim in arbore suspensus fuisse videtur, ut in utroque Menologio asseritur, non tamen in Menæis impressis aut scriptis. Quinto in Menologio Basiliano, et in Actis, Sanctus dicitur etiam homines instituisse ad pietatem ; sed illa fidei prædicatio aut hominum institutio privata tantum fuit, non publica : nam Acta cum Menæis confirmant, ovium fuisse pastorem. Demum dubitari potest, an* S. Sozon, *qui in Menæis impressis breviter annuntiatur ad* 7 *Augusti, prout ibidem apud nos legitur in prætermissis.*

idem

A *idem sit cum hodierno. Respondeo diversum esse, si vera sunt, quæ breviter ibidem de eo dicuntur, videlicet illum fuisse* ex Nicomedia, *et illæsum ex igne fuisse egressum: neutrum enim de hodierno dici cum fundamento potest.*

Acta jam edita Metaphrastæ improbantur:

5 *Acta Græca* S. Sozontis *gemina habeo, eaque notabiliter diversa, sic tamen ut posteriora videantur composita ex prioribus. Posteriora sub nomine Metaphrastæ jam Latine ediderunt Lipomanus tom.* VI, *et Surius ad hunc diem. Eadem Græca vidit et Metaphrastæ attribuit. Leo Allatius in Diatriba de Simeonum Scriptis pag.* 127, *ubi horum Actorum initium sic assignat:* Μαξιμιανοῦ τῆς βασιλέιας (*lege* Κιλικίας) ἡγεμονεύοντος, καὶ τὰ τῆς ἀσεβείας. *Initium hoc Actorum omnino consonat exemplari nostro Ms., quod notatur desumptum* ex codice Mediceo regis Franciæ, *excepta voce* Βασιλείας, *quæ manifeste mendosa est, et solo transcribentis errore voci* Κιλικίας *substituta, ut jam observavit Lambecius in Commentariis de Bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib.* VIII *pag.* 238, *ubi ex codice Vindobonensi longius dat Actorum initium. Cum autem hæc Acta Latine jam edita sint apud Lipomanum et Surium, ea rursum edere non placet, ne Græce quidem; præsertim cum antiquiora* B *habeamus alia et meliora: nam de editis apud Surium recte observavit Tillemontius supra laudatus, ea non esse probatæ fidei, idque magis patebit ex Annotatis ad Acta danda, in quibus ostendam quam frequenter Metaphrastes ab Actis prioribus recesserit, aut ea certe nimis amplificaverit: nam satis patet, eadem ipsi præluxisse.*

Acta alia edenda, quibus ipsa notariorum Acta videntur inserta:

6 *Jam vero quod ad Acta Græce et Latine edenda spectat, dubitare nequeo, quin ea sint valde antiqua: imo et scripta credo ab auctore synchrono non diu post Sancti martyrium. Præterea majorem Actorum partem, id est, omnia illa, quæ coram præside dicta factaque sunt, eodem modo conscripta existimo, sicut ab ipsis notariis fuerant excepta, addito tantum titulo* Sancti, *quando* Sozon *nominatur. Etenim si conferamus ex Actis SS. Tarachi, Probi et Andronici, qui sub eodem judice passi sunt, interrogationem primam singulorum, eumdem plane interrogandi et procedendi modum reperiemus; eamdemque crudelitatem tyranni; post aliquot interrogationes satis blandas mox ad dira tormento prosilientis. Utrobique etiam Maximus tyrannus Sanctorum ossa voluit sepultura privare; sed non potuit, Deo non permittente. Itaque omnino dicendum videtur præcipuam Actorum partem coram a notariis fuisse scriptam, obtentamque ab auctore, qui initium et finem adjecit. Hac de causa totum Sancti martyrium fide dignissisum judico; nec video aliquid esse in gestis coram præside, quod difficultatem moveat, nisi quod præses vocetur* Maximianus, *cum nomen ipsius videatur fuisse* Maximus, *aut* Numerius Maximus. *Verum levis ea nominis mutatio transcribentium vitio attribuenda est, nec obesse potest Actorum fidei. Sic, teste Tillemontio tom.* IV *in S. Caio Papa, idem* Numerius *Maximus, in Mss. quibusdam vocatur* Numerianus.

AUCTORE J. S.

at in iisdem quædam circa initium et finem improbantur.

7 *Gesta vero Sancti ante martyrium, quæ idcirco cap.* I *conjunxi, et facta post interrogationem ad cap.* III *remissa, quæ non sunt scripta a notariis, minus apparent certa. Sane visio Sancti num.* 2 *narrata, cum oratione ejus ibi sequente,* E *magis apparet mirabilis quam probabilis, ut observabo in Annotatis. Magis etiam improbabilis et incongrua est oratio, quæ ponitur num.* 8, *acsi prolata esset a Sancto morituro: hanc omnino fictitiam existimo, cum sancti martyris modestiæ non videatur congrua. Dubitari quoque potest de mirabilibus illis, quæ facta referuntur in ossium collectione; sed de his aliisque agam in Annotatis. Ceterum Acta illa Græca, quorum stylus simplex est, sed minime barbarus, acceperunt Majores nostri* ex codice Pontificio Alexandri VII, *simulque cum Actis Metaphrastæ apud nos servantur in Collectione Actorum Græcorum mensis Septembris, notata* † Ms. 192. *Interpretationem Latinam sic concinnavi, ut ipsam quoque styli simplicitatem exprimere conatus sim.*

ACTA ANTIQUA

C F

Ex codice Pontificio Alexandri VII. Interprete Joanne Stiltingo

CAPUT PRIMUM

Sancti patria et conditio: visio mirabilis: aufert manum simulacri aurei et capitur.

Μαξιμιανοῦ ἡγεμονεύοντος τῆς Κιλικίας, καὶ πολιτευομένης τῆς μιαρᾶς θρησκείας τῶν εἰδώλων, ὄντος τε αὐτοῦ ἐν Πομπιοπόλεῖ, καὶ φύοντος καὶ ἐμβατεύοντος ἐν τοῖς τῶν εἰδώλων ναοῖς, ἔστησεν ἐν τῇ πόλει ἄγαλμα χρυσοῦν ἕν, μὲν πάντων τῶν εἰδωλομανούντων· πεπειθότες προσεκύνουν καὶ ἔσπενδόν. Ἦν δέ τις νεσνίσκος τῆς Λυκαονίας, ὀνόματι Ταράσιος, ποιμὴν προβάτων, ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἐπεκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σώζων. Οὗτος περιήρχετο πολλοὺς

Vigente idolorum cultu Pompeiopoli, Sozon,

Cum Maximianus Ciliciæ præesset, vigenteque polluto idolorum cultu, Pompeiopoli degeret sacrificaretque ac idolorum templa frequentaret, in civitate simulacrum quoddam aureum erexit cum omnibus insanis idolorum cultoribus: obedientes *a* adorabant et libabant. Erat vero adolescens quidam ex Lycaonia, nomine Tarasius, pastor ovium, in sacro autem baptismate a

A baptismate impositum ei nomen Sozon. Hic circuibat loca multa, ardenter quærens salutem animæ suæ, docensque multos alios timere Deum *b*.

visione divina recreatus,

2 Cum vero venisset ad locum aliquem, in quo erat fons aquæ puræ et quercus maxima, voluit ibi requiescere. Dormiente autem illo ibidem, venit ipse Dominus Jesus Christus, et dixit: In hoc loco de armis his, quæ gestas, sagittæ tres ex pharetra sagittarum tuarum, et arcus tuus monumentum tuum *c*. Ecce enim nunc obumbrabit te Spiritus sanctus in loco hoc, et multa dona afferent tibi in nomine Patris mei: et ego sanabo accedentes ad me cum fide, et erit memoria tua in generationes seculi. Cum vero a somno surrexisset beatus Sozon, fecit, quemadmodum ei mandaverat Dominus: posuitque arma sua in petra: oravitque et precatus est Dominum, ut obumbraret locum, et sanaret confugientes ad illum infirmos *d*, ac rursum ivit Pompeiopolim.

manum idoli aurei aufert, idque fassus comprehenditur.

3 Delatum autem est præsidi, quod Christianus esset. Et primum quidem latenter veniens ad locum, ubi simulacrum istud aureum erat positum, manum ejusdem dexteram abstulit, illiusque divenditæ pretium dedit pauperibus *e*. Mane vero ingenti hinc orto tumultu, sciens B beatus Sozon quosdam e vicinis comprehensos, quos Maximianus carceri jusserat mancipari, ut post triduum ducerentur ad quæstionem de patrato facinore; hos videns Beatus, dixit: Cur hos ducitis ad carcerem? Ego abstuli manum Dei vestri nefandi, et dedi in expensas pauperum. Hoc ipso dicente, res dicta innotuit præsidi, jussitque ipsum duci ad tribunal.

τόπους ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, διδάσκων καὶ ἄλλους πολλοὺς φοβεῖσθαι τὸν Θεόν. D

2 Ἐλθὼν δὲ ἐν τόπῳ τινὶ, ἐν ᾧ ἦν πηγὴ ὕδατος καθαροῦ, καὶ δρῦς μεγίστη, ἐβουλήθη ἀναπαύσασθαι ἐκεῖ. καὶ διυπνοῦντος αὐτοῦ ἐν τῷ τόπῳ, ἦλθεν αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ εἶπεν. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἀπὸ τῶν ὅπλων τούτων, ὧν ἐπιφέρεις, ἀκόντια τρία ἐκ τῆς φαρέτρας τῶν βελῶν σου, καὶ τὸ τόξον σου εἰς μνημόσυνον σου. Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐπισκιάσει σοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, καὶ δῶρα πολλὰ προσοίσουσί σοι, ἐπὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πατρός μου, κἀγὼ θεραπεύσω τοὺς μὲν πίστεως προσερχομένους μοι, καὶ ἔσται τὸ μνημόσυνόν σου εἰς τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος. Ἀναστὰς δὲ ἀπὸ τοῦ ὕπνου ὁ μακάριος Σώζων, ἐποίησεν καθὼς διετάξατο αὐτῷ ὁ Κύριος. ἔθηκέν τε τὰ ὅπλα αὐτοῦ εἰς τὴν πέτρον, καὶ εὐξάμενος καὶ δεηθεὶς τῷ Κυρίῳ τοῦ ἐπισκιάζειν τὸν τόπον, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς προσφεύγοντας ἐν αυτῷ ἀσθενεῖς, καὶ ἐπορεύθη πάλιν πρὸς τὴν Πομπιόπολιν.

3 Ἐμηνύθη δὲ τῷ ἡγεμόνι, ὅτι Χριστιανός ἐστι· καὶ πρῶτον μὲν λαθρέως εἰσελθὼν ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα τὸ ἄγαλμα τὸ χρυσοῦν ἵδρυτο, ἀφείλετο τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ πωλήσας αὐτὴν, ἔδωκεν τὸ τίμημα πτωχοῖς. Τῇ δὲ ἕωθεν θορύβου πολλοῦ γεγονότος, γνοὺς ὁ μακάριος Σώζων τινὰς τῶν γειτονιαρχῶν συνεχομένους, οὓς ἐκέλευσεν ὁ Μαξιμιανὸς ἐν τῇ φρουρᾷ αὐτοὺς εἶναι, ὡς μὲν τρεῖς ἡμέρας ἀχθῆναι αὐτοὺς εἰς E τὴν ἐρώτησιν περὶ τοῦ πράγματος τοῦ γεγονότος· τούτους ὁρῶν ὁ Μακάριος, ἔφη· Τί ἀπάγετε τούτους εἰς τὴν φυλακὴν, ἐγὼ ἔλαβον τὴν χεῖρα τοῦ ὑμετέρου μιαροῦ θεοῦ, καὶ ἔδωκα εἰς ἀναλώματα πτωχῶν. Ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, γνωστὸν ἐγένετο τῷ ἡγεμόνι τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐκέλευσεν αὐτὸν προσαχθῆναι τῷ βήματι.

ANNOTATA.

a *Idololatræ videlicet. Acta apud Surium eadem fere habent: at simulacrum ibi non dicitur fuisse erectum a præside, sed ab illo et aliis honoratum.*

b *Consentiunt Acta apud Surium, mutatis tantum verbis.*

c *Phrasis perfecta magis esset, si adjunctum haberet verbum; sed illua in Græco textu non est. Sensus est:* Relinque sagittas tres *etc.*

d *Tota hæc visio et oratio Sancti modo non admodum verisimili aut credibili relata est. Ipsi quoque Metaphrastæ videtur displicuisse: nam hæc tantum habet:* Cum autem fuisset aliquando Sozon in quodam loco, qui habebat fontem, et fonte herbaque, quæ nata erat juxta fontem, gregem pasceret, eum valde opportunus et suavis somnus invasit, et divina quædam ad eum accedit visio. Visio autem eum magis confirmat, et ei animum addit ad pietatem. Deinde etiam revelat gratiam, quæ ad locum erat desuper devolatura. Erit enim, inquit, hic præsens locus multis utilis, et apud ipsum salutem invenient, et glorificabunt Trinitatem. *In Menologio Basiliano de hisce leguntur sequentia:* Cum autem aliquando in quercum ingentem incidisset, apud quam erat aqua, appendissetque de arbore tres sagittas et arcum, sui ipsius monimenta; is locus precibus sancti Viri divinarum cura- C tionum munus accepit. *In Menæis Mss. dicitur tres sagittas et arcum misisse in aquam, indeque* F *gratiam sanationum loco obtigisse. Suspicor aliquid veri subesse, Sanctumque divina visione excitatum ad martyrium: nec incredibile est, arma pastoritia ab eo relicta in loco visionis, indeque venerationem loco conciliatam. Verum cum videatur primus auctor nimium de illa visione dixisse, aliique haud dubie nihil aliunde noverint, dici nequit, quid in visione sit actum.*

e *Visio prævia insinuat, Sanctum ad factum istud singulari instinctu fuisse permotum. Metaphrastes idem refert pluribus verbis. Idem sequentia etiam liberiori phrasi exposuit.*

CAPUT II

Interrogatio Sancti et tormenta coram præside tolerata.

Interrogatur Sanctus

Adstante autem ipso, Maximianus præses dixit: Quod tibi est nomen? Sanctus Sozon dixit: Si quæris commune nomen, quod mihi imposuerunt parentes, Tarasius vocor: si autem verum, Christianus Sozon in sacro baptismate nominatus sum. Maximianus præses dixit: Ex quo es loco? Ille vero dixit: Ex vico Midarzeorum *a*.

Παριστάντος δὲ αὐτοῦ, Μαξιμιανὸς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν. Τίς καλεῖσται; Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν. Εἰ ζητεῖς τὸ κοινὸν ὄνομα, ᾧ ἐκλήθην παρὰ τῶν τεκόντων με, Ταράσιος καλοῦμαι· εἰ δὲ τὸ ἀληθινὸν, Χριστιανὸς Σώζων ἐκλήθην ἐν τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι. Μαξιμιανὸς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν. Ποίου χωρίου εἶ; Ὁ δὲ εἶπεν. Μιδαρζέων κώμης. Μαξιμιανὸς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν. Ποῖα σοι χρεία ἐγένετο ἐνταῦθα παραγενέσθαι; Ὁ ἅγιος Σώζον εἶπεν·

A εἶπεν· Ποιμὴν προβάτων ἤμην, νέμων ἐν ταῖς ἀρούραις, καὶ τόπον ἐκ τόπου ἀμοίβων. Μαξιμιανὸς εἶπεν· Καὶ διὰ τί τοῦ τὸ ἐτόλμησας δρᾶσαι; Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Βουλόμενος αὐτὸν ὑποδείξασθαι Χριστιανὸν, καὶ ὑμᾶς ἐλέγξαι ἀσεβεῖς ὄντας, διὰ τοῦτο ἔκοψα τὴν χεῖρα αὐτοῦ τοῦ εἰδώλου.

Maximianus præses dixit: Qua utilitate impulsus es huc venire? Sanctus Sozon dixit: Pastor ovium eram, degens in arvis, locumque cum loco permutans *b*. Maximianus dixit: Et quare hoc ausus es facere *c*? Sanctus Sozon dixit: Volens me ipse ostendere Christianum, et vos ut impios arguere: idcirco abscidi manum istius idoli. D

5 Μαξιμιανὸς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Προσελθὼν, προσκύνησον τοῖς θεοῖς, ἵνα καὶ ἡ προτέρα τόλμησις συγχωρηθῇ σοι. Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν. Ποίῳ θεῷ προσκυνήσω; τῷ μονοχειρὶ; ἐμοὶ δὲ αἰσχύνη ἐστὶν λέγειν αὐτὸν θεὸν· ὅστις γὰρ ἑαυτῷ οὐκ ἠδυνήθη βοηθῆσαι, ποῖος οὗτος θεὸς; Μαξιμιανὸς εἶπεν· Ἅψασθε αὐτοῦ τῶν προτέρων μελῶν. Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ παράστηθί μοι εἰς βοήθειαν τῷ σῷ δούλῳ. Μαξιμιανὸς εἶπεν· Ὁμολόγησον θυσαι τοῖς θεοῖς, καὶ ἀπαλλάσσου τῶν βασάνων. Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Ἄφρων καὶ ἀναίσθητε οὐχ ὑπονοεῖς ὅτι βουλόμενος ἑαυτὸν ἀληθινὸν Χριστιανὸν ἐπιδείξασθαι, καὶ γενναῖον ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο ἐποίησα; μὴ πτωούμενος τῶν ἐκ τῶν βασάνων σου κινδύνων, τοῦ μιαροῦ σου εἰδώλου τὴν χεῖρα ἔκοψα, καὶ πῶς νομίζεις με θυειν αὐτῷ;

libereque respondens, torquetur

5 Maximianus præses dixit: Accedens, adora deos, ut et prior audacia tibi condonetur. Sanctus Sozon dixit: Quem Deum adorabo? unimamum? Me vero pudet hunc dicere Deum. Qui enim sibi non potuit auxiliari, qualis ille deus? Maximianus dixit: Aggredimini *d* priora ejus membra. Sanctus Sozon dixit: Domine Jesu Christe, adesto mihi servo tuo in auxilium. Maximianus dixit: Confitere, sacrificans diis, et libera te tormentis. Sanctus Sozon dixit: Amens et insensate, non recordaris, quod istud fecerim volens me ipsum ostendere verum Christianum et generosum Christi athletam? Nequaquam territus periculis tormentorum tuorum, polluti idoli tui manum abscidi, et quo modo existimas me illi sacrificaturum?

6 Μαξιμιανὸς εἶπεν· Ἡλώσαντες εἰς τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ
B ἥλους ὀξεῖς, καὶ ὑποδήσαντες αὐτὸν, ποιήσατε διακινεῖν, λήγοντες αὐτῷ· Πρέπει σοι οὕτως ἀναπατεῖν Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Μὰ τὴν ἐλπίδα μου οὐχ οὕτως σοι πρέπει ἡ χλαμὶς, ὡς ἐμοὶ τὸ ἀναπατεῖν οὕτως. Νομίζω γὰρ ὡς ἐν πολλῇ πλατείᾳ μετὰ ἀνέσεως διακινῶ, οὕτως οὖν* κεντούμενος τοῖς ἥλοις, ὅσον ἁγιαζώμενος τῷ πάθει. Μαξιμιανὸς εἶπεν· Πανάθλιε τὸ αἷμα σου χειμάῤῥουν πεποίηκεν, καὶ οὐκ αἰσθάνου τῶν βασάνων; Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Πιστεύων τῷ Χριστῷ μου, οὐκ αἰσθάνομαι τῶν βασάνων σου. Μαξιμιανὸς εἶπεν· Ἐπαύλησον ἐξερχόμενος ἐκ τῆς θέας, καὶ μὰ τοὺς θεοὺς εὐθέως σε ἀπολύσω. Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Διὰ τὸ ἐνοχλεῖν μοι συνεργεῖς σατανᾶ; Ἀπόστα ἀπ᾽ ἐμοῦ ἐργάτα τῆς ἀνομίας, πολλὰ γὰρ ηὔλησα, νέμων τὰ πρόβατα· νῦν δὲ ᾄδω τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινὸν ἐν δεκαχόρδῳ ψαλτηρίῳ μετ᾽ ᾠδῆς ἐν κιθάρᾳ.

* l. οὐ τοσοῦτον

diversis cruciatibus,

6 Maximianus dixit: Postquam in calceos ipsius infixeritis acutos clavos, iisque ipsum calceaveritis, facite, ut se moveat, dicentes ipsi: Oportet te sic ambulare. Sanctus Sozon dixit: Per spem meam, non ita te decorat chlamys, ut me sic ambulare *e*. Existimo enim me, ut in multa latitudine, cum otio incedere, non tantum *f* clavis punctum, quantum perpessione sanctificatum. Maximianus dixit: Miserrime, sanguis tuus torrentem effecit, et non sentis tormenta? Sanctus Sozon dixit: Credens Christo meo, non sentio tormenta tua. Maximianus dixit: Modulare egrediens e conspectu *g*, et per deos mox te absolvam. Sanctus Sozon dixit: Nonne ad exhibendam mihi molestiam cooperaris, satana? Absiste a me operarie iniquitatis: multum enim tibia cecini pascens oves. Nunc vero canto Domino canticum novum in decachordo psalterio cum cantico in cithara. E

7 Μαξιμιανὸς ὁ ἡγεμὼν εἶπεν· Συνδήσατε αὐτὸν ἐν τῇ κερατίᾳ ἐν τοῖς καταδίκοις, ὅπως ῥυσθείημεν τῆς μιαρᾶς αὐτοῦ κεφαλῆς. Ὁ ἅγιος Σώζων εἶπεν· Οὕτως κἀγὼ σπεύδω σὺν Χριστῷ εἶναι, καὶ ῥυσθῆναι τῆς ἀναιδοῦς σου ὄψεως. Μαξιμιανὸς εἶπεν· Ἀπαγάγετε αὐτῷ σφοδροτέρας μάστιγας, καὶ ποιήσατε τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐν ἀφανισμῷ τελείῳ, καὶ διάρατε τὰ ὀστὰ αὐτοῦ, ἵνα μή τις θάψῃ αὐτὸν, καὶ πῦρ ἅψαντες, ἐμβάλετε
C αὐτὸν ἐκεῖ.

et morti addicitur.

7 Maximianus præses dixit: Ligate ipsum in ceratia *h* inter damnatos, ut liberemur scelesto illo capite. Sanctus Sozon dixit: Sic et ego festino cum Christo esse, et impudenti tuo liberari aspectu. Maximianus dixit: Infligite ei plagas vehementiores: efficiteque ut corpus ipsius prorsus evanescat, ac ossa ejus tollite, ne quis eum sepeliat, ignique accenso ipsum injicite *i*. F

ANNOTATA.

a *Metaphrastes varias præsidis interrogationes simul posuit; et de patria Sanctum ita respondentem induxit:* Patria quidem mihi est Lycaonia: ea enim me tulit. *Erat quidem ex Lycaonia Sanctus, ut ante jam dictum est: sed ipsa Sancti verba referenda erant ex Actis. Vicus* Midarzeorum *haud dubie fuit in Lycaonia, sed tam notabilis non est, ut inveniatur apud geographos.*

b *Metaphrastes sic habet:* Præsum, inquit Sozon, gregi ovium: et quæ mihi loca florida, et aqua abundantia, et ad pascendum herbida, anni tempora ostenderunt, ad ea ago oves.

c *Liberius iterum more suo Metaphrastes:* Quomodo autem, inquit Maximianus, eo processisti audaciæ, ut Dei dexteram abstuleris? *Magis etiam amplificavit Sancti responsionem, ita scribens:* Excipiens vero Sozon: Quod non audacis quidem cœpti sit, quod factum est, neque id peccato debeat imputari, tuus quoque, ut mihi quidem videtur, Deus testatur. Neque enim ægre fert, nec tamquam injuria affectus, aspere quidquam loquitur. Quod si vox quoque ei aliqua adesset, videtur mihi potius vos esse accusaturus et aperte reprehensurus, quod, relicto omnium Opifice, inanimam suspiciatis materiam, et eam Deum esse existimetis, vos in Benefactorem ostendentes ingratos et immemores. *Eadem libertate in sequentibus usus est Metaphrastes.*

d *Vox Græca* ἅψασθε *verti potest,* tangite, attingite, *aut* aggredimini. *At quocumque vertatur modo, cruciatus Sancto illatus non satis sola hac voce exprimitur, quia plus significat, quam intelligatur: loquebatur enim præses ad tortores, qui instrumenta habebant parata, quibus sanctum*

 D

A *Martyrem cruciarent.. Metaphrastes credidit ferreos ungues fuisse, quibus jussi sunt Sancti mem-*
bra laniare : sic enim de primo tormento habet : Et primum quidem ferreis eum laniat unguibus.
Id vel aliud simile tormentum revera Martyri illatum est, etsi non sic Actis insertum. Quippe no-
tarii tantum dicta utrimque scribebant. Verum oratio sequens Sozontis *ostendit non leve fuisse*
tormentum : et subsequentia tyranni verba, Libera te tormentis, *insinuant, satis diu fuisse conti-*
nuatum.

e *Hæc Sanctus, postquam jam impletum erat præsidis mandatum de calceis. Metaphrastes istud*
responsum sic amplificavit : Ille autem (Sozon *ita calceatus*) currebat, tanquam super rosas ince-
dens : et videns rivos sanguinis descendentes ex pedibus, videbatur suavibus rebus circumfluere :
tyrannique et eorum, qui circumstabant, irrisiones ducebat esse laudationem : et ea re magis glo-
batur Athleta, quam ille chlamyde dignitatis.

f *In exemplari Græco hic legitur :* οὕτως οὖν, *sed legendum puto,* οὐ τοσοῦτον, *sicut notavi in mar-*
gine : atque hunc sensum Latine expressi.

g *Hic sententiam notabiliter mutavit Metaphrastes, quia fortasse verba Græca aliter legit : nam*
si pro ἐξεργόμενος ἐκ τῆς θέας, *quod significat,* egrediens e conspectu, *legatur*, ἐξερχομένης θεᾶς, *erit*
significatio hæc, Egrediente dea. *Hunc sensum secutus, omniaque nimis augens, ita habet :* Deinde
eum illudens Maximianus, Tibia, inquit, cane, Sozon, cras magna procedente dea : et per illam
ipsam juro, quod ab omni examinatione et cruciatu statim liberaberis. Martyr autem : Tu me, in-
quit, irridens hæc loqueris, ea maligno dæmone in nos tibi suggerente. Ego autem et prius quidem
tibia in agro recte cecini, congregans et revocans meas oves : et nunc quoque cano Domino meo
canticum novum, ejus salutare omnibus annuntians. Tua autem dea fuerit omnino, ut est in pro-
verbio, asinus ad tibiam, et quæ sit plane inanima, et nullo sensu prædita.

h *Quid hic voce Græca* κερατίᾳ *proprie significetur, me latet ; ideoque vocem illam Latine expri-*
mere nolui, ne cum erroris periculo divinare cogerer, cum ne satis quidem constet, an vox non sit
mendose scripta. Id certum est. Sanctum vehementissime verberatum fuisse, vel usque ad mortem, vel
B *donec semimortuus igni injiceretur. Metaphrastes postremos Sancti cruciatus et mortem sic expressit :* E
His Maximianus magis in eum irritatur, et prioribus vehementiores ei plagas imponit, ut sic qui-
dem ei moverentur articuli, et dissolverentur compages, et intestina, tamquam aqua, diffluerent.
Deinde cum ignem etiam accendisset, si quod reliquum esset membrum, id se minabatur combustu-
rum, ut ne quidem omnium communem assequeretur sepulturam. Sic ergo se parabat Maximianus,
et sic faciebat: et Martyri quidem carnes plagis laniabantur, et interna aperiebantur viscera : ille autem
tanquam in herbido prato versans et vernos flores decerpens, erat affectus, et lætus Deo reddit ani-
mam. *Menologium Basilianum de his ita habet :* Deinde suspensus de arbore, ad necem usque cæ-
sus est, atque ejus corpus in caminum ignis injectum.

i *Non clare edicitur, utrum vivus igni jubeatur injici, an defunctus. Atque hinc factum existimo, ut posteriores scriptores alii verberibus peremptum dixerint, alii igne exstinctum. Hæc Acta mox aperte asserunt, Sanctum vivum in pyram esse ingressum. At sequentia non sunt scripta a notariis ; ideoque non æque videntur certa.*

CAPUT III

Mors Sancti et sepultura: dies emortualis.

Sancti in igne oratio:

C Ingrediens vero Sanctus in pyram, oravit hoc modo : Dominator Domine Jesu Christe, exaudi me servum tuum, et quisquis nomen meum invocaverit per nomen sanctum tuum, sive in domo, sive in mari, sive in periculo, sive in necessitate ; et si quis memoriam meam celebraverit, libera eos omni divinitus illata ira et necessitate. Vox autem ad ipsum venit, dicens : Confide, mi martyr Sozon, exaudita est oratio tua *a*.

a

reliquiarum per Christianos collectio:

9 Hisce vero factis, Sanctoque ad Dominum profecto, ex pyra rursum ingens emicuit tonitru, ortusque est imber vehemens cum grandine, et omnes præ metu discesserunt, relinquentes corpus Sancti. Ubi nox advenerat, cum multæ essent tenebræ, fratres reliquias sancti Martyris colligere non potuerunt ob densam caliginem. Eadem vero nocte lux orta est magna, lucente sole sicut in meridie *b*, donec sepultum est sacrum corpus sancti et gloriosi Martyris : deinde nox rediit. Unde gratias agentes fratres, gloriam dederunt Deo, qui talem concedit gratiam Sanctis suis se timentibus, quique servat confitentes cum fide nomen Domini nostri Jesu Christi.

b

’Εισερχόμενος δὲ ὁ Ἅγιος ἐν τῇ πυρᾷ, προσηύξατο οὕτως. Δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ἐπάκουσόν μου τοῦ δούλου σου, καὶ ὅστις τὸ ὄνομά μου ἐπικαλέσαιται διὰ τοῦ ἁγίου ὀνόματός σου, εἴτε ἐν οἴκῳ, εἴτε ἐν θαλάσσῃ, εἴτε ἐν συμφορᾷ, ἢ ἐν ἀνάγκῃ, καὶ εἴ τις τὴν μνείαν μου ἐπιτελέσει, ἐλευθέρωσον αὐτοὺς ἀπὸ πάσης θεηλάτου ὀργῆς καὶ ἀνάγκης. Καὶ φωνὴ ἦλθεν πρὸς αὐτὸν λέγουσα· Θάρσει μάρτυς μου Σώζων, ἐξηκούσθη ὃ ᾐτήσω με. F

9 Τούτου δὲ γενομένου, καὶ τοῦ Ἁγίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος, αὖθις ἐκ τῆς πυρᾶς βροντὴ ἐγένετο μεγάλη, καὶ ὄμβρος μέγας σὺν χαλάζῃ ἦλθεν, καὶ πάντες ἀπὸ τοῦ φόβου ὑπεχώρησαν, καταλείψαντες τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου. Καταλαβούσης δὲ τῆς νυκτὸς, καὶ σκότους ὄντος πολλοῦ, τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου μάρτυρος οἱ ἀδελφοὶ συστεῖλαι οὐκ ἠδύναντο διὰ τὸ σκοτίαν εἶναι βαθεῖαν. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ φῶς ἐγένετο μέγα, λάμψαντος τοῦ ἡλίου ὡς ἐν μεσημβρίᾳ ἕως οὗ ἐτάφη τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος, καὶ πάλιν νὺξ ἐγένετο. Ὅθεν εὐχαριστοῦντες οἱ ἀδελφοὶ, ἀπέδωκαν δόξαν τῷ Θεῷ τῷ τοιαύτην χάριν διδοῦντι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καὶ σώζοντι τοὺς μετὰ πίστεως ὁμολογοῦντας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

10 Ὅσοι

A 10 Ὅσοι οὖν προσκυνοῦσιν εἰς τὸν τόπον, ὅπου κεῖνται τὰ λείψανα αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Σώζωντος, καὶ τὰ ὅπλα τῆς νίκης αὐτοῦ, χάριν εὕρωσιν καὶ τύχωσιν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ χάριν εὕρωσιν ἐν τοῖς ἀτελευτήτοις αἰῶσιν. Ἐτελειώθη δὲ ὁ ἅγιος Ταράσιος ὁ μετονομασθεὶς Σώζων μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κατὰ Ῥωμαίους ἡμέρᾳ ἑβδόμῃ· κατὰ δὲ ἡμᾶς μηνὶ δωδεκάτῳ, πέντε καὶ δεκάτῃ, καὶ πρεσβεύει ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10 Quicumque igitur adorant in loco, ubi jacent reliquiæ sancti hujus Sozontis atque arma victoriæ ipsius, gratiam invenerint, ac regnum cœlorum consecuti fuerint, et gratiam *c* adinvenerint in seculis sempiternis. Defunctus vero est sanctus Tarasius, cognominatus Sozon, secundum Romanos mense Septembri, die septima; at secundum nos mense duodecimo *d*, die decima quinta: et legationem obit pro peccatis apud Dominum nostrum Jesum Christum, cui gloria et potestas cum immaculato ipsius Patre, et cum sancto ac vivifico ejus Spiritu, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen. D

dies martyrii exposita, *c* *d*

ANNOTATA.

a *Præmissa oratio Sancti fide prorsus indigna est, ut jam monui in Commentario num.* 7; *ideoque æque apparet fictitium, quod hic additur de voce cœlitus delata. Recte hæc omissa a Metaphraste.*

b *Licet incredibile non sit, signa aliqua divinitus intervenisse investigationi reliquiarum, uti factum est in collectione corporum SS. Tarachi, Probi et Andronici, quæ per lucidam stellam cœlitus delatam fuere cognita; non tamen crediderim solem luxisse. Metaphrastes rem narravit hoc modo:* Cum autem jam flamma in altum esset sublata, terribile et horrendum tonitru resonans, multumque imbrem et grandinem simul dejiciens, lictores quidem depulit et dispersit. Amici autem martyrum, et maxime ii, qui erant diligentiores, secure colligebant Martyris reliquias. Interim B autem cum nox quoque advenisset, non fuit retardatum illorum promptum et alacre studium. E Neque enim erat nox amplius: sed lux clarissima protinus illucescens, ea reddebat manifesta, quæ non oportebat latere; et præstabat, ut ea facilius tollerentur, et colligerentur a piis. Quæ quidem omnia sancte collecta septimo Septembris, præclaram et magnificam assecuta sunt sepulturam. Lux enim illa etiam usque ad ipsum venit sepulcrum, et permansit in sepultura reliquiarum: deinde reversa est nox ad suam naturam. *Quæ de tempestate, qua lictores aufugerunt, sunt dicta, non sunt incredibilia: neque incredibile est lumen aliquod, quo reliquias facilius colligerent Christiani. Timeo tamen, ne qua hic supra verum exaggerata sint.*

c *Dubito an vox Græca* χαρὰν gratiam, *hic non sit mendose repetita: nam si legatur* χάριν gaudium, *phrasis erit magis concinna.*

d *Videlicet* mense duodecimo *Syro-Macedonico, qui* Gorpiæus *dicitur, et majori ex parte concurrit cum Septembri. Porro secundum hanc epocham mensis Gorpiæus inchoatus est* 24 *Augusti, ut ex enumeratione dierum colligitur.*

DE S. ANASTASIO MARTYRE

SALONÆ IN DALMATIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

C F

§ I. Sancti in fastis antiquissimis memoria celebris: distinguendus omnino est ab Anastasio corniculario, qui non videtur Salonæ passus: corporis S. Anastasii fullonis translatio

CIRCA AN. 304. *S. Anastasius hodie Martyrologio Romano insertus,*

M*olanus in additionibus ad Usuardi Martyrologium hodie commemoravit* S. Anastasium *martyrem, ita scribens:* In Aquileia, natalis sancti Anastasii martyris. Hic fullo fuit, sed fidei merito in martyrum numerum annumeratus est. *Hunc secutus est Baronius, ut ipse innuit in Annotatis, quando* S. Anastasium *Martyrologio Romano inseruit ad hunc diem, paucis hisce verbis:* Aquileiæ sancti Anastasii martyris. *Etenim videtur* Anastasius *fullo potius commemorandus fuisse ad diem* 26 *Augusti, quo coronatus martyrio scribitur*; *et potius Salonæ in Dalmatia, quam certaminis sui palæstram habuit, quam Aquileiæ, ubi ante habitavit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ existimat,* hanc diem inventionis seu translationis esse. *Verum id nullibi invenio, et magis suspicor* Anastasium *a Molano relatum esse ad diem non suum. Interim ex Kalendario diœcesis Aquileiensis, quod anno* 1674 *Utini impressum habeo, perspicio* S. Anastasium *Officio duplici in diœcesi Aquileiensi celebrari hac die* 7 *Septembris; sed ignoro, quam antiqua sit illa consuetudo.*

4 *Dubitare tamen vix possum, quin Sanctus olim cultus sit die* 26 *Augusti, seu* 7 *Kalendas Septembris,*

AUCTORE J. S.

rectius in Hieronymianis est ad 26 Augusti.

Septembris, quo coronatum martyrio testantur Acta, quæ et antiqui admodum cultus indicia suggerunt, tam Salonæ quam Aquileiæ, imo etiam in Africa. Etenim in plerisque Martyrologiis Hieronymianis Anastasius *martyr* 7 *Kalendas Septembris, seu die* 26 *Augusti, magno consensu annuntiatur: Florentinius sic edidit:* In civitate Solona natalis sanctorum Anastasii martyris. *Geminum hic mendum est; at utrumque ex aliis codicibus facile corrigitur: nam pro* Solona *legendum* Salona, *et pro* sanctorum *substituendum* sancti. *Porro Florentinius testatur pag.* 1067, *in codice suo Bluniano subjuncta legi verba hæc, quibus* Anastasius *noster ab aliis synonymis clarissime distinguitur:* Hic fullo *fuit,* quique fidei suæ merito inter * martyrum numero meruit coronari. *Codex vetustissimus Epternacensis ad eumdem diem:* Et in Salona Anastasii. *Corbeiensis apud Acherium, alterque Corbeiensis contractior apud nos iisdem verbis:* 7 Kal. Sept. Civitate Salona, natalis S. Anastasii martyris. *Rhinoviensis apud nos, ibique et Richenoviensis:* 7 Kal. Sept. In civitate Salona, Anastasii martyris. *Eodem die* Anastasium *martyrem sine loco memorant Augustanum et Labbeanum* B *apud nos, Gellonense apud Acherium tom.* II *Spicilegii recusi, et antiquissimum apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1559.

* *forte* in

et in aliis: sed a quibusdam confunditur cum S. Anastasio corniculario,

3 *Ejusdem* S. Anastasii *memoria ad* 26 *Augusti addita est in variis codicibus Usuardinis apud Sollerium nostrum laudatis, de quibus plura non addo, quam mendose presbyterum vocari in codice Bruxellensi. Similiter in auctis quibusdam Martyrologii Adonis codicibus legitur eodem die* S. Anastasii *martyris commemoratio. Dominicus Georgius in Martyrologio Adonis annotationibus illustrato ad* 26 *Augusti post textum Adonis hæc in aliquot codicibus legi affirmat:* Civitate Salona, passio sancti Anastasii martyris, cujus actus supra notati sunt 12 Kal. Septembr. *Et editor laudatus in Annotatis ita scribit:* Iterum a codicibus nostris memoratur hac die Anastasius martyr Salonitanus, de quo egerunt die 21 Augusti. *Vix intelligo, quid illa annotatione insinuatum velit Georgius. Nam qui Martyrologium Adonis auxerunt, a vero manifeste aberrarunt, si* Anastasium *illum, quem Ado ad* 21 *Augusti annuntiavit, eumdem crediderunt cum* Anastasio *fullone, quem ad* 26 *Augusti in Hieronymianis reperiebant. Dubitavit Georgius in Annotatis suis* C *ad* 21 *Augusti, unusne sit, an geminus* Anastasius *istis diebus annuntiatus: hic unum facere videtur, sed non tam clare, ut verba sua nequeat alio modo interpretari.*

a quo probatur distinctus:

4 *Quidquid tamen sit de mente istius scriptoris, de distinctione Anastasiorum saltem dubitantis; illos jam distinxerunt Tillemontius tom.* V *Monumentorum in Persecutione Diocletiani art.* 58, *Sollerius in Usuardo suo ad* 21 *Augusti, et Cuperus noster in Actis S. Anastasii vel Attali ad eumdem Augusti diem. Indicia vero distinctionis hæc sunt. Primus Anastasius, qui alias Attalus vocatur, sub Aureliano passus dicitur; at* Anastasius *fullo passus est sub Diocletiano. Primus erat* cornicularius miles; *alter* Fullo. *Primus conversus est, dum S. Agapitum martyrem, de quo apud nos ad* 18 *Augusti, a fide abstrahere moliebatur; alter Christianus erat Aquileiensis, et martyrii cupidus Salonam profectus est. Nihil igitur habent commune præter nomen et secundum aliquos urbem, in qua passi sunt. At ne nomen quidem omnino congruit, cum prior in Actis* D *S. Agapiti etiam vocetur* Attalus, *ita ut vel geminum habuerit nomen, vel alterutrum nomen ei ex errore sit datum. Quod vero ad urbem attinet non satis probabile puto, quod uterque in eadem urbe sit coronatus.*

Anastasius cornicularius non videtur passus in Dalmatia, sed in Latio:

5 *Sane Acta secunda S. Agapiti enarrant conversionem Attali eo modo, ut statim videatur comprehensus, et martyrio coronatus, ut revera factum affirmat Ado ad* 21 *Augusti. Cum autem S. Agapitus sit passus prope civitatem Prænestinam in Italia; longe verisimilius mihi apparet, in Italia passum esse Anastasium cornicularium, quam Salonæ in Dalmatia, ubi passus est* Anastasius *fullo. Qua de causa magis mihi placet sententia Petri de Natalibus, qui Anastasium cornicularium Romæ passum affirmat, quam Adonis et aliorum, qui Salonæ obiisse dicunt. Quippe Ado sibi aperte contradicit, dum testatur Anastasium conversum esse in passione S. Agapiti, et* mox perire *jussum, si velit id contigisse Salonæ in Dalmatia, cum ipse martyrium Agapiti ponat* apud Prænestinam civitatem *in Latio. Neque enim verisimile est, neque ullibi affirmatur,* Anastasium *post conversionem suam subito avectum esse in Dalmatiam, ut ibi potius quam in Latio post triduum occideretur. Ex dictis patere* E *existimo,* S. Anastasium *fullonem alium esse ab* Anastasio *corniculario. Ex iis insuper colligo, sententiam Adonis et aliorum martyrologorum de Anastasio corniculario Salonæ passo minus esse probabilem; ejusque martyrium in Latio potius quam in Dalmatia collocandum.*

causa investigatur cur ab Adone videatur Salonæ attributus;

6 *Etenim vehementer suspicor, urbem, in qua passus erat* Anastasius *fullo, Adonis errore attributum esse Anastasio corniculario. Invenit ille in Romano parvo ad* 21 *Augusti hæc verba:* Salonæ, Anastasii martyris. *Possunt hæc æque aut magis intelligi de Fullone quam de corniculario: nam Fullonis memoria celebris est in Hieronymianis, non item cornicularii. Fuerit sic quidem* Anastasius *fullo a die* 26 *Augusti avulsus; at non infrequens est auctori istius Martyrologii, quod Sanctos annuntiet aliis diebus, quam quibus passi sunt aut Hieronymianis inserti. Præterea de Anastasio corniculario non constat, quo die sit occisus. Non potest igitur ex solo die ipse potius intelligi in Romano parvo annuntiatus; cum locus* Anastasium *fullonem omnino insinuet. Attamen Ado, quem ceteri ducem sunt secuti, verba istius Martyrologii intellexit de Anastasio corniculario ex Actis S. Aga-* F *piti cognito, quod* Anastasium *fullonem, quem nullibi memorat, prorsus ignoraret: atque hinc factum existimo, ut scriberet Anastasium cornicularium* Salonæ *coronatum; licet longe verisimilius sit, eum in Latio occisum esse, et quidem ante S. Agapitum, aut certe eodem fere die: nam plerumque tyranni conversos martyrum constantia milites statim occidi jubebant; idque hic factum Ado ipse pronuntiat.*

et corrigitur sententia Cuperi, Adonem ad 21 Augusti secuti.

7 *Quapropter sententiam Cuperi nostri, qui cum Adone ceterisque martyrologis palæstram S. Anastasii cornicularii Salonæ in Dalmatia non sine aliqua dubitatione collocavit, minus probabilem et corrigendam existimo; quemadmodum ipse faceret, si viveret. Ex hac autem correctione sequitur, ut omnia illa, quæ de gloria posthuma* Sancti Anastasii *apud Salonitanos et Spalatenses collegit Cuperus ad* 21 *Augusti in Anastasio vel Attalo, huic* Anastasio *fulloni attribuenda sint. De hoc etiam Thomas archidiaconus Spalatensis, scriptor seculi* XIII, *in Historia Salonitana*

A *nitana cap.* III *recte dixit* : Eodem tempore (*persecutionis Diocletiani*) Anastasius Aquileiensis apud Salonam martyrium pro Christi nomine suscepit. *Huic optime consonant Acta, Petrus de Natalibus, et auctor Florarii nostri Ms. : nam omnes* Anastasii *fullonis martyrium collocant sub Diocletiano.*

Sancti corpus translatum ad civitatem Spalatensem;

8 *Quæ autem de gloria posthuma Sancti dicenda sunt huc, transfero: Primam ecclesiam supra corpus Sancti constructam in agro Salonitano, testantur Acta num.* 4. *Cum deinde Salona fuisset capta a barbaris, et postea Joannes præsul Salonitanus sedem suam fixisset in vicina civitate Spalatensi, egregius episcopus, inito cum civibus consilio, tentavit corpus S. Domnii Salonitani episcopi Spalatum transferre. Hoc autem consilium tam feliciter exsecutioni datum est, ut corpus etiam* S. Anastasii *martyris, quod primo inveniebatur, translatum fuerit Spalatum. Utrumque ibidem depositum est in ecclesia Sanctissimæ Dei Genitricis. Verba Thomæ archidiaconi Spalatensis, qui hæc narrat cap.* XII, *jam dedit Cuperus, eaque videri etiam possunt apud Joannem Lucium pag.* 320. *Translatio eodem fere modo narratur tom.* II *Aprilis in Sanctis martyribus*
B *Dalmatis pag.* 9 *ex Ms. Spalatensi. Verum ibidem pag.* 10 *et* 11 *etiam ex Baronio et aliis narratur martyrum quorumdam Dalmatarum translatio Romam, eaque facta dicitur tempore Joannis Papæ IV. Cum autem inter illos martyres Anastasius quidam numeretur a Baronio in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* 11 *Aprilis, facile quis suspicari posset, corpus* S. Anastasii *fullonis seculo* 7 *fuisse Romam deportatum. At si verra narravit Baronius, alius est ille Anastasius, unus nimirum ex octo militibus, quos sine nomine annuntiavit ad prædictum diem* 11 *Aprilis.*

ibique seculo XIII *novo altari honoratum.*

9 *Sane Spalatenses non dubitarunt, quin servarent corpus* S. Anastasii *martyris, licet Martyrem ipsum non satis videantur cognovisse eorum posteri. Spalatensibus consentit Constantinus Porphyrogenitus in libro de Administrando imperio cap.* XXIX, *ubi Spalatensem urbem* Aspalathi *nomine memorans, de deposito ibi* S. Anastasio *sic habet:* In eadem vero urbe depositus etiam fuit sanctus Anastasius. *Seculo* XIII *ejusdem Sancti corpus novo altari honoratum fuit per Bernardum archiepiscopum, de quo ita laudatus Thomas archidiaconus cap.* XV*:* Iste extraxit corpus B. Anastasii ab altari veteri, et collocavit in eodem loco
C in altari novo A. D. 1209. *Joannes Lucius in Addendis ad Opus suum de Regno Dalmatiæ pag.* 67 *ad gesta Bernardi archiepiscopi addit sequentia :* Hic consecravit altare S. Anastasii, ut constat ex inscriptione sculpta in capite argenteo ejusdem Sancti, quæ talis est : A. D. N. I. XPI 1210 IND. 13, TEMPORE D. INNOCENTII PAP. III, ET ANDREÆ REGIS UNG., ET D. BERNARDI ARCHIEPI ET DOMALDI COMITIS, 10 KAL. JUNII HOC OPUS FACTUM EST, ET ALTARE CONSECRATUM AD HONOREM DEI ET SANCTI ANASTASII, IN QUO CORPUS REQUIESCIT, CUJUS CAPUT HOC EST. *Unius anni differentia est in tempore assignato. Forte anno* 1209 *destructum est altare vetus, et novum anno sequenti consecratum.*

AUCTORE J. S.

§ II. Acta Sancti edenda : videtur idem cum Anastasio M., quem Græci habent die 5 Decembris et 25 Octobris : idem quoque forte in Hieronymianis hac die 7 Septembris.

Acta non sunt auctoris synchroni,

T*illemontius tom.* V *Monumentorum in Persecutione Diocletiani art.* 58 *memorat Acta Ms.* S. Anastasii *nostri, quæ inventa testatur a Benedictinis in Monte S. Michaelis. Eadem nos habemus in codice membraneo Ms., notato* P. Ms. 20. *ut colligo ex collatione horum Actorum cum iis, quæ de suis dedit Tillemontius. Acta autem hæc laudato scriptori videntur esse quasi epistola episcopi Salonitani ad populum suum, sed quæ scripta sit satis diu post Sancti martyrium, et ex* E
relatione piarum quarumdam personarum. Addit Tillemontius, facta quædam hisce Actis inserta esse, quæ ex traditione populari manare potuerunt, et sic veris addi. Porro quod dicit laudatus scriptor de Actis hisce satis diu post Sancti martyrium scriptis, certum est et indubitatum : attamen dici nequit, quanto tempore scriptor Actorum posterior fuerit rebus gestis; sed ex Actis solum liquet, contemporaneum non fuisse. Nihilo magis clarum est, utrum scripta sint per episcopum aliquem, an per clericum alium aut virum etiam secularem. Utrum Salonitanus fuerit, an Aquileiensis Actorum scriptor, æque incertum est : sed in urbe alterutra verisimiliter scripta sunt.

sed bona fide videntur scripta: quomodo ea edenda.

11 *Porro scriptor Actorum processisse videtur fide bona, et vera solum narrare voluisse; sed pauca de Sancto novisse, ideoque pauca narrasse. Hinc gesta* Anastasii *coram tyranno, et omnia fere adjuncta martyrii siluit. At de posthuma Sancti gloria enarravit plura, quæ nosse poterat. Ceterum codex noster, inscitia aut negligentia illius, qui hæc Acta in eo exscripsit, multis locis mendosus, hunc præfert titulum :* Passio S. Anastasii martyris in Aquilecia civitate sub die 7 Kal. Sept. *Menda frequentia grammaticalia, quæ* F
phrasim hiulcam et vitiosam reddunt, ex alio Ms.. quod correctius est, emendavi, aut potius istud apographum, quod ex codice Augustano huc missum est anno 1639 *per P. Christophorum Steboreum, edendum censui, cum codice tamen collatum. Præterea, cum Petrus de Natalibus tota fere hæc Acta Catalogo suo Sanctorum lib.* VII *cap.* CXXIV *inseruerit, atque ex eo sua dederit Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem; in Annotatis observabo, quibus in locis illi ab Actis recesserint. At ante editionem Actorum alia quædam veniunt examinanda.*

Anastasius, apud Græcos annuntiatus 5 Decembris,

12 *Græci tam in Menæis impressis quam in Menologio Sirletiano annuntiant* Anastasium *martyrem sine loco aut tempore. Hunc eumdem esse cum* Anastasio *fullone pronuntiat indubitanter Tillemontius. Audiamus igitur Menologium Sirletianum ad* 5 *Decembris :* Eodem die natalis sancti martyris Anastasii. Hic cum sanctos martyres, a gentilibus inquisitos, videret propter Dei confessionem membratim discerpi, et ipse esset

AUCTORE J. S.

esset Christianus, considerans quanta illis a Deo reposita essent bona, cupiens illa consequi, quodam die corde accensus, cruce totum corpus signavit, in stadium cucurrit, et stans in medio consessu, magna voce clamavit: Inventus sum ab iis, qui me non quærebant: manifestus factus sum his, qui me non interrogabant. Cum vero omnes illum intuerentur, dixit: Audite vos omnes, ministri diaboli, audite, inquam, Christianus ego sum, atque in Dominum meum Jesum Christum credo; et idola vestra cum adoratoribus suis anathematizo atque aversor. Illi vero ita libere prædicantem audientes obstupuerunt, statimque exuentes, flagris cæsum carnifices obtruncarunt, et in mare projecerunt. *Hæc etiam leguntur in Menæis et apud Maximum Cytheræum sine ulla notabili mutatione, quam quod circa finem tormenta Martyris clarius explicentur.*

idem videtur cum Anastasio fullone.

13 *Primo enim vestibus exutus graviterque flagris cæsus dicitur. Deinde vero ei dixerunt, inflicta fuisse verbera illa* ob proterviam et impudentiam, *videlicet ob audacem et liberam fidei confessionem. Addiderunt, caput ei præcidendum, quod Christum coleret, et sic piscium escam futurum. Præcisoque mox ejus capite, corpus lictores* B paululum a terra recedentes *dicuntur in mare projecisse. Jam vero si allata diligenter cum Actis conferantur, nihil inveniemus, quo minus credamus eumdem esse Martyrem. Nam etsi aliqua apud Græcos referantur, quæ non leguntur in Actis; multaque in Actis, de quibus nihil est apud Græcos; omnia tamen facile conciliari possunt, prout in Annotatis ostendam. Quæ vero insinuant, utrobique de eodem agi Martyre, satis sunt notabilia. Nam primo* Anastasius *tam secundum Acta quam Fastos Græcos ultro se occasioni certaminis ingessit. Secundo ex utrorumque relatione crucis signo se Christianum ostendit. Tertio demum utrobique corpus in mare projectum est: quodque in Menæis dicitur de corpore per lictores* paululum a terra recedentes *ad mare delato, optime congruit cum inventione corporis in Actis relata. Unum tamen hic dubitationem ingerere potest, nimirum quia Menæa habent,* Anastasium *capite prius minutum, et deinde mari traditum: Acta vero innuunt, mari suffocatum esse, et de capite resecto silent. Verum cum fateatur scriptor Actorum, se ignorare,* quas pœnas impius judex intulerit, *simul videtur agnoscere, se genus mortis ignorasse, et de injecto in mare corpore, seu vivi* C *seu defuncti, solum fuisse edoctum. Menæa quoque tantæ auctoritatis non sunt, ut solo illorum testimonio certum fiat, Sanctum prius fuisse decollatum. Itaque hoc factum ex illa relationum diversitate redditur dubium: sed tanti non est facienda illa diversitas, ut idcirco credamus.* Anastasium *geminandum, quem probabilius unum credimus.*

uti et Anastasius apud eosdem memoratus 25 Octobris,

14 *Quin et eumdem quoque existimamus* Anastasium, *qui in Menæis et apud Sirletum annuntiatur die 25 Octobris. Apud Sirletum hæc de eo leguntur:* Eodem die natalis sancti martyris Anastasii, qui fidei Christianæ prædicatione multos convertens, ense obtruncatus, quievit in Domino. *Menæa clarius indicant, eumdem probabilius esse, dum eum exornant elogio, quod hic reddo Latine:* Eodem die (25 *Octobris*) sancti martyris Anastasii. Hic ultro ad tyrannos accedens, et Christum verum Deum liberrime prædicans, omnes in stuporem traxit. Perspicientes autem immutabilitatem ipsius, caput ei gladio amputarunt, eumque mari injecerunt. Verum religiosa mulier ex gurgite recipiens sanctum ipsius corpus, unguentis ac linteis involutum, in oratorio, D quod ædificavit, deposuit. Cujus depositione multæ sanationes factæ sunt, et hue usque fiunt, ad gloriam benigni Dei nostri. Amen. *Omnia insinuant hæc dici de* Anastasio *fullone; neque alius est apud Sirletum, quantum existimo. At auctor Menologii ex prædicatione seu confessione divinitatis Christi videtur oscitanter multorum conversionem intulisse. Locum vero et tempus martyrii ambo videntur ignorasse, cum ea utroque loco sileant.*

Anastasius, hac die in Hieronymianis positus,

15 *Demum quæri potest, an idem quoque videatur* Anastasius *martyr, qui ad hunc diem* 6 *Septembris memoratur in plerisque apographis Hieronymianis sine loco martyrii. Apud Florentinium post Januarium et socios, martyres Beneventanos, sic commemoratur:* Et passio sancti Anastasii martyris. *Epternacense ibidem in Annotatis habet:* Sancti Anastasii episcopi. *Corbeiense vero;* Et passio S. Anastasii cum sociis suis. *Martyrologium reginæ Sueciæ apud nos:* Et passio sancti Anastasii. *In Labbeano nudum habetur nomen,* Anastasii: *et in Augustano corrupte,* Anastasiæ, *Gellonense apud Acherium,* Anastasii. *Demum alia quædam de* Anastasio *nihil memorant hac* E *die. Nunc si data verba attente consideremus, alius videbitur hic* Anastasius, *quia in Epternacensi vocatur* episcopus, *et in Corbeiensi memoratur* cum sociis: *neutrum enim congruit* S. Anastasio *fulloni, ut jam observavit Florentinius, qui distinctum credit.*

forte etiam est Anastasius fullo, per errorem ad hunc diem relatus.

16 *Contra observo, nullibi hac die locum martyrii esse adjunctum: id vero indicium est, hanc* Anastasii *annuntiationem non esse primi collectoris Martyrologii; sed ab alio postea adjectam; præsertim cum tam varia sit pro codicum diversitate, nec in omnibus legatur. Qua de causa considerandum restat, an* S. Anastasius *fullo non potuerit hodie ex errore repeti. Si autem advertamus, eum recte positum esse* 7 Kal. Septembris; *hunc vero esse* diem 7 Septembris, *aut* 7 Idus Septembris; *non apparebit incredibile,* 7 Kalendas *cum* 7 Idus *aut cum* die 7 *Septembris ab aliquo fuisse confusum, aut solo describentium errore* 7 Idus *pro* 7 Kalendas *fuisse positum. Quidquid sit, vehementer suspicor* Anastasium *fullonem hac die fuisse reproductum, aut certe quempiam hic memorari* Anastasium, *qui a die sibi propria sit avulsus, et alio loco clarius sit annuntiatus. Plura igitur de eo hodie non dicemus.* F

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. Augustano, collato cum codice nostro.

S. Anastasius fullo Aquitiensis,

Quamvis tempore persecutionis inimicus generis humani in vitiis religioni Christianæ triumphum martyrum memoriæ subtrahere nisus sit, ne confusus super coronas martyrum et prostratus,

prostratus erubesceret : in populo tamen, quantum religiosorum ratio memoriæ reservavit, quicquid fidelibus animis in laudem Beatorum refertur, hoc decet summa veneratione audire et colere. Cum igitur tempore Diocletiani sceleratissimi persecutoris edictio promeretur *a* adversus Christianos agereturque persecutio, beatus Anastasius in Aquileensi *b* civitate, quod cum reverentia dicendum est, artis fulloniæ operam exercebat, ut illa apostolica præcepta compleret, per quæ definitum est, ut laborantes manibus nostris, necessitatem sustinentibus opem largiri possimus. Nihil enim indecorum fuit * qualibet arte laborare, ut Dei impleantur præcepta, ut perfectam Christianitatis gloriam adipisceretur.

*al. est

profectus Salonam, Christianus agnoscitur et capitur :

2 Relicto igitur argasterio *c* artis suæ, mandatum Evangelicæ artis implevit, imitatus Jacobum et Johannem, qui, cum reficerent retia sua, erant enim piscatores, relicta navicula instrumentisque, vel patre sub Zebedeo, secuti sunt Dominum. Nec aliter beatus Anastasius coronam martyrii poterat invenire, nisi, quæ erant sæculi, quasi impedimenta a suis desideriis abjecisset. Sequens ad Salonitanam civitatem, ultro se offerens, religiosum arripuit agonem, et ante hospitium, in quo mansurus erat, signum crucis depinxit : sed et per celeberrima populi loca expressit signaculum *d* Christi, cujus professionis esset, demonstrare non dubitavit. Quem ministri persecutoris agnitum acceptumque ante judicem statuisse enarrantur. Ad plenum tamen testimonium statio artis beatissimi Martyris, in Aquileensi civitate constituta, facta est domus orationis *e* : et ubi tunc vestimentorum sordes abluebantur, nunc populorum sordes oratione profusa, animarum sordes creduntur abstergi.

ejus martyrium : corporis inventio,

3 Verum cum ante judicem statutus fuisset, quæ gesta sint, vel ad quæ ejus responsio de professione Christianitatis processerit, quasque pœnas impius judex intulerit, subtraxit necessitas : quia Diocletianum persecutorem longe in alia *f* positum civitate, relicta tunc temporis monimenta dicunt. Sententiam tamen talem mandasse refertur, ut suspenso in collo ejus lapide in mare mitteretur *g*. Qui mox præcipitatus triumphum martyrii consequi meruit *h*. Matrona quædam erat, Asclepia nomine, in facultatibus dives, in moribus Christiana, quæ servis suis libertatem et infinita præmia promisit, si corpus beatissimi Martyris invenirent. Ergo quia tantis præmiis invitati sunt, usque in quartum vel quintum miliarium per littora et vadosa loca scrutantes sollicite, ex Dei ordinatione provenit, ut invenirent Afros, qui illud corpus venerabile cum ipso lapide, quem diximus, jam levabant. Super quos beatæ illius matronæ homines irruerunt, et ad conturbandum illos sanctam *i* se finxerunt inferre calumniam, dicentes illos homicidas esse, qui haberent in manibus corpus exanime; hoc ea ratione fingentes, ut illi territi cederent.

sepultura et cultus.

4 Corpus tamen supradicti Afri, ut est argutum genus, habentes, portionem *k* martyris ipsius gratia sustulerunt : nam et illum lapidem portaverunt in patriam suam. Et basilica in nomine ejus facta est, in qua ad effugandos immundos spiritus virtutes dicuntur fieri innumeræ. Supradicta autem femina beatissima, læta quod tantum munus a Domino meruisset accipere, celavit paululum corpus, donec persecutionis conquiesceret furor. Deinde basilicam fecit, et beatum Martyrem in Salonitano territorio collocavit. Hæc quantum a certis et fidelissimis viris addiscere potuimus, et quantum ingenio vel sermone prævalui, desideravi de Sancto * auribus vestris intimare. Orationes autem ipsius nos adjuvent, de cujus meritis memorata sunt, quæcumque dicuntur. Martyrizatus est autem beatus Anastasius 7 Kalend. Septembris *l* sub Diocletiano imperatore, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

A. ANONYMO.
*al Sanctis.

ANNOTATA.

a *Edictum Diocletiani contra Christianos datum est anno* 303, *et mox cœpta persecutio. Idcirco martyrium fixi circa annum* 304, *licet possit contigisse aliquot annis serius.*

b *In codice nostro*, Aquilegiensi. *Porro Aquileia ampla olim erat civitas et florens ; sed sæpius destructa et reparata, nunc fere deserta est, in provincia Foro-Juliensi.*

c Argasterium, *alias* argisterium, *videtur derivari, corrupte tamen, a Græca voce* 'Εργαστήριον, *sumiturque pro officina cujuslibet artificis. Hinc S. Isidorus lib.* XV *Originum cap.* VI : Ergasterium locus est, ubi opus aliquod fit.

d *Tillemontius ante laudatus dicit, has crucis formationes* non esse secundum regulas ordinarias, et creditu esse difficiles. *Priusquam hanc censuram examinem, audiamus quo modo ambiguum Actorum locum expresserit Petrus de Natalibus lib.* VII *cap.* CXXIV : Tandem, *inquit*, amore animatus martyrii ad Salonitanam civitatem devenit : et cum in hospitio, in quo mansurus erat, signum crucis in locis pluribus depinxisset *etc. Græci in Commentario num.* 12 : Cruce totum corpus signavit *etc. Ex hisce existimo, signum crucis a* S. Anastasio *depictum ante hospitium suum : eumque per celeberrima urbis loca libere se eodem salutari signo muniisse, videntibus aliis ; non vero illud ubique pinxisse. Græci porro plus dicunt, nimirum* S. Anastasium *non modo crucis signo se Christianum prodidisse ; sed ultro ad persecutores accurrisse, ac fidem suam odiumque idololatriæ coram ipsis professum esse. Itaque de horum potius relatione dicere debuerat Tillemontius, non esse* secundum regulas ordinarias *se ultro judicibus sistere : id enim plus est, quam signo crucis, etiam frequenter repetito, fidem suam non dissimulare. Hoc cur tantum non incredibile, aut regulis ordinariis minus congruum pronuntiet, non satis perspicio, præsertim cum vix dubitari possit, quin Sanctus, sive solum crucis signo fidem suam prodiderit, sive ultro ad tyrannum accesserit, id fecerit ad animos Christianorum confirmandos, nutantesque suo exemplo animandos. Hic vero actus est fortitudinis Christianæ summæque charitatis, quo rectissime impletur illud Christi :* Nolite timere eos, qui occidunt corpus. *Aliud tamen esset, se solo martyrii desiderio tyrannis sistere : nam id Patres et doctores passim improbant, nisi fiat speciali Spiritus sancti instinctu.*

e *Cum ex fullonica ejus officina factum sit oratorium : jam Aquileiæ Sanctus colebatur, quando hæc Acta sub finem seculi* IV *aut seculo* V *sunt conscripta. At suspicor istud oratorium deinde cum urbe eversum esse.*

f *Tillemontius de* S. Anastasio *ait :* Secundum Acta Sanctus videtur ad Diocletianum ductus. *Sed utrumque Ms. plane habet contrarium ; videlicet Diocletianum, in civitate multum dissita degentem, mandasse ut mari demergeretur. Petrus de Natalibus, de judice et martyrio Sancti sic habet :*

A. ANONYMO. *bet :* Qui *(judex)* cum Sanctum cogitasset diversis laniare suppliciis : ab imperatore subita jussione compulsus est ad ipsam, in qua augustus degebat, concitus ire civitatem. Ob hanc causam expeditam in Martyrem sententiam protulit, ut suspenso ad collum ejus ingenti lapide, in mari præcipitio daretur. *Verum prævalere debent Mss. exemplaria, quæ ubique consentiunt, exceptis unius mendis grammaticalibus.*

g *Græci in Commentario laudati num.* 12 *et* 44 *asserunt, capite prius minutum fuisse, et deinde corpus mari injectum. Inde vero collegi num.* 13 *tanto incertius esse mortis genus, quanto clarius Actorum scriptor insinuat, se non certo scivisse, qua morte occubuerit Sanctus.*

h *Annus martyrii incertus est. Assignat quidem Tillemontius annum* 304, *quia credidit Sanctum ductum esse ad Diocletianum. At cum hoc improbabile sit, annus martyrii inde nequit colligi. Potuit tamen Sanctus anno* 304, *aut* 303, *quo cœpta est generalis persecutio, coronari martyrio : sed* D *id fieri etiam potuit aliquo sequentium annorum.*

i *Non satis capio, cur auctor sanctam vocet* calumniam : *neque enim sancta aut laudabilis erat illa calumnia, sed plane injusta. At pia Asclepia non erat huic peccato obnoxia, quia tantum mandaverat servis suis, ut corpus quærerent, non ut illud per calumniam aliis eriperent.*

k *Per* portionem *hanc caput intellexit Petrus de Natalibus, nam* caput *ab Afris retentum, et in Africam portatum scribit; de lapide vero silet. Si vera est sententia Græcorum de amputato Sancti capite, verisimile est, illud potius quam aliam corporis partem ab Afris retentam, cum corpus verisimiliter necdum esset resolutum, quando inventum est.*

l *Petrus de Natalibus, et ex eo Ferrarius, scripserunt Sanctum occisum esse* 6 *Kalendas Septembris, sed mendose : nam Martyrologia Hieronymiana cum nostris et Tillemontii manuscriptis martyrium figunt* 7 *Kalendas Septembris, seu die* 26 *Augusti.*

B E

DE S. REGINA VIRGINE MARTYRE

PROPE VETEREM ALESIAM, UBI NUNC FANUM S. REGINÆ, IN DUCATU BURGUNDIÆ

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Acta Sanctæ alia fabulosa, alia suspecta; Translatio et miracula edenda : martyrii tempus incertum, palæstra in Burgundia, non in Hispania.

Acta Sanctæ,

C Antiquus *celebrisque* S. Reginæ *virginis ac martyris per Burgundiam cultus, crebris miraculis beneficiisque a Deo promotus, nullum dubium relinquere potest, quin Virgo illa insigni martyrio fidem suam coronaverit; ac proinde tanto majus illius gesta cognoscendi desiderium accendit, quanto illustriora ejusdem sanctitatis indicia habemus. Verum ea usque adeo nobis invidit antiquitas, ut præter relatam martyrii virginitatisque lauream ac palæstram nihil certi de Sanctæ gestis habeamus. Non desunt quidem Acta, quæ* Reginæ *nostræ genus, infantiam, educationem, occasionem martyrii, ejusdemque modum et adjuncta prolixo sermone enarrant : sed ex iis aliqua ejusmodi sunt, ut apud eruditos nullam fidem inveniant, et antiqui cujusdam impostoris deformis fœtus merito censeantur; alia vero non possint non esse suspecta.*

quorum varia enumerantur exemplaria,

2 *Varia eorum exemplaria Mss. in museo nostro servamus, alia tamen aliis auctiora et vitiosa magis : ab his exordiamur. Ms. codex pergamenus, qui olim fuit abbatiæ Valcellensis in Belgio, ad mensem Septembrem ea exhibet in hunc modum :* Incipit prologus in Passione sanctæ Reginæ virg. Post resurrectionem Domini nostri Salvatoris etc. *Deinde :* Incipit Passio sanctæ Reginæ virginis, quæ est 7 Idus Septembris. Regina fuit Clementis cujusdam patris gentilis filia, quæ fuit illi unica *etc. Huic plane simile est apographum, quod ex Ms. codice Clari-marisceno accepimus. Ms. Rubeæ Vallis, quæ est monasterium pariter in Belgio, sic exorditur :* Ego vinctus in Domino Jesu Christo, carissimi, Theophilus : *quæ verba in præcitatis codicibus post aliquot Prologi versus habentur; cetera iisdem est simile. Horum auctor sese oculatatum testem profitetur : unde factum puto, ut qui sanctæ Martyris Vitam sine diligenti examine ediderunt, ejusdem lucubrationem, velut minime suspectam, sequendam existimaverint. Verum alii eruditi longe aliter senserunt, et Theophilum istum imposturæ plagiique arguere non dubitarunt : et merito ut mox apparebit.* F

partim ex Actis S. Margaritæ ab impostore,

3 *In primis illud universim circa Acta illa notandum venit, aut hæc ex Actis S. Margaritæ virginis martyris Antiochenæ, quæ Mombritius tom.* II *edidit, quæque Pinius noster tom.* V *Julii pag.* 31 *ut spuria jure rejecit, conficta fuisse, aut contra illa ex hisce male esse consarcinata, prout ex utrorumque collatione infra ostendemus. Malim tamen credere, Acta S. Margaritæ*

A *Margaritæ Theophilo nostro prœluxisse, ut ex iis* S. Reginæ *Passionem confingeret, aut potius fabulis amplificaret. Suadet id ipse Theophilus, qui se oculatum testem ementiens, ne regionem quidem aut orbis partem, in qua Martyr certavit, novisse demonstrat. Audi impostoris imperitiam:* Ego autem, *inquit*, vinctus in Domino, carissimi in omnibus, Theophilus posui omnibus manifestum facere gloriosum propositum sanctæ puellæ Reginæ, qualem fiduciam ostenderit, quomodo aculeum diaboli conculcaverit in confidentia Crucis, in civitate Alesia, prima Pysidiæ. *Quæso, qui fieri potuit, ut Alesiam olim urbem Mandubiorum, in Gallia Celtica, nunc ducatus Burgundiæ vicum, in Pisidia Asiæ minoris provincia collocaret, eamque* primam Pysidiæ *appellaret? Qui, inquam, id ipsi, oculato scilicet testi, in mentem venire potuit, nisi quia fabulosa illa S. Margaritæ Acta, quæ Antiochiæ in urbe prima sive primaria Pisidiæ martyrio coronata est, præ manibus imitanda habuit, mali operis insulsus plagiarius.*

qui se oculatum testem mentitur,

4 *Attamen hic impostor, ut lectori confidentius imponat, asseverare non dubitat, sese et certamini interfuisse, et Acta a ministris præsidis emisse.* B Ego vero, qui aderam certamini ejus (*subjungit verbis mox datis*) pecuniam de substantia mea dedi, et accepi ab exceptoribus, quæ illo tempore fuerunt gesta; et cum omni studio exposui vobis omnibus, qui credidistis in Domino Jesu Christo, omnia hæc consequenter. *Rursus in ipsis Actis credi vult sanctæ Martyri in carcere ministrasse:* Theophilus, *inquit*, loco fratris enutriens eam pane et aqua, permanebat assidue foris ad fenestram, expectans orationem ejus. *Quis credat, fabulatorem illum, qui Alesiam Burgundiæ oppidum in Pisidia statuit, Alesiæ certanti Virgini adfuisse? Sed dicam, quod res est: in memoratis S. Margaritæ Actis apud Mombritium dicitur Contimus quidam idem obsequium isti martyri præstitisse:* Contimus autem erat in carcere et nutrix ejus, ministrantes ei panem et aquam, et aspiciebant per fenestram, et orationem ejus scribebant et omnia, quæ eveniebant, cum timore Dei notabant. *Contimo substituit se Theophilus noster, parum curans, utrum in Pisidia, an in Gallia versaretur. Porro ut manifestius constet, quam merito hæc Acta rejiciamus, juverit eorumdem insulsam cum fabulosis S. Margaritæ Actis, qualia apud Mombritium tom.* II *exstant, con-* C *cordiam, quanta fieri potest brevitate, ostendisse.*

conficta

5 *Ut autem id efficacius agam, unum tantummodo specimen utriusque verbis proponam, cetera brevi animadversione dumtaxat notaturus. Igitur ut prætereaam utriusque auctoris prologum eadem iisdem partim phrasibus continere, Tectinus Actorum S. Margaritæ scriptor apud laudatum Mombritium sic ait:* Beatissima autem Margarita erat Theodosii filia, qui gentilium erat patriarcha et idola adorabat: illa autem Spiritu sancto repleta, mox ut nata est, lata est in quamdam civitatem, stadiis quindecim ab Antiochia distantem. Susceperat mortua autem mater (*vitiosa hæc phrasis est*) B. Margaritæ desiderio nutrices tenebatur, quia formosissima erat, Christumque invocabat et eum adorabat. Odiosa erat patri, dilecta Domino Jesu Christo. Erat autem annorum quindecim et delectabatur in domo nutricis suæ: audivit omnia martyrum certamina, quia multus sanguis justorum effundebatur pro nomine Jesu Christi Salvatoris nostri. Ista vero Spiritu sancto repleta totam se tradidit Domino... Pascebat oves nutricis suæ cum cæteris puellis coætaneis suis. In diebus illis Oliberius præfectus ex Asia Antiochiam civitatem profectus est... Forte vidit beatissimam Margaritam, oves nutricis pascentem, statimque eam concupivit, dixitque ministris suis: Ite festinanter, compræhendite puellam illam, et interrogate. Si libera sit, accipiam eam mihi uxorem; si ancilla, dabo ei pretium, et erit mihi concubina: bene ei erit in domo mea propter ejus pulchritudinem etc. *Hæc auctor Actorum S. Margaritæ.*

AUCTORE C. S.

ostenduntur

6 *Audi nunc Theophilum nostrum.* Regina, *inquit*, fuit Clementis cujusdem patris gentilis filia, quæ fuit illi unica. Postquam nata est, dederunt eam foris nutriri in quodam prædio distante stadiis quindecim ab Alesia civitate, quæ nutrita est ab ea, quæ illam suscepit. Hujus ergo moritur mater: hæc vero magis alebatur amore nutricis suæ, eo quod esset Christiana; odio autem habebatur a patre suo, dilecta vero erat Domino nostro Jesu Christo: nam cum esset annorum quindecim, delectabatur in domibus nutricis suæ, audiens omnium sanctorum martyrum certamina. In illis autem diebus multus sanguis Sanctorum effusus est propter nomen E Domini nostri Jesu Christi. Hæc vero sancto Spiritu illuminata omnem spem habebat in Domino. Transibat autem in illis diebus Olibrius quidam præfectus, veniens de Massilia in Alesiam civitatem deponere Sanctos Dei, quos inveniret: sancta vero Regina exibat in agrum cum ovibus nutricis suæ, et cum pasceret cum puellis, imitabatur regulam S. Jacobi patris antiquam. Transiens autem impius Olibrius sedens in curru suo, vidit puellam, quæ erat pulchra visu et speciosa facie nimis; et jussit comprehendi eam, dicens: Quodsi libera est, erit mihi uxor; si ancilla cujuscumque, erit mihi concubina: bene autem erit ei in domo mea propter pulchritudinem ejus. Cum autem comprehenderent eam, qui missi erant, cœpit clamare *etc. Post hæc in utriusque Actis subditur SS. Margaritæ ac* Reginæ *satis prolixa ad Christum oratio, iisdem allegoriis ac pene verbis concepta.*

et rejiciuntur.

7 *Hæc sufficere opinor, ut lector perspiciat, quam belle Theophilus Tectinum in his Actis consarcinandis imitatus sit: quare ne longior sim, eorumdem verbis referendis amplius non immorabor, sed omnia in compendium contraham. Itaque utraque sancta Virgo martyr patre gen-* F *tili nata, et brevi matre orba, Christianis nutricibus educanda tradita est, et quidem (ne qua foret discrepantia) in locis stadia omnino quindecim ab utriusqae urbe patria, Alesia scilicet* Reginæ, *Antiochia Margaritæ, dissitis. Utraque ab altricibus suis Christianis sacris imbuta, suo cuique patri exosa, eoque redacta fuit, ut earum oves pascere debuerit: utraque quindecim annos nata ob venustam corporis formam Olibrium præfectum quemdam, impurum primo procum, et mox acerrimum virginitatis suæ ac religionis hostem tyrannumque experta est. Nec minor est martyrii similitudo: Reginam enim æque ac Margaritam carceri mancipatam, Olibrius post oblata diis sacrificia postero die tam immaniter virgis cædi dilacerarique jussit, ut ipse* impius et crudelis præfectus chlamide sibi faciem cooperiret et averteret se: *utramque lampadibus peruri, ac deinde in vase aqua pleno suffocari, tandemque cum ea disruptis vinculis frustra tentaret, securi percuti imperavit. Denique utrique in ergastulo*

AUCTORE C. S.

apparuit columba cruci insidens, iterumque apparuit postmodum coronam ore deferens; utriusque etiam anima angelorum ministerio in cælum provehi visa est. Non lubet igitur Acta illa, quæ sub Theophili nomine circumferuntur, excudere, ne fabulis opus farciam: quare ad alia examinanda progrediamur.

Alia breviora

8 Præter jam enumerata discussaque ecgrapha, habemus duo alia, quorum primum depromptum est ex Ms. Ultrajectino; illius initium est: Temporibus Maximiani imperatoris, sub Olibrio præside passa est Regina virgo, Clementis cujusdam gentilis unica filia. *Alterum, quod unde acceperimus, ignoro, priori omnino simile est, nisi quod omisso Maximiani imperio ita exordiatur:* Sub Olibrio passa est sancta virgo Regina, Clementis cujusdam gentilis unica filia. *Hujus exemplar edidit Mombritius tom.* II, *sive quod alia non viderit, sive quod hoc reliquis præferendum censuerit. Et sane omnibus Mss. num. 2 citatis multo purius est nihilque continet, quod fabulam tantopere sapiat, ut propterea rejiciendum censeamus. In utroque exemplari deest Prologus Theophili, etiam ad Martyris carcerem nusquam apparet; desunt prolixæ orationes, quæ quindecim annorum puellam minime sapiunt; nihil hic de morte matris, nihil de nutrice Christiana, nihil de pascendarum ovium cura legere est; sed mox ab impuro Olibrii erga castam Virginem amore auctor exorsus, ejusdem martyrium enarrat, idque cum iis adjunctis, ut nihil proferat, quod fidem superet, aut magnopere suspectum esse queat, si solam Crucis et columbæ apparitionem excipias. Vide Acta num.* 3.

B

et sinceriora,

9 *Quare ego vehementer suspicor, jam exposita Acta auctori Passionis S. Margaritæ præluxisse, qui insulsas eis fabellas immiscendo, illa Margaritæ adaptaverit. Ratio, cur id suspicer, est tum quod quæcumque in* S. Reginæ *Actis dicuntur, in illa etiam leguntur, sed amplificata minusque verisimilia: contra vero quæcumque in hac præterea habentur, maximam partem aut absurda sint, aut suspecta: tum etiam quod prædictæ Passionis auctor manifestus impostor sit, quemque proinde suspectum de plagio non immerito habeamus. Suspicor secundo Theophilum, de quo supra, Acta hæc ex Margaritanis adulterasse, prout dicta a num.* 3 *satis clare insinuant. Porro Acta illa, sive sinceriora sive adulterata, antiqua certe sunt, cum Usuardus seculi* IX *martyrologus elogium Sanctæ ex alterutris haud dubie desumpserit, dum ait:* In territorio Augustudunensi, sanctæ Reginæ virginis, quæ sub proconsule Olibrio, equulei, carceris ac lampadarum perpessa supplicia, tandem capitali sententia finiri est jussa: *quæ tormentorum genera in illis exprimuntur. Eadem etiam nota fuerunt Rabano ejusdem seculi scriptori; citat enim illa ad hunc diem dicens:* Ædua civitate in Galliis, loco Alisiana, natale sanctæ Reginæ martyris, cujus gesta habentur.

C

suspecta tamen, excudemus

10 *Ex hactenus dictis conficitur, prolixiora Acta, quæ sub Theophili nomine circumferuntur, merito ab eruditis rejici, ac prælo indigna esse: at de brevioribus idem judicium ferre non ausim, cum iis vitiis careant, quæ prioribus fidem merito adimunt. Nec tamen ea ut sincera probare possum, tum quia illud columbæ Cruci e cælo demissæ insidentis et Martyrem adhortantis prodigium, nescio quid fabulæ aut incertæ vulgi traditionis sapit; tum etiam quia breviora hæc a sanioris judicii viro e prolixioribus contrahi potuerunt. Itaque cum res incerta sit, ego illa ex Ms. nostro Ultrajectino cum editione Mombritiana collato, pro incertis suspectisque recudam, liberum lectoris judicio relinquens sive ea ut talia mecum admittere velit, sive ut falsa rejicere.* D

Translatio et miracula edenda.

11 *Hisce subjungam Translationem sacri corporis ex suo Alesiensi sacello ad Flaviniacense Ordinis S. Benedicti cœnobium anno 864 factam per venerabilem Egilum, tum temporis istius loci abbatem, ac postmodum Senonensem archiepiscopum. Exstat ea Translatio apud Violium in Apologia, in septem lectiones dispertita, prout in Flaviniacensi Breviario ad diem 22 Martii recitanda præscribitur. Eamdem excudit Mabillonius sec.* IV *Benedict. parte* II. *Porro Violius affirmat, ejusdem auctorem rei gestæ synchronum esse; quod quidem non negamus: cum huic opinioni nihil contrarium contineat, videaturque scripsisse ante Egili archiepiscopatum, cujus non meminit, ad quem ipse jam erectus erat anno 866, quo concilio Suessionensi 3 subscripsit. Primæ Translationi subjungitur secunda pro octava ejusdem Officii lectione. Hæc alium auctorem incerti temporis habet, estque proprie brevis exhortatio ad Flaviniacenses monachos, ut quemadmodum festem Translationis eousque celebrarant, imposterum etiam sacri corporis in argenteam thecam tum primum depositi memoriam celebrent. Tempus, quo id contigit, non assignat, nisi quod monachos alloquens ait:* Gratias itaque debetis Virgini, immo illi, cui certaverat ipsa, Domino; quia quod prædecessorum vestrorum delatio per multorum temporum prætermisit curricula, hoc hodie adimplevit vestræ devotionis vigilantia: *unde discimus, hæc diu post primam translationem contigisse. Cum vero ista octava lectio præter exhortationem, ut monui, nihil contineat quam quod sacrum corpus ex theca lignea in aliam argento auroque decoram translatum fuerit, suffecerit eam Commentario inseruisse. Denique laudatus Violius lectiones aliquot vetusti Breviarii Flaviniacensis edidit, quibus aliqua miracula recitantur facta in Alesiensi sacello, priusquam Sanctæ corpus inde ad Flaviniacenses translatum fuisset. Quis harum lectionem auctor sit, vel ex cujus Opusculo fuerint excerptæ, incompertum mihi est: at quisquis ille fuerit, liquet, eum scripsisse intra annos circiter 865, quo Egil ad Senonensem archiepiscopatum evectus, et 870, quo obiisse dicitur apud Mabillonium seculo* IV *Benedict. parte* II. *Id vero ex eo patet, quod infra num.* 4 *auctor de Egilo tum superstite dicat:* Pene exciderat, quod... ab eodem tunc venerabili abbate Egili, nunc Metropolitanæ Senonum episcopo mihi relatum deperire non patior.

E

F

Martyrii tempus incertum

12 *Tempus, quo Sancta passa est, omnino incertum est. Bailletus, qui tom.* III *de Vitis Sanctorum, omnem fidem Actis* Reginæ *denegat, de causa ac tempore martyrii conjecturas suas dubitanter proponit his verbis, sed Gallice exaratis:* Non incredibile est, Virginem quamdam istius (Reginæ) nominis, quæ fidem suam contra Idololatras seculo III sub imperio Aureliani, aut alterius imperatoris pagani, vel virginitatem suam tutari voluerit seculo V contra Wandalos, Suevos, Alanos aliosve barbaros, qui id temporis Gallias vastabant, et sub quibus ingens martyrum multitudo passa est; non est, inquam, incredibile, Virginem illam simili ex causa profuso sanguine, mortales exuvias suas civibus suis reliquisse, qui inde occasionem arripuerint memoriam ejusdem consecrandi. *Secundum Bailletum*

AUCTORE C. S.

A *letum igitur, qui sanctæ Virginis martyrium dubium et tantum non incredibile facere videtur,* Regina *seculo* III *aut* V *passa est. Georgius Violius in Vita Gallica, sub Decio imperatore coronatam putat ; Ultrajectinum apographum, de quo supra meminimus, sub Maximiano, Herculio scilicet, qui circa annum* 286 *Gallias ingressus multos Christi fideles e medio sustulit. Quid ex his verius sit, cum argumenta desint, non perspicio. Veruntamen Bailleti opinio de martyrio a Wandalis aliisve barbaris seculo* V *ob Virginitatis studium illato, mihi minus probabilis apparet, cum sine ullo fundamento recens excogitata et antiquis martyrologis contraria sit, qui Sanctam sub quodam præfecto passam aiunt ; quod sane barbarorum incursiones non sapit. Itaque cum de martyrii tempore nihil certum aut solide probabile antiquitas subministret, malui de eo nihil statuere, quam in tenebris palpando divinare.*

Alesia Sanctæ palæstra : locus sepulturæ.

13 *De palæstra Martyris et sepulturæ loco certiora habemus : omnes enim cum antiqui tum recentiores martyrologi non alium certaminis locum , quam* territorium Augustodunense , *vel* Alesiam *assignant. Fuit porro Alesia, quam alii* B *Alexiam nuncupare malunt, potens olim ac munitissima civitas et Mandubiorum caput, de qua in Commentariis suis non semel meminit Julius Cæsar, a quo et expugnata est et destructa dicitur. Utrum vero vicus ille, qui modo in Alesiensi seu Alexiensi pago (indigenis* l'Auxois) *sub ejusdem nomine visitur, veteris Alesiæ ruinis impositus sit, an non procul inde conditus, non satis constat. Michael Baudrandus in Geographia, de hodierna Alesia hæc habet :* Alise vicus Burgundiæ ducatus in Alexiensi tractu et in limite Duesmensis pagi in colle ad amnem Brenne, testibus Vigenero et Paradino, ad cujus radices situs est pagus SAINTE REYNE dictus, seu fanum S. Reginæ, et una tantum leuca distat a Flaviniaco *etc., estque diœcesis Augustodunensis. Sunt nonnulli, qui Alesiam cum fano* S. Reginæ *confundunt : at Martinierius Hispaniarum regis geographus in Dictionario suo geographico , anno* 1726 *excuso, monet, utrumque locum in Mappis Jaillot et de l'Isle distingui. Ceterum posterior vicus sepultura sanctæ Martyris, incertum quo seculo, nobilitatus, ejusdem nomen obtinuit, eidemque procul dubio sua debet initia ac qualecumque incrementum, ob frequentissimum peregrinorum* C *concursum, qui etiam post translatam ad Flaviniacenses sanctæ Virginis corpus hodiedum perseverat, ut infra ostensuri sumus.*

Exploditur Tamayus, qui Sanctam in Hispania

14 *Quare non possum satis admirari somnia Joannis Tamayi, qui in Martyrologio suo contendit, eam in Hispaniam martyrium subiisse, indeque ejusdem sacrum corpus in Burgundiam fuisse translatum. Quippe ad præsentem diem sic annuntiat :* Apud Alesiam in confinibus Lusitaniæ et Carpetaniæ in Hispania, S. Reginæ virginis et martyris, quæ ab Olybrio Hispaniarum proconsule comprehensa propter Christi fidem, cum nec idolis litare, nec ab Sponso recedere cœlesti voluisset, agonem feliciter explevit. Cujus sacra pignora Augustodunum translata , ibidem honorifice conduntur. *In Annotatis objicit sibi martyrologorum scriptorumque auctoritatem, qui* S. Reginæ *natalem* in Augustodunensi territorio *annuntiant : verum facilis ei videtur responsio, dicendo, hos omnes intelligendos esse* de festo Translationis, non vero Passionis, cum hæc accidisset in Hispania in oppido Alisia. *Sed unde, quæso, hoc didicit Tamayus? Non aliunde quam ex supposititio Luitprando.* Omnia hæc, *inquit,* mihi suppeditavit Luitprandus in Adversar. num. 64, fol. 471, in codice D. Laur. Ramir., ubi hæc verba : « 7 Septembris passa est S. virgo » et martyr Regina apud urbem Alisiam in con» finibus Lusitaniæ et Carpetaniæ, sub Olybrio » præfecto Hispaniarum, sub Diocletiano : cujus » reliquiæ delatæ sunt sub Saracenis ad territo» rium Augustodunense. » *Quid de Luitprandi adversariis censendum sit , norunt eruditi et videri potest tum apud alios , tum apud Papebrochium nostrum in Responsionibus parte* II , *art.* 15, *sect.* 369 *et alibi, ubi lector deprehendet, ea nullius fidei esse figmenta et Luitprando impudenter supposita.*

passam natamque fuisse,

15 *Risum movit idem martyrologus, dum commenta ista ex ipsis Sanctæ Actis confirmare nititur mirabili argumento. Audi ipsum :* Nec his contradicunt Acta a Mombritio tom. II, fol. 150 et Petro de Natalibus lib. VIII, cap. XLVII recensita : quia ibidem non refertur, an Alisia urbs fuerit in Gallia, aut in Hispania : quinimo pro Hispania stat textus Actorum ibi : « Dum » autem Olybrius præfectus transiret de Alisia » in Massiliam : » ergo (*infert*) de Hispania in E Galliam, cum utriusque provinciæ præfecturam haberet. *Quis non rideat mirabilem Tamayi dialecticam? De Alisia Olybrius transivit in Massiliam : ergo de Hispania in Galliam : quasi vero Alesia Hispaniæ urbs sit, non Galliæ in Burgundia. Ejusdem furfuris sunt, quæ ibidem in Actis comminiscitur de* Reginæ *patria familiaque.* Regina virgo sanctissima (*verba Tamayi sunt*) ex urbe Alisia in finibus Lusitaniæ et Carpetaniæ Hispaniæ posita, oriunda patrem habuit Claudium Clementem Reginum, qui Caravaccæ in Hispania sistens, familiæ Reginarum oppidi illius originem dedit, necnon oppidum in Bæturia Turdulorum prope Arsam et Phornacium construxit, quod adhuc REGINA dicitur, ab urbe Llerenensis in Extremadura 8 milliaria dissitum.

frustra persuadere conatur.

16 *Habes lector,* S. Reginam *Alesiensem ex Tamayi judicio non modo passam in Hispania, sed etiam natam ex illustri familia Reginarum. Audi nunc assertum suum probantem :* Probationi, *ait,* adsit Julianus archipresbyter Toletanus in Advers. num. 542, fol. 125 ; ubi postquam aliarum familiarum a Romanis originem trahentium meminisset, prosequitur : « Sic in tractu » Caravacensi genus Reginarum trahit ori- F » ginem et a S. Regina virgine et martyre et » a patre ejus Claudio Clemente Regino. » *Hæc Tamayus ; cujus fabulis referendis refutandisque ne diutius immorer, dixisse sufficiat, adducta. Juliani adversaria, non secus atque Luitprandi, apud eruditos pro supposititiis haberi. Observo tantum prætensum Julianum, ipso Tamayo teste, cum Tamayo pugnare, cum dicat,* S. Reginam nostram Tolosæ in Gallia hac die fuisse martyrio coronatam , Sed hæc opinatio (*subdit Tamayus*) prorsus evanescit, et quia nullus ex martyrologis tale quid dixit ; et quia Luitprandus (*æque ac Julianus, suppositius ac nugivendulus*) antiquior Juliano, melius de loco agonis instructus, ad veritatis apicem accessit ; ideo potius illi (*imo neutri*) deferendum. *Sed de his nugis satis.*

§ II

AUCTORE C. S.

§ II. Memoria Sanctæ in antiquis Martyrologiis : variæ festivitates : sacellum et fons Alesiæ : sodalitium et templum Parisiis erecta : cultus alio propagatus.

Dies Martyris natalis

A *b obscuris incertisque sanctæ Martyris Actis ad celebrem ejusdem gloriam posthumam progredior. Martyrologium Romanum eam ad hunc diem cum sequenti elogio annuntiat :* In territorio Augustodunensi sanctæ Reginæ virginis et martyris, quæ sub proconsule Olybrio, carceris, equulei ac lampadarum perpessa supplicia, demum capitali sententia damnata, migravit ad Sponsum. *Desumpta hæc sunt ex genuino Usuardi textu, quem num.* 9 *recitavimus. Dum autem eminentissimus Baronius notat, ejusdem Martyris memoriam a Beda et Adone celebrari, non videtur intelligendus de puris eorum Fastis, sed de auctariis ; quale forte est elogium, quod Dominicus Georgius in Adoniani Martyrologi Romana editione anni* 1745, *conscriptum refert in tribus codicibus olim serenissimæ reginæ Sueciæ, nunc Vaticanæ bibliothecæ, quorum primum, signatum* num. 511, *exaratum putat seculo* XI, *duos reliquos notatos* num. 512 *et* 514, *seculo* XII. *Elogium autem circa finem nonnihil vitiosum est hujusmodi :* Apud Alesiam, quæ olim fortissima civitas a Julio Cæsare fuerat destructa, natalis sanctæ Reginæ virginis, quæ sub Olibrio proconsule pro Christi fide publice virgis cæsa, post carcerem et eculei extensionem, post turpissimam denudationem et ignis exustionem, tandem capitali sententia jussa est finiri. Sicque spiritus cœlestia petens, truncus corporis terræ hærens. Fiunt loco ejus sepulturæ creberrima miracula.

in Martyrologiis :

18 *Huic simile legitur elogium in Florario nostro Ms., sed paulo corruptius. Ipsius initium est :* In pago Augustunensi apud Alesiam. *Additur, Virginem annorum quindecim fuisse, cum passa est ; quod ex ejusdem Actis pariter depromptum est. Frequens etiam* S. Reginæ *mentio reperitur in Calendariis, quæ Martenius tom.* III *Anecdot. edidit, quæque* antiquissima *appellat : item in vetustis Martyrologiis , quæ laudatus editor tom.* VI *Collectionis ampliss. vulgavit. Verum cum sanctæ Martyris antiquus cultus extra omnem controversiam sit, tam horum quam neotericorum annuntiationes prætereo. Unam tamen addo ex Martyrologio Flaviniacensis in Burgundia abbatiæ, quod tum Martyris palæstram tum locum, ad quem ipsius sacræ exuviæ translatæ fuerunt, his verbis assignat :* 7 Idus Septembris, in Gallia, territorio Eduorum, nuncupato loco Alisia, quæ olim fortissima civitas, sed a Julio Cæsare fuerat destructa, natalis sive passio sacratissimæ domnæ Reginæ virginis et martyris Christi, cujus per omnia venerabile et sanctissimum corpus anno Incarnationis Domini octingentesimo sexagesimo quarto, 12 Calendas Aprilis cum divinis laudibus, innumera comitante caterva, delatum ad Flaviniacum cœnobium, nobiliterque reconditum, utroque loco crebris coruscat miraculis. *Ita ex laudato Martyrologio Violius, qui et subdit :* In Martyrologiis S. Joannis Reomensis (vulgo Moustier S. Jean) atque beatæ Mariæ Semurensis eadem plane verba reperiuntur.

aliæ festivitates

19 *Annuntiationes hucusque allatæ agunt de die natali, sive qua Virgo martyrium Alesiæ consummasse perhibetur : præter hanc alias ejusdem Sanctæ festivitates recenset Violius ; et primo quidem ex Martyrologio Flaviniacensi hæc habet :* 12 Kal. Aprilis, Flaviniaco Adventus et exceptio corporis sanctæ Reginæ virginis et martyris Christi. *Observat autem festum hoc, licet* 12 *Kalendas Aprilis annuntietur, tantum* 11 *Kalendas ejusdem mensis celebrari, quia pridie solemnitas S. Benedicti occurrit : verum infra a num.* 33 *ostendemus, exceptionem reliquiarum non* 12 *sed* 11 *Kalendas reipsa Flaviniaci contigisse. Rursus idem scriptor cap.* XVI *Vitæ meminit alterius festivitatis, quam tum Alesiæ tum Flaviniaci* 13 *Julii quotannis agi affirmat. Verba ejus ex Gallico accipe :* Celebratur etiam aliud festum 13 Julii tam Flaviniaci, quam Alesiæ, sub titulo Revelationis corporis S. Reginæ, dum sacrum ejus corpus, quod sub ara templi principe depositum fuerat, exhumatum est, pretiosæ ex argento deaurato thecæ includendum. Discimus autem ex vetustis legendariis Calendariisque , præsertim Burgundicis, ceremoniam illam frequenter nuncupatam fuisse titulo Revelationis aut Detectionis.

in recentioribus

20 *Denique idem Benedictinus citato loco hæc scribit :* Die Dominica ante vel post Pentecosten instituitur (*Flaviniaci*) generalis supplicatio a religiosis, clero et populo, comitante magna peregrinorum turba, qui omnes Alesiam contendunt, ubi est prodigiosus S. Reginæ fons : inter ceteras vero reliquias eo deferuntur Sanctæ caput ac catena, qua virgo quædam, Reginam repræsentat, accingintur. *Hucusque ex Violio. Andreas Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* 17 *Martii quamdam reliquiarum Elevationem ita commemorat :* Item in Æduis apud Flaviacum (*lege* Flaviniacum) asceterium Elevatio reliquiarum S. Reginæ, cui cultus illic copiosus a fidelibus rependitur, ad ejus opitulationem concurrentibus ob miram fontis virtutem, qui meritis ejus morborum vim curandorum mirabilem recepit, perenniterque poscentibus opem Virginis medelam impendit salutarem. *Bailletus in Vitis Sanctorum tom.* III , *pag.* 63 , *pro ejusdem Elevationis memoria die* 17 *Martii præter Saussayum laudat Molanum et Bollandum , id est Acta nostra : sed in posteriori Opere tantum inter Prætermissos ex Saussayo recensetur : Molanus vero in suo Usuardo ad prædictum diem agit de Elevatione corporis S. Reginæ viduæ Dononiensis in Belgio, non Virginis martyris Alesiensis ia Burgundia Idem sit in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem* 1 *Julii, ubi dicitur :* Decimo sexto Calendas Aprilis apud Dononium Elevatio corporis sanctæ Reginæ. *Ex quibus omnino verisimile fit, Saussayum et post hunc Bailletum hallucinatos fuisse, et S. Reginam Alesiensem cum Dononiensi confudisse. Per errorem numeri pariter factum est, ut in Opere nostro inter Prætermissos ad diem* 31 *Martii elevatio corporis* S. Reginæ *Alesiensis*

AUCTORE C. S.

A *sis poneretur ex Bibliotheca Ms. Labbei tom.* I, *pag.* 272: *etenim ibi quidem de ea fit mentio* 2 Kal. Aprilis; *at 2 male ponitur pro* 11.

Sacellum prope Alesiam antiquitus

21 *Nunc loca quædam, in quibus Sancta cultum singulariter obtinuit, recenseamus. Alesiæ, quam num.* 13 *Martyris palæstram diximus, vel potius in vico Sanctæ nomine insignito antiquissimam venerationem habet. Supra ipsius sepulcrum ad Alesiani montis radices exstructum antiquitus sacellum, additumque monasterium fuit: at quo seculo ignoratur. In Ms. quodam recentioris anonymi, quod ex archivio Flaviniacensi accepimus, dicitur sacellum istud jam exstitisse tempore S. Germani episcopi Autissiodorensis, id est ante medium seculi* V: *quod quidem non nego, verumtamen Acta S. Germani, quibus anonymus ille nititur, id neutiquam probant. Juverit locum ab anonymo laudatum ex S. Germani Actis, quæ in Opere nostro tom.* VII *Julii data sunt, lectori exhibuisse: itaque pag.* 215, *num.* 55 *de S. Germano hæc scribit Constantius presbyter, Actorum scriptor contemporaneus vel coævus:* Præterire silentio impium puto, in Alisiensi loco absens quantum virtutis operatus est. Erat illic presbyter, Senator nomine *etc. Laudatus anonymus* B S. Reginæ *templum seu sacellum hic designari ait, in eoque Senatorem presbyterum ministrasse: sed cum hæc opinio non alio fundamento nitatur, quam quod* in Alisiensi loco *habitasse dicatur, omnino infirma est, cum templum istud cuidam alteri Cælitum potuerit fuisse dicatum.*

ipsi erectum,

22 *Nolim tamen negare, sacellum istud jam tum exstitisse, in eoque divina administrasse Senatorem: at nihil occurrit, quo ea opinio solide probetur. Certo tamen exstabat, diuque exstitisse poterat seculo* VIII *adolescente, ut constat ex testamento Wideradi, condito die* 15 *Kal. Februarii,* anno primo regnante Theodorico rege, *Calensi scilicet, ut ostendit Mabillonius Seculo* III *Benedictino, parte* II, *a pag.* 683, *ubi totum recitat, adeoque anno* 721. *Porro in eo ad rem nostram hæc ait Wideradus:* Quapropter dum non habetur incognitum, qualiter dispensante Deo, ad abendum * loca Sanctorum Audochii Sedelocense et S. Reginæ Alsinse et Ferreoli, ubi ipsi pretiosi requiescunt in corpore, in mea cura suscepi. *Deinde post aliqua multas possessiones* S. Reginæ *sacello donat:* Similiter, *inquit,* donamus ad basilicam S. Reginæ, ubi ipsa pretiosa requiescit in corpore, in pago Ternodrinse Vibe- C lum, Cicunias, Anciacum, Rabarias. In pago Leotincinse Villam-Maurianæ, Altam ripam, Baniolum. In pago Duismense Stafiacum, Colubarium, Vilnovetum. In pago Ammaviorum Cariniacum et Casellas. In pago Portinse Aviciacum et Puscionem. In pago Athoariorum Pussessionem. *Ita apud laudatum Mabillonium, apud quem lector recensita loca Gallice versa reperiet. Idem instrumentum exstat apud Violium in Apologia, sed verbis hinc inde modice mutatis. Porro ex dictis liquet, templum istud seculo* VIII *a Widerado, qui Flaviniacensi Martyrologio cum* Beati *et* Sancti *titulo adscriptus est, multis donis auctum fuisse. Laudatus Mabillonius pag.* 688 *censet, clericos Wideradi tempore divina officia in eo peregisse: at postmodum cessit Benedictinis Flaviniacensibus, nunc vero a Patribus Minoritis incolitur.*

* l. habendum

ubi fons scaturit

23 *Visitur ibidem in sacello fons quidam mirabili ad pellendos morbos pollens virtute, multisque salutaris: hinc ingens peregrinorum afflictæque sanitatis fidelium ad eum concursus. Meatius in Filia heroica, sive* S. Reginæ *Vita Gallice vulgata, satis prolixe de hoc fonte disputat contra eos, qui admirabiles istas medelas nativæ fontis salubritati, quam Sanctæ opitulamini adscribere malunt.* Non ignoro, *inquit,* quosdam contendere ausos, quod, cum aqua ista metallica sit, ejus mirabiles effectus occultæ cuidam ejusdem virtuti attribuendi sint, nec ad singularem, quæ naturam superet, vim a S. Regina inditam recurrendum. Sed novi pariter, eruditos hujus seculi medicos, qui eo in loco diu morati sunt, aliter sentire: fatentur enim, habere eam aliquid singulare, quodque naturæ vires excedat, quare omnino credendum, medelas, quas confert, esse omnino miraculosas. *Id porro probare nititur ex eo, quod non sicut reliqui fontes metallici, aliquot tantummodo morbos pellat, sed omnes. Tandem sic concludit:* Experientia miraculorum, quæ indies ibidem obtinentur, solidum argumentum sunt, quo pertinaces convincantur: velim equidem, criticos istos, qui nihil credunt, quia non satis credunt, locum istum sanctitatis pietatisque lustare, ut conceptum errorem deponant. Arbitror sane fore, ut tapes illa fulcrorum similiumque anathematum, qua S. Reginæ sacellum ornatur, sinistrum eorum corrigeret judicium de veritate E prodigiorum, quæ prædicti fontis vi obtinentur, cujus aquis Sancta opitulamina sua præcipue annexuisse videtur. *Ita ipse pro Sanctæ gloria pie perorat: nec improbabiliter, cum tam frequens quorumcumque, si vera narret, morborum medela nativæ fontis salubritati non facile adscribi posse videatur.*

24 *Non est quidem mei fori litem hanc, quæ ad medicos spectat, dirimere: non possum tamen non adducere ea, quæ ad eam gloriam Sanctæ vindicandam faciunt. Pro hac certe stat non modo vulgi sed et Galliæ scriptorum sententia, qui* S. Reginam *ab hoc fonte celebrare non dubitant. Claudius Robertus Galliæ Christianæ pag.* 579 *de sancta Martyre sic ait:* Diva mirum habet fontem Alexiæ, varios quotidie sanantem morbos. *Similiter Benedictini Galliæ Christianæ scriptores tom.*IV *aucti Operis, col.* 455 *de Flaviniaco agentes:* Illic beatæ Reginæ coluntur reliquiæ, celebris ex fonte in vico Alexiæ, qui variis quotidie medetur morbis. *Andreas Chesnius in Antiquitatibus Galliæ lib.* VI, *cap.* VI: Exstat Ecclesia in eo pago Alesiensi dicata S. Reginæ, ibidem olim martyrio coronatæ, in qua visitur fons ex F monte Alesio (*Gallice est,* mont-Auxois) ortus, qui varios morbos miraculose sanat. *Ejusdem plane opinionis fuit Georgius Violius, ut num.* 20 *vidimus, et Andreas Saussayus, cujus verba eodem numero recitavimus. De vulgi sensu abunde constat ex frequenti ad fontem concursu.*

multis salutaris

25 *Addo, quæ in hoc argumentum annotavit Papebrochius noster in libello Ms. de suo ex urbe Roma in Belgium reditu, quæque prædicta omnia non parum confirmant. Pag.* 239 *hæc ait:* Vecti sumus (*anno* 1662, 3 *Augusti*) ad S. Reginæ ædiculam, quam Patres Observantes habent, juxta quam novum ipsi sibi monasterium construunt: nec longe inde ædificatur hospitale capax peregrinorum. Ad ingressum ædiculæ in sinistro latere fons occurrit, illo e loco scaturiens, ubi creditur martyrium passa: cujus aqua undique expetitur. Miraculorum et accurrentium frequentiam multitudo anathematum declarat, earumque officinarum, in quibus imagines, rosaria, numismata aliaque hujusmodi venduntur.

et peregrinorum concursu celebris.

Hæc

AUCTORE C. S.

Hæc sane communem accolarum sensum miraculorum beneficiorumve frequentia comprobatum luculentius declarare videntur, quam ut ea Sanctæ gloria, quæ ipsi ex miserorum medela tribuitur, sine solido fundamento tuto possit impugnari.

Sodalitia et templum

26 *Præter Alesiam et Flaviniacum in Burgundia, quorum prior Sanctæ sepulcrum, aliud sacrum corpus veneratur, alia quædam loca* Reginæ *cultui consecrata reperio. Violius cap.* XVIII *Vitæ scribit, circa initium seculi* XVII *celebre utriusque sexus sodalitium sub patrocinio et invocatione* S. Reginæ *Alesiensis Parisiis in parœcia S. Eustachii institutum fuisse, quod deinde Paulus V. PP. anno Pontificatus sui* 4, *Christi* 1608, 3 *Kalendas Septembris confirmarit, variisque indulgentiis exornarit per Bullam, quam ibidem asserit asservari. Institutionis occasio, ipso teste, præsertim nata est tum ex beneficiis, quæ Parisienses varii apud sacrum Virginis corpus obtinuerant, tum ex acceptione ejusdem reliquiarum, quam presbyter quidam Flaviniaco acceptas eo detulerat. Addit in eodem sodalium sacello varia miracula, patrocinante Sancta, impetrata fuisse, atque inde factum, ut societas illa una e celeberrimis et frequentissimis Parisiorum, imo totius* B *Franciæ evaserit. Bailletus de eodem sodalitio, quod pariter* celebre *appellat, scribit, festum Translationis reliquiarum, quas Flaviniaco eo delatas diximus, ibidem quotannis agi Dominica Sexagesimæ.*

Parisiis: cultus ipsius Divione, olim Osnabrugi

27 *Idem Bailletus duo alia loca ejusdem Sanctæ venerationi dicata commemorat:* Neque hic (*inquit sermone Gallico*) solus est in urbe Parisiensi locus, in quo S. Reginæ cultus stabilitus est: præter aliud sodalitium in parœcia S. Pauli, templum etiam proprium habet, cujus ipsa est tutelaris. *Similiter Simon Mothier in Observationibus Martyrologio Romano Gallice edito adjectis utriusque sodalitii sic meminit:* Parisiis in S. Eustachii et S. Pauli celebres sunt sodalitates in ipsius honorem institutæ. *Divione ducatus Burgundiæ metropoli specialiter etiam colitur: cujus rei fidem facit Officium proprium, cujus apographum penes me est, notaturque:* Ad usum sanctæ regiæ cappellæ Divionensis, *impressum anno* 1662. *Officium præscribitur ad diem* 7 *Septembris ritu duplici majori, lectiones* 1 *Nocturni sunt ex libro Ecclesiastici* Confitebor tibi Domine Rex: *secundi Nocturni propriæ sunt ex ipsius Vita vitiosa concinnatæ; pro tertio Noc-* C *turno Evangelium ex cap.* XXV *Matthæi de communi Virginum cum homilia S. Augustini* Serm. XXIII de verbis Domini *præscribitur. Præterea Osnabrugum, episcopalis in Westphalia civitas, eam ecclesiastico Officio ac forte etiam majori festivitate olim venerabatur: quippe in Breviario pro tota illa diœcesi anno* 1516 *edito Officium novem lectionum de ea ad* 7 *Septembris celebrandum proponitur, ejusdemque urbis Annales ac alia quædam monumenta de cultu alicujus S. Reginæ hincinde meminerunt, quam Alesiensem Martyrem fuisse, opinati videntur Osnabrugenses: qua de re* § 5 *disputabimus.*

et forte in Anglia.

28 *In Anglia quoque cultam fuisse, asserunt Bailletus et Violius: aiunt enim, in sacello, quod a* S. Reginæ *sodalibus in S. Eustachii Parisiis frequentari diximus, memorabilem Sanctæ statuam e saxo exsculptam ad latus altaris collocatam esse,* quam mercator quidam *(verba Bailleti sunt)* detulit ex Anglia, ubi illius memoria ante schisma in magna erat veneratione. *Subdubito tamen, an Regina ista non fuerit una* D *ex S. Ursulæ Sociabus, inter quas aliquam istius nominis fuisse, scribit Crombachius in Vindiciis Ursulanis tom.* II, *lib.* VIII, *cap.* XXVIII. *Verum hæc mea suspicio non alio nititur fundamento, quam quod Regina, S. Ursulæ socia, præ quavis alia in Anglia culta videri possit, cum ex ea insula oriunda aut saltem inde profecta credatur: quare cum laudati scriptores certiora de ista effigie habere potuerint, eorumdem dicta placuit referre.*

§ III. Translatio corporis Flaviniacum facta: quædam hujus solemnitatis adjuncta examinantur.

Corpus ex Alesiensi sacello Flaviniacum

E J*acuerat jam aliquot seculis in Alesiensi sacello suo inhumatum sanctæ Martyris corpus, multisque inclaruerat miraculis, cum post medium seculi* IX *ad Flaviniacense Ordinis S. Benedicti cœnobium solemniter translatum est, ubi hodiedum honorifice asservatur. Translationis occasionem et seriem scriptis mandavit anonymus quidam, de quo num.* 11 *egimus: dabimus eum infra, ideoque tantummodo quædam, quæ ad translationem illustrandam spectant, hic exponemus. Facta dicitur ab Egilo abbate Flaviniacensi et Salacone Jonæ episcopi Æduensis suffraganeo, regnante Carolo Calvo. Egil, qui et Eigil et Eigilo appellatur tom.* IV *Galliæ Christianæ auctæ, col.* 457, *post sponte dimissam abbatiam Prumiensem, a Carolo Calvo rege accersitus, Flaviniacensis cœnobii regimen adiisse dicitur anno circiter* 860 *vel* 863, *atque inde postmodum ad Senonensem archiepiscopatum evectus, in quo diem postremum clausit. Exstat ipsius Elogium sec.* IV *Benedictino parte* II *apud Mabillonium, qui eum titulo* venerabilis *exornat: ab aliquibus etiam* Sanctus *vocatur; in Opere vero nostro relatus est inter Prætermissos ad diem* 1 *Martii. De Salacone, sive Salocone, qui Jonæ episcopi vice abbati Egilo in translatione adjutor fuit, consuli potest laudatus Mabillonius pag.* 243. F

translatum est anno 864, non serius,

30 *Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss., pag.* 124 *tempus factæ translationis sic exprimit:* Anno 864 translatum est corpus sanctæ Reginæ virginis et martyris de Alesiæ civitate apud Flaviniacum castrum seu cœnobium, præsidente loco eidem, cujus erat juris civitas præfata, Ægilo abbate, postmodum Senonum archiepiscopo, regnante Carolo Calvo. *Hugoni consonat ipse Egilus, qui in charta fundationis cellæ Corbiniacensis apud Mabillonium pag.* 240, *inter cetera ait:* Anno 864, quod Verbum Caro factum est, dum Apud Flaviniacum sequenti die post humationem sacri corporis Reginæ martyris, 11 scilicet Kalendas Aprilis, una cum Salocone, Jonæ Æduensis præsulis cathedræ coepiscopo,.... hilari residerem animo *etc. Hinc Mabillonius, Bailletus et Violius eumdem translationis annum tamquam extra controversiam positum assignant. Idem tenent Galliæ Christianæ scriptores Benedictini tom.* IV, *col.* 365 *in*

A *in Jona : verum col.* 457 *id ipsum in dubium revocantes censent, translationem illam aliquot annos serius contingere potuisse. Egilo* abbate, *inquiunt,* translatum est corpus S. Reginæ, virginis et martyris, anno 864, ut ait Chronicon Flaviniacense: fortasse tamen serius aliquot annis : nam Saloco Dolensis episcopus... dicitur obiisse anno primo translationis S. Reginæ, qui tamen subscripsit concilio 3 Suessionensi anno 866.

ut suspicati sunt Galliæ Christianæ scriptores;

31 *Rationem dubitandi expendamus. Fateor, apud laudatum Hugonem pag.* 122 *legi :* Anno translationis sanctæ Reginæ primo obiit Saloco Dolensis episcopus Flaviniacensis monachus. *Nec inficior, eumdem ad annum* 866 *supervixisse : licet enim illius nomen inter eos, qui concilio Suessionensi id temporis celebrato subscripserunt, non reperiam, invenio tamen in ejusdem concili epistola ad Nicolaum Papam apud Labbeum tom.* VIII *Concil.* 838, *mentionem fieri* de Salacone Dolense, adhuc quidem expulso, tamen superstite. *Verum hinc nihil aliud conficitur, quam quod alterutro loco erraverit Hugo : quod autem in assignando translationis tempore lapsus non sit, liquet ex memorata ipsius Egili charta, quo* B *nemo melius id scire potuit.*

quod probatur.

32 *Adde, quod si ista translatio aliquot annis post* 864 *contigisset, jam Senonensis archiepiscopus fuisset Egilus, dum eam instituit : quippe memorato concilio Suessionensi anno* 866 *jam ut talis subscriptus legitur. At vero eum tempore translationis nondum episcopum fuisse, omnino mihi persuadet Translationis auctor anonymus, qui nullum de ea dignitate verbum facit, quam tamen non videtur fuisse prætermissurus, præsertim cum ibidem ejusdem Vitam usque ad translatum* S. Reginæ *corpus compendio tradens, minora non omiserit. Ait enim, eum turbulento reipublicæ tempore monasterio Prumiensi aliquamdiu strenue præfuisse, abdicataque sponte prælatura ibidem resedisse, cum ad Flaviniacensem abbatiam evectus est,* ut illius laudabili conversatione, statum, quem optabant ardentiores, recuperaret. *Post hæc nulla facta aditi archiepiscopatus mentione, translationem ab eo factam subjungit, ubique eum solo titulo* abbatis *condecorans. Manifestum itaque est, Hugonem in emortuali Salaconis anno errasse : quod mirum non est in scriptore duobus seculis juniore, quique tanto facilius in hoc potius quam in memoratæ* C *translationis anno falli potuit, quanto hæc præ illo Flaviniaci, cui abbas præfuit Hugo, memorabilior, celebriorque semper est habita. Præterea videntur laudati scriptores Galliæ Christianæ non advertisse ad ea, quæ priori loco de Jona Æduorum episcopo scripserant. Nam in primis aiunt :* Ejus *(Jonæ)* permissione anno 864 sacras S. Reginæ martyris exsuvias transtulit Egil Flaviniacensis abbas. *De Salacone vero Jonæ coepiscopo sic scribunt :* Cujus *(Jonæ)* nomine reliquiarum S. Reginæ translationi interfuit anno 864. *Fatentur igitur, translationem hanc contigisse sub Jona episcopo, et hujus nomine Salaconem ei adfuisse : atqui tamen secundum eosdem scriptores laudatus Jonas usque ad annum* 865 *non superfuit : qui potuit igitur prædicta translatio sub iis adjunctis aliquot annis post* 864 *contigisse?*

Inchoata est ea translatio 12 *Kal. Aprilis,*

33 *De die, quo præfata solemnitas peracta est, difficultas aliqua moveri posset. Martyrologium Flaviniacense apud Violium in Apologia pag.* 120, *de ea sic habet :* 12 Kal. Aprilis, Flaviniaco Adventus et Exceptio corporis sanctæ Reginæ virginis et martyris Christi. *Notat autem laudatus Violius pag.* 81, *festum istud coli* 11 *Kalendas ejusdem mensis, quia dies* 12 *Kalendas, quo alias celebrandum fuerat, impeditur solemnitate S. Benedicti. Hisce consona sunt verba Egili in superius laudata charta fundationis cellæ Corbiniacensis : ait enim, se* anno 864, quod Verbum caro factum est, apud Flaviniacum sequenti die post humationem sacri corporis Reginæ martyris, 11 scilicet Kalendas Aprilis una cum Salocone, *qui ei adjutor fuerat, resedisse. Verum his contraria scribere videtur auctor Translationis; quem tamen Violius contemporaneum statuit. Auctoris verba audiamus :* Duodecimo Kalendarum Aprilium die *Egil* assumpto secum Salocone episcopo..., oratorium beatæ Virginis et martyris adiit... Ipse vero ligone sumpto, terram, qua tegebatur sepulchrum, moliebatur dimovere.

AUCTORE C. S.

et postridie perfecta.

34 Hoc miræ magnitudinis repertum superinjecto pallio exornavit, et totam noctem cum Fratribus pervigil, ut par erat, humillima supplicatione consumpsit. *Hæc* 12 *Kal. Aprilis acta sunt ; quæ sequuntur, ad* 11 *Kalendas pertinent.* Mane reducto ; *inquit,* abbas sacris indutus et Saloco episcopus... divinum suffragium suppliciter exposcebant, *sacrumque Virginis corpus Flaviniacum, quod una tantummodo leuca inde* E *distat, solemniter transtulerunt, quemadmodum in Translationis historia inferius dicetur. Ex his luculenter liquet, corpus sanctæ Martyris non* 12, *sed* 11 *Kalendas Aprilis Flaviniaci exceptum fuisse, adeoque id in Martyrologio ejusdem loci, male dici factum* 12 *Kalendas Aprilis. Liquet secundo, festum* Adventus et Exceptionis corporis *recte celebrari* 22 *Martii, non quia pridie ob solemnitatem S. Benedicti coli non potuit, sed quia reveradie* 22 *contigit. Verum hic error exigui momenti est et sano sensu nullus : potuerunt scilicet Flaviniacenses Translationem ad diem* 21 *signare, quia tum detecto sacro loculo inchoata est : atque hoc modo etiam intelligendus est Egil. dum numero superiori ait,* sequentem diem post humationem sacri corporis *fuisse* 11 Kalendas Aprilis.

Miraculosa quædam translationis adjuncta, a Violio asserta,

35 *Violius in Vita Gallica cap.* XVI *quædam mirabilia translationi immiscet, quæ in anonymo, quem ipse excudit, non habentur, ac proinde suspecta mihi sunt. In primis ait, cultum Sanctæ id temporis usque adeo neglectum fuisse, ut locus sepulturæ ipsius jam ignoraretur, ac propterea* F *cœlestibus prodigiis, et columbæ præsertim indicio, quæ post aliquos per aera gyros sepulcro insederit, indicatum fuisse. Subdit, repertum saxeum tumulum cum nullo operarum vi nisuque amoveri potuisset, facili negotio a Benedictinis monachis sublatum, sub eoque sacrum Martyris corpus, et juxta illud ejusdem caput suis crinibus ornatum, et catenam denique, qua torta fuerat, inventa fuisse. Hisce tertium subdens miraculum scribit ; abbatem Egilum, ut repertum corpus* Reginæ *esse, certius constaret, quædam ipsius ossa oculis cujusdam cæci admovisse : qui cum exiguæ fidei esset, unius dumtaxat oculi usum mox obtinuerit, donec suæ incredulitatis pœnitens, postridie applicatis denuo reliquiis etiam alterius lumen receperit. Hæc ipse, circa quæ nunc quædam breviter observanda sunt.*

36 *Translationis scriptor ait quidem, abbatum custodumque negligentia cultum* S. Reginæ *in Alesiensi sacello multum viluisse ; at ejusdem sepulcrum ignoratum fuisse, nusquam tradit. Imo contrarium satis manifeste insinuat, dum de eo tamquam*

AUCTORE J. S.

non leguntur apud Translationis auctorem :

tamquam optime noto hæc scribit : Triduano Fratribus indicto jejunio, 12 Kalendarum Aprilium die, *Egil* assumpto secum Salocone episcopo,... oratorium B. Virginis et martyris adiit : et instante fine diei psalmis et supplicibus aliis orationibus auxilium Divinitatis implorans, letaniam facere præcepit. Ipse vero ligone sumpto, terram, qua tegebatur sepulchrum, moliebatur dimovere. Hoc miræ magnitudinis repertum, superinjecto pallio, exornavit *etc. Nullus hic, ut vides, de ignorato sepulcro, nullus de cœlestibus prodigiis sermo fit, nec prius factus fuerat. Columbæ prodigium videtur aut Violius, aut alius, ex quo illud deprompsisse potuit, ab anonymo, qui simile quid narrat, mutuasse et infideliter suo sensui adaptasse. Anonymum audiamus.*

quid in iis verum

37 Columbæ, *inquit,* illic *(prope Alesiense sacellum)* non nidificabant, et aliunde advolantes cerni erat insolitum : tamen egredientibus exequiis feretrum et cereos volatu præcedens, pluribus conspecta est ; et cum aliquantulum progressa est, unde exierat, rediit, nec ibi tunc postmodum alicui visa : unde collectum est, columbam, quæ scribitur ejus certamini adfuisse, funeri repræsentatam, ut Martyri justa solventes
B fierent alacriores et de perseverante Dei gratia certiores. *Vehementer suspicor, columbam hanc Violo, aut quisquis illi prævivit, occasionem dedisse scribendi ea, quæ de ignorato sepulcri loco ac prodigioso columbæ indicio refert, nisi forte id ex aliqua traditione didicerit ; quæ tamen mihi omnino suspecta est, silente anonymo, qui, si contemporaneus est, ut vult Violius, miraculum istud nec ignorare potuit, si accidisset, nec debuit silere. Simile quid suspicari licet de cæco illuminato, ut de genuinis Sanctæ reliquiis constaret. Nihil enim de re tam memorabili in Translationis historia habet anonymus ; sed inter miracula inferius recudenda dicitur cæcus quidam in eodem sacello post translatum, quantum apparet, sanctæ Martyris corpus, una nocte cum quievisset, facto mane unius dumtaxat oculi usu donatus fuisse :* quod forte ideo contigit, *inquit auctor,* quoniam plenam non promeruerat fidem. *Quamvis autem de alterius oculi sanatione nihil addat, tamen utriusque miraculi similitudo suspicionem mihi movet, ne primum ex posteriori male confictum sit, præsertim cum de eo sileat anonymus.*

videatur.

38 *De frustraneo operarum conatu in dimovendo saxeo loculo nihil etiam habet anonymus,*
C *quamvis hac in parte simile miraculum agnoscat. Verba ejus accipe :* Ergo abbas et Saloco episcopus sepulchrum adiere, et saxeum tegmen tantæ magnitudinis, ut vix annisu multorum boum adduci posset, summa facilitate permoverunt, cunctis hoc Dei favore exhilaratis et præ magnitudine illius a lachrymis temperare non valentibus. *Denique, quæ de inventis sacris reliquiis addit, ea improbare non ausim ; etenim sancta Virgo revera abscisso capite martyrium consummasse dicitur, et ejusdem corpus ac caput seorsum Flaviniaci asservatur ; idemque de catena asserit laudatus Violius, de quibus omnibus infra sermo recurret.*

D

§ IV. Corporis in alias thecas translationes ; reliquiarum recognitiones et recensio : miracula quædam.

Sacrum corpus ex theca lignea

Violius *in Apologia pag. 82 inter instrumenta, quæ pro se citat, alterius cujusdam translationis meminit in hæc verba, quæ ex Gallicis Latina reddo :* Decimum tertium *(instrumentum)* est antiqua quædam homilia, sive exhortatio facta per episcopum Augustodunensem, ut creditur, ad monachos Flaviniacenses, de Revelatione corporis S. Reginæ, dum sacra illius ossa translata fuere e proprio martyrii loco (qui proximus fonti erat) in vico Alesia* : in qua oratione diserte fit mentio translationis prædicti sacri corporis ex Alesia Flaviniacum. Characteres faciunt, ut judicemus, instrumentum esse perantiquum : festum hujus Revelationis celebratur quotannis 13 Julii. *In hisce verbis unum mihi dubium occurrit circa voces illas Gallicas* au bourg d'Alise : *quippe etiam sic verti possunt, ut significent, sanctæ Martyris corpus ex proprio martyrii loco translatum fuisse* in vicum Alesiam : *verum cum monumentum, quod laudat, nil tale contineat, et dumtaxat agat de reliquiis in pretiosiorem thecam repositis, censui scriptoris mentem fuisse per voces* au bourg d'Alise *locum martyrii, non translationis terminum exprimere.* E

* *Gallice est* au bourg d'Alise

in argenteam auro decoratam

40 *Porro brevis illa exhortatio, Breviario Flaviniacensi pro die Translationis inserta, recitatur pro lectione* VIII, *ut habet laudatus apologista pag. 118, unde eam huc transfero.* Solemnitati hodiernæ, quam de B. Reginæ virginis corporis susceptione concelebrat, fratres charissimi, vestra devotio, adjungitur nova Translatio, qua ipsius ossa veneranda de ligneo vase in argentea reposita sunt theca. Gratias itaque debetis Virgini, immo illi, cui certaverat ipsa, Domino et Deo ; quia quod prædecessorum vestrorum delatio* per multorum temporum prætermisit curricula, hoc hodie adimplevit vestræ votivæ devotionis vigilantia. Quam siquidem sit inhonestum, tam sacram Virginem in ligneo jacere vasculo, testatur ipsius Passio vel Vita multiplici tormentorum genere referta : testantur et per eam quam plurima facta miracula. Corpus enim, quod virginitatis condecorat candor, condecorare debet argenteus color, quia quæ per argentum signatur puritas, in Regina fuit mentis integritas, quam irrumpere nequivit persecutoris minax atrocitas. F

* *dilatio*

transfertur.

41 Ea siquidem, quam avertere a fidei, quæ omnium virtutum mater est, proposito nequivit persequutoris nequissimi terror, æquulei pœna, virgarum laceratio, timendi carceris horror, virginei corporis dilanians membra, auro, quod omnibus metallis pretiosius est, condecoratam debet habere thecam, ad tuitionem vestri repræsentans vobis sui corporis gemmam pretiosam. Quia igitur Susceptionis ipsius Virginis diem celebratis, celebrare etiam debetis diem suæ Translationis, in qua ossa sua videre meruistis, manibus tetigistis, et ad protectionem, ut dictum est, vestri, in thecam auro argentoque politam reposuistis. Rogate Virginem, ut intercessionibus

A intercessionibus vobis subveniat, ab insidiantibus vos eripiat, pestes et crimina a vobis submoveat, et de hoc transitorio mundo in illud non transitorium nos transferat regnum, in quo vivit ipsa cum Rege cœlorum per omnia secula seculorum. *Quo tempore ea reliquiarum in pretiosiorem thecam depositio facta sit, mihi plane incompertum est : verumtamen si revera antiquitus contigerit, aut theca illa ex solido argento non fuit, aut si fuerit, ea jam antiquitus fuit deperdita, et ipsius loco lignea substituta est, ut mox apparebit.*

Eædem reliquiæ anno 1481

42 *In sæpe laudata Apologia pag.* 123 *recitatur aliud instrumentum authenticum recognitionis reliquiarum, earumque in novam thecam translationis anno* 1481 *institutæ. Quoniam vero seculo* XVII *Flaviniacenses Benedictinos inter et Alesienses Franciscanos de* S. Reginæ *corpore quædam orta fuit controversia, de qua infra breviter agemus, non abs re erit instrumentum istud huic Commentario inscrere, prætermissis iis, quæ de aliorum Sanctorum reliquiis in eo referuntur. Est autem tale :* In nomine Domini amen. Per hoc præsens publicum instrumentum cunctis pateat evidenter et sit notum, quod anno Domini B millesimo quadringentesimo octuagesimo primo, die vero Dominica, qua in sancta Dei Ecclesia ad Missæ Introitum cantatur JUDICA ME, octava mensis Aprilis, in mei Philippi Estiennot de Flavigneyo Eduensis diocesis, clerici notarii publici et curiæ episcopalis Eduensis jurati, et testium inferius nominatorum præsentia, in ecclesia abbatiali monasterii sancti Petri de Flavigneyo, reverendo in Christo Patre ac domino, D. Joanne Bobillerii episcopo Avenetensi, reverendissimi in Christo Patris ac domini Joannis Rolini, miseratione divina Cardinalis et episcopi Eduensis, suffraganeo ac vicario generali in spiritualibus, in eadem abbatia existente, comparuit coram eodem reverendus in Christo Pater ac dominus D. Gaufridus de Crisseio abbus ejusdem monasterii Flaviniacensis, necnon magnus Prior, decanus, cantor, sacrista et plures religiosi ejusdem monasterii.

ab episcopo suffraganeo Augustodunensi

43 Qui quidem humiliter eidem reverendo Patri domino episcopo Avenetensi requisierunt, quatenus visitare haberet tres capsas existentes super magnum altare ejusdem monasterii, quæ a longo tempore illuc erant repositæ : de quarum visitatione aut inspectione nulla hominum C erat memoria, nec perinde notitia, quæ aut quales, aut quorum Sanctorum inibi essent reliquiæ reconditæ. Qui quidem reverendus Pater, dominus Avenetensis, ad eorum requestam dictas tres capsas visitavit in præsentia dicti reverendi Patris domini abbatis et plurium religiosorum dicti monasterii supradictorum, necnon plurium personarum ibi congregatorum * ad divina et verbum Dei audienda. In quibus tribus capsis invenit reliquias, quæ sequuntur, cum suis litteris seu brivetis testimonialibus annexatis ; videlicet :

* l. congregatarum

Majorem partem corporum sanctorum apostolorum Simonis et Judæ Thadæi.

Item majorem partem corporis sanctæ Reginæ virginis et martyris.

Item majorem partem corporis sancti Præjecti episcopi et martyris ; quodlibet per se seorsum in sudario suo decenti et honesto, non corroso, nec a tineis, vermibus, vel quibuscumque aliis læsionibus maculato aut contaminato.

44 *Subduntur aliorum Sanctorum reliquiæ, quas prætermitto, et textum resumo.* Quibus sic per dictum dominum episcopum Avenetensem, visitatis et inventis, easdem reliquias iterato in suis capsis reposuit : et quia dictæ capsæ erant adeo veteres, vermibusque corrosæ, quod indignum judicavit, tam pretiosa tamque digna sanctuaria in tam vilibus capsis recondi, arbitratus est dominus episcopus cum dicto domino abbate, quod dignum foret tres capsas novas facere construi ad dictas reliquias reponendum. Qui quidem dominus abbas duas novas capsas... (*videntur hic aliqua sive ex industria, sive ob detritos characteres omissa)* construere fecit, et deinde mandavit dictum dominum episcopum accessurum apud dictum Flaviniacum ad prædicta facienda. Tandem die Veneris in festo S. Laurentii martyris, decima mensis Augusti, anno prædicto, in nostrorum notariorum supra scriptorum ac testium inferius nominatorum præsentia, dicto domino episcopo Avenetensi in dicta ecclesia S. Petri Flaviniacensis existenti, idem dominus abbas Flaviniaci sibi demonstravit duas capsas novas, quas ad ejus requestam idem dominus episcopus benedixit, sanctificavit et consecravit cum solemnitatibus fieri solitis : et in eisdem duabus capsis, scilicet in una corpora sanctorum Simonis et Judæ ; et in alia corpora sancti E Præjecti et sanctæ Reginæ virginis et mart., ossaque sancti Longini cum præfata costa boni Latronis, prout supra sunt descripta, in suis sudariis reposuit et cum clavibus firmavit, dictasque duas capsas in dicta ecclesia seu abbatia Flaviniaci reliquit.

AUCTORE C. S. juridice recognitæ, in novam thecam

45 De quibus omnibus et singulis præmissis prædictus dominus abbas Flaviniaci petiit et requisivit a nobis notariis subscriptis, unum vel plura instrumentum seu instrumenta sibi dari et fieri ; quod et quæ sibi concessimus in hanc formam, sub sigillo præfati domini episcopi Avenetensis; præsentibus in dicta inventione venerabilibus et discretis viris, dominis Bartholomeo de Vevra Curato de sancto Euphranio, dictæ Eduensis diocesis procuratore et nomine procuratorio præfati domini Cardinalis et episcopi Eduensis, Castellano Tullionis ; providis viris magistro Joanne de Biaco in legibus licentiato, Joanne Fillot, Joanne Seguin alias... habitantibus dicti Flaviniaci : et in dicta translatione reverendo in Christo Patre fratre Stephano de Sainct-Moris abbate Ogniaci, nobili et potenti domino D. Arturio de Vauldreio milite, domino F de Saint Falon, nobilibus viris Nicolao de Crisseyo domino de Venereyo, Guyoto Damas domino de Villiers, Antonio Poinsot domino de Deffan, Guidone Lothier domino de Ternot, Joanne Chassault, Joanne de Saintville... Providis viris, magistris Joanne de Biaco, Girardo Fourcault, Reginardo le Bondre, Martino Bisot jurisperitis, Joanne Morelli, Joanne Fillot, Christianeto Quarrey, Perenæto Fillots, Mometo Messier, habitantibus dicti Flaviniaci, Stephano de Barres de Bibone, et pluribus aliis testibus ad præmissa vocatis specialiter et rogatis. Signatum, Estiennot. Armenditi. *Ita in laudata Apologia, quæ ob rationem supra assignatam hic referenda censui. Denique Ms. Flaviniacense jam supra laudatum docet, anno* 1659 *novam rursus thecam prioribus tum magnitudine, tum artificio præstantiorem confectam, in eaque sacras Martyris reliquias a chirurgis prævie recognitas, a Rev. adm. domino Saulnier, quem illustrissimus Ludovicus Doni d'Attichy ad id delegaverat, repositas fuisse.*

reponuntur.

AUCTORE C. S.

Enumerantur ossa annis 1649 et 1651 recognita,

46 *Porro ut cetera, quæ ad Flaviniacenses reliquias pertinent, expediamus; laudatus Apologista scribit, Sanctæ lipsanothecam anno* 1649 *die* 27 *Julii inspectam lustratamque fuisse per Philibertum Lambry medicinæ doctorem, et Nicolaum Bourée chirurgum, quorum authenticum testimonium, aliorumque, qui adfuerunt, nomina recitat pag.* 157 : *verum ego ne longior sim, dumtaxat reliquias in illa repertas eorum verbis ex Gallico Latine recensebo.* Diligenter et exacte inspeximus, *inquiunt,* ossa in hac theca contenta, quæ pro genuinis S. Reginæ virginis et martyris Alesiensis in diœcesi Augustodunensi, antiquitus ostenduntur : inter quæ ossa deprehendimus duo brachia ejusdem magnitudinis ac crassitudinis, duos cubitos et duos radios æquales cum multis vertebris, aliquot partes ischii, fragmenta costarum, quædam ossa metacarpi, multaque alia seu integra, seu notabilia fragmenta. *Præterea pag.* 131 *aliud instrumentum produxerat inspectionis, anno* 1651 *die* 9 *Augusti factæ per alterum medicinæ doctorem et tres chirurgos, qui præter super enumerata testantur, se in theca reperisse* unum os femoris cum ossibus crurum, quæ integra sunt et mutuo quadrant. *Post pauca*
B *subdunt:* Quæ omnia ossa asserimus esse ejusdem corporis propter mutuam eorum partium sympathiam et connectionem. *Hæc ipsi: at unde factum sit, ut posteriores lustratores plura ossa repererint, non satis assequor, nisi forte priores ossa femoris ac crurum inter* alia ossa integra *comprehenderint.*

aliæque Sanctæ reliquiæ Flaviniaci asservatæ.

47 *Præter jam recensitas reliquias, aliæ quædam pretiosis thecis separatim inclusæ asservantur, teste eodem Violio. In primis cap.* XVII *Vitæ asserit, sanctæ Martyris cor etiamnum incorruptum servari. De eodem mentio fit in instrumento mox citato, in quo hæc lego:* Vidimus.. substantiam cordis, crassitudinis ovi columbini insertam pixidi argenteæ in formam cordis elaboratæ. *Deinde visitur Sanctæ cranium inclusum busto ex argento deaurato, multisque gemmis et gentilitiis scutis, ac nominatim Franciæ et Castellæ exornato. Bustum istud, sive caput argenteum, si Violio credimus, S. Ludovicus Francorum rex olim donavit, et aliquot Burgundiæ duces postea variis donariis locupletarunt. Præterea mandibula inferior ac quædam cervicis pars in suis pariter argenteis thecis venerationi exponuntur. Servatur etiam ibidem catena, qua Sancta in carcere diu detenta*
C *multumque torta dicitur ; sed quo idoneo auctore, mihi plane incompertum est. Violius eam simul cum corpore Martyris in Alesiensi sepulcro inventam scribit ; at de eadem nihil habet Translationis auctor anonymus; sed nec ipse Violius ullum pro se scriptorem laudat: ita ut suspicari liceat, istam catenæ inventionem non nisi conjecturis aut populari traditione inniti.*

Rex Franciæ salutarem Sanctæ opem expertus.

48 *Quoniam vero de Flaviniacensibus* S. Reginæ *reliquiis sermonem instituimus, priusquam hunc paragraphum finiam, quædam addenda censui miracula per Sanctæ invocationem aut per ejusdem reliquiarum venerationem impetrata. Etenim licet miracula infra edituri simus, sunt tamen quædam recentiora, quibus edendis ibi aptus locus non erit. Violius in epistola sua ad illustrissimum Claudium de la Magdalene de Ragny episcopum Augustodunensem, Vitæ et Apologiæ sæpe laudatis præfixa, geminum seu miraculum seu beneficium commemorat, quod tamen non satis explicat, quia, quantum apparet, satis notum supponit : quare, ne quid iis addidisse aut detraxisse videar, ipsiusmet verba Latine ex Gallico versa lectori exhibeo.* Neque etiam dubitas de eo, quod nuper in commune Franciæ bonum præstitit regi nostro, de cujus vita pene deploratum erat, nisi ipsa ipsius salutem a Deo obtinuisset, quemadmodum obtinuerat nativitatem. *De Ludovico* XIV *agit, quantum colligere licet ex eo, quod in epistola illa edita anno* 1649 *beneficium* nuper *impetratum dicatur.* D

Claudius postea episcopus Augustodunensis

49 *De altero miraculo, quod ipsi episcopo, ad quem epistola inscribitur, obtigisse affirmat, paulo clarius loquitur in hæc verba :* Dico, illustrissime domine, quod tota Francia atque ipsæ exteræ nationes admiratæ sunt velut prodigium nostro seculo insolens, te gloriosius quam Phœnix in medio suorum cinerum resurgat, resuscitatum fuisse per radios amoris plenos, quos ipsa in moribunda membra tua vibravit, cum domini parentes tui te ad ipsius tumbam velut ad suæ spei incunabula detulerunt, visuri miraculum amoris ipsius, quo fateri tenebantur, se jam non auctores, sed testes esse tuæ nativitatis. *Hæc licet oratorie exornata sint, insigne tamen quoddam miraculum insinuant, quod non videtur auctor ausurus fuisse ad ipsum illustrissimum scribere, si de facti veritate non constitisset.* E

apud ejusdem reliquias prodigiose sanatus.

50 *De eodem simul et alio beneficio, per eumdem episcopum obtento, rursum meminit in Apologia verbis, quæ Latine subjungo :* Illustrissimus et reverendissimus dominus Claudius de la Magdalene de Ragny... ad exemplum decessorum suorum usque a Jona episcopo, sæpe ad hunc sacrum locum venit : ac specialiter anno 1643, quo vota sua et gratiarum actiones persolvit pro obtenta sanitate per merita ac patrocinium gloriosæ sanctæ Reginæ, quæ anno 1620 insigne in ipsius favorem miraculum operata fuerat Flaviniaci, dum desperata ab omnibus medicis salute sua, eo deferri se jussit, ut voti sui finem operiretur, quem celeriter consecutus est... Hujus miraculi certam fidem ipsemet ore proprio mihi fecit. *Porro laudatus Claudius anno, quo miraculum istud ipsi collatum est, erat Prior sancti Symphoriani prope Augustodunum Ordinis S. Augustini et Cari-loci Ordinis Benedicti, regique a sanctioribus consiliis, ac demum anno* 1621 *Augustodunensis episcopus designatus, ut aiunt Galliæ Christianæ scriptores tom.* IV, *col.* 426. *Unde discimus, quod dum supra dicuntur parentes illum eo detulisse, id ita intelligendum sit, ut parentes sive consilio sive opera sua vel forte utroque illum Flaviniacum deportandum curaverint.* F

Crus mirabiliter sanatum:

51 *His subjungo tria alia, quæ ex Flaviniacensi archivo mecum communicata sunt, quæque Latine versa, servata tamen, quantum sermo patitur, Gallica phrasi, lectori exhibeo.* 18 Septembris, 1635 circa meridiem Flaviniaci in abbatia S. Petri, Ordinis S. Benedicti, diœcesis Augustodunensis, in qua requiescunt reliquiæ S. Reginæ, personaliter comparuit coram Matthæo notario regio et apostolico Petrus Courtet mercator* habitans Antverpiæ, in parœcia S. Georgii, diœcesis... (Antverpiensis *excidit*) et nobis declaravit, quod abhinc quatuor circiter annis afflictus fuerit fortuito malo in tibia dextera, quod malum omnem ipsi carnem consumpserat et partem nervorum a genu usque ad plantam pedis, continuatamque fuerit in tali statu per quatuor annos, quodque ab omnibus chirurgis, medicis aliisque medicinæ peritis

* *Gallice est* mercier

A peritis curatus fuerit absque eo quod ullam medelam aut solatium consequi potuerit, nisi per firmam integramque devotionem et votum ad Deum et ad peregrinationem dominæ S. Reginæ, quo voto facto, circa 15 mensis Julii ultimo elapsi, extemplo sanatus est et malum desiit, tibiaque rursum carne sua instructa est et sine ulla fistula, prout ipse nobis demonstravit ostenditque, et ipse attestatus est litteris domini parochi suæ parœciæ hic subnexis. Cujus rei instrumentum authenticum datur per me notarium regium et apostolicum, ut valeat quantum necesse est: quod instrumentum subscriptum est ab omnibus Religiosis abbatiæ, uti et a Priore, Petro Courtet et a notario regio. *Hucusque Ms. nostrum Gallicum, quod quantum licuit, de verbo ad verbum Latine reddidi. Porro litteræ parochi Antverpiensis, quæ instrumento subnexæ supra dicuntur, in Ms. nostro desunt: verum cum præter prædicta nihil continere potuerint, quod huc faciat, parum refert. Nunc aliud accipe.*

cæcus simul et paralyticus

52 In abbatia S. Petri Flaviniacensis in choro ante princeps altare ad finem Missæ celebratæ per Dominum Joannem Rose, parochum ecclesiæ B S. Joannis Baptistæ in pago de Byery prope S. Joannis Reomensis *, hac die 29 Junii, 1643 circa horam decimam matutinam, coram me Martino Matthæo notario regio et apostolico dicti Flaviniaci personaliter comparuerunt dictus dominus Joannes Rose parochus, Carolus Perdrisat et sex alii incolæ dicti Byery, qui declararunt, quod anni elapsi mense Augusto Claudius Perdrisat, filius dicti Caroli hic præsentis, variolorum malo laborare cœperit et ex dicto malo ita afflictus fuerit, ut visum et brachiorum crurumque usum amiserit, nequiens se sustinere aut incedere, nisi ope fulcrorum; quodque in hujusmodi statu quatuor menses permanserit absque ulla spe medelæ aut valetudinis recuperandæ.

* Moutier S. Jean

curatus:

53 Quod cum ipsius pater et mater adverterent, declararunt dicto domino parocho, se pro dicto Claudio Perdrisat filio suo votum Deo et dominæ S. Reginæ facere; expectantes tempus commodum, quo dictum votum hic solverent, statuerunt novemdiali devotione, in templo dicti Biery supplicare ad implorandam divinam misericordiam et intercessionem virginis S. Reginæ: quod et fecerunt, flagitantes dictum dominum parochum, ut dictis novem diebus sanC ctam Missam ex ipsorum voto celebraret: quodque cum cœpissent curari dictum Claudium deportandum ad dictam ecclesiam, a primo die spes mitigandi mali affulserit, et per gratiam Dei, dictæque sanctæ Virginis intercessionem ante finitam dictam novemdialem devotionem dictus Claudius Perdrisat plena integraque sanatione donatus fuerit tam visus quam membrorum suorum, quemadmodum liquet, cum dicti pater et mater ejus cum ipso venerunt acturi gratias Deo et dictæ Sanctæ in hoc templo, ubi requiescunt reliquiæ ejus, offerentes in anathema reverendo viro Fratri Benigno D'Aubenton, magno Priori et sacristæ dictæ abbatiæ, fulcra, quibus dictus Claudius ad sustentandum se infirmitatis suæ tempore utebatur. Ex quorum igitur testimoniorum fide ego dictus notarius hoc meum instrumentum authenticum confeci, et concessi acta assertionis dicti domini parochi in verbo sacerdotis; et subsignarunt dicto instrumento quatuordecim personæ die et anno ut supra. Autographum hujus instrumenti subsignatum a dicto Martino Matthæo servatur apud dictum Tiersot * notarium.

AUCTORE C. S.

* al. Tierçot

alii paralytico gressus collatus.

54 Hac 12 (*diem hanc divinare debui, quia dubie scripta est in utroque apographo*) Septembris, 1700 Flaviniaci in ingressu ecclesiæ * abbatialis S. Petri finitis Vesperis in præsentia infra nominatorum coram Nicolao Maillard notario regio in dicto loco personaliter comparuit Joannes Raille, filius Joannis Raille mercatoris chartarii habitantis in Plombieres prope Divionem, qui coram omnibus infra nominatis declaravit, quod jam plus quam abhinc anno paralyticus et utroque crure captus fuerit, ita ut sine fulcro incedere aut pedibus consistere non valens, ex patris sui consilio votum fecerit dominæ S. Reginæ et ad reliquias ejus: quodque ad explendam devotionem suam se asino vehi curaverit, veneritque hodie in dictam ecclesiam, ubi incurvatus et dicti fulcri ope devotionem suam explevit eo successu, ut patrocinio dictæ sanctæ Reginæ, reliquiis ejus in hac abbatia quiescentibus, Deus ipsum exaudierit, et ipse subito sese sanatum senserit et, ut apparet, donatum facultate gradiendi sine dicto suo fulcro, quod statim dimisit et offert. Qua de re ego rogatus concessi reverendo Patri thesaurario hoc instrumentum, confirmatum a quinque personis ex dicto Plombieres, E quæ subnotarunt uti etiam sex e præcipuis Flaviniacensibus.

* sous le grand portail

§ V. Utrum S. Reginæ corpus vel reliquias aliquas possederint Osnabrugenses.

Sub medium sec. XVII lis orta est

Quæ hucusque attulimus, possessionem corporis S. Reginæ *Flaviniacensibus Benedictinis vindicant: at circa medium seculi* XVII *quædam orta est controversia prædictos Benedictinos inter et Alesienses Franciscanos de Observantia, quorum postremi notabiles reliquias, quas* S. Reginæ *Alesiensis esse contendebant, Osnabrugo Westphaliæ urbe acceperant, ac propterea ejusdem Sanctæ corpus a Carolo Magno eo delatum fuisse,* F *propugnabant. Nolim equidem huic controversiæ judicium meum interponere, tum quod Franciscanorum apologiæ, in hoc argumentum conscriptæ, ad manus meas non pervenerint, et eas solum habeam, quas pro Flaviniacensibus Georgius Violios vulgavit: tum etiam quod illustrissimus Gabriel de Roquette, episcopus Augustodunensis anno* 1693 *utrique parti silentium imposuerit et suas cuique reliquias permiserit exponi. Verumtamen cum instituti nostri ratio postulare videatur, ne eam omnino prætereamus, occasionem litis primum exponemus; deinde quid de Osnabrugensibus* S. Reginæ *reliquiis probabiliter censeri possit, discutiemus.*

de corpore S. Reginæ

56 *Occasionem natæ controversiæ Violius in Apologia sua secunda pag.* 4 *et sequenti exponit in hunc fere modum. Cum anno* 1648 *excellentissimus dux Longuevillius, Franciæ legatus ad Westphalicam pacem conciliandam Monasterii versaretur, R. P. Franciscus Marmesse Franciscanus de Observantia, qui ipsi a sacris confessionibus*

AUCTORE C. S.

fessionibus erat, ejusdem ducis opera insignes reliquias, magnam *scilicet* partem de osse radii brachialis S. Reginæ, *cujus corpus Osnabrugi servari credebatur, ab illustrissimo episcopo ac capitulo impetravit, easque ab archiepiscopo Parisiensi et episcopo Augustodunensi rite approbatas, exponendas dedit Franciscanis suis, quibus Alesiense sanctæ Martyris sacellum tum nuper traditum fuerat. Ægre, nec immerito, id tulerunt Flaviniacenses Benedictini, qui cum jam ab octo fere seculis in sacri istius depositi possessione se crederent, passi non sunt ex ea deturbari. Quid multa? post varias conciliationis vias nequicquam tentatas, utrimque libelli sive apologiæ prodierunt. Pro Alesiensibus scripsit primum P. Marmessius, ac deinde quidam anonymus; hisce P. Georgius Viole Benedictinus Congregationis S. Mauri duas Apologias opposuit, annis* 1649 *et* 1653 *typis Parisiensibus excusas.*

inter Benedictinos Flaviniacenses, et Franciscanos Alesienses.

57 *Non fuisset necesse eo devenire, si non eadem sacri corporis pars, quam Alesienses exponebant, inter Flaviniacenses reliquias eodem tempore recensita fuisset: etenim cum ex medicorum chirurgorumque testimonio, de quo supra num.* 43 *egimus, colligere liceat, nonnullas corporis* B *partes apud Flaviniacenses desiderari, lis facile componi poterat, dicendo earum unam aut alteram olim Osnabrugum translatam fuisse; verum cum in reliquiarum recensione annis* 1649 *et* 1651 *a prædictis chirurgicæ artis peritis facta, duo radii brachiorum expresse numerarentur, omnis finiendæ litis præclusa via erat, nisi aut Franciscani translationem Osnabrugum factam probarent, aut Benedictini eamdem commentitiam ostenderent. Eo igitur difficultas omnis redit: quare ego, missis ceteris, quæ a laudatis apologistis utrimque proferuntur, solum hic examinabo, quid de ea translatione verisimile appareat.*

Non fuit totum corpus translatum Osnabrugum:

58 *Induci non possum, ut credam, totum* S. Reginæ *corpus aut etiam majorem ejusdem partem Osnabrugum umquam translatam fuisse: obstant enim monumenta* § 3 *et* 4 *allata, quæ corporis possessionem Flaviniacensibus vindicant, donec eorum fides ac sinceritas majori auctoritate elevetur. Hoc sensu libenter subscribo eruditorum Altissiodorensium judicio, de quo in Ms. Papebrochii libello de suo in Belgium ex Italia reditu hæc lego:* Corpus (S. Reginæ) olim Flaviniacum translatum vicinam (*Alesiæ*) Benedictinorum abbatiam: Minoritæ brachium ostendunt, sed ex C Germania acceptum; quod translationem supponit; quam omnino commentitiam esse viri inter Altissiodorenses docti pro certo habent. *Itaque id unum tantummodo inquiram, utrum aliqua notabilis sacri depositi pars ad Osnabrugenses olim delata fuisse probabiliter dici possit.*

proponuntur tamen

59 *Extat in museo nostro codex quidam continens varia Mss., ad res Germanicas spectantia, quæ P. Gamansius Societatis nostræ sacerdos collegit et Majoribus nostris transmisit. Inter cetera autem legitur catalogus sanctarum reliquiarum ecclesiæ Osnabrugensis in hunc modum:* De reliquiis gloriosis præsentis capsellæ de S. Regina. In hoc loco requiescit corpus B. Reginæ virginis, quæ fuit filia cujusdam Clementis regis gentilis, et passa est septimo Idus Septembris sub Maximiano imperatore et Olybrio præside in Alesia civitate. Quæ dum duceretur ad supplicium, columba de cœlo veniens coronam in ore portavit et dixit: Veni Regina in requiem Christi; beata es, quæ hanc coronam meruisti. *Præterea recitatur* Exaltatio reliquiarum S. Reginæ virginis et martyris, Hermagoræ patriarchæ, Procopii et aliorum septem facta sub episcopo Engelberto anno 1312, in crastino S. Joannis Baptistæ. D

quædam monumenta

60 *Ex ista Exaltationis relatione excerpsi sequentia:* Idem dominus imperator *(Carolus Magnus)* et alii principes sui successores, eamdem ecclesiam *(Osnabrugensem)* donis spiritualibus et thesauro longe nobiliori sublimarunt; parte videlicet veræ Crucis Domini ac SS. Apostolorum, Crispini et Crispiani martyrum, confessorum et virginum plurimarum: quarum reliquiarum quædam sunt sub sigillis inclusæ in altaribus; aliæ vero solemnibus ecclesiæ processionibus et letaniis deportantur. Beatæ autem Reginæ virginis, Hermagoræ patriarchæ, Procopii et aliorum septem numero profunde in terra sub altari summo prædictæ ecclesiæ, reliquiæ reconditæ a tempore, cujus non erat memoria, collapsæ erant inter capsas ligneas vetustate consumptas. Quas pius et misericors Dominus omnia rite dispensans ad ipsorum Sanctorum venerationem et salutem hominum dignatus est revelare, et eas reverendus Pater dominus Engelbertus episcopus Osnabrugensis, utpote suo adventui divinitus reservatas, quanta decebat devotione, cum E prælatis suis, convocato ad hoc episcopatus sui populo, de sub altari sustulit, multis ad hoc earum indiciis excitatus; et in ecclesia, ubi a Christi fidelibus in publico devotius honorarentur, anno Domini 1312 in crastino B. Joannis Baptistæ solemniter exaltavit. Qua exaltatione solemnizata, prædicti Sancti, tamquam lucerna super candelabrum, in aperto ad salutem Christi fidelium expositi impetrabant a Domino Jesu Christo suorum prærogativa meritorum quam pluribus tribulationum consolationem, et de universis ægritudinibus sanitatem; de quibus remediis innumeris sequens scriptum aliqua, sed pauca declarat. *Subduntur sedecim miracula ope* S. Reginæ *aliorumque Sanctorum impetrata.*

ecclesiæ Osnabrugensis,

61 *Breviarium Osnabrugense, anno* 1516 *Moguntiæ editum, recitat ad diem* 22 *Junii Officium Translationis, seu potius Inventionis corporum SS. Crispini et Crispiniani aliorumque Sanctorum, quorum nomina non exprimit: verum cum præter orationem de prædictis sanctis martyribus etiam collectam de* S. Regina virgine martyre *præscribat, haud dubie hujus Virginis reliquias inter ceteras repertas fuisse supponitur: cumque in Ms. codice Gamansii ea inventio contigisse* F *notetur anno* 1312 *circa festum S. Joannis Baptistæ, videtur eadem esse cum illa, quam superiori numero retulimus; licet non eodem modo enarretur. Lectionum auctor eadem fere de Carolo Magno, quæ supra diximus, præfatus, inventionem prædictorum corporum exponit in hæc verba:* In quadam solemnitate decano ecclesiæ, post matutinas Laudes se ad * dormitionem reponenti, visio apparuit hujuscemodi: videbatur namque eidem, quod ipse devotionis causa in circuitu summi altaris deambulans, balneum inveniret: audiensque in ea conbalneantium voces, iratus, quoniam irreverentia loco sancto fieret, operimentum balnei abjiciens: quo abjecto, juvenes pulcherrimos vultu et speciosissimas virgines in eo conspexerat, et statim post hoc evigilavit: revolvensque vir devotus, unde * hæc sibi visio a Deo, an non, iterum quievit et somnum suum complevit.

* *l.* an esset

62 Cumque summam Missam ex more caneret, sederetque juxta altare in parte Australi cum duobus

A duobus canonicis, diacono et subdiacono, donec graduale Alleluia et sequentia decantarentur; inter sedendum aperuit eisdem prædictam suam visionem. Qui responderunt singuli, quod et ipsi Matutinis expletis per omnia similem visionem habuissent. Stupefacti itaque tam decanus,quam concelebrantes adverterunt, inanem non esse visionem sic omnibus eodem tempore visam; communique desuper communicato consilio totius capituli, dictum locum longa negligentia clausum aperientes, invenerunt in eodem prædictorum martyrum *(Crispini et Crispiniani)* corpora in thecis distinctis, cum multis aliis reliquiis recondita cum laminis plumbeis, quibus singulorum nomina fuerunt exarata. *Mox subdit, prædictas Sanctorum reliquias variis in locis, in eadem tamen ecclesia, honorifice depositas fuisse. Multum quidem utraque narratio variat, sed ob rationes mox allegatas videtur eadem, quæ supra, inventio designari, atque inter speciosissimas virgines in somnis conspectas* S. Regina *una fuisse.*

quæ docent alicujus S. Reginæ reliquias

ibi olim servatas,

63 *De eadem proculdubio inventione loquitur Erdwinus Erdmannus in Chronico episcoporum Osnabrugensium, circa finem seculi* XV, *aut initio* XVI *conscripto, apud Henricum Meibomium* B *Rerum Germanicarum tom.* II, *pag.* 224; *ubi sic habet :* Circa hæc tempora corpora in capsa S. Reginæ translata sunt in ecclesia Osnaburgensi locata. *Qua de re sequentes hosce versus subnectit :*

Anno milleno, trecenteno, duodeno
Corpora translata sacra sunt hac æde locata.
Hac in clausura Sanctorum corpora plura
Insuper hic lecta conservantur bene tecta.

Rursum in eodem Chronico pag. 255 *loquens de re quadam ab Osnabrugensibus contra hostes prospere gesta inter annos* 1437 *et* 1441, *ejusdem Sanctæ et celebris ipsius in prædicta urbe cultus ita meminit :* Hæc fiebant in die Sanctæ Reginæ virginis, cujus sanctum corpus in ecclesia Osnaburgensi cum magna veneratione est reconditum; fuitque ad honorem Dei et S. Reginæ a domino Joanne Præposito ecclesiæ S. Johannis institutum, quia in illo die defertur per circuitum capsa deaurata S. Reginæ cum multis sanctis corporibus ibidem inclusis, quod omnes proconsules, consules, civitatis præsidentes, præsentias habent cum canonicis ecclesiæ sæpe dictæ.

cultasque fuisse: quæ monumenta

64 *Ex dictis dubitari nequit, quin aliqua sancta* Regina *virgo olim celebrem Osnabrugi cultum obtinuerit, ejusdemque sacræ reliquiæ in* C *magna ibidem habitæ fuerint veneratione. At non æque certum est, an Regina ista Alesiensis sit, an altera, cum inter Osnabrugenses reliquias etiam recenseantur aliquæ S. Reginæ virginis ac martyris, ex societate Ursulana. Multa tamen sunt, quæ suadeant, prædicta omnia de Alesiensi Martyre intelligenda esse. Nam in primis verba catalogi, quæ num.* 59 *ex Gamansii collectaneis Mss. dedimus, licet* S. Reginam *perperam regis filiam faciant, et de catalogi antiquitate mihi non constet, docent tamen, quænam olim fuerit Osnabrugensium de istius thecæ reliquiis opinio. Secundo Osnabrugense Breviarium, anno* 1515 *vulgatum, præter festum Inventionis, de quo consule num.* 61, *particulare Officium* S. Reginæ *Alesiensis præscribit ad diem* 7 *Septembris; quemadmodum etiam aliorum Sanctorum, quorum corpora cum S. Reginæ reliquiis inventa superius dicta sunt, memoriam celebrat : videlicet Crispini et Crispiniani ad* 25 *Octobris, Procopii ad* 8 *Julii et Hermagoræ ad* 12 *diem ejusdem mensis. Quod autem 7 Septembris non alia, quam Alesiensis* Regina *colatur, patet ex ipsis Breviarii lectionibus, in quibus Alesiensis* Reginæ *martyrium ex ejusdem vulgatis Actis recitatur. Nihil autem simile de S. Regina Ursulana virgine in prædicto Breviario potui reperire.*

AUCTORE C. S.

cum intelligi nequeant de S. Regina

65 *Quinimo de Ursulanæ virginis reliquiis intelligi non posse, quæ supra de* S. Reginæ *inventione retulimus, liquet ex Crombachi nostri Vindiciis Ursulanis tom.* II, *lib.* VIII, *cap.* XXVIII; *ubi tempus, quo reliquiæ S. Reginæ virginis ex consortio Ursulano Osnabrugum delatæ sunt, his verbis designat :* Supererat membrana cathedralis ecclesiæ (*Osnabrugensis*) pervetusta, ante trecentos et plures annos exarata, et a loci dignissimo præsule mecum communicata, in qua designatio tam hierothecarum, quam nominum describitur, quarum ossa et lipsana in illis continentur hoc exemplo : Hæ sunt reliquiæ ecclesiæ Osnabrugensis datæ sub annum Domini 1343, et per reverendum in Christo Patrem ac dominum Godefridum de Arnsberg, Osnabrugensem episcopum, in suis locis circa summa altare dictæ ecclesiæ reverenter reconditæ.... In capsella a dextris altaris summi in latere versus Austrum posita requiescit corpus S. Permerii... In prædicta eadem capsella... positæ sunt reliquiæ aliæ de prædicta societate 11 mil. Virg. et Mart., scilicet S. Ursulæ magnæ,... S. Reginæ virginis ejusdem societatis. *Deinde in dictorum confirmationem recenset* Instrumentum autenticum inventionis et elevationis S. Permerii episcopi Cremonensis factæ anno 1645, *in quo illustrissimus dominus Franciscus Guilielmus, episcopus Osnabrugensis, qui tum temporis lipsanothecam S. Permerii lustraverat, eadem habet de translatione prædictarum reliquiarum anno* 1343 *per episcopum Godefridum comitem de Arnsberg Colonia Agrippina Osnabrugum facta, et reliquias* S. Reginæ virginis ejusdem Societatis *Ursulanæ in eadem lipsanotheca a se repertas expresse recenset.* E

e consortio Ursulano; non improbabile est,

66 *Ex his, inquam, liquet, inventionem et cetera, quæ supra memoravimus, ad sanctam Reginam Ursulæ sociam pertinere non posse : hujus enim reliquiæ primum anno* 1343 *Colonia Aggrippina Osnabrugum translatæ dicuntur, id est triginta annos postquam contigit inventio reliquiarum S. Reginæ aliorumque Sanctorum, in Osnabrugensi cathedrali ecclesia jam tum antiquitus depositarum. Deinde S. Reginæ virginis Ursulanæ reliquias, anno* 1343, *una cum corpore S. Permerii reliquisque Colonia acceptas et in S. Permerii lipsanotheca acclusas, Franciscus Guilielmus Osnabrugensis antistes anno* 1645 *in eadem theca reperit, easque post multas alias recensuit : ita ut pateat, eas ad id usque tempus numquam inde eductas et in aliam thecam translatas fuisse : at Regina, de qua Inventio agit, jam ab anno* 1312 *thecam habuit, suis lipsanis præcipue destinatum, cum* capsa S. Reginæ *appelletur, ut ex num.* 63 *liquet. Neque alterius fuisse videtur* capsa deaurata S. Reginæ, *cujus festum Osnabrugi jam agebatur ante annum* 1441, *adeoque ante exceptas S. Reginæ virginis Ursulanæ reliquias ea capsa facta videtur.* F

67 *Igitur ex hactenus disputatis apparet, alicujus S. Reginæ sacra lispana Osnabrugi in celebri veneratione fuisse, priusquam alterius Reginæ, unius ex S. Ursulæ sociabus, reliquiæ eo deferrentur; et licet non ubique in allegatis monumentis exprimatur, priora lipsana fuisse sanctæ Martyris*

AUCTORE C. S.

aliquas Sanctæ nostræ reliquias eo olim delatas:

Martyris Alesiensis, verisimile tamen est, hanc Reginæ *nomine designari, tum quia de hac particulare festum celebratum fuerit, non de alia; tum quia catalogi verbanum.* 59 *data illam diserte exprimunt, et alicujus Reginæ reliquiæ diu ante Ursulanæ virginis excepta lipsana, in Osnabrugensi ecclesia depositæ, inventæque dicuntur; tum denique quod circa medium seculi* XVII *adhuc ea fuerit Osnabrugensis episcopi et canonicorum opinio, dum reliquias* S. Reginæ *Alesiensis Patri Francisco Marmesse se concessisse arbitrati sunt. Hæc omnia suspicionem mihi movent, aliquas* S. Reginæ *Alisiensis reliquias revera Osnabrugum olim translatas, ibidemque in veneratione habitas fuisse : sed a quo ea translatio instituta sit, divinare non possum.*

(non tamen sub Carolo Magno)

68 *Violius in Apologia scribit, Franciscanos Alesienses contendisse, eam factam esse a Carolo Magno, atque in eam rem citasse testimonium illustrissimi episcopi et capituli Osnabrugensis, in quo apud Violium Gallice dicitur,* Corpus S. Reginæ virginis et martyris Alesiensis, diœcesis Augustodunensis, in Franciam delatum fuisse abhinc novem fere seculis per S. Carolum Magnum, cum in Saxonia conderet fundaretque B ecclesiam Osnabrugensem, in quam prædictum sacrum corpus cum aliis reliquiis transtulit. *Verum opinionem istam idem Violius solide refutat, ostenditque, idem illud corpus regnante Carolo Calvo, Caroli Magni nepote, etiam Alesiæ quievisse, indeque demum anno* 864 *a venerabili Egilo Flaviniacensi abbate, Salacone episcopo vices Jonæ Augustodunensis antistitis gerente, Flaviniacum translatum esse. Non video, tamen, cur aliquam ejusdem corporis partem Osnabrugenses postmodum accipere non potuerint, cum recensiones medicorum, quas supra produximus, non omnes corporis partes Flaviniaci enumerent. Deinde circa finem seculi* XV *tam tenuis de Sanctæ corpore memoria erat Flaviniaci, ut ipsi Flaviniacenses Benedictini ignorasse videantur, utrum ipsi* S. Reginæ *corpus possiderent; etenim in instrumento anni* 1481, *quod ex Violio num.* 42 *et sequentibus recitavimus,* Gaufridus de Crisceio abbas ejusdem monasterii Flaviniacensis, necnon magnus Prior, decanus, cantor, sacrista et plures religiosi ejusdem monasterii... episcopo Avenetensi *(Augustodunensis suffraganeo)* requisierunt, quatenus visitare haberet tres capsas existentes super magnum altare ejusdem mona- C sterii, quæ a longo tempore illuc erant repositæ: de quarum visitatione aut inspectione nulla hominum erat memoria, nec perinde notitia, quæ aut quales aut quorum Sanctorum inibi essent reliquiæ etc. *Subditur, in earum una a laudato episcopo repertam fuisse* majorem partem corporis S. Reginæ virginis et martyris, *eamque cum corpore S. Præfecti et ossibus S. Longini costaque boni Latronis, in suis quæque sudariis, in nova theca repositam fuisse. Jam vero si Flaviniacenses aut omnino aut pene ignoraverint seculo* XV, *an vel quantum ex corpore* S. Reginæ *possiderent, quidni fieri potuit, ut aliqua ejusdem corporis pars Osnabrugum olim fuerit delata, licet translationis tempus aut etiam ipsam translationem Flaviniacenses vel Osnabrugenses assignare non valerent. At enim, inquiet Violius, utriusque brachi* radius *in laudatis recensionibus enumeratur: quid potuit igitur Osnabrugensis ecclesia* magnam partem de osse radii brachialis *asservare?*

69 *Fateor, hæc duo conciliari non posse : verumtamen hinc neutiquam sequitur, nullas omnino* S. Reginæ *Alesiensis reliquias olim Osnabrugi fuisse : etenim quod istius sedis episcopus existimarit eam* magnam partem de osse radii brachialis *esse* S. Reginæ, *id oriri potuit ex confusione reliquiarum, quam Ms. Inventio insinuat his verbis :* Beatæ autem Reginæ virginis, Hermagoræ patriarchæ, Procopii et aliorum corporum septem numero profunde in terra sub altari summo prædictæ ecclesiæ *(Osnabrugensis)* reliquiæ reconditæ a tempore, cujus non erat memoria, collapsæ erant inter capsas ligneas vetustate consumptas. *Hinc, inquam, fieri potuit, ut* S. Reginæ *reliquiæ aliis miscerentur; ex qua confusione natum erat fieri, ut os aliquod, quod alterius Sancti erat, pro osse* S. Reginæ *haberetur.* D

quæ forte cum aliis fuerunt confusæ:

videntur tamen Osnabrugenses suam opinionem deseruisse.

70 *Porro cum hucusque de* S. Reginæ *reliquiis Osnabrugensibus ex solo veritatis amore disputaverim, dissimulare non possum, monumenta, quæ pro iis ex Gamansii collectaneis Mss. attulimus, omnino incertæ esse auctoritatis, atque adeo nec certo eis credi posse; præsertim cum gemina inventionis relatio, quam citavimus, mutuo non parum discrepet; inscriptio autem thecæ, præterquam quod dubiæ antiquitatis sit, certe vitiosa sit, dum Sanctam* cujusdam Clementis regis gentilis *filiam facit. Censui tamen, lectori non ingratum fore, si ea licet dubia proferrem, ut pateret, quibus monumentis Osnabrugensium de* S. Reginæ E *nostræ reliquiis opinio niti videatur. Verumtamen hanc opinionem suam ipsi Osnabrugenses postmodum deposuisse videntur : etenim in Officiis propriis in usum cathedralis ecclesiæ ac diœcesis eorum, anno* 1652 *jussu illustrissimi principis episcopi editis, ad diem* 7 *Septembris eraso Officio* S. Reginæ *Alesiensis, substitutum est pro cathedrali tantum Officium S. Reginæ virginis martyris e sodalitio Ursulano, cnm lectionibus propriis de martyrio S. Ursulæ, ejusque sociarum, inter quas Regina quædam, cujus sacræ reliquiæ ibidem asservari dicuntur, recensetur. Festum vero Translationis, seu potius Inventionis SS. Crispini et Crispiniani, quod olim* 22 *Junii celebrari solitum diximus, in eodem Proprio ad* 20 *ejusdem mensis, cum iisdem lectionibus in compendium contractis, proponitur quidem recolendum; sed commemoratio* S. Reginæ. *quæ in antiquiori Breviario præscribebatur, pariter omissa esset : ad* 1 *etiam Junii colitur Translatio SS. Reginæ, Julianæ, Corduæ etc., Virginum Ursulanarum : ita ut in toto illo Osnabrugensi Breviario nullam usquam* F *mentionem de* S. Regina *Alesiensi factam comperim. Unde colligere pronum est, ejusdem ecclesiæ clerum aut instrumenta a nobis allegata tamquam fabulosa rejecisse, aut ut dubia neglexisse, vel certe existimasse, nullas apud se ejusdem Sanctæ reliquias superfuisse, cum prædictum Breviarium excudi curaretur.*

PASSIO

A

PASSIO

AUCTORE INCERTO

Ex Ms. Ultrajectino collato cum editione Mombritiana.

Regina ab Olibrio adamata Christum confessa

Temporibus Maximiani imperatoris *a*, sub Olibrio *b* præside passa est Regina virgo, Clementis cujusdam gentilis unica filia *c*: quæ cum annorum esset quindecim, audiens Sanctorum certamina, totam spem habebat in Domino. Transiens autem Olibrius a Massilia *d* in Alesiam *e* civitatem, sedens * in curriculo suo et videns eam speciosam nimis, jussit eam comprehendi, concupiscentia ejus illectus *f*. At illa, oratione præmissa *g*, conspectui ejus præsentata est. Genus et nomen et præfessionem interrogata, dixit, se esse ingenuam, nomine Reginam, sanctæ Trinitatis cultricem. Cui præfectus dixit: Ergo obtines nomen Gallilæi illius vel Nazarei *h?* Regina dixit: Etiam obtineo, si digna sum, ut invocetur Dominus meus Jesus Christus super me, et obumbret et protegat velut suam ancillam.

* *Momb.* sedensque deinde

B

carceri includitur, et post blanditias et minas

2 Tunc jussit impius præfectus custodiri eam usque dum veniret ad civitatem, et præcepit eam deduci * ad carcerem, usque dum immolaret, et sic publice audiret eam. Ingressus autem civitatem Alesiam, diis suis immolavit, et sedens publice pro tribunali, Puellam adduci jussit. Videns pulchritudinem ejus, dissolutus est spiritus ejus supra eam vehementer, et dixit ei: Cognosce deos, o juvencula, quia misereor pulchritudini et teneritudini tuæ; et multas pecunias habebis a me, et bene tibi erit præ cunctis puellis: alioquin plagas et pœnas pessimas sustinebis, et corpus tuum tenerum gladii et ignes fortiores consument. Quæ cum interrita constanter in confessionne Christi permaneret, jussit eam exspoliari *i* et in eculeum * assumi, subtilibusque virgis cædi.

* *ibid.* reduci

C

* *ibid.* æquuleum

equuleo torta et virgis cæsa,

3 At illa in eculeum extensa dolorem non sentiebat; sed respiciens in cœlum dicebat: In te Domine speravi, non confundar in æternum. Cumque cæderentur membra ejus tenera, virgæ graciles incidebant *k* et sanguis multus defluebat; ita ut astantes flerent amarissime super eam: et dicebant et quidam: O qualem decorem perdis propter incredulitatem! Consenti et sacrifica, ut possis evadere tormenta. Regina dixit: O mali consiliarii! o consilia malarum cogitationum! Non consentio; non sacrifico: Christum Jesum, qui me confortat, habeo. Iratus præfectus jussit eam exungulari et a carnificibus lacerari *l;* ut etiam impius et crudelis præfectus de chlamide sibi faciem cooperiret et averteret se: similiter et adstantes lacrymabant, videntes carnes ejus excruciatas *.

* *ibid.* exterminatas

rursumque in carcerem conjecta, divinitus recreatur:

4 Dixit autem præfectus; Quid est Regina, neque tu tibi potes misereri? Ecce caro tua excruciata est, et membra tua inutilia facta sunt: consenti mihi et sacrifica: impossibile enim est, te sine tormentis transire, si mihi non obedieris, Quæ cum verba ejus despiceret, eumque insipientem et infelicem vocaret, jussit eam deponi et in carcerem reduci: ubi cum oraret *, subito columba apparuit, et crux in cœlo erecta est usque ad locum, ubi Puella stabat; et columba stans super crucem dicebat: Ave Regina, unguentum suavitatis per orationem referens: parata enim est tibi corona gloriæ, apertus est * paradisus, et eris requiescens cum patribus tuis *m*. Tunc illa glorificavit Dominum Deum.

A. ANONYMO.

* *ibid.* orasset

* *ibid. additur* tibi

inde eductæ post varia tormenta caput abscinditur.

5 Mane autem * præsentata, cum nollet ei consentire, jussa est exspoliari et in eculeo suspendi, ac lampades ejus lateribus applicari. Illa autem levans oculos in cœlum dicebat: Transivi per ignem et aquam, et eduxisti me in refrigerium. Tunc jussit impius præfectus adferri vas quoddam magnum et impleri aqua, et deponi eam de ligno, et alligari manus ejus et pedes, et mitti ibi *, ut suffocaretur in aqua. At illa orabat, dicens: Domine, disrumpe vincula mea, ut tibi sacrificem hostiam laudis: fiat mihi hæc aqua aqua suavitatis; fiat mihi hæc suffocatio illuminatio salutis. Et postquam oravit, miserunt illam in vas illud aqua plenum: et ecce terræ motus factus est magnus: et ecce * columba de cœlo descendens habebat in ore coronam, et disrupta sunt vincula beatæ Reginæ, et ascendit de aqua, laudans et benedicens Dominum et dicens: Dominus regnavit, decorem indutus est: illuminasti me, Domine Jesu Christe, et salvasti, misertus unicæ puellæ, qui es benedictus ante secula. Et facta est vox columbæ dicens: Veni Regina, in requiem Christi; beata es, quæ hanc coronam meruisti. Tunc crediderunt in Dominum animæ octoginta * quinque *n* virorum et mulierum: iratus igitur Olibrius fecit eam decollari *o*.

* *ibid. additur* judici

* *ibid.* in illud

* *ibid. omittitur* ecce

E

* *ibid.* octoaginta

ANNOTATA.

a *Acta Mombritiana et aliud Ms., omisso imperatore, exordiuntur a sequentibus verbis:* Sub Olibria passa est etc. *Exordia prolixiorum Actorum, quæ rejecimus, indicata sunt in Commentario* § 1. *Tempus, quo Sancta passa est, omnino incertum esse, diximus in Comment. num.* 12.

b *Quis hic fuerit, omnino latet: neque tamen ex hoc capite Acta merito rejiciat, cum non omnes præsides ad notitiam nostram pervenerint.*

c *Quæ de Sanctæ apud Christianam nutricem educatione, et pascendarum ovium cura narrat Pseudo-Theophilus, diximus in Commentario num.* 6.

F

d *Editio Mombritiana et unum Ms. habent* Massilla. *Est porro Massilia (indigenis* Marseille) *urbs ampla Galliæ in Provincia et celebre emporium in ora maris Mediterranei. De ejusdem conditoribus, ceterisque ad eam spectantibus, videri potest Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum.*

e *Mombritius et laudatum Ms. legunt,* Alexiam: *utroque modo apud varios reperitur: Valesius tamen in Notitia Galliarum ait, in veterrimis Julii Cæsaris codicibus, aliorumque veterum lucubrationibus,* Alesiam *non* Alexiam *dici. Ceterum hujus loci notitiam dedimus in Commentario num.* 13, *a numero autem* 14 *explosimus Tamayi commentum, qui Alesiam sanctæ Martyris nostræ palæstram in Hispania collocavit, ut Sanctam faceret Hispanam.*

f *Pseudo-Theophilus in Actis prolixioribus parum probabiliter inducit Olibrium in hunc modum suis ministris loquentem:* Quodsi libera est, erit mihi

A. Anonymo. mihi uxor; si autem ancilla cujusdam, erit mihi concubina. *Parum, inquam, probabiliter; neque enim verisimile est, ut præfectus pauperculam puellam pascendis ovibus occupatam, si libera esset, mox in conjugem sibi accipere voluerit.*

g *Audi, quam eloquentem Virginem faciat idem Pseudo-Theophilus:* Cum autem comprehenderent eam, *inquit*, cœpit clamare et dicere: Sancte Domine, Jesu Christe, noli me derelinquere, ne sinas animam meam contaminari, cum sit munda et casta et incontaminata. Non polluatur fides mea; non coinquinetur corpus meum; non immutetur sententia; non projiciatur margarita mea in lutum porci, non offeratur sensus meus ad turpitudinem et insipientiam diaboli; sed mitte mihi assistricem sanctæ sedis sapientiam ad aperiendum fauces sensus mei, ad respondendum cum fiducia, sine timore consistere ad omnem responsionem malignam impii hujus. Video autem me velut ovem in medio luporum: et ecce sum inter scandala velut passer: ecce sum inter retia velut capienda: ecce sum inter piscatores velut piscis: adjuva me Christe. *Porro hæc oratio, aliquot periodis mutatis, desumpta videtur ex spuriis S. Margaritæ Actis,* B *quæ exstant apud Mombritium tom.* II, *fol.* 104. *Ceteras Pseudo-Theophili ineptias imposterum prætereo.*

h *Ita impius per contemptum Christum vocans rogat, an Christiana sit.*

i *Meatius et Violius in Vitis Gallicis scribunt, hæc diu post contigisse, quippe Sanctam cum primum ante tribunal Christum confessa esset, tetro carceri mancipatam fuisse, Olibrium vero in Germaniam profectum, indeque reducem, cum blanditiis nihil proficeret, tum demum Virginem equuleo torqueri ac virgis cædi mandasse. Verum unde hæc hauserint, incertum mihi est, Non minus incerta sunt, quæ ex populari dubiaque traditione idem Violius Gallice narrat in hæc verba:* Popularis, quæ etiamnum perseverat, traditio fert, illustrem istam captivam toto temporis spatio, (quo Olibrius in Germania versatus est) inclusam fuisse cuidam turri castri de Grignon, quod ad ejusdem patrem spectabat; quamvis alii satis probabiliter asseverent, incarceratam Flaviniaci fuisse; quod quidem pro re tam certa habetur, ut plurimi peregrini, qui ecclesiam hujus monasterii invisunt, enixe petant, ut sibi S. Reginæ carcer ostendatur, quem C istam cameram, seu sacellum subterraneum fuisse credunt, quod est sub altari principe. Sed ne determinando ergastuli loco immoremur, istud extra dubium est, Sanctam in eo multa passam fuisse; tum quia Olibrius diu in Germania moratus est; tum quia immitis parentis potestati tradita fuerat, cui minime erat animus remittere quidquam de severitate judicis, qui ejus tenerum et gracile corpus cingi jusserat annulo ferreo, quæ sera quadam arctabatur, et cui catena quadraginta septem annulorum, et undecim pedes longa erat annexa, cujus extrema adverso utrimque parieti sera affigebantur; ita ut sancta Virgo diu noctuque eodem loco stare cogeretur. Catena hæc, quæ unum est ex præcipuis martyrii instrumentis, in magna semper veneratione a fidelibus habita est, diligenterque in Flaviniacensi abbatia asservatur. *Quid ex his omnibus verum sit, edicere nequeo: verumtamen hujusmodi traditiones non possunt non esse suspectæ.*

k *Mombritius legit:* Cumque cæderetur, membra ejus tenera virgæ graciles incidebant etc. D

l *Apud Mombritium hic subditur:* Qui ita latera ejus exunguulabant, (*lege* exungulabant) ut etiam impius etc.: *atque ita sensus est perfectior, Porro* exungulari *hic non significat* ungues evellere, *sed* ungulis ferreis carnem discerpere, *ut patet, et apud Cangium in Glossario verbo* exungulare et ungulare *videre est.*

m *Cum quibus patribus? An Sanctæ mater maternique aut paterni avi proavive fuerant Christiani? Tota hæc Crucis ac columbæ apparitio nescio quid fabulæ sapit.*

n *Quoad numerum eorum, qui hoc miraculo in Christum credidisse dicuntur, nonnihil discrepant exemplaria. Violius legit* octingentos et quinque: *Ms. Rubeæ vallis,* promiscui sexus 861; *Petrus de Natalibus,* octingentos quinquaginta; *reliqua exemplaria cum Ms. Ultrajectino et Mombritio habent* octoginta quinque.

o *In Vita, quam Georgius Violius et Lucas Acherius Benedictini ex vetustissimo Flaviniacencis abbatiæ Ms. descriptam nobis olim transmiserunt, dicitur:* Tunc ira commotus Olibrius edixit, ut ducerent eum, et decollaretur: et educta est extra civitatem ad decollandum; *quod omnino credibile est: at non satis capio,* E *quid sibi velit, dum post pauca subditur:* Et post orationem amputatum est caput ejus, crediturque probabiliter pro invicta Dei confessione feliciter suo sanguine baptisata. *Verum hæc postmodum adjecta esse, ex stylo satis colligitur. Porro in editione Mombritiana, variisque Mss. in fine leguntur sequentia:* Hujus passio recolitur septimo Idus Septembris; cujus animan cunctis videntibus angeli tulerunt in cœlum cum laudibus.

TRANSLATIO

Auctore anonymo, synchrono, ut apparet.

F

Ex editione Georgii Violii, Benedictini.

Sanctæ Reginæ virginis martyris translationem libenter memoriæ commendamus, quod eam divinitus procuratam minime dubitamus. Siquidem rectores partim sæculares, partim in religioso habitu sibimet succedentes, impliciti variis negotiis, passi sunt venerationem tantæ Virginis obscurari, quam eos oportuerat ad laudem Dei pluribus obsequiis celeberrimam reddere. Huc accessit etiam custodum negligentia, qui vel imperitia, vel incuria, suppresserunt signa, quæ ad declaranda et commendanda merita Martyris enituerant et quæ jam vix tenui relatione vulgantur. *Corpus in Alesiensi sacello negligentius habitum*

2 Id cum venerabiles monachi Flaviniacensis cœnobii, in cujus potestate vel vicinia situs est locus *tandem ab Egilo,*

A locus, ubi certaverat beata Martyr, et requiescebat *a*, ferrent ægerrime, translationemque instanter et crebro deposcerent ab his, qui præesse videbantur, et quidam verbo promitterent, opere nullus impleret; nutu Dei evenit, reverentissimum virum, cui nomen erat Egil *b*, ex monasterio Prumiæ, ut nunc dicitur *c*, insignis rex Carolus *d* arcessiret, stabiliendæ religionis gratia; qui eidem Prumiæ, quamquam propter reipublicæ turbulentum tempus laboriose, tamen strenue aliquamdiu præfuerat, et prætenta imbecillitate corporis, tempore Lotharii junioris vocationem obtinuerat *e*, et ibi quietus residebat: quique se totiens evocantis instantiam, votumque sancti desiderii pollicentis, differre ulterius non prævalens, sui regis permissu et metropolitani Treverorum, ad cujus diœcesim locus ipse pertinet, licentia canonice sumpta, contulit se tandem ad præfatum regem gloriosum Carolum.

ad Flaviniacensis cœnobii regimen admoto,

3 Qui benigne hunc, ut decebat, excipiens, Flaviniacum ei monasterium commisit *f*, quod diutissime sæcularium sibimet succedentium regimine fluctuabat, ut illius laudabili conversatione statum, quem optabant devotiores, recuperaret. B Qui antequam eo accessisset, audita fama Virginis martyris, hoc per se desideravit effici, quod a pluribus dilatum vel neglectum compererat. Ac primum ab eodem rege impetrata potestate, et ex ejus jussu ab episcopo Jona *g*, qui Eduorum gubernabat ecclesiam, efficiendi, quod cupiebat, auctoritate potitus, Fratribus cunctis gaudentibus, maturavit exequi propositum. Siquidem triduano Fratribus indicto jejunio, duodecimo Kalendarium * Aprilium die, assumpto secum Salocone *h* episcopo, qui vices Jonæ agebat, et tantæ rei explendæ gratia convenientibus Fratribus, oratorium beatæ Virginis et martyris adiit.

** lege Kalendarum*

assistente Salocone episcopo, sublevatur

4 Et instante fine diei, psalmis et supplicibus aliis orationibus auxilium divinum implorans, letaniam facere præcepit: ipse vero ligone sumpto, terram, qua tegebatur sepulchrum, moliebatur dimovere. Hoc miræ magnitudinis repertum *i*, superinjecto pallio exornavit, et totam noctem cum Fratribus pervigil, ut par erat, humillima supplicatione consumpsit. Mane reducto *k*, abbas sacris indutus et Saloco episcopus, qui vicem Jonæ præsulis, ipso jubente, susceperat, cæterique Fratres, qui jam frequentes C convenerant, divinum suffragium suppliciter exposcebant. Ego abbas et Saloco episcopus sepulchrum adiere, et saxeum tegmen tantæ magnitudinis, ut vix annisu multorum boum adduci posset, summa facilitate permoverunt *l*, cunctis hoc favore Dei exhilaratis et præ magnitudine illius a lachrymis temperare non valentibus.

et solemniter

5 Hic ipse abbas, pio affectu permotus, hymnum Te Deum laudamus, excipientibus Fratribus novem, inchoavit; et ita de * dispensatione feliciter exoptabile votum provenit, ut dum corpus sacratissimæ Virginis in feretro reconderetur, plenitudo ingredientium Flaviniacensium monachorum, ornata sacris indumentis et instructa crucibus, cereis atque vexillis, ecclesiam introiret, et suo superventu letaniam cumulans, in exemplo hymno præmisso, prosequisque alacriter vocibus consonaret; post quem Missarum sunt celebrata officia. Quibus peractis, ingens multitudo vicinorum plebeiorum atque nobilium utriusque sexus, et plurimorum, quos undique fama discurrens causa devotionis excitaverat, præcedentibus summa hilaritate Fratribus, ferentibus feretrum, cum divinis laudibus, quos honor et veneratio sanctæ Martyris accendebat, ordine congruo conjuncta subsequuta est, omnesque pari exultatione alacres et conceptum gaudium diversis vocibus aperientes, felici agmine processionem gestu et quibuscumque honestis valebant indiciis, declarabant.

** l. Dei*

A. Anonymo.

translatum

6 Columbæ illic non nidificabant, et aliunde advolare cerni erat insolitum: tamen egredientibus exequiis, feretrum et cereos volatu præcedens pluribus conspecta est; et cum aliquantulum progressa est, unde exierat, rediit, nec ibi tum postmodum alicui visa est. Unde collectum est, columbam, quæ scribitur ejus certamini affuisse, funeri repræsentatam, ut Martyri justa solventes fierent alacriores et de perseverante Dei gratia certiores. Sancta Virgo, quæ quondam incredulis gloriosi certaminis præbuerat spectaculum, credentibus, religiose plaudentibus et effusis in Dei laude, illustrem duxit triumphum. Omnibus ergo insatiabiliter comitantibus (quis enim hanc solemnitatem audisset, qui non adesse contenderet? Vel quis adventantium se pateretur subtrahere?) sexus uterque, ætatumque discrimina cucurrerunt, omnesque ardebant festivitatis illius consortes existere, unde certum se suffragium E meritis et intercessionibus relaturos, unanimiter confidebant.

Flaviniaci honorifice deponitur, ubi miraculis claret.

7 Tali frequentia comitantium beatæ Virginis victoriosissimum corpus Flaviniacensi monasterio perlatum est, et ad votum Fratrum honorifice in ecclesia conditum: ubi et tunc et demum sæpius testantium meritum beatæ Virginis tot signa effloruerunt, ut non facile valeant enumerari: maxime autem in febricitantibus, quorum illuc ingens confluxerat multitudo, remedium expetens, potens Virginis oratio claruit, qui fere omnes, quod flagitabant, obtinuerunt: ex quorum affluenti copia quibusdam relatis, fidem reliquis faciamus *m*.

ANNOTATA.

a *De loco certaminis et sepulturæ egimus in Commentario num.* 13. *et de posteriori rursum num.* 21 *et seqq.*

b *De Egilo primum Prumiensi, deinde Flaviniacensi abbate, ac denique Senonensi archiepiscopo egimus in Commentario num.* 29.

c *Monasterii Prumiensis primordia Mabillonius tom.* II *Annalium refert ad annum* 763, *conditumque ait in saltu Arduennæ ad fluvium Prumiam, a quo monasterium nomen traxit. In charta fundationis Pippini Brevis apud laudatum Annalistam vocatur* cœnobium sancti salvatoris: *quo forte respexit Translationis auctor, dum ait:* ex monasterio Prumiæ, ut nunc dicitur. F

d Carolus Calvus *designatur.*

e *De hac cessione sic meminit Regino lib.* II *Chronici:* Anno Domincæ Incarnationis 860 Egil abbatiam Prumiensem sua sponte dimisit.

f *Audi ipsum Egilum in Charta fundationis Cellæ Corbiniacensis apud Violium et Mabillonium:* Anno 864... dum apud Flaviniacum... hilari residerem animo meo, oratu utpote noviter ibidem precibus compulsus insignis regis Caroli, pissimi Augusti Hlodovici filii, a cœnobio veniens Prumiæ, annuente Treverorum antistite, ob pastoralem curam Flaviniacensis cœnobii *etc.*

g *Benedictini Galliæ Christianæ scriptores tom.* VI, *col.* 364 *cum trigesimum nonum Augustodunensem*

A. Anonymo.

nensem episcopum statuunt, existimantque ante annum 865 obiisse.

h *De Salocone seu Salacone episcopo Dolensi consule laudatos scriptores Galliæ Christianæ et Mabillonium, num.* 29 *in Commentario citatum.*

i *Nihil hic auctor habet de prodigio columbæ locum sepulturæ designantis, quemadmodum sine teste asseritur a Violio, ut dixi in Commentario num.* 35, 36 *et* 37.

k *Hinc liquet, translationem hanc* 12 *Kalendas Aprilis, ut supra dicitur, inchoatam quidem esse, at non nisi* 11 *Kalendas ejusdem mensis fuisse perfectam, quemadmodum num.* 33 *et* 34 *observavimus.*

l *Violius scribit, operas primum frustra laborasse, ut sepulcralem lapidem amoverent, ac demum Benedictinos monachos ex Egili mandato id facili negotio præstitisse. Unde hæc hauserit, plane ignoro. Translationis adjuncta tam de inventis, quam per miraculum probatis reliquiis, quæ idem Violius, nullo vade adducto, Vitæ inseruit, vide in Commentario a num.* 35.

m *Hæc miracula ad manus meas non pervenerunt.*

B

MIRACULA

Auctore anonymo, monacho Flaviniacensi *a*.

a

Ex antiquo Breviario Flaviniacensi apud Georgium Violium ejusdem abbatiæ monachum.

Puer febricitans sanatus:

Quidam etiam puer vocabulo Hieriboldus ex villa, quæ dicitur Mediolanum, gravi vexatus febri in eadem ecclesia post migrationem beatæ Reginæ una nocte quievit, ac postridie incolumitatis inde reportavit gaudia.

C

cæco unius oculi usus redditus: *b*

2 Alius quoque cæcus ex Tusiaco *b* villa, in eadem Alesia ecclesia tantumdem quievit, mane vero altero in cæcitate permanente oculo, alter illuminatus apparuit. Quod forte ideo contigit quoniam plenam non promeruerat fidem. Unus ergo idemque homo et testis exstitit suæ infidelitatis et efficaciæ tantæ Virginis et martyris intercessionis : nam qui meritis illius unius oculi receperat visum, posset utrius* utique, nisi ejus duritia impedisset.

* *l.* utriusque

alter febribus *c*

3 Alius quidam ex Rhemensi *c* villa febrium ita laborabat incommodo, et visceribus tumidis ac pallore luridus*, ut putaretur morti vicinus. At cum ejusdem loci presbytero duobusque ex eadem villa servientibus revelatum esset, ut si ex pheretro beatæ Virginis a Fratribus ligni particulam impetrasset, illico sanitatem reciperet; Fratresque cognovissent, quod per quietem fuerat demonstratum, haud difficulter, quod poscebat ægrotus, tradiderunt. Sic ligni portiuncula superposita et veram visionem ostendit et meritis beatæ Martyris sospitatem reduxit.

* *adde* erat

D

alius calculi cruciatibus liberati. *d*

4 Pene exciderat, quod repente, dum ista superscriberem, memoriæ occurrit, quod ab eodem tunc venerabili abbate Egili *d*, nunc Metropolitanæ Senonum episcopo mihi relatum deperire non patior. Erat quidam in eodem monasterio venerabilis Frater, Evis vocabulo, matura ætate, calculi diuturna laborans infirmitate. Hic post elatum sanctæ Reginæ corpus in ecclesiam occultius oraturus, ut solebat, accessit atque inter alia morbi, cujus fatigabatur incommodo, remedium flagitavit. Quid pius Deus faceret, quam quod Martyr fidissima exoraret? Concessit clementissime utque firmissime: namque illi post finitam precem usque ad terminum vitæ beatæ Virginis et martyris meritis beneficium duravit indultum.

Quod multa miracula oblivioni data sint.

5 Strictis his breviterque comprehensis, quo effugeremus tædium lectorum atque justum fastidium, ut ad laudes Dei et Sanctorum ejus, bonorum studia excitemus, paulo superiora repetamus, quæ nostris pene temporibus contigisse celebri plurimorum relatione cognovimus. Priscis sæculis crebra, imo continua apud memoriam S. Reginæ fiebant miracula et quamquam essent illustrissima, nullis comprehendebantur litterarum monumentis, sola relatione seniorum junioribus tradebantur, arbitrantibus universis, hæc numquam defutura, atque in nullo se melius diuturnitati prospicere, quam si nova et recentia semper expectarentur, nec caveretur, ne vetera obsolescerent præsidio litterarum : sed ut solet contingere et suppetentia quæque silescunt. Longa securitas peperit incuriam, ut beneficia Dei, quæ meritis beatæ Virginis divinitus percipiebatur, in contemptum venirent ac merito rarescerent. Verum perseverante bonitate Dei, quæ supergreditur mortalium improbitatem atque pigritiam, sibi tantæ Martyris victoriam non destitit publicare, ac non redivivam apud se, sed continuam a longo sæculorum spatio demonstrare.

E

Perjuri, alter cæcitate, *e*

6 Atque ut, quæ dicimus, gestis veracissima comprobemus : quo tempore cœnobio sæpe dicto Apollinaris *e* abbas præsidebat, quidam cui erat nomen Vulgario, habitator Alesiæ quondam civitatis, nunc villæ, debitor duorum modiorum vini, accusatus a Semenone presbytero parochiæ sancti Euphani *f*, qui... ad Brannonem præpositum cœnobii ejusdem loci sponte voto maledictionis se obligans, dum foris esset in atrio, sacrilegas contra sepulchrum Virginis manus tendens, his verbis usus est : Si, inquit, debitor sum hujus rei,... justo Dei judicio protinus lumen amittam oculorum. Sicut imprecatus est, sine mora contigit : mox enim lumine privatus, usque ad vitæ metas in cæcitate permansit. Terruit ergo reus præsentanea ultione punitus id cernentes vel audituros : ipse tamen perpessione supplicii, quantum colligi potest, indignationem Domini non placavit : perjurium enim lege Dei prohibitum, non est mirum, si aliquando corpus debilitat, quando, quod nullus sapiens ambigit, animam quoque cruciat. Quam sit ergo studiose cavendum, etiam hoc judicio comprobatur *g*.

f

F

g

alter morte divinitus percussi. *h*

7 Cum præesset Pipinus *h* rex Aquitanorum, imperatoris Ludoguici filius, præfatæ civitatis locum transiens occupavit et juxta ecclesiam B. Reginæ hospitium sibi exhiberi præcepit. Quidam vero principum ejus apud villam Dolocas hospitatus est, quæ ab Alesia quondam civitate duobus milliariis separatur. Tum aliquis satellitum

A. ANONYMO.

A tum ejus quemdam Flaviniacensis cœnobii famulum, Unradum nomine, violenter opprimens, gladium ei et sagum ac cætera sustulit indumenta, suoque sodali tradidit asportanda. Ille vero cum spoliis sibi traditis, formidans judicium regis, præcessit cum sagmatibus *i*, ne valerent sublata restitui. Sequenti die præfatus prædo una cum domino suo regem adiit et ab eo, quem oppresserat ac spoliaverat, interpellatus, simulans se juramento purgare, nil eorum se gessisse, pro quibus accusabatur, interposito nomine B. Reginæ firmavit. Statimque cum clypeo et lancea in terram corruens, in atrio memoratæ Virginis, in quo stabat, exanimis simillimus jacuit, donec certo nuntio directo ad sagamata*, deferrentur spolia, et illi, cujus fuerunt, redderentur : sed nec siquidem perjurus meritam ultionem evasit, sed postera die terribiliter expiravit.

* sagmata

Prædones

8 Ea quoque tempestate hostium equitatus adveniens, Alesiæ confinia occupabat : hinc territi habitatores circumcirca degentes, plebeiorum equitum timentes ferocitatem, alimenta sibi præparata ad ecclesiam sanctæ Virginis deportarunt, sibi ejus virtute servanda. Prædones B questi, dolo sibi sublata, unde vitam tolerare deberent, et cupientes sumere pœnas a rusticanis, qui sua compulsi necessitate ab aspectu se opprimentium removerant, ad ecclesiam congregantur non oraturi, sed vim, ut destinarant, facturi. Repertum presbyterum cum clericis suis ante januam dictis minacibus terruere, alii permoti religione, ut ad ecclesiam potius ingrederentur, præcepere.

divinitus

9 Sacerdos ilico cum clericis comitantibus oratorium ingressus, Sanctorum suffragia postulare, præcipueque S. Reginæ virginis, quam ibi velut præsentem venerabantur. Signa quatiebantur, letania fiebat instanter : quædam etiam anus, Gunsa vocabulo, insolito permota tumultu, tumulum sanctæ Virginis terebat, et quasi quiescentem excitatura, magnis inclamabat vocibus adjutricem. Diaconus quoque, Lantfridus vocabulo, mente confusus per fenestram jactatis lapidibus percutiebat sepulchrum *k*, omnisque populus una voce Dei protectionem ac beatæ virginis Reginæ suppliciter efflagitabant.

puniti.

10 Interea quidam superbia elatus violenter ecclesiam ostio fracto ingredi tentans, quasi di- C rectus pede impulit, atque continuo justo Dei judicio divina oppressus ultione, indignum indulgentia Dei spiritum dignissimis suppliciis exhalavit : reliqui vero absque Dei reverentia et beatæ Virginis, alimoniam aliis servatam usibus diripientes, equis imposuere. Jamque temporis discessum parantibus instabat ultio et desperatos irremediabiliter puniebat : nam vincula saccorum solvebantur, ipsi quoque sacci scindebantur *l*, equi etiam aut subito lapsi expirabant, aut exterriti diffugiebant. Itaque prædatores nihil aliud, quam ignominiam reportarunt.

ANNOTATA.

a *De auctore horum miraculorum egimus in Commentario num.* 11. *Porro quæ hic tribus prioribus numeris complexi sumus, sunt tres lectiones per* Octavas S. Reginæ : *quatuor sequentes numeri continent lectiones* 1, 2, 3, 4, 7 et 8, *quæ* Dominica infra Octavas *recitabantur : reliqui tres sunt totidem lectiones* per hebdomadam.

b *Forte* Tusiacum, *de quo Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum :* Tusiacum villa fuit in diœcesi Tullensi, synodo ibi anno 860 habita celebris, quam Tousi vel Tusi Labbeus interpretatur.

c *Hic locus mihi non occurrit.*

d *De Egilo consuli potest Commentarius prævius num.* 29. *Hic tantum observo, miraculum hoc scriptum fuisse intra annos* 865 *et* 870, *cum ipsius archiepiscopatus Senonensis his terminis inclusus dicatur apud Mabillonium seculo* IV *Benedictino parte secunda, pag.* 242.

e *Hugo Flaviniacensis in Chronico Virdunensi apud Labbeum tom.* 1 *Bibliothecæ Mss. pag.* 118 *de Apollinare hæc scribit :* 35 *anno imperii* Caroli domnus Apollinaris ordinatur abbas (*Flaviniacensis*) dono imperatoris : *ubi per annum imperii intellige annum regni Austrasiæ, quod anno Christi* 768 *auspicatus est, vel totius monarchiæ, quam anno* 771 *exorsus est : itaque assignatus ab Hugone annus incidit in Christi* 802 *vel* 805. *De anno Apollinaris emortuali Hugo sibi non constat : etenim tam loco citato, quam pag.* 120 *ait :* Obiit pridie Kal. Aprilis anno duodecimo imperii Ludovici, *adeoque anno Christi circiter* 825 *et tamen idem scriptor pag.* 119 *eum obiisse dicit anno* 821 : *sed non est hujus loci id inquirere.* E

f *Videtur hic locus mendose expressus ; nam* S. Euphanum, *vel* Euphanium *nusquam reperi.*

g *In Breviario apud Violium sequuntur duæ lectiones, in quibus agitur de antiquæ Alesiæ expugnatione et destructione per Julium Cæsarem : verum cum ea huc minime spectent, prætermittenda censui.*

h *Pipinus Ludovici Pii imperatoris filius, a patre in Aquitaniam missus est anno* 814, *ab eoque vel hoc anno vel* 817, *ut aliis præplacet, Aquitanico regno donatus est.*

i *Id est cum sarcinis reliquisque impedimentis exercitus, quibuscum ille præcessit, ne spolia repetendi occasio daretur, si Alesiæ permansisset.* F

k *Recte ait, mente confusum fuisse, alioquin enim hunc Sanctam invocandi modum a sacrilegio non facile excusabit. Porro tam ex hujus diaconi, quam ex anus facto liquet hæc Alesiæ contigisse, cum sanctæ Martyris ossa ibidem etiam quiescerent.*

l *Apud Violium legitur* vincula Sanctorum, *et paulo post* Sancti scindebantur : *sed certe mendose : significat enim auctor lectionum, saccos sponte sua religatos et disruptos frumentum aliave alimenta profudisse in terram.*

DE

A D

DE SS. PARAGORIO, PARTHÆO, PARTHENOPÆO ET SEVERINO MARTYRIBUS

J. S.

NAULI IN LIGURIA.

Cultus Sanctorum Nauli, ubi ecclesia ipsis dicata, quæ olim erat cathedralis:

N*aulum vel Naulium civitas modica est, sed episcopalis, in ora Ligustica ad mare,* Noli *vulgo dicta. Antiquo ibidem cultu gaudet* S. Paragorius *martyr cum tribus Sociis in titulo recensitis. Joannes Stephanus Fliscus anno* 1694 *de hisce Martyribus Genua ad Jannimgum nostrum ita scripsit.* Die septima Septembris celebratur in eadem civitate (*Naulensi*) festum SS. martyrum Paragorii, Parthæi, Parthenopæi et Severini, quorum nominibus dicata exstat ecclesia extra mœnia civitatis, quæ olim cathedralis fuit : ubi in altari majori B est in antiqua tabula imago S. Paragorium equo insidentem et socios pedites repræsentans. De his nulla amplius exstat memoria, nisi quod olim haberentur in Officio antiphonæ propriæ. *Naulum oppidum olim pertinebat ad ecclesiam Savonensem. At seculo* XIII *Gregorius IX Naulensibus episcopum proprium attribuit, et jam memoratam ecclesiam* S. Paragorii *cathedralem fecit ac suffraganeum metropolis Genuensis; ut videri potest apud Ughellum tom.* IV *Italiæ sacræ recusæ col.* 1004 *in litteris Innocentii IV, quibus omnia confirmantur. Mansit ea ecclesia cathedralis usque ad annum* 1572, *quando Gregorius XIII Leonardo Naulensi episcopo permisit, ut cathedram transferret ad ecclesiam S. Petri, civitatis muris inclusam. Epistolam Gregorii XIII, qua id conceditur, habemus apud laudatum Ughellum col.* 1008. S. Paragorius *in ea vocatur* protector civitatis et ecclesiæ Naulensis.

2 *Ferrarius* Paragorium *cum Sociis in utroque Catalogo annuntiat. In Catalogo autem Sanctorum Italiæ tale exhibet elogium :* Paragorius, Partheus, Parthenopæus et Severinus in Cirno insula passi feruntur, licet quo tempore, et quibus suppliciis ignoretur. Agitur hac die Naulii in Liguria ipsorum festivitas. Exstat ecclesia illis dicata prope urbis mœnia, quæ olim cathedralis fuit : in qua S. Paragorii equi insidentis imago et Sociorum peditum in antiqua tabula conspicitur. Ex quo conjicere licet, Paragorium nobilem fuisse, Cæteros vero ejus famulos. Exstabat ante aliquot annos antiphona in pergameno scripta pervetusta, in eorum festo decantari solita, in qua hæc continebantur verba : PASSI SUNT IN INSULA CORSICÆ. Cætera prorsus injuria temporum exciderunt. *Hactenus Ferrarius, qui per* Cirnum *insulam non aliam designat quam Corsicam, quæ olim* Cyrnus *fuit dicta. Castellanus in Martyrologio Universali eosdem sanctos Martyres* in insula Corsica *annuntiat, eosque Nauli præcipue coli ait, sed ecclesiam eorumdem non recte* cathedralem *vocat, quamvis talis antea fuerit. Addit idem, eos quoque coli Milliaci* * *in diœcesi Biterrensi, ibique exstare ecclesiam ejusdem nominis. Plura de his Sanctis non invenio.*

passi creduntur in Corsica insula; coli quoque dicuntur Milliaci in Occitania.

E

* Milhac

DE S. EVURTIO EPISCOPO CONF.

C

AURELIANIS IN GALLIA

F

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Antiquissima Sancti in Fastis memoria et cultus

PROBABILIUS CIRCA AN. 340. *Memoria in Fastis antiquissimis*

M*emoria* S. Evurtii *episcopi Aurelianensis celebratur in Fastis plerisque antiquis, sed mutato nonnihil nomine : nam alias* Evurtius *scribitur, sicut in Actis Mss., alias* Evortius *aut* Evortus, *quin et mendose* Evotus. *Codices Hieronymiani, quos secutus est Florentinius, et in quibus nomina Sanctorum non raro luxata reperimus, ita habent :* Aurelianis depositio sancti Evoti episcopi, et confessoris. *Vetustissimum Antverpiense aut Epternacense ibidem in annotatis brevius hoc modo:* Aurelianis, Evorti episcopi. *Corbeiense :* Aurelianis civitate depositio S. Evortii episcopi et confessoris. *Hisce fere consonant alii codices Hieronymiani, qui editi sunt apud nos tom.* VII *Junii, apud Acherium in Spicilegio, et apud Martenium tom.* III *Anecdotorum, exceptis tamen paucis, in quibus* S. Evurtii *prætermissa est memoria. Hæc auctaria Martyrologii Hieronymiani, quæ haud dubie valde vetusta sunt, antiquum Sancti ostendunt cultum, magis quoque confirmandum ex sequentibus, acque ex iis, quæ de corporis translationibus disputabuntur* § 4.

2 *Qui medio ævo, id est seculo* IX *et deinde, annuntiarunt*

A *annuntiarunt* S. Evurtii *memoriam, elogia ex Actis concinnarunt. Rabanus sic habet:* Aurelianis civitate S. Evortii episcopi et confessoris, qui post Desinianum ipsius ecclesiæ episcopatum meruit: qui etiam divino nutu per columbæ speciem Spiritus sancti electione ad episcopatum percipiendum dignus ostensus est, sicut in Vita ejus conscriptum legitur. Hic nobili et sancta conversatione dies suos complevit, et miraculis claruit, ipseque diem obitus sui per revelationem agnoscens, sanctum Annianum episcopum futurum, ne seditio in populo oriretur, prælegit; sicque ad cœlestem gloriam transivit. *Usuardus brevius elogium ex iisdem Actis ita contexuit:* Civitate Aurelianis, depositio sancti Evurtii confessoris, qui, ut gesta testantur, primo sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, dein divino munere per columbam est designatus pontifex præfatæ urbis. *Hæc verba adoptavit auctor Hagiologii Franco-Galliæ, quod edidit Labbeus. Wandelbertus brevissime Sanctum eumdem commemorat his verbis:* Antistes septenas servat Evortius. *Apud Bedam vero et Adonem non reperitur* S. Evurtii *memoria in Fastis genuinis, licet in vulgatis ipsorum nomine Martyrologiis passim* B *celebretur. Dubitat quidem Georgius, qui Martyrologium Adonis nuper recudit, an* Evurtius *a Rosweydo recte in Appendicem fuerit amandatus. At Adoni attribuendam non esse annuntiationem* S. Evurtii, *satis probari videtur ex eo, quod in antiquioribus codicibus non fuerit inventa. Ex Usuardo potius Adoni additum, quam ab Adone scriptum, videtur elogium, quod in codicibus quibusdam invenit Georgius, atque in Annotatis recitavit.*

et præcipuis medii ævi: non tamen in Beda aut Adone:

3 *Eadem de causa Flori elogium non esse existimo, quod nomine ipsius datum est a Papebrochio cum Bedæ Martyrologio, ante tomum* II *Martii edito. Cum enim Florus Adoni præluxerit, nec* Evurtium *omisisset Ado, nec brevi elogio annuntiasset, si tam prolixum invenisset apud Florum. Quia tamen antiquum est, totum huc transfero.* Aurelianis depositio S. Evurtii episcopi et confessoris, qui tempore Constantini imperatoris causa requirendorum fratrum egressus, in Aurelianis ingressus est urbem: ubi tunc clero, et populo jejunium triduanum celebrante pro antistite futuro, ab ostiario ecclesiæ in hospitio receptus, et usque ad diem tertium pacti jejunii nutu Dei est retentus. Confluentibus accersitis episcopis et populis universis ad eccle- C siam, ille pariter cum suo intravit ostiario. Quibus orantibus et Domini misericordiam præstolantibus, ecce instinctu Dei columba transmissa per insertam fenestram ingressa, quasi lux immensa fulgens, per totam fere ecclesiam more personam investigantis cœpit volitare. Quæ speculata S. Evurtium januæ inhærentem, illico super caput ejus insedit. Quod signum populus admirans, amplius Deo preces fundebat, iterum duplicari ac triplicari miraculum. His ita orantibus, columba tertio venit, tertioque super præfati Viri caput insedit. Hoc indicio cœlitus dato antistes effectus est populo Aureliano: cui tantam Dominus contulit gratiam, ut medicinale infirmis remedium, et fatigatis diversis calamitatibus infinitum præberet beneficium. Nam et in hora confractionis panis cœlestis, dum de more sacerdotali Hostiam elevatis manibus tertio Deo oblatam benedicendam offerret, super caput ejus velut nubes splendida apparuit, et manus de nube extensa porrectis digitis oblata benedixit. Quod miraculum ei tantummodo et subdiacono ejus, ac uni pœnitenti et uni castimoniali permissum est videre. Captivos vero fratres post quadraginta annos recepit incolumes. Scriptum in gestis ejus.

nec Flori est elogium, ut multi putarunt, quod hic recitatur:

AUCTORE J. S.

4 *Prætermitto Martyrologia plurima sequentium seculorum, edita a variis aut hactenus inedita, in quibus memoria ejusdem Sancti breviter annuntiatur die 7 Septembris. In unico ex illis observo, Sanctum annuntiari ut martyrem. Trevirense id est, et Bedæ nomine non recte inscriptum, ut fatetur editor Martenius, apud quem tom.* VI *Collectionis amplissimæ ita legitur ad diem prædictum:* Et passio S. Evortii episcopi. *Verum omnes alii Fasti, cum Actis et Officiis eatenus consentientes, annuntiant* S. Evurtium *ut confessorem, atque hic semper ut confessor cultus est in ecclesia Aurelianensi, ita ut unicum istud certo cedere debeat communi aliorum consensui, licet editor eidem* octingentos *ætatis* annos *liberaliter attribuat. Recentiores martyrologi fere omnes cum Martyrologio Romano præcipuam* S. Evurtii *festivitatem annuntiant die 7 septembris, qua item in Breviariis Aurelianensibus reperitur ejusdem Sancti Officium. Illud etiamnum eodem die in diœcesi Aurelianensi celebrari asserunt scriptores* E *recentissimi, nec ullum ea de re videtur esse dubium. Eamdem quoque festivitatem agi in diœcesi Carnotensi, Cenomanensi et Tornacensi, scribit Le Maire in Antiquitatibus Aurelianensibus seu in Historia episcoporum pag.* 142.

præcipua festivitas die 7 Septembris celebratur,

5 *Præterea festum translationis a quibusdam memorari die* 12 *Junii, jam observarunt Majores nostri ibidem in Prætermissis. Verba huc transfero:* S. Evurtii episcopi Aurelianensis translatio indicatur in Ms. Romano ducis Altempsii, et a Saussayo in Martyrologio Gallicano. Ejusdem meminerunt Belinus in Gallia auctus, et Canisius. *Laudatus Saussayus ex Officio translationis infra dando eam pluribus verbis prosecutus est, ex quibus posteriora subjungo:* Cujus rei memoriam ob tanti Præsulis merita, et divinæ magnificentia glorificationem, pia antiquitas religiose venerata, anniversariis sacris condecorans, posteritati quoque pie recolendam hæreditaria religione reliquit, ut Fastis ecclesiæ Aurelianensis inscripta dies, et anniversaria, quæ viget etiamnum, celebritas luculenter testantur. *Festivitatem hanc quoque notatum invenio in Kalendario Aurelianensi apud nos Ms., ubi et miraculum* F *refertur in translatione factum.*

translatio vero 12 Junii.

§ II. Vita S. Evurtii variis inquinata fabulis, in qua falsa difficulter secernantur a veris; edenda tamen ex Mss.

V*ita* S. Evurtii *reperitur manuscripta et impressa, at non satis probata neotericis, qui eam apud Surium legerunt, aut in alia nescio cujus editione. Stylum mutavit Surius: alia vero editio in* 4°, *cujus sola habeo foliola, cum Mss. exemplaribus satis congruit. Exemplaria vero Mss. non pauca habemus, et plura variis locis exstare novimus. Nam primum habemus in codice membraneo.*

Varia exemplaria Vitæ invicem satis consona:

AUCTORE J. S.

membraneo, notato P. Ms. 158; *secundum in codice alio minoris formæ chartaceo, qui notatus est* P. Ms. 6. *Ejusdem Vitæ duo ad manum sunt apographa, cum pluribus aliis collata; unum videlicet* ex Ms. vetustissimo D. Preudhomme et Cl. Puteani, *idque cum tribus aliis collatum, ut in margine legitur adscriptum; alterum vero ex duobus aliis Mss. codicibus a Chiffletio nostro huc missum. Ultimum hoc in fine mutilum est; at illum defectum ex alio vetustissimo codice partim supplevit Chiffletius. Hæc omnia Mss. invicem ita consonant, ut in collatione omnium non invenerim differentias multas alicujus momenti, sed leviusculas vocum mutationes plurimas. Ubique additur epilogus perbrevis, in qua Vitæ scriptor exprimitur* Lucifer subdiaconus, *excepto tamen codice nostro membraneo, ubi nomen auctoris cum toto illo epilogo prætermissum est, uti etiam factum est apud Surium.*

aliud interpolatum.

7 *Laudatus Chiffletius aliud nobis Vitæ* S. Evurtii *apographum transmisit* ex Ms. Accinti monasterii et S. Benigni Divionensis, *quod tam notabiliter a præcedentibus omnibus differt, ut alia dici possit Vita. Congruit hæc cum illa, quam memorat Carolus Sausseyus in Annalibus Aurelianen-* B *sibus pag.* 58, *ubi dicit eam haberi* in cœnobio S. Evurtii Aurelianensis. *Certe quæ Sausseyus ex sua recitat, in hac nostra etiam leguntur, non item in priori. Nullum auctoris nomen huic posteriori adscriptum legitur; nulla præponitur præfatio, nullo clauditur epilogo, ut præcedens. Præterea non pauca factorum adjuncta in posteriori reperiuntur, de quibus nihil est in priori. Aliqua etiam facta non modo brevius narrantur in posteriori, sed alio etiam utcumque modo, sic tamen, ut omnia, quæ in priori displicent, legantur etiam in secunda, ita ut hæc probari nequeat, si prior improbetur. Porro dubitari non posse videtur, quin una sit composita ex altera, aut potius nonnihil interpolata. Quare suspicor, Accinctinum exemplar interpolatum esse ab aliquo, qui priorem Vitam nonnihil emendare, et adjunctis quibusdam augere voluit. Hac de causa priorem edam ex Mss. inter se collatis, ac differentias notabiles Ms. Accinctini in Annotatis recitabo.*

Acta hæc non modo mendosa, sed prorsus repudianda censent aliqui:

8 *Tillemontius tom.* VIII *Monument. Eccl. in S. Justo Lugdunensi de Actis* S. Evurtii *pronuntiat, ea tantis laborare difficultatibus, ut tutissimum æque ac brevissimum sit, ea Acta prorsus deserere: atque hanc crisim secuti sunt auctores* C *Historiæ litterariæ Franciæ tom.* IV *pag.* 88. *Bailletus etiam in Tabula critica ad* 7 *Septembris Acta* S. Evurtii *aut prorsus supposititia, aut certe fabulis interpolata in variis locis agnoscit: neque tamen prorsus deserenda credidit, cum ex hisce Actis habeantur, quæ ille de initio episcopatus et de sepulcro* S. Evurtii *narrare voluit. Porro laudatus Tillemontius nota* 8 *in S. Justum rationes allegat, quibus inductus est ad ferendum tam severum de hisce Actis judicium. Rationes autem hæ tales sunt, ut nequeat negari, memorata Acta variis inquinata esse erroribus, factaque non pauca in iis esse relata, quæ verisimilia non sunt. Quapropter neque Acta hæc ut genuina defendere velim, neque ut talia edere: nec tamen necessarium putem, omnem censuræ Tillemontianæ severitatem adoptare. Audiamus igitur et examinemus argumenta præcipua, quæ suadent Acta aut improbanda et corrigenda, aut prorsus etiam repudianda.*

9 *De ætate Actorum primo observat Tillemontius, ea laudari ab Usuardo, indeque concludit, scripta, ut minimum, fuisse seculo* VIII. D

iidem ea seculo VIII *scripta opinantur: sed antiquiora videntur,*

Eadem de causa ad medium fere seculi VIII *Acta referunt laudati modo scriptores Historiæ litterariæ. Bailletus, licet crediderit Florum Usuardo antiquiorem ex iis Actis hausisse, maluit finem seculi* VIII *aut initium* IX *assignare. Verum, si quis meum de ætate Actorum exquisierit judicium, respondebo ætatem quidem Actorum valde incertam esse, multo tamen vetustiora videri, quam laudati scriptores crediderunt. Primo enim nihil in Actis legitur, quod cogat ea seculo* VI *posteriora dicere. Cur igitur definiamus, seculo* VIII *composita esse, cum laudata fuerint seculo* IX *ab Usuardo et Rabano, qui de iis loquuntur sicut de vetusto monumento. Si stylum horum Actorum consulamus, is sane magis congruit seculo* V *aut* VI, *quam seculo* VIII, *quo barbaries et ignorantia maxime regnarunt usque ad restitutum a Carolo Magno litterarum studium: horum enim Actorum stylus non quidem omnino purus est; caret tamen vocibus et expressionibus istis barbaris, quibus scatent monumenta seculi* VIII, *et pleraque seculi* VII. *Si Acta ab initio percurramus usque ad finem, nihil in iis relatum inveniemus, quod factum sit post seculum* V, *nullam personam nominatam, quæ serius vixisse scitur.* E

ut quibusdam rationibus probabiliter ostenditur:

10 *Deinde si perpendamus ea omnia, quæ post mortem Sancti facta referuntur, videbimus quidem Acta non esse scriptoris coævi; sed nihil inveniemus, quo scriptorem quatuor seculis a Sancto amoveamus. Certe silet corporis translationem, quam innectendam esse seculo* VIII, *figendamque circa annum* 731 *vel* 732 *videbimus. Refert etiam, Sanctum esse sepultum in agro Tetradii viri præfectorii, aitque ab eodem constructam esse* super sepulturam ejus cellam exiguam, *ubi fieri et facta esse miracula affirmat: sed nullum addit verbum de aucto aut amplificato eo oratorio. Attamen non videtur dubitandum, quin cella illa multum excreverit ante seculum* VIII, *cum tempore Caroli Magni abbatia fuerit cononicorum. Ex hisce concludo, nullum esse in tota Vita indicium, quo innuatur, scriptam esse post seculum* VI, *stylum quoque aliosque Vitæ characteres nulli magis congruere seculo quam sexto, quo chronologiæ et antiquitatis scientia jam multum deciderant in Gallia, quoque in Vitis Sanctorum miracula maxime scribebantur, prout factum est in Vita* S. Evurtii *sine sufficienti rerum ante gestarum et temporum scientia; sed stylo minus barbaro, quam* F *fieri solebat seculo* VIII; *imo et longe puriori, quam quo usus est S. Gregorius Turonensis sub finem seculi* VI.

non modo seculo VI *aut* VII *hæc Acta videntur composita,*

11 *Hisce de causis longe probabilius esse puto, Vitam* S. Evurtii *scriptam esse seculo* VI *aut* VII *quam* VIII. *Quin imo multum sudabit meo judicio, si quis certo ostendere voluerit, scribi non potuisse sub finem seculi* V *eo modo, quo scriptam habemus. Certe id nec vitiosa chronotaxis, nec errores Vitæ inserti, nec facta modo parum verisimili relata certo evincunt; cum in omnia hæc vitia incidere potuerit scriptor parum prudens, si vel uno seculo fuerit Sancto posterior Porro aliud quoque occurrit dubium de hac Vita, nimirum utrum fit lucubratio prima de* S. Evuritio, *an vero opus interpolatoris cujusdam, qui primam de Sancto lucubrationem augere et exornare voluerit. Præfatio magis insinuat, non pervenisse ad nos purum scriptoris fœtum, sed hunc ab interpolatore mutatum esse novoque stylo*

AUCTORE J. S.

A *stylo editum. Verba, ex quibus id colligi existimo, huc transcribo :* Sicut mercedis est, ad erudiendum animas in Catholica religione, *inquit in præfatione,* novum quippiam doctrinæ ac conversationis bonæ condere : ita non impar est illud quoque, quod jam conditum est, in notitiam fidelissimorum hominum deducere atque vulgare. Idcirco,... ut et nos participes simus eorum, qui prædictorum auctores sunt, maluimus sancti ac beatissimi Evurtii episcopi, qualiter in rebus humanis conversatus est, honorabili stylo Vitam pandere etc.

sed etiam ex Actis antiquioribus.

12 *Dicit scriptor, cum non modo mercedem a Deo accipere, qui nova componit ad fideles instruendos, sed illum etiam, qui antiqua vulgat; atque hujus æqualis mercedis causa se* S. Evurtii *Vitam* honorabili stylo pandere, *insinuans jam ante scriptam fuisse, sed stylo humili, ac tali, ut operæ pretium videretur eam magis pandere, seu latius et clarius exponere. Hanc arbitror esse mentem scriptoris, qui post Vitam stylo, quo potuit, expositam, in fine seu in epilogo de se ita loquitur :* Ego Lucifer subdiaconus hæc gesta morum atque factorum sancti ac beatissimi Evurtii episcopi in veritate descripsi, nihil addens neque superflue loquens : sed ne magis B prolixa oratio non delectationem, sed fastidium, legentibus generasset, multa de miraculis ejus prætermisi. *Ita quidem biographus.*

Attamen falsa narravit biographus, cum nequeant omnia conciliari :

13 *At ei consentire non possumus, quando dicit se nihil superflue locutum esse, cum clarum sit, non omnia esse vera, quæ narravit : nam* Evurtium *sub imperio Constantini imperatoris episcopum electum dicit, et successorem ejus facit S. Anianum, quem saltem usque ad annum* 551 *superfuisse, constat ex S. Gregorio Turonensi, ita ut fere ad annos* 120 *duo hi episcopi cathedram Aurelianensem administrare debuerant, si vera scripsit auctor. Constantium pro Constantino substituere cupit Carolus Sausseyus in Annalibus Aurelianensis ecclesiæ ; at ne sic quidem omnia modo satis verisimili posse conciliari, ostendit Tillemontius, præsertim quia biographus tantum viginti annos episcopatus* S. Evurtio *attribuit : nam sic episcopatum S. Aniani ad annos septuaginta protrahere oportebit. Præterea correctio illa biographo nihil prodest, cum dicat* Evurtium *electum tempore S. Silvestri Romani Pontificis, qui obiit ante Constantinum. Recte igitur advertit Tillemontius, Vitæ chronotaxim* C *vitiosissimam esse; nec S. Aniani successionem cum reliquis ullo modo conciliari posse.*

multa quoque non sunt verisimilia.

14 *Negandum quoque non est, Tillemontium accurate observasse, multa in hac Vita referri modo parum verisimili, eaque consequenter aut verisimilia non esse, aut nimium certe exaggerata. Talia sunt quæ dicuntur de biennali vacatione episcopatus Aurelianensis, turbisque tunc excitatis ac cædibus patratis ante electionem* Evurtii. *Talia quoque apparent adjuncta pleraque ab auctore exposita, ubi refert constructionem ecclesiæ sanctæ Crucis. Ipsa* S. Evurtii *electio aliaque plura, quæ assignabo in Annotatis ad Vitam, iis vestiuntur ornamentis, ut magis videantur commentitia quam vera rerum adjuncta. Quapropter lubens agnosco, magnum esse difficultatem in omnibus, quæ in hac Vita referuntur, nec ullum fere occurrere mihi articulum, de quo nequeat dubitari. Cum tamen* Sancti Evurtii *memoria in antiquissimis Martyrologiis sit celeberrima* ; *indeque rectè colligatur Antistitem ipsum fuisse sanctitate et miraculis celebrem; cumque Acta utcumque antiqua sint, multaque ex iis translata videantur ad Vitam Ms. S. Aniani, ac nonnulla Usuardo etiam placuerint et Rabano, operæ pretium fore videtur, si non omnia sine discrimine abjiciamus, sed paulo latius investigemus, quæ magis minusve ex omnibus videantur probabilia.*

§ III. Inquiritur, an Evurtius videatur fuisse in concilio Valentino, quo fere tempore figendus videatur ipsius episcopatus, et annus emortualis.

E

Dubitatur, utrum Sanctus fuerit episcopus tempore Constantini, an serius :

Ut *de ætate* S. Evurtii *aliquid possem statuere, aut potius de tempore episcopatus, consulenda præcipue censui varia S. Aniani Acta Mss., sperans lucis aliquid ex illis oriturum : cumque diversas habeamus S. Aniani Vitas, easque invicem contrarias in iis, quæ spectant ad ætatem* S. Evurtii, *rursus inquirendum fuit, quænam ex Vitis videatur aliis præferenda. Præterea eruditi neoterici aliunde etiam subsidia quædam ad figendum utcumque tempus episcopatus* S. Evurtii *se reperisse crediderunt. Nam primo observant, concilio Coloniensi anni* 346 *cum aliis episcopis subscriptum legi Diopetum Aurelianensem antistitem; et licet plerique agnoscant, Acta istius concilii vitiosa esse, Diopetum tamen eo tempore Aurelianensem fuisse episcopum existimant, quia idem a.* 347 *inter episcopos Galliæ subscripsit concilio Sardicensi, teste S. Athanasio in Apologia contra Arianos, ubi mutato nonnihil nomine vocatur* Declopetus. *Nihil est, cur inficiemur Diopetum fuisse eo tempore episcopum Aurelianensem, cum et alia quædam gesta eidem attribuant scriptores Aurelianenses, ejusque nomen inter primos antistites Aurelianenses passim in catalogis reperiatur. Hinc igitur oritur primo dubitatio de tempore* S. Evurtii, *nimirum utrum tempore Constantini* F *Magni ante Diopetum sederit, an vero post tempora Constantini, et post Diopetum modo memoratum.*

secundo an fuerit in concilio Valentino,

16 *Altera dubitatio oritur ex concilio Valentino primo, quod habitum est anno 374. Quippe inter antistites istius concilii reperitur aliquis* Eortius, *quem plerique eumdem credunt cum* S. Evurtio *Aurelianensi. Verum res hæc magis mihi ambigua et incerta apparet, quam visa sit aliis multis. Nam primo nomen* S. Evurtii *nullibi scriptum reperio* Eortius : *at hanc nominis variationem non esse magni momenti lubens agnosco. Major est difficultas de sede episcopali illius Eortii, utrum Aurelianis fuerit, an in civitate alia : nam id nullibi exprimitur. Sane cum plerique episcopi fuerint ex veteri Gallia Narbonensi, paucique admodum inter eos, et quidem per conjecturas incertas enumerentur ex aliis Galliæ provinciis, longe quæsita est conjectura de* Eortio *Aurelianis attribuendo. Deinde si certum esset, Eortium aliquem eo tempore Aurelianis sedisse*

AUCTORE J. S.

sedisse, (quod plane est incertum) dubitari adhuc posset, an ille sit idem cum S. Evurtio, *non modo ob nominum varietatem, sed magis quia ex Vitis* S. Evurtii *et S. Aniani* Evurtius *multo citius episcopus fuisse videtur, aut serius.*

tertio, an successorem in episcopatu habuerit S. Anianum.

17 *Tertia dubitatio est de successore* S. Evurtii, *an ille statuendus sit S. Anianus, ut placuit Carolo Sausseyo et Francisco le Maire, imo et Bailleto ad* 17 *Novembris in Aniano (ubi sexaginta et duos annos hujus episcopatui liberaliter attribuit;) et demum hodiernis scriptoribus Galliæ Christianæ tom.* VIII *in catalogo episcoporum Aurelianensium col.* 1411. *Hi tamen dubitanter procedunt, nec asserunt Anianum statim* Evurtio *suffectum esse; sed Anianum dumtaxat mox post* Evurtium *recenset: quod improbari nequit, si* S. Evurtius *concilio Valentino adfuerit, ut illi crediderunt. Tillemontius, cujus dubitationem laudati scriptores videntur sequi, eo propendet, ut concilio Valentino* Evurtium *suspicetur interfuisse, monetque expedire, ut nihil certi statuamus de* Evurtio, *quam quod episcopus fuerit sub finem seculi* IV. *Ad id ipsum incertissimum est, cum nec cum initio Actorum congruat, nec probari possit ex concilio Valentino, neque ex fine Actorum, seu* B *ex successione S. Aniani in Actis asserta: omnia enim hæc æque sunt dubia. Quare triplex formari potest opinio de tempore episcopatus* S. Evurtii, *primo nimirum, qua episcopus statuatur tempore Constantini ante Diopetum; secunda, qua episcopatus ipsius figatur circa tempus concilii Valentini, cui credatur interfuisse; ac demum tertia, qua ponatur ante S. Anianum, nullo alio intermedio. Examinemus igitur, quænam ex tribus illis opinionibus appareat probabilior.*

Allegantur rationes,

18 *Pro prima opinione, qua Sancti episcopatus ad imperium Constantini referatur, adduci potest ipsa Sancti Vita, quæ Constantinum nominat non solum in electione* S. Evurtii, *sed etiam in ædificatione ecclesiæ Sanctæ Crucis, quæque ita conscripta est, ut omnia commode ad imperium Constantini possint referri, excepta sola electione Aniani successoris, quam pro commentitia habendam esse, clare ostendam. Fateor quidem Vitam* S. Evurtii *non ita esse scriptam, ut omnia pro veris nedum pro certis, haberi debeant, quæ de Sancti electione ac de constructione ecclesiæ Sanctæ Crucis in ea leguntur. Attamen malim existimare, aliquid miraculi extraordinarii in* Evurtii *electione contigisse, idque a scriptore hujus Vitæ* C *nimis exaggeratum esse, quam nihil de tota illa electione esse verum. Idem dico de condita per* Evurtium *ecclesia Sanctæ Crucis, cum facile admitti possit, Sanctum in ea condenda adjutum fuisse munificentia Constantini. Certe antiquorum esse opinionem Aurelianensium, ecclesiam Sanctæ Crucis structam esse liberalitate Constantini, affirmat Franciscus le Maire in* Evurtio, *dicitque festivitatem Constantini Aurelianis celebrari die* 21 *Maii, ac S. Helenæ matris ipsius* 7 *Februarii,* tamquam patronorum ac benefactorum. *Hasce festivitates notatas quoque invenio in Kalendario Aurelianensi Ms.*

quæ probabiliter evincunt, S. Evurtium

19 *Ex Vita S. Aniani, quam habemus in codice, notato* Q. Ms. 2 *antiqua illa traditio seu opinio Aurelianensium ratione probabili confirmari potest, cum inter* Evurtium *et Anianum multos annos multoque interponat episcopos, itaque persuadeat* Evurtium *fuisse episcopum tempore Constantini. Narrat illius Vitæ auctor, laudatam ecclesiam fuisse ad altius fastigium perductam a sancto Aniano, illius ædificationem simul perstringens his verbis:* Ante complures annos beatissimus Evortius antistes ecclesiam D Dei in urbe Aurelianorum civitatis a pavimentis (*extruens*) in amore divino, visus est magnam ecclesiæ fabricam construxisse. Et post multo tempore, MULTISQUE EPISCOPIS DECEDENTIBUS, sanctus vir Deo plenus Anianus, consentiente Domino ad pontificale munus accessit: cui visum est pro tantæ fabricæ decore, tectis depositis, fabricam ipsam altius sublimare. *Duæ aliæ Vitæ S. Aniani, ex quarum alterutra fragmentum aliquod Chesnius tom.* I *Scriptorum rerum Gallicarum pag.* 521 *edidit, quasque nos integras habemus in duobus codicibus Mss., ambæ consentiunt de ecclesia per* Evurtium *ædificata, et deinde per S. Anianum ad altius fastigium evecta. Quare ex allegatis varia ad propositum nostrum deduco.*

fuisse episcopum sub imperio

20 *Primo ad episcopatum evectus est S. Anianus multo tempore post structam ecclesiam,* multisque decedentibus episcopis. *Non statim igitur* S. Evurtio *suffectus est S. Anianus, non post unum aut alterum ipsis interpositum, sed post mortem multorum, qui inter duos hos Sanctos fuerunt intermedii. Quatuorne aut quinque an septem vel octo, aut plures etiam per* multos *hic* E *intelligendi sint, definiri nequit, cum memoria plerorumque interciderit, ut contigit in aliis fere omnibus Galliæ ecclesiis de episcopis seculi* IV. *At saltem longiori temporis intervallo multi illi antistites videntur præfuisse Aurelianensi ecclesiæ, quam inter* Evurtium *et Anianum relinqueretur, si prior anno* 374 *interfuisset concilio Valentino, ac sub finem seculi* IV *Aurelianensi præfuisset ecclesiæ. Cum enim Anianus ex utraque Vita dicendus sit obiisse circa annum* 453, *facile episcopus esse potuit ab anno* 420 *aut* 430, *ideoque inter utrumque anni tantum triginta aut quadraginta aut ad summum quinquaginta relinquerentur intermedii, ad quos in pace ecclesiæ implendos necessarii non erant multi episcopi, cum duo vel tres totum istud spatium facile implere possent, aut unicus etiam.*

Constantini Magni.

21 *Nolim tamen contendere argumentum istud tale esse, ut* Evurtium *certo ad tempora Constantini remittat. At saltem certo evincit, Anianum non fuissse eidem substitutum, cum Vita multos utrique interponat antistites, et de prodigiosa Aniani electione prorsus taceat. Præterea facit, ut probabilius appareat,* Evurtium *pertinere ad Constantini tempora quam ad tempus concilii* F *Valentini. Ipsa quoque ecclesiæ instauratio innuit, illam diutius quam quadraginta aut quinquaginta annis ante Anianum fuisse conditam atque instauratione indiguisse. Demum utraque altera Vita tale habet initium:* In illo tempore, quo fulgens in rota seculi novella plantatio fidei Gallica diffundebatur in tellure, quarto jam Pontifice Desiniano nomine Aurelianensis ecclesiæ de præsenti seculo decedente. *His autem verbis, quæ nulli tempori magis congruunt quam imperio Constantini, designatur tempus electi post Desinianum* Evurtii. *In una quoque ex illis Vitis sub finem electio* Evurtii *ad tempora Constantini disertis verbis refertur. Utraque vero de hac electione sic habet:* Dum de ordinando antistite electio populi penderet in arbitrio Dei; quidam subdiaconus Romanæ Ecclesiæ, Evurtius nomine, in cathedra prædictæ subrogatur basilicæ, illius indicio præsignante, qui in Jordano flumine sub specie columbæ super caput descenderat Christi. *Opinioni, quam probabiliorem*

A *probabiliorem existimo, hæc etiam favent, quia Desinianus, cui omnes substituunt* Evurtium, *dicitur* quartus *episcopus: nam Carolus Sausseyus tres primos episcopos Aurelianenses credit hos esse, Altinum, Alixtium vel Alipitum et Auspicium, quibus quartus succedere potuit Desinianus, quintus vero* Evurtius.

Respondetur ad argumenta adversariorum;

22 *Nunc breviter audiamus, quid objici possit contra opinionem modo assertam, et datum ordinem primorum antistitum Aurelianensium. Dicent aliqui, opinor, cum hodiernis scriptoribus Galliæ Christianæ, Acta S. Aniani non esse meliora, quam sint Acta* S. Evurtii, *ideoque solidum ex iis haberi non posse argumentum. Verum respondeo, id prudenter dici a nullo posse de omnibus S. Aniani Actis, cum S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ Francorum cap.* VII *testetur, virtutum Gesta S. Aniani, id est, Acta apud se fideliter retineri. Scripta igitur erat S. Aniani Vita ante tempora S. Gregorii Turonensis ab auctore coævo aut suppare. Hanc Vitam fuisse deperditam asserit quidem Bailletus in Tabula critica ad* 17 *Novembris; at id nec probat, nec probare potuit. Certe Vita, quam primam laudavi, tam exacte consentit cum relatis de Aniano a S. Gregorio, ut* B *hic omnia ex illa Vita videatur excerpsisse. Nolim quidem hic operosius investigare, an hæc illa ipsa Vita dicenda sit, quam habuit Gregorius, quod examinabitur suo loco in Aniano: at interim assero, me nihil in illa Vita reperisse, quod erroris aperti accusare possim, nedum condemnare. Miracula quidem plura, continet, quam alia Sancti gesta, pro genio seculi, quo scripta videtur; sed id nequit obesse, quo minus vera censeantur, quæ in ea referuntur Sancti gesta. Quin imo quanto attentior fuit auctor ad miracula S. Aniani referenda, tanto certius ex ipsius silentio colligitur, pro fictitio habendum miraculum istud, quod in Sancti electione accidisse narratur.*

ostenditurque non omnes S. Aniani Vitas pro mendosis habendas.

23 *Quod spectat ad alias S. Aniani Vitas, ex quibus partem edidit Chesnius, quasque præcipue secutus videtur Carolus Sausseyus; has accuratas non esse, nec immunes ab erroribus, ultro agnosco. Totum hujus initium ex Vita* S. Evurtii *consarcinatum existimo; reliqua vero ex Gregorio Turonensi aut aliunde accepta et interpolata. Errat primo hujus auctor, dum asserit S. Anianum ita electum, sicut in Vita* S. Evurtii *legitur; atque eatenus etiam nostræ opinioni repugnat. Errat iterum, dum asserit Aetium patritium* C *Gallam administrasse* sub Majoriani imperio: *nam constat Aetium occisum esse jussu Valentiniani III aliquot annis ante imperium Majoriani. Edidit quidem Chesnius* sub Romano imperio; *sed in duobus codicibus nostris clare legitur,* sub Majoriani imperio. *Errat tertio impertus consarcinator, dum famosam Attilæ cladem præcipue prope Aurelianos contigisse narrat: nam inde quidem repulsus est, teste Turonensi et altera Vita, sed non tanta cum strage, quantam postea est passus. Quin et quartus error manifestus est in una Vita, quæ fere cum altera eadem est, sed sub finem aucta, in qua* Evurtius *dicitur electus episcopus tempore Constantini et Silvestri, quod non improbo: sed additur, venisse ad eum S. Anianum, ab eoque presbyterum ordinatum errore crassissimo, cum Anianus annis centum et sedecim Constantino supervixerit. Has igitur posteriores Vitas S. Aniani solum laudavi, ut ostenderem in eis etiam* Evurtium *ad tempora Constantini referri, ideoque eatenus tantum favere opinioni nostræ, quantum*

alias nocere possent referenda electione Aniani fabulosa. At Vitas has esse mendosas agnosco; non item primam S. Aniani Vitam, cujus maxime causa S. Evurtium *Diopeto præponendum, probabilius censeo.*

AUCTORE J. S.

Evurtius probabilius fuit episcopus sub Constantino, nec videtur fuisse in concilio Valentino:

54 *Opinionem, inquam, antiquam de referendo ad imperium Constantini episcopatu* S. Evurtii *ceteris probabiliorem ita judico, ut inficiari nolim eorum quoque sententiam probabilem videri, qui malunt credere ipsum vixisse sub finem seculi* IV, *et interfuisse concilio Valentino. Quin et hanc neotericorum opinionem lubens amplectar, ubi firmius stabilitam videro. At cum satis perspiciam hanc opinionem tantum placuisse ob nomen* Eortii *inventum in illo concilio, et quia sic* S. Evurtius *magis appropinquabat ad tempora S. Aniani, quem plerique successorem volunt* Evurtii; *tanto minus probabilis illa mihi apparet sententia, quanto longius ab* Evurtio *Anianus ex propria Vita videtur amovendus: nam aliunde quoque non solum incertum est, sed minus quoque probabile apparet,* Eortium *illum, qui concilio Valentino interfuit, fuisse antistitem Aurelianensem, cum nullus alius ex illis Galliæ partibus, ubi sita est civitas Aurelianensis, sciatur isti concilio interfuisse. Erant sane anno* 374 *sat multi episcopi in provin-* E *ciis Galliæ Narbonensis, quæ quinque provinciarum nomine insigniuntur in epistola Synodica, ut facile credi possit, omnes fere fuisse ex quinque illis provinciis, et paucissimos adfuisse ex aliis Galliæ provinciis. Certe non videntur omnes Galliæ episcopi ad istud concilium vocati: nam sic longe plures adfuissent.*

Tillemontii conjecturæ de aliquibus episcopis concilii partim improbabiles,

25 *Tillemontius in S. Justo Lugdunensi fatetur, plerosque concilii Valentini episcopos fuisse ex Gallia Narbonensi, aliquos tamen ex aliis Galliæ provinciis adfuisse suspicatur, eosque ostendere nititur per conjecturas valde incertas. Aliqui inter eos sunt metropolitani, de quibus non disputabo; licet et hi paucissimi sint et incerti. At conjecturas ejus de aliis episcopis, inter quos est Eortius, paucis examino. Primo eum, qui scribitur* Fœgadius *in concilio, credit* S. Phæbadium *Aginnensem: secundo qui* Eumerius *in concilio, potest esse* Evemerus *Nannetensis, inquit. Tertio de* Simplicio *conjectat Augustodunensem fuisse, qui verisimiliter serius factus est episcopus, ut colligi potest ex ipsius Actis ad* 24 *Junii datis. Quarto quod de* Nicetio *dicitur, Moguntinum esse posse, improbabile jam est ex catalogo Moguntinorum Antistitum tom.* IV *Galliæ Christianæ recusæ:* F *et demum quinto quod observatur de* S. Vincentio *Aquarum Tarbellicarum in Novempopulania episcopo, acsi idem esset cum* Vincentio *memorato in concilio, non satis quoque probabile fieri, ostendi in S. Vincentio ad* 1 *Septembris.*

partim sunt incertæ.

26 *Quare de S. Phæbadio etiam dubitari potest; et magis de Eumerio Nannetensi, an dicto concilio interfuerint: nam* Fœgadius *in subscriptionibus non legitur, in titulo autem epistolæ Synodicæ primo loco ponitur* Fœgadius, *et secundo* Eumerius, *ante ipsum Florentium Viennensem metropolitam, in cujus provincia habebatur concilium, quique primus ponitur in subscriptionibus. Hæc suspicionem ingerere possunt de corruptis epistolæ inscriptionibus aut subscriptionibus concilii, cum non modo aliqui in epistolæ utriusque inscriptionibus habeantur, qui non reperiuntur in subscriptionibus concilii, et contra, sed ordo etiam episcoporum idem non sit utroque loco. Dubitari igitur potest, ut dixi, an S. Phæbadius Aginnensis synodo Valentinæ interfuerit,*

 cum

AUCTORE J. S.

cum nec in subscriptionibus reperiatur, nec primus locus ipsi videatur congruere in epistolarum inscriptionibus.

inepta ipsius conjectura de S. Phœbadio,

27 *Tillemontius quidem tom.*VIII *pag.* 554 *suspicatur, primum locum S. Phœbadio delatum fuisse ob ætatem pietatemque ac doctrinam singularem. Hanc conjecturam ut probet, adducit verba S. Basilii ex epistola* LXII, *(quæ in postrema editione est* XXVIII), *de Musonio episcopo Neocæsariensi. Nam versio Latina sic de eo habet:* Hinc et primo loco non secundum ætatem in conventibus episcoporum dignus habebatur, sed supra omnes erat sapientiæ antiquitate, primas communi concessu obtinens. *At non video, quid Musonii exemptum ad rem faciat, aut valere possit ad probandam conjecturam adeo a moribus Ecclesiæ abhorrentem: neque enim agit Basilius de synodis episcopalibus, cum tantum dicat, Musonium in conventibus seu congregationibus præcipuo semper honore affectum fuisse. De episcopis in textu Græco nulla mentio, nec de conciliis episcoporum. Verba ipsa Græca hæc sunt:* Ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν ὁμοτίμων *id est,* in congregationibus æqualium, *seu* pari honore dignorum. *Quis ex congregationibus aut conventibus æqualium hic* B *exsculpat ecclesiastica concilia, præsertim cum Musonius nulli concilio legatur adfuisse, nedum præsedisse? Præterea Basilius testatur; Musonium* non secundum ætatem *eo honore dignatum esse. Quid ergo S. Phœbadio ob ætatem dicit locum concessum honoratiorem,* ut contigerat Musonio?

refutatur ut improbabilis;

28 *Accipe, studiose lector, et alteram Tillemontii probationem, quam exemplo Musonii, quantumvis inepto, muniendam credidit:* Nec aliam, *inquit,* videmus rationem, quæ facere potuit, ut Osius omnibus Occidentalibus præsideret in magno concilio Sardicensi. *Si Tillemontius tam amans fuisset dignitatis Romanæ Ecclesiæ, quam versatus fuit in historia ecclesiastica, facile aliam invenisset rationem, ob quam Sardicensi concilio præsederit Osius: neque enim dubitasset, quin tam concilio Nicæno quam Sardicensi præsedisset ut legatus Romanæ Ecclesiæ; neque adeo studuisset veritatem hanc dubiam facere, ut recurrere voluisset ad rationem non modo ineptam omnique exemplo destitutam, sed et ordini Hierarchico Ecclesiæ plane contrariam. Si Basilius omnino diceret de Musonio, eum præcipuo honore dignatum esse in conciliis, ut vere dici posset de S. Augustino in conciliis Africanis sui temporis,* C *id ideo sic intelligendum non esset, acsi ceteris præfuisset, sed quod ipsius judicium episcopi magis secuti fuissent quam aliorum. Nihilominus novum istud Tillemontii inventum adeo placuit Dionysio Sammarthano, ut tom.* II *Galliæ Christianæ col.* 896 *idem auxerit et intrepide de S. Phœbadio asserat:* Concilio Valentino anno 374 præfuit ex ætatis privilegio ac personæ merito, ut Osius in Sardicensi. *Id improbabile prorsus esse, nulloque confirmari posse exemplo mihi persuadeo.*

figiturque mors S. Evurtii circa annum 340.

29 *Verum singularis Phœbadii virtus et doctrina efficere potuit, ut ipse extra ordinem ad concilium invitaretur cum aliquot fortasse metropolitanis, ex quibus probabiliter concilio Valentino interfuit S. Justus Lugdunensis. Quapropter nec S. Phœbadii nec S. Justi præsentia, etsi utraque pro certa haberetur, cogit nos credere, omnes Galliæ episcopos ad istud concilium fuisse vocatos, aut* S. Evurtium *ibidem adfuisse, cum probabilius sit, eum ante istud concilium fuisse defunctum. Etenim mors Sancti ex monumentis hactenus cognitis nullo tempore probabilius figi posse videtur, quam circa annum* 340, *cum latitudine tamen aliquot annorum, quibus serius potuit aut citius mori, etiam in sententia nostra. Ceterum mirum videri non debet, quod in hac chronotaxi aliquot episcopis, duobus nimirum aut tribus, locus vacuus relinquatur inter Diopetum,* Evurtii, *verisimiliter successorem, et S. Anianum; nam id ecclesiæ Aurelianensi commune est cum multis Galliæ ecclesiis, quod nomina quorumdam episcoporum exciderint; et Vita melior S. Aniani id omnino persuadet, cum alias nequeant inveniri multi episcopi, quos inter* Evurtium *et Anianum sedisse testatur.* D

§ IV. Sepultura Sancti, ubi conditum oratorium, quod in abbatiam excrevit: gemina corporis translatio, cujus Acta danda, ut et Inventionis: apparitio mira. E

Supra sepulcrum Sancti oratorium conditum, ubi nunc est abbatia:

Acta in fine, uti et Acta translationis habent, corpus S. Evurtii *sepultum esse in agro Tetradii viri nobilissimi, qui et cellulam modicam supra corpus Sancti ædificasse dicitur. De hisce editores hodierni Galliæ Christianæ tom.* VIII *col.* 1573 *ita scribunt:* Defunctus.. S. Evurtius... sepultus est in agro Tetradii viri præfectorii in planitie trecentis aut quadringentis passibus ab urbe Aurelianensi ad Orientem sita, ubi ædificatum oratorium in honorem B. Mariæ, quam cum S. Evurtio patronam habuit usque ad seculum undecimum, quo et sequentibus solus sanctus Evurtius patronus audiit. Hanc ecclesiam jam inhabitabant canonici anno 15 Caroli Magni, qui plurima eis largitus est diplomate, quod, licet adulteratum, in appendice tamen referre visum est, tum quod nihil in eo nisi certum recitetur, tum quod in multis aliis chartis revocetur. Ex hac autem charta aliisque, quæ hanc subsecutæ sunt, liquet, monasterium sancti Evurtii ac initio ad F matrem ecclesiam pertinuisse, ecclesiæ Aurelianensis membrum, et de mensa episcopi fuisse, cujus episcopi Aurelianenses abbates et erant et dicebantur. *Hactenus laudati scriptores: charta autem Caroli Magni, de qua fit mentio, inserta est Actis translationis infra dandis. Canonicis secularibus, qui ecclesiam illam* S. Evurtii *administrabant, successisse seculo* XII *canonicos regulares, patebit ex relatione inventi corporis, infra item danda. Catalogum abbatum regularium ad nostra usque tempora perductum, atque alia quædam de ipsa abbatia, habet studiosus lector apud laudatos scriptores Galliæ Christianæ.*

Acta translationis duplicis danda: hæc translatio contigit

31 *Acta translationis, de quibus memini, divisa sunt in lectiones novem eo modo, ut videantur olim lecta fuisse in festo translationis, quemadmodum etiam insinuat titulus præfixus, qui talis est:* In translatione corporis sancti Evurtii, quæ fit quinta die mensis Martiis. *Hunc diem pro festo translationis alibi non invenio; sed tam in Fastis Aurelianensibus quam in aliis quibusdam*

A *quibusdam festo translationis assignatum video diem 12 Junii ut dixi num. 5. At satis verisimile mihi apparet, translationem, quæ in Ms. narratur, olim celebratam esse 5 Martii, alteram vero 12 Junii celebrari: nam corporis quamdam translationem etiam seculo* XII *factam esse, infra videbimus. Tempus porro translati corporis utcumque investigare juvabit: atque hunc in finem subjungo brevem duplicis translationis relationem, prout ea habetur in Ms. Kalendario Aurelianensi, de quo jam supra mentionem feci. Relatio sumpta notatur* ex manuscriptis monasterii S. Evurtii, *atque ita habet:* Ea tempestate, qua Vandalorum rabies, a finibus exulans, Gallias ingressa, civitates obsidebat, mœnia subvertebat, oppida, rura, vicos ferro, flamma, fame depopulabatur, visum est clero populoque Aurelianensi, corpus beatissimi Evurtii, quod erat in ecclesia S. Mariæ in agro Tetradii extra muros urbis, in urbem ad ecclesiam S. Stephani transferre, ne forte Vandalis prope accedentibus insolentia militari diriperetur.

metu Wandalorum, relatioque corporis miraculo honorata est:

32 Verum cessante duræ sortis inclementia; et pace ecclesiis reddita, iterum ex ecclesia S. Stephani eodem honore, quo allatum fuerat, frequenti populi multitudine in priorem ecclesiam est relatum. In qua reliquiarum Sancti B corporis relatione hoc etiam miraculum contigit. Nam sereno cœlo imber umbrosus atque deterrimus descendit: verumtamen circa sancta pignora nec gutta visa est cecidisse, sed nec etiam gestatores pignorum attigisse. Rei gestæ fidem fecit Agius episcopus civitatis sanctissimo imperatori Carolo Magno Francorum regi, pia loca Aurelianis visitanti, qui propterea cœnobium S. Evurtii multis muneribus locupletavit. *Hæc recte congruunt cum Actis dandis, ex quibus compendio tota relatio data est, quantum existimo. Verum manifestus est error, quo Agius episcopus connectitur cum Carolo Magno: nam ex laudatis ante scriptoribus Galliæ Christianæ in catalogo antistitum Aurelianensium col. 1424 et ex sequentibus clarissime patet, Agium ecclesiæ Aurelianensi præfuisse diu post Carolum Magnum, episcopumque factum circa annum 844 sub imperio Lotharii, et Carolo Calvo partem Galliæ administrante. Quare aut Agius episcopus descendus est; aut ad tempora Caroli Calvi regis respiciendum potius est, quam ad tempora Caroli Magni. Sane Carolus Calvus facili errore* C *a posteris sumi potuit pro Carolo Magno. At eadem quoque facilitate potuit vox Græca* agius, *quæ subinde iis temporibus usurpabatur, pro voce Latina* sanctus *aut* beatus, *a posteris sumi pro nomine proprio episcopi, indeque oriri confusio. Nam tota confusio orta videtur ex diplomate Caroli, quod certo vitiosum est, ut in Annotatis observabo.*

per Wandalos autem hic intelligendi sunt Saraceni,

33 *Interim non dubito, quin Carolus Sausseyus a recta aberret chronotaxi, dum lib.* VI *num. 72 translationem scribit factam tempore Agii episcopi, id est, circa medium seculi* IX; *et longius etiam Andreas Saussayus in Martyrologio ad 12 Junii, ubi corpus translatum dicit,* Danis Normannis et Hungaris Gallias... devastantibus. *Etenim, sive Caroli Magni sit diploma istud corruptum, ut probabilius esse ostendam, sive Caroli Calvi, Hungarorum irruptiones in Galliam utroque posteriores sunt, cum factæ sint seculo* X: *Normannicæ quoque aut Danicæ vastationes posteriores sunt Carolo Magno, et maxime viguerunt tempore Caroli Calvi. At quando Carolo ab episcopo Aurelianensi referebatur miraculum in secunda translatione factum, incursiones illæ jam diu cessaverant: nam* cessante persecutione *relatum erat corpus ad locum pristinum. Quare* persecutio Wandalica, *quæ occasionem dederat primæ translationi, non alia hic intelligenda est, quam irruptio Saracenorum, qui Galliam late vastarunt seculo* VIII, *et præcipue circa annum 731 et 732, quando divinitus repulsi dicuntur ab urbe Senonensi per S. Ebbonem episcopum, ut legi potest in Vita ejus data ad 27 Augusti, ubi etiam Saraceni vocantur* Wandali, *sicut et apud alios scriptores, ita ut et nomen* Wandalorum *Saracenos hic omnino insinuet.*

AUCTORE J. S.

translatioque figenda circa annum 731 vel 732, relatio circa 740.

34 *Itaque translatio prima figenda est circa annum 731 vel 732. Secunda vero aliquot annis serius ex conjectura figi potest: nam Saraceni non diu post memorabili clade in provincia Pictaviensi per Carolum Martellum affecti sunt, nec deinde umquam tam longe in Galliam penetrarunt, ut ab iis adeo timendum fuerit prope Aurelianos. Si igitur paulo post famosam illam Saracenorum stragem, quam anno 732 illigat Pagius, relatum est sacrum corpus, uno tantum aut altero anno verisimiliter fuerit in ecclesia* E *S. Stephani. Attamen, cum Saraceni singulis fere annis sequentibus rursum tentaverint in Gallias progredi, magis existimo diutius mansisse in urbe sacrum istud depositum, cujus relatio ex conjectura figi potest circa annum 740. Recte convenire cum hac epocha, quæ Carolo Magno relatæ scribuntur de miraculo in translatione facto, ostendam in Annotatis.*

Sacrum corpus seculo IX *metu Normannorum videtur absconditum: Acta inventionis danda:*

35 *Negare tamen nequeo, sacro corpori* S. Evurtii *non minus timendum fuisse seculo* IX *a Normannis, quam seculo* VIII *a Saracenis; at alio tunc consilio usi videntur sacri istius thesauri custodes; nam Sancti corpus loco tam occulto absconditum fuit sub terra, ut seculo* XII *ignoraretur, quo depositum esset loco. Certe Rogerius, primus abbas canonicorum regularium in monasterio* S. Evurtii, *sacrum ejus corpus studiose quæsivit ac feliciter invenit. Hanc inventionem ipse Rogerius abbas narravit in litteris ad abbatem et monachos S. Audoenii Rotomagensis. Hasce autem Rogerii litteras edidit Martenius tom.* I *Thesauri anecdotorum col. 413: easdem anno 1644 ex Ms. S. Audoeni Rotomago huc transmisit P. Fredericus Flovetus, ut in exemplari Ms. notavit Bollandus noster. Titulus laudatis litteris,* F *quas edam post Acta translationis, præfixus est talis:* Revelatio, quam transmisit dominus Rogerius abbas ecclesiæ beati Evurtii Aurelianensis ad monachos S. Audoeni Rothomagi de inventione ejusdem sanctissimi pontificis Evurtii. *Annus inventionis nullibi exprimitur; at non longe abesse potest a medio seculi* XII. *Etenim verisimile est, canonicos regulares in abbatiam* S. Evurtii *introductos esse non diu ante litteras Eugenii Papæ III, quibus eorum possessio confirmatur, præsertim cum nihil de Rogerio abbate adducatur, quod factum est ante Eugenii litteras. Atqui hæ litteræ datæ notantur* 5 Kalendas Martii, Indictione nona *et* Eugenii tertii Papæ anno 2. *In annum Christi error irrepsit, ut testantur scriptores Galliæ Christianæ, qui eas ediderunt tom.* VIII, *col. 507 inter instrumenta, ubi notant pro anno* 1114, *quem in litteris invenerunt, legendum esse* 1147. *At tam Indictio* XI *quam annus 2 pontificatus Eugenii III designat annum 1146, non 1147, ut colligi potest ex Pagio ad annum*

AUCTORE J. S.

inventio illa contigit anno 1149, aut circa istud tempus:

num 1145, ubi pontificatum Eugenii orditur 3 Kalendas Martias.

36 *Ex hisce probabiliter colligitur, Rogerium factum esse abbatem* S. Evurtii *anno* 1145. *Quapropter* si quinquennio post electionem *invenisset corpus* S. Evurtii, *ut scribunt laudati editores Galliæ Christianæ col.* 1575, *inventio probabilissime innecteretur anno* 1150. *At Rogerius tantum in litteris suis dicit de canonicis secularibus,* Qui ferme ante hoc quinquennium in sancta beati confessoris ecclesia serviebant. *Non videtur igitur totum quinquennium inter promotionem suam et litteras laudatas ponere, nedum inter promotionem suam et corporis inventionem, quæ aliquot diebus, ut minimum, præcessit. Hac de causa probabilius est, inventionem contigisse anno* 1149, *præsertim cum evenerit in festivitate Innocentium, seu die* 28 *Decembris. Certe rationes allatæ persuadent eam ab illo anno non longe abesse. Ceterum dubitandum quoque non videtur, quin Sancti corpus anno sequenti elevatum sit, atque ad locum magis decentem fuerit translatum, ut faciendum innuit Rogerius in fine epistolæ. Potuit illa translatio fieri* 12 *Junii, ac deinceps annua festivitate honorari: sed nihil invenio de* B *ea scriptum. Istud certum est, sacrum corpus conservatum in propria abbatia fuisse, donec impio Calvinistarum furore seculo* XVI *in cineres sit redactum.*

mirabilis visio, conducens ad laudem S. Evurtii, si vera est.

37 *Apud Labbeum in Nova bibliotheca Manuscriptorum tom.* I *pag.* 653 *et seq. mira refertur apparitio S. Martini Turonensis, quocum* S Evurtius *apparuisse dicitur. Res quidem firmata dicitur jurejurando illius canonici, cui oblata erat visio: multos tamen de veritate dubitaturos opinor ob mirabilia adjuncta. Totam visionem huc transferre non lubet, quia maxime spectat ad S. Martinum, ad cujus Acta magis examinari poterit. Huc igitur solum transfero spectantia ad* S. Evurtium, *matutinum Officium cum plurimis sanctis episcopis, inter quos eminebat S. Martinus, in clausa ecclesia Turonensi celebrantem, quem pius canonicus, solus in illa ecclesia pernoctans, vidisse dicitur post S. Martinum et socios ad chorum cum tribus aliis episcopis procedentem, atque* illorum altiorem et comptiorem ceteris renitere: *quique primus dicitur S. Martino indicasse, canonicum illum in ecclesia latere absconditum. De eo canonicus interrogavit S. Martinum, qui ad ipsum ecclesia clausa educendum benigne accesserat,* C *quis esset: quando S. Martinus sic respondisse scribitur:* Reverendus ille episcopus *, de quo interrogas, sanctus Evurtius * Aurelianensis quondam episcopus est, tanti apud Deum meriti, ut quamdiu præsens seculum duraverit, omni die animam unam a loco pœnarum Deus ob illius gratiam liberet *. *Tota relatio apud Labbeum videri potest: eadem apud nos est in exemplari Ms., ex quo duas voces mendose impressas correxi. Canonicus ille, cui mortem quoque brevi imminentem S. Martinus prædixisse, quique revera post octiduum obiisse refertur, omnia juramento prævio postridie dicitur narrasse Hugoni archiepiscopo Turonensi. Judicium de re tota lectorum arbitrio interim permitto, donec ad Acta S. Martini fuerit perventum.*

* *Ms.* archiepiscopus

* *Lab.* Euvertus

* *Lab.* liberat

D

VITA

FABULIS FŒDATA

AUCTORE LUCIFERO SUBDIACONO

Ex quatuor Mss. simul collatis.

PROLOGUS.

Ratio vulgandi hanc Vitam novo stylo.

Sicut mercedis est ad erudiendum animas in Catholica religione novum quippiam doctrinæ ac conversationis bonæ condere * : ita non impar est illud quoque, quod jam conditum *a* est, in notitiam fidelium * hominum deducere, atque vulgare. Idcirco justo libramine mercedis unius retributionem diu multumque pensantes, ut et nos participes simus eorum, qui prædictorum E auctores sunt, maluimus sancti ac beatissimi Evurtii episcopi, qualiter in rebus humanis conversatus est, honorabili stylo vitam pandere, et ad notitiam ignorantium pro imitatione edicere *b*.

* *al.* accendere

* *al.* fidelissimorum

ANNOTATA.

a *Insinuat hisce auctor, se habuisse antiquiorem* S. Evurtii *Vitam; sed eam se velle elegantiori stylo edere. Interpolavit, opinor, fictitiisque ornamentis auxit, quæ de* S. Evurtio *breviter scripta invenit.*

b *Præfatio hæc reperitur in omnibus quatuor Mss., atque in editione impressa; non tamen apud Surium, nec in Ms. Accinctino, quod alia rursum manu interpolatum, ut monui in Commentario num.* 7.

CAPUT I

Sancti electio mirabilis ad cathedram Aurelianensem, quæ fictitiis adjunctis aucta videtur. F

Mortuo Desiniano episcopo, dissidia maxima Aurelianis oriuntur;

Desinianus *a* vir beatissimus ecclesiæ Aurelianensis Dei nutu tunc temporis præsul, postquam concessam sibi a Domino spiritualem militiam sancto ac venerabili more complevit, debitum naturæ ac conditionis exolvit. Post obitum autem ejus, cum de successore ageretur, dissensiones in urbe ortæ sunt, ita ut non solum vulgus ignotum * studia in contraria scinderetur, verum et proceres, et quicumque in eadem domicilia possidebant potentes *b*. Tum demum non secundum Dei inspirationem, sed secundum carnalem dilectionem duo a diversis * partibus electi sunt: quorum ambitu talis seditio prolixitate temporis orta est in populo, ut etiam

* *al.* ignarum

* *al.* divisis

A etiam sanguis humanus funderetur, et horror ubique, et luctus, et mortis imago plurima appareret. Quæ cædes seditionesque Constantinum c imperatorem latere non potuerunt; qui more imperiali subjectorum utilitatibus semper prospiciens, Proforium d præfectum urbis e ad sedandam populi seditionem transmisit; qui cognoscens omnia, quæ gerebantur, sapienti consilio episcopos Gallicæ regionis ad deliberandum Dei negotium secum assumpsit. Episcopi autem accersiti in urbem venerunt, in qua invenientes tantum populorum discordiam, cognoverunt talem electionem non esse Dei, sed hominum. Tunc illi ex communi tractatu indixerunt triduo jejunium universæ plebi illius, quærentes non sua, sed Dei dispensatione cognoscere, quem sibi vellet antistitem purum officium atque libationem offerre, [ut id] certis signis ipse ostenderet.

dum hac de causa preces ab episcopis erant indictæ, Aurelianos venit Evurtius,

2 Cumque congregatis omnibus in sacro-sancta ecclesia per triduum hymnigeris precibus indicta jejunia complerentur; ita omnis ætas vel sexus cognoscendi modo fuerat congregatus, ut nulli pueritia, nulli senectus, nulli sexus imbecillis fuisset impedimento *. Jam Deus qui et imperatoris cor et episcoporum conjunxerat *, destinaverat sibi vas electum, atque gratiæ ejus perseverantia præditum, nomine Evurtium. Is igitur causa requirendorum captivorum ab urbe Roma * egressus, secundo die indicti jejunii in urbem Aurelianis * ingressus est habitu non nimis superbo. Qui cum de more Christianorum, maxime clericorum, in ecclesia ad Dominum perorasset, egressus restitit, paululum circumspectans, quis eum hospitio suscipere dignaretur. Tunc ostiarius ipsius ecclesiæ, percunctato eo, ait: Dic, Serve Dei, quo honore frueris? Unde venis, vel quo pergis? Ad quem prædictus *: Subdiaconus sum sanctæ Ecclesiæ Romanæ; inde exiens captivorum * meorum sollicitudine provincias perago. Cui ostiarius rursus: Dic quod nomen est eorum captivorum; forsitan scimus, aut audivimus, et possumus te reddere manifestum. Cui item Subdiaconus: Isti, quos requiro, germani mei sunt; nuncupantur autem unus Eumorfius, et alter Cassia f. Ostiarius autem dixit: Veni benedicte in cellulam meam, et mane apud me hodie, et postea proficisceris. Cumque pariter ingressi fuissent sub tugurium ostiarii, ille cito religiosæ consuetudinis morem obtinens, aquam pedibus ejus dedit, et manu propria lavit, atque C extersit. Peracto religiositatis officio, simul cibis pauperioribus cibati sunt.

(B) * al. impedimentum — * al. compunxerat — * al. Romana — * al. Aurelianensium — * al. additur Evurtius — * al. prædatorum

accedensque ad ecclesiam, in qua congregati erant episcopi,

3 Postera autem die surgens et valedicens ostiario, iter carpere cœpit. Ostiarius vero, Domino annuente, clamavit post tergum ejus, dicens: Amice Dei, revertere ad me, ut loquar tibi: cumque reversus fuisset, dixit ei: Nescis, quid actum fuerit in hac civitate his diebus? Qui respondit, Nescio quid. At ille: Beatissimus Desinianus episcopus præsentis civitatis ante biennium defunctus est, et cives nostri seipsos palpantes et ingerentes se loco ipsius, non minimam litem excitaverunt; in qua et cædes diversæ et nefariæ factæ sunt; ita ingrassata est opinio jurgiorum ipsorum, ut ad aures imperiales pervenerit. Quo comperto, imperator ex latere suo g direxit, qui et bella civilia compescat, et maturata velocitate antistitem Deo placitum inquirat atque instituat. Hic enim, qui directus est, præfectum eum aiunt esse urbis, qui sola auctoritate sua minime contentus, episcopos secum congregavit, qui prudenti deliberatione per jejunia et preces Domini instituerunt de successore explorare voluntatem; et ecce jam dies tertius est hodie, ex quo litanias celebrant. Idcirco, Frater, sustine paulisper; forsitan innotescet Deus servis suis, quem sibi elegerit ad honorem episcopatus, et poteris et tu, ubi * ubi ambulaveris, tantæ actionis admirationem narrare. Tunc beatissimus Evurtius: Bene quidem admones, sed morulæ mihi generantur; ut fiat tamen voluntas tua, ad ipsam, ubi sunt populi, procedamus ecclesiam. Ubi dum venissent, utpote ille incognitus non stetit alicubi nisi cum ostiario.

A. Lucifero — * al. ubi et ubi et ubicumque

orantibus omnibus pro felici electione, columba super caput ejus sedet:

4 Post paululum præcipiunt episcopi januas obserari; et ipsi adhærentes pavimento, cœperunt Deo singulta lacrymabilia fundere; ac notitiam personæ honori debitæ * a Deo exposcere. Ingemebat autem omnis populus finem postulans jurgiorum, et expectans responsionem curvatorum in oratione episcoporum. Illis ergo orantibus et plangentibus, ecce columba instinctu Dei transmissa per insertam fenestram quasi lux immensa fulgebat, quæ ingressa est ecclesiam, et clangore alarum sublata, volitare cœpit per totam pene ecclesiam more personam investigantis; quæ speculata sanctum Evurtium inhærentem januæ, illico super caput ejus insedit; ille E simul manus extendens abigebat eam de suo vertice. Hoc signum adstans populus mirabatur, et tanto amplius preces Deo fundebat, ut illum Spiritum mitteret, qui per columbam in capite Christi post lavacrum regenerationis nostræ ad manifestandum eum Filium Dei esse descendit. Columba autem præceptum sibi ministerium demonstrans, unde ingressa fuerat, regressa est.

* al. honore debito

quod cum iterum esset factum, interrogatur ab episcopis.

5 Post regressionem ergo columbæ fit strepitus lætitiæ in populo: attentiosis mentibus episcopi, vel omnis ordo, cœperunt inquirere, quis ille esset, in cujus talis ostensio capite cunctis demonstrata est. Tunc dissensio personarum atque verborum in populo facta est: alii dicebant, Ostiarius est; quidam vero, Non, sed alius similis ejus h. Tunc sacerdotes vulgi ora variantia videntes, rursum in oratione curvantur, et deprecantur universorum creatorem Deum geminari sibi miraculum. Illis ergo petentibus denuo columba per eamdem fenestram recussis alis penetrale ecclesiæ garrulitate quadam petivit; et sicut antea totam circumierat volatu ecclesiam, ita secunda quoque vice peragens, iterum super caput futuri antistitis Evurtii insedit. Ille vero tanti proventu stupefactus miraculi, simili mo- F do cœpit eam de capite suo manibus pellere, quæ repulsa itinere, quo delata fuerat, regreditur. Tunc mussitantibus populis præcipiunt episcopi, ut is, qui tanto miraculo dignus habitus est, societati eorum et pari voto coram altari assisteret. Cumque hoc factum fuisset, ut episcopi præceperant, sciscitantur ab eo, quibus ab urbibus adveniret, vel ad quos fines tenderet. Tunc ille, quemadmodum prius ostiario, dum percunctaretur, rationem reddiderat, episcopis quoque narrando cuncta patefecit. Tunc illi cognoscentes se exauditos fuisse, omnipotenti Deo mirabilium gratias egerunt, qui ex eadem urbe etiam tunc Pastorem transmisit, unde priscis temporibus ad religionem prædicandam Catholicæ fidei prædicatores piissimos misit.

6 His peractis, præcipiunt sancto ac beatissimo Evurtio una cum eis ad orationem inclinare, et sub altario caput immittere, ipsi vero intra cœnacula cordis sui talia ruminabant dicentes: Domine Jesu Christe, qui das orationem oranti, et

A. *Lucifero jubeturque cum ipsis orare, et cum duobus aliis de episcopatu contendentibus,*

et benedicis annos justi; si imperio tuo hic nostræ orationis particeps ad hanc delatus est urbem, ut discordiam populi tui auferat, et pastorali regimine præsul ecclesiæ tua factus, congregationem Christianam tueatur ac foveat, ostende nobis, ut manifestum sit incredulitati nostræ trini miraculi facultas ostensa. Et adhuc illis talia precantibus, ecce columba, plausu ingenti alas repercutiens, ad locum, in quo prius Vir Dei steterat, devolavit; et cum ibidem eum non inveniret, more explorantis coram omnium oculis investigare virum probatissimum cœpit. Erant autem hi, qui ad eamdem consolationem advocati fuerant, episcopi multi *i*. Tunc ante dicti Episcopi ad invicem dixerunt: Adducamus et illos, quorum electio totam Ecclesiam vulneravit, et istum, qui jam per columbam cognitus est, et videamus, si iterum ipsum amplectetur frequens miraculum: et factum est ita.

deinde tertio columbæ volatu designatus, episcopus eligitur et consecratur.

7 Cum igitur omnes tres personæ cum episcopis coadunatæ stetissent, attonito populo, atque de volatu columbæ pendente, ecce sanctissima avis tanquam tactu primi ordinis Sacerdotem de medio indignorum eligens, cœpit prius circumcirca volitare, et paulatim se sursum attollens B appropiavit, et super capita lata est; non tamen alicujus eorum caput attigit, nisi illius Viri beatissimi, quem sibi jam secundo habitaculum fuisse monstraverat. Tunc unita voce, unitoque corde omnes unanimiter clamitant: Dignus est, justus est: hic est, quem Dominus ad summum elegit sacerdotium: ipse est, quem nobis pastorem, sibi prædestinavit pontificem. Episcopi vero manu * silentium populo indicentes, ratum duxerunt uniuscujusque ordinis atque gradus cognoscere voluntatem, et dixerunt eis: Vos universi Christiani vidistis tanta miracula hodie fieri, et Dei voluntatem in præsenti Servo Dei impleri: idcirco singillatim cordis vestri propositum in medium deferte: et licet, si et nolit quispiam vestrum, Deum sibi, non istum, faciet inimicum: tamen volumus cognoscere intentionem mentis vestræ. Tunc omnes tanquam ex uno ore dixerunt: Fiat voluntas Dei; et quoniam vos præparavit Deus, per quos majora opera sua et in hominibus singularia demonstraret, jubete citius eum Domino consecrari sacerdotem, et nobis pastorem. Quid multa? perficitur Dei voluntas; pergunt omnes ad basilicam beatissimi Marci secundum ritum ipsius civitatis, levita *k* C efficitur beatissimus Evurtius. Inde deducunt eum ad civitatem cum hymnis et cantis spiritualibus, fungitur almi * sacerdotis honore, lætantur cœli cum inhabitantibus in eis super ordinationem Pontificis *l*.

* *al.* majestate manus

* *al.* primi

ANNOTATA.

a *Desinianus in una Vita Ms. S. Aniani dicitur quartus episcopus Aurelianensis. Carolus Sausseyus primum ponit* Altinum, *secundum* Alixitum, *tertium* Auspicium, *quos quarto loco sequi potuit Desinianus, atque hunc circa annum* 320 S. Evurtius. *Consule disputata in Commentario* § 3.

b *Omnia exemplaria de hisce consentiunt quoad factum, sed crebræ sunt vocum quarumdam mutationes. At semel lectorem monitum cupio, me tanti non facere hæc Acta, ut lubeat singulas vocum differentias huc transferre.*

c *Quamvis probabilius mihi appareat,* Evurtium *creatum esse episcopum tempore Constantini* D *Magni; nec improbabile sit, quemdam a Constantino missum, qui turbas sedaret, et episcopum eligendum curaret, id tamen certum non facit exigua hujus scriptoris auctoritas.*

d Proforium *habent tria Mss. In uno codice nostro legitur* Porfirium, *et fortasse rectius.*

e *In editione impressa* urbis Romæ, *nescio cujus auctoritate. Certe in nullo exemplari Ms., et ne quidem apud Surium, invenio vocem* Romæ. *Neque hic dicat aliquis, per vocem* Urbis *hic Romam necessario intelligendam, sicut etiam intellexit Tillemontius, Vitam hoc argumento oppugnans, dicensque mirum non videri, quod aliquis mittatur ab imperatore ad turbas sedandas; sed id mirum esse de præfecto urbis Romæ. Commode enim intelligi potest auctor de ipsa urbe Aurelianensi, cui præfectum miserit Constantinus ad turbas sedandas. Surius edidit:* Porphyrium quemdam præfectum... eo misit. *In Ms. Accinctino, quod interpolatum monui, habetur* Porphyrius patritius. *Nolim hic inquirere, quis fuerit ille Porphyrius: nam, licet ejus missio non sit certo fictitia, tamen pro incerta haberi debet.*

f *Ita in Mss., in editis* Accasia: *Surius* Cassius. *In Ms. Accinctino dicuntur fuisse frater et* E *soror* Evurtii: *ibique tota illa sermocinatio omittitur, resque brevius explicatur. Sane dubitari vix potest, quin omnia fere, quæ inter* S. Evurtium *et ostiarum facta referuntur, sint commentitia.*

g *Notat Tillemontius phrasim* ex latere suo *non esse seculi* IV. *At satis esset, modo ætati congrueret scriptoris. Verum litigandum non est de phrasi, cum jam monuerim, pleraque adjuncta videri fictitia.*

h *Hanc contentionem vere dixeris meras esse scriptoris nugas.*

i *Hic nomina episcoporum, qui ad electionem convenerant, interpolator Ms. Accinctini interponere voluit. Sed ea non reperiuntur in aliis Mss. invicem consentientibus. Accipe tamen conjecturas illius, lector studiose:* Orabat in ipsa ecclesia eo tempore Severinus episcopus ecclesiæ Senonicæ: cum quo reverentissimus Pronicus episcopus Meldensis ecclesiæ erat conjunctus. Advenerat cum ipsis Solemnis episcopus ecclesiæ Carnotinæ*:* a civitate Parisiorum Marcellus episcopatus venerat: inter quos Valerius episcopus ecclesiæ Autricæ, et Camilianus episcopus Tricassinæ civitatis. *Carolus Sausseyus lib.* II *num.* 11 *ex Ms. cœnobii* S. Evurtii *sex earumdem civitatum antistites enumerat: sed pro* Valerio *Autricæ seu Autissiodorensi habet* Valerianum, *pro* Camiliano *Tricassino* Julianum, *ac* Pronicium *Meldensem scribit* Provicium. *Idem* F *scriptor multa disputat, ut ostendat hosce episcopos congruere suæ opinioni de electo* S. Evurtio *Constantii imperatoris tempore circa annum* 353; *acsi somnia illa interpolatoris multum haberent ponderis. At ne sic quidem opinioni suæ conciliare potuit recensitos episcopos, quorum alii multo juniores sunt, quam ut cum opinione ipsius conciliari possint; alii prorsus ignoti. Enumerantur iidem apud Labbeum tom.* I *Bibliothecæ Mss. pag.* 413 *in Historia episcoporum Autissiodorensium, ibique non minus inepte connectuntur cum pontificatu Silvestri et imperio Constantini, quam eos suæ opinioni conciliare voluit Sausseyus.*

k Levita *habetur ubique, præterquam in Ms. Accinctino interpolato, ubi legitur:* Itur ad basilicam

A silicam sancti Marci evangelistæ, qui tunc in majori veneratione in loco illo habebatur, ubi et ipse subito Sanctus perducitur : et exinde hymnis et laudibus diversis ordinibus conclamantium in civitate Aurelianorum adducitur : ibique, auxiliante Domino, cum magno gaudio ab episcopis consecratur. *De una tantum ordinatione clara fit mentio utrobique ; sed locum ordinationis mutavit interpolator : tamen de ordinatione episcopali verbis deinde sequentibus aliquid obscure insinuatur : nihil vero de consecratione presbyterali, licet de ea quoque consecratione non videatur dubitandum.*

1 *Surius claris verbis consecrationem triplicem, seu diaconi, presbyteri et episcopi Vitæ inseruit : quod habendum est pro interpolatione. Carolus Sausseyus lib.* II *num.* 15 *de iis ita scripsit :* Designatus pontifex, in ecclesia S. Marci extra muros diaconus ordinatus, inde in civitatem reductus, in ecclesia S. Stephani presbyter et episcopus consecratus est. *Tillemontius triplicem illam ordinationem in Surio legerat; indeque aera verberat telo obtuso : nam asserit, pauca primis Ecclesiæ seculis reperienda exempla, quibus ostendatur, subdiaconum ante consecrationem* B *episcopalem prius diaconum et presbyterum fuisse ordinatum. Si vera diceret Tillemontius, Vitam* S. Evurtii *non tangeret : at falsissima videtur sententia, quam insinuat, de ordinatis episcopis ante susceptum diaconatum et presbyteratum seculo* IV, *quo ordinatus est* Evurtius. *Consuli de hac controversia potest Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* I *lib.* II *cap.* XXXVI, *ubi dictam opinionem egregie refutat.*

CAPUT II

Exstinctum a Sancto incendium : inventus thesaurus, indeque juvante Constantino, ecclesia Sanctæ Crucis ædificata : miraculum in Missæ sacrificio.

C

Incendium precibus sistit: Peractis igitur omnibus, quæ ad Dei culturam pertinent, Deus, qui sibi dignum præfatis miraculis Sacerdotem monstraverat, cœpit per eum majora operari in populo, et medicinale infirmis remedium, et fatigatis diversis calamitatibus præbuit beneficium infinitum. Prætermissis itaque signis sanitatum, et gratia virtutum, quæ per eum unus atque idem operabatur Spiritus sanctus, cui soli cognita sunt, illorum seriem retexamus, quæ universo pene mundo *a* innotuerunt. Transacto anniversario ordinationis ejus die, factum est ut civitas igni casuali flagraret. Tunc omnes habitatores civitatis videntes in semetipsis, vel in habitaculis eorum flammas desævientes, concurrerunt ad sæpe dictum beatissimum Evurtium episcopum, clamantes et dicentes voce magna : Vir Dei, vir Dei, succurre urbi ignibus subsidenti. Quo audito, Episcopus citatim ad ecclesiam convolavit, et prosternens se in oratione deprecatus est Dominum, dicens : Domine Deus Israel, qui sanctos tuos tres pueros de congerie illæsos eripuisti ignium, da etiam huic civitati posse evadere de flammarum irruentibus globis. Illo adhuc deprecante voracitas restincta est flammæ, et quia adhuc simpla erat Ecclesia, in qua una cum populis Dominum deprecabatur, ait illis : Ecce Dominus secundum suam misericordiam eripuit nos de ardentis flammæ incendio ; et idcirco votivam collationem facite, ut ampla reddantur spacia hujus ecclesiæ. Omnes concordi pectore responderunt : Fiat voluntas Dei : et egressi, unusquisque secundum modum facultatum suarum ad sanctum præparaverunt ædificium. A. LUCIFERO

9 Die ergo indicta, ut sancta dilataretur ecclesia, tulit secundum morem quarumdam provinciarum manibus suis fossorium *, et vexillo crucis facto, fodere cœpit. Jam pene pedes tres foderat, et ecce obtulit se obtutibus illius olla clausa atque bituminata, Dei dispensatione ad fabricam reservata sæpe dictæ ecclesiæ : quam cum aperuisset, invenit thesaurum non minimum, Neronis nota pulcherrime figuratum. Tunc gratias agens Deo, vocavit archidiaconum, dicens : Veni, frater, accipe hoc inventum, et defer illud in conspectu principis imperantis ; non enim decet nos hoc celare, maxime qui sumus præpositi plebis. Quo accepto, secundum jussionem Episcopi Romam profectus est : ubi veniens rogavit se imperatori præsentari. Tunc imperator jubet eum illico introduci ; quo ingresso, imperator dixit : Qua de causa ad nos directus fueris, tua narratione pandere ne moreris ? Archidiaconus autem porrigens prius scriptum sui beatissimi Sacerdotis, deinde thesaurum ei obtulit, docens animos imperatoris de omnibus, quæ in civitate Aurelianensi gesta fuerant, et quomodo ille thesaurus in loco designato ecclesiæ fuisset inventus. Denunciatur hoc subito Romanas per regiones Dei in Romano cive ostentum ; gratulantur omnes bonorum omnium Largitorem : hinc preces effundunt illi, qui omnibus adest in se sperantibus. *dum fodit ad ædificandum ecclesiam, thesaurum invenit,* * *i. e.* ligonem E

10 Sequenti igitur die jubet ad se vocari imperator Mansuetum archidiaconum, qui bajulus fuerat thesauri inventi : et dicit ei : Omnia, quæ intulisti, defer Sacerdoti tuo, et revertere in pace. Dic mihi, archidiacone, quot cubitorum est ecclesia, quam disponitis fabricare ? Qui respondit, quantis paupertas ecclesiæ, vel habitatorum civitatis esse permiserit : notum namque est majestati vestræ, quod pauperes pene sint omnes ipsius civitatis vel territorii. His auditis, imperator jussit Anatolium *b* tunc præfectum ad se venire ; cui dixit : Restitue, quidquid huc præsens archidiaconus deportavit, quoniam præparatio Dei est, non nostri imperii. Volumus autem et super his duplam ei adhuc dare pecuniam ad fabricam ecclesiæ sufficientem : ipsam vero ecclesiam jubemus in longum extendi cubitis centum septuaginta, et in latitudinem cubitis quadraginta duobus, et in modum crucis fabricari : ideo enim tam spatiosam esse volumus ecclesiam, quoniam quotidie Christianitas amplificatur, et ad Dei habitaculum frequens fit concursus atque ambitio populorum. Jubemus deinde altaria tria habeat, et illud, quod fuerit interjectum * gloriosissimæ crucis lignum habeat, per quod est universus mundus salvatus. *et Constantinus multa donat in eumdem finem.* F *b* * *al.* intersutum

A. LUCIFERO salvatus. Ad ministerium quoque sacrosanctæ ecclesiæ ipsius offerimus lances auri purissimi septem, et calices ejusdem metalli septem, in quibus divinum dum peragitur Mysterium, nostræ quoque sit memoriæ adjumentum. Omnibus etiam territorii illius per triennium demitti volumus rei propriæ censum *c*, ut possint etiam ipsi una cum sacerdotibus et nobis Deum continuis obsecrationibus placare, et ipsius ecclesiæ opus qualiter ad perfectionem perducatur, adminiculum tribuere. Sed et illud nostræ serenitati placet, ut arcubus sex extendatur, tribus a dextra parte, et tribus a sinistra, et sic per eorum involutionem una videatur esse ecclesia. Omnibus his delegatis debuxataque * ecclesia, et triplam pecuniam quantitatemque ejus sacris litteris inditam suscipiens archidiaconus, cum jucunditate maxima vestigia retro observata sequens, qua gressum extulerat, repetiit.

* *i. e.* delineataque

Fratres Evurtii, ut fertur, inventi.

11 His ergo gestis congruum duximus etiam illud associare, quemadmodum vir beatissimus Evurtius fratres suos, quos quærere instituerat, post quadraginta *d* annos repererit. Quadam ergo die, Deo propulsante, Suessionicæ civitatis episcopus ad tumulos beatorum martyrum Crispini et Crispiniani *e* orandi gratia profectus est: dumque se in oratione prostravisset, audivit voces talia deposcentes: Testes Christi atque amici, præstate nobis ante diem obitus nostri fratrem nostrum Evurtium subdiaconum non solum speculari, sed et amplecti. Cumque hoc iteratis vocibus rogantes perseverasseut, elevatis episcopus oculis vidit personas in religiosa veste sacros tumulos ambientes, quos cum vocasset, sciscitatus est de eis, qui essent. Qui dixerunt: Cives sumus Romani; fratres fuimus tres: nos autem duo in hostium prædam devenimus; frater vero noster in urbe remansit, quem summo desiderio, Deo procurante, videre optamus; sumus autem nunc in servitio religiosissimæ viduæ Vibianæ *. Ita namque flebiliter casus suos episcopo narraverunt, ut etiam ipse sic fleret, tanquam si captivitatis eorum particeps affuisset. Cognita ergo omnia rescribit per archidiaconum suum Leonem: quæ series litterarum casuale fuit beatissimo episcopo Evurtio nuncium captivorum. Ita autem omnipotens Deus, qui majora agit, atque ad majora opera reservat, præstitit, ut uno die duorum negotiorum civitas lætificaretur eventu.

* *al.* Julianæ

et redempti: ecclesia sanctæ Crucis dedicata:

12 Hinc Mansuetus archidiaconus cum præfatis imperialibus muneribus urbem ingreditur: illinc Leo archidiaconus cum confirmatione inventionis fratrum Episcopi defertur. Geminatur cunctis jocunditas, fit publica, quæ fuerat dudum privata: concurrunt omnes ad diversorium Episcopi, videndi munera, atque opiniones audiendi captivorum studio congregati. Mittitur illico pretium redemptionis; educuntur de jugo servitutis libertati pristinæ redditi. O bone Deus! quis fuit ille dies, quo sibi sunt post quadraginta annos fratres consanguinei præsentati; qualis fletus omnium gaudiorum, quando invicem se osculantes complexi sunt? Quid multis? Ædificatur ecclesia secundum principis devotionem, fundata tanta celeritate, ut transactis tribus annis, quinto Nonas Maias dedicatio *f* ejus fieret, sicut est celebratio ligni Crucis inventæ in mundo certis partibus generalis.

reliquiæ variæ impetratæ:

13 Post dedicationem autem causa sanctarum reliquiarum perducendarum diversi in orbis partes missi diversa appetunt: quidam Hierosolymam pro sanctæ Crucis; quidam autem Romam pro beatissimorum Petri et Pauli apostolorum et martyrum reliquiis, qui omnes votivum desiderium assecuti, et ad urbem remeantes, gratias Deo egerunt. Tunc vero beatus Antistes congregatis episcopis cum timore et exultatione præfatas reliquias de loco, in quo depositæ fuerant, ad ecclesiam, in qua deponendæ erant, perduxerunt. Cumque hora venisset offerendi sacrificii, post quod solitum est reliquias condere, invitati episcopi deprecantur Pontificem, ut ipse in primo altari hostiam Domino immolasset propter votum proprium, et senectutis atque ordinationis gradus: cumque diu resisteret, crebris eorum exhortationibus propulsatus obedientiam præbuit.

miraculum, Sancto sacram Hostiam elevante, factum:

14 Et ecce in hora confractionis panis cœlestis, cum de more sacerdotali hostiam elevatis manibus tertio Deo benedicendam offerret præfatus Antistes, apparuit velut nix splendida super caput ejus manus *g*, porrectis digitis tertio oblatam benedicens. Sacrificiis rite peractis, sæpe dictus Sacerdos eis, qui cum eo erant, dixit, incipiens ab episcopis, et perveniens usque ad ultimum plebis: Dicite, quæso, beatissimi fratres, si aliquod miraculum inspexistis, dum Missa celebraretur. Qui respondentes dixerunt: Nullum. Tunc subdiaconus Baudelius *h* (cujus erat eodem die observationis ministerium) dixit: Vidi ego, sed præ timore titubo enarrare: videbatur mihi, te elevante hostiam, manus de nube, quæ caput tuum cooperuerat, extensa, benedicere tertio Deo oblatam. Cui Episcopus: Beatus es, frater carissime, cui tanta sunt mysteria sacra ostensa. In populo etiam cum quæsisset, inventi sunt duo, qui fuerant tanti mysterii videndi participes, Eleusinus et Procopia, id est, Eleusinus pœnitens, et Procopia castimonialis *i*. Quibus etiam Episcopus: Beati estis et vos, quia non caro et sanguis hæc revelavit vobis, sed Deus, qui in cœlis est.

multique pagani illius occasione conversi.

15 Quo rite comperto, omnis simul clamabat Ecclesia: Gratias tibi, Domine, agimus, qui abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis, quorum angeli te semper vident in cœlo sedentem, et erexisti nobis in domo Domini cornu David, visitans et faciens nobiscum mirabilia, sicut locutus es per os tuorum sanctorum Prophetarum, qui a sæculo sunt. Et completa benedictione, reliquias in laudibus Domini tripudiantes collocaverunt in altari medio sanctissimæ Crucis; in dextera parte, propter reditum fratrum, et sinceræ venerationis cultum, Crispini et Crispiniani martyrum: in sinistra vero parte Petri et Pauli conduntur reliquiæ. Peragravit autem hujus miraculi visio omnem mundum; cujus odore pagani inloti ad percipiendam concurrebant gratiam Dei, et baptizati sunt intra triduum septem fere millia paganorum, benedicentes Dominum, et gratias agentes antistiti Evurtio, per quem ad lavacrum regenerationis, et fidem Catholicam venire promeruerant. Ne, quæso, diligentissime lector, interrogationem de miraculo *k* Episcopi arrogationi adscribas, quoniam non suam sed Christi laudem perquisivit in ea.

ANNOTATA.

a *Tantam fiduciam non videtur ostensurus fuisse scriptor, nisi fama aliqua sequentium aliquot miraculorum viguisset, dum scribebat. Dubitare*

A *bitare tamen nequeo, quin omnia liberiori stylo sint exposita et amplificata.*

b *Fuit quidem Anatolius aliquis præfectus tempore Constantini. At necesse non est, curiosius inquirere, quis hic designetur : nam lubens assentior Tillemontio, missionem thesauri ad Constantinum non esse valde credibilem ; neque multo credibiliora sunt, quæ sequuntur, ubi ordinare dicitur imperator, qualem et quantum velit ædificari ecclesiam. Multa ex illis omissa sunt in Ms. Accinctino.*

c *Parum verisimilis est hæc census remissio in triennium, ut et supra mandatum de tribus altaribus in ecclesia construendis congruum non est temporibus Constantini : imo omnia, quæ ipse mandasse narratur, non modo incerta sunt, sed forte omnino commentitia. Istud unum probabile est, pium imperatorem ad sumptus ecclesiæ pecuniam subministrasse.*

d *Hæc inventio fratrum post annos quadraginta fabulam tota redolet.*

e *De his Sanctis martyribus agetur ad* 25 *Octobris.*

f *Tillemontius observat, verisimiliter necdum celebratam fuisse die* 3 *Maii festivitatem Crucis* B *inventæ, quando seculo* IV *fiebat dedicatio. At auctor id non dicit, sed solum asserit dedicationem esse factam eo die, quo celebrabatur Sanctæ Crucis inventio, dum scribebat.*

g *Interpolator in Ms. Accinctino ait, miraculum contigisse in consecratione altaris, idque amplificat his verbis :* Cœpta ergo Missa, lecta per ordinem lectione, consecrato altario, cum ad celebranda Mysteria ventum fuisset,... et dum ipsam oblatam *(id est Hostiam)* vel calicem, ut dixi, Evurtius manibus suis accepisset, et in sublimi elevasset; visa est super altario a fidelibus manus Domini, hoc est a medio brachio cum palma et digitis, crucem super ipsa sancta Sacrificia faciens, et tunc ipsum Corpus Domini et Sanguinem benedicens : et donec Missa fuit expleta, manus ipsa super caput Episcopi in aere visa est : et tanta in nube claritas caput ipsius circumdederat, ut ab his, qui hæc videre meruerunt, putaretur quod radius solis caput ipsius circumdasset. *De hoc miraculo fit mentio in diplomate Caroli Magni ante memorato : nam episcopus Aurelianensis id ipsi narrasse dicitur : et Carolus Sausseyus lib.* I *num.* 7 *et seq. multa alia pro eodem miraculo adducit testimonia, quæ* C *videri possunt. Aliquid veri subesse existimo : at non ausim adjuncta omnia ut certa habere.*

h *Die* 20 *Maii colitur S. Baudelius martyr, de quo hic agi crediderunt olim Aurelianenses : sed ad Acta ejus prædicta die data observarunt Majores nostri de S. Baudelio martyre id verisimile non esse : ideoque vel alium fuisse Baudelium hic memoratum, aut pro fictitiis habenda, quæ de Baudelio asseruntur : nam hanc personam cum aliis potuit biographus ipse miraculo addere.*

i Castimonialis, *alias dicta* sanctimonialis, *est virgo voto castitatis adstricta. De Eleusino et Procopia nihil invenio præterea apud Sausseyum.*

k *Non est sane, cur* S. Evurtium *carpamus ; sed ipsum potius arguere debemus biographum, quod miraculum ita exposuerit, ut fictitiis ornamentis suis, inter quæ numerari potest exaggerata illa paganorum conversio, rem totam fecerit dubiam.*

A. LUCIFERO

CAPUT III

Ultima Sancti gesta : fabulosa electio S. Aniani : beatus obitus, sepultura et cultus.

Peracto igitur ecclesiæ ædificio, et reliquiarum depositarum confirmata perfectione, cœpit universus populus ad sæpe dictum Episcopum pro suis certis utilitatibus convolare. Hi Dei gratiam consequi cupientes; illi contagionibus nequissimis carere volentes : et sic quotidianis horis ac momentis per eum Christi gloria de sanitatum plenitudine splendescebat, et regrediebatur unusquisque percepto sui desiderii sanitatis fomento ; surdi auditu, cæci visu, muti E loquentis * officio, claudi gressu, paralytici curatione membrorum : omnibus omnia largiebatur per os et impositionem manus Episcopi septiformis Spiritus sanctus *a*. Cumque talia ac plurima per eum opera refulsissent, et omne pene genus hominum Deo gratias pro eo ageret, qui tantum ac talem ecclesiæ suæ præfecerat Sacerdotem, elapsus est annus vigesimus *b* ordinationis ejus ; quos omnes annos in caritate et sanctitate, ac puritate mentis, cum diversæ ætatis populis ac sexus exegerat : ille igitur erat intentus in operibus a Domino sibi concessis.

Virtutes et miracula Sancti,

* *al.* loquendi

17 Quadam autem die cum diluculo ad concinationem psalmorum ad Ecclesiam consurgeret, deliberavit apud se ut finem vitæ suæ, quem illis Christus revelaverat, fratribus depalaret. Completis ergo matutinis mysteriis in secretarium est ingressus, et convocans universam fraternitatem, et ex laicis quosdam, exposuit eis singula, sicut ei fuerant revelata. Tunc adjecit : Et quoniam adventante die Dominica ad Dominum sum, sicut exposui, migraturus *c*, deprecor vos, ut exhortationi meæ serenum animum præbeatis : vereor enim, et sollicitatione angor continua, ne iterum ob ordinandum mihi successorem rediviva discordia pullulet : scitis F enim quanta sunt gesta mala in urbe ante meum adventum ; ergo ut deinceps talia non fiant in populo Christiano, suadeo vobis, ut post transitum meum fratrem et compresbyterum abbatemque Anianum, (cujus vitam experimentis plurimis cognovistis) vobis episcopum ordinetis ita citius, ut, si potest fieri, me necdum sepulto, ne * spatium prolongatum fomes sit iterum jurgiorum.

qui instantem sibi mortem prædixisse,

* *al.* nec

18 Illo itaque tempore, quo hæc fiebant, in civitate Aurelianensium maxima nobilium propago florebat tam in clero, quam in populo ; et dum sibi unusquisque, aut proximus aut amicis quærit opitulari, sicut præsaga mens prædixerat Episcopi, dissensionis rursum semina de ordinando antistite fructificaverunt, et cœperunt sibi partes esse adversæ. Pars dedita erat in ultimis suasionibus morituri Episcopi ; altera, quæ nihil habebat, quod objiceret criminis, sub velamine renitebatur pellere simplicitatis obedientiam assertoris. Dunque hæc ac talia inter presbyteros

ac curasse S. Anianum successorem sibi eligendum.

A. LUCIFERO presbyteros nativitatis stemmate inflatos; ac inter laicos simili participatione sanguinis fastuosos agerentur, aures beatissimi Evurtii penetraverunt. Qui rursum convocans ad se illos, quos antea admonuerat, his utitur blandimentis: Carissimi atque unanimes fratres, et vos excellentissimi filii, jam pridem prævidens, quæ eventura fuerant, caritatem vestram de tali causa admonui, hoc faciens, non quasi fratri consulens, sed Dei timorem præ oculis habens; propterea si præceptis meis, imo suasionibus, quidam noluerint præbere consensum, aliud patientissime cogitemus, qualiter omnibus satis fiat. Tres sunt igitur, pro quibus seditio populi solite orta esse videtur, et quoniam tres in una civitate episcopi esse non possunt, consulamus pro tali negotio Dominum; hac nocte unanimiter congregati in hymnis ac lectionibus excubemus; et accepta chartula, nomina trium singillatim indamus, quæ nomina sub altari tota nocte sint delitentia *, peractis electo tempore crastina die Missis, puerulum innocentem adducamus, qui præfatas chartulas de imo altaris retrahat: et, si et hoc parum est, ad consulendum, Psalterium et Evangelia afferantur, et, si sibi consona tota tria experimenta fuerint, ille, quem designaverint, ordinetur. B

* i. e. delitescentia

asseritur relatione fabulosa:

19 Placuit sermo prudentiæ ejus coram omnibus: celebrantur vigiliæ, Missæ peraguntur, innocens puer adducitur, per quem Dei revelatio demonstraretur. Ille autem innocens ad trahendas chartulas dexteram extendens; cumque unam ex his manu contingeret, et digitis inhærentibus bajularet, tanquam propheta vociferari cœpit, clamans et dicens: Anianus, Anianus, Anianus, honore solus in hac nunc civitate dignus est episcopatu. Hoc autem factum est, ut impleretur, quod Psalmigraphus cecinit: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem. Post hæc aperiunt et Psalterium: in qua apertione hic erat Psalmus: Beatus, quem elegisti et assumpsisti: inhabitabit in tabernaculo tuo. Textus quoque Evangelii hic erat: Tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. His ergo et talibus evidentissimis admoniti sacramentis, beatum Anianum designant episcopum, dicentes gloriosissimo Evurtio: Semper scimus, quoniam dicta beatitudinis tuæ concordissima sunt Dei præceptis et jussis. Tunc beatissimus Vir lætus de dispositione Dei, valefaciens cunctis, commendato quoque successori suo clero atque populo, in domicilium suum hilari vultu regreditur. C

morbus, mors, sepultura et cultus Sancti: Vitæ scriptor.

20 Post hæc febricitatus, die, quo ei ostensum fuerat, corpus terræ, animam reddidit cœlo. Excessit ergo e vivis temporaliter septimo Idus Septembris *d* florente et vigente ejus spiritali doctrina in mundo. Erat autem in diebus illis, quo beatissimus Evurtius infulas episcopatus accepit, Silvester *e* Papa præsul Apostolicæ Sedis. Defuncto ergo beatissimo Episcopo, in conspectu civium suorum sepultus est a Tetradio viro præfectorio, et positus ab eo in agro proprio, quem habuit ante urbem, prospiciens Orientem. Idem autem Tetradius super sepultura ejus cellam exiguam construxit, non paupertatis causa, sed necessitatis: quoniam perstrepebant gentes in omnibus Gallicis regionibus, et nulli fuit facultas libere vivendi. In quo loco frequentissime miraculorum plurima genera fiunt, operante Jesus Christo Dei Filio, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Ego Lucifer subdiaconus hæc gesta morum atque factorum sancti ac beatissimi Evurtii episcopi in veritate descripsi, nihil addens neque superflue *f* loquens. Sed ne magis prolixa oratio non delectationem, sed fastidium legentibus generasset multa de miraculis ejus prætermisi. Unde peto te, quisquis hos ejus actus legeris, mihi orando Dei veniam impetrare, ne aliquid mali super me veniat, quia partem miraculorum scripsi, partem celavi, per illum, cui sumus omnes adstituri, quia in eis, quæ prosecutus sum, non pejeravi *g*. D

ANNOTATA.

a *Alias legitur*, Spiritus Sancti. *Forte legendum*, Septiformis Spiritus sancti gratia. *Porro generalis illa et vaga locutio de miraculis, satis ostendit scriptorem de iis non fuisse edoctum, nisi fortasse generatim. Interpolator in Ms. Accinctino illa de miraculis omisit, et alterius ecclesiæ ædificationem substituit his verbis:* Inter alia siquidem operum suorum insignia, basilicam in honore beatorum martyrum Nazarii, Gervasii, Prothasii et Celsi pueri, in oppido Aurelianensi constituerat; ubi etiam et sepulturam sibi paraverat. *At si id verum esset, non fuisset sepultus in agro Tetradii, ut ipsi tamen interpolator scribit.* E

b *In Mss. nostris omnibus et apud Surium legitur* vigesimus, *excepto tantum Accinctino, ubi de annis episcopatus nihil habetur. Editor tamen impressit* vigesimus tertius, *et Sausseyus pag.* 74 *dicit* in quibusdam codicibus (*Breviariis Mss., opinor, ut in margine notatum est apud Surium*) *legi, Sanctum* triginta *annis fuisse episcopum. Standum est Vita, aut nihil de annis episcopatus statuendum est certi. Ultimum haud dubie erit tutius, quia exigua est scriptoris auctoritas.*

c *Quandoquidem in Commentario* § 3 *ostendi electionem S. Aniani, qualis mox narratur, pro fabulosa habendam, hæc quoque de morte propinqua prædicto fidem non meretur.*

d *Tillemontius ex hac die, quæ Dominica erat secundum mortis prædictionem num.* 17 *relatam, observat, Sanctum esse defunctum anno* 385 *aut* 391, *si prædictio nimirum vera sit et dies Dominica Sancto reipsa fuerit emortualis; quod non dicit, sed potius affirmat de iis nihil esse certi. Nihilominus video jam annum* 391 *quibusdam placuisse, licet insuper supponi ut verum debeat, Sanctum fuisse in concilio Valentino, et episcopum fuisse annis viginti: quæ æque incerta sunt. Sane non capio, qua crisi aut consequentia severum Tillemontii de Actis omnino repudiandis judicium admitti potuerit, simulque ab iisdem scriptoribus tam multa fuerint ex Actis adoptata ad annum emortualem statuendum.* F

e *Pontificatum S. Silvestri Pagius deducit ab anno* 314 *usque ad annum* 335 *fere finitum, cum obierit* 31 *Decembris. Toto illo tempore Constantinus fuit imperator. Quare, etsi certum omnino esset, quod ex aliis quoque monumentis probabilius esse ostendi, electum fuisse* Evurtium *sub Silvestro et Constantino, annus tamen emortualis certo determinari non posset. Utrum vero Sanctus obierit die Dominica, an alia hebdomadæ die, quod non dicitur in Ms. Accinctino, incertius apparet, quam ut annus* 340, *qui alias ea nota designaretur, certo statui possit. Hac de causa ad Diopetum, qui anno* 346 *et* 347 *Aurelianis sedisse creditur, et ad Silvestrum ac Constantinum*

A *Constantinum respexi, et sic late notavi* probabilius circa annum 340.

f *Dubitari nequit, quin multa dixerit superflua scriptor aliunde ignotus, qui verisimiliter caruit scientia chronologica, ad recte scribendum necessaria, et fortasse populares traditiones veris factis immiscuit.*

g *Non pejeravit, quia jurasse non legitur; sed varia falso narravit, sive ex nimio Vitam exornandi studio, sive ex nimia credulitate quod non definio.*

ACTA

TRANSLATIONIS GEMINÆ

AUCTORE ANONYMO

Ex codice membraneo Reginæ Sueciæ.

B

Pauca de vita et sepultura Sancti : a, b

Lectio i. Gloriosus Christi confessor Evurtius, qui ut in sacris ejusdem Gestis *a* habetur, operante Spiritus sancti gratia in columbæ specie, dignus Aurelianorum pontifex institutus est, post temporalis agonis cursum fideliter consummatum, sanctam illam animam in præparatam sibi a Deo requiem angelicis manibus tradidit deferendam. Cujus sacratissimi Hominis glebam sanctus Anianus *b*, ejusdem urbis episcopus, quem idem beatus Evurtius dignum sibi subrogaverat sapienti consilio successorem, psalmis et canticis, ut mos est Catholicorum, circumquaque decantatis, cum omni reverentia propriis manibus diligenter tradidit sepulturæ. Eo namque tempore vir nobilissimus ex genere senatorum, Tetradius nomine, in agro proprio, quem habuit ante Orientalis urbis plagam, incomparabilem sancti corporis thesaurum multo studio postulavit sepeliendum. Idem autem Tetradius super sepulturam ejus cellulam exiguam construxit, non paupertatis causa, sed necessitatis, quoniam perstrepebant in omni Galliarum C regione incursantium tumultus, et nulli facultas erat libere vivendi. In quo loco plurima miraculorum genera fiunt, et facta sunt, operante Domino nostro Jesu Christo, ad declarandum sanctissimum confessoris sui meritum, quem in vita sua populo suo Pontificem præelegerat et Patronum.

Wandalis, id est, Saracenis Galliam populantibus. c

2 Lect. ii. Quievit itaque in eodem loco per aliquod tempus pretiosi confessoris Evurtii venerabile corpus, ubi per invocationem sancti nominis Christi, et ejusdem Confessoris intercessionem, plurima languorum genera, plurima diabolicæ fraudis incommoda, salutare remedium percipere merebantur. Verum cum exigentibus peccantium culpis, Vandalicæ *c* persecutionis inhumana rabies ubique ferme, et præcipue in Galliarum partibus desæviret, et timoris immodici sancta Dei Ecclesia pateretur incommodum, quicumque extra municipia, seu civitates, vel etiam murorum firmiorem ambitum, paulo ante morabantur, ad tutiora et firmiora loca confugium divertebant. Quos autem belluina persecutorum rabies in villis, agris, seu vicis firmitate aliqua sentiebat immunitos, inquiete perturbabat, et tam eos, quam eorum possessiones, creduliter exterminans, ferocitatem suam humano sanguine satiare non cessabat. A. Anonymo.

ex loco sepulturæ suburbano sacrum corpus transfertur in urbem, d

3 Lect. iii. In tantæ ergo persecutionis articulo Aurelianensis urbis habitatores, non mediocriter exterriti, dignum duxerunt, sanctum et venerabile corpus beati confessoris Evurtii infra murorum ambitum cum omni devotione transferre, ne, si extra urbem remaneret, pretiosa illa margarita porcis conculcanda traderetur : ut ipsa civitas ex ejusdem sanctissimi corporis reliquiis patrocinium sibi mereretur. Translatum ergo de proprio, in quo quiescebat, loco in quadam ecclesia beati protomartyris Stephani *d* infra urbem diligenter repositum est; et donec illa persecutio cessaret, ab ejusdem civitatis incolis, prout dignum erat, fideli est ibidem cultu veneratum.

indeque ad priorem locum, periculo cessante, refertur :

4 Lect. iv. Qualiter autem, cessante barbarorum inquietudine, ex præfata beati Stephani ecclesia ad locum proprium translatum fuerit, et quanta in ejusdem translatione miracula ad honorem confessoris sui Christus ostendere dignatus est, ex Christianissimi Francorum imperatoris Caroli sanctionibus potest perpendi ; E quas etiam auctoritatis suæ sigillo ad posterorum notitiam confirmavit, et in ecclesia beati confessoris Evurtii datis regiæ munificentiæ prædiis conservandas reposuit. Ne autem videamur ambagibus deservire, ejusdem imperatoris privilegium dignum duximus subterscribere.

diploma Caroli Magni, e

5 Lect. v. Carolus Dei gratia Francorum Rex et Romanorum patritius omnibus orthodoxis, in Christo Jesu Domino nostro baptisatis. Florente per Dei misericordiam statu regni nostri, pacato hinc inde imperio, cum gloriaremur in palatio nostro Aurelianis, et essent una nobiscum plures de optimatibus imperii *e* nostri. multique alii diversi ordinis et ætatis viri religiosi, placuit majestati nostræ, ex dispensatione Divinæ sublimitatis, ut loca sancta ipsius urbis visitaremus, et Regi regum Christo pro concesssis nobis beneficiorum suorum muneribus gratias ageremus.

in quo referuntur quædam de Sancto, f

6 Lect. vi. Accito itaque viro venerabili Agio *f* ipsius urbis episcopo pluribusque aliis ex ordine ecclesiastico, canonicales ecclesias singulatim visitavimus urbem peragrantes, et de sanctuario uniuscujusque per singulas requi- F rentes. Tandem cum pervenissemus ad quamdam ecclesiam extra urbem, in honore et nomine sanctæ Dei Genitricis perpetuæ Virginis Mariæ consecratam, in qua pretiosus * confessor Domini Evurtius * in corpore requiescit *, supradictus episcopus, verbum nobis omnibus ob ædificationem animarum faciens, intimabat, qualiter ipse sanctus Evurtius, Spiritu sancto demonstrante in forma * columbæ episcopus designatus fuerit, et quod in dedicatione basilicæ sanctæ Crucis manus Domini super caput ipsius Sancti apparuerit.

* *in edito* gloriosus
* *ibid.* Euvertius
* *ibid.* quiescit
* *ibid.* specie

ut et miraculum in relatione corporis factum : g

7 Lect. vii. Adjecit denique miraculum non silendum, non multum temporis *g* ante factum, cui etiam plures religiosi, qui ibi aderant, perhibebant testimonium ; quod tempore Vandalicæ pesecutionis, cum latuisset venerabile corpus beati Evurtii intra civitatem, in ecclesia sancti Stephani protomartyris, cessanteque postmodum persecutione referretur a fidelibus personis ad præfatam ecclesiam sanctæ Dei Genitricis cum

A. ANONYMO. cum multo triumpho, comitante copiosa multitudine innumeræ plebis; repente pluviali tempestate exorta, cum prius dies esset serena, præ inundantia pluviarum * nullus iter agere valebat, exceptis illis, qui sancti corporis pretiosa comitabantur reliquias.

* in edito pluviali

quo cognito, Carolus corpus invisit,

8 LECT. VIII. Sed ut gloriosi Confessoris meritum claresceret, et quem in cœlesti palatio Rex regum immensa cumulavit gloria *h*, dignus in terris honore incomparabili existeret, bajulos sacri corporis lux incomparabilis circumfulsit, et nec illos, neque pallium, quo tegebantur sanctæ reliquiæ, aliqua gutta aquæ pluviæ *i* madefecit. Cognoscentes igitur sanctissimi Confessoris et Deo digni gloriosum meritum, precantes denique, ut pro nobis intercessor existeret apud Deum, Deo prius gratias retulimus: et postea * ad tumulum sanctissimi pontificis, et Deo digni Evurtii, cum populorum multa frequentia accessimus.

* ibid. postmodum

multaque Sancti ecclesiæ donat:

9 LECT. IX. Donaria quoque regiæ munificentiæ super altare ipsius imposuimus, et ad usus canonicorum inibi Deo servientium quasdam terras de fisco nostro ad honorem Salvatoris Domini nostri Jesu Christi, et sanctissimi confessoris Evurtii contulimus, videlicet in pago, qui B vocatur Sicalonia, quamdam villam nomine Selimniacum * cum ecclesia, et terris arabilibus, silvasque, quæ in circuitu ejus sunt, et prata, servos, et ancillas, vivarium piscium et omnia ad ipsam villam, et ad ipsam ecclesiam pertinentia. In Belsia quoque concessimus villam unam, quæ Baldricivilla *k* dicitur, cum terris arabilibus, et omnibus ad eamdem villam pertinentibus. Justitiam equidem * ipsius potestatis id est vicariam (sicut antessores nostri tenuerunt et nos tenebamus, totam concessimus, ut Deo militantes cononici quiete teneant, pagenses villani sub quiete clericorum pacifice vivant, et nullus incursoris inquietudinem timeant. Et siquid aliud est, quod officiales regiæ dignitatis capere soliti sint in supra taxatis * terris, et in aliis terris gloriosi confessoris Evurtii, infra ditionem regni nostri, ubicumque sitæ sint, totum perdonavimus, et perdonamus *l*, dimisimus, condonamus, et concedimus.

* ibid. Seneliacum i. e. Seneli

* ibid. quoque

* ibid. prætaxatis

donationemque multis confirmat.

10 Si vero, quod minime credimus, contra hanc donationem nostram, et contra regiæ majestatis auctoritatem moliri et facere tentaverit aliquis, et aut ad dominum suum supra dictas C terras revocare præsumpserit, aut aliquas consuetudines ad opus suum inferre, aut capere voluerit in illis; sciat se contra regiam majestatem fecisse, et iram Domini Jesu et beati Evurtii incurrisse. Insuper et capitalis censuræ reus, quoniam * reus majestatis, aut capite plectatur, aut fisco persolvat centum libras auri, atque demum præsumptuosa ipsius petitio irrita fiat et inanis *m*. Et ut hæc * donatio nostra firmior esset, et contra omnia calumniatorum impetus inviolabilis et stabilis permaneret, eam subter firmavimus, et annulo nostri regni subter insigniri fecimus. Præcepimus etiam, ut ipse venerandus Agius episcopus *n*, et cæteri, quid ad curiam nostram venerant episcopi, excommunicarent et anathematizarent omnes, qui contra hanc donationem nostram facerent et essent infesti, qui quietem sanctæ Dei ecclesiæ, et sanctorum * Deo inibi militantium vexarent et turbarent; qui aliquam quamdam * super his, quæ superius inserta sunt, ministri suprascriptæ ecclesiæ molestiam inferre tentarent: quod et fecerunt, et anathema suum inferius subscripserunt, manibusque propriis * nomina sua subterius conscripserunt: Excommunicavimus, et anathematizavimus *o*, et a liminibus sanctæ Dei ecclesiæ sequestramus, quicumque contra hanc donationem facere tentaverint, et quicumque aliquid de his omnibus, quæ superius adnotata sunt, quassaverint *, sint cum Juda proditore damnati, sint cum Dathan, et Abiron anathema maranatha. Et responderunt omnes: Fiat, fiat *p*. D

* ibid. tamquam

* ibid. ut ad hæc

* ibid. fratrum

* ibid. quoque

* ibid. suis

* ibid. cassaverint

ANNOTATA.

a *Quæ hic narrantur ex Actis de Sancto, majorem non habent auctoritatem, quam Vita ipsa.*

b *Hoc ex mera conjectura de Aniano dicitur, quia auctor credebat cum* Evurtio *suffectum. At hoc falsum ostendi in Commentario* § 3.

c *Per Wandalicam persecutionem designari Saracenorum populationes, quæ seculo* VIII, *et præsertim tempore Caroli Martelli, viguerunt in variis partibus Galliæ, in quam ex Hispania penetrarant, probavi in Commentario num.* 33.

d *Ecclesia S. Stephani cathedralis olim fuisse dicitur ante ecclesiam sanctæ Crucis, quæ illam dignitatem postea obtinuit, et etiamnum retinet.* E *Translationem autem hanc figendam circa annum* 731 *vel* 732 *dixi in Commentario num.* 34, *ubi et relationem corporis ad priorem locum circa annum* 740 *late figendam credidi.*

e *Hodierni scriptores Galliæ Christianæ diploma hoc Caroli Magni tom.* VIII *inter instrumenta ediderunt col.* 480, *ideoque manuscriptum nostrum cum illa editione contuli. Prima autem differentia hæc est, quod voces* imperii nostri, *quæ non congruebant Carolo necdum imperatori, sint omissæ cum sequentibus;* multique alii diversi ordinis et ætatis viri religiosi.

f *Agium episcopum non vixisse tempore Caroli Magni, observavi in Commentario num.* 32.

g Non multum temporis *hic facile designare potest annos* 40 *aut plures; cum istud dicatur respectu præcedentium, quæ quatuor seculis erant præterita.*

h *In edito legitur tantum,* immenso cumulat *etc.*

i *Ibidem habetur,* aliqua aqua pluvia.

k *Ibidem legitur in textu* Balebrici villa, *et in margine notatur,* Baudreville.

l *Ibidem,* donavimus et donamus.

m *Ibidem,* petita irrita sint et inania. F

n *Vox* episcopus *non est in edito. Porro* Agius, *cum plusquam quinquaginta annis serius factus sit episcopus, indicium præbet manifestissimum adulterati aut fictitii diplomatis. Adulteratum istud esse admittunt editores verbis, num.* 30 *Commentarii datis; at miror eos simul dicere,* nihil in eo nisi certum *recitari. An igitur certa sunt, quæ de Agio dicuntur, et non potius certo falsa?*

o *In edito,* Excommunicamus et anathematizamus.

p *Nulla in Ms. nostro est subscriptio. At in laudata Gallia Christiana hæ ita sequuntur:* Agius episcopus Aurelianorum et abbas ecclesiæ S. Euvertii, Rogeio archiepiscopus Remensis, Deodatus episcopus Suessionensis, Johannes episcopus Trecensis. S. comes Aigulfus. S. comes Aimerantus, princeps Dagillus. Actum Aurelianis publice pridie Calend. Julii, regnante Karolo Magno rege Francorum anno decimo quinto, ipso eodem patritio Romanorum. *Vitiosas et suppositiias*

A *supposititias esse hasce subscriptiones, facile probari potest: at id necesse non est, cum ipsi editores agnoscant diploma esse adulteratum. Ut tamen existimem simile diploma a Carolo Magno datum esse in gratiam ecclesiæ* S. Evurtii, *facit bulla Eugenii III, edita ab iisdem scriptoribus col.* 507, *in qua de simili diplomate Caroli Magni fit mentio satis clara, cum eadem villæ ibi nominentur, dicanturque ecclesiæ* S. Evurtii *datæ* a Carolo rege Francorum : *ibidem quoque memoratur immunitas*, quam Carolus Magnus rex Francorum omnibus terris *(abbatiæ Evurtianæ)* contulit.

INVENTIO

CORPORIS

AUCTORE ROGERIO ABBATE

B

ex Ms. S. Audoeni Rotomagensis, collato cum editione Martinii.

Inducti in ecclesiam S. Evurtii regulares canonici, a

Dilectis in Christo Dominis et amicis F. *a* abbati beati Audoeni, omnique sanctæ illi congregationi, frater Rogerius cœnobii beati Evurtii dictus abbas, totusque pauperum ejusdem loci conventus, salutem et dilectionem. Quod beatum et gloriosum patrem et patronum nostrum Evurtium debito venerationis affectu honoratis, nos quidem gratias vobis pro nostra possibilitate agimus : ipse autem pius Dei Famulus devotioni vestræ præmia condigna pro sua benignitate impetrabit. Nunc quia de ejus sacratissima inventione nobis congaudetis, modumque ejus et diem studiose a nobis requiritis, brevitate congrua paucis accipite. Prædecessores nostri sæculares canonici, qui ferme ante hoc quinquennium *b* in sancta beati Confessoris ecclesia serviebant, hoc sæpenumero in proposito suo habuerunt, ut angustum adhuc ædificium ecclesiæ dilatarent: C qui etiam usque in hoc rei progressi sunt, ut etiam rogum facerent, de cujus calce parietes sacros construerent, quam ipsam calcem apud nos habemus.

Sancti corpus quærere statuunt,

2 Repente autem Dei nutu mutaverunt consilium, timentes scilicet, ne, si forte sanctum illum thesaurum in agro suo invenirent, ab ecclesia pellerentur, et locus ipse monachis vel regularibus canonicis, qui devotiorem cultum tanto Patri impenderent, traderetur. Cum autem placuit divinæ misericordiæ nos famulos suos sub regulari habitu degentes in sancta illa ecclesia ponere, continuo non adquievimus carni et sanguini, non timentes scilicet ubi non erat timor, sed de Dei misericordia confidentes, hoc crebro et diu habuimus in precibus nostris, hoc in desideriis nostris, hoc in jejuniis et nostris afflictionibus, ut benigna Dei pietas gloriosum corpus pii patris Evurtii famulis suis revelaret his temporibus nostris. Misertus est nostri Dominus, et desiderium pauperum suorum exaudivit. Nam quod petebamus accepimus, quod quærebamus invenimus, apertum est nobis, ubi pulsabamus.

A. Rogerio Abb. instigante Sugero S. Dionysii abbate,

3 Sæpe quidem domini et patres nostri, quicumque pene tam episcopi quam abbates orandi gratia seu nos visendi, ut assolet, ad nos divertebant, summonebant et incitabant pravitatem * nostram, ut sine cunctatione illud singulare gaudium nostrum quæreremus : sed et dominus Sugerus *c* abbas Sancti-Dionysii, vir alti consili et prudentiæ excellentis, cum die quadam Aurelianis venisset, ductus est a nobis in secretarium quoddam ecclesiæ nostræ, quod post altare gloriosi patris Evurtii quadam parietis interclusione ab accessu publico erat seclusum. Ostendimus ei thecam quamdam magnam ligneam, quæ desuper *d* ipsius Sancti venerabile sepulcrum ab antiquo sita est, in cujus fundo longus quidam et subniger lapis, quem adhesiam *e* vocant, qui ad nihil aliud quam ad clausuram sepulcri videretur * præparatus, magnum magni thesauri absconditi indicium præstabat intuenti. Tum ille, Hic est, inquit; hic quærite, quia hic invenietis. Et adjecit; Nolite differre. Exaltate Deum, et exaltatus exaltabit vos.

** forte parvitatem*

** in edito videtur*

illudque feliciter reperiunt E

4 Collegimus audaciam non solum de tanti patris oraculo, sed et de revelationibus ad fratres nostros factis, necnon et de miraculis aperte in conspectu nostro patratis; et ad sacræ pausationis locum præmisso jejunio et oratione generali, feria sexta hebdomadæ tertiæ adventus Domini, nocte imminente, cum paucis fratribus accessimus. Dehinc fodientes, tandem duos sarcophagos, non longo a se distantes intervallo, alterum super alterum invenimus, qui et ipsi erant intra quatuor parietes altrinsecus sibi oppositos, pulcherrimos quidem, et ex laterculis pictis compositos, cæmento optimo plano et rubeo litos. Primo sarcophagorum vigilia Natalis Domini post Missam secrete aperto, nihil prorsus in eo invenimus. In inferiori autem die natalis Innocentium post Matutinas, quod quærebatur, inventum est. Porro a religiosis personis id sani consilii accepimus, ut celebris illa tam sancti corporis exaltatio, seu de loco in locum translatio, usque ad adventum Domini regis differretur *f*.

ANNOTATA.

a Fraternus *seu* Freherius *littera* F *indicatur. De eo in Annalibus Benedictinis Mabillonii tom.* VI *pag.* 337 *ad annum* 1141 *hæc leguntur :* Tunc temporis Ragenfridus S. Audoeni abbas, præfectura ultro abdicata, ad S. Michaelis in monte Rotomagensi monasterium secessit... Suffectus in ejus locum Fraternus seu Freherius monachus Cluniacensis, post annos sexdecim regiminis, abbatiam etiam ultro abdicavit propter infirmitatem. F

b *Rogerium verisimiliter abbatem factum anno* 1145, *et tunc canonicos regulares secularibus substitutos, ostendi in Commentario num.* 35, *indeque num.* 36 *collegi inventionem probabilius contigisse sub finem anni* 1149. *Bailletus in* Evurtio *aberravit, quando canonicos regulares in illam ecclesiam inductos dixit circa annum* 1163.

c Sugerus, *aut* Sugerius, *inter abbates S. Dionysii illustrior est et notior, quam ut necesse sit multa de eo notare.*

d *Pro* desuper *Martenius mendose edidit* deinceps super.

e Adhesiam *clare legitur in Ms. nostro exemplari.*

A. ROGERIO ABB.

plari. At Martenius edidit, aclhesiam. *Hanc vocem Glossario Cangii aucto inseruerunt editores, creduntque legendum,* ardesiam *a Gallico* ardoise.

D

f *Dubitari quidem nequit, quin facta sit illa translatio; sed nullum de ea instrumentum invenire potui.*

DE SANCTO VIVENTIO

EPISCOPO CONFESSORE REMIS IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

§ I. Cultus S. Viventii, ætas, gesta et corporis translatio.

SUB FINEM SECULI IV. *Sancti memoria in Fastis sacris,*

Ecclesia *Remensis inter Sanctos antistites suos hodie recenset* S. Viventium, *non quidem antiquioribus Fastis insertum, cultu tamen vetusto honoratum. Qui codices Usuardinos pluribus Sanctis auxerunt, primi* B S. Viventium *videntur annuntiasse, ut disco ex Auctariis apud Sollerium hac die. Nam ibi codex Heriniensis, seculo* XI *scriptus, ita habet :* Eodem die beati Viveentii *(legendum* Viventii) Remorum archiepiscopi. *Et codex Remensis SS. Timothei et Apollinaris die sequenti eumdem his celebrat verbis :* Remis natale S. Viventii episcopi et confessoris. *Grevenus et Molanus eumdem rursus Sanctum corrupto nomine* Vincentii *annuntiarunt ad* 7 *Septembris. Nec eum ignoravit auctor Florarii Ms. Sanctorum, in quo ad hunc ipsum diem tale reperio elogium :* Item sancti Vivencii Remorum archiepiscopi et confessoris. Hic vir sapiens et virtute pollens plures ad Dominum sua vita et prædicatione convertit gentes : et tandem per multa bona opera lucratus est cœlestia. *Hosce secuti sunt plerique neoterici, ex quibus eos nominabo, qui aliquid singulare de ætate aut loco cultus asseruerunt. Nomen* S. Viventii *necdum Martyrologio Romano legitur adscriptum; sed cultus vetustas partim jam patuit ex dictis, partim patebit ex dicendis.*

C *et cultus vetustus ex translatione corporis probatus :*

2 *Nam Flodoardus, seculi* X *scriptor, Historiæ Remensis lib.* I *cap.* V *de* S. Viventio, *S. Donatiani in cathedra Remensi successore, habet sequentia :* Quem *(Donatianum)* beatus Viventius tam celsis illustris vitæ meritis, quam claro pontificalis sequitur ordine culminis. Cujus etiam sacra membra, domno Ebbone antiste nostro deferente, super fluvium Mosam translata, Braguis instructa ecclesia, dispositaque famulatorum caterva clericorum, debito deponuntur honore servanda. Ubi etiam pluribus olim renituisse prædicatur insignibus; claudis gressum cæcis quoque reformans aspectum. Cui successit Severus. *Ex hisce habemus, cultum fuisse* S. Viventium *a seculo* IX *non multum provecto. Certe ante annum* 835, *quo Ebbo archiepiscopus ob conjurationem in Ludovicum imperatorem episcopatu decessit. Præterea merito suspicamur, cultum non fuisse tunc primo inchoatum; etsi nulla habeamus vetustioris venerationis argumenta. De assignato translationis loco consentit Breviarium Remense, seculo* XVI *impressum, in quo Sancti festivitas celebranda præscribitur ritu duplicis minoris. Lectiones ex illo Breviario infra recitabo, quia nulla* S. Viventii *Vita exstare scitur. At prius de loco servati modo corporis aliqua dicenda sunt, et alia quædam examinanda.*

E *vicus Braquensis ad Mosam, quo corpus olim translatum,*

3 *Saussayus in Martyrologio Gallicano, Colvenerius in Annotatis ad Historiam Flodoardi, et Marlotus in Metropoli Remensi constanter affirmant, corpus* S. Viventii *datum fuisse* clericis Braquensibus *ad Mosam, nec verbum addunt, quo indicetur, istud postea alio fuisse delatum. Horum vestigiis institit Castellanus in Martyrologio universali, ubi* S. Viventium *sic annuntiat:* Remis S. Viventii episcopi : qui colitur Braquis * ad Mosam, ubi corpus ipsius est in ecclesia collegiata. *Locus* Braquæ, *Gallice* Braux, *notatus est in tabulis geographicis territorii Retelensis, ubi locatur ut vicus ad sinistram Mosæ ripam infra Carolopolim * oppidum. Porro non obstante tanto consensu scriptorum, quo sacrum corpus* S. Viventii *attribuitur Braquensibus; in Catalogo Ms. Sanctorum Remensium hæc de* Viventio *scripta reperio:* Sanctus Viventius Remensis archiepiscopus colitur publica religione præsertim Mosomi * *(oppidum est territorii Retelensis ad Mosam prope confinia ducatus Luxemburgensis)* ubi ejus corpus habetur. Festum celebratur die 7 mensis Septembris. *Dubitationem hæc ingerunt de loco, in quo nunc corpus servatur : nec idonea ad manum sunt monumenta, quibus dubium istud eximere possim. Hac de causa nolim pro certo affirmare, an altera corporis translatio contigerit, quo istud Mosomensibus obvenerit; nec divinare, an utroque loco pars quædam sacri hujus thesauri servetur. At notitiam de corpore Mosomi servato aliunde confirmatam non invenio, magisque suspecta fit, quia Marlotus tom.* II *Metropolis Remensis lib.* I *cap.* VI *reliquias aliquot Mosomi servatas enumerat, et nullum adjungit verbum de corpore aut reliquiis* S. Viventii. F

* Braux

* Charleville

* Mouzon

Episcopatus et obitus S. Viventii

4 *Acta* S. Viventii *nulla sunt nota præter elogium, quod in Breviario Remensi invenio, atque infra recitabo. In illo nulla fere referuntur gesta : de ætate vero solum dicitur, S. Donatiano successisse* S. Viventium, *quod ex Flodoardo etiam habemus. At nec ætas S, Donatiani satis explorata est, neque etiam ætas Severi, qui* S. Viventii *successor passim habetur. Verumtamen series antistitum Remensium, qui post Imbetausium, anno* 314 *concilio Arelatensi* I *præsentem, tres aut quatuor sederunt ante* Viventium *in cathedra Remensi, utcumque insinuat, eum fuisse episcopum,*

A *scopum, senescente et ad finem vergente seculo* IV: *idque certius etiam esset, si Acta S. Materniani, data ad 30 Aprilis probatæ omnino essent fidei. Verum, quidquid sit de Actis istis, secuti antistites, ex quibus secundus est S. Nicasius, rursum innuunt,* Viventium *non superfuisse post seculum* IV, *aut certe non diu. Qua de causa episcopatum videtur administrasse* Viventius *sub finem seculi* IV, *et eodem seculo necdum finito ad meliorem vitam translatus.*

figendus sub finem seculi IV;

5 *Si S. Maternianus superfuerit diu post medium seculi* IV, *ut Papebrochius noster in Commentario ad ejus Vitam, die* 30 *Aprilis datum, num.* 6, 7 *et* 8 *conatur ostendere, obitum illius figens circa annum* 370, *aut non diu ante* 380; *cum Materniano successerit S. Donatianus, mox respiciendum erit ad annum fere* 390. *Quare, si accurata sit chronotaxis ibi data, Castellanus mortem* S. Viventii *præmature videtur collocare* circa annum 380. *At lubens fateor, chronotaxim Papebrochianam incerto niti fundamento, ea nimirum suppositione, quod Dyscholius, qui corruptis aut supposititiis Actis concilii Coloniensis anni* 346 *legitur subcriptus; annumerandus sit episcopis Remensibus. Hic vero si expungatur, ut*
B *aliqui expungendum contendunt, poterit obitus S. Materniani locari citius, et secundum ejus Acta non posset probabilius figi quam inter annum* 360 *et* 370, *cum circa finem Vitæ dicatur invisisse S. Hilarium. Verum vel sic etiam obitus* S. Viventii *recte locabitur sub finem seculi* IV, *sed magna cum latitudine, quæ extendi potest usque ad annum a Castellano assignatum.*

licet id pendeat a morte Nicasii.

6 *Qua de causa longe a vera chronotaxi aberrasse videtur auctor Martyrologii Parisiensis, qui circa* annum 430 *obitum* S. Viventii *figere maluit. Fateor rem decidendam ex tempore, quo S. Nicasius, secundus post* Viventium *episcopus, fuit occisus. Baronius aliique plures secundum antiquam Remensium traditionem* S. Nicasio *mortem a Wandalis illatam credunt circa annum* 407, *quem ipse auctor Martyrologii Parisiensis adoptavit ad* 13 *Decembris, ita ut sibi contradicat, aut ordinem episcoporum Remensium gratis invertat. Verum Tillemontius tom.* VI *Imperatorum nota* 4 *ad Attilam, et Pagius ad annum* 407 *num* 15 *contenderunt, martyrium Nicasii potius figendum anno* 451, *quo Attila Hunnorum rex Gallias vastavit. Horum argumenta expendere lubet, quia hac ipsa die de Attila*
C *agendum erit in S. Memorio martyre, et de S. Nicasio in S. Albino episcopo Catalaunensi, ita ut hæc dissertatio simul conducere possit ad Vitas illas illustrandas. Interim moneo, me sequi sententiam illorum, qui scripserunt S. Nicasium occisum esse a Wandalis circa annum* 407; *eaque de causa obitum* S. Viventii *figere sub finem seculi* IV: *et lectiones Officii ante laudati hic subjungo tamquam Sancti elogium.*

Sanctus pie educatus post S. Donatianum fit episcopus,

7 Lectio i. Beatus Viventius ab ipsius primævæ ætatis exordio Christianæ religionis mancipatus vinculo, non illecebris subjacebat juvenilibus; sed bonæ indolis Puer proficisci satagebat sacrarum virtutum et bonorum morum gradibus: ut de virtute in virtutibus Deum Deorum in Sion contemplaretur.

Lect. ii. Remica tandem plebs beati Donatiani sanctissimi archipræsulis sui orbata regimine (quod fama bonitatis, et gratia benignitatis ejus omnium auribus insonuerat) unanimiter Viventium dignum sibi antistitem expostulant, eligunt, et acclamant.

AUCTORE J. S.

episcopatumque recte administrato, pie moritur:

8 Lect. iii. Qualiter autem erga suos se habuisset, et quam modesto affamine eos arguisset opportune importuneque (ut Apostolus ad Timotheum) non est recensendum: quia ut sollicitus Pastor circa gregem commissum continuo vigilabat exploratu, ne callidi hostis versutia aliquos oberrare cogeret a sacræ rectitudinis semita.

Lect. iv. Tali quidem exercitio Christi tyro Viventius in Remensi oblectabatur episcopatu: donec omnium honorum remunerator, vitæ cursu peracto, spiritum ejus assumpsit sibi conductu angelico. In cujus itaque transitu non paucis Christus insinuavit actibus, quanto amore eum dilexerat, et quali bravio illum in cœlestibus remunerabat: gressus claudis restituens, cæcis lumen ingerens, infirmos a variis morborum cladibus relevans.

sepelitur in ecclesia S. Agricolæ,

9 Lect. v. Cives vero orbati Præsule, tanto patre et patrono, pastore, et magistro, lamentabantur gemitu quam maximo. Sed ob insignia virtutum, quæ cœlestis amministrabat Pater, captabantur emolumenta multa solaminum. Qui tandem cum maxima cleri et populi reverentia illos sacratissimos artus amplexantes, sepelierunt dignis exequiis in cripta basilicæ beatorum E
Agricolæ et Vitalis.

indeque miraculis coruscans ad vicum Braquensem transfertur:

10 Lect. vi. Multorum vero annorum dehinc transacto spatio, nolebat divina pietas illud ingens margaritum occulte recondi in agro: sed fidelium suorum repræsentavit aspectibus, et terrena mole extrahens, atque miraculorum decorans virtutibus. In tempore autem illo, quo Remensem cathedram archiepiscopus occupabat Ebbo: juxta etiam Mosæ fluvium, in Braquensi villa scilicet, tenebat templum in beati Petri honore et patrocinio fundatum, multis jam prædiis et capitalibus servis ditatum.

Lect. vii. Ad cujus ecclesiæ sublimandam et dilatandam magnificentiam, illa beati Viventii clarissimi confessoris ossa transportavit: atque tantum Hospitem, tantumque Adjutorem ecclesiæ ibi collocavit: ubi Divina potentia ipsa die multarum virtutum ostendit prodigia, cæcorum, claudorum, mutorum, aridorum, cæterorumque diversorum morborum propellens miserias.

erectum ibi collegium canonicorum: cæco ibidem visus redditus.

11 Lect. viii. Dominus vero Hincmarus, ejusdem sedis archiepiscopus, suo tempore audiens ipsum locum beati Petri et sancti Viventii patrociniis et meritis quam maxime insignitum: ibidem præbendas constituit servientium clericorum, personas scilicet honestorum et in Dei F
famulatu promptorum canonicorum. In quorum itaque temporibus et sibi succedentium, multa miracula et collaudanda Christus ipsius Confessoris declaravit meritis et precibus.

Lect. ix. Recitabant enim nobis et multa assertione testabantur quemdam se vidisse cæcum in ipsius provinciæ partibus, qui multorum annorum spatio corporeo lumine fuerat privatus; nec sine ductore certos poterat figere gressus, ante beati Viventii altare post orationes sedulas clamantem se videre, et suos oculos beati Viventii meritis illuminatos esse: et jam sine alicujus ductoris auxilio altare sacrum adiit, et seipsum cum oblatione sua beato Petro Viventio tribuendo devovit. *Hactenus lectiones antiqui Officii Remensis.*

§ II.

AUCTORE J. S.

§ II. Ad confirmandam chronotaxim datam tractatur controversia de tempore martyrii S. Nicasii ; ostenditurque Wandalos, a quibus occisus est, probabilius tunc fuisse paganos.

Dantur rationes, quæ persuadent S. Nicasium

Cur hic tractare statuerim controversiam, num. 5 *propositam, utrum S. Nicasius occisus sit circa annum* 407 *a Wandalis, an circa* 451 *ab Hunnis sub Attila militantibus, jam ibidem insinuavi. Quare rationes, quæ cædem illam Wandalis attribuendam esse persuadent, breviter recenseo. Primo omnes Vitæ S. Nicasii, quas Mss. habemus in tribus codicibus, et quarum diversa etiam habemus ex aliis codicibus exemplaria,*
B *martyrium S. Nicasii referunt ad incursionem Wandalorum, prout etiam legitur in Vita per Surium edita, quæ a plerisque nostris diversa est, iisque deterior, cum S. Lupum Trecensem et S. Servatium Tungrensem male conjungat cum S. Nicasio; quod non fit in codicibus nostris. Secundo Flodoardus in Historia Remensi lib.* I *cap.* VI *Nicasium ponit* sub Wandalica in Galliis persecutione, *ut et Hincmarus seculo* IX *Remensis episcopus apud Marlot. Tertio S. Hieronymus in Epistola ad Ageruchiam enarrans hanc Wandalorum cum aliis gentibus irruptionem in Gallias, inter alias urbes a barbaris illis expugnatas recenset Remensem his verbis* : Remorum urbs præpotens *etc.*

occisum esse a Wandalis circa annum 407 :

13 *Quarto chronotaxis antistitum Remensium seculi* V *usque ad S. Remigium luxanda est, si ad tempora Attilæ referatur cædes S. Nicasii : nam inter hunc et S. Remigium quatuor recensentur episcopi a Flodoardo et aliis, cum tamen alii tantum quinquennium, alii sexennium aut octennium, alii decennium fere inter irruptionem Attilæ et S. Remigium intercessisse velint. Hæc argumenta, quibus alia addi poterunt, quando agendum erit de S. Nicasio, tanto magis*
C *mihi persuadent, martyrium Nicasii figendum esse sub Wandalorum persecutione, quanto debiliora sunt, quæ hisce opponuntur, ut modo latius videbimus.*

prima Tillemontii et Pagii objectio

14 *Primo objiciunt, a Flodoardo, Hincmaro et scriptore Vitæ S. Nicasii Wandalos confundi cum Hunnis, quia S. Nicasio synchronos faciunt S. Lupum Trecensem, S. Anianum Aurelianensem, et S. Servatium Tungrensem. Tillemontius ea observatione tantum utitur, ut respondeat argumento, quod ex scriptoribus istis pro nostra sententia desumitur. At Pagius ad annum* 407 *num.* 18 *Flodoardi auctoritate utitur, tamquam argumento magni ponderis, aitque non potuisse Flodoardum* manifestius indicare *S. Nicasium sub Attila passum esse anno* 451, *quam quod eum prædictis Sanctis faciat coætaneum. Verum respondeo, Pagium quidem more suo hic magna uti confidentia, sed minori crisi. Cum enim Flodoardus persecutionem Wandalorum, in qua coronatus est S. Nicasius, memoratam asserat a S. Hieronymo, diu ante annum* 451 *defuncto, cujus verba ex Epistola ad Ageruchiam recitat, clarissime designat illam ipsam incursionem Wandalorum anni* 407, *de qua S. Hieronymum agere fatetur ipse Pagius. Neque id ille ignoravit: nam observat eo argumento uti Baronium.* Cum tamen, *inquit,* hic error corrigi debuerit, non vero, quæ Flodoardus recte scripsit, ut falsa rejici. *At rursum hic Pagii crisim desidero: nam si duo dicantur a scriptore, quorum alterutrum necessario falsum est, considerandum est, utrum aliunde sit verisimilius, atque uter error isti scriptori facilius obrepere potuerit: ad ea vero non attendisse Pagium, facile ostendi potest.* D

expenditur, ineptaque ostenditur

15 *Etenim de urbe Remensi per Wandalos occupata certo constat ex S. Hieronymo: at nullus est auctor antiquus, qui asserit Remos fuisse ab Attila expugnatos. Quam id verum sit, collige ex Tillemontio tom.* VI *Imperatorum art.* 14. *ubi nescio qua libertate Gallice hæc scribit :* Reperimus in Actis S. Nicasii, Hunnos venisse ad urbem Remorum, illam eos obsedisse, et expugnasse, ibidemque occidisse S. Nicasium episcopum ac sororem ejus S. Eutropiam. *Pro hisce citatur Surius ad* 14 *Decembris. Attamen ne* Hunnorum *quidem nomen in Surio reperitur, sed omnia* E
Wandalis *attribuuntur; quemadmodum fit in omnibus Vitis Mss. De Actis illis deinde Tillemontius ita loquitur :* Acta illorum antiqua sunt nec mala, præterquam quod tempus Wandalorum confundant cum tempore Hunnorum et S. Aniani : ex quo ostenditur, non esse authentica. *Itaque ut aliquem auctorem Tillemontius assignaret, qui diceret Remos ab Attila occupatos, recurrere oportuit ad Acta minus authentica, ea mutare Hunnos pro Wandalis substituendo, ac demum eadem Acta ab antiquitate ultra meritum commendare: Acta enim certo scripta non sunt ante seculum decimum, cum mentionem faciant de Fulcone archiepiscopo, qui anno* 900 *fuit occisus. Pagius nullum quoque scriptorem adducere potuit, qui Remos ab Attila captos diceret, non Gregorium Turonensem, licet non pauca de Attila ejusque vastatione scribat; non Idatium de Hunnica vastatione etiam loquentem, non alium denique ullum præter Flodoardum, quem vel invitum ad partes suas pertrahere conatur. Attamen Remorum urbs tam celebris erat, ut nominanda præ ceteris fuisset, si quid singulare passa erat ab Attila; quemadmodum eam non siluit S. Hieronymus, dum in Wandalorum manus inciderat.* F

cum Flodoardus facile errare potuerit in ætate Sanctorum externorum,

16 *Jam vero consideremus, utrum Flodoardus non potuerit facilius errare in ætate SS. Aniani, Lupi et Servatii, quam in martyrii S. Nicasii tempore. Notat ipse Pagius num.* 19, *Flodoardum* magis in historia ecclesiæ suæ Rhemensis, quam in universali *versatum fuisse. Atqui martyrium S. Nicasii, adjunctaque temporis et personarum ejusdem martyrii spectant ad historiam Remensem; ad hanc vero historiam non spectat ætas SS. Aniani, Lupi et Servatii. Facilius igitur errare potuit Flodoardus in ætate Sanctorum illorum, quam in adjunctis martyrii S. Nicasii, præsertim cum Anianus et Lupus a tempore Wandalicæ persecutionis non longe abfuerint. Imo ne quidem probari certo potest, in S. Aniano erratum esse: nam potuit jam ante irruptionem Wandalicam episcopus esse, etiamsi usque ad Hunnicam supervixerit, cum anni tantum quadraginta et quatuor utrique sint intermedii, nec ullus alius epicopus Aurelianensis toto illo tempore sedisse sciatur. Qua de causa certe*

A *certo dici nequit, in Vitis Mss., quæ S. Anianum cum Nicasio ad Wandalorum persecutionem referunt, omissis Servatio et Lupo, ullam esse confusionem.*

in eaque revera erraverit; non vero confuderit Hunnos cum Wandalis.

17 *Imo nec Flodoardus dici potest confudisse vastationes Wandalorum et Hunnorum, sed solum errasse in ætate Servatii et Lupi, et fortasse etiam Nicasii. Certe verba, quæ ad hanc confusionem probandam ex Flodoardo cap.* VIII *allegat Pagius, magis ei adversantur quam prosint. Relaturus enim martyrium S. Oriculi ita orditur:* Sub eadem Wandalorum vel Hunnorum persecutione. *Hæc autem verba sic intelligo, ut dubitet Flodoardus, utrum Oriculus passus sit sub Wandalis, sub quibus Nicasium passum indubitanter asseruerat, an postea sub Hunnis. Itaque ostendit utramque vastationem sibi notam fuisse, et minime pro una habitam. Hanc autem esse mentem Flodoardi colligo ex modo scribendi. De Nicasio enim agens, quinquies* Wandalos *aut* Wandalicam *persecutionem sine ulla Hunnorum mentione disertis verbis exprimit; de Oriculo vero scribens, mox dicit* Wandalorum vel Hunnorum; *nimirum quia non dubitabat, quin Nicasius sub Wandalis esset occisus; at dubitabat de tempore*
B *coronati Oriculi. Nam si unam utriusque gentis persecutionem credidisset, cur, obsecro, tam sero, et semel tantum in Oriculo, de Hunnis mentionem fecit? Cur adduxit verba S. Hieronymi, qui multas quidem gentes cum Wandalis nominat, non tamen Hunnos; si persecutionem Wandalorum simul et Hunnorum fuisse existimavit? Qua de causa non existimo Wandalos cum Hunnis confusos a Flodoardo et Vitæ scriptoribus; sed lubens admitto Flodoardum errasse in ætate Sanctorum quorumdam, qui aliarum erant ecclesiarum.*

Altera eorum objectio, quod Wandali essent Ariani, frivola est,

18 *Objiciunt secundo Tillemontius et Pagius, Wandalos in Actis et a Flodoardo paganos vocari, id vero Hunnis convenire dicunt, non Wandalis, quos Arianos fuisse contendunt. Frivola est hæc ratio: dubitari enim vix potest, quin in colluvie illa barbarorum major pars esset pagana, quando in Galliam irruperunt. Si qui inter eos erant Ariani, quales certe non diu post fuere Wandali, nihilo mitiores in Christianos tunc erant quam ipsi pagani, ideoque omnes uno nomine pagani poterant vocari: nec tamen Flodoardus aut scriptor Actorum asserunt omnes omnino paganos fuisse. Porro quod dixi, Wandalos deinde Arianos fuisse, certum est; at nec-*
C *dum video tales fuisse, quando ingressi sunt Galliam, licet id mira confidentia, acsi certissimum esset, a laudatis scriptoribus asseratur. Sane S. Isidorus in Historia Wandalorum ad æram 467 ita habet:* Gesericus frater Gunderico succedit in regno annis quadraginta. Qui ex Catholico effectus apostata, in Arrianam primus fertur transiisse perfidiam. *Idem fere habet Idatius in Chronico, omissa tamen voce* primus. *Verba accipe:* Qui, ut aliquorum relatio habet, effectus apostata de fide Catholica, in Arrianam dictus est transiisse perfidiam. *Hæc aliquam scriptorum attentionem merebantur: nam etsi S. Isidorus non sit contemporaneus Wandalis, saltem doctissimus fuit; et non tam longe ab eorum temporibus amotus, ut sit hac ex parte negligendus. Attamen Baronius, Pagius, Tillemontius, Ruinartius aliique indubitanter asserunt, Wandalos fuisse Arianos, dum in Galliam irruperunt, nec edicunt, a quo tempore hæresim Arianam fuerint amplexi.*

19 *Porro verba S. Isidori mox data tanto ma-*

gis me dubium reddunt, quanto minus reperio transitum Wandalorum ab idololatria ad sectam Arianam. Video quidem Procopium lib. I *de Bello Wandalico cap.* I, *aliosque seculi* VI *et* VII *scriptores, de Wandalis scribere, ut de Arianis. Quin et Salvianum Massiliensem, qui circa medium seculi* V *scripsit Opus suum de Gubernatione Dei, aliis libenter adjungam: eo enim utitur scriptore Tillemontius tom.* V *Historiæ imperatorum in Honorio art.* 24, *ut Arianos fuisse Wandalos ostendat, dum ingressi sunt Galliam: at non perspicio, id evinci posse ex Salviano. Dicit quidem Salvianus lib.* VII *pag.* 160 *Wandalos* malis doctoribus *institutos, itaque insinuat Arianos jam fuisse, dum scribebat. Præterea lib.* IV *pag.* 86 *barbaros dividit in paganos et hæreticos: inter paganos autem recenset Saxones, Francos, Gepidos, Chunos seu Hunnos, Alanos etc.; inter hæreticos vero lib.* V *numerat Wandalos et Gothos; ita ut nullum supersit dubium, quin Ariani essent Wandali, scribente Salviano circa medium seculi* V. *At id aliunde satis novimus, nec quæritur, an Ariani fuerint circa medium seculi* V, *cum certo tales fuerint sub Genserico rege, qui circa annum* 428 *regnare cœpit. Verum non satis intelligo, qua consecutione inferre potuerit Tillemontius, eosdem fuisse Arianos anno* 406 *aut* 407: *nec ullum reperio argumentum, quo id probare valeam.* E

AUCTORE J. S.

nec probata: nam Ariani quidem erant ante medium seculi V.

sed anno 407 probabilius erant pagani.

20 *Contra variæ se offerunt rationes, quæ magis existimare me cogunt, Wandalos non minus quam Alanos usque ad irruptionem in Gallias fuisse paganos. Nam primo, cum habitaverint in Septemtrionalibus partibus Germaniæ, ut probabilior habet opinio, non satis intelligo, a quo lumen fidei aut hæresim Arianam accepissent ante hanc primam suam in Romanum imperium migrationem. Secundo Orosius scriptor synchronus lib.* VII *Historiarum, quas S. Augustino hortante conscripsit, cap.* XXXVIII *affirmat Stiliconem comitem, ex Wandalis progenitum, barbaricæ hujus irruptionis auctorem fuisse, ut ea occasione filium suum Eucherium ad imperium eveheret. Orosio etiam assentiuntur Marcellinus, Tiro Prosper et S. Hieronymus, ut agnoscit Tillemontius in Honorio art.* 24. *Hinc* occisus est *(jussu Honorii imperatoris)* Stilico, *inquit Orosius.* Occisus est et Eucherius, qui ad conciliandum sibi favorem paganorum, restitutione templorum et eversione ecclesiarum imbuturum se regni primordia minabatur. *Jam vero quis credat, Eucherium tam fuisse insanum, ut crederet se Wandalis, Alanis, Suevis aliisque barbaris placiturum restituendo templa idolorum, si illi fuissent Ariani? Quare Arianos necdum fuisse Wandalos, omnino mihi persuadeo, præsertim cum et S. Hieronymus et Orosius de eis non aliter loquantur quam de barbaris paganis, ubi tamen Orosius lib.* VII *cap.* XXXIII *non silet, quo modo Gothi facti sint Ariani, idem verisimiliter de Wandalis dicturus, si tales fuissent: nam ne quidem silere voluit cap.* XLI, *quod aliqui converterentur ex* Hunnis, Suevis, Vandalis et Burgundionibus. *Hisce omnibus consideratis, mirari nequeo Wandalos eorumque socios a Flodoardo et in Actis S. Nicasii* paganos *vocari; at magis miror Arianos vocari a Tillemontio, præsertim cum ipse art.* 24 *asserat, Stiliconem eorum opera filio suo Eucherio, quem paganum fuisse fatetur art.* 29, *imperium destinasse.* F

21 *Controversiam hanc de religione Wandalorum plane præter opinionem tractare cœpi, quia mecum*

AUCTORE J. S.

Tertia Tillemontii objectio plane ridicula:

mecum examinare volui, quo fundamento niteretur Tillemontii et Pagii objectio. Æquo animo hanc digressionem non plane necessariam, sed fortasse non inutilem, studiosus lector accipiat. Tertia Tillemontii objectio longiorem quoque dissertationem inducere posset: sed vereor, ne jam inde nimium disseruerim. Quare breviter dicam, quod sufficere existimo. Observat Tillemontius nota 4 *in Attilam, S. Nicasium secundum Acta extruxisse ecclesiam sanctissimæ Dei Genitrici Mariæ. Hoc autem factum circa annum* 450 *agnoscit non esse improbabile: sed affirmat, non inveniri in scriptoribus probatæ fidei, ullam sanctissimæ Virgini erectam esse ecclesiam ante annum* 431 *præter cathedralem Ephesinam. Respondeo plurimas assignari posse ex monumentis melioribus, quam sit Vita S. Nicasii; at tum ridiculam esse hanc Tillemontii objectionem, ut serium non mereatur responsum. Quis enim sanæ mentis dicat, non æque esse probabile ecclesiam ad honorem Reginæ Sanctorum omnium structam esse circa annum* 400 *quam circa* 450, *cum constet de ecclesiis longe citius aliorum Sanctorum nomini dedicatis?*

quarta ex monumentis fide indignis, ut et quinta;

22 *Quarto observat Tillemontius, aliquos scribere, S. Genovevam virginem esse consecratam, vivente S. Nicasio: alios quoque asserere, S. Albinum episcopum Catalaunensem esse ordinatum ab ipso Nicasio. Utrumque factum, si verum esset, nos cogeret Attilæ potius quam Wandalorum temporibus affigere martyrium S. Nicasii. At fatetur ipse Tillemontius, hæc non legi in monumentis tam antiquis, ut nos morari debeant. De S. Alpino id refutabimus infra ad Vitam ipsius. Itaque transeamus ad ultimam Tillemontii objectionem, quam opponit argumento nostro, ex serie et chronotaxi episcoporum Remensium desumpto: fatetur enim difficulter quatuor episcopos locari posse inter S. Nicasium, si hic anno* 451 *occisus est, et S. Remigium, quem circa annum* 457 *aut* 459 *episcopum factum agnoscit Pagius ad annum* 471 *num.* 13. *Ita fere ratiocinatur. In testamento S. Remigii apud Flodoardum lib.* I *cap.* XVIII *pag.* 89 *legitur de ecclesia S. Agricolæ, (nunc S. Nicasii):* Ubi etiam quinque confessores proximi antecessores domni Nicasii... conditi sunt. *Hæc autem ecclesia condita dicitur per Jovinum, virum illustrem multisque titulis insignitum. Multa vero disputat Tillemontius contra Marlotum, ut ostendat ecclesiam illam per Jovinum non esse ædificatam, nisi post annum* 393; *indeque infert sex fuisse episcopos Remenses intra annos quatuordecim, si S. Nicasius coronatus est anno* 407.

nam corruptum aut suppositititium est testamentum: quod alias

23 *Multa de hisce disseruit idem scriptor tom.* V *Imperatorum nota* 25 *in Valentinianum I; sed utroque loco ædificat super fundamentum stramineum, quod tanto minus ipsi condonandum, quanto severiori et sæpe etiam iniqua crisi rejicere solet monumenta longe meliora, quam sit testamentum S. Remigii, de cujus suppositione aut certe interpolatione dubitari non potest. Attamen sequamur virum, sui licet dissimilem, et ostendamus, ipsum S. Remigii testamentum plurimum obesse opinioni, quam tuetur Tillemontius. Secundum id testamentum S. Sixtus primus episcopus Remensis cum tribus successoribus requiescebat in ecclesia S. Sixti: Nicasius vero cum quinque decessoribus in ecclesia S. Agricolæ: indeque auctores deducunt, S. Nicasium fuisse decimum inter episcopos Remenses. Ex hisce autem quartus est Betausius seu Imbetausius, qui anno* 314 *interfuit concilio Arelatensi I. Hujus vero successor superesse debuit post annum* 393, *si credimus ratiocinanti Tillemontio, et sic sine ulla necessitate duobus episcopis, de quibus nihil fere scitur, annos octaginta aut plures oportet attribuere, ut quatuor S. Nicasii successores sexennio aut octennio includamus.*

sententia ipsius non prodest, sed adversatur.

24 *Scio hæc fieri quidem potuisse: non nego Imbetausii successorem post ipsum tam diu sedere potuisse, ut sepeliretur in ecclesia post annum* 393 *condita. At nullus quoque negaverit, longe verisimilius esse, quinque aut sex episcopos, qui inter Imbetausium et Nicasium medii recensentur, sedisse inter annum* 314 *et* 407, *ita tamen ut ex hoc intervallo aliquid Imbetausio et Nicasio relinquatur; quatuor vero successores Nicasii per annos circiter quinquaginta cathedram administrasse usque ad electionem S. Remigii: sic enim omnibus spatium relinquitur sufficiens. Jam vero hisce opposita Tillemontii structura tot rimas agit, ut facili impulsu everti possit, admisso etiam Remigii testamento. Etenim nullibi dicitur Jovinus fuisse primus illius ecclesiæ structor. Potuit minor esse eodem loco ecclesia, in qua jam varii antistites erant sepulti, illaque ad magnificam magis formam transferri opibus Jovini. Secundo non dicuntur quinque decessores S. Nicasii ab initio sepulti in ecclesia S. Agricolæ. Cur igitur eo translata esse non potuerunt eorum corpora? Qua de causa, etsi totam inscriptionem metricam, quam cap.* V *ut epitaphium Jovini recitat Flodoardus, cum Tillemontio leviter nimis pro authentica haberem, eique de tempore structæ per Jovinum ecclesiæ consentirem, tota ipsius ratiocinatio nihil evinceret contra chronotaxim datam.*

DE S. PAMPHILO EPISCOPO CONF.

J. S.

IN REGNO NEAPOLITANO

FORTE SECULO IV AUT V.

S. Pamphilus Romano Martyrologio additus ut episcopus Capuanus.

E*x Martyrologiis Hieronymianis hodie urbi Capuanæ vindicavimus* S. Sinotum *martyrem, quem et inter episcopos illius urbis probabiliter numerari ostendimus. Sanctum alium tamquam ejusdem urbis episcopum Martyrologio Romano ad hunc diem inseruit Baronius, ita scribens:* Capuæ S. Pamphili episcopi. *Addit in annotatis:* De eo monumenta ejus ecclesiæ, quorum Sanctorum indiculum Romam missum accepimus. *Hinc Majores nostri Prætermissis ad diem* 11 *Maii de* Pamphilo *episcopo, qui eo die habetur in codice Vaticano* 5949, *hæc notarunt:* Cujus ecclesiæ fuerit non additur. Sed cum dictum Ms. fuerit ecclesiæ Beneventanæ, forsan esset Capuanus episcopus relatus 7 Septembris. *Conjectura*

A *jectura est incerta: nam æque designari potest Pamphilus Sulmonensis et Corfiniensis in Aprutio episcopus, de quo apud nos actum est ad 28 Aprilis. Porro qualia viderit Baronius ecclesiæ Capuanæ monumenta, certo scire non possum. At suspicor non fuisse talia, ut* S. Pamphili *episcopatus Capuanus ex iis clare possit probari. Etenim quæ Michael Monachus attulit in Sanctuario Capuano, episcopatum Capuanum* Pamphili *non faciunt certum: neque Eminentissimus Bellarminus, quando præsul ipse Capuanus ecclesiæ istius antistites recensuit, invenisse videtur idonea monumenta, quibus* S. Pamphilum *inter ecclesiæ suæ antistites numeraret. Colligo id ex Monacho: nam hic in Sanctuario pag.* 213 *et sequentibus enumerat antistites Capuanos, atque ubique laudat Bellarmini catalogum, exceptis paucissimis, inter quos est* Pamphilus.

eodem die ut episcopus annuntiatur in duobus Kalendariis Capuanis.

2 *Quid tamen secutus sit Baronius, utcumque me perspicere suspicor: ejusque sententiam non quidem satis certam, attamen non improbabilem existimo. Quinque Kalendaria Capuana Sanctuario suo inseruit Monachus. Ex his secundum ita habet ad hunc diem:* S. Pamphili episcopi et confessoris. *Quintum, quod præfixum etiam est* B *Breviario Capuano impresso anno* 1489, *post S. Reginam virginem et martyrem de* Pamphilo *habet:* Et Pamphili episcopi et confessoris. *Hæc Kalendaria, opinor, secutus est Baronius: credi-ditque ex iis,* S. Pamphilum *fuisse episcopum Capuanum, cum quia annuntiatur ut episcopus in Kalendariis istius urbis, tum quia nulla alia civitas* Pamphilum *aliquem episcopum sibi attribuebat isto die. Hæc ratio Capuanum* S. Pamphili *episcopatum probabilem facit; at non omnino certum: nam fatetur Monachus,* Pamphilum *Capuæ carere cultu ecclesiastico, et pag.* 73 *dicit, nomen ejus in Kalendariis esse* notatum, quasi nomen Sancti alicujus exteri, non autem quasi Sancti, qui Capuæ fuerit specialiter cultus. *Id maxime verum est de quinto Kalendario, in quo post Sanctam Galliæ secundo tantum loco ponitur. Verum in secundo Kalendario solus hac die annuntiatur, ideoque istud magis favet sententiæ Baronii.*

variaque in diœcesi Capuana reperiuntur antiqui ejus cultus vestigia;

3 *Eidem sententiæ nonnihil ponderis addunt, quæ Monachus laudatus subjungit antiqui apud Capuanos cultus* S. Pamphili *vestigia.* Ego vero, *inquit,* quod addam, hoc tantum habeo: nempe in agro Calenensi prope montem Massicum C fuisse nomine sancti Pamphili ecclesiam, cellam Cassinensem, et a Cassinensibus monasterio monialium sancti Joannis quasi a tempore fundationis ejus addictam. Novi præterea Pamphili nomen a Capuanis usitatum, id quod a Sancti devotione derivatum, admodum pie arbitrari debemus. Tandem legi in quodam instrumento Thesauri, quod scriptum est anno 1284; legi, inquam: « Quæ terra, et presa, et casa, et « terra e presa vacua sunt, intus hanc Capua- « nam civitatem in parochiali ecclesia S. Pam- « phili, et ipsa simul etc. » Et in una tassa decimarum ann. 1375 tempore Stephani archiepiscopi legitur: « Rectoria ecclesia sancti Pam- « phini in tarenis duobus. » *Ad hæc observat nomen* Pamphini *pro* Pamphili *corrupte scriptum: atque ita pergit:* Et in Martyrologio monialium sanctæ Mariæ vidi et legi nomen S. Pamphili additum margini caractere rubro. Quia parochiales ecclesiæ, intra hanc civitatem antiquæ, hic* ex veteri Capua translatæ fuerunt; vixisse sanctum Pamphilum stante illa veteri civitate, ipse non dubito: nec alterius civitatis quam Capuæ fuisse episcopum affirmabo. *Hactenus Monachus:*

AUCTORE J. S.

* huc

probabilis igitur est Pamphili episcopatus Capuanus;

4 *Jam vero si perpendamus adducta ab eo argumenta antiqui cultus, valde probabile videbitur, Capuæ deberi* S. Pamphilum, *cujus episcopatus ex laudatis Kalendariis tanto quoque fit verisimilior, quanto certius constat in catalogo antistitum Capuanorum multas esse lacunas, non modo seculo secundo et tertio, sed etiam quarto et quinto, licet catalogo aliqui sint inserti, qui non videntur fuisse antistites Capuani. Cum igitur multorum præsulum Capuanorum exciderit memoria, pronum est suspicari, inter hos esse* Pamphilum, *pro cujus episcopatu et cultu antiquo apud Capuanos tam probabilia adducuntur argumenta. Quare Monacho assentior,* Pamphilum *antiquæ Capuæ probabiliter fuisse episcopum. Quod autem memo-* E *ria ipsius, uti et multorum aliorum Sanctorum, Capuæ exciderit, et cultus paulatim fuerit intermissus, ex ipsa antiquæ urbis destructione, frequentique dominorum istius urbis mutatione, causam habere potuit. Quo minus tamen* S. Pamphilum *episcopum certo Capuanis attribuam, facit defectus certorum argumentorum.*

etsi Nicolinus etiam Teatinis eodem die sanctum Pamphilum adscribat.

5 *Hic vero defectus magis me reddit dubium, quia Hieronymus Nicolinus in Historia urbis Teatinæ* in Aprutio, Italice scripta, pag.* 104 *eodem die sanctum aliquem* Pamphilum *episcopum inter Teatinos recenset episcopos, adducens pro opinione sua Kalendarium aliquod Teatinum, ex quo recenset octo incerti temporis episcopos, quos conjicit ecclesiæ Teatinæ præfuisse ante annum* 500. *Ughellus quidem tom.* VI *Italiæ sacræ noluit catalogo antistitum Teatinorum inserere adductos recenter a Nicolino episcopos, licet de iis mentionem faciat pag.* 671 *recusi Operis. Nec ego ipse tantum auctoritatis isti Kalendario attribuendum puto, ut credam omnes episcopos ex eo productos pro Teatinis habendos, præsertim cum ipsa Kalendarii verba non fuerint recitata, et inter recensitos a Nicolino episcopos reperiantur tres quatuorve, qui synonymi sunt cum sanctis episco-* F *pis alibi eodem die cultis. Hinc enim vehemens oritur suspicio, non omnes esse episcopos Teatinos, quos enumeravit Nicolinus. Attamen vel improbabilis ista assertio suspicionem ingerit, quia nec Capuanis certa sunt argumenta. Porro dubitare vix possim, quin idem sit* Pamphilus, *quem Teatinis Nicolinus, Capuanis vero attribuit Monachus cum Baronio. Quare, etsi facile admittam probabiliora esse argumenta Capuanorum quam Teatinorum, cum tamen res utcumque videatur dubia,* S. Pamphilum *episcopum late regno Neapolitano, cujus est utraque civitas, in titulo adscribendum duxi.*

* Chieti

DE

DE S. MEMORIO ET SOCIIS MM.

IN BROLIO VICO TERRITORII TRECENSIS IN CAMPANIA GALLICA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Cultus S. Memorii et Sociorum; locus martyrii; Acta eorum edita et inedita, sed vitiosa posteriora ex hisce edenda.

ANNO 651, UT FERTUR: *Memoria Sanctorum in fastis sacris.*

Trecensis ecclesia in Campania Gallica hodie celebrat S. Memorium *cum Sociis martyribus, de quibus Martyrologium Romanum ita habet :* Trecis sancti Nemorii diaconi et Sociorum martyrum, quos Attila rex Hunnorum interfecit. *Laudat Baronius in Annotatis Molanum et Maurolycum, quorum primus item vocavit* Nemorium, *at Maurolycus rectius scripsit* Memorium, *prout ab antiquioribus plerisque vocatur. Præterea Molanus et Maurolycus Sanctos exactius annuntiant* in agro Tricassino, *quam in ipsa urbe, et uterque* Memorium *S. Lupi Trecensis* archidiaconum *vocat ; at unde eam Sancti dignitatem hauserint, necdum perspicio. Præplacet mihi annuntiatio Greveni, quæ hisce concepta est verbis :* In territorio Trecassino, beati Memorii martyris, diaconi sancti Lupi episcopi, quem Attila rex Hunnorum cum Sociis suis interfecit. *Duo alia auctaria Usuardina eodem die 7 Septembris videri possunt in Usuardo Sollerii. Ibidem ad 9 ejusdem mensis codex Heriniensis* antiqua manu *adjecta habet hæc verba :* In territorio Trecassino, sancti Memorii martyris, cum Sociis suis. *Florarium Ms. die 7 sic breviter habet :* Item Memorii martyris Sociorumque ejus. *Nuperus auctor Martyrologii Parisiensis locum memorat his verbis :* Apud Brogilum in territorio Trecensi, sanctorum martyrum Memorii et Sociorum.

eorumdem elogium,

2 *Prolixius hisce Sanctis contexuit elogium Saussayus in Martyrologio Gallicano. Potest illud haberi pro Actorum jam editorum compendio, locumque martyrii et cultum clarius exponit. Quare totum huc transfero :* Augustæ Trecarum natalis sancti Memorii et sociorum sex Martyrum : qui sancti Lupi præsulis Trecensis archidiaconus, ab eo Attilæ Hunnorum regi, cum urbem Trecensem ad perdendum invaderet, obviam missus cum Clericis septem sacris vestibus indutis, crucisque insignia præferentibus : ubi in ejus conspectum venisset, textum Evangeliorum aureum pectori admotum tenens, tyrannum, quem omnis honoris obsequio, blandoque ac humili alloquio ad misericordiam flectere satagebat, sic ipso pietatis insignium exacerbavit intuitu, ut mox illius jussu a militibus cum sacro comitatu comprehensus, illusus, dire excruciatus, demumque fuerit gladiis obtruncatus quinto ab urbe lapide, loco tunc Brolium vocitato ad ripam Sequanæ. Sex cum sancto Viro Clerici ibidem necati occubuerunt. Septimus divina ope evasit, beatoque Lupo intimavit, quæ facta fuerant. Qui placato superna gratia impio rege, cum clero et populo veniens ad locum, ubi sancti martyrium compleverant, eorum corpora cum Dei laudibus sepelivit. Horum etiamnum antiquissimi tumuli cernuntur in crypta ecclesiæ vici, qui jam pridem sub sancti Memorii nomine censetur. Unde postea eruta sacratissima illorum pignora in capsam ligneam ilata sunt, quæ in sacrario ipsius ecclesiæ asservatur.

cultus et reliquiæ.

3 *Camuzatus in Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ diœcesis fol.* 434 *eadem fere de loco martyrii et de sacris reliquiis scribit.* Ut ut sit de illa sancti Memorii historia, *inquit,* verissimum est, eum cum Sociis gladio truncatum fuisse in eo Tricassinæ diœcesis loco, qui antiquitus BROLIUM vocitabatur, ad ripam Sequanæ, quinque tantum leucis ab urbe Tricassina subducto, ubi nunc vicus est ejusdem divi Memorii nomine insignitus; cujus et Sociorum corpora in crypta ibidem condita et sepulta, in qua etiamnum visuntur antiquissimi tumuli, unde postea eorum sacræ erutæ reliquiæ et in capsam ligneam positæ, quæ in ecclesia supra cryptam exstructa custodiuntur. Illa autem capsa anno 1554, die 15 Aprilis referata est, ut publicum instrumentum in eam inclusum, mihique anno 1608 exhibitum indicat ; adstruitque, id temporis vetustam scedulam in ea pariter repertam, quæ hæc verba complectebatur : « Hic habentur ossa S. Memorii « martyris cum capite ejusdem, et cum capite « S. Lebaudi. » Eædem vero reliquiæ prædicto anno 1554 inventæ sunt, ut Acta authentica tunc scripta comprobant et confirmant. *Hæc de cultu* S. Memorii *et Sociorum eodem fere modo habet Desguerrois in Annalibus Tricassinis Gallice scriptis ad annum* 451 *num.* 5, *ubi etiam observat* Memorium *Gallice vocari* S. Memier *et ab aliis* S. Memy. *Vicum* S. Memorii *etiam notatum invenio in tabulis geographicis hoc ultimo modo* S. Memy. *Quod spectat ad* S. Lebaudum, *de eo laudati scriptores nihil dicunt. Suspicor esse unum ex Martyribus cum* S. Memorio *passis.*

Acta apud Camuzatum edita fabulis sunt inquinata ;

4 *Acta brevia* S. Memorii *ejusque Sociorum edidit Camuzatus in Promptuario fol.* 430 : *sed in Annotationibus subjunctis agnoscit et ostendit, ea vitiosa esse, et* fabulæ quam historiæ propiora *videri,* quæ in iis de Attilæ *(prope Trecas)* interitu narrantur. *Videntur autem ea Acta* S. Memorii

AUCTORE J. S.

S. Memorii *desumpta ex secunda Vita S. Lupi Trecensis, data apud nos ad 29 Julii, in qua cap.* IV *eadem de* S. Memorio *ejusque Sociis, eadem quoque de Attilæ prope Trecas interitu narrantur, et verbis fere iisdem, sic tamen, ut hinc inde non pauca omissa sint apud Camuzatum, Exemplar aliud Actorum Mss. habemus paulo prolixius, sed nihilo melius, in quo omnia fere congruunt cum laudata S. Lupi Vita, omissis tamen iis, quæ nec ad* Memorium *spectant nec ad Attilam, cujus mors in hisce eodem modo tragice, sed fabulose refertur. Jam vero certum est ex scriptoribus contemporaneis, Attilam nec prope Trecas obiisse, nec omnino in illa expeditione, quam circa initium anni* 451 *contra Galliam suscepit. Porro Camuzatus in Annotatis allegat opinionem anonymi cujusdam, qui alium Hunnorum ducem,* Attilam *quoque nominatum, ea morte punitum divinitus voluit, qua Attilam regem ipsum percussum, in Actis refertur; ut sic Actorum auctoritatem utcumque tueretur. At fatetur Camuzatus, id* debile nimis *esse et* infirmum subterfugium. *Tanto autem minus Acta tali figmento defendi possunt, quanto magis fabulosa videntur omnia mortis istius adjuncta.* B *Præterea in laudatis S. Lupi Actis cap.* IV, *ex quo Acta* S. Memorii *collecta videntur, plura alia narrantur plane fabulosa. Quare deprompta inde* Memorii *Acta ad fabulas amandare oportet, exceptis fortasse paucis, quæ aliunde fiunt verisimilia.*

Acta alia Ms. incertæ etiam fidei,

5 *Aliud exemplar Ms. Actorum* S. Memorii *ad manum habeo sub hoc titulo :* Passio beatissimi Memorii presbyteri et martyris. *Illud notatur sumptum* ex antiquissimo Ms. D. Joannis Bouhier consiliarii Divionensis; *scriptumque est manu Papebrochii nostri. Porro hæc Acta multum differunt a præcedentibus, nec quidquam habent de fabulosa illa Attilæ morte. Quin et multum vertustatis præ se ferunt; nec dubitare possum, quin vetusta sint, cum ipse Papebrochius notaverit* ex antiquissimo Ms. *desumpta esse. Attamen non ausim dicere, talia esse hæc Acta, qualia desiderarem et vellem, ut facta omnia in iis relata pro certis habere possemus. Quippe (etsi nihil habeant, quod apertæ falsitatis convinci possit) mirabilia quædam continent modo non admodum credibili relata, sive id acciderit ignorantia Latini sermonis, quod scriptor ille non satis noverit Latine facta exponere, sive defectu* C *cognitionis, quod non satis de rebus ipsis fuerit edoctus; sive demum defectu sufficientis scientiæ factorum simul et sermonis. Id certum est leges grammaticales non satis fuisse huic scriptori notas; cum in solœcismos inciderit multos, et phrasim multis in locis relinquat hiulcam. Dabo tamen hæc Acta, debitis annotationibus illustrata, ut eruditi Trecenses statuere possint, aut magis investigare, quid de* S. Memorio *probabilius dici possit aut debeat.*

cum in his solis Memorius vocetur presbyter : *cædi quoque Sanctorum per Attilam*

6 *Interim non dissimulabo, geminam se offerre difficultatem contra omnia fere, quæ in hisce Actis de* S. Memorio *narrantur. Prior est, quod hic vocetur* presbyter, *cum alias passim dicatur* diaconus, *aut a quibusdam* archidiaconus. *Dignitas vero hæc non minuit difficultatem, cum eo tempore archidiaconi non insignirentur ordine presbyteratus, ut deinde fieri cœpit et modo fit, sed ordine tantum essent diaconi, licet amplam haberent potestatem. Itaque, si quid auctoritatis laudatis Actis attribuatur, dubitandum erit, utrum presbyter an diaconus fuerit* S. Memorius. *Altera difficultas opponi potest utrique Vitæ, ipsique etiam traditioni Trecensium, imo et plerisque aliis monumentis, quæ tempus modumque martyrii exponunt : nam passim omnia monumenta habent,* Memorium *cum Sociis occisum esse ab Attila Hunnorum rege, cui obviam processerat jussu S. Lupi episcopi. Attamen ex Vita S. Lupi, quæ primo loco apud nos data est ad* 29 *Julii, quæque ab omnibus pro authentica habetur, non leve haberi potest argumentum contra cædem* Memorii *et Sociorum ejus per Attilam, præsertim si sancti hi Martyres credantur fuisse clerici S. Lupi, ab eoque Attilæ obviam missi, ut communis est persuasio. Quippe laudatus S. Lupi biographus ignorare non potuit martyrium* S. Memorii, *quantum videtur, tantoque minus istud silere debuit, quanto magis erat connexum cum gestis S. Lupi, qui divina revelatione monitus dicitur, ut Sanctos ad Attilam accedentem mitteret. In tota tamen Vita illa ne* Memorius *quidem nominatur, nec ullus prope Trecas ab Attila dicitur occisus.*

opponi potest silentium melioris Vitæ S. Lupi, E

7 *Hoc biographi silentium mirarer, si ex monumentis fide dignis constaret,* S. Memorium *fuisse e clericis S. Lupi, et occisum ab Hunnis. At exigua fides monumentorum omnium, in quibus facta hæc asseruntur, jam potius facit, ut de factis ipsis magis dubitare cogar. Distantia loci, in quo Martyres occisi leguntur, auget dubitationem meam : difficulter enim credi potest, S. Lupum voluisse, ut* S. Memorius *cum Pueris ad quinque milliaria Gallica obviam Attilæ ab urbe procederet. Præterea Vita S. Lupi num.* 5 *insinuat, omne periculum, quod Trecensibus imminebat ab Attila, fuisse amotum precibus S. Lupi. Atqui id verum non videtur, si* Memorius *cum Sociis suis per eos occisus est. Merito igitur dubitari potest de cæde ipsa, aut certe de variis hujusce cædis adjunctis, variæque fieri possunt conjecturæ. Primo cogitare quis poterit, in alia quapiam barbarorum incursione occisum esse* Memorium *cum Sociis, horumque martyrium ex ignorantia veri per conjecturas solum ad Attilam fuisse relatum. Alius conjicere poterit, occisum quidem fuisse* Memorium *cum Sociis suis per Hunnos sub Attila militantes; at eos non habitasse Trecensi in urbe, nedum missos fuisse a S. Lupo ad Attilam appropinquantem, sed potius in loco habitationis suæ oppressos et occisos.*

F *indeque dubitari de omnibus fere relatis in Actis.*

8 *Plures tamen, quantum existimo, traditionem Trecensium, in Actis omnibus, quantumcumque vitiosis, constanter declaratam tam silentio scriptoris Vitæ S. Lupi, quam incertis hisce considerationibus præferendam credent. Et sane, si consideremus quam pauca laudatus biographus de S. Lupo narraverit, quam breviter perstrinxerit potius quam enarraverit gesta ipsius cum Attila, minus mirabimur omissam ab eo fuisse* S. Memorii *et Sociorum mortem. Neque cædem horum Martyrum negasse censendus est, quando scripsit Trecas S. Lupi precibus servatas a periculo imminente : nam Trecas revera protexit precibus suis S. Lupus, quando per urbem transiit Attilæ exercitus, etsi* S. Memorius *credatur paulo ante in territorio urbis cum Sociis occisus. Quin et horum cædem de industria omittere potuit biographus, ne S. Lupi gloriam, quam merebatur ob servatam urbem, apud minus prudentes rerum æstimatores horum cædis commemoratione utcumque minueret. Ita in utramque partem disseri potest; sed nihil statui, quod omnino sit certum, nisi passum esse* S. Memorium *circa locum,*

AUCTORE J. S.

locum, in quo hodieque S. Memorii *vicus cernitur. Acta tamen ea, quæ necdum edita sunt, debitis annotationibus illustrata et castigata subjungo.*

ACTA

AUCTORE ANONYMO

ex Ms. Cl. V. Joannes Bouhier consiliarii Divionensis.

Attila cum Hunnis Trecis appropinquante, S. Lupus divinitus monitus, a b c

Peculiaris patroni nostri, qui urbem Tricassium *a* civitatis glorioso sanguine illustravit, sublimem atque venerabilem passionem..... *b*. Cumque S. Lupus *c* episcopus atque apostolicus sacerdotio fungeretur, tunc temporis adveniens rex iniquus, [cui] nomen Attila, cum gente nequissima, ubique per totam Galliam fortis exercitus dominaret *d*. Tunc S. Lupus orationibus et vigiliis instantissime deprecabat * ad Dominum cœlestem, ut populus Christianus, qui urbem * Tricassium morabantur, magis non injuriarentur. Post vigiliam noctis soporem deprehensus *e*, ecce Angelus Domini per visum apparuit ei, dicens : Surge, fidelissime sacerdos Christi, jube perquirere duodecim *f* innocentes, et eos baptiza. Transmitte cum Memorio presbytero similiter Felicem et Sensatum diaconibus vel Maximiano subdiacono *g* eant cum crucis verbo Dei psallentes obviam inimicorum.

B

d

* *lege* deprecabatur

* *l.* in urbe

e

f

g

ei obviam mittit S. Memorium cum Sociis,

* *l.* sole oriente

2 Factum est autem jam solem orientem *; baptizati sunt pueri, sicut S. Lupo episcopo ostensum fuerat : et egressus cum multitudine populi una compsallentis eduxit eos et elevatis manibus suis benedixit eos, orans [et] lacrymas fundens, ait : Angelus Domini comitetur vobiscum : Spiritus sanctus sit in visceribus vestris. Vias tuas, Domine, notas fac mihi et semitas tuas edoce me. Et iterum oravit : Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea. Et ambulavit S. Memorius cum Fratribus suis una cum innocentes *. Pervenit ad locum, cui ut vocabulum est Brolium. Cum audisset silentium Sanctorum ipsorum, expavit rex *h*, et equos suos contremuit * : cecidit in terra et dixit ad præfectum suum : Qui sunt isti, qui talem injuriam præparaverunt? Et ait S. Memorius ad regem : Nos sumus missi a S. Lupo episcopo. Tibi notum sit, ut civitatem hanc, unde egressi sumus ad te, eam non promittas captivare, neque incendium * concremare. Præfectus ait ad regem : Ecce quidem te * gravem injuriam præpararunt cum magias * eorum. Jubeas eos gladio ferire.

* innocentibus

h

* conterruit

C

* incendio

* tibi

* magiis

ex quibus aliqui jussu regis occiduntur,

* *forte*, senex iste

* *forte* sceleratis

* eos

3 Ad eum rex respondens, [ait :] Optime indicasti : et extractis gladiis suis amputaverunt capita diaconorum vel innocentum. Et ait rex : Senec te * : nolite eum gladio ferire : sed eat, nuntiet civitati, vel hominibus, qui morantur in ea, scelera *, quod factum fuit; quia prior sum ego quam Deus eorum, quem ipsi adorant. Præfectus ait ad S. Memorium : Ecce vides eos interfectos. Tu autem eis * adjuvare non poteris. Et ait Rex ad ministros suos : Magias eorum, quam in manibus ferebant ante se, confrangite eas, et incendio concrementur. At ubi incendium de cruce sancta fervebat, egressa est scintilla percutiens in oculo pincernam regis, et cecidit vociferans. Et ait S. Memorius ad regem : Si credis Deum meum, potens est hunc puerum sanum facere. Rex ei respondit : Fiat. Tunc S. Memorius imponens * signum crucis super oculum pueri, et statim oculus pueri restauratus *i* est, sicut antea fuerat.

D

* imposuit

i

ac post eos S. Memorius :

4 Et ait rex ad S. Memorium : Quod est nomen tuum? Respondens autem S. Memorius [ait :] si credis in Deum meum, quem ego adoro, dico tibi nomen meum. Respondens Rex [ait :] credo. Et ego * tibi dico : Memorius vocor. Dic ergo tu, rex, nomen tuum, vel præfectus tuus dicat nomen suum. Et ait rex : Ego Attila nomen habeo, et præfectus meus Selens vocatur *k*. Præfectus ait ad regem : Ecce omnes magias suas : tibi injuriam præparaverunt : adhuc nomen tuum vel meum interrogare præsumet. Propterea jube ei caput amputare. Et ait S. Memorius ad regem : Antequam mihi martyrium tradas, licentiam habeam in orationibus meis Dominum * confiteri peccatis * meis. At ubi S. Memorius presbyter in oratione discumbens *l* : Domine Deus omnipotens, qui fecisti cœlum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt, te deprecor. ut civitatem Tricassium non captivitatem perferens *, neque incendium * concremetur : sed libera eos de manibus istius * inimicorum : tibi enim, Domine, commendo spiritum meum. Et impleta oratione sua, elevans oculos suos ad cœlos, dixit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, Filius * Dei ; miserere mei. Et ait ad regem. Perfice, quod cepisti. At ille extracto gladio amputavit *m* caput ejus ad exemplum ceterorum, qui urbem * Tricassium morabantur. At ille sacri sanguinis sui unda perfusus est.

* *adde*, ait Sanctus

k

* Domino

* peccata mea

l

E

* perferat

* incendio

* suorum

* Fili

m

* in urbe

unus tamen morte liberatus :

5 Maximiamus vero subdiaconus oculos suos lacrymis suffundens, in corde suo omnia scelera vel colloquutionem ipsorum, juxta quod factum fuerat, tractabat. Et ait rex ad ministros : Capite hunc magum accipite *n* et in fluvium projicite. Qui ministri fecerunt, sicut eis a rege jussum fuerat *o*. Deinde redeuntes et contendentes inter se de spoliis sanctorum Martyrum, gladii eorum intescutantes *p*, alter alterius mortem dedit. Cum quidem ex ipsis missus nuntiavit Regem *, quod factum fuerat, Maximiamus vero subdiaconus, colligens de arboribus ramos, stravit eos super corpora martyrum : cumque Maximianus subdiaconus pavore repletus ad fluvium pergeret, invenit vestimenta *q* sanctorum Martyrum cum corporibus interfectis et accepit vestimentum S. Memorii et [cum] aliis ad Sequanam fluvium abscondit se sub folia *r* auseriæ. Media autem nocte tremuit *s* cœlum et terra et inimici ipsi repleti sunt pavore magno, et perterriti nimis, egressi fugerunt ab urbe Tricassum.

n

o

p

* regi

F

q

r

s

corporum sepultura: caput inventum :

6 Sequenti autem die accepit Maximiamus subdiaconus vestimentum S. Memorii martyris, et imposuit eum * super corpus ipsius ; et abiit ad civitatem, nuntiavit omnia, quæ facta fuerant. Sanctus vero Lupus *t* episcopus ait : Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen ejus benedictum in sæcula. Post hæc lacrymas fundens, induit sibi pœnitentiam gravem. Et venientes ad civitatem *u* sacerdotes, sepelierunt corpus S. Memorii martyris, et eos, qui cum ipso passi fuerunt : nam genitores S. Memorii antedicti presbyteri ea urbe Tricassium civitatis fuerunt Deum timentes. Post dies autem viginti *x* apparuit in sommis Maximiano subdiacono ecce angelus Domini, annuntians

* illud

t

u

x

A nuntians et dicens: Surge et vade ad Pimenium piscatorem: accipiat retia sua: et extendite in lacum fluvii, ubi sub soliis auseriæ abconsus fuisti. Et abierunt ad locum, extensa retia in aqua trahentes, ambæ partes siricas *y* ad littus pervenerunt: et invenerunt caput S. Memorii presbyteri martyris odorem fragrantem * quasi balsamum.

y · * fragrans

energumena liberata.

7 Ipsi autem eum deportantes *z* ad locum, ubi corpus S. Memorii ipsius requiescebat, puella quædam habebat * dæmonium venit obviam eis, quæ a nullo sacerdote sanari potuit: et exclamans vocem * diabolus: O sancte Memori martyr, nullus me ex loco dejicere potuit, nisi oratio tua: et exivit satanas: et sanata est puella ex illa hora. Sanctus vero Memorius presbyter passus est, quod mensis September facit dies septem *aa*, et sepultus est in laudem Domini cum pace, et benedicitur illic Christus Dei Filius: cui est honor, virtus, gloria, potestas in sæcula sæculorum. Amen.

z · * habens · * clamavit voce · *aa*

ANNOTATA.

a Tricasses *et* Trecasses *tum populum quam* B *urbem significat. Urbs vero olim etiam* Augustobona *fuit dicta, ac deinde communius* Trecæ *dici cœpit, vulgo* Troyes. *Metropolis est provinciæ Campaniæ, sitaque ad Sequanam flumen.*

b *Multa hic desunt in apographo, tota nimirum præfatio.*

c *De S. Lupo consuli potest Opus nostrum ad* 29 *Julii.*

d *Phrasis vitiosæ hæc est significatio. Tunc adveniens Attila cum forti exercitu gentis nequissimæ per totam Galliam dominabatur. Porro Attila cum numerosissimo Hunnorum et aliarum gentium exercitu Galliam, transmisso Rheno, ingressus est circa initium anni* 451; *progressusque est usque ad urbem Aurelianensem, quam oppugnavit, sed expugnare non potuit, accurrente Aetio cum exercitu Romanorum, et Theodorico Wisigothorum rege cum agmine suo: nam ad horum adventum non sine aliqua clade ab oppugnatione recessit versus Rhenum. Vix dubitari potest, quin tunc urbem Trecensem pertransierit, cum S. Lupus cum eo usque ad Rhenum sit profectus, ita volente Attila, ut habet S. Lupi Vita prima. Priusquam tamen ad Rhenum perveniret Attila, in campis Mauriacis aut* C *Catalaunicis pugnæ aleam tentavit, ingentique strage affectus est per Romanos, Gothos, aliosque eis adhærentes. Hæc certa satis sunt et indubitata, exceptis iis, quæ dixi de non expugnata urbe Aurelianensi: nam Tillemontius tom.* VI *Imperatorum in Attila art.* 10 *Aurelianos ab Attila expugnatos scribit, sed mox adventu Romanorum et Gothorum liberatos, eique opinioni jam alios adhæsisse video. Quin et Valesius Rerum Franciarum lib.* IV *pag.* 160 *scribit, portas Hunnis fuisse apertas jussu S. Aniani episcopi, ne urbs vi expugnaretur. Attamen dubitare vix possim, quin uterque aberret a vero, cum videam utriusque opinionem S. Gregorio Turonensi ei Vitæ meliori Ms. S. Aniani contrariam esse, nec aliud habere fundamentum præter voculam ambiguam S. Sidonii Apollinaris, qui lib.* VIII *epist.* XV *ita habet de bello Attilæ:* Quo videlicet Aurelianensis urbis obsidio, oppugnatio, IRRUPTIO, nec direptio, et illa vulgata exauditi cœlitus sacerdotis (*Aniani*) vaticinatio continebatur. *Vox* irruptio *Tillemontio persuasit captam fuisse civitatem. At nihil aliud significare videtur, nisi* impetum *Hunnorum ad urbem capiendam; aut fortasse ingressum violentum aliquorum, qui mox a propugnatoribus fuere expulsi, ut non raro fit. Verum in mœnia impetu evadere, non est urbem capere, si propugnatores mox iterum prævaleant. Urbem autem non fuisse captam clare edicit Turonensis lib.* II *cap.* VII, *et clarius etiam Ms. S. Aniani Vita. Atque id breviter notare volui, ne mox prævaleat opinio, quæ mihi plane videtur falsa.*

A. Anonymo.

e *Lege:* In soporem lapsus cum esset.

f *In Actis aliis* septem, *nec ulla ibi mentio de iis baptizandis. Utrum sit verius, et an alterutrum sit verum, divinare nequeo.*

g *Dicere vult,* diaconos et Maximianum subdiaconum. *De hisce diaconis et subdiacono in aliis Actis siletur.*

h *Verisimile non est, Sanctos improviso prope regem fuisse. Hoc igitur cum sequente regis lapsu fabulis adscribendum.*

i *Hæc sanatio, ut et prior punitio, pincernæ regii non legitur in aliis Actis; fabulosaque videtur cum plerisque aliis.*

k *Ridicule et inepte hæc conficta sunt.*

l *Sensus est,* Ubi procubuit in genua, dixit. E

m *Verisimile non est, id factum esse per regem ipsum.*

n *Vocibus,* Capite hunc magum accipite *auctor parum Latinus significat,* Apprehendite.

o *Attamen aquis suffocatus non est Maximianus, sed e mortis periculo evasit, ut liquet ex sequentibus, si modo vera sint. In aliis etiam Actis unus morte liberatus dicitur, sed non nominatur. Res illa incredibilis non est; at neque certa ob vacillantem Actorum fidem.*

p *Vox est mendosa, totaque phrasis vitiosa. At voluit auctor, ortam fuisse inter milites contentionem de spoliis, indeque acrem velitationem, qua occubuerunt non pauci. Vita secunda S. Lupi num.* 42 *de hac militum pugna multo plura habet.*

q *Si hæc facta sunt, contigerunt haud dubie, postquam Maximianus ex flumine evaserat; agmenque Attilæ a vico Brolio Trecas erat profectum.*

r *In laudata S. Lupi Vita dicitur se abscondisse* sub cujusdam salicis densis viminibus, *dum alii occidebantur, nec ibi mentio fit de submersione. Hic vero, periculo submersionis defunctus, dicitur se sub foliis abdidisse cujusdam arboris,* F *opinor, quam per vocem* auseriæ *mihi ignotam significare voluit auctor.*

f *Si hic terræ motus esset verus, non fuisset omissus in prima S. Lupi Vita, quantum apparet.*

t *Quandoquidem S. Lupus cum Attila usque ad Rhenum ivisse dicitur in Vita propria; non erat Trecis, quando Maximianus sequenti die ad urbem rediit. Commentitia igitur videntur, quæ hic narrantur de S. Lupo.*

u *Potius legendum esset,* ex civitate, *si fides tuto haberetur biographo. Certo secundum alia Acta* S. Memorius *cum Sociis sepultus est in vico Brolio, ubi passus erat; idque longe probabilius est ob reliquias ibidem deinde servatas.*

x *Caput alio miraculo statim a S. Lupo inventum, habet Vita hujus secunda num.* 44. *Id fabulosum esse existimo, quia jam observavi S. Lupum non mansisse Trecis post Attilæ discessum. At non ausim asserere, veriora esse, quæ hic de capitis inventione referuntur.*

y *Hæc vox rursum est vitiosa, dictioque tota corrupta.*

A. ANONYMO. *corrupta. At insinuat auctor, caput fuisse inventum in retibus, postquam ab utraque parte ad ripam fuerant pertracta.*

z *Lege:* Ipsis autem illud deportantibus. D

aa *Id est, die 7 mensis Septembris, quo in aliis quoque Actis Sancti leguntur passi.*

DE SANCTO GRATO AUT GRADO

EPISCOPO CONFESSORE

AUGUSTÆ PRÆTORIÆ IN PEDEMONTIO

CUM APPENDICE DE B. GALLO EJUSDEM URBIS EPISCOPO

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Legitimus Sancti cultus: reliquiæ et miracula: Acta Ms. et Vita Italice impressa æque fabulosa.

B E

SUB FINEM SECULI V. *Augustæ Prætoriæ Gratus episcopus tamquam patronus*

De *Augusta Prætoria, Italis* Aosta *vel* Osta, *quæ* S. Gratum *aut* Gradum *episcopum, ut patronum summa veneratione prosequitur, jam aliqua sunt dicta tom.* I *Februarii pag.* 97 *in S. Urso, ejusdem civitatis presbytero, quem* S. Grati *discipulum Augustenses credunt, an fundamento satis solido, clare non video. Hanc urbem Itali scriptores passim Pedemontanæ regioni attribuunt, ac Italiæ, tamquam ultimum illius angulum, includunt: atque hisce assentiuntur Sammarthani, licet recenseant catalogum antistitum Augustensium, quia hi modo Tarantasiensi in Sabaudia archiepiscopo suffraganei sunt. Antea vero episcopus Augustensis erat sub archiepiscopo Mediolanensi, ut observat Ughellus tom.* IV *Italiæ sacræ recusæ col.* 1097, *ubi plura videri possunt de illa civitate. Unum huc transfero, quod ad antiquum* S. Grati *cultum ostendendum conducit.* Vetustam, *inquit,* habet cathedralem, sanctissimæ Deiparæ Virgini Assumptæ, beatoque Grato episcopo tutelari consecratam. *De dicato* S. Grato *ecclesia cathedrali consentiunt alii scriptores, ita ut nullum de cultu sit dubium.* C

magna veneratione colitur; uti etiam in vicinis diœcesibus:

2 *Neque vulgaris est cultus* S. Grati *apud Augustenses, sed celebris ut civitatis protectoris. Laudatus Ughellus in catalogo antistitum Augustensium col.* 1101 *recitat decretum, quod anno* 1407 *edidit Petrus Sonarius, hisce conceptum verbis:* Nos Frater Petrus episcopus Augustensis inter cætera ordinamus, quia meritis beati Grati confessoris, patroni hujus ecclesiæ nostræ cathedralis, cujus corpus in ipsa ecclesia existit canonice, opinione communi fulgura repellantur a territorio totius diœcesis nostræ Augustensis, ordinamus quod festum ipsius Sancti in qualibet ecclesia nostræ diœcesis solemniter celebretur die 7 Septembris quolibet anno, et ab omni opere similiter cessetur. Anno 1407, die 10 Maii. *Carolus Novariensis episcopus in Novaria pag.* 20 *ita ad propositum nostrum habet:* Quoniam vero etiam Episcopus ipse ejusdem civitatis Augustanæ, qui ibi ut patronus colitur, plurimum in hac *(Novariensi)* diœcesi passimque votis ecclesiisque celebratur, de eo commemorandum est: Gradum dico episcopum sine dubio sanctissimum, si eximiam erga illum horum populorum, antiquamque pietatem spectes: quem tamen alii Gratum potius appellant, cujus festus dies agitur 7 Idus Septembris.

corpus, quod olim elevatum fuit, servatur in ecclesia cathedrali:

3 *Idem pag.* 21: Invocatur passim S. Gradus contra nimborum et grandinis calamitatem. Propterea appingitur ejus imagini grandinosa nimborum species dæmonibus mixta: et additur etiam puteus, in quem grando cadit. *Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Historia Chronologica Cardinalium et antistitum Pedemontanæ regionis pag.* 326 *consentit de corpore* S. Grati *servato in ecclesia Cathedrali Augustæ Prætoriæ, ac de cultu Sancti ut patroni, quem ait* ante et post mortem miraculis *claruisse. Corpus* S. Grati *olim translatum fuisse, aut certe elevatum, patet ex honorifica ejus asservatione, et ex miraculo, quod de dente evulso narratur in elogio infra dando. Quin et festivitatem translationis ad* 27 *Martii annuntiat Ferrarius his verbis:* Augustæ Prætoriæ translatio S. Grati episcopi. *In annotatis pro ea laudat tabulas ecclesiæ Augustensis. Ex hisce omnibus liquet, non posse obstare cultui legitimo* S. Grati, *quod memoria ejusdem non reperiatur in antiquis ac præcipuis Martyrologiis: id enim ipsi commune est cum aliis quibusdam magni nominis cœlitibus.* F

memoria ipsius in Fastis recentioribus;

4 *Præterea nomen* S. Grati *memorarunt in Fastis suis plerique recentiores martyrologi. Inter Auctaria Usuardi apud Sollerium nostrum ad diem hunc* 7 *Septembris Sanctum ita annuntiatum invenio in codice Camberiensi S. Mariæ:* Civitate Augustæ, patriæ Sabaudiæ, depositio corporis sancti Grati ejusdem urbis episcopi. *Molanus ibidem sic habet:* Ipso die, depositio sancti Grati confessoris, Augustensis episcopi, miræ sanctitatis ac miraculorum viri. *Ferrarius in Catalogo generali:* Augustæ Prætoriæ S. Grati episcopi, ejusdem urbis patroni. *Elogium uberius ex altero Ferrarii Catalogo infra*

A *fra dabo. Galesinius* S. Gratum *annuntiavit hoc modo:* Augustæ, sancti Grati episcopi et confessoris, admiranda sanctitate, rerumque mirifice ac divine gestarum gloria clari. *Demum Castellanus in Martyrologio universali et Martyrologii Parisiensis auctor* Grati *mentionem fecerunt: imo et Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani.*

sed non sine errore apud Saussayum:

5 *Verum duo posteriores videntur ignorasse locum, in quo* S. Gratus *episcopus fuit et colitur. Certe locum non recte exprimunt. Martyrologium Parisiense sic habet :* In diœcesi Augustana ad fauces Alpium, sancti Crati episcopi. *Scriptor hujus Martyrologii* S. Gratum *non recte in diœcesi potius quam in ipsa urbe locat, et* Cratum *errore forte typographico vocat. At omnia hæc in indice correcta invenio, cum ibi recte* Gratus *scribatur, et* Augustæ Prætoriæ in faucibus Alpium *ponatur. Clarius aberrat Saussayus,* S. Gratum *ita annuntians :* Eodem die depositio sancti Grati, ejusdem ecclesiæ et urbis Salutiarum episcopi et patroni, qui sub Carolo Magno divinis virtutibus clarus effulsit, administratoque apostolico spiritu officio pastorali, ad præmium pro meritorum copia evocatus est. *Non Salutiensis, sed Augustensis episcopus fuit* S. Gratus, *atque Augustæ Prætoriæ præcipue colitur. An vero sub Carolo Magno floruerit, examinabitur inferius. Hactenus de cultu Sancti.* B

beneficia aliqua recentiora.

6 *Jam vero quod spectat ad miracula, et beneficia ipsius patrocinio impetrata, plura de iis generatim asserta sunt, quam singulatim relata aut minutim exposita. Attamen præter unum prodigium, quod elogio dando insertum est, alia quædam recentiora referuntur in Vita Italica, ex qua compendio ea huc transfero. Anno* 1542 *gravissimum in valle Augustana, et maxime circa pagum* Brisogne (*Italice* Bressognia *ab auctore vocatur*) *ortum est incendium, quod toto octiduo continuatum, omnia in montibus absumpturum videbatur, accurrentibus frustra populis ad exstinguendum ignem late vagantem. Tandem clerus eo supplicabundus processit cum reliquiis* S. Grati, *et mox, mirantibus omnibus, exstinctum est incendium. Alio anno, qui non exprimitur, in provincia Tarantasiensi noxiæ bestiolæ omnia sic depascebant aut corrumpebant, ut simul spem messis absumerent. Recurrendum esse ad opem divinam crediderunt, atque aliqui venerunt ad canonicos cathedralis Augustensis, eosque flagitarunt aquam per reliquias* S. Grati *consecratam.* C *Ea obtenta agros consperserunt ; et sic omnia mox revirescere cœperunt, ut messis eo anno fuerit copiosa. Anno* 1564 *circa finem mensis Maii in festo sanctissimæ Trinitatis, quod eo anno erat* 28 *Maii, tanto in agro Augustensi ceciderat nivis copia, ut messem corruptam eo anno et perditam crederent, penuriamque timerent. Institutæ igitur solemnes supplicationes, et circumlatæ ea de causa reliquiæ* S. Grati, *cujus patrocinio attribuerunt, quod messem habuerint satis abundantem. Plura nominatim non narrat auctor beneficia, asserit tamen alia multa facta, ac suo tempore continuata esse, sed ea brevitatis causa se omittere.*

Acta S. Grati fabulosa sunt,

7 *Conscripta fuisse Acta quædam* S. Grati *seculo forsan* XIV *aut* XV, *certum est. At non minus quoque constat, ea tam esse fabulosa, ut vix intelligatur, quidnam ex iis Actis pro vero haberi possit. Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* 29 *Augusti observat, in Actis illis narrari inventionem quamdam capitis S. Joannis Baptistæ, sed eam* nullo *fulciri* testimonio veritatis. *Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* 7 *Septembris Actorum illorum dat compendium, sed in Annotatis observat,* quædam ab auctore illius Vitæ admixta *esse* a veritate prorsus aliena, *atque ex iis nonnulla assignat. Ughellus quoque tom.* IV *Italiæ Sacræ col.* 1098 *in elogio* S. Grati, *ex Actis contracto,* præpostera *vocat* Acta. *Demum Papebrochius noster tom.* IV *Junii, agens de reliquiis S. Joannis Baptistæ, pag.* 761 *Vitam* S. Grati *dicit merissimam esse fabulam, idque probat pag.* 762, *postquam illius partem præcipuam ex Ms. recitaverat. Quare actum agam, si operose probare velim Vitam illam* S. Grati *fide indignam esse.*

AUCTORE J. S.

uti et Vita Italica : edendum tamen Actorum compendium.

8 *Ex hisce Actis fabulosis seculo* XVII *alia prodiit Vita impressa, quam ex Gallico sermone Italicam factam per D. Joannem Ludovicum Marcoaldo di Moncalieri, habet titulus Italicus, in quo item dicitur desumpta ex Legendario ecclesiæ cathedralis Augustensis, id est, ex Actis Ms. jam memoratis. Auctor hujus Vitæ impressæ liberaliter adoptavit, ac suis verbis paulo prolixius exposuit fabulas in Vita Ms. inventas, quæ invicem subinde repugnant, nec seriam merentur refutationem. Hac de causa satis mihi erit, dare Actorum illorum compendium ex Ferrario, atque in Annotatis ad istud breviter observare,* E *quam fabulosa sint omnia fere in Actis relata. Porro ob profligatam hanc Actorum fidem ætas* S. Grati *dubia fit et incerta ; neque enim ex fabulis aliquid certi de ætate Sancti aut probari potest aut statui. Examinandum igitur videtur, quid scriptores de ætate* S. Grati *dixerint, quidque probabilius dici possit ac debeat.*

§ II. Ætas S. Grati investigatur.

Plerique volunt S. Gratum floruisse seculo VIII *et* IX *:*

Plerique scriptores pro figenda Sancti epocha respexerunt ad seculum VIII *et* IX *: neque obscura est hujus opinionis ratio, cum in Actis fabulosis* S. Gratus *jungatur cum Carolo Magno, quem seculis* VIII *et* IX *floruisse constat. Ad Leonem III, quem Ferrarius in compendio suo Pontificem* S. Grato *jungit, aliqui etiam haud dubie attenderunt, ut liquet ex statuta per eos epocha* S. Grati. *Sammarthani quidem tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 228 *in catalogo episcoporum Augustensium* S Gratum *ponunt sub finem seculi* VIII F *et initium* IX, *cum velint S. Jucundum eidem successisse circa annum* 810. *Iidem alium deinde recensent Gratum II circa annum* 880, *et alium Jucundum I sub finem seculi* V *et initium* VI. *Non inficior fieri potuisse, ut inter priores Augustensis ecclesiæ antistites fuerint duo* Grati *nomine, ac duo itidem* Jucundi *: attamen id adeo non video probatum, ut potius existimem, utrumque ex solo errore chronotaxis fuisse geminatum. Ughellus jam ante laudatus Jucundos eodem modo geminat : sed unicum ponit* S. Gratum, *circa annum* 810, *ut existimat, defunctum. Castellanus item in margine pro anno emortuali notavit,* circa 810. *In Martyrologio Parisiensi notatum invenio,* Post annum 814. *Franciscus Augustinus ab ecclesia* S. Grati *episcopatum extendit ab anno* 770 *usque ad* 790, *ita ut hic etiam* Gratum *faciat synchronum Carolo Magno tum regi, non item Leoni Papæ III.*

10 *Verum ab hisce omnibus longe dissidet Carolus Novariensis episcopus in Novaria ante laudata*

AUCTORE J. S.

alias tamen creditur vixisse seculo V, *et episcopus factus*

data pag. 20, *ubi de* S. Grato *aut* Grado *ita scribit:* Nunc esse puto presbyterum, qui pro episcopo suo subscripsit epistolæ Synodali Eusebii archiepiscopi Mediolanensis, ad Leonem Pontificem, inter cujus epistolas ea leguntur. Quæ subscriptio ita se habet : « Ego Gradus presbyter directus ab episcopo meo Eustasio ecclesiæ Augustanæ, vice ipsius in omnia suprascripta consensi « et subscripsi, anathema dicens iis, qui de « Incarnationis Dominicæ sacramento impia « senserunt. » Eo magis hoc mihi persuasum est, quod hujus sancti episcopi (Grati) lego fuisse discipulum Jocundum. Episcopum autem Augustanum ejus nominis video subscriptum tertiæ, et quartæ synodo Romanæ, sub Symmacho Papa celebratæ. Qui Pontifex a Leonis tempore ita distat, ut, qui sub Leone discipulus fuit, facile potuerit episcopus esse sub Symmacho. *Hæc opinio ætatem* S. Grati *reducit ad seculum* V, *faciique ut Sancti episcopatus extendi debeat inter medium et finem dicti seculi. Tanto autem apparet probabilior, quanto magis vitiosa ac fabulosa sunt* S. Grati *Acta, quæ sola præ oculis habuerunt contrariæ sententiæ patroni. Verum lubet argumentum illustrissimi antistitis paulo latius explicare.*

B

postquam anno 451 in concilio Mediolanensi pro episcopo suo fuerat:

11 *Epistola Eusebii Mediolanensis, cui* Gradus *aut* Gratus *presbyter pro episcopo suo subscripsit, data est ad Leonem Papam in concilio provinciali Mediolanensi, recteque a Baronio innectitur anno* 451, *licet Labbeus tom.* III *Conciliorum col.* 1334 *ad marginem notaverit annum* 452, *atque annus ille ab aliis quibusdam sit adoptatus. Etenim synodus illa congregata est, quando habenda erat synodus Chalcedonensis, seu postquam S. Abundius Comensis episcopus, qui legatus Pontificius missus fuerat Constantinopolim, inde erat reversus cum tribus legationis sociis ; non vero post celebratum concilium Chalcedonense, ut alii videntur credidisse. Videri potest Baronius ad annum* 451. *Nam ad propositum meum parum interest, annone* 451, *an* 452 *habita sit synodus Mediolanensis. Id solum observo, episcopum Eustasium, pro quo* Gradus *concilio interfuit, verisimiliter infirmum fuisse aut senio fractum, ita ut verisimile fiat,* Gradum *aut* Gratum, *qui vices episcopi sui in concilio egit, non diu post eidem in episcopatum successisse ; præsertim cum Jucundus, qui secundum traditionem Augustensium* Grati *fuit discipulus, probabilitatem hujus opinionis notabiliter augeat.*

C

huic sententiæ favet episcopatus Jucundi, qui certo sedit anno 501.

12 *Quippe nullum est dubium, quin Jucundus ecclesiæ Augustensi præfuerit ineunte seculo* VI, *cum legatur subscriptus tertiæ et quartæ Synodo Romanæ sub Symmacho, ut videri potest apud Labbeum tom.* IV *col.* 1327 *et* 1339. *Prior autem ex his synodis habita est anno* 501, *altera anno* 502. *Quamdiu tunc sedisset Jucundus, dici nequit: at sive paucis annis sedisset sive multis, inter Eustasium anno* 451 *adhuc viventem, et Jucundum anno* 501 *sedentem,* Grati *episcopatui intervallum reperitur idoneum, quod facile ab ipso impleri potuit, quodque a nullo alio impletum fuisse scitur. Hæc igitur opinio admodum apparet probabilis : si autem æque est vera, necesse non erit duos Jucundos aut duos Gratos recensere inter antistites Augustenses. Præterea in hac sententia utcumque perspicitur, unde biographus occasionem sumpserit scribendi fabulas plerasque Vitæ insertas, videlicet de invento capite S. Joannis Baptistæ, de concilio Chalcedonensi, de Leone Papa, et legationibus* Grati : *nam aliqua iis temporibus contigerunt, ex quibus audacissimus fabulator somnia sua haurire potuit. Primo caput sancti Præcursoris Emesæ revera inventum est anno* 452, *ut probat Papebrochius tom.* IV *Junii pag.* 723 : *ideoque inventio congruit assignatæ ætati* S. Grati. *Secundo Chalcedonense concilium celebratum est anno* 451, *quo* Gratus *noster pro episcopo suo Mediolanensi synodo, quæ illi erat prævia, interfuit : atque eodem tempore Pontifex erat S. Leo I. Hinc ille synodum Chalcedonensem nescio quam, Leonem III, ac legationes* Grati *varias exsculpere potuit, magna quidem imperitia parique audacia, sed non magis inepte, quam alia quædam conficta videbimus in Annotatis.*

D

Non interfuit S. Gratus translationi corporis S. Mauritii;

13 *Quæ in dando elogio num.* 2 *dicantur de reliquiis SS. Mauritii et sociorum martyrum per S. Theodulum Sedunensem episcopum et* S. Gratum *Augustensem in monasterio Agaunensi depositis , non satis certa videntur , ad ætatem* S. Grati *ex eo facto definiendam : nec certa ætatis* S. Grati *epocha colligi inde posset, etiamsi certum esset ,* S. Gratum *earum reliquiarum translationi interfuisse , cum duo Theoduli aut Theodori, Sedunensis vel potius tunc Octodurensis ecclesiæ episcopi, dicantur Sanctorum illorum reliquias transtulisse ; nimirum S. Theodorus I Octodurensis episcopus, qui floruit circa finem seculi* IV, *ut probatum est ad* 26 *Augusti, ubi de eo actum, et T. Theodorus II, quem circa initium seculi* IV *claruisse, ostendi in ejus Actis, ad* 27 *Augusti datis. Id unum observo, utrumque illum Theodorum non longe abesse ab ætate* S. Grati *secundum epocham datam : nam primus medio circiter seculo præcessit ; secundus vero cum* Grato *vivere potuit, cum dicatur obiisse circa annum* 516. *Quare videtur scriptor temere attribuisse* S. Grato *translationem, quam circa tempora ipsius peractam legerat, sicut eidem magis ridicule elevationem capitis S. Joannis Baptistæ adscripsit. Qui translationem illarum reliquiarum ad seculum* IX *retulerunt, respexerunt ad Theodorum aut Theodulum III, qui illo seculo floruisse dicitur : at nullo hactenus monumento idoneo probatum vidi, translationem SS. Mauritii et sociorum contigisse seculo* IX, *nedum præcise anno* 880, *ut asserunt Sammarthani, geminum* Gratum *seculo* IX *idcirco ponentes, et utrique cum Theodulo Sedunensi translationem Thebæorum martyrum male attribuentes.*

E

F

sed cum duobus aliis episcopis transtulit corpus S. Innocentii:

14 *Porro quemadmodum non existimo,* S. Gratum *adfuisse translationi sanctorum Mauritii et sociorum ad ecclesiam Agaunensem, quia id in monumento idoneo non reperio; ita facile admisero, Sanctum interfuisse translationi unius ex martyribus legionis Thebææ, nam id Acta illorum testantur. Quippe Acta SS. Mauritii et sociorum, edita a Petro Stevartio, cap.* IX *ita habent :* Neque hoc omittendum est, quod post longum temporis tractum B. Innocentii martyris membra Rhodanus revelavit... Prolatas namque reliquias leniter lambens, non ideo a sinu terræ protulit, ut in gurgitis sui procellam demergeret : sed ob gloriosam devotionem, quasi intra ambitum basilicæ ceteris martyribus sepultura præciperet sociari. Cujus translationem sanctæ recordationis Domitiano Genevensi, et Grato Augustæ urbis, vel Protasio tunc temporis illius (*ecclesiæ Octodurensis*) episcopo celebratam recolentes, quotidiana devotione et laudibus frequentamus. *Hæc Acta non quidem sunt S. Eucherii Lugdunensis, cujus Opusculum deinde edidit Chiffletius in Paulino*

A *lino illustrato : sunt tamen scriptoris satis antiqui, et verisimiliter seculi* VI. *At cum examen Actorum S. Mauritii accurate institui debeat ad* 22 *Septembris, hic dicere sufficiet, nullam esse rationem, cur dubitemus de inventione et translatione S. Innocentii hic data : neque etiam prudenter dubitari posse, quin* S. Gratus, *de quo agimus, illi translationi adfuerit.*

hæc autem translatio videtur contigisse

15 *Si igitur tempus hujusce translationis assignari possit, ratione verisimillima dici poterit, quo fere tempore vixerit* S. Gratus. *Tempus autem dictæ translationis utcumque innuunt gemina S. Mauritii Acta, inter se collata. Nam antiquiora, quæ S. Eucherius scripsit ante medium seculi* V, *de memorata translatione tacent : indeque colligitur eam contigisse post scripta Acta, ideoque non esse factam diu ante medium seculi* V. *Si autem non est facta diu ante medium seculi* V, *etiam contigisse debuit post medium seculi* V, *cum circa medium illius seculi Eustasius esset episcopus Augustensis; inventio vero et translatio facta sit, quando* Gratus *ecclesiæ Augustensi præsidebat. Jam vero ex alteris S. Mauritii Actis ostendam, translationem illam non contigisse post seculum* V. *Auctor illorum cap.* XI *narrat* B *inventionem et translationem jam memoratam S. Innocentii, cui* S. Gratus *adfuit. Deinde cap.* XII *sic agit de instaurata Agaunensi ecclesia per Ambrosium abbatem, ut satis insinuet, hanc ecclesiæ instaurationem serius contigisse. Rursum cap.* XIII *refert perpetuam psalmorum hymnorumque decantationem ibi institutam esse a S. Sigismundo Burgundionum rege, ibique finem Actis imponit, insinuans postremum id esse factum.*

inter medium et finem seculi V, *adeoque Gratus eo tempore sedisse.*

16 *At dicta instauratio ecclesiæ Agaunensis per Sigismundum et Ambrosium abbatem facta est circa annum* 516, *ut probatum est in S. Theodoro II Octodurensi ad* 27 *Augusti. Quare translatio S. Innocentii videtur omnino contigisse ante annum* 516, *et ulterius ante finem seculi* V. *Alii enim episcopi circa annum* 516 *præerant tam Octodurensi quam Genevensi ecclesiæ, quam nominentur in dicta translatione. Rursum prioribus annis seculi* VI *Augustensi ecclesiæ non præerat* Gratus, *sed Jucundus ipsius discipulus passim habitus. Quare respiciendum necessario videtur ad seculum* V : *nam inter medium et finem seculi* V, *seu inter annum* 452 *et* 500 *omnes episcopi, qui præsentes fuere translationi, sedere potuerunt, cum nec Octodurensis, nec Genevensis* C *nec demum Augustensis episcopatus illo tempore per alios episcopos occupatus fuisse dicatur. Hæ rationes ejusmodi apparent, ut hominem prudentem ad assensum movere possint, atque ea de causa existimo S. Innocentii corpus inventum esse inter medium et finem seculi* V, *certe donec aliquid certius afferatur : et consequenter* S. Grati *episcopatum inchoandum puto post annum* 451 *anno aliquo incerto, et producendum usque ad finem fere seculi* V, *cum tanta tamen latitudine ut viginti et pluribus annis ante annum* 500 *mortuus esse possit, Jucundusque ejus discipulus sedisse.*

§ III. Refutatur opinio aliorum de tempore translationis S. Innocentii et de ætate S. Grati.

Tillemontius credit corpus S. Innocentii circa medium seculi VII *translatum.*

V*erumtamen sententiæ modo expositæ de translato corpore S. Innocentii seculo* V *post medium, repugnantem invenio Tillemontium tom.* IV *Monum. eccl. in S. Mauritio, et præcipue nota* I *in Mauritium, ubi translationem S. Innocentii refert ad medium fere seculum* VII ; *indeque ulterius colligit, Acta S. Mauritii, ex qua illam translationem recitavi, scripta tantum esse sub finem ejusdem seculi. Enimvero gravis sit oportet Tillemontii ratio, ut persuadeat translationem Innocentii, de qua loquitur auctor cap.* XI, *centum et triginta, ut minimum, annis posteriorem esse iis, quæ cap.* XII *et* XIII *de Ambrosio abbate et Sigismundo rege referuntur tamquam non diu admodum præterita. Audiamus, quid dicat de Ambrosio :* Sed nunc (*ecclesia Agaunensis*) jubente præclaro meritis Ambrosio, loci illius abbate, denuo ædificata, biclivis esse dignoscitur. *Itane loqueretur scriptor, cujus elegantiam laudat Tillemontius, si ecclesiæ Agaunensis instauratio contigisset centum et octoginta fere annis, antequam scriberet? Nihilo magis tantum temporis intervallum innuunt, quæ cap.* XIII *de Sigismundo rege dicit, et quibus Opusculum suum concludit.* E *Quapropter non dubito, quin auctor ille plusquam toto seculo citius scripserit : nam haud dubie translationem S. Innocentii ultimo loco narrasset, si hæc contigisset eodem, quo scribebat, seculo, et centum ac triginta annis post Ambrosium et Sigismundum.*

quia Protasius episcopus interfuit circa illud tempus concilio Cabilonensi : at nec certo

18 *Unica vero Tillemontii ratio huc reducitur. Interfuit prædictæ translationi Protasius, episcopus* illius, *ecclesiæ nimirum* Sedunensis, (*aut potius* Octodurensis, *unde episcopatus Sedunum translatus dicitur.*) *Hic, inquit, Protasius circa annum* 644 *interfuit concilio Cabilonensi. Translatio igitur figenda circa medium seculi* VII, *credendumque tunc etiam floruisse* Gratum *Augustensem et Domitianum Genevensem, qui simul translationi adfuerunt. Respondeo primo valde* F *incertum esse, an Protasius, qui concilio Cabilonensi interfuit, episcopus fuerit Sedunensis, an vero Senecensis : nam Senecensium antistitum catalago fuit olim insertus, indeque solum ejectus per Sammarthanos ob concilium, quo de agitur. Attamen hoc concilium non tam clare favet causæ Sedunensium, ut res non maneat dubia. Colligo id ex Annotatis Labbei ad concilium Cabilonense, quod ponit circa annum* 650, *tom.* VI *col.* 393. *Notat ibi subscriptiones se dare ex solo codice Bellovacensi, in quo erat* Protasius Sedunensis ; *in vulgatis vero fuisse* Sentiensis. *Quis modo dicat, utra melior sit lectio? Neque enim illorum, qui Concilia ediderunt, opinio nos ea de re securos reddere potest, cum Senecensis episcopus æque adesse potuerit concilio Cabilonensi ac Sedunensis, de quo ne certo quidem ausim asserere, eo tempore Francis fuisse subjectum. At supponamus, Protasium illum certo fuisse episcopum Sedunensem; et videamus, an inde necessario sequatur, translationem corporis S. Innocentii*

AUCTORE J. S.

nocentii figendam esse circa medium seculi VII, *prout vult Tillemontius, et cum eo Ruinartius in annotatis ad Appendicem Operum Gregorii Turonensis col.* 1318.

ille fuit Sedunensis; nec exclulit alium Protasium seculo V ponendum:

19 *Præfuit aliquis Protasius Sedunensi ecclesiæ circa annum* 644 : *supponamus id omnino esse certum. An idcirco admittendæ sunt omnes consecutiones, quas formant adversarii? An non potuit alius Protasius eidem ecclesiæ præesse post medium seculi* V? *Sine catalogus Octodurensium ac deinde Sedunensium episcoporum tam plenus non est seculo* V, *ut locus non relinquatur Protasio inter medium et finem seculi* V *inserendo. Genevensium quoque episcoporum catalogus nullum exhibet antistitem inter medium et finem seculi* V, *ita ut Domitianus Genevensis facile eo tempore sedere potuerit; nisi Domitianus sit idem cum Donatiano, quem catalogus exhibet præpropere, cum dicatur sedisse* tempore Godisilli Burgundionum regis. *Certe Godigisillus ille Burgundionum rex, et frater Gondebaudi regis, a quo occisus est Viennæ circa annum* 500, *sedem regiam Genevæ habuit vergente ad finem seculo* V, *ut constat ex Vita S. Epiphanii Ticinensis episcopi, qui Godigisillum, aliis Godigiselum, Genevæ convenit.* B *Cum autem nomina* Donatianus *et* Domitianus *parum differant et subinde confundantur, potest hic ille ipse esse Domitianus episcopus, qui cum Protasio et* Grato *translationem peregit. Si cui id non placet, potuit Domitianus etiam ante Donatianum sedere: nam locus in catalogo est vacuus. Tres igitur episcopi memorati in translatione simul sedere potuerunt post medium seculi* V, *quo translationem secundum Acta figendum esse, ante probavi.*

minus inveniri possunt medio seculo VII *alii episcopi, qui in translatione fuerunt:*

20 *Jam vero examinemus, an circa medium seculi* VII, *quo non potest figi translatio S. Innocentii, nisi ineptissime cæcutus sit scriptor Actorum, tam facile reperiri possint* Gratus *Augustensis et Domitianus Genevensis cum Protasio Sedunensi, ut huic omnino attribuenda sit translatio. Tempore concilii Cabilonensis Genevæ sedebat Pappulus II, qui eidem concilio reperitur subscripsisse. Post Pappulum II tot sequuntur episcopi in Catalogo Genevensium apud Sammarthanos, ut necesse non sit ullum addere ad implendam partem reliquam seculi* VII, *totumque seculum octavum cum sequentibus. Imo tot etiam recensentur ab initio seculo* VI *usque ad laudatum Pappulum episcopi, ut nullus videatur deesse. Itaque non facile mu-* C *tandus est ordo antistitum Genevensium, cum videantur accurate annotati fuisse in antiquis codicibus, ideoque neque post Pappulum II temere inserendus est Domitianus aliquis, acsi interfuisset translationi memoratæ. Nihilo magis verisimile fit, Gratum aliquem sedisse in ecclesia Augustensi circa medium seculi* VII. *Ratio hæc est. Constat, Augustam Prætoriam seculo* VI *occupatum fuisse a Longobardis. Ab eo autem tempore, quo Longobardi in Italiam venerunt, usque ad annum* 788, *quo dudum facti erant Catholici, nullus in catalogo Augustensium recensetur episcopus. Hinc igitur probabilis oritur suspicio, ecclesiam Augustensem diu caruisse episcopis. Quare non sine ratione idonea illi ecclesiæ attribuendus est circa medium seculi* VII *Gratus aliquis antistes, cum ne quidem constet, an ullum omnino habuerit eo tempore.*

alio argumento prorsus improbatur opinio adversariorum.

21 *Alio demum argumento placet uti, ut ostendam opinionem Tillemontii et Ruinartii de tempore translationis S. Innocentii improbabilem esse, et consequenter* S. Gratum *Augustensem vixisse seculo* V, *non vero* VII. *Dubitari vix potest,* D *quin Acta, in quibus illa translatio narratur, scripta sint diu ante finem seculi* VI. *Rationes aliquas jam dedi num.* 17 : *hic addo alias. Primo S. Guntramnus Francorum in Burgundia rex, per presbyterum petiit reliquias S. Mauritii, esque obtinuit, teste Gregorio Turonensi lib. de Gloria martyrum cap.* LXXVI, *ubi etiam ex ore ipsius presbyteri refert miraculum in illa translatione factum. Aliud quoque miraculum ibidem narrat Gregorius. Hæc figi possunt circa annum* 508, *et certe contigerunt ante* 590. *Præterea anno* 602 *contigit translatio SS. Victoris et Ursi, duorum e legione Thebæa martyrum, teste Fredegario apud Ruinartium col.* 604. *Porro credibile non est, scriptorem Actorum, si vixisset seculo* VII, *hæc omnia ignoraturum fuisse aut omissurum; præsertim cum de Victore et Urso nominatim meminerit cap.* X *his verbis :* Nam ex eadem legione fuisse dicuntur Ursus et Victor, quos Solodori passos fama confirmat. *Atqui tamen neque de horum translatione, neque de aliis mox memoratis, vel verbum habent laudata S. Mauritii Acta. Itaque prudenter dubitare non possumus, quin antea fuerint scripta, videlicet circa medium seculi* VI, *prout ultima Actorum illorum* E *capita etiam insinuant. Ætas igitur* S. Grati, *qui in his Actis memoratur, non recte assignata est a Ruinartio et Tillemontio, sed figenda est inter medium et finem seculi* V. *Ignoscat studiosus lector, si hæc disputatio paulo prolixior videatur: nam tanto diligentius hanc controversiam tractare volui, quanto plures errores ex admissa adversariorum opinione simul pullularent.*

APPENDIX

De ætate B. Galli, antistitis item Augustensis.

B. Gallus episcopus non floruit seculo IX *aut* XI;

In *catalogo episcoporum Augustensium invenio memoratum* Gallum, *quem* beatum *vocat Ughellus, Sammarthani* Sanctum. *Cum vero nec diem aliquem ejus cultui assignatum, nec memoriam ipsius Martyrologiis insertam reperiam, lubet hic* F *paucis de eo agere. Ughellus octavum recenset inter Augustenses episcopos circa finem seculi* IX *hisce verbis :* Gallus, quem Beatum appellant, de quo nullum aliud monumentum apud Augustensem ecclesiam exstat, præter ipsius corpus, eodem loco, quo Grati, conditum. *Franciscus Augustinus ab Ecclesia pag.* 327 Gallum *ad seculum* XI *removet, paucaque hæc de eo habet verba:* B. Gallus, qui pariter prioratum S. Ursi rexerat. *Sammarthani iis, quæ dedit Ughellus de* Gallo, *sequentia addunt :* In monasterio S. Ursi habet ejusmodi epitaphium : « Hic requiescit in pace sanctæ memoriæ Gallus episcopus, qui vixit in episcopatu annos 17, menses 11, dies 20. D. P. sub D. 3 Nonas Octobris, duodecies P. C. Paulini Junior. V. C. Indict. x. *Ultima a* D. P. *sic lego :* Defunctus pie sub die 3 Nonas Octobris, duodecies post consulatum Paulini Junioris, viri clarissimi, Indictione x.

23 *Omnes autem characteres innuunt, hoc epitaphium vetustissimum esse et non diu post mortem*

A *sed seculo VI, defunctusque est anno 546 :* *mortem beati Antistitis positum. Tam accurate autem mortis diem et annum exprimit, ut mirer, Sammarthanos adeo aberrare potuisse, ut Beatum cum Ughello plusquam trecentis annis juniorem faciant. Etenim mortuus dicitur 3 Nonas Octobris, seu die 5 Octobris, et anno duodecimo post consulatum Paulini Junioris, id est, anno 546. Nam Paulinus Junior anno 534 ultimus fuit Occidentis consul, et anno 535 in Occidente scribebatur :* Post consulatum Paulini, *ac deinde* post consulatum Paulini secundo, tertio, quarto *etc. Annus autem duodecimus post finitum annum 534 est annus 546, atque illo etiam anno a mense Septembri inchoata erat Indictio 10, quæ exprimitur in epitaphio, itat ut omnia nitide sint ibidem exposita ; morsque* B. Galli *figenda sit anno 546, die 5 Octobris. Episcopatum vero suscepit anno 528, die 15 Octobris, quæ Dominica tunc erat, ut ex littera dominicali* A *colligitur. Annum et diem assignatum suscepti episcopatus facile reperiet, qui annos 17, menses 11 et dies viginti accurate subtraxerit a memorato anno et die emortuali.*

B *ordo primorum antistitum Augustensium probabiliter assignatus.* 24 *Ex hisce colligo primo, mirandum non esse, si in ætate* S. Grati *longe aberratum fuerit, cum ætas* B. Gallo *in Catalogis attributa non minus absit a vera chronotaxi. Observo secundo, episcopos Augustenses seculi* V *forte omnes esse notos, atqui ita ordinari posse. Protasius ponitur primus anno 408, an satis certo, non inquisivi. Huic succedere potuit Eustasius, qui usque ad annum 451 et forte diutius vixit. Eustasium secutus videtur* S. Gratus, *ut ante probatum. Post* Gratum *vero, vergente ad finem seculo* V *sedere cœpit S. Jucundus ; atque hic facile superesse potuit usque ad annum 528, quo episcopus factus est* B. Gallus, *anno 546 defunctus. Vix dubito, quin alius rursum* B. Gallo *fuerit suffectus, sed is mihi hactenus ignotus, nisi forsan sit Hugo, qui post* Gallum *in Catalogis ponitur multo serius, sed sine ulla temporis nota. At plura de iis non examino ; sed subjungo ex Ferrario compendium Actorum quodplerique scriptores ex iis elogia sua formarint, licet alias plura contineant fabulosa quam vera.*

ACTORUM

C

FABULOSORUM COMPENDIUM

Ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiæ.

Varia fabulosa de natalibus et prioribus gestis Sancti : a

Gratus natione Græcus, Lacedæmone illustri genere natus, Athenis liberalibus disciplinis optimisque moribus excultus, cum adolescens contemplationis ac rerum divinarum cognitionis desiderio teneretur, Ephesum *a* profectus, ibi monasticum habitum induit. Ubi brevi ad eam regularis observantiæ et doctrinæ perfectionem pervenit, ut cæteros humilitate, obedientia, modestia, gravitate, continentia, scientia, cæterisque virtutibus anteiret ; et aliis divinas Scripturas interpretaretur. Cum apud Chalcedonem *b* synodus adversus Constantinum imperatorem coacta, in qua 176 episcopi convenerant, celebraretur, affuit inter alios et Gratus ; cui ob doctrinæ præstantiam Magni cognomen inditum fuit. Quem Patres concilii ad Karolum Magnum *c* Francorum regem, et Occidentis imperatorem pro pacis Ecclesiæ reformatione legatum destinarunt. Peracta feliciter legatione, Romam ad Leonem III Pontificem Maximum venit : a quo benigne acceptus, numquam adduci potuit, ut Cardinalis fieret, aut alios honores acciperet. Obierat per id tempus episcopus Augustæ Prætoriæ ; quod cum Gratus, in æde S. Mariæ ad Martyres orans, visione didicisset, Pontificique narrasset, ab eo mortuo episcopo suffectus, contradicere non est ausus. D b c

gesta alia in episcopatu partim vera : 2 Cum Augustam venisset, brevi assiduis prædicationibus, tum publicis, tum privatis, populum variis erroribus respersum repurgavit, ecclesiasticam in clero disciplinam restituit, divinum cultum reformavit et auxit. Profectus ad concilia *d* nonnulla, maximæ in eis fuit autoritatis, ut Acta ipsa declarant. Reversus ad ecclesiam suam ; quæ illius absentiam ægre ferebat, ad pristinum vineæ cultum, populum sacris concionibus ad mandatorum cœlestium observantiam erudiens, seque jejuniis, orationibus, vigiliis, meditationibus exercens, reduxit. B. Jucundum *e* ita moribus excoluit, et in sacris Litteris erudivit, ut sacris initiatus ordinibus, ac presbyter ordinatus, sibi in episcopatu succedere meruerit. Reliquias S. Mauritii *f* martyris et sociorum, sordido loco ad Rhodani fluminis ripam jacentes, divino admonitu una cum S. Theodulo episcopo Sedunensi in Agaunensi monasterio loco decentiore reposuit : quarum pars aliqua Sedunum a Theodulo, pars Augustam ab ipso Grato delata est. d E e f

fabulosa inventio capitis S. Joannis Baptistæ : g 3 Cum his temporibus caput sanctissimi Præcursoris *g* in puteo apud Sebastem Samariæ urbem divinitus detectum fuisset, et vox audita, solum Gratum Augustæ episcopum illud inde extracturum ; mox summus Pontifex ab Hierosolymorum episcopo certior factus, Gratum accersit. Qui cum Jucundo Romam profectus (campanis in urbium ingressu, ut ferunt, sponte sonantibus, quod et Ptolemaide factum traditur) navi conscensa, in Palæstinam, tempestate sævissima suis orationibus mirabiliter sedata, pervenit : cumque ad puteum accessisset, et sacrum caput coruscans adspexisset, illud (mirabile dictu) statim de putei profundo in manus Grati prosiliit. Quod cum summo Pontifici detulisset, mentum *h* ab eo a capite avulsum dono accepit, quod in Augustensi ecclesia maximo totius populi et cleri jubilo collocavit. F h

mors Sancti et miracula. 4 Denique sanctus Episcopus, annis et piis laboribus confectus, 7 Idus Septembris obdormivit in Domimo, ante et post mortem miraculis clarus. Ex quibus unum libet referre. Cum Bona *i* Sabaudiæ comitissa dentem S. Grati anno 700 circiter ab illius obitu ægre obtinuisset ; dum evelleretur, illud sane post tanti temporis spatium plane mirandum accidit, quod sanguinis recentis guttæ ex loco dentis avulsi stillare visæ sunt, et quod admirationem auxit, abeunte comitissa, tantus fragor in æthere, tot tonitrua et fulmina, tot nimbi et procellæ cœpere, ut urbem mox ruituram cives metuentes, post comitissam festinantes, ab ea precibus dentem recuperarint : statimque aer et cœlum serenum rediit. i

ANNOTATA

A

ANNOTATA.

a *Nomen* Gratus, *aut forsan* Gradus, *nullo modo favet iis, quæ de patria Sancti dicuntur, aut de monastica vita Ephesi instituta. Quapropter non crediderim fuisse Græcum natione, aut Lacædemonium patria; sed Italum fuisse magis conjicio. Quod dicitur de studiis peractis Athenis, æque ineptum est, cum Athenæ non amplius florerent seculo* V. *Omnia igitur ista plane commentitia videntur.*

b *Ineptissima sunt, quæ de concilio Chaldonensi commentus est biographus. Unica fuit synodus Chalcedonensis, congregata tempore S. Leonis Papæ, et Marciani imperatoris, nimirum anno* 451, *non adversus Constantinum imperatorem, sed contra hæreses Nestorii et Eutychetis; eaque œcumenica fuit, ac longe numerosior, quam hic dicitur.*

c *Quæ de legatione* S. Grati *ad Carolum Magnum et ad Leonem Papam III dicuntur, ejusdem cum præcedentibus sunt farinæ. Neque ad personas istas attendendum est pro figenda epocha vitæ* S. Grati. *Si enim ridiculus horum Actorum*
B *scriptor Carolum Magnum et Leonem III potuit conjungere cum Chalcedonensi concilio, eos pari temeritate cum* S. Grato *jungere potuit. Delenda igitur etiam sequentia, quæ de oblata dignitate Cardinalitia, et de visione* Sancti Grati *conficta sunt.*

d *Uni concilio Mediolanensi anno* 451 *pro episcopo suo interfuit* Gratus *presbyter, quem credimus hunc eumdem esse Sanctum, ut videri potest in Commentario* § 2. *Occurrit quidem nomen* Gratus *in aliorum quoque conciliorum subscriptionibus; sed fuerunt alii synonymi, qui illis interfuerunt conciliis.* D

e *S. Jucundus colitur* 30 *Decembris. Habeo Vitam ejus Ms., sed ea quoque est recentioris calami. Laudatur in illa* S. Gratus, *ut S. Jucundi magister, sanctitate ac doctrina conspicuus. Porro Jucundum præfuisse Augustensi ecclesiæ circa initium seculi* VI, *ostendi in Commentario* § 2.

f *Hæc item non videntur errore carere; sed jam correcta sunt in Commentario num.* 13 *et seqq. ubi etiam de S. Theodulo Sedunensi dictum.*

g *Aliquam capitis S. Joannis Baptistæ inventionem contigisse anno* 452, *quo videtur vixisse* S. Gratus, *observavi in Commentario num.* 12. *Verum quæ hic de illa capitis inventione dicuntur, plane fabulosa sunt, et jam refutata tom.* IV *Junii pag.* 761.

h *An mentum istud, quod ut mentum S. Joannis Baptistæ servatur in ecclesia Augustensi, illius revera sit Sancti, non inquiro.*

i *Papebrochius tom.* IV *Junii pag.* 762 *intelligit hic Bonam Bituricensem, qua non uxor, ut festinanter dixit, sed mater fuit Amedæi VIII et uxor Amedæi VII. Verum in Vita Italica dentem* E *Sancti petiisse dicitur Bona Borbonica, quæ nupta fuit Amedæo VI post medium seculi* XIV, *quæque post mortem Amedæi VII administrationem Sabaudiæ obtinuit, dum minorennis erat Amedæus VIII. Vide Guichenonum in Historia genealogica domus regiæ Sabaudicæ cap.* XXV. *Quod res contigisse dicatur* 700 *fere annis post mortem Sancti, nullam meretur attentionem, quia biographus non curavit de recta chronotaxi.*

DE SANCTO FACIOLO

J. S.

IN CENOMANENSI ET PICTAVIENSI PROVINCIA CULTO

Ex Castellano.

C F

Castellanus in Martyrologio universali inter Sanctos Galliæ primo loco recenset Faciolum, *sic de eo scribens Gallice ut verba ejus reddo Latine :* Eodem die S. Facioli *(Gallice* Facile,) qui colitur ut martyr Luciaci in provincia Cenomanensi, ibique est patronus; ut confessor colitur in quodam prioratu provinciæ Pictaviensis, ubi nominatur *(Gallice)* S. Faziou. *Posset quis dubitare, an diversi non sint Sancti : at mihi monumenta non sunt, quibus aliquid prædictis tuto addere possim.*

A D

DE S. CARISSIMA VIRGINE

QUÆ COLITUR ALBIGÆ IN OCCITANIA

SYLLOGE

J. S.

De cultu et gestis.

SEC. VI, UT FERTUR. *Memoria et cultus Sanctæ, cujus quædam exstant Acta:*

Novissimi martyrologi Galli hodie memorant S. Carissimam *virginem ab aliis omissam, diuturno tamen et satis vetusto cultu illustrem. Castellanus in Martyrologio universali de ea sic habet:* In diœcesi Albigensi S. Carissimæ (*Gallice* Carême) virginis. *Martyrologium Parisiense:* In territorio Albigensi, sanctæ Carissimæ virginis, cujus corpus Albigiæ in majori sanctæ Cæciliæ basilica religiose colitur. *Simon de Peyronet in Catalogo Sanctorum ac Sanctarum* S. Carissimæ *cultum magis asserit, de ea in Annotatis ad vocem* Carême, *Latine* Charissima, *ita scribens:* Cujus sacra memoria celebris est in agro Albiensi 7 Septembris, qua die colitur in ecclesia ac diœcesi Albiensi sub ritu semiduplici, ut liquet ex ejusdem diœcesis Kalendario, ac antiquo venerabilis capituli S. Cæciliæ Lectionario, ubi ejus Vitam Ms. legimus, quam a B. Sulpitio Bituricensi primate litteris exaratam, ibidem diximus. Porro hæc Sancta vernacula lingua SAINTE CARÈME, al. CARESME apud Albienses audit: sub qua nuncupatione ecclesiam habet sibi dicatam in eadem diœcesi Albiensi, Papyrio Massono, vulgo SAINTE CHRESME: tantaque Cœlitis veneranda pignora nonnulla asservantur Albiæ in cathedratico ejusdem S. Cæciliæ templo. *Hactenus laudatus scriptor, cujus testimonio cultus Sanctæ satis probatus est: at quædam ipsius dicta magis examinanda sunt aut elucidanda.*

B

C

at hæc non esse probatæ fidei, existimant scriptores Historiæ Occitaniæ,

2 *Primo leviter potius assertum, quam firmum aut probabile videtur, quod dicitur de Vita* S. Carissimæ *per S. Sulpitium episcopum Bituricensem scripta. Certe scriptores nuperrimi Historiæ Occitaniæ non tam favorabile de illa Vita tulere judicium, ut mox patebit. Fuerunt inter antistites Bituricenses duo Sulpitii, ambo Sancti, alter vergente ad finem seculo* VI, *alter seculo* VII *ante medium. Quare si alteruter scripsisset Acta* S. Carissimæ, *auctorem hæc haberent supparem, cum mors Sanctæ figatur sub initium seculi* VI, *et sic tuto figi posset, si Acta pro bonis admitterentur. Verum Claudius de Vic et Josephus Vaissete in scripta nuperrime Historia Occitaniæ tom.* I *pag.* 662 *et* 663 *de Actis* S. Carissimæ *insertis Breviario Albiensi disserunt, creduntque scripta saltem non esse nisi post seculum* XI. *Ipsa illorum verba huc transferre placet, quia Albiense Breviarium mihi ad manum non est. Dato Actorum compendio, quod infra recitabo, hæc Gallice subdunt:* Talis est Legenda S. Carissimæ At si S. Eugenius (*Carthaginensis episcopus*) non fundavit monasterium Vianciense *, ut apparet, Acta illa, quæ certo non congruunt simplicitati seculi VI inchoati, parum habebunt auctoritatis. Quin manifestum est ex nomine Hugolini Castri-veteris *, qui ad nuptias cum S. Carissima contrahendas destinatus fuisse asseritur (*in iliis Actis*), posteriora hæc esse seculo XI, quo nomina propria familiarum in usu esse cœperunt.

* Vieux

* de Chateau vieux

ex qua illorum recitatur compendium

3 *Tam hæc quam alia verba laudatorum scriptorum, qui aiunt, Acta illa non esse talia, ut ex iis discere possimus gesta* S. Carissimæ, *mihi persuaserunt supersedendum esse labori, quo Acta impetrare potuissem. Itaque illorum compendium ex iisdem scriptoribus huc transfero. Habent ea, inquiunt, Sanctam esse natam Albigæ parentibus nobilibus, patre Aspasio, matre Helena; votum virginitatis ab ea nuncupatum, inspirante sancto Spiritu, ortaque inde contra ipsam persecutionne parentum, quod eam nubere vellent Hugolino Castri-veteris, Sanctam ductu angeli fugisse in silvam quampiam, ubi toto triennio tam latuerit abscondita, ut locus nemini esset cognitus, prœterquam ipsius nutrici, quæ per intervalla temporis panem hordeaceum ei in cibum attulerit. Addunt, filiam istius nutricis a Sancta fuisse resuscitatam; cumque timeret, ne eo miraculo innotesceret, ipsam transmisisse Tarnem * fluvium, obsistentibus nequidquam dæmonibus; post multas vero vagationes per loca deserta et silvestria, inventum ab ea divinitus S. Eugenium Carthaginensem episcopum, ibidem exsulantem; hosce Sanctos tunc simul instituisse iter ac venisse prope fluviolum* Veram *, *ubi S. Eugenius monasterium ædificare cœperat: post annos demum septem apud S. Eugenium transactos, mortem suam* S. Carissimæ *fuisse revelatam, ab eaque de illa instante monitum* S. *Eugenium, qui ipsam defunctam in monasterio suo sepeliverit.*

E

* Tarn

* Vere

F

monasterium Vianciense non videtur conditum a S. Eugenio Carthaginensi:

4 *Ex hoc compendio satis liquet, Actis parum aut nihil fidei tuto adhiberi posse. Quod vero spectat ad monasterium, quod S. Eugenius in agro Albiensi condidisse dicitur, situm illud erat in vico Viancio ad amnem* Veram, *distabatque quatuor fere milliaribus Gallicis ab urbe Albiga, inquiunt scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 239*: at non audent illi asserere S. Eugenium fuisse monasterii illius fundatorem. Interim in illo loco erat sepulcrum S. Amarandi martyris, de quo agendum erit ad* 7 *Novembris. S. Gregorius Turonensis lib.* I *de Gloria martyrum cap.* LVIII *testatur quidem, S. Eugenium aliquando orasse apud sepulcrum S. Amarandi, ibique tunc defunctum fuisse ac sepultum: at minime insinuat, Sanctum illum ibidem habitasse, nedum monasterium construxisse. Multum igitur de severitate crisis suæ remisit Tillemontius tom.* XVI *in S. Eugenio Carthaginensi art.* 48, *quando ex solo Breviario Albigensi constructionem illius monasterii*

AUCTORE J. S.

monasterii cum Ruinartio attribuit S. Eugenio; præsertim cum Gregorius non modo sileat de habitatione S. Eugenii in vico Viancio et de monasterii constructione, sed simul innuat Eugenium in urbe Albiensi habitasse tempore exsilii sui, et solum dicat eumdem venisse ad sepulcrum S. Amarandi, postquam de instanti sua morte et de sepultura apud S. Amarandum divina revelatione erat edoctus. Quapropter longe probabilius est, ut jam ostenderunt scriptores Historiæ Occitaniæ tom. I *pag.* 662, *seu nota* 61, *monasterium* Viancium *non esse conditum a S. Eugenio, sed solum fuisse extructum post tempora S. Gregorii Turonensis.*

nec certum videtur apud Eugenium habitasse Sanctam:

5 *Hinc etiam incertum est, an* S. Carissima *contemporanea fuerit S. Eugenii: nam de tempore ipsius emortuali aliunde non constat. Nulla tamen alia de causa, opinor, mors ejas apud Castellanum figitur seculo* VI, *et in Martyrologio Parisiensi circa annum* 504, *quam quod cum S. Eugenio vixisse dicatur, et ante ipsum obiisse. Si hoc tam certum esset, quam videatua incertum, utcumque suspicarer,* S. Carissimam *fuisse Africanam, et cum S. Eugenio in Galliam venisse, quia* Carissimum *aliquem invenio inter* B *martyres Africanos, ad* 3 *Martii datos; et* Carissimum *alterum inter episcopos Africanos apud Ruinartium in Historia persecutionis Vandalicæ pag.* 124. *At tam hanc conjecturam quam habitationem* S. Carissimæ *apud S. Eugenium prorsus incertam puto. Si conjecturis agendum esset, nulla mihi appareret verisimilior, quam reclusam aut solitariam in illo tractu fuisse* Carissimam. D

sepulta dicitur in monasterio Viancio: corpus deinde Albigam translatum.

6 *Sepulta illa dicitur in monasterio Viancio, quod non negaverim. Attamen certius est, corpus Sanctæ seculo* X *quievisse in monasterio dicto, quod tunc abbatiæ titulo gaudebat: nam in instrumento seculi* X *tom.* I *Galliæ Christianæ recusæ col.* 48 S. Carissima *cum SS. Eugenio et Amarando nominatur, ut quiescens cum iisdem in abbatia Vianciensi. Certum quoque est, corpus Sanctæ cum corporibus SS. Eugenii et Amarandi deinde ad ecclesiam cathedralem Albiensem translatum fuisse, eamque translationem celebrari* 2 *Octobris in ecclesia Albiensi. At illa translatio, si facta est per Ludovicum de Ambesia, ut asserit laudatus Ruinartius pag.* 503 *et Tillemontius in Eugenio art.* 48, *fieri non potuit anno* 1404, *ut apud Ruinartium legitur, typothetæ forsan errore, quem oscitanter adoptavit Tillemontius. Scriptores Historiæ Occitaniæ pag.* 662 *habent, translationem peractam esse anno* 1494, *quo episcopus erat Ludovicus de Ambesia, anno* 1473 *ad cathedram illam evectus, laudantque pro illo anno novum Breviarium Albiense. Plura de* S. Carissima *non habeo commemoranda.* E

DE S. GRIMONIA VIRGINE ET MARTYRE

CAPELLÆ IN PICARDIA

J. S.

SYLLOGE HISTORICA

S. Grimonia, quæ Capellæ colitur, eadem creditur

C*apella oppidum est Picardiæ provinciæ in Teoracia, vulgo* Thiérache, *quæ pars est Picardiæ maxime Orientalis et contermina Hannoniæ, a cujus limite Capella non longe distat. Hoc oppidum die* 7 *Septembris ut patronam suam ritu solemni colit* S. Grimoniam; *atque opera servilia in ejus festivitate intermittit. Unde vehementer miror, nullam apud martyrogos Gallos de* S. Grimonia *mentionem reperiri, eo certe nomine, quo Capellæ celebratur. Veruntamen, si vera sunt, quæ de corpore* S. Grimoniæ *traduntur hodie, de Sancta illa mutato aliquantulum nomine egerunt Guilielmus Gazet in Historia ecclesiastica Belgii pag.* 166 *et* 167 *et Arnoldus de Raisse in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii ad* 28 *Aprilis; atque ex iis de eadem Sancta egerunt Majores nostri ad* 28 *Aprilis simul cum S. Proba.* Germanam *vocavit Gazetus, idque nomen alii adoptarunt, notante tamen Raissio* Germaniam *quoque alias nominari, atque ita revera nomen ipsius scribitur in instrumento anni* 1389, *quod recitatur apud Raissium laudatum.* C

cum S. Germana, cujus corpus est in abbatia Henniacensi:

2 Grimoniam *autem eamdem nunc credi cum sancta illa* Germana *aut* Germania, *clare liquet ex iis, quæ de reliquiis translatis ad abbatiam Henniacensem de* S. Germana *apud scriptores laudatos, et de* S. Grimonia *in notitiis mihi communicatis referuntur. Etenim corpus* S. Grimoniæ *modo servari dicitur in Henniacensi abbatia (vulgo dicta* Henin Lietard) *inter Duacum et Lentiacum* in Artesia, eoque translatum cura Adriani de Croy, multis titulis ornati. De hac translatione videri potest Raissius aut opus nostrum ad* 28 *Aprilis in* SS. Proba et Germana, *ubi translatio affigitur anno* 1640. *Secundo inspectio corporis* S. Germanæ *aut* Germaniæ, *quæ ibidem facta refertur anno* 1389 in ecclesia de Scalis, *eodem modo attribuitur* S. Grimoniæ *in notitiis mihi transmissis. Quapropter nulla est dubitatio, quin reliquiæ illæ, quæ modo Henniaci servantur sub nomine* S. Germanæ, *credantur esse* S. Grimoniæ, *cujus festivitas Capellæ celebratur die* 7 *Septembris: nec modica nominis diversitas obstare potest hujus opinionis probabilitati. At cum Henniacenses de gestis sanctarum Probæ et* Germanæ *nihil scirent tempore Raissii, ac ne Officium quidem de illis celebrarent, non videntur etiam scivisse* Germanam *cum* Grimonia *Capellæ celebrata eamdem esse: neque id Capellensibus diu notum fuisse existimo. Certe litteras habeo, anno* 1679 *ad Majores nostros datas, quibus cultus* S. Grimoniæ *mihi primum innotuit, sed quibus simul indicatur, nihil de ea prœterea Capellæ resciri potuisse, ita ut tunc Capellenses videantur ignorasse, corpus Patronæ suæ servari in abbatia Henniacensi.* F

* Lens

3 *Scribit quidem auctor epistolæ non indoctus, se*

AUCTORE J. S.

A *in lectionibus Officii, quod abrogatum fuit narrabantur miracula :* *se vidisse tres lectiones, Capellæ* annuatim in Officio cantari solitas, ex pergameno ut ut vetusto. Sed ex earum lectione, *inquit,* adverti recens esse hoc Opus, ac confectum cum tantis nullius fidei miraculis, ut illas ad vos non sim ausus dirigere. Contigit id, ut opinor, ex incendio totius oppidi, quo omnia monimenta consumpta sub hujus seculi (XVII) initium : cujus in damni subsidium anonymus forsitan loci pastor ex valde fabulosa plebis traditione has contexuit. *Ex hisce litteris colligo*, S. Grimoniam *olim miraculis Capellæ claruisse; sed illorum confusam tantum superfuisse memoriam, quando compositæ sunt prædictæ Officii lectiones. Nolim tamen cum auctore allegatæ epistolæ credere lectiones illas non fuisse compositas ante seculum* XVII. *At quocumque tempore fuerint concinnatæ, reverendus admodum dominus Carolus de Coste, parochus hoc tempore Capellensis, nuperrime ad me scripsit, Officium illud non amplius recitari, sed novum concinnatum esse, quod deinceps recitabitur. Novi hujus Officii lectiones vir ille humanissimus ex innovato Breviario diœcesis Laudunensis, ad quam spectat Capella, nobis exscribendas curavit, easque cum aliis de Sancta notitiis benevole ad me direxit*
B *die* 28 *Aprilis hujus anni* 1748.

Lectiones novi Officii : in quibus de gestis et martyrio Sanctæ, 4 *In lectiones hujus Officii congessit auctor omnia, quæ certiora aut probabiliora de* S. Grimonia *se reperisse credidit : eaque collegit ex Opere nostro, ex archivis et ex traditione parœciarum, in quibus memoria Sanctæ celebratur, ut notatum reperio. Cum autem nulla mihi sint monumenta, quibus spectantia ad* S. Grimoniam *confirmare possim aut infirmare, satis erit earum lectionum contextum huc transferre :* Antiquissima et semper vivaci [traditione] in Theorasciæ partibus ad nostra usque tempora transmissum est, Grimoniam virginem ex nobilissimo in Hibernia genere oriundam, Christo unice addictam, ut sponsi sibi destinati nuptias omnino declinaret, et patri furore percito se subduceret, latebras quæsivisse, et ad oras Galliæ demum transmeasse. Inde ad locum tunc desertissimum se contulisse traditur, quem postea morte, sepultura et miraculis fecit illustrem. Ibi enim Grimoniam multa indagine conquisitam tandem invenerunt impii satellites a patre submissi : a quibus gladio percussa virginitatem martyrio
C coronavit.

de cultu et corporis translationibus, 5 Ad ejus honorem in ipso certaminis loco primum exstructum fuit oratorium, et sacris ipsius exuviis dehinc ditatum. Quod maxima frequentia adeuntes pietatis causa Vallones, CAPELLAM vocitavere. Hoc celebre nomen retinuit burgum, quod ex peregrinorum concursu sensim insurrexit, et postea a Gallorum rege Francisco hujus nominis primo exstructum est in urbem munificentissimam. Oratorium ipsum jam dudum erectum fuerat in ecclesiam parochialem sub ejusdem Sanctæ clientela. Hanc Grimoniæ pignoribus jam ditatam insuper decoraverat pars quædam exuviarum sanctæ Probæ illic asportata, ut communi cultu celebrarentur Virgines, quas et longæ peregrinationis comites; et martyrio æque illustres traditio sibi constans asserebat. Verum Theorascia bellorum tumultibus depopulata, cum hostium furorem nihil ne sacrum quidem evaderet; Capellæ cives, sibi minus quam sacris reliquiis metuentes, illas Lesquiriam transtulerunt, et in ecclesia Deo sacra sub invocatione S. Joannis Baptistæ in Benedictinorum monasterio deposuerunt, tamquam in tutiori loco.

hodierna sententia explicatur : 6 Ibi defossæ jacuerunt usque dum ineunte seculo decimo tertio Anselmus præsul Laudunensis, audita miraculorum fama, adiit Lesquiriam; et, re diligentissime perpensa, illas jussit e terra levari, et fidelium venerationi exponi. At medio circiter seculo decimo sexto, cum hæretici sacra omnia furori devovissent, monasterium Lesquiriæ flammis tradidere : sacra vero pignora, quasi divinitus incendio et exspoliationi erepta, ad ecclesiam abbatialem canonicorum Regularium S. Augustini in burgo, sito circa E fines diœcesis Attrebatensis Duacum inter et Lentiacum, pridie Kalendas Maii anni millesimi quingentesimi quadragesimi translata sunt sumptibus et curis religiosi viri Adriani de Croia, Attrebatum præfecti, et usque nunc summo honore habita. *Hactenus novi Officii lectiones, quibus uncis inclusam addidi vocem* traditione, *quia videbatur a transcribente omissa. In hisce autem,* S. Grimonia *cum* S. Germana *aut* Germania, *cujus ossa in Henniacensi abbatia servantur, eadem esse creditur.*

observantur aliqua de loco, ubi corpus olim fuit. 7 *Attamen nonnihil differentiæ reperio in nomine loci, ex quo corpus* S. Germanæ *Henniacum translatum scribit Rayssius ad* 28 *Aprilis. Asserit enim translatum esse* ex vico, qui Sale nominetur, inter Guisiam et Laudunum sito. *In instrumentis, quæ ibidem recitat, ecclesia vocatur* de Scalis. *Hic vero locus* Lesquiria *dicitur, Gallice* Lesquielles, *eumque uno circiter milliari Gallico distare Guisia, laudatus ante de Coste testatur. Ex instrumentis quoque Rayssii satis colligitur, locum Guisiæ fuisse vicinum. Hinc suspicor Gallicum loci nomen labente tempore utcumque mutatum esse, indeque diverso modo Latine expressum. Certe, cum intelligam* S. Gri- F moniam *coli in viro* Lesquielles, *id aliunde fieri non existimo, quam quod corpus ibi olim fuerit servatum. Ceterum nec de ætate Sanctæ aliquid reperio; nec scio, quam certa sit traditio, quæ de patria ac martyrio Sanctæ pervenit ad posteros. At de cultu ejus celebri et vetusto nequaquam dubitare possumus.*

A

DE S. ALPINO EPISCOPO CONFESSORE

CATALAUNI IN CAMPANIA GALLICA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Memoria Sancti in Fastis recentioribus et cultus: Acta gemina, sed diu post mortem Sancti non sine erroribus scripta.

CIRCA AN. 510

S. Alpini in Fastis recentioribus memoria,

Quamvis S. Alpinus *Catalaunensis in Campania episcopus insigni virtutum et miraculorum gloria splenduerit, cultuque honoratus sit satis vetusto; memoriam tamen ipsius neque in antiquioribus Martyrologiis invenio, neque in hodierno Romano.* B *Inserta illa est post Usuardi tempora codici Usuardino Remensi SS. Timothei et Apollinaris his verbis :* Catalaunis, sancti Alpini episcopi et confessoris. *Ejusdem Martyrologii codex Bizunticensis sic habet :* Catalancii (*lege* Catalauni) sancti Alpini episcopi et confessoris, cujus laudabilem virtutem clarissima miracula testantur. *Duobus quoque editionibus Usuardini Martyrologii addita est* S. Alpini *memoria ad eumdem diem* 7 *Septembris, ut videre est ibidem apud Sollerium nostrum in Auctariis Usuardi. Greveni verba inde huc transfero* : Cathalaunis, sancti Alpini confessoris, discipuli ejusdem beati Lupi *(Trecensis :)* unde ex meritis discipulorum liceat æstimare sanctitatem magistri. *Huic simile elogium habet editio Lubeco-Coloniensis. At Molanus* S. Alpinum *ad* 2 *Septembris perperam* Remis *annuntiavit, nisi pro* Albino *legendum sit* Tilpinus, *qui eo die obiit, sed cultu caret. Florarium Ms. Sanctorum breviter habet :* Cathalaunis depositio sancti Alpini confessoris.

cultus antiquus,

2 *Martyrologi neoterici fere omnes eumdem Sanctum memorarunt. Ex hisce Saussayus* S. Alpinum *minus cognitum habuit, cum eum hodie* C *non memoret, sed ad* 2 *Septembris* Alpinum *cum Molano annuntiet* Remis, *silens de sede ipsius episcopali. Tamen ad* 29 *Julii in elogio S. Lupi meminit* S. Alpini *Catalanensis, ac rursum tom.* II *in Catalogo Sanctorum pag.* 1234 *eumdem memorat; at diem legitimi cultus non assignat. Martyrologium Parisiense rectius hodie sic habet :* Catalauni, sancti Alpini episcopi, discipuli sancti Lupi Trecensis, in cujus Vita permultis locis dæmones ab hominibus profligasse, et diuturnæ sanctitatis * prærogativa emicuisse dicitur. *Ad marginem mors figitur* circa finem V seculi. *Plures non adduco neotericos, quia ex variis monumentis ac notitiis, partim impressis partim manuscriptis, certo constat,* S. Alpinum *coli in diœcesi Catalaunensi die* 7 *Septembris. Antiquam vero esse Sancti cultum, liquet ex temporis translationibus.*

* al. melius sanitatis

corporis translationes :

3 *Carolus Rapine in Annalibus diœcesis Catalaunensis* in Alpino *pag.* 65 *memorat sequentes. Prima, quæ etiam in Actis memoratur, facta est per Erchanrandum episcopum Catalaunensem, qui electus est post medium seculi* IX, *ideoque hæc translatio late figi potest circa annum* 860, *cum laudatus antistes ante annum* 870 *fuerit defunctus. Translatum autem tunc fuit Sancti corpus a loco sepulturæ ad ecclesiam S. Andreæ, quæ modo* S. Alpini *dicitur, et parœcialis est in* E *urbe Catalaunensi. Alteram translationem Acta item memorant, et cum eis Rapinius, sed sine temporis nota. Divisæ sunt in hac translatione* S. Alpini *reliquiæ, relictique sacri cineres in memorata ecclesia* S. Alpini ; *verum ossa Sancti thecæ pretiosæ imposita sunt, delataque ad ecclesiam cathedralem, ubi deinceps honorifice conservata ac fidelium venerationi fuere exposita. Sacros cineres in ecclesia* S. Alpini *per antistitem anno* 1623 *visitatos esse in festivitate S. Nicolai, seu die* 6 *Decembris, testatur Rapinius, dicens se in illa solemnitate perorasse ad populum. Hactenus de cultu, a quo ad Acta progredior.*

Acta Sancti gemina, alia breviora, longiora alia :

4 *Duas habemus* S. Alpini *Vitas Mss., quas necdum editas vidi. Altera compendiose scripta est, altera stylo satis diffuso et pro tempore, quo exarata videtur, satis Latino. Porro clare nequeo distinguere, utrum Vita brevior compendio ex longiori sit composita pro lectionibus Officii; an vero auctor prolixioris breviorem Vitam, seu lectiones antiqui Officii, suo stylo expolire et amplificare voluerit, ut mihi verisimilius apparet. Id certum est, duas has Vitas in omnibus invicem non consonare; sed quædam reperiri in una, quæ in altera non leguntur : alia etiam modo diverso* F *in utraque narrari, ita ut brevior nequeat haberi pro mero prolixioris compendio, neque hæc pro breviori solum amplificata. Hac de causa utramque edendam censui, breviorem primo loco, quia suspicor antiquiorem; prolixiorem loco secundo, quia posterius videtur composita. Prioris duo habeo exemplaria Ms., alterum Catalaunense, alterum ex Ms. S. Victoris Parisiensis, quæ simul conferam. Posterioris tria habeo apographa sibi fere consentientia, præterquam in fine, ubi in duobus exemplaribus multa leguntur sub titulo,* Miracula de S. Alpino, *quæ in tertio apographo non sunt, sive inde refecta sint, tamquam fide minus digna, sive scriptoris sint recentioris.*

alia quoque relatio longiori Vitæ inserta, quæ plane fabulosa et omittenda :

5 *Certe tota illa historia, cui auctor aut interpolator* miraculorum *titulum fecit, plane apparet fabulosa ; ideoque illam malo prætermittere. Rapinius Gallice totam expressit in* Alpino. *Compendio rem trado. Appropinquante Attila cum exercitu versus civitatem Catalaunensem,* S. Alpinus *montem vicinum muniisse dicitur,*

A *tur, in coque multos collocasse propugnatores. Montem illum aggressus Attila fere expugnaverat, cum propugnatores subito* Alpinum *degentem in urbe inclamant. Correpti hinc timore panico Hunni, oppugnationem intermittunt et recedunt versus urbem.* Alpinus *vero obviam Attilæ procedit extra urbem, eique persuadet, ut urbem intactam prætergrediatur. Quin imo non contentus hisce* Alpinus, *ad Rhenum usque secutus est Attilam, repetiitque captivos Catalaunenses. Facilem ibi in vota sua habuit Attilam, qui captivos restitui jussit; at Hunnos obsistentes invenit, si Rapinio, aut fabulosæ laciniæ credimus. Gravibus igitur morbis divinitus inflictis cogendi fuere Hunni, ut cum captivis domum triumphans reverteretur* Alpinus. *Dubitare nequeo, quin omnia hæc fabulosa sint, et cum nonnulla mutatione a S. Lupo ad* S. Alpinum *detorta; quidquid dicat Rapinius de supplicatione quotannis a Catalaunensibus institui solita: nam hæc supplicatio aliam habere causam potuit. Hanc vero relationem non esse scriptoris, cujus lucubrationem daturus sum, mihi persuadeo, qui non habetur in apographo uno, et in aliis duobus diverso titulo a reliquis secernitur, ac demum quia non capio,* B *cur biographus eam a loco suo avulsisset, ut gesta cum Attila post relatam Sancti mortem seorsum conscriberet.*

utraque Vita justo serius scripta et erroribus fœdata.

6 *Non lubet itaque edere fabulosam illam historiam, quæ sine ullo damno omitteretur, etiamsi ad Vitam spectaret, et ejusdem esset auctoris. Hac de causa edam apographum istud, in quo illa nec reperitur, nec omissa notatur. Habemus exemplar istud* ex Ms. Andreæ du Chesne, *scriptis suis notissimi, ut supra in margine notatum reperio. Conferam illud cum duobus aliis Mss. Catalaunensibus, a quibus perparum differt, et solum in paucis vocibus subinde mendose scriptis, aut leviter mutatis, quæ facile corrigi possunt. Jam vero de utraque Vita lectorem rursus præmoneo, me, licet breviorem prius scriptam suspicer, utcumque tamen ea de re dubitare, at minime dubitare posse, quin utraque sit exarata multis post Sanctum seculis, ideoque utramque ea carere auctoritate, quam scriptoribus synchronis aut non longe posterioribus attribuimus. Præterea dicere non possumus, tantam in auctore alterutrius Vitæ fuisse diligentiam, ut ea ætatis defectum suppleat; sed potius dicendum est, utrumque conjecturis suis nimium tribuisse, atque ita in errores varios in-* C *cidisse. Hi autem errores ut certius et clarius ostendantur, tempus episcopatus et mortis* S. Alpini *diligenter investigandum est.*

§ II. Tempus episcopatus S. Alpini investigatur: indeque varii Vitarum errores ostenduntur: adest verisimiliter concilio Venetico.

Multi voluerunt, Alpinum Attilæ tempore sedisse;

R*apinius laudatus in* Alpino, *Sammarthani tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 502, *aliique scriptores posteriorum seculorum indubitanter asseruerunt,* Alpinum *fuisse episcopum, quando Attila Hunnorum rex anno* 451 *depopulatus est partem Galliæ. Hisce utraque Vita prælu-xit aut potius tenebras offudit. Sollerius quoque noster ad diem* 5 *Augusti in S. Memmio primo Catalaunensi episcopo eam opinionem admisit, sed sine examine, quod hoc loco de* S. Alpino *erat instituendum, quodque ad propositum Sollerii non erat necessarium: nam in idem fere recidit pro figenda ætate S. Memmii, sive* Alpinus *primus sit episcopus Catalaunensis, qui certam habeat epocham; sive Amandinus sit primus, quem certo constat sedisse anno* 461, *quo interfuit concilio Turonensi. Itaque ex disputandis non labefactabitur epocha, quam S. Memmii cathedræ attribuit Sollerius. Observo tamen, ex Actis SS. Sixti et Sinicii, quæ ad* 1 *Septembris data sunt, disputatisque ibidem in Commentario prævio de primis illis ecclesiæ Remensis episcopis quibus S. Memmium antiquiorem non existimo, adventum laudati Memmii paulo longius differri posse, quam distulit Sollerius, figique vergente ad finem seculo* III.

at Tillemontio videtur locandus post Amandinum seu post annum 461.

8 *Jam vero ut redeamus ad* Alpinum; *Tillemontius tom.* XVI *Monumentorum ecclesiasticorum in S. Lupo Trecensi pag.* 139 *observavit, diuturnum* S. Alpino *attribui episcopatum, huncque non facile inveniri posse, si sederit ante Amandinum, ex concilio Turonensi anni* 461 *notum, cui hac de causa* Alpinum *postponendum credidit. Opinio-* E *nem hanc sine nullo præjudicio diligenter examinare volui, variaque in hunc finem lustrare monumenta; cumque perspicerem sententiam Tillemontii aliis quoque rationibus firmari posse, eam omnino sequendam censui, præsertim cum levissima sint, quæ possunt afferri pro opinione contraria. Hanc enim ex solis conjecturis invaluisse suspicor: nimirum* Alpinus *discipulus fuit S. Lupi: hic autem maxime inclaruit ex legatione Britannica contra Pelagianos, atque ex gestis cum Attila Hunnorum rege. Hinc pronum erat scriptoribus, singula non expendentibus, Discipulum Lupi ad illa quoque referre tempora.*

Fuit certo discipulus S. Lupi: anno 461 *non erat episcopus:*

9 *Porro hasce pro figendo episcopatu* S. Alpini *habemus notas chronologicas, quæ omnino sunt certæ et indubitatæ. Primo discipulus fuit S. Lupi Trecensis, qui ab anno* 426 *aut* 427 *usque ad* 479 *cathedram tenuit. Ex hac nota certum fit,* Alpinum *floruisse seculo* V, *nec dubitandum videtur quin ante finem ejusdem seculi factus sit episcopus. At inde nequit inferri, episcopum fuisse Attilæ tempore seu anno* 451, *licet aliqui forte id per conjecturam crediderint et scripserint. Nota secunda est Amandinus aut Amandus episcopus,* F *cujus tempus innotescit ex concilio Turonensi anni* 461: *nam huic subscripsit* Amandinus episcopus Catalaunicæ civitatis, *ut videri potest apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 1053. *Ex hac vero nota certo infertur, aut* Alpinum *jam fuisse episcopatu defunctum anno* 461, *aut episcopum esse factum post illud tempus. Videndum igitur, utrum sit verosimilius; atque inde episcopatus* S. Alpini *epocha utcumque figenda; non vero ex Actis aberrantibus, ut plerique hactenus fecerunt.*

secundum asserta in Vitis non potest Alpinus esse mortuus ante annum 461,

10 *Dico igitur longe verisimilius esse,* S. Alpinum *creatum esse episcopum post annum* 461, *quam defunctum esse ante annum prædictum, quod ne quidem est verisimile, quodque utrique Vitæ* S. Alpini *clarissime repugnat. Quippe utraque Vita* Alpinum *facit discipulum S. Lupi jam episcopi, utraque* Alpino *attribuit annos episcopatus* quadraginta septem. *Aliqui S. Lupus episcopus creatus est anno* 426 *aut* 427. *Itaque secundum Vitas mortuus non est ante annum* 461, *cum*

AUCTORE J. S.

cum certo episcopus factus sit post S. Lupum, et hujus ipsius episcopatus anno 461 *adhuc longe abesset ab anno quadragesimo septimo. Fatetur Rapinius annos quadraginta septem* Alpini *cathedræ in omnibus monumentis attribui: atque idcirco episcopatum ipsius orditur ab anno* 433 *et perducit usque ad annum* 480, *figens anno* 482 *concilium Turonense. At error hic est certus, cum eruditi non amplius dubitent, quin concilium Turonense habitum sit anno* 461. *Præterea ambæ Vitæ indicant,* Alpinum *diu mansisse sub disciplina S. Lupi, ita ut asserta Vitarum nullo modo conciliari valeant cum episcopatu Amandini.*

ita ut Vitæ nequeant conciliari cum priori opinione, nec illi prodesse.

11 *Qui et Vita brevior mortem* Alpini *refert ad annum* 546, *eumque annum emortualem etiam notatum reperio ad Marginem Vitæ prolixioris; nec dubito quin sit notula cujusdam Catalaunensis, sed nescio cujus. Errori quidem obnoxia est hæc epocha, cum Lupus Catalaunensis episcopus jam anno* 535 *concilio Arvernensi subscripserit. Hinc tamen patet, quam parum Vitis illis pro chronotaxi oporteat attribuere, quamque non cogamur ex illis* S. Alpinum *Amandino præponere. Quin et Hymnus de* S. Alpino, *nobis simul cum Vita breviore missus, Amandum cum* B *SS. Lupo et Germano Autissiodorensi sociat, iisque jungit* Alpinum *ut eorum discipulum et adjutorem. Verum cum neque hic hymnus neque Vitæ* S. Alpini *variis careant erroribus; cumque ea de causa quis merito dicere posset, solidum ex iis non haberi argumentum, sed minuendos esse annos episcopatus* S. Alpini, *ex meliori monumento argumentum desumam, contentus hactenus ostendisse, Vitas* S. Alpini *in multis esse corrigendas, nec illas prodesse adversariis ad* Alpinum *Amandino præponendum.*

Melior Vita S. Lupi, cujus auctor de vivente Alpino videtur loqui,

12 *Vita prima S. Lupi, apud nos data ad* 29 *Julii, quam critici omnes scriptoris probi et coævi esse existimant, ac pro authentica habent, num.* 11 *tres insignes S. Lupi discipulos memorat atque inter eos postremum ponit* S. Alpinum, *de quo videtur loqui ut de vivente. Si autem vivebat* S. Alpinus, *quando biographus ille scripsit, certo non obiit, ante annum* 480, *et probabilius diu post S. Lupum superfuit. Verba itaque hujus scriptoris audiamus:* Sanctum quoque Alpinum, Cathalaunicæ pontificem civitatis, resplendentem prærogativa diutinæ sanitatis, locis plurimis non silendum est quam sæpe dæmonum purgator exstiterit. *Hanc perio-* C *dum Surius ad* 29 *ita stylo suo expressit:* Sanctum quoque Alpinum, Catalaunensem antistitem, diuturnæ sanctitatis prærogativa eminentem, non debemus taciti omittere, quam ille crebro permultis locis dæmones ab hominibus profligarit. *Ex hisce Surii verbis jam collegit Tillemontius,* Alpinum *diu fuisse episcopum, indeque intulit non videri defunctum ante annum* 461. *Idem tamen longe clarius colligitur ex editione nostra, cum in Mss. inventa sit vox* sanitatis, *quæ etiam phrasi magis est consona; non* sanctitatis, *ut habet Surius. Quo enim modo diuturnæ sanitatis prærogativam in* Alpino *laudaret biographus, si annis fere viginti Discipulus ante magistrum anno* 479 *defunctum obiisset? Quin potius existimo, biographum de* Alpino *vivente fuisse locutum, cum verba ipsius omnino id insinuent. Nec refert, quod Sancti eum titulo honoret: nam episcopi viventes eo tempore non raro* Sancti *vocabantur, præsertim quando munus episcopale sancte obibant, et miraculorum gloria erant exornati.*

13 *Jam vero si* resplendentem prærogativa diutinæ sanitatis *dixerit biographus* Alpinum, *quod in ætate provecta sanus esset et vegetus, ut verba ipsius omnino videntur explicanda, vel solus hic locus omnem dirimit controversiam; cum certo hæc scripta non sint ante annum* 480, *et verisimiliter post illum: fortasse etiam circa finem seculi* V *aut initium sequentis. Si quis tamen contentiosius agere vellet, et verba clara in alienum sensum detorquere, aut diuturnam sanctitatem pro sanitate inepte substituere ex Surio, ne sic quidem efficeret, ut credibile maneat,* Alpinum *ante annum* 461 *esse defunctum. Hisce de causis dicendum videtur,* Alpinum *episcopum esse factum post annum* 461, *et cathedræ Catalaunensi diu præfuisse. Eum fuisse episcopum circa* 465, *probabiliter colligitur ex concilio Venetico, ut ostendam num.* 18. *Si autem ad annos quadraginta septem episcopatum administraverit, ut habent Vitæ, quarum scriptores id alibi notatum reperire potuerunt, mortuus esse non potest ante inchoatum aliquot annis seculum* VI, *nec diu ante annum* 510. *Nullum quoque novi monumentum alicujus valoris, quod obstet, quo minus usque ad annum* 510 *et diutius præesse potuerit.*

D *certo evincit Alpinum non obiisse ante* 461 *sed vixisse anno saltem* 480.

14 *Quin imo si attendamus ad nomen* Alpini, *quod ex nomine Romano* Albinus, *ut Sanctus haud dubie nominatus fuit, ad dialectum Germanicam detortum est, et ita jam in Vita S. Lupi expressum; facile credere poterimus Sanctum superfuisse annis non paucis, postquam Franci, ex Germania orti, rerum potiti sunt in Campania, quod contigit vergente ad finem seculo* V. *Germana etiam nomina sunt septem illarum sororum, quas velasse dicitur Sanctus in Vita secunda cap.* II, *ut ibidem in Annotatis observabo. Suspicor itaque* S. Alpinum *annis non paucis vixisse cum Francis Campaniam possidentibus, et mortem ipsius late figo circa annum* 510, *donec quis certiora doceat: neque enim annos quadraginta septem episcopatus certos esse judico, nec certum puto* Alpinum *vixisse usque ad annum fere* 510. *Attamen vix dubitare possim, quin sederit post Amandinum, vitamque produxerit post annum* 480.

E *annus emortualis figitur circa* 510.

15 *Ex hac autem chronotaxi consequitur, varia esse corrigenda, aut potius omnino resecanda in utraque Vita. At illa talia sunt, ut pro veris vix possent admitti, etiamsi illam sequeremur chronotaxim, qua* Alpinus *creditus fuit ante Amandinum sedisse; cum non videatur dubitandum, quin ea omnia ex levibus conjecturis de* Alpino *asserta sint per biographos, nec chronologica nec historica scientia satis imbutos. Primo igitur omnino repudiandum est iter* S. Alpini *in Britanniam cum Sanctis episcopis Germano Autissiodorensi et Lupo Trecensi. Etenim tam incongrue biographi iter istud narrarunt, ut falsitas manifeste pateat. Ambo enim dicunt* Alpinum *juvenem fuisse, quando discipulus factus est S. Lupi. Et secundus quidem in adolescentia eum ad S. Lupum deducit num.* 2 *et* 3 : *quin et* Adolescens solertissimus *ab eodem vocatur num.* 4, *quando jam erat sub Lupi disciplina. Primus num.* 1 *asserit natum fuisse* annos fere viginti, *dum venit ad S. Lupum. Atqui, ut habet authentica S. Lupi Vita apud nos num.* 4, *profectus est S. Lupus cum S. Germano in Britanniam,* transcurso biennii tempore, *ab ordinatione episcopali. Itaque adolescens aut juvenis erat* Alpinus *secundum ipsos biographos, quando expeditio illa Britannica contra Pelagianam*

Alpinus non ivit in Britanniam cum SS. Lupo et Germano. F

A *nam hæresim suscepta est. Adolescens, inquam, erat aut juvenis, etiamsi contra verisimilitudinem supponatur ad Lupum venisse eodem anno, quo hic episcopus est consecratus.*

cum necdum esset S. Lupi discipulus:

16 *Attamen biographi* Alpinum *non modo comitem itineris faciunt, sed etiam præcipuum antistitum adjutorem et* officialem, *ut ambo loquuntur. Totum istud de* S. Alpino *non modo fabulosum esse existimo; sed opinor etiam anno* 429, *quo Germanus et Lupus in Britanniam profecti sunt, vix natum fuisse* S. Alpinum, *aut certe infantem aut puerum fuisse. In eam opinionem me deducit Vita S. Lupi, in qua inter tres præcipuos S. Lupi discipulos tertius tantum ponitur; ut jam observavi. Altera S. Lupi Vita, ad* 29 *Julii secundo loco data, licet alias minus exacte scripta, hic item audiri meretur, quia primam explicabat. Ita habet num.* 58 : Tertius nihilominus ex auditoribus ejus fuit Alpinus, Catalaunicæ urbis episcopus, omni morum probitate conspicuus, et in ægritudinibus quibuslibet animarum vel corporum sanandis promptissimus; cujus flores virtutum, tam carne quam spiritu actarum, ubique redolent, et tam biblis* præteritarum plenis, quam hominibus præsentia cernentibus inhærent : ejus

* libris

B enim præcipue subsidiis credit se muniri gens Catalaunicæ urbis. *Hæc verba tanto libentius adduxi, quanto præclarius est elogium. At si* tertius *tantum est inter sanctos Lupi discipulos, non est verisimile, discipulum ipsius factum primo aut secundo episcopatus anno. Porro quo fere tempore ad S. Lupum venerit, nullibi invenio; at conjicere possumus, ad ejus disciplinam venisse* Alpinum *non diu ante medium seculi* v.

nec consecratus est episcopus a S. Nicasio,

17 *Alter utriusque Vitæ error non minus clarus est, quo* S. Alpinus *episcopus dicitur consecratus per S. Nicasium episcopum Remensem et martyrem. Hunc errorem jam satis refutavi in S. Viventio, de quo ad hunc diem egi : ostendi enim S. Nicasii martyrium contigisse anno* 407 *per Wandalos in Galliam irruentes. Neque huic Vitæ prodesse potest eorum opinio, qui crediderunt S. Nicasium anno* 451 *occisum esse ab Hunnis; cum vel sic Nicasius obierit diu ante episcopatum* S. Alpini, *ut patet ex chronotaxi mox data. Quare si* Alpinus *consecratus est a metropolitano Remensi, ut verisimile est, fuerit is probabilius S. Remigius, de quo ad* 1 *Octobris disseretur. Biographi in hunc errorem lapsi videntur, quod scirent S. Nicasium cum S. Lupo conjungi a Flo-*

C *doardo et aliis : inde enim occasionem arripere potuerunt conjungendi Nicasium cum Lupi discipulo* Alpino.

nec Catalaunenses juvit Attilæ tempore :

18 *Tertius error, qui in prima Vita occurrit maxime, ex simili occasione ortus videtur. Noverat auctor S. Lupum vixisse tempore irrumpentis in Galliam Attilæ, multamque meruisse laudem ob servatam civitatem Trecensem. Credidit igitur* Alpinum *ejus discipulum pro sua quoque civitate Catalaunensi fuisse sollicitum, eique multum prodesse debuisse. At nihil de illis scripsisset, si tempora accuratius investigasset : nam didicisset* Alpinum *multis annis post irruptionem Attilæ factum esse episcopum. Hæc sufficere possunt ad castigandos præcipuos Actorum errores. Restant tamen et alia quædam corrigenda, ut in Annotatis observabo.*

sed probabilius interfuit concilio Venetico ;

19 *Antequam tamen Vitas subjiciam, aliud quid de* S. Alpino *dicendum est, licet id a nemine observatum viderim. S. Perpetuus antistes Turonensis duo celebravit concilia, alterum in urbe sua Turonensi anno* 461, *cui cum aliis novem episcopis subscripsit Amandinus Catalaunensis, decessor* S. Alpini, *ut dictum est; alterum Venetiæ in Britannia Armorica, cujus annus est incertus ; sed passim istud concilium figitur circa annum* 465. *Huic concilio sex subscripsere episcopi sine expressione urbium suarum episcopalium, atque inde fit, ut duorum aut trium sedes episcopales sint ignotæ. Inter hosce autem ignotarum sedium episcopos est* Albinus *tertio loco subscriptus. Quare vehementer suspicor, hunc esse* Alpinum *nostrum Catalaunensem, præsertim quia decessor ipsius Amandinus interfuit concilio Turonensi, et quidem solus ex Remensi provincia : nam idem fuit utriusque concilii præses S. Perpetuus.*

AUCTORE J. S.

cui Albinus subscripsit : nequit hic esse Corisopitensis aut Trecorensis.

20 *Tillemontius quidem tom.* XVI *in S. Perpetuo pag.* 401 *leviter asserit, duos episcopos, quorum sedes ignotæ sunt, nimirum Paternum et* Albinum, *esse verisimiliter Corisopitensem* et Trecorensem*. At multum sudasset frustraque laborasset, si voluisset probare episcopatus illarum urbium jam anno* 465 *fuisse erectos. Certe auctor Martyrologii Parisiensis ad* 12 *Decembris S. Corentinum primum episcopum Corisopitensem figit seculo* VI ; *et ad* 30 *Novembris S. Tugdualum circa annum* 553 *sepultum dicit in monasterio,* ex quo postea facta est ecclesia episcopalis *Trecorensis. Verum non attendit Tillemontius ad initium illorum episcopatuum, ideoque conjecturam dedit improbabilem. Examen diligentius de initio dictarum sedium ad Vitas SS. Corentini et Tugduali ego etiam remitto ; at interim observo, verisimillime* Alpinum *nostrum esse, qui Venetico concilio astitit. Nec quispiam cogitet,* Albinum *aliud esse nomen ac* Alpinum ; *cum nequeat prudenter dubitari, quin proprium Sancti nostri nomen sit* Albinus, *quod dialecto Germanica factum est* Alpinus.

* de Quimper
* de Treguier

E

VITA

AUCTORE ANONYMO

ex duobus Mss. inter se collatis, F

Sancti natales : institutio præclara :

Alpinus in agro Cathalaunensi vico, qui Baia *a* dicitur, illustri genere natus est, parentibus Christianis, quorum generosa posteritas annos jam plus mille *b* antiquam cum pietate nobilitatem retinet. Hunc a puero parentes ejus litteris et bonis moribus curarunt imbuendum, et natum annos fere viginti sanctissimo Lupo Trecensi episcopo in disciplinam tradiderunt. Apud eum Alpinus cum ecclesiasticorum canonum et divini juris peritissimus evasisset, ante legitimam ætatem, commendante illum gravitate morum et senili prudentia, causarum ecclesiasticarum judex sive officialis est constitutus.

electio ad episcopatum :

2 Cum autem Pelagiana hæresis Britannos infecisset, missi sunt a Galliarum episcopis Germanus et Lupus, qui errantes populos ad veritatem fidei Catholicæ sanctis prædicationibus revocarent. Alpinus in ea sancta legatione Lupi officialis

A. Anonymo. officialis *e*, consilio, doctrina, integritate judiciorum ita se gessit, ut, licet gradu inferior, virtute par sanctissimis episcopis videretur. Paucis mensibus post eorum reditum *d* in Galliam provinciæ Cathalaunensis antistes inter homines agere desiit. Tunc maximo cleri et populi consensu absens Alpinus postulatur: tandemque Lupi et sancti Nichasii *e* Remensis archiepiscopi auctoritate victus, in Cathalaunensem episcopum consecratur.

gesta ejus cum Attila: *f*

3 Adest aliquot post annos barbarus hostis, Attilas *f* rex Hunnorum, multis victoriis insolens, captos Remos incendit, Nicasium interficit, Cathalaunensium civium plerosque interceptos in vinculis habet: civitati ruinam et incendium minatur. Alpinus paratus pro suis ovibus animam ponere, ad crudelissimum tyrannum pergit: Sanctis eum persuasionibus ad clementiam hortatur, tantaque in eo divina gratia enituit, ut salutem urbis cum liberatione captivorum impetraret.

mors, sepultura, cultus. *g* B *h* *i* *k*

4 Annis quadraginta septem *g* actis in episcopatu, æger ex consilio medicorum Baiam defertur: urbi morbo ingravescente migravit ad Dominum septimo Idus Septembris, anno Christi 546 *h*, sepultus in ecclesia S. Andreæ Cathalaunensis *i*, quæ nunc est ei sacra. Augusta Trinitas per sanctum suum mirificum opus operatur, nam quidam demens, visu carens, victum quærens curatur, lucratur, reficitur *k*. In funere jam positus quidam, ad tumultum dum ferretur, orante Sancto animatur, surgit, laudat Deum.

ANNOTATA.

a *Tillemontius tom.* XVI *pag.* 139 *observat, vicum* Baiam *esse* ad limitem Occidentalem diœsis Catalaunensis. *At fallitur, dum addit, corpus* S. Alpini *ibi quiescere* hodie.

b *Gens Albinia inter Romanos antiqua admodum et illustris fuit: nec improbabile est ex ea fuisse* Alpinum. *An illa* mille *annis post mortem Sancti substiterit, non inquiro. At ex hisce mille annis utcumque videtur sequi, Vitam hanc non esse scriptam ante seculum* XIV *aut* XV: *nec tamen ausim dicere sequentem esse vetustiorem.*

c *Potuit* Alpinus *revera sub S. Lupo judicis ecclesiastici sive officialis munere fungi postea, quod nec certum est ex hac Vita, nec aliunde certo falsum. At commentitium est, eo munere fuisse* C *functum ab anno* 429, *quando S. Germanus Autissiodorensis et S. Lupus Trecensis in Angliam profecti sunt, ut ostendi Commentario num.* 15 *et* 16, *ubi probavi* Alpinum *non ea tunc fuisse ætate, ut credibile sit, cum ipsis in Britaniam profectum esse. Videri potest de expeditione illa Britannica contra Pelagianos Vita S. Germani accurate scripta, et data apud nos ad* 30 *Julii, cap.* VI; *ubi lib.* II *cap.* I *studiosus lector etiam inveniet alteram expeditionem S. Germani, anno* 447 *Britanniam repetentis cum S. Severo Trevirensi, qui ante fuerat S. Lupi discipulus. Si in hac expeditione biographi* S. Alpinum *fecissent comitem SS. Germani et Severi, verisimilia saltem narrassent, cum tunc satis ætatis potuerit esse* Alpino. *Non ausim tamen asserere rem ita se habuisse, neque existimo* Alpinum *eorum fuisse socium, quia biographus S. Germani de* Alpino *tacet, licet scripserit eo tempore, quo ille senio, sanctitate, et miraculis inclaruerat.*

d *Imo plusquam triginta annis serius. Vide Commentarium* § 2.

e *S. Nicasius Remensis, de quo agetur ad* 14 D *Decembris, jam martyr obierat circa annum* 407, *ut hodie probavi in S. Viventio, et monui hic in Commentario num.* 17.

f *Attila anno* 451 *Galliam vastavit, indeque memorabili clade ejectus est. At nec S. Nicasium interfecit, nec Remos forsan incendit: et certe* S. Alpinum *non invenit apud Catalaunenses, sed fortasse Trecis apud S. Lupum, quocum Attilam comitari potuit versus Catalaunos.*

g *Quamvis hos episcopatus annos pro certis non habeam, utcumque tamen probabiles existimo, quia aliunde constat, diuturnum fuisse Sancti episcopatum.*

h *Epocha hæc mortis non minus inepta est, quam sint alia jam castigata, quibuscum nullo modo cohæret. Rapinius pag.* 65 *innuit, se invenisse mortem Sancti signatam anno* 456, *quod ego tamen in nullo Ms. reperio. At ipse ab illa epocha recedit, et longius ego recessi. Vide dicta in Commentario num.* 13 *et* 14.

i *Secundum alteram Vitam Baiæ sepultus est in ecclesia S. Petri, indeque ad ecclesiam S. Andreæ, nunc* S. Alpini, *translatus. Sammarthani Fratres tom.* II *Galliæ Christianæ pag.* 502 *ita solum habent de hisce:* Habetque ecclesiam sui E nominis in urbe *(Catalaunensi scilicet)*, quæ olim fuit S. Andreæ; sepultus Bayæ. *Hæc verba ante suffecerant Tillemontio laudato lit.* a, *ut diceret corpus* hodie *esse Bayæ. At paulo inferius iterum ostendere voluit, quam belle interpretetur Latina: nam ecclesiam S. Andreæ, nunc* S. Alpini *dictam,* Bayæ *collocat, et tamen solos laudat Sammarthanos, qui eam* in urbe *ponunt.*

k *Hoc miraculum tamquam a vivente factum paulo aliter narratur in Vita altera num.* 13; *uti et sequens ibidem num.* 14.

VITA ALTERA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Andreæ du Chesne, COLLATO CUM ALIIS DUOBUS.

F

CAPUT I

Natales S. Alpini: institutio sub disciplina S. Lupi: electio ad episcopatum: alia quædam fabulosa.

Natales illustres, *a* *al. præclaris.*

Clementia Dei, hominum semper parata variis succurrere infortuniis, de cœlis manum porrexit subsidii, cum Cathalaunicæ ecclesiæ præfecit venerandum Alpinum, cujus pastorali relevata solamine, de pulvere diversarum calamitatum proveheretur, in sublimi prosperitatis sede. Cujus exordium præsentis *a* vitæ fertur in villa, quæ Baia vocitatur, exstitisse, præcluibus * admodum natalibus; quodque excellentius

A lentius est, orthodoxæ religionis cultoribus editus. In purificatione sacri fontis Alpinus est divino præsagio *b* dictus, quem divina dignatio adeo ab ipsis sacræ pueritiæ rudimentis refertum sua reddidit gratia, ut tenera adhuc indoles qualis quantusve in sequenti futurus foret ætate, felicibus indiciis præmonstraret.

studia pueritiæ:

2 Hoc cernentes genitores clarissimi, seque fortunatos tantæ Prolis fœcunditate credentes, Deo universorum largitori bonorum accommodandum Puerum censent: nec distulerunt, quin eum liberalibus litterarum studiis extemplo manciparent: in quibus, comitante Spiritus sancti * gratia, tantum aptus apparebat, ut jam tunc de eo universorum auspicando prædicaret opinio, magnam hunc patriæ futurum fore salutem. Jam vero ingressus adolescentiæ annos quanta in eo sanctitatis accreverint merita, sive manu quis describere tentet, sive potius lingua explicare universa, deficiet ipso conamine. Nos vero ne devotis auribus prolixior causa fiat fastidii sermo, succincta de pluribus proferamus oratione aliqua, ex quibus prudentia legentis conjicere queat de eo ampliora.

* al. Dei

accessus ad S. Lupum Trecensem.

B 3 Eo igitur tempore Trecassinam ecclesiam Lupus antistes, mirabilium patrator operum, dignissime regebat. Hujus cum insignis vitæ gesta non modo per vicina oppida, sed per diversas quoque orbis partes velox circumferret rumor, contigit hæc aures penetrasse Alpini. Mox divina gratia comite, ad eum provolat; nefas enim apud se judicabat, si a tanti viri abstineret præsentia, cujus opere et dogmate provehi valeret ad altiora. Quem cum antistes sanctissimus cum magna charitatis dulcedine lætissime multumque amplexus suscepisset, tandem sciscitatur: O, inquit, diu optatissime Alpine, quem religiosi actus nobis commendabilem retulere, quæ causa te impulit nos adeundi? Fama, inquit, vestræ beatitudinis, pater venerande, provocatus, vestris ut disciplinis instruar, adveni. Et pontifex: Si ob hoc advenisti, Fili, licet homini quid horum conferre minime homo proficiat, nisi cooperator adsit ille summus Artifex, illustrans fidelium corda; tamen si quod fieri de nostra humilitate tui existimas scammatis emolumentum, fac ut libet, et reside; nosque pariter foveat, suisque ministeriis instruat, qui se quærentibus præsentissimum esse spopondit.

sub cujus disciplina proficit. Cum Britanni vexarentur hæresi Pelagiana,

C 4 Manens itaque Alpinus cum antistite, ejus tam exhortatione quam exemplo sensim ad perfectiora informabatur, atque singularum ejus virtutum devotissimus insistens explorator, in sese eas totis transferre nisibus adolescens *c* solertissimus conabatur. Per idem tempus Britannorum *d* fidem hæresis infecerat Pelagiana. Quamobrem, ut creditur, ultione divina variis corripiebantur cladibus, vicinarum enim gentium Scotorum scilicet, Pictorum, Anglorumque *e* creberrimos non ferebant incursus atque congressus: cumque multos suorum gladio prostratos, pluresque captivitate proscriptos deflerent, nec a Romanis solitas impetrarent suppetias: semel enim et iterum implorati Romani illis auxilium contulerant; universi pariter fugæ subsidio vitam tuentur, sed et dira famosissima fame subsequente pene consumpti sunt. His undique calamitatibus arctati, coguntur fateri tandem se hæc omnia ob nefas commaculatæ fidei pati. Missis itaque sine dilatione legatis, a Gallicanis pontificibus auxilium corrigendæ fidei expetunt.

5 Antistites vero, conventu facto, conquirebant, quid utile posset mœstis omnique solamine destitutis impendi. Lupum igitur Trecarum præsulem, necnon et Germanum Autissiodorensium rectorem, pariter delectos, ad sedandam hujus turbinis procellam mittendos decernunt. Hi enim ea tempestate inter omnes Galliarum episcopos, tam miraculorum signis quam saluberrimæ affluentia prædicationis eminentes, insignissimi habebantur. Cum gratanter uterque episcoporum pareret præceptis, copiasque, quibus tale confici posset iter, pararet, quoniam tantos divini verbi satores minime decebat absque ministro ecclesiasticis aptissimo Sacramentis tantum assumere laborem, Alpinum ad supplementum hujus negotii consortem pariter eligunt et officialem *f*: erat enim tum gratia præstantius ceteris superna perlustratus, tum gemina efficacissime pollens scientia, et ut nominis sui dignitati sacris responderet moribus, et liliorum in specie redolens suaviter, candebat virginitatis decore, et exterarum virtutum gloriosus existens cultor, consistebat sublimis in earum arce, seu civitas in montis vertice.

A. Anonymo. SS. Germanus et Lupus eo diriguntur: hi vero S. Alpinum itineris comitem dicuntur elegisse et adjutorem.

6 Accersito itaque eo, pontifices sancti indicunt ei jam dictum propositum. Hinc ille lætus admodum, quod tantus ab eis habitus foret, quo eum in sui obsequii ministerio asciscere dignarentur; vestigiis eorum provolutus, ait: Vos, patres eximii, elegit Christus, quibus sancta sua committat: vobis mundo, quæ Dei sunt, evangelizantibus multa virtute datum est verbum salutis, quod ab ore vestro suscipere et servare cunctis mortalibus semper est saluberrimum: qui enim vos audit, Christum utique, qui in vobis loquitur, audit. Ergo vobis agrum Dominicum excolentibus nos parere decet, ego autem non minimæ gratiæ me fateor vestræ excellentiæ debitorem, quod me a vestræ sanctitatis præsentia vobis abesse non placuit. Igitur hi sancti viri insolubili charitatis ligamine connexi, et parili voluntate concordes. Trinitate unius verique Dei se comitante, ad Britanniam commeant. E

Peracta feliciter hac expeditione,

7 Quæ vero et quanta per servos suos tunc adorandum Numen per hujus interstitium viæ egerit portenta, impotes nos universa declarandi, ma eria victi fatemur. Ubicumque enim, sive in urbibus, sive in vicis, metabantur hospitia, priusquam eo pervenirent, fama miraculorum nuntiabantur, plerumque etiam et nomina singulorum et merita per energumenos et lunaticos invito notabantur præcone: sicque committentes se F inexplorato mari temporibus hibernis, fluctus terribilis oceani gubernaculo mitigabant orationis. Deinde inter minas undarum serenitatis portum advecti, cum, ut diximus, virtutibus crebris præmisissent adventus sui nuntium, tandem propinquantes urbium vel castrorum mœnibus, omnium excipiebantur occursu. Hic vero Britannis seu post cæcæ horrorem noctis lumen visum est oriri novum, tantorum virorum tanta consolatione adepta. Quid plura? Confirmant beati viri fidem verbo veritatis simul et miraculorum signis: nam apostolicis retibus capturam sine cessatione hominum facientes, ægrotis medelam dabant, palamque ab obsessis spiritus propellebant nequam. Omni itaque hac peste erepta Britannia, cultricem eam ortodoxæ fidei effecere.

mortuoque episcopo Catalaunensi, eligitur,

8 Eo tempore Cathalaunicam ecclesiam Proventus episcopus regebat, quo rebus excedente humanis *g*, de successore cives conquirunt, et, ut fieri solet, cum plures se non Dominici gratia lucri.

A. ANONYMO. lucri, sed caduci ambitione honoris inferre conarentur: qui linguas infantium disertas facit Deus, ut ex ore humilium propter dejectionem inimicorum suam perficiat laudem, omnium corda in acclamationem suscitavit Alpini. Tunc temporis Rhemensi metropoli vitæ angelicæ vir beatissimus Nicasius *h* præsidebat, quique vir inclitus, martyr postmodum Christi eximius, multis signorum virtutibus clarus, veluti lucerna super candelabrum posita, ut luceat his, qui in domo Dei sunt, cortisco effulgurabat lumine. Cum auctoritate itaque tanti viri Cathalaunici Concivem requirentes felicissimum dirigunt illico, qui summa cum velocitate eum adducere maturent.

multum tamen reluctans, 9 Quo vir Deo plenus comperto, ingenti affectus mœrore, meditari cœpit, si forte fuga, *i* elabi posset. Cujus cum astuti, qui ad deducendum eum venerant, intellexissent conatum: sanctum pontificem Lupum supplicibus interpellant precibus, ut cum eo ageret, qualiter sponte adipisci pontificalem dignitatem cum ipsis properans consentiret. Quem moderatissimus vir evocatum benigna correptione aggressus est, dicens: Noli, inquit, Charissime, noli gratiam Dei, qua affluenter donatus haberis, abjicere: non enim absque B superno nutu consona promiscuæ plebis vox in tui electionem excitata est. Numquid Neophitum te adversus Pauli scripta Ecclesia Dei excipiet Rectorem, quem ab ipsis cunabulis fovit, quemque sacræ disciplinæ institutionibus apprime imbuit? Quem hujus pertinaciæ æmularis auctorem? An ignoras, quod, quemadmodum caduci et imperfecti imprudenter se ingerentes de præsumptionis pernicie damnantur, ita et quos meritum vitæ commendabiles facit, dum ad tale eliguntur onus, si amplius æquo nolentes exstiterint, resistendo pari modo condemnantur.

illius ecclesiæ episcopus et consecratur. 10 At si versutissimi cassibus hostis illaqueari metuis, quibus facile decipi hujusmodi honoris quilibet incautus prævalet possessor; te tamen, his hactenus tutum, plenius deinceps, dum multorum invigilaveris saluti, superna tuebitur gratia. Sed incunctanter, Fili, progredere, atque te totum Deo committens, ne quæras, quæ tua sunt, sed quæ Jesu Christi. Nam hic profecto cuncta obsistentia expediet. His devictus, imo potius corroboratus, exhortationibus sacer vir Alpinus, Decreveram, inquit, a tuæ beatitudinis vultus numquam disgregari, manente vita præsenti, venerande pater: verum, ne tibi, per C quem mihi loqui Dominum procul dubio scio, obsistere videar; fiat loquentis in te Dei pariterque tua voluntas. Commendans ergo se orationibus beati antistitis, petitaque ejus benedictione, abducitur celeriter, atque a supradicto sancto Nicasio pontificali consecratus benedictione, in sede locatur episcopali cum ingenti favore populi.

ANNOTATA.

a *Vox* præsentis *omissa erat in uno illo Ms., quod alias edo: et tales omissiones invenio plures. At necesse non puto, de iis lectorem admonere, nisi sensus sit mutatus. De Baya vide Annotata ad Vitam* 1 *lit.* a.

b *Præsagium istud in nomine* Alpinus, *frivolum est: at existimo* Albinum *in baptismo fuisse nominatum.*

c *Utrum in adolescentia, an in juventute, aut in virili etiam ætate ad S. Lupum accesserit* Alpinus, *ignorarunt, opinor vitæ scriptores, suas singuli conjecturas secuti. At certum est, Lupi fuisse discipulum.* D

d *De Britannica expeditione SS. Germani et Lupi vide dicta ad Vitam præcedentem lit.* c, *aliaque ibidem assignata.*

e *Picti et Scoti erant vicini Britannorum, cum in ipsa tunc habitarent Britannia; non item Angli, qui ibidem postea sedes fixerunt. Pictos autem et Scotos tunc frequenter bellum gessisse contra Britannos; hisque auxilium præstitum a Romanis, videri potest apud Alfordum in Annalibus ecclesiæ Britannicæ ad annum* 420 *et sequentes. Demum Saxones quoque, qui hic* Angli *vocantur, cum Pictis contra Britannos stetisse, habemus ex ante laudata S. Germani Vita cap.* VI, *ubi* Saxones Pictique *leguntur divinitus superati ope S. Germani.*

f *Hoc commentitium esse, dixi in Commentario num.* 15 *et* 16.

g Proventus *hic passim in catalogis episcoporum Catalaunensium ponitur septimus, seu ante* S. Alpinum, *sed nullo innotuit facto, et alias* Provinctus *nominatur. An etiam veteres catalogi Mss.* Provento *subjiciant* Alpinum, *prorsus ignoro: at in Commentario* § 2 *probavi,* Alpinum *sedisse post Amandinum: nec episcopum creatum esse statim post iter Britannicum S. Lupi, sed circa annum* 462 *aut* 463. E

h *Jam circa annum* 407 *martyrio coronatus erat S. Nicasius. Quare expungenda hic omnia, quæ de eo dicuntur, monui in Commentario num.* 17.

i *Hæc forsan pia auctoris meditatio, ut sunt sermocinationes pleræque, partim superius positæ, partim secuturæ.*

CAPUT II

Episcopus virtutibus et miraculis splendet: septem sorores virgines consecrat: pius obitus, sepultura, et translationes corporis.

F

Egregiæ Antistitis virtutes, Jam vero sumpto episcopatu, quanta in eo Dei resplenduerint opera, quis digne valeat evolvere? Ipsa eadem in corde ejus humilitas, quæ prius fuerat; eadem mansuetudo, eadem gravitas, eadem in vestitu vilitas erat. Summi etiam et veri Pastoris pia subsequens imitando vestigia, supra gregem sibi commissum Pastor sollicitus vigilabat, atque insidiantis spicula hostis clipeo relidebat sanctæ orationis. Quicquid vitale erat, quicquid animæ salutiferum, mentibus subditorum salubriter inserens, (ut a Paulo didicerat) arguendo, obsecrando, increpando, fidelis Exactor instanter lucra Dominica reposcebat. Nec vero omnimodis aliud prædicabat ore, quam quod agendum monstrabat in sese. Erga delinquentes ita sermonem proferebat, sicut cujusque, qui corripiebatur, expostulabat salus. Mansuetis et mitibus conformem et coæqualem se exhibebat; superbis autem et duricordibus quasi de judiciali sede minaci vultu

vultu comminabatur. Studebat a cunctis generaliter amari magis quam timeri, potius omnibus prodesse, quam præesse.

et præclara misericordiæ opera :

12 Erat etiam inter hæc operibus misericordiæ operam dans, ut cum Apostolo dicere videretur, quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur et ego non uror? Caritatis vigor tantus in eo erat, ut nequaquam prosperari se putaret, nisi suarum copia rerum egentium suppleret inopiam, præceptis scilicet Christi parens, censum patrimonii sui, quod propensæ *a* erat quantitatis, ejusdem Domini Jesu minimis fratribus, id est, pauperibus, viduis, orphanis, peregrinis, debilibus, atque quoquo modo afflictis, ut ipse aliquando ab eo patrimonium indeficientis thesauri reciperet, erogabat. Sed quia narrationis nostræ cumulum superat numerositas ejus virtutum, his interim cedentes, aggrediamus sequentia : unde clarescat, quonam tempore fuerit augustiæ necessarius.

energumenus, qui et cæcus erat, sanatus :

13 Jam vero mœnibus suæ urbis eo propinquante, cuncti cives, clerus populusque una læti cum divinis laudibus sacra præferentes insignia, obviam pergentes, Pontificem plenum Deo excipiunt. Cum autem portæ civitatis populari vallatus turba propinquaret, per medias accurrens catervas quidam miserrimus, atrocissimo per multos annos obsessus dæmone, multatus visu, rabie potius quam pane multo tempore pastus, horrendus ipso aspectu accessit, inquiens : Heus, inquit, Alpine, rediens ab Hunnis *b* multos libertati restituisti, plures pabulo refecisti : peto ergo, ut et me confortes tuo cibo : nam valde fame deficio. Hæc dicens, elisus in terram volutabatur, spumas miserabiliter ab ore producens. Quo viso, Vir Domini suffusus lacrymis, oculos ad cœlum erigens, tacita prece oravit. Præcepit spiritui nequam, ut sineret captivum, et paruit, deinde signum crucis in eum faciens. Illico visum cæcus recepit. Tunc populo exultante, hominem secum ducens in episcopium, cibo refecit : cui etiam, dum in hoc corpore mansit, copiose vestimenta cibosque indulsit. Trinitatis enim unius verique Dei præcipuus cultor erat, et ideo ejus fultus ope trinum juvaminis opus uno pietatis opere complevit.

mortuus resuscitatus.

14 Aliquando, dum causa orationis sancti Memmii *c* cum aliquibus clericis adiret basilicam, audit tumultum turbæ plangentis, substitit, cupiens nosse quid esset : tanta quippe in eo pietatis viscera inerant, quo non valeret mœrentem conspicere, quod non statim esset et ipse pertusus lachrymarum ubertim inundatione. Cum igitur, quid luctus ille significaret plangentium, didicisset, abiit et intravit domum : conspicit hominem in funere jam positum, conspicit sandapilam, qua cadaver erat efferendum : circumstantes, et qui eum subsecuti fuerant, pro commendatione animæ advenisse benignum Virum credebant. Ille vero solo prostratus, oravit diutius. Surgens ab oratione, accessit cominus. Deinde amoto a facie sudario, attrectare jacentis frontem pectusque cœpit. Mira dicturus sum : ad tactum illius cœperunt venæ recalescere, pectus palpitare, membra singula paulatim se movere. Tunc intuens in ejus ora, proprio compellat nomine. Quo respondente, Surgere te, inquit, Christus imperat, et esse ab hac hora sanum. Qui celeriter ad præceptum Pontificis surgens, perfectissimæ sanitati restitutus adeo est, ut nec ægritudinis signum in eo deinceps appareret. Astantes ergo, et qui prius triste funus procurantes flebant, flere præ gaudio iterato cœperunt, mirantes sanissimum stantem, quem paulo ante defunctum viderant jacentem.

A. Anonymo.

Septem sorores, cum parentibus habitantes,

15 Erant eodem tempore apud Pertham *d* in territorio Cathalaunico septem sorores *e*, nobili prosapia utriusque parentis *f* nobilissimi progenitæ, corpore validæ, facie speciosissimæ, ingenti cura parentum feliciter altæ. Quadam ergo die, dum vir Domini Alpinus *g* ex pastorali solertia vicos suæ diœcesis prædicationis causa perlustraret, ad illud traditur pervenisse prædium, in quo supradictæ virgines, ut dictum est, non mediocri cura genitorum educabantur. Qui cum Antistitem sanctum liberaliter cum gaudio excepissent, conspectis virginibus speciosis castissimus Pontifex (erant enim jam nubiles) tacite orabat Dominum, in earum mentibus castitatis seminari consilium. Post multa itaque de illo sanctissimi pectoris fonte astantibus confluentibusque turbis quid in stadio hujus exulatus cuique decertanti vitandum sit, quid appetendum, prolata et propinata, de laude quoque virginitatis adeo altum profudit sermonem, ut continuo devoverent se puellæ virginitatem, dum comes præsens fieret vita, custodire.

virgines consecrat : harum eximia sanctimonia.

16 Regresso namque Pontifice, quid animi haberent invicem produnt, abrenuntiantesque parentibus et patrimoniis, uno eodemque ardore castimoniæ flagrantes, raptim Episcopum suæ salutis auctorem adeunt, vestigiisque ejus provolutæ, ut normam vitæ salubris eis provideat atque contradat, cum multo lachrymarum fluore devotissime implorant *h*. Quod cum Vir clementissimus audisset, oculis ad cœlum elevatis, Gratias, inquit, tuæ clementiæ, Jesu Christe, refero, qui meæ parvitatis orationem audire dignatus, has infantulas, Spiritum tuum in earum cordibus infundens, in tui amoris dulcedine inflammasti. Instruens igitur eas monasticis *i* disciplinis, sacroque tegens velamine, Deo consecravit, curamque earum omni vitæ suæ tempore *k* egit. Quarum vita adeo sancta conversatione, adeo miraculis claruit, ut singularum opera singulis indigeant voluminibus : nam dæmonibus imperabant, paraliticos curabant, cæcos illuminabant, claudos erigebant, cunctosque morbidos oratione sancta sanabant *l*. Merito in his omnibus laus Alpini architecti sapientissimi tanti ædificii fundatoris prædicanda atque recolenda est : ille enim eum in omnibus laudabilem, in omnibus mirificatum reddidit, cujus amor, cujus laus ab ejus pectore et ore numquam recessit.

Annis et meritis gravis,

17 Sed cum jam misericors Deus, fortitudo et corona beatorum, Famuli sui agones explere et mercedem tantorum laborum retribuere decerneret, lacrymosa suspiria gemitusque ejus, quibus se peregrinari a Domino deflebat, exaudire dignatus est. Erat namque ei gravis inhabitario hujus mortalitatis, quia differebatur a solo generationis in perpetuum viventis : cupiebat vinculis dissolvi carnis, ut esse mereretur gaudens cum Christo, quem toto corde dilexerat, tota mente amaverat, totis viribus quæsiverat : cujus fide armatus, spe roboratus, charitate protectus, in stadio hujus certaminis cum sæculi principe congrediens, victor exstitit. Et tanquam miles emeritus triumphum de hoste reportans, a Rege regum palmam victoriæ percipere expectabant. Beata ejus mens, beata anima, totius beatitudinis laude digna : cujus licet membra gladius persecutionis non amputaverit, gloria tamen martyrii

A. ANONYMO. martyrii non carebit, dum et labore et animo martyr voluit esse, et non potuit.

morbo ingruente, Baiam defertur, ibique moritur :

18 Qui cum diem suæ vocationis, molestia superveniente corporis, appropinquare sentiret, domesticos suos, clerum pepulumque civitatis advocans, more solito de observantia legis Dei alloquitur, exhortatur, ad ultimum, ne grave ejus absentiam corporalem ferant, monet : sicque vale faciens eis, et benedicens, cum multis suorum lachrymis dimissus, Baiam revisit, solum videlicet suæ nativitatis, ut, quæ eo nascente tanto Germine fœcunda bene aucta fuerat, morienti quoque sinum sepulturæ pandens, beatius sanctificaretur. In qua per dies aliquot languore ingravescente, tandem septimo Idus Septembris plenus sanctitate et gratia Dei, quadragesimo septimo *m* episcopatus sui anno, relinquens terræ corpus, animam cœlo angelico devectam ministerio intulit : quem beatorum chorus lætum suscipiens amplectitur, demulcet, atque consortem sui factum exultans, gratias indeficientes omnipotenti Deo reddere non omittit : cum quibus astans præsentia illius fruitur, nos inde procul dubio prospiciens, nostri semper memor existens, quem quisquis pondere gravatus B scelerum devote fideliterque nihil hæsitans invocaverit, præstandi * facile illico ejus impetrando sentiet auxilium.

* *forte* præstandum

sepultura et corporis translationes.

19 Sepultum est autem illud venerandum corpus in basilica sancti Petri *n* Apostolorum principis, ad cujus sepulchrum multa et stupenda miracula Domini virtus operari dignata est, quæ desidiosi conspectores inscripta hactenus reliquere. Illud tamen stupendum est, quod criptam, qua sepulchrum ejus tegitur, multotiens invidiose destruere nisi barbari, nihil omnino prævaluerunt. Post multos denique annos translatum est illud venerabile corpus a bonæ memoriæ Erchenrado episcopo, atque in ecclesia beati Andreæ apostoli haud longe a muro urbis Cathalaunicæ sita *o* conditum. Processu deinde temporis in urbem cum multa civium devotione deportatum est, et in basilica sancti martyris primicerii Stephani *p*, in sede videlicet sua, honorabiliter positum, ubi multa ejus orationibus et meritis præstantur beneficia populis *q*.

ANNOTATA.

C a *Vox hæc ambigue scripta erat in omnibus apographis. Melius diceretur* immensæ.

b *Hæc suspecta sunt, quia non crediderim* S. Alpinum *cum Hunnis egisse episcopatus sui tempore, quod ne quidem narravit hic auctor. Quam vero non cohærcant hæc cum præcedentibus, si in episcopatu facta creduntur, breviter ostendo. Expeditio Britannica, post quam Episcopum electum dicit, suscepta est anno* 429, *nec diu duravit. Atqui Hunnorum sub Attila in Galliam incursus pertinet ad annum* 451. *Quo igitur modo sub initium episcopatus meminit de reditu Sancti ab Hunnis, ad quos eum fuisse profectum non dicit? Merito igitur suspecta dixi verba illa energumeni. Si tamen constaret ab auctore simile quid in vetusto repertum esse monumento, existimarem* S. Alpinum *cum S. Lupo comitem Attilæ fuisse usque ad Rhenum, atque eo tempore non paucos ab utroque reductos esse captivos. Sane de S. Lupo id habemus ex authentica ipsius Vita; cumque* Alpinus *tunc Lupi verisimiliter discipulus et clericus aut presbyter fuerit, facile ipsum comitari potuit. Sic, inquam, explicari* D *verba biographi possent, si constaret de reductione captivorum per* Alpinum : *at illam non habemus ex ullo monumento probatæ fidei. Energumenos tamen non raro a* S. Alpino *liberatos, aliunde novimus.*

c *De S. Memmio primo antistite Catalaunensi actum est ad* 5 *Augusti.*

d *Hæ voces* apud Perrham *in uno tantum sunt apographo, et vehementer dubito, an non fuerint ab aliquo intrusæ. Eas tamen retinui, quia septem virgines, de quibus hic agitur, revera natæ dicuntur* in pago Pertensi, *ut habet Vita S. Pusinnæ, ad* 23 *Aprilis data. In Vita sororis ipsius S. Hoyldis, edita ad* 30 *Aprilis*, S. Alpinus *venisse dicitur* ad villam, quæ Perta vocatur. *Vicus autem* Perta, *a quo* ager Pertensis, *comitatus etiam titulo illustratus, est inter Vitriacum oppidum et Oppidum S. Desiderii, comitatusque Pertensis Cabilonensi proximus est ad Orientem juxta Matronam flumen.*

e *Septem hæ sorores in laudata Vita S. Pusinnæ, quæ una ex illis est, num.* 4 *ita recensentur:* Harum Ymma prima fuit : huic Othildis successit : hanc subsecuta est Luttrudis : post quam Pusinna est nata :.... huic [proxima] Francula in E hujus luminis auras processit : inde Libera edita est : Magenhildis novissime genita. *Quædam nomina aliter scripta sunt in Vita S. Hoyldis ad* 30 *Aprilis. Nam Ymma ibi scribitur* Ama, *et Othildis ibi in Vita propria dicitur* Hoyldis: *Magenhildis scribitur* Manehildis.

f *Pater illarum* Sigmarus *vocatur in Vita S. Pusinnæ, in Vita S. Hoyldis* Signarus, *ubi et* comes Partensis *dicitur: mater in priori Vita* Luttrudis, *in altera* Lentradis. *Bailletus ad* 22 *Septembris de hisce virginibus scribens, observat totam illam familiam videri potius Francicam, quam Gallo-Romanam, quia nomina videntur Germanica magis quam Romana. Non displicet hæc observatio; sed existimo inde non recte deduci, Virgines hasce ad seculum septimum referendas. Etenim aliquot annis ante finem seculi* v *Franci, qui dominium suum paulatim extenderant per Belgicam, possidebant hodiernam Campaniam. Quare poterat Sigmarus ante finem seculi quinti aliquot possessionibus Campaniæ donari a Clodoveo rege, ibique habitare cum uxore et filiabus, quando* S. Alpinus *sub initium seculi sexti ad villam ipsius Pertensem pervenit. Hæc paucis dicta sunto, ut pateat, omnia consistere hæc* F *posse, etiamsi certum esset, Sigmarum ex Francica gente fuisse. At minime contendo, originem Sigmari ejusque filiarum necessario ex Francis deducendam esse; cum etiam ex Wandalis aut Burgundionibus genus trahere potuerit Sigmarus, aut ex alia quapiam gente barbara: parentes enim ipsius ob susceptam fidem Catholicam Romanis adhærere, et in eorum ditione sedes figere potuerunt.*

g *Eadem de adventu* S. Alpini *leguntur in Vitis S. Pusinnæ et Hoyldis jam assignatis. Bailletus oscitanter dicit,* S. Alpinum *non videri notum, nisi ex hisce Vitis, observans tamen a neotericis vocari* discipulum S. Lupi Trecensis. *At, si vel solam S. Lupi Vitam quam dedit ad* 29 *Julii, consuluisset, invenisset ibi nominatum* S. Alpinum.

h *In Vita S. Pusinnæ pater Sigmarus septem filias suas* Alpino *primus obtulisse dicitur. At sanctus Antistes filias ipsas deinde interrogavit; cumque omnes desiderarent virginitatem suam Deo*

A *Deo offerre, virgines consecravit piisque monitis instruxit. Consuli potest laudata Vita cap* I.

i *Nulli tamen monasterio addictæ fuerunt, sed habitaverunt cum patre suo usque ad mortem illius. Leguntur quidem in Vita S. Hoyldis num. 2 aliqua, ex quibus suspicio oriri potest de vita earum monastica, si vocibus solis inhæreamus, sed voces illæ aliter exponi debent. Factum totum inde huc traduco :* Tunc temporis B. Alpinus Catalaunensis episcopus ecclesias suæ diœcesis visitando pervenit ad villam, quæ Perta vocatur ; in qua septem prædictas sorores virgines, a parentibus oblatas, ex devotione magna sanctimoniales fecit, consecravit et velavit, earum prærequisito confessoque concorditer et devote voluntario consensu. Tandem informavit eas de bono virginitatis, suisque parentibus recommendavit recedens, ut scilicet ipsas de cetero non sicut suas regerent, sed tamquam Dei filias honorarent, ampliusque diligerent. Ex tunc secundum Regulam B. Alpini septem virgines sorores, maxime tres supradictæ, beatæ scilicet Ama, Hoyldis et Manehildis, sicut bonæ moniales conversantes virtuose, in facta virginitate viventes laudabiliter, more sanctarum vir-
B ginum ferventes amore Christi, usque ad vitæ terminum proficientes in bono, ad Dominum migraverunt. *In hac relatione occurrunt voces* Sanctimoniales, Regula, moniales, *quæ videntur insinuare vitam vere monasticam. Attamen Vitæ S. Pusinnæ et S. Hoyldis, quibus accedit Vita S. Lutrudis apud Surium ad 22 Septembris, longe clarius significant, eas non fuisse votis et legibus monasticis adstrictas, sed pietate præstantes fuisse primum in domo paterna, ac deinde post mortem patris in suis singulas habitationibus, quas ex hereditate paterna acquisierant : nam, ut in Vita S. Pusinnæ num.* 11 *dicitur, pater moriturus* dividere statuit hereditatem virginibus beatis, ne quid eis deesset, quo minus proposito sanctitatis vacarent. A. Anonymo.

k *Erat tamen laudatis virginibus alius quoque director, nimirum Eugenius sacerdos, qui a Sigmaro electus erat ad virgines istas a teneris Christiana doctrina imbuendas; illarumque director deinde mansit.*

l *Miraculis quidem claruerunt ex iis aliquæ; unde etiam ex septem saltem quinque ecclesiastico cultu honoratæ sunt. An vero tanta miraculorum gratia omnes claruerint, dubitari potest.*

m *De anno emortuali consule Comment.* § 2.

n *Baiæ videlicet, ut colligitur ex præmissis, et ex sequente translatione.*

o *Illam translationem memoravi in Commentario num.* 3 *ex Rapinio, qui etiam observat, ecclesiam S. Andreæ deinde urbi inclusam esse, et modo vocari* S. Alpini. *Primus biographus num.* 4 *dixit, Sanctum in illa S. Andreæ ecclesia sepultum, quia ignoravit hanc translationem quantum conjicio.* E

p *Cathedralis est Catalaunensis, Translationem hanc omisit primæ Vitæ scriptor, forte quia necdum peracta erat, dum scripsit.*

q *In uno exemplari additur,* usque in hodiernum diem, *quod in aliis non reperio, ideoque omisi.*

DE S. CLODOALDO PRESBYTERO

IN OPPIDO S. CLODOALDI AGRI PARISIENSIS IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS J. S.

§ I. Cultus Sancti ejusque memoria in Fastis: Acta justo serius scripta, mendis non carent: exigua eorum auctoritas pro iis omnibus, quæ aliunde nequeunt confirmari.

C F

Sec. VI post medium.

Locus, in quo Sanctus præcipue colitur :

Novigentum, *alias etiam* Novientum, *dictus erat vicus agri Parisiensis ad Sequanam, cui postea impositum est nomen* S. Clodoaldi, *ibidem defuncti ac sepulti. Vicum illum Sanctus donavit ecclesiæ Parisiensi, ut infra videbimus. De eo Baudrandus in Geographia ita scribit :* Fanum S. Clodoaldi, S. Clou, burgus cultissimus Galliæ, olim Novigentum dictus, cum ponte lapideo ad Sequanam fluvium, et superbissimo palatio peramœnoque secessu ducis Aurelianensis, duabus leucis infra Parisios in Occasum in colle : ...nuper ducatus titulo insignitus fuit archiepiscopi Parisiensis. *In hujus oppidi ecclesia collegiata corpus* S. Clodoaldi *servatur, ibidemque præcipua veneratione colitur. Andreas du Chesne in Antiquitatibus urbium Franciæ pag.* 911 *ait, sepulcrum Sancti e marmore nigro quotannis honorari solitum votivis peregrinationibus populi Parisiensis. Colitur idem Sanctus in tota diœcesi Parisiensi, et in aliis quibusdam Galliæ diœcesibus; sed non ubique eadem solemnitate. Patronum esse cujusdam sacelli domestici dominorum Villæ Novæ S. Salvii* in diœcesi Autissiodorensi, reperio in Collectaneis Mss. ejusdem diœcesis.*

* de Villeneuve St. Salve

memoria ejus in Fastis antiquissimis

2 *Antiquum admodum esse* S. Clodoaldi *cultum, ex Fastis vetustissimis discimus : nam plerisque Martyrologiis inserta est ejus memoria. Hieronymiani codices præcipui eam vario modo annuntiant, quia iis addita est post auctorem primum. Florentinius sic edidit :* Et in territorio Parisiorum depositio beati Chodoaldi regis. *Codex ejus Blumianus :* Et in territorio Pariseorum vico Novigento

AUCTORE J. S.

Novigento dep. beati Chlodoaldi regis, et conf. *Codex vetustissimus Epternacensis apud eumdem in Annotatis :* Parisiis civitate Chlonouandi regis et confessoris. *Corbeiensis ibidem :* In territorio Parisiorum. vico Noviento, depositio beati Clodoaldi regis, postea presbyteri et confessoris. *Plerisque etiam codicibus, quorum textus contractior est, mentio* S. Clodoaldi *adscripta est, sed brevissime, et luxato nonnihil in quibusdam nomine : nam in Richenoviensi legitur,* Flodoaldi, *antiquissimum apud Martenium habet* Hlodoaldi, *et Morbacense ibidem* Clodoaldæ. *Sed idem ubique designatur* Clodoaldus, *Clodomiri regis filius, isque* rex *vocatur, aut quia regis erat filius, aut quia legitimus cum fratribus suis paterni erat regni heres. Ceterum ex omnibus istis Hieronymiani Martyrologii additamentis, quæ haud dubie vetusta admodum sunt, id unum observo,* Clodoaldum *in variis quidem vocari* presbyterum, *at nullibi* monachum.

et in plerisque medii ævi, in quibus presbyter vocatur :

3 *Idem observari potest in martyrologiis medii ævi, qui* Clodoaldum *memorarunt. Beda aut Florus apud nos ante tomum* II *Martii sic habet :* S. Clodoaldi confessoris. *Hoc deinde auctum eo modo :* Eodem die in territorio Parisiorum B vico Novigento S. Clodoaldi confessoris et regis. *Rabanus priora verba secutus, ita sine loco Sancti memoriam expressit :* Natale S. Clodoaldi confessoris. *Wandelbertus Evortium et* Clodoaldum *versibus sic expressit :* Antistes septenas servat Evortius, atque regali insignis Clodoaldus stirpe sacerdos. *Usuardus Sanctum memoravit hoc modo :* Item in territorio Parisiacensi, sancti Chlodoaldi presbyteri, tam generis quam mentis nobilitate conspicui. *Prolixiori elogio* S. Clodoaldum *ornavit auctor Florarii Ms. Sanctorum, eum annuntians his verbis :* Item in territorio Parisiensi, vico Novianto, sancti Clodoaldi episcopi et confessoris, de stirpe Karolidarum. Hic cum regali esset ortus prosapia, Dominico cultui se mancipavit. Quare magno virtutum fulgore præminuit. Denique precibus suis fugavit dæmones ab obsessis corporibus : aperiebat ora mutorum : reddebat cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, et cunctis ex fide poscentibus impetrabat opem sanitatis. Qui tandem pro terreno regno relicto cœleste consecutus, multis usque hodie miraculis fulget. Obiit anno Salutis 550. *Ita ille non sine erroribus : nam perperam vocat* episcopum, *et* de stirpe Karolidarum *imperite* C *descendentem facit; cum presbyter tantum fuerit, ortusque ex prima stirpe regum Franciæ, seu ex Merovingiis. Annus quoque emortualis non recte notatus est, ut infra ostendetur.*

recentiores quidam etiam monachum faciunt.

4 *Ex neotericis, qui passim omnes* Clodoaldum *annuntiant, aliqui* monachum *fuisse asserunt, alii de vita monastica tacent. Martyrologium Romanum breviter eum sic memorat :* In territorio Parisiensi sancti Clodoaldi presbyteri et confessoris. *Verum Wion, Bucelinus, aliique monachum faciunt. Inter hos nuperus auctor Martyrologii Parisiensis tali* Clodoaldum *exornat elogio :* Novienti in territorio Parisiensi, sancti Clodoaldi presbyteri, e regia Francorum stirpe oriundi, qui Clodovæi magni nepos, patruorum suorum furori subductus, clericus esse voluit, et monachi habitum a sancto Severino Parisiis suscepit : denique post annos aliquot ab Eusebio Parisiensi episcopo presbyter factus, monasterium condidit, quod nunc ecclesia collegiata est nomine nuncupata. *Tam vita monastica quam alia quædam huc asserta examinabuntur inferius, uti et varia a Saussayo relata.* D *Texuit hic longissimum elogium, quod necesse non est huc transferre; sed aliqua in Annotatis ad Vitam ex eo recitabo.*

Acta scripta seculo X *aut serius,*

5 *Acta* S. Clodoaldi *ex Mss. codicibus S. Germani Pratensis edidit Mabillonius sec.* I *Benedictino pag.* 234 *et seqq., sed sine ullis observationibus, ex quibus auctoris ætas aut fides Actorum possit innotescere. Bailletus in tabula critica ad 7 Septembris observat, hæc Acta non videri scripta ante finem seculi* IX, *quia vicus Novigentum jam tempore Vitæ scriptoris habebat nomen* S. Clodoaldi : *indeque colligit Acta hæc longe minoris esse auctoritatis, quam sint ea, quæ S. Gregorius Turonensis de* Clodoaldo *narravit. Verissima est hæc observatio : sed miror, scriptorem post talem observationem pleraque tamen ex dictis Actis inseruisse Vitæ* S. Clodoaldi, *acsi satis fuissent certa. Scriptores Benedictini in Historia litteraria Franciæ tom.* VI *pag.* 516 *rationem Bailleti adoptant, ex eaque concludunt, Sermonem hunc de* S. Clodoaldo, *(nam* Sermonem *vocare maluerunt quam* Vitam) *non fuisse exaratum ante seculum* X. *Citius non esse compositam hanc lucubrationem utrisque lubens assentior, sed non ausim asserere eo ipso seculo scriptam esse, cum id nullo probari* E *possit argumento : nam serius quoque scribi potuit eo modo, quo scriptam habemus. At sive seculo* X *composita sit, sive serius, ætas nequit scriptori a rebus gestis tam remoto auctoritatem conciliare.*

nequeunt multum habere auctoritatis:

6 *Jam vero si Acta ipsa diligenter lustremus, non reperiemus alia laudato scriptori fuisse monumenta antiqua de* S. Clodoaldo *præter Historiam Francorum S. Gregorii Turonensis, scriptaque Fredegarii, Aimoini aliorumque auctorum, qui nihil fere habent de* Clodoaldo, *aut certe paucissima, quæ ex Gregorio non sint desumpta. Certe nullibi ostendit aut innuit, Vitam aliquam vetustiorem sibi præluxisse. Hinc laudati scriptores Historiæ litterariæ fatentur, non alia fortasse huic biographo fuisse monumenta quam relata a Gregorio aliisque, et traditionem monasterii. Attamen laudant judicium et stylum auctoris, nec ullum insinuant dubium de factis in Vita relatis. Nequeo sane tam favorabile de sermone illo fere judicium, cum varios in eo errores inveniam, multaque alia non modo antiquioribus ignota, sed parum etiam verisimilia. Etenim errores aperti faciunt, ut merito dubitemus de iis, quæ minus sunt cognita, præsertim* F *cum mirum appareat, multa eaque præclara Sancti gesta huic innotuisse scriptori; tam vero infelices fuisse scriptores alios seculis quatuor præcedentibus, ut perparum de* Clodoaldo *noverint; aut tam fuisse negligentes, ut gloriosa regii Principis gesta majori ex parte silentio involverint.*

quia apertis erroribus sunt fœdata.

7 *Quos apertos dixi errores, paucis ostendo. Num.* 5 *biographus tres solum filios Clodoveo I attribuit, iisque monarchiam a patre divisam scribit. Tam manifestus est hic error, ut ostendat ne Historiam quidem S. Gregorii Turonensis attente a biographo fuisse lectam. Gregorius enim lib.* II *cap.* I *filios Clodovei clarissimis verbis sic enumerat :* Defuncto igitur Chlodovecho rege, quatuor filii ejus, id est Theudericus, Chlodomeris, Childebertus, atque Chlothacharius regnum ejus accipiunt, et inter se æqua lance dividunt. *Mox alium errorem æque clarum subjungit biographus, dum de Chlodomere dicit :* Cui forte cesserat Burgundia. *Quippe noverunt omnes,*

A *omnes, qui utcumque versati sunt in Historia Francisca, Burgundiam eo tempore fuisse sub propriis regibus, Chlodomerem vero in pugna contra regem Burgundiæ fuisse occisum. Notabilior est error tertius, cum magis spectet ad* Clodoaldum, *de quo biographus num.* 7 *ita loquitur:* Heres patris solus est institutus a patruo, extinctis duobus fratribus. *Hæc eo modo affirmat auctor, acsi regnum administrare potuisset* Clodoaldus, *idque libere reliquisset. At constat, regnum a patruis ipsius fuisse divisum, simulatque fratres ejus erant occisi, ipseque* Clodoaldus *patruorum manibus ereptus. Hic talis est lapsus, ut ipsa scriptoris fides fiat dubia: ex eo enim colligitur, biographum magis studuisse, ut Sanctum exornaret quam ut vera et indubitata scriberet.*

multaque iisdem inserta, quæ aliunde sunt ignota.

8 *Post tales errores quis tutam biographo fidem adhibeat in iis omnibus, quæ de corporis austeritatibus* S. Clodoaldi, *quæ de lectionibus et precibus ipsius, quæ demum de miraculis a vivente patratis, eadem fortasse libertate enarrat? Nihil quidem horum incredibile est aut Sanctis inusitatum: at non satis intelligitur, unde ea biographus discere potuerit, silentibus antiquioribus, ideoque vehemens oritur suspicio, omnia illa ex*
B *consueto Sanctorum vivendi more per conjecturas magis relata esse quam ex monumentis idoneis aut certis. Non minus incerta videri possunt, quæ narrantur de habitu sacræ religionis* Clodoaldo *per Severinum dato, de secessu Sancti in Provinciam redituque Parisios, aut certe de secessus et reditus causa et ordine, prout in Vita referuntur. Quis enim facile credat, Sanctum ex territorio Parisiensi secessisse in Provinciam, ut vanas hominum laudes fugeret, ac deinde ex Provincia rediisse Parisios? Magis pronum est credere, Puerum a servatoribus suis in Provinciam avectum esse, ut ibi lateret tutius; inde vero juvenem Parisios reversum esse, ubi, spe regni abjecta, patruis suis erat reconciliatus. Demum candide agnosco, ea solum in hisce Actis mihi satis certa videri, quæ ex Gregorio Turonensi, aut ex aliis antiquis scriptoribus haurire potuit auctor. Edam tamen hanc Vitam, prout jam data est a Mabillonio, cujus editionem conferam cum Ms. Pratensi nobis olim transmisso, sed quibusdam locis mutilo; et cum alio Ms. Musei nostri apographo, quod caret tota præfatione.*

C

§ II. Varia de Sancto ex Gregorio Turonensi et aliis: tempora et gesta utcumque ordinata.

Sanctus erat filius natu minimus Chlodomeris regis Aurelianensis.

Q*uandoquidem monui, ea esse certiora de* S. Clodoaldo, *quæ Vitæ scriptor ex antiquioribus accipere potuit: necesse est ut huc transferam, quæ de eodem Sancto leguntur apud scriptores antiquiores, quorum præcipuus S. Gregorius Turonensis episcopus. Hic lib.* III *Historiæ Francorum cap.* VI, *relata morte Chlodomeris, unius ex quatuor filiis Clodovei I, et regis Francorum in regno Aurelianensi, qui anno* 524 *cæsus est in conflictu contra Godomarum Burgundionum regem, derelictis ab eo filiis hæc subjungit:* Filios quoque ejus Chrotechildis regina *(illorum avia, utpote vidua Clodovei)* exactis diebus luctus, secum recepit ac tenuit: quorum unus Theodovaldus *, alter Guntharius, tertius Chlodovaldus vocabatur. *Ad hæc verba observo,* Clodoaldum *hic claris verbis statui natu minimum ex tribus fratribus, ideoque conjectura parum probabili usum esse Bailletum ad* 7 *Septembris in* Clodoaldo, *dum hunc fecit Gunthario natu majorem. Clarior est error Agathiæ, qui lib.* I *Historiæ Justiniani scripsit, Clodomerem sine liberis genitis decessisse.*

AUCTORE J. S.

* *al.* Theotbaldus

occisoque patre educatur cum fratribus a S. Chrothilde.

10 *Deinde laudatus Turonensis cap.* XVIII *hæc narrat:* Dum autem Chrotechildis regina Parisius moraretur, videns Childebertus, quod mater sua filios Chlodomeris, quos supra memoravimus, unico affectu diligeret, invidia ductus, ac metuens, ne favente regina admitterentur in regnum, misit clam ad fratrem suum Chlothacharium regem, dicens: Mater nostra filios fratris nostri secum retinet, et vult eis regnum dare: debes velociter adesse Parisius, et habito communi consilio pertractare oportet, quid de his fieri debeat: utrum incisa cæsarie, ut reliqua plebs habeantur, an certe, his interfectis, regnum germani nostri inter nosmetipsos æqualitate habita dividatur. De quibus ille verbis E valde gavisus Parisius venit. Jactaverat enim Childebertus verbum in populo, ob hoc hos conjungi reges, quasi parvulos illos elevaturos in regno. Conjuncti autem miserunt ad reginam, quæ tunc in ipsa urbe morabatur, dicentes: Dirige parvulos ad nos, ut sublimentur in regno. At illa gavisa, nesciens dolum illorum, dato pueris esu potuque, direxit eos dicens: non me puto amisisse filium, si vos videam in ejus regno substitui.

quando cum iisdem captus est a patruis suis regibus.

11 Qui abeuntes, apprehensi sunt statim, ac separati a pueris et nutritoribus suis custodiebantur utrique, seorsum pueri, et seorsum hi parvuli. Tunc Childebertus atque Chlothacharius miserunt Arcadium, cujus supra meminimus, ad reginam, cum forcipe atque evaginato gladio. Qui veniens ostendit reginæ utraque, dicens: Voluntatem tuam, o gloriosissima regina, filii tui domini nostri expetunt, quid de pueris agendum censeas, utrum incisis crinibus eos vivere jubeas, an utrumque jugulari. At illa exterrita nuntio, et nimium felle commota, præcipue cum gladium cerneret evaginatum ac forcipem, amaritudine præventa, ignorans in ipso dolore, quid diceret, ait simpliciter: Satius enim mihi est, si F ad regnum non eriguntur, mortuos eos videre quam tonsos. At ille parum admirans dolorem ejus, nec scrutans, quid deinceps plenius pertractaret, venit celeriter nuntians, ac dicens: Favente regina, opus cœptum perficite: ipsa enim vult expleri consilium vestrum.

amboque ipsius fratres a Clotario occisi:

12 Nec mora adprehensum Chlothacharius puerum seniorem brachio elisit in terram, defigensque cultrum in axillam, crudeliter interfecit. Quo vociferante, frater ejus ad pedes Childeberti prosternitur, adprehensisque ejus genibus, aiebat cum lacrymis: Succurre, piissime pater, ne et ego peream sicut frater meus. Tunc Childebertus lacrymis respersa facie, ait: Rogo, dulcissime frater, ut ejus mihi vitam tua largitate concedas: et quæ jusseris pro ejus anima conferam, tantum ne interficiatur. At ille conviciis actum, ait: Aut ejice eum a te, aut certe pro eo morieris. Tu, inquit, es incestator hujus causæ, et tam velociter de fide resilis? Hæc ille audiens, repulsum a se puerum projecit ad eum.

Ipse

AUCTORE J. S.

Ipse vero accipiens transfixum cultro in latere, sicut fratrem prius fecerat, jugulavit : deinde pueros cum nutritiis peremerunt. Quibus interfectis, Chlothacharius asscensis equitibus * abscessit, parvipendens de interfectione nepotum : sed et Childebertus in suburbana concessit. Regina vero compositis corpusculis feretro, cum magno psallentio, immensoque luctu usque ad basilicam sancti Petri prosecuta, utrumque pariter tumulavit, quorum unus decem annorum erat, alius vero septennis.

* *i. e. equis*

Clodoaldus eo periculo liberatus ac deinde presbyter factus. Opinio Valesii de anno cædis

13 Tertium vero Chlodovaldum comprehendere non potuerunt, quia per auxilium virorum fortium liberatus est. Is postposito regno terreno, ad Dominum transiit, et sibi manu propria capillos incidens, clericus factus est : bonisque operibus insistens, presbyter ab hoc mundo migravit. *Hactenus Turonensis, ad cujus relationem aliqua sunt observanda. Primo inter mortem Chlodomeris et cædem filiorum ipsius alia quædam narravit. Hinc cædes illa annis non paucis morte Chlodomeris posterior quibusdam videtur. Valesius lib.* VII *Rerum Francicarum pag.* 388 *de tempore cædis ita disserit :* Hæc miserabilis jugulatio Chlodomeris regis filiorum Luteciæ facta est post Burgundiam perdomitam, ut Gregorius, Fredegarius et Aimoinus tradunt. Subacta est autem a Childeberto et Chlothario Burgundia Justiniano Aug. IV et Paullino juniore coss., si Marium sequimur, hoc est, post decennium quam Chlodomeres perierat : vel potius post consulatum Lampadii et Orestis anno 2, post Chlodomeris mortem octavo, ita ut insequenti anno, Justiniano Aug. III Cos. Theodovaldus et Guntharius, 9 post amissum patrem anno, a patruis suis interempi esse videantur. Ex quo apparet falsum esse, quod ait Gregorius, cum jugulati sunt, alterum, nimirum Theodovaldum, annos 10 ; alterum, puta Guntharium, septem tantum habuisse, ne de Chlodoaldo loquar, qui cum esset minimus filiorum Chlodomeris, vix tum sexennis fuisset. *Ita Valesius.*

B

non videtur admittenda :

14 *Verum displicet mihi crisis illa Gregorium ex Gregorio refutantis, parumque probabilis apparet epocha cædis ab eo allata. Malim sane existimare cædem filiorum Chlodomeris sine ordine temporum a Gregorio relatam, aut finem belli Burgundici ab ipso præoccupatum. Etenim si omnia consideremus, quæ Gregorius narravit inter mortem Chlodomeris et secutam deinde totius Burgundiæ expugnationem, tam pauca inveniemus, ut omnia uno anno fieri potuerint, cum tamen octennium aut decennium intercessserit. Bellum istud Burgundicum breviter perstrinxit Gregorius hisce verbis lib.* III *cap.* XI *:* Chlotacharius vero et Childebertus in Burgundiam dirigunt, Augustodunumque obsidentes, cunctam fugato Godomaro Burgundiam occupaverunt. *Expeditionem, qua Augustodunum est captum, anno* 525 *illigat Cointius : aliaque expeditione totam Burgundiam anno* 534 *occupatam scribit, secundum Marii sententiam. Si autem vera est Cointii opinio, mors filiorum Chlodomeris contigerit post primam in Burgundiam expeditionem Clotarii et Childeberti; id est, circa annum* 526, *quo eam narrat Cointius. Si vero quis bellum Burgundicum una expeditione unoque anno absolutum credere maluerit, cædes filiorum Chlodomeris a loco suo avulsa est per Gregorium, ac nimis sero relata : Gregorii vero ordinem in gestis narrandis more suo secuti sunt Fredegarius et Aimoinus.*

C

D

sed cædes illa potius figenda circa annum 526. Natus inter 520 et 524.

15 *Ex hisce cædes filiorum Chlodomeris collocanda est circa annum* 526 ; *nec corrigendus est S. Gregorius Turonensis, dum asserit natu maximum fuisse decennem, alterumque septennem, dum occisi sunt ; sed potius ex ætate illorum cognita tempus peractæ cædis utcumque colligendum. Quippe ætatem occisorum puerorum indubitanter asserit Gregorius, eamque facile scire potuit, ita ut duræ nimis censuræ sit* falsum dicere, *quod de ea suppar Gregorius affirmavit. At dicere, ordinem rerum gestarum non observatum a laudato antistite, nec tam durum est, nec id insolitum nec infrequens est in Gregorio. Præterea res ipsa insinuat, filios Chlodomeris non diu patri suo fuisse superstites, cum regnum Chlodomeris nec ab ipsis aut ab alio ipsorum nomine administratum legatur, nec ab ipsorum patruis occupatum aut divisum sit ante mortem duorum et fugam* Clodoaldi. *Hinc Agathias prorsus ignoravit, filios a Chlodomere fuisse relictos, videlicet quia duo ex illis cito post patrem sublati sunt, ac tertius diu ignotus latuit. Quapropter adeo non existimo, filios Chlodomeris vixisse usque ad annum* 533, *ut magis crederem eodem anno* 524, *quo pater eorum occisus est, peremptos quoque fuisse, nisi constaret S. Chrothildem aliquo tempore eorum curam gessisse ; indeque ad annum* 526 *aut* 527 *videretur mors eorum remittenda. Ceterum* Chlodoaldus *tunc puer erat, forte triennis tantum aut quadriennis, et ad summum sexennis, ut natales ipsius figere possimus inter annum* 520 *et* 524.

E

et diu verisimiliter in spem regni educatus, abjecta illa spe, patruis reconciliatur.

16 *De modo, quo* Clodoaldus *fratrum cædi ereptus est, nihil docet Gregorius, nisi liberatum esse* per auxilium virorum fortium. *Subductus verisimiliter est ab aliquo e præsentibus, quando Clotarius primum occidebat, et ad latebras avectus est aud ad aliam civitatem. Ubi latuerit puer* Clodoaldus, *non tradit Gregorius ; nec alii ipsum secuti id exposuerunt. At, si verum esse satis constaret, quod habet biographus, eum aliquando in Provincia fuisse, et ibi ad tempus habitasse, vehementer suspicarer, eo abductum esse a servatoribus suis, ibidemque in Gothorum ditione educatum in spem regni aliquando obtinendi, donec ea ætate esset, ut vitæ statum posset eligere. Ea demum ætate, ut mihi apparet verisimilius, capillos sibi ipse præcidit, et vitam elegit ecclesiasticam, abjecta spe regni. Hæc autem capillorum depositio, et vitæ ecclesiasticæ electio, sive extra Francorum ditionem facta sit, ut apparet verisimilius, sive in loco regni, ubi latuerat,* Clodoaldo *viam aperiebat ad redeundum in gratiam patruorum suorum Childeberti et Clotarii, a quibus possessiones aliquot obtinuit ad vitam honeste sustentandam.*

F

bonisque ditatus, reducque Parisios, presbyter ordinatur :

17 *Itaque patruis suis reconciliatus, ditatusque bonis sufficientibus, tamquam ab exsilio Lutetiam Parisiorum venit, sive ex Provincia, si ibidem vixit; sive ex alio quocumque loco, si alibi in regno latuit. Parisiis presbyter ordinatus est, quod ab Eusebio episcopo factum, ait Vitæ auctor. Consecratus igitur est non diu post medium seculi* VI, *certe non post annum* 555, *quo Eusebio Parisiensi episcopo suffectus est S. Germanus. Ante medium seculi* VI *consecratus non videtur, cum consecratus dicatur ab Eusebio : nam Eusebium paucis tantum annis cathedræ Parisiensi præfuisse, patet ex catalogo antistitum Parisiensium tom.* VII *Galliæ Christianæ novissimæ editionis col.* 17 et 18. *Porro quæ in Vita num.* 9 *referuntur de cohabitatione* S. Clodoaldi *cum S. Severino, si quid iis veri insit, aptius referentur*

A *rentur ad tempus suscepti sacerdotii, quam ad juventutem aut adolescentiam Sancti: vix enim crediderim Puero aut Adolescenti licuisse in territorio Parisiensi degere aut vitæ statum eligere.*

varia sanctus Presbyter donavit ecclesiis

18 *Præterea donationes Sancti referendæ sunt ad tempus suscepto sacerdotio et morti interjectum. De hisce Hincmarus in Vita S. Remigii ita loquitur:* Filius Chlodomiri, filii Chludowici* regis, nomine Chlodoaldus, interfectis fratribus suis, quos una cum eo post patris obitum Chrotildis regina nutriebat, in clericum se totondit: et processu temporis vitæ ac religionis suæ merito partem hereditatis a patruis regibus obtinuit. De qua Duziacum villam in pago Mosomagensi cum appenditiis suis sancto Remigio ac Remensi ecclesiæ tradidit; et villam Ruilliacum in pago Biturico sancto Dionysio delegavit. Villam vero Novientum in pago Parisiaco, cum omnibus ad se* pertinentibus, matri ecclesiæ Parisius civitatis, ubi presbyter exstitit ordinatus, donavit. In qua villa plenus virtutibus migrans ad Dominum, in ecclesia, quam ipse ædificaverat, corpore fuit in pace sepultus.

* i. e. Clodovei

* i. e. eam

hæ donationes figendæ post susceptum a Sancto sacerdotium.

B 19 *Quod dicitur de Duziaco villa S. Remigio donata, intelligendum est eodem sensu, quo Ruilliacum S. Dionysio donatum est, videlicet ad honorem S. Remigii et S. Dionysii factas esse donationes ecclesiis, in quibus hi colebantur. Remigius enim defunctus haud dubie erat ante donationem* Clodoaldi, *sicut clarum est de Dionysio, aliquot seculis antiquiore. Neque obstare potest scriptum, quod insertum est Flodoardi Historiæ Remensi lib.* I, *tamquam testamentum S. Remigii. Quippe testamentum istud S. Remigii, qui de donatione* Clodoaldi *loquens inducitur, manifeste supposititium est, ut varii jam observarunt: idque probari potest ex ipsis verbis, quæ de* Clodoaldi *donatione in eo leguntur. Verba subdo:* Duodeciacus vero, sicut a Clodowaldo nobilissimæ indolis puero confirmatum est, tibi heres mea *(ecclesiam Remensem ita vocat)* perpetualiter famuletur. *Puer revera erat* Clodoaldus, *ut hic vocatur, quando defunctus est S. Remigius. At pueri decennes non solent tantas facere donationes:* Clodoaldus *vero, qui moriente Remigio fere decennis esse potuit, nihil ea ætate habuisse videtur, quod donare posset. Quare ex mente Hincmari dicendum est, tam hanc donationem, de qua idem Hincmarus meminit apud Flodoardum lib.* III *cap.* XX *pag.* 421, *et rursum pag.* 422, *quam duas* C *alias a* Clodoaldo *jam presbytero esse factas, aut certe non diu ante.*

§ III. Inquiritur, utrum Sanctus monasticam amplexus sit disciplinam, et monasterium exstruxerit monachis.

Aliqui Clodoaldum monachum fuisse,

E*x verbis Hincmari oritur dubitatio de ecclesia, quam Novigenti a* S. Clodoaldo *ædificatam scribit, et in qua sepultum est Sancti corpus. Nam biographus num.* 12 *asserit,* monasterium *ibidem a Sancto structum et sufficientibus ditatum opibus. Locum vero suo tempore vocatum fuisse* Monasterium sancti Clodoaldi *affirmat. Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pagina* 76 *non modo ecclesiam illam* Clodoaldi *credit fuisse monasterium monachorum, sed ipsum quoque* Clodoaldum *monachis annumerat; uti et multi alii fecerunt, e quibus aliqui ante laudati. Verum illa opinio minus mihi videtur certa. Hac de causa Mabillonium, qui omnia monasticam* Clodoaldi *vitam utcumque insinuantia studiose congessit, audire lubet.* Chlodoaldus, *inquit,* per viros fortes eorum *(patruorum scilicet)* furori subductus, sibi ipse capillos incidit, CLERICUSQUE, id est monachus, ac postmodum presbyter factus est, ut ex Gregorio discimus. In vulgatis ejus Actis HABITUM SACRÆ RELIGIONIS dicitur accepisse a Severino monacho, qui tum reclusus prope Luteciam versabatur: postea in Provinciam, ubi scilicet patruis suis ignotus degeret, secessisse; atque inde pacatis eorum animis reversus, apud Novientum seu Novigentum, agri Parisiensis vicum, consedisse: ubi et monasterium construxit, et corpus suum post mortem sepeliri curavit.

et in monasterio Novigenti structo cum monachis habitasse credunt:

21 Childebertus et Chlotharius... ob Chlodoaldi vitæ sanctitatem magnis demum possessionibus locupletarunt cœnobium Novienti, quod ab ejus nomine et corpore hactenus sancti Chlodoaldi vocabulum retinet... Illic monachi erant ad seculum octavum; si quidem synodo Attiniacensi anno supra septingentesimum sexagesimo quinto subscribit Johannes abbas DE SANCTO FLODOALDO: quod de hoc Novientensi haud dubie interpretandum est. Et in epistola Eginhardi ad Gozbertum abbatem, de monasterio sancti Chlodowaldi fit mentio, quod jam dudum collegium est canonicorum secularium. Hic primus e principibus Francis est tonsus ac monachus factus, ut perniciem vitaret. *Hactenus Mabillonius, cujus verba diligenter expendenda sunt. At primo observo, duas esse quæstiones, alteram videlicet, an Sanctus ipse fuerit monachus; alteram, an ecclesia, ab eo Novienti structa, fuerit cœnobium monachorum. Secundo adverto Mabillonium perperam ad Childebertum et Clotarium detorquere donationes, quibus* Clodoaldus *ipse ecclesiam suam ditavit.*

E

prout Acta insinuant primo solitarium ac demum cœnobitam fuisse:

22 *Jam vero prima Mabillonii probatio ex incisis capillis videtur peti, et vel maxime quia* clericus *factus a S. Gregorio Turonensi dicitur: nam per* clericum *intelligit* monachum. *Verum tonsio capillorum nihil probat, cum fieret verisimiliter ad regno renuntiandum, cumque clericis etiam sit usitata. Vox vero* clericus *adeo non favet sententiæ Mabillonii, ut ei potius noceat. Scio quidem monachos subinde* clericos *nominari, maxime quando gradu aliquo ecclesiastico insigniti sunt, et sic monachi simul et clerici. At probandum erat, S. Gregorium Turonensem per vocem* clericus *passim designare monachum, ut tuto dici posset,* CLERICUS, id est monachus. *Hac de causa nolim existimare Mabillonium verbis Gregorii usum esse ad probandum monachatum* Clodoaldi, *sed ea ipsum sic exposuisse suspicor, quod crederet ex Actis ipsis de vita* Clodoaldi *monastica satis constare. Quippe Acta habent, a Severino recluso* habitum sacræ religionis *impositum* Clodoaldo, *ab hoc* monasterium *Novigenti conditum, ibique ipsum cum servis Dei habitasse, mortuumque ac sepultum esse* in eadem cella. *Quin et de* cuculla *pauperi data in iisdem Actis fit mentio. Denum Vita innuit,* Clodoaldum *disciplinæ eremiticæ se primum applicuisse, ac deinde Novigenti ad cœnobiticam transiisse: nec dubitarem, quin eremita primum*

F

AUCTORE J. S.

primum prope Parisios, ac postea in Provincia fuisset Sanctus, nec monasticam ipsius vitam dubiam crederem, si omnia, quæ in Actis narrantur, pro certis haberem.

at non satis probabilia sunt, quæ in Actis de eremitica Sancti vita dicuntur,

23 *Verum adeo non credo certa omnia, quæ in Actis traduntur de* S. Clodoaldo, *ut pleraque, quæ eremiticam ipsius vitam insinuant, non satis existimem probabilia. Talia sunt, quæ dicuntur de habitu sacræ religionis per S. Severinum ei imposito, de solitaria ipsius exercitatione prope Parisios, de bonis ab eo tunc in monasteria et ecclesias dispertitis, de secuto itinere in Provinciam, quo plausus hominum fugeret, ac demum quod de cucullo ibidem pauperi dato subjungitur. Hæc omnia, inquam, non satis mihi apparent probabilia. Primo enim non satis capio, unde hæc omnia didicerit scriptor ille, quatuor seculis Sancto posterior; cum scriptores plurimi diu ante de* Clodoaldo *disseruerint, qui illa facilius scire poterant, si facta erant. Cur Gregorius Turonensis, Aimoinus, auctores Gestorum regum Francorum et Chronici S. Dionysii, auctor Vitæ S. Clotildis aliique plures, qui varia narrarunt de* Clodoaldo, *omnia ad eremiticam Sancti vitam spectantia silentio involverunt? Si quis vetit, ea hisce omni-* B *bus ignota fuisse, doceat ille, quo demum modo innotuerint biographo. Præterea Martyrologium Corbeiense, Wandelbertus et Usuardus* Clodoaldum *annuntiant ut presbyterum, nullus ut monachum : idque notandum in Usuardo Parisiensi monacho, cum hic Severini, quem Vita magistrum facit* Clodoaldi, *ut* monachi et solitarii *mentionem faciat ad 23 Novembris.*

ut variis rationibus ostenditur,

24 *Secundo dubitandum non videtur, quin* Clodoaldus, *postquam mortis periculo ereptus erat, deportatus sit ad locum satis securum, longeque dissitum, ut ibidem educaretur in spem regni. Nam, cum ipse sibi capillos absciderit, teste Gregorio, id factum non videtur simul ac patruorum manibus liberatus erat Puer, sed quando maturiore ætate vitam ecclesiasticam spei incertæ et periculosæ præferendam credidit. Quare verisimile non est, inchoatam ab eo vitam solitariam prope Parisios, aut ipsum ibidem innotuisse populo, priusquam sacros ordines suscipere decrevisset, atque ita patruis suis fuisset reconciliatus : sed longe verisimilius est, ipsum aut latuisse aut extra ditionem Francorum mansisse, donec sacros ordines jam suscepisset, et tunc demum bona patruorum venia Parisios rediisse, ut ibidem conti-* C *nuo presbyter consecraretur, sicque patruis eximeret omnem regni aliquando appetendi timorem. Hisce conjecturis ipsa ætas Sancti, quæ annos triginta non multum excedere potuit, quando Parisiis consecratus est, locum præbet. Biographus vero cum apertis erroribus, in quos lapsus est, tum improbabili relatione, qua Puerum aut Adolescentem regium durissime prope Parisios viventem facit, deinde juvenem in Provincia miraculis coruscantem; eumdemque Parisiis discedentem, ut plausus hominum vitaret, ac eo eadem de causa revertentem, omnem sibi ipse in hisce fidem eripit; præsertim cum nihil de omnibus illis habeant antiquiores.*

quæ vero in Actis insinuant vitam ejus monasticam, rectius alio modo exponi possunt :

25 *Restat examinandum, an ecclesia Novigenti condita cœnobium fuerit monachorum, ibique* Clodoaldus *ipse monachus vixerit, ut vult Mabillonius. Id satis evinci non posset ex Vita, etsi omnia, quæ biographus tradidit, pro certis haberemus. Nam de presbyteris et clericis in illo monasterio simul habitantibus omnia possent intelligi : neque enim vox* monasterium *monachos* D *necessario insinuat, cum etiam canonici et clerici monasteria incoluerint, eademque vox pro ecclesiis non raro usurparetur medio ævo. Vox* cella, *qua auctor etiam utitur, plusculum difficultatis haberet, cum magis insinuet monasticum domicilium : at ne illa quidem canonicis prorsus fuit inusitata ; ita ut omnia intelligi possint, quæ auctor in fine vitæ scribit, etiamsi non admittamus ipsum cum monachis vixisse Novigenti. Verum, etsi clare edixisset* Clodoaldum *ibi monachum fuisse cum monachis, antiquiorum omnium scriptorum silentium de monachatu* Clodoaldi *prævalere deberet affirmationi scriptoris fidei tam dubiæ tantoque tempore posterioris. Itaque non modo incerta, sed etiam parum probabilis apparet professio monastica* S. Clodoaldi : *nec ea fieret certa, licet certo constaret de cœnobio ad usum monachorum per ipsum fundato; cum id aliis fundare potuerit, ipseque ibidem quiete vivere sine professione monastica, prout seculo* XIII *fecit B. Isabella Francica in condita ibidem virginum abbatia. Verum ne constructio quidem monasterii ad usum monachorum certis rationibus evinci videtur.*

E

nec ostendit Mabillonius seculo VIII *in monasterio S. Clodoaldi fuisse monachos :*

26 *Credidit quidem Mabillonius seculo* VIII *monachos fuisse in ecclesia seu monasterio* S. Clodoaldi, *quia conventui Attiniacensi anno* 765 *subscripsit* Johannes abbas de sancto Flodoaldo : *hunc enim* S. Clodoaldi *abbatem fuisse observat. Ejusdem sententiæ est Cointius tom.* V *ad annum* 765 *num.* 26, *ubi recensens et examinans subscriptiones laudati conventus, ad subscriptionem hanc, quæ tertio loco ponitur inter abbatum subscriptiones,* Joannes abbas de sancto Flodoaldo, *subjungit :* Legendum suspicamur DE SANCTO CLODOALDO, et Joannem hunc abbatem exstitisse cujusdam monasterii, quod in diœcesi Parisiensi sub sancti Clodoaldi invocatione conditum esset. *Idem crediderunt alii, quibus eatenus lubens assentior, quod abbatem illum Joannem, qui conventui Attiniacensi interfuit,* S. Clodoaldi *monasterio præfuisse, probabilius existimem. At non video, ex abbate monachos necessario inferendos esse, cum etiam potuerit esse abbas canonicorum : alia enim monasteria erant canonicorum ; alia monachorum; alii item canonicorum abbates, alii monachorum. Qua igitur consecutione probat Mabillonius, seculo* VIII *in monasterio* S. Clodoaldi *fuisse monachos, quia Joannes ibidem erat abbas?*

F

aut eos ibidem fuisse seculo IX

27 *Nihilo firmius est alterum ipsius argumentum, quo observat in epistola Eginhardi ad Gozbertum abbatem, quæ edita est in Collectione Chesnii tom.* II *pag.* 695, *mentionem fieri de* monasterio S. Chlodowaldi. *Dubitat ipse Mabillonius tom.* II *Annalium pag.* 424 *utrum locus ille satis recte intelligi possit de monasterio* S. Clodoaldi *prope Parisios, quia existimat epistolam Eginhardi datam esse ad Gozbertum S. Galli abbatem, ad quem cura istius* S. Clodoaldi *monasterii nullo modo spectabat. Ego vero lubens crediderim ad alium potius Gozbertum scriptam fuisse Eginhardi epistolam, quam aliud designari* S. Clodoaldi *monasterium. Verum quidquid de hisce sit verius, nullum est dubium, quin ecclesia* S. Clodoaldi *seculo* IX, *seu imperante Ludovico Pio, quando scripta est illa epistola, in territorio Parisiensi exstiterit; sed vehementer dubito, an possessa tunc fuerit a monachis; quod neque ex voce* monasterium, *neque ex abbate ei præfecto legitime potest inferri. Qua de causa longe probabilius existimo, nec monasticam ibi vitam*

A *vitam duxisse* S. Clodoaldum, *nec monachos ibidem ab eo congregatos, aut postea in structam ab eo ecclesiam inductos.*

contra tam multa suadent cœnobium monachorum ibidem non fuisse.

28 *Ipse Vitæ scriptor satis innuit, non fuisse monachos, qui monasterium sancti* Clodoaldi *cum ipso, et post ipsum inhabitarunt. Quippe* Servos Dei *nominat, nullibi* monachos *aut* fratres. *De* orationibus, jejuniis, eleemosynis, vigiliis, divinis lectionibus *loquitur, nuspiam de* disciplina regulari *aut* monastica. *Præterea ecclesiam suam Sanctus* matri ecclesiæ, *seu cathedrali Parisiensi,* testamento delegavit, *teste biographo. Hincmarus vero totam villam Novientum ab eo ecclesiæ Parisiensi donatam affirmat. At si monachos Novienti congregasset Monachus ipse, prima haud dubie ei cura fuisset de monasterio suo, nec illud tam tenue reliquisset, quam videatur initio fuisse post mortem Sancti, cum* cella *vocetur ab ipso biographo. Tandem scriptorum omnium antiquorum silentium de monachis, quos in monasterio* S. Clodoaldi *fuisse volunt neotorici, mihi omnino persuadet, numquam in ecclesia per* Clodoaldum *erecta monachos habitasse.*

B

ut credamus potius fuisse oratorium, quod paulatim excrevit.

29 *Etenim non satis capio, quo demum fato accidisset, ut monasterium, quod Princeps regia stirpe ortus regisque filius seculo* VI *in territorio Parisiensi condidisset ac locupletasset, quodque idem Sanctus post mortem sacro suo corpore ac miraculis ornasset, tam obscurum mansisset, ut nullus ex eo prodierit abbas aut monachus, qui vitæ sanctitate, eruditioneve aut rebus gestis inclaruit; nullum proferatur diploma, quod in gratiam monachorum illud inhabitantium a Franciæ regibus sit datum; nullus usque ad seculum decimum sit scriptor, qui monachos* S. Clodoaldi *umquam nominavit, licet de* Clodoaldo *ipso ut sancto presbytero plurimi meminerint. Quare longe verisimilius mihi apparet, ecclesiam illam, quam Novienti condidit, fuisse oratorium, in quo Sanctus solitudinis amans sibi domesticisque suis, ac forsan etiam populo in vicinia habitanti, divina celebravit mysteria: illud vero oratorium, Parisiensi ecclesiæ cum villa ipsa donatum, paulatim per concursum ad corpus Sancti excrevisse in ecclesiam parœcialem ac collegialem, prout villa Novientum in vicum ac tandem in oppidum excrevit.*

C

§ IV. Annus emortualis incognitus: miracula ad sepulcrum facta: corpus fortasse aliquando Parisios delatum, et Novigentum relatum, ubi conservatur.

Annus emortualis ignotus:

Quamdiu sanctus Presbyter Novienti vixerit, quoque anno ad beatam transierit vitam, incompertum est. S. Gregorius Turonensis ait mortuum fuisse, dum scribebat, vergente ad finem seculo VI ; *at neque ipse, neque Fredegarius, neque alii scriptores medio ævo secuti ullum mortis assignant tempus. Mabillonius aliique ipsum secuti mortem fixerunt circa annum* 560 : *Castellanus vero et auctor Martyrologii Parisiensis in margine notarunt circa annum* 568. *Hæc ultima epocha minus longe aberrare potest quam prior: nulla enim dari potest idonea ratio, cur non possit superfuisse Sanctus usque ad annum* 580. *At probari etiam nequit, ipsum multis annis vixisse post sacerdotium inter* 550 *et* 555 *susceptum. Mortuus igitur esse potest ante annum* 560 *aut etiam post* 580. *Quapropter mortem latissimo modo figendam duxi circa* 560, 570 *aut* 580 : *si vero circa* 560 *occubuerit, quadraginta fere habuit ætatis annos; sin attigerit annum* 580, *non longe ab anno vitæ sexagesimo abfuerit.*

AUCTORE J. S.

miracula ad Sancti sepulcrum

31 *Quamvis S. Gregorius scribit* Clodoaldum *ab hoc mundo migrasse* bonis operibus *insistentem, de miraculis tamen ipsius prorsus silet, eoque silentio non solum suspecta facit miracula, quæ biographus a vivente* Clodoaldo *patrata narrat modo parum verisimili; sed etiam præbet occasionem suspicandi, miracula post obitum ejus facta non innotuisse Gregorio, antequam hic conscriberet tertium Historiæ suæ librum, in quo de* Clodoaldo *meminit. Fieri id potuit, quia* Clodoaldus *non diu tunc erat defunctus, aut quia miracula non statim post obitum ipsius fuere inchoata. Quidquid causæ fuerit, alii scriptores satis antiqui nullum de factis ad sepulcrum* S. Clodoaldi *miraculis reliquunt dubium. Fredegarius in Historia Francorum epitomata cap.* XXXIX *sic habet:* Chlodoaldus ad clericatum tondetur, dignamque vitam gerens transiit. Ad cujus sepulcrum Dominus virtutes dignatur ostendere. E

facta diuque continuata.

32 *Aimoinus Floriacensis lib.* II *cap.* XII *de* Clodoaldo *ita scribit:* Qui postea clericus factus, presbyterque ordinatus, digne est conversatus, et vitæ finem sortitus: Noviento villa territorii Parisiacæ urbis sepultus, multis miraculorum signis cœlo se vivere declarat. *In Chronico S. Dionysii apud Martinum Bouquet tom.* III *Scriptorum rerum Gallicarum pag.* 188 *de* Clodoaldo *leguntur veteri Francorum idiomate relata, quæ huc transfero Latine:* Clodoaldus tertius liberorum, qui cædem duorum fratrum viderat, multo attentior fuit ad vitam sibi conservandam quam ad regnum suum requirendum. Evasit e periculo isto proborum quorumdam auxilio virorum, quos ipsius ceperat commiseratio. Deinde sacratus fuit presbyter, virque vitæ ac conversationis sanctæ. Mortuus est et sepultus in territorio Parisiensi in villa, cujus nomen Novigentum. Miracula, quæ Dominus deinde ipsius gratia operatus est, ostendunt eum ad vitam translatum perpetuam. *Consentit de Miraculis Chronicon Virdunense ibidem pag.* 356 : *at ea singulatim relata non invenio.* F

Corpus seculo IX delatum forsan fuit Parisios metu Normannorum:

33 *Abbo monachus S. Germani in Opusculo metrico de obsidione Parisiensi per Normannos lib.* II *crebram facit mentionem de patrocinio a S. Germano, cujus corpus ad urbem fuerat delatum, Parisiensibus præstito; atque uno loco S. Marcellum et* S. Clodoaldum *adjungit apparenti S. Germano, ita ut* S. Clodoaldus *ab illo scriptore testeque obsidionis oculato inter defensores urbis Parisiensis fuerit habitus. Hinc D. canonicus Lebeuf in Dissertationibus ad Historiam ecclesiasticam et civilem Parisiensem pag.* 132 *suspicatur corpora SS. Marcelli et* Clodoaldi *eo item tempore ad urbem delata fuisse, sicut corpus S. Germani. Hanc suspicionem, ob grassationes Normannorum valde verisimilem, laudatus scriptor confirmat ex Ms. quodam Pastorali Pariensi, in quo testatur haberi compilationem chartarum Inchadi*

AUCTORE J. S.

chadi et Erchanradi II antistitum Parisiensium: in præfatiuncula vero dictis chartis præfixa a compilatoribus, qui tempore Caroli Crassi seu memoratæ obsidionis vivebant, affirmari, conservata eo tempore fuisse in ecclesia cathedrali Parisiensi corpora Sanctorum Marcelli et Clodoaldi *cum aliis huc non spectantibus.*

sed modo conservatur in ecclesia S. Clodoaldi.

34 *De S. Marcello Parisiensi episcopo id magis examinari poterit ad diem* 1 *Novembris, quo colitur. Quod vero spectat ad* S. Clodoaldum, *translatio illa mihi probabilis admodum apparet. Certum tamen est, sacrum illius corpus non mansisse in cathedrali Parisiensi, sed ad propriam* S. Clodoaldi *ecclesiam fuisse cito relatum, si inde avectum fuerit. Non omnes scriptores medii ævi æque ac noterici, paucis exceptis, corpus Sancti testantur conservari in ecclesia collegiali oppidi* S. Clodoaldi, *in qua primum fuit sepultus. Breulius in Anquititatibus Parisiensibus lib.* IV *pag.* 1169 *testatur supra tumulum ipsius et marmore nigro incisum fuisse epitaphium, quod mendose edidit. Illud nobis missum est ita scriptum.*

Artubus hunc tumulum Chlodoaldus consecrat almis,
Editus ex regum stemmate perspicuo.
B Qui vetitus regni sceptrum retinere caduci
Basilicam studuit hanc fabricare Deo:
Ecclesiæque dedit matricis jure tenendam
Urbis pontifici quique foret Parisi.

Saussayus aliique scribunt, miracula ibidem Sancti patrocinio patrata fuisse usque ad sua tempora, sed nullum exponunt. Ceterum necesse non est refutare errorem Benedicti Gononi et aliorum, qui crediderunt corpus modo servari Parisiis: nec lubet attingere insipidam fabellam, quam refert et refutat Paradinus in Annalibus Burgundiæ lib. I *pag.* 45. *Sed Acta debitis annotatis castigata subjungo.*

VITA

Ex editione Mabillonii cum Mss. collato.

C

PRÆFATIO MORALIS

Sancti post mortem laudandi

Dies lætitiæ et gaudii adest præcipue vestræ urbi summa devotione celebranda, qua venerandus Christi confessor Clodoaldus vinculis corporeæ fragilitatis exutus adire meruit gaudium æternæ beatitudinis, angelicis spiritibus sociatus, ut quorum munditiam tempore suæ mortalitatis studuit habere in terris, eorum consortio sine fine frueretur in cœlis. Cui præstante gratia Salvatoris hodie factus est de morte natalis; cui initium vivendi dedit finis vitæ; cui, ut [ait a] Paulus, vivere Christus fuit; cui sine Christo vita non fuit. Merito ergo satiatur in bonis desiderium ejus: quia dum in hac carne viveret, mundatum est ab omni iniquitate et malitia cor ejus. Digne jam versatur ejus vita mirabilis in memoria hominum, qui merito sanctitatis transiit ad gaudium angelorum. Merito et laudem sanctorum virorum mandat nobis habere Scriptura divinitus inspirata, dicens: Laudemus viros gloriosos, qui vicerunt regna mundi; D qui vicerunt, non qui victi fuerunt. Non est enim contraria sibi Scriptura, quæ dicit alio loco: Non laudes hominem in vita sua. Quæ autem ante mortem propter incertos casus caducæ vitæ prohibet, post mortem jubet laudare. Modo securi laudibus extollamus ejus excellentiam sanctitatis, quando nec adulatio notat laudantem *, nec elatio tentat laudatum. Laudemus post emensum periculum jam securum; laudemus victorem, sed postquam venit ad triumphum. Operum ejus merita jam in tuto posita securi magnificemus: qui galea spei et scuto fidei et gladio verbi Dei tamdiu infatigabiliter contra antiquum hostem armatus incessit, quousque, eo devicto ejusque pedibus prostrato, meruisset accipere palmam æternæ remunerationis.

* *in Ms.* laudem

et imitandi: hi nos miserantur ob vana hominum studia.

2 Illius ergo, quantum possumus, omni instantia vestigiis insistamus, quibus per arctam viam ad cœli latitudinem festinans, qua eum sequeremur, ostendit. Hodie optatam vocem laudabilibus operibus adquisitam audire meruit Salvatoris ore prolatam: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Acceptum enim talentum retulit geminatum. Jam E per fidem gratia salvatur, gloriam Domini speculatur transformatus in eamdem imaginem. Jam enim hyems pressurarum transiit, et imber tribulationum recessit; jam indissociabiliter æterno Fonti inhærens, inebriatur ab ubertate domus Dei, et torrente voluptatis suæ potat eum Dominus, et bibit perennem jocunditatem juxta sui capacitatem. Nec nostrarum obliviscitur miseriarum, cum semper claro intueatur lumine omnia Videntem, et æquo jure disponentem ac moderantem. A summo usque ad imum statum creaturarum atque ex alta arce respiciens ima terrarum, reges tremendos, quos innumeri populi metuunt, cernit velut exules tyrannos. Miseratusque errores humanos, clamat compatientis affectu miserantis: O infelices et miseri cives, qua itis? Non est hæc via, quæ ducit ad patriam, sed quæ ducit ad impia tartara. Redite prævaricatores ad cor, relinquite vias erroris, et vivetis. Quid extra quæritis, obtusi cæcitate mentis, intra vos positam perpetuitatem beatitudinis? Si bene quærere vultis, intra vos quærite, ibi invenietis, ubi invenit qui dixit: Hæc recordatus sum et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque F ad domum Dei in voce exultationis et confessionis: ubi est vera lux luminis, quam non possunt fuscare tenebræ erroris. Hanc quicumque videre meruerit, candidos solis radios negabit. Ibi invenietis et audietis Christum dicentem: Ego sum lux, ego sum via. Sed si aurem cordis apposueritis; Prophetam longe ante *b* novæ gratiæ tempora præconantem, et post tergum monentem: Hæc via, ambulate in ea, neque ad dexteram neque ad sinistram declinantes. Hæc via, de qua procul aberrasti, et factus es tibi ipsi regio egestatis, quando dissipasti patrimonium, quod dederat dulcis Pater: porcos pavisti, et de Hierusalem descendens in latrones incidisti, qui etiam despoliaverunt te, et plagis impositis abierunt semivivum te relinquentes. Sed non reliquit miseriam tuam misericordia Samaritani illius, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justificatio et redemptio, qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus. Qui dicit nobis: Currite, et

A et ego perducam. In qua justitia viventes, positi sumus in via ad patriam redeuntes, et ad Hierusalem cœlestem, quæ ædificatur ut civitas, remeantes, cujus participatio est in idipsum. Quam denunciat Apostolus liberam et matrem omnium nostrum, cujus civitatis conditor et artifex Deus. Quæ, ut in Apocalypi legitur, non eget lumine solis, sed Dominus Deus illuminat eam, et lucerna ejus est Agnus. Cui suspiramus nolentes expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita.

multaque ex dæmonum insidiis pericula,

3 Sed in hac justitiæ via, qua imus, plurimæ insidiæ et laquei ingeruntur nobis a desertoribus ejusdem sacræ militiæ angelis sanatæ, quibus Deus peccantibus non perpecit, ut ait Petrus, sed rudentibus inferni detractos in tartarum, in judicio magni Dei cruciandos reservavit. Quare sicut leo rugiens circumeunt quærentes, quem devorent, ut a via veritatis abstrahant. Contra quos bellum inexorabile nobis est agendum : quia non est nobis conluctatio adversus carnem et sanguinem, sed aversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus. Ne ergo deficiamus in eorum conflictu, B et capiamur eorum laqueis, paratur nobis mensa in via ejus * nostræ peregrinationis, variarum opum referta deliciis, omne habens delectamentum et suavitatem omnis saporis. Sed præfinita et præscripta est lex omnibus accumbentibus. Ad mensam magnam, inquit, sedisti : considera, quæ apponuntur tibi, sciens quoniam talia te oportet præparare. Ecce autem e latere hinc inde palam, hinc inde plurimæ latenter insurgunt vanitates et mortiferæ suavitates et delectationes. Sed quid dicit Psalmus? Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non sicut lex Dei, quæ dicit : Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo sunt, quia omne quod in mundo est concupiscentia oculorum et superbia vitæ. Continete ergo vos ab immani feritate superbiæ, et ab inerti voluptate luxuriæ, et a curiositate falsi nominis scientiæ. Videte ne decipiamini nec fallamini. Optimum est enim gratia stabiliri cor, non escis, quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Nolite vobis inaniter promittere diuturnitatem vitæ. Quæ est enim gloria vestra? Vapor est ad modicum parens, deinceps exterminabitur.

* *Ms. rectius hujus*

quæ cavenda per Dei gratiam monet auctor.

4 In hac via ambulantes tenete justitiam; quam cum nobis proposuisset Salvator servandam, tria tantummodo in executione ejus prosecutus est, C orationem scilicet, eleemosynam et jejunium; in oratione monstrans omnes regulas sancti desiderii; tota enim vita veri Christiani sanctum est desiderium : in eleemosyna omnem benignitatem et beneficentiam ostendens in dandis beneficiis et ignoscendis in se delictis ab aliis commissis, quam primum a semetipso debet omnis accipere. Scriptum est enim : Miserere animæ tuæ placens Deo : in jejunio vero insinuans omnem corporis castigationem, quæ fit maxime in cunctis passionibus animæ comprimendis. Attendite quasi in præsenti posito Patronum vestrum monentem vos, et ad percipienda exhortantem perpetua præmia : Estote sicut ego; nolite causari de fortitudine. Unde ego potui, et vos, si vultis, potestis. Neque enim a me ego quidquam potui : posse vero meum ab illo fuit, qui dixit : Sine me nihil potestis facere. Si qui ergo estis, qui ad perfectionem tenditis, perseverantiam in bonis operibus a Patre luminum quotidianis precibus poscite, atque hoc agendo confidite non vos esse alienos ab electione electorum, quos elegit ante mundi constitutionem, D ut essent sancti et immaculati in conspectu ejus. Absit autem a vobis ideo desperare de vobis, quia spem vestram in illo habere jubemini et non in vobis. Maledictus enim omnis, qui confidit in homine, et a Domino recedit cor ejus. Benedictus autem vir, qui confidit in Domino, et erit Dominus fiducia ejus : quia bonum est confidere in Domino. Quid vero adhuc in peccatorum damnabilium remoramini delectatione? Apprehendite saluberrimam salutem et disciplinam, et servite Domino in timore, et exultate ei in tremore. Et nolite præsumere de vobis, nec velitis gloriari quasi de operibus vestris : sed qui gloriatur, non in se glorietur, sed in Domino, qui dedit vobis et velle et posse. Cui dicimus cum Propheta : Omnia opera nostra operatus est in nobis. Et ideo in nullo gloriandum, quando nostrum nihil est : quia non est in potestate nostra cor nostrum et nostræ congregationis, sed a Domino gressus nostri diriguntur, ut viam ejus velimus. Hoc crediderunt, hoc egerunt quicumque ab initio Deo placuerunt c. c

ANNOTATA. E

a *Quæ uncis inclusa sunt, editioni Mabillonii ex Ms. addidi.*

b *In Ms. legitur :* Prophetam a longe novæ gratiæ tempora præconantem.

c *Hactenus præfatio nec indocta nec inelegans; sed quæ omnibus Sanctis congruere possit.*

CAPUT UNICUM

Stirps Sancti regia : cædes fratrum ipsius, qua feliciter liberatur : pia ejusdem studia et opera : constructio ecclesiæ, in qua mortuus sepelitur.

Stirps Sancti regia : occiso patre, cum fratribus educatur,

Hoc et iste sanctus Pater noster indubitabili F mente credidit, et verbis docuit, et usque ad finem suis operibus servavit : neque enim aliter posset esse sanctus *a* : cujus prosapiam generis, quamvis bene nota sit omnibus, vobis huic paginæ duxi inserere et ab ipsa ejus pueritia insignem pietatem et morum probitatem narrare. a Traxit autem genus ab alto sanguine regum. Cujus avus Clodoveus regnum Francorum nobiliter regens, pulchre disponens et ordinans, cum Parisius cursu vitæ suæ expleto finem vivendi fecisset, reliquit in regno conjugem vocabulo Chlotildem cum tribus filiis *b*, Clhotario videlicet, Childeberto, atque Chlodomero *c*, quibus dispositis portionibus divisit monarchiam sui principatus. Sed Chlodomerus genitor hujus sancti confessoris Clodoaldi, cui sorte cesserat Burgundia *d*, non multo post defunctus, et ipse tres reliquit filios. Quorum unus vocabatur Theodaldus, alter Gontarius, tertius vero isdem Chlodoaldus. Quos regio more et cultu nutriebat et instituebat eorum avia jam dicta regina, cupiens eos loco filii in fastigium sublimare regni. Sed spe sua frustrata est fraude filiorum de innocentium cæde tractantium. Denique cum Childebertus

A bertus resideret Parisius, suasu antiqui serpentis instigatus, ut regnum fratris defuncti invaderet et injuste possideret, cum germano factionis et sceleris sui participe, mittens clam accersivit fratrem Chlotharium, qui tunc temporis Suessionis urbe morabatur; flagitans quatinus Parisius venire celeriter non differret, ut una positi commodis et utilitatibus sibi congruentibus insisterent, et regnum germani, qui tunc vita excesserat, inter se dividerent: filii vero illius velut imbellis manus infantilis ætatis, aut gladio necati, aut certe plebeio tegmine obscurati atque obumbrati manerent. His ille auditis, ruptis horarum modulis *, celerrime advolavit.

* Ms. moris

cum iisdem a patruis suis dolo captus, e

6 Sparserat autem subdole præfatus Childebertus *e* falsos rumores in aures populares, ob hoc solummodo mutuum colloquium habere voluisse duos fratres, quatinus filios fratris suos nepotes facerent regnare pro patre. Unde et celerem nuncium dirigunt ad matrem, quæ Parisius erat ea tempestate, rogantes eam ut pueros mitteret sine dilatione, ut ab eis mitterentur, vel sublimarentur in regnum patris. Regina vero hilaritate perfusa, ignara doli et simulationis, confestim misit pueros plurimis obsequiis fultos, B et caterva puerorum illis famulantium stipatos, prorumpens in hæc verba: Non me reputo amisisse filium, si istos parvulos videam in regno ejus constitutos. Mox vero ut ad patruos venerunt, a sibi obsequentibus et nutritoribus separati sunt; atque ex industria procuratur truculentissimus nuncius nomine Archadius *f*, qui pergens ad matrem ferret evaginatum gladium et forcipem *g*. Mox vero ut venit, juxta præceptum dominorum ostendit reginæ signa terroris, et perculit eam terrore gravis nuncii, dicens; O gloriosa regina, filii tui domini nostri magnopere scire volunt, quid de pueris censeas agendum, et volunt sibi ocius nunciari, utrum tonso capite *h* velis eos vivere, an gladio vitam præsentem terminare. Hæc illa audiens intolerabili animi dolore sauciata, velut in extasi rapta, ignorans nimia tristitia quid diceret, ait: « Satius duco, et melius mihi videtur eos vitam « hanc morte finire, quam incisis crinibus vi- « ventes degeneres et ingloriosos videre *i*. » Sed ille perversi animi homo, qui tam execrabile ac durum detulerat mandatum, non pertulit tamdiu subsistere, donec regina sedata mente poscenti congruum daret responsum; sed rediit celeriter C nuncians matrem decernere, quod ipsi de pueris instituerant agere *k*.

k iis occisis, aliorum ope evadit.

7 Mox ergo unum apprehensum Chlotharius puerum elisit in terra, defixoque in latere ejus cultro crudeliter interfecit. Quo vociferante, frater ejus pedibus Childeberti prosternitur, apprehensisque ejus genibus, cum lacrymis aiebat: Succurre piissime pater, ne ego peream sicut periit frater meus. Flexus vero ad misericordiam Childebertus, et respersa lacrymis facie, ait: Peto, frater carissime, ut concedas mihi hujus vitam tua benignitate, ut non differam, quæ jusseris pro ejus vita dare. Ille vero conviciis eum adorsus, ait commotus amaritudinis felle: Nisi istum cito a te repuleris, pro eo morieris. Qui statim ejecit a se puerum madidum lacrymis, non ferens animositatem fratris. Sed ille ut immanior immanissimo, non gerens pœnitentiam jam a se patrati sceleris, hunc quoque sicut et priorem vita privavit, immemor futuri judicii et æterni ignis. Tertius autem ad simile exitium quærebatur Chlodoaldus, sed non D potuit reperiri, nutu Dei omnipotentis protectus, et auxilio virorum fortium *l* de manibus crudelium liberatus. Quorum etiam ope adjutus, heres patris solus est institutus a patruo *m*, extinctis duobus fratribus. Qui male blandientis sæculi inanem felicitatem velut immane naufragium magis vitare studuit, et ad æterni Regis misericordiam pertingere misericordiæ operibus insistendo, quam sub regio nomine terrenæ prosperitatis deviare a patria æterni patris. Repente itaque regalem pompam despicit, sordent illi fulgurantia auri argentique metalla, contemnitur pulchritudo gemmarum, vestes auro textæ et holosericæ respuuntur. Interea cor ejus instituebatur et formabatur divinis institutionibus, ut vilescerent illi omnia quæcumque videntur temporalia, et quæcumque nonnulli homines * pro ingenti deputant lucro, jam sorduerant Viro sancto, et maximo deputantur detrimento *n*.

* al. hominum

n Virtutes Sancti.

8 Sacrorum frequenter fruebatur lectione librorum, quorum sensus mysticos animi acumine et alacritate intuens atque intellectu discernens, pascebatur sacri verbi edulio et lambebat dulcia mella. Quam, dulcia, inquit, faucibus meis eloquia tua, super mel et favum. In divina laude choris psallentium magis volebat interesse, quam illecebrosa verba virorum inlicite audita * percipere. Patrimonium namque * suum quod illi jure hæreditario obvenerat a patre ditissimo, laudabili liberalite indigentibus curabat distribuere, non surdus auditor neque segnis exsecutor Dominicorum præceptorum. Ubi cum quidam dives quæsisset consilium a Domino æternæ vitæ percipiendæ, et ille proposuisset mandata veteris servanda legis, atque ille respondisset omnia illa se custodisse. dixit: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni, sequere me. Sed non iste, sicut ille, tristis recessit. Nunc vero illic scriptum, quia hilarem datorem diligit Deus. Propterea corpusculum, quod regio cultu in bysso et purpura enutritum fuerat, vilis indumenti asperitate donabat; et qui dudum dormire in pluma præ nimia teneritudine nesciebat, super nudam humum tectus cilicio dulcem somnum capiebat, castigans juxta Apostolum seipsum, et servituti subjiciens in fame et siti, in frigore et nuditate. Omnesque terrenarum rerum delectationes a corpore et animo gratia Dei se præveniente et subsequente resecans, satagebat juxta eumdem Apostolum dives fieri in F operibus bonis, ac thesaurisare sibi fundamentum bonum in futurum, et vivere in hoc sæculo juste et pie, ut apprehenderet veram fidem. Quæ retro sunt, oblitus quidem, in ea vero, quæ ante sunt, extentus currebat ad palmam supernæ remunerationis, cupiens comprehendere Christum, a quo jam ejus misericordia erat comprehensus. Sed et variarum contemnens delicias escarum, in agone isto theatrali vilioris et grossioris cibi *o* esu sustentabatur potius quam reficiebatur.

E * Ms. illicito auditu

* al. in Ms. itaque

o qui S. Severini reclusi discipulus factus dicitur;

9 Et ut peritus et doctus negotiator mercimonium suum studens ampliare, parvipendebat vilem et abjectam rem dare et pretiosam emere. Qui reperiens bonam margaritam et thesaurum absconditum in agro divinarum Scripturarum, dedit omnia, quæ habere poterat, nihil sibi reservans, et comparavit. Præ amore dulcedinis et claritatis illius repente viluerunt, quæ prius dulcia et jocunda videbantur, et æstimata sunt ut stercora. Contemnitur mundus fallacia et deceptione

A ceptione plenus, desiderantur * habita, congregata sparguntur necessitatibus indigentium, ut justitia ejus maneret in sæculum, cornu ejus exaltaretur in gloria. Deinde ex integro certans expoliare veterem hominem cum actibus suis et induere novum [hominem] eum, qui renovatur interius secundum imaginem ejus, qui creavit eum, abiit ad beatum Severinum *p*, qui in cella reclusus contemplationi divinæ pro viribus fervere *q* plurimorum vociferabatur, poscens ab eo sibi habitum sacræ religionis imponi, in vultu quoque, manu ejus immutari per tonsionem capillorum *r*. Cujus devotam petitionem præfatus desideranter curavit implere, intuens eum divino amore plurimum servere. Sumpto itaque santitatis cingulo et sacro militiæ indumento, velut propugnator fortis intra castra æterni Regis non trepidat Divina potentia adjutrice cum callido hoste singulare certamen inire. Cujus validas vires ideo fortiter fregit, quia ex toto operibus et pompis ejus renuntiavit, eligens squalore et inedia pro adipiscendis supernæ felicitatis gaudiis momento temporis affligi; quam pro momentaneis illecebrosisque delectationibus perpetuis tormentorum incendiis concremari. *

* forte deferuntur

p

q

r

* al. cruciari

B 10 Igitur postquam thesaurorum copiam invisibilii modo, præceptum secutus Salvatoris, in cœlesti thesauro reposuit, postquam agrorum et vinearum possessiones cum suis cultoribus monasteriis atque ecclesiis Christi perpetuo profuturas testamente firmavit, terram se computans et cinerem, et vilem se statuens in oculis suis, ut esset pretiosus in Dei oculis, deliberavit apud se plausus hominum sibi faventium, et opus præclarum tantummodo divino amore patratum vanis et humanis laudibus extollentium, devitare et declinare, et regionem longe positam, quæ Provincia *s* nuncupatur, adire, ut ibi quasi ignotus in cœpto proposito posset Deo servire. Sed quia non potest lucerna latere, nec possunt eam tenebræ obscurare, cum eas suo corusco lumine noverit pellere et fugare, positus in eadem regione magno emicuit virtutum fulgore. Deinde precibus fugabat dæmones de obsessis corporibus, aperiebat ora mutorum, reddebat cæcis visum, surdis auditum, claudis gressum, et cunctis ex fide poscentibus Dei clementia impetrabat opem sanitatis.

indeque profectus in Provinciam, ibi miraculis

s

11 Sed nec illud duco tegi silentio, quod claruit ejus dono. Cum in parte præfatæ regionis C construeret domum orationis, pauper quidam venit, et eleemosynam ab eo sibi dari poposcit. Vir autem Dei, cum in præsenti non haberet, quod indigenti daret, cucullam, qua induebatur, dedit. Qua pauper accepta recessit, et in domum cujusdam fidelis hospitandi gratia venit.* Qui cum se post cibum et potum sopori dedisset, magna jam transacta parte noctis, paterfamilias de nocte surrexit, ac domum suam claro lumine splendere vidit : qui illico suæ conjugi excitatæ a somno narrare curavit. Illa autem * rem inusitatam intuens dicit * : Aliquid muneris divini peregrinus hic, qui a nobis susceptus est, secum detulit. Qui mane ab eis requisitus, retulit qualiter cucullam loco muneris a sancto Viro *t* acceperit. Quod factum in illo loco in laude omnipotentis Dei vulgi ore circumquaque est diffamatum, et celebri sermone vulgatum.

inclaruisse

* al. intravit

* al. vero

* al. dixit

t

12 Talibus charismatum donis a sancto Spiritu honoratus revertitur Parisius. Cui urbi jam continuo gaudium fit Deo gratias agentium pro ejus reditu, quorum * olim corda nimium fuerant de ejus abscessu mœsta. Excipitur itaque mira exultatione populorum et dignus sacerdotio adclamatur voce cunctorum. Quem Eusebius *n* ejusdem urbis episcopus ordinavit Presbyterum annuens voci clericorum et precibus Parisius morantium, dignum judicans, ut qui jam semetipsum exhibuerat hostiam vivam, placentem Deo per contritionem et devotionem mentis, constitueretur minister salutaris et vivifici Sacramenti : ut quos verbo et operibus abstrahere conabatur a satanæ faucibus, ab eodem truculento hoste ereptos reficeret divinis dapibus. Condidit præterea monasterium *x* in loco, cujus olim vocabulum fuit Novigentum, nunc ob insigne ejus meritum sanctitatis vocatur monasterium sancti Clodoaldi, cujus et nomine pollet et merito, quod et sufficientibus ditavit terrenis opibus, et congrua habitacula sibi et servis Dei secum morantibus, sed in reliquum ævum successu generationum pro salute animarum suarum Deo militaturis ædificavit, atque matri ecclesiæ ejusdem civitatis, videlicet sanctæ Mariæ perpetuo habendum testamento delegavit. Ubi etiam ipse statuens præstolari terminum vitæ E suæ cum plurimis *y*, quos metus gehennæ terruerat, et cœlestis patriæ amor animaverat, ascensiones in corde suo disponens in lacrymarum valle, cupiebat de virtute in virtutem ascendere, insistens orationibus, jejuniis, eleemosynis, vigiliis, divinis lectionibus, ut mereretur Deum deorum videre in Sion. His igitur exercitiis divina gratia præditus, ex revelatione divina scire meruit vitæ suæ transitum : cujus ultimam horam lætus præstolabatur, cupiens dissolvi et esse cum Christo. Migravit ergo a corpore septimo Idus Septembris, recipiens coronam meritorum, quam et reddidit illi Dominus pro laboribus judex. Cujus corpus in eadem cella summo honore humatum est, ubi suffragantibus ejus meritis completur votum ex fide petentis, præstante Domino nostro Jesu Christo, cui potestas, honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Parisios reversus, presbyterque ordinatus,

D

condit ecclesiam in qua sepelitur.

* al. quantum

u

x

y

ANNOTATA.

a *Hisce verbis auctor innuit, se ex sanctitate* Clodoaldi *conjecturas subinde formasse ad mores ipsius describendos.*

b *Tres enumerati erant Chrothildis filii. At unum Clodovei ex alia filium, videlicet Theodericum, omittit auctor, ut notavi in Commentario num. 7. Porro gesta Clodovei videri possunt apud historiographos: Vita vero S. Chrothildis aut Clotildis ejus conjugis apud nos data est ad diem 3 Junii.* F

c Chlodomerus *vocatur ab hoc auctore, apud Turonensem* Chlodomeris, *et alias* Chlodomeres. *Erat natu secundus, licet hic ultimus ponatur.*

d *Non Burgundia, quæ necdum Francis parebat, sed regnum Aurelianense obtigerat Chlodomeri. At Burgundiam Sigismundo et Godomaro regibus Burgundionibus eripere tentavit: sed capto et occiso Sigismundo, in pugna contra Godomarum anno* 524 *occisus est.*

e *Acceperat Childebertus regnum Parisiense pro sua portione, ideoque dolos hosce facilius potuit concinnare, postquam Chrothildis regina cum nepotibus suis Parisios venerat. Clotarius vero metropolim regni sui habebat urbem Suessionensem, ex qua advolavit, simulatque audivit fratris sui filios Parisiis capi posse.*

f *Arcadius*

A f *Arcadius ille erat senator Arvernensis, ut videri potest apud Turonensem lib.* III *cap.* IX. *Evocavit ille Childebertum ad occupandam Arverniam, quæ Theodorici erat; ideoque ex Arvernia coactus est ad Childebertum fugere. Post hanc vero ex Arvernia fugam verisimiliter Childeberto et Clotario relata hic sanguinolenta consilia suggessit.*

g *Forfices ad resecandos crines haud dubie intelligit: forsan scriptum fuit* forficem, *licet etiam* cum forcipe *legatur apud Turonensem.*

h *Tonsione capillorum in ordinem redigebantur: nam prolixa cæsaries usitata erat regibus Merovingicis.*

i *Eadem fere verba Chrothildi attribuit Turonensis. Attamen dubitari potest potest, an regina si fuerit locuta: nam id fingi potuit ab Arcadio, aut ab iis, qui pueros malebant mortuos quam solum tonsos, ut crudelissimo facinori occasio aliqua prætexeretur ex duro reginæ responso. Aimoinus lib.* II *cap.* XII *multa prius lamenta Chrothildi attribuit: et revera dubitari vix potest, quin in illo doloris æstu multa effuderit; sed verba dolentis numquam scripta crediderim. Post lamenta vero hoc ab ea datum responsum scribit:* Conditio mihi offertur, utrum malim eos tonderi, an gladio perimi. Sed utcumque se res habeat, nullatenus clericos fieri patiar. *Id solum certum existimo, noluisse consentire reginam, ut regno privarentur, quod speraret non eo impietatis perventuros filios suos, ut pueros mactarent, quemadmodum Aimoinus etiam notavit; cui consentit Chronicon S. Dionysii lib.* II *cap.* IX.

B

k *Si verba Arcadii recte sunt exposita, volebant reges mortem puerorum. Apud Turonensem Arcadius regibus ita loquitur:* Favente regina opus cœptum perficite: ipsa enim vult expleri consilium vestrum. *Veterator ille verba reginæ verisimiliter exposuit, prout placebat magis regibus: nam in Gestis regum Francorum cap.* XXIV *dicitur* dolose falsum *regibus nuntiasse.*

l *Valesius lib.* VII *Rerum Francicarum pag.* 389 *probare conatur per* viros fortes, *quorum ope liberatus est* Clodoaldus, *eos intelligi, qui postea* barones *vocati sunt. At id ab eo probatum non video. Aimoinus certe non ita intellexit verba Gregorii Turonensis, cum scribat* Clodoaldum *evasisse* fidissimorum sibi famulorum ope. *Gesta regum Francorum habens, liberatum* per auxilium puerorum fortium.

C m *Hic gravis biographi lapsus, cui vix potest ignosci, ut observavi in Comment. num.* 7.

n *Quæcumque dicuntur de contemptu regni rerumque terrenarum, intelligenda non sunt de regno, quod possedit, aut facile acquirere potuit; sed solum de quælicumque spe regnum aliquando obtinendi. Hanc spem generoso animo contempsit, si satis probabilis apparebat: aut potius spem improbabilem abjecit felici necessitate, quæ compulit ad meliora.*

o *Quæ biographus de virtutibus Sancti liberali calamo conscripsit, ex solis conjecturis habuisse videtur, ut monui in Commentario num.* 8. *Eadem brevius tradunt Vincentius Bellovacensis lib.* XXI *cap.* XXI *ex Actis, et Petrus de Natalibus lib.* VIII *cap.* L, *ubi mendose dicitur floruisse* apud Perusium civitatem. *Forte auctor scripsit* Parisium *pro* Parisios: *nam scriptores medii ævi Parisios voce immutata* Parisius *sæpe vocabant.*

p S. Severini monachi et solitarii *memoria est apud Usuardum ad* 23 *Novembris, in Romano ad* 27 *ejusdem mensis. Si* S. Clodoaldus *ipsius fuerit discipulus, ut ex hisce Actis plerique neoterici affirmant; non satis capio, cur Usuardus Severinum vocet* monachum, *non vero* Clodoaldum. *Mox laudati Vincentius et Petrus in elogio* Clodoaldi *nullam de Severino mentionem faciunt, de quo etiam tacuerunt antiquiores omnes, qui de* Clodoaldo *egerunt. Quapropter dissimulare nequeo, me multum dubitare, utrum* S. Clodoaldus *umquam viderit S. Severinum, ut observavi in Comment. num* 23 *et* 24. D

q *Locus videtur mendosus, etiam in utroque Ms. Nam unum cum editis congruit. Alterum habet:* Pro viribus fruere plurimum vociferabatur. *Forte scriptum fuit:* Contemplatione divina pro viribus fervere plurimorum ore vociferabatur.

r *Capillos a Sancto propria manu abscissos, habent Turonensis aliique antiqui.*

s *Provincia tunc Gothis suberat. Potuit eo sanctus Puer deportari ad latendum. At non crediderim huic biographo, eum post abdicatas possessiones, et disciplina S. Severini instructum, in Provinciam profectum esse. Miror sane Bailletum, cum frequenter censor sit nimis rigidus, tantum hisce Actis tribuere potuisse, ut* Clodoaldus *primo solitarium faciat, deinde S. Severini discipulum, tertio solitarium in Provincia, postquam bona sua pauperibus et ecclesiis distribuerat; ac quarto reducem Parisios, ubi anno* 551 *presbyterum consecratum scribit. Attamen ex calculo ipsius non nisi viginti et octo annos tunc habebat Sanctus. Quis credat regium Juvenem ea ætate jam tribus vicibus locum solitudinis suæ mutasse, atque huc illuc vagatum esse pro arbitrio, acsi nullus curam ipsius habuisset? Quis, inquam, id credat scriptori quatuor seculis posteriori, tacentibus aut potius repugnantibus scriptoribus antiquis? Longe verisimiliora dedi in Commentario num.* 16 *et* 17. E

r *Hoc factum cum miraculis paulo ante relatis omisit Bailletus. Fateor nihil mihi quoque ex hisce videri satis certum ob silentium antiquiorum. Attamen miracula illa in sancto Solitario, si satis constaret eum solitarie vixisse in Provincia, minus apparerent improbabilia, quam sint ea, quæ mox ab eodem scriptore adoptata monui.*

u *De Eusebio episcopo et consecrationis tempore egi in Comment. num.* 17.

x *De hujus monasterii exstructione disputavi in Commentario* § 3, *ubi etiam examinavi, an Sanctus videatur fuisse monachus.*

y *Andreas Saussayus ad* 7 *Septembris Sanctum describit ut solitarium tota fere vita, tacetque de exstructa per ipsum Novigenti ecclesia, sic reliquam post sacerdotium susceptum vitæ partem exponens:* Cujus dignitatis se haud dignum arbitratus, rursus se subduxit, lustrataque circumquaque regione, sese in montem recepit vicinum nemori, Sequanæque alveo imminentem. In cujus antro delitescens, Deo hæsit totus intentus; quousque in omni virtute consummatus angelicæ Vir pietatis, carnis mole deposita, beatum spiritum ad gloriam transmisit. *Simon Martin in Floribus Solitudinis die* 7 *Septembris* Clodoaldum *tam solitarium facit Novigenti, ut asserat cum ibidem* cum Deo solo et angelis *conversatum esse. Verum longe probabilius est, atque antiquis scriptoribus conformius, si credamus* Clodoaldum *nec monachum nec proprie eremitam fuisse, nec vitam duxisse valde extraordinariam; sed presbyterum fuisse quietæ ac solitariæ vitæ amantem, pietateque ac liberalitate præstantem, qui virtutibus Christiano et ecclesiastico Viro dignis ad culmen sanctitatis ascenderit.* F

DE

A D

DE S. MADELBERTA VIRGINE

ET ABBATISSA MALBODII IN HANNONIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. P.

§ I. Sanctæ parentes, natales, ætas.

Circa an. 705 *Colitur ut sancta integra Madelbertæ familia.*

Clarissimum nobilitate et splendore generis, virtutumque gloria et vitæ sanctimonia nobilissimum par conjugum, Vincentium alias Madelgarium, et Waldetrudem sanctæ Aldegundis sororem, nec non omnem piissimi illius conjugii dilectam cœlitibus progeniem, B *Landricum,* Madelbertam, *Aldetrudem, Dentelinum, venerantur et colunt regiones variæ et præ reliquis Belgica nostra, eorum et aliorum utriusque sexus Sanctorum alumna fœcundissima. Acta etiam ipsorum Majores nostri diebus diversis illustrarunt pene omnium. Aldegundem enim virginem et abbatissam dederunt die* 30 *Januarii; Vincentium seu Madelgarium* 14 *Julii; Waldetrudem* 9 *Aprilis; Landricum episcopum et abbatem* 17 *ejusdem mensis; Aldetrudem virginem item et abbatissam* 25 *Februarii; Dentelinum vero natu minimum die eodem, quo patrem Vincentium. Offert sese tandem etiam hodie* S. Madelberta, *quam unam Opus nostrum desiderabat, ut integram complecteretur sanctissimam familiam.*

Nata est 2 *Frequentes in Belgium, ac maxime in Hanoniam, provinciam* S. Madelbertæ *natalem, Normannorum incursiones chronologiam seculi* VII, *quo ipsa aliique mox memorati Sancti floruerunt, implexam admodum reddiderunt, et tam densis obvolverunt tenebris, ut auctores defectu monumentorum, vel certi nihil circa eam determinare audeant, vel, qui id tentant, mirum in modum hinc inde se torqueant. Hæc ratio fuit, cur supervacaneum judicarim loboriosius inquirere in annum,* C *quo Sancta nostra primum lucem aspexit, contentus paucis in medium protulisse ea, quæ ex Actis ejus Mss. et Officiis propriis, de quibus infra recurret sermo, facile eruuntur, nec prorsus opposita apparent iis, quæ vel referuntur in Actis SS. Aldegundis, Vincentii et Waldetrudis, vel Majores nostri, aliique scriptores in iis discutiendis annotarunt.*

regnante Dagoberto I, 3 *Itaque, si tuto admitti possint relata in mox laudatis Sanctæ nostræ Actis et Officiis propriis, oportet eam natam esse ante annum* 44 *seculi* VII; *imo, in communiori hodiedum eruditorum opinione super anno emortuali Dagoberti primi Francorum regis, ante annum ejus seculi* XXXVIII. *Etenim auctor Vitæ Ms., cui consonant Breviaria antiquiora, narrationem suam exorditur in hunc modum :* Igitur tempore Dagoberti inclyti regis Francorum fuit beata virgo Christi Magdelberta *etc. Propria vero nobilium collegiatarum Montensis et Malbodiensis secundi Nocturni lectione : sic habent :* Tempore Dagoberti, primi eo nomine, Francorum regis fuit beata virgo Christi Madelberta nomine *etc. Constat autem juxta eruditos omnes Dagoberti primi obitum protrahi non posse ultra annum* 644, *et probabilius juxta multos non ultra* 638, *ac proinde nec Sanctæ nostræ natalem : quamvis etiam non multum anticipari possit propter difficultates non leves, quas Sollerius noster in Commentario prævio ad Acta S. Vincentii num.* 8, *et seqq. ostendit, ut recte combinetur ætas dicti* E *Sancti cum ætate S. Waldetrudis conjugis et hujus sororis Aldegundis, quasque ipse tandem scriptoribus Hannoniis dissolvendas relinquit : ut curioso lectori videre licet num. cit. ad diem* 14 *Julii.*

4 *Nihilo facilius est definire, quanto tempore Sancta nostra sub parentum cura vixerit, priusquam cum sorore Aldetrude materteræ suæ Aldegundi educanda, et Christianis moribus religiosisque virtutibus imbuenda traderetur. Si Actis ejus ac sororis Aldetrudis fides habenda sit, colligere licet, omnino juvenes eas fuisse, cum maternæ disciplinæ subtractæ sunt : in illis enim* Madelberta *dicitur materteræ imitatrix* pusiola; *in his de Aldetrude leguntur sequentia :* quæ, cum adhuc in puerili ætate in monasterio posita a beata enutriretur consanguinea. *Clarius ista exponuntur in Actis SS. Aldegundis et Vincentii : hujus Vitæ auctor apud Sollerium num.* 14 *sic scribit :* Præclarus autem Domini famulus *(Vincentius)* in primitiis uteri sui *(S. Landrico primogenito)* ita Deo dilectus et acceptus, geminæ prolis adhuc, quod ex piissima conjuge suscepit pignus, F sanctæ matris Ecclesiæ fovendum decrevit sinibus. Erant enim sorores geminæ virgunculæ, et ipsæ in dotalitium Agni Dei Patris futuræ, quarum altera Magdelberta, altera Aldetrudis est nuncupata. His Aldegundis beatissima virgo fit altera mater in Christo, quæ et matertera ex sanguine fuerat materno, pro earum educatione sanctitatem ipsius genitores sancti adeunt, preces offerunt; quibus pia virgo benigne conscendit. *Hæc ille. Juvat etiam huc transferre quæ in rem præsentem traduntur a biographis S. Aldegundis.* *et admodum juvenis*

5 *Vitas Sanctæ istius ad* 30 *Januarii tres edidit Bollandus a diversis conscriptas auctoribus. Prior est auctoris anonymi ex veteri Ms. Altera adscribitur Hucbaldo seculi* IX *monacho Elnonensi; tertiam habuit ex vetusto codice S. Gisleni in Hannonia. In priori, num.* 22, *solius S. Aldetrudis mentio fit, sed hæc simul de* S. Madelberta *intelligi debere, patet ex dictis numero præcedenti, et mox dicendis :* Christi secuta vestigia *(inquit auctor)* *educata in monasterio a S. Aldegunde:*

AUCTORE J. S.

auctor) beata et venerabilis virgo Aldegundis, inter cæteras, quas diabolo subtrahens, Christo lucrata fuerat, filiam quoque sororis suæ Waldetrudis, nomine Aldetrudem, ab ipsis incunabulis in monasterio regulariter educaverat. *Hucbaldus vero, vel quicumque alterius Vitæ auctor fuit, num.* 16 *utramque sororem conjungit his verbis :* Duas autem neptes, filias sororis suæ cum magna diligentia regulariter S. Aldegundis erudiebat, et ut Dominum Christum sibi sponsum eligerent ab ipsis infantiæ rudimentis diligenter edocebat. Harum una Madelberta, altera vocabatur Aldetrudis.

sed hæc Madelbertam

6 *Perspicua quidem primo intuitu videntur ista et intellectu facillima; sed si adjuncta tum ab iisdem tum ab aliis scriptoribus attentius consideras, ea componere cum ætate S. Aldegundis, hoc opus, hic labor. Nam biographi proxime nominatæ sanctæ Virginis natam eam dicunt regnante Dagoberto Francorum rege, ejusque natalem innectunt scriptores plerique anno* 630, *quem expressis verbis determinat laudatus supra Hucbaldus.* Anno, *inquit,* Dominicæ Incarnationis circiter evoluto sexcentesimo tricesimo... in Francia regnante Dagoberto filio Clotharii... orta est in B pago Hainoensi Virgo Aldegundis ex regali prosapia, patre Walberto, matre Bertilia. *Ac proinde in communiori sententia, quæ dicti regis obitum anno* 638 *illigat, Aldegundis neptes suas* Madelbertam *et Aldetrudem ætate superare non potuit nisi ad summum sexennio aut septennio ; cum et hæ natæ dicantur eodem imperante Dagoberto.*

non multum ætate superabat ;

7 *Imo, quomodocumque de obitu Dagoberti sentias, sive is e vivis discesserit anno* 638, *sive ad* 644 *vitam protaxerit, parum ad rem nostram interest. Aliunde sufficienter colligitur* SS. Madelbertam *et Aldetrudem non multum ætate inferiores fuisse materteræ suæ Aldegundi. Etenim, priusquam Vincentius et Waldetrudis communi consensu thoro et mundo valedicerent, post susceptas* Madelbertam *et Aldetrudem, prolem certe adhuc unam procrearunt Dentelinum natu minorem : ubi vero vitam perfectiorem amplexi essent, Aldegundis etiamnum apud parentes degebat, ut non obscure innuunt Hucbaldus et Vitæ tertiæ auctor; accipe hujus verba :* Postquam igitur B. Waldetrudis se contemplativæ vitæ commisit, mandat per litteras Bertiliæ matri, obsecrans,ut sibi destinaretur soror Aldegundis... nam et ejusdem B. Waldetrudis votum erat, ut germana ejus C Virgo Christi Aldegundis sacrum susciperet velamen. *His consona narrantur in Vita S. Gisleni apud Mabillonium tomo* II *de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti. Auctor sic loquitur :* De cetero monuit Sanctus *(Gislenus)* Sanctam *(Waldetrudem)* super sorore sua Aldegunde virguncula, ut et ipsa* sicut se lucraret Deo, filias quoque suas non negligeret, quin eas consecraret Deo Aldetrudem ac Madelbertam. Enimvero inspirante Divinitate ac S. Waldetrude suggerente et Patre almifluo Gisleno clarente, sese alma Aldegundis contulit Dei famulatui.

* ipsam

quando duodennis mundum deseruit.

8 *Philippus ab Eleemosyna abbas Bonæspei, qui teste Mabillonio floruit seculo* XII *in Vita altera dicti S. Gisleni apud nos Ms. hoc idem sic exponit :* Nec suffecit viro Sancto *(Gisleno)* quod converti fecerat Waldetrudem, si non illa ad hoc ipsum sororem suam vocaret Aldegundem : immo et duas filias, quas eadem genuerat Waldetrudis. Una quarum Maldelberta, altera vero dicta est Aldetrudis. *Ex quibus evidenter eruuntur sequentia. Cum Waldetrudis spretis mundi hujus vanitatibus Dei obsequio se* D *manciparet,* Madelberta *et Aldetrudis attigerant ætatis annum quartum aut certe tertium; Aldegundis virguncula versabatur adhuc apud Bertiliam matrem, ibique ad aliquod tempus permansit, antequam sororis exemplo et monitis excitata paternam domum desereret ; hoc autem fecit, ut infra patebit, vixdum nata annis duodecim, atque adeo non multum ætate provectior utraque nepte sua* Madelberta *et Aldetrude. Quomodo ergo, ut ex Actis S. Vincentii retuli num.* 4, pro earum educatione sanctitatem ipsius *(Aldegundis)* genitores sancti adeunt? *Quomodo, ut num.* 5 *ex Actis SS. Aldegundis et Aldetrudis, eadem Aldegundis Sanctam nostram et hujus sororem* ab ipsis infantiæ rudimentis diligenter edocuit ; ab ipsis incunabulis in monasterio regulariter educavit? *Equidem fatebor candide, tam perturbata hic mihi apparet rerum et temporum series, tanta scriptorum diversitas, ut viam non reperiam, qua verisimilibus etiam rationibus dicta huc usque combinari queant; nisi pleraque et maxime hæc,* ab ipsis incunabulis, ab infantiæ rudimentis regulariter in monasterio educabat *S. Aldegundis* SS. Madelbertam *et Aldetrudem, latiori sensu interpretari* E *liceat : quod si liceat, lucis aliquid rebus obscuris afferri, ac nodum utcumque sic evolvi posse existimo.*

Hæc difficultas

9 *Nata sit S. Aldegundis anno* 630; SS. Madelberta *et Aldetrudis vel eodem partu, hoc enim videntur innuere verba ex Actis S. Vincentii relata num.* 4, *anno circiter* 637, *vel diverso partu altera anno* 636, *altera* 637. *Mundo valedixerit S. Waldetrudis circa annum* 641, *relictis apud Bertiliam matrem sorore Aldegunde, Dentelino filiolo, qui septennis obiisse dicitur, et utraque filia* Madelberta *et Aldetrude. Non multo post tempore rogaverit per litteras Bertiliam Waldetrudis, ut soror Aldegundis, jam nata annos undecim, ad se mitteretur, quæ, assentiente Bertilia, ut narrant biographi apud Bollandum, cum Waldetrude per tempus breve permanserit.* Non multum elapsum est temporis, *inquit Hucbaldus ibid. num.* 9, et ecce mater illarum *(Bertilia)* feminea suscepta sollicitudine, ne filiæ suæ virginis *(Aldegundis)* animum soror ejus *(Waldetrudis)* alienaret a seculo, sacrumque velamen illam suscipere persuaderet, mittit ad monasterium, revocat ad se filiam virginem. Waldetrudis invita quidem remittit sororem, ne matrem offen- F dat, sed obnixe deprecando exhortatur eam, ut a seculo se faciat prorsus alienam, immortali se præparet sponso.

ratione utcumque verisimili

10 *His in hunc modum dispositis, haud difficulter intelligitur, quomodo Aldegundis ad Bertiliam reversa, cernensque se tot urgeri parentum precibus, et, referente Hucbaldo, etiam minis, ut nisi fugiendo nuptias evadere non posset, tandem paternis ædibus clam elapsa sit circa annum* 643, *cum ætatis attigisset annum duodecimum, sicut asserit Vinchantius in Annalibus Hannoniæ cap.* IX. *Quod a vero alienum non est ; quandoquidem auctor Vitæ ejus tertiæ apud Bollandum num.* 5 *sic scribat :* Igitur cum parentes æstimarent tempus nubile jam instare Virgini ; convocat mater filiam, verbisque prædulcibus hortatur, ne sibi abscondat nata, quid corde gerat. Blanditur filiæ, assentire matri, ut copuletur marito. *Tum, aliquibus interjectis, fugam Aldegundis, ejusque in locum nemorosum, ubi nunc Malbodium est, adventum enarrat.*

Reliqua

AUCTORE J. P.

A *Reliqua vero, quæ tum Hucbaldus tum biographi alii a S. Aldegunde gesta memorant post fugam, usque dum collectis aliquot nobilibus virginibus domicilium, quod Malbodii fixerat, in monasterii vel collegii formam redigeret, non incongrue dici possunt peracta fuisse triennii spatio. Itaque, si supponamus, quod meo judicio supponi debet, ne alioqui scriptoribus num.* 4 *et* 5 *laudatis fides abneganda sit ; si supponamus, inquam, quod vergente ad finem anno Christi* 646 *vel inchoato* 647 *SS. Vincentius et Waldetrudis, intellecto Aldegundis pio ac sancto Vitæ instituto, ad eam vel scripserint, vel ipsi accesserint (neque enim, quamvis mundum abdicassent, necessario dicendi sunt omne prorsus etiam spirituale commercium inter sese abrupisse) rogarintque, uti curam susciperet filiarum suarum* Madelbertæ *et Aldetrudis, quæ tum temporis conformiter ad dicta num.* 6 *et* 9 *virgines erant annorum circiter novem aut decem, sensu non alieno a communi loquendi usu juxta sæpe laudatos biographos ambæ sorores sub matertera* ab incunabulis, ab ipsis infantiæ rudimentis in monasterio regulariter educatæ sunt.

solvitur.

11 *Eamdem pene viam tenuit P. Jacobus Simon Societatis Jesu in Annotationibus ad Vitam* B *S. Waldetrudis a se Gallico idiomate conscriptam, ubi a pag.* 8 *disputat super ætate dictæ Sanctæ ac sororis Aldegundis. Neque laudati auctoris opinionem sibi displicere fatetur Sollerius in Commentario prævio ad Acta S. Vincentii num.* 13, *quantumvis non omnem difficultatem in ea dilutam esse simul insinuet, putetque S. Waldetrudis a mundo secessum diutius differendum, ex eo, quod et ipsa orta dicatur regnante Dagoberto primo Francorum rege. At vero tot tantaque sub isto rege, qui universim regnavit dumtaxat annis sedecim, facta recensent scriptores, ut nisi aliqua, quæ vel sub decessore ejus, vel successore contigerunt, ei mendose attributa fuisse credamus, uti a scriptore S. Waldetrudis factum sat probabiliter existimat laudatus Simonius, neque negat Sollerius ibid. num.* 9, *non pauca in dubium revocari queant. Sed ista nec eruditos latent, nec hujus loci est pluribus discutere ; sufficit mihi non absimili a vero ratione combinasse ea, quæ prima fronte simul consistere non posse videbantur circa ætatem* SS. Madelbertæ *et Aldegundis ab auctoribus relata.*

C

§ II. Sanctæ obitus, Acta, memoria in Fastis.

Obitum Sanctæ innectunt aliqui anno 684 vel 685.

S*atis convenit inter scriptores, quanto tempore* S. Madelberta, *postquam S. Aldegundis prima Malbodiensis collegii abbatissa, atque S. Aldetrusis, quæ huic suffecta est, ad superos evolassent, prænobili isti parthenoni tertia antistes præfuerit. At non æque consentiunt super anno, quo munus istud cum vita deposuerit. Arturus in Gynæceo, Bartholomæus Fisen in Floribus Leodiensibus, laudatus num.* 10 *Vinchantius, Ægidius Bucherius in Chronico episcoporum Trajectensium, quod habes apud Joannem Chapeavillum ad calcem tom.* 1 *de Rebus gestis episcoporum Leodiensium, aliique mortuam esse asserunt anno Christi* 684 *vel* 685, *cum præfuisset post sororem Aldetrudem annis novem. Sed Carolus le Cointe tom.* IV *Annalium Eccles. Franc., et cum aliis P. Michael Delewarde tom.* I *Historiæ Generalis Hannoniæ, servato eodem quod Sanctæ regimen temporis spatio, rectius vitam ejus annis circiter viginti prorogandam atque obitum anno* 705 *illigandum censent. Primo loco nominati auctores idcirco mortem Sanctæ nostræ tot annis præmaturaverunt, quod obitum S. Amandi, a quo, ut epocha,* S. Madelbertæ *annus emortualis deducendus est, incidisse opinarentur in initium anni* 662. *Sed ab ista opinione recedunt neoterici scriptores plerique, ne dicam omnes.*

at ex epocha mortis SS. Amandi et Aldegundis

13 *Itaque, cum in Opere nostro præsertim tom.* I *Februarii in Comment. prævio ad Acta S. Amandi, sufficienter probatum sit, dicti Præsulis vitam diutius protrahendum esse, ac post varias eruditorum doctas elucubrationes dissertationesque super ejus anno emortuali, is probabilius statuendus sit post Christum natum* 679, *consequens fit, ut etiam sanctæ Antistitis notræ transitus serius acciderit, ac cum secundo loco laudatis auctoribus anno* 705 *inecti possit. Quod paucis ostendo. Defuncto S. Amando superstes fuit S. Aldegundis ad aliquod tempus. Id clare eruimus ex sæpe memoratis hujus Sanctæ Vitis apud Bollandum, et ex Actis S. Gisleni apud Mabillonium, in quibus S. Amandi mors eidem sanctæ Abbatissæ, cum orationi vacaret, revelata dicitur, et ipsa hanc revelationem SS. Gisleno ac Waldetrudi indicasse. His subjungit S. Gisleni biographus :* Cui (*Aldegundi*) venerabilis ait Gislenus :.. Imminere tibi scito vitæ instantis finem : ideo rogo temetipsam in Dei opere stabiliter firma deposcens ejus pietatem, ut in te aliquam incommoditatem mittat, per quam purgatior reddita queas cum S. Amando remunerari perpetim. Quæ utique Virgo sancta... petiit a Deo incommoda, et impetrare meruit. Nam in dextera ejus mamilla morbus cancri ortus est. Quam incommoditatem vehementer dilexit, quia sciebat hanc sibi vehementer profuturam, si patienter ferret, quodque fecit finetenus. *Superstes igitur S. Amando fuit Aldegundis certe ad tempus aliquod, imo verisimilius ad annos circiter quinque. Nam, ut ex Vita, quam Bollandus primo loco edidit ad* 30 *Januarii, satis recte conjicit Cointius in supra memorato Opere ad annum* 684 *num.* 1, *et cum ipso Mabillonius ex Vita dictæ S. Aldegundis, quam ipse edidit, in Annotatis ad num.* 29 *litt.* a et b, *S. Aldegundis ad Dominum transivit* 3 *Kalend. Februarii incidente in diem Sabbati ; cum autem, post annum* 679, *dies iste mensis Januarii primum inciderit in Sabbatum anno* 684, *hunc S. Aldegundi emortualem fuisse probabilius affirmant.*

ostenditur protrahendus ad annum circiter 705.

14 *Hisce ita discussis reliqua satis certa sunt, nam, sicut initio hujus § insinuavi, nullus, quod sciam, in dubium hucusque revocavit, quin S. Aldetrudis materteræ suffecta sit abbatissa, virginesque Malbodienses gubernaverit annis duodecim, ac post hanc* S. Madelberta *annis novem. Primum aperte etiam docet Lectio* VI *Officii S. Aldetrudis in Proprio Malbodiensi* 25 *Februarii verbis sequentibus :* Successit beatæ Aldegundi materteræ suæ in regimine Melbodiensis monasterii, illudque post eam sanctissime rexit annis duodecim. *Alterum vero Lectio* V *Officii* S. Madelbertæ *ibid.* 7 *Septembris. Cujus item verba accipe :* Qua defuncta *(Aldetrude,)* venerabilis virgo Christi Maldeberta ad regendum idem monasterium

AUCTORE J. P.

monasterium tertia successit, et mira virtute florens novem annis gubernavit. *Unde a morte S. Aldegundis ad obitum usque* S. Madelbertæ *anni intermedii* 12, *quibus gubernavit S. Aldetrudis, et* 9 *regiminis Sanctæ nostræ, additi anno* 684 *excurrunt ad annum* 705, *quem ei mortualem fiximus. Atque hinc simul consequitur, quod ætate gravis diem obierit; si enim, ut ex rationibus verisimilibus num.* 3 *et* 9 *supposui, natalem ipsius innectas anno* 636 *vel* 637, *ætatis annum attigerit* 68 *vel* 69.

Acta auctore anonymo danda ex tribus Mss.

15 *Acta Sanctæ, quorum supra facta mentio est, quæque huic Commentario subnectam, desumpta sunt ex Codice Ms. monasterii Rubeæ Vallis prope Bruxellas, prima parte Hagiologii Brabantinorum, et collata cum Vita altera Ms., quæ exstat in monasterio dicto Bethleem juxta Liovanium, et cum tertia item Ms., quam, licet certas notas præ se non ferat, unde accepta sit, descriptam existimo ex Codice Ms. Ultrajectino S. Salvatoris; talem enim apud nos esse testati sunt in monumento successoribus relicto Majores nostri Bollandus et Papebrochius. Huic autem tertiæ præfigitur Prologus hoc titulo:* Incipit prologus in Vita S. Madalbertæ virginis. *At, cum* B *in eo ne nomen quidem Sanctæ nostræ expressum reperiam, nihilque fere contineat præter sententias quasdam Sacrarum Litterarum, ita per modum exhortationis in ordinem redactas, ut cujusvis sanctæ virginis Vitæ facile adaptari queat, operæ pretium non judicavi, eum prelo committere. Ceterum ab aliis Mss. discrepat Ultrajectinum; verba enim in eo frequenter alio ordine exprimuntur, vel alia aliis substituuntur; at cum ubique fere eumdem rerum, quæ narrantur, modum ac sensum retineat, illud seorsum non judicavi imprimendum, neque etiam observandas omnes vocum discrepantias, ne propter earum frequentiam Annotata, labore inutili, nimium excrescant; monebo tamen lectorem, ubi quid observatu dignum occurrerit. Latet auctoris nomen, ac tempus, quo scripsit: si tamen verba, quibus Acta concludit, latiori ac favorabiliori interpretatione velit quis exponere, suspicari poterit, dictum auctorem Sanctæ nostræ vix non contemporaneum fuisse. Nam corpus Sanctæ miraculis clarum Malbodii sepulturæ traditum asserit, deque ejus paucis post annis Leodium translatione, de qua infra redibit sermo, altum silet; acsi et ipse ante dictam translationem e vivis excessisset. Sed* C *talibus conjecturis tamque levi fundamento nitentibus adhærere non lubet: cum factam translationem ignorasse potuerit biographus, vel non ignoratam volens prætermisisse. Nihilominus Acta ipsius non admodum recentia esse, patebit ex lectionibus Officii proprii, quæ ex illis excerptæ sunt, insertæque antiquis Breviariis mox laudandis.*

Notatur hoc die in variis additionibus Usuardinis,

16 *Ambigua sunt, nec certa ratione decidi possunt, quæ hactenus discussimus; magis explorata, quæ de sacris Fastis, elogiis* S. Madelbertæ, *cultuque ab immemorabili tempore ei exhibito nunc dicenda veniunt. Memoriam ejus non reperio quidem in Martyrologiis purioribus et primogeniis Adonis, Usuardi et aliorum antiquiorum; attamen nomen ipsius inscriptum est multis Auctariis vetustiorum Usuardi editionum. Ad diem* 7 *Septembris eam annuntiant his verbis codices Greveni:* Madelbertæ Virginis. *Hagenoyensis:* Item S. Madelbertæ virginis. *Matriculæ Cartusiæ Ultrajectinæ:* Madelbergis virginis; *quibus consonant editiones Lubeco-Col. et* D *Molani item in additionibus. Paulo prolixius eam memorat auctor Usuardi Bruxellensis in hunc modum:* Item depositio S. Madelbertæ virginis, quæ Leodii quiescit, filiæ scilicet S. Waldetrudis et beatæ Gudilæ neptis. *Sed hanc Sanctæ nostræ cum beata Gudila sanguinis propinquitatem non satis probatam invenio, ut eam tamquam verum ausim admittere. Et sane similem consanguinitatem, quam adstruit Petrus Divæus lib.* I. *Rerum Brabanticarum cap.* III, *inter S. Amalbergam S. Gudilæ matrem, et S. Waldetrudem matrem Sanctæ nostræ merito explodit Sollerius in Comment. prævio ad Acta memoratæ S. Amalbergæ viduæ num.* 5, *ad quem lectorem curiosum remittimus.*

in Bruxellensi perperam S. Gudilæ neptis nuncupatur.

17 *Audi interim quomodo in Commentario prævio ad Acta S. Vincentii Madelgarii num.* 17 *excipiat idem Sollerius noster laudati auctoris Bruxellensis hæc verba ad diem* 14 *Julii:* Apud Senogias *(potius* Sonegias) S. Vincentii confessoris et conjugis beatæ Waldetrudis Castrilocensis, neptis beatæ Gudilæ. *Audi inquam quomodo ista excipiat:* Scriptoris hujus nepotismum, seu neptismum cum sua S. Gudila alibi etiam rejecimus. S. Gudilam fuisse filiam S. Amalbergæ, de qua 10 Julii actum est, probe novimus; E an autem et quo consanguinitatis gradu hæc contigerit S. Waldetrudem, hactenus nobis exploratum est; probanda prius Sanctorum Walberti et Bertiliæ *(parentum S. Waldetrudis)* cum S. Amalberga sanguinis conjunctio. *Ita ille, et nos cum ipso quoad prætensam cognationem inter S. Gudilam et* S. Madelbertam *Waldetrudis filiam. Idem Sollerius in Commentario prævio ad Acta S. Amalbergæ virginis die* 10 *Julii hanc ejusdem scriptoris Bruxellensis annuntiationem,* Depositio sanctæ Christi virginis Amelbergæ, neptis beatæ Gudilæ, patronæ nostræ, *ineptam ostendit et improbabilem, dicitque opinari se, quod laudatus Usuardi Bruxellensis auctor gloriosum sibi duxerit, si sanctam suam patronam Gudilam sanguinis propinquitate B. Amalbergæ conjungeret, quod fortasse non incongrue hic etiam dici posset de* S. Madelbertæ *totiusque sanctissimæ ejus familiæ asserta cum S. Gudila cognatione; sed hæc nimium nos abducerent a Martyrologiis, quos resumo.*

Signatur etiam in Martyrologiis recentioribus:

18 *Præter memoratos hactenus Sanctæ nostræ meminerunt, ad eumdem diem* 7 *Septembris, auctor Florarii apud nos Ms., Castellanus in Martyrologio universali, Canisius in Germanico* F *ac Saussayus in Gallicano, quorum annuntiationes describere longum foret; brevem et meo judicio valde accuratam accipe ex Martyrologio Parisiensi.* Apud Malbodium in Diœcesi Cameracensi S. Madelbertæ virginis tertiæ hujus Parthenonis Abbatissæ, cujus corpus post aliquot annos Leodium, S. Hucberto procurante, translatum est: *notaturque in margine* circa A. 705. *Hisce accedunt Martyrologi Benedictini Wion, Menardus, Dorganius et alii, uti et Bucelinus in Menologio: hic tamen egregie hallucinatus est; cum post multa, quæ de Sanctæ nostræ genere, vita et virtutibus memorat, subjunxit sequentia:* Claruit Maldeberta Anno Ch. 612. *Nam, sicut ex* § *præcedenti evidens fit, dicto anno et multis subsequentibus necdum lucem aspexerat. Equidem initio existimabam, mendum id esse calami vel typi; verum, cum eumdem etiam annum in margine assignatum adverterem, cœpi subdubitare, et, quem ad diem* 25 *Februarii annum adscriberet S. Aldetrudi, consulere. Atque ecce*

A *ecce novus nec minus turpis error occurrit. Ibidem enim elogium S. Aldetrudis bene longum ita concludit :* Claruit circa A. C. 840, *quod et repetit in margine, et citat Joannem Molanum, Autbertum Miræum, ac diversos rerum Belgicarum scriptores.*

minus exacte in Menologio Bucelini.

19 *Sed laudati scriptores, sicut et ipse Bucelinus,* S. Madelbertam *defunctæ Aldetrudi successisse asserunt et annis novem fuisse superstitem; eorum vero nullus ne somniavit quidem, quod binis ferme seculis post tempora, quibus claruit* S. Madelberta, *claruerit S. Aldetrudis. Utinam laudatus auctor ea, qua usus est prudentia, ubi de sanctis sororibus Aldegunde et Waldetrude scripsit, etiam hic uti maluisset, atque annos, quibus* SS. Madelberta *et Aldetrudis claruerunt, silentio suppressisset, tam fœdos anachronismos evitasset ipse, nec incautis in similes incidendi præbuisset ansam. Porro de annuntiatione, quam habet Molanus in Additionibus Usuardi, supra facta est mentio num.* 16. *In Natalibus autem Sanctorum Belgii ita eam memorat :* Malbodio monasterio natalis S. Madelbertæ virginis, quæ in prædicto monasterio tertia sancte præfuit annis novem. Prima enim fuit matertera ejus
B S. Aldegundis loci fundatrix. Secunda soror ejus beata Aldetrudis. Cui ipsa successit. *Miræus vero in Fastis Belgicis et Burgundicis :* S. Madelberta virgo et Abbatissa Malbodiensis, *et paucis interjectis :* Aldetrudi suffecta est S. Madelberta, præfuitque annis novem. *Denique inseruerunt Sanctæ nostræ memoriam Natalibus Sanctorum Canonicorum Constantinus Ghinius, Gynæceo Arturus, et Operibus suis scriptores alii magno numero, quorum hic nomina recensere haudquaquam utile existimavi, nedum transcribere elogia, quod hæc nihil complectantur, præter ea, quæ jam inde dicta sunt, vel porro videri poterunt in Actis. Hæc itaque ex sacris Fastis allata sufficiant, ut constet de antiquo Sanctæ nostræ cultu: pergo ad ea, quæ eumdem propius attingunt.*

C

§ III. Sanctæ vetustus et hodiernus cultus, officia propria, reliquiarum translatio et visitatio.

Cultus probatur ex Officiis propriis in antiquis Breviariis Leodiensi.

F*estivitatem* S. Madelbertæ *ab immemorabili tempore quotannis hac die celebratam fuisse non Malbodii dumtaxat, sed et in universa diœcesi Leodiensi, atque in nobili collegiata S. Waldetrudis Montensi manifestum fit ex antiquis Breviariis, quæ in museo nostro servantur. Occurrit primo loco duplex Leodiense, aliud anno* 1514 *typis Parisiensibus editum, aliud huic simile impressum anno* 1520; *in iis autem exstat Officium in ejus festivitate recitandum. Omnia sunt de Communi præter Orationem et Lectiones novem ita dispositas, ut totam Vitam, quam post dabimus, complectantur, iis solum omissis, quæ ad Sanctam nostram minus pertinent: et hoc quidem, ut supra insinuavi antiquitatem Vitæ utcumque confirmat, cum utrobique eadem iisdem prorsus verbis referantur. Oratio vero Officio præfixa hæc est :* Deus innocentiæ auctor et amator castitatis, qui beatam Madelbertam virginem tuam hodierna die ad cœlos transvexisti, concede nobis famulis tuis ipsius sacra solennia celebrantibus, ejusdem pia intercessione nostrorum veniam consequi peccatorum. Per *etc.*

AUCTORE J. P.

et Montensi,

21 *Secundo loco venit pervetustum Breviarium Ms. memoratæ nobilis collegiatæ S. Waldetrudis Montibus Hannoniæ, quod similiter Sanctæ Officium continet; sed tres dumtaxat lectiones habet proprias, desumptas etiam ex laudata sæpius Vita. His præmittitur sequens oratio seu collecta :* Beatissimæ Madelbergæ virginis solemnitatem prævenientes, tuam deprecamur Domine clementiam, ut per ejus preces assiduas a cunctis criminibus nos absolvas. *Tum autem recitatis lectionibus altera subjungitur in hunc modum :* Præsta, quæsumus Domine, membris nostris cum exultatione proventum, ut beatæ Madelbergæ, cujus diem depositionis recolimus ejus fidei constantiam subsequamur. Per. *His adde Missale proprium insignis ecclesiæ Leodiensis excusum Parisiis anno* 1509, *in quo præscribitur Missa olim in dicta Sanctæ nostræ festivitate diei solita. Juvat hic ordinem, qui in eadem servatur, paucis adnotare.* E

et ex Missa propria in vetusto Missali Leodiensi.

22 *Introitus :* Dilexisti justitiam. *Collecta :* Deus auctor innocentiæ *etc. ut supra num.* 20. *Secunda oratio de S. Evortio conf. Tertia oratio de Dominica. Epistola :* Domine Deus meus exaltasti super terram habitationem meam *etc. Graduale :* Specie tua et pulchritudine tua. *Evangelium :* Simile est regnum cœlorum thesauro *etc. Offertorium :* Afferentur regi virgines. *Secreta :* Suscipe munera domine, quæ in beatæ virginis tuæ Magdelbertæ solemnitate deferimus, cujus nos confidimus patrocinio liberari. Per Dominum nostrum. *Communio :* Simile est regnum cœlorum homini negociatori quærenti bonas margaritas *etc. Complenda :* Sanctæ virginis tuæ Magdelbertæ precibus confidentes quæsumus Domine, ut per ea, quæ sumpsimus Sacramenta æterna capiamus remedia. Per Dominum nostrum Jesum. *Atque hæc sufficienter ostendunt, qua in veneratione habita fuerit Sancta nostra antiquioribus temporibus. Hodiedum vero non minori eam cultu venerantur memoratæ ecclesiæ, quod breviter etiam ostendo. Celebratur annis singulis ejus festivitas ritu duplici per universam diœcesim Leodiensem; sicut constat ex Proprio Festorum anno* 1623 *ac Breviario* 1636 F *Leodii recusis : at alia ibidem, quam in laudatis supra vetustioribus Breviariis, assignatur recitandi Officii dispositio. Etenim leguntur omnia de communi virginum, exceptis oratione* Deus innocentiæ auctor *etc., ac lectionibus secundi et tertii nocturni : hæ autem desumuntur ex communi non virginum de Homilia in Evangelium* Simile est regnum cœlorum thesauro : *illæ vero ex Sanctæ Actis depromptæ sunt, et earum tertia his verbis concluditur :* Cujus corporis ossa, cum aliis, quibus se tegebat et utebatur, Leodii apud cathedralem ecclesiam in veneratione sunt.

Officii immutatio facta ad normam Breviarii Romani.

23 *Ceterum istam Officii immutationem circa initium seculi præcedentis factam existimo, et procul dubio, ut sic omnia ad normam Breviarii Romani exigerentur; utrumque colligo, tum ex præfatione dictorum Proprii ac Breviarii Leodiensis, tum ex Decretis synodi diœcesanæ anno Domini* 1618 *in ecclesia cathedrali Leodii celebratæ, præsidente serenissimo et reverendissimo Domino Ferdinando, archiepiscopo et electore Coloniensi,*

AUCTORE I. P.

Coloniensi, episcopo ac principe Leodiensi, utriusque Bavariæ duce etc. Ubi tituli X De locis sacris et officiis Divinis *caput* v *ita habet:* Ad majorem porro hujus diœcesis ecclesiarum cum Romana conformitatem, rituumque ac cærimoniarum certiorem uniformitatem desideramus, ut saltem paulatim, et quantum fieri poterit, omnes ubique Romanum officium sequantur. *Exstant dicta Decreta in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ tomo* VI, *pag.* 771 *et seqq. Non absimilem immutationem, probabilius circa idem tempus, ob easdemque rationes, in Officio, quod olim in nobilibus collegiatis Montensi et Malbodiensi recitari consueverat, factam esse constat iterum ex Propriis dictarum ecclesiarum excusis Duaci annis* 1624 *et* 1625, *in quibus Sanctæ nostræ Officium novem lectionum non multum differt ab hodierno Leodiensi. Porro, quæ de Antiquo cultu hactenus disseruimus, haud parum confirmabuntur ex iis, quæ de sacro ejus corpore, ac translatione reliquiarum tractanda supersunt. Imo ab ipso obitu eam apud homines in summa veneratione fuisse, et eximia apud Deum potentia, evidenter patebit.*

B

Corpus sanctæ Malbodio, ubi primo sepultum fuit,

24 *Corpus* S. Madelbertæ *mox a morte insigni apparatu, comitante clero Malbodiensi, nobilis Parthenonis virgines in Ecclesia S. Petri sepulturæ tradiderunt, ut refert Vitæ scriptor num.* 11, *addens eam ibidem innumeris claruisse miraculis et ex his aliqua recenset; at, ut num.* 15 *insinuavi, de translatione altum silet. Eam tamen translationem factam esse non multis annis post Sanctæ inhumationem certo constat. Meminerunt ejus Molanus in Natalibus, Miræus in Fastis, Ghinius et cum plerisque recentioribus breviter et accurate Martyrologium Parisiense; verba habet num.* 18. *Paulo prolixius de ea agit Bartholomæus Fisen Societatis Jesu lib.* V *Historiæ ecclesiæ Leodiensis in Actis S. Huberti, qui primo Trajectensium ad Mosam episcopus, dein Trajecto Leodium transvexit cathedram. Scio equidem hoc negari a dicto Fisenio, asserique quod episcopalis cathedra civitati Trajectensi affixa numquam fuerit, ac præsules a S. Servatio ad S. Hubertum usque veluti* vagi et incerto lare *ibidem dumtaxat substiterint; sed hanc ejus opinionem tam solidis rationibus ac testimoniis refutarunt scriptores eruditi atque inter eos Henschenius noster in sua Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi præfixa tom.* VII *Maii, uti et nuper Henschenii vindex R. P. Petrus*

C

Dolmans Societatis ejusdem theologus, ut, quamvis hujus loci esset quæstionem istam pertractare, nil superaddi necesse foret, quo debitus Trajectensibus honor vindicaretur. Audiamus itaque, quid in rem nostram habeat laudatus Fisen.

a S. Huberto episcopo Trajectensi Leodium

25 *Postquam citato libro retulit, quo pacto S. Hubertus reliquias S. Lamberti Trajecto Leodium translatas una cum sacris exuviis S. Theodardi populorum venerationi exposuerit, pergit in hunc modum num.* 15 *:* Externum etiam a finitimis gentibus auxilium accersivit. Malbodio (Hannoniæ oppidum est) S. Madelbertæ virginis sacrum corpus, non aliter quam novum aliquod, et præcipui cujusdam roboris præsidium in urbem advexit. *Et, interposito elogio Sanctæ a parentibus et vitæ sanctitate, subjungit:* Miraculis etiam celebrabatur, quando Leodium Hubertus advexit, ratus firmissimam illam urbi futuram munitionem. *Hausit ista, ni fallor, laudatus auctor, sicut etiam alii num. præcedente allegati, ex Gestis Pontificum Trajectensium et Leodiensium, Auctore Anselmo Leodiensi Canonico. Hæc Gesta collegit Joannes Chapeavillus* D *inseruitque tomo* I *Operis sui, quod de Gestis eorumdem pontificum a variis auctoribus exaratis typo excudit et annotationibus illustravit. Floruit autem memoratus Anselmus, sicut idem Chapeavillus probat in præfatione) sub initium seculi* XI, *atque de translatione Sanctæ nostræ cap.* XXX *posteritati transmisit sequentia :* Postmodum vero miraculis clarens corpus ejus (S. Madelbertæ) a beato Huberto episcopo, ut dicitur, apud Leodium cum magna gloria translatum est.

transfertur circa annum 722,

26 *Annum, quo dicta translatio facta sit, veterum scriptorum nullus determinatum annotavit. Attamen cum ex jam laudatis Anselmo ac Fisenio sub idem tempus Trajecto S. Lamberti et Malbodio S. Madelbertæ reliquiæ a S. Huberto Legiam advectæ videantur, is non incongrue statui poterit a Christo nato septingentesimus vigesimus primus aut vigesimus secundus. Nam S. Hubertus, cujus Acta illustranda venient ad diem* 3 *Novembris in episcopatum Trajectensem successit S. Lamberto; hujus vero sacra lipsana Leodium detulit episcopatus sui anno tertio decimo, quod diserte narrat Vitæ ejus scriptor coævtaneus ac familiaris apud Surium* 3 *Novembris.* E *Proindeque in sententia eorum, qui existimant, probabilius martyrium S. Lamberti innectendum est anno Christi septingentesimo octavo, quod plenius discutietur a nobis ad diem hujus mensis* 17, *annus* 13 *episcopatus S. Huberti coincidet cum anno Christi* 1221 *; nullibi enim memoriæ proditum reperio, vacasse notabili tempore sedem Trajectensem a morte S. Lamberti usque ad S. Huberti ordinationem. Translationis igitur* S. Madelbertæ *epocha vel eodem vel proxime subsequente anno figenda erit, ac per consequens Malbodienses virgines annis dumtaxat circiter* 17 *pretioso corporis sanctæ Abbatissæ thesauro gavisæ sunt, quo exiguo temporis intervallo innumerabilia illa miracula, quorum meminit biographus, ad ejus sepulcrum Malbodii contigerunt.*

et in ecclesia cathedrali reconditur.

27 *Reconditæ sunt autem* S. Madelbertæ *reliquiæ in ecclesiæ cathedralis Leodiensis sacrario,* et ad latus S. Lamberti, *inquit Fisenius,* in hunc diem servantur. *Anselmus loco supra allato, eas in eodem feretro collocatas asserit cum corpore S. Theodardi episcopi Trajectensis et martyris, cujus memoria est in Fastis die hujus mensis* 10, *quando et in Opere nostro ejus Acta discutientur. Accipe laudati Anselmi verba :* In F altera parte corporis beati Lamberti, corpus S. Theodardi episcopi et martyris quiescit cum Madelberta sancta virgine, quæ in uno feretro collocantur. *Cæterum cum senescente seculo* XV *Leodienses ob dissidia, quæ ratione episcopatus exorta fuerant inter nobilissimas potentissimasque familias, diuturno ac funesto bello concuterentur, pro impetranda pace institutæ sunt supplicationes publicæ, reliquiæ SS. Lamberti,* Madelbertæ *aliorumque populo ad venerationem exhibitæ, et eadem occasione apertæ ac visitatæ Lipsanothecæ. Hujus visitationis historiam, prout gesta est, apud Chapeavillum tom.* III *pag.* 213, *dat Siffridus Petri ad calcem capitis* XLV *libri, quem* Gesta Pontificum Leodiensum *inscripsit, sub hoc titulo :* Historia Visitationis feretri S.Lamberti martyris et pontificis, et aliarum reliquiarum ecclesiæ Leodiensis, ab auctore anonymo hujus temporis scripta.

28 *Historiam istam, cum prolixior sit, huc non transfero,*

A *Anno 1489 Reliquiæ ejus* *transfero, ea solummodo excerpo, quæ potissimum ad Sanctam nostram pertinent, et ex quibus colligere possit studiosus lector, quo anno, qua auctoritate et a quo instituta fuerit dicta visitatio. Narrationem suam ita exorditur auctor :* Anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, mensis Aprilis quartadecima, hora sexta de sero venerabiles et generosi viri domini et magistri Godemillus de Eldris scholasticus, Henricus de Palude cantor, Joannes Biliton presbyteri, Wilhelmus de Liberme et Jacobus de Corswaremia subdiaconi canonici Leodienses, una cum dominis Crispino Roefs, parvæ mensæ canonico et notario, nec non Brunone de Till S. Martini, Joanne Sorlet etiam parvæ mensæ, Joanne de Dyck alias de Wert et Christiano de Goe capellanis ecclesiæ Leodiensis testibus; de mandato et voluntate venerabilium et generosorum virorum dominorum decani et capituli Leodiensis confessi et contriti, sacris vestibus solemniter induti, cum luminaribus et omni decentia feretrum et locum gloriosi martyris beatissimi Lamberti accesserunt. *Tum, relatis, quæ eo die circa reliquias S. Lamberti, ac die 18 ejusdem mensis circa reliquias SS. martyrum Petri* B *et Andoleti acta sunt, pergit in hunc modum :*

visitantur et enumerantur. 29 Deinde altera die sequente (19 *Aprilis)* idem D. cantor virtute ejusdem commissionis feretrum B. Materni confessoris visitavit etc. et deinde feretrum B. Magdelbertæ virginis visitavit, in quo et ossa et ornamenta ejus cum nonnullis aliis reliquiis reperit, prout in scedula præsentis tenoris (quam in eodem feretro una cum dictis reliquiis decenter relocatam dimisit) continetur, « In isto feretro habentur ossa B. Magdelbertæ « virginis, cuculla et velum ejus, cinctura ejus« dem Virginis nigra miro opere contexta, item « peplum sive caputegumentum ejus, item unum « aliud velum ejus, nec non duæ partes magnæ « de habitu ejus, item duo forfices parvi, quibus « in vita sua Virgo gloriosa utebatur, una cum « nonnullis aliis ornamentis ejusdem Virginis, « ac quamplurimis aliis reliquiis diversorum « aliorum sanctorum Apostolorum, martyrum, « confessorum atque virginum. » Quibus omnibus sic visitatis et decenter relocatis, idem dictus cantor ambo feretra suis ferramentis claudi et conclavari jussit, et similibus scedulis etiam ab extra positis et affixis, jussit ambo feretra rubeo colore dignissime colorari, et ad suum locum C pristinum, prout posita sunt, collocari. *Et post pauca narrationi suæ finem imponit his verbis :* Tandem omnibus his sacrosanctis reliquiis dignissime in suis collocatis, claves feretri tam exteriores, quam interiores fuerunt per dominos meos decanum et capitulum portatæ et collocatæ in archiviis ecclesiæ in capsa superiori, quæ intitulatur Mechlinia. *Ita ille : ex cujus posterioribus verbis, atque etiam ex iis, quæ num. 27 ex Anselmo et Fisenio retuli, colligere licet; sacras exuvias tum S. Lamberti, tum* S. Madelbertæ *et aliorum Sanctorum, quos ibidem enumerat, in uno eodemque feretro, ut ipse vocat, seu theca majori, distinctis tamen thecis minoribus juxta invicem positis, inclusas conservari. Sed hactenus de Sanctæ nostræ cultu satis dicta existimo. Acta ipsius subjicio ex Mss. supra memoratis.*

AUCTORE J. P.

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex Hagiologio Brabantino Ms. Rubeæ vallis, collata cum duobus aliis Mss.

Igitur sub tempore Dagoberti *a* incliti regis Francorum fuit beata virgo Christi Madelberta nomine, quæ a Dei actibus ab annis puerilibus non recessit, sed nimio cum amore secuta est ejus vestigia, pro quibus, fragili hoste superato, in cœlis triumphat cum eo genere nobilis, nobilior sanctitate. Fuit igitur filia illustris Vincentii *b*, qui ante conversionem Madelgarius vocabatur, et ejus electæ conjugis venerabilis Waldetrudis, quæ simul tradita cum sacra* sorore sua Aldetrude sanctæ ac religiosæ* virgini Aldegundi *c* sponsæ Christi et earum amitæ ad nutriendum lacte spirituali et sanctam regulam edocendam, crevitque mirifice in ea cœlestis amor. *Nata patre Vincentio, matre Waldetrude* a b E * *al.* sancta * *al.* gloriosæ c

2 Vestigiorum quoque earum imitatrix facta est pusiola, diurnisque ac nocturnis horis studiose occupabatur sacris orationibus, quæ tam mirificis pasta fuerat* epulis, adepta *d* ambarum luminaria clarissima, almificumque gregem Christi novem annorum spatiis post decessum earum Domini gubernans imperio : licet enim prior natu *e*, cesserat tamen humiliter sorori in susceptione regiminis. Luctamen contra malignos fortiter acceperat*, lubricumque devicit hostem propriis amissis flagitiis, velut rosa crevit in acutis surculis, mirificis instructa exemplis, quam verus Sponsus introduxit in cellam vinariam, eique caritatis propinavit poculum. Inebriata mero dulcissimo ampla profudit ora spumantia odore balsami, collumque ornavit sacris lapidibus. *adhuc parvula educanda traditur S. Aldegundi,* * *al.* fuit d e * *Ultraj.* acceperat spiritus

3 Cœpit animus anhelare magis ac magis ardore sacrati ignis, velut sancta amita atque soror almifica, ambarumque sustentata meritis cœpit esse in orationibus assidua, in vigiliis prompta, in eleemosynis larga, miræ castitatis, pietatis humilitatisque studio perornata, Christique de lampade Amandi *f* aliorumque episcoporum, ceterorumque sanctorum virorum inflammata doctrinis, valde se subdidit sub ariditate Christi, ut posset arripere bravium ; quæ proinde ipsius amore pauper effecta est, ut mereretur in cœlis abundare : pro diversis, quas patiebatur, pœnis *g* in orationibus, profusis lacrimis cum gaudio psallebat dicens : « Perfice gressus meos in se« mitis tuis, ut non moveantur vestigia mea. » Et iterum : « Voluntarie sacrificabo tibi et con« fitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum « est. » F *cujus virtutes imitata* f g

4 In exercitatione bonorum operum hostis antiqui patiebatur insidias cupientis eam dejicere a prosperis ; at Virgo Christi firmato pectore aiebat : Discede pestis furiarum, maledictioni subjaceas, in me non habebis partem. Statimque angelica *de dæmone triumphat.*

A. Anonymo.

angelica confortatione solidata est : nam per insertas fenestras oratorii veniebant velut clarissimi radii solis *, unde spiritu sancto se noverat obumbratam, Altitroni jugiter implorans victoriam, ut ei immaculatum posset reddere spiritum, ac per semitam justitiæ illuc redire valeret, unde huc, diabolo agente, dudum homo captivus advenerat. Hæc jam paradisi florigera introspexit nemora flammigero vibrantique gladio perforata viscera, jam Christi intravit amor in præcordiis, calcavitque mundi fomitem vanissimum paternis et maternis imbuta doctrinis, qui pro Christi nomine a carnali se alienaverunt consortio.

* Ultraj. super eam

Parentum exemplo religiosam vitam amplexa

5 Præfatus genitor ejus Vincentius nomine in Alti-montis *h* monasterio tonso capite sancta vixit pluribus annis sub regula, nunc vero in suo proprio requiescit allodio *, ubi monasterium construxit Sonegias *i* vocabulo, in quo nunc usque grex Christi canonice militat. Genitrix quoque ipsius S. Waldetrudis a beato pontifice Cameracensis urbis Autberto *k* consecratum pallium ac velamen accepit, et monasterium in suo proprio fundo construxit, quod vocatur Castrilocus *l*, ibique plurimis annis oves Christi raptas a fauce lupi gubernavit mirifice, in quo nunc sancto requiescit tumulo. Talibus erudita exemplis sancta ex stirpe processit, progenieque regali, non diebus neque noctibus vacans a colloquiis divinis, timens elongari a Sanctorum consortio, atque alienari a beata sede ineffabilis paradisi. Unde enim primus homo superbiendo ceciderat, illic præfata virgo Madelberta obediendo redire cupiebat.

* i. e. fundo

B

S. Aldegundi materteræ suæ,

6 Sacratæ vero amitæ ipsius sanctæ Aldegundis virginis in novissimo secuta est exempla, a qua nutrita, sicut superius docuimus, est regulariter. Quæ *m* interrogata a matre, si carnali se vellet sociare conjugio, ac paternas recipere traditiones * more solito : illa cum lacrymis præ gaudio matri cogenti responsum divinitus intulit, dicens : Domino Christo me tota devotione tradidi, illi me soli devovi, alium prater eum nolo habere sponsum. Occulte vestes regias, moniliaque magnifica et mirifica, omnemque supellectilem sibi traditam, quæ olim ad honorem, hujus seculi a parentibus sibi fuerant reservata, vendidit ac pauperibus erogavit, Evangelii considerans sententiam, ubi dicit : Vade et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me.

* i. e. hereditatem

C

quæ, obsistente incassum matre Bertilia,

7 Iterum præcepit ei mater ejus Bertilia *n* inclita, ut ex linteo quodam ornamenta sponsalia sueret, quæ divino accensa amore sponsum carnalem jam oblivioni tradiderat, quoniam in ejus pectore summus Sponsus vigebat, chrismale vestimentum, unde capita infantum ornantur in baptismo, consuebat, et in scrinio recondebat ; statimque, dum matri ejus venerabili Bertiliæ res cognita est, corporali disciplina eam corrigere voluit.

fugiens mundum, monasterium Malbodii fundaverat,

8 Hæc audiens sancta Virgo, sub silentio lapsa ad locum nemorosum, quem pater ejus et mater erga sanctam et venerabilem virginem Gertrudem *o* eorum consanguineam sorte diviserant, pervenerat, ibique, parumper eradicatis arboribus, capellam in honore beati Petri apostoli dedicavit, ac deinceps monasterium, quod vocatur Malbodium *p*, construxit : quod Sambra girat, Malbodius perforat, ac turma premit sanctimonialium. Dextera lævaque nemus est et planities, ibique tempore messis apparent florigera prata, et navalis fluminis aqua magnifica.

D

ac prima abbatissa gubernaverat,

9 Ibique in agonia sancta virgo longa vixit per tempora, quæ sæpe sanctarum virginum agones legerat, et pro martyrio passionem aliquam pronis mentibus cum lacrymis ruminans incessanter clamabat ad Dominum : amabile munus, quod petiit, a Domino obtinuit, cancrique morbum in dextera mamilla accipit, gaudensque ob martyrii palmam dilexit. Porro neptes suas venerabiles Madelbertam et Aldetrudem monasticæ tradidit vitæ ; cumque Dominus ei finem imponere decrevisset, globus igneus visus est, quasi veniens a cœli culmine et usque ad tectum virginis, in quo incontaminatum Domino reddidit spiritum, pervenit.

post Aldetrudem sororem

10 Odor præterea ineffabilis domum replevit, ita ut omnes, qui ad exitum sacratæ virginis convenerant, mirarentur. Tantæ igitur prosperitatis conductum considerantes sacratæ virgines, sicuti duæ alites cœperunt innixis alis et junctis *r* pedibus ad astra festinare. Aldetrudis alma post eam regimen monasterii obtinens optime gubernavit, quæ duodecim annorum spatiis in ipso regimine peractis cum bonorum virtutibus feliciter migravit ad cœlos.

E

tertia abbatissa succedit et sancte moritur.

11 Venerabilis vero virgo Christi Madelberta ad ecclesiam Dei regendam in loco et officio successit eidem, quæ mira virtute floruit vivens et animas sacrarum virginum lucratas secum duxit ad gloriam per decessum. Corpus ejus non minore honore cæteris in ecclesia beati Petri apostoli cum turmis devotorum sacerdotum psallentium, atque sacrarum virginum choris gaudentium sacræ sepulturæ traditur, ibique claudi surdique perceperunt ejus propriis meritis adjutorium, sicut paucis, Domino juvante, ac veris demonstrabimus dictis.

Ad sepulcrum ejus surdus auditum,

12 Erat tempore illo quidam vir religiosus non longe a monasterio Malbodiensi, qui proprium auditum dexteræ auriculæ amiserat, et incessanter a Domino ob amissionem auditus fusis lacrymis remedium postulabat. Quadam nocte dominica, dum fessus sopore proprio in stratu jaceret, angelica monitione audivit vocem dicentem sibi : Surge, vade ad Malbodium monasterium in ecclesiam sancti Petri, in qua sancta virgo Madelberta requiescit, ibique ad sepulchrum ejusdem Virginis percipies sanitatem; statimque timore correptus mane surgens perrexit ad locum destinatum. Jam Missæ in ecclesia sancti Petri celebratur * officium, illeque statim prostravit se ad Virginis sepulchrum, orationeque peracta, candelam accendit. In initio Evangelii intentus, mediante Evangelico *s*, incepit sudare, pallescere, tremescere, crepuitque humor vel aqua per aurem ejus : peracto Evangelio, intercedentibus meritis beatæ Virginis, pristina sanitas reddita est ejus auriculæ dexteræ : nam audivit clare sicut de altera, ita ut omnes glorificarent Deum, qui aderant.

F

* celebrabatur

clauda gressum

13 Erat quædam puella virgo fidelis ex familia monasterii, quæ a nativitate clauda effecta fuerat, ita ut crura ejus natibus hærerent, et palmæ supinatæ pollicesque propriis brachiis acclives existerent. Qui dicam? Totæ nervorum compages, obduratis nodis, emarcuerant. Hanc parentes ad sepulcrum Virginis oblatam in feretro deposuerunt, et, nescio pro qualibus necessitatibus, foras exierant relinquentes eam solam oblivioni traditam. Cumque Sorores more solito vespertinale venissent peragere officium, illa in medio ecclesiæ ambulans glorificabat Dominum, *t*

A minum, gaudens cum his, qui ad aspectum tanti miraculi adveniant *, qui neminem vult perire, sed omnes salvos facere *u*.

* advenerant

u

et alii innumeri alia beneficia obtinent.

14 Hæc pauca particulavimus, sed tamen innumerabilia restant miracula, quæ Dominus pro dilectione sacræ Virginis ostendit in loco illo. Pro laboribus et ærumnis in præsenti seculo, quibus cruciata fuerat, almam consecuta est, invenitque palmam, atque immarcessibilem coronam diversis floribus ornatam, virginali in thalamo residet nunc Christo nupta sponso, cum quo ineffabilem gloriam possidebit in perpetuum, eodem donante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor, virtus et gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Hic titulus præfigitur Ms.* Incipit Vita sanctæ Madelbertæ Landrici sororis et Abbatissæ Malbodiensis. *De tempore Dagoberti consule Comment. num.* 3 *et* 6.

b *De SS. Vincentio, Waldetrude, Aldegunde et Aldetrude actum est in Opere nostro. Adi Comment. num.* 1.

B c *Vide, quæ circa ætatem SS. Aldegundis ac* Madelbertæ *dicta sunt in Comment. num.* 7 *et seqq.*

d *Obscurum ac male tortum sensum sic interpretor:* Instructa exemplis SS. Aldegundis et Aldetrudis, quæ ambæ abbatissæ, ut clarissima luminaria, ipsi præluxerant, post earum decessum almisicum nobilium virginum gregem gubernavit.

e *Verba ista:* Licet enim prior natu, cesserat tamen humiliter sorori in susceptione regiminis: *desiderantur in Ms. Ultrajectino et in lectionibus Breviariorum, de quibus actum est in Comment. num.* 20 *et* 21 ; *et quamvis nullibi etiam quidquam reperiam, quod iis prorsus repugnet, cum tamen ubique præmittantur sequentia:* Vestigiorum quoque earum *(puta Aldegundis amitæ et sororis Aldetrudis)* imitatrix facta est pusiola S. Madelberta, *non immerito dubitari posset, utra sororum fuerit natu major. Quidquid de re sit, certe neutra multum ætate alteram potuit antecedere, ut facile eruitur ex iis, quæ num.* 4, 6 *et* 7 *discussimus. Imo supposita veritate verborum, quibus Sancta nostra natu prior adstruitur, necdum evertitur omnino id, quod suspicati sumus in Comment. num.* 9 ; *utramque scilicet sororem eodem partu in lucem editam fuisse. Nam et Esau fratre suo Jacobo* major *seu* prior natu *recte dictus est.*

C

f *Acta S. Amandi Trajeciensium episcopi habes tom.* I *Februarii ad diem mensis* 6. *Vide etiam Comment. nostrum num.* 13.

A. Anonymo.

g *Ms. Ultraject.* Diversas patiebatur in orationibus pœnas: *Ariditatem verisimiliter et animi anxietates, quas Deus aliquando in sanctissimis etiam hominibus per aliquod tempus durare permittit, ut eorum in amore constantia probetur, utque propriam agnoscentes infirmitatem majori cum fervore ac fiducia ad ipsum recurrant.*

h *De* Alto-Monte, *vulgo* Aumont *sic scribit Ursio abbas in Vita S. Marcelli Papæ Ms.* Est locus super fluvium, Sambram nuncupatum, situs a parte, non a toto, (neque enim adeo eminens est) Altus-Mons dictus, quem illustrat cœnobium famosæ antiquitatis et..... antiquæ nobilitatis. *Distat autem una circiter leuca Malbodio.*

i *Vulgo* Soignies, *hodie oppidum inter Montes et Bruxellas.*

k *S. Autberti Acta illustranda venient ad* 13 *Decembris, quo die ejus memoria est in Fastis.*

l *Locus hic, occasione procul dubio nobilis parthenonis, excrevit lapsu temporis in præclaram civitatem, quam* Montes *appellamus, estque totius Hannoniæ metropolis.* E

m *In Ms. Ultrajectino additur:* Videlicet Aldegundis. *Porro, quæ hic de S. Aldegunde compendiose, (prolixius tamen, quam locus requireret) interserit auctor, plenius exposita reperiet curiosus lector in ejus Actis ad diem* 30 *Januarii.*

n *De SS. Bertilia et Walberto conjugibus et SS. Aldegundis ac Waldetrudis parentibus egimus ad diem* 11 *Maii.*

o *Ejus Acta dedimus* 17 *Martii.*

p Malbodii *nunc etiam oppidi in Hannonia situm delineavit Bollandus in Comment. prævio ad Acta S. Aldegundis.*

q Sambra *fluvius in Belgio a Cæsare* Sabis *dicitur.*

r *Voces* innixis *(melius forte* innixæ) *et* junctis *mutuavi ex Ms. Ultrajectino, quod eas in Ms. Rubeæ Vallis legere non valerem,*

f *In Ultrajectino :* medio autem evangelio *etc.*

t *Verisimiliter* ex familia monasterii *dicitur, vel quod ejus parentes nobilibus virginibus famularentur, vel, quod inter eas consanguineam haberet.*

u *Sensus est:* Glorificabat Dominum, qui neminem vult *etc. Sed an iste textus, qui de peccatoribus proprie intelligendus, hic recte adhibetur?* F

DE

A D

DE SS. ALCHMUNDO ET TILBERHTO

EPISCOPIS

HAGUSTALDENSIBUS IN ANGLIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Memoria in Fastis; auctores, qui de Sanctis meminerunt; eorum sedes episcopalis.

B *Annis 780 et 789, Memoria*

G*eminos hoc die Hagustaldensis ecclesiæ in Northumbria, Angliæ provincia, episcopos aliqui e Benedictinis martyrologi annuntiant:* Alchmundum *et* Gilbertum, *qui communius* Tilberhtus, *ab aliis etiam* Tilherus *et ab anonymo quodam, de quo infra,* Albertus *appellatur.* Haugustaldi in Northinambria, *inquit Menardus in Martyrologio sui Ordinis,* sanctorum Alcmondi et Gilberti, episcoporum et confessorum. *Consonat Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino scribens:* In Anglia Sanctorum Alcmundi et Gilberti episcoporum. Fuit uterque pro eximia vitæ dignitate a cœnobio sacro et negotioso otio ad labores episcopales extractus et Hagustaldensis in Northumbria pontificatus infulis exornatus; quem honorem egregia sanctitate et meritis quisque plurimum exornavit, et æterno sui relicto desiderio, ad æterna gaudia ascendit: quorum res præclare gestas temporum injuriis deperiisse, haud leviter est deplorandum.

in sacris Fastis.

2 *Bucelino præiverat Eduardus Maihew in Trophæis Ordinis Benedictini, Congregationis Anglicanæ, tom.* II, *ad diem* 7 *Septembris, ubi hæc habet:* Haugustaldi, vulgo Hexam, in comitatu C Northumbriæ, sancti Alchmundi, ejusdem loci episcopi, de quo hæc Rogerus Hovedenus Annalium parte priore: Anno 781 Alchmundus, Haugustaldensis ecclesiæ præsul, eximiæ religionis et magnarum virtutum vir, regnante glorioso rege Elfavaldo, anno 3 regni ejus, septimo Idus Septembris migravit ad Christum, et ei sanctus Gilbertus (alias Tilbertus) successit. *Addit* S. Alchmundi *corpus postmodum de terra sublevatum fuisse; qua de re infra sumus acturi. His Benedictinis accedit Castellanus in Martyrologio universali Gallico, ubi ad hanc diem ait:* Haugustaldi in Anglia, S. Alchmundus, ejus loci episcopus. *Præter hoc autem laudatos scriptores nullum alium inter martyrologos reperi, qui* S. Alchmundum *aut* Gilbertum *nostrum annuntient: quinimo laudatus Maihewus solum, ut patet,* S. Almundum *hoc die memorat, cui* S. Gilbertum *successisse mere narrat; sed an hoc eodem die colatur, non edisserit. Castellanus autem* S. Gilbertum omnino omittit.

3 *Porro* 7 *Septembris obiisse* S. Alchmundum *ex antiquis Angliæ scriptoribus infra ostendemus,* E *ac propterea hujus Sancti memoria hoc die recte annuntiatur: verum idem de* S. Gilberto, *sive* Tilberhto, *prout a scriptoribus Anglicanis appellatur, asserere non possum, cum diem ipsius emortualem nusquam expressum reperiam. Quod autem laudati Menardus ac Bucelinus eumdem ad hunc diem referant, id factum suspicor, quod proprium diem nescientes eum suo Decessori adjungendum putaverint, forte inducti annuntiatione Maihewi, qui, ut videmus, ad* 7 *Septembris* S. Alchmundum *commemorans, subjunxerat, ei* S. Gilbertum *successisse. Hæc dubium me reddidere, utrum de* Gilberto *ad hunc diem agendum esset: verum cum de eo scribendi numquam forte alias æque commoda se oblatura sit occasio, et aliunde de cultu satis constare videatur; censui pauca, quæ ad ipsum spectant, Menardi et Bucelini exemplo tradi posse: cumque ea perpauca sint, sanctique Alchmundi rebus immixta, malui utrumque Sanctum eodem Commentario concludere, ne eadem cogar repetere.*

Cur de S. Tilberhto hoc die agatur,

4 *Recte supra monuit Bucelinus, utriusque res præclare gestas deperiisse: sed an id temporum injuriis potius, quam scriptorum incuriæ adscribendum sit, certo affirmare non possum: non improbabile tamen est, exstitisse olim eorum Acta,* F *quæ in Danicis irruptionibus, quibus Anglia crebro depopulata est, hostili igne perierint. Probabile id facit anonymus, seculi* XII *scriptor, cujus lucubrationem excudemus, qui de quadam Northumbriæ per Danos depopulatione agens, sic scribit:* In qua denique devastatione monumenta, quæ de Vita et miraculis Sanctorum sancti Patres ad posteritatis notitiam stilo transmiserant, constat esse consumpta. *Solum igitur superest, ut ex antiquis Angliæ scriptoribus utriusque sancti Antistitis episcopalem sedem, initique ac per mortem depositi episcopatus tempus, et si qua alia occurrant, eruamus, cultumque immemorialem ac legitimum probemus. Sed priusquam id agamus, juverit scriptorum, quibus utemur, brevem notitiam dedisse. Facem præferent tres Anglicanarum rerum scriptores, qui exstant inter decem, qui anno* 1652 *e vetustis Mss. Londini in lucem sunt editi. Ac primo quidem occurrit Historia Dunelmensis ecclesiæ, sub nomine Simeonis Dunelmensis*

Notitia auctorum, qui de Sanctis nostris

A *Dunelmensis monachi excusa, sed quam Turgoto ejusdem loci Priori ac deinde Sanctandreano in Scotia episcopo, Usserius et Seldenus, et post hos Godefridus Henschenius noster vindicarunt, ut tom.* III *Martii, pag.* 124 *et seq. videre est, ubi ea historia ante annum* 1107 *conscripta dicitur.*

scripserunt, inter quos anonymus,

5 *Plura hauriemus ex Simeonis Dunelmensis Historia de Gestis regum Anglorum, de quo scriptore apud Seldenum in præfatione laudatæ collectioni præfixa hæc lego:* Simeon Dunelmensis, monachus ibi Benedictinus et ecclesiæ præcentor, atque viris illius ævi doctioribus merito connumerandus, circa partem seculi XII mediam floruit. *Plura de eo ibidem lector reperiet. Tertius scriptor, qui nobis usui erit, est* Ricardus Prior Hagulstadensis *(verba Seldeni sunt)* qui ævi sui historica.. conscripsit. Floruit sub Henrico rege secundo : sub Richardo I mortuus est, seu sub annum 1190. *Præcipue tamen utemur lucubratione anonymi cujusdam, quæ apud Mabillonium in Actis Sanctorum seculo* III, *a pag.* 228 *exstat cum hac epigraphe :* De Sanctis ecclesiæ Haugustaldensis et eorum miraculis liber, auctore anonymo, canonico regulari, medio sæculo XII, B *notaturque eruta* ex Ms. bibliotheca Bodleiana Oxoniæ in Anglia. *Cum vero librum hunc maximam partem recusuri simus, de eo ejusque auctore paulo fusius agendum est.*

canonicus Regularis,

6 *Scriptorem Opusculi canonicum Regularem fuisse, ipse non semel manifeste indicat, dum se alumnum monasterii Hugustaldensis profitetur, quod id temporis canonici Regulares incolebant. Nec minus clare ætatem suam manifestat, dum tractans de translatione sanctorum Antistitum Hagustaldensium, quam anno* 1154 *factam scribit, hæc ait :* Ante hanc translationem multis annis, cum adhuc puerulus essem, Accam, Alchmundum, Fredenbertum, Albertum, ibi simul requiescere nihil hæsitans populus totus clamabat. *Ex his habemus, anonymum illum non modo contemporaneum fuisse ultimæ translationi, quam describit ; verum etiam probabiliter interfuisse, aut saltem de ea penitus potuisse esse instructum. Porro tota lucubratio est oratio quædam, dicta in festo Translationis, quaque Fratres suos, canonicos Regulares exhortatus est, ut spem suam fiduciamque in sanctis ecclesiæ suæ Patronis reponant, quorum patrocinium Hagustaldenses toties experti sunt. Hinc stylus ipsius oratorius est et hinc inde prolixior.*

scripsit quædam miracula et translationes,

C 7 *Neque de solo* Alchmundo *aut* Tilberhto *agit, sed de omnibus Hagustaldensis ecclesiæ sanctis episcopis, quorum sacra corpora eadem illa translatione elevata sunt. Ea occasione quædam miracula Operi intexit, et varias ejusdem ecclesiæ vicissitudines exponit, ut quamdum ejusdem loci historiam conscripsisse dici possit. Ego quæ ad Sanctos nostros aut eorum gloriam non spectant, præcidenda putavi : non potui tamen omnia, quia hinc inde tam arcte varia inter sese cohærent, ut prætermitti nequeant, nisi mutiletur oratio. Ceterum varias sanctorum Antistitum translationes sive elevationes enarrat, inter quas præcipuæ duæ sunt, et quarum prima paulo post medium seculi* XI, *altera anno* 1154 *die* 3 *Martii, cui potuit interesse, solemniter peracta est. Prior Translatio etiam exstat apud Simeonem Dunelmensem, ubi ad annum* 781, *quo* S. Alchmundum *obiisse existimat, eadem, licet aliis verbis, refertur. De posteriore nihil habet Simeon, quia Historiam suam de Gestis regum Anglorum usque ad finem dumtaxat anni* 1129 *perduxit.*

quæ recudemus.

8 *Unde vero uterque illam didicerit, incertum est ; suspicari tamen licet, eam a Simeone ex Mss. monumentis erutam fuisse. Etenim Joannes Seldenus in Præfatione supra laudata, ex Vita Simeonis a Joanne Lelando conscripta, de Simeone sic ait :* Multa tandem cogitanti hoc succurrit in primis et necessarium et utile, ut reliquias bibliothecarum, a Danis spoliatarum, anxie disquireret. Nam monachi Lindisfarnenses, Coquedani, Tinomuthenses, Girovenses, Veromutenses, Hagulstadenses, Strucpharenses, Vetandunenses, Lestingani, Ripodunenses, Deiro-Sylvani, denique Eboracenses, Danorum tyrannidem misere fugientes, aliquam veteris historiæ suppellectilem et cognitionis rerum sui temporis secum detulerant, et in dies conservaverant, quas felicius aliquando futuras sperabant. Hæc omnia perquisivit, invenit, excussit curiosa Simeonis diligentia *etc. Inter hæc, inquam, prædictam Translationem potuit reperire : quare ego illam ex Simeone edere mallem, nisi eam anonymus orationi suæ intexuisset solis pene verbis discrepantem : ubi tamen quid discriminis occurret, in Annotatis lectorem monebo. Hæc de scriptoribus sufficiant : nunc rem ipsam aggrediamur, et primo episcopalem Sanctorum sedem inquiramus.* E

Hagustaldum a quibusdam

9 *Sanctum* Alchmundum, *ejusque successorem* Tilberhtum, *Hagulstadensis ecclesiæ episcopos fuisse, tradunt omnes, qui eorum meminerunt, tam veteres, quam recentiores : at ubi Hagulstaldum fuerit, non æque convenit inter posteriores. Michael Baudrandus in sua Geographia de eo hæc scribit :* Haugustaldium monasterium fuit et ecclesia Angliæ in Lindisfarnia insula Bedæ, Haugustaldia et Augustaldia aliis, nunc Holy Iland dicta, in ora littorali Northumbriæ, episcopali dignitate insignita sub archiepiscopo Eboracensi. *Itaque Hagustaldum in Lindisfarnia seu* Holy Iland *Baudrandus collocat. Idem facit ad vocem* Lindisfarnia, *in qua insula ait episcopalem cathedram ab Aidano constitutam fuisse,* quæ Augustaldia dicta fertur. *Ejusdem sententiæ est Lubinus in Martyrologio Romano Tabulis geographicis illustrato, ubi ait :* Lindisfarni et Lindisfarnia, olim Halig Eiland, nunc Holy Island, insula Albioni insulæ proxima, oræ Northumbriæ et ostiis Tuedæ fluvii adjacens cum urbe cognomine, quæ et Agulstadia et Hagulstaldia nuncupata. Ibi olim celebre cœnobium ac sedes episcopalis, cujus episcopi Lindisfarnenses aliquando, Hagulstaldenses aliquando dicebantur, sub archiepiscopo Eboracensi ; sedes tamen postmodum Dunelmum translata est : abest a Berwico urbe in finibus Scotorum 4 mill. in Austrum. F

perperam statuitur in Insula sacra :

10 *In hanc sententiam forsan iverunt ex obscuro Bedæ loco male intellecto. Beda enim lib.* IV *Historiæ gentis Anglorum, cap.* XII *hæc habet :* Orta inter ipsum regem Ecgfridum et reverendissimum antistitem Wilfridum dissentione, pulsus est idem antistes a sede sui episcopatus, et duo in locum ejus substituti episcopi, qui Northanhymbrorum genti præessent ; Bosa videlicet, qui Deirorum, et Eata, qui Berniciorum provinciam gubernaret ; hic in civitate Eboraci, ille in Hagustaldensi sive Lindisfarnensi ecclesia cathedram habens episcopalem. *Verum verba illa Bedæ non ita accipienda esse, ut Lindisfarnia et Hagustaldum eadem fuisse civitas dicatur, sed ita ut alterutro loco episcopalis cathedra fixa fuisse significetur*

AUCTORE C. S.

significetur, liquet ex eodem Beda, qui loco citato post pauca Hagulstaldum a Lindisfarnia minime obscure distinguit. Ordinati sunt autem, *inquit*, Edhedus, Bosa et Eata Eboraci ab archiepiscopo Theodoro, qui etiam post annos abscessionis Wilfridi, horum numero duos addidit antistites, ad ecclesiam Hagulstaldensem Trumberhtum, remanente Eata ad Lindisfarnensem *etc. Retinuit igitur Eata Lindisfarnensem episcopatum, dum Trumberthus ad Hagulstaldensem evectus est, adeoque istæ ecclesiæ male confunduntur. Utramque etiam ecclesiam diserte distinguunt alii Angliæ scriptores, e quibus unum adduxisse sufficiat, Turgotum scilicet lib.* II, *cap.* II, *ubi ait :* Offensus rex Eadbertus *Cynevulsum Lindisfarnensem* episcopum cepit, captum in Belbamburch teneri præcepit, Friothuberto Hagulstaldensi episcopo Lindisfarnensem episcopatum amministrante, donec placato rege, de captione relaxatus Cynevulf ad suam rediret ecclesiam. *Pluribus, quia res clara est, supersedeo.*

ostenditur esse in Northumbria,

11 *Verum Hagustaldi situm discimus ex Richardo Priore, laudato num.* 5, *de statu et episcopis ejusdem ecclesiæ lib.* I, *cap.* I *illius cathedræ exordia in hunc modum assignante :* Est B in Northanhymbrorum provincia haud procul a Tina flumine ad Austrum sita villa quædam, nunc quidem modica et raro cultore habitata, sed ut antiquitatis vestigia testantur, quondam ampla et magnifica. Hæc autem a rivulo ibi decurrente et quandoque ad modum torrentis exuberante, Hestild nomine, Hestoldesham, quasi prædium Hestild vocatur. Beata vero regina Etheldreda... S. Wilfrido, quem plurimum dilexit, illi, inquam, jam existenti Eboracensi episcopo prædictam villam cum circumjacente regione circa annum Dominicæ Incarnationis 672 in perpetuam eleemosynam dedit, ut eam episcopali cathedra sullimaret * : quam ipse primus et post eum alii jure ecclesiastico sederent. *Deinde sequentibus capitibus de ejusdem episcopatus erectione, insignique ecclesiæ ac monasterii in eo loco structura prolixe agit. Unde conficitur, non procul a Tina fluvio in Northumbria Hagustaldum statui posse.*

* sublimaret

nunc Hexam appellatum,

12 *Idem loci situs solide confirmatur tum ex Simeonis Dunelmensis Historia de gestis regum Anglorum, tum ex anonymo, quem infra excusuri sumus : uterque enim scriptor, narrans prædictam ecclesiam ab imminente direptione,* C *quam Malcolmus Scotorum rex minabatur, divinitus servatam fuisse, uterque, inquam, tradit, Tinam fluvium, in cujus ripa hostilis exercitus castrametatus erat,* absque pluviarum inundatione, *una nocte*, in tantum excrevisse, ut absque navis amminiculo minime transiri posset, *atque ita Malcolmum ab ejusdem accessu et intentata devastatione prohibitum fuisse. Porro Tina duplex est, Australis et Borealis, uterque Northumbriam, non Insulam sacram, interfluit. Et Borealis quidem, teste Camdeno,* e limitaneis jam Angliæ et Scotiæ montibus effusus, *per Nortumbriam labitur; Australis vero prope Alstenmore oritur : denique* infra S. Oswaldi uterque Tina confluit, *ac deinde conjunctas undas vehens, eas prope Tunocellum sive Tinmouth in Oceanum provolvit.*

cujus aliqualis notitia datur.

13 *Rectius ergo Eduardus Maihewus, num.* 2 *relatus, Hagustaldum in comitatu Northumbriæ collocat, et nunc* Hexam *appellari affirmat. Idem censet Camdenus, qui in sua Britannia Northumbriam describens, sic loquitur :* Jam Tina auctus, subindeque auctior, uno alveo urget ad D Oceanum iter, per Hexam, Bedæ Hangulstad, Saxonice Hextoldesham, quod Romano seculo Axelodunum fuisse, ubi cohors prima Hispanorum stationem habuit, nomen persuadet et situs editior in colle (collem enim Dunum dixerunt Britanni). *In dictorum confirmationem subdit verba Richardi a nobis jam allegata, sed rivulum* Hextold *non* Hestild *appellat. Post pauca descriptionem loci ita prosequitur :* Sed dignitas illa *(episcopalis)* post octavum episcopum, intonantibus Danicis bellis, tota evanuit. Deinceps vero tantum archiepiscoporum villa habebatur ante commutationem cum Henrico VIII factam, qua suo jure cesserunt... Nunc vero tota ejus gloria est in monasterio illo antiquo, cujus pars in primi Foresteri militis ædes est conversa : ecclesia vero, Occidentali parte tantum demolita, stat integra, et magnifica sane est structura *etc. Hæc Camdenus ; cui ego quoad loci situm libens assentior ; cum ea omnia recte conveniant cum iis, quæ ex antiquis scriptoribus supra retulimus, quæque Simeon Dunelmensis de ecclesiæ ac monasterii structura loco a nobis assignato prolixe enarrat. Quare hodiernam* Hexam *ipsum esse vetus Hagustaldum et* SS. Alchmundi *ac* Tilberhti *episcopalem sedem mihi minime dubium apparet.* E

§ II. Tempus episcopatus suscepti, ac mortis obitæ ; cultus antiquus.

Utrumque Benedictinum fuisse, verisimillimum est.

J*am monuimus lectorem, utriusque Sancti Acta olim periisse, aut antiquitatis tenebris involuta esse : pauca, quæ de eorum ætate reperimus, accipe. Utrumque monachum Ordinis S. Benedicti fuisse, affirmant Bucelinus et Menardus, idemque de* Alchmundo *asserit Maihewus. Neque id negamus, cum Hagustaldensis ecclesia ac monasterium, a S. Wilfrido condita, fuerint Ordinis Benedictini, adeoque omnino verisimile sit, laudatos sanctos Antistites ex eo ad Hagustaldensem cathedram assumptos fuisse. Adde, quod et in aliis Angliæ episcopatibus eo tempore frequens fuerit ille usus, ut episcopi ex monachis eligerentur.* F *Id porro patet ex Turgoto, qui lib.* III *cap.* VI *scribit, Eadmundum Dunelmensis ecclesiæ clericum, cum circa annum* 1021 *ad ejusdem episcopatum eligeretur, dixisse,* cathedram prædecessorum suorum, qui monachi fuerant, nullo modo se posse ascendere, nisi illos et ipse monachico habitu imitaretur.

S. Alchmundus fit episcopus anno 767,

15 *Tempus, quo* S. Alchmundus *ad episcopatum evectus est, tradit Simeon Dunelmensis, in Historia de Gestis regum Anglorum ita scribens :* Anno 767 Alberchts Eboracæ civitatis, et Alchmund Hagustaldensis ecclesiæ, ordinati sunt episcopi 8 Kal. Maii. *De anno inter auctores satis convenit ; sed de die, quo Sanctus noster consecratus dicitur, dubium hic merito moveri posset : quippe dies* 8 *Kalendas Maii anni* 767 *nec Dominicus erat, nec aliquo celebriori festo solemnis, quorum tamen alterutrum ex antiqua ecclesiæ disciplina observari soleret. Hinc Whartonius in Anglia sacra, parte* I, *pag.* 697 *in* Alchmundo *sic scribit :* Alhmundus seu Alcmundus consecratus est 767, 24 Aprilis juxta

A juxta Ricardum Hagustaldensem et Hovedenum, quamvis dies anno non conveniat, et 26 Aprilis fuisse censendus sit, nisi potius Alcmundus anno 767 electus et 768, 24 Aprilis consecratus fuerit. *Eadem difficultas occurrit in* S. Tilberhto, *qui 2 Octobris anno* 780 *episcopus ordinatus dicitur, aut* 2 *Octobris* 779, *vel* 781, *ut infra videbimus. Verum cum de anno ac die consecrationis* S. Alchmundi *omnes scriptores conveniant, nec certum sit, utrum ecclesia Anglo-Saxonica Dominicum aut solemnem diem in episcoporum ordinationibus tum temporis tam exacte servaverit, cumque assignatus consecrationis annus cum numero annorum, quibus ecclesiæ suæ præfuisse, annoque quo mortuus dicitur, apprime cohæreant, nihil nos urget a Simeone Dunelmensi reliquisque scriptoribus recedere. Si qais tamen in die consecrationis* S. Alchmundi, *uti et* S. Tilberhti *hic erratum velit, non multum refragabor; sed nec pluribus discutiam, cum illæ epochæ ad elucidanda utriusque Sancti gesta parum aut nihil faciant.*

succedens Fredenberto.

16 *Successit autem* S. Alchmundus *Frithuberhto, quem etiam* Friothuberhtum, Fridenbertum *et* Fredenbertum *appellatum comperi, et cujus ossa una cum utriusque sancti Antistitis,* B *aliorumque corporibus, anno* 1154 *solemniter elevata sunt, teste auctore Translationis, quam dabimus. De eodem ad præsens propositum nostrum laudatus Simeon ad annum* 766 *hæc habet :* Frithuberht Hagustaldensis ecclesiæ antistes eodem anno de hac mortali carne migravit ad veræ lucis perennitatem, 10 Kal. Januarii. episcopatus sui anno 32. *Obiter tamen noto, hic erratum videri in annis episcopatus : nam in inscriptione apud ejusdem corpus inventa (quam vide in Translatione num.* 39) *obiisse etiam dicitur anno* 766, 10 Kalendas Januarii, *sed* episcopatus sui anno 34. *Totidem etiam episcopatus annos ei tribuit Richardus lib.* I, *cap.* XVI, *licet ibidem ejusdem consecrationem anno* 734 *illiget : forsitan eo anno primum consecratus est, et anni* 34 *episcopatus numerantur a secessione S. Accæ, decessoris ipsius, qui anno* 734 *cathedram suam seu sponte seu coactus deseruisse dicitur.*

De anno emortuali auctores

17 *Idem Simeon mortem* S. Alchmundi *ad annum* 781 *consignat his verbis :* Alchmundus Hagustaldensis ecclesiæ præsul, eximiæ religionis et magnarum vir virtutum, postquam 13 annis sullimiter* præfatam rexisset ecclesiam, regnante gloriosissimo Northanhymbrorum rege Elfwaldo, C anno 3 regni ejus, 7 Idus Septembris huic vitæ modum fecit; qui pro meritis æternæ beatitudinis est particeps factus. Sepultus vero est juxta prædecessorem suum, reverendæ memoriæ sanctum Accam episcopum; de quo loco post annos plus quam 250 divina revelatione translatus est. *Simeoni consonat Richardus lib.* I *de Statu et episcopis Hagustaldensis ecclesiæ, cap.* XVI, *ubi initium ac finem episcopatus illius tradit in hunc modum :* Hunc autem *(Fredbertum seu Fredenbertum)* subsecutus sanctus Alcmundus anno Dominicæ Incarnationis 767 et regni Alcredi secundo, 8 Kal. Maii consecratur in antistitem. Qui Dominicæ Incarnationis 781, et regni Elfwaldi 4, et episcopatus sui 13 anno, 7 Idus Septembris extremum diem clausit in Domino.

* sublimiter

nonnihil variant :

18 *Eumdem annum pro emortuali assignant Rogerus Hovedenus, Nicolaus Harpsfeldius et Michael Alfordus, quorum posterior tamen in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonicæ observat, Sancti obitum ab aliquibus citius, ab aliis vero serius statui. Variæ istæ de emortuali tempore sententiæ apud Warthonium in Anglia sacra, parte* I, *pag.* 699 *sic referuntur :* Obiit 781, 7 Septembris ex fide Ricardi, Hovedeni et Mailrosensis : 780, 7 Septembris, juxta Annales Petriburgenses Sax.; 779, 7 Septembris, auctore Florentio. Ricardi calculus justior videtur. *Ita ipse : at mihi Richardi, ceterorumque, qui cum ipso opinantur, calculus minime exactus videtur. Etenim si, ut ipsi fatentur, Sanctus* 8 *Kalendas Maii anno* 767 *episcopatum auspicatus fuerit, eumdemque anno* 781, *die* 7 *Septembris moriens deposuerit, dicendus est anno* 15 *episcopatus sui jam a quatuor mensibus inchoato obiisse; cum tamen tam Richardus, quam ceteri, annis tantummodo tredecim ipsius episcopatum circumscribant.*

AUCTORE C. S.

sed mortuus est

19 *Malo igitur cum Annalibus Petriburgensibus sancti Episcopi obitum ad annum* 780 *referre : primo quidem, quia sic numerando a* 24 *Aprilis anni* 767, *quo omnes illum consecratum tradunt, ostenditur obiisse post tredecim annos in episcopatu positos : seu post annum decimum tertium a quatuor mensibus et diebus aliquot completum : completos autem numerandos, mox patebit. Secundo quia ita diserte exprimitur in Sancti epitaphio una cum ejusdem corpore anno* 1154 E *invento, in quo sic legitur :* Anno Domini septingentesimo octagesimo Alchmundus Hagustaldensis ecclesiæ præsul, cui annis tredecim præfuit, septimo Idus Septembris defunctus est *etc. : vide in Translatione infra num.* 28. *Ceterum hosce annos completos accipiendos esse, liquet tum ex ipsis epitaphii, tum ex Simeonis verbis num.* 17 *datis; alioquin enim quatuor illi menses cum paucis diebus, qui inter anniversarium consecrationis diem, videlicet* 24 *Aprilis, et diem emortualem,* 7 *Septembris intercesserunt, pro integro anno accepti fuissent, cum* annis tredecim *ecclesiæ suæ præfuisse dicatur.*

anno **780, 7 Septembris.**

20 *Non convenit quidem hic annus cum epochis regni Elfwaldi, quas Richardus et Simeon addunt, non convenit, inquam, si revera Elfwaldus non ante finem anni* 778 *aut initium subsecuti regnum inierit, quemadmodum passim traditur : sed præterquam quod unus annum regni tertium, alter quartum statuat, epocham illam pro suo libitu adjecisse videntur anno* 781, *adeoque morari nos non debent. Consecrationi tamen factæ anno* 767 *recte congruit annus secundus regis Alcredi, cujus regni initium Simeon et Alfordus referunt ad finem anni* 765 *aut initium* 766. *Neque obstat* F *mors Frædberti, cui* Alchmundus *successit; ea enim in illius epitaphio contigisse dicitur anno* 766, 10 *Kalendas Januarii ; quatuor autem illi menses, qui inter decessoris mortem et* Alchmundi *consecrationem intercessisse dicuntur, sufficiunt, ut successor in demortui locum commode substitui potuerit. Ceterum cum de rebus per* S. Alchmundum *sive ante episcopatum, sive in eodem gestis nihil reperiam, ad* S. Tilberhtum *progredior.*

Succedit S. Tilberhtus

21 *Simeon Dunelmensis* S. Alchmundo, *anno* 781, *ut putat, demortuo* S. Tilberhtum *successorem in Hagustaldensem cathedram, his verbis assignat :* Tilberhtus sanctus pro eo in episcopatum subrogatur, consecratur, elevaturque in solio episcopalis cathedræ, in loco, qui appellatur Vulfeswelle, hoc est, Fons Lupi. Actum est hoc 6 Non. Octobris : *sed non satis certum est, utrum id ad annum* 781, *an ad sequentem referat. Clarius loquitur Richardus, dum relata* S. Alchmundi *morte, ita prosequitur :* Post hunc vero dilectus

AUCTORE C. S.

dilectus pater Tilbertus in episcopatum subrogatur anno eodem, hoc est Dominicæ Incarnationis 781, et regni Elfwaldi 4, et sexto Nonas Octobris consecratur, elevaturque in solio episcopalis cathedræ, in loco, qui appellatur Vulfeswelle, hoc est, Fons Lupi. *Apud Warthonium, Angliæ sacræ parte* I, *pag.* 697 *Hovedenus Richardo consentit; at Florentius consecratum vult anno* 779 : *Annales verò Petriburgenses anno* 780 : *in eo tamen omnes consentiunt, quod illum eodem anno, quo* S. Alchmundus *obiit, consecratum fuisse dicant. Quod si verum est, ejusdem consecratio affigenda est anno* 780, *quo sanctum Decessorem ejus obiisse ostendimus. Non possumus tamen hic quidquam certi determinare, cum* S. Tilberhti *epitaphium perierit, nec aliunde certiora habeamus.*

Aldulfi consecrationi interest, subscribit synodo, moritur.

22 *Acta hujus sancti Antistitis, æque ac Decessoris ipsius, nos penitus latent, præter unum alterumve, sed parvi tamen momenti. Simeon ad annum* 786 *de eo sic meminit* : Eodem anno Aldulf consecratus episcopus ab Eanbaldo archiepiscopo, Tilberhtoque et Hygbaldo præsulibus, in monasterio, quod dicitur Et-Corabrige. *Similiter Richardus, sed nullum annum signans, de Sancto ait:* Hic cum Eanbaldo archiepiscopo et Higbaldo præsule, in monasterio, quod Corabrige dicitur, Adulfum episcopum consecravit. B *Legitur etiam subscripsisse synodo anno* 787 *in Northumbria celebratæ, ut apud Alfordum in Annalibus tom.* II, *ad citatum annum, num.* 27 *videre est; ubi ostendit, eum a Magdeburgensibus centuriatoribus mendose scribi* Dilberchum, *cum* Gilbertus, *vel* Tilbertus; *aut* Tilherus *scribendum fuisset. Warthonius laudatus ait, cum synodo Calcuthensi eodem anno in Merciis coactæ interfuisse: verum ille hanc cum Northumbrorum synodo confudisse videtur. Mortem Sancti sæpe laudatus Simeon ad annum* 789 *vel sequentem consignat, dum ad* 790 *hæc ait*: Anno vero priori Ethelberht episcopus, sua sede relicta, sancto Tilberhto episcopo jam obeunte, prædictus præsul episcopatum Haugustaldensis ecclesiæ accepit in propriam dominationem. *Clarius loquitur Richardus in hæc verba:* Præfuit igitur Haugustaldensi ecclesiæ Tilbertus 8 annis, et Dominicæ Incarnationis 789, et regni Osredi primo anno migravit de hac vita, sepultusque est in eadem ecclesia. *Nihil præterea de* S. Tilberhti *gestis discere potui : quare ad utriusque sancti Episcopi cultum sacrasque reliquias festino.*

C

SS. Alchmundi et Tilberhti

23 *Sancti* Alchmundi *reliquias seculo* XI *adolescente, in veneratione habitas fuisse, discimus ex sæpe laudatis anonymo et Simeone Dunelmensi, qui easdem ex ipsius Sancti indicio jussuque repertas fuisse atque translatas scribunt. Translationem hanc infra excudemus; ideoque lectorem hic pluribus non detineo. Richardus lib.* II *de Statu et episcopis Hagustaldensis ecclesiæ, cap.* IV, *auctor est, tam* Alchmundi, *quam* Tilberhti *reliquias post prædictam translationem usque ad sua tempora, id est, usque post medium seculi* XII, *non obstante crebra istius regionis depopulatione, in Hagustaldensi ecclesia acclusas permansisse. Sic autem scribit :* Anno 1113 Dominicæ Incarnationis, ecclesia S. Andreæ apostoli Hagustaldensis ad religionem conversa est. Nam cum multis annorum curriculis cum circumjacente regione sæpius deprædata et depopulata et diu deserta mansisset, numquam tamen patronorum suorum, ejusdem ecclesiæ episcoporum, scilicet sanctorum Eatæ et Accæ et Alchmundi et cæterorum venerabilium præsulum D Fredberti et Tilberti, divina pietate protegente, numquam, inquam, eorum sacris reliquiis destituta est.

reliquiæ antiquitus

24 In quadam enim porticu juxta secretarium ejusdem ecclesiæ, versus australem partem, reliquiæ S. Eatæ decenter in una theca collocatæ quiescebant : a quo autem, vel quo tempore de terra levatæ fuerint, a nobis ignoratur. De sanctis autem Acca et Alchmundo legitur, quod Elferdus, filius Weston, vir quidem strenuus et Dunelmensis ecclesiæ secretarius, tempore Egelwini, ejusdem ecclesiæ episcopi, divino præmonitus oraculo, de terra levaverit eos, et intra ecclesiam in remotioribus partibus collocaverit. Postea vero procedente tempore, in secrétario ejusdem ecclesiæ Acca quidem ad dextrum cornu altaris, et Alchmundus ad sinistram honestius ac decentius in duobus arcubus positi sunt. Deinde crescente devotione fidelium, ambo simul multo convenientius et honorabilius retro et juxta altare, ut in præsenti cernitur, in una theca sunt collocati.

E

cum honore conservatæ : cur Tilberhtum

25 Venerabilium quoque Patrum Fredberti et Tilberti reliquiæ in eodem loculo cum illis continentur : quis autem eos de terra levaverit, non est in nostra notitia; sed quia cum prædictis Patribus ubique inventi sunt, pariter cum illis levatos fuisse, creditur. In illa autem theca, quæ ad Austrum sita est, sunt reliquiæ S. Eatæ; in alia vero versus Aquilonem posita sanctorum corporum Accæ et Alchmundi pulvis conservatur. *Hucusque Richardus; ex cujus verbis cum scrupulus aliquis lectori incidere possit, pauca hic notanda censui. Scriptor ille* Alchmundum *constanter* Sanctum *appellat,* Tilberhtum *duntaxat* Venerabilem : *unde dubitare quis posset, utrum ipsi* Sancti *titulus recte adscribatur : verum cum Simeon Richardo aut antiquior, aut æqualis, eum* Sanctum *appellet, ut supra num.* 21 *et* 22 *videre est, cumque ejusdem reliquias in eodem cum SS. Accæ et* Alchmundi *corporibus loculo venerationi fidelium expositas fuisse tradat, ac denique earumdem elevationem ab immemoriali tempore factam satis clare insinuet, non est, quod propterea* Tilbertum *eo titulo privemus, quo ab aliis donatur; præsertim cum Richardus hac in re non satis accuratus fuerit, quippe qui lib.* I, *cap.* XIX *Hagustaldenses episcopos recensens, solos Accam et* Alchmundum Sanctos *vocat, cum tamen ille ipse in eodem et sequenti libro Wilfridum, Eatam et Joannem cum* Sancti *titulo diserte commemoret.* F

Sancti titulo

26 *Hisce adde primo, quod teste auctore Translationis, rei gestæ comtemporaneo, ossa* Tilberhti, *quem ipse* Albertum *vocat, inventa fuerint* non minori a ceteris decore fulgentia, eadem diligentia condita et involuta : *illa vero cetera ossa, scilicet SS. Accæ,* Alchmundi *ac Fredenberti reperta fuisse asserit* cœlesti decore corusca, colore simul et odore manifestam exspirantia sanctitatem. *Adde secundo, quæ de ejusdem* S. Tilberhti *corporis elevatione subdit his verbis :* Hos quatuor *(Accam*, Alchmundum, *Fredenbertum,* Albertum *seu* Tilberhtum) cum summa devotione palliis pretiosissimis involutos, sicut simul inventi sunt, simul in majori loculo collocarunt. *Deinde aliquibus de S. Eatæ inventione interjectis, sic prosequitur :* Erectaque secus altare tabula, tribus innixa columnis, sculpturis et picturis decentissime variata, statuerunt in medio scrinium majus, quod quatuor episcoporum

A porum sacra pignora continebat... Quibus rite peractis, et Missarum solemniis cum debito gaudio celebratis, populus dimittitur, plebs Fratrum solitæ paci redditur ac quieti.

honoremus. 27 *Adde tertio, quod eodem anonymo teste tum decretum fuerit, Translationis illius* gloriam sub una celebritate *imposterum* celebrandam. *imo quod reipsa quotannis celebrata sit, liquet ex ejusdem Prologo, ut legenti patebit. Denique Rogerus Hovedenus parte* I *Annalium, quos initio seculi* XIII *scripsit, dum* Tilberti, *qui ipsi* Gilbertus *dicitur, meminit,* Sancti *titulum apponit. Ad annum enim* 781 *hæc habet :* Alchmundus Haugustaldensis ecclesiæ præsul, eximiæ religionis et magnarum virtutum vir, regnante glorioso rege Elfwaldo, anno tertio regni ejus, septimo Idus Septembris migravit ad Christum, et ei sanctus Gilbertus successit. *Rursus ad annum* 790 *ait :* Anno vero priori Ethelbert episcopus, sua sede relicta, sancto Gilberto defuncto, episcopatum Haugustaldensem in propriam accepit dominationem. *Quæ verba, licet ex Simeone deprompta sint, satis ostendunt, eum initio seculi* XIII Sanctum *habitum fuisse. Igitur ex hactenus dictis legitimus* Tilberhti *cultus*, Sanctique
B *titulus satis stabiliti videntur.*

TRANSLATIO

ET ELEVATIO

Auctore anonymo Canonico Regulari medio seculo XII

Ex editione Mabillonii in Actis SS. Sec. III parte I.

C

PROLOGUS

Auctor suos ad sanctorum ecclesiæ Hagustaldensis Patronorum cultum excitat.

Auctor hortatur suos ad Translationis a

Præsentis diei veneranda festivitas *a*, Fratres carissimi, tanto a nobis est suscipienda devotius et festivius celebranda, quanto in ea specialius consolatio nostra, spes nostra, nostra insuper gloria commendatur. Nostra namque, nostra specialiter est ista festivitas, qui in his sacratissimis locis sub eorum patrocinio vivimus, quorum honori diei hujus gaudia dedicavimus. Dignum quippe est, ut eorum laudibus voce, corde, actu, affectu, omni quidem tempore insistamus : sed hac potissimum die uberioris lætitiæ prærogativa reddamus vitulos labiorum nostrorum, pinguissimum scilicet sacrificium laudis Domino immolemus, in qua sacratissimarum reliquiarum præsentium *, quam eatenus fides *b* tenuerat, probavit experientia, exploravit visus, attrectavit manus, interioris quoque haustu dulcedinis gustavit affectus. Vere verax illa prophetica probatur sententia : In memoria æterna erunt Justi, quorum plerumque etiam ossa mortua crebris miraculis pullulant de loco suo, et eorum memoriam, quam vetustas absconderat, vel aboleverat negligentia, manifestis non desinunt perpetuare indiciis.

A. Anonymo

* *l.* præsentiam

b

festum celebrandum,

2 Hinc est, quod sancti Patres nostri, quorum reliquiarum præsentia gloriamur, antiqua miracula novis cumulare non cessant, ut sibi servientium semper augeatur devotio, spes certificetur, caritas nutriatur, et de perceptione præsentium munerum firma sit exspectatio futurorum. Scimus, quorumdam oculos, quos nox cæcitatis obcluserat, eorum meritis lucis hujus beneficium meruisse, claudos pedum officium resumsisse *, in tribulatione positos citum divinæ consolationis sensisse solatium, destinatos ad supplicium in ipso mortis articulo subita ereptione orationum suarum percepisse effectum. Ex quibus pauca quædam ad eorum gloriam, quorum solemnia celebramus, operæ pretium est proferre in medium, ut ex corporalibus beneficiis spiritalia, ex temporalibus æterna, ex terrenis speremus cœlestia.

* *l.* resumpsisse

E

firmamque in SS. Patronis fiduciam

3 Audientes, Fratres carissimi, Sanctos istos ereptum cæcis lumen suis precibus reddidisse, si forte mentis nostræ oculos insipientiæ caligo fuscaverit, ad eorum secure fugiamus auxilium ; ut sanctissimis eorum meritis verum sapientiæ lumen, cæcitate detersa, reseratis oculis hauriamus. Sic cum nos hostes nostri spiritales obsederint, et tentationum tormentis murum virtutum quatientes, perpetuæ mortis metum incusserint, recolentes, obsessum quondam in hac ecclesia, quam potenter eripuerint inopem populum de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum ; spiritalem nihilo minus obsidionem, si ad eos in spiritu humilitatis et in animo contrito clamaverimus, noverimus dissolvendam. Si aculeis carnis, vel iræ stimulis urgemur in vitium, nulla desperatio vocem devotæ orationis obtundat, scientes, quod ea pietas, quæ hominem adjudicatum morti de manu ferientis eripuit, etiam nos jamjamque vitiis absorbendos, lacrymis ac precibus provocata eripiet, F

reponendam docet.

4 Scilicet sacrosancta Hagulstadensis *c* ecclesia, sub antiquissimis fundata regibus, diu episcopalis sedis honore resplenduit et optimis semper abundans Fratribus, ipsius etiam sæcularibus potestatibus terrori fuit : verum ubi eam beatissimus præsul Wilfridus, adductis secum ex partibus transmarinis artificibus, miro lapideo tabulatu, ut in præsentiarum cernitis, renovavit *d*, et ad devotionem rudis adhuc plebis conciliandam, picturis et cælaturis multifariam decoravit, mox eam fama altius extulit, et ad ejus sacratissima limina revisenda, non solum vicinas, sed et extraneas nationes adscivit. Quia vero antistes ipse sanctissimus præ cœteris, quibus præfuit ecclesiis, hanc crebrius visitavit, devotius coluit, accidit, ut post mortem quoque ejus plebs universa ita ad eum in hac ecclesia, quasi ad viventem confugerent, in omnibus necessitatibus suis quasi

c

d

A. ANONYMO. quasi præsentem consulerent, in tribulationibus et angustiis ejus auxilium non tam peterent, quam exigerent. Quorum devotioni ac fidei favens præsul sanctissimus semper invocantibus præsto fuit, petentibus largiens, mœstos consolans, laborantibus opem ferens miseris: adeo ut subtracta præsentia corporali, uberius illis gratia proflueret spiritalis. Unde non immerito hujus sacratissimæ festivitatis eum credimus esse participem, quem tot indiciis probamus nos habere præsentem.

ANNOTATA.

a *Fuit hæc procul dubio annua festivitas Translationis, institutæ 5 Nonas Martii anno* 1154, *quam infra describet, quamque una cum antiquiore* S. Alchmundi *translatione* sub una celebritate colendam, *tum decretum fuisse asserit num.* 34.

b *Per* fidem *intellige fidem mere humanam, non divinam.*

c *Sæpius* Hagustaldensis *et* Haugustaldensis *vocatur: de hac urbe vide dicta in Commentario num.* 9 *et seqq.*

d *De S. Wilfrido archiepiscopo Eboracensi* B *actum est in Opere nostro ad diem* 24 *Aprilis. De ecclesia Hagustaldensi in honorem S. Andreæ apostoli per hunc sanctum erecta, et adjuncto ipsi monasterio, consule si lubet Richardum ejus loci Priorem, de Statu et episcopis ejusdem ecclesiæ lib.* I, *capp.* I *et* III, *ubi magnificam ipsius structuram accurate describit. Verum anonymus noster hanc sedem episcopalem antiquiorem facit, quam re ipsa fuisse videatur. Certe laudatus Richardus verbis, qua num.* 11 *recitavimus, manifeste scribit, S. Wilfridum hujus ecclesiæ ac sedis primum fundatorem fuisse: Richardo consonant reliqui Angliæ scriptores, qui Hagustaldensis episcopatus initia ad ejusdem sancti tempora referunt: floruit autem S. Wilfridus seculo* VII *et initio* VIII.

CAPUT I

C Plectendus capite mirabiliter liberatur: ecclesia Hagustaldensis, et qui in eam confugerant, ab instanti exitio divinitus servantur: sacrilegus punitur.

Extremo supplicio afficiendus, invocans Sanctos

Adolescens quidam cum furti ac latrocinii in hac civitate argueretur, a præsidibus vinculis mancipatus, diuque reservatus, cum non esset, qui fidejussoriam pro eo porrigeret cautionem, tandem adjudicatus morti ad supplicium ducebatur. Ad commune itaque refugium, sanctum videlicet Wilfridum, ceterosque hujus ecclesiæ Patronos, quia corpore non potuit, corde devotissime convolavit, pedibus quidem, quo trahebatur, progrediens, sed oculos ad ecclesiam cum summa animi contritione retorquens. Ventum est tandem ad locum supplicii. Confluxerat ad spectaculum illud non minima D multitudo, quæ in modum coronæ miserum ambiens, carnificem festinare compellunt. Stat ille vultu terribilis, manu fortis, mente crudelis, elevatoque utrisque manibus gladio, jubet captivum cervicem producere, et unum ferientis exspectare conatum. Ille, levatis paululum oculis et ecclesiam intuens: Adjuva, inquit, nunc, Wilfride, quia si modo nolueris, paulo post non poteris. Quorum verborum simplicitatem cum omnes riderent, irriderent nonnulli; ipse quoque carnifex dissolutus in risum ferire distulit, ne deposita ad tempus feritate, ferientis conatum illa dissolutio retardaret.

mirabiliter liberatur.

6 In qua morula duo juvenes, equis velocissimis vecti ocius advolant, ac more patrio cautione pro eo præstita, adolescentem neci eripiunt, absolvunt vinculis, et liberum abire permittunt. Qui licet beatissimum Wilfridum in ipso mortis articulo solum nominaverit, nemo tamen ceteros, qui in præsenti ecclesia requiescunt, Sanctos miraculi hujus cooperatores existimet non fuisse; cum ipse in corde omnes invocaverit, speraverit in omnibus, ad omnes oculos pia fide erexerit. Consideremus itaque, Fratres carissimi, ad hos sanctissimos Patres nostros qua spe nobis sit in E animæ periculis fugiendum, quam non sit nobis in qualibet tentationis vehementia de eorum auxilio desperandum. Si igitur vinculis pravæ cujuslibet consuetudinis adstricti, alicui lictorum spiritalium traditi fuerimus feriendi, experiamurque, quod ait Paulus: « Non, quod volo, « ago » et, « Video aliam legem in membris meis, « repugnantem legi mentis meæ et captivum me « ducentem in legem peccati, » erectis in cœlum oculis et fusis ubertim lacrymis, horum Sanctorum auxilium postulemus, scientes, quod apprehendent arma et scutum, et exsurgent in adjutorium nobis, fugatisque hostibus, disrumpent vincula nostra, ut liberis passibus viam mandatorum Domini, dilatato corde, curramus, dicentes cum Propheta Domino: « Dirupisti vincula « mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. » Hoc sane miraculum ad tantorum pervenit notitiam, ut verbum adolescentis, in tanta necessitudine probatum, versum sit in commune totius plebis proverbium.

Malcolmus Scotiæ rex excidium Hagustaldensibus parat:

F 7 Eo tempore, quo rex Scottorum Malcolmus *a* Northanhumbriam crudeli cæde vastavit, semper ecclesiæ Haugustaldensi ob Sanctorum, qui in ea requiescunt, reverentiam, pacem servavit. Sed cum aliquando nuntii ejus circa ipsius ecclesiæ fines inciderent in latrones, spoliati et vulnerati reversi ad regem, populo innocenti crimen hujus crudelitatis imponunt. Ad quam delationem rex iratus infremuit, et ob tantam ingratitudinem locum ipsum cum populo se penitus eversurum juravit *b*. Quid plura? ad imperium regis crudelis adest exercitus, paratus ad prædam, promptus ad cædes, ad flagitia pronus; qui nec rogatus paret, nec quiesceret saturatus. Nec latuit populum Haugustaldensem regis ira. Sed quid ageret? nulla resistendi copia, nullum fugæ præsidium, nullum in quorumlibet hominum societate solatium. Una et sola spes omnium virtus toties experta Sanctorum. Conveniunt igitur ad ecclesiam juvenes et virgines, senes cum junioribus, mulieres cum parvulis, aut divina virtute eripiendi, aut certe ante Sanctorum reliquias feriendi. Jam rex cum valida manu aderat, jam vicina Tine *c* fluvii loca occupaverat, fecissetque suæ crudelitati satis, nisi nox superveniens transitum impedisset.

8 At

A *qui Sanctorum opem implorantes,* 8 At presbyter, qui ecclesiæ præfuit, quosdam ex clericis cum reliquiis ad regem dirigit, ut et crimen objectum purgarent et populo innocenti pacem rogarent. Indignatus rex vocat Galwenses *d*, homines ceteris crudeliores, nuntiisque audientibus, Mox, inquit, ut diesilluxerit, transeuntes flumen irruite in eos: non parcat oculus vester, neque misereatur, non ordini, non sexui, non ætati: quidquid non poterit gladius, ignis absumat, nec dimittatis ex eis ullas reliquias. Hæc dicens, cum furore nuntiis reditum imperavit. Quibus regressis ad ecclesiam, et referentibus, quæ audierant, tumultus miserabilis oritur, clamor ingens, ploratus et ululatus multus. Mulieres, detecto capite, propriis manibus crines lacerant, pectus diverberant, ejulatumque diræ vocis emittentes, horribile spectaculum intuentibus præbuerunt. Viri prostrati solo, moderatius Sanctorum auxilium precabantur. Porro sacerdotes et clerici nunc psalmis, nunc precibus faciem Domini placare studebant: alii Wilfridum, alii Cuthbertum *e*, Accam *f* alii, nonnulli Alchmundum cum gemitu et vociferatione congeminant.

B *SS. Wilfridi et Cuthberti apparitione recreantur,* 9 Presbyter resolutus insomnium, tali visione meruit consolari: putabat se templi septa egressum, explorandi gratia huc atque illuc oculos circumferre: et ecce apparuerunt duo viri veste splendida, vultu venerabili, tonsura et habitu pontificalem speciem præferentes, sedentes equis, a parte Meridiana ad ecclesiam tendentes: venientesque, ubi stabat presbyter, desiliunt equis et, Heus, inquiunt, vir bone, serva jumenta nostra, donec facta in ecclesia oratione, ad te revertamur. Annuit ipse, nec sine magna admiratione eorum exspectat regressum. Post modicum igitur cum reverterentur, unus eorum altius ingemiscens, Heu, inquit, unde hic dolor in ecclesia, hic gemitus, hic clamor, hic metus? Miserabile est spectaculum, imis suspiriis et amaris lacrymis prosequendum. Cui presbyter: Non mireris, optime pater; omnes enim nos ad supplicium dati sumus, destinati ad mortem, æstimati a rege Scotiæ quasi oves occisionis. Nam audientibus clericis nostris, præcepit exercitui suo, cum inhabitantibus locum hunc sacratissimum absque miseratione delere. Tunc sanctus sereniore vultu intuens eum, Ne timeas, ait, neque formides a facie eorum, quum ego vobiscum sum, ut eruam vos. Videns enim vidi afflictionem eorum, qui sunt in ecclesia, et gemitum
C eorum audivi, et veni liberare eos. Ecce enim albescente aurora, extendam rete meum ab ortu Tine fluminis usque ad ostium ejus *g*, quod nullus eorum transire poterit, nec mali quidquam vobis inferre.

et Malcolmo 10 Tunc presbyter: Quis enim es tu, vir beatissime, qui in tam necessarium auxilium miseris advenisti? Respondit: Wilfridus vocor, et ecce hic mecum est sanctus Cuthbertus, quem transiens per Dunelmum *h* adduxi, ut simul ad Fratres nostros, qui in hac ecclesia requiescunt, venientes servemus simul locum istum et gentem. Dixerat, et mox presbyterum somnus pariter cum visione reliquit. Qui surgens imperavit silentium, habuitque exhortatorium sermonem ad populum, jubetque eos animæquiores esse, scientes, quoniam respexit Dominus in orationem humilium et non sprevit precem eorum. Non enim, ait, confundet nos spes nostra, quam habemus in Sanctos Domini, sub quorum vivimus alis, quum oculi eorum super nos, et aures eorum ad preces nostras. Hæc dicens, clericos psalmis, ceteros precibus spe alacriori rogat insistere. Presbyter autem tacitus de visione cogitans, retis parabolam intelligere conabatur; et inundationem quidem vicini fluminis interpretaretur, nisi aeris parum tunc jocunda serenitas ab hac sententia revocaret. A. Anonymo.

11 Quid plura? jam nocturnis tenebris finem dabat aurora, quæ solito candidior emergens spem conceptæ consolationis ademerat, cum ecce nebula quædam a parte Occidentali consurgens omnem præmissi fluminis alveum ab ortu ejus usque ad ostium occupavit; quæ paulatim sibi sese constringens, adeo imbrem * densata caligabat, ut si forte quis dexteram productius extendisset, manus ipsa absorpta tenebris sibi invisibilis redderetur. Igitur Galivenses ingressi caliginem, et per avia quæque currentes, amnem Occidentalem per viam, quæ ducit ad Cumbriam, transierunt, et circa vesperam in confinio propriæ regionis invenerunt *i*. At rex tam Galivenses, quos miserat, quam abscessum nebulæ, quam horrebat, exspectans, quid ageret dubitabat: sed cum se nebula attollens altius lucem, quam absconderat, detexisset, subita inundatione flumen intumuit, conatumque regis triduo impedivit. Tunc rex in semetipsum reversus, vocatis proceribus suis, Quid agimus? inquit; recedamus hinc, quum Sancti isti domi sint. Recedente itaque terribili populo, personuit in ecclesia Haugustaldensi gratiarum actio et vox laudis, lacrymæ lacrymis, clamor clamoribus, sed timori securitas, dolori gaudium succedebat *k*. Celebratis postremo cum magna exsultatione Missarum solemniis, unusquisque cum gaudio ad sua remeavit. *mirabiliter coercito, periculum evadunt:* * l. in imbrem E

12 Sed nos, Fratres carissimi, quibus magis incumbit animas curare, quam corpora, et aerias magis, quam terrenas potestates cavere, quoties ille, qui est rex super omnes filios superbiæ, impiæ virtutis satellites in periculum nostræ salutis armaverit, et terribilis vitiorum exercitus in nos globatim irruerit, accedamus cum fiducia ad horum Sanctorum patriocinium, cum imis suspiriis supplicantes, ut instar Helisæi prophetæ omnes hostes nostros percutiant cæcitate, et reseratis oculis cordis, ostendant nobis, quod plures nobiscum sunt, quam cum illis. Nemo sane æstimet, quod pretiosi Sancti Domini, quorum reliquiæ hic continentur, quasi minus sufficientes, alios adsciverint: sed ut potius fides confirmaretur credentium, devotio augeretur, commendaretur insuper loci sanctitas, pro quo non solum præsentes Sancti, sed et hi, qui videntur absentes, certis indiciis probarentur præsentes. Sed et devotioni eorum consulendum fuit et fidei, qui in tanta necessitate positi, non modo ad eos, quos in suis adesse reliquiis *l* crediderunt, verum etiam ad eos, quos abesse corpore, sed spiritu adesse non dubitabant, pias manus erexerant, plenas fidei preces emiserant. *hinc scriptor eorum auxilium pro salute animæ flagitandum monet.* F

13 Erat præterea in vicinia hujus ecclesiæ vir nobilis et magnarum opum, Aldanus nomine, habens nomen magnum juxta nomen magnorum, qui tunc fuerunt in hac terra. Hic sanctam Haugustaldensem ecclesiam diebus maxime solemnibus frequentare solebat. Accidit autem, ut die quadam ad domum quamdam divertisset, in qua virgo quædam, decora facie et venusta aspectu, sub parentum cura degebat. Injecit mox oculos in eam homo, et victus concupiscentia, primo verbis puellæ constantiam explorabat. Cumque votum *Impurus homicida, templorum violator*

A. Anonymo. votum non consequeretur effectus, exardescente hinc ira, hinc concupiscentia, erigitur in superbiam, vertitur in furorem; et quasi quibusdam furiis agitatus, oblitus Domini, oblitus sui, nec Sanctorum præsentiam reverens, nec suæ animæ parcens, invadit puellam et vi extractam domo, ut lupus ovem, suæ libidinis * subdendam abduxit.

* l. libidini

horrenda pœna divinitus percutitur,

14 Est in civitate Haugustaldensi ecclesia in honore sanctæ Domini Genitricis exstructa in Orientale parte majoris ecclesiæ, tanto intervallo divisa, ut et atrium intersit, et via patens transeuntibus non desit. Cum venisset itaque insanus ille prædam, quam impie ceperat, crudeliter auferens, inter has duas summæ venerationis basilicas; superveniens frater puellæ, nitebatur eripere locum contemtui *, se suosque derisui: sed ille, cujus cor in superbiam sanguis, nomen, census extulerant, cujus medullam libidinum flamma succenderat, homicidium copulavit incestui, sequentem aversa hasta transfodiens, in defensorem pudicitiæ pœnam, quam meruerat impudicus, retorquens. Sed mox læsæ castitatis et homicidii ira ultrix adfuit, et superbum in semet redire coegit: statim enim manus
B ejus circa hastam diriguit et usque ad finem vitæ suæ omnibus digitis et arida et contracta permansit; tandem vero auditu visuque privatus miseram vitam miseriori fine conclusit.

* contemptui

ANNOTATA.

a *Hic Malcolmus fuit regis Cumbrorum filius, qui anno* 1054 *devicto, fugatoque Macbeotha, Scottorum rege, Scotiæ regnum obtinuit, teste Simeone Dunelmensi de rebus gestis regum Anglorum. Accipe etiam, quæ idem scriptor de ejusdem variis in Northumbriam irruptionibus, ac cæde tradit ad annum* 1093. Quinquies, *inquit*, illam atroci depopulatione attrivit, et miseros indigenas in servitutem redigendos abduxit captivos. Semel Eadwardo regnante... Iterum regnante Willielmo,.. Tertio, regnante eodem rege Willielmo, usque Tynam progressus, post cædes hominum et concremationes locorum multa cum præda revertitur. Quarto regnante Willielmo juniore, cum suis copiis infinitis usque Ceastram, non longe a Dunelmo sitam pervenit, animo intendens ulterius progredi: sed
C adunata contra eum militari manu non multa, metu ipso citius revertitur. Quinto cum omni, quo potuit, exercitu in ultimam deducturus desolationem Northymbriam invasit, sed juxta flumen Alne perimitur cum primogenito suo Eadwardo, quem hæredem regni post se disposuerat. *Porro Malcolmus fuit conjux S. Margaritæ, Scotiæ reginæ, cujus Acta illustrata sunt ad diem* 10 *Junii.*

b *Simeon Dunelmensis in laudato Opere ad annum* 740, *non habita temporis ratione, hoc Malcolmi factum etiam describit, verum causam intentati Hagustaldensibus excidii non aliunde repetit, quam ab ejusdem avaritia et crudelitate. Sic enim ait:* Malcomus igitur rex Scottorum, homo scilicet ferocissimus, mentemque bestialem gerens, Northumbrensem provinciam crebra irruptione misere devastare solebat, plurimosque de illa viros et mulieres captivos in Scotiam deducere. Qui cum quadam vice cum numerosiore solito exercitu fines provinciæ illius, eam devastaturus, ingressus fuisset, provinciales ejus adventum audientes, fere omnes ad ecclesiam Hagustaldensem cum rebus suis, quas secum portare poterant, sub protectione Sanctorum in illa quiescentium confugerunt. Quod ut Malcolmus comperit, proposuit illo pergere, omnesque, qui eo confugerant, expoliare, ipsamque ecclesiam funditus evertere. Quod audiens presbyter ejusdem ecclesiæ, perrexit obviam ei, ammonuitque illum, ne tantum nefas in Sanctos Dei, ecclesiæ illius Patronos, committere præsumeret. *Utri e duobus scriptoribus magis credendum sit, incertum mihi est, cum fere eodem scripserint tempore. Anonymi relatio Sanctorum æstimationem magis commendat: Simeon vero narrat magis conformia efferato Malcolmi animo, agendis prædis assueto. Non video tamen, cur anonymum, qui res ecclesiæ suæ magis exploratas habere potuit, de falsitate suspectum habeamus.* D

c *De hoc fluvio egimus in Commentario num.* 12.

d Galwenses *incolæ sunt Australis Scotiæ, in ora Occidua, qui et* Novantes *dicti sunt, teste Camdeno in sua Scotia, ubi eos describens ait:* Hodie eorum regio continet Gailoway, Carick, Kyle et Cunningham. Galloway medii ævi scrip- E
toribus Latinis Gallwallia et Gallovidia, ab Hibernis, qui olim occuparunt, et se Gael sua lingua contracte vocant, facta appellatione: regio passim collibus insurgit *etc.*

e *S. Cuthberti episcopi Lindisfarnensis Acta illustrata reperies ad diem* 20 *Martii*.

f *S. Accam Hagustaldensem episcopum annuntiat Buccelinus in Menologio Benedictino ad diem* 28 *Aprilis; at in Martyrologio Anglicano Joannis Wilsonii memoratur* 19 *Februarii*, *ad quem inter Prætermissos habetur in Opere nostro, ubi ex Simeone Dunelmensi dicitur obiisse* 13 *Kal. Novembris, quo propterea de eo agi poterit.*

g *Adi Commentarium num.* 12.

h *S. Cuthberti corpus seculo* x *translatum fuit Dunelmum, ut in supra citatis Actis pag.* 126 *videre est: ideoque S. Wilfridus hic ait, quod* transiens per Dunelmum, *sanctum illum adduxerit. Verum apparitionem hanc, quæ nescio quid fabulæ videri posset sapere, simplicius refert supra laudatus Simeon; qui cum dixisset, Hagustaldensem clerum populumque, hortante presbytero, qui loco præerat, Sanctorum opem impense flagitasse, ita prosequitur:* Nocte vero sequenti, cum idem presbyter præ tristitia in soporem decidisset, F
apparuit ei vir quidam vultu et habitu venerandus, qui ab eo sciscitabatur, quasi ignorans, causam tantæ tristitiæ. Cumque pro hostium sævitia se pavere respondisset; ait illi: Ne timeas, quoniam antequam illucescat, rete meum in fluvium mittam, per quod omnino Scottorum transitus impedietur. Hæc cum dixisset, evanuit. *Nulla hic de SS. Wilfrido et Cuthberto, iisque equitantibus fit mentio.*

i *Accipe, quæ de Tinæ exundatione et diffusa nebula habet idem Simeon, qui verbis mox relatis hæc subnectit:* Mane autem facto, inventus est amnis, qui Tyna dicitur, absque pluviarum inundatione et ventorum violentia in tantum excrevisse, ut absque navis amminiculo minime transiri posset. Præterea eadem nocte et die sequenti tanta repente nebula accidit, ut maxima pars exercitus supradicti regis per tenebras dispersa, a se invicem dilaberetur: ita ut plures ad Aquilonem, multi ad Orientem, nonnulli quoque ad Meridiem, aperte miraculo divino confusi,

A confusi, per intercessionem Sanctorum Haugustaldensis ecclesiæ, cum magna festinatione tenderent.

k *Hisce consonat Simeon :* Rex vero, *inquit,* Malcolmus cum illa particula exercitus sui, quæ cum eo remanserat, veniens, omnem transmeandi copiam sibi negatam vidit. Resedit ergo supra ripam fluminis, expectare volens, donec aqua diminueretur, ut transire posset : sed cum tribus diebus expectasset, aquamque absque omni pluviæ amministratione cotidie magis ac magis crescere videret, tam evidenti miraculo perterritus, cum magna festinatione recessit : sicque ab ejus crudelitate omnes, qui ad præfatam Hagustaldensem ecclesiam confugerant, meritis Sanctorum in illa requiescentium erepti sunt.

l *Moralem præsentiam intellige : neque enim Sanctorum animæ ante extremi judicii diem suis reliquiis conjunctæ sunt ; sed quia sacras exuvias suas venerantibus, largiente Deo, beneficia solent conferre, in ipsis moraliter præsentes dicuntur.*

B

CAPUT II

Hernia laborans subito sanatur: ecclesia Hagustaldensis a Danis vastata, reparatur et canonicis Regularibus traditur : gemina reliquiarum elevatio.

Frater quidam hernia laborans.

Frater quidam laicus, abrenuntians sæculo, exemplo patris nostri Abrahæ egressus de terra et cognatione sua et domo patris sui, ut plenius et perfectius divitias paupertate, delicias parsimonia, sanguinis nobilitatem voluntaria subjectione mutaret, Australibus Angliæ partibus sedem hujus plagæ Aquilonis præposuit; relictisque tam propriis, quibus abundavit, quam excellentissimi cujusdam viri opibus, quibus in magna potestate præfuit, hujus se cœnobii obsequiis mancipavit. Hic ergo non parvo tempore ob
C necessarios labores, quibus vehementer insudabat, malens in humiliori loco laboribus fatigari, quam sublimioris ordinis causa minoribus utilitatibus occupari, extra congregationem Fratrum sobrie, juste et pie, intonsus et barbatus degebat : unde actum est, ut ab omnibus vocaretur Hugo cum barba.

ante Sanctorum reliquias

16 Accidit autem quadam die, ut idem vir venerabilis cum Fratre quodam succisam magnæ molis arborem a prærupto vallis ad locum vehiculis expeditiorem conaretur efferre ; cum pondus oneris vires impellentium excessisset, non parcens sibi vir ferventissimus, totas in se vires colligens et cum vehementia molem impellens, repturam folliculi, quo vitalia teguntur, incurrit, adeo ut tribus digitis via in ipso hiatu patesceret. Secutus dolor maximus perpetuum languorem Domini famulo minabatur. Ille intra se revolvens, loci paupertatem sua infirmitate onerandam, se desiderati laboris fructu privandum, ex interiori tristitia cor compungitur, mens conteritur, oculi dissolvuntur in fletum. Recolens

tandem, quam præsentes haberet, quibus perfacile erat sanctis orationibus suis pristinam in eo reformare virtutem, productus ad ecclesiam, ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta ante Sanctorum reliquias proprium incommodum, onus Fratrum, detrimentum ecclesiæ, cum maximo dolore exposuit et, ut sui misererentur, cum magna devotione rogavit. **A. Anonymo.**

subito sanatur.

17 Surrexit homo ab oratione sanus, et ad necessarios monasterii labores reversus, ne minimum quidem ullius infirmitatis indicium in suo corpore ulterius invenit : vixit nam postea multis annis. Erat autem parcus in verbo, in cibo sobrius, mediocris in habitu ; pauperum, peregrinorum, pupillorum diligenter curam agens, res ecclesiæ, quarum cura ei delegata est, fideliter et utiliter disponens. Cum enim domus a paupertate, quam in initiis suis pertulerat, emersisset, claustralibus se subdidit disciplinis, et multo tempore cellarii functus officio, in senectute bona et plenus dierum obdormivit in Domino. Hæc sunt miracula pauca de multis, quæ omnibus hujus ecclesiæ probantur esse communia, quibus loci hujus sanctitas commendatur, quibus inhabitantium augeatur fides et devotio excitetur. Unde ad ea, quibus singulorum virtus appareat, evolvenda, permittentes animum E nostrum modico tempore respirare, sicut vera relatione didicimus, transeamus *a*. a

Ecclesia a Danis vastata.

18 Post desolationem Nordanhumbrorum, quam ingruentibus in Angliam Dacis *b* miserabiliter incurrit, sicut ceteræ hujus ecclesiæ, hæc Haugustaldensis, ut verbis propheticis utar, multo tempore sacerdote, sine ephod, sine teraphim gemebunda resedit. Tunc plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus. Quidquid de lignis fuerat, ignis absumpsit: bibliotheca illa nobilissima, quam præsul sanctus *c* condiderat, tota deperiit. In qua denique devastatione monumenta, quæ de vita et miraculis Sanctorum sancti patres ad posteritatis notitiam stilo transmiserant, constat esse consumpta. Deinde cum defervente rabie persecutionis, pacis serenitas arrideret, floruit in ecclesia Dunelmensi presbyter quidam multis adornatus virtutibus, qui ab omnibus Aquilonalibus Anglis patris loco colebatur, qui ita sermonibus ejus inhiabant, ut quidquid audirent ab eo, quasi divinum oraculum suscepissent. Vocabatur autem Aluredus *d*, filius Westau, quem etiam ob doctrinæ et sapientiæ gratiam Alured Larwa, id est Doctorem, nominabant. F Hic divina revelatione commonitus, per sacra loca, quæ sævitia barbarorum vastaverat, discurrens, multorum Sanctorum reliquias de tumulis eruens, ad Dunelmensem transtulit ecclesiam.

sed non orbata Sanctorum reliquiis, tandem

19 Veniens vero ad sanctam Haugustaldensem ecclesiam, cum sanctissimi Accæ reliquias sustulisset, prævidens forte in spiritu (nam et spiritum prophetiæ dicitur habuisse) quid religionis, quid honoris ea ipsa ecclesia erat habitura, sacras illas reliquias absportare noluit, vel non potuit *e* : sed eas intra ecclesiam honeste recondens, venerationi locorum, devotioni præsentium, profectui futurorum, divina gratia disponente consulit. Porro cum sub Edwardo *f* Nordanhumbria paululum respirasset, et reliquiæ dispersionis in suis receptæ sedibus ad ruinas ædificandas sese accinxissent, iterum regnante Willielmo cum Walcherus episcopus interfectus esset ab Anglis, calamitatis fuga, desolatio subsecuta est *g*. Successit Walchero Gulielmus, habitu monachus, qui clericos ab eccle-

sia

A. ANONYMO.

sia Dunelmensi eliminans, monachos subrogavit *h*; et aliis quidem possessionem extra ecclesiam ordinavit, alios id suscipere contemnentes expellere non cunctavit. Inter quos prædicti Aluredi filius, qui ceteris præerat *i*, cum nihil ab episcopo suscipere dignaretur, adiit venerabilem archiepiscopum Thomam *k*, qui primus Nortmannorum Eboracensem rexit ecclesiam, rogans, ut ei Haugustaldensem ecclesiam concederet reædificandam. Annuit votis ejus pontifex venerabilis, et ei ecclesiam prædictam regendam commisit.

restauratur

20 Veniens ad locum homo invenit omnia desolata, muros ecclesiæ sine tegmine, sordere feno, silvis supercrescentibus horrere, litura, imbribus et tempestate dejecta nihil pristini retinuisse decoris. Erat autem talis terræ illius desolatio, ut fere biennio ex solo venatu et aucupio se suamque familiam substineret. Intendit itaque animo ecclesiam renovare : et primo a parte Orientali incipiens, erexit altare et cœlestibus Sacrificiis convenienter aptavit. Sed ipso post modicum infecto negotio, vita excedens fructum laboris sui filio *l* dereliquit : qui licet peccator secus quam oportuerit, vixerit, circa ecclesias tamen Christi renovandas, ornandas, serviendas, devotum se et sollicitum exhibebat. Hic itaque ecclesiæ Haugustaldensi renovandæ totum animum curamque impendens, succisa, quæ supercreverat silva, purgatis ab omni sorde parietibus, totam ecclesiam tegulis texit, et litis intus et extra parietibus, antiqua eam pictura et venustate decoravit. Strato autem in parte Orientali ex quadris lapidibus pavimento, altare subnixum columnis loco congruo collocavit.

B

et reliquiæ elevantur: quarum aliquas

21 Indigne autem ferens sacras reliquias loco inferiori obrutas, placuit ei eas evulsas tumulo, digno honore retro altare majus in theca operta pallio honestius reponere. Extracta igitur e tumulo ossa, donec circa locum, in quo reponenda erant, necessaria pararentur, in porticu Australi super altare sancti Michaelis linteaminibus substratis composuit, et ad eorum custodiam fratrem suum adolescentem, postmodum in hac ecclesia optimæ vitæ et bonorum morum canonicum, nomine Adredum, de ejus simplicitate securus dimisit. Intuens adolescens in præsentia sua sacras reliquias, interiori quadam suavitate compunctus, aliquam reliquiarum illarum particulam concupivit : Non enim, inquiens, hæc sola ecclesia tanto debet munere gloriari, cum tanta ostium * multitudo multis possit ecclesiis satis esse.

C

** l. ossium furari volens, divinitus prohibetur.*

22 Horrens tamen tale sanctuarium manu tangere, septem pœnitentiales psalmos cum lacrymis et compunctione præmisit : et sic facta oratione, accedens ad porticum, obviam habuit in ipso ingressu tanti caloris incendium, ut ad ostium fornacis ardentis nihil tale se perpeti posse putaret. Territus ille regreditur, credens se tanto indignum beneficio : prosternitur iterum, lacrymatur, pectus tundit, et psalmos sacros repetens, accessum tentavit : sed vehementior mox calor egressus e porticu introeuntem repulit et spem quoque introeundi ademit : nam tertio id attentare non præsumpsit. His auditis, frater ejus, qui ecclesiæ præerat, resolutus in lacrymas, cum magna devotione et compunctione sacratissimas illas reliquias pallio pretiosissimo involutas et in scrinio convenientissimo collocatas super tabulam lapideam, quam in hoc decenter præparaverat, cum debito honore reposuit.

D

Reparatum monasterium canonicis Regularibus

23 Crescente postea circa Sanctos ipsius devotione presbyteri, cœpit intra se de sui indignitate, de ecclesiæ sanctitate, de Sanctorum reverentia, districtius cogitare : et indignum se judicans tantorum Patrum accessui, timens insuper, ne post ejus excessum, etsi non minus dignis, certe minus sollicitis, ecclesia traderetur ; zelo domus Domini succensus, ad virum venerabilem juniorem Thomam, Eboracensem archiepiscopum *m* adiit, et ut canonicis Regularibus ecclesiam committeret, illisque se et sua contraderet, suppliciter postulavit. Cum vero votis ejus præsul venerabilis annuisset, officina * religioni convenientia, lignea tamen, propriis construxit manibus, et ad nutum prædicti pontificis primo Fratres duos honestæ vitæ, quorum alter in Eboracensi, alter in Beverlacensi *n* ecclesia, laudabiliter conversatus est, in Haugustaldensem introduxit ecclesiam *o*. Post mortem vero Thomæ succedens ei Turstinus *p*, Asketillo cuidam, canonico de Huntendunensi *q* cœnobio ipsius ecclesiæ curam commisit, et ut regularis ibi vita servetur, in perpetuum sanxit.

** officinas convenientes*

traditur.

24 Erat autem vir ille elegans et affabilis, doctus omnium se conformare moribus, et divitum, pauperum, clericorum, militum, rusticorum, sibi gratiam conciliare. Hujus temporibus in tantum tam in spiritalibus, quam in temporalibus, Domini domus profecit, ut in brevi bonis et honestis viris regularem professis vitam abundaret : et officina regularia decenter constructa lapidibus et tegulis ligneis tecta gratum incolis præbebant receptaculum. Ipsa insuper ecclesia pretiosis decorata ornamentis et sancti Andreæ, aliorumque Sanctorum ditata reliquiis, tam advenientium, quam inhabitantium, devotionem adauxit. Cui successit vir quidam religiosus et optime litteratus Robertus, cognomento Biset, in eadem ecclesia professus : qui magis religioni, quam exteriorum administrationi aptus, post aliquot annos abrenuntiavit curæ pastorali, successorem habens Richardum *r*, virum sane ab ipsa adolescentia honestæ vitæ et gravitatis ; qui etiam cum esset in sæculo ob insigne castitatis et sobrietatis fere monachus putaretur.

E

Paratis pretiosis thecis, anno 1154

25 Interea Fratribus, quibus toties Sanctorum enituerat virtus, interior crevit devotio ac magis amor excitabatur. Sentiebant, eos non solum in reliquiis suis, sed etiam in miraculis esse præsentes, a quibus in tristibus consolabantur, in lætis regebantur ; cum tentarentur, sublevabantur, persecutione emergente defendebantur, in qualibet necessitate fugientes ad eos exaudiebantur. Et quia eorum meritis, divitiis in dies temporalibus augebantur, etiam eorum temporalem gloriam æmulabantur. Indignabantur, vili tectos ligno nihil gloriæ et honoris plebis præferre conspectibus, quæ ejus * beneficiis sæpius jocundabatur. Et primum singulis concaluit cor intra eos, et in meditatione eorum exarsit ignis : demum conferentes invicem sermonem, accendebant se mutuo, et quomodo res manciparetur effectui, diligentius inquirebant. Tandem convenientes super hoc sermone Priorem, suo desiderio sancti viri devotionem in idipsum excitabant. Omnium igitur voluntatibus in unum convenientibus, aggrediuntur opus desideratum, his, quorum hoc intererat, libenti animo et prompto corde necessaria præbentibus. Paratur theca congruæ magnitudinis, argentoque et auro vestitur : inseruntur locis convenientibus gemmæ, et pro artificis industria opus summo decore variatur.

F

** eorum*

A variatur. Compinguntur etiam duæ minores non parvi decoris, quamvis non ejusdem pretii.

Sanctorum ossa fragrantia et splendida reperiuntur.

26 Anno autem ab Incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo quarto, paratis omnibus, Prior diem solemnem, quo sacræ reliquiæ transferrentur, constituit quinto Nonas Martii. Interea Fratres psalmis et orationibus, exercitiisque spiritalibus tanto se operi præparabant. Et jam præfixus aderat dies, cum circa horam tertiam convenientibus in ecclesia Priore cum Fratribus, ante sanctum altare nudis pedibus prosternuntur, psalmisque pœnitentialibus preces congruas adjungentes, responsorium, quod in honorem sanctorum Confessorum in Ecclesia frequentatur, altisona voce decantant. Finita vero post cantum oratione solemni, procedunt Fratres albis induti et discalceati, reverendasque reliquias cum loculo, in quo hactenus servabantur *s*, ante gradum altaris exponentes, extractis inde sacrosanctis pignoribus, substratis honeste palliis in pavimento cum summa veneratione collocarunt. Erant autem quatuor Sanctorum ossa singillatim a se divisa et vetustissimis palliis involuta: quæ cum cœpissent evolvere, occurrit miri odoris fragrantia, quæ omnium B perstringeret nares, omnium corda mulceret. Qua visitatione divina Fratres attoniti, primum sepultos eos cum aromatibus arbitrabantur; sed cum hujus rei nullum appareret indicium, intellexerunt, Sanctos Domini ex odoribus paradisi, quibus fruuntur in æternum, suis sanctis reliquiis hanc gratiam indidisse.

Corpora SS. Accæ

27 His itaque plurimum consolati, primi eorum sacras explorant exuvias. Inventa sunt ossa cœlesti decore corusca, colore simul et odore manifestam exspirantia sanctitatem: quæ sic omnium in se convertebant adspectum et excitabant affectum, ut eum spiritaliter non dubitarent esse præsentem, cujus reliquias tanta perfusas gratia, tanta majestate venerandas sentirent. Et ne esset posteris de nomine sancti confessoris cunctatio, is qui condiderat, scripti attestatione scrupulum omne purgaverat. Inveniunt namque in ipso involucro schedulam continentem:

Anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo quadragesimo, reverendæ memoriæ Acca episcopus decimo tertio Kalendas Novembris de mundo ad cœlum transiit, anno episcopatus sui vigesimo quarto, et hic ejus reliquiæ in pace pausant.

C Hac igitur sacratissima visione, etsi non satiati, plurimum tamen refocillati, cœlestia pignora pannis mundissimis iterum involventes, digno cum honore recondunt: et ne temporum futurorum deficiente schedula, sancti nomen et meritum subduceretur memoriæ, in membrana simul et plumbi lamina eadem scribentes et sculpentes, reliquiis apposuerunt.

et Alchmundi reperta.

28 Deinde ad sancti Alchmundi reliquias inspiciendas sese contulerunt: quibus cum pari gloria et honore repertis schedulam, quæ nomen ejus et officium continebat, legerunt; et scripturæ ipsius textus erat:

Anno Domini septingentesimo octagesimo *t*, Alchmundus Hagustaldensis ecclesiæ præsul, cui annis tredecim præfuit, septimo Idus Septembris defunctus est, qui pro meritis suis æternæ beatitudinis particeps factus est, et hic in pace pausat.

Stabant autem Fratres circa thesaurum illud * cœleste, intenteque scrutantes omnia, omnia quibus corpus humanum compingitur, indumenta *u* repererunt. Et quia hi, qui quondam Sanctos condiderant, aliquas minucias ex ossibus beati Accæ pro devotione sustulerant, nihil tale circa beati Alchmundi reliquias factum *x* mirabantur. Cur enim hoc acciderit, aliis exciderat, alii nec audierant: unde nos veterem translationem ejus adjungentes novæ, causam hujus integritatis evolvere non pigebit.

* l. illum cœlestem

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a *Hisce auctor subtexit multa, quæ nos, quia huc non spectant, prætermisimus. In primis narrat, sacrilegum violatorem templi, quod in honorem augustissimæ cœli Reginæ Dei Genitricis Hagustaldi exstructum fuerat, correptum a dæmone, impietatis suæ infelici morte pœnas luisse. Huic relationi quædam inserit, quæ ad Sanctorum, de quibus agimus, venerationem faciant, quæque proinde juverit hic retulisse. Itaque sic habet:* Defuncto rege Henrico, qui fratri (imo patri) suo successit Willielmo, cum Stephanus Anglorum usurpasset imperium, rex Scottorum David zelo zelatus pro regis filia, cui cum tota Anglia sacramento fuerat obligatus, contra Stephanum arma tulit, coacto exercitu Northanhumbriam cæde, incendioque depopulans. Verum ecclesiæ Hagustaldensi tantum detulit, ut non solum nihil, quod ejus juris fuerat, a quoquam pateretur attingi; sed et quotquot illuc confugere et suorum aliquid transferre potuissent, sua decerneret pace gaudere. Hinc est, quod cum impiissima gens Galwensium inaudita crudelitate sævirent, nec sexui parcerent, nec ætati; nostrates, qui erant cum rege, pietate commoti, plures de eorum ereptos manibus ad Hagustaldunum, quasi ad certum suæ salutis auxilium transposuerunt. *Similia habet Joannes Prior Hagustaldensis, qui Simeonis Opus continuavit, quique ea refert ad annum* 1139. *Post hæc anonymus tradit aliqua miracula S. Accæ patrocinio impetrata, pœnamque blasphemo inflictam. Inter hæc narrat, duas lipsanothecas, alteram S. Accæ,* S. Alchmundi *alteram sub altari inventas fuisse a venerabili viro Ædrico, quem primum Canonicorum regularium in ea ecclesia secundum apostolicæ traditionis formam vitam suam moresque instituisse, scribit: cum autem primum anno* 1113 *monasterium istud canonicis Regularibus cesserit, et circa ejusdem seculi medium utriusque corpus in eadem theca repertum infra dicatur; aut hæc non satis cohærent, aut ab ipso Ædrico, vel ab alio paulo post in eamdem thecam utrumque corpus translatum fuisse, dicendum est. Vide infra num.* 26.

b *Per* Dacos *hic* Danos *intellige, qui eo nomine non semel veniunt. Porro Danorum varias in Angliam irruptiones apud istius regni Annalistas legere est: hic denotatur ea, qua anno* 869 *Northumbria misere depopulata est, et de qua Guilielmus Malmesburiensis lib.* III *de Gestis Pontificum Anglorum in Thiffriddid Hagustaldensi episcopo scribit:* Exercitus... Danorum... veniens, habitatoribus *(Hagustaldensibus)* exstinctis vel effugatis, habitaculorum tecta succendit, et secreta cœlo exposuit.

c *S. Wilfridus, opinor, qui Hagustaldense monasterium magnifice exstruxit.*

d *Turgoto in Historia Dunelmensis ecclesiæ lib.* III, *cap.* VII *vocatur* Elfruedus filius Vuestou,

A. Anonymo. tou, *ibidemque dicitur claruisse sub Eadmundo Dunelmensium episcopo et ad tempora Egelwini episcopi pertigisse : unde discimus, primam* S. Alchmundi *translationem contigisse intra annos circiter* 1021, *quo Eadmundus episcopatum adeptus est, et* 1042, *quo obiit : dixi autem* circiter ; *quia ipsius calculi hoc loco exacti non sunt. Simeon Dunelmensis, ut infra videbimus, eum pariter* Elfredum filium Westneor *appellat.*

e *Non fuisse totum corpus ab eo Dunelmum translatum, habemus etiam ex altera translatione anno* 1154 *facta, de qua vide inferius num.* 27 : minuciæ *tamen aliquæ eo delatæ fuisse ibidem dicuntur. Idem asserit Turgotus lib.* III, *cap.* VII: *verba relaturi sumus ad cap.* III, *lit. h.*

f *S. Eduardum designat, cujus Acta illustrata sunt ad diem* 5 *Januarii, quo obiit anno* 1066.

g *De Walcheri seu Walkeri, episcopi Dunelmensis, et aliorum cæde, sumptaque de ea vindicta, videri potest Alfordus tom.* IV *Annal. ad annum* 1080, *num.* 6 *et seqq.*

h *De his videri potest Turgotus lib.* IV, *cap.* II *et* III.

i *Si vera narret anonymus, dicendum est, eum ante Aluredi sacerdotium progenitum fuisse : ex*
B *concubina enim natum esse, non sinit prælaudata Aluredi pietas. Porro si hic Dunelmensis ecclesiæ decanum designare velit, refragatur Turgoto, qui loco mox citato de hac canonicorum expulsione hæc scribit:* Eis vero, qui prius inibi habitaverant, nomen tantum canonicorum habentes, sed in nullo canonicorum Regulam sequentes, præcepit *(Guilielmus,)* ut si in ipsa ecclesia residere vellent, deinceps in monachico proposito cum monachis vitam agerent: at illi de ecclesia exire, quam taliter ingredi maluerunt, præter unum, videlicet decanum illorum, cui a filio monacho vix, ut monachus fieret, persuaderi poterat.

k *Hic Thomas* senior *dicitur ad distinctionem alterius Thomæ, ejusdem sedis episcopi, cujus prior patruus fuit. Erat ille gente Normannus, canonicus Bajocensis, et ad Eboracensem archiepiscopatum evectus est anno* 1070, *quem annis triginta tenuit, teste Malmesburiensi.*

l *Nisi hic pariter ante susceptum a patre sacerdotium natus fuerit, ex concubina genitus dicendus est, quo vitio Northumbrorum clerum seculi* X *et* XI *nonnihil addictum fuisse, colligere licet ex Alfordo tom.* III *Annal. ad annum* 978, *num.* 10 *et* 12, *iterumque ad annum* 1008 *num.* 7 *et* 8 : *ta-*
C *men ostendit, hæreticos frustra contendere, illorum temporum sacerdotes legitimo conjugio copulatos fuisse. Forte inter cetera vitia illud præcipuum fuerit, propter quæ Guilielmus episcopus eos e Dunelmensi ecclesia expulit. Forte etiam ad eumdem Aluredi filium verba, quæ mox sequuntur, propterea referenda sunt ; videlicet,* qui licet peccator secus quam oportuerit, vixerit *etc. Richardus Prior Hagustaldensis de reparata per prædictos presbyteros ecclesia nihil habet, verum de ejusdem administratoribus lib.* II, *cap.* V *sic scribit:* Hujus autem ecclesiæ tanto cœlesti *(reliquiarum)* thesauro ditatæ, sub primo Thoma Eboracensi archiepiscopo, quidam secularis presbyter, nomine Eillanus curam egit. Sed non multo post idem archipræsul eam cum quadam villa, nomine Holm, dedit in præbendam Eboracensi ecclesiæ cuidam canonico ecclesiæ sancti Johannis Beverlacensis, qui Ricardus De Maton vocabatur. Sub quo quidam presbyter, nomine Eillanus, prædicti Eillani filius, eidem ecclesiæ sumministravit, et pro suo servitio quamdam partem beneficiorum habuit. Mansit itaque in hoc miserabili statu D
usque ad obitum ejusdem Girardi *(episcopi, qui Thomæ seniori successerat)* illa quondam inclita et multiplici cultu possessionis et religionis magnifica, sed tunc ob incolarum perfidiam et malitiam, gravi secularium et carnalium hominum oppressione divulsa et pessumdata.

m *Hic Girardo anno* 1108 *successit, teste Richardo lib.* II, *cap.* VII.

n *Fuit istud monasterium Benedictinum in pago Eboracensi ad Hullum fluvium conditum a S. Joanne episcopo Hagustaldensi, inquit Mabillonius tom.* II *Annal. ad annum* 709. *Postmodum a Danis destructum, ac deinde restauratum et canonicis traditum fuit.*

o *Laudatus Richardus cap.* VIII *scribit, canonicos Regulares in eam ecclesiam a juniori Thoma, Eboracensi archiepiscopo inductos fuisse anno* 1113, *Kalendis Novembris : at de presbytero, qui loco præerat, cum hæc fierent, non tam honorifice loquitur, quam anonymus; neque id ipsius opera factum dicit.*

p *Thomæ succedens Turstinus anno* 1114, *Hagustaldensem ecclesiam sacra supellectile, multisque bonis locupletavit, ut docet præcitatus Richardus cap.* XI. E

q *Huntingtonia (incolis* Huntington) *oppidum est ad Usam fluvium in Anglia, et Huntingtonensis comitatus caput.*

r *Joannes Prior Hagustaldensis, continuator Simeonis Dunelmensis, inter decem Angliæ Scriptores editus, de Richardo hæc habet :* Anno 1143 Ricardus confirmatus est Prior Hagustaldensis, secundum electionem Fratrum, per manum Willielmi decani et capituli Eboracensis. *Verum hic legendum esse* Anno 1142, *ostendit Papebrochius noster tom.* II *Junii, pag.* 136. *Alius hic est a Richardo historico.*

s *Tum ex hoc loco, tum ex infra dicendis patet,* SS. Alchmundum *et Accam in eodem loculo repertos fuisse, cum hæc elevatio instituta est : contrarium tamen scribit Richardus lib.* I *cap.* IV, *ubi post relatam primam translationem seculo* XI *factam, quam vide cap.* III, *sic ait* : Postea vero procedente tempore, in secretario ejusdem ecclesiæ Acca quidem ad dextrum cornu altaris, et Alchmundus ad sinistram, honestius ac decentius in duobus arcubus positi sunt. Deinde crescente devotione fidelium ambo simul multo convenientius et honorabilius retro et juxta altare, ut in præsenti cernitur, in una theca sunt collocati. *Ita* F
ipse : malim tamen anonymo, qui hanc translationem operose describit, in hac parte credere quam Richardo, qui de ea tantum paucis meminit : idque eo magis malim, quod anonymi narratio per modum orationis dicta videatur coram Fratribus suis, ex quibus si non omnes, certe aliquos rei gestæ interfuisse, omnino verisimile est, quosque proinde fallere non poterat. Forte etiam hæc scripsit Richardus ante ultimam translationem anno 1154 *institutam.*

t *Adi Commentarium num.* 19.

u *Forte ossa.*

x *Secundum hæc repertum est* S. Alchmundi *corpus adeo integrum, ut ne minutia quidem deesset : verum id non satis cohæret cum iis, quæ Richardus Prior lib.* II, *cap.* IX *habet. Ait enim, Eillanum presbyterum, qui quædam ecclesiæ Hagustaldensis bona detinuerat, postmodum facti pœnitentem ea Roberto Bisel, pro tempore Priori restituisse, et crucem argenteam donasse, cui* S. Alchmundi *reliquiæ erant inclusæ.* Fecit igitur,

A tur, *inquit*, illam (*restitutionem*) cum quodam pulchro filaterio, scilicet cruce argentea, in qua sanctorum confessorum et episcoporum Accæ et Alchmundi reliquiæ continebantur. *Cum vero supra lit.* r *jam dixerimus, Ricardum anno* 1142 *prædicto Roberto successisse, consequens fit, ut ante annum* 1154, *quo hæc translatio facta est, jam aliqua minutia sacro corpori defuerit. Quare restat, ut dicamus, aut reliquias illas cruci impositas fuisse ex Sancti vestibus, similive re, qua olim usus fuerit, aut certe tam exiguas fuisse, ut in considerationem minime venirent.*

CAPUT III

Prior translatio S. Alchmundi seculo XI facta: beneficium ejus patrocinio impetratum: reliqua ad posteriorem translationem spectantia.

B

Vir quidam pius a S. Alchmundo jussus *a* *b*

Tempore illo, quo presbyter Aluredus, de quo superius fecimus mentionem *a*, ab omnibus Northanhumbrorum ecclesiis, principibus etiam et plebe, patris loco coleretur, vir quidam *b* de minoris ordinis proceribus in possessione ecclesiæ Haugustaldensis manens, erga ipsius loci Patronos magna devotione tenebatur. Erat autem homo simplex, fide magis quam scientia præditus. Hic cum nocte quadam membra sopori dedisset, adstitit ei in visu reverendi vultus Senior, pontificalibus decoratus insigniis, cœlesti luce præfulgidus: qui cum baculi pastoralis, quem manu gerebat, levi pulsu virum quasi a somno excitans tetigisset; Vade, inquit, cito et dic Aurelo presbytero Dunelmensi, ut populo Hagustaldensi in unum collecto, eruat e tumulo corpus meum, sublatumque altius in ecclesia loco honestiori recondat: juste enim ab hominibus illis honor exhiberetur in terris, quos Christus
C inter angelos glorificandos judicavit in cœlis. Obstupefactus ille, et cum lucis splendore, tum voce illius auctoritate attonitus, cum spiritum paululum resumpsisset, quisnam ille esset, humiliter et reverenter inquirit.

cum Aluredo presbytero ipsius corpus quærit, *e* * *l.* quem

30 Tunc Sanctus, Ego, ait, sum Alchmundus, qui quartus a beato Wilfrido Haugustaldensi ecclesiæ præfui *c*, qui post certamen, quod certavi, post cursum, quod * consummavi, post fidem, quam servavi, per Christi gratiam justitiæ coronam adeptus, juxta venerabilem et sanctum prædecessorem meum Accam sepultus sum: ubi presbyter antedictus, te adstante, corpus meum diligentius quærat, absque dubio reperturus. Hæc dicens, in sua invisibili et incomprehensibili felicitate sese recepit. Expergefactus vir, nihil hæsitans de oraculo, presbyterum adiit, et eo ordine, quo obvenerat, referens visionem, quid Sanctus præceperat, intimavit. Ille haud incredulus visioni, jussis obtemperat, dieque constituto, cum populus, quem vocaverat, solemniter advenisset, oratione præmissa, cum clericis ad locum, quem destinaverat Sanctus, accessit *d*: ubi cum altius jam fodissent, nullum tumuli vestigium invenerunt: et jam venerat hora tertia, et illi nihil profecerant. Adstabat ille, cui hæc cœlitus fuerant revelata, immobilis: fide ceteros, ne desperarent, hortabatur. Usque ad horam igitur sextam instantes operi, nullum tanti laboris fructum perceperunt. Tunc e populo, qui jam longa exspectatione fatigatus adstabat, ridere nonnulli, quidam velut spe tanta frustrati dolore*, alium* delusum phantasmatibus hominem jocabantur; alii presbyterum, quod fidem somnis præbuisset, tacite arguebant.

A. ANONYMO. *d*

* *l.* dolere
* *l.* alii

tandemque invenit et e terra levat:

31 At ille vir, nihil his motus, in sua perstabat sententia, et in eodem loco Sancti corpus inveniendum, plenus fide adstruebat: arreptoque instrumento, et alios, quos jam dissolverat tædium, ad fodiendum excitans, Hic inquit, hic absque dubio, hic jacet Alchmundus, hinc sacras ejus reliquias hodie eruemus. Non fefellit hominem spes tanta; sed cujus fides non defecerat, amor non tepuerat, circa horam nonam desiderato potitus thesauro, suis fidem fecit promissis. Collectis itaque sacratissimis ossibus, venerandus presbyter ea pannis mundissimis involuta in convenienti scrinio collocavit: et quia sacra Missarum solemnia celebrare hora tardior non sinebat, in Orientali ecclesiæ porticu, ubi beati Petri apostoli memoria frequentatur, ea nocte cœleste munus, quod acceperant, ponendum et conservandum decernunt *e*. E

e

cujus partem cum presbyter surripuisset,

32 Intempestæ autem noctis silentio presbyter ipse cum clericis suis circa reliquias Sancti sacras excubias celebrans, accensus devotione, decrevit aliquam sanctorum ossium portiunculam secum deferre Dunelmum, ut sic consuleretur affectui, et Sancti ipsius honori cumulus adderetur. Sed et hoc sibi deberi arbitrabatur, ut quem is Sanctus tanti operis designaverat executorem, dignam non negaret mercedem. Ceteris itaque alto sopore depressis, accessit ad loculum, et unum ex ossibus, quibus, intervenientibus per certos articulos nervis, digitus fuerat arte creatrice compactus, auferens sibi reponere et reservare curavit. Interea nocturnis tenebris finem dedit aurora, et sacræ celebritatis exspectatio citius solito populum excitavit. Accurrit utriusque sexus non parva multitudo, cupiens tanti Patroni precibus commendari, et sacris reliquiis aliquid sui præbere volens obsequii. F

nulla vi in templum potuit inferri *f*

* subaudi corpus

33 Hora vero Tertia *f* paratis omnibus, quæ tantæ solemnitati congruere videbantur, venerabilis presbyter eos, qui ad tantum opus putabantur idonei, ut loculum suis deferrent humeris, designavit: qui pro tempore accedentes, cum appositis manibus sanctissimum * levare tentarent, quasi fixum solo immobile permanebat. Vulgus more suo eorum id peccatis imputans, amovendos eos arbitrabatur. Eliguntur alii: et eorum conatus carens effectu plebem admiratione percellit. Et ne forte hi quoque putarentur indigni, succedunt alii; qui et ipsi frustra laborantes, absque desiderii sui fructu recedunt. Obstupefacti igitur omnes et animo consternati, quid decerneret presbyter, exspectabant. Ille admirans, et semetipsum in causa esse non attendens, pernoctandum in orationibus, supplicandum cum summa devotione Sancto, et ut hujus immobilitatis suæ ratio non lateret, exigendum ipsius sanctitatis oraculum æstimavit. Dixit, et factum est ita.

34 Clero

A. ANONYMO

Apparens Sanctus, restitui ablatum imperat :

34 Clero ergo et populo circa reliquias excubante et orante, eidem viro, cui prius (nam ei in ipsa ecclesia vigilanti jam somnus obrepserat) Sanctus apparuit, et severiori intuens oculo; Quid est, inquit, quod facere voluistis? Itane me defectum membris ecclesiæ invehendum duxistis, ut beato Andreæ apostolo, sacroque ejus altari mutilatus adsistam, cui tot annis integro corpore ac mente servivi? Et ostendens ei manum, cui unius digiti quasi pars media videbatur abscissa, Surge, inquit, et contestare in populo, ut digitum meum restituat ille, qui abstulit, quatenus membra mea in quietis suæ loco cum sua integritate repausent, et hi, qui in honore meo tam devote convenerant, desideratum sui laboris fructum obtineant *g*. Mane autem facto, surgens in medio plebis homo, cum in eum omnes curiosius intendissent, clara voce cœleste propalavit oraculum, magna ultione plectendum adjiciens, qui Sancto tantam irrogasset injuriam. Tunc presbyter venerandus, licet cara illa pignora Sancto restituenda sentiret, se tamen cum tanto miraculo ob honorem Sancti deprehensem exsultans, facto in plebe silentio, omnia, quæ fecerat, et qua intentione fecerat, nihil cunctatus exposuit; cum- B que in præsentia populi, quod sibi reservaverat, protulisset, cunctis congratulantibus, et mirabilem Dominum in Sanctis suis prædicantibus, loco suo restituit *h*.

quo facto, in templum facile portatur : festum annuum instituitur.

35 Oratione tunc demum et digna satisfactione præmissa, ad jussum sacerdotis feretrum clerici levi motu levantes, cum hymnis et canticis spiritalibus, ut tantum decebat Pontificem, in ecclesiam detulerunt quarto Nonas Augusti *i*; celebratoque pro more cum devotione solemni Sacrificii salutari officio, ad sua singuli cum gaudio remearunt. Ex illa die et deinceps ex sacris ejus reliquiis nihil quisquam ausus auferre, intactas et integras, sicut eas Fratres invenerunt, posteritatis notitiæ servarunt. Dies iste omnibus annis celebris habebatur a populo : sed quia nova hac translatione peracta, decretum est, utriusque gloriam sub una celebritate recolendum *k*, nos utramque historiam credidimus conjungendam, adjicientes, quid miraculi olim per beati Viri merita in ejus hac solemnitate acciderit.

Ad festum Translationis properans, submersus flumine,

36 Quidam e Fratribus, Hugo scilicet venerabilis, de quo superius *l* mentionem fecimus, ad loca vicina pro monasterii utilitate profectus, impendente jam ipso die solemni, regredi festinabat. Habuit in comitatu suo quemdam eccle- C siæ famulum fidelem et devotum, et Fratribus in omnibus, quæ ad ipsum spetabant, perutilem. Venientes autem ad flumen, quod civitati subterfluit, locatis in navicula, quibus insederant, equis, Uthredus (hoc enim nomen viro) arripiens gubernaculum et stans in parte posteriori, navem regebat : et ecce equus unus ab anteriori parte prosiliens, navem undis fere subduxit : nam jumentum posterioribus pedibus fortius in altum innitens, proram in ima depressit; sed mox suæ levitatis repulsu resiliens, cum se altius extulisset, eam partem, cui rector navis insedit, undis immersit. Ille lapsus e pupi * absorbetur a flumine. Clamant, qui aderant, accurrunt, lugent, discurrunt huc atque illuc, infortunium suum suspiriis et lacrymis protestantes. Sed qui facerent? Non funiculum, non virgam, non ramum, nec quidquam omnino, quo misero subvenirent, habebant: dolebant tantum, et ille latebat sub undis. Quod solum spei supererat, levant ad ecclesiam oculos et sibi Sanctorum merita precabantur adesse, præcipue tamen D beatum Alchmundum, ad cujus solemnia festinaverant, ut his eum periculis eximeret, orabant.

* puppi

invocato Sancto diu sub undis vivit,

37 Interea juvenis, quem jam suffocatum putabant, ad profunda demersus, integer memoria, imperturbatus sensibus, quidquid in ripa loquebantur, claro percipiebat auditu, confessionem suam, acsi cum sacerdote loqueretur ei, qui ubique præsens est, faciebat. Demum in beatum Alchmundum totum intendens animum, prout talis necessitas permittebat, ut sui misereretur, supplicabat. Porro illi, qui discurrebant in ripa, quasi de morte ejus *, jam de extrahendo et sepeliendo cadavere cogitabant : et ecce, vident hominem enimus stantem, lanceam tenentem manu et quasi eorum cursum et discursum admirantem. Clamant omnes, ut accederet; et ipse haud segnis accurrit. Arreptam unus lanceam, ubi ultimo visus fuerat, impulit fluctibus, quam ille mox oculis intuens, et nihil oblitus sui, utraque manu apprehendens, inventi cadaveris suo pondere fecit indicium.

* supple certi

indeque extractus, gratias Sospitatori agit.

38 Accurrunt ad juvandum ceteri; et ecce E emergens ab imis homo descendit in ripam, ubi modicum pausans, et undas, quas hauserat, exspuens, ad monasterium cum sociis properavit. Ibi applicatus ad ignem, cum naturalis calor, quem membris frigus ademerat, ad ea materialis ignis rediisset accessu; receptis viribus, Domino et sancto Alchmundo in ecclesiam gratias acturus intravit : ubi beati Alchmundi meritis ita convaluit, ut eadem die, amne transmisso, ad sua incolumis remearet. Ab illo tempore singulis annis, quoad vixit, cum oblatione die eadem ad ecclesiam veniens, Ereptori suo muneribus, quibus potuit, congruam acceptis beneficiis vicem repandere non omisit. His forte non inutiliter insertis, ad translationis ordinem redeamus.

Corpora SS. Fridenberti et Tilberhti reperiuntur,

39 Accedentesque ad tertium, cum et ipsum non impari gloria reperissent, schedulam, quæ ejus nomen et meritum proderet, requirunt: et ecce, invenerunt unam continentem hæc :

ANNO AB INCARNATIONE DOMINI SEPTINGENTESIMO SEXAGESIMO SEXTO FRIDENBERTUS *m* HAGUSTALDENSIS ECCLESIÆ ANTISTES, DE HAC MORTALI CARNE MIGRAVIT AD VERÆ LUCIS PERHENNITATEM, DECIMO KALENDAS JANUARII, EPISCOPATUS SUI ANNO TRIGESIMO QUARTO, ET HIC EST IN PACE. F

Renovata igitur, ut in prioribus, ipsa attestatione, et ipsum honestissime involutum illis, quos inspexerant, apposuerunt. Qui cum similiter quarti fasciculi divitias explorarent, inveniunt ossa non minori a ceteris decore fulgentia, eadem diligentia condita et involuta : sed cur nomen non apposuerit ille, qui condidit, incertum habemus. Forte autem, quia vulgus omne sciebat, quatuor ibi fuisse episcopos, quorum eos nomina minime latuerunt : nam ante hanc translationem multis annis, cum adhuc puerulus essem *n*, Accam, Alchmundum, Fredenbertum, Albertum *o*, ibi simul requiescere, nihil hæsitans populus totus clamabat. Forte ergo cum trium nomina apposuisset, sufficere credidit; cum ceteris nominatis, alius non putari posset, quam Albertus *p*.

uti et S. Eatæ, quæ omnia solemniter elevantur.

40 Hos quatuor cum summa devotione palliis pretiosissimis involutos, sicut simul inventi sunt, simul in majori loculo collocarunt. Postremo scrinium, quo venerabilis Accæ *q* episcopi reliquiæ

A quiæ tegebantur, aperientes, inveniunt ossa ejus, cœlestem odorem spirantia : quem cum omnes, qui aderant, territi et stupefacti hausissent, resoluti in lacrymas, tanti se patroni precibus devotissime commendarunt. Invenerunt in eadem theca vas plumbeum, minutias quasdam ex beati Fredenberti [a] continens, et ejusdem odoris fragrantiam redolens. Tunc sonuit in ore omnium gratiarum actio et vox laudis : applicantesque minorem, quam ornaverant thecam, beati pontificis reliquias cum vase plumbeo, quod invenerant, intulerunt : at interna similiter ornata cum sancti Babillæ episcopi et martyris sacris reliquiis quamdam partem pulveris de corpore sancti Aatæ episcopi posuerunt. Erectaque secus altare tabula, tribus innixa columnis, sculpturis et picturis decentissime variata, statuerunt in medio scrinium majus, quod quatuor episcoporum sacra pignora continebat; a parte ejus Australi illud, quod sancti Aatæ venerabilia ossa tegebat, ad Aquilonem, tertium cum his, quæ imposuerant, statuerunt. Quibus rite peractis et Missarum solemniis cum debito gaudio celebratis, populus dimittitur, plebs Fratrum solitæ paci redditur ac quieti.

[a] *supple* corpore

B

ANNOTATA.

a *Vide supra num.* 18 *et Annotata ibidem lit.* d. *Porro translatio, de qua hic agitur, secundum Richardum de Statu Hagustaldensis ecclesiæ lib.* II, *cap.* IV, *contigit sub Egelwino Dunelmensi episcopo, quem Simeon in Historia de Gestis regum Anglorum, anno* 1056 *episcopatum iniisse, anno vero* 1071 *obiisse scribit. Intra hos igitur terminos hæc translatio statuenda est.*

b *Simeon Dunelmensis in Historia de Gestis regum Anglorum, ad annum* 781 *occasione mortis* Alchmundi *translationem ab Aluredo, quem* Elfredum *vocat, factam describens, viri istius nomen prodit, honorificum ipsi elogium texens in hunc modum :* Tempore illo fuit quidam Dregmo in territorio Hagustaldensis ecclesiæ, Deum valde timens et eleemosinarum operibus, prout facultas sibi suppeditabat, haud segniter deditus, ac per omnia a comprovincialium moribus vita discordans. Erat enim miræ simplicitatis et innocentiæ homo ac erga Sanctos Dei devotionis et C venerationis immensæ : quapropter eum omnes vicini sui in magno honore habebant, illumque verum Dei cultorem appellabant.

c *Similiter apud laudatum Simeonem legitur :* Ego sum Alchmundus, ecclesiæ Hagustaldensis episcopus, qui eidem loco quartus post beatum Wilfredum gratia Dei præfui : *quæ verba quomodo accipienda sint, paucis accipe. Apud sæpe citatum Richardum lib.* I, *cap.* XIX *Hagustaldenses episcopi sic enumerantur :* Primus Wilfridus, secundus Eata, Tunbertus, quartus Johannes. Hi autem tres sibi mutuo successerunt, dum ab Egfrido rege pulsus sanctus Wilfridus, prima vice octo annis exulavit. Quintus sanctus Acca : sextus Fredbertus : septimus sanctus Alcmundus. *Itaque tres illi, qui S. Wilfrido inique in exsilium pulso suffecti sunt, a* S. Alchmundo *non numerantur; atque ita ipse quartus a S. Wilfrido Hagustaldensium episcopus fuit. Præterea antequam S. Wilfridus exsularet, Hagustaldum non erat episcopatus distinctus ab Eboracensi, cui ille præerat; cum sedem illam Theodorus archiepiscopus Cantuariensis, illo exsulante, primum instituisse videatur. Vide S. Wifridi Acta tom.* III *Aprilis, pag.* 301 *et* 307, *quæque ad lit.* g *sequenti pagina Annotata sunt.* A. ANONYMO.

d *Ne lectori de fabula hic subrepat suspicio, eo quod nulla facta episcopi mentione, presbyter ille Dunelmensis sua quasi auctoritate ista omnia peregisse dicatur, notandum est primo, episcopatum Hagustaldensem id temporis Dunelmum translatum jam fuisse : deinde Aluredum illum seu Elfredum ob vitæ sanctitatem magnæ apud populum auctoritatis fuisse, ut præter alios scribit Turgotus lib.* III, *cap.* VII, *ubi inter alia ait :* Hunc etiam episcopi timuerunt offendere, quem sancto confessori *(Cuthberto)* tam familiarem noverant esse. *Notandum denique tertio, presbyterum illum divinitus admonitum ossa Sanctorum per Northumbriam tum temporis conquisivisse, ut debitæ venerationi exponeret. Audi Turgotum :* Cum ergo presbyter præfatus honestam ac religiosam ageret vitam, jussus per visionem per antiqua monasteriorum et ecclesiarum loca in provincia Northanimbrorum discurrere, ossa Sanctorum, quæ in illis sepulta noverat, de terra levavit, ac declaranda populis ac veneranda supra humum locata reliquit, ossa videlicet Baltheri et Bilfridi anachoritarum, Accæ quoque Alcmundi episcoporum Hagustaldensium, et regis Oswini, necnon etiam abbatissarum venerabilium Ebbæ et Ethelgitæ. E

e *De diuturno in quærendo corpore labore, ceterisque adjunctis, quæ oratorem sapiunt, nihil habet Simeon, qui rem breviter his verbis exponit :* Die ergo statuta, presbyter præfatus ad sepulchrum accedens, illud a terra denudari præcepit : quod cum factum esset, adjuvante se viro illo, cui revelatio facta fuerat, populorum turbis hinc inde stantibus, veneranda ossa de tumulo collegit, lintheoque involuta ac in scrinio recondita super feretrum collocavit. *Cetera conveniunt.*

f *Matutino tempore, sive hora nona diei, quæ more ecclesiastico* Tertia *dicitur.*

g *Laudatus Simeon Sanctum ita loquentem inducit :* Quid est, quod facere voluistis? Putastis membris desectum me in ecclesiam referre, in qua Deo et sancto Andreæ apostolo ejus integro corpore et spiritu servivi? Surge ergo et contestare coram omni populo, ut corpori meo citius restituatur, quod inconsulte inde ablatum est : alioquin me de loco, in quo nunc sum, nullatenus F movere poteritis. *Hæc Simeon diverso a ceteris charactere, velut aliunde descripta recitat; deinde subdit :* Et cum hæc dixisset, ostendit ei manum suam medietate unius digiti carentem.

h *Consonat quoad substantiam Simeon : quare errasse dicendus est Turgotus, dum verbis mox ad litteram* d *allegatis, subjecit :* De quorum omnium *(Baltheri, Bilfridi, Accæ,* Alchmundi *etc.)* reliquiis aliquam secum partem in Dunelmum asportavit, et cum patris Cuthberti corpore locavit.

i *Eadem fere habet Simeon, qui etiam continuatum ad sua usque tempora cultum testatur.* Et accedentes, *inquit*, clerici, qui aderant, absque ulla vi levaverunt eum, ac in ecclesia transtulerunt 4 Nonas Augusti, ubi usque hodie a fidelibus condigno honore veneratur, ad laudem et honorem Domini nostri Jesu Christi.

k *Itaque utriusque Translationis festum verisimiliter celebrari solitum fuit die 3 Martii, qua posterior translatio facta est, ut num.* 26 *vidimus.*

l *Numero*

A. Anonymo.

l *Numero* 15 *et duobus seqq.*

m *Fuit hic* S. Alchmundi *decessor, ut ostendimus in Commentario num.* 16.

n *Hinc patet, scriptorem translationi fuisse contemporaneum.*

o Albertum *hunc* S. Tilberhtum *esse, liquet ex reliquis omnibus antiquis Angliæ scriptoribus, qui* S. Tilberhtum, *non* Albertum, *ecclesiæ Hagustaldensis episcopum agnoscunt.*

p *Hæc ratio mihi neutiquam verisimilis appa-* D *ret: quare potius crediderim,* S. Tilberhti *epigraphen casu excidisse, dum sub finem seculi* XI *reliquiæ Sanctorum Hagustaldensium decentiori loco repositæ sunt, ut anonymus num.* 21 *narravit.*

q *Mabillonius recte monet, legendum esse* Eatæ; *id enim ex præcedentibus et subsequentibus manifestum est. Martyrologio Benedictino Menardi inscriptus est ad diem* 26 *Octobris.*

DE S. EUNANO EPISCOPO CONF.

J. S.

RAPHOÆ IN HIBERNIA

Forte seculo VIII aut IX. *Sancti episcopatus,*

Raphoa *civitas est comitatus Dungalensis in Ultonia Hiberniæ provincia, episcopalis sub archiepiscopo Armachano, olim* Rathbotha *dicta, quam nunc etiam* Rapam, Raphyram, Rassam *et* Raposam *apud* B *geographos, sed vulgo* Raphoe *aut* Rapoe *nominatam reperio. Primus hujus civitatis episcopus fuisse creditur* S. Eunanus, *de quo nihil aliud invenio præter cultum nuper hoc die fixum. Jacobus Waræus in Commentario de præsulibus Hiberniæ pag.* 73 *primum inter Rappotenses recenset* S. Eunanum; *nam postquam observarat, monasterium Raphoæ exstructum fuisse a sancto Columba abbate, de quo actum est apud nos ad* 9 *Junii, subdit sequentia:* Hujus cœnobii templum in ecclesiam cathedralem erexit, ut videtur, S. Eunanus, qui primus existimatur hujus sedis episcopus. Quo tempore autem vixerit, nullo potui indagine invenire. Ostendebatur Raphoæ non ita pridem lectus ejus. *Colganus in Triade Thaumaturga pag.* 509 *enumerat aliquot episcopos Rappotenses, sed nullum seculo* X *antiquiorem, et* Eunanum *prætermittit. Suspicor* S. Eunanum *floruisse seculo* VIII *aut* IX, *quia monasterium instauratum dicitur a S. Adamnano, quem anno* 703 *defunctum asserit Colganus.*

et cultus hac die.

2 *Castellanus in Martyrologio universali* S. Eunanum *memoravit inter Ahemeros, seu Sanctos illos, quorum cultus certo diei affixus non est,* E *ibique de eo sic habet:* S. Eunanus, primus episcopus Rappatensis in Ultonia Hiberniæ provincia, ubi habetur ecclesia nomini ipsius dicata. *Intra Missas proprias Sanctorum patronorum Franciæ et Hiberniæ, quæ Parisiis anno* 1734 *impressæ sunt, jubente summo Pontifice Clemente XII, ad* 7 *Septembris legitur Missa de* S. Eunano, *eique præpositus est hic titulus:* In festo sancti Eunani episcopi et confessoris, ecclesiæ et diœcesis Rappotensis patroni generalis. *Missa hæc probat, jam saltem die* 7 *Septembris coli* S. Eunanum, *et quidem ut patronum diœcesis Rappotensis. Ceterum Missa illa nihil habet de gestis Sancti, atque ea de causa nihil ex ea huc transfero. Solum observo, Evangelium legi ex Lucæ cap.* X *de missione Septuaginta duorum Christi discipulorum: ex quo utcumque colligi post,* S. Eunanum *haberi pro Viro apostolico, qui fidem apud suos promulgavit.*

DE

A D

DE S. GAUZLINO EPISCOPO

TULLI LEUCORUM IN LOTHARINGIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Præclara S. Gauzlini elogia : revelatio de ipsius in cœlo gloria : memoria in Fastis et cultus vetustus.

ANNO 962. *Sanctus præclaris ornatus elogiis*

Nomen S. Gauzlini *varie admodum scriptum reperio. Aliquando enim* Gauzelinus, *frequentius* Gauzlinus, *alias rursum* Gozlinus, *imo et* Gorlinus *scriptum legimus : alii litteram* z *in* s *mutarunt, dixeruntque* Gauselinum, *aut* Gauslinum *et* Goslinum. *Virum hunc fuisse egregiis virtutibus insignem, vitæque sanctitate illustrem, primo colligitur ex præclaris elogiis, quibus eum ornarunt scriptores contemporanei, suppares et paulo remotiores. Adso abbas Dervensis, qui vivente* S. Gauzlino *Tulli habitavit in monasterio S. Apri, in Vita S. Mansueti, data apud nos tom* I *Septembris, lib.* II *cap.* I *num.* 31 Gauzlinum *ita prædicat:* Interea longa evoluta quoque temporum serie, post Drogonem inclytum Leuchorum urbis episcopum, domnus Goslinus nobilissimis Francorum natalibus ortus, pietate et religione conspicuus, litterarum studiis adprime eruditus, per Dei providentiam electus, in hac sede est pontifex ordinatus. Qui diligenter clerum instituens, viros prudentes undecumque colligens, urbem rebus auxit, sapientia decoravit, providenti dispensatione munivit. *Reliqua suo loco danda hic prætermitto.*

B

per scriptores synchronos : cum ei defuncto quidam traherent,

2 *Alter auctor contemporaneus est Joannes abbas S. Arnulphi Metensis, qui Vitam scripsit B. Joannis abbatis Gorziensis, editam apud nos tom.* III *Februarii. Ab eo cap.* IV *pag.* 695 *Sanctus noster vocatur* Vir venerabilis Gauzlinus, in misericordiæ operibus sane memorabilis. *Tertius scriptor coævus, aut potius suppar, est Widricus abbas S. Apri, qui scripsit Vitam S. Gerardi Tullensis episcopi et successoris* S. Gauzlini, *datam apud nos tom.* III *Aprilis pag.* 206 *et sequentibus. Hic relaturus electionem S. Gerardi de* Gauzlino *hæc præmittit num.* 4 : Interea domno Gauzelino, Tullensis sedis pontifice, rebus humanis exempto, qui morum illustris sanctimonia, angelorum, ut credimus, in cœlis est ascitus consortio ; plebs Leucha graviter mœrebat, tanti orbata Pastoris solatio. *Plura per decursum recitabuntur elogia. Non defuisse tamen æmulos quosdam, qui gloriæ* S. Gauzlini *detrahebant, observat idem auctor, narrans revelationem S. Gerardo ea occasione factam his verbis ibidem num.* 23 : Occulta etiam suorum judicia consiliorum ei Omnipotens sæpe declarabat, ac velut consecretali intimo arcanæ suæ dispensationis certissime revelabat. Suo namque prædecessori domno Gauzelino pontifici maliloquorum derogabat susurratio (ut plurimi nostri temporis ad detrahendum potius quam laudandum ore patent promptulo) dicentes eum a religionis tramite plurimum exorbitasse, ac per erroneos secularis vitæ cursus non minime deviasse. Quæ sententia odibilis in tantum processit, ut aures hujus sancti pulsaret præsulis.

C

cœlestis ejus gloria S. Gerardo episcopo revelata dicitur :

3 Sed ille, ne audiret nequam verbum detractionis, sepiebat sibi aures spinis divinæ lectionis. Tum hujusmodi dictis nec minimum * credulus, nec usquequaque dubius, statuit pro eo piam Creatoris clementiam exorare attentius, ut sibi Dominus dignaretur intimare, utrumnam vita functus Episcopus in cœlestis requiei lætaretur beatitudine. Secreto ergo triduanum explet solus jejunium indefessum, cum singultu ac gemitu fontem emanat lacrymarum, vigiliis ac precibus diuturna transigit spatia, lassescentem stomachum jugi macerat inedia. Triduani demum temporis excursa abstinentia, cœlitus visitatur revelatione gratifica, et cujus sit meriti Vir, pro quo petierat, superna ediscit gratia. Intimat namque sibi a Christo non dubie præmonstratum, Pontificem prænominatum cœlestis consortii perpetua felicitate coronatum, ac venerandi martyris Apollinaris gloriæ ac meritis coæquatum. Nec vero id cuiquam ullo modo videatur incredibile, qui perpendit eum in construendo Puxeriensi * cœnobio laboriose nec inutiliter desudasse : cujus meritum et corona haud hæsitanter creditur, quidquid inibi caste ac religiose a Christo famulantibus peragitur. *Ita scriptor synchronus ex testimonio ipsius S. Gerardi, qui* Gauzlinum *episcopum* Sanctæ memoriæ *vocat in litteris infra num.* 58 *laudandis.*

* *al.* nimium

E

* *al.* Buxeriensi

F

aliud elogium, quo videtur cultus Sancti ab Adsone asseri:

4 *Addo alterum elogium ex Adsone ante laudato, qui in Miraculis S. Mansueti num.* 41 Gauzlinum *ita celebrat, ut quis credere possit jam tunc cultum fuisse, si verba minus attente consideret.* Gloriosæ vero, *inquit*, et felicis in æternum in memoriæ domnus Gozlinus sæpe dictus episcopus, piis ac sanctissimis operibus approbatus, plenus dierum et bonarum virtutum insignibus, suæ complens tempora vitæ, magno mœrore et luctu omnium, qnadragesimo quarto ordinationis suæ anno, delatus a clero et populo in Buxeriensi cœnobio, quod ipse a fundamentis longe ante construxerat, dignissimam, sicut vivens jusserat, accipit sepulturam inter choros virginum, quas illic plures numero vitæ districtioris aggregaverat, longis seculis in Dei laudibus excolendam. Cujus dies depositionis

7 Idus

AUCTORE J. S.

7 Idus Septembris agitur, sub obtentu Dei Genitricis et perpetuæ Virginis Mariæ in seculum permanentis.

sed verba illa postea videntur addita, aut exponenda

5 *Quod hic de die* depositionis *dicitur, fortasse adjectum est postea Adsonis Opusculo, aut certe non videretur intelligendum de Officio ecclesiastico in honorem* S. Gauzlini *jam tunc celebrato; sed solum de anniversaria defuncti Antistitis memoria; cum neque Adso, neque ullus alius illorum temporum scriptor* Beati *aut* Sancti *titulo* Gauzlinum *honoraverit; aliaque non pauca persuadeant, cultum Sancti per Officium ecclesiasticum non fuisse tam cito inchoatum. Fortasse tamen memoria et dies emortualis Sancti jam tum in aliqua erat veneratione. Certum enim est, vetustam valde esse qualemcumque* S. Gauzlini *venerationem. Habemus Breviarium Ms. anonymum cum præfixo Kalendario, quod Tullense videtur, quia quatuor episcopos Tullenses solo mense Septembri habet, atque ex eis duos rubris litteris notatos, videlicet SS. Mansuetum et Aprum, quorum in Breviario reperiuntur.*

de cultu aliquo non stricte dicto.

6 *In hoc autem Kalendario die 7 Septembris memoria* S. Gauzlini *annuntiatur his verbis:* Gauzlini episcopi Tullensis. *Nullum tamen de* Gauzlino *Officium habetur in ipso Breviario;* B *fortasse quod officium de eo necdum diceretur per totam diœcesim, sed solum celebraretur in ecclesia aliqua particulari; aut etiam quod nullum de* Gauzlino *diceretur Officium, quando Kalendarium istud compositum est. Quidquid sit, Kalendarium valde antiquum apparet, cum in eo paucos reperiam Sanctos* Gauzlino *juniores: quales sunt S. Gerardus ipsius successor, seculo* XI *in Sanctorum catalogum relatus a S. Leone Papa IX, et hic ipse Leo IX. Officium Gerardi necdum in illo Breviario reperitur, sed eidem alia manu deinde adjunctum est. Quare laudatum Kalendarium non videtur compositum post seculum* XII *aut certe* XIII; *cultusque videtur ab eo tempore* S. Gauzlinus, *aut etiam jam antea. Forte ipsi S. Gerardus nomen* S. Gauzlini *Kalendario addendum curavit, postquam eidem revelata fuerat cœlestis ipsius gloria.*

Tamen cultus Sancti satis antiquus: memoria in Martyrologiis:

7 *Verum, quidquid sit de cultu* S. Gauzlini *exeunte seculo* X, *seculisque proxime secutis, et qualiscumque is fuerit illis temporibus; constat de hodierno cultu, eoque satis antiquo, ex Breviario Tullensi anni* 1535, *quod in fine pro die 7 Septembris habet Officium novem lectionum,* C *quæ omnes sunt de vita* S. Gauzlini, *sed perbreves. Grevenus ad eumdem diem* Gauzlinum *corrupto nonnihil nomine sic annuntiat:* Item sanctæ memoriæ Gorlini episcopi Tullensis et confessoris, de quo in Gestis B. Mansueti dicitur, quod fuerit piis et sanctissimis operibus approbatus. *Tulli item* Gauzlinum *episcopum ad hunc diem memorant Ferrarius in Catalogo generali, Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani, Castellanus in Martyrologio universali; quibus accedit Martyrologium Parisiense, quod ita habet:* Tulli Leucorum, sancti Gauzelini episcopi. *Dubitare nequeo, quin idem Sanctus designetur in Martyrologio Germanica Canisti, ubi* Gorlinus *vocatur, licet civitas ipsius episcopalis Germanice scripta sit* **Boll**. *Ferrarius in Annotatis ad* Gauselinum, *id ipsum recte innuit his verbis:* Gorlinus apud Canisium dici putatur; *sed male addit:* Qui sub Dagoberto rege vixisse traditur, *cum* Gauzlinus *aut* Gorlinus *sit tribus seculis Dagoberto posterior.*

8 *Præterea, non obstante annotatione data, idem Ferrarius ex uno duos fecit sanctos episcopos: nam* Gauselinum, *ut dixi, Tullo attribuit,* D *Gorlinum vero ita annuntiat:* In Britannia minore S. Gorlini episcopi Dolensis. *Saussayus in Supplemento hunc Ferrarii errorem adoptavit. Errorem indubitanter dico, tum quod in catalogo episcoporum Dolensium nullus reperiatur* Gorlinus; *tum quod ex Annotatis Ferrarii satis liqueat, ex solo Martyrologio Germanico* Gorlinum *ab eo acceptum, Dolensemque civitatem ei attributam ex conjectura et voce Germanica male intellecta. Fatetur enim* Gorlinum *positum* ex Canisio: de quo, *inquit,* nihil apud alios legimus. *Deinde ea subdit de gemina Dola, ut clare insinuet, Dolæ in minore Britannia positum a se* Gorlinum, *quod nullam aliam illius nominis reperiret civitatem episcopalem. Quare non alius est ille* Gorlinus *Canisii, quam* S. Gauzlinus *Tullensis, quem post Grevenum nominavit* Gorlinum, *ut hodie in Prætermissis notavi; nec ullus Dolæ quærendus Gorlinus.*

Sanctus ab aliquibus in duos divisus.

§ II. Acta qualiacumque S. Gauzlini in Catalogo episcoporum Tullensium, sed non immunia ab omni errore, edenda tamen: varia ejusdem breviora elogia, ex quibus duo recitantur.

E

Qualiacumque Acta S. Gauzlini scripta seculo VI.

Vitam S. Gauzlini *talem non invenio, qualem merentur egregii Viri gesta. Prolixum tamen elogium, quod pro Vita utcumque haberi potest, suggerit Catalogus episcoporum Tullensium, duobus locis jam editus modo nonnihil diverso, videlicet apud Edmundum Martene tom.* III *Thesauri Anecdotorum col.* 991 *et seqq. ac deinde apud Calmetum tom.* I *Historiæ Lotharingiæ inter instrumenta col.* 83 *et seqq. Primus ex codice Camberonensi edidit laudatum Catalogum, perductum usque ad mortem Pibonis episcopi, quam auctor innectit anno* 1107: *atque hinc infert, Catalogum hunc, sive Acta hæc Tullensium episcoporum scripta esse* ineunte seculo XII. *Consecutio hæc legitima videtur, certe eatenus, quod citius eo usque* F *scripta non sint ea Acta. Verum cum duo elogia posteriora scripta videantur post reliquum catalogum, ut probatum est tom.* I *Septembris pag.* 617; *elogium* S. Gauzlini *citius scriptum esse suspicor, nimirum tempore Udonis episcopi ante annum* 1069.

non vero ab Adsone abbate synchrono:

10 *Calmetus similia dedit Acta sub titulo,* Historia episcoporum Tullensium; *sed ea apud ipsum tantum producuntur usque ad S. Gerardum* Gauzlini *successorem, cujus Vita in fine apponitur, quemadmodum iisdem inserta est Vita S. Mansueti et S. Apri. Existimat ille Actorum illorum scriptorem esse Adsonem abbatem Dervensem, quod verum est de Vita S. Mansueti, et fortasse de aliis quibusdam. At certe de omnibus id satis probabiliter nequit credi, ut jam ostenderunt scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* VI *pag.* 484, *ubi tamen perperam Martenio eamdem opinionem attribuunt. Porro in laudato Catalogo reperitur eadem Vita* S. Gauzlini, *quæ est*

A *est in Catalogo Martenii, atque illam etiam Calmetus attribuit Adsoni. Verum existimo, virum eruditum non satis expendisse rationes, quæ hanc opinionem prorsus reddunt improbabilem. Etenim, cum Adso vir fuerit pro seculo suo eruditus, cumque* S. Gauzlino *convixerit, non potuit facile incidere in eos errores chronologicos, quos in ea Vita observamus. Certe incredibile prorsus est, Adsonem scripsisse, locum ad condendum monasterium Buxeriense* Gauzlino *concessum esse a Theodorico Metensi episcopo, cum Theodoricus sit factus episcopus biennio fere post mortem* Gauzlini. *Ipse auctor anonymus in Vita infra edenda num.* 4 *his verbis,* Tale igitur fertur habuisse exordium Buxeriense cœnobium, *satis ostendit, se Adsonem non esse. Adso enim certius nosse poterat occasionem conditi istius cœnobii, quam ut dubitanter dixisset* fertur, *cum ipse aut tunc aut paulo post Tulli habitaverit. Quare pro certo habeo, Adsonem non esse illius Vitæ scriptorem ; sed scriptam esse multo serius.*

collecta hæc ex scriptis antiquioribus; additaque aliqua ex fama populari.

11 *Ex hisce liquet, auctorem Vitæ* S. Gauzlini *annis centum et forte pluribus scripsisse post mortem Sancti ; ita ut nec per se discere potuerit præclara ipsius gesta, nec facile per eos, qui viventem noverant. Recurrendum igitur scriptori*
B *fuit ad monumenta scripta, aut ad famam popularem, qua passim falsa veris miscentur ; nec possum dubitare, quin utrumque fecerit, indeque pleraque recte ex scriptis collegerit monumentis, aliqua vero corruperit ex popularibus traditionibus. Præclara elogia, quibus exornat sanctum Antistitem, scripta invenire potuit in Vitis aliorum Sanctorum, nimirum Mansueti, Apri, Joannis Gorziensis et Gerardi, quæ omnes erant antiquiores, scriptaque* Gauzlini *tempore aut paulo post. Alia non pauca habere potuit ex cartis et diplomatis, vivente* Gauzlino *scriptis. Hisce autem aliqua de fundatione Buxeriensi videtur addidisse ex fama populari, ut ipse insinuat referens cœnobii illius constructionem per vocem* fertur. *Hinc fidem quidem meretur hic auctor, ubi gravior non obsistit auctoritas : at necesse non est, ubique et sine delectu in ejus verba jurare. Habetur autem hæc Vita in laudato Opere apud Martenium ex codice Camberonensi col.* 1000 *et sequentibus ; apud Calmetum col.* 131 *et seqq. ex codice S. Mansueti Tullensis. Habeo etiam exemplar Ms. ejusdem Vitæ, a reliquo Catalogo avulsum. Ex hisce simul collatis Vitam annotatis*
C *illustratam infra subjiciam.*

Aliud in eadem apud Calmetum Collectione elogium S. Gauzlini.

12 *Porro in memorata Collectione, cui Calmetus titulum fecit,* Historia episcoporum Tullensium, *quæque sine ullo dubio diversos habet auctores, aliud quoque reperitur elogium* S. Gauzlini, *incompletum istud quidem, et pauca complectens gesta, sed alias reliquis præferendum. Hoc si Adsoni attribuisset Calmetus cum Vita et Miraculis S. Apri, quæ præcedunt, imo et cum inventione et translatione ejusdem Sancti, anno* 978 *per S. Gerardum facta, quæ sequitur ; nequaquam me opinioni suæ haberet oppositum, cum ea omnia scripta videantur, vivente S. Gerardo, ideoque scribi potuerint per Adsonem, cujus stylo congruunt. Nolim tamen ea omnia certo attribuere Adsoni : nam saltem caput* XXVI *serius scriptum est, cum in eo fiat mentio S. Leonis IX, qui diu post fuit Pontifex, ita ut necessario dicendum sit, collectionem illam ne quidem ab interpolatione immunem esse a capite* XXIII, *ubi Vita S. Apri inchoatur, usque ad caput* XXX, *in quo agitur de S. Gerardo vivente, et corpus S. Apri transferente. Verumtamen scriptor illius translationis se contemporaneum ostendit cap.* XXX, *ubi de viris duobus in eadem translatione sanatis dicit :* Adhucque factæ in se virtutis sunt incolumes testes. *De* S. Gauzlino *etiam cap.* XXIX *agit tamquam de antistite nuper defuncto, sibique olim cognito, ita ut illud elogium Adsoni omnino congruat. At sive illius sit, sive alterius synchroni, totum subjungo, ut insignes* S. Gauzlini *virtutes ex eo confirmentur, et lucem quoque aliquam afferat disputandis inferius.* AUCTORE J. S.

quod ut scriptoris synchroni hic datur.

13 Venerabili autem Drogone, *inquit*,... rebus humanis exuto, pastor et amor gregis domnus Gauzlinus successit, vir summe Catholicus atque monasticæ religionis cultor devotissimus. Qui Francorum nobili sanguine ortus, in palatio inter proceres regni altus est, atque futurus mox Pontifex, supra multos sui generis coætaneos enituit geminæ scientiæ dono. Omnium ergo votis pontificali infula sublimatus, dulcedinem suæ regionis atque prosapiæ, benevolentia clementissimi cordis, serenitateque adeo jocundi vultus, et lenitate sermonis sedule superabat : totus in vigiliis, in * eleemosynis intentus : utque gregem sibi creditum Christo Jesu, qui hunc sanguinis pretio emerat, multiplicatum redderet, auxilio confessoris Christi Apri, cui se attentissime committebat, tramitem recti itineris non deserebat, atque non ut præesse, sed prodesse se velle monstraret, omnibus omnia se faciebat, ut universos lucrifaceret. Quis enim ad eum venit, et bonitate ejus non usus est? Nil nos in gratiam, nil more laudantium, sed veritatem loquimur. Nam non eget mendacii fuco, qui dum viveret mundo, bonus Deo utique studuit esse odor, divinæ legis amator, sacrorumque locorum avidissimus instaurator. Qui ad cumulum bonorum suorum*quarto decimo suæ ordinationis anno nutu Dei per merita beati Apri Regulam sancti Benedicti hujus regni habitatoribus omnibus ignotam, diu quæsitam proculque inventam, hoc instituit loco. Quæ vero deinde auxilia, quanta hic sub eadem militantibus Regula contulerit beneficia, ne tempore deseramur, dum ad alia festinamus, attentare fugimus. Tamen hic felix Vir in semel arrepto proposito boni operis jugiter omnibus mirabilem extendens animositatem, post in Christi militia multiplices labores, quadragesimo sui episcopatus anno cœlicas recessit ad sedes.

* *forte* et

E

F

Alter catalogus episcoporum Tullensium a Calmeto editus,

14 *Alium Catalogum episcoporum Tullensium, productum usque ad Hectorem d'Ailly, anno* 1530 *defunctum, inter instrumenta sua edidit Calmetus a col.* 165 *sub titulo :* Cedulæ cujuslibet episcopi Tullensis, seu Epitaphia episcoporum Tullensium. *Laudatus auctor in præmonitione ad hæc Epitaphia col.* 83 *existimat, scripta esse successive per varios, qui episcopis, de quibus scribebant, fere erant contemporanei. Id facile crediderim de posterioribus aliquot episcopis, quorum elogia alia manu exarata invenit Calmetus. At certo verum non est de priorum seculorum præsulibus ; et non admodum probabile de iis, qui mediis seculis floruerunt, inter quos est* S. Gauzlinus. *Magis uniformia sunt elogia illa, quam ut verisimile fiat, tot diversos singulis seculis eorum esse scriptores ; multaque ex illis magis jejuna sunt, quam congruat scriptoribus synchronis. Quare existimo ab uno scriptore ex vetustioribus monumentis collecta esse omnia usque ad annum* 1436, *quo obiisse notatur Henricus de Ville, cum in sequenti elogio recentiorem manum observare cœperit*

AUCTORE J. S.

cœperit Calmetus ; nullumque afferat argumentum, quo ostendat præcedentia elogia ante seculum XV, *seu ante annum* 1436, *exstitisse ea forma, qua ipse ea ex manuscriptis edidit.*

cui alii reperiuntur similes Mss. : at illi omnes recentioris videntur scriptoris :

15 *Similia elogia antistitum Tullensium in scriniis quoque nostris invenio manuscripta. At una illorum collectio fuit impressa anno* 1509 *per Symphorianum Champerium in libro de Austrasiis et Lotharingiis, ut notavit Papebrochius noster, qui Sanctorum elogia exscripsit, quod liber iste nobis desit. Elogium autem* S. Gauzlini *idem est in illa collectione cum eo, quod reperitur apud Calmetum, excepto gemino mendo apertissimo, qui irrepsit apud Calmetum. In altero catalogo Ms. episcoporum Tullensium simile rursum est* S. Gauzlini *elogium, quod ab altero non differt, nisi vocibus subinde leviter mutatis. Uterque catalogus noster productus est usque ad Hugonem de Hazardis sedentem seculo* XVI *inchoato : sed nullibi invenio notatum, priora elogia scriptorum esse antiquorum, ita ut vix credere possim, id in suo Catalogo Ms. invenisse Calmetum, præsertim cum ipse nullibi illa vetustatis vestigia assignet, nec ante seculum* XV *aliam observet manum. Nullum igitur mihi est dubium, quin brevia hæc elo-*
B *gia* S. Gauzlini *longe sint posteriora Actis infra edendis, atque ex iis præcipue composita. Unum ex Catalogo Ms. subjicio, ut lector habeat illud pro vitæ compendio.*

ex uno illorum recitatur S. Gauzlini elogium,

16 Sanctus Gauzlinus, qui et Goswinus, trigesimus primus hujus sedis episcopus, summæ sanctitatis vir fuit, et nobili Francorum sanguine procreatus, monasticæ quoque religionis cultor eximius. Omnium ergo votis pontificali infula sublimatus, 16 Calendas Aprilis est Christo favente in episcopum consecratus; dulcedinemque suæ prosapiæ benevolentia clementissimi cordis, serenitate jocundi vultus, et lenitate sermonis seduli superabat, totus vigiliis et eleemosynis intentus. Qui ad cumulum bonorum suorum 14 ordinationis suæ anno nutu Dei Regulam S. Benedicti, hujus patriæ habitatoribus omnibus incognitam, diu quæsitam, et inventam sacro instituit loco. Cœnobium sanctæ Dei Genitricis Mariæ Buxeriis a fundamentis construxit, chorum ancillarum Dei ibidem instituens, et rebus, prædiis ac ornamentis exornans. Ob cujus facti meritum suo sucessori sanctissimo Geraldo est a Deo præmonstratum, eum martyri Apollinari in cœlesti gloria sociatum. Dedit
C etiam domino Theoderico Methensi præsuli in concambium baculum beati Petri apostoli, quem beatus Mansuetus secum detulerat. Hujus anno præsulatus 30 cruces in vestimentis hominum apparuere. Ipse acquisivit allodium de Bouch, et ad stipem canonicorum tradidit. Et tandem post quadriennii languorem 44 episcopatus anno, 7 Septembris cœlicas transivit ad sedes, et in Buxeriensi cœnobio venerabiliter est sepultus.

cum aliis catalogis collatum.

17 *Eadem leguntur in alio nostro Catalogo, sine ulla rei cujuspiam mutatione. Adduntur tamen de* Gauzlino, *quæ etiam apud Calmetum sunt, verba ista :* In palatio inter regni proceres est alitus. *Morbus vero morsque et sepultura hisce ibidem exprimuntur verbis :* Hic felix Vir quadriennii languore, ut aliter Job, a Domino probatus, 44 episcopatus sui anno, 7 Idus Septembris, cœlicas recessit ad sedes. Delatus ergo a clero et populo, in Buxeriensi cœnobio dignissimam accepit sepulturam inter choros virginum, quas illic congregaverat. *Apud Calmetum eadem quoque leguntur, exceptis duobus mendis, quæ forte typothetarum errori, aut potius negligentiæ eorum errores corrigentium,* D *imputanda sunt : nam obiisse ibi dicitur* decimo nono sui episcopatus anno, *licet anni trigesimi antea fiat mentio ;* et decimo tertio Idus Septembris, *quod nihil significat, cum mensis quilibet octo tantum Idus numeret. Errores alii de annis episcopatus et gestis cum Theodorico Metensi, qui in hoc elogio reperiuntur, deprompti sunt ex Actis, et corrigentur inferius.*

§ III. Sancti natales illustres : susceptus episcopatus : priora in episcopatu gesta : instaurata disciplina regularis in cœnobio S. Apri.

E

Natales Sancti, qui Tullensis fit episcopus

D*e patria et parentibus* S. Gauzlini *nihil prorsus invenio, nisi natum esse illustri Francorum genere. De tempore etiam, quo datus est mundo, nihil dicitur. At, cum episcopatui admotus sit anno* 922, *ut videbimus, dubitare non possumus, quin primam aspexerit lucem vergente ad finem seculo* IX. *Educatus dicitur inter regni proceres in palatio, quod de aula Caroli Simplicis Francorum regis explicat Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingiæ col.* 887, *ubi gesta* S. Gauzlini *exponenda suscepit. Asserit ibidem, Carolum Simplicem non parum contulisse pro electione* Gauzlini *ad episcopatum Tullensem, sed pro ea conjectura, quæ alias satis est verisimilis, nullum laudat auctorem. Ordinatio ipsius in Vita et elogiis facta dicitur* 16 *Kalendas Aprilis, sive die* 17 *Martii quæ anno* 922 *erat Dominica.*

anno 922 :

19 *Hanc autem diem si conferamus cum litteris Caroli regis, anno* 922 *datis in favorem canonicorum ecclesiæ cathedralis Tullensis, qui ibidem dicuntur* proprio orbati patrono, *id est, episcopo Drogone, facile videbimus, electionem* Gauzlini *contigisse eodem anno* 922. *Nam epocha litterarum apud Calmetum inter instrumenta col.* 336 *talis est :* Datum 4 Nonas Martii, Indict. X, regnante Carolo rege gloriosissimo *etc.* F *Tam Indictio* X, *quam annus trigesimus Caroli Simplicis designat annum* 922, *ita ut non videatur dubitandum, quin electio* Gauzlini *contigerit eodem anno, tredecim scilicet diebus post datas Caroli litteras.* Gauzlinus notarius, vice Rotgeri archiepiscopi *(Trevirensis) iis subscripsit. An is sit ipse* S. Gauzlinus, *paulo post electus episcopus, dubitari potest. Flodoardus presbyter, et scriptor coævus, in Chronico Remensi ad annum* 922 *confirmat assignatum electionis annum his verbis :* Drogo episcopus de Tullo moritur, cui succedit Goslinus.

non videtur contra Henricum regem defendisse Tullum, cujus comitatu ab eo donatus est.

20 *Porro res iis temporibus multum erant turbatæ in Lotharingia tumultibus bellicis, de quibus consuli potest Historia Calmeti. Asserit hic col.* 887 Gauzlinum *anno* 925 *in urbe Tullensi obsessum fuisse ab Henrico Aucupe Germaniæ rege. At id nec in Chronico Flodoardi invenio, nec in Continuatore Reginonis, quos laudat. Quin et ipse Calmetus col.* 842, *ubi res gestas Henrici in Lotharingia prosequitur, de obsidione*

AUCTORE J. S.

A *obsidione quidem urbis Metensis cum Continuatore Reginonis loquitur, non vero de Tullensi obsidione, quam adeo pro certa habere non ausim, donec ostendatur ex monumentis antiquis, ut potius vix credere possim voluisse* Gauzlinum *se opponere Henrico regi. At, quidquid sit de illa obsidione, ipse cum aliis Lotharingiæ principibus se subjecit Henrico, teste Flodoardo, qui ad annum* 925 *ita habet:* Heinrico cuncti se Lotharienses committunt. *Addit laudatus Calmetus, Henricum Germaniæ regem anno* 928 *donasse* Gauzlino *ejusque successoribus urbem et comitatum Tullensem. Factum hoc in Vita num.* 6 *asseritur, ex eoque parum probabilis fit defensio urbis Tullensis per* Gauzlinum *contra Henricum.*

Monasterium S. Apri, in quo collapsa erat disciplina

21 *Primum* S. Gauzlini *factum, quod attentionem nostram magis meretur, est instauratio disciplinæ regularis in monasterio S. Apri. Situm est vetustum hoc monasterium in suburbio Tullensi. De illius initiis quædam memorat Mabillonius tom.* I *Annalium Benedictinorum pag.* 175, *et plura fortasse apud nos de eodem examinabuntur ad S. Aprum Tullensem episcopum, qui colitur* 15 *Septembris. Hic sufficiet dicere,* B *disciplinam monasticam ibidem penitus fuisse collapsam, dum eam postliminio revocandam curavit* S. Guzlinus. *Dubitari potest, an Regula S. Benedicti umquam observata fuerit in Tullensi hoc monasterio, cum illa dicatur fuisse omnibus ignota: nam potuit antea ibi observari Regula S. Columbani, aut alia quæpiam, quod hic non examino. At certum est ex litteris* Gauzlini *infra dandis, regularem disciplinam in monasterio S. Apri antea viguisse, qualiscumque fuerit Regula, et Regulam S. Benedicti per* S. Gauzlinum *eidem monasterio datam fuisse aut restitutam.*

aliorum quorumdam exemplo,

22 *Existimat Calmetus id fecisse* S. Gauzlinum *exemplo Adalberonis episcopi Metensis, qui paulo ante in variis monasteriis disciplinam restituit, maxime in abbatia Gorziensi, ubi Einoldus vir sanctus, atque olim archidiaconus Tullensis, anno* 933 *constitutus est abbas, ut legitur in Vita B. Joannis Gorziensis apud nos tom.* III *Februarii pag.* 698. *Admodum verisimilis est illa conjectura, cum* Gauzlinus *haud dubie maximi fecerit Einoldum, qui divitiis, doctrina, dignitatibusque in ecclesia Tullensi conspicuus, hisce omnibus contemptis, ut Deo libe-* C *rius serviret, cellulæ toto triennio se incluserat, ubi* nisi quæ episcopus loci, vir venerabilis Gauzlinus, in misericordiæ operibus sane memorabilis, aut religiosorum quicumque misissent, nullis aliis sustentabatur: *ut habet Vita laudata scriptoris synchroni num.* 29. *Potuit igitur exemplum Adalberonis, et consilium Einoldi aliorumque excitare* Gauzlinum, *ad resuscitandum Tulli quoque fervorem monasticum. At certum est, cum Floriacensium etiam exemplo animatum fuisse.*

ad accuratam Regulæ observationem revocat:

23 *Quare, ut id effectum daret, nec laboribus pepercit nec sumptibus* Gauzlinus. *Profectus est ipse ad cœnobium Floriacense Ligeri adjacens, ut disciplinam regularem coram inspiceret, illamque cum Regula S. Benedicti in monasterium S. Apri induceret. Hac de re lib.* II *Miraculorum S. Bercharii apud Mabillonium in Actis sec.* II *pag.* 848 *ita habet scriptor anonymus:* Tantæ postmodum rei (*agit de illata in cœnobium Floriacense Regula S. Benedicti*) celeberrima fama excitus domnus Gauslinus, Leucorum urbis pontifex nobilissimus, prædictum locum adiit, inspecturus rumore ad se perlatum ordinem religionis: indeque remeans, sollicitus gregis a Deo sibi commissi, descriptionem omnis monasticæ conversationis, quam inibi religiosissimam inspexit, supradictam quoque Regulam beati Patris secum deferens, primus urbi Tullensi innovationem monastici ostendit propositi. Fretus igitur Pontifex sapientissimus multimodis divinæ institutionis documentis, viris prudentibus undecumque collectis, cœnobium S. Apri, situm in suburbio Tullensi, regularibus disciplinis strenue imbutum, multorum commoditati profuturum, decentissime reddidit illustratum. *Hoc iter* S. Gauzlini *ad cœnobium Floriacense contigit circa annum* 934 *aut* 935, *quo inchoabatur annus decimus quartus episcopatus: nam reformatio monasterii S. Apri in Vita, et in elogiis, facta dicitur anno episcopatus decimo quarto.*

hunc in finem per litteras hic datas,

24 *Litteras* S. Gauzlini, *quibus multa donat monasterio S. Apri, multaque ordinat, quæ ibidem servari cupiebat, edidit Mabillonius in Appendice tom.* III *Annalium pag.* 705 ex authentico, *ut ait. Totas ex eo huc transfero, quia luculenter ostendunt, quantam Sanctus adhibue-* E *rit curam ad ordinem in monasterium S. Apri reducendum et deinde conservandum.* Omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ gubernatoribus, et cunctis veræ religionis et Catholicæ fidei præsentibus atque futuris, Gauzlinus, propitiante divina clementia, humilis Leuchorum urbis episcopus. Credimus absque ulla ambiguitate, et certo fere tenemus, quod pro cunctis bonæ actionis studiis, et spiritualibus animarum curis, corona nobis a justo Remuneratore et recompensatio cœlestis præparetur. Unde sicut cœpta justorum bona a nobis sunt cottidie solidanda atque fovenda, ita et amissa solerter corrigenda, et ad statum rectitudinis sollicitudine pervigili revocanda: præsertim cum nobis divina providentia custodiam animarum et regimen contulerit ecclesiarum, quibus oves suas alimentis vitalibus pascere, perditas requirendo, abjectas reducendo, et quæ vigent diligentius educare præcepit. Hæc ergo nos considerantes, inter cetera sollicitudinis nostræ studia occurrit animo nostro, quod in cellula suburbii nostri, quæ meritis et sepultura beati Apri lætatur, monachos antiquitus regularibus disciplinis effloruisse audierimus, sed hujusmodi exercitia, ad inertiam quorumdam F abbatum et diminutionem rerum temporalium, paulatim deficiendo pristinæ probitatis funditus amiserint ritum.

multa bona monasterio donat aut potius reddit,

25 Quam religionem et peramplius ferventiorem supernæ retributionis intuitu nostris inibi cupientes recuperare diebus, auctoritate primorum nostrorum, nec non et omnium fratrum consilio, prædictum locum repudiavimus ab inlicita proprietate et voluntate, et ad normam recti tramitis totis viribus studuimus revocare, præponentes eis abbatem, vocabulo Archimbaldum, boni propositi efficacem, ut, relicto omnimodis proprio arbitrio, secundum Regulam sancti Benedicti in cunctis obedirent, et negotiis spiritualibus cum eo vacarent, pro utilitate quoque regni, totiusque Ecclesiæ statu, atque pro remedio animæ nostræ supernam assidue pietatem exorarent. Verum ne eamdem regularem custodiam ob inopiam terrenarum rerum, aut per successorum nostrorum ablationem, unquam tepescere contigat, ut contigit prius, confirmamus

AUCTORE J. S.

mus eorum usibus has villas, id est, vicum sancti Apri cum omni integritate, et in Briutriaco et in Saponariis, quidquid etiam et in Gavatangis ad præfatum locum pertinet; necnon et farinarium in Nasio: item villulam, quæ dicitur Vitiliagus, et Villenas ex integro: villam Stephani cum appendiciis et basilica ejusdem, exceptis his, qui pro terris, quibus utuntur, eidem monasterio deserviunt, pro ratione vero sui capitis episcopii usibus ministeria impendunt: Alanum cum omnibus ad se pertinentibus, excepta ecclesia: Silini-curtem cum ecclesia, et omnia, quæ ad ipsam pertinent: de Crepiaco villa Salfurias cum ecclesia et omni suo appendito: Martiniacum cum ecclesia ejusdem, duos quoque mansos in Mediano-vico, ubi usibus salineorum fruantur: sed et mansum in Baviaco ex toto: Mannoniscurtem cum ecclesia ex integro, et Stadonis, et in Bladenaco dimidiam ecclesiam et Masello; quidquid etiam in fine Orcadensis vel Navensis illorum ad partem respicit, et omnia, quæ in privilegiis eorum inserta habentur, exceptis quatuor villis, id est, Humberticurtem, Adalberticurtem, Siccum vidum et Altrivillam. Non solum autem prænominatas res concedimus, sed etiam villas et prædia et omnia, quæ a Deum timentibus illis collata fuerint, eorum usibus deputamus.

B

aliasque ordinat,

26 Constituimus vero pro his dona nobis per singulos annos in festivitate beati Stephani exhiberi, id est, duodecim panes, quos libras vocant, cum totidem sextariis vini. Missa quoque Purificationis sanctæ Mariæ duos cereos pondere librarum quinque, nec non et tempore militiæ regalis angariam, quantam nostris stipendiis honorandam statuimus. Præterea decernimus, ut si hospitalitatis causa aliquando illic direxerimus hospites supervenientes, famuli de ipso vico non sint inquietati, nec de loci possibilitate a quoquam serviatur eis, sed nostra dispensa illis præbeatur, ut liberius cœnobitæ ibidem degant sine murmuratione. Interim constituimus, ut eidem cœnobio abba semper præficiatur consensu nostræ donationis, et electione monachorum, si talis in ipsa congregatione invenitur, per quem rectitudo Regulæ possit inconvulsa constare: si vero defuerit, in arbitrio nostro sit, quærere et præponere de alia qualibet contione * electum moribus, qui secundum Regulam præfati patris præesse, et prodesse fratribus utiliter queat.

* i. e. congregatione

C

Obsecramus igitur humillime ac sub invocatione divini nominis contestamur unumquemque antistitum successorum nostrorum, numquam de hac præscripta facultate fratrum, quam illis concessimus, immo reddidimus, vel adhuc reddituri sumus, subtrahere quidquam vel minuere præsumat, quandiu abbates, præsentes quoque et subsequentes monachi, sanctæ normæ custodierint decreta: neque ipsam aliquando congregationem exordinare vel injuste perturbare audeat, sed quotiens ei venire ad vos placuerit causa caritatis et piæ sollicitudinis, veniat: et si qua inter eos ordinanda aut corrigenda sunt, clementer secundum Deum ordinare vel corrigere studeat.

quæ ad servandam disciplinam erant utilia.

27 Si quis tamen episcoporum, quod absit, anteriorem censum, quod continetur in eorum auctoritatibus, compulerit eos solvere; reddat eis prædictas quatuor villas ex integro. Si vero hoc contempserit agere, licentiam habeant metropolitanum diœcesis adire, et necessitatis suæ causam exponere. Si autem opem ferre neglexerit, adeant regis præsentiam, suasque terras legaliter requirant. Itemque unicuique abbatum eidem congregationi præficiendorum omnimodis interdicimus, et sub contestatione divinæ vocationis prohibemus, ne prædictam cellam quolibet ingenio aut machinatione, vel per se vel per aliam objectam personam ab episcopii potestate submovere moliatur: sed, salva libertate monasticæ religionis, pontifici urbis Leuchorum absque ulla contradictione semper maneat subjecta. Causam utriusque conditionis post Deum unicuique regi committimus corrigendam, qui huic regno præfuerit, si vel scilicet prædictæ urbis antistes horum quippiam subtrahere voluerit, aut prælibati cœnobii abbas adversus dominationem antistis insidiando aliquid machinari tentaverit, sententiæ canonum subjaceat. Si quis tamen eorum, iniqua cupiditate persuasus, hanc ordinationem nostram, pro amore Dei et retributione cœlesti a nobis constitutam, infringere aut violare præsumpserit, iram Dei omnipotentis incurrat, et pœnam sempiternæ damnationis percipiat irremediabiliter, nec sit illi pars cum Deo in retributione justorum: sed habeat partem cum principe tenebrarum, feratque judicium divinæ ultionis, transfixus perpetuo anathemate, excepto si non * resipuerit et congrue emendaverit.

D

E

* non *redundat*

omnia demum de more confirmans.

28 Ad ultimum in fine hujus testamenti superaddimus, ut quia auctoritatis hujus cautionem placuit serenitati nostræ agere, et debitum censum indulgere, desiderans illius loci eo amplius accrescere honestatem, pro incremento divini obsequii et piæ institutionis observatione censemus rogando cœnobitas, ut cottidiana iteratione diebus vitæ nostræ et obitus nostri successione decantent pro absolutione animæ nostræ psalmum DE PROFUNDIS cum subsequenti collecta et anniversariam depositionis nostræ honorifice celebrent, et ipso die de indulto penso constituant benedictionem nostræ memoriæ, qua reficiantur. Ut autem hujus constitutionis nostræ series firmior habeatur, potioremque in Dei nomine firmitatis mereatur obtinere vigorem manu propria eam subter firmavimus, anulique nostri impressione subter sigillari jussimus, necnon et assistentibus nobis clericis et laicis idipsum agere rogavimus. Ego Gauzlinus consensi atque corroboravi. Signum Widonis comitis. Sig. Josberti. S g. Gualterii Sig. Fredenodi. Sig. Grimbaldi. Sig. Amelerdi. Sig. Bertranni. S.g. Elpebodi. S.g. Arengeldi. Sig. Bertini. Sig. Grimaldi. Sig. Berengarii primicerii. S. Azsoni presbyt. S. Gonbardi presbyt. S. Ansulsi diac. S. Umberti. S. Orheri. S. Bernerii diac. S. Badini. S. Bernefridi. L. Gifleberti. S. Remigii. S. Martini. Sig. Landinei. Sig. Teduici. Sig. Odulrici. Sig. Edelbaldi. Sig. Rainerii. Sig. Ranuperii. S. Berneri. S. Sirici. S. Barengiri. S. Everardi. S. Gifardi subd. S. Heldevaldi. Ego Humbertus indignus levita jussu Gauzlini incliti pontificis scripsi et dictavi 5 Idus Octobris, anno episcopatus ejus 13, Indictione 9. Anno ab Incarnatione Domini 936 anno vero 11 Henrici gloriosi regis. *Hactenus litteræ* S. Gauzlini, *quas recudit Calmetus tom.* I *inter instrumenta col.* 342.

F

Observatio de notis chronologicis non consentientibus

29 *Cetera in hisce litteris difficultatem non habent; sed notæ chronologicæ mirum in modum sunt implexæ, nec invicem consonæ. Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 428 *partem harum litterarum recitans cum iisdem temporis notis, hæc*

AUCTORE J. S.

A *hæc subdit:* Chartæ affixum est Gozlini episcopi sigillum: ubi mirum est, adhuc computari annos Heinrici regis, qui secunda die mensis Julii superioris *(id est anni* 936) decesserat. *Id sane mirum est, si litteræ spectent ad mensem Octobrem et annum* 936. *At non solum istud mirum in dicta epocha apparet; sed æque mirum, quod anno* 936 *numeretur annus* 13 Gauzlini, *cum curreret annus* 15: *imo nec Indictio* 9 *illi anno congruit mense Octobri, cum decima inchoata esset in Gallia et Germania a* 24 *Septembris. Quapropter existimo varios errores in notas istas chronologicas irrepsisse, sive id contigerit, quod numeri difficulter legi potuerint in litteris tam vetustis, sive sola transcribentia aut typothetæ incuria, sive alia quacumque de causa.*

quarum plures indicant annum 935, *quo facta reformatio.*

30 *Porro errores hi nulla alia ratione magis verisimili videntur corrigi posse, quam si litteras referamus ad annum* 935: *sic enim duo tantum corrigendi sunt numeri, aliaque omnia recte cohærebunt. Itaque pro anno ab Incarnato Domino* 936 *substituendus videtur annus* 935, *et pro anno episcopatus* 13 *annus* 14: *nam anno* 935, *mense Octobri currebat Indictio* 9, *erat annus episcopatus* S. Gauzelini 14, *quo Vita cum omnibus elogiis* B *disciplinam in monasterio S. Apri instauratam testatur: ac demum illo anno vivebat Henricus Germaniæ rex, atque anno* 11 *regnabat in Lotharingia, cujus possessionem adeptus est anno* 925, *ut narrat Calmetus tom.* I *Historiæ col.* 842. *Quare dubitare nequeo, quin litteræ* Gauzlini, *et nova hæc fundatio seu instauratio monasterii S. Apri figendæ sint anno* 935. *Ceterum præter Archembaldum abbatem, ad instaurationem disciplinæ monasterio huic præpositum, alios quoque viros insignes eo pertraxit* Gauzlinus. *Inter hos noti sunt Albericus et Adso, postea abbates et reformatores monasterii Dervensis in Campania, quemadmodum ipsi quoque Archembaldo alterius deinde monasterii reformationem commissam videbimus.*

Aucto monachorum numero in reformato monasterio,

31 *Plura deinde in favorem monasterii S. Apri præstitit* S. Gauzlinus. *Cum enim numerus monachorum notabiliter excresceret, ideoque possessiones monasterii non viderentur sufficere ad tantam multitudinem alendam, huic defectui* S. Gauzlinus *pia munificentia mederi voluit. Itaque censum monasterii auxit nova donatione, quam exprimunt ejus litteræ, apud Calmetum tom.* I *inter instrumenta col.* 348 *hoc modo editæ:* In C nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Gauzelinus humilis Leucorum episcopus. Quia summus pastor Dominus noster Jesus Christus ad hoc in sancta sua Ecclesia præsules constituit, ut vice sua eam disponant, atque ad æternum provehant regnum; oportet unicuique pastorum solerter invigilare, quatenus pro viribus locis, quibus præsunt, distribuant necessaria, ne forte ob indigentiam deviet aliquis a suo ordine, et ideo notum esse volumus omnibus successoribus nostris, quia postquam locum sancti Apri, Dei præveniente gratia, ad regularem relevavimus statum, diligenter inquirentes cognovimus, quia sub venerabili abbate Archembaldo, quem eidem loco præposueramus, et grex Domini gradatim cresceret, et substantia monasterii valde effugeret, nec posset vivere de rebus ejusdem ecclesiæ.

censum illius auget nova donatione,

32 Unde diutius pertractantes, tandem communi nostrorum fidelium consensu, tam clericorum quam laicorum, adjunximus præbendæ monachorum ecclesiam sitam in Columbario villa, ea integritate, qua eam habuerant in beneficio Wido et frater ejus Niczo: quibus etiam humillime injunximus, ut anniversarium obitus nostri devotissime recolentes, ex hac datione nostra sibi sumerent refectionem. Rogamus igitur ex charitate Dei omnes successores nostros, ut præfatum locum, quamdiu in regulari observatione permanserit, suis largitionibus sustentent, et hanc concessionem nostram ita inviolabilem custodiant, sicut et suas auctoritates post se voluerint incorruptas haberi. Quibus etiam fisi de æquitate magni Judicis, promittimus, quia si ea, quæ petimus, cum sollicitudine impleverint, sicut spopondimus, perpetuum ab ipso recepturi sint præmium, ac si illi ipsum monasterium suo penitus labore ad hanc religionem promoverent. Quod si suadente cupiditate, aut aliqua occasione, imminuerint vel violaverint, sciant se sine dubio ab eodem æternali damnari gehennæ, pro cujus amore hæc acta sunt. Quod si non resipuerint, petant ipsi Deo famulantes proclamando regiam sedem. Ut autem hæc donatio nostra permanentem obtineat vigorem, quam fecimus de ecclesia in Columbario, quæ longo tempore ab ecclesia sancti Apri fuerat abstracta, manu propria eam firmavimus, et manibus clericorum ac nobilium laicorum nostrorum idipsum agere complacuit. E

quæ illiganda est anno 940:

33 Acta Tullo x Cal. Jan., regnante Othone rege, ordinationis nostræ anno 19. Sign. Gauzelini episcopi. Odelrici archiepiscopi. Berhardi primicerii, Marengeri archid. Varneri arch. et Varneri sacerd. Guntardi sacerd. Valheri sacerd. Remigii sacerd. Albrici sac. Herlardi arch. Everardi arch. Girardi arch. Gifardi arch. Theoderici, Benefridi, Brieri, Grimaldi arch., Germari, Huberti arch. Rageneri, Ramieri, Widonis vice domini, Rotgeri advocati, Nizonis, Evernini, Benzonis, Angelberti, Angelboldi, Gampberti, Bernefridi majoris, Varneri, Ansthei, Valteri et Warneri. Sixtus infimus levitarum scripsit et subscripsit. *Hactenus sancti Antistitis litteræ, quarum epocha, si recte impressa est, designat diem* 23 *Decembris anni* 940, *non* 941, *ut editor ad marginem notavit. Etenim cum anno* 922 *factus sit episcopus mense Martio, hoc etiam mense anni* 941 *implendus erat annus episcopatus* 19, *qui notatur in litteris, et consequenter annus ille currebat mense Decembri anni* 940.

ac omnia per Ottonem regem confirmanda curat.

34 *Curavit demum* Gauzlinus, *ut omnia, quæ fecerat ac donaverat in favorem prædicti monasterii, confirmarentur per Ottonem I Germaniæ regem, deinde imperatorem, Litteras Ottonis edidit Calmetus col.* 352, *notavitque ad marginem annum* 948, *sed Indictio* III *cum anno* 11 *Ottonis concurrens* 3 Nonas Augusti *designat potius annum* 945, *ita ut repudiandus videatur annus Incarnationis postea forsan additus aut corruptus. Quidquid sit, notæ in litteris signatæ anno* 948 *non congruunt, nec invicem consonant. Quare omisso anno, quem ex editione tam mendosa certo assignare nequeo, eam litterarum partem, quæ præcipue spectat ad* Gauzlinum, *huc transfero:* F Notum fieri volumus omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus nostris, præsentibus scilicet et futuris, quia Gauzlinus venerabilis Leuchorum urbis episcopus, nostræ suggessit mansuetudini eo quod quoddam monasterium in suburbio ejusdem civitatis suæ constructum, ubi sanctus Aper confessor Christi tumulatus agnoscitur, regulari ac monastico ordini deditum, sed deinceps penitus depravatum atque destructum, tandem Christi auxilio piæ devotionis sudoribus propriisque laboribus.

AUCTORE J. S.

laboribus, digno regularis vitæ statu insignitum, et decentissimo ordine monasticis usibus aptatum, quibusdam rebus ab antecessoribus suis nuper substractis, ac a se reformatis, liberaliter donaverit.

alia donatio eidem monasterio facta suadente Gauzlino.

* *lege* monachi

35 Sed ne quamlibet contrarietatem aut inquietudinem a præsulibus per tempora labentia in eadem sede sibi succedentibus, monachos*, quos in memorato monasterio aggregaverat, quolibet tempore pati cogerentur, privilegium eis ecclesiasticum auctoritate se professus est fecisse, quo serenissime sanxerat, ut nullus pontificum sibi succedentium quippiam de rebus, quas iidem monachi ante possederant, immo ipse reddiderat, aut si qua deinceps ab eo impetrare possent, imminuere aut majora illis servitia, quam ipse constituerat, inferret. *Hisce subjiciuntur plurimæ possessiones, quæ monasterio partim erant redditæ per* Gauzlinum, *partim donatæ, et omnia confirmantur. Alia donatio eidem abbatiæ facta, suadente* S. Gauzlino, *videri potest apud Calmetum col. 364; sed litteræ de eadem abbatia, quæ ibidem col. 363 attribuuntur Lothario Francorum regi et anno 957, sunt Lotharii Lotharingiæ regis et anni 858, quod monendum censeo, ne lector* B *illas præcedentibus contrarias credat. Facile id videbit eruditus lector, modo litteras attente legat, et notas chronologicas consulat.*

§ IV. Fundatio Buxeriensis monasterii, ejusque per Stephanum Papam confirmatio.

Mabillonius Buxeriensem fundationem figit anno 962,

Q*uamvis summam laudem meretur* S. Gauzlinus *ex revocata monastica disciplina in suburbanum S. Apri cœnobium, ex quo illam aliis quoque deinde communicatam videbimus; non minori tamen dignus est honore ob conditum a fundamentis liberaliterque dotatum Buxeriense puellarum monasterium. De tempore insignis hujusce fundationis dissentiunt scriptores non modo neoterici, sed etiam antiquiores, si recte a* C *neotericis sint expositi. Mabillonius tom.* III *Annalium ad annum 962 fundationem narrat, rationesque opinionis suæ allegat his verbis pag.* 559: Richerius monachus Senoniensis auctor est, monasterium sanctimonialium in agro Tullensi apud Boxerias seu Buxerias anno Christi nongentesimo sexagesimo secundo a Gozlino, venerabili Tullensi episcopo, a fundamentis primitus ædificatum fuisse. Huic calculo repugnat liber de gestis episcoporum Tullensium nondum editus, *(deinde editus a Martenio)* in quo Gauslinus seu Goslinus fundum condendo cœnobio per commutationem dicitur comparasse a Theoderico Mettensi episcopo, successore Adalberonis, quem biennio serius obiisse constat. Verum ad id tempus non pervenit Goslinus, cujus successor sanctus Gerardus... electus est anno 963 ex ejus Vita, et quidem 4 Kalendas Aprilis ordinatus: adeoque obiit anno præsenti (962) Gauslinus, cujus obitus 7 Idus Septembris contigit. Itaque ab Adalberone Mettensi episcopo, non a Theoderico ejus successore, Boxeriensem fundum, in quo cœnobium D condidit, accepisse dicendus est: nisi si Goslinus prædictum fundum acquisivit a Theoderico, dicto Mettensi episcopo per anticipationem. *Hactenus Mabillonius, qui hisce rationibus fundationem alligat anno* 962; *recte observat, fundum non potuisse donari a Theoderico episcopo, cum* Gauzlinus *ante episcopatum ejus obierit.*

sed forte non eo sensu intelligenda sunt verba Richerii Senoniensis; aut hic deserendus;

37 *Itaque Vita corrigenda est in eo, quod de Theodorico episcopo dicitur; aut si Theodorici erat locus ante episcopatum, corrigenda vel sic erit Vita, cum habeat, montem illum pertinuisse* ad Metensem episcopum. *Hoc probabilius falsum esse et omnino corrigendum, ostendam in annotatis ad Vitam. Non minus corrigendus est Richerius Senoniensis, scriptor tribus seculis posterior fundatione Buxeriensi, si necessario intelligendus est, quemadmodum verba ipsius explicat Mabillonius. At non video, necesse prorsus esse, ut ea sic explicemus. Verba accipe:* Nongentesimo sexagesimo secundo Domini anno, quidam vir venerabilis exstitit, Gozelinus nomine, Tullensis episcopus, vir sagax et providus, qui monasterium sanctimonialium, quod Posseriis dicitur, a fundamentis primus ædificavit. *Post aliqua de gestis* Gauzlini *suo loco adducenda, cap.* XIII *ita* E *loquitur de ipsius successore:* Defuncto denique ipso, ut supra dixi, Gozelino episcopo, B. Gerardus in episcopatu successit. *Hinc dubitari potest, an mortem* Gauzlini *non consignaverit anno* 962, *cum dicat postea, se de morte ejus locutum, nec tamen ulla de morte* Gauzlini *vox reperiatur in relatis de ipso. Quidquid sit, sive Richerius dixerit,* Gauzlinum *anno* 962 *defunctum, et quædam ejus voces exciderint, sive eum eo anno floruisse voluerit, aut etiam tunc condidisse cœnobium Buxeriense; non tanti est facienda auctoritas scriptoris seculi* XIII *pro gestis* Gauzlini, *ut dubitare queam de vera fundationis epocha, quam totis viginti annis ante calculum Mabillonii assignabo.*

Calmetus fundationem non recte revocat ad annum 935 aut 936;

38 *Calmetus tom.* I *col.* 891 *disputat de tempore fundati cœnobii Buxeriensis, rejectoque Richerii Senoniensis, aut certe Mabillonii calculo, in oppositam declinat extremitatem, dicens fundationem verisimiliter contigisse circa annum* 935 *aut* 936, *sive eodem tempore, quo reformatum est S. Apri monasterium. Habet pro sua opinione Calmetus ipsas fundationis* S. Gauzlini *litteras, quæ omnem dirimerent controversiam, si constaret de notis chronologicis non corruptis. Nam lit-* F *teræ illæ mox dandæ, prout impressæ sunt, hanc habent epocham:* Acta Tullo Idibus Januarii, regnante Othone rege, ordinationis nostræ anno decimo tertio. *Annus decimus tertius mense Januario designat annum* 935, *qui apud Calmetum in margine etiam notatur. At nullum est dubium, quin annus ille mendose sit scriptus, aut potius impressus, cum Otto necdum rex esset mense Januario anni* 935, *vivente adhuc Henrico I. Quare, cum illi annus sit mendosus, nec annus Ottonis exprimatur, prodesse nequeunt hæ litteræ ad annum certum assignandum, sed solum conducunt ad refutandum Calmeti calculum. Dicit enim in illis litteris* Gauzlinus *ipse, cuncta in monasterio S. Apri* rite ordinata *fuisse, priusquam cogitare cœpit de fundatione Buxeriensi: hæc igitur fundatio cœpta est aliquot annis post reformationem illam, quam supra illigavi anno* 935: *nam id omnino innuunt* Gauzlini *verba num.* 40 *et* 41 *in litteris legenda.*

39 *Annum tamen ipsum fundationis propinquius*

A cum cœpta videatur anno 940, et certe absoluta sit anno 941.

quius insinuant litteræ Stephani Papæ IX, quas item ex Calmeto infra recudemus. Datæ hæ sunt ad Rothildem vel Rothildam abbatissam ad confirmandam fundationem, notanturque mense Decembri, Indictione quinta decima. *Hæc autem Indictio, cum necdum usitata esset Pontificia hodierna, quæ a Kalendis Januarii inchoatur, a mense Septembri currere cœperat, et consequenter non designat annum* 942, *ut perperam notavit Calmetus, sed annum* 941, *quo ad finem vergente monasterium erat constructum, ecclesia jam dedicata, et abbatissa constituta, ita ut verisimile sit, cœptam esse ab anno* 940 *constructionem ædificiorum. Attamen vix dubitare possum, quin monasterium inhabitare cœperint sanctimoniales prædicto anno* 941, *ideoque fundationem illi anno illigandam existimo. Hæc de tempore fundationis sufficiunt. Porro dubitat Calmetus, an occasio condendi monasterii, qualis in Vita num.* 3 *et* 4 *refertur, satis sit certa, quia de illa historia nihil in litteris fundationis dicitur. Non caret fundamento illa dubitatio, ut ad Vitam notabo. Interim litteras* S. Gauzlini *huc transfero ex Calmeto, ubi habentur tom.* I *inter instrumenta a col.* 340.

B *Litteræ, quibus occasio fundationis,*

40 In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi Gauzlinus divina opitulante clementia Leuchorum episcopus. Divinis creduli promissionibus, hoc nobis ad præsentem vitam felicius transigendam, et futuram consequendam pertinere proculdubio non dubitamus, si ea, quæ ad servorum vel ancillarum Dei quietem pertinent, devotissima sollicitudine et pastorali providentia procuramus. Idcirco notum fieri volumus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, præsentibus videlicet et futuris, qualiter nostræ diœcesis parochia peragrata, reperimus quamdam antiquam basilicam honore Dei Genitricis Mariæ dicatam, sed per incuriam valde neglectam, sitam quoque in quodam montis devexo, ad cujus radicem est villa posita, quæ dicitur Buxeria; ubi quia ejusdem Dei Genitricis precibus sanabantur infirmi diversis detenti languoribus, et vota vulgaris populi ibidem confluebant sæpius, divina inspirante clementia, id statuere dignum duximus, ne diutius divinis careret cultibus. Et quia jam beati Apri monasterium in suburbio nostræ civitatis situm, a regulari tramite dejectum, superno auxilio in pristinum reduxerimus C statum, supposito nobis religiosissimæ vitæ abbate, domno videlicet Archiebaldo *, per quem cuncta inibi juxta Regulam sancti patris Benedicti rite ordinata gaudebamus; demum cogitare cœpimus, quatenus in eodem oratorio (si Deo donante inveniretur) sanctimonialium societas fieret, quæ sub Regula sancti Benedicti perpetuæ Virginis Mariæ obsequiis deserviret. Quod sane factum per divinam potentiam meruit efficaciam.

* al. Archembaldo

donationes Sancti novo monasterio factæ,

41 Nam Domino præordinante invenimus quasdam sanctimoniales velut oves errantes, sed tamen æternæ vitæ pascua quærentes, Dei dilectione ferventes, et ad serviendum illi locum remotum desiderantes. Quarum miseratione permoti, consultu prædicti abbatis, cæterorumque Deum timentium, nostrorumque fidelium, jam dictam cellulam eis ad habitandum delegavimus, præficientes illis unam illarum, Rothildim scilicet abbatissam, quæ earum regeret vitam: atque ut ibidem liberius rebus possent vacare spiritualibus, providimus illis aliquid in temporalibus. Deputavimus denique earum usibus de rebus episcopii (ut dignum erat) ecclesiam in eadem villa Buxeria, quæ est in honore sancti Martini titulata, cum decimis, vineis, et omnibus ad se pertinentibus rebus, seu quicquid ex potestate nostræ sedis in eadem villa continebatur, tam in servientibus utriusque sexus, quam in terris et vineis, vel pratis, et cunctis terræ debitis: quemdam etiam alodum, quem Herisendis quædam mulier nobilis super fluvium Mortum * in villa Campiniola, et Porchereia ad partem nostræ ecclesiæ dederat, pari modo concessimus, et ad integrum ibi destinavimus; illum etiam, quem Gundelindis uxor Teutmari post discessum viri quiescentis gratuita voluntate in pago Calmotense et in villa nomine Anthetviller nobis dedit, similiter in integrum ibidem tradidimus, totum scilicet, quod idem Teutmarus in eadem villa sibi vendicarat, vel jure hereditario possederat. Decernimus pariter, ut quicumque ex servientibus illarum cujuscumque potestatis nostræ, id est, aut ex nostro dominio, aut ex jure beneficiario, mulieres sibi sociaverint in conjuges, cum eisdem viris sibi haberent indultas.

AUCTORE J. S.

* Meurthe

preces pro Fundatore dicendæ,

42 Igitur quia hoc ad totius ævi nostri salutem pertinere non dubitamus, petimus, et per nomen etiam Dei contestamur, ut ullus episcoporum nobis succedentium, quippiam de his rebus, quas pia largitate et consensu nostræ ecclesiæ eisdem sponsis Christi concessimus, et adhuc dare desideramus, imminuere, aut ipsam parvam congre- E gationem nostro studio adjunctam exordinare, vel injuste perturbare præsumat; sed liceat eis easdem res quieto ordine possidere, nihilque eis oneris amplius, vel majora servitia imponere, quam ut annis singulis missa Purificationis sanctæ Mariæ duarum librarum persolvant cereum: illud nihilominus, quod ab eisdem sacris virginibus in promissione accepimus, perpetim servari petimus, videlicet ut exceptis peculiaribus et privatis orationibus, de quibus nullo modo ambigimus, pro præsenti et æterna salute nostra duos generaliter quotidie decantent psalmos, quorum est initium: DE PROFUNDIS CLAMAVI AD TE DOMINE, et DOMINE, EXAUDI ORATIONEM MEAM, AURIBUS PERCIPE OBSECRATIONEM MEAM; et semper in fine orationis * ponant Dominicam, et orationem istam: « Concede quæsumus omnipotens « et misericors Deus, per Unigeniti tui, et « Spiritus sancti virtutem, famulo tuo Gauz- « lino cunctorum veniam delictorum, inter- « cessione quoque et invocatione Genitricis ejus- F « dem Domini nostri, omniumque Sanctorum et « Sanctarum, æternæ beatitudinis perfrui gloria « propitius, per omnia sæcula sæculorum. « Amen. »

* forte orationem

omniumque confirmatio continentur.

43 Cæterum, salva libertate monasticæ religionis, ipsæ sibi regularem abbatissam eligendi potestatem habeant, et deinceps ejusdem sedis pontificibus absque ulla contradictione subjectæ maneant, nullusque eorum hoc nostræ humilitatis opus præsumat dissolvere, vel irritum judicare, sed ita pro amore nominis Domini, et sanctæ Genitricis illius ratum manere permittat, veluti sua decreta a sibi succedentibus servari desiderat, ut perpetuam inde mercedem nobiscum capere valeat. Si quis denique hanc auctoritatem a nobis signo sanctæ Crucis roboratum violare, aut aliquod offendiculum illi ponere tentaverit, nisi pœnitendo attenta pravitate resipuerit, vinculis constringatur anathematis, suppliciis deputetur æternis. Et ut verius credatur, hanc chartam manu propria firmavimus, et

AUCTORE J. S.

et manibus fidelium canonicorum nostrorum, ac nobilium laicorum eam corroborare fecimus. Acta Tullo idibus Januarii, regnante Othone rege, ordinationis nostræ anno decimo tertio, Gauzlinus. Signum Beringarii primi. Arnulphi secundi. Geroardi. Guntardi. Warneri. Jonæ. Valheri. Erchardi. Berneri. Gerardi. Humberti archid. Grimbaldi. Baringeri. Ortheri. Amelardi. Benedicti. Theodinsi. Buerfridi. Giffardi. Jonæ. Grimaldi. Ranieri. Rageneri. Berrini. Gosperti. Framperti. Everelini. Baltramni. Beidsons.* Hugonis. Widonis vice domini. Item Hugonis. Rotgeri. Mengaldi. Drogonis. Eugebaldi. Nitzonis. Humberti signiferi. Stephani. Gosberti. Fredigisi. Sericius levitarum infimus scripsit et subscripsit. A tergo legitur: Nomina virorum hujus testamenti firmatorum, Cozibertus, Frambertus, Evrelinus, Baltramnus, Benso, Hugo, item Hugo, Rotgerus, Mengaudus, Drogo, Ingelboldus, Rotgerus, Nitza, Galterus, Humbertus signifer, Stephanus, item Gosbertus, Fredegisus. *Hactenus litteræ* S. Gauzlini, *in quibus pro anno ordinationis* decimo tertio *substituendus videtur annus* decimus nonus *aut* vigesimus.

* *forte* Beidsoni

B

Rothildis abbatissa Viroduni ab Humberto erat instituta:

44 *De prima hujus cœnobii abbatissa Rothilde nonnulla leguntur in Vita jam ante laudata B. Joannis Gorziensis abbatis tom.* III *Februarii pag.* 699. *Agitur ibi de Humberto recluso Viroduni, qui deinde factus est monachus Gorziensis, ac tandem abbas in reformato S. Apri monasterio. Quando autem Hubertus piam et austeram in cellula Viroduni agebat vitam;* ibi per idem tempus duæ oppidi ipsius religiosæ fœminæ cellula seorsim remotæ ab eo instituebantur, et ex fenestra tantum cellulæ verbum doctrinæ seu ceteræ institutionis sumebant. Aliæ item duæ apud eamdem urbem ejus sunt exhortatione accensæ, quarum altera *(Rothildis nimirum)* mater plurimarum ancillarum Christi postea facta est in territorio Tullensi, loco, qui Buxerias dicitur, ubi monasterium ab episcopo bonæ memoriæ Gozlino ex novo constructum; postquam hæ duæ primum sunt intromissæ, multiplex deinde ex diversis mundi lateribus sancti fervoris se ibidem examen infudit, ut usque hodie nova quidam gratia inter cetera resplendere videatur. *Ita scriptor ejusdem seculi, cujus verba in laudem monasterii, adeoque et Fundatoris et primæ abbatissæ prolata, congruunt cum testimoniis*
C *aliorum, qui* S. Gauzlinum *ob hanc fundationem mire laudarunt.*

ad hanc directæ litteræ Stephani Papæ, quibus mire laudatur Gauzlinus,

45 *Inter hos est Stephanus Papa VIII, qui per Archembaldum abbatem de hæc fundatione instructus, eamdem confirmavit litteris, quas ex Calmeto col.* 350 *huc transfero:* Stephanus episcopus, servus servorum Dei, dilectissimæ filiæ Rothildæ abbatissæ ex monasterio sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quod est situm in episcopio Leuchorum, in monte, qui est super villam, quæ dicitur Buxerias. Quia omnipotens Deus peculiariter decrevit coadunare et adunare et ordinare Ecclesiam suam per gloriosissimos Apostolorum principes Petrum et Paulum, oportet ut omnes posteri eorum, quibus eadem sollicitudo imposita est, ubicumque oportunitas exigit, munimentum Apostolicæ auctoritatis impendamus: quod nos, licet indigni tanto officio, tamen solliciti de omnium fidelium salute, pro viribus implere desideramus, quatenus cum ad rationem reddendam venerimus, Judicem securi videamus. Cognoscentes igitur per venerabilem abbatem Archembaldum, cum quanto studio dulcissimus frater noster Gauzlinus Leuchorum episcopus, ecclesiam suam in omni ordine religionis fundare et exaltare laborat, maternis visceribus gratulamur, et ut prospere proficiat, Domini clementiam exoramus. D

confirmaturque abbatissa Rothildis,

46 Unde sicut ipse postulavit, libentissime ex auctoritate sancti Petri apostoli et nostra decrevimus corroborandum, quidquid ipse post se de suis monasteriis observandam censuit. Quapropter commitimus tibi, filia Rothildis, tuisque successoribus, puellarum locum, quem ipse præfatus charissimus frater noster Episcopus totum construxit, cum officinis congruentibus, in proclivio montis super villa, quæ dicitur Buxerias, dicatum in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ, et eleemosynam omnium Christianorum, ad tuendum et regendum et gubernandum secundum Regulam sancti Benedicti, et institutiones sanctorum Patrum, quatenus religiose conversando lucrum animarum Deo ibi adquiratis, et debitas horas die noctuque persolvatis. Ut autem hoc hilari mente perficiatis, concedimus vobis cum consensu omnium fidelium sanctæ Romanæ Sedis, quicquid idem Episcopus dedit, id est, ec- E
clesiam S. Martini cum omni integritate, et quicquid in ipsa villa sanctus Stephanus* habere noscitur: ecclesiam quoque de Sasiriaco, cum omnibus appenditiis, et alodium Hersendis. Concedimus quoque vobis ecclesiam, quam Beherdus primicerius in Giruni villa in comitatu Bedensi super fluvium Mosam, prædicto contulit loco, et quicquid ad ea pertinet, et vineam quamdam, quam idem dedit in monte Barisno, in comitatu Tullensi; quicquid etiam ab ipso Episcopo datum est in locis aliis, vel dandum est quolibet modo ab aliis eidem loco, absque ulla contradictione perenniter possideatis. Obsecramus denique gloriosam pietatem prædicti Pontificis, ut, quia, nescit quod futurum est post eum, ne refrigeretur a miseratione illius loci.

* *i. e.* ecclesia cathedralis S. Stephani

et tota fundatio.

47 Contestamur etiam per ineffabilem charitatem omnes... comites, abbates, et omnes patriæ illius cives, tam præsentes quam futuros, ut eundem locum pro Dei amore sustineant, et suis donationibus augeant, et hanc nostram institutionem semper illibatam custodiant. Cunctos vero de qualicumque ordine vel gradu, qualiscumque persona sit, qui contra hoc Apostolicæ institutionis privilegium venire tentaverit, F
aut monasterium oppresserit per præsentiam suam, vel res earum læserit, aut quiescere non permiserit, usque in diem judicii excommunicamus. Et quicumque adjutores exstiterint, hos, quantum Apostolica potestas indulserit, absolutos esse decernimus. Per singulos autem annos pontifici Leuchorum in Missa Purificationis sanctæ Mariæ cereus duarum librarum persolvatur. Ut autem interim inviolabiliter custodiantur, quæ in hoc privilegio scripta sunt, sigillo nostro subterfirmare jussimus. Bene valete. Scriptum per manum Stephani Scrinialii sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in Mense Decembri, Indictione quinta decima. Datum per manum Nicholai primicerii Apostolicæ Sedis in nomine Domini nostri Jesu Christi, anno Deo propitio pontificatus domini nostri Stephani summi Pontificis et universalis Papæ, in sacratissima Sede beati Apostolorum primi, in Mense Decembri, Indictione quinta decima.

§ V.

§ V. Reformatio cœnobii Dervensis : aliquot concilia, quibus adest Sanctus : vastata per Hungaros diœcesis Tullensis; multa per Sanctum impetrata ad sublevandam illius ecclesiæ inopiam : cœpta reformatio monasterii S. Mansueti.

Male a quibusdam assignatum tempus reformatæ abbatiæ Dervensis,

Disciplina regularis, quæ agente S. Gauzlino *feliciter reducta erat in monasterium S. Apri prope Tullum; inde, eodem auctore, propagata est ad cœnobium Dervense, situm in diœcesi Catalaunensi in Campania. De facto consentiunt Calmetus et Mabillonius, sed tempus reformati Dervensis monasterii non recte assignant. Calmetus quidem col.* 884 *errore palpabili reformationem hanc locat circa annum* 934, *quo necdum erat reformatum S. Apri monasterium, licet ipse observet, ex hoc monasterio abbatem et monachos ad instaurandam in Dervensi disciplinam fuisse missos. Mabillonius vero tom.* III *Annalium pag.* 429 *reformationem Dervensibus communicatam existimat circa annum* 936. *Error hic minus manifestus est; nec tamen dubito, quin et hic calculus longe absit a vero; idque facile ostendi possit. Verumtamen ipse instaurati ordinis annus non tam facile poterit assignari, quia nec annum ipsum in ullis monumentis antiquis invenio; nec vicina illius anni vestigia. Quare prius reformationem ipsam narrabo, ut inde pro chronotaxi lux saltem aliqua affulgeat.*

quam Ludovicus Transmarinus dicitur dedisse Gauzlino:

49 *Dervensis abbatia dudum ante data fuerat episcopo Tullensi, sed ei deinde ablata, ut observat Calmetus col.* 889, *allegans ad id probandum diploma Ottonis II, in quo dicta abbatia restituta dicitur* Gauzlino *per Ludovicum regem. Necessario hic intelligendus Ludovicus IV, cognomento* Transmarinus, *qui primos regni annos turbatissimos habuit, et deinde bellum gessit contra Ottonem Germaniæ regem, ita ut verisimile non sit, abbatiam Dervensem* Gauzlino *datam fuisse ante pacem inter Ottonem et Ludovicum initam, quam Calmetus col.* 903 *innectit anno* 942. *Quin imo si conjecturas sequi velimus, nihil probabilius afferri poterit, quam abbatiam* Gauzlino *fuisse restitutam circa medium seculi* x, *sive occasione conciliorum, quæ habita sunt anno* 947 *Viroduni, et anno* 948 *Ingelhemii, sive alia quacumque occasione. Certe aliud argumentum, quod prosequar inferius, omnino persuadebit, reformationem Dervensem non diu ante medium seculi* x *figendam esse: nec dubitandum est, quin* Gauzlinus *de reformatione restituti ecclesiæ suæ monasterii quam primum cogitarit.*

cum inde per principes seculares expulsi essent monachi corrupti;

50 *Auctor anonymus Miraculorum S. Bercharii apud Mabillonium in Actis sec.* II *Benedict. pag.* 847 *exponit, quam omnis penitus disciplina regularis periisset in cœnobio Dervensi, ostensurusque, unde disciplina in illud cœnobium fuerit reducta, narrat reformationem Floriacensem a S. Odone Cluniacensi factam tempore Radulphi regis Francorum, ac deinde reformationem monasterii S. Apri per* Gauzlinum. *Hisce præmissis, docet, Benzonem abbatem, qui Dervensibus præerat, per principes seculares ejectum esse ex abbatia Dervensi, et subdit:* Monachis vero suis metu invisæ Regulæ in diversa fugientibus, successerunt Fratres adducti a monasterio S. Apri : qui memoriam suæ prudentiæ nostræ hactenus ætati ostentant etiam ecclesiasticorum voluminum sagaci ordinatione. Sed quibus auctoribus intromissi, priores fuerint expulsi, supersedi scribere ; ne ineptæ controversiæ aliquando videar fomentum præbuisse. Qui autem qualesque exstiterint, quorum optimo studio idem locus post asperitatem tantæ hiemis quasi revirescendo floruerit, decrevi promere scriptis, ut noscant posteri, quantæ fuerint bonitatis. *Quinam fuerint principes, per quos expulsus est Benzo abbas cum adhærentibus sibi monachis, noluit auctor edicere. Supra tamen dixerat, expulsum esse* exardescentibus etiam tyrannicis principibus : *ex quo conjicere possumus, expulsionem esse factam tempore bellorum civilium, quibus fere perpetuo implicitus fuit Ludovicus Transmarinus usque ad annum* 950.

missi ex abbatia S. Apri, auctore Gauzlino, abbas et monachi,

51 *Verum, quicumque Benzonem abbatem expulerint, Ludovicus rex abbatiam ecclesiæ Tullensi dicitur tradidisse, et* S. Gauzlinus *auctor fuit novæ coloniæ eo ex monasterio S. Apri deducendæ. Laudatus anonymus post verba mox data de missis ad reformationem ita habet:* Primus igitur eorum domnus claruit Albericus, nobilissimis natalibus ortus, indigena Remensis, monachusque S. Apri Tullensis, qui post supradictum Benzonem competens suæ bonitati cum regimine pastorali suscepit nomen abbatis, adoptato sibi ad supplementum omnis auxilii domno Adsone jam dicto ac frequentius memorando, doctrina philosophica ac vitæ probitate spectabili. Hic ditissimis nobilibusque parentibus Jurensi tellure satus, Luxovio diversis studiis litteratoriæ artis plenissime imbutus, quem in primævo flore juventutis, affluentem verbo sanctæ eruditionis cum puritate vitæ innocentis, perspicue agnoscens Pontifex clerusque Tullensis, multis supplicationibus eductum a Vosago, substituerunt urbi Tullensi ad magisterium sacri Ordinis, ut lumen lucernæ super statuam candelabri. Ibi per aliquanta temporum volumina variis insudans divinæ præceptionis exercitiis, post maximam multorum instructionem, iterum claritas divini splendoris, videlicet Adso, opponitur effugandis Dervensibus nebulis, ad inserenda plantaria superni obsequii. *Mox addit, Adsonem defuncto Alberico abbatem fuisse substitutum, pluraque de virtutibus et scriptis ejusdem prosequitur.*

disciplinam instaurarunt : reformatio hæc

52 *At illa ad propositum meum non aliter spectant, nisi ut studiosus lector inde colligat, quam insignes viros ad monasterium S. Apri primum pertraxerit* Gauzlinus, *ex eoque jam abundante rursum emiserit ad majorem animarum fructum in Dervensi cœnobio producendum. Fructus autem fuisse uberrimos testatur laudatus scriptor pag.* 850 *his verbis :* Ab ejus *(Adsonis)* in hunc locum cum domno Alberico ingressu, omni infelicitate supradicta hæc caruit ecclesia, nec dicam caruit solummodo : verum, quod fausto utinam proferam omine : testor augmentatam omnis decoris honore

AUCTORE J. S.

honore usque ad exitum domni Brunonis, septimi a venerando Alberico abbatis, septem annorum lustris hanc honorifice gubernantis. *Jam vero pro figenda hujus reformationis epocha circa medium seculi* X, *aliud subjungo argumentum. Adso annis aliquot docuit Tulli, antequam mitteretur Dervum cum Alberico. Docuit autem in reformato S. Apri monasterio. Dervensis igitur reformatio saltem aliquot annis posterior est Tullensi S. Apri, anno* 935 *peracta.*

figenda est circa medium seculi X.

53 *Deinde obiit Adso in itinere, quod suscepit anno* 992, *ut Hierosolymam inviseret, teste eodem scriptore pag.* 849. *Itaque si cum Alberico abbate ad Dervense cœnobium venerit anno* 950, *et natus tunc erat annos triginta et octo, fuerit octogenarius, dum suscepit iter Hierosolymitanum. Atqui credibile non est, majorem octogenario fuisse Adsonem, quando tantum aggressus est iter, sed potius natus fuisse minorem, præsertim cum scriptor hæc narrans de decrepita ejus ætate non meminerit. Itaque ætas Adsonis persuadet, ut reformationem Dervensem non figamus sub initium regni Ludovici Transmarini, sed potius sub finem; cumque rex ille obierit anno* 954, *non longe a vero calculo aberrabimus, si reformationem illam figamus circa medium seculi* X. *Scriptores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* VI *pag.* 473 *ætatem Adsonis magis considerarunt, quam Calmetus aut Mabillonius, ideoque adventum ejus ad* S. Gauzlinum *locarunt circa medium seculi* X, *dubitaruntque, an viveret* Gauzlinus, *dum Tullo discessit Adso. Non multum hæc differunt a conjectura nostra: attamen existimo, Adsonem fuisse Tulli aliquot annis citius, indeque saltem discessisse ante mortem Ludovici Transmarini, et sine ullo dubio ante mortem* Gauzlini. *Non æque necesse est, ut dicamus eum tunc annis fere triginta octo natum fuisse, cum scientia et virtus suppleret ætatis defectum. Hinc consequenter potuit aliquot annis octogenario esse minor, etsi certo venisset ad abbatiam Dervensem ipso anno* 950, *aut etiam uno alterove anno citius.*

Adest Synodo Virodunensi, Mosomensi,

54 *Anno* 947 *et* 948 *habita sunt aliquot episcoporum concilia in causa Artaldi et Hugonis, de archiepiscopatu Remensi contendentium, quibus interfuit* S. Gauzlinus *cum aliis Germaniæ et Galliæ episcopis. Agit de iis Labbeus tom.* IX *Conciliorum col.* 622 *et seqq.: atque inde breviter huc transferam, quæ spectant ad propositum nostrum. Præcessit conventus regum Ottonis et Ludovici cum aliquot episcopis, qui de causa contendentium judicium non tulerunt, quia synodus non fuerat indicta. Habitus est ille conventus* intrante mense Augusto *anni* 947, *ibique decreta synodus,* circa medium mensis Novembris *habenda eodem anno. Nomina antistitum hujus conventus non exprimuntur. Synodus vero ibi indicta, præsidente Roberto Trevirensi episcopo et præsente cum aliis* Gauzlino, *habita est statuto tempore Viroduni. Missi ab hac synodo fuerunt Adalbero Metensis et* Gauzlinus *Tullensis, ut Hugonem unum e contendentibus ad synodum deducerent. Cum autem ille venire nollet, sedes Remensis a synodo adjudicata est Artaldo, novaque indicta synodus,* Idibus Januarii *anni* 948 *habenda. Celebrata hæc est Mosomi, præsentibus episcopis provinciæ Trevirensis, inter quos est* S. Gauzlinus *Tullensis, confirmataque sententia contra Hugonem iterato recusantem adesse, communioneque eidem interdictum, donec se purgaret in generali synodo, quæ simul indicitur.*

55 *In hac synodo, quæ habita est die* 7 *Junii anni* 948 apud Engilenheim, id est, Ingelhemii *in Palatinatu prope territorium Moguntinum, non modo præsentes fuerunt Otto rex Germaniæ et Ludovicus Franciæ, sed etiam Marinus Apostolicæ Sedis legatus cum plerisque episcopis Germaniæ, Lotharingiæ, et aliis quibusdam ad imperium spectantibus; atque ea de causa* generalis *vocatur. Artaldus ibidem declaratus est archiepiscopus Remensis, et Hugo ipsius æmulus excommunicatus. Similiter excommunicatio decreta contra Hugonem principem, cognomento* Magnum, *nisi satisfaceret in concilio: et alia quædam statuta sunt, ut videri potest apud Labbeum laudatum col.* 623 *et seqq. Hisce conciliis certo adfuit* S. Gauzlinus: *fuerunt et alia quædam ejus tempore celebrata; at cum aliis adfuisse non invenio. Quare ad posteriora Sancti gesta accedo, omissis aliis quibusdam minoris momenti, quæ postmodum breviter ad ordinem revocabo.*

et Ingelhemiensi.

Urbs ac diœcesis Tullensis ab Hungaris vastata,

56 *Si plenam habere fidem Richerio Senoniensi oportet, maxima calamitas ecclesiam Tullensem afflixit tempore* S. Gauzlini. *Quippe scriptor ille in Chronico Senoniensi cap.* XII *ita habet:* Vivente adhuc dicto Gozelino quædam gens aliena episcopatum Tullensem et ipsam civitatem patientia Dei adeo vastaverunt, ut in principali ecclesia tres tantum clerici remanserint, qui vix ibidem valebant sustentari. Gozelinus vero venerabilis episcopus videns episcopatum ad tantam devenisse miseriam, indoluit. Adiit quippe magnates, duces, barones, et alios Christi fideles, ut eorum auxilio ecclesiæ inopia relevaretur. Otto itaque tunc imperator Romanus, cum comperisset dictum Tullensem episcopatum ad tantam inopiam devenisse, pietate motus, industria et sagacitate dicti Episcopi ipsum episcopatum reparavit, ut videretur de novo exstructum fuisse. *De tanta urbis et diœcesis Tullensis clade nihil dicitur in Vita* S. Gauzlini. *Constat tamen ex Flodoardo ad annum* 954, *et ex aliis scriptoribus, Lotharingiam anno* 954 *vastatam esse ab Hungaris, quos dux Conradus evocaverat. De iis laudatus Flodoardus hæc memorat:* Anno 954 præmemoratus Conradus, pacto cum Hungaris inito, eos per regnum Lothariense deducit usque in terram Ragenarii *(Hannoniæ ducis)* scilicet æmuli sui, atque Brunonis episcopi *Coloniensis, quem Otto Lotharingiæ ducem creaverat in locum depositi Conradi.*

ecclesiaque ad paupertatem redacta, sublevatur per Sanctum:

57 *De incursu Hungarorum in Lotharingiam et Galliam, anno* 954 *peracto, plura non affero, cum de urbe Tullensi nominatim non agatur, ita ut verisimile sit, non tantum fuisse Tullensium damnum, quantum Richerius, tribus seculis posterior, allegatis verbis asseruit. Gravi tamen damno affectos Tullenses facile crediderim, cum Conradus ipse Metensem urbem anno* 953 *depopulatus sit, teste Flodoardo: qui rursum ad annum* 954 *ita habet:* Lotharienses tam Conradi ducis infestationibus quam mutuis inter se deprædationibus lacerantur. *Quare magnam fuisse cladem Tullensis urbis et territorii facile credo, illumque illigandam anno* 954, *omnino existimo. Dubitari quoque nequit, quin magna fuerit Tullensis ecclesiæ inopia, non solum ob cladem per Hungaros illatam, sed vel maxime ob bella fere perpetua, quibus Lotharingia viginti et pluribus annis fuerat vastata. Hinc primo intelligitur, qua de causa tot abbatias aliosque census obtinuerit* S. Gauzlinus. *Secundo ex eadem observatione probabiliter infertur, plerasque donationes tam Ottonis quam aliorum*

A *rum quorumdam collocandas esse inter annum* 954 *et annum* 962, S. Gauzlini *emortualem.*

cœpta reformatio cœnobii S. Mansueti.

58 *Porro pia Ottonis I aliorumque liberalitas animos addidisse videtur* S. Gauzlino *ad aggrediendam fundationem abbatiæ S. Mansueti. Ecclesiam S. Mansueti fere collapsam ante dederat abbatiæ S. Agri, ut scribit Adso synchronus in Miraculis S. Mansueti apud nos tom.* I *Septembris pag.* 645 : His (Gauzlinus, *quem elogio ante dato ornaverat)* itaque præfatum locum *(agit de ecclesia S. Mansueti)* diversis, ut diximus, casibus lapsantem considerans, ascito sibi ex loco S. Apri confessoris Christi egregii domno Herchemboldo * patri venerabili, quem ipse quoque illic abbatem ante constituerat, locum hunc in religionis ordinem committit reparandum. Qui videlicet vir venerabilis, ut erat religiosissimus, sub præpositorum manu monachorum aliquos delegavit*:* et, quia illic stipendia eo tempore deerant, propriis monasterii sui sumptibus alendos instituerat. *Aliqua etiam donata fuisse a* Gauzlino *ad abbatiam ibidem fundandam, sed eum cœpta perficere non potuisse, patet ex litteris Ottonis imperatoris, et ex litteris S. Gerardi, qui inchoatam monasterii fundationem feliciter ad*

* al. Archembaldo

B *finem perduxit. In litteris Ottonis, datis anno* 965, *quibus donationes monasterio factæ confirmantur, dicitur* locus... a bonæ memoriæ Gauzlino prædecessore *(S. Gerardi)* reparari cœptus, sed opere imperfecto relictus, *ut in ipsis litteris videri potest apud Calmetum col.* 373. *Gerardus vero in litteris ibidem col.* 389 *dicit monasterium* ab antecessore *suo* causa religionis cœptum, *sed* imperfectum relictum. *Idem deinde confirmat* illud etiam, quod a prædecessore nostro, *inquit,* sanctæ memoriæ Gauzlino episcopo, olim noveramus ibidem fuisse concessum. *Iisdem litteris S. Gerardus S. Mansueti abbatem instituit Adamum : nam* S. Gauzlinus *eo tantum instaurationem loci deserti perduxerat, ut præpositura esset sub abbate S. Apri.*

C

§ VI. Ordo gestorum in episcopatu breviter assignatus : beata mors: anni episcopatus sepultura et reliquiæ hactenus servatæ.

Ordo chronologicus

Q*uandoquidem præcipua* S. Gauzlini *gesta prolixius deducenda fuerunt, indeque factum est, ut alia quædam iis commode inseri non potuerint, lubet ea omnia breviter huc tranferre, capitulatimque examinata repetere, ut omnium ordo appareat. Anno* 922, *die* 17 *Martii* S. Gauzlinus *ordinatus est Tullensis episcopus, regnante adhuc in Gallia Carolo Simplice, qui ægre se defendebat contra rebelles subditos ; in Germania vero Henrico Aucupe, qui Lotharingiam regno Germaniæ adjunxit circa finem anni* 925 , *teste Flodoardo in Chronico. Jam vero* S. Gauzlinum *prudenter se gessisse in illa regis mutatione, vel inde liquet, quod rex Henricus comitatum Tullensem ei ejusque successoribus concesserit. Donationem illam anno* 928 *innectit Calmetus : ad idem fere tempus referri potest alia Henrici donatio, in Vita relata num.* 7. *Porro decem aut duodecim primos episcopatus sui annos ad clerum suum diligenter instituendum unice impendisse videtur* Gauzlinus, *necdum sollicitus de monastica disciplina, quæ penitus collapsa erat in diœcesi Tullensi. Interim per S. Odonem Cluniacensem anno* 930 *reformata erat celebris abbatia Floriacensis in diœcesi Aurelianensi ad Ligerim. Reformata quoque anno* 933 *abbatia Gorziensis in agro Metensi, ibique abbas statutus Einoldus* Gauzlino *notissimus, et olim archidiaconus Tullensis.*

AUCTORE J. S.

60 *Hisce excitatus Vir sanctus, ut disciplinam regularem in suam quoque diœcesim reduceret, anno* 934 *aut* 935 *profectus est Floriacum ; inspectaque ibidem disciplina monastica, descriptam S. Benedicti Regulam secum tulit, viros idoneos collegit, ac demum anno* 935 *monasterium S. Apri regulari disciplina censuque congruo donavit. Census ejusdem monasterii auxit nova donatione per litteras, mense Decembri anno* 940 *datas. Majores fructus producebat disciplina monachorum, quam ut ibi sistendum crederet Sanctus, qui noverat mulierum etiam curam sibi demandatam. Hinc, invento loco, qui olim sanctissimæ Dei Genitrici dicatus, ad condendum monasterium habebatur aptus, circa annum* 940 *fundamenta novi puellarum cœnobii locanda curat. Abbatia perfecta et abbatissa Rothildis constituta videtur anno* 941, *quo Stephanus Papa litteris suis omnia confirmavit mense Decembri. Sequenti anno* 942, *mense Martio* S. Gauzlinus *subscripsit litteris Adalbronis Metensis episcopi, quibus monachi in ecclesiam S. Arnulphi pro canonicis inducti confirmantur. Litteras hasce, notatas* Indictione xv, *recitat Calmetus col.* 349, *recteque ad marginem notat annum* 942.

gestorum

E

61 *Eodem anno, si recte notetur annus* 8 *regum Ottonis et Ludovici, diuturnam litem finivit* S. Gauzlinus *cum Adalberone Metensi episcopo. Capella quædam structa fuerat per Widricum comitem tempore Ludelmi Tullensis episcopi, qui mox sese opposuerat, quod capella esset condita ad auferendam partem decimarum ecclesiæ Aciacensis. Drogo Ludelmi successor similiter capellam illam ibidem noluit. Nihilominus illa manserat usque ad tempora* Gauzlini *et Adalberonis. Hi vero anno* 942 *convenerunt in villa Aciaco cum archidiaconis suis aliisque clericis, et audierunt ex singulis partibus septem presbyteros.* F *Hisce vero auditis, non dubitarunt unanimi consensu capellam, ut injuste constructam, penitus destruere, litemque diuturnam amice finire. Litteras de hoc judicio, ab utroque episcopo subscriptas, edidit Baluzius Miscellaneorum tom.* VI *pag.* 423 ; *sed perperam in margine notavit* circa annum 894. *In erratis substituit annum* 948 ; *at ne sic quidem recte tempus expressit. Nam cum res peracta notetur* 8 Kal. Augusti, anno 8 regum Ludovici atque Ottonis, Rotberto archiepiscopo, Ottone duce ; *designatur annus* 942 , *quo currebat mense Julio annus octavus tam Ottonis Germaniæ regis quam Ludovici Galliæ, quoque Rotbertus erat archiepiscopus Trevirensis, ac Otto dux Lotharingiæ, qui mortuus est anno* 944, *ut habemus in Flodoardo. Nulla ex his notis congruit anno* 948, *præter Robertum archiepiscopum, cujus episcopatus utrique anno æque concurrit.*

omnium,

62 *Pergebat eo tempore* S. Gauzlinus *viros pios et eruditos Tullum pertrahere, ut colligitur ex Adsone*

quæ innotuerunt,

AUCTORE J. S.

Adsone, multis precibus ex abbatia Luxoviensi Tullum pertracto, ad docendum in reformato S. Apri monasterio : nam Adsonis adventus probabili conjectura figitur inter annos 940 *et* 950. *Deinde conciliis interfuit Sanctus, Virodunensi nimirum mense Novembri anni* 947, *Mosomensi mense Januario anni* 948, *atque eodem anno Ingelhemiensi mense Junio. Pace inter Ludovicum Transmarinum et Hugonem principem anno* 950 *demum inita, potuit Ludovicus eodem anno aut sequenti abbatiam Dervensem ecclesiæ Tullensi seu* S. Gauzlino *tradere : hic vero eam ad disciplinam regularem studiose per monachos S. Apri revocandam curat. Anno* 954 *Hungari vastatam aliquot vicibus Lotharingiam, vocante Conrado duce, iterum ingressi sunt ; atque episcopatum Tullensem ad magnam redegerunt inopiam.* Gauzlinus *vero paupertati subditorum suorum compatiens, regem Ottonem comitesque varios rogavit, ut ecclesiæ afflictæ liberaliter subvenirent, nec frustra.*

compendio

63 *Hinc ad annum* 955 *aut* 956 *revocandæ videntur donationes Rotgeri comitis, Evæ comitissæ, Angelberti, Fulmari, Angelrami et Hanonis, quas Vita num.* 6 *enumerat, ubi de illis aliqua*
B
observabo. Donationes quoque Ottonis regis probabiliter admodum illigari possunt anno 956, *quo Otto cum subditis suis Lotharingis primo Ingelhemii egit, deinde Coloniæ iterum, teste ad illum annum Flodoardo. Eodem fortasse anno Bodonismonasterium coram Ottone suæ ecclesiæ asseruit contra abbatissam Andelacensem in Alsatia, ut refertur in Vita num.* 7. *Contractus permutationis, cum Archado vel Achardo episcopo Lingonensi initus, quemadmodum Vita refert num.* 6, *iisdem congruit temporibus, sed nulli anno satis certo illigari potest, cum Achardus ante medium seculi* X *episcopatum possederit, vixeritque post* Gauzlinum, *ut videri potest in Gallia Christiana recusa tom.* IV *col.* 547 *et* 548.

datus.

64 *Porro restituto hisce donationibus utcumque censu ecclesiæ Tullensis, sanctus Antistes cogitare cœpit de instauranda promovendaque ad dignitatem abbatialem S. Mansueti ecclesia. Circa annum* 957 *igitur collocari potest inchoata illius monasterii fundatio, quam morbo primum impediente, ac morte deinde interveniente, non perfecit. Verisimile est, Sanctum voluisse alias etiam ecclesias, quas possedit, ad regularem disciplinam revocare, singulisque abbates regulares præficere,*
C
sed id efficere non potuisse ob inopiam ecclesiæ suæ, qua prohibebatur sufficientes iis census attribuere ad alendum abbatem et monachos. Certe in elogio auctoris coævi, num. 13 *dato, dicitur* in semel arrepto proposito boni operis jugiter *ostendisse* mirabilem animositatem. *Verum quadriennio ante obitum in gravem incidit corporis languorem, quo tandem ad extrema deductus est. Itaque morbo hoc correptus est anno* 958, *ut ex anno emortuali liquet.*

Mortuus est S. Gauzlinus anno 962, ut ex anno et die

65 *Quippe consentiunt scriptores, sanctum Antistitem obiisse anno* 962, *die* 7 *Septembris. Annus emortualis* S. Gauzlini *in ejus quidem Vita non legitur, sed clare eruitur ex Vita S. Gerardi successoris, edita apud nos tom.* III *Aprilis ; nam in illa pag.* 207 *Gerardus episcopus ordinatus narratur*, dum annus Incarnationis Dominicæ nongentesimus sexagesimus tertius curreret. *Idem annus ordinati Gerardi assignatur ab Adsone in Miraculis S. Mansueti tom.* I *Septembris pag.* 648. *Itaque, cum dies ordinationis S. Gerardi fuerit* 4 *Kalendas Aprilis, ut Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 560 *in propria* D
ejus charta se invenisse testatur, obitus S. Gauzlini, *diei* 7 *mensis Septembris passim illigatus, necessario referendus est ad annum* 962, *ut recte Mabillonius collegit. Clarum enim est ex Vita S. Gerardi, inter mortem* S. Gauzlini *et ordinationem successoris non intercurrisse nisi aliquot menses.*

ordinationis S. Gerardi, qui assignantur, clare eruitur :

66 *Porro diem ordinati Gerardi accuratius placet assignare, quia in S. Gerardo male designatam video* 4 *Kalendas Maii et Martii, quod oscitantia typos corrigentium factum existimo, cum ex ipsis Henschenii verbis dies jam a me assignata clare colligatur. Etenim obiit S. Gerardus die* 23 *Aprilis, et præter annos, quibus præfuisse dicitur, adduntur in Vita num.* 30 *hebdomadæ tres cum tribus diebus, id est, dies viginti quatuor. Henschenius vero in Commentario num.* 2 *observat, scribendum fuisse hebdomadas tres et dies quinque, id est, dies vinginti sex. Quippe a* 4 *Kalendas Aprilis, seu die* 29 *Martii usque ad* 23 *Aprilis reperiuntur dies vinginti sex, si primus et ultimus annumerentur ; at solum viginti quatuor, si primus, seu dies ipse ordinationis, et postremus, seu dies emortualis, omittantur : atque hoc modo numeravit biographus, quem* E
hac in parte corrigendum non puto. Quare undique certissimum apparet, Gerardum die 29 *Martii, quæ et Dominica erat, anno* 963 *ordinatum fuisse ; adeoque* S. Gauzlinum *obiisse anno* 962.

præfuit ecclesiæ suæ annis 40 completis, et aliquot mensibus :

67 *Ex certa hac mortis epocha, datoque ante ordinationis die et anno, non difficulter colligi potest, quot annis cathedræ Tullensi præfuerit* Gauzlinus. *Anni enim ab anno* 922, *quo ordinatus dicitur* 17 *Martii, usque ad annum* 962, *quo obiit die* 7 *Septembris, numerantur quadraginta completi, et sextus præterea currebat mensis, ita ut dicendus sit obiisse anno episcopatus sui quadragesimo primo. Corrigenda igitur est Vita, prout edita est apud Martenium, in qua dicitur obiisse* 44 sui episcopatus anno, *quod item reperitur in apographo nostro, uti et in plerisque elogiis. Calmetus ex codice S. Mansueti edidit,* Quadragesimo sui episcopatus anno ; *idemque reperitur in elogio, quod ex Collectionne Calmeti jam dedi num.* 13, *ubi illud Adsonis aut alterius scriptoris synchroni esse observavi. Potuit revera sic loqui scriptor aliquis contemporaneus, qui solum numerare voluit annos completos. At sive ita ab initio scriptum fuerit, sive numeri postea sint corrupti, minime dubitandum est de numero* F
annorum jam assignato.

sepultus in cœnobio Buxeriensi : ibidem pleræque reliquiæ, aliæ in ecclesia Tullensi :

68 *De sepultura Sancti in cœnobio Buxeriensi consonat Vita edenda cum elogiis num.* 4 *et* 16 *datis. Calmetus tom.* I *Historiæ col.* 894 *testatur, corpus in eodem cœnobio hodieque servari, thecæ pretiosæ inclusum : caput vero impositum statuæ dimidiatæ ex argento : mandibulam alteri statuæ dimidiatæ maximi pretii fuisse insertam, servarique modo in ecclesia cathedrali Tullensi. Hæc clare insinuant, factam aliquando fuisse corporis elevationem ; sed de ea nullum ad manum habeo monumentum. Addit Calmetus, in ecclesia Buxeriensi, quæ ab aliquot seculis est nobilium canonicarum, ostendi etiam calicem, patenam et velum, quibus usus est Sanctus in die dedicationis illius ecclesiæ ; ac ejusdem Sancti pectinem eburneum. Alia quædam ante narraverat col.* 891 *et* 892, *quæ, si satis sint certa, etiam illustrant* S. Gauzlini *memoriam ; sed magis relata videntur ex fama quadam populari quam ex monumentis antiquis, licet monumenta abbatiæ,*

A *abbatiæ, seu librum chori, ad usum canonicarum Buxeriensium impressum laudet.*

alia quædam minus certa, 69 *Cum tamen aliquid veri subesse possit, relationem Calmeti compendio huc transfero. Cum tempore ingentis penuriæ Deum orasset* Gauzlinus, *ut populum afflictum solaretur, regina Franciæ, Deo inspirante, tres camelos misit cibariis onustos. Perveniunt cameli ad ripam Murtæ fluvii, qui alluit radices montis, in quo sita est abbatia, orante tum ibidem* Gauzlino. *Mutus, transvehere per flumen solitus, visis camelis, citissime ad* Gauzlinum *accurrit camelorum adventum nuntiaturus, ac eodem tempore loquelam recipit. In memoriam vero hujus miraculi in abbatia Buxeriensi mutum semper aliquem alitum fuisse, et etiamnum mutum ali in domo abbatissæ, ait Calmetus. Verum quod de camelis dicitur, fabulam redolet, cum camelorum usus numquam ordinarius fuerit in Gallia ad onera portanda. Subjungit laudatus auctor, ostendi etiamnum suggestum, in quo ad concionem dixisse creditur* S. Gauzlinus, *in planitie elevata inter abbatiam et silvam, quod ecclesia affluentem populi multitudinem non caperet. Potuit ibidem* S. Gauzlinus *aliquando ad populum perorare, ac in memoriam* B *facti illius construi turris illa lapidea et solida, quam describit : at vix credibile est, eam Sancto constructam fuisse ad prædicandum.*

devotio populi erga Sanctum 70 *Credibilius est tertium, quod ait Calmetus legi in Miraculis Mss. S. Chlodulphi, nimirum tempore siccitatis nimiæ aut pluviæ nimis continuatæ corpora SS. Mansueti et Apri deferri solita fuisse ad abbatiam Buxeriensem, ut per merita sanctissimæ Virginis et* S. Gauzlini *mali finis impetraretur. Demum idem scriptor testatur col. 894, ingentem populi concursum esse ad Buxeriensem ecclesiam in Dominica, qua celebratur festivitas sanctissimæ Trinitatis. Plura de posthuma Sancti gloria jam ante data sunt. Quare Acta subjungo debitis annotationibus elucidata.*

ACTA

C

AUCTORE ANONYMO

Ex editionibus Martenii et Calmeti, atque exemplari Ms., inter se collatis.

Natales illustres, episcopatus, reformatio cœnobii S. Apri. Cui pastor et amor gregis domnus Gauzlinus *a* successit, vir summe Catholicus atque monasticæ religionis cultor devotissimus : qui Francorum nobili sanguine ortus, in palatio inter regni proceres est altus *; atque mox futurus pontifex, super multos sui generis coætaneos enituit geminæ scientiæ dono. Omnium ergo votis pontificali infula sublimatus, 16 Kalendas Aprilis *b* est, Christo favente, ordinatus : dulcedinemque * suæ prosapiæ benevolentia clementissimi cordis, serenitateque adeo jocundi vultus et lenitate sermonis sedule superabat, totus in vigiliis, in eleemosynis intentus, qui ad cumulum bonorum suorum 14 *c* ordinationis suæ anno, nutu Dei Regulam S. Benedicti, hujus regni habitatoribus ignotam, diu quæsitam, proculque inventam, sancti Apri instituit loco.

a

* Ms. alius

b

* Dalm. dulcedineque

A. Anonymo

c

Cœnobium Buxeriense conditum : occasio hujus fundationis 2 Cœnobium sanctæ Dei Genitricis Mariæ Buxeriis a fundamentis construxit *d*, chorum ancillarum Dei inibi constituit, rebus et prædiis ac ornamentis decoravit. Ob cujus facti meritum suo successori præsuli Gerardo est a Deo præmonstratum, eum martyri Apollinari *e* in cœlesti gloria sociatum *f*. Cujus gloriosi facti occasionem operæ pretium reor posteris tradere ad rememorationem. Denique Hardradus, præfati Gauzlini frater germanus, in militari studio vir quam maxime strenuus, in bonitate morum cunctis percarus, quadam vice super Murt *g* fluvium venationis exercitationi insistebat *. Contigit itaque, ut canes ejus aprum ferocem insequerentur, quorum coactus latratibus, mortem contiguam idem aper effugere nitebatur; qui diu per quæque avia discurrit, tandemque in montem supra Buxeriis villam situm *h* fugitando pervenit, quo pertingens, sub quadam spinosa arbore fixit gressum, moxque subsequens latrando grex canum, divina virtute celerem continuit gradum. E Fera sub arbore stabat intrepida, vis latrantium a longe subsistebat muta et stupida, nec ullatenus audebat proximare ad spineti vicina *i*. Prædictus miles equitando insequitur, rem insolitam sibi contigisse demiratur : equo desiliens, frutetum ingreditur, altare dirutum cum circumviciniis ædificiis contemplatur. Ergo rem veneratus divinam, feramque sinens abire securam, ad propria celer repedat, fratri suo Pontifici acta et inventa nuntiat.

d

e

f

g

* al. existebat

h

i

exponitur, 3 Domnus autem Præsul certos illuc nuntios dirigens, et a majoris ætatis senibus, quomodo se res habuerat, exquirens, didicit ab antiquo ecclesiam sanctæ Dei Genitricis inibi constructam esse, sed vetustate consumente, et incuria negligente desolatam. Astruebant etiam noctu inibi quam sæpe divina luminaria *k* splendere, et loca proxima sua claritate perfundere : quod pernoscens Præsul venerabilis, permaxime lætatur, et ecclesiam restruere * consilium tractando meditatur. Et quia mons prælibatus ad Metensem pertinebat episcopum, petiit a Theoderico *l* præsule, qui et Sixtus vocabatur *, illum sibi dari per concambium, conferens illi S. Petri apostoli baculum venerabilem, quem beatus F Mansuetus *m* secum detulerat a Romana urbe. Adepto itaque monte, ecclesiam restruxit, ac super stipitem præfatæ arboris altare in honore beatæ Mariæ stabilivit. Quoniam ejusdem Dei Genitricis precibus inibi sanabantur infirmi diversis detenti languoribus, et vota vulgaris populi ibidem confluebant, sæpius divina inspirante clementia dignum duxit, ne diutius divinis careret cultibus.

k

* al. restituere

l

* al. dicebatur.

m

ipsaque fundatio. 4 Cœpit vero cogitare, quatenus in eodem oratorio, si Deo donante inveniri possent, sanctimonialium virginum societas fieret, quæ sub Regula S. Benedicti obsequiis perpetuæ Virginis deserviret. Quod sane factum per divinam clementiam meruit provectum : nam Deo præordinante, invenit quasdam sanctimoniales, velut oves errantes *n*, sed tamen æternæ vitæ viam *o* quærentes, in Dei dilectione ferventes, et ad serviendum illi locum remotum desiderantes : quarum miseratione permotus, consultu domni abbatis Archemboldi, qui præerat cœnobio S. Apri, ceterorumque

n o

A. ANONYMO. ceterorumque fidelium, jam dictam cellulam eis ad habitandum delegavit, præficiens eis Rothildem *p* abbatissam, quæ earum regeret vitam; atque ut ibidem liberius possent rebus vacare spiritualibus, providit illis, unde viverent, de episcopii possessionibus: ecclesiam videlicet in eadem villa Buxeria, cum decimis, et omnibus ad eam pertinentibus; nec non capellam Porcheræ-curtis* cum omni decimatione. Tale ergo fertur habuisse exordium Buxeriense cœnobium, quod Deo juvante in dies sumit incrementum.

* Pichere-court

Cruces ejus tempore in vestibus visæ: multa bona

5 Venerandi autem hujus pontificis temporibus adeo antiqua prodigia renovantur, dum tricesimo ejus præsulatus anno cruces *q* apparuerunt in vestibus, quas Omnipotens, ut in Historia ecclesiastica legimus, ad infidelium confutandam incredulitatem sinit apparere mortalibus. Is adquisivit sedi, cui pontificabatur, alodium in Bojaco ab Angelberto *r*, et a Fulmaro silvam in Brieri-valle, quique a rege Ottone adeptus est abbatiam Medii-monasterii *s*, ea lege, ut Fredericus dux, dum adviveret, advocatiam retineret, ac Pontifex præbendam loci ordinaret; postque B finem ducis, tota abbatia ad episcopum pertineret *t*. Teloneum quoque civitatis *u*, et comitatum per præceptum regis Henrici obtinuit: abbatiamque Paulinincensem *x*, et Dervensem *y*, atque de Offonis-villa *z* solide possedit.

ecclesiæ Tullensi per Sanctum

6 Isdem per concambium dedit Archado episcopo Lingonensi abbatiam de Verrenis *aa*, et econtra Archadus dedit Tullensi episcopo* quidquid in Bosonis-monte, et Ursacii-villa, et Seionz* videbatur habere. Adeptus est etiam a Rotgero comite Amboldi-villam in pago Odornensi *bb*, et ab Eva *cc* comitissa Angeriacam villam, cum capella, et Molisiacam, et villam, quæ dicitur Girinvicinus, et Nordalli-vadum *dd*, et partem in Buchuliaco, et Rodaldi-villam, et Syonni-villam, et ecclesiam, quæ dicitur in villa Blasevis*, et partem ecclesiæ in Rameii-villa, quæ solvit quinque solidos; et ab Angelramno duos mansos in villa, quæ dicitur Portus, et ab Hanone* ecclesiam de Villa-Bladini.

* al. ecclesiæ
* al. Seions
* al. Blascius
* al Hunone

acquisita: morbus, obitus sepultura.

7 Hic tempore Ottonis *ee* imperatoris probavit cum duodecim ingenuis hominibus contra abbatissam de Andelach *ff*, Bodonis-monasterium esse subjectum ecclesiæ S. Stephani *gg*, et ab eodem imperatore nactus est medietatem telonei de monte sancti Eliphii. Idem impetravit ab C Heinrico rege per adjutorium Ebahardi comitis, quidquid ipse rex possidebat in Gundulfi-villa. Qui felix vir in semel arrepto proposito boni operis jugiter omnibus mirabilem extendens animositatem, post in Christi militia multiplices labores, quadrienni languore, ut alter Job, a Domino probatus, 44 *hh* sui episcopatus anno, 7 Idus Septembris, cœlicas recessit ad sedes. Delatus ergo a clero et populo in Buxeriensi cœnobio dignissimam, sicut vivens jusserat, accepit sepulturam, inter choros virginum, quas illic plures numero vitæ districtioris aggregaverat, longis sæculis in Dei laudibus excolendam.

ANNOTATA.

a Gauzlinus *scribitur apud Calmetum, atque ita nomen exprimere malui, quia ita passim habent litteræ ejusdem Sancti: Martenius tamen edidit* Ganzelinus. *Apographum nostrum, ut avulsum a catalogo, ita initio habet:* Post excessum Domni Drogonis, inclyti hujus sedis antistitis, D pastor et amator *(in aliis* amor) gregis, domnus Gauselinus successit *etc.*

b *Anno nimirum* 922, *ut probatum in Commentario num.* 19.

c *Id est, anno* 935, *quemadmodum probavi in Commentario* § 3, *ubi fuse actum est de felici hac reformatione, quæ parum a nova fundatione differt.*

d *De hac fundatione fuse egi* § 4, *ibique ostendi, cœptam verisimiliter anno* 940, *absolutamque anno sequenti.*

e *Videtur intelligendus S. Apollinaris Remensis cum S. Timotheo martyr, quorum Acta data sunt ad* 23 *Augusti.*

f *Hanc S. Gerardi de gloria* S. Gauzlini *revelationem dedi in Comment. num.* 3 *ev ipsa S. Gerandi Vita.*

g Murta, *Gallice* Meurthe, *fluvius est Lotharingiæ, in Vosago, alias Vogeso monte ortus, qui post varia oppida Nanceium quoque rigat, ac deinde præterlapsus montem, in quo conditum est Buxeriense cœnobium, paulo inferius Mosellæ miscetur, non apud Mussipontem, ne perperam ait Baudrandus, sed aliquot milliaribus superius.*

h *Apud Martenium mendose legitur* sitam, *ut* E *paulo ante* discucurrit *pro* discurrit, *et inferius* fructetum *pro* frutetum. *At imposterum menda aperta, si voces in uno exemplari recte habeantur, solum corrigam, ne nimis excrescant annotata.*

i *Hanc de fera historiam nullibi confirmatam reperio, ita ut de veritate illius utcumque dubitari possit. At parum refert, hocne an alio modo locus primum innotuerit* S. Gauzlino.

k *Non de luminaribus ibi visis, sed de sanatis in illo loco infirmis, mentio fit in litteris fundationis num.* 40 *Commentarii.*

l *Theodericus factus est Metensis episcopus anno* 964, *id est, biennio fere post mortem* Gauzlini, *et annis* 23 *aut* 24 *post fundationem Buxeriensem, ita ut necessario substituendus sit Adalbero, si locus sit datus ab episcopo Metensi. Vide Commentarium num.* 36 *et* 37. *At non existimo, montem illum, in quo conditum est Buxeriense cœnobium, tunc fuisse diœcesis Metensis. Etenim litteræ* S. Gauzlini *contrarium insinuant, cum ita habeant in Commentario num.* 40: Notum fieri volumus... qualiter nostræ diœcesis parochia peragrata, reperimus quamdam antiquam basilicam honore Dei Genitricis dicatam *etc. Hæc verba insinuant, locum inventum in diœcesi Tullensi, non in Metensi, præsertim cum subdat se illam ecclesiam* F *dedisse monialibus, et nullibi innuat, se illam ante ab episcopo Metensi accepisse.*

m *De S. Mansueto primo Tullensi episcopo actum est ad* 3 *Septembris, ibique probatum est, illum non vixisse tempore S. Petri apostoli. Quare pro fabula habendum, quod hic dicitur de baculo S. Petri. Et sane, si credidisset* S. Gauzlinus *se in ecclesia sua possidere baculum S. Petri; illum verisimiliter Metensi episcopo non dedisset. Hisce de causis omnia suspectissima sunt, quæ auctor ille de monte comparato ex fama populari tradidit. Quæ vero postea de fundatione sequuntur, meliora sunt, et fere ex litteris fundationis exscripta.*

n *Videlicet quia nulli monasterio erant adscriptæ.*

o *Ita exemplar Ms. Vox* viam *omissa apud Calmetum. At apud Martenium legitur,* æternam vitam quærentes.

p *Alias legitur,* Rothilbim. *De ea consule Commentarium num.* 44, *et ibidem litteras fundationis*

A *dationis num.* 41, *ubi fundatio etiam latius exponitur.*

q *De crucibus illis agit Browerus in Annalibus Trevirensibus ad annum* 958, *et ex eo Calmetus tom.* I *Historiæ col.* 959. *Res autem contigit anno* 958, *quo non trigesimus* S. Gauzlini *annus currebat, sed trigesimus septimus, aut certe trigesimus sextus, si initio anni ante* 17 *Martii cruces illæ fuerunt visæ. Ditmarus in Chronico lib.* II *de iis crucibus ita habet:* Dehinc in quarto ejusdem numeri anno (*id est, post annum* 954 *anno quarto, seu* 958) signum salutiferæ crucis in vestimentis hominum mirabiliter et magis miserabiliter elucens, digne accipientibus profuit et irridentibus nocuit. *Lambertus Schasnaburgensis ad eumdem annum, et alia quoque Chronica idem habent prodigium, nonnulla tamen paulo citius aut serius. At omnem de tempore dubitationem tollit crux Treviris posita cum inscriptione, quam recitat Browerus, cum illa eodem tempore erecta sit per Henricum archiepiscopum Trevirensem. Totam inscriptionem huc transfero:* IN MEMORIAM LIGNORUM CRUCIS, QUÆ CELITUS SUPER HOMINES VENERANT, A.^{no} DOMINICÆ INCARNATIONIS 958, A.° VERO EPISCOPATUS SUI SECUNDO, HENRICUS ARB CHIEPISCOPUS TREVIRENSIS ME EREXIT. *Calmetus narrat, decidisse liquorem quemdam, ex quo formatæ fuerint cruces illæ, putatque eas exponi posse modo aliquo physico. Verum nec apud scriptores illos, quos laudat, nec apud alios antiquos inveni quidquam de illo liquore, ita ut existimem illum dumtaxat excogitatum esse, ut explicatio physica fieret facilior. Si studiosus lector meam de physica explicatione tum hujus prodigii quam aliorum multorum, quæ legi apud varios, audire velit sententiam, candide dicam, tam ineptas mihi videri explicationes physicas plerasque, quibus facta prodigiosa ad ordinem naturalem revocare moliuntur aliqui sibi facile blandientes, aliosque ut nimis credulos ridere soliti, ut longe magis risu sint digni, quam illi ipsi simpliciores, quos rident, quia subinde facta naturalia habent pro miraculis. Si sacra Scriptura assereret, omnia naturali modo peragi in mundo; aut saltem taceret de miraculis divina virtute patrandis in terra; laudabilis esset conatus eorum, qui omnia naturali ordine explicare laborarent; et facile ignosceretur, si quid minus probabile subinde afferrent. At, cum sacræ Litteræ multa enarrent miracula, ac plura in nova quoque seu Christiana Lege fu-* C *tura prædicant; non est prudentis Christiani omnia naturali modo exponere velle, et sic onus sibi imponere longe gravius, quam imbecilles ferre valeant humeri.*

r *Apud Martenium legitur,* in Boiaco-Angeberto, *sed mendose, cum Angelbertus sit donator aut venditor. De Angelberto tamen plura non invenio, nec de Fulmaro, qui sequitur. Clare etiam non exprimitur, an possessiones illas* S. Gauzlino *donaverint, aut vendiderint. At verisimilius est, omnia, quæ enumerantur, ob inopiam ecclesiæ Tullensis fuisse donata post annum* 954, *nisi contrarium explicetur. Consule Commentarium num.* 63.

s Medium - Monasterium, *alias* Medianum monasterium, *Gallice* Moyen-moutier, *situm est in Vosago monte. Erat illud in miserrimo statu tempore* S. Gauzlini, *quia seculari comiti antea traditum fuerat, ut narrat Richerius in Chronico Senoniensi lib.* II *cap.* X, *et ex eo Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 464 *et* 465. *Addunt iidem, reformationem tentatam esse per Fridericum ducem Lotharingiæ, sed eam caruisse felici successu, ita ut clerici pro introductis ad reformationem monachis fuerint restituti. Verum illa reformatio perperam ab illis affigitur anno* 942, *cum Fridericus factus sit dux Lotharingiæ anno* 959, *teste Flodoardo. Quare reformatio potius figenda est circa annum* 960, *quo abbatia ab Ottone potuit ita tradi* Gauzlino *et Friderico duci, ut tradita hic dicitur. Verisimile est,* Gauzlini *consilio cœptam esse reformationem, sed is primum morbo, quo tunc detinebatur, deinde morte fuit impeditus.* A. ANONYMO.

t *Calmetus habet* perveniret. *At* S. Gauzlinus *id numquam obtinuit, quia Fridericus dux eidem supervixit. Gerardus tamen ipsius successor abbatiam impetrasse dicitur in Vita apud Martenium tom.* III *Anecdotorum col.* 1069.

u *De obtento comitatu Tullensi actum est in Commentario num.* 20, *ubi dixi Calmetum id illigare anno* 928. *Hinc vero colligo, scriptorem ista omnia referre sine ullo ordine.*

x *In Catalogo antistitum Tullensium tam apud Calmetum quam apud Martenium in elogio Drogonis, qui* S. Gauzlinum *proxime præcessit, hæc leguntur:* Ex præcepto Ludovici regis abbatiam Pauliniacensem tenuit. *Adoptavit id Mabillonius* E *tom.* III *Annalium pag.* 322, *et rursum pag.* 343: *at non explicuit, quis sit ille rex Ludovicus, a quo Drogo eam abbatiam obtinuit. Certe nullus Ludovicus in Gallia regnavit tempore Drogonis episcopi Tullensis, ita ut intelligendus videatur Ludovicus Germaniæ rex, filius Arnulphi imperatoris. Ut ut est,* S. Gauzlinus *hanc abbatiam non primo impetrasse dicitur, sed possedisse. Videtur eam quoque transmisisse ad successorem suum, S. Gerardum: sed huic abbatiam Pauliniacensem abstulit Bruno episcopus Lingonensis, ut ex Vita S. Gerardi narrat Calmetus tom.* I *col.* 1029. *Eam Gallice nominat* Poulangé *vel* Poulangy, *ac col.* 1025 *observat, in ea etiamnum esse abbatissam cum quatuordecim filiabus, quæ tamen claustro se continere non coguntur. Abbatissas recenset usque ad annum* 1715 *Dionysius Sammarthanus tom.* IV *Galliæ Christianæ col.* 745 *et seq.; ubi etiam plura de hac abbatia, quam* Polongeyum *vocat, videri possunt.*

y *De Dervensi abbatia per* S. Gauzlinum *accepta et ad disciplinam revocata egi in Commentario* § 5. *Eam post* Gauzlinum *habuit S. Gerardus; sed eidem quoque ablata est per Heribertum comitem, ut in Vita S. Gerardi legitur apud Martenium cap.* XIX: *Gallice vocatur* Montier en Derf. F

z *An* Offonis-villa *semper possessa sit a* S. Gauzlino, *dubium videtur. Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 436 *ait, monasterium hoc,* sancto Leodegario martyri dicatum, *a Ludovico Transmarino, petente Hugone principe, datum esse homini seculari et conjugato, quem* Adelardum *nominat. Dein pag.* 678 *collocat Offonis-villam in diœcesi Vesontionensi, aitque Gallice vocari* Velleraux. *Verum Calmetus col.* 454 *et* 452 *narrat fundationem Offonis-villæ, quam attribuit S. Bodoni Tullensi episcopo: creditque in Vosago ac in diœcesi Tullensi situm fuisse monasterium istud, quod non amplius subsistit, ut advertit laudatus scriptor col.* 1025. *Si idem sit monasterium, quod rex Ludovicus circa annum* 937 *Adelardo donavit; idem postea, eo defuncto, aut alia de causa datum fuerit* S. Gauzlino. *Certe in laudata S. Gerardi Vita cap.* XIX *ita habetur:* Ipse imperiali præcepto Ottonis Magni possedit abbatiam Mediani-monasterii, et de Offonis-villa, nec non

A. ANONYMO. non Pauliniacensem et Dervensem. *Hasce omnes jam recensuimus, ut* S. Gauzlino *datas.*

aa *Apud Calmetum scribitur* de Varennis. *Sita est in vico cognomine agri Lingonensis, ut scribit Calmetus in Historia tom.* I *col.* 1028, *ubi asserit eam S. Gangulpho fuisse dicatam, narratque controversiam, quæ hujus permutationis causa fuit inter S. Gerardum* Gauzlini *successorem, et Archadum Lingonensem episcopum ejusque successores. Addit col.* 1029, *ex abbatia S. Gangulphi de Varrennis deinde factum esse prioratum, Molismensi abbatiæ subjectum.*

bb *Quis sit ille Rotgerus comes, certo non invenio.* Amboldi-villam *Calmetus Gallice vocat* Ambleville. *De* pago Odornensi, *apud Martenium* Ordonensi *agit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 389.

cc *Eva comitissa varias donationibus suis ecclesias ditavit, Geminæ ipsius litteræ, datæ in favorem monasterii S. Arnulphi, videri possunt apud Calmetum inter instrumenta col.* 356 *et sequentibus. Hinc existimo omnes possessiones, quæ hic enumerantur, non venditas, sed donatas ab eo fuisse.*

dd *Martenius habet* Hordalli-vadum, *sed mendose, opinor.* B

ee *Otto imperator Romæ coronatus est anno* 962 ; *sed citius facta sunt, quæ hic narrantur.*

ff Andalvium *vel* Andlavia, *vulgo* Andlaw, *oppidum est Alsatiæ inferioris, ad fluviolum ejusdem nominis, sex circiter milliaribus supra Argentoratum. Abbatiam ibi condidit Richardis imperatrix, postquam separatata erat a Carolo Crasso imperatore, ut pluribus exponitur in nova Gallia Christiana tom.* V *col.* 880, *ubi etiam series abbatissarum datur usque ad seculum nostrum. Agitur de abbatissa illius monasterii : at nulla in dicto catalogo occurrit abbatissa, de qua certo dici potest, quod hanc litem suscitaverit* S. Gauzlino, *quia prioribus seculis singularum tempora non ubique assignantur.* D

gg *Id est, ecclesiæ cathedrali Tullensi, S. Stephano dicatæ.* Bodonis-monasterium, *Gallice* Bon-montier, *fundatum erat a S. Bodone Tullensi episcopo ; sed Tullensi ecclesiæ ablatum fuerat per Lotharium regem, eidemque redditum tempore Drogonis episcopi per Carolum Simplicem. Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 678 *observat, Bodonis monasterium in Vosagi saltu situm, et feminarum fuisse ; sed deinde* translatum ad proximum locum, qui S. Salvatoris dicitur, Ordinis canonicorum Regularium.

hh *Imo anno quadragesimo primo sui episcopatus, et anno æræ Christianæ* 962, *ut probatum est in Commentario num.* 67. *Apud Calmetum legitur*, quadragesimo. E

DE S. JOANNE LAUDENSI

EX PRIORE FONTIS AVELLANÆ EPISC. EUGUBINO

IN UMBRIA

S. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Locus episcopatus et cultus: Vitæ Mss. edendæ : scriptores neoterici Vitæ et Translationis.

C F

Anno 1106 Eugubii, ubi Sanctus episcopus fuit, notitia.

Eugubium *(incolis* Gubbio) *Umbriæ civitas ad radices montis Apennini, aut alterius ex eo orti, condita est non procul a veteris Iguvii seu Ingenii ruinis, ex quibus secundum communiorem sententiam, in satis splendidam civitatem excrevit. Post varias fortunæ vicissitudines ducatui Urbinati addita est, cum eoque tandem Ecclesiasticæ ditioni accessit. Episcopalis ejus cathedra, cujus primordia ad Constantini Magni tempora referunt, soli summo Pontifici multis seculis subjecta fuit ; donec eam Pius IV PP. anno* 1563 *Urbinati archiepiscopatui subjecerit, teste Ughello tom.* I *Italiæ sacræ, col.* 633 *novissimæ editionis : atque hinc factum ait, ut Urbinatis metropolis suffraganea ab aliquibus suo tempore censeretur. Verum ea Pii IV Bulla, quam ipse Pontifex aliquanto suspenderat, non obstitit, quo minus Eugubini episcopi in appellationibus ceterisque omnibus solum Romanum Pontificem agnoscerent ac venerarentur, ut pristinum illud jus suum tuerentur, quemadmodum apud laudatum Ughellum videre est, qui etiam episcopatum illum inter ecclesias sanctæ Romanæ Sedi immediate subjectas recenset. Controversiam hanc tandem diremit Benedictus XIII PP. Constitutione data* 10 *Kalendas Junii anni* 1725, *qua Eugubinam ecclesiam Urbinati metropoli subjectam ac suffraganeam esse definivit ; ut ostendit Franciscus Orlendius Orbis sacri et profani parte* II, *lib.* III, *cap.* XI, *ubi laudatam Constitutionem recitat. Porro inter episcopos, qui Eugubinam cathedram ante prædictam subjectionem tenuerunt, hodie memorandus venit* S. Joannes, *patria Laudensis, professione eremita in monasterio S. Crucis Fontis Avellanæ, ex quo ad episcopatum evectus est.*

2 *Ughellus tom.* I *Italiæ sacræ, col.* 636 *scribit, hujus sancti Antistitis Vitam a Joanne Cardinale*

AUCTORE C. S.

A *Vitam, a Joanne Cardinale scriptam, non habemus,*

dinale conscriptam esse. Significat autem Joannem Cardinalem presbyterum S. Anastasiæ, qui, prout ex anonymo Sancti biographo synchrono habemus, ut legatus Pontificius in Umbria Eugubino clero præerat, cum Joannes *noster episcopus electus est. Ludovicus Jacobillus in Bibliotheca Umbriæ non Vitam modo, sed et Processum de miraculis ejusdem ab eo confectum asserit.* Joannes Eugubinus, *inquit*, ab Urbano II Pont. Max. anno 1096 in S. R. E. purpuratos Patres adscriptus fuit titulo S. Anastasiæ, et anno 1105 a P. Pasquale II Perusiæ et Umbriæ legatus, S. Joannem a Laude episcopum Eugubinum consecravit et post ejus obitum an. 1109 edixit Processum super vita et miraculis dicti S. Joannis, et scripsit summarium Vitæ ipsius sancti Episcopi. *Addit se ea hausisse* ex Lectionario ant. Ms. in conv. S. Francisci Gualden. in Vita d. S. Joannis Lauden. et e Defendente Lauden. in Vita d. S. Joannis. *Idem Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom.* II, *ad diem* 7 *Septembris, gesta Sancti scribens, sic ait Italice:* Dictus Joannes Cardinalis legatus, jussu ejusdem Pontificis Paschalis, confecit Processum et scripsit Vitam ipsius. *Similia leguntur apud Philippum Ferrarium in utroque* B *Catalogo, aliosque, quos supervacaneum foret enumerare.*

sed duas alias: unam a Sancti sodali concinnatam.

3 *Papebrochius noster tom.* III *Maii, in Actis S. Ubaldi ejusdem sedis episcopi, pag.* 630 *de Vita illa sic loquitur:* Vitam vero compositam a Joanne Cardinali, eodem scilicet, qui episcopum faciendum curarat, ab Ughello laudatam, apud Jacobillum a nobis visam, optamus nancisci; licet habeamus aliquod ejus compendium, conscriptum ab anonymo monacho S. Crucis Fontis-Avellanæ. *Huic Papebrochii desiderio nondum satifactum est, si tamen potuit satisfieri. Nulla enim sub eo nomine in Museo nostro exstat Vita: sed duas alias habemus, et alteram quidem alterius quoddam compendium, quarum tamen neutram Joanni Cardinali possumus adscribere. Quæ ex his prolixior est et antiquior, eam Roma nobis transmisit P. Ignatius Pinius e Societate nostra, acceptam a R. P. domno Mauro Sarti. In fine hujus apographi sequens additur notitia:* Hic desinit fragmentum codicis membranacei optimæ notæ, quod residuum est antiquissimi Passionarii, ut tum appellabant, magnæ quondam molis, quod ad usum alicujus ecclesiæ, et forte cathedralis Eugubinæ fuisse putatur. Sunt in hoc fragmento, C quod unico quaternione, octo nimirum foliis majoribus constat, magna pars Vitæ seu Passionis S. Clementis Papæ, Passio S. Saturnini, Passio SS. Mariani et Jacobi, quibus succedit superior Vita S. Joannis Laudensis. Folia ejus libri ad eum usque locum fuerant numero 292, quemadmodum ex numeris singulo folio adjectis intelligitur: quæ quidem numerorum adjectio recentiori manu facta est et vividiori atramento, et quidem notis Arabicis, quales erant, cum primum in Europa usurpari cœperunt, admodum informes et rudes. Codicis tamen scriptio multo est vetustior atque ad ipsius S. Joannis Laudensis ætatem accedere videtur. Adservatur hoc fragmentum in archivio Armanni, quod in publicam Eugubii bibliothecam illatum est non multos ante annos; ejusque inspiciendi atque exscribendi copia mihi facta est ab humanissimo viro Guidone Ubaldo Angelino, ejus bibliothecæ custode. *Hucusque apographi nostri scriptor, circa quæ pauca notanda sunt.*

cujus antiquitas et fides

4 *Jacobillus in Bibliotheca Umbriæ post insigne elogium Vincentii Armanni, quem* vetustatis restauratorem *vocat, postque enumerata ejusdem opera tam edita quam inedita, de Armanni archivio sic scribit:* Ad quæ *(opera)* custodienda construitur modo *(vivente etiam Armanno)* archivium in palatio Com. Eugubii sub nomine Archivii Armanni. *Ex hoc itaque archivio apographum nostrum depromptum est. De vetustate codicis, quem non vidi, judicare nequeo; cyfræ vero Arabicæ, quæ singulis codicis foliis adscriptæ dicuntur, ejusdem antiquitati obesse non possunt; nam licet earum usus circa medium seculi* XIII *in Europam primum invectus sit, ut ostendit Papebrochius noster in Tractatu præliminari tom.* III *Maii pag.* 55 *et seqq., licet, inquam, earum usus tum primum invectus sit, si tamen eæ rudi sua figura ad illud tempus accedant et nihilominus recentiori manu ac atramento vividiori adjectæ sint, liquet eas ad confirmandam potius, quam infirmandam præfati mutili codicis ætatem facere.*

ostenditur

5 *Multo minus obstat prædictis Vitæ auctor: etenim quamvis ille anonymus sit, se tamen synchronum Sancto fuisse, imo in eodem monasterio cohabitasse manifestat. Audi ipsum in Vita edenda num.* 13 *de rigida Sancti a cibis abstinentia lo-* E *quentem:* Cum, *inquit*, consuetudo hic *(in monasterio S. Crucis Fontis Avellanæ)* Fratribus sit in utriusque principio Quadragesimæ in pane tantum et aqua triduum continuare, consueverat ille nullum nisi ultima tridui die humanum cibum contingere. Quod ego, non alio mihi narrante, didici, sed ipse cum eodem una in cellula exiguo separatus interstitio deprehendi: verum cum hoc quoque, sicut multa virtutum suarum consueverat, vellet abscondere, exploranti mihi non valuit occultare. *Rursum num.* 14 Memini, *ait*, eum in ipso prope Caniculares dies caumate se incarcerasse. *Et num.* 27 *aperte indicat, se sub ejusdem Sancti disciplina in prædicto monasterio vixisse; quippe agens de ipsius constantia in instituti rigore retinendo, sic scribit:* Cum enim de eremiticæ regulæ austeritate die quadam sermocinaremur, eamque debilibus ægrisque Fratribus condescendendo temperandam aliquatenus causaremur;... ille etsi languidus, etsi cunctis pene nobis esset debilior, ejusque assensus ad id credendus esset facilior; cum multis, inquit, peccatis graver, hoc utique superonerari non patiar.

et probatur.

F 6 *Ex dictis satis superque liquet, biographum hunc cum* S. Joanne *in monasterio Fontis Avellanæ habitasse, ejusdemque fuisse discipulum. Duo tamen sunt, quæ huic sententiæ utcumque possent opponi. Primum est, quod num* 21 *dicat:* Adhuc namque supersunt, qui meminerunt, eum cum ad agrarias visendum cellas exiisset, absque monachico ad eremum colobio remeasse: *ex quo loquendi modo biographus utcumque videri posset cum Sancto non habitasse. Verum ea formido penitus evanescet, si consideremus, illum ita scribere potuisse, vel quod ipse a monasterio tum aberat, cum Sanctus ita remearet, vel ut alios tum etiam superstites dictorum suorum testes invocaret. Alterum plus difficultatis habet: sed illud num.* 8 *et seqq. aptius discutiemus.*

Tempus scriptæ Vitæ

7 *Non ita diu post beatum Sancti obitum hanc Vitam conscriptam esse, ex ea ipsa eruimus. Prologum suum ita auctor orditur:* Diu jam est, quod sanctæ Eugubinæ ecclesiæ filii parvitatem meam non cessatis pulsare, ut de nostri vita Antistitis

AUCTORE S. C.

tistitis jam in Domino morientis, sancti scilicet Laudensis Joannis, aliquid vobis aggrediar scribere: nec putatis de eo silendum lingua, per quem divina vobis coruscare narratis miracula. *Et circa finem:* Vestris, dominorumque meorum, servorum scilicet Dei, cum quibus cohabito, jussibus, postremo domini Joannis Apostolici legati, religiosissimi per omnia viri, ejusdem in episcopatu successoriis imperiis, cum non audeam resistere, ecce quasi balbutiens incipio obedire. *Denique circa Vitæ calcem de Sancto ait:* Jam ille, ut confidimus, potiori sui parte triumphat in regno. *Ex hisce, inquam, eruimus, laudatam Vitam non diu a Sancti morte scriptam fuisse: nam primo id innuere videntur illæ voces* de nostri vita Antistitis jam in Domino morientis. *Secundo Joannes ille legatus Apostolicus non alius est ab eo, qui anno* 1105 *clero præfuerat, cum Sanctus ad Eugubinam cathedram evectus est, quam ne integro quidem anno tenuit. Tertio denique ex iisdem verbis colligitur. Sancti cultum nondum stabilitum fuisse, cum Vita scriberetur; tum quod nullam de eo mentionem biographus faciat, tum quod de ejusdem gloria utcumque dubie loquatur, dum*

B *ait:* Jam ille, ut confidimus, potiori sui parte triumphat in regno. *Inchoatum tamen cultum fuisse, insinuare videtur, dum eum* Sanctum *vocat, et coruscare miraculis ex Eugubinorum narratione refert.*

Prædictis non obstat Joannis Cardinalis

8 *Verum verba mox recitata difficultatem contra ætatem auctoritatemque biographi pariunt non contemnendam. Ait hic, Joannem legatum Apostolicum, cujus jussu Vitam scripsit,* S. Joannis *nostri in episcopatum successorem fuisse: at Ughellus Stephanum Sancto successisse, Stéphano autem S. Ubaldum et huic denique alios statuit, prætermisso Joanne Cardinale. Similiter Jacobillus in Catalogo Scriptorum Umbriæ de eodem Joanne agens, ipsius episcopatus minime meminit. Hinc biographi auctoritas supra stabilita in dubium vocari posset: neque enim fieri potuit, ut is in hoc capite falleretur, si eo loco, eoque tempore vixerit, et ex illius Joannis mandato Vitam illam elucubraverit, ut supra diximus. At mihi Ughelli ac Jacobilli silentium tanti non est, ut biographi auctoritatem, quam per totum Vitæ decursum ipsemet sincero stylo sartam tectam servat, propterea suspectam habeam: imo potius crediderim, Joannem hunc inter Sanctum,*

C *de quo modo agimus, et Stephanum Eugubii sedisse, licet id laudati scriptores ignoraverint. Nec mirum est, id eos ignorasse, cum Ughellus de Stephano, quem* S. Joannem *Laudensem inter et S. Ubaldum statuit, præter nomen nihil noverit, licet ipsi quatuor et viginti annos episcopatus assignet. Unde liquet, laudatum Ughellum nulla istius temporis monumenta habuisse, adeoque nil mirum esse, si illius diligentiam aliquis episcopus effugerit.*

episcopatus Eugubinus

9 *Porro si omnia quæ de Joanne Cardinale referuntur, recte perpendere velimus, nihil in his deprehendemus, quod a biographi auctoritate nos cogat discedere. Certe Joannis patria, dignitas et munus, quo fungebatur, non parum favent, ut ad illum episcopatum evectus credatur: erat enim Eugubinus, Cardinalis S. Anastasiæ et tum temporis Apostolicus Perusiæ et Umbriæ legatus, teste Jacobillo in laudata Bibliotheca: quare non difficulter credi potest, cum ab Eugino clero in antistitem suum electum fuisse. Secundo idem Jacobillus tam loco citato, quam in Vita Sancti,*

D *aliique Sanctorum Umbriæ scriptores, dicunt, laudatum Joannem Processum de vita et miraculis sancti Antistitis instituisse. Jacobillum audiamus:* Anno 1109 edixit processum super vita et miraculis dicti S. Joannis: *cum autem simile examen ad episcopum spectet, non incongrua de Eugubino ejusdem episcopatu oritur conjectura: nisi quis velit, tum nullum Eugubii episcopum fuisse, quod est contra Ughellum, qui Stephanum anno* 1106 *in Sancti locum suffectum scribit.*

ab auctore assertus.

10 *Denique spatium illud viginti duorum, qui in priore Ughelli editione, vel viginti quatuor annorum, qui in posteriore Stephani episcopatui assignantur, sufficiens est, ut inter* S. Joannem *Laudensem ac Stephanum sedisse potuerit Joannes Cardinalis, de cujus gestis præter jam dicta nihil reperio, uti etiam præter nomen nihil de Stephano reperit Ughellus. Quodsi tamen quis nolit Joanni Cardinali inter Eugubinos præsules locum concedere, non propterea biographi auctoritas apud me vacillabit: potuit enim Joannes ab Eugubinis episcopus electus fuisse, at non confirmatus a Pontifice, indeque factum esse, ut inter istius sedis episcopos merito non recenseretur. Potuit etiam tamquam legatus Apostolicus, vacantis cathedræ, quæ Apostolicæ Sedi immediate* E *subjecta erat, curam gerere, atque ita quamvis minus proprie Sancti in episcopatu successor dici. Atque hæc de biographi auctoritate sufficiant. Ceterum tota Vita sincere conscripta est, sed allegoriis ex sacra Scriptura mutuatis fere ubique exornata, nimium turget: nihil tamen omnino continet, quod quoquo modo aut fabulam sapiat, aut a verisimilitudine abhorreat, aut jam stabilitam scriptoris auctoritatem dubiam reddere possit.*

Non videtur Cardinalis aliam Vitam scripsisse.

11 *An vero hæc eadem sit cum illa, quam sæpe laudatus Cardinalis scripsisse dicitur, certo asserere non ausim: suspicio tamen aliqua esse potest: nam cum anonymus ille asserat, se eam ejusdem Cardinalis jussu elucubrasse, fieri potuit, ut ea ipsa per errorem Cardinali adscriberetur. Verumtamen hæc suspicio omnino incerta est; potuit enim ipse Cardinalis aliam Vitam conscribere, vel, quod mihi verisimilius apparet, anonymi fœtum, allegoricis phrasibus nimis luxuriantem, simpliciori stylo coercere: idque eo fit verisimilius, quod Jacobillus aliique scribant, Processum canonizationis ex mandato Paschalis II a prædicto Cardinale formatum fuisse. Sed cum hoc ipsum omnino dubium sit,* F *ut § 4 videbimus, non potest non mihi pariter dubium esse, an ulla umquam exstiterit Vita, per laudatum Cardinalem concinnata: atque in ea opinione eo magis confirmor, quod illa non videatur reperiri in archivio Eugubino Armanni, qui tamen patriæ suæ monumenta perquam sollicite collegisse scitur. Etenim si in eo reperta fuisset, R. P. Maurus Sarti illam præ quavis alia nobis procurasset, cum eam unice expetierit Papebrochius, ut supra ostensum est. Utut est, mihi hæc Vita præ qualibet alia placet, cum illius auctor Sancti sodalis fuerit et discipulus, atque adeo melius quam Cardinalis de rebus saltem in Vita anachoretica a Sancto gestis debuit fuisse instructus. Adde, quod scriptores, qui Cardinalis lucubrationem laudant, aut pauca aut nihil referant, quæ in anonymi nostri Opusculo non reperiantur, ut apparebit ex Annotatis ad Vitam, ad quæ translaturi sumus, si quid tale repererimus.*

12 *Altera vita pariter Ms. auctorem habet itidem*

A *Vita alia etiam edenda.* *itidem anonymum, S. Crucis Fontis Avellanæ monachum, ut in apographi fronte notatur; estque ea ipsa, quam supra num. 3 Papebrochius appellavit compendium Vitæ per Joannem Cardinalem conscriptæ, quamquam haud sciam, an recte. Quo tempore hic scripserit, ex ejusdem verbis colligere non licet : nusquam tamen se Sancto contemporaneum fuisse insinuat; imo vero eum ab illius temporibus satis remotum fuisse, liquet tum ex scribendi modo, tum vel maxime ex eo, quod* S. Joannem *B. Petro Damiano in S. Crucis eremi regimen immediate successisse dicat, quod verum non est, ut a num.* 28 *ostendemus. Ceterum eadem fere, quæ alter anonymus, quem præ oculis habere potuit, præter pauca enarrat. Hanc Vitam secundo loco edam, tum ne quid studiosus lector desideret, tum quia simpliciori quam prior stylo concinnata est, nec contemnenda videtur. Interim observasse juverit, neque hanc Joanni Cardinali satis verisimiliter adscribi posse, cum ab ejusdem auctore Joannes Cardinalis appelletur* vir per omnia reverendus et timens Deum, *quod parum modeste ab illo ipso dictum fuisset.*

Vitæ excusæ, 13 *Hucusque de Mss. egimus : restat ut pauca de excusis dicamus. Primus, quem Sancti Vitam* B *typis vulgasse reperi, fuit Silvanus Razzius abbas Camaldulensis, in Vitis Sanctorum ac Beatorum sui Ordinis et aliquorum ex eremo S. Crucis Fontis Avellanæ, Italice excusis Florentiæ anno* 1600. *Usus is est Actis recentioribus, quæ secundo loco edenda diximus, eaque, ut ipse præmonet, nonnihil contraxit et in Italicum vertit idioma. Eodem sermone illam edidit Ludovicus Jacobillus tom.* II *de Sanctis Umbriæ ad diem* 7 *Septembris, in margine inter cetera laudans* Lectionarium antiquum Ms. in conventu S. Francisci Gualdensi fol. 75; Vitam antiquam Ms. Eugubii; Joannem Cardinalem ad PP. Paschalem de Actis hujus S. Joannis ; Lectionarium et Chronicon in dicto Conventu Gualdensi, *etc. Sed et huic recentiora Acta præcipue præluxisse, quivis facile perspiciet, qui utraque conferre voluerit. Denique laudatus Jacobillus in Bibliotheca Umbriæ inter edita Opera Vincentii Armanni recenset Translationem corporis* S. Joannis *Laudensis cum compendio Vitæ ejusdem : sæpe etiam ab ipso Vita Sancti per Armannum conscripta laudatur, quam mihi videre non licuit.*

et corporis Translatio per Armannum edita C 14 *De Armanno hoc insigne elogium texit idem Jacobillus in laudata bibliotheca :* Vincentius Armannus, Eugubinus J. U. D. ac in historia, Poetica, Rhetorica, Philosophica et in aliis scientiis eruditissimus, plurimarum linguarum callet notitiam. Vetustatis restaurator, litterarum præses, litteratis omnibus sui temporis charus... vivit adhuc *(post medium seculi* XVII*)* et quidquid in oculorum lumine ei deest, in ingenio et intellectu abundat. Est alter novus Tiresias Tebanus, qui tantum cognovit res cœlestes, quantum natura in hac prava privatione lucis abstulit ab eo terrenas. Princeps evigilat Academiæ suæ patriæ, cujus est decor et lux. Plura scripsit, multa edidit *etc. Deinde ingentem Opusculorum partim editorum, partim ineditorum catervam recenset. Is ipse est Armannus, e cujus archivio apographum nostrum, primo loco edendum, depromptum diximus. Porro Translationem illam, quam ipse anno* 1648, *quo contigit, Italice edidit Perusii, in compendium contractam huic Commentario inseram. Etenim cum auctor hinc inde aut justo prolixior sit, aut aut ea adjuncta studiosius exponat, quæ scire lectorum nil interest, ea præcidenda censui, reliquaque compendio tradenda, nisi ubi operæ pretium videbitur scriptoris verba Latine reddere. Dum autem Jacobillus supra ait, compendium Vitæ simul cum Translatione corporis ab Armanno editum fuisse, intelligendus est de variis Sancti virtutibus gestisque, quæ translationis tempore in variis arcubus, ut aiunt, triumphalibus symbolice expressa, Armannus exposuit. Denique Translationi idem scriptor subnectit quædam beneficia eo tempore impetrata, quæ ego totidem sententiis, quantum Latinæ phrases patientur, ex Italico subjiciam. Ceterum cæcus jam erat Armannus, quando hoc Opusculum concinnavit, prout tam in præfatione, quam in epilogo testatur.* AUCTORE C. S.

§ II. Sancti patria et natales: monastica vita suscepta sub B. Petro Damiano in eremo Fontis Avellanæ. E

Utraque Vita Ms. et post eam neoterici scriptores omnes sanctum Antistitem nostrum a patria sua Laudensem *vocant. Fuit autem Laus Pompeia pervetus ac nobilis Insubriæ civitas ad Lambrum amnem Ticinum versus a Boiis primum condita, ait Orlendius Orbis sacri et profani parte* II, *tom.* I, *laudans Plinium lib.* III, *cap.* XVII *dicentem*: Boii trans Alpes profecti Laudem Pompeiam condidere. *Pompeiæ vero cognomentum urbi adjectum Panvinus apud laudatum Orlendium putat, quod Cneus Strabo Pompeius, Magni Pompeii parens, Romanam coloniam eo deduxerit. Perantiquo floruit episcopatu, cui S. Julianum sub initium seculi* IV *præfuisse scribit Ughellus, additque eam tertium istius sedis fuisse, licet aliorum nomina exciderint. Excisa est hæc civitas a Mediolanensibus anno* 1119 : *deinde ex ejusdem ruinis novam urbem tribus a vetere miliaribus ad fluvium Adduam excitavit Fredericus Barbarossa, quæ antiquum vocabulum mutuata, ab incolis* Lodi *appellatur. Porro vetus Lauda seu Laus Pompeia nunc frequens dumtaxat pagus est, qui ad novæ urbis distinctionem lingua vernacula* Lodi vecchio, *sive* vetus Lauda *nuncupatur. In hac, non in illa, natus est Sanctus noster, qui suæ patriæ ruinam* 15 *circiter annis beata morte prævertit, ut ex dicendis patebit.* *Natus in veteri Laude Pompeia* F

16 *Annum* 1026 *vel proxime secutum ipsi natalem fuisse, discimus ex veteri inscriptione sepulcrali, quæ eum anno ætatis suæ* 80, *Christi vero* 1106 *obiisse signat. Idem annus pro emortuali notatur in Vita secunda, sed nec in hac, nec in prima Vita ejusdem ætas traditur; utrobique tamen ad senium dicitur pertigisse. De parentibus silet antiquior biographus, sed alter eos nobiles facit.* Beatus, *inquit,* Joannes, sacerdos electus Dei altissimi, Eugubinæ civitatis episcopus, civitate Laudensi in Lombardia ex nobilibus parentibus et vere Catholicis natus fuit. *Idem asserunt neoterici scriptores, quos supra recensuimus, nixi, opinor, hujus biographi testimonio; nisi forte Joannes* *anno 1026 vel sequenti,*

AUCTORE C. S.

Joannes Cardinalis revera aliquam aliam Sancti Vitam, ab ipsis visum concinnaverit. Ego vero illustres S. Joannis *natales non nego: quamvis enim antiquior anonymus hac de re sileat, nihil tamen enarrat, quod refragetur: imo liberalis Sancti educatio cum saltem non infimæ fortunæ fuisse insinuat: deinde scriptor ille ejusdem virtutibus describendis unice intentus, alia etiam majoris momenti prætermisit, ut per decursum observabimus.*

post litterarum studia et piam adolescentiam fit eremita

17 *Uterque biographus, postquam* S. Joannem *ab humaniorum litterarum studio, pia adolescentia, austera in seculo vivendi ratione, et eximia erga miseros charitate commendavit, subdit, eum in eremo Fontis Avellanæ monasticam vitam amplexum fuisse sub B. Petro Damiano, tum istius loci moderatore, quem Priorem appellabant. De hac eremo, quæ quatuordecim millia passuum ab Eugubina civitate distat, quæque etiam monasterium S. Crucis dicta fuit, satis prolixe jam scripsit Henschenius noster in Vita ejusdem B. Petri tom.* III *Februarii, pag.* 406 *et seqq., ubi etiam de instituto et Regula a prædicto Beato præscripta et explicata meminit: quapropter ne acta agam, studiosum lectorem eo remitto. Tempus, ad quod*
B *istius religiosæ vitæ exordia referenda sunt, nonnihil difficultatis habet ex antiquioris biographi verbis collatis cum veteri epitaphio, de quo supra meminimus. Quippe laudatus biographus apud nos num.* 6 *ait:* Postquam ephebi tempora transegisset,... mox contendit ad eremum, sacrumque monasticæ professionis arripuit indumentum. *Numero autem* 13 *scribit, eumdem* per totos circiter quadraginta annos *in eadem eremo habitasse, in episcopatu vero integrum consecrationis annum non transegisse, tradit num.* 33. *At vero in epitaphio obiisse dicitur anno ætatis suæ octogesimo: cui numero si quadraginta vitæ eremiticæ annos, unumque episcopatus detraxeris, restabunt triginta novem circiter, quos numerare debuit, cum ad Fontem Avellanæ accederet, adeoque non modo ephebi tempora tum transegerat, sed ad virilem jam dudum pertigerat ætatem.*

in eremo Fontis Avellanæ

18 *Ut hanc utriusque instrumenti apparentem discrepantiam conciliem, existimo, biographum priori loco minus proprie locutum fuisse, phrasique illa* (postquam ephebi tempora transegisset) *virilem ætatem designare voluisse. Huic opinioni meæ favet ipse biographus, dum eodem numero nihil de tenera Sancti ætate, nihil de*
C *adolescentia causatus, ait:* Asperitatem *(vitæ eremeticæ)* hominem macilentum tamque exanguem posse tolerare, plerique eremitarum cœpere diffidere; cum multos eatenus et vegetos et corpulentos incassum id meminissent expertos. *Sane si Joannes tum primum ex ephebis excessisset,* adolescentem *eum potius quam* hominem *appellaturus fuisset, dum ejusdem vires eremiticis institutis ex aliorum judicio impares studuit ostendere. Deinde quæ idem biographus num.* 5 *tradit de austera vita apud quamdam ecclesiam Laude Pompeia ducta, deque ministerio paupereulis ægris exhibito, maturiorem ætatem sapiunt, præsertim si ipse, ut in secunda Vita legitur,* facultatibus suis *eorumdem inopiam sublevaverit. Denique si verba biographi rigorose explicemus, dicendus erit Sanctus annum* 55 *vitæ non multum excessisse dum ad cœlos migravit, quod ejusdem scriptoris verbis non convenit, qui eum ante susceptum episcopatum* ætate gravem et in senium declinante, et effœto viribus corpusculo *fuisse testatur. Non longe igitur a vero aberrabimus, si dixerimus,* S. Joannem *triginta circiter annos natum eremiticam vitam amplexum fuisse, et hujus propterea initium ad annum Christi* 1055 *retulerimus: ex quinquaginta autem, qui ejusdem vitæ supersunt, annis novem circiter B. Petro Damiano adhærens, succisivis temporibus extra eremum potuit transegisse, ac ultimum in episcopatu, ut infra videbimus. Neque mirum videri debet, quod annos, quibus Sanctus cum B. Petro Damiano extra eremum versari potuit, ab illis quadraginta separandos putem: nam objecto loco agit biographus de rigida Viri abstinentia in eremo observata, quam in variis legationibus aliisque negotiis cum B. Petro peractis non ita potuit servare.* D

sub B. Petro Damiano;

19 *Præerat tum isti eremo B. Petrus Damianus, teste utroque biographo; sed horum recentior corrigendus est, dum geminum ejusdem beati in prædictam eremum secessum confundens, sic scribit:* Petrus cum esset S. R. E. Cardinalis et legatus fuisset transmissus a domino Papa et circuiret per comitatum et episcopatum Eugubinum...; cum de perfectione Fratrum pauperum Fontis Avellanæ admiranda dicta et opera percepisset, eorum colloquio et angelica conversatione attractus, Cardinalatus gloriam deseruit, E
et cum licentia domini Papæ in heremo Fontis Avellanæ se reclusit... Vir autem Dei Joannes, tanti viri fama comperta, ejus exemplo animatus confugit ad ipsum *etc. Hucusque anonymus, cujus errorem ut corrigam, pauca observanda sunt ex laudatis B. Petri Actis. B. Petrus Damianus nulla usque tum ecclesiastica dignitate conspicuus, cum de monastica vita amplectenda deliberaret, in duos Fontis Avellanæ eremitas incidit; quorum colloquio, religiosaque in respuendo oblato dono modestia vehementer accensus, eremiticam vitam in eodem monasterio paulo post capessivit. Atque hic fuit primus B. Petri ad eam eremum secessus, quam ante annum* 1044 *Prior creatus sanctissime rexit et locupletavit, usque ad annum* 1058, *quo a Stephano X. PP., quem alii* IX *appellant, compulsus est Ostiensem episcopatum et sacram purpuram suscipere, addita etiam cura episcopatus Eugubini administrandi. Deinde post res varias pro Ecclesia Dei strenue feliciterque gestas, ab Alexandro II, qui anno* 1061 *electus est Pontifex, impetravit, ut ad suam eremum regredi liceret, cujus tamen sacra solitudine non ita frui ei* F
licuit, quin et aliquoties Pontifici adesse et variis fungi legationibus debuerit; quæ omnia lector prolixius tractata reperiet in Commentario laudatis Actis prævio. Liquet autem, utrumque hunc secessum a recentiore biographo perperam confusum fuisse.

qui salutaria ad eum

20 *Inter epistolas prædicti beati Cardinalis episcopi Ostiensis, quas Constantinus Caietanus anno* 1606 *Romæ edidit, exstat lib.* VI *epistola* XI *ad* S. Joannem *nostrum, tum nuper eremitis adscriptum, qua beatus magister Discipulum suum ad agendam de admissis noxis pœnitentiam excitat simul et salutaria contra ingruentes tentationes monita præscribit. Lubet aliqua huc transferre:* Dilectissimo fratri Joanni jam non Laudensi, ideoque laudabili viro, Petrus peccator monachus paternæ dilectionis affectum. Contempsisti nuper, fili, Pharaonem et superbi regis ac opprimentis Ægypti simul abominatus es servitutem: necesse est ergo nunc, ut gradiens per desertum, multa tentationum genera subeas,

A eas, sitis ac famis inopiam perferas, et sic per ærumnosa pericula, diversæque calamitatis angustias ad terram repromissionis attingas. Oportet ergo te ad montem Sinai cum Hebraico populo festinare, et illic divinæ legis mandata percipere, ut his tamquam telis ac lorica munitus et insurgentium hostium jacula respuas, et ingruentibus quibuslibet adversitatum casibus non succumbas. *Deinde subdit, Legem quinquagesimo ab egressu ex Ægypto die Israelitis datam fuisse, quinquagesimum autem numerum pœnitentiæ esse dedicatum; tum sic prosequitur:* Ut ergo dignus sis divinæ legis edicta suscipere, te per pœnitentiam corrige, præteriti reatus nequitiam confitere; et sic intra pœnitentiæ numerum currens, ex confessione peccati pervenies ad montem Dei.

monita 21 *Post hæc peccatis enormioribus præcipueque cavendis, quæ decem Ægyptiorum plagis allegorice significata ait, decem præcepta Decalogi velut totidem antidota opponit, ac tandem in hunc modum concludit:* Hæc sunt, fili charissime, divinæ legis edicta, ab his omnia Scripturæ sacræ prodeunt instrumenta, his omnibus sanctæ Religionis innititur disciplina. Hæc certe fluentium B vulnerum vincula, hæc salubris est animarum languentium medicina: his omnes plagas, quas in Ægypto pertulimus, immo cunctos interiorum ægritudinum morbos, quos in planitie sæcularis vitæ concepimus, apud montem Sinai, hoc est, in sublimitate sacri propositi curare debemus. In his itaque semper esto, hæc sedulus meditare, et, ut ita loquar, hæc pigmenta vel species in ptisanario mentis tuæ jugiter tere. Ex hac igitur aromatum cella non exeas; sed hic omnes animæ tuæ latebras curiosus inspice, cuncta viscerum tuorum arcana scrutare; medicamenta vulneribus, prout cuique apta perspexeris, adhibe, et incolumitatem postquam semel adeptus fueris, pervigili satage solertia custodire. Nam pejor est recidiva, quam febris, et sicut medici perhibent, diæta non est minus observanda, quam cura: videlicet ut alimenta, quæ sunt contraria, caveas, et quidquid noxium, quidquid acceptis antidotis probatur adversum, tamquam virus lethale contemnas.

perscribit. 22 Hoc est plane dechacordum illud Psalterium, quod crebra plectri jubentur impulsione percutere, hoc est, sanctis operibus quasi tot cordas, quot sunt mandata, crispare. His itaque C bene compositis, cum Moyse montana conscende, districtionis vitæ fastigium arripe, ut cum eo simul merearis audire: VADE ET DIC EIS: REVERTIMINI IN TENTORIA VESTRA: TU VERO STA HIC* ET LOQUAR TIBI OMNIA MANDATA ET CEREMONIAS ATQUE JUDICIA *. Tu quoque dans mundo repudium, cum Domino jugiter permane, et in ejus conspectu promptus assiste. Neque enim dicit: Sede hic, vel recumbe mecum; sed: STA HIC MECUM; ut intelligas, ipsum spiritale otium in laboris exercitio constitutum. Sta igitur in monte cum Domino, ut infœderabile bellum cum spiritibus nequitiæ jugiter conseras; ut illices passionum carnalium petulantias non enerviter frangas. Sic itaque adversus ingruentium vitiorum barbariem dimica, ut rebelles cum Josue victor obtineas reges, ipseque te jubeat victricibus plantis eorum calcare cervices, quatenus hostium manubiis opulentus et victoriarum titulis insignitus, terram repromissionis triumphator attingas, immo cum veris Israelitis terram viventium hæreditario semper munere possideas. *Hisce beatus magister Discipulum suum, tum nuper eremi incolam, instituebat præceptis et monitis stimulabat: quibus quam integre sancteque obsecundaverit, ex ejusdem mortalis vitæ decursu, æternæque gloria luculenter apparet.*

* *adde* MECUM

* Deut. V.

AUCTORE C. S.

§ III. Sacerdotium susceptum: familiaritas cum B. Petro Damiano: hujus Vita per ipsum conscripta: eruditio et cognomentum Grammatici.

Quanti fecerit hunc sanctum Discipulum suum B. Petrus Damianus, colligere licet ex utroque biographo, qui eorum sanctissimam familiaritatem mire prædicat. *Cognito ergo, *inquit antiquior biographus,* ille vir tantus (B. Petrus Damianus) tanto eum candore divinis oculis refulgere, nefas duxit, per sacros eum gradus non sursum attolere; nec putavit, eum diu foris indecorem dimitti debere, quem typicis Aaron vestibus coopertum cognovit incedere. Quantocius igitur studuit eum ad sacerdotium provehere, secumque huc illucque, qua ipse velut mundi lampas discurrere solebat, minare. In qua scilicet societate non facile est dicere, quam multum alter ex altero credendus sit profecisse: meritoque has duas animas, duas illas dixerim vaccas, quæ cum divinæ Legis arcam de terra Philisthiim ferunt, recto Bethzames, id est, ad domum solis, itinere tendunt; remugiant licet vituli, id est, quamvis reclament consanguinitate propinqui, se sciunt* tamen a Bethzames via deflectere, quibus æterni Solis speciocitas micat in mente. Etsi namque eatenus in omnipotentis Dei amore jam uterque ferveret, ex contubernio tamen illo, quasi duo Seraphim, alter ex alterius ardore putandi sunt flammescere.

E *Fit sacerdos et individuus B. Petri Damiani*

* *l.* nesciunt

F *comes.*

24 *Variæ legationes, quibus B. Petrus Damianus tam ante quam post suum ad eremum reditum, ab Alexandro II impetratum, functus est, videri possunt in sæpe laudatis Actis ejusdem beati: at quibus Sanctus noster adfuerit, determinare non licet, præsertim cum de tempore, quo eremita factus est, nihil certi habeamus. Si tamen constaret, B. Petri Vitam ab eo conscriptam fuisse, videtur postremæ ad Ravennates legationi adfuisse; cum scriptor ille asserat, sese eidem Beato in reditu Faventiæ morienti adstitisse: quare id modo examinandum est. Henschenius noster in Actis B. Petri Damiani Vitam, quam ibidem edidit,* S. Joanni Laudensi *adscribendam censuit: at Guido Grandus monachus Camaldulensis in Dissertationibus Camaldulensibus, excusis Lucæ anno* 1707 *Dissertatione* IV *in Appendice num.* 11 *et tribus sequentibus contra Laderchium contendit, scriptorem istius Vitæ fuisse Joannem quemdam patria Ravennatem. Pro utraque sententia non leves rationes occurrunt, quas proinde hic expendemus.*

AUCTORE C. S.

expendemus, et primo quidem ab Henschenii sententia ordiamur.

Vita B. Petri Damiani

25 *Laudatæ Vitæ præfigitur sequens epigraphe :* Domino Liprando Priori et ceteris senioribus eremi Fontis Avellanæ Joannes. *Hunc autem* S. Joannem Laudensem *esse, suadent, quæ scriptor ille de sua cum B. Petro familiari consuetudine in Prologo ait in hæc verba :* Cum omnibus pateat, neminem gestorum illustrium virorum conscium, absque culpæ macula ignavo silentio tegere ; quanto magis constabit, non parvo me obnoxium fore delicto, qui tanto patri, licet in extremis pene temporibus, individuus comes inhæserim ; si ejus mirabilia gesta silentio præterire, quam divulgare maluero. Eorum igitur, quæ relaturus sum, partem me ex ipsius ore suscepisse memini, partem ex quodam discipulorum meorum, qui ejus contubernio ante me familiarius inhæsere : quædam autem relatu cujusdam ipsius propinqui, viri gravis et honesti, quæ videlicet illius conversionem præcesserant, audivi : cetera quidem propria præsentia ipsemet annotavi. *In Vita vero cap.* VI *num.* 30. *Beati zelum in administrando Ostiensi episcopatu commendans, ait :* Sæpenumero quoque illum novimus acribus febribus nocte confectum, mox
B orto sole ingressum ecclesiam, Missarum inchoasse solennia, et usque sextam fere horam edita voce in aure totius plebis protrahendo sermonem, non parvum nobis ex se præbuisse miraculum ; cum et robustiorem viribus et clariorem eloquio cerneremus, quem jam pene defecturum suspicabamur.

verisimilius a Sancto conscripta : hujus eruditio

26 *Rursum cap.* XI *num.* 49 *sic scribit :* Exitus sui horam appropinquare cognoscens, ex templo nobis lectulo circumstantibus nocturnum seu matutinale officium totum peragere jussit... Tota igitur peracta synaxi, sanctum post modicum Domino spiritum corporeis reddidit nexibus absolutum : *Faventiæ scilicet, ubi cum Ravenna Romam rediret, in morbum inciderat, ut præmisit. Hæc sane in* S. Joannem Laudensem *apprime conveniunt ; qui individuus B. Petro socius extremis pene illius vitæ temporibus adhæsit, ut supra ostensum est. Deinde Sanctus noster ea instructus erat scribendi scientia, ut a Fontis Avellanæ senioribus ad id opus electus merito credi possit. Etenim sæpe laudati biographi eum litteris humanioribus ab adolescentia probe imbutum fuisse, et jam eremicolam libros exarasse, testantur.* Aut
C sua *(ait scriptor syncronus)* libros manu scribebat, aut ab aliis scripto examussim corrigebat, aut per diversa mittendas epistolas distans exarabat: cujus exhortatoria verba in quoscumque scintillabant, illorum ad Deum mentes mox sursum flammabant. *Præterea inter Opera B. Petri Damiani, editionis Romanæ tom.* I *lib.* VI, *exstat epistola* X *ad Gebizonem et Theobaldum abbates, ac* S. Joannem *nostrum, ex qua colligere licet, quanti illius eruditionem B. Petrus affirmaverit. Cum enim hic advertisset, quod in quodam Opusculo diem, quo S. Joannes Baptista conceptus est, male assignasset, laudatos viros per prædictam epistolam de errore suo commonuit, unaque postulavit, ut quidquid in suis Opusculis corrigendum censerent, id sedulo emendarent.*

ab eodem Beato comprobata.

27 *Epistola hæc inscripta est in hunc modum :* Sanctis abbatibus Gebizoni et Theobaldo, Joanni quoque Laudensi, immo laudabili in Christo fratri, Petrus peccator servitutem. *Deinde correcto errore suo, sic ipse prosequitur :* Nunc itaque, dilectissimi, sanctæ prudentiæ vestræ studiis hoc obedientiæ munus injungo, imo tamquam servus D
atque discipulus humiliter obsecro, quatenus et hanc epistolam ad fidem, qua apud nos correcta est, redigatis, et cetera quoque nostræ dictationis Opuscula sollicite perlegentes, si quid reperiatur absurdum, vel funditus amputare, vel eliminatiori stylo digerere festinetis. Non enim timendum est, ne, si manus corrigentis accedat, scriptoris articulus decorem genuinæ venustatis amittat : sed hoc potius adnitendum, ut dum styli currentis urbanitati non parcitur, sobrii intellectus regula inviolabiliter conservetur. Cum igitur in ore duorum vel trium testium stet omne verbum ; vobis tribus, quos spirituali pollere prudentia non ignoro, hoc meditationis studium mea vice delego, ut si quid adhuc in illis reperitur Opusculis, quod a tramite veritatis exorbitet, per vos ad normam rectitudinis redeat, et ad plenam editionem ac legendi auctoritatem liber ille per examinationis vestræ diligentiam convalescat. *Hæc B. Petrus Damianus, quæ ut* S. Joannis *eruditionem commendant, ita ostendunt, eumdem minime ineptum fuisse, ut Vitam, de qua agimus, eleganti pro suo seculo stylo exarasse credatur, præsertim cum et nomen et familiaris B. Petri usus apprime conveniant.* E

Respondetur ad argumenta,

28 *Verumtamen contemnenda non sunt argumenta, quæ in contrariam partem producit laudatus Camaldulensis Guido Grandus, quæque propterea in compendium contracta lectori propono. Imprimis Vitam illam* S. Joanni Laudensi *abjudicat, quod hic B. Petro Damiano immediate successisse dicatur a biographo, quem nos secundo loco excudemus, ac proinde esse non possit Joannes ille, qui in Prologo testatur, se monachum esse sub Liprandi Prioris obedientia constitutum, ejusque et aliorum seniorum Fontis Avellanæ jussu ad eam Vitam scribendam fuisse compulsum. Non diffiteor, in utroque allegato scriptore ita haberi, ut ait Grandus : at nihil inde certi potest concludi. Nam primo biographus synchronus immediatam istam successionem dubiam facit, dum Vitam Sancti privatam, quam post B. Petri Damiani felicem obitum duxit, toto num.* 19 *exhibet, ac deinde num.* 20 *primum ait :* Sequenti siquidem tempore communi Fratrum unanimitate in Priorem eligitur *etc. Cum vero biographus a Grando allegatus non omnino accuratus sit, ut num.* 19 *ostendimus, non possum hoc ipsius assertum pro certo habere.*

quibus Guido Grandus

29 *Sane idem auctor non satis instructus fuit de rebus, quas scribebat, dum de B. Petri obitu hæc ait :* Cum vero omnipotens Deus venerabilem Petrum remunerare de suis laboribus decrevisset ; cum absens esset ab eremo, et cum Fratribus moraretur ad tempus in monasterio Faventino, vitam ejus Deus bono fine conclusit. *Non satis, inquam, instructus fuit : non enim ibidem cum Fratribus ad tempus morabatur ; sed legatione apud Ravennates feliciter perfunctus, Romamque proficiscens,* cum prima mansione Faventiam tenuisset, apud venerabile monasterium quoddam B. Mariæ Dei Genitricis, quod foris portam nuncupatur, decenter susceptus ; mox febre correptus decubuit ; *teste ejusdem biographo, qui se morienti adstitisse testatur. Secundo dubitari non potest, quin vivente etiam B. Petro Damiano alius Fonti Avellanæ Prior præfuerit, qui tam hanc eremum, quam alias ipsi subjectas regeret, licet omnes B. Petrum ut patrem suum supremumque moderatorem agnoscerent et revererentur. Ratio, cur ita opinor,*

opinor, est quod B. Petrus episcopatu suo Ostiensi administrando, aliisque pro Romana Sede laboribus perpetuo distentus, ab eremo sua abesse coactus fuerit, adeoque alium substituere, qui sui loco præesset. Rediit quidem postmodum Petrus ad eremum, impetrata ab Alexandro II venia: at episcopatus onere verisimiliter liberatus non fuit, nec ab Apostolicis legationibus ei licuit vacare, ut apud laudatum Henschenium videre est.

contendit,

30 *Præterea mihi verisimilius apparet, eum a suo reditu ordinariam eremi curam alteri commissam reliquisse. Quippe illius biographus cap.* VIII *num.* 40 *de eo secessu agens, sic scribit:* Porro dum ab exterioribus istis licet sanctis et Deo gratis, ad dulcia eremi secreta, tam pro refectione mentis, quam pro ablutione cujuslibet contracti pulveris, redire decrevisset, nimia se inedia cellulæ mactabat ergastulo. *Postquam vero austeram ipsius vivendi normam descripsit, ita prosequitur num.* 41 : Porro cum aliquando ad capitulum Fratrum accedere decrevisset, facta exhortatione, mox ex sede consurgens, de suis se excessibus accusabat : pro quibus disciplinæ judicium ex more suscipiens, geminis vapulabat utrimque verberibus. Rursumque in suum locum regrediens, non cessabat eos suis sermonibus informare, modo his, modo illis, modo communiter omnibus loquens. *Quibus verbis innui videtur, non soluisse eum ad capitulum Fratrum accedere; quod tamen procul dubio facturus fuisset, nisi alius ejus loco congregationi præfuisset. Quidni ergo dici potest, hunc, quisquis ille fuerit, eremo Fontis Avellanæ post obitum B. Petri præsidere perrexisse, hujusque jussu Vitam illam a* S. Joanne *nostro, qui vere illius subditus erat, conscriptum fuisse. Quod autem Prior ille aliquis Liprandus esse potuerit, num.* 32 *ostendemus.*

laudatam Vitam

31 *Alterum argumentum priori, ut putat, luculentius, depromit laudatus scriptor Camaldulensis ex* Catalogo Priorum Avellanæ juxta ejusdem monasterii monumenta composito, *in quo Liprandum Priorem consignari ad annum* 1110 *ait, atque ita ratiocinatur:* Joannes siquidem Laudensis, ut notavimus, immediate Petro Damiano subrogatus legitur: huic vero anno 1105 ad episcopatum Eugubinum promoto, Petrus Ariminensis in Prioratu successit, tum anno 1110 Liprandus Petro suffectus est, cujus nutu susceptum est a Joanne Damiani discipulo consilium Vitæ sancti doctoris conscribendæ, ipsique Liprando Priori dedicandæ. Cum igitur S. Joannes Laudensis quadriennio ante mortalitatis exuvias deposuisset, constat, longe diversum esse Joannem, Vitæ Petri Damiani scriptorem, a S. Joanne Laudensi, episcopo Eugubino. Quodsi etiam Jacobilli calculum sequeremur, qui Liprandum alicubi scribit immediate Joanni Laudensi in Prioratu successisse: liquet, huic jam episcopo facto, et per annum ac paucos menses superstiti, non potuisse ab illo Vitæ Petri Damiani compilandæ provinciam injungi. *Hæc ipse; qui ut certam fidem obtineret, exponere debuisset, cujus ætatis sit iste Catalogus, et ex quibus monumentis compositus : quæ si non meliora sint, quam Vita secunda, ex qua Sanctus noster B. Petro immediate successisse statuitur, nihil certi evincent.*

primum post annum 1110

32 *At fuerit sane anno* 1110 *aliquis Liprandus Prior Fontis Avellanæ, quid tum postea? Quasivero non potuissent duo Liprandi isti eremo præfuisse, unus post B. Petrum, alter anno assignato; quemadmodum auctor ipse duos Petros Priores facit, alterum cognomento Damianum, Ariminensem alterum. Nec sane deest Liprandus aliquis, qui post B. Petrum Prioratu potuit fungi : ipse enim B. Petrus Opusculo* XXXIV, *Disputatione de variis apparitionibus et miraculis, cap.* I, *editionis Lugdunensis, Liutprandum quemdam eremitam laudat his verbis :* Is plane, qui mihi hoc retulit, venerabilis pater Liutprandus, aliud etiam mihi consequenter innotuit. *Quid igitur obstat, quominus credamus, hunc venerabilem patrem Liutprandum vel B. Petro successisse, vel in Prioratu, quem absente Beato administraverat, aliquo tempore perseverasse, donec alius substitueretur? Certe huic opinioni luculenter favet biographus,* S. Joannis *discipulus, qui ut diximus, Vitam, quam Sanctus post B. Petri obitum privatam duxit, prius describit, ac deinde tantum subdit :* Sequenti siquidem tempore communi Fratrum unanimitate in Priorem eligitur. *Unde manifeste colligitur, non statim post B. Petri mortem Prioratum* Joanni *collatum fuisse, sed aliquo notabili tempore subditum vixisse, quo laudatam Vitam conscribere et Liprando seu Liutprando dedicare potuerit.*

ab alio quodam.

33 *Porro ex ipsa B. Petri Vita parum verisimile fit, eam post annum* 1110 *primum conscriptam fuisse, imo potius eruitur, non diu post ejusdem obitum fuisse concinnatam, et certe anno* 1080 *posteriorem non esse. Nam quid causæ esse dicemus, quod scriptor ille narrata Petri morte ac sepultura, solita Deum laudandi clausula,* Ipsi gloria, laus, virtus, honor et decus atque imperium sit nunc et semper et omne per ævum, amen, *suum Opusculum concludens, nihil omnino addiderit de iis, quæ post sepulturam contigerunt, cum tamen celebrem Beati apparitionem, anno* 1080 *factam abbati Ugano vel Urbano non facile videtur ignorare potuisse? Refertur ea apparitio per modum Appendicis apud Henschenium, atque ita exorditur :* Anno millesimo octogesimo Incarnationis Domini, mense Augusto, Indictione quarta, *(imo tertia)* post decessum supradicti domini Petri Damiani, erat quidam monachus, qui abbas olim exstitit venerabilis S. Gregorii in Ariminensi territorio constituti *etc. Hanc vero appendicem ab alio quopiam Vitæ solita jam phrasi conclusæ adjectam merito censuit Henschenius; patetque vel ex eo, quod annum Christi et Indictionem, quæ vitiose exprimitur, nusquam adhibuerit Vitæ scriptor. Deinde Vitam illam quadragesimo circiter a Beati obitu anno primum exaratam esse, non satis est verisimile ex iis, quæ auctor habet in Prologo.* Ipsemet, *inquit,* consultius fore censueram, ea *(acta B. Petri)* me quovis rudi stylo interim annotare, quo digne postmodum a peritioribus elucidata scriptoribus, ad notitiam futurorum possent profutura pertingere, quam imperitiæ notam nimium declinando, intacta prorsus relinquere : ne forte post modicum caligine oblivionis obducta, non parvo mei discrimine, de cunctorum omnino laberentur memoria. *Non satis, inquam, verisimile est, scriptorem illum, de amicissimi magistri sui memoria tam sollicitum, per quadraginta annos exspectasse, priusquam aut Vitam conscriberet, aut rudi stylo ejus acta annotaret.*

34 *Ultimum denique argumentum laudatus Grandus deducit his verbis:* Addo, quod utriusque Joannis discrimen ex diversa patria, diversoque mortis tempore colligitur. Tradunt nempe scriptores,

AUCTORE C. S.

Joanne scilicet Ravennate,

ptores, Joannem Petri Damiani discipulum, ejusque Vitæ scriptorem, ipsius etiam concivem, nempe Ravennatem fuisse : Joannes autem Eugubinus episcopus, patria Laudensis, in Insubria, non in Æmilia, natus est : ille quidem in Calendario Avellanæ obiisse notatur die 26 Maii, 1115 : hic vero Deum adiit die 2 Septembris, 1106 : ille apud Avellanæ eremum, hic apud cathedralem Eugubii : ille privatus monachus, hic ex Priore episcopus : ille quidem aliqua sanctimoniæ laude insignis ; sed neque sancti, neque beati aliquando titulum adeptus ; hic vero multis post obitum miraculis clarus, a Paschali II Sanctorum catalogo est adscriptus. *Quæ hic agglomerat auctor Dissertationum, nihil probant, quamdiu non ostenderit, Joannem illum scriptorem istius Vitæ fuisse ; facile enim ipsi concessero, Joannem aliquem Ravennatem in citato Calendario memorari, quod tamen cujus ætatis aut fidei sit, non edicit.*

concinnatam fuisse.

35 *Sed qui sunt, amabo, scriptores illi, qui auctorem laudatæ Vitæ, Joannem Ravennatem dicunt ? Suntne antiqui, an neoterici ? Hos cum non assignet, non possum ipsi tam facile credere ; præsertim cum e pluribus, quos consului, nullum*
B
repererim, qui id dicat, sed omnes eum vel Joannem monachum, *vel* Joannem *B. Petri* discipulum *tantummodo appellent, vel diserte* S. Joannem Laudensem et episcopum Eugubinum *vocent ; inter quos posteriores præter Henschenium et Laderchium, quem Grandus oppugnat, sunt Mabillonius in Actis Sanctorum Sec.* VI, *parte* II, *pag.* 245, *Pagius in Critica Baronii tom.* IV *ad annum* 1072 *num.* 6, *Bailletus in Vitis Sanctorum tom.* I *et Jacobillus de Sanctis Umbriæ ad diem* 22 *Februarii. Præterea constat ex B. Petri Vita, ipsius auctorem ei amicissimum et individuum comitem fuisse : quod quam recte* S. Joanni *Laudensi conveniat, ostendimus supra, tum ex hujus biographo, tum ex ipsius B. Petri Opusculis : at nihil simile de Joanne illo Ravennate reperimus, aut ipse Grandus potuit proferre. Quare ego Henschenii aliorumque sententiæ tamquam veriori adhæreo, donec in contrariam partem afferantur certiora, quam hucusque protulit auctor Dissertationum.*

Fuit Grammaticus cognominatus.

36 *Restat, ut hic aliquid de Sancti cognomento dicamus. Ferdinandus Ughellus Italiæ sacræ tom.* I, *in episcopis Eugubinis,* S. Joannem cognomento Grammaticum *appellat. Idem facit Hen-*
C
schenius in sæpe laudato Commentario Vitæ B. Petri Damiani prævio, ubi censet hoc ipsi cognomen obtigisse ob styli elegantiam et gravitatem, quæ fere supra illius ævi consuetudinem est in hac Vita expressa. *At Jacobillus ad diem* 7 *Septembris aliter opinatur.* Porro verum non est, *inquit,* quod aliqui dicunt, hunc Sanctum eumdem esse cum Joanne Grammatico, viro valde docto : cum hi ab invicem multum differant. *Cur id neget Jacobillus, non perspicio ; nisi forte quia compererat, circa idem tempus floruisse in Italia alium quemdam Joannem, cognomento pariter* Grammaticum, *quem Falco Beneventanus in Chronico apud Muratorium in Rerum Italicarum scriptoribus tom.* V, *pag.* 96 *abbatem S. Sophiæ Beneventanæ anno* 1120, *id est, quatuordecim post Sancti mortem annis, electum consecratumque scribit. Ab hoc diversum esse Sanctum nostrum ultro admitto : at quidquid eum ad ita opinandum induxerit, mihi minime dubium est, quin Ughellus et Henschenius cognomentum illud* S. Joanni *nostro merito recteque adscrip-* *serint. Etenim Tebaldus seu Theobaldus in Vita S. Ubaldi, episcopi Eugubini, cui ipse anno* 1160 *defuncto successerat, cap.* I, *in Opere nostro tom.* III *Maii, pag.* 630, *hoc ipsum diserte docet his verbis :* Videns autem beatæ memoriæ Joannes Grammaticus, prædictæ civitatis *(Eugubinæ)* episcopus, religiosæ conversationis adolescentem *(S. Ubaldum,)* ad ecclesiam suam eum studuit revocare. *Huic testimonio nihil addi necesse est : observo tantum, ea, quæ de Sancti litterarum studiis, scientia scribendique peritia, ex ejus Vita et B. Petri Damiani Opusculis supra attulimus, huic cognomento apprime respondere.* D

§ IV. Generalis Prioratus Fontis Avellanæ susceptus : episcopatus Eugubinus : vitæ chronotaxis, mors et sepultura.

E

Fit Prior Fontis Avellanæ,

Q*uo præcise anno Sanctus noster Fontis Avellanæ aliorumque, quæ ab hac eremo dependebant, monasteriorum, generalis Prior fuerit electus, determinare non possumus, ut liquet ex dictis* § *præcedenti. Credidero tamen, id non multo post R. Petri e vivis excessum tempore factum esse, cum de Liprandi Prioratu tam tenuis sit memoria, ut ibidem ostensum est. Priorem jam fuisse anno* 1084, *probat supra laudatus Guido Grandus, producens instrumentum ex archivio Classensi, capsula* 94, *num.* 67, *quod sic habet:* In nomine Domini : temporibus domni Gregorii summi Pontificis, anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo octuagesimo quarto, regnante Henrico, filio quondam Henrici imperatoris, Indictione septima Eugubio. Ego in Dei nomine Thebaldus, filius quondam Pagani de Nartianula, refutationem et transactionem et definitionem facio ecclesiæ S. Crucis Fontis Avellani ; et tibi Joanni (de Laudo) Priori, tuisque successoribus in perpetuum, F
id est, de ipsa ecclesia S. Apollinaris, posita in Nartianula *etc. Idem colligitur ex utraque Sancti Vita, in qua dicitur dura fames Italiam vexasse, dum ipse Prioratu fungeretur ; quæ scilicet illa esse videtur, quam Carolus Sigonius De regno Italiæ lib.* IX, *anno* 1084 *illigat, Bertoldus autem Presbyter in Appendice Hermanni Contracti, anno* 1085, *forte quod utroque anno sævierit. Quid in hac publica calamitate Sanctus egerit, lector in Vita reperiet.*

ac deinde episcopus Eugubinus :

38 *Interea dum monasteriis suis sapienter regendis totus incumbit, Eugubinæ ecclesiæ episcopus, quem Ughellus* Dominicum *appellans, anno* 1070 *Hugoni successisse ait, e vivis excessit, in ejusque locum ab Eugubino clero, præsidente electioni Joanne Cardinale S. Anastasiæ, tum temporis Apostolico per Umbriam legato, communi suffragio electus, et a Paschale II PP. Romæ consecratus est, ut utraque Vita testatur. Quare dum Jacobillus in Bibliotheca Umbriæ, verbis num.* 2 *recitatis, et post illum alii dicunt, eum*

A *eum a laudato Cardinale episcopum consecratum esse, aut dicendi sunt verbum* consecrare *usurpasse pro* eligere, *vel corrigendi : nam et ipse Jacobillus in Sanctis Umbriæ ait, eum a prædicto Pontifice consecratum fuisse. Tempus, quo hæc acta sunt, facile eruitur ex antiquiore biographo, collato cum epitaphio, quod sancti Episcopi tumulo antiquitus inscriptum legitur : nam cum ille* ante peractum consecrationis suæ annum *eum obiisse scribat; hoc vero annum* 1106 *pro ejusdem emortuali consignet, restat, ut* Joannem *nostrum sub finem anni* 1105 *aut sequentis initium Eugubinam cathedram ascendisse dicamus.*

per unum circiter annum.

39 *Jacobillus tamen aliquot supra annum mensibus episcopatum tenuisse affirmat; idem facit illustrissimus Alexander Sperellus, episcopus Eugubinus, in Oratione panegyrica in Sancti translatione Italice dicta; verum hi pariter aut corrigendi sunt, aut dicendi initium episcopatus sumere a tempore electionis, non consecrationis : atque hac ratione facile cum biographo nostro conciliabuntur. At certe audiendus non est Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi licet admittat,* Joannem *anno* 1106 *obiisse, ei tamen triginta sex annos in episcopatu tribuit, ad* B *quem evectum scribit anno* 1076 : *audiendus, inquam, non est, cum pro asserto suo nullum instrumentum, nullum testem laudet : deinde secundum ipsius calculum jam ab anno* 1070 *Eugubinam sedem adipisci debuit, aut triginta tantummodo annos eidem præfuisse : sed utrumque, ut diximus, falsum est.*

Acta quædam in episcopatu,

40 *Quid porro sanctus Antistes brevi episcopatus sui tempore memoria dignum egerit, non tradunt biographi, qui pastoralem ipsius curam generaliter tantummodo commendantes, scribunt eum basilicas dedicasse, pueros consignasse, reliquasque boni antistitis partes egregie explevisse. At vero laudatus Philippus Ferrarius ad quædam particularia descendit in hæc verba :* Ædem S. Crucis cum cœnobio et xenodochio exstruxit : S. Ubaldum ex D. Secundi ad SS. Mariani et Jacobi ecclesiam transtulit, eumque sacerdotem ordinavit : ecclesiam S. Salvatoris M. Acuti, quæ nunc eremitarum est M. Coronæ, dedicavit. *De S. Ubaldo, qui Eugubinus postea episcopus fuit, in ipsius Actis per Tebaldum, ejusdem in episcopatu successorem, conscriptis, et apud nos tom.* III *Maii ad diem* 16 *editis, cap.* I *hæc lego :* Videns autem beatæ memoriæ Joannes C Grammaticus, prædictæ civitatis episcopus, religiosæ conversationis adolescentem, ad ecclesiam suam *(SS. Mariani et Jacobi)* eum studuit revocare; et gravitati ejus paterno amore congaudens, sæpe illum secum faciebat manere. *De collato vero per sanctum Antistitem sacerdotio nullum verbum ibidem reperio : imo cum* adolescentem *appellet, subdatque eum a quodam amicorum frustra sollicitatum fuisse, ut uxorem duceret, et post hæc etiam subjungat :* Cum autem Dei famulus adolescentiæ annos seniliter transisset, in prædicta ecclesia SS. Mariani et Jacobi Prior efficitur : *hæc consecratio ad minimum mihi dubia apparet, licet non ignorem, eam etiam fuisse mentem illustrissimi Sperelli, ut num.* 55 *videbimus. De exstructo S. Crucis cœnobio, dedicataque ecclesia S. Salvatoris nihil certi in alterutram partem possum producere, ac propterea hæc ipsius fidei relinquo.*

et vitæ chronotaxis.

41 *Porro ex hactenus dictis sequens Sancti vitæ chronotaxis consequitur. Anno Christi* 1026 *vel proxime subsecuto nascitur Laude Pompeia in veteri Insubriæ civitate, nunc destructa : humanioribus litteris excultus, austeram primum in seculo vitam ducens, charitatis erga proximum exercitiis incubuit, deinde circa annum* 1055 *in eremo Fontis Avellanæ monachum professus est sub Beato Petro Damiano ; qui cognita Viri virtute eum sacerdotio initiari curavit et individuum comitem ascivit. Post B. Petri mortem, cui Faventiæ interfuerat anno* 1072, *ad suam eremum regressus, jussu Liprandi Prioris, ceterorumque seniorum loci, ejusdem Beati Vitam conscripsit, solitaque anachoretica instituta alacriter resumpsit. Post aliquod tempus generalis sui Ordinis Prior electus, exorta in Italia rei frumentariæ inopia, sui suorumque pene immemor, afflicto populo succurrit. Denique anno* 1105 *ab Eugubinis in episcopum electus et a Paschale II PP. consecratus, eam ecclesiam sanctissime rexit usque ad anni* 1106 7 *Idus Septembris, quo annum ætatis agens* 80 *ad æternam felicitatem migravit.*

AUCTORE G. C.

Sepultura et epitaphium.

42 *Sacrum illius corpus in sua ecclesia cathedrali depositum, post* 542 *annos solemniter levatum exaltatumque fuit, ut* § 6 *dicturi sumus : epitaphium vero, quod veteri primum tumulo, nunc novæ thecæ præfixum asserit Jacobillus, est hujusmodi :* E

D. O. M.

D. Joanni Laudensi Eugubinæ ecclesiæ Pontifici, qui ob veram, invictamque pietatem, et splendidissimas animi sui dotes An. Christi 1106 immortalitate donatur. Ætatis suæ Anno 80.

Idem, sed aliis hinc inde interpunctionibus distinctum, recitat Ughellus in Italia sacra et Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ. De hoc tumulo aptior agendi locus infra recurret : interea in antiquum Sancti cultum inquiramus.

§ V. An Sanctus canonizatus fuerit a Paschale II PP. Officium et Missa in ejus honorem antiquitus recitata, et a S. Rituum Congregatione approbata : templum exstructum : an aliquæ reliquiæ alio delatæ? memoria in Martyrologiis.

F

Dicitur canonizatus a Paschale II :

L*audatus Ughellus in Episcopis Eugubinis ad propositum nostrum de Sancto sic scribit :* Hanc ecclesiam cum ad annum mirifica pietatis laude rexisset, fatoque functus 1106, 7 Idus Septembris, sepultusque in cathedrali, cum clarissimis coruscaret miraculis, a Paschali II Pontifice in Sanctorum album referri promeruit. *Idem asserit Jacobillus verbis, quæ ex Italicis Latine reddo :* Mors ejus multis a Deo miraculis illustrata fuit; prædictusque Cardinalis Joannes legatus jussu ejusdem Pontificis Paschalis, confecit processum scripsitque Vitam ejus, idemque Pontifex eum in sanctorum confessorum catalogum retulit. *His præiverat Philippus Ferrarius in*

AUCTORE C. S.

in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi ait : Illum miraculis clarum Paschalis II Pont. Max., cujus jussu Joannes Cardinalis super ejus vita, quam scripsit, processus, ut aiunt, confecit, in Sanctorum numerum retulit. *Cum vero Paschalis II anno* 1118 *ineunte vivere desierit, consequens sit, ut, si ipsi vera scriberent, sanctus Episcopus noster non multis post mortem annis canonizatus fuisset. Nescio, an Jacobillus simile quid etiam didicerit ex Vita Sancti per Vincentium Armannum, quem citat in margine, uti et Joannem Cardinalem in Vita et Processu ejusdem, quæ mihi ad manum non sunt et de quibus posterioribus jam egimus supra* § 1.

quod probabilius

44 *Sed undecumque id hauserint, ipsis nequeo assentiri : etenim eminentissimus Cardinalis Prosper de Lambertinis (qui nunc Benedictus XIV Christi Ecclesiæ feliciter præsidet) in erudito suo Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, lib.* IV, *parte* II, *cap.* V *eum inter illos Sanctos refert, in quorum honorem Missæ ac Officii recitatio concessa est,* licet numquam causa canonizationis ipsorum fuerit introducta, *ut loquitur num.* 1. *Postquam vero aliquot exempla similium concessionum in medium produxit, num.* 7 *ita prosequitur :* Quodsi dicatur, nonnulla ex allatis exemplis non procedere in Beatis beatificatione æquipollenti, sed in vere canonizatis; id utique admittitur quoad sanctos illos Pontifices, qui etiam ante concessionem factam basilicæ Lateranensi et aliis basilicis Urbis, Lectionum videlicet propriarum, cultum habebant in universa Ecclesia; non ita vero de reliquis allatis. De S. Joanne Laudensi dicitur, eum fuisse canonizatum a Paschali II.

B

verum non est :

45 Id nempe asseritur a Ferrario de Sanctis Italiæ ad diem 7 Septembris, ab Alexandro Sperello episcopo Eugubino in sua Synodo Eugubina, typis impressa Perusiæ anno 1651, pag. 186, et a Guidone Grando Cremonensi, viro omni laude digno, in suis Dissert. Camaldulen. dissert. IV in Appendice, num. 14. Sed cum antiquior omnibus sit Ferrarius, de Martyrologii ab eo conditi auctoritate sic loquitur Fortunatus Scacchus de Notis et Signis sanctitatis sect. XI, cap. IV : « Philippus Ferrarius collectis nominibus quorumcumque Servorum Dei, qui quoquo modo aliquam habent in aliqua ecclesia vel monasterio venerationem, sive Sedis Apostolicæ auctoritate, sive absque tali auctoritate colantur, suum implevit Martyrologium, additis etiam Notis, in quibus, unde illos acceperit, aperit.» *Hucusque laudatus eminentissimus, verba Scacchi recitans : unde liquet eam canonizationem Sacræ Rituum Congregationi ignotam fuisse, nec Ferrarii aliorumque, qui eum secuti sunt, auctoritatem sufficere, ut Sanctus noster canonizatus credatur. Citat quidem Ferrarius Monumenta ecclesiæ Eugubinæ et Laudensis; verum cum de eorum antiquitate mihi non constet, prudens de iisdem judicium ferre non possum. Observo tamen, in Vita, quam secundo loco edemus, quæque post tempora Paschalis II scripta videtur nullam de hac canonizatione fieri mentionem.*

C

antiquitus tamen cultus est etiam Officio et Missa :

46 *Antiquum tamen apud Eugubinos Sancti cultum esse, non negamus; nec refragabimur, si quis ejus initia non diu post ejusdem mortem statuat; quippe cum jam tum miraculis ibidem coruscasse dicatur in Vitæ primæ Prologo, verisimile est, illum aliquo apud suos cultu honoratum fuisse. Atque inde forsitan factum est, ut posteri sanctum Episcopum suum a Paschale II canonizatum crediderint, quem illius tempore jam sacris honoribus invocatum fuisse comperérant. Officii etiam recitationem, celebrationemque Missæ in ejusdem honorem in ecclesia Eugubina jam antiquitus in usu fuisse, discimus ex supra laudato eminentissimo Prospero de Lambertinis, qui num.* 5 *hæc habet :* Quoad S. Joannem Laudensem, jam a Sacra Congregatione fuerat approbata recitatio Officii una cum celebratione Missæ, quæ a tempore antiquo fiebat in diœcesi Eugubina, sicuti desumitur ex Decretis Sacræ Congregationis, editis anno 1628 et anno 1629 post synodum Eugubinam Cardinalis Ulderici Carpinei typis impressam Perusiæ anno 1638, pag. 46.

D

templum ipsi olim exstructum dicitur :

47 *Jacobillus in Sanctis Umbriæ ad diem 7 Septembris ecclesiam ipsi in urbe sua patria Laude Pompeia conditam, insignesque Sancti reliquias, os scilicet sinistri brachii, seculo* XVII *aliquot annos inchoato, eo delatas fuisse scribit, laudans Defendentem a Laude. Verba ipsius, quia obscura sunt, ex Italicis Latina reddo.* In urbe Laude Pompeia illius patria in ejus honorem erecta fuit ecclesia eo in loco, in quo nunc est ecclesia S. Defendentis : anno vero 1608 sinistri brachii os superius, quo manus cubito jungebatur, a Ferdinando Taberna, per Picenum legato, e sepulcro sublatum fuit et cum superiorum facultate Laudem Pompeiam missum; ac deinde anno 1613 in altari principe cathedralis ecclesiæ ejusdem civitatis depositum. *Hæc ipse, quæ a nobis breviter examinanda sunt.*

E

non videtur os brachii Laudem Pompeiam delatum.

48 *In primis si in urbe Sancti patria templum istud exstructum fuerit, factum id est in veteri Laude Pompeia; hanc enim, non novam, Sancto natalem obtigisse, jam monuimus supra num.* 15*: at cum Jacobillus mox subdat, sacras illas reliquias anno* 1613 in altari principe cathedralis ecclesiæ ejusdem civitatis *depositas fuisse, vel utramque Laudem Pompeiam confundit, vel novam pro urbe Sancti patria perperam assignat. Quod vero de reliquiis eo translatis affirmat, non possum pro certo habere : nam licet tum temporis (teste Ughello Italiæ sacræ tom.* IV) *Laudensi ecclesiæ episcopus præesset Ludovicus Taberna, qui cathedralem ecclesiam restaurandam curavit, sacraque supellectile ac censu auxit, quique proinde ea occasione aliquas* S. Joannis *Laudensis reliquias reparatæ ecclesiæ procurasse potuit; cum tamen ejusdem Sancti corpus integrum ac incorrupta carne conspicuum anno* 1648 *Eugubii solemniter elevatum fuerit et etiamnum asservari dicatur, ut sequenti* § *ostendemus, vix adduci possum, ut credam, os illud anno octavo ejusdem seculi excisum fuisse ac Laudem Pompeiam transmissum.*

F

Sancti memoria paucis martyrologis

49 *Porro licet ex hactenus dictis appareat,* S. Joannis *cultum satis antiquum esse, a paucis tamen martyrologis celebratur. Inter hos Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, eum ad hunc diem ita annuntiat :* Eugubii in Umbria, S. Joannis Laudensis, episcopi Eugubini. *Idem facit in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi ipsi elogium texit, quod superius jam attigimus. Gabriel Bucelinus in Nomenclatore, quem Menologio Benedictino præfixit, ejusdem bis meminit,* 4 *scilicet et* 7 *Septembris, at in ipso Menologio non nisi* 4 *die, quo illum coli nusquam reperi; quare elogium, quod ibidem recitat, rectius ad diem* 7 *retulisset. Jacobillus sæpe laudatus ait, in Menologio Benedictino, nescio*

A *nescio quo, ad 3 Maii et 4 Septembris legi :* Eugubii S. Joannis episc. et conf. et Laude in Lombardia nati, olim Prioris monast. Fontis Avellanæ. Obiit miraculis clarus an. 1106. *An Benedictini illi particularem aliquam de eo festivitatem egerint, ignoro : at dies ipsius natalis fuit 7 Septembris, ut constat ex dictis.*

nota.

50 *Hunc certe diem ignoravit Menardus, ideoque sanctum Episcopum nostrum in Appendice altera, quam Martyrologio Benedictino adjecit, in hunc modum commemorat :* Sanctus Joannes Laudensis, discipulus B. Petri Damiani et episcopus Eugubinus, vir fuit magnæ sanctitatis, cujus Vita exstat, in qua legitur, eum sub sacræ Regulæ S. Benedicti disciplina in discipulum ab eodem B. Petro fuisse susceptum. *Wionium non modo dies natalis, sed et ipse cultus latuisse videtur, quando eum lib.* II *Ligni Vitæ inter episcopos sine* sancti *aut* beati *titulo his verbis recensuit :* D *(domnus)* Joannes de Laude, ejusdem monasterii *(Fontis Avellanæ)* monachus, necnon et ejusdem civitatis *(Eugubinæ)* episcopus. *Sed unde unde ortum sit illud martyrologorum seu silentium, seu discrepantia, de legitimo Sancti cultu dubitari non potest, ut liquet ex dictis. Adde,* B *quod, teste Jacobillo,* a clero et populo *(Eugubino)* sub ritu duplici solemnis de eo festivitas agatur, *quibus verbis significare videtur, suo tempore diem illam cum cessatione a servilibus operibus celebratam fuisse, quod an adhuc fiat, incompertum mihi est.*

§ VI. Corporis incorruptio et solemnis elevatio.

Corporis post quinque secula

Jam *diximus supra, sacrum* Joannis *corpus in ecclesia cathedrali honorifice depositum fuisse cum epitaphio, quod num. 42 exhibuimus : nunc de ejusdem incorruptione, translationeque agendum est. Quod ad primum attinet, Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ de eo sic scribit :* 7 Idus Septembris anno Salutis 1106 migravit e vita, in æde cathedrali sepultus, cujus corpus sic integrum et incorruptum, acsi recens sepultum fuisset, asservatur. *Idem ait Ughellus* C *Italiæ sacræ tom.* I *in Episcopis Eugubinis :* In cathedrali adhuc ejus incorruptum cadaver asservatur. *Similiter Jacobillus sæpe laudatus asserit, sed verbis Italicis :* Sacrum ipsius corpus honorifice sepultum fuit in dicta cathedrali Eugubina, et usque in præsens integrum incorruptumque conservatur subtus altari, in ipsius honorem dedicato.

incorrupti et integri

52 *Hisce unum addo oculati testis, illustrissimi scilicet Alexandri Sperelli, episcopi Eugubini testimonium, qui in oratione panegyrica, quam ad populum habuit, cum anno 1648 prædictum sacrum corpus solemniter transferret, Italice sic effatus est :* Non potest sancta ista anima, quæ in hoc mundo tam plena fuit charitatis, pios e cœlo contuitus tamquam benignos influxus in hanc ecclesiam non sæpe conjicere, in qua est tam dives depositum et æstimabile pignus, quale est ipsius sacrum corpus, quod hodie solemni cum pompa volumus transferre ; quodque per perpetuum miraculum jam spatio quinque seculorum et octo lustrorum cum dimidio conservatur illæsum, solita trophea edaci tempori denegans, mortis exterminatricis superbiam frangens, et pervicacem hæreticorum convincens perfidiam. *Hæc ipsa confirmabuntur ex translatione, quam modo describere aggredior.*

AUCTORE C. S.

translatio datur ex Vincentio Armanno.

53 *Vincentius Armannus Eugubinus, vir eruditus et patriæ suæ decus, de cujus insigni elogio egimus num. 14, translationem, de qua agimus, Italico sermone conscripsit, synchronus quidem, sed jam cæcus, ut monuimus, oculorum lumine, non mentis. Hujus igitur narrationem sequemur non sententias sententiis reddendo, sed compendiose exponendo, quæ ipse in patriæ suæ, dignissimique antistitis Alexandri Sperelli gratiam fusius, ut in similibus assolet, deduxit, quæque proinde erudito lectori tædium potius quam utilitatem parerent, si omnia referrentur. Illustrissimus Alexander Sperellus, episcopus Eugubinus, qui hunc translationem ipse instituit, multum laudatur ab eruditione, editis Operibus comprobata, ac præsertim ab insigni in egenos charitate, apud Ughellum in Italia sacra, quique eam recognovit et auxit, Nicolaum Coletum, ubi dicitur ad anno 1644 usque ad 1672 Eugubinæ ecclesiæ præsedisse. Nunc rem ipsam aggrediamur. Quingenti quadraginta duo anni effluxerant, ex quo fidelis Jesu Christi Servus ad æternam quietem emigraverat, cum Alexander Sperellus, episcopus Eugubinus, vir laude dignissimus, sanctas sui Decessoris exuvias honorificentiori loco solemniter reponere decrevit.* E

Sancti sacellum instaurare negligentes

54 Sacrum ipsius corpus etiam tum integrum incorruptumque in æde cathedrali conservabatur : sed depositum erat in antiquissima arca nucea, tamque parum decenti vestitu amictum, ut revera sine rubore non posset exponi exterorum oculis, præsertim principum ac optimatum, qui interdum Eugubium divertentes, pio desiderio tenebantur videndi tam pretiosas reliquias. Accedebat, quod cum sacellum, in quo condebatur, ad familiam in egestatem delapsam pertineret, deesset ipsi non modo Sancti imago, sed etiam quidquid ad Sacrificium requiritur. Ob has rationes simul et ut sub altaris gradu sepulturam sibi acquireret, eminentissimus Cardinalis Carpiniæ *, qui id temporis Eugubinum episcopatum administrabat, cum insigni diligentia, pietate ac vigilantia rebus omnibus intenderet animum, judicavit familiam istam suo jure interdicendam, interdixitque, donec decretis, quæ diœcesim suam visitans ediderat, satisfecisset. Iisdem postea renovatis ab illustrissimo Monaldo *, eminentissimi successore, in præsentiarum episcopo Perusino, numquam obtemperatum fuit ; unde factum est, ut in prædicto sacello multis annis nullum Sacrificium afferretur. F

* Udalricus Carpegna

* Horatio Monaldi

Alexander Sperellus episcopus jure patronatus privat : illudque exornans,

55 Hinc illustrissimus Sperellus, cum diœcesim suam prima vice visitaret, eadem decreta renovavit, præfixo tempore obtemperandi sub pœna amittendi jus patronatus : quamquam autem postmodum ad eorum, quorum intererat, preces exsecutionem differri crebro permisisset, non potuit tamen quidquam obtinere. Tandem, servatis juris terminis, vicarius ipsius generalis eos jure patronatus per latam sententiam privavit, quæ ut legitima habita est : atque ita sacellum vocavit, quod deinde idem illustrissimus diæcesim suam secundo obiens sibi acquisivit. Ex qua re præcipue lætabatur, quod consideraret, oblatam piis suis desideriis occasionem, in prædicto sacro loco et magnificentiam et officia restituendi. Itaque ejusdem jussu elaboratum fuit

AUCTORE C. S.

fuit ornamentum e ligno nuceo, quod auro opulenter coopertum decoratumque columnis Salomonicis * augebat venustatem picturæ, quam artificiosa manu viri nobilis * Sarmei confici curaverat. In ea cernitur S. Joannes Pontificalibus vestibus ornatus, qui ministris adstantibus, sacerdotium conferre exhibetur S. Ubaldo, supra cujus caput angelus mitram sustinet in præsagium successionis in eumdem episcopatum. Infra ad pedes visitur imago ejusdem illustrissimi Sperelli, in morem Sancto supplicantis; quæ omni tempore posteris nostris indicium erit perpetuaque memoria ejusdem pietatis, religionis et beneficentiæ.

* a la Salamonica

* cavaliere

splendidam thecam et vestimenta parat

56 Cumque illustrissimus veterem arcam sacro corpori non omnino adæquatam adverteret, aliam recentioris artificii ex eadem nucea materia, auro splendide ornatam confici fecit, quam cupressinis tabulis interius obduci, hasque panno serico rubro vestiri voluit; ipse vero arcæ clathros ferreos cum crystallo mobili adaptari, ut eminentioris fortunæ personis sacratum illud pignus commode posset ostendi. Similiter conficienda curavit vestimenta magis splendida, decentioraque prioribus, quæ forte eadem erant,
B quibus Sanctum nostrum, ex conservandæ etiam post obitum humilitatis amore, cooperiri voluisse probabile est. Post hæc decrevit cœlestis illius thesauri translationem quam maxima posset magnificentia peragere, non ignarus, quantum Deo placeat honor hic in terris inter homines exhibitus iis, qui in suæ gloriæ gremio conquiescunt.

translationem primum in 7, dein in 13 Septembris 1648 indicit.

57 *Deinde auctor prolixiori, quam ad propositum nostrum necesse est, sermone enarrat illustrissimum episcopum apud comitem Joannem della Branca, qui tum temporis supremum Eugubii magistratum gerebat, instituisse, ut suam civitas operam munificentiamque ad tam pium opus conferret: illum vero convocato primum nobilium cœtu, ac deinde generali Eugubinorum concilio, cum unanimi omnium consensu, episcopi postulatis annuisse, decrevisseque, ut quatuor vici, in quos civitas dividitur, totidem arcus triumphales erigerent, electis in quolibet vico duobus viris nobilibus, qui operi præessent. Subdit, eumdem episcopum canonicis ecclesiæ suæ cathedralis, necnon mercaturæ atque artium præfectis piam munificentiam similiter commendasse, urbis sodalitia, Ordinesque religiosos ad*
C *eam festivitatem celebrandam excitasse, omnemque suæ diœcesis clerum statuto die Eugubii adesse jussisse: et ne quid tantæ solemnitati deesset, episcopos ac abbates vicinos invitasse, ut sua eam præsentia cohonestarent. Translationi dies præstituta erat 7 Septembris, qua Sancti festum colitur: sed cum septem arcus triumphales, qui jam inchoati erant, ad eum diem perfecti esse non possent, aliaque impedimenta occurrerent, dilata est ea solemnitas usque ad Dominicam infra Octavam, quæ erat 13 ejusdem mensis Septembris. Nunc Armanni textum resumamus:*

Pridie translationis episcopus sacrum corpus et sacellum exornat:

58 Sabbatho, quod diem taanslationi destinatum præcedebat, episcopus ad ecclesiam cathedralem, quam canonici splendido sumptuosoque apparatu ornandam curaverant, se contulit; cumque venerabilis corporis thecam aperiri mandasset, fuissetque veneratus, vetustis illud coram ipsis vestibus exuit, ut novis indueret, quas decentiores splendidioresque munifice paraverat. Itaque cordis lætitiam devotione sua manifeste prodens, pretiosa tunica linea benedictum corpus vestivit, eisque planetam telis ex aureis contextam superinduit, capiti vero mitram ex eadem materie imposuit: tum sandalia caligasque ex albo panno serico operis Damasceni, auro pariter distincta induit, reliquaque, quibus opus erat, adjecit. Deinde cum in Sancti digito vilem annulum conspiceret, detractum sibimetipsi suum, cui magni pretii gemma inserta erat, gloriosissimo Decessori suo humiliter donavit; ita omnes edocens, possidendis divitiis indignum esse, quisquis iis ex grato erga Deum, a quo easdem accepit, animo non utitur. Posthæc sacrum vultum velo, in quo vasa floresque aurea acu depicta erant, contexit, totumque corpus altero bombycino velo rubri coloris, eleganter pariter picto, cooperuit, ac deinde icone arcaque consecratis ad episcopale palatium regressus est. D

ipso die, comitantibus 5 episcopis extraneis, et 8 abbatibus

59 *Posthæc prolixiori rursum stylo auctor multa enarrat, quæ, ut lectori parcam, partim in compendium contracta exhibeo, partim studiose prætermitto. Pridie translationis advenere Eugubium episcopi quinque, quos illustrissimus Sperellus invitaverat, videlicet Bernardus Scala Feretranus, Antonius comes Monte-Catinus Fulginatensis, Honoratus de Honoratis Urbaniensis et S. Angeli in Vado, Pacificus Trasius Calliensis, et Mutius* E
Montanus Nucerinus. Postera die Eugubinus antistes cum prædictis episcopis, et octo insuper abbatibus, necnon magna nobilium virorum corona, urbisque magistratu cathedralem ædem, in cujus altari principe Sancti corpus erat repositum, adiit, ibique sacrosancto Missæ sacrificio solemniter inchoato, post cantatum Evangelium ipse exedram ascendens, orationem panegyricam ad populum habuit, qua eximias S. Joannis *virtutes commendans, gregem suum exhortatus est, ut in sanctissimi Episcopi sui patrocinio spem suam fiduciamque collocaret. Exstat ex panegyris, sermone Italico, quo dicta est, apud Armannum, Translationi, quam modo describimus, subjuncta. Finito Sacrificio, eodem ordine ad episcopale palatium reditum est: sed missis ceteris, ipsam translationem referamus.*

sacrum corpus solemnissime

60 *A meridie, Vesperis solemniter decantatis. translationi initium datum est. Arcam, in qua sacrum corpus servabatur, sex diaconi inter pios susurros votaque frequentissimi populi e summo altari depositam, quinque extraneis episcopis venerationis ergo manus admoventibus, ad ecclesiæ fores deportarunt: deinde in episcoporum vices totidem abbates, omnes mitris ornati, suc-* F
cesserunt. Ordo autem sacri agminis hic fuit: præcedebant omnium artificum collegia, deinde sacra sodalitia, numero frequentia, accensasque faces gestantia: sequebantur religiosi Ordines; tum clerus ruralis, urbanusque cum seminarii alumnis et canonicis sanctæ Christinæ. Post hos tubicines musicorumque chorus sacros hymnos modulabantur, puerique cœlestium geniorum habitu exornati cathedralis ecclesiæ canonicos præcedebant, omnes uti et reliquus clerus erat, casulis indutos facesque præferentes. Deinde sacri corporis lipsanotheca, pretioso cooperta velo, eo modo, quo supra diximus, sub umbella ferebatur, quam subsequentibus tribus reliquis abbatibus, quinque episcopis extraneis, virisque nobilibus, militum manus utrimque stipabat, et frequens sacerdotum numerus tædis ardentibus cingebat. Succedebat episcopus Eugubinus, pontificalibus indutus insignibus, tandemque sacrum agmen claudebat ejusdem urbis magistratus, quem numerosa nobilium turba ac innumera pene populi multitudo

A *multitudo sequebatur : cumque ante palatium publicum perventum esset, ingenti tormentorum bellicorum explosione sacrum corpus salutatum est.*

per urbem delatum

61 *Quacumque autem ea pompa ducebatur, domorum frontispicia tapetibus, varioque ornatu decorata, erectique hinc inde arcus triumphales totam viam exornabant : quæ omnia laudatus Armannus prolixo sermone prosequitur. Ex variis inscriptionibus, quas refert, unam huc transfero, quam arcui, in S. Juliani regione erecto, præfixam fuisse tradit. Visebantur in eo arcu* SS. Joannis *et Ubaldi ejusdem urbis episcopi statuæ, in earumque medio Eugubinæ civitatis imago supplicantis in modum prostrata : supra hæc erat epigraphe :*

Divo Joanni, patria Laudensi,
digno dignitate antistiti,
sanctitate cœlesti,
Nec minori nunc corporis,
quam
olim animi integritate divino.

Alteram civitatis statua exhibebat in hæc verba :

Sese Eugubina civitas
ejus munita excubiis, ditata exuviis,
prodigiis cumulata, suppliciter
advolvit.

B *Ceteras, ne nimius sim, prætermitto.*

in novam thecam deponit.

62 *Cum ad cathedralem ecclesiam reditum esset, sacrum corpus in suum sacellum delatum est, hymnoque* Te Deum *solemniter decantato, novæ thecæ impositum, adjecta gemina epigrapha, incorrupti corporis indice. A dexteris scilicet hæc thecæ inscripta est ex psalmo* XV *deprompta :*

Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.

A sinistris vero hæc ex Evangelio S. Joannis cap. XXI :

Sic eum volo manere, donec veniam.

Deinde idem illustrissimus Sperellus argenteam lampadem jussit appendi, quæ hodiedum ex ejusdem liberalitate diu noctuque ardet, inquit Armannus.

C

§ VII. Alexandri Sperelli, episcopi Eugubini, Decretum de prædicta elevatione : beneficia quædam eo tempore impetrata.

Episcopus, Sanctos honorandos docens,

Quæ hucusque de solemni corporis translatione, seu elevatione retulimus, confirmantur ex decreto sæpe laudati Alexandri Sperelli, quod ea occasione editum, Vincentius Armannus Translationi subtexuit, unde illud recudimus.

Nos Alexander Sperellus, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Eugubinus etc. Universis et singulis has nostras litteras inspecturis, visuris pariter et audituris, præsentibus et futuris, salutem in Domino sempiternam.

Sanctorum animas, hodie cum Christo in cœlis regnantium, apud Deum plurimum posse, et pro nobis adhuc a patria exulibus, et in hoc tam periculoso itinere infirmo pede gradientibus, incessanter intercedere, et perennes preces effundere, firmiter credendum est, maxime si ipsarum corpora, quæ viva Spiritus sancti membra fuere, et apud nos veluti carissima amoris pignora retinentur, nedum veneremur, verum et pro posse honorifice recondamus, tamquam voluntatis nostræ erga illas perpetuum poneremus monumentum.

AUCTORE C. S.

testatur, se sacellum et Sancti corpus ornasse,

64 Cum itaque in postrema visitatione de hac nostra cathedrali Eugubina (Deo favente) peracta, reperiverimus* in quadam cappella, a cornu Epistolæ prope pulpitum constructa, sacrum corpus sancti pontificis Joannis Laudensis, olim in eadem cathedrali prædecessoris nostri, post quingentos quadraginta et octo* annos minus congrue ac decenter asservari, ipsumque altare fere exutum omnibus necessariis indigere, pro nostri officii munere, et prædecessorum nostrorum decretis inhærendo, illos, per quos spectabat, primo provideri mandavimus, quodque post plurimas interpellationes ipsis minime adimplere curantibus, tandem contra eos ad sententiam privationis juris, si quod habebant in dicta cappella et altare, legitime devenimus, et ab ea die, divina inspirante gratia, altare ipsum ornare et sacrum corpus honestius elevare cogitavimus, prout nullis parcentibus* sumptibus et iconam et arcam deauratam confici curavimus. E

* imo reperemus

* imo 542

* forte parcentes

et hoc solemniter elevasse :

65 Et ne ei, quem nostri et nobis commissi gregis tantum credimus Intercessorem, hac in re imbecillitas nostra aliquo deesset obsequio, pro solemni etiam translatione diem 13 Septembris currentis anni 1648 indiximus et deputavimus ; invitatis ad hoc ultra clerum et populum nostræ fidei creditum, circumvicinis prælatis et præsulibus, qui cum pro pia actione libentissime convenerint illustrissimi et reverendissimi domini Honoratus de Honoratis episcopus Urbaniæ et S. Angeli, Bernardinus Scala episcopus Feretranus, Fr. Pacificus episcopus Calliensis, comes Antonius Montecatinus episcopus Fulginatensis, et Marius Montanus de Cobellutiis episcopus Nucerinus, cum eorum assistentia, ac octo mitratorum abbatum ; de mane pontificali ritu Deo Sacra obtulimus in honorem sancti prædecessoris Joannis, de cujus laudibus, quantum pro facultate licuit, post Evangelium e suggestu egimus, et cum eadem assistentia ac pene innumerabilis populi interventu, Vesperis solemniter decantatis, sacrum corpus per præcipuas insigniores civitatis partes processionaliter et solemni pompa associavimus, et ad cathedralem reversi, sole jam elapso, præsentibus iisdem illustrissimis et reverendissimis episcopis, capitulo, abbatibus, magistratu et officialibus publicis, totoque clero civitatis et diœcesis, magnaque populi multitudine, post devotas effusas preces, in altari per nos constructo et arca fabricata perpetuo quiescendum ac Christi fidelibus adorandum reposuimus. F

confecto ad fidem faciendam instrumento authentico.

66 In quorum omnium et singulorum fidem ad majorem Dei gloriam et erga sanctum antistitem Joannem devotionem, futuris temporibus conservandam augendamque, has præsentes manu nostra firmatas fieri, majori, quo in talibus utimur, sigillo muniri, et per infrascriptum cancellarium nostrum subscribi mandavimus. Datum ex cathedrali nostra Eugubina, præsentibus illustrissimis dominis comitibus Ruberto et Joanne Antonio de Montecatinis, et perillustribus ac excellentissimis dominis Alexandro Caffarino de Massa Carrariæ Locum-tenente, et Francisco

AUCTORE C. S.

cisco Maria Ciarlino Urbinatensi, prætore civitatis Eugubinæ, testibus vocatis, adhibitis et rogatis eadem die 13 Septembris : 1648, sedente Innocentio divina providentia Papa X, anno ejus quarto. Alex. episc. Eugubin.

Loco † Sigilli.

Et ego Jacobus Massius a Terra Montis Sancti Spoletinæ diœcesis publicus et Apostolica auctoritate notarius, et ad præsens cancellarius episcopalis Eugubii, de prædictis rogatus, me subscripsi et publicavi, solitoque meo signo signavi, rogatus et requisitus ad laudem omnipotentis Dei et gloriosissimi S. Joannis etc.

Loco † Signi.

Beneficia tempore elevationis obtenta.

67 *Denique ut huic Commentario finem imponam, subjungo aliqua seu miracula, seu beneficia, quæ hujus translationis occasione impetrata dicuntur. Illustrissimus Sperellus in oratione sua panegyrica, quam eo die ad populum habuisse diximus, inter cetera ad propositum ait :* Quemadmodum (S. Joannes) eximia virtutum Christianarum exempla nobis imitanda reliquit, ita magnum beneficiorum cumulum suis gloriosis meritis nobis impetrare vehementer desiderat : B imo jam inde impetrare cœpit, cum nonnulli pleni gaudio de acceptis per hos dies insignibus beneficiis faciant fidem : unde evidenter intelligimus, quod hoc humile nostrum obsequium e cœlo acceptare et approbare dignetur. *Quænam hæc beneficia fuerint, discimus ex Armanno, cujus verba Latinitate donata subjicio. Itaque postquam varios sermones retulit, quos populus de translationis solemnitate miscebat, ita prosequitur :* Audiebatur populus cum pietate et admiratione multa narrare de pluribus beneficiis, quæ supremus Dominus ob dilecti sui Joannis patrocinium variis contulerat personis, quæ pie et fideliter illius clientelæ auxilium hac occasione imploraverant : quapropter ut pateat, quam admirabilis sit Dei in suis Sanctis bonitas pietasque, aliqua hic referemus, quæ illustrissimus episcopus indubitata agnovit per Vicarii examen, quod de iisdem exactissime instituit.

Abbas quidam podagra sanatus, ut elevationi adesset :

68 Pater Marcucci Eugubinus, abbas Canonicorum Regularium sancti Salvatoris, ætatis sexaginta et octo annorum, longo podagræ malo noctu diuque vehementer conflictabatur, cum intellexit, episcopum omnes mitratos abbates invitasse, ut hujus translationis solemnitati adessent : unde dolebat, quod ob infirmam valetudi- C nem suam etiam ipse interesse non posset. Interim quodam vespere recumbens, cum fiducia reverentiaque ad Sanctum recurrit. Mane evigilans stupuit, deprehendens, doloris acerbitatem multum remisisse, quem prius satis acriter fuerat passus : repetitis propterea ad S. Joannem precibus, indies melius habuit, ita ut post quinque aut sex dies omnino persanatus, cum reliquis abbatibus interesse potuerit, et reipsa interfuerit toti solemnitati, non sine multorum admiratione, qui eum paulo ante omni gradiendi facultate destitutum noverant.

alteri pectus sanatum, alteri gressus restitutus.

69 Thomas Barberio Urbinas, habitans Eugubii, vehementissimis pectoris doloribus afflictus decumbebat, iisque ad mortis angustias deductus, pio cordis affectu, opem Sancti cœpit implorare, eo successu, ut omni cruciatu subito cessante, ipse cum summo stupore mox convaluerit. Guido Baldus Cirinci hujus civitatis, cum acerbo et immedicabili cruris malo, quo incedendi facultatem penitus amiserat, jam ultra quinquennium laborasset, satis vivam fidem concepit, velle D Deum per S. Joannis patrocinium sibi sanitatem restituere, de qua medici omnino desperabant. In hunc finem quacumque demum posset ratione ad ecclesiam cathedralem se conferre decrevit : quo cum post longos conatus incredibilesque dolores tandem pervenisset, ante Sancti corpus prostratus, suppliciter et pie Sancti patrocinium flagitabat : quod et vere prodigiose expertus est, quippe incolumis hilarisque reversus est domum suam, qualiter etiamnum non sine omnium admiratione perseverat.

Moniali ad extrema deductæ incolumitas donata :

70 In monasterio Conversarum quædam monialis, soror Maria Vincentia Rogai dicta, jam triennio horrenda e plagis fluxione usque adeo vexata fuerat, ut sola cutis ossa contegeret. Itaque cum ex remediis, quæ assidue adhibuerat, nihil prorsus solatii percepisset, sacro jam Oleo peruncta, commissa est curæ eorum, qui ipsis in extremo agone adesse consueverant. Interea vero de instanti translatione corporis de S. Joannis certior facta, ex intimo cordis affectu sese illi commendavit, postulans, ut sibi non integram sanitatem, sed tantum modo virium a Deo im- E petraret, ut e lecto ad mensam, vel penum * refectorii posset pertingere. Ipso itaque solemnitatis die, matrem Priorissam ac deinde moniales precata est, ut sese ad fenestram deportarent, unde sacrum corpus posset intueri : at cum impossibile esset eam alio deferre, quam ad oratorium, illam ibidem dimiserunt toto cordis affectu ad eumdem Sanctum conversam : quem sane potentem apud Deum patronum experta est : quippe vix terminata erat translatio, cum se multo melius sensit, deinde sanguinis fluxus penitus cessavit, eodem vespere firmo gressu incessit, integramque postmodum valetudinem mirabiliter consecuta est.

* *Italice* la credenza in refettorio

altera contracta et moribunda sanitatem et vigorem recepit :

71 Soror Maria Innocentia Billi, monialis in monasterio S. Benedicti, ex fastidiosa infirmitate, febribus laborans, ad extrema deducta erat, quippe quæ extrema Unctione jam munita fuerat, et sæpius credita spiritum suo Creatori reddidisse. Taliter languenti et moribundæ in mentem venit S. Joannis opem magno affectu implorare, uti etiam fecit : eodemque tempore ipsius parentes, facto pro ejusdem incolumitate ad Sanctum voto, per sacerdotem Sacrificium fieri curarunt in sacello, ubi ejusdem sacrum corpus quiescit. Res accidit supra modum admirabilis, nam eo ipso momento, quo sacrosanctum Sacrificium celebrabatur, recepto loquelæ usu, quo F destituta fuerat, melius cœpit habere, post biduum vero tam sana e lecto surrexit, acsi nihil umquam mali sensisset. Eo autem mirabilior fuit hæc sanatio, tum quod antequam decumberet, membris penitus debilitata esset, tamque incurvata incederet, ut ne leviter quidem se posset erigere, tum quod etiam medici faterentur, tam subitam curationem non suæ, sed superiori suaque validiori medelæ esse adscribendam.

pedis malum subito sublatum

72 Cujusdam dominæ Neapolitanæ, Catharinæ Paulelli nomine, sinistrum pedem læserat lignum quoddam, quo e lecto descendens innixa fuerat : acerrimos in hoc patiebatur cruciatus, qui paulatim dirum in modum ingravescentes, usque adeo intolerabiles evadebant, ut nulla ratione posset quiescere. Cumque in hunc modum afflicta usque ad nonam noctis horam insomnis angustiaretur, incidit cogitatio de Sancto Joanne Laudensi invocando ; invocavitque quanta potuit devotione, nec mora ; omnes mox dolores evanuisse

A evanuisse, seque omni malo liberam mane experta est.

comitissa morti proxima convalescit:

73 Domina Camilla, filia quondam comitis Victorii Chiocci, conjux domini Ludovici Biscaccianti, ex gravissima infirmitate lecto affixa erat, omnibusque totius corporis membris capta, quorum nullum poterat movere; dum accidente nova eaque gravissima catarrhi defluxione, decem diebus totidemque noctibus delirium passa est, quo debilitatæ vires, nec somno nec quiete utcumque potuerunt restaurari; ita ut jam nullum signum vitæ, nulla spes superesset. Visum tamen marito est, eam S. Joanni Laudensi commendare. Itaque cum duæ Missæ in ejusdem sacello celebrarentur, eodem tempore, mirum dictu, mox sese multo melius sensit, et indies adhuc notabiliter convalescens, spem facit, fore ut Sanctus integræ valetudinis dono testetur acceptos sibi fuisse labores, quos idem dominus Ludovicus in erigendo arcu triumphali impendit.

varia anathemata pro obtentis beneficiis appensa.

74 Visuntur in sacello S. Joannis anathemata ingenti numero appensa, quotidieque nova aliqua appenduntur pro beneficiis, quæ tam translationis tempore, quam postea divina Bonitas per Sancti patrocinium fidelibus largita est, et etiam-
B num largitur: verum nobis sufficiat ea retulisse, quæ ab iis, quibus collata fuere, asserta sunt, et interposito jurejurando, solitoque modo, postulante procuratore fiscali curiæ episcopalis examinata, et quorum Processus in Acta hujus cancellariæ relati sunt.

cordia, qui muta quondam animalia fecit facunda, vestris, dominorumque meorum, servorum scilicet Dei, cum quibus cohabito, jussibus, postremo domini Joannis Apostolici legati, religiosissimi per omnia viri, ejusdem in episcopatu successoris *f*, imperiis, cum non audeam resistere, ecce quasi balbutiens incipio obedire. Vestrum autem sit, ut dignum possim aliquid de ejus vita proferre, id mihi divinitus vestris precibus impetrare. A. ANONYMO. f

ANNOTATA.

a *Scriptorem hujus Vitæ fuisse Sancti discipulum, probavimus in Commentario num.* 5 *et seqq.*

b *De antiquitate et fide codicis, ex quo apographum nostrum desumptum est, vide Commentarium num.* 3 *et* 4.

c *De tempore, quo Vita scripta videtur, consule Comment. num.* 8.

d *In veteri, non in nova, Laude Pompeia* S. Joannem *natum esse ostendimus num.* 15 *et* 16, *ubi etiam loci notitia data est.*

e *Allegoria est desumpta a facto Jacobi, Geneseos cap.* XXX. E

f *Erat Joannes ille patria Eugubinus, Cardinalis titulo S. Anastasiæ; de quo vide dicta in Comment. num.* 2: *quid autem de ejusdem episcopatu Eugubino statuendum sit, diximus num.* 8 *et duobus sequentibus.*

VITA

Auctore anonymo Sancti discipulo *a*

Ex vetusto codice membranaceo mutilo, archivii olim Vincentii Armanni, nunc publici Eugubini *b*.

PROLOGUS AUCTORIS

C

Auctor, cur scribat, exponit.

Diu *c* jam est, quod sanctæ Eugubinæ ecclesiæ filii parvitatem meam non cessatis pulsare, ut de nostri vita Antistitis jam in Domino morientis, sancti scilicet Laudensis *d* Joannis, aliquid vobis aggrediar scribere: nec putatis de eo silendum lingua, per quem divina vobis coruscare crebra narratis miracula; quatinus quia superstiti * vobis jam non datur irrigari doctrina, ædificationi vestræ ut cognita proficiat gratia; atque dum alterum Jacob ejus oves perhibemini cernere, quasi ad virgarum ejus aspectum spirituales Domino filios possitis generare *e*. Ceterum hoc, quod mihi injungitis, onus vires meas excedere, ipsos vos non æstimo dubitare, quippe cum sim inops scientiæ, vacuus sanctitate, ad hæc quia pro meritorum ejus magnitudine pauca me illius contigit nosse. Sed quia quamdam typici argenti stillulam, Domino largiente, videor habere, nec eam tabernaculi ejus fabricæ, quæ vos estis, debeo non offerre, confidens in ejus miseri-

* *l.* superstitis.

CAPUT I

Sancti pia pueritia et adolescentia: austera in seculo vita et misericordiæ opera.

A pueritia virtutem sectans, inter litterarum studia

Joannes igitur Laudensis ab ipsa, ut dicitur, pueritia vixit laudabilis, Christique tyrunculus jam tum agonizabat, ne a regenerantis gratiæ degeneraret prosapia: cum enim illa ætas per morum lubrica infrænis soleat diffluere, jam ille, ut a Deo doctus auriga carnalium suorum equorum sensuum, per arctam cœlestis disciplinæ semitam cogebat incedere et ante eremi forte notitiam jam vitam imitabatur eremiticam; F dumque per corporalem vix pubesceret ætatem, immaculatam per vitam quamdam præferebat spiritalem canitiem, meritoque sibi poterat congruere, quod per Sapientiam dicitur de sapiente: Cani sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata. Nempe cum litterarum januam acris ut puta ingenii puer transmeasset, atque ad floribundos liberalium artium dumos pervenisset, quos incaute tractando multa, proh dolor! hominum millia non modo vulnerata, sed ad gehennam usque irremediabiliter sunt demersa; ille, ut cœleste animal, intus et undique oculatus *a*, tam circumspecte a noxiis secernebat utilia, ut nulla, Domino custodiente, animam sauciaret læsura. Sensus quippe dictionum, vires sententiarum, genera casusque mentis armario recondebat: ubi vero lasciva, impudica animæque damnosa obviarent, quasi Scyllæum Ulixes melos *b*, cruci Christi annexus surda aure transibat.

A. ANONYMO.

animam mundam servat, aliisque

3 Nec tamen carpere omittebat thymum, dum virosum tantopere contemnebat aconitum : jamque illud Christi sponsæ epithalamicum, quod necdum forte legerat, ruminans ructabat in opere : Ego, inquiens, dormio, et cor meum vigilat. Dormiebat enim frivolis, cum vigilare non intermitteret seriis. Unde cognito condiscipuli tam miro tamque inaudito illius proposito, ludum super eo aliquoties exhibebant, dum ad turpia illa atque histrionica, quibus illi abundant libri, perventum esset : dicebant enim alter ad alterum : Si hoc a Joannis ore potes verbum elicere, tale te scias a me pretium reportare. Quibusdam ergo ambagibus ad id proferendum, quasi retibus, ambiebatur : sed omnes ille accessus, acsi alter Argus *c*, circumspiciens frustrabatur, nec erat ad immunditiæ fæcem labilis, cujus supra petram jam Dominus pedes statuerat mentis, quique cum Lot proposuerat contendere ad montana, dedignabatur cum uxore respicere Sodomam *d*, parvipendens a consodalibus ob hoc illudi vel despici, gaudens vero, Apostolorum jam sequax, pro Christo contumeliam pati *e*; illis imo jam noverat condolere, atque ut Christo lucrifaceret, sanctæ exhortationis manum porrigere.

B

castitatis amorem instillat.

4 Quos enim eorum per mundi obscœna volutari didicisset, nunc hunc, nunc illum, seorsim conveniebat, sanctisque eos stimulis a vitiorum cœna sejungere, ac Domino satagebat unire; magnumque se futurum bovem Christi præsagiebat areæ, qui tantillus eam bosculus jam cœperat triturare *f*. Quid enim aliud triturans agit, quam ut grana secernat a paleis? Spiritualia vero grana sunt animæ cœlestibus horreis recondendæ, quas ille nimirum a paleis sequestrat, qui ab indignis earum iniquitatum involucris separat. Hinc enim per Prophetam a Domino dicitur : Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Vilis enim est mundus, quia quid, nisi quædam est hominis peregrinantis domus? At pretiosæ Domino sunt animæ, quia ipsæ lapides scilicet vivi in cœlestis Jerusalem ædificio sunt locandæ. Qui ergo a vili mundo pretiosas animas sancta prædicatione dividit, os Domini fit; quia id operis perpetrat, quod ipse per utrumque Testamentum, ut fiat, clamat. Hoc namque opus se Apostoli per mundum acturos, jam præsignabant, quando per sata Dominum sequentes, spicas manibus famelici confricabant : et quod profecto opus est omnium Christum Christique Apostolos non ficte imitantium, hoc iste Vir sanctus jam præfigurabat, se operaturum et prius in prioratu et postea in epicopatu.

C

Ægris inservit: austeram vitam ducit.

5 Sed quisquis eum audis jam tum spiritualibus inhiantem, nequaquam eum circa corporalia etiam pietatis officia æstimes negligentem. Cum enim quemquam didicisset ægrotare, mox eum curabat invisere, et si cura indigeret, ei assistere atque ad ejus nutum pendere, piæque matris sollicitudinem, fidelisque clientis adhibere studet *g*. Qui autem scire vult, in quanta jam tum victus, in quanta tegumenti vixerit extremitate, quomodoque jam mundanum mare calcans, jam quasi alter Petrus *h* Christum fuerit imitatus, id non difficulter poterit conjicere, si solius lecti ejus struem non pigeat nosse. Cuidam enim ex nostris quidam juxta parvulam basilicam et locum *i* monstravit et stratum; Hoc, inquiens, sub stemnio *k* Laudensis ille Joannes solebat decumbere, hoc cervicem pulvillo fulcire, et humum videlicet ostendens et lapidem. Qui ergo pro cervicali saxo, nudaque humo utebatur pro fulcro, quantæ in amictu vilitati, quantæ in victu studuisse putandus est frugalitati? Hæc exigua de ejus ante sacrum habitum vita et mihi narrasse, et vobis, charissimi, suffecerit didicisse. D

ANNOTATA.

a *Alludit ad Cherubim, de quibus S. Joannes in Apocalypsi cap.* IV *ait :* Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas : et in circuitu et intus plena sunt oculis.

b Sirenum melos *voluit dicere. Nota est Poetarum fabula de Ulysse, quem, ut Sirenes, marina monstra evaderet, sociis suis cera aures obturasse, seque navis malo alligasse, ne earum cantu demulsi sese in mare præcipitarent, fabulantur.*

c *Nota item est oculati Argi fabula, qua vir insignis prudentiæ et indefessæ vigilantiæ designatur.*

d *Historia Lot Sodomæ incendio ab angelis erepti, et uxoris, quia retrospexerat, in salis statuam conversæ., habetur Geneseos* XXIX.

e *Actuum Apoctolorum cap.* V, *ubi de Apostolis cæsis a Judæis dicitur* : Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. E

f *Alludit ad verba Apostoli, qui* I *ad Cor.* IX, ℣. 9 *et* 10 *et alibi, verba Legis Deut.* XXV *Apostolicis operariis adaptat, dicens : Scriptum est enim in lege Moysi :* Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt.

g *In Vita secunda dicitur etiam de facultatibus suis necessaria ministrasse, quod satis verisimile est.*

h *De S. Petro super mari ambulante videri potest cap.* XIV *Matthæi,* ℣. 28 *et seqq.*

i *In Vita secunda dicitur apud eam ecclesiam tugurium sibi ædificasse; quod etiam verum videtur.*

k *Ita apographum nostrum : at legendum est :* substernio : *est autem proprie* substernium *stramen quod equis quieturis substernitur : hic vero pro lecto sumitur.*

F

CAPUT II

Vita privata in Eremo Fontis Avellanæ

Admissus in eremum Fontis Avellanæ

Postquam enim quanta circa os diximus, tanta etiam circa reliquos sensus custodia usus, variisque pietatis exercitiis assecutus, ephebi tempora transegisset *a*, falcemque ingenii ad Christi putandam vineam in mundo Ægypto non modice acuisset, fervidus Operarius mox contendit ad eremum *b*, sacrumque monasticæ professionis arripuit indumentum : cujus asperitatem hominem macilentum, tamque exanguem, posse tolerare, plerique eremitarum cœpere diffidere; cum multos eatenus et vegetos et corpulentos incassum id meminissent expertos. At vero in brevi ille adeo omne eremiticæ difficultatis subiit

A subiit institutum, ut nulli se in omni sacrosancta observatione toleraret esse secundum: imo vero cum ceteros præire Fratres virtutum passibus consuevisset, cecidisse sibi videbatur, quando alii sequebantur.

emicat in observantia instituti, scribendis libris.

7 Moris enim in hac eremo est, ut Fratres, qui longe ab oratorio in cellulis manent, acrioribus semeptisos jejuniis regulariter macerent; quia scilicet, licet diversis sancti exercitii disciplinis jugiter occupentur, prolixitate tamen synaxeos *c* non tanta gravantur. Iste vero cum basilicæ contiguus solito adhæreret, et ecclesiastico oneri pro columna erat, nec largiori tamen corpusculum alimonia nutriebat *d*. Quin etiam vix umquam a diversis manuum operibus tolerabat quiescere, dum per aliqua ab ecclesiasticis intervalla respirare liceret; sed aut sua libros manu scribebat, aut ab aliis scriptos examussim corrigebat, aut per diversa mittendas, epistolas dictans enarrabat *e*: cujus exhortatoria verba in quoscumque scintillabant, illorum ad Deum mentes mox sursum flammabant, nec poterant non ignire, quos tangerent, cum ab ignito ardentia carbone procederent. Hanc ergo sibi tanti laboris sarcinam dum ultroneus superadderet, quis non advertat, quam * gravius ei jejunium fieret?

* i. e. quanto

B Verum hæc ille omnia, quasi minima, floccipendebat; quia ad sancti cursus finem medullitus anhelabat, sciens, quia, testante Apostolo, non coronatur, nisi qui legitime certaverit: et dicente Domino: Non, qui bene incepit, sed Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

fervore spiritus,

8 Unde merito sibi illa a cœlesti Patre benedictio dirigetur, quæ Issachar a Jacob datur: Issachar asinus fortis accubans in terminis, vidit requiem, quod esset bona, et terram, quod optima, supposuit humerum ad portandum, et factus est tributis serviens *f*. Quis enim est iste fortis asinus, nisi ad omnis boni operis onus paratus quilibet hujus exilii Christianus? qui scilicet cum Propheta potest dicere: Ut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum. Quid autem est vitam in terminis accubare, nisi in fine hujus vitæ æternam pro temporali labore quietem expectare? Unde in Apocalypsi dicitur: Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. Donec enim hic vivitur, rationis non est, ut in vinea Domini cessetur: unde etiam
C sequitur: Vidit requiem, quod esset bona, et terram, quod optima; supposuit humerum ad portandum.

et charitatis officiis:

9 Quis enim fidei oculos habens non libenter nunc in hac terra morientium boni operis onus subeat ad momentum, ut in Terra viventium beata quiete fruatur in æternum? Hinc etiam sequitur: Factus est tributis serviens: quid est enim tributis servire, nisi fervente spiritu virum, ut omnibus omnia fiat, satagere? Quis, inquit Apostolus, infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? Omnibus omnia factus sum. Qui hæc apostolice potest dicere, ille, quid sit, Tributis serviens, valet exponere. Non ad hæc ego similesque mei aspiramus, quia virtutum quidem poma dumtaxat odoramus, dentes vero quasi stupentes nequaquam imprimimus *g*. Tale autem jam consueverat esse istud, de quo loquimur, Animal cœleste, quod parvipendebat, se jam esse sacrificium, dum totus niteretur, ut fieret holocaustum *h*.

A. ANONYMO.

Ejus humilitas et efficacia in correptione fraterna:

10 Unde in quoque audituris profuturum existimo; si orto aliquando inter hunc aliumque Fratrem jurgio, quid iste facere soleret, enarro. Vir enim sanctus et sapiens, spiritualis lucri semper esuriens, modo clam, modo palam, interdum hunc, aliquando illum, prout sanctus ei Spiritus infundebat, conveniens, vel super vitiis solebat arguere, vel de negligentiis increpare: quod aliquando quidem in prosperum, nonnumquam vero, ut assolet, cedebat in lævum. Contingebat enim aliquoties, ut iratus increpitus non modo medicinam respueret, sed ut in ipsum Medicum etiam verbis mordacibus insiliret. At ille, ut curaret ægrum, ad alterum se vertebat antidotum: totum namque irati vestigiis solo tenus sterneret *i*, suaque illum culpa commotum, sæpius inclamaret: nec patiebatur se e terra surgere, donec jam destomachatus ille qualibet eum juxta suum libitum pœnitentia oneraret. Cujus, quæso, umquam animus tam ferreus, tamque inflexibilis esset, quin tam ingenti victus humilitate, ultra plumbum ceramve mollesceret? Procidebat ergo terræ tandem aliquando post increpantem increpitus, justeque proferebat: Culpa mea; quod ex humilitate didicerat aliena: nec haurire E jam, mordacem licet, medicinam æger spernebat, quam sanum pro se Medicum gustasse cernebat. Sic nonnumquam glacies, quam duravit aquilo, liquatur ab austro: sic quod nequivit pigra, perfecit gera *k*.

patiendi studium,

11 Cum enim ad Dominicæ passionis bibendum calicem medulliter anhelaret, nec eum flagitanti quispiam propinaret, per varia semetipsum alternans cruciamenta, ipse sibi fiebat pincerna. Hinc est enim, quod cum pruinosa hyems adeo aspera inhorresceret, ut quadruplici corpora veste parum nobis esset involvere, nudus ille pedes per totas in choro *l* synaxes nocte dieque persisteret, aut quia id prodere nolebat, in solis, sine pedulibus *m*, calceis maneret; sive, quod adhuc immisericordius est, calceos lapillis insterneret, talique in materia plantas subdelinitus ac subrefrigeratus staret: ad hæc, si rationabilis eum causa per id temporis equitare quopiam cogeret, nudas ferreæ plantas streviæ *n* superferret. Contra Nabuzardam vero, ignominiosum scilicet coquorum principem *o*, tam infœderabile gerebat bellum, ut interdum, * in sequentibus clarebit, vix ejus post biduum dignaretur alloquium. Sciebat enim, quod Jerusalem F mœnia illius rabiosa arsissent insania, suæque typicæ metuebat urbi, quod tantæ videbat accidisse metropoli.

* adde sicut

rigida

12 Scriptum namque est, quia Nabuzardan, coquorum princeps, destruxit muros Jerusalem. Quid enim per coquorum principem, nisi venter designatur incontinens, cujus scilicet jussioni diligenter obediunt coqui? Jerusalem autem Visio pacis interpretatur, per quam vel tota simul Ecclesia, vel una quæque intelligitur anima Christiana: quia scilicet pacificum Redemptorem suum etiam videt per fidem, et visuram se gratulatur per speciem. Hujus autem urbis muri diversarum virtutum sunt chori, quos coquorum scilicet princeps destruit; quia nisi ingenitæ ventris concupiscentiæ sollicite resistatur, omne hujus urbis ædificium in ima prosternitur. Quinque enim modis suas in hanc jaculatur faces, ut sive omnibus, sive uno, hanc valeat concremare. Hunc dum protoplastus *, proh dolor! nescivit cavere, in quod præcipitii se, omnemque demersit

* i. e. Adamus

A. ANONYMO. mersit prosapiam, utinam contigisset nescire: dum enim vetitum gustavit pomum, se cum omni posteritate in hoc condemnavit exilium. Contra hunc ergo morbum cœlestis Doctor et medicus Christus ostendens antidotum, mox post baptismum dedicavit jejunium; acsi languido medicus dicat: Contrariis curantur contraria. Ut ergo recuperetur Patria, ametur inedia; illo enim reditur per jejunium, unde exulatur per cibum.

jejunia,

13 Cum igitur scriptum sit: Oculi sapientis in capite ejus; omnem suæ mentis obtutum in Christum Joannes dirigebat caput; nec putabat, sibi sufficere, si juxta aliorum se mensuram jejuniis edomaret. Cum enim consuetudo hic Fratribus sit in utriusque principio Quadragesimæ in pane tantum et aqua triduum continuare *p*, consueverat ille nullum, nisi ultima tridui die humanum cibum contingere. Quod ego non alio mihi narrante didici, sed ipse cum eodem una in cellula, exiguo separatus interstitio, deprehendi *q*. Verum cum hoc quoque, sicut multa virtutum suarum consueverat, vellet abscondere, exploranti mihi non valuit occultare: unde non immerito conjici datur, per totos circiter quadraginta annos *r*, quos in hac eremo deguit,
B ab eo similiter actitatum; ad hæc eum, qui taliter triduum solebat transigere, multa bidua, multosque similiter singulares dies incibatum transisse.

mortificationis ordinatus amor.

14 Memini eum in ipso prope caniculares dies caumate *s* se incarcerasse, cum a quolibet infando homicida vix canonice extorqueri possit carina *t*, nec ante inde exisse, quam omne quadraginta dierum curriculum homicidaliter *u* elapsum esset. Cum vero diebus remissionis mensa adita Fratribus consideret, pretiosaque interdum edulia, gulæve suavia essent apposita, occasione aliqua inventa, nonnunquam dimittebat illæsa: ceteris autem vilioribus tam moderate utebatur, ut secundum apostolicam suadelam viva non immerito hostia putaretur. Non enim clausa transierat aure, quod de turture immolando a Domino jubetur in lege; ut caput scilicet a collo non penitus abrumpatur, sed ad pennulas tantum retorqueatur. In omnipotentis enim Domini sacrificio nos testes esse debemus, ut tamen ad pennulas caput, id est, ad virtutes retorqueatur animus. Quia videlicet mens nostra a carnali quidem delectatione incidenda est, sed a
C carnali cura incidenda non est: quatenus et vitia intereant et ad virtutes tamen peragendas vires sufficiant; quod agere tam ingentis est ars sapientiæ, ut multis, in quorum et ego adhuc numero sum, videatur quasi impossibile. Joannes autem, qui totus jam pene, ut juxta illud Sapientis loquar, teres et rotundus erat, id jam pene in naturam verterat, ut nec sub sacrosancti licet exercitii onere corporis asellus prorsus decideret, nec in domnium tamen calcitrare præsumeret.

ANNOTATA.

a *Quam ætatem hac phrasi designasse dicendus sit scriptor, ostendimus in Commentario num.* 17 *et* 18.

b *Ad eremum scilicet Fontis Avellanæ, quæ etiam* monasterium sanctæ Crucis *appellatur, de qua adi Comment. num.* 17. *Loci Prior tum erat B. Petrus Damianus, ut patet ex sequentibus, aperteque tradit Vitæ secundæ auctor, et nos etiam ostendimus variis in locis Commentarii.* D

c Synaxis *hic est ecclesiastici Officii recitatio. Sic in Vita B. Petri Damiani tom.* III *Februarii, pag.* 419 *et* 426 *usurpatur pro nocturno seu matutinali Officio.*

d *De jejunio in Fontis Avellanæ eremo observari solito agit B. Petrus Damianus Opusculo* 13, *unde aliqua, quæ huc spectant, excerpo.* Per alias autem festivitates, quæ magnæ quidem, sed non adeo sunt præcipuæ *(scilicet quam festivitas S. Andreæ, S. Benedicti et Annuntiationis Dominicæ, quas præmiserat)* sive in Quadragesimali tempore, sive per totius anni curriculum, cellariis cum his, qui juxta ecclesiam commorantur; cum duodecim celebrant lectiones, atque si Priori videtur, aliqua illis misericordia refectionis impenditur. Cæterum hi, qui sunt per cellulas constituti, trina lectione contenti, dum foras minime prodeant, jejunium suum ex more conservant. Jejunare autem illos diximus, qui panem cum sale et aqua percipiunt: ubi autem præter hæc aliud aliquid additur, perfectum jejunium non vocatur. *Eadem repetit Opusc.* XV, *cap.* VI. *Ex his liquet, eremitas illos, qui longius ab ecclesia in cellulis degebant, quotidiano chori Officio non fuisse solitos interesse,* E *breviorique Officio usos; sed id oneris iis incubuisse, qui circa ecclesiam habitabant, quique propterea largiori quandoque victu fruebantur.*

e *Adi Comment. num.* 26 *et* 27.

f *Locus hic desumptus est ex cap.* XLIX *libri Geneseos, ad quem Benedictus Pererius noster et Cornelius a Lapide similem sensum mysticum tradunt.*

g *Tropica phrasis est, qua auctor significat, cuilibet quidem virtutem placere: sed, quia ardua est, eam paucos amplecti. Similem tropum, quamvis alio sensu adhibet Jeremias cap.* XXXI, ℣ 29: In diebus illis non dicent ultra: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt: *id est peccata parentum luunt filii.*

h *Id est, nitebatur totus omnino in divinam gloriam impendi.*

i *Ita reipsa legi in codice; notatur in margine apographi nostri: at legendum est,* sternere, *et infra* inclamare, *subintellecto verbo* incipiebat.

k *Obscurum est hoc adagium, qnod mutuasse videtur a quadam medicina, quæ* Gerapigra *et* Girapigra *Latine appellatur, Græce vero, unde derivatur*, Ἱερὰ πικρά. *Porro* Ἱερὰ, *teste Gorræo* F *in Definitionibus medicis*, est medicamenti compositio, *cujus varias species assignans ait:* Ἱεράπικρὰ sic proprie dicitur, quæ ex aloe paratur, quæ etiam et πικρὰ simpliciter tempore Galleni appellata est. Ἱερὸς *autem Latine est* sanctus, πικρὸς amarus. *Itaque videtur auctor ista phrasi dicere voluisse: Quod non potuit amara medicina, seu increpatio, effecit suavis, sancta scilicet humilitas.*

l In choro *ait; nam in cellulis numquam calceis uti licebat, ut discimus ex B. Petro Damiano Opusc.* XIV, *ubi ait:* Illud etiam non minima pars pœnitentiæ est, quod omni tempore, sive æstate, sive hieme, non calceis, non ocreis utuntur in cellulis; sed nudis semper cruribus et pedibus consuetudo est permanere, exceptis his, qui gravi molestia infirmitatis urgentur. *Extra cellas non semper nudis pedibus incedendum fuisse, colligitur etiam ex Vita ejusdem B. Petri, cap.* III, *ubi hæc lego:* Nudipedalia passim per eremum cunctis temporibus exercebant:

A exercebant: in cellis vero nec caligas induebant. *Quid per* synaxes *intelligendum sit, diximus ad lit.* c.

m Pedules *sunt fasciæ, quibus pedes vinciuntur: hic usurpatur ea vox pro interioribus pedum indumentis. Vitæ secundæ scriptor eam pro calceis accepisse videtur:* In solis pedulibus, *inquit,* sive soleis frigus supportabat.

n Strevia *etiam legitur in Vita secunda: significat autem ferreum istud instrumentum, quod ab utroque equi armo dependens equitantis pedes sustinet. Ab aliis* strepa, strapida *et* stapia *appellatur.*

o *De Nabuzarda, principe militiæ regis Babylonis, legi potest cap.* XXV *lib.* IV *Regum, et Jeremiæ cap.* XXXIX *et seqq. Notat autem Cornelius a Lapide ad priorem locum, apud Septuaginta Interpretes pro* princeps militiæ *legi* archimagirus, *id est* princeps coquorum. Unde, *inquit,* per eum S. Gregorius (3 *p. Pastor. Amonit.* 20) mystice accipit gulam, quæ templum animæ nostræ evertit. *Hunc S. Gregorii locum auctor amplificasse videtur.*

p *B. Petrus Damianus Opusc.* XV *de Institutis suæ Congregationis, cap.* VI *ad propositum hæc*

B *habet:* Nec illud plane silenter omittimus, quod in Quadragesimæ utriusque principio omnes monachi, necnon et laici, triduanum et jejunium districte conservant: ita ut, qui a percipiendis alimentis omnino se compescere nequeunt, solo tamen pane simul et aqua contenti vivant. *Quæ autem fuerint illæ Quadragesimæ, ibidem explicat, scilicet* quæ vel Natale Domini, vel sanctum Pascha præcedunt.

q *Hic auctor sese synchronum et sodalem Sancti ostendit. Porro solitos fuisse eremitas Fontis Avellanæ binos et binos in cellulis commorari, non semel testatur B. Petrus Damianus in laudato Opusculo; unum hue locum adduco. Cap.* XVIII *ait:* Si duo simul Fratres in cella cohabitant, unus semper præsit, alter obediat, juxta communis videlicet Prioris imperium. Quodsi uterlibet eorum novitius est, semel aut bis in hebdomada post vesperam colloquendi licentiam habeant: at postquam novitius esse desierit, a mutua deinceps collocutione cessabunt.

r *Adi Comment. num.* 17 *et seq.*

s Cauma caumatis *est æstus seu calor intensior, ut apud Cangium in Glossario videre licet.*

t Carina *et* carena *est jejunium seu pœnitentia*

C *quadraginta dierum, pœnitentibus olim imponi solita, ut multis exemplis probat laudatus Cangius. Unum hic locum ex lib.* IV *Epist.* XVII, *seu Opusc.* XL *B. Petri Damiani profero, ubi de quodam presbytero pœnitente scribens ait:* Ad episcopum suum *(Urbinatem)* sanctæ memoriæ Teuzonem nomine, me quoque præsente, pœnitentiæ flagitator accessit. Cui mox sacerdotalis officio dignitatis adempto, cum æstivum tum cauma fervesceret, et secandarum messium tempus instaret, juxta carinæ regulam inclusionem custodiæ carceralis indiximus. *Itaque auctor Vitæ illa phrasi significat, Sanctum eas molestias sponte subiisse, quas homicidæ in pœnam criminum ægre tolerant.*

v *Id est, acsi pœnam homicidi lueret.*

CAPUT III

Lacrymarum dono fruitur: sacerdos consecratus, a B. Petro Damiano laborum socius adsciscitur: fit Prior Fontis Avellanæ: tempore famis pauperibus succurrit.

Dono lacrymarum instructus

Didicerat namque illa anima, acsi altera Axa, tam discrete ei præsidens ministrare, ut superius inferiusque irriguum a cœlesti Patre postulans impetraret. Sic enim, sacra Historia referente legimus, quod Axa Calephi filia, super asinum sedens, dixit patri: Terram Australem dedisti mihi, junge et irriguam. Dedit ergo ei pater irriguum superius et irriguum inferius *a*. Axa enim super asinum sedet, quia irrationabilibus carnis suæ motibus anima præsidet; quæ suspirans a patre terram petit irriguam, quia cum magno gemitu a Creatore nostro lacrymarum gratia est quærenda. Dedit ergo ei pater suus irriguum superius et irriguum inferius: irriguum quippe inferius anima suscipit, cum inferni supplicia flendo pertimescit: irriguum vero superius accipit, cum sese in lacrymis pro cœlestis regni desiderio affligit; quæque prius flet, ne ducatur ad supplicium, post flere amarissime incipit, quia elongatur a regno. Hujus autem utriusque irrigui gratiam eatenus acceperat divinitus Joannes, ut vix dies ulla ei flueret quin sese eo uberrime inundaret. E

peccata sua, licet pauca et levia quotidie deflet:

16 Hoc profecto illis est necessarium audire, auditumque imitari satagere, qui cum mihi similes multis sordentes iniquitatibus sacrum ad habitum veniant, lacrymarum a Deo lavacrum postulare non curant, ac mox ut mystici se Tau *b* tegmen amiciunt, Cherubin cœtibus unitos* præsumunt: quasi maculata vestis non egeat ad lavandum aqua, aut vasis rubigo lima. Verum quia aliter super hoc Joannes senserit, cordatis utique viris in ambiguo non reliquit; qui quidem etsi sacrum innocens habitum induerit, lacrymarum se tamen fluoribus numquam baptizare cessavit. Quantæ enim tunc munditiæ fuerit, ipsius Petri Damiani *c* sermo testis existit; qui cum eum in monachum consecraturus esset, suisque eum super peccatis, ut moris est, discussisset, juxta canonum censuram nec unius sibi* diei imponere valuit pœnitentiam. Hoc ille tantus vir, qui et per vitæ munditiam stella, et per sapientiæ claritatem tenebrosi mundi erat lucerna, hoc, inquam, cuidam nostrum non sine sui ipsius retulit contemptu; quipe qui sibi forte necesse putabat in alas jam dumtaxat crescere, ne visco adhuc adhæresceret, coactus est formidare *d*. F

* supple se esse

* i. e. ipsi

quod imitandum proponitur.

17 Audiat hæc omnis per climata quatuor orbis,
audiat Occasus, pariter non nesciat Ortus,
hoc Scythicæ gentes addiscant, hoc Garamantes;
ne tunica, sanguis, careant, quam diluit Agni *e*,
ac pudeat nudos illo censore futuros,
nec

A. ANONYMO.

nec reparare queant, quam non servare labo- [rant *f*,
aut nunc per fontes lacrymarum tergere sor- [des,
nunc geminæ vestis mulier sopha, piaque teg- [mina texit *g*,
seu vice fullonis candescere dat maculosis,
quis ea quis cuncta velando domestica turma,
his ut compta viro veniente sit obvia Christo.

Consecratur sacerdos, et laborum socius assumitur a B. Petro Damiano:

18 Cognito ergo ille vir tantus, tanto eum candore divinis oculis refulgere, nefas duxit per sacros eum gradus non sursum attollere; nec putavit, eum indecorem dimitti debere, quem typicis Aaron vestibus *h* coopertum cognovit incidere. Quantocius igitur studuit eum ad sacerdotium provehere, secumque huc illucque, qua ipse velut mundi lampas discurrere solebat, minare *i*. In qua scilicet societate, non facile est dicere, quam multum alter ex altero credendus sit profecisse; meritoque has duas animas, duas illas dixerim vaccas, quæ cum divinæ legis Arcam de terra Philisthiim ferunt, recto Bethsames, id est ad domum solis *k* itinere tendunt, remugiant licet vituli, id est, quamvis reclament consanguinitate propinqui, se sciunt * tamen a Bethsames via deflectere, quibus æterni Solis speciositas micat in mente. Etsi namque eatenus in omnipotentis Dei amorem jam uterque ferveret, ex contubernio tamen illo, quasi duo Seraphim, alter ex alterius ardore putandi sunt flammescere.

* l. nesciunt

B

post cujus obitum contemplationi et charitatis operibus insistens.

19 Post felicem illius viri obitum *l*, cum subditus jam sacerdotali esset officio, sic jam sacris Missarum mysteriis pene cotidianus satagebat vacare, ut priora sua exercitia nequaquam omitteret: sic Dominicis pedibus assidebat cum Maria, ne frequens tamen ministerium oblivisceretur cum Martha *m*: sic pulchræ rapiebatur Rachelis in gremium, ut lippientis licet Liæ *n* non horreret amplexum; sicque ab activa vita in theoriam *o* tendebat calefaciendus, ut a contemplativa in activam rediret calafacturus, ut scilicet ebrius debriat *p*, flammatus igniret. O quam sunt in mundo rara hujus dignitatis vasa! Non enim in hoc exilio positis Christi ecclesiis credo defore; sed cupientia sunt latere, neque * scilicet incuria opercula amittant, et sic de mundis immunda fiant. Scriptum namque in Lege est: Vas, quod operculum non habet, inter immunda reputatur *q*. Quid enim rationalis vasis est operculum, nisi omnium interioris, exteriorisque hominis custodia sensuum, quam si quis eis non semper adhibeat, mors per eos criminum ad animam intrat. Unde per Prophetam dicitur: Intravit mors per fenestras nostras; ingressa est domos nostras. Ceterum hoc, de quo loquimur, vas divinum nesciebat deponere vel ad momentum operculum, ideoque eum Dominus in phialam dignatus est vertere, dum suæ per eum Ecclesiæ sapientiam statuit propinare.

* l. ne qua

C

Congregationi Prior præficitur:

20 Sequenti siquidem tempore communi Fratrum unanimitate in Priorem eligitur *r* atque, ut eis præsideat, inevitabiliter coactatur. Quam ille sarcinam, quamvis præ ingenti vellet humilitate declinare, dum divinum tamen sibi formidat judicium, non præsumit contemnere; sciens scilicet, quia cum eam ferre idoneus esset, si obstinate eam subire sperneret, pro omnibus, quos Christo lucrari posset in Domini numero civium, [rationem Deo reddere deberet *s*;] si autem fidelis servus et prudens super dominicam familiam constitutus, in tempore tritici mensuram ei dispensare studeret, ad Evangelicum illud Euge post laborem pertingeret *t*. Librans ergo in mentis statera hinc pœnam, inde coronam, assentitur super Fratres suscipere magis clientelam quam ferulam, obsequium quam dominium, amari, quam timeri plus appetens, prodesse, quam præesse, animo concupiscens: illud videlicet, quasi mundum animal sedulo ruminans *u*, quod ille in cœlorum regno futurus est major, qui nunc gaudet Fratribus ministrare subjectior; illum scilicet imitans, qui cum omnium Conditor esset et Dominus, ad usque tamen hanc miseriæ vallem est dignatus descendere; nec ministrari, sed ministrare et animam suam pro servis redemptionem dare.

D

quo in munere, exorta in Italia fame,

21 Abhinc ergo, quoniam non ut eatenus, poterat jam latere, paulatim sese coactus est publicare, qualisque jam per divinam gratiam esset in occulto, prodiit in apertum. Quippe inhorrescente tunc temporis famis angustia *x*, confluentique undique ad subsidia poscenda innumera ad hunc locum gentium turba, cepit ille omni juxta Evangelium petenti tribuere, nihilque sibi aut Fratribus de crastino cogitare: nec cessavit ejus benevolentiæ rivus fluere, donec, quod daretur, jam pene deesset. Hujus enim loci horrea multiplicibus ejus largitionibus omnia sunt exhausta; quatenus in Apuliam ad emendum triticum cogeretur exulare, ut famis malum posset evadere. Ipsius quoque condimenti abundantia ad diariam pervenit libram. Cumque in eremo tam dapsilis esset, vix tamen usquam egrediens, vacua crumena solebat incedere; quam si contingeret deficere, inciperet ille nec vestibus parcere. Adhuc namque supersunt, qui meminerunt, eum cum ad agrarias visendum cellas exiisset, absque monachico ad eremum colobio *y* remeasse, oblitumque cœlestis Tau tegmen *z* obvolvere corpori, dum medullitus id anxiaretur imprimere cordi, nihil pendens stultorum in calcaneo positis oculis displicere, dum ejus, ut puta vere sapientis, oculi figerentur in capite *aa*.

E

insigni in miseros charitate emicuit.

22 Attendebat forte, quid Sindonius *bb*, quid Petrus Telonarius *cc*, quid Paulinus ille fecisset Nolanus *dd*, qui scilicet omnibus rebus primum suis pauperibus, imo Christo erogatis, semetipsos postea in servos vendidere, ut egenorum possent inopiam largius sublevare. Meditabatur ad hæc, quia sicut ignem aqua, ita eleemosyna extinguit peccata. Et illud: Ne avertas faciem tuam ab ullo paupere; ita enim fiet, ut numquam avertatur a te facies Dei. Et illud rursum: Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patitur animam ire in tenebras. His ergo sagittis verborum dum prædictorum carbones adderet exemplorum, parum se æstimabat egisse, dum necdum illorum ad mensuram se ipsum impendens pertigisset. Hucusque de pietatis ejus operibus, quæ scilicet circa corpora gessit, dixisse sufficiat.

F

ANNOTATA.

a *Quæ hic de Axa referuntur, habentur cap.* I *libri Judicum.*

b *Vestem monachicam significat, alludens ad caput* IX *Ezechielis, ubi dicitur:* Signa Thau super frontes virorum gementium et dolentium super cunctis abominationibus, *etc. Et v.* 6: Super quem videritis Thau, ne occidatis. *Itaque indicat auctor, quod, quemadmodum viri signati*

A *signati signo* Thau *in communi reliquorum clade nihil habebant timendum, ita aliqui sibi perperam blandiantur, nihil noxæ sibi eluendum superesse, simulac monachicum habitum induerunt.*

c *Erat B. Petrus Damianus Prior generalis Fontis Avellanæ, dum Sanctus noster ibidem eremita factus est, ut diximus in Commentario. Acta ejusdem B. Petri apud nos data sunt tom.* III *Februarii ad diem* 23.

d *Tropica locutio est desumpta ab aviculis, quibus visco pedes implicitis, alæ nil prosunt. Hac autem phrasi significat scriptor, B. Petrum Damianum, qui forte sibi jam videbatur vitæ satis integræ esse, ut sublimiorum virtutum exercitio vacaret, explorata Sancti innocentia, suos defectus clarius perspexisse.*

e *Sensus est, ne careant tunica, lota sanguine Agni : id est, ut Christi meritis animarum labes seu peccata diluant. Videtur autem alludere ad illud Apocalypsios* VII : Laverunt stolas suas et dealbaverunt eas in sanguine Agni.

f *Id est, ne post mortem frustra desiderent tunicam, id est, innocentiam animæ, quam in hac vita servare minime studuerunt.*

g *Vox* piaque *in versu vitiose abundat. Porro* B mulier sopha, *seu* sapiens, *est mulier illa fortis, de qua Proverbiorum* XXXI *dicitur :* Quæsivit lanam et linum, et operata est consilio manuum suarum... Stragulatam vestem fecit sibi ; byssus et purpura indumentum ejus... Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus *etc. Igitur ad hunc locum alludens, suadet, ut quisque sua benemerita studeat accumulare.*

h *Id est, quem virtutibus sacerdote dignis instructum noverat.*

i Minare *est* ducere. *De hac Sancti familiaritate cum B. Petro Damiano egimus in Commentario* § 3. .

k *Consule, si lubet, librum* I *Regum, cap.* VI.

l *Obiit B. Petrus Damianus Faventiæ* 22 *Februarii, anno* 1072, *ut ostenditur in Opere nostro ad diem* 23 *Februarii. Morienti verisimilius adfuisse Sanctum nostrum, diximus num.* 24 *in Commentario.*

m *Adi caput* X *Matthæi.*

n *De Rachele et Lia patriarchæ Jacobi uxoribus videri potest caput* XXIX *Genesis.* Lia lippis erat oculis, *sed fecunda :* Rachel decora facie et venusto aspectu, *sed diu sterilis, ac deinde minus fecunda : hinc auctor vitam contemplativam* C *ut suaviorem comparat cum Rachele, activam cum Lia.*

o Theoria *vox Græca Latine est* meditatio, *seu* contemplatio.

p *Lege* debriaret, *quod usurpatur pro* inebriaret, *et hic, ut sæpe alias, in bonam partem metaphorice accipitur, ut significet alios spirituali dulcedine implere.*

q *Numerorum* XIX, ℣. 15. *in Vulgata est :* Vas, quod non habuerit operculum, neque ligaturam desuper, immundum erit.

r *In Vita secunda, infra excudenda, num.* 11 *dicitur Sanctus immediate successisse B. Petro Damiano ; qua de re videsis Comment.* § 3 *et* 4.

s *Quæ uncis inclusa vides, supplenda fuerunt, nam in Codice Eugubino post* civium *mox sequitur :* si autem, *ut in margine apographi nostri notatur.*

t *Lege, si lubet, caput* XXV *Matthæi.*

u *Id est* crebro considerans : *alludit autem ad Levitici caput* XI, *ubi ad munditiem legalem animalis requiritur, ut ruminet.*

x *Hæc ea videtur fames, de qua Bertoldus Constantiensis presbyter, scriptor synchronus in Appendice ad Chronicon Hermanni Contracti, ad annum* 1085 *sic scribit :* Totam pene Italiam... tam magna fames obtinuit, ut homines non tantum immunda quæque, sed etiam humanam carnem manducarent. *Carolus Sigonius de Regno Italiæ lib.* IX *eam anno* 1084 *illigat dicens :* Eo etiam anno gravis adeo in Italia annona fuit, ut, quod dictu nefas videatur, præ victus inopia multæ matres in liberos fame sollicitante sævierint. *Forte ea fames in utrumque annum incidit.* A. ANONYMO.

y Colobium *hic est tunica sine manicis, quæ erat superior vestis eremitarum Fontis Avellanæ, prout eos exhibet Hippolitus Helyot auctor Historiæ Ordinum monasticorum et Religiosorum, sine nomine Gallice edito, tom.* V, *pag.* 285.

z *Quodnam hic vestimenti genus designet, non satis assequor : suspicor tamen illud fuisse, quod* scapularis *nomen obtinuit :* scapulari *quippe eos usos fuisse, habemus ex Vita B. Petri Damiani sæpe laudata, ubi cap.* III, *num.* 15 *dicitur :* Dum hic *(B. Petrus Damianus)* esset aliquando cum suo profecturus magistro, molliorem scapularem induere... jussus est.

aa *Alludit ad verba Ecclesiastis cap.* II. ℣. 14 : Sapientis oculi in capite ejus : stultus in tenebris ambulat. E

bb *Legendum est* Sidonius; *videtur designare S. Sidonium Apollinarem, episcopum Arvernensem in Gallia, caritate erga miseros insignem, cujus Acta illustrata sunt tom.* IV *Augusti ad diem* 23, *quo colitur.* *vide Appendic. ad Tom.* VII *Septembris, Pag.* 771 *Not.* 6

cc *De hoc Sancto actum est in Opere nostro tom.* II *Januarii, ad diem* 20 : *ubi dicitur opes suas, ipsasque, quibus induebatur, vestes pauperibus distribuisse, ac seipsum denique vendidisse, ut sui quoque pretium egenis impertiretur.*

dd *Acta S. Paulini, episcopi Nolani apud nos data sunt tom.* IV *Junii, ad diem* 22 : *ubi in Appendice vide disputata de servitute Wandalica, quam Sanctus hic ex caritate subiisse a nonnullis creditur.*

CAPUT IV.

Reliquæ Sancti virtutes : constantia in servando Regulæ rigore. F

Oratione et corporis castigationibus assidue intentus.

Spiritualia namque ejus velim summatim perstringere ; si tamen ad id mihi divinitus datur aliquatenus aspirare. Plus enim illud cœleste Animal, Domino largiente valuit in superna sustollere, quam indignus ego sufficiam sermonibus aperire ; et quia ad eum imitandum vix repo, ad enarrandum vix mutio. Ut enim nocturnas, diurnasque regularium cœnobiorum synaxes *a* a beato Benedicto *b* institutas prætercam, ut omnia cœnobiorum vel eremorum synaxibus superaddita prætermittam, quæ tantopere ille studebat quotidie Domino persolvere, ut nefas inde putaret vel syllabam præterire ; quis digne explicare possit, quam Deo acceptum, quantumve animabus potuerit esse proficuum, quod vix ullum

A. Anonymo.

lum sibi tolerabat diem effluere, quin pro vivis et defunctis totum vel amplius Psalterium psallendo transcurreret *c*? quod furtivis prope quotidie orationibus consueverat incumbere, lacrymarumque rivis stratum suum rigare; quod tali faciem fonte lotus jugis soleret sacris Missarum officiis insistere, aliisque rursum lacrymarum fluoribus se inter ipsa mactare: quod nunc metanias *d* mittendo, interdum brachia extendendo *e*, non solum laudis et orationis thus ore, sed omnibus ex membris quasi thuribulum quoddam passionis suæ Domino emanabat odorem: quod crebro per septuaginta continuatim, pluriumve psalmorum prolixitatem, asperis scuticarum flagris a se ipso gaudebat nudus corpore vapulare *f*, quatenus Apostolorum, ipsiusque Domini Salvatoris quiret imitator existere. Quod divini verbi phialam, ut ipse bibere, ita dominicæ familiæ domi forisque anhelabat propinare.

contra superbiam

24 Ceterum ne versutus hostis ad tantarum thesauros virtutum alicunde posset irrepere, jacturamque sibi consuetis nisibus, quod absit, inferre; omnem ille suam Decapolim, Eliopolimve *g* dixerim, humilitatis vallo muniebat, atque alterius instar Argo *h* undique oculatus obsepserat. B Claret enim arrogantium tumor, qui species in quatuor *i* dividitur; cum scilicet, aut bonum se a seipso habere quis æstimat, aut datum quidem sibi divinitus, sed pro suis meritis pensat, aut in se gloriatur habere, quod non habet. Quibus quasi quibusdam malignus hostis scalis ad cujuslibet Christiani bona conatur irrepere, ut virtutum ejus desiderabilia valeat devastare. Verum dum has machinari tecnas insidians sancto Viro astuta ejus instaret malignitas; ille, utpote sponsæ nasus in arce Libani situs *k*, procul eas didicerat odorari, divinisque viriliter accinctus armis, eminus frustrari. Quippe cum suarum bona virtutum ei ab illo suaderetur sibi tribuere, ille cum Apostolo consueverat dicere: Nihil a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itemque: Deus est, qui operatur in nobis velle et operari pro bona voluntate. Illudque: Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Et cum Jacobo: Omne datum optimum et omne donum perfectum desuper est descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.

humilitate

25 Si autem ei insusurrasset, quod pro suis ea C meritis accepisset, hoc illi Apostolicum noverat objicere: Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit. Et illud: Quis prior dedit illi, et retribuetur ei? quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso omnia: ipsi gloria in secula seculorum, Amen. Quodsi virtutum sibi suarum mole pertenderet, ut quasi sufficientem jam ab earum augmento eum retardaret, doctus erat cum Psalmista cantare: Ego vero egenus et pauper sum. Et rursus: Incola ego sum et peregrinus. Postremo cum impudens hostis, quasi Pharisæum illum, in corde moliretur extollere, ut Fratribus se suis de sublimi virtutum arce præferret; non ignorabat ille, Publicani illius instar, hinc culparum suarum nævos, qui umquam sibi quasi homini surrepsissent, ante oculos reducere, in SS. Patrum sublimia merita collocare *l*, quatenus dum sibi inesse metueret, quod displiceret in aliis, attenderet, quo crescere in melius posset, ut sibi fieret materia se humiliandi, quod hostis paraverat extollendi.

se armat.

26 Visne, auditor, nosse, quam nihili sese, D imo quantopere alios sibi opinione præferret? Si quos aliquando peregrinos, ut mos est, monachos aliqua nobis occasio applicaret, seriatim mox ille illorum mores et ordinem sagax attenderet, ac si quid in eis agnosceret imitandum, præsto ab eo, acsi divinitus oblatum foret, apprehensum. Non enim se tum æstimabat Priorem, dum qualibet in virtute quempiam attenderet meliorem; sed fiebat illis in discipulum, qui videbatur aliis magister: mirabaturque typicus ille pavo alas aliorum geminas, dum pertingere ipse conaretur ad senas *m*. Nam cum infelix ego, similesque mei, et vitiis fœtidi, et virtutibus vacui, vix in Apostolos, vix in ipsum dignemur Christum oculos mentis levare, ut per aliqua eorum vestigia nostram possimus fœditatem quadamtenus tegere; huic Viro, tam innumeris virtutibus opulento, nullus umquam sciebat pudor obsistere, quin virtutum gazas a discolis licet personis indesinens mendicaret. Cumque gravis jam ætas declinaret in senium *n*, in Meridiem virtus nitens nesciebat Occasum. Qui enim scire flagitat, quam irrevocabilis virtutum cucurrerit viam, quamque manu super E aratrum missa, respicere non sit dedignatus *; interea pauca, quæ subdo, consideret, et per hæc indeficuum Viri fervorem poterit nosse.

* *imo dignatus*

Rigorem Regulæ mitigari renuit,

27 Cum enim de eremiticæ Regulæ austeritate die quadam sermocinaremur, eamque debilibus, ægrisque Fratribus condescendendo, temperandam aliquatenus causaremur *o*: præsertim cum ipse Petrus Damiani in eadem scriptum reliquisset, ut post obitum suum id fieret *p*: ille etsi languidus, etsi cunctis pene nobis esset debilior, ejusque assensus ad id credendus esset facilior; Cum multis, inquit, peccatis graver, hoc utique superonerari non patiar: sed sicut domnus Petrus in vita id fieri non toleravit sua, ita quoque ego fieri non assentiar in mea. His certe paucis verbis licet attendere, quanto ille conatu latam multorum spreverit viam, quamque medullitus arctam, quæ paucorum est, tenuerit semitam: nec cum carnali Israel multitudine contemptas jam Egyptias ollas dignatus sit respicere; sed cum solis Jesu Nave et Calepsi omni prorsus vi sua ad typicam promissionis Terram perstiterit anhelare.

certus ad mortem usque in eo perseverare.

28 Ruminabat namque Vir sanctus, mundum scilicet animal, multorum quidem esse bene incipere, paucorum, vero, quod sine gemitu recolendum non est, bene finire. F Frustra enim velox in stadio currit, qui ante finem deficit; quoniam in cursus meta currentium est corona; nec in divino sacrificio accipitur hostia, quæ caret cauda *q*. Ad hoc enim omnis ecclesia, ad hoc niti debet omnis anima Christiana, ut secundum Apostolicam doctrinam hostia viva vivat; mortua scilicet mundo, viva autem Deo; mortua facinoribus et flagitiis, viva virtutibus universis. Obsecro, enim inquit Apostolus, vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem: ad quæ duo qui, miserante Deo, anxiatur *r* pertingere, ad finem usque opus est perseverare. Cum enim in fine corporis sit cauda, illa spiritualiter hostia caudata intelligitur, quæ ad usque hujus vitæ finem de bonis ad meliora transire conatur. Idem quoque in eo nobis innui cernimus, quod in vinea laborantibus non nisi in fine diei datur denarius. In eadem rei figura solus inter fratres Joseph talari indutus est tunica: quid est enim talari tunica indui, nisi fide per dilectionem

A dilectionem operante usque ad vitæ terminum contegi?

ANNOTATA.

a *Vide dicta ad cap.* II *litt.* c.

b *S. Benedictum ut patrem fundatoremque eremitarum cultum fuisse ab eremitis Fontis Avellanæ, liquet ex Opusculis B. Petri Damiani. Lib.* VI *epist.* XII *eumdem* patrem *appellat.* Hæc itaque, *inquiens,* nostra non sunt, sed ejusdem patris nostri verba *etc.*

c *Huc spectant, quæ habet B. Petrus Damianus Opusc.* XIV : De psalmodia vero consuetudo est, ut, cum duo Fratres simul commorantur in cella, duo persolvant in die Psalteria, unum pro vivis, alterum pro defunctis. Et illud quidem, quod est vivorum, cum illis dicitur additamentis, quæ B. Romualdus apposuit *(quæque B. Petrus recitat Opusc.* XV, *cap.* IX ;) quod vero pro defunctis, cum novem lectionibus dicitur, tribus nimirum per quinquagenos psalmos. Qui autem solus moratur, Psalterium quidem vivorum totum per singulos dies adimplet, defunctorum autem sive totum, juxta quod virium possibilitas administrat. Horarum autem psalmodia canonica omnino sicut fit in monasterio, ita hic per ordinem tota nihilominus adimpletur.

B

d Metanœa *vox Græca, Latine* pœnitentia, *apud medii ævi scriptores accipi solet pro genuflexione seu corporis prostratione in terram, ut videri potest in Onomastico Rosweydi ad Vitas Patrum, et Glossario Cangii. Eadem vox occurrit in Vita B. Petri Damiani cap.* III, *uti et in hujus Opusculis.*

e *De his et similibus corporis castigationibus B. Petrus Damianus Opusc.* XV *de suæ Congregationis institutis cap.* XVIII *sic scribit:* Super metaneis vero, disciplinis atque palmatis *(id est manuum palmarum in terram illisionibus)* sive etiam brachiis extendendis in orationibus, cæterisque sancti fervoris exercitiis, nulla Fratrem lege constringimus, quin potius suæ committenda provisionis arbitrio judicamus.

f *Morem hunc inter psalmorum recitationem sese flagellandi, in prædicta eremo viguisse, discimus ex sæpe laudato B. Petri Opusculo in quo de S. Dominico Loricato, discipulo suo hæc scribit:* Idem senex, Dominicus nomine, nonnumquam uno die continuato cum nocte, novem Psalteria

C meditando decurrit, et interim pene semper utraque manu scopis armata nudum corpus afficit.

g Decapolis *regio est Palæstinæ, a decem præcipuis urbibus sic appellata:* Heliopolis *Ægypti urbs, de qua Geneseos* XLI. *Scriptor autem hac allegoria animam virtutibus probe munitam designat.*

h *Vide dicta ad cap.* I, *lit.* c.

i *Tres tantum enumerat.*

k *Canticorum cap.* VII, v. 4: Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum. *Mystice hic prudentia seu vigilantia denotatur.*

l *Id est, ex suorum defectuum consideratione perpendere, quam longe abesset a sublimibus Sanctorum meritis.*

m *Hac phrasi scriptor denotat, sanctum Priorem in aliis virtutes minus excellentes fuisse admiratum, dum ipse sublimiores sectaretur.*

n Senium *hic pro extrema senectutis parte accipitur. Consule Comment. num.* 17 *et* 18.

o *Vitæ auctor, qui supra num.* 13 *ostendit se* S. Joannis *in eremo sodalem, hoc loco jam discipulum demonstrat.*

A. Anonymo

p *Scripsit hoc. Opusc.* XV, *ubi postquam instituti rigorem hinc inde nonnihil mitigavit cap.* XVIII *ita loquitur :* Hæc itaque, nos remoto omni austeritatis rigore, ideo sub tam modestæ discretionis libramine constituimus, ut Frater, qui de sua est salute sollicitus, institutionem salutiferam non abhorreat ; et tamen, si hæc fecerit, plenissime de omnipotentis Dei miseratione confidat. Verumtamen hæc Regula post nostrum teneat obitum : nam dum vivimus, assuetum minui, Deo largiente, non patimur institutum.

q *Hæc intellige de hostia pro peccato, vel alias debito: nam Levitici* XXII, v. 23 *dicitur :* Bovem et ovem, aure et cauda amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex eis solvi non potest.

r *Id est, qui sollicite ea præstare conatur.*

CAPUT V

E

Eugubinus episcopus electus et a Paschali II PP. consecratus, post brevem episcopatus administrationem sancte moritur.

Talibus ergo virtutum exercitiis dum more suo Joannes instaret, Apostolique instar quæ retro oblitus, momentatim *a* in anteriora contenderet, a te, sancta Eugubinensis ecclesia *b*, necnon a Joanne *c*, Apostolicæ Sedis legato, reverentissimo per omnia viro, Eugubium arcessitur, quatenus communicato vobiscum consilio, de præficiendo vobis pastore tractatus habeatur. Quo ille, utpote charitate plenissimus, atque ut omnibus omnia fieret ardentissimus, quamvis ætate jam gravis *d*, quamvis languoribus debilis, tamen non segnis approperat, diuque, cui tanta imponenda sit sarcina, vobiscum tractare non cessat. Sed cum tanta res in crastinando discutitur, nec alia id perficiendi via idonea reperitur, ipse hoc tandem onus, quamvis invitus et obnitens, a vobis cogitur subire, qui alterum illo venerat onerare, Cui rei, tametsi per sapientiam et sanctitatem esset idoneus, pro corporea tamen debilitate molestiaque omnino erat incommodus.

Eligitur episcopus Eugubinus :

F

30 Quid ergo flammata in Domini amore anima ageret, quidve * tanto vallata populo confugium peteret? Certe cum sacri canones eis etiam, qui episcopantur, si dignam possunt causam pertendere, successores non abnuunt dare ; rationabilius, qui hoc nondum onus subierat, justis ab hoc subeundo causis excusabilis erat ; hinc scilicet effæto viribus corpusculo reclamante, inde validissima languoris molestia ratiocinante. At qui ab ipsa pueritia omne, quod erat, Christo consueverat tradere, nefas duxit, non vinci ab ejus ecclesiæ unanimitate ; firmissime credens, illum profecto ignem divinitus descendisse, qui tot animos in ejus electione conflasset : nec de impotentia

quo onere, licet senex suscepto,

* *l.* quodve

A. ANONYMO. impotentia jam causatur, cui Omnipotentis voluntas suffragium pollicetur. Qui enim in se nihil potest, quid in Domino non potest? Volens ergo nosse, verene Dominum habuerit complicem *e*, attendat, quid tantillo in tempore egerit, et ab omni mox scrupulo conticescet.

a Paschali II PP. consecratus, 31 Mox namque ut divina Eugubium Clementia miserante, a sanctissimo Papa, secundo scilicet Paschale *f* in antistitem consecratur, tanta basilicas instantia dedicare, pueros consignare, omniaque omnino episcopalia peragere nititur *g*, ut, nisi ætatem cerneres, pubescere forte putares. Nec in sui tantum episcopii angustiis contentus id agere, per quæcumque secundum canonicas regulas collimitanea invitatus, idem Christo largiente operatur. Ad hæc divini pugione verbi, quem tamdiu acuerat, tempus nunc cœlitus nactus, in girum rotat, ardetque vivas a mundo messes metere, ut supernis eas valeat horreis infercire. Ad quod tam egregium opus * multi a Domino messis videantur esse ducti, perrari, proh dolor! reperiuntur idonei. Huic namque negotio ut digne quis possit instare, a semetipso necesse est principium sumere, Domino dicente: Ejice primum trabem de oculo tuo, et B tunc perspicies, ut educas festucam de oculo fratris tui: quia videlicet donec quis terræ inhæret, impossibile est, ut a terra alterum fecet.

egregie fungitur: 32 Hinc Dominus per Prophetam, Gladii, inquit, ancipites in manibus eorum. Quis enim est iste gladius, nisi, teste Apostolo, sermo divinus? Per manus autem quid intelligitur, nisi bonum opus, quod manibus exercetur? Quid ergo est gladium habere in manibus, nisi verbum Dei tenere in operibus? Hoc autem ille congrue peragit, qui ab omnibus se et carnis et spiritus vitiis nititur sequestrare, et geminæ charitatis alas in astra sustollere. Hinc est enim, quod alteri prophetæ falx volans ostenditur, per quam non nisi sermo divinus identidem figuratur; quia videlicet falcis more, quos a terrenis vitiis desecat, alas sumere docet, ut ad cœlestia tollat. Hanc ergo quia a primævo Joannes tempore manibus bajularat, sui jam securus, quocumque se verteret, in alios exercebat: dumque eam per quinque carnis, totidemque animæ sensus evaginat, quod nulli vitiorum monstro parcendum sit, ignaris insinuat. Hinc est enim, quod decem lata cubitis eadem falx dicitur, ut per omnes nimirum decem sensus divina framea ducenda monstretur, nec C sufficere prælatis, ut sola quinque sensuum vitia in subditis amputent, nisi turpes intus concupiscentias radicitus jugulent. Multa a multis mala non patrantur corpore, at solo consensu ac proposito patrata ante divinos oculos, indicantur corde. Quid enim prodest, si domus ambitus coloribus ac musivo *h* decoretur, a basiliscis autem et draconibus, quod interius, possideatur? Quod nimirum quia hujus sancti Viri solertiæ non latebat, merito divini verbi gladium tam per interiora, quam etiam per exteriora trahere satagebat.

at intra annum consecrationis sancte moritur 33 O quam felix Eugubina ecclesia esses; si diu te talis Patroni vigilantia gubernasset! Ille certe cœlesti te Sponso, non solum sine macula formosam exhibere, sed etiam sine ruga *i* satageret. At aliter divina super hoc Providentia censuit, quæ ante peractum consecrationis suæ annum tanto te Pastore privavit *k*. Cum enim, sicut scriptum est, flagellat Deus omnem filium, quem recipit, jugi sui corporis molestia vapularet, ut carnis ergastulum egressuro nullius vel levis peccati nævus obsisteret, adeo ei circa Septem- D bris Calendas solito impensius incubuit, ut 7 earumdem Idus *l* te illo viduarit, teque in hoc mundi laborante exilio, jam ille, ut confidimus *m*, potiori sui parte triumphat in regno. De cujus mihi vita, charissimi Patres et domini, quia ut scriberem jussistis, ecce ut præstarem, extorsistis: etsi enim non feci, ceu debui, facere tamen sategi, quod potui.

34 Superest ergo, ut quia mea pusillitas audiat supplicantem *n*: supplicatio namque mea nil nisi salus est vestra; scilicet, ut qui cœlestia jam ad regna divina misericordia sumus vocati, cœlestes cives, Deique filii, nisi a tanta, quod absit, gratia degeneramus, decreti, ejus sequi ducatum contendamus in via, si cum eo regnare desideramus in patria. Tota enim hæc vita quid nisi quædam est via? Per hanc profecto jam processit Christus, Ecclesiæ videlicet Sponsus, secutus est consequenter Apostolicus numerus, comitata sunt deinde tot jam electorum millia, quot quæ explicet lingua? Ad hos, dilectissimi, omnes cordis oculos debemus attollere, ut per eorum vestigia tam gloriosa ad patriam nitamur ascendere, sed ad unumquemque tanto attentius, quanto Christi membrum esse constat electius; E donec quibusdam profectuum gradibus ipsi paulatim Christo propinquare et ab ipso quasi adamantino sigillo suæ impressionem imaginis possimus accipere. *cujus virtutes n*

35 Quodsi in ipsum justitiæ Solem Christum, si ipsius solis radios, id est Apostolos, si in ipsas denique stellas reliquias, scilicet Sanctorum turmas noster aciem figere non viget obtutus, numquid non ad certam stellam, nostrum scilicet Joannem, noster irrepere pigritabitur appetitus? Pudeat nos, dilectissimi, pudeat, inquam, sub iniquitatis nocte jam stertere, quibus tam lucidam, tamque novam Stellam in exemplum dignatus est prorogare. *auctor imitandas proponit.*

Spernant jam seculum, quos spectat patria [cœlum,
Christicolas omnis pro carcere tædeat orbis,
fæteat his mundus, quibus est promissus [Olympus.
Horrida carcerei quem mansio mulceat antri?
Quis socors olida deposcat aroma cloacæ?
Ergo jam vestro * cœlo conscripta caterva, * *forte* vestra
aspiciens solem fugiat jam noctua noctem,
horrescat tetras quibus est illapsa tenebras.

F

ANNOTATA.

a *Id est*, in singula momenta.

b *De Eugubio, ejusque antiquo episcopatu egimus in Commentario num.* 1.

c Joannem *Cardinalem presbyterum S. Anastasiæ designat, de quo consule Comment. num.* 2, 8, 9, 10 *et* 11.

d *Annum quippe ætatis* 78 *vel* 79 *agebat, ut liquet ex dictis in Comment. num.* 16.

e Complex *ordinarie dici solet alterius in eodem crimine socius, vel fautor. Aliquando tamen ea vox in bonam partem accipitur pro fautore alterutrius regis belligerantis, ut apud Cangium in Glossario ostenditur. Hoc loco Deum Sancti fautorem auxiliatoremque significat.*

f *Paschalis II ab anno* 1099 *usque ad* 1118 *Pontificatum tenuit.*

g *Quæ de Sancti gestis in episcopatu narrat Philippus Ferrarius, videri possunt in Commentario num.* 40.

h *Subintelligi*

A h *Subintelligi videtur* opere ; *est autem* musivum opus *varie tessellatum ac picturatum.*

i *Alludit ad verba Apostoli ad Ephesios* v, ℣ 27 : Ut exhiberet ipse (*Christus*) sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.

k *Perperam igitur Philippus Ferrarius ei* 36 *annos episcopatus attribuit, ut diximus num.* 39 *Commentaris.*

l *Anno* 1106, *ætatis vero suæ* 80, *dicitur in veteri epitaphio, quod num.* 42 *Commentarii recitavimus.*

m *Hinc patet, Vitam hanc conscriptam fuisse, priusquam Sanctus publico cultu honoraretur, alioquin enim cœlestem ipsius gloriam certius asseruisset, idque multo magis, si revera, ut quidam contendunt, a Paschale II canonizatus fuisset ; qua de re consule Comment. num* 43 *et duobus sequentibus.*

n *Vitiosam hanc periodum ita legi in codice Eugubino, ex quo apographum nostrum depromptum est, in hujus margine annotatur. Porro eam hoc similive modo corrige :* Superest, ut meam pusillitatem audiatis supplicantem.

B

VITA ALTERA

AUCTORE ITEM ANONYMO ET INCERTO *a*

CAPUT I

Vita in sæculo acta : susceptus monachatus et sacerdotium ; familiaritas cum B. Petro Damiano, et insignis in corripiendo humilitas.

C *Laude Pompeia natus, post piam adolescentiam,*

Beatus Johannes sacerdos electus Dei altissimi, Eugubinæ *b* civitatis episcopus, civitate Laudensi *c* in Lombardia ex nobilibus *d* parentibus et vere Catholicis natus fuit, et eorum cura et diligentia baptizatus et bone nutritus et bonis moribus informatus fuit, et sacris litteris instructus et liberalibus disciplinis eruditus. Et ipse Johannes ab infantia sua timere Deum cœpit, et cum eo crevit misericordia, jamque animum pium habens ad pauperes, et Dei mandata fideliter adimplebat. Et ab illis vitiis Deus ipsum eripuit et servavit, in quibus juvenes male informati contaminari solent et a Deo separari, et filii tenebrarum effici. Et Johannes gratia Dei præventus, in ipso juventutis suæ flore spernens mundum et ejus vanas delitias, per arcta mandata, quæ ducunt ad vitam, ambulare cum fervore curavit, et repletus Dei spiritu non solum ipse lubrica devitabat, sed et socios suos decidentes se a mundi vanitatibus et vitiis retrahebat et arcebat, et ad viam virtutum et mandatorum Dei eos informabat et provacabat.

A. ANONYMO. *et austeram in operibus charitatis vitam,*

2 Et cum adhuc electus Dei Johannes in seculo moraretur, Dei mandata et sancta consilia Evangelica perficiebat : nam visitabat infirmos quoscumque, ministrans eis necessaria de suis facultatibus *e*, et ipsemet serviebat eis, quando infirmi pauperes servitoribus indigebant ; et aliis pauperibus, viduis et orphanis benigne subveniebat, et tribulatos et afflictos sua melliflua exortabatur * allocutione, et ad sanctum patientiam informabat, afflictum Jesum Christum eis proferens in exemplum, rogans eos caritative *f*, ut in sancta patientia possiderent animas suas. Et hic Vir beatus castigabat corpus suum et in servitutem redigebat, ne, si ipse non faceret, quod aliis prædicabat, ante Dei oculos reprobus haberetur. A delitiis et crapula et vinolentia se retrahebat, et rebellem carnem cogebat omnino servire spiritui. Et sic Vir iste beatus illustratus a Deo et illuminatus, lux * ab eo bonæ ædificationis et informationis procedens ad proximos, ad fugiendum peccata et ad serviendum Deo eos provocabat, et videntes bona opera ejus glorificabant Patrem Deum, qui in cœlis est. Abstinentiæ et vigiliis vir Dei Joannes insistebat, et juxta quamdam ecclesiam capellam *g* tugurium sibi constituens ad orandum et quiescendum valde arctum : ibi lectus ejus erat terra solida pro fulcro, et cervical ejus lapis durus et rigidus.

* exhortabatur

* *l.* luce et *mox* : procedente

E

fit monachus in eremo Fontis Avellanæ,

3 Et post talia virtutum insignia vir Dei Johannes, lucerna vera populis jam effectus, ut ad majorem perfectionis statum ascenderet, heremum *h* petiit. Illo namque tempore vir venerabilis et sacerdos Dei altissimi, domnus Petrus Damiani *i*, virtutibus ornatus et sacris Scripturis eruditus, florebat sanctitate et scientia in heremo vastissima S. Crucis Fontis Avellanæ. Et ipse Petrus, cum esset sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis et legatus fuisset transmissus a domino Papa, et circuiret per comitatum et episcopatum Eugubinum *k* et Nucerinum *l* et Callensem *m*, et per Romandiolam *n* et Marchiam *o* ; cum de perfectione Fratrum pauperum Fontis Avellanæ admiranda dicta et opera percepisset, eorum colloquio et angelica conversatione attractus *p*, Cardinalatus gloriam deseruit, et cum licentia domini Papæ *q* in heremo Fontis Avellanæ se reclusit, serviens Deo die ac nocte. Ad cujus exemplum plurimi incitati mundi gloriam spreverunt, et ad serviendum Deo se totaliter tradiderunt.

F

admissus a B. Petro Damiano.

4 Vir autem Dei Johannes tanti viri fama comperta, exemplo ejus animatus, confugit ad ipsum, et elongavit se, a mundo fugiens et de terra propria et cognatione recedens, venit in terram, quam ei Dominus revelavit, et venerabili patri Petro Damiani, Priori heremi et devotorum Fratrum magistro se obtulit humiliter, gentibus flexis rogans instanter, ut ipsum sub disciplina sacræ Regulæ beatissimi patris Benedicti susciperet in discipulum et fratrem, Regi Christo perpetuo serviendum *. At vero reverendus Dei sacerdos Petrus Damiani videns Johannis simplicem animi puritatem, fervorem spiritus, obedientiæ promptitudinem et verum mundi contemptum in ipso, ipsum benigne recepit. Et cum de peccatis et secularibus culpis eum examinaret per sanctam confessionem, ut ab omni mundano pulvere excuteret pedes suos, ut mundus et purus viam Domini ambularet, non invenit culpas graves, ut per unius diei pœnitentiam expurgari non possent ; sicut ipse Petrus postea testificatus

* *l.* serviturum

A. ANONYMO.

testificatus est, de eo colloquendo cum devotis discipulis.

et factus sacerdos, ab eodem in partem laborum adscitus,

5 Et devotus pastor Petrus Prior devotum humilem ovem Johannem intra ovile sui monasterii intromisit, eumque religiosis induens vestibus et habitu monachali, devotis Fratribus et discipulis sociavit, ut cum eis rectum vivendi ordinem disceret, moresque et modum conversandi apprehenderet, in choro et in mensa et in claustro. Et ipse vir Domini Johannes, divina præventus gratia, in brevi ita est informatus in sacris observantiis et moribus Fratrum, et divinis officiis imbutus et instructus, ut non jam alterius magisterio oporteret eum informari, sed potius ipse ad informandos alios idoneus et sufficiens probaretur. Cernens autem reverendus pater Petrus, bonum filium et discipulum Johannem per Dei gratiam in omnibus proficere, et in sanctitate et humilitate et divinis obsequiis et in sacris institutionibus mirabiliter crescere, ipsum per gradus Ordinum sacrorum et officiorum ad altiora promovit et ad sacri sacerdotii Sacramentum ipsum provehi et sublimari fecit; ut deinceps Johannem coadjutorem et socium sui laboris haberet, quem sub se discipulum ante
b habuerat; ut in cura monasterii et in regendis Fratribus vigilaret et se exerceret in activa videlicet et contemplativa vita. Et ipse vir humilis Johannes, tamquam verus obediens, patris voluntatem et præcepta in omnibus adimplebat, et sic sub beati patris Benedicti Regula alligatus, bonus discipulus sanctum magistrum devotissime sequebatur, et humilitate et caritate et servitiis omnes transcendere nitebatur.

mira humilitate aliorum defectus corripit.

6 Et si quando naturali infirmitate aliqui ex monachis fracti invicem discordarent, studebat statim eos suis devotis et piis precibus ad concordiam revocare, non quiescens, nec recedens, sed genibus flexis ante eos in suo humilitate et vita caritate illorum iracundiam frangebat et expellebat, et eos ad pacem et fraternam concordiam reformabat. Si quando vero propter ipsius redargutiones et increpationes in commissis defectibus Frater aliquis turbaretur, statim Johannes ejus se pedibus prosternebat, dicens humilitate culpam suam, et indulgeri sibi devotius precabatur : et propterea nullus ex Fratribus ita iratus et accidiosus *r* permanere poterat, quod non statim a benignitate servi Dei Johannis in mansuetudinem verteretur : et ipse non
C prius de terra surgebat, nisi prius et Frater reconciliatus fuisset.

Jejuniis, aliisque corporis castigationibus

7 Igitur vir Dei Johannes terrena fugiens, a vanis mundi illecebris elongatus manebat in solitudine : expectabat eum, qui salvum ipsum fecerat a pusillanimitate spiritus et liberaverat a tempestatibus et conturbatione hominum; et ipse jam cum Christo spiritualiter crucifixus in anima, crucem pœnitentiæ in corpore bajulabat, jejuniis et vigiliis se affligens, ergastulum sui corporis domans, ne contra animam recalcitraret. Et cum in ipsa heremo hiems aspera inhorresceret, ut vix cum vestimentis duplicibus et pellibus intensum frigus vitari posset, ipse vir Dei domus Johannes rigidis et modicis vestimentis amictus, nudis aliquando pedibus per totas synaxes in choro nocturnas et diurnas persisteret *.

* l. persistebat

strenue se domat :

8 Deinde ne Fratres turbaret et ne fumus laudis offuscaret opera ejus, in solis pedulibus sive soleis *s* frigus supportabat ; et, quod durius est, in remoto loco sequestrans se a conspectu Fratrum, minutos lapillos et acutos sternebat in calceolis, et calcians se et incedens per ecclesiam sive per claustrum et domos, acri doloris acumine et puncturis torquebatur, plantis nudis pedum lapillos calcantibus, ut sic crucifixo Domino in perforatis pedibus compateretur et conformaretur. Si quando vero causa opportuna monasterii exigente cogeret virum Dei Johannem extra monasterium progredi ad remota, quia debilis erat et languens, debile corpus et attritum jejuniis non poterat ad festinantiam itineris coaptare : et sic necessitate compellente, jumentum aliquod despicabile equitabat : et ut corpus suum dolore aliquo pungeret, nec sine flagello pertransiret in eo aliqua hora vel tempus, nudas plantas streviæ *t* ferreæ immittebat, ut tali aculeo frigoris et duritia ferri punctus, Crucifixi vulneribus compateretur. D

orationi et charitatis exercitiis assidue vacat :

7 De oratione ejus et mentali devotione et cœlesti desiderio, paululum dicere scimus, cum in nobis ipsis dona talia non habeamus : sed certum nobis est, quod vir Dei Johannes divina officia et Horas canonicas die noctuque devote sollicite et attente dicebat et audire volebat, ne verbum aliquod et syllaba pertransiret, quod non bene diceret et audiret. Et oculis ac manibus in cœlum intentus, dum sibi vacare liceret E
a curis monasterii, invictum ab oratione spiritum non relaxabat, lacrymarum irrigua spargens ante conspectum Domini pro vivis pariter et defunctis. Sicque vir Domini Johannes, ut alter Jacob per scalam virtutum ascendens, per caritatis zelum ascendebat ad Deum, et per compassionem pietatis descendebat ad proximum. Aliquando vero, cum ei liceret ab officiis ecclesiasticis et Fratrum occupationibus quietari et vacare, dum orationis solatio et mentali contemplatione non traheretur, ad activam vitam recurrebat, ut cum Martha ministerium Dei ageret et devote perficeret.

pios libros aut scribit, aut corrigit.

10 Nam libros devotos scribebat, et scriptos ab aliis corrigebat, et quæque alia ædificatoria ad Dei laudem et proximi utilitatem facere non tardabat : et sic Vir Dei per fervens obsequium vitæ activæ fortior et valentior reddebatur ad ascensum vitæ contemplativæ; sicque Vir sanctus in Dei gratia roboratus et in timore Dei confirmatus, a ventis et procellis inanis gloriæ et elationis subverti non poterat, et aquæ multæ tentationum et tribulationum caritatem ejus firmam in Domino extinguere non potuerunt. Duæ vero columnæ lucidæ Fratrum heremi F
Fontis Avellanæ, reverendus Prior Petrus, et clericus Dei Johannes, sicut duo Seraphim divina caritate inflammati, corde et ore jugiter Deum altissimum collaudabant, et Fratrum mentes et corda et ora ad Dei timorem et fraternam caritatem accendebant. O quam bonum et quam jocundum erat, tales fratres habitare in unum, in medio quorum Christus Jesus erat Dominus et Magister.

ANNOTATA.

a *De hujus Vitæ auctore egimus in Commentario num.* 12.

b *Adi Commentarium num.* 1.

c *De Sancti urbe patria consule Comment. num.* 15.

d *Nobilium parentum non meminit Vitæ primæ scriptor synchronus.*

e *In Vita prima dicitur quidem pauperibus ægris ministrasse, at de facultatum suarum in hunc*

A *hunc finem usu nihil legitur : id tamen omnino verisimile est, cum jam sui juris fuisse videatur, antequam ad eremum contendit, ut diximus in Comment. num.* 17 et 18.

f *Id est* benigne *et ex charitate.*

g *Legendum* ecclesiæ capellam, *aut* ecclesiam vel capellam. *Adi num.* 5 *Vitæ primæ.*

h *Fontis scilicet Avellanæ, de qua vide Commentarium* 17 : *de tempore vero, ad quod ereminticæ Sancti vitæ initia referenda sint, eodem num. et seqq.*

i *Ab aliis* Damianus *vocatur, quos cum Henschenio tom.* III *Februarii pag.* 411 *secuti sumus.*

k *Episcopatus Eugubini visitandi curam habuisse B. Petrum Damianum, vide apud Henschenium tom.* III *Februarii pag.* 413.

l Nuceria, *de qua hic, urbi est episcopalis ditionis ecclesiasticæ in Umbria, prope Teniam fluvium condita in limite Marchiæ Anconitanæ, estque soli Romano Pontifici immediate subjecta.*

m Callium *(incolis* Cagli*) urbs Umbriæ Senonensis, Urbinati archiepiscopo suffraganea est.*

n Romandiolam propriam *(Incolis* la Romagna) *in ditione Ecclesiastica intelligit.*

o Marchiam Anconitanam, *amplam Italiæ* B *provinciam in ditione Ecclesiæ designat.*

p *Primum B. Petri Damiani in prædictam eremum secessum ab auctore hujus Vitæ confusum fuisse cum ejusdem in eam reditu, ostendimus in Comment. num.* 19.

q *Is erat Alexander II, ut videre est in sæpe laudatis B. Petri Actis pag.* 413.

r Accidiosus *ab* accidia *pro* acedia, inertem, socordem, *vel* indignabundum *significat.*

f *Vide dicta ad Vitæ primæ caput* II *lit.* m.

t *De* strevia *consule annotata ad caput* II *primæ Vitæ, lit.* n.

CAPUT II

Prioratus Fontis Avellanæ : episcopatus Eugubinus : mors sancte obita.

C Cum vero jam omnipotens Deus venerabilem Petrum remunerare de suis laboribus decrevisset : cum absens esset ab heremo et cum Fratribus moraretur ad tempus in monasterio Faventino, vitam ejus Deus bono fine conclusit ; et ipse vir Dei feliciter migrans de sæculo ad cœlestia evolavit, et vivit cum Christo in æternum *a*. De cujus recessu Fratres omnes, licet felicitati ejus plurimum congauderent, tamen de sua absentia damna sibi plurima evenire deplorabant. Sed non defuit eis divina Providentia : nam inspirati a Domino, concorditer et unanimiter sanctum virum domnum Johannem de Laudo *b* in Priorem præcipuum elegerunt ; ut, sicut sancto patri Petro Damiani in sanctitate et sapientia consimilis erat, ita ei in Prioratu succederet *c*. Domnus autem Johannes vere humilis in seipsum tanto officio se indiguum et ineptum proclamabat, et ad suscipiendum omnino renitebatur : sed Dei dispensatio et Fratrum firma concordia, Priorem esse Johannem, omnino obtinuit ; et sic sancta monachorum congregatio, bonum successorem habere de Petro, plurimum gavisa fuit.

Mortuo P. Petro Damiano fit Prior Fontis Avellanæ

a

b

c

12 Domnus autem Johannes, divina fretus misericordia, Prioratus officium sollicite et fideliter agebat ; discipulos et Fratres sibi commissos benigne et pie corrigens, et caritative in spiritualibus informans, ut nullum permitteret in sancta congregatione negligentem esse et otiosum, et detractorem et querulosum, et eleemosinas a Deo concessas indigne manducare. Et quia noverat, se rationem Deo redditurum de animabus sibi commissis, propterea sollicitus erat singulorum conscientias investigare, ne in eis aliquod lateret crimen grave, per quod diabolo obligatus teneretur. Et ideo monebat et cogebat eos frequenter et pure confiteri, ne aliqua macula peccati propter dilationem confessionis oblivioni traderetur, et ne de oblitis culpis peccati sarcina augeretur. Et ad celebranda divina Mysteria informabat Fratres, ut prius per sacras vigilias et orationes et lacrymarum irrigua se devotius præpararent, et sic ad sumendum altissimum Sacramentum pretiosi Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi cum timore et reverentia accederent. Sæpius in nocte et die officinas Fratrum visitabat, non sinens aliquem Fratrem cum alio vacare in otiosis et inutilibus verbis; et ordinatum silentium sacræ Regulæ faciebat inviolabiliter observari. E

A. Anonymo. quo munere egregie fungitur,

13 Quantæ autem caritatis fuerit ad pauperes sustentandos servus Dei domnus Johannes, unum mirabile opus de multis ipsius sanctis operibus ponimus in exemplum. Quodam namque tempore cum fames valida plures populos intra Italiam consumeret et cruciaret *d*, ad virum Dei Johannem plurimi pauperes concurrebant ; et benignus Pater unicuique largiri alimoniam faciebat cottidie, donec intra monasterium ad dandum aliquid haberetur. Et cum jam orrea * vacuata essent, Vir Dei velociter perrexit in Apuliam, et ibi emens frumenta et blada *e*, reportari fecit in magna copia, ut ea egentibus quotidie largiretur, ut famis periculum devitarent. Et si pecunia deficeret, vestes et pannos pro emendis frugibus distrahebat, ut sic pauperibus subvenire posset, donec Deus misericors propitius fieret plebi suæ, et acerbitatem famis, quam æquitate sui districti judicii venire permiserat, benignitatis suæ clementia tolleret.

et famis tempore pauperibus mira liberalitate succurrit.

d

* *l.* horrea

e

14 Quantum vero Vir iste beatus perfectione vitæ fuerit avidus, patet, quia cum sæpe Fratres monachi peregrini ad eum necessitate, vel edificationis exemplo veniebant, ille eos suscipiens in visceribus caritatis, gradus perfectionis et bene operandi modulum ab eis humiliter requirebat, et de profectu animæ et fervoris spiritualis exercitio cum eis dulcia colloquia protrahebat ; et illorum vitam et mores considerans, si quid boni in eis cerneret, quod ipse in se non haberet, statim bonum illud, sicut * a Deo sibi oblatum esset, cum affectu maximo capiebat et retinebat in mente, et perficere illud jugiter satagebat. Et non sicut Prior eis loquebatur et præerat, sed sicut humilis discipulus eis se subditum faciebat, cum eos se excedere in perfectione aliqua cognoscebat : et sic virtute sanctæ humilitatis et caritatis bonum illorum suum fieri promerebat. Et cum B. Johannes ætate maturus declinaret ad senium, virtus ejus quasi in Meridie nitens nesciebat Occasum *f* : nec propter senectutem *g* dimittebat jejunia et vigilias consuetas.

Virtutum studio accensus

F

* *i. e.* quasi

f

g

15 Cum enim de observantia rigida heremiticæ Regulæ Fratres et discipuli cum eo aliquando

Regulam laxari renuit.

A. ANONYMO. quando conferrent, eamque pro debilioribus et infirmis Fratribus contemperare et mitigare dicerent, et hæc a B. Johanne instantius postularent; præsertim cum ipse Petrus Damiani illius observantiæ bonæ institutor *h* et prosecutor, timens, ne Fratres minus ferventes spiritu ex illa institutione, bona licet, stricta frangerentur et ad tepida resilirent, in eadem institutione scriptum reliquit, ut post suum obitum temperari posset et mitigari *i*, si Fratres omnino id fieri declararent. Et tunc vir Dei Johannes Prior, licet præ omnibus aliis infirmior et debilior et senio confectus esset, ac relaxatione abstinentiæ et disciplina corporali cessare et temperare indigeret, et largiori vita refoveri; tamen fervens in spiritu sic respondit, dicens : Cum ego miser multis peccatis graver, et usque modo Dei justitiam super me provocavi, negligenter et remisse vivendo; peccatum istud tam grave induci super me et imponi mihi in onus super alia peccata mea, omnino non patiar : sed sicut reverendus pater noster Petrus Damiani observari voluit, dum viveret, nec permisit, ut rigor heremiticæ Regulæ relaxaretur et omitteretur in vita sua, ne ex hoc Deum contra se provocaret et animæ B suæ confusionem induceret : ita et ego minimus non audeo aliud attentare ; nec patiar ullo modo, quod * in vita mea ea bona observantia et rigiditas relaxetur et frangatur : et hoc vobis sit pro firmo, quod id fieri numquam assentiar, dum vixero. Et tunc Fratres, videntes immobile ejus propositum, de cetero ausi non fuerunt eum amplius de hoc rogare. Et B. Johannes, verus Christi athleta, non ut antiquus operator, sed velut novus Agni cultor, ad serviendum Deo ferventior jugiter inveniebatur.

* ut

Eugubino episcopo defuncto, eo evocatus

16 Eo namque tempore Eugubina civitas paupercula, quæ de ruinis et reliquiis populorum renatorum ex mortuis populis vetustæ et eversæ Eugubiæ ecclesiæ plane fuerat resuscitata et reædificata superius *k* in monte cum arcibus ; et ibi divinus cultus et episcopus fuerat reformatus in episcopatu pauperculo et pauperculis clericis; episcopus *l* ejus, completo cursu, migravit a sæculo : et sic Eugubinus populus pastore carebat, et inveniri commode non poterat, qui tanto sacerdotio dignus esset. Dei vero providentia actum est, ut legatus domini Papæ *m* dominus Joannes Cardinalis *n* sacræ Romanæ Ecclesiæ, C vir per omnia reverendus et timens Deum, patriam ipsam visitando circumiens, pervenit* Eugubium, ibique a clericis et laicis reverenter susceptus, per plures dies permansit ibidem, et ad suggestionem cleri et populi Eugubini de eligendo et dando eis episcopo pertractabat, et fama comperta viri Dei domni Johannis Prioris sanctæ Crucis Fontis Avellanæ, plurimum exultavit, et bonorum virorum consilio fretus misit nuntios devotos ad heremum, rogans et mandans domno Joanni Priori, ut cito ad ipsum veniret Eugubium.

* *l.* perveniret

episcopatum humiliter suscipit, et a Paschali II PP. ordinatus,

17 Et vir Dei domnus Joannes, licet senectute *o* et abstinentia confectus et debilis multum esset, tamen sicut verus obediens cum suis aliquibus venit Eugubium, et a domino legato et clero et populo reverenter suscipitur, et una cum ipso de eligendo episcopo conferebat. Et cum de die in diem electio episcopi protraheretur, nec aliquis ibidem tanto sacerdotio sufficiens et dignus inveniretur : inspirante Deo, corda omnium et oculi ad servum Dei Joannem se convertunt, et ipsum episcopum fieri postulant, et per legatum domini Papæ id fieri exorabant. D Et domnus legatus cœlitus inspiratus et rogatu bonorum permotus, ad eligendum Joannem Priorem in episcopum clericos informavit; qui eum unanimiter elegerunt. Sed cum Joannes plurimum reniteretur, senectute et infirmitate destitutum esse *p*, nec posse curam episcopalem agere, affirmaret ; nullatenus ejus preces et excusationes acceptatæ fuerunt : sed tam Dei prædestinata electio invaluit, et cleri et populi incommutabilis voluntas obtinuit, ut legatus domini Papæ ipsum recipere omnino coegit*. Et sic alligatus episcopali oneri, Romam adiens, a domino PP. Paschali secundo lætanter susceptus et consecratus fuit.

* *l.* coegerit

post expletas egregii pastoris partes

18 Et Eugubium rediens non est elatus in gloria, nec de sublimitate prælationis intumuit cor ejus : sed eamdem morum gravitatem et religionis observantiam, quam prius in heremo tenuerat, conservavit, et in fervore spiritus renovatus, sicut monachos prius optime rexerat, ita populos sibi commissos fideliter et sollicite custodiebat et gubernabat. Omnia vitia in eis extirpare et virtutes et bonos mores in eis inserere maturabat. Et hic Vir inventus sine macula, post aurum non abiit, nec speravit in pecunia E et thesauris; sed omnia, quæ poterat, pauperibus, orphanis et mendicis infirmis erogabat, et peccatores ad pœnitentiam et ad viam salutis revocabat. Dedicabat ecclesias et altaria et in sanctis Ordinibus clericos ordinabat, et pueros consignabat, non solum in episcopatu Eugubino, sed in aliis circum positis regionibus ita faciebat, omnibus se benignum et modestum exhibens, et ad bonum cunctos inducens. Tunc temporis marchiones, comites et milites in arcibus et castellulis et casalibus commorantes et sub Romana republica militantes *q* pedagia *r* et tributa a minoribus exhibebant* sibi dari et vectigalia sibi reddi et alia servitia sibi fieri : et vir Dei Joannes, pius pastor et spiritualis pater, afflictos et oppressos filios, quantum poterat, adjuvabat, sustentabat et recreabat *s*, et ferocitatem dominorum sua humilitate et precibus mitigabat, et a vitiis eos refrenabat.

* *i. e.* exigebant

brevi tempore post moritur, claretque miraculis.

19 Vir autem Deo plenus B. Johannes episcopus confectus senio longævo *t*, et infirmitatibus maceratus, et abstinentia et vigiliis attenuatus, cum jam per annum *u* episcopatus officium devote perfecisset felici cursu ad Christum properans, F bono fine vitam suam conclusit Deus. Et ipse, receptis devote ecclesiasticis Sacramentis, valedicens clericis suis et laicis, et in manus Domini commendans animam suam, obdormivit in Domino, et introivit in gaudium sempiternum circa septimo Idus Septembris, anno Domini 1106, sub domino Papa Paschali secundo, et Henrico IV imperante. Quem venerabilem Patrem dominum Johannem, sicut eum Dominus in vita sua sanctitate et virtutibus fecerat clarum, ita et post ejus obitum signis et miraculis clarere fecit in tota regione.

ANNOTATA.

a *Obiit B. Petrus Damianus* 22 *Februarii anno* 1072 ; *coliturque die* 23 *ejusdem mensis, qua illius Acta in Opere nostro illustrata sunt. Porro scriptor hic non satis instructus fuisse videtur de postremis B. Petri gestis, dum ait, eum Faventiæ obiisse, cum ibidem* cum Fratribus moraretur ad tempus : *etenim ipsius biographus, qui*

A *qui morienti adstitit, diserte scribit, cum post Ravennates, ad quos ab Alexandro II PP. missus fuerat, Ecclesiæ feliciter reconciliatos, cum Romam peteret, prope Faventiam vita functum esse.* Istis vero, *inquit*, aliisque nonnullis negotiis, quæ tantum virum gerere decebat, patratis, iter suæ legationis egressus, Urbem pergere cœpit. Cumque prima mansione Faventiam tenuisset, apud venerabile monasterium quoddam B. Mariæ Dei Genitricis, quod foris portam nuncupatur, decenter susceptus, mox febre correptus decubuit; *qua etiam octava die e vivis sublatus est, ut subdit. Hinc patet, inepte a nostro biographo dici, Beatum cum* absens esset ab heremo et cum Fratribus moraretur ad tempus in monasterio Faventino. *Proinde tam ex hoc loco, quam ex dictis ad num.* 3 *capitis* I, *lit.* p, *non inaniter suspicari licet, secundæ Vitæ, quam damus, auctorem minime synchronum fuisse Sancto nostro.*

b Laudem Pompeiam, *nunc* Lodi vecchio *intelligit. Vide dicta in Comment. num.* 15.

c *Non adeo certum esse, quod B. Petro Damiano immediate successerit, liquet ex dictis in Comment.* § 3. *Quo tempore Prioratum egerit, diximus* § 4, *num.* 37. *Recte autem scriptor ait, eum*
B in Priorem præcipuum *electum fuisse; quia videlicet Fontis Avellanæ Prior præerat etiam aliis monasteriis ejusdem Congregationis, ut ostenditur in B. Petri Actis pag.* 407.

d *Vide dicta ad caput* III *primæ Vitæ, lit.* x.

e Bladum *ab Italico* biada *et* biado *quoblibet frumenti genus significat.*

f *Eadem fere verba leguntur num.* 26 *in prima Vita, quam hic scriptor præ oculis habuisse videtur.*

g *Hinc patet,* senium *et* senectutem *ab auctore distingui: cum Sancto, quem* declinare ad senium *dicit, senectutem jam adscribat. Adi Comment. num.* 18.

h *Non fuit B. Petrus Damianus proprie* institutor *congregationis Fontis Avellanæ, sed ejusdem strenuus propagator: nec alio sensu* institutor *dici potest, quam quod quædam in Regulis immutaverit, addideritque.*

i *Vide annotata lit.* p. *ad cap.* IV *primæ Vitæ.* B. ANONYMO.

k *Non satis mihi constat, legendumne sit in apographo nostro* superius, *an* ut prius, *tam dubie ea vox scripta est: sed utrolibet modo legendum sit, nescio, an auctor satis exploratum habuerit Eugubinæ civitatis situm, dum hæc scriberet. Nam licet communior geographorum sententia teneat, Eugubium hodiernum ex veteris ruinis suscitatum fuisse, negant tamen id factum in eodem monte, quo vetus steterat: verum Leander Albertus et post illum Ughellus in Italia sacra, Orlendius in Orbe sacro et profano, aliique diserte docent, novum Eugubium ad ejusdem montis radices conditum esse, idque in planitie, inquit Orlendius. Porro multo antiquior est Eugubii ædificatio, quam ut ad tempora* S. Joannis *possit referri: forte auctor multo junior augmentum urbis circa finem seculi* XII *ab Henrico VI imperatore fieri permissum, male confudit cum prima ejusdem ex veteri restauratione. Diploma Henrici exhibet Ughellus Italiæ sacræ recusæ tom.* I, *col.* 640.

l *Ughellus mox laudatus eum* Dominicum *appellat, et anno* 1070 *ad episcopatum evectum scribit.*

m *Erat is Paschalis II.* E

n *Adi Comment. num.* 2, 8, 9, 10 *et* 11.

o *Quippe annum* 78, *vel* 79 *jam agebat: hinc prior biographus eum tum* ætate gravem et effœto viribus corpusculo *fuisse dicit.*

p *Ut sensum integrum habeas, sic lege:* causans, se per senectutem et infirmitatem necessariis viribus destitutum esse.

q *Forte eos intelligit, qui pro Romana Ecclesia contra Henricum III, alias IV, imperatorem stabant.*

r Pedagium *idem est ac vectigal vel tributum.*

s *Hæc vox in apographo nostro tam dubie scripta est, ut divinare debuerim.*

t *Annum agens* 80, *ut habet ejusdem epitaphium.*

u *In Vita prima obiisse dicitur* ante peractum consecrationis suæ annum.

DE S. STEPHANO EPISCOPO CONF.

C DIÆ IN GALLIA F

COMMENTARIUS PRÆVIUS J. P.

§ I. Cultus Sancti; memoria in Fastis; Acta.

ANNO 1208. *Diensium, quibus, ut olim, nunc proprius est episcopus,*

Diæ, *seu, ut scribunt alii,* Deiæ *vel* Deæ, *civitatis in Delphinatu situm indicavit Henschenius noster tomo* I *Aprilis ad diem* 9, *in Commentario prævio ad Acta S. Marcelli olim Diensium episcopi: ubi etiam pauca subjunxit de ejusdem episcopis ac sede; inter hæc autem sequentia:* Episcopum nunc habet Dia eumdem cum Valentia, quondam habebat proprium. *Recte quidem pro tempore, quo scripsit, et vere. Nam, ut constat ex auctoribus, qui de rebus istarum diœcesium tractarunt, dictæ sedes sub Gregorio Papa X unitæ fuerunt circa annum* 1275. *Litteras Pontificias super eo negotio habes apud P. Joannem Columbum Societatis nostræ in opere, quod conscripsit de rebus gestis episcoporum Valentinorum et Diensium lib.* I, *num.* 68. *At vero ista unio usque hodie non perseverat; teste enim Morerio aliisque, sub finem seculi proxime elapsi, illam revocavit Innocentius XII ad preces Ludovici XIV Galliarum regis; atque adeo Dia proprium rursus episcopum habet. Inter præclaros autem, quibus*

AUCTORE J. P.

bus hæc sedes decorata quondam fuit præsulibus, tum stirpis nobilitate, tum sanctitate vitæ conspicuis, non infimum sibi locum vindicat S. Stephanus *dictus* de Castellione, *quem hodie exhibemus.*

et aliorum in Sanctum veneratio incepit ab ipso ejus obitu.

2 *Laudatus mox et in decursu sæpius laudandus P. Joannes Columbus citati Operis lib.* II, *num.* 54 *singularem cleri et populi Diensis erga Sanctum nostrum venerationem et cultum memorat his verbis :* Unum silere non possum, quod publicus scriba posuit in suo chartulario. Istius Antistitis (S. Stephani) corpus, plures centenos annos adeo frequentibus illustre fuit miraculis, tantaque populorum et cleri veneratione celebritatem habuit, ut in episcopum electus duceretur ante ad preces sub ejus tumulum fundendas, quam præsulis sedem occuparet. *Totidem id fere verbis refert P. Theophilus Raynaudus in Indiculo SS. Lugdunensium. Imo hanc non incolarum modo, verum etiam exterarum gentium venerationem, cum ipso Sancti obitu, vel non multo tempore post incepisse evidenter eruitur ex epistola ad Gregorium IX Pontificem directa anno* 1231, *qua illustrissimus Joannes de Burnino archiepiscopus Viennensis una cum episcopis suffraganeis Sancti Canonizationem postulat.* B *Epistolæ hujus apographum Ms. ad Majores nostros transmisit P. Columbus anno* 1665, *quod, quia ad Sancti nostri Acta elucidanda plurimum juvat, et pleraque ejus miracula post obitum patrata complectitur, præmissis Actis, typo committemus. Cultum etiam confirmant ea, quæ Saussayus in Martyrologio Gallicano subjungit ad calcem ingentis elogii, quo Sancti memoriam commendat.* Corpus ejus, *inquit,* in Basilica Diensi, quo dignum erat funere tumulatum, mox divinæ virtutis exeruit radios, unde sicut gemma perlucida de pulvere levatum, loculoque pretioso inditum in omni honore ad superius usque sæculum incorruptum perstitit. *De corpore, tumulo et miraculis alibi recurret sermo; pergo in iis, quæ cultum ulterius manifestant.*

Hodie eum annuntiant martyrologi.

3 *Martyrologorum, qui de* S. Stephano *meminerunt, tum neotericorum, tum etiam aliquorum ad ejus tempora magis accedentium, concors ad hunc diem, quem ei emortualem statuunt, est annuntiatio. Grevenus, sive Colonienses Cartusiani in Auctario Usuardi excuso annis* 1515 *et* 1521 *sanctum Præsulem hoc elogio annuntiat.* Ipso die *(7 Idus Septembris)* dignæ et sanctæ memoriæ Stephani episcopi Diensis, Ordinis C Cartusiensis, magnæ sanctitatis et clarissimi in miraculis viri. Qui ex Priore Domus Portarum ad regimen præfatæ ecclesiæ assumptus, præter cetera stupenda opera, magno zelo animarum æmulabatur salutem. Unde cum populum duræ cervicis cerneret, ut eos salubriter terreret, utque scirent, quibus hostibus servissent, fecit apparere coram omnibus *(in prima editione est* coram omni populo congregato) giganteæ enormitatis dæmones, rursumque abire *(in prima;* qui ad nutum ejus iterum abierunt.) *De hoc prodigio plura in Actis. Consonat Florarium Sanctorum apud nos manuscriptum, quod ad eumdem diem sic habet :* Item S. Stephani Dyensis episcopi anno salutis 1213. *An is annus recte Sancto emortualis statuatur,* § 3 *discutietur. Hisce accedunt ex recentioribus Philippus Ferrarius, in Catalogo generali Sanctorum; Canisius in Martyrologio Germanico; et Saussayus in dicto Gallicano ejusque Supplemento; hallucinatus tamen hic est in assignando Sancti nostri immediato decessore episcopo, ut num.* 22 *ostendam.*

sed colitur ejus festum 9 Septembris.

D 4 *Porro sicut nec Sancti cultus solius diœceseos Diensis terminis, sic nec aliquo temporis spatio conclusus fuit. Ad nostra usque tempora perseverare, docet Proprium Sanctorum insignis ecclesiæ Cathedralis Diensis, ex antiquis ejusdem ecclesiæ Breviariis excerptum, et anno præcedentis seculi* 69 *Gratianopoli typis editum : in exemplari, quod apud nos est, pag.* 70 *sic legitur :* 7 Septembris S. Stephani Diensis episcopi. Duplex. Omnia, ut in communi Confessoris Pontificis. Oratio. Da quæsumus omnipotens Deus, ut beati Stephani Confessoris tui atque Pontificis *etc. Annuam autem illius memoriam ad diem mensis nonam translatam esse, inde factum existimo, quod, cum die* 7, *ut iterum constat ex præfato Proprio Sanctorum, solemnis habeatur* Veneratio reliquiarum Ecclesiæ Beatæ Mariæ Diensis, *etiam Sanctus noster hoc die coli censeretur, utpote, cujus sacrum corpus tot seculis incorruptum inter illas reliquias eluxerat. Adde, quod diebus singulis, dum non obstant rubricæ, in laudibus et vesperis post commemorationem SS. Apostolorum Petri et Pauli, ejus aliorumque sanctorum episcoporum Diensium habeatur ibidem commemoratio sub hac oratione :* Deus qui nos sanctorum Pontificum tuorum Saturnini, Petronii, Marcelli, E Ulphini, Exuperii, Ismidonis atque STEPHANI, gloriosis confessionibus circumdas et protegis : da nobis et eorum imitatione proficere, et intercessione gaudere. Per Dominum. *Ex hisce constantem Sancti cultum abunde demonstratum reor. Procedo ad alia.*

Scriptores rerum gestarum

5 *Acta* S. Stephani *præter alios non paucos illustrarunt Petrus Dorlandus in Chronico Cartusiensi Lib.* IV *a cap.* X *usque ad* XIV; *Arnoldus Bostius Carmelita in Opusculo de præcipuis aliquot Cartusianæ familiæ patribus cap.* VII; *Petrus Sutor de Vita Cartusiana lib.* II, *tract.* III, *cap.* V; *Franciscus Haræus in Vitis Sanctorum; et præ reliquis Laurentius Surius, qui, quod alii contractius enarrant, magis ad longum exponit : in gestis tamen Sancti præcipuis pertractandis sic consentiunt cum Surio prælaudati scriptores, ut dubitare vix queas, quin sua vel ex eodem fonte, quo Surius, vel, qui eo recentiores sunt, ex ipso mutuaverint; adde, quod plerique prædictorum Operum editores, ubi de Sancto nostro sermo est, ad illustrem hunc hagiologum appellent. Relictis igitur ceteris, nisi qua in re discrepent, unde Surius sua deprompserit, juvat inquirere. Ad diem* 7 *Septembris lectorem super Actis* S. Stephani *a* F *se edendis præmonet his verbis :* Eam Vitam cum rhythmice quidam scripsisset, et idcirco obscure, alius prosa reddidit, cujus nomen me latet : est autem historia lectu digna; stylum, ubi visum est, expolivit F. Laur. Surius.

Vita prius rhythmice

6 *Dedit ergo Surius mutato stylo Vitam, quam Anonymus per paraphrasim ex rhythmo contexuit. Utriusque penes me est apographum Ms.; et primum quidem, puta rhythmi ab auctore etiam anonymo exarati, acceperunt Majores nostri a laudato Columbo; secundum vero, Vitæ scilicet stylo soluto redditæ, anno* 1638 *Colonia submisit de studiis nostris optime meritus P. Joannes Gamansius e Societate Jesu, qui, postquam asseruit* descriptum esse ex Ms. Passionali quinque partito papyraceo in 4to, tom. I, qui est de mense Septembri, Bibliothecæ SS. Surianæ, *hæc subjungit :* Authenticam esse *(Vitam),* etsi non omnino primogeniam, patet ex prologo. *Imo eamdem esse, qua usus est Surius, docet idem Prologus, quem hic suo Operi inserendum*

A *inserendum non judicavit; ubi auctor sic præfatur:* Beati Stephani vitam eremi quondam incolæ Portarum brevissimo stylo quidam rhythmice conscripsit..... sed quia capacitas legentium ut plurimum talia metra ad liquidum non comprehendit, idcirco nunc brevi et simplici oratione, juvante Deo, dictam vitam tentabimus explicare, quatenus et brevis oratio tædium pellat, et simplex eloquutio facilem intellectum admittat. *Nunc, quid de his Actis sentiam, quantave eis tribuenda videatur auctoritas et fides, restat indicare.*

conscripta,

7 *In Vita rhythmice conscripta nec auctoris, qui certe poeta imperitus fuit, ut male torti versiculi satis produnt, nec loci, nec temporis, quo scripta sit, ullum detego vestigium; verumtamen nihil etiam reperio, ex quo colligam, auctorem, quamvis subinde ordinem rerum, fortasse metro coactus, invertat, ab ætate Sancti nostri multo fuisse remotum, vel quidquam referre, quod falsitatis prudenter argui possit. His accedit, quod et eadem fere beneficia* S. Stephani *meritis post obitum obtenta complectatur, quæ continet allegata num. 2 ad Gregorium* IX *epistola; et simul cum hac ex scriniis archivi capituli Diensis eruta* B *sit, ac laudato Columbo, ut ipse testatus est, tradita a Rev. adm. Domino De la Baume de Pluvinel tum temporis sacrista. Multum abest, ut idem feram judicium de alterius Vitæ manuscriptæ auctore, seu potius liberiore jam dicti rhythmi paraphrastæ: non quod viri fidem bonam incusem, de scripto etenim, non de scriptoris animo disputo; sed quod præter anachronismos, de quibus* § 3, *aliqua in ipso adverti, quæ ejus auctoritatem non parum infirmant. Nam, si tempore non cedat biographo rhythmico, certe a loco, quo vixit et floruit Sanctus noster, fuit remotior, atque adeo nec tantam habuit gestorum ejus notitiam; quam etiam ut acquireret, aliunde, parum videtur laborasse: sicut ipsemet non obscure innuit in prologo;* Si vero, *inquit,* hic aliqua minus lucide fuerint declarata, stylo dicti carminis causa imputetur brevius et velocius procedenti; non ejusdem interpretis, qui noluit addere, quod nescivit. *Sane si edoceri aliunde se curasset ea, quæ nesciebat, illo subsidio etiam ea, quæ in dicto carmine erant obscuriora, potuisset supplere, nec obscuritatis suæ causa in illud fuisset conjicienda.*

deinde exposita per Paraphrasim: hinc varia

C 8 *Unde crediderim, eum gesta Sancti in meliorem quidem, quam in dicto carmine invenerat, ordinem redegisse; sed quædam talibus vestiisse adjunctis, qualia fuisse proprius in Sanctum, forte sui Ordinis, dictabat affectus. Hæc opinio verisimilior mihi facta est, cum animadverti, quod non tantum verbis, sed integris et bene longis periodis ex Vita aliorum familiæ Cartusianæ Sanctorum desumptis paraphrasim suam loco non uno exornaverit; quod miror non fuisse observatum a Surio ejusve sequacibus, quandoquidem et eorumdem Sanctorum Vitas ediderint, et præfatus interpres lectorem, qui id adverteret, sat candide præoccuparit in prologo, ubi hæc habet:* Vitam Sanctorum Anthelmi Bellicensis et Hugonis Lincolniensis episcoporum, qui ante eum ad Domini gloriam ab hac luce migrarunt, pro forma imitationis in pluribus noscitur captasse, et ideo quædam scripta variarum virtutum eorumdem Sanctorum episcoporum, in quibus idem S. Stephanus ipsos est imitatus, non incongrue vitæ suæ consequenter exaratæ videntur * inserta. *Accipe studiose lector specimen ex Actis S. Anthelmi ab auctore coævo et familiari exaratis, atque ab Henschenio nostro ad diem 26 Junii recusis.*

* *id est cernuntur*

AUCTORE J. P.

ex Actis aliorum Sanctorum

9 *Electionem S. Anthelmi ad episcopatum Bellicensem laudatus biographus cap.* III *num.* 22 *descripserat hoc modo:* Clericis itaque dictæ ecclesiæ in vota sic disparia remanentibus, quidam ex ipsis moderatiores, pauci tamen, quibus neutra electio sapiebat, ceteros ad concordiam reducere satagentes, magnum illum anachoretam Anthelmum eligere studuerunt. Commendatur ejus sanctitas, ejus discretio et affabilitas, ejusque religio attollitur in immensum. Quid multa? Omnes assentiunt, omnes gaudent; ipse etiam prior electus cum amicis, erat enim consanguineus ejus. Itaque quem in hoc ipsum elegerat Dominus ab æterno, ab hominibus eligitur tempore præfinito: sed quia hunc non sine magna vi ab eremo evelli posse sciebant, ad Alexandrum Papam pro confirmatione properare studuerunt, ipso interim in eremo latitante et quid de se ab aliis ageretur, ignorante. Qui *(Pontifex)* cum eorum electionem audivisset, gavisus est in immensum, dicens illos de tali pastore fore felices, et hoc a divino proposito consilium concessisse... His itaque peractis, Dominus Papa auctoritate Apostolica dictam electionem confirmans, prædicto Anthelmo præcepit atque mandavit, quatenus ecclesiæ Bellicensis, ad quam electus erat, suscipere curam nulla occasione deficeret... Cum rem nosset Anthelmus, et eos, qui eum adducere vellent, advenisse, subducens se per latebras dictæ eremi se occultare disponens, fugæ præsidium requisivit. E

præsertim S. Anthelmi

10 *Hæc confer cum iis, quæ habet Vitæ rhythmicæ dictus paraphrastes cap.* III *num.* 12 *et* 13; *facile perspexeris, quam apte eadem* S. Stephano *applicaverit, ut ejus ad ecclesiæ Diensis infulas promotionem exponat. Sed ne id uno hoc tantum loco factitatum, existimes, consule etiam citati capitis num.* 15, *ubi* S. Stephani *vivendi normam incipit enarrare. Juxta appone hæc verba ex laudatis S. Anthelmi Actis rursus excerpta:* Divinum enim officium non in capella sua seu loco secreto, sed in majori ecclesia cum canonicis suis humiliter frequentabat. Omni fere die salutarem Deo hostiam offerebat, præ lacrymarum abundantia communiter repletus. Mirabantur omnes, contra usum humanæ felicitatis hominem ex humili ad summa provectum, plus humilitate, quam dignitate, plus devotione, quam dominatione crevisse. *Laborabis, si consideratione dignum inter utriusque biographi allegata verba discrimen conatus fueris assignare. Sed, inquis, quid piaculi in eo? gesta plane similia sæpe nominatus paraphrastes verbis etiam similibus et iisdem, quantumvis ex alio depromptis, potuit explicare salva veritate, quæ in referendis Sanctorum Actis præ ceteris consideranda et æstimanda est. Equidem nolo ire inficias, quin* S. Stephanus, *cum sibi proposuisset S. Anthelmum (Acta S. Hugonis Lincolniensis episcopi examinare studiosius non lubuit) pro forma imitationis, tum in vitæ Cartusianæ instituto, tum in Prioratu Domus Portarum, tum denique in episcopatu, quin, inquam, multa cum illo præclare facta habuerit communia, ejusque vestigiis presse inhæserit. At vero nec facile in animum induxero, ut credam, pro diversitate temporum, queis res gestæ sunt, earumdem quoque non fuisse diversas rationes et diversa rerum adjuncta: ac proinde ista factorum præsumpta similitudo nequit* F

AUCTORE J. P.

quit mihi evellere omnem scrupulum de ista quæsita verborum similitudine. Unum sit pro multis exemplum.

episcopi Bellicensis

11 *Alexander Pontifex III cum intellexit S. Anthelmi ad Bellicensem cathedram electionem, eam summa animi lætitia comprobavit, et confirmavit, onus deprecantem Anthelmum paternis monitis adhortatus est, reluctantem pontificia auctoritate compulit. Nec mirum : latere non poterat Alexandrum, quam strenuus esset, atque imperterritus Romanæ Ecclesiæ propugnator Anthelmus. Nam, ut fusius refertur in laudata ejus Vita cap.* III *num.* 19 *et* 20, *Anthelmus, priusquam ad episcopatum vocaretur, sua doctrina ac prudenti pietate effecerat, ut tempore schismatis omnes Cartusiani Ordinis Priores cum suis subditis Alexandro legitimo Ecclesiæ universæ Pastori adhærerent; idem Anthelmus Octaviano Apostolicæ sedis invasori invicto animo restiterat, et ab ejus partibus multos revocaverat. Frederici imperatoris, qui schismaticis favebat, ingens propter hæc in se odium converterat, ac tandem a dicto antipapa inani excommunicatione percussus fuerat. Evidens itaque hic erat causa, cur summus Pontifex ob Anthelmi tanti viri ad* B *episcopatum electionem* gauderet in immensum, *præsertim tam perturbatis temporibus. Nihil ejusmodi a* S. Stephano *pro Ecclesia ejusve supremo Pastore patratum profert ejus encomiastes, prolaturus haud dubie, nisi materia defuisset. Quid; quod fortasse Innocentio III, qui tum temporis Christi Vicarius præerat toti Ecclesiæ, ne nomine quidem tenus cognitus fuerit Sanctus noster; id saltem neque ex Vita rhythmica, neque ex ejus de qua agimus Paraphrasi, sat clare colligitur : contra in hac dicitur, in eremi quasi tenebris delituisse.*

plagio suspectam reddunt.

12 *Demus tamen hoc, pervenerit ad aures Pontificis rumor aliqualis de* S. Stephani, *priusquam ad episcopatum eligeretur, virtutibus, ac in regendis subditis Cartusianis prudentia et dexteritate : nondum erit consequens, ut eadem tantopere gaudendi de Sancti nostri electione fuerit causa Innocentio, quæ fuerat ante Alexandro applaudendi electioni S. Anthelmi : nihilominus iisdem plane verbis et mutatis dumtaxat nominibus, utriusque Pontificis gaudium utrobique exprimitur.* Qui *(Pontifex)* cum eorum *(Diensium vel Bellicensium)* electionem audivisset, gavisus est in immensum, asserens illos de tali Pastore C *(alios* S. Stephano, *alios S. Anthelmo)* felices fore, et hoc a Deo consilium prodiisse. *Non sufficiunt ista fateor, ut ea, qua ex alio descripsit noster paraphrastes, absolute rejiciantur, ut falsa; at multum conducunt, ut, quæ aliunde non verificantur, merito habeantur suspecta. Paraphrasim ejus, quæ parum admodum discrepat a Vita, quam dedit Surius, prelo subjiciam, ut eam cum Vita rhythmica, quam simul dabimus, conferens studiosus lector, vera a suspectis commodius distinguat.*

D

§ II. Sancti nobilitas, patria, ingressus in Cartusiam, electio ad episcopatum.

Matre illustri et patre domino de Castellione.

Sanctum nostrum ex illustri prosapia oriundum esse, consentiunt scriptores. Vir clarus ex progenie, clarior donis gratiæ, *canit supra laudatus Anonymus in Rhythmo. Hujus vero sæpe allegatus paraphrastes et cum ipso alii generis claritudinem distinctius explicantes, patrem Sancti fuisse aiunt dominum de Castellione, virum religione et nobilitate insignem; et quamvis matris nomen ac stirpem non designent, eam tamen similibus, quibus patrem, titulis decoratam fuisse asserunt. Samuel Guichenon, cui, teste Thoma Cornelio tom.* I *Dictionarii universalis Chronographici et Historici, patria obtigit Castellio, de qua agimus, parte* II *Historiæ Bresseanæ et Bugeanæ pag.* 39, E *ejus situm et originem describit, eam ab aliis ejusdem nominis ditionibus distinguit, et ad quos tractu temporis illius dominium devolutum sit, assignat. Idem auctor in Continuatione dictæ partis* II, *pag.* 117 *dominorum de Castellione, præmissa scuti gentilitii delineatione, genealogiam contexit ab anno* 1070, *ad annum usque* 1478. *Circa annum* 1152 *statuit Sancti nostri patrem dominum de Castellione et eum Hugonem sive Hugoninum nuncupatum fuisse dicit: id ut probet, citat in margine Jacobum Severtium in chronologia episcoporum Matisconensium, qui ad annum* 1151 *pag.* 138 *producit chartulam qua Guigo Incatenatus ejusque filii transferunt dominium quorumdam bonorum in ecclesiam Matisconensem : in ea autem fit mentio Hugonis et Stephani De Castillone et illum patrem Sancti nostri, hunc vero patruum fuisse sustinet Guichenonus. Verba dictæ chartulæ sunt ista:* Pro pace tenenda hos retro fidejussores in manu Pontii episcopi *(Matisconensis)* et Hugonis cantoris dederunt Reginaldum Bengiaci, dominum Hugonem de Canannis, Hugonem de Castellione, Hugonem de Misriaco etc. hoc autem placitum factum est..... anno ab Incarnat. Domin. 1152. *Dissentiunt a* F *laudato Guichenono Columbus in Opere supra memorato, et Nicolaus Chorier tom.* II *Status politici Delphinatus pag.* 167, *patremque* S. Stephani *Berardum vocant; fortasse quod allata Guichenoni probatio non sat firma ipsis visa sit, ut nomen alibi repertum immutarent. Et sane, cum ipso fatente Guichenono plures illis in partibus sub nomine* Castellionis *veniant, non videtur omnino certum Hugonem illum, de quo in chartula, fuisse Sancti nostri patrem; nil tamen etiam obstat, quominus verum sit; fortasse etiam utroque nomine insignitus fuit, et sic conciliabuntur auctores.*

natus est Lugduni.

14 *Occasione laudati Guichenoni occurrit alia disceptatio circa patriam seu locum natalem* S. Stephani: *biographi rhytmici interpres, et ex eo cum Surio plures alii affirmant, Sanctum nostrum Lugduni Galliarum urbe percelebri primum lucem aspexisse. Dorlandus num.* 5 *laudatus, Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium, ac ceteri pene omnes,*

A *nes, qui patriam distinctius expresserunt, Lugdunensem appellant. Contra insurgit unus, quod sciam, Guichenonus, et dictæ Historiæ parte* I *cap.* XXI *enumerans viros illustres provinciarum Bresseanæ et Bugeanæ pro Castellione decertat, an armis sat validis, judicet eruditus lector: verba ejus Latine reddita huc transfero:* Secundus *(Bresseanæ provinciæ vir illustris fuit)* sanctus Stephanus de Castellione Cartusianus, postea Prior Portarum, deinde episcopus Diensis, qui erat filius Hugonis Domini de Castellione prope Dombas, quamvis eum omnes, qui ejus vitam scripserunt, Lugdunensem qualificaverint; sed in eo errarunt: etenim diœcesim, ex qua erat, acceperunt, pro loco ejus natali. *Hæc ille.*

Opinio Guichenoni circa patriam minus probabilis.

15 *Rem gratissimam præstitisset mihi, veritatis assequendæ cupidissimo, laudatus auctor, si operæ pretium judicasset clarius indicare, in quo erraverint, et ex quibus monumentis tot scriptorum errorem eruerit: adeo suspecta mihi sunt, ut* § *præced. insinuavi, quæ dictus Vitæ rhythmicæ paraphrastes, et qui eum sequuntur, afferunt, nisi ex ipso rhythmo hausta sint, vel solidis fundamentis nitantur. Sed neque ex Rhythmo, ne-* B *que ex probabili ratione error ille apparet. Non enim usque adeo virum eruditum amore in Castellionem patriam suam abreptum fuisse existimo, ut huic Sanctum civem vendicare tentaverit hoc vel simili argumento: Sanctus Stephanus filius erat domini de Castellione; ergo Castellione natus; ergo, qui Lugdunensem dixerunt, errarunt omnes: alias equidem sequelas nequeo elicere ex ejus verbis:* erat filius domini de Castellione, quamvis eum,.. Lugdunensem qualificaverint; sed in eo errarunt. *Quæ sequelæ quam infirmæ sint, et quam parum aptæ, ut probabiles conjecturas pariant contra tot scriptorum testimonia, cuivis manifestum est: quoties enim viri illustres ac divites aliis in locis, quam quorum domini sunt, habitationem figunt? quoties, si eam loco dominationis fixerint, magnam anni partem aliis in civitatibus, præsertim quæ haud procul dissitæ et præclaræ sint, qualis erat Lugdunum, cum familiis transigunt? Absit, inquam, ut sic argumentari voluisse Guichenonum existimem: verumtamen, cum nihil, quo opinionem suam confirmet, in medium producat, ut fieri æquum videtur, maxime dum ceteros omnes erroris arguimus, ego Lugdunensibus Sanctum,* C *quem longa annorum possessione omnium scriptorum, uno reclamante Guichenono, testimoniis nisi concivem suum crediderunt, eripere non ausim: contra vero, donec dedocear,* S. Stephanum *domini de Castellione filium in ipsa Lugdunensi civitate natum credidero.*

Anno ætatis 26 fit Cartusianus.

16 *Diem Sancto natalem auctorum, quos vidi, nullus certum determinat; quamvis eum plerique post biographum Rhythmi paraphrasten anno* 1155 *innectant: quinquennio tamen aut sexennio anticipandum esse, ex argumentis pro anno emortuali infra afferendis probabilius mihi apparet; quapropter eum anno circiter* 1150 *affigam, et ab hoc initio deducam reliqua, quæ ex scriptoribus certo definiri nequeunt; puta tempus, quo Cartusiam odiit, ac deinde ad episcopalem dignitatem evectus est. Itaque* S. Stephanus *post infantiam et juventutem summa pietate ac morum integritate transactam, ut fusius videre est in Actis et scriptoribus sæpe citatis, ætatis suæ attingens annum* 26 *(de eo inter omnes convenit) Cartusianæ vitæ institutum amplexus est in Domo Portarum anno circiter* 1176, *quo tempore probabilius totius sacri Ordinis monarchiam administrabat Guigo seu, ut habent alii, Hugo ejus nominis secundus et nonus Generalis Prior. Id colligo ex verbis Nomenclaturæ Priorum Cartusiæ allatis a Columbo lib.* II *de rebus gestis episcoporum Diensium num.* 42: *ea sic habent:* Sub Guigone secundo, Priore Cartusiæ, circa annum millesimum centesimum septuagesimum sextum floruit Bernaldus olim Prior Portarum, postea episcopus Diensis. *An autem idem hic Bernardus, an alter synonymus, anno, quo Sanctus noster Cartusiam ingressus est, prædictæ Domui Portarum Prior exstiterit, sicut non certo constat ex mox citatis verbis, sic nec ex auctoribus, qui certum determinant. Horum opinionem profero in medium, ut quo pretio habendi sint ipsorum calculi, ubi de anno Sancto nostro emortuali disputabitur, commodius dijudicet eruditus lector.*

Dorlandus et Petræus in assignando Priore, qui Sanctum admisit

17 *Laudatus Dorlandus, et, qui ejus Chronicon notis illustravit, Theodorus Petræus fuisse volunt Bernardum eumdem, qui S. Anthelmum, et* S. Stephanum *in Cartusiam recepit, et quo impulsore S. Bernardus abbas Claravallensis Cantica Canticorum exposuit. Audi Dorlandum dicti Chro-* E *nici lib.* IV *cap.* IX: Hic *(Bernardus)* S. Anthelmum, de quo supra, hic S. Stephanum, de quo infra, recepit ad Ordinem,.... hic Bernardus noster ob incomparabilem, quam habebat cum S. Bernardo familiaritatem, petiit ab eo, ut super Cantica Canticorum pro suo studio scribere aliquid dignaretur. *Cap. vero proxime sequenti:* Venit itaque piissimus juvenis (S. Stephanus) magno devotionis igne perustus, et a S. Bernardo Priore Portarum, cujus supra jam memini, summa cum veneratione susceptus est. *Consonat Petræus Elucidatione in Dorlandi lib.* IV, *cap.* IX: Hic, *inquit,* est ille *(Bernardus)* qui duos illos insignes Christianæ plebis antistites ad Ordinis gremium admisit: nempe B. Anthelmum Bellicensem, et Stephanum Diensem. *Sed hæc sine manifesto anachronismi periculo admitti nequeunt; nam is Bernardus, qui B. Anthelmum in Cartusiam admisit, si Guichenono credas, ultimum diem obiit anno* 1152; *biennio postquam Sanctus noster natus est; vel, si vitam ejus protrahendam putes, certe ante annum* 1163 *Prioratu se abdicavit, quod ostendo.*

F

ut ostenditur ex Actis S. Anthelmi

18 *Laudatus supra S. Anthelmi biographus coævus ac familiaris, postquam cap.* II *num.* 13 *narravit, quomodo Sanctus suus depositum universæ Cartusiæ regimen transtulerit in domnum Basilium, quod circa annum* 1151 *contigisse asserit P. Henschenius, num.* 14 *sic prosequitur:* Erat tunc (ut superius est præfatum) in Eremo Portarum primus Prior domnus D. Bernardus, qui virum Dei Anthelmum ad Ordinem recepit. *Et paucis interjectis pergit in hunc modum:* Hic, inquam, vir talis et tam sanctus, ætate jam senili confectus, ab exteriorum labore quiescere volens, ut Deo attentius vacaret, simul et indignum judicans, qui semper dominaretur, subesse tandem maluit, quam præesse; depositis itaque sarcinis et nomine Prioris, D. Anthelmum sibi substitui procuravit. *Suffectus est igitur Bernardo S. Anthelmus; hic autem ex Priore Portarum ad Bellicensem episcopatum assumptus est circa annum* 1163, *ut ostendit P. Henschenius in Annotatis ad sæpe memoratæ S. Anthelmi Vitæ caput* V *lit.* b; *et per consequens Bernardus, de quo agitur, annis aliquot Prior esse desierat, imo verisimilius e vivis*

AUCTORE J. P.

e viris excesserat ante annum 1176, *quo Sanctus noster ad Cartusiam animum adjecit. Favet huic sententiæ biographus noster paraphrastes cap.* II *ubi* S. Stephanum *ad Cartusianam vitam in Domo Portarum amplectendam illectum, et ad fortiter contra dæmonem pugnandum incitatum fuisse narrat exemplo Bernardi et Anthelmi, qui* in dicto loco victores exstiterant de Golia *infernali.* Inter cæteros enim, *ait*, inibi cognovit *(Stephanus)* duos fortissimos athletas ibidem Priores exstitisse, qui gloriose de ipso Golia triumphantes perpetuæ felicitatis coronam reportarunt. Quorum primus exstitit dominus Bernardus... alter vero non imparis conditionis et meriti fuit S. Anthelmus, qui primitus Prior Carthusiæ, deinde dictæ Domus Portarum, postmodum episcopus Bellicensis effectus est.

et aliis

19 *Quomodo Bernardum cognovit ibidem Priorem* exstitisse, *quomodo Anthelmum, qui Bernardo successit ; si Bernardus idem etiam tum Prior existeret ? Neque dicas Bernardum, ubi S. Anthelmum suis ereptum et ad Bellicensem ecclesiam promotum vidit, dictæ domus gubernationem resumpsisse : hoc enim minus verisimile fit ex eo, quod idcirco potissimum Prioratus onere liberari antea expetierit, quia* ætate jam senili B confectus *ab exteriorum labore quiescere volebat, ut Deo attentius vacaret : ætas igitur, quæ causa fuerat, ut Prioratum deponeret, jam aucta tempore, quo S. Anthelmus Domum rexerat, majori ratione prohibebat, quominus curam ejus resumeret. Et vero, quod ætate multum provectus fuerit, si vixerit ad annum usque* 1163, *et maxime, si ad* 1181, *quo ex calculis Dorlandi et Petræi* S. Stephanum *in Cartusiam Prior excepit, patet ex iis, quæ de ipso reperiuntur in antiquis monumentis apud Guichenonum et Severtium. Juxta hæc enim Bernardus, de quo agimus, postquam in Ambroniacensi cœnobio monasticam vitam aliquo tempore professus fuerat, annuente Desiderio abbate suo, secessit in Eremum Portarum, atque illic Cartusiam erexit.*

monumentis

20 *Diploma, quo præfatus Desiderius abbas facultatum una cum terris aliquot ei in hunc finem concedit, apud Guichenonum pag.* 212 *sic sonat :* Ego Desiderius Ambroniacensis abbas notitiæ præsentium trado, memoriæque sempiternæ sequentium, per præsentem scripturam committo : quod duo de fratribus ac filiis nostris, scilicet Bernardus et Pontius licentia no-C stra ac totius capituli, ad Heremum transiere Portarum, quos complures clerici et laici secuti sunt *etc. In fine subnectitur :* Susceperunt autem prædictam donationem Bernardus prælibatus Portarum Prior *etc. Accidisse ista circa annum* 1115 *colligitur ex verbis ejusdem Bernardi, cujus testamenti fragmentum habes apud laudatum Severtium in Chronologia Historica archiepiscoporum Lugdunensium ad annum* 1115 § 5, *et sic incipit :* In ipso igitur anno ingressionis nostræ in eam eremum, scilicet millesimo centesimo decimo quinto, visitante nos charissimo ac venerabili patre nostro Gauceramo Lugdunensi archiepiscopo *etc. En primus Portarum Prior, qui S. Anthelmum admisit, regimen habuit ab anno circiter* 1115, *et, ut vera sit istorum auctorum opinio, etiamnum Prioratum gerebat* 1181, *quo* S. Stephanus *Cartusiam accessit. Ista quidem possibilia sunt ; sed creditu difficillima, spectatis rationibus, quas in contrarium adduximus. Unum juvat superaddere, quo eruditus lector luce clarius perspiciat, quam inconsequenter processerit Petræus, quamque imprudenter suam, suique Dorlandi subverterit sententiam.* D

anachronismum committunt

21 *Verba ejus superius allata repeto :* Hic est enim ille *(Bernardus)* qui duos illos insignes Christianæ plebis antistites ad Ordinis gremium admisit : nempe B. Anthelmum Bellicensem et Stephanum Diensem. *Tum ibidem elucidatione in caput* X *Dorlandi de* S. Stephano *sic pergit :* Migravit hic sanctissimus Præsul ad Dominum septimo Iduum Septembris anno salutis millesimo ducentesimo tertio decimo, ætatis suæ quinquagesimo octavo, conversionis trigesimo secundo, episcopatus vero sexto. *Consule modo, quæ habet idem auctor in alio Opere, quod Bibliothecam Carthusianam inscripsit, pag.* 25 *et* 26 *illic post ingens elogium, quo extollit virtutes Bernardi Portarum Prioris, qui S. Anthelmum, atque adeo ex verbis proxime citatis etiam* S. Stephanum *ad Ordinem suum recepit, leges sequentia :* Multis denique præditus virtutibus ac prodigiorum signis post obitum celebris migravit ad Dominum *(Bernardus)* circa annum Virginei partus millesimum centesimum quadragesimum, 16 Kalend. Januarii. *Vides, studiose lector ? Bernardus Prior, teste Petræo, ultimum* E *diem clausit sub finem anni* 1140 *; et tamen idem, eodem asseverante,* S. Stephanum *in Cartusiam recepit circa* 1181, *ut patebit, si inchoando ab anno* 1213, *qui a Petræo Sancti emortualis statuitur, subtraxeris annos* 32 *conversionis. Quæ quis conciliet ? Malim itaque credere* Stephanum *nostrum in Cartusiam admissum ab eo Bernardo Portarum Priore, quem ex verbis num.* 16 *citatis laudatus Columbus inter episcopos Dienses collocat circa annum* 1177 *aut* 1178, *quemque Dorlandus ac Petræus cum Bernardo primo Portarum Priore confuderunt : uter vero S. Bernardum Claravallensem ad exponenda Cantica Canticorum induxerit, hujus loci non est inquiere. Porro de anno, quo Sanctus noster dictæ Domus Portarum Prior evaserit, nihil habeo compertum ; quapropter, quæ de ejus episcopatu dicenda occurrunt, paucis absolvo.*

Eligitur episcopus probabilius circa annum 1203.

22 *Dorlandus in præfato Chronico dicit* S. Stephanum *in Diensem Præsulem electum et consecratum esse* non sine grandi miraculo ; *Sutor* miraculose *sublimatum ; Bostius et cum ipso auctor anonymus brevis Historiæ Ordinis Cartusiensis apud Martene tom.* VI *col.* 176 miraculose *procreatum. At scriptorum, quod vidi,* F *nullus exponit, quale fuerit, aut in quo constiterit hoc miraculum. Nisi fortasse miraculo adscribendum putarint mox laudati auctores, quod Vir, qui per annos* 26 *in eremo delituerat, post varias super eligendo pastore canonicorum Diensium disceptationes, unanimi omnium calculo episcopus electus et de tenebris eductus, ut loquitur biographus paraphrastes, super candelabrum fuerit collocatus. Saussayus in Martyrologio perperam, ut num.* 3 *insinuavi, immediatum Sancti nostri decessorem Robertum statuit his verbis :* Ad Episcopatum Diensem vacuum præsulis Roberti obitu, iterata Innocentii III jussione abductus *est* Stephanus. *Quippe inter dictum Robertum ac Sanctum nostrum a duobus vel tribus episcopis hanc sedem occupatam fuisse, evidens fit ex accuratioribus episcoporum Diensium Catalogis : quales ediderunt Samarthani fratres in Gallia Christiana et Columbus in Opere sæpe memorato ; hic adductis, quibus id probet, argumentis, successorem Roberto designat*

A designat Petrum, Petro Jarentum, Jarento Humbertum et huic tandem S. Stephanum. *Equidem suspicor, errorem istum in laudatum Saussayi codicem irrepsisse ex nominum similitudine; ita ut vel ipse, vel amanuensis aliquis pro Humberto Robertum scripserit. Electio autem Sancti ad Episcopatum, quam multi anno 1208 illigant, probabilius mihi facta videtur circa 1203; sed ista rursus pendent ab anno emortuali, de quo nunc: etenim, quas in vita monastica virtutes exercuerit, quæ pietatis exempla Pastor gregi præbuerit, et quæ prodigia divina virtute patraverit, fuse descriptum reperiet studiosus lector in Actis crebro memoratis.*

§ III. Discutitur annus et dies Sancto emortualis.

Scriptores plerique mortuum esse Sanctum asserunt anno 1213

B *Sanctum nostrum, postquam sexennio circiter Diensem ecclesiam episcopus gubernasset, ex hac vita in cœlum emigrasse anno 1213 die 7 Septembris affirmant scriptores bene multi. Agmen duxit, et, ut opinor, reliquos in errrorem induxit, Vitæ Rhythmicæ paraphrastes, cujus hæc sunt :* Septimo die Septembris in vigilia Nativitatis Dei Genitricis migravit ad Dominum anno millesimo ducentesimo tertio decimo, ætatis suæ plus quinquagesimo septimo, episcopatus vero plus quinto, sed minus sexto. *Adoptarunt ista cum Surio laudati supra Haræus, Sutor, Petræus, Guichenonus et plerique alii, apud quos anni emortualis fit mentio. Omnes tamen, si unum excipias Guichenonum, de quo infra, et fortasse Sutorem, de quo mox, sine testimonio, sine tabulis, queis rem, quam adeo indubitanter asserunt, confirment. Sutor, qui, teste Petræo in Bibliotheca, floruit anno vigesimo post mille quingentos, adducit quidem, ut dictorum suorum fidem faciat, librum quemdam Gestorum Sancti nostri, sed verisimilius ex eo* S. Stephani *virtutes, non annum emortualem probare intendit. Accipe ejus verba* : Tot tantisque in vita et post mortem miraculis effulsit (S. Stephanus) ut legentes in C stuporem vertant. Siquidem mortuos suscitavit, mundavit leprosos, cæcos illuminavit, aliasque infirmitates plures, quam numerari possunt, curavit, quemadmodum in libro, qui gesta ejus refert, partim habetur. Postquam autem multis claruisset virtutum signis, tandem anno Domini tertiodecimo post millesimum ducentesimum terras linquens astra petivit. *Remittit, inquam, hic lectorem Sutor ad dictum gestorum librum, verisimilius ut vera esse probet, quæ de Sancti virtutibus allegat, non autem quæ postea de anno emortuali. Verum, dato etiam gratis, quod postremum hoc intenderit laudatus auctor, parum inde pro se eruent hujus sententiæ assertores; etenim, cum hunc gestorum librum nullibi reperiam, valde suspicor, eum non alium esse a toties memorata Vitæ Rhythmicæ Paraphrasi, ac proinde, donec in lucem proferatur, nec majoris auctoritatis; quæ, quam exigua sit in hac quæstione, tum ex dictis, tum ex dicendis, pronum est judicare.*

24 *Auctoribus proxime citatis opponit sese* P. *Joannes Columbus lib.* II *de rebus gestis episcoporum Diensium.* Sanctus Stephanus, *inquit num.* 51, dicitur apud Surium de priore Portarum, sub Jocelino priore Cartusiæ factus episcopus, et post sextum episcopatus annum mortuus anno 1213 errore insigni. *Neque id simpliciter asserit, verum etiam mox probare instituit triplici argumento. Primum desumit a serie chronologica præsulum Diensium, contenditque ex sinceris tabulis (tales vocat, quas, ut ipse protestatur in sua ad lectorem epistola, propriis lustravit oculis, volutavit manibus, et manu publica conscriptas summorumque virorum sigillis munitas deprompsit ex variorum, sed maxime ex illustrissimi Caroli Jacobi Leberonii Valentiorum ac Diensium episcopi bibliotheca) contenditque, inquam, ex iis tabellis Humbertum II, Sancti nostri successorem, Diæ episcopatum gessisse annis* 1109, 1110 *et* 1112 : *tum num.* 57 *recenset, quid singulis hisce annis egerit dictus Humbertus notatis die ac mense. Ea, quod prolixiora sint, huc non transferam. Consulat, si placet, curiosus lector laudatum auctorem numeris assignatis.*

AUCTORE J. P. sed ex serie chronologica præsulum Diensium

25 *Ne tamen, quia forte Columbi liber ad manum non est, eorum notitia penitus fustreris, eadem plane, sed multo contractius, non tamen minus clare transcribo ex Gallia Christiana Fratrum Sammarthanorum tom.* II *pag.* 555 *versa, num.* 38 Humbertus II, *inquit*, an. 1209 (5 Kalend. Februarii *addit Columbus ex Chartulario Cisterciensium Lioncelli)* interfuit pactionibus episcopi Valentini cum civibus suis. Idem anno 1210, 12 Martii gravem litem terminavit Heliæ Hospitalarii, præceptoris Ricobelli, cum Bertrando Misonio. Mense Junio ejusdem anni, interventu Vivariensis præsulis convenit cum Aimaro Pictaviensi de Aurello, Bastida, ædificatione villæ Paoneti et aliis toparchiis : anno autem 1212 4 Idus Februarii largitur Priori S. Marcelli ecclesiam B. Bartholomæi de Gressa, et decimas Bastidæ Grassi. *Ita laudati fratres : unde etiam, quando ibidem num.* 37 *dicunt*, *Sanctum nostrum episcopum consecratum fuisse* 1208, *non ex propria, sed ex aliorum sententia locuti fuisse censendi sunt. Id sufficienter insinuare videntur : quandoquidem statim subjungant sequentia:* Migrasse (S. Stephanum) ad Christum die 7 mensis Septembris anni 1213 aliqui scribunt: at nominatim Columbus in suo Pontificio Diensi refragatur, qui consulendus ibidem ex assertione quarumdam tabularum, *et immediate post eadem, quæ dictis tabulis continentur, referunt, ut demonstrent, sedem Diensem ab Humberto II occupatam fuisse annis* 1209, 1210 *et* 1212. *Non enim non potuerunt vidisse viri eruditi, hæc duo hic non posse simul consistere :* S. Stephanus *anno dumtaxat* 1208 *episcopus consecratus est, et successor ejus Humbertus II sedem Diensem tenuit sub initium* 1209.

E F

additis argumentis

26 *Nec dici potest, quod* S. Stephanus, *consecratus* 1208, *forte episcopatu cesserit sub initium* 1209, *vel, si non cesserit, quod præ amore solitudinis, et ut Deo quietius vacaret, Humbertum sibi suffraganeum subrogaverit; atque ita fieri potuerit, ut anno* 1208 *episcopatum adierit, usque ad* 1213 *vitam protraxerit, atque Humbertus, quæ de ipso narrantur, dictis annis peregerit. Præterquam enim, quod ista gratis fingantur, utrumque pugnat cum iis, quæ ab ipsis Columbi adversariis de Sancto referuntur. Nam si episcopatu cesserit, vel sibi alium substituerit, quomodo dicit auctor apud Surium, eum ex hac vita migrasse anno*

AUCTORE J. P.

anno episcopatus sexto? Quomodo Theophilus Raynaudus, eum insumpsisse in gregis sui excubiis annos sex? Quomodo Dorlandus, eum, cum videret, post breve tempus e seculo se migraturum, et nollet ecclesiam suam impacatam relinquere, composuisse implacabile bellum Dienses inter et finitimos populos? Quomodo denique iterum auctor apud Surium et cum eo reliqui fere omnes dicunt, Sanctum nostrum imminente vitæ hujus termino in morbum incidisse, idcirco extrema gaudii Diensis ecclesiæ luctum occupasse, et urgentibus ecclesiæ suæ filiis, ut testamentum faceret, respondisse Stephanum, non est necesse, cum omnia sint sponsæ meæ, quam gubernandam suscepi? *Hæc sane et plura hujus generis sat manifeste indicant, eum nec episcopatu ante obitum cessisse, nec ejus curam alteri demandasse, et sic illæsum manet primum Columbi argumentum. Pergo ad secundum.*

et ex ipso auctore Vitæ apud Surium,

27 *Argumentum alterum format mox laudatus Columbus contra Surianæ sententiæ auctorem ex ipsis ejusdem verbis: hic enim apud Surium, ubi Sanctum nostrum infulas Dienses recusantem inducit ad exemplar B. Hugonis quondam monachi Cartusiani et Lincolniensis episcopi, ista* B *interjicit :* Is beatus Hugo jam fere biennio ante decesserat e vita ; *et post pauca ita prosequitur :* Deductus vero (S. Stephanus) a canonicis illis cum multo gaudio et honore Viennam, illic a tribus archiepiscopis solenniter est consecratus anno gratiæ millesimo ducentesimo octavo. *Ex quibus Columbus arguit fere in hunc modum : Constat ex ipso Surio aliisque, Hugonem Lincolniensem mortuum esse anno* 1200; *fatente iterum auctore apud Surium,* S. Stephanus *assumptus est ad episcopatum Diensem biennio fere post Hugonis mortem : igitur sibi hac in parte contrarius, perperam* S. Stephanum *consecratum asserit sexennio serius, anno scilicet* 1208 ; *perperam post sexennium aliud defunctum affirmat* 1213. *Difficultatem hanc senserunt haud dubie plerique, qui Surianos calculos secuti sunt ; at non videntes, quo pacto sese extricarent, dissimulare hæc maluerunt, ac de Hugone Lincolniensi altum silere. Unum invenio Odoricum Raynaldum, qui in Annalibus Baronii continuatis ad annum* 1208 *num.* 25, *errasse Vitæ Surianæ auctorem fatetur ; nam postquam retulisset ex Surio verba, quæ loco ultimo citavimus, sic pergit :* Corrigendus tamen *(auctor Vitæ apud Surium)* dum paulo ante affir- C mat, B. Hugonem Lincolniensem episcopum fere ante biennium e vita migrasse; ejus enim obitus in annum ducentesimum supra millesimum incidit. *Imo vero corrigendus; non autem quia consecrationem episcopalem biennio post Hugonis obitum collocat, sed quia eamdem consecrationem usque ad* 1208, *ac proinde annum Sancti nostri emortualem usque ad* 1213 *protrahit.*

ut et ex Epistola anno 1231 ad Pontificem data,

28 *Tertium denique argumentum, quodque præcedentia duo mirum in modum roborat, hausit Columbus ex Epistola, quam, uti num.* 2 *memoravimus, Illustrissimus Joannes de Burnino Viennensium archipræsul et episcopi ejus suffraganei ad Gregorium IX destinarunt anno* 1231 : *in ea autem antequam ad miraculorum, quæ divina Clementia per Sanctum nostrum operari dignata est, enumerationem bene longam procedant, ita præfantur :* Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo octavo, octavo Idus Septembris, Stephanus Cartusiensis monachus, et Prior Portarum Cartusiensis Ordinis, et Divina gratia Diensis episcopus transiens ab D hoc seculo migravit ad Dominum. *Quæ verbis tam clare Columbi sententiam confirmant, ut ea sola, relictis aliis, huic Commentario inseruisse, suffecisset, nisi ratio mox danda, impulisset; tam clare inquam confirmant Columbi sententiam, ut, quid contra adduci queat, quo infirmetur, non videam, ac per consequens mihi multo probabiliorem reddant, ne dicam certam : præsertim cum contrariæ opinionis auctores; sicut initio hujus* § *indicavi, nudæ assertioni insistant, nec dictorum veritatem rationibus aut monumentis stabilire ullus laboret, præter unum Guichenonum, qui quo modo id fecerit, breviter propono.*

eorum et Guichenoni præsertim

29 *Parte* II *Historiæ Bresseanæ et Bugeanæ pag.* 113 *dicit Sanctum nostrum e vivis excessisse* 1213, *et paulo inferius agens de Guigone Castellionis domino, ac juxta ipsum* S. Stephani *germano fratre, meminit alicujus instrumenti, in quo Sanctus etiamnum inter vivos extitisse anno* 1212 *manifeste supponitur. Verba ejus Latine reddo :* Cernitur, *inquit,* in archivis Abbatiæ Cassaniensis donatio quarumdam hereditatum facta Abbati ejusque religiosis per Guidonem Castellionis Dominum anno 1212, assistente E fratre suo Stephano de Castellione Diensium episcopo. *Perculerunt, fateor, me ista primo intuitu; maxime cum ea tot Surianæ sententiæ auctoribus nixa perspicerem; et de veritate Columbi sententiæ, annum emortualem* 1208 *innectentis, cœpi subdubitare : atque hæc ratio fuit, cur aliqua, quæ verbo uno alterove indicari potuissent, studiosius discuterem, prolixius disputarem : puta nomen parentis* S. Stephani, *hujus locum natalem, an is Lugdunum fuerit an ipsa Castellio; quis fuerit Prior Domus Portarum, cum Sanctus Cartusiam adiit, an idem, qui S. Anthelmum admisit, Bernardus, an vero alius; quid de Actis paraphrastis Vitæ rhythmicæ censendum etc.*

auctoritas elevatur.

30 *Etenim non abs re fore ducebam ostendere, quam parum dandum sit iis auctoribus, qui alienis laciniis Opus suum exornant, sicut observavi in paraphraste nostro num.* 9, 10 *et* 11 ; *qui in eadem materia sibi contraria scribunt, sicut in eodem paraphraste num.* 27, *et in Petræo num.* 21 ; *qui conjecturis nimis facile cedunt, sicut num.* 13, 14 *et* 15 *in Guichenono ; quam parum iis, inquam, dandum sit, quando opposita sententia tam solidis, quales profert* F *Columbus, rationibus et testimoniis fulcitur. His consideratis, quid de memoratis Guichenoni verbis censeam, paucis accipe. Cum dictum donationis instrumentum nec ad manum sit, nec ipse se vidisse testetur, affirmans duntaxat illud servari seu conspici in laudata abbatia, quod equidem non negavero, nihil tamen certi inde contra Columbum confici potest ; ac suspicari licet, vel in dictum instrumentum errore scribentis irrepsisse mendum, vel a Guichenono per conjecturam aliquid ex ipso deductum fuisse, quod non sat certo in eo contineatur. Quam facile pro* 1202 *non potuit scribi, vel a vidente legi annus* 1212? *Quam facile Guichenonus, dum vel in instrumento vidit, vel ex alio intellexit, dictæ donationi interfuisse Stephanum aliquem, etiam de Castellione, si vis, non potuit conclusisse, hunc* Stephanum *Diensem fuisse episcopum, ubi tamen mentio fiat alterius fortasse synonymi, quandoquidem, ut ipse fatetur, plures in iis partibus sub nomine* Castellionis *veniant.*

31 *Quidquid*

A

ac anno 1208, verisimiliter die 6 Septembris, obiisse ostenditur.

31 *Quidquid demum de rei veritate sit, tam dubia sunt, quæ habet in hac materia Guichenonus, tam pugnantia hinc inde, quæ cum auctore Vitæ apud Surium scriptores alii, et tam clara videntur, quæ Columbus, ut, quid ab hujus sententia amplectenda me deterreat, non videam. Igitur Sanctus noster natus circa annum* 1150, *Cartusiam ingressus circa* 1176, *ad episcopatum evectus circa* 1203, *annum agens* 58 *ad Superos evolavit* 1208 *mense Septembri. At quoto die mensis? Martyrologi et plerique scriptores, quos in hoc Commentario laudavimus, diem mensis* 7, *seu* 7 *Idus Septembris constanter assignant. Dubium tamen non leve mihi movit memorata ad Gregorium IX archiepiscopi Viennensis et episcoporum aliorum epistola, quæ disertis verbis, loco supra allato, ad cælum migrasse dicit* octavo Idus Septembris. *Hoc autem, ne mendum scriptoris fuisse quis existimet, videntur confirmare sequentia, quibus primum Sancti post mortem miraculum enarratur :* Die itaque præsenti, qua dictus S. Stephanus sepultus fuerat, in qua celebratur Dei Genitricis Nativitas, filia cujusdam hominis Diensis *etc. Sepultus est igitur Sanctus festo die Nativitatis B. M. V., seu* 6 *Idus Septembris, et ut*

B

ordinarie accidit, unus saltem dies medius intercessit inter obitum et inhumationem, nisi hanc maturandam ratio aliqua suasisset, quam non reperio. Unde facile crediderim, Sanctum revera vivere desiisse die 6 *Septembris ; at cum fortasse ejus sacrum corpus pio subditorum in sanctum Parentem amori ac venerationi expositum fuerit die* 7, *contingere potuit, ut Dienses ipsi hunc potissimum diem, ut emortualem, annotaverint, qui proinde etiam ad martyrologos aliosque scriptores transierit. Conjecturæ sunt hæ quidem, sed a vero, ut reor, non multum alienæ.*

§ IV. Reliquiæ ; corpus diu incorruptum ab hæreticis ignibus deditum; an Sanctus fuerit solemniter canonizatus.

C

Sæviente hæresi,

Quanta fuerit ab ipso obitu in veneratione Sancti nostri corpus, num. 2, *ubi de cultu actum est , verbo attigi , et porro patebit ex miraculis. Restat dicere, quamdiu Dienses hoc thesauro gavisi sint, quando et qua occasione destituti. Referunt ista præter Columbum recentiores plurimi, qui de Sancto nostro scripserunt : at quia ille distinctius pleraque, adjectis etiam hinc inde testimoniis, enarrat, juverit ex ipso huc transferre sequentia :* Serpebat hæresis *(anno* 1557) et per incrementa latentia occupabat Diam, neque solitus honor habebatur exuviis Stephani : potius, ut protervus est Calvinismus et procax, non longe contemptu erant cilicium, scapulare, calcei, zona, eremiticus scipio, monimenta sanctæ inter Cartusianos vitæ, ac in aviis locis procul mortalibus quondam actæ, quæ majorum pietas sepulcro educta proposuerat spectanda plebi. Tetigit alte Monlucium episcopum effrænis et importuna licentia : qua erat prudentia et in res sacras veneratione, duxit sancta Viri spolia non diutius « permittenda esse degenerum filiorum oculis subsannantibus Patrem. « Jubet corpori suo reddi » et rursum condi sepulcro.

AUCTORE J. P.

Sancti tumulum aperiri jubet episcopus ;

33 *Hic Joannes Monlucius Valentinæ ac Diensi ecclesiis tum unitis præfuit ab anno* 1553 *usque ad* 1579. *Varie de eo scribunt varii : alii enim iique plures, inter quos Severtius et Sammarthani fratres in Catalogis episcoporum Valentinensium, eum laudant a pietate, a zelo pro religione Catholica, et ab insigni in rebus agendis dexteritate ac prudentia ; alii contra Calvinianæ hæreseos lue infectum fuisse contendunt, inter quos Theophilus Raynaldus in Indiculo SS. Lugdunensium, ubi agit de Sancto nostro, et Odoricus Raynaudus in suis Annalibus ad annum* 1560 *num.* 41 et 48, *ubi episcopus ille sive pseudo-episcopus, ut hic eum vocat, nigerrimis depingitur coloribus. Verum cum ista parum aut nihil in rem nostram conducant, litem ipsis dirimendam relinquimus : utriusque opinionis propugnatores ordine recensent Sammarthani Fratres, quos curiosus lector poterit consulere. Interim licet laudati auctores de mente Monlucii ac de fine, in quem relata mox ex Columbo fecerit, non omnes consentiant, rem tamen ipsam ita peractam esse nullus, quod sciam, inficiatur. Pergit Columbus in hunc modum.* E

quo aperto, sacrum corpus cum ornatu episcopali,

34 Dies erat octava Julii : Humbertus Faucher canonicus jussa præsulis deferebat. Spectante frequentissimo populo sepulchralis tollitur lapis : de urbe principes viri caveam intrant : vident insolentis portenti rem, tractantque corpus in media calce integrum succique plenum : pontificia vestis videtur, tractaturque omnis sincera et incorrupta, alba quoque, casula, mitra, sandalia, post annos a morte Stephani novem et quadraginta supra trecentos. Sed quarto post anno, scilicet Christi primo et sexagesimo post millesimum quinquagesimum, busto in media platea structo imposuerunt hæretici, cremaveruntque ; impius, et Hugonottorum furor desæviit in sacrum corpus flammis edacibus, quod absumere tot sæcula non potuerant. *Hæc Columbus ; mox autem, quæ narravit, probare aggreditur hoc pacto :* Juvat eruere ista omnia ex publicis tabellis, quæ tum scripta sunt, cum ipsa gerebantur. Primo Spiritus Dermenon tabellio regius ita scripsit de apertione tumuli, quam videbat. « Anno millesimo quingentesimo quinquagesimo « septimo, die tertia mensis Julii etc. Jacobus F « Vacherius et Joannes de Croux jussi, aperue- « runt conditorium Domini Stephani quondam « Diensis episcopi. »

spectante populo,

35 *Hoc Dermenonis (quem infra etiam Dormidonem scribit Columbus verosimilius alterutro loco mendose) hoc, inquam, testimonium repugnare videtur narrationi a laudato scriptore præmissæ : quod enim hic diei octavæ adscribit,* dies erat octava Julii, *ille die tertia contigisse refert, cum uterque de tumuli apertione agat. Possent fortasse conciliari dicendo, bis apertum fuisse tumulum : ac primo quidem clam, et præsentibus paucioribus ad istud ab episcopo deputatis, vel a clero designatis, idque factum die* 3 ; *deinde vero die* 8 *publice ; postquam scilicet rumor de prodigiosa ista corporis incorruptione per civitatem ac diœcesim percrebuisset, hominesque tum principes, tum de plebe alios ad miraculum illud oculis conspiciendum pertraxisset. Hæc ita exponi si nequeant, fatendum erit hic a Columbo commissum esse aliquem errorem; sed levis momenti, qui proinde*

AUCTORE J. P.

proinde remorari nos non debeat. Audiamus, quomodo narrata sua probare pergat.

in media calce incorruptum reperitur.

36 Secundo idem tabellio addit sequentia de corpore S. Stephani, quod in aperto tumulo inventum est. « Aperto tumulo occurrit omnium « oculis corpus alba indutum, et casula. Sub « hac utrimque pendebat. Capiti, cui hærebant « sui capilli, sacerdotali corona distincti, impo- « sita erat mitra. Brachiorum alterum alteri « superimpositum jacebat. Manus chirothecis « opertæ erant. Tertium seu medium dexteræ di- « gitum ornabat annulus aureus, cujus splen- « dentis palæ insita erat insignis gemma. Pedes « atque tibias muniebant caligæ episcopales. » Tertio pedes, tibias, manus, brachia, pectus, caput, totum denique corpus suis ossibus stetisse, suaque viguisse carne, hinc intelligis, quod carne sua, suisque ossibus constabat, cum post annos quatuor combusserunt, ut statim referam. Quarto B. Stephani corpus in media calce repertum est. Dormedon enim scriba regius hæc adjungit : « Toto conditorio quam longum et « latum erat, vim maximam calcis, et subjece- « rant, et superposuerant corpori pontificalibus « induto vestibus. » Quinto denique idem corpus, B quod calx plurima non potuerat annis omnino 350, et quod excurrit, absumere, impositum busto, et crematum est anno 1561 in media Diæ urbis platea, ut quæsitori de sacrarum omnium rerum eversione, quem Gratianopolitanum dederat parlamentum, responsum est anno 1573. Ceteris enim facinus quidem referentibus, sed de tempore tacentibus, unus in hæc verba testatus est cum sacramento : « Anno 1561 incredibilem « chartarum ecclesiasticarum vim in bustum « media platea erectum dejecerunt, cum S. Ste- « phani corpore, quod carne sua, ossibusque « constabat. » *Ita Columbus.*

et una cum reliquiis aliis ab hæreticis comburitur anno 1561.

37 *Tam clare res omnis hic exposita est, ut superaddi quidquam necesse non sit. Verumtamen errorem rursum aliquem, seu scriptionis mendum deprehendo in his Columbi verbis :* Corpus, quod calx plurima non potuerat annis omnino 360 absumere. *Etenim cum in ipsius sententia, quam et nos § superiore amplexi sumus,* S. Stephanus *mortuus sit anno* 1208, *ac ejus corpus ab hæreticis combustum fuisse constet* 1561, *inter utrumque hunc annum inveniri nequeunt anni omnino* 360, *sed ad summum* 353. *At mendum scriptionis potius, quam errorem auctoris fuisse* C *inde colligo, quod ipse supra num. 43 ab anno* 1208 *usque ad* 1557, *quo tumulus apertus fuit, recte annos tantum numeret* 349, *addatque corpus crematum fuisse post annos* 4, *qui additi præcedentibus justum annorum* 353 *numerum conficiunt. Porro verisimilius est, nihil hodiedum superesse ex Sancti nostri reliquiis : cum enim, quæ prius tumulo educta fuerant, cilicium, scapulare et alia supra enumerata, ei denuo inclusa fuerint anno* 1557, *nec ulli rei sacræ parcere soleat hæreticorum rabies, neque etiam quidquam pia Catholicorum industria flammis aut ruinæ subductum fuisse memoriæ proditum legatur ; verendum, ne verissime exclamet cum aliis Theophilus Raynaudus :* Sancti Viri corpus cum omnibus ejus exuviis, proh scelus vel memoratu horrendum ! flammis deditum est.

Honorius III PP. in Sancti vitam et miracula inquiri jussit anno 1222

38 *Actum fuisse sæpius de sancti Præsulis solemni canonizatione extra dubium est. Nam, teste Odorico Raynaldo in Annalibus ad* 1222, *hoc ipso anno, ab obitu Sancti dumtaxat* 14, *de ea agi cæptum est, cum ecclesiam summus Pontifex* D *gubernaret Honorius* III. Is rogatus ab episcopo Diensi, *(verba sunt laudati Annalistæ)* ut sanctorum catalogo adscriberet Stephanum ejus decessorem, qui innumeris miraculis coruscaret, et ad cujus tumulum maximi hominum concursus ex variis Christiani orbis regionibus fierent, episcopum Portuensem legatum... jubet inquirere de Servi Dei vita, obitu, rebus admirandis ante et post mortem editis et circumstantiis aliis, seque certiorem reddere. Apposita est apostolicis litteris dies nona Kal. Novembris. *Ita Odoricus, laudatque in margine epistolam memorati Pontificis* 27. *Et vero jussis Pontificiis saltem pro parte satisfactum fuisse a prædicto legato, indicium est epistola, quam, ut supra diximus, novennio post, anno scilicet* 1231, *una cum miraculis ad Gregorium IX, Honorii III successorem, destinarunt archiepiscopus Viennensis ejusque suffraganei.* Quid autem, *ait Columbus in Appendice ad lib.* IV *de rebus gestis episcoporum Valentinorum et Diensium,* Gregorius Pontifex responderit episcopis provinciæ Viennensis, non invenio.

missis Romam anno 1231 ejus post obitum miraculis.

39 *Certe Gregorius huic epistolæ non acquievit, et per eam nec Honorii prædecessoris sui mandatis plene satisfactum fuisse, nec sibi de omnibus, ut quis in Sanctorum canonem referatur, sufficienter constare, manifeste indicavit in litteris* E *mox dandis. Et sane jusserat Honorius, ut vidimus, examen institui de Servi Dei vita, obitu, rebus admirandis ante et post mortem editis, et circumstantiis aliis. Epistola autem episcoporum provinciæ Viennensis continet quidem miracula post Sancti mortem patrata, sed de ipsius vita, moribus, prodigiis ante obitum factis, aliisque rerum adjunctis verbum nullum. Neque suspicari licet, alia præter dictam epistolam documenta ad Pontificem transmissa fuisse ; quandoquidem idem Gregorius IX duos circiter post annos, nimirum mense Decembri* 1233, *sicut ad hunc annum meminit laudatus Odoricus Raynaldus, rei de novo, acsi ante nihil actum fuisset, examinandæ partes imposuerit archiepiscopo Ebredunensi, episcopo Vapicensi, et abbati Valliscrescentis ex Ordine Cisterciensi. Fragmentum epistolæ, qua ad dictos præsules scribit Pontifex, quæque est* 392, *huc transfero :* Ex litteris fratris nostri archiepiscopi Viennen. et suffraganeorum suorum nos noveritis accepisse, quod recolendæ memoriæ Stephanus Dien. episcopus, qui degens olim in mundo magnis pollebat meritis, nunc vivens in cœlo tot dicitur miraculis coruscare, ut ejus F sanctitas apertis indiciis comprobetur, et ejus intra alios Sanctos non invocare suffragia sit indignum ; quare nobis per easdem litteras supplicarunt ut eum Sanctorum adscriberemus catalogo venerandum. Licet autem ad hoc, ut aliquis sanctus sit, apud Deum in Ecclesia triumphante perseverantia sola sufficiat juxta illud ; Esto fidelis usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitæ : quod evidenter illa Joseph talaris tunica figurabat, ad hoc tamen, ut ipse sanctus habeatur apud homines in Ecclesia militante, duo sunt necessaria, virtus morum, et veritas signorum, merita videlicet, et miracula, ut hæc, et illa sibi invicem contestentur, etc. dat. Later. 14 Kal. Januarii.

Gregorius IX PP. rem ulterius examinari voluit.

40 *Ex quibus satis colligitur, exegisse Pontificem, ut et examen institueretur et miraculis adderentur virtutes, quibus in vita Sanctus coruscarat, idque non per nudam relationem, sed testimoniis, sicut fert usus, debite munitam. Quod sane factu facillimum erat, spectatis prodigiis quæ*

A *quæ in Actis referuntur, et exiguo a morte temporis intervallo: plures enim procul dubio etiam tum erant superstites, qui Sancto convixerant, qui ejus vivendi normam cognoverant, imo qui beneficia ipsius meritis divinitus obtenta in sese experti fuerant, cum a tempore, quo Sanctus episcopatum adiit, usque ad datas Gregorii IX litteras vix anni* 32 *elapsi essent. Rem fuisse executioni mandatam, verisimillimum est; sed an ea, qua par erat, diligentia, et an optatum eventum sortita fuerit, mihi manet incertum. Ratio est, quod pauci admodum scriptores, et ii quidem inter se dissentientes, materiam istam attigerint. Institutam fuisse canonizationem indubitanter affirmat Guichenonus supra memoratæ Historiæ parte* II, *pag.* 118; *sed hic rursus nullum affert testimonium; citat in margine Surium et Harœum, at apud illos de canonizatione nulla fit mentio. Citat præterea Baronium, sed cum nec librum assignet nec locum, nihil apud eminentissimum illum auctorem de Sancto nostro reperire potui; forte per Baronium intelligi voluit Odoricum, Annalium continuatorem; at neque hic* S. Stephanum *in Sanctorum album reipsa relatum fuisse ullibi affirmat: unde laudatos auctores a Guichenono appellatos fuisse credo, propter ea dumtaxat, quæ* B *de anno Sancti nostri emortuali ibidem asserit. Audiamus ejus verba, quæ latine reddita sic sonant:* Mortuus est (S. Stephanus) in episcopatu suo 7 Septembris anno 1213; canonizatus fuit; festum ejus colitur in Ecclesia 26 Junii; quicumque de ipso locuti sunt, genus ipsius seu stirpem (son extraction) ignoraverunt. *Paucis multa, sed omnia ut minimum incerta, ac solido fundamento destituta.*

Sunt, qui asserunt,

41 *Nam primo, mortem obtigisse Sancto nostro anno* 1208, *non autem* 1213, *vix dubium patitur, ut ostendimus* § *præcedenti. Secundo festum ipsius coli in Ecclesia mense Junio martyrologorum aut scriptorum nullus præter ipsum meminit: coli die* 9 *Septembris ritu duplici in diœcesi Diensi constat ex Proprio Sanctorum insignis ejusdem cathedralis, ut num.* 4 *dictum est. Tertio denique, quo sensu Sancti stirpem a scriptoribus ignoratam fuisse velit, non recte percipio: nam Surius, quem citat, sat clare stirpem videtur designare, ubi Vitam sic orditur:* Lugduni, quæ est Galliarum urbs præclara et celebris, Stephanus ortus est, cujus pater dominus de Castellione et sanguinis et religionis nobilitate fuit insignis. C *Id ipsum verbis totidem exprimit Harœus. Quid igitur? Ideone eos genus ignorasse dicet, quia vel nomen patris non indicant, vel ut ipse facit (an sat recte, non inquiro) Sancti originem ab avis atavisque genealogice non deducunt? Sed hæc historici sæpe scientes volentesque omittunt; non inde tamen mox ignorantiæ sunt damnandi. Quapropter, nisi asserta canonizatio validioribus, quam reliqua jam memorata, rationibus nitatur, dubium, quod de ea conceperam, augebit Guichenonus, non tollet.*

secutam esse canonizationem.

42 *Auctorem proxime laudatum sequitur P. Petrus Fontenaius Societatis nostræ tom.* X *Historiæ Ecclesiæ Gallicanæ pag.* 541. *Accipe et ipsius verba Latine reddita:* Archiepiscopus Viennensis, et omnes episcopi provinciæ miserunt Romam anno 1231 prolixam relationem miraculorum, quæ ejus (S. Stephani) intercessione patrata sunt. Id fecerunt per modum instructionis ad canonizationem, quam Gregorius IX Pontifex ipsis concessit. *Sed neque ipse notat, unde hæc hauserit: præterea, si verba ejus sensu undequaque stricto sumenda sint, nullatenus admitti queunt. Certum est enim, quod is Pontifex (si umquam Sanctum nostrum catalogo Sanctorum adscripserit) ad id faciendum non fuerit permotus ratione dictæ relationis miracula complectentis, quod laudata scriptoris verba videntur innuere; sed ad rem diligentiori examini subjiciendam: sicut eum fecisse biennio post, videlicet anno* 1233, *patet ex num.* 39. *Imo nec tum, nec umquam a Gregorio IX solemniter canonizatum fuisse* S. Stephanum *probabilissimum fit ex iis, quæ refert Columbus, et ex eo mox daturi sumus.*

AUCTORE J. P.

Adducuntur rationes;

43 *Dicendus est itaque laudatus Fontenaius ex conjecturis sat verisimilibus fuisse deceptus, nempe cum sciret de Sancti canonizatione actum fuisse sub Gregorio IX, cum in diœcesi Diensi ejus festum celebrari intelligeret, ac denique cum ejusdem canonizationem adeo indubitanter assertam apud Guichenonum legeret. Nisi fortasse verba ipsius sic explicare velis, ut canonizationem a Pontifice dictis episcopis concessam latiori sensu acceperit, dicendo quod Pontifex ipsis permiserit, ut in suis dumtaxat diœcesibus* Stephanum *tamquam Sanctum haberent, invocarent et colerent; donec Sedes Apostolica, examine rite peracto, eum universæ Ecclesiæ colendum proponeret. Hoc postremo* E *sensu exponi fortasse posset etiam Guichenonus, difficilius tamen, cum addat, festum ejus coli* in Ecclesia 26 Junii. *Audiamus modo, quæ ad propositum nostrum habet Columbus sub finem laudatæ supra Appendicis ad librum* IV. *Is postquam insinuavit, non dubitare se, quin Gregorius IX permiserit episcopis provinciæ Viennensis, ut* S. Stephani *apud Deum suffragia implorarent, loquitur in hunc modum:* Ut ita sentiam facit publica Sancti veneratio, quæ ante aliquot sæcula fuit in ecclesia Diensi, cum tamen neque ipse Gregorius, neque alius quis Romanorum Pontificum legatur illum canonizasse; et singulis sæculis post ejus mortem usque ad annum millesimum quingentesimum vigesimum actum fuerit a Diensibus, ut ejus canonizatio urgeretur Romæ. Eo anno Joannes de Lotharingia Cardinalis, cum in Valentinum episcopum electus Romam iret, rogatus est a Diensibus agere de ipsius canonizatione; et Gabriel Gaii canonicus Diensis illi additus est, qui a Pontifice eam nomine totius cleri et civitatis Diensis postularet. An Pontifex Joanni Cardinali assensus fuerit, non invenio. Joannes se nihil Romæ non tentaturum promiserat. F

ob quas probabilius negatur.

44 *Fides itaque habenda si sit huic auctori, qui, ut patet, in hanc rem dililigentissime indagavit, Sancti canonizatio solennis concessa non est sub Gregorio IX seculo* XIII; *nec alio sequenti usque ad* XVI *inchoatum, dum Romam petiit Joannes Lotharingius S. R. E. Cardinalis, nec demum probabilissime tempore nobis proximiori; licet enim dicat Columbus, fere omnes chartas Diensis ecclesiæ rerum olim gestarum memores datas fuisse ignibus ab Hugonotis, verisimile non est, ejus rei memoriam ita omnibus excidere potuisse, ut nec ipse in ejus notitiam deveniret, nec aliquis scriptorum etiam recentiorum præter laudatos Fontenaium et Guichenonum fecisset mentionem. Quapropter dictam canonizationem numquam factam fuisse usque adeo apparet probabile, ut de contrario mihi non relinquatur dubium, mutaturo tamen sententiam lubentissime, si quis certiora produxerit. Quid vero toties propositam ac postulatam canonizationem impedierit prorsus ignoro: eximiam fuisse Viri sanctitatem et sublimia*

AUCTORE J. P.

mia apud Deum merita manifestant Acta, et crebra tum ante, tum post mortem patrata miracula ad quæ progredior. Præmitto Vitam ac miracula rhythmice exarata, subjuncturus eadem stylo soluto exposita, ut quæ in rhythmis obscurius aut universo ordine narrantur, perspectiora fiant lectori: negotium enim esset nimis tetricum annotare barbari carminis cujusque metrum, et ad debitum sensum reducere, quæ intorta sunt plurima.

VITA

Beati Stephani metrica

AUCTORE ANONYMO

B

Sancti pia juventus et ingressus in monasterium:

O mira principia!
sanctitatis exordia!
Sexta namque feria
sacrans jam jejunia,
Infans lac non sugens,
carnes sprevit Adolescens,
Juvenis intravit heremum
Domus Portarum asperum *,
monachus fit Carthusiæ
ob causam pœnitentiæ,
vir factus contempsit mundum
nihil tetigit immundum.

* lege asperam

vitæ austeritas et miracula.

2 Vir clarus ex progenie,
clarior donis gratiæ,
carnem domat cilicio
aqua utens in prandio,
aquam in vinum convertit,
et de vino aquam fecit.
Inventus est cum angelo
coram crucis signaculo.
Confiteri recusanti
voce, vultu hæsitanti,
desperato ægrotanti
diabolo resistendi
dat gratiam confitendi,
quem absolvit a peccato,

C

dæmonio impugnato,
et precatu sanctissimo
spiritum dat Altissimo.
Ægrotum palpando sanat,
tempestates signo fugat,
animam a diabolo
defunctæ, teste populo,
liberat fletu maximo,
quem effudit Altissimo.

zelus animarum et potestas in dæmones.

3 In tanta Dei gratia
fuit, ut et dæmonia
ostenderet præsentibus,
nocentia frangentibus
sabatha Dominica.
Et docet sanctus Prædica
mercata in Dominica
fugere ut dæmonia;
quia tunc Dei cantica
verba audire mystica
fugit gens misera, cæca.
4 Fama de ipso currente,

D

Fit episcopus Diensis:

sede Dyensi vacante,
eligitur episcopus;
fugit a clero quæsitus;
sed a majore coactus
Servus, Deo annuente,
consentit, licet invitus.
A tribus archiepiscopis
et plurimis episcopis
est Viennæ consecratus
Stephanus iste beatus.

pie moritur,

5 Dyæ fuit vitæ speculum,
devotus docet populum,
verbo quoque et exemplo
sæpe predicans in templo,
doctrina fit in subditos,
quos reddit Deo deditos.
Plebi suæ pace data,
æger spirans ad beata,
et quamdam curans ægrotam,
reddit animam devotam,
quæ nunc fruitur gloria
in Sanctorum lætitia.

E

MIRACULA

POST VITAM

Mortuis vitam,

Quæ superius sunt dicta
in beati Stephani vita
contigerunt; qua finita,
miracula hæc sunt scita.
Mirificis miraculis
Stephanum et signaculis
innuit Christus singulis *a*.
Pueros quinque mortuos *b*,
infantes, et innoxios
suscitat Beatus.
Quidam ictibus perempti,
pœnis inferni damnati,
palam sunt resuscitati,
Stephani per merita
impetrata venia.

ægris sanitatem restituit.

7 Claudis gressus, cæcis visus,
auditus surdis, loquela mutis
per Stephanum redditur,

F

a quibusvis langoribus
et diversis doloribus
ægris salus infunditur.
Specialiter in morbis
caducis, paraliticis
mofilibus *c* et cyragris
intestinorum rupturis,
fistulis, fluxu sanguinis,
guta *, furore, cæterisque
ejectis dæmoniis *d*.
Febribus quoque expulsis,
apertisque carceribus,
solutis quoque funibus,
quisque liber egreditur;
ab his itaque visitatur *e*
Stephanus et oratur;
per Stephanum moribundis
fit gratia salutis,
sic et quasi trucidatis
suis plagis curatis.

* podagra

8 Hunc

A

Auctor apud Deum Sancti patrocinium implorat

8 Hunc Stephanum deposcimus,
sit pro nobis velocius
apud Deum assiduus
in adversis defensor,
qui contra hujus sæculi
adversa, prece humili
exstitit triumphator,
præstante Patre tam pio,
qui cum unico Filio
et Spiritu proprio
redemit ab exitio,
vitamque sine termino
nobis donet in superno,
qui et trinus et unus
regnat per secula Dominus.
Dominus sit præsentibus
cum cæteris legentibus
nec non et audientibus
pius miserator,
gloriosus atque bonus
Stephanus noster patronus
pro nobis sit precator. Amen.

ANNOTATA.

B

a *Sensum sic interpretor:* Per singula miracula Christus gloriam ac merita S. Stephani manifestat. *Ceterum, ut supra monui, miracula hæc fere singula stylo soluto inferius exposita reperiet studiosus lector in Epistola archiepiscopi Viennensis; quare pluribus alioqui annotandis supersedeo.*

b *Sex pueros ad vitam revocatos refert laudata Epistola. Consule, quæ super his notamus infra ad partem miraculorum secundam litt.* c *et* d.

c *Nescio, quam ea voce infirmitatem intellectam velit. An eam, quæ in memorata Epistola vulgariter* Masclæ *appellari asseritur? sed neque hanc novi.*

d *De ejectis dæmoniis non meminit sæpe dicta Epistola.*

e *Auctoris sensus is mihi apparet:* Qui hujusmodi morbis laborant ad S. Stephanum recurrunt, et ad ejus sepulcrum sanitatem postulant.

C

VITÆ

RHYTHMICÆ PARAPHRASIS

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Passionali bibliothecæ SS. Surianæ.

PROLOGUS *a*.

Vitam obscuro carmine editam stylo soluto redditurus

Beati Stephani Vitam, Eremi quondam incolæ Portarum *b*, brevissimo stylo rithmice quidam conscripsit: cujus ratione, ut in litteris consonantibus mutis vel liquidis non peccaret, varia divaricatione procedens præcedentia consequentibus, seu consequentia præcedentibus minime in serie hujusmodi Vitæ concordare videntur. Ob hoc, tali præludio sic obscuro quidam decepti, in dicta Vita ex hujusmodi carmine obscuriores redduntur. Nec illius scriptoris ingenio in aliquo derogare intendimus; sed quia capacitas legentium ut plurimum talia metra ad liquidum non comprehendit, idcirco nunc simplici et brevi oratione, juvante Deo, dictam Vitam tentabimus explicare, quatenus et brevis oratio tædium pellat, et simplex eloquutio facilem intellectum admittat. Curabimus autem pro viribus, ne tam sanctæ Vitæ veritatem excludamus, et ne ignorata *c* scribentes falsitatem admittamus. Miracula etiam quædam, quæ in vita ipse Sanctus gessit, seriem temporis non admittunt, quoniam quo tempore sint peracta, brevitas Carminis non declarat; ponentur tamen seriatim post ipsius episcopatus adeptionem, licet privata persona et solitarius existens aliqua exercuisse credatur.

quatuor in capitula dividit.

2 Si vero hic aliqua minus lucide fuerint declarata, stylo dicti Carminis causa imputetur, brevius et velocius procedenti; non ejusdem interpretis, qui noluit addere, quod nescivit. In 4 autem capitulis divitur hæc Vita *d*, ut facilius, quod quærit, lector valeat reperire. Primum enim capitulum tangit ejusdem Sancti sæcularis vitæ palestram, secundum militarem sive eremiticam Domus Portarum disciplinam, tertium ipsius ad episcopatum promotionem cum miraculis in vita peractis, quartum et ultimum de miraculis post mortem ipsius evidenter ostensis. Porro beatum hunc Stephanum vitam Sanctorum Antelmi Belicensis *e* et Hugonis *f* Lincolniensis *g* episcoporum, qui ante eum ad Domini gloriam ab hac luce migrarunt *h*, pro forma imitationis in pluribus noscitur captasse, et ideo quædam scripta variarum virtutum eorumdem Sanctorum episcoporum, in quibus idem S. Stephanus ipsos est imitatus, non incongrue Vitæ suæ consequenter *i* exarata videntur inserta. Postremo lectoris benevolentiam et attentionem ad sequentia plurimum invitamus, ne linguæ pauperis indigentiam parvi pendat, sed potius hanc Vitam sic ad sui profectum assumat, ut talis profectus scriptori etiam causa mercedis existat.

ANNOTATA.

a *Prologum, quem procul dubio habuit, suppressit Surius. Vide Comment. num.* 6.

b Eremus Portarum, *ut notat Henchenius ad Vitæ S. Anthelmi cap.* I *lit.* f, *sita est in Bugeia, distatque a Geneva* 30 *m. p., et a Bellica itidem* 30 *circiter; in mappa sub nomine* Cartruses *indicatur, haud procul ab oppido S. Ramberti. Monasterium Cartusianorum in dicta Eremo erectum circa annum* 1115 *primordia sua debet Bernardo, qui ex Ambroniacensis abbatiæ monacho primus ibidem Prior factus est, ut ostendi in Comment. num.* 20. *Quomodo autem, et quorum munificentia id monasterium lapsu temporum ceperit incrementa, et quam ferax fuerit virorum pietate ac sanctitate illustrium, videre est apud Guichenonum Hist. Bug. et Bress. parte* II, *pag.* 89.

c *Per hæc sequentia sufficienter insinuat auctor, quod, si non et tempore et loco, saltem alterutro fuerit remotus a Sancto nostro. Consule etiam Comment. num.* 7.

d *Divisionem istam nec Surius habet, nec Ms. nostrum; dividemus tamen eam in totidem capitula, et more nostro titulos supplebimus.*

e *Acta S. Anthelmi illustravit P. Henschenius tomo*

A. Anonymo. *tomo* V *Junii ad diem* 26 *pag.* 226, *et* Bellicæ *sive* Bellicii, *vulgo Bellay, urbis in Galliæ episcopalis situm assignavit.*

f *Annuntiatur S. Hugo a Martyrologio Romano* 17 *Novembris, ad quem diem et nos de ipso agemus.*

g Lincolnia, *olim* Lindum *dicta, vulgo* Lincolne, *urbs episcopalis Angliæ, et provinciæ cognominis caput,* distat, *inquit Baudrandus,* 22 milliaribus a Nottingamia in Ortum æstivum, 20 ab ora Oceani Germanici in Occasum, et 55 ab Ebora in Meridiem, Londinum versus 99.

h *Obiit S. Anthelmus, ut in Annotatis ad ejus Acta colligit Henschenius, circa annum* 1177. *Hugo autem Lincolniensis, teste biographo apud Surium, anno* 1200. *Vide Comment. num.* 27.

i *Periodos aliquas, quas auctor noster ex Actis S. Anthelmi deprompsit et Paraphrasi suæ inseruit, dedi in Commentario num.* 9 *et seqq., ac vel ideo suspectam mihi esse monui dictam Paraphrasin.*

B

CAPUT I

Sancti patria, parentes nobiles, pia pueritia et adolescentia, studia litterarum, et amor virtutum ac perfectionis.

Lugduni illustribus parentibus natus infans feriis sextis ab uberibus abstinet.

Lugduni, quæ est provinciæ *a* Galliarum civitas nobilis et famosa, beatus Stephanus exstitit oriundus. Cujus pater dominus de Castellione *b*, Christianæ religionis et nobilitate sanguinis insignis, corsortem hujusmodi titulis similiter decoratam est sortitus. Horum duplici stipite tam illustri, sanctus Alumnus exstitit procreatus. Arbor enim bona fructum suaviorem producere consuevit. Hunc ab ipsis cunabulis Dei servum futurum, signis quibusdam est ostensum, quæ non absurdum videtur inseri huic lectioni. Nam prius cruci Christi cœpit configi, quam adhuc posset effari: quod enim fere incredibile videtur, verumtamen * nutricis lacte Infantulus educandus tali se edulio omni feria sexta foveri recusans, diem transigebat inedum. Quod parentes et noti audientes et videntes, manum Domini jam in eo operari cernentes, illud idem, quod fuit dictum de Dei Baptista Joanne, dicere cogebantur. Quid putas puer iste erit? Dum vero ab uberibus abstractus in pueritiam coalescere cœpisset, a parentibus traditur sacris Litteris imbuendus.

(margin: a, b; * verumtamen abundat; C)

Puer mire proficit in studiis et pietate.

4 Puer autem et gratia plenus, et naturali pollens ingenio, non solum in scholis supra ætatem, et præ suis coætaneis proficiebat; sed etiam mirum in modum gratiosum, docilem, humilem et amabilem omnibus se præbens, jam perfectionem futuræ vitæ velut naturaliter inchoabat. Bibebat enim quotidie aquas sapientiæ salutaris, et de die in diem seipso prudentior fiebat. Annis puer, senilem ætatem moribus agebat, puerilis lasciviæ ignarus. Nam in disciplina morum profectuque virtutum, unctione S. Spiritus magistra, etiam super omnes se docentes noscitur effulsisse. Adolescentia vero pueritiam dirimente, cœpit manifestius apparere, quid esset in eo, et gratia in illo vacua non videri. Videns enim devotus et nobilis Adolescens, quod in maligno et in præceps mundus esset constitutus, considerans illud Apostoli, quod esca ventri et venter escis, Deus hunc et hanc destruet, carnem spernens a tali se cœpit edulio penitus abstinere. Stupebant autem omnes, et mirabantur virtutem, eoque amplius, quo minus inter sæculares et potissime nobiles ac divites usitatam. D

Adolescens virtutum præcipuarum exemplar, c

5 Videns *c* tunc ex multorum cordibus cogitationes revelari, alii enim sanum sapientes Adolescentis constantiam et abstinentiam mirabantur, plerique, qui, quæ carnis, sapientes, levitati propter ætatem deputabant. Verum ille sine consilio nihil agebat: nam habuit consilium a Propheta, qui ait: Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Quod enim multis contingere solet in illius ætatis fervente confinio, ut novæ suggestionis vento mentem pulsante, blanda pudoris naufragia patiantur, hoc ille providus anticipaverat, combiberatque jam dudum castitatis amorem, ut pectus virtutibus infertum nulla turpi cogitatione vexaretur. Addebatque virtutibus virtutes, turremque indesinenter ædificabat, cujus usque in cunabulis jecerat fundamenta. Crescebant virtutum arbores, quas gratia Dei in corde ejus plantaverat, et in vitam æternam fructificabant. Jejunabat propensius et orabat et quantum poterat misericordiæ operibus intendebat. Sed et cum bene vivendi formam in se ostenderet, se ipsum nullatenus ostentabat. Morum gravitatem præferebat in vultu, modestiam mentis incessu et habitu fatebatur. Inter hæc contemplationis amore flagrabat, ut, qui semper bonis meliora, melioribus optima adjungere satagebat. Jam enim velut in transitu prælibaverat, quoniam Dominus est suavis, et totis medullis cordis soli Deo vacare cupiebat, ut quasi prælibatam dulcedinem pleno gutture mentis hauriret. E

ad majorem perfectionem anhelans, Cartusianum Ordinem amplecti decernit. d

6 In juventutem vero virilem jam adolescentia protracta, juxta exemplum David cum Golia *d* infernali gigante singulari certamen inire cupiebat, locum vero certaminis hujusmodi conflictui aptum cernere concupiscens, prius cœpit tentare, utrum armis Saulis accinctus, scilicet sæcularis nobilitatis, incedere posset armatus, vidensque se hujusmodi loricis oneratum, non enim taliter incedere consuetudinem habebat, locum et arma mutavit. Nam se considerans fortem viribus, et animo virilem, viginti enim et sex annos jam habebat, ipsius David exemplo quinque lapides de torrente in pera reponens, id est, stigmata Jesu Christi in corde et corpore portans, baculumque pastoralem, scilicet discretionem, qua vitiis imperaret et seipsum rationabiliter gubernaret, fundamque manu tenens, scilicet sacram Scripturam opere volens implere, ad campum certaminis properabat. Audiens vero Heremum domus Portarum huic certamini aptam, nam et multi alii consimilibus armis in dicto loco victores exstiterant de Golia; illuc usque perrexit, ut, an verum esset, exploraret. Cernens autem locum aptiorem esse re quam nomine, in immensum gloriatus vires resumpsit majores. Inter cæteros enim inibi cognovit duos fortissimos athletas ibidem Priores exstitisse, qui gloriose de ipso Golia triumphantes, perpetuæ felicitatis coronam reportarunt. Quorum primus exstitit domnus Bernardus *e*, ad cujus instantiam beatus Bernardus Ordinis F e

A Ordinis Cisterciensis exposuit Cantica Canticorum, qui et post mortem in dicta Domo Portarum sepultus multis signis meruit refulgere. Alter vero non imparis conditionis et meriti fuit sanctus Antelmus, qui primitus Prior Carthusiæ existens, deinde dictæ Domus Portarum, postmodum episcopus Bellicensis est effectus, cujus vitæ sanctitatem multa miracula tam in vita, quam post mortem per ipsum patrata declarant. Horum potissime duorum exemplo roboratus facile ducebat de prædicto adversario victoriam reportare.

ANNOTATA.

a *Vocem hanc omisit Surius. Scriptoris sensus sic potest intelligi: Lugduni, quæ est unius ex pluribus Galliarum provinciis, puta Lugdunensis provinciæ, civitas etc.*

b Castellio, *de qua hic. Comitatus est in Bressia: eam ab aliis cognominibus distinguunt auctores adjiciendo* Les Dombes, *id est, Castellio prope Dombas.* Dombæ *vero, teste Baudrando, regiuncula Galliæ est, pro majori parte a Bressia provincia circumdata, estque inter Matisconem ad*
B *Septemtrionem, et Lugdunum ad Meridiem. Consuli potest Guichenonus citatus in Comment num.* 13, *quo loco de Sancti parentibus etiam actum est.*

c *Verisimiliter mendum scriptoris, qui posuit* videns *loco* videres *vel* vidisses. *Surius habet* videre tum licebat etc.

d *Certamen Davidem inter et Goliathum vide* I *Reg.* XVII.

e *Bernardus de quo hic sermo est, cum non dicatur fuisse episcopus, sicut paulo inferius de S. Anthelmo dicitur, verisimilius is est, qui anno* 1115 *Domus Portarum prima fundamenta jecit, quemque in Comment. num.* 18 *et seqq. sat evidenter demonstravi, alium esse ab eo, qui* S. Stephanum *in Cartusianum Ordinem admisit, contra id quod vult Theodorus Petræus, qui duos, vel secundum Guichenonum tres Bernardos dictæ Domus Priores confudit: Bernardum jam memoratum; Bernardum, qui juxta Columbum, Canisium, et Saussayum ex Priore Portarum ad sedem Diensem evectus est, ac denique Bernardum, qui, teste Guichenono in Serie chronographica episcoporum Bellicensium pag.* 21, *primo Maurianensi, deinde Bellicensi ecclesiæ præfectus*
C *est: ex ista autem confusione personarum orta est etiam mira rerum gestarum confusio. Nam, quæ Petræus uni Bernardo ex tribus conflato attribuit, hæc scriptores alii singulis fere omnia, alii partim uni Bernardo, partim alteri adscribunt. Omnes titulo Sancti vel Beati insigniuntur, omnes miraculis claruisse perhibentur. Discuti res ista poterit ad* 17 *Decembris, eo enim die Bernardus ex Priore Portarum episcopus Diensis annunciatur in Martyrologiis Canisii et Saussayi. Videri interim potest Guichenonus loco mox assignato, et in Continuatione partis* II *Hist. Bress. et Bug. pag.* 22 *et* 89.

A. Anonymo.

CAPUT II

Transitus Sancti ad vitam monasticam, variæ in ea virtutes, electio ad Prioratum.

Habitum religiosum postulat, et voti compos fit.

Priori igitur ac conventui dictæ Heremi sui pandens intentionem duelli, supplicat instantia magna in præbendarium et servum omnium iisdem in monachum aggregari; qui gratanter facilem præbuerunt ei assensum, a quibus per pacis oculum juxta morem eorum monasticum cum magna fuit devotione receptus. Hortantur ipsum demum Prior et Fratres juxta eorum consuetudinem statutaque, quatenus de querelis, si quæ essent, satisfaciat *a*, ac facta *a* sua* usque dum licet, ordinet ac disponat, diemque certum statuat, quo habitum velit induere regularem, in campo certaminis ibidem in condicto duello pugnaturus. Sed qui sine querela E semper vixerat, cui subnoxius erat? Brevem igitur terminum assignat, tum forte pro indumentis fiendis aut aliis necessariis præparandis. Tempore ergo assignato adest Athleta fortissimus cominus cum Golia infernali pugnaturus, statimque habitum induens regularem cum maximo fervore ibidem conversatus est: ita ut in brevi in Ordinis observantiis ac regularibus disciplinis instructus seipsum imitandi specimen cunctis præberet. Licet enim plures ibidem miræ sanctitatis et pœnitentiæ viros reperisset, tamen in brevi per multa sanctitatis opera seipsum præbuit religionis exemplum.

Ejus pœnitentia et abstinentia.

8 Holocausti autem hostiam totum se offerens Deo, mori mundo, ut Christus in eo viveret, satagebat. Domabat corporis membra vigiliis, jejuniis, et flagellis; juxta morem Ordinis usu cilicii, et potu aquæ cum arido pane. Nihil de ulla austeritate omittebat, quam communis regula vel majorum admittebant exempla. Nam cum tres abstinentias in pane, aqua et sale singuli fratres singulis hebdomadibus juxta Ordinis constitutionem facere tenerentur, cum ipse Ordinis abstinentias ultra alios rependeret cum usura, vix in ejus mensa pro majori tempore poterat F reperiri, nisi panis et aqua. Panis enim ab una parte positus, ab alia liber apertus, vicissim sibi lumen distrahentes, utrique homini alimoniam ministrabant; scutella vero aquæ ibidem constituta poculum præbebat et salsum. Tali edulio Servus Dei contentus altero epulo mensam suam rarius onerabat.

Devotio erga SS. Eucharistiam.

9 Sacramento altaris tam devotus erat et intentus, ut lacrymis totus perfusus ipsius cruci Christi configi videretur. Cæterum tota ipsius vita in terris ingens quoddam miraculum fuit. Propriam voluntatem omnimodis studuit abdicare, ociositatem (quæ inimica est animæ) vitare, orationi, meditationi, contemplationi, ac sanctarum theoriis psalmodiarum diu noctuque vacare, labori manuum et exercitio corporali temporibus ab Ordine constitutis insistere, nullum tempus pertransire, quin ut bonus agricola in agro Dominico laboraret. Per hujusmodi augebatur in dies amor et fervor ejus in Deum, ac opinio et sanctitas ejus inter fratres, grandeque nomen ejus

A. ANONYMO. ejus intus et foris, non tamen grandius rei veritate. Omnes Stephanum Christi militem laudabant, omnes eum attollebant, omnes eum loquebantur, omnes de eo admirabantur, et ut interiorem hominem taceamus, cujus fortitudinem, pulchritudinem et puritatem satis indicabant mores ipsius et vita; quia ipsum exteriorem uno semper modo ita modestissime et decentissime gessit, ut nihil prorsus appareret in eo, quod posset offendere intuentes. Quis nisi coram Deo et angelis ejus eum crederet conversari? Et b fidem dictis faciamus, unum de multis *b* non solum ad mirandum, verum etiam ad imitandum perstringamus; quis enim enumeret cuncta ejus opera sancta?

studium orationis, in qua visibiliter ei assistit angelus.

10 Cum quadam vice Christi Athleta coram Crucis signaculo, seu Crucifixi orationi vel contemplationi inhæreret, subito ecce angelus Domini in humana specie, qua a sanctis hominibus videri consuevit, adstitit juxta ipsum, ipsius operibus delectatus. Huic facto testimonium perhibuerunt, qui viderunt homines utique religiosi valde et fide dignissimi, quos divina, ut creditur, ordinatione, ut testimonium perhiberent de homine, casualiter illuc contigit advenisse. Verisi- B mile enim est credendum, hoc eidem multoties evenisse, sed talem thesaurum diligenter occultabat, ne humanæ laudis aura subrepere potuisset. Demum dum Miles Christi in tali palestra solitarius, et cellicola pluribus jam lustris infernalem Goliam victoriose debellasset, jam plumis bene alatis suffultus, dignissimus reputatur ad volatum: per mortem enim seu absolutionem pastoris dictæ Heremi Portarum a cunctis licet c invitus et renitens eligitur in Pastorem *c*. Qui quam strenue ac prudenter, quam sollicite et regulariter ac zelanter rexerit domum Dei, evellendo vitia, plantando virtutes, non facili stilo describi valeret.

Prior electus suorum profectum sedulo promovet.

11 Exemplo enim et verbo pugnando Israelitici populi dux non immerito videbatur effectus: tamquam enim propriam salutem suorum per omnia profectum zelabat et pacem. Ipsius doctrina et magisterio cunctis in Heremo Portarum perfectæ religionis exempla dabantur, unde omnes sanæ instructionis documenta reportabant, ac piæ devotionis replebantur affectu. Hinc subito non solum per totam patriam hujus tam sancti Pastoris fragantia suaviter volitabat, verum etiam ejusdem terminorum limites pertrans- C ibat. Non solum autem subditis suis tantum, sed et multis prodesse curavit; nam adventantibus hospitibus animarum salutem quærentibus, quos frequenter ea domus habebat, cibum vitæ d ministrabat, multique ejus sanctis monitis ad viam salutis sunt reducti *d*.

ANNOTATA.

a *Phrasim ita immutavit Surius:* Hortantur, ut si quas habeat cum aliquo controversias, prius eas expediat, etc.

b *Non satis perspicio, quid scriptorem, qui se Vitæ rhythmicæ interpretem profitetur, movere potuerit, ut miracula silentio præteriret, ubi alia etiam minutissima tam enucleate, tamque liberali calamo describit. Sane duplex miraculum, quod refert dicti Rhythmi auctor his versibus:* Aquam in vinum convertit, et de vino aquam fecit, S. Stephani *sanctitatem et apud Deum potentiam non minus commendasset, quam reliqua ab auctore nostro paraphrastice ex-* D *posita. Hæc autem ejus omissio procul dubio causa fuit, cur apud scriptores alios, qui dictum Rhythmum non habentes ipsius Paraphrasim secuti sunt, tam illustrium miraculorum nulla fiat mentio.*

c *Quamvis scriptorum, quos vidi, nullus meminerit, cui Priori successerit Sanctus noster, aut quamdiu Domus Portarum regimen gesserit, certum est tamen, ipsum Priorem fuisse; imo prophetiæ spiritu etiam tum a Deo fuisse præditum, testatur Theodoricus ab Appoldia, qui Acta S. Dominici collegit et posteritati transmisit seculo* XIII. *Is cap.* V *elucubrationis suæ, quam tomo* I *Augusti ad diem* 4 *recudit Cuperus noster, ita loquitur:* Magnus etiam pater Stephanus Prior Carthusiensis, Lugdunensis diœcesis, vir eximiæ sanctitatis, fratribus suis Prædicatorum Ordinem prædixit, rogans eos affectu speciali, ut Ordo hic ab eis in omni honore et reverentia haberetur; quod et impleverunt, devotissime Ordinem venerantes. *Porro S. Dominicus, ut videre est in Commentario prævio ad jam memorata Acta* § 22 *et* 24, *præclarum Prædicatorum Ordinem instituturus Romam se contulit anno* 1215, *ejusque approbationem et confirmationem obtinuit anno proxime sequenti, unde manifeste colligitur, alla-* E *tam* S. Stephani *prædictionem accidisse, juxta nostros calculos, ut minimum annis tredecim ante laudati Ordinis institutionem.*

d *Auctor Vitæ rhythmicæ paucis admodum verbis perstringit ea, quæ toto hoc capite de vita Sancti monastica, ac capite præcedenti de pia ejusdem adolescentia referuntur tot elogiis, tanta verborum copia, ut non immerito dubitari possit, an pleraque, quæ hic narrantur, a Sancto nostro sic revera fuerint facta, et an non potius ex pia meditatione paraphrastes noster depinxerit sanctum juvenem et perfectum religiosum virum, qualem* S. Stephanum *ipse credebat, et nos credimus fuisse; ut sic adolescentes et viros religiosos stimularet ad virtutes amplectendas cujusque ætati ac statui consentaneas. Dubitandi ansam mihi præbuerunt ea, quæ notavi in Commentario num.* 7 *et* 8, *ubi probabilius esse ostendi, quod præter Vitam rhythmicam nulla vel pauca admodum habuerit subsidia ad historiam hanc contexendam: interea tamen multa adeo distincte ac ordinate exponit, ut eum Sancto convixisse, et ad intimas ipsius cogitationes penetrasse crederes.*

F

CAPUT III

Episcopatus Diensis plurimum reluctanti confertur, animarum et promovendæ Divinæ gloriæ zelus, varia miracula.

Eligitur episcopus;

Stephano igitur in dicta Heremo cum sibi subditis tam salubriter anagogicis studiis philosophante, ille, qui de tenebris lumen splendescere facit, eum de tenebris educens super candelabrum, ut luceret omnibus, qui in Ecclesia Dei erant, studuit collocare. Contigit enim ecclesiam Diensem morte sui præsulis *a* pa- a

pastore

A store privari, ac pro electione successoris collegium dictæ ecclesiæ congregari. In variis votis canonici disperguntur, et nunc istum, nunc illum, unusquisque pro suæ voluntatis arbitrio, consulit eligendum. Aderant aliqui ex dictis canonicis moderatiores, sed tamen pauci, qui magnum illum anachoretam Stephanum consulunt eligendum. Ejus sanctitas commendatur, ejus discretio et affabilitas laudatur, ipsiusque religio attollitur in immensum. Quid multis immoremur? Omnes assentiunt, omnes gaudent, ipsi etiam, quorum cor in alios eligendos dependebat. Itaque, quem in hoc ipsum Dominus elegerat ab æterno, ab hominibus eligitur tempore divinitus præfinito.

electionem confirmat Pontifex. 13 Sed quia hunc non sine magna vi ab heremo avelli posse sciebant, ad summum Pontificem *b* pro confirmatione properare studuerunt, ipso interim in eremo sua latente, et quid de se ab aliis ageretur, penitus ignorante. Qui, cum eorum electionem audisset, gavisus est in immensum, asserens illos de tali Pastore felices fore, et hoc a Deo consilium prodiisse : statimque absque mora dicta electio auctoritate Apostolica confirmatur ac eadem auctoritate prædicto anachoretæ Stephano præcipitur atque mandatur, quatenus ecclesiæ Diensis, ad quam Domino disponente fuerat assumptus, suscipere regimen nulla occasione differret. Tunc dictæ ecclesiæ canonici adsunt, litteras Apostolicæ confirmationis ostendunt, ex persona totius ecclesiæ Diensis rogant, et * electioni de se factæ assensum præbere velit. Litteris vero Apostolicis perlectis, et canonicorum verbis auditis, eos in hunc modum affatur : Miror, quod viri sapientes hominem idiotam et incultum heremique incolam, et secularibus factis penitus ignarum, et inexpertum tanta oneris sarcina opprimere velitis. Cessate omnino, cessate, quia minime in hoc facto vestrum intentum poteritis obtinere. Illis e contrario instantibus, rogantibus ac postulantibus, ut suo assensu eos consolari vellet, tandem verbis beati Hugonis episcopi Lincolniensis ac quondam Cartusiensis Ordinis sic eos creditur allocutus. (Præcesserat enim dictus beatus Hugo *c* fere per duos annos de morte ad vitam multis miraculorum signis refulgens). Sciatis hoc, inquit, indubitanter sciatis, quod vestri laboris meta in meo arbitrio non est constituta, monachum me nostis ac sub aliena potestate constitutum, Prioris Cartusiæ nutibus subjectum, servandæ obedientiæ usque ad mortem præcepto illius me substratum. Nec admittit ratio, ut domus hujus neglecta custodia alteram ecclesiam suscipiam gubernandam *d*.

* ut

Multum reluctatus acquiescit. 14 Hoc illi responso accepto, cum verbum illius cernerent immutari non posse, cum aliis litteris Apostolicis super hoc impetratis, de mandato Prioris Cartusiæ facto ad ipsum compellendum Carthusiam accedunt. Quo beatus Stephanus comperto, cum videret, se a tali onere subeundo subterfugere non valere, fugæ præsidium iniit. Litteris vero Apostolicis domno Jancelino *e*, Priori Cartusiæ, præsentatis, statim, ut homo magnæ circumspectionis et virtutis, mandatum Apostolicum studuit adimplere. Quæsito vero Stephano diligenter ac reperto, a dicto Priore monitis, precibus et præcepto cogitur tandem electioni consentire. Deductus vero a prædictis canonicis cum gaudio magno et honore ad civitatem Viennæ *f*, ibidem a tribus archiepiscopis est solemniter consecratus, anno gratiæ millesimo ducentesimo octavo *g*. Redditus vero sponsæ suæ novæ Diensi ecclesiæ, ac cum magna solemnitate et gaudio in episcopali sede cathedratus, observantias regulares morumque gravitates, et virtutum constantiam, nec non et cætera suæ Religionis exercitia nullatenus prætermisit, quinimo ulterius augere curavit. Solius quippe donantis et accipientis est nosse, quantum ab ipso mox tempore prævenerit eum Dominus in benedictionibus dulcedinis suæ, quanta repleverit eum gratia electionis, quomodo ab ubertate domus inebriaverit illum.

A. ANONYMO.

Suæ suorumque saluti impense studens 15 Ingressus mox ad regimen sponsæ suæ, divinum Officium non in capella sua, seu loco secreto, sed in majori ecclesia cum canonicis suis devotissime frequentabat. Omni etiam fere die salutarem Deo hostiam offerens nimia devotione perunctus, lachrymarum abundantia implebatur. Mirabantur omnes contra usum humanæ felicitatis, hominem ex humili heremo ad summa repente provectum, plus humilitate quam dignitate, plus devotione quam dominatione crevisse. Ipse vero de se nil tale existimans vel cogitans, potius ad custodiam cordis sui et constantiam propositi melioris hoc semper in corde versabat : Stephane, Stephane ad quid venisti? E Vide et diligenter attende, qualem sis de conjunctione tam nobilis sponsæ Deo rationem redditurus, si eam condigno honore, et sollicita cum diligentia non fueris amplexatus. Et, sicut de Domino legitur, quia cœpit Jesus facere et docere, a prima die desponsationis suæ illa cœpit agere in semetipso, quæ alios erat docturus.

prædicat contra violatores diei Dominici, 16 Dum vero prædicando, exhortando, visitando cœpisset pro officio suo agere, ac totius populi salutem zelare, reperit gentem miseram et cæcam horrenda consuetudine Dominicam diem nullatenus honorare, sed potius ipsam contra inhibitionem divinam diabolo dedicare. Nam nundinæ seu mercata, tabernæ, choreæ, lusus, luxus et alia spectacula nociva solum illa die erant celebrari consueta. Tunc Vir Dei sermonem ad populum exorsus verbis mellifluis enormitatem peccati apertissimis rationibus cœpit ostendere, ac divinam offensam et contemptum. Sed gens bestialis et cæca non solum ejus sermonem non recipiebat, quin potius verba ejus audire contemnens fugiebat. Dolens vero Servus Dei, eos sic protervos ad mores, sic ferales ad ritus, sic ad fidem impios, ad vitam spurcos, ad disciplinam existere cervicosos, fortius censuit F decertandum ; agnoscensque se non mercenarium, sed pastorem, elegit opportune importune prædicationi instare, si quando resipiscerent a diaboli laqueis, a quibus captivi tenebantur : sed aures eorum surdas sermo divinus minime penetrabat.

jubet dæmones se visibiles populo ostendere. 17 Contristatus vero Vir Dei vehementer apostolicum virum imitans, ac sui apostolatus signa evidenter demonstrans, præcepit dæmonibus, qui eos ad prædicta scelera incitabant, et quorum voluntates sequebantur, quatenus eisdem se palam sine aliqua eorum læsione demonstrarent. Nec mora, dæmones ejus præcepto statim paruerunt, quem homines cervicosi induratique contemnebant. Videre erat horribile et admirandum, dæmones proceræ ac horrendæ staturæ, nigros, cornutos, fœtorem et igneam flammam emittentes, ad ejus imperium stare et apparere cunctis, et ad ejus recedere mandatum, neminemque lædere posse *h*. Quo viso populus cæcus oculos aperire cœpit, vitam et mores in melius commutando.

A. ANONYMO. commutando. Sed quid mirum, si tam mira est operatus, sic mirabilis ipse? imo vero non ipse, sed Deus in ipso. Alioquin tu es Deus, inquit, qui facis mirabilia.

Revisens sæpe domum Portarum, ibi instar monachi vivit.

18 Ad Eremum vero suam Portarum, de qua assumptus fuerat, pro recreatione spirituali sæpius remeabat, juxta morem aliorum in cella solus manens, et residens ibidem orationi et contemplationi non mediocriter intendens. Ubi non episcopi majestatem, sed humilis monachi subjectionem exhibebat. Vestimenta et lectisternia more Carthusiensium habebat, cilicio semper indutus ad nudum, annulo Pontificali excepto, ab eorum consuetudine in nullo penitus discrepabat *i*. Religiosa etiam loca sibi domestica frequentius visitabat, ubi fratribus convocatis melliflua Dei verba ad eorum instructionem proponebat, et ab eis recedens eorum suffragia orationum humiliter deposcebat. Quantum vero super peccatores misericors exstiterit et pius, hoc uno exemplo, cæteris prætermissis, sufficiat declarari. Quidam ex ovibus sibi commissis ægrotans, diabolo ipsum possidente, vultu, voce, aliisque signis se desperatum ostendens, ac peccata sua confiteri recusans, a nullo verbum Dei audire volebat; audito hoc Vir Dei misero condolens ad eum accessit, eum ad confessionem hortatur, misericordiamque Dei et indulgentiam pollicetur; sed, diabolo resistente, cor ejus minime poterat emolliri: vidensque aliis armaturis utendum, ad solitam orationem cum lachrymis se convertit. Et ecce infirmus dæmonio purgatus ad Virum Dei se convertens peccata sua plenarie confitetur, absolutionem promeretur, Sacramentum postulat, Unctionem et Viaticum recipit, statimque spiritum exhalat. O oliva fructifera in domo Dei! o oleum jucunditatis ungens et lucens! qui et virtute orationis expulit diabolum, et suavitate beneficii unxit infirmum, cui mox morituro salubriter confitendi et communicandi obtinuit facultatem.

Ægrum sanat, tempestatem sedat, mortuam suscitat.

19 Quemdam etiam ægrotum diutina tabe languentem manu palpando statim integræ reddidit sanitati. Cum maxima tempestas grandinum esset exorta, ita ut patria periclitari videretur, signum crucis contra ipsam emittens, statim ipsam fugavit. Quædam mulier diœcesis suæ, ut videtur, meritis forte suis exigentibus, a diabolo suffocata subito spiritum exhalavit: compatiens autem miseræ mulieri sic defunctæ, accessit ad locum ubi erat; adsunt multi, narrant casum mulieris repentinum, condolent omnes, suffragiumque petunt ab ipso. Tum ecce pietate commotus in lachrymas maximas erupit, orationem pro ea fudit, misericordiam a Deo postulat; post modicum autem illa, quasi a gravi somno evigilans, surrexit, misericordiam super se factam meritis ipsius Viri Dei enarrat, et in pristinum sensum revertitur, exiliens et exultans et laudans Deum. Hoc a populo viso stupore et ecstasi est repletus. Non etiam minus misericors erga vivos, quam defunctos noscitur exstitisse. Quis in pauperes, miseros seu afflictos pius magis exstitit et benignus? foris beati Job exemplo peregrinus non mansit, ostium suum cum manu liberali indigenti patuit *k*: nam præter victum moderatum pro se ac suis omnia in eleemosinas erogabat.

ANNOTATA.

a *Humbertum hunc fuisse, non Robertum, probavi in Comment. num.* 22.

b *Innocentium III, qui universalis Ecclesiæ præfecturam gessit ab anno Christi* 1198 *usque ad mensem Julium anni* 1216.

c *S. Hugo vita functus est anno* 1200. *Adi Comment. num.* 27.

d *Cum biographus noster, sicut in Comment. num.* 9 *et seqq. demonstravi, ex S. Anthelmi, et verisimiliter ex S. Hugonis Lincolniensis episcopi Actis multa mutuaverit, ut exponeret electionem* S. Stephani *ad episcopalem dignitatem, ejusque ad illam repugnantiam, quam in Vita rhythmica hisce versibus descriptam repererat,*

Fugit a clero quæsitus,
Sed a Majore coactus
Servus Deo annuente
Consentit licet invitus

vereor, ne ex desiderio extollendi Sancti nostri humilitatem atque obedientiam, utrique huic illius virtuti multum splendoris imprudenter detraxerit. Quid igitur? Illene prudenter humilis et obediens existimetur, qui perlectis litteris Apostolicis, quarum auctoritate ei præcipitur atque mandatur, quatenus ecclesiæ Diensis, ad quam Domino disponente fuerat assumptus, suscipere regimen NULLA OCCASIONE differret, *ita respondet?* Cessate omnino, cessate, quia minime in hoc facto vestrum intentum poteritis obtinere... Sciatis hoc indubitanter, quod vestri laboris meta in meo arbitrio non est constituta, monachum me nostis ac sub aliena potestate constitutum, Prioris Carthusiæ nutibus subjectum, servandæ obedientiæ usque ad mortem præcepto illius me substratum. *Illene, inquam, prudenter obediens reputetur, qui, sic jubente supremo Ecclesiæ Capite, ita respondet, ad alium superiorem provocat, et hujus mandatum exspectat? Reluctatus est, fateor, S. Anthelmus, dum Apostolicis litteris ad assumendum Bellicensem episcopatum urgeretur, sed* flens, *et aliorum consilio inductus* iter arripuit ad Papam, *ut* cum magnis precibus et fletibus misericordiam imploraret, *ad Priorem magnæ Carthusiæ appellasse non legitur. Appellavit ad hunc quidem S. Hugo, cum ad sedem Lincolniensem rogaretur, sed a rege Angliæ et metropolitano dumtaxat mandatum acceperat, nullum a Pontifice Maximo. Malim itaque credere, quod* S. Stephanus *vel tale præceptum ab Innocentio III non acceperit, vel, si id acceperit, saltem hujusmodi responsum minime reddiderit.*

e *Jancelinum in Martyrologio Canisii* Beati *titulo insignitum reperio; fuit is Ordinis Cartusiensis Generalis* 10, *successit enim Guigoni sive Hugoni, de quo egimus in Commentario num.* 16, *circa annum* 1176, *ut refert auctor Brevis Historiæ Ordinis Cartusiensis apud Martenium tomo* VI *Veterum scriptorum et monumentorum col.* 177. *Ubi præter alia etiam hæc de Jancelino scribit:* Hic utique tantæ sanctitatis et meriti, tantæque virtutis exstitit et exempli vitæ, ut unus fere de antiquis patribus esse videretur. Hic itaque sanctus Vir, quod aliquibus forte incredibile videbitur, circa sexaginta annos rexit tam laudabiliter Carthusiæ prioratum, quod omnes fere videntes et audientes, in admirationem verteret et stuporem. *Plura de ipso videri possunt ibidem, uti et apud laudatos sæpe in Comment. Dorlandum Petræum ac Sutorem.*

f *Vienna*

A f *Vienna urbs archiepiscopalis Galliæ, in Delphinatu, notissima est.*

g *Imo circa annum millesimum ducentesimum tertium, ut ex iis, quæ de anno emortuali in Comment.* § 3 *dicta sunt, ad oculum patet.*

h *Prodigium istud modo fere eodem enarrat Dorlandus in Chronico; præterquam quod aliquos sancti Præsulis ad populum sermones distincto charactere immisceat,* Jubet ergo, *inquit laudatus auctor,* vir apostolicus S. Stephanus ad statutum diem solemnem confluere universos, et audire quippiam novi, quod eis ipse dicturus esset. Accurrit innumera multitudo. Tum ille ambonem conscendens de sublimi eos alloquitur, ita dicens: « Hactenus vobiscum egi, o popule « meus, verbis, lacrymis, precibus, hortationi« bus, orans atque obtestans, ut dæmonum se« mitis derelictis, viam pacis, viamque salutis « ingrederemini. Verum quia nil verbis, nil ad« hortationibus proficio, oportet, ut nunc palam « ostendam, quibus vos ipsos dominis servos « mancipaveritis, ut, iis agnitis, impium peccati « jugum a vestris cervicibus projiciatis. » *Ubi vero horribilem dæmonum apparentium speciem descripsit, sequentia rursus interserit:* Hos popu-
B lus cum videret circum se strepere, horribili omnes timore perculsi, signis et crucibus se munientes, divina auxilia flagitabant. Ad quos S. Stephanus: « Nolite » ait « timere: non enim « ut nocerent, sed ut instruerent, hos jussi acce« dere, abituros rursum, dum præcepero. Sed « videte quæso, quibus hactenus pestiferis spiri« tibus deservistis. Isti sunt incentores gulæ, « luxuriæ, avaritiæ, iræ, superbiæ, invidentiæ. « Cum his sine dubio æterna tormenta passuri « estis, nisi ab horum dominio cultuque recesse« ritis. » *Ita Dorlandus; sed unde ista acceperit, non indicat.*

i *Memorati hic ad Eremum frequentioris recessus nulla mentio est in Rhythmo, quem interpretatur biographus noster; unde suspicor, decerptum hoc esse ex Vita aliqua S. Hugonis Lincolniensis, qui idipsum fecisse narratur apud Surium.*

k *His commendatur santi Præsulis hospitalitas ac benignitas erga peregrinos viatores, quos foris manere non patiebatur, sed ad sese recipiebat ex exemplo Jobi de se dicentis cap.* XXXI: Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.

C

CAPUT IV

Supremus morbus, pius obitus, miracula post mortem

Ægrotans renuit testamentum condere,

Eodem tempore, quo de hoc sæculo ad superna demigravit, pacem populo suo procuravit cum quibusdam adversariis eorum, qui diversis bellorum insultibus eos graviter affligebant. Instante vero termino hujus occiduæ vitæ, quo Dominus eum de labore ad requiem deducere disponebat, vi ægritudinis lecto decumbit. Videres et tunc filios suæ ecclesiæ discurrere cum religiosis et popularibus multis, ut humanitatis gratia eidem obsequium præberent, ac gratiam quisque sui profectus reportaret. Accurrunt omnes circa frequens ministerium, diligentes medicamina perquirunt et fomenta: sed Servus Dei de his penitus non curabat: sciebat enim tempus suæ migrationis imminere. Cumque filii ecclesiæ suæ instarent, ut testamentum conderet; Non est, inquit, necesse, cum totum sit sponsæ meæ, quam rexi. Benedictionem autem ab eo et consilium flagitantibus impendebat, ac de mutua charitate et concordia eis pariter admonebat. A. ANONYMO.

mulierem ægram sanat, et sancte moritur.

21 Quædam vero mulier ægrota, quæ nullo medicorum juvamine potuerat sanitatem promereri, audiens Virum Dei infirmari, pro sanitate obtinenda ejus benedictionem ut plurimum flagitabat. Tandem ingressum habuit ad eum, benedictionem ejus recepit, sana recessit. O odoriferum lilium in æternum ante Dominum germinans et florens, spargensque vivificum suavitatis odorem, cujus memoria in benedictione est, qui infirmitate ipse tabescens, aliis sanitatem impertitur! Tuncque ad Dominum se migrare cognoscens, confessione præmissa, Ecclesiastica Sacramenta cum Viatico salutari sibi postulavit impertiri. Expletis igitur diligenter, quæ decebant, et quæ fieri ordinabat, inter verba orationum septimo die Septembris, in vigilia Nativitatis Dei Genitricis, migravit ad Dominum anno gratiæ millesimo ducentesimo tertiodecimo *a*, ætatis suæ plus quinquagesimo septimo, episcopatus vero plus quinto, sed minus sexto: sepultusque est in ecclesia beatæ Mariæ sponsæ suæ, prout ipse ordinavit, præstante et regnante Domino nostro Jesu Christo, cui et cum Patre et Spiritu sancto eadem laus, honor, virtus et potestas per omnia sæcula sæculorum. Amen. E a

Ad ejus sepulcrum cæca visum, febrici sanitatem,

22 Ubi vero de hujus mundi tenebris servus Dei Stephanus ad lucem perpetuam demigravit, Dominus sanctum suum multis miraculorum signis illustrare voluit. Sequenti namque die, quo sanctissimum corpus traditum fuerat sepulturæ, dum beatæ Virginis Nativitas solemniter in dicta ecclesia celebraretur, filia cujusdam honis Diensis Lamberti nomine, de Burgo S. Martini *b*, quæ per tres menses visu fuerat oculorum privata, ad sepulchrum sancti Viri delata, statim lumen oculorum recepit. Eadem die, cum filia cujusdam burgensis ejusdem civitatis, Martini nomine, quæ longis temporibus magnis febribus exæstuans, unius lateris sospitatem perdiderat et vigorem, ab amicis suis ad sepulchrum Sancti fuisset delata, utpote quæ incedere non valebat, oratione ibidem effusa, cum liberatione febrium etiam lateris sanitatem recepit, recessitque pedibus suis gaudens, quæ parum ante aliorum manibus fuerat cum dolore provecta *c*. b F c

pedibus infirma vigorem pristinum, et varii varia beneficia obtinent.

23 Quædam etiam mulier, quæ per spatium trium annorum et trium mensium ac duodecim dierum ambulare non poterat, mente devota auxilium sancti Viri imploravit: quæ continuo, sanitate recepta, pedibus suis ad sanctum ejus sepulchrum perrexit, quæ ante nisi manibus aliorum devecta, non poterat se movere. His et multis aliis miraculis, quæ singulariter explicare nimis excederet in immensum, infra trium hebdomadarum spatium a sepultura dicti sancti Viri, ipsum illustrare dignata est clementia Salvatoris. Postmodum vero ejus sanctissimis meritis mortui sunt ad pristinam vitam restituti, dæmoniaci liberati, et diversi a diversis morbis corporis et animæ sunt liberati. Si quis autem arbitretur hujus sanctissimi Pontificis facta miracula

A. ANONYMO. racula cunctis posse narrari, nimis fallitur, et tam necesse est multa sileri, quam impossibile omnia comprehendi: pro hujusmodi ergo meritis dilectum a Deo et hominibus sanctum Stephanum, primo Carthusiensem, deinde Diensem præsulem, constat in consortium angelorum fore receptum. Lætemur igitur dilectissimi Carthusienses, quia frater noster ascendit ad cives suos, pro nobis in captivitate positis legatione fungens, corda nobis concilians Beatorum, vota illis intimans miserorum. Lætemur, inquam, et exultemus, quia cœlestis curia ex nobis habet, cui cura sit nostri, qui suis nos protegat meritis, quos informavit exemplis, et confirmavit miraculis. Amen.

ANNOTATA.

a *De anno emortuali abunde egimus in Commentario* § 3.

b *Epistola archiepiscopi Viennenssi, quam Actis subnectam,* de Burgo S. Marcelli *habet, et melius, ut opinor; nam parœciam S. Marcelli ad annum usque* 1469 *Diæ exstitisse docet Columbus, et præterea unum ex suburbiis S. Mar-* B *celli nomine insignitum lego apud Sammarthanos fratres; nihil de loco, qui sub S. Martini nomine veniat, reperire potui. Porro cum vox* Burgus *seu* Burgum *apud varios variam sortiatur significationem, incertum est, an hic pro suburbio sumatur, Gallice* faubourg, *an vero pro parœcia seu parte civitatis, quæ ab ecclesia S. Marcello dedicata,* sancti Marcelli Burgus *appellaretur;* Burgus *enim, teste Cluverio apud Cangium in Glossario, semper fuit penes Gallos et Teutones* domorum complurium congregatio; *atque hoc sensu Burgi tum intra, tum extra civitates habebantur. Hinc fortasse scriptores aliqui, uti et biographus noster paulo inferius, pro voce* civis, *quam Gallice* Bourgeois, *Teutonice* Burger *dicimus, vocem* Burgensis *usurparunt.*

c *Hic sistit auctor apud Surium: sequentia habentur quidem in Ms. apographo nostro; sed, qui illud ad nos misit P. Joannes Gamansius, notavit in margine, ista ex alio libro desumpta esse.*

C

MIRACULA

SANCTI STEPHANI

Seu Epistola Joannis de Burnino archiepiscopi Viennensis et suffraganeorum ad Gregorium IX Pontificem canonizationem postulantium.

Rogatur Pontifex, ut de canonizatione judicet

a b *c d e f*

Sanctissimo patri ac domino Gregorio Dei gratia summo Pontifici, I. Viennensis ecclesiæ minister humilis, G. Valentinæ *a* ecclesiæ procurator *b*, B. Diensis, G. Gratianopolitanus *c*, B. Vivariensis *d*, Gebennensis *e*, A. Mauritanensis *f* episcopi, Viennensis ecclesiæ suffraganei, cum omni reverentia, ad pedum oscula beatorum. Quas gratias, et quas laudes D referamus Domino nostro Jesu Christo, Deo vivo et vero, humani defectus et nostræ mortalitatis ignorat imbecillitas. Qui cum sit mirificus in Servis suis, mira mirifice non desinit misericorditer operari. Quanta quidem et quam præclara meritorum apud Deum et homines, et præclarus enituerit prærogativa, quot et quantis virtutum coruscaverit radiis, venerabilis in Christo frater noster bonæ memoriæ Stephanus quondam Diensis episcopus, et miraculorum, quæ per ipsum tam in vita ejus, quam post ipsius transitum operatus est Dominus in suis fidelibus, et in præsentiarum operatur et declarat evidentia.

2 Frequens etiam et copiosa diversarum nationum multitudo propter morborum molestias et diversorum infortuniorum pressuras ad dicti Episcopi tumulum catervatim confluens, dicti Viri meritis pulsis langoribus, sanitatis gavisa remediis, aliis etiam infortuniis propulsis, et hoc idem longe lateque tam verbis quam factorum evidentia, ne publice protestatur; verum quia nemo quantacumque meritorum prærogativa polleat, ab Ecclesia Dei pro sancto habendus aut venerandus est, nisi prius per Sedem Apostolicam ejus sanctitas approbetur, miraculorum, E quibus apud fideles Viri dicta sanctitas manifeste innotuit, apud pedes Sanctitatis vestræ tenorem transmittimus, ut inspecta ipsorum continentia sublimitatis vestræ P. Sanctissime circumspecta decernat providentia, utrum dictus Episcopus a sancta Dei Ecclesia pro sancto haberi et venerari, et in Sanctorum debeat catalogo imputari. *ex miraculis*

3 Illud etiam Sanctitatem vestram latere nolumus, quod quicumque aliquibus pressi langoribus, vel gravati aliquorum infortuniorum instantia, se asseruerint sospitatem et liberationem dicti Viri meritis consecutos; non prius fides adhibita est a Diensi ecclesia, nisi prius asseretur præstito super sancta Dei Evangelia corporaliter sacramento, adjunctis etiam sibi sociis in sacramento, si forte socios habebat aliquos, se et morborum vel aliorum infortuniorum sustinuisse gravamina, et nomine dicti episcopi Stephani precibus fusis ad Dominum, sospitatem et subsidia, pro quibus supplicaverat, impetrasse. *rite probatis.*

4 Anno ab Incarnatione Domini millesimo ducentesimo octavo, octavo *g* Idus Septembris Stephanus Cartusiensis monachus, et Prior Portarum Cartusiensis Ordinis, et divina gratia Diensis Episcopus transiens ab hoc sæculo migravit ad Dominum, cujus vitam pretiosam, atque sanctam constat fuisse miraculorum testimonio declaratam, quæ divina clementia in honorem sanctæ et individuæ Trinitatis et gloriosissimæ Mariæ Virginis, ac totius curiæ cœlestis per eum dignata est operari. Quorum principium post vitæ suæ transitum Deo annuente disserimus *h*. *Obiit Sanctus anno 1208.* *g* F *h*

ANNOTATA.

a Valentia *civitas Galliæ in Delphinatu, incolis* Valence, *sita ad Rhodanum fluvium, distat Vienna leucis* 11 *in Meridiem et* 7 *Dia in Occasum, caputque est agri Valentinensis,* le Valentinois, *hodie ducatus titulo insigniti.*

b Procuratores ecclesiarum suarum, *inquit Cangius in Glossario,* sese interdum inscribebant episcopi. *In quam rem varia adducit exempla ac testimonia, quæ apud ipsum videri possunt tomo*

A *tomo* V *ad vocem* Procuratores. *Sed cum verisimile sit, hanc epistolam conscriptam non fuisse manu ipsius Valentinensis præsulis, suspicor ipsum hic* ecclesiæ procuratorem *dumtaxat appellari, non episcopum, uti reliquos; quia quamvis electus esset episcopus, non fuerat tamen consecratus. Idem suspicatus est Cangius mox laudatus, ubi sic pergit:* Procurator ecclesiæ præterea videtur appellatus, qui electus, sed nondum consecratus est episcopus: in Charta Frederici II an. 1238 apud Columbum in Episc, Valentin. num. 59. « Itaque ad curiam nostram « Guilielmum *(id est, de quo hic sermo)* Valenti- « nensis ecclesiæ venerabilem Procuratorem, « seu electum, debita honorificentia suscepi- « mus. » *Et sane in memorata Charta, quam integram dat Columbus lib. cit. a num.* 53 *ad* 58, procurator *seu* electus *non obscure distinguitur ab* episcopo. *Cur autem dicti Guilielmi consecratio tamdiu dilata fuerit, memoriæ proditum non reperi.*

c Gratianopolis, *Gallice* Grenoble, *urbs munita ac celebris et totius Delphinatus caput, condita est ad radices montium, ubi Dracus torrens influit in Isaram; ab ea nomen sortitur* Ager Gratianopolitanus, *corrupti* Graisivodanus, le Graisivodan.

d Vivarium, *vulgo* Viviers, *civitas in Occitania provinciæ cognominis primaria, sita ad Rhodanum fluvium e regione Delphinatus, distat Alba Helviorum, ut vult Michael Baudrandus tomo* II *Geographiæ, leucis* 2 *in Ortum,* 4 *a Fano S. Spiritus in Septentrionem, Valentiam versus* 9.

e Gebenna, *seu potius* Geneva, *urbs intra limites Sabaudiæ sufficienter cognita est.*

f Mauriana *vel* Maurienna, *aliis* Fanum S. Joannis, *Gallice* Saint Jean de Maurienne, *urbs item Sabaudiæ ad* Arcum *fluvium inter montes.*

g *Vide, quæ dicta sunt de die emortuali in Comment. num.* 31.

g *Hæc Epistola sine ulla capitum aut partium sectione sequentia miracula complectitur: cum vero ea multa sint, et occurrant frequenter nomina præsertim oppidorum aut castrorum non cuivis nota, operæ pretium duxi ea saltem, quæ non nimio labore reperire potui, paucis elucidare; quapropter dicta miracula in partes divido, ne, si annotanda omnia ad calcem Epistolæ rejiciantur, confusio pariatur aut molestiæ lectori;*
C *titulos autem, quos singulis miraculis præfixit laudatus illustrissimus, colloco ad marginem.*

MIRACULORUM

PARS PRIMA

Mortuis vita, cæcis visus, claudis gressus, libertas captivis et ægris sanitas reddita.

De filia hominis Diensis cæca.

Die itaque præsenti, qua dictus Stephanus sepultus fuerat, in qua celebratur Dei Genitricis Nativitas, filia cujusdam hominis Diensis de Burgo S. Marcelli, Lamberti nomine, quæ per tres menses cæca exstiterat, delata ad sepulchrum ejusdem Stephani, atque ibidem commorans, lumen oculorum divina meruit recipere miseratione. A. JOANNE DE BURNINO

De filia febricitante sanata.

6 Altera autem die, cum filia alterius civis Diensis, Martini nomine, portaretur ad locum, ubi jacebat dicti Stephani corpus, quæ diu febrili calore languens consumpta fuerat, et ab universali paralysi detenta, sui penitus valetudinem corporis amiserat, ut merita hujus Viri plenius panderentur Christi fidelibus, dictæ ægrotanti omnipotentis Dei misericordia cum usu gradiendi sanitatem omnimodam restauravit.

De armigero resuscitato.

7 Postea armiger quidam, Bertrandus nomine, de Vapinco *a*, qui causa insultus faciendi ad Vapinci civitatem, cum exercitu domini sui iter arripuerat, cum in itineratione perseveraret, nocte quadam ab equo domini sui in pectore percussus extremis pedibus, corruit interemptus. Quod factum postquam concitavit exercitum, tandem venit ad aures domini, qui mœrore plenus et compatiens defuncto pro infortunio, ad eum accessit cum multa turba militum, e quibus unus signa et miracula reduxit eis in memoriam, quibus volebat Dei administratio merita dicti E Stephani episcopi non occultari. Tunc illis ingenti devotione et prece supplici genibus flexis, invocantibus ejusdem Episcopi misericordiam, homo, qui passus fuerat mortem, erexit oculos, dixit ad milites circumstantes: Gratias ago Deo et B. Stephano Diensi episcopo, qui misertus est mihi misero, et obviavit in statu pulcherrimo, eripiens animam meam a manibus dæmonum, dum ad pœnam æternam eam trahebant, quam vidi paratam meo cruciatui, cujus dum recordor, totis mentis viribus incido et corpore contremisco.

De captivo liberato.

8 Venit autem postea, quod quidam vir de Brione *b* captus apud Montemelarum *c*, infra turrim tenebatur subtus tinam *d* magno acervo lapidum oneratam: hic vero de sua liberatione solerter cogitans, facta caverna fodiendo cum unguibus, inter humum et tinæ summitatem se supposuit, et ab utroque constrictus gravissime magna mole lapidum, intus redire vel foras exire nullo modo potuit; tunc contristatus, eorum, qui in captione detinebant, vesaniam timens, ne ab ipsis taliter inveniretur, toto cordis affectu cum lacrymarum copia dicti Præsulis misericordiam exoravit; cujus interventu evasit periculum, quia penitus inde libere se substra- F xit: et accedens ad portam turris eam invenit obseratam cum duobus repagulis, quæ dum retro pelleret, exaudivit sonitum speculator supra turrim evigilans, et captum liberari voce magna excitando viros, qui manebant in illo oppido, reclamavit. Ille vero prædictam portam transiens, duas alias reperit clausas firmiter catenis ferreis, quas nodis ferreis expeditas aperuit facillime, gloriosi Pontificis prævia protectione: his itaque peractis passu velocissimo properavit ad sepulchrum ejusdem Pontificis, et cum ibi reperto populo laudes retulit multimodas Salvatori et Liberatori suo.

De canonico Valentinensi sanato.

9 Inter cætera istud excellentissimum prætermittere nolumus, quod quidam sacerdos et canonicus Valentinensis ecclesiæ multo tempore languens jacuerat, quasi de salute sua desperans penitus, quia sibi per foramen rupturæ instestinorum massa exibat non modica; necnon altera ægritudine, quæ morbus Masclæ dicitur vulgariter, nimis graviter laborabat. Interim cum quidam vir

A. JOANNE DE BURNINO

vir bonæ opinionis eum visitaret, et de dictis ægritudinibus loquerentur ad invicem, ægrotanti notificavit prædicti Stephani miracula, quibus Dei bonitas, unicuique reddens juxta sua opera, volebat suum dignum Præsulem exaltari. Ipse vero languidus sperans affectum suum ad effectum duci posse precibus ejusdem Stephani, diu noctuque, vigilando et dormiendo videlicet, ut ejusdem habemus testimonia, affectuosa prece et lacrymis ejusdem Præsulis clementiam supplicabat. Quadam autem nocte apparuit ei præfatus Stephanus, et dum interrogaret eum, quid sibi vellet fieri, sanitatem sibi dari petiit, qui a somno excitatus, ab utroque morbo nominato superius se sentiit liberatum. Adhuc autem stupefactus nimis præ gaudio revelavit illis, qui illius assistebant servitio, quæ sibi contigerant, qui admoto lumine rei veritatem, prout ipse dixerat, repererunt.

De muliere cæca illuminata. e

10 Erat vero quædam mulier apud castrum de Augusta *e*, nomine Eschengar, cui oculus lippidine penitus consumptus fuerat, et ex altero fuerat eadem ægritudine cæca facta. Hæc quidem audiens virtutum testimonia, quas Dominus per præfatum Stephanum faciebat, ad ejus sepulchrum se fecit duci ductoris auxilio, ubi visum B recepit in ægrotanti oculo, ita quod absque ductoris sui beneficio rediit in domum suam.

De muliere clauda. f

11 Postea quædam mulier de Vacino *f*, Ruffa nomine, quæ per * trium annorum, trium mensium, et 15 dierum gressum perdiderat, ut audivit miracula, quæ in honore ejusdem præsulis Stephani operabatur divina pietas, mente devotissima ejusdem Viri imploravit auxilium, atque continuo sanitate reddita membris in omnibus, sepulchrum ejusdem propriis pedibus visitavit.

* *adde* spatium.

De filia fistulata curata.

12 Filia etiam jam dictæ mulieris filii, cui vertex capitis vitiatus fuerat multis fistulæ foraminibus, ut eam pater et mater voverunt Stephano prædicto, statim cœpit curari a sanie fistulæ ; nec in ea infra quatuor dierum spatium nisi cicatrix potuit apparere.

De muliere a morbo caduco curata. g

13 Quædam vero mulier de villa Mencii *g*, quæ caduco morbo affligebatur gravissime, audiens famam miraculorum ejusdem Stephani, Dei clementiam, et illius Pontificis toto mentis affectu opem invocavit devotissime, et ab illo morbo horribili se sentivit deinceps liberatam.

De muliere clauda. h

14 Item alia mulier de castro d'Aix *h* sexaginta vel plurium annorum, audiens dictum Stephanum tantis insigniri miraculis, ad ejus C sepulchrum deferri voluit, ubi immensa Dei bonitate gressum, quem perdiderat, recuperavit.

De puero claudo.

15 Quidam etiam puer de eodem castro per duos annos non usus pedum beneficio, quam cito ab amicis suis præsentatus fuit præfati Stephani tumulo, gressus ei redditus est, Dei misericordia operante.

De muliere menstruosa.

16 Cumque audisset quædam mulier de Dia, quæ G. vocabatur, gloriam ejusdem Stephani tantis coruscare miraculis, perveniens ad ejus sepulchrum, oratione quantumcumque potuit supplicavit, ut a fluxu menstruo, quo non modice fuerat fatigata per quatuor menses, diebus quatuor exceptis, eam liberaret : illa vero in oratione perseverante, ut ampliaretur honor dicti Stephani, sic operari dignata est potentia divini Numinis, sicut dicta pervulgavit mulier, quod ibi sanitatis receperit beneficium.

De muliere Vorapii sanata, i

17 Item alia mulier de castro, quod dicitur Vorapium *i*, cui junctura dextri brachii sejuncta fuerat per quinquennium, dum moraretur subter sepulchrum Episcopi venerabilis, consecuta est D conjuncta compagine, sospitatem.

De quodam cive Diensi sanato.

18 Accidit autem, quod quemdam civem Diensem, P. nomine, punxit spina in genu, cui tam femur quam tibia et pes adeo tumuerunt, quod gressus officium omnino perdidit, nec ullo modo trahere potuit ad se pedem. Hic vero medicinæ beneficio de salute sua desperans penitus, voto promisso imploravit summo mentis affectu pietatem ejusdem Episcopi, et eum Dei miseratio, sublimanda merita sui Servi, recuperare concessit denuo sanitatem.

De muliere Romearii sanata. k

19 Postmodum vero diebus paucis prætereuntibus, mulier quædam de valle Romearii *k*, quæ in tantum afflicta fuerat emprotortono, quod nullatenus dextrorsum, sinistrosum, nec ad cœlum poterat respicere, pervenit ad sepulchrum venerabilis Stephani, atque et inquantum potuit gratiarum actiones obtulit, quia cervicis liberationem, eo interveniente, se cognovit a Deo recepisse.

De muliere Barrii cæca. l

20 Alia autem fœmina de castro, quod Barri *l* appellatur, perducta ad sepulchrum ejusdem Stephani, quæ diu oculorum permansit orbata lumine, recessit gratulans et Deo grates peragens, qui in honore dicti Stephani episcopi sibi E de lumine perdito dignatus est providere.

De homine de Chayssilhana sanato. m

21 Procedenti vero tempore vir quidam de Chayssilhana *m*, nomine Juvenis, allatus ad sanctam Dei Genitricis ecclesiam, ubi requiescit corpus ejusdem Stephani episcopi, quamvis tanta fuerit occupatus ægritutine, quod de salute ejus sui penitus desperarent, et ipsum crederent extremum anhelitum respirare : cum ipse in tanto periculo vitæ suæ positus ab amicis suis invitaretur, ut panem, quem dictus Stephanus benedixerat, ad salutem animæ suæ reciperet, accepta loquela, quam perdiderat, panem illum benedictum præberi sibi petiit, asserens circumstantibus, quod in prædicto mortis articulo, mente saltem, qua poterat, præfato Stephano se oblaturum ceream imaginem promiserat, et quod ex illa hora cœperat convalescere, meritis ejusdem Stephani intercedentibus.

De filia Bellimontis sanata. n

22 Contigit autem, ut filia cujusdam hominis de Bellomonte *n* ad sepulchrum venit prædicti Pontificis, cui moram ibidem facienti aliquantulam, beneficium dexteri brachii, quo a nativitate sua impotens exstiterat, concessit ineffabilis Dei misericordia, volens decus et gloriam sui Antistitis sublimari. F

ANNOTATA.

a Vapincum, *vulgo* Gap, *urbs episcopalis in Delphinatu, distat Dia leucis circiter* 10, *Ebreduno* 6, *et a Druentia fluvio* 2.

b *Varia occurrunt in Tabulis Geographicis loca hoc nomine, quis ex iis hic designatur, non determino.*

c *Guilielmi de L'isle in Tabula Delphinatus castrum de* Monte Claro, *indigenis* Monclar, *collocat non procul Dia civitate versus Rhodanum.*

d Tina seu Tyna, *inquit Cangius*, Vas grande ligneum tam lavationibus quam condendis vinis paratum. . . . . nostri etiamnum Tine dicunt. *Tum inter eos, qui hac voce in ista significatione usi sunt, adducit etiam Joannem de Burnino archiepiscopum Viennensem* de Stephano Diensi episcopo.

e Castrum de Augusta, *Gallice* Aouste, *statuit laudatus*

A *laudatus De L'Isle in agro Diensi juxta Dromam fluvium : sed tot sunt, quæ hoc vocabulo veniunt loca, ut eum hic designari nolim asserere.*

f *Locum istum nullibi invenio.*

g *Vulgo* Mens *in agro Gratianopolitano Vapincum versus haud procul Draco fluvio.*

h *Castrum* de Aysio *seu* de Aquis *uno circiter milliari a civitate Diensi dissitum. De L'Isle* D'ays *scribit.*

i *Oppidum in agro Gratianopolitano ad Isaram fluvium, incolis* Vorespe.

k Romearium *vel, ut habet Guilielmus de l'Isle* Romeerium, *situm est in ripa Meyrotiæ fluvii prope Diam. Porro* emprotortonum *morbus est contrahens caput ad scapulas.*

l *Castrum hoc nomine non occurrit mihi in Tabulis : fortasse castrum* de Barralibus *denotatur, vulgo* Barraux, *conditum ad Isaram fluvium in confinio Sabaudiæ, Gratianopolim inter et Camberiacum.*

m *In laudata Tabula Delphinatus* Chaisillana *statuitur ad pedem montis, qui de Alto gradu appellatur, inter Diam et Mentium, de quo lit.* g.

n *Castra sub nomine tria sunt in Delphinatu, aliud in agro Gratianopolitano ad Dracum amnem,* B *aliud in Viennensi Diam versus, aliud denique in Diensi in confinio Vapincensis tractus; an ex his unum designetur, an oppidum in aliis partibus, quis divinet?*

PARS II

Alii ad Vitam revocati, et a morbis ac infirmitatibus variis sanati.

De muliere Cristæ surda. *a*

Erat siquidem mulier quædam apud Cristæ *a* oppidum surda existens per septennium, deducta ab amicis suis ad sepulchrum prædictum, dum ibi ingemiscens et lacrymans supplicaret reverendissimo Episcopo, sibi divinæ opitulatio- C nis gratia auditum aurium patefecit.

De filio resuscitato. *b*

24 Quadam autem die accidit, quod quidam homo de Vercorsio *b*, Guesonis nomine, defuncto patre suo perrexit cum uxore sua ad sepulturæ patris sui obsequium, filium suum domi jacentem in lectulo sanum et incolumem relinquentes, et cum redirent cum propinquis suis plurimis, semianimem invenerunt, non cognoscentes in eo aliquod vitæ signum, mater vero mœstissima lugens et dolens inconsolabiliter de morte filii sui, summa devotione invocavit misericordiam prænominati Stephani, proferendo verba hujusmodi cum profundo gemitu et imbre maximo lacrymarum. Domine beate Stephane, in cujus nomine tot et tanta miracula nuper audivi fieri, tuam sanctam et gloriosam benignitatem deprecor per gloriam, quam adeptus es cœlestis patriæ, ut succurrere digneris mihi miseræ, quatenus intercessione tua virtus Domini nostri Jesu Christi, tua dilatando miracula, filium meum mortuum vitæ reddat. His dictis spiritus in corpore est reversus *c*. *c*

25 Quædam autem mulier de castro, quod Rimont nuncupatur, die quadam ierat spatiatum, et reversa suum filium, converso lectulo, reperit suffocatum, introductis in domum suam aliquibus de vicinis, quod sibi acciderat, indicavit : recordata de virtute venerabilis episcopi Stephani, quamvis dolore ac timore foret turbata et anxia, ejus auxilium imploravit ; et dispositione divina puer, qui suffocatus fuerat, cœpit flere et deinceps melius habere *d*.

A. Joanne de Burnino *De alio filio resuscitato.* *d*

De filio, qui ruit de arbore. *e*

26 Præterea filius Pontii Ferrandi de Podio *e* grosso arborem quamdam altissimam ascenderat, qui ruens in terram cecidit et per quatuor dies et quatuor noctes loqui non potuit, cibum non accepit, oculos non aperuit ; unde ejus amici de vita ipsius desperantes : mater ipsius spem habens in misericordia prædicti Stephani, cujus miraculorum famam audierat, votum promisit pro filio, et corde contrito atque lacrymarum abundantia, imploravit eam, et continuo patiens aperuit oculos, et cibum petiit ; cui Dei virtute, intercedente servo suo Stephano, plenæ sanitatis gratia demum concessa fuit.

De alio ejusdem loci.

27 Quidam etiam homo Gerardus Theodictus, manuum suarum effectus impotens, ejusdem Episcopi favore humiliter deposcito, sanitatis beneficium accepit. E

De muliere cæca,

28 Cumque rumor tantorum miraculorum multas propulsaret provincias, mulier quædam de Alexandria Italiæ civitate, ductoris administratione movit se ab hospitio, peregrinando ad sepulchrum præfati Antistitis proficiscens, quæ per triennium, duos menses et tres hebdomadas luce oculorum orbata exstiterat, etiam manu retorta dextri brachii impotens, quod sibi, culpa propria exigente, credimus evenisse : nam cum nocte vigiliæ Assumptionis Dei Genitricis vestes cujusdam furaretur, qui die crastina miles de novo debebat fieri, cum duabus sociabus, passa est primitus pœnam superius memoratam. Completo vero unius diei itinere, piissimus ac mitissimus Dominus, ut credendum est, precibus fuit placatus Antistitis sui, quia mulieri restituta est oculorum acies et brachii valetudo.

De filia resuscitata. *f*

29 Postmodum vero evenit apud oppidum de Gressa *f*, quod mulier quædam filiam suam jacentem in cunabulo domi sospitem reliquerat, et rediens cucurrit ad ipsam, ut ab ea risus assumeret et gaudia, quam tangens manibus frigidam reperit, cognoscens filiam suam propter maleficium intorsionis faciei circa collum involutæ animam exhalasse, quare prorumpens in F lacrymas, vestes scindens, atque capillos distrahens, Dei misericordiam et supradicti episcopi Stephani imploravit intercessionem, et subito Dei beneplacito vivificatum est corpus parvulæ superius memoratæ.

De muliere impotente. *g*

30 Fuit autem altera mulier apud castrum Montis-Veneris *g*, quæ cum per septennium exstitisset, ut nullam partem sui corporis posset regere a pectore inferius, repetito ab ipsa ejusdem Præsulis adjutorio, oratione devota supplici sanitatem consecuta est.

De Priore S. Joannis gutoso. *h*

31 Non multo intervallo prætereunte temporis, Prior S. Joannis de Royans *h*, Gontardus appellatus, qui per annum et tres menses gutta constrictus, usu gressus perdito, allatus est ad tumulum reverendi Episcopi, juxta quem cum cura ministrorum studuit collocari : ubi in oratione devote vigilans et preces summo Creatori, atque suo Confessori proferens assidue, divina pietas secum egit misericorditer, et pedum officium sibi restituit, et opem contulit sanitatis.

32 Sacerdos

A. JOANNE DE BURNINO

De sacerdote de rupe lapso. i

32 Sacerdos autem erat in Triviarum *i* partibus, habitator castri, quod nuncupatur Avignonet, qui rupe lapsus altissima, læsa compage nervorum et femoris, per annum amiserat gressus usum. Cum audisset ad tumulum jam dicti Episcopi multos sanari languidos, de conferenda sibi sanitate sperans, ad eum jumenti vehiculo festinavit, ubi in oratione suppliciter pernoctavit. Die vero crastina veniente, peracto suæ peregrinationis officio, cum domum suam redire præparasset et ab urbe recessisset, itinere unius milliarii, femoris sui nervos coarctatos laxari, atque sanari sentiens, descendens per se tantummodo (qui prius non poterat) a jumento, supra quod sedebat, sociis, qui aderant, quæ sibi devenerant, demonstravit, et festino vestigio laudes offerens, quas poterat liberatori suo Stephano, pede ejus tumulum visitavit.

De homine Cristæ impotente.

33 Alteri etiam homini, dicto Humberto Sauverio de Crista, allato ad sepulchrum reverendi Episcopi, qui valetudinem et regimen perdiderat sinistri brachii et pedis, Deo illustrante favorem sui Episcopi, gratia præstita est sanitatis.

De duobus viris captis. B

34 Diebus autem interim non multis succedentibus venerunt duo viri, quorum unus civis Diensis, et alter erat habitator in partibus Triviarum, compedes, in quibus capti steterant, præfato episcopo Stephano suæ liberationis titulum offerentes; affirmantes, quod miseratione ejus catena ferrea ab eis fracta, quam secum deferebant, ab illo oppido, in quo capti fuerant, hora diei quasi media exiverant et sic crudelitatem evaserant tyrannorum.

De homine de Tribuselivis sanato. k

35 Inter hæc vir quidam de castro, quod appellatur Tresclеux *k*, peregrinus venit ad tumulum jam dicti Episcopi, qui viginti annorum spatio gressu frui non poterat, nisi sustentando artus baculi adminiculo, cui Creator omnium revelans suum Præsulem dignissimum, reddidit ipsa hora, qua venit, antiquam gradiendi potentiam.

De parvo caducato. l

36 Quodam autem oppido sito in deserto, vocato Montanegre *l*, infans, qui quartum mensem ætatis suæ implere poterat, morbo caduco singulis diebus affligebatur pluries, tam miserabiliter, ut ad fletum omnes moveret, quia prædicti morbi cruciatu nigrefactus huc et illuc torquere cogebatur membra trementia: et os ejus multa spumæ abundantia profluebat. Mater vero dolore incomparabili mota super filio, puro corde, magno lacrymarum impetu, miserationem supradicti Episcopi flagitavit, et deinceps recepit incolumem filium suum.

C

De homine squinantiam patiente.

37 Accrescente vero copia virtutum ejusdem Stephani, cuidam viro de Montanis loco dicto Auttans, guttur et lingua tumuerunt adeo, ut oris concavitas linguam præ tumore nimio non posset recipere per dies quatuor, et ad mittendum oris anhelitum vix posset sufficere, nec æger ipse cibum recipere, sive potum. Tunc assistentes amici profusis lachrymis suffragium poposcerunt voce magna reverendi Episcopi, ad quam vocem annuere nutu, quo poterat, videbatur. Voto vero pro ægroto a prædictis facto eidem Episcopo, statim a tanta ægritudinis occupatione æger est Dei misericordia liberatus.

De homine Maniaco. m

38 Post hæc autem adductus est ad sepulchrum ejusdem Episcopi, homo quidam de civitate Viennæ, passione Maniaca *m* laborans, manibus propter nimietatem insaniæ ferreis manipulis involutis. Inæstimabilis vero providentia tanto signo revelari voluit sanctitatem sui digni Præsulis, quod ab insania hominem illum liberavit, qui in honore libertatis suæ quantascumque laudes potuit obtulit, et catenam.

D

De homine ictu lapidis interfecto. n

39 Consequenter accidit, ut miles quidam de Monte-lugduno *n*, Bernardus nomine, cum pluribus perrexit ad bellandum quoddam Novi-castri ædificium. Quod cum multo bello affligerent, quidam ex eis, Durandus nomine, ictu lapidis adveniente, in parte postrema capitis cecidit interfectus. Hunc tollentes socii, qui aderant, credentes ipsum emisisse spiritum, quia signa mortis apparebant in membris ejus omnibus, sudarium et locum, ubi corpus reconderetur, paraverunt. Interim vero miles jam dictus, cujus mandato illuc advenerat, præcepit, ut perspicerent, si in eo aliquod signum reperiretur, et nullum nisi caloris aliquantulum perpenderunt. Cujus infortunii ad aures uxoris defuncti fama perveniente, lugubris et anxia illuc properavit passu velocissimo, et dum invocaret voce magna opem venerabilis episcopi Stephani, viso corpore semianimi, protinus ipso oculos aperuit, et mente sola spem vitæ suæ ponens in miseratione tanti Præsulis, qua ereptus est a morte, ad ejus sepulchrum sudarium, funeri suo ante præparatum, appendit.

E

De viro tumore capitis oppresso.

40 Pervenit autem postea vir quidam de Tresclux ad tumulum dicti Episcopi, qui propter nimium tumorem capitis per dies quinque in extremis laborare credebatur. Spe sanitatis penitus amissa, quia cibi vel potus, seu alterius cujuslibet beneficium nullatenus capiebat. Mater vero ipsius flebilis, atque mœstissima magnitudinem pietatis prædicti Stephani pro salute sui nati poposcit affectuosis precibus, et subito evanescente tumore capitis, ægrotanti sanitas est concessa.

De homine cæco. o

41 Audiens quidam homo de Moyerant *o*, tot languidos sanari intercessione præfati Stephani, ad ejus sepulcrum ductoris venit auxilio, ubi ipsi Dei clementia voluit lumen amissum restitui oculorum.

De puella sanata. p

42 Evenit quidem apud villam de Romanis *p*, quod quædam puella, quæ per septennium gressum perdiderat, implorato ab ipsa et a suis parentibus præfati Antistitis auxilio, pedum beneficium est adepta.

De muliere muta.

43 Iterum dum vigeret tot ac tantorum fama miraculorum venerabilis Stephani in pluribus orbis partibus, et turba plurima peregrinantium ad ejus sepulchrum visitandum accederet, mulier de castro,quod dicitur Moubluens in archiepiscopatu Lugdunensi, quæ per annum muta exstiterat, peregrina venit, et dum pietati illius ingemisceret, divina providentia merita sui Præsulis nolens latere sub modio, sed elucere supra candelabrum, lingua patientis dissoluta, pristinum ipsius usum reparavit.

F

De muliere chiragra. q

44 Venit etiam mulier ab oppido de Cremieu *q*, quæ chiragram diu patiebatur manibus, ita quod non posset aliquid agere, ad sepulchrum prænominati Episcopi properans, ibidem ejus meritis plenariam consequuta est sanitatem.

ANNOTATA.

a Crestidium et Crestum, Le Crest, *inquit Baudrandus*, Urbs Galliæ ad amnem cognominem, in Delphinatu et agro Valentino 5 leucis distat a Valentia, et totidem a Montilio-Audomari. *(vulgo* Montelimart) 6 autem a Dia in Occasum.

A Occasum. Dicitur aliter Crista Arnaldi. *Apud Guilielmum de L'Isle* Christa Arnaudorum.

b *Montium tractus est inter Diam et Gratianopolim; laudatus de L'Isle* Vercorium *nuncupat, Gallice* Vercors.

c *Non videtur revera mortuus fuisse puer ille; sed a matre mœstissima pro tali habitus, quod nulla daret vitæ indicia, quæ quia paulo post* S. Stephani *beneficio dedit, revixisse creditus est, ejusque spiritus, ut infra dicitur, in corpus rediisse. Id colligo ex verbis immediate præcedentibus,* Semianimem invenerunt.

d *An et hic reipsa mortuus fuerit, non disputo; certe mater anxia facile sibi verum imaginatur id, quod timet. Porro castrum, quod* Rimont *appellatur, non reperi.*

e *Procul dubio hic locus designatur situs in magno seu crasso monte; vox enim Latina* Podium, *et Gallica* Puy *apud Narbonenses et Aquitanos montem vel collem significabat. Sic* Podium soricarum *Mons Soricum a copia istorum animalium,* Podium Laurentii, Puy Laurent, *mons Laurentii.*

f Gressam *amnem notat De L'Isle inter montes Vercorii, unde verisimiliter oppidum ejusdem*
B *tractus indicatur. Nisi forte* Grassa *designetur, quæ Baudrando civitas est episcopalis in Provincia sub archiepiscopatu Ebredunensi et sita in colle tribus leucis Antipoli.*

g *Indigenis* Montvendre *haud procul Valentia Diam versus.*

h *In agro Viennensi ad Isaram tractus est, Gallis* le Royannez, *qui Borna fluviolo clauditur, in eoque locus, qui* S. Joannes *appellatur, indigenis verosimilius* S. Jean en Royans, S. Joannes in Royanis; *sicut* Pons in Royanis, Pont en Royans.

i *Gallice* Trieves *tractus in agro Gratianopolitano ad Dracum fluvium, ab hoc non procul distat castrum* Avignonet, *quod Guilielmus de L'Isle* Castrum Avinionis *vocat.*

k *Mox laudatus De L'Isle* Tresclеux *seu castrum de* Triscliviis *collocat ad Buchium amnem in tractu Vapincensi,* le Gapencois. *Vide Annotata ad partem* I *lit.* a.

l *Nec hunc locum, nec qui assignatur in miraculo sequenti, uspiam reperi.*

m Passio maniaca *furorem aut insaniam significat a Græca voce* μανία furor.

n *Neque his locus occurrit in Tabulis. Porro*
C *ex toto hujus miraculi contextu evidens fit, quod miles iste morti proximus fuerit et pro mortuo habitus a sociis bellatoribus, quale hominum genus scrupulosius ista inquirere haud consuevit; at nihil ipse vitæ superfuisse, affirmare non ausim, præsertim cum uxor dicatur invocasse opem* S. Stephani, viso corpore semianimi.

o *Guilielmus de L'Isle* Moirencum *vocat, Baudrandus* Morginum, *et ex Nicolao Chorier hanc ejus notitiam tradit:* Vicus provinciæ Delphinatus versus Isaram, et 6 leucis distans a Turecionico Gratianopolim versus.

p *Gallice* Romans *in Delphinatu, ubi Isara ponte instructus est, leucis* 4 *Valentia in Ortum æstivum, Gratianopolim versus* 10, *et Vienna totidem in Meridiem. Ita fere Baudrandus.*

q Cremiacum *vel* Crimiacum *in agro Viennensi prope Rhodanum distat Lugduno leucis circiter* 5 *in Ortum.*

PARS III

Alia ejusdem generis beneficia impetrata.

Quidam puer de Bagnols *a*, qui a matris utero per septem annos laboraverat, cum pater suus multo gemitu, et lacrymis opem Episcopi antedicti postulasset, desperans de medicorum remediis, sequenti die perfecte a summo medicorum Medico est sanatus. *De puero sanato.* *a*

46 Venerunt etiam duo viri, unus de Liuron *b*, et alter du Buis *c* uno die sua deferentes sudaria, qui se vita privatos fuisse penitus asserebant: cum autem uxores eorum et amici multis lacrymarum imbribus ejusdem Stephani postularent auxilium, vitam et sanitatem pariter receperunt. Istis autem præstabat super his testimonium multitudo maxima sociorum. *De duobus resuscitatis.* *b c*

47 Quædem nobilis neptis dicti Stephani episcopi, audiens sui Avunculi miraculorum insignia ad ejus tumbam veniens multas fudit lacrymas atque preces, ut divina pietas sibi præsenti tantorum miraculorum ostenderet aliquod. Accidit, ut juvenis quidam de Argenteria *d*, qui per tres annos omnium fere membrorum destitutus fuerat officio, sedens super asinum ad januam venit Diensis ecclesiæ, ibique submissus a sociis de asino, dum adhuc dicta nobilis perseverabat in orationibus, confidens ipse, qui antea se sustentare sine sociorum manibus non poterat, ad sepulchrum Pontificis absque omni sustentaculo, solo divino fultus auxilio, mirifice properavit, et inde lætus et incolumis gratias agens Domino ad propria pedes rediit. E *De nepte ipsius episcopi Stephani.* *d*

48 Quidam homo du Buis, gravi raptus insania, a fratre vinctus ad sepulchrum ejusdem Episcopi adductus est, ubi per hebdomadam moram faciens ad honorem ipsius Stephani, divino munere sanus et alacer ad propria remeavit. *De homine insano.*

49 Alius de eodem loco, cum diu teneretur binis junctis compedibus, invocato Dei Genitricis, at ipsius Stephani auxilio, liber ad sepulchrum compedes attulit, grates multimodas referendo. *De alio insano.* F

50 Puer de oppido, quod dicitur Mirabel, in diœcesi Vasionensi *e*, cecidit in alveum, unde extractus rigidus, et a videntibus mortuus æstimatus, ad honorem venerabilis Stephani episcopi, cujus sanctitas et beneficium pariter invocabatur humiliter et devote, divina pietate patri sanus reducitur: quem pater de eo laudes proferens, ad sepulchrum sui Præsulis præsentavit. *De puero resuscitato.* *e*

51 Quidam miles de Vaubouneys *f*, dum rusticum quemdam pro retento censu pignoraret, et suum bovem duceret, rusticus ipse ventrem, et dorsum militis lancea perforavit; nec iis contentus ad mortem cum cultello eum vulneravit, quem uxor ejus, et amici æstimantes mortuum, invocato Stephani episcopi auxilio, sanum per paululum receperunt. *De milite cæso.* *f*

52 Quidam homo de Cisteron *g* totius lateris dextri motum amiserat per dimidii anni spatium et loquelam pariter et auditum paralysi percussus, cum ejus uxor præclara miracula dicti Stephani *De paralitico.* *g*

A. JOANNE DE BURNINO

Stephani audisset, et virum suum ipsius sepulchrum visitaturum cum multis lacrymis promisisset, ipso die auditum recepit ac loquelam, et post paucos dies a summo Medico curatus sepulchrum Præsulis visitavit.

De pedibus non incedente.

53 Alius de oppido, quod dicitur Mirabellum, Vivariensis diœcesis, per sex annos, et dimidium destitutus tibiarum beneficio, per septem dies effundens preces et lacrymas ante sepulchrum præfati Pontificis, divini domi munere sanus ef, fectus, erectis tibiis, quas per dictum tempus post se traxerat, relictis crossulis *h*, ad propria reversus est.

De capto a latronibus.

54 Cum quidam pastor ovium de oppido, quod dicitur Monclar *i*, ibi suas et alienas custodiret oviculas, a latronibus captus est, et per plurimum tempus constrictus instrumentis ligneis, quæ sepes vocantur, in quodam oppido Valentinensi, et ibi diutius maceratus, prædicti Pontificis meritis relaxatis sepibus, cum gratiarum actione ad sepulchrum ipsius seipsum cum cerea imagine cereumque lumen tenens in manibus præsentavit.

De puero resuscitato.

55 Puer de oppido, quod dicitur Sauset *k*, cecidit in alveum, et aquarum impetu ductus longissime, inter fruteta mortuus inventus est, cujus B parentes cum multis lacrymarum imbribus reverendi Episcopi postularent auxilium, ipsum puerum post pauca sanum et incolumem receperunt.

De captivo liberato.

56 Cum quidam de Asperis *l* a raptoribus captus, apud Poyols teneretur sub tina maxima, quam dicti prædones magno lapidum acervo accumulaverant, invocato Domino et dicti Stephani auxilio, ad sepulchrum ejus gloriam et laudem referens, prædictam tinam ab ipso Stephano elevatam asserebat.

De subdiacono paralytico,

57 Quidam subdiaconus de Turnone *m* ad tantum per annum et dimidium morbo paralytico laboraverat, ut dextro latere omnino erat destitutus membrorum officio, nec ulla ei proficere potuerat medicina. Cum autem oratione et gemitu per merita ejusdem Stephani episcopi divinum postulasset auxilium, quasi incontinenti se alleviari sentiens, non post multum temporis se ab omnium Medico curatum agnovit.

De duobus captis a latronibus.

58 Duo homines du Genevray *n* ad sepulchrum Pontificis venientes, inciderunt in manus latronum, qui ipsos capientes adduxerunt in oppidum vocatum Bruchet, et ibi torti diutius multas fundebant preces ad Dominum, ut prædicti C Pontificis meritis, ad quem iter direxerant, ab atroce manu hostium eos liberaret. Divina vero pietas solvit eos a vinculis, et ubi numquam via antiquitus patuit, per rupem arduam eis bonam viam præstitit atque securam.

De muliere resuscitata

59 Homo quidam de Monte majori *o* uxorem habens gravissima afflictam infirmitate, quæ, ut vir ejus juravit postmodum in Diensi ecclesia, spiritum exalavit. Ad preces vero et lacrymas dicti viri divina respiciens misericordia jam dicti Stephani meritis, vitam ei reddidit et sanitatem.

De clerico Diensi sanato.

60 Albertus clericus Diensis infirmitate gravissima a multo languebat tempore, ad sepulchrum Pontificis accedens profusis large lachrymis preces obtulit, ut aut ab hoc eriperet sæculo, aut a prænotata infirmitate liberaret: promittens visitaturum se terram sanctam Domini, si sibi sanitatem indulgeat. Peracta autem vigilia, somno plurimo aggravatus, ad thorum rediit, et quiete dormiens, se mane sanum reperit atque lætum.

61 Quidam homo de mandamento *p* du Buys D unicum habebat filium, cui fistula fere totam tibiam cum osse occupabat, et, implorato medicorum auxilio, maxima parte ossis ejecta a tibia, dixerunt puerum curari non posse modo aliquo, nisi incideretur per totum tota tibia fistulata. Quo audito, pater deflens et ululans dixit, eum malle mori, quam tibiam resecari. Incontinenti vero reducens ad memoriam miracula prædicti Stephani, ipsum Episcopum magno fletu, atque suspirio ad pueri reclamavit adjutorium, promittendo se ceræ tibiam oblaturum, et sex denarios censuales semper præstiturum. Post paucos vero dies, filio sano atque incolumi, cum multis gratiarum actionibus sepulchrum Pontificis assistens pater visitavit.

De filio fistulato.

De domicello capto:

62 Quidam domicellus de Cobona *q* rediens de Cabeolo, dum transiret per burgum Montis-Veneris, prope portam captus fuit cum quinque sociis a quodam pessimo, qui Petrus de Varo vocabatur; et ultra Rhodanum perductus, a mane usque ad nonam in quadam spelunca latuit, sero vero tribus dimissis, cum duobus cæteris ad locum, ubi cœperat, reversus est, cumque ligatis tribus ipsos teneret in nemore, invocato Stephani episcopi auxilio, laxatis miraculose funibus, invitis custodibus evaserunt.

De puero resuscitato.

63 Accidit etiam, ut in castro, quod dicitur E Charpey *r*, duo inter se jurgia moverent, et junior cultello percussus est a majore, ita quod juxta guttur collum perforavit. Nec his contentus iterato cum ipso gladio, ex parte alia collum et gulam penetravit; omnis autem vicinitas ipsum habens pro mortuo, nec in eo ullum sentiens anhelitum, mater ipsius ad merita Pontificis confugiens, invocato ejus auxilio, puerum vidit paulo post aperientem oculos, qui deinceps paucis diebus sanus factus est.

De puella sanata.

64 Quædam puella de Visilia *s*, quæ per duos annos et dimidium gressum perdiderat, allata ad tumulum Stephani episcopi, ibidem Dei beneplacito, antiquo gradui fuit restituta.

De duobus pastoribus captis.

65 Duo vero pastores civitatis Diensis capti a latronibus, et ad Balmam nigram deducti et retenti, quamvis fortibus et difficilibus ligati forent compedibus, latronibus ipsis præsentibus, et dormientibus, interventione suffulti Stephani episcopi, captionem cum eorum compedibus evaserunt.

De cæco illuminacto.

66 Inter peregrinos venit unus de Lombardia, F qui quinquennio lumine oculorum curuerat, et cum in oratione moraretur subtus sepulchrum præfati Episcopi, et Missa matutinalis celebraretur, intercessione ejusdem Episcopi gratulatus est coram omni populo visum recepisse.

De muliere sanata.

67 Nec est prætermittendum, quod cum dictus Episcopus languore non modico ægrotaret, mulier quædam, Bertranda nomine, gravi et diuturna capitis infirmitate oppressa accessit cum lacrymis ad ipsum, humillime supplicans, ut caput ejus manibus suis tangere dignaretur: quod ut tetigit, divina pietas virtuti Pontificis adjiciens mulierem sanam effecit *t*.

De converso Durbone infirmo.

68 Istud vero miraculum non est tacendum, quod cum dictus Stephanus esset in monasterio Durbonis *u* Cartusiensis Ordinis, et ibi conversus ejusdem monasterii homo timens Deum, et magnæ religionis gravi laboraret infirmitate, accedens ad eum Stephanus dixit ei: Frater crede, quod ex hac infirmitate migrabis ad Dominum, unde rogo te, ut pro me Dominum depreceris, quod si ego in episcopatu ipso Diensi animæ

A animæ meæ periculum incursurus sum, et æternum præmium amissurus, ut me non permittat in ipso episcopatu diu manere, postmodum decessit conversus; et dictus Episcopus cœpit eodem die infirmari et infra duodecim dies suum ultimum clausit in Domino.

Epistolæ conclusio.

69 Sunt et alia plura miracula, quibus apud fideles suos divina clementia dictum mirificavit Episcopum et eumdem adhuc mirificare non desinit, Servi sui merita signorum evidentia multipliciter commendando. Illud etiam Sanctitatem vestram, Pater Sanctissime, latere nolumus, quod Bertrandus Diensis episcopus, et alii Diensis ecclesiæ canonici, nobis in verbo veritatis et animarum suarum periculo, tam super sacramento, quo iis laborantes se asseruerunt, dicti Episcopi meritis, diversa fuisse remedia præstita consecutos, quam aliis, quæ sunt superius recensita, protestati sunt prædicta omnia, ut dicta sunt superius, se habere. Nos vero dictis ipsorum, et famæ publicæ fidem plenariam adhibentes, præsentem chartam nostrorum roboravimus præsentia sigillorum, rogantes et a Sanctitate vestra, Pater sanctissime, postulantes humillime, ut præsenti consilium negotio, et au-
B xilium curetis apponere salutare: ne pretiosa Domini margarita, in Ecclesia Dei lateat tanquam ignobilis et ignota, et ne tanti lucerna luminis abscondatur sub modio, sed potius gregem Dominicum in viam vitæ dirigat, et ad hæreditatis perducat præmium sempiternum. Datum Viennæ tertio Nonas Maii, anno Domini millesimo du-
w centesimo sexagesimo primo *w*.

† Joannes Viennensis archiepiscopus.
† G. Valentinensis.
† B. Diensis.
† G. Gratianopolitanus.
† B. Vivariensis.
† Gebennensis.
† A. Mauritanensis.

ANNOTATA.

a *Oppidulum in Occitania inferiori, Latine* Balneolis *aliis* Balnea, *distat, teste Baudrando,* 3 *leucis a Fano S. Spiritus in meridiem, Ucetiam versus* 4, *una leuca a Rhodano in Occasum.*

b Luberonium, *Guilielmus de L'Isle* castrum Liberonis *vocat, in Delphinatu conditum ad Dromam vix una leuca a Rhodano.*

c Buxium *seu* Buxum *item Delphinatus oppi-*
C *dulum in limite Provinciæ.*

d Argentariam *vocat Baudrandus,* L'Argentière, *oppidulum Vivariensis provinciæ in Occitania.*

e Vasio, *Gallice* Vaison, *urbs Galliæ in Provincia distans, si recte notat laudatus Baudrandus, Carpentorate leucis* 4 *in Septentrionem,* 6 *Arausione in Ortum,* 10 *Avenione in Ortum æstivum.*

f *In Tabula Guilielmi de L'Isle* Vallis Bonesium *scribitur, Gallice* Val-Bonnais, *statuitur in agro Gratiapolitano inter Dracum et Romanchiam fluvios.*

g *Urbs Galliæ in Provincia episcopalis, sub archiepiscopatu Aquensi ad Druentiam, ubi Bucchium, amnem recipit, distat Vapinco leucis* 7 *in Meridiem, Aquas Sextias versus* 15; *et ab Apta Julia* 9 *in ortum æstivum. Ita fere Baudrandus. Aliis dicitur* Segustrio *et* Sistarica.

h Crossulus *seu* Croceolus, *fulcrum est subalare, quo claudi se sustentant.*

i *Vide Annotata parte I lit. c.*

k *Vicus est, teste Duval in Alphabeto Galliæ, in Delphinatu ad Rhodanum prope Montilium Adhemari.* A. JOANNE DE BURNINO

l *Duplex sub hoc nomine castrum notat De L'Isle, aliud in tractu Vapincino, aliud in agro Gratianopolitano; utrumque Gallice* Aspres *appellat.*

m *Recentiores* Turnonium *vocant, Gregorius Turonensis* Tauredunum, *incolæ* Tournon; *est autem civitas Galliæ celebris in Occitania sita ad ripam Rhodani dexteram e regione Tegnæ, vulgo* Tain, *duabus leucis supra Valentiam in Septentrionem.*

n *Verisimiliter sic vocatur tractus aliquis in agro Brigantino a* Genebra, *indigenis* Genevre, *alpium Cottiarum monte altissimo, qui distat uno circiter milliari Brigantio* Briançon *civitate Delphinatus in confinio Pedemontii.*

o Mons Major, *Gallice* Mont-Majour, *abbatia est Ordinis S. Benedicti prope Arelatem urbem in Provincia. Verisimilius tamen mihi videtur designari hic castrum* Montis majoris, *quod Guilielmus de L'Isle in memorata sæpius Tabula collocat haud procul Dia civitate.*

p *Id est,* de districtu *seu* territorio.

q Cobonam *non reperio;* Cabeolum *vero, incolis* Chabeuil, *urbecula est in agro Valentino ad Veurum fluvium prope Valentiam.* E

r *Ignotus est mihi et iste locus.*

s *Castrum in agro Gratianopolitano ad ripam Romanchiæ fluminis.*

t *Miraculum hoc idem est, ut mihi apparet, cum eo, quod refert Vitæ rhythmicæ paraphrastes cap.* IV, *num.* 21.

u Domus Durbonis *a Guilielmo de l'Isle collocatur in montibus Diam inter et Vapincum.*

w *P. Joannes Columbus, cum anno* 1665 *hujus Epistolæ apographum ad nos transmitteret, monuit errorem hic a scriba commissum fuisse in referendo anno datæ Epistolæ. Decennio vero post, anno scilicet* 1675, *cum Opus suum typis Lugdunensibus in lucem ederet, in Appendice ab lib.* IV. *De rebus gestis episcoporum Valentinorum et Diensium etiam hanc epistolam dedit, ad ejusque calcem notavit sequentia:* Hic pro anno 1231 scriptus est annus 1261, ut ex nominibus summi Pontificis et episcoporum Valentini, Diensis, Gratianopolitani atque Vivariensis intelligere est, Nam anno millesimo ducentesimo sexagesimo primo sedebant 3 Nonas Maii, Alexander IV Romæ; Amedeus de Geneva Diæ; F
Philippus de Sabaudia Valentiæ; Falco Gratianopoli; Aimo aut Hugo Vivarii. Qua ergo veritate feruntur præsules tum fuisse, G. Valentinus, B. Diensis, G, Gratiapolitanus, B. Vivariensis, atque anno eo ipso 1261 3 Nonas Maias scripsisse ad Gregorium Pontificem. Igitur cum Gregorius IX anno 1231 et 3 Nonas Maii sederit Romæ, I. id est, Joannes de Burnino Viennæ, G. id est, Guilelmus de Sabaudia Valentiæ, B. id est, Bertrandus Diæ, B. id est, Bernardus aut Bernoinus Vivarii, A. id est, Aimarus Maurianæ, et numerus millesimus ducentesimus tricesimus primus, differat a numero 1261 solo penultimo caractere, dicendus videtur scriptoris errore positus hic pro illo. *His adde, ut omne prorsus dubium tollatur, quod in Epistola, quam Gregorius Pontifex anno 1233 dedit ad archiepiscopum Ebredunensem etc..., aperta fiat mentio Epistolæ archiepiscopi Viennensis et suffraganeorum, quam jam dedimus. Consule Comment.* § 4 *num.* 39.

A D

DE SANCTO VENTURA

PRESBYTERO ET MARTYRE

IN AGRO TIFERNENSI IN UMBRIA

SYLLOGE

J. S.

Circa an. 1250 ut fertur. Locus et dies, qua colitur Sanctus:

Tifernum Tiberinum, *ad distinctionem alterius Tiferni* Metaurensis *dicti*, (*ab antiquis nominabatur illa Umbriæ civitas, quæ hodie* Civitas Castelli, *vulgo* Civita *aut* Citta di Castello *passim dicitur. Sita est non longe ab Apennino monte in Umbria Cisapennina prope confinia Etruriæ, duobus fere milliaribus Italicis a Tiberi caputque est comitatus cognominis. Inter alios hujusce civitatis Sanctos Jacobillus in Vitis Sanctorum Umbriæ tom.* II, *pag.* 220, *recenset* S. Venturam *presbyterum, quem in territorio ejus coli asserit Dominica prima Septembris: ad marginem vero notat diem* VII *Septembris, in quam Dominica prima subinde incidit; aitque eum illa die fuisse defunctum seu occisum. De memorata cultus die et loco consentit Angelus Conti Capucinus, qui de Sanctis, Beatis, reliquiis et episcopis Tifernensibus Opusculum Italicum conscripsit, et de* S. Ventura *presbytero agit pag.* 75. *Verum laudatus Angelus de die emortuali omnino tacet, ita ut verisimile sit, diem emortualem latuisse, quia cædes Sancti non statim innotuit; atque additum esse a Jacobillo ex conjectura. Hoc tamen die de Sancto agimus, quod id nuspiam commodius aut congruentius fieri possit.*

B

pauca de gestis et morte ipsius:

2 *Nomen* S. Venturæ *in nullis Fastis invenio; sed cultus ipsius certus est et indubitatus ex laudatis scriptoribus. Nulla quoque ad manum mihi sunt monumenta Mss. de* S. Ventura, *ideoque cogor solum referre et expendere ea, quæ Angelus Capucinus narravit, eique postea adjunxit Jacobillus. Uterque consentit,* S. Venturam *fuisse presbyterum et rectorem ecclesiæ S. Bartholomæi, quæ sita erat in silva quadam territorii Tifernensis, prope villam* Centoia. *Addit Jacobillus ecclesiam illam duobus fere milliaribus Tiferna fuisse dissitam. Deinde* Venturam *virum fuisse zelo divinæ gloriæ magnopere accensum, uterque scribit; ac ex eo causam mortis ipsius sic enarrat. Mulo quidam in vicina silva lignum cædebat, ausuque temerario Deum blasphemabat. Hunc cum Sanctus libere objurgaret, mulo correctionis impatiens ejus caput securi percussit, mortemque sic intulit felicem: nam* Martyrem *uterque vocat, nec immerito; cum videatur occisus ob justam correptionem ex amore Dei profectam. Jacobillus mortem figit circa annum* 1250, *nescio quo fundamento, forsan ex sola conjectura: Nam Angelus Capucinus de tempore tacet.*

C

corpus sub Lapidibus primo sepultum, sed deinde inventum,

3 *Corpus Sancti a sacrilego homicida sepultum fuit sub ingenti lapidum acervo, ibique aliquo tempore mansit incognitum, ut consentiunt scriptores memorati, qui et mirabilem illius inventionem subjungunt hoc fere modo. Columba quædam rostro suo pulsare cœpit atque agitare campanam ecclesiæ S. Bartholomæi, quemadmodum pulsatur pro defuncto. Accurrente ad prodigiosum sonitum populo, eadem columba ab ecclesia volavit ad dictum lapidum cumulum, indeque ad ecclesiam rediit repetitis vicibus. Hinc populus quærere cœpit, an aliquid lateret sub istis lapidibus, et sic invenit* S. Venturæ *corpus quod honorifice sepultum est in ecclesia S. Bartholomæi. Ita laudati scriptores inventionem corporis enarrant, laudantes antiquam populi traditionem et manuscripta ecclesiæ Tifernensis. At cum mihi non liqueat, quam vetusta sint illa scripta, cumque populi traditio non raro veris falsa misceat; non ausim asserere prodigia memorata de columba satis esse certa, sed de corpore invento et sepulto in ecclesia S. Bartholomæi non est eadem dubitandi ratio: nam ea sepultura ex sequentibus firmatur.*

E

positumque in ecclesia S. Bartholomæi, quæ nunc S. Venturæ dicitur:

4 *Porro non sepultum modo fuit in ecclesia S. Bartholomæi corpus* S. Venturæ: *sed etiam* positum fuit in monumento a terra elevato prope altare ad cornu Evangelii, *ibique ad sua usque tempora mansisse, testatur Angelus Capucinus, observans ecclesiam quoque, mutato nomine* S. Bartholomæi, *deinde* S. Venturæ *dici cœptam; at non explicat, utrum corpus mox post inventionem in elevato illo monumento sit locatum, an vero postea elevatum, ibique positum, Jacobillus quidem narrat eo loco sepultum* S. Venturæ *corpus, simulac inventum est; sed forte ex sola conjectura, quia noverat corpus ibidem suo tempore sic esse positum: at id etiam fieri potuit per elevationem deinde factam: de illa tamen nihil ausim statuere, cum factam esse nullibi reperiam. Illud certius dici potest, Sanctum ibidem coli Dominica prima Septembris, magnumque ea die ad ipsius ecclesiam populi esse concursum.*

F

patronus est contra herniam.

5 *Patrocinium vero* S. Venturæ *maxime imploratur contra herniam, quo malo clientes ejus passim liberari affirmant biographi. Narrant iidem unum ex iis, qui Sancti corpus post inventionem portarunt, hernia laborasse, eaque fuisse tunc liberatum, postquam Sancto se commendaverat. Hinc vetusta facta est consuetudo portandi infantes ad ecclesiam* S. Venturæ *in die ejus festo, eosque ponendi supra Sancti sepulcrum, ut patrocinio ejus præmuniantur contra herniam, aut ea liberantur, si sunt eo malo affecti. Plura de hoc Sancto ad notitiam nostram non pervenerunt.*

DIES

A D

DIES OCTAVA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI VI IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Ammonius
S. Faustus
S. Serapion
S. Pius
S. Pius alter
S. Theophilus
S. Neotherius etc.
B S. Nemesus
S. Arion
S. Amnon
S. Petrus
S. Sabinus
S. Demetrius etc.
S. Didymus
S. Mitisorus
S. Panetus
S. Achilles
S. Isidorus
S. Serapion
S. Magita
S. Oroseus
S. Silvanus
C S. Arapion etc.
S. Demetrius
S. Severus etc.
S. Severus forte alter, cum multis anonymis.
} MM. Alexandriæ in Ægypto.

S. Adrianus martyr cum Sociis viginti et tribus Nicomediæ in Bithynia.

Item Sancta Natalia conjux Adriani prope Byzantium in Thracia

S. Timotheus M.
S. Faustus M.
} Antiochiæ

S. Eusebius E
S. Nestabus
S. Zeno
S. Nestor
} MM. Gazæ in Palæstina.

S. Belina Virg. Mart. apud Lingones in Campania.

S. Bertewinus vel Berthvinus, patronus parœciæ cognominis, in diœcesi Cenomanensi.

S. Vidianus Mart. in loco Martres diœcesis Rivensis.

S. Corbinianus primus episcopus Frisingensis in Bavaria.

S. Ugo episcopus conf. Volaterris in in Tuscia. F

B. Comitissa virgo Venetiis.

Beata Seraphina vidua et abbatissa Pisauri in ducatu Urbinate.

PRÆTERMISSI ET AD ALIOS DIES RELATI

Gudila *archidiaconus Toletanus hoc die, quo obiisse scribitur, annuntiatur a Castellano ut* Sanctus. *Apud Joannem Tamayum Salazar in Martyrologio Hispanico, et apud Ferrarium in Catalogo generali ponitur die* 27 *Augusti, ubi in Prætermissis requisivimus sufficentia argumenta cultus publici. Etenim, quæ asseruntur in Martyrologio Hispanico, non sufficiunt ad probandum in publica veneratione* Gudilam *aliquando fuisse : epigramma enim, quod dicitur Auli Hali, pro fictitio haberi debet. In Vita S, Juliani Toletani episcopi, data apud nos* 8 *Martii, elogio honoratur et* sanctæ recordationis Gudila diaconus *dicitur. Quare consule hanc Vitam* 8 Martii. *Vide append. ad tom. VIII Septembris pag. 771, nota 7.*

B. Santucciam *abbatissam ad hunc diem retulit Jacobillus tom.* II *de Sanctis Umbriæ. De ea actum est ad* 21 Martii.

SS. Tiburtii

SS. Tiburtii, Fortuniæ *et* Sabiniani *hoc die Massacii facta est translatio, ut relatum est in S. Angelo Camaldulensi ad diem* 8 Maii.

B. Maria uxor S. Isidori Agricolæ Tordelagunæ in Castella *hoc die putatur mortua et colitur antiquo instituto, tum in eremitorio, ubi sepulta primum fuit, tum in ecclesia Franciscanorum, ad quam anno* 1615 *translata sunt ossa, concurrentibus eo vicinorum vicorum inquilinis. Hinc Castellanus eam hodie habet in Addendis sui Martyrologii. Sed vita ejus, virtutes et miracula difficulter sejungi possunt ab historia sancti sui conjugis. Quare omnia conjunctim, licet sub novo titulo dedimus* 15 Maii.

S. Bernardinus *Ord. Minorum hodie ponitur in Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum. Colitur, et vita ejus data est, ad* 20 Maii.

S. Chlodulphi *episcopi Metensis hoc die meminit Grevenus, Ferrarius, et Martyrologium Germanicum Canisio adscriptum. At de eo cum aliis apud nos actum est die* 8 Junii.

S. Disibothi *confessoris, qui alia* Disibodus *dicitur, memoriam hoc die annuntiat Rabanus, quem et alii quidam secuti sunt. Nos de* S. Disibodo *episc. conf. cum aliis martyrologis egimus die* 8 Julii.

Doda *uxor S. Arnulphi, et mater S. Chlodulphi, Metensium episcoporum, apud Grevenum et Canisium annuntiatur cum S. Chlodulpho ad hunc diem; sed de cultu ipsius nihil reperio. De ea consuli potest Commentarius prævius ad Vitam S. Arnulphi* § 2, *et Vita ipsa ad* 18 Julii.

S. Prisci *Romani translatio ad templum domus professæ Pragensis hac die facta est. Vide dicta in* Joanne *et* Prisco *ad* 18 Augusti.

Bega *Virgo Scota apud Camerarium relata est ad hunc diem. Apud alios ponitur die, quo apud nos data est,* 6 Septembris.

Nativitas *Sanctissimæ Virginis Deique Genitricis Mariæ hodie celebratur in Ecclesia Latina ac Græca, atque in omnibus fere Martyrologiis aliisque Fastis sacris annuntiatur ; sicut etiam habentur in Sacramentariis Gelasii et Gregorii Romanorum Pontificum. Certo tamen dici nequit, quo tempore antiquissimis Fastis sit inserta. Quare de antiquitate quidem illius festivitatis omnino constat ; at non liquet, quo tempore fuerit instituta. Baronius in Annotatis ad Martyrologium observat et probat, necdum fuisse institutam tempore S. Augustini. Institutam quoque fuisse post tempora S. Leonis Magni, sive post medium seculi* V, *colligitur ex Sacramentario laudati Leonis Papæ, quod nuper editum est in Prolegomenis ad Anastasium Bibliothecarium Romæ recusum tom.* IV : *nam in illo nulla habetur mentio de* Nativitate *beatæ Virginis. Contra certum est,* Nativitatem Mariæ *celebratam fuisse Romæ tempore Sergii I, qui sedit sub finem seculi* VII : *id enim liquet ex Anastasio Bibliothecario in Sergio, et confirmatur ex Alcuino Lib. de divinis Officiis cap.* VII. *An vero eadem festivitas usitata fuerit tempore Gregorii Magni, sive circa finem seculi* VI ; *ac tempore Gelasii Papæ, sive ante finem seculi* V, *non tam certo definiri potest, cum libri Sacramentorum sint postea aucti. Nihilo magis constat, quo tempore festivitas illa per totam Ecclesiam celebrari cœperit. In Opusculo de perpetua Virginitate et parturitione sanctæ Mariæ, quod nomine S. Ildefonsi seculo* VII *archiepiscopi Toletani insertum est Bibliothecæ Patrum tom.* VII *editionis Coloniensis a pag.* 447, *varia leguntur pag.* 448 *et* 449 *de* Nativitate *beatissimæ Virginis per totam Ecclesiam celebrata. Pauca huc transfero:* Nullius igitur Nativitas celebratur in mundo, nisi Christi, et ejus *(Mariæ)* atque beati Joannis. *Si ergo Opusculum istud vere sit S. Ildefonsi, ut aliquot seculis creditum est, jam seculo* VII Nativitas *Virginis per totam colebatur Ecclesiam. Verum neoterici quidam scriptores, quorum agmen duxerunt Acherius et Mabillonius, malunt lucubrationem illam attribuere S. Paschasio Radberto, qui seculo* IX *fuit abbas Corbeiensis. Mabillonius sec.* II *Benedict. pag.* 519 *variis rationibus sententiam suam probare conatus est, iisque effecit, ut eam deinde plerique sint secuti, inter quos est Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana veteri. Verumtamen anno* 1742 *Romæ impressa est Dissertatio, cujus hic est titulus :* Vindiciæ sermonis S. Ildefonsi archiepiscopi Toletani de Perpetua virginitate ac parturitione Dei Genitricis Mariæ, a Ludovico Andruzzi comite sancti Andreæ ac Theologiæ doctore dicatæ eminentissimo ac reverendissimo principi S. R. E. Cardinali Ludovico Bellugæ.

Dedicatio *templi B. Mariæ Virginis Montis-ferrati in Hispania, et templi* Dominæ nostræ de Lætitia *in ditione Laudunensi Galliæ, hac die memoratur apud Balinghem in Kalendario Sanctissimæ Virginis Mariæ.*

Imaginem Sanctissimæ Virginis Aspricollensem in Brabantia hodie celebrat Miræus in Fastis Belgicis.

Ven. Margarita de Claves *vidua, de cujus beatificatione tunc agebatur, a* 23 *Junii ad hunc diem remissa est, ut Vita ipsius daretur, si quis cultus publicus interim permissus esset a Sede Apostolica. At de eo nihil hactenus intelleximus.*

Basilides *martyr hodie est in variis Fastis Copticis, sed in quibusdam scribitur* Basilius, *ut etiam notavit Jobus Ludolfus. Habeo breve* Basilidis *elogium ex Menologio Ms. Coptico Latine redditum, in quo* Basilides *totius Ægypti gubernator fuisse dicitur, atque exercitum congregasse, ut pro fide pugnaret contra Diocletianum imperatorem. At, si vera dicuntur, Diocletianus eum misit in Africam, ubi a præfecto comprehensus, cruciatus, ac demum capite minutus est. Fabulosa hæc sunt, aut certe fabulis deturpata.*

S. Viola *martyr in Menologio Coptico jam dicto tale habet elogium, prout nobis Latine communicatum est.* In hac die certamen Sanctæ Violæ tempore Saporis regis Persiæ. Hæc erat senex valde. Fuit autem ducta in captivitatem cum novem millibus Christianis. Rex autem cruciavit eam simul cum principe magorum diversis cruciatibus, et tandem obtruncavit caput ejus. Compertum habemus post obtruncationem capitis ipsius elatum fuisse sanguinem ipsius in longinqua spatia, et debilitatam fuisse vim hostium, et lumen solis obtenebratum, et factum plenum eum locum suavissimo odore. *Plura non habemus de* Viola : *at notamus illud non esse proprium ipsius nomen, sed nomen ipsius proprium sic redditum fuisse Latine ab interprete minus perito. Hinc dubitari potest, an forte eadem non sit cum sequente, quæ est apud Ludolfum.*

Panephysis *hodie occurrit in Fastis Alexandrinæ ecclesiæ apud Jobum Ludolfum, qui notat esse*

A *esse hic nomen mulieris martyris, licet alias urbs Ægypti prope Alexandriam idem habeat nomen. Adoptata est* Panephysis *a Castellano ut martyr sancta; at nobis aliunde ignota est.*

Valentinianus *episcopus Curiensis in Rhetia* sanctus *vocatur a Ferrario in Catalogo generali, ubi laudat Democharem et Cratepolium. At prior* Sancti *titulum* Valentiniano *non attribuit, uti nec Bruschius facit in Catalogo episcoporum Curiensium. Quare Cratepolium, qui Valentinianum in Sanctis Germaniæ pag.* 141 *memoravit cum* Sancti *titulo, ducem secutus est Ferrarius, qui fatetur eum non coli officio ecclesiastico. Nos neutrum hic sequemur, cum de* Sancti *titulo olim illi antistiti attributo nobis non constet.*

Anastasius *Papa II hodie memoratur a Castellano cum titulo* beati. *In variis quoque Pontificum Romanorum catalogis* sancti *titulum nomini ipsius appositum invenio. At nec nomen* Anastasii II *in ullo antiquo Martyrologio annuntiatum, nec ullum publici cultus vestigium ullibi reperio.*

Walterus de Baumont *monachus Valcellensis*
B *Calendario Ordinis Cisterciensis cum titulo* beati *adscriptus legitur; sed sine indiciis cultus publici.*

Alphonsus *conversus Ordinis Cisterciensis in Hispania Calendario et Menologio illius Ordinis insertus est cum titulo* beati; *sed nihil ibidem de cultu; ut venerabilem annuntiat Saussayus.*

Uda *inclusa Ordinis Cisterciensis Namurci in Belgio in Menologio apud Henriquez* beatæ *titulo ornatur; at cultum illius non reperio: venerabilis item vocatur a Saussayo.*

Alanus de Rupe, *Ordinis Prædicatorum,* beatus *vocatur hodie apud Raissium, et apud scriptores Ordinis sui, qui eidem longa texuerunt elogia. At nihil reperio de cultu ipsius publico; et Saussayus eum venerabilibus tantum aggregavit.*

Conradus Teutonicus *apud Marchesium et apud Carolum De Saint Vincent* beati *titulo honoratur: miraculis item claruisse dicitur, ac aliquid de corpore ad decentiorem locum translato additur. At sufficientia publici cultus argumenta non reperio.*

Dominicus Castellet *presbyter Ordinis Prædicato-*
C *rum in Japonia, quo ad fidem prædicandam navigaverat, cum quatuor Sociis lento igne combustus est, uti prolixius legi potest apud Carolum de Saint-Vincent in anno Dominicano ad hunc diem; vel apud Marchesium in Diario.*

Ursula *Valentina, tertii Ordinis S. Dominici,* beata *item vocatur, et elogio celebratur ab eodem scriptore. Eamdem quoque* beatam *vocat Arturus in Gynæceo. Verum cum pia hæc Virgo obierit anno* 1608, *ideoque nequeat cultum habere immemorabilem, uti etiam constat de Dominico Castellet mox memorato; satis patet titulum* beati *aut* beatæ *ab illo auctore multis attribui, qui cultum non habent. Quare consuli potest laudatus auctor aut Marchesius, apud quos et alii quidam memorantur virtutibus insignes.*

Gisla *Centulli Banearnensis comitis primum uxor, deinde monialis in monasterio Marchianensi, ut* beata *hodie annuntiatur ab Arturo in Gynæceo, sed sine justa ratione, ut liquet ex iis, quos laudat, scriptoribus; cum hi quidem egregium* Gislæ *factum narrent, sed nihil de ipsius morte habeant, nedum de cultu.* D

Pacificus Spoletanus *occisus a Sarracenis, et* Cornelius Musius *Lugduni Batavorum a Calvinianis peremptus, aliique plures cum titulis* beatorum *celebrantur ab Arturo in Martyrologio Franciscano; at nullum inter illos invenio cultu publico honoratum præter* B. Seraphinam a Columna, *de qua hodie tractabitur.*

Petrus Claver, *Societatis Jesu presbyter, Carthagenæ in America defunctus, conversione infidelium plurimorum, virtutibusque ac miraculis inclytus, hodie ut venerabilis celebratur in Menologio Ms. Societatis Jesu. Erit fortasse de Viro hoc apostolico, qui in multis cum S. Francisco Xaverio comparari potest, latissime agendum, cum hoc tempore causa ipsius beatificationis tractetur a Sacra Rituum congregatione.*

Hieronyma Virgo *Ordinis Minimorum* tertiaria *ab Arturo in Gynæceo* beata *nominatur. At scriptor ille titulum istum sine legitima ratione multis aliis attribuit. Quare de* Hieronyma *illa Paterni defuncta videri potest Franciscus Lanovius in Chronico Ordinis Minimorum ad annum* 1525 *num.* 5, *ubi virtutes ipsius brevi celebrantur elogio.* E

Agilramus *monachus Gorziensis ut* venerabilis *ponitur apud Menardum, qui de eo videri potest in Observationibus pag.* 685.

Translatio multarum reliquiarum hac die contigit Faventiæ anno 1641 *in ecclesia S. Hippolyti, Ordinis Camaldulensis, ut ad majores nostros anno* 1677 *perscripsit Andreas Vallemarius abbas ejusdem Ordinis. Translatas reliquias ille enumeravit hoc ordine et modo:* De capite S. Hippoliti mart. De ossibus S. Laurentii mart. De S. Hippolito mart. De ossibus S. Innocentii mart. De ossibus S. Clementis mart. De ossibus S. Dionysii mart. S. Felicitatis mart. S. Constantii mart. S. Leonis mart. S. Riccardi mart. S. Antonini mart. S. Hilarii mart. S. Martini mart. S. Justi mart. S. Appollonii mart. S. Vitalis mart. S. Tranquillini mart. S. Quirini mart. S. Vincentii mart. S. Victoris mart. S. Barbaræ virg. et mart. S. Candidæ mart. S. Primitivæ virg. et mart. *Hæ omnes reliquiæ obtentæ fuerant Romæ per reverendissimum patrem Taddæum, abbatem generalem Ordinis Camaldulensis.*

Severus M. *brevissime memoratur in Menæis impressis. Forte idem est cum* Severiano, *quem die sequenti Menologia Græca annuntiant* F
9 Septembris.

S. Artemidorus M. *hodie celebratur in Menæis Græcis, cras vero in Menologio Sirletiano ubi dabitur* 9 Septembris.

S. Petrus de Chavanon, *primus præpositus Piperacensis, annuntiatur hodie a Castellano; sed colitur die sequenti* 9 Septembris.

S. Sergii *Papæ memoria hodie est in codicibus aliquot auctis Usuardi, et in Martyrologiis aliis recentioribus; at sequente die in pluribus ac in Martyrologio Romano* 9 Septembris.

S. Gorgonii *martyris Romæ hodie meminit Maurolycus. Verum* Gorgonium *hunc, sive idem sit cum Nicomediensi, sive alius, quod suo loco investigabitur, vetustissima Martyrologia referunt ad diem* 9 Septembris.

SS. Rufi et Rufiani *MM. memoria est hodie in Menæis Græcis, indeque sumpta est a Galesinio, quem sequitur Ferrarius. In Menologio Sirletiano, ex quo eos Martyrologio Romano inseruit*

inseruit Baronius, vocans Ruffinum et Ruffinianum, *dilati sunt in diem sequentem* 9 Septembris.

S. Theodora *annuntiatur in Fastis Alexandrinæ ecclesiæ apud Jobum Ludolfum, et in Menologio Coptico cum brevi elogio, ex quo colligitur illam ipsam esse, quam habet Martyrologium Romanum die* 11 Septembris.

S. Thomas a Villa Nova *ex Ordine Augustiniano archiepiscopus Valentinus, ut hodie defunctus celebratur in nupero Martyrologio Romano; sed ibidem recurret, dum colitur, die* 18 Septembris.

Ethelburga *regina Northumbriæ, ac post mortem S. Edwini regis conjugis sui vidua velata in monasterio* Lyming *in Cantio, ubi sancte obiit ac sepulta est, jam memorata est heri ex Ferrario et Arturo, ut hic de ea ageremus, si de cultu constaret. Verum inscriptam quidem repperimus Martyrologio Anglicano Wilsoni, indeque translatam ad Martyrologium universale Castellani; at nulla alia habemus argumenta cultus ecclesiastici, qui ex laudatis Martyrologiis non satis probatur. Quapropter* Ethelburgam, *alias* Edelburgam, *et apud Bedam lib.* II *Hist. cap.* IX alio nomine, *quo uti voluit Castellanus, etiam* Tate *dictam, differimus usque ad diem* 4 *Octobris, quo colitur S. Edwinus conjux ipsius, quocum Acta* Ethelburgæ *connexa sunt* 4 Octobris.

Moveanus *abbas in Scotia hodie cum titulo* Sancti *memoratur a Ferrario in Catalogo Generali, notatque patronum esse* Kippani loci in Scotia. *Dempsterus eumdem annuntiat, dicitque* in Kippan *esse patronum,* de quo mira narrantur. *Castellanus* Moveanum *inseruit Sanctis certo cultus die carentibus, notatque forte eumdem esse cum venerabili* Movenno, *quem nonnulli* Sanctum *vocant. De cultu* Moveani *dubitare videtur Colganus : nam ad* 20 *Januarii in appendice ad Vitam S. Fechini recenset Sanctos ex familia S. Brigida seu stirpe Eochadii Finni ortos, interque eos* S. Moveanum *nominat. Deinde vero in Triade thaumaturga appendice* IV *ad Vitam S. Brigidæ cap.* III *rursum agit de Sanctis ex familia S. Brigidæ oriundis, aitque duos ex iis rejiciendos. Ex hisce autem duobus unus videtur* Moveanus, *cum duodecim aliorum Sanctitatem probet, hunc vero non recenseat ibidem. Quare* Moveanum *alio interim remittimus, quia Grevenus die* 12 *Octobris annuntiat* in Scotia Moveum *abbatem, de quo hactenus dubitamus, an forte non sit idem Examinari omnia poterunt* 12 Octobris.

S. Wandelini episcopi translatio *inserta est Mss. additionibus Cartusiæ Bruxellensis ad Grevenum.* Episcopi *titulus omitti poterat in* Wandalino *aut* Wendalino, *de quo disputabitur ad* 21 Octobris.

S. Gelasius *Papa hodie annuntiatur a Castellano, sed deinde iterum ab eodem datur cum Martyrologio Romano ad* 21 Novembris.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

AMMONIO, FAUSTO, SERAPIONE, PIO, ALTERO PIO, THEOPHILO, NEOTHERIO CUM PLURIBUS ANONYMIS: ITEM DE NEMESO, ARIONE, AMMONE: ITEM DE PETRO, SABINO, DEMETRIO CUM ALIIS XL: ITEM DE DIDYMO, MITISORO, PANETO, ACHILLE, ISIDORO, SERAPIONE, MAGITA, OROSEO, SILVANO, ARAPIONE CUM PLURIMIS ANONYMIS: ITEM DE DEMETRIO, SEVERO, CUM ALIIS XI VEL XII: ITEM DE SEVERO CUM ALIIS XL

ALEXANDRIÆ IN ÆGYTO

J. S.

SYLLOGE CRITICA

Martyres ex Fastis dati, non sunt illi, quos habet Eusebius lib. VI cap. XLI,

I*ngentem Martyrum Alexandrinorum, partim nominatorum partim anonymorum, numerum hodie exhibent apographa Hieronymiana, ex quibus Usuardus tres nominatim recensuit cum anonymis viginti duobus. Verba Usuardi hæc sunt :* Alexandriæ sanctorum Ammonis, Theophili, Neotherii, et aliorum vinginti duorum. *Translata deinde hæc sunt ad Martyrologium Romanum, addita solum voce* martyrum. *Credidit Baronius in Annotatis hosce esse martyres illos Alexandrinos, de quibus scribit* Dionysius Alexandrinus apud Eusebium libr. VI cap. XXXIV, *nimirum versionis Latinæ in veteri editione, in editione Valesii lib.* VI *cap.* XLI. *At eam opinionem, quæ non apparet probabilis, jam refutavit Florentinius in Annotatis ad Martyrologium Hieronymianum hac die. Quin et Baronius ipse ab ea conjectura videtur postea recessisse, nam quinque milites martyres. de quibus loco assignato apud Eusebium agitur, et inter quos primus est* Ammon, *ultimus Theophilus, Martyrologio Romano inseruit ad* 20 *Decembris. Alios esse, qui hoc die ponuntur; insinuat diversitas nominum, ex quibus duo tantum congruunt, eaque apud Ægyptios maxime obvia, videlicet* Ammon et Theophilus. *Præterea quinque illi martyres*

AUCTORE J. S.

A *martyres apud Eusebium, quorum primus est Ammon, omnes nominantur, nec plures fuisse dicuntur: hic vero in Hieronymianis plures nominatim recensentur, et plurimi adduntur anonymi, ita ut dubitandum non videatur, quin hi ab illis sint distincti.*

neque illi, quos memorat lib. VIII *cap.* XIII:

2 *Florentinius, refutata Baronii conjectura, aliam ipse profert præcedente saltem probabiliorem, sed ne vel sic quidem satis mihi verisimilem.* Ex nominibus potius Ammonis, *inquit,* Fausti, et Didi sive Dimi, et Petri, qui inter alios plures hic producuntur, putarem hos ex episcopis et presbyteris illis esse posse, quos Alexandriæ et per totam Ægyptum et Thebaidem coronatos refert Eusebius lib. VIII cap. XIII recentioris editionis. Profecto cum Eusebius numeret inter eos præsides ecclesiarum, qui religionis, quam prædicabant, sinceritatem fuso sanguine declararunt, neque instituti ejus tunc sit, vel socios addere, vel agones narrare, nihil vetaret Alexandrinorum adductum Martyrum chorum ex eorumdem præsulum et presbyterorum discipulis ac sociis fuisse, sicuti certum est, ab eodem Eusebio duos distinctos Ammonios Alexandrinos numerari. *Martyres, quos cum memoratis hodie*

B *eosdem suspicatur Florentinius, recensentur in Martyrologio Romano ad* 26 *Novembris. Verum unica ratio, quæ militat pro illa opinione, sumitur ex tribus aut quatuor nominibus, quorum tria plane eadem sunt, et quartum simile. At plura sunt diversa, ita ut paucorum nominum consonantia sufficiens non præbeat tali conjecturæ fundamentum, præsertim cum nomina illa sint obvia multisque communia. Addi contra opinionem Florentinii potest, quod S. Petrus Alexandrinus Hieronymiano Martyrologio insertus sit ad* 26 *Novembris. Quapropter recensitos hodie Martyres ab utraque jam memorata martyrum classe distinctos probabilius existimo.*

omnes videntur in sex turbas dividi: prima eorum turma,

3 *Referuntur ii in Martyrologiis Hieronymianis, quæ edidit aut in Annotatis laudavit Florentinius. In Hieronymianis magis contractis, qualia apud nos edita sunt post tom.* VII *Junii, quibus accedit Gellonense tom.* II *Spicilegii recusi, non recensentur omnes, sed aliqui tantum e multis. Breviora igitur hæc missa faciam, quia prodesse nequeunt ad confusionem, quæ in prolixioribus conspicitur, utcumque tollendam. Florentinius totam hanc Martyrum multitudinem in sex turmas dividit. Prima turma in textu apud ipsum*

C *ita exprimitur:* In Alexandria natalis sanctorum Ammoni. Fausti. Serapionis. Pii. Item Pii. Theofili. Neotheri. et aliorum 18. *Ab hisce non longe recedit Corbeiense; pro* Fausto *tamen* Justum *substituit, et anonymorum numerum auget, ita habens:* In Alexandria natalis sanctorum Ammoni, Justi, Serapionis, Pii. Item Pii, Theophili, Neoteri et aliorum viginti duorum. *Epternacense, a Florentinio* vetustissimum *passim dictum, anonymorum numerum magis auget; ac septem primos exprimit hoc modo:* In Alexandria Ammoni, et aliorum 30. Fausti, Serapionis, Pii, item Pii, Theofili, Neotheri, et aliorum 23. *Quis modo divinet, ubi recte expressus sit anonymorum numerus? Id unum mihi dicendum videtur, septem nominatos esse admittendos, prout eos in titulo expressi, cum numero indefinito anonymorum; nec* Justum *inter septem illos numerandum, cum in unico tantum reperiatur exemplari, sed* Faustum, *qui in aliquot etiam contractioribus habetur.*

secunda et tertia,

4 *Secunda Florentinii turma hæc est in ejus textu:* Nemesi. Arioni. Ammoni. *Iidem sequuntur in Corbeiensi ac in Epternacensi, sed pro* Ammoni *in Corbeiensi legitur* Ammon; *pro* Arioni *in Epternacensi* Arionis. *Sequitur apud Florentinium turma tertia, cujus ducem suspicatur S. Petrum episcopum Alexandrinum, sed minus probabiliter; ut jam monui. Verba accipe:* Passio sanctorum Petri. Savini. Demetri. cum aliis 40. *Consonat fere Corbeiense, ita habens:* Passio sancti Petri, Sabini, Demetrici cum aliis quadraginta. *Epternacense hosce præcedentibus jungit, omissa voce* Passio, *nominaque exprimit hoc modo:* Petrini, Severi, Demetri, et aliorum 40. *Videbit studiosus lector ubique eumdem hic esse Martyrum numerum, sed nomina diverso modo expressa: nam* Petrus, *alias scribitur* Petrinus, *qui* Demetrus *duobus locis vocatur, uno dicitur* Demetricus, *ac verisimiliter* Demetrius *fuit nominatus;* Sabinus *vero aut* Savinus, *nomine magis diverso* Severus *uno loco scribitur.*

turma quarta.

5 *Turma quarta sic exprimitur apud Florentinium.* Didimi. Nitisori. Paneti. Achilli. Hysidori. Serapionis. Magitæ. Orosei. Silvani. Serapionis *, et aliorum 522. *Bis occurrit* Serapionis, *sed monet Florentinius in textu semel legendum* Arapionis, *quod ob alia exemplaria intelligendum putem de ultima voce, licet linea ab ipso assignata contrarium innuat. Corbeiense ita habet:* Didimi, Mitisori, Paneti, Achilli, Isidori, Serapionis, Migitæ, Orosei, Silvani, Arepionis, et aliorum Septingentorum quatuor. *Epternacense:* Dudini, Mitosori, Panemoti, Achilæ, Sidori, Serapionis, Migiliæ, Orosei, Silvini, Orobionis, et aliorum 122. *Ubi decem Martyres eodem ordine exprimuntur, sed nomina non omnino congruunt, quia uno aut altero loco sunt corrupta. Præterea numerus Anonymorum hic maxime est diversus; nec facile divinavero, ubi rectius sit expositus. In Bluminano codice apud Florentinium pag.* 1068 *legitur.* Et aliorum 723. *Unum hic certum videtur, anonymos fuisse multos.*

* Arapionis

E

quinta et sexta: numerus anonymorum in Fastis valde diversus

6 *Quinta horum Martyrum turma sic paucis exprimitur apud Florentinium:* Demetri. Severi, cum aliis 11. *In Corbeiensi:* Idem Denetri, Severi, cum aliis undecim. *Major primæ vocis mutatio est in Epternacensi, ubi et anonymus unus additur hoc modo:* Metri, Severi, cum aliis duodecim. *Sexta demum turma recensetur in duobus prioribus Martyrologiis: at ea in Epternacensi non legitur. Florentinii textus sic habet:* Item Severi cum aliis 40. *Eadem verba sunt in Corbeiensi, in quo hæc adduntur:* In ea die collectio multorum martyrum corporum. *Hæc verba insinuant, multos eo die martyrio coronatos, idque abunde liquet ex dictis omnibus: nam viginti sex nominatim exprimuntur in duobus exemplaribus: atque ex iis unus tantum* Severus *in Epternacensi prætermittitur. Anonymi in textu Florentinii enumerantur sexcenti triginta et unus: in Corbeiensi recensentur octingenti et septemdecim: in Epternacensi vero tantum ducenti viginti et septem. Tanta differentia in numero anonymorum et nominum quorumdam luxatio ex sola codices exscribentium negligentia oritur; ex eaque etiam in Epternacensi omissus videtur* Severus *cum quadraginta anonymis, nisi in aliis perperam sit repetitus, de quo nonnulla potest esse suspicio.*

F

Martyres hi non videntur attribuendi diversis Ægypti locis,

7 *Florentinius in Annotatis dubitat, an omnes enumerati Martyres passi sint Alexandriæ: quin et eidem* probabilius ex indiculi serie videtur, *laudatos Martyres* universim in Ægypto *fuisse passos.*

AUCTORE J. S.

passos. Id omnino mihi quoque videretur dicendum, si constaret, hosce Martyres ex iis esse, de quibus Eusebius lib. VIII *cap.* XIII *sic habet :* Ex iis porro, qui Alexandriæ et per totam Ægyptum ac Thebaidem nobili martyrio perfuncti sunt, primus omnium nominandus est Petrus Alexandrinæ ecclesiæ episcopus, Christianæ religionis doctor eximius : et inter ejus presbyteros Faustus, Dius atque Ammonius, perfecti martyres Christi : præterea Phileas et Hesychius, Pachumius ac Theodorus, diversarum in Ægypto ecclesiarum episcopi : sexcenti denique alii minime obscuri, qui per ecclesias, in illis locis ac regionibus constitutas, multis laudibus celebrantur. Quorum omnium pro vero Dei cultu toto orbe confecta certamina, et quæ singulis eorum acciderunt, omnia accurate commemorare, non est officii nostri, sed eorum potius, qui res gestas oculis suis contemplati sunt. *Si, inquam, constaret de hisce nunc agi in Martyrologiis; existimarem etiam, tam diversas Martyrum turmas consequenter memorari, quia diversis Ægypti locis sunt passi. Verum cum pauca tantum nomina eaque obvia congruant, ac nullus recenseatur ex Ægyptiis episcopis per Eusebium nomi-* B *natis, probabilius credo de iis non agi hoc loco : aut certe, si forte de Alexandrinis per Eusebium nominatis agatur; reliquos quoque, quos Martyrologia expresserunt, Alexandriæ passos esse : solet enim in Hieronymiano Marllio locus martyrii exprimi, et reliqua Ægyptus ab Alexandria distingui.*

sed uni Alexandriæ : ubi forte in variis vicis passi sunt :

8 *Quapropter potius existimo, hosce omnes Martyres Alexandriæ passos esse. Verum cum frequentes ibi fuerint persecutiones, partim imperatorum edictis excitatæ, partim levitate gentilium Alexandrinorum cœptæ; malim fateri, me nihil reperire in Eusebii Historia, quod satis certo de hisce Martyribus exponi possit; adeoque ignorari cum tempus tum modum martyrii. Modus, quo in Martyrologiis recensentur per turmas quasi diversas, nonnullam quidem ingerere potest suspicionem de morte illis illata per tumultum quemdam gentilium, qui in diversis urbis locis turmas quasdam Christianorum occidere potuerunt. At nihil certi potest dici : nam ob alias quoque rationes eo modo memorari poterant. Ceterum non pauci ex his iterum videntur annuntiari ad* 10 *Septembris. Certe locus ibi etiam assignatur Alexandria; et nomina pleraque, etsi ibi pauciora sint, cum hodiernorum* C *Martyrum nominibus consonant, ita ut omnino mihi persuadeam aliquos ex hisce ibi repeti, sive quod illi revera eo die sint coronati, sive probabilius quod negligentia exscribentium laterculi loco suo moti fuerint, indeque ex solo errore iidem ibidem fuerint reproducti, ut non raro sit in apographis Hieronymianis.*

D

multi, ad 10 *Septembris in Hieronymianis recensiti,*

9 *Quidquid sit, eos ad* 10 *Septembris solum breviter Prætermissis inserere statui, ideoque verisimiliter eosdem cum hodiernis esse hic paucis ostendam de singulis. Ita habet textus apud Florentinium :* In Alexandria natalis sanctorum Nemesi. Ammoni. Orionis. Herosi. *(in Epternacensi* Orosi.) et aliorum 806. Didimi. *(ibidem* Dudini.) Mererori. *(in Corbeiensi et Epternacensi* Meresori) Panaepsi *(in Corbeiensi* Panepsi, *in Epternacensi* Panopia) Achillei *. Niceti. Item Ammoni. Herosi. *(alias* Orosi et Arosi) Silvani. Oroponi. *(alias* Oropion et Aroponi) Nimisini, *(in Epternacensi* Nemisini et aliorum 8. Panemodi. *(in Epternacensi* Panemoti) Nicenti *(in aliis* Niceti) Silvini. *Hactenus Martyrologia. Jam vero rationes accipe, ob quas cum hodiernis eosdem putem. Primo ex toto illo numero nullum eo die memorarunt martyrologi medii ævi, ut alias sæpe faciunt, præsertim Usuardus. Secundo nominum similitudo persuadet, eosdem utroque loco commemorari. Quippe tres primi, nimirum* Nemesus *aut* Nemesius, Ammon *aut* Ammonius et Orion *hodie quoque junguntur, una tantum littera mutata in nomine* Orionis, *pro quo legitur* Arionis *aut* Arioni. *Qui quartus est* Herosus *aut* Orosus, *potest esse* Oroseus, *qui est inter hodiernos. Quintus* Didimus *aut* Dudinus *cum eadem nominis mutatione hodie reperitur : sextus vero* Mererorus *aut* Meresorus, *hodie scribitur* Mitisorus *aut* Mitosorus. E

* *in Eptern.* Cellei

plane iidem apparent cum hodiernis.

10 *Quod septimo loco sequitur nomen corruptum* Panaepsi, Panepsi *aut* Panopia *ex voce* passio, *aut ex quopiam Martyris nomine ita difformatum suspicor, fortasse ex nomine* Paneti, *aut ex vocibus duabus simul junctis. Quod octavum est nomen* Achillei, *clare hodie etiam exprimitur. Sequitur* Niceti, *pro qua hodie vox est forte corrupta* Magitæ *vel* Migitæ. *Decimo loco dicitur.* Item Ammoni *tum* Herosi, *qui facile iidem esse possunt cum ante memoratis, et jam assignati sunt. Sequitur* Silvanus, *inter hodiernos etiam memoratus. Tum* Oroponus *alias* Oropion *aut* Aroponus, *qui videtur* Arapion *aut* Arepion *in hodiernis notus, ibique etiam* Orobion *scriptus. Demum quatuor ultima nomina fortasse tantum cum alia mutatione repetita sunt : nam* Nimisini *aut* Nemisini *nomen congruit cum* Nemesi ; *sic* Panemodi *aut* Panemoti *cum nomine* Paneti *satis consonat, in uno enim exemplari hac die etiam* Panemoti *pro* Paneti *legitur : de* Nicenti *aut* Niceti *ac* Silvini *nominibus clarum est, ea cum* Niceti *et* Silvani *fere consonare. Itaque cum Sancti aliqni in Hieronymianis bis terve subinde repetantur ; plane existimo, ex hodiernis turmam secundam et quartam majori ex parte ad* 10 *Septembris reproductam fuisse, et nonnullos ibidem bis repetitos.* F

DE

A D

DE S. ADRIANO ET VIGINTI TRIBUS SOCIIS

MARTYRIBUS NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

ITEM DE S. NATALIA ADRIANI CONJUGE PROPE BYZANTIUM IN THRACIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

§ I. Varia horum Sanctorum Acta Græca, quorum præcipua Latine vulgata : diversa eruditorum de his Actis judicia.

B E

CIRCA 310

Acta S. Adriani, quæ dudum Latine cognita sunt, Græce sunt scripta.

Acta S. Adriani *ejusque Sociorum martyrum tanto diligentius expendenda sunt, quanto de iis magis variant eruditorum judicia. Alii enim pro sinceris habuerunt, alii pro fabulosis, et omnes, quantum apparet, Acta illa Latine scripta crediderunt, licet auctorem habeant Græcum, idque satis colligatur ex dictione Latina, quæ Græcam phrasim non infrequenter imitatur. Hinc, cum in conferendis invicem variis exemplaribus Latinis non modo Græcam originem Actorum, sed diversitatem quoque interpretationum deprehendisse me crederem, ulterius investigavi, an ipsa Acta Græca nullibi exstarent. Inveni revera in Catalogo Bibliothecæ regiæ Parisiensis, quatuor diversa exemplaria Græca Actorum* S. Adriani et Sociorum *in laudata bibliotheca exstare, atque horum omnium initium esse* Ἐγένετο ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ, *quod cum initio Actorum Latinorum congruit ; quamvis Latini interpretes verba Græca non omnes eodem modo Latine expresserint.*

atque ex codice Græco Latine reddita dabuntur :

2 *Porro unum ex quatuor codicibus, in quibus Græca illa* S. Adriani *et Sociorum Acta exstare dixi, humanissime mihi, per amicos rogati, transmisit vir clarissimus, dominus Claudius Sallier, regiæ bibliothecæ præfectus, ut Acta ex eo publici juris facerem, si videretur operæ pretium.* C *Codex hic, ex bibliotheca Colbertina in Regiam illatus, nunc inter Græcos Mss. notatur* 1453, *ac seculo* XII *exaratus creditur. Acta* S. Adriani *in hoc codice satis accurate scripta sunt, sed charactere, qui lectu difficilis est ob litteras aliquot hoc tempore inusitatas, et vocum crebras distractiones aut ineptas plurium vocum conjunctiones. Verumtamen, cum adverterem hanc difficultatem ope accentuum ubique additorum facile superari posse, ac omnino cessaturam post exscriptas aliquot pagellas, cumque Latinas versiones minus fideles deprehenderem, operæ pretium fore credidi, si Acta ex codice transcriberem Latineque redderem fidelius, ut sic Operi nostro insererentur, prout factum infra reperiet studiosus lector. Hæc autem Acta præ aliis edenda censui, quia non dubito, quin illis sint vetustiora, ideoque et meliora. At quanti facienda sint, mox latius examinabitur.*

3 *Alia* S. Adriani *Acta Græca habemus ex codice Ambrosiano Mediolanensi, exscripta manu Papebrochii nostri. Horum titulus est:* Μαρτύριον τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας Martyrium sanctorum martyrum Adriani et Nataliæ. *Nulla in hoc titulo fit mentio de aliis viginti tribus Martyribus anonymis, licet de iis æque agatur in hisce Actis ac in præcedentibus, quorum compendium exhibent satis fidele. Etenim breviora hæc Acta non nisi compendium esse prolixiorum, non vero prolixiora ex brevioribus composita esse et aucta, ex amborum collatione satis deprehenditur, atque ulterius probatur ex Martyrologio Adonis, qui elogio* S. Adriani *varia inseruit ex Actis prolixioribus Latine redditis sine ulla verborum mutatione, non item ex brevioribus, nisi quatenus hæc prolixioribus consonant. Quare non credidi breviora hæc edenda esse, sed pauca solum ex iisdem Commentario inserenda. Tale habent initium:* Μαξιμιανοῦ τοῦ τυράννου τῶν βασιλείας σκήπτρων *etc.*

alia Acta Græca, quæ priorum sunt compendium ;

4 *Tertium exemplar Actorum Græcorum, sive alterum compendium prolixiorum Actorum, habemus ex bibliotheca Cæsarea Vindobonensi. Meminit de his Actis Lambecius in Commentariis de bibliotheca Cæsarea lib.* VIII *pag.* 214, *ubi recenset scripta codicis decimi quarti, quo* continetur magni Menologii Græcorum mensis Augustus, *ut dixerat pag.* 100. *Hæc autem Acta post assignatum diem* 26 *Augusti, quo Græci colunt* S. Adrianum *cum Sociis, hunc præferunt titulum.* Τοῦ ἁγίου μαρτυρος Ἀδριανοῦ, καὶ Ναταλίας, καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν, *id est,* Sancti martyris Adriani, et Nataliæ, et Sociorum ipsorum : *ac deinde ita inchoantur :* Ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀδριανὸς, καὶ Ναταλία ἡ σύμβιος αὐτοῦ, Sanctus martyr Adrianus et Natalia ipsius conjux. *Breviora sunt præcedentibus, iisque æque ac prolixioribus sic consentientia, ut nullum sit dubium, quin sint primorum Actorum compendium, cum ipsis non raro verbis consonent, atque eumdem rerum gestarum ordinem contineant. Prolixum quoque* Adriani *Sociorumque Martyrum elogium exstat in Menæis impressis ad* 26 *Augusti, ac in variis Menæis Mss. Verum cum omnia illa elogia atque Actorum compendia ex Actis prioribus, quæ edemus, tamquam e fonte profluxerint, illis nequaquam indigemus : aut certe necesse non est ea integra huc transferre.*

tertia item, seu brevius prolixiorum compendium.

F

5 *Quapropter ad prolixiora simulque vetustiora*

AUCTORE J. S.

Acta proli-xiora in variis exstant codi-cibus Latinis:

stiora S. Adriani *Acta regredior, ut illorum auctoritatem examinem, postquam de variis exemplaribus latinis pauca observavero. Etenim, licet Acta Græce primum fuerint composita, Latine nunc pluribus locis exstant quam Græce, Actaque Latina eruditis magis innotuerunt quam Græca. Præter exemplaria alia, quæ in diversis bibliothecis exstare novimus, ac præter duo apographa, alterum ex codice Fuldensi, alterum ex Rebdorfensi, Majoribus nostris olim transmissa, sex in propriis codicibus habemus horum Actorum exemplaria. Accedunt editiones duæ, nimirum Mombritiana, in qua stylus antiqui interpretis sine mutatione legitur, sed non sine mendis aliquot; ac Suriana, in qua stylus nonnihil est expolitus. Porro ex codicibus nostris, in quibus exstant hæc Acta, aliqui seculo* IX *aut* VIII *videntur scripti, alii recentiores sunt ac seculo* XIII *aut* XIV *exarati. At hisce immorari non lubet, cum Græca Latinis omnibus sint præferenda: interpretes enim Latini Acta emendare non potuerunt, sed subinde utcumque corruperunt, aut certe sensum auctoris Græci non ubique expresserunt, ut in Annotatis observabo, quando videbitur operæ pretium. Nunc varia eruditorum* B *de* S. Adriani *Actis judicia diligenter expendenda sunt.*

varia de hisce Latine tantum visis eruditorum judicia:

6 *Baronius in Annotatis ad Martyrologium Romanum die* 4 *Martii ita habet de his Actis Latine tantum visis:* Exstant eorum Acta et quidem germana. *Florentinius in Annotatis ad* 8 *Septembris eadem Acta laudat sine ulla censura ac* valde pathetica *vocat. Tillemontius tom.* V *Monum. Eccl., nota* 66 *in Persecutionem Diocletiani severius de* S. Adriani *Actis tulit judicium, ac suffragantem de more habet Bailletum in Tabula Critica et in Vita* S. Adriani *ad hunc diem. Rigidi illi censores non dubitant asserere, Acta illa videri fœtum otiosi hominis, qui stylum exercere voluerit. Verum argumenta Tillemontii et Bailleti tanti facienda non videntur, ut id statuere indubitanter cogar de Actis, quæ vetusta sunt, quæque Adoni placuerunt, ac Latinis interpretibus Adone antiquioribus, ut colligitur ex prolixo Adonis elogio, quod ex Actis Latinis desumptum est.*

censores Actorum clarius errant quam ullibi Acta.

7 *Quapropter argumenta Tillemontii lubet expendere, atque interim monere studiosum lectorem, in hisce Actis nullum certe errorem tam esse manifestum, quam sit error ipsius Tillemontii,* C *quo art.* 60 *affirmat,* S. Adriano *et Sociis viginti tribus* manus pedesque fuisse abscissos ac super incudem femora eorum confracta. *Bailletus fortasse credidit falli non potuisse Tillemontium, cum errorem ipsius non modo adoptet, sed etiam Actis attribuat, ita Gallice scribens:* Habent (*Acta*) illi (*Adriano*) abscissos esse pedes et manus, crura femoraque eidem super incudem confracta, atque eodem modo tractatos esse alios viginti tres Martyres. *Consulat lector Acta Græce et Latine danda num.* 29 *et* 30, *ubi omnium refertur martyrium, ac videbit, soli* Adriano *unam* manum *dici abscissam, non* manus; *de manibus vero pedibusve aliorum Martyrum abscissis ne verbum quidem in Actis legi. Jam vero, si censores illi in morte Martyrum enarranda tam clare hallucinantur, licet Acta viderint et laudent, merito dubitabimus, an in censura ferenda magis fuerint accurati. Id igitur examinare incipiam.*

§ II. Expenditur et refutatur primum argumentum, quo Tillemontius contra varia martyrum Acta perperam utitur.

Acta non omnino repudianda ob locutiones prolixiores:

P*rimum Tillemontii argumentum petitur a locutionibus prolixioribus, quæ his Actis insertæ sunt: nam hæ vel solæ ostendunt, inquit,* ea per otium * fuisse composita. *Præterea, inquit,* locutiones illæ frequenter plenæ sunt injuriis in imperatorem ipsum: quod malum est signum. *Respondeo, me nolle contendere, omnia dicta, quæ in Actis referuntur, eodem plane modo prolata fuisse a singulis, quibus illa attribuuntur. Studuerit scriptor plusculum, ut singulis verba ea tribueret, quibus eos fere usos audivit, aut certe uti potuisse pro rerum adjunctis credidit. At nego ea de causa fidem detrahendam esse factis,* E *quæ referuntur. Etenim S. Basilius, S. Chrysostomus aliique Patres, quos tamquam scriptores optimos admittit Tillemontius, non paucas martyribus sermocinationes ejusdem naturæ attribuunt: nec tamen prolixiores istæ locutiones impediunt, quo minus gesta martyrum a Patribus relata pro veris admittantur. Multa item alia Martyrum Acta pro genuinis admittuntur a Tillemontio, licet sermocinationes contineant æque prolixas, ut videri potest apud Ruinartium in Actis Martyrum sinceris et selectis. Quare inepta est prima ratio ad fidem Actis omnino abrogandam.*

* à loisir

ratio ex durioribus verbis petita,

9 *Secunda vero ratio non modo inepta, sed falsa quoque et plane ridicula mihi apparet. Sermocinationes istæ, si credimus Tillemontio,* frequenter plenæ sunt injuriis in imperatorem ipsum. *Respondeo id falsissimum esse, ac injuriam Sanctis Martyribus non paucis potius inferri, si hæc verba Tillemontii ut vera admittimus. Breviter id ostendo. Scriptor ille in SS. Taracho, Probo et Andronico fatetur, nulla haberi posse Acta magis authentica, quam sint Acta illorum Sanctorum, edita apud laudatum Ruinartium pag.* 422 *editionis secundæ: nec dubitat, quin* F *sint ipsa martyrum illorum verba, quæ ut talia Actis illis inserta sunt. Atqui negare nullus potest, quin duriora aut certe æque dura sint verba, quibus illi martyres judici sæpe responderunt, quam sint, quæ in Actis nostris* S. Adriano *ejusque Sociis attribuuntur. Si quis igitur secundum leges dialecticæ ex allatis concludat, sanctos Tarachum, Probum et Andronicum secundum data verba injurios fuisse in judicem atque imperatorem suum: nonne etiam ulteriori ratiocinio recte inferre poterit, Tillemontii verbis injuriam inferri sanctis martyribus, quod maluerit liberiora dicta ut injuriosa condemnare, quam fateri, ut debuerat, nequaquam fuisse necesse, ut martyres judicibus ac imperatoribus, quando modis omnibus ad malum initabant et cogebant, reverentiam alias debitam præstarent; sed frequenter etiam melius fuisse, ut illorum impietatem libertate Christiana redarguerent.*

10 *Lubet id contra objectionem, frequentissime repetitam a Tillemontio, paulo uberius declarare,*

A *clarare, ut vanitas argumenti, toties adversus Acta Martyrum prolati, clarius patescat. Honorius a S. Maria in Animadversionibus ad regulas et usum critices dissert.* IV *art.* 8 *satis ostendit variis exemplis, non valere argumentum istud, quod ex durioribus verbis contra sinceritatem Actorum intorquetur, cum duriora ejusmodi responsa in plerisque, iisque maxime probatis, Martyrum Actis reperiantur. Tillemontius ipse, quando ejusmodi dicta invenit in Actis Martyrum, quæ sincera credebat, ad objectionem illam variis locis abunde respondit; nec ideo tamen destitit eamdem contra alia intorquere, acsi vim magnam haberet. Quare objectionem non amplius refutabo aliorum Actorum exemplis, sed ipsum objectionis fundamentum examinabo.*

cujus vanitas multis exemplis alibi ostenditur,

nititur quidem auctoritate Scripturæ, sed male contra Sanctos adhibitæ,

11 *Omnis ratio Tillemontii eo reducitur, quod modestia ac lenitas, secundum Christi præceptum ac doctrinam Apostolorum, servandæ sint Christianis, quodque honor præstandus sit principibus ac potestatibus a Deo ordinatis. Apostolus enim ad Romanos* cap. XII *gravibus verbis ea inculcat, ita scribens:* Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi
B a Deo: quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt.... Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem *etc. Similia scribit Apost. ad Titum* cap. III. *Qua de causa nullum potest esse dubium, quin Christiani principibus suis debeant non tantum subjectionem et obedientiam; sed reverentiam quoque et honorem. Verum sicut Christianus non peccat contra debitam alias obedientiam, dum renuit obedire principi peccatum imperanti, quia oportet Deo magis obedire quam hominibus; ita non deerunt occasiones quædam, in quibus verba duriora, quæ intorquentur adversus principem graviter peccantem, aut alios inducentem ad peccandum, non censeantur repugnare mandato Apostoli de honore principibus exhibendo. Certe non condemnamus Joannem Baptistam, quod Herodem peccantem objurgaverit; non condemnamus Sanctos fratres Machabæos, quod duriora quædam verba in Antiochum intorserint; non condemnamus S. Stephanum, quod Act.* VII *coram principe Sacerdotum Judæos gravibus verbis perstrinxerit; non condemnamus multos alios veteris ac novi Testamenti Sanctos, quod principes ac*
C *reges impios, aut in grave aliquod peccatum lapsos, duriuscule fuerint allocuti, sed eorum fortitudinem laudamus et admiramur:*

cum nullibi vetitum sit redarguere principes justa de causa,

12 *Si autem ulla potest esse justa causa principem durius alloquendi aut objurgandi; vix crediderim ullam posse esse justiorem, quam fuerit Sanctis martyribus: nam illi sic loquendo ostendebant, se non timere judicum minas injustas, et simul rationes docebant, cur principum præceptis nec obedirent, nec obedire possent aut deberent. Percurramus hæc ipsa Acta, quæ Tillemontius oppugnat. Num.* 2 *Martyres ad Maximianum adducti accusantur de neglecto mandato imperatoris, et interrogantur, an novissent pœnam Christianis propositam. Neutrum negare poterant: nihilo magis dicere poterant, mandatum imperatoris ad se non pertinere. Quo igitur modo mandatum illud* justum *vocare poterant, aut agnoscere pœnam contra Christianos recte sapienterque esse decretam? Quin potius nullo alio modo poterant ostendere, se transgressione illius mandati non peccasse, nec pœna dignos, nisi accusando mandatum ipsum, et consequenter mandati auctorem. Recte igitur responderunt,* stultum esse mandatum *istud imperatoris, ipsumque imperatorem, cum talia mandaret, amentem et principem filiorum perditionis. Etenim et vera dicebant et utilia, cum quia innocentiam suam declarabant coram omnibus præsentibus, tum quia impietatem principis justa de causa redarguebant.*

AUCTORE J. S.

justaque eos objurgandi causa non deesset martyribus:

13 *Deinde num.* 3 *Martyres Maximianum vocant* Dei inimicum, tyrannum, veritatis inimicum, *num.* 4 impiissimum, potatorem sanguinis, filium diaboli, *num.* 5 amentem *nominant, ac futuras ipsi pœnas prædicunt. Similiter* Adrianus *num.* 21 tyrannum *ac num.* 23 impiissimum *nominavit imperatorem. Hæ sunt injuriæ illæ, quibus locutiones his Actis insertas plenas dixit Tillemontius. Jam vero si relata de sanctis septem Machabæis* II *Machab.* VII *cum his conferamus, facile videbimus, Machabæos non magis pepercisse Antiocho, quam Martyres nostros Maximiano. Quippe* scelestissimum *vocant,* carnificem, inventorem omnis malitiæ, scelestum et omnium hominum flagitiosissimum. *Audiamus et alia per Machabæos ad Antiochum dicta: Quartus frater* ℣. 14 *dicit regi:* Tibi enim resurrectio ad vitam non erit. *Quintus* ℣. 17: Tu autem patienter sustine, et videbis magnam potestatem ipsius *(Dei),* qualiter te et semen tuum torquebit. *Sextus* ℣. 19: Tu autem ne existimes tibi impune futurum, quod contra Deum pugnare tentaveris. *Septimus demum* ℣. 31: Tu vero, qui inventor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. *Et* ℣. 34: Noli frustra extolli vanis spebus in servos ejus inflammatus: nondum enim omnipotentis Dei et omnia inspicientis judicium effugisti. *Mox* ℣. 36: Tu vero judicio Dei justas superbiæ tuæ pœnas exsolves *etc. Si hæc studiose conferre quis voluerit cum responsis Martyrum nostrorum, facile perspiciet eumdem in utrisque fuisse spiritum.* E

hinc Sanctus Nazianzenus in Machabæis,

14 *Lubet nunc expendere, quid de Machabæorum certamine censeat sapientissimus Pater S. Gregorius Nazianzenus, qui illorum laudes celebravit Oratione* XXII. At vero, *inquit,* in filiorum *(Machabæorum)* ad tyrannum responsis tantum sapientiæ animique magnitudinis inerat, ut et aliorum omnium præclara facinora in unum locum collata præ eorum constantia ac fortitudine perexigua et minuta videri necesse sit; et rursus fortitudinis atque constantiæ parva F laus futura sit, si cum sapientissimis eorum sermonibus comparetur; adeo ut illorum hæc laus propria sit, quod iidem et ita cruciatus exceperint, et tantam sapientiam exercuerint in responsionibus ad persecutoris minas injectosque suppliciorum terrores. *Hæc sane S. Gregorii verba tantum distant a Tillemontii nugis, quibus fortia Martyrum responsa vocantur* injuriæ *in principes, quantum distat sanum judicium ab imprudenti censura. Neque hic quispiam dicat, majorem in Lege nova quam in vetere requiri lenitatem ac modestiam. Id enim ad rem præsentem nihil facit; cum Nazianzenus Machabæorum sermones, quos iterum pulchros et pulcherrimos vocat, mox Christianis proponat ad imitandum, ita scribens:* Ut quemadmodum certaminis, ita sermonum etiam, qui martyres deceant, exemplum habeatis, si in eadem tempora incideritis.

15 *Hæc multorum Patrum testimoniis firmari possunt; sed mihi sufficient verba S. Augustini in Psalmum* XXXIX, *quia Tillemontius ipse ea partim*

AUCTORE J. S.

et S. Augustinus in aliis martyribus libertatem illam laudant.

partim attulit in SS. Taracho, Probo et Andronico : Natale, *inquit*, martyrum celebramus, exempla martyrum nobis proponimus, attendimus fidem, quomodo inventi, quomodo attracti, quomodo steterunt ante judices... In tormentis patientes, in confessione fideles, in sermone veraces. Jaculabantur enim in ora interrogantium se sagittas Dei, et vulnerabant ad iram, sed et multos vulneraverunt ad salutem. Hæc omnia proponimus nobis, et intuemur illa, et optamus imitari. *Hæc S. Augustinus, non tantum laudans fidem, patientiam, ac constantiam martyrum; sed etiam sanctam eorum in loquendo libertatem, qua* vulnerabant *alios* ad iram *præter intentionem suam*, sed et *alios* multos ad salutem ; *si non tyrannos ipsos, certe ex præsentibus frequenter non paucos. Præterea Christianorum animos sic erigebant, ac* metu atque terrore persecutorum animos *consternabant, ut observat laudatus modo Nazianzenus. Facessat igitur ineptissima objectio, nec tantum impiis ac Dei hostibus tribuamus, ut in suspicionem injuriæ tyrannis factæ sanctos Martyres pertrahamus.*

Quare non improbanda libertas martyrum,

16 *Audiamus potius eruditissimum Cardinalem Lambertinum, nunc Benedictum XIV, qui in Opere de Canonizatione Servorum Dei lib.* III *cap.* XVII *num.* 2 *ita rectissime loquitur :* Ecquis enim umquam martyrem criminari poterit, qui constitutus in potestate tyranni, et vel tormentis subjectus, vel mox subjiciendus, ejus iniquitatem redarguat; qui in vinculis pro fide Christi constitutus, Evangelium annuntiet, iniquas sectas, quas aversatur, condemnet; incitatus ad fidem deserendam zelo inflammetur ; et audiens nomen Domini blasphemari, blasphemantibus et eorum idolis maledicat. *Quare nimium favet impiis principibus, qui existimat, eos ne tunc quidem juste objurgari ac redargui posse, quando invitant ad peccatum, et peccare cogunt, quantum possunt. Id nos neque Christus neque Apostolus docuit, etiamsi lenitatem mansuetudinemque Christianis omnibus maxime commendaverint.*

in quibus loquitur Spiritus sanctus.

17 *Itaque non video, quo jure quis talem legem præscribere possit Martyribus, quibus illam non præscripsit Dominus. Quin potius verba coram tyrannis non defutura martyribus promisit Christus Matt.* x, *dicens :* Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini : dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini : non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. *Ignoscet studiosus lector, si hisce diutius immoratus sum, quam mereatur ineptissima objectio : hoc enim faciendum credidi, quia sæpissime contra alia etiam Acta repetitur. Id tamen observatum volo, me negare nolle subinde in Actis nullius fidei verba quædam martyribus attribui, quæ censenda non sunt ab ipsis prolata, cum nonmodo videantur repugnare Christianæ mansuetudini, sed etiam sine ratione et judicio Actis sint inserta. Verum in hisce Actis talia non reperiuntur; et, ut jam monui, omnes locutiones Martyribus certo attribuendas, minime contendo.*

§ III. Alia Tillemontii argumenta examinantur ac refutantur: Acta non quidem ut primigenia, ut probabilia tamen et utilia approbantur.

Incredibile putat Tillemontius, quod narratur de egressu Adriani e carcere,

Post argumentum jam refutatum, Tillemontius alia ratione impetit Acta S. Adriani *et Sociorum. Num.* 13 *in Actis dicitur* Adrianus *pecunia impetrasse a carceris custodibus, ut sibi liceret carcere egredi, et uxorem adire, data tamen cautione reditus sui, seu vadibus constitutis reliquis martyribus. Ait Tillemontius* ridiculum *illud esse, ac nullo modo defendi posse, cum carceris custos vitam suam periculo exposuisset, si res innotuisset :* Et tamen, *inquit*, id publice omnino peragitur, cum complures idem uxori ipsius nuntiaturi veniant. *Fateor lubens, totam hanc historiam valde mirabilem esse : at tam esse ridiculam, quam vult Tillemontius, neque ullo modo defendi posse, necdum perspicio : neque id perspexit S. Ado Viennensis, cum factum istud inseruerit elogio* S. Adriani, *licet alia non deessent in laudem ejusdem Sancti commemoranda, ideoque egressum illum e carcere, et totum colloquium, cum* S. Natalia *tunc habitum, facile omittere potuisset, si ipsi visa fuissent ridicula et fabulosa.*

et perperam asserit publice egressum fuisse :

19 *Quare argumentum propius inspiciamus.* Agebatur, *inquit*, de vita custodis carceris. *Supponamus id esse certum: non fuisset ille primus, qui amore pecuniæ vitam suam periculo exposuisset, cum id homines non pauci frequenter faciant; ac multi etiam in simili occasione. Itaque si revera custos vitæ suæ periculo consensisset, tantum fecisset, quod multi alii sæpe fecerunt. Poterat sperare carceris custos, egressum* Adriani *fore occultum, aut, si præter spem erumperet, se fuga celeri vitam conservaturum. At, inquit Tillemontius,* publice omnino *per viam incedit, quia* complures *id uxori ipsius nuntiant. Respondeo neutrum legi in Actis : nullibi enim* Adrianus *clara luce dicitur carcere egressus, nullibi a* compluribus *dicitur cognitus. Unus e civibus ipsum vidit, Virumque alius sibi probe cognitum agnovit : atque unus item ex domesticis. Hoc fundamento nititur publica illa egressio tam confidenter asserta. Attamen si vesperi primis tenebris fuerit egressus, facile a duabus personis optime notis poterat cognosci. Quo igitur modo hinc publicam egressionem exsculpemus ? Imo potius existimare debemus, rem occulte paractam, cum non videatur judicibus innotuisse; cumque* Adrianus *non dicatur visus nisi a duobus, a quibus nihil erat metuendum. Verum Tillemontius, ut conjecturam suam probaret, ex duobus* complures *non satis fideliter commentus est.*

aliæ Tillemontii ratiunculæ contra prædictum egressum

20 *Præterea, si constaret, quo usque se extenderit facultas custodum carceris ad laxandam reis custodiam, fortasse tota objectio concideret. Id certum est, multa a custodibus permissa fuisse captivis post acceptam pecuniam, quæ alias fuissent negata. Æque certum est, non* omnes

A *omnes captivos semper in carceribus fuisse detentos, Paulus erat vinctus Act.* XXVIII, *nec tamen erat in carcere, nec uno detentus loco. Alii rei, constitutis vadibus, comparere cogebantur ad certum tempus, nec tamen custodiebantur. Quis igitur certo inferat, non licuisse custodi carceris* Adrianum, *qui se ultro ad vincula obtulerat, ad horam unam aut alteram dimittere, modo adhiberet cautionem satis certam? Quare relinqua audiamus, quibus* Adriani *illum egressum oppugnat Tillemontius.* S. Adrianus, *inquit,* unice id faciebat, ut moneret uxorem se ducendum ad imperatorem. Nec tamen eo ductus est nisi post dies septem. Cur autem non curavit eam monendam per alium; cum secundum Acta Christiani tunc plena gauderent libertate Christianos visendi in carcere? *Levia hæc sunt: neque enim* Adrianus *exacte videtur novisse diem, quo interrogaretur; sed propinquum esse audiverat. Forte etiam nullus ad carcerem veniebat Christianus, quem mitteret. Itaque ipse ire potuit cum ob rationes nobis ignotas, tum ut* S. Natalia *suo exemplo incitaret alias ad serviendum Martyribus, suaque pecunia aditum ad ipsos impetraret.*

Actaque ipsa objectæ,

21 *Tillemontius supponere videtur, eamdem semper Christianis fuisse libertatem accedendi hos* B *Martyres. Certe ita argumentatur:* Valde quoque mirum est, S. Nataliam uxorem ejus, ubi ea erat accedendi libertas, multis diebus abstinuisse a visendo ipsum... At illa ipsa libertas parum credibilis est, si expendantur alia illius temporis martyrum Acta, et hæc ipsa, ubi dicuntur constituti fuisse viri ad quærendos Christianos latentes. Præterea non video, quo id modo conciliari possit cum iis, quæ faciebat S. Natalia, quando maritus ipsius fuit interrogatus. Non poterat magis aperte se Christianam declarare, et quidem in conspectu ipsius Maximiani et præcipuorum ejus ministrorum. *Multa hic simul intricavit censor Actorum: atque idcirco difficultas videbitur magna iis omnibus, qui martyrum Acta non considerarunt attente. Verum non erit difficile, modo consideremus singula, infirmitatem totius objectionis ostendere.*

singulæ

22 *Primo, quod de* Natalia *objicitur, falsum est. Statim illa ad Virum suum accurrit, ubi pro fide Christi vinctum intellexerat, ut habent Acta num.* 8 *et* 9. *Post primum istud colloquium* aliquot diebus, *tribus forte aut quatuor, ex quibus* multos *formavit Tillemontius, domi se conti-* C *nuisse dicitur, rogata ab* Adriano, *ut id faceret. Secundo libertas invisendi captivos in carcere, qualis in Actis supponitur fuisse, tanta non est, ut incredibilis sit, spectatis hisce et aliorum martyrum Actis. Consulant studiosi lectores Acta SS. Perpetuæ et Felicitatis ad* 8 *Martii, Acta SS. Montani, Lucii etc. ad* 24 *Februarii, atque alia non pauca, quæ ut genuina ab omnibus admittuntur: et invenient majorem libertatem visendi captivos in illis indicari, quam in Actis* Adriani. *Etenim hic num.* 26 *dicitur Maximianus prohibuisse, ne mulieres amplius ad Captivos venire sinerentur, ita ut deinde non potuerint in carcerem ingredi nisi virili veste. Quare ab eo tempore tam* S. Natalia *quam aliæ mulieres clanculum ad carcerem admissæ videntur, aut non tam aperte, ut res pluribus innotesceret, ne fraus vestimentorum detegeretur. Exemplum accipe magis mirabile ex Actis a Tillemontio probatis. Sancti Montanus et socii, ut in eorum Actis legitur num.* 6, fame et siti *in carcere cruciabantur; et vel sic tamen non omnis ad eos aditus erat interclusus: nam num.* 9 per Herennianum hypodiaconum et Januarium catechumenum *cibum ac potum acceperunt sufficientem, postquam* altera die jejuni *manserant. Hæc sane magis miranda sunt, quam quod uxor captivi et mulieres aliquæ sinantur ingredi carcerem, ut viro nobili, qualis erat* Adrianus, *serviant, eaque occasione etiam reliquis.*

AUCTORE J. S.

examinantur,

23 *Tertio, quod* S. Natalia *ita se gesserit, ut posset suspicionem ingerere de fide sua, verissimum est, maxime in carcere ac tempore martyrii. Quod aperte se Christianam declaraverit, et quidem coram Maximiano ejusque ministris, dixit quidem Tillemontius, ut alia jam refutata; sed id numquam ex Actis probabitur. Imo potius dubitare possumus, an umquam tam prope accesserit ad Maximianum, ut ab eo fuerit visa. Quod spectat ad suspicionem, quam de se præbuit præsentibus in carcere; ea neminem cogebat mulierem nobilem ut Christianam accusare. Nihilo magis lis ei necessario intentanda erat ob ea, quæ faciebat, dum coram Maximiano erat* Adrianus: *nam si imperator eam omnino viderit et cognoverit, omnia attribuere poterat amori Conjugis in Maritum. Unum igitur istud considerandum restat, quomodo hæc omnia, quæ narrantur de libertate* E *qualicumque Christianorum invisendi Martyres, et de factis quibusdam* S. Nataliæ, *quibus poterat suspecta fieri de fide Christiana, consistant cum hisce ipsis Actis, secundum quæ latentes Christiani investigabantur.*

ac diluuntur;

24 *Respondeo non dici, ita investigatos fuisse Christianos, ut quælibet suspicio sufficeret ad eos apprehendendos; neque eos, qui Christianos investigabant, ubique fuisse præsentes. Deinde graves in Romano imperio pœnæ erant decretæ contra falsos delatores. Hinc timere omnes poterant, ne suo periculo aliquem de fide Christiana accusarent, nisi certa haberent argumenta, quibus eam probare possent. Tanto majus erat illud delatorum periculum, quanto nobilior potentiorque erat persona, quæ accusabatur; cum in hoc casu delator non solum posset timere leges in falsos delatores statutas, sed etiam odium amicorum ac consanguineorum illius, quem accusabat. Præterea delatorum odiosum semper ac infame erat nomen: nec omnes gentiles tam erant exacerbati contra Christianos, ut eos deferendo infamiam sibi atque odium conciliare vellent. Itaque mirandum non est,* S. Nataliam *non fuisse accusatam de fide Christiana, præsertim cum ipsa fidem* F *suam antea celasset. Minus quoque mirari possumus, ipsam facere ausam, quæ leguntur in Actis: nam omnia insinuant, Sanctam flagrasse martyrii desiderio.*

ostenditurque, non omnia, quæ censor Actis attribuit,

25 *Corruit igitur totum istud Tillemontii argumentum, tanto conatu intortum. Hac de causa omittere potuisset sequentia verba:* Verum absurda illa omnia erant necessaria ad concinnandum adjunctum istud fabulosum, quod deinde narratur de Natalia, quæ, suspicans Maritum suum fidei renuntiasse, januam ipsi occludit, parata se ipsa interficere. *Fabulæ similiora hæc existimat Tillemontius quam historiæ. Idem fortasse dixisset de iis quæ Act.* XII *leguntur de S. Petro, e carcere per angelum educto, et stante ante januam, si non fuissent Sacris Litteris inserta, quia* ℣. 14 *puella* præ gaudio non aperuit januam, *et quia diversa de Petro ostium pulsante erant judicia. Attamen hæc nihilominus vera essent; nec video, qua de causa pro fabulosis habenda sint, quæ de* S. Natalia *hic referuntur. Sane,*

AUCTORE J. S.

Sane, si suspicabatur Adrianum, *nuperrime conversum, juvenili levitate fidei renuntiasse, poterat merito indignari, et de fide ipsius se certam facere, priusquam ipsum in domum suam admitteret, ac pro conjuge habere pergeret. Nullus mirabitur id factum a pia muliere, modo noverit, quantum apostatas horrere soleant pii Christiani. Quare occlusio illa januæ difficultatem tantam non habet, ut eam pro fabella necesse sit rejicere.*

eo sensu esse exponenda:

26 *At, si credimus Tillemontio,* parata *erat* se ipsa interficere. *Id ne Latina quidem Acta habent, multo minus Græca. Surius, quem solum secutus est Tillemontius, ita tantum habet :* Recede a me : alioqui meipsam interficiam, ut vel sic satieris. *Itaque rursum hic severus ille criticus deteriorem, quam habeant, Actis attribuit sensum, ut ea oppugnaret validius : quantum enim intersit inter comminationem ad terrorem incutiendum prolatam, et voluntatem aliquid faciendi, nullus ignorat. Si quis pater filio suo dicat :* Obedi mihi : alioquin caput tibi comminuam. *An de illo recte dicatur?* Paratus erat caput filio suo comminuere. *Minime gentium. Quare et Tillemontius verba Surii corrupit. Verum nec* B *Surii verba accurate cum textu Græco consonant, ut in Actis videri potest num.* 15, *ubi in Annotatis ostendam, verba Græca alio modo recte exponi posse, ac probabilius ita esse exponenda, ut* Natalia *tantum dixerit* Adriano, *se imposterum nolle eum pro marito agnoscere; sed sui curam se ipsam habituram. Si quis tamen verba Græca maluerit intelligere de sui cæde, ut revera exponi possunt, gravis fuerit comminatio, sed non plane incredibilis in Muliere irata. Præterea jam ante monui, nolle me contendere, locutiones omnes, Actis insertas, eodem modo fuisse prolatas; sed magis existimare plerasque esse attribuendas Actorum scriptori, qui internas singulorum affectiones iis utcumque voluerit exponere, aut stylo suo amplificaverit, si qua de iis scripta reperit. Non igitur negaverim, merito amputari posse dicta pleraque* Nataliæ *ad* Adrianum *carcere egressum, ut nimis iracunda; alia vero ejusdem dicta, ut pia, quidem retineri posse; sed minus esse verisimile, omnia sic fuisse per ipsam prolata.*

postremæ objectiones exigui momenti. Ex dictis concluditur, C

27 *Postrema Tillemontii objectio est, quod baptismus* S. Adriani *nullibi legatur expressus. Leve id est : nam et alia fere omnia, quæ inter* Adrianum *et alios Martyres in carcere contigerunt, ibidem non præsente* Natalia, *fuerunt omissa. Demum ait Tillemontius, alia multa objici posse contra hæc Acta, sed ea omisit. Fortasse insinuare voluit visiones aliquot, et alia quædam mirabilia sub finem Actorum relata. At in plerisque martyrum Actis authenticis variæ visiones, aliaque mirabilia narrantur, et vel maxime talia, quæ conducebant ad conservandas martyrum reliquias, qualia etiam his Actis sunt inserta. Hisce omnibus consideratis, non dubio asserere, Acta* S. Adriani *non esse tam improbabilia, quam ea facere voluit Tillemontius. Nam, si quibusdam laborant difficultatibus, quas examinavi; considerare potuerat laudatus scriptor, Acta etiam maxime authentica magnis plerumque difficultatibus non carere, prout ipse observavit paulo post nota* I *ad S. Theodotum, cujus Acta, non paucioribus difficultatibus obnoxia, ut scriptoris synchroni suscepit defendenda.*

28 *Nolim quidem pronunciare, Acta* Sancti Adriani *æque ac Acta S. Theodori fuisse propugnanda : disparilis enim est ratio, quia posteriora a teste oculato sunt conscripta, non item priora, quorum ignotus est actor. Si dixisset Tillemontius, fidem horum Actorum sibi dubium esse aut minus perspectam; me non vehementer repugnantem haberet, cum non videantur esse scriptoris contemporanei, licet alias vetusta sint ; et verisimiliter seculo* V *conscripta. Certe hæc Acta diu ante Metaphrastem conscripta esse, evincunt codices aliquot Latini, et elogium Adonis ex iis desumptum, cum Ado Metaphrastes sit antiquior, ac verisimiliter etiam laudati codices. Bandurus in Antiquitatibus Constantinopolitanis pag.* 648 *eadem Acta Græca assignat in codice membranaceo Bernardi de Montfaucon, qui seculo* IX *scriptus creditur, id est, ante Metaphrastem. Certum igitur est, Acta* S. Adriani *Metaphraste multo esse vetustiora.*

D *Acta non esse improbabilia, non tamen fidei omnino certæ,*

29 *Si autem de antiquitate horum Actorum ex stylo Græco censere velimus, ea ad seculum quintum referre poterimus, non vero ad seculum* IV, *quo passi sunt Sancti. Etenim stylus fere purus est et simplex, exceptis duabus tantum aut tribus vocibus utcumque barbaris. Attamen Acta non fuisse scripta, qualia modo reperiuntur in codice Græco, ante seculum* V, *evincit nomen* Argyropolis, *quod loco impositum est sub initium seculi* V, *ut observabo in Annotatis ad caput* V *lit.* d. *Quare verisimile est, Acta fuisse composita uno seculo post Sanctorum martyrium, ac verisimiliter ex scriptura quapiam vetustiore. Hinc probabilia tantum sunt, quæ in illis narrantur ; et non tam certa, quam quæ relata habemus per scriptores coævos.*

quia non sunt scriptoris coævi, sed exarata forsan sæculo V. E

§ IV. S. Adrianus hodiernus probabilius diversus ab Adriano, qui colitur XXVI Augusti.

Ex duobus Adrianis, quos colunt Græci, unum faciunt aliqui:

G*ræci die* 26 *Augusti duos colunt Adrianos, quorum alter eodem die insertus est Martyrologio Romano, alter ibidem ad hunc diem relatus. Tillemontius tom.* V *Monumentorum eccl. nota* I *in Persecutionem Licinii credidit duos illos martyres pro uno haberi posse ; sed rationes non allegat magni momenti, easque jam breviter refutavit Pinius noster in Adriano illo, de quo egit ad* 26 *Augusti. Verum Bailletus in* Adriano *nostro, de quo agit ad* 7 *Septembris, opinionem Tillemontii novis ratiociniis firmare voluit ac sequi. Hinc Acta utriusque* Adriani *miscuit pro arbitrio suo, Vitamque* Adriani *unius composuit tanta libertate, quantam in Metaphraste numquam deprehendi. Ausus est ille nugas Pseudo-Dorothei partim adoptare, partim miscere cum Actis* Adriani *nostri, ut contra ipsum Pseudo-Dorotheum ex duobus unum faceret* Adrianum, *quem sub Maximiani imperio, jubente Licinio, occisum statuit. Attamen Pseudo-Dorothæus clarissimis verbis duos distinguit Adrianus, et quidem iteratis vicibus. Quare abstinendum fuerat a fabellis male cohærentibus Pseudo-Dorothei ; aut illud etiam adoptandum, quod cum aliis scriptoribus Græcis commune habet de diversis Adrianis.* F

31 *Accipe, studiose lector, quot modis sanctus Adrianus alter ab altero distinguatur a Pseudo-Dorotheo*

A *Dorotheo, edito apud Cangium post Chronicon. Paschale pag.* 431. *Alter Adrianus ab ipso vocatur* Probi filius, *alter* Nataliæ maritus, *idque ad distinctionem, licet alias idem potuisset esse filius Probi et maritus* Nataliæ. *Primum dicit occisum a Licinio, ejusque corpus translatum asserit a Metrophane episcopo Byzantino, qui revera sub Licinio episcopus fuit Byzantinus atque esse perrexit sub Constantino solo. Alterum vero* Adrianum, *seu conjugem* Nataliæ, *sub Maximiano (ut habet textus Græcus, quamvis Latine legatur* Maximino) *coronatum affirmat, ejusque corpus a Tito episcopo depositum dicit eo loco, quo deinde translatum asserit corpus Adriani sub Licinio passi. Verba ipsa huc transfero:* Quo *(Adriano)* in hac Confessione *(per Licinium)* extincto, Metrophanes, qui nuper *(Byzantii)* episcopatum inierat, assumptis comitibus Christianis, Nicomediam venit, clamque subreptas Adriani martyris reliquias, in prima ab ipsis condita ecclesia, quæ modo Byzantio adjacet, loco, quem Argyropolim vocant, deposuit, ubi et Titus, qui primus exstitit Constantinopoleos episcopus, Adriani, qui sub Maximino *(Græce* Maximiano) martyrium subiit, reliquias deposuit, ut et Nataliæ illius uxoris, ac ceterorum, qui cum illis vitam martyrio finierunt. B

ut obstat ipse pseudo-Dorotheus, quem laudat Bailletus,

32 *De corporibus agens pag.* 432 *iterum duos distinguit Adrianos, ita scribens:* Horum corpora in sepulcris lapideis hic recondita sunt, ut et Nataliæ corpus, et Adriani, qui postea, *(sub Licinio nempe)* martyrium subiit. In alio vero conditorio tumultuarie tum facto tredecim martyrum reliquiæ depositæ sunt: in arca autem plumbea solus depositus est Adrianus Nataliæ vir: quæ quidem sepulcra omnia usque ad hæcce tempora prostant in subterraneo antro, in quo altare erexit Andreas apostolus. *Hactenus Pseudo-Dorotheus. Huic autem sive credamus, sive fidem abrogemus, semper manebit probabilius, duos fuisse Adrianos: nam tam Fasti Græcorum duos recensens, factisque et temporibus distinguunt, quam personatus ille Dorotheus, cujus Synopsis modo creditur seculo* VI *procusa. At, inquit Bailletus, nihil fere de uno dicitur, quod non congruat alteri.* Ambo duces sunt in exercitu Romano sub Galerio Maximiano et Licinio: ambo ad fidem conversi, visis ac consideratis iis, quæ patiebantur Christiani: ambo in urbe Nicomediensi coronati sunt martyrio; ambo post mortem translati Argyropolim prope Byzantium; ambo demum culti apud Græcos die 26 Augusti. C

cujus argumenta non modo infirma sunt,

33 *Ita ratiocinatur criticus ille, ut ex duobus unum faciat* Adrianum, *adjungens longe probabiliora esse, quæ de Adriano Probi filio narrat Pseudo-Dorotheus, quam sint Acta* Adriani *conjugis* S. Nataliæ. *Verum acquiescere nequeo ejusmodi judicio, cum Pseudo-Dorotheus fabulis et contradictionibus scateat, quod de Actis* S. Adriani *nostri temere dicetur, ac numquam probabitur. Imo ausim indubitanter affirmare, longe plures apertos errores esse in paucis illis, quæ de* S. Adriano *scripsit Bailletus quam assignari possint in prolixioribus* S. Adriani *Actis: nam in hisce aliqua videntur improbabilia severioribus criticis, in Vita vero, quam concinnavit Bailletus, varii errores manifesti sunt, et plura improbabilia. Examinemus verba mox data, quibus unicum Adrianum probare voluit. In iis falsum est primo, quod* ambo *dicantur* duces *in* exercitu Romano : *id enim de solo dicitur* Nataliæ *marito, nullibi saltem clare de Probi, ut volunt, filio. Falsum est secundo, quod ambo dicantur duces* sub Galerio Maximiano et Licinio : *nam primus passus est sub Galerio, alter sub Licinio. Falsum est tertio, quod ambo dicantur conversi, visis tormentis Christianorum : nam id nullibi asseritur de Adriano passo sub Licinio.*

sed etiam erroribus plena:

AUCTORE J. P.

34 *Quare tota similitudo eo reducitur, quod ambo Nicomediæ passi atque Argyropolim translati dicantur : nam quod eodem die ambo colantur a Græcis, non auget difficultatem, sed potius minuit, cum sic difficilius invalescere potuerit opinio de duobus, si unus tantum fuerit, quam alias potuisset, si unus coleretur diebus diversis. Jam vero si consideremus quam multa de istis Martyribus sint diverso modo relata, facile credere poterimus diversos omnino fuisse. Quippe* Adrianus *noster passus est cum multis aliis Martyribus, alteri nullus attribuitur socius : primus crurifragio vitam finivit, alter resecto capite : primus nuper conversus dicitur, visa Martyrum constantia ; alter dudum Christianus fuisse, et fidem Nicomediæ prædicasse dicitur in Actis suis. Demum cum in Actis utriusque, tum in Græcorum elogiis, tot notis distinguuntur, ut iidem nequeant dici, nisi omnem omnino fidem tam Actis quam Fastis Græcorum omnibus abrogemus.* E

quare non videtur dubium, quin duo illi Adriani sint distinguendi,

35 *At rationes Tillemontii et Bailleti non adeo urgent, ut id facere me posse aut debere existimem, præsertim cum etiam in Hieronymianis Fastis inveniam, duos Nicomediæ passos esse Adrianos, quorum primus, qui* Nataliæ *Maritus est, apud Florentinium annuntiatur* 4 *Martii ; alter ad* 6 *et* 7 *Novembris aliis quibusdam adjungitur : tertius etiam Adrianus Chalcedoni in iisdem Fastis attribuitur. Hic ultimus etiam facile potuisset Argyropolim transferri, et errore Græcorum Nicomediæ adscribi. Verum cum duo Adriani in Hieronymianis Fastis legantur Nicomediæ passi, necesse non est alium ex vicino loco adducere ; cum pronum sit suspicari, Adriani secundi memoriam celebratam esse a Græcis eodem die, quo primi festivitas celebrabatur, ut simul colerentur, qui ad eumdem locum fuerant translati. Hanc disputationem nonnihil protrahere volui, ut erudito lectori pateat, ob leviusculas rationes non statim esse recedendum ab iis, quæ in Fastis Græcorum traduntur, maxime dum eorum Fasti invicem recte consentiunt.*

cum in Hieronymianis quoque duo Adriani Nicomediæ annuntientur.

F

§ V. Memoria S. Adriani Fastis adscripta diebus variis: dies martyrii non omnino certa: cultus præcipuus 8 Septembris post corpus Romam delatum.

Cultus S. Adriani *antiquissimus est et celeberrimus multis locis ; sed memoria ipsius Fastis inserta est diebus tam variis, ut difficulter assignari possit dies, quo felici morte ad cœlestem transivit Gloriam. Codices Hieronymiani apud Florentinium* S. Adrianum *cum Sociis martyribus*

Memoria Adriani et Sociorum in Fastis vetustissimis:

AUCTORE J. S.

bus ad 4 Martii annuntiant hoc modo : In Nicomedia passio sancti Adriani cum aliis numero 33. Errorem in numerum irrepsisse, licet sequens codex eumdem exhibeat, mox probabo. Codex Corbeiensis ibidem in Annotatis sic habet : Nicomediæ passio sanctorum Adriani cum aliis triginta tribus. Rectius ibidem numerum exprimit vetustissimum Epternacense, alias Antverpiense dictum : Nicomediæ Andriani cum aliis 23. In codice reginæ Sueciæ, apud nos post tomum 7 Junii edito, Socii scribuntur 34. In Kalendario Corbeiensi apud Martenium tom. III Anecdotorum leguntur tantum alii 22. At hæc menda sunt transcribentium aut imprimentium. Ceterum in multis quoque codicibus contractioribus tam apud nos quam apud Martenium tom. VI Collectionis amplissimæ ad eumdem diem Adriani memoria occurrit, aliquando sine Sociis, aliquando sine determinato Sociorum numero.

Socii Adriano fuerunt viginti tres : creduntur passi die 4 Martii :

37 At de numero Martyrum non videtur dubitandum, cum Beda, Ado, Usuardus cum Græcis Fastis et cum Actis ipsis constanter viginti et tres Socios Adriano attribuant, ita ut etiam Hieronymianum Martyrologium haud dubie eumdem Martyrum numerum exhibuerit, licet apographa B quædam deinde mendum contraxerint. Baronius quoque non dubitavit, quin S. Adrianus cum Sociis memoratis passus sit die 4 Martii ; atque ea de causa ad illum diem hæc de eis Martyrologio Romano inseruit : Nicomediæ sancti Hadriani martyris, cum aliis viginti tribus : qui omnes sub Diocletiano imperatore martyrium crurifragio consummarunt : cujus memoria sexto Idus Septembris, quando ejus corpus Romam translatum fuit, potissimum agitur. Attamen dies martyrii tam certus non est quam numerus Martyrum ut infra videbimus. Credidit Baronius a Beda quoque eodem die celebratum esse Adrianum cum Sociis ; sed Martyrologium genuinum Bedæ non noverat eruditissimus Cardinalis : atque inde factum est, ut auctaria Bedæ Martyrologio inserta passim sub nomine ipsius laudaverit.

a multis tamen martyrologiis annuntiatur VIII Septembris,

38 Bedæ Martyrologium, apud nos editum ante tomum II Martii, ad 8 Septembris de Adriano et Sociis ita habet : Eodem die in Nicomedia natale S. Adriani martyris cum aliis viginti tribus. Eodem die vetus seu parvum Romanum, a Rosweydo editum, adjungit Nataliam hoc modo : Et Adriani martyris cum viginti tribus martyribus. Et Nataliæ. Secutus est Ado, longissimum ex C Actis texens elogium, cui Nataliam quoque inseruit : in fine autem habet : Passio horum Martyrum sexto Idus Septembris celebratur. Rabanus, Notkerus et Usuardus Adrianum cum Sociis viginti tribus eodem die memorant. Wandelbertus Socios silet, ac Adrianum Romæ sic annuntiat : Martyr et Adrianus Romam tum sanguine comit. Multa alia Martyrologia, in quibus S. Adriani natalis ad hunc diem annuntiatur, enumerata sunt in Prætermissis ad 4 Martii. Recentiora vero non enumero, quia illorum auctoritas nullius hic ponderis esse potest. Quare solum addo, in Hieronymianis hac quidem die Adriani natalem esse notatum, sed sine Sociis et loco martyrii, hoc modo : Et natalis sancti Adriani. Hinc suspicor, hanc Adriani commemorationem Hieronymianis additam esse, postquam corpus translatum est Romam. Idem haud dubie credidit Baronius, qui translationem huic diei innectit, ita scribens in Martyrologio Romano : Nicomediæ sancti Hadriani martyris cum aliis viginti tribus, qui omnes post multa supplicia sub Diocletiano et Maximiano augustis martyrium crurifragio consummarunt quarto Nonas Martii. D Eorum reliquiæ a Christianis Byzantium delatæ, reverenti honore sepultæ fuerunt : inde postea S. Hadriani corpus Romam hac die translatum fuit, in qua ipsius festivitas potissimum celebratur.

a Græcis vero 26 Augusti,

3 Græci in Menologiis, Menæis, aliisque Fastis Adrianum cum Sociis et Natalia celebrant ad 26 Augusti, ut diximus in Prætermissis ad illum diem, quo et Mosci eumdem colunt cum Natalia. Baronius in Annotatis ad Martyrologium rationes reddere conatur, creditque diem 4 Martii esse natalem, die 26 Augusti factam esse translationem corporis Byzantium, ac demum die 8 Septembris translationem Constantinopoli Romam. Huic opinioni utcumque subscripsit Florentinius. Tillemontius nota 67 in Persecutionem Diocletiani de hisce etiam disputat, sed magis dubitanter. Dubitarunt etiam Majores nostri ad 4 Martii, ac Vitam S. Adriani huc remiserunt, non quod statuerent hunc esse natalem, sed quia hoc die maxime colitur apud Latinos, Sollerius in Observationibus ad Usuardum hoc die dubitationem non deposuit, sed hæc scripsit : Ceterum a Baronio arguitur Ado, quod hodie Adriani passionem celebrari affirmet, in quo quid tantum piaculi occurrat, E non video. Porro quidquid sit de vero martyrii die, qui nec ex Actis ipsis (Latinis, tum tantum visis) satis eruitur, certum est festivitatem Adriani hac die solemnius recoli, sive id primæ, sive secundæ translationis, sive basilicæ dedicationis, sive alia demum causa invaluerit.

ita ut dies martyrii non omnino certus videatur,

40 Jam vero quanto magis considero datas Baronii conjecturas, tanto minus aliquid certi de die martyrii reperio. Tillemontius quidem observat, in Hieronymianis ad hunc diem annuntiari Adrianum sine ullis Sociis, cum Sociis vero ad diem 4 Martii, ubi et Passio legitur, cum hodie dicatur Natalis : sed hæ observationes rem non faciunt certam : nam secunda poterat omitti : cum in codice Corbeiensi hodie etiam legatur passio : prima melior quidem est, sed tantum evincit, Hieronymianos codices magis favere diei quartæ Martii quam hodiernæ. Verum Hieronymianis opponi possunt Beda, Rabanus, aliique martyrologi jam laudati, qui ad 8 Septembris referunt Adrianum cum Sociis. Præterea utrique diei adversantur Græci, qui credunt Adrianum cum Sociis passum esse 26 Augusti, ut disertis verbis asseritur in Actis Græci infra edendis ; licet id ubique omissum sit in Latinis. F

sed dubitari possit, utrum 4 Martii, an 26 Augusti sint coronati.

41 Si modo consideremus, Sanctos hosce in Græcia fuisse passos, ibique constanter cultos, atque ex Actis Græcis hausta videri omnia, quæ de eorum martyrio nobis innotuerunt, facile videbimus, nihil dici posse de die martyrii, quod omnino sit certum. Etenim secundum Acta dies 26 Augusti nequit esse primæ translationis, si Sancti sint coronati die 4 Martii, cum prima translatio contigerit aliquot diebus post martyrium, ideoque longe minus intervallum statui debeat inter martyrium et translationem illam, quam sit inter 4 Martii et 26 Augusti. Quibus de causis de die martyrii Sanctorum nostrorum nihil certi statuendum puto : neque enim aliud invenio pro die 4 Martii, quam Fastos Hieronymianos, ab omnibus medii ævi martyrologis desertos nec tamen prorsus negligendos ; pro die vero 26 Augusti habemus Fastos Græcos cum Actis. Alterutro die passum esse Adrianum cum Sociis suspicor ; non die 8 Septembris, quamvis eo die cultus ipsius fixus sit Romæ, atque in Ecclesia,

A *Ecclesia, Latina, ut modo enarrare aggredior.*

Cultus S. Adriani videtur inchoatus Romæ post corpus eo translatum;

42 *Dubitari vix potest, quin cultus* S. Adriani *Romæ inchoatus sit post translatum illuc Sancti corpus. Verum de tempore istius translationis non constat. Ado sub finem elogii, relata prima Martyrum omnium translatione, quæ fusius in Actis legitur cap.* V, *de secunda translatione solius* Adriani *subjungit sequentia:* Non longo post tempore beati Adriani corpus Romam etiam translatum, honorabili quoque templo exornatum est. *Non existimo tamen Sancti corpus Romam tam cito delatum fuisse, quam insinuant allata verba. Certe in Actis de hac translatione nihil legitur; et Pseudo-Dorothei editor Procopius presbyter, qui mentionem facit de* Philoxeno et Probo consulibus, quando Constantinopolim venit Joannes Romæ episcopus, *quæ contigerunt anno* 525, *corpus* S. Adriani *suo tempore adhuc Constantinopoli servatum fuisse asserit. Exiguam quidem fidem fabulator ille meretur; sed aliunde etiam verisimile est, translationem non contigisse ante seculum* VI *aut* VII. *Quippe nulla* S. Adriani *memoria reperitur in Sacramentario S. Leonis Papæ, nuper edito ante tomum* IV *Anastasii Bi-*
B *bliothecarii; neque in Sacramentario Gelasii, edito per Thomasium, ita ut facile possimus credere, festivitatem,* S. Adriani *nondum fuisse celebratam Romæ temporibus S. Leonis et S. Gelasii, qui ambo floruerunt seculo* V.

hæc autem translatio facta videtur seculo VI *aut* VII:

43 *In Sacramentario S. Gregorii festivitas* S. Adriani *notatur ad* 8 *Septembris ita ut verisimile fiat, translationem fuisse factam ante finem seculi* IV *: nec tamen id certo colligi potest ex illo Sacramentario, cum eidem aliqua post tempora S. Gregorii fuerunt addita. Sic additam codicibus aliquot Hieronymianis die* 8 *Septembris annuntiationem* S. Adriani, *jam observavi, ita ut ex illis nihil quoque possit colligi ad vetustiorem attribuendam originem festivitati Romanæ* S. Adriani. *Itaque existimo corporis translationem, et institutam Romæ Sancti festivitatem figendam esse seculo* VI *jam satis provecto, aut forte seculo* VII *inchoato. Certe Anastasius Bibliothecarius in Honorio* I *ita scripsit:* Fecit ecclesiam beato Adriano martyri in tribus Fatis, quam et dedicavit, et dona multa obtulit. *Sedit Honorius tempore Heraclii imperatoris ab anno* 626 *usque ad* 636. *Verisimile autem non est, ecclesiam* S. Adriani *ab Honorio structam esse, prius-*
C *quam corpus ipsius Romam erat delatum. Quare translatio verisimillime facta est seculo* VI *aut* VII *non multum provecto, ut jam monui. Hinc in monumentis sequentium seculorum, qualia sunt Kalendarium a Frontone editum, Ordo Romanus, cum Martyrologiis medii ævi ante enumeratis, memoria* Sancti Adriani *celebratur die octava Septembris, et in quibusdam etiam Romæ. In Kalendario tamen Frontonis una cum Nativitate beatissimæ Virginis Mariæ ad* 9 *refertur, errore nescio cujus, sed errorem esse omnino existimo.*

AUCTORE J. S.

ecclesia S. Adriani Romæ:

44 *Quod spectat ad dictam modo* S. Adriani *ecclesiam, ejus frequenter meminit Anastasius Bibliothecarius nominibus variis. In Sergio* I: Constituit autem, ut diebus Annuntiationis Domini, et Nativitatis, et Dormitionis sanctæ Dei Genetricis Litania exeat a sancto Adriano et ad sanctam Mariam populus occurrat. *In Adriano* I *narrat, multa in basilica* S. Adriani *per illum Pontificem instaurata fuisse, ornamentaque ibidem nova confecta, modo* basilicam *vocans, modo* diaconiam, *quia titulus est diaconi Cardinalis. De eadem rursum meminit in Leone* III, *ob ornamenta quædam ab eo Pontifice ibidem donata; quemadmodum et in Gregorio* IV *ob eamdem causam; ac tandem in Leone* IV *ob supplicationem eo institutam de more in festo Assumptæ Virginis. Martinellus in Romæ sacra pag.* 109 *observat, eam ecclesiam esse* in foro boario, *ac olim dictam fuisse* in tribus Foris, *pro quo Anastasius in ultima editione habet* in tribus Fatis; *dictam quoque esse* in Via sacra.

alia loca eidem dicata:

45 *Aliam quoque ejusdem ecclesiæ instaurationem attribuit Joanni Cardinali Bellaio; ac demum non paucas ejusdem ecclesiæ reliquias enumerat, atque inter eas corpus* S. Adriani, *quod* E
eidem ecclesiæ etiam adscribit Piazza in Diario sacro urbis Romæ ad 8 *Septembris, asserens Sancti translationem ibidem solemniter celebrari. De* monasterio S. Adriani, quod ponitur juxta Præsepe, *meminit etiam laudatus Anastasius in Adriano I; sed illud deinde destructum esse, affirmat Martinellus pag.* 361. *Præterea de oratorio et altari* sancti Hadriani martyris *in veteri basilica Vaticana meminit Romanus Canonicus in Descriptione Vaticanæ pag.* 43.

qui Romæ colitur Adrianus, est ipse Nicomediensis.

46 *Ex dictis de cultu* S. Adriani, *seculo* VI *aut* VII *Romæ inchoato, facile colligi potest, omni carere fundamento suspicionem quamdam Tillemontii, acsi Romæ passus esset* S. Adrianus *ille, aliusque a Martyre Nicomediensi, quia Wandelbertus dixit:* Martyr et Adrianus Romam tum sanguine comit. *Nam primo, si Romæ fuisset passus, verisimiliter citius ibidem esset cultus. Secundo Nicomediensem esse* Adrianum, *cujus cultus seculo* VI *aut* VII *inchoatus est Romæ, evincitur ex Romano parvo Martyrologio, cujus auctor iis temporibus fuit vicinus: ex Beda item, Rabano, Adone, Usuardo et Notkero, qui omnes ad* 8 *Septembris* Adrianum *Nicomediensem cum Sociis annuntiant. Ex hisce ulterius colligo, dubitandum* F
non videri de translatione corporis, licet hujus tempus æque ac auctor ignoretur; cum translatio indubitanter asseratur ab Adone, et sola videatur causam præbuisse institutæ festivitatis. Verum, sicut prudenter dubitare non possumus, quin corpus Romam fuerit delatum: sic dubium fere nullum superesse videtur, quin inde tertia translatione, de qua postea agendum est, ablatum fuerit pro majori parte.

A D

ACTA S. ADRIANI ET SOCIORUM MART.

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. olim Colbertino, nunc bibliothecæ regiæ Parisiensis 1453 *a*, interprete J. Stiltingo.

a

CAPUT PRIMUM

Maximiano idololatriam Nicomediæ promoventi sistuntur viginti tres Christiani : hi fidem constanter professi, variis subjiciuntur tormentis.

B E

Maximiano, omnes Nicomediæ ad sacrificandum cogere volenti, *b*

Factum est in secundo circuitu *b* tyranni Maximiani, ubi ipse ingressus erat urbem Nicomediensem ad interficiendum omnes, qui inventi erant Christiani, ad templum vero processerat, deosque adoraverat ; ut juberet primum suas hostias offerri, deinde civitatis. Omnes igitur succumbentes impio ac scelesto mandato ipsius offerebant, hi quidem tauros, illi vero vitulos, alii oves, alii hircos, alii volatilia : amans enim idololatriæ erat civitas : ac sacrificabant per quemlibet locum et vicum *c* cum in domibus tum in plateis, ita ut urbs tota cum locis vicinis feteret fumo et sacrificiis. Præcones vero undique circumiverunt sacrificare jubentes et libare idolis : imperator enim nolentes sacrificare jusserat puniri, ac quemlibet inventum Christianum igne consumi. Contituti igitur etiam sunt viri clari ad perscrutandum curiose vicos totamque civitatem, ut, si quos viros ac mulieres Christo credentes deprehenderent, comprehensos sisterent coram præfecto provinciæ, subjiciendos amarissimo tormentorum supplicio. Quidam etiam pecunias dabant indicantibus. Vicini igitur prodebant
C vicinos, amici amicos, propinqui propinquos, pecuniarum dono attracti. Alii vero metuentes imperatorem ex domesticis indicabant credentes : pœna enim proposita erat contra eos, qui Christianos occultabant.

sistuntur viginti tres Christiani, quos fidem professos

2 Tunc nuntiatum est iis, qui ad investigandum erant constituti, Christianos quosdam in spelunca esse absconditos ; audierant enim eos noctu cantantes vicini, et indicaverunt imperatori. Mox accepta militum turma, institerunt speculæ, ipsosque comprehensos duxerunt ad civitem, ubi erat imperator. Evenit vero, quando exiverat imperator ad adorandum et sacrificandum in templis, ut ei ipsos offerrent, dicentes : Imperator, totam civitatem ejusque viciniam circumeuntes, reperimus omnes diis servientes ac edicto tuo obedientes : hi vero soli non obediverunt divino tuo mandato, et deos injuria affecerunt. Videns eos imperator, mox currum stare jussit, advocatisque ipsis ad se, dixit ad eos : Dicite mihi, unde estis vos, incolæne an peregrini ? Sancti vero ipsi dixerunt : Incolæ sumus genere, sed fide Galilæi. Imperator dixit ; Non novistis igitur, qualis pœna definita sit adversus eos, qui in hac religione inventi

Ἐγένετο ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τοῦ τυράννου Μαξιμιανοῦ, εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς τὴν Νικομηδέων πόλιν, ἀνελεῖν πάντας τοὺς εὑρισκομένους Χριστιανοὺς, ὁρμήσαντος δὲ αὐτοῦ εἰς τὸν ναὸν, καὶ προσκυνήσαντος τοῖς θεοῖς· ἐκέλευσε πρότερον αὐτοῦ τὰς θυσίας εἰσενεχθῆναι, καὶ τότε τὰς τῆς πόλεως. Ἅπαντες οὖν ὑποκύπτοντες τῷ ἀσεβεῖ καὶ μιαρῷ προστάγματι αὐτοῦ, προσέφερον, οἱ μὲν ταύρους, οἱ δὲ μόσχους. ἕτεροι δὲ πρόβατα, οἱ δὲ χιμάρους, οἱ δὲ ὄρνεα· κατείδωλος γὰρ ἦν ἡ πόλις· καὶ ἔθυον κατὰ πάντα τόπον καὶ ῥεγεῶνα, ἔντε τοῖς οἴκοις καὶ ἐν ταῖς πλατείαις· ὡς πᾶσαν τὴν πόλιν καὶ τὴν περίχωραν ὄζεσαι ἀπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν θυμάτων. Κήρυκες δὲ πανταχοῦ περιήεσαν θύειν παρακελευόμενοι καὶ σπένδειν τοῖς ματαίοις· τιμωρεῖσθαι γὰρ ἐκέλευσεν ὁ βασιλεὺς τοὺς μὴ βουλομένους θύειν, καὶ πάντα τὸν εὑρισκόμενον Χριστιανὸν πυρὶ ἀναλίσκεσθαι. Ἐτάγησαν οὖν καὶ φάνεροι ἄνδρες περιεργάζεσθαι τοὺς ῥεγεῶνας καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, ὅπως, εἴ τινας εὕροιεν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας πεπιστευκότων τῷ Χριστῷ, συλλαβόμενοι παραστήσωσι τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι, ὑποστησομένους τὴν διὰ βασάνων πικροτάτην τιμωρίαν. Οἵτινες καὶ χρήματα ἐδίδουν τοῖς μηνυουσι. Γείτονες οὖν παρεδίδουν γείτονας, καὶ φίλοι φίλους, καὶ συγγενεῖς τοὺς συγγενεῖς τῇ δόσει τῶν χρημάτων ἑλκόμενοι· ἕτεροι δὲ διὰ τὸν τοῦ Βασιλέως φόβον τοὺς ἐκ τῶν ἰδίων πεπιστευκότας κατεμήνυον· τιμωρία γὰρ ὥριστο κατὰ τῶν ἀποκρυπτόντων Χριστιανούς.

F

2 Τότε μηνύεται τοῖς τὴν ζήτησιν ἐπιτεταγμένοις ποιεῖν, ὅτι εἰσὶ τινὲς Χριστιανὸι ἔν τινι σπηλαίῳ κρυπτόμενοι· ἤκουσαν ἐν γὰρ νυκτὶ ψαλλόντων αὐτῶν οἱ πέλας, καὶ ἐγνώρισαν τῷ Βασιλεῖ. Καὶ εὐθέως παραλαβόντες πλῆθος στρατιωτῶν, ἐπέστησαν τῷ σπηλαίῳ· συλλαβόμενοί τε αὐτοὺς ἤγαγον εἰς τὴν πόλιν, ἔνθα ὁ Βασιλεὺς διέτριβεν· ἔγενετο δὲ ἥνικα ἐξῆλθεν ὁ Βασιλεὺς προσκυνῆσαι καὶ ἐπιθῆσαι τοῖς ναοῖς. προσήνεγκαν αὐτούς αὐτῷ, λέγοντες· Βασιλεῦ, πᾶσαν τὴν πόλιν, καὶ τὴν περίχωραν περιελθόντες, πάντας εὕρομεν θρησκεύοντας τοῖς θεοῖς, καὶ πειθαρχοῦντας τῷ δόγματί σου· μόνοι δὲ οὗτοι ἠπείθησαν τῷ θείῳ προσάγματί σου, καὶ ἐνύβρισαν τοὺς θεοὺς. Καὶ ἰδὼν αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς, εὐθέως ἔστησε τὸ ἅρμα. καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς πλησίον, ἔφη πρὸς αὐτοὺς· Λέγετέ μοι, πόθεν ἐστὲ ὑμεῖς, ἐθάδιοι ἢ ἀλλογενεῖς; Οἱ δὲ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν εἶπον. Ἐθάδιοι ἐσμὲν τῷ γένει, γαλιλαῖοι δὲ τῇ πίστει. Ὁ Βασιλεὺς εἶπεν· Οὐκ ἔγνωτε οὖν οἷα τιμωρία ὥριστο κατὰ τῶν ἐν τῇ πίστει ταύτῃ εὑρισκομένων, καὶ διῳ τέλει ἐχρήσαντο οἱ ἐμπεσόντες; Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον. Ναὶ ἔγνωμεν καὶ κατεγελάσαμεν τοῦ μωροῦ προστάγματος καὶ τῆς ἀνοίας σου· κατεγελάσαμεν

A σαμεν δὲ πλέον καὶ τοῦ σατανᾶ, τοῦ ἐνεργοῦντος εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπωλείας, ὧν ἔξαρχος εἶ σύ.

3 Ὁ Βασιλεὺς εἶπε· Μωρὸν ἐτολμήσατε εἰπεῖν τὸ ἐμὸν πρόσταγμα; Μὰ τοὺς μεγίστους θεοὺς, βασάνοις πικροτάταις τιμωρουμένους ὑμᾶς ἀναλώσω· ταῦτα εἰπὼν, ἐκέλευσε τείνεσθαι αὐτοὺς καὶ τυπτεσθαι ξύλοις ἀγρίοις, λέγων· Ἔλθοι ὁ Χριστὸς αὐτῶν, καὶ ἐξελεῖται αὐτοὺς ἐκ τῶν χειρῶν μου. Καὶ μετὰ τὸ ἱκανῶ τυφθῆναι, προσέταξεν ἄλλοις δορυφόροις προσελθοῦσι, ῥοπάλοις τύπτειν αὐτούς. Οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μάρτυρες βασανιζόμενοι, ἔλεγον· πρόσθες, εἰ ἔχεις, καὶ ἄλλους βασανιστὰς, ὦ θεομάχε· ὅσῳ γὰρ πλεονάζεις ἡμῶν τὰς βασάνους, τοσούτῳ πληθύνεις ἡμῶν τοὺς στεφάνους. Ὁ δὲ τύραννος πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· Ἄθλιοι, ἄρτι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν αἴρω, καὶ στεφάνους προσδοκάτε; ἀρνήσασθε ταύτην ὑμῶν τὴν γνώμην, καὶ μὴ μάτην ἑαυτοὺς ἀπόλλυτε. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον πρὸς αὐτόν· Εἰς ἀπώλειαν αὐτὸς μέλλέις χωρεῖν, τύραννε καὶ ἐχθρὲ τῆς ἀληθείας, ὅτι τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ μηδὲν κακὸν πεποιηκότας οὕτως πικρῶς βασανίζεις. Ὁ δὲ παράνομος Βασιλεὺς μανεὶς σφόδρα, κελεύει λίθοις σφαιροειδέσι θλάσαι αὐτῶν τὰς σιαγόνας.

B 4 Οἱ δὲ ἅγιοι πρὸς αὐτὸν εἶπον· Ἀσεβέστατε καὶ Θεοῦ πολέμιε, ὡς ἐπὶ ἀτοπήμασιν ἁλοτας ἡμᾶς τῇ πικρᾷ ταύτῃ καὶ ἀνηλεεῖ ὑποβληθῆναι βασάνῳ ἐκέλευσας· τύψει σε ὁ τοῦ Θεοῦ ἄγγελος, καὶ πάντα σου τὸν ἀσεβῆ οἶκον. Τύραννε καὶ αἱμοπότα, οὐκ ἠρκέσθης ἐφ' οἷς ἐπήγαγες ἡμῖν κολαστηρίοις, οὐδὲ ἠκηδίασας ἐν τοσαύταις ὥραις ἐπιτείνων ἡμῖν τὰς βασάνους, οὐδὲ ἐνεθυμήθης ὅτι σῶμα περιβεβλήμεθα ὡς καὶ σὺ, εἰκαὶ τὸ μὲν σὸν ἀσεβέστατόν ἐστι καὶ παράνομον, τὸ δὲ ἡμέτερον ἔντιμον καὶ καθαρόν; λίθους γὰρ ἀκροτόμους οὐκ ἂν συνέτριψαν αἱ τοσαῦται βάσανοι, υἱὲ διαβόλου; Θυμωθεὶς δὲ ἐπὶ τούτοις ὁ Βασιλεὺς λέγει. Μὰ τοὺς θεοὺς τὰς γλώσσας ὑμῶν ἀποτεμῶ, ἵνα ἐξ ὧν ὑμεῖς πάσχετε μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι μὴ ἀντιλέγειν τοῖς δεσπόταις αὐτῶν. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον τῷ Βασιλεῖ· Καὶ ὅλως μισεῖς τοὺς ἀντιλέγοντας τοῖς δεσπόταις αὐτῶν; Ὁ Βασιλεὺς λέγει. Οὐ μόνον μισῶ, ἀλλὰ καὶ τιμωροῦμαι αὐτούς. Οἱ ἅγιοι μάρτυρες εἶπον· Κἂν σἀυτοῦ ἄκουσον, δυσσεβέστατε. Εἰ γὰρ αὐτὸς τοὺς ἀπειθοῦντας τοῖς κατὰ κόσμον κυρίοις αὐτῶν μισεῖς καὶ τιμωρῇ, πῶς ἡμᾶς ἀναγκάζεις παρακούειν τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μέτοχοι γενώμεθα τῆς ἡτοιμασμένης σοι κολάσεως σὺν τῷ πατέρι σου τῷ διαβόλῳ.

C 5 Ὁ τύραννος ἔφη· τί μοι ἡτοίμασται, κατάδικοι, εἴπατε. Οἱ ἅγιοι εἶπον. Πῦρ ἄσβεστον, σκώληξ ἀκοίμητος, βάσανος ἀτελεύτητος, κόλασις αἰώνια, λάκκος ἀπολείας, σκότος ἐξώτερον, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, καὶ πολλὰ ἕτερα κολαστήρια, ὧν τὰ εἴδη ἐπίσταται ὁ ἑτοιμάσας ὑμῖν αὐτὰ Θεός. Ὁ Βασιλεὺς λέγει αὐτοῖς· Μὰ τοὺς θεοὺς τὰς γλώσσας ὑμῶν κελεύω ἀποτμηθῆναι, ἵνα κἂν οὕτως παύσω ὑμῶν τὴν φλυαρίαν. Οἱ δὲ ἅγιοι εἶπον· ἄφρον, κἂν σωματικὸν ὄργανον ἐκτέμῃς, δύναται ὁ στεναγμὸς τῆς καρδίας ἡμῶν πλείονα βοᾶν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ γὰρ τὸ αἷμα ἡμῶν τὸ μάτην ἐκχυνόμενον στόμα ἔχει μεγαλοφωνότατον σάλπιγγος βοῶν πρὸς τὸν Θεὸν, δι' ὃν ταῦτα πάσχομεν. Τότε θυμωθεὶς ὁ Βασιλεὺς λέγει. Σημειώσασθε ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν τὰ ὀνόματα· καὶ σίδηρα περιθέντες αυτοῖς κατὰ παντὸς τοῦ σώματος, ἀπαγάγετε εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἔνθα οἱ κατάδικοι, καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας προσάξατε αὐτοῖς· οὐ γὰρ μόνον τῆς διὰ ξίφεος τιμωρίας ὑπεύθυνόι εἰσι, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρας μείζοντος κολάσεως· χρὴ γὰρ δι' αὐτῶν σωφρονισθῆναι πᾶσαν τὴν πατρίδα καὶ τὴν περίχωραν.

sunt, et quem finem habuerint, qui in manus inciderunt? Illi reposuerunt : Profecto novimus et irrisimus stultum mandatum et amentiam tuam. Magis vero derisimus satanam, qui operatur in filiis perditionis, quorum princeps es tu. A. Anonymo

3 Imperator dixit : Stultum ausi estis dicere mandatum meum? Per deos maximos! tormentis acerbissimis tortos vos perdam : et hæc dicens, jussit eos extendi, et verberari lignis agrestibus, dicens : Veniat Christus ipsorum, et eripiat eos de manibus meis. Postquam vehementer verberati erant, aliis satellitibus mandavit, ut fustibus eos cæderent. Sancti vero Christi Martyres in tormentis dixerunt : Adjunge, si habes, et alios tortores, Dei inimice : quantum enim multiplicas tormenta nostra, tantum auges coronas nostras. Tyrannus vero ad illos dixit : Miseri, mox capita vestra auferam, et coronas exspectatis? Hanc opinionem vestram abnegate, nec frustra vos perdite. Sancti vero ad ipsum dixerunt : In perditionem ipse ibis *d*, tyranne et veritatis inimice, quia Dei servos, qui nihil mali fecerunt, tam acerbe torques. At impius rex vehementer furens, rotundis lapidibus contundi jussit malas ipsorum. *variis cruciatibus tentat :* *d* E

4 Sancti vero ad ipsum dixerunt : Impiissime et Dei inimice, quasi in sceleribus deprehensos nos acerbo huic ac immisericordi tormento subjici jussisti. Percutiet te Dei angelus, et totam domum tuam impiam. Tyranne et potator sanguinis, necdum contentus es cruciatibus, quos nobis intulisti ; neque tæduit te, tot horis vehementius intendere tormenta nostra? neque cogitas nos æque ac te corpore circumdatos esse, licet tuum sit impiissimum et scelestum, nostrum vero honorabile ac mundum. An enim lapides acutos non simul contriverunt hi tanti cruciatus, fili diaboli? Ob hæc vero ira inflammatus imperator dixit : Per deos! linguas vestras amputabo, ut ex iis, quæ vos patimini, discant homines dominis suis non contradicere. Sancti dixerunt ad imperatorem : Et penitus odisti contradicentes dominis suis? Imperator reponit : Non solum odi, sed et punio illos. Sancti martyres dixerunt : Saltem te ipsum audi, impiissime. Si enim ipse odisti et punis non parentes dominis suis secundum mundum ; quomodo cogis nos ad non obediendum Domino et Servatori nostro Jesu Christo, ut participes fiamus supplicii, tibi cum patre tuo diabolo parati? *hi vero manent constantes.* F

5 Tyrannus dixit : Quid mihi paratum est, damnati? dicite. Sancti dixerunt : Ignis inexstinguibilis, vermis dormire nescius, cruciatus numquam finiendus, pœna æterna, lacus perditionis, tenebræ extremæ, ubi fletus et stridor dentium, multaque alia supplicia, quorum genera novit, qui ea vobis præparavit, Deus. Dicit ipsis imperator : Per deos linguas vestras abscindi jubeo, ut ita saltem cessare faciam importunam vestram loquacitatem. Responderunt Sancti : Amens, etsi membrum corporeum exsecueris, potest gemitus cordis nostri plura clamare ad Deum : etenim sanguis noster sine causa effusus os tubæ instar habet maxime sonorum, clamans ad Deum, pro quo hæc patimur. Tunc imperator iratus, ait. Annotate nomina uniuscujusque illorum, et ferro per totum corpus constrictos abducite in carcerem, ubi sunt condemnati ; et quodlibet pœnæ genus iis inferte : non enim tantum digni sunt pœna gladii, sed altero etiam majore supplicio. Oportet enim, ut ipsorum exemplo omnis patria corrigatur et vicinia. *et libere respondent.*

ANNOTATA

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a *Titulus Actis in codice hic præfixus est rubris litteris :* Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων Ἀδριανοῦ καὶ Ναταλίας, καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν. Martyrium sanctorum ac gloriosorum Christi martyrum, Adriani, Nataliæ, et Sociorum.

b *Vox Græca* περίοδος *quæ* circuitum *proprie significat, ut eamdem expressi, interpretes antiquos in varias traxit sententias. Aliqui codices cum Surio nullam habent vocem Latinam, qua Græca illa exprimatur, sed solum exprimunt tempus Maximiani. Plures tamen iique vetustiores codices cum Mombritio ita habent :* Factum est in secunda interrogatione Maximiani tyranni *etc. Interpres ille* per interrogationem *passim designat tormenta martyribus illata ad eos a fide abstrahendos ; sed ea significatio voci* περίοδος *attribui nequit. Ceterum tempus martyrii, quod illa voce ambigue exprimitur, late signavi circa* 310.

c *Hæc non recte Latine fuerunt reddita, uti et alia plurima, quemadmodum videre poterit eruditus lector, si Græca cum editis apud Mombritium aut Surium contulerit. Sufficiat dixisse breviter tam codices quam editiones Latinas toties a Græcis dissonare, ut operæ pretium non videatur ubique lectorem monere. Id tamen faciam, ubicumque interpretum errores Acta reddiderunt deteriora, aut gesta Sanctorum corruperunt.*

d *Apud Mombritium et in aliquot Mss. male :* Perdat te Deus *etc., acsi tyranno imprecati fuissent Sancti ; cum tantum prædicant ejus interitum.*

CAPUT II

B E

Adrianus Martyribus se adjungit, et cum illis in carcerem ducitur : Natalia ejus uxor eum ibi invisit, et ad martyrium hortatur : ac vicissim ab eo invisitur.

Adrianus Martyres interrogat de præmio martyrii.

Adrianus vero, unus ex ductoribus agminis, videns constantiam illorum, et magnanimitatem in cruciatibus, dicit ipsis : Adjuro vos per Deum vestrum, ut mihi vere dicatis, quænam illa sint, quæ exspectatis, horum, quæ patimini, tormentorum præmia : videntur enim mihi magna esse et valde mirabilia. Dicunt ei Sancti. Neque ora nostra sufficiunt ad hæc tibi accurate enarranda ; neque rursum auditus tuus illa potest excipere. Reponit illis Adrianus : Nihil igitur omnino audivistis de illis, neque ex lege,
a neque ex prophetis, neque ex alia scriptura *a ?* Sancti responderunt ipsi : Neque prophetæ ipsi de his cognoverunt, quemadmodum oportet cognoscere ; nam et illi homines erant, quæque a Spiritu sancto acceperant, hæc et locuti sunt. De istis vero scriptum est : Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis as-
C cendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.

ac deinde fidem profitetur et cum iis in carcerem ducitur :

7 Hæc audiens Adrianus, celeriter insiluit et stetit in medio eorum, dicens scribis : Ponite, obsecro, et nomen meum cum sanctis hisce Viris : nam ego etiam Christianus sum. Videns vero ipsum tyrannus in medio Martyrum stantem, et existimans, quod accusationem contra eos vellet deponere, dixit : Scribite velociter allatam contra eos ab integerrimo Adriano accusationem. Respondent scribæ : Christianum se esse dicit, et obtestatur, ut nomen suum scribatur cum hisce damnatis. Tyrannus vero vehementer iratus, dixit ad ipsum : Pete a me veniam, et dic coram omnibus, subrepsisse tibi verbum prolatum : et delebo nomen tuum e numero condemnatorum. Adrianus respondit : Deum meum jam nunc veniam posco de perversa vita mea, et de peccatis a me commissis. Iratus Maximianus jussit ipsum ferreis vinculis constrictum in carcerem abduci cum Sanctis, statuens diem, qua ipsos audiret.

Ἀδριανὸς δέ τις τῶν ἡγουμένων τῆς τάξεως, ἰδὼν τὸ καρτερικὸν αὐτῶν, καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τὴν πρὸς τὰς βασάνους, λέγει αὐτοῖς. Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Θεὸν ὑμῶν, ἵνα εἴπητέ μοι μετὰ ἀληθείας τίνα ἐστὶν, ἃ προσδοκᾶτε ἀντάξια τούτων, ὧν ὑπομένετε βασάνων· ἐοίκασι γάρ μοι μεγάλα εἶναι καὶ θαυμαστά. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Οὔτε τὰ στόματα ἡμῶν ἱκάνουσι διηγήσασθαί σοι ἀκριβῶς περὶ αὐτῶν, οὔτε πάλιν ἡ ἀκοή σου παραδέξασθαι δύναται. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἀδριανὸς· Οὐδὲν οὖν ὅλως ἠκούσατε περὶ αὐτῶν, οὔτε ἀπὸ νόμου, οὔτε ἀπὸ προφητῶν, οὔτε ἀπὸ ἑτέρας γραφῆς· Εἶπον αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Οὐδὲ αὐτοὶ οἱ προφῆται ἔγνωσαν περὶ αὐτῶν, ὡς δεῖ γνῶναι· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἦσαν, καὶ ὅσα ἐχώρησαν δέξασθαι παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ταῦτα καὶ ἐλάλησαν· γέγραπται δὲ περὶ ἐκείνων· Ὅτι ἃ ὀφθαλμος οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. F

7 Ταῦτα ἀκούσας Ἀδριανὸς, εὐθέως εἰσεπήδησε, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει τοῖς ταχυγράφοις· Τάξατε, πάρακαλῶ, καὶ τὴν ἐμὴν ὀνομασίαν μετὰ τῶν ἁγίων τούτων ἀνδρῶν· Χριστιανὸς γὰρ εἰμὶ κἀγώ. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ τύραννος μέσον τῶν ἁγίων μαρτύρων ἱστάμενον, καὶ ὑπονοήσας ὅτι κατηγορίαν καταθέσθαι βούλεται κατ' αὐτῶν, ἔφη· Γράψατε ταχέως καὶ τὴν παρὰ τοῦ καθωσιωμένου Ἀδριανοῦ ὑποβαλλομένην κατ' αὐτῶν κατηγορίαν. Λέγουσιν οἱ ταχυγράφοι· Χριστιανὸν ἑαυτὸν λέγει εἶναι, καὶ ἀξιοῖ ταγῆναι αὐτοῦ τὸ ὄνομα μετὰ τῶν ἀπηγορευμένων τούτων. Ὁ δὲ τύραννος σφόδρα ὀργισθεὶς, ἔφη πρὸς αὐτόν· Αἴτησαι συγγνώμην παρ' ἐμοῦ, καὶ εἰπὲ ἐπὶ πάντων, ὅτι κατὰ συναρπαγὴν τὸ ῥῆμα ἐλάλησας, καὶ ἀπαλείψω σοῦ τὸ ὄνομα ἀπὸ τῶν κατακρίτων. Ἀδριανὸς εἶπε· Τὸν Θεόν μου ἀπὸ τοῦ νῦν συγγνώμην αἰτῶ ἐπὶ τῷ πεφαυλισμένῳ μου βίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς προφθάσασί με ἀτοπήμασι. Καὶ θυμωθεὶς ὁ Μαξιμιανὸς ἐκέλευσε σιδηρωθέντα αὐτὸν ἀπενεχθῆναι εἰς τὸ δεσμωτήριον μετὰ τῶν ἁγίων, τάξας ἡμέραν ἐν ᾗ ἀκούσει αὐτῶν.

A 8 Εἷς δέ τις τῶν οἰκέτων Ἀδριανοῦ, εὐθέως δραμὼν εἰς τὴν οἰκίαν ἀπήγγειλε τῇ γυναικὶ αὐτοῦ Ναταλίᾳ, λέγων· Ὁ κύριός μου σιδηρωθεὶς ἀπηνέχθη εἰς τὴν φυλακήν. Ἡ δὲ ἀναστᾶσα διέρρηξε τὴν ἐσθῆτα αὐτῆς, καὶ ὠλόλυξε μετὰ φωνῆς, καὶ εἶπε κλαίουσα τῷ παιδί· Τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν ἐνεκλείσθη ὁ κύριός μου; Ἔφη πρὸς αὐτὴν ὁ παῖς· Τινὰς εἶδε βασανιζομένους ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, καὶ μὴ βουλομένους ἐπιθῦσαι· καὶ μὴ ἀναγκασθεὶς ὑπό τινος, παρεκάλεσε τοὺς ταχυγράφους τάξαι αὐτοῦ τὸ ὄνομα μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, εἰπών· Ὅτι ἡδέως μετ' αὐτῶν ἀποθνήσκω. Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· Καὶ οὐκ ἔγνως διατί ἐβασανίσθησαν οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι; Ἔφη αὐτῇ ὁ παῖς· Ἔρηκά σοι ὅτι ἐπειδὴ οὐκ ἐβουλήθησαν ἐπιθῦσαι, διὰ τοῦτο ἐβασανίσθησαν. Τότε περιχαρὴς γενομένη ἡ μακαρία Ναταλία, ἀναστᾶσα ἤλλαξε τὴν διαρραγεῖσαν αὐτῆς στολήν· καὶ δρομαία ὥρμησεν εἰς τὸ δεσμωτήριον πρὸς αὐτόν. Ἦν γὰρ γονέων πιστῶν θυγάτηρ, καὶ ἐφοβεῖτο ὁμολογῆσαι διὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν ἀσέβειαν.

8 Quidam vero servorum Adriani, velociter domum currens, nuntiavit uxori ipsius Nataliæ, dicens: Dominus meus Adrianus ferro vinctus in carcerem abductus est. Illa vero surgens, scidit vestimentum suum, ejulavitque alta voce, et dixit flens servo: Quæ est causa, ob quam Dominus meus carceri inclusus est? Respondit ei puer: Vidit quosdam cruciatos pro nomine illius, qui dicitur Christus, et quod nollent sacrificare: et coactus a nemine, hortatus est scribas, ut nomen suum cum viris istis conjungerent, dicens: Quia libenter cum illis morior. Dicit ei Mulier: Non novisti, quare cruciati sint viri isti? Respondit ipsi servus: Dixi tibi, quod quia nolebant sacrificare, ideo cruciati sint. Tunc læta beata Natalia, surgens mutavit disruptam vestem suam, et festinanter ad ipsum venit in carcerem: erat enim fidelium parentum filia, et confiteri timebat propter prævalentem tunc impietatem.

A. Anonymo. Natalia, audita Adriani captivitate,

9 Καὶ εἰσελθοῦσα εἰς τὸ δεσμωτήριον προσπίπτει τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ, καταφιλοῦσα τὰ δεσμὰ αὐτοῦ· Μακάριος εἶ, κύριέ μου Ἀδριανέ, ὅτι εὗρες, ἃ μὴ κατέλιπόν σοι οἱ γονεῖς σου· ἀληθῶς οὕτως εὐλογηθήσεται πᾶς ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον. Νῦν κύριέ μου ἀμέριμνος ἀπέρχῃ εἰς
B ἐκεῖνον τὸν κόσμον, προαποτιθέμενος ἑαυτῷ πλοῦτον, ὃν εὑρήσεις ἐν καιρῷ τῆς χρείας, ὅταν οἱ πολυκτήμονες ἐνδεεῖς ὦσι, καὶ οἱ ἐνδεεῖς, πλούσιοι, ὅταν οὐκ ἔστι τοῦ δανείσασθαι καιρὸς, καὶ τοῦ ἐν χρήσει λαβεῖν, ὅτε οὐδὲν οὐδένα ῥύεται ἀπὸ τῆς κόλασεως, οὔτε τίς τινι προστήσεται, οὐ πατὴρ υἱῷ, οὐ μήτηρ θυγατρί, οὐ πλοῦτος τῷ συνάξαντι αὐτόν, οὐκ οἰκέται τοῖς δεσπόταις αὐτῶν, οὐ φίλοι φίλοις· πάντες γὰρ τὰ ἴδια φορτία βαστάσουσι. Σὺ δὲ, κύριέ μου, τὰ σαυτοῦ μεθ' ἑαυτοῦ ἔχων πορεύῃ, κομιζόμενος τὰς ἐπαγγελίας. Νῦν ἀπέρχῃ τεθαρρηκώς, οὐδὲν τῶν μελλόντων δεινῶν φοβούμενος· ἀλλῶς χρέος τὸν μισθόν σου ἀπαιτήσεις παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ. Καταπεπάτηταί σοι τὸ πῦρ καὶ τὰ λοιπὰ κολαστήρια.

9 Ingressa in carcerem, pedibus ipsius advolvitur, eique dicit vincula ipsius osculata: Beatus es, Domine mi Adriane, quia invenisti, quod tibi non reliquerunt parentes tui. Vere sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum. Nunc, Domine mi, sine cura abis ad illum mundum, E
præmittens tibi ipse divitias, quas invenies in tempore necessitatis, quando multa possidentes egebunt, et egentes divitiis abundabunt: quando non est fœnerandi tempus, nec mutuo accipiendi, dum nihil ullum punitioni eripit, neque ullus quempiam defendet, non pater filium, non mater filiam, non divitiæ illos, qui eas collegerunt, non servi dominos suos, non amici amicos: omnes enim propria onera portabunt. Tu vero, Domine mi, tua tecum habens vadis, ferens promissiones. Nunc abscedis fiducia plenus, nihil timens futurorum malorum: sed et debitam tibi mercedem petes a justo Judice. Contempsisti enim ignem et reliqua tormenta.

venit ad carcerem, multisque

10 Μόνον ἔμμεινον ἐν τῇ κλήσει, ᾗ ἐκλήθης· μηδὲν, κύριέ μου, τῶν κατὰ σὲ τὸν ἀγαθόν σου σκοπὸν ἐμποδίσῃ· μὴ γονεῖς, μὴ γένος, μὴ χρήματα, μὴ κτήματα, μὴ παῖδες, μὴ παιδίσκαι, μὴ ἄλλό τι τῶν ἐπὶ γῆς· πάντα γὰρ ταῦτα παρέρχεται, πάντα φθείρεται, πάντα μειοῦται. Ἐκείνων μόνων ἀντιποιήθητι τῶν αἰωνίων καὶ μὴ παρερχομένων, ἃ μετ' οὐ πολὺ ὄψει πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Μή σου τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἡ κολακεία τῶν φίλων ἐκλύσῃ· μὴ ὑποκλέψωσί σου τὴν πίστιν τοῖς μαλακοῖς καὶ ἀπατηλοῖς αὐτῶν λόγοις. Μίσησον αὐτῶν τὴν κολακείαν· ἄρνησαι αὐτῶν τὴν ἀσεβῆ συμβουλίαν· ἀποστράφηθι τὴν πονη-
C ρὰν αὐτῶν ἐγχείρησιν. Τούτους ὅρα τοὺς ἁγίους διαπαντὸς, κύριέ μου· μίμησαι αὐτῶν τὴν καρτερίαν· Ζήλωσον αὐτῶν τὴν ὑπομονήν. Μή σε ταράξῃ τοῦ Βασιλέως ὁ θυμός· μηδὲ πτοήσῃ σε τῶν βασάνων τὰ εἴδη· μήτε μὴν θορυβήσῃ σε τὸ πῦρ τοῦτο τὸ πρόσκαιρον· ἀλλὰ καταφρόνησον αὐτῆς τῆς φλογὸς, καὶ τῶν λοιπῶν βασάνων· καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἡσύχασε.

10 Solummodo permane in vocatione, qua vocatus es: nihil tuorum, Domine mi, te avellat a fine bono tibi proposito, non parentes, non genus, non pecuniæ, non possessiones, non servi, non ancillæ, non aliud quid terrenorum: omnia enim hæc transeunt, omnia corrumpuntur, omnia minuuntur. Sola illa tibi vendica æterna et non pereuntia, quæ brevi videbis facie ad faciem. Fervorem animæ tuæ non dissolvat adulatio amicorum: non fallant fidem tuam mollibus et fallacibus sermonibus suis. Odio habe eorum adula- F
tionem; abnega impia eorum consilia; aversare perversum ipsorum conatum. Hos semper, Domine mi, intuere Sanctos: imitare eorum fortitudinem; sequere ipsorum patientiam. Ne te ira imperatoris perturbet, nec visio tormentorum te terreat, nec vero timorem tibi ingerat ignis ille temporarius; sed flammam illius contemne, uti et reliqua tormenta *b*: et hisce dictis, conticuit.

Conjugem suum hortatur ad constantiam:

b

11 Τότε λέγει αὐτῇ ὁ μακάριος Ἀδριανός· Πορεύου, κυρία, εἰς τὸν οἶκον σου, καὶ ἴσθι ἐκεῖ· καὶ ὅτε ἐπιγνῶ εἰσαγώγιμον γίνεσθαι ἡμῶν τὴν δίκην, μεταπέμψομαί σε, καὶ ἐπιστήσῃ τῇ τελειώσει ἡμῶν. Καὶ ἀναστᾶσα ἡ μακαρία Ναταλία περιῆλθε πάντας τοὺς ἁγίους, καταφιλοῦσα αὐτῶν τὰ δεσμά· ἦσαν γὰρ εἴκοσι καὶ τρεῖς τὸν ἀριθμόν· καὶ παρεκάλει αὐτοὺς λέγουσα· Δέομαι ὑμῶν, κύριοι, ἀντιλάβοισθε τοῦ προβάτου τοῦ Χριστοῦ· διδάξατε αὐτὸν τὰ σύμβολα τῆς ὑπομονῆς· εἴπατε αὐτῷ τίνα ἐστὶν, ἃ δωρεῖται ὑμῖν ἡ καρτερία· ἐμαθήτευσε γὰρ αὐτὸν ἡ ὑμετέρα θλίψις. Οὗτός ἐστιν ὁ καρπὸς τῶν ὑμετέρων βασάνων· αὕτη ἡ προσφορὰ τῶν ὑμετέρων πόνων. Κερδήσατε σὺν ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς καὶ τὴν τούτου ψυχήν. Ὀφειλέτην ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν ἔχετε. Ἐγένεσθε αὐτῷ πατέρες ἀντὶ τῶν κατὰ

11 Tunc dicit ei beatus Adrianus: Vade domum, Domina, et ibidem mane: ubi cognovero causam nostram introducendam, accersam te, et aderis fini nostro. Surgens autem beata Natalia circuibat ad omnes Sanctos, osculans vincula ipsorum: erant enim numero viginti et tres: et rogabat eos, dicens: Oro vos, Domini, succurrite ovi Christi: date illi documenta tolerantiæ: dicite ipsi, quæ præmia patientiæ vestræ sint proposita: nam tribulatio vestra eum docuit. Ille est fructus cruciatuum vestrorum, illa oblatio laborum vestrorum. Lucramini simul cum animabus vestris et hujus animam. Debitorem pro

illum aliis quoque Martyribus commendat:

A. ANONYMO.

pro ipso habetis Christum. Facti estis ipsius patres pro parentibus carnalibus, qui sunt impii. Ceterum fidem facite ei de beata hereditate, ut illam insatiabili cupiditate appetens, perfecte sustineat agonem. His prolatis, postravit se ad pedes eorum, et osculabatur superposita iis vincula.

σάρκα ἀσεβῶν ὄντων. Λοιπὸν πιστώσασθε αὐτὸν καὶ περὶ τῆς μακαρίας λήξεως, ἵνα ἀπληστευσάμενος περὶ αὐτήν, τελείως ὑπομεινῃ τὸν ἀγῶνα. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, προσέπεσε τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ κατεφίλει τὰ ἐπικείμενα αὐτῶν δεσμά. D

deinde Adrianum rursus hortata, domum redit.

12 Deinde iterum regressa ad Adrianum: (erat enim in domo interiori extensus in ligno) dicit ei: Vide, Domine mi, ne delectatus fueris specie corporis tui, neque ad pulchritudinem ætatis tuæ aspexeris: hæc enim omnia sunt esca vermium. Non vincat te aurum, aut argentum, aut vestimentum, aut rei cujuscumque alterius cupiditas; nam nihil horum nobis assistit in hora illa tremenda: quippe terrena in terra remanent: nequeunt ibi munera dari pro anima: nullus enim est, qui accipiat. Solas vero Sanctorum animas ut munera accipit Deus, Hic dictis, eoque salutato, læta domum rediit.

12 Εἶτα ἀπελθοῦσα πάλιν πρὸς Ἀδριανόν· ἦν γὰρ ἐν τῷ ἐσωτέρῳ οἴκῳ τεταμένος ἐν τῷ ξύλῳ, λέγει αὐτῷ· Ὅρα, κύριέ μου, μὴ τερφθῇς τῇ καλλονῇ τοῦ σώματός σου, μὴ δὲ πρὸς τὸ εὐειδὲς τῆς ἡλικίας σου προσχῃς· ταῦτα γὰρ πάντα τροφὴ σκωλήκων ἐστί. Μὴ ἡττήσῃ σε χρυσίον, ἢ ἀργυριον, ἢ ἔνδυμα, ἢ τινὸς τῶν λοιπῶν ἐπιθυμία· οὐδὲν γὰρ τούτων παρίσταται ἡμῖν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ τῃ φοβερᾷ· τὰ γὰρ ἀπὸ γῆς εἰς γῆν ἀπομένει· οὐκ ἔστιν ἐκεῖ δῶρα δοῦναι ὑπὲρ ψυχῆς· οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὁ λαμβάνων. Μόναις δὲ ταῖς τῶν ἁγίων ψυχαῖς δωροδοχεῖται Θεός. Ταῦτα εἰποῦσα, καὶ ἀσπασαμένη αὐτὸν, ἐπορεύθη εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς χαίρουσα.

Adrianus, data custodibus pecunia, venit domum ad Nataliam.

13 Post aliquot dies, sciens Adrianus judicium instare, dixit ad Sanctos: Permittite mihi, ut abiens adducam servam vestram, sororem meam, ut adsit martyrio nostro: nam id ipsi promisi. Accepta licentia, multam carceris custo- B dibus dedit pecuniam, ivitque dato pro fidejussoribus Sanctorum cœtu. Eunte autem illo per viam, aliquis ex notis civitatis vidit ipsum, currensque nuntiavit Nataliæ conjugi ejus, dicens: Absolutus est dominus Adrianus, et ecce adest: appropinquantem enim ipsum reliqui in via. Illa vero non credidit, dicens: Quis eum istis vinculis solvet? Numquam fiat, ut separetur a beato isto cœtu. Adhuc eo loquente, ecce et alius adest ex domesticis, dicens: Dominus meus solutus est, et ecce venit. Illa vero turbata est, existimans eum fugere martyrium, ac flevit vehementer. Ipsum porro intuita, relictis iis, quæ erant in manibus, surrexit, atque ostium ei occlusit, clamavitque dicens: Longe a me abscedat, qui dereliquit Deum, qui mentitus est Domino Deo suo: absit a me loqui ad os, quod Deum suum negavit: vel audire sermonem linguæ, quæ dolo usa est in Creatorem suum.

13 Μετὰ δέ τινὰς ἡμέρας, γνοὺς ὁ Ἀδριανὸς εἰσαγώγιμον εἶναι τὴν δίκην, ἔφη πρὸς τοὺς ἁγίους· Ἐπιτρέψατέ μοι, ὅπως ἀπελθὼν ἀγάγω τὴν δούλην ὑμῶν τὴν ἀδελφήν μου, ἵνα ἐπιστῇ τῷ μαρτυρίῳ ἡμῶν· ἐπηγγειλάμην γὰρ αὐτῇ τοῦτο. Καὶ ἐπιτραπεὶς, ἔδωκε χρήματα ἱκανὰ τοῖς δεσμοφύλαξι, καὶ ἐπορεύθη ἀνάδοχον δεδωκὼς τὸν τῶν ἁγίων χορόν. Πορευου- E μένου δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ, ὁρᾷ τις αὐτὸν ἐκ τῆς πόλεως τῶν γνωρίμων, καὶ δραμὼν ἀπήγγειλε Ναταλίᾳ τῇ συζύγῳ αὐτοῦ, λέγων· Ἀπελύθη ὁ κῦρις c Ἀδριανὸς, καὶ ἰδοὺ παραγίνεται· ἐγγίζοντα γὰρ αὐτὸν καταλέλοιπα ἐν τῇ ὁδῷ. Ἡ δὲ ἠπίστησε, λέγουσα· Τίς ἀπολύσει αὐτὸν ἐκ τῶν δεσμῶν ἐκείνων; μὴ γένοιτο χωρισθῆναι αὐτὸν τῆς μακαρίας συνοδίας ἐκείνης. Καὶ ἔτι λαλούσης αὐτῆς, ἰδοὺ καὶ ἕτερός τις τῶν οἰκετῶν παρεγένετο, λέγων· Ὁ κύριός μου ἀπελύθη, καὶ ἰδοὺ ἐλήλυθεν. Ἡ δὲ διεταράχθη, νομίσασα, ὅτι τὸ μαρτύριον ἀπέδρα, καὶ ἔκλαιε σφοδρῶς. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν, καὶ καταλιποῦσα τὰ ἐν χερσὶν αὐτῆς, ἀνέστη καὶ ἀπέκλεισε τὰς θύρας κατ' αὐτοῦ, καὶ ἐβόα, λέγουσα· Πόρρω γένοιτο ἀπ' ἐμοῦ ὁ ἐκπεπτωκὼς τοῦ Θεοῦ, ὁ ψευσάμενος κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ· μή μοι γένοιτο στόματι λαλῆσαι ἀρνησαμένῳ τὸν Θεὸν αὐτοῦ, μηδὲ ἀκουσαι λόγον ἀπὸ γλώσσης δόλον ποιησάσης τῷ Δημιουργῷ αὐτῆς.

quæ fugisse eum suspicata,

14 Deinde ei austera voce dicit: O omnium hominum miserrime, quis te coegit tale aggredi opus, quod perficere non proposuisti? Quis te separavit a pacata tranquillitate? Qua vero ratione aufugisti ante insultum belli, armaque abjecisti, necdum viso hoste? Quo etiam modo vul- C neratus es, necdum emissa contra te sagitta? At enim mirabar, si ex genere atheorum atque ex civitate impiorum quid boni perficeretur, et a gente homicidarum hostia munda offerretur Deo: non enim poterat aer sanguinis effusionibus pollutus mundum thymiama ad Deum proferre. Ego vero quid faciam misera, quæ ex piis orta impio sum conjuncta? Ne ad horam quidem digna fui uxor vocari Martyris, sed mox facta sum conjux transgressoris: exiguo tempore fuit mihi gloria, et in seculum durabit probrum meum: ad horam beata fui inter mulieres, et ecce inter illas nunc versor pudore suffusa.

14 Καὶ λέγει αὐτῷ αὐστηρᾷ τῇ φωνῇ· Ὦ ἄθλιε πάντων ἀνθρώπων, τίς σε ἠνάγκασε πράγματι τοιουτῷ ἐπιχειρῆσαι, ὅπερ οὐ προῃρήσω πληρῶσαι; τίς δὲ ἀπεσχοίνισέ σε τῆς εἰρηνικῆς καταστάσεως; πῶς δὲ ἀπέδρας πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ πολέμου, καὶ τὰ ὅπλα ἔρριψας οὐχ ἑωρακὼς τὸν ἀντίπαλον; πῶς δὲ καὶ ἐπλήγης, μήπω βέλους κατὰ σοῦ πεμφθέντος; Κἀγὼ δὲ ἐθαύμασα, εἰ ἐκ γένους ἀθέων, καὶ ἐκ F πόλεως ἀσεβῶν ἀγαθόν τι ἐξανύεται, καὶ ἀπὸ ἔθνεος φονευτῶν θυσία τῷ Θεῷ καθαρὰ προσφέρεται· οὐ γὰρ ἐνεχώρει τὸν αἔρα ταῖς αἱματεκχυσίαις μιαίνοντα καθαρὸν θυμίαμα προσφέρεσθαι τῷ Θεῷ. Ἐγὼ δὲ τί ποιήσω ἡ ἀθλία, ἡ συντυχοῦσα ἐξ εὐσεβῶν ἀσεβεῖ; οὐδὲ πρὸς ὥραν ἠξιώθην γυνὴ κληθῆναι μάρτυρος· ἀλλ' εὐθέως παραβάτου σύζυγος ἐγενόμην· πρὸς ὀλίγον μοι ἡ καύχησις γέγονε, καὶ εἰς αἰῶνα τὸ ὄνειδός μου ἔσται· πρὸς ὥραν ἐν γυναιξὶν ἐμακαρίσθην, καὶ ἰδοὺ πορεύομαι κατησχυμμένη ἐν αὐταῖς.

duris eumdem verbis increpat.

15 Beatus vero Adrianus hæc audiens sustinebat: valde enim delectabatur verbis ipsius, magisque excitabatur ad perficiendum istud ipsum, ad quod etiam festinabat. Præterea mirabatur, talia loqui mulierem, eamque ætate juvenem, ac nuptiis nuperrime illigatam: necdum enim menses erant tredecim, quibus matrimonio erant juncti. Ubi vero vidit, ipsam pervenisse ad summam rerum, tunc ei dicit: Aperi mihi, domina Nata-

15 Ὁ δὲ μακάριος Ἀδριανὸς ταῦτα ἀκούων ἠνείχετο· σφόδρα γὰρ εὐφραίνετο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτῆς· ἠπείγετο δὲ πλέον πληρῶσαι ἐκεῖνο, ἐφ' ᾧ καὶ ἔσπευσεν· ἅμα δὲ καὶ ἐθαύμαζεν, ὅτι γυνὴ τοιαῦτα λαλεῖ, καίτοι νέα οὖσα τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῷ γάμῳ νεωστὶ προσομιλήσασα· μῆνες γὰρ ἦσαν οὔπω δεκατρεῖς τῆς συνοικήσεως αὐτῶν. Ὅτε δὲ εἶδεν ἐν τῷ παντὶ γενομένην αὐτὴν, τότε λέγει αὐτῇ· Ἄνοιξόν μοι, κυρία Ναταλία· οὐ γὰρ, ὡς σὺ ὑπολαμβάνεις, τὸ μαρτύριον πέφευγα· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ παραλαβεῖν σε ἥκω τοῦ παραστῆναι τῇ τελειώσει ἡμῶν, καθώς

σοι

A. Anonymo.

A σοι συνεταξάμην. Ἡ δὲ ἠπίστει αὐτῷ, λέγουσα· Ἰδοὺ ψεύδεταί μοι ὁ ἄλλος Ἰούδας. Πορεύου ἀπ' ἐμοῦ, ἐπεὶ ἐμαυτὸν διαχειρίζομαι· αὐτὸ γάρ μοι λοιπὸν πρόκειται. Ὥρας δὲ πλείστης διαγενομένης, λέγει αὐτῇ· Ἄνοιξόν μοι, κυρία, ἐπεὶ ἀπέρχομαι μὴ ἑωρακώς σε, καὶ πενθήσεις πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου, μὴ θεασαμένη με πρὸ τῆς ἐξόδου μου· ἀνάδοχον γὰρ δέδωκα τὸν τῶν ἁγίων χορὸν· καὶ ἐὰν ζηθηθεὶς μὴ εὑρεθῶ, ὑποστῆναι ἔχουσι σὺν ταῖς ἰδιαῖς καὶ τὰς ἐμὰς βασάνους, καὶ οὐχ ὑπομένουσι· νεκροὶ γάρ εἰσι λοιπὸν ἐξ ὧν ἔπαθον ὑπὸ τοῦ τυράννου.

lia : neque enim, ut suspicaris, martyrium fugi, absit : sed venio te accersiturus, ut assistas fini nostro, quemadmodum inter nos convenit. Illa vero non credebat ei, dicens : Ecce mentitur mihi alter Judas. Abscede a me, quia ipsa mei curam gero *d* : id enim deinceps mihi propositum est. Cum vero multum temporis præteriisset, dicit ei : Aperi mihi, domina, quia abeo, te non visa : et lugebis omni tempore vitæ tuæ, si non videris me ante exitum meum : etenim pro fidejussoribus dedi turmam Sanctorum : et, si quæsitus fuero et non inventus, illi cum propriis cruciatibus meos quoque sustinere cogentur : hos autem ferre non possunt, cum sint præterea quasi mortui ex tormentis, quæ iis inflixit tyrannus.

16 Ὅτε δὲ ἤκουσεν ἡ μακαρία ὡς ἀληθῶς, ὅτι ἀνάδοχον δέδωκε τὸν τῶν ἁγίων χορὸν, καὶ ὅτι μέλλουσι θλίβεσθαι δι' αὐτὸν, εὐθέως ἤνοιξεν αὐτῷ, καὶ προσεκύνησαν ἀλλήλους. Ἔφη δὲ αὐτῇ ὁ μακάριος Ἀδριανός· Μακαρία εἶ ἐν γυναιξὶν, ὅτι σὺ μόνη ἔγνως ὠφελῆσαι τὸν ἄνδρα σου, φίλανδρος γενομένη ἐπὶ τῆς γῆς· μεγαλυνθείη ὁ στέφανός σου· σὺ γὰρ τὴν νικὴν ἐκαρπώσω, καὶ ἐμαρτυρησας μὴ παθοῦσα· καὶ παραλαβὼν αὐτὴν, ἐπορεύθη. Ἀπερχομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ, λέγει αὐτῇ ὁ μακάριος Ἀδριανός· Πῶς διέθηκας τὰ πράγματά σου, κυρία; Ἡ δὲ ἀποκριθεῖσα, εἶπε· Μὴ μνησθῇς, κύριέ μου, τῶν
B προσκαίρων καὶ παρερχομένων, ἵνα μὴ ἐπισκοτίσωσί σου τὸν νοῦν πρὸς αὐτά. Ἓν μόνον μερίμνησον, ἵνα ὅπερ ἐνήρξω, τοῦτο καὶ πληρώσῃς· περίελε ἀπὸ σοῦ πάντα τὰ κοσμικὰ, τὰ πάντως φθειρόμενα· ἐκεῖνα δὲ μόνον καὶ ζήτησον τὰ μὴ παρερχόμενα, τὰ ἀποκείμενά σοι καὶ τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις ἀγαθὰ, μεθ' ὧν ὁδεύεις.

sed intellecta adventus causa, eum comitatur ad carcerem.

16 Postquam audivit Beata, quod vere fidejussores dedisset Sanctos, quodque illi ipsius causa essent torquendi, statim ei aperuit, ac invicem venerati sunt. Dixit vero ei beatus Adrianus : Beata es inter mulieres, quia tu sola novisti prodesse viro tuo, amans viri facta in terra. Extollatur corona tua, tu enim victoriam pro fructu obtinuisti, et martyrium sine perpessione. Deinde, ea accepta, abivit. Euntibus vero ipsis per viam, dicit ei beatus Adrianus : Quomodo ordinasti res tuas, domina? Illa vero respondens, E
dixit : Noli, Domine mi, cogitare de temporariis et transeuntibus, ut non obtenebrent tibi mentem ad se trahentia. Unum illud cura, ut, quod cœpisti, illud et perficias : aufer a te mundana omnia, quæ prorsus pereunt : illa vero dumtaxat quære bona, quæ non transeunt, quæque tibi reposita sunt, et Sanctis illis, quibuscum proficisceris.

ANNOTATA.

a *Facile quis existimare potest* Adriano *gentili non convenire hanc interrogationem. At considerandum est, uxorem ejus fuisse Christianam, ex qua discere potuerit, unde Catholici dogmata sua haurirent.*

b *Si quis existimaverit, orationem hanc non ita fuisse prolatam a* S. Natalia, *is me facile consentientem habebit : at si inde ulterius inferre voluerit, fidem Actis ideo nullam deberi ; id nequaquam concessero. Consule Commentarium num.* 8.

c *Vox* κῦρις, *quæ apud Cangium recensetur inter voces Græco-barbaras, jam usitata erat tempore concilii Chalcedonensis, et haud dubie citius.*

d *Vox Græca* διαχειρίζομαι *hic ambigua admodum est, cum duplicem habeat significationem : nam exponitur* occido, *et* administro *seu* curam gero, *quemadmodum etiam* διαχειρίζω. *Priorem significationem secuti sunt antiqui interpretes. Hinc apud Mombritium ita legitur :* Recede a me homo : nam me ipsam interficiam, ut satieris. *Eadem fere verba sunt in Mss., et apud Surium. Verumtamen*
C *verba Græca non modo admittunt interpretationem a me datam, secundum quam* Natalia *divortium* F
Viro suo minatur, dicens se ei amplius ut conjugi subesse aut cohabitare nolle ; sed verba præcedentia ac subsequentia magis quoque favent huic expositioni quam alteri : atque hæc sanctitati Nataliæ *magis est congrua. Certe in Græcis non legitur* interficiam *in futuro, sed, si vox eo sensu sumatur,* interficio *in præsenti ; illæ vero voces,* ut satieris *ne per umbram quidem sunt in textu Græco. Quapropter existimo hunc esse sensum, quem dedi aliis verbis :* Recede a me, quia te maritum non agnosco, sed me et domum meam ipsa rego : nam id deinceps facere decrevi. *Si cui altera significatio verbi* διαχειρίζομαι *videatur præferenda, textus Græcus ei ita reddendus est Latine :* Recede a me, quia me ipsa interficio : id enim mihi reliquum est. *Quidquid intenderit auctor, nec adventus* Adriani *ad* Nataliam, *nec duriora hujus verba evincunt, Actis omnem fidem esse abjudicandam, ut observavi in Commentario num.* 26.

CAPUT

CAPUT III

Natalia in carcere Adriano et reliquis Martyribus servit : Adrianus cum aliis ad Maximianum ductus, varios cruciatus fortiter sustinet.

Natalia Sanctis in carcere servit :

Postquam ingressi erant in carcerem, beata Natalia ad Sanctos visos accedens, osculata est vincula eorum. Erant autem corpora ipsorum a plagis sic putrefacta, ut vermes quoque ex ipsis scaturirent, ac per corpora singulorum reperent. Attonita his plagis, misit ancillas suas, afferrique curavit omne linteum suum, quod pretiosum erat ac valde pulchrum : erat enim primaria inter mulieres nobiles, cum parentum gratia tum Viri. Id ubi acceperat, discerpsit, ac B extersit saniem vulnerum ipsorum, alligans manus et pedes eorum : erant enim disrupti ferreorum vinculorum nexu. Mansit vero beata Natalia in carcere diebus septem, omnibus modis serviens Sanctis usque ad accessum ad tyrannum.

Martyres ducuntur ad judicium :

18 Postquam vero mandavit tyrannus, ut adducerentur Sancti, venientes ad carcerem lictores, Sanctos acceptos abduxerunt, eos imponentes animalibus nudis: erant enim omnes resoluto plagis corpore, atque una catena colligati. Adrianus vero pedes incedebat vinctis retrorsum manibus. Quando appropinquabant ad locum judicii : qui causis præerat, ingressus nuntiavit imperatori, dicens : Stant ante locum curarum tuarum damnati illi. Tyrannus dixit : Omnes congruo habitu compositos *a* introduc, ut cernentes singuli aliorum cruciatus, abnegent religionem et fidem suam. Ille respondens, dixit : Qui nuper torti sunt, præ multitudine vulnerum nunc interrogari *b* nequeunt. Adrianus vero integer est, potestque omnes perferre cuciatus : nam aliorum sic putrefacta sunt membra, ut costæ illorum etiam appareant. Si igitur nunc torqueantur, mox deficiunt et liberantur tor- C mentis secuturis : æquum vero non est, ut illi, qui sic cruciati sunt, vitam finiant, acsi nihil peccassent. Paucos igitur habeant dies, ut digna delictis suis patiantur supplicia : et, si jubeat potestas tua, Adrianus adducetur.

Adrianus solus, aliis ad constantiam hortantibus,

19 Tyrannus dixit : Congruo habitu compositum adducite. Illi vero exutum vestibus induxerunt, ferentem lignum super humeros. Abeunti vero illi dixerunt Sancti : Ecce, Adriane, dignatus eo es honore, ut tollas crucem tuam et Dominum sequaris. Vide ne inaniter deflectas a sequendo ipsum ; ne animæ tuæ thesaurum rapiat diabolus : ne timueris ea, quæ vides ; sed contemplare illa, quæ exspectas : contemne tyrannum ; nam non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. At beata Natalia accedens ad ipsum, dixit : Domine mi, Deum solum intuere : aspectus tormentorum non terreat cor tuum : parvus et temporarius est labor, magna ac æterna merces : exigua est tortura, at requies perpetua : in terra est lucta, in cœlo corona. Etenim, si tempore

Εἰσελθόντων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, Θεασαμένη ἡ μακαρία Ναταλία τοὺς ἁγίους, προσελθοῦσα προσεκύνει τὰ δεσμὰ αὐτῶν. Ἦν δὲ τὰ σώματα αὐτῶν σεσηπότα ἀπὸ τῶν πληγῶν, ὡς καὶ σκώληκας ἐξ αὐτῶν ἐξέρχεσθαι καὶ ἕρπειν καθ' ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν. Ἐκπλαγεῖσα δὲ τὴν πληγὴν, ἀπέστειλε τὰς θεράπαινας αὐτῆς, καὶ ἤνεγκε πᾶσαν τὴν ὀθόνην αὐτῆς πολύτιμον οὖσαν καὶ καλὴν σφόδρα· ἦν γὰρ πρώτη τῶν εὐγενίδων, ἔκ τε πατέρων καὶ τοῦ ἀνδρός. Καὶ λαβοῦσα διέσπασεν αὐτὴν, καὶ κατέμασσε τὸν ἰχῶρα τῶν τραυμάτων αὐτῶν, ἐπιδεσμοῦσα τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν· ἦσαν γὰρ διερρωγότες ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τῶν σιδήρων. Ἐποίησε δὲ ἡ μακαρία E Ναταλία ἐν τῇ φυλακῇ ἡμέρας ἑπτὰ, παντοίως θεραπεύουσα αὐτοὺς, ἄχρι τῆς προσόδου τοῦ τυράννου.

18 Ὅτε δὲ ἐκέλευσεν ὁ τύραννος προσαχθῆναι τοὺς ἁγίους, παραγενόμενοι οἱ δήμιοι εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ παραλαβόντες αὐτοὺς, ἀπήγαγον, ἐπιθέντες ἐπὶ ἀστρώτων ζώων· ἦσαν γὰρ οἱ πάντες διαλελυμένοι ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ συνδεδεμένοι ἁλύσει μιᾷ. Ἀδριανὸς δὲ περιεπάτει δεδεμένας ἔχων τὰς χεῖρας ὄπισθεν. Ὡς δὲ ἤγγισαν τῷ κριτηρίῳ, ἰδὼν αὐτοὺς ὁ ἐπιτεταγμένος τὰς δίκας, εἰσελθὼν ἐγνώρισε τῷ Βασιλεῖ, λέγων· Ἑστήκασι πρὸ τοῦ φροντιστηρίου οἱ κατάκριτοι. Καὶ ἔφη ὁ τύραννος· Σχηματίσας πάντας αὐτοὺς, εἰσάγαγε, ὅπως ἀλλήλων τὰς βασάνους ὁρῶντες ἀρνήσωνται τὸ σέβας καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν. Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς, εἶπεν· Οἱ μὲν πρώην βασανισθέντες οὐ δύνανται ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τῶν πληγῶν νυνὶ ἐρωτηθῆναι· ἕστηκε δὲ Ἀδριανὸς ἀκμαῖος, δυνάμενος πᾶσαν ἐρώτησιν ὑποστῆναι· ἐκείνων γὰρ σέσηπται τὰ μέλη, ὡς καὶ τὰς πλευρὰς αὐτῶν ἔξωθεν φαίνεσθαι. Ἐὰν οὖν νυνὶ ἐρωτηθῶσιν, εὐθέως ἐκλιμπάνουσι καὶ ἀπαλλάσσονται τῶν μετὰ ταῦτα βασάνων· οὐ δίκαιον δὲ οὕτως τιμωρηθέντας αὐτοὺς τὸν βίον διεξελθεῖν ὡς μηδὲν ἐπταικότας. Ἀναλάβωσι τοίνυν ἡμέρας ὀλίγας, ὅπως ἄξια τῶν πεπλημμελημένων αὐτοῖς ὑποστῶσι· καὶ, εἰ κελεύει τὸ σὸν κράτος, Ἀδριανὸς παραστήσεται. F

19 Ὁ τύραννος ἔφη· Σχηματίσαντες αὐτὸν, εἰσαγάγετε. Οἱ δὲ τοῦτον ἀποδύσαντες, εἰσήγαγον, αἴροντα τὸ ξύλον ἐπὶ τῶν ὤμων. Πορευομένου δὲ αὐτοῦ, λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι. Ἰδοὺ, Ἀδριανέ, καθηξιώθης ἆραι τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Δεσπότῃ. Ὅρα μὴ ἀναλύσῃς διακενῶς ἀπὸ τῶν ὄπισθεν αὐτοῦ· μή σου τὸν θησαυρὸν τῆς ψυχῆς συλήσῃ ὁ διάβολος· μὴ φοβηθῇς ἐξ ὧν ὁρᾷς· ἀλλ' ἀπόβλεψον εἰς ἃ προσδοκᾷς· καταφρόνησον τοῦ τυράννου· οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμῆς. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία πλησιάσασα αὐτῷ, λέγει· Κύριέ μου, πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἔχε σου τὸν σκοπὸν· μή σου πτοήσῃ τὴν καρδίαν τὰ εἴδη τῶν βασάνων· ὀλίγος καὶ πρόσκαιρος ὁ κάματος, πολὺς καὶ αἰώνιος ὁ μισθός· μικρὰ ἡ στρέβλωσις, καὶ διηνεκὴς ἡ ἀνάπαυσις· ἐπὶ γῆς ἡ ἄθλησις, καὶ ἐν οὐρανῷ ὁ στέφανος· εἰ γὰρ, ὅτε κατὰ κόσμον ἐστρατεύου, συνεχῶς πρὸς τῶν ἐξάρχων καὶ τῶν ἡγουμένων ἐρραβδίζου δι' ὀλίγα ὀψώνια, πολλῷ μᾶλλον ὑπομεῖναι ὀφείλεις τὰ ἐπιφερόμενά σοι κολαστήρια,

A στήρια, ἵνα βασιλέιαν οὐρανῶν κληρονομήσῃς εἰς ἀιῶνα ἀιῶνος.

20 Καὶ τούτων λεγομένων ὑπὸ τῆς μακαρίας Ναταλίας, προσηνέχθη ὁ ἅγιος Ἀδριανὸς τῷ τυράννῳ· καὶ ἰδὼν αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς, ἔφη· Ἔτι ἐπιμένεις τῇ μανίᾳ σου, ἄθλιε; λέγει αὐτῷ ὁ ἅγιος Ἀδριανὸς· Νῦν ἐκ μανίας κατέστην, καὶ ἀγωνίζομαι μὴ ἀπολέσθαι μου τὴν ψυχήν. Ἔφη αὐτῷ ὁ τύραννος· Νῦν γοῦν ἄκουσόν μου, καὶ προσελθὼν, θῦσον τοῖς μεγίστοις θεοῖς, καὶ προσκύνησον αὐτοῖς, καθῶς πάντες ἡμεῖς, ἐπὲι πειραθήσῃ βασανιστηρίων ὀργάνων, ὧν οὐ πώποτε ἤκουσας. Ὁ ἅγιος Ἀδριανὸς εἶπε· ὦ Βασιλεῦ, ἵνα τί πλανᾶσθε ὑμεῖς προσκυνοῦντες ἀψύχοις καὶ ἀκαθάρτοις εἰδώλοις, καταλιπόντες Θεὸν ζῶντα, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς; Ἐγὼ γὰρ οὔτε θεοὺς αὐτοὺς εἶναι λέγω, οὔτε πεισθήσομαι ποτὲ προσκυνῆσαι κώφοις καὶ ἀλάλοις καὶ ἀναισθήτοις ὁμοίοις σου λίθοις· ποίει οὖν, ὃ βούλει, ἐν τάχει.

21 Τότε ὀργισθεὶς ὁ βασιλεὺς σφόδρα, ἐκέλευσε τύπτεσθαι αὐτὸν ξύλοις ἀγρίοις. Ἀκούσασα δὲ ἡ μακαρία Ναταλία, ὅτι μέλλει βασανίζεσθαι, δραμοῦσα πρὸς τοὺς ἁγίους, εὐηγγελίσατο αὐτούς λέγουσα· Ἐνήρξατο ὁ κύριός μου τοῦ μαρτυ-
B ρίου. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, παραυτίκα ἔστησαν ἑαυτοὺς εἰς προσευχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐπὶ πολὺ δὲ βασανιζομένου τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ, καὶ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ τῇ γῇ προσπιπτουσῶν, καὶ τοῦ αἵματος προῤῥέοντος, ἔφη ὁ τύραννος· Πάντως οἱ πλάνοι ἐκεῖνοι, ἄθλιε, ἐδίδαξάν σε τὴν μωρίαν ταύτην. Ἔφη ὁ ἅγιος· Διατί πλάνους ἀποκαλεῖς τοὺς ὁδηγοῦντας εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν; Ὑμεῖς οὖν ἐστε οἱ πλάνοι, οἱ τοὺς ἀνθρώπους δελεάζοντες, καὶ ἄγοντες εἰς ἀπώλειαν. Καὶ θυμωθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐπὶ πλεῖον τύπτεσθαι αὐτὸν τοῖς ῥοπάλοις. Ἔφη αὐτῷ ὁ ἅγιος· Ὅσον πληθύνεις εἰς ἐμὲ τὰ εἴδη τῶν βασάνων, τύραννε, τοσοῦτον αὔξεις μοι τοὺς μισθοὺς τῶν ἀγώνων.

22 Πάντα δὲ, ὅσα ἤκουε παρὰ τοῦ τυράννου, καὶ ἀπηκρίνατο ὁ ἅγιος, ἀπήγγελλεν ἡ μακαρία Ναταλία τοῖς ἁγίοις. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ τύραννος· Φεῖσαι σου τῆς νεότητος, ἄθλιε, καὶ μὴ μάτην σεαυτὸν ἀπολλύῃς. Μὰ τοὺς θεοὺς ὁρῶ σου τὸ κάλλος, καὶ λίαν σπλαγχνίζομαι ἐπὶ σέ. Ἀπεκρίθη ὁ ἅγιος· Ἐν τούτῳ φέιδομαι ἐμαυτοῦ, ἐν τῷ μὴ βούλεσθαί με ἐπιθῦσαι. Ὁ τύραννος ἔφη· Ὁμολόγησον τοῖς θεοῖς, καὶ ἵλεῳ σοι γενήσονται, καὶ ἡμεῖς δὲ τιμήσομέν σε μειζόνως, καὶ ἀποκαταστήσομεν εἰς τὴν προτέραν σου ἀξίαν· εὐγενὴς γὰρ εἶ σύ, καὶ πλουσίων γονέων υἱός. ἐκεῖνοι δὲ ἰδιῶται τυγχάνουσι καὶ τέκνα εἰσὶν ἀφρόνων καὶ πενήτων. Ὁ ἅγιος εἶπεν· Οἶδα ὅτι ἐπιγινώσκεις τὴν πατρίδα μου καὶ τὴν εὐγένειαν καὶ τοὺς προγόνους·
C εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων ἐπεγίνωσκες πατρίδα, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν εὐγένειαν, παρεκάλεσας ἂν αὐτοὺς εὔξασθαι ὑπὲρ σοῦ, τοῦ ἀπαλλαγῆναι μέν σε τῆς τῶν θεῶν σου δυσμενείας, ἐνταγῆναι δὲ εἰς τὴν αὐτῶν λαμπρότητά τε καὶ δόξαν.

23 Τότε ὀργισθεὶς ἐπὶ πλεῖον ὁ τύραννος, ἐκέλευσε κατὰ τῆς κοιλίας αὐτοῦ τύπτεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τεσσάρων. Ἐπὶ πολὺ δὲ τυπτομένου αὐτοῦ, ὡς ἐθεάσατο ὁ παράνομος τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἐκχεόμενα ἐπὶ τὴν γῆν, προσέταξε κουφισθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν βασάνων· ἦν γὰρ νεώτερος, καὶ λίαν ἁπαλός. Καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν· Ὁρᾷς πόσα σου φείδομαι, Ἀδριανὲ, καὶ οὐ θέλεις μετανοῆσαι; Ἐπικάλεσαι οὖν τοὺς θεοὺς, κἀγὼ κελεύσω τοὺς ἰατροὺς παραγενέσθαι, καὶ θεραπεύσουσί σου τὸ σῶμα, καὶ ἔσῃ μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παλατίῳ. Ὁ ἅγιος εἶπεν· Ἐπεὶ οὖν ἐπηγγείλω διὰ τῶν ἰατρῶν σου θεραπεύειν με, καὶ τιμῆς μεγίστης ἀξιοῦν, καὶ εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ βασιλικόν σου πάλάτιον, εἰπάτωσαν δή μοι πρότερον οἱ θεοί σου, τί μοι μέλλουσι ποιεῖν, ἵνα γνῶ εἰ δύναμίς τις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. Ἔφη ὁ βασιλεύς· Οἱ θεοὶ οὔτε χρηματίζουσιν, οὔτε λαλοῦσιν. Ὁ ἅγιος εἶπεν· Ἐπεὶ οὖν, ἀσεβέστατε, οἱ θεοί σου οὔτε λαλοῦσιν, οὔτε χρη-

mundanæ militiæ frequenter ob modica obsonia a principibus et ducibus cædebaris, multo magis perferre oportet supplicia tibi inferenda, ut regnum cœlorum hæreditate accipias in seculum seculi. *A. Anonymo*

20 Hic dictis a beata Natalia, ad tyrannum ductus est beatus Adrianus. Videns vero ipsum imperator, dixit: Adhuc manes in vesania tua, miser? Respondit sanctus Adrianus: Nunc a vesania recessi, et luctor, ne pereat anima mea. Dixit ipsi tyrannus: Nunc igitur audi me, et accedens, sacrifica diis maximis, eosque adora, sicut nos omnes; quoniam tentaberis cruciantibus instrumentis, quæ numquam audivisti. Sanctus Adrianus dixit: O imperator, quare erratis vos, adorantes inanimata ac immunda idola, relicto Deo vivente, qui fecit cœlum et terram, mare, et omnia, quæ in iis sunt? Etenim neque deos illos esse dico, neque umquam inducar, ut adorem surdos, mutos, sensuque carentes, similes tui lapides. Fac igitur cito, quod facere vis. *interrogatur ab imperatore, constansque in fide,*

21 Tunc vehementer iratus imperator, jussit eum cædi fustibus asperis. Audiens beata Natalia, torquendum Adrianum, currens ad Sanctos, nuntiavit illis, dicens: Dominus meus inchoavit martyrium. His auditis, illi mox pro eo orare cœperunt. Cum diu tortus esset sanctus Adrianus, ita ut carnes ipsius in terram deciderent, et sanguis proflueret, dixit tyrannus: Omnino deceptores isti te, miser, hanc docuerunt stultitiam. Dixit Sanctus: Quare eos, qui ducunt ad vitam æternam, deceptores vocas? Vos sane deceptores estis, qui inescatis homines, et ad interitum ducitis. Iratus imperator eum baculis magis verberari jussit. Dixit ad eum Sanctus: Quantum multiplicas in me genera tormentorum, tyranne; tantum mihi auges præmia certaminum. *fustibus graviter cæditur,* E

22 Omnia autem, quæ audiebat a tyranno, quæque respondebat Adrianus, sanctis annuntiabat beata Natalia. Dicit ad eum tyrannus: Parce juventuti tuæ, miser; et ne frustra te perdas. Per deos video pulchritudinem tuam, et valde me tui miseret. Respondit Sanctus: Hac in re mihi parco, quod nolim sacrificare. Tyrannus dixit: Confitere deos, et illi tibi fient propitii, et nos te magis honorabimus, et in priorem dignitatem restituemus. Nobilis enim tu es et divitum parentum filius: illi vero rudes sunt et nati ex parentibus insipientibus ac pauperibus. Sanctus dixit: Scio notam tibi esse patriam meam, et nobilitatem et progenitores: si vero et illorum noveras patriam, divitiasque et nobilitatem, jam rogaveras ipsos, ut orarent pro te, ut liberareris quidem deorum tuorum inimicitiis, consequereris vero illorum et splendorem et gloriam. *sed libere respondet,* F

23 Tunc magis excandescens tyrannus, jussit ipsum in ventre verberari a viris quatuor. Postquam diu cæsus erat, ut impius viscera ipsius videret in terram effusa; jussit ipsum levari cruciatibus: erat enim juvenis, et corpore admodum delicato. Dicit porro ad ipsum: Vides, quantum tibi parcam, Adriane, et non vis pœnitere? Invoca igitur deos, et jubebo advocari medicos, qui corpus tuum sanent; et eris mecum in palatio. Dixit Sanctus: Quandoquidem mihi pollicitus es, me sanandum per medicos tuos, meque a te dignandum honore maximo, atque inducendum in palatium tuum imperatorium; dicant sane mihi prius dii tui, quid illi mihi sint facturi, ut sciam, an qua in ipsis sit potestas c. Dixit imperator: Dii neque oracula dant, neque loquuntur. *et cruciatus varios fortiter sustinet,*

A. ANONYMO.

loquuntur. Dixit Sanctus: Itaque, impiissime, si dii tui neque loquuntur, neque dant oracula, quare ipsis sacrificas eosque adoras? et non solum id ipse facis, sed nos etiam loquela honoratos ipsis sacrificare cogis.

tandemque cum aliis ad carcerem reducitur.

24 Tunc tyrannus iratus, eos omnes ad carcerem vinctos abduci jussit, statuens diem, qua diligentius ipsos audiret. Milites vero Sanctos acceptos in carcerem abduxerunt; alios quidem, qui adhuc consistebant corpore *d*, vi trahentes, alios vero resolutos per tormenta, et incedere nescios, per terram trahentes, ut ligna inanimata. Beata vero Natalia sustentabat sanctum Adrianum, manum supponens cervici ipsius, dicens: Beatus es, domine mi Adriane: ecce enim dignatus es eo honore, ut annumereris Sanctis, et passus sis pro eo, qui passus est pro te: ecce vadis gloriam ipsius visurus: nam qui socii sunt passionum ipsius, erunt et gloriæ.

ματίζουσι, διατί θύεις αὐτοῖς, καὶ προσκυνεῖς; καὶ οὐ μόνον αὐτὸς τοῦτο ποιεῖς, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς τοὺς λόγῳ τετιμημένους καταναγκάζεις θύειν αὐτοῖς. D

24 Τότε θυμωθεὶς ὁ τύραννος, ἐκέλευσεν ἅπαντας αὐτοὺς δεθέντας ἀπενεχθῆναι εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὁρίσας ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐπιμελέστερον ἀκούσει αὐτῶν. Παραλαβόντες δὲ τοὺς ἁγίους οἱ στρατιῶται ἀπήγαγον εἰς φυλακήν, τοὺς μὲν ἔτι συνεστῶτας τῷ σώματι μετὰ βίας ἕλκοντες, τοὺς δὲ λελυμένους ἀπὸ τῶν βασάνων, καὶ μη δυναμένους περιπατεῖν μετὰ σχοινίων σύρροντες*, ὥσπερ ἄψυχα ξύλα. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία ὑπεστήριζε τὸν ἅγιον Ἀδριανόν, ὑποβάλλουσα τὴν χεῖρα τῷ αὐχενίῳ αὐτοῦ, καὶ λέγουσα; Μακάριος εἶ, κύριέ μου Ἀδριανὲ· ἰδου γὰρ καθηξιώθης συναριθμηθῆναι τοῖς ἁγίοις, καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ παθόντος ὑπὲρ σοῦ· ἰδοὺ πορεύῃ θεάσασθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ· οἱ γὰρ κοινωνοῦντες τοῖς παθήμασιν αὐτοῦ, κοινωνουσι καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ.

* *l.* σύροντες

ANNOTATA

a *Vocem Græcam* σχηματίζειν, *quæ generatim significat* formare, fingere, componere *in habitum quemdam aut figuram, nolui ex conjectura restringere, prout fecerunt antiqui interpretes: nam* B *apud Mombritium, cui fere consonant codices Mss., locus ita Latine est redditus:* Succincto E perpendiculo antepudenda, introducantur: *atque ita idem verbum Græcum deinde exponitur. Noverat quidem ille imperatoris minister, quo eos habitu ad torturam compositos vellet imperator*; *at id vox generica non significat.*

b *Videlicet cum tormentis adjunctis: nam* interrogari *idem hic est ac* torqueri: *atque eo modo Græcam vocem deinceps reddam Latine.*

c *In codicibus Latinis varia in dictis utrimque mutata, additaque aut omissa reperio. At ea lector videre poterit apud Mombritium aut Surium, cum observanda non crediderim, quod sint levioris momenti. At hic longius a mente auctoris recessit interpres, qui sic habet apud Mombritium:* Et quamvis dii tui promittant se mihi repropitiari: ipsi mihi dicant ore suo, quid mihi facturi sint, vel quale beneficium mihi conferant; et tunc adorabo eos, et sacrificabo eis, vel hostias eis offeram, quemadmodum tu vis. *Expositio hæc non est textus Græci, sed commentum minime probandum interpretis Latini.*

d *Id est, qui necdum ita tormentis erant fracti, ut non possent pedibus consistere. Hæc verba non videntur cohærere cum dictis num.* 18, *ubi auctor narrat, Martyres jumentis fuisse impositos, hanc allegans rationem:* Erant enim omnes resoluto plagis corpore, atque una catena colligati. *Verum, si dicta benigne conciliare velimus, dicendum est omnes quidem fuisse corpore admodum afflicto; sed non omnes eo usque fuisse fractos, ut pedibus non possent consistere. Id postea advertere potuerunt lictores, eaque de causa Sanctos alio modo ad carcerem reducere, quam quo ducti erant ad locum judicii.*

CAPUT IV

C F

S. Natalia cum aliis mulieribus in carcere Martyribus servit, sumpta etiam in hunc finem veste virili: Adriani et reliquorum Sanctorum martyrium.

Martyres in carcerem reducti gratulantur Adriano

Cum pervenisset in carcerem, convenerunt omnes Sancti, et salutarunt beatum Adrianum, ita ut illi etiam, qui corpore erant resoluto, manibus reperent, ac pacem ipsi precarentur, salutantes osculo sancto. At beata Natalia manibus suis extergebat sanguinem ipsius, et corpus ejus ungebat. Salutantes vero ipsum Sancti, dixerunt: Lætare in Domino, Frater: nam nomen tuum scriptum est cum perfectis sanctisque martyribus. Dixit ipsis beatus Adrianus: Vos semper gaudete: sed orate, ut nihil tædii mihi inferat diabolus: vehementer enim deficio. Responderunt Sancti: Confide, frater Adriane: nihil amplius contra te valet malignus: aufugit enim,

Καὶ ἐντὸς γενομένου τῆς φυλακῆς, συνῆλθον πάντες οἱ ἅγιοι, καὶ ἠσπαζοντο τὸν μακάριον Ἀδριανὸν, ὡς καὶ τοὺς διαλελυμένους τὰ σώματα ἕρπειν ταῖς χερσὶ, καὶ τὴν εἰρήνην διδόναι αὐτῷ, ἀσπαζομένους φιλήματι ἁγίῳ. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία κατέμασσε ταῖς χερσὶν αὐτῆς τὸ αἷμα αὐτοῦ, καὶ ἤλειφε τὸ σῶμα αὐτοῦ. Ἀσπαζόμενοι δὲ αὐτὸν οἱ ἅγιοι, ἔλεγον αὐτῷ· Χαίροις ἐν Κυρίῳ, ἀδελφέ· ἐγράφη γάρ σου τὸ ὄνομα μετὰ τῶν τελειωθέντων ἁγίων μαρτύρων. Ἔφη αὐτοῖς ὁ μακάριος Ἀδριανός· Ὑμεῖς χαίρετε διαπαντὸς· ἀλλ' εὔξασθε, ἵνα μηδὲν ἀηδὲς ἐνσπείρει μοι ὁ διάβολος· σφόδρα γὰρ ἐκλείπω. Λέγουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι· Θάρσει, ἀδελφὲ Ἀδριανέ· οὐκέτι ἰσχύει κατὰ σοῦ ὁ πονηρός· ἀπέδρα γὰρ δεδιὼς τὴν ὑπομονήν σου. Καὶ ἡμεις γὰρ ἐφοβούμεθα περὶ σοῦ, ὅτε ἦς ἄνθρωπος· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερέβης, ἐθαρρήσαμεν, ὅτι

οὐκέτι

A οὐκέτι ἰσχύσει κατὰ σοῦ ὁ πονηρός. Μὴ οὖν διακριθῇς ἢ διστάσῃς ὅλως.

timens patientiam tuam. Nosquoque timebamus tibi, quando eras homo : postquam vero humanam transgressus es naturam, confidimus nihil amplius contra te valiturum diabolum. Itaque nihil omnino ambige vel dubita.

A. Anonymo.

26 Διάκονοι δὲ, γυναῖκες εὐσεβεῖς, καὶ ἄλλαι τῶν εὐγενίδων γυναικῶν παρέμενον τοῖς ἁγίοις, θεραπεύουσαι αὐτούς· ὧν αἱ μὲν τῶν καυστηριῶν κατέψυχον τοὺς πόνους· αἱ δὲ τῶν πληγῶν ἐπεμελοῦντο· ἄλλαι δὲ τῇ ἐσθῆτι τοὺς ἰχῶρας τῶν μωλώπων κατέμασσον. Ἅπασαι δὲ διεμερίζοντο τοὺς ἁγίους, πᾶσαν ὑπερεσίαν καὶ ἀνάπαυσιν εἰς αὐτοὺς ποιούμεναι. Μαθὼν δὲ ὁ τύραννος ταῦτα, καὶ ὅτι ἐξεκενώθη τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν πρὸς αὐτοὺς, μάλιστα δὲ καὶ τῶν εὐγενίδων, ὠργίσθη σφόδρα, καὶ ἐκέλευσε γυναῖκα τὸ σύνολον μὴ συγχωρεῖσθαι εἰσιέναι πρὸς αὐτούς. Ὡς δὲ ἔγνω ἡ μακαρία Ναταλία, ὅτι ἐκωλύθησαν αἱ γυναῖκες τοῦ μὴ εἰσέρχεσθαι πρὸς τούς ἁγίους, ἀνάστασα ἐκείρατο τὴν κεφαλὴν, καὶ ἐνεδύσατο σχῆμα ἀνδρικὸν, καὶ εἰσῄει ὡς ἀνὴρ, καὶ ἐθεράπευε πάντας αὐτούς.

26 Diaconissæ vero, mulieres piæ, atque aliæ feminæ nobiles manebant apud Sanctos, servientes ipsis : ex quibus hæ quidem inustorum stigmatum refrigerabant dolores, illæ vero vulnera curabant : aliæ demum vestibus saniem cicatricum extergebant. Omnes vero dividebant sibi Sanctos, omne servitium ac solamen ipsis exhibentes. Ubi ea rescivit tyrannus, didicitque effusam ad eos esse mulierum multitudinem, et quidem maxime nobilium, multum iratus est, præcepitque ne qua omnino mulier ad eos ingredi sineretur. Ubi cognovit beata Natalia, prohibitum esse mulieribus, ne accederent ad Sanctos, caput totondit, sumptaque veste virili, ut vir ingrediebatur, atque omnibus iis serviebat.

mulieres Sanctis in carcere serviunt ; cum vero ingredi vetarentur,

27 Καὶ μετὰ ταῦτα ἐκαθίζετο παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ, παρακαλοῦσα, καὶ λέγουσα αὐτῷ· Δέομαί σου, κύριε, μνήσθητι τῆς συζύγου σου, ὅτι συνήργησά σοι ἐν τῷ μαρτυρίῳ, καὶ ἤλειψά σε πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ πρόξενός σοι
B ἐγενόμην τοῦ στεφάνου τούτου. Παρακάλεσον οὖν τὸν Δεσπότην Χριστὸν, ἵνα παραλάβῃ με μετὰ σοῦ, ἵνα ὥσπερ κοινωνοὶ ἐγενόμεθα ἐν τῷ μοχθηρῷ, καὶ φιλαμαρτήμονι τούτῳ βίῳ, οὕτως καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἀπόνου λήξεως κοινωνήσωμεν ἅμα· ναὶ παρακαλῶ, ταύτην πρώτην αἴτησιν λάβε παρὰ θεοῦ, ἔστω σοι αὕτη ἀπαρχὴ τῶν ἱκεσιῶν σου· οἶδα γὰρ ὅτι παρέξει σοι ταύτην τὴν αἴτησιν ὁ Χριστός· φιλεῖ γὰρ αἰτεῖσθαι παρ' ὑμῶν τὰ τοιαῦτα. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖς, κύριέ μου, τὴν ἀκολασίαν τῆς πόλεως ταύτης, καὶ τὴν ἀσέβειαν τοῦ βασιλέως· μήποτε ὑποβληθεὶς ὁ τύραννος ζεύξῃ με τινὶ τῶν ἀθέων, καὶ μιάνωσιν ἀσεβεῖς τὴν κοίτην σου τὴν ἁγίαν· σῶσον τὴν γυναῖκα σου. ἐδιδάχθης γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ ἀποστόλου· δός μοι τοίνυν μισθὸν τῆς σωφροσύνης τὴν μετὰ σοῦ τελευτήν· μάθωσιν εὖ ποιεῖν τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσιν αἱ γυναῖκες, ὁρῶσαι σου τὴν πρὸς ἐμὲ στοργήν.

27 Post hæc sedebat ad pedes sancti Adriani, rogans, ac dicens illi : Oro te, Domine, memento conjugis tuæ, quia tibi cooperata sum in martyrio, et unxi te ad agones, atque hanc tibi conciliavi coronam. Roga igitur Christum Dominum,
E ut accipiat me tecum, ut quemadmodum consortes fuimus in laboriosa hac et peccatis obnoxia vita, ita et beatæ illius ac laborum expertis hæreditatis simul fiamus participes : sane rogo, ut id primum petas a Deo, sint hæ primitiæ precum tuarum : novi enim hanc tibi petitionem concedendam a Christo : cupit enim talia postulari a vobis. Quippe, Domine mi, non ignoras hujus urbis intemperantiam, ac imperatoris impietatem : ne me assumens tyrannus jungat conjugio cujusdam athei, ac thorum tuum sanctum maculent impii. Serva conjugem tuam : id enim te docuit Apostolus. Itaque pro mercede pudicitiæ mihi tribue, ut tecum moriar. Discant mulieres viris suis bene facere, videntes tuam erga me affectionem.

Natalia, virili habitu sumpto, pergit Sanctis servire,

28 Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀνέστη πάλιν, καὶ τῷ ἀνδρικῷ σχήματι περιῄει τοὺς ἁγίους, θεραπεύουσα καὶ ἐπιμελουμένη· ὡς ἑκάστου τὸ πάθος ἔχρησεν. Ἔτρεφε δὲ αὐτοὺς τοῖς λεπτοτέροις βρώμασι· ἠσθένουν γὰρ πάνυ ἀπό τε τῶν πληγῶν καὶ τῆς νομῆς τῶν τραυμάτων. Μαθοῦσαι δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ γυναῖκες ὅτι ἐκείρατο ἡ μακαρία Ναταλία τὴν κόσμην τῆς κεφαλῆς, καὶ εἰσιοῦσα ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἐξυπηρετεῖ τοῖς ἁγίοις, ἐκείραντο καὶ αὐταὶ, καὶ τῷ ἀνδρικῷ σχήματι εἰσιοῦσαι, ἐθεράπευον τοὺς
C ἁγίους, ὡς ἀποκείρασθαι τῶν εὐγενίδων πλείους. Ὡς δὲ ἔγνω καὶ τοῦτο ὁ τύραννος, καὶ ὅτι μέλλουσι τελευτᾶν οἱ ἅγιοι ἀπό τε τῶν πληγῶν καὶ τῆς τῶν τραυμάτων ἑλκώσεως, ἐπεκέλευσεν ἄκμωνα χαλκοῦν ὑποτεθῆναι τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ μοχλῷ σιδηρῷ κατεαγῆναι αὐτῶν τὰ σκέλη, εἰπών· Μὴ τὸν κοινὸν τῶν ἀθρώπων ὑπομείνωσι θάνατον.

28 His dictis, rursum surrexit, et virili habitu circuibat ad Sanctos, serviens et curans, ut necessitas uniuscujusque exigebat. Nutriebat vero ipsos cibis tenuioribus : nam graviter ægrotabant e plagis acceptis et vulnerum corrosione. Ubi reliquæ mulieres didicerant, beatam Nataliam capitis sui comam abscidisse, ingressamque in carcerem ministrare Sanctis, illæ quoque tonsæ
F sunt, ingressæque virili veste Sanctis serviebant, ita ut plures ex nobilibus tonderentur. Quando et hoc cognovit tyrannus, rescivitque Sanctos morituros cum ex plagarum dolore tum ex vulnerum ulceratione, jussit incudem æneam pedibus eorum supponi, et vecte ferreo crura eorum confringi, dicens : Non intereant consueta hominibus morte.

quod et aliæ imitantur. Tyrannus Martyrum crura confringi jubet :

29 Εὐθέως οὖν παρεγένοντο οἱ δήμιοι, φέροντες τὰ σκεύη εἰς τὸ δεσμωτήριον. Θεασαμένη δὲ αὐτοὺς ἡ μακαρία Ναταλία, ἀπήντησεν αὐτοῖς, καὶ παρεκάλει, λέγουσα· Δέομαι ὑμῶν ἔνθεν πρῶτον ἀπὸ Ἀδριανοῦ ἄρξασθε. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, φοβουμένη μή πως ὁρῶν τοὺς ἁγίους πρὸ αὐτοῦ τὴν πικρὰν ταύτην ὑπομένοντας βάσανον, πτοηθεὶς δειλανδρήσῃ. Ὅτε δὲ ὑπέθηκε τὸν ἄκμωνα, λαβοῦσα ἡ Ναταλία ἥπλωσε τοὺς πόδας Ἀδριανοῦ ἐπὶ τοῦ ἄκμωνος· καὶ δυνάμει μεγάλῃ κρούσαντες, ἀπέτεμον αὐτοῦ τοὺς πόδας, συντρίψαντες τὰ κῶλα αὐτοῦ. Καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ Ναταλία· Δέομαί σου, δοῦλε τοῦ Χριστοῦ, ἐν ὅσῳ ἔτι ἐμπνέεις, ἔκτενόν σου τὴν χεῖρα, καὶ ἀροῦσιν αὐτὴν ἀπὸ σοῦ, ἵνα ἴσος καὶ ἐν τούτῳ τοῖς ἁγίοις γένῃ· πλεῖον γάρ σου ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι. Καὶ ἐπιδοὺς αὐτῇ τὴν χεῖρα, ἐπέτηκε

29 Mox igitur adfuerunt lictores, ferentes instrumenta illa ad carcerem. Intuita autem illos beata Natalia, obviam ivit, hortabaturque eos, dicens : Rogo vos, hinc primum incipite ab Adriano. Hoc vero dixit, timens ne forte, si videret Sanctos acerbum illud tormentum ante se perferentes, attonitus expavesceret. Dum vero supposita erat incus, apprehensos pedes Adriani super incudem extendit beata Natalia : lictores vero vi magna percutientes, ipsius pedes absciderunt, crura ipsius simul comminuentes. Dicit ad eum Natalia : Rogo te, Serve Christi, quantum adhuc spiras, extende manum tuam, quam tibi

martyrium Adriani, præsente Natalia :

A. ANONYMO.

tibi abscindent, ut et in hoc Sanctis fias similis : nam illi te plura passi sunt. Ipse dans ei manum, imposuit incudi. Illi vero percutientes, eam resecuerunt. Tum velociter spiritum suum tradidit Domino.

ali..um martyrium : Natalia abscissam Adriani manum servat.

30 Circumeuntes autem lictores cum incude et vecte ad Sanctos, crura eorum fregerunt. Sancti vero præveniebant, et ante adventum eorum explicabant pedes suos, clamantes magna voce : Domine Jesu Christe, accipe spiritum nostrum : atque id singuli dicentes, pretiosas ac sanctas animas suas tradiderunt Deo. Jussit quoque imperator, post mortem ipsis illatam, corpora eorum in ignem projici, dicens : Ne forte venientes Galilæi, accipiant ipsos et ut deos honorent. Beata vero Natalia abscissam S. Adriani manum clanculum tollebat ac servabat. At lictores, corpora sanctorum ac gloriosorum Martyrum portantes, ibant ea in pyram injecturi : accendebant enim caminum latissimum. Beata vero Natalia pone sequebatur, manibus suis excipiens distillantem sanguinem, seque ungebat. Similiter et aliæ mulieres linteis pretiosis, aliisque stragulis purpureis decidentem de sanctis corporibus sanguinem colligentes, absondebant in sinu suo, ita ut etiam
B vestimenta lictorum, sanguine Sanctorum tincta, auro multo et lapidibus pretiosis emerentur.

τῷ ἄκμωνι. Κρούσαντες δὲ ἀπέτεμον αὐτήν· Καὶ εὐθέως παρέδωκε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ. D

30 Περιιόντες δὲ τοὺς ἁγίους οἱ δήμιοι, τῷ ἄκμωνι καὶ τῷ μοχλῷ, κατέκλων αὐτῶν τὰ σκέλη. Προελάμβανον δὲ οἱ ἅγιοι καὶ ἥπλουν τοὺς πόδας αὐτῶν πρὸ τοῦ ἐγγίσαι αὐτοῖς τοὺς δημίους, βοῶντες μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, δέξαι ἡμῶν τὰ πνεύματα : καὶ τοῦτο λέγοντες ἕκαστος παρεδίδουν τὰς τιμίας καὶ ἁγίας αὐτῶν ψυχὰς τῷ Θεῷ. Ἐκέλευσε δὲ ὁ βασιλεὺς μετὰ τὸ ἀποκτανθῆναι αὐτοὺς, τὰ σώματα αὐτῶν βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ, λέγων· Μή πως ἐλθόντες οἱ Γαλιλαῖοι λάβωσιν αὐτοὺς καὶ τιμήσωσιν ὡς θεούς. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία τὴν ἀποτμηθεῖσαν χεῖρα τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ ἦρε λαθραίως, καὶ ὑπεζώσατο αὐτήν. Βαστάζοντες δὲ οἱ δήμιοι τὰ σώματα τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, ἐπορεύοντο ἐμβαλεῖν αὐτὰ εἰς τὴν πυρὰν· ἦσαν γὰρ ἐκκαύσαντες κάμινον λαυροτάτην. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία ἠκολούθει ὄπισθεν, ὑποδεχομένη τὰ ἀποστάζοντα αἵματα ταῖς χερσὶ, καὶ ἤλειφεν ἑαυτήν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλαι γυναῖκες ὑποδεχόμεναι τιμίοις ὀθονίοις καὶ ἑτέροις ἱματίοις πορφύροις τὰ ἀποστάζοντα ἐκ τῶν ἁγίων σωμάτων αἵματα, ἀπέκρυπτον ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἐσθῆτα τῶν δημίων βαφεῖσαν τοῖς αἵμασι τῶν ἁγίων χρυσῷ πολλῷ καὶ λίθοις τιμίοις ἠγορακέναι. E

CAPUT V

Corpora Sanctorum igni mirabiliter erepta, et a Christianis Byzantium delata : S. Natalia ad nuptias invitata, fugit Byzantium, ibique apud corpora Martyrum moritur.

Dum corpora Sanctorum igni erant injecta, orta tempestate, lictores fugiunt ;

Postquam pervenerant ad locum, ubi accensa erat fornax, ascendentes carnifices, Sanctos Martyres per os supernum injecerunt in fornacem. At venerandæ illæ et sanctæ mulieres longe stantes, clamabant cum lacrymis, dicentes : Domini, nostrum mementote in requie vestra. Similiter vero et beata Natalia circumquaque currebat, volens se ipsa in caminum injicere, clamans et dicens : Accipe et me tecum, beate Adriane ;
C et noli me relinquere in ærumnosa hac et temporaria vita, hisque dictis, tacebat. Porro Sanctis in fornacem projectis, repente ortum est tonitru magnum cum imbre vehemente, fulguribus, et succussione terræ, ut tota civitas et locus ille agitaretur, ac fornax aquarum copia exstingueretur. Carnifices autem, cernentes quæ erant facta, et timore correpti, in fugam se conjecerunt : quidam vero ex ipsis in faciem prolapsi statim exspirarunt.

Christiani vero accurrentes, corpora igni eripiunt illæsa.

32 Tunc concurrit multitudo circumstantium ibidem Christianorum una cum beata Natalia ac reliquis mulieribus piis; et rapuerunt pretiosa sanctaque corpora celebrium ac gloriosorum Christi Martyrum, invenientes ea salva et integra, ita ut ne capillum quidem ipsorum ignis læsisset. Vir autem quidam honorabilis et pius, Eusebius nomine, cum propria uxore procidens ad genua beatæ Nataliæ ac fratrum, rogabat eos, dicens : Nos prope hanc civitatem antea habitabamus : videntes vero impietatem in illa exercitam, a multo tempore discessimus Byzantium, relictis omnibus

Παραγενόμενοι δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα ἦν ἐκκαυθεῖσα ἡ κάμινος, καὶ ἀνελθόντες οἱ δήμιοι, διὰ τοῦ ἄνωθεν στομίου ἔρειψαν τοὺς ἁγίους μάρτυρας εἰς τὴν κάμινον. Αἱ δὲ τίμιαι καὶ ἅγιαι γυναῖκες ἐκεῖναι μάκροθεν ἑστῶσαι ἐβόων μετὰ δακρύων, λέγουσαι· Μνήσθητε ἡμῶν κύριοι ἐν τῇ ἀναπαύσει ὑμῶν· Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ μακαρία Ναταλία περιέτρεχε πάντοθεν βουλομένη ἑαυτὴν ῥίψαι εἰς τὴν κάμινον, βοῶσα καὶ λέγουσα· Δέξαι κἀμὲ μετὰ σοῦ, μακάριε Ἀδριανέ, καὶ μή με ἐγκαταλίπῃς ἐν τῇ μοχθηρᾷ ταύτῃ καὶ προσκαίρῳ ζωῇ· καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἡσύχασε. Ῥιφέντων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ καμίνῳ, ἄφνω βροντὴ F ἐγένετο μεγάλη καὶ ὑετὸς σφοδρὸς, καὶ ἀστραπαὶ, καὶ σεισμὸς, ὡς τὴν πόλιν ἅπασαν καὶ τὸν τόπον περιφέρεσθαι, καὶ τὴν κάμινον σβεσθῆναι ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ὑδάτων. Οἱ δὲ δήμιοι ἰδότες τὸ γεγονὸς, καὶ φοβηθέντες, ἔφυγον· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν πεσόντες ἐπὶ πρόσωπον, παραχρῆμα ἀπέθανον.

32 Τότε συνέδραμε τὸ πλῆθος τῶν περιεστότων ἐκεῖσε Χριστιανῶν ἅμα τῇ μακαρίᾳ Ναταλίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς εὐσεβέσι γυναιξὶ, καὶ ἥρπασαν τὰ τίμια καὶ ἅγια λείψανα τῶν ἀοιδίμων καὶ καλλινίκων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ, εὑρόντες αὐτὰ σῶα καὶ ὁλόκληρα, ὡς μηδὲ τριχὸς αὐτῶν ἅψασθαι τὸ πῦρ. Εὐσέβιος δέ τις ὀνόματι, ἀνὴρ τίμιος καὶ εὐλαβὴς μετὰ τῆς ἰδίας γαμετῆς προσπεσὼν τῇ μακαρίᾳ Ναταλίᾳ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, παρεκάλει αὐτοὺς, λέγων· Ἡμεῖς ἐπέκεινα τῆς πόλεως πρώην ᾠκοῦμεν· ἰδόντες δὲ τὴν ἐν τῇ πόλει γενομένην ἀσέβειαν, ἀνεχωρήσαμεν ἐκ πολλοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον, πάντα καταλιπόντες τὰ ἡμέτερα. Δότε οὖν ἡμῖν τοὺς ἁγίους, καὶ ἐμβαλώμεθα αὐτοὺς ἐν ἀκατίῳ· καὶ ἀπενέγκαντες ἀποτιθέμεθα αὐτοὺς ἐν τοῖς ἡμετέροις τόποις ἕως

A ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ ἀσεβοῦς βασιλέως· καὶ μετὰ ταῦτα τελείαν τὴν κατάθεσιν ἐν προσκυνήσει ποιούμεθα· ἔθος γάρ ἐστιν ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν· Ἐὰν γὰρ θελήσητε ἐνταῦθα αὐτοὺς καταθέσθαι, μανθάνει ὁ ἀσεβὴς καὶ παράνομος βασιλεὺς, καὶ πάλιν ἐνεγκὼν κατακούσει αὐτοὺς, καὶ εὑρίσκεσθε παραδιδόντες, οὓς ὁ Θεὸς διὰ βροντῆς καὶ σεισμοῦ καὶ ὑετοῦ ἐκ πυρὸς ἐρρύσατο.

nostris. Sanctos igitur nobis date, quos navi imponemus, eosque translatos deponemus in locis nostris usque ad mortem impii imperatoris; ac deinde perfectam ritu debito translationem cum precibus faciemus: ita enim facere solemus. Quippe si eos hic deponere volueritis, id cognoscet impius ac iniquus imperator; eosque rursum ablatos comburet, et sic patebit, a vobis proditos esse eos, quos Deus per tonitru, terræ motum, atque imbrem igni eripuit. *A. ANONYMO.*

33 Καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος οὗτος ἐνώπιον αὐτῶν πάντων· καὶ ἐμβάλλουσιν αὐτοὺς ἐν ἀκατίῳ, καὶ ἀπάγουσιν εἰς τὸ Βυζάντιον, οὐρίου ἀνέμου ὑποπνεύσαντος. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία ἔμεινεν ἔχουσα τὴν χεῖρα τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ. ἔλεγε γάρ· Μήποτε, φανερωθέντων τῶν λειψάνων μακαρίων μαρτύρων, εὑρεθῶ προδιδοῦσα τὴν ἐλπίδα μου· καὶ λαβοῦσα τὴν χεῖρα, ἐνείλισεν ἐν πορφυρίδι, βαλοῦσα μῦρα, καὶ ὑπέθηκε τῇ κλίνῃ εἰς τὸ μερος τὸ πρὸς κεφαλῆς, μηδενὸς γινώσκοντος. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας ἀνήρ τις ἀπὸ τῆς πόλεως, χιλίαρχος, προσελθὼν τῷ βασιλεῖ, ᾐτήσατο πρὸς γάμον λαβεῖν τὴν μακαρίαν Ναταλίαν· ἦν γὰρ πολυκτήμων ἡ ἀοίδιμος αὕτη καὶ πρώτη τῶν εὐγενίδων, ὡραῖα τε καὶ κοσμία πάνυ. Προεπέμψατο δὲ αὐτῇ καὶ διά τινων γνορίμων γυναικῶν. Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο ταῖς ἀποστελλείσαις γυναιξὶ, λέγουσα· Κἀγὼ μαθοῦσα τοῦτο ἐχάρην σφόδρα· ἀλλ' ἔνδοτέ μοι μῆνας τρεῖς, ὅπως ἑτοιμάσωμαι· οὐ γὰρ ὁ τυχών με
B ζητεῖ πρὸς γάμον. Αὕτη δὲ ἐβούλετο λάθρα ἀναχωρῆσαι καὶ ἀπελθεῖν, ὅπου ἦν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων· καὶ ἀπέλυσε τὰς γυναῖκας θωπεύουσα.

33 Placuit hic sermo omnibus. Sanctos navi imponunt ac Byzantium avehunt, secundo flante vento. Verum beata Natalia retinuit manum sancti Adriani: dicebat enim: Ne quando, manifestatis corporibus beatorum Martyrum, inveniar prodidisse spem meam. Acceptam autem manum purpuræ involvit, addens unguenta, ac lecto suo supposuit ad partem capitis, nemine sciente. Post dies aliquot vir quidam civitatis, militum tribunus, accedens imperatorem, petiit, ut nuptum sibi daretur beata Natalia: multa enim possidebat honorabilis illa ac primaria inter mulieres nobiles, ac speciosa erat et pulcra admodum. Rem quoque ei ille insinuavit per mulieres quasdam familiares. Illa vero missis mulieribus respondebat, dicens: Et ego, hisce E
intellectis, vehementer gaudeo. At date mihi menses tres *a*, ut me præparem: non enim plebeius est, qui meas ambit nuptias. Verum ipsa clam discedere volebat, et eo proficisci, ubi Sanctorum erant corpora. Itaque mulieres illusas dimisit.

ac Byzantium transferunt: Natalia ad nuptias petita a tribuno.

a

34 Προσελθοῦσα δὲ τῇ κλίνῃ, ἐπέπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ μετὰ δακρύων προσηύχετο, λέγουσα· Κυριε ὁ Θεός μου, ἡ τῶν θλιβομένων παραμυθία, καὶ τῶν συντετριμμένων τὴν καρδίαν ὁ στηριγμός, ἐπίβλεψον ἐπὶ τὴν δούλην σου, καὶ μὴ δῷς εἰς μιασμὸν τὴν ὁμόζυγον καὶ ὁμόσωμον Ἀδριανοῦ τοῦ σοῦ δούλου· Ἵλεως Κύριε, εἰ ἐπιλήσῃ τῶν δεσμῶν, ὧν ἐπειράθη διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον; Ἵλεως Κύριε, εἰ ἐπιλήσῃ τῶν ποδῶν τῶν κλασθέντων ἐκείνων, καὶ τῆς ἀποτμηθείσης χειρός; Ἵλεως Κύριε, εἰ εἰς κενὸς ποιήσεις καὶ τὸν μόχθον, ὃν οἱ δοῦλοι σου ὑπέστησαν διὰ τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον; Ἀλλ' ἐκείνων μνηθεὶς τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ὑπομονὴν, ἐλευθέρωσόν με ἀπὸ τῆς συναφείας τῶν ἐχθρῶν σου· μὴ μιάνῃ, Δέσποτα ἀγαθὲ, ὁ εἰδωλοθύτης τὴν κοίτην Ἀδριανοῦ τοῦ σοῦ δούλου· ἀλλὰ ῥῦσαι με ἀπὸ τῆς προσδοκίας καὶ ἐπιβουλῆς τοῦ ἀλάζονος καὶ ἀσεβοῦς τούτου, ὅτι σὺ εἶ μόνος Θεὸς εὔσπλαγχνος καὶ πολυέλεος· καὶ σοὶ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

34 Accedens vero ad lectum suum, procidit in faciem, et cum lacrymis oravit, dicens: Domine Deus, mœrentium solamen et firmitas corde contritorum, respice ad ancillam tuam, et Adriani servi tui conjugem, uno cum ipso constantem copore, pollui ne sinas. Misericors Domine, an oblivisceris vinculorum, quibus probatus est propter nomen sanctum tuum? Misericors Domine, an oblivisceris pedum illorum confractorum et manus abscissæ? Misericors Domine, an et irritum facies dolorem, quem Servi tui pertulerunt propter nomen sanctum tuum? Quin imo memor patientiæ ac tolerantiæ eorum, libera me contactu inimicorum tuorum: non polluat, optime Domine, idololatra lectum servi tui Adriani: sed eripe me ab exspectatione ac insidiis impuri atque impii illius, quia tu solus es Deus misericors et multæ miserationis: te F
decet gloria in secula. Amen.

fugam meditatur, imploratque divina ope,

C

35 Καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἀπὸ πολλῆς ἀδολεσχίας καὶ ἀθυμίας ἀφύπνωσε· καὶ ἰδοῦ εἷς τῶν ἁγίων ἐπιφανεὶς λέγει αὐτῇ· Εἰρήνη σοι, Ναταλία ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ· θάρσει οὖν· οὐ γὰρ παρεῖδέ σε ὁ Θεὸς, οὐ δὲ ἡμεῖς ἐπελαθόμεθα τοῦ μόχθου, οὗπερ ἐνεδείξω εἰς ἡμᾶς· ἀλλ' εὐθὺς ὀφθέντες τῷ Χριστῷ, ἐπρεσβεύσαμεν ὑπὲρ σοῦ, ἵνα ἔλθῃς πρὸς ἡμᾶς· Ἔφη αὐτῷ ἡ μακαρία Ναταλία· Ἐφάνη ὁ κύριός μου Ἀδριανὸς μεθ' ὑμῶν τῷ Χριστῷ; Ναὶ, λέγει αὐτῇ, καὶ πρὸ ἡμῶν ἐφάνη. Ἀλλὰ ἀνάστα, εἴσελθε ἐν ἀκατίῳ, καὶ πλεῦσον, καὶ ἐλθὲ πρὸς ἡμᾶς· ἐκεῖ γὰρ ἐπισκέπτεταί σε ὁ Θεὸς, καὶ ἀναπάυῃ μεθ' ἡμῶν. Καὶ ἐν ἑαυτῇ γενομένη, ἀνέστη, καὶ πάντα καταλιποῦσα, μόνην τὴν χεῖρα τοῦ ἁγίου ἔλαβε μεθ' ἑαυτῆς, καὶ εἰσελθοῦσα ἐν ἀκατίῳ ἔπλευσε, μετὰ σπουδῆς ἀπελθεῖν βουλομένη, ὅπου ἦν τὰ σώματα τῶν ἁγίων. Εὗρε δὲ καὶ ἄλλους πολλοὺς φεύγοντας ἀπὸ προσώπου τοῦ παρανόμου καὶ ἀσεβοῦς βασιλέως Μαξιμιανοῦ· καὶ ἔπλευσε μεθ' αὐτῶν.

35 His dictis, præ multa meditatione et tristitia obdormivit. Ecce autem, unus Sanctorum apparens, sic ei loquitur: Pax tibi, Natalia Dei ancilla: confide igitur: non enim despexit te Deus, neque nos obliti sumus laboris, quem pro nobis suscepisti: verum simulac apparuimus Christo, legationem pro te obivimus, ut ad nos venias. Dixit ei beata Natalia: An dominus meus Adrianus vobiscum apparuit Christo! Imo etiam, inquit ei, et ante nos apparuit. Verum surge, ingredere naviculam, navigaque et veni ad nos: ibi enim te visitat Deus, requiesces nobiscum. Illa porro ad se reversa surrexit, omniaque relinquens, solam Sancti manum secum sumpsit: ingressaque cymbam diligenter navigavit, volens eo tendere, ubi erant Sanctorum corpora. Invenit vero et alios multos fugientes a facie scelerati et impii imperatoris Maximiani, ac cum illis navigavit.

et cœlesti voce confirmata, naviculæ se committit,

36 Μαθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος, ὅτι πέφευγεν ἡ Ναταλία, εἰσελθὼν πρὸς τὸν βασιλέα, ᾐτήσατο βοήθειαν· καὶ λαβὼν μεθ'

36 Postquam tribunus *b* intellexerat fugisse Nataliam, accessit ad imperatorem auxiliumque petiit. *b*

A. ANONYMO. *ut naviget Byzantium, persequente eam frustra tribuno:* c

petiit. Deinde, sumpta secum militum turma, cum iis navi se commisit ipsam persequens. Ubi vero navigaverant *c* quasi per stadia multa, ortus ventus contrarius ipsos retro, unde venerant, rejecit: insurgentibus quoque fluctibus, quidam eorum submersi sunt. Cum vero nox esset media, spiritus fallax apparuit illis, qui erant cum Natalia, specie navis, in qua erant quasi epibatæ et nautæ periti: et dicit ipsis nauclerus voce magna: Unde venistis, et quo itis? Illi vero respondent: Nicomedia eximus, ac Byzantium navigamus. Dicit eis ille quasi nauclerus: Erratis; non hac instituendum iter, quod suscipitis; sed ad sinistram declinate: volebat enim immundus ac malignus dæmon eos in pelago perdere.

ἑαυτοῦ πλῆθος στρατιωτῶν, εἰσῆλθε σπουδῇ μετ' αὐτῶν ἐν πλοίῳ καταδιώκων αὐτήν. Πλευσάντων δὲ αὐτῶν ὡσεὶ στάδια πολλὰ, ἄνεμος ἐναντίος ἐπαναστὰς αὐτοῖς, ἔρειψεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω, ὅθεν ἦσαν ἐξεληλυθότες· τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ὑποβρύχιοι γεγόνασιν, ἐπαναστάτων αὐτοῖς τῶν κυμάτων· μέσης δὲ νυκτὸς οὔσης, πνεῦμα ἀπατηλὸν φαίνεται τοῖς περὶ τὴν Ναταλίαν ἐν εἴδει πλοίου, ἐν ᾧ δῆθεν ἐπιβάται καὶ ναῦται ἔμπειροι ἔτυγχανον· καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ ναύκληρος φωνῇ μεγάλῃ· Πόθεν ἐξήλθατε, καὶ ποῦ πορεύεσθε; Οἱ δὲ λέγουσιν· Ἀπὸ Νικομεδείας ἐξήλθομεν, καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον πλέομεν. Λέγει αὐτοῖς ὁ δῆθεν ναύκληρος· Ἐπλανήθητε· οὐκ ἔστι γὰρ αὕτη ἡ πορεία ἐκείνη τῆς ὁδοῦ, ἣν ὑπάγετε· ἀλλ' ἀριστερὰ ἐκκλίνατε· ἐβούλετο γὰρ ὁ ἀκάθαρτος καὶ πονηρὸς διάβολος εἰς τὸ πέλαγος ἀπολέσαι αὐτούς. D

ubi ad Martyrum corpora pervenerat, manum S. Adriani iis jungit.

37 Illi autem existimantes, quod vere viam ostenderent, exurgentes disposuerunt velum, eo volentes tendere, quo eundum monebat immundus malusque spiritus. Mox apparuit ipsis sanctus Adrianus quasi in navicula, clamavitque dicens: Recte navigastis: illum audire nolite: est enim damnatus, qui vos perdere studet: ac mox immundus malignusque spiritus disparuit. Surgens vero beata Natalia, cernit sanctum Adrianum præcedentem ipsos, lætaque effecta clamabat dicens: Ecce et dominus meus Adrianus. Et non amplius ab illis visus est Sanctus. Cum autem ventus favere cœpisset, ante diluculum appulerunt Argyropolim *d*, quæ est e regione Bizantii sita: et venerunt contra locum, ubi reliquiæ sanctorum Martyrum servabantur. Beata autem Natalia navicula egressa, et ad locum perlata, ad Sanctos accedens, venerabatur pretiosa ac tolerantia eorum corpora: acceptamque manum posuit prope corpus sancti Adriani, et genibus flexis orabat longo tempore.

B

d

37 Ἐκεῖνοι δὲ νομίσαντες, ὅτι ἀληθῶς ἀναβολεῖς εἰσὶν, ἀναστάντες διέλαβον τὸ ἄρμενον, ἀπελθεῖν βουλόμενοι, ὅπου εἶπεν αὐτοῖς τὸ ἀκάθαρτον καὶ πονηρὸν πνεῦμα. Καὶ εὐθέως ἐφάνη αὐτοῖς ὁ ἅγιος Ἀδριανὸς, ὡς ἐν ἀκατίῳ, καὶ ἐβόησε, λέγων· Καλῶς ἤρχεσθε· μὴ ἀκούσητε ἐκείνου· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ κατάδικος, καὶ ἀπολέσαι ὑμᾶς τέλει. Καὶ εὐθέως ἀφανὲς ἐγένετο τὸ ἀκάθαρτον καὶ πονηρὸν πνεῦμα. Ἀναστᾶσα δὲ ἡ μακαρία Ναταλία ὁρᾷ τὸν ἅγιον Ἀδριανὸν παράγοντα αὐτοὺς, καὶ περιχαρὴς γενομένη, ἐβόα λέγουσα· Ἰδοὺ καὶ ὁ κύριός Ἀδριανός. Καὶ οὐκέτι ὤφθη αὐτοῖς ὁ ἅγιος. Ἀνέμου δε αἰσίου γενομένου, κατέπλευσαν ἐν Ἀργυροπόλει πρὸ τοῦ αὔγους, ἄντικρυς ὑπάρχουσα τοῦ Βιζαντίου· καὶ ὥρμησαν κατέναντι τοῦ τόπου, οὗ ἦσαν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων. Ἡ δὲ μακαρία Ναταλία ἐξελθοῦσα ἀπὸ τοῦ ἀκατίου, καὶ παραγενομένη εἰς τὸν τόπον, προσελθοῦσα τοῖς ἁγίοις, προσεκύνει τὰ τίμια καὶ καρτερικὰ αὐτῶν λείψανα· καὶ λαβοῦσα τὴν χεῖρα, ἔθηκεν αὐτὴν ἐγγὺς τοῦ σώματος τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ· καὶ κλίνασα τὸ γόνυ προσεύχετο ἐπὶ ὥραν πολλήν. E

ibique pie defuncta, apud Martyres sepelitur:

38 Inde egressa, salutabat omnes fratres et sorores, rogans ut pro se orarent. Quippe ibi erat turma fidelium, qui rogabant ipsam, ut paululum requiesceret; erat enim vehementer fatigata. Ecce autem apparet ei in somno sanctus Adrianus, dicens: Pax tibi, Ancilla Dei et Filia Martyrum: veni igitur, accipe mercedem tibi debitam. Et statim tradidit spiritum *e* suum Domino. Accedentes vero fratres, ut ipsam excitarent e somno, defunctam in Christo invenerunt. Gratiis itaque Domino actis, precibusque fusis, honorifice et pie funerarunt, ipsam deponentes prope ter beatos ac sanctos Martyres: deinde, precibus ad omnes multo tempore fusis, firmarunt domum illam, quæ in speciem orbiculatæ testudinis erat structa.

e

C

38 Ὅθεν ἐξελθοῦσα, ἠσπάσατο πάντας τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰς ἀδελφάς, ἐκδυσωποῦσα εὔχεσθαι ὑπὲρ αὐτῆς· ἐκεῖ γὰρ ἦσαν οἱ πεπιστευκότες· καὶ παρεκάλεσαν αὐτὴν ἡσυχάσαι μικρόν· ἦν γὰρ κεκμηκυῖα σφόδρα. Καὶ ἰδοὺ φαίνεται αὐτῇ ὁ ἅγιος Ἀδριανὸς καθ' ὕπνον, λέγων· Εἰρήνη σοι, δούλη τοῦ Θεοῦ, καὶ θύγατερ τῶν μαρτύρων· δεῦρο οὖν ἀπολάμβανε τὸ ὀφειλόμενόν σοι χρέος. Καὶ εὐθέως παρέδωκε τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῷ Κυρίῳ. Παραγενόμενοι δὲ οἱ ἀδελφοὶ ἐγεῖραι αὐτὴν, εὗρον αὐτὴν τελειωθῆσαν ἐν Χριστῷ· καὶ εὐχαριστήσαντες τῷ Κυρίῳ, καὶ προσευξάμενοι, ἐκήδευσαν αὐτὴν τιμίως καὶ εὐλαβῶς, καταθέμενοι πλησίον τῶν τρισμακαρίων καὶ ἁγίων μαρτύρων καὶ πᾶσι προσευξάμενοι ἐπὶ πολὺ, ἠσφαλίσαντο τὸ τρουλοειδὲς *f* ἐκεῖνο οἴκημα. *f*

F

tempus martyrii:

39 Turmæ autem virorum ac mulierum, relictis omnibus mundi bonis, manserunt ibidem, precibusque ac jejuniis vacantes, serviebant Domino multa cum alacritate. Consummati *g* vero sunt sancti ac ter beati Martyres Christi mense Augusto, die vigesima sexta, in urbe Nicomedia, imperante iniquo atque impiissimo Maximiano; apud nos vero imperante Domino nostro Jesu Christo, cui gloria et potestas nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

g

39 Πλήθη δὲ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν παρέμενον ἐκεῖσε πᾶσιν ἀποταξάμενοι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ εὐχαῖς καὶ νηστείαις σχολάζοντες, ἐδούλευον τῷ Κυρίῳ μετὰ πολλῆς προθυμίας. Ἐτελειώθησαν δὲ οἱ ἅγιοι καὶ τρισμακάριοι μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ μηνὶ Αὐγούστῳ, εἰκάδῃ ἕκτῃ, βασιλεύοντος τοῦ παρανόμου καὶ ἀσεβεστάτου Μαξιμιανοῦ ἐν τῇ Νικομηδέων πόλει, καθ' ἡμᾶς δὲ βασιλεύοντος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *Tribus mensibus apud Latinos substituti sunt tres dies, sed perperam.*

b *Vox Græca* Χιλίαρχος *proprie significat illum, qui mille militibus præest; tribuni vero pluribus passim præerant. Verum Græci voce* Χιλίαρχος *tribunos designant.*

c *Tribunus nimirum cum suis.*

d *Argyropolis suburbium est Bizantii, aut potius Constantinopolis, nomenque accepit ab Attico episcopo Constantinopolitano post initium seculi* v, *teste Socrate lib.* VII *cap.* XXV.

e *Non capio, unde apparitionem* Adriani *atque ejus verba didicerint fideles, si mox defuncta sit*

A *sit* Natalia. *Vidit Latinus interpres ea non satis cohærere, et addidit aliqua, aut illa forte in suo Ms. habuit. Unde apud Mombritium post visionem hæc subduntur:* Et continuo evigilans (*Natalia*) narravit omnibus, et denuo obdormivit: et statim sancta Natalia emisit spiritum. *Si sane potuit visio illa aliis innotescere. At si interpres plura non invenerit in exemplari suo Græco, quam hodie in meo exstant verba, infidelis est versio.* A. Anonymo.

f *Vocem* τρουλοειδὲς *nullibi reperio. At satis intelligitur, cum composita sit ex voce barbara* τροῦλα *aut* τροῦλλος *trullum aut trullus et* εἶδος *species. Quid autem voce* trullus *designetur, explicat Cangius in Lexico utroque. In Latino-Barbaro sic habet:* Trullus, ædificium rotundum, σφαιροειδὲς, concameratum in formam ovi,... quo quidem nomine dicta præ ceteris ædes in palatio Constantinopolitano, in quo habita synodus, quæ inde Trullana vel in Trullo dicitur *etc.*

g *Quæ hic de tempore martyrii leguntur, prorsus omissa sunt apud Latinos.*

APPENDIX

De reliquiis, cultu celebri, et miraculis SS. Adriani et Nataliæ.

§ I. Reliquiæ SS. Adriani ac Nataliæ in Hispaniam et in Lusitaniam dicuntur delatæ.

B E

Incertum, an corpus S. Nataliæ una cum corpore Adriani sit Romam delatum:

Quamvis ab Adone aliisve antiquis nulla fiat mentio de translato Romam corpore S. Nataliæ, *aut aliorum Martyrum, qui cum* S. Adriano *sunt passi; nonnulli tamen existimant, se horum quoque et præcipue* S. Nataliæ *possidere reliquias, quas ab Urbe acceptas credunt. Quare, priusquam ingrediamur ambiguum labyrinthum, observandum est, de translatione illa nihil esse certi; nec tamen pro falsa statim habendam esse, cum ex ipsa* S. Adriani *translatione aliorum translatio utcumque fiat verisimilis; cumque nulla reperiatur notitia de corporibus eorum post seculum* VI *Constantinopoli conservatis. Piazza quoque ad* 1 *Decembris asserit, in ecclesia* S. Adriani *Romæ non modo servari corpus istius Sancti, sed etiam reliquias* S. Nataliæ. *Potuerunt sane omnium corpora simul Romam transferri; sed, quia de translatione* S. Adriani *distincta non habetur notitia, idoneæ non occurrunt rationes, quibus id factum asseramus, aut pertinaciter etiam negemus. Relicto igitur hoc dubio, videbimus quam variis locis attribuantur sanctorum* Adriani *et* Nataliæ *corpora.*

C

corpora SS. Adriani et Nataliæ in Hispaniam translata, ut volunt,

2 *Primo varii scriptores Hispani asserunt, corpora* SS. Adriani *et* Nataliæ *in Hispaniam fuisse translata tempore Alfonsi magni et Joannis Papæ VIII, sive vergente ad finem seculo* IX; *ac modo servari in abbatia S. Petri de Eslonça, Ordinis S. Benedicti et diœcesis Legionensis. Ita scribit Ægidius Gonzalez d'Avila in Theatro ecclesiastico utriusque Castiliæ Hispanice edito pag.* 371; *et pag.* 363 *affirmat, Legione in monasterio S. Claudii, prædicti Ordinis Benedictini, brachium unum* S. Adriani *et alterum* S. Nataliæ *conservari. Qua autem occasione et modo prædictæ reliquiæ in Hispaniam delatæ sint, fuse exposuit Prudentius de Sandoval in scripto Hispanico seorsum edito, quod adoptavit, et Annalibus suis Benedictinis inseruit Antonius de Yepes ad annum* 911. *Verum relatio illa multo prolixior est, quam ut tota huc transferenda videatur. Qua de causa ex illa tantum desumam et Latine reddam præcipua rerum capita, quæ sufficient ad propositum nostrum.*

et illorum pars deposita in ecclesia, quam his Sanctis struxit rex Alfonsus:

3 *Narrat primo, (quod alii etiam referunt) ab Alfonso Magno Legionis rege legatos fuisse missos ad Joannem Papam VIII; missum quoque Romam fuisse comitem* Gisondum, *virum insignem et pium, qui a Summo Pontifice petiit ac obtinuit reliquias* SS. Adriani et Nataliæ *cum multis aliis, quas transtulit in Hispaniam. Asserit auctor se istud invenisse in monumentis ecclesiæ Ovetensis, et in Chronico Gothicis litteris conscripto. Porro ex reliquiis Romæ acceptis partem Alfonso regi dedit comes, si credimus Sandovallio. Rex vero in honorem* SS. Adriani et Nataliæ *erexit insigne monasterium, de cujus constructione per Alfonsum Magnum aliunde satis constat. Abbatia illa fuit ædificata in montibus Asturiæ, aliquot milliaribus distans ab urbe Ovetensi, vocaturque ab Hispanis scriptoribu sabbatia* de Tunnon. *Litteras fundationis partim recitat Ambrosius de Morales lib.* XV *cap.* XXI *ad annum* 890, *cui fundationem illigat.* F *Verum Tepesius eam refert ad annum* 891, *laudans privilegia eidem abbatiæ per Alfonsum data, quæ se vidisse dicit in Ecclesia Ovetensi. Idem observat, dictam abbatiam deinde unitam fuisse ecclesiæ Ovetensi, atque ibidem unam e præcipuis esse dignitatibus.*

pars alia in ecclesia per Gisondum comitem structa:

4 *Pergit deinde Sandovallius ad referendam alteram fundationem, ab ipso comite Gisondo et uxore ipsius Leubina factam in territorio Legionensi, in loco dicto* Balneare. *Recitat etiam fundationis litteras ex Latino Hispanice redditas. Verum Joannes de Ferreras in Historia Hispaniæ, chronologice scripta idiomate Hispano, ad annum* 920 *idoneis rationibus probat, litteras illas, sicut prolatæ sunt a Sandovallio, vitiosas esse, ideoque pro suppositítiis habendas. Verumtamen de constructa* SS. Adriani et Nataliæ *ecclesia nec dubitat, nec dubitare merito potuit, cum illa ex aliis monumentis fiat satis certa. Etenim Ambrosius de Morales lib.* XVI *cap.* V *hanc produxit inscriptionem, in lapide sacelli majoris sculptam:* Hanc Christi

AUCTORE J. S.

Christi aulam, sanctorum Adriani et Nataliæ nomini dicatam, instruxit Dei famulus Gisundo cum conjuge Leubina, era discurrente novies centena octava quinquagena. Sit tibi, Domine, ratum famulorum rarissimum votum, quod tibi alacri devotione in honorem tuorum Testium paraverunt. Suscipiantur a te, pie Deus, orationes miserorum. Quisquis hic tristis ingreditur, fusa prece lætior inde redeat. Consecratumque est templum ab episcopo Cixilanensi (Sandovallius habet CIXILA NOMINE) era 963, 4 Idus Octobris. *Apud Sandovallium, ubi eadem mutatis subinde leviter verbis leguntur, habetur* era 958, *quæ congruit cum anno æræ vulgaris* 920. *Hac de causa inter eos scriptores quidem convenit de constructa ecclesia anno* 920, *non vero de anno consecrationis, quam Morales remittit ad annum* 926, *ubi eamdem quoque habet Baronius.*

verum rationes, quæ allegantur, non probant.

5 *Porro laudatus Sandovallius ex constructa* SS. Andriano et Nataliæ *ecclesia inferre nititur, eorum reliquias delatas fuisse in Hispaniam, quia legibus Ecclesiæ cautum est, ut altaria aut ecclesiæ non construantur sine reliquiis Sanctorum. At id argumentum rem quidem facit verisimilem ; nec tamen certam ; cum aliorum Sanctorum reliquiæ haberi potuerint. Quare adducit ex* B *tabulario abbatiæ S. Petri de Eslonsa litteras authenticas, ut asserit, Garciæ Gutierrez et Lubinæ, in quibus hæc ad propositum nostrum reperio verba :* Sancti Adriani et Nataliæ, et Sociorum ejus, cujus reliquiæ reconditæ sunt cum omnium sanctorum martyrum sub ara Dei in monasterio, quod est constructum et ædificatum in Valneare, in alveo discurrente Porma etc. *Ex hisce verbis colligitur, tempore scripti illius monumenti creditum fuisse, aliquas reliquias* SS. Adriani, Nataliæ, *et aliorum Sanctorum in illa ecclesia fuisse conservatas ; sed nihil hactenus productum video, quo probetur, tota corpora, aut majorem illorum partem ibidem umquam fuisse. Hinc laudatus Ferreras, qui majori crisi usus est in conscribenda Hispaniæ historia, quam decessores ipsius, candide asserit, verisimilius sibi esse aliquas tantum* SS. Adriani et Nataliæ *reliquias in Hispaniam pervenisse, quam tota eorum corpora.*

corpora dictorum Sanctorum translata esse in Hispaniam,

6 *Præterea innuit Ferreras, suspectam sibi esse relationem Sandovallii, asserentis comitem Gisondum ab Alfonso Magno Romam fuisse missum, ibique a Joanne Papa accepisse prædictas reliquias. Sane, quanto magis rem totam consi-* C *dero, tanto magis dubitare cogor. Ignoro enim, quantam fidem mereantur monumenta illa Gothica, quæ vago tantum modo laudat Sandovallius. Præterea alii dicunt, reliquias fuisse comiti datas a Joanne VIII ; alii Joannem IX nominant. Utrique quidem convixit Alfonsus, et ab utroque reliquias accipere potuit ; sed certiores de iis acceptis essemus, si tempus translationis accuratius esset assignatum, si verba ipsa ex antiquis monumentis essent prolata, si notus esset locus, ubi reliquiæ fuerunt depositæ, antequam comes Gisondus ecclesiam* S. Adriani *construxit. Horum omnium ignorantia dubitationem ingerit, quia, si Joannes VIII reliquias illas donavit Gisondo comiti, donatæ fuerint annis fere quadraginta, priusquam monasterium* SS. Adriani et Nataliæ, *in qua pars major deposita dicitur, fundavit comes. Si donatio facta dicatur a Joanne IX, facta est decennio, ut minimum, post structam ab Alfonso ecclesiam* SS. Adriani et Nataliæ *in montibus Asturiæ, cum tamen dicat Sandovallius ecclesiam illam ab Alfonso ædificatam post acceptam illarum reliquiarum partem.* D

aut deposita fuisse in ecclesia per Gisondum structa,

7 *Hæ difficultates non parum augebuntur, si totam velimus relationem Sandovallii attente considerare. Etenim fatetur, adeo paulatim desertum fuisse locum, migrantibus ad aliud monasterium monachis, ut nomina quoque* SS. Adriani *et* Nataliæ *oblivioni fuerunt data, solumque permanserit confusa memoria de conservatis in illa ecclesia aliquibus Sanctorum reliquiis. Sequar igitur Sandovallii vestigia, ut paulatim ad ultimam translationem perveniamus. Narrat laudatus scriptor apud Yepesium fol.* 327 *verso, monachos* SS. Adriani *et* Nataliæ *ex isto monasterio migrasse ad aliud in vicinia conditum, relictis tamen in priori ecclesia, quæ parœcialis facta est, Sanctorum reliquiis. Fundationem novi istius monasterii illigat æræ* 1018, *id est anno Domini* 980 ; *dicitque monasterium istud dicatum fuisse sanctissimo Salvatori et S. Mariæ. Uterque locus deinde tamquam prioratus subjectus et abbatiæ S. Petri de Eslonsa, ut refert auctor, et aliunde constat.*

indeque ad ecclesiam S. Mariæ delata :

8 *Cum autem Petrus Martinez, abbas S. Petri de Eslonsa, videret reliquias non satis decenter conservari in ecclesia parœciali* S. Adriani, *illas transtulit ad ecclesiam S. Mariæ, ubi tunc degebant monachi.* E *Testem hujusce translationis adducit Sandovallius inscriptionem Latinam, quam in saxo ibidem sculptam asserit hoc modo :* Hic jacent sacra ossa duorum Sanctorum, pro quibus multa miracula Dominus fecit, quorum translatio septimo Calendas Julii a domino Petro Martino abbate devotissime facta fuit, era 1306, *id est, anno Domino* 1268. *Ex hac inscriptione* clarissime colligitur, *si credimus Sandovallio, ossa illa fuisse* SS. Adriani *et* Nataliæ; quia, *inquit,* si alia fuissent, id expressisset inscriptio : neque aliæ reliquiæ fuerunt aut in S. Adriani aut in S. Mariæ ecclesia. *Addit inscriptionem aliam, quam ait constare litteris Gothicis valde vetustis, ac fuisse in ecclesia* S. Adriani, *dum illic erant reliquiæ. Verba subjungo :* Hic jacent ossa duorum Sanctorum, pro quibus fecit Dominus multa miracula. *Advertit auctor, omissum utrobique esse titulum* Martyrum ; *sed id factum credit, quia* S. Natalia *martyrio mortem non obiit. Post hæc vero fatetur, utramque ecclesiam,* S. Adriani *videlicet et S. Mariæ, tam fuisse desertam, ut exciderint nomina* SS. Adriani *ac* Nataliæ, *et confusa tantum fuerit memoria de reliquiis, donec anno* 1601 *translatæ fuerint et agnitæ.* F

cum reliquiæ, quæ ibi olim erant,

9 *Jam vero singula nonnihil consideranda sunt. Litem illustrissimo Sandovallio non movebo de allatis inscriptionibus. Lubens supponam, alteram fuisse positam anno* 1268, *quando per Petrum abbatem translatæ sunt istæ reliquiæ, alteram vero longe esse vetustiorem, et vicinam primæ depositioni illarum reliquiarum in ecclesia* S. Adriani, *licet hoc sit omnino dubium, et parum verisimile, cum nulla fiat mentio de translatione. Verum quanto vetustior censetur illa inscriptio, tanto minus favet opinioni allegatæ, quia vix dubitare possum, quin ignoratum fuerit, quorum Sanctorum essent illæ reliquiæ, quando inscriptiones sunt positæ. Etenim non capio, qua de causa in inscriptionibus nomina Sanctorum sint omissa, quam quod ignota essent. Si igitur prior inscriptio sculpta est, dum in ecclesia* S. Adriani *depositæ sunt istæ reliquiæ, jam tunc latuisse videtur, quorum Sanctorum essent*

A sent ossa. Quare inscriptiones illæ nequaquam insinuant, ossa esse SS. Adriani et Nataliæ; sed plane innuunt esse Sanctorum ignotorum, de quorum sanctitate ex signis idoneis constiterat, non item de nominibus.

videantur esse Sanctorum ignotorum.

10 Quod vero ait Sandovallius, alias reliquias non fuisse conservatas in ecclesiis S. Adriani et S. Mariæ, non congruit cum verbis num. 5 datis, et ab eo allatis ex litteris, ut vult, authenticis, in quibus clarior mentio fit de reliquiis aliorum Sanctorum quam de reliquiis Adriani aut Nataliæ. Itaque cum nullibi satis evicerit, notabiles SS. Adriani et Nataliæ reliquias in dictis ecclesiis fuisse, allatæ inscriptiones ejus opinioni vehementer adversantur: nam designatas istis inscriptionibus reliquias esse valde notabiles mox videbimus. Itaque ex dictis hactenus de reliquiis, quas ad abbatiam S. Petri de Eslonça translatas videbimus, consequi videtur, eas non posse satis probabiliter haberi pro reliquiis SS. Adriani et Nataliæ, cum pro talibus numquam videantur fuisse agnitæ aut honoratæ. Restat igitur inquirendum, an ex inspectione illarum reliquiarum probari possit, eas esse Sanctorum dictorum: nam hoc etiam argumento B Sandovallius utitur et Yepesius.

Reliquiæ illæ ad abbatiam Eslonciensem delatæ et visitatæ:

11 Anno 1601 Placidus Antolinez, abbas S. Petri de Eslonça, tres e monachis suis misit ad prioratum seu ecclesiam S. Mariæ, ut diligenter inquirerent, an aliquid resciri posset de reliquiis ibi servatis. Illi vero non modo inquisiverunt; sed ipsas quoque reliquias cum omnibus iis, quæ conducere videbantur ad earum notitiam, portaverunt ad abbatiam suam. Translatio illa contigit die 17 Augusti anni 1601, teste Sandovallio. Deinde anno 1602, die 4 Martii, reliquiæ illæ per abbatem S. Petri, præsentibus aliquot abbatibus et vicinis populis, impositæ sunt thecæ argenteæ, ac deinceps in Esloncíensi abbatia honorifice conservatæ. Utrum omnia duorum corporum ossa fuerint inventa, non edicit Sandovallius; sed narrat, ossa ordine disposita in arca fuisse inventa, repertaque esse nitida admodum, pulcraque et sine ulla corruptione; sub ossibus inventos esse tres fere terræ pugillos, omniaque fuisse tam odorifera, ut admirationem parerent: duo inventa capita, alterum integrum, alterum in tres partes divisum; ossa S. Nataliæ fuisse minora; caput et crura S. Adriani fuisse confracta.

ut argumenta ex inspectione desumpta prorsus sunt inutilia

C 12 Yepesius ad eumdem annum 911 cap. I plura de hisce observat, ac manifesta, modo quis dicenti credere voluerit, reperit indicia, quibus ossa S. Adriani cognosci possint, ossaque similiter S. Nataliæ. Refert ibidem, inventas reliquias duabus thecis fuisse impositas; thecæ nimirum argenteæ eique majori imposita sunt duo capita, et bina corpora, ut loquitur, seu ossa præcipua; thecæ vero ligneæ inauratæ imposita est terra illa, quam cum ossibus fuisse dixit Sandovallius, et cui cineres adesse asserit Yepesius. Hos autem cineres ex carne resoluta ortos probabiliter suspicatur; addit tamen, cineres illos inde forsan corpori adesse, quod corpus S. Adriani post mortem fuerit igni injectum, ex eoque ereptum a Christianis. Verum illi cineres nimis longe quæsiti sunt: non enim nuda ossa igni fuerunt injecta, sed corpus carne vestitum, hocque illæsum ex igne ereptum est, si vera narrantur in Actis.

13 Deinde ait Yepesius, se in nullis umquam reliquiis vidisse signa Sanctorum historiæ tam congrua, quam in hisce. Verum illa nimis facile asseruntur de ossibus tam vetustis. Primum indicium est, quod alia ossa sint majora, minora alia. Quis inde tuto inferat, illa esse Adriani et Nataliæ? Secundum quod minora sint integra, majora partim confracta. Crura esse, quæ confracta sunt, indubitanter asserit Yepesius, quia crurifragium passus est Adrianus. Verum similia oportuit probata per medicos peritos, qui non raro ipsi laborant in ossibus recte distinguendis, maxime quando integra non sunt. Si vero omnino constaret de cruribus confractis, multa alia examinanda essent, priusquam crura illa confracta alicui nominatim possent adscribi. Tertium indicium Yepesii, quod ossa videantur aliquid ab igne passa, Actis nullo modo congruit, cum corpus igni injectum fuisse dicatur, ac illæsum mansisse. Quare omnia illa Yepesii indicia prorsus inutilia sunt ad propositum nostrum.

AUCTORE J. S.

ad reliquias istas SS. Adriano et Nataliæ asserendas;

14 Contra validissima sunt argumenta, quibus ostendi potest, prædictas reliquias non posse prudenter haberi pro reliquiis SS. Adriani et Nataliæ. Primo nullum instrumentum idoneum, nullum antiqui scriptoris adfertur testimonium, quo ostendatur, translata in Hispaniam esse sanctorum nostrorum corpora, aut magnam eorum partem. E Secundo inscriptio num. 4 data, qua constat de condita SS. Adriani et Nataliæ ecclesia, de reliquiis eorum nihil habet. Tertio nulla videtur umquam viguisse traditio ante annum 1601 de conservatis Adriani et Nataliæ reliquiis in ecclesia illa, ex qua hæ fuerunt translatæ: colligitur id ex inscriptionibus illius ecclesiæ ante recitatis, ex silentio scriptorum Hispanorum, (inter hos Ambrosius Morales de duabus ecclesiis, in honorem SS. Adriani et Nataliæ conditis agit, nulla mentione facta de eorum reliquiis:) ex ipsa demum confessione Sandovallii, qui fatetur, annum 1601 ignotum fuisse, quorum Sanctorum essent laudatæ reliquiæ; nec ostendit, id umquam fuisse cognitum.

præsertim cum variæ rationes persuadeant

15 Quarto nec verisimile est nec credibile, tantopere excidere potuisse notitiam de illis reliquiis, si fuissent Patronorum ecclesiæ et pro talibus cognitæ ac honoratæ; cum nulla illius oblivionis assignetur occasio, et locus, ubi servabantur, satis fuerit cognitus. Hisce de causis candide edico, me difficulter credere posse, laudatas reliquias esse SS. Adriani, et Nataliæ. Nec tamen idcirco negaverim, aliquid reliquiarum horum Sanctorum in Hispaniam fuisse delatum, dum conditæ sunt F eorum ecclesiæ; sed potius id ut prorsus verisimile ac probabile asserendum censeo.

contrarium; licet aliquæ Adriani reliquiæ videantur esse in Hispania.

16 Lusitani etiam sibi attribuunt reliquias SS. Adriani, Nataliæ, ac multorum Adriani Sociorum. Certe illustrissimus Rodericus Dacunha, archiepiscopus Ulissiponensis in Historia ecclesiæ Ulissiponensis, Lusitanorum sermone conscripta, part. II. cap. XXXIX de iis Ulissiponem allatis non videtur dubitare; sed nihil ad probandum allegat, nisi inscriptionem quamdam, non admodum antiquam, cui suas adjungit conjecturas. De iisdem reliquiis scribit Ludovicus de Sousa in Historia Ordinis S. Dominici regni Lusitaniæ, eodem idiomate edita, lib. I, cap. XXIII. Uterque affirmat, dictas reliquias conservari in monasterio Achellensi S. Felicis, quod monialium est Ordinis S. Dominici, situmque in valle Achellensi, vulgo de Chellas, non longe ab Urbe Ulissiponensi. Verum neuter recte explicare novit, quo tempore, et cujus opera eo delatæ sint reliquiæ S. Adriani ac aliorum.

Quidam volunt corpora SS. Adriani et Nataliæ esse in Lusitania;

AUCTORE J. S.

sed nec verisimilia narrant,

17 *Consentiunt ambo, reliquias istas ibidem fuisse ante conditum monialium monasterium: dissentiunt tamen de tempore, quo ad locum istum fuissent delatæ. Sousa existimat, reliquias in valle illa fuisse ante irruptionem Maurorum in Hispaniam, atque abscondita fuisse illo tempore, quo Mauri Lusitaniam cum tota fere Hispania occupaverant. Verum ea opinio non modo caret omni antiquorum scriptorum auctoritate, sed omni etiam verisimilitudine ac probabilitate. Illustrissimus Dacunha, qui verisimiliter legerat asserta Sandovalli de translatis per legatum Alfonsi Magni, Legionis regis,* SS. Adriani *et* Nataliæ *reliquiis, maluit conjicere, legatum illum Roma in Hispaniam rediisse per mare, appulisseque Ulissiponem, ubi magnam acceptarum reliquiarum partem reliquirit: Tam improbabilis est hæc conjectura, ut mirer eam incidere potuisse ulli historico: nam civitas Ulissiponensis tempore Alfonsi Magni gemebat sub jugo Maurorum, quibus erepta est per Alfonsum I Lusitaniæ regem seculo* XII, *id est, seculo tertio post Alfonsum Magnum Leonis regem. Verum et alios anachronismos relationi suæ inseruit laudatus Dacunha.*

B

nec idoneas rationes allegant.

18 *Refert deinde aram* SS. Adriano, Nataliæ *et Sociis erectam esse, atque hanc inscriptionem ibidem in marmore sculptam:* Fidelissimo atque invictissimo Christi Domini martyri Adriano et Nataliæ uxori ejus, aliisque undecim Sociis, qui sub Maximiano aliisque vario tormentorum genere occubuere, quorum corpora ante Alfonsum I Portugalliæ regem hic requiescunt, hoc altare dicatum est. *Verum inscriptio hæc recentior est, quam ut possit aliquid probare: nec ulla adducuntur monumenta antiqua, ex quibus colligi possit, corpora sacra, quæ servantur in ecclesia Achellensi, esse* S. Adriani *Nicomediensis aut Sociorum ejus martyrum. Quapropter istud mihi non apparet satis probabile, præsertim cum meliores adducantur rationes pro reliquiis* S. Adriani *in Flandria honoratis, ut infra videbimus.*

C

§ II. De translatis in Belgium S. Adriani reliquiis; iisque depositis Raulicuriæ in Hannonia: eædem deinde translatæ Gerardi-montem.

Reliquiæ S. Adriani a multis seculis cultæ in Belgio:

Nullibi a multis seculis tanto cultu honoratus est S. Adrianus, *quanto in Belgio nostro; nullibi tot beneficiis fulsit ac miraculis, nullibi tanto peregrinantium concursu invocatus fuit; et vel sic tamen difficulter statui potest, quo tempore ac cujus opera Sancti reliquiæ primum in Belgium fuerint perlatæ. Multa quidem de ea translatione a variis scripta reperio; sed non video, illa firmis niti fundamentis, cum antiquorum destituantur auctoritate, nec immunia videantur ab adjunctis fabulosis. Joannes van Waesberghe in Gerardimontio suo lib.* II *cap.* II, *pag.* 152 *varias corporis translationes ita breviter perstringit:* Nicomediæ passus est, Nicomedia transiit Constantinopolim, inde per agnatos Romam: grassantibus Romæ barbaris ad montem sancti Odardi translatus venit, ex eo monte Raulicuriam in Hannonia. *Mox subdit, quo demum modo Gerardi-montem, ubi etiamnum manent, delatæ sint reliquiæ, ut dicemus infra.* D

sed quæ narrantur de reliquiis eo translatis

20 *Guilielmus Hardigny in Vita* S. Adriani *Gallice scripta cap.* XII *et* XV *easdem memorat traslationes, et personas nominat, a quibus singulæ dicuntur peractæ. De prima translatione, quæ in Actis legitur, hic scriptor Actis consentit. Secundam vult contigisse per duos* S. Adriani *consanguineos, quos post martyrium ipsius conversos dicit, ac* Didymum *et* Afficicam *vocatos fuisse narrat. Hi, si recentiori biographo credimus, corpus* S. Adriani, *inventum Constantinopoli, portarunt Romam, ibique varios ad ipsum perduxerunt infirmos, qui omnes fuere sanati: atque inde factum est, ut magnifica in honorem Sancti Romæ exstrueretur ecclesia. Omnia illa hausta sunt ex Ms. quodam Gerardi-montensi, ut etiam agnoscit Benedictus Ruteau Ordinis S. Benedicti in Gallica* S. Adriani *Vita, anno* 1637 *impressa, lib.* II *cap.* I. *Verum hic auctor candide fatetur, istud Ms. exigua aut nulla fide dignum esse; nihilque certi de illa translatione haberi, nisi quod contigerit non diu post martyrium Sancti. At ne illud quidem certum esse, et translationem potius innectendam videri seculo* VI *aut* VII *inchoato, probatum est num.* 43. E

ex quodam Ms. fabuloso auctoris ignoti.

21 *Quod spectat ad translationem ad locum, quem vocant* Montem sancti Odardi, *ea asseritur facta ob captam a barbaris Romam post mortem dictorum Didymi et Afficicæ. Reliquiæ tunc delatæ dicuntur ad sacellum illius montis, in quo divina administrabat Joannes quidam eremita presbyter. Hanc quidem translationem cum laudato Hardigny et Waesbergio asserunt alii quoque scriptores; sed non omnes. Observat vero Ruteau in Vita lib.* II *cap.* VII, *eam quoque desumptam esse ex illo Ms., quod nullius fidei esse mox cum eo dixi. Tantis autem eam relationem laborare anachronismis, ut nullo modo admitti queat, luculenter ostendit: ideoque ea translatio recte ab eo pro fictitia habetur. Nam translatio in Ms. facta dicitur tempore Philippi imperatoris, et occasione persecutionis a Maximo I excitatæ, deindeque, ut dicitur, continuatæ; cum tamen* S. Adrianus *diu post Maximinum I fuerit passus, diu post utrumque Philippum.* F *Continuata etiam non fuit persecutio Maximini usque ad Philippi imperium. Alia laudati scriptoris contra translationem istam argumenta non adduco; sed unam adjungo observationem, videlicet a nemine explicari, ubi locorum in Italia situs sit* mons S. Odardi; *neque illum a me ullibi apud geographos aut topographos inventum esse, ita ut non levis oriatur suspicio, locum esse fictitium.*

pro veris haberi nequeunt:

32 *Quæ porro narrantur ex eodem Ms. de translatis* S. Adriani *reliquiis ex monte S. Odardi Raulicuriam, (vicus est Hannoniæ inter Valencenas, Tornacum et Athum medius, vulgo* Raucourt *dictus) aquæ apparent fabulosa. Aiunt, virum nobilem visione tribus noctibus repetita monitum essse, ut reliquias* S. Adriani *in monte S. Odardi quæreret, et Raulicuriam portaret; eumque eam visionem parocho suo indicasse: utrumque vero Romam petiisse, inde rediisse per montem S. Odardi, inventasque ibi reliquias transtulisse Raulicuriam. Merito hisce*

omnibus

A *omnibus fidem abrogat Ruteau, tum quia omnia producuntur ex fabuloso monumento, tum quia inconcinne relata sunt, nulloque confirmata vetusto testimonio. Quare potius existimo, monumenta translationis cum ceteris chartis ecclesiæ Raulicuriensis periisse, quando ecclesia ipsa hostili manu vastata est, ut dicemus; indeque factum esse, ut imprudens quispiam fabulator prædictas commentus sit fabellas. Quidquid fuerit causæ, nihil de omnibus istis prudenter credere possumus. Hinc, omissa ista translatione, inquirendum est, quid alii dicant de reliquiis istis Raulicuriam perlatis.*

incerta quoque sunt, quæ alii

25 *Meyerus in Annalibus Flandriæ ad annum* 1110 *ita habet:* Corpus divi Adriani martyris, ardente templo Raulicuriæ in Hannonia, incendio ab Eubaldo sacerdote subtractum, deportatumque Gerardi-montem in cœnobium, monachisque venditum. Hunc Martyrem Nicomediæ passum invenio, imperante Maximiano, corpusque ejus primum Byzantium, dehinc Romam, inde grassantibus Romæ barbaris in Galliam deportatum. *Per ultimam hanc translationem Meyerus Raulicuriensem haud dubie intelligit, Hanno-niam Galliæ includens, prout revera Galliæ erat* B *provincia, dum facta est illa translatio. Videtur igitur Meyerus credidisse sacras* S. Adriani *reliquias Roma Raulicuriam unica translatione delatus fuisse. Jacobus Guisius in Chronicis Hanno-niæ Mss., quorum synopsis edita est Parisiis anno* 1531, *asserit reliquias* S. Adriani *Raulicuriam delatus esse per Gerardum de Roussillon, quem dicit Burgundiæ comitem, cui etiam fundationem ecclesiæ Raulicuriensis attribuit, et aliarum multarum, ut observavit Miræus in Opusculo de Collegiis canonicorum cap.* XIII. *Floruit laudatus Guisius seculo* XIV, *et Gerardum Rossillonium facit coævum Carolo Martello, acsi floruisset seculo* VIII, *cum tamen floruerit potius seculo* IX, *ut liquet ex ipsius fundationibus, quarum duas narrat Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* III *ad annum* 867 *pag.* 141 *et seq. Guisius igitur anachronismis laborat in iis, quæ narrat de Gerardo Rossillonio: nam et reliquias ipsum accepisse ait a Joanne* VIII *Papa, qui Pontifex fuit seculo* IX *ad finem vergente.*

de prima earum in Belgium translatione scripserunt:

24 *Waesbergius, licet deinde contrarium habeat, ut vidimus, Guisium secutus est lib.* I *cap.* I, *ubi habet de Gerardo Rossillonio, plurimas ecclesias illarum partium ei suam debere originem,* C *ita prosequens:* Easque Sanctorum reliquiis ornavit, ut Rotornacensem, et Raulicuriensem ecclesiam sancto Adriano, quas a Joanne Papa, qui fundatas a Gerardo ecclesias omnes consecraverat, fertur accepisse, quum illum e Gallia redeuntem Romam multo milite, auro aliisque necessariis comitatus est. *Hæc de Joanne Papa habet etiam laudatus Guisius. Hanc opinionem de translatis Raulicuriam reliquiis per Gerardum Rossilonnium amplectitur etiam Ruteau cap.* VIII, *ut aliis probabiliorem: at eam fundamento satis solido nixam non invenio, cum omnia ex Guisio hausta videantur, isque multa de Gerardo confundat. Quare malim candide edicere, auctorem istius translationis mihi ignotum esse.*

sed Raulicuriæ in Hannonia fuisse, habet traditio.

25 *Verumtamen cum seculo* VIII *et* IX *non paucæ Sanctorum reliquiæ ex Italia translatæ sint in Galliam et Germaniam; cumque multorum seculorum constantissima traditio hanc translationem asserat, nec aliunde videatur latere auctor translationis, quam quod monumenta illius per incendium ecclesiæ perierint; dubitandum non videtur, quin* S. Adriani *reliquiæ revera Raulicuriæ fuerint, indeque Gerardimontem delatæ sint, ut videbimus. Certe nullus de iis dubitasse videtur per sex secula. Quantum ex laudatis reliquiis utilitatem hauserint Raulicurienses et vicini populi, refert Waesbergius lib.* II *cap.* II *his verbis:* Ubi *(Raulicuriæ in Hannonia)* omnem circumquaque regionem a peste et languore, ab omni prorsus incommoditate per inclementiam aeris accidente, sub patronatu suo immunem reddidit. Tantis, inquam, claruit miraculis, ut insigne canonicorum collegium pia plebs illi excitaverit, quod horarias preces ad Dei Sanctorumque honorem in dies psalleret. *Laudati Hardigny et Ruteau asserunt ex eleemosynis peregrinorum, sacras reliquias visitantium, collegium duodecim canonicorum in ecclesia parœciali fuisse institutum. At certa non invenio monumenta, quibus omnia illa confirmare valeam. Hac de causa tam auctorem et tempus istius translationis, quam initium et progressum Raulicuriensis ecclesiæ scriptorum illorum fidei permitto.*

AUCTORE J. S.

E

Occasio translatarum Raulicuria Gerardimontem reliquiarum

26 *Occasionem sequentis translationis ita memorat Waesbergius:* Tandem uno furoris impetu barbaris religionis nostræ odio per devastatas Gallias, duce Hastigua* huc effusis, collegium illud interiit. Verum divina clementia non passa pretiosum adeo thesaurum Ecclesia sua eliminari, tutissimum in quodam altari prospiciens receptaculum, a barbaris tuitus est. Duo enim altioris consilii canonici (recitabo verba scriptoris Benedictini, Gerardi-monte ante duo retro secula viventis) fracto altari et diligentissime consolidato, sacrosanctas in eo reliquias sigillarunt. Brevi postea eorum unus excedit e vivis: alter morti vicinus mysterium sacerdoti cuidam Eubaldo communicat, eique thesaurum revelat. Quem aliquot post dies Eubaldus furtim, opportunitate quæsita, surripuit, et in sacco hordei pleno, quasi ad molendinum concederet, abscondit: deinde villam egressus, Sanctum sacco exciens, virenti herba obvolvit, et nobili sic onere oneratus ad Montem Gerardi pervenit: quum nocte præcedenti pastor ovium quidam custodiendis gregibus in monte antiquo invigilans, ignem de cœlo lucidissimum hujus templi presbyterium micantissimo vidisset illapsu penetrare, qui luminosissimi Martyris die sequenti docebat adventum.

* *lege* Hastingo

F

non recte exponitur a Waesbergio:

27 *Totam hanc relationem adoptavit Hardigny, et pro majori parte Ruteau, qui tamen studuit anachronismum, quo laborat, emendare. Verum si animum advertamus ad singula; multa alia videbuntur improbabilia, et fabulam redolentia: neque id mirabimur, si consideremus scriptorem, ex quo omnia desumpsisse videtur Waesbergius, duobus tantum seculis ante ipsum vixisse, et consequenter floruisse seculo* XV, *ita ut quatuor aut quinque seculis posterior sit prioribus, et tribus, ut minimum, gestis posterioribus, quæ hic narrat. Quapropter dubitare non possumus, quin scriptor ille multa ex conjecturis inconcinne combinaverit, et pro more seculi sui aliqua narraverit sine sufficienti fundamento. Primo quod dicitur de ecclesia Raulicuriensi eversa per Normannos, duce Hastingo Galliam ingressos, prorsus videtur improbabile, quia grassationes Hastingi in Gallia contigerunt seculo* IX, *quo ad finem vergente, aut serius, tantum condita videtur Raulicuriensis ecclesia, ita ut hæc fortasse posterior sit incursionibus Hastingi. Præterea sic Eubaldus translationis*

AUCTORE J. S.

tionis auctor, quem non diu post absconditas reliquias vixisse tota relatio supponit, plusquam duobus seculis dicta reliquiarum occultatione fuisset posterior.

cum eversio ecclesiæ Raulicuriensis aptius illigari possit seculo X,

28 *Vidit ultimum hunc anachronismum Ruteau, omniaque suis temporibus rectius dividere conatus est. Hac de causa Normannis, qui seculo* IX *Gallias devastarunt, substituit Hungaros, qui idem frequenter fecerunt seculo* X. *Verum cum jam anno* 903 *Hungaros in Belgium usque deducit, et quidem imperante Ottone I imperatore, qui necdum erat natus, ostendit se quoque chronologiæ imperitum, et Molanum, quem laudat, male a se intellectum. Etenim Molanus quidem in Chronica recapitulatione cap.* XXIII *incursiones Hungarorum orditur ab anno* 903, *sed non statim in Belgium usque eos perducit. Si autem certo constaret, per Hungaros dejectam fuisse ecclesiam Raulicuriensem; id nulli tempori probabilius affigi posset, quam quod designat laudatus Molanus, ita scribens:* Tempore Ottonis primi aggressi sunt Lotharingiam, sed virtus Dei per merita sanctorum Ursmari et Ermini apud Lobium monasterium ostensa anno quinquagesimo quinto *(post nongentesimum)*, eos ultra prodire prohibuit. *Miraculum,*
B
quo a Lobiensi in Hannonia cœnobio repulsi sunt, fusius narrat Fulcuinus abbas Lobiensis in Miraculis S. Ursmari, apud nos ad 18 *Aprilis editis, cap.* 1, *ubi etiam ostenditur id factum esse anno* 954, *quo et Pagius idem recitavit.*

si hostili manu facta est: sed alii alias translationis causas afferunt;

29 *Nulli, inquam, tempori rectius innecti posset eversio Raulicuriensis ecclesiæ, si de ea per Hungaros vastata constaret; cum hos tunc in ejus vicinia fuisse, et ferro flammaque in loca sacra sævisse sit certum. At nullibi invenio tam certa monumenta eversæ hostili manu Raulicuriensis ecclesiæ, ut aliquid certi affirmare possim, præsertim cum illa hostilis vastatio cum reliqua narratione non cohæreat, si per Hungaros facta credatur: nam sic etiam annis centum et fere quinquaginta contigisset ante translationem sequentem. Ruteau, ut anachronismum tollat, asserit Eubaldum non accepisse notitiam de absconditis reliquiis ab illo canonico, qui eas ipse absconderat; sed notitiam illam per manus traditam ad ipsum tandem pervenisse. Fateor ita fieri potuisse, aptamque hanc esse difficultatis solutionem; modo satis constaret de eversa Raulicuriensi ecclesia. Verum Meyerus num.* 23 *laudatus ait, corpus,* ardente templo Raulicuriæ in Hannonia,
C
incendio ab Eubaldo sacerdote subtractum, deportatumque Gerardi-montem. *Guisius in laudata Epitome tom.* II *fol.* 42 *verso ita habet Gallice, sicut reddo Latine:* Verum post multum temporis comes quidam Balduinus, Flandriæ et Hannoniæ comes, istud *(corpus)* transferri curavit ad abbatiam Gerardimontensem, ubi in hodiernum usque diem servatur.

nec satis liquet quid probabilius dici debeat

30 *Si quis modo diversas hasce de translatis reliquiis sententias consideraverit, merito dubitabit, quænam ex tribus sit præferenda. Waesbergius auctorem suum, cetera ignotum, attribuit seculo* XV: *hujus relatio turpi anachronismo fœdata est, et fabulosis adjunctis vestita, dum Eubaldum sacerdotem ita discedentem facit, acsi ad molendinum pergeret, et multa alia in avectione ac venditione reliquiarum adjungit, quæ parum videntur credibilia. Hinc suspicor scriptorem illum, quem laudat Waesbergius, eumdem esse cum auctore veteris illius Ms., in quo putidissimas fabellas assignat Ruteau lib.* II, *cap.* VII. *Quare scriptor ille ignotus facile ultimum merebitur locum, et consequenter tota illa reliquiarum* D *occultatio, quæ ex illo adoptata ab aliis videtur, non modo fiet dubia, sed etiam minus probabilis, eademque ratione concident adjuncta pleraque translationis Gerardimontensis. Guisius alterius sententiæ auctor vixit seculo* XIV; *et, quamvis nec hic scriptor accuratus sit aut criticus, probabiliora saltem narrat quam præcedens, dum jussu comitis Flandriæ et Hannoniæ reliquias Gerardimontem translatas scribit.*

ob varietatem sententiarum.

31 *Sane cum Balduinus Montensis, Flandriæ et Hannoniæ comes Gerardimontem ad formam oppidi perduxerit et muniverit, ut scribit Meyerus ad annum* 1068; *cumque abbatia, nunc* S. Adriani *dicta, eo jam translata esset anno* 1081, *ut liquet ex Donatione Gerardi Cameracensis episcopi, quam recitat Miræus tom.* I *Diplomat. pag.* 514; *credibile est, curasse Flandriæ comitem, ut aliquæ reliquiæ ad novum istud oppidum deferrentur. Molani sententia, qua corpus non furto ablatum, sed incendio subtractum dicitur, utcumque conciliari potest cum præcedente: nam incendium ecclesiæ occasionem comiti præbere potuit, cur corpus vellet Gerardimontem transferri. Eligat studiosus lector ex hisce omnibus, quod magis placuerit: aut, si malit me sequi, id unum satis* E
certum credat, reliquias S. Adriani *ex vico Raulicuria ablatas fuisse, et Gerardimontem pervenisse.*

§ III. Quomodo reliquiæ Sancti Adriani fuerint exceptæ Gerardimonte, ibique depositæ in abbatia, deinde S. Adriani dicta.

Initium cœnobii Gerardimontensis:

P*riusquam examinemus modum, quo abbatia* S. Adriani *reliquias Patroni sui impetraverit, pauca de translato Gerardimontem cœnobio, quod a seculo* VIII *exstructum fuerat Dickelvennæ in comitatu Alostano, inquirere oportebit. Conditum* E
certe erat cœnobium istud anno 1081, *ut liquet ex donatione Gerardi II Camerensis episcopi, quæ eidem anno* 1081 *facta est. Edita est illa Donatio apud Miræum tom.* I *Diplomat. pag.* 514. *Verum ex ea donatione, in qua abbatia* de Declivinio in Geroldimontem *translata dicitur, nullo modo evinci potest, abbatiam non fuisse aliquot annis citius conditam. Præterea nullibi certa probatum invenio, sacras reliquias anno* 1110 *Gerardimontem pervenisse, quamvis post Meyerum in eum annum passim consentiant recentiores. Imo infra num.* 37 *recitabo Ms. fragmentum, quod vetustius et melius videtur reliquis monumentis de hæc translatione egentibus, et in quo utcumque insinuatur, translationem multo citius esse factam, et fortasse ante structum Gerardimontense cœnobium.*

reliquiæ Gerardimontensibus venditæ dicuntur; sed id est incertum,

33 *Quod spectat ad modum, quo sacræ hæ reliquiæ a Gerardimontensibus sunt acquisitæ; asserit Meyerus eas fuisse venditas ab Eubaldo, quod nec omnino certum existimo, quia de ea venditione*

AUCTORE J. S.

A *venditione idonea non reperio documenta ; nec tamen incredibile, quia constat, alias reliquias medio ævo subinde fuisse venditas. Fortasse et hæc reliquiarum venditio cum multis adjunctis fabulosis desumpta fuerit ex inepto illo et jam aliquoties rejecto Ms. Certe Jacobus Guisius de illa venditione non meminit, sed contraria scripsit num.* 29. *Quidquid sit, nequaquam dubitare possum, quin historia illius venditionis, sicut refertur a Waesbergio, multis inquinata sit fabellis. Lubet tamen verba ipsius dare, quia alii ex eodem corrupto fonte, ex quo ille hausit, eadem aliis verbis dederunt.*

certe fabulis variis

34 Igitur sacerdos, *inquit, Eubaldus nimirum, postquam Gerardimontem pervenerat,* involutas gramine reliquias, venales exponit. Convenientibus autem monasterii fratibus, civibusque, plebeiorum aliquis Theodoricus frontosa verbositate proclamat se libentius pinguem vaccam empturum, quam ossa arida nunquam humanis usibus profutura : quo dicto amens effectus insanivit ; unde brevi postea defunctus ante aram beatæ Mariæ Magdalenæ infra ecclesiam indecenter est sepultus. Cum ecce insequenti nocte rugitus dæmonum (ut creditur) horribilis
B advenit, et indignum tanta sepultura cadaver miserrimi ejectum terris, lapide superposito in minuta confracto, secum irreverenter asportavit. Custos ecclesiæ, dicto rugitu audito, tantopere expavit, ut præ timoris magnitudine in unius anni morbum inciderit. *Hactenus Waesbergius, cui etiam consentit Ruteau lib.* II *cap* XI. *At, licet incredibile non sit, hominem blasphemum, et Sanctorum reliquias contemnentem, fuisse punitum, nolim pro adjunctis omnibus spondere.*

exornata est illa venditio,

35 Porro Eubaldus, *inquit pergens Waesbergius*, pro thesauro quatuor et viginti marcas inexorabiliter requirit, sed ad tantum pretium expavescente populo (erat enim tunc temporis villa inops, et angusta, novissime fundata) cum sancto Adriano recedit, et Bruxellam adire proponens, hebetatus divinitus per erraticas devians semitas in monte tandem abbatiæ proximo, quo quotannis ob eamdem defertur memoriam, obdormivit. Postridie excitatus cum runcinulo * suo, super quem Sanctum deferebat, in urbem rediit, ubi repudiato iterum pretio insufficienti, longius itinerandi habens propositum, abiit ; sed divinitus rursum obcæcatus, montem trans-
C ire nequivit. Ubi altera nocte commoratus, prudenterque tandem expendens, inclitum Martyrem hoc cœnobium sibi in habitationem elegisse, vovensque se ibidem, quoad viveret, Deo et sancto Adriano serviturum, revertitur in urbem. Conventione igitur facta, duodecim marcas a populo, et ab ecclesia quatuor bonaria * terræ sub annuali censu duodecim nummorum possidenda recepit. *Hæc item adoptavit laudatus Ruteau, et ex parte Hardigny, uti et Molanus. Verum quam exiguam mereantur fidem, colligi poterit ex sequentibus certo falsis.*

* *id est*, equo parvulo

* *i. e.* jugera

fictitiaque est reliquiarum probatio, quæ asseritur,

36 Factum est, ut primus abbas Senelardus, qui tum monasterio præerat, et universus populus, si veræ essent Martyris reliquiæ, manifesti vellent examinis initio * comprobare. Sancta igitur generosi Athletæ ossa ante fores ecclesiæ universis adstantibus exponuntur, ut celebrato Missæ officio aqua consecrata solemniter examinentur. Et ecce sub oculis omnium aureis incandescens radiis circularis splendor in cœlo refulgurat, qui expositas circumquaque incolorans reliquias luminosius, quo cœlestius, eo credibilius Sancto Dei testimonium perhibebat. Nuntiabatur abbati divinis officiis devotius insistenti, cœlestem de cœlo Judicem sufficienti experimento Dilectum suum clarificasse ; qui tamen ab examinatoriæ probationis proposito noluit desistere. Puer eligitur purissimus, cujus humero os unum e pretiosissimis alligatur, et super aquam demissus statim impetuosa commotione signo certissimæ exhibitionis absorbetur. *Hæc enimvero probatio, quamvis etiam relata magisque exposita sit apud Ruteau, plane ridicula, et certo commentitia est : nec facile crediderim, talem probationem unquam fuisse adhibitam, ut veritas reliquiarum examinaretur. Nam quod observat Ruteau ex Delrio, mulieres de magia suspectas ita olim, ligatis manibus pedibusque, in aquas fuisse projectas, ut pro innocentibus haberentur, quando mergebantur, pro noxiis vero et sagis, si aquis supernatarent ; negare quidem nolim : at minime ad propositum nostrum conducit : numquam enim ostendet, eodem modo probatas fuisse reliquias, de quarum veritate dubitabatur ; et mulieres, quæ de maleficiis erant suspectæ.*

* *forte* indicio

cum alia adhibita sit probatio, ut refertur ex testimonio oculato :

E 37 *Verum necesse non est pluribus ostendere, quam inepta et absurda sit illa comparatio ; cum ex monumento longe meliori facile ostendi possit, quo examine in veritatem harum reliquiarum inquisitum sit. Post Vitam S. Lietberti Cameracensis episcopi, a Radulpho monacho coævo scriptam, editamque apud nos tom.* IV *Junii pag.* 586 *et seqq., edita est appendix scriptoris supparis, ut ex verbis recitandis patebit, ex Ms. cœnobii Vallicellensis. Hujus appendicis auctor ex oculato teste refert, quo modo* S. Adriani *reliquiæ a Gerardimontensibus fuerint probatæ. Etenim ibidem pag.* 606, *ubi observarat, secundum auctorem Vitæ viginti duo Sanctorum corpora tempore S. Lietberti Cameracum fuisse delata* ad dedicandam Dominici Sepulcri basilicam, *sed ea a biographo non fuisse enumerata ; catalogum texit corporum, quæ servabantur in diœcesi Cameracensi. Ex hisce autem corporibus septimum sic exprimit :* S. Adrianus martyr, a cœnobio Gerardi-montis. *Deinde subdit sequentia :* De isto Martyre narravit nobis domnus Willielmus, olim hujus cœnobii Valcellensis prior, quia ipse interfuit, quando incolæ loci, hæsitantes utrum ossa ejusdem Martyris essent, accenderunt ignem, ut in eo missa probarentur. F
Et ecce gratia Christi, cujus nimirum amore pretiosus Martyr fuerat passus, supra ossa illius apparuit circulus aureus, habens in medio sui signum sanctæ crucis : quod videntes, qui aderant, gavisi sunt, et laudaverunt Deum, ossaque Martyris in ecclesia beati Petri apostoli cum honore et gaudio portaverunt.

ex probatione, cultu, miraculis, videtur veritas harum reliquiarum satis certa ;

38 *Ex hac narratione, quæ simplex est, et nihil absurdi continet, concidit primo ridicula illa probatio per puerum cum alligatis reliquiis aquæ injectum. Secundo probatio illa reliquiarum per ignem non raro olim adhibita est, et in quibusdam etiam conciliis mandata, ut ostendit Joannes Ferrandus in Disquisitione reliquiaria lib.* II *cap.* III. *Tertio ex dicta probatione colligitur, dubitatum fuisse de veritate reliquiarum illarum ; uti allegatus scriptor etiam diserte testatur ; sive illa dubitatio orta sit, quod diu fuissent absconditæ, sive alia quacumque de causa. Quarto cum laudatæ reliquiæ, præmissa tali probatione, cœperint in veneratione esse apud Gerardimontenses ;*

AUCTORE J. S.

ses; deinde vero magno peregrinorum concursu honoratæ sint, honorque sacris reliquiis exhibitus multis a Deo miraculis sit remuneratus, non videtur modo prudenter dubitari posse de earum veritate, sicut revera dubitatum non est per sex secula, et fere dimidium.

at tempus, quo Gerardimontem venerunt, late tantum assignari potest.

39 *Quinto dubitari tamen potest, an reliquiæ non multo citius Gerardimontem delatæ sint, quam passim asserunt scriptores, qui illarum translationem innectunt anno* 1110, *secuti fortasse Meyerum, qui in consignando tempore facile ad annos non paucos aberrare potuit. Certe, dum scriptor num.* 37 *laudatus numerat* S. Adrianum *inter eos Sanctos, quorum corpora anno* 1064 *Cameracum deferri potuerunt, quamvis non asserat eo delatum esse, credidisse videtur, illud diu ante annum* 1110 *Gerardimonte fuisse. Rursum, quando probationem reliquiarum per ignem non attribuit abbati aut monachis, sed incolis Gerardimontensibus, utcumque insinuat, reliquias eo pervenisse ante conditum aut certe inhabitatum cœnobium Gerardimontense. Quare de tempore delatarum Gerardimontem reliquiarum nihil certius statuendum judico, quam eo delatas reliquias currente ad finem seculo* XI, *aut*
B *jam labente seculo* XII. *Attamen non existimo, reliquias* S. Adriani *inter ea fuisse corpora, quæ anno* 1064 *ad dedicationem ecclesiæ sancti Sepulcri delata sunt. Dies hujus translationis certior videtur quam annus, quandoquidem translatio illa quotannis celebratur* 27 *Maii, ut mox latius dicetur.*

§ IV. Cultus celeber S. Adriani Gerardimonte : peregrinationes votivæ : miracula vetustiora : theca pretiosa reliquiis exstructa, et alia quædam.

Festivitas S. Adriani præcipua apud Gerardimontenses 9 Septembris,

C *Quæ hic et sequentibus aliquot paragraphis narrabo de celebri cultu* S. Adriani *in cœnobio ipsius Gerardimontensi, majori ex parte humanissime nobis communicavit reverendus admodum atque amplissimus dominus Ildefonsus van Hoorde, hodiernus abbas sancti* Adriani, *qui non modo miracula Mss. ex tabulario abbatiæ transcribenda curavit, et cum accuratis de hodierno cultu notitiis submisit, sed libellos quoque aliquot impressos prædictis addidit, ac demum nihil prætermisit eorum, quæ nobis profutura credidit ad scribendam hanc historiam. Hisce igitur adjutus subsidiis primo breviter agam de singulis Sancti festivitatibus. De hisce per laudatum dominum abbatem sequentia mihi sunt perscripta :* Festum S. Adriani quotannis solemniter cum Octava celebratur 9 Septembris, quando ejus sacrum corpus *(die præcedente ob festum Nativitatis beatissimæ Virginis impedita)* Romam translatum fuit, cum expositione sacrarum reliquiarum per totam Octavam... Exstat adhuc hodiedum in archivis abbatiæ nostræ totum Officium proprium Sancti Adriani cum antiphonis, lectionibus propriis, et responsoriis etc. Quomodo vero proprium missum fuerit, ignoramus. Celebramus modo dictum festum de communi unius martyris. D

ad quam confluunt vicini ex locis variis :

41 *Qua ratione cultus Sancti celebrior fiat per civitates vicinas, discimus ex eadem notitia, in qua de adventu peregrinorum ad* S. Adrianum *ita habetur :* Devotionem illam singulis adhuc annis exhibet S. Adriani confraternitas, erecta in urbe Montensi : cujus confratres cum magno civium utriusque sexus numero 9 Augusti Montibus Gerardimontem veniunt, ut pietatem demonstrent, et pro acceptis sæpissime per intercessionem sancti Adriani beneficiis cor argenteum offerant. Nec minorem multis annis exhibuit devotionem collegium Athense cujus professores singulis etiam annis (tribus ultimis ob evidentissima, quæ bellorum tempore eveniunt, incommoda et pericula exceptis) Gerardimontem cum studiosa sua juventute venire soliti sunt, ubi in ecclesia, et in honorem sancti Adriani solemne professores cantant Sacrum : quo absoluto, eidem Sancto carmen offerunt. Acrinienses pariter incolæ devotioni atque erga Sanctum honori non desunt : qui infra Octavam S. Adriani, in festo nempe Exaltationis sanctæ Crucis, Gerardimontem ad ecclesiam S. Adriani E
devote se conferunt, in qua pastor loci Sacrum solemne decantat, cereumque magni ponderis offerunt. *Hactenus de adventu peregrinorum. Loca autem mox dicta sunt Hannoniæ provinciæ, cujus metropolis est prior,* Montes *dicta, et ad decem fere milliaria Belgica Gerardimonte dissita : inter utramque medium est Athum oppidum,* Ath *Gallis,* Aeth *Flandris nuncupatum.* Acren *vero vicus est vicinus Gerardimonti, in Hannonia tamen situs versus Athum.*

altera 4 Martii, tertia 27 Maii : supplicationes annuæ.

42 *De altera festivitate sic breviter habet laudata notitia :* Martyrium vero ipsius colitur 4 Martii. *De tertia, quæ magis est celebris, hæc sequuntur :* Adventus autem sacrarum ipsius reliquiarum in urbem Gerardimontanam celebratur 27 Maii, (*ad quem diem annuntiatur in Ms. Florario, et a Molano, Canisio, Ferrario, uti observatum est apud nos in Prætermissis illo die*) qui cum in feriam quartam post Pentecosten anno illo inciderit ; ea de causa ad montem quotannis dicta feria quarta post Pentecosten Processio instituitur, atque per octiduum sacræ reliquiæ exponuntur; ubi in gratiarum actionem atque in honorem Sancti concio habetur. Cumque ob diem servilem magna civium pars processioni ac devotioni interesse non possit, per præcipuas urbis plateas in festo sanctissimæ Trinitatis processio peragitur. *Ex die* 27 *Maii, collata cum feria quarta post Pentecosten, breviter observo, non incidisse anno* 1110 *diem* 27 *Maii in feriam quartam post Pentecosten. Quare si constat de concursu illorum dierum, quando translatæ sunt reliquiæ, figendus est unus ex sequentibus annis, videlicet aut* 1075, *aut* 1086, *aut* 1097, *aut demum* 1108, *quibus prædicti dies concurrerunt, ut quilibet ex Paschate facile supputare poterit.* F

aliaque in honorem Sancti singulis hebdomadis, aut quotidie repetita :

43 *Hisce observatis, ad festivitatem redeo cum laudata notitia :* Nec civium, *inquit,* Gerardimontensium deest erga sanctum Patronum suum devotio : qui feria quinta post Pentecosten quotannis sex candelas cereas oblatum eidem Sancto veniunt, in cujus honorem solemne Sacrum die illo decantatur. *Præter festivitates modo explicatas, alia in honorem Sancti singulis hebdomadis, alia singulis diebus repetuntur.*

A *tur. Audiamus iterum submissas notitias:* Singulis feriis quartis totius anni cantatur solemne Sacrum cum affluente civium concursu, in quo exponuntur sacræ reliquiæ divi Adriani, pro omnibus in confraternitatem relatis. Indies absoluto Completorio eumdem in finem devota cantatur antiphona : « O beate martyr Adriane, » tuos humiles servos respice ; roga Christum, » ut in libro vitæ cœlestis nos dignetur scribere, » tuæque participes gloriæ concedat ut simus » sine fine. » *Subditur:* Ora pro nobis *etc. cum oratione communi de uno martyre.*

peregrinantium ad Sanctum frequentia.

44 *De quotidianis ad Sanctum peregrinationibus eædem notitiæ sic habent:* Quod vero spectat ad concursum peregrinorum, reliquias sancti martyris Adriani veneratum venientium, tantus olim fuit, ut, teste Wesbergio, Gerardimontis nomen amiserit, atque Adrianopolis nomen *(apud aliquos)* urbs assumpserit. Quin et concursus hodiedum adeo adhuc frequens est, ut ne una quidem in anno sit dies, quin ex aliqua Belgii plaga peregrinationis ac devotionis causa quidam adveniant. *Waesbergius pag.* 151 *de iis ita loquitur:* Non solum *(S. Adrianus)* ab incolis, sed et ab exteris colitur: qui undequaque B venerationis ergo, ex remotis etiam Angliæ, Daniæ, Galliæ, Germaniæ, Lombardiæ, Helvetiæ, Sabaudiæ et Italiæ regionibus infinito numero huc advolare soliti. *Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad* 8 *Septembris hæc habet:* Hoc ordine gloriosus Martyr monasterii patronatum obtinuit intra Geraldi-montem, qui est Flandriæ imperialis civitas diœcesis Mechliniensis ; in qua est item dicta abbatia Ordinis sancti Benedicti, valde celebris propter præsentiam et beneficia tanti Martyris. Ad ejus enim memoriam frequens est populorum concursus : imo ob illustria Martyris beneficia multi urbem non alter nominant, quam AD SANCTUM ADRIANUM IN FLANDRIA. *Similia habent Miræus, Sanderus, aliique scriptores.*

Vetustiora Sancti beneficia dicuntur scripta fuisse, sed deperdita :

45 *Porro dubitari nequit, quin cultus Sancti ab initio magnus fuerit apud Gerardimontenses; licet defectu monumentorum dici non possit, an tantus fuerit semper, quantus hodie perseverat. Cultum tam celebrem pepererunt haud dubie crebra Sancti beneficia et miracula ; sed ex vetustioribus paucissima ad notitiam nostram pervenerunt. Rationem assignat Waesbergius lib.* II *cap.* II *pag.* 151, *ita scribens de* S. Adriani *mi-* C *raculis :* Qui indies rara et aureis litteris digna perpetrat miracula, quorum memoria duobus iisque immensis voluminibus commissa, Fratri Ordinis mendicantis in honorem Sancti encomium adornandi gratia commodata periit. *Ruteau lib.* II *cap.* XVII *asserit, duo illa miraculorum volumina cuidam fuisse commissa, ut ad ordinem meliorem reducerentur, ab eoque fuisse perdita. Quæcumque fuerit detrimenti illius occasio; illis certe caremus. Hinc unum dumtaxat invenio certum miraculum, quod seculo* XVI *sit vetustius; at plurima recentiora, quæ referam inferius.*

ex iis unum maxime mirum narratur :

46 *Unum illud interim huc transfero. Anno* 1306 *Helena David habitans in oppido Gerardimontensi peperit monstrum informe : massa enim erat rotunda sine ulla hominis figura. Parentes ad patrocinium* S. Adriani *confugiunt, obtinentque ut fœtus monstrosus portetur ad altare Sancti. Massa ibidem posita prodigio sane memorabili humanam formam accipit et vitam. Addit Ruteau pag.* 182, *asserens se illud prodigium narrare ex Ms. membraneo abbatiæ, infantem fuisse masculum, quem sacro fonte renatum vocarunt* Adrianum. *Hunc autem Adrianum vitam produxisse ad annos septuaginta et quinque ; eidem vero filium esse natum, qui centenarius fere obiit anno* 1423, *die* 30 *Aprilis. Amplissimus dominus abbas* S. Adriani *hodiernus, idem prodigium, sermone Belgico brevius relatum, ex tabulario abbatiæ mihi cum ceteris transmisit. Vel solum hoc miraculum, quod mirum quidem apparet, nec tamen idcirco negandum videtur, sufficienter ostendit, quanta Gerardimontensibus de patrocinio* S. Adriani *fuerit fiducia.*

alia quædam sine nota temporis relata.

47 *Waesbergius alia quædam narrat prodigia sine ulla temporis nota. Quare illa ut minus certa, non tamen incredibilia, huc transfero.* Aveniensi cuidam viro, *inquit pag.* 157, ex uxore territorii Gerardimontensis Martyri devotissima filium fuisse, observarunt Miraculorum codices : qui ruptis præcordiis, incredibili morbo et dolore torquebatur : quo ingravescente et facto incurabili, mater filium miserata, Dei Sanctorumque implorata ope, in somnis beatum Adrianum, filio sanitatem resistuisse se indicantem, aspexit. Et expergefacta, viroque excitato et visionis admonito, una filium accedentes bene E habentem invenerunt. *Patrem illius pueri* Aveniensem *vocat, designans* Avennas *Hannoniæ oppidum, vulgo* Avesnes *dictum. Subdit idem auctor,* quemdam, osse uno *Martyris* furtim surrepto, *excæcatum fuisse,* quod malum, *inquit,* in secundam aut tertiam excæcati generationem transiit. *Et mox:* Potens Martyr clerico Bodius nomine, aquis suffocato, vitam reddidit. *Hæc tria apud alios non inveni : sed nolim idcirco contendere, pro fictitiis habenda esse. Certiora tamen dabo plurima, ubi breviter egero de honore sacris reliquiis exhibito.*

alia ad cultum spectantia : theca, in qua servantur reliquiæ :

48 *Sub abbate Gerardo I. qui in catalogis præfuisse dicitur ab anno* 1175 *usque ad* 1180, *abbatia* S. Adriani *nomen habere cœpit, antea* S. Petri *dicta.* Anno 1189, *ut vult Waesbergius pag.* 157, reliquiæ *Sancti* capsulæ, *novæ utique,* fuerunt inclusæ. *Anno* 1378 *per Adrianum I abbatem sodalitium institutum dicitur sub nomine* S. Nataliæ. *Anno* 1423 *Guilielmus IV abbas elegantem fieri curavit thecam ex argento inaurato, in qua huc usque servantur* S. Adriani *reliquiæ. Eam præsenti anno* 1748, *quo hæc scribo, lustravi ; eamdemque, sicut delineatam accepi ab amplissimo domino abbate, æri inci-* F *dendam curavi, sed contractam ad minorem formam, qua exhibetur in fine hujus paragraphi, quia locus hic deficit.*

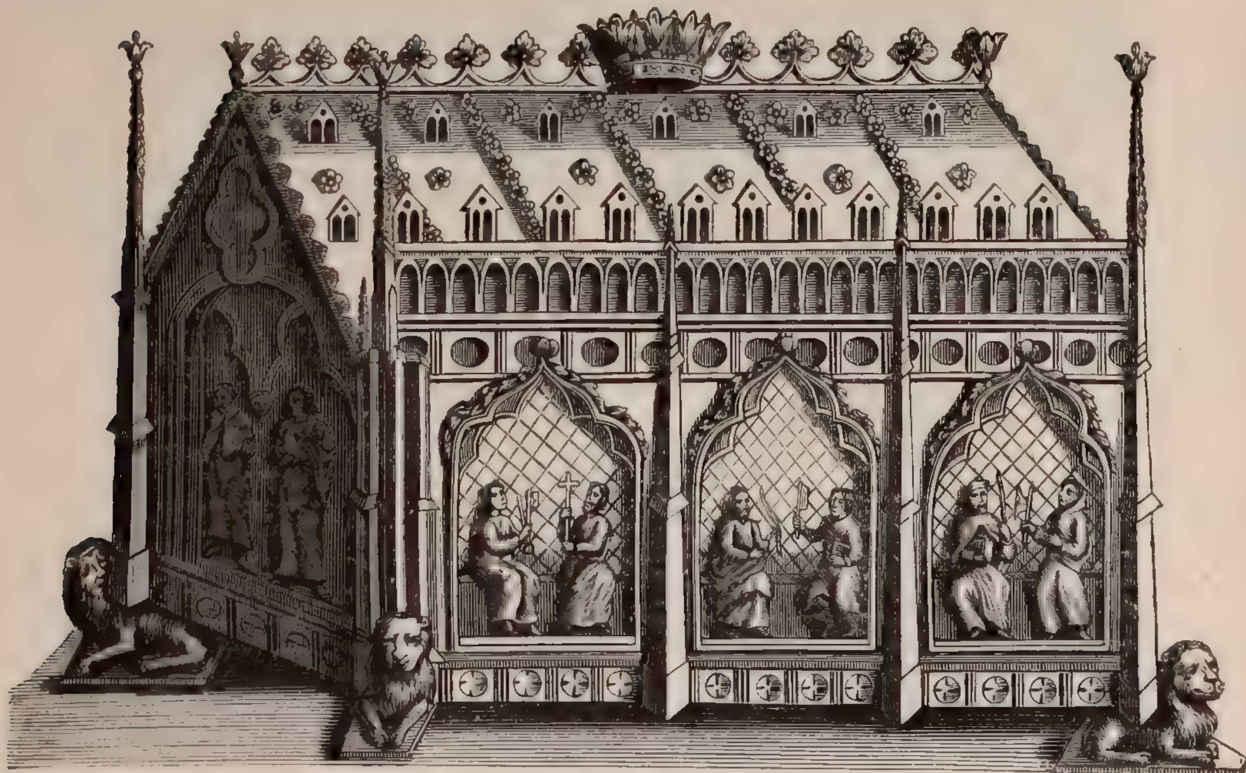
Sanctus etiam a principibus honoratus et cultus.

49 *Florebat interim pietas peregrinantium ad* S. Adrianum, *eo etiam accurrentibus viris illustribus. Nam anno* 1376 *Gerardimontem venit ducissa Lancastriæ, ac* S. Adrianum *invisit. Anno* 1457 *ad* S. Adrianum *venit Ludovicus Delphinus, qui eo iterum venit anno sequente. Idem Ludovicus postea rex Francorum, hujus nominis undecimus, anno* 1482, *mense Februario, ingentem pecuniæ summam abbatiæ* S. Adriani *donum misit, atque aliud rursum pecuniæ non modicæ donum illuc destinavit mense Julio ejusdem anni. Cum autem audivisset, abbatem ea uti pecunia in æra campana ; rogavit per litteras, quas recitat Ruteau pag.* 216, *ut nomen suum uni ex illis tribueretur. Faciebat hæc Ludovicus, ut sanaretur ex morbo, quo occubuit anno sequente, quamvis et ad alios Sanctos confugisset, et S. Franciscum Paulanum, tunc viventem et miraculis inclytum*

AUCTORE J. S.

D

chytum, accersivisset ad se ex Italia. Si sanatio Ludovici XI nequeat addi reliquiis S. Adriani *beneficiis, ut revera non potest, saltem ex facto ipsius discimus, magnum fuisse famam miraculorum* S. Adriani. *Nec miramur Sanctos non semper petentibus patrocinio suo vitam producere, quantiscumque etiam donis colantur, quia ne ipsis quidem semper prodest diutius vivere. Longe majus donum, quam sit vita, Ludovico impetraverit* S. Adrianus; *si precibus suis eidem obtinuerit, ut post sinceram de peccatis pœnitentiam felici morte vitam finiret.*

§ V. Variæ reliquiarum translationes occasione turbarum Belgicarum : instituta confraternitas SS. Adriani et Nataliæ.

C

S. Adriani reliquiæ metu hæreticorum translatæ ad loca varia:

P*ostquam sacræ reliquiæ* S. Adriani, *quibus pars brachii* S. Nataliæ *adesse creditur, quinto jam seculo quiescebant Gerardimonte, demum senescente seculo* XVI *transferendæ fuerunt ad urbes varias ob excitatas in Belgio turbas ab hæreticis Calvinianis, qui inaudita impietate sacra omnia multis locis profanabant, et in reliquias Sanctorum præcipue sæviebant, ut constat ex historia Belgicorum tumultuum. Translationes illas narravit sæpe laudatus Ruteau in Vita* S. Adriani *lib.* II *cap.* XIV, *et rursum lib.* III: *Prima translatio a Ruteau pag.* 223 *figitur circa annum* 1578, *quando sacræ reliquiæ metu hæreticorum Gandavi prævalentium Gerardimonte fuerunt delatæ Tornacum, indeque Atrebatum. Monachi eorumdem hæreticorum metu coacti sunt fugere ad loca varia. Anno* 1580, *cum abbas Gerardimontensis impetrasset Montibus Hannoniæ monasterium sanctæ Crucis, huc translatæ sunt exsulantes* S. Adriani *reliquiæ. Anno* 1586 *Benedictus Sejournet abbas creatus Montibus cum sacris reliquiis discessit, transiensque Camberonam et Athum, rediit Gerardimontem, quo pervenit die* 3 *Septembris. Verum cum quies exiguo duraret tempore, ultima die ejusdem mensis sacræ reliquiæ delatæ sunt Athum, ubi manserunt usque ad* 6 *Martii sequentis anni* 1587, *quando relatæ sunt.*

theca bis aperta, et os unum aliis donatum:

51 *Anno* 1588 *abbas electus est Hieronymus Monceaux, monachus abbatiæ Atrebatensis S. Vedasti. Hic cum multa solerter in abbatia sua instauraret, thecam quoque* S. Adriani, *quæ tot subitis translationibus multum erat passa, reparavit. Hanc ob causam theca aperienda fuit, ac revera coram magistratu civitatis aperta est anno* 1592, *die* 17 *Julii. Dum vero reparata erat, ossa subtili linteo involuta, rursum in eamdem fuere reposita. Anno* 1594 *prudentum virorum consilio iterum aperta est theca, ut lintea tollerentur, ac serico involverentur sacræ reliquiæ. Porro, quando primum aperta est arca, laudatus abbas os notabile clam separavit a ceteris, illudque monasterio S. Vedasti donavit, monachis nescientibus. Idem anno* 1604, *militibus seditionem excitantibus, sacras reliquias mense Maio dimisit Athum : unde, seditione finita post aliquot dies, relatæ sunt Gerardimontem.*

F

sed illud deinde restitutum, ac seorsum servatum in brachio argenteo.

52 *Anno* 1623 *os sacrum, quod delatum erat ad monasterium Vedastinum insciis monachiis, ac inclusum brachio argenteo, relatum fuit ad monasterium* S. Adriani. *Etenim, post diuturnam litem coram nuntio Apostolico institutam de restituendis reliquiis, sententia lata fuit in favorem Gerardimontensium, qua restituendæ fuerunt reliquiæ, quas administrator abbatiæ* S. Adriani *sine monachorum consensu dederat.*

A *derat. Illæ etiamnum seorsum servantur in ecclesia* S. Adriani, *ubi eas vidi ac veneratus sum hoc anno. Dum autem restitutæ sunt, procurator Vedastinus jurare debuit, easdem sine ulla diminutione esse, quas ab abbate Hieronymo Monceaux acceperant. Id factum Tornaci, ubi et peracta est restitutio: indeque reliquiæ Gerardimontem delatæ positæque in ecclesia Gunneghemiensi, ex qua eas ipse abbas Gaspar Vincq, comitante supplicantium agmine, ad abbatiam portavit. Brachium argenteum, cui inclusæ sunt, ad minorem formam contractum, hic subjungo.*

Institutum sodalitium SS. Adriani et Nataliæ: reliquiæ

53 *Anno* 1627 *Martinus le Brun abbas qui anno præcedente reformationem in monasterium suum induxerat, sodalitium instituit* SS. Adriani et Nataliæ, *cui præcipua Belgii nobilitas cum Serenissima principe sua Isabella atque archiepiscopo Mechliniensi nomen suum inscribi voluit. Illud primum confirmavit Jacobus Boonen archiepiscopus Mechliniensis* 6 *Maii, ac deinde Urbanus Papa VIII eodem anno,* 15 *Julii. Bullam Urbani, qua et variæ indulgentiæ* C *confraternitati donantur, recitat Ruteau in fine Opusculi sui, ut et Regulas sodalibus præscriptas. Anno* 1635 *rursum transferendæ fuerunt* S. Adriani *reliquiæ, quod Galli et Bollandi conjunctis armis Belgium impugnarunt, direptaque miserandum in modum civitate Thenensi, versus Bruxellas jam processuri viderentur. Delatæ itaque sunt Tornacum ad monasterium S. Martini, ubi manserunt viginti tribus diebus, accurrente ad eas honorandum populo. Deinde, cessante timore, quod hostes obsidionem Lovaniensem coacti essent solvere, ad locum suum magno cum honore fuerunt relatæ, ac Gerardimontem venerunt* 18 *Julii. Hactenus ex Vita, quæ paulo post fuit conscripta.*

metu hostium

54 *At necdum finis translatarum frequentissime reliquiarum* S. Adriani. *Quapropter amplissimus dominus Ildefonsus abbas hodiernus reliquas translationes ex tabulario abbatiæ mihi diligentissime communicavit, prout singulas invenit conscriptas ab uno decessorum suorum, videlicet ab amplissimo domino Coucke, qui abbatiæ* S. Adriani *præfuit ab anno* 1704 *usque ad annum* 1713. Anno 1645, *inquit,* die 2 Octobris beati Martyris nostri reliquiæ ob metum Gallorum iterum Athum delatæ sunt, et illic manserunt usque ad 11 ejusdem mensis et anni. Anno 1649, Gallis una cum Hollandis luctuosa ubique in Belgio post sese vestigia relinquentibus, 28 Augusti ejusdem anni sacræ reliquiæ Gandavum ad celebre S. Petri cœnobium delatæ sunt, gratum sane Gandensibus depositum: ad senatus enim populique instantiam, præsertim pio operi allaborante reverendo pastore B. Mariæ Virginis, sacra lipsanotheca ad dictam beatæ Mariæ ecclesiam delata est et ex indulto illustrissimi episcopi festivitas instituta cum Octava in honorem Patroni nostri. Decantatum quotidie Sacrum; festivitati accommoda concio subsequebatur: die vero octava, celebrante in pontificalibus illustrissimo episcopo, solemnis per civitatem cum sacris reliquiis supplicatio indicta fuerat, cui tamen ob auræ intemperiem supersessum: et deductas solummodo per interiorem ecclesiæ B. Mariæ ambitum monachi S. Petri ad suam processionaliter deferunt; donec tandem 19 Octobris ejusdem anni ad propria remearunt. E

AUCTORE J. S.

ad alias civitates

55 17 Augusti an. 1655 sacræ reliquiæ iterum Gandavum delatæ sunt, et illic manserunt usque ad 30 Octobris proxime sequentis. 6 Maii an. 1656 sacra pignora rursus Gandavi ad S. Petri bellorum furori subducta sunt usque ad 23 Augusti: quo die ad monasterium redierunt. Anno 1658, 10 Septembris sacræ reliquiæ Bruxellis extra aleam positæ sunt, et illic manserunt per sex menses. 11 Maii an. 1667 sacræ reliquiæ Gandavi exsulare coguntur, brevi tamen post ad monasterium reduces. 5 Martii an. 1672, similiter et 6 Junii anni proxime sequentis, iterum Gandavum cum sacris reliquiis fugiendum fuit. *Qua vero die redierint, non inventum in manuscriptis abbatiæ.*

frequenter delatæ.

56 Redeuntibus vel potius perseverantibus bellorum motibus, die 1 Septembris an. 1683 sacræ beati Martyris nostri reliquiæ Teneramundæ apud Benedictinas ejusdem urbis latitare coactæ sunt. *At non inventum, quamdiu illic manserint.* 15 Martii an. 1689 sacræ reliquiæ belli casibus Montibus in Hannonia subductæ sunt, 15 Aprilis ejusdem anni per Bruxellas ad monasterium reduces. *Hisce demum addit laudatus abbas*: Initio hujus seculi sacræ F reliquiæ iterum alio translatæ sunt; sed nuspiam inveni, ad quem locum, nec etiam quamdiu extra monasterium permanserint. *Ex tot reliquiarum* S. Adriani *translationibus, ea solum de causa factis, ne in profanas impiasque manus inciderent, manifeste colliget studiosus lector, quanto in pretio habeantur, quantaque conserventur sollicitudine. Quod vero spectat ad sodalitium* SS. Adriani *et* Nataliæ, *illud rursum instauravit seculo nostro Adrianus Roelants, qui abbatiam administrare cœpit anno* 1714. *Hisce expositis, agendum est de pluribus beneficiis, quæ clientibus suis contulit* S. Adrianus.

AUCTORE J. S.

§ VI. Conscripta S. Adriani beneficia ab anno 1510 usque ad 1517 : eorum datur pars prima.

Miracula ab anno 1510 ad 1517 Flandrice scripta, et deinde Latine reddita,

Miracula ac beneficia S. Adriani, *licet semper multa videantur fuisse, non eadem diligentia semper fuere scriptis consignata. Ea diligenter annotare et enarrare cœpit Philippus Hannoize, monachus* S. Adriani *et custos thesauri, dum facta suo tempore conscripsit, prout ea referebantur ab iis ipsis, quibus beneficia obtigerant, aliisque, qui adfuerant. Præstitit hoc sermone Flandrico, referens miracula ab anno* 1510 *usque ad* 1517, *quo forte ad aliud officium transivit, aut morbo correptus obiit. Certe ibi scribere desiit. Scriptoris hujusce lucubratio jam olim* B *communicata est Majoribus nostris, qui eam curarunt Latine reddendam per presbyterum Societatis nostræ, sicut lego in exemplari Latino, cui hic præfixus est titulus:* Liber miraculorum S. Adriani martyris apud Gerardi-montem in Flandria, ubi singulariter colitur : quæ collecta sunt et Flandrice conscripta a domino Philippo Hannoize Religioso, et monasteriii S. Adriani, quod ibidem est, thesaurario, ab anno 1510 usque ad 17, in Latinam linguam translata per R. P. Guilielmum Waringhem Societatis Jesu.

ex nostra interpretatione dantur.

58 *Præter hoc exemplar Latinum, habeo apographum Flandricum, quod humanissimus abbas ex ipso autographo mihi describendum curavit, ut cum Latina versione posset conferri. Verum ubi hanc collationem instituere cœperam, versione Latina non utendum statui, sed novam interpretationem ex Flandrico apographo dandam, quod laudatus interpres non satis studuerit omnes exprimere minutias, quibus major aut minor miraculorum evidentia non raro innotescit. Accipe igitur, studiose lector, Miracula illa fideli magis quam sublimi stylo Latine reddita, quibus subinde aliquid elucidationis aliis litteris breviter interponam.*

Æger, qui mortuus credebatur, menti et sanitati restitutus.

C 59 Bergis ad Zomam *(civitas est Belgii fœderati in Brabantia)* quidam Joannes Volckaert nomine, annorum fere triginta septem, cum tribus mensibus æger lecto affixus fuisset, eo infirmitatis deductus est, ut sensu privatus, nihilque sumens nutrimenti, per horas viginti quatuor jacuerit in animi deliquio, ita ut animam exhalasse atque ad aliam vitam translatus crederetur. Itaque uxor ipsius ferale afferebat linteamen, quo corpus involveretur. Hoc dum inchoabatur, ille menti restitutus est, Deumque et gloriosum martyrem S. Adrianum invocavit, gratias iis agens, quod consolati illum essent, et ex dicto animi deliquio eduxissent. Mox quoque sanatus est : et cum multis vicinis suis huc ad S. Adriani reliquias religiose visitandas se contulit ; pervenitque in festo Exaltationis sanctæ Crucis, anno 1510, mense Septembri.

item puella viginti duabus horis pro mortua derelicta.

60 In Normannia, in civitate Marla *(id oppidum est Theorasciæ in Picardia, nisi aliud sit in Normannia)* Catharina Le Josne puella graviter ægrotabat, et vim morbi utcumque sustinebat septem hebdomadis: cum tandem ita fuit oppressa, ut viginti duabus horis tamquam mortua fuerit derelicta, et sic linteamine tecta jaceret, ita ut mater cum ipsius sororibus jam necessaria parassent ad sepulturam. Postea frater ipsius Joannes * Le Josne, recordatus Sancti Adriani, in genua procubuit, pie ferventerque invocans ac rogans S. Adrianum, ut sorori suæ solatio esset. Mater quoque similiter pro filiæ salute in genua provoluta est ad caput filiæ, et in aurem ipsius S. Adrianum inclamavit. Mox illa cœpit signa dare intelligentiæ, et loqui, dicens : Adriane, Adriane, Adriane : recreataque est et statim sanata. Itaque cum aliis duabus huc peregrinata est nudis pedibus, ac munus aliquod obtulit, 28 Septembris, anno 1510. *Nomen fratris hujus puellæ, quod supra* Joannes *exprimitur, ambigue adeo scriptum et contractum erat in utroque apographo, ut de eo certus non sim, licet conjiciam tale fuisse.* D

* *forte* Januarius

Quidam sanatus ex peste,

61 Quidam Brugis in Flandria stanneorum poculorum fusor, Everardus Adriaens nomine, Dordraci in Hollandia natus, in quinque corporis partibus correptus erat peste, et tam graviter ægrotabat, ut extremis morientium præsidiis ad mortem pie obeundam fuerit munitus. E Deinde ei in mentem venit, S. Adrianum invocari ut patronum contra pestem. Cœpit igitur invocare S. Adrianum, ut sibi solatium præstet et subsidium. Hinc statim recreatus est, et brevi sanatus. Ægrotabat die festo S. Laurentii, et septimo post die erat sanus. Sanctum Adrianum invisit, eique donum obtulit die 1 Octobris, anno 1510.

alter ex gravi morbo contractaque inde cæcitate,

62 In agro Furnensi (*Flandriæ est Furna oppidum cum agro adjacente*) quidam Petrus Wetters gravi adeo laborabat malo, ut inde cæcitatem contraheret, octo aut pluribus diebus continuatam, et calvitium, capillis omnibus excidentibus. Postea in memoriam revocavit, sanctum martyrem Adrianum afflictorum omnium esse consolatorem, ita ut Petrus ille cœperit orare Deum, et S. Adrianum pie invocare, vovens eum invisere, caputque cereum quatuor librarum eidem offerre, ut sic adipisceretur solamen et sanitatem. Non multo post sanatus est, visumque recuperavit, ita ut hic S. Adrianum viseret, donumque votum offerret, die 10 Octobris, anno 1510.

alius, qui diu in agonia fuerat.

64 In Grimbergensi territorio prope Bruxellas *(additur Belgice loci nomen verisimiliter corruptum, ideoque a me omissum),* Joannes Lemmens graviter diu ægrotavit, ac eo tandem F deductus fuit, ut mentis impos biduo in agonia jacuerit. Postea S. Adriani memoria ipsi incidit, et ab eo solamen consecutus est, ita ut mox intellectus indicia dederit, et sanatus fuerit. Itaque dictus Joannes huc peregrinatus est, et declaravit prædicta, anno 1511, die 8 Julii.

Vita puero submerso reddita,

64 *Sequenti miraculo hic præfixus est titulus:* Puer submersus vitæ restitutus. *Deinde sequuntur hæc verba Latina :* Ipso die Cathedræ S. Petri anno 1511 ; *ac mox Flandrica narratio hoc modo :* Gandavi quidam puer quadriennis, nomine Henricus Clements, ad pontem ligneum post S. Joannis ecclesiam, in Scaldim prolapsus, tribus horis, aut diutius, sub aquis fuit, ita ut nulla cuiquam esset dubitatio, quin puer esset mortuus et aquis suffocatus. Repertus deinde a quærentibus piscando est puer, positusque ad ripam fluvii, ut inspiceretur a magistratibus ad id deputatis. Advenerat interim pueri

A pueri mater Barbara, mœsta admodum. Hæc opem divinam implorabat, ac sancti martyris Adriani patrocinium. Mox puer signa dat vitæ, ac vivit, gaudente vehementer matre. Illa cum puero suo multisque e vicinis suis huc peregrinata est, die 10 Julii, anno 1511. *Dies et annus hic iterum Latine erant additi.*

sanitas puellæ in extremis agenti.

65 Anno 1511, die 20 Maii, in pago, qui quinque milliaribus distat Cameraco, hinc *(id est, Gerardimonte)* milliaribus triginta, quædam puella octodecim annorum, Joanna nomine, filia Quintini Loy, villici in prædio, dicto Le Peziere, adeo erat ægra, ut viginti quatuor horis jacuerit sine intellectu. Deinde prædictus ejus pater cyathum sumit pura aqua impletum, ut aliquid ori ipsius infundat: id faciens, simul inclamat gloriosum martyrem S. Adrianum, eum rogans, ut dignetur filiam suam solari atque adjuvare, cum fiducia de eo, quod ter possit vitam hominibus prorogare. Post horæ quadrantem circiter memorata ejus filia cœpit loqui. Prima autem verba, quæ proferebat, hæc erant: O SANCTE ADRIANE! SANCTE ADRIANE. Deinde brevi tempore integre convaluit, ita ut eadem puella cum patre suo et sorore nudis pedibus huc peregrinata venerit, et cum iisdem munusculum B S. Adriano obtulerit die 1 Decembris præteriti.

rursum vita puero aquis suffocato.

66 *Sequenti talis præmittitur titulus:* Puero submerso vita redditur. *Tum sequitur:* In pago Evelghem *(forte* Wevelghem, *qui pagus est)* uno milliari distans Cortraco, miraculum contigit in puero sex annorum, filio Petri De Douckere. Hunc puerum perditum pater materque undique circa domum quærebant tribus fere horis. Tandem mater invocare incipit S. Adrianum, ut dignaretur afferre solatium. Tum cogitat, puteum aquæ in horto suo esse, puerumque in illum incidere potuisse. Itaque accepta pertica, tentat fundum, puerumque in eo deprehendit. Exstraxit igitur, nullum sensus aut vitæ signum in eo perspiciens. Iterum S. Adrianum invocat, et puerum ponit ante focum. Deinde puer incipiebat vitæ indicia dare, recreabaturque et in vivis mansit. Pater et mater ejusdem pueri huc peregrinati sunt, et hoc miraculum declararunt die 4 Octobris, anno 1511.

Negligentia voti implendi castigata:

67 Prodigium aliud contigit in monasterio virginum prope Bruxellas, dicto Camera B. Mariæ. Hujus monasterii abatissa, Maria Smols, cum ægrotaret, S. Adriano se commendavit, tan- C tumque eidem ceræ offerre promisit, quantum corporis sui pondere exæquaret: pondus autem illud erat centum et undecim librarum. Deinde moritur die 14 Julii anni 1512: *(in Gallia Christiana tom.* V *col.* 72 *mors ejus figitur* 6 *Julii ejusdem anni.)* Prædicti monasterii Religiosæ votum istud neglexerunt, quod eo se non obligari existimarent, quia defuncta erat prædicta abbatissa. Sed quatuor post mortem diebus tantus strepitus et fragor die noctuque in toto monasterio auditus est, et in triduum continuatus, ut memoratæ Religiosæ in monasterio manere non sustinerent. Tunc recordatæ sunt voti de cera offerenda, illudque persolvere decreverunt. Curarunt igitur, ut confestim Bruxellis fingeretur imago cerea centum et undecim librarum; atque ita cessavit strepitus. Prædictam autem imaginem ceream huc miserunt per Joannem Geerds monasterii victorem et Antonium Baubeurs, qui hic declararunt præmissa vere contigisse, et imaginem attulerunt 26 Julii, anno 1512.

68 Gandavi anno 1512, die 16 Julii, domina uxor Rogerii Van Zonnemaere gravi decumbebat morbo, ita ut tandem sex horis integris sensu omni orbata jaceret, et pro mortua jam haberetur. Tunc dictus maritus divinam implorabat opem, et S. Adrianum invocabat, vovens S. Adrianum invisere nudis pedibus, priusquam carne vesceretur; ita ut continuo peregrinationem illam susciperet, relicta conjuge sua in urbe prædicta. Quando domum revertebatur, peracta peregrinatione sua, mox eum allocuta est uxor, dicens: Ubi fuisti? Melius ego habeo, gravi illo dolore liberata. Illo autem respondente: S. Adrianum pro te invisi; ipsa quoque statim vovebat S. Adrianum cum domesticis suis invisere. Itaque hic fuerunt, et peregrinationem suam persolverunt die 17 Augusti, anno 1512: miraculumque istud declararunt modo supra dicto.

AUCTORE J. S.

moribunda ad sanitatem reducta.

69 *Titulus, quem quibusdam miraculis præfixum reperio, non vero omnibus, ante sequens hic est*: Claudus subito sanatus. *Res ita refertur:* In pago Haltert prope Alostum *(in Flandria imperiali)* Joannes Decker, alias Vanden Bossche, per novem menses decubuerat tam claudus ac membrorum usu destitutus, ut nullum membrum movere posset, in nullo quidquam sentiret, E quando anno 1512, *(hic annus est in exemplari Latino in Flandrico* 1513, *sed mendose, quantum ex ordine Miraculorum opinor)* 20 Julii, noctu inter horam undecimam et duodecimam, dormiens quadam visione moneri se percepit, ut se commendaret S. Adriano, ejusque opem imploraret. Simulac evigilabat, atque e somno aut e somnio excitabatur, invocabat S. Adrianum prædictum. Hora vero tertia, sive secuto post eamdem noctem tempore matutino, surrexit, sumens duo fulcra subalaria, et huc peregrinans venit. Advenit hora decima ante meridiem, die 20 Julii, et fulcra memorata apud S. Adrianum reliquit in testimonium miraculi. *Quam subita fuerit hæc paralytici potius quam claudi sanatio, unusquisque facile videbit, modo consideret, virum usu omnium membrorum destitutum tribus aut quatuor horis post invocatum S. Adrianum e lecto surrexisse, atque eodem tempore matutino confecisse iter quatuor fere milliarium Belgicorum, quibus pagus Haltert Gerardimonte circiter distat.*

Paralyticus subito sanatus:

70 Die Lunæ post Epiphaniam Domini, anno 1512 *(pro veteri more annum inchoandi a Paschate, quem sequitur auctor, sed nobis* anno 1513) F insigne miraculum factum est in pago Ouskam *(lege* Oostcamp) uno milliari Brugis distante. Quippe quidam Joannes Bruneel, habitans in dicto pago, in diversorio dicto SCARCK, novum ædificabat equile. At ventorum vehementia equile, necdum perfectum, concidit, oppressitque filiolum memorati Joannis Bruneel, Joannem item nominatum, et annos natum fere quinque. Jacebat hic ultra tres horas sine ullo vitæ signo, ita ut mortuus crederetur. Oculi extra palpebras propendebant ad digitos omnino quinque *(ita habet Latinus interpres, sed cyfra Arabica, quæ hunc numerum in Flandrico innuit, utcumque ambigua est.)* Pater, mater, et avus pueri, multum dolentes, in genua provolvuntur, et magna pietate Deum sanctumque Adrianum rogant, ut solatio esse dignentur, simulque vovent invisere S. Adriani reliquias. Continuo prædictus puer sensum recipit, et membra movere incipit: ac deinde brevi omnino sanatus est. Itaque memorati pater, mater, et avus, magna affecti lætitia, hic

puer ad vitam revocatus.

AUCTORE J. S.

hic fuerunt cum puero 26 Aprilis, anno 1513, et hic testati sunt, dictum miraculum vere contigisse, prout relatum est, præsentibus domino Adriano Van Belle decano decanatus Gerardimontensis, et domino Adriano Buydins presbytero.

§ VII. Prosecutio miraculorum ex eodem Ms., et ejusdem scriptoris.

Miles in pugna periculosa illæsus, deinde carcere liberatur,

Die 5 Junii, anno 1513, Patavii in Lombardia *(imo in ditione Veneta)* contigit cuidam Guilielmo Broc militi, ut, cum a Venetis hostibus impeteretur, septem vicibus percuteretur telis ex arcu jaculatis, quæ omnia excipiebat illæsus, quod in peram ejus inciderent, sicut Deus B volebat et S. Adrianus, cui devote quotidie servierat. Attamen captus erat, pedibusque ferro constrictis impositus cuidam cubiculo. Quare Dei opem ferventer implorabat, et S. Adrianum invocabat, vovens huc venire, ad visendum S. Adrianum, ut vitam conservaret, et carcere evaderet. Post triduum reperiebat se compedibus solutum, et cubiculum, in quo positus erat, apertum. Egreditur igitur cubiculo, et consequenter dicta urbe, nemine petente, quo iret, aut quis esset. Deinde huc venit, et munusculum S. Adriano obtulit die festo S. Michaelis, anno 1513. Tunc domino thesaurario declaravit, miraculum supra dictum contigisse eo, quo relatum est modo: reliquitque apud S. Adrianum peram suam, et quædam ex prædictis telis. *Hactenus laudatus scriptor, qui forte hic duo facta nimium conjunxit. Etenim vehementer suspicor Guilielmum illum fuisse militem Maximiliani imperatoris, qui anno* 1509 *Patavium cepit: sed Veneti eodem anno urbem receperunt, per cives cum militibus Venetis in urbem intromissis præsidium cæsareum improviso aggredientes. Si de hac pugna agatur, Guilielmus in annum quartum distulit* C *votum suum. Forte de illa pugna primum agitur: deinde vero alia occasione captus fuerit anno* 1513; *nisi utrumque hoc anno sit factum in velitatione quadam mihi ignota.*

puer aquis suffocatus ad vitam revocatur,

72 *Sequens miraculum hunc habet titulum:* Puer, aquis suffocatus, vitæ restitutus. *Et sic refertur:* Die 3 Aprilis, anno 1513, *(juxta hodiernum morem anno* 1514*)* ante Pascha, in pago Veroncheau prope Hesdinum in Gallia *(in Artesia nimirum Gallis subdita)* Joannes Dorfort misit filium suum Judocum, octavum ætatis annum agentem, sero vesperi ad pratum domo satis distans, quod aqua cingebatur, ut pullum quemdam adduceret. Pater materque, cum viderent puerum non reverti domum, jamque noctem advenisse, simul ad pratum iverunt filium quæsituri. Frustra ipsum quæsiverunt tota nocte, donec demum mane invenerunt in prædicta aqua submersum. Extraxerunt jacentem pronum in pectus ex aqua. Deinde curarunt advocari magistratum loci, ut corpus visitaretur. Postquam magistratus advenerat, et corpus visitaverat, pater materque in genua pro- D volvebantur, magnaque tristitia Deum et S. Adrianum flagitant solatium. Posthæc prædictum puerum suum tulerunt domum, posueruntque ante ignem, iterum flexis genibus Deum et S. Adrianum obsecrantes, præsente prædicto magistratu et vidente: voveruntque huc venire ad pie invisendum S. Adrianum. Deinde puer statim incipit signa vitæ præbere, ac membra movere, evomens porro inter sex et septem aquæ cantharos*, ita ut brevissimo tempore post fuerit sanatus. Pater materque una cum puero hic fuerunt in pervigilio Paschatis præteriti, miraculumque modo prædicto declararunt domino thesaurario, præsentibus Luca De Stul et Joanna Raeschaert. *Hactenus auctor, qui forte luxavit nomen pagi, in quo factum est miraculum: nam* Veroncheau *in tabulis Artesiæ non reperio.*

* stoopen

Urbs Luxemburgum peste semel

73 *Sequens beneficium hoc insignitur titulo:* Urbs Luxemburgum peste liberata. *Quod ita narratur:* Anno 1514 magna Luxemburgi regnabat ex peste mortalitas, qua quotidie ex vita abripiebantur cum die tum noctu personæ quinquaginta aut sexaginta, ita ut urbs tota in maximo esset luctu et desolatione. Quapropter unanimiter Luxemburgenses se Deo commenda- E verunt et S. Adriano, instituerunt que supplicationem generalem, adjecto voto mittendi ad S. Adrianum figuram cordis argenteam. Nuncupato voto illo, mox cessavit ita pestis, ut ab illo die nullus deinde peste moreretur; omnesque, qui jam tum peste laborabant, sanitatem recuperaverint. Hac de causa cives memoratæ urbis communi consilio huc miserunt nuntium, qui prædictam cordis argentei figuram portavit die 28 Maii, anno supra dicto. Cor illud pendet ante reliquias S. Adriani, ut videri potest.

iterumque liberata,

74 *Hoc loco adjungitur simile beneficium Luxemburgensibus præstitum, licet toto seculo serius contigerit, nec ab eodem scriptore sit relatum, sicut etiam non est in versione Latina. Illud Latinum facio ex Flandrico, ut feci de aliis omnibus.* Anno 1635 (*imo* 1633) prædicta urbs Luxemburgum iterum peste laboravit, iterumque S. Adriani martyris opem cum fiducia imploravit. Deinde die 3 Septembris prædicti anni per duos Fratres Minores huc destinarunt cor aureum et solem item aureum S. Adriano oblata. *De utroque beneficio Luxemburgensibus præstito breviter meminit Ruteau in Vita pag.* 179 *et* 180. *Litteras, quas magistratus Luxemburgensis anno* 1635 *de utro-* F *que beneficio ad abbatem* S. Adriani *scripsit, mihi ex tabulario abbatiæ communicavit abbas hodiernus. Itaque eas in confirmationem utriusque huc transfero.*

ut etiam testantur litteræ magistratus Luxemburgensis.

75 Admodum Reverende præsul. Memores accepti beneficii anno 1514, et ante biennium, tempore nimirum tunc contagioso, ad invocationem gloriosi martyris sancti Adriani, monasterii vestri patroni, nos infrascripti civitatis Luxemburgensis consul et scabini, erga prædictum Sanctum grati animi ergo, hoc cor aureum omnium incolarum ac civium nomine per hos Fratres Minores superioris sui permissu mittimus ac dicamus, perquam obnixe ac humillime deprecantes, quatenus R. V. D. cum suis notram hanc civitatem et nos incolas omnes, memorato vestro Patrono addictissimos, in suis Sacrificiis ac precibus commendatos habere dignetur. Dabamus Luxemburgi 25 Augusti, anno 1635. V. admodum R. Paterminati addictissimi et obsequiosi. *Subscripti erant:* Georgius Nilderhorn

A Nilderhorn consul Luxemb. W. Scuts scabinus. H. Colm scabinus. *Guilielmus Hardigny, qui Vitam* S. Adriani *eodem anno scripsit, et sequenti Luxemburgi edidit, utrumque beneficium refert pag.* 96 *et sequentibus; observatque pag.* 98 *etiam anno* 1635 *initia quædam pestilentiæ fuisse Luxemburgi, sed ea cessasse, misso hoc dono ad* S. Adrianum, *ita ut insinuet id tertium fuisse Sancti in Luxemburgenses beneficium. Ceterum quod supra dicitur de sole aureo ad* S. Adrianum *misso, nec in litteris invenio nec in Vitis. Existimo igitur id esse ornamentum cordi aureo additum, et ideo non fuisse memoratum. Redeamus modo ad ordinem temporis, a quo nonnihil defleximus.*

Mulier osse gutturi periculose infixo liberatur:

76 *Sequens beneficium sic inscribitur :* Mulier liberatur osse gutturi infixo. *Res narratur hoc modo :* Die 12 Novembris, anno 1514, Londini in Anglia, mulier quædam quadraginta circiter annorum, nomine Christina Pieter, mensæ accumbebat cum octo vicinis ad manducandum : manducans autem ex appositis os gutturi infixit, quod inhærebat pertinaciter. Quare illa se invertebat, facieque fiebat tam atra, ut colorem panni referret nigri : quin et humi concidit a mensa, B jacuitque mortuæ similis sine ullo sensus indicio, ita ut circumstantes crederent defunctam esse. Hinc præsentes omnes genua flectunt, pioque fervore invocant gloriosum martyrem S. Adrianum, opem ejus flagitantes et solatium pro muliere prædicta. Deinde brevissimo post tempore ad se redit, intellectus dans indicia, et memoratum os gutture ejiciens. Ipsa igitur huc peregrinata venit cum omnibus, qui prædictæ mensæ accubuerant, die 9 Julii, anno 1515 : atque huc attulit os memoratum.

adolescens peste,

77 *Sequenti rursum titulus præfixus est talis :* Adolescens subito liberatus peste. *Factum accipe :* Die Jovis 22 Junii, anno 1514, insigne miraculum contigit in pago Sautain, uno milliari Valencenis distante. Ibidem filius cujusdam Petri d'Argent, nomine Mathæus, natus annos circiter septemdecim, peste infectus erat in sex corporis partibus, laborabatque graviter, sine rationis usu jacens, et sine nutrimento. Pater materque, cernentes magno periculo dolorique magno expositum esse, ipsique etiam multum dolentes, cœperunt ferventer Deum orare, et invocare magnum martyrem S. Adrianum, ut ipsum dignarentur recreare, et ipsos conservare. Continuo ille se movere C incipit, et sanæ mentis dare indicia, dicens : Melius habeo : morbo liberatus sum. Extemplo parentes voverunt cum prædicto filio, et cum domesticis suis S. Adrianum invisere. Itaque hic fuerunt cum vicinis suis, et peregrinationem suam perfecerunt, die 18 Augusti, anno prædicto. Miraculum modo jam exposito declaraverunt domino thesaurario, præsentibus D. Laurentio Hannoize presbytero, et Oliverio de Cruidemeere presbytero.

mulier gravissima infirmitate,

78 Die 19 Junii, anno 1515, in pago Otteghem juxta Eerdeghem *(item pagum)* in comitatu Alostano *(uterque pagus distat Alosto non multo ultra milliare unum)* uxor Petri Van Horenbeke, dicta Gudula, subito correpta est gravissimo morbo, ita ut continuo flagitaret extrema morientium Sacramenta. Parochus, comitante æditio, mox adveniens, ea ipsi administravit, reque peracta discessit, eam relinquens in statu misero et periculoso. Confusi hi erant, multumque timebant, quod malum tam velociter progrederetur. Paulo post prædicta mulier ad agoniam deducta est, manibusque ejus insertus est cereus consecratus. Maritus eam ad luctam adhortabatur, fideique symbolum in aures insusurrabat, quantum poterat; quod abesset prædictus parochus; et vicini similiter e longinquo pia eidem suggerebant monita. Cum mulier prædicta in eo jaceret statu, et mortua videretur, maritus ipsius et vicini memorati inceperunt multa cum pietate Deum orare, et sanctum martyrem Adrianum invocare : fixaque in ejus patrocinio omni sua fiducia, prædictam mulierem eidem obtulerunt, ferventer obsecrantes, ut eam solari dignaretur et sanare. Hisce factis, prædicta mulier paulo post recreabatur, et ad se redibat, ita ut mox surgeret, et se ad hortum suum conferret. Maritus ipsius et vicini, ea cernentes, multum angebantur, quod crederent eam urgeri mortis angoribus. At mulier eadem ab illo tempore sana mansit, omni carens morbo. Invisit autem S. Adrianum cum prædicto marito suo, nudisque pedibus peregrinatinonem suam perfecit intra diem tertium, postquam tam gravi afflicta fuerat infirmitate. Hæc omnia ut vera debitis declarationibus et attestationibus confirmata sunt coram memorato parocho, D. Henrico Muers, Christophoro Corthals prætore rusticano, E et pluribus aliis prædicti pagi, die 10 Julii, anno 1515.

AUCTORE J. S.

et vir morte instante,

79 In pago Reume, duobus milliaribus supra Tornacum in via versus Duacum, Joannes Van Troye gravi ac diuturno afflictus jacebat morbo, et jam sex hebdomadis loquela carebat, tandemque tribus diebus baculi instar rigescebat, et frigescebat instar glaciei : memoria tamen utcumque semper valebat et intellectu; mentemque semper habebat in Deo fixam et in S. Adriano, usque ad diem Veneris ante Dominicam Palmarum præteritam. Tunc ita invalescebat morbus, ut nihil in eo superesset, morsque exspectaretur in momenta singula. Eo tempore uxor ipsius magna pietate cœpit S. Adrianum fervide invocare, vovitque huc peregrinari ad eum invisendum. Eodem autem die maritus ipsius loquelam recipiebat, et continuo cœpit sanari. Prædicti Joannes atque uxor ipsius, uti et Collardus * et Georgius Van Troye, fratres Joannis, hic fuerunt die 12 Mai, anno 1516, testatique sunt unanimiter, memoratum miraculum ita factum esse.

* *forte* Nicolaus

F

§ VIII. Prosecutio miraculorum ex eodem scriptore.

Puer jam stramini impositus

Anno 1515 circa festum Omnium Sanctorum Bruxellis in Brabantia puer decem fere annorum, nomine Claudius Van Brueseghem, cujus mater erat Gertrudis Wouters, vidua Ægidii Van Brueseghem piæ memoriæ, ultra medium annum gravi tristique laboravit morbo, dysenteria nimirum. Quo morbo tamdiu conflictatus, eo deductus est tempore jam memorato, ut in agoniam inciderit ad tres quatuorve horas continuatam, ita ut nullum amplius in eo agnosceretur vitæ indicium, depressa jam pupilla oculi dexteri fractaque tamquam mortui. Moniales, quæ pueri illius curam habebant, eum imposuerunt stramini, rogaruntque vicinos ac præsentes

AUCTORE J. S.

præsentes omnes, ut singuli pie recitare vellent psalmum DE PROFUNDIS aut orationem Dominicam pro anima prædicti adolescentis. Mater mœsta admodum de puero suo, quia unicus ei erat, (licet sarcophago imponendus jam esset et sepulturæ tradendus) cogitare tamen cœpit sanctum martyrem Deique amicum Adrianum posse vitam prorogare tribus vicibus, modo quis perfectam de eo habeat fiduciam.

ad vitam revocatur,

81 Hæc porro mulier sive mater illius reminiscens, mox cum lacrymis flexit genua juxta filium, oculosque in cœlum elevans, dixit : O digne ac magne domine S. Adriane, consolator omnium, qui de te confidunt, ora optimum Dominum nostrum, ut patrocinio tuo aliquod miraculum edat in filio meo, hic coram me jacente: invisam locum tibi dicatum cum puero meo, et cum eodem sarcophago, in quo nunc jaceret. Simulatque absoluta erat hæc oratio, moniales, quæ erant præsentes, aspexerunt puerum, et in eo viderunt vitæ indicia, dicentes, lætoque animo clamantes ad matrem et ad omnes præsentes, carum ipsius puerum oculos aperire, omniaque ipsius membra motu agitari incipere. Dixerunt eædem Sorores omnibus, facile illum B fore miraculi puerum. Deinde brevi admodum post surrexit, obtentaque sanitate, omni liberatus fuit morbo. Porro huc peregrinatus est cum prædicto sarcophago, qui hodieque videri potest in sacello S. Adriani. Mater vero hic præsens cum sex e vicinis suis miraculum cum iisdem testata est coram domino thesaurario, et D. Adriano Buydins presbytero, Adriano Genderye, Oliverio De Cruydeneere æedituo, et pluribus aliis tamquam testibus, die 28 Junii, anno Domini 1516, in pervigilio SS. Petri et Pauli.

alter item, qui mortuus erat natus.

82 *Sequens miraculum hoc titulo gaudet:* Puer a morte resuscitatus. *Quod ita refertur :* In pago Berlens, tertia parte unius milliaris Suessionibus distante, Wilhelmina uxor Rolandi Rapillaert, die festo S. Georgii martyris *(id est, 23 Aprilis)* anno 1516, puerum peperit mortuum, qui et octo horis talis permansit. Prædictus autem Rolandus, antequam uxor ipsius parturiebat, voverat et dixerat, nomen domini sui S. Adriani nascituro infanti imponendum, sive puer esset sive puella. Tunc vero idem Rolandus se contulerat ad vineam suam, quarta parte unius milliaris domo dissitam, ubi nuntium accepit de nato sibi ex prædicta uxore puero mortuo. Mox C igitur domum revertitur, ibique videns puerum mortuum, in genua procubuit, ferventissime orans Deum et S. Adrianum, ut sibi adferrent solatium : fixaque omni fiducia sua in S. Adriano, puerum suum mortuum ferri curabat ad monasterium S. Marci, quod est in eodem pago. Ibidem puer cuidam impositus est altari, paterque cum omnibus vicinis suis multa cum devotione invocavit S. Adrianum memoratum. Itaque prædictus ipsius puer cœpit vivere, claraque dedit omnibus vitæ signa. Quare in eodem altari, præsente monasterti abbate, baptizatus est puer, qui deinde vixit usque ad horam undecimam ante meridiem sequentis diei : sepultus quoque est in eodem monasterio. Prædicti vero pater et mater huc peregrinantes venerant, declarabantque memoratum miraculum die 14 Augusti, anno 1516 ; pater vero peregrinationem illam instituerat fere nudus, et vix ullis tectus vestimentis.

83 In pago Monchy la Gache, distante tribus milliaribus Perona *(in Picardia provincia)* quidam Joannes Caproen, jam triennio fere defunctus, videndum se specie columbæ candidæ D obtulit filiæ suæ Jacobæ Caproen die 22 Aprilis, anno 1516 post Pascha, et tempore vespertino. Præcipiebat autem ipsi, ut sequenti die Dominica curaret celebrari Sacrum in parœcia sua ad altare S. Adriani, ubi sanandum erat brachium ipsius dexterum, quod ille ei distorserat. Hoc reipsa sic contigit post Offertorium ejusdem Missæ. Mandabat insuper, ut deinde peregrinaretur Gerardimontem ad S. Adrianum; quod se facturum pro ipsa promiserat uno fere anno ante mortem suam. Cum autem filia, suscepto itinere, hinc aberat dimidio milliari, sic fuit gravata, ut incedere non posset, nisi magno cum dolore, et præcipue cum propinquabat ad civitatem, humi dejecta est tali modo, ut a comitibus viæ ferenda fuerit in sacellum S. Adriani, ubi et muta fuit.

Mulier a defuncto patre votum perficere jussa,

84 Ubi devotioni suæ satisfecerant, quando fratres ipsius thesaurario et aliis rem narrabant, varii circumstantes audiverunt vocem sibi vicinam quasi columbæ gementis : et mox dicta Jacoba exclamabat, se liberatam esse molestiis spiritus istius, surgebatque ac veniebat ante altare ad precandum. Deinde ad cœmeterium egressa, scipionem abjecit, et sine scipione Audebergam ivit. Postridie vero, die 29 Aprilis, E dum surgebat, iterum distorquebatur brachium ipsius, obversum usque ad dorsum; nec illud movere poterat. Hoc in statu venit ad ecclesiam : at post Offertorium primæ Missæ, quam curabat celebrari ante thecam reliquiarum S, Adriani, sanatum est ipsius brachium, videntibus domino Adriano Buyens presbytero, qui celebrabat Missam, multisque circumstantibus cum suis comitibus.

varia in via et Gerardimonte patitur.

85 Die 21 Septembris, anno 1515, in pago Gashele, *(imo* Gastel) prope oppidum, quod Veterem-silvam, *(vulgo* Oudenbosch) vocant *(in Brabantia ditionis fœderati Belgii)* puer duorum annorum et medii, nomine Hubertus, cui pater erat Nicolaus Adriaens, mater Antonia, subito correptus est tam gravi morbo, ut mater aliique præsentes nihil in puero observare possent tribus horis aut etiam diutius, nisi mortuum esse omnino, non halitum, nec ulla alia in eo deprehendentes vitæ signa. Mater de caro filio mœstissima cum vicinis suis, cœpit cogitare de implorandа ope divina, et de invocando glorioso martyre S. Adriano. Hoc ubi cogitaverat, et cum omnibus vicinis suis promiserat, quantum erat F pueri pondus, tantum ex æquo pondus se oblaturam auri, argenti, lini, ceræ, et tritici ; mox puer prædictus ad se rediit, signaque vitæ ipsis edidit : deinde post mediam horam tam erat recte habens et sanus, quam ullus ibidem præsentium. Huc quoque peregrinatus est cum patre, matre, et vicinis die 10 Junii *(anno haud dubie* 1516). Miraculum vero memoratum modo exposito declaraverunt domino thesaurario, præsente domino Adriano De Vos urbis sacellano, aliisque pluribus. *Ita auctor, qui dubium reliquit votum de offerendo auro, argento, lino, cera et tritico pro pondere pueri. At existimo, non ex singulis, sed ex omnibus simul pondus fuisse æquandum.*

Puer, qui mortuus censebatur ab omnibus, vitæ aut certe sanitati redditus:

86 Die 23 Novembris, anno 1515, Suessionibus in Gallia, uxor Joannis Desmasures, dicta Margarita, nata annos viginti quatuor aut circiter, dum erat in solario, ubi frumentum ipsius jacebat, lapsa fuit e scalis, ad gradus octodecim elevatis, in terram. Maritus et liberi ipsius, lapsam

item mulier e scalis lapsa et pro mortua habita:

A lapsam videntes, credebant mortuam. Maritus fidei symbolum eidem recitando suggerebat, et jubebat advocari vicinos, qui eo perlati, similiter fidei symbolum sine intermissione eidem insusurrabant. At illa nullum dabat signum intellectus. Tum ipsam posuerunt prope ignem : et quatuor integris horis sine vitæ indicio permansit. Itaque maritus, liberi, et vicini in genua procubuerunt, pie Dominum obsecrantes et magnum S. Adrianum, ut ipsam recreare et conservare dignentur. Mox incipit se movere, et signa dare intelligentiæ; recreataque est et in vivis mansit. Prædicti maritus et uxor cum aliquot vicinis huc venerunt peregrinantes die 14 Januarii anni memorati *(qui nunc numeratur sequens, seu* 1516 *:)* declararuntque domino thesaurario miraculum contigisse eo, quo relatum est modo.

mulier triduo parturiens, et tandem derelicta tamquam mortua.

87 *Sequenti præfixus est hic titulus :* Mulier cum infante in parturitione a morte servata, *Factum sit narratur :* Die 1 Maii, anno 1516, in pago Engelen, qui uno circiter milliari distat Silva-ducis, situsque est ad aquam (*ad canalem videlicet, in Brabantia Hollandis subjecta)* domina uxor Joannis Adriaensens De Bekelaere,
B prætoris prædicti pagi, incidit in dolores partus maximos et acutissimos, tantoque exposita fuit periculo, ut continuo accerserentur omnes obstetrices, quæ degebant in civitate Silva-ducensi, ad dominam consilio ac sententia sua juvandam, ut pareret. Omnes hæ obstetrices ibidem congregatæ in prædictis parturientis doloribus acerbis, et in triduum continuatis, non poterant nec sciebant juvare memoratam dominam, ut partu solveretur, quia puer procedebat contra naturam : quam rem mulieres rectius intelligunt quam viri. Omnes mulieres præsentes, magna affectæ tristitia propter dominam istam in tanto constitutam periculo, ut crederent animam decessisse a corpore, cœpta intermiserunt, domumque omnes redierunt, existimantes prædictam dominam omnino esse defunctam.

invocato per maritum S. Adriano, sola feliciter parit.

88 Ubi omnes illæ mulieres inde discesserant, prædictus prætor caram suam uxorem cum dolore aspexit, procidensque mox in genua cum omnibus domesticis suis, devote invocavit dignum magnumque martyrem S. Adrianum, ut vellet miraculum aliquod impetrare in sua conjuge ibidem jacente instar mortuæ. Mox illa ad se rediit, et sine auxilio cujuscumque mulieris
C peperit infantem elegantem, qui deinde uno mense supervixit. Itaque statim voverunt pie invisere Sanctum dignissimum cum domesticis suis et vicinis omnibus, qui illic erant proximi. Huc autem peregrinantes venerunt die 17 Septembris anni supra dicti, declaraveruntque modo jam dicto miraculum domino thesaurario, præsentibus D. Adriano Van Belle decano decanatus Gerardimontensis, magistro Joanne Vanden Broeke presbytero, Joanne Zeghers, Joanne De Knibber, et pluribus aliis.

AUCTORE J. S.

§ IX. Prosecutio Miraculorum ab eodem scriptore relatorum.

Vir ex peste, ut certe credebatur, defunctus

M*iraculum, quod sequitur in apographo, hunc habet titulum :* Vir, qui mortuus credebatur, a peste sanatus. *Id narratur hoc modo :* Die 22 Augusti, anno 1516, insigne factum est miraculum in pago Hilaert, in superiore Campania Gallica. Quidam ibi Guilielmus Riot *(apud Hardigny, qui idem narrat pag.* 91 Riol *scribitur)* peste tam graviter laborabat, eoque tandem deductus erat, ut pro mortuo fuerit derelictus. Moniales, quæ eidem servierant, corpus contexerunt, paraveruntque et consuerunt amiculum tamquam defuncti. Postquam omnia ad sepulturam præparaverant, filius ipsius, octodecim annos natus, recordatus est magni martyris Adriani, cœpitque orare Deum et E
magnum martyrem S. Adrianum invocare sine intermissione ultra quinque horas continuas, ferventer eum obsecrans, ne sineret prædictum patrem suum sepeliri.

resuscitatur aut sanatur :

90 Præterea rogabat prædictas Sorores, ut vellent memoratum patris sui ferale amiculum dissuere, ut fecerunt : ille enim omnem spem suam locaverat in S. Adriano. Prædictus Guilielmus statim cœpit se movere, et signa dare intellectus, dicens : Laus Deo, et glorioso martyri S. Adriano : melius habeo. Deinde brevi prorsus convaluit ; vovitque invisere prædictum dominum S. Adrianum. Itaque pater et prædictus ejus filius hic fuerunt, perfeceruntque peregrinationem suam die 8 Octobris, anno 1516, ac simul attulerunt ferale amiculum, quod videri potest suspensum in sacello S. Adriani : miraculum autem declaraverunt modo supra scripto.

mulier ex diuturnis partus doloribus pro defuncta habita,

91 *Titulus sequenti præfixus hic est :* Mulier gravibus partus doloribus liberata. *Tum sequitur hæc relatio :* Anno 1515 factum est præclarum miraculum in pago Driel, prope Bommeliam Geldriæ civitatem *(duobus fere milliaribus Bommelia distat, jacetque ad Mosam).* Ibidem Bartholomæa, uxor Matthæi Berwaerts, gravi- F
ter parturiebat a die Lunæ in hebdomada Paschali usque ad diem Mercurii, nec poterat parere. Omnes mulieres ibidem congregatæ in gravi illo labore, mœstæ admodum, quod eam in tali viderent statu, recesserunt, eamque pro mortua deseruerunt, corpore prorsus frigido, excepto corde, *(verba Belgica sunt ambigua, atque etiam exponi possunt,* sine cordis motu, *ad litteram* sine corde).

sola deinde parit

92 Postquam ibi jacuisset a die Lunæ usque ad dictum diem Mercurii, nullum dans vitæ signum, maritus ipsius, quando solus erat, ferventi devotione Dei opem imploravit, et magni martyris S. Adriani : fusisque precibus suis, statim vitæ indicium in conjuge sua deprehendit : mox quoque hæc sola infantem peperit ; Deoque et S. Adriano gratias egit de obtento beneficio : et demum intra mediam horam prorsus fuit sanata. Peregrinationem suam instituit die 30 Maii, anno 1517, omniaque declaravit domino thesaurario, præsentibus domino decano decanatus

AUCTORE J. S.

decanatus Gerardimontensis, ac domino Waltero Vanden Nieuwendorpe, et pluribus aliis.

Vir cum domesticis suis ex peste sanatus.

93 Die 28 Septembris, anno 1516, contigit illustre miraculum in urbe Dunkerca. Defuncta ibidem ex peste cujusdam Nicolai Van Belle uxore, pestis mox quoque infecit quatuor ex liberis ipsius domi agentes et ancillam ipsumque Nicolaum prædictum, qui in tribus corporis partibus erat infectus. Decumbebant multum ægrotantes ac desolati, nihil nutrimenti sumentes. Prædictus vero Nicolaus sat bona erat memoria et intellectu. Hic in genua procubuit magna cum pietate, diligenterque sine intermissione Dominum cœli, et gloriosum martyrem Deique amicum S. Adrianum, tamquam de eo omnino confidens, ferventer invocans, ut solatium tutamenque impertiretur ipsosque a morte servare dignaretur, quandoquidem posset ter hominum vitam prorogare, patronusque esset contra pestem. Vovebat etiam cum domesticis suis invisere S. Adrianum, secumque ferre ceream imaginem pondere sibi æqualem. Porro paulo post omnes fuerunt sanati. Huc autem venit cum liberis suis quatuor, cum uxore nova multisque vicinis, peregitque peregrinationem
B suam cum prædicta imagine cerea, quæ videri quotidie potest in sacello ante S. Adrianum. Venit autem intra dies Pentecostes anno supra dicto. Declararunt vero domino thesaurario, miraculum vere contigisse, prout expositum est.

Mulier a defuncta matre monetur Gerardimontem peregrinari,

94 Die 3 Octobris, anno 1516, in pago Vally prope Monstrolium *(in Gallia)* Joanna Le Fevre, uxor Jacobi Du Bois, cum ad hortum suum se contulisset, ut ibi aliquid oleris colligeret, ibidem vidit sibi apparentem matrem suam, triennio ante defunctam, ea specie et figura, qua vivere solebat in terra. Hæc autem dicebat; Joanna filia mea, noli expavescere, ego sum mater tua. Nosti, dum vivebam, me vovisse pro te ægrotante peregrinationem Gerardimontensem ad S. Adrianum. Hanc peregrinationem promisisti te suscepturam : quod non fecisti : ego autem sum in pœnis purgatorii. His ita dictis, disparuit. Prædicta Joanna de hisce nihil marito indicat, nihil alteri cuipiam.

idque primum negligens, male excipitur;

95 Post octo dies tempore matutino, quando prædicta Joanna ignem accendebat, memoratum spectrum eidem iterum apparuit Joannæ, eamque conjecit in angulum quemdam culinæ, ut jaceret instar mortuæ. Dicebat autem filiæ
C suæ : Jam octo præterierunt dies, postquam te monui, ut peregrinationem ad S. Adrianum, quam pro te vovi, perficeres : at tu necdum istud fecisti : nulla tibi erit requies, donec illud perfeceris. His ita factis, maritus prædictæ Joannæ veniebat ad culinam, ubi invenit uxorem suam instar mortuæ jacentem : id autem cernens, provolutus est in genua, piissime obsecrans Dominum nostrum Jesum Christum, ut uxor ad se rediret. Paulo post illa incipit loqui, et continuo rem totam marito suo prolixe exposuit, dicens memoratam peregrinationem omnino suscipiendam esse ac perficiendam.

suscepta igitur peregrinatione, varia patitur.

96 Itaque ob rationes has omnes prædictus Jacobus, et uxor ipsius cum multis vicinorum suorum susceperunt istam peregrinationem : memorata vero Jacoba, postremo semper incedens loco, spectrum matris suæ specie, aut figura puellæ innuptæ, sibi præire videbat per viam totam, donec pervenerint in territorium Gerardimontense ante portam Hunegheniensem, ubi eadem Joanna humi lapsa est, jacuitque ad quartam circiter horæ partem mortuæ iterum similis : D
deinde sibi reddita est, ductaque ad ecclesiam S. Adriani in sacellum, ubi rursum detrusa aut conjecta est in angulum tamquam exanimis; jacuitque ibidem sat longo tempore, donec dominus thesaurarius afferebat eique exosculandas præbebat reliquias sive brachium gloriosi amici Dei et martyris S. Adriani : mox vero post osculum sacris reliquiis datum menti est restituta, oculos aperiens dicensque : Laus sit et gratiarum actio Deo et S. Adriano : absolvi peregrinationem, quam pro me voverat mater mea. Deinde prædicta prodigia prolixe modo jam exposito narravit die festo S. Lucæ *(id est 18 Octobris)* quando Vesperæ decantabantur in ecclesia parœciali, præsentibus magistro Petro, directore secundario in schola Fratrum, Gaspare De Clercq, Adriano Van Borrem, Adriano De Mey, et pluribus aliis usque ad triginta.

Puer, ex loco elevato labens, servatur illæsus :

97 Anno 1516 *(nunc* 1517) die 12 Martii insigne factum est miraculum in Bressia provincia in Sabaudia (*tunc Bressia erat juris Sabaudiæ ducis, at nunc est regis Galliæ.*) Antonius de Scavaines filium habebat triennem fere, nomine Claudium, puerum elegantem. Lapsus hic est ex loco elevato altitudinis triginta pedum, patre E
matreque videntibus. Hi autem continuo in genua procubuerunt, magna cum devotione, et humiliter admodum obsecrantes Deum, et magnum martyrem S. Adrianum; statimque post fusas preces solatium consecuti sunt, quia prædictus puer nihil passus est mali ; sed continuo surrexit sine ullo vulnere aut membrorum distorsione, sanus sine ullo incommodo. Pater autem prædicti pueri hic fuit, susceptamque peregrinationem absolvit : ac declaravit testatusque est domino thesaurario, rem vere ita contigisse, die et anno supra dictis : id ipsum idem quoque Antonius scripto declaravit in hospitio suo, præsentibus Jacobo In den Enghele, N. Van Borrem, et pluribus aliis.

vir subito ex peste sanatus,

98. Anno 1517, die 8 Maii, huc ad S. Adrianum venit vir urbis Ambianensis, totus nudus, excepta veste linea, cui nomen erat Engelbertus Bouxsse. Peste laboravit æstate præterita, paulo post festivitatem Assumptæ Virginis, anno 1516, ingentique tubere pectus ipsius erat infectum. Itaque memoratus Engelbertus invocavit S. Adrianum martyrem, ut solatium sibi adferre dignaretur, promittens se nudo corpore ad ipsum peregrinaturum. Vix peracta erat oratio, quan- F
do tuber mox disruptum est, magnusque ac niger ex illo lapsus est carbunculus : deinde vero intra quatuor horas sanatus est. Locum tuberis palam ostendit omnibus, qui hic erant in ecclesia S. Adriani. Dictus Engelbertus hic obtulit munusculum die et anno supra notatis, declaravitque domino thesaurario, miraculum vere contigisse, prout relatum est.

item puella, quæ ex lapsu videbatur mortua :

99 Die 12 Maii, anno 1517, huc ad S. Adrianum venerunt multi honesti viri et mulieres, peregrinati ex pago Rethe, sito in Campinia *(tractu Brabantiæ)* inter oppidum Turnhout et Gheel. Inter has personas erat puellula, sex circiter annos nata, nomine Elizabetha Huyps, cum patre Ludovico Huyps, et matre Elizabetha. Puella illa ascenderat scalas ad septem aut octo gradus, indeque lapsa erat humi, ubi jacuerat sine sensu aut ullo vitæ indicio ab hora septima vespertina usque ad duodecimam jam præteritam, vicinis omnibus ibidem præsentibus. Inter hos fuit quædam domina, quæ omnibus

A omnibus dixit : Procumbamus simul in genua, et invocemus magnum sanctumque martyrem S. Adrianum : nec dubito, quin miraculum edat in re præsenti. Id mox confirmatum est : nam *(orantibus omnibus, ut opinor)* puella continuo sensum recepit, et deinde locuta est ac sana fuit. Præsentes voverunt cum puella peregrinari ad S. Adrianum prædictum : atque hic omnes simul declararunt domino thesaurario, præsentibus multis viris honestis, rem omnino contigisse modo jam dicto.

et molitor, de cujus morte ex lapsu gravissimo

100 Die Jovis ante Rogationes, anno 1517 insigne patratum est miraculum in pago Everghem. Molitor quidam, nomine Livinus Plaeschaert, alas molæ suæ ascenderat, ut vela super eas extenderet, quando moveri et circumagi cœperunt alæ, ipsumque sublimem in aera elevarunt. Inde vero in terram dejectus est tanto impetu, ut foramen in terra efficeret tam magnum tamque profundum, ut mirarentur omnes, qui illud aspiciebant. Facies ipsius et collum erant distorta adeo ut inferior mandibula locum auris occuparet. Jacuit tamquam mortuus, ac domum delatus est. Omnes vicini, qui aderant, provoluti sunt in genua, atque implorarunt di- B vinam misericordiam, magnumque martyrem S. Adrianum invocarunt, ut dignaretur aliquod miraculum in favorem ejus ostendere. Cum porro prædictus Livinus tam misere ibidem jaceret, uxor ipsius Catharina mandibulam ejus adeo distortam ad locum naturalem reflexit : quod pro toto mundo facere non sustinuisset, nisi omnino credidisset mortuum esse.

non videtur dubitandum.

101 Simulatque hoc erat factum, cœpit loqui, nullo affectus vulnere, dixitque se sanatum et adjutum a S. Adriano. Deinde promisit se eum cum omnibus vicinis ibi præsentibus invisurum, et declaraturum, quo modo factum contigisset. Huc autem peregrinans cum prædictis vicinis venit die ultima Junii, anno jam dicto, eique hic præsentes fuerunt dominus decanus decanatus Gerardimontensis, magister Vanden Broecke, Fredericus Plantenoys, et plures alii. *Hactenus Philippus Hannoize laudatus, cujus stylum simplicem mutare nolui, quia fidelitatem et veritatem longe præferendam existimo styli elegantiæ. Non tamen conatus sum ubique verbum de verbo exprimere, quod fieri nequit sine jactura claritatis, imo subinde nec sine corruptione genuini sensus; sed ubique sensum verborum, et plerumque ipsa* C *etiam verba Latine reddere volui, ut lectores de fidelitate interpretationis meæ securi esse possint.*

§ X. Miracula varia seculo XVII facta.

Miracula sequentia unde accepta.

P*ræter Miracula ab Hannoizio scripta et jam data, laudatus frequenter abbas* S. Adriani *cum aliis monumentis transmisit quoque Miracula alia sermone Belgico scripta; totique collectioni hunc præfixit titulum :* Extractum ex quodam manuscripto, quod servatur in archivis abbatiæ S. Adriani Gerardimontensibus. *Miracula hæc a variis, sed contemporaneis scriptoribus exarata sunt. Quædam ex illis Vitæ* S. Adriani *inseruit laudatus sæpe Ruteau, qui et illis convixit. Ego illa ex sermone Flandrico aut ex Gallico, si apud Ruteau jam Gallice habentur, Latine huc transferam, excepto primo, quod vetustius est, et jam datum num.* 46.

AUCTORE J. S.

Puella submersa, et verisimiliter mortua,

103 Anno 1611 puellula mortua ad vitam revocata. *Hoc in Ms. breviter perstringitur, quia fusius narratur apud Ruteau pag.* 186, *qui testatur se audivisse illud narrari e cathedra a parocho Gerardimontensi Henrico Culens, sacræ theologiæ licentiato, in cujus propria domo contigerat. Ejus igitur verba Gallica reddo Latine :* Anno 1611 lotrix quædam venit ad domum prædicti parochi, ut lintea lavaret, eamque secuta est ipsius filiola. Porro ubi mater tempore aliquo laverat in cupa satis ampla in horto, ob negotia aliqua ivit ad forum. Filiola, quæ ibidem manserat, puerili curiositate scabellum ascendit, ut inspiceret in cupam lixivia impletam usque ad medium, ita ut caderet, capite deorsum in cupam verso, et pedibus margini adhærentibus. Dum interim ad portam pulsatur, famula parochi, quæ aliis in culina occupabatur, venit ad portam ; indeque rediens vidit pedes puellæ ad summitatem cupæ. Hinc vehementer attonita accedit, eamque extrahens imponit herbæ. Ve- E rum dum videbat ipsam esse sine motu et sine vita, vultu prorsus nigro, timore correpta turbataque, quod apprehenderet sibi de fortuito hoc casu respondendum fore coram judicibus, cum testes non haberet, reposuit puellulam in cupam eo habitu, quo eam invenerat ; abiitque parochum quæsitura.

ad vitam revocatur :

104 Ipsum habuit obvium templo exeuntem e regione domus, et factum narravit. Parochus, simulac intraverat, venit ad locum prædictum, reperiensque infantem, sicut famula ei narraverat, multum dolens tale infortunium domi suæ contigisse, eam lixivia extrahit nigram omnino et mortuam. Eamdem ponit supra herbam, oransque Deum per merita S. Adriani, vovit, se postridie puellulam ad ecclesiam sancti Martyris ducturum, si revivisceret, et Missam celebraturum ad ejus honorem. Voto sic nuncupato, puellula modicum aquæ et salivæ per nares et os ejicere cœpit : paulo post emisit gemitum debilem. Ubi ad ignem fuit portata, rediit ei spiritus : postridie autem omnino sana et alacris prædictum dominum parochum comitata est ad ecclesiam sancti Martyris, ubi Sacrum ipsius audivit. Vivit etiamnum hoc tempore. *Ita auctor, cujus* F *Opusculum impressum est anno* 1637, *ita ut annis saltem viginti et sex post factum relatum in vivis fuerit.*

altera item submersa :

105 *Sequitur aliud miraculum in tabularii manuscriptis, quod præcedenti simile est, sed undecim annis serius factum. Illud ex Flandrico subjicio Latinum. Titulus hic est :* Anno 1622 alia filiola submersa vitæ item restituta. *Deinde factum sic exponitur :* Contigit anno 1622, die ultima Augusti, ut filiola Cornelii vanden Parre et Adrianæ Lombaerts caderet prono capite in cupam aqua plenam, indeque extraheretur ab Adriano vanden Parre, prædicti Cornelii fratre, qui eo fortuito venerat. Extracta sine ullo motu aut vitæ signo jacuit ultra horæ quadrantem, ac mortua fuit credita ab omnibus præsentibus. Multi quoque transeuntes, ut ad forum irent, videntesque puellulam, dixerunt mortuam esse. Interim invocant sanctum martyrem Adrianum, voventes cum puellula sacras ejus invisere reliquias, si reviviseret : hæc autem mox vitæ restituta

AUCTORE J. S.

tituta est. Vera hæc esse testatur, debito examine præmisso, parochus ejusdem civitatis Gerardimontensis, D. Henricus Culens, sacræ theologiæ licentiatus; qui et hoc et duo sequentia miracula conscripsit.

brevis ad hæc et similia Miracula editoris observatio.

106 *Aliqui fortasse dubitabunt de duobus præcedentibus miraculis, quia subinde contingit, ut aliqui diutius vivant sub aquis: aliqui etiam fortasse temere pronuntiabunt, infantes illas non fuisse mortuas. Quin imo et plura alia ante relata sunt ejusdem fere generis, et nonnulla etiamnum sequentur, de quibus prudentes certum non ferent judicium. Quapropter respondeo, cum non omnes æque certo fuerint mortui, qui ad vitam revocati narrantur* S. Adriani *patrocinio; prudentem dubitationem de quibusdam non videri improbandam. At ridiculam non minus quam temerariam ecce illorum audaciam, qui longe absentes certum volunt ferre judicium de re nunquam visa, librereque pronuntiare audent mortuos non fuisse, quos mortuos uno ore dixerunt, qui aderant. Nam, si præsentium judicium non est omnino certum, multo minus certa est temeraria absentium libertas.*

B

Infans mortuus natus vita donatur:

107 *Sequitur aliud sub hoc titulo:* Infans a morte resuscitatus: *quod ita narratur:* In eadem civitate Gerardimontensi prædicta Adriana Lombaerts, uxor Cornelii vanden Parre, anno Domini 1634, die 4 Julii, peperit filium, qui ob mortis periculum statim baptizatus est ab obstetrice, ac post horæ quadrantem ita mutatus, ut omnes præsentes nullum vitæ indicium advertere potuerint, sed infantem crediderint mortuum. Id testatur Margarita Reygaerts obstetrix cum pluribus aliis personis, quæ erant præsentes. Cum igitur memoratus puer ab omnibus pro mortuo haberetur, prædicta obstetrix et mater pie invocant sanctum martyrem Adrianum, vovent sacrum Missæ sacrificium in ejus honorem, cui interfuturæ erant cum infante, si ei vita restitueretur. Voto hoc nuncupato, mox puer rursum incipit spiritum ducere, et alia plura vitæ signa dare. Interim accersebatur parochus D. Henricus Culens, ut consuetas baptismatis cæremonias perageret. Nomen puero datum est Adriano, qui adhuc vivebat, dum memoratus parochus post debitum examen hæc conscripsit.

puellula, tussi suffocante mortua,

108 *Aliud ejusdem anni* 1630 *post hunc titulum:* Puellula a morte excitatur, *mox subditur hoc modo:* Extra quamdam portam civitatis Gerardimontensis, vulgo dictam PUICEMY *portam*, habitabat pistor, nomine Adrianus De Schrevere cum conjuge sua Jacoba Rousseaux. Hi filiolam habebant, sexdecim fere mensibus natam, quæ graviter affligebatur tussi suffocante, nec sine mortis periculo. Die Dominica, 25 Julii, anno 1631, ancilla domestica, dicta Martina Boxstael, puellam prædictam brachio suo imposuit, et cum illa ante fores domus se posuit. Cum autem illic tantisper consisteret, tussis tam vehemens puellulam corripuit, ut eo malo moreretur. Ubi memorata ancilla nullum amplius vitæ indicium in puellula observabat, post horæ quadrantem eam tradidit mulieri cuidam, Mariæ Phlippot nominatæ. Hæc etiam testatur, dictam infantem tribus horæ quadrantibus in brachiis suis fuisse, nec ullum in ea perspicere potuisse vitæ indicium. Vicini aliique transeuntes ac puellam videntes, omnino mortuam esse dictitabant.

C

resuscitatur.

109 Dum hæc fiebant, pater se contulerat ad molam. Nunciatur ipsi mors filiæ: confestim domum regreditur. Uxor longe venientem aspiciens, clamabat magno dolore: Filiola mea defuncta est. Pater ad cubiculum suum pergens, in genua provolvebatur, et invocabat sanctum martyrem Adrianum, ut sibi in hac necessitate succurreret, vovens in honorem ipsius Missam celebrandam curare, et sacras ejus invisere reliquias, si filiola revivisceret. Hisce votis nuncupatis, puellula cœpit labia sua movere, os atque oculos aperire, totum movere corpus, et integre convalescit. Pater postridie vota sua persolvit, Missam celebrante parocho, Dno Henrico Culens, qui etiam hoc miraculum conscripsit, præmisso examine debito. *Hactenus laudatus parochus, quem pro sequentibus laudatum non reperio. Hæc igitur ab aliquo e monachis descripta sunt.*

D

Vir, ex gravi vulnere mortuus aut moribundus,

110 *Primum notatur factum anno* 1630. *Hunc autem in Flandrico instrumento habet titulum:* Vir mortifero vulnere percussus prodigiose sanatur. *At relatio solum in apographo meo assignatur apud Ruteau pag.* 184, *ubi Gallice sic refertur:* Anno 1630 senex quidam fere octogenarius, cui nomen Jacobus Du Pont, die festo S. Matthæi venit peregrinando ad S. Adrianum ex partibus Galliæ, pago nempe Remoigne, prope civitatem Macerias *(quæ sita est in Campania ad Mosam vulgo* Mezières *aut* Maizières *dictam)* attulitque litteras et testimonium parochi sui D. Gerardi Faille. Occasio peregrinationis erat, quod filius ipsius Theobaldus Du Pont, conjugio illigatus, natusque annos quadraginta duos; jurgans quodam die (quinquennio ante) cum domino loci, ab eo tam graviter gladio vulneratus fuerit in capite, ut pro mortuo fuerit derelictus, super stramen extensus, vultuique ipsius ferale amiculum esset impositum ad sepulturam.

E

subito liberatur mortis periculo, et brevi sanatur:

111 Verum tunc, uxore dicti Theobaldi maritum suum precibus lacrymisque commendante magno sancto Adriano, qui potest, verba sunt ipsius senis, ter vitam homini reddere, cum voto de invisenda ipsius ecclesia, si maritus sanaretur, statim mortis periculo exemptus est et post octiduum negotia sua rursum obiit. At cum in morbum relapsus esset, lectoque rursum affixus, timens senex, ne id fieret in pœnam neglecti voti, quod Sancto erat nuncupatum, venit id impleturus nomine ipsius, oraturusque gloriosum Martyrem, ut alteram eidem præstaret gratiam. *Hoc exemplum laudatus Ruteau narrare voluit, ut confirmaret relata a se de persuasione populi, quam antea fere communem fuisse asserit, nimirum quod Sanctus suos patrocinio ter eidem homini vitam posset producere; atque eumdem in finem ex hymno de* S. Adriano *antiquo hæc recitat:*

F

Pie Martyr, memorare,
Quod ter potes prolongare
Vitam his, qui invocare
Solent nomen tuum clare.

De hac populi persuasione jam mentio facta est in variis miraculis.

pestis sanata

112 *In Ms. Flandrico sub hoc titulo,* Servus a peste sanatus, *aliud sequitur beneficium, quod Latine subjungo:* Anno Domini 1627, die 8 Aprilis, ecclesiam nostram intravit ad honorandas S. Adriani reliquias nobilis Tornacensis, Ludovicus de Lamoy, dominus de Hautpon, qui testatus est suaque subscriptione confirmavit, aliquem e servis suis, qui elapsis octo aut novem mensibus veniebat Montibus Hanoniæ, in pago quodam Beunios dicto vehementibus febribus correptum, subito sub mento habuisse

A habuisse ulcus pestilens cum humore rubro in malis. Dominus timens ne foret pestis, quæ tunc vehementer dominabatur, vovebat invisere reliquias S. Adriani, ac quatuor offerre argenti uncias, si servus ex peste convalesceret. Ecce autem postridie mane servus prædictus ingreditur cubiculum domini sui prorsus sanus, liberatusque tam febribus quam ulcere pestilente et rubro malarum humore. Memoratus nobilis vota sua perfecit die supra dicto, visens sacras reliquias, offerensque imaginem argenteam quatuor unciarum.

et febris.

113 *Aliud ejusdem anni sub titulo,* Senator febribus liberatur, *mox subditur hoc modo :* Anno 1627 Montibus Hannoniæ senator regii senatus, nomine Jacobus Vander Steyen, correptus est febri vehemente ac diuturna, ita ut die noctuque careret quiete. Febris tandem sic aucta est, ut duodecim horis periclitatus sit, loquela eum et intellectu deficiente. Interim uxor ejus, multum dolens de periculo conjugis, invocabat S. Adrianum martyrem, vovebatque peregrinationem Gerardimontem, quam alia persona ipsius nomine persolvit. Hæc rediens, impleto voto, secum attulit numisma, quod ægro impositum est. B Simulac numisma eum tetigit, incipiebat caput movere, et intellectus signa dare, et tandem omnino convaluit. Hic cum tota familia sua domestica Gerardimontem venit die 28 Juli, anno 1627, ut sancto martyri Adriano de accepto beneficio gratias ageret.

§ XI. Liberatio energumenæ per notarios scripta, cui mirabilia non pauca sunt adjuncta.

Energumena divinitus monita, ut S. Adrianum eligat patronum,

Ultimum ejusdem Ms. beneficium, cui hic titulus præfigitur, Puella energumena liberantur, *contigit anno* 1651, *prolixiusque a notariis ex ore puellæ, prævio juramento, singula narrantis, conscriptum est. Omnia tamen Latina reddam ne iis quidem prætermissis, quæ notariis familiares sunt, repetitionibus.* Comparens coram nobis subscriptis honesta filia innupta, Anna C Henderickx, annos 24 circiter nata, cui pater Joannes Henderickx, mater Maria Humar, habitans Bruxellis, ad honorem amoremque Dei, sanctissimæ ejus Matris et Virginis Mariæ, et sancti martyris Adriani, atque etiam ut conscientiæ suæ faciat satis, agnoscit et declarat vera esse sequentia; nimirum quod, cum die quodam tristis admodum esset et melancholica ob difficultates sibi incumbentes et persecutiones, quas inimicus sine ulla fere intermissione inferebat, se receperit in cubiculum, suum, ubi provoluta coram Jesu Crucifixo recitabat Litanias omnium Sanctorum, opem eorum et auxilium implorans. Ubi ad finem pervenerat, atque hæc protulerat verba : « Omnes « Sancti intercedite pro nobis » ; audivit vocem sibi loquentem, (nemine viso, nec cognita persona, quæ loquebatur (in hunc modum : « Amica mea, invocasti me quidem generatim, « at non singulatim nomine meo proprio ». Ad hæc respondit : « Tantus est Sanctorum nume- « rus, ut nullo modo possim omnes invocare « nomine proprio. Dic igitur mihi, obsecro, « quis tu sis. » Responditur ipsi : « Ego sum « S. Adrianus, magnus ille et fervidus martyr. « Filia, me patronum elige et intercessorem. « Ego te singulariter juvabo : imitare etiam fer- « vidum istud patiendi amore Christi desiderium, « quod mihi fuit. » In hæc lubens consentiebat.

AUCTORE J. S.

variis vicibus opem ipsius

115 Item agnoscit et declarat comparens illa et attestans, verum esse, quod ab eo tempore, quo, rogante prædicto Sancto, eum cœpit precibus honorare colereque ac ejus opem et auxilium implorare (præsertim quando in magna erat necessitate aut angustia) statim experta sit ejus subsidium. Quippe dum aliquando inviseret imaginem miraculosam sanctissimæ Virginis in Laken, quod medio milliari Bruxellis distat ; inimicus diabolus eam medio corpore apprehensam elevavit à terra, minatusque est in canalem (*viæ vicinum*), seu in aquas projecturum. At illa cum fervore et fiducia ad sanctum martyrem Adrianum confugiens, eum invocabat, opem ejus implorans in auxilium. Cum ecce mox ex unguibus inimici eripitur, proculque a ripa locatur : inimicus vero indignabundus ei dicebat : Multum valet S. Adrianus apud Mariam.

E *experta est :*

116 Item agnoscit et declarat eadem comparens et attestans, verum esse, quod, dum vespera Nativitatis sanctissimæ Virginis Mariæ et festivitatis S. Adriani, anno 1650, cubitum itura erat, et jam ad quietem se vellet recipere, rursum eam agressus sit inimicus, cœperitque magna crudelitate quietem ipsius impedire, oblongos ejus vellicans crines, magnamque inferens molestiam. At illa jam experta, quam promptus fuerit sanctus Martyr ad succurrendum, iterum eum invocabat, orans opemque ipsius implorans ; vovensque S. Adriano Gerardimontem petere peregrinatione pedestri ; ut sacras ejus reliquias ibidem veneraretur. Hoc voto nuncupato, mox experta est se multum recreatam, vimque dæmonis multum fractam aut diminutam. Sanctus porro ipsi assistebat, majori noctis parte eam consolans.

monita deinde liberandam se Gerardimonte, eo tendit.

117 Item declarat et agoscit eadem comparens et attestans, verum esse, quod (postquam ex reverendo patre Adriano Gerardimontensi Capucino intellexerat, se Gerardimonte coram reliquiis S. Adriani sub Sacro ipsius liberandam secundo spiritu maligno, a quo obsessa erat, ipsaque jam statuerat peregrinationem suam suscipere, et vota sua persolvere) inimicus mul- F tis modis conatus sit peregrinationem illam ac iter impedire, imo et retardare, ut plus temporis haberet ad ipsam vexandam, ipsamque ad desperationem inducendam, si fieri potuisset. Verum illa vim sibi inferens, festinabat se itineri committere, Quando Gerardimontem pervenerat, firmam concepit fiduciam de meritis sancti martyris Adriani, speravitque se coram sacris ejus reliquiis patrocinio ipsius liberandam secundo spiritu maligno, a quo corpus suum erat obsessum : hac fiducia audivit Sacrum prædicti patris Capucini, a quo Missa celebrabatur in honorem S. Adriani ad obtinendum felicem liberationis exitum. Sub hac Missa sacro Christi Corporo reficiebatur ; cumque piis precibus insisteret, inimicus postrema vice ipsam aggressus est tempore Sacri, eamque vehementer tentavit, impura ipsi suggerens, ipsamque procaciter alloquens his verbis : « Nisi hisce delectari velis « aut consentire iis, quæ rogo, publice hic ea « faciam, quibus erubescas coram populo præsente. »

AUCTORE J. S.

Ibique gravi percussione primum in terram dejecta, liberatur:

sente. » At illa per Dei gratiam constans erat, et resistebat diabolo.

118 Ille vero animadvertens imminere tempus confusionis suæ, seque operam perdere, ei dicebat « : Jam mihi discedendum est ac fugiendum : at si novissem me nihil utilitatis « aut lucri ex te habiturum, ex tam breve tempus fore, quo te possem impugnare, ad te « minime venissem. » Eam vero monebat S. Adrianus, gravi ictu percutiendam a dæmone, atque hunc eo modo discessurum. Hoc autem sibi faciendum ignorabat : nam pater Capucinus, ut ab omni fraude caveret, id ipsam non docuerat. (*Supponunt hic notarii rem illam fuisse notam patri Capucino, sed id non probant*). Missa demum ad finem perducta, dum legebatur Evangelium S. Joannis, per manum invisibilem inimici percussa est in mala ictu tam crudeli ac vehemente, ut in terram concideret, et aliquo tempore prostrata maneret. Ille sic fugiebat, ipsa vero dolorem hujus ictus longo tempore sentiebat : quod ipsa comparens et attestans, ut supra, fatetur et declarat verum esse.

eodem tempore illi apparet S. Adrianus,

119 Item agoscit et declarat dicta comparens et attestans, verum esse, quod, ubi percussa erat et vix humi jacebat, sibi apparuerit S. Adria-

B

nus admodum gloriosus, decorus et splendidus (ita ut non posset perferre luminis claritatem) : quodque multi eum comitarentur angeli, ut ipsa sibi videretur in cœlo esse : lætitia quoque tanta abriperetur, ut alta voce proferret hæc verba : « Non videtis, non auditis igitur » Prætorea (*declarat*). Sanctum sibi dixisse : « Filia, « nonne tibi prædixeram, te gravi ictu percu- « tiendam, quando discessurus a te erat inimi- « cus? Ecce nunc, inquiebat, prorsus es immunis, « soluta, liberaque ab eo. Oportebat te huc « venire ad sacras meas reliquias : alioquin « opus liberationis tuæ non fuisset perductum « ad exitum perfectum. » Ipsam quoque anima- « bat ac consolabatur, dicebatque : « Lætare in « Domino, » etc.

jubetque cum singulis diebus Mercurii communicare:

120 Item agnoscit et declarat ipsa comparens et attestans, verum esse, quod eodem tempore sanctus Martyr a se peteret et vellet, ut propter opem sibi præstitam, atque in agnitionem et gratiarum actionem, ipsa promitteret, se singulis diebus Mercurii accessuram ad sanctam mensam, et sacrum Domini Corpus suscepturam : in quod post rectam deliberationem pru-

C

denter consentiebat. Aut postea aut eodem tempore postulabat ab ea Sanctus, ut abbati aut monachis abbatiæ S. Adriani declararet et nota faceret hæc omnia, quæ sibi evenerant. Verumtamen id ipsa non faciebat, neque hoc indicabat patri Capucino, sicut alia omnia ei indicaverat; et sic manebat inquieta. Certe discedebat, non satisfaciens bono Sancti desiderio : cujus ipsam postea pœnituit.

liberatur deinde gravi incommodo ex dæmonis vexationibus retento:

121 Hæc omnia dicta attestans, solum ad honorem et gloriam Dei, beatissimæ Mariæ, et sancti martyris Adriani, etiamnum declarat vera esse, sicut et sequens, nimirum, quod, postquam aliquo tempore obsessione vexata fuerat, inimicus ipsam tam male tractaverit et exceperit multis durisque verberibus, ut inde in corpore suo retinuerit triste incommodum, quod urinam sistere non valeret : quo malo vexata fuit novem annos aut circiter. Postquam autem jam hebdomadis quinque aut sex prorsus liberata erat maligno spiritu, non vero hoc incommodo, et die quadam Mercurii se præparabat, ut more

D

solito sacrosanctum Christi Corpus susciperet ad honorem sancti martyris Adriani (uti hic ab ea postulaverat;) eumdem oravit Sanctum, ut suo patrocinio a Deo impetraret, ut tam difficili malo liberaretur. Accedens vero ad mensam Domini cum fiducia de obtinenda liberatione ob merita Sancti, in sacra communione recepit facultatem sistendi urinam suam : quæ usque in hanc horam perseverat.

omniaque cum juramento coram notariis declarat.

122 Hoc et prædicta attestans, ut supra dictum est, vera esse declarat, per salutem animæ suæ, et solemni juramento, quod modo in manibus nostris, qui subscripsimus, hunc in finem præstitit, petente reverendo domino abbate abbatiæ S. Adriani. Ita actum et peractum Gerardimonte die 2 mensis Junii anni 1651, præsente reverendo domino abbate, etc. *Sequuntur hæ subscriptiones.*

Martinus abbas S. Adriani
F. Placidus Gontier
F. Maurus Vander Elst
F. Florentius Comet
F. Leo Goudenhoost
Joannes Le Gast presbyt. in Onckersele
Anna Henderickx
Maria Hasschaert.

E

Coram nobis, Petro De Vlaminck et Ægidio De Blaise, ambobus notariis publicis ad exercitium ejusdem admissis a sua Majestate in senatu suo provinciali, degentibus in urbe Gerardimontensi, personaliter comparens honesta Anna Henderickx, filia Joannis, innupta nataque annos fere viginti et quatuor, post prælectionem supra positæ attestationis et declarationis, et post præstitum solemne juramentum, in manibus nostris notariorum dictorum declaravit, facta cum circumstantiis adjunctis ita contigisse, sibique accidisse; seque contextui dictæ suæ declarationis inhæsuram. Hinc illa iterum nobiscum notariis subscripsit. Die 3 Junii 1651. *Subscriptum erat.*

Anna Henderickx
Petrus De Vlaminck
Ægidius de Blaise.

§ XII. Alia beneficia et miracula relata per Gistenum Coucke abbatem S. Adriani : duo etiam per alios scripta.

F

Alia miracula per Couckium abbatem relata:

D*iligentissimus in hisce Actis adjutor, hodiernus abbas S. Adriani, aliud quoque nobis communicavit apographum miraculorum, quod ex tabulario abbatiæ suæ describendum curavit, et cui hunc præfixit titulum:* Extracta ex manuscriptis R. D. Gisleni Coucke, qui factus est religiosus abbatiæ S. Adriani anno 1664, et obiit abbas 1 Novembris, anno 1714. *Assignata epocha ostendit, miracula ista pro majori parte contigisse eo tempore, quo scriptor erat abbatiæ Religiosus. Attamen quatuor priora citius contigerunt, ita ut existimem ea ab alio scripta, aut certe breviter fuisse annotata : sed omnia simul a Couckio fuisse collecta. Quidquid autem sit de primo quatuor illorum scriptore,*

A *scriptore, omnia ex sermone Flandrico, quo exarata sunt, ad Latinum translata subjiciam.*

infans mortuus vita donatur.

124 Die 26 Maii, anno 1608, ut voto suo satisfaceret, huc peregrinata est Maria Scheps, uxor Ægidii de Wachter, consulis pagi Hinghen in Parva Brabantia. *(Sic vulgo vocatur tractus non magnus inter Schaldim et Rupellam medius.)* Hæc mulier duos pepererat simul infantes, enixa primo filiam, deinde filium. Cum autem perspiceret una cum multis aliis mulieribus præsentibus, filiolum vita carere, et consequenter non posse sacro fonte ablui; spem suam fixit in S. Adriano, eumque rogavit, ut patrocinio suo efficeret, ut infantem baptizare liceret, vovens ei imponendum nomen Adriani. Fusis hisce precibus et votis, infans sibi restitutus est, baptismum accipit, et supevixit deinde ultra annum. Mater a partu revelata Gerardimontem venit una cum infante, et viris aliquot ac mulieribus, ut votum et peregrinationem suam perficeret. Illi autem prædicta declararunt vera esse die 26 Maii, anno 1608.

Sanati morbi varii post imploratam S. Adriani opem.

125 Die 10 Septembris, anno 1640 similiter votum suum impleturus, ac S. Adrianum invisurus venit quidam Petrus Martin ex Quevrin, B comitantibus eum duabus monialibus ex iis, quæ ægris serviunt, et cinerei coloris vestes gerunt. Hi omnes simul Thesaurario declararunt, illum febri vehementi et lethargo correptum fuisse, ac derelictum a medicis, qui dicebant eum sanari non posse medicamentis naturalibus; moniales vero prædictas, quæ ei assistebant, id intelligentes, confugisse ad S. Adrianum, atque ægroti nomine vovisse sacras ejus invisere reliquias Gerardimonte; vixque nuncupatum fuisse votum, quin statim sanatus sit ægrotus. Curarunt autem simul, ut hic solemne Sacrum cantaretur in honorem S. Adriani: quo peracto, aliquod donum obtulerunt, ac omnia superius scripta declararunt thesauri abbatiæ præfecto.

126 Die 16 Junii, anno 1641 huc misit dominus Dusart Montibus Hannoniæ lampadem argenteam in gratiarum actionem de obtenta sanitate patrocinio S. Adriani, cujus opem imploraverat.

127 Anno 1642 in festivitate Exaltationis sanctæ Crucis (*id est* 14 *Septembris*) huc peregrinata venit nobilis mulier ex pago, dicto Thums*, supra Melchliniam, una cum filiolo suo Henrico Joanne Baptista Deutiers, qui ægrotans a C domino parocho et ab astantibus credebatur mortuus. Hinc parentes summo affecti dolore, confugerunt ad S. Adrianum, voventes ejus sacras reliquias invisere Gerardimonte. Vix votum istud nuncupaverant, quando puer surrexit sanus, quemadmodum mater ipsa hic affirmavit et testata est.

* Forte Rumpst

128 Die 9 Augusti, anno 1648, petentibus magistratu et civibus Gerardimontensibus, abbas jussit exponi reliquias S. Adriani per octo dies, quia pestis vehementer in civitate dominabatur: et die 19 Augusti instituta est generalis supplicatio cum iisdem reliquiis. Paulo post pestis cessavit. Observatum est, pueros majori ex parte fuisse, qui defuncti sunt.

Puer resuscitatus:

129 Die 13 Julii, anno 1681 huc peregrinantes venerunt tres mulieres, quæ declarabant et testabantur, puerum defunctum octo mensium, patrocinio S. Adriani, quem invocaverant, mox vitæ fuisse restitutum, et etiamnum vivere.

130 Eodem tempore etiam venit, ut voto suo satisfaceret, civis Mechliniensis, qui item declarabat et testabatur, se, morbo periculoso laborantem et desperatum a medicis, implorasse opem S. Adriani, et mox sanatum fuisse, mirantibus omnibus.

AUCTORE J. S.

morbus subito sanatus:

sanatus pes, quem resecandum veniebant chirurgi:

131 Die 15 Septembris, anno 1681 huc etiam venit pedestri peregrinatione, ut votum suum persolveret coram reliquiis S. Adriani, dominus Villegas Brugensis, qui testimonio medicorum et chirurgorum, plene conscripto et subscriptionibus confirmato, declarat, pedem sibi fuisse congelatum, multoque tempore fuisse sub manibus medicorum et chirurgorum sine ulla sanatione, imo eo usque fuisse perductum, ut, cum pes totus esset putrefactus, jam mandatum esset datum de eo resecando; se autem noctu, quando pristidie facienda erat sectio, invocasse opem S. Adriani, et sic suavi somno fuisse correptum: medicos vero et chirurgos, dum venerunt postridie cum instrumentis suis ad pedem resecandum, reperisse eum periculo carere, dicentes id fieri non potuisse sine miraculo; se porro paulo post sanatum fuisse, mirantibus omnibus qui ipsum noverant, quando ipsum videbant incedentem pedibus, quorum alterum putabant resectum, sicut fama vulgaverat per totam urbem Brugensem. E Accedebat ad sacram communionem, et in gratiarum actionem sacris reliquiis offerebat pedem argenteum. Testimonium hujus miraculi etiamnum servatur in abbatia.

resuscitatus puer:

132 Die 6 Januarii, anno 1682 peregrinando advenit vir quidam ex vicinia Tornaci, declarans puerum suum, qui mortuus erat natus, invocato S. Adriano, vitæ restitutum esse, seque ea de causa venisse, ut votum suum persolveret.

sanatio subita per notarium scripta:

133 Notarius Franciscus Hoorenbeke anno 1684 Teneramundæ conscripsit Acta de iis, quæ contigerunt Teneramundæ, quando sacræ reliquiæ fuerunt delatæ ad monasterium Benedictinarum anno 1683, die 5 Septembris: nimirum quod Teresia Josepha De Breckeny adhuc novitia fuerit vexata gravi malo doloreque coxæ cum vehementibus nervorum contractionibus durisque convulsionibus: hoc malo diu lecto affixam jacuisse, non obstantibus remediis, quæ adhibita fuerunt; nec spem fuisse de professione umquam ab ea facienda. Cum autem solemne Sacrum, ante reliquias S. Adriani in ecclesia ejusdem monasterii celebraretur, confugit ad eumdem F Sanctum: seque curavit portari ad oratorium, ubi reliquæ erant Religiosæ. Ubi ibidem magno cum fervore oraverat, ad finem Missæ sponte et sine alieno auxilio surrexit, clamavitque se sanatam, Matre priore et aliis omnibus monialibus præsentibus. Postea professionem suo tempore dicta novitia fecit; nec umquam aliquod ex eo malo sensit incommodum. Omnia illa prædicto notario Hoorenbeke declararunt vera esse memoratæ Mater prior et Religiosæ coram testibus, ut patet ex Actis notarii, quæ hodieque servantur in tabulario abbatiæ. *Hactenus de miraculis a Couckio collectis, quibus unum subjungam beneficium hujus seculi, et alterum vetustius.*

beneficium toti monasterio præstitum:

134 *Amplissimus dominus Ildefonsus Van Hoorde, abbas S. Adriani, quem ob eximiam humanitatem et diligentiam in monumentis de* S. Adriano *subministrandis satis laudare nequeo, in litteris nuperrime ad me datis ita Latine scribit:* In ultimis nostris adjungere prætermisi beneficium

AUCTORE J. S.

beneficium aliquod, præstitum anno seculi hujus tertio monialibus domus Carmelitarum Discalceatarum Ruremundæ. Constat ex dono argenteo, huc a dictis monialibus transmisso, cui sequentia inserta sunt : « Domus Carmelitarum « Discalceatarum Ruremundæ in Geldria, fun- « data a nobilissima domina Maria Theresia De « Hane, cum aliis votis in honorem S. Adriani « Gerardimontibus quiescentis oblata, ob con- « servationem præfatarum monialium a periculo « mortis, et contracta dysenteria anno 1703. »

aliud matri Guilielmi Estii.

135 *Guilielmus Estius in Historia martyrum Gorcomiensium, apud nos data tom.* II *Julii, narrat sanationem matris suæ patrocinio* S. Adriani *obtentam. Tempus impetrati beneficii non exprimitur; sed ætas scriptoris notissimi nullum relinquit dubium, quin contigerit seculo* XVI. *Refert Estius, quo modo ad patrocinium martyrum Gormiensium confugerit, et sanatus sit ex morbo gravissimo, rationemque consilii sui reddens, sic loquitur :* Illis *(fratribus ipsius)* hoc de voto consilium vel ob id vehementer placebat, quod meminissent matrem nostram, Nicolai martyris *(unius e Gorcomiensibus)* sororem, cum aliquando ad extremum vitæ periculum vi morbi per- B ductam fuisset, voto a patre nostro ad S. Adrianum martyrem in Flandria visitandum edito, sanitatem integram recepisse, postque illud tempus decem annis supervixisse. *Non dubito, quin alii complures varia beneficia patrocinio* S. Adriani *etiam hoc seculo a divina misericordia obtinuerint : ipse enim in ecclesia* S. Adriani *vidi votiva dona varii generis, illuc ex diversis Europæ partibus hoc etiam seculo transmissa. Verum multi malunt se dono aliquo gratos ostendere, quam accepta beneficia posterorum memoriæ commendare.*

§ XIII. De reliquiis S. Adriani, quæ aliis locis servari dicuntur.

C

Reliquiæ aliquæ S. Adriani Romæ verisimiliter servatæ :

Sacrum corpus S. Adriani *martyris Romam fuisse translatum, jam vidimus in Commentario prævio* § 5, *ubi etiam observavi, illud etiamnum inter reliquias Romæ servatas recenseri a Martinello et Piazza. Hi enim scribunt* S. Adriani *corpus esse in ecclesia eidem dicata* in foro boario, *servarique* sub altari principe. *Verum quæ disseruimus de reliquiarum translatione in Belgium, omnino persuadent, majorem partem reliquiarum* S. Adriani *modo Romæ non esse; at facile credere possumus, aliquot ossa ibidem in veteri sepulcro mansisse ; eaque more satis usitato* corpus *nominari. Sic Baronius ad annum* 827 *num.* 38 *testatur, se sæpe expertum esse,* cum sunt factæ in Urbe elevationes atque translationes, non ipsa integra esse corpora Sanctorum inventa, immo in nonnullis neque dimidiam ipsorum partem, reliquam vero alio deportatam. *Id ipsum habere locum existimo in corpore* S. Adriani, *cujus pars magna in Belgium deportata fuit ; sic tamen ut et Romæ pars aliqua permanserit, et verisimiliter aliquid reliquiarum delatum sit in Hispaniam, et fortasse aliquid etiam in Lusitaniam.* D

corpus hujus S. Adriani non est in Germania,

137 *Præterea habeo duas relationes Mss., præterito seculo Majoribus nostris transmissas, in quibus corpus* S. Adriani *anno* 1628 *Romæ impetratum cum aliis reliquiis dicitur ; delatumque in Germaniam. Verum cum neutra relatio satis videatur certa ; cumque in una dicatur corpus Romæ acceptum* ex quodam Sanctorum martyrum cœmeterio; *satis erit, si dicamus reliquias videri alterius cujuspiam martyris : nam corpus* S. Adriani *Romæ non fuit in cœmeterio, dum illæ reliquiæ inde in Germaniam sunt deportatæ. Hac tamen de causa negare nolim, aliquot* S. Adriani *reliquiarum particulas servari in Germania, cum eæ illuc variis occasionibus perferri potuerint. Certe Gelenius in Colonia sua variis istius urbis ecclesiis aliquid reliquiarum* S. Adriani *adscribit, nimirum pag.* 619 *sacello SS. Willibrordi et Bonifacii, pag.* 266 *ecclesiæ collegiatæ S. Gereonis, pag.* 378 *ecclesiæ abbatiali S. Martini Majoris Ordinis S. Benedicti, pag.* 501 *ecclesiæ Crucigerorum. Attamen hisce locis non insinuat, hujusne* Adriani, *an alterius cujuspiam designatas velit particulas.*

sed aliquæ illius reliquiæ dicuntur Coloniæ servari et Pragæ :

138 *Verum* Adriani *nostri Nicomediensis reliquias clare attribuit ecclesiæ Societatis Jesu, ita scribens pag.* 510, *ubi thesaurum sacrum illius ecclesiæ recenset :* De S. Adriano M. maxilla et dimidium brachium, 7 Septemb. Hæ insigni ex argento statuæ hodie inclusæ, cum aliis reliquiis novem anno 1633 ex Westerwaldiæ monasterio S. Catharinæ, ob sævitiam et barbariem Suecorum relicto, Linzium ad Rhenum cum aliis impedimentis translatæ sunt a virginibus fuga elapsis ; indeque Coloniam ad Societatis templum dono transmissæ, ne umquam eis debitus honor intermoreretur hominum aut temporum injuria, præsertim cum templum ac monasterium earum incendio esset vastatum. *Dies* 8 *Septembris addita, tamquam dies, qua Sanctus colitur, nostrum manifeste insinuat. Hunc quoque diem addit idem auctor pag.* 550, *ubi inter reliquias monasterii SS. Bartholomæi et Apri, virginum Ordinis Cisterciensis, ab eodem numeratur* pars brachii S. Adriani M. *In Phosphoro Pragensi pag.* 517, *ubi datur enumeratio reliquiarum ecclesiæ metropolitanæ S. Viti, ad hunc diem de reliquiis* S. Adriani *ibidem servatis hæc leguntur :* S. Adriani M. pars insignis de brachio, allata per Danielem ejus nominis primum episcopum Pragensem ex Italia anno 1550. E F

plures in variis Belgii

139 *In Belgio nostro pluribus locis assignantur* S. Adriani *reliquiæ, quæ ex Gerardimontensibus olim illis communicari potuerunt. Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 449 *de pago Raulicuria, ubi olim corpus, id est, major pars corporis, fuisse creditur, ita habet :* Hujus vici ecclesia privata fuit anno 1510 sacro incliti martyris corpore S. Adriani, excepto uno brachio, quod decentissime in hodiernum diem argenteo brachio convestitum conservat. *Idem pag.* 405 *assignat ecclesiæ collegiatæ S. Petri Ariæ* in Artesia* brachium S. Adriani martyris, *Item Lobiensi abbatiæ ditionis Leodiensis in limite Hannoniæ pag.* 228 *attribuit* brachium S. Adriani martyris. *Item pag.* 218 *in thesauro sacro Floreffiæ, abbatiæ comitatus Namurcensis, recenset* notabilem brachii partem S. Adriani martyris. *Pag.* 180 *cœnobio Crispiniensi in Hannonia adscribit* duos dentes gloriosi Christi martyris Adriani. *Ninoviæ cœnobio sub patrocinio SS. Cornelii*

* Aire

A *SS. Cornelii et Cypriani in Flandria pag.* 176 dens S. Adriani martyris inclyti *ab eodem tribuitur.*

locis: sed non omnes certo sunt hujus Adriani:

140 *Laudatus Rayssius pag.* 55 *in Aquæ-Curtensi cœnobio in Artesia inter ossa Sanctorum a se visa numerat* Adriani martyris *os vel ossa. Demum idem auctor aliquid reliquiarum* S. Adriani *attribuit pag.* 41 *ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duaci, pag.* 387 *monasterio Ogniacensi Canonicorum Regularium ad Sabim. pag.* 463 *ecclesiæ collegiatæ sancti Salvatoris Brugis, pag.* 496 *ecclesiæ Societatis Jesu Mechliniæ. Hæc de reliquiis* S. Adriani *per Belgium servatis laudatus Rayssius. Verum observandum est, alterius quoque S. Adriani martyris corpus servari Gandavi; ideoque minus certum esse, an sint reliquiæ hæ omnes, quas in Belgio assignat Rayssius,* S. Adriani *martyris Nicomediensis. Deinde facile quilibet advertere poterit, plura quam duo ejusdem Sancti brachia assignari. At ea difficultas non est magna, cum pars aliqua aut os aliquot brachii, quando agitur de reliquiis, sæpe* brachium *vocetur.*

Bononiæ etiam esse dicuntur:

141 *Masinus in Bononia perlustrata pag.* 450 *asserit, translationem* S. Adriani *celebrari die* B 9 *Septembris in metropolitana Bononiensi, ibique conservari caput* S. Adriani *nostri. Forte pars capitis* caput *vocatur, ut alias sæpe fieri consuevit. Ceterum nequaquam dubito, quin et aliis locis colantur reliquiæ* S. Adriani *martyris; cum nomen* Adriani *in catalogis reliquiarum aliquot aliarum ecclesiarum inveniam. At nulla diligentia certo discere quis potest, an omnes sint hujus* Adriani, *quæ eidem attribuuntur; nec velim omnes recensitas ei certo adscribere.*

Fertur S. Henricus imperator gladio S. Adriani feliciter usus:

142 *Demum lubet pauca addere de gladio, qui* S. Adriani *credebatur, et diu servatus est pro reliquiis. Vita S. Henrici imperatoris, data apud nos tom.* III *Julii pag.* 754 *et sequentibus, narrat expeditionem Henrici contra Boleslaum Bohemiæ ducem, ibique num.* 5 *sic habet:* Et faciens *(Henricus)* transitum per locum qui Walbech dicitur, gladium sancti Adriani martyris, qui pro reliquiis multo tempore ibi servabatur, accepit. Quo accinctus, *fusisque precibus, ut ibidem narratur,* beato Laurentio, sancto Georgio, et beato Adriano martyribus, se suumque exercitum protegendum cum summa devotione commisit. *Mox num.* 6, *cum in hostium conspectu esset Henricus cum exercitu, iterum orans* vidit gloriosos martyres, Georgium videlicet, Laurentium, Adrianum, cum angelo percutiente, exercitum suum præcedentes, et hostium cuneos ad fugam propellentes, *etc. Hæc ut omnino certa non trado, cum nihil de iis reperiam apud scriptores coævos.*

AUCTORE J. S.

locus, in quo hic gladius diu servatus dicitur,

143 *Quod vero spectat ad locum, ubi gladius iste olim fuit servatus, de eo variis vicibus meminit Ditmarus, sed nomine utcumque mutato* Wallibizi *vocat. Godefridus abbas in Chronico Gottwicensi pag.* 519 *locum ab alio synonymo distinguit, et assignat his verbis:* Cavendum etiam est, ne curtis isthæc regia confundatur cum alia curte WALBIKI sive WALLIBIZI, (quod Germanice idem sonat ac RIVUS SILVESTRIS, quemadmodum id interpretatur ipse inde oriundus Ditmarus Merseburgensis lib. VI p. 386 ex comitibus de Walbeck) in pago Northuringia ad E fluvium Alleram prope Helmonstede, ubi comes Luitharius, avus Ditmari, monasterium fundavit. *In variis tabulis Blavianis locus* Walpeke *vocatur, notaturque in archiepiscopatu Magdeburgensi ad confinia ducatus Brunswicensis: quod cum dictis congruit. Ceterum Ditmarus lib.* VI *cap.* CCCXC *scribit,* monasterium in Wallibizi, *quod ab avo suo constructum pag.* 386 *dixerat,* cum quatuor ecclesiis *ceterisque ædificiis incendio periisse. Ubi vero deinde fuerit gladius ille, quem* S. Adriano *non admodum probabiliter attribuerunt Germani, nullibi invenio. Plura hic addi possent de cultu* S. Adriani *per Germaniam, Galliam, Hollandiam, aliasque regiones; sed cum hæc minus videantur necessaria, appendici huic finem impono.*

DE SS. TIMOTHEO ET FAUSTO MART.

ANTIOCHIÆ

C F

Ex Martyrologiis.

C. S.

Memoria in antiquis et recentioribus

Martyrologium Romanum geminos Martyres hac die Antiochiæ adscribit his verbis:* Antiochiæ sanctorum Timothei et Fausti martyrum. *Romani auctori præluxerunt antiqua Martyrologia classica, in quibus eorumdem Sanctorum memoria ad eumdem diem memoratur, licet in quibusdam eorum apographis in* Fausti *nomine nonnihil variatum sit. Hieronymianum vetustius a Francisco Florentinio editum, omissa voce* Martyrum, *eorum sic meminit:* In Antiochia natalis sanctorum Tymothei, Fausti. *Similiter genuinus Usuardus Sollerii nostri:* Item Antiochiæ, Timothei et Fausti. *In antiquo Gellonensi, apud Acherium in Spicilegio tom.* II, *prætermissa præterea palestra, primo loco annuntiantur in hunc modum:* 6 Idus Sept. Timothei, Fausti. *At Petrus Galesinius martyrii lauream etiam expressit,* Antiochiæ, *inquiens,* beatorum martyrum Timothei et Fausti; *laudatque in Annotationibus Usuardum et Ms. codicem.*

Martyrologiis, quorum aliqua in Fausto variant

2 *Atque hæc quidem satis inter se conveniunt: verum alia apographa in* Fausto *variant. In primis vetustissimum Epternacense exemplar solum* Timotheum *commemorat, ut in Annotatis suis observat Florentinius, ubi non improbabiliter suspicatur,* Faustum *ab antiquario e textu sublatum esse, quia in secunda martyrum Alexandrinorum classe, quæ subjungitur, alium Faustum repererat, quique propterea in Antiochena perperam repetitus ipsi potuit videri. Hieronymianum Corbeiense in laudato Spicilegio pro* Fausto Faustinianum *habet:* In Antiochia, natalis sanctorum Timothei, Faustiniani. *Belinus in editione Veneta anni*

AUCTORE C. S.

anni 1498 Faustinum *legit : eademque variatio in codice Usuardino, quem Sollerius Antverpiensem majorem appellavit, uti et in Beda aucto Barberiniano, apud nos tom.* II *Martii præfixo, occurrit. Sed* Faustum *cum Romano Martyrologio legendum esse, puriora Hieronymiana cum Usuardinis persuadent.*

Maurolycus tres socios perperam adjunxit: Florarium nostrum eos male confessores dicit.

3 *Peculiaris est apud Maurolycum annuntiatio, quæ prædictis Martyribus tres alios adjunxit; ita enim habet :* Antiochiæ sanctorum Timothei et Faustini, Amphionis, Severi et Severiani martyrum. *Unde hos socios reliquis omnibus martyrologis ignotos ipse didicerit, non perspicio : verisimillimum tamen est, eos ad Alexandrinos* D *martyres, de quibus hac eadem die actum est, pertinere. Mendosa etiam apparet Florarii nostri Ms. annuntiatio his verbis concepta :* Item Antiochiæ sanctorum Tymothei et Fausti conf. : *quibus uterque aut saltem horum alter* confessor *dicitur : quod ex ipsa antiquorum Martyrologiorum annuntiatione minus probabile est. Forte Florarii auctor cum vidisset, eos in Hieronymianis Usuardinisque sine* Martyrum *titulo commemorari, confessores credidit. Ceterum de his Martyribus aut de tempore, quo passi sunt, præter dicta nil reperi.*

DE SS. EUSEBIO, NESTABO, ZENONE ET NESTORE

MARTYRIBUS

GAZÆ IN PALÆSTINA

B E

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Memoria in Romano Martyrologio unde deprompta : tempus martyrii : martyris titulus Nestori adscribitur : martyrum sepultura.

PROBABILIUS ANNO 362. *Memoria in Romano Martyrologio.*

Inter martyres, qui sub imperio Juliani apostatæ Ecclesiam Christi suo sanguine illustrarunt, quatuor hoc die memorandi veniunt Gazenses in Palæstina athletæ, Eusebius *scilicet*, Nestabus *ac* Zeno *fratres, eorumque consobrinus* Nestor, *quos in carcerem primum inclusos ac deinde eductos, Gazæi tumultuario furore perciti crudeliter peremerunt. Eminentissimus Baronius eos primus omnium, quantum apparet, suo Martyrologio Romano sub gemina tamen annuntiatione inseruit in hunc modum :* Gazæ in Palæstina, sanctorum martyrum Eusebii, Nestabi et Zenonis fratrum, qui tempore Juliani C apostatæ, irruente in eos turba gentilium, discerpti atque necati sunt *Deinde mox subdit :* Ibidem sancti Nestoris martyris, qui sub eodem Juliano ab iisdem gentilibus furentibus sævissime cruciatus, emisit spiritum. *Unde hos Martyres didicerit, docet in Annotatis, videlicet ex Sozomeno, qui eorum certamen lib.* V, *cap.* IX *Historiæ ecclesiasticæ, editionis Valesianæ enarrat, ex qua nos quoque illud recudemus.*

Martyrii mensis ac dies incertus : annus probabilius fuit

2 *Cur vero ad 8 Septembris hos Pugiles Baronius retulerit, non alia mihi occurrit ratio, quam quod diem martyrii ignoraret, ideoque eos pro libitu suo huic diei adscripsisse videtur, ne eorum memoria interiret. Idem de mense censeo, cum nec hunc nec illum Sozomenus prodiderit. In anno, quo Sancti passi sunt, non multum errare nos sinit breve Juliani imperium, quod a mense Novembri anni* 361, *quo Constantius obiit, solus adeptus, usque ad* 26 *Junii anni* 363 *tenuit. Quam ob rem si constaret, Martyres nostros mense Septembri coronatos fuisse, nullum quoque de anno* 362 *dubium relictum foret ; verum, ut diximus, id incertum est. Eum tamen annum cum Baronio in Annalibus, aliisque post eum, eorumdem martyrio probabilius assignamus, ea ducti ratione, quod quo tempore Sancti necati sunt, nondum Juliani in Christianos odium ita in apertum prorupisset, ut impune occidi posse existimarentur ; ac necdum prolata erat impia illa Juliani sententia, in præfectum, qui Christianorum occisores in carcerem conjecerat, sic eloquentis, teste Sozomeno :* Quid illos duci necesse erat, qui paucos Galilæos pro multis injuriis, quibus ipsos ac deos ipsorum affecerant, ulti essent.

F *Christi* 362. *Nestori martyrii laurea vindicatur.*

3 *Nondum, inquam, satis nota erat Juliani mens : nam idem Sozemenus, narrata Sanctorum cæde, de Gazæ incolis, a quibus perpetrata fuerat, ita prosequitur :* At Gazæi gravitatem facinoris sui animo reputantes, metuere cœperunt, ne imperator ipsos impune abire non sineret. Jam enim rumor sparsus fuerat, indignari illum et decimum quemque ex plebe necari statuisse. *Eadem quidem ratio pro anno* 361 *militat, sed cum hujus anni mense Novembri imperium solus primum adeptus sit, et Sanctorum martyrio cædem Georgio Alexandriæ illatam et nonnulla alia præmittat Sozomenus, videtur eorumdem martyrium anno* 362 *potius affigendum. Porro laudatus historicus* SS. Eusebium Nestabum *ac* Zenonem *martyrum titulo exornat*, Nestorem *vero confessorem appellat : sic enim de eorumdem reliquiis a S. Zenone Majumensi episcopo in basilica, quam ipse ædificaverat, depositis scribit :* Τὰ ὀστὰ τῶν Μαρτύρων ἀπέθετο πλησίον Νέστορος τοῦ ὁμολογητοῦ. Ossa Martyrum deposuit juxta Nestorem confessorem.

4 *Ita ipse : at Baronius tam huic quam illis martyrii*

A *martyrii lauream adscribit. Et merito quidem: omnes enim ab eisdem Gazensibus eodemque furoris impetu ex Christianæ religionis odio in carcerem conjecti, ac trucidati sunt. Nec aliud inter* Nestoris *aliorumque martyrium interest, quam quod hi a furibunda plebecula ad mortem usque discruciati discerptique ac deinde in ardentem rogum conjecti sint, ille autem vulneribus pene confectus et jamjam, ut putabatur, moriturus, extra urbem projectus sit, unde ad S. Zenonem delatus, cum sanandis plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit. Par itaque omnium mortis causa ac simile martyrium, licet in* Eusebio, Nestabo et Zenone *paulo truculentius, in* Nestore *forte diuturnius fuerit. Quod igitur Sozomenus tres Fratres* martyres *appellarit,* Nestorem confessorem *vocaverit, non alia de causa factum puto, quam quod tres priores sub ipsis persecutorum manibus victrices animas reddiderint, posterior vero ex plagis, ut dixi, jam pene mortuus, apud S. Zenonem exspiraverit: verum martyrii laureæ nihil inde detrahi manifestum est.*

Cur Baronius hunc separatim annuntiet.

5 *Eadem forte ratio, quæ Sozomenum movit, ut* S. Nestorem *confessoris titulo honoraret, Baronium induxit, ut post relatum Fratrum martyrium illum, quasi ad eorum classem non pertineret,* B *distincta annuntiatione commemoraret. Verum nos* S. Nestorem *reliquis jungimus, quibuscum flagra ac carcerem perpessus, crudeliterque per plateas raptatus est, ac tandem ex acceptis vulneribus martyrium consummavit, licet forte alio die ac loco. Non eodem, inquam, forte die; id enim incertum relinquitur apud Sozomenum, qui de illius obitu hæc tradit.:* Inter trahendum ii, qui eum raptabant, conspecta illius pulchritudine, Juvenem miserati sunt et extra urbis portas projecerunt, adhuc quidem spirantem, sed qui brevi moriturus sperabatur. Inde quidam eum tollentes, ad Zenonem deportarunt; apud quem, dum ulceribus ejus ac plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit. *Quandiu vero gentilium furori apud Zenonem superfuerit, non edicit. Quod spectat ad locum, in quo Sanctus obiit, non minus incertus is est. Forte fuit Anthedon, urbs maritima, viginti circiter stadiis seu duobus milliaribus cum dimidio Gaza distans, quo S. Zenon confugisse dicitur a Sozomeno, dum Consobrini ejus necarentur, et ipse sibi paria metueret.*

Sanctorum reliquiæ in ecclesia recondita.

C 6 *Quamquam autem antiquis martyrologis hi sancti Athletæ, ut jam monui, ignoti fuisse videantur, dubitandum non est, quin de legitimo eorumdem cultu constiterit eminentissimo Baronio, dum eos Romano Martyrologio inseruit; quinimo id ipsum sæpe laudatus Sozomenus satis insinuare videtur. Scribit enim, trium priorum reliquias, jubente Deo, a muliere quadam Christiana noctu collectas fuisse et ad S. Zenonem deportatas, qui* eas domi abditas aliquamdiu servavit. Postea vero episcopatus illius ecclesiæ (*urbis Majumensis*) sortitus (id autem contigit principatu Theodosii) basilicam extra urbem ædificavit et altare sublime erexit et Martyrum reliquias deposuit juxta Nestorem confessorem. *Hanc basilicam Sozomenus ipse videre potuit, dum Majumensi ecclesiæ jam prope centenarius etiam præesset Zeno, ut ex annotatis ad Acta patebit, ex quibus, quis Zeno ille fuerit, lector intelliget.*

D

ACTA

Ex Sozomeno lib. V Hist. Eccl. cap. ix secundum versionem Valesii.

CAPUT UNICUM

Sancti a Gazæis flagris cæsi, in carcerem conjiciuntur: inde educti a furibunda plebe crudeliter trucidantur et comburuntur: eorum reliquiæ, Deo jubente collectæ, honorifice sepeliuntur. E

Post flagella in carcerem conjecti: indeque educti

Opportunum nunc videtur, ut Eusebii, Nestabi et Zenonis, fratrum mentionem faciamus, quos populus Gazæorum *a* odio prosequens, tunc temporis domi abditos comprehendit: ac primum quidem in carcerem eos conjecit et flagris verberavit. Deinde *b* omnes in theatrum convenientes, adversus eos vociferati sunt, quod templa ipsorum violassent et superiorum temporum opportunitate *c* ad eversionem et contumeliam Græcanicæ *d* religionis abusi essent. Dumque ita vociferantur et in cædem illorum sese mutuo incitant, furorem animis conceperunt. Atque ut vulgus seditiosum solet, semetipsos cohortati, ad carcerem properarunt, eosque inde eductos crudelissimo mortis genere interfecerunt, nunc pronos, nunc supinos trahentes et pavimento allidentes, et pro arbitrio alii lapidibus, alii fustibus et cujusque modi telis, quæ ad manum essent, eos cædentes. F

crudelissime necantur: ossa ex combustis corporibus

2 Audivi etiam, mulieres, relicta tela, ex domo progressas, radiis illos pupugisse, et coquos, qui in foro erant, partim ollas aqua ferventi bullientes, focis abreptas, eis superfudisse, partim verubus eos transfixisse. Postquam eos dilacerassent et capita eorum ita confregissent, ut cerebrum humi efflueret, eos extra civitatem traxerunt ad locum, quo jumentorum cadavera projici solebant. Ibi accenso rogo, corpora eorum concremarunt, et quæ supererant ossa, quæ scilicet ignis minime absumpserat, camelorum asinorumque ossibus illic temere disjectis permiscuerunt, ne facile reperiri possent.

reliquia, divino jussu collecta,

3 Sed tamen non latuerunt diu. Etenim mulier quædam Christiana, non illa quidem oriunda ex urbe Gaza, sed quæ illic domicilium fixerat, Deo jubente, noctu ea collegit, et in ollam conjecta, Zenoni *e* eorum consobrino custodienda tradidit. Sic enim Deus in somniis præceperat, et locum, ubi vir iste degeret, mulieri indicaverat, ac priusquam illum vidisset, ei ostenderat.

Ex Sozomeno. tenderat. Erat enim ignotus mulieri, et ob recens excitatam persecutionem occultus latebat. Parum siquidem abfuerat, quin et ipse comprehensus a Gazæis occideretur : sed dum populus Consobrinorum ejus cædibus intentus esset, ipse opportunitatem nactus, Anthedonem *f* confugit, urbem maritimam, viginti circiter stadiis Gaza distantem : quæ quidem eo tempore superstitioni gentilium perinde addicta et simulacrorum cultui supra modum dedita erat. Ibi cum indicio quorumdam Christianus esse proditus fuisset, tergo virgis graviter cæsus est ab Anthedoniis et urbe ejectus.

a S. Zenone in ecclesia tumulantur: S. Nestoris martyrium.

4 Cumque ad Gazæorum navale *g* se contulisset, illic abditus delitescebat. Ibi mulier ei occurrens, reliquias tradidit. Eas ille domi abditas aliquamdiu servavit : postea vero episcopatum illius ecclesiæ sortitus *h* (id autem contigit principatu Theodosii *i*) basilicam extra urbem ædificavit et altare sublime erexit, et Martyrum reliquias deposuit juxta Nestorem confessorem *k*. Qui cum Consobrinis suis, dum viverent, familiariter versatus, et una cum illis a populo comprehensus, vincula ac flagella simul cum iis pertulerat. Sed inter trahendum ii, qui eum raptabant, conspecta illius pulchritudine, Juvenem *l* miserati sunt, et extra urbis portas projecerunt, adhuc quidem spirantem, sed qui brevi moriturus sperabatur. Inde quidam eum tollentes, ad Zenonem deportarunt : apud quem, dum ulceribus ejus ac plagis medicina adhiberetur, animam exhalavit.

Sanctorum cædes impunita sub Juliano.

5 At Gazæi gravitatem facinoris sui animo reputantes, metuere cœperunt, ne imperator *m* ipsos impune abire non sineret : jam enim rumor sparsus fuerat, indignari illum et decimum quemque ex plebe necari statuisse. Sed id falsum erat ac rumor dumtaxat popularis, ex metu, ut credibile est, et ex eorum, quæ gesserant, conscientia, per vulgus dispersus. Siquidem imperator ne id quidem, quod erga Alexandrinos ob Georgii cædem fecerat, Gazæos per litteras reprehendit *n*. Immo consularem *o*, qui tunc provinciam illam regebat, exauctoravit, suspectumque habuit, et in judicium adductum clementiæ suæ tribui voluit, quod nequaquam morte mulctaret. Incusabat autem illum, quod quosdam ex Gazæis, qui seditionis ac cædis auctores fuisse dicebantur, comprehensos in vincula conjecerat, ut ex legum præscripto judicium subirent *p*. Quid enim, inquit, illos duci necesse erat, qui paucos Galilæos *q* pro multis injuriis, quibus ipsos ac Deos ipsorum affecerant, ulti essent? Et hæc quidem ita gesta esse perhibentur *r*.

ANNOTATA.

a *Id est incolæ Gazæ, quæ in sacris Litteris Josue* XV, ℣. 47 *in sorte tribus Juda nominatur, et* I *Reg.* VI, ℣. 17 *inter quinque Philisthinorum satrapias recensetur, jacetque prope oram maris Mediterranei in terræ Promissionis finibus, Idumeam versus. Christianis temporibus Gaza episcopali sede sublimata est Cæsareensi metropoli suffraganea, ut videre est apud Michaelem Le Quien, Orientis Christiani tom.* III, *col.* 603 *et seq.*

b *Bailletus in Vitis Sanctorum tom.* III *ad hunc diem ait ea, quæ sequuntur, contigisse postridie quam Sancti incarcerati essent,* le jour d'après : *quod ubi didicerit, ignoro : Græce enim est :* ἔπειτα, deinde.

c *Sub imperio scilicet Constantini ac Constantii.*

d *Intellige idololatriam, cui Græci addicti fuerant, quamque laudati imperatores studuerant exstirpare.*

e *Quis Zenon ille fuerit, mox lector intelliget, partim ex hisce ipsis Actis, partim ex Annotandis.*

f *Nota est sub eo nomine antiquis geographis ac historicis civitas. Herodes Ascalonites eam restauravit et in Agrippæ gratiam* Agrippeum *nominavit, teste Josepho lib.* I *de Bello Judaico cap.* XVI : *quod tamen vocabulum non diu ei adhæsisse notat Cellarius tom* II *Notitiæ orbis antiqui, lib.* III, *cap.* XIII. *Le Quien Orientis Christiani tom.* III, *col.* 631 *et seq. inter episcopatus Palæstinæ primæ sub Cæsarea metropoli eam recenset.*

g *Id est ad urbem* Majumam, *cujus nominis plures erant in Palæstina. Juverit audivisse laudatum Le Quien col.* 621. Majumæ nomen, *inquit,* Palæstinis idem sonabat, quod portus seu navale Latinis ; suumque Majuma Ascaloni erat, suum Jamniæ, suum quoque Azoto, suum denique Gazæ : verum in hoc differebant Majuma Ascalonis et Majuma Gazæ a cæteris Majumis, quod speciales ecclesias constituerent, propriosque haberent episcopos : unde sicut supra.. Majumam Ascalonis ab Ascalone secrevimus, ita et nunc a Gaza secernimus Majumam Gazæ. Septem dumtaxat stadiis a Gaza dissitam fuisse Majumam, scribit Strabo lib. XVI : verum Arrianus supra citatus (*scilicet lib.* XI *pag.* 150) et Sozomenus (*lib.* V *cap.* III) aiunt Gazam et Majumam sive portum intervallo viginti stadiorum (*circiter*) separari. *Enituit Majumitanorum sub Constantino Magno in amplectenda Christiana religione zelus, qui propterea Majumam Gazæis superstitioni addictissimis, quibus eo usque paruerat, subtraxit, et filii sui nomine* Constantiam *appellans, civitatis jure donavit. Eam quidem postmodum Gazæ rursum subjecit Julianus apostata ; verum proprio episcopo subsecutis temporibus gaudere perrexit, ut tradit Sozomenus lib.* V *cap.* III. *Sanctum Zenonem, de cujus fuga hic agitur, Majumæ episcopatum postea adeptum fuisse, mox videbimus.*

h *S. Zenonis Majumensis episcopi elogium scribit idem Sozomenus lib.* VII, *cap.* XXVIII, *ubi eum a se visum testatur his verbis :* Aiunt certe, immo nos quoque ipsi vidimus, eum cum Majumæ ecclesiam gubernaret, jam senem ac centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut vespertinis hymnis aut a reliquo officio divino abfuisse, nisi morbus ipsum detineret. *Plura ibidem, et forte in Opere nostro ad* 26 *Decembris, qua die Martyrologio Romano inscriptus legitur.*

i *Theodosium I, cognomento Magnum indicat, qui anno* 379 *ad imperium adscitus, Orientem obtinuit, annoque* 395 *defunctus est.*

k *Cur* S. Nestorem confessorem *appellare videatur, consule Commentarium num.* 3 *et* 4.

l Juvenem *non est in Græco : quare nescio, cur hanc vocem addiderit Valesius. Eumdem Sanctum* Juvenem *dicit Fleurius in Historia Ecclesiastica tom. IV, secutus, ut apparet versionem Valesii : Fleurio consonat Bailletus in Vitis Sanctorum tom. III.*

m *Julianus apostata, qui defuncto Constantio imperium obtinebat.*

n *Loquitur de cæde Georgii Arriani, qui sedem S. Athanasii Alexandrinam occupaverat, et a seditiosis gentilibus fuerat occisus ; quam ob rem a Juliano per litteras fuerant acriter increpiti.*

A piti. ut videre est apud eumdem Sozomenum lib. V, cap. VII.

o Græce est τὸν ἡγούμενον, ducem vel præfectum.

p Ex his liquet, sanctos nostros Martyres non ab auctoritate publica, sed ad tumultuante plebe trucidatos fuisse.

q Ita scilicet impius apostata Christianos compellare solebat. Ex Sozomeno.

r Potuit hæc ex parentibus suis didicisse Sozomenus, cujus avus eo tempore habitaverat prope Gazam, indeque post modum fugerat ob metum gentilium, quemadmodum scribit lib. V, cap. XV.

DE S. BELINA VIRGINE ET MART.

APUD LINGONES IN CAMPANIA

J. P.

Pagus sive territorium Lingonense in Campania, Galliæ provincia omnibus passim nota, palæstra fuit, et fortasse etiam natale solum inclytæ hujus Heroidis, dignæ sane, cujus ob castitatis ac virginei pudoris majorem commendationem et splendorem gesta ac virtutes diligentius a scriptoribus ad posterorum B notitiam transmissa fuissent. Annuntiat ipsam ad diem 8 Septembris Castellanus in Martyrologio universali, his verbis e Gallico in Latinum translatis. Prope Lingones sanctæ Bellinæ virginis, quæ colitur ut martyr Mauræ, haud procul Trecis, ubi ejus caput servatur. Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ad eumdem diem sic ejus meminit: Apud Lingonas passio sanctæ Belinæ virginis et martyris. Arturus item in Gynæceo; In Pago Lingonensi passio sanctæ Belinæ virginis et martyris. Præter hæc ultimo loco laudatus auctor dat in Annotatis Sanctæ nostræ elogium paulo prolixius; at cum citet Nicolaum Camuzatium de Originibus Trecensibus, et Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus, illud ipsum huc malui transferre ex laudato Annalista. Is itaque ad annum Christi 1153 cap. XVII agens de primordiis abbatiæ sui Ordinis, cui nomen Moræ seu cœnobium de Moris, (Castellanus supra Mauram nuncupat) Gallice Mores, hæc num. 5 ad rem nostram interserit: Inter alia, quæ illustrare dicuntur Moras, invenio caput virginis, et ob virginitatem tuenduam martyris, beatæ Belinæ, de qua hæc habet Nicolaus Camuzatius describens Moras: « In hoc Moriensi » cœnobio asservatur religiose caput S. Belinæ « virginis, quod ei amputatum fuisse dicitur a « Domino Lendrevillæ (qui vicus est circa mille « passus distans a Moris) quod Virgo stuprum E « pati noluerit ad hoc impuro homine, cognomento de Dracey, pudicitia sæpe frustra ten« tata. » Quæ hic de sacro ejus capite dicuntur, confirmantur etiam in Gallia Christiana recens recusa tom. IV, ubi de abbatiis diœcesos Lingonensis: in hoc, inquiunt auctores, cœnobio (Moris) caput S. Belinæ virginis et martyris religiose servatur. Porro ex dictis hactenus sat manifeste sanctæ Virginis martyrium et hujus causam intelligimus; at neque ex his neque ex aliis auctoribus quidquam ulterius colligere licuit; puta de ejus genere, parentibus, seculo, quo vixit, anno et die, quo passa est, et similibus. Memoriam tamen ipsius aliorum Sanctorum Actis hodie inserendam existimavi, quod ipsam ad diem 8 Septembris annuntient laudati supra martyrologi, quod omnes eam indubitanter Sanctæ titulo insigniant, quodque plerique caput ejus Moris honorari asserant.

C DE S. BERTEWINO VEL BERTHVINO MARTYRE F

PATRONO PARŒCIÆ COGNOMINIS IN DIŒCESI CENOMANENSI

SYLLOGE

J. L.

De Sancti cultu, forte ejusdem cum Bertivino vel Bertinino, qui Lexovii honoratur.

Sanctum nostrum, parœciæ sui nominis patronum in diœcesi Cenomanensi,

Sancti Martyris memoriam celebrant Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, Saussayus in Gallicano et Castellanus in universali Martyrologio; omnes ad diem 8 Septembris. Prior ex Kal. Galliæ et monum. ecclesiæ Lavallensis Sanctum ita annuntiat: In territorio Cenomacensi S. Bertewini martyris. Saussayus, In territorio, inquit, Cenomanensi natalis S. Bertewini martyris, cujus coronam Lavallensis potissimum ecclesia veneratur. Similia

AUCTORE J. L.

lia habet in Supplemento pag. 1165. *Locum, ubi Sanctus præcipue colitur, distinctius assignat Castellanus:* In provincia Cenomanensi S. Berthvini, qui ut martyr honoratur in loco cognomine prope Vallem-Guidonis. *Scripsi* S. Berthvini, *Castellanum secutus, qui Sancti nomen ita Latine expressit in margine ad Gallicam suam annuntiationem, in quo legitur* S. Berthevin. *Locus, qui Sancti nomen gerit ecclesiam habet parœcialem, uti docet Catalogus beneficiorum diœcesis Cenomanensis Parisiis anno* 1648 *editus, pag.* 71 ; *ubi occurrit parœcia* Saint-Bertevin *in decanatu Vallis-Guidonis. Hoc oppidum recentiores etiam* Lavallum *et* Lavallium *vocant a Gallico* Laval. *Situm est ad Meduanam* * *fluvium in eo provinciæ et diœcesis Cenomanensis tractu, qui Britanniæ Armoricæ vicinior est. Parœcia vero, quæ a sancto Patrono nomen retinuit, jacet a dextera Meduanæ ripa, haud ita procul Valle-Guidonis, Occidentem seu Britanniam versus.*

* la Mayenne

non distinguit Castellanus a S. Bertivino vel Bertinino, cujus corpus Lexovii quiescit,

2 *Castellanus, ut statim dicebam, Sancti nomen in margine scripsit* Berthvinus. *In Supplemento pag.* 706. Adde, *inquit, vel* Bertivinus, sicuti appellatur 11 Junii in Breviario Lexoviensi juxta antiquissimum lapidem marmoreum, in una e capsis ecclesiæ cathedralis repertum ; cui incisa

B

sunt hæc verba, in quatuor lineas divisa atque hoc modo efformata : Corpora San- | ctorum Ursini : | Bertivini : | atq; Patricii. *Castellanum quam potui exactissime imitatus sum in singulis inscriptionis apicibus exprimendis ; qui si consimili figura insculpti fuerint lapidi marmoreo, hunc* antiquissimum *esse quis credet? At laudatus martyrologus, ut opinor, solam inscriptionis divisionem in quatuor lineas, non vero exactum omnium characterum formam exhibere voluit. Ad manum est breviarium ecclesiæ Lexoviensis in Normannia, Parisiis anno* 1624 *excusum, in cujus Calendario ad diem* 11 *Julii ponitur nomen* S. Bertivini, *quemadmodum legitur in monumento marmoreo. Verum in ipso Breviario tam ad dictum diem* 11 *Julii, quam ad* 11 *Junii* Bertininus *nominatur.*

et cujus natalis ibi agitur 11 Julii. Solenniter 11 Junii ibidem recolitur

3 *Sancti natalis in Diœcesi Lexoviensi recolitur die priore seu* 11 *Julii, ad quem in ejus Breviario ista præscribuntur:* Sancti Bertinini martyris semiduplex. Omnia de communi unius martyris. Oratio. Deus, pro cujus amore beatus Bertininus martyr et levita gladiis impiorum occubuit, præsta quæsumus, ut omnes, qui ejus implorant

C

auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum. Per Dominum nostrum. *Hic* Bertininus *seu* Bertivinus *non distinguendus est a Sancto, quem Grevenus eodem die* 11 *Julii ita commemorat:* Bertini martyris, *quemque Sollerius aliunde sibi ignotum retulit inter Prætermissos. In laudati Breviarii Calendario ad* 11 *Junii notatur.* Translatio S. Ursini Sociorumque ejus. Duplex solemne in cathedrali tantum. *Oratio, quam idem Breviarium solemnitate ista recitari jubet, est hæc* : Deus, qui nos sanctorum tuorum Ursini, Bertinini, Patricii atque Candidi, et quorum reliquiæ in nostra ecclesia requiescunt, annua translatione lætificas, da nobis quæsumus, et eorum imitatione proficere et intercessione gaudere. Per Dominum.

translatio S. Ursini, qui a synonymo episcopo Bituricensi diversus est,

4 *Meminit translationis istius codex Usuardinus Centulensis ad* 10 *Junii : sed duos dumtaxat priores Sanctos nominat, et Lexovium corrupte appellat* Lysois *a Gallico urbis vocabulo* Lisieux. *Verba accipe.* Lysois civitate, translatio beatorum Ursini episcopi et confessoris, atque Bertunii martyris. *Henschenius in ejusdem diei Prætermissis,* Ex his, *inquit,* quantum assequimur, videtur Ursinus esse Bituricensis episcopus, qui colitur 9 Novembris, et Bertuwius * martyr, Saussayo Bertuwinus * relatus 8 Augusti, *imo 8 Septembris. Olim revera crediderunt Lexovienses in ecclesia sua cathedrali quiescere corpus S. Ursini episcopi Bituricensis, at perperam : cum nonnullas dumtaxat ejus reliquias Bituricis acceperint, idque non citius quam anno* 1474 ; *uti dicendum erit ad* 9 *Novembris, ad quem Sanctus ille Martyrologio Romano inscribitur. Legi interim potest anonymus monachus Sansulpitianus in Patriarchio Bituricensi apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ Mss. pag.* 9 *et* 10; *ubi rei a me assertæ veritas extra omnem controversiam ponitur. Alius itaque a synonymo episcopo Bituricensi est S. Ursinus ille, cujus corpus Lexovio vindicant monumentum marmoreum ecclesiæ cathedralis et codex Usuardinus Centulensis, qui diu ante reliquias S. Ursini Bituricensis Lexovium non prius quam anno* 1475 *translatas conscriptus fuit, ut videre est apud Sollerium in Præfatione ad Martyrologium Usuardi cap.* III *art.* 4 § 3 *in fine.*

D

* l. Bertunius

* l. Bertewinus

E

S. Bertinini vel Bertinini martyris, cum Sancto nostro creditur esse idem,

5 *Castellanus supra num.* 2 *hodiernum* S. Berthvinum *seu* Bertewinum, *parœciæ sui nominis patronum prope Vallem-Guidonis, eumdem esse judicat cum* S. Bertivino *vel* Bertinino, *quem Lexoviensis ecclesia diebus* 11 *Junii et* 11 *Julii veneratur. Idem numero præcedente suspicatur Henschenius, haud dubie ob summam nominum affinitatem et communem utrique Sancto martyrii palmam. An aliam illos non distinguendi rationem habuerit Castellanus, me latet : habuisse tamen videtur, cum adeo affirmate loquatur. Quæ de cultu sancti Martyris Lexoviensis inveni, hic reticenda non putavi, quia idem esse creditur cum nostro* S. Bertewino *seu* Berthwino : *cui tamen in fronte hujus Sylloges non ausus fui tribuere nomen* Bertivini *vel* Bertinini, *sub quo Lexovienses suum Sanctum honorant; quia cum illo eumdem esse mihi certo non constat. Uterque vel, si ita malis, idem Sanctus utrobique, Lexovii scilicet et in parœcia cognomine prope Vallem-Guidonis, creditur esse martyr. Etiam* levita *seu diaconus appellatur, et* gladiis impiorum *occubuisse dicitur in Oratione propria, quam de ipso recitat Clerus Lexoviensis die natali seu* 11 *Julii. De martyrii tempore et palæstra silere malo quam in tenebris palpare.*

F

S. Patricii antistitis Bajocensis, ut dicitur, et S. Candidi episc., qui Trajecti obiit.

6 *Dictum monumentum marmoreum et Breviarium Lexoviense ad* 11 *Junii testantur in urbis istius ecclesiam cathedralem translatum quoque fuisse corpus S. Patricii, si Castellano credas in Sanctorum indice, episcopi Bajocensis : de quo Henschenius tom.* VI *Maii pag.* 767 *agendum esse monuit ad* 1 *Novembris. S. Candidum, qui in Oratione, ex sæpe memorato Breviario num.* 3 *transcripta, tribus prioribus Sanctis adjungitur, ita ad Calendas Decembris idem annuntiat Castellanus :* Trajecti ad Mosam S. Candidi episcopi regionarii, patroni titularis duarum ecclesiarum Rotomagi. *Additur in Supplemento pag.* 725 : Cujus reliquiæ Lexovii in cathedrali quiescunt. *S. Candidus episcopus Trajecti, ubi mortuus est, in insigni ecclesia collegiata S. Servatii honoratur die* 7 *Junii, ad quem de ipso actum fuit, nulla tamen facta mentione cultus, quem alibi Calendis Decembris obtinuisse aliunde didici quam ex Castellano.*

DE

A D

DE S. VIDIANO MARTYRE

IN LOCO, MARTRES DICTO, DIŒCESIS RIVENSIS

IN OCCITANIA

Ex Martyrologiis.

J. S.

FORTE SECULO V. *Cultus Sancti: locus.*

Vidiani *martyris obscura admodum est memoria, sed cultus indubitatus. Quapropter, cum frustra quæsiverim gesta ejus in historicis, quæ ex Martyrologiis se offerunt, pauca breviter colligam. Ferrarius in Catalogo generali ad* 27 *Augusti sic habet :* In territorio Rivensi in Aquitania. S. Vidiani martyris sub Gothis. *Addit in Annotatis :* Ex tabulis illius ecclesiæ. Locus MARTRES
B dicitur, ubi in propria ecclesia colitur. *Castellanus ad* 8 *Septembris Gallice habet, quæ Latine reddo :* In loco Martres diœcesis Rivensis in Occitania, S. Bediani * per Arianos affecti martyrio. *Saussayus Sanctum annuntiat die* 9 *Septembris, hisce usus verbis :* In Aquitania territorio Rivensi S. Vidiani martyris, in loco, qui MARTRES vulgo dicitur, a Gothis Arianis propter orthodoxæ fidei professionem impie trucidati. *Simon de Peyronet in Catalogo Sanctorum etiam de* Vidiano *meminit; at præcedentibus nihil addit, nisi eum coli die* 8 *Sept., et vulgo* Vesian *appellari.*

* Vezians

ubi colitur: conjectura de tempore martyrii.

2 *Plura de* S. Vidiano *non habeo; pauca tamen observari possunt de loco, ubi colitur, et de tempore martyrii. Civitas* Rivi, *Gallice* Rieux, *in cujus territorio est locus* Martres, *non pertinet ad Aquitaniam proprie dictam, sed sita est in Occitania superiori ad Garumnam fluvium, et* E *episcopalis est sub archiepiscopo Tolosano. Tempus martyrii certo nequit assignari : conjectura solum dari potest, quia a Gothis Arianis occisus dicitur. Nam Visi-Gothi seculo* V *sedem regiam habuerunt Tolosæ, et Catholicos subinde persecuti sunt. Hinc seculum quintum dubitanter ad marginem notavi.*

DE S. CORBINIANO PRIMO EPISC. FRISINGENSI

IN BAVARIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. S.

§ I. Actorum scriptor Aribo episcopus Frisingensis : Acta unde edenda.

C F

CIRCA ANNUM 730. *Datur notitia Aribonis Frisingensis episcopi.*

A*cta* S. Corbiniani, *primi Frisingensium in hodierna superiori Bavaria episcopi, posteritati prodita reliquit scriptor coævus, ejusdemque sedis quartus antistes,* Aribo *nomine, qui etiam* Arbio, Arbeo, Hæres et Cyrinus *dictus legitur. Hanc nominis varietatem eruditissimus Marcus Velserus lib.* V *Rerum Boicarum repetit a vetustis vocabulis* Erbon et Arbon, *quæ lingua Boica* Heredes *denotabant. Itaque Aribo Latine se* Heredem *dixit: Cyrini vero vocabulum ex S. Hieronymi Opusculo de Interpretatione nominum Hebraicorum mutuatum fuisse opinatur ; in eo enim* Cyrum *Latine similiter* Heredem *interpretatur. At quidquid sit de hac nominis etymologia et varietate, ipse Aribo in Vita, quam elucidamus, infra cap.* VII *num.* 52 Hæredem *se appellat secundum Ms. Benedictoburanum, de quo infra, in codice vero, quo Surius usus est, ibidem* Aribonem *et* Heredem *se dicit. In instrumentis, quæ sub Aribone confecta exhibet Carolus Meichelbeckius Historiæ Frisingensis tom.* I, *parte* II, *modo* Arbio *vel* Arbeo, *modo* Heres *scribitur. Arnolfus comes in Epistola ad Purchardum abbatem apud Canisium in Antiquis lectionibus tom.* II, *eum gemino similiter nomine appellat :* Admodum, *inquit*, amaricabar in gestis videlicet domesticis clarissimi patroni nostri Emmerammi martyris, dudum a quodam, qui se CIRINUM et HEREDEM nominat, Frisingensis ecclesiæ episcopo, ut puto, recte scriptis, ante nos autem majorum negligentia depravatis.

qui Acta Sancti

2 *Porro gesta Aribonis apud Carolum Meichelbeckium mox laudatum parte* I *lector inveniet, quorum propterea summam hic tantum perstringimus. Ait itaque, eum jam sacerdotio initiatum Josepho, tertio Frisingensium episcopo, a scribendis instrumentis fuisse et archipresbyteratu donatum : deinde Scarantiensi monasterio abbatem præfectum, ac anno denique Christi* 764 *ad Frisingensem episcopalem cathedram fuisse evectum, quam anno* 784 *moriens reliquit, licet alii eum biennio*

AUCTORE C. S.

biennio citius obiisse opinentur. Nec prætermittendum est, quod ex S. Corbiniani *Vita de Aribone narrat Meichelbeckius. Apud nos cap.* VI *dicitur* puer *quidam* parvulus *cum ad Majensis oppidi in Tyroli muros, ubi* S. Corbiniani *corpus quiescebat, in nocte festiva ejusdem Sancti, incaute discurrisset et in præcipitium proruisset, mirabiliter fuisse servatus : subdit vero Aribo :* Qui ob merita Viri Dei non tantum vivus, sed etiam inlæsus repertus est, quique etiam divinæ largitatis munere ipso præerat episcopatui multis diebus. *Hunc parvulum puerum ipsum Aribonem fuisse, merito censet Meichelbeckius, de nullo enim alio id recte posse intelligi. Nam de Erimberto quidem,* S. Corbiniani *fratre et forte natu majore ac successore nulla omnino potest esse quæstio : de Josepho, tertio istius sedis antistite, dubitavit Mabillonius seculo* III *Benedictino parte* I *: at rectius negavit Meichelbechius, hac præcipue ductus ratione. Anno Christi* 749 *Josephus ille episcopatum adeptus annos ut minimum triginta numerabat, quos numerare non poterat, si post* S. Corbiniani *mortem, quæ in annum* 730 *incidit,* parvulus *duntaxat* puer *fuisset. Nihil simile in Aribone occurrit, qui cum anno* 764 *primum* B *factus sit episcopus, recte intelligitur* parvulus puer *fuisse etiam post annum* 730. *Atque hinc simul rectius intelligitur, cur istius* pueri *ac postmodum episcopi nomen reticuerit, ne videlicet ex accepto beneficio aliquam sibi gloriam aucupari videretur.*

et corporis translationem a se factam scripsit.

3 *Ex dictis liquet, Aribonem, tametsi non nisi puer* S. Corbiniano *forte convixerit, res tamen ab eo gestas plane exploratas habere potuisse; tum quod propinquus tempore facile potuerit eas vel ex ipsis Sancti sodalibus accipere, tum quod archipresbyteratus ac deinde ipsius episcopatus munus easdem penitius indagandi facultatem præbuerit. Eadem viri dignitas propinquitasque temporibus magnam Vitæ auctoritatem conciliat: quippe ut probrosum fuisset episcopo acta Sancti figmentis conspergere, ita aliis tum temporis facile ea redarguere, cum haud dubie non pauci superessent, qui Sancto convixerant. Quapropter licet mira sint, quæ ipse cap.* III, *num.* 21 *de urso famulante, et num.* 24 *et* 25 *de aquila pisces subministrante enarrat, non possum tamen ea inter fabulas referre, nisi scriptorem episcopum aut inutilis sibi mendacii reum, aut ex nimia credulitate suæ famæ prodigum accusem ; quod utrum-* C *que procul a me absit. In fine Vitæ annexuit idem Aribo translationem sancti corporis, quod ipso auctore ac episcopo ex urbe Majensi Frisingam delatum et in cathedrali ecclesia honorifice fuit depositum.*

Cur codicem Benedictoburanum Surianæ editioni

4 *Laurentius Surius laudati Aribonis Opusculum seu* S. Corbiniani *Vitam ad diem* 8 *Septembris excudit : ex Surio eam Mabillonius in Acta Sanctorum sui Ordinis retulit Seculo* III, *parte* I. *Ex quo autem codice illam prior deprompserit, et an stylum mutaverit, non indicat : at Carolus Meichelbeckius in sæpe laudata Frisingensi Historia aliam protulit, phrasium, non rerum nisi paucarum, varietate diversam. Pro hac laudat ipe codicem Benedictoburanum* ante annos fere septingentos *conscriptum et Suriano codici uti et Andecensi, quem seculo* XV *exaratum putat; longe præferendum. Nec immerito mihi sic sentire videtur de editione Suriana : in primis enim stylus in ea elegantior mutationem quamdam seu a Surio seu ab alio ante ipsum factam sapit; cum idem Aribo in instru-* D *mentis, quæ sub Josepho episcopo ab eodem conscripta exhibet Meichelbeckius, frequentissimis solœcismis laboret, quibus licet non tantopere scateat Vita ex codice Benedictoburano, non tamen penitus caret, et certe sermonis simplicitate non adeo ab illis abhoret, quam Surianum seu exemplar seu editio. De Andescensi exemplari, quod inspicere mihi non licuit, nihil ex hac parte possum statuere: at laudatus historicus Frisingensis alio ex capite utrumque exemplar oppugnat.*

et codici Andecensi

5 *In editione Suriana dicuntur sequentia de fonte in S. Stephani prope Frisingam monte elicito:* Cum autem Vir Dei obiisset et ejus corpus a nobis ablatum fuisset, per quadraginta annos sine aqua humus arida remansit : eo a nobis iterum adducto, pristinam abundantiam aquarum fons ipse ministrabat. Huic nostræ assertioni fons ipse intuentium oculis testimonium præbet. Sed ad historiæ narrationem redeamus. *Hæc omnia, quæ a Benedictoburano codice penitus absunt, aliter in Adecensi legi, testatur laudatus historicus, qui propterea hunc locum de interpolatione suspectum habet. Quin etiam suspicionem suam confirmare conatur ex eo, quod* 40 *anni inter translationem corporis Majas ejusdemque reductionem ad Frisingenses factam medii statuantur : cum ipse ex duobus instrumentis certum putet, sacrum corpus anno* 769 *Frisingæ jam quievisse: a quo anno si usque ad* 730, *Sancti, ut ipse statuit, emortualem numeres,* 38 *vel* 39 *tantummodo intermedios reperies. Verum hæc non tam certa esse, quam ipse existimavit, ostendemus* § 8*; imo ipse etiam fatetur, annos illos* circiter *duntaxat hic assignari potuisse. Ego vero definire non ausim, utrum illud fontis exarescentis, rursumque scaturientis prodigium, Suriano ac Adecensi codicibus ab interpolatore adjectum potius sit, quam omissum in Benedictoburano. Argumenta, quæ in utramque partem adduci possunt, examinabimus* § 6, *ubi de eo fonte latius agemus.* E

præferamus

6 *Utut est, mihi exemplar Meichelbeckii ob styli simplicitatem multum præplacet, ac proinde illud ex ipsius editione recudam. Porro reliqui scriptores, qui* S. Corbiniani *gesta seu omnia seu aliqua litteris mandarunt, omnes Aribonem secuti sunt. Hujusmodi sunt Vitus Arnpekh presbyter, qui circa finem seculi* XV *floruit, apud Bernardum Pezium Thesauri Anecdotorum tom.* III, parte III : *Marcus Velserus Rerum Boicarum lib.* V, *cujus elegantem elucubrationem Matthæus Raderus e Societate nostra in suam Bavariam sanctam transtulit : Bailletus in Vitis Sanctorum Gallice editis, ac denique Carolus Meichelbeckius jam sæpe laudatus, qui præter Aribonis Opusculum, quod evulgavit, Sancti Vitam ipse quoque concinnavit, illustravitque; cujus operam mihi in his Actis multum utilem futuram profiteor.* F

§ II. Sancti patria, non comitatus Tyrolis, sed Gallia.

Sanctus non in Tyroli,

Inter *scriptores, qui res Boicas tractarunt, non pauci fuere, qui* S. Corbinianum *in oppido Majis in comitatu Tyrolensi natum putaverunt.*

AUCTORE J. S.

A verunt. *Majæ autem seu Maja, incolis* Mayse, *teste clarissimo viro Antonio Roschmanno in Descriptione Tyrolis, Germanice edita, olim urbs, nunc tantum frequens pagus est, prope Meraniam urbem in provincia Athesina. Ariboni, qui seculo* VIII *floruit, modo* Magensis urbs, *modo* Magense castrum *dicitur. Huic de Sancti patria opinioni occasionem præbuit Conradus quidam, Frisingensis ecclesiæ cathedralis canonicus et sacrista, qui anno Christi* 1187 *sub Ottone II ejus loci episcopo, serium antistitum Frisingensium ad laudatum usque Ottonem texuit, variaque donationum instrumenta in unum codicem collegit, teste Meichelbeckio, qui illum* librum traditionum magnum *appellat. Hic igitur in primo sui Operis folio de sancto Præsule sic scribit:* Maise, unde ipse oriundus exstitit, et Chorzes et Camina... ad istam sedem *(Frisingensem)* quam fundavit, jure proprietatis contulit: *quæ loca in comitatu Tyrolis sita esse, infra videbimus.*

ut quidam perperam putarunt.

8 *Hinc factum, ut Joannes Freibergerus, ejusdem pariter ecclesiæ canonicus et S. Petri in Vohburg pastor, in libro, cui titulum fecit*, Origo Christianæ religionis ecclesiæ Frisingensis, *quemque anno* 1520 *Landishuti edidit*, Corbinia-B num *patria Tyrolensem fecerit.* Corbinianus, *inquit*,... oriundus ex Melitonensi, circumjacentibus Maise et Thorses prope Meranum, natus in castro Zenburgk. *Similiter Aventinus lib.* III *Annalium Boiorum, et Hundius in Metropoli Salisburgensi parte* I, *ipsi Majas in Tyroli patriam assignant. Quin et* domestici codices, *inquit Meichelbeckius Dissertatione prolegomena* III, plane in diversas sententias abeunt, et alii quidem in Gallia, alii in ea Boiariæ parte, quæ hodie Athesina provincia est, natum fuisse contendunt. *Porro laudatus Meichelbeckius præter Conradi auctoritatem, aliam quamdam rationem profert, qua prædicti scriptores ad ita opinandum induci potuere. Majas scilicet vicinaque loca præ reliquis terris* Corbiniano *in amoribus fuisse, ibi eum solitarie vivere exoptasse; eo, non in Galliam fugisse, cum ab incestæ Pilitrudis insidiis sibi metueret; ibi eum, ut vivens postulaverat, sepultum fuisse, nec nisi ingenti cum fragore, quasi gratissimo loco valediceret, inde Frisingam relatum fuisse, ut per decursum Vitæ lector intelliget. Ita fere Frisingensis Historicus.*

sed in Insula Franciæ natus

9 *Ipse tamen post Marcum Velserum, Matthæum Raderum, Gelvoldum, Brunnerum, Ran-*C *becium, Merzgerum, et Mabillonium, quos omnes laudat, sincere meritoque contendit*, Corbinianum *non aliunde, quam e Gallia oriundum fuisse. Res manifesta est ex Aribone biographo, qui, ut diximus, Sancto coævus et tantum non synchronus scriptor, ejusdemque post Erimbertum ac Josephum in episcopatu successor, ipsius patriam ignorare vix potuit, multoque certius exploratam debuit habere, quam Conradus sacrista, qui non nisi post medium quinti a Sancti obitu seculi suum codicem concinnavit. Ipsum itaque audiamus :* Venerandus igitur Dei famulus Corbinianus *(ait cap.* I) ortus fuerat ex regione Militonensi, vico natus, qui dicitur Castrus. *Et post pauca :* Ad beati confessoris Christi Germani ecclesiam, in eodem Castro constructam, devotissime se collocavit, atque juxta eam parvum sibi construxit ergastulum.

ostenditur ex Aribone.

10 *Deinde capite secundo scribit, Sanctum, cum ipsius modestia ac solitudinis amor populi ad cellam affluentis frequentiam ægre ferret, Romam profectum esse, ut cum bona summi Pontificis venia ad SS. Petri et Pauli basilicam sibi latere liceret : at contra spem votumque suum a S. Gregorio ejus nominis II episcopum consecratum et ad prædicandum Evangelicum redire jussum fuisse. Sed quo, amabo, reversus est?* Tantoque, *inquit biographus*, accepto honore et privilegio, in Galliam reversus est. *Ex Gallia igitur Romam profectus fuerat: nemo enim reverti proprie dicitur in regionem, in qua numquam fuit. Porro postquam Sancti festa in Gallia enarravit, ita prosequitur:* Ad pristinum se collocavit ergastulum, in foribus beati Germani ecclesiæ. *Vides, lector, in Gallia non Tyroli fuisse* pristinum S. Corbiniani ergastulum, *quod scilicet, ut supra vidimus, sibi struxerat* in eodem Castro, *seu in vico*, qui dicitur Castrus, *in quo et natum scribit Aribo. At de Majensi urbe seu castro nulla apud biographum fit mentio priusquam Sancti ex secundo Romano itinere reditum describat: tum enim ait*, Corbinianum *a Grimoaldi ministris detentum Majis, vicina loca lustrasse et ob S. Valentini sepulcrum adamasse.*

ejus biographo

11 *Sed ut hæc ipsa clarius pateant, juvat Aribonis dicta paupulum elucidare.* Ortus, *inquit*, fuerat ex regione Militinensi *(Surius legit* Melitinensi) vico natus, qui dicitur Castrus. *Per Militinensem regionem procul dubio intellexit agrum* E *Melodunensem, sic dictum a veteri oppido Meloduno, vulgo* Melun, *nunc in Bria provincia et in præfectura generali insulæ Franciæ, ad Sequanam fluvium,* 10 *leucis ab urbe Parisina in Meridiem dissito, secundum Baudrandum in Lexico. De eo Julius Cæsar lib.* VII *de Bello Gallico sic meminit: Melodunum* est oppidum Senorum in insula Sequanæ positum, ut paulo ante Luteciam diximus. *Josephus Scaliger pro* Meloduno Metiodesum *legit*; *at Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum*, Melodunum *legendum monet. Nec minus notus est* vicus, qui dicitur Castrus: *designatur enim* Chatres, *quem Mabillonius* Castras et Castra, *Baudrandus* Castrum *nominat, et in eadem insulæ Franciæ provincia ad parvum flumen Orgiam statuit, estque oppidum quarto milliari distans Parisiis, teste eodem Mabillonio. De S. Germani ecclesia, in qua Sanctum habitasse, ex Aribone diximus, posterior in Annotatis ad Vitam hæc addit:* Exstat etiam nunc istud S. Germani, Parisiorum episcopi oratorium, estque ecclesia parochialis extra murorum Castrensium ambitum.

et ex conjectura confirmatur.

F 12 *Hisce argumentis gravem conjecturam addit Meichelbeckius; jam ab antiquis scilicet temporibus festum* S. Corbiniani *in prædicta S. Germani ecclesia Dominica post Nativitatem B. V. Mariæ Officio proprio a Castrensibus in Gallia celebrari, at in Athesina provincia ejusdem nullam in divino officio memoriam haberi: imo jam ab Aribonis tempore, cum sacrum corpus ibidem etiam quiesceret, vix ullam factam esse, ostenditur ex eodem Aribone, qui de causis, ob quas sacras Præsulis reliquias Frisingam referendas censuerit, inter reliqua sic scribit:* Cœpi ego Hæres, licet indignus ipsius Frisingensis sedis episcopus, cogitare, quid de tanti Patris corpore agere debuissem, qui sine honore debito et absque sancto illic jacebat officio, et exinde debitus ei honor deferri nequiverat. *Jam vero, si Sanctus in Athesina provincia natus, si ibidem ad quamdam S. Germani ecclesiam annis* 21 *moratus fuisset, non videtur ulla probabilis ratio assignari posse, cur Castrenses in Gallia ejus festum celebrent, non celebrent Athesini. Adde, quod in Athesina*

AUCTORE C. S.

sina provincia nullus vicus Castrus, *nullum S. Germani templum, aut ejusdem rudera vel memoria visantur. Sunt quidem, qui per* Militonensem regionem *intellectam velit dynastiam* Molten,*per* vicum *autem* Castrus *castrum* Zenonberg *seu* Zennenberg *: sed ut alia taceam, ex dictis satis liquet,* Castrus *citato loco non ut nomen appellativum, sed ut proprium loci usurpari, illumque non in Tyroli, sed in Gallia situm fuisse. Porro de anno natali aptior agendi locus alibi recurret.*

§ III. An monachus fuerit, et Ordinis S. Benedicti.

Argumenta pro Sancti monachatu

B *Joannes Mabillonius tam in Actis, quam in Annalibus* Corbinianum *inter sui Ordinis Sanctos numerat: idem facit sæpe laudatus Meichelbeckius, qui tom.* I *Historiæ Frisingensis Dissertationem quartam prolegomenam de monachatu* S. Corbiniani *conscripsit, in qua multis argumentis eum Benediciinis suis vendicare conatus est. Nolim equidem egregium hunc Antistitem sacro illi Ordini abjudicare, multo minus invidere : at vellem, ut laudatus historicus id ejusmodi rationibus confecisset, quæ mihi omne dubium merito eximerent. Ne vero mea hac in re formido cuiquam fortasse minus æqua videatur, argumenta præcipua, quibus usus est, erudito lectori expendenda propono. In primis candide fatetur, expressam Benedictinæ Regulæ mentionem nullibi fieri apud Aribonem : ex eodem tamen abunde ostendi posse contendit.* S. Corbinianum Regulæ Benedictinæ quasi a puero se consecrasse: *quippe cap. apud nos* II *dici eum Romam adiisse, ut* ibi sub sanctæ conversationis regula liceret ei vitam ducere· *Per* sanctæ *autem* conversationis regulam *non aliam, quam Benedictinam posse intelligi ; tum quod ejus ætate apud Gallos, Francos, Germanos, Allemannos et Norricos* C *non alia vigeret , tum quod ea diserte crebroque repetitis vocabulis* sanctæ conversationis meminerit.

petita ex Aribone

14 *In hunc finem ex regula S. Benedicti cap.* LXXIII *recitat sequentia :* Regulam hanc descripsimus, ut eam observantes in monasteriis aliquatenus vel honestatem morum aut initium conversationis nos demonstremus habere. *Subdit ex Prologo* : Processu conversationis et fidei.. inenarrabili dulcedine curritur via mandatorum Dei. *Deinde ex cap.* LXXIII : Ad perfectionem conversationis qui festinat, sunt doctrinæ sanctorum patrum, quarum observatio perducit hominem ad celsitudinem perfectionis. *Denique ex cap.* III, *ubi de Sarabaitis et Gyrovagis sanctus Benedictus ait :* De quorum omnium miserrima conversatione melius est silere, quam loqui. *Hos textus tandem sic excipit Meichelbeckius :* Quam igitur lector assignabis Regulam, quæ de sancta conversatione distinctius agat? *Sed pace eruditi viri dicere liceat, nihil hinc certi pro Sancti monachatu Benedictino posse concludi. Nam ego quidem non satis perspicio, quo pacto* D *hoc argumentum concludat :* S. Corbinianus, *teste Aribone, optavit* sub sanctæ conversationis regula vitam ducere ; *sed Regula Benedictina de* conversatione *præ reliquis distinctius meminit; ergo* S. Corbinianus *fuit Benedictinus.*

collato cum Regula

15 *Sane ex eo, quod eodem vocabulo, quod S. Benedictus usurpavit, usus sit Aribo, nihil probat, cum ipse sanctus patriarcha per illud nihil aliud denotasse videatur, quam peculiarem quamdam vivendi rationem, sive bonam sive malam, ut ex dictis de Sarabaitis ac Gyrovagis manifestum est. Et vero nonne ipse Aribo cap.* II, *num.* 10 *in alia prorsus significatione* conversationis *vocabulum adhibuit, quando sic scripsit :* Itaque Vir Dei Spiritu sancto repletus unicuique congruebat sexui et ætati, ut per sanctæ conversationis studium potuisset unicuique sanctarum exempla virtutum ostendere. *Quid hic per* sanctæ conversationis studium *intellectum velit, liquet ex iis, quæ paulo ante præmiserat in hunc modum :* Erat enim Vir Dei valde facundus et humanitate præcipuus, conversatione inter omnes præclarus, contra vitia ad irascendum facilis, velox ad ignoscendum *etc. Adde, quod etsi paulisper supponeremus per* sanctæ conversationis regulam, *S. Benedicti institutum designari,* E *nondum conficietur,* Corbinianum *Benedictum fuisse ; sed tantummodo fieri voluisse : testatur enim Aribo, hoc qualecumque fuerit, quod desiderabat, ipsi a Pontifice S. Gregorio II recusatum fuisse, eumque ordinatum episcopum ad prædicandum Evangelium fuisse remissum.*

S. Benedicti.

16 *Ejusdem fere roboris est argumentum, quod ibidem format ex eo, quod biographus Sancti etiam juvenis mores virtutesque describens* plerumque phrasibus ac præceptis Regulæ S. Benedicti *utatur.* Quid enim, *inquit,* aliud sapiunt illa Aribonis cap. I verba, quam institutum et aliquoties ipsissima vocabula sanctæ Regulæ, dum scriptor ille sic profatur : « Qui dum bonæ « indolis puer excrevisset, divina inspiratione « compunctus, sacræ religionis officium viriliter « diligebat. » Quæ illa sacra religio, *quærit auctor,* tempore S. Corbiniani. et quodnam illius officium ? *Mox subdit :* Pergit Aribo :« Cœpitque « psalmodiam diligere, jejunium amare, vigiliis « et orationibus insistere, pauperes, quantum « potuit, recreare, hospitalitatem sectari, et in « boni operis cultu studiose persistere. » *Hæc denique sic excipit Meichelbeckius :* Quæ quid sunt, F nisi ipsa Benedictinæ Regulæ instituta et verba. tum alibi, tum maxime cap. IV et LIII expressa. *Non equidem inficior, similia in laudata Regula præscribi : at non video, cur Sanctus eas virtutes exercere non potuerit, nisi fuerit Benedictus. Sane seculo* VI *S. Sulpicius Pius, episcopus Ituricensis in Gallia aliud etiam institutum suis clericis præscripsit, ut in Opere nostro, tom.* II *Januarii pag.* 173 *videre est. Potuit itaque* Corbinianus *cum ministris, quos retinuerat, apud S. Germani ecclesiam sancte vivere et Christianæ religionis officia obire, quæ etiam clerici Regulares servare solent, licet Benedictinus minime esset. Nec mirum, quod Benedictinæ Regulæ phrases hincinde adhibeat Aribo, si hic Benedictinus fuerit et Scarantiensis monasterii abbas, ut vult Meichelbeckius. Sed alia properemus.*

nihil certi

17 *Biographus cap.* I *hæc ait :* Ad hoc quoque divino perductus amore (Corbinianus), ut totam mundi concupiscentiam a juventutis relinqueret flore, et sanctæ continentiæ ac suæ castitatis

A castitatis solertissimus custos existeret, ad beati confessoris Christi Germani ecclesiam, in eodem Castro constructam, devotissime se collocavit, atque juxta eam parvum sibi construxit ergastulum, tantum solitudine delectatus, ut nihil aliud possideret, nisi tantum ministros, qui sibi exterioris necessitatis solatium exhiberent: quos cotidie sacris studuit disciplinis instruere, ut suæ imitatores existerent vitæ. *Deinde rigidum sancti Viri nocturno tempore silentium, prodigio compensatum enarrat, cujus rei* Frater, qui cellario præerat, Ansericus nomine, *testis exstiterit. Ex quibus locis laudatus Frisingensis historiographus Benedictinum Sancti monachatum elici arbitratur. Cella enim monasterium designari; nocturnum silentium in sola Regula S. Benedicti cap. scilicet* XLII, *seculo* VII *et* VIII *præscriptum fuisse, monachum quoque cellæ seu penui ex præcepto ejusdem Regulæ, cap.* XXXI, *præficiendum fuisse. Sed quam incerta sit hæc ratiocinatio, nemo non videt. Quasi vero cellam sibi exstruere, nocturnum silentium servare, Fratremque penui præficere, non nisi ex Benedictina Regula potuisset.*

B 18 *Quærit præterea idem scriptor, quid sit, quod Aribo Acta Sancti diserte illustret exemplo desumpto ex Actis SS. Benedicti et Scholasticæ, videlicet dum cap.* II *num.* 12 *et seqq. narrato quodam miraculo, scribit, nil mirum esse, quod* S. Corbinianus *id a Deo impetraverit, cum etiam S. Scholastica a Deo obtinuerit, quod a sancto fratre suo nullis precibus valuerat extorquere. Verum quid hinc inferri potest, nisi Ariboni Vitam S. Benedicti aut Scholasticæ notam fuisse? Locus a Meichelbeckio adductus habetur apud nos in Vita num.* 15: *a regiis scilicet ministris petierat sanctus Præsul latronis vitam sibi donari: repulsam passus, a Deo obtinuit, ut jam triduo suspensus, vivus e patibulo deponeretur. Petierat S. Scholastica a S. Benedicto, ut noctem integram in sacris secum colloquiis transigeret: id eo recusante, a Deo impetravit, ut præ frequentibus tonitribus ac nimbis ad propria remeare nequiret. Exemplum hoc abduxit Aribo: an propterea* Corbinianus *Benedictinus fuisse dicendus est? Simili sane modo idem biographus num.* 25 *pastum aquilæ ministerio Sanctum narrans, factum istud SS. Pauli et Antonii exemplo illustrat:* Res mira, *inquiens,* et valde inaudita, excepto antiquo miraculo, quod Paulo et Antonio corvus ministraverat escam.

evincunt:

C 19 *Aliquanto magis favent Meichelbeckio verba Aribonis, quæ de eodem latrone subnectit:* Tunc idem Adelbertus, quasi passer ereptus a laqueo pœnarum, habitum mutavit, et in sanctæ conversationis vita sub magisterio Viri Dei post multa temporum spatia finem vivendi fecit. *Mutationem habitus monachatus susceptionem interpretatur: nec incongrue; nam ipse biographus de eodem Adelberto, cum ad supplicium raperetur, et a* S. Corbiniano *pia monita reciperet, hæc præmisit:* Ipseque reus emendationem promittere studuit, et debere vitam mutare, sæculum relinquere, commissa deflere, ventura cavere: *ubi* sæculum relinquere *idem sonare videtur, ac religiosam vitam amplecti. Huc etiam spectant, quæ in quodam carmine apud Arnpekhium in Thesauro Anecdotorum Bernardi Pezii tom.* III, *parte* III, *col.* 78 *leguntur in hunc modum:*

uti nec

Judicem precatur, ne latro morte puniatur.
Latronem redimit ab exitio triduanum.
Hic ordinat * monachum a crucis morte redemptum.

AUCTORE C. S.

* l. ordinat hunc

20 *Si certo constaret, Adelbertum illum monachum reipsa factum fuisse, verisimilis pariter foret monachatus* S. Corbiniani; *cum ille in* sanctæ conversationis vita sub magisterio Viri Dei post multa temporum spatia *obiisse dicatur. Sed nihil obstat, quominus per mutatum habitum seculumque relictum alia quædam regularis vita, qualem reclusi aut anachoretæ antiquitus non raro ducebant, ab Aribone designata fuisse potuerit, ac propterea ne hujus nec illius monachatus extra omne dubium ex adducto loco statuitur. Quod ad carmen spectat, Meichelbeckius illud* vetustissimum *appellat: verum id non legit apud Arnpekhium, quem laudat; hic enim de ipsius vetustate nihil memorans, dumtaxat hæc carmini præmittit:* De miraculis hujus sancti Viri per Frisingensem scribitur. *Floruit autem Arnpekhius sub finem seculi* XV, *adeoque laudato carmini non multum antiquitatis adscribi potest ex eo, quod ab illo citetur: potuit enim aliquot post Sanctum seculis primum scriptum fuisse. Denique de Benedictino monachatu nihil etiam in eo carmine dicitur: fateor tamen eum non improbabiliter intelligi posse, si de monachatu constaret.*

factum Adelberti.

E

21 *Pro sententia sua ulterius stabilienda præterea asserit Meichelbeckius, prope ecclesiam cathedralem Frisingensem templum S. Benedicto ac monasterium a* Corbiniano *erectum fuisse: quod alteri potius legislatori dedicaturus fuisset, si alterius Regulam secutus fuisset. Non inepta esset hæc observatio, si de Sancti vita monastica constaret; verum hæc non supponenda, sed solide probanda erat, ut pro certa et indubitata haberetur. Quid tamen de templo hoc monasterioque verum sit, expendamus. Exstare illud etiamnum auctor testatur, in ejusque ara principe hanc legi inscriptionem:*

Non videntur templum

Altare
Cum Ecclesia hac a primis episcopatus
temporibus sancto patriarchæ Benedicto sacrum.

Non edicit tamen, quam antiqua sit ista inscriptio: sed nec hæc S. Corbinianum *ecclesiæ aut altaris conditorem facit: prima quippe episcopatus tempora aliquam certe patiuntur latitudinem, et primos istius sedis post Sanctum episcopos, puta Erimbertum, Josephum, Aribonem, vel Attonem, qui omnes eodem, quo* Corbinianus, *seculo Frisingæ sederunt, respicere possunt.*

F

22 *Sane rem ad minus dubiam facit Aribo scriptor pene synchronus, qui nec de ecclesia S. Benedicto dicata nec de monasterio sub ejusdem sancti patriarchæ Regula per* Corbinianum *instituto usquam meminit. Quod quidem silentium in Aribone præ ceteris plus ponderis habet, si hic revera, ut contendit historicus, Benedictinam Regulam in eodem monasterio fuisset professus. Nam quid causæ esse dicemus, quod Aribo scriptor Benedictinus,* S. Corbiniano *coævus, et in ejusdem, ex supposito monasterio primum alumnus, deinde vero in episcopatu successor, rem tam memorabilem prætermiserit, qui minoris momenti ædificia tam diserte commemorat. Audi ipsum num.* 37: Tunc quoque vir Domini Corbinianus habitaculum sibi illic *(prope Majas)* construere festinavit, basilicam ædificavit, et sancti Valentini atque beati Zenonis in eam patrocinia collocavit et in eorum dedicavit honorem. *Et num.* 41 *de*

ac monasterium S. Benedicti

AUCTORE C. S.

de condita in monte S. Stephani modo : Ibimet ad manendum domum sibi construere jussit exiguam. *Hæc Aribo; at de monasterio Frisingensi sanctique Benedicti templo verbum nullum.*

a S. Corbiniano Frisingæ condita fuisse,

23 *Porro primus, qui templum istud cum monasterio a* S. Corbiniano *conditum fuisse scripsit, fuit Otto I cognomento* Magnus, *episcopus Frisingensis, qui paulo post medium seculi* XII *obiisse dicitur. Hic in Chronico lib.* V, *cap.* XXIV *de* S. Corbiniano *sic habet :* A Tassilone duce, ejusque filio Theodone, benigne susceptus, montem Frisingen accepit; ubi primo ecclesiam, quæ usque hodie cernitur, in honorem B. Benedicti construxit, ac monachorum ibi sacrum conventum adunavit. *Ottonem secutus est Conradus, sacrista et canonicus Frisingensis, inquit Meichelbeckius; quibus postmodum assensere alii, quos recitat. Liquit autem, testimonium Ottonis, qui quatuor post Sancti obitum seculis scripsit, minime sufficere ad præsentem controversiam circa omne dubium determinandam; præsertim dum tam grave pro contraria sententia argumentum præbet silentium Aribonis, et ipse Otto loco assignato turpiter errasse convincitur. Etenim* S. Cor-
B biniani *ad Frisingam adventum statuit sub Tassilone, II scilicet, ejusque filio Theodone, quorum primus Otiloni patri suo non ante annum 747 aut 748 successit, adeoque diu post Sancti e vivis excessum. Porro Tassilo II ducatum Boioariæ tenens usque ad annum 788, quo exauctoratus est, multa monasteria aut dotasse aut condidisse dicitur apud Mabillonium seculo* III *Benedictino parte* II, *ubi ejus elogium recitatur. Forsitan Frisingense S. Benedicti monasterium sub eo exstructum fuerit, atque inde factum, ut Otto, cum* S. Corbinianum *sub illo duce Frisingam advenisse perperam existimaret, illud eidem Sancto adscripserit. Sane in charta Henrici Aucupis, num.* 52 *referenda, dicitur monasterium non a* Corbiniano, *sed* in ipsius honore *ibidem conditum fuisse.*

nec monachi

24 *De monachis, qui sub sancti Antistitis disciplina vixerint, pariter silet Aribo. Putat tamen Meichelbeckius,* clericorum *nomine monachos apud laudatum biographum designari; monachos enim eo vocabulo frequenter venire. Ceterum ex Regula Benedictina cap.* XLVII *factum esse, ut* Corbinianus, *in Vita num.* 40, *cum corporis valetudine impeditus, matutinas laudes in ora-*
C *torio S. Stephani de more persolvere nequiret,* clerum suscitans, *illuc ire præceperit. Verba Regulæ sunt hujusmodi :* Nuntianda hora operis Dei diu noctuque sit cura abbatis, aut ipse nuntiare, aut tali sollicito fratri injungat hanc curam, ut omnia horis competentibus compleantur. *Non equidem inficior, monachos etiam* clericorum *nomine aliquando appellari potuisse; sed nec negari potest, clericos aliquos a monachis fuisse distinctos. Ostendendum igitur erat, illos clericos, de quibus Aribo, simul monachos Benedictinos fuisse; quod profecto ex adducto Sancti, facto, per Regulam S. Benedicti explicato, minime confici, clarius liquet, quam ut ostendi debeat.*

Benedictini ibidem sub eo vixisse.

25 *Quinimo pro opposita parte vehementem suspicionem movet ipse Aribo, qui* S. Corbiniani *ministros* clericos, *nusquam* monachos *appellat, et tamen cap.* II, *num.* 12, *hos ab illis disertissime distinguit. Agens enim de Sancti ex Romana urbe in Galliam reditu sic scribit :* Tunc quoque per universam Galliam cœpit verbum doctrinæ illius in virorum ac mulierum moribus D
sanctis crescere, et tam sacrarum virginum ac viduarum, quamque et monachorum et in clericorum pectoribus dilatari. *Quis non videat, alios* monachorum, *alios* clericorum *nomine ab Aribone hoc loco designari; atque adeo non satis probabiliter dici posse, illos horum vocabulo ab eodem auctore appellari, dum de* S. Corbiniani *ministris agitur, nisi alia graves rationes id omnino persuadeant. Deinde, quid est, amabo, quod biographus, qui ex judicio Meichelbeckii, phrasibus ex Benedictina Regula depromptis Benedictinum Sancti monachatum insinuat, nusquam ejus ministros* monachos, *quos supra a* clericis *distinxit, appellet, cum tamen ea vox in laudata Regula toties pro Benedictinis usurpetur ?*

Respondetur ad objecta ex quibusdam Chronicis

26 *Laudat prætcrea citatus historicus varia Chronica, quæ* S. Corbinianum *cum suis sub S. Benedicti Regula vixisse, revera diserte affirmant. Chronica illa variorum antistitum Frisingensium jussu conscripta fuisse ait : at vellem addidisset, sub quo quælibet episcopo, quaque ætate exarata sint, ut prudens de iisdem judicium ferre liceret. Observo interim, ea non magni momenti esse posse pro hac controversia dirimenda; cum Meichelbeckius textum, quem ex eorum* E
vetustissimo pro sua sententia recitat, ipse improbet § 12 vitæ. Chronicon sic habet : Corbinianus in illo loco (Tetmons, hodie Wehenstephan, *inquit historicus*) cœpit ædificare oratorium seu capellam, quam in honorem S. Stephani protomartyris dedicavit; ubi cum duodecim Fratribus sub Regula S. Benedicti religiosissime vixit. *Eadem plane in secundo Chronico repeti idem auctor affirmat; nihilominus loco citato rejiciens eorum opinionem, qui sacellum S. Stephani a* S. Corbiniano *exstructum dicunt, recte ait :* S. Stephani oratorium jam ante Corbiniani adventum fuisse celebre et frequentatum a fidelibus, Aribonem expendentibus fiet satis manifestum. *Ex his colligere licet, quid de reliquis Chronicis ab ipso laudatis minusque vetustis censendum sit : neque mirum videri debet, quod Chronicorum illorum auctoritate stare recusem, quorum duo vetustiora auctor ipse, a quo producuntur, falsitatis arguere non dubitat.*

et quodam incerto

27 *Opinionem suam ulterius stabilire conatur ex quodam veteri instrumento, quod inscribitur :* Ordo Officii in domo S. Benedicti ante Pascha, *quodque Mabillonius ex codice biblio-*
theca S. Udalrici apud Augustam Vindelicorum F
depromptum exhibet tom. IV *Veterum Analectorum, pag.* 454 *prioris editionis, ab annis fere* 900, *ut ipse arbitratur, adeoque eodem, quo Sanctus obiit, seculo exaratum.* Mabillonius, *inquit,...* exhibet ritus quosdam Frisingensium ante annos nongentos conscriptos, qui toti Regulam S. Benedicti sapiunt, et plures de domo S. Benedicti mentionem faciunt. *Ita quidem ille; at Mabillonius id non pro certo affirmat, sed tantum conjicit :* Hunc conjicimus, *inquit in Annotatis,* esse Ordinem antiquum ecclesiæ Frisingensis, quæ etiam S. Benedicto sacrata erat, monachis a S. Corbiniano episcopo primitus commissa, ut alibi ostendimus.

instrumento,

28 *Itaque tantum conjicit Mabillonius, illos ritus Frisingensium fuisse : hæc autem conjectura valde incerta est primo, quia ipse supponit, ecclesiam cathedralem S. Mariæ Virgini dedicatam, etiam S. Benedicto sacratam fuisse, contra ac vult Meichelbeckius, qui per* domum S. Benedicti *intelligit ecclesiam non procul a cathedrali*

A *cathedrali a* S. Corbiniano *exstructam : hoc autem si verum esset, mirum apparet, quod in eo Ordine nulla fiat de cathedrali mentio, cum in eodem de aliis ecclesiis, S. Petri scilicet et S. Salvatoris fiat. Incerta est secundo, quod instituenda dicatur supplicatio* in cellam ab sancto Salvatore: hujus *autem* cellæ *teste Meichelbeckio,* nulla superest apud Frisingenses mentio. *Mitto reliqua: verum utut sit, ex laudato instrumento ad summum inferri posset, templum aliquod ac monasterium S. Benedicti Frisingæ antiquitus fuisse, quod non negamus; sed ea a* S. Corbiniano *condita fuisse, minime probatur.*

et concluditur. 29 *Neque plus evincunt reliqua Meichelbeckii argumenta, ex recentioribus, quam hactenus produximus, monumentis formata, aut etiam ex vetustioribus; sed quæ monasterium quidem ac monachos Benedictinos antiquitus Frisingæ fuisse persuadent, verum illud a* S. Corbiniano *conditum, ipsumque Sanctum Benedictinum fuisse, non probant. Fateor tamen Meichelbeckii sententiam sua probabilitate non carere; neque ego monachatum Benedictinum sancto illi Antistiti abjudico; sed pro certo ac indubitato asserere non ausim, donec certiora proferantur.*

B

§ IV. Sancti gemina profectio Romana : tempus episcopatus suscepti et fixæ sedis Frisingæ.

Rationes, quæ suadent

Corbinianum *bis Romam adiisse, tradit Aribo, et in primo quidem itinere a Gregorio PP., ejus scilicet nominis secundo, episcopum consecratum fuisse, in altero vero cum Roma rediret, a Grimoaldo Boioariæ duce detentum, sedem suam Frisingæ collocasse. De utraque profectione nemo est, qui dubitet: verum eam ipse cum hujusmodi adjunctis enarrat, quæ partim simul*
C *stare nequeunt, partim cum aliis monumentis vetustis ac fide dignis nequeunt conciliari. Hinc perdifficilis atque intricata oritur quæstio de anno, ad quem Frisingensis episcopatus exordia sint referenda. Totius difficultatis fons et caput est, quod laudatus biographus cap.* II *scribat, Sanctum in prima profectione Romana a* beatæ memoriæ Gregorio *episcopum ordinatum esse, et tamen eidem in Galliam reverso Pippinum Heristallum convixisse velit. Constat autem Pippinum mense Decembri anni* 714 *diem suum obiisse, sanctum vero Gregorium II anno* 715 *in Constantini, eodem anno defuncti, locum successisse, ut in ejusdem sancti Pontificis Actis ostensum est tom.* II *Februarii pag.* 693 *et sequenti. Manifestum igitur est, aut in Pippini aut in Gregorii nomine erratum esse.*

Sanctum a Sancto Gregorio II PP. 31 *Bollandus noster in laudatis S. Gregorii Actis, pag.* 696 *huic* Corbiniani *consecrationem adscribit. Idem censent Baronius tom.* IX *ad annum* 716, *num.* 10, *Marcus Velserus Rerum Boicarum lib.* IV, *Cointius Annal. eccles. Franc. tom.* IV, *Pagius in Critica ad annum* 716 *num.* 7, *Meichelbeckius in Historia Frisingensi tom.* I *parte* I, *Dissertatione prolegomena* V, *alii-que. Rationem reddunt sane verisimilem : Aribonem scilicet, qui triginta aut paulo pluribus post* Corbinianum *annis Frisingensium episcopus creatus est, vix ignorare potuisse nomen Pontificis, a quo suæ sedis Fundator consecratus fuisset : in* Pippino *itaque erratum esse, pro eoque substituendum Carolum Martellum, qui Pippino successerat. Hoc posito fundamento, ex laudatis scriptoribus alii paulo alios utriusque itineris annos statuunt. Baronius ad annum Christi* 716 *de primo meminit, scribens,* S. Corbinianum Gregorii Pontificis primis annis *Romam advenisse : et quia apud Aribonem legerat, eum jam episcopum in Gallia prædicasse, ac deinde post septennium in pristina cella traductum aliquamdiu in Boioaria fuisse commoratum, ad annum* 724 *de secundo in Urbem adventu ita loquitur :* Eodem ferme tempore cum S. Corbinianus, Frisingensis episcopus, perfunctus esset annis octo episcopatus, amore quietis Romam venit.

AUCTORE C. S.

episcopum consecratum fuisse 32 *Pagius in Critica ad annum* 716, *num.* 7 *a Baronio nonnihil dissentit :* Hæc prior, *inquit,* profectio Romana Corbiniani superiori anno suscepta, in quantum ex ejus Vita colligi potest.
E *Hinc etiam ad annum* 724, *num.* 6 *ait :* Profectio Romana (*secunda*) quam tardius anno 722 suscepta, juxta ea, quæ anno 716, num. 7 in medium produximus : *scilicet quia septem annis in cella transactis ad annum* 715 *additis, pertigit ad annum* 722. *Carolus Meichelbeckius primam peregrinationem anno* 716 *affigit, secundum* 724, *ad quem propterea Friginsensis ecclesiæ epocham refert. Nititur ipse eodem ratiocinio, quo auctores numero præcedenti adducti, ac deinde sic profatur :* Adstipulantur nostræ sententiæ Historiæ Ecclesiasticæ princeps Baronius, item Spondanus et accuratissimus Pagius ad annum Christi 724. Suffragantur etiam Acta conciliorum editionis Harduinæ, ubi in indice tom. III, ad eum annum allegatur « Concilium « Romanum, in quo S. Corbianus dimissionem « ab episcopatu petens a Pontifice, non obti- « nuit ». Ita ibi. Quibus omnibus eruditissimis testibus liceat accensere Guilielmum Cave in Scriptoribus ecclesiasticis, ubi referens concilia sæculo Christi VIII celebrata, sic habet : « Con- « cilium Romanum III, anno 724 in causa Cor- « biniani Frisingensis episcopi habitum .» Ubi F vides lector, quanta firmitate vera initia Frisingensis episcopatus ad eum annum (724) figantur.

expenduntur. 33 *Verum hæc non tam certa sunt, quam vellem : ut enim prætercam, quod Baronius annos nonnisi circiter assignet, Pagius certe ex parte contrarius est, ut numero superiori demonstravimus. Acta quoque concilii Romani, quæ laudat, nulla exstant apud Harduinum et Caveum ; sed uterque de eo concilio verbis recitatis tantum meminit, nullum testem citans præter Acta* S. Corbiniani *per Aribonem, editaque apud Surium ad diem* 8 *Septembris. Idem facit Labbeus in sua Collectione tom.* VI, *col.* 1459 *et sequenti. Frustra igitur Acta illa concilii, quæ nulla sunt, pro sua sententia allegat ; sed nec quidquam ex adductis scriptoribus subsidii habet, nisi quod eorum aliqui, nixi Vita* S. Corbiniani, *eumdem cum ipso computum inierint, eodemque, quo ipse anno prædictum concilium celebratum esse putaverint. Deinde incertum est, octone an septem anni inter utramque*

AUCTORE C. S.

utramque profectionem intercesserint; et licet id certum foret, nullus tamen pro secundo certo statui posset, quamdiu prioris annus dubius manet.

Difficultates contra hanc sententiam

34 *Ad eorum tamen sententiam libens accederem, nisi aliæ rationes prohiberent. Capite* III *scribit Aribo, Sanctum, dum Romam secundo adiret, a Theodone Boioariæ duce, seu Tetrarcha, benigne habitum fuisse.* Eo namque tempore, *inquit,* erat ibi devotissimus Theodo dux, insignis potentia et virilis virtute, cum filiis decorus, et nobilium virorum alacritate præcipuus, cujus longe lateque felix fama succreverat, provinciam ipsam sibi et suboli illius in quatuor partes divisit, carique ibi habebantur sacerdotes, sicut novitiorum mos esse compellit. Qui dum virum Dei Corbinianum ibidem advenisse cognovit, ad se invitavit, *etc. Hic Theodo fuit ejus nominis II, quem* novitium *appellat, quia a S. Ruperto Salisburgensi episcopo non ita pridem ab idololatria vel hæresi ad catholicam fidem fuerat conversus, ut in prædicti episcopi Actis legitur.*

ex S. Ruperti et ducis Theodonis

35 *Mortem S. Ruperti antiquiores ad annum Christi* 623 *vel* 628 *retulerunt : eorum ratio erat, quod in ipsius Vita dicatur anno secundo, alibi* B *quinto, regni Hildeberti episcopus Wormatiæ fuisse, et mortuus* in die Resurrectionis Dominicæ 6 Kalendas Aprilis*; cum enim ipsi Childebertum secundum interpretarentur, qui seculo* VI *senescente regnum auspicatus est, cumque a primo anno regni illius Pascha ante annum* 623 *et* 628 *non inciderit, neque id toto isto seculo rursum contigerit, consequenter existimarunt, S. Rupertum alterutro ex assignatis annis obiisse. Favit ipsis epitaphium, quod sepulcro ejus incisum, aperto tumulo anno* 1627, 22 *Junii inventum fuisse, testatur Marcus Hansizius Germaniæ sacræ tom.* II, *pag.* 49, *quodque est hujusmodi :* Anno ab Incartione Domini 723 in die Resurectionis ejusdem obiit S. Rupertus hujus monasterii fundator et primus Salisburgensis episcopus hic sepultus. *Verum inscriptionem illam recentiorem esse, laudatus Hansizius, aliique eruditi ostendunt. Hanc sententiam tum temporis communem secutus etiam est Papebrochius noster, dum tom.* III *Martii ad diem* 27 *S. Ruperti Acta illustrans, ejusdem mortem anno* 623 *vel* 628 *affigendam censuit : quod si verum esset jam geminum* S. Corbiniani *iter seculo* VII *adolescenti illigandum esset.*

C

ætate

36 *Verum isti integro seculo S. Ruperti obitum præmaturarunt, eo quod crederent, Childebertum, sub cujus regno sanctus Wormatiæ sedisse dicitur, fuisse Childebertum secundum, ut supra monui, nec adverterent, illius ætate et integro post initum regnum seculo nullum* Theodonem, *qui a* S. Ruperto *conversus est, Boioariæ ducem fuisse. Multis id probat Mabillonius in Actis ejusdem Sancti seculo* III *Benedictino parte* I, *et pluribus laudatus Hansizius in Ruperto*; *ubi solide ostendunt, non alium, quam Childebertum III posse intelligi, qui circa finem seculi* VII *cœpit regnare. Non est hujus loci controversiam istam fusius tractare; quare studiosum lectorem ad citatos scriptores remitto, dum ego eorum vestigiis insistens, Theodonem Boioariæ ducem, qui a S. Ruperto conversus est, quique* S. Corbinianum *ad se invitavit, eumdem statuo, et adolescente seculo* VIII *in vivis superstitem fuisse, pro certo habeo.*

et emortuali tempore

37 *Porro ex hac sententia nova quædam exsurgit difficultas non facile enodanda. S. Rupertus tam in vetustis Vitis, quam aliis monumentis obiisse scribitur* in die Resurrectionis Domini : D *in Vita, quam Papebrochius ex Ms. Rubeæ-Vallis secundo loco edidit, additur :* Sexto Kal. Aprilis. *Eadem dies signatur in quodam instrumento anni* 1131, *in quo dicitur :* De die obitus ejus qui in 6 Kal. Aprilis celebratur, sic legitur : Die orto Resurrectionis.... exuit hominem. *Recitat istud laudatus Hansizius num.* 32, *qui num.* 51 *et sequenti ab illa epocha nequaquam recedendum putat, ideoque S. Ruperti mortem anno* 718 *affigit, quia Pascha eo seculo incidit in diem* 27 *Martii, anno* 707, 718 *et* 791 *: ad horum autem primum annorum sancti mors referri non potest, quia supervixit Theodoni, qui anno* 716 *etiam in vivis erat, ut habemus ex Anastasio in Vita S. Gregorii II Papæ, ubi ad Indictionem* 14, *in quam eclypsis lunaris inciderat, id est ad annum* 716 *ait :* Eo itaque tempore Theodo dux gentis Baioariorum ad apostoli B. Petri limina primus de gente eadem occurrit orationis gratia. *Sed nec posteriori affigi posse, vel ex eo liquet, quod sub finem seculi* VII *episcopus jam fuisse dicatur.*

petita

38 *Fixa ad annum* 718 *S. Ruperti morte, sequitur, Theodonem II, Boioariæ ducem seu tetrarcham, eodem anno* 717 *vel* 716 *obiisse. Etenim* E *hunc ante illum defunctum esse, diserte dicitur tum in Vita a Papebrochio edita, tum in libello donationum Salisburgensium, laudato apud Hansizium num.* 5, 42 *et alibi, qui illum aliquot seculis anno* 1186 *antiquiorem censet. Adducit etiam Indiculum Arnonis, episcopi Juvavensis, anno* 788 *conscriptum, de donationibus ecclesiæ suæ factis, ubi postquam de Theodone egit, mox subdit :* Succedente vero filio ejus Theodberto duce, qui tradidit villulam nuncupante Utzhiling in jam dicto pago Salzburchgave : *verum inde nihil certi statui potest, cum Arno non dicat, an Theodobertus prædictam villam S. Ruperto superstiti, an vero ecclesiæ Salisburgensi, eo jam mortuo, tradiderit. Clariora sunt, quæ num.* 52 *laudat his verbis : Theodonem* anno 718 obiisse refert Chronicon Salisburgense, Vitus Arenpekius in Chronico Boiariæ et alii tam editi, quam Mss. rerum Boiacarum scriptores fere plerique. Quibus accedit, catalogus Ms. ducum Boiariæ, conditus a quodam asceta Cremsmunstrensi principio seculi XIV. Alter catalogus seculi XIII sic habet : « Anno 717 Theodo II dux « Wawarie, qui Germaniam (lege Wawariam) « ad Christum convertit, obit. » F

proponuntur.

39 *Modo difficultatem, quæ ex prædictis in* S. Corbiniani *chronotaxi exoritur, proponamus. Si cum scriptoribus num.* 31 *laudatis statuamus, Sanctum nostrum a Gregorio II episcopum consecratum fuisse, ideoque primam profectionem Romanam anno* 715 *illigemus, non possumus secundam ante annum* 722 *figere, cum ad minimum septem integros annos inter utramque fluxisse, Aribo diserte affirmet. Qui potuit igitur sanctus Antistes, ut ex eodem Aribone habemus, in secunda profectione Romana Theodonem adire, qui secundum supradicta tum temporis quatuor circiter annis diem suum obierat? Sane ut hæc omnia conciliemus, necesse erit pro uno duplicem in Aribone errorem agnoscere, et non modo Carolum Martellum in Pippini locum substituere, verum etiam septem illos annos ad unum aut alterum contrahere, ut ita intelligi possit Sanctus in secundo itinere Theodonem accessisse.*

40 *Mabillonius seculo* III *Benedictino, parte* I

credere

A *Sententia Mabillonii.* *credere mavult, Ariboni in Gregorii nomine errorem subrepsisse. Statuit itaque,* Corbinianum *non a S. Gregorio II, sed ab ejusdem decessore Constantino episcopatu initiatum esse. Deinde secundam profectionem ad annum* 717 *refert, male redarguens eminentissimum Baronium, quasi is eam ad annum* 716 *fixisset, cum Baronius ibidem de prima non de secunda profectione agat. Male pariter eumdem Baronium laudat pro Constantino in Gregorii locum substituendo: contrarium enim ipse sustinet, ut consulenti patebit. Porro prædictam viam Mabillonius tom.* II *Annalium partim deseruit: licet enim primum iter ad annum* 714, *quo Constantinus nondum erat defunctus, enarret, alterum tamen anno* 722 *refert, quo secundum dicta Theodo jam obierat.*

Probabilius apparet, 41 *Si omnino certa essent, quæ de S. Ruperti ac Theodonis emortuali tempore ex Hansizio supra retulimus, certum pariter foret,* Corbiniani *secundum iter Romanum non post annum* 717 *contigisse, atque adeo primum, quod septem vel octo annis præcesserat, in Pontificatum Constantini incidisse; nisi quis dicere malit, Aribonem in annorum numero errasse et septem pro uno aut* B *altero scripsisse. Verum in Vita, quam Hansizius primigeniam annoque* 872 *exaratam putat, legitur quidem S. Rupertus obiisse* die Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, *sed non additur* 6 Kalendas Aprilis. *Id ipsum quoque abest in Vita prima a Papebrochio recusa. Unde suspicari quis posset, posteriora verba Vitæ secundæ aliisque instrumentis postmodum addita fuisse, quia* 6 *Kalendas Aprilis ejus festum colitur et antiquitus jam colebatur. Sed hæc mera suspicio est, quæ ubi aliis rationibus destituitur, Salisburgensium traditionem, quam Hansizius antiquam vocat, non potest convellere. Deinde necesse non est, ut sola ista traditione nitamur; cum ea, quæ de emortuali Theodonis anno num.* 38 *retulimus, suadeant, secundum* S. Corbiniani *Romanum iter tam diu differri non posse, quam scriptores num.* 31 *et* 32 *laudati existimarunt. Adde, quod catalogus ducum Boioariæ seculo* XIII, *teste Hansizio, exaratus, postquam Theodonis mortem ad annum* 717, *ut num.* 38 *diximus, retulisset, ad annum* 719 *subdat*: His temporibus floruit S. Corbinianus episcopus in Frisinga, sub Gregorio Papa: *quod sane cum prædictis recte cohæret.*

C *primum iter sub Constantino, posterius anno* 717 42 *Omnibus mature perpensis, quantum in his antiquitatis tenebris perspicere licet, verisimilius mihi apparet, primam profectionem Romanam, in qua* S. Corbinianus *ordinatus est episcopus, sub Pontificatu Constantini contigisse, idque anno* 709, *secundum vero ad urbem Romanam accessum anno* 717, *quo propterea cathedram suam Frisingæ fixisse videtur. Ratio, cur ita sentiam, est, quod admisso in Gregorii nomine errore, in ea sententia omnia recte explicentur, apteque cohæreant, quæ tum de* S. Corbiniano *apud Aribonem, tum de S. Ruperto ac Theodone II apud alios narrantur. In primis intelligitur, Sanctum nostrum Roma reducem et jam episcopum cum Pippino Heristallo Majore-domus Franciæ, qui anno* 714 *obiit, agere potuisse; quod in sententia eorum, qui Gregorium retinendum putant, nequit explicari. Intelligitur secundo, quo modo Sanctus post susceptum episcopatum, in Gallia primum prædicare, deinde in pristina cella* continuis septem annis *habitare, ac demum per Allemaniam et Germaniam profectus, et in Norico prædicandi Evangelii causa aliquamdiu commoratus, a Theodone benigne excipi, Romamque ad S. Gregorium II accedere potuerit.* AUCTORE C. S.

contigisse, ut variis 43 *Denique cum his recte conciliantur, quæ de Theodone præterea tradidere auctores; videlicet, Theodonem anno* 716 *ad Apostolorum Petri et Pauli limina Romam accessisse, ut scribit Anastasius Bibliothecarius in Vita S. Gregorii II; secundo eumdem defunctum esse ante S. Rupertum, cujus mors anno* 718 *ex supradictis probabilius illigatur: tertio Theodonis obitum tempore secundæ profectionis* S. Corbiniani *contigisse, quemadmodum scriptores passim colligunt ex eo, quod in Sancti ab Urbe in Boioariam reditu nulla amplius de eo duce apud Aribonem fiat mentio. Hisce accedit et alia ratio a tempore deletæ domus Grimoaldi ducis petita. Narrat Aribo, Grimoaldum, qui patri suo Theodoni in partem ducatus successerat, secundum* S. Corbiniani *vaticinium ab insidiatoribus interfectum esse, Pilitrudem vero, quacum incestas nuptias contraxerat, Carolum Martellum in Galliam secutam, ab eoque repudiatam, meritas suorum scelerum pœnas luisse.*

rationibus probatur. 44 *Hæc verisimilius contigisse anno* 725 *infra ostendemus: quare si cum Meichelbeckio initia episcopatus Frisingensis ad annum* 724, *aut cum Pagio ad annum* 722 *referamus, in prioris sententia* S. Corbinianus *ne biennium quidem, in posterioris vero vix triennium in illo episcopatu sub Grimoaldo exegisse, reliquum autem temporis usque ad annum* 730, *quo Sanctum vita functum scribunt, sub Hucberto Grimoaldi successore traduxisse dicendus erit. Hoc vero minime verisimile fit ex Aribone, qui quidquid de Sancti gestis in episcopatu Frisingensi posteritati tradidit, sub Grimoaldo enarravit, sub Hucberto vero nihil præter Sancti ad suam sedem reditum, collatumque seu ipsi duci seu ejusdem proli baptisma, ac mortem denique sanctissime obitam. Unde colligere licet,* Corbinianum *diutius sub Grimoaldo, quam sub hujus successore eam cathedram gubernasse.* E

Respondetur ad argumentum 45 *Superest, ut ad argumentum, quo adversarii nituntur, paucis respondeamus. Unicum id est, ut vidimus; videlicet longe probabilius esse, Aribonem errasse, dum scripsit,* S. Corbiniano *ex primo Romano itinere in Galliam reduci superfuisse Pippinum Heristallum, quam dum ait, eumdem Sanctum a Gregorio II episcopum creatum esse; vix enim ignorare potuisse Aribonem, a quo Pontifice primus suæ sedis Antistes, cui ipse post triginta aut paulo plures annos successerat, consecratus fuisset. Equidem fateor, hanc rationem valde probabilem esse: at non tanti ponderis mihi apparet, ut adducta in contrariam partem momenta superet aut adæquet.* F

adversariorum. 46 *Neque vero improbabile est, Aribonem in Gregorii nomine lapsum esse: constabat nempe ipsi, sanctum sedis suæ Fundatorem a Gregorio II ad apostolicum munus remissum fuisse, quando Roma rediens et a Grimoaldo duce detentus, Frisingensem episcopatum instituit. Hinc cum ad S. Gregorii Pontificatum secunda* S. Corbiniani *Romana profectio ac prædictæ sedis primordia referenda probe sciret, fieri potuit, ut ad rationem temporis minus attentus, primum iter cum secundo confundens, primi Episcopi consecrationem ad eumdem Pontificem retulerit. Id autem ita factum esse, suadere videntur rationes supra allatæ. Porro in hac sententia intelligitur etiam major spes affulsisse* Corbiniano, *ut episcopali onere*

AUCTORE C. S.

onere liberaretur, dum Romam secundo accessit: id enim a S. Gregorio sperare vix poterat, si ab illo, pro religiosis latebris pioque otio, quæ postulaverat, episcopatum ac apostolicum munus obeundum pene invitus ante aliquot annos recepisset. At si Sanctum a Constantino consecratum dicamus, in animum inducere facilius poterat fore, ut, quod hic negaverat, ab ejusdem successore Gregorio impetraret.

§ V. Sanctus cathedram figit Frisingæ, cujus loci notitia datur : expiato Grimoaldi incestu, prædia ecclesiæ suæ comparat.

B

Cathedra figitur Frisingæ

F*ixo, quantum licuit,* S. Corbiniani *ad Frisingenses adventus tempore, ad ipsam episcopatus erectionem progredimur. Theodo Boioariæ dux, cujus supra meminimus, tetrarchiam instituerat, diviso in quatuor partes ducatu, quarum unam sibi retinuerat, alteras tribus filiis concesserat. Grimoaldo obtigerat Boioaria Australis cum oppido Frisinga, cui postmodum accessit Rhætia, quam Theodobertus, in demortui Theodobaldi fratris sortem succedens, ipsi cesserat, ut existimat Hansizius in S. Ruperto num.* 38. *Illud certum est, Grimoaldum in illa plaga regnasse, cum* Corbinianus *eo accederet. Porro laudatus dux Sanctum multis rogaverat, ut in sua ditione episcopalem cathedram constitueret; erat enim nulli certæ sedi affixus, ut ea ætate non raro contingebat: at ille ad sacrum otium aspirans, rejectis precibus, iter Romanum fuerat prosecutus. Grimoaldus interim suis dederat in mandatis, ut siquando per ditionem suam Roma reverteretur, eum abire minime permitterent, priusquam se*

C

convenisset. Ea res Boioariæ saluti fuit: cum enim Majense castrum intrasset, a ministris detentus, et a duce honorifice habitus, tandem episcopalem cathedram Frisingæ erexit.

cujus notitia

48 *Ut vero dicenda majorem lucem accipiant, censui antiquæ ac hodiernæ Frisingensis urbis notitiam hoc loco præmittendam. Otto ejus nominis I Frisingensium episcopus, qui paulo post medium seculi* XII *obiit, in suo Chronico lib.* V, *cap.* XXIV *de* Corbiniani *adventu agens, ad præpositum nostrum de Frisinga hæc ait*: Est autem mons idem *(Frisingensis)* in pulcherrimo et amœnissimo loco positus, limpidissimarum aquarum, ac præcipue Isaræ rapidissimi fluvii cursu conspicuus, totam illius regionis faciem et ex Australi plaga latissimam campi planitiem, tamquam e specula longe lateque contemplans. Hic illis diebus sylvis circumseptus, quasi venatorum specula fuisse traditur. Manent et adhuc sylvarum in plano inter harundineta vestigia, scilicet antiqui trunci; cervorum quoque usque hodie ac capreolarum multitudo copiosa. Ex Septentrionali vero plaga adhuc sylva non mediocris, quæ forestus vulgo dicitur, ædibus ac igni plurimum civitati utilis, superstes cernitur. Contigua quoque monti terra ex Austro Isara, ex Aquilone Ambra fluviis inclusa, in sinum quemdam fertilissimum ad quatuor Teutonica milliaria protenditur : in fine cujus, ubi prædicti amnes confluunt, locus, qui Mosenburga dicitur, pulcher valde et delectabilis, in beati Castuli ecclesia congregationem clericorum habens, positus cognoscitur.

D

gemina datur.

49 *Hæc Otto : quæ non ita interpreteris, quasi Frisinga* Corbiniani *tempore oppidum non fuerit: quippe Aribo eam diserte* civitatem *appellat, dum cap.* V *ait, Sanctum munera præstigiatrici erepta* ad portam civitatis *jussisse pauperibus erogari. Hodiernam urbis faciem ac situm describit Meichelbeckius Dissert.* I *prolegomena, ex qua delibo ea, quæ ad Sancti Acta illustranda conducunt.* Frisinga nostra, *inquit,* eum... superioris Boioariæ locum occupat, prope quem Isaræ, fluvio rapidissimo ex Alpibus Tyrolensibus decurrenti, miscetur Mosacus amnis, qui prope Mosach pagum cognominem, quarto ab hoc urbe milliario Germanico distantem, fontes habet. Urbs ipsa duobus montibus adjacet, quorum primo palatium episcopale cum cathedrali basilica et adjuncto S. Benedicti templo, item altera divi Andreæ collegiata ecclesia, aliisque pluribus sacris atque profanis ædificiis splendide insidet: alterius vero montis verticem inclytum monasterium Weihenstephanense Benedictini instituti, umbilicum vero alia S. Viti collegiata itidem ecclesia, gratissimo sane spectaculo exornat. Posteriori huic monti vocabulum olim fuisse ferunt TETMONS... Mons alter intra urbis mœnia inclusus ac modice depressior, non habet diversum ab ipsa urbe nomen, et MONS FRISINGENSIS passim vocari consuevit. *His notatis, rerum seriem resumamus.*

E

Expiato ducis incestu, locum Caminam

50 *Copulaverat sibi Grimoaldus dux incestuosis nuptiis Theobaldi fratris sui viduam, Pilitrudem nomine, cum eaque Frisingæ degebat, quando* Corbinianus, *a ministris, ut diximus, detentus, ad ejusdem palatium deductus est. Re cognita sanctus Antistes principi mandari curavit, sese ipsius faciem minime subiturum, priusquam incestam pellicem expulisset; cumque ille obtemperare recusaret, hic pariter in sua sententia perstitit. Quadraginta dies tenuit ea Grimoaldi pertinacia; post quos victas tandem dedit manus, unaque cum Pilitrude ad* Corbiniani *pedes provolutus ac meliora pollicitus, incestum expiavit, ac tum demum sanctum Episcopum hospitio excipere promeruit. Consideraverat autem* Corbinianus, *dum in Majensi castro detineretur, vicinum locum* Camina *dictum, eumque adamaverat, tum quod sacro otio agendo commodus appareret, tum quod non procul inde, Majis scilicet, S. Valentini corpus quiesceret, erga quem singulari pietate ferebatur.*

F

ecclesiæ suæ acquirit:

51 *Itaque a Grimoaldo postulavit, impetravitque, ut in suorum criminum expiationem prædictum prædium suo ære emeret, ac* Deo et sanctæ Genitrici Mariæ ad sanctam ecclesiam ejus sitam in castro Frisingense *donaret. Voti compos factus* habitaculum sibi illic construere festinavit, basilicam ædificavit et S. Valentini atque Zenonis in eam patrocinia collocavit, et in eorum dedicavit honorem, vinearumque ibi plantans copiam, et pomiferis decoravit arboribus et alimoniam pauperibus præparavit, *teste Aribone,*

A *Aribone, cujus verba sunt. Hæc prima fuit episcopatus Frisingensis possessio, ab ipso sancto Fundatore suo comparata; quare libet de eo pauca addere. Aribo cap.* IV *de prædicto loco sic habet:* Invenit etiam (Corbinianus *prope Majense castrum)* inter duos rivulos, *quos deinde* Timonem *et* Finalem *vocat,* locum secretum et pervium absque habitatoris tramite, quæ appellabatur usitato nomine Camina. Intellexit, non sine divino intuitu et voluntate ibi se esse detentum, consideravitque loci secretum et ad sanctæ religionis cultum delectabilem, cum magno amavit affectu, cogitavitque sibi secretum ibi hospitiolum construere, si hunc locum condigno posset pretio comparare. Perquisivit tamen diligenter, cujus vel quorum hoc esset proprium, ut accidente opportunitate temporis, propter vicinitatem sancti et beati Valentini ecclesiæ, sibi ad secretum hospitium vendicaret. *Hoc Sancti desiderium, prout diximus, Grimoaldus explevit.*

qui locus ubi sit,

52 *Quod vero ad locum ipsum attinet, clarissimus dominus Antonius Roschmannus geographiæ amantissimus et editis Opusculis notus, in notitiis Mss., quas nobis transmisit, laudata verba ita excipit:* B Locus plane delectabilis est, a templo divi Valentini nonnihil ultra horam, a Merania vero ultra dimidiam circiter, ad dexteram Passeris ripam versus vallem Passyriam remotus, pago non assimilis, medius inter frugiferas arbores, vineasque in edito loco inter duos rivulos *(Timonem et Finalem)* et tumulos fruticum, cantantibus dulcissime lusciniis amœnum resonantes, multum spectabilis. *Deinde post multa monet, in vicinia Majensi quærendum esse locum* Caminam, *quod nomen hac ætate frustra eo loci requiras. Quare existimat, illud, ut multa alia, contractum mutatumque fuisse, esseque hodiernum* Khains. *Sententiam suam confirmat ex diplomate Henrici Aucupis anno* 931 *dato, in quo dicitur:* Prædium a S. Corbiniano quondam emptum et a monasterio in ipsius honore constructo hactenus injuste ablatum in jus proprietatemque præfati monasterii per hoc nostræ auctoritatis præceptum remittimus perpetualiter possidendum, hoc est Majes et Chorzes et Chæines. *Exstat laudatum diploma apud Meichelbeckium tom.* I, *part.* I, *pag.* 163.

inquiritur.

53 *Citat præterea Roschmannus litteras Henrici Brixinensis episcopi, anno* 1291 *datas, quarum autographum a se inspectum ait, in quibus similiter* ecclesia in Chains *appellatur.* C *In descriptione quoque Tyrolis Germanice edita* Khains *exiguum pagum vocitat, olim* Caminam *dictum. Distabat autem ille locus viginti octo circiter milliaribus Germanicis Frisinga, nisi errent tabulæ geographicæ, quas inspexi; ut mirari liceat, sanctum Antistitem tam remotum a sua cathedrali ecclesia locum præ ceteris emi voluisse, nisi forte id fecerit, ut apostolicis laboribus eam regionem exculturus, opportunum sibi compararet hospitium; sive quemadmodum insinuat Meichelbeckius, quia locus iste extra Pilitrudis aliorumque invidiam positus erat atque in futuros, quos forsitan præsagiebat eventus, asylum poterat præbere, uti postea revera factum est.*

Ubi et quale fuerit templum,

54 *Aribo verbis num.* 1 *recitatis diserte affirmat,* S. Corbinianum *habitaculum sibi, sanctis vero Valentino et Zenoni basilicam ædificasse. Mabillonius in Actis existimavit, eam ecclesiam in castro Frisingensi ab ipso conditam fuisse: sed recte observat Meichelbeckius, Aribonis verba ad Frisingam minime referenda esse, putatque vetus S. Valentini templum ab eo resuscitatum aut amplificatum fuisse. Contra Roschmannus in notitiis Mss. sustinet, templum a fundamentis omnino novum a Sancto conditum fuisse, nec alio in loco, quam in Camina. Rationem repetit ex Aribone mox laudato, cujus verba ipsi certe favent: quippe vetus S. Valentini ecclesia sita erat non in Camina, sed in castro Majensi. Deinde inquirens in istud templum a Sancto exstructum, opinatur id ipsum esse, quod inter duos rivulos* Finalem *ac* Timonem, *quem ipse* Ponalem *vocat, hodiedum exstat, et ad Frisingensem episcopatum etiamnum pertinet. Fatetur tamen, istud non SS. Valentino ac Zenoni, sed S. Mauritio ejusque Sociis sacrum esse et jam olim fuisse; ut constare asserit ex autographis litteris indulgentiarum ab Henrico Brixinensi episcopo anno* 1291 *datis et a se consultis.*

a Corbiniano SS. Valentino et Zenoni

55 *Addit præterea, nullum in eo superesse vestigium SS. Valentini et Zenonis,* si solam perangustam et longiusculam fenestellam excipias, ad quam duo episcopi depicti antiquo penicillo cernuntur. Tales autem fenestellas, *prosequitur,* plerumque unam tantum, picturasque in antiquissimis per Vallem præcipue Venustam templis, E tamquam certum antiquitatis testimonium ante annum notavi in tribus templis Malsii..., quarum exordium nescitur, et ego antiquiores in tota regione non vidi. *Ex his tandem sic concludit:* Plane nisi in vicinia Majensi inter Finalem et Ponalem sita hæc esset ecclesia, et vel sola in tota diœcesi (Brixinensi opinor) ad Frisingensem pertineret episcopatum (hodie ad capitulum ibi S. Andreæ, ut R. D. Parochus, ab hoc capitulo institutus, mihi anno 736 oretenus retulit) et nisi curtes quatuor et dimidia in Passyria huc censum solverent, ac locus ipse seu quindecim in hoc curtes Frisingensi ecclesiæ quotannis sexaginta urnas musti penderent, et alia insuper divo Valentino sacra in omni non adsit vicinia, nec nominis reliquiæ id suaderent, de Camina hac sancti Præsulis nostri dubio locus esse posset non immerito. In sua igitur hac Camina, loco secreto et pervio absque habitatoris tramite, basilicam ædificavit S. Corbinianus divo Valentino, episcopo et apostolo nostro, et quidem, ut puto, e fundamentis.

conditum vel restauratum.

56 *Hæc laudatus Roschmannus; quibus omnino probabile sit, ecclesiam SS. Valentino et Zenoni in loco Camina a* S. Corbiniano *a fundamentis conditam fuisse:* F *at quominus id pro certo habeam, faciunt sequentia. Camina, teste Aribone et adstipulante Roschmanno, vicina erat ecclesiæ S. Valentini in castro Majensi exstructæ: commode igitur verba num.* 51 *relata de ecclesia in vicino castro restaurata amplificatave interpretari possumus. Secundo Caminam Sanctus sibi comparare studuit, in eaque habitaculum sibi construere,* propter vicinitatem sancti et beati Valentini ecclesiæ, *non alia utique de causa, quam ut ea uteretur ad effundendas Deo preces apud istius sancti episcopi tumulum, juxta quem etiam voluit sepeliri Quod si ita est, cur, quæso, mox aliud in eo loco templum condidisset? Tertio denique ecclesia ab ipso laudata, jam a seculo* XIII *SS. Mauritio et Sociis sacra, nullum SS. Valentini ac Zenonis vestigium retinet: potuit igitur in illorum martyrum gloriam post* Corbiniani *tempora ædificari: antiquæ vero picturæ cum Sanctorum, quos exhibent, nomina non præferant, nihil certi docent, ac forsan*

AUCTORE C. S.

san ipsum S. Corbinianum, *in Camina olim hospitatum, per unam earum pia postmodum expressit posteritas. Verum hæc eruditis Tyroliis examinanda relinquo.*

Aliud prædium ex eleemosynis

57 *Non diu post, quantum apparet, sanctus Antistes aliud prætereà prædium ecclesiæ S. Mariæ Frisingensi, in qua cathedram jam fixerat, persoluto pretio, a Grimoaldo duce emit,* Chorzes *vocitatum. Surius, Mabillonius in Actis et Marcus Velserus* Chories *legunt, sed perperam, aiunt Meichelbeckius et Roschmannus : in Henrici Aucupis diplomate* Chorzes *vocari, vidimus num.* 52. Locus hic situs est in Valle Venusta, et adhuc hodie CORTSCH vocatur, sex circiter horis Majis et Merania distans, *inquit mox laudatus geographus. Hoc autem prædium fuerat cujusdam viduæ, Faustæ nomine, quæ divisa binis filiabus suis hereditate, partem, quam sibi servaverat, ea lege Grimoaldo legaverat, ut dum ipsa viveret, eam tueretur. Itaque defuncta Fausta,* Corbinianus *(verba Aribonis sunt)* dedit Grimoaldo principi nongentos auri solidos, quos ei dudum Pippinus Major-domus Francorumque princeps in suam largitus est elymosinam, et comparavit hoc ipsum in Chorzes, et ambo pariter postea, B idem beatus Corbinianus et Grimoaldus princeps, tradiderunt hoc Deo et sanctæ Mariæ ad prædictam ecclesiam in castro Frisingense, ubi tunc beatus Corbinianus cathedram tenuit pontificalem.

sibi datis comparat.

58 *Meichelbeckius existimat, summam istam pecuniæ non a solo Pippino acceptam fuisse, sed ex muneribus, tum ab ipso Pippino in Gallia, tum in Norico atque Italia Sancto collatis coaluisse. Nec immerito; nam cap.* III *dicuntur Theodo et Grimoaldus, et cap.* IV *Longobardorum rex multa ei dona dedisse. Rursum eodem capite præter munera a rege oblata,* ducentos *solidos a quadam vidua, aliosque* ducentos solidos auri *ab Husingo comite accepisse narratur. Unde mirum videri non debet, quod sancto Præsuli tanta pecuniæ summa ad prædictum prædium coemendum suppeteret. Ceterum in diplomate Henrici Aucupis num.* 52 *citato, inter loca a* S. Corbiniano *empta* Chorzes *etiam recensetur.*

C

§ VI. Grimoaldum corripit: in montem S. Stephani commigrat, in quo fontem elicit, olim ac hodiedum celebrem.

Grimoaldo mire succenset,

Hucusque res ex sententia sancti Antistitis fluxerant et episcopatus Frisingensis primordia, Grimoaldo fautore, felicia incrementa capiebant, cum Pilitrudis omnia susdeque vertere conata est. Dolebat scilicet lasciva mulier, quod S. Corbiniani *opera ab incestuoso ducis thalamo sejuncta viveret, ideoque omnem occasionem aucupabatur, ut invisum sibi Monitorem, velut altera Herodias e medio tolleret. Accidit autem, ut prandente in aula* Corbiniano, *Grimoaldus panem e mensa cani projiceret : at*

D *Episcopus non ferens, cibum signo Crucis de more a se lustratum, cani porrigi, ut* erat contra vitia ad irascendum facilis, *teste Aribone, rari zeli exemplo, mensam, cui accumbebant, impulsu pedis evertit, aulaque excedens minatus est, se communes cum duce cibos imposterum non sumpturum.*

eique, frustra frendente Pilitrude, reconciliatur.

60 *Hæc Pilitrudi visa est apta Sanctum criminandi occasio.* Hoc facto, *inquit Aribo,* mulier de morte Viri Dei cœpit tractare, invidiæ facibus succensa, eo quod a viri illicito sui concubitu per verbum Viri Dei fuerat alienata, incessanterque in aures viri sui invidiæ et odii fomitem ministravit contra Virum Dei. Dixit etiam, ob principis despectum hoc egisse Episcopum; nihil aliud dignum Episcopum esse, nisi mortis reum. *Nihil tamen mulieris dicteria valuerunt: dux quippe sancti Præsulis zelum æqui bonique consulens, eum precibus muneribusque placavit, reduxitque ad prandium, et ut priùs familiariter usus est. Iterim* Corbinianus *episcopatui fundando intentus nova prædia acquisivit. Quæ tamen hæc fuerint, non tradidit biographus, qui tantum ait:* Cœperuntque Viri Dei divitiæ, quas non amaverat, crescere cottidie et loca augescere. E

Ædem sibi in monte S. Stephani exstruit,

61 *Post hæc subdit biographus miraculum in sacello S. Stephani factum, prodigiosam scilicet lucem, cœlestemque melodiam a Sancti clericis, dum ipse ægrotabat, perceptam; quod ipsi mentem injecit, habitaculum sibi juxta illud extruendi, ibidemque cum suis imposterum commorandi. Sita est hæc ecclesia in jugo alterius montis, qui Frisingæ adjacet, et vernacule* Weihen-Stephan, *Latine* Mons S. Stephani *appellatur, ut num.* 49 *ostensum est. Meichelbeckius* § 9 *Vitæ dubitat, an rerum gestarum ordo apud Aribonem hic nonnihil turbatus non sit; quia Sanctus in monte Frisingensi habitasse dicitur, antequam in montem S. Stephani commigraret. Hoc dubium ipsi movent quidam codices Frisingenses, inter quos Chronicon quoddam hæc habet :* Tunc secum accepit Fratres ex monte Weihen-Stephan ad montem cathedralem Frisingam et ibi cum Fratribus secundum Regulam S. Benedicti monastice et religiose vixit. *Suspicatur itaque laudatus historiographus,* Corbinianum *primum in monte S. Stephani habitasse, indeque ad montem S. Mariæ secessisse cum suis. Quamquam autem in re dubia nil certi statuere malit, observat tamen, sibi* non apparere rationem, cur S. Corbinianus, si montem S. Mariæ semel incolere cœpit, eum posthac deseruerit, et alterum S. Stephani elegerit, eoque rursus abdicato, ad B. Virginem migraverit. F

in eamque cum suis migrat :

62 *Mihi vero minime dubium est ex Aribone, quin Sanctus primum habitaverit in monte S. Mariæ ac deinde in monte S. Stephani, ut caput* V *Vitæ consulenti patebit. Ibi enim dicitur*: Cum quodam die in episcopio consedisset, molestia corporis illum concussit, ita ut more solito in vicinum montem ad oratorium beati Stephani martyris venire nequiverat, matutinas Deo persolvere laudes, clerum suscitans illuc ire præcipiens*. *Tum subdit miraculum, quod in ea sacra æde contigit, structamque ibidem ædiculam, in quam Sanctus commigravit. Causa igitur mutandi domicilii fuit istud prodigium, cujus cum particeps esse non potuisset* Corbinianus, *in alio monte adversa valetudine præpeditus, ædem ibi exstrui voluit, sive quia locum illum Deo gratum eo signo cognovisset, sive ut cœlesti*

* *l.* præcepit

A *cœlesti favore, si imposterum simile quid contingeret, ipse quoque frueretur. Nec est, cur rerum seriem apud biographum perturbatam suspicemur propter laudata Chronica, quæ certe ex hoc potius, quam hic ex ipsis corrigenda sunt. Vide dicta num.* 26. *Denique quæ postremo loco observat historicus Frisingensis, nihil urgent: nam ubi, quæso, docet Aribo,* Corbinianum *ex S. Stephani in S. Mariæ montem domicilium mutasse? An quod episcopalem cathedram in posteriori monte ad mortem usque tenuerit? Sed nihil obstat, quo minus in tam vicino monte habitans, sedem in ecclesia S. Mariæ haberet. Nunc ad biographi narrationem redeamus.*

in eodem monte fontem elicit: de quo

63 *Incommode sane accidebat Sancti ministris, quod in S. Stephani monte domesticis usibus nulla aqua suppeteret, quam propterea ex Mosaco fluvio, qui ad ejusdem radices labitur, quotidiano labore, non sine obmurmuratione haurire cogebantur. Cui malo ut occurreret* Corbinianus, quadam die diluculo consurgens, *ait biographus,* solus montis latera circumiens, in plaga Meridiana ad orationem se humo prostravit: qua completa, baculum, quo sustentabatur, in terram defixit; cumque paululum perfodisset, tantaque* mox ex eadem fovea aquarum emanavit abundantia, ut ad totius cellulæ ministerium sufficiebat*, ita ut ad usque ima montis defluxerat*, ex eo vivente numquam defuerat*. *In editione Suriana subditur:* Cum autem Vir Dei obiisset, et ejus corpus a nobis ablatum fuisset, per quadraginta annos sine aqua humus arida permansit: eo a nobis iterum adducto, pristinam abundantiam aquarum fons ipse ministrabat. Huic nostræ adsertioni fons ipse intuentium oculis testimonium præbet. Sed ad historiæ narrationem redeamus.

* l. tanta
B
* l. sufficeret
* l. defluxerit
* l. defuerit.

in editione Surii et codice Andecensi

64 *In hæc verba, quæ in codice, quo ipse usus est, absunt, Meichelbeckius* § 4 *in Aribone sic scribit:* Id ipsum habet Andecensis codex, quamvis non iisdem verbis: in vetustiori codice Benedicto-Burano omittitur illa narratio: unde suspicamur, hic iterum intervenisse interpolatorem, qui equidem rem veram scripsit (fontem enim illum hodieque manare aquas saluberrimas, oculis cernimus) sed tamen Aribonis historiæ aliquid superaddidisse convincitur. *Hæc ipse, quæ paululum examinanda sunt. Prædicta narratio de interpolatione suspecta esse non debet ex eo, quod aliis verbis in Andecensi codice legatur, quam apud Surium: potuit enim hic (ut omnino est verisimile) stylum mutasse, atque adeo verborum variatio non vetustis codicibus, aut eorum interpolatori, sed Surio adscribenda videtur. Præterea ad interpolationis suspicionem amovendam facit ipse codex Benedictoburanus, in quo dum verbis num.* 63 *recitatis dicitur:* fons ille eo vivente umquam defuerat, *suspicio oritur, quod eo mortuo defuerit, ut in Suriano ac Andecensi codice legitur. Non video igitur, cur potius hos interpolationis, quam Benedictoburanum luxati textus arguamus.*

C

quoddam prodigium narratur.

65 *Magis miror, laudatum Benedictinum istud exarescentis ac rursum scaturientis fontis prodigium pro vero admittere, licet Aribonis historiæ ab interpolatore additum velit. Nam quid causæ esse dicemus, quod Aribo tam memorabile prodigium, quo facta a se* S. Corbiniani *translatio divinitus approbata fuisset, quodque ipse utique ignorare non poterat, quasi de industria siluisset, qui tamen referendis mirabilibus ubique totus intentus est? Mihi sane hoc prodigium vel fictum apparet, vel si verum est, ab Aribone traditum et in Benedictoburano codice amanuensis vitio prætermissum videtur. Oppugnat quidem eumdem etiam locum ex eo, quod inter abductum reductumque Sancti corpus quadraginta anni intercessisse ibidem dicantur; verum id nihil obesse, num.* 92 *ostendemus.*

AUCTORE J. S.

Fons exsiccatus rursum scaturit.

66 *In Chronico Weichen-Stephanensi, teste eodem scriptore in Actis Aribonis* § 4, *simile quid dicitur de exsiccata redditaque fontis scaturigine; subditurque subsecutis temporibus aquam semel iterumque defuisse* propter malitiam hominum, qui turpitudinem suam illic exercere non formidabant. *Deinde post versus aliquot ex antiquo carmine depromptos, auctor Chronici concludit in hunc modum:* Rursus itaque supplicibus Christiadarum votis largifluæ aquæ ibi manare cœperunt, ut homines fontem hunc sola Dei clementia et beati Corbiniani meritis, sibi esse concessum, intelligerent. Cessent igitur ibi sordes et turpia dicta, et solum honestus et necessarius quæratur aquarum usus. *Exstat in sæpe laudata Frisingensi historia vetus illud carmen, ex codice Andecensi editum, ex quo, quæ huc spectant, sequentia lectori exhibeo.*

E

Vetus carmen de eodem salubri fonte

67 Mons ergo, cujus supra caput eminet aula
se multum Australi climate præcipitat.
Cetera planitie descendere constat aperta;
quam bene scandentis ungula pulsat equi.
Inde supercicio clivi, quod vergit ad Austros,
elicitur profluis unda means scatebris.
Haut natura loci profudit origine fontem
illum, haut tenuis fistula ducit aquas.
Corbinianus eum, Christi de munere præsul,
jussit inexhaustas fundere semper aquas.
Ardebant omnes uti novitate liquoris,
gaudebantque frui munere, credo, Dei.
Pluribus inde salus potantibus hausta cucurrit,
fert ut fama, fuit cum cito pulsa febris.
Vena salutiferas donare creata medellas*, * medelas
sueverat et morbos fonte fugare suo.
Sed quid avaritia non cogis sulfure fervens
mortales, cujus libera pestis eris?
Munera quapropter Domini manifesta maligni
vendere temptantes* his caruere bonis. * tentantes
68 Cum cepere canum ad pastum irreverenter abuti *exarescente*
limpha, quam Dominus Christicolis dederat:
Amisere simul; sicco nec gurgite tranat
gutta, nec arentem stilla respergit humum.
Transactis ergo post tempora plura diebus, F
concessas quondam plebs sitiebat aquas.
Accendunt animos in vota, precesque retexunt;
ipse fatigatur voce polus querula.
Jejunant itaque et tridui statione peracta,
queritur* admotis forte locus crucibus. * quæritur
Affuit et cambutta Patris, quam suspicit arca
ejus pendentem, desuper ossa fovens.
Hac freti clerus, plebs, innuptæque puellæ
assunt et Christum supplice voce rogant.
Explorant baculo fossam, tum scindere temptant,
tempore sed lusit error eos modico:
Noster Udalbaldus donec memor ecce negati,
istic fontis, ait, rivus erat profluus.
Instant ergo viri, certatim terra cavernis
egeritur rastro, viva vocatur aqua.
69 Fluxit, et ecce liquor salientibus exsilit undis, *et rursum scaturiente.*
levia raucisonus temperat arva latex.
Porro liquor dulcis, potabilis unda, salubres
haustus poscenti præbet abunda modo.
Hanc nec durat hyems, torrente nec aret ab estu*. * æstu

AUCTORE C. S.

nec sentit solem, nec pavet alluviem.
Monticulis illic, et qui servire beatis
martiribus cupiunt, sufficit ille latex.
Absistant tantum sordes ac turpia dictu,
solus honestus enim queritur usus ibi.
Hinc canis exemplum comitis monstravit habendum
jam dicti, quem se est fassus amasse nimis.
Perficeret siquidem placitum censorius ejus
in summo montis vertice cum dominus;
Ille parum providus medicatas attigit escas,
mox letale truci virus in ore fuit.
Toxica perstringunt instante venena Supremo*,
viscus et in fibris perfurit atra lues.
Limpha nocet profutura homini, canis interit esca,
qua rationalis fit bene pasta caro.
Idem potus ab humano pecus ore revulsit;
unde homo nempe viget, cecidit inde canis.
Quis tibi, fare canis, vitalia lambere suasit
pocula, quis stillam sorde piare sacram?

* *i. e.* Deo

Scipio, quo fons excitatus est.

70 *Hæc poeta, quæ quo anno gesta sint, edicere non licet: nam Udalbaldi nomen, ex quo solo id statui posset, inter episcopos Frisingenses aut abbates Weichen-Stephanenses non reperio. De* B *cambutta seu scipione Sancti, quam in quærendo fonte adhibitam scribit, Meichelbeckius* § 13 *Vitæ sic habet:* Scipio seu baculus, quo Vir Sanctus fontem illum in umbilico montis S. Stephani elicuit, tum ad perpetuam rei memoriam, tum ad venerationem publicam suspensus pependerat in cathedrali basilica haud procul a tabernaculo, in quo scilicet catholico more asservari solet Eucharistiæ Sacramentum: ast anno Christi 1581, in festo Deiparæ ab angelo salutatæ, nescitur a quo, sublatus et hucusque nondum restitutus est. *Denique canis, qui salutiferi fontis potu mirabiliter exstinctus narratur, fuit comitis* Timonis, *ut in versibus præcedentibus, qui huc non spectant, dicitur.*

Sacellum fonti impositum splendide renovatur.

71 *Crevit postmodum fontis religio, imposito ipse sacello, quod Matthæus Merianus in Topographia Bavariæ in montis declivo ad Meridionalem plagam, qua Monachium ac Alpes respicit, æri incisum exhibet. Verum illud, ait Meichelbeckius,* annorum lapsu ruinæ proximum, pauculis abhinc, dum ista scribimus, annis reverendissimus et amplissimus D. Ildefonsus, inclyti monasterii Weihen-Stephanensis abbas, et Congregationis Benedictino-Bavaricæ præses generalis, C demolitus est, et sumptibus sane ingentibus aliud splendidum, templum potius quam sacellum aut capellam, ibidem erexit, quod (die Julii 14 anni 1720, *ut legendum monet tom.* II *pag.* 466) celsissimus ac reverendissimus princeps et episcopus Joannes Franciscus honoribus beatissimi Corbiniani festivissime consecravit. *Denique de ipso fonte hodieque scaturiente in Vita Sancti* § 9 *scribit:* Perennis etiamnum fons ille manat, maneque in singulare tum valentium, tum ægrotantium solatium.

D

§ VII. Insidias impiæ Pilitrudis evadens, fugit Majas: quo anno Grimoaldi domus excidium a Sancto prædictum contigerit: Sancti reditus Frisingam, mors et statura.

Sanctus insidias Pilitrudis evadens

R*eliquimus* Corbinianum *fundando stabiliendoque episcopatu suo occupatum et felici rerum successu utentem; nunc reliqua expediamus. Aribo, qui de mirabilibus Sancti gestis posteritati commendandis in scribenda Vita pene unice fuit sollicitus, post conditam in monte S. Stephani ædem, mox Sancti fugam, fugiendique causam enarrat.* Corbinianus *præstigiatricem quamdam mulierculam, quæ Pilitrudis filium nefario carmine a se sanatum gloriabatur,* E *forte obviam habens, eam mirabili sane zeli exemplo pugnis probe mulctatam, donis, quæ in mercedem impietatis acceperat, spoliarat, in pauperes erogandis. His intellectis, Pilitrudis pene in furorem acta, quam dudum animo conceperat, sancti Præsulis cædem cuidam Nino committit, clam Grimoaldo patrandam. Neque dubium est, quin scelus ex mulieris votis successurum fuisset, nisi* Corbinianus *a pio quodam viro per Erimbertum fratrem suum admonitus, intempestæ noctis silentio sese ad aliam villam recepisset, ut cap.* V *lector pluribus reperiet.*

fugit Majas, ubi Grimoaldi et Pilitrudis pœnas prædicit.

73 *Turbatis in hunc modum rebus,* Corbinianus *ad Majense castrum confugit, indeque per quemdam e suis Grimoaldum de instanti nece et proximo impiæ Pilitrudis pœna commonuit. Incertum est, an dux cum incesta sua olim pellice ad vomitum clanculum rediisset: videtur tamen hæc majori, quam par erat, apud ipsum auctoritate valuisse; tum quod tantum nefas, inscio principe, impune attentaverit, tum quod* Corbinianus *ab eo multis precibus per legatos revocatus, non sit ausus redire, dictitans, se* Jezabelis, pessimæ mulieris, insidias oportere cavere. *Porro Majense castrum, quod prius Grimoaldi fuisse vidimus,* F *quodque sub mortem* Corbiniani *Longobardis parebat, jam in horum potestate fuisse, verisimile est, dum ille eo perfugeret: alioquin enim nec a Pilitrudis insidiis ibi tuto degere licuisset, nec Grimoaldi preces aspernari; quippe qui eum a Majensibus præsidiariis ad se adducendum potuisset curare, ut olim fecerat, cum Sanctus Roma reversus, idem castrum intrasset. At nihil timendum erat a Longobardis, quorum rex Luitprandus eum ante aliquot annos perbenigne exceperat et donis etiam cumularat.*

Excidium domus Grimoaldinæ,

74 *De rebus in hoc spontaneo exsilio a Sancto gestis silet biographus, qui mox Grimoaldi domus excidium subnectit his verbis:* Sed talibus insidiis qualis foret secuta vindicta, silentio non est premendum. Præfatus etiam puer, quem nefando carmine, ut diximus, machinis diaboli mulier præcantabat, rebus excessit humanis, eoque mortuo Grimoaldus ab insidiatoribus interfectus est. Prædictus vero Nino, qui in necem Episcopi collegium fecit, probrosa morte vitam

A vitam finivit, qui cum ventrem purgare sedebat, lancea percussus interiit. Ad ultimum vero Pilitrud prænotata mulier Carolum in Gallias sequebatur, pro meritis suis ab eodem repudiata, omnem honorem et gloriam perdidit, propriisque exuta substantiis, novissime nihil, nisi unum asellum ad subvectionem possidens, in Italiam pergens, vitam finivit, natique, qui prodebant * utero, cum multa tribulatione regno privati, vitalem amiserunt flatum. *Qua occasione, quave de causa Grimoaldus interfectus fuerit, veteres non tradiderunt; e recentioribus vero aliqui divinant cum Aventino, eum in bello, ceteris incognito, contra Theodoperti patrui sui filios et Luitprandum Longobardorum regem suscepto cecidisse. Ceterum domestici Annales, inquit Velserus lib.* IV *Rerum Boicarum,* Grimoaldi mortem in annum septingentesimum sive octavum sive nonum referunt: *addendum puto vigesimum, ut in margine notatur. Velserum secutus est Joannes Adlzreitterus in Annalibus Boiacæ gentis, parte* I, *lib.* VII, *num.* 19, *ubi ait:* Grimoaldi mortem Annales referunt ad annum 728.

* prodibant

quod in expeditione Caroli Martelli

75 *Grimoaldi mortem aliquot annos citius contigisse, cum Cointio, Pagio, Eccardo, et Hansizio mihi persuasum habeo. Manifestum enim est ex Aribonis relatione, Pilitrudem non nisi post ducis cædem in Gallias abductam fuisse, cum post illius ac Nini interitum subdat:* Ad ultimum vero Pilitrud prænotata mulier Carolum in Gallias sequebatur *etc. Neque dubium est, quin de eadem Pilitrudis captivitate agat Continuator Fredegarii, dum ait:* Succiduis diebus, evoluto anni circulo *(Carolus Martellus)* coadunata agminum multitudine, Rhenum fluvium transiit, Alamannos et Suavos lustrat, usque Danubium peraccessit, illoque transmeato, fines Baioarienses occupavit. Subacta regione illa, thesauris multis cum matrona quadam nomine Pilitrude et nepta sua Sonichilde regreditur. B

anno 725

76 *Quo autem tempore hæc gesta sint, discimus ex vetustis Annalibus Tilianis et Petavianis ab anno* 708 *usque ad* 800 *deductis, apud Chesnium tom.* II *Scriptorem historiæ Francorum, in quibus legitur:* Anno 725, quando Karolus primum fuit in Bawarios. *Similiter apud eumdem alii Annales, pariter Tiliani, ab anno* 708 *usque ad* 808 *continuati habent:* Anno 725 Karolus primum pugnavit in Baioaria. *His accedit Regino lib.* I *Chronicorum sic scribens:* Carolus princeps 10 anno regni sui cum Baioariis pugnavit, eosque vicit: *decimum autem Caroli principatus annum ex Reginonis sententia cum anno Christi* 725 *coincidisse, liquet ex eo, quod illum* anno 26 regni sui, *et* Dominicæ Incarnationis 741 *obiisse scribat; unde fit, ut in ejusdem calculis anno* 715, *quo e custodia elapsus est, principatum exorsus sit, quibus si annos decem incompletos adjunxeris, ad annum* 25 *pervenies, quo Boioarios ab eo devictos statuit.* C

contigisse ostenditur:

77 *Hisce pariter congruit tempus emortuale Rotrudis seu Chrotrudis, primæ conjugis Caroli, cui Pilitrudis vel certe Sonichildis in thalamum successit. Quippe Annales Nazariani ab anno* 707 *usque ad* 790 *perducti apud laudatum Chesnium sic habent:* 725 Hrotrudis mortua. *Tiliani seu Petaviani supra citati:* 725 quando Karolus primum fuit in Bawarios, Et Chrotrudis moritur. *Ex quibus discimus, hoc ipso anno, quo Carolus Boioarios debellavit, Chrotrudem defunctam esse, in ejusque locum Pilitrudem vel Sonichildem ab eo uxorem duci potuisse. Dixi* Pilitrudem vel Sonichildem: *Contius enim contendit, harum priorum Carolo numquam nuptam fuisse: quod autem ab eo repudiata apud Aribonem dicatur, id non aliter intelligendum esse, quam quod Caroli gratia exciderit, et ex aula jussa sit facescere. Sonichildem Caroli uxorem fuisse tradit Eginhardus apud eumdem Chesnium, ubi Annales suos ab anno* 741 *exorditur in hunc modum:* Hoc anno Karolus Major-domus diem obiit, tres filios heredes relinquens, Karolomannum scilicet, Pipinum et Grifonem; quorum Grifo, qui ceteris minor natu erat, matrem habuit nomine Suanihildem. *Similiter et Annalista Metensis tertium Caroli filium* Gripponem *vocat,* quem ex Sonihilde, quam de Bavaria captivam adduxerat, habuit.

AUCTORE C. S.

non autem anno 722 *vel* 723, *nec* 728.

78 *Utra Rotrudi successerit, non disputo: sed ex dictis satis liquere arbitror, Pilitrudem anno* 725 *a Carolo Martello in Gallias abductam fuisse, atque adeo Grimoaldi cædem vel hoc ipso anno eodem que in bello, vel ut existimat Eccardus paulo ante contigisse. Quare non possum consentire Adreæ Brunnero, qui parte* I *Annalium Boicorum lib.* V *bellum istud ac Pilitradis captivitatem anno* 722 *vel* 723 *illigat nixus, ut apparet, Annalibus Fuldensibus, qui Carolum utroque illo anno in Boioaria pugnasse, contra antiquiorum fidem perperam statuunt. Nec minus a vero aberrare videntur Joannes Adlzreitterus jam laudatus, et post hunc Meichelbeckius, dum prædictam expeditionem ad annum* 728 *differendam putant. Habent tamen illi faventes sibi domesticos, ut aiunt, Annales, in quibus Grimoaldi mors anno* 728 *signatur: favent etiam utcumque Tiliani supra citati, qui ad annum* 728 *secundam Caroli in Boioarios expeditionem notant his verbis:* 728 Karolus secunda vice pugnavit in Baioaria. *Eam opinionem amplexus est Meichelbeckius, quia videbat, nec Brunneri sententiam, nec eam, quam nos sequimur, recte conciliari posse cum tempore adventus* S. Corbiniani, *quem anno* 724 *affixerat. Verum quæ hucusque adduximus, certiora sunt, quam ut per incertos Annales domesticos, qui cujus notæ sint, non edicunt auctores, possint infringi: ex Tilianis vero mox productis nihil habetur, quam quod Carolus eo anno ibidem rursus pugnaverit.* E

Corbinianus ab Huckerto duce revocatus.

79 *Porro subactæ Boioariæ Carolus Huchertum, alias* Hugibertum, *præfecit, qui sanctum Præsulem postliminio revocavit, habuitque perbenigne.* Hucbertus quoque (*ait Aribo*) cum regnare cœperat, cum omni dulcedine et summo honore virum Dei Corbinianum episcopum ad se revocavit; quem tanto venerabatur honore, ut sanctis meritis dignus erat, eumque sibimet sacro fontis lavacro sociavit. *Arnolfus a Vochburg ex comite monachus S. Emmerammi, qui sub initium seculi* XI *ex antiquis monasterii sui monumentis Miracula S. Emmerammi conscripsit, apud Canisium Antiq. Lect. tom.* II, *de tribus ducibus, sub quibus* S. Corbinianus *in Boioaria floruit, lib.* I *sic scribit:* Theodo vir strenuus et alacer, sub quo clarissimus Christi confessor Ruopertus cum aliis Dei servitoribus Juvavium devenit... Is ergo dux filios habuit successores in regno, Diotpertum videlicet atque Grimaldum: post quos ducatum genti huic præbuit Hucbertus. *Horum primus, ut diximus* § 4, *Corbinianum, cum Romam peteret, honorifice susceptum in ditione sua retinere conatus est: sub altero, cujus cædem mox retulimus,* F

AUCTORE C. S.

Frisingam redit.

limus, cathedram fixit Frisingæ; ad quam sub postremi præfectura reversus est.

80 *Arno episcopus Salisburgensis, in libello donationum ecclesiæ suæ factarum, quem anno* 788 *concinnavit, Hucbertum, de quo agimus, filium Theodoperti, qui Arnolfo* Diotpertus *dicitur, fuisse asserit: fuit igitur Grimoaldi ex fratre nepos, qui excisa vel exauctorata ipsius familia, per Carolum Martellum ducatu positus est, et patrui exemplo edoctus, sanctum Antistitem ad episcopatum revocare curavit. Ceterum dum Aribo scribit, quod laudatus Hucbertus* S. Corbinianum sibimet sacro fontis lavacro sociarit, *id intelligendum puto de Baptismo non duci ipsi, sed ejusdem proli collato; neque enim verisimile est, filium Theodoberti ducis; olim S. Ruperto familiaris, et in ecclesiam Salisburgensem, teste Arnone, munifici, sine Baptismi lavacro adolevisse, aut Carolum Martellum Boioariæ ducatum homini gentili commissurum fuisse.*

Licentia successores eligendi, per Sanctum impetrata,

81 *Reliqua Sancti gesta usque ad beatum ipsius e vivis excessum biographus prætermisit: at Meichelbeckius* § 12 *Vitæ ad postrema ejusdem tempora refert obtentam ecclesiæ suæ licentiam,* B *regiis litteris firmatam, post mortem suam episcopos successores libere eligendi. Laudat in hanc rem diploma Ludovici III imperatoris, seu potius Ludovici Germaniæ regis, quo hic agnoscit, eam facultatem a decessoribus suis ecclesiæ Frisingensi ad preces* S. Corbiniani *olim concessam fuisse, et ut talem confirmat. Exstat illud totum apud laudatum historicum pag.* 152 *in Waltrone episcopo, unde ego aliqua delibo.* In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Ludowicus, divina favente clementia, rex. Oportet etiam regiam dignitatem omnibus benivolam existere, præcipue tamen his, qui divinis mancipantur obsequiis. Unde notum fieri cupimus omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, præsentibus scilicet et futuris, qualiter S. Corbinianus. Frisingensis ecclesiæ episcopus, aput antecessores nostros suo interventu impetraverat plebi et familiæ suæ licentiam inter se eligendi episcopos post suæ evocationis tempus, et hujus electionis securitatem scripto regalium præceptorem firmari rogavit, suamque petitionem apud eos obtinere promeruit. Similique modo omnes pastores ejusdem sedis per ordinem penes antecessores nostros eamdem electionis securitatem usque in C tempus Waltonis, dilecti episcopi nostri, obtinuerunt.

renovatur anno 906

82 Tempore autem suo accidit casu, ut domus sua, inibi in honore Domini et Sanctorum ejus constructa, ignium succensione combureretur, eisdem supradictis præceptis pariter combustis. His ita peractis, prædictus Walto antelibatæ sedis pontifex... precatus est clementiam nostram, ut supradictæ familiæ et clero juxta priorem concessionem nostra auctoritate assensum præberemus inter se eligendi episcopum, et priora præcepta per nostri præcepti renovationem roboraremus. Nos quoque eorum salubri consultui et petitioni libenter annuimus etc. *Hujus diplomatis autographum in chartario illustrissimi collegii cathedralis illæsum etiamnum asservari asserit idem auctor: verum non Ludovico III imperatori, sed Ludovico Arnulfi imperatoris filio, Germaniæ regi, cui Boioaria parebat, attribuendum est, cui etiam recte congruunt subjectæ instrumento epochæ:* Data 9 Kal. Maj. anno Domini 906. Indictione IX. Anno regis domini Hlodowici 7. *Authenticum esse prædictum instrumentum non nego: verumtamen, si penes Frisingenses fuerit episcopum suum libere eligere, nescio, cur episcopatus ille, ipso teste Meichelbeckio, annis octo vel novem post* Corbiniani *obitum vacaverit, subrogato primum in ejusdem locum per S. Bonifacium Erimberto circa annum* 739, *ut in hujus Actis tom.* I *Junii, pag.* 454 *videre est.* D

Moritur probabilius anno 730.

83 *Quo anno Sanctus ad laborum suorum mercedem evocatus fuerit, non docet Aribo. Vitus Arupekhius in Chronico Boioariorum lib.* II, *cap.* XVIII *de eo sic divinat:* Veniente autem die Nativitatis Mariæ, Deo spiritum reddidit anno, ut puto, Christi 735, vel quasi. *Ab hujus calculo nonnihil discedit Marcus Velserus lib.* IV *Rerum Boicarum, ubi ait:* Annum septingensimum tricesimum Annales numerant. *Eumdem etiam signant tres catalogi episcoporum Frisingensium. inquit Meichelbeckius, qui licet addat, alibi annum* 732 *notari, Velseri aliorumque sententiæ, quæ communis est, subscribit, et nos quoque eamdem amplectimur: fatemur tamen id non adeo certum esse, ut uno aut altero anno citius statui non possit: at ultra* 730 *probabilius differri non posse, apparebit* § *sequenti, ubi ostendemus, probabile esse, Sancti corpus quadragesimo ab obitu anno Majis relatum fuisse Frisingam, ubi anno* 770 *jam quiescebat, et forte uno aut altero anno jam quieverat. Ceterum dies emortualis, quem biographus pariter non expressit, in tabulis Frisingensibus et Martyrologiis* 8 *Septembris assignatur. Ex dictis autem consequens fit,* S. Corbinianum *probabilius obiisse anno circiter* 21 *a collato sibi per Constantinum Pontificem episcopatu, a fixa vero Frisingæ cathedra anno circiter* 13; *quamquam neutrum certo determinari possit, ut per decursum non semel monuimus. At certe audiendus non est Hundius, dum tom.* I *Metropolis Salisburgensis, in episcopis Frisingensibus, omnia confundens, Sanctum quidem anno* 730 *defunctum fuisse insinuat, sed tamen viginti annos in episcopatu Frisingensi adscribit, quos melius ab episcopali ordinatione repetiisset.* E

Sancti ætas et statura,

84 *De suprema Sancti ætate ita disserit sæpe laudatus historicus Frisingensis* § 13 *Vitæ:* Certum est, Erimbertum, Corbiniani fratrem, *qui ipsi in episcopatum successit,* eo fuisse natu majorem: cum enim narret Aribo, Corbiniano nondum nato, Waldekisum patrem rebus humanis excessisse, necessum est fateri, Erimbertum ante Corbinianum natum fuisse; nisi fingamus, Corbinianam matrem ad secundas nuptias convolasse: ast fingere historicorum non est. Et quoniam Erimbertus primum post novemdecim ab obitu Corbiniani annos e vivis ereptus est, ... cogimur asserere, Corbinianum ad provectam ætatem non pervenisse, ac forte annum ætatis quinquagesimum non superasse, neque ante annum Christi 680 orbi natum fuisse. *Probabilis quidem est hæc observatio, sed non evincens: nam licet Erimbertus ab Aribone non dicatur ex secundis Corbinianæ nuptiis genitus, id tamen certum non est. Neque video, cur dicendus sit fingere, qui dubitat de eo, quod facile potuit fieri et frequenter factum est. De statura sancti Præsulis idem scriptor hæc addit:* Statura corporis non fuisse adeo procerum, ex sacris ejus lipsanis metimur: et licet ossa a justa viri statura non admodum deficiunt, sacri certe capitis moles plane magna non est: *ita ipse.* F

§ VIII.

A

§ VIII. Corpus primum Frisingæ sepultum, transfertur Majas, deinde Frisingam reducitur: templi Majensis, in quo Sanctus humatus fuit, hodiernus status.

Corpus post 30 dies Majas transfertur:

Corbinianus *instantis sibi mortis præscius suis mandaverat, ut corpus suum Majis apud S. Valentinum, quem præcipuo cultu tempore episcopatus sui fuerat prosecutus, sepelirent. Quia vero id temporis in Majensi castro dominabantur Longobardi, fratrem suum Erimbertum octavo ante mortem die ad eorum regem Luitprandum* B *delegavit, ut regium ipsius consensum flagitaret. Deinde, appropinquante extrema vitæ die, alium e suis ad Hucbertum Boioariæ ducem direxit, qui ipsius mortem nuntiaret, simulque posceret, ut funus Majas transferri permitteret. Dum hæc aguntur, sanctus Antistes moritur, et a clero suo in beatæ Dei Genitricis Mariæ ecclesia, in qua cathedram tenuerat, Frisingæ tumulatur. At mox patuit, invito Sancto id agi: quippe continuo immissa divinitus procella non interruptos triginta dies ac totidem noctes Frisingenses vexavit, donec accepto Hucberti ducis responso, sacrum corpus non sine miraculis Majas transtulerunt, ubi apud S. Valentini exuvias honorifice collocatum est, quemadmodum cap.* VI *latius enarratur.*

et inde Frisingam post translationem S. Valentini,

86 *In eo castro quievit usque ad tempora ducis Thassilonis et Aribonis episcopatum, quorum opera Frisingam solemniter translatum est. Translationem illam ab eodem Aribone mandatam litteris cap.* VII *Vitæ recudemus, ad quod lectorem remittimus: hic vero ea tantummodo examinabimus, quæ ad illius elucidationem spectare arbitrati sumus. Longobardi, quibus Majæ parebant, corpus S. Valentini Tridentum avexerant, indeque Pataviam a Thassilone Boiorum* C *duce fuerat translatum. Hinc Ariboni, Frisingensi episcopo, injecta mens est de* S. Corbiniani *sacris exuviis ad sedem suam reducendis: quippe S. Valentini corpore, ob cujus præsentiam sanctus episcopus Majense castrum in sepulturam elegerat, inde sublato, merito judicavit, se postremæ Sancti voluntati minime refragaturum, si eum suæ quoque sedi restitueret. Movebat præterea antistitis animum, quod sanctus sui episcopatus Fundator* sine honore debito et absque sancto illic jaceret officio. *Itaque collecto episcoporum suorumque concilio, et assentiente Thassilone, rem feliciter exsecutus est. Errat porro Bailletus, dum ad 8 Septembris utriusque Sancti translationes confundens, scribit,* S. Corbiniani *corpus a Longobardis Tridentum translatum fuisse, et inde ab Aribone Frisingam.*

in cujus anno errat Breviarium Passaviense.

87 *Translationis annum non secus atque emortualem biographus prætermisit; veruntamen diserte docet, eam post S. Valentini exuvias Pataviam delatas contigisse. Breviarium proprium diœcesis Passaviensis, Monachiensibus typis anno* 1608 *excusum de sancti antistitis sui translatione ad diem 4 Augusti lectionem* IV *recitat in hunc modum:* Sancti Valentini episcopi corpus cum aliquot annis in Maiensi castro humatum in pace quievisset, tandem circa annum Domini septingentesimum vigesimum tertium a Luitbrando Longobardorum rege Tridentum deductum est, quod postmodum Tassilo, Bavariæ dux, Utilonis filius, pridie Nonas Augusti circa annum Domini septingentesimum septuagesimum septimum Passavium honorifice deportari atque inter duos muros ante fores ecclesiæ beati Stephani protomartyris, ubi episcopi sedes est, deponi fecit. *Hæc si vera sint, jam mortem* S. Corbiniani, *qui juxta S. Valentini corpus Majis sepultus fuit, ante annum 723 figere, corporis vero, de qua agimus, ad Frisingenses reductionem post annum 777 differre oportebit. Verum id utrumque falsum esse, ex dictis dicendisque manifestum est; quare in translationis tempus aliunde investigandum est.*

AUCTORE C. S.

Sententia Meichelbeckii

88 *In codice Andecensi et in eo, quo usus est Surius, quadraginta anni inter utramque* S. Corbiniani *translationem elapsi dicuntur. Sed is locus de interpolatione suspectus est Meichelbeckio, tum quia verba illa in codice Benedictoburano desiderantur (de quo vide num. 63 et seqq.)* E *tum quod hinc sequeretur, Sancti corpus primum anno 770 reductum fuisse Frisingam, cum tamen illud anno 769 ibidem jam quievisse contendat ex duobus instrumentis sub Aribone confectis, quæ parte* II *tomi* I *integra recenset. Primum continet traditionem Sikifridi factam* ad sepulchrum sancti Corbiniani confessoris Christi, in loco Frigisingas, ubi ipse pretiosus in corpore humatus esse cernitur. *Ad calcem subjiciuntur sequentes notæ chronologicæ:* Actum est hæc * in 6 Kalendas Martias, anno regni gloriosi Tassiloni ducis 22. *Alterum est donatio Adalperhti notata:* In 11 Kalend. Majas anno gloriosissimi Tassiloni ducis 22, Indict. VIII, *in qua similiter dicitur:* Transfundo ad domum episcopalem in loco situm *, quod * nominatur Frigisinga, ubi honor sanctæ Mariæ celebratur, seu sanctus Corbinianus requiescit in corpore.

* l. hoc

* l. sitam * qui

de tempore posterioris translationis

89 *Utroque instrumento annum Christi 769 designari putat, quia annum quintum principatus Thassilonis cum primo regni Pippini connectit, atque ita ejusdem ducis annum 22 perducit ad Christi 769. Id vero ostendere nititur ex antiquo instrumento Timonis, quod exstare ait in* F *vetustissimo Traditionum ejusdem ecclesiæ codice, atque hasce præferre natos chronologicas:* Anno secundo regnante excellentissimo Pippino rege, quando domnus Apostolicus in partibus Galliæ venerat, anno sexto regni Tassilonis, electissimi ducis, 8 Kal. Julii. Quæres modo, lector, *subdit historicus,* quis sit annus, quo domnus Apostolicus, nempe Stephanus II (aliis III) in Galliam venerit? Respondet Baronius, id contigisse anno Christi 753; et post Baronium idipsum Pagius asseverat. Recte: ergo annus Christi 753 fuit Pippini secundus, Thassilonis sextus. *Hæc ille: at mihi locus iste vitiosus apparet, legendumque annum tertium Pippini pro* anno secundo, *atque adeo instrumentum istud ad annum 754 pertinere.*

nixa antiquis monumentis, quæ probant,

90 *Ratio cur ita sentiam, est, quod licet Stephanus anno 753 in Galliam profectus fuerit, id tamen factum non sit, nisi sub ejusdem anni finem et initium subsecuti, ut etiam docent laudati Baronius et Pagius. Nam, teste Anastasio bibliothecario,*

AUCTORE C. S.

bibliothecario, Roma egressus est decimo quarto die mensis Octobris, Indictione septima, *id est anno* 753. *In itinere Aistulfum Longobardorum regem Papiæ convenit*, et quintadecima die mensis Novembris prædictæ septimæ Indictionis à civitate Papia movens, suum in Franciam profectus est iter. *Denique in Agaunensi S. Mauritii monasterio aliquantulum moratus, ad Pippinum regem progressus est, ab eoque honorifice susceptus, ad Pontigonense palatium est deductus* sexta Januarii mensis die in Apparitione Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi sacratissima solemnitate, *anno utique* 754. *Jam vero cum laudatum instrumentum signatum sit* 8 Kal. Julii *anni*, quando domnus Apostolicus in partibus Galliæ venerat, *non potest ad annum* 753 *spectare, cujus scilicet mense Junio Stephanus nondum Roma excesserat ; sed ad annum* 754, *sub cujus initium a Pippino fuerat exceptus. Porro* 8 *Kalendas Julii anni* 754 *currebat Pippini annus tertius, sive ipsius regni exordium a mense Martio, sive a Kalendis Maii anni* 752 *repetatur.*

cum ante 24 Februarii anno 770 contigisse.

91 *Ex his conficitur, annum sextum Thassilonis, si producto instrumento standum sit, etiam in cursu fuisse* 8 *Kalendas Julias anni* 754. *Unde*
B
ulterius deducitur, traditiones Sibifridi et Adalperhti num. 88 *memoratas, quarum prima* 6 Kalendas Martias, *altera* 11 Kalend. Majas, *utraque anno* 22 *Thassilonis signatur, factas esse non anno* 769 *sed* 770, *cujus mensibus Februario et Aprili currere debuit annus* 22 *prædicti ducis, si recte se habeat instrumentum Timonis. Nolo equidem in annos Thassilonis hic inquirere, de quibus videri potest Meichelbeckius tom.* I *parte* I, *pag.* 42 *et seqq.* : *id unum volo, ex illo Timonis instrumento, qualecumque sit, potius erui traditiones Sikifridi et Adalperhti ad annum Christi* 770 *spectare, quem etiam manifeste indicat Indictio* VIII, *quæ posteriori adscripta est, quæque mense Aprili anni* 769 *nondum inchoata erat. Itaque ex allatis monumentis id unum hucusque habemus, translationem ante* 24 *Februarii anni* 770 *peractam fuisse; sed quamdiu ante, non liquet.*

Probabilius facta est 20 Novembris anni 769.

92 *Marcus Hansizius Germaniæ sacræ tom.* I, *pag.* 136 *sententiam Meichelbeckii paulo aliter intellexit, atque ita interpretatus est.* Celebratur, *inquit*, Translatio S. Corbiniani juxta antiquum Kalendarium Pataviense, anno 1522
C
Venetiis excusum, quod ad manum habeo, die 20 Novembris. *Deinde productis Sikifridi et Adalperhti instrumentis, quæ ipse quoque ad annum* 770 *refert, sic concludit :* Ex quibus recte arguit eruditissimus ejusdem historiæ scriptor *(Meichelbeckius)* corpus S. Corbiniani jam anno 769 jacuisse Frisingæ, scilicet a mense Novembri. *Verum ea non est mens Meichelbeckii, ut examinanti patebit ; ipsa autem Hansizii observatio, licet certa non sit, probabilis tamen est. Etenim in antiquiori Breviario Passaviensi anno* 1505. *Venetiis pariter impresso, eadem die* 20 *Novembris Translatio recolitur ; idem fit in pluribus aliis, quæ sequenti* § *recensebimus. Jam vero ex codice Suriano, Andecensi, aliisque habemus, translationem contigisse anno a Sancti morte quadragesimo : qui, si annos incompletos sumamus, currebat* 20 *Novembris anni* 769, *secundum communiorem sententiam, quæ Sanctum* 8 *Septembris anni* 730 *obiisse statuit. Veruntamen cum tam annus emortualis, quam prædicta annorum intercapedo*
D
non sint omnino certa, incertum quoque est, an ea translatio uno alterove anno citius non contigerit, quamvis post annum 769 *statui non possit.*

Hodiernus templi S. Valentini

93 *Monent me sæpe laudati Antonii Roschmanni Mss. notitiæ ut aliquid de Majensis castri interitu et hodierno S. Valentini ecclesiæ statu adjungam. Ait itaque, vicinum Majis arenosum montem diuturnis imbribus solutum os cujusdam amnis opplevisse ; quo factum, ut (verba Roschmanni sunt)* immensa aquarum vi ultra horæ spatium retenta, ac tandem ruptis claustris cum monte fabuloso protrusa, erumpens totam urbem Magiensem contumulaverit, ac fœdissimis oppleverit ruinis. Quod intuenti perspicuum fit, accedente præcipue incolarum omnem fidem faciente narratione, et jam interea iterum anno 1322 renovata clade. *Utriusque cladis tristes reliquias prolixo sermone exponit, colligitque ex anonymo seculi* XIII *scriptore, earum primam inter annos* 769 *et* 1250 *contigisse.*

sanctique Corbiniani sepulcri status Majis

94 *Post multa de S. Valentini ecclesia ita prosequitur :* Communem tamen hunc, quem diximus interitum, seu Numinis providentia, seu ipso loci situ, evasit celeberrima S. Valentini in hoc castro ecclesia... In recedenti enim nonnihil retro ad latus sinistrum sinu a prominenti adhuc illa montis parte tegebatur, cui arx ad sinistram amnis Nayffii ripam imposita est, et sic omnis ille montis irruentis seu sabuli ac lapidum impetus illuc numquam ferri potuit, cum aggere rupto, via recta vis illata fuerit... Templum satis amplum est, structuræ tamen, excepto choro, recentioris, ut adeo nullum antiquæ illius a S. Valentino constructæ vestigium invenerim ; anathematibus plenum, quibus vicinia omnis, imo remotæ etiam S. Valentinum colunt. Solum, quod superest monumentum, silex est prægrandis, totam aram contegens, sine altariolo sive sepulchro vel conditorio sacrarum reliquiarum, quod aliquibus ansimensium est, et quidem ex lapide silice continuo. In hac permissum est speciali indulto reverendissimi domini Ordinarii ideo Sacrum facere, cum altare hoc seu lapis ab ipso S. Valentino consecratus credatur. Sub hoc altari, aut saltem in crypta, cui illud substructum est, (nam utrumque sanctum Episcopum vix cepisset hoc spatium) conditos fuisse SS. Valentinum et Corbinianum nemo hic locorum ambigit. *Hucusque ad propositum nostrum Roschmannus, qui loca illa ipsemet studiose lustravit. Nunc Frisingam redeamus.* E

F

§ IX. Reliqua ad Sancti cultum spectantia.

Sancti memoria in Fastis ad 8 Septembris,

Q*uamquam ex hactenus dictis satis superque constet de legitimo antiquoque* S. Corbiniani *cultu, eodem forte tempore, quo obiit, inchoato, eodemque seculo per Aribonem multum promoto ; aliqua tamen pro more de eodem argumento addenda sunt. Martyrologium Romanum ad hanc diem* 8 *Septembris Sanctum his verbis annuntiat :* Frisingæ sancti Corbiniani, primi ejusdem civitatis episcopi, qui a Gregorio secundo Pontifice ordinatus et ad prædicandum Evangelium missus, uberes fructus in Gallia

A Gallia et Germania retulit, ac demum virtutibus ac miraculis clarus in pace quievit. *In antiquioribus Martyrologiis classicis nulla ipsius memoria reperitur; aliqua tamen Usuardi auctario ad eumdem diem eum celebrant. Inter ea codex Rosweydi apud Sollerium nostrum post textum subjicit :* Frisingiæ Corbiniani episcopi et confess. *Codex Centulensis :* Eodem die Frigisinge, sancti Corbiniani episcopi et confess. *Editio Lubeco-Coloniensis :* In civitate Frisinga, natale sancti Corbiniani episcopi Frisingensis. *Denique Molanus :* Et Frisingæ, depositio sancti Corbiniani episcopi, cujus vita virtutibus inclyta in Baioaria claruit.

et ejusdem Translationis ad 20 Novembris.

96 *Ad eumdem diem refertur in Floriano nostro M., in quo prolixum ipsius elogium texitur, sed vitiosum et ex Ottonis Frisingensis Chronico lib* V, *cap.* XXIII *concinnatum. Fœde etiam aberrat Martyrologium Germanicum, sub Canisii nomine editum, in quo Sanctus a Gregorio Magno PP. anno* 600 *episcopus consecratus dicitur. Mitto Galesinium, qui in Annotatis perperam pro eo Bedam citat, multosque recentiores, a quibus* Corbinianus *sacris Fastis merito insertus est. Præter diem* 8 *Septembris, qua ipsius natalis seu* B *depositio recolitur,* 20 *quoque Novembris translationi suæ sacram habet in codice Usuardino aucto Hagenoyensi, ubi legitur :* Item translatio sancti Corbiniani episcopi Frisingensis. *Similiter in laudato Martyrologio Canisii ad eumdem diem Novembris, omissa tamen voce* translatio, *dicitur :* Item Frisingæ, S. Corbiniani, de quo supra ad 8 Septembris actum est. *Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani credidit, die* 20 *Novembris Ordinationem Sancti Episcopi celebrari :* Ipsomet, *inquiens,* die ordinatio S. Corbiniani episcopi Frisingensis in Noricis. *Philippus Ferrarius autem in Catalogo generali dubitavit, an hac die Novembris ejus Ordinatio, an Translatio, aut alia quædam festivitas ageretur : verum Translationem recte notari in codice Hagenoyensi, ex mox dicendis patebit.*

Officium ecclesiasticum in Breviariis

97 *Dubitari non potest, quin sanctus Antistes, relato ad cathedralem ecclesiam suam ejus sacro corpore, peculiari mox cultu apud Frisingenses honoratus fuerit, cum una ex rationibus, quæ Aribonem ad translationem peragendam impulerunt, fuerit quod* absque sancto officio *Majis jaceret. Diem* 8 *Septembris, qua obiisse creditur, quaque sanctissimæ Dei Matris nativitas simul et* C *ecclesiæ Frisingensis dedicatio celebrabatur,* S. Corbiniano *pariter olim sacram fuisse, asserit Meichelbeckius tom.* I, *parte* I, § 2 *in Ellenhardo et alibi, laudans vetustam liturgiam a Gamansio visam. Postmodum, incertum quo seculo, Frisingenses sancti Episcopi festivitatem diei* 9 *ejusdem mensis affixerunt, non alia utique de causa, quam quod pridie ob natalem Virginis Matris festive agi non posset. Hinc in Calendario, quod Officiis propriis memoratæ diœcesis præfixum est, ita legitur :* 9 Corbiniani episcopi et confess. duplex. Fuit heri. *Ipsum vero Officium assignatur ex communi confessoris pontificis, cum lectionibus* I *Nocturni ex epistola B. Pauli ad Timotheum :* Fidelis sermo ; *secundi autem propriis ex Aribone concinnatis, quæ desinunt in miraculis in Majensi castro factis, dum ibi sacrum corpus quiesceret. Tertii Nocturni lectiones sunt homilia in Evangelium :* Homo quidem peregre : *Eadem die Officio semiduplici eum veneratur Vienna Austriæ in Officiis propriis anno* 1632 *excusis. At in Salisburgensi ac Passaviensi Breviariis de illo tantum fit commemoratio ad diem* 8 *Septembris.*

AUCTORE C. S.

ad utrumque diem.

98 *Celebrant præterea iidem Frisingenses die* 20 *Novembris ritu duplici cum Octava ejusdem sancti Patroni sui Translationem, ut discimus ex supra laudato Breviario. Officium idem, quod* 9 *Septembris, prima die assignatur : die* 24 *et* 26 *omnia de communi præter solitam orationem et lectiones secundi Nocturni, quæ ex Sermonibus S. Bernardi depromptæ sunt, præscribuntur. Octava die Officium primæ diei repetitur, substitutis tamen ex communi confessoris pontificis lectionibus pro secundo Nocturno. Porro verisimillimum est, memoriam sacri corporis, Majis Frisingam reducti, ea festivitate celebrari ; ac propterea miror, nullum de hac reductione verbum fieri in toto illo Officio, cujus lectiones desinunt in priori translatione Frisinga Majas facta, quasi de hac, non de illa ageretur. Non potuit tamen prima translatio in* 20 *Novembris incidisse, si* S. Corbinianus, *ut diximus,* 8 *Septembris defunctus, trigesimo ab obitu die, quemadmodum apud Aribonem legitur, Majas translatus sit. An vero secunda translatio in eum diem inciderit, incompertum mihi est : suspicor, tamen id ita esse, cum non appareat alia ratio, ob quam eo die colatur. Ceterum prædictam festivitatem eodem die olim celebratam fuisse in diœcesi Passaviensi, docet nos ipsius Breviarium anno* 1505 E *Venetiis excusum, in quo Officium cum antiphonis ad omnes Horas, lectionibus, hymno et reliquis omnibus propriis recitandum proponitur.*

Tertia translatio : sodalitium et gymnasium Sancto dicata.

99 *Reliqua ad Sancti cultum spectantia pauca habemus : ea tamen qualiacumque sint, paucis accipe. Alterius translationis meminit Wessofontanus Chronologus apud Meichelbeckium, qui tom.* I, *parte* I, *pag.* 378 *hæc ex ipso deprompsit :* Anno 1205 major domus Frisingæ sanctæ Mariæ consecratur, et corpus beati Corbiniani episcopi gloriosa translatione sublimatur. *Sedebat id temporis in Frisingensi cathedra Otto II, qui ecclesiam S. Mariæ, quæ etiam* S. Corbiniani *dicebatur, bello Bavarico, ut censet Meichelbeckius, ruinam passam restauravit, eaque occasione sacrum primi Antistitis corpus solemniter elevavit. De pistorum sodalitio sub Deiparæ Virginis, sanctique* Corbiniani *clientela Monachii olim instituto, apud Meichelbeckium tom.* II, *parte* I, *pag.* 140 *hæc lego :* In ecclesia RR. PP. Augustinianorum Monachii jam eo tempore (*seculo* XIV) florebat pia sodalitas pistorum sub invocatione Deiparæ et S. Corbiniani, F primi episcopi Frisingensis, erecta et gratiis Pontificiis decorata, cui e trecentis tum urbibus, tum oppidis pistores nomen suum dederant. Ei sodalitati anno 823 Ludovicus Bavarus gratias singulares addidit. *Eodem historico teste, celsissimus princeps Joannes Franciscus, Frisingensis episcopus gymnasio, quod studiosæ juventuti sub moderamine RR. PP. Benedictinorum Frisingæ erexerat,* S. Corbinianum *patronum solemniter assignavit.*

Reliquiæ honoratæ ;

100 *Ad Sancti reliquias honorandas spectare videntur, quæ Arnpeckhius lib.* IV, *pag.* 7 *Chronici notat his verbis :* Ex hujus Hainrici ducis (*Bavariæ, cognomento* Rixosi) donatione caput argenteum deauratum S. Corbiniani, quod hactenus habetur in ecclesia Frisingensi, factum est. De hoc sunt metra :

Dum jubet Hainricus, quam sanctus Corbinianus
splendet in argento, quod dedit ille Deo !
Præsulis Abrammi fulgescit imago benigni :
Omnipotens animam salvet in arce suam.

Floruere

AUCTORE C. S.

Floruere autem Henricus dux, et Abrahamus episcopus sub finem seculi X. *Aliquam hujus sacri capitis portionem seculo* XIV *in Bohemiæ metropolim Pragam translatam fuisse, ibidemque in S. Viti pie servatam fuisse scribit Thomas Joannes Pessina in Phosphoro ejusdem metropolitanæ ecclesiæ, pag.* 517, *ubi reliquias, quæ ibidem coluntur, recensens, ad diem* 6 *Septembris hæc habet :* S. Corbiniani episcopi pars notabilis de capite ab Elisabetha regina, quæ erat mater Caroli, Pragensi ecclesiæ donata anno 1328. *Paulo magis memorabilia sunt, quæ sæpe memoratus historicus Frisingensis tom.* II, *parte* I, *pag.* 449 *de reliquiis anno* 1710 *in Gallias translatis, auctoque inde antiquo Sancti cultu enarrat.*

aliquæ in Franciam delatæ.

101 *Celsissimus princeps ac episcopus Frisingensis, Joannes Franciscus, datis litteris petierat a Bertrando Robine de Callemont, facultatis Parisiensis doctore Theologo, eodemque Priore ac parocho S. Germani de Castris seu* Chatres, *petierat, inquam, ut suam de* S. Corbiniani *patria sententiam ediceret. Respondit is, eo loci nemini dubium esse, quin Sanctus ibidem natus fuerit : eamque opinionem tum aliis argumentis,* B *tum misso, quod in ea ecclesia recitabatur, Officio ejusdem Sancti proprio, stabilire conatus est. Eadem occasione usus est Bertrandus, ut aliquas* Corbiniani *reliquias pro S. Germani ecclesia, apud quam Sanctus prima sanctioris vitæ fundamenta posuerat, impetraret.* Votis annuit episcopus, et partem insignem cum adjuncto authentico testimonio in Gallias destinavit. Ubi in Gallias delata est sacra illa portio, ingenti gaudio Castrenses implevit.

et honorifice elevatæ beneficiis clarescunt : aliæ aliis concessæ.

102 Dedit deinde operam Bertrandus, ut donum illud insigne cum quanta fieri posset solemnitate in ecclesiam divi Germani inferretur, quod etiam facile ab incolis et accolis obtinuit. Festivissima enim pompa a confertissimi populi agmine illuc illatum est sacratissimum pignus, quod deinceps in ara splendida noviter constructa (in cujus superiori parte insignia celsissimi principis nostri, *Frisingensis episcopi,* fuere suspensa, fuit repositum, ubi devotis civibus suis hactenus plurima, eaque manifesta beneficia contulit, uti datis pluribus epistolis Bertrandus celsissimum edocuit... Ita hoc anno (1710) S. Corbinianus per Joannem Franciscum Gallis rursus innotuit et quodammodo revixit. *Hæc ipse, qui pag.* 478 C *etiam scribit, aliquam ossium particulam ab eodem celsissimo Joanne Francisco abbatiæ Fuldensi anno* 1724 *donatam fuisse. In Translatione quoque S. Norberti archiepiscopi Magdeburgensis ad diem* 6 *Junii in Opere nostro recusa, pag.* 901 *mentio fit de reliquiis* S. Corbiniani, *quas RR. DD. Matthæus de Beir et Prosper Moriconi, canonici professi Ordinis Præmonstratensis, abbatiæ S. Michaelis Antverpiæ, Praga, quam anno* 1627 *ratione translationis S. Norberti, Fundatoris sui, adierant, Antverpiam redeuntes, Frisingæ accepere.*

Jubileum millenarium celebratur :

103 *Coronidis loco paucis perstringo, quæ Frisingensis historicus tom.* II, *parte* I *latius describit de millenario Jubileo a* S. Corbiniani *adventu Frisingam, fundatoque ibidem episcopatu, jussu supra laudati episcopi Joannis Francisci celebrato. Factum id est Kalendis Octobris, anno* 1724, *ad quem Frisingenses suæ sedis exordia referunt, quoque idem celsissimus princeps annum suscepti presbyteratus quinquagesimum numerabat, magna cum pompa ac splendore, serenissimo* D *electore Bavariæ Maximiliano Emmanuele cum serenissima familia sua festivitatem sua præsentiæ prima die cohonestante : tenuitque ea solemnitas octiduum. De templi restauratione et festivo apparatu, aliisque, quæ huc spectant, videri potest laudatus historicus, cui etiam anno* 1722 *demandata fuerat cura Frisingensem historiam conscribendi, quam sane unico illo biennio non minus erudite, quam feliciter perfecit. Lubet tamen aliqua hujus jubilei monumenta, priusquam commentario finem imponam, ex ejusdem eruditi viri insigni Opere referre.*

104 Ad mensis Julii initium *(Anni* 1724) *inquit,* *monumenta* nempe die illius sexta, ex mandato serenissimi ac potentissimi dusis electoris Maximiliani Emmanuelis, Monachii feliciter fusum est æs campanum, ad centies centenarium pondus ascendens, quod electoralis sua serenitas destinavit cathedrali Frisingensi ecclesiæ, millesimum ab orto suo annum paulo post celebraturæ. In ejus parte una superius leguntur hæc verba :

I. N. R. I. MISERERE NOBIS.
FUDERUNT I. M. LANGENEGGER, ET A. B.
ERNST. MONACHII 1724.

Inferius vero : E

DEO TER OPT. MAX.
IMMACULATÆ VIRGINI DEIPARÆ
MARIÆ, PATRONÆ DIOECESEOS.
S. CORBINIANO EPISCOPO,
CÆTERISQUE TUTELARIBUS FRISINGENSIS
ECCLESIÆ JUBILÆÆ D. D. DEDICAT
SERENISSIMUS ELECTOR, UTRIUSQUE BAVARIÆ
DUX MAXIMILIANUS EMMANUEL
ANNO CHRISTI 1724.

Ex altera vero parte :

CONSECRAT REVERENDISSIMUS ET CELSISSIMUS JOANNES FRANCISCUS. EPISCOPUS FRISINGENSIS, S. R. I. PRINCEPS, ANNO SACERDOTII SUI 50, REGIMINIS 30. ECCLESIÆ SUÆ SPONSÆ M.

105 *Hisce addo, quæ de nummis ea occasione* *huc spectantia.* *cusis laudatus scriptor habet pag.* 479. Eodem tempore celsissimus princeps noster pro memoria futuræ festivitatis æternitati consecranda cudi jussit monetam auream duplicem. Prima habet valorem duodecim aureorum per Germaniam communium : altera vero duos aureos æquat. In earum prima ex una parte in quadratura comparet S. Corbinianus cum insignibus tum episcopatus, tum reverendissimi collegii cathedralis consuetis. Pone inserta sunt hæc verba : F S. CORBINIANUS, I. FUNDATOR, I. EPISCOPUS, I. PATRONUS. In rotunditate vero circuli : JO. FRANCISCUS RESTAURATOR ECCLESIÆ : PASTOR OVIUM : P. PAUPERUM. In altera parte rursus in aliqua quadratura cernitur Deipara cum alis Apocalypsicis, prout ea in ara maxima hujus cathedralis ecclesiæ spectatur. Prope eam figuram habentur insignia tum episcopatus, tum illustrissimæ familiæ Eckherianæ. Inscriptio ejus quadraturæ sic habet : SUB UMBRA ALARUM TUARUM. In rotunditate : SACERDOTII 50. REGIMINIS 30, ANNO CHRISTI 1724. Altera moneta aurea ex una parte exhibet effigiem divi Corbiniani, pallio conspicui, cum urso. Inscriptio : S. CORBINIANUS. In parte vero altera exprimuntur consueta insignia celsissimi nostri, sub quibus notatur : POST MILLE. In rotunditate vero legitur : JO. FRANC. D. G. EPISC. FRIS. S. R. I. PRINCEPS 1724. *Hæc de millenario ecclesiæ Frisingensis, a* S. Corbiniano *fundatæ jubileo sufficiant :*

A *ficiant: plura qui voluerit, adeat laudatum Meichelbeckium, ubi operosam ejusdem descriptionem reperiet.*

VITA

Auctore Aribone episcopo Frisingensi

Ex editione Caroli Meichelbeckii in Historia Frisingensi tom. I, parte altera *a*.

B

CAPUT I

Sancti natales ac nomina secessus in cellam ad templum S. Germani, miracula ibidem patrata.

Post obitum patris natus, primum Waldekisus deinde Corbinianus, appellatus,

Dum cupimus ad ædificationem audientium beati Corbiniani vitam stilo brevissimo explicare virtutesque, quas per eum Dominus fecit, primo necesse est sancti Spiritus implorare suffragium, quatenus ejus adjuvante gratia, digne possimus tanti Viri Dei utiliter enarrare miracula. Venerandus igitur Dei famulus Corbinianus ortus fuerat ex regione Militonensi *b*, vico natus, qui dicitur Castrus, ex patre Waldekiso et Matre Corbiniana. Quo nondum nato, genitor ejus languore correptus rebus excessit humanis. Quo post obitum patris nato, mater ejus genitoris sui nomine ex sacro eum fonte fecit ablutum C *c*, ac postea illius amore compuncta nomen ejus mutavit, eum vocavit Corbinianum.

juvenis in cellam ad S. Germani ecclesiam secedit et alios instruit.

2 Qui dum bonæ indolis excrevisset, divina inspiratione compunctus, sacræ religionis officium viriliter diligebat, cœpitque divinæ Scripturæ sagacissimus indagator existere, psalmodiam diligere, jejunium amare, vigiliis et orationibus sanctis insistere, pauperes recreare, hospitalitatem sectari, et in boni operis cultu studiose persistere *d*. Ad hoc quoque divino perductus amore, ut totam mundi concupiscentiam a juventutis relinqueret flore, et sanctæ continentiæ ac suæ castitatis solertissimus custos existeret, ad beati confessoris Christi Germani ecclesiam *e* in eodem castro constructam devotissime se collocavit, atque juxta eam parvum sibi construxit ergastulum, tantum solitudine delectatus, ut nihil aliud possideret, nisi tantum ministros, qui sibi exterioris necessitatis solatium exhiberent: quos cottidie sacris studuit disciplinis instruere, ut suæ imitatores existerent vitæ.

A. Aribone episc. Frisingensi.

Mustum, rupto dolio, precibus sistit:

3 Multa quoque cœpit ad illum credentium populorum turba confluere et sacra ejus monita diligenter excipere: nam quidquid ex oblatione fidelium susceperat, excepto victu necessario, pauperibus erogavit. Vindemiarum quoque tempore, dum quidam ei vindemiarum primitias afferrent, ministri ejus in cellario vas inde non modicum impleverunt. Contigit autem cujusdam noctis silentio, ut mustum vehementer intumesceret; sed cum magni fervoris vim vas sufferre nequisset, spinam tam fortiter ejecit, ut ejus sonitus in cella ad aures Viri Dei pervenisset. Qui statim intelligens, quod gestum fuerat, sese in orationem fixis in terram genibus projecit, silentium suum ut servaret *f*, hoc indicare distulit ministris, sic pernoctans orando, usque dum matutinas Deo laudes persolvebat. His peractis ex more tintinnabuli signo ministros convocans, suspicionem, quam de vino habuit, eis indicavit. Tunc quoque frater, qui cellario præerat, Ansericus nomine, arrepta clave festine cellarium resevarit, et in introitu pede spinam invenit, et in manus tulit. Qui dum ad vas accessisset, res mira apparuit, quia tam incolume inventum est mustum, ut nec gutta quidem foras exiret. Quod dum Viro Dei nuntiavit, omni cautela miraculum silere decrevit. E

mulam suam, ut edoctus ab angelo

4 Quadam vero die fur quidam, instigante diabolo, mulam Viri Dei foras reperiens abstulit, eamque ascendens propinqui sutlus se immergebat latibulis. Ministri vero Viri Dei vespera appropinquante, mulam quærentes, invenire non poterant, huc illucque quærendo discurrentes per latera montium et ima convallium silvarumque latibula, nec non et ea loca perscrutantes, ubi prius mula solita erat pasci, usquedum nox eis ita tenebrescebat, ut coacti vacuique domum reverterentur, et damnum de mula Viro Dei retulissent *g*. Ipse autem leniter consolatos dimisit, seque in orationem prostravit, sicque orando permansit, usquedum Matutinorum solempniis debitas Deo laudes implevit *h*, ac deinde cum ad refocillationem lassi corporis requiesceret paululum, angelus Domini in ipso matutinali crepusculo ei per visum apparuit, qui furem cum mula advenire debere prædixerat.

prædixerat, fur divinitus castigatus

5 Ille autem a somno suscitatus gratas Deo retulit laudes, atque beato Germano, in cujus ecclesiæ foribus tunc ipse manebat: apertaque fenestra cellulæ, signo ex more tintinnabuli suos ad se vocavit ministros. Quibus adstantibus præcepit, ut venientem furem cum mula minime F læderent. Sed hoc nequaquam appetitu vanæ gloriæ ministris prædixerat; sed ut eorum mentis insaniam mitigaret; ne furore coacti Dei virtutem mutarent in insaniam, aut ne rei sanguinis in ejus persecutione fierent. Qui dum vix verba præcipiendo complesset, ecce ostium cellulæ, ubi Vir sanctus cum discipulis loquebatur, mula ingressa est, et super se sedentem obtulit furem, rigidum et quasi exanimem dorso illius adhærentem, quasi super eam ligatus esset, ita ut, si vellet, descendere nequivisset. Qui dum Viri Dei jussione depositus, et humo projectus instar ligni * lapidis, amens et insensatus jacebat, cœpit Vir eum Domini tam increpatione, quam ammonitione a sua nequitia quasi a gravi somno *.

* *adde* vel

* *supple* suscitare

reducere compellitur,

6 Qui dum quasi dormiens expergefactus esset, timorem dimisit animi, confitendo atque pavendo malum quod Viro Dei fecerat, professus est, se amplius non debere peccare, quamvis inopia vita expirasset

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI

expirasset *i*. Eoque prostrato jacente, et confitente, quod vitam mutare debuisset *, eum Vir Dei de humo jussit resurgere, qui tam concite surrexit, quasi rigidus atque contractus minime fuisset : et sic suæ miseriæ referebat historiam, quomodo in dorso mulæ pernoctaret *, tot montium summitates, atque ima convallium, qualiterque silvarum atque veprium densitates perambulasset, quasi a mula vinctus fuisset : quibus dictis veritatem vulnerata facies declarabat. Ipse enim ab irrationabili animali adductum se sine scientia sui ad Virum Dei fuisse professus est, et quia intempesta nocte viam evadendi, vel latendi reperire minime potuisset.

* *l.* deberet

* pernoctasset

Hinc auctor orationis vim exponit.

7 Sed quid mirum, quod orationes Justorum, Deo largiente, valeant vincula reprobis injicere et a mentis industria revocare; cum tantam Deus electis suis præstat gratiam, ut cum rerum necessitas exposcit, mira quæque ex prece faciant, aliquando vero ex potestate, cum etiam Johannes dicat:Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem Filios Dei fieri? Quia ergo Filii Dei ex potestate sua fieri possunt, quid mirum si signa facere ex potestate valent *k*? aut quid mirum, si signa per orationem agere valent, B cum Dominus suis fidelibus promisit dicens : Omnia, quæcumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et fient vobis? Orationis namque virtute semper sunt signa ostensa, mirabilia demonstrata. Nam Moyses per orationem Pharaonem superbum regem in mare Rubrum demersit, Ægyptios delevit, et Dei Populum liberavit *l*. Josue occidentem solem tamdiu orando stare fecit, donec hostes pugnando delevit *m*. Helias tribus annis cœlum, et mensibus sex ab imbre orando coercuit, et cum voluit, orando pluviam tribuit *n*. Iste namque Vir sanctus oratione alligavit reum, ut a nequitia suæ animæ solveretur, et ad pœnitentiam reverteretur; eique tres argenteos dedit, atque admonuit, ne coactus *o* furtum faceret. At ille accepto munere lætus recessit.

A multis et ab ipso Pippino Majore domus per aulicum invisitur :

8 Cœpit namque longe lateque fama sanctitatis ejus crescere, et fidelium ad eum nobilium et ignobilium utriusque sexus turba confluere, æternæ vitæ ex ore illius verba libenter audire, tantumque eximietas vitæ illius perflagrabat, ut ad summum tunc temporis regem Pippinum *p* rumor sanctitatis ejus perveniret. Quique unum C ex carissimis sibi optimatibus ad Viri Dei cellulam transmittebat, seque humillime suis * precibus commendabat. Multique ad eum senes et nobiles concurrentes, ut pro se oraret, rogabant ; alii autem sua xenia ei orationis causa *q* mittebant. Tunc Vir Dei crebris advenientium colloquiis occupabatur ; sed mens ejus magno inde tædio afficiebatur, quod magnis fletibus atque lamentis se abstergere *r* nitebatur, tactusque dolore cordis intrinsecus suspiriis afflictus, gemitibus est frequentatus, quia tranquillitatem, quem quæsierat, et solitudinem, quam desideraverat, se amisisse perspexerat, et paupertatem, quam amaverat, sibi deesse valde pertimescebat, et adesse sibi divitias, quas noluerat : orationis studium ultra consuetudinem amittere, in responsis venientium, et in acceptione dantium, et in dispensatione egentium occupatum. In his quoque tribulationibus fatigatus quartum decimum in sua cellula impleverat annum.

* ejus

D

ANNOTATA.

a *De Sancti biographo Aribone egimus in Commentario* § 1, *ubi etiam diximus, cur Meichelbeckii editionem Surianæ, quam Joannes Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis recudit, præferamus.*

b *Apud Surium, qui forte stylum mutavit, est* Melitonensi. *De agro Melodunensi et loco* Castrus *seu* Chatres, *in quo Sanctus natus est, consule Commentarium prævium* § 2, *ubi ostendimus eum in Insula Franciæ quarto milliari ab urbe Parisiensi situm esse.*

c *Surius habet :* Genitoris sui nomine ex sacro eum fonte fecit ablatum appellari. *Itaque Sanctus in sacro baptismate* Waldekisus *appellatus est, ac deinde a matre sua* Corbiniana Corbinianus.

d *Ex hoc et similibus locis putat Meichelbeckius* S. Corbiniani *monachatum Benedictinum probari ; qua de re adi Commentarium* § 3.

e *De ecclesia S. Germani apud quam Sanctus noster prima sanctissimæ vitæ fundamenta jecit, consule Commentarium num.* 11, 12, 101 et 102. E

f *Silentium ex Regula Benedictina servatum autumat Meichelbeckius. Vide num.* 17 *Commentarii.*

g *Lege* referrent : *similes frequenter occurrunt solæcismi, quos lectori corrigendos permitto, ne Grammaticis castigationibus molestus sim.*

h *Hinc apparet, quod Sanctus id temporis non cum ministris suis, sed solus matutinas Deo laudes persolveret : quippe ministros suos* leniter consolatos dimisit, seque in orationem prostravit, sicque orando permansit, usque dum Matutinorum solempniis debitas Deo laudes implevit. Deinde obdormivit, ac denique signo ex more tintinnabuli suos ad se vocavit ministros *etc. Unde colligimus, eodem modo intelligendum esse biographum, dum num.* 3 *ait :* Silentium suum ut servaret, hoc indicare distulit ministris, sic pernoctans orando, usquedum matutinas Deo laudes persolvebat. His peractis, ex more tintinnabuli signo ministros convocans *etc. Hæc autem non favent Benedictino* S. Corbiniani, *ejusque ministrorum monachatui ; si enim Benedictini fuissent, ad matutinum officium concelebrandum secundum Regulam convocati fuissent.* F

i *Luxata phrasis significat, moriendum potius præ inopia, quam furandum. Meichelbeckius in margine notat :* * *al.* consummari debuisset.

k *Obscura est hæc biographi observatio. Videtur autem dicere, Sanctos aliquando suis precibus prodigia a Deo impetrare, aliquando vero, operante Deo, ea ipsomet patrare : nec mirum id esse, cum Dei benignitas tanta sit, ut hominibus suam gratiam largiatur, qua adoptivi filii Dei evadant : quod certe miracula patrandi facultate nimium quantum præstat.*

l *Adi cap.* XIV *Exodi.*

m *Cap.* X *libri Josue.*

n *Consule lib.* III *Regum, capp.* XVII *et* XVIII, *et Epist. S. Jacobi apostoli cap.* V, ỷ 17 *et* 18.

o *Meichelbeckius notat in margine :* * *al.* nec coactus, *id est, ne imposterum etiam inopia pressus furtum committeret.*

p *Id est, ad Pippinum Heristallum Majoremdomus Franciæ, cui præter nomen et dignitatem regis nihil ex regia potestate deerat. Rectius infra*

Major-domus

A Major-domus *vocatur, uti eum hoc loco etiam appellat Surius.*

q *Id est, ut pro se oraret.*

r *Forte* a se abstergere, *id est repellere conabatur.*

CAPUT II

Primum iter Romanum : consecratio episcopalis suscepta : reditus in Galliam et acta ibidem.

Romam profectus

Tunc demum iniens consilium, ad limina sacratissima beatorum apostolorum Petri et B Pauli orationis causa ire decrevit, et sibi se Apostolici *a* doctrinæ, et orationibus commendare, et si fieri posset, implorare ab eo sibimet et suis, qui cum eo venirent, in quodam angulo latitare, ut ad sanctorum Apostolorum patrocinia potuisset secretius pervenire, et ibi sub sanctæ conversationis regula *b* liceret ei vitam ducere. Movit autem Vir sanctus comitatum suum cum universis supellectilibus, et incolumis cœptum perfecit iter ; oratione autem facta in confessione *c* beatissimi Apostolorum principis Petri, ad beatæ memoriæ Gregorii *d* Papæ pedes se prostravit, eique secretum animi sui diligentissime replicavit, et quibus necessitatibus coactus suum amisit secretum, et quomodo tranquillum per humanos favores perdidit portum, et quibus sæcularium rerum tumultibus quasi navis in medio mari jactaretur fluctibus, et quod vix solitudinis marginem recolendo prospiceret. Et plus etiam formidanda adjecit, qui temporalia a multis sibi concessa munera sibimet ad perditionis cumulum evenire posse speraret *e*, quam ad istius præsentis vitæ solatia.

locum ad latitandum postulans, a Gregorio II

10 Venerabilis quoque et prænotatus Papa Gregorius, audiens Viri Dei verba, intellexit zelum animi ejus ; qualiter et quam magnam in Dei opere habebat animi puritatem ; erat enim C Vir Dei valde facundus, et humanitate præcipuus, conversatione inter omnes præclarus, contra vitia ad irascendum facilis, velox ad ignoscendum conversis, non piger in bona operatione, deditus orationi, studiosus psalmodiæ, præclarus in vigiliis, frequens in jejuniis, largus in elymosinis *, in omni semper bono promptissimus, vir mitis atque modestus, nulli pietate secundus. Sed quid de eo dicendum est, quem omnibus bene volentibus, simulque indigentibus omnis boni adjumentum, quantum potuit, fuisse non dubium est? Itaque Vir Dei Spiritu Sancto repletus, unicuique congruebat sexui et ætati, ut per sanctæ conversationis studium potuisset unicuique sanctarum exempla virtutum ostendere.

* eleemosynis

episcopus consecratur :

11 Sed hæc beatissimus Papa Gregorius intuens, cœpit cum suis inire consilium, ne tanti luminis fulgor sub modio absconderetur ; sed secundum dicta Veritatis supra candelabrum positus, multi ab eo illuminarentur ingressi *f* ; cogitavitque, ut ex auctoritate beati Petri apostoli sacerdotalem ei honorem injungeret. Tuncque in Viro Dei, quæ consultando tractaverat, opere perficiens, per singulos gradus ad summum usque pontificalem eum provexit honorem. Vir itaque sanctus, quamvis coactus, tamen dono Dei et divini muneris largitori consentiens, Psalmistæ non immenor, timens, ne tali fraudaretur honore, dicentis : Quia noluit benedictionem, elongabitur ab eo ; quamvis honorem fugiendo humilitatem continere voluisset, obeditionem tamen majorem judicavit, ne Patrem resistendo contristaret, vel divinæ voluntati contraire videretur. Coactus ergo sacerdotalem suscepit benedictionem, acceptoque pallio *g* cum benedictione, et adjutorio beati Petri apostoli utique * sanctæ prædicationis officium exercere ubicumque in toto orbe potuisset, ex tanti Patris concessu potestatem habuisset *h*.

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

* l. ut

inde in Galliam reversus, prædicat : latronem supplicio liberare

12 Tantoque accepto honore et privilegio, in Galliam reversus est : cœpitque divinum largiter ex ore ejus emanare verbum, et melliflua ad instar vivi fontis in aures audientium effundi prædicatio ; tunc quoque per universam Galliam cœpit verbum doctrinæ illius in virorum, ac mulierum moribus sanctis crescere, et tam sa- E crarum virginum, ac viduarum, quamque et monachorum et in clericorum *i* pectoribus dilatari ; ipse vero verbum Dei administrans, quasi prudens dispensator Ecclesiæ Christi, unicuique mensuram tritici hilari advenientibus vultu cœpit largiri. Interea contigit, ut Major-domus in Gallia, qui erat Pippinus *k*, suis accersiret eum obtutibus ; illo vero ibidem * proficiscente, contigit in via, ut quidam reus ad damnationis ultimæ suspendium duceretur propter latrocinium, nomine Adalpertus, manibus post tergum vinctis, et torta *l* in collo illius pendebat, et hi, qui funem tenebant, jam eum trahere ad damnationem conabantur.

* ec

frustra nisus, de peccatis confessum

13 Cœpit namque Vir Dei totis nisibus festinare, et sub testificatione divina, alta voce clamare, ut ejus exspectarent adventum. Cum autem adpropinquasset, concitus ex equo prosiliens, ad reum ipsum cucurrit, et principes hujus operis qui essent, modis omnibus inquisivit, eosque inveniens, cœpit humillime postulare fixo in terram capite, ut sibi reum donare dignarentur, et pœnas differre, usquedum ad summum seniorem *m* citissime pervenire potuisset ; hisque minime petitioni illius obtemperantibus, dicenti- F busque, publicam sibi * functionem nullo modo audere prætermittere, ne forte illius punirentur pœna, qui tanta et talia commiserat crimina ; ne regales ad sui damnationis exitium commovissent aures *n*. Tunc Vir Dei reum admonere studuit, assistentesque longius amovit, ut omnem ei putredinem, et vulnus animæ suæ confessione purissima detegeret, tam in factis, quam in locutionibus, atque cogitationibus pravis : eumque arripiens, ut omnis malitiæ suæ pœnitentiam puriter ageret, admonere curavit. Ipseque reus emendationem promittere studuit, et * debere vitam mutare, sæculum relinquere, commissa deflere, ventura cavere.

* se

* supple dixit, se

signo Crucis communit,

14 Tum Vir Dei signo Crucis æternæque salutis caput illius, et pectus munivit, et lacrymabili vultu reversus, equumque ascendens, sub omni festinatione cœptum carpebat iter. Quod dum eodem die perficere minime valeret, iterando pernoctans et secundum diem ad perfectionem ipsius itineris complens, ad solis occasum ad palatium

palatium pervenit, et ex caballo concitus descendens, summisse pedibus principis advolvitur, humillima prece deposcens, ut qualitercumque de pendente illo fuisset actum, corpus ejus sibi donare non dedignaretur, et quomodo a ministris ejus pro eo precabatur, et his denegantibus, quanto inde mœrore secederet, plenum exposuit. His princeps præfatus compassus est, et eum, quem viventem tantus Pontifex a ministris solvere non poterat, punitum jam, quid aliud quis existimabat, nisi mortuum esse. Quem Episcopo præcipiens * reddere, missique utrorum * directi *, videlicet domini venerandi Pippini, et beati Corbiniani episcopi epistolam deferentes.

15 Qua accepta tandem die tertia vesperascente, inaudita, et valde incredibilis res! ita vivus inventus est latro pendens in patibulo, ut eum venerabilis vir Corbinianus muniverat episcopus signo Crucis sanctissimo. Sed quid mirum, si sanctus Vir Dei ejus vitam a Domino ita imploravit oratione et lacrymis ad gloriam Dei, ut nec corporis pondere collum ejus dissolvebatur *, nec tortarum *l*, obpressio anhelam *o* ejus suffocavit *, qui si fidelis vel infidelis fuisset, ignorabatur *p*. Quid mirum, si iste Vir Dei in virili sexu exaudiebatur, dum in fragili sexu fœmineo beatam Christi virginem Scholasticam ita a Deo exauditam legimus, ut ea, quæ a sanctissimo fratre Benedicto abbate petiit, obtinere non potuit, quod * ei divina virtus poscenti ministravit *. Voluitque ipsa virgo castissima, ut Frater ejus cum ea pernoctasset in oratione; quod ab eo minime potuit obtinere, petiit a Domino, et tantam vim ventorum, et imbrium impetravit, ut ex eodem tecto, in quo loquendo consederant, nullus egredi valebat *, ut qui ibi rogatus noluit manere, mansit * invitus *q*.

16 Si ergo a tam fragili sexu sanctus vir Dei Benedictus orando potuit retineri, quid mirum, si beatus Corbinianus infideles, aut etiam fideles orando potuerat superare *r*, qui se a divino tramite nunquam abstrahebat. Sic factum est, ut de pœnis depositus Adalpertus non tantum vivus, sed etiam inlæsus inventus est *, et ad palatium ab his, qui missi fuerant, deductus est. Ad cujus intuitum, quasi ad ingens spectaculum multitudo nimia confluebat, et non tantum incolumem, sed etiam valentem contemplabantur, et a multis habebatur insigne. Tunc idem Adalpertus quasi passer ereptus a laqueo pœnarum, habitum mutavit, et in sanctæ conversationis vita *s* sub magisterio Viri Dei post multa temporum spatia finem vivendi fecit.

17 Ex eo quoque vir Dei Corbinianus venerabatur ab omnibus, maxime vero a domesticis fidei. Cœpit namque gloriam sæculi pertimescere, et honoris ambitionem expavescere, tranquillitatem secreti, quam perdiderat, multipliciter lamentare, divitias sibi locupletatas quasi avari amittendo deflere *t*. Ad pristinum se collocavit ergastulum, in foribus beati Germani ecclesiæ, ibique sub protectione ejus proprium quæsivit secretum, turbas hominum devitavit, paucosque secum clericos retentavit, quos admonendo et docendo deserere non valebat *u*, Quibus sub operationis suæ cura victum ministravit, et Verbi Dei semine cottidie eorum pectoribus infundebat. Ibique continuis septem annis *x* permanens, advenientibus sibi secumque commorantibus Verbum Dei sedulo ministravit.

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.
* præcepit
* utriusque
* *adde* sunt
eumque triduo suspensum, vivum dono accipit:
* dissolveretur
* suffocarit
* quod *abundat*
* ministrarit
* valuerit
* manserit
qui sub ejusdem Sancti disciplina pie postmodum vixit.
* sit
Corbinianus ad pristinam cellam regreditur.

ANNOTATA.

a *Id est* Romani Pontificis, *qui a S. Petro, Apostolorum principe, cujus legitimus successor est, apud veteres* Apostolicus et domnus Apostolicus *frequenter appellatur.*

b *Hisce Regulam S. Benedicti designari contendit Meichelbeckius. Vide dicta in Commentario* § 3 *ab initio.*

c Confessio *est sepulcrum seu crypta, in qua martyrum corpora asservantur, et alias etiam* martyrium *appellatur.*

d *S. Gregorium II designat, qui anno* 715 *Constantino in Pontificatum successit, et cujus Acta apud nos illustrata sunt tom.* II *Februarii, ad diem* 13. *Porro cum infra num.* 12 *et seq.* S. Corbinianus *jam episcopus et in Galliam reversus, egisse dicatur cum Pippino Heristallo, qui anno* 714 *obiit, constat, in alterutrius,* Pippini *scilicet vel* Gregorii *nomine ab Aribone erratum esse. Plures censent, retinendum* Gregorium, *et pro* Pippino Carolum Martellum, *ejusdem successorem, substituendum: alii malunt* Pippinum *retinere, et pro* Gregorio *legere* Constantinum. *Ego priorum sententiam præferrem, si de solis* Gregorii Pippinique *vocibus ageretur: verum hæc opinio tantum difficultatis habet tum ex ipso Aribone, tum aliunde, ut posteriorem magis probabilem censeam. Vide dicta toto* § 4, *ubi hanc Sancti profectionem ad annum* 709 *sub Pontificatu Constantini retulimus.*

e *Id est*, timeret: *quomodo Virgilius lib.* I *Æneidos dixit:* At sperate deos memores fandi atque nefandi. *Surius luxatam hanc periodum ita reddidit*: Quia temporalia a multis sibi concessa munera sibi potius ad perditionis cumulum evenire posse timeret, quam ad præsentis vitæ solatia.

f *Forte legendum* in gressu, *vel* ingressi *ponitur pro* viatores. *Apud Surium sic legitur:* Ut secundum dicta Veritatis, supra candelabrum posito illo, multi ab eo illuminarentur.

g Pallium *archiepiscopale, signum plenitudinis potestatis, etiam episcopis ob egregia merita sæpe concessum legimus.*

h *Ex his liquet, Sancto, cum episcopus consecraretur, nullam certam sedem aut episcopatus locum assignatum fuisse.*

i *Hic biographus* monachos *a clericis manifeste distinguit, ut observavimus in Commentario num.* 25.

k *Pippinus Heristallus obiit anno* 714: *non potuit igitur cum* S. Corbiniano *jam episcopo agere, si hic, ut narrat Aribo, a S. Gregorio II, qui anno* 715 *primum creatus est Pontifex, fuerit consecratus. Vide dicta ad lit.* d.

l Tortam *Surius* restim *recte interpretatus est.* Torta *apud Cangium in Glossario idem est, quod* retorta, *quæ vox apud medii ævi scriptores virgam tortam, qua sepes contineri solet, significat.*

m *Vox* senior *apud veteres modo* regem, *modo* episcopum, principem, abbatem *etc. denotabat, ut videre licet apud Melchiorem Goldastum tom.* I *Rerum Allemanicarum, parte* II, *pag.* 253. *Hoc loco* Majorem-domus *Pippinum significat, uti eam hic etiam interpretatus est Surius.*

n *Vitiosa phrasi indicat, timuisse ministros, ne Major-domus neglecti muneris pœnas repeteret.*

o *Id est* anhelitum.

p *Fidelem*

A p *Fidelem seu Christianum fuisse, colligitur ex iis, quæ num.* 13 *narravit de peccatorum confessione.*

q *De S. Scholastica virgine actum est in Opere nostro ad diem* 10 *Februarii, ubi pag.* 402 *ex lib.* II *Dial. S. Gregorii refertur memorabile prodigium, quod hic attingitur. Ad argumentum, quod pro* S. Corbiniani *monachatu Benedictino hinc desumit Meichelbeckius, responsum est in Commentario num.* 18. *Porro quod hic de virili et muliebri sexu observat Aribo, inane est.*

r *Surius habet :* potuit salvare.

s *Hisce verbis Benedictinum monachatum designari vult Meichelbeckius. Adi Commentarium num.* 18 *et* 20.

t *Id est : cœpit ipse ob affluentes divitias, non secus ac avarus solet ob amissas, contristari.*

u *Hæc omnia Sancti, ejusque clericorum monachatum Benedictinum non satis sapiunt : etenim si Benedictinus fuisset, copiosa illa, de quibus supra munera ad fundandum monasterium, monachosque congregandos, verisimilius adhibuisset.*

x *Ex dictis liquet,* S. Corbinianum *primum aliquo tempore in Gallia prædicasse, deinde vero* septem continuis annis *in pristina ad S. Germani ecclesiam cella commoratum fuisse, priusquam secundum iter Romanum arriperet.*

CAPUT III

Secundum iter Romanum, actaque in eo.

In secundo Romano itinere in Norico prædicans

Sed quanto secretius se in ima loca contulit, eo amplius fama ejus sanctissima altius eminebat in publicum, et cottidie a supervenientium affligebatur tumultibus. Sed ille quasi sævam congeriem supervenientium sustentare non valens, et quasi concussam cellulam, et conquassatam medii maris fluctibus naviculam deflens, ad pristinum se contulit auxilium orationis, iterumque Romam pergere disponebat, et a tanti Patris nomine *a* solutionem percipere et secreta monasterii petere, atque alterius se magisterio commendare pertractans, si eum summus Pon- C tifex sub patrocinio, ut prius poscebat, beati Petri militari sub manuum suarum concessisset sudore. Qui non jam publicum a Gallorum partibus aripiens callem, sed secretiorem eligens viam, Allemaniam pervenit, deinde Germaniam, et sic Noricam *b* veniens, ibi quamdiu* (* aliquamdiu) demoratus, verbi divini seminavit doctrinam, ibique nonnullorum sacra verba penetrabant gratia Dei corda in augmentum fidei Christi. Quæ gens quoque adhuc rudis erat, et nuper ad Christianitatem conversa *c*.

a ducibus Theodone et Grimoaldo benigne exceptus

19 Eo namque tempore erat ibi devotissimus Theodo dux *d*, insignis potentia, et virilis virtute, cum filiis decorus, et nobilium virorum alacritate præcipuus : cujus longe lateque felix fama succreverat. Provinciam ipsam sibi, et suboli illius in quatuor partes divisit *e*, carique ibi habebantur sacerdotes, sicut novitiorum *f* mos esse compellit. Qui dum virum Dei Corbinianum ibidem advenisse cognovit, ad se invitavit, eumque humillillima supplicatione conatus est obsecrare, ut ab eo honores sibi debitos recepisset *g*; sed obtinere non potuit, quia Vir Dei maluit paupertatem potius tranquillam eligere, quam divitiis frui perituris. Cui multa munera largitus est dux denotatus, vale fecit abire. Eoque relicto in partes filii ejus nomine Grimoali *h* incedens* (* incessit), qui eum honorifice recepit, et de tanti Pontificis gratulabatur adventu, non tantum ipse, sed etiam universa turba, quæ fuerat in parte ejus. Cum autem gustasset dulcedinem doctrinæ illius, cœpit multis blanditiis eum supplicare, et nimiis insistere precibus, ut eum nequaquam desereret; pollicebat* (* pollicebatur) enim eum conparticipem facere filiorum suorum.

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

et donis ditatus, iter prosequitur,

20 Sed Vir Dei ad ejus promissionem ab statu suæ mentis minime declinavit, sed immobilis ad explendum iter arreptum permansit, et se nequaquam recedere ab hujus tramitis perfectione, professus est. Idem vero Grimoaldus munera illi non modica largitus est, vale fecit abire, direxitque ministros, qui eum cum summo honore deducerent a finibus Noricensibus *i*, usque in Italiæ partes. Qui jussa complentes sub debito honore, benedictionem petentes, reversi sunt. Sed et silenter, ignorante Viro Dei, actoribus vel habitatoribus Alpium mandaverunt, tam E Venustiscæ vallis *k*, quam aliis circumquaque, ut si quando ei reverti illis partibus alicubi contigisset, eum a finibus Bajoariorum nequaquam permisissent abire, nisi ad prænotatum principem pervenisset.

ursum sibi obsequentem facit.

21 In ipso autem itinere Romano pergendo, cum in Breones *l* pervenit, juxta silvam quamdam in castris manebat. Sed dum custodes equorum incaute obdormierunt, ita ut nullus vigilaret, ursus e silva egrediens sagmarium *m* Viri Dei excerpens comedit. Mane autem facto, dum expergiscebant custodes, invenerunt eumdem ursum super ipsum sagmarium jacentem, et comedentem illum. Quod dum Ansericus prædictus Viri Dei minister agnovit, beato Corbiniano dixit. Hoc autem Vir Dei patienter ferens, dixit eidem Anserico : Tolle flagellum istum* (* istud), et vade ad eum, et viriliter illum verbera, et castiga pro delicto suo, quo nobis nocuit. Quod dum ille agere formidavit, dixit ei Vir Dei : Vade et noli timere, sed ut dixi tibi fac, ac postea mitte super eum sellam sagmarionam* (* sagmariam), et sterne illum, et illam sagmam super illum impone, et mina cum aliis cavallis in viam nostram. Ipse vero Ansericus fecit, sicut præceperat ei Vir Dei, et appositam super se sagmam ipse ursus quasi domesticus equus eamdem sagmam usque ad Romam F perduxit, ibique a Viro Dei dimissus abiit viam suam *n*.

A Longobardorum rege munifice receptus, dimittitur :

22 Cum autem ad Tredentanum *o* castrum Vir Dei pervenit, ubi tunc a Longobardorum rege *p* comes nuper erat positus, nomine Husingus, hic quoque cum Viri Dei emissarium *q* valde decorum forma vidisset, emere concupivit. Quem cum emere non potuit, furto silenter tollere jussit; cui vindictam a Deo ordinatam ad tempus narrationis, et ordinem reservamus. Igitur Vir Dei sanctus Papiam *r* veniens, a præcellentissimo Longobardorum rege, et Deo devoto cum omni veneratione susceptus est, et septem ibi diebus propter sacram prædicationem Verbi Dei, quæ ex ore illius inundabat, retentus est. Cujus se orationibus humillime idem rex commendavit, munera largitus non modica, vale factum* (* i. e. valedicens) abire permisit; in cujus comitatum cujusdam civitatis præpositum ire idem rex jussit, et usque ad portum amnis Padi *s* deducere, et Virum Dei cum omni

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

omni comitatu suo diligenter transponere, et inde usque ad Romanos fines alios cum eo missus *t* suos pergere fecit, ut darentur ei per viam totius necessitatis solatia. *t*

equus ipsi furto aufertur.

23 Cum autem pervenissent ad portum Padi fluminis, is, qui cum eo missus fuerat, videns delectabilem equum Viri Dei, animo hærens emere cupiens*. Quod* Vir Dei minime se daturum dixit, sed summo Romanæ urbis Pontifici ducendum insinuavit. Is namque antiqui hostis pervicacia accensus, ad suæ damnationis cumulum, ad ultimum transeuntibus amnis portum, reservare suis silenter subjectis præcipiens, Dei quoque Viro transposito, subito se equo præponens cursu velocissimo, is qui missus fuerat, in vicinam silvam se immergens, cum suis huc illucque discurrens, simulabat se quærere latronem. Tum demum vacuus revertens, raptorem se non nosse testatus est; Viri quoque Dei provolutus vestigiis deposcens, ut per negligentiam suam ad regales aures minime accusaret *u*. Vir quoque sanctissimus, patientiæ suæ custos, hilari vultu valefactum amisit, Divinæ vindictæ non ignarus. Cujus rei finem divino adjutorio ad posterum notandi ordinem reservamus.

* cupivit
* Quem
u

B

Feria sexta piscium inopia laboranti

24 Nam Vir Dei, tramite arrepto, cœptum carpebat iter. Dum autem quadam die Tusciæ partibus pervenisset, sexta feria jejunii, in qua observare oportebat ab esu carnium *x* diem, videntes hi, qui præerant itineri, quod hora gustandi tardius protrahebatur, et quod caballi calorem toto diei spatio sub pondere nequiverant sustinere, dixerunt, ut vel paululum repausarent, et caballos repascerent. His dictis, is, qui alimenta ministraverat, dixit, se ad esum Episcopi nihil præter carnem habere, quod* eo die non comessurum Episcopum noverat. Hoc eo dicente, Vir Dei sursum aspiciens, vidit aquilam in aeris altitudine avolantem, ait: Ecce avis, per quam nobis Dominus misericordiæ suæ largitate daturus est alimenta. His dictis ab intuentium oculis longius aquila recessit; quæ de tanta oculorum altitudine acie piscem in maris fluctibus vidit, submissis alis arreptum ad littus perduxit.

x
* quam

aquila ingentem piscem defert.

25 His ita pergentibus quidam cocus* Pontificis, more iter agentium hoc videns, ad littus cucurrit, invenit aquilam in piscis adhuc vivi sedentem capite, piscem huc illucque palpitantem. Qui cum advenisset, aquila piscem dimisit, et evolavit. At cocus arreptum piscem obtulit Pontifici, et factum aquilæ enarravit. Magnitudo autem piscis tanta erat, ut non solum Pontifici sufficeret, sed etiam cunctis, qui apud illum comederunt. Res mira, et valde inaudita, excepto antiquo miraculo, quod Paulo, et Antonio corvus ministraverat escam *y*. Tanta enim divinæ pietatis est largitas, ut nusquam suos servos permittit* inopia consummari secundum Psalmistæ sententiam: quia inquirentes Dominum non deficient omni bono. Magna igitur *z* eodem loco amœnitas, magnaque herbarum copia, et fons largus. Quid ergo ibi aliud datur intelligi, nisi quod omnipotens Deus, qui suum dignatus est pascere Servum, subvectioni ejus necessariam alimoniam ministrabat!

* coquus
C
y
* permittat
z

Octiduo post alium piscem

26 Sed nequaquam aliud ejus miraculum prætereundum esse videtur. In octavo namque die, quem prædiximus, similis* sexta feria quidam ex conviatoribus ad littus maris cucurrit: est enim delectabilis callis juxta mare euntibus, undarum tumultibus depressus. Is, dum iret per littus, vidit secus littus natantem piscem non modicæ magnitudinis, quasi pedum undecim longum. Quem dum deambulando intueretur, clamore valido auribus Viri Dei retulit. Qui cuncti relicto calle ad littus quasi ad ingens spectaculum cursitabant. Vir autem Dei, cum eum natantem conspexerat, intra semetipsum tacite cogitans, ne* fortassis sibi in esum (ut erat) a Deo transmissus fuisset; quemdam suum ministrum, nomine Ansericum, (cujus longe jam superius memoriam fecimus) ex nomine vocans, quem bonam peritiam natandi habere noverat. Cui præsenti exuere indumentis imperans, nihil diffidentiæ in animo habere præcipiens, pugionem in manus sumere indicavit. Ipse vero verbis ejus confisus, vestimentis exutus, imperterritus quasi per humum mare ingrediens (erat viribus strenuus, alacer ingenio.) Qui in mare mersus in interiora se contulit, sinistra manu pernatans, dexteram super undas elevans, lancea summis nisibus piscem tam viriliter percussit, ut ferrum hastæ sequeretur capulus. Piscis idem statim se ad altiora maris retorquens, ipse namque summitatem tenens hastiliæ secutus est *aa*. Qui cum diu per mare natando se fatigasset, et nihilominus persequendo eum percussor torqueret, et ad littus eum vertere nitebatur. His ita decertantibus, jam longius educti fluctibus, ita ut vix jam ad littus perspexerat, confisus quoque in verba Viri Dei sumebat fiduciam *bb*.

* simili
D
* *i. e.* an
aa
E
bb

ab uno e suis capi jubet.

27 Quod dum piscatores quidam intuebantur, ex latere retia relevantes, his relictis, certatim ad periclitantis denavigaverunt spectaculum. Qui dum vulneratum piscem intuerentur, totis nisibus festinabant, atque ab æquore eum in navim voluerunt adtrahere. Sed dum prænotatus Viri Dei minister brachium in summitatem puppi* immitteret, cœperunt piscatores pugnis, et percussionibus reverberare, ut ex tanta præda reverteretur vacuus ad litora. Qui dum alacer pedem immitteret puppi, flagellis *cc* intrepidus viriliter se erigens, arrepto uni ex manibus remo, cœpit percussores suos cædere remo. Qui illico timore percussi per orationes Viri Dei illius se pedibus submittentes, navim ad littus usque traxerunt cum præda. Tunc Vir Dei, et qui cum eo erant, immensas Deo referebat laudes, loca ad applicandum aptissima perspicientes, castra metati sunt, cum tanta abundantiæ gloria, ut piscem eumdem nequaquam cunctus comitatus illius consumere poterat, residua salientes in suppellectilibus condiderunt *dd*. Refectis autem omnibus, hi qui aliena rapere conabantur, dignis sunt verberibus castigati *ee*, atque a Viro Dei admoniti, ne ulterius principis apostolorum beati Petri peregrinis nocere ullo modo auderent: Duos eis tremisses *ff* dare præcipiens, ne de operatione diei vacui recederent, abire permisit.

* puppis
cc
F
dd
ee
ff

ANNOTATA.

a *Surius habet* munimine. *Porro intelligit S. Gregorium II, qui anno* 717, *ad quem hanc profectionem Romanam probabilius referendum diximus in Commentario num.* 42, *S. Petri Cathedram tenebat.*

b *Itaque non secretiori modo itinere, sed etiam flexuoso ac longiori usus est: per* Allemaniam *enim Sueviam, per* Germaniam *regionem trans Danubium designat: qualiter etiam utraque*

A *que regio vocatur a Walafrido Strabone, ejusdem circiter seculi scriptore, in Prologo ad Vitam S. Galli, apud Mabillonium sec.* II. *Per* Noricam *hic Boioariam intelligi ex contextu liquet. Cur Sanctus hoc iter præ recto ac breviori elegerit, non constat.*

c *Scilicet a S. Ruperto Boiorum apostolo primoque Salisburgensi episcopo; de quo consule Commentarium a num.* 34.

d *De* Theodone *sat multa diximus in Commentario, num.* 34 *et seqq. De eo Anastasius in Vita S. Gregorii II, ad Indictionem* XIV, *sive annum* 718 *sic ait:* Eo itaque tempore Theodo, dux gentis Boioariorum, ad apostoli B. Petri limina primus de gente eadem occurrit, orationis gratia.

e *Duos ex hisce Theodonis filiis novimus ex ipso Aribone,* Grimoaldum *scilicet, de quo mox et sæpius sermo recurret, et* Theodoaldum, *cujus viduam Pilitrudem Grimoaldus in sui suorumque perniciem incesto talamo sibi sociavit. Tertius ab Arnolfo Vohburgensi lib.* I *Miraculorum S. Emmerammi* Diotpertus, *ab Arnone vero episcopo Juvavensi in Indiculo traditionum,* Theodbertus *vocatur. Quæ autem cuique pars*
B *ducatus obtigerit, videri potest apud Marcum Hansizium Germaniæ sacræ, tom.* II, *pag.* 53, *ubi etiam plura de laudato Theodone, ejusque commemoratis filiis reperies.*

f Novitios *vocat, id est, non ita pridem conversos ad fidem per S. Rupertum.*

g *Id est* reciperet. *His autem denotare videtur, instituisse Theodonem, ut* Corbinianus *in Boioaria suam cathedram figeret.*

h Grimoaldus *in partitione ducatus* Boiariam Australem, vulgo Sudergow, cum oppido Frisinga *acceperat, inquit Hansizius ad lit.* e *laudatus, et constat ex Aribone. Arnolfus Vohburgensis lib.* I *Miraculorum S. Emmerammi illum* Grimaldum *vocat.*

i *Clarissimus Roschmannus in Notitiis Mss. sæpe laudatis hic notat, non tantum Boioariam, sed etiam Tyrolim eo tempore sub Norici nomine venisse. Idem habet in Veldidena pag.* 10 *et* 80.

k Vallis Venusta *et* Venustica, *quam Roschmannus in descriptione comitatus Tyrolis etiam* Venostam a Venonibus *appellat, indigenis* Vintschgau, *arctus est in commemorato comitatu ad Athesim fluvium versus Meraniam.*

C l Breones, *qui et* Briones, Breuni *et* Brenni *appellati sunt, fuere antiquæ Rhætiæ incolæ ad flumen Œnum.*

m Sagmarius *equus est clitellarius, sive qui sarcinas portat: a voce Græca* σαγμα, onus jumenti sarcirnarii.

n *Satis mirabilis est hæc historia; non tamen omnino insolitum simile Sanctorum in feras imperium. Porro Otto Frisingensis hallucinatus est, dum credidit, hæc contigisse, cum Sanctus jam Frisingensis episcopus esset: libro enim* I *Chronici, cap.* XXIV *sic scribit:* Fertur de eo, quod quadam vice, dum pro ecclesiæ necessitate Romam pergeret, ursus saginarum *(lege* sagmarium) suum occiderit, cui vir Dei capto saginam *(lege* sagma) imposuit, et ut eam deferret, præcepit; ac verbum Dei, omni gladio penetrabilius effectum, indomitam bestiam mandatis Viri Dei obtemperare coegit.

o Tridentum *nota est in comitatu Tyrolensi civitas, concilio œcumenico ibidem celebrato celebris. Dum autem Aribo eam* castrum *appellat, loquitur improprie et* castri *nomine* urbem *designat.*

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

p *Erat is* Luitprandus, *qui anno* 712 *patri suo Ansprando suffectus, regnum Longobardicum usque ad annum* 744 *tenuit.*

q *Supple* equum. *Est autem* emissarius equus, *qui ad propagandam sobolem destinatus est. Exempla multa dat Cangius in Glossario.*

r Ticinum, *nunc incolis* Pavia, *Paulo diacono etiam* Papia *dictum, urbs est episcopalis in ducatu Mediolanensi: fuit olim Longobardorum sedes regia, eratque Luitprandi, cum* S. Corbinianus *eo adveniret.*

s Padus *indigenis* Po, *maximum Italiæ flumen et vulgo notissimum est. Per* portum autem amnis Padi *intelligit biographus locum, e quo in alteram fluminis partem trajiciendum erat, ut liquet ex sequentibus.*

t *Lege* Missos. Missi *vero dicebantur legati, aut qui a regibus aut principibus velut legati aut nuntii mittebantur.*

u *Vitiosam et perobscuram periodum sic explico. Cum præfectus ille equum pretio sibi comparare non posset, rapere statuit. Itaque uni e suis mandat, ut cum tamquam inter postremos transvehendum servet, deinde vero raptorem simulans, in proximam silvam velociter abducat.* E
Deinde Sancto in alteram Padi ripam jam transvecto, sese primum cum suis inter Corbiniani *conspectum equumque collocavit, ne equi raptor agnosci posset; mox raptorem insequi fingit, ac demum rediens, eum frustra a se quæsitum mentitur, et ne Luitprandus id negligentiæ suæ imputet, equi raptum ei celari flagitat.*

x *Meichelbeckius in Vita* § 5 *sic scribit:* Si cæteris diebus carnes admisit Corbinianus (objicit non nemo) tunc Benedicti legibus morem non gessit, aut in tricesimum nonum Regulæ caput peccavit. Respondemus, Regulam S. Benedicti, teste magno Gregorio nostro, ejusdem confirmatore, esse « discretione præcipuam. » Fratribus, « qui in via sunt, » nihil inculcatur, quam, « ut non eos prætereant horæ, constitu« tæ, sed, ut possunt, agant sibi, et servitutis pensum non negligant reddere. » Neque de abstinentia a carnibus alio loco aliquid additur, ubi agitur « de fratribus in via directis. » Sic etiam circa vini et vestimentorum usum S. Benedictus modestissimam regulam scripsit, ubi semper regionum atque hujusmodi circumstantiarum rationem haberi voluit. Mabillonius re- F
censet exempla aliorum quorumdam sanctorum Ordinis nostri virorum, qui aliquando esum carnium (extra monasterium ac in itinere maxime) sibi licitum esse censuerunt. Certe abstinentiam a carnibus non esse, ac per consequens numquam fuisse de substantialibus Ordinis S. Benedicti, declaravit Sixtus IV in privilegio Cisterciensibus anno 1475, Idib. Dec. concesso, uti hæc et similia Hæfftenus deducit. Itaque contra directissimam S. Benedicti Regulam nihil commisit Corbinianus, si in tanto itinere constitutus atque alia alimonia destitutus, carnes comedit, qui ipsa sexta feria pisces non nisi miraculo obtinuit. *Ita ipse pro Sancto recte perorat, pro certo habens ejusdem professionem Benedictinam, de qua vide* § 3 *Commentarii.*

y *De S. Paulo Thebæo, primo eremita actum est in Opere nostro tom.* I *Januarii ad diem* 10; *de S. Antonio Magno abbate, tom.* II *ejusdem mensis ad diem* 17. *De corvo, qui cum S. Paulo dimidium panem in dies attulisset, præsente S. Antonio*

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

S. Antonio integrum attulit, vide prioris Sancti Acta pag. 603 *et* 606.

z *Rectius apud Surium legitur:* Magna autem erat eodem loco *etc.*

aa *Vitiosam periodum sic corrige:* Piscis idem ad altiora maris se retorsit, ipse *vero pugionis capitulum* tenens *natando* secutus est.

bb *Surius hæc ita habet:* His ita decertantibus, jam longius eductus fluctibus, ita ut vix jam littus adspiceret, confisus tamen verbis Viri Dei, sumebat fiduciam.

cc *Lege cum Surio,* ad flagella.

dd *Hæc Surius in hunc modum restituit:* Cumque tantæ esset abundantiæ gratia, ut piscem eumdem nequaquam cunctus comitatus illius consumere posset, residua salientes, in vasa condiderunt.

ee *Significat, opinor, piscatores illos vapulasse non Sancti jussu et post cœnam aut prandium, sed ab Anserico, dum ipsi prædam extorquere conabantur, ut supra dictum est.*

ff *Surius habet,* duos tresses. *Differt autem* tressis *a* tremisse, *quod hic sit tertia pars assis vel solidi, ille vero nummus trium assium.*

B

CAPUT IV

Reditus a Gregorio PP. imperatus: gesta in reditu: accessus ad Grimoaldum Bavariæ ducem.

Romæ a S. Gregorio secessum frustra postulat:

Ipse vero calle arrepto, Romam usque pervenit, et oratione facta ad utraque beatorum apostolorum Petri et Pauli limina, ad summi Pontificis beati Gregorii præsentiam veniens, ad ejus se stravit vestigia. At ille surgere ei imperans, sedem juxta se ponere faciens, sedere præcepit. Qui cum sedisset, non modica dona tanto Dei viro *a* obtulit, et cuncta sibi displicentia de sua conversatione enarravit, quomodo et quibus *b* immensis fluctibus quatiebatur hujus mundi honoribus, et quomodo ei nec murorum claustra tranquillitatem præstare potuissent, et quantum hujus mundi formidabat C divitias, utique qui nec unum volebat habere colonum. Secretum supplicans, qualiter * ei omnes perturbationes animi sui, atque angustias libere potuisset referre. Tunc coram eo lacrymis fusis flebili voce deplorans, qualiter suum secretum *c*, imposito honore, perdidisset, et in pristina petitione persistens, ut ad cœnobium eum ire permisisset, vel in quamdam cellulam eum deputasset, vel in aliqua secreta silva ad operationem ei concederet agellum.

* ut

in reditu occurrit funeri ejus, qui ipsi equum abstulerat,

27 His auditis, tantam humilitatem ejus miratus summus Papa, eoque a se dimisso, ad secreta necessario synodum congregavit *d*, et in eorum collegio talia promulgavit. Quibus auditis, illi una voce omnes proclamabant, eum reverti ex multis testimoniis Scripturarum *e*. His ita dicentibus Virum Dei in medium venire jussit. Quorum verbis fide recepta *f* se victum considerans, ut injunctum sibi a tanto Patre officium nullo modo deberet amittere, et a lucro vacuus redire ad aream, cum summo ibi aliquantum D temporis retentus honore, benedictione accepta, vale faciens omnibus, tristis recessit. Qui dum reverendo Hapiam venisset, ad portam urbis feretro superpositum cujusdam mortui corpus efferebatur, cui *g* universus secutus est urbis primatus. Qui mox ut Virum Dei contemplabantur, subtiliter de persona ejus atque vocabulo sciscitabantur. Erat autem hujus viri cadaver, qui caballum illius antea rapere præsumebat *h*, quosque omnes pavor ingens invasit, quia ipse desperatus a medicis facinus suum non abscondit, sed publice professus est.

et Ticini a rege exceptus, sublatum equum

30 Tunc quoque Vir sanctus cum omni humanitatis reverentia a rege *i* receptus, regalem deducebatur in aulam: quia nequaquam principem latebant divinæ virtutis miracula, quæ per viarum spatia ab eo, et per eum fuerant gesta. Et propterea Miles Christi ampliorem ab omnibus recipiebat honorem, quamvis ille hoc totum libentissime voluisset silentio retentari *. Sedente autem rege, et cum eo Viro Dei, mulier ipsius tunc defuncti orbata viro et viduata, flebili vultu vestigiis Viri Dei provoluta est, deducens Viri Dei caballum, a viro suo machinis diabolicis, et nefandæ raptum insidiæ *, forma et specie decorum, quasi de obitu viri sui mortis reum, E insuper ducentos solidos Viro Dei obtulit, dicens, virum suum eadem die percussum fuisse, in quo illecebrosis machinis viam Viri Dei impedire præsumpsit, et ut ex eadem percussione languor cottidie dolori fomitem ministrasset, et ut jam a medicis esset desperatus, sibi præcepisse *k*, ut sub omni diligentia ipsum custodiret caballum, et Viro Dei, si Deo donante ibidem reversus fuisset, omnino redderet, et ejus facinus illi profiteretur, et insuper debitæ impensionis ei aurum deferret, ut pro ejus anima Vir sanctissimus deprecari divinam clementiam dignaretur.

* *i. e.* premi

* *l.* nefandis insidiis.

et munera ab illius vidua recipit et offensam remittit:

31 Quibus verbis edictis compassus eminentissimus rex, et dolore ac tremore compunctus concite ex throno prosiliens, genibus provolutus Episcopi, rogans *, ne hoc sperneret, quod mulier obtulit, et insuper suum reciperet, quod amisit. Vir autem Dei, ne totam eminentiæ suæ familiam contristaret, quam de morte tanti viri flentem conspexerat, et in magna esse desperatione animæ illius, universisque petentibus ad suscipienda, quæ mulier obtulerat, tandem coactus consensit, regem surgere petiit, leniterque consolari cœpit, eumque rogavit, ne aliam quis F pro ipso reatu ultionem reciperet, dicens: Quia non vindicat Dominus his in idipsum, suisque illi orationibus, ut valeret, se adjuvaturum *, professus est. Fide recepta Viri Dei verbis, viduata mulier recessit.

* rogavit

* adjuturum

inde digressus, dona pro alio equo furto item ablato

32 Non longe post cum summo ibi detentus honore et reverentia, Pontifex non modicis ditatus muneribus, a rege valefactus amissus est *, et cum omni necessitatis ordinatione et gubernatione *l* ad Tredentinos pervenit fines. Cum autem non longe a castro venisset in prata, quæ appellabantur Rumanniana *m*, quidam ex comitatibus suis emissarium, quem ibi Viro Dei fraudolenti concilio ipsius principis, qui tunc ibi erat, juniores furtu * abstulerant *n*, conspiciens, cuidam jumentæ *o* sequentem agnovit, et veretro nocuato *p* calcibus jumentarum, macie magna indecorum, ita ut vix cognoscebatur *, Viro Dei indicare curavit. Qui eum se dissimulans agnoscere, suis omnino inde silere præcepit. Cum autem * urbis portam adpropinquaret,

* dimissus

* furto *vel* furtim

* cognosceretur

* *adde* ad

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

A quaret, ecce jam antea prædictus comes Husingus obviam veniens, pedibus illius provolutus, commissum a se facinus non abscondit; sed humiliter confitebatur damnum, quod ei fecerat ex caballo, et illicebræ machinationis furtum per ordinem professus est, qualiterque propter decoram nobilitatem ejus suis jumentis ad propagationem sibi immittere concupiscebat, et imposterum conservare; asserensque, quod hoc facto divina consecuta est illum inde vindicta, quia fere quadraginta duo de ipsis erant jumentis, quæ omnes elefantino morbo perierunt, excepto una habuit superstite, quam tunc sequebatur *q*.

q

recipit: a Grimoaldi ministris detentus, sepulcrum S. Valentini invisit

33. Qui præfatus comes dum hæc profiteretur, duos, quos optimos habuit, Viro Dei obtulit, et insuper ducentos solidos auri, humili voto deposcens, ut Vir Dei pro emendatione delicti, quod ei ingesserat, accipere non sperneret, et sibi delictum dimittere * cum magna humilitate petiit. Quibus verbis auditis, Vir Dei arrisit; sed per satisfactionem illius indulgentiam illi dare dignatus est. Ille autem cum magno honore per ministeriales suos eum usque ad fines Boioariorum fecerat pertransire. Qui dum Majensem castrum *r* intrasset, de * præpositis captus est custodibus, sicut longe superius diximus, a Grimoaldo duce præceptum esse, nec ulterius eum abire sinebant, nisi ad eorum principem pergere professus esset. Ibique nolens et coactus quamdiu * detentus est, usquedum eorum missus Grimoaldo hæc nuntians reverteretur. Quæ Vir Dei impedimenta viæ suæ diligenter pertractans, consideravit divinæ virtutis gratia vacuum non fuisse. Tunc quoque ad beati Valentini *s* confessoris sepulchrum situm in eodem castro sanctæ orationis causa se contulit, sollicito animo universam montanam urbis illius confinem *t* circuivit, viditque terram fructiferam, et silvarum habentem copiam. Invenit etiam inter duos rivulos *u* locum secretum et pervium absque habitatoris tramite, quæ appellabatur usitato nomine Camina *x*.

* dimitti
B
r
* a
* aliquandiu
s
t
u
x

vicina arva lustrat et ad Grimoaldum invitus progreditur.

34. Intellexit non sine divino intuitu, et voluntate ibi se esse detentum, consideravitque loci secretum, et ad sanctæ religionis cultum delectabilem, cum magno amavit affectu; cogitavitque, sibi secretum ibi hospitiolum construere, si hunc locum condigno posset pretio comparare. Perquisivit tamen diligenter, cujus vel quorum hoc esset proprium, ut accedente opportunitate temporis, propter vicinitatem sancti et beati Valentini ecclesiæ sibi ad secretum hospitium vendicaret. Interea tamen hi, qui ad Grimoaldum ducem pro adnuntiatione illic adventus ejus missi fuerant, revertebantur, cum summa eum veneratione rogantes, ut ad eum venire non dedignaretur; adjecerunt etiam, ut *, si sponte venire vellet, datum sibi præceptum esse, ut coactum eum deducere deberent. Intellexit Vir Dei illorum insidias, in prædicto castro suum * dimisit suppellectilem, ad prædictum principem mœstus perrexit.

C
* ut abundat
* suam

ANNOTATA.

a *Scilicet S. Gregorio II. Dona autem potuere esse ex iis, quæ a Theodone ac Grimoaldo Bavariæ tetrarchis et a Luitprando Longobardorum rege acceperat, ut capite præcedenti dictum est.*

b *Apud Surium additur* quasi ; *et sic sensus est aptior.*

c *Id est, tranquillam solitudinem.*

d *Hinc plures, quos num.* 32 *Commentarii recensuimus, synodum aliquam Romanam statuunt ad annum* 724, *quo Sanctum Romam secundo advenisse putant : verum eam ad annum* 717 *potius referendam esse, diximus num.* 42 *et seqq.*

e *Adde* debere. *Sensus vero est, quod cum* Corbinianus *iis esset instructus virtutibus, quas in episcopo ac apostolico viro sacræ Litteræ requirunt, eumdem episcopali onere nequaquam liberandum esse, sed ad prædicandum Evangelium remittendum.*

f Fide recepta *omisit Surius.*

g *Lege,* quem universus sequebatur urbis primatus, *id est, magistratus, vel primores.*

h *Scilicet cadaver erat istius præfecti urbis, qui Sancti equum rapuerat ad Padi ripam, ut capite præcedenti, num.* 23 *vidimus.*

i *A rege Longobardorum Luitprando, qui Ticini regiam habebat.*

k *Periodum sic corrige :* Dicens..., quomodo ex eadem percussione *(forte apoplexia)* languor quotidie dolori fomitem ministrasset, et quomodo, cum jam a medicis desperatus esset, sibi præcepisset *etc.* E

l *Apud Surium biographi sensus recte sic exprimitur :* Rebus necessariis abunde instructus.

m *Ad* prata Rumanniana *hæc notat Meichelbeckius ;* Forte ROMAGNAM, locum infra Tridentum in ripa Athesis fluvii situm. *Meichelbeckio consentit Roschmannus in Notitiis Mss., ubi ait :* Prata Ruminiana planitiem esse non procul Tridento, et loco hodie ROMAGNAM dicto, etiam censeo. Non est ea quidem via regia hodie tritior, sed ad lævam Athesis per roboretum : verum olim ad dexteram Athesis ripam viam Romanam et militarem Tridentum duxisse, viri docti cum illustrissimo Maffæo putant.

n *Consule caput præcedens num.* 22.

o *Id est* quamdam equam.

p *Id est* læso.

q *Solœcismos cum Surio sic corrige :* Asserens, quod hoc facto, divina consecuta sit illum vindicta, ita ut fere quadraginta duo ex ipsis jumentis elephantino morbo perierint, excepto uno superstite, quod tunc sequebatur. *Est autem* morbus elephantinus *quædam lepræ species, quæ gangrænæ more cutem ac carnem exedit.*

r *De Castro Majensi hæc habet Roschmannus in descriptione comitatus Tyrolis, Germanice edita :* Mayss, Latine Ad Alpes Majas, et sæpius Maja et Urbs Magiensis in medio ævo dicta, urbi Meraniæ adjacens, nunc tantum pagus est, in prædicto autem ævo ex Bavarorum ac Tyrolensium scriptorum testimonio, fuit urbs in confiniis Longobardorum et Boioariorum, postmodum (nescitur, quo anno) a dilapso monte obruta est, ita ut Merania ipsa pars veteris Majæ putaretur *etc. Vide etiam dicta in Commentario num.* 93. F

s *Loquitur de S. Valentino episcopo Passaviensi, cujus Acta illustrata sunt tom.* I *Januarii, ad diem* 7.

t *Supple regionem.*

u *Hosce rivulos infra num.* 37 Timonem et Finalem *appellat. Consule Commentarium num.* 51 *et seqq.*

x *De* Camina *prolixe egimus in Commentario a numero mox citato.*

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENS.

CAPUT V

Grimoaldi ducis incestuosum connubium dissolutum: cathedra Frisingæ fixa et dotata: acta in eo episcopatu: Pilitrudis insidiæ, et Sancti fuga: Grimoaldinæ familiæ pœna et excidium.

Grimoaldum ob incestuosum cum Pilitrude conjugium

Cum autem ad palatium prædicti principis pervenit, per quemdam dilectum ejus cubicularium eidem principi demandavit, dicens: nequaquam faciem illius videre velle, antequam illecebrosam conjugem a se expelleret, quam tunc sibi copulavit post obitum fratris sui Theodoaldi *a* viduam, quamque adulterina delectatione in matrimonium sumpsit. B Quæ etiam secundum hujus carnis putredinem pulchra videbatur et decora, genere præclara, ex Galliæ partibus genitricem *b* secuta, istas pervenit in partes. Qui Episcopi dictis dum consentire nolebant, ipse in sua perseveravit sententia, eisque egregii prædicatoris Pauli testimonium demandavit inter cetera: quia NEQUE ADULTERI, NEQUE FORNICATORES REGNUM DEI POSSIDEBUNT. Illa autem funestæ Herodiadis sequens exemplum, de morte Viri Dei cum malivolis sibi sequacibus tractare cœperat. Nam Vir Dei pro tali crimine meminerat, Johannem increpasse Herodem, et Herodiadem, quam tulerat fratri suo Philippo viventi uxorem, atque ob hoc ab Herode interemptum esse *c*: nullatenus tantum facinus se consentire prædixit, sed ante se esse moriturum.

adire recusat: eos pœnitentes Deo reconciliat et invisit.

36 Sic quoque quadraginta diebus ab eorum se abstraxit obtutibus, eosque per suos jugiter ammonere non destitit, ut tam execrabile amitterent conjugium, congruisque temporibus nunc, si converterentur ad pœnitentiam, blandis sermonibus Dei regnum promisit; nunc, si permansissent in ipsa malitia, terrorem magni diei judi- C cii, æternumque eis cito venturum minabat * supplicium. Tandemque Dei solaciante *d* clementia Omnipotentis, perduxit eos ad promissionem separationis suæ. Tunc Vir sanctus in Domini Christi Jesu confisus solatium, eos fecit ad suam venire præsentiam. Qui venientes humo se prostraverun ambo, et extensis ejus brachiis ad pedes *e*, se graviter peccasse, se nimium reos esse, professi sunt; et ita pura confessione ad pœnitentiæ confugierunt * remedia. Quorum capitibus Vir Dei manus imponens, signo æternæ salutis munire curavit, ex humo eos erigens, tantum lapsis *f* pœnitentiam designavit, viam eis salutis ostendit, remediorum solatia elymosinarum largitate, jejuniorum et orationum frequentia, adipiscenda monstravit: et ut amplius sibi peccare caverent, sollicite præmonuit. Sicque domum ingressi, communem sumpserunt cibum. Et sic a mensa principis Vir Dei alimoniam corporis sumpsit, ita etiam illis alimoniam animarum suarum, prædicando verbum Domini, ministravit.

* minabatur
* confugerunt

Prædio Camina a duce donatur, in quo templum ædificat:

37 Tunc quoque Vir sanctus locum delectabilem in confinio Magense, cujus superius memoriam fecimus, Grimoaldum principem a possessoribus justo pretio emere persuasit, ut haberet justo labore adeptum, unde animæ suæ remedium adquirere potuisset. Quo hortatu princeps libenti animo obedivit, ibidemque cum beato Corbiniano veniens, convocavit ad se possessores loci illius, qui vulgo dicitur adhuc Camina inter duos rivulos Timone, et Finale *g*: et dato proprio et adpretiato pretio justo emerat hoc sibi a viris nobilibus et potestativis in proprietatem, tam territorium agrorum, quam et prata, et vineas cum parte Alpium. Illi vero emptores cum testimoniis et testibus hoc illi confirmaverunt, sicut mos est, in proprietatem. Quo facto cum consilio fidelium, et Deo devotarum personarum tradiderunt hoc ipsum per manus sancti Corbiniani Deo, et sanctæ Genitrici Mariæ ad sanctam ecclesiam ejus sitam in castro Frigisingense super fluvium Isara *h*, et cum testibus ibidem perpetuo jure servire firmavit. Tunc quoque vir Domini Corbinianus habitaculum sibi illic construere festinavit, basilicam ædificavit, et sancti Valentini, atque beati Zenonis in eam patrocinia collocavit, et in eorum dedicavit honorem *i*, vinearumque ibi plantans E copiam, et pomiferis decoravit arboribus, et alimoniam pauperibus præparavit. Cœpitque fama sanctitatis illius spargi late per orbem, a cujus ore laus Dei emanabat jugiter.

aliud prædium emit: sedem Frisingæ figit.

38 Fuit indeque non longe manens quædam vidua, nomine Fausta, cum duabus filiabus bonam habentes * substantiam. Quæ Fausta dividens cum filiabus possessionem, portionemque suam Grimoaldo principi eo modo tradidit, ut usquedum illa viveret, eam tueretur, et custodiret, et ut post ejus excessum hoc sibi haberet proprium, in loco qui dicitur Chorzes *k* cum omnibus ibidem pertinentibus. Post ejus quoque obitum beatus Corbinianus dedit Grimoaldo principi nongentos auri solidos, quos ei dudum Pippinus major domus Francorumque princeps in suam largitus est elymosinam *l*, et comparavit hoc ipsum in Chorzes, et ambo pariter postea, idem beatus Corbinianus episcopus et Grimoaldus princeps tradiderunt hoc Deo et sanctæ Mariæ ad prædictam ecclesiam in castro Frisingense *m*, ubi tunc beatus Corbinianus cathedram tenuit pontificalem. F

* habens

Rari zeli exemplo duci succenset, et Pilitrude frustra obnitente, ei reconciliatur.

39 Quadam vero die vir Dei beatus Corbinianus cum præfato principe recumbens ad prandium, adposita mensa salutifero Crucis signo Christi cum Dei laude superpositam consignificavit * alimoniam. Prædictus quoque princeps ex mensa dilecto sibi cani panem per incuriam projecit. Quod dum Vir Dei conspexerat, dextro pede tripodi calcem dedit, et mensam dejecit, ita ut argentea vascula per pavimenta huc illucque spargerentur; et ex scammo prosiliens aiebat, ipsum tantæ benedictionis fore indignum, quam cani non verebatur projicere. Domum illius egressus dixit, se ab ejus curia omnino abstrahere, et nequaquam cum eo communem ulterius sumere panem debere *n*. Hoc facto mulier de morte Viri Dei cœpit tractare, invidiæ facibus succensa, eo quod a viri inlicito sui concubitu per verbum Viri Dei fuerat alienata *o*, incessanterque in aures viri sui invidiæ et odii fomitem ministravit contra Virum Dei. Dixit etiam, ob principis despectum hoc egisse Episcopum, nihil aliud dignum Episcopum esse, nisi mortis

* consignavit

A mortis reum. Quam rem princeps idem diligenter perpendens, patientiæ servans custodiam, castri aditum claudere jussit, ne tantus Vir Dei a se recederet, furore *p* permotus. Ipseque cum primatibus suis palatium egressus, Viri Dei provolvebatur vestigiis, satisfactionem spopondit, magnisque precibus, atque blanditiis, nec non et muneribus motum mitigavit Episcopum, et tandem vix unquam pacis osculum a beato promeruit Episcopo *q*; et sic iterum pariter communem sumpserunt cibum. Cœperuntque Viri Dei divitiæ, quas non amaverat, crescere cottidie, et loca augescere.

Ob mira in S. Stephani templo visa

40 Cum quadam die in episcopio *r* consedisset, molestia corporis illum concussit, ita ut more solito in vicinum montem ad oratorium beati Stephani martyris *s* venire nequiverat *, matutinas Deo persolvere laudes. Clerum suscitans, illuc præcipiens ire *t*. Illisque ascendentibus vox psallentium in ecclesia obviam illis est facta, tantaque modulaminis concordia magis ac magis in aures audientium perstrepebat, quanto ecclesiæ propinquius veniebant. Ex fenestris quoque et tecto tanta vis clari luminis radiabat per latera ejusdem montis, ut claritatem diei superaret. B Hisque festinantibus, ecclesiæ januam introgressi * tantus claritatis fulgor evanuit; odor namque incredibili suavitate ibi triduo præflagrabat *u*. Clerici quoque nimis timore perterriti, et velut mortui corruerunt in terram, alii ante fores, alii limina ingressi ecclesiæ. Qui dum tandem vires receperunt, domi cucurrerunt, et talia Viro Dei referebant.

* nequiret
* introgressis

in eo monte domum exstruit: ibidem fontem elicit.

41 His ille auditis, se illuc deferre præcipiens, et ibimet ad manendum domum sibi construere jussit exiguam. Cum autem ministri de aquarum penuria propter altitudinem montis, quam ibidem cottidie ferendo lassaverunt *x*, murmurare cœperunt; idem Vir Dei quadam die diluculo consurgens, solus montis latera circumiens, in plaga Meridiana ad orationem se humo prostravit. Qua completa, baculum *y*, a quo sustentabatur, in terram defixit, cumque paululum perfodisset, tantaque * mox ex eadem fovea aquarum emanavit abundantia, ut ad totius cellulæ ministerium sufficiebat; ita ut ad usque ima montis defluxerat, et eo vivente nunquam defuerat *z*.

* l. tanta

Præstigiatricem mirabili zelo invadit et spoliat;

42 Cum autem quadam die idem Vir sanctus vespertina hora ad ecclesiam beatæ Mariæ in ipso castro Frisingense ad persolvendas Deo C laudes venire voluisset, ecce quædam mulier rustica cum muneribus obviam perrexit; quæ maleficii suspicione jam antea Viro Dei fuerat divulgata, cum qua onusti carnibus ibant viri, et animal vivum secum ducebant. Quod Vir Dei cum conspexerat, subtiliter inquisivit, quinam illius esset adventus? Ad hæc mulier dolosa quemdam juventutis flore principis subolem *aa* quibusdam illusionibus dæmonum asserens esse commotum, seque suo carmine, suisque artibus ad salutem perduxisse gloriabatur, et exinde hæc xenia deportare. Quibus auditis, Vir Dei vehementer expavit, et ex equo prosiliens, in tantum commovebatur furorem, ut ipse eam propriis non parcebat manibus cædi *bb*, cuncta, quæ cum ea portabantur, xenia ad portam civitatis jussit pauperibus erogare *. A portaque civitatis domi * revertens, perfidiam principis non cessavit deflere.

* erogari
* domum

43 Sociaque antiqui hostis, ut serpens in Paradiso, mulier sparsis crinibus, receptis viribus, et cruentata facie, principis se offerebat obtutibus; quam cum ita flentem incesta uxor principis viderat, diabolico instinctu, furore incensa, vultu mutato, vim veneni, quam in corde tenuit, aspicientibus demonstravit: nam vitam auferre Episcopo moliebatur: quod tamen viro prodere distulit, latenterque ei insidias ad suimet laqueum mortis præparare non distulit, cuidam secretario suo nomine Nino silenter præcipiens, ut cum ab eadem villa recessisset Episcopus, collectis famulis eum interemisset *. Cumque ad aliam se pergere Vir Dei disponeret villam, quidam ex Deum timentibus homo per fratrem ipsius Episcopi, beatæ memoriæ nomine Ermbertum *cc*, ei demandare curavit, quod eadem nocte iniquissimæ mulieris consilio deberetur * occidi, ni se mutatione loci studiose salvaret.

A. Aribone episc. Frisingensi. parricidam a Pilitrude missum evadens, Majos fugit

* interimeret
* deberet

Grimoaldique familiæ interitum prædicit:

44 Hic dictis fidem adhibuit, intempestæ noctis silentio occulte se ad aliam contulit villam. Eodemque sequente crepusculo ecce prænotatus Ninus collectis famulis domum Viri Dei circumcinxit; quem dum diligentissime perscrutarentur, ut interficerent, sed minime reperierunt *dd*, cuncta ædificia evertentes, vacui et confusi reversi sunt. E Episcopus autem, sumpto secum clero, locum amisit, ad Magensem * castrum perrexit. Per quemdam ex suis principi demandavit, quod sub omni celeritate ipsa maligna mulier in foveam, quam ipso * paraverat, corruere debuisset, et ipse cito vitam finire. Quasque insidias dum Grimoaldus cognovisset, et abscessum Viri Dei, misit et humili prece eum redire rogavit; ille autem minime ita fecit: sed dixit, Jezabelis pessimæ mulieris insidias oportere cavere *ee*.

* Magense
* ipsi

prædictio ab eventu comprobatur.

45 Sed talibus insidiis qualis foret secuta vindicta, silentio non est opprimenda. Præfatus etiam puer ejus, quem nefando carmine, ut diximus, machinis diaboli mulier præcantabat, rebus excessit humanis, eoque mortuo Grimoaldus ab insidiatoribus interfectus est *ff*. Prædictus vero Nino, qui in necem episcopi collegium fecit *gg*, probrosa morte vitam finivit; qui cum ventrem purgare sedebat, lancea percussus interiit. Ad ultimum vero Pilitrud prænotata mulier Carolum in Gallias sequebatur, pro meritis suis ab eodem repudiata, omnem honorem et gloriam perdidit, propriisque exuta substantiis, novissime nihil, nisi unum asellum ad subvectionem possidens, in Italiam pergens, vitam finivit *hh*. Natique ejus, qui ex illius prodebant utero, F cum multa tribulatione regno privati, vitalem amiserunt flatum *ii*.

ANNOTATA.

a *Boioariæ tetrarchæ, de quo meminimus in Commentario num.* 47.

b *Theodaldi vidua et incesta Grimoaldi uxor, ab Aribone vocatur* Pilitrud, *apud Surium* Piltrud, *a Continuatore Fredegarii* Bilitrudis. *Hanc genere Francam fuisse, ex dictis colligitur: at quæ ejus fuerit mater, quam a Gallia secuta dicitur, ignotum est. Hadrianus Valesius tom.* III *Rerum Francicarum lib.* XXIV *pene omnia, quæ biographus de Pilitrude refert, in dubium vocans ait:* Quæ si vera essent (nam Aribonis istius auctoritatem non magni facio) existimandum esset, Bilitrudem natione Francam potius, quam Baioariam fuisse: cum matrem suam, nescio quam secuta, ex Gallia in Baioariam venerit, ibique duobus Theodonis ducis filiis, alteri post alterum

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI

alterum nupserit *etc. Nullam tamen sui dubii causam profert. Nescio, an satis sanæ crisis sit scriptorem pene synchronum absque solida ratione tamque leviter rejicere.*

c *Lege caput* XIV *Evangelii S. Matthæi.*

d *Id est* solante, *sive adjuvante.*

e *Lege :* et extensis brachiis ad pedes ejus.

f *Surius habet :* tam graviter lapsis. *Porro an hæc sincera fuerit pœnitentia saltem in Pilitrude, merito dubitatur : videtur enim hæc in aula principis mansisse, aut saltem majori quam par erat apud illum auctoritate valuisse, ut per decursum videbimus. Forte etiam post expiata peccata ad vomitum redierunt.*

g *De* Camina *satis prolixe egimus in Commentario num.* 50 *et seqq. De duobus rivulis* Timone *et* Finale *hæc in notitiis Mss. notat Roschmannus :* Non ut Meichelbeckius credit, alvei horum rivulorum successu temporum irruentibus per Alpes grandioribus torrentibus absorpti hodie nesciuntur, et nomina non nisi in Aribone et aliorum, qui ex ipso scripsere, libris supersunt. Finalis enim amnis secundo fere lapide a Merania in Passyriam vallem euntibus occurrit, aqua ex lacubus, qui horis minimum tribus in Longa B valle distant, tracta perlimpida et hinc truttis nobilioribus et salmonibus dives : imbrium tamen non raro procellis auctus ingentes secum lapides volvit, ac viatoribus periculosus est, cujus rei periculum ipsemet equo feci. *Addit cum aquas suas in Passerem exonerare, vallemque per quam fertur, aut potius suo alveo facit,* Vallem Finalem *appellari.* Torrens vero alter Ponalis *(Timonem ex dictis intelligat, oportet)* nomen deposuit hodie, et ut audio, Fallmaunbach vocatur : raris hic aquis, amplo tamen etiam alveo notabilis est, ut imbrium vim possit excipere, et secum in Passerem fluvium, unde valli perfertili nomen, deferre.

h *Erat ea ecclesia S. Mariæ dicata, in qua Sanctus Cathedram suam posuit, estque hodiedum cathedralis. Adi Commentarium num.* 49, *ubi etiam de Frisingensis urbis situ et Isara flumine quædam ex Meichelbeckio notavimus.* Frigisingense *pro* Frisingense *olim dicebatur.*

i *Sacellum hoc non Frisingæ, ut perperam legitur apud Mabillonium in Actis, sed vel in Camina exstructum fuisse, vel in Majensi castro restauratum, ostendimus in Commentario num.* 51 *et sequentibus : a numero autem* 52 *Roschmanni de hoc sacello conjecturas et ratiocinia* C *lectori exposuimus. S. Zeno, de quo hic, fuit episcopus Veronensis, cujus Acta illustrata sunt tom.* II *Aprilis ad diem* 12. *Apud Surium editionis Coloniensis anni* 1618 *perperam* Zunonis *legitur.*

k *De hoc consule Commentarium num.* 57.

l *In commentario num.* 58 *notavimus ex Meichelbeckio, probabile esse hanc pecuniæ summam ex variis eleemosynis, quas assignavimus, coaluisse.*

m *Supra* Frigisingense *dicitur. Surius hoc loco legit, in castro* Frisingas.

n *Miraberis haud dubie, lector, hoc Sancti factum : satis tamen congruum est ejusdem zelo, de quo biographus num.* 10 *ait :* Erat enim Vir Dei... contra vitia ad irascendum facilis, velox ad ignoscendum conversis.

o *Hæc et sequentia satis indicant, Pilitrudem aut non serio pœnituisse, aut ad vomitum redire voluisse.*

p *Id est ira.*

q *Apud Surium legitur :* Et tandem ægre D pacis osculum a beato promeruit Episcopo.

r Episcopium *est palatium seu domus episcopi.*

s *De monte S. Stephani egimus in Commentario num.* 49.

t *Ex præcepto Regulæ Benedictinæ id factum vult Meichelbeckius. Vide dicta in Commentario num.* 24 *et seq.*

u *Lege,* odor vero incredibili suavitate ibi triduo fragrabat.

x *Vitiosa periodus apud Surium sic restituitur :* Cum autem ministri de aquarum penuria propter altitudinem montis, quod ibidem quotidie ferendo lassarentur, murmurare cœpissent, Vir dei quodam die *etc. Erat autem haurienda aqua ex fluvio Mosaco, qui ad prædicti montis radices labitur.*

y *De baculo, quo Sanctus in eliciendo fonte usus est, vide dicta in Commentario n.* 68 *et* 70.

z *In Suriano codice aliisque mox subditur :* Cum autem Vir Dei obiisset et ejus corpus a nobis ablatum fuisset, per quadraginta annos sine aqua humus arida remansit. Eo a nobis iterum adducto, pristinam abundantiam aquarum fons ipse ministrabat. Huic nostræ assertioni fons ipse intuentium oculis testimonium præbet. E Sed ad historiæ narrationem redeamus. *An hæc interpolatori adscribenda sint, ut suspicatur Meichelbeckius, examinavimus in Commentario num.* 64 *et* 65. *De ipso fonte, erectoque super illum sacello, aliisque ad eumdem spectantibus sat multa diximus* § 6 *a num.* 66 *usque ad* 71. *Ceterum pro* deficiebat, defluxerat *et* defuerat, *lege* sufficeret, deflueret, deesset.

aa *Lege,* quamdam in juventutis flore principis sobolem.

bb *Lege,* ut ipse eam propriis manibus cædere non parceret. *Porro hoc mirabilis zeli exemplum docet, quam recte Aribo supra num.* 10 *de Sancto dixerit :* Erat... contra vitia ad irascendum facilis.

cc Ermbertus *seu* Erimbertus S. Corbiniani *frater, ipsi in episcopatum successit, consecratus institutusque a S. Bonifacio, archiepiscopo Moguntimo, in cujus Actis tom.* I *Junii, pag.* 468 *sic legitur :* Provinciam Baioariorum. Odilone duce consentiente, in quatuor divisit parochias, quatuorque his partibus præsidere fecit episcopos, quos ordinatione scilicet facta in episcopatus gradum sublevavit : quorum... secundus Erembrecht: qui Frisingensis ecclesiæ superspeculatoris tenuit principatum. *Meichelbeckius* F *tom.* I *parte* I, *pag.* 73, *Erimbertum Frisingæ olim cultum fuisse censet, quia in quodam instrumento, quod parte* II, *pag.* 46 *recitat, Albuina donationem quamdam facit* ab sepulchro ipsius confessoris Corbiniani, eorumque Sociis, quorum ididem venerantur reliquiæ. *Similia legi, ait, in aliis membraniis; nec dubitandum putat, quin inter* socios *Erimbertus designetur. Anno* 1699 *die* 29 *Augusti repertum fuit in ecclesia cathedrali corpus pontificalibus indumentis conspicuum, et in novum melioremque tumulum translatum est. Illud Erimberti esse, putant Frisingenses, teste laudato Meichelbeckio. Idem scriptor ait, in libro Traditionum Frisingensium quarto, seu magno, de Erimberto hoc distichon legi :*

Mundo defunctus, pater Erimberte secundus,
Fratrem consequeris proximus et meritis.

dd *Lege :* Quam dum diligentissime perscrutarentur, ut eum interficerent, sed eum minime reperissent *etc.*

ee *Alludit*

A ee *Alludit ad historiam Eliæ, impiæ Jezabelis insidias fugientis, lib.* III *Reg. cap.* XIX.

ff *De Grimoaldi cæde, et tempore, quo hæc accidit, egimus in Commentario num.* 74 *et sequentibus, ubi diximus, eam ad annum* 724 *vel* 725 *referendam esse, et posteriori anno pariter illigandam esse Pilitrudis captivitatem.*

gg *Id est, qui parricidas ad necem Sancto inferendam* collegerat. *Ita apud Cangium in Glossario* collegium *pro* exercitu *legitur.*

hh *Manifestum est, hic agi de Caroli Martelli expeditione Boica, anno* 725 *confecta, ut in Commentario* § 7 *a num.* 75 *ostensum est. Utrum autem Pilitrudis reipsa Carolo nupserit, dubitatum est ibidem num.* 77 *et* 78.

ii *An hos Pilitrudis ex Theodoaldo, an ex Grimoaldo susceperit, incertum est. Pro* prodebant *lege* prodierant.

CAPUT VI

B **Reditus Frisingam: mors sancte obita: sepultura: corporis translatio Majas facta, miraculis clara.**

Frisingam redux, mortis præscius, sepeliri Maji postulat:

Hucbertus *a* quoque cum regnare cœperat, cum omni dulcedine, et summo honore virum Dei Corbinianum episcopum ad se revocavit: quem tanto venerabatur honore, ut sanctis meritis dignus erat, eumque sibimet sacro fontis lavacro sociavit *b*. (a b) Cumque exitus Viri Dei adpropinquasset, tempore* (* temporis) obitus sui non ignarus, carnalem fratrem suum Ermbertum in Italiam ad Longobardorum direxit principem *c*, (c) postulans firmitatem sui proprii conquestus in Magies *d*, (d) quod sanctæ Mariæ tradidit, ne exinde auferretur, et ut suum corpusculum ad sepeliendum ibidem recipere præcepisset, quod illic beato Valentino commendavit vivus; quia in eodem castro dominabantur tunc in tempore Longobardi. Hoc igitur octavo ante sui obitus diem mandare curavit, et horam egressionis suæ C prædicens, alium ex suis discipulis ad Hucbertum principem direxit, suum obitum nuntiare, poposcens* (* poscens), ut cadaver illius deferre juberet *e*, (e) ubi vivus promiserat.

pie moritur, et Frisingæ sepelitur; sed invito Deo:

47 Veniente autem jam exitus sui die, balneum sibi præparare jussit, et ex more abluens corpus, capillos sibi tondere fecit, caput et barbam radere: vestibus indutus, Deo sacrificium obtulit, et Viaticum propriis manibus recepit. Missarum quoque solemnitate completa, domum ingressus, post perceptionem Corporis, et Sanguinis Christi, vinum adduci sibi jussit, modicumque degustavit, nihil doloris simulans, signum Crucis Christi in capite impressit, et Deo spiritum reddidit *f*: (f) qui a ministris in beatæ Dei Genitricis Mariæ ecclesiam traditus est sepulturæ *g*. (g) Sed tanta mox pluvia subsecuta est, atque procella triginta diebus et noctibus, ut nec una hora unquam cessavit* (* cessarit): ubi aperte monstrabatur, quod ibi requiem corporis sui habere nolebat, sed in loco, ubi poposcerat vivus.

48 Missi vero a principe Hucberto reversi, adtulerunt mandatum, ut beatissimi Viri corpus Magias adportaretur, sicut ipse vivus disponebat; ut ibi in ecclesia sancti Valentini sepeliretur. Qui cum tricesimo obitus sui die de humo elevabatur, tali repertus est forma, ut vivus esse a multis putabatur* (* putaretur), et quasi valens dormiret. Confluebat namque ibidem magna multitudo virorum ac mulierum, quasi ad ingens spectaculum, tanti Pontificis lamentabantur abscessum. Cumque corpus ejus plaustro imposuerunt, circumdata multitudine, quædam puella, nomine Magata, non longe inde secrete cum sibi socia stabat, atque inquisivit *h*, (h) quid de episcopo ageretur; nefandum valde proferebat sermonem, suæ lasciviæ atque immunditiæ socium illum fuisse. Quodque ideo tam improvide dixit, quia sociam suam deludere voluit. Cui* (* quam) statim divinæ virtutis est vindicta secuta: nam femur ejus dextrum ita flectebatur, ut calcaneum ejus natitenus rigebatur *i*; (i) quæ in sua claudicatione permansit, usquedum vixit; binis sustentabatur baculis, unius pedis utebatur gressu, tamen in luctu et pœnitentia, et jugi confessione peccatorum suorum, atque sanctæ orationis studio, vitam multis annis duxerat *k*. E (k)

A. Aribone episc. Frisingensi. quare Majas defertur: puella blasphemans punita

Calidum sanguinem e naribus emittit: febricitans sanatur:

49 Pergentibus itaque, atque deportantibus corpus episcopi, cœpit de nare ejus emanare sanguis tam calidus, ut de corpore vivo solet effluere. Quod* (* quem) colligentes in vasculum fictile, deportaverunt usque ad castra *l*, (l) ubi cum sancto corpore vigilando illa nocte manserunt, et vas plenum ipsius sanguinis in eodem loco effodierunt* (* effoderunt) in terram et cooperuerunt. Cum autem venissent partibus Vallenensium *m* (m) cum sancto corpore ejus, quidam nobilis Romanus, nomine Dominicus, Breonensium *n* (n) plebis civis, magnis vexatus febribus ad Viri Dei corpus cum venisset, de meritis sancti Viri sanitatem confisus recipere posse, subter corpus ejus se submisit altero quidem latere: surrexit pristinæ sanitati restitutus tam valenter, ut in proprium prosiliens equum, Dei omnipotentis virtutem, et beati Viri merita collaudans, domi sanus reversus est.

rursum sanguinem emittit: eo sepulto, templum

50 Ministri Viri Dei cum ad castrum Magensem cum ejus corpore venerunt, ab ipsa porta urbis a custodibus Longobardorum repulsi sunt, dicentibusque, quod nequaquam corpus Viri Dei fuisset, sed machinis fore insidias, ut urbem capere potuissent. His ita dicentibus, ecce litteræ Longobardorum regis a Papia ibidem pervenerunt, F qui tanti Viri corpus præcipiebant* (* præcipiebat) cum summo honore recipere. Eo suscepto, vasculum aperuerunt, ut experimento inde didicerent* (* discerent) veritatem. Cumque pallium super corpus ejus expansum, et sudarium, quod fuerat super caput ejus, abstulerunt, ecce iterum sanguis ex naribus Viri Dei egrediebatur calidus, qui inter tot montium spatia fuerat adportatus, et pulchritudo faciei illius talis inveniebatur coloris, ut prius erat illo vivente. Tunc omnes una voce magnificabant Deum in Sanctis ejus, et sanctum corpus ejus in ecclesia sancti Valentini confessoris Christi, ut ipse disposuerat, sepulturæ tradiderunt.

splendore ac suavi odore repletur: puer e præcipitio lapsus servatur.

51 Post sepulturam vero tertia nocte media magnæ claritatis lumine cerei ardentes reperti sunt in eadem ecclesia, ita ut diei vincerent fulgorem, et candorem nivis, magnusque ibidem et optimus secutus est odor, qui illic permansit usque ad matutinorum solemnia. Quadam vero die, dum puer parvulus in nocte ipsius Viri Dei solemnitate

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.

solemnitate * secus muros civitatis incaute cucurrit, pede lapso, in præcipitium decadebat *. Erat autem ibi tantæ altitudinis spatium, ut intuentes magnus pavor invaserat, atque ad ima montis ipsius Passeris amnis intumesceret fluctibus *o*. Quis enim aliud de ipso arbitrabatur puero, nisi mortuum esse inter saxorum scopula ingentia disruptum, et quamvis ad ima montis pervenisset, nequaquam fluvium evadere potuisse. Qui dum irent cadaver quærendo, amne super pontem transgresso, contemplabantur puerum saxo cuidam inhærentem. Qui arreptis funibus per saxorum ascendebant cavernas, usquedum jacentem ad puerum pervenerunt. Qui ob merita Viri Dei non tantum vivus, sed etiam inlæsus repertus est *p*: quique etiam divinæ largitatis munere ipso * præerat postea episcopatui multis diebus *q*.

* solemnitatis * decidit * ipsi

ANNOTATA.

a *De Hucberto hæc habet Arno archiepiscopus Salisburgensis in Indiculo donationum :* Successor namque filius ejus, *(Theodberti eodem quo Grimoaldus patre geniti)* Huchbertus dux tradidit *etc. Consule etiam, si lubet, Commentarium num.* 79 *et* 80.

B

b *Hæc de Hucberti prole a* S. Corbiniano *baptizata intelligo. Vide dicta num* 80 *Commentarii.*

c *Erat is Luitprandus, de quo non semel jam facta est mentio. Porro ex iis, quæ subduntur, liquet, Majas, quæ Grimoaldo parebant, dum Sanctus Roma rediens ab hujus ministris detentus est, ut num.* 33 *vidimus, sub finem vitæ Sancti a Longobardis possessam fuisse.*

d *Id est bonorum acquisitorum in agro Majensi, scilicet Camina etc., de quibus* § 5 *Commentarii. De Majis, temploque S. Valentini consule dicta ad cap.* IV *Vitæ, lit.* I, *et Commentarium num* 93 *et* 94.

e *Utriusque principis assensus necessarius erat, ut Sanctus desideratam sepulturam obtineret : Hucberti quidem, ut ipsius funus e ditione sua efferri permitteret, Luitprandi autem, ut in suo Majensi castro sepeliri concederet.*

f *Circa annum* 730, *ex communiori sententia, de qua in Commentario num.* 83. *De Sancti suprema ætate et corporis statura vide ibidem num.* 84.

g *Noverant certe Sancti ministri, eum non Frisingæ, sed Majis apud S. Valentinum humari voluisse: Frisingæ tamen sepeliisse videntur, quia missi ad Luitprandum Grimoaldumque nuntii nondum redierant. Fortasse etiam sepulturam maturarunt, ne tam pretioso thesauro cathedralis ecclesia privaretur.*

C

h *Surius sic habet:* Cumque corpus ejus plaustro imponerent, in ea hominum multitudine quædam puella, nomine Magata, non longe inde secrete cum socia stabat. Cumque ex illa socia inquireret, quid de Episcopo ageretur, nefandum *etc.*

i *Id est contraheretur et* rigeret. *Surius hunc locum reddidit his verbis :* Nam femur ejus dextrum ita incurvatum est, ut usque ad pedes obrigesceret.

k *Surius :* Tametsi in luctu et pœnitentia... vitam multis duxisset annis.

l Per castra *intelligo locum, in quo sacrum agmen pernoctabat.*

m *Lege,* in partes Vallenensium. *Sunt autem* Vallenenses *Vallis Œni incolæ, Germanis in Tyroli, teste sæpe laudato Roschmanno in descriptione Tyrolis, ubi eos Vallenses nuncupat. In Veldidena tamen pag.* 108 *et* 109 *adducens hunc Aribonis locum, ait :* Cum venissent partibus Vallensium (melius adhuc alius apud Meichelbeckium codex, Vallenensium, hoc est Vall-Œnensium) *etc.*

D

n Breonenses, *sive* Breones *fuere prædictæ vallis Œni incolæ.*

o *Vitiosa periodus significat, puerum illum e quodam præcipitio, cujus altitudo intuentibus horrorem incuteret, et ad cujus radices fluvius Passer, qui tum intumuerat, volvebatur, decidisse ; atque adeo illum aut in scopulos illisum, aut fluctibus absorptum creditum fuisse.*

p *Pie quidem biographus hanc pueri incolumitatem Sancto acceptam refert ; verumtamen pro certo miraculo haberi non potest ; cum naturaliter et fortuito fieri potuerit, ut ejusdem vestis alicui acuto scopulo inhæreret.*

q *Hunc puerum, postmodum episcopum, ipsum esse Aribonem, hujus Vitæ scriptorem, merito censet Meichelbeckius, ut num.* 2 *Commentarii ostendimus.*

E

CAPUT VII

Corporis reductio Frisingam prodigiis illustrata.

Aribo episcopus in synodo statuit

Interea vero dum a Longobardorum gente corpus beati Valentini confessoris Christi de eodem castro ablatum fuerat, et Tredentinam urbem deportatum, ac postea a venerando Tassilone *a* duce in Pataviam *b* civitatem cum summo evectum honore : cæpi ego Hæres *c*, licet indignus, ipsius Frisingensis sedis episcopus cogitare, quid de tanti Patris corpore agere debuissem, qui sine honore debito, et absque sancto illic jacebat officio, et exinde debitus ei honor deferri nequiverat. Ad divinum me contuli consilium, atque cum coepiscopis meis, et cæteris approbatis ecclesiasticis viris tractare cœperam, ut ad suam sedem, uti episcopus erat *d* ad gloriam Dei, et ad sibi debitum perduceretur honorem. Sanctorum Virorum corroboratus consilio, generaliter synodo congregato, et cogitationes, vel consilium beatorum virorum in medium protuli, quomodo sanctum corpus Viri Dei ad suum locum deduceretur *e*. Pariterque tractabamus, ne sanctus Vir nostræ curæ sublatus sine sancto officio, et nobis tantæ absentiæ *f* sine lumine remaneret. Et quod beati Valentini corpus inde ductum fuerat, per * quem iste Vir Dei suum illuc corpus decrevit perducere.

F

* ob

Sancti corpus Frisingam reducere :

53 Inito namque generali consilio, triduanum jejunium decrevimus per totam diœcesim illam celebrari, psalmodiamque sine intermissione ab omnibus generaliter agere * atque Missarum celebrationes, cottidie divinam clementiam omnes unanimiter supplicare cum summa devotione et humilitate, ut per suam misericordiam alicui suam inde aliquando dignaretur Christus ostendere voluntatem. Utrum ad pristinum locum

* agi

A locum deberet adduci, vel exspectaturus esse * deberet ultimi et magni diei resurrectionem. Et improvide contra divinum hoc ageretur consilium, triduano denique peracto jejunio, antequam ab invicem separemur * corporali præsentia, septem viris ex nostris divinæ largitatis gratia in somnis est revelatum, sicut tractavimus, ita perficere, ut ad suum locum Viri Dei corpus reduceretur. Omnesque inde nos humillime conlaudavimus clementiam Dei, et valedicentes invicem recessimus.

* exspectare

* separaremur

in hunc finem Majas missi, post prodigia

54 Tunc quoque cum consilio omnium coepiscoporum nostrorum, cæterorumque ecclesiasticorum et ipsius venerandi principis Tassilonis ad repetendum Viri Dei corpus probos atque prudentes ecclesiasticos viros cum aliis sequacibus eorum direximus. Cumque ad prædictam urbem Magensem venerunt, et orationes suppliciter impleverunt, die declinato ad vesperam, inito consilio, quosdam in ecclesia demiserunt, alii vero ad percipiendam alimoniam domum ingressi sunt. Et ecce subito in ecclesia sonus factus magnus, ita ut validi tonitrui vim superare videretur; et universam non solum ecclesiam, sed etiam urbem commovebat. Tanta namque diei B fuerat serenitas, ut nubes minime apparere videretur: tantusque omnes, qui in ecclesia erant, timor invasit, ut nimio tremore perterriti in terram corruerunt *, et quasi exanimes facti sunt *. Ac post paululum viribus receptis ostium ecclesiæ conati sunt egredi.

* corruerint
* sint

corpus incorruptum solemniter transferunt

55 Et ecce hi, qui erant in domo, obviam illis pervenerunt, et sic omnes cum ingenti pavore ecclesiam ingressi, cum omni reverentia pernoctaverunt in vigiliis usque in crastinum. Sed quid mirum, si tali sonitu Vir Dei voluisset ostendere, suam ad revocandum corpus ejus fieri voluntatem. Mane autem facto, magna cum supplicatione accedentes et tumulum aperientes, invenerunt sancti Viri corpus tam pulchrum, et optimi coloris, ut etiam leniter dormiens putaretur. Elevatusque de eodem loco cum omni gloria et honore et feretro appositus, cum magna pedestrium virorum religiosorum adducebatur prosperitate, ut equitantes vix eos sequi poteerunt *. Amissis autem transalpinis jugibus, cum ad portam Œni *g* fluminis cum tantis reliquiis viri religiosi pervenerunt, magna turma clericorum, et laicorum utriusque sexus ibidem obviam sancto Viri Dei corpore * facta est, et cum magna C letaniarum laude receptus est.

* potuerint
g
* corpori

in via manus arida restituta, energumenus curatus:

56 Cumque inde in quemdam campum aptum quieti venerunt, ibique repausantibus quidam vir, manum habens aridam a juventutis suæ flore, accessit et subter feretrum sacri corporis se immisit, confisus in Dei misericordia et in merita Viri Dei; restituta est sanitati manus ejus, sicut altera. Eadem quoque nocte quidam illuc veniens dæmonio arreptus, tali furore motus, ut vix a fortissimis viris potuit * contineri, qui magnis perturbatisque vocibus perstrepebat, atque clamabat immaniter. Is dum subter feretrum corporis Viri Dei a fidelibus viris supponeretur, ita suffragante gratia Dei et intercessionibus sancti Viri spiritus ab eo immundus abscessit, ut numquam ulterius ei ullo modo nocendi habuit potestatem.

* posset
* habuerit

in loco sanguinis inventi sacellum exstructum
h

57 Contigit autem, ut adportato sancto corpore ventum est adeundi *h* locum, ubi jam olim, dum de Frisinga cum eodem corpore pergentes castra metati sunt, ibique collectum sanguinem ejus, ut supra dictum est, in vase fictili tabula superposita suffodierunt *. At sanctæ crucis bajolus super ipsum vasculum ignoranter crucem affixit, inventusque est idem sanguis Viri Dei tali colore, atque decore, ut eodem die a vivente effluxisset corpore. Ibique ymniticam laudem *i* et gloriam Domino Deo nostro suppliciter omnes lætanti animo decantabant: et idem sanguis ibi cum omni honore recondebatur, et magna ibi cum festinatione ecclesia construebatur, ubi innumerabilia Dei omnipotentis clementia ad honorem, et gloriam sancti Nominis ejus operari dignatus est multorum sanitatum miracula *k* per intercessiones, et merita beatissimi Viri Dei.

A. ARIBONE EPISC. FRISINGENSI.
* suffoderunt
i
k

Corpus Frisingæ honorifice deponitur,

58 Inde autem moto sancto corpore beati Corbiniani omnis cœtus pontificum et ecclesiasticorum turba inmensa una cum summo principe eorum Tassilone obviam currentes, cum omni ecclesiastico dignanter obsequio, cum ymnis, et canticis spiritualibus, omnique laude ab universis et gloria in ecclesia sanctæ Mariæ, ubi primitus erat humatus, ad honorem et gloriam Christi nominis et ad totius Christianæ plebis, ejus suffragia postulantis, est honorifice exaltatus *l*. Pro cujus meritis et precibus magnas ibi virtutes divina virtus cottidie operari dignatur E *m*, et multis vere in Deum credentibus et fideliter petentibus opem confert, præstante et miserante Domino Jesu Christo, qui cum Deo Patre, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

l
m

ANNOTATA.

a *Fuit is Tassilo II, qui ab anno* 748 *Boioariæ ducatum tenuit usque ad* 788, *quo a Carolo Magno exauctoratus et in monachum attonsus est. Quo autem tempore S. Valentini corpus Majis Tridentum, et Tridento Pataviam translatum fuerit, non constat. Breviarium Pataviense primam translationem ad annum* 723, *secundam ad annum circiter* 777 *refert: at utrumque falsum est; ut num.* 87 *in Commentario monuimus. Posteriorem certe non post annum* 769 *contigisse, liquet ex iis, quæ eodem* § *de tempore translationis* S. Corbiniani *adduximus.*

b Patavia, *indigenis* Passaw, *urbs est episcopalis sub archiepiscopo Salisburgensi, in inferiori Bavaria sita, ubi Œnus in Danubium confluit.* F

c *De variis Aribonis nominibus et muniis actum est in Commentario num.* 1 *et* 2. *Fuit autem Aribo quartus Frisingensium episcopus, post* S. Corbinianum, *Erimbertum et Josephum anno* 764 *ad eam cathedram evectus, in qua usque ad annum* 784 *sedit.*

d *Lege*, ubi episcopus fuerat.

e *Insulsa periodus apud Surium in hunc modum correcta est:* Sanctorum autem virorum corroboratus consilio, generali synodo congregata, cogitationes vel consilium beatorum virorum in medium protuli, visum illis esse, ut sanctum corpus Viri Dei ad suum locum reduceretur.

f *Surius:* Et nobis ob tantam absentiam.

g *Id est, ad locum, ex quo Œnus trajiciendus erat.*

h *Lege:* Ventum esset ad eumdem.

i *Id est* hymnos.

k *De sacello hoc, miraculisque ibidem patratis nihil usquam alibi reperi. Dum vero ait:* Magna ibi cum festinatione ecclesia construebatur, *id*

A. Aribone episc. Frisingensi. *id ita intelligendum puto, ut sensus sit, mox sacelli initia designata fuisse, mandatumque, ut quam primum perficeretur.*

l *Annum, quo hæc translatio facta est, utcumque statuimus in Commentario, num.* 92. D

m *Miracula illa ad me non pervenerunt.*

DE S. UGONE EPISCOPO CONFESSORE

VOLATERRIS IN TUSCIA

J. L.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Elogium ex Raphaele Volaterrano; edenda vita et cultus: exhibetur diploma Frederici I imperatoris Sancto injuriosum.

Anno 1184 *Sanctum martyrologis vix notum celebrant Raphael Volaterranus*

V*olaterranæ satis notæ in Tuscia urbis episcopus* S. Ugo *statim a morte sua miraculis inclarescere cœpit, cultuque publico honorari, qui etiam nunc perseverat: ejus tamen memoriam a nullis invenio* B *martyrologis celebratam, præterquam a Ferrario, qui in Catalogo generali Sanctorum nostrum Præsulem sub* Hugolini *nomine, quo nemo alius, quod sciam, auctor ipsum appellavit, breviter hoc die ita annuntiat:* Volaterris in Tuscia B. Hugolini episcopi. *In Notis citat Raphaelis Maffæi, qui a patria sua Volaterranus agnominari solet, Commentarios Urbanos, in quorum editione Basileensi lib.* V *pag.* 52 *hæ de* S. Ugone *laudes prædicantur:* Ornavit autem eam cathedram post Justum (*quem tamen Papebrochius tom.* I *Junii pag.* 438 *episcopum Volaterranum fuisse non admittit)* Ugo præsul sanctissimus. Hic ex Agnani vicini castri nobili Saladinorum familia, quum Volaterranus simul et Paduanus esset canonicus, ob vitæ modestiam ac juris Pontificii scientiam promotus, varios labores et ærumnas ab infestis civibus ob ecclesiæ libertatem, et res conservandas est passus; quæ omnia patientia superando ad senectutem sine querela pervenit. Decessit anno 1483. Inhumatus diebus 40, a populoque adoratus ob visa ex eo prodigia, deinde conditus in ejus urbis basilica fuit. *Gravissimus* C *error chronologicus in* S. Urgonis *emortuali* anno 1483 *typothetæ imputandus est, non ipsi Raphaeli Volaterrano; cui tamen non assentior, si Sanctum e vivis excessisse scripserit* anno 1183: *nam vetus monumentum, quod post Commentarium prævium cap.* III *num.* 13 *exhibebitur, quodque Sanctum* millesimo centesimo octuagesimo quarto salutis anno ab Incarnatione Dei nostri Jesu Christi, die vero 8 Septembris, *obiisse testatur, majoris apud me est auctoritatis.*

et alii scriptores: vita et gloria posthuma

2 *Annotavit etiam laudatus Ferrarius, in Italico Silvani Razzii Opere de Sanctis ac Beatis Hetruriæ vitam nostri Præsulis enarrari. Operis istius, quod præ manibus est, pars prima secundæ, pars vero secunda seu Supplementum primæ est editionis Florentinæ. In utraque parte sancti Episcopi Vitam frustra quæsivi. In prima tamen Actis S. Galgani eremitæ nonnulla de* S. Ugone *a pag.* 229 *inseruntur; quæ etiam apud Lombardellum lego et alios recentiores, qui de eodem sancto eremita scripserunt. De illis sermo redibit in observationibus ad relationem de Sancti nostri gestis et gloria posthuma, inferius dandam ex amplissimo Commentario Ms., in quem Volaterrani, sæpe a majoribus nostri com-* E *mendati et ceteris urbibus ad imitandum propositi, sacrarum reliquiarum, quas venerantur, recognitionem, sub finem anni* 1647 *et initium sequentis factam, aliasque de Sanctis suis notitias, quas ad Operis nostri institutum pertinere arbitrabantur, per tabellionem publicum retulerunt. Nihil etiam eorum hic commemoro, quæ Æmilius Feius in Memoriis Volaterranis Ms., ineunte seculo* XVII *collectis, Scipio Ammiratus senior in Serie antistitum Volaterranorum, Florentiæ anno* 1637 *cum Additamentis Scipionis Ammirati junioris excusa, et, ut ceteros sileam, Ughellus in Italia sacra prioris editionis tom.* I *col.* * 352 *et seq. de* S. Ugonis *vita et cultu tradunt: Illa enim ejusdem commentarii Ms. pars edenda complectitur, si pauca excipias, quæ opportune in subjiciendis notationibus referri et expendi poterunt.*

3 *Initium laudati Commentarii vulgavit Papebrochius tom.* I *Junii pag.* 447. *Inveniet ibi lector, Volaterranos fama Operis nostri excitatos decrevisse, ut Sanctorum, seu civium seu advenarum, memoriæ colligerentur et reliquiæ visitarentur, publicoque consignarentur instrumento, Antverpiam ad P. Bollandum transmittendo; dein totius cleri nomine* 18 *Decembris anni* 1646 *ad eam rem delectos fuisse duos ecclesiæ cathedralis canonicos Franciscum Broccardum et Alexandrum Riccobaldum Bava, nomine autem populi* 12 *Junii anno* 1647 *Raphaelem Maffæum et Curtium Inghiramium; illustrissimum vero Nicolaum Sacchettum ab illis rogatum, ut tam pio operi præsideret, suo in spiritualibus provicario generali Frederico Ghetto commisisse, ut ordinaria auctoritate ei assisteret; denique notarium publicum, qui faciendam reliquiarum recognitionem aliaque agenda litteris exciperet, adscitum fuisse Franciscum Contium. Prolixi Commentarii seu instrumenti a notario isto confecti exemplar, quod in museo nostro asservatur, non quidem autographum, authenticum tamen est: firmatur enim solemni subscriptione ejusdem notarii, fidem ei facientibus Prioribus populi Volaterrani die* 13 *Maii anno* 1648 *per suum cancellarium Thomam Francisci de Broziis, cujus testationi propria manu scriptæ sigillum civitatis in cera viridi cernitur appressum.*

edenda ex Ms. Volaterrano authentico. F

4 *Dum*

A *Frederici I imperatoris diploma*

4 *Dum attentius singula considero, quæ infra in Commentario Ms. Volaterrano* S. Ugo *tum archipresbyter tum episcopus egisse narratur, præcipue mihi laudandus videtur a constanti fortitudine ac studio, quibus jura et bona capituli atque episcopatus conservare ac defendere conatus fuit; verum dum Frederici I imperatoris diploma antistiti Ildebrando proximo illius successori anno* 1185 *concessum perlego, in duram necessitatem me video conjectum, vel ut Sanctum bona Ecclesiæ suæ dissipasse, iisque virtutibus destitutum fuisse concedam, quæ ipsum in recta eorum administratione continuissent, vel ut eum obtrectatorem esse fatear, qui diplomatis auctor fuit. Citat illud Æmilius Feius : idem integrum producunt Ammiratus junior, Ughellus et Orlendius in Orbe sacro et profano part.* II *lib.* III, *a pag.* 1056, *præsulum Volaterranorum Catalogis, ubi de Ildebrando agitur, insertum : sed famam* S. Ugonis, *quæ in eo proscinditur, auctores illi minime resarciunt, cum ne verbo quidem indicent, an jure vel injuria sanctus Episcopus bonorum ecclesiasticorum perditor traducatur. Neque ab ullo alio diplomatis illius refutationem tentatam fuisse novi. Derelictam Sancti causam defen-* B *dendam suscipio : sed antequam rem aggredior, diploma ipsum exhibeo, prout exstat apud Orlendium citatum, omissurus tamen posteriorem ejus partem una cum subjectis testimoniis, e quibus constat, apographum ejusdem exemplar, quod edidit Orlendius, cum ipso autographo concordare.*

proponitur, S. Ugonis successori Ildebrando

5 Federicus Dei gratia Romanorum imperator et semper augustus. Inter varia imperatoriæ majestatis vota et opera officium imperialis excellentiæ a Deo nobis creditum postulat et requirit, ut, cum unicuique fidelium nostrorum, quod suum est, debeamus observare, ecclesiis quidem et ecclesiasticis personis intendere tenemur *, quarum observantiam * nobis commissa est, ad earum prosperitatem et salutem ; quatenus dum per solertiam exteriorem viscera pietatis et opem justitiæ clementer eis aperimus, suffragiis et orationibus earum vitam obtinere valeamus æternam juxta illud Dominicum : Eleemosyna extinguit peccatum et charitas operit multitudinem peccatorum. Eapropter cognoscat tam præsens ætas fidelium imperii quam successura posteritas, quod nos attendentes antiquam honestatem et meram libertatem nostræ Vulter- C ramentis ecclesiæ, et animum libenter inclinantes ad sedulas preces dilecti ac fidelis principis nostri Hildebrandini * Pannocchii ejusdem ecclesiæ episcopi, cujus utique devotio plurimum nobis accepta est et honestas ejus suis commendata meritis ; æquum duximus atque necessarium, ut insolentiis et damnis, quæ præscripta ecclesia tum ex ignavia, tum ex prodigalitate, tum etiam ex imprudentia prælatorum suorum substinuit, maturius occurramus, ne, si torpore diuturno negligenter senuerint, in oblivionem forte deveniant, et injuria in res sacras grassantium transeat in aliquem quasi justæ possessionis usum.

* *forte* teneamur.
* *l.* observantia
* *Apud Ammiratum juniorem et Ughellum* Hildebrandi.

anno 1185 *concessum*,

6 Habito igitur sapienterque deliberato principum et curiæ nostræ judicium consilio, omnes obpignorationes, beneficia, transmutationes et alias quascumque alienationes, quæ a prædecessoribus prædicti episcopi, et specialiter ab Hugone episcopo proximo prædecessore suo, et a canonaco * sive canonicis ejusdem ecclesiæ aliquo tempore factæ sunt de bonis Vulterranæ ecclesiæ, cassamus et imperiali auctoritate omnino in irritum revocamus, et ut libere absque omni contradictione ad sæpe dictam ecclesiam et episcopatum revertantur, censemus ac districte præcipimus, nisi evidenti ratione probari prossint et oculata fide declarari ad utilitatem ipsius ecclesiæ ea in suum rationabilem contractum accessisse. Ad augmentum quoque nostræ imperialis solertiæ ipsi episcopo plenam damus potestatem et authenticam auctoritatem concedimus confidenter intrandi et possidendi quæcumque alienata, sive concessa, vel infeodata, seu nomine tenimenti collata tam in castris quam villis aliisque quibuscumque rebus, et eorum possessionem atque usum libere habendi et pro suæ voluntatis arbitrio salubriter disponendi sine læsione sui juris et Vulterranæ ecclesiæ. Ut autem hoc nostræ majestatis edictum ratum consistat *etc.* Datum apud Cremam in revelatione ipsius anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo octuagesimo quinto, Indictione quinta, sexto decimo Kal. Junii.

* *l.* canonico *vel, ut est apud Ughellum,* canonica, *id est* canonicorum collegio.

AUCTORE J. L.

quod illum bona ecclesiastica perperam alienasse indicat.

7 *In Orlendii editione, qua usus sum, Indictio* quinta *vitiose notatur pro* tertia, *quæ apud Ammiratum Juniorem et Ughellum exprimitur et ceteris notis chronicis respondet, videlicet diei* 17 *Maii anni* 1185. *Per voces* in revelatione ipsius E *urbis Cremensis restaurationem intellige : nam Cremam eodem anno* 1185 *a Frederico* I *imperatore reædificatam fuisse testatur Sicardus episcopus Cremonensis et chronographus synchronus apud Muratorium tom.* VII *Scriptorum rerum Italicarum col.* 603 *In* S. Ugonis *et successoris ejus Ildebrandi nominibus scribendis hactenus secutus sum et deinceps sequar auctores ceteros, litteram aspirantem supprimentes, a qua in solo fere allato diplomate ista nomina inchoantur. Illud Ildebrando antistiti Volaterrano concessit Fredericus, ut occurreret* insolentiis et damnis, quæ præscripta ecclesia tum ex ignavia, tum ex prodigalitate, tum etiam ex imprudentia prælatorum suorum substinuit. *Hac criminatione imperator nostrum* S. Ugonem *potissimum impetit; ipsum enim ex episcopis Volaterranis, qui ecclesiæ suæ damna intulerunt, unice nominat, et bona ab eodem alienata specialiter restitui jubet, plenam dans Ildebrando potestatem eorum possessionem adeundi.* Omnes, *inquit,* obpignorationes, beneficia, transmutationes et alias quascumque alienationes, quæ a prædecessoribus prædicti episcopi, et specialiter ad Hugone epis- F copo proxime prædecessore... aliquo tempore factæ sunt de bonis Vulterranæ ecclesiæ, cassamus *etc. Itaque imperator non modo episcopatus Volaterrani utiliter administrati laudem* S. Ugoni *aperte detrahit, verum etiam non obscure innuit, ipsum gravioribus quam alios damnis ecclesiam istam affecisse, idque* ex ignavia, *vel* ex prodigalitate, *vel* ex imprudentia.

§ II. Memoratum diploma refutatur.

Probatur neque S. Ugonis ignavia

F*rederici I diploma, quod Ildebrandi decessores ei nominatim* S. Ugonem *bona episcopalia perperam alienasse seu dissipasse arguit, in omnes confusim ignaviam, prodigentiam, imprudentiamque*

AUCTORE J. L.

prudentiamque ita conjicit, ut fateri quidem cogar, aliquod ex tribus istis vitiis sancto nostro Præsuli imponi, sed discernere nequeam, quodnam illud sit. Suspicor tamen, diplomatis auctorem ignaviam et prodigentiam in rebus ecclesiasticis alienandis potius aliis episcopis, quam Sancto nostro exprobrare voluisse ; cum certum sit, ipsum ab utroque vitio fuisse alienissimum. Quam strenue capituli Volaterrani jus in argenti fodinis Monteriensibus contra Senenses et eorum præsulem Raynerium necnon contra suum episcopum Galganum S. Ugo, *cum archipresbyter esset, propugnavit, hic non expono, lectorem remittens ad vitam ejus ex Ms. Volaterrano edendam cap.* I *num.* 4. *Accipe nonnulla, quæ ad episcopatum promotus ibidem a numero* 5 *dedisse legitur specimina fortitudinis ac curæ, quibus ecclesiæ suæ jura ac bona custodire ac defendere sategit.* Ildebrandum et Suffredum canonicos, quorum nimia in civitate erat potentia, et a quibus orta erat seditio, jus suæque ecclesiæ libertatem servaturus gravissime punivit. Vulterræ insuper consulibus, se ab episcopali obedientia subtrahere volentibus et in vectigalium *castri* Gabbreti exactione servare jus obstinate B perseverantibus, validissime obstitit. *Dein* S. Ugonis *proponitur constantia, qua inter schismaticos et Alexandro* III *legitimo Pontifici sibique rebelles cives Volaterranos Sedi Apostolicæ adhæsit. Mox subjungitur :* Quæ supradicta in monumentis illius temporis in sacculo signato † notata vidimus.

neque prodigentiæ,

9 *Paucis interjectis, ita pergitur cap.* II Alexander tertius amplissima privilegia concessit contra recusantes decimas et reditus seudales illi solvere... A Geminianensibus et a viris sancti Quirici sua humanitate ea vectigalia exegit, quæ episcopis prædefunctis pendere detrectarunt. Feghinam et Gambassium oppida, a Feghinensibus tradita dominis, in episcopale jus et potestatem redegit. Quarum rerum notitiam instrumenta episcopalis archivii originalia, a me lecta, liquido manifestant. *His addo Raphaelis Volaterrani de Sancto testimonium :* Varios labores et ærumnas ab infestis civibus ob ecclesiæ libertatem et res conservandas est passus; quæ omnia patientia superando ad senectutem sine querela pervenit. *Pluribus non opus est, ut* S. Ugonem *ignave vel prodige episcopatum gessisse perneges, tum quia imperatoris diploma nonnisi obscure et* C *dubie Sanctum alterutrius vitii insimulat, tum quia, licet aperte hoc fecisset, standum non esset illius auctoritate ; cum hanc sufficienter elidant instrumenta synchrona et certa, e quibus extracta sunt Sancti gesta, quæ statim retuli, atque ipsum juris et rei ecclesiasticæ tenacem fortemque administratorem fuisse probant.*

neque etiam imprudentiæ,

10 *Interim non inficior, ecclesiam Volaterranam sub* S. Ugonis *regimine non levem rerum suarum jacturam fecisse. Probe etiam novi, vel ipsam Sancti fortitudinem et constans eas conservandi studium jacturæ istius causam esse potuisse, si virtutes illas omnium moderatrix prudentia non direxerit. Diffiteri insuper non possum, sanctum Præsulem in Frederici I diplomate incusari, quod ecclesiæ suæ, si non ex vecordia aut prodigentia, saltem ex imprudentia grave damnum attulerit. Sed an per imprudentiam, quæ ibi objectatur, vitium seu veræ prudentiæ defectus intelligi debet ? Id nunc inquirendum. Sub Alexandro PP.* III *et Frederico* I *imperatore teterrimum schisma Ecclesiam divisit, innumerasque in Italiam invexit calamitates.* D *Præcipuus schismatis, anno* 1159 *in Victore IV antipapa exorti et in successoribus ejus Paschali III et Callisto III usque ad annum* 1177 *continuati, auctor fautorque fuit Fredericus ; qui quam impie atque insolenter potentia sua fuerit abusus ad Ecclesiam in suo legitimo Capite Alexandro III, obedientibusque ei episcopis et Italiæ populis impugnandam, obvii docent scriptores ; e quibus in rem nostram solum memorasse juvabit, præsules viri Pontificis defensores imperatoris sententia non tantum imprudentes fuisse, sed et schismaticos, quod pseudo-pontificem, quem ille legitimum Christi Vicarium mentiebatur, non revererentur, imo et perduelles, quod contra cæsaream majestatem hostilibus Alexandri partibus adhærerent : atque ideo illos etiam variis vexavit modis et, quos potuit, e cathedris suis deturbandos curavit, aliis vere schismaticis in eorum locum subrogatis. Sic in Tuscia Zenobium in Florentinam, Benincasam de Benincasis in Pisanam, et Cunitum in Lucensem sedem, legitimis episcopis dejectis, Frederici opera vel auctoritate intrusos fuisse lego.*

quæ veræ prudentiæ

11 *Ecclesiæ Catholicæ unitati restitutus fuit imperator anno* 1177. *Schismaticus tunc quidem, sed non sedi Apostolicæ infestus esse desiit, ipsius* E *jura infringere, bono occupare vel ante occupata retinere pergens : quemadmodum liquet ex Annalibus ecclesiasticis Baronii ad eumdem annum* 1177 *a num.* 89 *et ad annum* 1186 *a num.* 3, *item ex Sigonii historia de regno Italiæ lib.* XIV *ad annum* 1178, *et lib.* XV *ad* 1184. *Pergebant etiam tempore diuturni schismatis enatæ et in Italiæ perniciem confirmatæ factiones, quarum altera Pontifici, altera imperatori studebat, mutuis flagrare odiis, in bella et cædes sæpe erumpentibus. Quam memori vero mente retineret imperator, quæ pars Alexandro et Ecclesiæ addicta adversus ipsum aliquando egisset, luculento mihi argumento sunt pleræque in Tuscia civitates. Offensus illis Fredericus post concilium Veronense, anno* 1184 *declinante habitum, in quo dissidia inter ipsum et Pontificem recruduerant, in apertam exarsit ultionem.* In Etruriam, *inquit laudatus Sigonius ad annum* 1185, per mensem Julium transgressus, omnibus civitatibus, præter Pisas et Pistorium, quia superiore bello cum Ecclesia senserant, totius agri jurisdictionem ademit, atque ibi legatos suos ad ejus dicendum præposuit. *Hæc Sigonium contraxisse credo ex cap.* F LXXXII *Historiæ Florentinæ a Ricordano Malespino, seculi* XIII *auctore, Italice conscriptæ ; ex qua sequentia Latine reddita subjungo :* Tam insolenter egit *imperator* cum Tusciæ civitatibus, quia non steterant ab ejus partibus ; ita ut, quamvis cum Ecclesia fuisset reconciliatus et in dicti Pontificis *Alexandri* gratiam rediisset, quemadmodum ante memini, non cessarit pravam suam voluntatem exsequi contra illos, qui Ecclesiæ obediverant. *Jam vero cum Fredericus* 16 *Calendas Junii anni* 1185, *id est, illo ipso tempore quando recens exulceratum et offensiorem in Sedem Apostolicam animum gerebat, et civitates Tusciæ, quæ tempore schismatis Alexandro Pontifici faverant, ulturus ibat, dictum diploma Ildebrando concesserit ; minime profecto mirum est, si imprudentem appellavit* S. Ugonem, *qui prioribus episcopatus sui annis, seu ab anno* 1173 *vel* 1174 *usque ad* 1177, *adversus Volaterranos schisma et factionem Frederici profitentes pro Ecclesia ejusque Capite firmum se murum opposuit, et ad mortem*

A *mortem usque seu annum* 1184 *Pontificiis partibus devotissimus permansit.*

opponitur. 12 *Verum, inquies, non tam imperator, quam* S. Ugonis *successor Ildebrandus imprudentiam objecisse censendus est: hic enim diplomatis, quod ab illo petiit et impetravit, materiem procul dubio suggessit. Ut argumentum, quod inde assumi potest, præveniam, rationes subjicio, cur minime etiam mirum videri debeat, si Ildebrandus sanctum nostrum Præsulem imprudentiæ reprehenderit, quæ ipsi nec vitio nec culpæ danda est. Apud Ammiratum juniorem, Ughellum et Orlendium num.* 4 *citatum varia exstant diplomata vel integra edita vel in quamdam synopsim contracta, quæ Ildebrandus intra quinque priores episcopatus sui annos tum a Frederico I imperatore et filio ejus Henrico VI Romanorum rege, tum a summis Pontificibus obtinuit. Cum illa perlegerem et ad profusam imperatoris et filii Henrici erga Ildebrandum liberalitatem animum adverterem, sequentes mihi inciderunt cogitationes, quibus me veritatem ipsam assecutam credo. Suscepto episcopatu, in eam non modo curam incubuit Ildebrandus, ut alienata bona ecclesiastica recuperaret, verum etiam ut ipse et successo-* B *res majoribus florerent opibus, ampliorem jurisdictionem exercerent et graviori pollerent auctoritate. Quia vero ad ea consequenda necessaria erat imperatoris benevolentia; hinc prudentiæ politicæ esse putavit, illam sibi conciliare vel ante conciliatam fovere. Ex consilio isto omnia ipsi provenerunt, quæ animo destinarat. Plenam accepit potestatem res ecclesiæ Volaterranæ quoquo modo cum ipsius damno alienatas occupandi, insignitus fuit titulo principis Romani imperii, auctus seculari, ut loquimur, dominatu in urbe et territorio Volaterrano, donatus jure cudendi monetam, ut verbo absolvam, tot tantisque a Frederico et filio Henrico cumulatus beneficiis, ut dubitem, an ullus in Italia episcopus effusionem erga se eorum munificentiam fuerit expertus. At si Ildebrandus prudentiam esse putarit, illos sibi amicos et benevolos habere, ut propositum sibi finem obtineret, mirum sane non est, si* S. Ugonis *imprudentiæ adscripserit damna, quæ sub ipsius regimine passa fuit ecclesia Volaterrana, cum omnium causa vel occasio fuerit constans firmitas, qua tempore schismaticis contra Fredericum ejusque sequaces pro vero Pontifice stetit, quæque Ildebrando facile videri potuit excessisse limites,* C *quos prudentia præscribit.*

damna sub illius episcopatu 13 *Secundum narrationem Sigonii, Ricordani Malespini auctoritate subnixam et supra num.* 11 *allatam, Volaterræ iis Tusciæ civitatibus accensendæ sunt, quæ imperatori, priusquam schisma anno* 1177 *adjuraret, fuerant adversatæ: atque ideo negare nolim, sub episcopo* S. Ugone, *qui anno* 1173 *vel sequente sedere cœpit, factionem legitimo Pontifici deditam illic superiorem fuisse; licet in edenda Sancti Vita cap.* I *num.* 6 *contrarium potius hisce verbis innui videatur:* Vulterrani Friderici imperatoris potentiæ adhærentes a veri Pontificis obedientia recesserunt; quorum plurimi Ghibellinas *(Vide observationem de hac voce suo loco dandam)* secuti partes Papiam legatos ad imperatorem, studium, favorem cum militum copiis offerentes, miserunt. Cum ipsi perseverarent in consilio... Ugo tamen animi devotionem in verum Pontificem conservavit; quæ supradicta in monumentis illius temporis in sacculo signato † notata vidimus. *Sic hinc tuto inferri nequeat, schismaticas Frederici partes sub* S. Ugone *Volaterris prævaluisse; id saltem mihi concedi debet, illas ibi tunc admodum potentes fuisse. Nunc ego quæro, quinam fuerint infesti illi cives, a quibus sanctus Præsul* varios labores et ærumnas, *teste Raphaele Volaterrano,* ob Ecclesiæ libertatem et res conservandas est passus? *Nonne illi, qui per legatos favorem suum auxiliumque Frederico addixerant, vel saltem partium ejus sectatores erant? Mihi certe verisimillimum apparet, ipsos imperatoris, qui erga fautores adjutoresque suos gratum atque indulgentem se præstare solebat, patrocinio animatos vel auctoritate suffultos eo insolentiæ processisse, ut episcopum suum* S. Ugonem *ob susceptam Sedis Apostolicæ defensionem indignis vexarint modis, multumque juris ac rei ecclesiasticæ eidem sacrilege subtraxerint. Cum æmulatio, qua alii Alexandri, alii imperatoris partes tuebantur, omnium pene intestinarum seditionum origo fuerit, quibus multæ in Italia urbes calamitoso illo tempore laborabant; Pontifici rebelles fuisse credo auctores seditionis, Volaterris, dum schisma ibi fervebat, contra* S. Ugonem *excitatæ; quæ infra cap.* I *num.* 5 *paucis ita perstringitur:* Ildebrandum et Suffredum canonicos, quorum nimia in civitate erat potentia et a quibus orta erat seditio, jus suæque ecclesiæ libertatem servaturus E gravissime punivit. *Contigit etiam tempore schismatis, quod proxime sequitur:* Vulterræ insuper consulibus, se ab episcopali obedientia subtrahere volentibus et in vectigalium *castri* Gabbreti exactione servare jus obstinate perseverantibus, validissime, *sed forte frustra,* obstitit.

14 *Neque quis sibi persuadeat,* S. Ugonem, *cum imperator Ecclesiæ anno* 1177 *reconciliatus esset, facile recuperare potuisse jura ac bona, quæ antea ab episcopatu avulsa fuerant, vel tranquille administrare, quæ etiamnum possidebat: nam uti alibi in Italia, ita etiam Volaterris factioni Frederico addictæ non minus graves tunc erant simultates cum altera, quæ Pontifici adhæserat et adhærere pergebat. Audi Sigonium in historiæ superius laudatæ libro* XV *ad annum* 1184 *ita loquentem:* Italici vero populi, partes Ecclesiæ imperiique per belli tempus asserere consueti, eosdem etiam pacatis rebus animos inter se retinebant, ita ut quasi alter alterius temporibus inhiaret, vicinos sibi quisque populos sacramento ad sui conservationem, alterius vero perniciem obligaret. Neque vero solum provinciæ hac peste F erant infectæ, sed singulæ civitates ejusmodi adhuc odiis, familiis eo nomine inter se dissidentibus, laborabant. *His addo, variarum urbium incolas armis inter se civilibus decertasse, victosque a victoribus fortunis suis spoliatos et exsulare coactos fuisse. Inde colligere licet, quæ fuerit rerum facies in urbe Volaterrana, contrariis studiis in duas scissa partes, quamque verisimile sit, eam, quæ Pontifici et* S. Ugoni *adversabatur, quæque ibi plurimum valebat et forte etiam prævalebat, quemadmodum tempore schismatis in sanctum Præsulem resque ejus jurisdictioni subjectas insurrexerat, ita idem etiam ausam fuisse post schisma. Certe quæ sub* S. Ugone *episcopatui Volaterrano erepta fuerant, nondum restituta erant, cum illi mortuo succederet gratiosissimus imperatori Ildebrandus: ad cujus ipse preces per diploma anni* 1185 *tandem occurrit* insolentiis et damnis, *ecclesiæ Volaterranæ illatis,* ne, si torpore diuturno negligenter senuerint, in oblivionem forte deveniant, et injuria in res sacras grassantium

ecclesiæ Volaterranæ illata.

AUCTORE J. L.

grassantium transeat in aliquem, quasi justæ possessionis usum.

esse imputanda.

15 *Jam dictis opponi potest, non modo* S. Ugone *invito et resistente, sed etiam volente et sciente, gravia ecclesiam Volaterranam damna tulisse ; id enim manifeste indicant, quæ in diplomate sequuntur :* Omnes obpignorationes, beneficia, transmutationes et alias quascumque alienationes, quæ a prædecessoribus prædicti episcopi *Ildebrandi*, et specialiter ab Hugone, proximo prædecessore... aliquo tempore factæ sunt de bonis Vulterranæ ecclesiæ, cassamus et imperiali auctoritate omnino in irritum revocamus, et ut libere absque omni contradictione ad sæpe dictam ecclesiam et episcopatum revertantur, censemus et districte præcipimus. *Ad hæc repono ab imperatore absolute non præcipi bonorum per contractum aliquem alienatorum restitutionem ; additur enim :* Nisi evidenti ratione probari possint et oculata fide declarari, ad utilitatem ipsius ecclesiæ ea in suum rationabilem contractum accessisse : *præterra non sanctum Præsulem, quod bona aliqua oppignerarit, permutarit vel aliis modis sine utilitate vel etiam cum ecclesiæ suæ damno alienarit, sed difficillima et episcopis* B *præsertim Sedis Apostolicæ propugnatoribus iniquissima tempora culpanda esse, quæ ipsum ad ejusmodi alienationes faciendas adegerint, sive ut dignitatem suam tueretur, sive ut graviora mala averteret, sive aliis legitimis de causis. Atque ita sentiendum est de sancto Episcopo, nisi obsit alter diplomatis locus, Ildebrandi decessores accusans, quod* tum ex ignavia, tum ex prodigalitate, tum etiam ex imprudentia *ecclesiæ suæ perniciosi fuerint. At ut* S. Ugonem *quidquam in ejus detrimentum vel ignave permisisse vel prodige fecisse neges, sufficere debent, quæ initio hujus paragraphi attuli. Ex iis, quæ a num.* 10 *disserui, satis etiam intelligitur, admittendum non esse, Sanctum in bonorum episcopalium administratione a veræ prudentiæ regula discessisse, licet ad ipsum referenda sit imprudentia, quam in famoso diplomate objicit imperator, sive, si ita malis, Ildebrandus episcopus. Quo maturius supra dicta lector expenderit, eo verisimilius ipse apparebit, neutrius judicio* S. Ugonis *facta esse dimetienda, objectamque ipsi imprudentiam non esse vitium, imo potius veram prudentiam, quæ sancto Episcopo dictabat, viriliter pro Ecclesia ejusque legitimo Capite standum esse adversus im-* C *peratorem et cives Volaterranos, majori aut saltem magna ex parte schismaticos, damnaque et incommoda inde oriri nata potius permittere, quam suo officio deesse.* Prudentis fortitudinis *laudem ipsi adscribit Æmilius Feius; atque in Ms. Valaterrono cap.* II *num.* 8, prudentiæ lumine ratus, virtutisque vallo munitus, vitam puram ac sanctam *peregisse dicitur : quod etiam Deus post ipsius obitum variis miraculis declaravit, ut infra videbitur.*

D

VITA

ET CULTUS

EX AUTHENTICO INSTRUMENTO VOLATERRANO MS.

CAPUT I

Visitatio reliquiarum in sacrario ecclesiæ cathedralis Volaterranæ asservatarum; imago argentea, in qua caput S. Ugonis; vitæ pars prior.

E

Die vero 12 Decembris 1647, præsente suprascripto domino provicario *a* ac D. Ludovico de Minuccis, D. Horatio de Maffeis, et me notario infrascripto et aliis in majoris ecclesiæ sacrario, cum una afforent, convenientes, oraverunt D. Bonamicum de Bonamicis, ejusdem ecclesiæ Vulterranæ archipresbyterum, ac D. Bartholomæum Bibbonium canonicum, necnon D. Alexandrum de Feis militum ducem, ac D. Julium de Maffeis, omnes Vulterræ patricios et ad præsens electi sacrarii conservatores; ut insigniores reliquias, quæ sub eorum custodia servabantur, agnoscendas et describendas ostenderent. Ideo pii admodum prædicti conservatores tam religiosæ annuenter petitioni, presbyterum Paulum de Cortinovis, alterum e sacristis, reliquiarum tabernaculum aperire jusserunt.

Reliquiis nonnullis in ecclesiæ cathedralis

a

2 Est tabernaculum altaris instar, medio in sacrario positum, asseribus confectum nuceis, simulacris affabre incisum inauratis, seris repagulatum duabus, quæ duabus discordibus tamen clavibus recluduntur : quarum altera apud dominum Bartholomæum uti conservatorem ecclesiasticum, altera apud D. Alexandrum uti conservatorem laicum asservantur. Quo iisdem omnibus conservatoribus præsentibus adaperto, cereis facibus accensis, cum sacrista sericeum coccinei coloris velarium demisisset, caput sancti Victoris martyris argento inclusum exposuit *b*... Postea presbyter Michael Leonius, e sacristis alter, unam sancti Octaviani argenteam e sacro abaco extulit imaginem... Inde sacrista insignem ex aurichalco vel ære deaurato arculam, diversis insculptam imaginibus, in qua magna pars capitis unius Infantis de sanctis Innocentibus servabatur, apposuit... Argentea deinde sancti Ugonis episcopi et confessoris imago nobis cernenda proponitur *c*.

sacrario recognitis, exponitur imago argentea, cui inclusum caput S. Ugonis.

F

b

c

3 Hic Vulterræ e nobilissima Saladinorum *d* urbis familia ortus est. Agnanum *e* oppidum sex mille passibus ab urbe tunc positum possidebat. Ugo hic a primævo pueritiæ flore, ingenii lumine et scientiarum cognitione præcellens, vitæ moribus integerrimus, ad studii Patavini universitatem

Natales; mores ; scientia : ecclesiæ Volaterranæ ritus factus archipresbyter emendat;

d e

A tatem *f* se contulit. Qua in urbe et laudabilium exemplo morum et honesto vivendi instituto tantum præbuit specimen sanctitatis, ut ille hospes et advena ad cathedralis Patavii canonicatum provectus fuerit : et non multo post in Vulterrani capituli collegium canonicus accitur, ut Raphael Vulterranus in Urbanis Comment. lib. V pag. 52 in impresso Basileæ meminit *g*. Subinde archipresbyteralis illi dignitas *h* collata fuit, ut ex instrumento antiquo sub anno 1175 *i*, quod asservatur in secretiori episcopali archivio, a me olim viso et lecto, patet. Quo tempore, anno 1171 *k*, Vulterranæ ecclesiæ Ritus edidit, quibus ad meliorem formam servandi Officium in tota diœcesi retinendum redegit, quos ego notarius infrascriptus vidi.

acriter defendit et privilegiis a Pontifice impetratis firmat capituli jura;

4 Cumque Vulterranum capitulum in sua argentariæ Monterii *l* parte prius ab episcopo Galgano *m*, post a Rainero *n* Senarum episcopo gravaretur, et cum Senenses Friderici primi imperatoris opibus freti atque Rinaldi Coloniæ archiepiscopi et imperii cancellarii *o* auxilio et præsentia *p* elati, injuriam et molestiam canonicis in ipsis caveis argenteis inferrent; Ugo solus tantæ inhiantium violentiæ obsistere ausus B fuit. Ipse namque Monterium contendit, et de vi suo capitulo illata Alexandrum tertium Pontificem maximum per litteras certiorem fecit, et tandem ad eum se contulit ; cui devoti animi signa monstravit : ab eodemque Pontifice non in dictis argentariis tantum, sed in tutando quoque capituli jure, (quod antiquitus in pluribus vicis et oppidis illi contigerat) privilegia humaniter obtinuit, uti liquido patet ex dicti summi Pontificis diplomate olim in anno 1171 ; cujus originem in vetustis capituli monumentis etiam nunc vigere comperimus.

episcopalia pariter creatus antistes fortissime tuetur;

5 Cumque omnium scientiarum et præcipue juris canonici cognitione polleret, post Galgani Inghiramii Vulterræ episcopi obitum *q*, anno 1173 ejusdem civitatis episcopus eligitur : et sicuti, quando canonicus erat, jurium capitularium exstitit defensor acerrimus, ita episcopus in gregis sibi crediti custodia 11 annorum spatio, multis defunctus laboribus, inter ærumnas insenuit, ut narrat Vulterranus lib. V Comment. Ildebrandum et Suffredum canonicos, quorum nimia in civitate erat potentia et a quibus orta erat seditio, jus suæque ecclesiæ libertatem servaturus gravissime punivit. Vulterræ insuper C consulibus, se ab episcopali obedientia subtrahere volentibus et in vectigalium Gabbreti *r* exactione servare jus obstinate perseverantibus, validissime obstitit.

tempore schismatis firmiter adhæret vero Pontifici; adest Lateran. Concilio; jus capituli servat.

6 Tunc temporis, quando inter Guelphos et Ghibellinos *s* exorta discordia est, Vulterrani Friderici imperatoris potentiæ adhærentes a veri Pontificis obedientia recesserunt ; quorum plurimi Ghibellinas secuti partes Papiam legatos ad imperatorem, studium, favorem cum militum copiis offerentes, miserunt. Cum ipsi perseverarent in consilio, ac tota fere Thuscia *t* cum schismaticis fœdus inisset, Ugo tamen animi devotionem in verum Pontificem conservavit. Quæ supradicta in monumentis illius temporis in sacculo signato † notata vidimus. Non multo post inter summum Pontificem et imperatorem, sublatis odiis, leges pacis initæ *u*. Ugo ad Lateranense Concilium *x* accersitur Romam ; in quo et ingenii acumen et vitæ integritatem demonstravit. Rogatus etiam ab ipso Romano Pontifice in proprio Papæ cubiculo, ut Ildebrandino Todini, dicti Pontificis propinquo ac familiari, ecclesiæ Vulterranæ canonicatum conferret, id facere, ne capituli jura infringeret, denegavit *y*; uti constat ex depositione testium, tempore episcopi Pagani anno jam 430 *z* facta. Ex Ms. Volaterrano.

ANNOTATA

a *Vide Commentarium prævium num.* 3, *ubi et domini provicarii et eorum nomina exprimuntur, qui ex parte cleri ac populi ad Sanctorum Volaterranorum reliquis memoriasque perlustrandas atque opera notarii publici scripto tradendas electi fuerunt. Ad hos referenda sunt verba, quæ mox occurrent:* Cum una afforent, convenientes, oraverunt, *etc.*

b *Quæ hic de S. Victore martyre inseruntur, examinata sunt ad diem* 8 *Maii tom.* II *et* VII *in Appendice. Ampliæ, quæ subsequuntur, notitiæ de S. Octaviano confessore discussæ et relatæ sunt ad diem* 2 *Septembris.*

c *De* S. Ugonis *capite huic imagini incluso recognitoque lege infra num.* 10.

d *Quos* castelli Agnani comites *fuisse aiunt Æmilius Feius in memoriis Volaterranis Mss., Ughellus et Joannes Baptista Contius in Catalogo antistitum Volaterranorum, teste Scipione Ammirato juniore.* E

e *Addit Feius,* Agnanum *olim situm fuisse, ubi nunc visitur* Spedaletto *; quem locum in tabulis geographicis invenio, ab urbe Volaterrana Pisas versus tot circiter milliaribus remotum, quot ab illa hic removetur* Aguanum.

f *Quam ætate S. Ugonis, qui in bona senectute ad vitam feliciorem anno* 1184 *transiit, nondum institutam fuisse censet Muratorius tom.* III *Antiquitatum Italicarum medii ævi col.* 908. Sed quoniam, *inquit,* de Patavina universitate injecta est mentio, liceat dicere, ante annum 1200 illius quidem originem perquisitam a me fuisse, sed nullo certo teste adhuc fuisse repertam. Neque tamen dubito, quin et ante illum annum litteratis viris præstantissima illa civitas abundarit ; sed qui æmularentur Bononiensis gymnasii institutum, nusquam occurrunt, ita ut Sertorius Ursatus lib. III Histor. Patavin. et ante eum Antonius Ricobonus in lib. de Gymn. Patavin. ideo originem academiæ illius vetustatis tenebris obliteratam affirmarint, quod nullum ejus vestigium in antiquis historiis ac monumentis ostendere possent. Ego natum Patavinum F gymnasium post annum Christi 1200 reor. Tradunt autem Pativinæ historiæ quædam, a me edictæ, Fridericum II augustum, quum anno 1222 infenso foret animo in Bononienses, jus eis gymnasii ademisse ac Patavium transtulisse. Et ne de hac re dubitatio intercedat, vide Historiam miscellam Bononiensem, in qua ad annum 1225 Fredericus II augustus Bononiensibus scholis interitum afferre conatus est. *Etsi universitas seu publicæ omnium scientiarum scholæ non prius quam seculo* XIII *Patavii erectæ fuerint, non ideo tamen ligare licet,* S. Ugonem *studiorum causa ad urbem illam se contulisse.*

g *Elogium, quo Raphael Volaterranus Sanctum exornat, attuli in Commentarii prævii initio.*

h *Si Feio credas,* S. Ugo *cathedralis ecclesiæ Volaterranæ archipresbyter creatus fuit* circa annum 1124, *id est,* 50 *circiter annis ante suam mortem, quam obiit, ut apud eumdem Feium et infra*

Ex Ms. Volaterrano.

infra num. 8 *legitur,* cum ad decrepitam pervenisset ætatem.

i *Hoc tamen anno, quem recte scriptum suppono, non amplius archipresbyter erat, sed episcopatum Volaterranum administrabat.*

k *Forte legendum* 1161 ; *nam quod hoc loco instrumentum Ms. Volaterranum* anno 1171 *illigat, alibi decennio citius factum fuisse tradit hisce verbis, tom.* I *Septembris pag.* 406 *relatis :* Antiquioribus immo seculi hujus (*S. Octaviani*) festa dies cum Octava colebatur a clericis, ut sanctus Ugo in ecclesiæ Ritibus, ab eo conscriptis anno Salutis nostræ 1161, testatur,

l *Frequens in antiquis chartis fit mentio* argentariæ *seu* argenti fodinæ castri Monterii, *quod, nisi me fallant tabulæ geographicæ,* 25 *circiter milliaria Italica Volaterris abest et totidem Senis versus mare Hetruscum. Ughellus in Philippo episcopo Volaterrano adfert diploma Caroli IV imperatoris, datum anno* 1355, *in quo de argenti fodinis* castri Monterii *asseritur,* quod jam diu defuerint et quasi steriles sint effectæ.

m *Hujus nominis primo, qui Volaterris a medio circiter seculo* XII *sedit, et cui* S. Ugo *proxime successit. Numero sequente cognominatur* Inghiaramius*: Feius tamen et Ammiratus senior* Galganum I *ex familia Pannocchia fuisse tradunt.* B *At non putem, ambos illos scriptores vidisse chartam anni* 1163, *in cujus fragmento apud Ammiratum Juniorem idem* Galganus *dicitur esse filius* Ingirami de Ingiramis.

n Raynerius, Rainerius *vel, ut hic legitur*, Rainerus *e vivis excessit anno* 1170, *postquam* 42 *circiter annis ecclesiæ Senensi præfuisset.*

o Rainaldus, Raynaldus, Reinaldus, Reinoldus, Reginoldus *vel* Rinaldus *(sic enim a variis varie scribitur) archiepiscopus Coloniensis electus fuit anno* 1159, *ac vivere desiit anno* 1167. *Fuit imperatoris per Germaniam cancellarius, per Italiam archicancellarius, in eademque regione legatus, in qua schisma plurimum promovit. Vide infra annotationem sub lit.* t.

p *Capitulum Volaterranum in sua argenti fodinarum Monteriensium parte a Senensibus, memorati archiepiscopi auxilio et præsentia elatis, injuriam pati potuit anno* 1163 *: nam Muratorius tom.* IV *Antiquitatum Italicarum medii ævi col.* 573 *ejusdem archiepiscopi chartam profert, pro monasterio S. Anthimi datam* Senis in Kalendis Augusti, anno Dominicæ Incarnationis C Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo sexagesimo tertio, Indictione XI, *etc.*

q *Sanctus Paulo infra asseritur episcopatum gessisse* 11 annorum spatio, *et postea num.* 8 *in extrema senectute obiisse* 1184. *Unde colligo, periodum hoc loco interpungendam esse, ut sensus sit, illum electum fuisse episcopum Volaterranum anno* 1173, *quem etiam determinat Feius : at Contius apud Ammiratum Juniorem, Ughellus et Illustrissimus Benedictus Falconcinius antistes Aretinus apub Orlendium in Orbe sacro et profano part.* II *lib.* III *cap.* XXXI *pag.* 1055 *episcopatus ejus initium affigunt anno* 1174. *In tomo* I *Italiæ sacræ Ughellianæ, quem Julius Ambrosius Lucentius Romæ anno* 1704 *edidit, col.* 1646 *occurrit Petrus quidam aliis ignotus, præsulum Volaterranorum catalogo insertus* S. Ugonem *inter et Galganum I, cujus episcopatu breviter commemorato, ita pergitur :* Petrus ex tabulario Volaterranensi hujus ecclesiæ principatum tenebat an. 1181 quo sane desiit esse. Ugo de Saladinis successit an. 1181. *Certo fallitur Lucentius, sive error ipsi* D *imputandus sit, sive instrumento, quod secutus fuit : nam subsequens narratio in Ms. nostro Volaterrano, ex vetustis monumentis desumpta, nullum dubio locum relinquit, quin* S. Ugo *sederit ante annum* 1181, *imo eo tempore, quando Ecclesiam adhuc graviter affligebat schisma, quod anno* 1159 *in Victore IV antipapa exortum Fredericus I imperator omni conatu fovere non destitit, donec anno* 1176 *ingenti prælio a Mediolanensibus victus serio cogitare cœpit de pace ineunda cum Alexandro III legitimo Pontifice ; cui tandem, schismate abjurato, reconciliatus fuit anno* 1177, *non ita tamen, ut ea deinde, qua debebat, reverentia Sedem Apostolicam semper coluerit.*

r Castrum Gabreti *memoratur apud Orlendium citatum pag.* 1073 *in diplomate Caroli IV imperatoris, anno* 1355 *episcopi Volaterrani jura et possessiones confirmantis.*

s *Itali quidem sub Frederico I in duas factiones scindebantur, aliis Alexandri Pontificis, aliis imperatoris partes sectantibus ; at hi neque* Gibellini, *neque illi* Guelphi *eo tempore appellabantur. Sub istis nominibus seculo dumtaxat* XIII *factiones illæ innotescere cœperunt. Lege eruditam hac super re Muratorii dissertationem tom.* IV *Antiquitatem Italicarum a col.* 605. E

t *Ricordanus Malespinus in Commentario prævio num.* 11 *citatus et alii scriptores testantur, duas dumtaxat Tusciæ civitates, Pisas et Pistorium, Schismaticis Frederici I partibus adhæsisse, ceteras vero omnes pro Alexandro vero Pontifice stetisse, atque ideo ab imperatore anno* 1185 *fuisse privatas omnium agrorum suorum jurisdictione. Quomodo igitur, ut hic asseritur,* tota fere Thuscia cum Schismaticis fœdus *iniit ? Ut illa inter se concilientur, dicendum est, omnes Tusciæ civitates, præter Pisas et Pistorium, legitimo Pontifici adhæsisse postremis saltem annis, quibus schismaticus fuit Fredericus imperator ; qui propterea offensus illas anno* 1185 *punierit tamquam rebelles et violati fœderis reas, istius scilicet, quod ut in Ms. nostro legitur,* tota fere Thuscia cum schismaticis *inierat. Hoc autem factum fuisse credo anno* 1163. *Certe tunc* tota Thuscia *imperatori fidelitatem jurasse narratur in Breviario historiæ Pisanæ apud Muratorium tom.* VI *Scriptorum rerum Italicarum col.* 174. *Verba accipe.* Eodem anno (1164, *Pisano scilicet, qui cum vulgari nostro* 1163 *a die* 25 *Martii componendus est, ut pluribus dicetur in observatione ad caput* III *sub lit.* c) ante Cal. Aprilis Rainaldus Coloniensis F archiepiscopus et Italiæ archicancellarius Pisas venit; et Pisani cum eo miserunt ambasciatores*, ita quod timore Pisanorum subito tota Thucia fidelitatem imperatori Frederico juravit in manus ejusdem sui archicancellarii. *Ad annum quoque* 1163 *referenda sunt, quæ apud Muratorium citatum col.* 1116 *scribit Otio Morena auctor synchronus.* Archicancellarius.. sua solertia eximia omnes civitates et principes Marchiæ et Tusciæ atque Romaniæ ad imperatoris amorem et obsequium mirabiliter provocavit, et ad honorem domini Papæ Victoris (*quem antipapam appellasset Otto Morena, si schismaticus non fuisset*) quosdam episcopos rebelles ei deposuit, aliis in locum eorum subrogatis. *Obscurum est, quibus Tusciæ civitatibus Volaterrana sit accensenda, an Pisanæ et Pistoriensi, quæ imperatori usque ad annum* 1177 *schismatico constanter adhæserunt ; an vero ceteris, quæ laudabili ac pia defectione ad Alexandri Pontificis partes transierunt : dubitari tamen nequit, quin plurimi*

* legatos.

ex

A *ex Volaterranis suo episcopatu* S. Ugonis *seu posterioribus schismatis annis Ecclesiæ rebelles ejusque persecutori Frederico fideles perstiterint. Adi Commentarium prævium num* 13.

u *Anno* 1177, *ut jam dictum est.*

x *Celebratum fuit anno* 1179 *Concilium generale Lateranense III, ad quod Alexander Pontifex Tusciæ episcopos anno præcedente advocarat per litteras, a Labbeo tom.* X *Conciliorum col.* 1506 *editas.*

y *Dein Pontifex Illebrandinum commendavit* Matthæo Feio, Lamberto et Ildebrando Canonicis, qui cum S. Ugone episcopo Romam ad Concilium Lateranense iverant; *uti docet Æmilius Feius. De jure eligendi canonicos cathedralis ecclesiæ Volaterranæ diu disceptatum fuit capitulum inter et Paganum episcopum, qui* S. Ugoni *post Ildebrandum successit non serius quam anno* 1213. *Vivebat adhuc Paganus anno* 1239 *sub Gregorio IX, summo Pontifice ab anno* 1227; *qui jus eligendi canonicos Volaterranos ad capitulum pertinere pronuntiavit lib.* I *Decretalium tit.* VI *de Electione et electi potestate cap.* XXXI, *quod incipit:* Cum ecclesia Vulterana.

z *Id est, anno* 1217 *vel* 1218*: nam ab alter-* B *utro ineunda est annorum* 430 *computatio, cum horum postremus cucurrerit* 12 *Decembris anni* 1647, *cujus diei actis vita* S. Ugonis *in Ms. Volaterrano inseritur.*

CAPUT II

Vitæ pars altera; cultus statim post mortem inchoatus; inspectio capitis et mirifici liquoris, qui olim et Sancti sepulcro manavit.

S. Ugonis gesta in utilitatem suæ ecclesiæ; seminarium clericorum C

Alexander tertius *a* amplissima privilegia concessit contra recusantes decimas et reditus feudales illi solvere, et præcipue contra Geminianenses *b*; in quos tamen justitiæ rigore procedere noluit: sed absque litium armorumque strepitus a Geminianensibus et a viris sancti Quirici *c* ea vectigalia anno 1183 exegit *d*, quæ episcopis prædefunctis pendere detrectarunt. Feghinam et Gambassium *e* oppida, a Feghinensibus tradita dominis *f* in episcopale jus et potestatem redegit. Quarum rerum notitiam instrumenta episcopalis archivii originalia, a me lecta, liquido manifestant. Amplum clericorum collegium instituit, qui una ejus sumptibus alerentur, et divinæ legis præscriptum et ecclesiasticas disciplinas ediscerent, atque matricis et aliarum collegiatarum servarent et spectarent obsequium. Quod in episcopi Pagani succedentis et cum canonicis disceptantis actis, quæ in capitulo servantur apparet.

et monasterium S. Galgani fundat; sancte moritur.

8 Sanctus episcopus Bononia reversus, audito divi Galgani *g* tugurium fuisse incensum, illico ad puniendos incensores Clusdinum *h* petiit, sancti eremitæ Galgani præsens sanctitatem veneraturus. Quem cum mortuum reperisset, præsentibus Joanne Massetano episcopo et abbatibus nonnullis a Deo illuc missis *i*, honorifice tumulavit; ibique ex episcopatus redditibus suisque propriis sancti Galgani abbatiam *k* erexit, quam in Hetruria primam Cistercienses monachi, e Gallia *l* ab Ugone evocati, posse- derunt. Prudentiæ igitur lumine rarus, virtutisque vallo munitus, vitam puram ac sanctam peregit. Qui tandem multis defunctus periculis, cum ad decrepitam pervenisset ætatem, in Domino feliciter obdormivit anno 1181 *m*, die 8 Septembris.

EX MS. VOLATERRANO.

Concursus populi ad ejus corpus; honorifica sepultura;

9 Corpus ejus, ad quod colendum ingens populi confluxit multitudo, decem *n* diebus in cathedrali jacuit inhumatum: et quæ tanta illius erant prodigia et quæ infinita erat gentis pietas n Pastorem, e tota diœcesi ad eum visendum populi convenerant. Is postea in busto marmoreo, ubi primum Gutfredus et Rogerius *o* episcopi jacebant, insigni pompa et solemni lustratione universæ gentis tumulatur; quod clarissime probatur ab antiquis lectionibus, quas in dicti Sancti Officio ecclesia Vulterrana legere solita fuerat, et quæ in vetustis Breviariis et Psalteriis dictæ ecclesiæ scriptæ reperiuntur, et a me infrascripto notario suprascriptis præsentibus lectæ fuerunt; a prisco monumento *p*, quod in tabula descriptum in sacrario cathedralis conservatur; a Commentariis Urbanis Raphaelis E Vulterrani: ubi in editis Basileæ anno 1544 notabilis adest error impressoris; namque ubi scribit Ugonem obiisse anno 1484 *q*, ponendum est anno 1184.

Officium de Sancto; indulgentiæ olim concessæ; recognitio sacri capitis

10 Exinde ipse Sanctus ab ecclesia Vulterrana semper est cultus Officio duplici, et modo etiam colitur quinto Nonas Septembris *r*; cum sit die ejusdem natalis sanctissimæ Virginis nativitate impedita. Immo a Cardinali Pandulpho Mosca, uti Apostolicæ Sedis legato a latere, anno 1197 *s* viginti dierum indulgentia die S. Ugonis festo cathedralem visitantibus concessa fuit: Paganus vero, qui post Ildebrandum *t* Ugoni successit, decem dies alios supradictæ indulgentiæ addidit; ut de his omnibus archetypa diplomata, in capitulari archivio conservata et a me visa, fidem astruunt. Caput illius postea a montis pietatis Vulterræ præfectis ad majus S. Episcopi decus argenteo vultu circumdatur *u*: quod per civitatem solemni lustratione festiva illius die circumfertur, antecedente clero, prosequentibus magistratibus. Sacra fuit de intortis aciculis imago disculsa *x*; venerabile caput, multasque illius partes, quibus etiam F nunc inhærebant capilli, magna animi devotione conspeximus. Clausas sanctas reliquias et obsignatas sacrista in locum proprium honorifice deportavit.

et mirabilis liquoris, qui e S. Ugonis sepulcro profluxit.

11 Unde vas, pyramidis instar, æneum inauratum oculis nostris proposuit, in quo aliud includitur crystallinum vasculum, mirabilem fervans liquorem *y*, qui jam e S. Ugonis sepulcro dimanavit anno ab ejus obitu, ex urna marmorea, in qua cum duobus episcopis positus erat, solemni Purificationis beatæ Mariæ die. Mirabilis Deus, ut magis omnibus beati Episcopi merita elucesserent, fecit, ut a prædicto sarcophago instar balsami humor scaturiret: immo optimo balsamo fragrantior et multo pretiosior effluxit; cujus linimentum contracta membra sanabat, claudos roborabat, lumen cæcis, surdis auditum restituebat, et morbos curabat insanabiles. Quibus miraculis Matthæus Feiis cathedralis canonicus permotus, dicti liquoris particulam ad Dei gloriam et ad S. Ugonis memoriam

Ex Ms. Volaterrano

riam pro tam ineffabili beneficio collegit, qui nunc etiam usque ad hanc diem annorum 463 spatio recens conservatur et purus. De hoc vetus tabella sacrarii prædicti fidem facit : constat ex præcitatis antiquis lectionibus et ex memoria in prisco Breviario notata. Viget etiam antiqua traditio, e dicto lapide, in quo nunc jacent sancti Ugonis episcopi ossa, dictum liquorem rorare multum temporis duravisse, donec ob irreverentiam et ecclesiæ et Sancto a nonnullis habitam Deus indignatus a tantis gratiis se continuit, et redundantis liquoris humorem exsiccavit. Hoc in locum suum relato, ostenditur nobis sancti Candidi martyris caput cum collo, pectore et humeris ; cujus Martyrologium Romanum quarto Nonas Februarii meminit....

ANNOTATA.

a *Obiit* 27 *Augusti anni* 1181, *postquam* 22 *fere annis Ecclesiæ universa præfuisset.*

b *Haud ita procul Volaterris, versus fluvium Elsam, prope Collem, quæ nunc urbs episcopalis est, visitur* oppidum S. Geminiani, *de quo plura*
B *videri possunt tom.* II *Martii pag.* 235.

c Fanum S. Quirici, S. Quirico, oppidulum Italiæ in colle, in Hetruria et agro Senensi, prope Orciam amnem, ut milliaribus distat a Pientia in Austrum, inter Radicofanum et Senas. *Ita Baudrandus.*

d *Consule, si lubet, Ammiratum juniorem nonnulla huc pertinentia proferentem ex instrumento, quod* anno 1183 Indict. I Kal. Januarii a Galganetto castelli S. Geminiani consule et ab Ubaldo Ugonis episcopi consanguineo datum *fuisse scribit.*

e *Jacet* Gambassium *a Septemtrionali urbis Volaterranæ plaga non longe ab amne Elsa. Historiæ Florentinæ scriptores non raro meminerunt* Feghinensis, Fighinensis *seu* Figlinensis *oppidi, ad flumen Arnum Florentiam inter et Aretium siti. In tabula geographica territorii Senensis apud Blavium etiam notatur* Figine *inter Clusium et Urbem-veterem, non procul a flumine Clani.*

f *Instrumentum hujus donationis,* anno 1183 sexto Idus Februarii Ind. prima *confectum, summatim dat Ammiratus junior.*

g *Hic sanctus eremita et confessor dabitur ad*
C *diem* 3 *Decembris, ad quem Martyrologio Romano inscribitur. De ipsius vita et cultu alibi strictim agitur in Ms. Volaterrano ; unde sequentia huc transfero :* Anno 1181, tertio Nonas Decembris, e terris evolavit ad cœlum. Sanctus Ugo tunc Vulterræ episcopus, ut diximus, justa funeri ejus præsens persolvit : ipsum in proprio eremi tugurio humandum curavit. Cumque mors ejus et vita innumeris miraculis fuisset illustrata, idem sanctus Ugo processum de illius sanctitate instituit. Illum Lucius Pontifex tertius anno 1185 Senensium precibus, episcopo et Vulterrano capitulo instantibus et religionis Cisterciensium postulationibus, in sanctorum Confessorum numerum adscripsit. *Præter antiquum Officium, in cujus lectionibus, hymnis, antiphonis etc. S. Galgani vita et miracula breviter enarrantur, alia ejusdem sancti Acta apographa* ex biblioth. Medicea Flor. plut. xx *ad* 3 *Decembris seposita inveni, e vetustioribus seculo, ni fallor,* 14 *compilata a quodam verisimiliter monacho, nomine Blasio. Neque in hisce Actis, neque in illo Officio quidquam eorum* D
invenio, quæ in S. Ugonis *vita et S. Galgani elogio instrumentum Ms. Volaterranum de priore commemorat ; sed quæ prolixa multisque aliis adjunctis diducta narratione referuntur in utraque Italica sancti eremitæ vita, quam Gregorius Lombardellus anno* 1577 *et Antonius Libanorius anno* 1645 *typis Senensibus publicarunt. Silvanus Razzius in Opere de Sanctis ac Beatis Hetruriæ a pag.* 216 *et alii neoterici vitæ S. Galgani scriptores Lombardellum ducem fuere secuti ; sed ex Libanorio contracta videntur, quæ de illo et* S. Ugone *habet Ms. Volaterranum. Brevem hujus narrationem attulisse satis esse judicavi ; postquam perspexi, omnia fere, quæ Lombardellus et alii recentiores biographi Actis de S. Galgani de sancto nostro Præsule inseruerunt, non cohærere cum antiquioribus documentis, quæ in sequentibus ad Ms. nostri relationem notis adducentur. An* S. Ugo *processum instituerit super sanctitate Galgani, anno* 1181 *mortui, qui dein a Lucio PP. III anno* 1185 *sanctorum Confessorum catalogo fuerit adscriptus, hic non examino ; cum id proprius ad illum spectet, cui sancti eremitæ Acta et cultus illustrandæ obtingent.*

h *Locus est diœcesis Volaterranæ in territorio* E
Senensi, hanc inter urbem et Massam Veternensem, de cujus episcopo Joanne statim mentio fiet. Clusdino *vicinus est* mons Sepius, *in quo S. Galganus vitam solitariam duxit. Dicitur hic* S. Ulgo, *post reditum ab urbe Bononiensi, de quo alibi nihil lego, illuc ter instituisse ad puniendos, qui sancti eremitæ tugurium incenderant. At illos statim ab admisso crimine divinitus morte punitos fuisse diserte testantur S. Galgani Acta a Blasio, ut opinor, monacho e vetustioribus extracta, et antiquum illius Officium. Non potuit itaque* S. Ulgo *ultum ire reos, jam morte mulctatos ; nisi supponatur ei crimen innotuisse, sed non pœnam a Deo inflictam : quod verisimile non est.*

i *Lombardellus et alii juniores in Vita S. Galgani narrant, duos episcopos, Volaterranum et Massanum, tres abbates Cistercienses, videlicet Casæmarii, Fossæ-novæ et alterius cujusdam monasterii, multosque monachos abbatum istorum a generalibus Ordinis sui comitiis ex Gallia redeuntium comites, divina providentia eorum iter dirigente, ad sancti eremitæ, recens nemine præsente defuncti, tugurium adventasse, atque ejus corpus, quod levatis in cœlum manibus et* F
genibus flexis invenerant, perhonorifica sepultura affecisse. Credant hæc alii : ego laudatis S. Galgani Actis inhæreo, in quibus de morte et sepultura ejus sequentia referuntur : Ipse vero super terram se nudam locavit, et in cœlum erectis oculis signo se crucis munivit, et confestim facie clarissima illius anima inter adstantium manus clericorum devote psallentium... cælica penetravit. Fideles vero devotione maxima tulerunt corpus ejus, et [in] ipsa ecclesia, quem sibi fecerat fieri, honore maximo tumularunt.

k *Vel potius prioratum, qui dein creverit in abbatiam, non tamen ante annum* 1201 *: nam Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib.* VII *pag.* 87 *profert chartam Ildebrandi episcopi Volaterrani dicto anno datam, in qua Bonus, qui monasterio S. Galgani tum temporis præerat, solo* Prioris *titulo donatur. Imo ne quidem prioratus istius fundator proprie dici potest* S. Ugo, *uti patet ex sequentibus litteris Innocentii PP. III, Pagano antistiti Volaterrano*

A *rano concedentis facultatem bona aliqua donandi monasterio S. Galgani.* Innocentius episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Vulterrano episcopo salutem et Apostolicam benedictionem. Tua nobis fraternitas supplicavit, ut cum bonæ memoriæ I, *(id est,* Ildebrandus, *a familia cognominatus Pannocchius, uti et Paganus, ad quem hæ litteræ scriptæ fuere)* , prædecessor et patruus tuus monasterium sancti Galgani fundavit, Cisterciensem Ordinem instituens in eodem, nec sicut decuit, ipsum dotare potuit, ac tu, considerata ipsius paupertate, in hoc supplere desideres tui prædecessoris defectum, tibi dignaremur misericorditer indulgere, ut non obstante vinculo juramenti, quod nobis et Apostolicæ Sedi fecistis de non concedendis alicui bonis ecclesiæ absque licentia et mandato, eidem possis monasterio commode providere in aquæductibus *etc.* Data Laterani VI Idus Februarii, Pontificatus nostri anno octavo decimo, *Christi* 1216. *Exstant hæ litteræ Pontificiæ apud Muratorium tom.* VI *Antiquitatem Italicarum col.* 263 *; ubi inseruntur instrumento donationis, quam Paganus exeunte Junio ejusdem anni fecit monasterio S. Galgani, tunc ex prioratu in abbatiam erecto.*

B l *Confirmatur ex charta Henrici VI Romanorum regis apud Jongelinum citatum pag.* 83, *pro monasterio S. Galganini anno Christi* 1191 *data; quæ monachos Cistercienses, ex Claravallensi Galliæ abbatia accitos, eo tempore dictum monasterium incoluisse hisce verbis declarat :* Monachos S. Galgani a Clara-valle in Tuscia venientes, et omnia ipsorum bona, quæ vel habent in Tuscia, vel quæ in posterum justo acquisitionis titulo sunt habituri, pariter quoque ipsorum ac Fratrum suorum personas in nostræ majestatis protectionem suscipimus. *Sed an monachos istos e Gallia in Tusciam evocavit* S. Ugo, *quemadmodum in Ms. Volaterrano asseritur ? Non est, cur id negem : nam licet ipsius anno* 1184 *mortui successor Ildebrandus cœnobium S. Galgani fudarit et in eo Ordinis Cirterciensis religiosos instituerit, ut relatæ Innocentii PP. III litteræ docent ; hinc tamen non consequitur, ut sanctus noster Præsul sub vitæ finem ex Claravallensi abbatia illos non accersiverit et eorum habitationi ac sustentationi fundum in sua diœcesi non destinarit. Unde siquis contendat, primam saltem memorati cœnobii originem repe-*

C *tendam esse a* S. Ugone, *ante monachorum istorum e Gallia adventum defuncto, illi ego nihil opponam.*

m *Eumdem annum sancti Episcopi emortualem statuit Feius, et quæ me dubio ab aliis injecto liberat, antiqua inscriptio, inferius num.* 13 *producenda.*

n *Feius habet* septem ; *sed* decem *pariter notant illo antiquior Raphael Volaterranus et alii.*

o *De utroque præsule sermo redibit capite sequente ; ubi* Gutfredus *rectius scribitur* Gunfredus.

p *Antiqua scilicet inscriptione, quam jam monui infra num.* 13 *referendam esse.*

q *In Basileensi editione, quæ præ oculis est, mendose legitur* 1483.

r *Mensis September non habet* quintum *diem ante* Nonas. *Cum addatur, diem* S. Ugonas. *natalem seu* 6 *Idus Septembris esse impeditum festo Navitatis Deiparæ Virginis; judicare pronum est, Volaterranos sancti sui Præsulis cultum ad diem sequentem transtulisse et pro* quinto Nonas Septembris *legendum esse* quinto Idus Septembris. *Quia tamen aliunde certum mihi non est, vitiosam lectionem ita corrigendam esse ; visum fuit de Sancto agere* 6 *Idus Septembris, qui ipsius natalis est.* Ex Ms. Volaterrano.

f *Qui certius novisse desiderat,* Pandulphum *S. R. E. Cardinalem, anno* 1197 *Pontificii legati munus in Tuscia obiisse, Ammiratum juniorem adeat in Ildebrando episcopo Volaterrano pag.* 113 *et in Historia Florentina lib.* 1 *pag.* 63.

t *Compertum mihi est, Ildebrantum Volaterris sedisse anno* 1185 *et* 1209, *Paganum vero ejus successorem anno* 1213 *et* 1239. *Si Ildebrandum auctorem facias diplomatis in Comment. prævio refutati, quod mense Maio anni* 1185 *a Frederico I imperatore obtinuit ; certo jura ac bona episcopalia male a* S. Ugone *administrata fuisse existimavit : at errorem suum procul dubio tunc omnino deposuit, cum Sancti merita apud Deum crebris manifestarentur miraculis, quæ, ut infra videbitur, fiebant ad usum liquoris, quem ejus sepulcrum* 2 *Februarii anni* 1186 *emittere incepit. Quantam Ildebrandus, illis conspectis vel auditis, de sui Decessoris sanctitate opinionem conceperit, inde facillime colligi potest, quod anno* 1197, *quo idem Ildebrandus episcopatu fungebatur, illius venerationi publicæ dies jam consecratus esset, cœptumque de eodem Officium recitari.* E

u *Sub quo episcopo Volaterrano et quorum præsidum montis pietatis liberalitate id factum fuerit, ex sequente Æmilii Feii narratione intellige :* Sacrum ejus corpus, ultimo inventum ab episcopo Guidone Serguidio, singulari cum veneratione semper asservatum fuit eodem in sepulcro, supra quod est altare sacelli de Barbialla; *de quo vide infra num.* 12. *Paucis interjectis, ita pergit :* Hisce temporibus quatuor nostri cives Michael Angelus Lottini, Cosmus Fei pater meus, Michael Lisci et Alexander Guarnacci montis pietatis præsides, erga tam gloriosum Præsulem atque urbis suæ civem pie affecti, pretiosum ac pulcrum ornamentum argenteum conficiendum, eique caput ejus includendum curarunt. *Imprimis hic observa, ab Æmilio Feio asseri,* S. Ugonis *corpus* ultimo *inventum fuisse a Guidone Serguidio, qui ab anno* 1574 *usque ad* 1598 *ecclesiæ Volaterranæ præfuit : secundo eumdem Feium, qui ineunte seculo sequente scripsit, loqui de Sancti capite argenteæ imagini incluso, tamquam de re non diu præterita. Ex hisce recte deduces, Guidonem episcopum* S. Ugonis *sepulcrum aperuisse et ab invento ejus corpore caput separasse, argenteo ornamento imponendum, atque hoc cura sumptibusque nominatorum præsidum montis pietatis verisimilitus præstitum fuisse, eodem episcspo Guidone nondum e viris sublato.* F

x *Lege* divulsa *vel* discussa.

y *Quæ sequuntur, desumpta sunt ex veteri inscriptione, quæ capite sequente dabitur.*

z *Videlicet* 12 *Decembris anni* 1647, *quando facta est recognitio mirabilis istius liquoris : qui, ut subjungitur, ad illud usque tempus recens et purus conservatus fuerat* annorum 463 spatio. *Huic annum unum detraho, nam sacer ille liquor, uti dicetur in annotatione ad caput sequens sub lit.* e, *primum visus fuit ex* S. Ugonis *sepulcro manare* 2 *Februarii anni* 1186 *: a quo tempore usque ad* 12 *Decembris anni* 1647 *duntaxat* 462 *figere anni effluxerunt.*

EX MS. VOLATERRANO,

CAPUT III

Sacellum S. Ugonis; antiqua de dicto sacro liquore inscriptio; Corpus Sancti recognitum et e sepulcro levatum.

In sacello S. Ugonis aperitur conditorium marmoreum, in quo ipse a

Subinde *a* domini deputati ad S. Ugonis cappellam de Barbialla nuncupatam, in eadem cathedrali erectam, se contulerunt, sanctum Episcopi corpus visuri et agnituri. Aderant illustrissimus D. Dionysius Carduccius pro serenissimo Hetruriæ magno duce Vulterræ administrans, illustrissimus D. Jacobus Guidius tunc populo et civitati præpositus, D. Petrus Tanius operæ cathedralis præfectus, et pariter infrascripti testes et alii multi; et hymno CONFESSOR recitato, accensis facibus, magister Octavianus Sylvestri filius cœmentarius lapidem, qui ejusdem altaris planities erat, emovit. Interim a me notario infrascripto sequens antiquæ tabulæ memoria lecta et exscripta fuit; videlicet :

B

et duo alii præsules fuerant depositi: inscriptio de mirabili liquore, qui inde post Sancti mortem effluxit:

13 « Millesimo centesimo octuagesimo quarto « Salutis anno ab Incarnatione Dni nostri Jesu « Christi, die vero 8 Septembris, in Nativitate « gloriosissimæ Virginis Mariæ, sanctæ memo« riæ Ugo episcopus diem obiit. In sacrosancta « Vulterrana ecclesia devotissimus clerus quo« dam marmoreo sepulcro honorificentius sepe« livit; in quo prius per annos centum quadra« ginta sex Gunfredus *b* episcopus quiescebat, « ac etiam post eum per annos quinquaginta « quatuor Rogerius *c* quidam archiepiscopus ec« clesiam Vulterranam primum insimul et Pisa« nam cum ea utramque *d* postea diligentissime « rexit, eodem tumulo clausus est. Post mortem « vero præfati beati Ugonis, tempore unius anni « elapso, 4 Nonas Februarii, videlicet die Puri« ficationis gloriosæ Virginis Mariæ *e*, inventum « est idem sepulcrum aquam ad instar liquoris « diffundere; ad quam multi variis ægritudi« nibus gravati devotissime confluebant. Cujus « aquæ unctione, cujus manus contractæ erant, « illico sunt extensæ, cæci illuminati, surdi re« ceperunt auditum, et nonnulla alia mirabilia « ostensa sunt, prout Dno placuit; multi diversis « languoribus doloribusve liberati sunt. Hanc « autem illius aquæ particulam ad laudem et « gloriam omnipotentis Dei et beatæ Virginis « Mariæ omniumque Sanctorum, et ad perpe« tuam illius virtutis et gratiæ memoriam reti« nendam presbyter Matthæus *f*, dictæ ecclesiæ « Vulterranæ canonicus, diligentissime et accu« ratissime, omni habita reverentia, recolligere « curavit. In qua quidem ecclesia hæc omnia « miracula et signa ostensa sunt. »

C

episcoporum Volaterranorum Gunfredi, cujus epitaphium refertur,

14 Ablato igitur altaris lapide longo duobus brachiis et dimidio, in quo desuper petra consecrata duri marmoris versicoloris erat inserta; lapis alter e duro marmore trium brachiorum repertus est, sed candidus, qui operiebat sepulcrum; e quo supra diximus mirabilem dimanavisse liquorem. Hic lapis tantus est, quantum est altare; in quo infrascriptæ litteræ sunt incisæ :

D

« Omnia disponit, sicut Deus omnia novit,
« In mundo cunctos dirigit et populos.
« Quos vult, sublimat: quos vult, ad ima re« clinat.
« Hos patria retinet, ast alios aliter,
« Domnus Gunfredus *g* statuens ad pontificatum
« Quam procul a patria *h* non regione sua.
« Novariæ natus, Vulterræ est intronizatus.
« Progenie dignus, moribus eximius;
« Solers finitimis præbens solatia cunctis;
« Regnum consiliis fovit et eloquiis.
« Ecclesiam Christi supplevit mente fideli,
« Augens multiplici cuncta labore sua
« Vestitum nudis, victum donavit egenis,
« Auxilium miseris omnibus, et viduis.
« Nunc rogo te titulum, frater, qui legeris istum:
« Deposcas semper hic, miserere, Pater.
« Anno Incarnationis Dni nostri Jesu Christi
« 1037 *i*, Indict. VII. G. Episcopus sedit annos 23.
« Octavo Calen. Septembris obiit. Guido episco« pus posuit. »

E

et Rogerii ossa inveniuntur cum S. Ugonis corpore, arcæ ligneæ incluso, quæ e sepulcro tollitur,

15 Elato et amoto lapide, inventum est intra urnam crassum ex nuce operculum, et sub ipso reperta est cassula *, quæ erat pro integumento interioris arcæ incisæ et crystallo translucidæ, longæ cubitum unum addita brachii parte tertia, et altæ dimidium, cum hac inscriptione: RELIQUIÆ S. UGONIS EPISCOPI ET CONFESSORIS. Et a crystallis visa sunt ejusdem ossa. Cum vero cassa * propter contractum uliginis humorem marcida esset, non fuit adaperta; sed decenti funalium numero a quatuor sacerdotibus in sacrarium honorifice delata, ibique deposita, ut præcitati domini deputati huic uligineo humori opportune possent occurrere. In præcitata marmorea urna inferius venerabilium episcoporum Gunfredi fundatoris ecclesiarum SS. Justi et Clementis et institutoris abbatiæ *k*, ab eo in præfatorum Sanctorum * erectæ, cum positum fuerat dictum sarcophagum cum supradicto elogio, ossa inventa fuerunt, ac etiam ossa Rogerii episcopi Vulterrani et Pisarum archiepiscopi, qui ecclesiæ Vulterranæ utilissimus fuit; cui multos redditus, jura, castellorum dominatus intra et extra agrum et Vulterranam regionem, sicuti apparet in archivii episcopalis instrumentis, adauxit, et in propriis episcopalis palatii ædibus Calistum secundum maximum Pontificem cum 12 Cardinalibus, episcopis sex, cum tota aulicorum cohorte et famulatu humanissime excepit hospitio *l*.

* capsula

* capsa

* *Adde* honorem

F

ANNOTATA.

a *Postquam domini deputati caput* S. Ugonis *et mirificum liquorem, qui ex ipsius sepulcro manarat, ac dein aliorum Sanctorum reliquias die* 12 *Decembris anni* 1647 *recognovissvnt; varia in urbe et suburbiis templa, et in his deposita sacra pignora diebus sequentibus lustrarunt. At cathedralis sacrarium, a quo exorsi fuerant, regressi sunt* 29 *Decembris; peractaque visitatione ceterarum reliquiarum, quibus illud ditatur*, ad divi Octaviani, *ut in Ms. nostro legitur*, cappellam *devenerunt*. Hæc ad majoris altaris lævam posita est in cathedrali, in qua super altari marmoreo nobilis et ingens e candenti marmore assurgit urna, ab illustri mirabilis artis sculptore incisa, publico sumptu anno 1522 erecta. *Apud Feium lego, Ludovicum*

A *vicum Incontrium, virum nobilitate sanguinis, amplis divitiis et pietate insignem, hæredibus suis testamento commendasse, ut e regione sepulcri marmorei, S. Octaviano erecti, seu ad altaris majoris dexteram, alterum marmoreum illi simile, in quo conderentur ossa* S. Ugonis *conficiendum curarent. Præstitum id fuit ab Attilio Incontrio, ut apparet ex capite sequente, ubi Sancti nostri corpus maxima solemnitate* 9 *Februarii anno* 1648 *translatum fuisse narrantur in urnam marmoream, quæ num.* 16 *dicitur* nobile sarcophagi depositum, quod jam illustrissimus dominus eques Attilius Incontrius, inter divi Stephani equites Austriæ Prior, ad altaris majoris dexteram sub organo faciendum curavit. *Translationem illam præcessit visitatio corporis* S. Ugonis, *ante dicto die* 29 *Decembris anni* 1647 *facta, quæ hoc capite narratur.*

b *Obiit Gunfredus* octavo Calen. Septembris *seu* 25 *Augusti, uti in ipsius epitaphio, quod num. sequente proponetur, testatur proximus successor Guido vel Wido, qui inter antistites Volaterranos istius nominis tertius fuisse putatur. Hic vero dicitur* S. Ugo 8 *Septembris anni* 1184 *mortuus ac dein sepultus fuisse in monumento* B *marmoreo, in quo prius per annos* 146 *jacuerat Gunfredus. Ex quibus omnibus eruitur, emortualem ejusdem Gunfredi diem* 25 *Augusti innectendum esse anno* 1038. *Affirmate tamen pronuntiare non ausim, illum uno anno citius vel serius mortuum non fuisse. Vide inferius notanda sub lit.* i. *Sunt, qui Gunfredum ultra annum* 1034 *aut* 1035 *vitam protraxisse negant, vel ea adstruunt, unde alterutrum vel utrumque necessario sequitur : sed aberrant ; nam in Italia sacra Ughelliana prioris editionis tom.* IX *col.* 920 *inter præsules, qui synodo Romanæ, mense Novembri anno* 1036 *in causa Andreæ antistitis Perusini habitæ, adfuerunt, memoratur* Gotifredus Volaterrensis, *corrupte pro* Gonfredus *vel* Gunfredus. *Utroque modo hujus episcopi nomen in antiquis chartis expressum invenio. Instrumento anni* 1029, *quod Muratorius tom.* VI *Antiquitatum Italiæ col.* 397 *adfert, ita subscripsit* : Ego Gonfredus Volaterrensis episcopus *etc. In charta anni* 1034, *cujus initium dat Ammiratus junior pag.* 81 *legitur* Gunfredus.

c *Annis* 54 *completis non quieverat Rogerius in sepulcro marmoreo, cum mense Septembri in eodem deponeretur* S. Ugo: *nam non priùs quam* C *anno* 1132 Roggerius ven. Pisanorum archiepiscopus et Vulterrensis ecclesiæ præsul obiit, *ut veteris Chronici Pisani fragmentum apud Muratorium tom.* VI *Scriptorum Italiæ col.* 110 *testatur. Non ideo tamen inscriptionem hanc erroris arguere licet, cum adductum testimonium non obstet, quo minus verum sit,* S. Ugonem *mortuum atque sepultum fuisse currente anno* 54 *a morte et sepultura Rogerii : exploratum enim mihi est, laudati Chronici auctorem usum fuisse calculo Pisanorum, qui annum ab Incarnatione Christi seu* 25 *Martii auspicabantur, et vulgarem nostrum, qui a Calendis Januarii incipit, novem mensibus et aliquot diebus præveniebant ; ita ut annus eorum* 1132 *a* 25 *Martii usque ad* 1 *Januarii concurrerit cum vulgari* 1131. *Obierit itaque Rogerius anno* 1131, *puta mense Aprili. Dinumera annos inde elapsos usque ad sæpe indicatum tempus emortuale* S. Ugonis *et in annum* 54 *ab obitu Rogerii illud incidisse deprehendes. Apud Muratorium tom.* III *Antiquitatum Italiæ col.* 1148 *Rogerii viventis fit mentio in Donatione, ecclesiæ Pisanæ facta et litteris consignata* anno ab Incarnatione *Domini* millesimo centesimo trigesimo primo, duodecimo Kalendas Decembris, Indictione nona. *Hic quoque annus Pisanus adhibetur, componendus cum vulgari* 1130, *quo Indictio nona* 12 *Calendas Decembris currebat. Franciscus Contius notarius, instrumenti Ms. Volaterrani confector, neque annum vulgarem usurpavit, neque Pisanum ; sed Florentinum : cujus initium deducitur a die* 25 *Martii, vulgaris nostri principium seu Calendas Januari subsequente, vicinis Pisanis annum suum ab eodem die* 25 *Martii, vulgaris exordium præcedente, inchoantibus. Lege observationem primam ad caput sequens.* EX MS. VOLATERRANO

d *Non apte ordinata hic est structura partium orationis, forte vitio transcribentis.*

e *Diem* 2 *Februarii seu festivitatem Purificationis Deiparæ Virginis ad annum* 1486 *referendam esse suadent verba præcedentia:* Post mortem vero præfati beati Ugonis tempore unius anni elapso *etc. Quis dicat, festivitatem illam, anno* 1185 *illigatam, Sancti morte seu* 8 *Septembris anni* 1184 *posteriorem esse* tempore unius anni elapso ; *cum ne quidem quinque mensibus integris posterior sit ?* E

f *Quem a familia sua Feium cognominatum fuisse asserit Æmilius ejusdem cognomenti scriptor, addens, illum* S. Ugonis *ex sorore nepotem fuisse et ipsius ad Concilium Lateranense anno* 1179 *proficiscentis socium. Adi observationem ad caput* I *sub lit.* y. *Apud Æmilium quoque lego elegans vasculum, in quo Matthæus canonicus sacrum liquorem a se collectum condiderat, Feianæ familiæ insignia præferre. Credere licet, eumdem Matthæum esse auctorem hujus inscriptionis, quæ supra num.* 9 *priscum monumentum appellatur, atque alibi ab antiquitate commendatur.*

g *Haud difficulter sensum assequeris, si legas* Domnum Hunfredum.

h *Ughellus nonnullos contendere ait, Gunfredum, quem corrupte Gaufridum nominat, origine Saxonem fuisse : quod si verum sit, per Gunfredi patriam hoc loco non incongrue Saxoniam intelliges; licet in versu sequente dicatur natus Novariæ, Longobardiæ Transpadanæ urbe.*

i *Annus* 1037 *non congruit Indictioni* VII, *quæ currere cœpit mense Septembris anni* 1038. *Gunfredus, ut mox subjungitur,* octavo Calen. Septembris obiit: *qui dies si fuerit Indictionis* VII, *annus* 1037 *emendandus est in* 1039; *si vero fuerit anni* 1037, *pro Indictione* VII *substituenda est Indictio* V. *Corruptas notas chronologicas alterutro modo corrigendas esse arbitrarer, si ex antiqua inscriptione, ut videre est in Annotatione sub lit.* b, *recte non deduceretur, diem Gunfredi emortualem innectendum esse anno* 1038 *et Indictioni* VI. F

k *De fundatione abbatiæ SS. Justi et Clementis vide tom.* I *Junii pag.* 440 *et seq.; sed quæ ibi recitatur charta Guidonis episcopi Volaterrani, confirmantis donationes eidem abbatiæ a decessore Gunfredo factus, vitiose data notatur* anno 1034, *quo Volaterris nondum sedebat Gunfredi successor Guido, uti liquet ex observatione data sub lit.* b.

l *Anno* 1120, *quemadmodum varia, quæ legi, documenta fidem faciunt.*

CAPUT

Ex Ms. Volaterrano.

CAPUT IV

Translatio corporis summa celebritate peracta.

Decernitur et promulgatur facienda corporis translatio ; a

Novissime *a* autem proponentibus dominis deputatis, reverendissimo capitulo et illustrissimæ communitati visum est, eisdem facultatem augere et amplificare auctoritatem, ut scilicet sancti Ugonis reliquias ab ara cappellæ transferre possent ad nobile sarcophagi depositum, quod jam illustrissimus dominus eques Attilius Incontrius, inter divi Stephani equites Austriæ Prior, ad altaris majoris dexteram sub organo faciendum curavit *b*. Hi ergo, habito prius consensu et consilio illustrissimi domini Nicolai Sacchetti episcopi Vulterrani, hanc fieri translationem statuerunt. Ob id litteræ a prædicto episcopo in totam diœcesim emittuntur, quibus populi B omnes ad sancti Ugonis celebritatem colendam invitabantur. Tribus ante diebus ad excitandum devotionis ardorem in civitate et suburbiis strepitus omnium campanarum insonuit.

quod ad marmoream, e qua sublatum fuerat, urnam reportatur, atque inde — * capsa

17 Et cum die 10 Januarii eædem reliquiæ in eadem depositæ cassa ad ipsam urnam, e qua 4 Calendas Januarii fuerunt eductæ, reportatatæ fuissent; mane die 8 Februarii, præsentibus domino provicario, illustrissimis dominis prioribus domino Baccio Ricciarello equite divi Stephani, domino Gherardo Compagno J. U. D., domino Petro Francisco Marchio, domino Octavio Minuccio et domino Francisco Leonorio et iisdem dominis deputatis et domino Petro Tanio cathedralis operæ præfecto, ex eodem Barbiallæ *c* altari, elato prius a cœmentariis operculo, ejusdem Sancti ossa deducuntur, sicuti rei gestæ memoriam domini Francisci Tanii episcopalis curiæ cancellarii manu descriptam fuisse asseritur.

ad sacellum S. Caroli defertur : ubi e vetusta capsa, in qua duæ de Sancti ossibus memoriæ inventæ, C — * *forte* aureique — d

18 Inde ad divi Caroli cappellam deferuntur, ibique e vetusta emoventur arca, in qua laminæ duæ plumbeæ cum sequentibus inscriptionibus repertæ fuerunt; in quartum una hæc notata legimus : « 1540 apertum sepulcrum fuit, et ex « tribus cadaveribus inibi inventis hoc ligneo « loculo B. Ugonis ossa condiderunt : aurique * « anuli duo ipsius in sacrario cum ejusdem liquo« ris parte honorifice habentur *d*. » Et in altera hæc incisa sunt verba : » Anno Salutis 1631, sep« timo Cal. Novembris, Bernardo Inghiramio « episcopo Volaterrano, cum in quartum mensem « civitas pestilentia elaboraret, B. Ugonis ossa, « e lignea in hanc decentiorem capsulam repo« sita, in altari majori exposita sunt, universo « populo venerante et justam Dei iram depre« cante. »

in decentiorem arcam transponitur, quæ cum sacro deposito — * capsa

19 Sanctæ igitur reliquiæ nova in cassa * ex nuce, undequaque crystallis circumdata, reconduntur, et sequenti nocte in eadem cappella sub custodia prædictorum deputatorum relictæ, duabus obsignantur clavibus ; quarum altera domino Francisco Broccardo uni ex ecclesiasticis deputatis, altera domino Raphaeli Maffeo uni ex laicis tradita fuit. Proximo mane in ipsa arca supra sanctas reliquias hæc condita fuit inscriptio ; « D. O. M. Innocentia decimo summo Pontifice, « serenissimo Ferdinando secundo magno He- D « truriæ duce, Nicolao Saccheto episcopo Vul« terrano, corpus sancti Ugonis episcopi Vul« terrani e sinu altaris, in quo distincte cum « corporibus Gunfredi et Rogerii Vulterrano« rum antistitum jacebat, magno populi con« cursu ac totius urbis lætitia in hunc decentio« rem locum solemni ritu et pompa translatum « fuit 5 Idus Februarii, anno a Partu Virginis « millesimo sexcentesimo quadragesimo sep« timo *e*. »

e — *maxima celebritate transfertur* — * capsula

20 Clausa duabus clavibus cassula *, educuntur reliquiæ, quas confratres societatis sanctæ Mariæ Magdalenæ, facibus accensis, comitabantur : in contabulationem nobili apparatu exornatam prope prædictam Barbiallæ cappellam deferuntur ; et cum ipsis insigne caput argento ornatum et mirabilis ejus liquor, luminibus innumeris accensis, exponitur. Tota quoque cathedralis intus et extra fronde, imaginibus, sericis velamentis, elogiis, carminibus, picturisque in Sancti honorem enitebat. Solemnis Missa concentu musico fuit in ejus laudem decantata, et post Offertorium dominus Alexander Bava canonicus luculentissimam de ejusdem S. Episcopi gestis orationem habuit. Post meridiem Vesperæ E harmonicis modulis festivissime concinnuntur : quibus completis, ipsæ reliquiæ generali processione, cui societates, confraternitates, congregationes civitatis et plurimæ, quæ de diœcesi confluxerunt, omnes Regulares, et Mendicantes, et monachi, clerus, magistratus omnes et generale consilium aderant, infinito quasi funalium numero per totam civitatem devehuntur. Viæ omnes erant aulæis, triumphalibus arcubus, columnis, altaribusque hinc inde dispositis decenter ornatæ : fulgura lætitiæ horribili boatu e bombardis, tormentis, mortariisque bellicis exploduntur.

ad insigne monumentum marmoreum, ad altaris majoris dexteram erectum.

21 Sic denique universo civitatis applausu et ingenti animorum devotione in cathedralem reportantur : ubi ab illustrissimo episcopo caput S. Ugonis integrum ostenditur, quo genu flexum populum episcopali impertivit benedictione. Translatæ sunt postea ad marmoreum depositi bustum ; et ibi, tradita altera e duabus clavibus domino archidiacono Joanni Maffeo pro reverendissimo capitulo, et altera domino equiti Baccio Ricciarello vice-præposito pro illustrissimis DD. Prioribus populi urbisque Vulterranæ in præpositi absentia ; in ipsa incisi marmoris F urna, quæ cœmento fuit interlita, conditæ fuere. Rogantes etc. Actum Vulterræ in residentia reverendissimi capituli et canonicorum ecclesiæ Vulterranæ, posita in canonica *f* ejusdem *f* ecclesiæ, præsentibus nobilibus viris domino Francisco quondam D. Ascanii de Maffeis J. U. D., et domino Ludovico quondam domini Petri Antonii alterius domini Ludovici de Minuccis, patriciis Vulterranis, rogatis testibus etc. *g*.

g — *Testimonia notarii et magistratus Volaterrani, fidem illi facientis per suum cancellarium.*

22 Ego Franciscus Contius, olim Sebastiani Augustini filius, civis ac notarius publicus Volaterranus, ducali auctoritate notarius et judex ordinarius, de suprascripto visitationis ac recognitionis reliquiarum et de earum attestationis instrumento et de omnibus et singulis in eo contentis rogatus exstiti, et in fidem manu propria me subscripsi, et solitum mei notariatus signum in margine apposui ad laudem omnipotentis Dei et Deiparæ Virginis.

In Dei nomine Amen. Nos Priores populi civitatis Volaterrarum universis et singulis, ad quos

A quos præsentes pervenerint, fidem facimus et attestamur, suprascriptum D. Franciscum quondam Sebastiani Augustini de Contis, qui de suprascripto instrumento rogatus exstitit, fuisse et esse civem nostrum, publicum, legalem, fide dignum et autenticum notarium, et talem, qualem se facit, ejusque scripturis fuisse semper adhibitam, ac de præsenti adhiberi publicam fidem: in quorum fidem et testimonium has præsentes atttestationis litteras per cancellarium nostrum infrascriptum fieri, subscribi, et soliti nostri sigilli impressione muniri jussimus. Datum Volaterris ex palatio nostræ solitæ residentiæ hac die decima tertia Maii anno millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo, Indictione prima, Innocentio X summo Pontifice, et serenissimo Ferdinando II magno Etruriæ duce regnante. Ego Thomas Fracisci de Broziis Sangeminianensis J. U. D. et ad præsens cancellarius pro S. C. S. civitatis Volaterrarum manu propria scripsi atque subscripsi in fidem de mandato.

ANNOTATA.

a *Corpus* S. Ugonis *ex loco, in quo die* 29 B *Decembris anni* 1647 *fuerat repertum, in alium decentiorem* 9 *Februarii anni sequentis festiva pompa translatum fuit; quæ hoc capite ex Ms. Volaterrano describitur, omissis illis, quæ domini deputati diebus* 8, 18 *et* 23 *intermedii mensis Januarii egerunt; et ad nostram instructionem per notarium publicum Franciscum Contium annotanda censuerunt. Actis mense Decembri et subsequente Januario eumdem ille annum* 1647 *constanter adscripsit more Florentinorum, qui anni principium differebant usque ad* 25 *Martii, atque etiam nunc differunt, quemadmodum diserte testatur Muratorius in nuper edito tomo* III *Antiquitatum Italiæ col.* 45: Utique fuerunt et sunt adhuc in Italia populi, ac præcipue Florentini, qui serius quam nos annum novum a die 25 Martii ineunt, ac propterea AB INCARNATIONE appellant; quod sedulo perspiciendum, utpote indicium discriminis non levis ab altera forma, nostris temporibus fere ubique usitata, scilicet A NATIVITATE sive, ut rectius Regienses et alii scribunt, A CIRCUMCISIONE, id est a Kalendis Januarii. Aliquibus autem et præsertim Pisanis novus annus AB INCARNATIONE novem mensibus antevertebat vulgarem annum nostrum A NATIVITATE. *Non tantum annus* 1647, *sed etiam concurrens cum eo Indictio* XV *ultra vulgaris anni* 1648 *et Indictionis primæ exordium usque ad* 25 *Martii in Ms. nostro Volaterrano protrahitur. Variis exemplis id demonstrarem, si operæ pretium mihi videretur.* EX MS. VOLATERRANO.

b *Vide observationem primam ad caput præcedens.*

c *Ita cognominatur sacellum* S. Ugonis. *Adi supra num.* 12.

d *Idem sepulcrum etiam apertum fuit inter annum* 1574 *et* 1598 *sub Guidone Serguidio episcopo Volaterrano, qui a Sancti corpore caput separavit, argenteo ornamento imponendum et publicæ exponendum venerationi. Lege annotationem ad caput* II *sub lit.* u. E

e *Hic annus cum Florentinus sit, secundum dicta reducendus est ad vulgarem nostrum* 1048.

f *Vox Italica* canonica *seu* calonica *significat locum, ubi habitant canonici.*

g *Hic desinit instrumentum nostrum apographum. Testimonia, quæ sequuntur, autographa sunt, atque illud authenticum esse probant. Adi Comment. prævium num.* 3.

DE B. COMITISSA VIRGINE

VENETIIS IN ITALIA

SYLLOGE

C. S.

C F

De cultu et gestis.

ANNO, UT FERTUR, 1308 *Cultus Beatæ, martyrologis incognitæ,*

P*rænobilis ac excellentissimus vir, dominus Flavinius Cornelius, serenissimæ reipublicæ Venetæ senator, inter varia monumenta, quæ ex laudabili erga suos indigenas Cælites affectu collegit, singularique in museum nostrum benevolentia nobiscum communicavit, hoc anno* 1748 *quædam transmisit de* B. Comitissa, *nobili Veneta, ex patricia Telcapetræ familia oriunda, quæ in tenella admodum ætate humanis rebus erepta, apud cives suos jam a quatuor seculis cultum obtinuit, eodemque hodiedum frui perseverat. Libenter fatemur, Virgunculam hanc a nobis penitus ignorandam fuisse, nisi prælaudatus Cornelius nos de ea monuisset: omnibus enim martyrologis, quos quidem vidi, plane ignota est. Verumtamen de cultu ipsius legitime inchoato continuatoque dubitare nos non sinunt, quæ tum a prædicto Cornelio tum a quibusdam Venetarum rerum scriptoribus, licet paucis, afferuntur; quæque propterea me permoverunt, ut* B. Comitissæ, *cujus venerationi nulla certa dies assignata est, hoc die in Opere nostro inter Cælites locum darem.*

cujus corpus integrum Venetiis servatur.

2 *Itaque Flaminius Cornelius postquam perpauca de Beatæ gestis, ejusdemque felicem anno Christi* 1308 *obitum enarravit, de cultu sic statim prosequitur:* Mox juxta illorum temporum consuetudinem per populorum constantem et unanimem acclamationem Beatorum glorioso choro est adnumerata, corpusque ejus in S. Joannis ara in ipso S. Viti templo collocatum, non interrupto ultra quatuor seculorum cultu summa veneratione asservatum est; cujus cultus religionem, utpote immemorabilis temporis continuatione

AUCTORE C. S.

nuatione munitam, præsules Veneti in diversis ecclesiæ visitationibus comprobaverunt. In ea autem ara ejus corpus, mirabili incorruptione donatum, quievit usque ad annum 1702; *quando intra eamdem ecclesiam translatum est, ut infra videbimus. Unde hæc habeat prænobilis dominus, non edicit: quæ tamen de sacro Virginis corpore in ara templi S. Viti asservato refert, recte congruunt scriptorum quorumdam Venetorum testimoniis, quæ modo recensebimus.*

probatur ex antiquis

3 *Marinus Sanutus Patricius Venetus, vir variis muneribus publicis, teste Ludovico Muratorio, præclare functus, qui sub finem seculi* XV *et initio* XVI *floruit, in Vitis Venetorum ducum apud eumdem Muratorium tom.* XXII *Rerum Italicarum scriptorum, recensens sacra corpora, quæ Venetiis quiescunt, col.* 438 *sermone Italico, quem Latinum facio, sic scribit:* In S. Viti beata Comitissa (*Italice* Contessa) virgo: fuit e familia Tagliapietra. In uno altari visitur. *Consonat Franciscus Sansovinus in Civitate Veneta, quam senescente seculo* XVI *Italice concinnavit, libro* IV: *Ecclesia* S. Viti fuit opus familiæ Magni anno 917, nobilitata primum corpore beatæ Comitissæ e familia Tagliapiera. *Similiter et Fidelis*
B *Honophrius in Chronologia Veneta, pag.* 196 *editionis item Venetæ anni* 1682 *patrio pariter idiomate ait:* S. Viti, dicta S. Vio parochia, condita est anno 647 a familia Magni: in ea requiescit corpus integrum beatæ Comitissæ Taiapeiræ, nobilis Venetæ. *Uter in anno erectæ ecclesiæ erraverit, ad præsens institutum non pertinet.*

et recentioribus historicis.

4 *Denique in Thesauro Antiquitatum et Historiarum Italiæ, studio et opera Joannis Georgii Grævii et Petri Burmanni, anno* 1722 *Lugduni Batavorum in lucem dato, tom.* V, *parte* II, *pag.* 208 *de eodem S. Viti templo hæc leguntur:* Adest hic corpus beatæ Comitis Tagliapetræ, nobilis Venetæ; reliquiæ sanctorum Viti et Modesti, etc. *His adjungit Cornelius Marcum Barbarum accuratissimum, ut ait, nobilium familiarum Venetarum chronologum, quem quia consulere mihi non licuit, ejus verba ex Cornelii Notitiis huc transfero ex Italicis itidem Latine*: Comitissa filia Nicolai Daleapetra obiit anno 1308, cujus corpus utpote animæ sanctæ honoratur in ecclesia S. Viti in quodam altari, ad quod vidi velum vetustissimæ texturæ insignitum gentilitio scuto familiæ Taliapetræ, cujus domicilia stabant, ubi nunc est area (S. Viti): verum a
C senatu comparata fuere, et solo æquata, ut duci ac senatui pulchrior pateret conspectus festo die S. Viti, anno 1354; *quia videlicet prædictum templum eo die a duce senatuque solemniter invisitur. Hæc in laudatis notitiis, in quibus præterea Fulgentius Manfredus in laudibus S. Magni, aliique scriptores laudantur, quos inspiciendi copia mihi non fuit.*

Corpus dum hoc seculo transferretur

5 *Hucusque allata probant,* Comitissam *Taliapetram jam a seculo* XV Beatæ *titulo decoratam, ejusdemque corpus tamquam sacrum cimelium apud Venetos habitum fuisse; cujus venerationis initium cum nemo commemoret, cum Cornelio ad ipsum, quo defuncta est, seculum* XIV *merito referimus. Modo reliqua ex ejusdem prænobilis viri Mss. notitiis prosequamur* In ea, *inquit,* ara (*S. Joannis in templo S. Viti, in qua anno* 1308, *quo obierat, honorifice fuerat depositum*) ejus corpus, mirabili incorruptione donatum, quievit usque ad annum 1702, quando approbante ejus temporis patriarcha et mox Cardinali, Joanne Baduario, fuit a plebano, Paulo Soldati, ex ara S. Joannis ad altare D
S. Antoni abbatis, in sacello ad dexterum aræ maximæ latus translatum; ubi supra mensam in urna marmorea, pia fidelium frequentia ad ipsius Virginis opem implorandam accurrente, digno honore asservatur.

prodigiis

6 Novissima autem venerabilis corporis translatio maximis fuit nobilitata prodigiis. Virgo enim quædam, nomine Elisabeth, supra memorati plebani neptis, dum virgineum Beatæ corpus novo serico vestimento ornare curat, brachia ejus invenit tanta soliditate ad pectus adnexa, ut nullo modo vestimentum ea, qua decebat, forma aptare illi posset: quod ex devotionis sensu dolens plebanus, brevi sed ferventi prece Beatam defunctam exorat, ut se eo indumento tegi patiatur. Qua oratione vix completa, in signum obedientiæ rigentia prius brachia laxantur; unde facilis novæ vestis aptatio subsecuta est.

illustratur.

7 Post hæc aliud mirabilius signum evenit: dum enim in propria lignea capsa, ex qua paulo ante extractum fuerat sacrum corpus, reponeretur, repente inventum est majoris staturæ proceritate donatum; ex qua corporis admiranda extensione opus fuit novam et ornatiorem sacris E
exuviis deponendis urnam construere: qua compacta et in ea sacro cadavere deposito, novo et admirabiliori portento visum est iterum ad priorem se brevitatem reduxisse. Ex quo manifeste patuit, hoc divina accidisse dispositione, ne ultra venerandum Virginis corpus in prima urna, jam præ nimia vetustate minus decente, jaceret. Horum autem portentorum oculares testes, dum hæc scribo anno 1746, adhuc in vivis versantur.

Ejusdem status hodiernus: imago cum Beatæ titulo

8 *Hisce subdit, quæ ad hodiernam sacri corporis venerationem situmque spectant.* Hujus quidem corporis præsens status hic est. Jacet integrum in nullo membrorum deficiens, carne vero exsiccata in omnibus suis partibus (præter faciei portionem) circumdatum, extensum et decenter compositum, brachiis supra pectus in forma crucis dispositis; in qua forma per aptatas ab anteriori parte crystallos visitur et pie colitur. *Alterum præterea ecclesiastici cultus argumentum producit in hæc verba:* Ejus etiam imago jussu Joannis Theupuli patriarchæ Veneti depicta, tituloque BEATÆ insignita, colitur in ecclesia S. Christophori, vulgo appellata S. Maria ab Horto, in sacello Nativitatis Dominicæ, cui olim canonici seculares, Congregationis S. Georgii in Alga, F
inserviebant, modo vero inserviunt monachi Cisterciensis Ordinis.

publicæ venerationi a patriarcha exposita.

9 *Porro laudatus patriarcha, qui Ughello Italiæ sacræ recusæ tom* V, *col* 1324, Joannes Theupolus *dicitur, ex Primicerio S. Marci factus est patriarcha Venetus anno* 1619, *e vivis decessit anno* 1632, *teste Ughello citato; quo propterea tempore ea* Beatæ Comitissæ *imago publicæ venerationi exponi debuit. Quod sane cultus legitimi argumentum est, sive prædictam iconem paulo ante celebre Urbani VIII decretum, anno* 1625 *editum, sive post illud, appensam credimus; cum in priori casu ea cum* Beatæ *titulo a laudato Patriarcha fidelium venerationi minime exponenda fuisset, aut certe in posteriori ejusdem jussu fuisset sublata, si de legitimo* B. Comitissæ *cultu non constisset: at ea non modo tum non sublata est, verum etiam hodiedum post integrum seculum et ultra in eadem S. Christophori ecclesia publice honoratur, quemadmodum laudati senatoris Veneti verbis docuimus.*

10 *Gesta*

A *Ex nobili familia Tagliapetra* 10 *Gesta beatæ nostræ* Comitissæ *scriptorum negligentia periisse, merito deplorat idem Flaminius, qui pauca tamen collegit, quæ cum lectore ejusdem verbis communico.* Circa annum Domini 1295 ex patricia gente Teleapetra ortum habuit Comitissa (Italice Contessa): cujus parentes fuerunt Petrus Teleapetra ex præcipuis Venetæ nobilitatis viris, et Helena, cujus familiæ nomen ignoratur. *Annum Virginis natalem Flaminius verosimiliter colligit ex emortuali, quem Marcus Barbarus, cujus verba num.* 4 *dedimus, Christi* 1308 *statuit, annoque ætatis ejusdem Beatæ, quem ipse decimum tertium fuisse scribit, sive id ex corporis tenella statura conjiciat, sive aliunde didicerit. Quod vero spectat ad nobilem* Comitissæ *familiam, discimus ex Raphaini Caresini, cancellarii Veneti Chronico, quod Andreæ Danduli, Venetiarum ducis Chronicon continuando, ad annum Christi* 1388 *perduxit, apud Muratorium Rerum Italicarum tom.* XII*: discimus, inquam, anno* 1381 *triginta Venetos eorumque posteros patricia dignitate donatos fuisse et Majori, ut vocant, concilio abscriptos, inter quos* Nicolaus Tajapetra *numeratur.*

orta virguncula, B 11 *Similiter Marinus Sanutus jam num.* 3 *laudatus, recensens familias nobiles, quæ anno* 1522 *ejusdem concilii erant, sic scripsit Italice:* Tagliapietri, adscripti anno 1381. *Hinc colligimus, Tagliapetram familiam nondum ea dignitate ornatam fuisse, dum Beata in vivis versaretur. Porro de nomine Tagliapetræ, qui* Comitissam *genuit, non convenit Flaminio cum Marco Barbaro, quem supra laudavit; hic enim eum* Nicolaum, *ille vero* Petrum *nominat. Uter rectius, ob instrumentorum inopiam non perspicio. Verumtamen si* B. Comitissa *anno Christi* 1308, *suæ vero ætatis* 13, *ut volunt, revera obierit, non potuit Nicolaum illum, cujus Raphainus meminit, patrem habuisse, nisi hic annos centum aut plures natus magno isti convilio fuerit adscriptus. Modo ad Flaminii narrationem redeamus.*

ut solitis precibus vacet, 12 Hæc ab infantia a Domino supernis benedictionibus præventa in omni virtutum genere se exercere, virgineamque suam puritatem, qua Domino placebat, jugi orationis studio exornare consuevit, in divinorum præcipue mysteriorum assidua frequentatione, quibus per singulos dies C assistere constanter et devote in deliciis habuit. Unde et in eorum veneratione sollicita quotidie a paterno palatio, quod in S. Viri confinio ædificatum erat, discedens ad ecclesiam S. Mauritii, canalem, qui a Venetis vocatur MAGNUS, trajiciens, se conferebat, ut a pio sacerdote, qui ei erat a confessionibus, in via Domini tuto pede decurrenda regeretur et juvaretur. Contigit autem divini dispositione consilii, ut hujusmodi tam frequens ad ecclesiam Comitissæ accessus parentibus suiis minus placeret, vel ex infernalis inimici suggestione, vel potius quia quotidianus e paterna habitatione egressus minus convenire nobili Virgini putaretur; indeque famulis, qui ad domesticam cymbam vehendam conducti erant, severo jussu pater ejus quadam die prohiberet, ne Filiam amplius ultra canalem ad dicti Mauritii ædem familiari cymba deducerent: Domino sic disponente, ut sanctæ Puellæ virtutis constantia in actibus religionis insigni miraculo corroboraretur. AUCTORE C. S.

13 Cum igitur devota Virgo, mane facto, more solito, ut se ad supradictum templum adducerent, cymbæ vectores rogasset, renuentibus illis et pleno ore negantibus, ipsa interioris spiritus motione impulsa, se Crucis signo muniens, vestem, quæ ex gremio pendebat, quaque ab usus domesticos utebatur, super aquas sternens, timoris nescia super ipsam descendit, eaque veluti firmissima tabula usa ad ulteriorem canalis partem illæsa et prorsus intacta processit, magno hominum concursu spectante simul et admirante inauditum in tenera Virgine divinæ omnipotentiæ miraculum. Magno igitur virtutum orationisque exercitio jam cœlo matura, mundum, qui ea non erat dignus, reliquit et evocata a Domino ad cœlestis gloriæ coronam, consummata in brevi, plicidissime obdormivit in Domino anno Dominicæ Incarnationis 1308, innocentis vero ejus vitæ 13, moxque juxta illorum temporum consuetudinem per populorum constantem et unanimem acclamationem Beatorum glorioso choro est adnumerata, corpusque ejus in S. Joannis ara in ipso divi Viti templo collocatum, non interrupto ultra quatuor seculorum cultu summa veneratione asservatum est. *Hucusque laudatus vir Flaminius Cornelius, qui, ut monui unde hæc didicerit, non edicit; quapropter ea ipsius fide a me relata lector, velim, accipiat. Quæ de ejusdem Beatæ cultu subjungit, supra jam dedimus.* *veste pro cymba utitur: defunctæ corpus in altari S. Joannis reponitur et honoratur.* E F

DE

DE B. SERAPHINA VIDUA

ET ABBATISSA ORDINIS S. CLARÆ

PISAURI IN DUCATU URBINATE

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Beatæ apud Scriptores memoria, elogia, corporis publica ac solemnis expositio, cultus immemorialis.

Anno 1478 Meminerunt B. Seraphinæ

Pisauri urbe tum antiquitate, tum amplitudine ac elegantia percelebri ad hunc diem celebratur in monasterio monialium Ordinis S. Claræ, cui nomen Corporis Domini, *memoria* B. Seraphinæ Columnæ, *seu, ut scribunt alii,* Seraphinæ Feltriæ, *utroque modo recte, utpote quæ ex utraque ea illustrissima familia ortum duxerit, sicut patebit inferius, ubi de præclara ejus origine suus erit dicendi locus. Præmittendo hic nonnulla, quæ spectant, ad ejus cultum et venerationem publicam. Annuntiat ipsam ad diem 8 Septembris Arturus in Martyrologio Franciscano nec non in Gynæceo suo hisce verbis:* Pisauri in Picœno, Beatæ Seraphinæ a Columna viduæ: quæ illustrissima orta prosapia habitum Clarissarum induit, et facta Abbatissa sanctissime vixit ac obiit. *Tum utrobique in Annotationibus adducit insigne elogium, quod de vita ejus ac morte contexuit R. P. Franciscus Gonzaga, parte secunda Operis, quod conscripsit de Origine Seraphicæ Religionis; hoc autem elogium huc etiam transfero.*

eamque elogiis exornarunt

2 Beata soror Seraphina, ex nobilissima Columnæ familia originem trahens, cuidam Alexandro, Pisauri olim domino temporali, nupta fuit. Cujus infamem liberioremque vitam dum illa gravius carperet, ejus odium incurrit, atque post plurima vitæ propriæ superata discrimina sacrum hoc (Corporis Domini) monasterium ingredi ab eodem compulsa est: in quo cum aliquandiu in habitu sæculari, honestissimo tamen, conversata fuisset, religionis tandem habitum induens, in eo per 18 continuos annos sanctissime vixit. Quamobrem ex hac vita migrans maximum sui desiderium maximamque sanctitatis opinionem cæteris sororibus reliquit. Ejus simul, atque beatæ sororis Felicis corpus, ex sacristia ad bina mausolæa ex marmore in arcum, ad utrumque chori latus, affabre ædificata, propriisque sumptibus absoluta transferri curarunt illustrissimi Guidobaldus ejusque legitima uxor Victoria Farnesia Urbini pientissimi duces. *Hæc laudatus Gonzaga. Nos pleraque isto elogio contenta per decursum ejus Commentarii plenius explanabimus.*

auctores varii: sed recentiores quam ut ex ipsis

3 *Meminit item Beatæ nostræ ad eumdem diem Ferrarius in Catalogo in hunc modum:* Pisauri obitus B. Seraphinæ principis Pisauriensis. *Uti et Hueberus in Menologio Franciscano, ad diem 25 Decembris; cur autem ejus memoriam ad diem alium rejiciat, rationem non allegat. Exstant præterea præclara* Seraphinæ *nostræ testimonia apud Marcum Ulyssiponensem in Chronico Fratrum Minorum parte* III, *lib.* VI, *cap.* XXXIX; *Petrum Tossinianum lib.* I *Historiarum Seraphicæ Religionis; Ludovicum Jacobillum de SS. Fulginatibus; Waddingum tomo* XIV *Annalium, aliosque non paucos, quos enumerat Arturus locis supra citatis. Atque ii pene omnes eam* Beatæ *titulo insigniunt. Attamen, ut quod in animo est, expromam aperte, nisi alia testimonia accessissent, non suffecissent hæc omnia, ut sine sollicitudine hanc Beatam Operi nostro insererem, quod per ea non satis constare videretur de immemorabili ejus cultu; maxime cum laudati auctores admodum recentes sint, et eorum nullus scripserit annis octoginta ante evulgatum Decretum Urbani VIII. Etenim Marcus Ulyssiponensis, qui omnium, quos citavi, antiquissimus est, Opus suum edidit dumtaxat anno* 1556, *et is quidem a titulo* Beatæ *abstinuit. Accipe ejus verba in idioma Latinum translata:* In monasterio S. Claræ Pisauri die 8 Septembris obiit soror Seraphina Columna. clara quod orta esset ex stirpe nobilissima, sed clarior propter sanctitatem. Abbatissa fuit in dicto monasterio.

certo probetur immemorialis cultus.

4 *Fateor quidem, citat Waddingus in margine Legendas Mss., sed hæ neque ad manum nobis sunt, neque ubi locorum modo lateant compertum est: certe non apud Pisaurenses, qui haud dubie sicut olim instrumenta alia, etiam hæc ad Majores nostros transmisissent. Unde non satis liquet, quæ dictarum Legendarum sit antiquitas, quantave iis tribui possit auctoritas; nam laudatus Waddingus sicut eas Legendas, sic citat P. Augustinum Gallucium, cujus tamen Opus anno dumtaxat* 1637 *lucem aspexit. Lubens nihilominus admisero, Legendas; quibus usus est Waddingus, valde antiquas esse, et quæ in iis narrantur de Beatæ nostræ vita piissime transacta ac felici morte, verissima; sed an præter hæc aliquid refertur, ex quo cultus immemorabilis certo erui possit? Sane quæcumque de dicto cultu affert Waddingus, adducuntur quoque a Gallucio, et hic insuper ejusmodi adjungit testimonia, quæ visa sunt mihi quodammodo necessaria, quamvis simul sufficientia, ut de immemorabili cultu securi simus. Immo talia sunt laudati scritoris testimonia, ut non immerito suspicari liceat, pleraque, quæ*

A *quæ de cultu scribit Waddingus, hausta esse ex ipso Gallucii Opere, sicut manifestum fiet consideranti ea, quibus memoratum cultum præcipue probare aggredior.*

Teste Augustino Gallucio corpora BB. Seraphinæ et Felicis Medæ

5 *Laudatus itaque laudandusque sæpius per decursum R. P. Augustinus Gallucius de Mondulfo, provinciæ Picentinæ Minorum observantiæ quondam commissarius generalis Apostolicus et provinciarum Bavariæ et Tyrolis visitator, anno seculi proxime elapsi 37 Italico idiomate librum edidit, divisum in tres partes, quarum prima complectitur gesta B. Felicis Medæ, fundatricis supra memorati monasterii Clarissarum Pisaurensium; altera Vitam et miracula* B. Seraphinæ ; *tertia vero in communi utriusque Beatæ gloriam posthumam. In hac vero postrema parte, præmissis miraculis nonnullis, cap.* V *narrare incipit ex Chronicis, (an Pisaurensibus, an sui Ordinis, non indicat) quomodo ab initio corpora BB. Felicis ac* Seraphinæ, *quæ, ut postea comprobabitur, ad nostra usque tempora incorrupta servantur, reposita fuerint in arcis ligneis, in iisque devoto populo per cancellos sacristiæ ostensa. Addit dein, dicta corpora arcis marmoreis imposita et ad locum honorificentiorem translata populo ostendi perrexisse ad ipsum fere tempus, quo scriberet: tum* B *denique procedit ad enarrationem eorum, quæ sua ætate contigerunt, quæque ex Italico mox Latine interpretabor. Præmonendus etenim nonnihil studiosus lector de ipsius stylo. Hic prolixus est admodum et unica sæpe periodo tam multa, quasi ex instituto coacervata, non observatis interpunctionibus, complectitur, ut multam mihi molestiam ac tædium crearit. Cum tamen narrata vel ipsemet viderit, vel ex teste oculato perceperit auctor, stylo Italico Latinum adaptavi, ut ejus sensui arctius insisterem, maluique versionem meam inconcinnam et fortasse injucundam inveniri, quam minus fidelem.*

anno 1628. *uti ante moris fuerat,*

6 Dictum est, quod ostensio horum beatorum corporum ad hoc usque fere tempus continuata fuerit ; quia nonnullæ ex præcedentibus Abbatissis eam intermiserunt per annos 18, ut ad ejus desiderium excitarent populum ; sicut reipsa accidit, (fortasse ex timore alicujus punitionis, quam Deus minabatur mundo per cometas aliaque signa non ordinaria.) Mater soror Maura Giordani, multæ virtutis ac magni judicii abbatissa, anno 1628 magnopere institit apud P. Ministrum Marchiæ, F. Marcum Anticum, (virum C inter eos, quos habuit Religio nostra, litteris et moderamine eximium) ut dignaretur concedere facultatem exponendi ea publice ; atque hanc ipse concessit sub conditione, ut perpenderentur, ac plene observarentur verba Decreti D. N. Urbani VIII in congregatione sacri Officii habita die 13 Martii 1625.

post maturum examen

7 Posthæc, eadem mater abbatissa petivit similiter licentiam ab illustrissimo ac reverendissimo domino Malatesta, civitatis episcopo, qui præsenti tempore nuntius est Apostolicus apud Cæsaream Majestatem : is postquam examinasset atque examinari curasset dictum Decretum, comperissetque nihil in eo esse contrarium, requisitam licentiam concessit non minori voluntatis promptitudine, quam magnæ devotionis demonstratione, ita quidem, ut ad id rogatus assistere voluerit huic solemnitati, quam mater abbatissa consentientibus patre earum *(monialium)* confessario, F. Faustino de Montelboddo, omnibus monialibus et monasterii syndicis; erant ii DD. Antonius Pauli, Troianus Mainardi, Stephanus Montanari et Dominicus de Oddis, decrevit in diem secundum Augusti, festum Ordinis propter indulgentias Assisias, dictas de Portiuncula.

AUCTORE J. P.

solemni apparatu, et assistentibus

8 Ad statutum itaque diem, erecto prius summo cum apparatu ad fores interioris ecclesiæ pegmate, sublatoque ex ara principe tabernaculo, ne conspectum impediret per majores cancellos, per quos Sorores pone altare Missam audiunt, et elevatum SS. Eucharistiæ Sacramentum intuentur, inter ardentes magno numero candelas, interque suavissimos cantus, ad concentum musicalium instrumentorum repetitos per vices ac renovatos a monialibus, exposita sunt sacra corpora. Induta fuerant a Sororibus vestibus bombycinis coloris cinerei, in capite velis nigris, diademate, ac radiis. Dextera gestabat B. Felix lilium, virginitatis insigne ; beata vero Seraphina, quæ juncta fuerat matrimonio, Christi crucifixi minorem effigiem ; majorem enim, quæ ipsam alloquens consolata fuerat et ad patientiam exhortata, mediam inter eas, proxime ad utriusque caput, collocaverant.

cum clero episcopis ac magistratu, publicæ venerationi exposita sunt.

9 Dies erat Mercurii mane sub horam decimam tertiam, quando illustrissimus antistes, cum multis e suis canonicis ac presbyteris, uti et civitatis moderatores, comitante nobilium magna multitudine, eo se contulerunt ad venerandas honorandasque pretiosas reliquias, et preces, prout cujusque affectus dictabat, effundendas. E Posthæc, episcopus ibidem celebravit Missam de dedicatione ecclesiæ juxta Officium in Ordine S. Francisci eo die proprium. Tum vero illustrissimus D. Campegius Bononiensis, hodiedum nuncius Apostolicus apud regem Catholicum, quique eo tempore (superstite adhuc duce Francisco Maria II) Urbinum ejusque dominia gubernabat, magno non aulicorum modo, sed et civium suorum comitatu, ad dictam solemnitatem accessit, ibidemque a suo sacerdote Missæ sacrificium celebrari voluit. Tantus autem fuit populi concursus, ut distincta ejus notitia dari nequeat ; sufficiat dixisse, quod toto eo die numquam visa sit ecclesia sine ingenti hominum multitudine. Omnia ad divinæ Majestatis gloriam, ad honorem Beatarum, et ad salutem nostram. Amen.

Hinc cultus antiquitas

10 *Quæ omnia si attenta mente consideremus, perpendamusque adjuncta personarum, quæ huic solemnitati intervenerunt, ac temporis, quo habita est, ad ulteriora testimonia pro immemorabili cultu non judicabimus recurrendum. Habita enim* F *est dicta solemnis beatorum corporum expositio ac veneratio, atque per P. Gallucium, qui Opus suum eidem illustrissimo Malatestæ dedicavit, paulo post litteris ac prelo commissa, iis temporibus, quibus in hac materia potissimum summa opus erat cautela ac prudentia : iis scilicet, quibus ab Urbano VIII Pontifice emanarant decreta ad tollendos prævidendosque abusus in Sanctorum aut Beatorum cultu vel jam commissos, vel in futurum committi natos, quibusque cura dictorum decretorum observandorum, atque in ejusmodi abusus investigandi diligens vigilantia, maxime locorum ordinariis erat commendata.*

non obscure eruitur.

11 *Quis itaque vel suspicari ausit, illustrissimum Malatestam Baleoneum, virum, teste Ughello in Italia sacra, nobilitate et moribus clarum, qui summa cum laude prudentiæ ab anno* 1612, *ad annum usque* 1641 *ecclesiam Pisaurensem administravit, quique pro Urbano VIII apud Cæsaream Majestatem legationis munere functus est ; quis, inquam, ausit suspicari, virum talem talibus temporibus*

AUCTORE J. P.

temporibus permissurum fuisse non tantum, ut eo apparatu, ea solemnitate BB. Seraphinæ *et Felicis corpora publicæ venerationi exponerentur; verum etiam ad ea honoranda et colenda suo exemplo alios excitaturum; nisi de immemorabili cultu, certo et citra ullum a memoratis decretis periculum constitisset? Idem esto judicium de tot piis ac eruditis ex ecclesiastico et seculari ordine Pisaurensibus. Idem de illustrissimo Laurentio Campegio origine Bononiensi, quem mox memoratus summus Pontifex primum ad Cæsenatem, deinde ad Senogalliensem cathedram evexit, cujusque tum ipse, tum ejus decessor Paulus V, non semel usi sunt opera, et in rebus pertractandis prudentia; sicut latius videre est apud laudatum Ughellum tom.* II *col.* 880.

§ II. Altera corporum BB. Seraphinæ et Felicis publica ac solemnis expositio, et duarum fenestrarum, per quas semper conspici ac honorari queant, constructio.

B

Anno 1630 in publica calamitate

Quamvis ea, quæ præcedente § ex P. Gallucio attulimus, abunde probent legitimum *B. Seraphinæ *cultum, juvat tamen his superaddere, quæ duobus sequentibus capitibus ibidem memorat laudatus auctor de altera beatorum corporum expositione, facta biennio circiter post primam. Ita enim non tantum hactenus dicta confirmabuntur; sed et luculentius apparebit, quanta sit in Pisaurensi civitate erga Beatas veneratio, quantaque omnis ordinis hominum fiducia in earum patrocinio. Narrationem suam mox incipit describendo calamitates varias belli, pestis, famis ac terræ motuum, queis circa illa tempora pressæ fuerunt Italiæ civitates et provinciæ præcipuæ; tum ordine recenset remedia ab incolis adhibita ad placandum sibi merito iratum Deum, ac denique exponit, quo pacto Pisaurenses, post longas ad cælum preces, post publicas supplicationes, postque alia pietatis ac pœnitentiæ exercitia, ad* BB. Seraphinæ *et Felicis patrocinia sibi recurrendum judicaverint. Verba, quibus totam rei seriem enarrat, latine reddita hic rursus transcribo.*

C

corpora denuo solenniter exponuntur.

13 Nec prætermiserunt *(Pisaurenses)* instare apud matrem abbatissam, sororem Elizabetham Pucci et apud moniales cœnobii Corporis Domini, ut exponerentur BB. Felicis et Seraphinæ corpora. Consentiente domino Alexandro Pace, episcopatus vicario generali (in absentia illustrissimi episcopi, qui Romæ degebat) et patre custode Reformationis ipsarum *(monialium)* superiore, F. Josepho de Puzzuolo, propositum id fuit a domino Terentio Alberti communitatis cancellario. Postulatis ipsæ assenserunt, et mox votis (cum præcedente apparatu) satisfecerunt die festo sanctis Petro et Paulo. Incidebat is anno 1630 in diem Sabbati : huic additus est et dies Dominicus. Nam cum D. Vicarius in territorio Pisaurensi, et Communitas in locis et oppidis jurisdictioni suæ subjectis per parochos invitari populum curassent ad eam solemnitatem, ac præterea intra civitatem tum in pulpitis ecclesiæ cathedralis et S. Dominici, tum etiam in aliis ecclesiis parochi ardentissimis exhortationibus solemnitatem promulgassent, adeo frequens confluxit populus, ut dies duo prorsus essent necessarii. D

Accurrit cum civitatis moderatoribus populus innumerabilis,

14 Et sane nisi sua diligentia occurrisset pater Sanct' Agata, tum temporis ipsarum confessarius, qui una cum DD. monasterii procuratoribus Troiano Mainardi, Troiano Archangeli, Hieronymo Ubaldi, et Domitiano Buffa, cuncta in templo in eum modum disposuerat, ut omnis evitaretur confusio, inventi fuissent, quibus non satis ex animi sententia evenisset: ubi tamen e contrario omnibus plenissime satisfactum est; tum quod commode suas preces persolvere, tum quod propius hos pretiosos thesauros oculis contrectare licuisset. *Interrumpens hic narrationem suam Gallucius mirabilem sanationem memorati supra patris Sanct' Agatæ interserit, quam ipse præsenti Dei auxilio, ac Beatarum patrocinio adscribit. Hoc beneficium cum miraculis aliis subnectam Commentario. Tandem ubi repetiit nonnulla ex ante dictis, prosequitur in hunc modum.* Die 29 Junii, festo SS. apostolorum Petri et Pauli sub horam 12 adfuerint civitatis moderatores; hos inter erant DD. Antonius Pauli vexillifer *, Dominicus de Oddis, Vincentius Cacciamali et Ascanius Barzanini, concomitante magna nobilium ac civium multitudine. Ad eorum adventum sublata sunt velamina, ac beata corpora, circumlucentibus ingenti numero cereis, uniuscujusque conspectui exposita, tanta jucunditate ac voluptate animorum, ut plures præ affectus teneritudine lacrymas non tenerent. Postquam ea debite venerati essent, precesque pro arbitrio singuli fudissent, discessuri accedebant ad altare propius, et pretiosos thesauros contemplabantur. Neque id hac vice solum factum est, sed utroque die, quoties mane ac vesperi redibant. E

* *Italice* Confaloniere

clerus omnis et religiosi Ordines.

15 Idem vero, quod ab urbis moderatoribus, et, qui cum iis erant, nobilibus ac civibus factum fuit, præstiterunt etiam eo accurrentes cujuscumque conditionis et status homines, viri et mulieres, indigenæ et peregrini, ecclesiastici et laici. Ex ecclesiasticis adfuit episcopatus generalis vicarius cum omni clero civitatis, ritu supplicantium composito agmine, sub cruce lignea, sine pompa, sed in humilitate potius ac pœnitentia. Non cantabatur, at submissiori voce, et magno pietatis affectu litaniæ et psalmi, in similibus casibus usurpari soliti, a choro recitabantur. Ædem sacram ingressi, prostraverunt se omnes in genua, et preces suas pro arbitrio et in silentio persolverunt. Postea autem dictis tono, quo in choro utuntur, aliquot versiculis cum subnexis orationibus, abituri eodem similiter conspectu gavisi sunt. Id ipsum factitarunt religiosi Ordines universi, ac congregationes singulæ seorsum, et tempore cuique maxime accommodato. Et quidem ex religiosis Ordinibus utroque die post Vesperas comparuerunt PP. Dominicani, conducentes cœtum omnium sodalium SS. Rosarii. Hoc autem recitabant alternatim religiosi et seculares, incipientes a sua ecclesia et absolventes in templo Corporis Domini ante Beatarum corpora. Ubi porro post debitam venerationem, orationem et honoris exhibitionem, is, qui ad eos moderandos superioris vices implebat, P. F. Thomas de Camurano, F

A rano, hodie Romandiolæ provinciæ inquisitor generalis, brevi quidem, at pio sermone in laudem Beatarum, exhortatus est omnes ad earumdem venerationem, animavitque ad implorandum cœlitus auxilium. Idipsum ambobus diebus præstitit P. F. Nicolaus de Cattaro Guardianus in S. Joannis, qui illuc se contulit cum omnibus fratribus monasterii sui Minorum Observantiæ reformatæ, cumque tertii Ordinis congregatione.

Duæ fenestræ per quas Beatarum corpora quovis tempore

16 *Hic rursus interserit nonnulla laudatus auctor, quibus jam aliquoties memorati patris Sancti Agatæ ac monialium curam, ut cuncta summo splendore peragerentur, ac diligentiam commendat, ostenditque, quanto semper, etiam a primis Ecclesiæ temporibus, Sanctorum reliquiæ in pretio habitæ fuerint, ac denique narrationem ita resumit :* Addamus nos hisce de civitate Pisaurensi, quod ubi jam in dicta solemnitate datum fuisset frui et gaudere conspectu beatorum corporum, atque inde ortum desiderium eodem fruendi facilius et frequentius, domini tum qui sanitati, tum qui civitatis regimini præerant, modum ejus rei obtinendæ meditati sint : (contigit istud exeunte eodem anno 1630, B sub finem scilicet mensis Decembris). Instituta consultatione electi sunt viri nobiles duo D. Pirrus Pucci, et D. Camillus Giordani, qui omnium nomine agerent cum monialibus, cum superioribus Ordinis, cum episcopo, aliisque, quibuscum necesse erat, ut iis corporibus collocandis ex utroque aræ principis latere fenestræ construerentur, adhibita cautela pro claustri securitate et monialium commodo : utque præterea, quamdiu lues grassari pergeret, binæ lampades ante eas continuo arderent, atque hæc omnia publicis sumptibus. Id autem abbatissæ ac sororibus denunciandi dictæ communitatis cancellario cura imposita est.

conspici et a populo honorari queant,

17 His quidem volupe fuit talia intelligere : at quandoquidem gravioris momenti res esset, opus esse responderunt super ea deliberari in suo collegio. Convocatum hoc est 5 Junuarii 1631, eique interfuerunt pater Sanct' Agata vices supplens P. Custodis, P. F. Cattaro Guardianus in S. Joannis ; P. F. Julius de Mondolfo prædicator generalis, qui in ea domo per adventantis Christi dies verba fecerat ; ac duo sacræ Theologiæ professores. Res omnium suffragiis impetrata est, atque id intelligenti Magistratui C magno fuit solatio. Super hac obtenta licentia egerunt statim ad id deputati cum D. Alexandro Pace canonico, et (ut supra dictum est) Vicario generali. Verum is nec potens nec volens rem quampiam suapte sponte definire, sæpius scripsit ad illustrissimum episcopum, qui, relicta Roma, Marchiæ provinciæ præfectus fuerat gubernator, et id temporis versabatur Maceratæ : hic vero singulis vicibus rescripsit, negotium istud, quod grave esset, omni maturitate ac prudentia examinandum, instituendam super eo theologorum congregationem, statuendumque iuxta ipsorum arbitrium.

præhabita Theologorum consultatione et approbatione.

18 Bis autem instituta est congregatio, cui interfuerunt prædictus Vicarius; D. Joannes Baptista Montanus, tum archidiaconus Pisaurensis, nunc episcopus Oppidensis in Calabria ; DD. Michael Angelus Lepidi, et Valerius Zuchelli uterque canonicus ecclesiæ cathedralis; P. Bartholomæus de Sartina præpositus clericorum Minorum in S. Caroli ; P. S. Agata confessarius, et alii ex aliis Ordinibus religiosis. Illi omnes in duplici congregatione habita intra dies decem perspectis, ponderatis ac consideratis, quæ perspicienda, ponderanda et consideranda erant, atque inprimis Decreto, quod a sacra congregatione S. Officii Romæ coram D. N. Papa Urbano VIII feria 5 die 2 Octobris 1625 latum est supra veneratione beatorum corporum, resolverunt communi consensu, civitatis desiderio faciendum esse satis, dictasque cum lampadibus exstruendas fenestras, per quas veneranda ista corpora videri, honorari, coli atque eorum intercessio implorari posset, publice et privatim, hoc et omni alio casu venturis temporibus, secundum antiquam præteritorum temporum consuetudinem ; idque cum omni magnificentia luminum, apparatus et similium ornamentorum, qua deceret beata corpora ; exceptis aris, Missa, officio divino et ejusmodi aliis, quæ ipsis deferri non licet absque speciali S. Sedis Apostolicæ licentia.

publico civitatis sumptu construuntur.

19 Huic datæ licentiæ subsecutus est effectus ; constructæ fenestræ et clathri utrimque ferrei cum cancellis duplicatis ex filo æneo tenuiter contexto. Adaptatæ et in medio collocatæ arcæ, iisque demum imposita veneranda corpora die 16 Maii 1632. Affixæ etiam illis tum a parte interiori *(qua moniales respiciunt)* tum exteriori *(qua templum seu populum)* valvæ ligneæ, quæ E clavibus obserantur, interiores unica, quam servat mater Abbatissa, exteriores vero duplici, quarum item altera servatur apud matrem abbatissam, altera apud P. confessarium. Quando autem hæ *(valvæ exteriores)* reserantur (quod non fit sine interventu P. confessarii, superpelliceo et stola induti) semper illæ *(valvæ interiores)* clausæ servantur ; sicut etiam obseratæ manent hæ, cum aperiuntur illæ ; atque ita nullum clausura patitur detrimentum, et devotis fit copia commode exercendi pietatem suam ad Dei gloriam et bonum animarum.

Ex his pro immemorabili cultu argumentum deducitur.

20 *Hactenus laudatus Gallucius, singula etiam minutissima distincte adeo et accurate exponens, ut, si præsens ipse non interfuerit, ea saltem censeri possit didicisse ex oculato teste P. S. Agatha, ad cujus et Monialium instantiam, sicut liquet ex litteris libro præfixis, ea prelo commisit quadriennio circiter postquam peracta essent. Jam vero, præterquam quod ista, ut ante monuimus, mire probent fiduciam Pisaurensium in* BB. Seraphinæ *et Felicis auxilio, atque erga easdem venerationem, haud parum confirmant cultum immemora-* F *bilem : quin dico certum reddunt? Enimvero quid portendunt aliud ista a Vicario generali, et bis convocatis theologis datæ sententiæ verba :* Atque earum intercessio implorari posset publice et privatim, hoc et omni alio casu venturis temporibus SECUNDUM ANTIQUAM PRÆTERITORUM TEMPORUM CONSUETUDINEM? *Scio equidem mox subdi,* exceptis aris, Missa, officio divino *etc., at non in his tantum consistit publicus cultus, ut norunt eruditi, et pulchre ostendit Eminentissimus Prosper de Lambertinis, olim archiepiscopus Bononiensis, nunc vero per Ecclesiam universam Christi in terris Vicarius, lib.* II *eximii Operis de Servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione cap.* XXIII, *num.* 9. *Ea igitur exceptio immemorabilem cultum confirmat potius, quam infirmet. Ideo enim censendi sunt illam fecisse dicti cum generali vicario theologi, quia talem in particulari cultum beatis corporibus delatum fuisse tempore præterito non constabat ; ideoque contra statuisse, ut, salva Urbani VIII constitu*tione

AUCTORE J. P.

tione, exponi possent publice BB. Seraphinæ *et Felicis corpora, ante ea lumina accendi, aliique, quos recenset Gallucius, venerationis actus continuari* secundum antiquam præteritorum temporum consuetudinem, *quia ea consuetudo immemorabilis sufficienter illis erat probata.*

Corpora BB. Seraphinæ

21 *Porro vix dubitare quis merito potest, quin* Seraphinam *nostram tum moniales, tum Pisaurenses reliqui ab ipso obitu uti* Beatam *venerati sint, quam in vita sua tot tantisque virtutibus ornatum suspexerant, maxime cum examine ejus corpus per tres dies, queis jacuit insepultum, suavissimum odorem spirare comperissent : sicut constanter asserunt ii, qui Acta ejus litteris mandarunt, et de quibus recurret sermo § sequenti. Hæc autem veneratio non potuit non summum cepisse incrementum, quando idem ejus corpus post multos annos exhumatum, ac in putrefacto loculo inventum integrum, manifestis cœpit clarere miraculis, quæ ejus integritas ad nostra usque tempora perseverat, uti ex sæpius laudato Gallucio colligitur atque ex alio teste oculato jam ulterius probo.*

B

et Felicis ad hoc usque tempus incorrupta servantur.

22 *Papebrochius noster in Diario suo Ms. itineris Romani, quod una cum P. Henschenio instituit anno* 1660, *inter alia non pauca ad Pisaurenses spectantia, hæc notat* : Adiimus *(die* 29 *Decembris)* D. Claræ monasterium, cujus sacellum quadratum sub eleganti laqueari circumquaque picturis et auleis vestitur, tribus ornatur altaribus, tamquam si ex vario forent marmore, eleganter depictis : ad utrumque majoris altaris latus gypseum est monumentum pulchrum, fenestellam in medio pictam habens, sub ea porphyreticæ tumbulæ similitudinem, superne hinc B. Seraphinæ, inde B. Felicis, quæ eum conventum fundavit, effigiem cum circumpensis anathematis : his autem fenestellis, in quibus aliquod earumdem miraculum depictum erat, reseratis, vidimus per clathros utriusque Beatæ corpus in veste Ordinis serica, facie versus altare, manibus decenter compositis integrum : earumque Vitæ nobis ab abbatissa matre fuerunt promissæ. *Et hæc quidem promissis stetit, uti videbimus § proxime sequenti. Ceterum quæ de anathematis hic memorat Papebrochius, eorumdem ante meminerat Gallucius laudati Operis parte* II, *in fine capitis* XII, *uti et Waddingus in Annalibus :* Multa, *inquit hic auctor*, pro beneficiis acceptis illic conspiciuntur donaria et tabellæ votivæ.

C

§ III. Personarum illustrium in Beatas veneratio ; Acta B. Seraphinæ a quibus conscripta.

Personæ generis claritudine et dignitate eminentes

Quod supra notavimus quoad sufficienter probatum cultum in primo paragrapho, id potiore jure hic posset notari, si instituti nostri ratio postularet, ostendere dumtaxat esse cultum aliquem, et reliqua prætermittere, quæ ad ejus splendoris augmentum quomodocumque conducunt. At cum illa hujusmodi terminis non coarctetur, et æquum videatur non privare lectorem notitia eorum, quæ Beatos aut Sanctos non parum illustrant ; etiam in hoc tertio § quædam in medium proferenda censui, ex quibus cognoscatur, quanta veneratione et pietate erga BB. Seraphinam *et Felicem affectæ fuerint personæ generis claritudine, et dignitatum excellentia illustrissimæ ; atque ex iisdem simul colligetur dictam venerationem et cultum non intra unius civitatis Pisaurensis ejusve territorii limites permansisse, verum etiam ad alias penetrasse Italiæ partes præcipuas. De illustrissimis Malatesta Balleoneo Pisaurensium antistite ac Laurentio Campegio Urbinatium gubernatore diximus num.* 10 *et* 11, *de aliis audiendus iterum sæpe laudatus Gallucius, cujus verba Latine interpretor, omissis tamen nonnullis, quæ narrationem absque fructu prolixiorem redderent.* D

principes et duces

24 *Is auctor partis tertiæ caput nonum et ultimum ita fere incipit :* Quod pertinet ad devotionem, diximus, quod hujus civitatis principes illis *(Beatis)* semper fuerint addictissimi. Hos inter serenissima Domina D. Claudia de Medicis, archidux Austriæ..., quo tempore fuit princeps Urbini et Pisauri domina, non desiit unquam sese erga eas peculiariter devotam exhibere... E
Serenissimus Magnus Etruriæ dux Cosmus II ejusdem germanus frater... in reditu itineris Lauretani, ubi sacram ædem inviserat, Pisauro transiens a prædicta Duce omni honoris exhibitione et congratulatione receptus fuit, atque ex devotionis affectu non intueri modo, sed et revereri voluit illa benedicta corpora ; quem in finem cum magna totius urbis voluptate et singulari pietatis documento sese ad monasterium contulit.

Cardinales et episcopi

25 Eminentissimus D. Cardinalis Sacchettus, episcopus Fanensis, die 4 Octobris 1632, festo seraphici patris S. Francisci Pisaurum se contulit, et cum illustrissimo Mathei vice legato eminentissimi Barberini, atque omnibus utriusque aulæ domesticis, nec minori virorum nobilium, quam civium, qui eum comitabantur, numero ivit ad monasterium, illic Missæ interfuit, et cum ea finita esset, reseratis fenestellis, hos pretiosos thesauros summa cum devotione, animi consolatione ac reverentia contemplatus est. Eminentissimus D. Cardinalis Colonna ad archiepiscopatum suum Bononiensem proficiscens, cum Pisaurum pervenisset die 7 Martii 1635, non potuit continere se, quin iret veneraturus eas sacras reliquias : et fortasse cum devotione conjunctum habuit desiderium videndi consanguineam (B. SERAPHINAM.) Eo ipso anno F
mensis ejusdem die 2, illustrissimus dominus Cencius episcopus Æsinus eo properavit etiam ad easdem venerandas videndasque, præsente semper illustrissimo domino Mathei vice legato, cujus id indicium fuit non leve eximiæ pietatis ac devotionis erga Beatas.

Beatarum corpora, marmoreis mausoleis

26 Hoc ipsum fecerunt personæ aliæ eminentes et præsules magni, quorum enarratio longior foret ac forte tædiosa ; verumtamen nolo hic prætermittere, quin redeam ad dominam Victoriam Farnesiam ejusque consortem Guidobaldum ducem, qui ex affectu ardentis devotionis illic sibi ac filiabus suis sepulturam elegerunt. *Hi sunt, qui, uti vidimus ex Franscisco Gonzaga num.* 2, BB Seraphinæ *et Felicis corpora ex sacrario ad utrumque chori latus transferri, marmoreisque mausoleis recondi curaverunt. Idem etiam narrat Gallucius cap.* V, *partis* III, *ubi tum hos principes, tum eminentissimum D. Cardinalem Franciscum Mariam de Monte,*

A *Monte, atque integras hujus et illorum illustrissimas familias summopere laudat ab eximia et constanti in Beatas veneratione ac pietate, cujus specimina asserit esse donaria ac ornamenta varia, queis dicta mausolea olim decorarunt. Quo autem præcise anno exstructa sint hæc mausolea, quove iis imposita Beatarum corpora, nullibi reperio.*

medio circiter seculo XVI *decorata,*

27 *Attamen rationes non paucæ sat verisimiles suadent, ut existimem hæc facta non esse ante medium seculum* 16. *Nam Guidobaldus Roboreus, de quo hic sermo est, patri Francisco Mariæ Roboreo, Urbinatium duci, successit circa annum* 1538, *teste Vincentio Cimarelli cap.* II, *lib.* II *Historiæ Urbinatium, et defuncta prima conjuge Julia Varana, Camerini ducis filia, ad secundas nuptias transiens, ut refert Morerius, et insinuat laudatus Cimarellus, circa annum* 1547, *duxit memoratam Victoriam Farnesiam, Pauli tertii Pontificis neptem, ac tandem juxta eosdem scriptores fatis cessit anno* 1574. *Franciscus Sansovinus in Opere, quod de Originibus familiarum illustrium Italiæ conscripsit, mortem Guidobaldi quadriennio serius fixit. Accipe studiose lector verba ejus ex Italico idiomate Latine reddita :* B Mortem obiit (*Guidobaldus*) Pisauri 1578, 29 Septembris ac sepultus fuit in monasterio Corporis Christi. *Parum ad præsentem rem interest, uter rectius annum ejus emortualem notaverit : malim tamen Sansovino adhærere scriptori coævo, utpote cui anno* 1582, *sicut patet ex Epistola dedicatoria libro præfixa, Opus suum absolverat ; ac proinde superstite adhuc Victoria Farnesia Guidobaldi conjuge ; licet enim nobis ignotum sit, quo anno illa diem ultimum obierit, constat tamen ex Gallucio, eam prorogasse vitam certe ad annum usque* 1598 ; *quando gravibus doloribus ex lapsu contractis,* B. Seraphinæ *beneficio liberata dicitur, ut videbimus, ubi ad miracula perventum fuerit.*

singulari pietate venerantur.

28 *Denique laudatus Gallucius narrationem suam de personis illustribus in beatas has Clarissas peculiariter devotis concludens, eam esse, inquit, Pisauri cujuscumque status aut conditionis hominum erga ipsas venerationem, adeoque universalem, ut antonomastica expressione* Pisaurenses Beatæ *appellari consueverint. Porro advertit procul dubio studiosus lector, multa, imo pleraque hactenus allata pro cultu* B. Seraphinæ, *etiam ad B. Felicis, cujus Acta illustranda ve-* C *nient hujus mensis die* 30, *cultum stabiliendum pertinere ; hic enim utrique omnia ita communia sunt, ut qui de unius cultu scribit, simul de alterius agere necessitate quadam compellatur. Nunc ad alia progredimur.*

Vitæ compendium Ms. Pisauro nobis submissum

29 *Diximus num.* 22, *quod mater abbatissa Clarissarum Pisaurensium, quæ anno* 1660 *P. Papebrochio promiserat fore, ut vitas* BB. Seraphinæ *et Felicis transmitti nobis curaret, promissis fideliter steterit. Id præstitit anno proxime sequenti, quando dictas Vitas ad illustrissimum Joannem Lucidum Palumbaram, Pisaurensium antistitem, tum Romæ degentem direxit ; his vero officiosissimus præsul, qui procurando alia etiam ad Opus nostrum spectantia, de nostris studiis meritus fuit optime, eas ipsi Papebrochio in manus tradidit, uti colligo ex hujus diario Ms., quod nobis reliquit de sua in Urbe mora.* Post meridiem, *inquit die* 24 *Martii* 1661, reverendissimum Pisaurensem adivimus, qui nobis curaverat significari, accepisse se, quæ desiderabamus scripta, in quibus BB. Seraphinæ et Felicis Vitæ cum attestatione authentica abbatissæ. *Duo hæc Manuscripta penes me habeo.*

AUCTORE J. P.

et Actis, a Waldingo et Gallucio

30 *Quod spectat ad Vitam Beatæ nostræ, compendium est complectens gesta fere omnia, quæ apud alios scriptores exarata reperias ; at de miraculis et gloria posthuma pauca admodum, pro eorumque ampliori notitia, qui dictum compendium concinnavit, lectorem remittit ad laudatos Annales Minorum, ac Vitam Italice conscriptam a P. Gallucio ; ipse vero ex quibus monumentis sua hauserit, non manifestat. Satis consonant tamen, si excipias pauca, cum iis, quæ de Beata nostra Waldingus ex Legendis antiquioribus Ms., sicut notat in margine, Annalibus suis inseruit ; neque multum discrepant a laudati Gallucii Vita, cujus duplex habemus apographum aliud manuscriptum, et ab illustrissimo Palumbara nobis communicatum, aliud vero typis Ingolstadiensibus impressum ac dono missum ad Majores nostros a D. Salvatore Salvatorio Pisaurensi, juris utriusque doctore, de Opere nostro item bene merito.*

evulgatis, in omnibus fere consonum

31 *Non adducit etiam P. Gallucius documenta, ex quibus deprompsit præcipua Beatæ nostræ gesta ; verisimillimum mihi fit tamen, iisdem ip-* E *sum nullatenus caruisse ; nam Waddingus, qui illum secutus est pene in omnibus, de ejus libro tale fert testimonium :* Augustinus Gallucius... utriusque, BB. Seraphinæ *et Felicis,* Vitas exacte scripsit ; *si* exacte, *utique conformiter ad Legendas Mss. aliaque antiquiora documenta, quæ se habuisse profitetur ipse Waddingus, quæque ubi modo lateant incompertum nobis esse, memoravimus supra. Verumtamen Beatæ nostræ Vitam, nec Waddingi nec Gallucii opera concinnatam visum est recudere ; ille namque in eruditorum bibliothecis prostat non paucis, et adiri facile potest ; hic autem eum scribendi modum amplexus est, qui oratorem asceticum potius quam historicum sapiat. Narrationi suæ immiscet non raro exhortationes, vitiorum ac virtutum descriptiones, non tantum Scripturæ sacræ et patrum textus ; sed et gentilium scriptorum sententias bene longas, aliaque id genus oratoria ornamenta.*

hic edendum.

32 *Unde sicut jam monui, facile credidero non caruisse ipsum instrumentis antiquioribus, et ex iis gesta, quæ narrat, fideliter et exacte desumpsisse, quoad rerum substantiam ; at vero adjuncta plurima fœtum esse arbitror ingenii ipsius, intendentis sic monialium, pro quibus scribit potis-* F *simum, excitare animos ad imitanda Beatarum vestigia : atque id ipsemet pag.* 41 *in epistola ad lectorem sat aperte insinuat. Hæc itaque me ratio movit, ut ab eo recudendo abstinerem, et Compendiosam Beatæ nostræ Vitam, de qua num.* 30 *facta est mentio, typis committerem ; quæ tamen propter ejus brevitatem obscuriora sunt, sequenti* §, *et in Annotatis supplebo ex laudatis scriptoribus. Miracula vero tum* B. Seraphinæ *propria, tum ipsi et B. Felici communia, quæ non habet Compendii auctor, subnectam Latine translata ex dicto Gallucii Opere Italico parte* II *cap.* XIII, *et parte* III *cap.* I. *Sunt autem ea miracula recentia admodum, ut, si forte primum excipias, cui annus non additur, nullum sit, quod contigerit ante seculum* XVI.

§ IV.

AUCTORE J. P.

§ IV. Beatæ illustres parentes, patria, nativitas, nuptiæ, secessus in monasterium.

Pater Beatæ Guido Antonius Montisferetri et Urbini comes, mater Catharina Columna.

Patrem habuit B. Seraphina *Guidum seu Guidonem Antonium, sunt qui Guidantonium scribunt, Montiferetri et Urbini comitem, atque Eugubii dominum, cujus in bello fortitudinem, in rebus gerendis prudentiam, et reliquas insignes virtutes egregie scriptis suis commendarunt Sansovinus in Opere superius memorato pag.* 243 *versa, Leander Albertus in Descriptione Italiæ, Guarnerius Bernius in Chronico Eugubino, quod exstat apud Muratorium tomo* XXI *Scriptorum rerum Italicarum col.* 924, *et alii non pauci. Gallucius vero maxime ipsum laudat a pietate ac religione, quibus ceteras animi dotes longe superavit.* B *Duxerat is in primis nuptiis anni* 1397 *Ringardam, Galeotti Malatestæ filiam, qua cum post annos aliquot, nulla relicta prole saltem mascula, mors ei abstulisset, addit secundas nuptias anno* 1421 *cum Catharina Columna, Martini* V *tum temporis Pontificis maximi ex fratre nepte: ita fere auctores mox citati.*

Quamvis de reliqua Guidonis Antonii progenie

34 *Ex hac autem lectissima conjuge prognatam ipsi esse Beatam nostram asserunt Waddingus et Compendii nostri Ms. auctor; uti et Gallucius, sed hic præter* Seraphinam *ipsis prolem adhuc duplicem assignat, Fredericum scilicet, postea Urbinatium ducem, et Agnesinam filiam, quæ junior statum religiosum amplexa est. Veruntamen si omnem hujus illustrissimi conjugii progeniem hic expressam voluerit, non illud satis accurate præstitit. Etenim juxta auctores iis temporibus proximiores, qualis procul dubio fuit Guarnerius Bernius, qui eidem Frederico, tum principi suo, Chronicum memoratum dedicavit, constat Guido Antonio ex eadem conjuge progenitum esse (anno inquit Sansovinus* 1424*) filium nomine Odonem Antonium: et hic quidem patri demortuo heres successit, ejusque status per annos circiter duos gubernavit. Audi Guarnerium,* C *qui col.* 981 *ita Fredericum alloquitur:* Die 20 Februarii dicti anni (1442) obiit illustrissimus dominus comes Guidus pater tuus, relicto Oddone Antonio domino comite post ipsum Urbinatium duce: *et Col.* 982: Anno 1444, die 22 Julii obiit Urbini Oddo Antonius Urbinatium dux, et dominus Fredericus frater ejus... sine ulla oppositione ab omnibus populi ordinibus Urbini dominus renunciatus est.

varia sit scriptorum opinio;

35 *His adde, quod, ut minimum, dubium sit, an ipse Fredericus Guidum et Catharinam genitores habuerit: nam Leander Albertus de ipso ita scribit:* Is *(Guidus)* ex conjuge nobilis Columnanæ stirpis filium suscepit unicum: sed jam prius tam vehementer Fredericum, Bernardini Ubaldini filium, ob insignem indolem, summasque dotes animi diligere cœperat, ut veluti suum filium educari curaret. *Alii dicunt, quod Guidus, cum spem nullam de obtinendo herede superesse cerneret, Fredericum adoptarit. Sansovinus vero eum sancivisse testamento ait, ut deficiente Oddone Antonio, Fredericus Urbini aliorumque locorum dominia obtineret, uti* D *reipsa accidit. Atque ita facile intelligitur, quo sensu Guidus Antonius pater, et Oddo frater Frederici a Bernio appellati fuerint. Plura in hanc rem disputat Sansovinus ultimo loco citatus, quem adire potest curiosus lector. Nullam tamen apud ipsum aut apud laudatos Leandrum et Bernium* Seraphinæ *nostræ vel ejusdem sororis Agnesinæ mentionem reperiet. Silentii hujus causam non assequor, nisi forte, quod utriusque in monasterio demortuæ notitia ad eos scriptores non pervenerit.*

de Beata tamen nostra ex instrumento

36 *Nam præterquam, quod Waddingus et Compendii Ms. auctor, sicut mox dixeram, diserte asserant,* Seraphinam *fuisse Guidi Antonii et Catharinæ Columnæ filiam, probat id, saltem de patre, laudatus Gallucius ex duplici instrumento perantiquo, quod Beatæ nostræ Actis subnectit. Horum primum continet acta emptionis quorumdam bonorum factæ per Clarissas Pisaurenses pro suo monasterio, atque ita incipit,* In nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno a nativitate ejusdem Domini millesimo quadringentesimo, septuagesimo, Indictione III, tempore Sanctissimi in Christo Patris D. N. D. Pauli divina providentia Papæ II, die quinta mensis E Octobris *etc. Tum testium nomina exprimuntur, aliaque huc non spectantia, ac tandem moniales omnes et has inter* Seraphina, *addito patris nomine, ordine recensentur. Accipe iterum verba:* In qua quidem congregatione et coadunatione, et in dicto loco capitulari interfuerunt, videlicet I. Venerabilis D. soror Paulina Joannis de Loppis de Pisauro Abbatissa Monasterii. II. Soror Margarita Joannis de Mediolano Vicaria. III. D. Soror Seraphina, filia quondam illustris domini Guidi Antonii, olim comitis Urbini. IV. Soror Francisca de Fano *etc. Totum instrumentum clauditur hac formula:* Et ego Sepulcrus quondam Petri de Burgo S. Sepulchri civis et habitator Pisauri publicus Imperiali auctoritate notarius his omnibus et singulis supradictis præsens fui, eaque rogatus scribere scripsi et publicavi, signumque meum apposui.

duplici

37 *Alterum instrumentum a Sepulcro notario confectum est anni proxime sequentis die* 2 *Octobris, Indictione* IV, *Pontifice Sixto* IV. *Per hoc autem Alexander Sfortia* Seraphinæ *quondam conjugi suæ facultatem cedit, ut suo vel monasterii nomine agat cum Frederico Urbinatium comite super dote aliisque bonis Alexandro ratione matrimonii,* Seraphinæ *vero hereditario jure debitis: uti colligitur ex ejus fragmento, quod subjicio.* F Illustrissimus princeps et dominus Alexander Sfortia comes Cotignolæ, Pisauri dominus, ac regni Siciliæ magnus comestabulus, omni meliori modo, via, jure et forma, quibus magis et melius de jure fieri potuit et potest, ex certa scientia, et non per errorem juris vel facti, dedit licentiam, mandatum, et potestatem liberam venerabili sorori Seraphinæ, natæ quondam illustriss. domini Guidi Antonii comitis Montisferetri, et quibuscumque ejus procuratoribus, absentibus tamquam præsentibus, et mihi Sepulcro notario infrascripto pro præfata sorore Seraphina, et ejus procuratoribus, ac quibuscumque aliis, quorum interest, vel interesse posset, stipulanti, et recipienti, petendi omnia et singula bona, tam paterna, quam materna; et petendi et exigendi omnem quantitatem pro dotibus, sibi, vel præfato illustri domino Alexandro pro eadem sorore Seraphina

AUCTORE J. P.

A Seraphina debitis, tam ex successione paterna, materna, et fraterna, quam ex successione sororis ejusdem quondam dominæ Agnesinæ, vel alia quacumque causa, ab illustri domino D. Federico Montis Feretri et Durandis comite *etc.*

certo constat. 38 *Post aliqua ejusdem tenoris, prosequitur in hunc modum :* Cum plena et libera potestate et administratione generali et speciali singula faciendi, quæ præfatus illustris D. Alexander facere posset, si adesset; quibus omnibus et singulis per dictam venerabilem sororem Seraphinam, vel ejus procuratores, tam nomine suo, quam nomine monasterii, conventus et ecclesiæ, in qua degit, gerendi cum præfato illustri domino comite Urbini, vel ejus procuratore et mandatario ex nunc, prout ex tunc liberum consensum præstitit, eaque omnia et singula approbavit et confirmavit, dando etiam omnimodam et liberam potestatem, et assensum eidem sorori Seraphinæ quocumque titulo cedendi, et transferendi in præfatum illustrem comitem, omnia et singula jura, sibi et præfato domino Alexandro simul, et divisim competentia ex causis et rationibus prædictis *etc. Talem autem,* B *uti apparet ex integro contextu, facultatem a suo quondam marito obtinuit* Seraphina, *ut ipsa securior Deo servire posset, præcideretque radicem omnis molestiæ, quæ Frederico, fratri saltem ex adoptione, in futurum creari posset, vel ab ipso Alexandro, vel ab hujus heredibus. Quidquid de re sit, non obscure saltem ex allatis instrumenti verbis consequuntur ea, quæ de Beatæ stirpe ac familia disputavimus.*

Nata est Urbini 39 *Waddingus in Annalibus Minorum, auctor Vitæ compendiosæ, et Gallucius Urbinum civitatem Italiæ in statu Ecclesiastico celeberrimam, archiepiscopalem ac ducatus cognominis metropolim Beatæ nostræ patriam designant : annum natalem non denotant; nec est etiam alibi, unde eum stricte eruamus; est, unde latius. Nam laudati biographi eam* tenera adhuc ætate *orbatam parentibus esse scribunt, ac Romam in Columnensium consanguineorum domum translatam, ibidemque educatam fuisse, donec ad nuptias cum Alexandro Sfortia celebrandas Pisaurum deducta sit. Unde si per* ætatem teneram *septennium intellexeris, in lucem prodiit anno circiter* 1434 : *quandoquidem mater ejus Catharina Columna vivere desiit, teste Sansovino,* 9 *Octobris anni* C 1438, *et Guidus Antonius pater anno* 1442, *die* 20 *Februarii secundum Guarnerium Bernium, cujus verba dedimus num.* 34, *cuique assentitur etiam Sansovinus; Gallucius tamen Guido Antonio mortem obvenisse ait, anno* 1443, *die* 21 *Februarii. Equidem in hac materia malim adhærere Guarnerio scriptori synchrono.*

verisimilius circa annum 1434. 40 *Neque Beatæ nostræ nativitatem multo serius collocari posse, inde colligere est, quod, si recte notat Gallucius, nuptiarum causa Roma Pisaurum profecta sit anno* 1448, *quando verisimiliter attigerat ætatis annum* 13 *aut* 14. *Sicui tamen ejusdem nativitatem anticipare placuerit, equidem non repugnavero; verum et istud moderate faciendum videtur, ne nimium extrahatur significatio vocum* tenera ætate, *qua post obitum parentum, utique non ante annum* 1442, *Romam deducta dicitur, ibique permansisse ad annum usque* 1448. *Notant hic Waddingus, Gallucius, et Compendii manuscripti auctor, illam Beatæ nostræ a teneris annis in Urbe apud Columnenses consanguineos moram, multorum errori ansam præbuisse, existimantium, patre eam Columnensi atque in ipsa urbe Romana progenitam fuisse; et sane a paucis* Seraphina Feltria *seu* de Monteferetro *nuncupatur, a plerisque* Columnæ *cognomento distinguitur. Verba aliquorum dedimus* § *primo, unum his jungo Petrum Tossinianum, qui* Romanam *insuper appellat lib.* I *Historiarum Seraphicæ religionis :* B. Seraphina, *inquit,* Columnensis Romana Pisauri in monasterio Corporis Christi clara. *Primus de patre Columnensi error mox evanescit ex instrumentis, quorum fragmenta dedimus num.* 37 *et seqq. Secundum vero errorem de patria ex primo profluxisse pronum est colligere, proindeque nil video, quod nos moretur, quominus eam Urbini natam esse credamus, affirmantibus adeo indubitanter Waddingo et aliis primo loco nominatis scriptoribus.*

41 *Præter hæc de gestis Beatæ nihil observandum occurrit usque ad tempus nuptiarum; de quibus ita Waddingus :* Absens desponsata est Alexandro Sfortiæ Cotinoliæ comiti, Pisauri domino, regni Siciliæ magno comiti stabuli, cui ex prima conjuge Constantia Varana, Gentilis Camertum principis filia, duo erant superstites filii, Galeatius et Constantius. *His consona habet Compendii Ms. auctor; uti et Gallucius, qui parte* II *cap.* II *easdem nuptias prolixiore oratione describens initas esse asserit anno* 1448, *idque se habere ex monumentis Pisauri exstantibus. Priorem conjugem amiserat Alexander anno proxime præcedente, ut refert Laurentius Bonincontrius, auctor coætaneus, cujus Annales in lucem edidit Muratorius tom.* XXI *Scriptorum rerum Italicarum :* Eodem anno (1447 *inquit laudatus Bonincontrius)* Constantinus Sfortia nascitur ex Alexandro patre et Constantia Veronensi ejus consorte, die 5 Julii circa solis occasum, Pisauri. Cujus mater tredecim post ejusdem mensis dies illo partu interiit. *Nuptiæ ejus cum Alexandro Sfortia Pisauri domino* E

initio satis felices fuerunt, 42 *Satis feliciter fluxisse priores conjugii* Seraphinæ *cum Alexandro annos, colligo ex biographis, quorum narrationem compendio hic exprimo. Profecturus ad bellum Alexander* Seraphinam *rebus non domesticis modo ac privatis, sed et externis ac publicis summa auctoritate præfecit : suspiciebat enim multum Conjugis suæ prudentiam et singulares animi dotes, maxime pietatem in Deum, atque amorem justitiæ, fidebatque fore, ut, ipsa gubernante, cuncta secure et quiete Pisauri transigerentur; neque ipsum sua fefellit opinio, expertus quippe postmodum est, quanto Dominam suam subditi amore prosequerentur, quantoque affectu Galeatius et Constantius filii privigni, non secus ac propriam parentem, diligerent. Istud regimen* illa prudentissime exercuit, *verba sunt Compendiatoris sæpe nominati,* ab anno 1456 usque ad annum 1462. *Idem asserit Waddingus.* F

sed Alexander, alterius amore captus 43 *Equidem haud perspicio, quo sensu id intellectum voluerint. An quod tamdiu, absente marito, sola gubernarit? Nil aliud tum verba ipsa, tum integer relationis contextus præ se ferunt. Sed profecto sic secum ipsi pugnant : nam primo, laudatus Waddingus, cui præiverat Gallucius partis* II *cap.* V, *diserte affirmat, quod Alexander e bello Pisaurum reversus, captusque amore cujusdam mulierculæ, cui nomen erat Pacificæ,* Seraphinam *legitimam uxorem cœperit fastidire, indignis modis tractare, vitæ ejus insidiari; cumque nec veneno, nec laqueo, quo ipsam strangulare tentaverat, profecisset quidquam, tandem*

AUCTORE J. P.

tandem crinibus pertractam, multoque verbere affectam domo ejecisse ait, compulisseque, ut sese in Clarissarum monasterium reciperet anno 1460. *Verba ejus accipe :* Anno 1460 infelicis conjugii 12 *(ab anno scilicet* 1448) ingressa est claustrum monasterii Corporis Christi. *Nequeunt sane hæc simul consistere : Gubernavit* Seraphina, *absente marito, ad annum usque* 1462, *et, eadem* Seraphina *a marito domum reverso injuriis multis coacta monasterium ingressa est anno* 1460.

anno 1460 eam in monasterium detrudit.

44 *Nec dissolvi potest difficultas ista dicendo, quod fortasse eodem anno* 1460, *compositis inter conjuges dissidiis, Beata e monasterio domum repetierit, resumpserit regimen, illudque prorogaverit ad annum* 1462, *quo rursum abalienatus ab uxore Alexander eam ad monasterium redire coegerit. Nam prœterquam quod hujus nullibi fiat mentio, neque id factum fuisse ullatenus verisimile appareat, obstat denuo Waddingus ipse, obstat compendiator noster et cum his Gallucius aliique, quorum concors est sententia, Beatam evolasse ad superos anno* 1478 post annos decem et octo sanctissime in religione transactos, *qui reperiri nequeunt, nisi in monasterio ab anno* 1460 *constans permanserit. Scio equidem, eam* B *non statim ab ipso ingressu in monasterium amplexam esse vitam regularem, sed ibidem* aliquamdiu, *verba sunt Francisci Gonzagæ laudati num.* 2, in habitu sæculari, honestissimo tamen, conversatam fuisse. *At quis credat, ipsi existenti in monasterio per biennium relictam fuisse a furente marito urbis rerumque omnium summa auctoritate administrationem ? Prœsertim cum Waddingus ipse, ubi ejus ad monasterium accessum retulit, ad hujus fores tres custodes collocatos fuisse subdat,* qui Seraphinæ regressum, adventantium colloquium, omnium litteras impedirent. *Atque hæc, quæ minus clara erant, discussisse sufficiat, alia, quæ hic addi possent, puta, quam perfecte ac pie vixerit Beata nostra in monasterio, quanta prudentia et quamdiu illud abbatissa gubernaverit, quam sancte et quo anno mortem obierit, et his similia discere poterit lector ex Vitæ compendio et subnexis ei annotationibus.*

C

VITÆ COMPENDIUM

AUCTORE ANONYMO

Ex monasterio Corporis Domini Clarissarum Pisaurensium ad nos transmissum

Beatæ natales et nuptiæ.

Seraphina clarissimis est orta natalibus Urbini, fuit enim filia Guidi Antonii comitis Montis-feretri *a*, et Catharinæ Columnæ, Martini *b* quinti ex fratre neptis. In baptismo a parentibus Sueva nuncupata fuit. Quæ tenera adhuc ætate parentibus orbata Romam in Columnensium domo translata ibidem educata fuit. Ex qua educatione errorem sumpsere, qui asserunt, D Seraphinam Romæ natam ex Columnis. Adulta juncta fuit in matrimonium Alexandro Sfortiæ *c* Pisauri Domino, cui ex prima conjuge Constantia Varana, Camerini principis filia, superstites erant duo filius Galeatius et Constantius, quos Sueva dilexit ac ex se natos.

Monasterium ingredi a marito compellitur,

2 Discessurus postea Alexander Mediolanum, ut Francisco Sfortiæ *d* germano fratri, Mediolanensium duci opem ferret, sceptrum gubernii totius Suevæ commisit, quod illa prudentissime exercuit ab anno 1456 usque ad annum 1462 *e*. E bello reversus Alexander cecidit in bellum amoris, et captus amore cujusdam mulieris Pisaurensis, nomine Pacificæ, Suevam cœpit despicere, utpote, quæ non erat statura grandis, sed pusilla, nec vultu decoro, reddens mala pro bonis. Crescentibus amoris focis erga Pacificam in Alexandro, odium augebatur erga Suevam. Unde non valens princeps amplius impetus impudicæ feminæ sustinere, in hos prorupit excessus, quod Suevam bis veneno perimere *f*, semel jugulare frustra tentaverit *g*, ac tandem crinibus in exteriorem aulam, publicum servorum receptaculum, pertractam ac verberibus onustam furibundus domo jussit exire ac ad Clarissarum E consortium transire. Quod et illa humiliter executa est *h*.

et infamia oneratur.

3 Reclamant Romani consanguinei ad hæc convitia. Alexander, ut se honeste defendat, exponit se hoc fecisse honoris causa, quia invenit eam adulteram, et promittit ex ore proprio delicti confessionem. Pergunt *i* una cum Alexandro consanguiuei ad monasterium, et cum eis scriba, ut accipiat juridice calumniam, et faciat inique veritatem. Vocant ad crates Suevam. Interrogat Alexander uxorem de crimine, loco et tempore perpetrato. Sueva non respondet *k*, et a scriba silentium ponitur pro confessione. Victor discedit princeps; sed victi a dolore discedunt consanguinei.

Dolentem consolatur Christus

4 Sueva coram Crucifixi simulacro genua flectit, amare plangit, et dolet, quod in tanta calumnia sit ab eo destituta adjutorio. Christus e cruce *l* blande sibi alloquitur, et jubet, ut levia ista gravamina æquo ferat animo ob amorem illius, qui innocenter pro omnibus verbera et contumeliosa verba ac calumnias cum turpissima morte sustinuit: hoc refecta consolationis pabulo. Punitus divinitus scriba, cujus manus, quæ formavit in carta calumniam, subjecta fuit morsibus F aselli, qui numquam destitit a morsibus, quousque scriba confiteretur, hoc fuisse in culpam sui delicti *m*.

habitum Clarissarum induit,

5 Prosequitur Alexander suos impudicos amores *n ;* Sueva divinitus vocatur ad Religionem *o ;* hinc habito consensu principis (fabula enim est, quod Alexander desponsaverit Pacificam, cum esset uxor cujusdam medici, et in hoc errant omnes scriptores, ut patet ex scripturis *p*, quæ conservantur apud D. Joannem Baptistam de Almericis, nobilem Pisaurensem) habitum Clarissarum induta est, et Seraphina vocata. Alexandrum paulo post cœpit tædere consortii, et verberibus et duris verbis affligere Pacificam, unde brevi in se reversa *q*, biennio post decessit e vita.

Maritum illatæ ipsi injuriæ pœnitet

6 Princeps interim tactus dolore cordis ad meliora convertitur, et qui prius erat lupus rapax, inde convertitur in agnum. Diligit uxorem jam ad claustra vocatam, piis se exercet in operibus, multa beneficia confert monasterio, et

A et post hæc omnia pie acta, anno suæ conversionis nono, die tertia Aprilis 1473 satis cessit et hæredem principatus filium Constantium reliquit. Seraphina consulens dilecti animæ mariti plura præstitit suffragia, postea totam se dedit pietatis officiis, suamque animam multis excoluit virtutibus.

Omni virtutum genere ornata abbatissa eligitur, et sancte moritur.

7 Humilitate fuit insignis, charitate erga infirmos præluxit, pauperibus prospexit. Vilia exercuit opera monasterii, corpus mira pœnitentia afflixit, et in oratione fuit assidua. Omnium votis, quia erat omnibus gratissima, eligitur Abbatissa post tredecim annos monachatus, sicque domum illam rexit, ut non solum eamdem materialiter refecerit, sed mira regulari observantia firmaverit *r*. Tandem tantis meritis et virtutibus ornata post 18 annos in Religione sanctissime transactos obdormivit in Domino, ac eo die nasci meruit in cœlis, quo B. Virgo in terris nata est *s*, anno 1478.

Corpus suaviter redolet et incorruptum servatur.

8 Tres dies jacuit insepulta, quo tempore semper suavissimum emisit odorem, et post multos annos exhumata, ac in putrefacto loculo integra inventa, manifestis cœpit clarere miraculis, quæ ex integro leguntur in Annalibus
B Minorum tom. VII ad annum 1478, et apud P. Gallutium in Vita B. Seraphinæ Italice scripta cap. XIII. Corpus hodie integrum conservatur *t* in arca marmorea a dextris altaris majoris, ibique pia veneratione colitur. Qui plura desiderat, adeat Annales loco citato ubi pulcra notantur *u*.

ANNOTATA.

a *Hujus comitatus notitiam sic dat Baudrandus :* Mons-Feretranus, il Monte Feltre, regiuncula Italiæ, in ducatu Urbinate et ditione Ecclesiastica, ad radices Apennini, juxta Ariminum fluvium et confinia Romandiolæ. Ejus caput est Leopolis seu Fanum S. Leonis, urbs episcopalis in monte excelso. *De beatæ patria, parentibus, genere ac nativitate egimus* § 4.

b *Martinus V, dictus ante Oddo Columna, Pontifex electus est in concilio Constantiensi* 11 *Novembris anni* 1418, *et postquam sedisset annis* 13, *mensibus* 3, *diebus* 12, *obiit* 20 *die Februarii anni* 1431, *ætatis suæ* 63.

c *Patrem is habuit Muzzum, seu Mutium Attendulum illustrissimæ Sfortianæ domus auc-*
C *torem, de quo plura vide apud scriptores Italos passim obvios.*

d *Ab eo propter strenuam alias navatam in bello operam Pisauri Dominium acceperat Alexander. Porro Franscisci Sfortiæ bellatoris egregii ortum et res præclare gestas, præter scriptores alios non paucos, memoriæ posterorum transmisit libris triginta et uno Joannes Simonetta domesticus ejus ac familiaris. Extant apud Muratorium tom.* XXI *de Scriptoribus rerum Italicarum.*

e *Consule Comment. num.* 43 *et seqq.*

f *Gallucius cap.* III, IV *et* V *more suo tum Alexandri duritiem ergo Conjugem, tum hujus in tolerandis rebus adversis constantiam atque fiduciam in Deum longiore stylo describens, tertio et venenum propinatum fuisse, indeque uno latere contractam permansisse asserit.*

g *Facinus istud laudatus Gallicius refert in hunc fere modum : Cernens Alexander rem veneno minime successisse, nocte quadam Conjugis cubile furore percitus ingressus est, eamque compresso gutture suffocasset, nisi clamore excitatæ ancillæ cum aliis domesticis accurrissent. His autem mœsti ejus clamoris causam sciscitantibus respondit* Sueva, *putasse se audire latrones in cubiculo. Mox illæ angulos omnes perscrutatæ nihil repererunt præter pileum nocturnum, qui ex aufugientis ad ipsarum adventum Alexandri capite deciderat, atque inde omnibus innotuit, quisnam is fuisset latro.* A. ANONYMO.

h *Prolixius ista denuo enarrans Gallucius,* Seraphinam *in publico servorum receptaculo ex verberibus lividam, undique contusam ac pene exanimem jacuisse ait, ac demum, ubi ad sese rediisset, ulterioribus mariti minis fuisse eo redactam, ut, nisi mori mallet, ad cœnobium pergeret. Quæ facta esse addit non sine ingenti doloris sensu privignorum Galeatii et Constantii, quos ut suos ipsa dilexerat ; nec sine commiseratione et querelis aulicorum et civium, usque adeo, ut multi palam inveherentur in tot malorum amantissimæ Dominæ suæ auctorem.*

i Præmissis, *inquit Waddingus, (ab Alexandro)* qui mortem illi (Seraphinæ,) monasterio incendium pronunciarent, nisi mox adventuri principis interrogatis ad placitum responderet. *Idem habet Gallucius dicens præterea, moniales tali* E *nuncio perculsas precibus ac lacrymis apud eam institisse, uti mariti mandatis acquiesceret, ea fortasse via pacem et concordiam obtinendam.*

k Ne si negaret, *addit laudatus Waddingus,* monasterio perniciem adveheret. *Causam silentii aliam assignat Gallucius, dicitque,* Seraphinam *objectæ calumniæ atrocitate adeo perturbatam fuisse, ut pene exanimata loquendi facultatem amiserit, responsura alioquin et honorem suum defensura, non obstante vitæ ac monasterii periculo.*

l *Gallucius de hac Christi imagine scribit fere in hunc modum : Caput prius ad sinistram inclinatum, cum* Seraphinam *alloqueretur, versum est ad dexteram, atque hoc situ et ore aperto deinceps permansit. Servatur autem hodiedum in odeo monialium, multa veneratione colitur, ac pluribus illustratur miraculis. Hæc eadem sacra imago est, quæ, dum beata* Seraphinæ *et Felicis corpora anno* 1628 *publicæ venerationi exponerentur, media inter utrumque collocata fuit. Vide Comment. num.* 8.

m *Id scribæ obvenisse ait Gallucius in publica platea, coram ingenti hominum multitudine, et* F *quidem ipso die, quo iniquum instrumentum confecerat, jamque ab Alexandro domum redibat.*

n *Plura his interserit Gallucius, quæ verbis paucioribus etiam a Waddingo relata huc transfero.* Nihil inde *(pœna scribæ divinitus inflicta)* commotus Alexander, ultro progressus est, nec a quoquam contineri potuit, quin continuis cruciaret Suevam molestiis. Concupiscentiæ ardor nonnisi Pacificæ nuptiis potuit expleri : misit itaque ad Suevam, qui sponsalitium annulum repeteret, et comminatorie præciperet, vitam assumeret regularem. Hoc territa nuncio, post expetitum Abbatissæ consilium, libere respondit, se nolle, remisso annulo, exemplum hoc relinquere posteris, quo et sacrosanctum matrimonium possit contemni, et aperiri ostium fascinatis maritis repellendi conjuges, ut pellices introducant. Vitam etiam regularem se libenter amplexuram, quando Deus votum inspiraret ; nolle tamen invitam compelli. Perstitit ille in Sueva

A. Anonymo.

Sueva terrenda, et monialibus rogandis, ut persuaderent, istud vitæ genus obiret, et illa in repellendis importunis consiliariis. *Ita ille, ita ante illum Gallucius: sed non sat verisimiliter : nam ad quid ista annuli sponsalitii repetitio ? Nempe, ut Pacificam duceret :* Concupiscentiæ *enim* ardor non nisi Pacificæ nuptiis potuit expleri. *Verum et ipsa vero alteri nupta erat, ut inferius testatur Compendii auctor. Demus tamen, libera fuerit. An recipiendo annulum liber evasisset Alexander, vivente comparte? Etenim matrimonium ejus cum* Sueva *certe erat validum, alioqui contrarium probare necesse erat, et sufficiebat ; annulum repetere supervacaneum. Nec verisimile est, matrimonium non fuisse consummatum duodecim annorum spatio ; maxime cum, uti notavimus in Comment. num.* 42, *primis annis matrimonii optime inter conjuges convenerit, et Alexander* Suevam paulatim *duntaxat, teste Waddingo, cœperit* fastidire. *Ac proinde nihil annuli receptio, nihil legitimæ Conjungis religiosa professio Alexandrum juvisset, ut aliam ducere potuisset. Quandoquidem fide certum sit, ejusmodi matrimonii vinculum esse indissolubile, atque hoc ipsum paulo ante solemniter fuisset declaratum* B *in Concilio generali, ab anno* 1439 *usque ad* 1443 *Florentiæ celebrato. At, inquis, non curabat ista homo a passione sua obcæcatus. Curasse eum ista indicant ipsi Waddingus et Gallucius, dum tanto conatu annulum repetiisse, et ad Religionem legitimam Conjungem impulisse scribunt ; scilicet non in finem alium, quam, ut cum Pacifica tuto contraheret. Neque dicas, ignorasse ipsum, matrimonii vinculum usque adeo esse indissolubile ; nam id gratis supponitur, non probatur. Unde equidem hæc omnia misere conficta esse existimo, nec minus fabulosa, quam ipsum, quod narrant, ejus cum Pacifica matrimonium, uti probat Compendii nostri auctor.*

o Præmissa multa prece, *inquit Waddingus,* vocatisque in auxilium, qui apud Deum intercederent, apparuit ei beata Virgo Maria, sanctumque instillavit religionis propositum, quod mox monialibus aperuit, et absque mora voluit exercere. *Pluribus hæc describit Gallucius.*

p *Hoc testimonio confirmantur ea, quæ observavi ad lit.* n.

q *Post actum errati condignam pœnitentiam, pie defunctam esse scribunt Gallucius et Waddingus.*

C r *De Beatæ nostræ virtutibus, de beneficiis tum ab ipsa, tum ab Alexandro in monasterium collotis, deque aliis hic enumeratis multa apud Gallucium parte* II, *cap.* XI *et* XII ; *ea huc tranferenda non judicavi, propter id, quod dixi in Commentario num.* 32.

s *Waddingus diem obitus ita exprimit :* Eo die nasci meruit in cœlis, quo Deus de beata Virgine in terris oriri dignatus est. *Verum, cum scriptores laudati in Comment. num.* 1 *et seqq. constanter* 8 *Septembris assignent, facile crediderim, Waddingo hunc errorem elapsum esse, auctorum antiquiorum phrasim non satis attente transponenti ; indeque etiam contigisse, ut Hueberus Waddingum secutus* B. Seraphinam *ad diem* 25 *Decembris annuntiaverit.*

t *Vide Comment. num.* 21 *et* 22.

u *Ad calcem manuscripti sigillum suum apposuit mater abbatissa et manu propria addidit sequens testimonium, quod ex Italico Latinum reddo :* Ego soror Clelia Thieni in præsentiarum abbatissa monasterii Corporis Domini, verum esse assero et solidum, quodcumque hic de D Beata nostra scriptum est. *Quæ cum de omnibus universaliter dicta sint, fundamentum præbent prudenter saltem existimandi, quod Vitæ compendium, quamvis non dudum antequam ad nos mitteretur, ex antiquis tamen et authenticis monumentis desumptum atque compactum fuerit : id autem mihi verisimilius inde fit, primo, quod Compendii auctor num.* 8 *pro notitia eorum, quæ recentiora sunt ; puta miracula et similia, lectorem remittat ad Waddingum et Gallucium. Secundo, quod num.* 5, *ubi recedit ab aliorum scriptorum opinione quoad prætensum Alexandri cum Pacifica conjugium, mox instrumentum alleget, quo errorem istum manifestet.*

MIRACULA

Ex P. Augustini Gallucii libro Italico desumpta, et Latine reddita.

E

Beata apparet nobili consanguineæ, camque impacta alapa de injusta censura graviter corripit.

Sicut Deus se Beatæ, dum viveret, tutorem exhibuit ac protectorem, ita ejus post mortem ostendit se defensorem et patronum. Hoc fecit præsertim, cum duæ nobiles feminæ consanguineæ ipsius, causa itineris Pisauro transeuntes, invisissent monasterium Corporis Christi, quarum una, disserentibus monialibus de prudentia, patientia ac sanctitate Servæ Dei dixisset : Videtur mihi Sueva in omnibus recte processisse, præterquam dum sustinuit famæ suæ a marito inustam injuriam, quam vindicasse debuerat. Nam quantumcumque fuerit innocens, non omnes talem fuisse judicabunt. Unde per ipsam hæc familiæ suæ relicta est infamiæ nota, deque ea semper remanebit sermo. Cum ambæ nobiles istæ dominæ hospitium suum repetiissent, apparuit nocte insequenti B. Seraphina illi, quæ eam coarguerat, inflictaque ipsi gravi alapa dixit : Qui quærit honores in hoc mundo, paradissum non obtinet. Fortasse æterna beatitudine jam non fruerer, si innocentiam meam indicassem, et maritum mendacem fuisse probassem, et eo dicto disparuit. Hæc domina cum F valde mane surrexisset, ad monasterium reversa est, rogavitque abbatissam, ut convenire juberet moniales omnes eo loco, ubi in theca servatur Beatæ corpus : quo facto, funem ad collum alligavit, et coram ipsam se projiciens in genua dixit : Condemno memetipsam beata et gloriosa soror Seraphina, quod dixerim heri, non recte a te factum fuisse, dum adversus maritum ulta non es injuriam honori tuo illatam. Revoco dictum, precorque, ut mihi condones. Narravit postmodum aliis rem, ubi sibi contigerat, qui inde ingenti consolatione affecti sunt, magnificantes et laudantes Dominum, quod hoc modo non solum confirmasset Servæ suæ integritatem, verum etiam peculiariter docuisset, gratissimam sibi esse injuriarum offensarumque remissionem.

Digitus putrescens et brevi amputandus.

2 Anno 1580 missum est dicto monasterio in eleemosynam frustrum carnis, cujus os digitum monachæ, quæ illud in partes dividere debebat, inter unguem et carnem penetravit tanto

A tanto dolore ac periculo, ut post multorum dierum operam medici, non invento alio remedio, abscindendum decernerent, quo illa audito, B. Seraphinæ opem imploravit, votumque fecit, fore, ut ipsi digitum argenteum offerret, si sanaretur : tum pulverem sumpsit, qui supra ejus corpus jacebat, digito male affecto applicuit, et invocans ejus auxilium, omnibus admirantibus, subito sanata est.

item crus confractum subito sanantur: a

3 Similiter duci *a* Nicolao Saino Pisaurensi, dictæ monachæ parenti, ex ictu, quo impegerat in lapidem marmoreum, usque adeo confractum erat crus unum, ut medici amputandum judicarent. Verum ipse se in tanta calamitate constitutum cernens, juvante filia jam malo liberata, ad B. Seraphinam toto corde confugit, atque eodem pulvere, quo ipsa usa fuerat, quique ejus vulneri etiamnum adhærebat, mox se incolumem comperit, obstupentibus medicis, chirurgis et cunctis, qui ejus malum cognoverant : neque ipse Deo ac Sospitatrici suæ gratias agere prætermisit.

monialis gravissimo male affectæ manus,

4 Anno 1595 Monialis altera dicti monasterii ex manu male affecta dolore adeo immoderato afficiebatur, ut convulsiones pateretur. Ubi sese B Beatæ commendasset, applicuissetque paululum e supradicto pulvere, perfecte sanata est, ac grates egit divinæ bonitati, atque illi, per quam integritatem impetraverat.

illustris matrona coxendicis dolore, b

5 Anno 1598 serenissima domina Victoria Farnesia *b*, Urbini dux, degens in aula Pisaurensi, imprudenter in cubiculo suo cecidit, idque adeo infeliciter, ut oppressæ gravissimo coxendicis cruciatu nullum ei sublevando remedium superesse videretur, neque leniendo concederetur ulla quies. Quare cum fiducia invocans opem B. Seraphinæ, cui erat fueratque semper devotissima, digna fuit mox gratiam obtinere.

et monialis altera gravi tentatione, c

6 Domina quædam nomine Liberata, origine Hebræa, ab ætatis anno quinto conversa fuerat ad fidem Christianam, et procurante illustrissimo Simonetta *c* tum temporis Pisaurensium episcopo, in præfato monasterio educata. Ipsa jam ætate major seraphicæ Religionis habitum assumpsit, in eaque pie ac devote vixit. At infernalis hostis ejus virtutibus invidens, ac insidians saluti, menti ejus immisit cogitationem turpissimam, in eaque illam tam constanter occupavit, ut ea liberari non posset quantamcumque sibi C vim inferret aut diligentiam adhiberet; id factum est anno 1599. Accidit nocte quadam circa horam quartam aut quintam, ut incitante devotione erga Beatam, ac Deo inspirante, ad templum se conferret, prosterneretque in genua ante thecam, cui inclusum erat sacrum ejus corpus : dum autem oraret, ut per ejus merita liberaretur hac tentatione, incidit in somnum levissimum, quo tempore visa est ei aperiri theca, ac B. Seraphina emisso brachio eam tangere, dicens : Quam ob rem dubitas? Expergefacta se liberam sensit, nec posthac ullam umquam molestiam experta est; hoc publice testata est, Deo ejusque Servæ gratias agens.

ac tertia carnis in gutture excrescentis periculo liberantur.

7 Eodem anno 1599 caro adnata est gutturi monialis ejusdem monasterii, ut nil deglutire posset sine suffocationis periculo, dictaque caro accrevit continuo cum exigua spe salutis. Quapropter ipsa se convertens ad S. Blasium et beatam Seraphinam, eorumque meritis se commendans, sanitatem consecuta est, et grates egit Domino.

A. AUGUS. GALLUCIO.

ANNOTATA.

a *Italice habetur* al capitano, *quam vocem, cum variam patiatur expositionem, nomine generico expressi.*

b *Consule Commentarium num.* 26 *et seqq.*

c *Tres habuit Pisaurum seculo* XVI *ejus nominis antistites, Jacobum, Ludovicum, et Julium Simonettam : postremum hic designari verisimilius mihi apparet ex anno, quo id miraculum contigisse notatur inferius, et ex Ughello in Italia sacra, ubi ita scribit :* Julius Simonetta Ludovici nepos, Pisaurensi sede nobilitatus est 1560, die 9 Julii, Tridentino concilio interfuit, decessitque 1576.

MIRACULA

ALIA, COMMUNIA

E

B. Seraphinæ cum B. Felice Meda, ex eodem Gallucio Latine translata.

Apparentes Beatæ cum S. Terentio Pisaurum contra hostes protegunt, a

Quo tempore *a* Franciscus Maria Urbinatium dux ejus nominis primus possessione sua depulsus fuerat, bella erant in omnibus ducatus civitatibus gravia et tumultuosa. Pisauri præsertim continuæ agebantur excubiæ non a militibus modo ac ducibus extraneis ; sed et ab incolis, civibus, et ab ipsismet viris nobilibus : horum aliqui quadam nocte, vigilantia præter morem majore, quod periculum ordinario gravius immineret, muneri suo intenti viderunt duas moniales S. Claræ cum ignoto milite instar excubitorum urbis mœnia obambulantes ; quod summopere admirati sunt. Cum autem eas esse crederent ex monasterio Corporis Christi, illud summo mane adierunt, et vocari jussam matrem abbatissam rogaverunt, quamobrem (contra earum professionem) sorores suas exire permisisset. Obstupuit ad hanc interrogationem abbatissa, et sciens, quod monialium nulla inde pedem extulisset, aut porro efferre potuisset, ejus F rei testimonium ab Officialibus suis atque omnibus monialibus dari voluit. Ex quo, uti et ex effectu in ipsorum securitatem tum secuto, evidenter compertum est, militem fuisse S. Terentium *b* martyrem, urbis patronum ; duas autem b monachas, beatas Felicem et Seraphinam, custodes ac tutrices diligentissimas dilecti sibi populi.

matronam partus angustiis liberant,

2 Anno 1555 domina Maria Hondedea partus angustiis ad extrema pene deducta erat ; sed ex animo se commendans divinæ majestati, Virgini sanctissimæ et his duabus Beatis, merita est per earum intercessionem obtinere gratiam. Eæ ipsi apparuerunt mane sub auroram, dixitque ipsi B. Seraphina : Maria, exaudivit Deus preces tuas. Secura esto, quod intra dies tres prolem masculam paritura sis, ac sanitatem recuperatura. Hæc omnia ita contigerunt summo cum solatio moribundæ totiusque ejus familiæ ; quapropter

A. Augus. Gallucio. propter unanimiter omnes Domino, Matri ejus gloriosæ, ac Beatis gratias persolverunt.

hominem desperantem ad fiduciam reducunt

3 Anno 1587 in eadem urbe Pisaurensi vir nobilis, nomine Julius Mancinus, laborans molesta infirmitate, cui remedium non inveniebatur, dæmonem subinde invocabat ex desperatione et impatientia. Verum quia fuerat semper, eratque etiam tum erga Beatas devotissimus, tali tempore apparuerunt ipsi, et eum adhortantes ad patientiam, excitantesque, ut a divina manu calamitates omnes susciperet, ad majorem ejus consolationem subdiderunt; Sumus nos sorores Felix et Seraphina tibi addictæ: ut autem verbis fidem haberet, rogarunt eum, ut significari curaret duabus monialibus monasterii sui, Deodatæ et Magdalenæ, fore ut intra breve tempus molestiæ quædam ipsis obvenirent; ac proinde pararent se ad constantiam et ad Dei beneplacitum, quo dicto disparuerunt. Nobilis autem eodem instanti temporis infundi sibi sensit veram contritionem, atque ad frugem rediens Domino grates egit de collato sibi per Servarum suarum intercessionem beneficio, quo manibus inimici ereptus esset. Convaluit, ac multo tempore supervixit bene Christianus et erga Liberatrices
B suas devotissimus.

et duabus monialibus imminentes tribulationes prænuntiant,

4 Verum priusquam sanitati restitueretur, eodem videlicet die, quo ea visione gavisus fuerat, ad lectum suum vocari jussit monacharum confessarium; huic quæcumque contigerant, ordine exposuit, petiitque, ut duas sorores certiores faceret de iis, quæ sibi a duabus Beatis prædicta fuerant. Præstitit mox confessarius, quod sibi injunctum erat; et non multo post tempore mater soror Magdalena maximis tribulationibus afflicta fuit, quas memor prædictionis patienter tulit: at mater soror Deodata in gravem morbum incidit, ex quo divinæ voluntati perfecte acquiescens, gratiasque continuo agens Beatis, quæ ei tanti momenti rem prænuntiari curassent, in Domino obdormivit.

hominem præsenti mortis periculo eripiunt,

5 Anno 1598 pauper cæmentarius, qui sæpius monasterio operam collocaverat, artificii sui causa incedens per civitatem, in terram prolapsus est, tamque subito oppressus fuit curru valde onusto, ut eum omnes mortuum existimarent. Verum ipse, cum statim implorasset Beatarum opem, incolumis evasit adeo, ut, simulac pertransiisset currus, sponte se in pedes erigeret, Deo ejusque Ancillis gratias multas ageret, et
C iter suum prosequeretur.

alium dolore capitis

6 Eodem anno, cum thecæ novæ ex ligno construerentur recondendis venerandis Beatarum corporibus, unus ex fabri lignarii famulis ob continuum, quo non parum cruciabatur, capitis dolorem, imparem se sensit, qui eo iret ad laborandum: ivit tamen devotione sua incensus, seque operi accingens, earum auxilium imploravit, pollicitusque est eis in eleemosynam medium laboris pretium; quo dicto, se dolore liberum expertus est, et, quod promiserat, adimplevit.

et ipsum P. Gallucium biennali febre liberant.

7 Multa sunt miracula, quæ Deus per servarum suarum merita operatus est; quapropter tam pretiosis gemmis merito gloriatur urbs Pisaurensis. Liceat et mihi hic testimonium perhibere de me ipso. Anno 1613, mense Julio, Mantua rediens in Marchiam, Arimini c, quo salutatum iveram P. S. Agatham tum Minorum observantiæ reformatæ in provincia Bononiensi commissarium, nunc totius Observantiæ Vicarium Generalem, (accidit hoc cum essem a secretis P. Rotundo in provincia S. Antonii) D
febre correptus fui, quæ mihi, annis paulo minus duobus, adhæsit tanta virium mearum defectione, ut in phthisin incidisse crederer. Cum Pisauri mihi esset assignata habitatio, quædam ad Beatas spectantia scribendi fuit occasio, commendavi me earum apud Deum intercessioni, et paulo post perfectam sanitatem consecutus sum. Quapropter sicut me plurimum eis obstrictum profiteor, sic nec desino, nec porro desinam, ipsas peculiari affectu revereri.

ANNOTATA.

a *Franciscus Maria ducatu Urbinare expulsus fuit a Leone Papa X circa annum* 1515, *et ab Adriano VI hujus successore restitutus sub annum* 1522; *intra dictos igitur annos contigerunt, quæ hic narrantur.*

b *Hujus sancti martyris Vitæ compendium dat Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* 24 *Septembris, quo occisus dicitur.*

c *Auctor sic scribit Italice:* Tornando da Mantoa alla Marca l'anno 1613 nel mese di Luglio, a Rimini, o piu tosto alla Villa di Verruchio *etc. Sed quem locum per* τὸ Villa di Verruchio *designare voluerit, an villam aut prædium rusticum, an pagum eo nomine, an oppidum assequi non potui et per consequens nec Latine interpretari.* E

APPENDIX

Captus apud Mauros, Beatarum patrocinio,

Præter allata superius beneficia refert P. Gallucius alia duo earumdem Beatarum patrocinio impetrata: sed stylo admodum prolixo, ut ea interpretari supervacaneum judicarim. Ubi enim enarrat primum, tam multa immiscet ad rem præsentem nullatenus spectantia, ut iis duo integra capita adimpleat; quapropter recisis inutilibus reliqua in compendium contracta accipe. Philippus Terzi, nobilis Pisaurensis, olim curantibus Urbinatium ducibus, et Francisco Maria de Monte, sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinale, operam et industriam impenderat construendis ornandisque BB. Felicis et Seraphinæ *mausoleis. Consule Commentarium num.* 26. *Postea vero sub annum* 1578, *Sebastiani Lusitaniæ regis contra Mauros Africanos secutus insignia, acceptoque in prælio vulnere, captus fuit ac venditus Judæis.* F

fuga elabitur.

2 *Tandem persoluto pro libertate pretio ad reditum in Lusitaniam se accingebat; at secundo in Maurorum manus incidit, et arctæ custodiæ traditus, omni recuperandæ umquam libertatis spe destitutus videbatur. Itaque cum duobus mancipiis clam fugam meditatus est; sed, ubi statutus fugæ dies illuxerat, misere cœpit angi, urgente hinc amore libertatis, inde deterrente ipsum certa et cruenta morte, si res male succederet. Sic agitato apparuerunt* BB. Seraphina *et Felix, dixeruntque: Perfice quod animo conceperas, nunc demum mercedem accipies beneficii quondam præstiti Pisaurensi monasterio. Hisce animatus cum sociis se fugæ commisit, superatisque feliciter pluribus periculis, Lusitaniam attigit. Litteræ, quibus totam rei seriem abbatissæ ac monialibus Pisaurensibus ipse exposuit, exstant apud Gallucium, quem adire potest curiosus lector.*

3 *Anno* 1630 *in pervigilio SS. Petri et Pauli memoratus*

A *Alter graviter vulneratus subito sanatur.*

memoratus aliquoties P. Sanct' Agata impigre laborarat exornando Clarissarum Pisaurensium templo, ac ceteris disponendis ad solemnitatem sequentis diei, quo ut in Commentario diximus num. 13, *publicæ venerationi exponenda erant corpora BB. Felicis et* Seraphinæ. *Verum reduci ad monasterium suum, cum fenestræ valvas, quadraginta circiter libris graves, occludere tentares, eæ subito a suis postibus avulsæ ingens vulnus inflixerunt, ex quo magnam sanguinis copiam amisit. Accersitus mox chirurgus, postquam vulnus inspexisset, et applicuisset remedium, prospicere eum sibi jussit; fore etenim, ut febris accederet. At ipse se Deo ac BB.* Seraphinæ *et Felici commendans postero die ad monalium ecclesiam perrexit, a nullo labore abstinuit, sacrum Missæ sacrificium celebravit, confessiones excepit, SS. Eucharistiam devoto populo distribuit, et finita solemnitate se omnino sanatum comperit.*

AUCTORE J. P.

DIES NONA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI V IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Theophanes confessor.

S. Dorotheus M. | S. Gorgonius M. } Nicomediæ in Bithynia.

B S. Severianus Mart. Sebastiæ in Armenia Minore.

S. Hyacinthus M. | S. Alexander M. | S. Tiburtius M. } in Sabinis.

S. Rufus | S. Rufianus } fratres MM.

S. Severus martyr.

S. Straton martyr.

S. Chariton martyr.

S. Artemidorus martyr.

S. Donatus | S. Cleasus aut Eleassus | S. Fortunatus | C S. Ammonius } martyres Cæsareæ in Cappadocia.

S. Marcus et Socii, forte duo, martyres.

S. Gregorius confessor, qui colitur in Alcala del Rio in Andaluzia.

S. Ulfacius anachoreta, ac forsan presbyter et abbas, in vico cognomine Cenomanensis provinciæ in Gallia.

S. Kieranus seu Queranus abbas Cluain-mic-noisensis in Hibernia. E

S. Audomarus episcopus conf. in Waurant villa prope Audomaropolim in Artesia.

S. Osmanna Virgo, quæ colitur in abbatia S. Dionysii prope Parisios.

S. Sergius I Papa confessor Romæ.

S. Bertellinus seu Beccelinus eremita in Anglia.

S. Tutius eremita in territorio Aquilano in Italia.

S. Onnenus confessor Ordinis S. Benedicti, ut creditur, Maclovii in Britannia Armorica. F

S. Wilfrida vel Vulfridis abbatissa in Anglia.

S. Petrus de Chavanon, canonicus Regularis Ordinis S. Augustini, Piperaci in Arvernia.

PRÆTERMISSI ET AD ALIOS DIES RELATI

Sancti Marcelli *Papæ et martyris inventio in Alto monte Hannoniæ monasterio apud Molanum hodie annuntiatur. Data est ea Inventio cum aliis S. Marcelli Actis ad* 16 Jan.

S. Boisilus *presbyter in monasterio Mailros hoc die memoratur apud Menardum et Castellanum. At de eo actum est* 23 Januarii.

SS. Berlendis, Celsæ *et* Nonæ *translatio apud Grevenum, Molanum et alios celebratur. Consule* *Vide Append. ad Tom. VIII Septembris pag.* 771, *nota* 8.

A *Consule dicta de iis ad* 3 Februarii.

S. Silvani *monachi Claravallensis canonizatio. Kalendarium Cisterciense editum Divione, et Chrysostomus Heriquez in Menolog. Nos de eo egimus* 18 Februarii.

S. Cunegundis *imperatricis translatio a variis martyrologis memoratur. Ferrarius in Catalogo generali et Arturus in Gynæceo quasi aliam annuntiant; sed certo eadem est. Adi Acta data ad* 3 Martii.

S. Gorgonium *cum Sociis nominatim recensitis, qui passi sunt* temporibus Licinii imperatoris, et Agricolai præsidis, et Lysiæ ducis, *Romæ hodie annuntiat Rabanus. Verum hi Martyres non Romæ passi sunt, sed Sebastiæ in Armenia. De hisce vero actum est apud nos die, quo coluntur in Ecclesia,* 10 Martii.

SS. Joachim *et* Annæ *memoria hodie est in Factis Græcis. De S. Joachimo actum est ad* 20 Martii.

De S. Anna *ad* 26 Julii.

S. Secundi *episcopi et martyris translatio Abulæ memoratur a Ferrario ex Marletta. De* S. Secundo *actum est* 2 Maii.

S. Dorotheus *Thebanus, abbas in Ægypto, hodie memoratur a Ferrario et aliis quibusdam,* B *quod Petrus de Natalibus in Catalogo lib.* VIII *cap.* LVI *asserat eum obisse* 5 Idus Septembris. *At ejus Acta apud nos data sunt ad* 5 Junii.

S. Babolenus *abbas Fossarensis hodie annuntiatur a Camerario. De eo actum est ad* 26 Junii.

S. Brittius *episcopus Spoletinus annuntiatur hodie in Catalogo generali apud Ferrarium*; *sed in annotatis indicat eumdem esse cum* S. Brictio *episcopo, quem Martyrologio Romano adscriptum habemus die* 9 *Julii. Jacobillus quidem conatus est duos distinguere Brictios, sed eam opinionem jam refutatam vide tom.* I *Julii in Tractatu præliminari pag.* 21. *De* S. Brictio *breviter actum est* 9 Julii.

S. Jacobi fratris Johannis evangelistæ *mentio est hodie in Martyrologio Ottoboniano apud Georgium. Egimus de S. Jacobo apostolo et fratre S. Joannis ad* 25 Julii.

S. Hyacinthus *diaconus M. hodie annuntiatur apud Rabanum* in Sabinis; *sed ille ab aliis passus dicitur* in Portu Romano, *datusque est* 26 Julii.

SS. Ammianus, Theodorus *et* Julianus MM. C *hodie in Menæis Græcorum et Menologio Sirletiano leguntur; indeque adoptati sunt a Galesinio et Ferrario. Verum eorum Acta data sunt cum Martyrologio Romano, ubi et* Oceanus *iisdem adjungitur, ad diem* 4 Sept.

S. Memorii *et Sociorum MM. in agro Tricassino memoria recurrit hodie in codice Usuardino Heriniensi. Actum est de his Martyribus ad* 7 Septembris.

S. Vidianus *martyr, quem hodie annuntiat Saussayus, cum aliis Fastis datus est heri* 8 Septembris.

Popponis Trevirensis archiepiscopi translatio *ad hunc diem remittitur in indice Florarii nostri Ms.; sed ibidem in textu legitur* Trajectensis, *mendose, quantum existimo, cum* Popponem *inter antistites Trajectenses non reperiam. Itaque auctor voluit designare translationem* Popponis *Trevirensis archiepiscopi. Elevatum quidem est anno* 1517 *corpus* Popponis *Trevirensis, eaque elevatio apud nos data est tom.* 1 *Junii pag.* 104; *sed illam designare non potuit auctor Florarii, cum ea* D *alio die facta sit, et auctor scripserit ante istam elevationem. Quare non dubito, quin a vero aberraverit, et* Popponem *Trevirensem confuderit cum alio synonymo: nam ad* 16 *Junii* Popponem *Trevirensem clare confundit cum eo* Poppone, *qui seculo* X *Haraldum Danorum regem convertit, ferrum ignitum manu illæsa contrectans, ut habet Ditmarus lib.* II *et alii, ita ut suspicio oriatur de corpore illius* Popponis *translato.*

Josephus hegumenus *hodie occurrit in Synaxario Ruthenorum, quod nobis Latinum fecit Georgius David S. J. Verum in nullis aliis Fastis eumdem invenio, nec mihi constat de fide ejus Catholica.*

Aflachus et Socii *hodie notantur in Fastis Coptitarum, quos Latinos fecit Jobus Ludolfus. Suspicor Martyres esse, sed plura de iis non novi.*

Thomas discipulus *ibidem sequitur, nobis æque incognitus.*

S. Transpadanus *martyr hoc die ritu duplici colitur Palmæ in Sicilia. Hujus Sancti martyris corpus, cum signis martyrii inventum fuit in cœmeterio Priscillæ, missumque in Siciliam ad* E *ducem Palmæ a Cardinali Palavicino anno* 1666, *ac sequenti anno solemniter Palmæ translatum per episcopum Agrigentinum; ejusque festivitas huic diei affixa, ut latissime narratur et probatur in instrumentis authenticis, quæ nobis transmissa fuerunt ex Sicilia.*

SS. Alexander et Faustina *MM. in ecclesia Fratrum Minorum Thenis in Brabantia celebrantur Dominica secunda Septembris ritu solemni. Martyres sunt ignoti, quorum corpora cum signis martyrii reperta fuerunt in cœmeterio S. Cyriaci, indeque extracta anno* 1654: *deinde vero donata sunt R. P. Petro de Hullegarde, qui eadem donavit ecclesiæ sui Ordinis Thenensi, ubi exaltata sunt anno* 1656. *Hæc omnia fusius leguntur in libello Gallico, de hisce conscripto, et impresso Lovanii anno* 1657.

Conallus filius Ængussii, nempe vates sive antiquarius: *verba sunt Martyrologii Tamlactensis ad hunc diem* 9 *Septembris, ut asserit Colganus die* 8 *Februarii* in Onchuone confessore *pag.* 277. *Dubitat Colganus, utrum* Onchuo, *qui reperitur in Prætermissis apud nos ad* 8 *Februarii, non sit idem cum hoc* Conallo. *Nos non solum de eo dubitamus, sed neutrum* F *satis novimus ad cultum alterutrius asserendum.*

Odo *abbas Ursi-Campi, et* Violantia *abbatissa,* Beatorum *titulo ornantur apud Chrysostomum Henriquez. Posterior etiam est apud Arturum in Gynæceo. At cum eos coli non inveniam, eo lectorem remitto.*

Maria *(aliis* Marina) a Turribus, *abbatissa Ordinis S. Claræ, memoratur apud Arturum a Monasterio cum titulo* Beatæ *in Gynæceo, et in Martyrologio Franciscano, ubi et alii quidam recensentur, ac* beati *vocantur. At nullum inter eos reperio, qui cultum ecclesiasticum habeat: et Hueberus in Menologio Franciscano omnes recenset sine titulo* Beati.

Tancredus Senensis *aut* de Tancredis *Ordinis Prædicatorum cum titulo* Beati *celebratur hodie apud Carolum de S. Vincentio in Anno Dominicano, et die præcedenti apud Marchesium in Diario. Neuter tamen legitimum cultum probat: et Echardus in Bibliotheca Prædicatorum tom.* I *pag.* 91 *et seq. accuratius*

A *tius agens de Tancredo,* Beatum *non nominat. Quare tam de* Tancredo *quam de pluribus venerabilibus Ordinis Prædicatorum videri possunt scriptores laudati.*

Sabina *conversa Ord. Prædicatorum Vallissoleti in Hispania annuntiatur cum titulo* Beatæ *ab Arturo in Gynæceo; sed scriptor ille minis facile titulum illum piis mulieribus attribuit.*

Thomas Riocan, Ludovicus Catuen et Dionysius Yamanoto, *Japones Societatis Jesu, memorantur hodie in Menologio Ms. Societatis, quia anno* 1633, *hoc mense, sed die incerto, in Japonia lento igne combusti sunt in odium fidei.*

S. Veranus *episcopus Venciensis hodie annuntiatur a Castellano. Quin et Bailletus in Vita asserit eum hac die coli. Attamen existimamus eum potius coli sequenti die quo memoratur ab aliis martyrologis,* 10 Septembris. D

Liberius *Papa hodie est apud Ferrarium, apud plures vero martyrologos die, ad quem jam dilatus est apud nos,* 23 Septembris.

S. Nymphæ *V. M. capitis translatio memoratur apud Octavium Cajetanum. De Nympha agitur in Martyrologio Romano cum Tryphone et Respicio die* 10 Novembris.

S. Anastasia *abbatissa Horreensis Treviris hodie annuntiatur apud Wionem, Menardum, Ferrarium et Dorganium. At plures et inter illos aliqui antiquiores eamdem referunt cum Breviario Trevirensi ad* 9 Decembris.

DE S. THEOPHANE CONFESSORE

Ex Fastis Græcis

J. S.

B E

CIRCA AN. 300, UT FERTUR. *Memoria Sancti in Fastis Græcis:*

Menologium *Sirletianum ad hunc diem meminit de* Theophane *confessore his verbis :* Eodem die commemoratio sancti patris nostri Theophanis, qui imperatoris Diocletiani temporibus vitam monachi exercuit. *Menæa Græce eadem plane habent verba, addita tantum voce* confessoris *post nomen Sancti. At ibidem post hanc annuntiationem prolixius subjungitur elogium. Illud cum Græce ibi legi possit, Latinum faciam, atque huc transferam. An vero accuratum sit, et verum in omnibus, definire non possum, cum nesciam, unde Menæorum auctor gesta* Theophanis *hauserit. Quare judicium lectori permitto, et verba Græca Latine fideliter reddo.*

ELOGIUM

elogium ipsius His ex gentilibus erat parentibus natus. Cum autem Christianam religionem suscepisset ab ætate tenera; Parvulus vidit puerum ex frigore periclitantem, quem suis induit vestimentis. C Interrogante vero patre ipsius, Ubi sunt fili, vestimenta tua? respondit : Christum ego indui. Tum pater, Quis est Christus? inquit : nos enim Mercurium et Apollinem colimus. Tunc Puerum, patri suo renuntiantem, rapuit angelus Domini, et duxit in montem Diabenum *a*, et commisit viro solitario, qui annos septuaginta et quinque vitam solitariam exercuerat. Illum excipiens senex in statu monastico *b* sacras litteras docuit. Ambo vero nutriebantur a divino angelo. Cum autem senex labente tempore moreretur, Puer *c* in spelunca solitariæ vitæ insistebat ad annos quinquaginta et octo.

ex Menæis. 3 Deinde, angelo ducente, exiit e spelunca sua, insidens leoni per stadia sexaginta : et fidem Christi undique prædicabat. Cum autem ipsum apprehendissent imperatores Carus, Carinus et Numeriauus *d*; dederunt ipsi χόνσους *e* centum; ac deinde varios ipsi intulerunt cruciatus. Ubi vero viderunt, non exiguam hominum multitudinem ob miracula, quæ patrabat, ad Christum accedere, atque ab eo baptizari; pudore affecti dimiserunt ipsum, ut vitam asceticam exerceret. Rediit igitur ad priorem speluncam suam, aliisque annis septemdecim *f* in exercitatione monastica peractis, ut jam anni omnino essent septuaginta et quinque exercitationis ipsius asceticæ, discessit ad Dominum.

ANNOTATA.

a *Quis fuerit hic mons* Diabenus, *ignorare malim, quam incertas adferre conjecturas.*

b Monastico *idem hic est ac solitario. Si vera sunt, quæ hic narrantur,* Theophanes *illo solitariam vitam amplexus est annis non paucis ante S. Paulum primum eremitam vulgo creditum. At id incredibile non est de vita solitaria.*

c *Quamvis* Puer *vocetur, quia id nomen ei antea tribuerat auctor; verisimiliter annos pueriles transegerat ante mortem senis.*

d *Carus imperator factus, filios suos, Carinum et Numerianum, aggregavit imperio. Si autem vera narrantur, circa annum* 283, *quo simul præerant, captus fuit* S. Theophanes. *Itaque, si antea in solitudine vixerat annis quinquaginta et octo, circa annum* 225 *ad senem magistrum suum pervenit. Porro Sancti comprehensio ipsis imperatoribus incongrue attribuitur : at comprehendi potuit per quemdam illorum præfectum; ac per eumdem dimitti, quod aperta non esset persecutio.* F

e *Vox* χόνσους *mendose scripta est, aut mihi prorsus incognita. Hinc Latinam facere nolui. Attamen contextus innuit verbera Sancto fuisse inflicta.*

f *Si post annum* 283, *quo vexationem a gentilibus pertulisse dicitur, vixerit annis septemdecim, mortuus fuerit circa annum* 300. *At vellem omnia, quæ de Sancto narrantur, meliori auctoritate niterentur, quam sint Menæa Græca. Displicebunt variis, quæ dicuntur de angelo Puerum rapiente, de leone ipsum vehente, de angelis ipsum cum magistro nutrientibus, et alia haud dubie plura. Mihi maxime displicet, quod res tam memorabiles apud nullum inveniam scriptorem antiquum.*

DE

A D

DE SS. DOROTHEO ET GORGONIO MART.

NICOMEDIÆ IN BITHYNIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Memoria in Martyrologiis ad hunc diem et ad 12 Martii: Acta edenda: alia plane fabulosa rejiciuntur: Translatio cum miraculis danda.

ANNO 303. *Hi Sancti, qui hodie annuntiantur,*

Martyrologium Romanum duos celebratissimos Athletas, qui in persecutione Diocletiani illustri martyrio Nicomediæ coronati sunt, hac die cum sequenti elogio commemorat : Nicomediæ, passio sanctorum martyrum Dorothei et Gorgonii, qui apud Diocletianum Augustum honores amplissimos consecuti, cum persecutionem, quam ille Christianis inferebat, detestarentur, præsente eo jussi sunt primo appendi et flagris toto corpore laniari; deinde visceribus pelle nudatis, aceto et sale perfundi, sicque in craticula assari atque ad ultimum laqueo necari. Interjecto autem tempore, beati Gorgonii corpus Romam delatum fuit ac via Latina positum, et inde in basilicam sancti Petri translatum. *Romano auctori præiverunt Ado et Usuardus, quorum prior ad eumdem diem paulo prolixius scribit in hunc modum :* Passio beatorum martyrum Dorothei et Gorgonii apud Nicomediam, sub Diocletiano imperatore. Horum prior Dorotheus magister in officiis, quæ intra palatium exhibebantur, erat cubiculi regii præpositus, habens secum officio, fide et magnanimitate parem Gorgonium. Quorum institutionibus optimis omnes pene cubiculi ministri in fide Dei vigilanter et libere persistebant. Hi denique cum viderent quemdam martyrem crudelibus atque immanibus suppliciis cruciari, constanter et libere aiunt : Cur, imperator, in hoc solo punis sententiam, quæ in nobis omnibus viget? Ut quid in illo crimen ducitur, quod a nobis omnibus confitetur? Hæc nobis fides, hic cultus et unanimis, eademque sententia.

in Hieronymianis ad 12 Martii memorantur.

2 Quos ille cum in medium nihilominus venire jussisset, jussit eos appendi, et flagellis toto corpore laniari, et visceribus jam pelle nudatis, jubentur aceto et sale perfundi. Cumque etiam hoc tormenti genus constanter et fortiter tolerassent, craticula prunis subterstrata poni jubetur in medio, ibique, quod reliquum fuerat in verberibus absumpti corporis, superponi, et non ad subitum, sed sensim paulatimque succendi. Ad ultimum laqueo appensos jussit necari. Interjecto tempore beatus Gorgonius Romam transfertur, positusque est venerabiliter via Latina inter duas lauros. Compleverunt autem martyrium suum quinto Idus Septembris. *Similia habet Usuardus, omissa tamen postrema periodo de consummati martyrii die. Unde hæc Ado discere potuerit, infra dicemus. Porro Sollerius noster in Usuardo merito dubitat, an sancti hi Martyres satis opportune ad præsentem diem referantur; cum haud dubie iidem sint, qui cum SS. Petro, Migdonio et pluribus aliis in Hieronymianis apographis annuntiantur ad diem 12 Martii. Hi vero aut mense Februario passi sunt, ut colligere licet ex iis, quæ ad diem 7 hujus mensis Septembris de S. Joanne, pariter Nicomediæ coronato, dicta sunt; aut certe mense Martio, quo eos Hieronymiana annuntiant.*

Acta edenda desumpta sunt ex Rufino,

3 *Majores nostri Hieronymiana secuti, ad prædictum Martii diem egerunt de sanctis Martyribus Nicomediensibus, inter quos etiam* SS. Dorotheus *et* Gorgonius, *ut dixi, recensentur : monuerunt tamen hosce duos solenni et propria veneratione ad diem 9 Septembris gaudere; ac propterea eorumdem Acta ad hodiernum diem remiserunt. Exstant in Museo nostro tres codices Mss., notati* † Ms. 74, O. Ms. 19 et P. Ms. 19, *qui* SS. Gorgonii *et* Dorothei *Acta exhibent, sed sibi simillima et ab eodem auctore conscripta. Exstant etiam quædam alia apographa, unum scilicet ex Ms. codice Remensi a P. Chifffetio submissum, alterum ex Ms. S. Trudonis collato cum Ms. S. Maximini Trevirensis, ac tertium denique a P. Gamansio nobiscum communicatum; sed et illa a nostris codicibus minime discrepant. Actorum auctor anonymus desumpsit ea ex Historia Ecclesiastica Eusebii a Rufino versa et interpolata, lib.* VIII, *cap.* VI, *et pro suo ingenio auxit et commentatus est. Eusebius lib.* VIII, *cap.* VI, *postquam martyrium S. Petri enucleatius enarravit,* SS. Dorothei *et* Gorgonii *certamen hisce tantummodo verbis perstrinxit :* Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio his omittemus. Id tantum retulisse sufficiat, quod Dorotheus et Gorgonius una cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post cujusquemodi certamina (*Græce est* μετὰ τοὺς πολυτρόπους ἀγῶνας post multimoda certamina) elisis laqueo faucibus, divinæ victoriæ premium adepti sunt.

et ab anonymo interpolata

4 *Hunc Eusebii textum Rufinus loco citato ita ampliavit :* Hujus *(Petri)* institutor in disciplina et magister in officiis, quæ intra palatium exhibebantur. Dorotheus erat, cubiculi regis præpositus, habens secum officio, fide et magnanimitate parem Gorgonium. Dorotheus igitur et

A et Gorgonius cum Petrum tam crudelibus viderent atque immanibus suppliciis cruciari, constanter et libere, Cur, aiunt, imperator, punis in Petro mentis sententiam, quæ in nobis omnibus viget? Ut quid in illo crimen ducitur, quod a nobis omnibus confitetur? Hæc nobis fides, hic cultus et unanimis eademque sententia. Quos ille cum in medio nihilominus venire jussisset, similibus pene, ut priores suppliciis affectos, ad ultimum laqueo appensos necari jussit. *Hæc Rufinus, verba Græca mox allata de similibus pene suppliciis non incongrue accipiens. Rufinum secutus est Actorum scriptor, et eadem tormenta, quibus S. Petrus ibidem tortus dicitur, Martyribus nostris pariter inflicta scripsit. Nec aliter fecit Ado in elogio supra recitato, quod ex Rufini verbis, quæ partim de S. Petro, partim de* SS. Dorotheo *et* Gorgonio *agunt, totum concinnavit, excepta postrema periodo de translatione Romam instituta, quam forte ex Romano parvo didicit.*

et aucta non ante seculum VIII.

5 *Laudata Acta quædam præterea addunt, quæ nec in Eusebio, nec Rufino, nec in Adone reperiuntur: videlicet sanctorum Martyrum corpora canibus ac lupis dilanianda per vias projecta* B *fuisse, sed divino nutu intacta a Christianis humo honorifice condita, miraculis claruisse. Hæc unde scriptor didicerit, ignoro: at non satis congrua sunt narrationi Eusebii et Rufini, prout ex* § 3 *apparebit. Denique in fine omnium apographorum triplex* S. Gorgonii *memoratur translatio; ac primo quidem ipsius corpus Romam translatum dicitur; deinde ejusdem reliquiæ per S. Godegrandum, episcopum Metensem, ad monasterium Gorziense in Gallia, ac denique harum pars aliqua Mindam in Saxonia deportatæ narrantur. Secunda harum translationum post medium seculi* VIII *facta est, tertia incertum, quo tempore, non tamen serius quam seculo* X, *quo consequenter tempore antiquiora non sunt laudata Acta, nisi quis sine fundamento suspicari velit, translationes illas Actis postmodum additas fuisse. Hinc præterea discimus, quod quæcumque in iisdem de* SS. Dorothei *et* Gorgonii *martyrio referuntur, præter ea, quæ apud Eusebium ac Rufinum legimus, exiguam fidem mereantur; quippe ab auctore quinque aut sex seculis sanctis Martyribus juniore conscripta. Dabimus tamen ea, prout Majores nostri promiserunt, et debitis annotationibus certa ab incertis discernemus.*

Alia Acta fabulosa

C 6 *Ab omnibus hucusque recensitis plane diversum est aliud apographum, quod ad manum pariter habeo, notatum:* Ex. cod. bibl. Vatic. nº. 6413. *Hoc alium prorsus* Gorgonium, *ceteris omnibus ignotum, et Nicomediæ quidem sub Diocletiano et Maximiano passum, sed Romæ tamen mortuum, exhibet. A fabulatore confictum, preloque indignum nemo ambiget, qui legerit: quare sufficere ratus sum, si rerum capita compendio exponam. Sanctus ille* Gorgonius *insigni sanctimonia, doctrinaque celebris, ac singulari quoslibet morbos sanandi facultate divinitus instructus, multos ab inanium deorum cultu ad Christi sacra traducebat, claudosque ac cæcos, leprosos et energumenos, qui* de longinquis et proximis regionibus *ad eum confluebant, manum impositione curabat. Hinc* offerebant ei vestes regales et dona amplissima, *quæ ipse modeste respuens, egenis jubebat erogari. Hæc cum ageret, ad Maximianum, qui tum Nicomediæ versabatur, adductus et sacrificare renuens, carceri mancipatur. Inde eductus denuo tentatur, sed frustra: quare post contusas maxillas in ergastulum moriturus retruditur. Per viam cælesti voce, in ipso carcere ab angelo et prodigiosa luce recreatus, sensit se vinculis, quibus constrictus fuerat, mirabiliter solutum.*

AUCTORE C. S.

quorum compendium

7 *Postero die iterum sistitur imperatori, qui Martyris constantia denuo nequicquam tentata, candentes igne lanceas ejusdem plantis subjici imperat; sed iis mox divinitus exstinctis, capitalem protulit sententiam, dicens:* Ligate ei manus et pedes, et adducite saxum magnum, et super ipsum ponite, et in profundum maris projicite. Feceruntque ministri, sicut præceperat eis Diocletianus *(supra solum Maximianum semper nominavit)* et apprehenderunt beatum Gorgonium, et super ipsum saxum ligaverunt, et impetum fecerunt, et in mare projecerunt eum. Angelus autem Domini apprehendit eum, et portavit eum ut penna * leviter super undas maris; ipse vero beatus Gorgonius gaudebat et hymnos Deo dicebat, qui tantam gloriam servis suis ostendere dignatus est. Angelus autem Domini deduxit eum ad portum et dimisit eum. *Hucusque Nicomediæ versati sumus, nunc Romam proficiscendum est.*

* pennam

E *exhibetur.*

8 Ipse autem per opinionem et revelationem Domini urbi Romæ translatus est, ibique lectionibus et orationibus die et nocte vacabat; post paucos vero dies lætus migravit ad Dominum. Populi autem tulerunt corpus ejus cum hymnis et laudibus, condiderunt aromatibus et sepelierunt illud quinto Idus Septembris in cimiterio inter duos lauros, via Lavicana. Commendet nos suis precibus Domino. Gratias Deo, qui tanta miracula ostendere dignatus est Sanctis suis: ipsi gloria nunc et semper et in secula seculorum, Amen. *Hæc ibi; quæ mihi quidem fœtus videntur scriptoris cujusdam, qui cum* Gorgonii *Nicomediensis martyris corpus Romæ inter duas lauros servari sciret, pro libitu suo ejus Acta concinnavit; utque Martyris palæstram cum sepulturæ loco facilius conciliaret, illum Nicomediæ passum, Romæ defunctum scripsit. Sane incertus ille scriptor numquam mihi persuadebit, ut credam novum illum* Gorgonium *et mirabilia gesta, ceteris auctoribus plane ignota. In Actis SS. Indes et Domnæ apud Surium die* 26 *Decembris ex Metaphraste editis, dicitur* S. Gorgonius *una cum S. Petro et Inde saxis molaribus ad colla ligatis in mare dejectus, indeque a S. Domna piscatorum opera sublatus: sed quam fidem ea Acta mereantur, ad citatum diem examinabitur: interim vide Papebrochii nostri judicium tom.* VII *Maii, pag.* 238, *lit.* d. *Ego* Gorgonium *illum eumdem puto, de quo agunt Eusebius et Rufinus, sed ab insulso auctore iis vestitum adjunctis, quæ inter fabellas, de quibus Papebrochius ibidem conqueritur, merito censeantur.*

F

9 *Actis subjiciemus Translationem corporis seu reliquiarum* S. Gorgonii *ex urbe Romana ad monasterium Gorziense in Gallia post medium seculi* VIII *factam per S. Godegrandum, Metensem episcopum, cujus Acta apud nos data sunt ad diem* 6 *Martii, ubi etiam pag.* 454 *et seq. de hac translatione actum est. Auctor ea scripsit post medium seculi* X, *ut liquet ex Milone episcopo Metensi, qui id temporis floruit, et cui se contemporaneum ostendit. Inter ea autem, quæ ante sua tempora sive in ipsa translatione, facta fuisse narrat, aliqua sunt, quæ certam fidem non facile invenient, quemadmodum ex Annotatis patebit.*

Translatio et miracula excudenda

AUCTORE C. S.

bit. Multa etiam miracula suo tempore seseque spectante facta prætermisit, eaque præsertim studuit exponere, ex quibus monasterio suo Gorziensi aut emolumentum aliquod accesserat, aut damnum fuerat aversum. Exstat ea Translatio apud Mabillonium in Actis Sanctorum sui Ordinis sec. III, *parte* II, *excusa ex Ms. codice bibliothecæ Remigianæ apud Remos, estque fere conformis apographo, quod ex eadem bibliotheca habemus a P. Chiffletio transmissum, quod nos recudemus.*

§ II. S. Gorgonius antiquitus Romæ cultus : ejusdem corpus a Gregorio IV in basilicam Vaticanam translatum : Missa de eodem in Sacramentario S. Gelasii.

B

Ostenditur aliquis Gorgonius Romæ

De S. Dorotheo *præter ea, quæ in Actis referuntur, nihil singulare habemus, quod dicamus: sed de* S. Gorgonio *quædam hic examinanda veniunt. Ac primo quidem de celebri ac antiquo alicujus* Gorgonii *in urbe Romana cultu agemus; secundo inquiremus, utrum is idem sit cum Nicomediensi Martyre, prout in Martyrologiis Adonianis, Usuardinis, ac hodierno Romano, nec non in Actis asseritur: ac tertio denique de translationibus sacri corporis vel reliquiarum in Galliam ac Saxoniam, earumdemque in iis locis veneratione tractabimus. Antiquissimum alicujus* S. Gorgonii *martyris Romæ cultum probant veterrima Martyrologia, quæ exstare noscuntur. Inter hæc vetustissimum Bucherii ad diem* 9 *Septembris sic habet :* Quinto Idus Gorgonii in Lavicana : *Hieronymianum Florentinii ad eumdem diem :* Romæ via Lavicana intra duos lauros in cimiterio ejusdem, natalis Gorgoni. *Nec alium procul dubio designavit Beda, in Opere nostro tomo* II *Martii præfixus, ubi ad eumdem diem, absque loco tamen, ait :* 5 Idus natale S. Gregorii ; *pro quo Sollerius in Usuardo monet legendum* Gorgonii, *ut revera in codice Palatino-vaticano 834 Dominicus Georgius in annotatis ad Martyrologium Adonis ad hunc diem, et editor novissimus Anastasii Bibliothecarii tom.* IV, *pag.* 83, *in codice Veronensi, legi testantur.*

C

antiquitus cultus fuisse in via Lavicana

11 *Romani parvi Rosweydiani magis dubia est annuntiatio :* Nicomediæ, Dorothei et Gorgonii martyrum, quorum unus, Gorgonius, Romam transfertur. *Nescias enim, utrum his verbis eorum passio hodie Nicomediæ, an* Gorgonii *translatio Romæ annuntietur. Pro priori stat tum verborum tenor, tum suspicio ex eo, quod Martyrologii auctor illos Martyres cum reliquis martyrologis non annuntiet ad diem* 12 *Martii, quo S. Petrum, eorumdem socium, commemorat. Sed posterius verisimilius fit tum ex mox recensitis Fastis, tum ex cultu, quem Romæ ob translatum, ut apparet, eo corpus antiquitus obtinuit. Existimo igitur, relatis Martyrologii verbis cultum, qui* 5 *Idus Septembris* S. Gorgonio *exhibebatur, primario designari, secundario autem Nicomediam, velut palæstram, in qua tam ipse quam* Dorotheus *certarunt. Utut est, non videntur hoc die passi, ut num.* 2 *jam monuimus,*

D

12 *Inter martyrologos, qui* S. Gorgonium *hodie Romæ annuntiant, alii sepulchrum ejus statuunt in* Via Lavicana *vel* Labicana, *alii in* Via Latina. *Lavicanam assignant vetustissimum Bucherii, Hieronymiana Florentinii et Breviarium Romanum, jussu Pii V. PP. editum, impressumque Antverpiæ typis Plantinianis anno* 1569, *in quo ad præsentem diem legitur* Sancti Gorgonii corpus aliquando Romam portatum, inter duas lauros Via Lavicana sepultum. *Contra pro* Latina *stant Ado, et Usuardus, Martyrologium Romanum hodiernum et Breviaria Romana recentiora, in quibus pro* Via Lavicana *substitutum est* via Latina. *Eamdem pariter viam notant omnia nostra Actorum apographa, uti et Acta in codice Vaticano, teste Paulo Aringho Romæ subterraneæ tom.* II, *lib.* IV, *cap.* IV, *cap.* VI. *De utraque via consuli potest laudatus Aringhus cap.* I *et* VIII : *hic vero inquirendum est, in utra et duabus Sanctus tumulum habuerit. Res magis dubia esset, si solo via in prædictis Fastis Actisque nominaretur; verum cum eorum pleraque sive Latinam sive Lavicanam viam signent, diserte addant* inter duas lauros, *vehemens mihi suspicio est, cum vetustissimis Bucherii ac Hieronymianis Martyrologiis, et antiquiori Breviario Romano legendum esse* Via Lavicana. *Notissimum quippe est, cœmeterium* inter duas lauros *in Via Lavicana situm fuisse.*

aut forte Latino

E

13 *Hinc Florentinius in Annotatis ad Hieronymiana non omnino inaniter suspicatur, in vetustioribus codicibus forte scriptum fuisse, tamquam de loco vulgo notissimo,* Via L., *quam alii* viam Latinam, *alii rectius* Viam Lavicanam *interpretati sint. At Aringhus cap.* VI *non improbabile censet, cognominem locum etiam in Via Latina olim exstitisse. Sic enim ait :* Quamvis autem locus, qui INTER DUAS LAUROS nuncupatur, via Lavicana procul dubio existat,... nihilominus haud omnino improbabile est, Latina quoque via locum quempiam ejusmodi nuncupatum vocabulo exstitisse, ubi quamplures id genus arbores subsisterent. *Ita ipse, qui Sancti tumulum in Via Latina etiam collocat. Verum hæc tantum conjectura est, ex adductis martyrologis Actisque formata, quæ nullo ceteroquin veterum testimonio confirmatur*; *ac proinde præsentem controversiam dirimere nequit, reclamantibus vetustioribus Martyrologiis, communique loci* inter duas lauros *notitia. Cum tamen eminentissimus Baronius, antiquitatum Romanarum sane gnarus, in Martyrologio* Viam Latinam *cum Adone et Usuardo retinendam censuerit, et Romani Breviarii revisores in posterioribus editionibus eamdem pro* Lavicana *substituerint, controversiam hanc judicio eruditorum relinquo.*

inter duas lauros.

F

14 *Certiora sunt, quæ de versibus Martyris tumulo, sive is via Lavicana, sive Latina fuerit, seculo* IV *per S. Damasum PP. inscriptis ibidem Aringhus subjungit :* Quod autem eodem loco cœmeterium exstiterit, ubi S. Gorgonii corpus conditum est, satis aperte ex lapide quodam convincitur, quem S. Damasus ipsius monumento piis admodum exaratis carminibus inscripsit, qui ad hanc usque diem in Equiti titulo, seu ecclesiæ beati Martini in montibus, una cum pluribus aliis sepulchralibus titulis, quos illic e cœmeteriis transferri contigit, tenoris hujusmodi suspicitur.

Versus a S. Damaso inscripti tumulo.

MARTYRIS

A MARTYRIS HIC TUMULUS MAGNO SUB VERTICE MONTIS
GORGONIUM RETINET, SERVAT QUI ALTARIA CHRISTI.
HIC QUICUMQUE VENIT, SANCTORUM LIMINA QUÆRAT,
INVENIET VICINA IN SEDE HABITARE BEATOS,
AD CŒLUM PARITER PIETAS QUOS VEXIT EUNTES.

DAMASI EPISCOPI.

Idem epigramma, quod de S. Gorgonio *nostro vulgo intelligitur, legere est in Annalibus Baronii ad annum* 384, *num.* 5 *uti et inter S. Damasi Opera a Martio Milesio Sarazanio edita.*

Corpus a Gregorio II PP. transfertur

15 *In hoc cœmeterio sacrum Martyris corpus jacuit partim usque post medium seculi* VIII, *quo ipsius magnam portionem in Galliam translatam fuisse* § 4 *dicemus, partim usque ad seculum* IX, *quo a Gregorio IV PP., quod ex eo reliquum erat, in basilicam S. Petri Apostolorum principis honorifice illatum est. Ita docet Breviarium Romanum, quod ad diem* 9 *Septembris sic habet:* Sancti Gorgonii corpus aliquando Romam portatum, inter duas lauros via Latina *(in antiquiori est* via Lavicana) sepultum, postea Gregorio B quarto summo Pontifice, in basilicam Principis Apostolorum translatum est. *Hausta hæc sunt ex Anastasio bibliothecario, ejusdem seculi scriptore, in Vita Gregorii IV, cujus verba huc transfero.* Et quoniam tunc divino amore succensus corpus beati Gregorii *(ejus nominis primi)* hujus universalis Ecclesiæ Præsulis, per quem sancti Spiritus gratia toto orbe terrarum inextinguibile sapientiæ munus induxit, ex loco sepultus* quo prius fuerat, tulit et non longe ab eo in alium noviter constructum infra ecclesiam beati Petri Apostoli summo honore perduxit, ejusque sacrum altare argenteis tabulis undique perornavit et oratorium suo sancto nomine titulavit, absidamque ejusdem super aurato musivo depinxit. In quo scilicet oratorio Sanctorum corpora, beatorum martyrum Sebastiani, Gorgonii ac Tiburtii ex cœmeteriis, in quibus ante jacebant, perduxit, et unumquodque eorum separatis altaribus collocavit, Pro quibus denique Pontificatus sui tempore decrevit, ut monachi, qui ad Officium persolvendum in ecclesia beati Petri Apostoli sunt constituti, omnibus diebus ibidem laudes omnipotenti Domino canere non desistant.

* *al.* sepultum *al.* sepulturæ

in ecclesiam Vaticanam:

C 16 Obtulit autem in eodem oratorio vela majora, vel modica serica decem et octo. Vestes super altare, sub quo sanctissimi Gregorii corpus quiescit, tres: unam cum chrysoclavo *(aurata purpura)* habentem historiam.... et super unumquodque altare prædictorum Martyrum vestem de fundato *(genus quoddam panni est)* unam. Imagines denique desuper deargentatas, necnon auro perfusas tres, habentes vultum Domini et eorum depictos, quorum specialia ibidem corpora humata, miraculis ac virtutibus pollent. *Eminentissimus Baronius ad annum* 827, *num.* 33 *putat, prædictam S. Gregorii translationem primo anno Pontificatus Gregorii IV peractam fuisse, ideoque ad eumdem refert, quæ nos ex Anastasio mox retulimus. Ita autem arbitrari videtur, quia laudatus Anastasius scribit, Gregorium* post electionem simul et consecrationem præsulatus sui *animum advertisse ad ecclesias restaurandas; ac primo quidem templum S. Saturnini martyris extra portam Salariam, vetustate collapsum, a fundamentis resuscitasse, eumdemque, dum illud perficeretur, oratorium S. Gregorii ædificandum ceteraque, quæ diximus, curasse. Verum hæc non evincunt, ea anno* 827, *post cujus medium electus est Pontifex, peracta fuisse.*

AUCTORE C. S.

at incertum, quo anno.

17 *De eadem S. Gregorii translatione agit Joannes diaconus, ejusdem seculi quoque scriptor, lib.* IV *Vitæ S. Gregorii I, apud nos ad diem* 12 *Martii, pag.* 205, *num.* 80; *sed nullum certum tempus designans, tantum notat, eam contigisse* post annos plurimos *ab obitu. In Annotatis autem advertitur, in excuso perperam legi* post annos circiter quinquaginta, *cum inter istius sancti Pontificis obitum, sive annum* 604, *usque ad initium Pontificatus Gregorii* IV *anni* 223 *elapsi sint. Eminentissimus Baronius loco citato, num.* 35 *legit,* post annos circiter ducentos quinquaginta, *notatque in margine* ducentos viginti: *sed horum primus calculus deducit ad annum* 854, *quo Gregorius IV jam fere a sexennio obierat, alter vero ad annum* 824, *quo nondum fuerat ad S. Petri cathedram evectus. Itaque certum translationis S. Gregorii annum determinare non possumus, adeoque nec* Gorgonii, *sive ea eodem anno, sive uno aut altero serius contigerit. Ceterum ejusdem sancti Martyris corpus suo tempore etiam* in basilica Vaticana in confessione S. Gregorii *reconditum fuisse, testatur laudatus eminentissimus Annalista ad annum* 764. *Idem de suo seculo, scilicet* XVII *asserit Sarazanius in Annotatis ad supra recitatum Damasi epigramma, addens, ejusdem reliquias feria secunda Paschatis ibidem populo exhiberi. His accedit Aringhus in Roma subterranea, lib.* IV, *cap.* VI, *et Carolus Bartholomæus Piazza in Humerologio sacro Romano part.* II, *ad diem* 9 *Septembris. Quo autem pacto hæc omnia stare possint cum translatione ejusdem seculo* VIII *in Gallias instituta,* § 4 *dicemus.* E

Missa Sancti in Sacramentario Gelasii.

18 *Alterum antiqui in urbe Romana Sancti cultus documentum habemus ex Sacramentario Romanæ Ecclesiæ quod S. Gelasio I adscribitur, editumque est a Josepho Thomasio ex codice serenissimæ Reginæ Sueciæ, quæ illud publici juris fieri permisit, In hoc Sacramentario lib.* II, *qui inscribitur,* Orationes et preces de natalitiis Sanctorum, *pro missa* S. Gorgonii *sequentia leguntur:*

In nat. sancti Gurgoni. 5 Id Septemb.

Sanctus, Domine, Gurgonius sua nos intercessione lætificet, et pia faciat solemnitate gaudere. Per Dominum.

Grata sit tibi, Domine, nostræ servitutis oblatio, qua sanctus Gurgonius martyr intervenit. Per.

Familiam tuam, Deus, suavitas illa contingat et vegetet, qua in martyre tuo Gurgonio Christi tui bono jugiter odore pascatur. Per Dnum. *Ex his liquet, seculo* V, *quo S. Gelasius floruit, Missam de* S. Gorgonio *Romæ celebrari solitam fuisse. Porro* Gelasianum codicem de Missarum solemnis, multa subtrahens, pauca convertens, nonnulla adjiciens pro exponendis Evangelicis lectionibus, in unius libri volumine coarctavit *S. Gregorius I, inquit Joannes diaconus in hujus Sancti Vita, apud nos tom.* II *Martii, pag.* 150, *num.* 17. *Hunc Gregorianum codicem edidit Hugo Menardus, et post illum Benedictini, Congregationis S. Mauri tom.* III *Operum S. Gregorii: verum in eo prædictæ orationes non reperiuntur; monent tamen hi in edito Vaticano post festum S. Adriani legi:* 5 Idus Septembris nat. S. Gorgonii mart.: *et huic lectioni favere Ms. codicem Gemeticensem,*

AUCTORE C. S.

Gemeticensem, uti et alium monasterii S. Theodorici prope Remos, quem seculo VIII *exeunte, aut ineunte* IX *scriptum autumant; Menardus quoque in Observationibus notat eadem haberi in codice Ratoldi, quem anno* 986 *obiisse statuit. Hæc de Sancti apud Romanos cultu sufficiant.*

§ III. Gorgonius Romæ cultus idem videtur cum martyre Nicomediensi, cujus corpus Romam translatum fuisse defenditur.

Proponuntur rationes, quæ contra quosdam

B

E*x dictis manifestum est, sanctum aliquem* Gorgonium *Romæ antiquitus cultum fuisse: et hunc quidem Nicomediensem martyrem esse, tradit Romanum Breviarium, idemque censent Mabillonius in Actis Sanctorum sui Ordinis sec.* III, *parte* II, *pag.* 201, *Sarazanius in Annotatis ad Opera S. Damasi, Aringhus sæpe laudatus, aliique: quibus favent omnes martyrologi, qui* Gorgonii *corpus Nicomedia Romam translatum memorant. At Tillemontius tom.* V *Monumentorum Historiæ Ecclesiasticæ, annotatione* 6, *quamquam nihil definiat, eo tamen propendere videtur, ut credat,* Gorgonium *Romæ cultum, alium fuisse a Martyre Nicomediensi. Tillemontium secutus est Bailletus in Vitis Sanctorum tom.* III, *paulo tamen confidentius scribens, eamque translationem* prætensam *appellans. Dubitat pariter Florentinius in Martyrologio Hieronymiano et Castellanus in Martyrologio Universali. Sollerius autem in suo Usuardo hanc quæstionem ad præsentem diem remisit.*

suadent, Gorgonium, Romæ cultum,

20 *Mihi vero, etsi fatear, nihil certi statui posse, verisimilius apparet,* S. Gorgonium, *quem hodie Romæ cultum constat ex dictis, non alium esse, quam Nicomediensem Martyrem, qui in Hieronymianis ad diem* 12 *Martii una cum Sociis commemoratur. Ratio est, quod nullum ex argumentis,*

C

quæ huic sententiæ opponuntur, nos cogat contra antiquorum Martyrologiorum ac Romani Breviarii auctoritatem alium Gorgonium, ceteris omnibus plane ignotum fingere. Certe Romanum parvum Rosweydi diserte id docet, quando ad hunc diem sic habet: Nicomediæ, Dorothei et Gorgonii martyrum, quorum unus, Gorgonius, Romam transfertur. *Dubium non est, quin de eo* Gorgonio *agat, qui illo die Romæ colebatur. Ad* 12 *autem Martii, quo* S. Gorgonii, *ejusque Sociorum martyrium Nicomediæ a reliquis martyrologis celebratur, solum Petrum annuntiat, sed eumden tamen* SS. Dorothei et Gorgonii *sodalem fuisse studiose admonet. Verba accipe:* Nicomediæ, Petri martyris, Dorothei et Gorgonii martyrum sodalis. *Cur, quæso, non simul cum Petro duos ejus sodales annuntiavit, nisi quia auctor illos eosdem censuit, quos ob unius translationem ad* 9 *Septembris volebat referre? Cur etiam dum S. Petrum solum celebrat, tam studiose meminit ejusdem sodalium, nisi quia hi ob* S. Gorgonii *translationem Romæ noti erant et celebres, ideoque horum mentio æstimationem illius poterat ingerere? Secus erat de Petro, cujus propterea, opinor, non meminit, dum de istis agit ad præsentem diem.* D

esse Martyrum Nicomediensem.

21 *Romanum parvum imitandum censuerunt Ado et Usuardus, qui ad* 12 *Martii solum Petrum,* Dorotheum *vero et* Gorgonium, *assumpto aliunde martyrii compendio, et facta pariter ex eorumdem Actis translationis* Gorgonii *mentione, ad hunc diem retulerunt, ut num.* 1 *et* 2 *ostensum est.* Interjecto tempore, *inquit Ado,* beatus Gorgonius Romam transfertur, positusque est venerabiliter via Latina inter duas lauros. *Eadem habet Usuardus, omissis tamen istis,* inter duas lauros. *Observandum autem est, Romani parvi auctoritatem non exigui in hac controversia ponderis esse: negari enim nequit,* Gorgonium, *cujus meminit vetustissimum Martyrologium Bucherii, Romæ celebrem fuisse, ut constat ex versibus Damasi, Sacramentario Gelasii et honorifica translatione per Gregorium IV facta. Hinc non satis verisimile fit, eumdem illum Martyrem seculo* VIII, *tam obscuri nominis ibidem fuisse, ut Romani parvi auctor, qui tum scripsit, necesse habuerit eum per fictitiam translationem Nicomedia Romam accersere, atque ita ex Romano martyre, ut quidam volunt, Nicomediensem facere.* E *Nonne Martyrologii auctor, qui illud ad Romanæ ecclesiæ usum concinnabat, ei in Romanorum gratiam Romam potius pro palæstra assignasset, si ea de re tum dubitatum fuisset. Eadem seculo* IX, *quo Sancti corpus a Gregorio IV translatum diximus, videtur fuisse opinio; cum eo tempore triginta circiter post prædictam translationem annis scripserit Ado, qui* Gorgonium *illum diserte Nicomediensem martyrem esse testatur.*

Respondetur ab objectiones Tillemontii

22 *Jam vero, quid opinioni nostræ opponant alii, videamus. Laudatus Tillemontius præcipuum argumentum suum desumit ex Eusebio, qui lib.* VIII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* VI, *interprete Valesio, SS. Petri,* Dorothei, Gorgonii, *aliorumque relato martyrio, de Diocletiani ac Maximiani impietate ita prosequitur:* Sed et corpora regiorum cubiculariorum, quæ post mortem convenienti tradita fuerant sepulturæ, ipsi eorum legitimi domini erui ex sepulcro et in mare projici oportere censuerunt, ne quis illos sepulcris conditos, pro diis, ut ipsi quidem opinabantur, reputans, imposterum adoraret. *Hinc ita fere ratiocinatur Tillemontius: Dubitari nequit, quin Eusebius significet,* S. Gorgonii, F *quem supra inter aulæ ministros numeraverat, aliorumque corpora in mare projecta fuisse. Certum quoque est, nusquam ab eodem tradi ejusdem aut sociorum corpora inde educta fuisse: unde dicendum putat,* S. Gorgonii *Nicomediensis corpus transferri Romam nequiisse, atque adeo alterius esse, quod via Lavicana conditum honoratumque legitur. Addit, Rufinum nihil aut de erepto mari corpore, aut de eo Romam translato memorare, quamvis scire potuerit, sanctum aliquem Gorgonium suo tempore in sacra veneratione Romæ haberi.*

ex Eusebio,

23 *Sic est; Eusebii sententia est, regiorum cubiculariorum corpora, e sepulcris effossa, imperatorum jussu mari injecta fuisse, prout eumdem locum etiam interpretatus est Rufinus his verbis:* In tantum vero apud eos rabies crudelitatis exarsit, ut regios pueros martyres effectos, cum secundum humanitatis ordinem fuissent sepulturæ mandati, effoderent denuo, et corpora eorum projicerent in mare. *Verum hæc non*

AUCTORE C. S.

A *non evincunt, pro fictitia habendam esse sæpe dictam* S. Gorgonii *translationem. Neque enim Eusebius asserit, eam Augustorum sententiam etiam in* Gorgonio *exsecutioni mandatam fuisse; multo minus negat, ejusdem corpus e mari fuisse eductum. Potuit igitur fieri, ut sacrum illud pignus e tumulo jam sublatum esset a fidelibus, antequam istud impium mandatum emanasset, aut eorumdem pecunia a ministris redemptum, aut religiosa cura e mari fuerit extractum, quemadmodum per divinam providentiam in aliorum martyrum exuviis non semel legimus contigisse. Neque his obstat Eusebii silentium, qui cum totus ibi esset in Augustorum immani ferocia exponenda, enumerandisque, quæ in Oriente tum temporis cumulabantur, martyriis, non tam accurate singula adjuncta exposuit, ut nihil omisisse censendus sit.*

Rufino,

24 *Ne vero id gratis dixisse videar, eo ipso capite post narratum Petri certamen ita prosequitur :* Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omittemus. Id tantum retulisse sufficiet, quod Dorotheus et Gorgonius, una cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post cujusquemodi certamina, B elisis laqueo faucibus, divinæ victoriæ præmium adepti sunt. *Quid mirum, si piam fidelium pro servando Martyris corpore curam præterierit is qui insigne duorum illustrium Virorum certamen* brevitatis studio *leviter tantum perstrinxit, atque aliorum plurium, qui pariter in aula ministrabant, martyrium penitus prætermisit ? Utro autem modo sacræ Martyris exuviæ servatæ, et an revera in mare dejectæ sint, non divino : sed sufficit ostendisse, eas salva Eusebii et Rufini auctoritate, servari ac deinde Romam deferri potuisse. Sed nec translationem istam summopere mirabimur, si consideremus,* Gorgonium *ex præcipuis aulæ ministris fuisse, ac forte Romanum, Romæque notissimum. Certe Eusebius illum* celeberrimum *appellat, dum lib.* VIII, *cap.* I, *de illustribus, et qui ceteris præminebant, aulæ ministris agens, scribit :* Cujusmodi fuit Dorotheus ille, qui summam erga ipsos (*Christianos*) benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam præ cunctis magistratibus et provinciarum rectoribus magnum honorem promeruit. Huic adjungendus est celeberrimus ille Gorgonius *etc. Potuit itaque ea translatio curari vel a consanguineis, quos forte Romæ* C *habuit, vel a reliquis fidelibus Romanis ob insignia in Christianam rempublicam merita. Porro silentium Rufini, quod a Tillemontio præterea objicitur, nihil evincit ; cum ipse tantum agat interpretem Eusebii, adeoque non debuerit singula, qua de sanctorum Martyrum cultu noverat, suo Operi inserere.*

Wandelberto et S. Damasi versibus depromptas.

25 *Deinde objicit Tillemontius Wandelbertum, seculi* IX *scriptorem, qui in Martyrologio suo metrico diserte, ut putat, asserit,* S. Gorgonium, *qui 9 Septembris Romæ celebratur, Romæ etiam passum esse. Wandelberti verba, quemadmodum in Spicilegio Acherii anno 1723 Parisiis recuso, leguntur, subnecto.*

Gorgonius quinas fama meritisque retentat,
Romæ quem passum venerans nunc Gallia poscit.

Vel ut ibidem etiam legi asseritur :

Romæ quem passum nunc Gallia poscit adorans.

Denique ex versibus Sancti tumulo a Damaso inscriptis, quos num. 13 *recitavimus, statuit, socios* Gorgonii *Romæ culti ibidem pariter cum eo fuisse sepultos, indeque videri posse, hosce martyres a Nicomediensibus esse distinctos. Quod spectat ad Wandelbertum, nihil ex eo certi statui potest. Nam primo Sollerius noster in Usuardo et Lucas Acherius tom.* V *Spicilegii prioris editionis Parisinæ, anni scilicet* 1661, *versus illos omnino aliter interpungunt in hunc modum :*

Gorgonius quinas fama meritisque retentat
Romæ ; quem passum venerans nunc Gallia poscit.

Si ita legendum sit, manifestum est, Romam *non pro palæstra, sed pro cultus loco a Wandelberto assignari,* passum *vero adhiberi pro voce* martyrem. *Secundo Wandelberti auctoritas frustra hic objicitur, quippe qui Romani parvi auctore integro seculo est posterior et a loco cultus remotior. Ex Damasi versibus ad summum concludi potest, in vicina sede sepultos fuisse martyres socios ; sed eosdem fuisse* Gorgonii *socios, ne insinuatur quidem.*

Refelluntur Bailleti

26 *Præter hæc Bailletus quædam alia objicit, sed multo minoris momenti. Hujusmodi sunt, quod jam a seculo* IV, *quo ineunte Nicomediensis Martyr coronatus est,* Gorgonius *aliquis Romæ Via Lavicana inter duas lauros requieverit,* E *quodque ejusdem festum die 9 Septembris vetustissimo Martyrologio Romano, Bucherii videlicet, tempore Liberii concinnato, insertim legatur. Hieronymiana quoque, Bedæ et Rabani Martyrologia sibi favere existimat ; quia priora duo* Gorgonium *sine sociis ad hanc diem Romæ annuntiant, posterius vero, licet multos ei socios adjungat, nullum tamen inter eos recenset ex iis, qui Nicomediensis Martyris socii perhibentur. Hinc opinatur, Officium, quod in vetustissimo Sacramentario S. Gelasii proponitur, pro* S. Gorgonio *Romano scriptum fuisse, cumque illius Officii usus per Sacramentarium S. Gregorii exolevisset, ac deinde renovatus esset, tum antiquis orationibus* S. Gorgonii *Romani additas fuisse lectiones de cognomine Martyre Nicomediensi.*

argumenta,

27 *Verum Bailletus Hieronymiana ac Bedam pro Romana palæstra perperam laudat : nam in vetustissimo Florentinii locus cultus, non palæstra Romæ assignatur :* Romæ, *inquit,* via Lavicana intra duos lauros in cimiterio ejusdem, natalis Gorgoni : *genuinus autem Beda, omisso tam certaminis, quam venerationis loco, tantum habet :* 5 Idus natale S. Gorgonii. *Quis hinc Romanam Sancti palæstram excudat ? Nec refert, quod* F Gorgonium *sine sociis memorent : is enim solus ob translatum eo corpus, Romæ colebatur. Apud Rabanum vero* Dorotheum *aut alium quemvis ex* Gorgonii *Nicomediensis sociis frustra desiderat : is enim quadraginta martyres Sebastenos in Armenia passos, inter quos unus Gorgonius est, quosque ad diem 9 Martii jam commemorarat, hic rursum repetit et Romæ perperam annuntiat, prout Rabanum cum Actis nostris ad diem 10 Martii conferenti patebit. Denique quod addit de lectionibus* Gorgonii *Nicomediensis Martyris post tempora S. Gregorii I vetustis orationibus per errorem adjectis, Bailleti conjectura est, non aliis nixa rationibus, quam quas jam discussimus.*

et alia quædam.

28 *Ad argumentum, quod peti posset ex eo, quod* S. Gorgonii *Nicomediensis Martyris corpus* via Latina *depositum fuisse dicatur in Actis et quibusdam Martyrologiis, in aliis vero uti et in vetustissimo Bucherii* Gorgonius *Romæ cultus in* Via Lavicana *hodie annuntietur, respondimus num.* 12 *et* 13. *In Martyrologio Fuldensi, quod Dominicus*

AUCTORE C. S.

Dominicus Georgius Adoniano subjunxit, quodque seculo X *scriptum putat, peculiaris est hodie annuntiatio his verbis concepta :* 5 Id. Romæ, natalis sancti Gorgonii martyris. Eodem die, sanctorum Dorothei et Gorgoni, apud Nicomediam sub Diocletiano imperatore *etc. Dubium non est, quin laudati Martyrologii auctor duos hoc loco martyres agnoscat,* Gorgonium *scilicet et* Gorgonum *et eorum unum Romæ, alterum Nicomediæ adscribat : verum cum idem scriptor post recensita eadem tormenta, quæ jam ex aliis retulimus, mox subdat :* Corpus beati Gorgoni, interjecto tempore. Romam transfertur, *satis liquet, eum* Gorgonium *male in duos distraxisse, fecisseque* Gorgonium *et* Gorgonum. *Ex dictis concludo, hucusque nihil adductum esse, quod nos cogat a Martyrologio Romano parvo, Adone, Usuardo, Romanis Breviario ac Martyrologio hodierno Actisque recedere, ut Gorgonium aliquem Romæ passum, scriptoribus omnibus ignotum, hac die antiquitus Romæ cultum et hodie annuntiari credamus.*

B

§ IV. Corporis pars a S. Godegrando Metensium episcopo Roma in Galliam defertur et in monasterio Gorziensi deponitur: reliqua ad easdem reliquias spectantia.

Corpus a S. Godegrando episcopo Matensi

F*requens est apud chronologos mentio translati corporis* S. Gorgonii, *quod S. Godegrandus seu Chrodegangus Metensis episcopus una cum corporibus SS. Naboris et Nazarii Roma in Galliam detulit. Paulus diaconus Forojuliensis in libro de Episcopis Metensis ecclesiæ, conscripto ad preces Angilramni, qui S. Godegrando in episcopatum immediate successerat, hæc habet :* Expetiit denique *(Godegrandus)* a Paulo Romano Pontifice tria corpora sanctorum Martyrum, id

C

est, B. Gorgonii, quod in Gorzia requiescit, et B. Naboris, quod in Hilariaco monasterio conditum est, et B. Nazarii, quod ultra fluvium Rhenum in monasterio, quod vocatur Lorishaim, ædificata in honorem ipsius martyris miri decoris basilica, collocavit. *Tempus hujus translationis signant varia Chronica, ex quibus aliquot produco. Annales Francorum Masciacenses, ab anno* 726 *usque ad* 796 *perducti, apud Labbeum in Bibliotheca Ms. tom.* II *sic aiunt :* 765 Venerunt corpora sanctorum ab urbe Roma in Franciam, Gorgonius, Naborius et Nazarius. *Annales Petaviani ab anno* 708 *usque ad* 800 *texti, apud Chesnium tom.* II *Hist. Franc. script. :* 765 Veneruntque corpora sanctorum ab urbe Roma in Franciam, Gorgonii, Naboris, Nazarii. *Eumdem annum notant Fuldenses ab anno* 714 *usque ad* 900 *apud laudatum Chesnium :* 765 Hruodgangus Metensis urbis episcopus postulavit a Paulo, Romanæ Sedis Apostolico, corpora sanctorum martyrum, Gorgonii, Naboris et Nazarii, et impetravit, adduxitque cum honore ab urbe Roma et in Franciam transtulit. *Et rursus :* 766 Corpus sancti Gorgonii condidit in monasterio suo, quod ipse a novo ædificaverat, cui vocabulum est Gorzia; sanctum Naborem in monasterio alio, quod dicitur Nova-cella ; sanctum vero Nazarium in monasterio Lauresham, quod est in Germania ; in quibus locis miraculis vivunt et gloria.

D

ad monasterium Gorziense in Gallia transfertur :

30 *His accedit Hermannus Contractus in Chronico ad annum* 765 *scribens :* Corpora sanctorum Gorganii, Naboris et Nazarii in Franciam deferuntur. *Lambertus Schafnaburgensis de Rebus gestis Germanorum :* 765 Ruotgangus episcopus corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii Roma advexit. *Marianus Scotus eamdem translationem, prætermisso tamen* Gorgonio, *ad hunc pariter annum refert, sic inquiens :* Hoc anno Ruggandus Metensis archiepiscopus corpora sanctorum Naboris et Nazarii de urbe Roma in Franciam transtulit. *Denique monachus Gorziensis in Translationis historia, quam seculo* X *conscripsit, quamque infra dabimus, diserte ait :* Beatum . . Gorgonium, *quem Roma attulisse præmiserat,* penes se statuit in loco, qui dicitur Gorzia, anno ab Incarnatione Domini septingentesimo sexagesimo quinto. E *Inter hos omnes de translationis anno recte convenit : verum Sigebertus in Chronico annum* 764 *assignat :* 764, *inquit,* Chrodogandus corpora martyrum, Gorgonii, Naboris, Nazarii Roma ad Gallias transtulit : et Gorgonium quidem in Gorzia, Naborem in Hilliriaco, Nazarium autem reposuit in cœnobio Lorisham. *Quid de hac discrepantia censendum sit, mox videbimus.*

hujus translationis memoria

31 *Martyrologis quoque non ignota est ea translatio. Rabanus ad* 12 *Junii de illa sic meminit :* Roma Via Aurelia, milliario 5, passio martyris Basilidis, Cyrini, Naboris et Nazarii ; quorum Naborem et Nazarium simul cum Gorgone (*seu* Gorgonio) martyre transtulit a Roma in Galliam Hruocgangus Metensis episcopus, permittente Paulo Papa Romano, anno Dominicæ Incarnationis 765, et collocavit prædictus episcopus S. Gorgonem in monasterio, quod dicitur Gorzia, *etc. Rabanum secutus est Nokerus, et Molanus in Auctoriis Usuardi. In Ms. nostro Florario de ea quoque mentio fit ad diem* 6 *Martii, occasione S. Godegrandi, de quo ibidem dicitur :* Hic corpora sanctorum martyrum, Gorgonii, Naboris et Nazarii a Roma ad Gallias transtulit anno Salutis 764. *Porro dies,* F *quo sacræ* Gorgonii *reliquiæ in Gorziensi monasterio receptæ sunt, fuit* 12 *Martii, ut discimus ex tom.* I *ejusdem mensis, ubi ad diem* 6 *in Actis S. Godegrandi, ex antiquis monumentis Gorziensibus dicitur :* Corpus (Gorgonii) advexit S. Godegrandus ad Gorziam anno ab Incarnatione Domini 765, Indictione tertia, quarto Idus Martii. *Eadem die Grevenus in Auctariis Usuardinis ait :* Item juxta Methis, translatio sancti Gorgonii martyris. *Similiter auctor Martyrologii Germanici, Canisio adscripti :* Item prope Metas translatio sancti martyris Gorgonii. *Quare nescio, unde didicerit Bailletus, receptionem illam* 11 *Martii factam esse : forte ita arbitratus est, quia, ut ait, eo die Receptionis festum Gorziæ celebrabatur : verum id fieri potuit, quia dies* 12 *impedita erat festo S. Gregorii I Papæ.*

in Martyrologiis.

32 *Accedit Ferrarius in Catalogo generali prædictum Martyrologium secutus; at Saussayus in Supplemento Gallicani sic scribit :* Metis susceptio corporum sanctorum martyrum, Gorgonii.

A gonii, Naboris et Nazarii, quæ beatus Godegrandus, Metensis antistes, Romam secunda vice profectus, sacro munere a Paulo primo Papa accepit, hincque in Galliam ad sedem suam advexit; postea vero ad potiorem cultum sic singula dispertivit, ut Gorgonii sacra pignora ad cœnobium de Gorzia detulerit, perpetuo cultu asservanda; Naboris honorandas exuvias in monasterio, quod in ejus memoriam extruxit in fundo Hilariaco, collocaverit; Nazarii autem veneranda spolia in abbatia de Laurisham extra Rhenum digne reposuerit. Attamen Gorgonii venerabile caput Metis manere voluit in cathedralico templo, ubi in hunc usque diem magna reverentia conservatur. *Existimavit itaque Saussayus, die* 12 *Martii receptionem trium martyrum corporum Metis, non* S. Gorgonii *Gorziæ contigisse; sed postremum dicendum fuisse liquet ex dictis. Quod autem de* S. Gorgonii *capite Metis in cathedrali ecclesia asservato ait, infra examinabimus.*

Facta est ea translatio

33 *Porro cum alii translationem vel receptionem sacrorum pignorum anno* 764, *alii communiter anno* 765, *nonnemo etiam annis* 765 *et* 766 *illigent, inquirendum hic in primis est, ad quem* B *annum ea sit referenda. Qui ex his annum* 764 *statuunt, facile conciliari possunt cum illis, qui annum* 765 *assignant: facile, inquam, conciliari possunt dicendo, priores annum auspicatos fuisse a Paschate, posteriores a Januario. Pascha enim anno* 765 *incidit in diem* 14 *Aprilis, receptio autem reliquiarum, ut ostendimus, facta est Gorziæ* 12 *Martii, qui dies pro vario annum ordiendi modo ad utrumque annum spectabat. Quod autem Sigebertus et Florarii auctor, a quibus translatio anno* 764 *affigitur, annum a Paschate auspicati sint, verisimile fit ex eo, quod iidem mortem S. Godegrandi referant ad annum* 765, *cum Sanctus ille apud alios obiisse dicatur et revera obierit anno* 766, 5 *Martii, qui dies utrique pariter anno poterat annumerari, incidente cum Paschate in* 5 *Aprilis. Si cui hæc expositio minus arrideat, is dicere potest, laudatos auctores annum* 764 *assignasse, quia tum sacra illa pignora reipsa Roma translata sunt, licet eodem anno ad monasterium Gorziense non pervenerint, quemadmodum ex sequentibus patebit.*

anno 765,

34 *Annales Fuldenses, qui sacras reliquias anno* 765 *in Galliam quidem delatas, sed primum anno* 766 *per eumdem sanctum Godegrandum Gorziæ depositas fuisse aiunt, corrigendi* C *sunt: constat enim, eas Gorziæ receptas fuisse* 12 *Martii, sanctum vero Godegrandum die* 6 *ejusdem mensis anni* 766 *defunctum esse: adeoque non potuit is* 12 *Martii ejusdem anni illas ibidem condidisse. Vitiosi quoque sunt Hugonis Flaviniacensis calculi in chronico Virdunensi, ubi ad annum* 765 *scribit sequentia:* Delata sunt ab urbe Roma per venerabilem Godegrandum Mettensem archiepiscopum corpora sanctorum Gorgonii, Naboris et Nazarii, a successore Stephani, Paulo Papa, sibi concessa nono Papatus sui anno, et sequenti anno uterque decessit a seculo, Indictione quinta, et Godegrandus in monasterio, quod Gorzia dicitur, quod ipse construxerat, tumulatus veneratur, ubi postea positum est corpus sancti Gorgonii anno post obitum ejus quarto, videlicet anno Incar. Dom. 768, regnantibus post Pippinum filiis ejus Carlomanno et Carolo. *Vitiosi, inquam, isti sunt calculi: nam primo anno* 765, *cui translationem recte illigat,* 12 *Martii currebat tantum annus* 8 *Pontificatus S. Pauli I, qui Stephano die* 26 *Aprilis anni* 757 *defuncto suffectus est. Secundo obiit quidem S. Godegrandus anno proximo post translationem, id est,* 766, *at non S. Paulus, qui anno* 767, *Indictione, ut notat, quinta primum defunctus est. Tertio S. Godegrandus corpus* S. Gorgonii *Gorziæ ipse deposuit. Denique annus Christi* 768 *regnantibus jam Carlomanno et Carolo, id est mense Septembri vel Octobri, non erat quartus a sancti episcopi obitu, sed tertius.*

AUCTORE C. S.

per S. Godegrandum,

35 *Alteram difficultatem hic movet fragmentum Chronici Laureshamensis apud sæpe laudatum Chesnium tom.* III: *cum enim reliqua monumenta passim tradant, sacra trium Martyrum pignora ab ipso Godegrando Roma in Galliam fuisse translata, illud diserte affirmat, id quidem factum esse eo postulante, sed per legatos, et transferente Willihario episcopo Sedunensi. Verba accipe:* Reverendus pontifex Rutgangus... interim missis ad Apostolicam Sedem legatis, pro ejus liberatione ab oppressione Haistulfi regis Longobardorum multa instantia laboraverat, expetivit a Paulo Papa corpora sanctorum Martyrum, in quorum honore constructas a se monasteriorum consecraret ecclesias. Cujus devo- E tionem ac meritum erga Romanam Ecclesiam Apostolicus Pontifex debito favore presequens, transmisit ei sanctum Nazarium, Naborem et Gorgonium, per Williharium Sedunensem episcopum delatos ad Gorziense monasterium. Evoluto dehinc anni circulo, in ecclesia Gorziensi sanctum Gorgonium, in ecclesia Hilariacensi sanctum Naborem collocavit. *Hosce Annales secutus est Jacobus Longuevallius e Societate Jesu, in Historia ecclesiæ Gallicanæ, Gallice conscripta, tom.* IV, *ad annum* 765, *pag.* 444.

qui sacrum corpus ipse a S. Paulo PP.

36 *Mabillonius autem in Annalibus ad annum* 765, *num.* 6 *observat sequentia:* Huic sententiæ illud favet, quod, cum Attiniacensi conventui, paulo post Pascha hujus anni habito, interfuerit Chrodegangus, hanc translationem eodem anno ipse procurare vix potuit. Quamquam cum hæc in Gorziensibus monumentis 4 Idus Martii facta dicatur, ex Romano itinere opportune reverti potuit episcopus, ut eidem conventui adesset. Porro eadem est de Willihario Sedunensi episcopo difficultas, si idem est cum Wilicario episcopo ex monasterio sancti Mauricii, qui itidem eidem conventui præsens fuit. At nihil obstat, quo minus duos esse quis sentiat; cum parum F verisimile sit, Willicarium episcopum cessisse episcopatu Viennensi, ut alterius ecclesiæ regimen susciperet. Verum de his sentiat quisque, ut lubet. *At Cointius tom.* V *Annal. Eccl. Franc. ad annum* 765, *num.* 56 *non dubitat fidem potius habere Rabano, Annalistæ Fuldensi, monacho Gorziensi, Mariano Scoto, Sigeberto Gemblacensi, monumentis Gorziensibus etc.: ex his enim omnibus nullus id factum dicit per legatos aut Williharium Sedunensem episcopum, imo aliqui id S. Godegrando diserte adscribunt: et licet quidam eorum commode explicari possent, ea sententia conciliari nequit cum auctore Translationis, ut legenti manifestum fiet. Neque ab auctoritate laudati Fragmenti Chronici quidquam ei roboris accedit, cum ipsius auctor forte multo junior sit auctore Translationis, cum ad finem imperii Henrici Aucupis perveniat, et certe post aliquot Ottones vixerit: sub finem enim fragmenti legitur:* Post Cunradum regem generali principum habito conventu, Heinricus cognomento Saxo, filius

AUCTORE C. S.

filius Ottonis ducis Saxonici, in regnum sublimatur: ex quo diva Ottonum genealogia processit. *Quousque autem Chronicon suum perduxerit, qui mutilum est, divinare non lubet.*

acceptum Roma attulerat

37 *Animadversio quoque Mabillonii nihil obstat, quominus cum Cointio auctorem Translationis reliquosque recensitos absque ullo scrupulo sequamur. Hoc autem ex laudato Translationis scriptore sic ostendo : Scribit is, S. Godegrandum Romam profectum, a Paulo Romano Pontifice aliqua Sanctorum pignora postulasse, impetrasseque corpora* SS. Gorgonii, *Naboris et Nazarii : cumque cum his Galliam repeteret, per viam in Agaunensi S. Mauritii cœnobio, quod in Valesia situm erat, hospitatum fuisse, cujus loci monachi, aperta clam theca, subdoleque rursus clausa, sacra pignora furati sunt. Deinde subdit, Godegrandum, comperta Agaunensium fraude, de illata injuria apud Pippinum expostulasse, ab eoque hoc recepisse responsi :* Nunc hyems horrida imminens tentare quid prohibet : transacta hyeme, sumptis fratribus vestris coepiscopis, Trevirense, Virdunense, Tullense ac duce regni, adite præfatum locum, jubendo vobis reddi, quæ vestra sunt. Si contempserit, sumite sanctum
B Mauricium cum Sociis suis ac repedate in patriam, ovantes habendo eos. Factum est, ut rex jusserat, reditumque est ad sanctum Mauricium cum manu valida, *atque ita receptæ reliquiæ Gorziam allatæ sunt anno, ut præmiserat,* 765, *idque* 12 *Martii, prout supra ostendimus.*

anno proximo præcedenti.

38 *Nemo non videt, quædam ex dictis anno* 764, *quædam* 765 *contigisse, sanctumque Godegrandum sub illius anni finem, vel hujus initium in Galliam jam reducem fuisse, unde* transacta hieme *ad Agaunenses reversus est, receptasque sacras reliquias inde transtulit Gorziam, ubi* 12 *Martii anno* 765 *depositæ fuerunt. Jam vero conventus Attiniacensis habitus tantum est post Pascha, ut ostendit Cointius ad annum* 765 *num.* 1, *et fatetur Mabillonius : cumque Pascha eo anno in* 14 *Aprilis inciderit, liquet utique, S. Godegrandi in laudato conventu præsentiam minime obstare, quominus anno præcedenti sacras illas reliquias ipse Roma deferre, annoque* 765 *Gorziæ deponere potuerit. Ceterum Cointius existimat, Willibarium, qui Viennensi episcopatu relicto ad Agaunense monasterium secesserat, in citatis Annalibus Laureshamensibus minus accurate dici episcopum Sedunensem, cum primum*
C *post conventum Attiniacensem, cui ut abbas Agaunensis interfuerat, eam sedem acceperit, ideoque subscriptus legatur :* Episcop. de monasterio Mauricii. *Verum hæc, cum ad propositum nihil faciant, non examino.*

Alia ejus corporis depositio :

39 *Fragmentum Annalium ab anno, ut notatur,* 769 *usque ad* 806, *apud Chesnium tom.* II *editum, memorat,* S. Gorgonii *corpus anno* 769 *in ecclesia Gorziensi depositum esse.* Anno, *inquit,* 768 positum est corpus sancti Gorgonii in basilica, quæ est constructa in Gorzia monasterio. Et obiit Droegangus abba. *Pro anno* 768 *legendum videtur* 769, *tum quia ita in titulo ponitur, tum quia mox sequitur annus* 770 *et reliqui sine interruptione, tum denique ob dicenda. Hisce consonant Annales Petaviani, num.* 28 *laudati, in quibus ad annum* 769 *sic legitur :* Corpus Sancti Gorgonii positum fuit Gorzia monasterio. *Quominus autem hæc de primo istius sacri corporis in Galliam adventu intelligas, obstant hi ipsi Annales Petaviani, dum ad annum* 765 *diserte aiunt :* Ve-
neruntque corpora sanctorum ab urbe Roma in Franciam, Gorgonii, Naboris et Nazarii, *prout jam observavit Cointius. Huc etiam respexisse videtur Hugo Flaviniacensis, verbis num.* 34 *recitatis, quibus primum asserit, prædictorum Martyrum corpora anno* 765 *in Franciam delata fuisse, deinde vero suddit, postea* S. Gorgonii *corpus anno quarto post obitum S. Godegrandi, Christi autem* 768 *in monasterio Gorziæ conditum fuisse. Quippe si pro anno* 768 *substituas* 769, *a cujus* 6 *Martii annus quartus a sancti episcopi obitu currere incipiebat, Hugonis dicta recte intelligentur de depositione, cujus prædicti Annales meminerunt. Forte tum facta fuit quædam corporis elevatio seu in pretiosiorem lipsanothecam depositio. Mabillonius tamen in Annalibus ad hunc annum num.* 26, *ad quem etiam Droegangi abbatis mortem refert, suspicatur Gorziensem ecclesiam hoc tempore primum perfectam fuisse, ideoque hucusque exspectatum, ut sacrum pignus in ea deponeretur.* D

reliquiæ examinantur, Missipontem portantur, referuntur.

40 *Idem eruditus Benedictinus in Actis Sanctorum sui Ordinis, parte II, pag.* 211, *lit.* b *notat, lipsanothecam* S. Gorgonii *anno* 1088 *per Henricum ejusdem loci abbatem reseratam fuisse, inventumque sancti Martyris caput et præcipuas corporis ejus partes, quæ laudatus abbas in pretiosiorem thecam recondidit. Hoc si ita sit, quo pacto igitur Saussayus, num.* 32 *relatus, ait,* E
S. Gorgonii *caput a Godegrando in cathedrali ecclesia Metensi depositum in hunc usque diem asservari? An forte sacrum istud cimelium ex Gorsienzi ecclesia eo postea translatum est, aut alterius Gorgonii caput ibidem honoratur, et horum alterutrum a S. Godegrando eidem ecclesiæ donatum fuisse, perperam existimavit Saussayus? Certe præter ipsum legi neminem, qui id asserat. Denique laudatus Mabillonius de celebri abbatia Gorziensi, quæ* S. Gorgonii *nomine diu fuerat nuncupata, deque ejusdem Sancti reliquiis pag.* 205 *hæc habet :* Abbatia illa Gorziensis, quæ sanctorum monachorum seminarium fuerat, in superioris sæculi motibus primum quidem ab hæreticis insessa anno 1542 : tum anno insequenti a Theodonis-villæ præsidiariis militibus direpta et cremata ; dein anno 1552 ab Henrici II Francorum regis copiis ad solum pæne subversa ; demum anno 1580 in collegium duodecim canonicorum redacta est, S. Gorgonii reliquiis, quæ Mussipontem, theca spoliata, delatæ fuerant, Gorziæ restitutis anno 1595, uti fusius in Chro- F
nicis Benedictinis refertur ad annum 752. *Similia habet Bailletus, qui tamen ait, sancti Martyris reliquias dici Mussipontem delatas ante monasterii direptionem, ne militum hæreticorumque furori, quem monachi non inaniter prævidebant, exponerentur.*

Gorziæ non fuit totum Sancti corpus.

41 *Porro cum Gorziensium constans opinio sit,* S. Gorgonii *corpus, quod a S. Godegrando acceperunt, esse* Gorgonii *martyris Nicomediensis, quem Romæ antiquitus cultum diximus, quærat hic aliquis, quid illud anno* 765 *in Franciam potuerit deferri, cum num.* 15 *et sequentibus ostenderimus, istius Martyris corpus seculo* IX *a Gregorio IV Pontifice Romæ elevatum fuisse. Hoc ipsum jam advertit eminentissimus Baronius, tom.* IX *Annalium ad annum Christi* 764 *sic scribens :* Cum jam fama increbuisset in Galliis, per sanctissimum Pontificem Paulum plurima Sanctorum corpora esse e cœmeteriis in Urbem translata, eorum cupidi Franci, Sanctorum cultus studiosissimi, mittunt legatum Romam ad eum Pontificem

AUCTORE C. S.

A Pontificem, rogantes, ut aliqua ex Sanctorum corporibus recens inventis darentur in Gallias transferenda. Functum tradunt hac legatione Crodogangum religiosissimum virum, Metensem episcopum, atque accepisse ab eo corpora sanctorum martyrum Gorgonii, Naboris et Nazarii. Verum potius dixerimus, ex eis partem, quam ipsa integra accepisse corpora : siquidem ut taceamus de ceteris ; ipsius Gorgonii corpus usque hodie reconditum habetur in basilica Vaticana in confessione S. Gregorii Papæ.

sed tantum magna pars:

42 *Censet igitur eminentissimus annalista, partem corporis* S. Gorgonii *Romæ suo tempore etiam servatam fuisse in basilica Vaticana, in quam Gregorius IV, ut præmisimus, eam intulerat. Hinc assertioni favent, quæ num.* 40 *de inspectione reliquiarum seculo* XI *jam decrepito facta ex Mabillonio retulimus : videlicet non totum corpus*, *sed tantum* caput et præcipuas corporis ejus partes *inventa fuisse. Favent etiam Acta, num.* 44 *referenda, in quibus non corpus, sed* reliquiæ S. Gorgonii *in Galliam delatæ dicuntur. Fuerat quidem jam tum pars eadem aliqua Mindam in Saxonia translata, sed ea non videtur tanta fuisse, ut reliquum totius corporis* B *dici queat. Neque propterea arguendus est Anastasius Bibliothecarius aut adducti a nobis scriptores, quod hi reliquias Gorzienses, ille Romanas* corpus S. Gorgonii *appellent, cum is fuerit antiquorum loquendi usus. Audi rursum eminentissimum Baronium eodem tomo, ad annum* 827, *num.* 38 *occasione corporis S. Sebastiani, quod in Gallias prius avectum dixerat, et deinde una cum* S. Gorgonio, *quem mendose* Gregorium *scripsit, in ecclesiam Vaticanam translatum narrat, audi, inquam, eum hac super re differentem. Postquam enim dixisset, nonnisi partem ejusdem sancti martyris in Gallias translatam dici posse, sic prosequitur :* Sed et nos sæpe sumus experti, quod, cum sunt factæ in Urbe elevationes atque translationes, non ipsa integra esse corpora Sanctorum inventa, immo in nonnullis neque dimidiam ipsorum partem, reliquam vero alio deportatam.

qua ratione hæc corpus dicta sit.

43 Verum nequaquam dolo malo et fallendi animo per imposturam pietas fidelium possidere se Sanctorum corpora profiteri consuevit, quorum non nisi partem acceperit : cum in eis non dimidiatum, vel diminutum aliquo modo se sentiant possidere in operatione virtutum, sed plane C integrum atque perfectum ; ut qui reliquias acceperint sancti martyris Sebastiani, *(idem statue de reliquiis* S. Gorgonii) non mentirentur, si secum habere ipsum dixerint Sebastianum, testante præsertim ipso Theologo sua invectiva in Julianum, quælibet passionum signa idem præstare, quod integra ipsorum corpora, et quod corpora idem possint, quod animæ in cœlo beatæ : adeo ut idem martyr in quolibet corporis sui tenui pulvere integer perseveret, oblatrent licet dæmones et blasphement hæretici hagiomachi. *Ita eminentissimus.*

§ V. S. Gorgonii reliquiæ aliquæ Mindam translatæ; Sancti cultus in eo episcopatu.

Reliquiarum pars Mindam translata

Acta, *quæ edituri sumus, priori translationi aliam hisce verbis subnectunt :* Post hæc iterum longo intervallo temporum reliquiæ sancti Gorgonii per Grodegandum venerabilem ecclesiæ Metensis episcopum transferuntur ad Corziense cœnobium : inde postea, crescente in Saxoniæ partibus Christiana religione, pars earumdem reliquiarum in Saxoniam attribuitur ; ubi idem sanctus Gorgonius genti Saxonum et ecclesiæ Mindonensi patrocinatur. *Est autem Minda urbs Germaniæ in Westphalia ad Visurgim fluvium sita ; imperialis et libera, episcopali cathedra seculo* VIII *senescente insignita, cujus antistiti Mindensis principatus olim paruit : at seculo* XVII *per pacem Westphalicam episcopatus* E *exstinctus est, ejusque principatus electori Brandurgico cessit. Breviarium Mindense, anno* 1516 *Moguntiæ editum,* Adventum reliquiarum sancti Gorgonii 5 *Idus Martias recolendum proponens, verisimilius agit de reliquiis tum Mindæ exceptis : sed quo anno quove seculo id contigerit nec ibi nec alibi reperio. Mabillonius tom.* III *Annalium censuit, factum id esse circa annum* 978 *aut saltem sub episcopo Milone, quem in Sec. Benedictino III parte* II, *pag.* 205 *Mindensi ecclesiæ ab anno* 974 *usque ab* 996 *præfuisse scribit. Mabillonii verba ad prædictum annum in Annalibus accipe :* Gorziense monasterium tunc administrabat Immo abbas... Is Milonem episcopum Mindensem honorifice in suo monasterio excepit, eique partem reliquiarum sancti Gorgonii martyris in Saxoniam asportandam concessit. Milo vero vicissim ad eum transmisit librum de passione sancti Gorgonii, quæ apud Gorzienses desiderabatur, præmissa epistola, quæ sic habet *etc.*

diu ante annum 978

45 *Dubium non est, quin hic loquatur de ea translatione, de qua agitur in Actis, initio præcedentis numeri citatis ; cum ipse laudato Seculo Benedictino, pagina* 204 *scribat :* Procedente F tempore pars reliquiarum S. Gorgonii in Saxoniam translata est in ecclesiam Mindonensem *:* cujus urbis episcopus Milo Vitam S. Gorgonii a se repertam Gorziensibus monachis direxit : *quam translationem pagina sequenti probat ex iisdem Actis, epistolæ Milonis, quam cum iis missam dixerat, insertis. Verum hæc Mabillonii assertio ne probabilis quidem mihi apparet, et cum ipso in primis pugnat Mabillonio. Certe monachus Gorziensis Translationis edendæ auctor inter cetera de suo tempore ait :* Fama volans populos sermone replebat, quod sanctus Gorgonius hic *(Gorziæ)* minime totus haberetur, sed potius ultra Rhenum in episcopio, suo nomine decentissime insignito, medietas haberetur. Qua sollicitudine stimulati, præsul videlicet Adalbero, abbas loci, aliique seniores quamplurimi, quærebant si forte Deo placitum esset dignoscere veritatem. *Subdit, eos ab inspiciendo sacro pignore divinitus fuisse prohibitos. Verba hæc :* Ultra Rhenum in episcopio, suo nomine decentissime

AUCTORE C. S.

decentissime insignito, *Mabillonius ibidem pag.* 211, *lit.* a *sic excipit :* Nempe in ecclesia Mindonensi, ut dictum est in præviis observationibus num. 4, *remittens scilicet ad ea, quæ ex illo mox retulimus. Et recte quidem : etenim per episcopium* S. Gorgonii *nomine insignitum non videtur designari, nisi ecclesia Mindensis, quæ, ut, infra ostendemus, in ejusdem Sancti honorem ante dedicata jam fuerat.*

et ante episcopatum Milonis :

46 *Jam vero, teste eodem Mabillonio, Adalbero, cujus Gorziensis monachus ibidem meminit, fuit ejus nominis primus Metensium episcopus, obiitque anno* 964, *quem etiam Gabriel Bucelinus Germaniæ sacræ et profanæ tom.* I, *in istius sedis episcopis emortualem ipsi statuit. Qui potuit igitur Milo, quem tam ipse, quam Mindensia Chronica non ante annum* 974 *Mindensi episcopatu initiatum scribunt, eas* S. Gorgonii *reliquias ad suam sedem transtulisse, quas ante ejusdem episcopatum eo jam delatas fuisse affirmat? Porro licet fama illa, medium Martyris corpus Mindensibus asserendo, verum, ut assolet, nonnihil auxerit, eam tamen non omnino falsam fuisse, si de aliqua corporis portione accipiatur, eruimus ex Sanctorum Actis, quæ Milo a se reperta Gorziensibus transmisit, ex quibus Mabillonius eadem verba recitat, quæ nos num.* 44 *ex iisdem adduximus. Unum, quod hic opponi posset, est, quod Milo post acceptas reliquias ea verba Actis forsitan addiderit : sed præterquam quod id gratis assereretur, quid causabimur, quod episcopus ille nec se nec Immonem nominet, si hujus beneficio et illius cura sacrum illud cimelium Mindensi ecclesiæ obtigerit? Adde, quod in tota illa epistola, quam Mabillonius integram recitat, nulla prorsus fiat de acceptis reliquiis mentio. In ea quidem magnas Immoni gratias agit de benignissima hospitalitate, qua apud eum fuerat usus ; at de reliquiarum donatione verbum nullum.*

sed incertum quo tempore.

47 *Ex dictis colligo,* S. Gorgonii *reliquias ante Milonis episcopatum Mindæ honoratas jam fuisse. Imo vero necesse est, eas diu ante eo fuisse delatas, cum Milonis tempore Gorzienses monachi ex fama tantummodo habuerint, quod* ultra Rhenum in episcopio *Sancti* nomine decentissime insignito medietas *sacri corporis requiesceret, ideoque ipsi cum Adalberone episcopo decreverint explorandum, verane an falsa, ea fama referret. Sane si a paucis annis aut etiam eo seculo* X *pars aliqua ex Gorziensibus reliquiis Mindam translata fuisset, non satis verisimile apparet, ejus rei memoriam circa ejusdem seculi medium usque adeo obliterandum fuisse, ut nullus Gorziensium sciret, an aut quales reliquias Mindensibus concessissent. Potuerunt itaque Mindenses jam a seculo* IX *aliquam* S. Gorgonii *portionem possedisse, quamvis quo tempore acceperint, omnino incertum sit.*

Hæ reliquiæ communi ecclesiæ incendio

48 *Chronicon Mindense tom.* III *Rerum Germanicarum a Pistorio editum memorat incendium, quo cathedralis ecclesia ejusdem urbis post medium seculi* XI *sub Egilbertho vel Engelberto episcopo in cineres redacta est.* Tempore istius, *ait,* major ecclesia Mindensis anno Domini 1052, in die S. Vincentii martyris per incendium destructa est, et armarium combustum : ita ut quidquid prius imperator Carolus et Wedekindus, rex Mindensitum et Angarorum, ex magnificentia regia in ornamentis et donariis plurimis reliquerant ad honorem et decorem sæpe dictæ ecclesiæ, per flammam ignis consumptum et delectum sit. *Restaurata quidem est ab eodem Egilberto ecclesia : verum thesauri jactura non facile potuit resarciri. Certe integro seculo post,* XIII *scilicet senescente, ejusdem sedis episcopus* 26, *Anno nomine, in epistola ad Conradum abbatem Corbeiensem deplorat irreparabile damnum sacrarum reliquiarum, quæ ferali illo incendio perierant, rogatque, ut sibi aliquas e monasterio suo transmittere dignetur.*

periisse videntur.

49 *Exstat ea epistola in Chronico Bussonis Watenstedii apud Paullinum in Syntagmatis, unde sequentia delibo.* Anno Dei gratia episcopus in Minden, Rev. abbati totique congregationi sanctorum martyrum Stephani et Viti in Corbeia salutem et gratiam in Domino sempiternam. Noverit caritas vestra, dilecti fratres, quam irreparabile damnum ecclesia nostra ex incendio sub antecessore meo bonæ memoriæ Engelberto passa sit, in quo non tantum omnia ornamenta, cleinodia et donaria, ab ipso fundationis tempore fideliter custodita, uno die perierunt ; sed (quod magis dolemus et deflemus) tot Sanctorum reliquiæ, numquam reparandæ. Magna profecto jactura! Cum ergo nos damnum hoc aliqualiter resarcituri paterna cura sollicite studeamus, et compertum habeamus, magnum rarumque thesaurum in vestra potestate esse, amice rogabimus, ut ad excitandam majorem devotionem, ecclesiæ ornamentum, damnique nostri levamentum, aliquot nobis elargiri dignemini *etc. Iisdem flammis Mindenses* S. Gorgonii *reliquias periisse, colligimus ex Watenstedio in Annone, dum* notabile *observat,* reliquias B. Mariæ Magdalenæ tot inter exustas mansisse illæsas. *Similiter Lerbeccius in Chronico apud Leibnitium tom.* II *script. Brunsvic. ait :* Ceteris *(reliquiis)* tempore Engelberti per ignem absumptis, solæ Mariæ Magdalenæ ex igne intactæ manentes inveniuntur. *Apud Pistorium paulo obscurius legitur :* Tempore autem incendii reliquiæ B. Mariæ Magdalenæ inter alias reliquias igne attactas intactæ permanserunt. *Eodem itaque incendio* S. Gorgonii *pignora absumpta videntur, nisi ea forte flammis in tempore fuerint subducta.*

Brachium Sancti pretiose ornatum,

50 *In Chronico Mindensi apud Pistorium mentio fit brachii sancti Martyris, pretiosa theca inclusi.* Tempore istius episcopi *(Sigewardi, qui anno* 1124 *consecratus, usque ad annum* 1140 *eam sedem tenuisse ibidem dicitur)* Henricus dux Brunsvicensis contulit ecclesiæ brachium S. Gorgonii pretiose adornatum. *Consonat Lerbeccius :* Tempore hujus Henricus Leo dux brachium S. Gorgonii pulchre adornatum ecclesiæ contulit. *Idem quoque refert Watenstedius : verum alii hanc donationem aliquot annis serius statuunt. Inter hos auctor Chronici Mindensis ab Henrico Meibomio tom.* I *Rerum Germanicarum editi, annum* 1174 *assignat his verbis :* Post obitum vero istius episcopi *(Werneri anno* 1173, *ut ait, defuncti)* anno sequenti Kalend. Februarii, Henricus dux Saxoniæ curiam in Lothen cum omnibus bonis et suis attinentiis dedit ecclesiæ Mindensi ; item S. Gorgonii brachium preciose adornatum. *In Osnabrugensi autem Chronico apud laudatum Meibomium tom.* II *sic legitur :* Circa hæc tempora, videlicet de anno Domini 1169, dux Henricus Brunsvicensis, dictus Leo, curiam et bona Lothen vel Lode Mindensis diœcesis, et brachium S. Gorgonii martyris pretiose adornatum dedit ecclesiæ Mindensi ad honorem Dei, quia filia regis

AUCTORE C. S.

A regis Angliæ Mechtildis sibi in ecclesia præfata ante altare beati Petri matrimonialiter fuerat copulata. *Parum refert, quo anno ea facta donatio sit, posteriores tamen duo ad verum proximius videntur accedere. Fuit autem Henricus ille Brunsvicensis ejus nominis III Bavariæ et Saxoniæ dux, de quo consuli possunt Saxoniæ scriptores.*

aliæque reliquiæ ibidem honoratæ.

51 *Porro ex adductis verbis non omnino liquet, an Henricus sacrum* Gorgonii *brachium, seu reliquias pretiosa inclusas theca ecclesiæ Mindensi tum donaverit, an vero easdem ibidem asservatas hujusmodi theca ornari tantum curaverit. Eadem Chronico tradunt, Annonem supra laudatum variis reliquiis ecclesiam suam ditasse.* Iste sanctus episcopus *(dicitur apud Pistorium)* videns majorem ecclesiam Mindensem miserabiliter Sanctorum reliquiis orbatam per incendium, collegit de locis diversis corpora et reliquias Sanctorum, et ad prædictam ecclesiam transvexit. *Deinde inter Sanctos, quorum* maxima pars *(Meibomius habet* magna pars) corporum *tum temporis ibidem asservata dicitur,* S. Gorgonius *numeratur, ac post pauca rursum brachium* S. Gorgonii *preciosum (Pistorius habet* Georgii) *recensetur.* B *Verisimile est, eas sancti Martyris nostri reliquias, aut earum aliquas, a Gorziensibus Annoni donatas fuisse. Suspicionem hanc mihi movet Lerbeccius, dum de eo hæc ait :* Gorgociense cœnobium, ubi sanctus Gorgonius quiescit, causa devotionis visitans, fraternitatem inter ecclesiam Mindensem et dictum monasterium pridem habitam renovavit. *Nulla quidem hic de acceptis reliquiis mentio : sed cum Anno dicatur Sanctorum reliquias tam studiose conquisivisse, ut damnum ab incendio pridem illatum repararet, cumque ex dictis verisimile sit,* S. Gorgonii *pignora eodem casu periisse, verisimile quoque est, Gorziense iter ab eodem susceptum fuisse, ut aliquid ex sancti ecclesiæ suæ Patroni ossibus impetraret.*

Ecclesia ipsi dicata restauratur :

52 *Accipe reliqua ad Sancti cultum apud Mindenses spectantia. Cathedralis ecclesia, quam anno* 1062 *conflagrasse diximus, inter Sanctos tutelares suos* Gorgonium *venerabatur. Ita discimus ex vetustis diplomatibus et donationum instrumentis, in quibus ea in honorem S. Petri Apostoli sanctique* Gorgonii *martyris constructa legitur. Exstant illa in Spicilegio ecclesiastico Germaniæ tom.* III. *In Chronicis vero sæpe memoratis, quorum unius verba ex editione Paullini adduco,* C *hæc habentur :* Helmwardus, Helinwardus, Helmwerdus, monachus Ordinis Benedictini *(et episcopus decimus Mindensis)* dubitans de consecratione majoris templi, anno 952 Dudonem Paderbornensem et Drogonem I Ossenbergensem Mindam evocavit ad dedicationem basilicæ hujus in honorem sanctorum Gorgonii, Laurentii et Alexandri martyrum. *Dicitur quidem in iisdem Chronicis Engelbertus episcopus restauratam post incendium ecclesiam seculo* XI *senescente* in honorem S. Trinitatis, S. Crucis, Virginis gloriosæ et omnium Sanctorum *dedicasse : at in donationum instrumentis nihil tale reperire est, et ex dicendis patebit, sanctum Martyrem nostrum ejusdem ecclesiæ tutelarem semper habitum fuisse.*

aulæum martyrium referens :

53 *Variæ donationes, quas apud memoratos scriptores legere est, propensam sane erga Patronum suum Mindensium pietatem declarant. Eas ego huc minime transferendas censui præter unam, quæ docet,* Gorgonium, *quem ipsi venerabantur, ex eorum quoque judicio non alium, quam Martyrem Nicomediensem fuisse. Lerbeccius in Annone, cujus episcopatum seculo* XII *senescenti illegat, tradit, Odam, Annonis matrem,* duo dorsalia, *sive aulæa,* pro utroque choro *ecclesiæ Mindensis,* Passiones Petri et Gorgonii continentes, de opere textili *donasse. Aulæorum alterum hos versus exhibebat :*

Sis benedicte Deus, Gorgonius et Dorotheus,
Pro quo tormentis plectuntur, nec monumentis
Regis flectuntur ; sed Christum morte sequuntur,
Pœnarumque metum derident, sal et acetum
Spernunt, assantur, laqueis demum cruciantur.
Confessor fidei sacræ Socius Dorothei
Sprevit tortorem, mundi contempsit honorem,
Ut sic cum Christo mundo salvetur in isto,
Consilietque Deo cum consocio Dorotheo.

infelix Folmari episcopi

54 *Mirabile est, quod apud Pistorium in Chronico de cæde Folmari episcopi refertur in hunc modum :* Folmarus vel Volmarus decimus nonus episcopus Mindensis. Iste episcopus propter frivolam invasionem episcopalis sedis, ut veraciter asseritur, a S. Gorgonio martyre et patrono hujus ecclesiæ est occisus circa annum Domini 1094 ; et ideo memoria istius fieri non consuevit. Accidit enim, ut eadem, qua dictus Folmarus E occisus est nocte, beatus Gorgonius custodibus mojoris ecclesiæ appareret, imperans, ut signum pro mortuo episcopo facerent. Illis autem credere nolentibus, ostendit eis pro intersignio palam altaris cruentatam et sanguinolatam, in qua gladium occisionis abstergerat ; quæ multis annis postea pro miraculo servabatur. Qui statim surgentes, omnia eis imperata obedienter et cum timore perfecerunt. Obiit autem in die Decollationis Joannis Baptistæ, anno, quo supra, Indictione secunda. *Eadem habentur in reliquis Chronicis ; Lerbeccius addit, ejusdem corpus cum in ecclesia cathedrali sepultum fuisse, inde postea erutum et profano loco humatum fuisse.*

obitus :

55 *Nicolaus Schatenius parte* I *Annalium Paderbornensium, ad annum* 1089, *Folmarum hunc recenset inter schismaticos præsules, quos Henricus IV, alias III, in Germaniæ episcopatus intrusit.* Hoc anno *(Schatenii verba sunt)* post obitum Reinwardi, Mindensium episcopi acerrimique Catholicarum partium propugnatoris, ab Henrico rege Mindensi ecclesiæ vi armorum impositus est Volcmarus Hildesiensis canonicus, qui jam ante a pseudo-synodo Moguntina, vivente adhuc Reinwardo, intrudi cœperat. F *Idem annalista ad annum* 1094 *eodem quidem modo narrat tragicam Folmari mortem, sed merito dubitanter,* si quidem vera est, *inquiens,* narratio. *Adjicit tamen :* Verum si quis aliorum schismaticorum episcoporum miserabiles ex hac vita excessus recolat, haud incredibile, Volcmarum quoque aliquo miserabili mortis genere obiisse ; sed quoquo se ista modo habeant, fallit certe nos Mindense hoc Chronicon, quod eum hoc anno mortuum tradit ; cum litteris a nobis producendis, anno 1097 adhuc superstes subscripserit, *etc. Hæc Schatenius : nec ego narrationem istam pro certa admitto : visum tamen fuit eam, relicta penes Chronica fide, hic referre. Ad Sancti cultum redeamus.*

varia Sancti in Breviario Mindensi

56 *Ad manum mihi est Mindense Breviarium, anno* 1516 *Moguntiæ excusum, in cujus prima pagina SS. Petrus Apostolus et* Gorgonius, *velut ecclesiæ patroni exhibentur. In hoc Breviario geminum Officium novem lectionum de sancto Martyre nostro celebrandum præscribitur. Primum,* quod

AUCTORE C. S.

quod est Adventus reliquiarum sancti Gorgonii, *proponitur ad diem* 11 *Martii, habetque omnia fere propria, ex Actis maximam partem concinnata: in tertio Nocturno homilia in Evangelium* Nolite arbitrari *præscribitur. Non vacat huc singula referre: unum et alterum versum, in quo de ejusdem Sancti tum Romæ tum Mindæ patrocinio fit mentio proderit recitasse. Responsorium* IV *sic habet:* Gorgonius Romæ positus subvenit ad se clamantibus, ejusque meritum late diffunditur, qui etiam genti Saxonum patrocinatur. ℣, O vere ineffabilem Deum in Sanctis suis, tanta beneficia præstat servis suis! *Quintum vero est hujusmodi:* Per beatum Gorgonium fiunt hic divina mysteria, per orationes ejus cæci illuminantur et infirmi sanantur.

memoria. 57 *Alterum Officium, ex iisdem Actis pariter compositum, cum Octava celebrandum proponitur die* 9 *Septembris, nisi incidat in festum Dedicationis ecclesiæ cathedralis: tum enim per diœcesim quidem* Gorgonii festum celebre *agebatur, sed in ipsa cathedrali Dedicatio erat recolenda. Præter hæc singulis quintis feriis vacantibus ab Octava Corporis Christi usque ad Adventum Domini, et ab Octava Epiphaniæ usque ad Quin-* B *quagesimam, recitari præcipitur Officium trium lectionum de eodem Sancto, a primis Vesperis inchoandum, quemadmodum feriis tertiis de S. Petro Apostolo, et Sabbathis de sanctissima Dei Genitrice celebrabatur. Denique inter communia Sanctorum suffragia orationes ad eumdem Sanctum leguntur, qui etiam Litaniis immediate post S. Stephani nomen insertus est.*

PASSIO *a*

AUCTORE ANONYMO

Ex vetusto codice membranaceo musei nostri, notato O Ms. 19.

C

Auctoris prologus. Magnum *b* summopere studium in perquirendis Sanctorum Passionibus nobis est habendum, quia pretiosa est in conspectu Domini mors eorum. Non enim obest *c*, si a nobis nesciantur, sed pro maximo damno nobis reputabitur, si fideliter et utiliter a nobis minime perquirantur. Scimus quidem, illos temporalia pro Deo tormenta pertulisse, sicque expleto sui agonis certamine, divina suffragante clementia, ad cœlestem gloriam transmigrasse; quia secundum sacræ Scripturæ testimonium, fulgebunt Justi sicut sol in regno Patris eorum. Auditores quippe divini eloquii, in quo dicitur, Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Deo se ad hoc animante, nulla temporalis vitæ supplicia timuerunt subire. Sancti igitur martyres sic a nobis sunt venerandi, ut interventionibus eorum gloriæ, quam perceperunt, mereamur consortes inveniri. Certamina siquidem eorum, dum a fidelibus leguntur, incitamentum fidei præstant. et ne a via Dei desciscamus, exemplis suis animos nostros tangunt et admonent, ne pro Dei labore pigrescant *d*. D

Exorta persecutione Nicomediæ, 2 Diocletiano igitur in rebus publicis agente, tam sæva in Christianos *e* tempestas exorta est *f*, ne *g* quis se auderet profiteri Christianum, ne suppliciis intolerabilibusque tormentis succumberet. Pater quidem filium, frater fratrem, si illius sectæ inveniretur, velut inimicum manifesta inquisitione prodebat; et ideo quisque, prout poterat, se in speluncis aut latibulis abscondebat; nec parenti aut alicui proximorum Christicolam se esse confiteri præsumebat. Eo namque tempore Diocletiano in Orientis partibus commorante, eadem tempestas in Christianos apud Nichomediam solito gravior exarsit; et quarumcumque civitatum habitatores ad perquirendos Christianos, ubicumque invenirentur, imperatoria majestas velut ignis exurens inflammavit. Tunc beatus Gorgonius clam et abscondite Christianus *h* cum consorte suo Dorotheo diutius latere non valens, velut cœleste sidus emicuit, et quid intus ageret, luce manifestius aperuit. Erat quidem regii cubiculi præpositus et magister in officiis, quæ intra palatium exhibebantur: cui beatus Dorotheus in eodem officio fide et magnanimitate non impar, strenue et non segniter obsequebatur. E

SS. Dorotheus et Gorgonius 3 Erant quoque Dei cultores eximii, et ad viam veritatis docendam prædicatores et testes idonei: nam intra palatium velut magna luminaria lucebant, omnesque pene cubiculi ministros, ut in fide Dei vigilanter ac libere persisterent, salutaribus monitis erudiebant; ut in illis impleri videatur illud Davidicum: Ecce quam bonum et quam jocundum habitare fratres in unum. Diocletianus igitur in Servos Dei velut leo rugiens, in consistorio palatii jussit sibi solium parari, et Confessores, qui in vinculis et in carceribus habebantur, suis aspectibus præsentari. Statuas etiam vel effigies deorum suorum jussit apponi, quibus thura deberent incendi; sed sancti Martyres spem suam in Domino ponentes et ejus machinas quasi stercora despicientes, constanter clamabant, dicentes: Dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit.

Christianos se sponte confitentur, 4 Ad hæc Diocletianus indignatus, quosdam eorum taureis jussit et plumbatis cædi, quosdam vero suspensos ungulis lacerari, alios vivos decoriari. Unum *i* tamen, quem constantius et fortius suæ vesaniæ resistensem videbat, hunc præ cæteris crudelioribus suppliciis cruciari præcipiebat. Tunc beatus Gorgonius constanter et libere prorupit in hanc vocem, dicens: Cur, imperator, crudelius et sævius in hoc solo punis sententiam, quæ viget in omnibus nobis? ut quid in illo crimen dicitur, quod a nobis firmiter confitetur? Hæc nobis fides, hic cultus et unanimis eademque sententia. Hactenus, imperator, tibi militavimus; jam nunc permitte, ut Deo serviamus, cujus creatura sumus: hactenus tui eramus, jam deinceps, velis, nolis, Dei erimus. Ipsi militiam devovimus et militiæ illius signaculum accepimus: tolle militiæ tuæ cingulum, ut absolute sequamur Christum Regem nostrum. Resipisce miser ab hac, qua teneris insania, ne perducaris ad æterna tormenta: hæc enim supplicia, quibus Dei Servos affligis, finem habent; illa F

vero

A vero æternaliter permansura nullum finem inveniunt *k*.

k quos Diocletianus, frustra primum blanditus, l

5 Igitur ad beati Viri Gorgonii *l* constantissimam professionem Diocletianus mente confunditur, et quo se verteret, nescius, rabidissima ira succenditur; anxie tamen secum deliberat, quid de Viro sibi tam familiari, quippe infra palatium nutrito, agere debeat. Ægre siquidem talem Virum perdendum esse disposuit, quem disciplina morum et generis nobilitas adornavit. Tunc ad se deductum cum consorte suo Dorotheo blanditiis, ut ad sua sacra redeant, demulcebat, et ampliores illis militiæ honores accumulandos esse promittebat. Sed beati Viri respectu mentis intimæ Deo suspirantes, illius se clementiæ committebant, dicentes: Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te. Et beati Martyres conversi ad imperatorem, dixerunt: Noli, imperator, frustra errare, ut contingat nobis a via Dei declinare: non enim ab illo deficiemus, cui nos militaturos esse destinavimus: tu nobis temporalem et corporalem nobilitatem opponis, æternos vero fasces et generositatem, qua animæ nobilitantur, quoniam, quid sint, ignoras, postponis. Absint blanditiæ tuæ, B absint minæ tuæ: nusquam enim aberit, qui regni sui participatum in simplicitate sibi servientibus promittit.

carceri mancipat, et constantes in fide

6 Tunc iracundia repletus Diocletianus, jussit eos custodiæ mancipari et catenis vinctos carceralibus tenebris includi, quousque secum decerneret, quid de eis agere deberet. In crastinum jussit iterum imperator pro tribunali judiciariam sibi sedem construi et quæstionarios ac carnifices cum diversis suppliciorum instrumentis adsisti. Tunc beati viri, Gorgonius et Dorotheus deducuntur ad medium, et ut suæ saluti consulant, admonentur. Consulite, inquit imperator, vitæ vestræ et nobilitati, quia aut gloriose vivere, aut ignobiliter debetis mori. Si vivere disponitis, plurimos honores adepturi, inter regni proceres semper gaudebitis: si vero mori eligitis, non qualicumque, sed pessima morte, peribitis. Nam si persistiteritis in contumacia vestra, proculdubio vindicanda erit deorum injuria. Tunc sanctus Gorgonius respondit pro ambobus: Christus, qui nos ad suam fidem vocavit, ne deficiamus in tormentis, sua nos gratia confortabit: tu vero, fili diaboli, fac opera patris tui. Christus stat ante januam, qui nos perducet ad æternam C gloriam: in brevi quidem transibit tormentorum tuorum pœna, sed æternaliter permanebunt promissa laborum nostrorum præmia.

post equuleum, et varia m

7 Tunc jussit eos in eculeo appendi *m* et flagris et ungulis toto corpore laniari et visceribus jam pelle nudatis jubentur aceto et sale perfundi. Inter hæc sancti Martyres læto vultu ad Dominum suspicientes, dixerunt: Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, qui nos in tormentis dignatus es confortare: jam tibi toto corde suspiramus, quia citius nos te visuros esse speramus: tua visio, qua angeli gaudent in te aspicere, æterna satietas et æterna vita est; quia temporalis hæc, quæ transibit, egestas et mors est dicenda potius quam vita. Videns itaque Diocletianus beatorum martyrum Gorgonii et Dorothei lætitiam et exultationem, maximam cœpit habere anxietatem et indignationem, quia sui carnifices sanctos Martyres laniando deficiebant; ipsique inter tormenta lætiores effecti, in Christi laudibus exultabant.

8 Tunc cœpit anxie cogitare, qua eos posset pœna multare. Constanter quidem ac fortiter tormentorum genera, quæ ingerebantur, tolerabant et quasi nihil doloris sentirent, in Domino gaudebant. Acetum nudatis visceribus infusum pro Christo sustinebant, quem in cruce suspensum, aceto pro se potatum credebant: sal crudis visceribus aspersum non dolebant, quia sale cœlestis sapientiæ se imbutos esse sciebant. Ad ultimum igitur a carnificibus deliberato concilio craticula prunis subterstrata ponitur, et quod reliquum fuerat verberibus et ungulis absumptorum corporum, supponitur, et non ad subitum, sed sensim paulatimque succenditur, ut martyrii labor tanto fieret crudelior, quanto fuerat inter moras incendii prolixior.

A. Anonymo. tormenta, in craticula torreri jubet.

His constantissime toleratis,

9 Tunc sancti Martyres, læto ad Dominum animo conversi, dixerunt: Gloria tibi, Domine, quia nos famulos tuos tibi hostiam vivam dignatus es efficere: vapor fumi de nostris ad te corporibus ascendens nos tibi reconciliet, et in paradisi sedibus nos numero servorum tuorum associet; ut quos passionibus imitamur, eorum conventibus interesse mereamur. Beati igitur, Domine, qui habitant in domo tua; quia te laudabunt in æterna secula: accipe, Domine, sacrificium passionis nostræ, et ut suavis odor ascendat in conspectu Divinæ Majestatis tuæ. Tuum, E Domine, si perstiterimus, nostrum vero, si in tormentis casum fecerimus; memento, Domine, fragilitatis nostræ et misericordiæ tuæ, et conforta nos in hac passione: erigat nos, Domine, dextera tua et protegat nos contra diaboli tentamenta: exurge, Domine, adjuva nos, et propter nomen tuum libera nos. Facta autem hac oratione, omnis prunarum calor refriguit, et facies beatorum Martyrum quasi candor solis emicuit, visumque est omnibus, quasi in florido lecto jacerent, nihilque doloris ac mali sentirent. Iterum beati martyres, Gorgonius et Dorotheus, ad solita precum et gratiarum munia conversi, dixerunt: Salvasti nos, Domine, de affligentibus nos, et confudisti omnes, qui oderant nos: confundantur, Domine, omnes iniqua agentes; quia tu salvas omnes in te sperantes.

laqueo necantur.

10 His dictis, de craticula eriguntur et fideles quique astantes, qui adhuc timore latuerant, passionis eorum certamine ad meliora opera incitantur et confortantur. Iterum vero sancti Martyres psallentes Deo dixerunt: Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Tunc Diocletianus constantia Martyrum devictum se dolens, nihilque amplius se in eos prævalere perpendens, data sententia Gorgonium F et Dorotheum, rebelles culturæ deorum et imperatoriæ jussioni, laqueo suspensos jussit interimi: qui a carnificibus extracti et ad locum certaminis educti, orationis faciendæ moras ab ipsis obtinuerunt, sicque ad Deum conversi dixerunt: Gratia et gloria tibi, Domine Jesu Christe, qui nos usque ad hanc horam dignatus es confortare: nunc vero toto corde anhelamus, et quam citius tuæ Majestatis gloriam videre desideramus. Perfice, Domine, cursum nostrum, quia in manus tuas commendamus spiritum nostrum. Expleta autem oratione, surgentes et fidelibus Christianis, qui astiterant, osculum pacis et salutis offerentes, a carnificibus ligantur et laqueorum nodis appensi crudeliter interimuntur.

Corpora a Christianis sepulta clarent miraculis.

11 Post quorum felicem obitum Diocletianus infelix jussit canibus projici devoranda corpora eorum: Ne sibi, inquit, Christiani in corporibus illudant et ex illis sibi nobis insultando, Martyres

A. ANONYMO.

res faciant, canum morsibus corpora eorum laniata dispereant et per omnes plateas numquam in unum colligenda canes et lupi distrahant. Sed longe aliter evenit, quam ille truculentus tyrannus suæ malitiæ præluserit : nam in sequenti nocte fideles Christiani corpora eorum a canibus et lupis intacta *n* rapuerunt et condigno honore sepelierunt ; ubi ad laudem et gloriam Christi præstantur innumera beneficia et in dæmoniacis aliisque infirmis, patrocinantibus eisdem Martyribus, divina fiunt miracula, ut omnibus liquido patefiat, quanti meriti martyrium eorum apud clementiam divinam existat.

Corpus S. Gorgonii Romam

11 Interjectis dehinc aliquot annorum curriculis, beati Gorgonii corpus ad Romanam *o* transfertur, positumque Via Latina *p* inter duas lauros, honorabiliter et gloriose veneratur : magnum quippe in sanctis Martyribus suis fidelibus Christus patrocinium præparavit, qui post ingressum vitæ æternæ corpora eorum *q* divisit, ut unus patrocinetur Græciæ *r*, alter sanctæ Romanæ Ecclesiæ : sed licet corpora eorum sint divisa, utriusque tamen patrocinia, cum ad unius tumulum accubuerimus, præsentia sunt et conjuncta. O vere mirabilem Deum in Sanctis suis,
B qui tanta beneficia præstat servis suis ! Dorotheus in Græcia exoratur, ut interveniat, et sanctus Gorgonius, Romæ positus, cum Collega suo se exhibet, ut subveniat : et cum Romani deflent ad tumulum sancti Gorgonii, non abest consensus et auxilium beati Dorothei.

inde pars aliqua Gorziam, et hinc aliqua Mindam transfertur.

13 Post hæc iterum longo intervallo temporum reliquiæ sancti Gorgonii per Grodegangum, venerabilem ecclesiæ Metensis episcopum, transferuntur ad Gorziense cœnobium *s* : inde postea crescente in Saxoniæ partibus Christiana Religione pars earumdem reliquiarum in Saxoniam attribuitur, ubi idem sanctus Gorgonius genti Saxonum et ecclesiæ Mindonensi *t* patrocinatur, regnante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *In codice nostro vetustissimo, unde hæc Acta excudimus, hic titulus præfertur :* Passio sancti Gorgonii martyris, *nulla facta mentione de* S. Dorotheo : *ita etiam habet alius vetustus codex musei nostri notatus* † *Ms.* 74 : *quod factum puto,*
C *quia* S. Gorgonius *in Ecclesia Occidentali præ* S. Dorotheo *singularem cultum obtinuit. Tertius tamen codex præcedentibus multo recentior, signatus* P. Ms. 19, *utriusque Martyris sic meminit :* Die Septembris nona. Passio sanctorum Gorgonii et Dorothei.

b *In codice* † Ms. 74 *præfigitur :* Incipit præfatio : *in codice* P. Ms. 19 : Incipit prologus in Passionem sanctorum martyrum Gorgonii et Dorothei.

c *Id est, Sanctorum in cœlis gloriæ non obest.*

d *In duobus codicibus lit.* b *memoratis leguntur tituli, quos ad lit.* a *recitavimus.*

e *Codex* P. Ms. 19 *habet :* Tum sæva Christianis : *verum hujusmodi minutias, quia codex recentior est, imposterum non observabo.*

f *Suscitata est hæc persecutio anno Christi* 303, *ut videre est ad diem* 7 *hujus mensis, ubi de S. Joanne martyre actum est.*

g *In duobus codicibus supra laudatis legitur :* Ut non aliquis se profiteri auderet *etc.*

h *Hallucinatus est auctor, dum credidit,* SS. Dorotheum *ac* Gorgonium *clam Christianos* D
fuisse : contrarium enim diserte tradit Eusebius lib. VIII *Historiæ Ecclesiasticæ cap.* I, *ubi inter cetera ait :* Quid opus est dicere de iis, qui in imperatorum palatiis versabantur, quid de imperatoribus ipsis, qui domesticis suis eorumque uxoribus, liberis ac servis, ea quæ religionis suæ erant, tam verbis quam factis libere exequendi coram semetipsis potestatem dederunt : ipsis ob hanc fidei suæ libertatem gloriari ac se ostentare quodammodo permittentes ; eosque præ ceteris omnibus ministris præcipuo quodam amore complectebantur. Cujusmodi fuit Dorotheus ille, qui summam erga ipsos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam præ cunctis magistratibus et provinciarum rectoribus magnum honorem promeruit. Huic adjungendus est celeberrimus ille Gorgonius, et quicumque alii ob sermonem Dei eamdem cum istis gloriam sunt consecuti.

i *S. Petrum significat, cujus martyrium Eusebius describit lib.* VIII, *cap.* VI, *quodque in Opere nostro tom.* II *Martii, die* 12, *lector reperiet. Consule etiam Commentarium nostrum prævium num.* 4.

k *Hæc* Gorgonii *ad Diocletianum apostrophe* E
partim desumpta est ex Rufino (vide num. 4 *Commentarii) partim aliunde, aut ab ipso auctore composita.*

l *Alii duo codices habent :* Ad hanc sancti Viri constantissimam *etc.*

m *Quid de hoc et reliquis tormentis censendum sit, consule Comment. num.* 3 *et* 4.

n *Unde hæc omnia didicerit auctor, penitus ignoro : vide dicta in Comment. num.* 5.

o Urbem *addunt duo codices sæpe memorati. Quid porro de* S. Gorgonii *corpore Romam translato censendum sit, examinavimus in Comment.* § 3 : § *vero* 2 *ejusdem in urbe Romana antiquum cultum ostendimus.*

p *Nonne legendum :* Via Lavicana? *Adi Comment num.* 12 *et* 13.

q *Laudati codices legunt,* ita divisit.

r *Ubi in Græcia* S. Dorothei *corpus quiescat, nusquam reperi.*

s *Adi Commentarium* § 4.

t *Consule Commentarium* § 5.

F

TRANSLATIO

A

TRANSLATIO

ET MIRACULA S. GORGONII

AUCTORE MONACHO

a GORZIENSI, SECULI X SCRIPTORE *a*.

Ex Ms. Remensi, collato cum editione Mabillonii sec. III Benedictino, parte II.

CAPUT I

S. Godegrandus Metensis episcopus corpora SS. Gorgonii, B Nazarii et Naboris martyribus Roma in Galliam defert: S. Gorgonii corpus ab Agaanensibus furto sublatum repetit et Gorziæ deponit.

Divinæ opis invocatio et ratio scribendi

Descripturus miracula patroni nostri, beati Gorgonii, quæ visu et auditu comperi, ineffabilem Dei omnipotentis clementiam mecum hortor ut exorent, qui suasores hujuscemodi exstiterunt rei; ut scilicet ipse, qui linguas infantium facit disertas, et per Prophetam dicit, Aperi os tuum, et ego adimplebo illud, aperiat cordis mei plenarium intellectum, et repleat secundum jam memoratum Prophetam omnia interiora mea suæ dono affluentiæ. Quod me consequi non diffido tam meritis eximii Patronii nostri, quam precibus eorum, quos præfatus sum: quoniam, ut ait beatus Ambrosius, difficile est multorum preces non exaudiri. Nemo ergo captus lepore sæcularis eloquentiæ huc adeat ob C hoc, ut hic quid simile quæsitet, quoniam non inveniet, eo quod ignorem eam: et si utique ad plenum illam comprehendissem, hic inserere detrectassem, pro eo, quod a Domino improbetur, dicente Scriptura: Perdam prudentiam prudentium, et sapientiam sapientium reprobabo: itemque beato Paulo Apostolo hoc ipsum comprobante: Si quis vult, inquiens, inter nos sapiens esse, b stultus fiat, ut sit sapiens *b*. Solum ille accedat, qui ferventi corde Patronum nostrum collaudare satagit, ac velut apis prudentissima, flosculos virtutum, quibus proficere queat, ad augmentationem animæ suæ colligere curat. Si quis igitur quidpiam utilitatis repererit, meritis sancti Gorgonii adscribat: si quid ignaviæ, errori meo ignoscat. Non enim exorsus sum opus hoc animo temerario, sed ferventi in ejus amore laudis præconio, cujus pia intercessio sit apud Dominum omnium nostrorum optata remissio peccaminum. Amen.

2 Aggrediar ergo tandem cum Dei adjutorio, atque ipsius prece evolvere quædam ejus gesta, quæ nobis ostendere dignatus est mirifica. Temporibus Childerici *c* regis, exstitit quidam Mediomatricæ *d* civitatis episcopus, nomine Chrodegangus *e*. Hic repletus amore illo, de quo dicit beatus Gregorius, Numquam est amor Dei otiosus, operatur enim magna, si est; plurima et laudabilia patravit opera, quæ scire qui cupit, gesta pontificum legat Mettensium, ibique plenius instruetur. Ut ergo illud Psalmistæ compleret, Adjiciam, Deus, super omnem laudem tuam, monasterium construxit in loco, qui vocatur Gorzia *f*: prædiisque quamplurimis non modici pretii ditavit ob remissionem suorum criminum, ut idem in apolegiis *g* suis scribit, quæ penes nos hactenus diligenti custodia servantur. In quibus non solum laicis, verum et fratribus suis coepiscopis omnem prorsus abstulit facultatem sub horribili omnipotentis Dei interminatione, quicquam monachis Gorziensibus auferendi eorum, quæ ipse dederat, vel in futurum prædicti monachi valerent adquirere, seu Fideles pro remedio animarum suarum illuc collaturi erant; quique quietem eorum in Dei servitio perturbare molirentur. Dixit autem illis *h*, qui contrarii ejus sententiæ essent, dummodo neminem vellet aut deberet maledicere, invitandos ante tribunal metuendi Judicis, ut ibi conquiratur una cum beato Petro Apostolorum Principe ac sancto Gorgonio de his, qui dehonestantes Deum et Sanctos ejus præfatos, in quorum tutela eumdem dedit locum, perturbatores atque destructores sanctæ religionis fuere. Quod successores ejus præsules aliqui parum, proh dolor, caverunt, qui exstirpatores (ut ita dixerim) totius religionis exstiterunt. Qui pœnas quidem in oculis hominum partim luere; qualiter vero in futuro sint sæculo, novit supernus Arbiter: de quorum miserrima conversatione melius est silere quam loqui. Sed redeamus, hoc triste deponentes, ad priorem piæ recordationis virum.

3 Cum omnia implesset memoratus Chrodegangus antistes erga religionis opera, quæ sancto ejus volvebantur desiderio, cupiens sæpe dictum locum abundantius cœlestibus ditare thesauris, quem affluenter terrenis repleverat; Romanum adiit Apostolicum, Paulum *i* nomine, poscens sibi dari pignora aliqua Sanctorum, quæ has insignirent partes regionis. Qui concitus volente Deo ejus annuens precibus, tradidit ei tria corpora sanctorum Martyrum, Gorgonii, Naboris, et Nazarii *k*. Sanctum Naborem martyrem Hilariaco *l* delegavit monasterio; sanctum autem Nazarium cuidam religiosæ feminæ tradidit, quæ in prædio suo ultra Rhenum, quod dicitur Lorsan *m*, collocavit, eo quod idem prædium suum una cum filio suo, sancto Stephano tradidisset; beatum vero Gorgonium penes se statuit in loco, qui dicitur Gorzia, anno ab Incarnatione Domini septingentesimo sexagesimo quinto *n*, ubi se quoque, cum vocaretur a Domino ex hac ærumnosa vita, sepeliri fecit.

4 Igitur beatus Gorgonius miraculorum quid egisset priscis temporibus, ignotum est, eo quod simus juniores tempore: sed hoc solum nobis volans fama detulit, quia cum deferreretur* a sancto pontifice Chrodegango, transita Ansonia *o*, per quam eum Dominus multis virtutum glorificaverat portentis, in qua etiam villas prædiaque adquisierat quamplurima, cives acciti fama desiderioque ejus accensi, qui hæc illi contulerant, venerit plebs Fidelium eum comitantium ad S. Mauricii collegium *p*. Quo cum hospitarentur aliquamdiu,

A. ANONYMO.
S. Godegrandus Gorziæ conditor
c d e f g h E
tria corpora Sanctorum Roma defert:
i F k l m n
Agaunenses corpus S. Gorgonii furantur;
* *l.* deferretur
o p

A. ANONYMO

* id

q

aliquamdiu, clerici fama sublimi, quæ longe lateque protelata erat, Martyris Christi irretiti, accesserunt clanculo ad scrinium, quo tegebantur pretiosa ossa, aperientesque eum *, sigillum cum omni diligentia ingeniose, ne perpendi posset, inciderunt, furantes eum, sigillumque ipsum continuo restituerunt in loco suo. Igitur postquam requieverant adventantes *q*, quantum sibi visum fuerat, sublatis pignoribus sacris, discessum est. Confecto itinere diei unius, nihil miraculi accidit, similiter secundo addito et tertio. Archicapellanus hoc videns, dixit sociis : Quid est, fratres, quod agitur ? Forte Deum una cum Patrono nostro offendimus, qui lætificabat nos assidue suis jucundis miraculis. Redeamus subtiliter nostras ad conscientias, confiteamur alterutrum humiliter, si quid deliquimus negligenter, pro quo beneficiis suetis forsan caremus dolentes. Diligenter autem exquirentesse mutuo, minime invenerunt accidisse culpæ suæ nævo.

quod ipse repetit :

B

r

s t

u

5 Accedentes igitur, aperto scrinio, sigillum mox dissiliit haud ab illis tactum, suoque se invenerunt fraudatos peculio. Indicantur lacrymabiliter episcopo, quæ acciderant : at ille graviter gemens, Pippinum regem *r* tunc temporis mœstus adiit, auribus regiæ majestatis ingerens, quæ sibi accidissent non sperata incommoda. Cui rex ait : Nunc hiems horrida imminens tentare quid prohibet : transacta hyeme, sumptis fratribus vestris coepiscopis, Trevirense *s*, Virdunense *t*, Tullense *u*, ac duce regni, adite præfatum locum, jubendo vobis reddi, quæ vestra sunt : si contempserint, sumite sanctum Mauricium cum sociis suis, ac repedate in patriam ovantes habendo eos. Factum est, ut rex jusserat, reditumque est ad sanctum Mauricium cum manu valida. Panduntur edicta regis, inquisitum est diligenter, negatum fortiter. Tunc venerabilis præsul sic concionatus est ad eos : Quia intulistis mihi prolixe * dispendium viæ confectæ, insuper sancita regis contemnitis ; facesso, quæ mihi idem rex imperavit. Continuoque arrepta securi, cum sociis, qui secum venerant, pavimentum ecclesiæ cœpit confringere ; quod illi minime autumabant eos audere agere. Cernentes vero hoc, submissis vocibus humiliter petiere inducias, se licere inquirere *x*. Votis autem eorem devotus pontifex prompto annuens animo, intermisit, quod cœperat. Mane facto, reddunt thesaurum furatum : quem suscipiens præsul, cum grandi tripudio ab eadem egreditur ecclesia. Mox igitur ut valvas ecclesiæ attigit, cæco oculos amissos reddidit.

* *Mabil.* nimis prolixæ

x

C

nec sine miraculis

* *idem* stantis

z

6 Dehinc multis emensis terrarum spatiis, perveniunt ad villam, Waringisi nomine nuncupatam *y*. Cumque advenisset tempus somnii, locaverunt sancti Martyris glebam in medio campo, ubi ad caput ejus una tantum spina mensura cubiti erat, in quo lignum Domini, quod clerus secum vehebat, suspenderunt. Quæ spina tantæ altitudinis una eademque nocte excrevit, ut revertentes clerici ob lignum Domini, quod ibidem obliti fuerant, nullo modo valerent stantes * ad terram culmen altitudinis ejus attingere, sed potius quibusdam machinis factis ad ipsam scanderent. Cujus miraculi devotione in eodem loco ecclesiam construunt *z*, atque ex nomine sancti Gorgonii ædificatam dedicant ; ubi virtutes ipsius hactenus pollent. Nec dubitandum est, eum pluribus his effulsisse prodigiis per tot annorum curricula, qui tam brevi spatio temporis diebus nostris tot enituit signis : sed vecordia eorum et incuria, ut reor, qui, proh dolor, ingrati fuere tam Deo, quam proprio Patrono, recessit a memoria posterorum : adeo ut nec vestigium alicujus indicii possit inveniri. At nos imitatores illorum esse formidantes, quædam cudimus *, licet inculto eloquio. D

* *idem* audemus

perviam

aa

7 Igitur post hæc dum delata fuissent ejusdem beatissimi martyris Gorgonii reverenda ossa in prædium duorum fratrum illustrium, vocitatum Mons-Vironis *aa*, locata sunt in prato, quod tunc temporis exstiterat, in quo nunc eccclesia est fundata ob pretiosam memoriam ipsius. Itaque sacræ excubiæ celebratæ sunt nocte, ut decebat, devote. Casu vero acciderat, et magis (ut credi potest) disponente Deo, fratres adesse utrosque. Laborabatur, ut surgeret, sed potis non erat levari illum. Quod prudenter advertens unus fratum : Hæreditarius, inquit, iste Vir sanctus * Dei noster vult esse ; et ego libens assentio ac auctoritate mea confirmo. Interim quidem dum vivo, honore prædii mei fruar ; post mortem vero meam portionis meæ hæreditarius feliciter exstet. Respondens alter dixit : Quamdiu vult, jaceat sibi ; meus numquam particeps erit. Vix verba finierat, moxque a dæmone tamdiu tortus in terram volutatus est, quousque invitus daret, quod prius sponte dare detrectaverat. Tum demum liberato eo a dæmonio, illico levi motu etiam Martyr Christi elevatus est, gaudentium humeris ad locum destinatum vehendus. E

* *ibid.* socius

factis

bb

8 Erat equidem sæpe fatus Vir Dei immitium et duricordium castigator citissimus, ac post correctionem reparator eximius. In eodem siquidem itinere, quod subnectimus, stupendum accidit miraculum. Dum devenirent latores sancti pignoris ad locum Noviantum *bb* nomine, deposuerunt ibidem onus pretiosum. Inerat autem huic sancto Martyri moris, ut quemcumque affectasset locum, non prius levari posset venerabile corpus ejus, quousque idem locus cum omnibus appenditiis ejus ditioni subjiceretur. Igitur advenientes mane, quo cœptum carperent iter, glebam levare satagebant sancti Martyris ; sed nullius sequebatur efficacia conaminis. Gnari autem hujus difficultatis, protinus adeunt loci dominum, qui forte illis diebus ibidem morabatur : morem pandunt, voluntatem propalant, quid tali recubitu suo beatus Martyr portenderet, instruunt. At ille vento superbiæ turgidus, respondit, se nihili pendere, quamdiu jaceret, nec hac occasione quicquam illi ullo modo cedendum eorum, quæ sui juris erant. F

Gorziæ deponit.

cc

9 Continuo effrænatum os ultio divina insequitur. Nam ut hæc verba finivit, os ipsius horribiliter ac turpiter distortum est, adeo ut auribus ejus videretur proximare. Sentit tunc miser, quem concitasset ad perniciem sui. Statim autem beluina mens ejus propriam resumens conscientiam, humiliter obtulit pretioso Martyri, quæ prius inani gloria elatus pertinaciter negaverat : moxque incolumitati pristinæ restitutus, gratiarum rependit actiones. Sanctusque cum omni facilitate assumptus ad destinatum perfertur cœnobium. Hæc sunt jucunda et mirifica omnipotentis Dei opera, per quæ dignatur glorificare Servos suos in hujus vitæ politio *cc*, comprehendendo sapientes in astutia eorum. Vir enim iste putavit, se Servo Dei, utpote defuncto posse resistere : sed vigil de cœlo Custos ejus, immo omnium fidelium, verbere proprii corporis hunc non solum mulctavit, verum etiam bonum, quod

A quod sponte non curavit impendere, coactive compulit gerere.

ANNOTATA.

a *De auctore actum est in Commentario num.* 9. *In Ms. Remensi præfigitur hic titulus :* De translatione et miraculis sancti Gorgonii martyris. *Mabillonius primum hujus capitis numerum auctoris Prologum recte vocavit, nos Ms. secuti Translationem in capita divisimus, non eamdem partitionem observavimus.*

b *Quid Apostolus adductis sententiis intendat, videri potest apud interpretes : tuto tamen poterat auctor Translationem hanc elegantiori stylo conscribere, nec omnino absono conscripsit. Porro Mabillonius legit :* Itemqne Apostolus hoc ipsum comprobavit *etc. : sed ejusmodi minutias inposterum inobservatas prœteribo.*

c Childericum III *et ultimum stirpis Merovingicæ designat, quo exauctorato, Francorum regnum in Pippinum Brevem translatum est.*

d Mediomatricum *nunc* Metæ, *vulgo* Mets, *Mediomatricorum caput, nota est olim Belgicæ*
B *primæ urbs, et antiquo episcopatu sedis Trevirensis suffraganeo nobilis.*

e *De* S. Godegrando *seu* Chrodegango *Metensi episcopo actum est in Opere nostro tom.* I *Martii ad diem* 6 ; *ubi ostenditur consecratus fuisse episcopus anno* 742, *obiisseque anno* 766.

f *Celeberrimi Gorziensis monasterii a S. Godegrando fundati situs et reliqua eo spectantia studiosus lector reperiet in Commentario prævio ad Acta B. Joannis ejusdem loci abbatis, tom.* III *Februarii, die* 27, *ubi ea* § 1 *satis prolixe sunt tradita. Hic suffecerit annotasse, monasterium illud in Mediomatricum regione cis Mosellam conditum fuisse, et a rivo, cui adjacebat,* Gorziam *appellatum. De postrema hujus loci fortuna videri potest Commentarius num.* 40.

g *Fundationis litteras videtur denotare, ex quibus aliqua delibantur in Comment. prævio ad Acta B. Joannis mox laudata.*

h *Mabillonius legit :* Dixit quoque, illos *etc. : et paulo inferius :* Ut sibi conqueratur cum beato Petro *etc.*

i *Fuit is S. Paulus PP., ejus nominis I, cujus Acta illustrata sunt tom.* V *Junii, ad diem* 27. *Sunt, qui velint, quod S. Godegrandus laudatum*
C *sanctum Pontificem ipse non adierit, sed per legatos ad eumdem missos aliquot ab illo Sanctorum reliquias petierit, quas Paulum ipsi per Williharium Sedunensem episcopum misisse arbitrantur. Vide dicta in Commentario num.* 35 *et sequentibus.*

k *Acta* SS. Naboris *et* Nazarii, *qui una cum SS. Basilide et Cyrino sub Diocletiano Romæ passi sunt, illustrata reperies tom.* II *Junii, die* 12, *qua coluntur, ibique etiam actum est de priorum translatione.*

l *De* Hilariaco *monasterio, apud Lotharingos per S. Fridolinum fundato, consule Acta ad lit.* k *mox laudata, ubi etiam* Nova-cella *et* Helera, *ac postmodum* S. Nabotis *ad ejus corpore eo translato nuncupatum dicitur. Nescio, quid sibi velit Mabillonius, dum tom.* I *Annalium ad annum* 590, *num.* 27 Heleram *ab* Hilariaco *seu* Nova-cella *distingui contendit, et Heleram quidem a S. Fridolino ad Mosellam in honorem S. Hilarii seculo* VI *conditam fuisse, Hilariacum vero seu Novæ-cellæ monasterium prope Saram fluvium longe a Mosella seculo* VIII *per Sigivaldum Metensem episcopum constructum fuisse in honorem S. Pauli Apostoli, quod deinde* S. Naboris *ob delatum eo corpus vocitatum sit. Ita ibi existimat, erroris arguens, qui aliter sentiunt : et tamen tom.* II *ejusdem Operis, ad annum* 734, *num.* 23 *hæc scribit :* Tunc temporis florebat Sigibaldus episcopus Mettensis, qui... duo monasteria condidisse perhibetur a Paulo diacono, quorum unum Hilariacum seu Nova-Cella . . . in Mettensi diœcesi. . . Auctor primus sanctus Fridolinus abbas, qui illud in honorem S. Hilarii, unde Hilariacum dictum, consecravit, sancti Naboris etiam appellatum, de quo alias diximus. Ejus veluti conconditor habitus est Sigibaldus, qui illud a fundamentis hoc anno instaurasse memoratur. *Nescio, an hoc loco eorum, quæ primo tomo tam asseverantur dixerat, fuerit oblitus, an eadem tacite retractarit.* A. Anonymo.

m Lorsan *etiam legitur in editione Mabillonii : designatur autem monasterium Laureshamense, situm in insula diœcesis Moguntinæ, postmodum* Aldenmunster *appellata, teste Mabillonio tom.* II *Annal. ad annum* 764, *num.* 70. *De ejusdem fundatione agitur etiam in Commentario historico de S. Godegrando ad diem* 6 E *Martii,* § 3, *num.* 10, *ubi ex Chronico Laureshamensi illud anno* 764 *fundasse dicitur* Cancor illustris Rhemensis pagi comes cum matre sua religiosa et Deo acceptabili Williswinda, vidua Ruperti comitis. *Hinc patet, quos Translationis auctor per religiosam feminam, ejusque, de quo mox, filium indicare voluerit.*

n *Toto* § 4 *Commentarii prævii disputavimus de hac translatione, et de anno, quo contigit.*

o *Id est* Italia.

p *Denotat Agaunense S. Mauricii sociorumque ejus celebre olim monasterium quod Sigismundus Burgundiæ rex ad prædictorum martyrum sepulcrum in Valesia ad Rhodanum flumen, jam auctum Drantia, lacum Lemanum versus condidit. Quod vero Translationis auctor, qui seculo* X *scripsit, Agaunum* collegium, *ejusque incolas mox infra* clericos, *non monachos appellet, id Cointius tom.* 5 *Annalium Francorum ad annum* 764, *num.* 15 *per errorem factum putat; quia scilicet diu post hanc translationem, seculo nempe* IX *sub Ludovico Pio imperatore, et Adalongo abbate monachis substituti sunt canonici, ut habent Sammarthani tom.* IV *Galliæ* F *Christianæ in catalogo abbatum Agaunensium, et Mabillonius tom.* II *Annal. ad annum* 824, *num.* 68.

q *Apud Mabillonium est* advertentes *: at nostra lectio est clarior.*

r *Scilicet Pippinum cognomento* Brevem, *qui deposito Childerico, Francorum regnum obtinuerat.*

s Trevirense *desideratur in editione Mabillonii. In catalogo archiepiscoporum Trevirensium apud Calmetum tom.* 1 *Historiæ ecclesiasticæ Lotharingicæ præfixo tum sedisse dicitur* Veomadus, *quem Sammarthani fratres Galliæ Christianæ tom.* 1 Wiemadum *appellant.*

t *Cointius tom.* V *Annal. ad annum* 764, *num.* 15 *notat, Virdunensi ecclesiæ tum præfuisse* S. Muldelveum : *consentit Calmeti Catalogus, ubi* Magdalveus *dicitur.*

u *Laudatus Cointius putat, hunc fuisse* Godonem : *at in catalogo episcoporum Tullensium apud Calmetum in citato Opere sub id tempus* Jacob

A. ANONYMO. Jacob *et* Borno *leguntur: uter rectius, non vacat inquirere.*

x *Id est:* Ut sibi liceret inquirere.

y *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum de eo loco hæc habet:* « Est alia cella sita in Wa« rengisi Villa, quam etiam monachi sine licen« tia mea inhabitare noscuntur » : ut ait Frotharius Tullensis episcopus in epistola ad Drogonem Mettensem episcopum. Warengisi Villa igitur ad Tullensem diœcesim pertinebat, quæ hodieque Warangeville nuncupatur, positaque est ad ripam Mortæ fluminis in Lotharensium finibus, inter Rosaria (Rosières) et Nanceium, etiamnum cella seu Prioratu clara, a domino quondam suo cognominata. *Verum hunc locum saltem sæculo* x *ad Metensem episcopatum pertinuisse, infra videbimus.*

z *Huic ecclesiæ sive tum, sive postea quædam cella addita fuisse videtur, de qua Frotharius, quem Calmetus in Catalogo Tullensium episcoporum anno* 846 *obiisse notat, in Annotatis ad litteram præcedentem scribit. De eodem loco sermo infra recurret.*

aa *Godefridus abbas Gottwicensis in Charta geographica Germaniæ medii ævi, quam parti* II
B *tom.* I *Chronici Gottwicensis inseruit,* Montem-Vironis *collocat inter Mosellam et Salam fluvios, haud procul ab hujus ripa, æquali fere distantia a Nanceio et Mussiponto. Hic situs recte convenit itineri, quod hic describitur.*

bb *Mabillonius legit* Nomantum*: at* Noviantum *legendum arbitror; videturque fuisse locus ille, quem Calmetus in charta geographica diœcesis Metensis, tomo* I *Historiæ ecclesiasticæ et civilis Lotharingiæ præfixa, vocat* Noveant : *hic enim inter Gorziam et Montem-Vironis interjacet, quemadmodum instituti itineris, de quo hic agitur, ratio postulat.*

cc *Apud Mabillonium rectius legitur* politia, *quæ vox hic pro* regimine *usurpatur.*

CAPUT II

Hungarorum metu reliquiæ Metas deferuntur: earum partem donare monachus divinitus prohibitus: Gorzia instauratur, et quædam prædia recuperantur.

C

Reliquiæ Metas delatæ earum portio donari prohibita: *a* *b*

Ea tempestate, qua Ungarii pervagabantur has regiones *a*, Wigerico *b* præsule civitati Mettensi præsidente, fugerunt monachi ad civitatem eamdem, sua omnia secum tollentes: inter quæ pretiosissimum pignus sancti Gorgonii evehentes, locaverunt in ecclesia S. Salvatoris, eo quod septione murorum necdum munitus esset ambitus monasterii. Erat tunc temporis quidam venerabilis ac religiosus sacerdos, rector et custos ejusdem ecclesiæ. Hic accensus sancto desiderio, aggressus est quemdam monachum, quem ego ipse puerulus *c* valde senem vidi centenarius *, ut ferebatur, poscens sibi dari reliquias de eodem corpore, quo dignus mereretur fieri benedictione tam grandi; quod illico spondere illi non distulit. Venientes autem ambo simul constituta die, quo pactionem mutuo firmatam clanculo gererent; confestim ut glebam *d* attigerunt sancti Martyris, quasi exanimes effecti ceciderunt in terram pæne mortui, nullum penitus sensum aut valorem * aliquem habentes. Cumque post trium vel quatuor horarum spatium in se reversi fuissent, experti sunt in se virtutem Martyris. Iterum autem post paululum, cum jam convaluissent, quasi immemores pristinæ castigationis, rursus venerabilis presbyter ait ad præfatum monachum : Ecce sacrorum membrorum ejus benedictione perfrui dignus non fui : saltem nunc *e* vel aliquam portionem scrinii, quo ejus sacra continentur ossa, dare non differas. At ille, ut reor, vile æstimans fore, quod petebatur, rursus idem adiit scrinium, admovensque manus tangere jam dictum scrinium, eodem modo, ut prius, in terram ceciderunt, et facti sunt velut mortui. Quo facto, sanctus Martyr talem cæteris incussit terrorem, ut nullus deinceps eum inquietare præsumeret.

* Mabil. centenarium

D *d* * ibid. calorem *e*

E *Adelbero locum restaurat: cæcus curatur.* *f* * ibid. perlustrans

11 Temporibus itidem memorati præsulis Mettensium, cum domnus Adelbero *f* juvenili adhuc vernaret ætate, tactus divino instinctu nudis pedibus ab civitate monasterium Gorziense gratia orandi adiit: qui altaria cuncta perlustraret *, sagaci industria invenit, fimum tam asinorum, quam reliquorum animalium in circuitu altarium. Tunc suspirans graviter et ingemiscens amare, cum lacrymis pergit ad tumulum beati martyris Gorgonii, prostratusque in terram, oravit cum lacrymis diutissime, inter quas orationes hanc ultimam dixit : Deus omnipotens, si umquam promeritus fuero habere pontificatus honorem, hunc locum desertum et horribiliter prophanatum reparare in pristinum tentabo statum. Quod fidelis sponsor ac verax qualiter impleverit, facilius est oculis deprehendere, quam lingua perstringere *g*. Exaudivit tamen has preces omnipotens Deus, et suffragantibus meritis prædicti Martyris, adeptus est cathedram episcopalem. Post non multum autem temporis erat anniversaria solemnitas ejusdem Martyris, et ipse domnus Adelbero, favente Deo jam præsul, venit interesse sacris solemniis. Surgentibus vero monachis, ut laudes persolverent nocturnales, quidam cæcus, qui lumine oculorum caruerat jam duodecim annis, sanctum poscebat Gorgonium misereri sibi. Et ecce, dum sumitur antiphona ad Invitatorium canendum, cæco reparantur lumina diu negata. Quod cernens episcopus, in gaudium attollitur maximum, laudes Deo persolvens ac sancto Gorgonio; sumensque pallium, quod secum detulerat, sancto superponit tumulo.

g F

12 Instigante humani generis inimico, qui felicibus omnium invidet actibus, maxime bonorum, accendit in ira gravi præfatum præsulem Adelberonem adversus locum Gorziensem. Dolebat enim se quam maxime a loco diu possesso ac prævalide sibi sociato eminus fugari. Unde satagebat versipellis, cunctarum persecutor virtutum, multipliciter tenerarum plantas arborum, antequam radicarentur profundius, radicitus evellere : fuissetque voti sui compos effectus, ni clementissimus Dominus, bonorum omnium dator et fautor, manum ereptionis suæ quam primum sibi servientibus porrexisset. Jam enim transactis tribus ferme annis, ex quo exosum habere cœperat eumdem locum, adeo ut monasterium saltem

Idem Adelbero prædia quædam

A saltem videre ac ipsos Fratres fastidiret; deliberaverant iidem ipsi, relicto loco, Treverim
h usque maturatum iri *h*. Quod illico contigisset, nisi eisdem omnipotens Deus seculum fugientibus portumque monasterii tutum quærentibus restitisset, atque ad famulandum sibi sanctoque Gorgonio habilem concederet facultatem. Odii autem ac discidii hæc causa fuit: petierant sæpedicti monachi, reddi sibi villam, Waringisi dictam, cum appenditiis ejus, quam olim sibi famulantibus sanctus adquisierat *i* Gorgonius.
i
Prædones enim et vastatores sanctæ Dei Ecclesiæ locum eumdem, velut crudeles lupi ovem arreptam in frusta; sic ipsi omnia monachis a sanctis Dei viris pro fructu animarum suarum collatis in varia sciderant. Tenebat igitur villam
k illam unus fratrum *k* ejus, carior ceteris: quapropter audire non poterat, ut quis eam requireret.

divinitus admonitus.

13 Hujuscemodi ergo dum agitantur perturbationibus, ecce intempestæ noctis silentio quidam eum adiit Vir venerando habitu, pulcherrimo adspectu, splendore mirifico, et talibus aggreditur dictis: Bonum quidem bene cœpisti, sed lassus propere * defecisti. Sit ergo tibi solers

* *ibid.* prope

B cura emendandi, ne sit tui causa excidii. Profecto nisi te correxeris, in lapsus alios, unde te eximere non poteris, inveheris: his dictis, evanuit. At ille cœpit pavescere, pallescere, tremere.
l Convocato itaque camerario *l* sibi fidissimo, orto die ait ad eum vultu mœstissimo: I fidentissime festinantissimus Gorziam, et adscisce ab-
m batem *m* citissime: qui dictis senioris sui parens, celerrime ascenso equo, properare volebat versus Gorziam; cum repente invenit eum et quosdam Fratrum ad portam civitatis, præstolantes exitum civitatis, eo quod claves detinerentur adhuc penes custodem urbis. Qui lætus admodum factus, Eia, inquit, congratulor vobis, quia laborem meum, qui mihi nunc contingeret, relevastis. Debebam enim versus vos tendere: ergo adite seniorem meum citissime, quia vos expectat, desiderans videre cupide. Mandatum igitur sibi destinatum cum implesset camerarius, studiosissime rediit abbas. Illo introgresso, ruens episcopus ad pedes ejus, se reum, se culpabilem proclamans, Deum offendisse, patronorum iram liberalissimorum, sanctorum videlicet Petri, Pauli, Gorgonii, incurrisse, cum fletibus ingeminabat. Post hæc inquit: Præcedite iter meum,
C quod absque scrupulo hora diei tertia subsequetur, præstolantes me communiter cum omni Fratrum agmine. Nolite, abbas, inquit, hodie iter arripere, quia dies jejuniorum sunt præcipui,
n quos violare non est possibile *n*. Qui respondens, Nequaquam, ait, retardari valet mea subsecutio, quia divina urget jussio.

Gorziensi monasterio

14 Proficiscitur ergo ad monasterium, ut statutum fuerat. Veniens autem usque ad locum,
o qui Crucis *o* dicitur, discalceatus venit usque ad locum nudis pedibus incedens, atque in conventu Fratrum pedibus cunctorum provolutus, pro obstinatione sua se culpabilem reddidit.
p Statimque baculo suo *p* villam cum omnibus ap-
q penditiis suis reddidit *q*: ac continuo advocans ministerialem suum sub interminatione divinæ animadversionis obstrinxit, ut, si non vellet percelli maledictione et ultione Dathan et Abiron, Ananiæ quoque et Saphiræ, omnimodis tangere non præsumeret. quicquid ibidem collectum fuerat usibus diversis profuturum: quod justum ipse fideliter complevit. Denique impleta est sententia sapientis Salomonis, dicentis: Cum placuerint Deo viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. Vere enim seniorum illorum viæ Domino complacuerant, qui precibus crebris Deum sic pulsabant, ut inimicos eorum converteret ad pacem tam perfectam, ut qui prius nec reddere, quæ illorum erant, voluerant, neque audire saltem, si quis eos necessitatis suæ causa interpellare præsumeret; ipsis jam diffisis, utrumque Domino imperante absque dilatione annuerent. A. ANONYMO.

restituit.

15 Alia item vice importuni valde crebro instabant præfato episcopo seniores monasterii sæpedicti, quoniam urgebat eos penuria sibi insita, poscentes obnixis precibus, reddi sibi Langei villam ad ea, quæ Molins *r* sui juris erant. At r
ille, ut silex durissimus, nullis movebatur sermocinationibus. Videntes ergo, se nihil proficere, reliquerunt eum, suam omnem querelam commendantes Altissimo. Aliquantulum temporis fluxerat, et accersiens abbatem ac quosdam primores Fratrum, Tenete, inquit, quod diu requisistis attentius sine ulla efficacia. Gratias mihi nullas rependite, sed S. Petro, qui mihi hac nocte cum horrore vehementi hæc ingessit dicta: Bonum quidem cœpisti, sed minime perfecisti; E
ideoque divina ultione, si te non proficue correxeris, citissime ferieris. Ista vobis indicavi, ut sciatis, cui rependere gratias debeatis; hic finem loquendi fecit. Vere Dominus memor promissorum suorum compleverat, quod dixit: Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

Boso comes simile prædium detinens

16 Comes quidam, Boso *s* nomine, ampla persona, nobilis genere, villam nostram in Campania, nomine Wasnau, invaserat, ad quem quidam *t* seniorum nostrorum ierat in Vitrei castello *u* constitutum pro eadem causa interpellandum. Deductus igitur in ejus præsentia, exposuit indigentiam, quam patiebantur Fratres maximam, putans compati illum debere. Sed ille e contrario obduruit intrinsecus, factus velut lapideus. Dixit itaque legatus comiti: si nobis non reddideritis, clamabimus nos. At ille respondit: Ad quem? num ad regem? In veritate mihi rex pro minimo est: dux Gislebertus *x* sic mihi est, acsi servus meus vilissimus. Cui senior: Si caremus terreno auxilio, convertemur ad majus supplementum. Qui ait: Quod est illud? Respondit senior: Deus omnipotens, factor et refactor meus. ut vester, æque accipiens personam vestram, ut meam. At ille subjunxit: Tace et festina ocius repedare, ne cum magno dedecore faciam te vitam suam transigere. Respondens autem uxor illius, Absit, ait, absit, ut hanc umquam incurratis infamiam, et generi vestro hoc dedecus inuratis, ut aliquam servo Dei injuriam inferatis: quin potius sinite eum salvum et incolumem, ut venit, discedere. Ergo his dictis, discessum est. Ille itaque * gravi infirmitate invasus est per octo dies continuos, sublata ei facultate omni manducandi, bibendi, dormiendi. Fecit autem se deferri Lingonas *y*, medendi gratia; sed infirmitas divinitus immissa non minuebatur, quinimo augebatur.

s t u x F

* *Mabil.* utraque

y

morbo correptus, reddit.

17 Tunc pro legato sibi nuper directo dirigit ocyus, ut ad se accelerare festinet: qui statim missus est, addito sibi socio alio seniore. Cumque venissent coram, dixit ad legatum prius missum: In proximo cum me adiisses, minime poteram credere petitionem tuam tam citius affuturam. Tene ergo (porrigens illi baculum) *z* sine cunctatione, z

A. ANONYMO. tatione, quod nuper tantoties te expetente expetitum, pro humilibus ac votis supplicibus contumeliosa verba rependimus, immo injuriosa inferre facta machinati sumus. Dixit, et illos gratulabundos reddidit, sibi autem invaletudinem pedetentim allevari gavisus est : ac redeunte salutifera esurie, qua diebus octo mœstus (ut supra diximus) caruerat, cibos sibi deferri petiit : quibus aliquantulum refectus, cubitum se collocavit, atque somno diu negato aliquantisper incubuit, mane quoque usque in horam ferme tertiam somnum protelavit. Cumque excitatus requisisset, si monachi jam venissent, responsum est a mane præstolari utrosque : et ille absque retardatione jussit eos pariter introduci. Quibus introductis, sic eos prior alloquitur : In veritate comperi, sanctum Gorgonium apud Deum majoris esse potentiæ, quam meæ in terris fastus superbiæ. Unde deinceps me advocatum habetote, si placet, fidissimum, quem hactenus habuistis pervasorem atrocissimum ; et quicquid perdideritis, ego cocto auro restaurabo. Dixit veraciter, et adimplevit usque in diem obitus sui valenter, adimpleta Psalmistæ sententiæ dicentis : Hæc mutatio dexteræ
B Excelsi.

ANNOTATA.

a *Huc spectant, quæ Frodoardus presbyter ecclesiæ Remensis scribit in Chronico :* Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi 919... Hungari Italiam, partemque Franciæ, regnum scilicet Lotharii, deprædantur. *Calmetus tom.* I *Historiæ ecclesiasticæ et civilis Lotharingiæ in Dissertatione de episcopis Metensibus pag.* 23 *primam Hungarorum irruptionem ex Chronico brevi S. Vincentii Metensis refert ad annum* 917, *secundam ad annum* 926 *: de alterutra hic agi mox patebit.*

b *Laudatus Calmetus* Wigericum *seu* Widericum, Roberto *sive* Ruperto *anno* 916 *vita functo successisse, annoque* 927 *obiisse scribit.*

c *Hinc disce ætatem scriptoris.*

d *Id est,* corpus *vel* lipsanothecam.

e *Apud Mabillonium est,* omne : *sed perperam; credibile enim non est, presbyterum illum totam thecam petiisse.*

f *Fuit is* Adelbero *ejus nominis I episcopus Metensis, qui in Actis B. Joannis Gorziensis*
C *abbatis, tom.* III *Februarii ad diem* 27 *Bennoni successisse dicitur : Quod Frodoardus in Chronico ad annum* 929 *refert. De ejusdem obitu ac successore scribit Sigebertus in Chronico ad annum* 964 *:* Adelberone Metensium episcopo mortuo, Deodericus consobrinus Ottonis imperatoris episcopus subrogatur.

g *In Commentario prævio ad Acta mox laudata* § 2 *de collapsa armorum tumultibus Gorziæ disciplina domestica, eademque per Adelberonem I Metensem episcopum restituta multis agitur. In ejusdem Beati Actis cap.* V *eadem fere, quæ hic, narrantur. Verba accipe :* Tempore Wigirici prædecessoris sui *(Adelbero)* cum quadam dierum populo admixtus, qui ab urbe ad idem monasterium *(Gorziense,)* angustia siccitatis compellente, pedibus nudis processerat, ipse quoque ad martyris ibi quiescentis B. Gorgonii sepulchrum usque venisset, horrentemque loci situm vidisset, ita ut juxta altaria ipsa vestigia fœda animalium deprehenderet, ubi se ad orandum prostravit, altius præ tanta prælatorum incuria circa loca Sanctorum ingemiscens, in hæc, ut ipse postea referre consueverat, verba inter orandum prorupit. Si indignum me, inquit, o pietas Christi, et tuum, qui hic ades, Testis Domini, pium auxilium, hujus sanctæ sedis tuæ ministrum unquam promovere dignaberis, hanc loci hujus miserabilem, quam cerno oculis, faciem in aliam ab hac habitudinem, te mihi adjutore facto propitio, commutabo. *Deinde subditur, eum præter omnium spem voti compotem, promissis stetisse. Quam luctuosus autem fuerit Gorziæ status, antequam Adelbero eam B. Joanni et Einoldo restaurandam traderet, colliges ex iisdem Actis cap.* IV, *ubi dicitur :* Erat locus idem, ex qua olim fuerat, specie præstantissima, longo jam situ pene præferens solitudinem, et præter paucos in veste monachi inibi habitantes, quibus diurnæ stipis vix modicum quid inferebatur, cetera ornatu omni submoto, fœda locum facies obsidebat. Possessionem quidquid exterius fuerat, Adelbertus comes, vir genere quidem clarus, ingenio autem ferox ac violentus, nec bono cuiquam fere umquam morum probitate probabilis, ex beneficio episcopi, cui militabat, gratia sane ingrata tenebat. D

h *Nempe ad monasterium S. Maximini, ut dicitur in Actis mox laudatus cap.* XI *: verum commigrandi causa ibidem non rejicitur in aversum Adelberonis animum, sed in monachorum frequentiam, quibus ipse tum non poterat subvenire.* Ad hoc et idem vir sanctus Adelbero, regno tunc diversis perturbationibus concitato, circa plurimas curas distentus, minus eis solito prospicere poterat : inde compulsi jam aliena solatia pene quærere destinaverant *etc. Elanguisse tamen Adelberonis erga Gorzienses benevolentiam ibidem etiam innuitur, dum dicitur* jam ferme biennio episcopus loco abstinuisse. *Vide etiam Annotata sequentia.* E

i *Adi dicta ad cap.* I, *lit.* y.

k *In iisdem B. Joannis Actis cap.* XI *is dicitur* germanus ipsius *(Adelberonis)* Gozilinus, *Vide ibidem annotata lit.* c.

l *In laudatis Actis* cubicularius Matzilinus *vocatur.*

m *Erat is* Einoldus, *ut ibidem videre est.*

n *Id est, nequaquam licet.*

o *In iisdem Actis habetur :* Qui dicebatur ad Crucem.

p *Hic locus morem antiquorum docet, qui baculo aut alia quapiam re pro traditionum aut donationum instrumento utebantur. Audi hac de re Jacobum Sirmondum in Annotatis ad Gofridi abbatis Vindocinensis lib.* I, *Epist.* VI, *lit.* c, *ubi hæc verba :* Qui *(Archembaldus)* me præsente in capitulo suo inter manus Andegavensis episcopi cum Regula S. Benedicti abbatiam penitus ante dimiserat ; quia, sicut ipsemet et omnis congregatio cum eo publice confitebatur, præ animi et corporis infirmitate tantum onus ferre non poterat*; ubi, inquam, hæc verba sic excipit :* Hoc est librum porrigens Regulæ, abbatiam abdicarat. Ductum e prisca illorum temporum consuetudine, qua ad sanciendas firmandasque cessionum et investiturarum actiones, baculum, cultellum, aliudve quippiam ejusmodi adhibebant ; interdum etiam librum Regulæ S. Benedicti, apud monachos nimirum. *Deinde adducto gemino exemplo prosequitur :* Ut in his librum Regulæ, sic in aliis tabulis cultellum, baculum, chirothecas in manum missas, altarique impositas legimus : quia exstant hodieque in eodem F

A eodem S. Albini cœnobio *Juliomagi Andegavorum)* et in aliis plerisque, veteris moris monimenta; baculi, inquam, et chirothecæ et alia, investiturarum, traditionumque, quas signarant, titulis inscripta. *Videri etiam potest Mabillonius de Re diplomatica lib.* II, *cap.* v, *lib.* III, *cap.* IV, *etc.*

q *Quæ hucusque de reddita Villa Waringisi dicta sunt, eodem fere modo refert auctor Actorum B. Joannis cap.* XI, *præterquam quod dissidii causam non repetat a repetita Waringisi Villa. Consule, si lubet locum citatum.*

r *Acta sæpe memorata, suppresso locorum nomine, aiunt, Gorzienses apud Adelberonem institisse* pro quadam proxima sibi possessione *Forte* Molins *est* Moulin, Langæi *autem* villa Longeville, *quæ loca Carta geographica, tom.* I *Historiæ Lotharingiæ Calmeti inserta, in Mosellæ ripa exigua ab invicem distantia exhibet: verum* Moulin *ibidem paulo plus tribus milliaribus Gallicis communibus,* Longeville *vero tribus cum dimidio* Gorzia *distant.*

s *De* Bosone *hæc habent Acta B. Joannis, cap.* XII: Boso quidam, filius dudum principis Burgundiorum Richardi, partem aliquam regni B sibi evindicans, castrisque se continens munitissimis, dominatum cujusquam prorsus respuerat. Victoriacum Campaniæ castrum obtinens, inter reliqua circumpositorum, possessiones quasdam monasterii Gorziensis, acsi jure hæreditario usurparat. *Adi Annotata ibidem, quæ hic repetenda non sunt.*

t *B. Joannes is fuisse dicitur in Actis ejus missusque ab abbate Einoldo et Fratribus.*

u *Apud Mabillonium est* Vitry: *Latine* Victoriacum *et* Victuriacum *scribitur. Fuit vetus Campaniæ oppidum, ad Saltum amnem, at nunc tantum vicus, Gallice* Vitry le Brûlé, *Latine* Victoriacum incensum *dictus. Haud procul inde* Victoriacum Francisci regis, *Gallice* Vitry le Français *novum oppidum ad Matronam fluvium, post alterius ruinas exstructum est.*

x *Mabillonius legit* Gillebertus: *at Sigebertus ad annum* 927 *et alibi eum cum apographo nostro* Gislebertum *appellat: idem facit auctor Vitæ B. Ioannis cap.* XI, *ubi vide annotata ad lit.* a, *uti etiam lit.* g *ad cap,* VIII. *Suffecerit hic observasse, Gislebertum fuisse Ragineri Hannoniæ comitis filium et ducem Lotharingiæ.*

y Lingones, *vulgo* Langres, *vetusta Galliæ* C *Celticæ urbs, in provincia Campaniæ ad Matronam fluvium sedet, episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi.*

z *Consule annotata ad hoc caput lit.* p.

A. ANONYMO.

CAPUT III

Gorzienses explorare divinitus prohibentur, an S. Gorgonii corpus integrum haberent: muto loquela data: prædium monasterio restitutum: energumeni liberati: febricitans sanatus: apostasiam meditans castigatus.

Fama volans populos sermone replebat, quod sanctus Gorgonius hic minime totus haberetur, sed potius ultra Rhenum in Episcopio, suo nomine decentissime insignito *a*, medietas haberetur. Qua sollicitudine stimulati, præsul videlicet Adelbero, abbas *b* loci, aliique seniores quamplurimi, quærebant si Deo forsitan placitum esset dignoscere veritatem. Quapropter pariter conglobati, communi decreverunt consilio, quatinus triduano jejunio panis et aquæ affligentes corpora sua, notitiam abditæ sibi rei explorarent, statuentes insuper tempus et diem, quo hæc adorirentur. Factumque est: veniente tempore constituto, post Completorium, recedentibus omnibus aliis, nominatæ tantum personæ conveniunt, albis se induunt: post hæc omnibus seris diligenter obstructis, luminaribus toto monasterio accensis, altario appropiant: deinde incipientes summa cum devotione letanias ad finem usque explent. Omnibus rite completis, accedens episcopus ad scrinium, primum extulit illud, secundo autem admovens manus prædicto scrinio, quo tegebantur pretiosa pignora, quodque sigillis plurimis (ut audivimus) insignitur; cum sumpsisset cultellum, ut primum incideret sigillum, tantus pavor omnes invasit ac tremor, ut putarent, se illico mori. *An Sancti corpus integrum haberent* a b E

19 Recessit ab illis omnis fortitudo, consilium, fiducia: nec poterat quisquam aliis dare audaciam præsumendi, cum penitus cunctos pariter involveret calamitatis formido et anxietudinis. Sigillum, ut fuerat ex parte dissolutum, præ timore, ut dictum est, sic dimittentes, ocyus studuerunt resignare, ut invenerant, putantes se continuo ibidem exanimari. Fugerunt ergo, minime valentes scire, quod Deo placuit esse occultum *c*. Hoc tantum deprehenderunt, depositum ibi thesaurum Christo carum, quem humanus oculus non est dignus habere intuitu. Verum etiam recognoverunt suæ miseriæ imbecillitatem, attendentes illud, quod beatus Gregorius dicit, in tanta nos dejectione heu dirutos, ut hoc, ad quod creati sumus, nec cernere saltem valeamus. Sed utinam succurrant, sicut expedit, merita et preces ejus miseriæ nostræ, quem nobis Deus dare dignatus est in hoc ærumnoso seculo Patronum ac defensorem. Amen. *divinitus prohibentur explorare.* F c

20 Exstitit quidam ab ineunte ætate mutus de Augustidunensi *d* civitate, qui sæpissime Sanctorum perlustraverat loca multorum, poscens suffragiis illorum et meritis tandem jam sibi opitulari. Inter quæ ad ultimum venit ad sanctum Gingulfum *e*: cui nocte indicatum est, ut ad *Muto loquela bis data:* d e

A. Anonymo.

ad sanctum Gorgonium properaret. Qui mane facto sciscitando, ut moris est ignaris viarum, iter acceleravit versus Gorziam, quemadmodum ei fuerat revelatum. Quo * demorans aliquantis diebus, custodi religioso viro plurimum quotidianis diebus importunus exstitit, ut valebat, nutibus signorum, quo sibi liceret aliqua nocte jacere in ecclesia : qui tandem tædio victus permisit eum jacere sub gradibus, quibus ad altare ascenditur. Ecce autem intempestæ noctis silentio, dormientibus cunctis, insonuit fragore miro scrinium beati Martyris, adeo ut idem custos a sonitu illo timore perculsus, expergefactus fuerit. Tum, sicut post mutus retulit, videbatur ei, quasi quidam tyrunculus a lecto beati Martyris veniens mitteret in ore ejus digitum indicis, eique linguam scinderet a palato : cui plurimum sanguinis profluxit ab ore super eosdem gradus, videntibus cunctis Fratribus : ac deinceps Deum glorificans et patronum nostrum sanctum Gorgonium, liberam habuit loquendi facultatem. Qui redire cum vellet in propria, veniens ad Arnoldi-villam *f*, iræ stimulis accensus, servum suum, nescio qua de causa, dure verberibus afflixit. Confestim igitur, ut prius,

B

potestate loquendi privatus est : sed cito salubri consilio reperto, rediit ad misericordiam præfati Martyris, et denuo reddita est ei loquela. Deinde gratanter ad sua revertens, nobis postea visus non est.

** i. e. ubi*

f

21 Sub eisdem ferme temporibus erat quidam veteranus miles *g* senioris nostri domini Adelberonis præsulis, infestus valde religioni nostræ, eo quod teneret plurimum terræ de abbatia nostra. Accidit ergo, ut appropinquante vitæ ejus termino, migraret ex hoc mundo. Casu autem accidente, quin potius, ut credimus, Deo volente, erat tunc penes nos isdem senior *h* noster : erat vero jam vespera, cum ei nuntiata fuerat mors militis, cœnaque ejus jam parata : quem illico adiit quidam *i* seniorum nostrorum pro quadam villa nostra optima, quam inter alia plurima idem miles tenuerat. Sed ille mirifice iratus, mireque præ ira (ut sibi moris erat) in nigredinem versus (sicut enim plerique ab ira rubent, ita plerique nigrescunt), non solum nullum petenti reddidit responsum, verum etiam omnibus senioribus petentibus, ut postposita ira dignaretur aliquid gustare ; ita contra omnes poscentes obduruit, ut nullum prorsus

C

audire vellet, sed incænatus, frendens ira, dormitum iret. Contristatis igitur omnibus nobis de ejus tristitia (mallemus enim dispendium habere maximum, quam ejus contristatum videre spiritum, timentes ne forte ob hoc odio haberet locum, quem multum ante dilexerat), sanctus Gorgonius solita sibi pietate nos absque meritis nostris consolatus est. Nam senior noster tota nocte in lecto decubans, neutrum facere poterat, nec vigilare bene, nec dormire. Torquebatur, anxiabatur, phantasmaticis visionibus inquietabatur, in lecto huc illucque vertebatur, repausationis quies nulla dabatur.

Adelbero villam quamdam g

h

i

22 Tandem in se reversus surrexit a lecto, assumptoque baculo suo, perrexit in monasterium, reddens villam per eumdem baculum *k* sancto Gorgonio : et procidens in terram, veniam postulabat a Sancto, ut sibi ignosceret, quod tam obstinato animo petentibus restitisset. Demisso ergo baculo ad caput sancti Gorgonii, ad proprium rediit stratum : deinde reliquum noctis in summa quiete peregit dormiendo, nulla

Gorziensibus restituit. k

D

re penitus inquietante. Facto itaque mane, accito eodem seniore, qui prius eum de præfata villa interpellaverat, una cum abbate, jussit sibi deferri baculum suum, quem ad caput sancti Gorgonii posuerat : qui cum delatus fuisset, accipiens illum dedit abbati monasterii dicens : Ecce habetote villam, pro qua sero petieratis : gratiasque rependite sancto Martyri, non mihi, quoniam non sponte mea, sed ipsius cogente impulsu, hoc ago. Itaque præfatus senior, qui plurimis verborum contumeliis se arbitrabatur impeti, talem dumtaxat audivit contumeliam. In tantum denique nostrum dilexit locum, ut cum omnis pene civitas infesta ei esset pro nobis ipsum tamen, meritis Patroni nostri suffragantibus, a proposito caritatis amore numquam solverit ; sed insuper omnibus invincibilem præbuit : cui ut petimus die ac nocte, tribuat Dominus summæ gaudia vitæ. Amen.

23 Quidam juvenis de Monte-falconis *l* atrocissimo vexabatur dæmonio. Hic per loca Sanctorum diversa deductus, minime liberatus est : non quod merita Justorum impetrare hoc digna non essent ; sed potius illi servabatur, cui Deus annuerat, juxta illud Apostoli : Unicuique nostrum

Energumeni l

E

data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Ita sancto Gorgonio hoc peculiarius datum est signum. Venerat quidem diebus Quinquagesimæ * ad memoriam Martyris Christi, a dæmone terribiliter tortus, hebdomada ferme integra penes nos immorans. Tollebat voces, quin potius clamores, ad cœlum truces, horrendas, confusas diebus ac noctibus : Deum non reverebatur nec in ecclesia, dum solvere debitum Fratres conveniebant pensum : quin immo augebat clamores vocum, fremere dentibus, quosque mordere dilaniare, ferire, et spuere contra ipsa verenda altaria non cessabat. Prostratus toto in terram corpore, verrebat tam fortiter pavimentum ecclesiæ manibus propriis, quasi essent lapideæ. Surgente eo a terra, debacchante in se maligno spiritu, confringebatur et convolvebatur, quasi anguilla vel murænula, adeo ut plerumque videretur quasi cervix natibus illius adhærere. Erat miseriæ videre, quomodo furiis infestantis inimici repletus, cruciamenta, quæ corpori suo miser ingerebat, minime quasi sentiret. An sentiebat, qui dolores plurimos corpori suo irrogans, ut alterius delirans repudiebat augendo? Quid multa? Replentur in his cruciati-

** Mabil. Quadragesimæ*

F

bus dies hebdomadæ, restante uno : tandem misertus Dominus, orationibus sancti Gorgonii annuendo, sanavit miserum.

24 Nam die quadam Missa celebrata, Fratribus aliquibus abeuntibus, plerisque restantibus, ille vesanus hac illacque bacchando, per ecclesiam dum discurreret, pervenit demum ad stationem abbatis, ubi ex more dependebat coronula argentea cum candela ; quam arripiens, rupta catenula argentea, inter manus suas, acsi plumbum complicavit, pedibusque suis conculcandam projecit, quousque ei de manibus vi auferretur : statimque sanctus Martyr, quasi diceret, Reddam bona pro malis ; qui si non dixit verbis, factis comprobavit, adimplens jussa Domini dicentis, Orate pro persequentibus, benefacite his, qui oderunt vos, restituit eum integræ incolumitati. Liberatus dæmone, dolores corporeos, quos illi contrahere hostis humani generis impulerat, acerrime sentiebat : unde et planctus tantos emittebat, qui proderent incommoditatis, quam pertulerat, immanitatem. Gratias

liberati:

A tias ergo Liberatori suo rependens, reversus in sua, nobis ulterius minime paruit. Alius itidem dæmoniacus a provisoribus suis monasterio sæpe dicto deductus est, qui sibilis diebus ac noctibus perstrepebat horrificis, illum nimirum imitans serpentem lubricum, qui Adam protoplastum in paradiso devicit, atque corporeæ mentem sententiam cum omni stirpe sua, Domino juste inferente, suscepit. Hic post biduum curatus est. Non immemor itaque sui, corrigia discinctus collum suum circumdedit, atque per eumdem se sancto Gorgonio famultum contradit *m*, multo suavius jugum Domini ferre * sentiens, quam satanæ atrocissimi, qui prius eum cruciaverat tortionibus sævissimis. Hic ergo sedule, quamdiu in hac carne deguit, debitum tot annis pensum suo exsolvit benignissimo Adjutori.

m

* *ibid.* fore

monachus febricitans sanatus: alter secundo apostatare meditans,

25 Duo hic adnecto exemplaria, ut manifestem, quantam sollicitudinis largitatem circa clientes suos exercuerunt sancti Dei Viri, beatus videlicet Petrus Apostolorum Princeps ac sanctus Martyr Gorgonius; unum mulcendo devotos, aliud terrendo reprobos. Quidam Fratrum ejusdem cœnobii gravi torquebatur febrium æstu. Deficiens autem tam somno, quam ægritudine, B in terram procidit ante gradus altaris, omnipotentem Dominum pro sua infirmitate supplicaturus, tum quoque intercessorem sanctum advocans Martyrem. Qui inter ipsa verba orationis dum obdormisset, vidit in somnis quasi ursum ab ore suo egredientem. Illico expergefactus visum Fratribus indicavit, se autem ardore illo febrium carere gavisus est. Alius item Frater machinamenta fugæ diu meditans, iter aggressus est, duo damna monasterio inferens, primum, quod Deo se subducens, apostavit ab ipso; secundum, quod equum optimum secum abduxit. Qui aliquandiu foris moratus, ignoratur, utrum inspirante Deo, an necessitate cogente, ad monasterium repedavit. Receptus igitur juxta præceptum Regulæ, non ex animo, ut adverti poterat atque post patuit, de priori transgressione, ac irritæ sponsionis fide * pœnitudinem gerebat: verum lassitudine refocillatus, iterum argumenta fugæ cum amaritudine animæ suæ diutissime, ut perpendebatur nutibus illius diversis confabulatus, moliebatur. His factionibus pravis diebus ac noctibus cogitationum suarum cumulos augmentabat; cum ecce fluxerant dies solemnitatis Martyris Christi. Tertia vero die jam transacta, una noctium, cum se sopori dedisset, videbatur ei, quasi staret in ecclesia sancti Petri C in choro: et repente vidit per principalem fenestram quasi introeuntem senem venerandi vultus, quem antecedebat juvenili ætate florens quidam quasi minister *n*.

* *ibid.* abest fide

n

a Sanctis apparentibus castigatus.

26 Quem adorsus prior senex: Tu, inquit, serve nequam, quid nunc fraudulenta iterum machinaris conamina? Jam pridem hinc fugisti et tibi peperci: et nunc iterum eadem meditaris? Absit, absit, ut tibi nunc impune ignoscatur. At ille respondit: Non, senior, non ista tractavi nec volui patrare: quid mihi imputatur, unde inculpabilis sum? At ille subjunxit: Quid infelix verba mendosa prosequeris: Nonne intuitus meus cordis tui secreta videt et rimatur? Hæc enim nunc corde volutas, ut fugere valeas: sed nequaquam tibi cedet in prosperum: unde terræ provolutus, lue tibi pœnas pro hoc flagitio irrogandas; quoniam non potest remanere inultum: prius enim tibi indulsi, sed modo nequaquam parco. Hæc dicens præcepit sibi adstanti scuticam accipere, quod est verber ex corio factum: atque illo prostrato, plagas multas inferre. Illo fortiter clamante, se numquam amplius talia cogitare aut opere patrare, in his clamoribus visio discessit, et quæ putabatur phantasma esse, vera inventa est. Facto mane advocans thesaurarium, Audite, inquit, qualia ludibria hac nocte passus sim: et incipiens omnem revelationis visum ex ordine prodidit, ut supra texuimus, subnectens ad singula irrisorie: O qualia deliramenta phantasmatum, quæ nobis communis ingerit inimicus! His dictis, languor eum pariter et mors invasit; tribulatus enim quatuor mensibus, in fine quarti mensis, cum jam imminere cerneret diem obitus sui, necessitate compulsus indicavit abbati omnia, tandemque finem vitæ fecit. Hæc dixi pro his, qui Dominum curare et appendere cogitationes nostras omnes, aut non credunt, aut minime pavent.

A. Anonymo.

ANNOTATA.

a *Nempe Mindæ in Saxonia, de qua consule* § 5 *Commentarii, ubi de eo episcopatu, Sancti reliquiis ibidem asservatis, et antiquo ejusdem cultu disseruimus.* E

b *Tempore episcopatus Adelberonis, qui ab anno* 929 *usque ad annum* 964 *Metensem cathedram tenuisse dicitur, abbatiæ Gorziensi præfuere Einoldus sive Eginoldus, B. Joannes I et Giboldus, ut in Commentario Vitæ B. Joannis prævio* § 2 *videre est: unus igitur ex his tribus hic designatur; cumque in B. Joannis Actis, quibus Einoldi gesta satis arcte connexa sunt, de hac reliquiarum exploratione divinitus prohibita nihil reperiam, suspicor eam sub Giboldo contigisse. Si tamen rerum ordo a scriptore nostro observatus sit, sub Einoldo accidisse dicendum est.*

c *Notat hic Mabillonius sequentia:* Postea tamen Henricus abbas idem scrinium reseravit anno 1088, in eoque invenit S. Gorgonii caput et præcipuas corporis ejus partes, quas in pretiosiorem thecam recondidit. *Non igitur totum sancti Martyris corpus habebant Gorzienses. Vide dicta in Comment. num.* 41 *et duobus sequentibus.*

d Augustodunum, *Gallis* Autun, *vetusta est in Æduis Galliæ Celticæ, nunc ducatus Burgundiæ urbs, episcopatu insignita suffraganeo archiepiscopi Lugdunensis.* F

e Gingulfum *etiam habet Mabillonius: designari puto* S. Gengulphum *martyrem, qui Varennis in Burgundia miraculis claruit. Acta ejus apud nos illustrata sunt tom.* II *Maii ad diem* 11.

f *In tabula diœcesis Metensi apud Calmetum supra laudatum reperio* Arnaville *una cum dimidia leuca communi Gallica a monasterio Gorzia Mussipontum versus distans. An is locus* Arnoldi-villa *fuit? Certe Gorzia Augustodunum revertens non incommode per illum potuit iter capessere.*

g *In Actis B. Joannis cap.* XII *is* Hamedeus *vocatur.* Possessio, *inquit auctor*, erat monasterii longo jam retro tempore beneficii nomine ad comitem quemdam palatii Hamedeum devoluta, qui simul bona monasterii sub precaria vel præstaria, quam dicunt, obtinebat. *Plura ibidem num.* 110.

h *Vox* Senior *olim pro* Domino *sæpe usurpabatur, hic* episcopum *denotat.*

i *In*

A. ANONYMO.

i *In Actis sæpe memoratis cap.* XII *dicitur abbas, scilicet Einoldus, suadente B. Joanne, pro iis prædiis repetendis Adelberonem accessisse, petiisseque, ut quod Hamedeus sub precaria detinuerat, monasterio redderetur, quod et ipse libenter præstitit. Deinde addit abbatem a B. Joanne admonitum, repetendum fuisse ipsum beneficium, ad episcopum rediisse, ab eoque cum stomacho fuisse repulsum. Reliqua etiam paulo aliter enarrat, quæ tamen ad rei substantiam nil faciunt; quemadmodum curiosus lector ibidem deprehendet.*

k *Consule Annotota ad cap.* II, *lit.* p.

l Mons-Falconis, *de quo hic, est oppidulum Galliæ in Campania provincia: Gallice* Mont-Faucon.

m *De variis modis, quibus personæ liberæ monasteriis se servos olim mancipabant, consuli potest eruditus Mabillonius in Præfatione Seculi* VI *Benedictini, et Cangius in Glossario, verbo* Oblato monasteriorum.

n *Patroni Gorziensis monasterii erant S. Petrus Apostolus et* S. Gorgonius: *itaque venerandi vultus senex S. Petrus, alter* S. Gorgonius *fuisse insinuatur.*

B

CAPUT IV

Hungari et miles quidam a Gorziæ direptione divinitus prohibiti: contractus erectus: Francorum dux sanatus: alia quædam miracula: auctoris apostrophe ad Gorzienses suos.

Hungari a Gorzia diripienda *a*

Orta aliquando tempestate seditionum inter principes hujus regni, quidam contra fidem suam, id est Christiani nominis agens, misit legatos, et adduxit Hungariorum gentem *a*. C Quæ gens perfida, dum regiones circumquaque sitas pervagaretur, devenit tandem nostrum ad locum. Erat tum forte muri tertia pars diruta, pro eo, quod castelli exiguitas a senioribus ampliabatur: altitudo muri novi paululum surrexerat; interruptio tamen murorum vasta patebat aliquibus in locis, adeo ut equitando usque ad fores monasterii absque obstaculo aliquo currere valerent. Hebdomada fere integra perspicaciter ab illis in circuitu quotidie lustrabatur mane, meridie, vespere: sed tamquam grande piaculum, si proxime accederent, peractum cavebant, aut quasi columnam ardentem, in qua ipsi arderentur continuo, si approximarent, vitabant. Dubium nullo modo erat, quia si venirent, et litem ponere vellent, absque recrastinatione illud caperent, ni impediret ejus oratio, cujus et illa fuit repulsio. Abbas loci torquebatur, anxiabatur, pavebat, manibus plodebat *, mœstus querebatur dicendo; Perdidi omnes Fratres juvenes, quos Deo nutrivi: D utinam pridem induxissem illos septionibus murorum Mettensium, ut remanerent post nos Christo servientes! Si nos senes soli trucidaremur, nil esset dispendii *b*.

* *Mabil.* plaudebat

b *mirabiliter coerciti:*

28 Exaudivit omnipotens Deus has voces lacrymabiles, et nos a communibus hostibus eripuit non aliter, quam si essemus in * campo locati, ac illi in circuitu nostro minime nobis auderent propinquare. Hæc dixi, ut ostenderem, orationes defensionum sancti Gorgonii præstantiores esse illis munitionibus maceriarum, etiamsi ferreæ essent. Et revera prævius illorum deducens eos, dux *c* videlicet Lotharii regni illius temporis, infestissimus nobis erat: qui nullatenus nos impune reliquisset, si non eum divina manus, intercedentibus Patroni nostri martyris Christi meritis, a nobis eum arceret. Recentibus illis, ut Dominus propalaret et ducis illius in nos odium, et defensionem nostram spiculis orationum sancti Gorgonii, tertio exercitum suum omnem adunari fecit, ut super nos repente insciis nobis irrueret; qui quoties vesperi talia videbat, ut sine cunctatione diluculo nos obsidendos nossent, veniente mane acrior illum adeo cura coercebat, ut funditus nostri oblivisceretur. Quod nos tempore vitæ ipsius latuit; sed Deus E occultorum cognitor perpetuo esse incognitum noluit. Nam unus militum ipsius, præ cæteris dilectus eidem, nos adiens, cum suffragia peteret tam spiritualia quam carnalia, hæc eadem confessus est, pronuntians vere, quod Deus illo in loco esset, ubi tantum defensionis tutamen requiesceret. Quod, ut dixi, omnino antea nesciebatur: et si sciretur, non facile crederetur.

* *ibid. additur* medio

c

item miles prohibitus;

29 In eisdem quoque diebus exstitit alius quidam miles præfati ducis, insidiari nobis satagens: cujus nequitiam tutamina sancti Martyris more solito repulerunt. Nam posthabita murorum custodia, qua jam bene munitum erat, et aliquantulum seditione frigente, præsertim etiam cum de præfato milite nulla suspicio haberetur, nec de aliquibus aliis; venit ipse clanculo intempestæ noctis silentio, nullo penitus in muro stante, nec uno saltim puerulo, ut per scalas conscenderet murum, facturus mala, quæ corde volutaverat perverso, si Dominus sineret. Cumque medium jam valli transcenderet, vidit equus et eques tale quid, ut amplius inantea ire nec valeret nec vellet. Nam equus calcaribus vehementer exagitatus moveri loco non poterat: ipse quoque festinavit retro repedare velociter, quia illud F solum poterat, qui muro propinquare nequibat: eo quod videretur ei, quasi desuper a muro saxa crepitantia minitarentur. Qua pavore perterritus, sub omni festinatione Venderiis *d* fugit, et languore correptus in lectum decidit, atque humiliter petiit propter Deum mitti sibi, cui sua panderet. Missus est continuo unus e Fratribus, cui omnia, quæ supra retulimus confessus est, quæ penitus nos latebant; subjungens manifesta sibi revelatione indicatum, quia nisi benedictionem ex parte monasterii sumeret, sanitatem omnino promereri nequiret. Quod et factum est: mox enim ut benedictio missa est, panis videlicet, casei ac vini; confestim cibo sumpto, recuperatis viribus, languore discedente, in pristinum robur convaluit, ac deinceps professus est, illi loco fidelem perpetuo se futurum.

d

adducitur exemplum

30 Ecclesiastica refert Historia res his pene simillimas. Refert enim, quod in confinio Persidis Romanique imperi; civitas insignis haberemur *e*. Erat tunc temporis discidium inter Romanos

e

A manos et Persas pro eo, quod subjici Persæ Romanis vitabant. Cives illius urbis Dominus omnipotens mirabiliter perculit, et mirabilius extemplo lætificavit. Convenerant Persæ Romanis eamdem urbem auferre, suæque ditioni subjugare. Facto itaque vespere, quo mane obsidenda erat, murus omnis *f* civitatis funditus corruit: quo periculo viso, cunctus populus una cum episcopo preces ad Deum cum lacrymis fudit. Postquam diu clamatum est, adveniente nocte, recedente plebium multitudine, toto se corde ad Deum supplicandum contulit: et ecce diluculo surgente, repererunt omnem muri ambitum restitutum *g*. Gavisi ergo plurimum, omnipotentem Dominum pro impensa misericordia glorificaverunt. Phalanx igitur hostium quantocius ad obsidendam urbem properabat: qua per gyrum obsessa, cunctipotens Christus, qui misericordiæ suæ donum illis stillare cœperat, perfecit usque ad ultimum. Nam elephantorum nares tanta culicum replevit copiositas, ut omnino stare ibidem nequirent, sed potius fugarentur hac et illac.

ex Historia Ecclesiastica. *h*

31 Ipsi etiam regi *h* Persarum visus est homo, armis aureis terribiliter fulgens, super murum stare, urbemque defendere. Erat enim nuntius B summi Dei ad tuitionem missus fidelis populi. Ille autem rex contrariæ partis Romanum ratus esse principem *i*, Fugiamus, inquit commilitonibus suis, quia conduxerunt adversum nos imperatorem Romanum. Quibus hoc modo fugatis, Dominus suos mirabiliter ac misericorditer ab angoribus exemit. Illos ergo sine muri obstaculo, dum libuit, protexit: nos etiam similiter vallo precum sancti Gorgonii absque lapideis parietibus potenter sepsit. Nonne satis sine muro, qui tertia illius parte carebamus, præsertim quoque interruptionibus apertis bipatentibus maximis? Elephantos illos agitatione culicum fugavit: equitem insidiari nobis cupientem non dissimili modo repulit, cum videretur ei, quasi conquassaretur a muro injectis lapidibus; cum, ut supra diximus, nec unus saltem in muro staret puerulus. Mirabilis prorsus Deus in Sanctis suis, misericordissimus in peccatoribus mihi simillimis.

Contracto membrorum usus restitutus: *k*

32 Alio tempore exstitit quidam contractus, qui non aliter ire poterat, nisi cum scamellis *k*, quæ hucusque nunc in testimonium miraculi foribus appendent monasterii affixa. Hic taliter C curatus est. Advenerat festivitas senioris nostri, et præfatus contractus cum reliqua vulgi multitudine confluxerat, Dominum pro sui incommoditate interventu beati Martyris supplicaturus. Factum est: et ecce Fratribus nocturnalem synaxim *l* inchoantibus, jam dictus æger magnis cœpit vocibus clamare. Sciscitantur Fratres nutu signorum, quid sibi vellet illa ipsius tam gravis exclamatio. Respondit: Nonne videtis, quomodo mihi nervi extenduntur, qui gravem nimis et intolerabilem pene mihi ingerunt cruciatum? Nec mirum: priori enim statui reparandi nervi absque tortionibus ipsius fieri nequibat, quoniam diutina curvatione fuerant marcidi. Quem amore factæ in se virtutis abbas aliquandiu tenuit, eumque acsi consanguineum fovit proprium. Qui infelix loco assuefactus, horrea Fratrum noctibus ingressus, furtum continuare maturavit. Quod audiens abbas, eum abjecit cum magno dedecore, quem prius tenuerat et aluerat paterno amore. Adimpletum est in eo Psalmistæ præconium dicentis: Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. Hæc ergo ideo inserui, ut significarem, in quantam humanum genus heu devolutum est fæcem: cum enim beneficiis respondere debuisset divinis, quæ tam per se quam per famulos suos dignatur exhibere, hoc miserabile non facit: sed potius pro benevolentia malitiam exhibet, inobedientiam scilicet, contemptum et superbiam. Cinis quoque ac pulvis vilissimi irritare Deum altissimum ac magnitudine immensum minime formidant, molibus suorum irretiti criminum: quin potius augent contemptum in Dominum, ut et hic, qui pro sanitate sibi reddita latrocinii intulit stipendia [a]. Quapropter omnes hortamur, caveant illud sapientissimi Salomonis dictum: Qui reddunt mala pro bonis, non recedet malum a domo eorum.

A. Anonymo

[a] *Mabil.* dispendium

Francorum duci sanitas reddita. *m*

33 Recenti præterea tempore dux *m* Francorum validam incurrit ægritudinem. Hebdomada nempe integra et eo amplius graviter febri vexatus ac dissenteria, omnem amiserat facultatem alicujus sumendi edulii, mortem sibi imminere pavitans. Hac necessitate urgente, diebus Epiphaniorum merita sancti adiit Gorgonii, petens humiliter sibi subveniri. Votis his sanctus Gorgonius aurem accommodans, interventu suo E dedit ei vesperi posse cibum cum delectatione sumere, quod prius multis posse diebus destiterat, ut dictum est: et continuo repletus cibo, quod subsequens est, complevit, scilicet dormiendi copiam. Cum subito mane consurgens totus validus ac incoluminis, gratias reddidit omnipotenti Deo: quin etiam non sui oblitus, pallium sancto tradidit Gorgonio conspicuum ob memoriam præstitæ sibi sanitatis: alacer denique et incolumis in crastino ad domum propriam repedavit.

Perstringuntur varia miracula.

34 Longum est per singula disserere, quæ et quanta Deus per Patronum nostrum virtutum propalavit prodigia. Hoc tantum subnectimus, quia nobis cernentibus, cæcis plurimis visum reddidit, claudis gressum, mancis manuum restaurationem, dæmoniacis liberationem, phreneticis, caducis, sensu fraudatis pristinam sanitatem accelerem morborum omnium curationem: quam prolixitatem fastidii causa devitamus, cum eadem eodem modo toties repetere nauseæ sit legentibus et audientibus, licet sanatis sit exhilarationis tripudium. Sed etsi nihil horum fecisset athleta Dei Gorgonius, sufficeret superque abundaret, quæ potior et carior Domino est, F curatio videlicet animarum, quam hic perstringere pro tempore ratum duximus: ut, qui aliqua medicamina carnalia enodavimus, saltem aliqua spiritualia succincte transcurrere non differamus.

Bonorum præmia et malorum pœnas proponens.

35 Cum enim hic locus esset spoliatus omnibus subsidiis tam spiritualibus, quam corporalibus, et cum exterminaret aper ferus ac singularis depasceret; Deus virtutum omnium, conversus respexit de cœlo, et vidit et visitavit vineam istam, atque de omnibus seculis istuc congregavit, de Græcia videlicet, Burgundia, ac de penitus toto divisis orbe Britannis, Mettensibus *n*, Tullensibus *o*, Verdunensibus *p*: atque unam fidelium turmam consocians, fecit fratres non solum carne, sed et spiritu, cor unum et animam unam retinentes in Deo. Cum essent pauci numero, pauca eis suffecerunt, quia et pauca habuerunt: quando vero crevit multitudo, auxit etiam Deus meritis sancti Petri atque

A. ANONYMO. que Gorgonii facultates non solum in possessionibus extrinsecus, verum etiam in thesauris diversis intrinsecus. Altaria, quæ diu prophanata fuerant asinorum porcorumque stabulis *q*, muri quoque quondam fictiles absque coopertura, insigniti sunt venustate *r*, honore, prout Domino placuit. Viri pauperes Dominum pauperem sequentes, simpliciter ambulantes ditati sunt virtutibus, quod Deus magis acceptat, spiritualibus. Plerique etiam curationes corporum in meritis susceperunt : qui autem fraudulenter incedentes depravaverunt vias suas, nec sancto Dei famulo Gorgonio condignam exhibuerunt servitutem, diversis mulctati sunt flagellis. Alii dæmonibus coerciti, alii intestinis ruptis, alii sanitate medii corporis amissa, alii a lumbis deorsum incensi igne incorporali. Bonitatis vero sectatores ante diem sui exitus promeruerunt a Domino vocari, audientibus illis Fratribus, qui digni inventi sunt audire : alii vero in secreto mentis suæ didicerunt, quando ex hoc carnis ergastulo educerentur. Vidimus eos vere solum Dominum desiderantes, æterna vocibus moribusque inquirere, diebus ac noctibus illo suspirare, caduca omnia nihili pendere, vilissima B quæque, et quæ nos modo respicere vix (ut ita dicam) volumus, illi pro magno suscipere, veneranter adimplere, acsi ipse Deus visibiliter consignaret, illud fideliter memoriæ commendantes ac opere exercentes : Qui se humiliat, exaltabitur : et illud : Quanto magnus es, humilia te in omnibus, et coram Deo invenies requiem.

auctor Gorzienses ad virtutem exstimulat.

36 At nos, proh dolor, interius tumentes, magnosque nos arbitrantes, volumus in futuro exaltari a Domino, cum nolimus pro eo vel ad modicum humiliari. Sed caveamus illud nobis tempore uniuscujusque vocationis nostræ a Domino dici ; Non fecisti, quod jussi, quid impudenti * fronte requiris, quod promisi ? Locus enim hic, sicut et alia loca omnia, humilitate crevit ; nec destruetur nisi superbia : quia revera per eamdem prius destructus est. Ergo Dei omnipotentis clementiam, interventu Sanctorum atque omnium fidelium Christo famulantium humiliter imploremus, ut qui stillam inenarabilis misericordiæ suæ super hunc irroravit locum tam gratuito suæ affluentiæ dono, quam labore prædecessorum nostrorum, ne molibus depereat nostrorum peccaminum, sed magis augeat et dilatet C in dies terrenis affluentiis, quodque est optabilius, spiritualibus deliciis, sicut scit ipse : nec provocatus malis nostris se subtrahat nobis fons misericordiæ, Dominus noster Jesus Christus, in ablutione peccatoris et menstruæ, ut continens in via misericordias suas, quicquid delinquimus, deleat et extergat flagello disciplinæ paternæ, neque ut nequissimos servos perpetuam tradat ad pœnam ; sed misereatur ut filiis, de quibus ipse per Scripturas suas dignatus est dicere : Quem diligit Dominus corripit ; flagellat autem omnem filium, quem recipit. Ita nos quoque in hac ærumnosa vita Dominus corripiat flagellando, ut excussis ab anima nostra omnium nævis sordium, velut secernuntur grana, cum excutiuntur fortiter aristæ ; et quasi aurum in fornace probatum et purgatum facti, mereamur in illo desiderabili Beatorum collegio ovantes assisci, ubi abstersis omnibus lacrymis, mors, clamor et luctus ultra non erunt, sed pax perpetua, lux indeficiens, gaudium ineffabile de perpeti contemplatione piissimi Redemptoris D nostri Jesu Christi et sanctorum angelorum atque omnium electorum, qui ab initio mundi creati sunt ; ad quos nos citius perducere dignetur Deus omnipotens, qui in Trinitate perfecta vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen *s*.

* ibid. imprudenti

ANNOTATA.

a *Mabillonius hic notat sequentia :* Id factum videtur anno 937, *laudatque Frodoardi Chronicon, quod apud Chesnium tom.* II *Historiæ Francorum, ad dictum annum sic habet :* Cœli pars ardere visa et Hungarorum persecutio ab eadem parte per Franciam insecuta est : qua villæ et agri depopulati, domus basilicæque conflagratæ, captivorum abducta multitudo *etc. Verum ex sæpe laudatis B. Joannis Actis cap.* VIII *liquet hæc multo serius contigisse : ibi enim dicitur* dissensio... inter domnum et gloriosissimum tunc adhuc regem, postmodum Cæsarem Othonem et filium ejus Liuthulfum et generum Conradum exorta, *quæ* ad gentis inimicæ Deo Hungarorum in nos eruptionem desæviit. *Hæc procul dubio eadem est dissensio, eademque Hungarorum irruptio, de qua auctor noster agit. Porro* E *de prædicta dissensione, prout Bollandus noster ad citatum caput annotavit, Sigebertus in Chronico ad annum* 952 *sic habet :* Lidulphus filius imperatoris Ottonis, instinctu Conradi ducis, cum eo contra patrem suum rebellavit *etc. De accitis vero per Conradum Hungaris ad annum* 955 *scribit :* Conradus dux, Dei et imperatoris transfuga ad Hungaros se transferens, eos in Lotharingiam usque ad Carbonariam sylvam perduxit, et virtute Dei apud Lobias contra eos ostensa, ultra prodire prohibiti, impune redeunt. *Similia habet Frodoardus mox laudatus ad annum* 954.

b *Ita correxi ex editione Mabillonii ; in nostro enim apographo perperam legitur* stipendii.

c *Ex dictis is fuit Conradus. Mabillonius, qui irruptionem aliquot annis citius statuit, Gislebertum credidit, qui anno* 939 *secundum Frodoardi chronicon, secundum Sigebertum vero anno* 943 *Rheno submersus est.*

d *In editione Mabillonii est :* Venderas fugit. *De hoc loco, qui B. Joanni Gorziæ abbati natalis fuit, ejusdem biographus cap.* II *hæc ait :* Oriundus itaque hic Joannes ex territorio fuit partim Metensi partim Tullensi, villa olim regia, vocabulo Vinderia. *Calmetus tom.* I *Historiæ Lotharingiæ col.* 860 *Gallice* Vendières *appellat, unaque cum dimidia leuca Galliæ Mussiponto Metas versus statuit, quemadmodum etiam collocatur in chartis geographicis eidem Operi insertis, in quibus* Vandière *scribitur. Alius his locus est ab eo, quem Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum* Venderas *hodieque* Vendières *appellatum ad flumen Matronam situm affirmat.* F

e Nisibis *videlicet. Totam hanc historiam ex Theodoreto relatam habes tom.* IV *Julii ad diem* 15, *in Actis S. Jacobi, ejusdem urbis episcopi, sub quo ea contigit.*

f *Auxesis est ; neque enim omnis murus corruerat : vide laudata Acta, cap.* II, *num.* 13.

g *Videtur hic auctor significare, murum illum absque hominum opera divinitus restitutum fuisse : verum id non ita est, ut liquet ex laudatis Actis num.* 14.

h *Erat is Sapor ejus nominis II.*

i *Constantium imperatorem intelligit.*

k Scamellum, scamella, scammellum *est* scabellum ;

A bellum; sed proprie usurpatur pro iis scabellis, quibus repentes manibus innituntur, *inquit Cangius in Glossario, ubi id variis exemplis probat. Suffecerit versus Rodulphi Tortarii de Miraculis S. Benedicti hic recitasse : sunt autem hujusmodi :*

At puer assuetis pronus reptando scamellis,
Floriacum petiit, sospes et inde redit.

l Synaxis *est Officii divini recitatio.*

m *Mabillonius suspicatur hunc fuisse* Everardum, *de quo biographus B. Joannis Gorziensis abbatis cap.* XII *ait :* Everardus *ducatum* Franciæ. Austrasiæ et quorumdam trans Rhenum tenebat locorum. *Continuator quoque Chronici Regionis ad annum* 937 Eberhardum ducem Francorum *appellat, eumque anno* 939 *juxta Andernacum in prœlio occisum scribit : at Sigebertus ejusdem cædem anno* 943 *affigit.*

n *Adi Annotata ad cap.* I, *lit.* d.

o Tullum *vulgo* Toul *vetusta urbs Galliæ inserta Lotharingiæ, ad cujus tamen ducatum non spectat, ad Mosellam condita, caput est Tullensis agri, et antiquo episcopatu celebris sub archiepiscopatu Trevirensi.* A. Anonymo.

p Verodunum, *Gallis* Verdun *urbs pariter Galliæ intra eumdem Lotharingiæ ducatum, a quo non dependet, ad Mosam flumen sita, episcopalis sub eodem archiepiscopo Trevirensi, estque Verodunensis tractus caput. Porro in laudata B. Joannis Vita, cap.* VI, VII *et* VIII *aliquot illustres Gorziæ monachos lector recensitos reperiet.*

q *Adi caput* II, *a num.* 11, *uti et Annotata ibidem.*

r *Hæc Gorziæ restauratio facta est cura et industria B. Joannis sub abbate Einoldo, quemadmodum in ejusdem Beati Vita, cap.* X *legere est. De muro, quo monasterium cinxit, num.* 90 *hæc habentur :* Magistris artium diversarum undecumque conductis, primum claustrum muro in modum castri undique circumsepsit ; quod hodieque non modo munitioni, sed et si opus sit, oppugnationi adesse conspicitur.

s *In Ms. nostro subjicitur hæc clausula :* Explicit libellus miraculorum sancti Gorgonii martyris gloriosi.

B E

DE S. SEVERIANO MARTYRE

SEBASTIÆ IN ARMENIA MINORE

COMMENTARIUS PRÆVIUS. J. S.

§ I. Memoria in Fastis et cultus Sancti: Acta Græca Metaphrastis jam Latine edita: altera antiquiora et meliora, quæ dabuntur

Sub Licinio. *Memoria Sancti in Fastis sacris, et cultus :*

Inclytum *martyrem* Severianum *hodie* Fasti *Græcorum, cum editi tum inediti, longis celebrant elogiis. Mosci quoque* Severianum *Fastis suis inseruerunt. Ex Græcis eumdem accepit Galesinius, quem secutus est Baronius in Martyrologio Romano, ubi ita habet :* Sebastæ S. Severiani militis Licinii imperatoris, qui cum quadraginta martyres in carcere detentos frequens visitaret, jussu Lysiæ præsidis saxo ad pedes ligato suspensus, ac verberibus cæsus, et flagris laniatus, in tormentis reddidit spiritum. *Accuratum non est istud elogium, cum nec causa martyrii, nec genus mortis recte explicetur, ut patebit ex Actis. Porro Græci in Menæis suis Officium hac die præcipue peragunt de sanctis Joachimo et Anna, parentibus Sanctissimæ Virginis, sic tamen, ut partem tribuant* S. Severiano *martyri. Eorum elogia huc non transfero, quia pleraque ex Actis sumpta sunt; sed quæ in iis contraria videntur Actis, aut certe Actis superaddita, examinabo inferius.* C

Acta a Metaphraste scripta quæ quantum ad facta,

2 *Acta Græca* S. Severiani, *a Metaphraste conscripta, memorat Leo Allatius in Diatriba de Symeonum scriptis pag.* 127, *illorum tale dicens esse initium :* Λικινίου τοῦ δυσευσεβοῦς βασιλεύοντος, Λυσίας τὸ τηνικαῦτα δοὺξ ὤν. Licinio impio imperante. Lysias, qui tunc erat dux, *etc. Græcum horum Actorum apographum habeo, ex codice Medicæo olim Majoribus nostris communicatum. Eadem Acta Latine reddita edidit Lipomanus tom.* VI, *et Surius ad* 9 *Septembris. Tillemontius tom.* V *in Persecutione Licinii aliqua ex his Actis, in Surio visis, adducit ; eaque benignius tractat, quam alias solet tractare Acta per Metaphrastem scripta, licet eum pro horum auctore agnoscat. Ait enim Acta non mala videri, quantum ad facta usque ad mortem ; sed miracula, quæ post mortem patrata narrantur, utcumque videri suspecta. De sermocinationibus, quæ hisce Actis insertæ sunt et multæ et satis prolixæ, verbum nullum adjungit ; sed eas solum omittit.* F

satis accurata sunt, nævis tamen non carent.

3 *Itaque in hisce Actis facta pro veris haberi possunt, judice Tillemontio, etiamsi non credamus dicta Actis inserta Martyris esse, et recte quidem : nam tormenta Martyri illata satis bene expressit Metaphrastes, et certe melius quam ea ex Metaphraste excerpsit ipse Tillemontius, ut patebit ex aliis Actis dandis, et ex disputandis inferius. Verumtamen nævis non caret lucubratio illa Metaphrastis, cum verba, a* S. Severiano *et a duce Lysia tempore martyrii prolata, passim pro suo arbitrio mutaverit Metaphrastes, variaque circa initium et finem Actorum adjecerit, quæ deinde discutiemus. Præterea ex conjecturis, quantum apparet, multa Actis inserta sunt, quibus animi affectiones et consilia ducis Lyciæ exponuntur. At,*

AUCTORE J. S.

At, cum ea in Actis antiquioribus non legantur, pro incertis solum haberi debent. Ceterum Acta illa non recudam, cum meliora habeamus : attamen quædam ex iis recitabo et examinabo inferius.

Alia Acta Græca bonæ notæ,

4 *Acta alia Græca, quibus Metaphrastem ad sua conscribenda usum existimo, nobis ex codice Ms. bibliothecæ regiæ Parisiensis exscribenda curavit, et humanissime nuper transmisit Vir Clarissimus, D. Claudius Sallier, custos laudatæ bibliothecæ, ubi habentur in duobus codicibus Mss. Apographum nostrum est codicis* 1506 *inter Græcos; sed eidem adjectæ sunt lectiones variantes ex codice* 1519, *in quo eadem Acta habentur, et aliqua leguntur correctius. Diversas hasce lectiones ad marginem assignabo, aut in Annotatis ad Acta, ubi videbitur operæ pretium. Jam vero quod spectat ad fidem horum Actorum : ego certe nihil in illis invenio, quod merito possit videri suspectum, aut fide indignum. Omnia exponuntur accurate : nihil exaggeratum videtur, nihil absonum, nihil Christianorum aut gentilium Romanorum moribus contrarium.*

et scriptoris bene instructi, quantum apparet.

5 *Præterea, etsi hæc Acta non ita sint conscripta a notariis jussu ducis Lysiæ, omnia tamen insinuant scriptoris esse contemporanei; nec improba-* B *bile est, Acta notariorum auctori præluxisse, atque hisce pro majori parte fuisse inserta : accurate enim scripta videntur dicta omnia cum* S. Severiani *tum ducis Lysiæ, imo et accusationes initio contra Sanctum allatæ : tormenta vero breviter tantum referuntur. Attamen omnia quoque ita scribi potuerunt ab aliquo, qui rebus gestis adfuerat, aut ab iis, qui præsentes fuerant, singula didicerat : nam in gravissimis quoque persecutionibus Christiani aliqui se turbæ miscebant, ut martyrum certamina intuerentur. Verum sive ex Actis notariorum, sive ab aliquo teste oculato, sive ex relatione eorum, qui præsentes fuerint, sive alio quopiam modo conscripta sint Acta ; omnia persuadent auctorem Actorum satis fuisse de singulis instructum.*

C

§ II. Examinantur, quæ a Metaphraste et martyrologis Græcis adjecta sunt Actis, et alia quædam dubia.

Sanctus non videtur fuisse patria Sebastenus :

Acta nullibi exprimunt, ubi natus sit S. Severianus, *et ne Metaphrastes quidem. Attamen Menologia Græcorum et Ms. eorum Synaxarium habent, patria fuisse Sebastenum, non alio fortasse fundamento, quam quod passus sit Sebastiæ. Verum ea conjectura nullius est momenti, cum* Severianus *miles esset, et milites frequenter longe absint a patria sua. Metaphrastes clare patriam* S. Severiani *distinguit ab urbe Sebastia, cum dicit corpus defuncti a quibusdam delatum* in patriam Martyris. *At ejus patriam fortasse scriptor ille ignoravit, cum nullibi eam nominet : nec fidere multum possumus assertæ ab eo translationi. Verumtamen existimo* Severianum *non fuisse patria Sebastenum, nec corpus ipsius Sebastiæ mansisse, quia in Actis num.* 1 *dicitur mandasse quibusdam præsentibus,* qui erant ex ejus patria, *ut corporis sui curam haberent. Etenim videntur illi, qui erant ex ejus patria, illo loquendi modo distingui a Sebastensis. Per illos vero corpus Sancti acceptum fuisse, et verisimiliter alio asportatum, circa finem Actorum ostendam in Annotatis.* D

nec comprehensus est statim post martyrum quadraginta mortem,

7 *Secundo in Actis Sanctus dicitur passus die* 9 *Septembris, et quinque tantum diebus in carcere detentus fuisse videtur. Itaque secundum Acta comprehensus fuit die* 3 *aut* 4 *Septembris. Metaphrastes vero ita orditur Acta, et facile persuadere possit, et revera quibusdam persuaserit,* Severianum *fuisse captum statim aut non diu post martyrium quadraginta martyrum Sebastenorum, de quibus apud nos actum ad diem* 10 *Martii. Verba Metaphrastis Latine reddita apud Lipomanum hæc sunt :* Licinio impio imperante, Lysias, qui tunc erat dux, properabat e Cæsarea venire Sebasten. Eum enim vocabat tempus martyrum Christi; illorum, inquam, victoria insignium quadraginta. Postquam autem illis ad finem pervenit martyrium, Severianus quoque ad ducem defertur. *Et mox inter accusationes, quas delatores contra* Severianum *intentabant, hanc recenset;* nempe quod quadraginta illorum, qui paulo ante viriliter decertaverant,..... Severianus fuerit præcipua causa eorum tolerantiæ *etc.* E

sed fere sex mensibus serius :

8 *Exiguum tempus intercurrisse inter mortem quadraginta martyrum et comprehensionem* S. Severiani, *allata verba prorsus innuunt. Hinc Baronius, cujus verba dedi num.* 1, *credidit comprehensum fuisse* Severianum, cum quadraginta martyres in carcere detentos frequens visitaret. *Verum in hisce sequendus non est Metaphrastes, sed corrigendus; cum quadraginta illi Martyres passi sint mense Martio,* Severianus *mense Septembri, ita ut fere sex menses inter martyrium utrorumque intercurrerint : nam ipse quoque Metaphrastes habet,* 9 *Septembris passum esse* S. Severianum, *nec diutius eum in carcere servatum voluit, quam Acta nostra. Suspicor igitur Metaphrastem initio Actorum nostrorum fuisse deceptum, quia id revera sic intelligi potest, sicut ipse videtur intellexisse, si solum consideretur; at ita necessario exponendum non est, cum dicatur quidem renovata fuisse persecutio* post certamina et martyrium sanctorum quadraginta martyrum, *sed nullibi asseratur id contigisse* statim *post illorum martyrium. Quare consideranda etiam sunt, quæ deinde in Actis sequuntur. et vel maxime dies martyrii; indeque statuendum, Sanctum nostrum fuisse coronatum sex fere mensibus post celebres illos quadraginta martyres.* F

Translatio corporis, et mortui resuscitatio.

10 *Priusquam Acta subjiciam, huc transfero, quæ Actis adjecta sunt a Metaphraste, de corporis translatione gemina, miraculisque tunc factis.* Sequenti autem die quidam ex piis, quibus Martyr vivus suam mandarat sepulturam, simul convenientes, cum martyricum illud corpus magnifice composuissent, et super id hymnos cecinissent, et quæcumque solent Christiani, peregissent, desiderantibus simul et colentibus manibus elatum, media nocte tulerunt in patriam Martyris. Cum autem venissent in quemdam locum, illinc quidem patriæ significatur adventus reliquiarum. Cogitabat vero unusquisque eis ire obviam : et omnes simul egressi sunt, neque fuit ullus, qui non venerit, non senex, non puer, non infirmus, non natura tardus : sed existimabat unusquisque se prærepturum esse benedictionem, si modo prius occurrisset reliquiis. Sic ergo omnibus alacriter festinantibus, mortui

A mortui servi conjunx sola relictat fuerat, (decesserat enim eo tempore quidam ex servis Martyris) erantque uxori acerba omnia, mariti damnum, et ejus, qui eam consolaretur, solitudo : et quod nesciret quonam modo posset ire obviam Martyri. Sola ergo intus relicta, quoniam quæsiit, qui eam consolaretur, et non fuit, et qui simul doleret, et non invenit : mortui conjugis corpore apposito, plangebat, gemebat, lamentabatur, mortuum perinde ac vivum alloquebatur. Surge, o marite, surge, dicens, eamus obviam Domino nostro, ne videamur soli pigri et desides, neque quispiam nos negligentiæ accuset in nostrum Dominum. Sensim autem et tangebat tunicam, et lachrymas cum voce emittebat. Hæc postquam brevi tempore suggessit, et dixit conjugi, etiam corpus Martyris mox erat adventurum : repente (o miraculum) vivus cernitur, qui erat mortuus, et iis abjectis, quæ erant ei imposita, cum se protinus cinxisset, ipse quoque vadit obviam Martyri. Quod insigne miraculum, et tulit Athetæ testimonium de majore ejus fiducia ad Dominum, et ad majus desiderium accendit omnium animos. Non enim quod factum fuerat, erat ejusmodi, ut posset rejici, neque de eo poterat esse ulla dubitatio : sed quos decessus habuit spectatores, et qui curam gesserant funeris, fuerunt ii quoque testes resurrectionis.

B

altera quoque translatio asserta.

11 Cum longo autem tempore assedisset famulus sepulchro Martyris, decimo quinto anno ab illo tempore, et paulo plus, ipse quoque excessit e vita. Atque tunc quidem considerantibus omnibus, qui ad hoc congregati fuerant, ubinam ab eis martyricum corpus deponeretur, quoniam dubitationis non dabatur solutio, meliori et diviniori providentiæ id statuendum reliquerunt, et coronam ex floribus contextam imponunt reliquiis. Protinus autem, tanquam ab aliquo missa, desuper advolans aquila, accepit coronam, et sensim movit pennas, et eas minus pernices habuit ad volandum. Sed illam quidem statim sequebatur populus. Ipsa autem quodam modo eum ducebat, tantum ante eos volans, ut non esset multum remota ab oculis. Et cum venisset ad propinquam sylvam, et deinde coronam ex alto demisisset in pulchro loco montis, et volare cœpit celerius, et profecta est ad suam habitationem. Hoc illi conjicientes divinam esse indicationem, cum voluptate et magno studio concurrentes, sacrum illud et divinum corpus illic sancte et divine deponunt. Quo in loco in hodiernum usque diem Sanctus illic frequentes operatur curationes, et multa miracula, cuilibet roganti benigne apparens, et ejus curam gerens, in Christo Jesu Domino nostro. *Hactenus Metaphrastes, qui unde hæc acceperit, ignoramus. Suspectæ utcumque fidei hæc esse, advertit Tillemontius, cui lubens assentior. Non quidem existimo, a Metaphraste conficta esse ; sed ex monumento quopiam vetustiore desumpta suspicor : at cum ignoremus, quantæ fidei fuerint scripturæ, quas hic verisimiliter secutus est Metaphrastes, dubitare etiam cogimur de veritate ipsius relationis, et omnia ipsius fidei permittere. Ceterum, si vera sunt, quæ de corporis translationibus dicuntur, patria Sancti in ipsa Armenia minori fuerit, aut certe in provincia vicina.*

C

§ III. Appendix de loco, in quo gelu expositi fuerunt quadraginta martyres, quorum hæc Acta meminerunt.

Quadraginta martyres Sebasteni in stagno passi creduntur

Majores nostri ad 10 *Martii diligenter egerunt, de quadraginta martyribus Sebastenis, de quibus meminerunt Acta* S. Severiani, *luculenterque probarunt, eos passos fuisse in stagno prope Sebastiam, prout habet traditio vetustissima, et ab omnibus fere omnium seculorum scriptoribus, qui de illis tractarunt, confirmata a seculo* IV, *quo coronati sunt, usque ad nostrum. Utcumque tamen dubitasse videntur, utrum aquis stagni fuerint immersi, an supra stagnum congelatum stare jussi, quia S. Basilius multus est in glacie stagni describenda, et de ea etiam loquitur Nyssenus. Verum cum S. Ephræm Actaque, et plura alia monumenta clare tradant, aquis fuisse impositos martyres ; satis insinuarunt se hanc sententiam præferre, saltem ut probabiliorem. Et sane, etiamsi stagnum solidissima fuerit glacie obtectum, vel sic aquis partim imponi potuerunt, partim glaciei, modo singulis aptum foramen, perrupta securibus glacie, componeretur : nolo tamen hanc dubitationem qualemcumque hic ulterius examinare, contentus dixisse, quo modo S. Basilius, S. Gregorius Nyssenus, S. Ephræm, aliique inter se cum Actis conciliari possint.*

E

at eam traditionem refutare voluit Tillemontius.

13 *Verum Tillemontius tom.* V *Monum. eccl., nota* 3 *in Quadraginta martyres, conatus est receptissimam traditionem de Sanctis hisce in stagno passis prorsus evertere, voluitque ostendere eos potius in media urbe nudos fuisse constitutos, atque aeri frigidissimo expositos. Cum autem viderem, sententiam illam jam utcumque placuisse scriptoribus aliquot neotericis, fundamenta illius examinare sine præjudicio volui, conferens scriptores a Tillemontio allegatos cum verbis, quæ ipsis attribuit. Hoc porro examine ulterius inductus sum ad novam illam opinionem, ne serpat longius, hoc loco refutandam, cum mihi non modo falsa appareat ; sed etiam S. Basilium amico suo S. Ephræmo contrarium faciat, et S. Gregorium Nyssenum utrique repugnantem. Quippe, si credimus Tillemontio, secundum Basilium hi Sancti in media urbe nudi fuerunt positi, secundum Ephræmum in stagno urbi vicino, et secundum Nyssenum in balneis publicis. Audiamus argumenta, quibus ad id probandum utitur Tillemontius.*

F

Primum ipsius argumentum ex loco ambiguo S. Basilii.

14 *Primo asserit, SS. Basilium et Gregorium Nyssenum dumtaxat dicere, Sanctos illos fuisse nudos gelu expositos, non vero addere, id factum esse in stagno, quemadmodum a S. Ephræmo, in Actis omnibus, et a scriptoribus recentioribus, rem narrari fatetur. Imo etiam adjungit, videri S. Basilium idem dicere, indeque non unum sed plures Basilii interpretes fuisse deceptos : contendit enim locum S. Basilii, ubi de stagno meminit, non recte fuisse Latine expositum ab interpretibus. Tillemontio assensus est novissimus editor Operum S. Basilii, Julianus Garnier, locumque ab*

AUCTORE J. S.

ab aliis de stagno expositum tom. II *pag.* 152 *interpretatus est de urbe. Locus ille revera est ambiguus, posseque æque de urbe exponi quam de stagno, si ea expositione Basilius esset conciliandus cum Ephræmo et Nysseno: at æque etiam intelligi potest de stagno quam de urbe, ideoque sic intelligendus est, ut S. Basilius concilietur cum amico suo S. Ephræmo, cui ipse martyrum illorum res gestas narravit.*

cui longe præferenda sunt clara verba S. Ephræmi:

15 *Audiamus S. Ephrænum ipsum, et consideremus, an prudenter ipsum in re præsenti S. Basilio contrarium credere possimus. In Encomio S. Basilii tom.* II *Græcorum Operum nuperrimæ editionis Romanæ pag.* 293 *ita habet, narrans suum cum S. Basilio congressum:* Tunc concepit venter meus prudentiam, ut pararet quadraginta martyrum laudes : omnem enim tolerantiæ ipsorum modum meis adjunxit auribus egregius vir ; quemadmodum scilicet elegerunt mori pro Christo, quantaque pericula contempserint, ut ipsum lucrifacerent *etc. Et paulo inferius comparans Basilium cum istis martyribus, de hisce ait :* Illi in stagno *etc. et rursum :* Illi inter aquas *etc. Ita in Oratione de quadraginta martyribus, de stagno et de aquis clarissime loquitur, fatente Tillemontio.* B *Quis igitur prudenter credat ob locum Basilii ambiguum, duos hosce Sanctos de loco certaminis non consentire, cum alter alterum docuerit? Nam quod dicit Tillemontius, nos tantum habere Opera S. Ephræmi, prout Græce reddita sunt et Latine, exigui momenti est, cum nullo modo verisimile sit, interpretem Græcum errasse tot locis, quot ille de stagno et aquis loquitur, dum quadraginta martyrum laudes celebrat. Nihilo melius est, quod asserit, Ephræmum viva tantum voce, et quidem per interpretem, ex Basilio didicisse, quæ de laudatis martyribus scribit. Etenim, etsi Basilius ipsum initio allocutus sit per interpretem, numquam ostendetur, ipsis interpretem semper fuisse necessarium. Si vero omnia per interpretem locuti sunt ; id non oberit, quo minus mentem Basilii recte percipere potuerit Ephræm.*

nam locus Basilii recte exponi potest pro stagno ;

16 *Nunc ipsum locum S. Basilii consideremus, ut pateat quam sit ambiguus, aut potius de stagno quam de urbe explicandus. Affirmat condemnatos fuisse martyres ad pernoctandum sub dio,* ὅτε λίμνη μὲν, περὶ ἣν ἡ πόλις κατῴκισται, ἐν ᾗ ταῦτα διήθλουν οἱ ἅγιοι, οἷόν τι πεδίον ἱππήλατον ἦν ; quando stagnum, circa quod condita erat civitas, in C qua *(vel* in quo) Sancti decertabant, erat velut quidam campus equitabilis. *Voces* ἐν ᾗ *referri possunt ad vocem* πόλις urbs, *ad quam necessario referendas vult Tillemontius, quia hæc propinquior est, aut ad vocem* λίμνη stagnum, *licet hæc remotior sit : nam illæ voces,* circa quod civitas erat condita, *includendæ videntur parenthesi, quia Basilius mox pergit loqui de stagno, non de urbe. Itaque locus est ambiguus, et ideo sic explicandus, ut non pugnet cum aliis Patribus, præsertim cum S. Ephræmo, qui gesta horum martyrum ex Basilio didicit. At, inquit Tillemontius, locum de urbe intellexit et explicuit S. Gaudentius in tractatu dicto in dedicatione basilicæ horum et aliorum martyrum. Respondeo id quidem verum videri : nam ita habet :* Stagnum quoque urbi, in qua ista gerebantur, subjacens longe lateque diffusum, validissimo gelu durante, iter solidum plaustris gementibus commodabat. *Attamen vel sic videtur Gaudentius loci ambiguitatem vidisse, atque ea de causa nullibi expressisse, utrum in urbe, an in stagno frigori fuerint expositi martyres, quod de illis plura non legisset, quam habet S. Basilius.* D

nec repugnat communi sententiæ, etsi aliter explicetur.

17 *Præterea auctoritas S. Gaudentii in hisce nequit esse tanta, quanta est S. Ephræmi ; præsertim cum omnia Acta monumentaque posteriora huic consentiant ; cumque Gaudentius longissime abfuerit a martyrum palæstra, Ephræm vero satis propinquus, ita ut martyrii adjuncta potuerit discere non solum verbis et scriptis S. Basilii, sed etiam per alios, qui erant magis loco vicini. Quapropter ipsi Basilio præferendus esset Ephræm, si nullo modo possent conciliari : nam, cum posterius scripserit Ephræm, incredibile est, eum voluisse Basilio contraria scribere, nisi certus esset, aliquid ei erroris obrepsisse. Verum, si omnino Basilii locus ita esset intelligendus, prout eum videtur intellexisse S. Gaudentius, contrarius non esset Basilius Ephræmo, quemadmodum eidem non repugnat S. Gaudentius ; sed solum omitteret locum martyrii : nam voces Gaudentii,* in qua ista gerebantur, *de certamine priore et condemnatione martyrum clarissime proferuntur, atque eodem sensu explicanda sunt verba S. Basilii, si vocibus istis, quas dubias ostendi, urbem designatam voluerit.*

Aliud argumentum Tillemontii ex alio S. Basilii loco

18 *Ex aliis tamen Basilii locis ulterius sententiam suam probare voluit Tillemontius. Paulo ante verba mox data in editis S. Basilii Operibus hæc leguntur :* Denudatos omnes jussit sub dio in media civitate congelatos mori. *Hæc verba, si genuina sint S. Basilii, hunc S. Ephræmo revera repugnantem faciunt. At Vossius in Annotatis ad Opera S. Ephræmi pag.* 736 *testatur, in Vetustissimo codice Ms. Cryptaferratensi Operum S. Basilii non legi* in media civitate, *sed,* in medio stagno, *unica tantum voce mutata : nam pro* πόλει *habetur* λίμνῃ. *Lectionem hanc longe præferendam esse, ostendere nititur Vossius ex communi consensu scriptorum, qui tradiderunt quadraginta martyres in stagno fuisse passos, non vero in media urbe. Tillemontius autem aliique pro lectione sua allegant codicum multitudinem. Non inficior, codicum multorum consensum uni passim præferendum esse : at nec adversarii merito negare possunt, ex uno codice multos sæpe corrigi posse, dum adjuncta persuadent, locum aliquem in multis esse mendosum.* E

quem verisimiliter corruptum, et alio modo legendum ostendimus.

19 *Sic Tillemontius nota* 4 *suspicatur, alium locum Basilii in hac eadem Oratione mendosum esse, quia illum componere nequit cum dictis SS. Nysseni, Ephræmi et Gaudentii ; licet nullum assignet codicem sivi faventem. Quanto igitur majori jure Vossius existimat, locum hunc, quem pluribus scriptoribus repugnare ostendit,* F *in plerisque codicibus vitiosum esse, cum saltem unum sibi habeat faventem ? Porro non solum aliorum scriptorum auctoritas, sed etiam orationis consequentia ostendit, legendum potius esse* in medio stagno, *quam* in media civitate. *Accipe præcedentia Basilii verba :* Cum enim (*tyrannus*) considerasset regionis naturam, quod frigida esset, et anni tempus, quod hibernum, observata nocte, in qua maxime malum augebatur, præsertim cum boreas in ipsa tunc spiraret ; *tum sequitur ;* denudatos omnes jussit *etc. Si tam multa observaverit tyrannus, ut Sanctos maximo frigori exponeret ; quis dubitet, quin et locum elegerit frigidissimum ? Atqui stagnum undique apertum, ventisque expositum et glacie contectum, locus erat frigidior, quam urbis meditullium. Consequentia igitur orationis persuadet, genuinam esse lectionem,* in medio stagno

A stagno, *et sic Basilium habemus communi sententiæ faventem.*

Tertium ex Basilio argumentum, quod frivolum est.

20 *Ultimam itaque ex Basilio objectionem audiamus. Etenim relata Sanctorum morte, hæc subdit :* Decertarunt in terra, tolerantiam ostenderunt in aere, traditi igni sunt, aqua ipsos excepit. *Hæc Basilius, ut ostenderet omnia elementa concurrisse ad Sanctorum martyrium : nam in terra sustinuerant priora, frigus in aere, igni injecta sunt mortuorum corpora, et demum cineres in aquam. At rogat Tillemontius, an non potius Basilius protulisset,* quæ viventes passi erant super aquam, *si in stagno aut supra stagnum sunt passi, quam quæ dixit de cineribus aquæ injectis. Respondeo, voluisse Basilium singulis elementis aliquid diversum attribuere, idque eum recte fecisse, quia frigus prius est in aere quam in aqua, et ab aere aquæ communicatur : gelu autem non ab aqua producitur, sed ab aere. Præterea si in glacie steterint, non sunt omnino passi in aquis. Si medio corpore aquis sint immersi, ne vel sic quidem congelati sunt ab aqua, sed ab aere. Quare nihil est, quod cogat Basilium Ephræmo contrarium credere hac saltem ex parte. Cotelerius tom. II Monumentorum ecclesiæ Græ-* B *cæ pag. 97 et seq. edidit epistolam Basilii ad Theodosium imperatorem, dubitans tamen, an vere sit Basilii Magni. At sive epistola sit Basilii, sive alterius, qui tempore Theodosi in Cappadocia floruit ; auctor in ea memorat* sacratissimum lacum Sebastenorum, in quem vere nominati ac generosi quadraginta Christi milites, gravi borea flante, infixi sunt.

Nyssenum laudans Tillemontius, primum locum corrupit,

21 *Cum Basilio Nyssenum vel invitum voluit Tillemontius contra Ephræmum producere, sed infeliciter, cum non habeat Nyssenus, quæ eidem attribuit.* S. Gregorius Nyssenus, *inquit,* satis clare dicit, eos gelu fuisse expositos in balneis publicis ; et clarius etiam, ecclesiam, in qua ad concionem dicebat, fuisse ædificatam in ipso loco, ubi Sancti illi erant passi. *Respondeo, neutrum dici a Nysseno. Verba Nysseni, quæ pro balneis publicis assignat in margine, hæc sunt Oratione* II *de Quadraginta martyribus :* Ἀλλ' ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες τουτονὶ καταλαβόντες τὸν τόπον, ὡσεὶ δημοσίοις τότε λουτροῖς σχολάζοντα, ὡς καὶ αὐτοὶ μέλλοντες τῷ λουτρῷ καταφαιδρύνειν τὰ σώματα. *Quæ sic reddo Latine, verbum de verbo exprimens :* Sed unanimiter omnes hunc occupantes locum, quasi publicis tunc balneis vacantem. quasi et ipsi es- C sent balneo recreaturi corpora. *Si quis ex hoc loco concludere velit, Sanctos in publicis balneis fuisse positos, eadem facilitate inferre poterit, illuc eos ivisse, ut corpora recrearent : tum absona et improbabilis est explicatio Tillemontii. Rectius igitur dicemus, stagnum cum balneis publicis comparari ob multitudinem illud simul intrantium : Sanctorumque introitum in stagnum conferri cum corporum curatione in balneis, quia libenter et alacriter aquam ingrediebantur.*

uti et secundum: Nyssenus enim non habet

22 *Pro sequenti sententia de ecclesia in ipso martyrii loco ædificata assignat Orationem* I *Nysseni de Quadraginta. At ibi non dicit Nyssenus, martyrii locum fuisse illum ipsum locum, in quo concionabatur, sed ab illo non longe abfuisse. Satis erit verba Latina huc transferre, ut id quilibet perspiciat :* Videte, *inquit,* sacrum hoc arvum : hinc martyrum manipuli collecti sunt. Quod si scire desideras, de quo arvo dicam ; ne procul ab eo, quod adest, circumspicias. Quis est iste locus, qui amplectitur conventum ? Quid tibi dicit anniversarius circuli ambitus ?.. Si locum intuearis, ipse martyrum stadium esse ait *etc. Nullo modo ex his inferri legitime potest, orationem hanc dictam esse, in ipso loco, in quo passi sunt martyres : sed recte inferetur, dictam esse prope illum locum : nam id sequitur ex illis,* ne procul ab eo, quod adest, circumspicias, *modo adjungamus sequentia. Nihilo magis ex tota Oratione ostendi potest, in ecclesia aliqua tunc perorasse Nyssenum, cum vario potius innuant, in loco aperto Orationem illam fuisse dictam.*

AUCTORE J. S.

sententias a Tillemontio citatas ;

23 *Etenim ab initio dicit Nyssenus, se comprimi nimia populi multitudine, nec ullibi de ecclesia loquitur, sed sæpe de conventu numerosissimo : deinde circa finem conqueritur, se audiri non posse præ nimio tantæ multitudinis strepitu, ac tandem ea de causa Orationem imperfectam abrumpit. Præterea die sequenti secundam Orationem ita exorditur :* Heri martyres ad sese populum vocabant : nunc hospitio ecclesiæ ipsi sese offerentes excipiuntur. *Hæc verba plane innuunt, priorem Orationem non fuisse dictam in ecclesia ; aut certe non in eadem ecclesia, in qua postridie habita est secunda. Qua de causa verisimile est, primam Nysseni Orationem in loco aperto dictam esse prope stagnum : et longe certissimum est, verba Nysseni, a Tillemontio allegata, nulla modo ipsi favere, nisi corrumpantur, sicut ab eo corrupta sunt ; sed verbis num.* 21 *allegatis opinionem ipsius potius refutari.* E

sed communem sententian satis insinuat.

24 *Quippe ait Nyssenus, locum, in quo Sancti gelu fuerunt expositi, quasi publicis balneis tunc vacasse, Sanctosque tam alacriter ad eum locum se contulisse, acsi irent lavacro corpora recreaturi. Tam comparatio loci cum balneis publicis, quam Sanctorum cum utentibus balneo, exigit, ut credamus, aquam in illo loco fuisse, et Sanctos aquæ fuisse impositos : quod tam consonum est dictis S. Ephræmi, quam contrarium sententiæ Tillemontii. Deinde ex Nysseni dictis clare consequitur, locum fuisse distinctum a balneis ; sed tantum aliquid simile habuisse cum balneis publicis in illo actu : nam ideo additur particula* ὡσεὶ quasi ; *mox rursus additur* ὡς sicut, *dum mar-* F *tyres ob alacritatem comparantur cum intrantibus balneum ad corpora recreanda. Itaque hic locus apertissime favet communi sententiæ, ostenditque in stagno passos fuisse Sanctos, et probabilius aquis partim fuisse immersos, ut habet S. Ephræm cum Actis et aliis plerisque scriptoribus. Demum si quis velit objicere, nullibi clare dici a Nysseno, Sanctos passos esse in stagno : respondebo nec Nyssenum, nec Basilium, Sanctorum illorum Acta scripsisse, ideoque prætermisisse multa alia, quæ nota erant auditoribus : nam ne nomina quidem Sanctorum recensuerunt, ita ut silentium unius aut alterius de re tali obesse nequeat, cum loquantur alii.*

ACTA

A D

ACTA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Ms. Græco 1506 bibliothecæ regiæ Parisiensis, collato cum codice 1519 ejusdem bibliothecæ. Interprete J. Stiltingo.

Cum Sanctus Christianis pie succurreret, argueretque gentiles, a b

Post certamina et martyrium sanctorum quadraginta martyrum, qui occubuerunt Sebastiæ *a* in Armenia, Licinio imperante, iterum malorum auctor diabolus contra pios insurrexit, et quosdam operarios suos constituit, ut invidia cædeque commoverentur contra Christianos *b*. Sanctissimus vero martyr Severianus eodem tempore florebat religione, ac Dei amore fulgebat, ita ut omnes fiduciam sancti Martyris admirarentur. Multis enim hortantibus, ut fugeret occasionem, ne loquendi libertate in apertum incideret periculum, dixit Sanctus : Non utor simulatione circa deos gentilium, nec faciam ut de me glorientur impii ; arguam vero impium ipsorum errorem *c*, quia miles Christi potentior est imperatore impio. Quando hæc dicebat publice in urbe Sebastia, mandavit quisbusdam ibi præsentibus, qui erant ex ejus patria, ut, absoluto martyrio suo, reliquias suas colligerent.

defertur ad ducem, quæsitusque ultro adest: d e

2 Defertur igitur duci Lysiæ *d* a quibusdam dicentibus : Severianus miles tuæ potestatis, qui est ordinis senatorii, contempsit mandata imperatoris et potestatem tuam, se Christianum dicens : qui etiam auctor fuit mortis quadraginta illorum fortium militum *e*, quandoquidem illos instigavit ad non parendum mandatis imperatorum. Præterea, cum dives sit, nutrivit tam ipsos quam alios, jussu potestatis tuæ carceri inclusos. Ubi hæc audivit dux, fremens furoris sui ministros emisit, capitalem ipsis minatus pœnam, nisi cito adducerent Severianum. Postquam vero rem intellexit S. Severianus, generoso consilio ipse ultro obviam venit : atque in prætorium ingressus, dixit ad ducem : Ecce, qui quæror, adsum, ut vobis ostendam, non esse opus rationibus ad demonstrandam impietatis vestræ inordinationem. Redarguit enim vos experientia martyrum, qui præcesserunt, ita ut omnes machinæ vestræ disruptæ sint a militibus Christi, cum non potueritis ipsis persuadere, ut piam mutarent sententiam ; quamtumvis ipsis intuleritis tot cruciatus amaros. Verum vos quidem, et qui dæmones vestros adorant, confusi estis ; illi vero a Christo sunt coronati *g*.

libere respondens, graviter cæditur, h i k

3 Tunc dux, non ferens ipsius libertatem in loquendo, et, quod proterve injurio afficeretur, rugiens ut leo, jussit ipsum nudari et extendi *h*, aridisque cædi nervis. Ille vero *i*, dum cædebatur, dicebat : Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores : prolongaverunt iniquitatem suam. Postquam ministri multum erant defatigati et deficiebant, dux ipsum jussit e terra elevari, eique dicit : Vidisti, Severiane, quid tibi attulerit importuna tua audacia et fiducia de Christo tuo. Dicit martyr Severianus *k* : Si oculos haberes, ostende-

Μετὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὴν ἄθλησιν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μάρτύρων, τῶν τελευτησάντων ἐν πόλει Σεβαστίᾳ *a* τῆς Ἀρμενίας, ἐπὶ Λικινίου τοῦ βασιλέως· πάλιν διανίσταται ὁ ἀρχέκακος δαίμων κατὰ τῶν εὐσεβούντων, καὶ ὑποτίθεταί τισιν ἑαυτοῦ ἐργάταις φθόνῳ καὶ φόνῳ κινηθῆναι κατὰ τῶν Χριστιανῶν· ἤνθει δὲ κατ' ἐκεινον τὸν καιρὸν ὁ ὁσιώτατος μάρτυς Σευηριανὸς ἐν θεοσεβείᾳ, καὶ τῇ περὶ τὸν θεὸν ἀγάπῃ ἐνεφαιδρύνετο, ὡς ἔκπληξιν ἔχειν πάντας ἐπὶ τῇ παῤῥησίᾳ τοῦ ἁγίου μάρτυρος*. Πολλῶν γὰρ παραινούντων αὐτῷ φυγεῖν τὸν καιρὸν, καὶ μὴ παῤῥησίᾳ χρησάμενον* εἰς προφανῆ κίνδυνον ἐμπεσεῖν, ἔλεγεν ὁ ἅγιος· οὐ μὴ ὑποκρίνομαι τοὺς θεοὺς τῶν ἑλλήνων, οὐδὲ μὴ καυχᾶσθαι ἐπ' ἐμὲ* τοὺς ἀσεβεῖς παρασκευάσω, ἐλέγξω δὲ αὐτῶν τὴν ἄθεον πλάνην, ὅτι στρατιώτης Χριστοῦ δυνατώτερός ἐστιν ἀσεβοῦς βασιλέως. Ταύτην δὲ λέγων τὴν φωνὴν δημοσίᾳ ἐν τῇ πόλει Σεβαστίᾳ, ἐνετείλατό τισιν ἐκ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκεῖ οὖσιν ἵνα μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ τὰ λείψανα αὐτοῦ κομίσωνται.

E

* *al.* ἀνδρὸς, viri
* *al.* χρώμενον
* *al.* ἐν ἐμὸι

2 Διαβάλλεται οὖν τῷ δουκὶ Λυσίᾳ ὑπό τινων λεγόντων· Σευηριανὸς ὁ στρατιώτης τῆς ὑμετέρας ἐξουσίας, ὁ ἐν τάξει σενατόρων ὑπάρχων κατεφρόνησεν τῶν τοῦ βασιλέως προσταγμάτων καὶ τῆς ὑμετέρας ἐξουσίας, λέγων ἑαυτὸν Χριστιανὸν· ὃς καὶ αἴτιος γέγονεν θανάτου τῶν τεσσαράκοντα γενναίων στρατιωτῶν, ἀναστατώσας αὐτοὺς μὴ πειθαρχῆσαι τοῖς τοῦ βασιλέως προστάγμασιν, ἀλλ' ὥστε* καὶ ἐνούσιος ὑπάρχων διέτρεφεν αὐτούς τε καὶ ἑτέρους ὄντας ἐγκατακλείστους προστάγματι τῆς σῆς ἐξουσίας. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Δοὺξ βρίξας* ἐξαπέστειλεν ὑπηρέτας τῆς ἑαυτοῦ μανίας, κεφαλικὴν αὐτοῖς ἀπειλήσας τιμωρίαν, εἰ μὴ τάχειον* παραστήσωσιν τὸν Σευηριανόν. Ἀκούσας δὲ ὁ ἅγιος Σευηριανὸς γενναίῳ φρονήματι αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἀπήντησεν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ Πραιτώριον λέγει πρὸς τὸν Δοῦκα· ἰδοὺ ζητούμενος πάρειμι, τοῦ ὑποδεῖξαι ὑμῖν ὅτι οὐκ ἔστιν χρείαν λόγων πρὸς τὸ ὑποδεῖξαι τῆς ἀσεβείας ὑμῶν τὴν ἀταξίαν· ἤλεγξεν γὰρ ὑμᾶς ἡ πεῖρα τῶν πρώην μαρτυρησάντων, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ μηχαναὶ ὑμῶν *f* κατήργηνται ὑπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ στρατιωτῶν, μὴ* ἰσχυσάντων ὑμῶν μεταπεῖσαι αὐτῶν τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν· καίπερ προσαγαγόντες αὐτοῖς τοσαύτας πικρὰς βασάνους. Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν καὶ οἱ προσκυνούμενοι παρ' ὑμῶν δαίμονες κατησχύνθητε, ἐκεῖνοι δὲ ἐστεφανώθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ.

* *l. cum alio Ms.* ἄλλως τε
* *l. cum eod.* βρύξας
* *item l.* τάχιον
* *ibid. recte* οὐκ ἔστι χρεία

F f

* *al.* μηδ' ὅλως

3 Τότε ὁ Δοὺξ μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν παῤῥησίαν, καὶ ὅτι* προπετῶς ὕβρισεν αὐτὸν, βρίξας* ὡς λέων ἐκέλευσεν αὐτὸν ἀποδυθῆναι καὶ διαταθῆναι καὶ νεύροις ξηροῖς τύπτεσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ τυπτόμενος ἔλεγεν· ἐπὶ τοῦ νώτου* μου ἐτέκτανον οἱ ἁμαρτωλοὶ· ἐμάκρυναν τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. Μετὰ δὲ τὸ ἱκανῶς καμεῖν τοὺς ὑπηρέτας καὶ ἀτονῆσαι, ἐκέλευσεν ὁ Δοὺξ ἐπαρθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἴδες Σευηριανὲ τί σοι προεξένισεν* ἡ ἄκαιρός σου θρασύτης καὶ ἡ παῤῥησία τοῦ Χριστοῦ σου. Ὁ μάρτυς Σευηριανὸς λέγει· εἰ εἶχες ὀφθαλμοὺς, ἐδείκνυόν σοι τί μοι προεξένησεν ἡ ἄκαιρος αὕτη θρασύτης ἣν σὺ λέγεις, νῦν δὲ τυφλὸς εἶ καὶ ἰδεῖν τὰ

προκείμενά

* *al.* διʼ ὅτι
* *l.* βρύξας
* *al.* τῶν νώτων
* *in alio Ms.* προσεξένησεν

A προκείμενά μοι βασίλεια οὐ δύνασαι, ἐντεῦθεν δὲ στόχασαι ὅτι
* al. additur μὲν βλέπων ἐκεῖνα μετάρσιος γίνομαι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα * νεκρὸν βασανίζεις, τῆς ψυχῆς μου ἀποδημούσης, καὶ τῆς θεραπείας τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προσασχολουμένης.

4 Λυσίας ὁ Δοὺξ λέγει· Κομπάζεις, Σευηριανὲ, ἀπάξεις τοὺς ἀνοήτους, ἐμὲ δὲ οὐ δύνασαι συναρπάσαι· ἐπι τοσοῦτον δέ σε αἰκισμοῖς βασανίσω, ἕως ἂν ὁμολογήσῃς τῶν θεῶν τὴν δεσποτείαν. Ὁ ἅγιος Σευηριανὸς λέγει· πράττε ὅσα ἂν βούλῃ καὶ προσάγαγε τὰς μιαράς σου θυσίας, καὶ μαθήσῃ τοῦ Κυρίου μου τὴν δύναμιν· μᾶλλον σὺ ἀτονήσεις ἐπινοῶν τὰ κολαστήρια ἢ ἐγὼ ὑφιστάμενος τὰ παρά σοι ἐπιφερόμενά μοι βασανιστήρια.
* al. ἄθλιε Ὁ Δοὺξ λέγει· ἀγνοεῖς τρισάθλιε* ὅτι στρατιώτης ὢν ἄρχοντι
* al. διαλέγῃ διαλέγει*; ὁ ἅγιος Σευηριανὸς λέγει· παῤῥησίαν μοι δίδωσιν ἡ εὐσέβεια τοῦ Χριστοῦ μου· Τοιούτῳ γὰρ λατρεύω Θεῷ, ὃς καὶ βασιλέων ἀσεβῶν καταφρονεῖν με ποιεῖ καὶ ἄρχοντας εἰς οὐδὲν
* al. νόμον ἡγεῖσθαι τοὺς μὴ κατὰ νόμους* πολιτευομένους. Ὀνειδίζεις γάρ
* al. τὴν τύχην fortunam μοι τὸ ἐπιτήδευμα* ὅτι στρατιώτης εἰμὶ, ἀλλὰ μάθε καὶ τὴν ἐν Χριστῷ μου εὐγένειαν, ὃς ἀνεγέννησέν με ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ καὶ βασιλέων με ἐποίησε βασιλικώτερον καὶ ἀρχόντων δυνατώτερον· ὅθεν νῦν ὡς ἀνδραπόδῳ σοι διαλέγομαι, ἀπὸ τῆς κατὰ Χριστόν μου ἐλπίδος, ὃς πᾶσαν τὴν τοῦ βίου τέρψιν ὡς
* al. ἡγεῖσθαι κόπρον ἔπεισεν ἡμᾶς ἡγήσασθαι* μὴ οὖν νομίσῃς ἐκ τῆς περί
B σε φαντασίας καταπλῆξαί με. Ὁ Χριστὸς γάρ ἐστιν ὑπερασπιστής μου.

* al. τότε, tunc 5 Ὑπερζέσας δὲ* τῷ θυμῷ ὁ Δοὺξ ἐκέλευσεν αὐτὸν κρεμασθέντα ξέσεσθαι· οἱ δὲ ὑπηρέται πανταχόθεν αὐτὸν ὡς θῆρες περικυκλώσαντες ἀνήρτησαν ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἔξεον· ὁ δέ ἅγιος βασανιζόμενος ἔλεγεν· κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστὲ, ὁ τῆς ἀοράτου καὶ ὁρατῆς κτίσεως δημιουργὸς, ὁ αἰχμαλωτεύσας τὸν ᾅδην, ὁ ἐπι τοῦ σταυροῦ θριαμβεύσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ παραδειγματίσας τὸν ἤρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου, ὁ τοῖς ἁγίοις αποστόλοις δεδωκὼς δύναμιν ἐξ
* al. ἀνεπηρεάστους ὕψους καὶ πολλοῖς λύκοις ἀνεπειρεάστους* διατηρήσας, ὁ ἐπὶ τῆς βαβυλωνίας καμίνου τὴν φλόγα χαλινώσας, καὶ τὰ σώματα
* al. διαφυλάξας τῶν τριῶν παίδων ἄσπιλα διατηρήσας*, δυνάμωσόν με κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ ἐνίσχυσόν με κύριε· εὖ γὰρ γινώσκεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· ὅτι χόρτου ξηροῦ ἀτελεστέρα ἡ δύναμις μου καὶ ἄνθους προσκαίρου ὀλιγοχρονιωτέρα ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡμῶν, δὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου καταλύσας τὴν δυναστειαν τῶν ἐπανισταμένων τῇ ἁγίᾳ σου ποίμνῃ, ἵνα γνῷ πᾶσα ἡ γῆ ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος. Ὡς δὲ ἐπάυσατο προσευχόμενος, ἐκέλευσεν ὁ Δοὺξ κατενεχθῆναι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ ἀπειλήσας αὐτὸν ὅτι ἐὰν
C μὴ εὐπειθέστερος ἔλθοις εἰς ἑτέραν ἐξέτασιν, σωφρονισθήσῃ διὰ πλειόνων βασάνων.

6 Ἀπαγόμενος δὲ ὁ ἅγιος εἰς τὸ δεσμωτήριον, διὰ πάσης τῆς πόλεως ἐβόα λέγων· οἱ τῶν ἀπογραψαμένων εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ στάδιον ἀγωνιστῶν τὰ τραύματα βλέποντες, ἐννοήσατε καὶ τῶν πόνων τὰ ἔπαθλα. Εἰ γὰρ βασιλεὺς τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανόντων [καὶ] εἰς τιμὴν ἀνδρισαμένων λαμπραῖς δωρεαῖς τιμᾷ τοὺς ἐκείνων συγγενεῖς, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ὁ ἡμέτερος ἀγωνοθέτης Χριστὸς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μετόχους ἀναδείξει τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγωνιζομένους; ἠκολούθει δὲ αὐτῷ ὄχλος πολὺς ἕως τῆς φυλακῆς, καὶ συνταξάμενος αὐτοῖς εἰσῆλθεν χαίρων καὶ δοξάζων τὸν Θεόν.

7 Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας ἐκέλευσεν ὁ Δοὺξ ἀχθῆναι αὐτὸν, καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν· ἐγὼ μὲν οἶμαι μὴ χρήζειν σε παραινέσεως, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ τὸ συμφέρον γνοὺς, θῦσον τοῖς θεοῖς καὶ μὴ

rem tibi, quid mihi conciliaverit importuna hæc, A. Anonymo
ut loqueris, audacia: at nunc cæcus es, nec potes videre præmia regia, quæ mihi futura sunt. Hinc vero conjice, me ista videntem anima transferri ab sublimia, et te cruciare corpus mortuum, anima mea absente et delinitione promissionum Servatoris nostri Jesu Christi ipsam occupante *l*. l

4 Lysias dux reponit: Gloriaris magnifice, Se- nihil hisce mutatus,
veriane, seduces insensatos *m*; sed me simul m
trahere non potes. Ego vero tamdiu te contumeliosis cruciatibus urgebo, donec agnoscas deorum dominatum. Respondet S. Severianus: Fac quod volueris, et affer polluta tua sacrificia *n*, et disces n
Domini mei postestatem: tu potius deficies *o* ex- o
cogitans punitiones, quam ego sustinens illata mihi a te tormenta. Dixit dux: Ignoras, miserrime, te militem cum duce loqui? Dixit S. Severianus: Loquendi libertatem mihi præbet cultus Christi mei: tali enim servio Deo, qui facit, ut et imperatores impios contemnam, et nihili faciam duces, qui secundum leges non vivunt. Improperas mihi vitæ institutum, quia miles sum: sed disce etiam nobilitatem meam in Christo, qui regeneravit me in sanguine suo, atque imperatoribus me magis imperatorem
fecit, et ducibus potentiorem. Unde tibi nunc E
loquor tamquam mancipio propter spem meam in Christo, qui omnem vitæ delectationem pro
stercore *p* habere nos docuit. Noli igitur existi- p
mare, me fastu tuo a te perturbandum: nam
propugnator meus est Christus *q*. q

5. Dux vero supra modum ira exæstuans, jussit ungulis laniatur:
ipsum pendentem *r* ferreis laniari ungulis. Mi- r
nistri autem undique ipsum, ut feræ bestiæ *s*, s
circumdantes, elevarunt in lignum, et latera ipsius laniabant. Sanctus vero tortus dixit: Domine mi Jesu Christe, invisibilis visibilisque creaturæ conditor, qui captivum duxisti infernum, qui in cruce triumphasti de principibus et potestatibus, atque ignominia affecisti principem hujus seculi, qui sanctis Apostolis ex alto virtutem dedisti, eosque contra luporum violentiam invictos servasti, qui in camino Babylonis flammas frenasti, et corpora trium puerorum inviolata custodisti; robora me, Domine Jesu Christe, et vires mihi largire, Domine: probe enim nosti humanæ naturæ infirmitatem, quia feno arido infirmior est virtus mea, et flore temporario
brevior est vita nostra. Da *t* gloriam nomini tuo, t
dissolvens imperium illorum, qui insurgunt in
gregem tuum sanctum, ut noscat omnis terra, F
quod solus es Deus *u*. Postquam orare desiit, u
ipsum e ligno dimitti dux jussit, et ad carcerem abduci, interminans ei: Nisi obedientior ad alteram venias interrogationem, pluribus tormentis ad prudentiam redigeris.

6 Sanctus vero dum abducebatur ad carcerem, deinde ad carcerem ducitur.
per totam clamabat civitatem, dicens: Qui cernitis vulnera athletarum, qui in stadium Christi nomen dederunt, considerate et laborum præmia. Si enim imperator splendidis muneribus honorat consanguineos eorum, qui pro ipso occubuerunt, dum ad ejus honorem viriliter decertarunt, quomodo non magis agonotheta noster Christus in futuro seculo participes regni sui ostendet illos, qui pro ipso decertarunt? Ipsum vero ingens hominum sequebatur turba usque ad carcerem; et instituens eos, ingressus est lætus, et glorificans Deum.

7 Post dies autem quinque adduci *x* eum dux Reductus ad tribunal,
jussit. Tum ipsi dicit: Ego quidem existimo, te x
nulla egere monitione: at, cum ipse noveris, quid tibi

A. Anonymo.

tibi expediat, sacrifica diis, et noli pristina uti contentione, ne efficias, ut amarioribus *y* cruciatibus te perdam. Dicit S. Severianus : Amens et miser, tantas mihi intulisti plagas, nec tamen m decepisti, et verbis tentare me aggrederis ? At si vehementius me cruciabis, nequaquam negabo Dominum meum Jesum. Tunc jussit dux os ejus verberari lapidibus, dicens: Ne memineris hic Crucifixi *z* : maculas enim prætorium meum. At Christi Athleta subridens dicit *aa*. Plene omni iniquitate, quando deos tuos *bb* memoras, non credis et contaminare prætorium, et de Rege Christo hoc dicis ? Insanis vero et irasceris, non quia prætorium tuum maculatur, sed quia audiens tremendum illud nomen cruciaris, et in anima flagellaris.

iterumque laniatus, suspenditur cum saxo ad collum et altero ad pedes,

8 Dicit dux : Suspendite ipsum in ligno, et latera ipsius consumite : nam video eum stultitiæ inhærere. Quando autem ipsum suspenderant, dicit ei dux : Promitte te diis sacrificaturum, priusquam torquere te incipiam : contemplare latera tua, et tui miserere cruciatibus absumpti. Sanctus dixit : Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quapropter festino et te, ut nihil utilitatis afferentem, confundere, et æternam B hæreditatem assequi *cc*. Dux vero iratus, quod nihil impetraret, jussit ipsum in murum sustolli et divelli *dd*. Alligantes igitur collo ipsius ingentem lapidem, et pedibus similiter alterum, e muro ipsum suspenderunt *ee*. Cum autem sic membra divellerentur, dixit ipsi dux, volens eum irridere *ff* : Certa fortiter, Severiane, ut majorem accipias mercedem. Sanctus vero post gemitum, elevata in cœlum mente *gg*, orabat et dicebat : Deus omnium Creator, spes in te credentium, exaudi me, Domine Deus ; et vitam æternam mihi clementer tribue, ut non glorietur de me nocens ille *hh*. Post fusas preces, intuens Lysiam, dicit : Si scires, miser, donum Dei, qui est in cœlis, quod temporariis hisce cruciatibus æternam effugiamus pœnam, et quod regnaturi simus cum Christo, qui in ipso speravimus ; omnino desiderares pati, qui nunc mihi infers tormenta.

ut membra divellantur : quod fortiter perferens,

9 Hæc Sancto dicente in muro pendulo, mirabatur dux *ii*, eique dicit : Omnes mihi dixerunt, te idiotam esse et indoctum : ego vero vim rhetoris in te video. Sanctus dicit : Et quis rhetor loquenti in me Christo comparari poterit ? Noli igitur existimare me loqui : nam idiota sum, C ut didicisti ; sed gratia est, quæ mecum pugnat, quæque me ista loquentem fecit. His dictis, orabat Dominum, et dicebat : Gratias tibi ago, Domine Deus, quia eruisti me de laqueo venantium, et liberasti me a quærentibus animam meam, et humiliasti sub me omnes, qui insurrexerunt in me ; quia vivere mihi Christus et mori lucrum. Tibi, Christe, servandos commendo, qui propter nomen tuum patiuntur persecutionem : esto securus eorum propugnator, et demerge *kk* eos, qui in gregem tuum sanctum insurgunt, quia tibi est regnum et gloria in secula seculorum. Amen.

moritur : corpus a Christianis sublatum.

10 Absoluta oratione, tradidit spiritum *ll*. Sequenti autem die congregati viri pii, quibus id etiam Sanctus prædixerat, collegerunt venerandum ipsius corpus. Itaque martyrio coronatus est sanctus martyr Severianus mense Septembri, die 9, imperante Licinio, apud nos vero regnante Domino nostro Jesu Christo, quocum Deo Patri, et simul bono ac vivifico ipsius Spiritui gloria, petestas, honor et adoratio nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

D θελήσῃς τῇ προτέρᾳ χρήσασθαι φιλονεικίᾳ ὅπως με μὴ ποιήσῃς ἐν πικροτέραις βασάνοις σε ἀπολέσαι. Ὁ ἅγιος Σευηριανὸς λέγει· ἀνόητε καὶ τρισάθλιε τοσαύτας πληγὰς μοι ἐπήγαγες καὶ οὐκ ἐπλάνησάς* με, καὶ λόγοις με ἔχεις πεῖσαι; εἰ δὲ καὶ περισσοτέρως αἰκίσεις* με, οὐ μὴ ἀρνήσομαι τὸν κύριόν μου Ἰησοῦν. Τότε ὁ Δοὺξ ἐκέλευσεν τύπτεσθαι αὐτοῦ τὸ στόμα λίθοις, λέγων·* μὴ μνημόνευε ἐνταῦθα τοῦ ἐσταυρομένου, μιαίνεις γάρ μου τὸ Πραιτώριον· ὁ δὲ ἀθλητὴς τοῦ Χριστοῦ μειδιάσας, λέγει· πάσης ἀνομίας μεστὲ, τῶν θεῶν σου μνημονεύων οὐ δοκεῖς μιαίνειν τὸ Πραιτώριον καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Χριστοῦ λέγεις τοῦτο; μαίνει* δὲ καὶ δυσφορεῖς οὐχ ὅτι μιαίνεταί σου τὸ Πραιτώριον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀκούων τοῦ φοβεροῦ ὀνόματος ὀδυνᾶσαι καὶ μαστίζει* τὴν ψυχήν.

* *al.* ἠπάτησάς
* *al.* αἰκίσῃς
* *al. additur :* Χριστον
* *cum alio Ms. lege* μαίνῃ
* *item* μαστίζῃ

8 Ὁ Δοὺξ λέγει· κρεμάσατε αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου καὶ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ σπαθήσατε· αὐτὸν γὰρ ὁρῶ ἐπιμένοντα τῇ μωρίᾳ. Ὡς δὲ ἀνήρθησαν αὐτὸν, λέγει αὐτῷ ὁ Δοὺξ· ὁμολόγησον τοῦ θῦσαι τοῖς θεοῖς, πρὶν ἄρξωμαι τῶν κατά σου βασάνων, θεώρησον τὰς πλευράς σου καὶ ἑαυτὸν ἐλέησον αἰκισμοῖς καταδαπανώμενον. Ὁ ἅγιος λέγει· οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο οὖν σπεύδω καί σε ὡς μηδὲν ὠφελήσαντα καταισχύναι καὶ αἰώνια κληρονομῆσαι. Ὁ δὲ Δοὺξ ὀργισθεὶς ὡς μηδὲν ἀνύων ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ τείχους ἀναχθῆναι [καὶ] διασπασθῆναι· E καὶ ἀποδήσαντες ἀπὸ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ λίθον παμμεγέθη, ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ποδῶν, ἐκρέμασαν αὐτὸν ἐν τῷ τείχει· διασπωμένου δὲ αὐτοῦ ἔλεγεν αὐτῷ ὁ Δοὺξ νομίζων χλενάζειν αὐτόν· ἀγωνίζου Σευηριανὲ, ἵνα μείζονα μίσθον λάβῃς. Ὁ δὲ ἅγιος στενάξας καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνας προσηύξατο καὶ εἶπεν· ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἡ ἐλπὶς τῶν ἐπί σοι πεποιθότων, εἰσάκουσόν μου κύριε ὁ Θεός μου, καὶ χάρισαί μοι τὴν ἐπουράνιον ζωὴν, ὅπως μὴ καυχήσηταί ἐπ' ἐμοὶ* ὁ λυμεὼν οὗτος· καὶ προσευξάμενος ἐμβλέψας τῷ Λυσίᾳ λέγει· εἰ ἐγίνωσκες ἄθλιε τὴν δωρεὰν τοῦ ἐπουρανίου Θεοῦ, ὅτι διὰ τῶν προσκαίρων τούτων βασάνων αἰωνίας ἐκφευξώμεθα κολάσεως καὶ ὅτι συμβασιλεύσωμεν Χριστῷ οἱ ἐπ' αὐτῷ* ἠλπικότες, παντελῶς ηὔχου παθεῖν ἃ νῦν προσάγεις μοι κολαστήρια.

* *al.* ἐν ἐμοί.
* *al.* ἐν αὐτῷ

9 Ταῦτα τοῦ ἁγίου λέγοντος κρεμαμένου ἐπ' τοῦ τείχους, ἐθαύμαζεν ὁ Δοὺξ καὶ λέγει αὐτῷ· ἔλεγόν μοι πάντες ὅτι ἰδιώτης εἶ καὶ ἀπαίδευτος, ἐγὼ δὲ ῥήτορος δεινότητα ὁρῶ ἔν σοι. Ὁ ἅγιος λέγει· καὶ ποῖος ῥήτωρ τῷ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντι Χριστῷ ἰσωθῆναι δυνήσεται; μὴ οὖν νομίσῃς ἐμὲ φθέγγεσθαι, ἰδιώτης γάρ εἰμι ὡς ἔμαθες, ἀλλ' ἡ χάρις ἐστὶν ἡ συναγωνιζομένη μοι, ἡ καὶ λαλεῖν με ταῦτα παρασκευάσασα. Καὶ ταῦτα εἰπὼν F προσηύξατο πρὸς Κύριον καὶ εἶπεν· εὐχαριστῶ σοι δέσποτα ὁ Θεὸς, ὅτι ἐρύσω με ἐκ παγίδος θηρευτῶν καὶ ἐλυτρώσω με ἐκ τῶν ζητούντων τὴν ψυχήν μου καὶ ἐταπείνωσας πάντας τοὺς ἐπανισταμένους ἐπ' ἐμὲ ὑποκάτω μου, ὅτοι ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος· παρατίθημί σοι Χριστὲ τοὺς διὰ τὸ ὄνομά σου διωκομένους, γενοῦ αὐτῶν ὑπέρμαχος ἀσφαλής. Καὶ βύθισον τοὺς ἐπανισταμένους τῇ ἁγίᾳ σου ποίμνῃ, ὅτι σου ἔστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

10 Καὶ πληρώσας τὴν προσευχὴν παρέδωκεν τὸ πνεῦμα. Τῇ δὲ ἐπαύριον συναχθέντες ἄνδρες εὐλαβοῖς, οἷς καὶ προεῖπεν ὁ ἅγιος, συνέστειλαν τὸ τίμιον αὐτοῦ λείψανον· ἐμαρτύρησεν οὖν ὁ ἅγιος μάρτυς Σευηριανὸς μηνὶ Σεπτεμβρίῳ *mm* θ', βασιλεύοντος Λικινίου, κατὰ δὲ ἡμᾶς βασιλεύοντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ' οὗ τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ ἅμα τῷ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. *mm*

ANNOTATA

ANNOTATA.

a *In codice* 1519 *scribitur* Σεβαστεία, *hic* Σεβαστία. *Alii hanc Sebastiam Cappadociæ attribuunt, alii Ponto; sed scriptores ecclesiastici eam passim collocant in Armenia minore, cujus termini ab aliis magis, ab aliis minus extenduntur.*

b *In codice* 1519 *Græce legitur :* φθόνῳ κινηθῆναι κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐν φόνῳ : *id est*, ut invidia commoverentur contra Christianos ad cædem. *Et mox ita sequitur :* "Οθεν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἤνθει ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Σευηριανὸς. Unde eodem tempore florebat sanctitate et justitia martyr Christi Severianus. *Et tunc sequuntur, quæ dicuntur hic de ejus amore in Deum, ac tandem de religione* ἐν θεοσεβείᾳ *ultimo loco; ita ut ibidem laudentur ejus sanctitas, justitia, amor in Deum, ac religio.*

c *In eodem codice sic habetur :* τὴν μάταιον καὶ ἀδρανῆ πλάνην, καὶ δείξω ὅτι εἷς, vanum et infirmum errorem, et ostendam quod unus *miles etc. ut hic.*

d *Lysias dux erat militum in minore Armenia sub Diocletiano, ibique mansit tempore Licinii, multosque alios martyres condemnavit. Vox* δοὺξ, *licet Latina potius sit quam Græca, tamen Græcis quoque usitata fuit a tempore, quo passus est* Severianus; *ut colligitur ex scriptoribus ejusdem seculi.*

e *De hisce quadraginta martyribus actum est apud nos ad* 10 *Martii. De iis etiam consule hic Commentarium prævium* § 3.

f *In codice* 1519 : ὡς καὶ πᾶσαι καὶ δειναὶ καὶ πονηραὶ ὑμῶν μηχαναὶ, ita ut omnes et terribiles et malæ machinæ vestræ *etc.*

g *Hic in laudato codice adduntur sequentia :* καὶ μένουσιν ἐν οὐρανοῖς ἀϊδίως ἀγαλλόμενοι · ὅθεν κἀγὼ σπεύδω
B τούτοις ἐναρίθμιος καὶ συγκληρονόμος γενέσθαι : et manent in cœlis perpetuo exultantes : unde et ego festino E
ipsis annumerari et cohæres fieri.

h *Ibidem additur :* ἐν τῇ γῇ in terra.

i *Rursum hic inseritur vox* μακάριος, beatus.

k *Ibidem iterum additur :* ὄντως, ἄθλιε, Sane miser, *etc.*

l *Nonnulla aliter leguntur in Ms.* 1519 *et quædam adduntur hoc modo :* Ταῖς δὲ θεραπείαις. . . . προσασχαλούμενος, οὐδ' ὅλως τῶν ἀλγεινῶν αἰσθάνομαι. *Hæc vero verba cum interjectis sic Latine reddo :* Delinimentis vero promissionum Servatoris nostri Jesu Christi occupatus, dolores omnino non sentio.

m *In dicto Ms.* καὶ συναρπάζεις τοὺς ὁμοίους σοι ἀνοήτους, et tecum trahis similes tui insensatos.

n *Ibidem* : πάντα σου τὰ βασανιστήρια · καὶ τότε, omnes cruciatus tuos : et tunc *disces, etc.*

o *Ibidem :* σὺ γὰρ μᾶλλον ἀτονήσειας, tu enim magis defeceris *etc.*

p *Ibidem additur* καὶ πηλὸν et luto.

q *Ibidem Græce :* ἐμοὶ γὰρ ὁ Χριστός μού ἐστιν ὑπερασπιστὴς καὶ βοηθὸς. Mihi enim Christus est propugnator et adjutor.

r *Hic in dicto Ms. inseritur* ἐπὶ τοῦ ξύλου, in ligno.

s *Voces*, ὡς θῆρες, ut feræ bestiæ, *non sunt in altero Ms.*

t *Hic ita in eodem Ms. :* Ναὶ Κύριέ μου Ἰησοῦ Χριστὲ δὸς, Sane, Domine mi Jesu Christe, da, *etc.*

u *Ibidem additur :* καὶ σοι πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν, et te decet gloria in secula, amen.

x *Rursum ibi additur :* ἐπὶ τοῦ βήματος, ad tribunal.

y *Ibidem :* ἐν δειναῖς καὶ πικροτέραις, gravibus et amarioribus *etc.*

z *Ibidem* : τὸ ὄνομα τοῦ ἐσταυρομένου, nomen Crucifixi.

aa *Hic sequentes insertæ sunt voces :* πρὸς αὐτόν · Δόλιε καὶ φονεῦ καὶ, ad ipsum : Dolose et homicida et *etc.*

bb *Laudatum Ms. :* τῶν ματαίων καὶ κιβδήλων σου θεῶν, quando vanos et fucatos tuos deos *etc.*

cc *Ibidem additur*, ἀγαθά, bona : *quod in idem recidit.*

C dd *In laudato Ms. ita legitur :* ἐπὶ τοῦ τείχους ἀναχθέντα διασπασθῆναι in murum *(jussit)* sublatum divelli. F
Et mox sequitur : καὶ ἀναβιβάσαντες αὐτον ἐπὶ τὸ τεῖχος : et ipsum in murum attollentes, *et alligantes etc.*

ee *Metaphrastes apud Surium hoc ultimum Sancti tormentum, quo defunctus est, hoc modo exposuit :* Deducit ad murum : cumque duos lapides maximos et gravissimos, unum quidem collo, alterum autem alligasset pedibus, et Martyrem fune cinxisset, dimittit e muro sublime pendentem, ut lapidum pondere membris ei divulsis, violenter abrumpat animam. *Non dubito de hac expositione, cum optime congruat cum Actis. Figuram martyris ita pendentis exhibet Gallonius in Opere Italico de Instrumentis martyrii pag.* 17 *lit.* b. *Verum exacta non est figura* S. Severiani *e muro pendentis, quæ data est in nupera editione Menelogii Basiliani ad* 9 *Septembris, quemadmodum nec mors Sancti recte ibi exponitur, quia omittitur saxum, quod collo ipsius alligatum fuit, indeque alia prorsus figura pendentis exhibetur. Tillemontius quoque (tom.* V *pag.* 511 *secundæ editionis) longe aberravit a vero, dum ita de morte Sancti scripsit.* Tandem *(dux)* jussit saxum collo ejus alligari, et alterum pedibus, atque eo in statu e summitate cujusdam muri deorsum præcipitari jussit. *Conferat hæc quisquis voluerit cum datis e Surio verbis, quæ tamen assignantur in margine; et consideret, quam parum fidere possimus interpretationibus istius scriptoris, dum sphalmata similia frequenter in eo deprehendimus.*

ff *In codice sæpe laudato hæc ita exprimuntur :* ἐπιπολὺ δὲ αὐτοῦ κρεμαμένου καὶ διασπωμένου τοῖς μέλεσιν. ἔλεγεν αὐτῷ ὁ δοὺξ, ὡς δῆθεν χλευάζων αὐτόν. Cum vero diu pependisset, et membra ei essent dissoluta, dixit ei dux, quasi ipsum irridens.

gg *Ibidem additur :* τὴν διάνοιαν, *quod etiam expressi.*

hh *Ibidem hæ voces adduntur :* καὶ βάσκανος ἐχθρὸς· καὶ ταῦτα. *Nocens ille* et invidus inimicus, et hæc *precatus, etc.*

ii *Adde*

A ANONYMO. D

ii *Adde ex eodem Ms. :* τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ ὑπομονὴν, sapientiam ipsius et tolerantiam.

kk *In dicto Ms. :* καὶ καταίσχυνον καὶ ὄλεσον τοὺς *etc.* ; et confunde et perde eos *etc.*

ll *Ibidem additur :* αὐτοῦ τῷ Κυρίῳ, *spiritum* suum Domino.

mm *In altero Ms. legitur :* Νοεμβρίῳ, Novembri : *quo dubius fit martyrii mensis. At Metaphrastes, omnesque Fasti Græci stant pro mense Septembri; ideoque præferendum putem manuscriptum, quod edidi, licet aliud variis locis sit elegantius et correctius, quantum ex variantibus colligere possum. Suspicor prioris Ms. dictionem in secundo fuisse expolitam, et menda quædam grammaticalia correcta. Mutata demum est conclusio, sed non est operæ pretium de ea aliquid addere.*

DE SS. HYACINTHO, ALEXANDRO ET TIBURTIO

MARTYRIBUS

J. P.

IN SABINIS

Ex Fastis sacris et Martyrologio Romano.

B

Annuntiatio ex variis

M*emoria horum trium Pugilum est hodie in Martyrologiis non tantum recentioribus, sed et in antiquissimis pene omnibus, in his tamen nec ubique singuli simul, nec eodem ordine ac modo recensentur. Ex iis, quæ S. Hieronymi nomine insigniuntur, quæque, ut norunt eruditi, locis pluribus perturbata sunt, præmitto Martyrologium vetustius, editum et Notis illustratum a Florentinio, quia istud, quæ in aliis Hieronymianis seu Mss., seu excusis de Sanctis nostris produntur, distinctius et exactius pleraque enuntiat. Sic igitur habet ad hunc diem :* In Sabinis milliario ab Urbe 30 natalis sanctorum Jacenti, Alexandri, Tiburti. In Cæsarea Cappadociæ natalis sanctorum Donati *etc. Ad hoc proxime accedit apographum alterum e codice Corbeiensi, sub vetustissimi Hieronymiani titulo vulgatum ab Acherio tom.* IV *Spicilegii; ubi hujusmodi est annuntiatio :* In Sabinis,milliario ab Urbe, natalis sanctorum Hiacynthi, Alexandri, Tiburtii, Juvini, Silvani. In Cæsaria Cappadociæ etc. *Sed, uti apparet, mendose distantiam ab Urbe imminuit, augetque sanctorum Martyrum numerum.*

C

Hieronymianis,

2 *Nam, sicut infra patebit, in Fastis auctioribus additur ubique* milliario trigesimo, *nullibi autem hodie fit mentio SS. Juvini et Silvani, quos idcirco non expressi in titulo, existimans, ista nomina ex aliis diebus errore vel oscitantia librarii in præsentem diem irrepsisse. Et sane ea mihi suspicio prorsus fundata videbatur, cum adverterem, memorari ibidem die præcedenti* S. Sabinum, *apud Florentinium vero* Savinum, *quæ vox facile in* Juvinum *transierit; Sylvanum autem notari tum præcedenti tum proxime sequenti die non semel. Contractiora sunt passim reliqua S. Hieronymi exemplaria, nec minus ab his et ab invicem discrepantia. Rhinoviense ac Richenoviense, a nobis prelo commissa post tomum* VII *Junii, nuda loci et Sanctorum nomina indicant hoc modo :* Sabinis, Jacinti, Alexandri, Tiburtii. *Labbeanum ibidem, et Gellonense apud laudatum Acherium tomo* XIII, *non modo locum supprimunt, sed, intermixtis Sanctis alibi passis, ordinem etiam turbant. Accipe textum integrum :*

E

5 Idus Septembris. Romæ Gorgonii, Alexandri, Hyacinthi*, Donati, Fortunati, Tiburti*, Proti. *Consonat Augustanum item apud nos; at omisso Proto, et aucto nomine* Alexandri, *pro quo* Alexandria *legitur, mendose procul dubio, seu urbem, seu sanctam mulierem intellexerit. Mitto alia jam enumeratis vel affinia, vel hoc loco magis luxata, quale est vetustissimum illud, quod citat Florentinius in Annotatis suis, quodque ite habet :* 5 Idus Septembris. Romæ Gorgonii et in Sabinis Jacinti. In Alexandria Tiburi. *Subnexuit editioni suæ laudatus auctor apographum alterum, Hieronymianum Lucense appellatur, in quo nil reperio præter sequentia :* 5 Id. Gorgonii et Tiburtii. *Consulamus modo reliquos martyrologos classicos.*

* *Gellon.* Jacyinti.
* *ibid.* Tiburtii.

ex Notkero, Adone et Usuardo,

3 *Sanctorum nostrorum memoria invenitur dumtaxat in Additionibus quibusdam venerabilis Bedæ, nulla in Martyrologio Rabani; in hoc recolitur quidem hodie et fuse describitur passio S. Jacynthi diaconi; sed alius is est a nostro, eumque inter Prætermissos hujus diei retulimus. Notkerus hoc loco, ceteris hactenus laudatis exactior, ita illos annuntiat :* In Sabinis, milliario ab Urbe tricesimo natalis sanctorum Hyacinthi, Alexandri, Tiburtii martyrum. *A Notkero non dissonant Ado et Usuardus, nisi in voce* martyrum, *quam omittunt. Eam recte adjecit, quisquis Usuardum auxerit, in editione Lubeco-Coloniensi, at errore insigni subdidit sequentia :* E quibus beatus Jacinctus tortori suo prædixit, hodie coluber te comedet, ignis vero et aqua, quibus me puniri fecisti, nihil mihi nocebunt; tandem decollatur. *Deceptus quippe fuit textu Rabani, et quæ hujus Hyacintho erant propria, nostro applicuit.*

F

et ex Martyrologio Romano.

4 *Porro quantumvis nec Hieronymiana, quod iis frequentissimum est, nec Romanum vetus, cujus hæc annuntiatio :* In Sabinis Hyacinthi, Alexandri, Tiburtii, *nec allata antiqua Martyrologia Sanctos nostros martyrum titulo condecorent, eo tamen nequaquam abstinendum judicavi, quod is ipsis attribuatur expresse a Notkero, a recentioribus plerisque, et præ ceteris a Martyrologio Romano in hæc verba :* In Sabinis, trigesimo ab Urbe milliario, sanctorum

martyrum

A martyrum Hyacinthi, Alexandri et Tiburtii. *Petrus de Natalibus, qui, quæcumque de plurimis Sanctis refert libro* XI, *hausisse se testatur ex Martyrologio Hieronymi, Usuardi vel Adonis, etiam nostros* martyres *vocat, ac præterea* Hyacinthum *episcopum dicit; sed cum hujus dignitatis alibi non majora quam temporis, quo et sub quibus principibus passi sunt Sancti nostri, exstent vestigia, nihil circa eam certi determinare ausim: fides sit penes auctorem.*

AUCTORE J. P.

DE SS. RUFO ET RUFIANO

FRATRIBUS MARTYRIBUS

Ex Fastis Græcis et Latinis.

J. S.

Horum Sanctorum memoria

De *SS. martyribus* Rufo *et* Tufiano *pauca tradunt Græci, eaque adoptavit Baronius in Martyrologio Romano post Galesinium. Menæa impressa Sanctos illos annuntiant ad* 8 *Septembris hoc modo:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οἱ ἅγιοι αὐτάδελφοι, Ρῦφος καὶ Ρυφιανὸς ξίφει τέλειοῦνται. Eodem die Sancti fratres germani, Rufus et Rufianus, gladio coronantur. *Mox sequuntur hi versiculi:*

B

Κλίνων ἑαυτὸν Ρυφιανὸς τῷ ξίφει,
Μένω σε, φησὶ, Ρῦφε· μὴ μέλης ὅπου.

Inclinans se ipse Rufianus gladio,
Exspecto te, inquit, Rufe: ne tardaveris
quomodocumque.

in Fastis Græcis et Latinis.

2 *In Menologio Sirletiano ad* 9 *Septembris hæc leguntur:* Eodem die certamen sanctorum Rufi et Rufiani, qui cum essent germani fratres, pro Christianæ fidei confessione gladio percussi sunt. *Hinc Baronius eodem die in Martyrologio Romano:* Item sanctorum martyrum Ruffini et Ruffiniani fratrum. *Corrupta nonnihil a Baronio sunt nomina horum Sanctorum: atque ea de causa utcumque dubitat Ferrarius die præcedenti, an Baronius eosdem voluerit designare. Verum id est dubitare de re clara et certa, cum ipse Baronius notet eos eodem die haberi in Menologio.*

E

DE S. SEVERO MARTYRE

Ex Fastis Græcis.

J. S.

M*enæa Græcorum impressa Martyrem hunc nobis exhibent præcedentibus aliquot nihilo magis cognitum: nam ad* 8 *Septembris ita habent:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρα ὁ ἅγιος Σεβῆρος ξίφει τελειοῦαι. Eodem die sanctus Severus gladio perimitur. *Deinde subduntur tales versiculi:*

Ἕτοιμος εἰμὶ πρὸς τὸ πᾶν οἴσειν πάθος,
Σεβῆρος εἶπε· καὶ τί πρός με τὸ ξίφος;

C

Paratus sum ad omne ferendum tormentum,
Dixit Severus: et quid ad me gladius?

Menologium Sirletianum ad 9 *Septembris* Severum *quasi jungit duobus præcedentibus Martyribus, Rufo et Rufiano, dum, dato illorum elogio, consequenter ita subjungit:* Idem passus est et sanctus Severus. *Menæa tamen insinuant, eum seorsum ab aliis fuisse passum. At nulla suppetunt monumenta, ex quibus aliquid certi possit colligi. Nihilo magis certo dici posset, an hic* Severus *distinctus sit ab omnibus synonymis, qui aliis diebus celebrantur. Distinctum credidit Galesinius, dum ad* 8 *Septembris eumdem liberaliter hoc exornavit elogio:* Sancti præterea Severi martyris, qui pro Christo omnem cruciaium perpessus, demum constantis animi virtute cervices præbuit. *Poterat sileri de aliis cruciatibus, et sola mors memorari. Baronius omnino silere maluit.*

F

DE S. STRATONE MARTYRE

Ex Martyrologiis.

J. S.

Sanctus in Fastis memoratus:

H*unc Martyrem eodem die* 9 *Septembris annuntiant Menæa impressa, et Menologium Sirletianum. Menæa:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος μάρτυς Στράτων, ἐν δυσὶ κέδροις δεθεὶς καὶ διαμερισθεὶς τελειοῦται. Eodem die sanctus martyr Straton, in duobus cedris ligatus, et discerptus consummatur. *Versiculi mox sequuntur, idemque martyrium exprimunt hoc modo:*

Κέδροις ὁ μάρτυς προσδεθεὶς Στράτων δύο,
Εἷς ὢν τὸ σῶμα, δείκνηται μέρη δύο.
Cedris martyr alligatus Stradon duobus,
Cum unus esset corpore, duæ ostenduntur
partes.

Menologium prædictis consonat: Eodem die natalis beati martyris Stradonis, qui in duobus cedris ligatus, et in duas partes sectus pro Christi confessione,

AUCTORE J. S.

confessione, cum cœlestibus conjunctus est. *Baronius hæc adoptavit: at pro cedris* arbores *generatim substituit, ita scribens in Martyrologio Romano:* Eodem die passio S. Stratonis, qui pro Christo ad duas arbores ligatus, atque discerptus, martyrium consummavit. *In menæis ad diem tertiumdecimum Septembris elogium habetur variorum simul martyrum in quo de Sancto Stratone jam dicta repetuntur; solumque additur, passum esse* Nicomediæ in Bithynia *jubente Bithyniæ præside.*

tam hic quam alii quatuor perperam Hispaniæ a quibusdam adscripti.

2 *Plura de* Stratone *memoranda non habeo. At breviter aliqua dicere oportet de Martyrologio Hispano, in quo hodie non modo hic* Straton *annuntiatur, sed subduntur etiam quatuor alii, de quibus hodie, nimirum* Rufus, Rufianus, Severus *et* Artemidorus. *Hosce omnes partim in Martyrologio Romano Baronii, partim apud Galesinium, annuntiatos sine loco et tempore invenerunt fabulatores illi, qui Fastos Hispanicos alienis Sanctis implere infeliciter studuerunt. Quare omnes attribuerunt Hispaniæ suæ in eaque mox invenerunt urbem antiquam* Bæte *dictam, in qua quinque Martyres jam dictos, quos et* fratres *faciunt, passos fuisse fabulantur. Verum doctiores ac prudentiores Hispani nugas istas explodunt modo et oderunt. Inter hos Nicolaus Antonius in Opere Ms., nobis per heredem ipsius communicato, de quinque his Sanctis sat longam instituit dissertationem, in quo ostendit, nec Sanctos hosce in Hispania passos esse, nec urbem* Bæte *aut* Bætim *umquam in Hispania fuisse cognitam. Mihi satis erit observasse, laudatos Sanctos non aliunde assertos esse Hispaniæ, quam ex fictitiis Chronicis, quorum nulla est auctoritas. Itaque, cum olim a solis Græcis fuerint annuntiati, credibile non est eos fuisse Hispanos.* D

DE S. CHARITONE MARTYRE

J. S. B

Ex Menæis et Menologio. E

Sancti memoria in Fastis,

S*anctum* Charitonem *martyrem hodie brevissime annuntiant Fasti Græci; nec ullibi expressum invenio, quo loco quove tempore fuerit passus. Ex tanta brevitate oriri potest suspicio,* Charitonem *hunc alio die coli, aut solum, aut cum aliis; hoc vero die solum fuisse memoratum, quod hodie coleretur in ecclesia aliqua particulari. Verum non invenio ullum* Charitonem, *de quo probabiliter dici possit eumdem esse cum hodierno. Hac de causa huc transferam, quæ de eo leguntur in Fastis Græcis. Menologium Sirletianum ad* 9 *Septembris ita habet:* Eodem die natalis B. Charitonis ense consummati. *Menæa impressa.* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Χαρίτων ξίφει τελειοῦται. Eodem die sanctus Chariton ense consummatur; *id est, occiditur. Deinde subjunguntur hi duo versiculi:*

Πολλή σοι χάρις χριστομάρτος Χαρίτων,
Χριστοῦ χάριν τράχηλον ἐκκεκομμένῳ.

Multa tibi est gratia, Christi martyr Chariton,
Cui propter Christum cervix resecta est.

C

Alludit poeta ad nomen Sancti Chariton, *quod a* χαρις gratia *derivatur.*

2 *In Synaxario Sirmondiano Ms. de* S. Charitone *hæc reperiuntur ad eumdem diem:* Ἄθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Χαρίτωνος· τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ Δευτέρῳ. Certamen sancti martyris Charitonis: celebratur vero synaxis ipsius in Deutero. *Cum* Deuterum *sit tractus urbis Constantinopolitanæ, in quo variæ erant ecclesiæ, ut pluribus ostendit Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* II *pag.* 170; *clarum est ex allatis verbis, festivitatem* S. Charitonis *Constantinopoli celebratam fuisse, non quidem per totam urbem, sed in aliqua illius parte. Vox* σύναξις *quam Latinam non feci, quia varia significat, et Latinis ignota non est, hic pro ipsa festivitate sumi potest, aut pro Officio ecclesiastico, ut sæpe sumitur apud Latinos. Certe incongrue hic redderetur* collecta, *licet aliqui, litteræ inhærentes, vocem passim sic exponant. Plura de* S. Charitone *memoranda non habeo.*

et cultus Constantinopoli.

F

DE S. ARTEMIDORO MARTYRE

J. S.

Ex Fastis Græcis.

Memoria in Fastis.

A*rtemidorum quoque martyrem annuntiant Fasti Græci sine loco et tempore. Menæa ad* 8 *Septembris sic habent:* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ἅγιος Ἀρτεμίδωρος πυρὶ τελειοῦται. Eodem die sanctus Artemidorus igne consummatur. *Sequuntur duo versiculi:*

Ἀρτεμίδωρος ὡς καθάλλεται σθένει,
Καὶ τοῦ πυρὸς φλέγοντος ἔργω* δεικνύει.

* *l.* ἔργα

Artemidorus quasi vi desilit,
Et ignis flagrantis opera ostendit.

Frigidus est plane versiculus uterque, ita ut vix intelligatur, quid velit poeta. Ex Menæis Artemidorum *eodem die memorat Galesinius his verbis:* Sancti item Artemidori martyris. Hic in flammam conjectus, admirandæ pietatis suæ ac fidei testimonium præclarum dedit. *Menologium Sirletianum ad* 9 *Septembris de eodem pauca hæc habet:* Eodem die sanctus Artemidorus igne consummatus est. *Utro die rectius ponatur, prorsus ignoro; sed Sanctum ad hunc diem refero, quia alios cum eadem diei diversitate a Græcis memoratos hoc die fixit Baronius, qui* Artemidorum *prætermisit.*

DE

DE SS. DONATO, CLEASO AUT ELEASSO, FORTUNATO ET AMMONIO MM.

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA

Ex Martyrologiis. J. S.

Hi Martyres

Quatuor *Martyres annuntiantur hodie in Fastis Hieronymianis, ac Cæsareæ in Cappadocia attribuuntur, sed confuse admodum in quibusdam, ut passim contingit in apographis illis non parum mendosis. Florentinius in Hieronymiano suo edidit :* In Cæsarea Cappadociæ natalis sanctorum Donati.
B Cleasi. Fortunati. Ammoni. *In Annotatis ipsius codex Corbeiensis sic habet :* In Cæsaria Cappadociæ natalis SS. Donati, Eleassi, Fortunati, Ammonii. *Postremus omittitur ibidem in vetustissimo Antverpiensi, quod habet :* Cæsarea Cappadociæ, Donati, Cleasi, Fortunati. *In apographis contractioribus unus tantum aut duo recensentur, et in plerisque hi aliis sunt immixti, in aliis mendose expressi. Ita apud nos post tomum* VII *Junii in Rhinoviensi legitur :* In Cæsarea Donatæ, *pro* Donati. *In Richenoviensi :* In Cæsarea Cappadociæ, Donatæ, Ammonii. *In Augustano et in Labbeano exprimuntur* Donatus et Fortunatus, *sed sine loco, et aliis immixti ; uti etiam, fit in Gellonensi apud Acherium, et in Antiquissimo, ut vocat, apud Martenium tom.* III *Anecdotorum, et in Altero, quod primo loco edidit tom.* VI *Collectionis amplissimæ. In alio etiam apud eumdem video solum memorari* Donatum.

2 *Florentinius in Annotatis suis monet, Latinos de his Martyribus silere. Attamen tres ex iis memoratos invenio apud Grevenum hoc modo :* *in variis Fastis memorati.*
Apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sanctorum Donati, Fortunati, Ammonii. *Et in additionibus ad Bedam apud nos ante tomum* II *Martii legitur :* In Cæsarea Cappadociæ natale SS. Fortunati, Ammonii. *Apud Georgium post Martyrologium Adonis in Ottoboniano hæc invenio :* In Cæsarea Cappadociæ, Fortunati et Ammonii. *Ex hac Fastorum collectione inferre licet, non videri dubitandum, quin Cæsareæ in Cappadocia passi sint* Donatus, Fortunatus, et Ammonius, *nec* Cleasum *aut* Eleassum *ab eorum numero excludendum videri, cum in tribus constanter memoretur, licet omittatur in contractioribus. De tempore vero aliisque martyrii adjunctis nihil uspiam reperio.* E

DE S. MARCO ET SOCIIS FORTE DUOBUS MARTYRIBUS

Ex Fastis Hieronymianis. J. S.

C Hieronymiana *apud Florentinium hodie etiam memorant* S. Marcum, *nunc solum, alias cum uno aut cum duobus Sociis. Textus ita habet :* In Peritis natalis sancti Marci. Lebrati. *In Annotatis vero codex Corbeiensis :* In Parthis natalis SS. Marci, Libratis, Julii. *Codex Vetustissimus:* In Ponticis Marci. *Unus quoque* S. Marcus *apud nos est in Richenoviensi ; sed plura de his non invenio: nec divinare lubet, utrum apud Parthos passi sint, an alio loco.* F

A D

DE S. GREGORIO CONFESSORE

J. P.

QUI COLITUR IN ALCALA DEL RIO, IN ANDALUZIA

Probabilius an. div. *Locus, in quo colitur Sanctus : ætas ex epitaphio assignata :*

Locus, in quo Sanctus hic ecclesiam sibi dicatam habet, vicus est ad Bœtim flumen, inter Hispalim et Cordubam situs, sed Hispali vicinior. Hinc Ferrarius Catalogo generali cum hodie ita memorat : Alcalæ in Hispania apud Hispalim S. Gregorii confessoris. *Marietta in Historia de Sanctis Hispaniæ lib.* VI *cap.* XLIII *de eo Hispanice scribit, quæ reddo Latine :* Anno 504 mortuus est sanctus hic Hispanus Gregorius, qui colitur in Alcala del Rio : locus est duobus milliaribus supra Hispalim, ducatus titulo insignitus. Habet ibidem ecclesiam, quam exstruendam curarunt Catholici B reges Ferdinandus et Isabella, multorum miraculorum, quæ Sanctus ille patraverat, fama permoti, magnaque totius illius regionis erga ipsum devotione. In ea deponi jusserunt hi reges ossa istius Sancti, inclusa arcæ inauratæ cum chlatris ferreis Verumtamen ibidem ostenditur sepulcrum, in quo Sanctus ille a multis annis fuit inventus, cum saxo superiore, quod etiamnum est ibi in ecclesia, et continet hoc epitaphium Latinum. IN HOC TUMULO JACET FAMULUS DEI GREGORIUS, QUI VIXIT ANNOS PLUS MINUS LXX, RECESSIT IN PACE, DIE NONA SEPT. HÆRA DXLII.

2 *Addit auctor æram illam congruere cum anno Domini* 504 ; *seque plura de* S. Gregorio *non invenisse. Eadem plane de* S. Gregorio *refert Ambrosius Morales in Chronico Generali Hispaniæ lib.* XI *cap.* XLI. *Addit tamen primo, constare ex quadam inscriptione de ædificata* S. Gregorii *ecclesia a Ferdinando et Isabella. Secundo observat, litteras dati epitaphii ita extritas esse, ut sibi non certo constaret de die et anno emortuali, cum et legit possit* die quinta Septembris ; *sicut etiam æra ita legi potest, ut congruat cum anno* 554. *Monet tamen probabilius legendum esse, sicut supra dedi. Eamdem sententiam sequitur Joannes Ferreras in Historia Hispaniæ ad annum* 504, *ubi compendio narrat eadem, dicitque plura non esse nota de* S. Gregorio. *Observat tertio* E *Morales saxo sepulcrali insculptum fuisse signum antiquum labari cum nomine Christi inserto, et ad latera fuisse litteras* A *et* O, *sive,* Alpha *et* Omega. *Deinde idem scriptor prolixe disputat, ut ostendat illud fuisse signum Catholicorum, quia tempore hujus sancti* Gregorii *Gothi Ariani dominabantur in Hispania. Ceterum necesse non est huc transferre pauca illa, quæ ex pseudochronico Maximi prædictis adduntur in Martyrologio Hispanico Joannis Tamayi Salazar, cum illa nullam habeant auctoritatem.*

quædam de illis observationes.

DE S. ULFACIO ANACHORETA, FORTE ETIAM PRESBYTERO ET ABBATE

C

IN VICO COGNOMINE CENOMANENSIS PROVINCIÆ

F

IN GALLIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, ætate et gestis Sancti, qui idem videtur cum S. Ulfardo.

Sec. VI. *Memoria Sancti et locus in quo vixit :*

Castellanus in Martyrologio suo universali hodie nobis annuntiat sanctum Anachoretam ab aliis præteritum, de quo sic habet : Ad confinia Perticensis et Cenomanensis provinciarum inter Montem-mirabilem* et Firmitatem-Bernardi*, S. Ulfacii anachoretæ, Socii S. Baumadi *(aut* Boamiri) insignis catechistæ. *Vicus, Gallico* S. Ulfacii *nomine insignitus (S. Ulface) in variis tabulis geographicis reperitur in Cenomanensi territorio prope confinium Pertici ad* Brigiam *fluviolum, vulgo* Braye *dictum. Hic ipse est locus, in quo Sanctus vitam duxit solitariam, et de quo mentio fit in Gestis episcoporum Cenomanensium apud Mabillonium in Veteribus Analectis cap.* XIX, *et rursum cap.* XXI, *ubi Carolus Magnus Imperator Franconi episcopo Cenomanensi*

* Monmirail
* Ferté-Bernard

A *Cenomanensi cum aliis committit*, cellulam sancti Almiri, et cellulam sancti Ulfacii, et cellulam S. Baomadi *etc. Vita S. Almiri, quæ danda est ad* 11 *Septembris, ostendit* S. Ulfacium *seculo* VI *cum SS. Almiro, Boamiro aliisque monachis vixisse in Cenomanensi pago : nec alia habemus monumenta, ex quibus* S. Ulfacii *gesta et ætas magis innotescunt.*

natus fuisse videtur, in Arvernia sub finem seculi V,

2 *Porro cum huic ipsi tomo inserenda sit laudata Vita, quæ scriptoris est antiqui et fere contemporanei; ex ea solum breviter colligam summa rerum capita, quibus Vita* S. Ulfacii *utcumque innotescet. Primo ex hac Vita habemus,* S. Ulfacium *verisimiliter natum fuisse in Arvernia, currente ad finem seculo* V : *nam ex Arvernia, ad monasterium Miciacense venisse dicuntur tempore S. Maximini abbatis S. Avitus et S. Carilefus, idemque satis clare videtur dici de SS. Almiro,* Ulfacio, *Boamiro et Senardo. In Vita quidem S. Maximini Miciacensis de hisce quatuor nihil dicitur, sed adventus SS. Aviti et Carilefi ibidem narratur, nulla de eorum Sociis mentione facta. At id solum contigisse videtur, quia hi minus inclaruerunt quam Avitus et Carilefus. Certe scriptor Vitæ S. Almiri de omnibus generatim dicit :* B Præfati sancti Viri ab Aquitania *(late sumpta)* exeuntes, et maxime de pago Arvernico pro Christo exules facti, Aurelianis veniunt, ibique cum S. Maximino haud longe ab urbe prædicta eo tempore sub sancta regula orantes *etc. Paulo ante omnes etiam dicuntur reliquisse* patriam suam, parentes, prædia, et omnia, atque propria monasteria *deseruisse. Quapropter* S. Ulfacium *non minus quam* SS. Avitum *et* Carilefum *ex Arvernia Miciacum venisse existimo. Cum autem venerint tempore aliquo ante mortem S. Maximini, quæ a Mabillonio figitur circa annum* 520, *natum in Arvernia* Ulfacium *existimo ante finem seculi* V.

monachus fuit ac deinde anachoreta.

3 *Secundo cum habeamus ex Actis S. Aviti, quæ data sunt ad* 17 *Junii, et ex Actis S. Carilefi, ad* 1 *Julii editis, ambos vitam monasticam exorsos in monasterio Menatensi, quod etiamnum exstat in Arvernia ; vix dubitare possumus, quin eorum socii, inter quos est* S. Ulfacius, *ibidem quoque fuerint monachi. Quod igitur dicitur de relictis propriis monasteriis, id hos omnes primum fecisse de Menatensi existimo, sicut deinde et Miciacense deseruerunt, ut anachoreticam amplecterentur vitam. Hanc autem amplexus est* S. Ulfa- C cius *cum quibusdam aliis Sanctis mox dictis in diœcesi Cenomanensi tempore S. Innocentis aut Innocentii episcopi Cenomanensis, a quo benigne dicuntur excepti. Permittente autem S. Innocente et opem non modicam præstante, singuli separatas sibi cellulas cum oratoriis construxerunt, ubi vixerunt, magistrum habentes S. Avitum, quem subinde adibant, et ibidem demum defuncti sunt et sepulti. Varii quoque presbyteri fuerunt consecrati et discipulos congregarunt, ita ut abbates dici possint. At utrumque incertum est de* S. Ulfacio. *Hæc omnia latius videri possunt in Actis S. Almiri, edendis ad* 11 *Septembris. Obitus ejus late figitur seculo* VI, *quia nescimus quamdiu vixerit in cella sua.*

S. Ulfacius idem videtur cum S. Ulfardo cujus reliquiæ Tutelam delatæ :

4 *Castellanus ad diem* 4 *Augusti annuntiant S. Baumadum, affirmat reliquias* S. Ulfacii *una cum reliquiis S. Baumadi tempore incursionum Normanicarum translatas esse Tutelam, Lemovicensis provinciæ civitatem. Supponit igitur Castellanus* Ulfardum, *qui Tutelæ colitur, eumdem esse cum* Ulfacio, *quo de agimus ; idemque verisimile apparuit Sollerio nostro in Prætermissis ad* 5 *Augusti. Stephanus Baluzius in Historia Tutelensi in eamdem propendet sententiam, quam ipse quoque sequendam existimo. Laudatus Baluzius jam aliqua dixerat de* S. Ulfardo *in Dissertatione anno* 1656 *edita de SS. Claro, Laudo, Ulfardo, Baumado, in qua pag.* 26 *ita loquitur :* Quis, cujasve fuerit hic sanctus (Ulfardus) ignotum est mihi. Illud tantum scio, corpus illius esse delatum Tutelam ex Juliomago Andium metropoli. Utrum autem confundendus sit cum S. Lyphardo, quod quibusdam placere video, nondum mihi persuasum est, et expecto, qui persuadeat. Certe nullum inveni, a quo Ulfardus appelletur Lyphardus præter unicum Turrianum. Alibi semper nominatur Ulfardus. Festus ejus dies in veteri Breviario Tutelensi notatus reperitur 3 Nonas Junii, et iterum Nonis Augusti ; ubi semper appellatur confessor. In sacello beatæ Mariæ, quod est in claustro ecclesiæ cathedralis, sanctus Ulfardus pictus est habitu Benedictini, pictura sane antiqua. *Attamen Benedictinus non fuit, ut liquet ex ætate.*

AUCTORE J. S.

nam Ulfardus non videtur idem cum Liphardo :

5 *In Historia Tutelensi lib.* I *cap.* X *aliqua scribit præmissis contraria, quia novo examini, opinor, dicta de* Ulfardo *subjecerat. Primo* Ulfardum *indubitanter distinguit a S. Liphardo his* E *verbis :* Vehementius errant, qui Ulfardum confundunt cum beato Liphardo fratre celeberrimi sancti Leonardi : nulla enim Liphardi mentio reperitur apud nos ante hos centum annos. *Secundo, ubi dixerat Baluzius non memorari expressis verbis in Kalendario Tutelensi translationem* S. Ulfardi, *hæc subdit :* Verum cum in eodem Kalendario et in Missali Lemovicensi... dies festus sancti Ulfardi notetur 3 Non. Julii, probabile est veteres credidisse illum ea die sublatum esse in cœlum : adeoque Nonæ mensis Augusti, quo die notatur etiam dies festus sancti Ulfardi in eodem Kalendario veteri, videntur notare diem, quo sacræ ejus reliquiæ e pago Cenomanico delatæ sunt in monasterium nostrum. Falluntur enim vehementer, qui putant reliquias sancti Baumadi et sancti Ulfardi huc delatas esse ex urbe Andegavense, cum ex laudata toties membrana Tutelensi constet Baumadi corpus ad nos pervenisse ex pago Cenomannico. *Ita Baluzius, hic* 3 *Nonas Julii, seu diem* 5 *Julii festivitati alterutri* S. Ulfardi *adscribens, quam ante fixerat* 3 *Nonas Junii, seu die* 3 *ejusdem mensis : nec satis scio, utro loco rectius scribat,* F *cum monumenta ab ipso laudata mihi ad manum non sint.*

S. Ulfardi reliquiæ a seculo X *habentur Tutelæ.*

6 *Ita ante asseruit* ex Juliomago Andium metropoli *delatas Tutelam esse* S. Ulfardi *reliquias ; quod hic mutatis vocibus negat et quidem rectius, ut mox ostendam. At prius probanda est antiqua Tutelensium possessio, ipsaque illarum reliquiarum translatio. In Appendice laudati Operis col.* 353 *adducit cartam donationis factæ seculo* X *Tutelensi ecclesiæ. In illa autem de ecclesia cœnobii Tutelensis hæc leguntur :* Ubi corpora sanctorum Clari, Laudi, Baumadi atque Ulfardi. *Itaque jam anno* 934, *quo cartam datam notat Baluzius, in cœnobio Tutelensi servari dicebantur* S. Ulfardi *reliquiæ. Aliud instrumentum, anno* 1153 *conscriptum, adducit col.* 481 *et sequentibus, atque illud ipsum est, ex quo Baluzius argumenta sua desumit. Narratur in isto instrumento, corpora SS. Laudi, Baumadi et* Ulfardi *in novas thecas fuisse translata.*

7 *De* Ulfardo *autem hæc habentur :* Tunc etiam

AUCTORE J. S.

quo tempore incursionum Normannorum ex pago Cenomanensi creduntur venisse:

etiam sanctissimi Ulfardi corpus, quod ab iisdem partibus allatum hic requiescit, in capsa nova repositum est. *Illud* ab iisdem partibus *refertur ad locum, unde Tutelam pervenerat corpus S. Baumadi. Hic vero ibi dicitur solitariam vitam duxisse* in pago Cenomannensi, *ibique obiisse.* Prædicta vero gentilium (*nimirum Normannorum*) invalescente persecutione, ab ipsius ecclesiæ rectoribus corpus ipsius divina depositione hoc in loco deportatum est. *Ex hisce Baluzius pag.* 45 *recte ita ratiocinatur :* Cum vetus illa membrana Tutelensis indicare videatur, ejus reliquias huc delatas ab iisdem partibus, e quibus istuc pervenit corpus S. Baumadi, non invitus trahor in eam sententiam, ut existimem eum non esse diversum ab Ulfario monacho Cenomannensi, quem vixisse constat sub eodem Innocentio episcopo... Venerat autem ex pago Arvernico in Cenomannicum, ut docent vetera monumenta illius ecclesiæ, et consentiente eodem episcopo cellam sibi erexit in villa Apiaco super rivum Brigiæ : et cum illic mortuus esset, sepultus est in ecclesia ejusdem villæ, quæ nunc ex nomine sancti Ulfarii nominatur. Obiit autem 3 Nonas Julii. *Cetera recte. At de die emortuali*

B

dubito, cum supra ex conjectura solum videatur deduci a Baluzio. D

S. Ulfardus est inter patronos Tutelenses.

8 S. Ulfardus *inter patronos Tutelenses recensetur a Gaufredo Priore Vosiensi et a Bernardo Guidonis, quorum verba dedit Henschenius tom.* I *Junii pag.* 9. *Anno* 1532, *cum ob continuos imbres messi timeretur, corpus* S. Ulfardi *cum corporibus SS. Clari, Laudi et Baumadi a supplicantibus circumlatum est Tutelæ die* 7 *Aprilis, quæ incidebat in Dominicam* Quasi modo, *secutaque est maxima frugum abundantia, et etiam Sollerius noster paulo pluribus verbis dixit in S. Baumado ad* 4 *Augusti. Annus et dies notatur in Instrumento per Baluzium edito in fine Dissertationis. Tamen laudatus scriptor in Historia Tutelensi factum retulit ad annum* 1533, *sed perperam : nam illo anno Dominica* Quasi modo *non incidebat in* 7 *Aprilis. Ceterum an S. Baumadus, qui Tutelæ colitur, idem sit cum S. Baomiro, qui in Fastis quibusdam memoratur ad* 3 *Novembris, ibidem investigari poterit. Sanctum* Ulfacium, *etsi eumdem probabilius credam cum* S. Ulfardo, *quem Tutelæ alio die coli vidimus, hac die* 9 *Sept. in propria celebrari ecclesia ob Castellani annuntiationem suspicor : at id certo nuspiam inveni.*

E

DE S. KIERANO SEU QUERANO

ABBATE CLUAIN-MIC-NOISENSI

IN MEDIA HIBERNIÆ PROVINCIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Cultus ex Martyrologiis: qualiacumque Sancti gesta unde eruenda.

ANNO 548 VEL 549. *Memoria*

C

Inter Sanctos, qui seculo VI *antiquam Scotiam seu hodiernam Hiberniam vitæ sanctimonia illustrarent, hoc die memorandus venit* S. Kieranus *seu* Queranus, *Cluainmic-noisensis alias Cluanensis, olim nobilis monasterii fundatione et præscripta suis Regula celebris. De eo Martyrologium Romanum ad præsentem diem breviter ita memorat :* In Scotia sancti Querani abbatis. *Baronium præiverat Usuardus, in cujus genuino textu legitur :* In Scotia, Querani abbatis. *Apud antiquiores nulla ejusdem fit mentio : unde colligit ibidem Sollerius noster, sanctum illum Abbatem singulari Usuardi diligentia in sacris Tabulis locum obtinuisse. Eumdem etiam memorat Martyrologium Hieronymianum Richenoviense, sive Augiæ divitis, in Opere nostro post tomum* VII *mensis Junii a Sollerio editum, quod ad* 5 *Idus Septembris, omisso* Abbatis *titulo certoque cultus loco, sic habet :* Alibi, sancti Kerani confess. *In Florario quoque nostro Ms. sequens elogium, ex Epistola B. Pauli ad Ephesios cap.* III *mutuatum, ad eumdem diem ipsi texitur :* In Scotia, natale sancti Querani abbatis. Hic Vir sanctus, in caritate radicatus et fundatus, didicit, quæ sit latitudo, quæ longitudo et sublimitas et profundum : scire etiam supereminentem scientiæ caritatem Christi, impletus in omnem Dei plenitudinem. F

in Martyrologiis,

2 *Inter recentiores Castellanus et auctor Martyrologii Parisiensis ad eamdem diem illum* Kiarianum *appellant; Wionius in Ligno Vitæ, Menardus in Martyrologio et Bucelinus in Menologio Benedictino Sanctis sui Ordinis adscribunt: sed Mabillonio tam in Actis, quam in Annalibus rectius ignotus est. Joannes Wilsonius in Martyrologio Anglicano, quod anno* 1608 *patrio idiomate vulgavit, annoque ejusdem seculi* 40 *recognitum iteratis typis subjecit, geminum nectit elogium, neutrum sine mendis. In priore editione habet Anglice, quæ Latine subjungo :* In Scotia depositio S. Querani abbatis et confessoris, qui ortus ex nobili familia in isto regno, contempsit vanitates mundi, et ingressus monasterium factus est monachus venerabilis Ordinis S. Benedicti et postea abbas ejusdem : cujus singularis vita et miracula abunde manifestata sunt mundo domi forisque. *In posteriori vero editione sic :* In Scotia depositio S. Querani abbatis

A abbatis et confessoris, qui primo factus est monachus, deinde abbas monasterii S. Columbæ in eodem regno; cujus sancta vita et miracula apud posteros celebrantur. Obiit circa annum Christi 650, et in Scotia sepultus est. *Ex his ad minimum dubia est Sancti familia nobilis, cum in variis Actis* Artificis *vel* fabri filius *cognominetur. Ordinis S. Benedicti fuisse non credimus; multo minus fuisse S. Columbæ discipulum aut in ejusdem monasterio abbatem: primum enim sine fundamento asseritur; posteriora falsitatis convincuntur tum ex dicendis, tum ex eo, quod S. Columba plus quam quinquaginta annos* S. Kierano *supervixerit; nam dum hunc anno Christi* 650 *obiisse asserit, toto seculo a vero aberrat.*

Missa, quæ habetur in Missali Hibernico

3 *Inter Missas proprias Sanctorum Patronorum Franciæ et Hiberniæ, jussu Clementis XII PP. editas, una præscribitur ad diem* 11 *Septembris,* in festo sancti Kirani, abbatis Foilensis et patroni. *Hunc ego eumdem cum sancto Abbate nostro esse pro certo haberem, nisi* Foilensis *cœnobii vocabulum subdubium redderet: nusquam enim assequi potui, Cluanense aut Anginense monasterium, quorum Sanctus fundator et*
B *abbas fuit,* Foilense *fuisse nuncupatum. Multa tamen suadent, ut idem ipse credatur. Nam primo perscrutanti mihi varios Sanctorum Hiberniæ et Scotiæ Catalogos, auctoresque qui de istarum regionum Sanctis scripserunt, nullus* Kirianus Foilensis abbas, *aut alius ejusdem nominis occurrit, in cujus honorem hæc Missa concinnata possit videri. Breviarium quoque Aberdonense nostrum Ms. solum* Queranum *nostrum, nec alio quam die* 9 *Septembris agnoscit. Secundo Augustinus Lubinus in Tabulis geographicis ad Martyrologium Romanum ad hunc diem expresse notat*: Erat abbas Foilensis in Scotia. *Idem censet Camerarius lib.* III *de Scotorum pietate, ubi ipse inter martyrologos solus* Kieranum *ad diem* 11 *hujus mensis commemorat, sic tamen, ut eumdem velit cum eo, qui a reliquis ad diem* 9 *refertur. Verba accipe*: Sanctus Queranus abbas Foillensis in Scotia. De ipso vide Martyrologium Romanum ad 9 Septembris; Wionem lib. III Ligni Vitæ, Usuardum et alios.

ad diem 11 hujus mensis,

4 *Nec aliter sensit Colganus, qui ad* 5 *Martii, pag.* 470 *Camerarium arguens, hæc scribit*: Postquam asseruerit, celebrari natalem S. Kierani, sive ut ipse loquitur, Querani abbatis
C die 11 Septembris; postea ad 22 Octobris inter suos collocat Sanctos alium Kieranum, dicens: « 22 die S. Kieranus; de eo vide Vitam S. Patricii per Jocelinum, cap. CXIII et alios ». Verum Jocelinus non de alio Kierano ibi agit, quam de nostro Kierano abbate Cluanensi; de quo Camerarius ipse perperam egit 11 Septembris, Martyrologium vero Romanum recte, uti et alii, ad 9 ejusdem mensis. Nec alius auctor tradit, memoriam hujus *(Cluanensis)* vel alterius Kierani, vel illius *(Sagiriensis)* alterutro die *(11 Septembris, vel 22 Octobris)* celebrari *etc. Ignotus itaque Colgano fuit* Kiranus, *abbas Foilensis, vel quicumque alius, qui ab Abbate nostro diversus sit, cujus festum die* 11 *Septembris celebretur.*

de Sancto nostro esse

5 *Denique memorati Missalis Hibernici editor in præfatione testatur, non ignoti aut incerti nominis Sanctos in eo referri*; sed quos celebrant præconiis et laudibus efferunt ipsa Martyrologia, et quorum memoriam celebrare usus fuit olim, ut attestatur tum Usuardi Martyrologium, tum Historia Bedæ, tum denique ecclesiarium aut Ordinum et Congregationem Missalia antiqua æque ac recentiora. *Hinc rursum collige, per* Kirianum, *cujus Missa præscribitur, Abbatem Cluanensem designari, hunc enim Martyrologia post Usuardum memorant, hunc Breviarium Aberdonense celebrat, hunc velut fundatorem patremque suum ipsius Regulæ sectatores haud dubie venerati sunt: Foilensem vero abbatem a Cluanensi distinctum scriptores, quos vidi, ignorant præter Camerarium et Lubinum, sed et hi illum ab hodierno minime distinguendum monent. At, inquies, cur igitur* Foilensis abbas *in prædicto Missali dicitur, cur ad diem* 11 *colitur? Primum, ut verum fatear, edicere non possum, nisi forte ex monasteriis, quæ ipsius Regula utebantur, aliquod fuerit ejus nominis: verum id divinare est. Forte editor Missalis secutus est Lubinum vel Camerarium; qui unde id didicerint, omnino me latet. Alterius causa in promptu est: factum id enim videtur, quia dies* 9 *etiam sacra est S. Osmannæ, virgini Hibernicæ, quæ quia in Galliis supremos Vitæ annos transegit obiitque, utrique genti in veneratione est, ideoque loco suo minime erat movenda. Cumque in Missali Romano, quo etiam Hiberni utuntur,* E
dies 10 *festo duplici S. Nicolai Tolentinatis impediatur, dies autem* 11 *vacet, non potuit magis commode, quam hac die* S. Kierani *festivitas præscribi.*

6 *Missa autem hæc est*: Introitus. Ego sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordia Dei mei, et expectabo nomen tuum, quoniam bonum est ante conspectum Sanctorum tuorum. *Psalmus*: Benedicam Domino in omni tempore; semper laus ejus in ore meo. *Oratio*: Interventio Domine, beati Kirani abbatis tuam nobis non desinat placari Majestatem, nostrumque tibi devotum jugiter efficiat famulatum. Per Dominum *etc. Lectio Epistolæ ex cap.* II *Ecclesiastici a* ℣. 19: Qui timent Dominum. *Graduale*: Quis habitabit in tabernaculo tuo, Domine, aut requiescet in monte sancto tuo? ℣. Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. Alleluia, alleluia. ℣. Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam. *Evangelium secundum Lucam cap.* VI, *a* ℣ 47. Omnis, qui venit ad me. *Offertorium*: Qui sunt Christi, carnem suam crucifixeruut cum vitiis et concupiscentiis. *Secreta*: Fac nos, quæsumus Domine, sancti Kirani abbatis exempla sectantes, mala nostra toto F
corde respuere, ut bona tua capere valeamus. Per Dominum *etc. Communio*: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. *Denique Postcommunio*: Sanctificet nos, quæsumus, Domine, tui perceptio Sacramenti, et intercessio sancti Kirani abbatis nos tibi reddat acceptos. Qui vivis, *etc. Sed de his satis.*

ostenditur.

Inter Hiberniæ apostolos et fundatores numeratur:

7 *Sanctum* Kieranum *nostrum inter præcipuos Hiberniæ Sanctos celebratum fuisse, ex variis apud Colganum locis discimus: quippe in Annotatis ad Vitam S. Finniani, pag.* 398, *num.* 24 *asserit, illum in quibusdam codicibus inter duodecim Hiberniæ apostolos numerari: idem habet pag.* 402, *num.* 4: *in Actis vero S. Patricii pag.* 214 *eumdem inter octo præcipuos conditores monasticarum Regularum recenset. In hunc etiam sensum Thomas Sirinus, Minorita pariter Hibernus in Dissertatione de S. Columbani monachatu art.* 3, § 2 *adducit Alcuinum, carmine* 246 *canentem*:

Patricius,

AUCTORE C. S.

Patricius, Cheranus, Scotorum gloria gentis,
Atque Columbanus, Comgallus, Adamnanus atque.
Præclari patres morum, vitæque magistri:
Hinc pietas, precibus horum nos adjuvet omnes.

Alterum prœterea testimonium profert Colganus in Triade thaumaturga, pag. 471 *et sequenti ex Sancti Vita cap.* XXVI *hæc delibans:* Unus ex præcipuis Hiberniæ est et merito habetur Apostolus, juxta quod de ipso cecinit ejus condiscipulus et coapostolus sanctissimus Columba in hymno quodam, quem in ejus composuit laudem, dicens:

Quantum Christe o apostolum
Mundo misisti hominem!
Lucerna hujus insulæ,
Lucens lucerna mirabilis etc.

ejus nomen varie scriptum, et quare.

8 *Porro sancti Abbatis nomen apud varios varie scriptum legimus. Usuardus, Baronius, aliique, ut vidimus, illum* Queranum *appellant; Castellanus et auctor Martyrologii Parisiensis* Kiaranum. *Apud Colganum in Vita S. Munis episcopi, pag.* 266, *S. Aidi pag.* 420, *et in Triade thaumaturga, Vita S. Patricii pag.* 136, *et in* B *Vita S. Columbæ pag.* 392 *et alibi* Kieranus *scribitur: in Actis autem S. Finniani pag.* 395, *Vitaque S. Senani metrica* Kyeranus, *denique in S. Endei Vita pag.* 708 Keranus, *ab Alcuino vero mox laudato* Cheranus *nuncupatur. Variæ hujus scriptionis causam explicat supra memoratus Colganus in Vitâ cognominis sancti, Kierani scilicet Sagiriensis abbatis et episcopi pag.* 463, *ubi ait:* Hibernis, qui non habent litteram K vel Q, sed utriusque loco utuntur C, CIARAN et CIERAN (quæ dictio ipsis dissyllaba est) vocatur. Pronuntiant enim litteram C, etiam ante E et I, eodem modo., quo alii K... Hinc hoc nomen Latine expressum nunc KIERANUS, KIARANUS, KERANUS, et Martyrologio Romano QUERANUS; Britannis etiam, qui loco C et Q pronuntiant P, PIRANUS scribitur. *Hæc ibi: ego cum Colgano aliisque cum* Kieranum *appellabo.*

Cur Vitam non exhibeamus:

9 *Dolemus sane, quod hujus sancti Viri Vitam nullam habeamus, quam studioso lectori utiliter exhibere possimus. Habemus quidem aliquam auctoris anonymi in codice nostro Ms. Salmanticensi notato P Ms.* II, *de qua Bollandus tom.* II *Februarii in Commentario historico de sanctis episcopis Mele, Melcho, Mune et Rioco,* C § 3 *meminit: verum ea hujusmodi est, ut laudatus Bollandus illam* imperite et negligenter scriptam *merito dixerit, ego vero prorsus indignam prelo judicem. Etenim in ea vix quidquam reperias præter prodigia, eaque partim ex aliis Vitis mutuata, partim tam insulse relata, ut fidem apud eruditos non mereantur, nisi a peritiore certioreque, quam anonymus ille fuerit, scriptore tradantur. Specimen aliquod infra dabimus. Exstare tamen alia Sancti Acta, discimus ex Colgano, qui tum in Actis Sanctorum Hiberniæ, tum in Triade thaumaturga frequenter laudat* S. Kierani *Vitam, spondens se eam ad diem* 9 *Septembris editurum; quod tamen, forsan morte præpeditus, non præstitit. Hanc Vitam diversam esse a nostra liquet ex eo, quod tam Colganus, quam Usserus in Antiquitatibus Britannicarum ecclesiarum, quædam ex illa recitent, quæ in hac desiderantur. Forte tamen eadem est, quam Sirinus num.* 7 *citatus Vitam Ms. Hibernicam vocat, asseritque ab ipsius Sancti discipulis compilatam fuisse: quod an verum sit, exemplaris inopia vetat inquirere.* D

Sancti gesta unde eruenda.

10 *Hujus itaque defectu cogor ad aliorum Hiberniæ Sanctorum, quæ exstant, Vitas recurrere, quæque in his sparsim narrantur, colligere et ad suum utcumque tempus referre. At priusquam id agam, lectorem duo universim monitum velim: primum est, quod Hibernorum Sanctorum Acta passim dubiæ sint fidei, et a scriptoribus minime accuratis ac ætate longe posterioribus conscripta. Alterum est, quod in iisdem frequens occurrat rerum simillimarum narratio, quas variis Sanctis adscribunt; ita ut nescias, cui tuto adscribi possint. Hisce prænotatis ad Sancti gesta progredior.*

§ II. Sancti nativitas prædicta a S. Patricio, parentes, patria, baptismus ipsi collatus.

E

Sancti navitas

Sancti Kierani *nativitatem multis, antequam in lucem ederetur, annis a S. Patricio, Hiberniæ apostolo, prædictam fuisse, auctor est Jocelinus, scriptor Vitæ S. Patricii tom.* II *Martii ad diem* 17, *ubi cap.* XII, *num.* 98 *cum narrasset S. Munem corpus cujusdem leprosi, a S. Patricio olim sepulti, ob cœlestem quamdam visionem tollere voluisse, subdit:* S. Patricius prohibuit hoc fieri, prædicens ibidem habitaturum quemdam filium vitæ nondum natum, Kieranum nomine, qui locum illum repleret præclaro Sanctorum agmine, et corpus illud sanctum multo sublimaret honore. Quod enim prædixit, processu temporis evenit: est enim locus ille inter Midiam et Connactiam, in quo sita est civitas Cluanensis, in qua habetur hodie sedes episcopalis. *Auctor Vitæ tripartitæ S. Patricii apud Colganum pag.* 132 *cap.* XXV *hæc paulo aliter refert in hunc modum:* Cum autem S. Munis Roma reverteretur, et nocte præventus ibi pernoctaret, angelorum apparitione circa locum volitantium attonitus, ait: Est homo Dei hic sepultus; video enim ibi angelorum ministeria. Deposuit autem suam thecam cum inclusis reliquiis in vicinæ arboris concavo sinu; quam et arbor ambiisse, obductaque cortice, omni cavitate abjecta, undique conclusa crastino mane reperta est. F

a S. Patricio

12 Mira miraculi novitate attoniti secures aliaque ferramenta arripiunt, arborem discindere casso conantur labore: et cum fatigati nihil proficerent, quæ contigerunt, S. Patricio referunt. Patricius ad eos ait: Est quidam filius vitæ nondum natus, qui illis reliquiis indigebit, nempe S. Kieranus fabri filius, cui divinæ providentiæ speciali favore ita reservatæ, sunt idcirco relinquendæ. *Colganus ad diem* 6 *Februarii in Vita S. Munis cap.* IX, *similia narrat ex cap.* II *Supplementi ad Acta* S. Kierani, *ex quo post relatum sacrarum reliquiarum prodigium hæc recitat:* Miraculo motus *(S. Munis)* pergit ad magistrum *(S. Patricium)* in vertice, ut diximus, montis de Cruachan-aighle divinæ contemplationi vacantem; cui modum aperuit, quo sacras perdidit reliquias. Quem Patricius jubet

AUCTORE C. S.

A jubet bono esse animo, admonens, locum istum et reliquias ex divinæ voluntatis ita prærordinantis decreto reservari viro magno post triginta annos nascendo, nomine Kierano, cujus ibi erigenda esset ecclesia, et nomen per Hiberniam et Albaniam longe celeberrimum.

prædicitur: magi cujusdam vaticinium exploditur:

13 *In Vita quoque apocrypha, de qua num.* 9 *egimus, hujus vaticinii breviter fit mentio:* Hic Vir Dei quinquaginta annis ante nativitatem ejus a S. Patricio prævaticinatus est. *Subdit et aliud cujusdam magi vaticinium.* Mater quoque ejus, *inquit,* cum in quadam die in curru sedens prope domum cujusdam magi transiret, stridorem currus magus audiens, prophetando dixit : Currus sonat sub rege. Cumque homines sui præ admiratione irent ad videndum rei veritatem, et neminem nisi uxorem Boei viderent in curru, illudendo dixerunt : Ecce conjux Beord sedet in curru : quibus magus ait : Non illam dico, sed filium, quem habet in utero, qui rex magnus erit, et sicut sol fulget in Meridie, ita ille miraculis coruscabit et hanc insulam illustrabit. *Verum hæc fabulam sapiunt, et ex Actis S. Comgalli, abbatis Benchorensis, deprompta ac pro scriptoris ingenio mutata videntur. In hisce enim tom.* II B *Maii, pag.* 580 *hæc lego:* Beatus ac venerabilis abbas Comgallus, nobilissimo Aradensium genere ortus, patre Sedneo, matre Briga, editus est. De quo pridie quam nasceretur, S. Macniseus Connerensis episcopus, Spiritu sancto ei revelante, prophetavit. Audiens namque equorum et currus transeuntis sonitum, assistentibus ait : Currus iste regem portat. Hoc illi audito, gradu concito videre regem exeunt : sed cum neminem ibi præter Sedneum ejusque uxorem Brigam, quos antea satis noverant, invenirent, ad virum Dei redeunt stupefacti, dicentes : Pater sancte, Sedneus et ejus uxor in curru soli sedent. Tunc episcopus ; Filii, inquit, ne me in hoc, quod dixi, mendacem existimetis : illa enim ventre regem portat, quem crastina die orto jam sole pariet, qui virtutibus cor, miraculorum claritate mundum decorabit etc. *Non dubito, quin ineptus compilator noster hoc S. Macniscii vaticinium hinc mutuatus, mago adscripserit.*

Sancti parentes,

14 Kierani *patrem* Beoanum *seu* Beoadum *nomine fuisse, scribit Colganus ad diem* 15 *Januarii, annotatione* 15 *ad Vitam S. Itæ virginis ; addens, eum artificem seu fabrum fuisse. Auctor Vitæ ineptæ, supra memoratæ, Sanctum ex nobili* C *et religiosa stirpe, patre* Beord *seu* Boeo, *quem curruum artificem facit, matre* Darecta *ortum ait. Colganus quoque mox citandus eum ejusdemque parentes* ex domo Rodericiorum in Ultonia *oriundos affirmat. Quam recte hæc generis nobilitas cum memorato opificio conveniat, non inquiro ; at Sancti patrem artificem fuisse, ex variorum Sanctorum Vitis, a Colgano editis, liquet. Utque unum ex multis exemplum adducam, in Triade thaumaturga, cap.* XVIII *Vitæ quintæ S. Columbæ, mentio fit de* Kierano filio Saoir : *quæ verba Colganus inter annotata num.* 75 *sic excipit :* Est hic sanctus Kieranus abbas de Cluain-muc-nois, qui agnomine patronimico filius Saoir, id est, fabri appellatur, ut constat ex ejus Vita exhibenda ad 9 Septembris. *Plura exempla per decursum occurrent.*

et patria:

15 *Quod ad Sancti patriam spectat, auctor Vitæ tripartitæ apud Colganum in Triade, pag.* 145 *cap.* CXXIII *S. Patricium vaticinantem inducit de* S. Kierano in partibus Australibus *Hiberniæ nascituro. Ad hæc Colganus in annotatis pag.* 181, *num.* 182 *et* 183 *observat,* S. Kieranum, filium fabri, abbatem Cluanensem in Media, licet ipse ejusque parentes fuerint ex domo Rodericiorum in Ultonia oriundi, eum tamen in regione Mediæ fuisse natum, ut habet ejus Vita cap. 1, et hinc dici ipsum in partibus Australibus nascendum. *Porro Media vel* Midia, *Anglis* Meth *vel* Meath, *olim regnum et quinta Hiberniæ portio, teste Guilielmo Camdeno, in ipso antiquæ Scotiæ, seu hodiernæ Hiberniæ meditullio, sita est, dividiturque in comitatum* Meth *sive Mediam Orientalem et comitatum* West-Meth *sive Mediam Occidentalem, ut apud ipsum pluribus videre est. In Vita tamen nostra Ms. natus dicitur in Conactia, indigenis* Conaghty, *quæ Camdeno est pars quarta Hiberniæ Oceano Occidentali et Sineo fluvio inclusa. Verba biographi accipe :* Cum pater ejus sub tributis regis Anmerei, id est, Anmirets premeretur, relinquens patriam suam, abiit in regionem Conacteorum, ibique in campo Rii genuit filium benedictum Queranum. Anmereus *sive* Anmirets *videtur is fuisse, qui in Vita S. Columbæ in Triade pag.* 341 Ainmerius filius Setni, *et in Actis S. Gildæ Badonici* Anmericus *appellatur : verum is ante nativitatem* S. Kierani *nondum rex fuit, ut colligere licet ex laudata Vita* E *S. Columbæ, et Colgani annotatis pag.* 374 *num.* 39 *et* 40 *: at non est, quod ineptus ille compilator nos moretur.*

Baptismus a quo collatus dicatur.

16 *Idem biographus Sanctum nostrum* a sancto viro quodam, Dermitio nomine, *baptizatum eruditumque asserit : contra auctor Vitæ tripartitæ, jam sæpius laudatæ, pag.* 136, *cap.* XLIX *eum sacro isto lavacro a quodam S. Patricii discipulo, re et nomine* Justo, *ablutum ait.* Fuit is Justus, *inquit*, vir non tam eximiæ sanctitatis, quam mirandæ longævitatis : fertur enim ex libro illo Rituali, quem ei S. Patricius reliquit, prælegisse Baptismi formam ritumque ministerii, dum anno ætatis suæ quadragesimo supra centesimum S. Kieranum Cluanensem salutari lavacro regenerasset. *Uter horum verum scribat, divinare non lubet. In Actis S. Columbæ abbatis Iiensis, apud nos ad diem* 9 *Junii illustratis,* Diermitius *aliquis, prædicti abbatis minister memoratur ; verum is* S. Kierano *haud dubie fuit junior, cum S. Columbæ anno* 597 *obiisse,* Kieranus *vero anno* 516 *natus dicatur. In Vita autem S. Patricii, ad* 17 *Martii data, sanctus quidam eremita* Justus *nomine, sanctum Hiberniæ apostolum benigne* F *suscepisse scribitur : sed an is sit, de quo auctor Tripartitæ hic loquitur, quis edicat? Certe tam longæva Justi ætas mihi non potest non esse suspecta, præsertim cum eam ex traditione aliqua, forte populari, didicisse videatur, ut indicat verbum* fertur. *Neque firmiore forte fundamento collatus ab ipso Baptismus nititur : ut tamen admittamus, sanctum Abbatem ab aliquo e Patricii discipulis eo Sacramento initiatum fuisse, non propterea necesse est tam singularem in eo longævitatem adstruere : quippe cum magnus ille Hibernorum apostolus anno* 460, *ut in ipsius Actis ostendit Papebrochius, ad Superos emigraverit, sanctus vero* Kieranus *anno* 516 *natus perhibeatur, intelligitur, hunc baptizari potuisse ab illius discipulo, qui octogenario non esset major.*

§ III

AUCTORE C. S.

§ III. Transit in disciplinam S. Finniani, deinde primum sub Ninnidio, postea sub S. Endeo abbatibus monasticam vitam ducit.

A S. Finniano institutus

Auctor Vitæ S. Finniani, seu Finneni abbatis, apud Colganum die 23 Februarii, pag. 395 *cap.* XIX *tradit,* S. Kieranum *nostrum sub hujus abbatis disciplina, in monasterio Cluain-erardensi, quod Colganus in annotatis hodie* Clonardiam *dictum et in confiniis Lageniæ et Midiæ situm ait, eruditum fuisse.* In hoc ergo loco, *inquit biographus,* velut sol in medio cœli, radios virtutum et salutaris doctrinæ atque miraculorum illustrando mundum *(Finnianus)* B emisit. Fama enim bonorum operum ejus ex diversæ terræ partibus viros illustres partim ad Scripturam sacram addiscendam, partim ad ecclesiasticam institutionem percipiendam, quasi ad quoddam totius sapientiæ admirabile sacrarium attraxit. Quorum nomina sunt duo Kyerani; Kyeranus filius artificis, qui Mac-an-tsoir dicitur, et Kyeranus Saighre... Et hi omnes sancti viri ac virtutibus pleni erant. *Acta S. Finniani, inter Prætermissos relati ad diem 23 Februarii, Majores nostri ad 12 Decembris distulerunt : interim in Commentario prævio ad Vitam S. Kierani Sagiriensis die 5 Martii, § 2 ostensum est, nullam chronologicam rationem vetare, quominus Sanctus noster S. Finnianum discipulus audierit.*

dicitur ipsi Clonardiam dedisse :

18 *Jacobus Usserius in Britannicarum ecclesiarum antiquitatibus pag.* 909 *ex Midensis ecclesiæ tabulis hæc recitat :* Dominium de Clonard cum suis villulis sibi annexis dedit sanctus Keranus sancto Finiano doctori suo et suis successoribus; *putatque ea de* S. Kierano *nostro intelligenda esse. In eamdem sententiam inclinavit Papebrochius in Commentario S. Kierani Sagiriensis § 2, num. 12, ubi ita disseruit :* Sufficit, si ante finem seculi V redierit Finnianus *(in Hiberniam,)* C et seculi VI initio cœperit discipulos erudiendos admittere : sic enim uterque Kieranus potuit eum audisse docentem, quamvis non in Cluain-erardensi cœnobio : hujus enim a discipulo suo juniore Kierano tum demum accepit possessionem, cum is sanctitate et auctoritate spectabilis abbas, si non in Cluanensi, saltem in Anginensi cœnobio suo, tantum liberalitate principum profecisset, ut de eo, quod sibi abundabat, tam amplos fundos posset magistro suo velut pro minervali rependere.

quod valde incertum est.

19 Quod si non est factum post regis Thuatalii mortem, Dermitio jam regnante circa annum 540, cum jam nonagenarius esset Finnianus; non id tamen multo citius factum esse potuit : nisi dicere velimus contra Usserii mentem et producta ab eo testimonia, Kierani Sagiriensis, non Cluanensis, liberalitate fundos eos fuisse Finniano donatos : sed cum hic ad annum 565 superfuerit, ut ex S. Columbæ Actis constat, annum centesimum decennio et amplius supergressus, nihil nos cogit alienæ sententiæ nonnulla nixæ auctoritate contraire. *Verum si* D *ea donatio ab alterutro Kierano reapse facta sit, Sagiriensis munificentiæ potius adscribenda videtur. Nam licet non admittamus sententiam eorum, qui* Kieranum *nostrum anno ætatis suæ* 33 *mortuum statuunt, secundum quam contra biographi assertum Sagiriensis abbas, quem Papebrochius circa annum* 520 *obiisse credit, scholam Finniani in cœnobio Cluain-erardensi non potuisset frequentare cum* Kierano *nostro, qui in ea sententia pueritiam nondum excesserat ; tanta fundorum abundantia ante Dermitii regnum sine sufficienti fundamento juniori* Kierano *adscribitur. Neque his obstat adductum ab Usserio ecclesiæ Midensis instrumentum, quod neutrum* Kieranum *determinat, quemadmodum liquet ex dictis.*

Angelus pro eo molam versat :

20 *Gesta Sancti sub disciplina Finniani memoriæ prodita non reperi, præter unum, quod Colganus in Actis S. Columbæ pag.* 457, *num.* 12 *ex* Kierani *biographo refert his verbis :* In schola enim beatissimi Finniani plures Sancti Hiberniæ erant ; id est, duo sancti Kierani, duo sancti Brendani, S. Columba, aliique multi : et unusquisque eorum in die suo molam propriis manibus molebat, sed angeli Dei pro S. Kyerano molebant, sicut ei fecerunt in sua captivitate E apud regem Furbithi. *Non habeo quidem, quo memoratum prodigium infirmem ; verumtamen cum biographi, cujus lucubrationem videre mihi non licuit, ætatem ignorem, suspectum mihi est, vereorque, ne hic contigerit, quod in aliis Vitis Hibernicis Majores mei crebro observarunt, videlicet ne alterius Sancti miraculum ad* Kieranum *transtulerit. Etenim simile prodigium angeli pro S. Senano molam versantis legere est in hujus Actis tom.* I *Martii, pag.* 771 *num.* 13 *et sequentibus. De captivitate sub Turbitho rege, de qua nihil hic addit Colganus, agitur tum in Vita nostra apocrypha, tum in Actis S. Kierani Sagiriensis tom.* I *Martii, pag.* 396 *et sequenti : verum quæ ibi narrantur, tam fabulosa sunt, ut ea huc minime transferenda putarim, satisque duxerim, si curiosos similium mirabilium lectores eo remitterem.*

inde varios Sanctos adit,

21 *Laudatus Usserius in Appendice inter addenda pag.* 1064 *et sequenti ex sancti Abbatis nostri Actis delibat sequentia :* Accepta Finiani licentia, properavit ad S. Ninnidium, in sylva stagni Erne commorantem, abbatem monasterii. Post profectus ad S. Endeum Arnensem abbatem, a quo acceptus benigne : inde ad S. Sena- F num ad insulam Cathai, ad flumen Sinan, ubi magister hospitum factus : sed invidia monachorum, quibus displicuit tanta Kerani liberalitas erga pauperes, secessit ad quamdam aliam insulam, nomine Anginam, in qua fundato cœnobio maximam collegit multitudinem monachorum optimorum, et reditus acquisivit amplissimos ad usus pauperum : cui post abbas ididem successit S. Adompnanus, Momoniensis genere. Tandem inde decessit ad construendum cœnobium Cluaynense seu Cluayn-mac-nois in Midia. *Varias hasce in diversis cœnobiis Sancti commorationes paululum elucidemus.*

et primo in disciplinam S. Ninnidii transit.

22 *Sancti Ninnidii, seu Nennidhii vel Nennii, abbatis et episcopi Vitam ex aliorum Sanctorum Actis concinnavit Colganus ad diem* 18 *Januarii, ubi pag.* 113, *num.* 8 *in rem nostram de eo hæc habet :* Extruxit nobile monasterium in insula stagni Ernensis in Ultonia, vulgo Inis-mhuige Samh dicta, in quo multos in pietate ac litteris singularique vitæ continentia et

AUCTORE C. S.

A et innocentia egregie institutos, præclaros habuit discipulos ; et quidem inter hos, velut inter faces luna minores, magnum illud Hiberniæ lumen S. Kieranum Cluanensem, suum quondam in schola Cluain-erardensi condiscipulum, discipulum habuit. *Pro hac sententia laudat caput* VII *Vitæ sancti Abbatis nostri per Augustinum Graidin conscriptæ, ex qua recenset sequentia :* S. Kieranus transacto temporis spatio, accepta magistri sui licentia et benedictione, ad S. Ninnidium, in quadam sylva stagni Erne commorantem, properavit, et cum illuc pervenisset, cum magno gaudio et charitate non ficta susceptus est.

ubi tres capite truncatos

23 Cumque ibidem in morum et virtutum disciplina quotidie proficeret, quadam die ad nemora vicina cum Fratribus ad scindenda ligna properavit verus obediens : erat enim consuetudo in sacro illo collegio, ut tres monachi cum seniore ad ligna deportanda secundum ordinem temporis semper irent. Cædentibus vero cæteris ligna, ipse seorsum Deum, ut moris erat sibi, attente orabat : interea quidam nefarii latrones, rate ad insulam transvecti, in præfatos monachos irruerunt atque eos occiderunt, eorumque capita secum detulerunt. B Kieranus vero, dum strepitum sociorum percutientium non audiret, mirabatur ; et propter admirationem festine pervenit ad locum, ubi eos laborantes reliquit. Viso quoque, quod de Fratribus factum est, alta trahit ipse suspiria et vehementer constristatus est. Sequutus est quoque e vestigio homicidas illos, atque eos in portu, ut suam naviculam ad aquas deducerent, desudantes, sed hoc minime valentes, invenit. Sic enim Deus scapham eorum terræ conglutinavit, ut nequaquam eam amovere potuerint ; et cum voluntati Cunctipotentis contraire non possent, a Viro Dei tunc pœnitentes veniam suppliciter postulant : qui memor sui Magistri, pro Judæis eum crucifigentibus orantis, factis pro illis licet indignis precibus, ratem suam facillime ad aquam ducere potuerunt.

ad vitam revocasse narratur,

24 Pro munere vero hujus beneficii petiit a latronibus capita suorum Fratrum : acceptis vero his, ad locum, ubi corpora jacuerant, deveniens Dominum devote rogavit, ut omnipotentiam suam ostenderet in servorum suorum resuscitatione. Mirum valde, quod narro, sed veritatem facti evidentissimam. Capita corporibus coaptavit, et illos virtute orationis sacræ ad vitam revocavit. C Hi quoque sic mirabiliter resuscitati ligna secum ad monasterium deportarunt : quamdiu tamen vixerant, cicatrices vulnerum in collis suis portaverunt. *Memorabile sane prodigium : sed ut sine scrupulo pro vero admitti possit, velim ut ab antiquiori scriptore traditum fuisset. Augustinus Graidin is est, quem Jacobus Waræus lib.* I *de Scriptoribus Hiberniæ, cap.* XI, *Augustinum Magraidin canonicum Augustinianum, virum doctum, et prudentem vocat, et obiisse statuit anno* 1405, *inter ejusdem opera recensens* Vitas Sanctorum Hiberniæ.

satis mirabiliter, si sat vere.

25 *Secundum hæc fuit scriptor ille multis quidem seculis Sancto posterior, sed doctus tamen et prudens : verum aliter de eo sensuit Papebrochius tom.* III *Martii, pag.* 268, *num.* 5, *ubi de Actis S. Endei abbatis Araniensis ex codice Ms. Insulensi secum communicatis scripsit in hæc verba :* Qui codicem illum Insulensem conscripsit Augustinus Magraidin sub annum 1390 in insula Riensis lacus, dicta Sanctorum omnium, instituti canonicorum Regularium monachus, is non quidem suo stylo Vitam conscripsit ; sed ex duabus vetustioribus tam exiguo judicio consarcinavit, ut quæ ad S. Kieranum spectant, et mutatis non parum circumstantiis in utraque illa diversimode narrabantur, retulerit tamquam eventus in substantia diversos : circa res quoque in Romana peregrinatione atque a reditu gestas geminam narrationem conjungit, quarum altera tam est ab initio ad finem fabulosa, ut Colganus diverso eam caractere impresserit et apocrypham videri notarit in margine. *Ex hisce habemus quidem, scriptorem laudatæ Vitæ, quemadmodum in S. Endei Actis habuit, ita etiam potuisse præ manibus habere vetustiora Acta, ex quibus memoratum prodigium deprompserit ; sed cum in istis concinnandis tam exiguo usus fuerit judicio, ut modo eadem tamquam diversa gesta retulerit, modo etiam penitus fabulosa immiscuerit, verendum pariter est, ne etiam hic aut commentitia aut recentiora Acta pro indubitatis vetustisque adoptarit. Nolim tamen hinc inferre, hæc aut quæcumque alia ad fabulas certo esse rejicienda, cum antiquis monumentis revera hinc inde potuerit usus fuisse.*

Deinde ad S. Endeum secedit : visio

E 26 *Porro idem Augustinus in Actis S. Endei mox memoratis, de* S. Kierani *in Araniensi cœnobio commoratione ex duabus vetustioribus Vitis, cap.* IV *num.* 18 *et seq. hæc habet :* Ad hunc quoque virum Dei *(S. Endeum)* S. Kieranus filius fabri perveniens, septem annis in monasterii territorio* fideliter serviens mansit. In his quoque septem annis sic diligenter exercebat trituratoris officium, ut in paleario territorii non posset granum, quod culmen faceret, inveniri. Unde usque hodie manent muri territorii sui apud Arann. Post hæc S. Keranus somnium vidit, quod suo magistro enarrare curavit. Nocte enim somniavit, se juxta ripam magni fluminis, quod Synnam dicitur esse, et arborem magnam ac frondosam atque fructiferam vidisse, et hæc arbor totam insulam Hiberniæ obumbravit. Somnium itaque sancto Endeo enarravit. Ait ille : Arbor illa fructifera tu es, qui coram Deo et hominibus magnus eris et fructum dulcissimum boni operis præbebis et per totam Hiberniam honoraberis. Et addidit Endeus : Nunc igitur, accede et Dei voluntatem implens, ædifica ibi monasterium.

* forte territorio

ibi oblata præmature refertur

F 27 *Ita ipse per monasterium designans Cluanense, sive Cluain-mic-nois, ad cujus fundationem Sanctum se mox accinxisse subjungit. At Papebrochium ibidem lit.* b *notat, hunc locum de remota præparatione ad memoratum cœnobium condendum, non vero de proxima intelligendum esse : cum antequam istud aggrederetur, in Iniscathensi primum monasterio sub S. Senani disciplina aliquandiu vixisse, ac deinde Anginense cœnobium fundasse dicatur. Quare mihi verisimilius apparet, Magraidinum geminum Sancti ad Endeum accessum confudisse, indeque factum, ut Cluanensis monasterii exstructionem alieno tempori affixerit. Ut ita autumem, facit ipse Magraidinus, qui eamdem, quam modo retulimus visionem, sed aliis omnino vestitam adjunctis, ac propterea tamquam diversam a priori, narraturus, sic orditur :* Alio quoque tempore idem Keranus ad insulam iterum redivit, ut et ipse professionem monachi ibi faceret, atque ibi finem vitæ expectaret. *Jam vero cum, teste Papebrochio in Commentario num.* 4, *Magraidinus Vitam S. Endei ex duabus vetustioribus consarcinaverit : verisimillimum est, eamdem visionem in istis duobus exemplaribus*

AUCTORE C. S.

exemplaribus varie descriptam fuisse, quam ipse propterea diversam credens, ad diversa quoque tempora referendam arbitratus est.

a Magraidino.

28 *Porro si posteriorem narrationem tamquam veriorem admittamus, objectam difficultatem probabili ratione enodabimus. Dicemus enim,* S. Kieranum, *cum Inis-cathensium monachorum invidiam declinaret, ad pristinum abbatem suum, S. Endeum, rediisse, ut* professionem monachi ibi faceret, *id est, ut sub illius moderamine in monasticis exercitationibus reliquum vitæ exigeret; sed prohibitum fuisse ab eodem Endeo, tum per somnium edocto, illum ad celebre cœnobium fundandum divinitus destinatum esse. Observandum quoque est, in posteriori relatione expressam Cluanensis monasterii mentionem nullam fieri; sed tantum dici,* Kieranum *debere* ad locum cœtus ostensum properare et juxta ripam præfati fluminis *(Synani)* monasterium fundare : *unde si Anginense cœnobium juxta prædictum fluvium exstiterit, omnia se recte habent : sin vero ab eo longe abfuerit, credibile est, vel Magraidinum vel ex quo ea transcripsit, biographum memoratum visionem de Cluanensi tamquam monasterio principe et a quo Sanctus* Cluanensis
B *nomen acceperit, præmaturato interpretatum fuisse. Hisce observatis, cetera Sancti gesta sequentibus* § § *exponemus.*

§ IV. Relicto Araniensi cœnobio, S. Senanum accedit: inde ad Endeum redit : condit Anginense monasterium.

Visio S. Endei, discedente Kierano

E*x Sancti Vita, num.* 21 *ab Usserio relata, vidimus, eum, relicto Araniensi cœnobio, ad S. Senanum episcopum et abbatem Inis-Cathensem secessisse, ibidemque magistri hospitum munere aliquamdiu functum esse. Ad hunc discessum*
C *referenda puto, quæ Magraidinus in Vita S. Endei supra laudata, cap.* IV, *num.* 24 *ex antiquioribus Actis enarrat hoc modo :* Quod autem de S. Kerano prætermisimus, hic addimus. Cum enim de licentia S. Endei de insula exiisset, videt Endeus in spiritu omnes angelos, qui sanctis de Arainn pabulum vitæ spiritualis ministrabant, cum S. Kerano recedere. Ex qua visione mœstus factus est Endeus, putans, quod cœlestes spiritus iterum non redirent; cumque jejunio et orationi se dedisset ultra vires, angelus Domini apparuit ei, dicens *:* Qua de re tristis es, homo Dei, et cur te nimis affligis? Dixit Endeus : Causa tristitiæ meæ est, quod omnes angeli nos reliquerunt, et cum Kerano perrexerunt. Respondit angelus : Quoniam S. Keranus carissimus Deo est, ideo misit angelos suos in comitatu ejus ; noli ergo amplius te nimis affligere ; quoniam ad vos iterum revertentur ; solve ergo jejunium in nomine Domini. *Honorifica sane hæc Sancto nostro sunt ; sed qua auctoritate nitantur, ut jam monui, non satis constat.*

30 *Acta S. Senani gemina habes tom.* I *Martii, ad diem* 8, *altera metrica, quæ sub finem seculi* XII *aut initium* XIII *ibidem pag.* 761, *num.* 7 *scripta videri dicuntur ; altera prosaica, post seculum* XII *concinnata. Utrorumque auctori forte prælurit S. Colmanus, filius Lemini, qui ejusdem Senani Vitam patrio carmine ante finem seculi* VI, *quo ille floruit, conscripsisse ibidem perhibetur. In hisce Actis semel et iterum de* Kierano *cum laude memoratur, et quamvis nusquam expresse dicatur sub S. Senani disciplina in ipsius cœnobio vixisse, id tamen non obscure insinuatur in Vita metrica, dum dicitur :* D

ad S. Senanum

Quodam deinde tempore, consedente in littore
Kierano sanctissimo, nuntiatur episcopo,
Quod ejus individuus comes semper et socius
Adesset cum discipulis sedens in ripa fluminis.

Quod enim hic S. Senani individuus comes et socius *appelletur, intelligendum videtur de familiari consuetudine olim inita, dum ibidem sub ejus moderamine monachus degebat : nam eo tempore, quo gesta sunt, quæ poeta hoc loco exponit, suos, ut patet, discipulos* Kieranus *jam habebat, adeoque Senani monasterium jam deseruerat.*

abbatem Inis-cathensem ; ad Endeum rediens

31 *Situm* Inis-cathaig, *quam vocem Papebrochius Latine* insulam feræ *vel* Belluæ *interpretatur, discimus ex Senani Vita prosaica cap.* V, *ubi dicitur fuisse* in Sinenno sinu, ubi vasto alveo in Occidentalem Oceanum solvitur : *in Vita vero* S. Kierani *ibidem in Annotatis lit.* a *laudata legitur :* Insula Cathi, quæ est in ostio Oceani contra Occasum, in freto scilicet Luimnich, inter regiones Kier-raighi et Corcobaskind posita. *Conditum igitur erat Inis-cathense cœnobium in hodierna Connactia in comitatu* Twomond *sive* Clare, *ubi Sineus, accolis* Shannon, *totius Hiberniæ nobilissimum flumen, vasto ostio in Oceanum Occidentalem evolvitur, ut in Camdeni Hibernia videre est. Quamdiu in hoc monasterio Sanctus moratus fuerit, incertum est. Usserius in Indice chonologico putat, cum non nisi post S. Senani mortem, quam cum aliis anno* 544 *affigit, inde discessisse, ut Anginense monasterium conderet : at Papebrochius in Commentario Actis S. Senani prævio num.* 3 *verius hæc ante annum* 540 *facta credit. Etenim ex utraque S. Senani Vita manifestum est,* S. Kieranum, *vivo illo, suos discipulos, adeoque et suum, cui præerat, monasterium habuisse, quod non aliud quam Anginense potuit fuisse. Verba aliqua numero præcedenti dedimus, reliqua mox proferemus.* E F

jubetur ab eo

32 *Existimamus itaque* Kieranum, *ut Inis-cathensium monachorum invidiæ cederet, circa annum* 540, *Senano etiam tum in vivis superstite, ex ea insula egressum, et secundum dicta* § *præcedenti ad S. Endeum, suum olim magistrum rediisse. Quem ob rem huc spectare credimus, quæ in hujus Sancti Actis tom.* III *Martii, pag.* 273 *in Appendice narrantur, quæque totidem verbis huc transfero.* Alio quoque tempore idem Keranus ad insulam *(Araniensem)* iterum redivit, ut et ipse professionem monachi ibi faceret, atque ibi finem vitæ expectaret. Erant tunc quoque in præfata insula sanctissimæ vitæ abbates et fundatores, S. Endeus videlicet et Finnianus senex. Eo vero tempore, quod ad insulam venit, S. Endeus vidit somnium interpretatione dignum. Viderat enim arborem quamdam in medio insulæ crescere in altum, quæ protensis ramis usque ad mare pertingebat. Deinde viderat multos viros ad arborem accedentes.

A tes, qui radicitus eam effoderunt, et tandem secum in aera sublevantes, usque ad ripam magni fluminis, Synan nomine, reportaverunt atque ibi iterum plantaverunt. Viderat quoque eamdem arborem ibi in nimia altitudine crescere, ita ut rami pertingerent usque ad mare.

monasterium Anginense condere :

33 Hanc visionem mirabilem S. Endeus coram S. Finniano sene ac aliis fide dignis enarrans, ait : Hæc visio, quam modo audistis carissimi, ad fratrem nostrum Keranum pertinet, qui multorum cœnobiorum pater erit. Itaque cum benedictione nostra debet ad locum cœlitus ostensum properare, et juxta ripam præfati fluminis monasterium fundare, ex quo multa alia monasteria tamquam rami pullulabunt fructiferæ arboris. His quoque sermonibus patris Endei auditis, qui præsentes fuerant, lacrymas ubertim effuderunt ; similiter et ipse Keranus, qui præsens erat, amare flevit. Cum navis ad iter suum sibi pararetur, sancti abbates, scilicet Endeus et Finnianus cum monachorum multitudine usque ad portum eum comitantur. *Hæc ibi : sed priusquam ulterius progrediamur, quædam observanda sunt. In primis dubitari nequit, quin hæc visio eadem sit cum relata num.* 26, B *quam Magraidinus, ut jam monuimus, ob alia adjuncta diversam credidit. Secundo in eadem Appendice mox subditur, S. Endeum, discedente* Kierano, *ad monasterium suum reducem supremum diem suum obiisse : quod cum circa annum* 540 *contigisse perhibeatur, sententiam nostram de condito circa id tempus Anginensi monasterio confirmat.*

his jussis obtemperans

34 *Ad eumdum discensum spectare autumo, quæ laudatus Magraidinus narrat post visionem num.* 26 *relatam.* Post hæc S. Keranus accepta benedictione sui abbatis Endei, ad construendum monasterium de Cluain-mhic-nois (*imo Anginense*) se præparavit. Cumque se orationibus Sanctorum recommendaret, coram omnibus S. Endeo dixit : Accipe me, pater, cum parochia mea sub protectione tua, ut sint omnes discipuli mei etiam tui. Et respondit Endeus : Non ita de te ordinavit Deus, ut omnes in hac angusta insula sub mea disciplina viveremus ; sed propter tuam miram humilitatem atque perfectam caritatem tibi tradet Christus Dominus tuus dimidiam Hiberniæ partem in hæreditatis sortem. Et ubi hæc ad invicem dixerunt, crux erecta est in signum fraternitatis mutuæ, quam inter C se et posteros suos contraxerunt ibi, et dixerunt: Quicumque unitatem fraternitatis nostræ post nos violaverit in terris, careat ipse fraternitate et societate nostra in cœlis.

et ab Endeo deductus, feræ fugam imperat.

35 Post hæc venit S. Endeus in terram, quæ Medraighe dicitur (*regiuncula maritima Australis Connactiæ in comitatu Galviensi, inquit Colganus*), ad portum unum, qui portus Luaban dicitur ; et ibi S. Endeus rogavit Keranum, ut accederet ad locum vicinum, qui Acabd-Draighnich dicitur, et de illo ejiceret bestiam, quæ totam terram in circuiti loci præfati devastaverat : unus enim de discipulis S. Endei, qui Gigneus vocabatur, ibi habitabat... De præfato ergo loco expellentes bestiam, eremitorium suum in pace possederunt. *Ita quidem ille : at mihi suspecta est ista narratio, tum quod ea, quæ num.* 32 *et* 33 *ex Appendice recensuimus, non paulo verisimiliora appareant, tum quod verear, ne scriptor istam bestiæ expulsionem mutuatus fuerit ex Actis S. Senani, qui in Opere nostro cap.* V *similem belluam ex insula Inis-cathensi ejecisse*

narratur. Suspicionem auget Papebrochius, qui in Annotatis ad cap. IV *Vitæ S. Endei, similia plagia in discipulorum et magistrorum Actis apud Hibernos facta observat.*

AUCTORE C. S.

Anginensis monasterii situs.

36 *Memoratum monasterium, seu insula Anginensis, de qua nusquam alibi quidquam traditum reperi, sita fuisse videtur in Midia, ac in hujus forte tractu, qui* Breaghmuid *appellatur. Ita colligimus ex Usserio, qui laudans librum Navanensem, asserit, Sanctum* Cluain-mac-nois et insulam Inis-Aingean dictam, una cum centum ecclesiis seu cellis in Midia et Breaghmuid *a Diermitio Hiberniæ rege dono accepisse. Videtur autem* Breaghmuid *is tractus esse, quem Colganus in Actis B. Dunchadi, Cluanensis abbatis, pag.* 105, *num.* 5 Breghmuine, *in Indice vero topograhico Latine* Bregmaniam *appellat, aitque regiunculam esse ad stagnum Rivense in Midia Occidentali. Hisce consonat Ludovicus Allemand in Historia monastica Hiberniæ Gallice edita Parisiis anno* 1690, *in qua pag.* 48 *monasterium illud in hodierno comitatu Longofordiensi, in lacu Rivensi collocat. Papebrochius quoque in Annotatis ad cap.* IV *Vitæ S. Endei lit.* b *sanctum Abbatem nostrum Anginensis monasterii conditorem rectoremque agnovit ; quin et verbis num.* 18 *recitatis suspicatus est, illum ibidem ex munificentia principum tantum profecisse, ut etiam amplos fundos magistro suo S. Finniano, velut pro minervali rependere potuerit. Potuit hæc hausisse ex laudato Usserio, et ex Vita Sancti, quam subinde laudat ; sed quæ in Museo nostro non superest. Plura de eo cœnobio non reperi ; nec S. Adompnanus, quem Usserius ejusdem loci post* S. Kieranum *abbatem facit, quemque Colganus ad diem* 29 *Januarii, pag.* 191 *rectius* Donnanum *scribendum monet, aliunde mihi est cognitus. De Diermitii donatione sermo sequenti* § *recurret, ubi de Cluanensis monasterii fundatione agemus.* E

Dapibus, a principe divinitus monito,

37 *Porro* Kieranus, *dum in suo Anginensi monasterio jam ipse abbas præesset, S. Senanum frequenter adiisse videtur, sive ut apud ipsum animæ suæ noxas, quibus humana non caret fragilitas, expiaret, sive ut dilecti olim magistri, quem ut patrem venerabatur, pio colloquio frueretur. Ita discimus ex Vita metrica S. Senani cap.* IV *num.* 27, *unde sequentia excerpsi :*

Kieranus interea et Brendanus præterea
Adveniunt angelico admoniti oraculo,
Ut sancto caussas omnium faterentur excessuum. F
At illis honorifice susceptis a pontifice
Atque confessis omnibus illis * suis excessibus, (* *forte* illi)
Refert custos celarii, nihil esse residui,
Quo vel Fratres vel hospites pascerentur vel inopes.
Nihil, ait, episcopus, deest Deum timentibus;
Unde spera in Domino et æquo esto animo :
Nobis enim et Fratribus dabit annonam Dominus.
Interea divinitus princeps quidam commonitus
Ad viri Dei cellulam in Belluanam insulam * (* i. e. Inis-cathaig)
In navi oneraria fert Sanctis necessaria :
Quem hac de causa pontifex advenisse conspiciens,
Cum præfatis hospitibus occurrit ei obvius ;
Accepit alimoniam, et multum egit gratiam,
Ac spiritu prophetico plenus prædixit illico,
Sibi et suo femini per voluntatem Domini
Datam esse provinciam, ut regnaret super eam
Sicque dimisso principe a beato pontifice,
Instante

AUCTORE J. L.

Instante hora prandii cum prædictis Servis Dei
Discumbens, sumpsit pariter dona Dei sanctus pater.

Mox subditur prodigium de tintinnabulo e cœlis delapso: verum si id fabulosum non est, ad S. Senanum proprie spectat, et ibidem legi potest.

missis apud S. Senanum reficitur:

38 *Vita prosaica, priori recentior, pag.* 775, *num.* 41 *de eodem* Kierani *adventu missisque per principem dapibus similia enarrat his verbis:* Cum quadam die S. Brendanus et Kieranus ad S. Senanum venirent, ut eum tamquam annis et dignitate superiorem (erat enim episcopus, ipsi vero presbyteri) in patrem spiritualem et confessarium valerent accipere; contigit coquum nihil habere, unde vel hospites vel domesticos Fratres reficeret. Quod cum intelligeret Nectanus Kenn-fhoda, princeps de Y-figinte, suo mandat œconomo, ut omnem, quem pro mensa regia habebat, cibi et potus apparatum ex tempore deserat ad S. Senanum aliosque famulos Dei in Inif-cataig. Jussa exequitur œconomus, et princeps ipse mox subsequitur ad insulæ portum, ibique S. Senano famulisque Christi sua suæque posteritatis obsequia et clientelam offert et consecrat, et ab eis humiliter petitam, largam reportat benedictionem. B

navi pertusa vectus ab eodem excipitur:

39 *Vita metrica cap.* V, *num.* 34, *alium rursus sancti Abbatis ad Senanum accessum tradit, simulque singularem illius in Deum fiduciam et eximiam in pauperes misericordiam celebrat.*

Quodam deinde tempore, consedente in littore
Kierano sanctissimo, nuntiatur episcopo,
Quod ejus individuus comes semper et socius
Adesset cum discipulis; sedens in ripa fluminis.
Gavisus est, et propere jubens ministrum affore,
Tollens, inquit, naviculam, hunc transpone Christicolam.
Cui nullam esse aliam navem, nisi vimineam
Scapham, nec aptam usibus, ut audivit episcopus;
Vel hanc, inquit, ingredere, ut valeas transvehere
Diu in ripa fluvii præstolantem Virum Dei.
Scapham igitur ingreditur, et securus allabitur;
Quia qualis didascalus, talis erat discipulus.
Quem ut conspexit eminus, ait suis Kieranus:
Tentat nos sanctus Domini, si audeamus ingredi C
Scapham in Dei nomine, freti ejus oramine.
Ingrediamur itaque; nam valet Christus utique
In hac per ejus merita nos servare navicula.
Ingredientes itaque enavigabant prospere;
Scapha rimis patentibus non est infusa fluctibus.

misericordiæ in egenum memorabile exemplum.

40 Sic acceptum a Fratribus cappa vestiri protinus
Jussit sanctum Kieranum, quia novit per spiritum,
Eum in eleemosynam jam expendisse propriam.
Dein ad oratorium manu deducens Socium,
Post hæc et his similia caritatis obsequia,
Demum eum cum Fratribus cibo refecit lautius.

Posterioribus versibus, qui paulo obscuriores sunt, lucem afferet auctor Vitæ prosaicæ, qui pag. 776, *num.* 43 *hæc habet:* Quodam die S. Kierano, ad S. Senanum visendum iter agenti, obviam factus fuit quidam lacer et nudus mendicus, summis et importunis obsecrationibus eleemosynam ab eo postulans: cui Vir piissimus, cum aliud ad manum non haberet, propriam, qua vestiebatur, exuens elargitus est casulam seu togam monasticam; et sic ipse nudus ad insulam pergit. Quod cum in spiritu S. Senanus cognosceret, mandat monachis, ut in quadam fracta et aquis pervia navicula (aliam enim tunc nullam in insula habebant) S. Kieranum in objecto littore stantem advehant. Quod cum fecissent, ipse ad sanctum Virum accurrit, secum sub sinu tectam ferens togam, eaque vestitum lætus ad cœnobium conduxit. D

Tempus monasterii confirmatur.

41 *Ex hisce liquet,* S. Kieranum *id temporis sub Senani disciplina in Inis-cathensi insula non habitasse, sed eo tantummodo adventare solitum, ut isto sancto episcopo saæ moderatore conscientiæ, aut in dubiis doctore uteretur. Cumque suos jam tum discipulos habuisse dicatur, contra Usserium omnino dicendum est, Anginense cœnobium ante Senani mortem fundatum fuisse. Hoc ipsum rursus probat eadem Vita prosaica, in qua cap.* III, *num.* 20 *et* 21 *dicuntur quinquaginta monachi in Hiberniam appulisse, quorum aliqui, ut in votis habebant, a S. Senano ad* S. Kieranum, *jam utique Anginensium abbatem, dimissi sunt.* E

§ V. Monasterium Cluain-micnoisense conditum.

Situs monasterii, civitatis

P*ræcipuum* S. Kierani *cœnobium Cluain-micnoisense seu Cluanense dictum, a quo et* Cluanensis *ad distinctionem alterius* S. Kierani, *abbatis et episcopi Sagiriensis, solet appellari, conditum fuit in Occidentali Midia ad Senum, indigenis* Shannon, *flumen, quod inter hanc provinciam et Connactiam labitur. Temporum lapsu crevit in urbem proprio episcopatu insignem, qui post Anglorum schisma a supremo regni senatu, quem* Parlamentum *vocant, Midensi adjectus est. Jacobus Waræus in Commentario de præsulibus Hiberniæ, pag.* 95 *de hujus loci primordiis, incrementis ac ruina hæc scribit:* F S. Kiaranus, sive Ciaranus junior, ex Aradensium familia ortus, sed Boetii, alias Beonandi fabri lignarii filius, unde et vulgo dictus est Maciteir, sive filius artificis, cœnobium condidit Clonmacnoisæ, prius Tipraic dictæ, in ipso quasi Hiberniæ umbilico sive medutillio, anno Domini 548, locum concedente Dermitio Cervalli filio, rege Hiberniæ. Huic cœnobio secundum plurimos Kiaranus unico solum anno, secundum nonnullos (perperam opinor) annis septem præfuit abbas, morte ibi ereptus 5 Idus Septembris, anno Salutis per Christum 549, in ipso ætatis flore, cum annos vixisset solum triginta tres.

et episcopatus Clonmacnoisensis.

43 Hujus cœnobii ecclesia postea, sed quo tempore, me latet, in ecclesiam cathedralem commutata est. Non desunt quidem, qui S. Kiaranum episcopum fuisse Clonomacnoisensem diserte tradant. Hoc si verum, de ecclesiæ cathedralis initio non est cur ulterius disquiramus. Utut fuerit, posteriora tempora novem alias ecclesias,

AUCTORE C. S.

A clesias, in uno quasi eodemque cœmeterio, duo plus minus jugera Hibernica ambitu colligente, ei subjecerunt. Ad Occasum hujus loci præsules ædes postea episcopales ædificarunt. Ecclesia ipsa cathedralis multis certe olim possessionibus ditata fuit: magnatum præterea ac episcoporum sepultura, necnon monumentis aliquot et inscriptionibus, partim Hibernice, partim Hebraice incisis, imprimis insignis. Paulatim attamen decrevit, et ad pudendam tandem redacta est paupertatem. *Hucusque Waræus: quæ an omnia vera sint, mox discutiemus. Colganus ad diem 20 Januarii in Annotatis ad Vitam S. Molaggæ pag.* 150 *de eodem loco brevius ita meminit:* Fuit hæc olim nobilis civitas, ex celebri monasterio S. Kierani excitata, in Occidentali Midia ad ripam Sinannii fluminis; hodie humile oppidum solis ruinis et ruderibus pristinum indicans splendorem.

Diermitius, cui Sanctus regnum prædixerat,

44 *Sancti Patricii vaticinium de celebri hoc monasterio per* Kieranum *fundando jam retulimus initio* § 2: *fundationem ipsam enarrat auctor Vitæ tripartitæ, parte* II, *num.* 28 *apud Colganum in Triade thaumaturga, unde sequentia huc transfero.* Tuathalius autem ex Corbmaco B filio, Carbrei supra memorati nepos, juxta viri Dei vaticinium universæ Hiberniæ postea factus et monarcha, et Diermitium, Kervalli filium, suum compatruelem, sceptri æmulum et competitorem, ita persecutus est, quod debuerit fugæ latibulorumque præsidiis vitæ consulere; et hinc diebus multis in Senannii fluminis lacuumque Rieni et Derg-dherc insulis latitare. Die quadam dum ab una insula ex prædictis in aliam migraret, navigium, in quo erat, transibat juxta Cluain-muc-nois, ubi S. Kieranus eodem die volebat jacere fundamenta celebris illius monasterii Cluanensis, quod in Diermitii patrimonio erigebatur.

condendo monasterio fundos donat:

45 Hoc intelligens Vir sanctus, curavit eum advocari, dicens: Filius es regum, rege et regina genitus, juris tui locus iste est, eum in usum domus Dei extruendæ concede ecclesiæ locum, mensuramque ipse designa, primumque jace fundamentum. Cui dixit Diermitius: Non sum rex. Cui Kieranus dixit: Rex eris cras. Dum hæc fierent, rex Thuatalius intelligens, Diermitium æmulum suum in illis partibus degisse, eodem die cum manu forti venit contra eum, et conflictu inito, Moelmorus Diermitii collectaneus regi Tuathalio vulnus lethale inflixit, quo C et mox extinctus est... Diermitius autem interfecto Tuathalio in regnum successit, ut S. Kieranus prædixit, jaciendo fundamenta ecclesiæ Cluanensis, quæ parva appellatur; et inde progrediens Temoriam, in tribus diversis locis ex equo descendit, illaque tria loca cum prædio de Druim-reuthe Deo et S. Kierano in perpetuum consecravit. *Ne longis observationibus lectorem demorer, ea duntaxat illustrabo, quæ ad præsens propositum nostrum, seu Cluanensis cœnobii fundationem pertinent.*

hujus fundationis tempus

46 *Diermitium hunc, Kervalli filium, ejus nominis I fuisse Hiberniæ regem convenit inter historicos; at de anno, quo regnum obtinuit, nonnihil discrepant, unde et fundati cœnobii annus in dubium revocatur. Usserius in Britannicarum ecclesiarum antiquitatibus seu primordiis, pag.* 947 *ex Ultoniensibus Annalibus exhibet regum Hiberniæ seu potius Midiæ catalogum, ab anno Christi* 433 *usque ad* 665 *deductum, quem Papebrochius Commentario prævio ad Acta Patriciana tom.* II *Martii, pag.* 523 *inseruit. In hoc catalogo ad annum Christi* 544 *sic legitur:* VI. Dermitius I, Cervailli filius; annis 21. *Hinc laudatus Usserius in Indice chronologico initium regni Diermitii I anno* 544, *finem anno* 565 *innectit. At Colganus in Annotatis ad Vitam* 5 *S. Columbæ, pag.* 447 *in Triade, similem regum seriem proponit* ex quatuor Magistris in catalogo regum Hiberniæ, quorum, *inquit*, fidei tribui debet, si qua occurrerit discrepantia vel lapsus in annis horum regum. *Hæc series in multis discrepat ab Ultoniensi, utque reliqua, quæ huc non spectant, prætercam, Tuathalii cædem ad annum* 538 *refert, Diermitii vero regnum annis viginti concludens, anno* 558 *terminat. Initium autem regni Diermitii iidem quatuor Magistri in Annalibus a Colgano laudatis pag.* 6, *num.* 16 *cum anno* 539 *componunt.*

inquiritur,

47 *Verum hæc Magistrorum sententia mihi improbabilis videtur præ alia, sive viginti duntaxat cum ipsis annos, sive viginti et unum Usserii catalogo, ejusdem regno adscribas: cum ipse famosum Culedreibnense prælium anno* 561 *cum Conalliis conseruerit, eique superfuerit, ut tom.* II *Junii ad diem* 9 *in Actis S. Columbæ abbatis,* E *pag.* 194, *num.* 19, *et pag.* 196, *num.* 28 *dictum est, et ipse quoque tenet Colganus in Annotatis ad librum secundum Vitæ quintæ S. Columbæ, pag.* 452, *num.* 3, *ubi Magistros in hac parte corrigendos monet, qui memoratum prælium anno* 555 *præmature illigant. Eadem de causa laudatus scriptor annotatione* 80 *ad Vitam quartam, pag.* 379 *eos erroris insimulat, quod Diermitium anno Christi* 558 *interfectum scribant, quem anno* 563, *quo S. Columba in Britanniam secessit, etiam regnasse contendit.*

annoque 544 *illigatur: ostenditur, diutius*

48 *Itaque cum ex dictis num.* 45 *Cluainmicnoisensis cœnobii primordia cum Diermitii regni initio concurrerint, colligimus, hujus loci fundamenta anno* 544 *jacta fuisse. Adversatur nobis hac in parte Usserius in Indice chronologico, ubi licet pag.* 1139 *regiam fundi donationem regnique exordium ad idem nobiscum tempus referat, nihilominus pag.* 1140 *ipsum monasterium anno primum* 548 *condi cœptum fuisse censet. Ratio ipsius haud dubie est, quod in ejusdem Sancti Vita, quam pag.* 909 *laudaverat, is* anno ætatis 33, cum uno tantum anno vixisset in civitate sua Cluain-mic-nois, oppetiisse *dicatur, et hunc annum Annales Ultonienses cum æræ nostræ* 549 F *componant. Verum is Vitæ locus magnas patitur difficultates, quem eam opinionem mihi minus verisimilem reddunt. Nam ut prætercam, quod infra probaturi sumus, Sanctum verisimilius in provectiori ætate obiisse, Vita S. Kellaci episcopi in Hibernia, quam tom.* I *Maii a pag.* 101 *illustratam habes, manifeste innuit, sanctum Abbatem diutius, quam unico anno suo monasterio Cluanensi præfuisse: cumque nihil vetet, quominus ejusdem mors in annum* 549 *aut forte* 548 *incidisse dicatur, necesse pariter est, ut Cluainmic-noisia prius condita fuisse credatur.*

quam uno anno præfuisse.

49 *In laudata enim Vita dicitur S. Kellacus, Eugenii Bel Connactiæ regis filius, cum in memorato monasterio sub* S. Kierani *disciplina monasticam vitam ageret, defuncto patre a regni optimatibus inductus, clam invitoque* Kierano *fugisse, ut in paternum regnum succederet: eoque aliquamdiu potitus, cum præsentissimum vitæ discrimen fuga vix evasisset, ad saniora consilia conversus, relicta regia et abjecta regnandi cupiditate,*

AUCTORE C. S.

ditate, in solitariam silvam secessisse, unde post annum integrum in luctu ac pœnitentia transactum Cluain-mic-noisiam rediit et a S. Kierano *benigne receptus, sub ejusdem moderamine sanctissime vixit et sacerdotio initiatus est. Hæc autem omnia duos ad minimum aut tres annos exigunt, et certe unico fieri non potuerunt. Ex eadem Vita certius argumentum haberemus, si de Eugenii emortuali anno, quo S. Kellacus monachum Cluain-mic-noisiæ jam profitebatur, certo constaret. Asserunt quidem quatuor Magistri in Annalibus apud Colganum ad diem 26 Martii pag.* 755, *annotatione* 10, *eum anno Christi* 537 *defunctum esse : at quam parum accurati ii sint in suis calculis, liquet ex dictis num.* 47 *: quare quemadmodum regnum Tuathalii ac Diermitii quinque annis præmaturarunt, ita et Eugenii mortem aliquot potuerunt prævertere. Ceterum ut ad Usserium redeamus ; hic monasterium aliquod anno* 544 *a* Kierano *conditum agnoscit, sed istud Anginense fuisse arbitratur, quod cum nos citius ab eodem exstructum ostenderimus, non est, cur ab opinione nostra ob adductum ab Usserio ignotæ mihi ætatis biographum discedamus.*

B 50 *Thomas Sirinus in Dissertatione de S. Columbani monachatu, art.* 3, § 2 *de memorata fundatione Sancti biographum sic scribentem profert* : Venit S. Kiaranus ad locum, qui quondam dicebatur Typrait, modo autem Cluain-macnois vocatur ; et veniens ad ipsum locum, dixit : Hic habitabo, multæ enim animæ in hoc loco exibunt ad regnum Dei, et in hoc loco mea resurrectio erit. Deinde beatissimus Kieranus cum suis habitavit et cœpit magnum monasterium ibi fundare, et multi undique veniebant ad eum, et parochia ejus per circuitum multum dilatata est, et nomen S. Kiarani per totam Hiberniam multum celebratur, et clara civitas et sancta in ipso loco in honore S. Kiarani crevit, cujus nomen Cluain-mic-nois vocatur, quæ est in Occidentali plaga regionis nepotum Neill, super ripam Orientalem fluminis Sinna, contra provinciam Connachtorum, in qua sive reges sive duces nepotum Neill et Connachtorum apud S. Kiaranum sepeliuntur.

Adducuntur varia de illustri hoc monasterio

51 *Porro illustre fuisse hoc Sancti cœnobium et aliorum plurium caput, discimus ex variis Sanctorum Hiberniæ Vitis, in quibus quædam de illius opulentia et multitudine monasteriorum, quæ ab illo dependebant, hinc inde recitantur*
C *vaticinia, quæ sive ut talia admittamus, sive a biographis conficta reputemus, antiquorum communem sensum de ejusdem loci amplitudine satis declarant. S. Endei visionem ac vaticinium num.* 32 *jam retulimus ; adjungo et alteram ex Vita* 5 *S. Columbæ apud Colganum pag.* 403, *num.* 88, *ubi hæc lego :* Sacrum aliquando Evangeliorum codicem exscribendi Columbæ S. Kieranus, quem fabri filium appellant, rogatus promisit, se illi mediam libri partem perscripturum : cui gratificans Columba, Et ego, inquit, tibi ex parte Dei promitto prænuncioque, Hiberniæ regiones pro media parte a te nominis appellationem sumpturas, futuras monasterio tuo vectigales seu pensionarias.

testimonia et vaticinia:

52 *Huc etiam spectant, quæ Colganus ad Vitam S. Gildæ Badonici pag.* 191 *notat his verbis :* Hoc monasterium exstitit postea tam nobile et a principibus Hiberniæ tam honoratum et dotatum, ut in diversis regni partibus habuerit plurima prædia et alias cellas et cœnobia sibi subjecta, ut hinc dictum sit, possedisse dimidiam Hiberniam sub sua parrochia, ut de ipso ante D
prædixit S. Finnianus, S. Kierani magister, ut constat ex ejusdem Sancti Vita, in qua cum insigni elogio hujus sanctissimi Viri hæc legimus : S. Kieranus Evangelium Matthæi apud S. Finnianum cum aliis legebat, et cum pervenisset in medio libri ad locum ubi dicitur : Omnia, quæ vultis, ut faciant vobis homines, ita et vos facite illis ; dixit S. Kieranus ad S. Finnianum : Pater, sufficit mihi hoc dimidium hujus libri, quod legi, ut opere compleam, et vere sufficit mihi adhuc hæc sola sententia. Tunc unus de schola ait ad omnes : Ex hac hora congruum nomen est Kierano LETH MATHA : id est, DIMIDIUM MATTHÆI. Cui S. Finnianus : Non, sed congruum nomen ei est, LEATH NERIONN, id est, DIMIDIUM HIBERNIÆ : parochia enim ejus per medium Hiberniæ dilatabitur. *Hisce consonant, quæ num.* 36 *Usserius ex libro Navanensi enarrat.*

53 *Inter cetera autem monasteria, quæ sancto Abbati nostro parebant, unum virginum fuisse dicitur in Vita S. Aidi seu Aedi apud sæpe laudatum Colganum pag.* 420, *ubi biographus hæc habet :* Venit S. Aedus episcopus ad quasdam virgines beatas, quæ fuerant sub cura S. Kierani E
abbatis. Illæ virgines habuerunt cœnam paratam B. Kierano patrono suo, quam dederant B. Aeto episcopo. Sciens autem episcopus, virgines esse in angustia, cum esset S. Kieranus prope, dicit eis : Ponite vasa cibi vestri et potus, sicut fuerant antea, et erunt plena simili modo. Et sic inventa sunt, et cœna reparata est a Domino Deo per gratiam S. Aedi episcopi, et iterum tradita est B. Kierano a beatis virhinibus. *Notat autem Colganus num.* 18, Kieranum, *de quo hic, in codice Insulensi* Kieranum Cluanensem *appellari.*

monasterium virginum ipsi subjectum :

54 *Quam Porro Regulam Sanctus suis observandam dederit, incompertum mihi est ; at propriam præscripsisse auctor Vitæ ipsius secundæ apud Colganum in Actis S. Patricii pag.* 214 *affirmat :* Numeratur, *inquit*, S. Kieranus inter octo præcipuos conditores Regularum, quibus monasteria prope innumera regni Hiberniæ regebantur. Prima enim Regula fuit S. Patricii, secunda S. Brigidæ, tertia S. Brendani, quarta S. Kierani *etc. Ejusdem quoque Regulæ meminit Usserius jam sæpe laudatus : et primo pag.* 914 *exhibens vetustum Sanctorum Hiberniæ catalogum, inter Sanctos secundi ordinis, qui diversas Regulas observabant,* S. Ciaranum, *alias, ut notat* F
in margine, Queranum *recenset : deinde inter addenda pag.* 1050 *ait :* Kieranus filius artificis, a quo Regulam monasticam conscriptam fuisse, liber Navanensis indicat... Neque alia est illa lex Ciarani,... cujus amplificatum usum ad annum 743 in Annalibus Ultoniensibus observavimus. *Similiter in Indice chronologico pag.* 1170 *ad eumdem annum scribit :* Regulæ monasticæ Kiarani, filii artificis, et Brendani, filii Findlogæ in Hibernia usus propagatus est. *Eadem habet Jacobus Waræus de Scriptoribus Hiberniæ lib.* 1 *cap.* 11, *Thomas Sirinus Minorita Hibernus in Dissertatione de monachatu S. Columbani* § 2, *aliique, qui res Hibernicas sacras tractarunt.*

Regula ab ipso conscripta.

§ VI.

A

§ VI. Sancti mors et sepultura : hymnus in ejus laudem compositus a S. Columba, qui ejus ope naufragium evadit : vitæ chronotaxis exminata, episcopalis dignitas adjudicata.

Præsente funeri Coemgeno,

De *beata* Kierani *morte ac sepultura mirabilia narrat auctor Vitæ suspectæ fidei S. Coemgenii abbatis datæ apud nos ad diem* 3 *Junii, cap.* VI, *unde sequentia excerpo :* Alio quoque tempore beatissimus Coemgenus ad visitandum sanctissimum Kyeranum abbatem, qui instituit, civitatem suam scilicet Cluain-muc-noyss, quæ est in Occidentali plaga regionis Midæ, super ripam fluminis Synna contra provinciam Connactorum, perrexit : sed S. Kyeranus, antequam S. Coemgenus ad se venisset, tertio die de hoc seculo ad Christum migravit ; et corpus ejus in quadam basilica super feretrum constitutum est ; donec S. Coemgenus et alii Sancti ad illud sepeliendum pervenirent. Perveniensque S. Coemgenus sero ad monasterium Kyerani, intravit basilicam, in qua erat sanctum corpus, et imperavit omnibus Fratribus foras exire, volens ipse illa nocte solus commorari ibi juxta sanctum cadaver. Et exeuntes omnes Fratres foras, S. Coemgenus ostium illius basilicæ clausit diligenter, et mansit ibi solus usque ad crastinum ; sed quidam de Fratribus ante fores basilicæ vigilabant usque mane.

B

forte Sanctus paululum

56 Oransque ibi S. Coemgenus, beatissima anima S. Kyerani reversa est ad corpus suum ; et ipse surgens cœpit loqui salutiferis verbis ad S. Coemgenum, et voces utriusque liquido audiebant Fratres foris manentes. Rogavitque S. Kyeranus S. Coemgenum, ut in signum æternæ societatis uterque vestem suam commutaret invicem ; et sic fecerunt. Apertoque crastino die basilicæ ostio, invenerunt Fratres S. Coemgenum vestibus S. Kyerani indutum et S. Kyeranum vestibus S. Coemgeni circumdatum : et corpus Kyerani calidum erat, habens rubicunditatem in facie, indicavitque S. Coemgenus monachis S. Kyerani fraternitatem et societatem, quas ipse et S. Kyeranus inter se et sua loca et monachos suos semper firmaverunt : et Fratres, qui vigilabant illa nocte ante basilicam illam, hæc testificabantur. Traditoque S. Kyerani corpore honorifice humo, S. Coemgenus ad suam reversus est civitatem.

C

revixisse : ejus sepultura :

57 *Hucusque memorata Vita, quam fabulosam merito loco citato pag.* 311, *num.* 3 *reputat Baertius noster : quia tamen fabulis nonnumquam vera permixta sunt, ea huc transferenda putavi : non quod mirabilem illam vestium commutationem veram esse suspicer ; sed quod sub fabulosis istis circumstantiis veri aliquid possit latere : neque enim incredibile est, Coemgenum* S. Kierani *funeri interfuisse, ac forte etiam aliquam ex ipsius vestibus religionis ergo a monachis impetrasse ; unde quidam male feriatus mirabilem illam contexuerit historiam, Porro* S. Kieranum *in sua, quam ipse Cluain-mic-noisiæ exstruxerat, ecclesia humatum fuisse tradit Colganus in Actis S. Munis pag.* 266 *ex Supplemento Vitæ Sancti nostri recensens sequentia :* Corpus sanctissimi Viri reconditum est in ecclesia Cluanensi a se ante fundata, quæ comparatione majoris cathedralis parva appellatur : in qua et innumeræ aliæ asservantur reliquiæ. *In quinta quoque Vita S. Columbæ; pag.* 434 monasterium Cluanense S. Kierani incolatu et sepultura nobile ac venerabile *vocitatur. Quamdiu vero sacrum istud depositum ibidem permanserit, non legi : at cum Colganus in Appendice* 5 *ad Vitam S. Brigidæ, pag.* 663 *scribat, Cluain-mic-noisiam ab anno* 719 *usque ad* 1155 *quater et trigesies seu combustam seu spoliatam fuisse, verendum est, ut tam multiplici cladi superfuerit.*

AUCTORE C. S.

quid de S. Columbæ hymno

58 *Idem auctor in Appendice* 2 *ad Acta S. Columbæ pag.* 457 *et sequenti, ex Vita* S. Kierani *cap.* XXXIII *ad propositum nostrum hæc habet :* Audiens S. Columba obitum S. Kierani, dixit : Benedictus Deus, qui sanctissimum Kieranum de hoc sæculo in juventute sua ad se vocavit : si enim vivus esset ad senectutem, invidia multorum esset contra eum ; valde enim parochiam Hiberniæ apprehenderet. Et fecit S. Columba hymnum S. Kierano, et demonstrans ipse illum in civitate Cluain, ait ei successor S. Kierani ; Clarus et laudabilis est iste hymnus : quæ igitur merces tibi, Pater, reddetur ? Respondit S. Columba : Date mihi duas manus meas plenas de humo sepulchri sancti patris Kierani : illud enim ego plus volo et diligo, puro auro et gemmis pretiosis. Accipiensque S. Columba humum de sepulchro S. Kierani perrexit ad suam insulam Hyam.

E

et naufragio superato

59 Cumque S. Columba in mari navigasset, orta est tempestas in mari, et navis trusa est ad Charibdem, qui locus Corebreacayn dicitur, in quo est vorago periculosissima marina, in qua si qua navis intrat, non evadit. Et incipiens vorago navem ad se trahere, S. Columbanus partem de humo S. Kierani projecit in mare. Mirum valde dictu ! illico tempestas aeris, motio fluctuum, vorago circuire, simul omnes* cessaverunt, donec navis inde longe exivit. Tunc S. Columba gratias agens Deo, dixit ad suos : Videte Fratres, quantam gratiam attulit nobis humus beatissimi Kierani. *Ad hæc biographi verba nonnulla observemus. Colganus in Appendice* 3 *ad Acta S. Columbæ pag.* 471, *inter hujus sancti abbatis scripta quatuor hymnos Latino sermone compositos recenset, quorum primum de laudibus* S. Kierani *fuisse affirmat, laudans Sancti biographum cap.* XXVI, *cujus verba dedimus num.* 7 *: at reliquum hymni ad manus meas non pervenit.*

* omnia

F

censendum sit.

60 *Citat etiam Odonellum lib.* I, *cap.* LXX *in Vita S. Columbæ : at perperam ; ibi enim dicitur Sanctus ille* Kierano *tum etiam inter vivos degenti hymnum quemdam, quem in Dei laudem composuerat, legendum dedisse.* Divertit, *inquit,* ad monasterium de Cluain-muc-nois, ubi S. Kierano loci abbati ostendit et perlegendum exhibuit quemdam hymnum, quem ante in Dei laudem composuit. *Nolim tamen inficiari, hujusmodi hymnum de Sancti laudibus ab eodem concinnatum et Cluanensibus donatum fuisse. Quod vero ad sedatam tempestatem coercitumque vorticis*

AUCTORE C. S.

vorticis impetum spectat, observo, simile quid narrari in Vita 5 S. Columbæ pag. 434, *sed cum aliis adjunctis, minusque credibilibus. Ibi enim dicitur S. Columbæ navem, cum ex Hibernia in Britanniam trajiceret, in vorticem, quem ab absorpto ante multos annos Brecano, magni Nielli Hiberniæ regis nepote,* Core Brecain, *id est* Charybdim Brecani, *vocitabant abreptam fuisse, dumque id fieret, mox Brecani ossa in fluctibus apparuisse : Columbam vero iis agnitis, post fusas preces illius animam piacularibus purgatorii flammis, seque suosque præsenti naufragio subduxisse. Nulla hic de sepulcrali* S. Kierani *pulvere fit mentio, quamvis de eodem naufragii periculo agi videatur : at prior narratio simplicior et vero similior apparet.*

Vitæ chronotaxis ab Usserio asserta

61 *Ad hunc usque locum de Sancti tempore natali ac emortuali agere distuli, quia utriusque notitia multum pendet a variis ipsius gestis, quæ recensuimus, et aliorum Sanctorum ætate, quibuscum vixisse perhibetur. Usserius vitæ ipsius chronotaxim in Indice chronologico ordinat in hunc modum. Anno Christi* 516 *in lucem editus* Kieranus, *in S. Finiani disciplinam concessit. Inde anno* 530, *obtenta ab eo licentia, ad S. Ninnidium primum abbatem Ernensem, deinde ad* B *S. Endeum, qui in Araniensi insula abbas præerat, profectus est ; ubi et septem annos commoratus est. His expletis, S. Senanum, Inis-cathensis monasterii præsulem, anno* 538 *vel* 539 *accessit, a quo magister hospitum constitutus est : defuncto Senano, invidiæ monachorum, quibus Sancti erga pauperes liberalitas displicebat, anno* 544 *cedens, Cluain-mic-noisiam et insulam Anginam, cum centum ecclesiis sive cellis in Midia et Breaghmuid a Diermitio rege dono accepit, et Clonardensi civitate cum suis villulis S. Finniano olim magistro suo donata, ipse in Angina insula maximum fundavit monasterium et ad usus pauperum reditus acquisivit amplissimos. Anno denique* 548 *Dompnanum seu Adomnanum sibi sufficiens, Cluain-mic-noisense cœnobium condidit, in quo proxime subsecuto anno, Christi scilicet* 549, *ætatis autem suæ* 33 *ad cœlestem patriam evocatus est.*

examinatur: obiit anno Christi 548 vel 549;

62 *Nititur hæc chronotaxis auctoritate biographi, cujusdam libri Navanensis et Annalium Ultoniensium, quos laudat Usserius, quorum duo priores vitæ annos tantummodo triginta tres ipsi tribuunt, primus obiisse statuit,* C quum uno tantum anno vixisset in civitate sua Cluain-mic-nois; *ac Annales denique Ultonienses mortem ejusdem illigant anno Christi* 549. *Eosdem ætatis annos adscribit ipsi Colganus ad diem* 6 *Februarii, pag.* 267 , *sed anno* 548 *defunctum opinatur, laudans Annales Dungallenses : idem pag.* 150 *in Annotatis ad Vitam S. Molaggæ, num.* 31 *eum ex peste obiisse scribit :* Desæviit, *inquit,* mortalitas in Hibernia anno 548, Cronchonnuili, aliis Cromchonnail dicta, qua citati nostri Annales inter plures alios memorant interiisse S. Kieranum Cluanensem. *Citaverat autem paulo superius* Annales communes, *scilicet Hibernicos, qui forte sunt* Cluanenses, Senatenses *et* quatuor Magistri, *quos pag.* 466 *pro iisdem ætatis ac obitus annis laudat. Waræus de Scriptoribus Hiberniæ lib.* 1, *cap.* II *quod annum ætatis et obitus Usserio consentit, addit tamen, sanctum Abbatem secundum ipsius biographum uno dumtaxat anno, secundum Annales vero Tigernenses circiter septem Cluanensi monasterio præ*fuisse. *Ex his omnino probabile fit,* Kieranum *anno* 549 *obiisse ; cum in eum annum omnes conspirent, nec quidquam occurrat, ex quo erroris arguantur. Neque obstant adducti a Colgano Annales ; eorum enim sensus esse potest, memoratam lucem, qua Sanctus exstinctus dicitur, anno* 548 *exortam fuisse : quod non obest, quo minus in sequentem annum, perseverante etiam peste, Sanctus obierit. Corrigendum itaque est Martyrologium Parisiense, quod Sancti mortem plus integro seculo serius statuit, scilicet circa annum* 669. D

at multo serius,

63 *Non tam facile in reliquam Usserii chronotaxim possumus consentire, eo quod tam brevis ætas rebus a Sancto gestis non satis commode cohæreat. Secundum illam enim anno vitæ suæ* 21 *S. Senanum adiisset, ab eoque hospitum magister fuisset constitutus, et annum ætatis agens quartum decimum sub S. Ninnidii primum in Ernensi ac deinde sub S. Endei in Araniensi cœnobio disciplina, in tenera ætate molitoris officio fungens vixisset, et tamen ante hæc, videlicet ante annum* 530, *S. Finnianum magistrum habuisset : quo omnia tam exiguo annorum spatio et tam tenera ætate non satis sunt verisimilia. Ex Kierani quoque Sagiriensis abbatis et episcopi* E *ætate, cui Sanctus noster, si prioris biographo credimus, ad minimum jam maturus adolescens convixit, contra Usserium difficultas exoritur ; etenim si Sagiriensis episcopus circa annum* 520 *obierit, ut in ejus Vita existimavit Papebrochius, qui potuit Sanctus noster tum id ætatis eidem convivere? Denique S. Patricii de* Kierani *nostri nativitate oraculum, quod a num.* 11 *retulimus, memoratæ chronotaxi refragatur. Papebrochius enim in Actis Patricianis tom.* II *Martii, pag.* 523 *illud circa annum* 453 *editum censet.* Anno, *inquit,* 453, aut circiter, *S. Patricius* quadragenarium in monte Cruachan-aichle jejunium instituit, S. Munem Roma revertentem cum reliquiis excipit, ac S. Kieranum, Cluanmicnosiæ fundatorem prædicit.

quam anno Vitæ 33 :

64 *Jam vero, sive cum* S. Kierani *biographo, num.* 12 *laudato, triginta tantummodo annos, sive cum alia Vita num.* 13 *citata, quinquaginta inter prædictum vaticinium Sanctique natalem numeres, trigesimum tertium ejusdem ætatis annum cum Christi* 549 *frustra laborabis componere ; et secundum priorem quidem calculum* Kierani *nativitas anno circiter* 483, *secundum posteriorem vero circiter* 503 *affigenda erit, atque ita extrema* F *ejusdem ætas fuerit* 66 *vel* 46 *annorum. Novi equidem, hujusmodi annorum numerum, quem aliæ Vitæ non determinant, a quodam sciolo addi potuisse ; sed quidni idem de ætatis anno liceat suspicari ; præsertim dum is cum rerum gestarum serie pugnare videtur. Mihi certe multo probabilius apparet, sanctum Abbatem anno vitæ* 66, *imo etiam in provectiori ætate obiisse, quam trigesimo tertio : ita enim aptius cohærebunt, quæ ex aliorum Vitis hujusque produximus, neque Sanctum tam juvenem tot monasteriorum seu cellarum partem credere oportebit. De tempore conditi monasterii Anginensis jam egimus num.* 31 *et* 32, *de Cluain-mic-noisensis vero num.* 40 *et sequentibus, ibique ostendimus, utriusque fundationem justo serius ab Usserio statui.*

notatur Allemandi hallucinationes.

65 *Multo longius a vero aberravit Ludovicus Augustinus Allemand in Historia monastica Hiberniæ, Gallice edita Parisiis anno* 1690, *in qua pag.* 40 *Cluain-mic-noisiam et pag.* 48 *Anginam seculo quinto condita contendit, et anachronismi*

A *anachronismi arguit Usserium, quod is hæc duo monasteria ad medium seculi* VI *retulerit, licet eorumdem conditorem,* S. Kieranum, *in Clera insula anno* 352 *natum, alibi meminerit. Verum Allemandus ipse hic hallucinatus est, S. Kieranum Sagiriensem episcopum et abbatem cum* S. Kierano *Cluain-mic-noisensi pariter abbate confundens, licet utrumque pag.* 40 *recte distinxisset. Sagiriensi Cleram insulam anno* 352 *natalem obtigisse tradit Usserius de Britannicarum ecclesiarum antiquitatibus pag.* 78, 785, 788 *et in Indice chronologico pag.* 1085, *de qua prodigiosa ætate quid statuendum sit, reperiet lector in ejusdem Actis tom.* 1 *Martii, pag.* 390 *a n.* 5 *: at sanctum Abbatem nostrum in eodem Indice pag.* 1126 *anno* 516 *natum fuisse scribit, ut supra dictum est. Nescio, unde idem scriptor didicerit, quod habet pag.* 20 *Introductionis ad laudatam Historiam, videlicet monasterium* Seir-Keiran, *in Orientali Midia situm, alterum e duobus præcipuis fuisse, quæ* S. Kierani *Regulam sectabantur : et quod in ipsa Historia pag.* 48 *ait : monasterium* Inisense *seu Insulense in omnium Sanctorum insula ab eodem, qui Anginense condidit,* Kierano *seculo* IV *fundatum fuisse. An hic*

B *iterum priori hallucinationi inhæsit ?*

Non fuit episcopus,

66 *Superest, ut verbum addamus de prætenso episcopatu, quem nonnulli ipsi adscribunt. Jacobus Waræus in Commentario, quem de Præsulibus Hiberniæ inscripsit, pag.* 95 *agens de Cloinmacnoisensi primum monasterio, deinde episcopatu, subdubitat, an non istius sedis exordia ad ipsum* Kieranum *referenda sunt.* Hujus, *inquit,* cœnobii ecclesia postea, sed quo tempore, me latet, in ecclesiam cathedralem commutata est. Non desunt quidem, qui S. Kiaranum episcopum fuisse Cloinmacnoisensem, diserte tradant. Hoc si verum, de ecclesiæ cathedralis initio, non est quod ulterius disquiramus. *Nec plura de hac controversia addens, post aliqua primum, quem novit, Baitanum abbatem et episcopum collocat, eumque* 1 *Martii anno* 663 *obiisse notat. Utrum recte, non inquiro : at velim, saltem paucis recensuisset scriptores, a quibus Sancti episcopatum Cluain-mic-noisensem diserte traditum reperit.*

ui quidam

67 *Allemandus, Waræo posterior, in laudato* Opusculo *pag.* 40 *memoratam Sancti dignitatem episcopalem pro minime dubia habet, laudans Usserium et Colganum, quasi illi dicerent,* S. Kieranum *nostrum ab historicis* episcopum Coloniensem *pro* Cloniensem *dictum legi : verum neuter*

C *ex his duobus id aperte edicit. Usserius in Sylloge veterum epistolarum Hibernicarum num.* 11 *edidit Epistolam Cummiani ad Segienum Huensem abbatem de controversia Paschali, seculo* VII *scriptam, in qua inter cetera hæc ait :* Juxta Deuteronomion, interrogavi patres meos, ut annuntiarent mihi, successores videlicet nostrorum patrum priorum, Ailbei episcopi, Querani Coloniensis, Brendini, Nessani, Lugidi, *etc. Hunc textum in sæpe memoratis Antiquitatibus pag.* 935 *sic excipit Usserius :* Qui Coloniensis hic scriptus est, Clonensis dici debuerat : ea enim Querani sive Kerani, (idem enim nomen est...), quem a nostris filium artificis cognominatum fuisse notavimus, sedes fuit, vulgo Cluan-micnois vel Clon-mac-nosh, in vetere Provinciali Romano Dunckeranensis (quæ collem Kerani denotat) appellata.

AUCTORE J. S.

68 *Ubi quæso hic* Queranus *a Cummiano vel Usserio* episcopus Coloniensis *seu* Clonensis *appellatur? Profecto horum prior, dum solum Ailbeum* episcopum *nuncupat, contrarium potius innuere mihi videtur : alter vero catenus tantum favet, quod Cluain-mic-nois* sedem S. Kierani *vocitet : sed ita vocare potuit, vel quia Sanctus ille ibidem abbas præfuit, vel quia Clonensis episcopatus postmodum erectus primordia sua debet monasterio* Kierani, *cujus propterea nomine potuit insigniri. Multo minus faventem sibi habet Colganum : hic enim in Annotatis ad vitam S. Cuminei die* 24 *Februarii, pag.* 411 *eumdem Cummiani locum explicans, successorem Ailbei diserte dicit fuisse episcopum vel archiepiscopum Imlecensem in Momonia, successorem Nessani, vel episcopum Corcagiensem, vel abbatem de Inis-Domble : at* Kierani *nostri successorem non nisi abbatem agnoscit :* Successor, *inquiens,* Querani Coloniensis, vel rectius... Kierani Clonensis, seu Cluanensis, abbas de Cluain, alias Cluain-mic-nois, in limite Mediæ.

sine fundamento

E

69 *Denique ne æquo longior sim, prætensa episcopalis dignitas* S. Kierano *abjudicanda videtur. Ut ita sentiam, suadet omnium, quos quidem viderim, veterum scriptorum silentium, qui omnes* Kieranum *nostrum abbatem fuisse frequenter tradunt, episcopum numquam. Idem faciunt martyrologi, qui eum non alio quam* abbatis *titulo condecorant. Adde, quod auctor Vitæ prosaicæ S. Senani, cujus verba num.* 38 *recitavimus, diserte moneat, Sanctum nostrum tantummodo presbyterum fuisse, dum S. Senanum accederet ; nec aliunde discimus quidquam de suscepto postea episcopatu. Quare ego vehementer suspicor, contrariam opinionem natam esse vel ex errore, quo cognominem sanctum abbatem et episcopum Sagiriensem cum Cluanensi Abbate quidam confuderunt, vel ex eo, quod Cluanensis episcopatus erectionem ad ejusdem cœnobii Fundatorem referendam arbitrati sint, non alia ducti ratione, quam quod illius episcopatus initia nescirent.*

opinati sunt.

F

A D

DE S. AUDOMARO EPISCOPO CONFES.

IN WAURANT VILLA PROPE AUDOMAROPOLIM

IN ARTESIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I Variæ S. Audomari Vitæ : quænam ex hisce antiquissima videatur et ceteris præferenda.

CIRCA AN. 670. *Vita S. Audomari a scriptore fere suppare suppare exarata :*

B

Dum S. Bertini abbatis Acta ad diem 5 *hujus mensis illustravimus, non pauca ad Vitam* S. Audomari, *ejusque historiam spectantia breviter attigimus, et nonnulla quoque elucidavimus prolixius, quia cum Actis S. Bertini erant connexa. Illa igitur, quæ satis ibidem disputata sunt, hic novo examini non subjiciemus, sed tantum breviter assignabimus. De Vita* S. Audomari, *per Mabillonium edita in Actis Sanctorum Benedictinorum sec.* II *pag.* 559, *egi illic in Commentario prævio* § 2 ; *ostendique non esse scriptam ab auctore contemporaneo, sed fortasse integro seculo aut etiam diutius post mortem sancti* Audomari, *nimirum seculo* VIII *post medium , aut certe ante medium seculi* IX : *additi tamen in ea non alia apparere vitia, nisi quod Sancti gesta non satis enucleate, nec omnia enarrentur. In eodem Commentario num.* 82 *observavi , Vitam illam accusari ab aliquo, acsi interpolata esset : at ostendi id ex errore dictum fuisse, et sine ullo fundamento ; cum nulla interpolationis habeat indicia ; cumque a Mabillonio ex apographo Corbeiensi edita sit ut pura, et in codice nostro Ms., qui valde vetustus est, eodem modo habeatur sine ulla mutatione notabili, ut patebit infra, ubi hanc Vitam primo loco edemus, et manuscriptum nostrum cum editione Mabillonii conferemus.*

C

eadem in Ms. Cameracensi leviter interpolata, et in fine aucta.

2 *Huic* S. Audomari *Vitæ, quæ reliquis omnibus longe vetustior est et melior, aliæ quædam sic congruunt, ut omnia contineant facta, quæ in hac narrantur ; sed alia etiam habeant adjuncta, præsertim miracula post Sancti mortem facta. Talis præ ceteris est, cujus apographum habeo ex codice Cameracensi, hoc insignitum titulo :* Vita S. Audomari episcopi et confessoris, extracta ex codice Ms. membraneo ecclesiæ metropolitanæ Cameracensis , qui videtur esse seculi XII post medium. *Nam facta ibidem nulla invenio, quæ in prima Vita non leguntur, præter miracula aliqua in fine addita : ordinem tamen uno loco mutatum video, quemadmodum observabo in Annotatis. Præterea Voces quædam non raro aliæ sunt, ac pauculæ etiam subinde additæ, ita ut hæc Vita possit dici, prima interpolata et in fine aucta. Quare ex hoc Ms. solum annotabo ad primam Vitam ea, quæ videbuntur notatu digna : miracula enim, quæ in fine hujus leguntur, dabuntur in alia posteriori , ut ad illam observabo.*

Altera Vita a priori diversa; ex ea tamen composita :

3 *Tertia Vita* S. Audomari *multo magis differt a prima, sic tamen ut et illius scriptor primam viderit, sed minus eam voluerit sequi : multa enim facta omittit, videlicet illa omnia, quæ cum S. Bertino hujusque sociis gessit* Audomarus, *ita ut Bertinus ne quidem nominetur in hac Vita, nisi in sepultura* Audomari. *Contra factum aliquod notabile præter minutias alias in hac Vita additum ėst. Eadem quoque in fine continet miracula, quæ sunt in codice Cameracensi. Porro hujus Vitæ quatuor habeo apographa. Primum ex codice Ms. monasterii Accinctini olim Majoribus meis transmisit Chiffletius noster. Alterum ex codice quodam Cisterciensi propria manu transcripsit Papebrochius noster. Tertium et quartum accepi per amicum Audomaropolitanum, alterum ex codice bibliothecæ Feuliensium Parisiis, alterum ex codice bibliothecæ Bertinianæ. Habet illa Vita aliquid, quo scriptoris coævi primo intuitu credi possit, idque vel ea de causa expendendum est, quod in omnibus apographis ad marginem notatum sit.*

E

hæc quidem habet dictum aliquod quasi auctoris synchroni: attamen scriptoris coævi non est,

4 *Ubi auctor primæ Vitæ num.* 15 *narrat, in morte* S. Audomari *suavem odorem fuisse perceptum, allegat testimonium eorum, qui morienti adfuerant, his verbis :* Hi vero, qui in eadem hora in ea domo præsentes fuere, testati sunt *etc. Ex hoc loco non sequitur, scriptorem illum fuisse contemporaneum, ut observavi in S. Bertino, quia auctor non dicit, illos, qui præsentes fuerant, id sibi testatos esse. Verum auctor Vitæ tertiæ, qua de nunc agimus, ita de eadem re loquitur :* Testatique sunt NOBIS, qui eo tempore aderant *etc. Illud autem* nobis *videtur evincere, auctorem illius Vitæ vixisse cum iis, qui morienti adfuerant* Audomaro. *Fateor lubens, id voce* nobis *insinuatum videri ; idque omnino existimarem, si falsitas illius opinionis aliunde non appareret clarius. At dubitare nequeo, quin scriptor illius Vitæ aliquot seculis* S. Audomaro *sit posterior, cum quia varia refert miracula diu post mortem Sancti facta, tum quia in epilogo ita loquitur :* Hæc de conversatione et virtutibus sanctissimi præsulis Audomari brevi perstriximus oratione. Ceterum lectori sciendum, quam plurimam virtutum ejus nobis latere silvam, quæ partim priorum negligentia scriptorum, quædam autem modernorum ratio reticuit propter fastidium lectorum. *Hæc verba omnino evincunt, scriptorem post alios quosdam de* S. Audomaro *scripsisse, eoque aliquot seculis posteriorem esse.*

F

5 *At. inquiet aliquis, posteriora miracula cum*

A *cum epilogo Vitæ ab interpolatore fuerunt addita. Respondeo id dici sine ullo fundamento : nam auctor ipse in epilogo sibi omnia attribuit. Si conjecturis agendum esset, crederem non alium probabilius hujus Vitæ auctorem dici posse, quam anonymum illum Sithiensem, qui Vitam S. Bertini secundo loco a nobis editam conscripsit. Certe stylus jejunus illius cum stylo hujus Vitæ congruit ; satisque credibile est, eum de* S. Audomaro *scribere voluisse, licet jam alia exstaret illius Sancti Vita, quemadmodum post alium scripsit de S. Bertino. Præterea sic facile intelligi potest, cur omissa sint gesta* S. Audomari *cum S. Bertino : cum enim anonymus ille ea narraverit in Vita S. Bertini ; credere potuit non esse necesse, ut eadem in Vita* S. Audomari *repeteret. At eo ratiocinio uti non poterat alius, qui non scripserat S. Bertini Vitam. Porro anonymum illum scripsisse circa initium seculi* X, *dixi in Bertino num.* 17. *Mabillonius ex Surio suspicatus est, primam* S. Audomari *Vitam a Folcardo contractam fuisse et interpolatam ; sed loquitur de Vita* Audomari *apud Surium edita, quæ ab hac est diversa, quia gesta* S. Audomari *cum Bertino illic relata sunt, hic vero omissa. Quare nec ipse*

sed verisimiliter anonymi, qui scripsit circa initium seculi X :

B *Folcardum Vitæ a nobis secundo loco edendæ auctorem aut interpolatorem statuit, nec ego existimo hanc Folcardo probabiliter attribui posse, quia scriptor ille stylum habet magis floridum, aut, si malis, turgidum, et plura mutavit in Vita S. Bertini, quam mutata sunt in hac* Audomari *Vita ; quæ optime congruit anonymo jam dicto, qui scripsit eodem modo de Bertino.*

edenda hæc tamen secundo loco : Vita a Surio edita :

6 *Verum quiscumque fuerit hujus Vitæ auctor, sive anonymus ille, ut mihi verisimile est, sive alius quispiam, fuit ille longe posterior* S. Audomaro, *longeque minoris esse debet auctoritatis quam primæ Vitæ scriptor, quandocumque dissentiunt. Neque obstare huic judicio debent verba supra data,* Testatique sunt nobis ; *quia illa verba nequeunt sic intelligi, ut biographus ille censendus sit vixisse cum illis, qui* Audomaro *adfuerant morienti. Fortasse enim verba illa ab aliquo contemporaneo de morte* S. Audomari *conscripta reperit, et sine mutatione adoptavit, quemadmodum faciunt aliqui scriptores minus accurati. Fortasse voce* nobis *monachos sui cœnobii designatos voluit. Quocumque demum de causa ita scripserit, auctor nullo alio signo indicat se contemporaneum, multoque jejunius de* S. Audo-

C maro *scripsit, quam fecisset scriptor synchronus. Hanc tamen Vitam secundo loco edam, ut ipsi lectores eruditi de ea judicare possunt. At Acta apud Surium edita huc non transferam, cum nihil magni momenti contineant, quod non legatur in Vita prima aut secunda. Illud solum observo, illum non videri scriptam a Folcardo monacho, cui eam Surius aliique attribuunt : observavi enim quædam in illa Vita haberi, quæ non satis conformia sunt scriptis a Folcardo in Vita S. Bertini.*

Vita tertia prolixior etiam danda :

7 *Ne quis tamen aliquid de gestis* S. Audomari *desiderare possit ; tertiam quoque Vitam dabo præcedentibus prolixiorem, in qua leguntur facta varia, in prioribus omissa, aut certe in iis non relata. Vitam hanc habemus in codice nostro Ms., qui continet Vitas Sanctorum mensis Septembris, et notatus apud nos est* P. Ms. 158. *Auctor ille scripsisse videtur seculo* XII *aut* XIII : *adoptavit omnia, quæ apud antiquiores leguntur, usque adjunxit alia facta, quæ in aliis monumentis partim invenit, et partim fortasse ex*

fama et traditione populari hausit. Vita hæc plenior est præcedentibus, sed facta, huic addita, minus sunt certa quam quæ leguntur in Vita prima : pleraque tamen sunt saltem probabilia. Varia quoque sub finem de corporis translationibus et recentioribus miraculis habet hic auctor, quæ biographo primo posteriora sunt. Porro præter codicem, in quo Vita hæc habetur, duo alia ejusdem habeo apographa, Audomaropoli, opinor, accepta, quæ cum codice conferam.

AUCTORE J. S.

3 *Demum præter has Vitas aliud Vitæ compendium dedit Vincentius Bellovacensis in Speculo Historiali lib.* XXIII *cap.* CVIII *et* CIX : *aliud iterum Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VIII *cap.* LVIII ; *sed hi nihil afferunt, quod in Vitis non legatur uberius. Præterea de* S. Audomaro *multa leguntur in Breviario Audomaropolitanæ ecclesiæ, quod impressum est anno* 1518 ; *multa in aliis, quorum tantum habemus apographa. Attamen in iis plura de* Audomaro *non reperio quam in Vita tertia, in qua omnia, quæ in Breviariis, videntur collecta, ideoque necesse non est ex Breviariis aliquid edere, ut studiosus lector habeat omnia, quæ de* S. Audomaro *se offerunt : nam quæ ex Chronico Joannis Iperii, aut ex aliis historiis dicenda occurrent, excutientur in hoc Commentario prævio, ubi videbitur operæ pretium.* E

alii scriptores præcipui, qui de Sancto olim egerunt.

§ II. Gesta Sancti ad qualemcumque chronotaxim revocata et examinata.

N*atum fuisse* S. Audomarum *sub finem seculi* VI *vel circa initium seculi* VII, *colligitur ex iis, quæ infra dicimus de initio vitæ monasticæ sub Eustasio abbate, et de initio episcopatus regnante Dagoberto. At annus ipse natalis ex iis nequit certo figi, nec aliunde innotuit. Locus natalis* Aurea-Vallis *prope Constantiam Alemannicam clare in Vitis asseritur. Vulgare loci nomen additur ad Iperio apud Edmundum Martene tom.* III *Thesauri Anecdotorum col.* 449, *ubi scribitur* Guldindal ; *at nunc diceretur* Gulden-dal, *quod idem est Belgice ac* Aurea-Vallis. *Nobilibus parentibus ortum fuisse* S. Audomarum, *consentiunt biographi, nec ea de re dubitamus. Verum tam certa non credimus, quæ Vitis addidit Iperius de consanguinitate* SS. Audomari *et Bertini, et de horum communi genere cum ducibus Franciæ et regibus secundæ stirpis. Cum tamen opinio Iperii Malbranco placuerit et Cointio, laudati scriptoris verba huc transferam.* F

Sanctus prope Constantiam nobili genere natus :

10 *Apud Martenum col.* 449 *ita habet :* In eadem etiam regionis parte, et specialiter in loco, qui AUREA-VALLIS dicitur, vulgariter autem GULDINDAL, natus est beatus Audomarus, eadem ambo stirpe progeniti, de genere scilicet regum et ducum Austrasiorum, Lotharingorum et Brabantinorum, magni videlicet Arnulfi, sanctique Arnulfi, Ansegisi, Pipini majoris et minoris, Caroli Tuditis, et Caroli Magni, ut testatur isdem Carolus Magnus in quodam Privilegio, in quo Sanctum ipsum nominans, dicit : Et quoniam idem

asserta Iperii de genealogia SS. Audomari et Bertini.

AUCTORE J. S.

idem Sanctus de genere nostro fuisse dignoscitur *etc. Col.* 456 *de hisce iterum sic loquitur:* Erat tum (*sub Clotario II*) major-domus Pipinus filius Karlomanni, cui in dispensanda republica cooperabatur sanctus Arnulfus, filius Arnoldi, filii Ansberti ex Blitilde filia regis Clotharii primi. Hæc est beatorum Christi confessorum Audomari atque Bertini generosa propago: nam ex istius Ansberti genere processerunt (qui senator fuit Austrasiorum) cui rex dignum duceret filiam suam matrimonio copulare. Hic ex Blitilde regis filia genuit Arnoldum, ducem ita magnificum, ut regum et principum filii ad ejus curam mitterentur in omni genere nobilitatis armis et moribus instruendi. Arnoldus filium habuit sanctum Arnulfum, qui cum Pipino major-domus hujus Clotarii regis, ac postea Metensis episcopus: hic filios habuit Ansegisum *etc. Si vere hæc est* S. Audomari *genealogia, quam auctor usque ad Carolum magnum pertexit, fuerit* S. Audomarus *S. Arnulfi consanguineus in secundo aut tertio gradu, et Caroli magni in gradu septimo.*

quibus adstipulatur Malbrancus, non modo incerta sunt,

11 *Malbrancus lib.* III *de Morinis cap.* I *totam genealogiam ordinat, mavultque maternum* S. Audomari *genus ab Ansberto et Blitilde deducere quam paternum: nam Ansbertum facit avum* B *Domittæ et S. Arnulfi. Non negaverim omnia fieri potuisse, sicut ordinata sunt apud Malbrancum ex mente Iperii. Verum nec Malbranci conjecturæ tam verisimiles aut firmæ, nec auctoritas Iperii in rebus vetustis tam solida est, ut existimem de genere* S. Audomari *aliquid statui posse certi. Etenim tota Iperii probatio reduci videtur ad diploma aliquod Caroli Magni, qui dicitur in eo agnoscere* S. Audomarum *fuisse ex genere suo. At ignoramus, utrum istud diploma sincerum sit, an adulteratum aut etiam supposititium. Ignoramus, an diploma Caroli clare habeat, quod ei attribuit Iperius; an recte ab Iperio fuerit intellectum; an de* Audomaro *dictum fuerit, quod ille de* Audomaro *explicuit. Ignoramus, unde hauserit, quod affirmat de consanguinitate* Audomari *et Bertini cum Ansberto, S. Arnulfo, aliisque progenitoribus Caroli Magni: nam poterat* Audomarus *Caroli consanguineus esse, quia mater Caroli ex genere erat eodem cum* S. Audomaro. *Non potest igitur ex verbis Caroli deduci,* Audomarum *ex paterno genere Caroli Magni ortum esse, nedum ex Ansberto.*

sed etiam non satis probabilia.

12 *Hisce de causis suspicamur, Iperium multa deduxisse ex solis conjecturis: cumque in conjecturis suis non ubique satis fuerit felix; totam* C *illam genealogiam pro incerta habemus, nedicam improbabili. Quippe non intelligo, cur omnes scriptores Vitarum* S. Audomari *et S. Bertini ne verbo quidem de iis aliquid insinuaverint, præsertim cum aliqui ex illis videantur floruisse tempore Caroli Magni. Non video, cur illud Caroli diploma soli innotuerit Iperio, ac nulli ex scriptoribus anterioribus, qui de genere tam illustri Sanctorum non tacuissent, si illud novissent. Accedit hisce omnibus aliorum quoque omnium antiquorum silentium: nam multi alii de hisce meminisse potèrant, si vera essent; nec tamen quidquam de illo genere* S. Audomari *ante Iperii tempora scriptum reperio. Itaque omnino incertum credo, an ex genere Caroli Magni fuerit* Audomarus; *nec plura de his addo, quia non satis probabilia videntur.*

13 *Educatus in paternis ædibus* Audomarus, *una cum patre suo Friulfo vitam monasticam amplexus est in abbatia Luxoviensi, quando huic præerat S. Eustasius, successor S. Columbani,* D *ut in Vitis legitur. Verum Cointius in Annalibus Francorum ad annum* 608 *num.* 2 *existimat,* Audomarum *jam circa illum annum sub S. Columbano monachum esse factum. Pro illa opinione laudat Vitam S. Agili abbatis, apud nos editam ad* 30 *Augusti, in qua num.* 5 *hæc leguntur:* Sicque ingrediens Agilus ævum pueritiæ committitur Eustasio sacris litteris erudiendus cum aliis nobilium virorum filiis, qui postea ecclesiarum præsules exstiterunt, Agnoaldo scilicet et Waldeberto,... Achario, qui Virmandorum Noviomensis ac Tornacensis antistes fuit, Rachnachario, qui Augustodunensis ecclesiæ pontifex egregius emicuit, Audomaro, qui Bononiæ et Taruanensis oppidi laudabilis pastor floruit. *Ex hoc autem loco tale format argumentum: Agilus aliique, qui hic recensentur, S. Eustasio instituendi a S. Columbano sunt traditi. Itaque* Audomarus *etiam ingressus est sub S. Columbano.*

Monasticam vitam amplexus est sub abbate Eustasio, non sub Columbano,

14 *Respondeo, scriptorem illum recensuisse præcipuos S. Eustasii discipulos, quibuscum Luxovii conversatus est Agilus; at minime dicere eos omnes Eustasii discipulos fuisse tempore Columbani. Quatuor præcipui etiam recensentur in Vita S. Eustasii, a Jona coævo scripta, et apud nos* E *data ad* 29 *Martii, num.* 7. *At ibi non dicuntur a Columbano commissi Eustasio, sed ab hoc jam abbate instituti, et postmodum ad episcopatum promoti.* Audomarus *ibi quoque ultimus memoratur his verbis:* Audomarus Bononiæ Taroanensis oppidi episcopus fuit. *Ita locum in sua quoque opinione explicare debuit Cointius, cum Agilus plurimis annis ante* Audomarum *monachus sit factus. Quare, dum ille a Columbano traditus est Eustasio erudiendus, alii et præsertim* Audomarus, *necdum erant Luxovii. Nihil igitur de tempore ingressus* S. Audomari *hauriri potest ex eo, quod fuit condiscipulus S. Agili, aut aliorum, cum hi omnes discipuli manserint sub abbate Eustasio, et aliqui etiam sub ejus successore, donec singuli ad dignitatem aliquam promoverentur. Hac de causa dicimus cum Vitis,* S. Audomarum *factum esse monachum sub S. Eustasio, sed anno aliquo incerto, forte circa annum* 612 *aut* 615, *forte etiam serius.*

ut vult Cointius, cujus ratio refutatur:

15 *Annis non paucis Luxovii mansisse Sanctum, antequam ad episcopatum promoveretur, habet Vita num.* 5, *ubi simul docet episcopum fuisse creatum tempore Dagoberti regis, qui secundum probabiliorem sententiam defunctus est* F *anno* 638, *et quidem mense Januario. Cointius ad annum* 637 *num.* 6 Audomarum *dicit episcopum creatum exeunte anno* 637, *quod Vita non est contrarium, sed nullo modo certum, cum ratio a triginta episcopatus annis, et anno emortuali, quem statuit* 668, *petita non valeat: nam et serius sedisse* Audomarum, *et pluribus annis episcopatum administrasse ostendemus. Fecit tamen aut ratio aut auctoritas Cointii, quamtum existimo, ut et Mabillonius in Annalibus Benedictinis, et Longevallius in Historia ecclesiæ Gallicanæ initium episcopatus* S. Audomari *ad eumdem referant annum. At Bailletus ad* 9 *Septembris in* Audomaro *episcopatus initium maluit referre ad finem anni* 636, *sed nulla chronotaxis suæ allegata ratione. Id certum est, serius statui non posse initium episcopatus* Audomari, *quam illud a Cointio et aliis statutum dixi; sed æque certum est, episcopum esse potuisse aliquot annis citius.*

episcopus factus est nec post annum 637.

16 *Malbrancus lib.* III *de Morinis cap.* XI, *et deinde*

AUCTORE J. S.

A *deinde in Scholio ad idem caput existimat,* Audomarum *episcopum fuisse creatum ab anno* 624, *et biennio post ad eum venisse S. Bertinum cum sociis. Secutus est in iis Iperium, qui eadem de adventu Bertini tradit in Chronico cap.* I *part.* V *et* VI. *Verum hæc opinio omnino displicet, quia non videtur* Audomarus *episcopus factus ante mortem Clotarii II, qui obiit anno* 628, *cum nulla de Clotario in Vita fiat mentio; promotio autem* Audomari *sic attribuatur Dagoberto, ut tunc solus videatur regnasse: nam dicitur* Audomarus *ad episcopatum vocatus non solum a* Dagoberto, *sed etiam* ab omni Francorum populo : *quo innuitur, Dagoberto omnes tunc paruisse Francos. Itaque initium episcopatus necessario figendum est inter annum* 628 *et* 638, *sive sub monarchia Dagoberti, Verum cum in promotione Sancti nominentur soli Dagobertus rex et Acharius Noviomensis episcopus, qui jam ante monarchiam Dagoberti sedebat, eidemque supervixisse creditur; idonea ratio non occurrit: cur potius anno* 637, *quam circa annum* 630 *aut* 634 *episcopus creatus sit* Audomarus : *nam ratio Cointii, ab annis episcopatus petita, ad id nihil valet, cum anni illi sint incerti, ut ostendemus.* B

nec ante 628; *sed anno incerto sub Dagoberto.*

§ III. Utrum S. Audomarus sit primus Morinorum episcopus

Audomarus, ut in Vita innuitur, primus videtur Morinorum episcopus:

Q*uæri hic potest, utrum primus Morinorum, sive Teruannensis et Bononiensis episcopus fuerit* S. Audomarus, *quemadmodum Vita ipsius omnino insinuat. Quippe Malbrancus in Opere de Morinis lib.* II *duos ante* Audomarum *producit Morinorum episcopos, Antimundum videlicet vel Aumondum, et Athalbertum, quos item* Audomaro *præmiserunt Sammarthani, Malbrancum secuti. Primus tamen non fuit Malbrancus, qui Antimundum ac Athalbertum Morinis daret episcopos: sed patronum hujus opinionis laudat* C *Matthæum Desprets in Chronico Morinorum, quod mihi ad manum non est, Verum tanto diligentius quæsivi, an duo illi Morinorum episcopi firmis niterentur fundamentis; at nihil reperire potui in Malbranco aut alibi, quo episcopatum illorum firmiter stabiliam. Contra non pauca occurrunt, ex quibus res tota maxime fit suspecta: multas enim video leviter afferri conjecturas, easque parum probabiles; monumenta antiqua aut pauca aut nulla, de quorum veritate non sit dubitandum.*

nam Antimundus et Athalbertus, quos aliqui volunt seculo VI *sedisse.*

18 *Antimundum lib.* II *cap.* XXXIX *fuisse dicit solitarium in territorio Ramensi, indeque a S. Remigio evocatum ac episcopum consecratum, ut Morinos converteret; Antimundum non fuisse nomen ejus primum, sed eo nomine vocatum a Remigio, ut mundum prosterneret. Idem cap.* XLIII *Antimundum, qui episcopus creatus dicitur Morinorum, perducit in Helvetiam, ut ibi inveniat corpora SS. Victoris et Ursi martyrum, quorum inventio ad seculi* VII *initium est referenda, cum tamen Antimundus ex calculo Malbranchi episcopus fuerit toto seculo citius. Uti hoc ne probabile quidem est, ita incerta, ut minimum, sunt, quæ de condito monasterio refert, omniaque quæ deinde de Athalbertho prosequitur. Nolim tamen negare, Antimundum et Athalbertum apud Morinos fuisse, et laborasse ad eorum conversionem, si quis id idoneis monumentis probare possit; sed primos fuisse Morinorum episcopos seculi* VI, *pro certo non habebo, nisi longe melioribus rationibus probetur, quam adductas invenio apud Malbrancum. Adducit quidem cap.* XLIV *epistolam Clotarii regis ad Athalbertum, et cap.* XLVI *epistolam Joannis Papæ II ad eumdem, ac demum cap.* XLIX *versus quosdam Venantii Fortunati de Athalberto. At nec prima epistola videtur congruere Clotario, nec secunda Joanni Papæ, nec laudatos versus apud Fortunatum invenire potui.*

probabilius non fuerunt Morinorum episcopi:

19 *Jam vero si consideremus rationes, quæ opponi possunt monumentis tam suspectis, ex Chronico Morinensi productis, facile videbimus duorum illorum episcopatum non esse admodum verisimilem. Si credimus Malbranco, sederunt illi ab anno* 500 *usque ad* 552. *Habita sunt illo tempore in Galliis concilia varia; neuter ulli concilio subscriptus legitur. Nec S. Gregorius Turonensis nec* E *ullus scriptor antiquus de alterutro meminisse scitur. Nihil in Vita S. Remigii, qui episcopatum erexisset; nihil in Vita S. Radegundis, quæ curæ Athalberti commissa fuisse dicitur, eumque sepelivisse; nihil in Vita S. Vedasti, qui utrique convixisset; nihil demum in ullo monumento fide in hisce digno reperire potui de Antimundo aut Athalberto, tamquam primis episcopis Morinensibus seculo* VI. *Malim igitur credere Vitæ* S. Audomari, *cui reliqua consentiunt monumenta Audomaropolitana, clare indicanti nullos fuisse eo tempore Morinorum episcopos; præsertim cum pagus Morinorum seculo* VI *esset sub Catholicis Francorum regibus, ita ut nullum esset impedimentum, quominus primis illis episcopis, si revera sedissent, alii sufficerentur.*

quod vero dicit Hincmarus de cathedra Bononiensi ante Laudunensem,

20 *Ægidius Bucherius in Belgio Romano lib.* VIII *cap.* XV *alio argumento contendit, Bononiensem episcopatum fuisse erectum diu ante* Audomarum. *non seculo* VI, *sed* IV. *Auctoritas Hincmari Remensis episcopi, qui seculo* IX *floruit, id persuasit viro erudito, nec plane immerito. Etenim Hincmarus in Opusculo ad Hincmarum Laudunensem cap.* I *ita scribit:* Nam Atrebatis, Viromandis, et Bononia, ex cujus territorio es nativus, antiquiores sedes cum episcopis propriis F in Remorum provincia exstiterunt, quam castrum Montis Lauduni inter sedes computaretur, in quo es ordinatus episcopus. Sed quoniam a longo tempore certis eventuum ac necessitatum causis accidentibus, sicut et de pluribus civitatibus in quibusdam provinciis legimus, illæ aliis subjectæ civitatibus suum privilegium perdiderunt; *etc. Hinc Bucherius observat, Bononiensem episcopum ab Hincmaro dici* Laudunensi vetustiorem, quem tamen, *inquit,* S. Remigius circa annum Christi 500 instituit. Prorsus ut sub Romanis quoque, ac sub ipso etiam Constantino aut filiis sedem episcopalem fuisse Bononiam necesse sit: nec immerito notitia provinciarum ac civitatum Galliæ, ultra Tarvanam Morinorum caput, Bononiensem quoque sigillatim accensuerit : civitas enim nulla proprie, nisi episcopalis appellabatur. *Fateor totum hoc argumentum probabiliter deductum esse.*

21 *Verum dubito, an Hincmaro tantum sit tribuendum,*

AUCTORE J. S.

neque tam certum est aut tam firmo nixum fundamento,

buendum, ut ejus auctoritas sufficere possit ad amovendum omne dubium. Sane in toto illo Opusculo Hincmarus vehementer causam suam urget contra Hincmarum Laudunensem, atque auctoritatem ecclesiæ Remensis mire extollit, Laudunensis vero cathedræ decora deprimit, quantum potest. Si quis igitur suspicaretur, præ fervore disputationis aliqua Hincmaro excidisse, quæ cum accurata veritate non omnino congruunt; non adferret ille suspicionem omni fundamento destitutam. Invenit Hincmarus episcopos Bononienses seculo VII, æque ac Taruannenses aut Morinenses; potuit inde existimare illos longe antiquiores esse; sed postea desiisse, quod Bononia Taruannæ episcopo fuisset subjecta, Certe Bononiam inter eas recenset civitates, quæ deinde aliis subjectæ fuerunt. At illa subjectio videtur posterior S. Audomaro, qui Taruannæ simul et Bononiæ erat episcopus. Videtur igitur Hincmarus eatenus de Bononia recte loqui, quod olim proprium habuisset episcopum; sed vehemens suspicio est, eum sine idoneo fundamento asserere, Bononiensem Laudunensi esse antiquiorem.

ut contrariæ rationes non præponderent.

B

22 Gravis sane ratio nos credere cogit, nec seculo IV nec V aut VI ullum fuisse Bononiæ episcopum. S. Victricius Rotomagensis episcopus fidem promulgavit apud Morinos circa finem seculi IV, ut constat ex epistola XVIII S. Paulini ad eumdem data; nec video, cur ibi prædicasset Victricius, si tunc proprium illi habuissent episcopum. Si autem exeunte seculo IV episcopum non habebant, verisimile non est ullam eo seculo sedem episcopalem fuisse ibi fixam: nam si episcopum Morini proprium habuissent seculo IV, habere verisimiliter perrexissent, et plures ibi Victricius invenisset Christianos, quam ab eo inventos insinuat Paulini epistola. Accedit silentium omnium scriptorum de Morinensibus episcopis ante S. Audomarum, quo eosdem nec seculo V aut VI exstitisse credimus. Itaque fidem quidem Morinis prædicatam fuisse a seculo III per SS. Fuscianum et Victoricum, ac sequentibus seculis subinde per alios libenter agnoscimus; sed ullum fuisse proprium Morinorum episcopum ante S. Audomarum non existimamus. Hinc item credimus paucos admodum Christianos in pago Morinensi inventos fuisse ab Audomaro, præsertim cum illa provincia seculo V vastata esset a Wandalis et postea a Francis tum paganis occupata: nam sic non potuerunt crescere jacta ibidem fidei semina.

C

§ IV. Gesta ab Audomaro in episcopatu utcumque ordinata: tempus mortis incertum.

S. Audomarus ad Morinos veniens socium non habuit S. Agilum,

Socios aliquot fuisse S. Audomaro, quando dignitate episcopali ornatus ad Morinos primum venit, facile credimus, sive illi ipsum comitati sint ex cœnobio Luxoviensi, sive alibi se adjunxerint, sive a S. Achario Noviomensi aut a S. Autberto Cameracensi fuerint S. Audomaro concessi, aut jam ante ipsum ad Morinos destinati. At non facile crediderim, inter hosce S. Audomari primos adjutores fuisse S. Agilum abbatem Resbacensem, quem Malbrancus Audomaro additum fuisse existimat lib. III cap. VI, quia S. Agilus alias id genus expeditiones cum S. Eustasio suscepit. Conjectura enim isthæc nequit conciliari cum aliis gestis S. Agili, qui abbas electus est anno 636, et ante hanc electionem præcipue laborabat in vinea Domini apud Metenses, Lingonenses et Vesontionenses, ut legi potest in Vita ipsius, ad 30 Augusti data et illustrata. Itaque cum Audomarus creatus sit episcopus aut aliquot annis ante, aut eodem sere anno, quo abbas factus est Agilus, non vidatur hunc inter primos habuisse socios. D

convertit Adroaldum; ecclesiam in Sithiu condit: Bertinum cum sociis excipit:

24 Prima sancti Antistitis cura versata est in convertendis paganis, in colligendis instruendisque Christianis, si quos apud Morinos invenerit, ut verisimile est; in erigendis Teruannæ ac Bononiæ ecclesiis ad sacra administranda. Inter nobiles, qui ab eo primis annis e gentilium superstitione conversi sunt, fuit Adroaldus vir divitiis præstans et potens. Hic statim opibus suis Audomarum juvare cœpit, ut in Vita legitur num. 12; et villam Sithiu eidem obtulit. Sanctus vero mox ibidem exstruxit ecclesiam, aut saltem sacellum, ac verisimiliter illi præfecit presbyterum, qui sacra Christianis in eo tractu degentibus administraret, et gentiles conaretur convertere. Quidam non modo presbyterum ibi collocarunt, sed plures etiam clericos, acsi collegiata fuisset ecclesia. At argumenta, quæ attulerunt, nullius sunt momenti. Porro annus, quo illa contigerunt, non innotuit; sed omnia fieri potuerunt circa annum 634, si Audomarus jam circa 630 aut 632 fuerit episcopus; aut circa 636 aut 638, si aliquot annis serius creatus est episcopus. Deinde anno forsan uno alterove post ad Audomarum venerunt SS. Mummolinus, Bertinus et Ebertramnus, quibus item in possessionibus ab Adroaldo acceptis locum assignavit ad condendum monasterium, ut dictum est in S. Bertino ad 5 Septembris. Suspicor eos a Sancto fuisse invitatos ad monasterium erigendum apud Morinos, ut sic Morinorum conversionem citius perficeret, ac stabiliorem faceret. E

S. Wandregisilum ordinat presbyterum:

25 Dum illi in primo illo monasterio, quod vetus monasterium postea vocarunt, degebant, et sedulam cum S. Audomaro ad gentilium conversionem dabant operam; celebrior paulatim facta est sancti Episcopi fama, ut vel ex uno facto, quod passim anno 646 illigatur, colligere licet. Venerat Rotomagum ad S. Audoenum illius urbis episcopum S. Wandregesilus, primus deinde abbas Fontanellensis in Normannia. F Hunc S. Audoenus sacris ordinibus initiavit, ac diaconum consecravit; presbyterum vero consecrari voluit per Audomarum. Testatur id utraque Vita S. Wandregisili, data apud nos ad 22 Julii. Prima quidem num. 19 his verbis: Deinde (Wandregisilum Audoenus) ad sacerdotium per manus domni Audomari conscendere fecit. Secunda vero num. 13 sic habet: Non multo post ad sacerdotium, licet renuens, jussu ejusdem beatissimi præsulis Audoeni, a venerabili Audomaro pontifice urbis Taruennæ consecratus est. Hunc honorem ob eximiam sanctitatem delatum Audomaro existimo, quia S. Audoeno non deerant viciniores episcopi, interque eos erat amicissimus Eligius Noviomensis, si virum Sanctum consecrandi honorem alteri omnino deferre vellet.

cœnobio Sithiensi Mummolinum præficit abbatem:

26 Anno 648 fundatum est monasterium Sithiense, suadente Audomaro, et libenter permittente, ut Adroaldus bona, sibi aut oblata aut

A *aut tradita, hunc in finem perpetua donatione conferret SS. Mummolino, Bertino et Ebertramno, quibus jam tum alii accesserant, quantum existimo. Hæc latius disputata videri possunt in S. Bertino* § 5 *et* 6, *ubi etiam ostendi primum istius cœnobii abbatem ab* Audomaro *constitutum esse S. Mummolinum, cui deinde successit S. Bertinus, promoto ad episcopatum Noviomensem Mummolino. Malbrancus lib.* III *cap.* XX *et Comtius ad annum* 648 *num.* 38 *eidem quoque anno innectunt insignia charitatis officia, quæ* S. Audomarus *præstitit S. Austrebertæ virgini. Eamdem chronotaxim sequuntur Mabillonius in Annalibus Benedictinis tom.* I *pag.* 469, *et Pagius ad annum* 695 *num.* 5 : *nam ambo asserunt Austrebertam circa annum* 662 *factam esse abbatissam Pauliniacensem, postquam annos quatuordecim transegerat in cœnobio Portensi ad Suminam, ubi primum exorsa est Vitam monasticam.*

circa an. 655 aut 656, 27 *Bollandus noster de S. Austreberta egit ad* 10 *Februarii, ibique in Commentario prævio aliqua de chronotaxi Vitæ* S. Audomari *statuit ex Vita per Surium data. At illa non amplius sequenda putamus, uti nec epocham regni Dagoberti dudum mutatam. At non æque deserenda existimo, quæ ibidem statuit de tempore veli ab Austreberta accepti, quod existimat contigisse circa annum* 655 *aut* 656. *Nolim quidem contendere hanc opinionem esse omnino certam. Ad saltem longe probabilior apparet, quam sit aliorum opinio. Innotescit tempus velationis ex tempore, quo Sancta a S. Filiberto abbate evocata est ad monasterium Pauliniacense, cum utrimque constet, velationem quatuordecim annis præcessisse. Atqui verisimile est, non multis annis ante carcerem et exsilium S. Filiberti evocatam fuisse Austrebertam, cum scriptor Vitæ S. Filiberti inter constructionem cœnobii Pauliniacensis et carcerem S. Filiberti nihil fere interponat, ut videri potest apud nos ad* 20 *Augusti, ubi Vita est data. Itaque, cum exsilium Filiberti innectatur passim anno* 674 ; *evocatio S. Austrebertæ probabiliter figitur circa annum* 669 *aut* 670.

B

non anno 648, ut probatur, 28 *Contra non potest satis probabiliter figi circa annum* 662, *ut facile ostendam. S. Filibertus locum ad condendum Gemmeticense monasterium accepit non diu ante mortem Clodovei II anno* 655 *aut* 656. *Deinde locum paravit, et monasterium amplum construxit. At id opus non uno alterove anno perfectum videtur, præsertim cum Filibertus longe abesset, utpote abbas Resbacensis in Bria. Deinde, structo cœnobio Gemmeticensi, non statim inchoatum est Pauliniacense : nam biographus S. Filiberti inter constructionem utriusque monasterii alia non pauca interponit, et in Vita num.* 16 *diserte ait :* Cum igitur virorum increvisset in monasterio (*Gemmeticensi*) multitudo, aliud construxit cœnobium, nomine Pauliacum. *Aliquot igitur anni inter utriusque monasterii constructionem intercurrerunt. Demum aliquid etiam temporis dandum est hujus monasterii structuræ : nam Austreberta tantum evocata est, quando jam inhabitabatur, ut liquet ex ejus Vita cap.* III. *Nemo prudens judicare poterit hæc omnia sex annis fuisse peracta. Ego certe malim credere duodecim aut quatuordecim annos illis facile insumi potuisse ; et sic pervenio ad tempus a Bollando assignatum.*

C

29 *Itaque circa* 655 *aut* 656 *probabiliter figuntur, quæ refert Vita S. Austrebertæ de fuga ipsius ad* S. Audomarum. *Causa fugiendi erat, quod Austrebertam parentes nuptiis illigare vellent invitam. Deus fugientem miraculo juvisse dicitur, ut in Vita videri potest, ubi spectantia ad* Audomarum *sic referuntur :* Erat his temporibus vir sanctus, magni apud Deum meriti, Audomarus nomine, Taruanensis urbis pontifex, in cujus diœcesi puella nobilis originem traxerat. Ad hunc ipsa tunc properabat, sacro velamine consecranda... Amne vero transmisso, quantocyus properantes, perveniunt ad Hominem Dei, provolutaque puella ad pedes ejus, quod desiderabat, obtinuit : consecrata namque est Christo, et accepto velamine, adhæsit anima ejus post ipsum, ipsamque suscepit dextera Christi... Vir autem Dei cum cognovisset parentes ejus hac re esse perturbatos, assumpta secum Dei famula, consolandi gratia eos visitare studuit, eorumque commotos animos verbis pacificis delinivit, eosdemque mansuetos et mites redditos ad caritatem pristinam revocavit. Pater filiam, fratres amplectuntur sororem, deosculanturque eam singuli, Deum in commune glorificantes. Divina quippe dispensatione actum est, ut qui prius illudentes eam despexerant, summa post devotione venenarentur. *Deinde subdit auctor, quomodo a suis perducta sit ad monasterium Portense. Hactenus de hoc facto, cujus epocham studiosius illustravi, quia simul spectat ad S. Austrebertam.* AUCTORE J. S. S. Austrebertam velat et parentibus reconciliat. E

30 *Deinde* S. Audomarus *una cum S. Bertino, qui in hisce præcipuam videtur partem habuisse, ædificare cœpit monasterium et ecclesiam S. Mariæ virginis, ubi cum monachis Sithiensibus sepeliri voluit, et revera post obitum sepultus est. Etenim ecclesiam illam cum monasterio donavit S. Bertino ejusque monachis. Facta autem est donatio anno* 6 *Clotarii III, id est, anno* 661 *vel* 662. *Videri possunt ipsæ donationis litteræ in S. Bertino* § 6, *nostrumque de litteris et subscriptionibus judicium ibidem* § 7. *Unum hic tantum observo, in litteris illis, basilicam illam* communi opere *perfectam dici per* SS. Audomarum *et Bertinum. Hinc autem, et ex ipsa quoque donatione, colligitur aut certe confirmatur illud ipsum, quod asseritur in Vita* I *num.* 12, *nimirum ecclesiam aliquam in eodem loco antea constructam ab* Audomaro : *nam si* Audomarus *pecunia solum juvisset S. Bertinum, qui posteriora ædificia præcipue erexisse videtur, non ita necessaria fuisset donatio, nec proprie* communi opere *locus fuisset constructus ; sed omnia optime intelliguntur, si ecclesiam ibi ante construxit* Audomarus, *reliquaque deinde adjecit Bertinus. Porro non ignoro, in nupero quodam libello, qui nomine Capituli Audomarensi in lucem datus est contra Bertinianos, negari pleraque hic dicta. At in Annotatis ad singulos Vitarum textus, quos allegant, opinionem illam refutabo.* ecclesiam B. Mariæ donat Sithiensibus : F

31 *Porro ex subscriptionibus mox laudatarum litterarum* S. Audomari, *si legitimæ sunt, recte etiam colligetur, Sanctum anno* 662 *fuisse cæcum. Nam talis ibi legitur subscriptio :* In Christi nomine, quamvis peccator, ego Audomarus nomine absque merito episcopus, hanc epistolam voluntarius dictavi et recensere audivi, et qui subterius scribere deberent, rogavi. Hæc abocellis feci, et alius manum meam tenens scripsit, et subscripsit. *Mabillonius lib.* II *de Re diplomatica cap.* XX *et rursum cap.* XXII *hanc subscriptionem allegat tamquam idoneam ad propositum suum. Priorem locum dedi in Bertino. At cap.* XXII *num.* 4 *sic habes :* Sic sanctus Audomarus Morinorum tunc probabilius non erat cæcus.

AUCTORE J. S.

norum episcopus, cum sub finem vitæ suæ in cæcitatem incidisset, testamento suo ita subscribit : HÆC ABOCELLIS FECI *etc. Lubens igitur fateor, subscriptiones litterarum* S. Audomari, *quæ perperam* testamentum *vocantur, probari potuisse a Mabillonio, et probatas fuisse. Verum ipse eas probare ausus non fui in S. Bertino, ubi* § 8 *varias proposui difficultates, quibus subscriptiones illæ, si non commentitiæ, certe vehementer fiunt suspectæ. Quare, etsi cæcitas* S. Audomari *certa sit, non modo incertum, sed minus etiam probabile existimo, cæcum jam fuisse anno* 662; *cum in Bertino ostenderim cæcitatem ipsi verisimiliter aliquot annis serius accidisse. Vide notanda ad caput* II *Vitæ* I *lit.* g.

Bertefridi litteræ ad Sanctum directæ : in translatione S. Vedasti,

32 *Anno sequenti, sive septimo Clotarii, et æræ Christianæ* 662 *aut* 663 *Bertefridus episcopus legitur dedisse aliquod privilegium abbatiæ Corbeiensi, illudque direxisse ad varios episcopos, inter quos est* S. Audomarus, *qui tamen inter subscribentes non reperitur. Totum privilegium legi potest apud Cointium ad annum* 662 *num.* 20, *ubi etiam recensentur difficultates eidem objectæ, quæ ad propositum meum non spectant. Circa vitæ finem, cum cæcus erat* Audomarus, *interfuit*
B
translationi corporis S. Vedasti Cameracensis episcopi. De tempore istius translationis non consentiunt scriptores. Mabillonius tom. I *pag,* 483 *eam collocat circa annum* 666, *uti et Cointius ibidem num.* 1. *Henschenius noster in S. Vedasto tom.* I *Februarii pag.* 791 *statuit annum* 667. *Alii multo serius aut citius translationem contigisse existimant : nam Iperius in Chronico cap.* I *part.* XII *usque ad annum* 680 *translationem differt. Martenius vero editor in Annotatis scribit, eam esse factam anno* 658, *nisi sit mendum impressionis. Demum, ut alios prætercam, Vita tertia num.* 21 *habet, translationem contigisse anno* 694.

cui adest circa annum 667 cæcus Audomarus,

33 *Vix dubito, qui sententia Henschenii ex omnibus vero sit proxima, nec tamen omnino certam dico, cum etiam uno alterove anno citius aut serius contingere potuerit. Nam Henschenius mortem S. Vedasti collocat circa annum* 540, *aliqui vero biennio citius. Corpus autem in sepulturæ loco mansisse dicitur, ut etiam observat,* circiter centum viginti et octo annos. *Facta vero translatio* Kalendis Octobris. *Quare si Sanctus ipso anno* 540, 6 *Februarii, sit defunctus; annique illi* 128 *non fuerint completi, ut innuitur; plane exactus est Henschenii calculus; si vero completi*
C
fuerint, translatio contigit anno 668, *modo mors in annum* 540 *inciderit. Jam vero quidquid sit de anno uno alterove translationis; Alcuinus in Vita S. Vedasti, apud nos data, cap.* V *refert S. Autbertum divina visione monitum fuisse de loco, ad quem S. Vedasti corpus erat transferendum. Deinde hæc subdit :* Qua revelatione certior factus, invitavit ad tantum opus B. Audomarum, qui ea tempestate Taruennæ Morinorum urbis episcopus in Dei rebus magnificus habebatur. Qui, licet jam senio pressus, et amissione luminum videretur debilior factus, animum tamen ut arcum habens spiritali studio intentum, illico promptus, Christo gressus regente, festinus ad venerabilem pervenit Autbertum. At ille, quid animo gereret, et quid sibi divinitus esset ostensum, referens, pari voto communique consilio, cum magno populorum gaudio, qui undique confluxerant, ad locum designatum beatissimum transtulerunt Vedastum.

34 In qua translatione perhibetur B. Audomarus lumen recuperasse oculorum, sed illico precibus eamdem, quam ultroneus ferebat,
D
reimpetrasse cæcitatem. Parvipendebat quippe lumen carnalium oculorum, qui lumen meruit civium supernorum. *Eadem translatio narratur in Vita S. Autberti per Fulbertum, qui de ceteris quoque consentiens, de visu per* S. Audomarum *recuperato ita loquitur :* Cum jam suburbanos fines contingerent *(in translatione,)* et B. Audomarus S. Autberti vestigia pedetentim prosequeretur, statim supernæ operationis in se agnovit virtutem; ut ei aperte daretur intelligi, quanti essent meriti, et is, qui portabatur, et is, quem portando sequebatur. Nam depulsa longæ cæcitatis nocte, statim oculorum lumen recipit, in loco videlicet, ubi in memoriam B. Autberti ecclesia constructa a præsentibus adhuc cernitur in memoriam præsentis miraculi. Sed quia venerabilis vir Audomarus parvipendebat lumen carnalium oculorum, qui lumen certe civium desiderabat supernorum, illico precibus eamdem, quam ultroneus ferebat, rursus impetravit cæcitatem. *Eadem de visu per* Audomarum *recuperato, et de cæcitate rursum precibus obtenta habent Sigibertus ab Henschenio citatus, Vita* 3 *num.* 20, *et Iperius cap.* I *part.* XII. *Hisce potius acquiescere debebat Bailletus, quam ridicula ex-*
E
plicatione uti, dicereque Audomarum *potuisse sanari, si voluisset, sed sanationem petere noluisse. Unde didicit, Sanctum sanari potuisse, si sanatus non fuit?*

visum divinitus impetrat : sed precibus obtinet, ut redeat cæcitas:

35 *Laudatus Iperius, qui perperam vitam* S. Audomari *produxit usque ad annum* 695, *hæc præcedentibus adjungit :* Propter hoc corporalis cæcitatis impedimentum B. Audomaro dati sunt coadjutores successive Draricius *(alias* Drantius) Baynus et Ravengerus. *Verum hi potius fuerunt successores* S. Audomari *quam coadjutores, ut ostendi in S. Bertino num.* 89. *Quare de solo Drantio dubitari potest, an forte coadjutor non fuerit, et deinde successor. Porro supervixisse videtur* S. Audomarus *uno saltem alterove anno post translationem S. Vedasti : nam Drausius Suessionensis episcopus litteras suas, quæ datæ notantur* sexto Kalendas Julii, anno 14 regni Clotarii, *ad* Audomarum *aliosque episcopos direxit, ut observavi in Bertino num.* 86. *Idem observaverunt Cointius et Pagius ; sed non eodem modo ex illa epocha de anno emortuali* S. Audomari *disseruerunt.*

qui Audomaro dicuntur a quibusdam fuisse coadjutores, sunt successores.

36 *Cointius mortuum* Audomarum *statuit* F
anno 668, 5 *Idus Septembris, quia non plures quam* triginta *episcopatus annos eidem audet attribuere, et vel sic tamen eidem attribuit fere annos triginta et unum, cum ipsius episcopatum ordiatur ab anno* 637. *Idem quoque admittit litteras Drausii anno* 14 *Clotarii ad* Audomarum *directas ; cum autem ad annum* 655 *num.* 8 *velit Clodoveum II mortuum esse* exeunte anno 655, *necdum annum* 14 *Clotarii in calculo suo habere potest anno* 668, *sed solum anno* 669; *ideoque ante hunc annum non debuit mortem* S. Audomari *figere. Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 482 *litteras Drausii recitat cum hac epocha* 5 *Kalendas Julii,* anno decimo Chlotharii gloriosissimi regis. *Nescio, utrum solo errore vox* quarto *omissa sit apud Mabillonium, an vero eam de industria omiserit : at cum nullas omissæ vocis aut mutatæ epochæ rationes inveniam allegatas, malim suspicari festinantis esse lapsum, quam correctionem studio adhibitam. Quare opinionis Mabillonii de tempore mortis* S. Audomari, *quam consignat circa annum*

Diversæ opiniones de anno mortis S. Audomari :

A *num 667, nullam mihi rationem habendam video; illudque solum observo, litteras Drausii ab eo referri debuisse ad annum 670, si epocham recte dedisset.*

at mortuus non est ante annum 670;

37 *Pagius ad annum 682 num. 10 de hisce recte disserit. Rejectis enim sententiis Cointii et Mabillonii, ita loquitur:* Hæc verba: «Rexit ecclesiam « per spatia triginta annorum » non solum non leguntur in Vita S. Audomari, et interpolata sunt, ut recte animadvertit Mabillonius, sed etiam a veritate aliena. Audomarus enim subscripsit privilegio a Drausione episcopo Suessionensi monasterio puellarum extra muros Suessionenses constructo, quod eisdem Drausius concessit diplomate dato Augustæ Suessionum, sexto Kalendas Julii, anno decimo quarto regni Clotarii gloriosissimi regis, ideoque anno Christi sexcentesimo septuagesimo, ut suo loco ostendimus. Auctor Vitæ S. Audomari diem emortualem ejus non memorat, sed interpolator affirmat, eum migrasse ad Christum 5 Idus Septemb., quia scilicet videbat eo die fieri Officium ecclesiasticum. Sed quidquid de die emortuali sit, cum renuntiatus fuerit episcopus Teruanensis urbis regnante Dagoberto, et sancto Achario B Noviomensi episcopo opitulante, ut inquit anonymus, ideoque ante Dagoberti regis mortem, quo tempore Acharius Noviomensis episcopus erat ab anno circiter 621, manifestum est sanctum Audomarum anno sexcentesimo septuagesimo adhuc in vivis fuisse; anno incerto vitam cum morte commutasse, et annos ad minus 33 episcopatum gessisse. *Hactenus Pagius.*

sed circa illum annum mors figenda;

38 *Hic autem ita ratiocinatur, quia regnum Clotarii III orditur post hebdomadam secundam Novembris anni 656, ut inchoandum probat ibidem num. 17: nam sic annus 14 Clotarii necessario currebat sexto Kalendas Julii anni 670. Hinc recte quoque dicit, mortuum esse* anno incerto. *Attamen verisimile est, sanctum Antistitem non diu superfuisse post annum 670, sed vel eodem anno defunctum esse, vel non diu post, cum nulla deinde de eo vivente fiat mentio, et maxime quia mors ipsius in Vita* I *num. 15 figitur paucis annis post contractam cæcitatem, qua jam laborabat, quando circa 667 translatum est S. Vedasti corpus. Hisce de causis Sancti mortem signavi circa annum 670. De die emortuali non video multum esse dubitandum, quia Sancti plerumque coluntur ipso die emortuali, præsertim* C *in locis, ubi vixerunt aut obierunt, nisi singularis aliqua sit ratio diem mutandi. Præfuisse episcopatui annis, ut minimum, 33, saltem incompletis, recte dicitur; sed, si circa annum 630 creatus est episcopus, totis quadraginta annis administraverit cathedram suam: quod est incertum.*

locus mortis et sepultura.

39 *Iperius cap.* I *part.* XIV *de loco mortis et sepultura sic habet:* Dominus sanctus Audomarus post multos diutinosque labores lecto decubans in villa Waurantis, quæ a Sithiu tribus fere distat millibus, accersito beato sodali suo Bertino cum monachis suis dilectis in Christo filiis, valedicens et Fratribus, cœlo spiritum reddidit. Cujus corpus beatus Bertinus devote recolligens, de Waurante ad Sithiu, comitante toto suo collegio, populique ac cleri frequentia attulit, et in capella beatæ Virginis, quam ipse beato Bertino dedicaverat, inter monachorum corpora sepelivit anno 695. *Cetera recte: at duo hic sunt errores, alter videlicet in anno emortuali, de quo jam actum. Alter est, quod insinuet S. Bertinum morienti* Audomaro *adfuisse: nam id repugnat Vitæ num.* 15, *et in nulla* S. Audomari *aut S. Bertini Vita asseritur. Ceterum* capella beatæ Virginis, *in qua corpus Sancti sepultum est a Bertino, est hodierna ecclesia cathedralis Audomarensis, quæ abbatiæ Bertinianæ tunc erat secundaria, ut ostendi in Bertino* § 9.

AUCTORE J. S.

§ V. Antiquissimus Sancti cultus: memoria in Fastis: variæ festivitates, et corporis translationes.

E

Vetustissimus est Sancti cultus:

V*etustum esse* S. Audomari *cultum, clare colligitur ex Vita, aliisque scriptoribus in hoc Commentario laudatis, quorum aliqui seculo* VIII *aut* IX *floruerunt: omnes enim* Beati *aut* Sancti *titulum eidem constanter attribuunt. Miraculum, quod in Vita* I *num* 17 *narratur, insinuat, jam agnitam et cultam fuisse* S. Audomari *sanctitatem, quando illud contigit,* parvo *nimirum* post B. Audomari obitum spatio, *ita ut videatur cultus fuisse ipso, quo obiit seculo* VII*: nam de cultu ipsius seculo* VIII *et* IX *nullum est dubium ex Vita ipsa. Quæ dixi in S. Bertino* § 19 *de cultu ipsius cœpto annis non multis post mortem, de* S. Audomaro *æque verisimiliter dici possunt; attamen ostendi nequit, quo præcise anno Audomarenses aut Taruannenses Patronum suum cultu vere ecclesiastico publice honorare cœperint.*

memoria ejus annuntiata in variis Fastis seculi IX.

41 *Mabillonius in Annalibus tom.* I *pag.* 486, *aliique asserunt, memoriam* S. Audomari *ad* 9 *Septembris annuntiari* in Martyrologiis Usuardi et Adonis. *At in sincero Adonis Martyrologio* Audomarus *non legitur. Hinc Sollerius noster in Observationibus ad Usuardum* 9 *Septembris existimat, Usuardum non invenisse nomen* Audomari *in aliis Fastis relatum. Eum ille ita annuntiat:* In territorio Taruanensi, sancti Autmari episcopi et confessoris. *Legitur quidem in quibusdam* F *codicibus Floro adscriptis memoria* S. Audemari, *et in duobus ex illis apud nos ante tom.* II *Martii tale reperitur elogium:* Ipso die Tarvennæ depositio S. Audomari episcopi et confessoris, qui mundo mortuus, Deo vivens, plurimarumque virtutum signis pollens Tarvennis urbis populum ad cultum convertit divinum. *Verum hæc non videntur esse Flori, sed cujusdam posterioris, ut ipse Sollerius probavit in præfatione ad Usuardum. Potuit tamen Usuardus memoriam* S. Audomari *reperire in Calendario Corbeiensi, quod edidit Acherius tom.* II *Spicilegii recusi, ubi pag.* 67 *ita ad* 9 *Septembris annuntiatur:* Et depositio S. Audomari episcopi. *Calendarium illud anno* 826 *scriptum probatur. Eodem modo Sancti* depositio *annuntiatur* 9 *Septembris in alio vetusto Calendario Corbeiensi apud Martenium et Durandum tom.* III *Thesauri Anecdotorum col.* 1601. *Apud eosdem tom.* VI *Collect. amp.* Audomarus *eodem die habetur in Martyrologio Stabulensi et in Autissiodorensi.*

42 *Longiora*

AUCTORE J. S.

et passim in recentioribus ad 9 Septembris, quo festivitas celebratur :

42 *Longiora elogia* S. Audomaro *texuntur in variis Auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum. Unum profero ex codice Bruxellensi :* In territorio Teruanensi seu Morinensi, depositio sancti Audomari episcopi et confessoris. Qui cæcus existens, et in elevatione corporis beati Vedasti illuminatus, ut rediret cæcitas, petiit et impetravit. *In auctis quoque Adonis codicibus* Audomarum *eodem die invenit Georgius, qui et alia quædam in Annotatis ad hunc diem Martyrologia assignat. Prolixum Sancti elogium contexuit hodie auctor Florarii nostri Ms., et prolixius etiam Saussayus in Martyrologio Gallicano; sed neuter quidquam addit jam dictis, aut legendis in Vita, præter errores aliquot Saussayi elogio insertos. Eumdem denique cum hodierno Martyrologio Romano omnes passim recentieres martyrologi annuntiant, sed aliqui mutato nonnihil nomine : nam Maurolycus* Autmarium *vocat*, *Felicius* Authenarium ; *et uterque pro* Taruanensi *episcopatu* Taruarensem *mendose substituit. Rectius Romanum :* In territorio Taruanensi sancti Audomari episcopi. *Verum longe uberius Parisiense hoc modo :* In territorio Tervannensi, sancti Audomari e monacho Luxoviensi Tervan-

B

nensis episcopi, qui gentem illam, ad idolorum cultum magna ex parte reversam, revocavit ad Christi fidem : corpus ejus in ecclesia Sithivensi ab ipso constructa sepultum fuit, quæ post excisam Tervannam, diviso in tres diœcoses episcopatu, unius ex illis sub ipso Audomari nomine cathedralis facta est. *Hæc* S. Audomari *festivitas ritu solemnissimo cum feriatione ab opere et cum Octava celebratur.*

alia ipsius festivitas seculo IX *celebrata die 1 Novembris,*

43 *Alia* S. Audomari *festivitas etiam annuntiatur seculo* IX *ad diem* 1 *Novembris, quo celebrata est, priusquam festum Omnium Sanctorum commune erat toti Ecclesiæ. Laudatum Calendarium anni* 826 *apud Acherium die* 1 *Novembris post natalem S. Cæsarii sic habet :* Et sancti Audomari episcopi, sive Omnium Sanctorum. *Locus secundus* Audomaro *datus est ante festivitatem Omnium Sanctorum, quia hæc necdum anno* 826 *communis erat. In Hieronymiano Corbeiensi apud eumdem Acherium ad* 1 *Novembris recentiori manu hæc leguntur addita :* Sitio monasterio, depositio sancti Audomari episcopi et confessoris. *In alio codice Corbeiensi, longe contractiori, edito apud nos post tomum* VII *Junii, ad 2 Novembris ita habetur :* Sitio monaste-

C

rio, depositio sancti Audomari episcopi. *Perperam utroque loco habetur* depositio, *cum* elevatio *corporis olim celebrata fuerit die* 1 *Novembris, et etiamnum annuntietur illo die post festum Omnium Sanctorum in Breviario Audomarensi, quod habemus anno* 1518 *impressum.*

ex qua sequi videtur, aliquam corporis elevationem fuisse factam ante annum 826 :

44 *Porro ex hac festivitate colligo, corpus* S. Audomori *elevatum fuisse ante annum* 826; *festumque illius elevationis celebratum fuisse* 1 *Novembris. Nihil quidem de prima illa elevatione scriptis mandatum reperio : elevatio tamen etiam verisimilis fit ex facto mox referendo : videbimus enim Sancti corpus anno* 843 *furtim fuisse ablatum ab Hugone abbate, agente maxime Moro æditno. At illa ablatio non fuisset tam facilis, si semper usque ad illud tempus in primo sepulchro sub terra mansisset absconditum. Quapropter dubitare nequeo, quin* S. Audomari *corpus elevatum fuerit, sive id factum sit seculo* VIII, *sive ineunte seculo* IX. *Ita in S. Bertino num.* 156 *probabiliter ostendimus, aliquam elevationis S. Bertini festivitatem seculo* X *fuisse*

D

usitatam, quæ celebrabatur die 2 *Novembris. Hinc suspicari licet, Sanctorum illorum corpora duobus consequentibus diebus elevata fuisse; sed elevationis monumenta periisse, cum nullibi compareant. Certe illa festivitas* S. Audomari, *quæ deinde omissa est, antiquior est omnibus elevationibus et translationibus modo notis; videturque omissa ob festum Omnium Sanctorum, postquam aliæ similes* S. Audomari *festivitates erant institutæ.*

Relatio corporis festo celebratur 8 Junii.

45 *Ex hisce prior est* Relatio, *seu festum relati anno* 843 *corporis, de quo ita ad* 8 *Junii Molanus :* Monasterio Sithiu. Relatio sive translatio S. Audomari episcopi, quando Folquinus corpus ejus, fugato Hugone abbate, a Lisbourg retulit anno 843, et id Sithiu juxta corpus beati Bertini sub terra recondidit. Ubi per multos annos homines quidem latuit; at revelatus est, ubi Dominus voluit. *Eadem translatio breviter annuntiatur in Usuardi codice Aquicinctino apud Sollerium nostrum, et a pluribus recentioribus, ut dictum est in Prætermissis ad* 8 *Junii. De eadem agitur apud Grevenum ad* 11 *Junii, et ad* 7 *ejusdem mensis eadem in aliquo Missali occurrit festivitas, ut videri potest in Prætermissis ad illos dies. Occasio hujus festivitatis, quæ olim celebrata fuit cum*

E

cessatione operis, ut liquet ex duobus ultimis miraculis Vitæ 3, *fuse narratur in Vita tertia cap.* IV, *factumque ibi recte innectitur anno* 843, *nam contigit Indictione* VI, *mense Junio, et tempore Hugonis abbatis, qui anno* 844 *occisus est in pugna prope Tolosam, nec Sithiensi abbatiæ tamdiu præfuit, ut umquam ipsius tempore fuerit Indictio* VI *mense Junio, præterquam assignato anno* 843. *Folquinus Levita Bertinianus qui in Chartulario suo historico Ms. causam prædictæ festivitatis primus narravit, de anno consentit, ita scribens :* Sub hac tempestate invenimus ita adnotatum in Decemnovænalibus annorum Dominicæ Incarnationis, quod est 846, Indictione VI, sancti Audomari corpus de villa Liesgesborch refertur ad locum suum, solemnitasque illius translationis in mense Junio devote a populo celebratur Tarvennico. *Addit, originem istius festivitatis plerisque suo tempore necdum notam fuisse; ideoque se scribere velle istam translationem, prout ex senioribus intelligeret factam fuisse. Primus igitur factum istud ex traditione scripsit Folquinus; ex eo autem hauserunt alii, ut patet ex collatione.*

F

quia dum Hugo abbas corpus furtim abstulerat.

46 *Quapropter totam Folquini relationem, prout mihi ex Ms. Chartulario ab amico fideli communicata est, huc transfero, ut conferri possit cum relationibus scriptorum posteriorum.* Igitur Hugo abbas jam memoratus, excepta causa, quam refero, vir per cuncta laudabilis, postquam locum hunc sua constitutione laudabiliter stabilivit, qua et canonicos sancti Audomari monachis sancti Bertini etiam per descriptionem capitularem juste subjugavit, monachumque ab inferius monasterium * ad sancti Audomari custodiam deputavit, diabolica sagitta jaculatus, cœpit excogitare, qualiter sancti Audomari corpus, cujus ope et auxilio, una cum sodali suo Bertino, Tarvennicus gubernabatur populus, Vermandis ad sancti Quintini monasterium, cum hoc ipsum gubernabat, posset deferre quantocius. Metuens tamen animositatem plebis, congregata Vermadensium multitudine, temptat vi abstrahere, si forsan impediretur a plebe. Accessit interim, et monacho quodam, Moro nomine, exstante custode, sacrum

* inferiori monasterio

sancti

AUCTORE J. S.

A sancti Præsulis ac Patroni nostri corpus sumens, villam usque Liegesburch nomine cum sua deportavit multitudine. Dei autem providentia operante, triduo in præfata villa manserunt cum sacrato corpore.

illud a Folquino episcopo reductum est.

47 Acciderat interea, ut præclarus Tarvennæ civitatis præsul Folquinus episcopali more parrochias episcopii sui circuiret, ut sicubi contra sanctorum canonum statuta ageretur, curiosus pastor addisceret: et tali studio cellam usque Woromhold dictam pia curiositate perveniret. Interea ubi inibi ad mensam ventum est, in qua lautissima, uti tanto pontifici, præparabantur obsequia, frater ipsius beati præsulis advolitat, nuntians grave et inrecuperabile patriæ, si perficeretur, excidium, sanctum videlicet Audomarum ex monasterio suo abstractum, et, ni cito succurrat ad sanctum Quintinum Vermandis usque deferendum. Hæc audiens sanctus Domini sacerdos, nimium turbatus intrinsecus, Vade, inquit, ad fratrem; et totius episcopii mei populum gira curiosius: et die tertia infra muros Tarvennæ urbis præsto esto cum omnibus; et ego præsens ero cum his, quos mecum, Christo auxiliante, detulero de istis partibus. Tum demum, si ipse juverit Sanctus, ad excutiendum B eum omnimodis sum paratus. His autem secundum verbum beati pontificis rite peractis, adest die tertia in urbe Tarvenna multitudo innumerabilis, ei pene ante invisa*. Tunc sacerdos Domini cum omni hac multitudine insequitur prædictum abbatem cum suis usque ad villam superius nominatam cum omni festinatione. At illi gestientes corpus sanctum sustollere fugamque inire, nulla hoc multitudine prorsus valebant a terra levare. Cumque id addita adhuc majori multitudine conarentur bis terque levare, nihilominus ita manet immotum, acsi quibusdam radicibus terratenus teneretur affixum. Tunc absque retardatione ullius commodi accelerant fugam, relicto corpore Sancti.

* i. e. non visa

comitantibus miraculis, et terra reconditum:

48 Beatus autem Folquinus dans illis fugiendi locum, accipiens thesaurum illud omni auro preciosissimum, repetito calle cum tota plebium multitudine, reportat ad proprium, unde tultus* fuerat, locum. At ubi ventum est Tarvennam ad fluvium, qui dicitur Leia*, omnis populi supra memorata multitudo absque aliqua cunctatione pedibus transvadans fluminis aquam, exacto amne, nec ullus stillæ humor in eorum apparuit C tegmine, progredientesque per aristifera agrorum sata, neque enim ea vitare poterant tam numerosa plebium agmina, cum veluti tribulis tonsæ terratenus curvarentur spicæ, transacta multitudine, ita densabant sulcos, ut patenter agnosceres Protectoris adventum* etiam congaudere campos. Utrorumque autem monasteriorum clerici stantes anxii eventum expectabant rei. Sed postquam datum est oculis, quamvis procul, cernere multitudinem populi adventantis, protractis campanarum funibus, vocem laudantium omnes dederunt in excelsis. Antedictus autem custos ecclesiæ Morus tunc ad mensam sederat epulaturus: et audito campanarum sonitu, interrogat, quæ esset causa, pro qua populi tanta exultarent lætitia; dictumque est illi a narrantibus, quod sanctus Audomarus a Folquino pontifice esset reductus, et ob hoc lætitia tanta cunctus exultaret populus. Quod audiens, nimium turbatus, iram Dei reducentibus confestim est imprecatus. Necdum ab ejus ore illicita exciderant verba;

* sublatus

* Lisa

* adventui

cum repente facietenus in terram ruit, totoque corpore rigidus, distentis membrorum nervis, semivivus emarcuit. Sic tamen stupidus ad sanctum Bertinum est deportatus, ibique, quod verbotenus commisit, diutino languore pœnituit. Nam visu et auditu recuperato, sensu ita finetenus est privatus, ut nunquam posset animadvertere, qua in parte sancti Audomari monasterium videretur positum esse. Corpus autem beati Audomari præsul Folquinus terra recondidit, ne a subsequentibus parili modo posset auferri.

aliquæ observationes ad prædicta,

49 *Nunc observanda sunt nonnulla ad hanc relationem. Primo pagus* Liegesborch, *nunc passim* Lisbourg *dictus, in Artesia est, ubi fluvius Lisa, hic* Leia *a nomine Flandrico* Leye *dictus, oritur. Secundo, licet auctor non dicat, qua de causa Hugo abbas triduo cum sacro corpore in illo pago substiterit, verisimile tamen est illud contigisse, quia corpus jam ante adventum Folquini immobile ibidem est factum: non enim video, cur Hugo abbas cum suis triduo in Lisbourg substitisset, nisi quod sacrum thesaurum inde amovere non posset: nam Lisbourg pagus multo vicinior est Teruannæ et Audomaropoli, quam Fano S. Quintini, quo tendebat. Potuit hoc* E *miraculum omitti et ignorari a scriptoribus, quia Hugo pudore suffusus cum suis Vermandensibus de eo tacuerat. Anonymus apud Mabillonium sec.* III *Benedict. pag.* 174 *et ex eo Iperius, ambo scriptores Bertiniani, asserunt corpus* S. Audomari *sub terra reconditum* juxta corpus B. Bertini, *sive in abbatia Bertiniana. At hic et in Vita tertia tantum dicitur terra reconditum esse; non vero asseritur positum esse* juxta corpus B. Bertini, *quod necdum eo tempore sub terra latebat, sed deinde ab eodem S. Folquino absconditum fuit, ut idem auctor anonymus narrat paulo post apud Mabillonium pag.* 125, *et Iperius cap.* XIII. *Præterea ex sequentibus patebit, corpus* S. Audomari *seculo* X *fuisse in manibus canonicorum ecclesiæ Audomarensis, non vero apud monachos S. Bertini. Alia quædam observabo, et hæc magis firmabo in Annotatis ad Vitam* 3 *cap.* IV.

Festivitas inventionis S. Audomari:

50 *Alia* S. Audomari *festivitas annuntiatur ad* 21 *Octobris, diciturque* Inventio S. Audomari. *Florarium Sanctorum Ms. ad* 21 *Octobris de ea sic habet:* Inventio corporis sancti Audomari Morinensis episcopi. *Adduntur aliqua satis nota de miraculis, sed nihil de ipsa inventione. In* F *auctariis Usuardi apud Sollerium nostrum eadem Inventio occurrit ex codice Aquicinctino et Molani editione. Wion eam festivitatem his verbis memorat:* Eodem die in Sithiu, inventio S. Audomari episcopi Morinensis et confessoris. *Hisce præter Kalendaria Ms. accedunt Menardus, Saussayus et Ferrarius, qui Inventionem illam annuntiant* in monasterio Sithiensi, *quod exponendum est de monasterio canonicorum, sive hodierna ecclesia cathedrali. In laudato antea Ordinario Audomarensi ad* 21 *Octobris* Inventio *præscribitur celebranda officio novem lectionum ritu duplici: sicut etiam in vetusto ejusdem ecclesiæ Breviario; uti etiam fit in Ordinario hodierno. Attamen nullibi clare explicatum invenio, qua occasione aut per quem festivitas illa fuerit instituta.*

cujus occasio et initium certo non innotuit.

51 *Si conjecturis uti licet, suspicor institutam esse circa medium seculi* X, *quod Sancti corpus, a S. Folquino seculo* IX *absconditum, tunc aut inventum esset, aut potius iterum in cognitionem omnium productum et elevatum: nam locus, ubi*

AUCTORE J. S.

a Folquino positum erat, verisimiliter aliquibus semper manserat notus. Ratio hujus conjecturæ est, quod et in Breviario ante laudato, et in Ordinario Audomarensi cum antiquo tum hodierno pro hoc Inventionis festo recitandæ dentur lectiones de translato Noviomagum Batavorum seu Neomagum corpore, miraculisque in ea translatione factis, ita ut inventio facta innuatur non diu ante hanc translationem, quæ contigit tempore Ottonis I imperatoris, narraturque in Vita tertia cap. IV, *ubi singula annotatis elucidabo. Porro festivitatem inventionis mihi potius institutam videri, quod Sancti corpus occasione istius translationis iterum in lucem publicam fuerit productum, quam quod casu aliquo fuerit inventum, jam monui. Ratio est jam partim data ex Officio inventionis. Altera est, quod nullum de inventione ulla* S. Audomari *reperiam monumentum Ms. aut impressum, ne apud Malbrancum quidem, qui tabularia Audomarensia diligenter lustravit. At qualiscumque sit festi illius causa, illud hic observo, ex tota dictæ translationis historia facile colligi, corpus* S. Audomari *eo tempore fuisse in propria ipsius ecclesia, non vero in ecclesia S. Bertini. Alia* S. Audomari *translatio memoratur*
B *apud nos tom.* I *Junii pag.* 743 *in S. Gudwalo : nam dicitur corpus* S. Audomari *delatum Harlebekam, indeque cum corporibus SS. Gudwali et Bertulfi ad cœnobium Blandiniense S. Petri. At illa delatio solum facta est ad augendam solemnitatem translationis SS. Gudwali et Bertulfi.*

§ VI. Inspectio corporis seculo XI facta : caput exornatum : reliquiæ quædam aliis locis servatæ : alia quædam de apparitionibus Sancti.

C

Cum aliqui dubitarent, an pleraque S. Audomari ossa in theca ipsius essent,

M*albrancus lib.* VIII *cap.* XLIV *ex monumentis Audomarensibus, quæ ad manus meas non pervenerunt, narrat solemnem corporis* S. Audomari *inspectionem, a Widone archiepiscopo Remensi et Drogone Taruannensi episcopo peractam, præsente Athala Flandriæ comitissa, multisque viris nobilibus. Prolixior est Malbranci narratio, quam ut lubeat totam huc transferre, præsertim cum ignorem, an omnia adjuncta æque sint certa. Quare rei totius compendium dabo, eaque seligam capita, quæ ex monumentis desumpta videntur. Occasio inspectionis fuit inventio corporis S. Bertini, de qua in S. Bertino egi* § 13, *ubi ostendi inventionem illam contigisse anno* 1050, *et secutam esse elevationem S. Bertini anno* 1052. *Hæc inventio effecit, ut aliqui dubitarent de integritate ossium* S. Audomari, *quæ in theca ipsius servabantur : nam Bertiniani ante inventum S. Bertini corpus ostendebant thecam aliquam, qua credebant S. Bertini reliquias contineri, ut legi* *potest in Inventione corporis S. Bertini, per Bovonem abbatem scripta, apud nos num.* 25 *et* 26. D *Hic error cum corporis inventione detectus esset ; orta est suspicio de corpore* S. Audomari, *quod nonnemo dixisset in theca illa, quæ Bertino fuerat attributa,* de S. Audomari corpore partem inesse haud modicam, *inquit Malbrancus.*

per duos episcopos sacra ossa inspiciuntur.

53 *Audomarenses igitur, ut dubium istud amoverent, per tres canonicos rogarunt Widonem archiepiscopum Remensem, ut Audomaropolim excurrere vellet, et inspicere sacra ossa* S. Audomari, *sicut corpus S. Bertini elevaverat. Annuit archiepiscopus, et eo venit cum Drogone Taruanensi episcopo aliisque ecclesiasticis primariis, ubi jam aderat Athala Flandriæ comitissa, Balduini comitis conjux.* Cum igitur publico præconio, *ait Malbrancus,* indicta fuisset in Inventæ Crucis festam diem (3 *Maii*) celebritas, *ad quam maxima hominum multitudo confluxerat, Wido archiepiscopus et Drogo episcopus, Athala comitissa cum multis ecclesiasticis et Monachis se conferunt ad ecclesiam Audomarensem. Occlusis foribus in medium producitur theca, in qua exponi solebat venerationi fidelium corpus* S. Audomari. *Adhibentur fabri ad arcam aperiendam : aperto autem exteriori scrinio, aliud inventum est :* quo patefacto, *inquit Malbrancus,* conspi- E ciunt cerato quodam linteamine contenta B. Audomari ossa, necnon a collo ad pedes stola et manipulo decentissime circumligata; acsi infantulum suis cunis constructum et fascia circumvinctum vidisses.... Ad involuta vero resolvenda solæ jam Widonis et Drogonis manus concurrunt ; et dum studiosius contuentur ;... ecce ad pedes apparet parvula crux auro sericoque intertexta, isti linteo ac stolæ adhærescens. Aureis hæc verba characteribus exarata adhuc legebantur : « Hoc signum crucis erit in cœlo, cum « Dominus ad judicandum venerit »...

præsentibus multis testibus : omnia fere Sancti ossa dicuntur inventa,

54 Ceterum scriptor rei gestæ hos producit testes, utrumque præsulem, abbates septem, Heremarum S. Remigii, Bovonem S. Bertini, Rumoldum S. Winnoci, Gervinum S. Richarii, Folbertum S. Bavonis, Heribertum S. Judoci, Alfridum S. Wlmari, binos archidiaconos, Hubertum et Joannem, Constantinum Rhemensis ecclesiæ decanum, Ulricum ejusdem presbyterum, Hugonem de Lariaco, Siccardum Audomarensis ecclesiæ schoslasticum cum reliquis ejusdem locis canonicis; Jodonem, Albericum, Stephanum, Gotselinum, Taruannenses cano- F nicos, aliosque prudentes tum clericos tum monachos, præter nobilium laicorum turmam ; qui omnes, ubi submota stola ac linteo ossa revelantur, prono in terram vultu ac corpore prostrati, profusis ubertim lacrymis,... preces ad binas horas extraxere... Deinde serio ac diligenti examine circumspecta est ac ordinata sacrorum membrorum compositio, et suis omnibus partibus constare visa, exceptis paucis digitorum articulis, ac nonnullis dentibus, nonnullis etiam costarum fragmentis. *Ita quidem Malbrancus : at non ait, adfuisse anatomicos peritos, qui ea de re accuratius ferre potuissent judicium.*

ex quibus aliquot particulæ præsentibus dantur

55 *Subjungit præmissis Malbrancus :* Quoniam vero plerique ad aliquam anhelabant particulam, canonici atque Athala comes, quæ Balduini conjugis obibat vices, consultationem iniere, quid reliquiarum absque notabili tanti pignoris jactura possent indulgere. Widoni archiepiscopo articulorum alterum manus dexteræ concesserunt;

A concesserunt ; abbatibus Heremaro , Bovoni , Rumoldo , Constantino decano , singulis dens unus, distribuente Drogone, donatus : nec tamen se voluit indonatum. Accessit præterea Ingelramnus satrapa Lileriensis suis stipatus canonicis,... *cui* dentem alterum permiserunt, Rogerio canonico Lilieriensi excipiente. His peractis, ossa beatissimi Patris, eo, quo prius, modo scrinio redduntur, novo linteo etiam cerato obvoluta , stola et manipulo adstricta ; accessit pariter pallii snperioris obvolucrum . Sic vero extra templi septa præstolanti populo exportatur per Drogonem episcopum magna cleri subsequentis exsultatione ; et super ingentem lapidum struem, quæ illic ad novi templi fabricam aggesta erat, deponitur.

deinde, peracta solemnitate, reliquiæ loco suo redduntur.

56 *Dum populus ibi sacras honorat reliquias, archiepiscopus in ecclesia obivit sacra ministeria, ac deinde cum Drogone episcopo sacra ossa ad ecclesiam retulit, et in altari posuit. At* priusquam *arca* operculo suo tegeretur, placuit honoratiorum virorum scriptas testificationes ad futuram rei memoriam indere cum argentea cruce nominis inscriptionem præ se ferente, addito sigillo S. Mariæ Rhemensis ecclesiæ. Hæcque omnia contexit majus scrinium, multo ex B fabrorum industria ferro armatum, ac aliud denique laminis argenteis dives. *Annus, quo hæc peracta sunt, non assignatur a Malbranco; at cum facta sint post elevationem corporis S. Bertini, quæ anno* 1052, *die* 2 *Maii contigit*; *cumque eædem fere personæ utrique solemnitati adfuerint, non diu post annum* 1052 *figenda hæc solemnitas, præsertim cum Wido archiepiscopus anno* 1055 *obiisse dicatur apud Sammarthanos. Tom.* I *Februarii pag.* 48 *corpora plurima Sanctorum delata dicuntur anno* 1070 *ad dedicationem templi Hasnoniensis, atque inter ea recensentur corpora* SS. Audomari *et Bertini.*

Caput Sancti ornatum : corpus etiamnum in propria ecclesia,

57 *Sæpius deinde lustratum fuisse corpus* S. Audomari, *credibile est et verisimile, quamvis ad nos non pervenerit distincta aliarum inspectionum notitia. Certe Locrius in Chronico Belgico ad annum* 1313 *scribit*, beati Audomari caput *mirifice decoratum fuisse per Mathildem Artesiæ comitem. Theca igitur aperienda fuit, quando sacrum caput a reliquis ossibus separatum est, sive illud factum sit illo ipso tempore, sive citius. Attamen amotum non fuit, certe in perpetuum, Sancti corpus ab ecclesia sua, in qua illud ser-* C *vari, recte scribit Rayssius in Hierogazophylacio Belgico pag.* 75, *quia, etiamsi forte plura desiderentur ossa, quam voluit Malbrancus mox laudatus, non tam multa deesse putem, ut corpus vocari nequeat. Quare non satis intelligo, unde Mabillonius in eam deductus sit opinionem, ut in Annotatis ad Acta* S. Audomari *sec.* II *pag.* 565 *hæc observaret:* Corpus ejus in ecclesia Sithivensis monasterii habetur præter caput et ossa quædam, quæ in B. Mariæ ecclesia Audomaropolitana servantur. *Idem repetit tom.* I *Annalium pag.* 486, *ubi recte addit*: Vidimus pallium ejus pluviale in sacrario sancti Bertini cum capitio eidem assuto contra pluviæ injurias, unde istiusmodi ornamentum nomen accepit. *Hoc ibi visum esse a Mabillonio non negaverim.*

non vero in Bertiniana, nisi fortasse pars quædam.

58 *At non vidit in ecclesia S. Bertini corpus* S. Audomari, *aut præcipuam corporis partem : ac ne audivit quidem in abbatia Bertiniana, quantum existimo, totum* S. Audomari *corpus ibidem servari, excepto capite, et ossibus aliquot. Certe nullus e Religiosis Bertinianis mihi aut collegis meis, dum aliquot adhinc annis abbatiam Bertinianam invisimus, simile quid de corpore* S. Audomari *asseruit. Quin potius aliqui candide dixerunt, illius Sancti corpus servari in propria ejus ecclesia cathedrali, quemadmodum indubitanter asserunt Audomarenses. Scio quidem opinionem illam de parte corporis servata in abbatia Bertiniana, quæ inspectioni corporis occasionem dedit, teste Malbranco, dicta inspectione non omnino fuisse depositam, aut certe revixisse seculo* XV, *quando per Guilielmum de Fillatre episcopum Tornacensem et abbatem S. Bertini aperta fuit theca, in qua pars ossium* S. Audomari *dicebatur servari. Nam cum in theca fuisset reperta quædam charta, qua pars ossium* S. Audomari *ibidem asserebatur esse, nata fuit controversia inter laudatum episcopum abbatem et canonicos. Attamen ea sic fuit tandem composita, ut dictæ reliquiæ fuerint depositæ in eadem arca, in qua corpus S. Bertini servatur, in fasce tamen separato a S. Bertini corpore sejunctæ. Deinde vero Bertiniani pugnaciter non contenderunt, illa esse* S. Audomari *reliquias : quod mihi quoque non admodum apparet verisimile, cum nulla proferantur documenta de diviso per S. Folquinum aut alium* E *quempiam notabiliter Sancti corpore. At quidquid sit de istis reliquiis, certum est, errare Mabillonium, et Bailletum, qui eadem cum ipso de corpore* S. Audomari *scripsit ad* 9 *Septembris; quando corpus, exceptis capite et ossibus quibusdam, attribuunt abbatiæ Bertinianæ, cum ne ipsi quidem Bertiniani tam modicam partem Audomarensibus attributam vellent. Forte Mabillonius ex priore errore, quo scripsit* Audomari *corpus in abbatia depositum esse a S. Folquino, in secundum hunc errorem deductus fuit.*

Particulæ quædam reliquiarum aliis locis servatæ :

59 *Porro, ex dictis num.* 53 *et* 54 *abunde liquet, varias particulas ab ossibus* S. Audomari *separatas esse, et consequenter aliis locis fuisse servatas. Rayssius mox laudatus assignat aliquas; videlicet pag.* 127 *in cœnobio Broniensi S. Gerardi, Ordinis S. Benedicti,* digitum S. Audomari episcopi Morinorum : *et pag.* 199 *in ecclesia cathedrali S. Donatiani Brugis* S. Audomari dentem, et os de manu. *Deinde aliquid reliquiarum* S. Audomari *pag.* 42 *annumerat thesauro sacro ecclesiæ collegiatæ S. Amati Duaci; pag.* 128 *similiter aliquid tribuit thesauro virginum Benedictinarum oppidi Burburgensis in Flandria prope confinia Artesiæ; et demum pag.* 305 *ecclesiæ* F *cathedrali Atrebatensi* de S. Audomaro *nonnihil adscribit. Forte et aliæ particulæ aliis locis habentur.*

apparitiones et alia quædam.

60 *Ceterum quædam de* S. Audomaro *leguntur in Miraculis S. Bertini, et alibi, quæ paucis huc transfero. In Libro miraculorum S. Bertini, apud nos pag.* 600 S. Audomarus *tempore incursionum Normannicarum dicitur apparuisse Herrico monacho, eique mandasse ut perficerentur munimenta, quæ contra Normannos cœpta erant in Sithiu, sed imperfecta erant relicta. Figura et species apparentis ab Herrico ita descripta asseritur :* Proceræ erat staturæ, venerandæ canitiei, habens in fronte stigmata nitore pulcherrimæ calvitiei divaricantia, facie venustus et gracili, naso mediocriter longo et parum adunco, manibus cum digitis longissimis pulcherrima macroris tenuitate lucentibus, infula episcopali vestitus. *Reliqua ad hanc apparitionem spectantia legi possunt loco assignato. In Inventione corporis S. Bertini apud nos pag.* 615 *Bovo abbas*

AUCTORE J. S.

AUCTORE J. S.

abbas attribuit patrocinio S. Vincentii martyris, Sanctorumque Audomari *et Bertini, quod cœnobium Sithiense ab interitu olim esset conservatum. Mira quoque est apparitio, quæ narratur in Miraculis S. Vedasti tom.* I *Februarii pag.* 807 : *in hac autem mentio fit de* SS. Audomaro *et Bertino, prout videri potest. Hisce demum Vitas Sancti varias subjicio.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice nostro Ms., collato cum editione Mabillonii.

PRÆFATIO

Deus, omnes homines ad salutem vocans,

Domino omnipotenti, munerum spiritualium magnarumque virtutum Largitori, multiplices gratias laudesque sedulas dicere debemus, qui omnium creaturarum visibilium et invisibilium Conditor et Gubernator exsistens, Filium suum unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum ad docendas redimendasque omnigenas gentes misit ad terras *a*. Qui causa salutis humanæ ex Maria Virgine carnem sumens immaculatam, omne humanum gens, a primo homine diabolica persuasione seducto venditum, zabulique sub cruentissimo jugo redactum, morti pœnisque perpetuis addictum, de potestate tenebrarum principis dignatus est eripere : dehinc omnes homines ab Adam usque ad Christum, dæmonica fraude peccatorum catenis ligatos, maximisque scelerum ponderibus oppressos, ex omnibus orbis climatibus nunc per se liberatos, vocavit ad vitam, ita dicens : Venite ad me omnes, et reliqua. Qui duodecim * Apostolis de turba totius generis humani electis, alios quoque alterius ordinis sexaginta *b* et duos, factis regionibus albis, ne multæ operarii deessent messi, jubet Omnipotens discipulos esse suos, hosque in cœnaculo Sion sancto Spiramine repletos, omniumque linguarum mirabili dono ditatos, ad docendas baptizandasque omnigenas gentes ire præcepit, dicens : Ite, docete omnes gentes, et reliqua. Hi vero Christi discipuli, omnibus linguis loquentes, in omnibus provinciis verbum Domini prædicantes, multasque per Dei gratiam virtutes operantes, variaque tormentorum genera sævo paganorum furore ferentes, suumque pro Christo fundere cruorem optantes, per orbem perrexere triquadrum.

* *Mab.* duobus et decem

occidentalibus partibus doctorem dedit Audomarum.

2 Post hos, postque ipsorum successores, alios homines agios Dei gratia præditos, eodemque Spiritu repletos : neque enim est apud Deum personarum acceptio, implens, quod promisit : Effundam de spiritu meo super omnem carnem ; Apostolorum vicarios in omnibus mundi partibus esse concessit. Unde Deus Omnipotens, cui cura est de omnibus, qui vult omnes homines salvos fieri, populis in Occidentalibus mundi partibus positis, errorum tetris caliginibus cæcatis, diaboloque subjectis, peccatorum mole depressis, facinorumque cloaca convolutis, divinis muneribus decoratum, signis ac virtutibus in multis orbis partibus notum, Audomarum apostolicum donavit doctorem. Ideo te Deus omnipotens per gloriosa ejusdem Pontificis patrocinia precamur, ut largiflua tuæ sapientiæ de supernis fluenta nostris licet maculatis mentibus rorare concedas, ut de tanti Viri meritis atque virtutibus, quæ per illum tua gratia gessit, scire volentibus * , licet de magnis parva * , ac de multis pauca depromere possimus. Quis enim quotidianam ejus conversationem atque in Dei servitio constantiam, cunctosque labores, quos in occulto, Deo tantum teste, operatus est, scire atque narrare potest ?

* *Mab. mendose* volentes
* *ibid.* parvi

ANNOTATA.

a *Quæ deinde sequuntur de vocatione omnium hominum ad salutem, uti et alia deinde in eamdem sententiam, omissa sunt apud Mabillonium.*

b *Auctor verisimiliter scripsit* septuaginta *et* duos ; *sed voces nolui mutare, cum codex noster consonet cum editione Mabillonii.*

CAPUT I

Sancti patria, parentes, vita monastica, episcopatus, fidei promulgatio, aliaque gesta.

Sanctus nobili loco prope Constantiam natus, cum Friulfo patre

Hic igitur agius pontifex Audomarus ex * nobilibus et inclytis secundum sæculi dignitatem, et in fide Catholica eruditis, ortus fuit parentibus in Constantinensi regione, nec longe a Constantia *a* civitate, et in eo specialiter loco, quæ * Aurea-Vallis vocatur, natus est. Genitor vero hujus, inter suos clarus, Friulfus *b* vocabatur : Domitta autem sua nuncupata fuit genitrix. Hi vero religiosi parentes prædictum Puerum secundum Christianæ Religionis a cunabulis ritum, divina gratia suffragante, in ecclesiasticis nutriebant disciplinis : unicum enim Audomarum habebant filium. Friulfus vero post prædictæ conjugis suæ obitum, et Puero ætate et gratia crescente, suavi jugo Christi ac levi, divina stimulante * misericordia, cum confortante ac suadente Audomaro filio suo se subdere studuit. Ambo igitur, genitor videlicet Friulfus cum beato filio suo Audomaro, implentes, quod scriptum est, Valde et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et veni sequere me : et habebis vitam æternam ; mundo mortui, Deo vivi, caducis inopes, perennibus * locupletes ; Deo subditi, diabolo rebelles, mente similes, ætate dispares, ad Christi militum perrexere cœnobium, quod famoso nomine vocatur Luxovium *c*, quodque a sanctæ memoriæ Hibernensi * viro, B. Columbano abbate, in Burgundiæ regione in Dei nomine fuit fundatum.

* *Mab.* et
* *al.* Constantinense
* *al.* qui
* *Mab.* famulante
* *al.* perhennibus
* *Mab.* Hibernense

4 Sancto igitur Austasio *d* abbati * , qui tunc in prædicto monasterio sanctæ atque beatæ monachorum

* *ibid.* abbate

A. Anonymo.

A nachorum multitudini præerat, Audomarus cum suo unanimiter genitore religiosa manifestant * desideria, sequentes, quod scriptum est : Interroga patrem tuum, et adnuntiabit tibi *, majores tuos, et dicent tibi. Sanctus vero Austasius eos Dei amore flagrare cernens, et in B. Audomari vultu et verbis gratiam cognoscens fuisse * divinam, salubre atque perfectum secundum sacræ Scripturæ auctoritatem prædictis Dei famulis dedit consilium, suadens videlicet utrisque aliquando simul, aliquando separatim, ut sub regulari disciplina secum in Dei perseverassent * servitio. Ambo igitur divino ardentes amore, spiritalis patris Austasii sequentes consilium, sub sacræ Regulæ jugum mente devota se subjecerunt. Beatus igitur Austasius immenso gaudio repletus, eos sancto monachorum consortio conjunxit. Dehinc S. Audomarus, spiritali gratia plenus, ætate tener, fide robustus, districto Regulæ rigori subditus, inter agium monachorum populum fuit imbutus, omnibusque Christi militibus, in prædicto monasterio habitantibus, divina suadente gratia amabilis fuit. Erat enim mente castus et corpore, obedientia atque humilitate refertus, in divina scientia **B** eruditus, caritate et mansuetudine plenus, districtis parsimoniæ castigatus jejuniis, prolixis noctium pervigil excubiis, sciens quod scriptum est : Beati sunt servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes.

monachus fit Luxovii, ibique virtutibus splendet :

* *ibid.* manifestaverunt
* *al. additur* et
* *al.* esse
* *al.* perseverarent

episcopus factus, Morinos gentiles convertit,

5 Dehinc B. Audomari fama, per multa loca vulgata, usque ad Dagoberti Franchorum regis notitiam pervenit : abscondi enim non potest civitas super montem *e* posita. Posthæc, multis intervenientibus annis, a reverentissimo prædicto principe Dagoberto *f*, et ab omni Franchorum populo vocatus, S. Achario *g* Noviomense episcopo opitulante, ad docendum atque ad gubernandum Terwanensis *h* urbis populum episcopalem *i* cum magna mentis humilitate sumpsit honorem : in quo gradu verbum Divinum in corda credentium seminans, animarum corporumque languores curans, captivos vinculatosque redimens, viduarum inopumque præ omnibus curam gerens, plebem sibi a Domino creditam rite gubernabat. Prædictus igitur Terwanensis populus, licet ante adventum B. Audomari a sociis Dionysii *k* martyris, Fusciano *l* videlicet et Victorico, verbum audivit divinum eodem etiam tempore, quo S. Quintinus in **C** Ambianense prædicabat urbe, multi adhuc ex ipsis Terwanensibus culturæ * adhærebant idolorum.

* *Mab.* cultui

et idololatriam destruit.

6 Postquam enim duo beati viri prædicti Fuscianus et Victoricus de prædicta Terwanensium urbe perrexerunt, et in Ambianensium civitate martyrio coronati sunt ; tunc Terwanenses ad culturam iterum reversi sunt idolorum. Non solum enim hi, qui nomen Domini antea recipere noluerunt ; sed etiam hi, qui a prædictis patribus fuerunt baptizati, pari errore ducti idola *m* colebant. Summus igitur prædictus pontifex Audomarus eamdem ingressus urbem, salutifera divini verbi præcepta stolidis paganorum cordibus tradidit, ferasque eorum mentes, quæ tetris ignorantiæ caliginibus cæcata sunt *n*, largo Evangelii lumine illuminavit, vanaque simulacra destruendo * igni tradidit, sacrilegamque idolorum culturam in prædicta urbe funditus evertit, omnemque in ea habitantem populum ad fidem convertit Catholicam, divina sibi suffragante gratia : omni enim operanti bonum Deus cooperatur : si enim, testante apostolo, Deus pro nobis, quis contra nos est ?

* *al.* destruenda

Cum Sanctus Bononiæ degeret, juvenis quidam, non obtenta ab eo licentia,

7 Postquam vero prædictam plebem ad veri Dei cultum præfatus Pontifex convertit, verbum divinum concurrentibus ad eum undique prædicando turbis, multosque in Dei nomine variis liberando languoribus, magnarum sibi signa virtutum largitio concessit divina, de quibus nunc almigeris illius virtutibus subsequens sermo, Christo favente, pauca depromere properat. Quadam vero die Audomarus, egregius Christi confessor, in Bononia *o* urbe perseverans, post nocturnas vigilias diluculo more suo solito surgens, in ecclesiam intravit orare, ibique prolixum æstivi diei spatium, verbum Dei circumstantibus turbis prædicans, Missamque Christiano populo cantans, ægrotis variis generibus morborum manus imponens, meridianis diei horis vitæ venerabilis Senex *p* lassus sese locavit ad lectum, dehinc parvum pausandi spatium volens suo indulgere multis laboribus fatigato corpusculo. Unus de circumstantibus ipsius ministris, juvenili ætate lascivus, accessit ad illum, dicens : Domine, da mihi nunc tuam mecum habere licentiam, ad vicina pelago volo nunc pergere loca. Tunc Senex juveni dixit coram turba petenti : Non habes licentiam, fili mi, adhuc pergere foras : nam tibi hic melius reor exspectare **E** parumper, donec me sospitem de somno surgere cernas. Prævidit enim providus Speculator sui gregis prophetico plenus spiritu, erranti juveni quod esset malum abire. Tunc somno sopitus fessus sic siluit Senex.

naviculam ingreditur, et in mari periclitatur :

8 Ast juvenis optimi spernens præcepta Patroni, ut mox est juvenibus jussa sic spernere senum ; tunc rapidis gressibus velox ad mare migravit. Tum parvam naviculam cernens in littore stantem, qua soliti fuerant * homines parvum transcendere flumen, quod accolæ nominatur * ipsis in partibus Elna *q* ; immemor at juvenis cæcatus amore ludi, inconsulte actutum solus ascendit in illam, ipse volens ludere inter * hujus rivuli ripas. Ast illum in pelagus rapuit vis valida venti. Tunc subito surgens in ponto sæva tempestas, ipsa navicula, undis tumescentibus quassata, nec gubernacula nec gubernatorem habens, huc et illuc fluctibus errans, natabat in mari, quod magno Britanniam gurgite secernit a Francis, quod sæpe fortissimis mersis hic navibus nocet *r*. Ast miser nec pro- **F** priam cernens, nec alteram terram, tunc illum pœnituit quod sprevit verba Patroni : mori sese credidit ventis pugnantibus undis * : nec navis, nec juvenis poterat resistere ponto. Tunc illum per merita Deus Audomari precantem trepidum Saxonicam *s* ilico deduxit ad terram. Tunc iterum stupidus ignota cernens arva, raptores tremulus se denudare timebat, si solus diutius illic exspectare tentasset.

* *Mab.* fuerunt
* *Mab.* nominant
* *ibid.* in
* *ibid.* in undis

sed invocata ope S. Audomari,

9 Hinc nonam * confitens inobedientiæ culpam, lacrymis ubertim profusis postulans opem, Audomarum tremula clamans tunc voce patronum, in Dominum fidens cito recurrit ad navem *. Omnipotens ventum illi concedens aptum, mitescere pelago jubens ante tumenti, navicula natans rursum per mare serenum, ad tutum * iterum salvus remeaverat * portum ; de quo illum ante fortis rapuerat Eurus, prædictus rivulus Elna ubi intrat * in mare. Nauta surgens ilico notos agnoscens agros, illæsam linquens suam in littore navem, littoreas calcans rapidis gressibus algas, multimodas agens gratias Omnipotenti,

* *Mab. rectius* notam
* *ibid. additur* illico
* *ibid.* actutum
* *ibid.* remeavit ad
* *ibid.* intravit

A. Anonymo. potenti, ad suum pœnitens rursum recurrit Patronum. In eo Episcopus adhuc loco moratus, quo somno sopitum ante reliquerat illum, mira omnipotentis Dei misericordia in eisdem horis celer ille reversus *. Tunc proximans postibus aulæ, ubi senex orabat, miser multis vicibus cito prostratus ad terram, humidis vultibus culpam confessus, cum fletu suspirans, lacrymis veniam flagitabat profusis.

* *ibid.* reversus est

mirabiliter periculo liberatur.

10 Tunc leniter Senex inquit, corripiens illum : Fili, tibi antea dixi, quid esset venturum, quod non te decuit hodie pergere foras. Cur ausus es postea nostrum contemnere verbum ? Tunc tremulus juvenis suo respondit Patrono : Mea culpa, Domine, mea veraciter culpa : ignosce misero mihi per te a morte reducto. Tunc ipse, ut diximus, sua pericula narrans, quod solus inter tumentes Oceani fluctus, interque voraces circa scopulos currentium gurgitum æstus in parva navicula, multa perpessus in ponto, nec mari se credidit vivum evadere posse, nisi illum misellum humanam desperantem opem Audomari meritis Deus liberasset de morte. Tunc silere juvenem jussit sic sobrius Senex, incautum discipulum humili reprimens mente : Ne* hoc verbum iterum foras ab ore depromas, nec ulli B homini hæc de me dicere debes, quamdiu me videris* hac brevi perfrui vita, ne zabulus superet nos jactantiæ culpa ; nec ab ore hominum debemus quærere laudem, ne inanis gloria cor nostrum levet in altum *t*. Hinc post hujus obitum cuncta per ordinem monstrans, narravit discipulus ille, quæ passus fuit in undis.

* *ibid.* Nec

* *al.* videas

ANNOTATA.

a *Constantia, vulgo* Constantz, *notissima est Germaniæ urbs, in Suevia provincia ad lacum Constantiensem sita.*

b *Friulfi et* Audomari *genealogiam aliqui contexere conati sunt, sed frustra, opinor. Vide dicta de hisce in Commentario* § 2.

c *De celeberrimo hoc cœnobio Luxoviensi, ejusque conditore S. Columbano, cujus Vita dabitur ad* 21 *Novembris, jam frequenter actum est in Opere nostro, et præsertim ad Vitam S. Eustasii abbatis, datam* 29 *Martii.*

d Austasius *scribitur tam apud Mabillonium quam in Ms. nostro, uti etiam in Cameracensi,* C *quod leviter interpolatum et in fine auctum : quin et in Vita tertia, quæ item ex hac et aliis monumentis collecta est. Attamen nomen ipsius rectius scribitur* Eustasius, *de quo, ut jam monui, actum est.*

e *Hæc vox in Ms. nostro omissa, sed legitur apud Mabillonium, et in Ms. Cameracensi.*

f *Dagobertus monarchiam, mortuo Clotario II, adeptus est anno* 628, *defunctusque mense Januario anni* 638. *Quare tempore his annis intermedio* Audomarus *creatus est episcopus. Vide dicta in Commentario num.* 15 *et* 16.

g *De S. Achario jam mentio facta est in Commentario, et de eodem agi poterit ad* 27 *Novembris.*

h Teruana, *vel* Taruanna, *ab antiquis vocatur, aut etiam* civitas Morinorum, *quorum erat metropolis. Sita erat in Artesia hodierna ad flumen* Lisam *aut* Legiam *dictum, quod ibi modicum est, atque ex Artesia in Flandriam labitur, varia alluens oppida, donec Gandavi miscetur Scaldi : Gallis* le Lis, *Flandris* Leye *vulgo dicitur.* Teruanna *porro excisa est seculo* XVI *jussu imperatoris Caroli V.* D

i *Primum videri episcopum Teruanensem aut Morinensem* S. Audomarum, *ostendi in Commentario* § 3.

k *In Vita tertia etiam legitur* Dionysii. *At auctor secundæ Vitæ habet* Luciani, *ita ut videatur voluisse Vitam primam corrigere. Vel sola hæc interpolatio ostendit scriptorem illius Vitæ esse posteriorem : nam communis persuasio erat usque ad Hilduinum, qui S. Dionysium Parisiensem voluit eumdem facere cum Areopagita, venisse Dionysium cum multis Sociis, inter quos numerabantur SS. Fuscianus et Victoricus, qui apud Morinos prædicasse dicuntur ; uti et S. Lucianus et S. Quintinus. Hanc opinionem asseruit primæ Vitæ auctor. At auctor Vitæ secundæ, utpote posterior Hilduino seculi* IX *Scriptore, qui Dionysium multo vetustiorem faciebat, non ausus est Dionysii socios dicere Fuscianum et Victoricum ; sed ex Dionysii sociis unum elegit, cujus illos vocaret socios.*

l *De SS. Fusciano et Victorico agendum erit ad* 11 *Decembris, ubi simul examinari poterit eorum apud Morinos prædicatio. S. Quintinus vero spectat ad* 31 *Octobris.* E

m *Fuisse et alios quosdam post Fuscianum et Victoricum prædicatores in Morinis, patet ex dictis in Commentario* § 3 ; *at exiguus fuisse videtur prædicationis ibidem fructus ante* S. Audomarum, *qui non multos invenit Teruannæ Christianos, si his Actis credimus. Vix tamen dubito, quin aliqui Teruannæ superessent Christiani, et forte plures Bononiæ : nec id omnino negat auctor.*

n *Apud Mabillonium* cæcatas, *omissis* quæ *et* sunt.

o *Bononia erat altera civitas episcopatus Morinensis, sitaque est ad mare, ut passim notum est.*

p *Si senex erat* S. Audomarus, *quando hæc contigerunt, verisimiliter extra ordinem fuerunt narrata.*

q *In aliis Vitis* Helna, *in M. Cameracensi* Alna. *Notatur in tabulis prope Bononiam modicus fluvius, ibidem mari illabens : docetque Malbrancus lib.* III *cap.* XVII *nunc* Lianam *dici.*

r *Ad duo apographa Vitæ secundæ notatum est, verba de mersis sæpe in illo freto navibus esse cujusdam interpolatoris. At falluntur, qui id notarunt, quia nulla alia istius opinionis ratio* F *est, quam quod illa non sint in Vita secunda, ubi sunt omissa ; sed omissa non sunt in Vita tertia.*

s *Terram* Saxonicam *Malbrancus lib.* III *cap.* XVII Britannicam *explicat, imo et ei consentiens Mabillonius intellexit* Anglicanam , *sed perperam, quia juvenis ille non tamdiu abfuit ab* Audomaro, *ut potuerit ad littus usque Britanniæ pervenire, indeque redire. Quare tam longe quærenda non est terra Saxonica, cum et Saxones fuerint intra fines Galliarum, et in ipsa quoque Belgica secunda, ad quam spectabant Morini, aut certe in ejus vicinia. Etenim in Notitia dignitatum imperii per Gallias, edita apud Chesnium tom.* I *pag.* 3, *dicuntur esse* sub dispositione... ducis Belgicæ secundæ equites Dalmatæ Marcis in littore Saxonico. *Erat ergo littus Saxonicum in Belgica secunda, et consequenter non longe aberat Bononia. Valesius in Notitia Galliarum pag.* 315 *locum* Marcos, *ubi equites illi erant in littore Saxonico, credit esse hodiernum*

A *hodiernum* Merq *aut* Merc, *qui vicus est inter Calesium et Grævelingam. At quidquid sit de illo loco, littus Saxonicum erat verisimiliter inter Boroniam et hodiernum Flandriam; eoque appulit juvenis ille vento abreptus.*

t *Si quis stylum, quo totum hoc factum enarratur, consideraverit, facile videbit, ligato stylo fuisse primo enarratum, cum multi etiamnum versus hexametri immixti sint relationi. Hinc contigisse puto, ut phrasis sæpe sit hiulca et vitiosa, quod auctor minus peritus voluerit plerasque poeta expressiones leviter tantum mutare.*

CAPUT II

B

SS. Mummolinus, Ebertramnus et Bertinus veniunt ad Audomarum, qui varia ipsis præstat beneficia: Sancti cæcitas, morbus extremus, mors, sepultura, miracula.

Ad Sanctum venit S. Bertinus cum Sociis a

*Ebertramnus *dicitur apud Mab.*

b

Post hoc non multo temporis intervallo *a* ad B. Audomarum de prædicta Constantinense regione tres una cum mente viri Mummolinus, et Bertramnus * sanctusque Bertinus *b* pariter venerunt, relinquentes etiam secundum Domini præceptum parentes, patriam, omnesque propinquos. Sanctus vero Audomarus prædictos Dei famulos gratifice recepit, immensasque omnipotenti Domino gratias agens, qui tales sibi ad prædicandum Evangelium adjutores deduxit. Erant enim præfati viri in fide perfecti Catholica, et in ecclesiasticis disciplinis atque in divina Scriptura eruditi. Parvo posthæc temporis spatio transacto, S. Audomarus cum prædictis beatis viris, Divina sibi stimulante gratia, monasterium cogitavit in Dei fundare nomine: ad habitandum enim monachis, divina sibi largiente misericordia, locum habebat aptum.

C

quibus locum donat ad construendum monasterium:

12 Erat enim vir quidam potens Adrowaldus nomine, in divitiis hujus sæculi vanis valde dives, quem B. Audomarus de errore gentilitatis ad fidem convertit Catholicam, quemque cum omni sua baptizavit familia. Adrowaldus vero prudenti consilio fallaces divitias præsentis sæculi spernens, nec ullum habens filium, magnam suæ hereditatis partem cum omni sua multiplici substantia Deo et beato obtulit Audomaro, [villam *] videlicet, quæ noto nomine vocatur Sithiu. Beatus vero Audomarus in prædicta villa ante adventum prædictorum ad eum virorum ecclesiam *c* ædificavit in eo etiam loco, in quo suum pausat in pace corpusculum. Postquam ergo præfati Dei famuli ad eum pervenerunt, concessit illis, ut monachorum habitaculum ædificassent *, ubicumque illis in prædicta placuisset villa. Sancti igitur viri Mummolinus atque Bertinus cum ceteris eorum in Christo sociis monasterium ædificare in quodam loco cœperunt, quod usque hodie vetus vocatur monasterium: sed in eo loco paucis morantes annis, divina eis suadente gratia, alium voluerunt eligere locum.

* *vox hæc in Ms. omissa*

c

* *al.* ædificarent

A. Anonymo

aliud illi deinde cœnobium ædificant favente Audomaro.

13 Beati igitur viri in Domini confidentes misericordia, perfectum invenerunt consilium, protinus enim in navem ascendentes sine gubernatore et remigio, ac sine ulla cibi et potus cura, huc atque illuc in spatioso stagno, adhærente prædicto eorum habitaculo, navigantes, omnipotentem rogabant Dominum, ut in * locum, quem sua illis præparavit misericordia, eos deduceret illæsos, dicentes invicem, quod non ascensuri essent de prædicto stagno, nisi quando, navicula eorum aptum tenente * portum, contigisset illis secundum ordinem Psalterii subsequentem cantare versiculum: Hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo quoniam elegi eam. Misericors igitur Dominus, qui suis ubique præsens est famulis, prope est enim Dominus omnibus invocantibus eum, navem, in qua beati fuerunt prædicti viri, post aliquod prævisum sibi spatium illico deduxit ad terram. Tunc etiam illi prædictum canentes versiculum, sine mora navem relinquentes, læti intraverunt in terram, cognoscentes etiam locum illum a Domino ipsis traditum. Dehinc, B. Audomaro pio eorum favente patre, monasterium nomine Sithium * ex prædicta villa nominatum super Agnionam fluvium in Dei nomine ædificare cœperunt.

* *ibid.* ad

* *al.* tenendo

E

* *al.* Sithiu

qui abbatem illic constituit Mummolinum, ac deinde Bertinum. Sanctus fit cæcus:

14 Confluentibusque undique religiosis viris ad prædictos Dei famulos, B. Audomarus Mummolinum multitudini præposuit monachorum. Sed non multo posthæc temporis intervallo, præfatus venerabilis abbas Mummolinus ad Noviomensis urbis episcopatum, divina largiente gratia, provectus est, et per viginti et sex annos prædictæ civitatis populum, a Domino sibi creditum, rite gubernavit *d*. Gloriosus igitur pontifex Audomarus post Mummolinum in prædicto monasterio sancto monachorum choro beatum præposuit Bertinum: sanctis enim fratribus, in eodem loco sub strictæ Regulæ rigore Deo servientibus, dilectus atque amabilis beatus fuit Bertinus. Erat enim vir venerabilis, in divinis rebus prudens, et providus gregis sui pastor, in malis vero simplex et innocens, secundum Domini præceptum: Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ. Posthæc vero, multis *e* intervenientibus annis, B. Audomarus carnales amittens oculos, temporali privatus est lumine, ut perpetua luce illuminatus in Dominum *f* semper adspiceret, sicut B. David dicit: Oculi mei semper ad Dominum: et idem dicit: Ad te levavi oculus meos, qui habitas in cælis. Post * amissionem vero carnalium oculorum spiritali lumine repletus, populum a Domino sibi creditum eodem regebat ordine.

d

e

f

F

* *Mab.* Per

morboque deinde correptus pie moritur:

g

h

15 Posthæc vero, paucis intervenientibus *g* annis, cum prædictus venerabilis vitæ senex Audomarus nimio febris ardore fuisset fatigatus, cumque diem obitus sui adfuisse cognovisset, eodem *h* die de lectulo, in quo jacebat, surrexit, atque in ecclesiam ingressus, pronus coram altari * cum lacrymis Dominum pro se et pro circumstante eum oravit populo. Corpus vero Christi et Sanguinem communicando, turbisque se circumdantibus prædicando, oculis in cælum elevatis, tremulisque manibus quatiente febre atque senectute extensis, suos devota mente benedixit discipulos *i*, dicens: Immensam omnipotentis Domini precor clementiam, ut vos filioli mei in regno Dei merear videre felices. His vero omnibus in eodem die rite peractis, ad suum iterum

* *ibid.* altare

i

A. ANONYMO.

iterum reversus est lectulum, atque in eodem jacens *k* toto corpore solito more extenso, vultuque sereno, anima sui sancti Confessoris, angelorum agminibus circumdata, ad omnipotentem egressa est Dominum *l*. Hi vero, qui in eadem hora in ea domo præsentes fuerunt, testati sunt, quod talis eorum nares et ora intravit odor, quasi illa domus omnibus aromatibus fuisset plena, sicut sæpe in aliorum Sanctorum exitu contigit. Pretiosa est enim in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

sepelitur a S. Bertino.

16 Prædictus vero venerabilis abbas Bertinus, divina sibi gratia revelante, statim ad locum, ubi venerabilis senex obiit, cum suis pergendo monachis, sacrum B. Audomari corpus cum psalmis et hymnis et canticis ad locum sepulturæ deduxit, eumque in prædicta ecclesia *m*, quam ille beatus Pontifex in Sithiu ædificavit, cum immenso circumstantis populi sepelierunt luctu. Sanctus autem * Audomarus beato prædixit Bertino, cunctisque fratribus tempore illo Domino in Sithiu servientibus, ut quando ei sors * incerta extremæ contigisset horæ, in prædicto loco suum sepelirent corpusculum.

* *al.* enim
* *Mab.* mors

B

Oleum ex lampade supra sepulcrum et sanationes.

17 Parvo igitur temporis intervallo, postquam corpus venerabilis Viri in prædicto loco fuit sepultum, juxta sepulcrum ejus ex pendente desuper lampade, divino lumine repleta, per prolixa annorum spatia lucifluum stillabat oleum. In hoc vero divinam clementiam diligenter intuentibus apparet, quantam in conspectu æterni regis beatus suus confessor Audomarus gloriam habeat * : cum juxta suum venerabile sepulcrum gloriosa sæpe hucusque ostendit signa. Multi enim variis languoribus fatigati, cum ad B. Audomari tumulum perveniunt, divina largiente gratia, subitam recipiunt sanitatem. Omnipotens enim Dominus non solum gloriosas per suos Famulos perfecit * virtutes, dum hac utuntur vita, sed post felicem eorum obitum signis ac virtutibus in diversis mundi partibus eos glorificare non cessat, sicut per prædictum agium suum confessorem Audomarum multas post obitum suum fecit virtutes, quas, favente Domino, subsequente narrabimus sermone.

* *al.* habet
* *al.* perficit

Quidam aliquid pecuniæ ab altero cum accepisset mutuo,

18 Parvo igitur post B. Audomari obitum spatio transacto, quidam vir avaritiæ æstibus accensus, pravisque (ut fertur) moribus plenus, ad suum accessit compatrem *n*, postulans ab eo, ut unum argenteum sibi usque ad statutum

C

tempus accommodaret solidum, per suam etiam subdolam testando fidem, quod statuto ad eum tempore iterum redditurus esset. Alter vero simplici animo suum credendo compatrem, argentum callido precanti dedit * amico. Paucis vero diebus transactis, statuto ad eum venit tempore, dicens : Redde mihi meum, quod tibi accommodavi, argentum : statutum enim tempus tuæ promissionis advenit. Tunc fallax amicus torvis eum intuens oculis, asperisque cum eo loquendo verbis, audaci animo juravit negando, quod numquam ab eo ullum accepisset scripulum *o*. Tunc ille, qui prædictum accommodavit solidum, recta respondit ratione, dicens : Pergamus simul usque ad beati confessoris Christi Audomari venerabile sepulcrum, ut tu mihi ibidem per gloriosa ejusdem Pontificis merita jurando confirmes, quod hic negare conaris.

* *al.* præstitit

19 Tunc ille miser, mortalis lucri amore cæcatus, et a principe mendacii * diabolo etiam confortatus, qui mendax fuit ab initio, et in veritate non stetit, vesano animo ad B. Audomari iturus basilicam iterarripuit, paratus etiam in sua perseverando nequitia perjurium perficere. Tunc ambo asperis inter se loquentes verbis, per unam commeando viam ad venerabilem B. Audomari basilicam, eam cernendo adproximabant. Tunc ille, qui solidum requirebat, ad suum ait compatrem : Quid nobis est necesse ad B. Audomari propius accedere basilicam? Deus enim ubique præsens est ; jura mihi in isto loco, in quo stamus per B. Audomari merita, quod accomodatum a me non accepisti solidum. Tunc ille iniquus extendens manus, linguamque ad proferendum perjurium movens, oculosque ad basilicam B. Audomari elevans, subito ultione percussus divina pronus ad terram cecidit, oculique in eodem crepuerunt momento : et posthæc duobus tamen diebus vita sibi concessa ad terrendos videlicet alios, qui eum in tali angustia viderunt, die tertia miserrima defunctus est morte.

* *al.* mendaci

D

idque negaret jurans per merita S. Audomari ; mox punitur.

Miraculum in vita obtentum factaque in loco deinde miracula.

20 Est ergo aliud miraculum, quod per B. Audomari merita factum fuisse non dubitatur, quodque usque ad præsentem diem, divina operante potentia, certis declaratur indiciis. Quadam forte die, dum de Terwanensi urbe ad vicina pergeret loca, cumque meridianis diei horis parvum pausandis spatium suo voluisset indulgere corpusculo, sub quadam jacuit arbore non longe villa *, quæ Cornaccus *p* vocatur. Dum vero Vir venerabilis evigilasset, ligneam statim dolavit crucem, et eam in prædicta, sub qua jacuit, arbore fixit : in sequenti vero nocte in eodem loco, in quo agius Christi Confessor jacuit, immensum apparuit lumen : omnesque in illius loci circuitu habitantes, hoc videntes miraculum, dicebant : Hic etiam locus idcirco tali nunc lumine fulget, quia ex B. Audomaro, in præcedente die ibidem paulisper pausante, fuit consecratus atque benedictus. Et usque ad præsentem diem multi infirmi in eodem loco sanitatem recipiunt, largiente Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria cum Patre et Spiritu Sancto per æterna secula seculorum. Amen.

E

* *Mab.* a villa

ANNOTATA.

a *Quod hic de tempore dicit auctor, non multum meretur considerationis pro chronotaxi figenda. Sane si senex erat* Audomarus, *quando præcedens factum contigit, adventus Mummolini et Sociorum præponendus est, cum illi haud dubie advenerint, antequam senex esset* Audomarus. *Quare, nisi ibi* senex *vocetur minus proprie, erravit scriptor in rerum ordine, neque id mirandum esset, cum fuerit centum et quinquaginta fortasse annis posterior hisce factis.*

F

b *De S. Bertino actum est* 5 *Septembris, ubi pag.* 586 *et* 587 *dedimus et illustravimus omnia, quæ hic narrantur de eo, ejusque Sociis atque etiam de Adroaldo.*

c *Agitur de hodierna ecclesia* S. Audomari, *quam structam fuisse ante adventum S. Bertini existimo. Attamen non crediderim, illam initio fuisse tantæ molis, quantæ nunc est, sed modicam, et fortasse dumtaxat sacellum, in quo presbyter aliquis sacra administraret. Eadem ecclesia deinde monasterio aucta est, dataque ab* Audomaro *S. Bertino, cujus successores eam possederunt usque ad annum* 820, *quo monasterium istud canonicis fuit traditum, ut variis auctoritatem*

A *auctoritatibus ostendi in S. Bertino* § 9. *Hisce contraria non pauca invenio in Opusculo, quod Audomarenses ediderunt contra Bertinianos. Quare illorum rationes breviter examinabo. Primo pag.* 60 *nituntur ostendere, ecclesiam illam fuisse magnam ab initio : allegantque in hunc finem hæc verba ex Vita apud Surium edita :* Egregium templum in Sithiu magnis sumptibus extruit. *Respondeo hæc quidem verba reperiri apud Surium ; sed primo illa haberi post relatum ibidem adventum Bertini et aliorum; secundo Surii ipsius, qui stylum mutavit, verba esse, non antiqui biographi. Quare nihil illa verba probant; sicut nihil probant verba, quæ mox subjunguntur ex miraculis* S. Audomari, *cum agatur de templo, non sicut initio structum est, sed sicut fuit seculo* IX *aut* X. *Adducuntur tertio ex Vita quadam metrica, quam non vidi, hæc verba :* Venerabile templum.... monasterium fructu cultuque decorum... a fundamentis erexit sumptibus amplis. *Respondeo, poetam illum cum exaggeratione loqui, si loquatur de ecclesia ante adventum Bertini structa. At verisimiliter solum consideravit ecclesiam, qualem suo tempore videbat. Certe monasterium serius fuit constructum, nec in usum clericorum, ut sine*
B *fundamento volunt Audomarenses; sed in usum monachorum, quemadmodum ostendi in S. Bertino, et iterum ostendam inferius. Interim lubet hoc loco omnia recensere ædificia, quæ per* S. Audomarum *in Sithiu condita in Opusculo suo volunt Audomarenses canonici. Primo ei cum Vita tertia attribuunt constructionem ecclesiæ S. Martini. Secundo per eumdem volunt ædificatam ecclesiam cum monasterio S. Mariæ, nunc* S. Audomari *dictam ; atque in illo monasterio clericos ab eodem constitutos. Tertio xenodochium ab eodem in Sithiu ædificatum dicunt. Quarto de cœnobio S. Bertini ibidem constructo nullum est dubium. Verum tot ædificia in vico modico constructa fuisse tempore* S. Audomari, *ne verisimile quidem est, nedum verum aut antiquorum auctoritate probatum.*

d *Rectius legitur* gubernavit *apud Mabillonium, cui consonat Ms. Cameracense. De Mummolino fusius agetur ad* 16 *Octobris. Negant Bertiniani S. Mummolinum in vetustissimo suorum abbatum catalogo, quem seculo* X *concinnavit Folquinus diaconus, locum habere. At Folquini auctoritas magna esse nequit pro rebus seculi* VII. *Hinc Sanctum illum ne recusantibus quidem*
C *abjudicare audemus.*

e *In Ms. nostro habetur:* Multis temporibus intervenientibus annis ; *sed vox* temporibus *redundat, neque est apud Mabillonium, aut in Ms. Cameracensi, ideoque omittendam credidi.*

f *Hinc in Ms. nostro omissa est linea una, ut clare patet. Hinc dedi illam ex editione Mabillonii, cui et Ms. Cameracense congruit.*

g *Hæc verba insinuant,* S. Audomarum *paucis tantum annis fuisse cæcum, quod recte de tribus aut quatuor potest conjici. Nihil habet Vita tertia aut Suriana, quod huic conjecturæ repugnat. At Vita secunda num.* 12 *habet, cæcum esse factum* per plurimos ante obitum suum annos. *Verum scriptor ille mihi deserendus videtur, cum haud dubie primo biographo sit posterior, nec aliunde aliquid inveniam, quod ei multum faveat.*

h *Eodem die, opinor, quo aut revelatione divina noverat mortem sibi instare, aut id conjiciebat ex morbi natura. At necesse non est, ut credamus, Sanctum illa omnia, quæ sequuntur, fecisse ipso die, quo obiit, licet secunda Vita id habeat.*

i *Quæ illo die in ecclesia fecit Sanctus, ad hæc reducuntur. Corpus et Sanguinem Domini pro viatico suscepit : circumstantes paucis verbis allocutus est, iisque benedixit. At secundus biographus hæc imprudentissime auxit.* A. Anonymo.

k *Ms. Cameracense,* cum jaceret : *sic hiulca phrasis sit perfecta.*

l *Circa annum* 670, *ut dictum est in Commentario num.* 38.

m *In ecclesia videlicet B. Mariæ, quæ tunc secundaria erat cœnobii Sithiensis : at nunc est cathedralis Audomaropolitana. Porro ecclesiam illam fuisse S. Bertini ejusque Successorum abbatum Sithiensium, tam multis certisque testimoniis ostendi in S. Bertino* § 9, *ut existimem id negari non posse ab ullo, qui veritatis amantior sit quam contentionis. Inter alia hunc adduxi locum, ex quo patet S. Bertinum fuisse in possessione ecclesiæ S. Mariæ, cum in ea cum suis monachis* S. Audamarum *sepeliverit. Quis enim credat* S. Audomarum *voluisse a Bertino sepeliri in aliena ecclesia ? Præterea ne mentio quidem fit clericorum in ulla Vita, quam vidi, quando narratur sepultura Sancti ; cum tamen undecim habeam exemplaria, partim impressa, partim Mss., Vitarum* S. Audomari. *Itaque plane igno-* E *ro, unde producta sint verba, quæ in Opusculo Audomarensium inter instrumenta pag.* 49 *hoc modo laudantur :* Ubi corpus sancti Viri sanctus Bertinus abbas cum suis monachis et clericis sanctissimi Viri, cæterisque fidelibus Christi sepelierunt. *Ignoro, inquam, unde hæc fuerint producta ; neque existimo hæc legi in codice ullo utcumque vetusto. At satis video, allegata verba prorsus inutilia esse ad ostendendum eo tempore clericos habitasse in monasterio B. Mariæ. Etenim cum satis verisimile sit, aliquot clericos adfuisse morienti* Audomaro, *et plures ad funus ejus accurrisse ; facile crediderо eosdem quoque sepulturæ ipsius et exsequiis adfuisse. At inde nulla dialectica inferri potest, eos tunc habitasse in Sithiensi monasterio B. Mariæ. Non minus inutili conatu auctor dicti Opusculi pag.* 61 *recurrit ad illa, quæ in Vita* 3 *narrantur facta in Sithiu num.* 11 *et* 12. *Aliqui ibidem cum* S. Audomaro *dicuntur fuisse* discipuli, *quod auctor explicat de clericis. Nihil de hisce negaverim : neque enim dubito, quin* S. Audomarus *clericos habuerit. At satis mirari nequeo, auctorem ex eo facto inferre,* sancto Episcopo discipulos fuisse, qui cum ipso habitabant in Sithiu F ante adventum S. Bertini, *ut Gallice loquitur. Quippe dicitur venisse in Sithiu cum discipulis,* dum... episcopali more vicos circuiret ; *dicitur ibidem se hospitio recipisse : et demum res contigisse dicitur, antequam ecclesia B. Mariæ ibi esset condita. Si ex hoc Sancti adventu in Sithiu auctor inferre possit,* Audomarum *cum clericis suis habitasse in monasterio B. Mariæ ; eadem facilitate contendere poterit, in singulis vicis, quos cum discipulis adivit* Audomarus, *condita ab eo fuisse clericorum monasteria. Denum laudatus auctor asserit, ecclesiam B. Mariæ* monasterium *vocari in variis Mss. ante adventum Bertini. Respondeo, sic fortasse vocatam esse ecclesiam illam, quia monasterium postea fuit additum ; certe in Mss. meis nihil legi, quo monasterium istud locare possim ante adventum Bertini. Præterea vox* monasterium *medio ævo ecclesiam sæpe significat. Quapropter ex illa voce nihil potest evinci, quod monasterio clericorum aut canonicorum faveat. Ceterum a* quo

A. Anonymo. *quo tempore canonici in ecclesia B. Mariæ, quæ nunc cathedralis est* S. Audomari, *habitare cœperint, exposui in commentario Vitæ S. Bertini prævio* § 9.

n *Compater, etsi passim significet cognationem spiritualem, hic tantum videtur sumi pro sodali aut amico. Secundus tamen biographus eadem voce utitur in sensu proprio.*

o *Apud Mabillonium,* scriptulum : *in Ms. Cameracensi,* denarium : *significatur minimus nummus :* scripulus *et* scriptulus *idem est medio ævo ac* scrupulus.

p *Nomen hujus loci varie scriptum invenio. In nostra Ms.* Cornaccus : *apud Mabillonium et in Apographo Cameracensi* Orneacus : *in omnibus apographis Vitæ secundæ* Jorniacus : *et demum in vito tertia* Jornacus. *Malbrancus lib.* III *cap.* XXXVI *agens de facto hic relato, de loco ita scribit :* Vicus est Tarruanna et Rentica lapide quarto dissitus, cui etiamnum Journi nomen est. *An ea explicatio sit certa, ignoro : sed certiorem dare nequeo. Addit etiam Malbrancus Jornacum ea occasione fuisse* S. Audomaro *donatum, de quo magis dubito, quia scriptor ille plures asserit donationes, quam ut omnes pro certis habere*
B *possim.*

VITA ALTERA

Ex quatuor Mss. invicem collatis.

PRÆFATIO

Dum sanctorum patrum veneranda memoria in omnipotentis Dei laudem venerabiliter est recolenda, et eorum honorabilis vita ad exemplum fidelium fideliter est proferenda * ; non opinor esse incongruum, sed potius aptum, ut de venerandi Audomari episcopi vita et conversationis qualitate, de multis ac plurimis ejus almificis gestis saltem pauca, prout largiente
C Domino recolere valemus, ad memoriam revocemus, quatenus paginis indita, manifeste fiant declarata.

* *in uno Ms.* præferenda

CAPUT I

Sancti patria et parentes : vita monastica : episcopatus, gestaque in utroque statu : beatus obitus ac sepultura.

Ortus nobili genere prope Constantiam,

Hic igitur agyus pontifex Audomarus ex nobilibus et inclitis secundum sæculi dignitatem, et in fide Catholica eruditis, ortus fuit parentibus in Constantiensi regione, nec longe a Constantia civitate : et in eo specialiter loco, qui Aurea-vallis vocatur, natus est. Genitor hujus D
inter suos clarus vocabatur Friulphus, genitrixquis illius fuit nuncupata Domitta. Hi vero religiosi parentes prædictum Puerum secundum Christianæ religionis ritum a cunabulis, divina gratia suffragante, in ecclesiasticis nutriebant disciplinis : unicum enim eum habebant filium. Friulphus vero post prædictæ conjugis suæ obitum, et Puero ætate et gratia crescente, suavi jugo Christi ac levi, divina stimulante gratia et misericordia, confortante ac suadente Audomaro filio suo, se subdere studuit.

cum patre Friulfo tendit Luxovium.

3 Ambo igitur, genitor videlicet Friulphus cum filio suo Audomaro, complentes quod scriptum est, Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me, et habebis vitam æternam, mundo mortui, Deo vivi, caducis inopes, perhennibus locupletes, Deo subditi, diabolo rebelles, ætate dispares, mente similes, ad Christi militum perrexere cœnobium, quod famoso nomine vocatur Luxovium, vasta eremo Vosago *a* situm, quodque a sanctæ memoriæ Hiberniensi viro beato Columbano abbate in Burgundiæ regione in Dei nomine fuit fundatum. Sancto igitur Eustasio abbati, qui tunc in prædicto monasterio sanctæ atque beatæ monachorum præerat E
multitudini, Audomarus cum genitore suo sua manifestavit desideria religiosa, sequens quod scriptum est : Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi, majores tuos, et dicent tibi. Sanctus vero Eustasius eos in Dei amore flagrare cernens, et in beati Audomari vultu et verbis gratiam fuisse cognoscens divinam, salubre atque perfectum secundum sacræ Scripturæ auctoritatem prædictis Dei famulis dedit consilium, suadens videlicet utrisque, aliquando simul, aliquando separatim, ut sub regulari disciplina secum in Dei perseverarent servitio.

et cum eo fit monachus : deinde, Friulfo defuncto, Audomarus

4 Ambo igitur divino ardentes amore, spiritualis patris Eustasii sequentes consilium, sub sacræ Regulæ jugo mente devota se subjecerunt. Beatus igitur Eustasius immenso gaudio repletus, eos sancto monachorum consortio continuo conjunxit. Dehinc sanctus Audomarus spirituali gratia plenus, ætate tener, fide robustus, districto Regulæ rigori subditus, inter monachorum agyum populum fuit imbutus. Omnibus Christi militibus in prædicto monasterio habitantibus, divina suadente gratia, amabilis fuit : erat enim mente et corpore castus, obedientia atque humilitate refertus, in divina scientia eru- F
ditus, caritate et mansuetudine plenus, districtis parsimoniæ castigatus jejuniis, prolixis noctium pervigil excubiis, sciens quod scriptum est : Beati sunt servi illi, quos cum venerit Dominus, invenerit vigilantes. Cum per plures annos sub cœnobiali vita cum religionis honorabili cultu vitam pariter duxissent, Friulphus secundum quod fuit professus, laudabiliter finetenus perseverarit monachus religiosus *b*.

fit episcopus Teruannensis, gentilesque convertit

5 Dehinc beati Audomari fama, per multa vulgata loca, usque ad Dagoberti Francorum regis notitiam pervenit ; abscondi enim non potest civitas supra montem posita. Post hæc, multis intervenientibus annis, a reverentissimo prædicto principe, et ab omni Francorum populo vocatus, sancto Achario Noviomensis urbis episcopo opitulante, ad docendum atque gubernandum Ternanensis urbis populum episcopalem cum magna mentis humilitate sumpsit honorem. In quo gradu verbum divinum in corda credentium seminans, animarum corporumque

A que languores curans, captivos vinculatosque redimens, viduarum inopumque præ omnibus curam gerens, plebem sibi a Domino creditam rite gubernabat. Prædictus igitur Teruanensis populus licet ante adventum beati Audomari a sociis sancti Luciani *c* martyris, Fusciano videlicet et Victorico, eodem tempore, quo sanctus Quintinus Ambianis prædicabat, verbum audisset divinum, multi tamen adhuc ex ipsis Teruanensibus cultui adhærebant idolorum.

ad fidem Christianam.

6 Postquam autem duo beati viri prædicti, Fuscianus et Victoricus, de præfata Teruanensium perrexerunt urbe, et Ambianensium civitate martyrio coronati sunt, tunc Teruanenses ad culturam iterum reversi sunt idolorum : non solum enim hi, qui nomen Domini antea recipere noluerunt, sed etiam illi, qui a prædictis patribus fuerant baptizati, pari errore seducti idola colebant. Summus igitur prædictus pontifex Audomarus eamdem ingressus urbem, salutifera divini verbi præcepta stolidis paganorum cordibus tradidit, ferasque eorum mentes tetris ignorantiæ caliginibus cæcatas largo Evangelii lumine illuminavit; vanaque simulacra destruendo igni tradidit, sacrilegamque idolorum culturam in B prædicta urbe funditus evertit : omnem in ea habitantem populum ad fidem convertit Catholicam, divina sibi suffragante gratia : omni enim operanti bonum Deus cooperatur ; si enim, testante Apostolo, Deus pro nobis, quis contra nos?

Sanctus miraculis clarus Bononiæ cum esset,

7 Postquam vero prædictam plebem ad veri Dei cultum præfatus Pontifex convertit, verbum divinum concurrentibus ad eum undique prædicando turbis, multosque in Dei nomine a variis liberando languoribus, magnarum sibi signa virtutum largitio concessit divina, de quibus nunc almificis illius virtutibus subsequens sermo, Christo favente, pauca depromere properat. Quadam die Audomarus egregius Christi confessor in Bononia urbe post nocturnas vigilias diluculo more solito surgens in ecclesiam intravit orare, ibique per prolixum diei spatium verbum Dei circumstantibus turbis prædicans, Missamque Christiano populo decantans, ægrotis variis generibus morborum manus imponens, meridiana diei hora venerabilis vitæ Senex lassus sese locavit in lecto, dehinc parvum pausandi spatium suo volens indulgere corpusculo C multis laboribus fatigato. Unus de circumstantibus ministris ipsius, juvenili * ætate lascivus, accessit ad eum, et licentiam ab eo petiit usque ad vicina maris proficisci. Tunc Senex juveni dixit coram turba petenti, Noli, inquit, fili, illuc pergere, sed hic sede parumper, dum ego, auspice Christo, a somno surgam : prævidit enim providus Speculator sui gregis, prophetico spiritu plenus, petenti juveni quod esset malum abire. Tunc somno sopitus fessus sic siluit Senex.

* al. juvenilis

quidam juvenis ejus injussu naviculam ingressus, periclitatur in mari,

8 Ast juvenis sancti spernens præcepta Patroni (juvenibus mos est jussa nam spernere senum) contempto præcepto Magistri, festinus mare perrexit. Tunc naviculam parvam cernens in littore stantem, qua soliti fuerant homines transcendere vicinum *d* flumen, quod accolæ nominant ipsis in partibus Helna, cæcatus juvenis amore ludi, inconsulte solus ascendit in illam, ludere volens inter hujus rivuli ripas. Ast illum pelagus rapuit vi valida venti. Tunc subito surgit sæva in ponto tempestas, et ipsa navicula tumescentibus undis quassata, nec gubernacula nec gubernatorem habens, huc illucque fluctibus errans devenit in mari, quod magno Britanniam gurgite secernit a Francis. Ast miser ubi nec propriam cernit nec alteram terram, pœnituit illum quod sprevit verba Doctoris, mori sese credidit ventis pugnantibus et undis : nam nec navis nec juvenis poterat resistere ponto. Tunc Deus illum per merita Audomari precantem Saxonicam *e* illico deduxit ad terram.

A. Anonymo.

sed Deum per merita S. Audomari invocans, evadit incolumis.

9 Hinc iterum stupidus ignota cernens arva, raptoribus se prædam fore timens, confitens inobedientiæ culpam, lacrymis ubertim profusis sedula Audomarum inclamat voce patronum, fidensque in Dominum, cito recurrit ad navim. Et ventorum flamine comitante, mira Dei omnipotentis dispensatione in jam dicto loco, de quo egressus est, in eadem hora cum summa celeritate incolumis remeatus * est ad littus. Nauta surgens, notos agnoscens agros, ad suum pœnitens recurrit Patronum, in eo Episcopum adhuc inveniens loco moratum, quo somno sopitum antea reliquerat illum. Tunc proximans postibus aulæ, ubi Senex orabat, multotiens ad terram prostratus, cum fletu culpam confessus, voce lacrymabili veniam postulabat. Ille autem leniter corripiens illum, Nonne, inquit, fili, prohibui te, ne pergeres usque ad mare? Cur ergo inobediens E apparuisti? Ille autem dixit : Peccavi, Pater, ignosce mihi : et retulit ei omnem ordinem narrationis suæ, quem coactivo modo gesserat. Sed venerabilis Pater admonuit eum, dicens : Hoc verbum, fili, ne umquam ab ore tuo depromas, nec ulli homini hoc mea virtute contigisse pronunties, dum hac brevi perfruar vita, ne zabulus nos superet jactantiæ culpa : ab ore enim hominum non debemus quærere laudem, ne inanis gloria cor nostrum levet in altum. Gratias magis age Domino omnipotenti, qui te de tanto periculo liberavit, et incolumem reduxit. Ipse autem post prædicti Patris obitum cuncta per ordinem monstrans, narravit cunctis, quæ passus fuerat in undis.

* remeavit

Carnis tentatio superata:

10 Alio quoque tempore, cum Dei Miles, ut mos ei fuerat, nocturnis horis sacris precibus Dominum exoraret, stimulante antiquo hoste, tanta ei carnis temptatio incentiva immissa est, quantam Vir sanctus umquam se habuisse non meminit. Cum subito superna gratia respectus, ad semetipsum est reversus, reminiscensque exempli incendii beati Benedicti *f*, urticarum et veprium aculeis omni indumento corporis exutus, egressus foras se illico projecit, ibique diu F volutatus, totoque corpore vulneratus exiit. Cumque bene pœnaliter arderet foras, extinxit quod illicite ardebat intus.

factum prodigiosum.

11 Est quoque aliud miraculum *g*, quod per beati Audomari meritum fuisse non dubitatur factum ; cum ab urbe Teruanna aliquando ad vicina loca lustrando pergeret, pervenissetque in locum quemdam planitie campaniæ *h* juxta summitatem cujusdam montis, in * cujus radicem vallis villa, quæ dicitur Jorniacus, sita est. Cumque meridiana diei hora parvum pausandi spatium suo vellet indulgere corpusculo, jacuit inibi sub quodam arbore : inde vero cum a somno surrexisset Christi Athleta crucem Domini, ex lignis editam, in arbore, sub qua ipse jacuerat, fixit. Sequenti vero nocte, Dei virtute cooperante, in eodem loco multa apparuerunt luminaria *i* : atque ab eodem tempore Christus pro Milite suo multorum ibidem sanavit infirmitates, atque innumerabiles declaravit virtutes *k*.

* lege ad

12 Ad meritorum vero suorum cumulum augendum

A. ANONYMO.

Sanctus fit cæcus.

gendum per plurimos ante obitum suum annos temporalium oculorum lumen amisit: sicque extrinsecus cæcus, et intrinsecus a Domino salubriter illuminatus, diebus ac noctibus ob hoc velut novus Israelita Deum videbat, et egregius Pontifex in tribulatione positus, et in corporali carcere constitutus, corde semper devoto dicebat Domino: Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis: non solum autem hoc, sed insuper ritu summi sacerdotis Melchisedech secundum Sacrificium *l* per singulos dies immolabat Altissimo.

ægrotat, et pie moritur:

13 Cum jam vir beatissimus Audomarus obitum suum in proximo esse sciret; in ipsa die ultima *m* vitæ suæ de lecto, in quo febre correptus jacebat, surrexit, ingressusque in ecclesiam, prolixe cum lacrymis oravit. Deinde ad altare Domini ascendens Missam, ut ei mos fuerat, celebravit, et sacras hostias pro omni plebe sibi commissa Deo omnipotenti immolavit, pacem cum omnibus faciens, qui ibidem circum aderant, et omnem clerum, atque universos discipulos, quos regebat, Corpore et Sanguine Domini nostri Jesu Christi suis sanctis manibus *n* communicavit: insuper et verbum prædicationis eis abun-
B danter effudit. Post admonitionem vero diutissime traditam, optatissimam benedictionem super capita eorum tradidit, valedicens ei, ac dicens: Filioli mei, quæso, orate pro me, ut in regno Dei vos videre merear felices. His peractis, ad proprium reversus est stratum, et solito more mortuorum extensus omni corpore, elevatis manibus ad cœlum coram omnibus cœpit Deo omnipotenti immensas gratias agere, laudare et benedicere. Et inter hæc verba sancta illa anima cum magno gaudio et exultatione præclaro valde vultu egressa est de corpore. Testatique sunt nobis *o*, qui eo tempore aderant, tantam ibidem in transitu ipsius sanctæ animæ in domo illa fragrantiam odoris aspersam, ac si domus illa omnibus aromatibus fuisset plena.

corpus a B. Bertino sepultum.

14 Translatum est autem corpus ejus a reverentissimo Bertino abbate ac choro monachorum, et sepultum cum gloria in monasterio Sithiu, in basilica, quam ipse præclarus Pontifex in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ ad tumulanda monachorum corpora construxerat. Sanctus enim Audomarus beatum Bertinum, cunctosque fratres illo tempore in Sithiu Domino servientes, in traditione cujusdam privilegii rogaverat, ut sic-
C ubi ei sors incerta extremæ contigisset horæ, in prædicto loco inter monachorum corpora afferentes suum sepelirent corpusculum.

ANNOTATA.

a *Hactenus auctor hujus Vitæ omnia mutuatus est ex Vita prima præter præfationem, et idcirco nihil fuit observandum. Hic primum aliquid addidit de situ Luxovii, quod in apographo Papebrochii nostri ex codice Cisterciensi legitur, sicut dedi:* vasta eremo Vosagi situm. *At in Bertiniano et Aquicinctino* Vosigi *male scribitur, et in Parisiensi apographo vox illa omnino omittitur. Est sane Luxovium in Vosago silva, quæ Lotharingiam a Burgundiæ comitatu dividit, sed in ea parte, quæ est comitatus Burgundiæ.*

b *Hæc de perseverantia Friulfi in vita monastica hic scriptor priori Vitæ addidit.*

c *De S. Luciano martyre Bellovacensi, et socio S. Dionysii Parisiensis actum est ad 8 Januarii,* *ubi et eidem tribuitur* episcopi *titulus, sed novo* D
deinde examini subjiciendus. Vide dicta ad Vitam 1 *lit.* k. *Excepta voce* Luciani, *omnia illa de conversione gentilium ex prima Vita habet auctor.*

d *Navicula haud dubie erat in ipso flumine Helna,* inter *cujus* ripas *volebat ludere, ut mox sequitur: Itaque voces* in littore *poeta usurpavit pro* in ripa. *Hic vero scriptor, qui voces primi biographi in hoc facto frequentius mutavit quam in aliis, vocem* vicinum *imprudenter hic substituit.*

e *Vide Annotata ad Vitam* 1 *lit.* s.

f *Hoc factum non legitur in prima Vita, sed ex hac etiam in tertiam adoptatum est. Mihi illud, ut candide dicam, quod sentio, non modo incertum videtur; sed vix possum dubitare, quin sit commentitium. Certe auctor illud ex Vita S. Benedicti, per S. Gregorium scripta, sic adoptavit, ut etiam non pauca S. Gregorii verba mutuatus sit, ut videri potest in Vita S. Benedicti apud nos tom.* III *Martii pag.* 278. *At non consideravit scriptor incautus, S. Benedictum potuisse in spinis et urticis se nudum volutare sine periculo, ne in illo facto a quopiam deprehenderetur, cum solus degeret in spelunca Sublacensi; at* S. Au- E
domaro *tutum non fuisse foris se denudare, cum facile a suis potuisset deprehendi in illo statu.*

g *Hoc factum a primo biographo relatum est ultimo loco post mortem Sancti, licet ibi etiam referatur tamquam miraculum viventis. Vide ibi Annotata.*

h *Auctor aliqua hic adjecit Vitæ primæ ad locum magis explicandum, sed ita obscure, ut vix intelligatur, quid velit. Dissentiunt etiam Mss. in his vocibus. Bertinianum habet* planitie campaniæ. *Parisiense:* planitiæ campagniæ. *Aquicinctinum:* planitiæ Capaniæ. *Cisterciense:* planitie campanie. *Verum non dubito, quin scriptor voce* campania *usus sit pro loco campestri, dicereque voluerit,* Audomarum *venisse ad locum planum, sive ad amplam planitiem.*

i *Prima Vita*, immensum lumen, *quod non erat mutandum.*

k *Non addit, miracula usque ad suam ætatem continuata fuisse, sicut primus.*

l *Auctor magis incipit augere aut interpolare primam Vitam, quam initio fecit. Neque enim habet prima Vita quotidie a cæco oblatum fuisse Missæ Sacrificium.*

m *Neque habet clare Vita prima, quæ hic narrantur, ipso die emortuali omnia fuisse facta.* F

n *Quis non videat, quam hoc sit ineptum Vitæ primæ augmentum? Certe non aderat omnis clerus in illo pago, nec omnes discipuli* Audomari *ibi erant præsentes: et tamen omnibus Corpus et Sanguinem Domini infirmis manibus impertiisse imprudenter dicitur.*

o *Imponit scriptor, nisi verba illa mutuatus sit ab alio, aut per vocem* nobis *intelligat monachos cœnobii sui dudum defunctos, aut scriptum aliquorum testimonium, quod superesse poterat ipsius tempore. Certe magis nugatur, magisque incredibili modo postrema hæc refert, quam ut credibile sit, eum convixisse iis, qui morientem viderant* Audomarum. *Vide dicta in Commentario de ejus ætate* § 1.

CAPUT

A

CAPUT II

Miracula post mortem facta.

Miracula generatim: quidam debitum suum negans,

Post cujus obitum ad venerabilem ejus tumulum oleum a superna Dei virtute ex lampadibus *a* pendentibus visum est mirabiliter stillasse: et insuper multi ægroti quotidie adipiscuntur sanitatem: aliaque quam plurima miracula ibidem Dominus per Servum suum dignatus est ostendere, de quibus favente Domino subsequenti narrabimus sermone. Non longe post obitum ejus fuit quidam vir pravis moribus exsceleratus, atque avaritiæ iniquitate accensus, qui solidum unum argenteum a compatre suo, ex sacris fontibus sibi connexo, accommodaverat: et ei postea, fide fraudata, nolebat penitus reddere: sed adhuc potius ad cumulum damnationis suæ augendum, quod acceperat, cum juramento negabat hoc se ab ipso nunquam accepisse.

B

pejeransque per merita S. Audomari, statim graviter punitur:

16 Ille autem respondit qui commodatum requirebat: Jura ergo mihi super corpus beati Audomari pontificis, quod negando affirmas, et ego juramenti tui negationisque causam adquiesco *. Ille autem, Faciam, inquit, quandocumque vis. Placito inito, pariter pergunt, et cum approximassent ad sacrosanctum dispositum locum, et prope de ejus basilica in media starent via, ille, qui solidum requirebat, dixit: Quid nobis opus est longius proficisci; Deus ubique est; omnia enim in fide constant; in loco, inquit, isto, in quo pariter stamus, leva manus tuas contra hoc sacratissimum templum, et jura mihi per merita et virtutes ipsius Sancti, quod solidum illum, quem tibi * requiro, nec a me accepisses, nec mihi debitor ad solvendum esse debeas. Cumque ille audaci corde, diabolo hortante, manus ad juramentum levasset, protinus ultio divina secuta est, Deique justo judicio providente, in loco, in quo stabat, ambo oculi ejus crepuerunt in momento: et post hæc duobus tantum diebus vita sibi concessa, ad terrendos videlicet alios, qui eum in tali angustia viderant, die tertia miserrima morte defunctus est.

* i. e. accepto

* a te

C

vincula captivi apud sepulcrum soluta:

17 Non prolixi temporis intereunte fluxu post sepulturam corporis beati Viri, accidit ut quidam trahentes reum, cujus collum *b* manusque catena ferrea ambiebat, ante basilicam, in qua Domini Jesu Christi Famulus fore noscitur tumulatus, transitum haberent. Cumque loco, quo templi patet aditus, approximavere, concatenatus a manibus violentorum elapsus, sacri sepulchri contigua petiit fugiendo loca: subitoque inter gemitus dolentis animi fletusque corporis fatigati nutu Dei omnipotentis, intercedentibus sancti Audomari meritis, et vinculatus ereptus, et catena apparuit confracta *c*. Tunc tortores præmemorati, persequentes vestigia scelerati, factum, quod fuerat, ut viderunt, in nimia diutius stupefactione hæserunt. Sed agnoscentes hunc Sancti Dei meritis esse salvatum, aliudque nihil facere audentes, abire siverunt *d* illæsum.

b

c

d

donationes S. Audomari ecclesiæ factæ: fur in vinea illius ecclesiæ subito punitus;

18 His et hujuscemodi virtutum signis crescente Viri Dei fama, multi nobiles non solum de proximis, sed etiam de longinquis terrarum regionibus, prædia *e*, vineas ac familias cum integritate villarum, facta cartarum conscriptione cum stipulatione idoneorum testium, ad locum tumuli ejus solemniter tradiderunt. Inter quos et Franci quidam, haud procul a Reno flumine, eodem voto ac desiderio ferventes, etiam agros suos vineasque sancto Viro assignantes firmaverunt. Quadam igitur die, tempore vindemiæ, pastor quidam puerulus cujusdam religiosi viri, Ekkinus *f* nomine, in vineam glorioso Viro collatam, intravit, et furtim sinum de uvis rapiendo complevit; et hoc facto, ad coæquales suos cum præda rediit. Rogantibus quoque sociis, ut secum impertiret prædam, quam apportavit, immittenti in sinu manum dextram ita ambæ immobiles adhæserunt, ut nec sinistra, qua sinus tenebatur complexus, nec in sinu illata dextera posset averti, contorto ore retrorsum linguæ perdiderat officium. Tunc stupentibus reliquis sociis, puerum debilem ad proprium dominum adduxerunt, non cum parvo timore referentes causam, quæ ei acciderat.

A. Anonymo.

e

f

idemque deinde cum hero suo supplex, S. Audomari patrocinio sanatur.

19 Dominus vero pueri, cum esset religiosus, condolens puero divinæ statim quæsivit miserationis auxilium. Assumpto secum misero et negligente puero, situlam quoque plenam vino proprio adquisito labore, sed et alia secum diversa sumens munera, ad basilicam ejusdem villæ, quæ eorum lingua Gebuvaldas-thorp dicitur, perrexit, afferens quod afferebat, altari, et prono vultu una cum puero prostratus, cum fletu pro facto crimine, intercedente pio pontifice Audomaro, clementiam Omnipotentis exposcit: ac post humilitatis lacrymas oratio obtinuit effectum: nam puer surrexit incolumis, et membrorum compago ad pristinum officium est revocata. Addidit nempe dominus pueri annuatim exenia *, quæ portavit, promittens se inibi esse expleturum. Atque his ita peractis, Deo gratias agendo ad propriam remeavit domum: sicque factum est, ut deinceps incolæ ipsius loci res monasterii ejus, non solum vineas vel pomorum arbores aut hortos invadendo rapere nollent, sed neque omnino novissimum gramen absque licentia contingere præsumerent. O Virum mirabilem, qui patiens in vindictis scelerum misericordiam facile illi præstare comprobatur, qui eum humiliter deprecatur.

E

* i. e. dona

Puellula in profundissimum puteum lapsa,

F

20 Non solum quoque hanc, quam in provincia remotiori gestam diximus, virtutem propter merita sancti Viri declaranda Dominus adimplevit, verum etiam nuperrimo tempore *g* coram oculis nostris stupendum miraculum declaratum est. De quo pene innumerabiles testes promiscui sexus virorum feminarumque adhuc manent, qui ad hoc spectaculum præsentes adstiterunt. Quodam tempore, ut annuatim mos est per omnes provincias, ubi Christiana religio firmitatis obtinet vigorem, rogationes trium dierum solemniter celebrabantur, ut ad sæpe dictum templum, quod hujus provinciæ maximo veneratur honore, ubi et ipsius beati Viri terræ traditum esse cernitur corpus, catervatim confluente undique populo, post horam jam meridianam fatigatæ plebi in processione, etiam ad eamdem basilicam revertenti Missa celebrari debeatur *. Inter quorum multitudinem mulier quædam cum duabus filiabus puellulis conveniebat: incipiente vero cantore antiphonam, minor majori sitis ardore fatigatam se esse quæritabat: cui affectus causa compatiebatur major, et apprehensa manu minoris duxit in ecclesiam *h*, ut sitim infantulæ utcumque

g

* debeat

h

A. ANONYMO. utcumque temperaret. Pervenerunt ergo simul ad puteum, non minus sexaginta pedum altitudinis habentem. Cum autem copia hauriendi aquam propter absentem funem deesset, puella parvula sitis causa tantæ altitudinis aquam prona aspiciendo incaute ad ima delapsa est.

ex eo incolumis extrahitur.

21 Major vero, quæ super os putei stupefacta remansit, ignara utilioris consilii, garriens tamen ejulando plurimam multitudinem voce sua advenire compulit. Cum ergo concurrentes circumquaque conspiceret puella clamans, vix præ nimio dolore causam sui ejulatus aperuit : et cum restis putei deesset, angor intolerabilis non defuit, quomodo aut qua arte cadaver vel defunctum ac profundo putei possent abstrahere. Tunc cujusdam fratris ipsius monasterii minister accurrens, dum rem explorat actam, ad alium transcurrit puteum, atque inde reste abrepta, in puteum descendit, et puellam more anseris supernatantem aqua * reperit : nec etiam ipsa vestimenta tanti casus altitudine humectabantur : sicco quoque capite ad superiora delata est. Quod vidente multitudine, Deum per merita sacri Pontificis glorificaverunt, scientes absque dubio precum ipsius juvamine a pœnis B infernalibus, si confiteantur ex corde peccata, se liberandos.

* aquæ

Epilogus scriptoris, qui in eo annos episcopatus addit.

22 Hæc de conversatione et virtutibus sanctissimi præsulis Audomari brevi perstrinximus *i* oratione. Cæterum lectori sciendum, quam plurimam virtutum ejus nobis latere silvam, quæ partim priorum negligentia scriptorum, quædam autem modernorum ratio reticuit propter fastidium lectorum. Sufficiant interim ista ; cum multoties ad venerabile ejus sepulchrum diversorum infirmantium spectetur curatio. Quarum omnium cumulus si volumini traderetur, magis lectori onerosus quam necessarius censeretur codex. Rexit autem ecclesiam per spatia triginta *k* annorum, atque his expletis, ultima depositionis suæ hora, circumstante flentium discipulorum multitudine, 5 Idus Septembris, plenus Spiritu sancto, migravit ad Christum : cujus corpus translatum est a sancto Bertino, et sepultum in monasterio Sithiu *l*, regnante Domino nostro Jesu Christo, cui est cum Deo Patre et Spiritu sancto honor virtus et magnificencia per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

C

a *De una tantum lampade prior loquitur. At ante voluit scriptor plusculum in prima Vita mutare, quod etiam apparet in sequenti miraculo.*

b *In Ms. Cameracensi, cujus relatio videtur conscripta, dicitur,* pressus mirabili catenarum pondere.

c *Ex laudato Ms. magis apparet beneficium id esse* S. Audomari : *nam ita habet :* Manibus lapsus violentorum, basilicæ petiit occultiora, Sanctumque Domini propria pro ereptione suspiriis lacrymabilibus exorat intervenire, ac tum ocyus inter hujusmodi voces Dei non defuit clementia : nam minutissimis partibus fragori subjacuit catena. *Sequentia quoad rem consonant.*

d *Hoc non dicitur in Ms. Cameracensi, sed potius innuitur, illum fuga fuisse elapsum, dum illi, qui sequebantur,* in nimio diutius stupore hæserunt ; omnesque, qui aderant, agnoscentes hunc per sancti Viri ereptum exoramina, Domini unanimes collaudabant mirabilia.

e *Huic miraculo ita præfatur auctor in Ms.* D *Cameracensi, qui primus verisimiliter Vitæ primæ tam præcedens quam hoc miraculum addidit :* Non enim ideo Sanctorum virtutes reticendæ sunt, quod nos maculosi mentibus ad proferendum idonei non sumus, qui se, Deo cooperante, ultro oculis hominum prodeunt ; sed magis conscribenda, quoniam præsentium et futurorum ad proficiendum in Domino corda inflammant. Nuperrimo namque tempore post venerabilem ejus famam per diversa orbis spatia propalatam *etc. Quæ sequuntur habet hæc Vita, et exactius tertia.*

f *In Ms. Cameracensi*, Echinus. *Vide plura ad hoc miraculum annotata in Vita tertia, ubi accuratius refertur.*

g *Nescio, an ex his inferri debeat, auctorem hisce fuisse contemporaneum, quia eadem dicuntur in Vita tertia, cujus auctor certe non est synchronus. At cum eadem etiam asserantur in Ms. Cameracenci, ex quo hic omnia accipere potuit ; miraculum saltem fuit conscriptum ab auctore synchrono.*

h *Vox* ecclesia *hic sumitur pro monasterio, ut alias non raro, quemadmodum vox* monasterium *etiam pro ecclesia medio ævo usurpatur. Puteus, in quem lapsa est puella, erat verisimiliter in area monasterii, sive in loco aperto post* E *primam portam.*

i *His verbis auctor clare indicat, se tam Vitam quam miracula scripsisse ; licet revera interpolator magis sit quam scriptor. Quippe de gestis paucissima addidit Vitæ primæ, et omnia, quæ* S. Audomarus *cum SS. Bertino, Mummolino et Ebertrammo gessit, ita omisit, ut ne quidem insinuet, illa satis relata esse in Vita S. Bertini. Miracula etiam ex alio desumpta existimo, ita ut vix aliud quid huic auctori attribuendum putem, quam breviusculas aliquot interpolationes, prologumque et hunc epilogum.*

k Audomarum *diutius præfuisse episcopatui. ostensum est in Commentario num.* 37 *et seq.*

l *Translatio illa et sepultura jam erat narrata, sed aliquid saltem de penu suo scriptor depromere voluit. Monasterium* Sithiu *secundarium hic est intelligendum, licet modo sit ecclesia cathedralis, ut jam ante monui.*

VITA TERTIA

F

AUCTORE ANONYMO

Ex codice nostro Ms., cum aliis Mss. collato.

CAPUT I

Sancti patria, parentes, vita monastica, episcopatus, conversio gentilium, facta miracula.

Sancti patria, parentes, pia educatio :

Agyus *a* igitur pontifex Audomarus ex nobilibus, et inclitis secundum seculi dignitatem, et in fide Catholica eruditis, ortus fuit parentibus. *a*

A parentibus, in Constantinensi regione, nec longe a Constantia civitate, et specialiter in eo loco, qui Aurea-Vallis vocatur, natus est. Genitor vero ejus, inter suos clarus, Friulfus vocabatur, Domitta autem sua nuncupata fuit genitrix. Hi vero religiosi parentes prædictum Puerum secundum Christianæ Religionis a cunabulis ritum, divina gratia suffragante, in Ecclesiasticis nutriebant disciplinis: unicum enim Audomarum habebant filium, Friulfus vero post prædictæ conjugis suæ obitum, Puero ætate et gratia crescente, suavi jugo Christi ac levi, divina stimulante gratia, confortante ac suadente Audomaro filio suo, se subdere studuit.

vadit cum Friulfo patre Luxovium,

2 Ambo igitur, genitor videlicet Friulfus cum beato Audomaro filio suo, complentes quod scriptum est : Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et sequere me ; et habebis vitam æternam ; mundo mortui, Deo vivi, caducis inopes, perhennibus locupletes, Deo subditi, diabolo rebelles, ætate dispares, mente similes, ad Christi militum perexere cœnobium, quod famoso nomine vocatur Luxovium, quodque a sanctæ memoriæ Hibernense viro, beato Columbano abbate, in Burgundiæ regione in Dei nomine fuit B fundatum. Sancto igitur Austrasio abbati, qui tunc in præfato monasterio sanctæ atque beatæ multitudini præerat monachorum, Audomarus cum suo unanimiter genitore religiosa manifestant desideria, sequentes quod scriptum est : Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi ; majores tuos et dicent tibi. Ipse vero eos Dei amore flagrare cernens, et in beati Audomari vultu et verbis gratiam cognoscens affuisse dividam, salubre atque perfectum secundum sacræ Scripturæ auctoritatem prædictis Domini famulis dedit consilium, suadens videlicet utrisque aliquando simul, aliquando separatim, ut sub Regulari disciplina secum in Dei perseverarent servitio.

et cum eodem sub Eustasio abbate fit monachus :

3 Ambo igitur divino ardentes amore, spiritualis patris Austasii sequentes consilium, sacræ Regulæ jugo devota mente se subjecerunt. Beatus igitur Austasius, immenso gaudio repletus, eos sancto monachorum consortio conjunxit. Cumque per plures annos sub cœnobiali vita cultu honorabili pariter degerent, Friulfus secundum quod fuit professus, finetenus monachus perseveravit religiosus. Dehinc sanctus Audomarus spirituali gratia plenus, ætate tener, fide C robustus, districto Regulæ vigori subditus, inter agyum monachorum populum Regulari disciplina imbutus, omnibus Christi militibus in prædicto monasterio habitantibus, divina suadente gratia, amabilis fuit : erat enim mente et corpore castus, obedientia atque humilitate refertus, in divina scientia eruditus, caritate et mansuetudine plenus, districtus parsimonia, castigatus jejuniis, prolixis noctium pervigil excubiis, sciens quod scriptum est : Beati sunt servi illi, quos cum venerit Dominus invenerit vigilantes.

deinde Teruanensis episcopus creatus, Morinos

4 Interea beati Audomari fama, per multa vulgata loca, usque ad Dagoberti Francorum regis notitiam pervenit : abscondi enim non potest civitas super montem posita. Post hæc, multis intervenientibus annis, a reverentissimo prædicto rege Dagoberto, et ab omni Francorum populo vocatus, sancto Achario Noviomense episcopo opitulante, ad docendum atque gubernandum Teruanensis urbis populum episcopalem cum magna mentis humilitate sumpsit honorem. In quo gradu verbum divinum corda in credentium seminans, animarum corporumque A. Anonymo. languores curans, captivos vinculatosque redimens, viduarum inopumque præ omnibus curam gerens, plebem sibi a Domino creditam rite gubernabat. Prædictus igitur Teruanensis populus, licet ante adventum sancti Audomari a sociis Dioniisi martyris, Fusciano videlicet et Victorico, verbum audisset divinum eodem tempore, quo sanctus Quintinus in Ambianense prædicabat urbe, multi tamen adhuc ex ipsis Teruanensibus cultui adhærebant idolorum. Postquam enim duo beati viri prædicti, Fuscianus et Victoricus, de prædicta Teruanensium urbe perrexerunt et in Ambianensium territorio martyrio coronati sunt, tunc Teruanenses ad culturam iterum reversi sunt idolorum. Non solum enim, qui nomen Domini antea recipere noluerunt ; sed etiam hi, qui a prædictis patribus fuerant baptizati, pari errore ducti idola colebant.

ad fidem Catholicam convertit.

5 Sanctus igitur pontifex Audomarus eamdem ingressus urbem, salutifera divini verbi percepta stolidis paganorum cordibus tradidit, ferasque eorum mentes, tetris ignorantiæ caliginibus cæcatas, largo Evangelicæ prædicationis lumine perlustravit : vana etiam simulacra destruendo E igni tradidit, sacrilegamque idolorum culturam in prædicta urbe funditus evertit : omnemque in ea habitantem populum ad fidem Catholicam convertit, divina sibi suffragante gratia. Omni enim operanti bonum Deus cooperatur : si enim, testante Apostolo, Deus pro nobis, quis contra nos? Postquam vero prædictam plebem ad veri Dei cultum præfatus Pontifex convertit, verbum divinum concurrentibus ad eum undique prædicando turbis, multosque in Dei nomine variis liberando languoribus, magnarum sibi signa virtutum largitio concessit divina, de quibus subsequens sermo Christo favente pauca depromere properat.

Cum juvenis quidam, Sancto nolente,

6 Quadam vero die Audomarus, egregius Christi confessor, in Bononia urbe perseverans, post nocturnas vigilias diluculo more suo solito surgens, ecclesiam intravit, ibique per prolixum diei spacium verbum Dei circumstantibus turbis prædicans, Missamque Christiano populo cantans, ægrotis variis generibus morborum manus imponens, meridianis horis vitæ venerabilis Senex lassus se lecto recepit. Dehinc cum parvum pausandi spacium suo indulgeret corpusculo, multis laboribus fatigato ; unus de circumstantibus ipsius ministris, juvenili ætate lascivus, accessit F ad eum, dicens : Domine, da mihi nunc tuam licentiam, ut ad vicina pelagi loca pergam. Cui sanctus ore prophetico respondit : Non habetis, fili mi, licentiam *b* meam adhuc quoquam ire : *b* nam melius tibi reor hic parumper exspectare, donec me a somno videas excitari. Prævidit enim providus sui gregis Speculator periculum, quod erranti juveni fuisset futurum. Tunc somno sopitus, fessus siluit senex.

adiret mare, et cymbam intraret, vento in mare abripitur

7 At juvenis præcepta spernens beati Patroni, ut mos est juvenibus senum jussa parvipendere, rapidis gressibus migravit ad mare. Tunc naviculam parvam cernens stantem in littore, qua soliti fuerant incolæ parvum transire flumen quod Helna in illis nuncupatur partibus, immemor atque inconsulte, cæcatusque etiam ludi amore, solus ascendit in illam, volens inter hujus rivuli ludere ripas. Ast illum in pelagus rapuit vis valida venit : tunc subito sæva surrexit in ponto tempestas, et tumescentibus undis quassatur

A. ANONYMO. satur navicula : nec enim gubernacula, neque habens gubernatorem, huc et illuc fluctibus errans natabat in mari, quod magno gurgite secernit Britanniam a Francis, et quo sæpe naves fortissimæ solent demergi. Cumque miser nec propriam nec alteram jam aspicere potuisset terram, pœnituit eum, quod verba sprevit Doctoris : mori enim sese credidit ventis pugnantibus et undis ; cum nec ipse nec navis ponto resistere potuisset : moxque illum per merita sancti Audomari precantem misericordia omnipotentis Dei ad terram Saxonicam deduxit.

at Deum invocans per merita S. Audomari, manifesto periculo liberatur ;

8 At ille iterum stupidus ignota cernens arva, raptoribus se prædam fieri timebat, si illic solus aliquamdiu exspectasset. Hinc notam confitens inobedientiæ culpam, profusis ubertim lachrimis opem iterum postulat beati Audomari fidensque in Deum ad navim cito recurrit. Tunc omnipotens Deus, furore suppresso pelagi, aptum illi ventum concessit : ecce navicula rursus natans per mare serenum, ad eumdem revehitur portum incolumis, de quo illam prius rapuit vis valida venti. Nauta vero exsurgens notos illico agnovit agros, suamque in littore linquens navim, gratias omnipotenti Deo reddidit : deinde juvenis B ad suum Patronum pœnitens quantocius recurrit : quem adhuc in eodem loco orantem invenit, quo ante somno sopitum reliquit : statimque miser prostratus ad terram, profusisque lachrimis confessus inobedientiæ culpam, humilibus vocibus veniam flagitabat. Quem Senex leniter corripiens, Nonne te, inquit, fili, quoquam pergere prohibui? Cur igitur postea verbum Patris contempsisti? Cur juvenis tremulis vocibus respondit : Mea, Domine, culpa, mea veraciter culpa : ignosce mihi misero per te a periculo mortis liberato.

ut ipse, vivente Sancto silere jussus, narravit :

9 Tunc ipse sua narrare cœpit pericula, quod solus inter tumentes Oceani fluctus, inter proceros scopulos, concurrentium gurgitum æstus, in parva navicula multa sit perpessus : nec credidit se vivum evadere posse, nisi illum meritis sancti Audomari omnipotentia Domini de morte liberasset. Mox beatus Antistes humili mente incautum discipulum repressit, dicens : Nunquam hoc verbum ab ore tuo iterum depromas, quamdiu hac brevi me vita perfrui videas ; ne zabulus nos superet jactantiæ culpa : neque enim ab ore hominum laudem quærere debemus, ne inani gloria mens nostra elevetur. Hæc juvenis, prioris C inobedientiæ transgressione perterritus, in vita beati Præsulis siluit : sed post ejus obitum cuncta per ordinem, quæ passus est in undis, demonstravit.

prodigium in arbore factum,

10 Est quoque aliud miraculum, quod beati Audomari merito fuisse non dubitatur factum ; quod usque in præsentem diem, divina operante potentia, certis declaratur inditiis. Quadam forte die, dum a Teruanense urbe ad vicina pergeret loca : cumque meridianis diei horis parvum pausandi spacium sibi indulgere disposuissot, sub quadam jacuit arbore, nec longe a villa, quæ Jornacus dicitur. Dum vero Vir venerabilis evigilasset, ligneam statim dolare jussit crucem, et eam in prædicta, sub qua jacuit, arbore fixit. Sequenti vero nocte in eodem loco, in quo agyus Christi Confessor jacuit, immensum apparuit lumen, omnesque videntes miraculum dicebant : Hic locus iccireo nunc lumine fulget, quia ex beato Audomaro in præcedente die ibidem paulisper pausante fuit consecratus atque benedictus : et usque ad præsentem diem *c* multi infirmi in eodem loco sanitatem recipiunt. D c

ANNOTATA.

a Totam præfationem omisi, quia jam data est ante Vitam primam : eadem enim ante hanc legitur in codice.

b *Si quis attente pro hoc facto tres Vitas contulerit, videbit primum scriptorem ex aliquo poemate suam concinnasse relationem stylo sæpe hiulco et frequenter mendoso, primi autem relationem a secundo fuisse utcumque emendatam ; hunc vero ex utroque meliora sumpsisse, et plura correxisse.*

c *Cum hoc factum ex prima Vita acceperit auctor, nequit inferri miracula in illo loco continuata fuisse usque ad ipsius tempora, præsertim cum auctor secundæ Vitæ id non dicat de tempore suo. Voces enim illas* usque ad præsentem diem *æque ac alia mutuatus est ex Vita* 1, *ubi hoc ultimo loco narratur.*

CAPUT II E

Sanctus variis donatur ab Adroaldo, quem converterat : ecclesia in Sithiu condita : adventus SS. Mummolini et sociorum, quibus locum concedit ad monasterium condendum : Sancti miracula, cæcitas, morbus, mors et sepultura.

Villam Sithiu ab Adroaldo acceptam visitat.

Quodam itaque tempore, dum beatus Audomarus episcopali more vicos circuiret, pervenit ad quemdam vicum, vocabulo Sithiu, villam jam pridem sibi a quodam devotissimo delegatam. Erat enim vir quidam potens, Adrovaldus nomine, in divitiis hujus seculi vanis valde dives. F quem beatus Audomarus de errore gentilitatis ad fidem convertit Catholicam, quemque cum omni sua baptizavit familia. Hic prudenti consilio fallaces divitias præsentis seculi spernens, nec ullum habens filium, magnam hereditatis suæ partem cum omni sua multiplici substantia Deo et beato tradiderat *a* Audomaro, videlicet villam a superius memoratam. In hac igitur more solito se hospitio recepit, desiderio jam diu habens in sancti Martini nomine ecclesiam in eadem fundare. Ut igitur Sanctis mos est furtivas orationes quærere, de nocte clam surgens, pausantibus cunctis, e domo solus exivit *b*, et orationem ad b omnipotentem Deum fudit : cumque diu multumque orasset, intentionem suam expleri cupiens, dixit : O beate Martine quondam sacerdos egregie, nunc choris Sanctorum adjuncte, ostende mihi locum divino cultui nomine tuo consecrandum.

et ecclesiam in ea construit.

12 Vix orationem Sanctus expleverat : et ecce de cœlo prolapsum est lumen in modum candela-

A delæ, in illo loco, ubi nunc constitutum est altare, quod Vir Domini aliquamdiu intuens, diligenter locum notavit; et audacter accedens, Domino laudes et gratiarum retulit actiones; virgamque pastoralem ibi in argumentum fidei affigens recessit, stratumque revisit. Mane autem facto, vigilantes discipuli obsequioque beati Patris intenti, baculum ejus inter se requirentes non inveniebant: quibus beatus Audomarus, Eamus, inquit, ad locum Deo electum meæque parvitati Domini misericordia ostensum. Quo præcedente, continuo pervenerunt, ubi affixus est baculus. Stupentibus autem discipulis, et intra se, quis eum ibi infixerit, ammirantibus, statim Confessor Domini totum illis rei ordinem explicavit. Deinde ibi ecclesiam construi jussit, eamque in honore sancti Martini *c* dedicavit. *c* Postea vero monasterium *d* haud longe ab ea *d* fundavit, et in honore sanctæ Dei Genitricis Mariæ consecravit, ubi nunc corpus suum requiescit in pace.

Excipit SS. Mummolinum et socios, eisque locum dat condendo monasterio:

13 Post hæc non multo temporis intervallo ad beatum Audomarum de prædicta Constantinensi regione tres una cum mente viri, Mummolinus, Bertrannus sanctusque Bertinus, pariter venerunt, relinquentes secundum Domini B præceptum parentes, patriam, omnesque propinquos. Sanctus autem Vir prædictos Dei famulos gratifice suscepit, immensas omnipotenti Domino gratias agens, qui tales sibi ad prædicandum Evangelium adjutores deduxit. Erant enim præfati viri in fide Catholica perfecti, et in ecclesiasticis disciplinis atque in divina scientia eruditi. Parvo post hæc temporis spacio transacto, sanctus Audomarus cum prædictis beatis viris, divina stimulante gratia, monasterium cogitavit in Dei fundare nomine, ad habitandum monachis: et divina sibi largiente misericordia, locum habebat aptum, in prædicta videlicet villa, quam sibi Adrowaldus donaverat. Concessit igitur illis, ut ubicumque in ea voluissent, monachorum habitaculum ædificassent. Sanctus igitur Mummolinus, Bertrannus atque Bertinus monasterium ædificare cœperunt in loco, qui usque hodie Vetus vocatur monasterium.

illi deinde in Sithiu aliud construunt

14 Sed in eo loco paucis morantes annis, alium voluerunt eligere locum. Beati ergo viri in Domini confidentes misericordia, perfectum invenerunt consilium: protinus enim navim ascendentes sine gubernatore et remigio, ac sine ulla C cibi et potus sui cura, huc atque illuc in spacioso stagno, adhærente prædicto eorum habitaculo, navigantes, omnipotentem rogabant Dominum, ut in locum, quem sua illis præparavit misericordia, eos deduceret illæsos, dicentes invicem, quod non ascensuri essent de prædicto stagno, nisi quando navicula eorum aptum tenente portum, contigisset illis secundum ordinem Psalterii subsequentem canere versiculum: Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Misericors igitur Dominus, qui suis ubique præsens est famulis, prope est enim omnibus invocantibus eum in veritate, navim, in qua beati fuerunt prædicti viri, post aliquod spacium deduxit ad terram. Tunc etiam illi prædictum canentes versiculum, sine mora navim relinquentes, læti intraverunt portum, cognoscentes etiam locum illum a Domino ipsis traditum.

cœnobium, cujus primus abbas Mummolinus, secundus Bertinus.

15 Dehinc beato Audomaro pio eorum favente desiderio, monasterium, nomine Sithiu, ex præfata villa nominatum, super Agnionam fluvium in Dei nomine ædificare cœperunt, confluentibusque undique religiosis viris ad prædictos Dei famulos, beatus Audomarus Mummolinum multitudini præposuit monachorum. Sed non multo post temporis intervallo præfatus venerabilis abbas Mummolinus ad Noviomensis urbis episcopatum, divina largiente gratia, provectus est, et per viginti et sex annos prædictæ civitatis populum a Domino sibi creditum gubernabat. Gloriosus igitur Audomarus pontifex post Mummolinum in prædicto monasterio sancto monachorum choro beatum præposuit Bertinum: sanctis enim fratribus in eodem loco Deo servientibus dilectus atque amabilis beatus fuit Bertinus: erat enim vir venerabilis, in divinis rebus prudens, et providus sui gregis pastor, simplex et innocens secundum Domini præceptum: Estote prudentes sicut serpentes et simplices sicut columbæ.

A. Anonymo.

Tentatio, ut fertur, superata:

16 Alio quoque tempore cum Dei Miles, ut mos ei fuerat, nocturnis horis sacris precibus Dominum exoraret, stimulante antiquo hoste, tanta ei carnis temptatio *e* incentiva immissa est, *e* quantam Vir sanctus et ita similem sibi numquam habere meminit. Cum subito superna gratia respectus ad semetipsum est reversus: reminiscensque incendii beati Benedicti, inter E urticarum et veprium aculeos, omni indumento corporis exutus, egressus foras se illico projecit, ibique diu volutatus, totoque corpore vulneratus exiit: cumque bene pœnaliter arderet extrinsecus, extinxit, quod illicite ardebat interius.

puero cæco visus redditus,

17 Quodam vero tempore, dum beatus Audomarus episcopii sui ecclesias circuiret, ut oves sibi commissas a rabidi hostis faucibus eriperet, contigit ut ad villam, nomine Kernas *f* veniret. *f* Erat autem ibi vir quidam valde dives, qui in eadem possessionis suæ villa ecclesiam ædificaverat, quam nullus adhuc episcopus consecrarat. Hic ut audivit adventum beati Præsulis, devota mente occurrit ei, postulans, ut ecclesiam, quam pia devotione construxerat, illustratione suæ benedictionis consecraret: cujus precibus devotis Sanctus acquiescere cœpit. Dum vero secundum consuetudinem mysterium gereret sacræ dedicationis, eidem homini natus est filius utroque lumine orbatus. Expleta autem Missarum celebratione, corruit pater ad pedes sancti Præsulis, indicans ei eventum rei, simulque magnis exposcens fletibus, ut filium prolueret unda purificationis: sed neque istis agius F Christi Confessor precibus abnuit. Cumque ad benedictionem procederet fontis, omnino defuit aqua istis mysteriis. At sanctus Audomarus multum in Domino suo confisus, baculum, quem tenebat elevavit, et humum percussit, omnipotentiamque Dei in omnibus locis esse dicens, retracto baculo, statim de terra fontem purissimum produxit. Hac igitur unda in regenerationis mysterium consecrata, præfatus infans mersus in filium renascitur adoptionis, et lumen, quod sibi dies invidit natalis, per intercessionem sancti Audomari gratia sacræ attulit regenerationis.

item alteri:

18 Hinc iterum simile aliud miraculum fuit quod non dubitatur ejusdem almi confessoris Audomari factum fuisse meritis. Denique postquam fama virtutum ejus longe lateque personuit; dum more solito diœcesis suæ vicos lustraret, pervenit in pagum Flandrensem, prædicando regni Evangelium. Et ecce vir quidam nobilis, Adalfridus nomine, excepit eum in hæreditate sua,

A. ANONYMO.

sua, quæ sita est super fluvium Saltanawa *g*, serviens illi omni famulatus obsequio, ut sancto decuit Episcopo. Huic quoque a nativitate cæcus trium mensium erat filius, necdum sacro fonte renatus : quem pater ut agius Christi confessor Audomarus baptizaret, humiliter petiit, sperans ut etiam luminis claritatem posset illius meritis recipere, pro quo divina clementia tot consuevit miracula inter homines demonstrare : cujus petitioni Sanctus Domini gratanti animo acquievit. Ut igitur ventum est ad interrogationem abrenuntiationis secundum ordinem baptismatis; O mira Dei omnipotentia ! infans trium mensium ad verba sciscitantis respondit Episcopi, et baptizatus videndi usum accepit.

Audomarus senex et cæcus cum S. Autberto Cameracensi

19 Post hæc vero, multis intervenientibus annis, beatus Audomarus carnales amittens oculos, temporali privatus est lumine, ut perpetua luce illuminatus, in Dominum semper aspiceret, sicut beatus David ait : Oculi mei semper ad Dominum : et iterum ; Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis. Post amissionem vero carnalium oculorum spirituali lumine repletus, populum a Domino sibi creditum rite B gubernabat. Per idem vero tempus beatus Autbertus *h* Cameracensis episcopus, ut majorum relatione cognovimus, quadam die post hymnos matutinos rubente aurora vidit eminus trans fluviolum, qui Crientio *i* vocatur, virum præfulgidum, virgam manu tenentem, et basilicæ locum metiri. Quod ille cernens, revelante Deo, visionem cognovit angelicam ; ostensumque illi est, beatum illuc Vedastum, annuente Christo, sine dubio transferendum. Qua revelatione certior factus, invitavit ad tantum opus beatum Audomarum, Tarvennæ urbis episcopum gloriosum, qui eisdem temporibus habebatur insignis, et in Christo magnificus mirabilisque virtutibus ; qui licet jam senio fessus, et amissione luminum videretur debilior factus, animum tamen habens spirituali studio intentum, illico promptus, Christo regente gressus, festinus ad venerabilem pervenit Autbertum.

transfert corpus S. Vedasti : receptoque ibi visu, priorem cæcitatem petit et obtinet.

20 At ille, quid animo gereret, et quid sibi esset ostensum, referens, pari voto communique consilio cum magno populorum gaudio, qui undique confluxerant ad locum designatum, beatum transtulere Vedastum. Anno igitur Dominicæ Incarnationis sexcentesimo nonagesimo quarto *k* hæc translatio facta est, residente in C Sede Apostolica Papa Johanne sexto *l*, qui post Sergium a beato Petro octogesimus septimus apostolatum tenuit, Francorum rege regnante Hilderico *m*. In qua translatione perhibetur beatus Audomarus lumen recepisse oculorum ; sed illico precibus eamdem, quam ultroneus ferebat, impetrasse cæcitatem *n*. Parvipendebat quippe lumen carnalium oculorum, qui lumen meruit civium supernorum. Hujus mundi vanitatem venerandus Pontifex et egregius Christi Confessor, carnali privatus lumine, videre noluit, quia intrinsecus veri Solis illuminatus radio, tota mente, tota virtute adhæsit Deo. Qua propter felicitatis ejus exitum intuentes, quam sancte quam pie migravit a seculo, subsequenti sermone narrabimus.

Supremus Sancti morbus, et mors pia :

21 Consequenti itaque tempore, cum prædictus venerabilis vitæ senex Audomarus nimio ardore fuisset fatigatus, et diem obitus sui affuisse cognovisset, eodem die de lectulo, in quo jacebat, surgens, ecclesiam ingressus, pronus coram altari cum lachrymis Dominum pro D se et pro circumstante oravit populo, Corpus Christi et Sanguinem communicando oculis elevatis in cœlum, tremulisque manibus quatiente febre atque senectute extensis, suos devota mente benedixit discipulos, dicens : Immensam omnipotentis Domini precor clementiam, ut vos, filioli mei, in regno Dei merear videre felices. His vero omnibus eodem die rite peractis, ad suum iterum reversus est lectulum, atque in eodem, toto corpore more solito extenso, vultuque sereno, anima sancti Confessoris angelorum agminibus circumdata ad omnipotentem egressa est Dominum, anno Domini sexcentesimo nonagesimo quinto *o*.

suavis in morte odor, sepultura.

22 Hi vero, qui eadem hora in illa domo præsentes fuerunt, testati sunt, quod talis eorum nares et ora intravit odor, quasi illa domus omnibus aromatibus fuisset plena, sicut sæpe in aliorum Sanctorum exitu contigit. Pretiosa enim est in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Prædictus vero venerabilis abbas Bertinus, divina sibi gratia revelante, perrexit ad locum, ubi venerabilis Senex obiit, cum suis monachis, sacrumque beati Audomari corpus cum psalmis et canticis ad locum sepulturæ deduxit, eumque in prædicta ecclesia, quam ille beatus Pontifex in E Sithiu ædificaverat, cum immenso circumstantis populi sepelierunt luctu. Sanctus enim Audomarus beato prædixerat Bertino, cunctisque fratribus tempore illo in Sithiu servientibus, ut quando ei sors incerta extremæ contigisset horæ in prædicto monasterio suum sepelirent corpusculum.

ANNOTATA.

a *Hic incipit auctor magis augere Vitam* 1, *quam tamen præ oculis habuit. In prima Vita legitur* obtulit, *hic* tradiderat. *Utrumque verum puto, sic tamen, ut Adroaldus deinde abbati Sithiensi donaverit villam illam, quam aut obtulit aut etiam tradidit* S. Audomaro, *quia hic in gratiam Sithiensium monachorum juri suo facile cedere potuit. Consule Commentarium Vitæ S. Bertini prævium* § 5.

b *Suspecta hæc sunt falsitatis, quemadmodum et reliqua omnia, quæ narrantur de constructa S. Martini ecclesia. Sane, si omnia expendantur attentius, ille furtivus Sancti egressus, oratio, visio et baculus in loco visionis fixus, aliaque sequentia tanto magis fabulosa videntur, quanto* F *minus humilis* Audomarus *illa omnibus narrasset, si contigissent. Erat in aliena domo Sanctus, quis igitur credat eum fuisse clanculo egressum ? Quis potius non videat, eum sic egredi domo, ad eamque reverti non potuisse, nisi consciis multis ?*

c *De constructa per* Audomarum *S. Martini ecclesia nihil habent Vitæ priores ; sed prima num.* 12 *testatur constructam ab eo fuisse B. Mariæ ecclesiam. Cum autem verisimile non sit in villa aut vico modico duas ab* Audomaro *structas fuisse ecclesias, et quidem primis sui episcopatus annis ; vix possim dubitare, quin falsa sint omnia, quæ de structa S. Martini ecclesia asseruntur.*

d *Vox* postea *sic exponenda est, ut monasterium B. Mariæ constructum credatur multo serius, excepta tamen ecclesia, quam ibi ante adventum S. Bertini struxit* Audomarus. *Hanc Sanctus erexisse videtur, ut in ea quis sacra mysteria obiret, donec adjectum est monasterium opera maxime S. Bertini. Vide Annotata ad Vitam*

A tam 1 *cap.* II *lit.* o, *et assignatam ibi S. Bertini Vitam.*

e *Quamvis nolim contendere,* S. Audomarum *numquam fuisse tentatum, ostendi tamen in Annotatis ad Vitam* 2 *cap.* I *lit.* f, *hanc tentationem tam inconcinne referri, ut nullam mereatur fidem.*

f *Locus hic, si credimus Malbranco lib.* III *cap.* XXVI, pagus est primo Aria *(Artesiæ civitate)* dissitus lapide. *Notatus ibi est in tabulis Artesiæ vicus* Quiernes. *Prodigium utrumque, ex aliorum silentio, et ex ipso relationis modo alias de falsitate suspectum, videlicet fontis eliciti, et visus cæco puero dati, sic firmare nititur :* Ad memorandæ rei monumentum etiamnum exstat ædes divo Audomaro sacra, et principe in ara ejusdem Sancti signum lapideum conspexi, quo infulatus pedum rivulo infixum tenet, adstante ad pedes infantulo. Vidi præterea ad cœmeterii imum lapidem scaturire fontem pellucidum, cujus aquas expeti hincque procul exquiri ferunt, illumque ipsum esse, quem scipio Audomaræus elicuit, non sine hodierno adhuc ægritudinum levamento. Addit Audomarensium codex : « Iis « homo ante factis miraculis perculsus, villam « cum ecclesia, et quæque iis pertinentia Deo
B « sanctoque Audomaro inconvulse tradidit inte- « gramente atque sincera, perpetualiter sine ullo « discrimine possidenda. » *De hisce omnibus studioso lectori permitto judicium.*

g *Malbrancus lib.* III *cap.* XLIII *hoc narrat miraculum, multosque ea occasione conversos, prædiaque non pauca S. Audomaro donata affirmat. Fluvium vero* Saltanawa *hic dictum in agro Furnensi ponit, vultque eumdem esse cum illo, qui ibidem nunc* Isera *dicitur. Utinam omnia illa tam essent certa, quam intrepide sunt asserta.*

h *S. Autbertus Martyrologio Romano adscriptus est* 13 *Decembris, ubi ejus Vita dabitur. Translatio autem S. Vedasti data est die* 6 *Februarii,*

i *Fluviolus est, vulgo* Crinch, *in tabulis geographicis dictus, qui Atrebati, ubi facta est translatio, miscetur Scarpæ fluvio.*

k *Longe a vera epocha aberrat auctor, ut ostensum est in Commentario num.* 33.

l *Hæc non minori errori obnoxia sunt : nam Joannes VI pontificatum adeptus non est ante annum* 701 *aut* 702, *quo S. Sergius I defunctus est. De S. Sergio agetur hoc ipso die.*

m *Childericus II rectius dicitur regnasse tempore istius translationis, at tantum in Austrasia,*
C *cum adhuc viveret Clotarius III, Childerici frater, qui Neustriam obtinebat et Burgundiam. Porro si auctor invenerit, rem sub Childerico peractam esse, alias notas chronologicas imperite addidit.*

n *Ex Alcuino desumpta sunt omnia, quæ de translatione, et visu per* Audomarum *recuperato habet auctor, excepta tamen vitiosa chronotaxi, quæ idcirco fidem facto debitam minuere nequit. Vide Commentarium num.* 33 *et* 34.

o *Errat auctor, qui reliquis ex prima Vita exscriptis hanc epocham addidit. De tempore mortis consule Commentarium num.* 36 *et seq.*

A. ANONYMO.

CAPUT III

Miracula varia Sancti post obitum facta.

Parvo igitur post temporis intervallo, postquam corpus venerabilis Viri in prædicto loco fuit sepultum, juxta sepulchrum ejus pendente desuper lampade, divino munere repleta, per prolixa annorum spacia luciftuum stillabat oleum. In hoc vero divinam clementiam diligenter intuentibus apparet, quantam in conspectu æterni Regis beatus suus confessor Audomarus gloriam habet, cum juxta suum venerabile sepulchrum gloriosa sæpe huc usque *a* ostendit signa. Multi enim variis languoribus fatigati, cum ad beati Audomari tumulum veniunt, divina largiente gratia, subitam recipiunt sanitatem : omnipotens enim Dominus non solum gloriosas per suos famulos perficit virtutes, dum hac utuntur vita, sed et post felicem obitum eorum signis ac virtutibus in diversis mundi partibus eos glorificare non cessat, sicut per prædictum sanctum confessorem suum Audomarum multas post obitum ejus fecit virtutes.

Oleum fluit ex lampade supra sepulcrum pendente :

a

E

24 Parvo igitur post beati Audomari obitum spacio transacto, quidam vir avariciæ æstibus accensus, pravisque, ut fertur, moribus plenus, ad suum accessit compatrem, postulans ab eo, ut unum sibi argenteum usque ad statutum tempus accommodaret solidum, per suam etiam subdolam testando fidem, quod statuto ad eum tempore iterum rediturus esset. Alter vero simplici animo compatri suo argentum callide precanti dedit. Paucis vero diebus transactis, statuto ad eum venit tempore, dicens : Redde mihi meum, quod tibi accommodavi, argentum : statutum enim tempus tuæ promissionis advenit. Tunc fallax amicus torvis eum intuens oculis, asperisque cum eo loquendo verbis, audaci animo juravit, negando quod nunquam * ab eo ullum accepisset denarium. At ille, qui prædictum accommodavit solidum, recta respondit ratione, dicens: Pergamus simul usque ad beati confessoris Christi Audomari venerabile sepulchrum, ut tu mihi ibidem per gloriosa ejusdem Pontificis merita jurando confirmes, quod hic negare conaris.

quidam mutuum nolens reddere,

* umquam

F

25 Tunc ille miser mortalis lucri amore cæcatus, et a principe mendacii diabolo etiam confortatus, qui mendax fuit ab initio, et in veritate non stetit, vesano animo ad beati Audomari iturus basilicam iter arripuit, paratus etiam in sua perseverando nequitia perjurium perficere. Ambo igitur inter se asperis loquentes verbis per eamdem commeantes viam, venerabilem beati Audomari basilicam jam cernentes approximabant. Interea ille, qui solidum requirebat, ad suum ait compatrem : Quid nobis necesse est ad beati Audomari propius accedere basilicam : Deus enim ubique præsens est. Jura ergo mihi in isto loco, in quo stamus, per merita beati Audomari, quod a me accommodatum non accepisses solidum. Tunc ille iniquus extendens manus,

pejeransque, subito graviter punitur :

A. ANONYMO.

nus suas, linguamque ad proferendum perjurium movens, atque oculos ad basilicam beati Audomari elevans, subito ultione percussus divina pronus ad terram cecidit, oculisque ejus increpuerunt momento : et post hæc duobus tantum diebus vita sibi concessa ad terrendos videlicet alios, qui eum in tali angustia viderunt, die tertia miserrima defunctus est morte.

quidam in Sancti ecclesia vinculis liberatus:

26 Non prolixi temporis intereunte fluxu post sepulturam corpusculi sancti Viri, accidit ut quidam trahentes reum, cujus collum manusque cathena ferrea ambiebat, ante basilicam, in qua Domini nostri Jesu Christi Famulus esse noscitur tumulatus, transitum haberent; jamque loco, quo templi pateret aditus, approximavere, cum cathenatus e manibus violentorum elapsus, sacro sepulchro contigua petiit fugiendo loca, subitoque inter gementis dolentisque animi et corporis fatigati fletus nutu Dei omnipotentis, intercedentibus sancti Audomari meritis, et vinculatus ereptus, et cathena apparuit confracta. Tunc tortores præmemorati persequentes vestigia scelerati, factum, quod fuerat, ut viderunt, in nimia diutius stupefactione hæserunt : sed agnoscentes hunc Sancti Dei meritis fuisse salvatum, aliud nil facere audentes, abire siverunt illæsum *b*, ad cumulandam ejus inter homines gloriam, qui, dum terrena fruebatur vita, conversationem in cœlis habebat. B

donata Sancto prædia: furans in ejus vinea punitur;

27 Talibus beatum Audomarum insignem miraculis fama per diversa orbis spacia divulgabat, flagrantesque fideles viri in veneratione hujus Sancti non solum de vicinis sed etiam de longinquis terrarum regionibus prædia, vineas, ac familias cum integritate villarum, ut eum intercessorem apud justum Judicem habere mererentur, Domino favente, cum stipulatione idoneorum testium et cartarum conscriptione ad locum tumuli ipsius solemniter tradiderunt. Inter quos et Franci quidam nobiles, Riparum *c* gens nota vocabulo, haud procul a Rheno fluvio, eodem voto ac desiderio ferventes, etiam agros suos vineasque cum reliquis substantiis suis sancto Viro suisque famulantibus assignaverunt. Quadam vero die, tempore vindemiæ, pastor puerulus, videlicet cujusdam religiosi viri, Ekkinus nomine, in vineam glorioso Viro collatam intravit, et furtim sinum de uvis rapiendo complevit, et hoc facto ad coæquales suos cum præda rediit : quibus rogantibus, ut expertiretur, quod rapuerat, quasi benignus ad distribuendam prædam se præparabat. Cumque pandente sinistra immittere sinui conaretur manum dexteram ; mox ita ambæ immobiles adhæserunt, ut nec sinistra, qua sinus tenebatur complexus, nec illata sinu abstrahi poterat : et contorto ore retrorsum linguæ perdidit officium : quod ammirantes socii puerum debilem ad proprium dominum non cum parvo tremore adduxerunt, referentes curnam sibi hæc debilitas contigisset. C

sed deinde supplex apud sepulcrum sanatur.

28 Dominus vero pueri, cum esset religiosus atque humilis, condolens puero malevolo, divinæ statim quæsivit miserationis auxilium, assumensque situlam plenam vini, proprio labore acquisiti, et alia munera diversa, cum puero ad basilicam ejusdem villæ, quæ lingua eorum Gebuwaldestorp *d* dicitur, devota mente perrexit, oblatoque ad altare, quod disposuerat, prono vultu ad terram una cum debilitato puero se prostravit : et puro corde humidaque facie pro crimine, quod factum fuerat, per intercessionem piissimi pontificis Audomari omnipotentis Domini clementiam exposcit : moxque post humilitatis lachrymas oratio obtinuit effectum : nam puer surrexit incolumis, et membrorum compago ad pristinum est officium revocata. Addidit nempe dominus pueri annuatim xenia, quæ portavit, donec vita sibi esset, se impleturum : atque his ita peractis, Deo gratias agendo, ad propriam remeavit domum : sicque factum est, ut nullus deinceps in illa villa, non solum vineas ad sanctum Audomarum pertinentes, aut pomorum fructus vel hortus invadendo rapere audeat; sed neque omnino extremum gramen absque licentia contingere præsumat. O Virum mirabilem, qui patiens in vindictis scelerum misericordiam facile illi præstare comprobatur, qui eum humilians deprecatur. D

Puella in puteum lapsa,

29 Non solum quoque hanc, quam in provincia remotiori gestam diximus, virtutem propter merita sancti Viri declaranda Dominus virtutum adimpleverat : verum etiam nuperrimo in tempore *e* coram oculis nostris stupendum miraculum declaratum est; de quo pene innumerabiles testes promiscui sexus virorum feminarumque adhuc manent, qui ad hoc spectaculum præsentes astiterunt. Quodam tempore, dum secundum consuetudinem Christianæ Religionis rogationes trium dierum celebrarentur, ad sancti Audomari basilicam, quæ maximo supra omnes hujus provinciæ veneratur honore, catervatim populi more solito undique confluxerunt : cumque post meridianam horam plebi fatigatæ in processione, et ad eamdem basilicam revertenti, Missa debebatur celebrare *, contigit inter multitudinem cum duabus filiabus suis puellis quamdam mulierem venire. Incipiente vero cantore antiphonam, minor majori sitis ardore fatigatam se esse queritabat : cujus affectui germana compatiebatur major, et apprehensa manu minoris, duxit in ecclesiam *f*, ut sitim infantulæ utcumque temperaret. Pervenerunt ergo simul ad puteum, non minus quadraginta pedum altitudinis habentem. Cum autem copia hauriendi aquam propter absentem funem deesset, puella parvula sitis causa tantæ altitudinis aquam prona aspiciendo incaute ad ima dilapsa est. E

* debebat celebrari

aquæ supernatat, et salva educitur.

30 Major vero, quæ super os putei stupefacta remansit, ignara utilioris consilii, garriens tamen ejulando plurimam multitudinen voce sua advenire compulit. Dum ergo concurrentes circumquaque conspicerent; puella vix clamans præ timore causam sui ejulatus aperuit. Et dum puteo restis defuisset, angor intolerabilis non defuit, quomodo aut qua arte etiam defunctum cadaver a profundo putei extraheretur. Tunc cujusdam fratris ipsius monasterii minister accurrens, dum rem exploravit peractam ad alium transcurrit puteum, atque inde reste arrepta, puteum descendit, et puellam more anseris natantem super aquam reperit : nec jam vestimenta ejus tanti casus altitudine per omnia humectabantur : sed et sicco quoque capite ad superiora delata est. Quod videntes, qui aderant, Deum per merita sancti pontificis Audomari glorificaverunt devoti, scientes absque dubio precum ipsius adjuvamine a pœnis infernalibus, si confiteantur ex corde peccata, se liberandos. F

ANNOTATA.

a *Ex his verbis nequit inferri, crebra apud sepulchrum miracula usque ad ætatem hujus scriptoris, qui certe non diu ante seculum* XI *scripsit,*

A *psit, continuata esse : nam omnia clarissime ex prima Vita sunt adoptata.*

b *Vide Annotata ad Vitam præcedentem, quam auctor hoc loco præcipue secutus est; sed verba sequentia habet ex auctore Ms. Cameracensis.*

c *Hæc eadem verba leguntur in Ms. Cameracensi, quod hic auctor fideliter secutus est, ubi etiam dicitur res contigisse* nuperrimo tempore, *ita ut existimem scriptum primo fuisse miraculum seculo* IX *ante vastationes Normannicas. Itaque auctor, verisimiliter seculi* IX, Riparios, *alias* Ripuarios *et* Ripatorios, *imo et* Ribuarios, *non distinguit a Francis, a quibus eos distinctos vult Valesius in Notitia Galliarum pag.* 478. *Valesium secuti sunt alii geographi, ut passim fieri solet. Verum Du Bos in Historia critica occupatæ per Francos Galliæ tom.* I *cap.* XI *recte ostendit, Ripuarios fuisse Francos, et unam e tribubus Francorum constituisse, quæ diu suas retinuit leges. Idem tom.* III *cap.* II *narrat, quibus artibus Clodoveus Sigebertum Claudum Francorum Ripuariorum regem, et consanguineum suum, curaverit occidendum, occisoque etiam ipsius filio, regnum Ripuariorum, cujus metropolis erat Colonia Agrippina, regno suo adjunxerit. Jam vero*
B *quod spectat ad sedes Ripuariorum, erant illæ inter Rhenum et Mosam pro majori parte, sed aliqua etiam ultra Rhenum possidebant Ripuarii, ut ostendit Du Bos. Valesius cum aliis perperam eos concludit inter Rhenum, Mosam, et Ruram : nam licet ille tractus Ripuariorum esset, longe magis extendebantur versus superiores Rheni partes, quam Rura amnis, cum sedes etiam haberent trans Mosellam. Quin et ipse Valesius deinde rectius Ripuarios extendit usque ad confinia fere Alsatiæ, fateturque eos non modo juxta Rhenum habitavisse, sed etiam in tractibus terrarum interioribus, ad Mosellam nimirum, Saravum, aliosque amnes.*

d *In Vita præcedente* Gebuvaldas-thorp; *in Ms. Cameracensi* Gebunaldastrop. *Ejusdem loci fit mentio in tribus diplomatis, quæ laudantur in Origine ecclesiarum S. Bertini et S. Audomari part.* II *pag.* 325 *et sequentibus. Ex illis quoque apparet, fuisse in diœcesi Coloniensi, aut certe in ejus vicinia, pagum illum; at eum non invenio, quia nomen nimis corruptum est, quantum existimo.*

e *Hoc certe hic auctor non potuit de se dicere; sed dedit verba in antiquiore scripto inventa.*

C f *Vide Annotata ad præcedentem Vitam cap.* II *lit.* h.

A. Anonymo.

CAPUT IV

Hugo abbas Sancti corpus clanculum transferre tentat; sed S. Folquinus episcopus, re cognita, illud refert Audomaropolim : alia delatio corporis Neomagum, relatioque ad locum pristinum.

Hugo abbas corpus S. Audomari transferre conatur ad sancti Quintini cœnobium.

Multo post hæc tempore Hugo *a* abbas, vir per cætera laudabilis, sed in præsenti negotio diabolica jaculatus sagitta, cœpit excogitare, qualiter sancti Audomari corpus, cujus ope et auxilio Tarvennicus gubernatur populus, Vermandis ad sancti Quintini monasterium *b*, quum hoc ipsum gubernabat, posset deferre. Metuens vero animositatem plebis, congregata Vermandensium multitudine, temptat vi abstrahere ; si forsan non posset occulte. Erat autem monachus quidam, Morus nomine, custos sancti Audomari ecclesiæ, cujus consilio et instinctu vir prædictus accessit, et sacrum sancti Præsulis ac Patroni nostri corpus sumens, villam usque Liesburch *c* nomine cum sua deportavit multitudine. Dei autem providentia operante, triduo in præfata villa manserunt cum sacrato corpore. Acciderat interea, ut præclarus Tarvennæ civitatis præsul Folquinus episcopali more parrochias episcopii sui circuiret, ut sicubi contra sanctorum canonum statuta ageretur, curiosus pastor addisceret, et tali studio cellam usque Wormoch *d* dictam pia curiositate perveniret.

sed S. Folquinus episcopus illum cum suis insecutus,

32 Interea, ubi inibi ad mensam ventum est, in qua lautissima, uti tanto pontifici, præparabantur obsequia ; frater *e* ipsius beati præsulis advolitat, nuncians grave et irrecuperabile patriæ, si perficeretur, excidium, sanctum scilicet Audomarum a monasterio suo abstractum, et, ni cito succurrat, ad sanctum Quintinum Vermandis usque deferendum. Hæc audiens sanctus Domini sacerdos, nimium turbatus intrinsecus, Vade, inquit ad fratrem, et totius episcopii mei populum gira curiosus, et die tertia infra muros Tarvennæ urbis præsto esto cum omnibus : et ego præsens ero cum his, quos mecum, Christo auxiliante, detulero de istis partibus. Tum demum, si ipse juverit Sanctus, ad excutiendum eum omnimodis ero paratus. His autem secundum verbum beati pontificis rite peractis, adest die tertia in urbe Tavenna multitudo innumerabilis. Tunc sacerdos Domini cum omni hac multitudine insequitur prædictum abbatem cum suis usque ad villam superius nominatam cum omni festinatione. At illi gestientes corpus sanctum sustollere, fugamque inire, nulla hoc multitudine prorsus valebant a terra levare : cumque id addita adhuc majori multitudine conarentur bis terque levare , nihilominus ita manet immotum , ac si quibusdam radicibus humi teneretur affixum.

33 Tunc absque retardatione ullius commodi accelerant

A. ANONYMO

sacrum thesaurum refert ad ecclesiam Audomarensem,

accelerant fugam, relicto corpore Sancti. Beatus autem Folquinus dans illis fugiendi locum, accipiensque thesaurum illum omni auro preciosissimum, repetito calle cum tota plebium multitudine reportat ad proprium, unde ablatus fuerat, locum. At ubi ventum est Tarvennæ ad fluvium, qui dicitur Legia *f*, omnis populi supra memorata multitudo absque aliqua cunctatione pedibus transvadat fluminis aquam : sed transacto amne, nec unius stillæ humor in eorum apparuit tegmine. Progredientibus quoque per aristifera agrorum sata : neque enim vitare ea poterant tam numerosa plebium agmina, veluti tribulis tonsæ terratenus conculcabantur pedibus spicæ. Transacta autem multitudine, ita densabant sulcos, ut patenter agnosceres Protectoris adventui etiam congaudere campos. Utrorumque autem monasteriorum *g* monachi et clerici existentes anxii eventum exspectabant rei ; sed postquam datum est oculis, quamvis procul, cernere multitudinem populi adventantis, protractis campanarum funibus vocem laudis omnes dederunt in excelsis.

ibique abscondit sub terra.

34 Antedictus autem custos ecclesiæ Morus tunc ad mensam sederat epulaturus, et audito campanarum sonitu, interrogat, quæ esset causa, pro qua populi tanta exultarent lætitia ; dictumque est illi a narrantibus, quod sanctus Audomarus a Folquino pontifice esset reductus ; et ob hoc lætitia tanta cunctus exultaret populus. Quod audiens, nimium turbatus, iram Dei reducentibus confestim est imprecatus. Necdum ab ejus ore illicita exciderant verba ; cum repente in terram cecidit, totoque corpore rigidus, districtis membrorum nervis, semivivus emarcuit. Sic tamen stupidus ad sanctum Bertinum est deportatus, ibique, quod verbo commisit, diutino languore pœnituit : nam, visu et auditu recuperato, sensu ita finetenus est privatus, ut nunquam posset animadvertere *h*, qua in parte sancti Audomari monasterium videretur positum esse. Corpus autem beati Audomari præsul Folquinus terra recondidit *i* cum magno honore sexto Idus Junii, ne subsequentibus parili modo posset auferri. Tempore igitur gloriosi Ludovici regis Francorum *k* hoc ita constat esse peractum, octingentesimo et quadragesimo tertio Dominicæ Incarnationis anno, regnante eodem Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria, laus et jubilatio cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

B

C

Cum possessiones quædam ablatæ essent ecclesiæ S. Audomari ;

35 His et similibus virtutum miraculis beati Audomari famam jam ubique divulgatam condoluit humani generis inimicus, prosperitatique famulantium gloriosissimo Pontifici invidens, terras a quibusdam fidelibus Orientalium *l* ecclesiæ ejus collatas per manus violentorum abripere cœpit : quorum in tantum avariciæ per multa annorum spacia æstus exarsit, ut nullo supplicationis affectu eas quisquam pristinæ ecclesiæ revocare valuit, donec miseratione divina in regnum primus exurgeret Otto *m*, Dei veracissimus cultor, sacrarumque ecclesiarum justissimus propagator : cujus sanctitatis nomen famamque audientes canonici basilicæ sancti Audomari, sæpius colloquium habere invicem cœperunt, sciscitantes, quid facto opus posset esse de tanti juvaminis sublatione. Tandem divinitus, ut credo, accepto concilio, cunctorum obtinuit sententia, ut pignora beati Patris ad loca sibi deferrent sublata, quatinus inspiratione divina, et tanti Patris præsentia, præfatus rex compulsus vim injustam compesceret, Sanctorumque res abstractas restitui juberet.

D

canonici Noviomagum ferunt sacras ejus reliquias,

36 Quarta igitur sabbati in rogationibus, quæ antecedit gloriosum Dominicæ Ascensionis diem, canonici cum magna plebis multitudine, clericorumque non modica constipatione, luctuque ammirabili sancti Præsulis corpus suscipientes, iter præmeditatum arripiunt. Eodem vero tempore gloriosus rex, præfatus Otto, Niumacum *n* regni convocaverat principes ecclesiæ, comparaturus Catholicæ pacem, imperiique totius dispositurus utilitatem. Illuc ergo beati Audomari pignora comportare decreverunt. Sed cum ad Thialæ *o* portum prosperis successibus lætisque mansionibus pervenissent, ubi, lassitudine ingruente, reparari sese hospitio cupiebant, custos ecclesiæ illius villæ superbiendo sanctasque reliquias blasphemando noluit eis fores templi reserare : sed multum Sancti comites et famulos increpans, totumque, quod agebant, superstitiosum et deliramentum esse dicens, ad balneum, neglecto Sancto, processit.

quæ in itinere cujusdam injurii pœna,

37 Fidelis vero turba, per vim apertis janua, sanctas reliquias introduxit, easque super altare, prout dignum erat, constituit. Antequam igitur sacerdotes mysterium Dominici explevissent Sacramenti, furibundus accurrit ædilis, fremensque ad altare accessit, et quæ a fidelibus Sancto offerebantur, arripuit, semper luminaria a devotis accensa extinguens, et quasi futuræ utilitati non sine maximo sui periculo recondens. In hac itaque pertinaciter audacia usque ad vesperam existens, domi se demum recepit, lectumque quasi somniaturus ascendit : sed divina, ut creditur, ultione pro injuria Sancto suisque illata, inexcitabiliter obdormiens, nunciatur mortuus. Mane autem facto, hoc audientes finitimi accurrunt, Sancti pignora, quibus poterant, venerantes muneribus. Fratres vero, qui Sancti comitabantur, reliquias, bonum pro malo reddentes, funeris procurant exequias, corporalia terræ mandantes, et spiritualibus requiem æternam implorantes. Inde progredientes Niumacum expetunt.

E

et Noviomagi subito episcopi morbo inclaruisse dicuntur ;

38 Ut autem rex prædictus advenisse tanti Patris reliquias audivit, immenso repletus gaudio, gratias Omnipotenti retulit. Frater vero ejus Agrippinensis ecclesiæ archiepiscopus, Bruno *p* nomine, auditis causis hujus adventus, in insaniam mentis prorumpens, excogitavit se rapturum fore sanctum thesaurum, suisque aliquibus in locis digno venerationis obsequio tractaturum, clericos vero in exteras regiones transmissurum. Sed misericors Dominus, qui omnia novit, antequam fiant, non permisit sanctum Audomarum ab eo loco exulari, quem, dum viveret, dispositione sibi divina elegit. In eadem namque nocte, cujus matutino hæc erant perpetranda, omnipotentia Domini eumdem archiepiscopum metu terruit mirabili : nam postquam a cœna sanus et alacer more solito pausaturus cubile ascendit, intolerabilis eum repente dolor et languor per omnes artus invasit, sanguis etiam plurimus per nares distillans, antequam media nox adveniret, mortis vicinia intentabat.

F

ac tandem bona illa restituuntur Sancti ecclesiæ.

39 Tandem præsul reminiscens, quod contra Sanctum suosque excogitaverat, pœnitentiæ lamentis mox immundicias cordis abluere cœpit, promittens etiam corde puro ac simplici se cuncta, pro quibus beatus Audomarus advenerat, sibi suisque * impetraturum a rege, si sospitati pristinæ, ipsius intervenientibus meritis, restitueretur.

* i. e. ei ejusque ministris

restitueretur. Ad hæc statim episcopus convaluit, et e lecto exiliens, gratias Deo sanctoque Audomaro redditurus ad orationem pronus summisso vultu acceleravit. In crastino autem fratrem aggrediens, totiusque illi rei eventum indicans, pro rebus Sancti intercedere cœpit. Rex vero nimium fraternæ congaudens sospitati, quæcumque archiepiscopus poposcerat, complere non distulit. Reddidit itaque sancto Audomaro terras *q* multo sibi tempore ablatas, constituitque duos advocatos, Wichmannum et Hermannum, ut Sancto suisque famulis contra omnes infestationes inexpugnabile scutum existerent. Talibus miraculorum beatus Audomarus coruscus indiciis, ad propria reportatur, et cum maximo honore in proprio monasterio, sicut prius fuerat, reponitur.

Conclusio Vitæ, in qua repetuntur aliqua, ante melius narrata.

40 Hæc de conversatione virtutibusque præsulis Audomari sanctissimi brevi deprompsimus oratione. Cæterum lectori notandum, virtutum ejus quam plurimam latere silvam, quarum enteca *r* quædam priorum negligentia scriptorum, quædam autem modernorum ratio reticuit propter fastidium lectorum. Multotiens denique ad venerabile ejus sepulchrum spectantur surdarum aurium patefieri claustra, cæcorum oculis reddi lux diu denegata, mutæ linguæ proprio revocari officia, claudorum plantæ pristina formare vestigia, aliorumque malorum casuum effugari violentia. Quarum omnium cumulus si volumini inderetur, lector onerarius * quam necessarius censeretur. Rexit autem ecclesiam sanctus Audomarus per spacia sex lustrorum. Ultimo vero apostolatus sui anno, die depositionis suæ, hoc est, quinto Idus Septembris, ingressus basilicam ac mysterio Dominici Corporis et Sanguinis celebrato *s*, discipulis circumstantibus flentibusque, gratia Spiritus sancti plenus migravit ad Christum. Translatum est corpus ejus a beatissimo Bertino abbate ac choro monachorum, et sepultum est cum gloria in monasterio Sithiu, quatuor millibus a Morinense * distante civitate, regnante Domino et Salvatore nostro Jesu Christo, cui est cum Deo Patre et Spiritu Sancto honor et gloria, virtus et magnificentia, per omnia secula seculorum. Amen...

* onerosus magis

* i. e. Taruanna

Mulier, laborans in festo Relationis, divinitus punitur;

41 Cum Dominus noster *t* per merita beati Audomari miraculum quoddam operatus sit, vestræ benignitati dignum duximus explicare. Omne quidem bonum pulchrius elucescit, cum plurimorum notitia comprobetur. Exeunte edicto per universum territorium beati Audomari, ut Relatio ejus debito venerationis [obsequio *u*] celebraretur, contigit quod digiti mulierculæ, multum procedentis in diebus suis, laudabilis opinionis, in die Relationis spe quæstus colum trahentis, et exercitio nendi divinæ voluntati se opponentis, contraherentur, ita quod medio palmæ tenaciter, immo immobiliter, infigerentur. Ad spectandum illud miraculum infinita multitudo hominum confluit : de muliercula, quod peccatum illud culpa sua acciderit, constanter asserit. Plerique tamen diffidentes super hoc, quod gestum erat, suspicantes, quod vetula ad aliquid extorquendum se debilitatam finxisset, conantur digitos divino miraculo contractos a palma disjungere. Sed quod Dei potentia facit, conatus hominum frustratos omnino reddit. Augetur fides prius diffidentium propter miraculum tam in propatulo factum, et corda prius admodum titubantia facta sunt credentia.

et pœnitens apud sepulcrum sanatur :

42 Lacrymas vetula compunctionis habet ad Deum, clamat magis cordis devotione quam oris vociferatione ; magna ipsam comitante caterva, ad basilicam beati Audomari adducitur. Clamant circumstantes, clamante muliercula, nihilominus plorant, plorante illa : sed fusis lacrymis clamat in toto corde, quia mens ejus divisa non est : totam se Deo effundit, totam se offert, cognoscit se, ut Deus ignoscat : exitus aquarum deduxerunt oculi ejus, quia non custodivit legem Dei. Celebrato officio Missæ ex more, quisque in sua revertitur. Misera illa, flagello Dei percussa, sanitatem ab eo, qui est ipsa pietas, ipse misericordia, exspectat. Circa vespertini temporis spacium, sacristis cum illa commorantibus, et una cum illa Deum orantibus, fragore nervorum concrepante, digiti in prestinum statum redeunt : ad proprietatem, quam ante habuerunt, se extendunt : laudes et hymnos communiter cantant : accedit homo ad cor altum, et exaltatur Deus.

puella eamdem ob causam manifesto indicio correpta.

43 Alio tempore, ipsa eadem die solemnitatis puella, neglecta diei veneratione, dum operam consuendæ camisiæ adhibet, occulto Dei judicio corripitur : nam camisia in argumentum correptionis sanguine respersa invenitur. Quod miraculum, antequam esset scripto commendatum, verum fuisse multorum testimonio est ostensum. Puellam stupor invasit, ream se accusavit : quam Deus accusantem se excusavit. Ad majorem facti evidentiam in synodo sancta *x*, in qua de salute animarum agitur.

ANNOTATA.

a *Gesta Hugonis abbatis legi possunt apud Iperium in Chronico cap.* XII. *Aliqua etiam de Hugone observavi in Commentario prævio Vitæ S. Bertini num.* 101 *et sep.*

b *De monasterio S. Quintini pluribus agit Claudius Hemeræus in Augusta Viromanduorum, et illius abbates recenset pag.* 67 *et sequentibus. At existimat monasterium illud clericorum potius fuisse et canonicorum quam monachorum, quamvis fateatur Ebertrannum monachum illius fuisse abbatem. Contra Mabillonius non dubitat, quin cœnobium fuerit monachorum, idque mihi apparet longe probabilius ob vitam monasticam Ebertramni. Quin in Mabillonius tom.* II *Annalium pag* 411 *ostendit, monachos in illo monasterio fuisse, donec seculo* IX *vastatum est a Normannis. Est modo a multis seculis ecclesia collegiata canonicorum.*

c *De hoc loco et de tota hac historia actum in Commentario prævio num.* 46 *et seq. Laudatus Hemeræus. pag.* 75 *excusare nititur Hugonem abbatem, carpitque Meyerum, quod improbaverit conatum illum auferendi corpus sacrum. At pauci aut fortasse nulli theologi Hemeræo consentient.*

d *Vox* Wormoch *luxata est. In apographo uno paulo rectius legitur* Wormhoth, *in altero* Wormets: *sed reste in lectionibus Officii in Ordinario Audomarensi* Wormhoult. *De cœnobio Wormholtensi, cui abbas præfuit S. Winnocus, multa dicta sunt in S. Bertino, præsertim* § 11.

e *Frater ille verisimiliter est* Odwinus : *nam S. Folquinus fratrem Odwinum habuisse dicitur apud Mabillonium sec.* IV *Benedictino in Observationibus præviis pag.* 623 ; *ubi id scribit Folquinus levita Bertinianus, cujus proavus erat Odwinus ille S. Folquini frater, si ille genealogiam suam ibi recte deducit. Alter S. Folquini*

frater

A. ANONYMO. *frater est Fulradus abbas S. Quintini quem hic designatum credidit Malbrancus lib.* IV *cap.* III. *Verum quæ Hemeræus pag.* 72 *et* 73 *de Fulrado congessit, ostendunt eum diu ante fuisse defunctum, ac præfuisse S. Quintini abbatiæ ante Hugonem.*

f *Flumen istud* Legia, Lætia *et* Lisa *vocatum tum reperitur, Gallis* la Lis *aut* la Lise, *Flandris* de Leye. *Modicus est Taruannæ, sed augetur paulatim, ex Artesia currens in Flandriam, et Gandavi se miscet Scaldi.*

g *Id est monasterii S. Bertini monachi, et clerici sive canonici monasterii aut ecclesiæ* S. Audomari.

h *Consentit de hisce Iperius cap.* XII *part.* III.

i *Non tamen juxta corpus S. Bertini, ut jam observavi in Commentario num.* 48. *Bovo abbas S. Bertini in Historia inventionis S. Bertini num.* 22 *scribit, hujus Sancti corpus secretiori loco positum fuisse a S. Folquino;* sicut paulo ante S. Audomari venerabile corpus furtim ereptum, sed suæ diligentiæ divinitus concessum, loco suo restituit, ne hæc patria tanto umquam fraudaretur Patrono. *S. Folquinus in Vita sua apud Mabillonium sec.* IV *pag.* 627 *mire lau-* B *datur ob hanc sacri corporis relationem, diciturque non requievisse,* donec corpus sanctum fraudulenter sublatum proprio restitueret loco,... diemque solemnem faceret in mense Junio.... Et præcavens in futurum, ne parili modo aut alio quovis ingenio corpus auferretur sanctum, terra illud abscondit, ubi per plurimos annos homines quidem latuit; at revelatum est, ubi Dominus voluit. *Ex hisce liquet, sacrum corpus ad ecclesiam Audomarensem,, in qua ante fuerat, fuisse relatum. Quapropter ad hæc monumenta non attendit Mabillonius, dum tom.* II *Annalium pag.* 643 *scripsit, corpus a S. Folquino fuisse sub terra depositum* juxta S. Bertini sepulcrum, non jam in basilica S. Mariæ, sed in basilica sancti Petri, *sed errorem illum hausit ex instrumentis refutatis in Commentario num.* 49.

k *Designat haud dubie Ludovicum Pium imperatorem et Francorum regem, quia ille favit Hugoni abbati fratri suo naturali. Attamen fallitur auctor, cum Ludovicus Pius anno* 840 *obierit.*

l *Agitur hic de iisdem possessionibus, quas in pago Ripariorum* S. Audomari *ecclesiæ donatas narravit num.* 26. In Orientalium *partibus scriptor* C *minus accuratus possessiones istas collocat, quia versus Orientem sitæ erant ab Utraque Rheni parte.*

m *Otto I Germaniæ rex creatus est anno* 936; *imperator coronatus est anno* 962, *ac demum obiit anno* 973.

n Niumacum, *alias* Noviomagus, *urbs est Belgii fœderati in ducatu Geldriæ ad Vahalim fluvium. Olim erat villa regia, ut Valesius in Notitia Galliarum pag.* 385, *aliique jam ostenderunt. Nunc sæpe* Neomagum, *et vulgo* Nimwege *nominatur. Folquinus Levita Bertinianus, qui tunc vivebat, factum hoc in Cartulario suo narrat. Priora ipsius verba huc transfero. Postquam dixerat Regenoldum anno* 954 *abbatem S. Bertini ordinatum, hæc subdit :* Hic etiam tempore regiminis sui, consentiente imo compellante glorioso comite *(Flandriæ)* Arnulpho, S. Audomari reliquias cum honore maximo, et cum multimodo ac devotissimo monachorum ac canonicorum obsequio, ut terras trans Rhenum sitas, huic sacro loco jam olim a fidelibus concessas, adquireret, Neumago usque regio palatio deportavit : quo in loco tunc gloriosus Otto rex Orientalis Galliæ *(sive Germaniæ)* advenerat. *Ex his corrige auctorem, quod factum attribuat solis canonicis : quod aliunde etiam verisimile non est; cum bona quærerentur communia utrisque.* D

o Thiala, *alias* Thiela, Tiela, *aut* Tila, *oppidum est Geldriæ ad Vahalim item fluvium, septem aut octo milliaribus Belgicis Noviomago distans. Malbrancus tom.* II *lib.* VII *cap.* XLVII *factum hoc referens, Thialæ portum explicat per* Tholen, *unam ex insulis Zelandiæ cum civitate cognomine; sed nullum est dubium, quin fallatur. Porro ex Folquino liquet, hunc scriptorem non recte exposuisse, quæ Thialæ tunc facta sunt. Verba Folquini hac de causa subjungo :* Cumque ventum esset ad Thiale portum, custos ecclesiæ blasphemando, et reliquias sanctas vituperando, nolebat ecclesiam aperire. Post paululum autem quidam concite adcurrit, nuntians eumdem custodem a balneis reversum, subita infirmitate correptum; et, in intercessione succurrant monachi, mox esse moriturum. Quod audientes fratres, cum raptim unus Eucharistiam, alter sacratas reliquias afferre conarentur; ecce alter E adest nuntius, dicens eis, ne sollicitarentur, quoniam isdem presbyter, sancto illi Audomaro dignam blasphemiæ pœnam reddente, terminum præsentis vitæ fecisset. Cognito autem hoc, populi undique ad ecclesiam concurrerunt, et facultate, qua poterant, reliquias sanctas honoraverunt. *Hisce multa parum verisimilia addi in Vita, lector studiosus facile perspiciet.*

p *Bruno, frater Ottonis imperatoris, et archiepiscopus Coloniensis, vir erat pietate præstans, ut constat ex Vita ipsius. Quare verisimilia non sunt, quo de molitionibus ipsius asseruntur, præsertim cum ne verbo quidem ea attingat Folquinus. Attamen, si quid veri subsit, potuit Bruno existimare iniqua peti, atque improbare, quod sacræ reliquiæ tam longe cum in finem a propria ecclesia amoverentur : quod sane magis mirandum apparet quam nostro tempore imitandum.*

q *Hisce verbis auctor insinuat, omnia fuisse obtenta, quæ petebantur : idemque Iperius et Malbrancus tradiderunt. At Folquinus post verba jam data, tantum ista subdit :* Partim autem prospere, quo quibus venerant, adquisitis, ecclesia in Frekenas regia donatione recepta, cum reliquiis Sancti ad propria sunt reversi. *Itaque* F *partem obtinuerunt, non omnia. Contigit hæc translatio inter annum* 954 *et* 961, *ut colligitur ex ætate Brunonis archiepiscopi et Regenoldi abbatis. Iperius cap.* XVII *part.* II *translationem hanc narrans, perperam dicit reliquias fuisse delatas* trans Rhenum ultra Neomagum, *male etiam adjungit S. Bertini reliquias, de quibus nullum verbum est apud Folquinum et alios. Contra auctor hujus Vitæ perperam omnia attribuit canonicis* S. Audomari, *cum adfuerit abbas Bertinianus cum aliquot monachis.*

r Enteca *legitur in codice, rectene an mendose, non divinavero. Si sit vox adjectiva ab* entecus *ducta, voluit scriptor dicere* quarum abscondita quædam *etc. Ita fingi vox potuit ab* entheca, *quod medio ævo usurpatum fuit pro reconditoria, arca, thesauro deposito, et similibus; nisi hac ipsa voce uti voluerit auctor, dicereque*, quarum thesaurum *etc.*

s *Hoc cum præcedentibus habet auctor ex Vita secunda; sed ibi jam observavi, nec illa legi in prima*

A *prima Vita, nec vera videri. Mortem Sancti hæc ipsa Vita rectius habet num.* 21. *Hinc clare patet, omnia in hac Vita sine delectu idoneo esse compilata; idque iterum liquet ex sequentibus miraculis, quæ in eodem leguntur codice.*

t *Post discursum moralem de dilectione mutua, in qua de* Audomaro *dicitur:* Beatus Audomarus, pius confessor Domini, lilium fuit, quia candore castitatis et aliarum virtutum in vita hac enituit; quoniam blandimenta hujus seculi respuerit, et ad eum, qui via et veritas est, totius cordis devotione, Dei et proximi dilectione anhelaverit; *sequuntur duo miracula, quæ hic annecto.* A. ANONYMO.

u *Hæc vox omissa erat in codice nostro, sed erat in apographo Audomarensi. Porro ex miraculo hoc et sequenti liquet, festivitatem Relationis, de qua egi in Commentario num.* 45, *olim peractam fuisse cum cessatione operum servilium.*

x *Qualis illa fuerit synodus, ignoro. Ceterum postea sequitur moralis adhortatio ad colendum* S. Audomarum: *et sic Vita finitur.*

DE S. OSMANNA VIRGINE

QUÆ COLITUR IN ABBATIA S. DIONYSII PROPE PARISIOS IN FRANCIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS. C. S.

B E

§ I. Memoria in Martyrologiis, Missa propria, Acta quæ et unde edenda.

Memoria in sacris Fastis

Joannes *Wilsonius Martyrologio suo Anglicano, quod anno* 1640 *recognitum iteratis typis edidit, ad hanc diem inscripsit* S. Osmannam *virginem, quam in priori editione, anno ejusdem seculi octavo, ad* 22 *Novembris retulerat. Elogium, quod compendium Vitæ est, ex Anglico Latine accipe.* Eodem die in Gallia prope Ligerim flumen depositio S. Osmanæ virginis ex regio Hiberniæ sanguine ortæ; cujus licet parentes pagani essent, ipsa tamen a tenera ætate Christiana fide clam fuit imbuta. Nobili ejusdem regni viro invita nuptiis destinata, patriam et parentes deseruit, unaque tantummodo comitante ancilla, clanculum fugit in Galliam, ubi in sylva prope fluvium Ligerim vitam admodum austeram duxit, herbis et radicibus famelicum corpus sustentans. Accidit C quodam die, ut aper in eo nemore a venatoribus agitatus, ad ipsius casam, velut auxilium implorans, accurreret; venatores acriter insecuti feram venabulis suis totis viribus impetierunt, at nullum vulnus potuerunt infligere. Hoc casu detecta Virgo, in magiæ suspicionem venit, et ad episcopum deducta atque in Christum comperta credere ab eodem baptizata est, concessusque ipsi est agellus cum hortulano, qui eum excoleret; in quo post multos annos sanctissime actos, tandem cum angelorum, eam invitantium, melodia ad cœlestem Sponsum evocata est.

ad hanc diem,

2 *Eodem die, sed sine loco, eam commemorat Usuardinus codex serenissimæ reginæ Succiæ, apud Sollerium nostrum inter auctaria, ubi dicitur:* Ipso die, Beatissimæ Osmannæ virginis. *Consonat Martyrologium Parisiense, quod postremo ejusdem diei loco sic habet:* Eodem die, sanctæ Osmannæ virginis, cujus reliquiæ in basilica S. Dionysii in Francia asservantur. *Castellanus in Martyrologio universali eam virginem Anglicanam faciens, inter Franciæ Sanctos his verbis, sed Gallicis recenset:* Eodem die (IX *septembris*) S. Osmannæ virginis Anglicanæ, quæ præcipue honoratur in vico cognomine provinciæ Cenomanensis, et in Fano S. Dionysii in Francia, ubi ex ipsius reliquiis servantur in lipsanotheca elevata retro altare sacelli, ejusdem nomini dedicati. *Codex Hagenoyensis, inter auctaria Usuardina a Sollerio relatus, convenit quidem quoad diem cultus, sed in Hibernia annuntiat, et prætermissa virginitatis laureola, reginam facit. Verba accipe:* In Hybernia, sanctæ Osmannæ reginæ Christianissimæ.

3 *Hiberniam quoque servat Philippus Ferrarius in Catalogo generali, sed cultum* 22 *Novembris affigit:* In Hibernia S. Osmanæ virginis, *laudans Martyrologium Anglicanum, antiquius scilicet; verum ex eo potuit quidem memoratum cultus diem didicisse, at non locum: cum in hac* F *editione, non secus ac in recentiori, Sancta in Francia annuntietur. Thomas Dempsterus in Menologio Scotico, pro ingenio suo* Osmannam *virginem Scotam facit atque* 22 *Novembris similiter refert, quem diem etiam retinent Catalogi Sanctorum Hiberniæ a P. Fitz-Simon, Societatis presbytero, editi, in quibus pariter laudatur Anglicanum Martyrologium. Arturus in Sacro Gynæceo sanctæ Virginis nostræ his meminit; die scilicet* 9 *Septembris, quo illius natalem recoli affirmat, et* 1 *Aprilis, quo ejusdem corporis elevationem celebrari ait. Priori loco hæc habet:* Apud San-Dionysianum regale cœnobium in territorio Parisiensi, Natalis sanctæ Osmannæ virginis, quæ regio exorta sangine claruit et vitæ meritis atque miraculis. *Posteriori vero ita:* Apud cœnobium regale San-Dionysianum in Francia, Parisiensis diœcesis, Ordinis Benedictini, Elevatio corporis S. Osmannæ virginis. *ad 22 Novembris, 1 Aprilis*

4 *Varia quoque est Andreæ Saussayi in Martyrologio Gallicano, ob varias festivitates, annuntiatio.* *20 Novembris,*

AUCTORE C. S.

tiatio. In primis ad Kalendas Aprilis ait : In agro Parisiensi, cœnobio San-Dionysiano, Elevatio corporis sanctæ Osmannæ virginis et martyris, cujus triumphus colitur die 9 Septembris. *Sed antequam progrediar, advertat lector,* Martyris *lauream* Osmannæ *hic perperam adscribi ; nam et ipse Saussayus et reliqui omnes, nusquam de Virginis martyrio meminerunt : quare suspicor, vocem illam scribenti erepsisse ; nisi forte Sanctam* martyrem *dici potuisse existimarit ob disjecta illius ab hæreticis Calvinianis ossa, quemadmodum insinuare videtur verbis, quæ num.* 18 *recitabimus : verum inepta nimis ea* martyris *est compellatio. Pergo an alia : die* 9 *Septembris* Osmannam *rursus commemorat, et in eodem quidem cœnobio, sed an natale id festum sit, aliudve, non edisserit : primum tamen superioribus dictis conformius apparet. Elogium, quod similiter quoddam est totius vitæ compendium, partim num.* 10 *recitabimus : reliqua vero, quæ ad corporis translationem et reliquias pertinent, ad num.* 18. *Denique ad diem* 20 *Novembris post communem lectionis Martyrologii clausulam litteris minoribus ita prosequitur :* Colitur hodie in Hibernia sancta Osmana virgo regia, cujus corpus sanc-
B tum in beati Dionysii regali monasterio decenti cum honore quiescit. *Hæc tamen in Supplemento, in quo, ut habet titulus,* nonnulli *in Martyrologio* jam signati accuratius recensentur, *emendanda putavit, ad eumdem Novembris diem scribens sequentia :* Item in Britannia *(Armoricam seu minorem intelligit)* adventus S. Osmannæ virginis ex Hibernia, cujus post Angelicæ in terra vitæ excursum, radiantes divinæ virtutis signis exuviæ ad regale S. Dionysii monasterium translatæ sunt.

et 25 Augusti: cur nos de ea hodie agamus.

5 *Ab his omnibus diversum cultus diem ex Breviario San-Dionysiano assignat Breulius in Theatro antiquitatum Parisiensium lib.* IV, *pag.* 1107, *diem scilicet* 25 *Augusti, ad quam in Opere nostro inter Prætermissos ex illo sic legitur :* Corpus S. Osmannæ virginis est in quodam sacello prope ecclesiam S. Dionysii : ac in ejusdem Breviario Vita ipsius succincte descripta est die 25 Augusti. *Porro licet monumenta desint ad natalem seu emortualem sanctæ Virginis nostræ diem figendum, de quo nec Vita loquitur, probabilius mihi tamen apparet, illum* 9 *Septembris celebrari : in quem scilicet Martyrologia a nobis allegata pro* Osmannæ *festivitate aliqua*
C *passim conspirant, quoque illam tum in abbatia San-dionysiana prope Parisios honorari constat ex Historia ejusdem abbatiæ per Jacobum Doubletum conscripta, tum etiam in pago agri Cenomanensis, a Sancta cognominato, suo tempore coli solitam testatus P. Ludovicus Jobert Societatis Jesu, litteris anno* 1678 *ad Papebrochium datis ; quo denique die, ut mox videbimus, Missam propriam habet. Hæc me induxerunt, ut de S.* Osmanna *hodie, quemadmodum in Prætermissis promiserunt Majores, agendum statuerem.*

Missa Sanctæ propria,

6 *Inter Missas proprias sanctorum patronorum ac tutelarium Franciæ et Hiberniæ, jussu Clementis XII PP. editas et Parisiensibus typis vulgatas anno* 1734, *suam etiam Sancta habet die* 9 *Septembris, sequenti notatam titulo :* In festo S. Osmannæ virginis ac Hiberniæ regis filiæ, necnon patronæ ecclesiæ abbatialis et regalis S. Dionysii O. S. B. prope Lutetiam Parisiorum. Introitus : Me expectaverunt peccatores. Lectio Epistolæ B. Pauli apostoli ad Corinthios. Fratres, de virginibus. *Evangelium ex communi virginum :* Simile erit regnum cœlo- D
rum decem virginibus. *Orationes, quibus præcipuæ sanctæ Virginis virtutes suaviter memorantur, libet integras recensere. Prima oratio heroicam Virginis fidem celebrat in hunc modum :* Omnipotens Deus, qui mirabiliter in beata Osmanna famula tua de tenebris lucem fidei splendescere fecisti et ipse illuxisti in corde ejus ab incunabulis, ut eligeret potius affligi cum populo tuo, quam temporalis peccati habere jucunditatem ; tribue, quæsumus, ut fide grandes maximas divitias æstimemus improperium Christi. Per eumdem Dominum *etc.*

jussu Clementis XII PP. edita.

7 *Secunda oratio, sive Secreta, virginitatem exponit his verbis :* Deus, qui cor famulæ tuæ Osmannæ fide purificasti, dans illi spiritum sanctum, ut spreto infideli connubio, virgo casta uni viro exhiberetur desponsata Christo ; eadem nos fide purificatos, eodem spiritu plenos, uni tibi et Filio tuo perenni fœdere devinctos exhibe. Per eumdem Dominum *etc. Postcommunio denique crucis amorem prædicat.* Deus, cujus famula beata virgo Osmanna, aspiciens in auctorem fidei et consummatorem Jesum, ad ipsius exemplum proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta ; unde * nos, quæsumus, * tribue
ita ejus exemplo sustinere pro Christo contradic- E
tionem, ut cum illo etiam nos ipsi regnare mereamur in cœlis. Per eumdem Dominum *etc. Reliqua ad cultum spectantia sequenti §, ubi de Sanctæ reliquiis agemus, aptius expediemus. Interim ad Vitam progredior.*

Ex duabus Vitis, quarum alia brevior, alia

8 *Quod in aliis Sanctis sæpe accidit, ut scilicet eorum res præclare gestas non nisi obscure et cum incertis aut etiam fabulosis adjunctis cognoscamus, id in Virgine nostra imprimis occurrit; non quod nulla ipsius Vita exstet, sed quod ea negligenter scripta sit, nec hujusmodi sit, ut certam fidem mereatur. Castellanus canonicus Parisiensis, Martyrologio universali Gallice edito hagiophilis notus, in epistola, anno* 1691 *ad Majores meos Parisiis data, transmisit brevem quamdam Vitam, quam descripserat, ut ait, ex exemplari San-Dionysiani prope Parisios, litteris Gothicis exarato, sed multis in locis mutilo, quæ ipse propterea punctulis designavit. Aliud apographum anno* 1638 *a P. Joanne Darde Societatis nostræ missum habeo, quod* ex Ms. Carilephano, *sive ex Anisolensi S. Carilesi Cenomanorum cœnobio depromptum notatur; ejusque exordium est :* Beatissima virgo Osmanna ex clara regali F
stirpe progenita. *Hoc ut priori multo plenius, ita etiam præ illo fabulosum apparet : cumque eædem phrases et verba in utraque Vita frequenter, eademque rerum series habeatur, vix dubito, quin posterioris Vitæ compilator priori ita usus sit, ut non tantum lacunas repleverit, verum etiam modo ex conjecturis, modo ex aliunde acceptis aut figmentis pro ingenio amplificaverit.*

prolixior et a Capgravio edita.

9 *Longiorem Vitam edidit Capgravius in Legenda Sanctorum Angliæ, fol.* 246 *verso, hinc et inde tamen stylo nonnihil mutato, et rerum adjunctis variatis aut præcisis ; eamdemque secutus est Jacobus Doubletus, Benedictinus San Dionysianus in Templo Beatorum, Gallice vulgato. Neutra ex memoratis Mss. auctorem præfert : at Joannes Wilsonius in Martyrologio Anglicano, præter Legendam Sanctorum, Capgravium scilicet, ad marginem laudat Vitam Ms. Roberti Bucklandi ; atque hinc forte Ferrarius in Catalogo generali inter Annotata ait :* Vitam fertur scripsisse Rob. Buckland. *Cujus autem is ætatis,*

A *ætatis, regionis aut fidei sit, ignoro : nisi forte sit* Radulphus Bucklandus, *qui apud Puseum de scriptoribus Angliæ, seculo* XVI *floruisse dicitur. Porro elogium, quo Saussayus ad diem 9 Septembris* Osmannam *celebrat, nonnihil discrepat a laudatis Actis ; unde suspicio esse potest, alia ipsi præluxisse ; nisi dicere malimus, eum ex industria resecuisse, quæ mirabiliora videbantur, eorumque loco alia substituisse. Quidquid sit, non abs re fuerit Saussayi verba recitasse, ut, quod in adjunctis discrimen occurrit, eruditus lector advertat.*

utraque ab elogio Saussayi discrepans,

10 *Sic itaque habet:* Ipso die in S. Dionysii cœnobio prope Augustam Lutetiam, S. Osmannæ virginis, quæ regum Hiberniæ clara proles, fidei lumine fere a cunabulis illustrata, sanctæ virginitatis voto sese Christo devinxit. At formæ venustate conspicua, cum a parentibus principis Ethnici tradenda esset connubio, clam se Christi amore subduxit, relictaque patria et opibus, regnoque terræ contempto, cum Anclitena ancilla in Britanniam Gallicam, quæ Armorica nuncupatur, navigio se committens, transmeavit. Appulsa Bidacium, quæ S. Brioci urbs est inter Tritium et Argennum fluvios, episcopum adiit, B mentisque puræ prodit, sibi ut suffragetur, consilia : a quo plenius edocta, quæ Christi sunt, cum pedissequa divino lavacro expiata, deposito prisco nomine (nam Argariargua, dum inter gentiles erat, vocabatur) Osmannæ vocabulum accepit. Hinc cellulæ inclusa, tanta puri spiritus intentione Domino servivit, ut nihil, nisi quæ ei placita sunt, cogitaret. Tandem cum ætatis florem in omni castimonia, jejuniis, orationibus ac sanctis meditationibus exegisset, æternitatis cupida, Viaticum divinum ab episcopo flagitavit : quo suscepto, pura carnis lumina sic in mortem clausit, ut de caducæ lucis usura ad æternos Sanctorum splendores spiritum beatum transmiserit. Qua vero gloria apud præpotentem Sponsum potiatur, signis præclarissimis postmodum testata est. *Hæc ab omni fabellarum specie remotiora sunt, quam quæ in civitatis Vitis Mss. hinc inde referuntur : qua tamen auctoritate nitantur, vel unde ea hauserit Saussayus, ut monui, incertum est.*

breviorem damus.

11 *Ceterum ego Ms. Castellani edam, quia, licet minus sit integrum, purius tamen est et a fabulis magis alienum. Ne tamen curiosus lector quidquam desideret, prolixioris Vitæ additamenta* C *partim in Annotatis, partim, ubi prolixiora sunt, in Appendice exhibebo, ut de iis ipse judicet. Advertet haud dubie, ea plus reliquis suspecta esse, imo ultimum miraculum, quod de regina Hispaniæ, nescio qua, ejusque filio per Sanctum sanatis, ad Vitæ calcem narratur, inter figmenta reputabit. De Vita vero edenda quid censeam, paucis accipe : incerti ista quoque auctoris est ac ætatis, nullam temporis rationem habet, nihilque continet, quod auctoris synchroni vel coævi fœtum oleat : verumtamen nihil etiam obtrudit, quod manifesti mendacii aut erroris possit coargui.*

§ II. Seculum, quo Sancta floruit, ignotum : in Britannia minore obiisse verisimile est: revelatio de ea facta S. Lutgardi explicatur: Cultus ejus et reliquiæ in monasterio S. Dionysii, et alibi.

Quo seculo floruerit, incertum est :

Præcipuum biographi vitium est, quod in Vita S. Anachoretidis nostræ nullam temporis mentionem fecerit, et non modo annum, quo nata vel denata est, supremamque, in qua obiit, ætatem prætermiserit, verum etiam narrationi suæ nihil inseruerit, ex quo saltem seculum, quo floruit, probabili quadam ratione liceat divinare ; quæ sane scribendi methodus auctoris, E *quisquis is fuerit, antiquitatem auctoritatemque non parum elevat. Parentes Sanctæ Hiberniæ regulos gentiles, et ipsam tamen a pueritia Christi fide imbutam facit ; quod quidem seculum* V *nonnihil sapit, quo Hibernia a S. Patricio ad Christum traducta est ; at cum et ante magnum illum apostolum lumen fidei in eam insulam, licet non tam felici profectu, cœperit inferri, cumque etiam post Patricii tempora nonnulli gentiles reguli in eadem fuisse legantur, nihil quoque ex hoc capite pro figenda* Osmannæ *ætate possumus eruere. In hisce antiquitatis tenebris malumus nihil potius statuere, quam palpando divinare ; unum id observo, in charta quadam, quæ ad finem seculi* X *vel initium* XI *spectat, ab Antonio Corvaisier in Historia episcoporum Cenomanensium laudata, ipso teste, subscriptum legi* Godefridum S. Osmanæ, *Gallice*, De sainte Osmane : *forte is toparcha fuerit vici, Sanctæ vocabulo insigniti, de quo infra sermo recurret.*

in Britanniam appulisse et mortua dicitur :

13 *Eam in Britanniam minorem seu Armoricam appulisse cum ancilla sua Aclitene, dum nuptiarum metu ex Hibernia fugeret, habent omnes, qui de ea scripserunt, nixi, opinor, Vitis Mss., in quibus sancta Anachoretis dicitur in* F *sylva, juxta Ligerim flumen, milliaribus quindecim ab hominum commercio remota, structam ex frondibus casam incoluisse : at quo determinato loco ignoratur. Mentio quidem fit in utroque Ms. de urbe quadam episcopali, a cujus antistite Sancta Christum plenius edocta et baptizata asseritur, quæque in Castellani ecgrapho edendo* Brisis, *in prolixiori* Briscis *nominatur ; sed utrumque urbis vocabulum omnibus, quos diligenter consului, geographis æque ignotum est. Doubletus in Templo Beatorum eam* S. Brioci *fanum Gallis* Saint-Brieu, *credidit, quæ urbs est Armoricæ qua ad Oceanum Britannicum vergit, inter* Maclovium *et* Trecorium : *in eademque sententia fuit Saussayus, ut ex num. 10 liquet. Floruit S. Briocus ejus loci episcopus, seculo* V *vel* VI, *quemadmodum dicitur ad diem 1 Maii, ubi de eo in Opere nostro actum est. At vereor, ne hæc Doubleti ac Saussayi opinio mera conjectura sit, in sola nominis affinitate fundata ; quare nihil certi hic possumus statuere. Deinde cum*

AUCTORE C. S.

cum ea urbs, quæcumque demum fuerit, ex rerum, quæ ibidem narrantur, serie non videatur a Sanctæ casa quindecim milliaribus dissita fuisse, atque adeo biographus non satis sibi constet, operæ pretium non duxi, fictitium forsan Brisis *vel* Briscis *vocabulum operosius investigare.*

revelatio S. Lutgardi facta, quæ

14 *Porro hæc* Osmannæ *in Britannia Armorica commoratio, si de totius vitæ postremo periodo, morte ac sepultura accipiatur, aliquam patitur difficultatem ex Vita S. Lutgardis, virginis Cisterciensis, auctore Thoma Cantipratano, Lutgardi synchrono et familiari, apud Surium edita ad diem* 16 *Junii. In ea enim dici videtur* Osmanna *in Bria habitasse ac sepulta esse. Eadem Vita exstat in Opere nostro ad præcitatam diem; sed ibidem non* Osmanna, *sed* Osanna *vocatur. Verba Cantipratani, cujus stylum nonnihil immutavit Surius, ex laudatis Actis nostris pag.* 251, *num.* 34, *huc transfero.* Quidam ordine presbyter ad Gallicas partes in Jotrensi monasterio Galliæ veniens, cum in crypta quadam, ubi Sanctorum corpora quiescebant, nocte oraret, et Sanctæ cujusdam tumulum, ex alabastro lapide factum, inopinabiliter aperiret, et nomen ac meritum ejus scire non posset; piam postea Lutgardem
B rogavit, ut pro revelatione nominis ejusdem Dominum exoraret.

cum in Francia obiisse insinuat,

15 Annuens ergo viri precibus totam se ad precandum dedit; et statim, quod petiit, impetravit. Apparens enim ei prædicta Sancta, dixit: Ego vocor Osanna *(apud Surium legitur* Osmanna) virgo, filia quondam regis Scotiæ, et per miraculum Domini ad partes Galliæ adducta, sancte vixi, defunctaque ibidem ac sepulta solenniter, mei tandem per negligentiam temporis incolæ obliti sunt. Hæc itaque cum pia Lutgardis dicto Viro referret, subjunxit: Vellem, ut hæc eadém tibi Dominus in testimonium veritatis ostenderet. Et ille, Non sum, inquit, dignus, ut mihi talia demonstrentur. Cui illa: Etsi forte minus dignus sis, tamen illa digna est, cujus digne praeconia revelentur. Nec mora, super hoc pia Lutgarde orante Dominum, eadem nocte dicto viro per somnum tribus vicibus Virgo apparuit, et quod Osanna *(Surio* Osmanna) vocata sit, indicavit. Qui vidit testimonium perhibuit, et scimus, quia verum est testimonium ejus. *Hæc Cantipratanus, quæ si vera sint, legendumque cum Surio sit* Osmanna, *dicendum erit, sanctam Anachoretidem nostram prope Jotrum, quæ abba-*
C *tia est in Bria provincia, quatuor circiter milliaria ab urbe Meldensi in Ortum distans, supremos saltem vitæ dies transegisse fuisseque sepultam. Obiit autem S. Lutgardis anno* 1246, *adeoque ante hunc vel hoc ipso hæc revelatio debuit contigisse.*

de ejusdem corpore

16 *Novi equidem, ejusmodi apparitionibus, quæ quandoque phantasiæ fœtus sunt, certam non statim fidem adhibendam esse: cum tamen hæc a scriptore synchrono et Lutgardi, ut ipse præfatur, familiarissimo tradantur, qui ea ab illo,* qui vidit, *id est, opinor, ab ipso, cui Sancta ter apparuerat, presbytero accepisse testatur, non possumus sine solido fundamento rejicere. Cum Surio autem legendum esse* Osmannam *(quod nec in memoratis Actis rejecit Henschenius) omnino existimo; id enim suadet utriusque Vitæ,* Osmannæ *scilicet et Lutgardis, in præcipuis rerum momentis concordia; videlicet, Virginem illam regiis ortam natalibus ob cœlestis Sponsi amorem ex Hibernia trajecisse in Gallias, ibidemque sanctissima vita defunctam esse. Nec refert,*

quod in Actis suis ex Hibernia, a Cantipratano vero ex Scotia oriunda dicatur: quippe decem D
primis æræ Cœristianæ seculis, quorum uno Osmanna *vixisse dicenda est, hodierna Hibernia Scotiæ vocabulo solebat nuncupari. Non satis igitur probabiliter hic duas sanctas Virgines distinguemus, utramque regiis Hiberniæ thalamis genitam, utramque in Gallia pro Christo sponte exsulem; præsertim cum facili calami lapsu* Osmanna *in* Osannam *potuerit deformari. Adde, quod* Osmannæ *cultus in Cenomanis, et in San-Dionysiano apud Parisios monasterio olim viguerit, vigeatque etiamnum;* Osanna *vero regis Scotiæ filia nulli, quem vidi, martyrologio nota sit.*

eo translato explicatur.

17 *Porro ut memoratam revelationem cum* S. Osmannæ *biographo concilienus, dicendum esset, Sanctam primo in Britannia minore, deinde vero in Bria vixisse, et in hac prope Jotrum mortuam ac sepultam esse: verum hæc opinio, in qua neminem huc usque fuisse reperi, mihi parum probabilis apparet; neque enim ulla sat verisimilis occurrit ratio, ob quam credamus Anachoretidem nostram deserta Britannia in Briam secessisse. Dicere autem id eam honoris, quo ab incolis afficiebatur, fugiendi ergo fecisse, divinare est.* E
Malim igitur cum Arturo in Sacro Gynecæo ad hanc diem et ad 1 *Aprilis, apparentis Virginis verba de translato ad Jotrenses sacro ejusdem corpore interpretari, cui translationi causam dedisse potuerunt Normannorum seculo* IX *et* X *in Britanniam irruptiones, quas in Historia Britanniæ varias legere est apud Guidonem Lobineau, qui ad annum* 919 *suspicatur varia Sanctorum corpora, quæ in variis Galliæ locis etiamnum honorantur, eorumdem impietati subducta, alioque translata fuisse. Nonnihil quidem torquet hæc interpretatio verba Cantipratani: verum cum ea ratione hunc cum* Osmannæ *biographo communique sententia, quæ Britanniam vita ac obitu ipsius illustratam tenet, facile concilietur; non procul a veri similitudine aberraturi nobis videmur, si dixerimus, Cantipratanum, vel ipsos, quibus apparuit, S. Lutgardem aut presbyterum, Virginis verba male interpretatos fuisse, opinatosque, eam ibidem supremos vitæ annos transegisse, mortuamque ac humatam fuisse, ubi tum corpus suum vel aliquas ejus partes quiescere revelaverat.*

Corpus, vel illius magna pars, translatum

19 *Utut hæc se habeant, constat ejusdem Virgi-* F
ginis corpus ad San-Dionysianum monasterium in Francia prope Parisios deinde translatum fuisse, idque vel ex Jotrensi monasterio, sicut secundum dicta census Arturus, vel ex ipsa Britannia, ut credidit Saussayus in Martyrologio Gallicano ad præsentem diem, ubi leguntur sequentia: Pretiosum ejus corpus Danica sub incursione ex Britannia interiorem in Galliam allatum, in insigni S. Dionysii cœnobio reconditum fuit, argenteoque feretro, auro illito, ab episcopis duobus, Adurensi et Leonensi compositum cultu egregio, venerationi fidelium patuit, quousque ab hæreticis Calvinianis surrepta fuit sacra illa theca, in qua Sponsæ Christi ossa honore congruo quiescebant: quæ ne Heroi * beatæ virginitatis laurea coronatæ, palma martyrii dessset, post direptum ab his impiis conditorium, ea diritate disjecta ac dispersa sunt, ut jam ex tunc prorsus exciderint ab hominum conspectu: verum aucta inde apud pios tantæ Cœlitis gloria, æternæ venerationi consecrata, præclarior vigebit. *Hæc Saussayus; quæ num vera sint*

* *imo* Heroidi

A *sint omnia, mox examinabimus: hic tantum observo, martyrii lauream ex memorata sacrorum ossium disjectione, si tamen vera est, tam hoc loco quam ad Kalendas Aprilis, ut num.* 4 *vidimus,* Osmannæ *perperam adscribi.*

ad monasterium S. Dionysii probabilius ante medium seculi XII,

19 *Quo tempore illuc delatæ fuerint sacræ Virginis exuviæ, a nemine traditum legi: probabilius mihi tamen apparet, aliquot saltem earumdem partes ante medium seculi* XII *ibidem jam honoratas fuisse. Etenim ex libello Sugerii abbatis San-Dionysiani de dedicatione ecclesiæ, quam ipse ampliaverat, exornaveratque magnifice, discimus, in ea ecclesia sacellum* S. Osmannæ *jam tum erectum fuisse; unde suspicari licet, sacrum ipsius corporis thesaurum, aut aliquam saltem ejusdem portionem in eo tum temporis quievisse; neque enim verisimilior ratio occurrit, ob quam in externæ Anachoretidis honorem illud exstructum, aut dedicatum credamus. Exstat libellus ille apud Michaelem Felibien in Historia ejusdem regalis abbatiæ, inter instrumenta parte* II, *num.* 4, *ex eoque habemus, dedicationem illam solemnissime peractam fuisse anno* 1144, secunda Junii Dominica, videlicet 3 Idus, quod est Barnabæ apostoli*; et inter varias aras* B *a variis episcopis consecratas, unam fuisse* S. Osmannæ, *cujus consecratio* domino Petro Silvanectensi episcopo *commissa est. Nullam quidem Sugerius in toto illo libello de* Osmannæ *corpore mentionem facit; sed cum pag.* 193 *generaliter dicat:* Die Sabbathi proxima *(sive pridie solemnitatis)* Sanctorum corpora de suis assumentes oratoriis, ex consuetudine in palliatis tentoriis in exitu chori decentissime reponendo locavimus; *quæ ipso dedicationis die a succollantibus episcopis, comitibus ac baronibus cum supplicantium agmine delata ibidem testatur, inter ea corpora potuerunt* S. Osmannæ *reliquiæ numerari. Ut autem dubitem, totumne Virginis corpusculum, an quædam ejusdem dumtaxat pars apud San Dionysianos tum fuerit, faciunt ea, quæ a num.* 14 *ex Vita S. Lutgardis produximus.*

ubi tum altare ipsi exstabat, seculo XIII *renovatum:*

20 *Porro ex laudato Felibieno discimus, seculo* XIII *novum rursus in eodem sacello altare structum fuisse: quippe inter inscriptiones, parietibus sacellorum in parte chori postica affixas pag.* 535, *num.* 3 *legitur hæc ad* S. Osmannæ *sacellum:* Anno gratiæ 1243, septimo Idus Octobris, consecratum est hoc altare a venerabili patre Guillelmo Aurelianensi episcopo, in honore C invictoriosissimæ sanctæ Crucis et gloriosæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, in honore sancti Thomæ apostoli, Luciani martyris, sociorumque ejus et sanctorum martyrum Quintini, Crispini et Crispiniani, decem millium martyrum, et sanctorum confessorum Sylvestri Papæ, Remigii, Vedasti et Amandi, et sanctarum undecim millium virginum, et sanctarum virginum Osmannæ, Genovefæ, Ceciliæ, Luciæ, Agnetis, Agathæ et omnium Sanctorum Dei. *Quamquam vero non nisi inter postremos* Osmannæ *hic fiat mentio, sacellum istud nihilominus Sanctæ nostræ dicatum fuisse, constat ex dictis; ideoque Felibienus memorato instrumento hunc titulum Gallice præfixit:* Inscriptio sacelli sanctæ Osmannæ virginis.

eodem seculo in pretiosa lipsanotheca

21 *Eodem seculo, nec diu post prædictam altaris consecrationem, confecta est pretiosa theca, in eaque sacra Virginis lipsana honorificentius acclusa fuere, si vera sunt, quæ vetus quædam tabula apud Jacobum Doubletum lib.* I *Historiæ monasterii San-Dionysiani, cap.* XLII, *pag.* 314 *allegat. Doubleti verba ex Gallicis Latina accipe:* In prædicto (S. Osmannæ) sacello exstat tabula, in qua hæc scripta sunt: anno 1246, Kalendis Aprilis, sanctissimo Resurrectionis Domini nostri die, venerabiles prælati Aturensis, episcopus Leonensis et Guilielmus abbas S. Dionysii, corpus sanctæ sacræque virginis Osmannæ, panno serico involutum composuerunt in splendida ex argento deaurato pretiosisque monilibus decorata theca, donata per Fratrem Theobaldum de Milly, religiosum et thesaurarium S. Dionysii, qui singulari pietate erga hanc Sanctam afficiebatur. *Ex eadem tabula similia scribit Castellanus in epistola supra jam laudata, addens eam vix amplius legi posse, servarique in* S. Osmannæ *sacello retro ejusdem lipsanothecam.*

AUCTORE C. S.

sacrum Virginis corpus depositum est.

22 *Guilielmus, de quo ibidem mentio sit, tom.* VII *Galliæ Christianæ auctæ, col.* 389 *et sequenti dicitur fuisse ejus nominis* 3, *cognomento* De Macouris *seu* de Macorres; *nihil tamen ibidem de hæc elevatione reperio. Theobaldus de Milly forte is fuerit, quem Felibienus ad annum* 1248 *magnum Priorem ejusdem abbatiæ fuisse affirmat. Hæc igitur satis recte se habent: at nescio, an ex prædictæ tabulæ primitivo vitio,* E *an ex characterum difficultate factum sit, ut quædam in citatis verbis apud Doubletum occurrant, quæ instrumentum istud non parum suspectum reddant. Nam primo quidem anno Christi* 1246 *Pascha non incidit in Kalendas Aprilis, sed in diem* 8 *ejusdem mensis. Secundo non satis apparet verisimile, duos exteros præsules, Aturensem scilicet et Leonensem, quorum primi sedes erat Aturum Vasconiæ propriæ civitas, alterius Leona in Britannia minore, utraque sane procul Dionysiopoli dissita, neutra tum Francis subjecta, memoratæ elevationi adstitisse. Laudatus Castellanus similiter id anni* 1246 *die prima Aprilis factum legit, sed de Paschate non meminit: uter instrumentum accuratius secutus sit, ignoro. Eosdem tamen episcopos nominat; quod etiam facit Saussayus, ut ex num.* 18 *liquet, ubi dum hanc elevationem sub Danica incursione contigisse statuit, omnino corrigendus est; cum id temporis nulla hujusmodi irruptio Britannos afflixerit. Denique instrumenti stylus et phrases seculum* XIII *minime sapiunt: quapropter non possumus istud pro authentico ac penitus incorrupto admittere, prout exstat apud Laudatum Doubletum.*

nunc in lignea servatur, priore

23 *Non propterea tamen negamus sacrum* Osmannæ *corpus vel ejusdem proportionem eo anno pretiosa, ut dictum est, theca ex Theobaldi de Milly pia munificentia tub Guilielmo abbate acclusum honoratumque fuisse, donec ea seculo* XVI *ab impiis Calvinistis derepta est. Forsitan revelatio, de qua num.* 14 *et sequentibus egimus, circa hæc tempora S. Lutgardi facta excitavit Theobaldum, ut memoratam lipsanothecam confici curaret. Porro Castellanus in laudata epistola, anno* 1691 *data, ad propositum nostrum hæc habet:* Inter sacella partis posticæ chori (*Gallice* du chevet) ecclesiæ S. Dionysii unum est, quod S. OSMANNÆ nominatur, super cujus porta in fronte scriptum est: STÆ OSMANNÆ VIRG., duplici N. Altare hujus sacelli more Italico multum versus medium accedit, ita ut retro se non parum spatii habeat, in eoque spatio ad posteriorem altaris partem quatuor columnæ erectæ sunt, tabulatum fulcientes, cui S. Osmannæ lipsanotheca imposita est. *Deinde profert tabulam, de qua num.* 21 *disseruimus, ac subdit:* F

Calvinistæ

AUCTORE C. S.

Calvinistæ prædictam thecam omni argento ac pretiosis monilibus spoliarunt : hoc tempore dumtaxat lignea est auro picta.

a Calvinistis direpta :

24 *Saussayus verbis num.* 18 *recitatis, Doubletus in Historia abbatiæ S. Dionysii, pag.* 314, *similiter asserunt, prædictam lipsanothecam ab hagiomachis Calvinianis direptam fuisse. Id factum videtur anno* 1567, *ad quem Felibienus jam sæpe laudatus pag.* 398 *de clade ab impiis illis Dionysiopoli illata Gallice hæc scribit :* Multa ecclesiæ (*Monasterii S. Dionysii*) ornamenta direpta sunt, Sanctorumque thecæ auro ac monilibus, quibus copertæ erant, spoliatæ. *Hujus impietatis damnique testes sunt hodiedum ligneæ lipsanothecæ, de quibus idem Felibienus pag.* 531 *sic ait :* Super unoquoque altarium (*quæ in sacellis posticæ chori partis visuntur*) posita theca est cum inclusis reliquiis præcipuorum Sanctorum, cujusque sacelli tutelarium. Thecæ illæ, quæ hodiedum tantummodo sunt ex ligno picto vel inaurato, si unam excipias æream encausto pictam, pleræque olim aureæ erant vel argenteæ multis pretiosis lapillis exornatæ.

non tamen tum periere omnes Sanctæ reliquiæ.

25 *De hac itaque lipsanothecæ spoliatione inter scriptores satis convenit : at nescio, unde hauserit Saussayus num.* 18 *relatus, sacra Virginis* B *ossa* post direptum ab his impiis conditorium, ea diritate disjecta ac dispersa esse, ut jam ex tunc prorsus exciderint ab hominum conspectu. *Nescio, inquam, unde id didicerit : nam reliqui fere omnes, qui de Sancta nostra, aut de sacris ecclesiæ Dionysianæ thesauris post illatam a Calvinianis cladem scripserunt, diserte meminere de ejusdem Anachoretidis reliquiis, ibidem in ipsius sacello suo tempore venerationi fidelium expositis ; neque ullum præter Saussayum inveni, qui id neget. Lubet aliquot testimonia producere. Doubletus monachus San-Dionysianus in Historia ejusdem abbatiæ, anno* 1625 *vulgata, lib.* I, *cap.* XLII *sic ait :* Nonum sacellum... dedicatum est S. Osmannæ virgini, ex regali Hiberniæ regum sanguine oriundæ,... cujus festum in ecclesia S. Dionysii quotannis celebratur 9 septembris : corpus ipsius gloriosum in prædicto sacello quiescit in theca lignea, picta et deaurata. *Auctor libelli Gallici, anno* 1700 *editi, cui titulus,* Indiculus seu recensio tam Sanctorum corporum, quam mausolæorum regum etc., quæ præter thesaurum in ecclesiæ S. Dionysii visuntur ; *inter sacra corpora,* S. Osmannæ, virginis ex C regio Hiberniæ sanguine *similiter expresse recenset. Denique Felibienus in sæpe memorata Historia, quæ anno* 1706 *prodiit, pag.* 532 *posticam chori partem describens non magis dubie ait :* Sacellum proximum reliquiis S. Osmannæ honoratum est, ejusdemque nomine gaudet.

ut perperam credidit Saussayus.

26 *Crediderim itaque, Saussayum conjecturam formasse ex solita Calvinistarum impietate, qua ejusmodi veneranda pignora alibi sæpe perierunt. Nolim equidem inficiari, sacra* Osmannæ *ossa eorumdem rabie e theca sua disjecta fuisse ; id enim verisimile est : verum id ita factum esse, ut postmodum agnosci colligique nequierint, probabile mihi non est ob allata supra testimonia. Forsitan eorumdem conservatio partim debetur Ludovico Borbonio principi Condæo, qui licet Calvinianorum ducem se exhiberet, tamen abbatiam illam, in qua educatus fuerat, diligebat, ideoque eo accurrens impios cohibuit, ne ulterius in sacra debaccharentur ; imo etiam aliquot ex sacrilegis istis puniri mandavit, teste Felibieno ad annum* 1567. *Non possum igitur hac in parte assentiri Saussayo, cui* D *citati scriptores tam diserte contradicunt, et ipsa quæ hodiedum in Sanctæ sacello visitur, lignea theca, refragatur ; absit enim ut credamus San-Dionysianos Religiosos, penes quos est tanta sacrarum reliquiarum copia, vacuam thecam pro* Osmannæ *lipsanis exponere, aut in amissorum locum fictitia substituisse.*

Ejusdem cultus alibi.

27 *Ex dictis habemus præcipuum cultum* S. Osmannæ *in celebri S. Dionysii monasterio deferri ; addo unum et alterum locum, in quo ejusdem pariter memoria celebratur. Apud laudatum Felibienum ad annum* 1405 *Gallice leguntur sequentia, quæ Latine subjungo :* Ex epistola Guilielmi archiepiscopi Senonensis data 18 Junii anni 1405, discimus Guilielmum abbatem (*qui secundum Galliæ Christianæ auctæ scriptores tom.* VII, *col.* 402, *fuit* Philippus I de Villette) et Religiosos S. Dionysii tum dedisse ecclesiæ parœciali de Ferricy in Vastinio partem reliquiarum S. Osmannæ ; ejusque vici incolas, cum istud donum susciperent, sese obstrinxisse ad duas Missas quotannis in sua ecclesia pro S. Dionysii Religiosis perpetuo fieri curandas. Prima de S. Spiritu celebranda erat postridie S. Dionysii ; altera pro defunctis, postridie festi S. Osmannæ : idque ab archiepiscopo diœcesano ratum E habitum confirmatumque est. *Hæc ipse. De altero præterea loco, in quo Sancta colitur, admonuit nos Ludovicus Jobert, Societatis Jesu sacerdos, epistola anno* 1678 *Parisiis data, in qua scribit, eam in pago* S. Osmannæ *dicto, septemque dissito milliaria Cenomano, quotannis* 9 *Septembris coli. Forsitan hujus pagi toparcha fuit is, qui sub finem seculi* X *vel initio* XI *instrumento cuidam* Godefridus S. Osmannæ *subscriptus legitur, prout num.* 12 *ex Corvaisierio diximus.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. abbatiæ S. Dionysii prope Parisios *a*, collata cum prolixiori Carilephano, et editione Capgravii. F

A gentilibus parentibus destinata nuptiis.

Osmanna ex regia stirpe progenita *b* mandatis Domini a pueritia tacito corde credebat, et quasi aurum electum probata, suis parentibus (cum essent gentiles) eam cogentibus, ne Christianis crederet, objurganter obstabat. Dicebat enim : Cur, insana gens mea, vestris idolis mutis, nil obesse vel auxiliari valentibus, me Dei cultricem caput inclinare compellitis, legesque profanas exercere jubetis *c* ? Cumque viderent, eam a via veritatis nolle se,.. [separari *d*.] tristes finxerunt, se eam despondere juveni cuidam regionis illius, quæ dicitur Hibernia : quod illi faciebant, ut vacaret gaudio, et Christicolas odio haberet *e*.

2 Sed Virgo Deicola hoc audiens, parentes

A tes et patriam dereliquit, eamque sua comitante ancilla, nomine Aclitenis *f*, in Britanniam *h* venit. Pervenientes autem in sylvam juxta fluvium Ligeris *i* positam, dum in loco per milliaria quindecim *k* ab hominum habitatione remoto mansiunculas ad habitandum ex foliis et frondibus fecissent, locaque arida frequentarent, nihil erat, quo fruerentur *, nisi graminum radicibus et arborum foliis *l*... Quadam die cum quidam venator *m*, aprum cum canibus insequendo, ad habitaculum beatæ Osmannæ venisset, et aprum ibidem ad pedes ipsius jacentem inveniens, Virginem salutasset, illa tamen salutanti respondere noluit: sed suspirans cum lacrymis et oculos ad cœlum erigens, ter signum doloris præbuit. Cumque ille aprum occidere vellet, sed nec venabulo, nec aliqua gladii acie cutem ejus penetrare posset, mox ad urbem, quæ Brisis *n* vocatur, rediit, et ea, quæ viderat, enarravit *o*.

fugiens Britanniam, sylvam incolit: a venatore detecta

* al. vescerentur

3 Tunc episcopus civitatis, ut eventum rei probaret, cum clero et populo illuc accessit *p*, vidensque Virginem nullum corporis indumentum præter pilos camelorum *q* habentem, carnemque ipsius propter asperitatem lectuli (cujus B compositio erat spinea) sauciatam, alloquens eam dixit: Credo te, o Virgo, Baptismo fidei obedire, atque Christicolis prophetis credere. Quæ statim respondit, nihil sibi in mundo *r*... melius. Cum igitur, vase aqua impleto, omnes turmæ circa illud accederent, ut ipsa catechuminaretur *s*; quidam homo, qui transactis jam tribus annis oculorum erat privatus lumine, vocavit eam et tetigit: et ipsa palpata, statim visum recepit. Quod videntes cuncti, qui aderant, gavisi sunt, dicentes, eam vere ancillam Dei esse et virginem *t*...

ab episcopo baptizatur; cæcum illuminat,

4 Dum cujusdam ditissimi hominis filia, nomine Androchildis, carnem comederet, factum est, ut quodam osse os ejus implente, gutturque extorquente loquelam amitteret. Audientes vero parentes illius *u*, quod Dominus per B. Osmannam multa miracula faciebat (cæcis namque visum, surdis auditum, mutis quoque loquelam reddebat,) accedentibus illis ad Virginem, mox ut illa, oratione fusa ad Deum, membra puellæ palpavit et tetigit, os, quod diu in gutture ejus jacuerat, sanguinolentum exivit *x*. His igitur et aliis multis coruscans miraculis, tandem feliciter migravit ad Dominum *y*, C cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ossiculum puellæ gutturi inhærens expellit: sancte moritur

ANNOTATA.

a *Consule Commentarium num. 9 et tribus sequentibus, ubi etiam de Carilephano seu Anisolensi exemplari et editione Capgravii egimus.*

b *In editione Capgravii expresse dicitur ex regio Hiberniæ sanguine orta. Verba subjungo:* Beata virgo Osmanna clara stirpe ac regali Hiberniensium progenita *etc.*

c *Anisolense Ms. et Capgravius hoc loco interserunt sequentia:* Quod audientes parentes ejus, stupebant atque alter ad alterum loquebantur: Quid dicemus de illa tam fidei nostræ obstari? (obstante, *ut habet Capgravius.) Deinde Anisolense ita prosequitur:* Sed et super pulchritudinem ejus gementes et flentes variis suis sculptilibus unanimiter vota solvebant, omnem eis subjectionem pollicentes, si Puellam, quam vehementer amabant, ab amore diligentium Dominum Jesum averterent.

A. ANONYMO

d *Hoc loco mutilum est Ms. San-Dionysianum, cujus apographo usi sumus.* Separari *substitui ex editione Capgravii: Anisolense Ms. perperam habet:* Seculari.

e *Consonat Ms. Anisolense; sed apud Capgravium sic legitur:* Cum autem viderent beatam Virginem a via veritatis nolle separari, eam cuidam nobili in matrimonium dare volebant, ut gaudio vacaret et Christianos odio haberet.

f *In Anisolensi exemplari* Aclytenis *scribitur. Porro P. Ludovicus Jobert Societatis nostræ in epistola, anno* 1678 *ad Papebrochium nostrum Parisiis data, notat sequentia:* Pagus est in agro Vindocinensi *(Gallice* le Vendômois,) nomine sanctæ Cerotæ, diœcesis Cenomanensis, 7 leucis distans Vindocino, 8 Cenomanis. Quæ sit illa sancta Cerota, nesciunt; colunt tamen illam solenni festo die 22 Junii et Officio communi Virginum. Stat in majori ara ejus imago veste sanctimonialium Benedictinarum. Tradunt tamen rustici, Cerotam illam fuisse famulam S. Osmanæ, filiæ regis Hyberniæ, de cujus nomine dictus est pagus distans 7 leucis Cenomano, ubi colitur 9 Septembris, et cujus reliquiæ E servari dicuntur in cœnobio San-Dionysiano prope Parisios. Inde rixæ frequentes inter rusticos S. Corotæ et S. Osmanæ. *Utrumque vicum apud Blæuium in Tabula diœcesis Cenomanensis invenio non procul ab invicem, sed paulo remotius ab urbe Cenomanensi distantem. Ceterum nihil reperi, quo memorata lis possit decidi, aut alterutra pars confirmari.*

h *Armoricam scilicet, sive minorem, ut ex sequentibus liquebit.*

i Liger *et* Ligeris, *vulgo* la Loire, *notissimus Galliæ fluvius est, qui in Vivariensi provincia ortus variasque provincias prætelapsus, Britanniam Armoricam duodecim milliaribus infra Nannetas magna aquarum mole in Oceanum Aquitanicum devolvitur.*

k *Quindecim milliaria ab incolarum commercio remotum locum elegisse Sanctam, in eaque habitasse, etiam legitur in Ms. Anisolensi: at in editione Capgravii certum distantiæ spatium prætermittitur, et sic habetur:* Assumpta secum ancilla, nomine Aclitenis, transita * mari in sylvam, juxta Ligerim fluvium ab hominum habitatione remotam domunculam ex foliis et frondibus fecit. *Vide Annotata lit.* h. F

* *l.* transito

l *Mutilum hic rursus est Ms. Dionysianum, cujus apographum edimus. Anisolense sic prosequitur:* Vestitus etiam multo pejor; nam ex juncis et cæteris longioribus herbis fecerunt sibi perizomata. *Capgravius vero post verba lit.* k *recitata, mox subdit:* Et radices herbarum et folia in cibum sumpsit, vestes ex junctis et longioribus herbis sibi fecit.

m *Anisolense Ms. et Capgravius venatorem fuisse aiunt* pontificis *sive episcopi*, regionis illius, *ut primum addit, et* cum multitudine canum *accurrisse: verum id ex conjectura ab aliis forsitan additum, quia infra dicitur venator ille rem ad episcopum detulisse.*

n *In Anisolensi legitur* Briscis, *in edito vero Capgravii, omisso urbis nomine, venator episcopum adiisse dicitur.* Briscis *æque ac* Brisis *mihi ignota est: vide dicta in Commentario num.* 13.

o *In laudato exemplari et editione Capgravii dicitur venator credidisse, se magica arte a Virgine fuisse delusum: verum aut tota hæc narratio fabulosa*

A ANONYMO. *fabulosa est, aut Virginis casa non tam remota fuit ab urbe, ut supra dictum est.*

p Signo Crucis Domini et aqua benedicta præeunte, *habet memoratum Ms.; scilicet, quia ut ibi quidem refertur, maga credebatur.*

q *Unde hos camelorum pilos sancta Anachoretis comparaverat? An eos ex paterna aufugiens aula asportarat secum? In sæpe memoratis exemplaribus, in quibus, ut ad lit.* l *vidimus, narratur Sancta ex juncis et frondibus sibi vestem confecisse, nihil de indumento e pilis camelorum, nihil etiam de lectulo spineo, quod mox sequitur, memoratur.*

r *Hic iterum lacuna occurrit: Anisolense sic habet:* Quod statim ut illa audivit, dixit, nihil in mundo restare melius. Tunc gavisus episcopus de responsione illius, sic etiam iterum eam alloquitur, dicens: Dei templum Osmana, Deo et angelis atque archangelis, omnibus quoque Deum diligentibus eris amica, lavachrum suscipiens regenerationis. *Eadem habet Capgravius: sed hujusmodi colloquia scriptorum conjecturis fere adscribenda sunt: præterea nondum* Osmanna *vocabatur, si vera sint, quæ subduntur.*

s *Apud Capgravium omissis, quæ hic de* vase
B aqua impleto *et concursu populi narrantur, legitur:* Cumque cathecumena fieret Virgo sancta, vir quidam cæcus lumen oculorum recepit: *in qua significatione* catechumenari *etiam legitur in Glossario Cangii; alias quoque significat instrui præceptis et mysteriis fidei Christianæ.*

t *Hic denuo Ms. Dionysianum a Castellano legi non potuisse, puncta denotant: quare ex Anisolensi accipe sequentia:* Tunc baptizavit illam episcopus, vocans eam OSMANAM, cum antea gentili nomine vocaretur AGARIARGA. *Reliqua ad Appendicem rejicimus.*

u *In Anisolensi additur:* A quodam presbytero, Archilia nomine: *aliqua præterea adjuncta addit, quæ in Appendice dabimus.*

x *Capgravius totum hoc beneficium paucis sic refert:* Mutæ cuidam loquelam reddidit; *additque:* Et variis infirmitatibus suis meritis medelam adhibuit. *Ceterum in Ms. nostro non notatur hic quidquam præterea deesse, quod in San-Dionysiano legi non potuerit: Anisolense tamen et Capgravius aliud miraculum subdunt, quod mihi minime verisimile apparet: dabimus tamen illud mox in Appendice.*

y Quinto Idus Septembris *additur apud Cap-*
C *gravium.*

APPENDIX

Agricolam, cujus curæ Sancta tradita erat,

Cum sæpe laudatum Ms. *Anisolense editioque Capgravii aliqua referant, quæ in nostro non leguntur, quæque Annotata, aliunde satis prolixa, nimium augerent, visum est ea ex priori hic exhibere. Post num.* 3 *mox ita progreditur:* Tunc baptizavit illam episcopus, vocans eam OSMANAM, cum antea gentili nomine vocaretur AGARIARGA. Tradidit autem sibi * episcopus quemdam agricolam, qui ædificaret ei hortum et viridarium, ex quibus beata Virgo haberet ad vescendum. Sed et alium hominem cæmentarium sibi * tradidit, ut ecclesiam ei construeret, in qua ipsa oraret. Cumque agricola, quantum melius poterat, agrum et hortum Virgini præpararet, videns diabolus benignum hominem bono operi deditum, præparare ei insidias de sua tentanda Domina conatus est. D

* l. ei
* illi

a dæmone delusum et obcæcatum
* illi

6 Quadam namque die, ipso agricola summo mane surgente, et ut agrum coleret præparante, obvius sibi * affuit malignus et dixit ei: Homo, quid quæris, vel cui servis, aut quid utilitatis de tua Domina consequeris? Si mihi volueris obedire, tibi aurum et argentum, omnesque hujus mundi præparabuntur deliciæ. Cui agricola: Si, inquit, hæc vera esse scirem, tibi obedirem et crederem. His dictis accedens tentator, osculatus est agricolam, precando, ut alter alteri fidem daret, sibique * consulens, ut frequenter suæ Dominæ convicia inferendo, eam ad iracundiam provocaret. Cum igitur recessissent, se invicem osculando dicentes, sequenti die juxta fontem, qui Lachis dicitur, se visuros et iterum mutuo locuturos; mox ut agricola reversus est domum, maligno vexatus spiritu, cœpit amittere visum. Cumque sacram Virginem, quasi sidus matutinum fulgentem per domum oberrare videre non posset, clamare cœpit et dicere: Domina, cui traditus sum ad custodiendum, ab homine iniquo illusus sum et ante conspectum tuum graviter me peccasse confiteor. E

* l. illique

suis precibus sanat.

7 Quæ dixit ei: Cum tibi commissa sum ad custodiendum, quomodo potest custodiri ab alio non potente seipsum custodire? Qui respondit: O venerabilis Virgo, vesanus sum et sine sensu, nec animæ vires mecum videntur manere, tremore corporis membra mea omnia occupante. Hæc audiens pia virgo Osmanna, miserta est super agricolam, et dixit ad eum: Renuntia draconi pessimo, mundum circumeunti, et, quem devoret, perquirenti; ut Dominus Jesus Christus misereatur tui. Qui respondit: Virgo benignissima et pudica, tuis meritis et orationibus credo me liberandum ab inimico. Tunc illa nudis genibus super solum postrata, pro salute illius lachrymas multimodaque suspiria ad Dominum fudit, ut ei sensum, quem admiserat fallacia et fraude diaboli, redderet, et ipsum ad viam veritatis misericorditer revocaret. Oratione vero finita, statim agricola sensum recepit, quem perdiderat, et sic opus, quod prius inceperat, libentius solito peragebat. *His simillima, sed aliis quandoque verbis, leguntur apud Capgravium: sed nemo non videt, hæc figmenta esse aut fabulam sapere. Ego sane non facile persuaderi mihi patiar, Virginis anachoretidis curam viro agricolæ commissam fuisse, huncque ipsi cohabitasse aut saltem ejusdem casam frequentare soluisse.* F

Ossiculum puellæ gutturis inhærens

8 *In eodem Anisolensi Ms. beneficium puellæ collatum, quod nos num.* 4 *ex San-Dionysiano recitavimus, describitur in hunc modum:* Hæc igitur et his similia operante Domino, mediante beata virgine Osmana, accidit, ut cujusdam ditissimi hominis, manentis juxta Ligerim fluvium, filia nomine Adrochildis, dum carnem comederet, quodam osse os ejus implente, gutturque contorquente, loquelam amitteret. Audientes vero parentes illius a quodam presbytero, Archilia nomine, quod Dominus per ipsam Virginem multa miracula faciebat (cæcis namque visum, claudis gressum, surdis auditum, mutisque loquelam reddebat) præparatis equis et curribus, cæterisque necessariis ad visitandum almæ Virginis mansiunculam properarunt.

A rarunt. Cumque iter arriperent, prædicta filia, quæ loquelam amiserat, parumper dicere cœpit: O Osmana! Itinere vero unius diei expleto, ter cœpit dicere: O, o, o, Osmana.

attactu eximit: ecclesia ipsi exstructa.

9 Postquam autem ante conspectum ipsius venit, mox ut Virgo piissima, oratione fusa ad Dominum, membra ejus palpavit et tetigit, statim ad tactum ipsius os, quod diu in gutture puellæ jacuerat, totum sanguinolentum exivit. Videntes itaque parentes puellæ, eorum filiam per beatam Osmanam a passione liberatam, glorificaverunt Deum, dicentes: Vera Dei famula et a Domino virgo electa diceris, quæ tot miracula operaris. Et sic petentes benedictionem a Virgine, cum ineffabili gaudio recesserunt, dicentesque se numquam talem vidisse Dominam, omni populo sibi obvio cuncta, quæ de ipsa viderant, enarrarunt. Hoc autem miraculo usquequaque diffuso, convenit illuc multitudo gentium peregre proficiscentium, dona quoque plurima Christi Virgini offerentium. At illa pecuniam et omnia eorum munera respuente, iniverunt omnes consilium, ut operiarios multos conducerent, et illic altissimam in honore ipsius ecclesiam fabricarent. *Doubletus in supplemento ad Templum Beatorum de oblatis donis, temploque exstructo pariter meminit, verum non ait, illud in* Osmannæ *honorem, quod in Anisolensi Ms. ridicule asseritur, conditum fuisse.* Archiliam *quoque non presbyterum, sed sanatæ puellæ, cujus nomen non edicit, patrem appellat. Ceterum ego vix dubito, quin tota hæc narratio non nisi inepta quædam sit paraphrasis eorum, quæ num. 4 recensuimus, quæ ex interpolatoris ingenio et conjecturis prodierit.*

B

Hispaniæ regina ejusque filius

10 *Aliud denique miraculum tam laudatum Ms., quam Capgravii editio, proxime memorato subjungunt, quod ex priori huc transfero:* Eodem concursu temporis erat quidam regis Hispaniæ filius, nomine Clocovius, qui bonæ indolis et magni decoris juvenis, ea, quæ necessaria erant, pauperibus erogabat, Christumque a pueritia et Christicolas omnes diligebat. Quod videns mater ejus Aphronisia, quæ erat pagana, dixit ad eum: Si amplius Christum colueris, ante diem crastinum morte morieris. Qui audiens hæc, motus præ ira matri suæ maledictionem pro maledictione intulit, et ob hoc protinus loquelam simul ac visum perdidit. Mater vero præ dolore filii, quod * nihil in mundo sibi erat amabilius, adeo mente consternata est, ita ut in insaniam verteretur. Cunctis autem de doloribus utriusque dolentibus, ecce quidam sacerdos peregre proficiscens, nomine Remigius, qui veniens de partibus, in quibus beata Osmana degebat, dixit ad eos: Si facere, quod docerem, velletis, vobis prodesset et istis.

AUCTORE C. S.

* *l.* quo

a Sancta mirabiliter sanati.

11 Hæc audientes, qui aderant, memoratum presbyterum coram rege duxerunt, et quod eis retulerat, dixerunt. Qui dixit ad eum: Si uxori et filio possis conferre salutem, meæ telluris episcopum, vel certe participem medietatis regni mei te constituam. Cui sacerdos: Si ad sanctam Osmanam virginem cum uxore et filio accedere velis, ipsa mediante, utrique pristina sanitate gaudebitis. Quod et factum est: rege namque cum uxore et filio multoque comitatu ad locum Virginis properante, et eam in oratione positam salutante, illa eos similiter salutavit et dixit: Quid quæritis? Cumque illi dixissent, quod nihil aliud quam salutem eorum, quos torqueri videbat, quærerent, et eam super hoc rogaturi a longe venerant; confestim hoc dicto, restituta est sanitas tam reginæ, quam filio. His igitur et aliis coruscans miraculis beatissima virgo Osmana, tandem feliciter migravit ad Christum, cui honor est et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

E

Qui hic Clocovius, *apud Capgravium* Eclotomus, *a Doubleto autem Gallice* Clotone *vocatur: sed utcumque vocitare placuerit, credat hæc, qui volet, ego inter fabulas reputo.*

DE S. SERGIO I PAPA ET CONF.

ROMÆ

C

F

COMMENTARIUS CHRONICO-HISTORICUS

J. P.

§ I. Sancti memoria in sacris Fastis, cultus, Officium et Lectiones propriæ, Elogium, Acta a variis conscripta.

ANNO 701 VEL 702. *Nomen Sancti in Martyrologio Romano et in Appendice Adonis;*

Memoria sancti hujus Pontificis inscribitur sacris Fastis antiquioribus quibusdam, recentioribus vero pene omnibus. Martyrologium Romanum die 9 Septembris ita eum annuntiat: Romæ S. Sergii Papæ et confessoris; *quibus eminentissimus Baronius in Notis, queis dictum Martyrologium illustravit, subjungit:* De quo Beda, Ado et recentiores. *Verum in nullis Fastis, qui Bedæ nomine veniunt, Sanctum nostrum potui reperire, præterquam in vulgatis anno* 1564 *a Christophoro Plantino; sed ea venerabili huic viro perperam adscripta fuisse notum est eruditis. Refert tamen quædam Sancti gesta libro de Sex ætatibus in Ecclesiastica Historia gentis Anglorum lib.* V *cap.* VII, *uti et Ado in Chronico ad annum* 686; *nam utrum etiam genuino hujus Martyrologio ab initio fuerit insertus valde dubium est. Certe Rosweydus, quæ de Sancto in aliquibus Adonis exemplaribus legerat, facta collatione cum codicibus Mss. vetustioribus, a corpore resecanda judicavit, et in Appendicem rejicienda, ubi habentur sequentia:* 5 Idus Septembris. Sergii Papæ, qui sedit annos tredecim Romæ. Hic invenit miræ magnitudinis porti onem ligni salutaris Dominicæ Crucis in sacrario beati Petri, Hic

AUCTORE J. P.

Hic statuit in tempore confractionis Dominici Corporis, Agnus Dei a clero et populo decantari, et constituit, ut in diebus Annuntiationis Dominicæ, Dormitionis et Nativitatis sanctæ Dei Genitricis Mariæ, ac sancti Simeonis, quod Hypapante Græce dicitur, Litaniæ exeant a sancto Adriano, et ad sanctam Mariam populus occurrat. *De his autem postremis Sancti gestis infra pluribus agemus.*

in Martyrologio Notkeri et in variis Usuardi Additionibus

2 *Annuntiatur Sanctus noster præterea a Notkero ad eumdem diem iisdem pene verbis, quibus in Appendice Adonis: annuntiatur item in Auctariis Usuardi pluribus; at non in omnibus eodem modo ac die. Codex Vaticanus num.* 5949 *hoc die sic eum memorat:* Romæ natale S. Sergii Papæ, qui præfuit Ecclesiæ annis tredecim. *Matricula Cartusiæ Ultrajectinæ:* Sergii Papæ et confessoris. *Codex Bruxellensis:* Romæ, sancti Sergii Papæ, qui, ut in Officio Missæ inter communicandum Agnus Dei ter cantetur, instituit. *Grevenus vero ita habet:* Romæ, depositio beati Sergii Papæ et confessoris, qui Sirus natione annis tredecim Ecclesiam Dei laudabiliter, rexit, *additque aliquo ex iis, quæ mox dedimus ex Adonis Appendice, quod pluribus fit in codice Victorino et Molani editionibus. Ad diem hujus mensis* 8 S. Sergii *meminerunt codices Ultrajectinus, Álbergensis, Danicus, Hagenoyensis et Lubeco-Coloniensis, qui, uti videri potest apud Sollerium nostrum, non tantopere inter sese discrepant in modo annuntiandi. Ratio, cur illi ad diem* 9, *hi ad* 8 *Septembris Sancti memoriam faciendam existimarint, ea mihi videtur verisimilis; quippe usi sunt diversis Anastasii Bibliothecarii codicibus de Vitis Pontificum: alius enim habet;* Sepultus est (S. Sergius) 6 Idus *alius* 5 Idus Septembris. *Nos Romanum Martyrologium secuti sumus cum plerisque recentioribus martyrologis, quos recensere hic omnes longum foret: aliquorum tamen mentio fiet per decursum, ubi res exegerit.*

Colitur Panormi ritu duplici majori 5 Idus Septembris.

3 *Quæ hactenus ex sacris Fastis retulimus dubitare nos non sinunt de Pontificis nostri sanctitate et cultus antiquitate. Itaque suffecerit iis aliqua subjungere, unde colligatur, quænam et quibus potissimum locis ejus hodiedum habeatur memoria ac veneratio. Panormus urbs Siciliæ celeberrima, et multitudine cujuscumque status ac sexus Sanctorum, quos mundo et cælo peperit, maxime nobilitata, inter patronos ac cives suos merito collocat* S. Sergium *Papam I, ejusque festivitatem quotannis* v *Idus Septembris recolit ritu duplici majori. Officium recitari consueverat de Communi Pontificis Confessoris; sed anno* 1716 *proprium de Sancto nostro Officium, antea Romæ pro basilicis Lateranensi et Vaticana approbatum, etiam diœcesi Panormitanæ concessum est, ad omni tum seculari tum Regulari clero eadem die recitandum. Lectiones secundi Nocturni concinnatæ sunt ex præcipuis Sancti Actis, prout ea exstant apud Anastasium, aliosque passim scriptores, qui sanctorum Pontificum res præclare gestas posterorum memoriæ transmiserunt. Eas ipsas hic transcribendas judicavi, ut de Sancti gestorum serie, et eorum potissimum, quæ post discutienda venient, præviam aliquam notitiam habeat studiosus lector.*

Lectiones Officii

4 Lect. iv. Sergius Antiochenus genere, Tiberio patre, Panormi in Sicilia natus, Conone vita functo anno Christi sexcentesimo octogesimo septimo, annuente Deo, et suffragantibus omnium votis assumptus, fœdissimum schisma, quod exarchi imperatoris avaritia, et Paschalis archidiaconi ambitio excitarant, in ipso ortu extinxit. Adeodato Pontifice Romam veniens in Ecclesiæ Romanæ clerum ab eodem adscitus, et a Leone hujus nominis secundo Presbyter tituli sanctæ Susannæ ordinatus, impigre suo munere defunctus est.

propriæ

5 Lect. v. Canones a Græcis sextæ Synodo dein affictos, instante licet, et dira minante imperatore, admittere noluit; sed ut spurios non sine vitæ periculo constanter abjecit. Magnam Dominicæ Crucis portionem, revelante Deo, a se inventam in basilica Constantiniana populo adorandam collocavit. Corpus item sancti Leonis in obscuro conditum angulo, Dei nutu inde amovit, et ornatiore loco omnibus colendum exposuit. Basilicam demum Vaticanam innumeris donis ornavit, egregiis certe amoris sui erga Principem Apostolorum monumentis.

desumptæ ex Actis.

6 Lect. vi. Kilianum et socios martyrio deinde affectos in Germaniam, Willibrordum et Swibertum cum sociis in Frisiam, aliasque circumjectas regiones misit: in quibus maximum paganorum numerum ad Christi fidem converterunt. Coadvallum Britonum regem Romam venientem excepit et sacro Baptismate tinxit. Ravennatibus Damianum, Legionensibus Ubertum, Britannis Berectualdum episcopos ordinavit. Statuit, ut Liturgiæ sacræ pius versus, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis, adderetur. Meritis denique plenus, postquam sedisset tredecim annis, mensibus octo, sancto fine quievit, ac sepultus est in Vaticano.

Item ritu duplici eodem die Romæ in basilica Lateranensi,

7 *Romæ quoque sancti Pontificis nostri annua memoria celebratur, idemque Officium cum jam datis Lectionibus ritu duplici recitatur in basilicis Lateranensi et Vaticana; at non utrobique die eodem: etenim in Propria Sanctorum cathedralis ecclesiæ Lateranensis statuitur Sancti Officium die hujus mensis* 9; *in Proprio vero ecclesiæ Vaticanæ die* 11. *Ad hanc Principis Apostolorum basilicam respexit eminentissimus Prosper de Lambertinis, primum Anconitanæ, deinde Bononiensis, nunc vero universalis Ecclesiæ Pontifex Benedictus XIV, dum* S. Sergium *die* 11 *Septembris Romæ coli asseruit in præclarissimo Opere, quod conscripsit de Servorum Dei Beatificatione et Beatorum canonizatione; illud typis Bononiensibus primo impressum fuerat anno* 1737, *nunc autem anno* 1748 *secundis curis ab eruditissimo colendissimoque auctore suo locupletatum Patavii recusum est; ejusque exemplar ad nos transmitti curavit Pater sanctissimus, illustre munificentiæ ac benevolentiæ erga nos suæ monumentum, gratissimumque musei nostri non ornamentum dumtaxat, sed et utilissimum instrumentum.*

et in Vaticana 3 Idus Septembris.

8 *Juvat ex prælaudato Opere, quæ in rem præsentem spectant, huic Commentario inserere. Lib.* III, *cap.* xxxii *recensentur aliquot summi Pontifices, quorum nomen est descriptum in Martyrologio Romano, quique Officio Ecclesiastico coluntur in basilicis Urbis; inter hos autem memoratur Sanctus noster sequenti elogio:* Die 11 Septembris colitur sanctus Sergius I Papa et confessor. Invictus fuit hujus Pontificis animus; cum Justiniani imperatoris precibus haudquaquam fractus canones rejecit Synodi Quinisextæ: tali siquidem impetu imperator pro confirmatione urgebat, ut Romam miserit Zachariam suum protospatarium, qui Pontificem renuentem Constantinopolim deportaret; verum is timore perculsus (noluerunt enim milites nefanda

A fanda jussa principis exequi) ad pedes Pontificis provolutus veniam exoravit : et hoc ipso summo Pontifice Romæ sedente finis impositus est schismati ecclesiæ Aquileiensis de tribus capitulis. *Atque hæc cultum Sancti peculiarem probant manifestius, quam ut necesse sit quidquam superaddi.*

Acta Sancti a variis illustrata.

9 *Acta* S. Sergii *illustrarunt scriptores bene multi; sed et eos hic recensere supervacaneum est; nam cum ii recentiores omnes sint Anastasio Bibliothecario, seu potius auctore, quem hic descripsit, pleraque hauserunt ex ipso, quæque obscuriora sunt, sunt autem hujus generis non pauca et valde implexa, spectantia præsertim ad calculos chronologicos, singuli pro arbitrio et sæpe pro beneplacito exposuere. Nos ea, quæ exstant apud Anastasium de sancti Pontificis patria, parente, gestis ante et post assumptum Pontificatum conabimur elucidare paragraphis sequentibus; quæ vero apud laudatum auctorem desiderantur ex aliis supplebimus.*

B

§ II. Sancti patria, educatio, sacerdotium, et electio ad Pontificatum.

Natus est

P*atriam* S. Sergio *obtigisse Panormum in Sicilia, insinuavi supra num.* 3 *ductus nimirum auctoritate Anastasii, qui id diserte asserit, his verbis:* Sergius, natione Syrus Antiochæ regionis, ortus ex patre Tiberio in Panormo Siciliæ. *Idipsum totidem verbis testatur Abbo Floriacensis abbas in Vitis sanctorum Pontificum; et auctorem hunc, qui floruit seculo* x, *sequuntur Onuphrius Panvinius in Catalogo Romanorum Pontificum, aliique recentiores non pauci. Sed iis perperam annumerat Augustinus Oldoinus in additione ad Vitam Sancti nostri, ab Alphonso Ciaconio conscriptam, Petrum de Natalibus ac Baronium; nam Petrus de Natalibus ne quidem meminit Urbis Panormitanæ. Accipe verba, quibus Acta Sancti orditur:* Sergius Papa de civitate Antiochiæ, ex patre Tiberio, Cononi Pontifici in Episcopatu Romano successit. *Hæc sane prælaudatis scriptoribus opposita potius sunt, quam consona.*

C

Panormi in Sicilia,

11 *Manifestius iis adversatur Baronius in Annalibus ad annum Christi* 687, *ubi sic de Sancti patria scribit:* Sergius natione Syrus, Antiochiæ ortus ex patre Tiberio, Panormi in Sicilia vixit. *Dicit quidem eminentissimus annalista haberi ista in Anastasio; verum tale quid in nullis codicibus, apud nullos scriptores, qui Anastasii seu libri Pontificalis lectiones variantes collegerunt, quales sunt Josephus Blanchinus et Joannes Vignolius, reperire potui; in omnibus ortus Panormi asseritur. Sunt et alii, quibus urbs Panormitana visa non est sancti Pontificis nostri patria, et inter eos quidem S. Antoninus parte* II *Historiarum, titulo* XIII, *capitulo* I, § 6 *ita habet:* Erat autem hic Sergius natione Syrus Antiochiæ ortus patre Tyberio, sed a pueritia Romæ educatus. *Ciaconius vero in Opere supra allato, Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Franciscus Pagius in Breviario gestorum Pontificum Romanorum et nonnulli alii neoterici* Sergium *patria Antiochenum, Panormi educatum scribunt. Verum cum res ista mere historica sit, et in Anastasii codicibus constanter dicatur* ortus in Panormo Siciliæ, *iisque consentiat præter alios Abbo Floriacensis, auctor antiquitate et fide spectabilis, horum ego potius sententiæ adhærendum ratus sum, dicendumque, quod codice vel catalogo corrupto usi fuerint S. Antoninus, Petrus de Natalibus et Baronius, ex quibus sua deprompserunt scriptores alii pro secunda sententia citati.*

AUCTORE J. P.

patre Tiberio mercatore verisimiliter Antiocheno.

12 *Patrem* S. Sergii *nomine fuisse Tiberium, sat constat ex ante dictis, qua vero fuerit conditione, quave occasione Panormum venerit, ibidemque prolem procreaverit ex nullis veterum monumentis certo potest elici. Antonius Mongitorius in Panormo sanctificata seu Libro de Vitis Sanctorum et Beatorum civium Panormitanorum pag,* 148 *non improbabiliter post Ciaconium existimat, conditione fuisse mercatorem, et aliqua ad Sancti nostri in pueritia educatione spectantia subjungit, procul dubio ex conjecturis, nihil enim horum apud antiquiores memoriæ proditum reperitur. Accipe ea ex Italico in Latinum versa:* Seculo Christi septimo, cum mercator quidam Antiochenus ex Syria, Tiberius nomine, ad civitatem *(Panormitanam)* appulisset, uberrimo, quem ex E mercatura percipiebat, quæstu retentus Panormi domicilium fixit: postea vero in dicta Siciliæ regia urbe felix parens fuit sancti nostri Sergii. Hic ab infantia litteris ac pietatis studio deditus non minus doctrina excelluit, quam virtutum Christianarum præstantia. Ingeniosam indolem applicuit etiam musicæ, in qua similiter eminuit.

Sedente Adeodato Papa, Romam venit, et a Leone II

13 *Annum Sancto natalem scriptorum, quos vidi, nullus determinat, Anastasius et Abbo Floriacensis, ubi patriam ejus, patrem et tempus, quo fuit Pontifex, paucis indicarunt, ita pergunt:* Veniens Romam sub sanctæ memoriæ Adeodato Pontifice inter clerum Romanæ Ecclesiæ connumeratus est. *Chronologi aliqui Adeodati Pontificatus initium innectunt anno* 669, *alii anno* 672, *et hos sequuntur recentiores plerique, finem vero alii anno* 676, *alii* 677; *at cum Anastasius non notaverit, quo ætatis suæ et Adeodati Pontificatus anno* S. Sergius *Romam venerit, nihil inde pro ipsius nativitate datur eruere. Parum lucis huic rei tamen afferunt verba mox laudati auctoris sequentia:* Et quia studiosus erat, et capax in officio cantilenæ priorum * cantorum pro doctrina est traditus, et acolythus factus per ordinem ascendens a sanctæ memoriæ Leone F Pontifice in titulo sanctæ Susannæ, quod ad duas domos vocatur, presbyter ordinatus est. *Leo secundus, qui hic designatur, ante annum Christi* 682, *uti agnoscunt eruditi omnes, Pontificatum non tenuit, nec post annum* 684. *Igitur Sanctus noster consecratus est sacerdos, et, ut verba innuunt, simul S. R. E. Cardinalis creatus anno* 682 *vel uno ex duobus sequentibus. Ordo autem Sacerdotalis ordinarie seculo* VII *conferebatur iis, qui annos triginta nati essent, præsertim si antea clero Romano annumerati fuerant, ibidemque educati, nisi forte propter rationabiles causas differretur, vel urgente sacerdotum penuria, aliave necessitate anticiparetur, quod hic contigisse nullus memorat; ac proinde qualicumque conjectura statui posset* S. Sergii *annus natalis, Christi* 652 *vel* 653.

* al. priori

intra annos 682 et 684 presbyter ordinatus ætatis suæ forte 30

14 *Ex his, et ex verbis Anastasii primo loco citatis licet colligere, Sanctum venisse in Urbem, dum ætatis annum attigisset vigesimum circiter aut vigesimum primum; sed in ea sententia*

AUCTORE J. P.

tia dicendus est S. Antoninus ætatem puerilem latissimo modo sumpsisse, ubi dicit supra, Sergium a pueritia *Romæ educatum fuisse. Nisi quis Anastasii verba ita interpretari velit, ut* Sergius *quidem, sedente Adeodato, annumeratus fuerit clero Romano, sed ante illius tempora puer Romæ educatus. Præter hactenus dicta nihil quidquam legi apud scriptores de gestis ejus a tempore nativitatis usque dum iniatus fuit presbyter, reliqua usque ad Pontificatum paucis etiam Anastasius complectitur his verbis :* Hic tempore presbyteratus sui impigre per cimiteria diversa Missarum solennia celebrabat. *Unde discimus etiamnum hoc seculo* VII *viguisse morem Divina celebrandi in cœmeteriis, quæ olim a fidelibus propter corpora Sanctorum Apostolorum et martyrum ibidem sepulta solebant frequenter visitari, eorum nomina ac numerum et structuram dat Baronius in Annalibus ad annum Christi* 226. *De cura autem ecclesiarum Urbis et cœmeteriorum presbyteris Romanis olim commissa, præter alios, disserit prolixe Onuphrius Panvinius in libro de episcopatibus, titulis et diaconiis Cardinalium, quos consulat curiosus lector : nos ad Sancti nostri Pontificatum progredimur cum Anastasio.*

B

Post mortem Cononis Papæ Sergius substituitur, duobus in schismate electis

15 Post septennium vero defuncto beatæ memoriæ Conone Apostolicæ Sedis Præsule, ut fieri assolet, Romanus populus urbis in duas partes divisus est, et una quidem pars elegit Theodorum archipresbyterum ; alia vero pars Paschalem archidiaconum. Et quidem Theodorus archipresbyter cum populo, qui ei favebat, præveniens, interiorem partem patriarchii (*palatii Lateranensis)* tenuit; Paschalis vero exteriorem partem, ab oratorio sancti Silvestri et basilicam domus Juliæ, quæ super campum respicit, occupavit. Cumque unus alii locum non cederet, sed utrique immaniter perdurarent, ut unus alium superaret; inito consilio, primates judicium et exercitus Romæ militiæ vel cleri seditiosi pars plurima, et præsertim sacerdotum atque civium multitudo ad sacrum palatium perrexerunt ; et diu pertractantes, quid fieri deberet, qualiterve duorum altercantium electorum sopiretur contentio ; Deo annuente, in personam denominati Sergii, venerabilis tunc presbyteri, concordantes se contulerunt ; eumque de medio populi tollentes, in oraculum beati Cæsarii Christi martyris, quod est intra sacrosanctum suprascriptum palatium, introduxerunt, et exinde

C

eum in Lateranense episcopium cum laudum adclamationibus deduxerunt. *Hæc Anastasius ; ex quo colligitur, basilicam domus Juliæ et oratorium seu oraculum B. Cæsarii, in textu memorata, veteris patriarchii seu Lateranensis palatii ambitu contenta fuisse ; confirmat id Onuphrius Panvinius in Opere de septem Urbis ecclesiis :* Erant, *inquit,* in hoc palatio ædiculæ sive sacella, et aliquot basilicæ, ut Vigilii Papæ, Julia, Zachariæ Papæ ; item oratoria S. Cæsarii martyris, S. Sebastiani, alias basilica Theodori Papæ *etc. De Oratorio S. Silvestri sic loquitur idem auctor :* Oratorium S. Silvestri est in porticu Lateranensi ante vetus patriarchium,

Paschali et Theodoro ; his sponte acquiescit, quamvis aliqui auctores

16 *Schismati ante electionem* Sergii *in Ecclesia oborto, ut testatur Anastasius in Vita Cononis Pontificis, fundamenta jecerat iniqua Paschalis archidiaconi machinatio, superstite adhuc ipso Conone ; nam cum hic magnam auri vim reliquisset distribuendam clero et monasteriis, et ejus distributio ad archidiaconum pertineret, Paschalis, ægrotante Conone, clanculum scripsit ad Joannem exarchum Ravennatem, et huic* D *prædictam auri vim pollicitus est, si id efficeret, ut ipse Pontifex eligeretur ; atque ista quidem hominis ambitiosi pollicitatio non exiguam Sancto nostro, cum jam Pontifex esset, molestiam creavit. An et Theodorus alter electus schisma foverit, non ausim asserere ; crediderim in ejus electionem inclinasse potiorem partem populi et præsertim cleri propter Paschalis vitam ac mores improbos. Præterea cleri plurimum intererat non eligi Paschalem, ne scilicet legato per Cononem auro privaretur. Constat sane Theodorum sponte cessisse Sergio Pontifici. Audi Anastasium datis supra verbis subnectentem sequentia.* Et quamvis fores patriarchii intrinsecus essent munitæ et clausæ ; tamen pars, quæ prædictum venerabilem virum (Sergium) presbyterum elegerat, quia et validior erat, prævaluit, et ingressa est. Quo ingresso, Theodorus archipresbyter, unus e duobus electis, illico adquievit, ac se humiliavit, et ingressus Sergium sanctissimum electum salutavit ac osculatus est.

ex epitaphio, quod per errorem Sergio I adscribitur,

17 *Videtur dictus Theodorus fuisse idem cum eo, quem post mortem Joannis Papæ* V *exercitus Romanus in simili schismate universæ Ecclesiæ præesse voluerat, obnitente clero Romano, ac pro Petro archipresbytero, quem ad Pontificatum* E *evehi desiderabat, decertante. Simili etiam modo lis ista dirempta fuit. Relicto enim Petro ac Theodoro, omnes, post multas utrimque disceptationes, consenserunt in electionem tertii, qui fuit Conon Sancti nostri immediatus decessor ; adeo ut nec Petrus archipresbyter, nec Theodorus, qui illi postmodum in archipresbyteratu successit, nec Paschalis archidiaconus unquam habitus fuerit legitimus Pontifex, sicut perperam de Theodoro suspicantur nonnulli ex epitaphio, quod a Petro Mallio ex monumentis Vaticanæ basilicæ descriptum Baronius ad annum* 701 *refert conceptum his versibus :*

Limina quisquis adis Papæ metuenda beati,
Cerne pii Sergii excubiasque Petri.
Culmen Apostolicæ sedis is jure paterno
Electus, tenuit, ut Theodorus obit.
Pellitur Urbe pater, pervadit sacra Joannes,
Romuleosque greges dissipat ipse lupus.
Exul erat patria septem volventibus annis,
Post populi multis Urbe redit precibus.
Suscipitur, Papa sacratur ; sede recepta
Gaudet : amat Pastor agmina cuncta simul.
Hic invasores, Sanctorum falce subegit, F
Romanæ ecclesiæ, judiciisque patrum.

perperam velint, eum aliquamdiu legitime præfuisse Ecclesiæ :

18 *Ex isto, inquam, epitaphio perperam suspicantur, Theodorum in schismate cum Paschali legitimum Pontificem fuisse habitum, ac tandem huic demortuo suffectum Sanctum nostrum, qui brevi post tempore a Joanne quodam sedis Apostolicæ invasore Urbe pulsus, post exilium annorum septem revocatus et sedi restitutus fuerit. Nam præterquam quod in nullis Romanorum Pontificum catalogis inter nomina Cononis ac* Sergii *notetur nomen Theodori, quod utique factum fuisset, si legitimus Pontifex sedem occupasset, ne minima quidem horum omnium fit mentio apud Anastasium, Abbonem aliosve scriptores antiquos ; imo manifeste illis adversantur, dum Theodorum scribunt sponte cessisse* Sergio, *et reliqua hujus Pontificis gesta pertractant. Tenuit quidem Pontificatum Joannes ejus nominis* 6, *at mortuo* Sergio, *nec invasit S. Petri cathedram, sed ad eam legitime electus fuit, ut agnoscunt omnes.*

19 *Rectius*

A *alii dictum epitaphium Sergio III vere attribuunt.*

19 *Rectius de eo Epitaphio judicavit Papebrochius noster, quem secuti sunt recentiores plerique, dum in Conatu chronico-historico illud adscripsit Sergio III, qui Sedem Apostolicam tenuit sub initium seculi* x : *is enim, mortuo Theodoro Papa II, electus Pontifex, post paucos dies Urbe pulsus est, ipsique subrogatus Joannes IX. Habemus ista ex Flodoardo in Fragmento de Pontificibus Romanis metrico, ubi, relata morte Theodori, ita prosequitur :*

Joannes subit hinc, qui fulsit in ordine nonus,
Pellitur electus patria quo Sergius Urbe.

Adverte, quod sicut hic, ita etiam in epitaphio dicatur Sergius pulsus urbe patria, Roma videlicet, quod Sergio I *minime aptari potest, utique Panormitano, optime autem Sergio III Romano ex comitibus Tusculanis. Consonant etiam dicto epitaphio, quæ de Sergii III in Urbem reditu canit laudatus poeta his versibus:*

Sergius inde redit, dudum qui lectus ad arcem
Culminis, exilio tulerat rapiente repulsam :
Quo profugus latuit septem volventibus annis.
Hinc populi remeans precibus, sacratur honore
B Pridem assignato, quo nomine tertius exit
Antistes.

Plura de Sergio III habent Papebrochius, Antonius Pagius et alii, quos consulat lector curiosus ; ego ad Paschalem redeo alterum in schismate electum.

Paschalis reluctatur et magnas Pontifici molestias suscitat

20 *Non adeo pacate spe sua frustrari se passus est Paschalis, obluctatus est primum, quantum potuit ; dein vi coactus submisit sese in speciem, at tectis machinationibus Pontifici molestias et Ecclesiæ damna creare, ut supra insinuavi, non cessavit ; donec tandem impiæ ambitionis scelerumque pœnam tulit. Audire hic denuo juvat Anastasium :* Paschalem vero, *inquit*, nullo modo cordis duritia id facere sinebat, donec coactus et confusus, volens nolens suum Dominum et electum ingressus salutaret. Qui etiam Paschalis clanculo non cessavit Ravennam suos mittere missos, promissaque pecunia vel aliis diversis donis Joannem patritium et exarchum, cognomento Platyn, cum suis judicibus, nemine sciente, Romam venire persuadere. Qui sic abdite venit, ut nec signa, nec banda *(seu* vexilla) cum militia Romani exercitus occurrissent ei juxta consuetudinem in competenti loco, nisi a C propinquo Romanæ civitatis. Qui dum venisset, et omnes in personam Sergii sanctissimi invenisset consensisse, illi quidem *(Paschali)* suffragari non valuit; Ecclesiæ tamen beati Petri apostoli idem exarchus per ejusdem Paschalis miseriam *(id est,* nequitiam) stipendium et damnum intulit, quod ab eodem Paschali suprascripto exarcho promissum fuerat, id est, centum auri librarum a parte Ecclesiæ expetente, Sergio sanctissimo electo proclamante, quod neque promisisset dare, neque possibilitas dandi suppetat, et ut ad compunctionem animos videntium commoveret, canthàros et coronas, quæ ante sacrum altare, et confessionem beati Petri apostoli ex antiquo pendebant, deponi fecit et pignori tradi.

ab exarcho Ravennate; sed punitur tandem ob sua crimina

21 Sed nec in hoc flexa est ejusdem exarchi duritia, donec centum, ut dictum est, librarum auri accepit, Et licet, ut prælatum est, Ecclesiæ Christi, ideo miserrimus Paschalis dispendium et damnum infixit ; tamen, Christo favente, Sergius presbyter et electus in Sede beati Petri apostoli Pontifex ordinatus est. Prædictus vero Paschali non post multum tempus, et ab officio archidiaconi pro aliquibus incantationibus, et lucis, quos colebat, vel sortibus, quas cum aliis respectoribus tractabat, Dei, beatique apostolorum principis Petri interveniente judicio, privatus est, et in monasterium retrusus post quinquennium præ cordis duritia impœnitens defunctus est. *Unde colligas, eo criminum devenisse Paschalem, ut non modo hominibus, sed et ipsi Deo infidelis impie lucos more Gentilium coluerit, additusque fuerit idololatriæ et verisimilius etiam magiæ. Ceterum de dictis hactenus convenit hodie inter scriptores fere omnes ; at de tempore, quo ea contigerint, præsertim de anno, quo Sanctus noster ordinatus est Pontifex, lis tanta est, ut nemo eam, sublatis omnibus omnino difficultatibus, facile dirimat. Patebit id ex sequenti* §.

AUCTORE J. P.

§ III. Incertum, an S. Sergius ordinatus sit Pontifex an. 687, an. 688; referuntur opiniones Baronii, Pagii et Papebrochii. E

Origo difficultatis ex errore chronologico in libro Pontificali.

O*piniones circa præsentem difficultatem ad tres quodammodo reducuntur. Prima est Cardinalis Baronii, quam cum aliis secutus primum Labbeus noster, deinde deseruit ; altera Antonii et Francisci Pagii, tertia Papebrochii. Verum priusquam singulas producam in medium, et in quo eæ discrepent, paucis ostendam, res paulo altius desumenda est, utpote quæ pendeat ab initio ac sine Pontificum quorumdam præcedentium, Agathonis videlicet, Leonis II, Benedicti II, Joannis V et Cononis. Itaque hujus potissimum rei cardo versatur in anno, quo post obitum Agathonis Leo II Pontificatum adierit, eumque cum vita deposuerit. Anastasius Bibliothecarius Agathonis Vitam concludit his verbis :* F Sepultus est ad beatum Petrum apostolum 4 Idus Januarii, et cessavit Episcopatus annum unum, menses septem, dies quinque : *Leonis vero secundi Vitam ita incipit :* Leo natione Siculus, ex patre Paulo, sedit menses decem, dies septem et decem. *Sepulturam Agathonis illigant unanimi consensu anno 682 supra laudati auctores ; at uterque Pagius, Papebrochius, et eorum asseclæ in reliquis Anastasii verbis errorem cubare indubitanter asserunt, eumque, uti videbimus, modis licet diversis, conantur corrigere.*

Is error latuit Baronium ;

23 *Baronius, qui illum errorem non detexit, ita statuit : mortuum esse ait Agathonem anno 682, et post interpontificium anni unius, mensium septem et dierum quinque Leoni II, creato sive ordinato decima quinta die mensis Augusti anni 683, attribuit, uti invenerat in Anastasio, Pontificatus menses 10 et aliquot dies, usque ad finem mensis Junii anni 684. Mortuo Leoni post interpontificium unius mensis et dierum viginti duorum*

rum substituit anno eodem Benedictum II, quem, postquam sedisset a 20 *Augusti usque ad* VIII *Maii, id est, paulo plus mensibus octo, et vacasset Sedes mensibus duobus ac diebus quindecim, subsecutus sit Joannes V anno* 685, *qui sedit anno uno et diebus* 11. *Vacavit autem sedes menses duos et dies decem et octo, successitque mense Octobri anno* 686 *Conon, qui post Pontificatum undecim mensium ac dierum viginti trium, postque interpontificium mensium duorum et dierum tredecim successorem habuit mense Decembri anni* 687 Sergium I, *de quo hic agimus. Verum hanc chronotaxim in multis falli, agnoscunt recentiores, specimen unum alterumve accipe, et errorem, de quo numero præcedenti actum est, una cognosce.*

indeque in multis

24 *Primo diuturno isti interpontificio ab Agathone ad Leonem secundum, quod adducit ex Anastasio Baronius, ipse adversatur Anastasius in dicti Leonis Vita, scribens in hunc modum:* Hujus almi Pontificis jussu ecclesia juxta Velum aureum in honorem beati Sebastiani ædificata est, nec non in honorem martyris Georgii. Hujus temporibus die decima sexta mensis Aprilis, Indictione undecima, luna ecclypsim pertulit. B Post Cœnam Domini nocte pene tota in sanguineo vultu elaboravit, et nisi post galli cantum cœpit paulatim dilimpidare et in suum reverti respectum. *Atqui dicta ecclypsis, ut testatur Calvisius in Opere chronologico, traduntque passim chronologi alii et astrologi, contigit anno Christi* 683; *tum enim, currente Indictione undecima, Cœna Domini coincidit cum die* 16 *Aprilis; hoc die igitur gubernabat Ecclesiam S. Leo, et sic sedes vacare non potuit usque ad sequentem mensem Augustum. Imo non vacasse eam usque ad initium anni* 683 *ostendunt Papebrochius et Labbeus ex Divali, a Constantino Pogonato imperatore ad dictum Leonem missa, juxta Papebrochium mense Decembri, juxta Labbeum mense Aprili anno* 682; *dicta Divalis exstat apud Labbeum Græce et Latine in fine sessionis* 18 *Concilii œcumenici sexti sub hoc titulo:* Exemplar Divinæ sacræ piissimi et Christum diligentis imperatoris ad Leonem Sanctissimum et beatissimum Papam senioris Romæ.

fallitur ipsius chronotaxis.

25 *Secundo contra Baronii chronotaxim, in qua dicitur a Leone usque ad Benedictum II Sedes Apostolica vacasse dumtaxat mense uno et diebus viginti tribus, et idem Benedictus eam* C *occupasse non nisi mensibus* 8 *et diebus aliquot, militat iterum ipse Anastasius, in cujus omnibus codicibus diserte scribitur vacasse Sedes mensibus* 11, *diebus* 22, *et sedisse Benedictus mensibus* 10, *diebus* 12. *Quare putant uterque Pagius aliique, eminentissimum, quandoquidem hic citaverit Anastasium, usum fuisse corrupto ejus codice. Tertium argumentum dabo post relatam Pagii utriusque sententiam, cui similiter adversatur. Hactenus satis patet, Ecclesiam post obitum Agathonis non tamdiu Pontifice caruisse, sicut legitur per errorem in Anastasio, et, si verum sit, quod contra utrumque Pagium asserunt cum Baronio Labbeus et Papebrochius, quorum rationes mox afferam, vixisse scilicet et Ecclesiæ præfuisse Leonem secundum usque ad exeuntem Maium vel Junium anni* 684, *necessario sequitur,* Sergium I *ad Sedem Apostolicam eventum fuisse anno fere integro serius ac velit Baronius, qui tantum temporis detraxit interpontificio a Leone ad Benedictum, et hujus Pontificatui. Verum displicet ista dilatio quoad* Sergii *Pontificatum utrique Pagio, ad quorum opinionem progredior.* D

Pagii corrigentis Anastasium

26 *Antonium Pagium, patruum suum, sequitur pene ubique Franciscus Pagius, quapropter illum deinceps intellectum volo, quoties Pagium nominavero, nisi hujus nomen diserte expressero. Ille itaque in Critica Baronii ita loquitur ad annum Christi* 683: Verum non est, quod in vulgatis exemplaribus Anastasii legitur, post Agathonis Papæ mortem Sedem vacasse annum unum et menses septem; alioqui ecclypsis illa contigisset durante interpontificio, non vero Leone sedente, contra disertum ipsiusmet Anastasii testimonium, qui ideo ex seipso emendandus. *Sic autem ipse errorem Anastasianum emendare conatus est. Agathoni sepulto* 4 *Idus Januarii anno* 682 *post menses* 7 *suffectus est Leo II et consecratus ejusdem anni die* 17 *Augusti. Sedit menses* 10, *dies* 17 *usque ad diem* 3 *Julii anni* 683. *Vacavit Sedes menses* 11, *dies* 22, *successitque Benedictus II, ordinatus* 26 *Junii* 684, *et post Pontificatum mensium* 10 *ac dierum* 11 *fato cessit die* 7 *Maii anno* 685. *Vacavit Sedes mensibus* 2, *diebus* 15, *et Pontifex consecratus est Joannes V, die* 23 *Julii, dicti anni* 685. *Præfuit Joannes anno uno, diebus decem, defunctusque est ac sepultus* E *die* 2 *Augusti anno* 686. *Vacavit iterum Sedes menses* 2, *dies* 18, *et die* 21 *Octobris anni ejusdem Cathedram ascendit Conon, quam tenuit menses* 11, *mortuus et sepultus die* 21 *Septembris* 687. *Hunc tandem post interpontificium mensium* 2 *ac dierum* 23 *aut* 24 *subsecutus est Pontifex* Sergius I, *consecratus die* 15 *Decembris anni* 687. *Ita Pagius.*

opinio examinatur,

27 *Itaque ex diuturno mensium* 19 *interpontificio post obitum Agathonis integrum annum rescindit Pagius, eumque dicti Agathonis Pontificatus annectit, utpote qui secundum ejus calculos Ecclesiæ præsederit ab anno* 678 *usque ad* 682, *id est annis omnino* 3 *et mensibus sex; quamvis fateatur Pagius ipse, in plerisque Anastasianis codicibus assignari Agathoni tantum annos duos menses sex. An quoad Agathonis Pontificatum recte corrigat Anastasium, non lubet inquirere, ne pars magna chronologiæ Pontificiæ de novo pertractanda veniat; sufficit ad rem præsentem cognovisse, quo tempore Leonis II initium statuat, ac tandem correcto Baronio in Pontificatu Benedicti II,* Sergium I *consecratum velit. Mirum, quantum sibi passim applaudat, laudatus auctor de hac sua chronotaxi, qua difficultatem omnem a se* F *tandem superatam existimat. Attamen non pauca occurrunt, quæ eam valde incertam reddunt.*

et difficultates

28 *Primo in Pagii chronologia mors Leonis II innectitur anno* 683; *illum tamen anno* 684 *Ecclesiæ Romanæ præsedisse scribit Sigebertus, et hoc eodem anno tantum obiisse refert Hermannus Contractus; Baronius vero, Labbeus, Severinus Binius, et Augustinus Oldoinus, quamvis in aliis dissentiant, hic unanimiter consentiunt, volentes, superstitem fuisse Leonem II tempore concilii Toletani* 14, *celebrati dicto anno* 684, *atque id manifeste probari affirmant ex canone* 2 *memorati concilii, in quo Leonis Papæ, ut viventis adhuc, mentio est, nulla Benedicti. Videri potest, quomodo hac difficultate sese evolvere conetur Pagius ad annum* 684 *num.* 12. *Accipe interim argumentum alterum, quod ipsum non minus stringit, quodque etiam militat contra Baronium aliosque, qui Joanni V Pontifici mortem obvenisse volunt mense Augusto anni* 686.

29 *Exstat apud Labbeum tomo* VI *conciliorum*

Divalis

A *Divalis jussio a Justiniano imperatore directa ad Joannem Papam, ex qua colligitur, dictus Pontifex vitam protraxisse diutius ac velit Pagius. Divali jussioni istud initium est :* In nomine Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi imperator Cæsar Flavius Justinianus, fidelis in Christo, pacificus, pius, perpetuus Augustus, Joanni viro sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo antiquæ almæ urbis Romæ, atque universali Papæ. *Conclusio autem hæc :* Divinitas te servet per multos annos sanctissime ac beatissime Pater. Data decimo tertio Kalendas Martias, Constantinopoli in imperiali domo, piissimoque et perpetuo Augusto Justiniano imperatore anno secundo, et post consulatum ejus anno secundo, indictione decima quinta. *Quæ omnia, ut fatetur etiam Pagius, annum denotant* 687 *; neque negat directam fuisse jussionem ad Joannem Pontificem, et hujus successori Cononi Papæ traditam ; sed inde tantum colligi dicit, quod Joannis V obitus, et Cononis ad Cathedram Petri promotio tamdiu fuerit ignorata Constantinopoli : nempe a die* 2 *Augusti anni* 686 *usque ad* 17 *Februarii* 687.

variæ,

quibus laborat

30 *Responsi hujus debilitatem agnoscit Franciscus Pagius, alioqui placitis patrui adhærere consuetus, et per viam omnino oppositam ex ea difficultate nititur emergere. Accipe ejus verba :* Hanc Divalem jussionem ad Cononem, non ad Joannem directam, magna mihi suspicio est. Id certe innuit Anastasius, qui in Conone scribit : « Hic suscepit Divalem jussionem domini Justiniani principis, per quam significat, reperisse Acta sanctæ sextæ Synodi, et apud se habere, quam piæ memoriæ domnus Constantinus genitor ejus, Dee auxiliante, fecerat. » Nec est, quod dicatur, Divalem illam directam esse ad Joannem, et post ejus mortem a Conone susceptam ; nam præterquam quod id nullibi scriptum reperitur, invicte refellitur ex ejusdem Divalis subscriptione ; « data enim dicitur, decimo tertio Kalendas Martias, Constantinopoli in imperiali domo, piissimoque et perpetuo Augusto Justiniano imperatore, anno secundo, et post consulatum ejus anno secundo, Indictione decima quinta. » Qui characteres conveniunt certo in mensem Februarium anni sexcentesimi octogesimi septimi, quo sedebat Conon, et Joannes a septem circiter mensibus obierat, quod imperatorem latere non poterat. *Ne autem quis postrema ejus verba assumens ita arguat :* Characteres certo conveniunt in annum 687, nec, si a septem circiter mensibus obiisset Joannes, id latere poterat imperatorem ; indicium igitur est, diutius superstitem fuisse Joannem, ac velit Pagius ; cum eo anno inscripta fuerit ipsi ab imperatore Divalis jussio : *ne, inquam, ita quis arguat, repetit mox, quæ ante insinuavit :* Existimo itaque, *inquit*, in prædicta Divali intrusum esse a librariis Joannis nomen, et consequenter Cononis nomen restituendum esse. *Expedita sane et facillima methodus, quibusvis nodis dissolvendis vel potius dissecandis.*

proponuntur.

31 *Advertit, ni fallar, studiosus lector, quantum uterque Pagius laboret, ut tum Leonis II, tum Joannis V mortem integro circiter anno citius collocent, quam videtur collocanda ex objectis argumentis ; ne scilicet* Sergii *primi ad Cathedram Petri accessum differre cogantur in ann.* 688. *Sunt et alia, quæ merito displiceant in ipsorum calculis ; et inter ista quidem, quod diem sepulturæ Pontificum assignatum ab Anastasio passim hic confundant cum die obitus. Sic Antonius Pagius ad annum* 684, *num.* 1, *Leonem II defunctum dicit die* 3 *Julii,* quo etiam die eum obiisse *prodi asserit ab Ordorico lib.* II *Historiæ Ecclesiasticæ ; quamvis Ordoricus, sicut et Anastasius, loquatur de sola sepultura his verbis :* Deinde 5 Nonas Julii ad beatum Petrum apostolum sepultus est. *Idem Pagius ad annum* 686, *num.* 2 *agens de Joanne V ait :* Præsenti *(anno)* e vivis excessit die secunda Augusti, eademque sepultus est. *Iterum ad annum* 687, *num.* 1, *Cononem Papam e vita migrasse dicit die* 21 *Septembris, quo apud Anastasium sepultus dicitur. Quæ mihi nullatenus verisimilia apparent. Quis enim credat, Pontifices maximos eo ipso die sepultos fuisse, quo e vivis migrarunt, præsertim si nulla existeret sepulturam adeo accelerandi ratio, qualis hic nullibi proditur exstitisse?*

Papebrochii chronotaxis

32 *Papebrochius in Conatu chronico-historico Romanorum Pontificum electionem distinguit ab ordinatione, et obitum a sepultura, addens, solemniorem sepulturam sæpe diu post obitum dilatam fuisse, putatque hanc ipsam in Anastasio passim annotatam. Rationes, ob quas id sibi ita visum sit, allegat tum locis variis, tum in Præfatione ad dictum Conatum num.* 13, *quo curiosum* E *lectorem remittimus, ut ad ejus in præsenti controversia opinionem properemus. Errorem sæpe memoratum inde ortum existimat Papebrochius, quod in Anastasio tempora interpontificii ab Agathone ad Leonem II, et hujus Pontificatus transposita fuerint ; adeo ut annum unum, menses septem et dies quinque, qui ibidem interpontificio tribuuntur, Leonis Pontificatui adscribendos dicat, menses vero decem et dies septemdecim, qui Pontificatui Leonis assignantur, ipsum esse velit interpontificii spatium. Hac facta immutatione temporum, Leonis initium anno* 682, *finem vero* 684 *illigat, evaditque difficultatem, qua laborat Baronius circa ecclypsim, de qua egimus num.* 24, *et eam qua laborat Pagius ex concilio Toletano* XIV, *relatam num.* 28. *Cum autem hoc pacto, servatis sequentium Pontificum et interpontificiorum temporibus, ut in Anastasio assignantur, omnia integro fere anno serius collocanda sint, quam collocata fuerint a Baronio et Pagio, evadit etiam tertiam difficultatem, qua laborat uterque ex Divali jussione Justiniani imperatoris, quoad mortem Joannis V. Reliquam ejus dispositionem, ne actum agam, videat curiosus lector apud ipsum in citato Opere ab anno* 682 *ad* 688.

F

etiam difficultates patitur : præcipuam objicit Pagius

33 *Non caret etiam sua difficultate Papebrochii opinio, eaque inde oritur, quod sancti nostri Pontificis consecrationem Papebrochius non ante Novembrem anni* 688 *factam putet. Exstat quippe apud venerabilem Bedam Epitaphium, ex quo videtur* Sergius *anno uno citius præsedisse universæ Ecclesiæ. Ad clariorem rei intelligentiam, majoremque Sancti nostri commendationem, quæcumque huc spectantia habet Beda, juvat transcribere.* Anno autem regni Aldfridi tertio ; Ceadualla rex Occidentalium Saxonum, cum genti suæ duobus annis strenuissime præesset, relicto imperio propter Dominum regnumque perpetuum, venit Romam, hoc sibi gloriæ singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum Apostolorum fonte Baptismatis ablueretur, in quo solo didicerat generi humano patere vitæ cœlestis introitum. Simul etiam sperans, quia mox baptizatus, carne solutus, ad æterna gaudia jam mundus transiret. Quod utrumque, ut mente disposuerat, Domino adjuvante, completum est. Etenim

AUCTORE J. P.

Etenim illo perveniens, Pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto Sabbati Paschalis anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo octogesimo nono, et in albis adhuc positus, languore correptus, duodecimo Kalendarum Majarum die solutus est a carne, et beatorum est consortio sociatus in cœlis. Cui etiam tempore baptismatis Papa memoratus Petri nomen imposuerat, ut beatissimi Apostolorum principis (ad cujus sacratissimum corpus per longa locorum intervalla pio ductus amore venerat) etiam sanctissimum nomen referret: qui in ejus quoque ecclesia sepultus est et jubente Pontifice Epitaphium in ejus monumento scriptum est, ut et memoria devotionis ipsius fixa per secula maneret, et legentes quoque vel audientes exemplum facti ad studium religionis accenderet. Scriptum est ergo hoc modo:

ex epitaphio,

34 Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuvias, proceres, mœnia, castra, lares:
Quæque patrum virtus, et quæ congesserat ipse,
Ceadualla armipotens liquit amore Dei.
Ut Petrum sedemque Petri rex cerneret hospes,
Cujus fonte meras sumeret almus aquas:
B Splendificumque jubar radianti carperet haustu,
Ex quo vivificus fulgor ubique fluit.
Percipiensque alacer redivivæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem, nomen et inde suum
Conversus convertit ovans, Petrumque vocari
SERGIUS antistes jussit, ut ipse pater
Fonte renascentis, quem Christi gratia purgans,
Protinus ablatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cujus consilium nullus adire potest
Sospes enim veniens supremo ex orbe Britanni
Per varias gentes, per freta perve vias,
Urbem Romuleam vidit, templumque verendum
Aspexit Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabilis ibit,
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
Commutasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.

quod exstat apud venerabilem Bedam.

35 Hic depositus est Ceadulla, qui et Petrus, rex Saxonum sub die duodecimo Calendarum Maiarum, Indictione secunda, qui vixit annos plus minus triginta, imperante domino Justiniano piissimo augusto, anno ejus consulatus quarto, pontificatum tenente apostolico viro domino SERGIO Papa anno secundo. *Hæc Beda* C *lib.* V *cap.* VII *Ecclesiasticæ Historiæ gentis Anglorum.* Ex quo liquet, *verba sunt Antonii Pagii*, Papebrochium in Conatu chronico-historico perperam copulasse ordinationem Sergii Papæ cum die 22 Novembris superioris Christi anni, sic enim Ceduvalla non secundo, sed primo hujus Pontificis anno depositus fuisset. Quare vel ex hoc solo epitaphio chronologia nostra Pontificia a Leone II ad mortem Sergii, et duorum ejus successorum certa redditur. *Fatebor equidem, hæc difficultas talis est, ut in chronologia minus implexa animum a Papebrochii sententia avocare nata sit; sed hoc loco mihi tanta non apparet, ut inde Pagii opinio certa reddatur. Nam sicut ex hoc epitaphio non admiserit Pagius, certam reddi Baronii chronologiam a Leone II usque ad* Sergium, *quamvis hic etiam hujus Pontificis initium innectit anno* 687, *quia nempe per hoc non tollitur difficultas contra eum desumpta ex ecclypsi relata num.* 24; *sic nec per idem epitaphium tollitur difficultas, quam Baronius, Labeus aliique citati num.* 28 *proferunt contra Pagii opinionem ex concilio* D *Toletano* XIV. *Imo supposita veritate, quod ex hoc epitaphio Papebrochii chronotaxis* manifeste *evertatur, ut contendit Pagius, nondum mihi hujus auctoris calculi certe redderentur, tum propter dicta num.* 29 *ad Joannem V, tum præsertim quia contra omnem verisimilitudinem confundunt trium Pontificum obitum cum sepultura.*

Exponuntur

36 *Ceterum Papebrochio, qui hoc certe epitaphium legerat apud Baronium et alios, idipsum non tantopere visum est adversari suæ sententiæ, ut idcirco quidquam in suis calculis immutare cogeretur, idque postmodum indicavit tomo* V *mensis Junii pag.* 374, *in Synopsi chronologica prævia ad Acta S. Leonis II, ubi compendiose relatis iis, quæ in Conatu suo dederat, subjunxit sequentia:* Hactenus autem in hac chronologia persisto: quia necdum aliquid efficax in oppositum vidi: per eam enim evasisse mihi videor omnes dificultates, quæ Labbeo inexplicabiles videbantur. *Quo modo non scripsisset, nisi, quæ in epitaphio de anno* Sergii *secundo notantur, commodo sensu intelligi posse existimasset; vel suspicatus fuisset, errorem aliquem latere in epitaphio ipso, præsertim quia in aliorum opinionibus tot ei occurrerent difficultates. Et sane non* E *defuerunt, teste Baronio, cujus verba mox dabo, qui dictum epitaphium erroris arguerent, jure an injuria, non aisputo.*

varii modi,

37 *Audi Baronium ad annum Christi* 689, *ubi postquam ex Beda dedit epitaphium, sic prosequitur:* Quod vero ad recitatum soluta oratione scriptum epitaphium pertinet, errorem irrepsisse putarunt aliqui, sive quod ita depravatum illud acceperit Beda, sive quod, qui ab eo postea exscripsit, gentilium suorum affectui plus satis indulgens, verba mutaverit, ut quem sciret regem esse Britannorum, fecerit esse Saxonum, id ipsumque in textu Bedæ mutarit. Absit enim de adeo venerabili sacerdote id vel leviter suspicari, ut amore gentis suæ, detraxerit alienæ, arripiens quod suum non erat, suæque tribuens, quod sciret alterius esse. Sane quidem, quod in epitaphio legitur REX SAXONUM, legendum esse REX BRITANNORUM, historici quamplures, qui res Britannorum sunt prosecuti, testantur. Novissime vero doctissimus Sanderus etc. *Jam vero si Sanderus aliique quamplures historici piaculo non duxerint asserere, quod uno loco depravatum sit epitaphium, quid prohibet in re adeo implexa suspicari saltem, alio etiam loco fuisse corruptum, positumque vel ex librariorum incuria vel* F *alia quavis occasione pro* anno Sergii primo, anno Sergii secundo?

in simili casu ipsimet Pagio non inusitati,

38 *Neque ista nodos dissecandi methodus ignota est utrique Pagio, aut inusitata; quoties enim librariorum incuriam non incusant, unamque vocem pro altera substituendam affirmant; ut auctoritates opinioni suæ contrarias elevent aut eludant? Attuli supra ad num.* 30 *exemplum ex Francisco Pagio. Accipe etiam unum ex Antonio.* Error facile in numeros et menses irrepit, ubi alibi Baronius fatetur, et mille exemplis liquet, *inquit ad annum* 683 *num.* 4, *tum num.* 5 *objectam a Baronio difficultatem ex Divali Constantini imperatoris ad Leonem II missa, ut ibi notatur,* mensis Decembris decimo tertio, *solvere conatus, ita pronunciat:* Quare... loco mense Decembri substituendus est alius mensis, ut librarii error corrigatur. *Itaque si supponas hic in Ceduallæ epitaphio contigisse, quod fatente Pagio, liquet contigisse mille exemplis, quo evadet* præsumpta

AUCTORE J. P.

A *præsumpta ejus certitudo* ex solo epitaphio, *ut loquitur, deducta? Præterea, esto, quod nullus error irrepserit in epitaphium, nondum pro Pagio tanta ex eo certitudo eruetur. Potuit enim epitaphii auctor annos usurpasse chronicales, et sic annum Christi* 689 *notasse* Sergii *Pontificis secundum, quia cum is Pontifex, uti vult Papebrochius, consecratus fuerit mense Novembri anni* 688, *hic revera primus erat, quo Pontificatum tenebat, annus vero* 689 *erat secundus, quo tenebat Pontificatum, non habita scilicet ratione temporis aut spatii, quo sedit, sed annorum Christi, quibus sedit.*

quibus ea dilui quadamtenus possit.

39 *Neque hujusmodi expositio admodum insolens videbitur perpendenti, Fredegarium Scholasticum, qui circa id tempus floruit, eodem annos enumerandi modo usum fuisse, ideoque subinde uno anno in notandis regum annis prævertere S. Gregorium Turonensem, ut dudum observavit Henschenius noster in Exegesi præliminari ad tom.* III *Aprilis. Illo igitur loquendi modo Sanctus noster mense Aprili anno* 689, *cum Ceduella depositus est, recte dictus fuisset sedisse in Pontificatu anno secundo. Accedit, quod iterum ipsemet Pagius hæc notandi annos norma utatur;* B *nam annos, de quibus hic quæstio est, sic notat:* ANNUS CHRISTI 687, SERGII PAPÆ I. ANNUS CHRISTI 688, SERGII PAPÆ II. ANNUS CHRISTI 689, SERGII PAPÆ III, *quamvis juxta ipsum* Sergius *tantum consecratus fuerit die* 15 *Decembris dicti anni* 687. *Si dixeris, id factitatum a Pagio, quia juxta ipsius calculos initium secundi anni Pontificatus* Sergii *incidebat in annum Christi* 688, *quamtumvis exeuntem; idem poterit responderi a sententiæ Papebrochianæ patronis, dicique ideo annum* 689 *ab auctore epitaphii notatum fuisse* Sergii *secundum, quia in illum incidebat hujus initium. Objicitur insuper altera difficultas Papebrochio.*

Altera difficultas ab ipso Papebrochio ante examinata.

40 *Exstat apud Joannem Mabillonium tomo* III *Analectorum pag.* 431 *epitaphium vetus ac mutilum, in quo corpus S. Leonis Magni a* S. Sergio *Papa translatum dicitur Indictione I, per quam laudatus Mabillonius designari putat annum Christi* 703; *sed illum annum non attigit* Sergius. *Antonius Pagius in Critica ad annum* 461, *num.* 7 *dubitat, an ea designetur annus Christi* 688, *an* 703: *nam, inquit,* Sedente Sergio I bis Indictio prima obtinuit, anno nempe 688, annoque 703; *verum postea advertit vir eruditus, hallucinatum* C *se fuisse; quandoquidem* Sergii *obitum anno* 701 *illigaverit, nec intelligi queat, quomodo bis obtinuerit prima Indictio sedente* Sergio, *qui non amplius quam annis* 13, *et mensibus circiter* 9 *Ecclesiæ præsederit. Quapropter ubi ad annum* 688 *pervenit laudatus criticus, dictam translationem huic innectendam affirmat, atque inde everti sententiam Papebrochii. Examinavit difficultatem Papebrochius, et eam sibi diluisse visus est in Conatu suo pag.* 65, *num.* 11 *et* 12 *agens de S. Leone Magno. An reipsa diluerit, examinet curiosus lector, et quæ ex relatis jam opinionibus verisimilior appareat, ipse judicet, mihi quidem res adeo implexa est, ut nullam lubeat eligere, nedum* certam *dicere, ut facit Pagius, cujus, ut candide eloquar, in pronuntiando et aliorum sententiis arguendis præsidentia impulit, ut tum ipsius tum Papebrochii difficultates prolixius discuterem; quantumvis nil certi definiri posse præviderem. Eadem mihi mens est, quoad annum Sancti nostri emortualem, quem alii anno* 701, *alii* 702 *innectunt, uti infra videbitur.*

§ IV. Concilii Toletani xv canones probat; Ceduallam regem baptizat; varios episcopos ordinat; Epistolæ ejus ad reges et clerum Britanniæ.

Confirmat concilium Toletanum XV.

A*nastasius relatis iis, quæ dedimus* § 2, *reliqua* S. Sergii *gesta pergit describere; sed nec memorat omnia, nec ubique rerum ac temporum seriem servat: utrumque, sicut monui supra, et quantum ex aliis scriptoribus licuit eruere, conabor hic supplere. Occurrit primo loco concilium Toletanum* 15, *celebratum* 5 *Idus Majas, anno Christi* 688, *cujus canones a* Sergio I *approbatos fuisse scribit præter alios Baronius,* E *laudatque Rodericum archiepiscopum Toletanum in Historia Hispaniæ. Si fides haberi deberet Chronico, quod Luitprando affictum est, Notisque elucidatum fuit a Tamayo, Higuera, et de Prado, hos canones probavit ac ingenti laude celebravit Sanctus noster anno* 689, *ad quem annum in Chronico sic legitur:* Hoc anno misit dominus Julianus Toletanus archiepiscopus Hispaniarum Primas *(qui ei concilio præsedit)* concilium, decreta et carmina ad Papam Sergium et imperatorem et ab utroque litteras accepit. *Exstant dicti concilii acta apud Labbeum; carmina vero recitat Higuera; verum fictitia illa carmina, uti et memoratum Chronicum, nullius sunt fidei, nec ullam invenerunt apud Majores nostros ad diem* 8 *Martii in Commentario prævio ad Acta S. Juliani pag.* 784, *quare operæ pretium non duxi ea huc transcribere.*

Baptizat regem Anglum.

42 *Ad eumdem annum* 689 *pertinent ea, quæ retulimus præcedenti* § *ex venerabili Beda de rege Anglo Ceduella, a Sancto nostro Romæ baptizato, ac paulo post ibidem defuncto, quorum non est mentio apud Anastasium: Verum aliunde sat certa sunt: nam præterquam quod auctoritas Bedæ, quem more suo sequitur Paulus Diaconus* F *de Gestis Longobardorum lib.* VI, *cap.* XV, *nos de iis dubitare non sinat, confirmantur etiam tum ab aliis multis, tum ab auctore Vitæ S. Wlmari apud Mabillonium Seculo* III *Benedictino, ut et ab altero ejusdem Sancti biographo apud nos ad diem* 20 *Julii, ubi dicitur Ceduella rex adhuc catechumenus venisse anno* 688 *ad S. Wlmarum abbatem, inde Romam perrexisse, et ibidem, accepto Baptismo, excessisse e vivis. Unde non satis percipio, cur Saussayus in Martyrologio Gallicano ad diem* 20 *Julii ita scribat:* Cedvala adhuc catechumenus, audita Wlmari sanctitate, et studio admirabili, quod in animarum salutem assidue impendebat, e Britannia ad eum venit, salutis documenta percepturus, a quo egregie edoctus, et Romam ad Baptismi gratiam sub Apostolorum auspiciis recipiendam missus, cum in regnum rediisset, ea se pietate cetero vitæ decursu gessit, ut Wlmari divinis instructionibus, vivæ fidei actibus præclare satisfaceret. *Quibus postremis verbis contra tot scriptorum testimonia*

AUCTORE J. P.

testimonia in dubium revocat, quidquid de Cedualla in urbe Romana obitu, deque epitaphio, S. Sergii *jussu, sepulturæ ejus inscripto hactenus exposita sunt. Porro de Ceduallа, quem quidam Sancti titulo insigniunt, actum est apud nos in Prætermissis ad diem* 20 *Aprilis.*

ordinat Damianum archiepiscopum Ravennatem.

43 *Hieronymus Faber in Monumentis Ravennæ antiquæ ad hunc annum similiter refert id, quod habet Anastasius sub finem Actorum* S. Sergii : Hic ordinavit Damianum archiepiscopum sanctæ ecclesiæ Ravennatis. *Verba Fabri ex Italico Latina reddo :* Beatus Damianus, non anno sexcentesimo octogesimo quinto, sed triennio post, puta sub initium anni sexcentesimi octogesimi noni, defuncto Theodoro, dignus fuit creari archiepiscopus ab eodem summo Pontifice Sergio primo, qui ultimis anni præcedentis mensibus ad summum Pontificatum evectus fuerat. *His recte corrigit anachronismum, quo laborat Italia sacra Ughelli tom.* II, *col.* 342, *ubi sic legitur :* Damianus Dalmata a Sergio Pontifice adlectus est Ravennatium archiepiscopus anno 685, menseque Martio ab eodem consecratus. *Sed neque satis exactus apparet ipsiusmet Fabri calculus ; Damianus enim sedit* B *duntaxat annos* 16, *menses* 2, *dies* 16, *ut scribit ipsemet laudatus auctor et cum eo Agnellus in libro Pontificali Ravennate, Rubeus in Historia ejusdem civitatis, Ughellus aliique ; attamen dicti præsulis mortem illigat Faber mensi Martio anni* 706, *a quo si retrocedas ad anni* 689 *initium, numerabis annos* 17. *Oportet igitur, ut vel uno circiter anno serius consecratus, vel uno citius defunctus sit Damianus. Hunc præsulem etiam inter Prætermissos retulerunt Majores nostri ad diem* 13 *Martii.*

Non ordinavit S. Britwaldum archiepiscopum Cantuariensem ;

44 *Damiano subjungit Anastasius Clementem seu Willibrordum, Britivaldum, quem ipse Berechyaldum, alii aliter nuncupant, et episcopos* 97, *omnes a Sancto nostro ordinatos. De S. Willibrordo aliisque agam infra ; nunc de S. Britwaldo ; quandoquidem plerique eum anno* 692 *electum, et proxime sequenti consecratum velint. Itaque audiamus Anastasium :* Hic, *inquit*, ordinavit Berechyaldum Britanniæ archiepiscopum. *Verum sic eum scripsisse opinor, quia electionem Britwaldi a* Sergio *approbatam, illumque ab hoc Pontifice regibus Angliæ commendatum fuisse inaudierat. Etenim Venerabilis Beda, cui, utpote scriptori contemporaneo,* C *et in rebus Anglicis illius temporis versatissimo, lubentius adhæserim, diserte asserit Britwaldum consecratum fuisse a Godwino episcopo, Galliarum metropolitano. Libro* V *Ecclesiasticæ historiæ gentis Anglorum cap.* IX *sic habet :* Successit autem Theodoro in episcopatu Berechtwaldus, qui erat abbas in monasterio quodam juxta ostium Aquilonare fluminis Genlade positum, quod Raewlf nuncupatur. Vir et ipse scientia Scripturarum imbutus, et ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summe instructus: tametsi prædecessori suo minime comparandus. Qui electus est quidem in episcopatum anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo nonagesimo secundo, die primo mensis Julii, regnantibus in Cantia Wichtredo et Suebhardo : ordinatus autem anno sequente, tertio die Kalendarum Juliarum Dominica, a Godwino metropolitano episcopo Galliarum, et sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium Dominica. *Bedæ consonant Angli scriptores plerique præter nonnullos, qui multum ab eo discrepant, ut dicam infra.*

eum tamen verisimiliter Romæ pallio donavit,

45 *Crediderim tamen S. Britwaldum, postquam electus et consecratus esset, in Urbem perrexisse, atque ibidem exposita fide, acceptoque a* Sergio *Papa pallio, remeasse ad archiepiscopatum suum Cantuariensem. Sane olim lege sancitum fuisse, ut metropolitani in eum finem Romam contenderent, constat ex libro* VII *epistolarum Petri Damiani ; nam epistola* IV, *S. R. E. Cardinales ita scribunt ad Agnetem Imperatricem :* Petistis enim, ut domno Maguntino pallium mitteretur, quod procul dubio sanctorum Patrum sanctionibus probatur adversum. Ipsi siquidem pontifices ex antiquæ traditionis usu ad Apostolorum limina debent properare ; et hoc, sine quo metropolitani esse non possunt, signum consummandæ suæ dignitatis accipere. *Aliquibus interjectis pergunt in hunc modum :* Enimvero et beatus Papa Damasus hoc decrevit, ut quisquis metropolitanorum ultra tres menses post ordinationem suam Romano Pontifici fidem suam exponere, et pallium flagitare distulerit, commissa careat dignitate. Quapropter ipse domnus Maguntinus electus vester ad Apostolorum limina venire non differat *etc. Gregorius VII lib.* I *epistolarum, epistola* XXIV *eodem modo loquitur :* Antecessorum nostrorum decrevit auctoritas, nisi præsenti personæ pallium non esse concedendum. *Plura super hac materia videri possunt apud Thomassinum in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina tomo* I, *lib.* II *cap.* LIII *et seqq. Disputat item super eadem Petrus Constant tom.* I *Epistolarum Romanorum Pontificum col.* 620 *et seqq.*

totius Angliæ primatem constituit,

46 *Imo quod de Britwaldi itinere Romano jam diximus, manifeste eruitur ex Litteris Sancti nostri, quæ apud Guilielmum Malmesburiensem lib.* I *de gestis Pontificum Anglorum annectuntur epistolæ Lanfranci Dorobernensis seu Cantuariensis archiepiscopi circa annum* 1072 *missæ ad Alexandrum Papam II, ex quibus aliorumque Pontificum epistolis dictus Lanfrancus ecclesiæ suæ in ceteras totius Angliæ primatum probat. Non abs re fuerit laudatas Sancti epistolas in medium protulisse ; elucet enim in illis tum zelus ejus apostolicus, tum sollicitudo pastoralis et pietas. Prior directa est ad Ethelredum Merciorum, Alfridum Northumbrorum, et Adulfum Orientalium Anglorum reges hoc modo :* Sergius episcopus, servus servorum Dei, Ethelredo, Alfrido, Adulfo, regibus Anglorum. Donum gratiæ spiritualis, sancti Spiritus illustratione, fidelium corda succendit, ac reparando reficit, et virtutis mirificæ constantia roborat, et cœlestium donorum, beneficiorum instituit perenniter promereri suffragia, et labentium rerum exitia nihilominus præcavere. Quo usi munere pietatis Dei sancti Patres, ut quædam astrorum cœlestium splendifera luminaria, mundi totius per ambitum renitentes, gloriose post præsentis vitæ felicia gaudia inter numerum electorum meruere ascribi.

et litteris ad reges

47 Porro vos gens sancta, genus electum, populus acquisitionis, filii lucis, stirps regia, fidei propago ac incrementa virtutum, gaudete in Domino et exultate, quod vestri non immemor studii egregius et primus Apostolorum Petrus fidei firmissima petra, dum mentis ac conscientiæ vestræ sensu lætatur, nominum quoque vestrorum reminiscitur et agnoscit. Confidimus namque, quod et aditum regni cœlestis aperiat, quibus tantum inter gentes, quibus Deo auspice præpolletis, favorem contulit dignitatis. Et vos igitur

A igitur Christianissimi ac dilectissimi filii ejus auctoritate collatum vobis antistitem Brithwaldum, Cantiæ sedis præsulem, totiusque Britanniæ primum pontificem, alacri pectore menteque devota suscipite, scientes, quod mercedem Prophetæ accipiet, si quis hunc ut prophetam accipiat, et si spernere illum forsan, quod absit, fastu quiquam prosiliat, non eum, sed a quo missus est, spernet. Qui juxta Dominicam vocem absque ullo adminiculo condemnabitur. Procul ergo a vobis longeque talis absit infanda temeritas, ne diram hostis antiquus inobedientiæ faciem in vobis inveniat, quos sancta Dei Ecclesia in gremio filiorum adoptionis sociare dignata est. Optamus ergo, quo misericordia solita Dominus noster Jesus Christus faciat vos ineffabiliter ministerii ac regii culminis honore sublimari et in examine futuri judicii reservari.

et episcopos Britanniæ

48 *Alteri epistolæ hæc præfigitur inscriptio:* Dilectissimis fratribus universis episcopis per Britanniam constitutis Sergius; *atque ita habet:* Sicut nobis, quibus curam officii pastoralis beati Petri Apostolorum principis supernæ dignatio miserationis regimenque concessit, fratris ignoti reverendam advexit præsentiam, ita quoque B vestri religiosissimi præsulatus collegii agnita salus geminum attulit tripudii munus. Nam omnium bonorum auctori Domino Deo nostro immensas peregimus gratias, reperta fratrum fidelium in sinu sanctæ matris Ecclesiæ unanimitatis devota constantia, et amore fervente inter se, dilectionisque consortio. Sic enim sagaci solertia Deum complacare noscuntur, offerentes ei pura libamina, cum in arca pectoris splendorem veri luminis refoventes nullis illecebris mentem illudant, nullis fratrum stimulis corda percellant, nullis proximos nocentibus mentibus animant: sed, ut Dei ministri, speculum se subjectis vitæ morumque probitate exhibeant. Hinc sibi Dominum prosperantem invenient in adversis, nec quidquam poterunt hostis insidiæ iis nocendo surripere. Etenim ubi præsto est Domini adjutorium, cuncta fugatur spirituum malignorum adversitas.

munitum

49 Cum ita sit, paternis affatibus collætantes vestræ fraternæ dilectionis unanimi religiositati, insinuamus vobis, quod præsens dilectissimus frater Brithwaldus, Cantuariæ provinciæ præsul, qui in sedem reverendæ memoriæ Theodori quondam archiepiscopi subrogatus est, juxta ritum priscæ consuetudinis, quæ * a tempore sanctæ ac reverendæ memoriæ Domini prædecessoris nostri Gregorii Rom. Pontificis nunc usque sua ecclesia detinuit, a nobis, imo a beata Petro Apostolorum principe primatum omnium ecclesiarum Britanniæ sortitus, cum sacro usu pallii ac venerabilis dalmaticæ illic demandatus est. Quod non incommode fratres charissimi adeptus promeruit, cum nequaquam fastu sive tumore jactantiæ, sed mente subnixa ac humili corde tantum munus dignus obtinuit. Quocirca hortamur fratres vestrum a Deo dicatum consortium, salubrique consilio monemus, ut propter Dei amorem atque futuræ vicissitudinis spem, eidem fratri vestræ regionis archiepiscopo, acsi nobis debitum ministerii honorem exsolvere, et ut præsuli primatum gerenti efficaciter sciatis obedire, non ignari, quid Vas electionis insinuet: Obedite præpositis vestris; et rursum: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Ideoque fratres vos admonemus, universosque ordinum gradus, præcipientes ex hac Apostolica auctoritate, ut nullus sit, qui præsumat contra hæc, quæ ab hac Apostolica Sede olim constituta, præsentibus vel futuris temporibus contraire. Sed semper præmemoratæ ecclesiæ concessæ potestates illibatæ servantur in perpetuum. Et quod vos, annuente divina Clementia, hæc peracturos indubitata mente confidimus, quæ commonere statuimus, fraternitatis vestræ religiosum propositum ineffabilem sancti Salvatoris nostri potentiam exoramus, ut pia vos semper religione pollentes perenni tribuat lætitia gratulari, et fraternis affectibus collætantes Sanctorum meritis in æterna beatitudine sociari. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi fratres.

(* quam) (C) (AUCTORE J. P.)

in patriam dimisit.

50 *Ex dictis hactenus conjicio, Britwaldum mox a consecratione, facta Lugduni die* 26 *Junii, perrexisse Romam, et eum, teste venerabili Beda,* pridie Kalendarum Septembrium *sedem Cantuariensem occuparit, recitatas litteras a Sancto nostro conscriptas fuisse circa mensem Augustum anni* 693; *nisi quis velit, Britwaldum anno* 692, *quo electus est, iter Romanum suscepisse, atque in reditu consecratum fuisse a Godwino Lugdunensium archipræsule: sed non video, cur ipse* S. Sergius *illum non fuisset ordinaturus, priusquam pallio ornatum in Angliam dimitteret.* E *Porro, quod primo loco recitata epistola inscripta non fuerit etiam Wichtredo et Suebhardo, qui, teste Beda, id temporis regnabant in Cantia, inde factum existimo, quod sanctus noster Pontifex haud dubitaret, quin ipsi regni sui archipræsulis auctoritatem, et in sedes alias primatum sat sponte sua essent promoturi. Fortasse etiam separatas ad eos litteras destinavit, quæ in scriptorum notitiam non pervenerunt. Denique corrigendi hic veniunt Gervasius monachus in Vitis archiepiscoporum Cantuariensium, et Radulphus Dicetensis in eorumdem archipræsulum Historia, ubi Britwaldum a Vitaliano PP. pallium suscepisse scribunt: is enim Pontifex annis* 20 *e vivis excesserat ante Theodorum Britwaldi decessorem.*

§ V. Trullanam synodum reprobat, et Justiniano imperatori invicto animo resistit. F

Synodo Quinisextæ

Circa idem tempus, quo, sicutjam vidimus ac porro videbimus, S. Sergius *tanta laude gregem Christi gubernabat, curabatque, ut ecclesiis per mundum Christianum præsules præficerentur, qui sanctitate vitæ morumque integritate præpollerent, doctrina sua ac prudentia fideles confirmarent et instruerent, ac zelo suo apostolico fidem Catholicam inter nationes barbaras propagarent, obtulit sese occasio, qua præcipuæ ejus virtutes, maxime vero Christiana fortitudo, et digna Christi Vicario, Urbi et orbi patefieret. Eam autem occasionem procreavit synodus seu potius pseudo-synodus Trullana, sic dicta a trullo, rotunda palatii Constantinopolitani aula, in quo celebrata*

AUCTORE J. P.

celebrata est. Appellatur etiam passim Quinisexta, *Græcis* Πενθέκτη, *quod scilicet, uti prætendit Theodorus Balsamon, schismaticus hujus synodi defensor, in eum finem coacta fuerit, ut replerentur ea, quæ synodis duabus præcedentibus quintæ et sextæ deerant. Verum non immerito a venerabili Beda lib. de sex ætatibus, Paulo Diacono lib.* VI *de Gestis Longobardorum, aliisque* erratica *appellatur, utpote quæ variis erroribus conspersa esset. Exstant ejus canones* 102 *Græce et Latine tomo* VI *Conciliorum post sextam synodum Constantinopolitanam.*

a Justiniano juniore Constantinopoli coactæ

52 *Convocatam fuisse eam pseudosynodum jussu imperatoris Justiniani junioris, cognomento Rhinotmeti, scribit Anastasius et passim ceteri omnes scriptores: at inter hos non ita convenit de tempore, quo fuit habita. Sunt qui eam infigant anno Christi* 686, *sunt qui anno* 707; *sed neutri recte: quandoquidem Anastasius, cui astipulantur venerabilis Beda auctor synchronus, Paulus Diaconus et alii, diserte asserat, celebratam fuisse temporibus* Sergii *Papæ I, qui nec sedit anno* 686, *nec ann.* 707 *attigit. Verum conciliabuli epocham assignavit eminentissimus Baronius ad annum Christi* 692, *quo ejus canones sancitos fuisse* B *ostendit, adversariorum opiniones irrefragabili ratione refutavit, ac denique, unde ipsorum error profluxerit, demonstravit. Secuti sunt Baronium Labbeus et Papebrochius; item Binius in Notis ad dictum conciliabulum, Petrus de Marca in Concordia lib.* V, *cap.* XVIII, *Christianus Lupus in Dissertatione annexa Notis et Scholiis in Canones Trullanos, et fatente Petavio, qui tamen pro anno* 707 *decertat, plerique alii. Laudatorum scriptorum eruditas elucubrationes consulat curiosus lector, et ibit procul dubio nobiscum in Baronii sententiam. Progredior ad ea, quæ Sanctum nostrum propius attingunt.*

subscripsisse leguntur Pontificis legati.

53 *Venerabilis Beda lib. de sex ætatibus rem totam paucis his verbis declarat:* Hic *(Justinianus)* beatæ memoriæ Pontificem Romanæ Ecclesiæ Sergium, quia erraticæ suæ synodo, quam Constantinopoli fecerat, favere et subscribere noluisset, misso Zacharia protospatario suo, jussit Constantinopolim deportari; sed prævenit militia Ravennatæ urbis, vicinarumque partium jussa principis nefanda, et eumdem Zachariam contumeliis et injuriis ab urbe Roma repulit. *Pluribus eadem exprimit Anastasius, cujus hue item verba transfero: verum hinc inde filum* C *narrationis interrumpam, et quædam ejus elucidationi subservientia interjiciam. Incipit in hunc modum:* Hujus itaque (S. Sergii) temporibus Justinianus imperator concilium in regia urbe jussit fieri, in quo et Legati Sedis Apostolicæ convenerant, et decepti subscripserant. *Laborant auctores, ut hanc Sedis Apostolicæ legationem explicent.*

Non fuerunt hi legati stricti nominis;

54 *Putat Binius per legatos hic designari, non eos, qui solenni delegatione ab Apostolica Sede ad synodos œcumenicas dirigi consueverunt, sed Græcos episcopos, qui in Oriente constituti erant ad audiendos eos, qui Romani Pontificis auxilio indigebant, atque idcirco Vicarii Pontificis appellabantur. De Marca supra laudatus et cum ipso quidam alii existimant intelligendos esse Romani Pontificis apocrysiarios seu responsales, qui Constantinopoli apud imperatorem versabantur, fideique negotia et disciplinæ procurabant. Sed iis nihil jurisdictionis a Pontifice tribuebatur; nisi ad particulares aliquas causas speciali rescripto ea mandaretur, ut docet Thomassinus tomo* I *Veteris et novæ Ecclesiæ disciplinæ lib.* II, *cap.* 408: *ac proinde quamvis concilio interfuissent ac canonibus decepti subscripsissent, nihil eorum, nova Pontificis delegatione carentium, subscriptiones auctoritatis attulissent concilio.* D

nec, si tales fuissent, juvisset quidquam Græcos eorum subscriptio,

55 Sed quid? *inquit Baronius,* Etiamsi speciale mandatum iidem Græci episcopi, Romani Pontificis vicarii *(idem dicendum de apocrysiariis)* ad hoc habuissent: quin insuper, etiamsi a latere et ex Romano clero delecti missi fuissent, et synodo interfuissent, atque etiam subscripsissent: neque sic haberent Græci, quod firmum, validum, probatumque ostendere possent. Nisi enim, quæ in Synodis a legatis sunt gesta, ea confirmentur a Romano Pontifice, subscriptioneque roborentur, nullius esse roboris convincuntur. *Et sane, quidquid obganniat Balsamon Græcus impostor, qui ob manifesta mendacia et fraudes a Baronio pro meritis vapulat, sufficienter agnoverunt Trullani præsules, nihil se egisse, nisi Pontifex ipse canones approbaret, iisque subscriberet, et vel ideo chartam puram reliquerunt ante alios Patriarchas, ut eam subscriptione sua repleret, sicut patet ex his verbis in subscriptionum capite:* Locus sanctissimi Papæ Romani. *Ideo Justinianus imperator partim sponte sua, partim verisimiliter machinationibus Græcorum quorumdam episcoporum tantas Romæ turbas concitavit; dum nec præcibus nec minis invictum sancti Pontificis animum ad pseudosynodum comprobandam inducere potuit.* E

Rogatus ei subscribere Sergius,

56 Compellebatur autem, *prosequitur Anastasius,* et ipse (Sergius) subscribere, sed nullatenus acquievit. Pro eo quod quædam capitula extra ritum Ecclesasticum fuerant in eo annexa. Quæ et qussi synodaliter definita, et in sex tomis descripta a tribus Patriarchis, id est, Alexandrino. Constantinopolitano et Antiocheno, vel ceteris consulibus *, qui in tempore illic convenerant, subscripta erant, manuque imperiali confirmata, missis in locellum, quod scebrum carnale vocitatur, in hanc Romanam urbem ad confirmandum, vel in superiori loco subscribendum Sergio Pontifici, utpote capiti omnium sacerdotum, direxit. *Voces istæ,* quod scebrum carnale vocitatur, *corruptæ sunt. Joannes Vignolius in Libro Pontificali, cum Notis edito Romæ anno* 1724, *legit:* In locello, qui scevochartalis vocitatur. *Tum in Notis,* Scevochartalis, *inquit,* vox Græco Latina ex σκεῦος, scrinium seu capsula, et chartalis, qua scilicet epistolæ atque alia scripta chartis mandata huc illuc clausa mitti ac deportari solebant. F

* *al.* præsulibus

canones ejus rejicit, et fortiter resistens imperatori,

57 Qui beatissimus Pontifex, *verba sunt Anastasii,* ut dictum est, penitus eidem Justiniano Augusto non acquievit, nec eosdem tomos suscipere, aut lectione * pandere passus est. Porro eos ut invalidos respuit, atque abjecit, eligens ante mori, quam novitatum erroribus consentire. Qui imperator Sergium magistrianum (*unum ex ministris magistri officiorum palatii*) in spretum prænominati Pontificis Romam mittens, Joannem Deo amabilem Portuensem episcopum seu Bonifacium consiliarium Apostolicæ Sedis secum in regiam abstulit urbem. *Procul dubio suspicatus est imperator, horum virorum consiliis confirmari* S. Sergii *animum, constantiamque ejus roborari; atque idcirco vel alterutrum, sicut Anastasii textus videtur innuere, vel potius utrumque Constantinopolim adduci jussit, non adeo ut facti rationem ab eis exquireret,*

* *al.* lectioni

AUCTORE J. P.

A *exquireret, quam ut tentaret, an Pontifex, ipsorum præsentia et auxilio destitutus, facilius non esset flectendus ad annuendum placitis. Tum verisimiliter renovatæ sunt sollicitationes et preces, minæque superadditæ et terrores, verum cum neque sic imperator se cerneret quidquam proficere apud Hominem, qui jam ante mortem oppetere decreverat potius, quam consentire erroribus, vi ad id compellendum ratus est, et protospatarium suum, principem spatariorum seu corporis sui custodum, Romam destinavit, qui Pontificem ipsum Constantinopolim traheret.*

Constantinopolim perduci jubetur;

58 *Sed adfuit Sancto et Ecclesiæ suæ Deus, impiosque imperatoris conatus infregit. Audi Anastasium.* Deinde Zachariam, immanem suum protospatarium cum jussione direxit, ut prædictum Pontificem similiter in regiam deportaret urbem. Sed misericordia Dei præveniente, beatoque Petro apostolo et Apostolorum Principe suffragante, suamque Ecclesiam immutilatam servante, excitatum est cor Ravennatis militiæ, ducatus etiam Pentapolitani, et circumquaque partium, non permittere, Pontificem Sedis Apostolicæ in regiam ascendere urbem. Cumque ex omni parte multitudo militiæ conveniret, B Zacharias spatarius perterritus et trepidans, ne a turba militiæ occideretur, portas quidem civitatis claudi et teneri Pontificem postulabat, (*id est, orabat Pontificem, ut Urbis portas claudi ac servari juberet, ne tanta militum copia ingrederetur*) ipse vero in cubiculo Pontificis tremebundus refugit, deprecans lacrymabiliter, ut sui Pontifex misereretur, nec permitteret quemquam ejus animæ infestari.

sed liberant eum milites Ravennantes, et missum a Justiniano

59 Exercitus autem Ravennatis ingressus per portam beati Petri Apostoli (*nunc* porta angelica *dicitur*) cum armis et turba in Lateranense episcopium venit, Pontificem videre æstuans, quem, fama vulgante, per noctem sublatum, et in navigium missum fuisse cognoverant *. Dumque fores patriarchii tam inferiores, quam superiores essent clausæ, has in terram, nisi velocius aperirentur, mittere minarentur *. Præ nimia timoris angustia, et vitæ desperatione Zacharias spatarius sub lectum Pontificis ingressus sese abscondit, ita ut mente excideret, et perderet sensum. Quem beatissimus Papa confortavit, dicens, ut nullo modo timeret. Egressus vero idem beatissimus Pontifex foris basilicam domni Theodori Papæ apertis januis in sedem *, quæ vulgo appellatur sub Apostolis, (*de hoc loco, uti* C *et de basilica jam memorata disputat Onuphrius Panvinius libro de septem Urbis ecclesiis, ubi de oratorio S. Laurentii, quod* Sancta Sanctorum *nuncupatur)* generalitatem militiæ et populi, qui pro eo occurrebant, honorifice suscepit, datoque apto et suavi responso, eorum corda lenivit.

* inaudierant

* *lege* minabantur

* *al.* sedens in sede

protospatarium Urbe ejiciunt.

60 Quamquam illi zelo ducti pro amore et reverentia tam Ecclesiæ Dei, quamque sanctissimi Pontificis, jam a patriarchii custodia non recesserunt, quousque denominatum spatarium cum injuriis et contumeliis a civitate depellerunt *. Nam et is, qui illum miserat, ipso etiam tempore est, Domino retribuente, regno privatus. Sicque Ecclesia Dei imperturbata cum suo Præsule, Christo favente, servata est. *Quo pacto Justinianus imperio deturbatus, et quam ignominiose truncatus naso in exilium actus fuerit a Leontio præfecto, qui imperium adeptus fuerat, pluribus narrata invenies apud Theophanem, Zonaram, Credenum et Græcos alios. S. Nicephorus in Breviario Historico Justinianum in Chersonam urbem deportatum ait,* anno ejus imperii exacto decimo; *successerat autem patri Constantino Pogonato, ut tradunt passim auctores, anno* 685; *recte itaque Marianus Scotus et Hermannus Contractus in Chronicis, hæc contigisse scribunt anno Christi* 695; *ac proinde illius imperatoris in* Sergium *persecutio ad eum ipsum annum duravit, uti ex verbis Anastasii manifeste colligitur.*

* *al.* depellerent

§ VI. S. Willibrordum archiepiscopum consecrat; gravi calumnia prodigiose liberatur.

E

Prædicandi Evangelii facultatem

Obtenta Ecclesiæ pace, curas denuo convertit sanctus Pontifex ad extendendam fidem Christi, eligendosque dignos Evangelii præcones. Hos inter archiepiscopum ordinavit S. Willibrordum, ac Frisiæ præfecit. Audi Bedam, cui, cum e vita migraret, superstes adhuc erat Willibrordus : Idem Papa Sergius, *inquit libro de sex ætatibus*, ordinavit venerabilem virum Willibrordum, cognomine Clementem, Fresonum genti episcopum, in qua usque hodie pro æterna patria peregrinus (est enim de Britannia gentis Anglorum) innumera quotidie diabolo detrimenta, et Christianæ fidei facit augmenta. *Narrat idem paulo prolixius, annum distincte exprimit atque duas S. Willibrordi ad* S. Sergium *peregrinationes distinguit, lib. V Historiæ gentis Anglorum cap.* XII, *quod ita incipit :* Primis temporibus adventus eorum (*Willibrordi ac sociorum)* in Fresiam, mox ut comperit Wilbrordus, datam sibi a principe *(Pipino Majoredomus)* licentiam ibidem prædicandi, acceleravit venire Romam, cujus Sedi Apostolicæ tunc Sergius Papa præerat, ut cum ejus licentia et benedictione desideratum evangelizandi gentibus opus iniret : simul et reliquias beatorum Apostolorum ac martyrum Christi ab eo se sperans accipere.

F

concedit S. Willibrordo et sociis,

62 *Tum paucis interjectis subdit :* Postquam vero per annos aliquot in Fresia, qui advenerant, docuerunt, misit Pipinus, favente omnium consensu, virum venerabilem Wilbrordum Romam, cujus adhuc Pontificatum Sergius habebat, postulans, ut eidem Fresonum genti archiepiscopus ordinaretur. Quod ita, ut petierat, impletum est anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo nonagesimo sexto. Ordinatus est autem in ecclesia sanctæ martyris Cæciliæ, die natalis ejus, imposito sibi, a Papa memorato, nomine Clementis, ac mox remissus ad sedem episcopatus sui. *Alcuinus, aliis Albinus Flaccus, circa finem seculi* VIII *Vitam S. Willibrordi exaravit stylo soluto ac ligato, eademque fere, quæ Beda, scribens, adjunctis quibusdam auxit, quæ Pontificis nostri sanctitatem non parum commendant ; quapropter hæc transcribenda etiam ratus sum, quæ ad propositum nostrum potissimum pertinent :* Prudenti, *inquit*, cogitabat consilio *(Pipinus)* eum

AUCTORE J. P.

eum (*Willibrordum*) Romam mittere, ut a Domno Apostolico SERGIO, viro sanctissimo, tunc temporis in summi sacerdotii honorem ordinaretur : ....renuit primum (*Willibrordus*)... tandem... coactus consensit.... et sic cum honorifica legatione et muneribus Apostolico condignis Romam directus est.

et postea eumdem Willibrordum ab angelo admonitus

63 Sed die quarto priusquam illo veniret, beatissimus in somnis Apostolicus angelica responsione admonitus est, ut illum cum summo honore suscepisset, et quod multarum animarum esset illuminator futurus, a Deoque electus, et ad hoc venisset, ut summi ab eo sacerdotii honorem suscepisset, nihilque ei negandum esse, quidquid petisset. Qua factus Apostolicus admonitione certus, cum gaudio et summo eum suscepit honore, et ut in eo fidei agnovit fervorem, religionis devotionem, sapientiæ plenitudinem, die competenti, populo adveniente, advocatis venerabilibus in societate ministerii sacerdotibus, publice in ecclesia beatissimi Petri, Principis Apostolorum, cum magna eum dignitate, more Apostolico, ordinavit archiepiscopum, ac ordinato nomen ei imposuit Clemens, suisque vestimentis sacerdotalibus induit eum, et sancto, quasi superhumerali Aaron, pallio dignitatis et indumento B confirmavit gloriæ, et quodcumque voluit et petivit, aut in Patrociniis Sanctorum, aut in rebus ecclesiasticis, cum tota mentis alacritate tradidit illi, firmatumque benedictione, donis ditatum cum salutaribus præceptis iterum eum in opus Evangelii remisit.

archiepiscopum consecrat.

64 *Ex his videre est, quanti faceret Sanctus noster viros apostolicos, quanti fieret ipse a Deo dignante eum angelico alloquio. Porro dissentiunt in eo Beda et Alcuinus, quod hic S. Willibrordum consecratum scribat in ecclesia S. Petri Apostoli, ille in S. Cæciliæ martyris ; uter rectius incertum est. Attamen cum Beda addat, dictam consecrationem factam esse die S. Cæciliæ natali, malim credere*, quod S. Sergius *propter diei solemnitatem id peragere voluerit in ecclesia dictæ sanctæ martyris; sicut haud dubie S. Willibrordo nomen potius Clementis quam alterius Sancti imposuit, quia postridie S. Clementis Pontificis solemnitas erat celebranda. Plura de SS. Willibrordo, Cæcilia, Clemente dicenda venient mense Novembri ad dies 7, 22 et 23 ; sicut etiam de SS. Lamberto et Huberto Trajectensium episcopis ad dies 17 Septembris et 3 Novembris, de* C *quibus hic unum occurrit similiter paucis annotandum.*

Dicitur similiter episcopum consecrasse S. Hubertum :

65 *Molanus in Indiculo Sanctorum Belgii, Baronius ad annum 699 et neoterici quidam alii existimant, S. Hubertum etiam a Sancto nostro, prævia admonitione angelica, fuisse consecratum episcopum. Non hauserunt istud, quantum equidem assequor, ex auctore, qui antiquior sit Nicolao canonico Leodiensi, qui seculo* XII *collegit S. Lamberti episcopi gesta, postmodum prelo commissa a Ioanne Chapeavillo, ejusdem ecclesiæ canonico, tomo* I *de Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium. Habet autem laudatus Nicolaus cap.* XVII *ea, quæ in compendium contracta, hic subnecto : Beatæ memoriæ Sergius, vigiliis et orationibus fatigatus, in somnum inciderat ipsa hora, qua S. Lambertus martyrium passus est : cum ei angelus astitit, mortem Lamberti intimavit, hujus baculum pastoralem tradidit, præcepitque, ut Hubertum, eo ipso die in Urbem adventurum, Lamberto successorem consecraret. Evigilans* D *Pontifex baculum reperit, et agnitum ex signis ab angelo acceptis Hubertum ordinavit.*

id tamen negatur a plerisque,

66 *Verum hæc historia hodiedum fidem non invenit apud plerosque criticos ; impugnant eam et fabulis annumerant Mabillonius seculo* III *Benedictino parte* I *ad Vitam S. Lamberti, conscriptam a Godescalco ; Bailletus in Actis S. Huberti ad diem 3 Novembris, et fuse Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum ad annum 708, ubi ostendunt, S. Lambertum eo dumtaxat anno martyrium subiisse, indeque manifeste sequi, non potuisse a* S. Sergio, *post revelatum sibi S. Lamberti martyrium, episcopum ordinari Hubertum, et Lamberto successorem substitui ; quandoquidem* S. Sergius *dudum ante dictum annum 708, scilicet, ut patebit infra, anno* 701 *vel* 702, *e vivis excessisset. Aliud commentum ex ejusdem Nicolai Opere profert in lucem citato loco laudatus Cointius ac mox subdit :* Reinerus *(floruit is vel simul cum Nicolao, vel paulo post ipsum)* cum utramque Nicolai fabulam... præ manibus haberet,.. priore quidem delectatus est,... posteriore autem abstinuit, suoque silentio significavit, falsa sibi videri, quæ de Huberto et Apostolorum limina peregrinato circumferuntur.

et pugnare videtur cum vera chronologia.

67 *Et sane, si satis constet, S. Lambertum obiisse anno dumtaxat 708, vel, ut vult Pagius, 707, quod nos alibi examinabimus, nihil verisimilitudinis retinet Nicolai enarratio. Quidquid sit, ut minimum suspecta mihi fit, ex constanti adeo omnium auctorum Nicolao antiquiorum silentio. Quid enim impulisset Godescalcum canonicum et Stephanum episcopum Leodiensem, quorum ille ante annum 750, hic circa 903 Acta S. Lamberti posteris transmisit, quid anonymum biographum, S. Huberti discipulum vel familiarem, ut tradit post Surium Cointius, quid alios veteres scriptores impulisset, ut silentio involverent prodigium tam illustre, tam aptum commendandæ divinæ providentiæ, augendoque splendori et gloriæ tum SS. Lamberti et Huberti, tum etiam* S. Sergii? *Dixi autem suspectam mihi reddi Nicolai historiam, non vero (si nempe ullo modo salvari queat ratio chronologica) absolute falsam propter solum silentium scriptorum, sicut aliqui recentiores propter hujusmodi unius alteriusve auctoris silentium omnem prorsus fidem abrogant alteri prodigio, quo ad testificandam Sancti nostri innocentiam divinitus patratum dicitur.*

Alteri prodigio,

68 *Cardinalis Baronius, Pagius et alii referunt memoratum prodigium ad annum Christi* F 699 ; *auctor vero, ex quo ipsi habent, annum determinatum non assignat ; quapropter ordinem temporis non multo invertendum existimavi, si id præcedentibus mox subnecterem. Auctor itaque est anonymus monachus Malmesburiensis, qui Acta conscripsit S. Aldhelmi, episcopi Schireburnensis, edita a nobis secundo loco ad diem 25 Maii. Capite* II *præmittit sequentia :* Hunc autem (*Aldhelmum*) in tanta persistentem boni operis perseverantia, Apostolicæ Sedis Pontifex, magnæ sanctitatis vir Sergius (*Romam*) asciverat. *Interjectis dein quibusdam, huc non pertinentibus, subdit :* Posthæc Sancto viro apud prædictum Papam diu morante, divino ingerente Spiritu, rogatus est ab eo, ut quemdam baptizaret puerum ; de cujus utique genitore in populo absque evidentiæ causa satis dubium : quia, ut moris est fere omnium gentium plebs rumigerula, hunc genuisse Apostolicum æstimabat. Falso enim gens inscia hoc de tanto Antistite opinabatur, quia per vitæ meritum

A ritum in registris suis aliisque scripturæ locis vir Apostolicus declaratur. Cujus Patris voluntatibus S. Aldelmus obsecundans, puero, non nisi novem dierum spatium, ut perhibetur, gerente, fidelium more in ecclesia catechizato, coram adstantibus turbis præcepit edicere, si pater ejus esset is, qui vulgo dicebatur. Illico infans, quamquam nimium parvulus, remotis contra naturam linguæ obstrusionibus, fecit quod abbas ille jusserat sanctissimus. Locutione enim sibi divinitus data, satisque intelligibili, ostendit omnibus, non se esse genitum illius opere, quem vanus in hoc referebat populus. *Ita laudatus monachus, auctor seculi* XI *vergentis ad finem.*

quo Sanctus ingenti calumnia liberatus legitur,

69 *Anonymus item scriptor Vitæ compendiosæ S. Aldhelmi apud Surium memorat hoc prodigium; ubi postrema hoc modo exprimuntur:* Puerum, non nisi novem habentem dies, exhiberi jubet *(S. Aldhelmus)* eique in virtute et nomine Jesu Christi imperat, ut edicat, num Sergius Pontifex eo se scelere obstrinxerit. Respondit infans absolutissimo sermone, Pontificem nequaquam illi crimini affinem esse, nihil illum cum fæmineo sexu commercii habere. *Adoptarunt eamdem historiam Capgravius in Legenda,*
B *Harpsveldius in Historia Anglicana, Oldoinus in Additionibus ad Ciaconium, ac multi recentiores. Contra vero Bailletus in Vita Sancti nostri, eam tam certo falsam opinatur, ut ne quidem memoratu dignam affirmet, addens fabulam illam esse fœtum procreatum in cerebro monachi cujusdam Angli, memoriam S. Aldhelmi cohonestare volentis.*

immerito ab aliquibus omnis fides denegatur.

70 *Verum eruditus criticus nullum rationem prodit, ob quam in laudatum monachum adeo vehementer insurgat. Certe veritati historiæ non obstat primo ratio temporis: fuit enim S. Aldhelmus, ut probat Henschenius in Notis ad ejus Acta, cœnobio Malmesburiensi abbas ab anno* 675, *et anno* 705, *teste Beda, evectus ad cathedram Schireburnensem: nec obstat secundo vel magnitudo miraculi, vel quicpiam aliud. Verum quidem est, quod ejus non meminerit auctor Vitæ* Sergii *apud Anastasium; ast et alia is prætermisit, quæ a Bailleto nihilominus admittuntur. Non meminit ejus etiam Wilhelmus Malmesburiensis in Vita S. Aldhelmi a nobis primo loco excusa*; *sed is anonymo biographo aliquantulum recentior est, nec, ut putat Henschenius, ejus scripta vidit: proindeque mirum non esset, si res, quæ ante*
C *quatuor secula contigerat, in Wilhelmi notitiam non pervenisset; præsertim cum præter laudatum anonymum assignari nequeat auctor, qui ante Wilhelmum S. Aldhelmi Acta in ordinem digesserit. Mitto, quod observat Mabillonius, ex ipso Wilhelmo saltem colligi posse, S. Aldhelmi in Urbem profectionem. Itaque defectus ille testimoniorum antiquiorum seculo* XI, *natus est quidem efficere, ut cum Baronio ac Pagio ad annum* 699, *et Mabilonio Seculo* III *Benedictino de facti certitudine subdubitem; at multum abest, ut nullam idcirco ei fidem adhibendam rear.*

§ VII. Particula SS. Crucis a Sancto invenitur; schisma Aquileiense exstinguitur; Epistola, quæ ipsi attribuitur.

Invenit Sergius magnam SS. Crucis particulam

Redeo *ad annum Christi* 696, quo, *teste Hermanno Contracto*, Sergius Papa, Domino revelante, capsam cum portione Dominicæ Crucis invenit. *Venerabilis Beda lib. de sex ætatibus, et Ado Viennensis in Chronico, relata S. Willibrordi Romæ consecratione, dicto anno peracta, hanc S. Crucis inventionem mox annectunt initio Leonis seu Leontii imperatoris, quod valde congruit anno, quem assignat Hermannus; cum Leontius adierit imperium circa finem anni* 695. *Meminit ejusdem inventionis Romanum* E
Martyrologium vetus, editum a Rosweydo nostro, ad diem 14 *Septembris in hunc modum:* Exaltatio sanctæ Crucis, ab Heraclio imperatore a Persis Jerosolymæ reportatæ: quando et Romæ lignum salutiferum Crucis a Sergio Papa inventum ab omni populo veneratur. *Laudatus Beda illam ita exprimit:* Papa Sergius in sacrario beati Petri apostoli capsam argenteam quæ in angulo obscurissimo diutissime jacuerat, et in ea crucem diversis ac pretiosis lapidibus adornatam, Domino revelante, reperit; de qua tractis 4 petalis *, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem ligni salutiferi Dominicæ Crucis interius repositam inspexit, quæ ex tempore illo annis omnibus, in basilica Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, die exaltationis ejus ab omni osculatur et adoratur populo. *Eadem totidem pene verbis narrat Anastasius, et ex hoc Abbo, Ado et ceteri; fusius paulo Mafeius Vegius cap.* IV *lib.* I *Historiæ basilicæ Vaticanæ, quam dedimus tomo* VI *mensis Junii, parte secunda.*

* laminis a *Græca voce* Πέταλον

de qua ex Angelo Rocca

72 *Angelus Rocca episcopus Tagastensis, dum sub initium seculi præcedentis Apostolici sacrarii* F
præfecturam gereret, de hac sanctissimæ Crucis particula Commentarium typis promulgavit in quatuor distinctum capita; ex quo non abs re fore censui, quædem Commentario nostro inseruisse, quæ verborum Bedæ elucidationi subserviant. Primo dictam SS. Crucis portionem asserit, hodiedum adhuc asservari in memorato sacrario; unde patet, eam, sicut innuit Beda, ex sacrario basilicæ S. Petri translatam fuisse quidem ad basilicam S. Salvatoris, ibidemque annis singulis fidelium adorationi fuisse expositam, attamen deinde priori basilicæ, in qua a S. Sergio *reperta fuerat, fuisse restitutam. Hoc autem, si recte notat Panvinius, contigit verisimiliter circa annum* 1528 *vel* 1529.

et Onuphrio Panvinio

73 *Etenim auctor ille libro de Septem Urbis ecclesiis, sub finem basilicæ S. Salvatoris, ubi agit de Oratorio S. Laurentii, quod nunc* Sancta Sanctorum *nuncupatur, scribit in hunc modum:* In hoc vero oratorio, reliquiæ quam plures pretiosissimæ, et certissimæ fuerant, quarum multæ adhuc ibidem exstant, multæ suo loco ablatæ.

Inter

AUCTORE J. P.

Inter cæteras aliquando fuit ibidem pars ligni sanctissimæ Crucis, cujus ita meminit Beda : *subdit hic verba data a nobis supra ex libro de sex ætatibus, et mox pergit:* Hanc Ligni sanctissimi portionem excidio Urbis sub Clemente VII (*anno Christi* 1527) a militibus aliquot theca argentea direpta ablatam, Pontifex prodigiose et non sine ope divina recuperavit ; et aurea crystallinaque cruce inclusam, in palatio Vaticano, ubi est sacristia pontificia, servari jussit. *Secundo dicit laudatus Rocca, memoratam SS. Crucis particulam ideo a venerabili Beda* miræ magnitudinis portionem *et a Bibliothecario* ineffabilem portionem *appellatam fuisse, quia quantitate sua exsuperat omnes, quæ tum alibi locis diversis, tum Romæ in basilicis aliis asservantur; figuram ejus Commentario suo præfixit, crassitudinem vero seu profunditatem ejus accedere ait ad latitudinem indicis sive digiti proximioris pollici.*

quædam memorantur.

74 *Tertio denique quantumvis non certo constare putet idem auctor, quandonam, unde, a quo et sub quo Pontifice Romam delata fuerit sæpe nominata SS. Crucis particula, conjicit tamen, illuc destinatum fuisse a Juvenale episcopo Hierosolymitano ad S. Leonem Papam hujus nominis primum,* B *qui ab anno 440 usque ad 461 universæ Ecclesiæ præsedit. Conjecturam suam firmat laudatus Rocca, primo ex Epistola S. Leonis ad dictum Juvenalem, ad cujus calcem leguntur hæc verba* : Particulam Dominicæ Crucis cum eulogiis dilectionis vestræ veneranter accepi. *Secundo ex notis et characteribus ipsi sacratissimo Ligno incisis, quos uti et imagines ipsi itidem incisas fuse exponit ac delineat, sicut curioso lectori apud ipsum videre licet. Nos ad alia properamus.*

Aquileiensis ecclesiæ schisma

75 *Sequitur modo, quod tradit Vitæ auctor apud Anastasium de exstincto, opera ac labore* S. Sergii, *schismate ecclesiæ Aquileiensis, cujus causam atque originem breviter præmitto. Anno Christi 553, imperante Justiniano I, et Pontificatum gerente Vigilio, celebrata est Constantinopoli synodus quinta œcumenica, in eaque pronunciatum anathema contra libros Theodori episcopi Mopsuesteni propter hæresim Nestorianam iis contentam; contra scripta quædam Theodoreti Cyrensis episcopi, quod et illa Nestorio faverent, adversarentur synodo Ephesinæ, atque Cyrilli Alexandrini anathematismos convellerent ; et contra Epistolam Ibæ, episcopi Edesseni ad Marim* C *Persam, in qua laudabatur dictus Mopsuestenus, Cyrillus accusabatur, ac Ephesina synodus insimulabatur præcipitis absque examine latæ in Nestorium sententiæ. Cum autem hac trium Capitulorum, ut passim vocari solent, condemnatione plures episcopi derogatum putarent auctoritati Chalcedonensis synodi, habitæ seculo præcedente sub Leone I, quod in ea Ibas et Theodoretus ad Ecclesiæ communionem recepti, sedibus suis restituti, atque ad consessum inter patres alios fuissent admissi; dirum schisma erupit per orbem Christianum, factumque est, ut plures in Africa, Hispania, Italia atque aliis regionibus synodum quintam non reciperent episcopi, non advertentes, admissos fuisse quidem in Chalcedonensi concilio dictos Ibam et Theodoretum; at non ante depositos errores, data veræ pœnitentiæ testimonia, et sinceram fidei orthodoxæ professionem; nullatenus autem comprobatam fuisse eorum doctrinam. Plura super ea materia vide apud Baronium ad annum 553, Cabassutium in Historia Conciliorum pag. 263 et seqq. aliosque.*

D

opera et labore S. Sergii

76 *Ceterum ecclesias, quæ sese ea de causa ab unione Catholica præsciderant, reduxit paulatim prudens Pontificum Vigili successorum sollicitudo; Aquileiensem vero, pertinacius schismati adhærentem, adlaborarunt præ reliquis, ut ad unitatem revocarent, S. Gregorius Papa primus, et Honorius, atque ipsorum studio æstus quidem schismaticorum deferbuit, verumtamen plane exstinctus non est: id Sancto nostro perficiendum reservarat divina providentia. Audiendus nunc Anastasius :* Hujus (S. Sergii) temporibus Aquilegiensis ecclesiæ archiepiscopus, et synodus, quæ sub eo congregata est, qui sanctum quintum universale concilium, utpote errantes, suscipere diffidebant, ejusdem beatissimi Papæ monitis atque doctrinis instructi, conversi sunt, iidemque venerabile concilium cum satisfactione susceperunt : et qui prius sub erroris vitio tenebantur, doctrina Apostolicæ Sedis illuminati, cum pace consonantes veritati, ad propria relaxati sunt.

penitus extinguitur.

77 *Venerabilis Beda libro de Sex ætatibus, et qui non diu post illum floruit in Italia Paulus Diaconus lib.* VI, *cap.* XIV *de Gestis Longobardorum consentiunt Anastasio:* Synodus Aquileiæ E facta, *inquiunt*, ob imperitiam fidei quintum universale concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati Papæ Sergii monitis instructa, et ipsa cum cæteris Christi ecclesiis annuere consentit. *Eruitur præterea ex laudatis scriptoribus, coactam fuisse dictam synodum sub initia Augusti Tiberii, cognomine Apsimari, qui imperium arripuit anno 698; unde quæ hic de Sancto nostro memorantur, vel huic ipsi vel proxime subsequenti anno innectenda existimo. Atque hæc ad institutum nostrum dicta sufficiunt de ecclesiæ Aquileiensis schismate; siquis autem plene de ea instrui desideret, adeat Opus P. Bernardi de Rubeis, editum Argentinæ anno hujus seculi* XL, *in quo monumenta dictæ ecclesiæ erudito Commentario illustrat, ac schismatis primordia, processum et finem Historico-chronologica dissertatione pertractat a capite* XXI *usque ad* XXXVII.

Epistola Sergii ad Ceolfridum abbatem

78 *Wilhelmus Malmesburiensis lib.* I *de Gestis regum Anglorum cap.* III *recitat Epistolam a Sancto nostro directam ad Ceolfridum, monasterii Girwensis in Anglia abbatem, qua hunc hortatur, ut venerabilem Bedam Romam mittat. His illa verbis concepta est.* Sergius episcopus servus servorum Dei, Celfrido religioso abbati salutem. Quibus verbis ac modis clementiam Dei F nostri, atque inenarrabilem providentiam possumus effari, et dignas gratiarum actiones pro immensis circa nos ejus beneficiis persolvere, qui in tenebris et umbra mortis positos ad lumen scientiæ producit : (*hic nonnulla videntur desiderari*) Benedictionis interea gratiam, quam nobis per præsentem portitorem tua misit devota religio, libenter et hilari animo, sicuti ab eo directa est, nos suscepisse cognosce. Opportunis ergo ac dignis amplectendæ tuæ sollicitudinis petitionibus arctissima devotione faventes, hortamur Deo dilectam tuæ religiositatis bonitatem, ut quia, exortis quibusdam ecclesiasticarum causarum capitulis, non sine examinatione longius innotescendis opus nobis sunt ad conferendum arte litteraturæ imbuti; sicut decet Deo devotum auxiliatorem sanctæ matris universalis Ecclesiæ, obedientem devotionem huic nostræ hortationi non desistas accommodare : sed absque aliqua remoratione religiosum Dei famulum Bedam venerabilis monasterii tui presbyterum ad limina Apostolorum

Apostolorum principum, dominorum meorum Petri et Pauli, amatorum tuorum ac protectorum, ad nostræ mediocritatis conspectum non moreris dirigere: quem, favente Deo tuis precibus, non diffidas prospere ad te redire, peracta præmissorum capitulorum cum auxilio Dei desiderata solemnitate. Erit enim, ut confidimus, etiam cunctis tibi creditis profuturum, quidquid Ecclesiæ generali claruerit per ejus præstantiam impertitum.

ab aliis admittitur, aliis fictitia,

79 *Variæ sunt circa illam Epistolam eruditorum opiniones : Baronius ad annum* 701 *nullatenus dubitare se ostendit, quin genuina sit et vere a* S. Sergio *conscripta ; imo inde commendari dicit* Bedæ modestiam, qui cum sæpe ejusdem Sergii Papæ meminerit, numquam se ab eo vocatum litteris tradit, silentio pressa relinquens, quæ ad laudem suam spectare posse viderentur. *Contra Henschenius ad diem 27 Maii in Commentario prævio ad Acta S. Bedæ presbyteri num. 8 totam Epistolam fictitiam censet ; quia nimirum in Vita collecta a Turgoto Priore Dunelmensi natus dicitur anno* 677, *et quia ipsemet Beda venerabilis in Epilogo ad Historiæ suæ Epitomen de sese ita loquitur :* Decimo nono vitæ meæ anno diaconatum, tricesimo gradum presbyteratus, utrumque per ministerium reverendissimi episcopi Joannis, jubente Ceolfrido abbate, suscepi. *Juxta quos calculos intelligi nequit, quomodo* S. Sergius *ad se dirigi jusserit Bedam* presbyterum, *utpote qui presbyteratus ordinem susceperit dumtaxat anno* 706, *utique annis quinque post sancti Pontificis ex hac vita discessum, quem anno* 701 *illigat Henschenius.*

aliis suspecta

80 *Mitius paulo judicium tulit de recitata Epistola Mabillonius Seculi* III *Benedictini parte prima in Elogio historico, quod contexuit de gestis venerabilis Bedæ ; ubi sic pronunciat :* Est etiam nonnihil suspicionis in prædicta Epistola: tum quia vix Beda presbyter ordinatus est ante mortem Sergii Papæ anno 701 demortui, tum quia libris scribendis vacare cœpit a tempore suscepti presbyteratus, quibus factum est, ut fama ejus ad exteros spargeretur. *Quam sententiam ut plenius perspicias, oportet scire, quod laudatus auctor annum Bedæ natalem, a biographo supra citato annotatum, erroneum putet, velitque natum Bedam anno* 673, *ordinatum vero presbyterum anno* 702. *Atque id quidem probari contendit ex ipsomet venerabili scriptore hujusmodi ratiocinio :* Anno Dominicæ Incarnationis 731, *ut notat ipse Beda, absolvit Historiam gentis Anglorum, absolvit et Epitomen seu Recapitulationem ejus, quam non ultra dictum annum protraxit ; sicut patet in optimo codice Ms., quem penes se esse testatur Mabillonius, et in altero exemplari, ex codice pervetusto S. Maximini Trevirensis bibliothecæ, edito Parisiis, anno* 1681 *a P. Francisco Chiffletio Societatis nostræ presbytero, in quibus post hæc :* Anno 731 Berctuald archiepiscopus obiit. Eodem anno Tacuini consecratus archiepiscopus nonus Dorvernensis ecclesiæ, Edilbaldo rege Merciorum quintum decimum agente annum imperii, *mox sequitur Epilogus numero præcedente citatus.*

habetur;

81 *At vero dictus Epilogus clauditur hac formula :* Ex tempore accepti presbyteratus usque ad annum ætatis meæ quinquagesimum nonum hæc in Scripturam sanctam meæ meorumque necessitati ex Opusculis venerabilium patrum breviter annotare, sive etiam ad formam sensus et interpretationis eorum superadjicere curavi. *Ac tum subnectitur Catalogus Operum, quæ conscripsit. Igitur Beda ætatis suæ numerabat annum* 59, *anno Christi* 731 *:* Quod si, *inquit Mabillonius*, ab anno 731 retrogrado calculo numeres novem et quinquaginta annos ætatis, Bedæ ortum anno 673 statuendum esse intelliges. *Et infra dicit per consequens :* Presbyteratus gradum adeptus est anno 702. *Non displicet sane Mabillonii opinio, imo undequaque verisimilis mihi apparet in eo, quod nativitatem Bedæ citius contigisse demonstret ; præsertim quia in alia, qua cum Turgoto affigitur anno* 677, *usque ad mensem Maium anni* 735, *qui a Mabillonio, Henschenio, Pagio aliisque ipsi emortualis statuitur, vix aut ne vix quidem reperiri queunt anni ætatis ejus* 59, *et si etiam quovis modo reperiantur, dicendus erit scripsisse Epilogum paulo ante obitum.*

quorum nempe chronologiæ repugnat :

82 *Sed æque juxta Mabillonii, ac Henschenii calculos sæpe memorata Epistola apparebit fictitia : quandoquidem juxta utrumque* S. Sergius *defunctus sit anno* 701, *et Epistola scripta non fuerit, antequam presbyter ordinatus esset Beda, quod factum putat Mabillonius anno* 702, *Henschenius anno* 706. *Pagius ad annum* 731 *consentit Mabillonio super nativitate et morte venerabilis Bedæ, sicut et alibi super anno mortis Sancti nostri, ut infra videbitur ; de Epistola autem ita sentit ad annum* 701, *ut vere quidem ad Ceolfridum destinatam existimet, non a* S. Sergio, *sed ab aliquo ejus successore Pontifice; quod mihi non probatur, quoniam nomen* Sergii *diserte expressum est initio Epistolæ, nec alter fuit eo nomine Pontifex ad annum usque* 844. *Quod si velit Pagius adulteratam fuisse Epistolam, æque facile finxero, quod ex inani cujusdam cautela Bedæ nomini adjectæ fuerint voces sequentes :* venerabilis monasterii tui presbyterum, *ut scilicet distingueretur a duobus aliis eodem nomine monachis, non multo tempore remotis a Beda Girwensi ; sicque eludam difficultatem omnem desumptam ab hujus presbyteratu.*

consona ostenditur calculis Papebrochii ;

83 *Dissolvi potest, meo quidem judicio, dicta difficultas modo a verisimilitudine minus alieno ; si nempe Bedæ nativitatem anno* 673 *illigamus cum Mabillonio, et obitum* S. Sergii *anno* 702 *cum Papebrochio. Etenim si supponamus, natum esse Bedam uno ex duobus prioribus mensibus anni* 673, *ordinatumque sacerdotem mense tertio anni* 702, *compleverat certe tum annum ætatis* 29, *verissimeque scripsit, presbyteratus gradum se suscepisse anno* 30, *quem jam ab uno alterove mense ingressus fuerat. Ab hoc autem mense tertio usque ad ejusdem anni diem* 14 *Augusti, Sancto nostro, juxta mentem Papebrochii, emortualem, sufficiens tempus intercessit, ut Pontifex ex portitore, qui dicitur in Epistola Romam missus ab abbate Ceolfrido, intellexerit Bedæ sacerdotium, eumque per litteras ad se evocaverit. Atque inde facile etiam colligitur, cur Ceolfridus Bedam non mittendum judicarit, quia nimirum non multo post datas litteras mors Pontificis subsecuta est.*

nec rejicienda ob aliud ab iis allatum argumentum

84 *Superest modo altera difficultas enodanda, quam objiciunt prædictæ Epistolæ adversarii. Beda tantum, inquiunt,* libris scribendis vacare cœpit a tempore suscepti presbyteratus, quibus factum est, ut fama ipsius ad exteros spargeretur. *Primum testatus est Beda ipse, secundum quo pacto probabunt? Quid enim prohibet, ad exteros penetrasse doctrinæ famam hominis, qui ab anno ætatis septimo usque ad trigesimum studis*

AUCTORE J. P.

diis operam dederat in monasterio, licet necdum concinnasset libros? Vel ubinam in Epistola innuitur, ejus famam in Urbem non pervenisse, nisi per libros ab eo exaratos? Opus sibi esse ait Pontifex viros imbutos arte litteraturæ; Bedam requirit; at talis erat Beda, talem esse scire potuit Pontifex ex memorato supra portitore, quem haud dubie Bedæ in omni genere scientiarum eruditio non latuit. Quibus ita dispositis, nihil equidem video, quod eam Epistolam merito suspectam, nedum fictitiam reddat, nihil quod suadeat suspicari fidem Wilhelmi Malmesburiensis, scriptoris in rebus Anglicis non exiguæ auctoritatis, qui illam, ut vere a S. Sergio *conscriptam, ad posteros transmisit. Sed, sicut monui, in supposito solum, quod Papebrochii de obitu Pontificis nostri opinio, cujus infra rationes dabimus, aliorum sit præferenda. Iterum prænotasse juvat, quod cum ideo præsertim Epistola vel dubia vel fictitia apparuerit citatis auctoribus, quia ipsam conciliare non valebant cum anno mortis Sancti nostri; inde pondus aliquod accedat Papebrochianæ chronotaxi, quod in hac tempus scriptæ Epistolæ et ejusdem Auctoris obitus probabilissime concilientur.*

B

§ VIII. Urbis ecclesias restaurat et exornat: ritus pios instituit.

Basilicam S. Petri

Præter *assignata paragraphis præcedentibus gesta* S. Sergii, *alia non pauca restant memoratu dignissima, quæ cogimur non observato ordine temporum describere, quod eum nec ex libro Pontificali, nec ex veterum scriptis licuit eruere. Sunt ea pleraque illustria monumenta piæ ejus in ecclesias Romanas munificentiæ et peculiaris sollicitudinis in promovendo novis institutis Dei et Sanctorum cultu. Accipe ea nunc singula ordine, quo dantur apud Anastasium:* Hic (S. Sergius) fecit imaginem auream beati Apostoli Petri, quæ est in parte mulierum. *Agit de basilica Vaticana, deque ea ejusdem parte, in qua tum moris erat orare mulieres sejunctas a viris.* Hic fecit thymiamaterium * aureum majus cum columnis et coopercula, quod suspendit ante eamdem imaginem, in quo incensum et odor suavitatis festis diebus, dum Missarum solemnia celebrantur, omnipotenti Deo opulentius mittitur. *Ita codex editus a Vignolio, quem hic sequor; aliter paulo leguntur in codicibus aliis, ut videri potest etiam in editione Blanchini, quod pro sequentibus non observabo, nisi sit discrimen notatu dignum.*

C

* *i. e.* thuribulum

vario ornatu ditat.

86 Posuit etiam in absida basilicæ suprascriptæ, super sedem, appallaream (*operimentum in formam cochleæ*) argenteam pensantem libras 120. Fecit quoque in suprascripta basilica pharos argenteos 6, pensantes libras 170, qui sunt super trabes ad ingressum confessionis. Fecit et in circuitu altaris basilicæ suprascriptæ tetravela (*vela in quadrum formata*) 8, quatuor alba, et quatuor coccinea. Tignum * etiam et cubicula *, quæ circumquaque ejusdem basilicæ sunt, quæ et per longa tempora stillicidiis et ruderibus fuerant dissipata, studiosius renovavit ac reparavit. Musivum quoque, quod ex parte in fronte atrii ejusdem basilicæ fuerat dirutum, innovavit. Similiter et specula ejusdem ecclesiæ, tam quæ super sedem sunt, quam quæ super regias argenteas * majores, renovavit.

* tectum
* sacella

D

* *al.* regios arcus

Corpus S. Leonis Papæ in digniorem locum transfert,

87 Hic corpus beati Leonis, probatissimi patris atque Pontificis, quod in abditis inferioribus secretarii prædictæ basilicæ positum fuerat, facta diligentius tumba in denominata basilica, in publico loco, ut sibi fuerat revelatum, reposuit, ac locum ipsum ornavit. *Diximus num.* 40 *incertum esse, quo anno Pontificatus sui* S. Sergius *corpus S. Leonis transtulerit; si tamen conjecturis nonnihil liceat tribuere, non multum abest, quin credam, id factum esse circa annum* 696 *vel* 697. *Nam cum hoc sacrum corpus repertum sit in secretario, id est, ut notat Vignolius, in sacrario* beati Petri Apostoli, in quo tunc pluribus summis Pontificibus sepultura data fuerat, *cumque Sanctus noster in eodem sacrario invenerit SS. Crucis particulam anno Christi* 696, *sicut supra retuli; omnino verisimile est, quod circa idem tempus locum hunc sacrum diligenter perscrutatus fuerat, inventumque S. Leonis corpus inde transtulerit.* Fecit etiam (*pergit Anastasius*) patenam auream majorem habentem in gyro gemmas albas, et in medio crucem cum hyacinthis et smaragdis, pensantem libras 20. *Hæc de basilica Vaticana, quam tomo* VI *Junii, parte* II, *pag.* 85 *fuse descripsit Janningus noster; ubi etiam absidis, phari, aliarumque vocum hic in textibus obscuriorum expositionem reperiet lector curiosus. Transit hinc auctor libri Pontificalis ad alias Urbis ecclesias, Sancti nostri munificentia exornatas.*

E

S. Pauli atque alias Urbis basilicas exornat et in iis collapsa restituit.

88 Hic tigna et cubicula universa in circuitu basilicæ beati Pauli apostoli, quæ longa per tempora vetustate confecta fuerant, studiosius innovavit ac reparavit. Similiter et trabes fecit de Calabria adduci, et quas in eadem basilica vetustissimas invenit renovavit. Imagines quoque Apostolorum vetustissimas, quæ erant super fores ejusdem basilicæ, mutavit. Fecit etiam ambonem * et ciborium (*id est*, tegimen *seu* umbraculum *altari superimpositum, sicut interpretantur Vignolius et Cangius*) in basilica sanctorum Cosmæ et Damiani, ubi et multa dona obtulit. Trullum * vero ejusdem ecclesiæ fusis chartis * plumbeis cooperuit atque munivit. Ciborium quoque S. Susannæ, quod ante ligneum fuerat, ex marmore fecit: diversaque cimelia aurea et argentea, vel immobilia loca illic donavit. Basilicam quoque S. Euphemia, quæ per multa tempora fuerat distecta, cooperuit ac renovavit. Sed et basilicam S. Aureæ in Ostiis, quæ similiter fuerat distecta vel disrupta, cooperuit, suoque studio renovavit. Oratorium etiam sancti Andreæ apostoli, quod est in Lavicana, a solo refecit. In basilica quoque sancti Laurentii martyris, quæ appellatur Titulus Lucinæ, fecit arcus argenteos 4. Fecit et coopertoria vel vasa aurea et argentea plura per diversas ecclesias ad usum et ornatum ecclesiarum Christi. *Baronius relatis iisdem ad annum* 701 *post pauca ita prosequitur:* Præter hæc autem in antiquis monumentis diaconiæ sanctæ Mariæ in Via lata me legisse memini, ab eodem Pontifice eam ecclesiam fuisse dedicatam, locum sane insignem, quem tradunt fuisse olim hospitium apostoli Pauli et aliorum Sanctorum. *Mongitorius*

* pulpitum

F

* *i. e.* fastigium concameratum
* laminis

A *gitorius vero in Panormo sanctificata addit et ecclesiam S. Martini, quam a Sancto nostro exstructam asserit, redditamque celebrem ac venerabilem pluribus Sanctorum reliquiis; fides sit penes auctorem, neque enim scriptorum testimonia, neque ulla monumenta allegat.*

Agnus Dei, qui tollis etc. in Missa decantari jubet:

89 *Auctor apud Anastasium a basilicis Romanis, Sancti nostri pietate ita instauratis ac decoratis, procedit ad sanctas ejusdem constitutiones tum pro Ecclesia universa, tum pro Urbe tantum.* Hic constituit, ut tempore confractionis Dominici Corporis AGNUS DEI, QUI TOLLIS PECCATA MUNDI MISERERE NOBIS, a clero et populo decantaretur. *Scriptores aliqui, inter quos Joannes Durantus lib.* II *de Ritibus Ecclesiæ cap.* LIII, *hanc constitutionem* S. Sergio *perperam adscriptam voluerunt, factamque vel in concilio Nicæno, vel etiam ante ipsum. Verum iis docte respondit Cardinalis Bona, Rerum Liturgicarum lib.* II, *cap.* XVI, *cujus verba, quod rem præsentem pulchre elucident, hic trado:* Apud Græcos antiquior est Agni Dei mentio in sacris solemniis, sed non per modum precationis. Jacobus in Liturgia: Ecce Agnus Dei, Filius Patris, qui tollit peccata mundi. Et in Liturgia Chrysostomi sacerdos B divisurus sanctum Panem dixit: Frangitur et dividitur Agnus Dei filius Patris. Hac autem Agni in Græca Synaxi commemoratione quidam decepti, et eam ad Latinorum precationem trahentes, scripserunt ante Sergium cœpisse, et concilio Nicæno antiquiorem, vel certe coævam existimarunt. Et Sergius quidem instituit ter dici MISERERE NOBIS; sed multis postea ingruentibus Ecclesiæ adversitatibus, ut ait Innocentius *(tertius)* lib. VI de Mysteriis Missæ cap. VI, sive ad tollendum schisma, ut alii scribunt, statutum fuit, ut in tertio diceretur, DONA NOBIS PACEM: qui ritus ubique receptus est, excepta basilica Lateranensi, in qua adhuc servatur antiqua forma dicendi ter, MISERERE NOBIS. *Hæc Bona Cardinalis.*

cui institutioni veri similiter occasio fuit synodus Trullana.

90 *Porro vix ullum mihi dubium relinquitur, quin hujus sanctæ constitutionis causa fuerit seu potius occasionem præbuerit pseudosynodus Trullana, propter quam Sanctus noster plurima passus est, ac de qua tandem triumphavit, ut vidimus supra, Ecclesiæ Catholicæ defensor imperterritus. Nam cum in ejusdem pseudosynodi canone* 82 *sancitum fuerit, ne deinceps Dei Filius sub forma Agni repræsentaretur, certe sanctus Pontifex, ut* C *temerariam eam censuram confunderet, et antiquam Ecclesiæ consuetudinem confirmaret, voluerit clementissimum Dei Filium sub Agni nomine in sanctissimo Missæ sacrificio ter invocari. Exstitit quoque Sanctus noster Virginis Matris cultor egregius, dignusque, cujus nomen Kalendario Mariano inscripserit Antonius Balinghem Societatis nostræ sacerdos ad diem* 9 *Septembris, utpote qui non modo, teste Baronio supra, ecclesiam in Via lata Mariæ dedicaverit, verum etiam, teste auctore libri Pontificalis, præcipuas ejusdem festivitates novo quodam splendore Romæ quotannis illustrari voluerit.*

Supplicationes ac litanias præcipuis B. V. Mariæ festivitatibus instituit.

91 Constituit autem *(verba rursus sunt proxime laudati auctoris)* ut diebus Annuntiationis Domini, Dormitionis * et Nativitatis sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ ac sancti Simeonis, quod Ypapanti Græci appellant, Litaniæ exeant a sancto Hadriano, et ad sanctam Mariam populus occurrat. *Paulo fusius ista exponuntur ab auctore libri, qui* Ordo Romanus *inscribitur, quique editus est inter scriptores seculi octavi in Bibliotheca Patrum; item ab Alcuino Flacco lib. de Divinis Officiis cap.* VII, *cujus verba hæc sunt:* In gestis Pontificalibus legitur, quod Sergius Papa præceperit litanias fieri in die Præsentationis Domini in templo, ita enim scriptum est: Ut in diebus Annuntiationis Domini: *reliqua est Anastasio, deinde pergit:* ipsa ergo die, aurora ascendente, procedit omnis clerus seu populus cum litaniis et antiphonis ad ecclesiam S. Adriani, exspectantes Pontificem. Ingressus Pontifex ad sacrarium, induit se vestibus nigris, et clerus similiter. Post hoc accipiunt omnes singulos de manu Pontificis cereos *etc.*

* i. e. Assumptionis

Auctor non fuit ritus procedendi facibus accensis

92 *De Nativitate beatissimæ Virginis hoc mense die* 8; *de Annuntiatione mense Martio ad diem* 25, *de Assumptione ejusdem in cœlum mense Augusto ad diem* 15 *quædam prælibavimus, deque iisdem ac aliis ipsius festivitatibus, ut aliquoties insinuavimus, postmodum pluribus agemus. Fuse scripsit P. Henschenius ad diem* 2 *Februarii de Hypapante, id est occursu Domini et festo Purificationis B. Mariæ, quod bibliothecarius festum S. Simeonis appellat, ibidemque per totum Commentarium suum historicum tum festi ipsius, tum gestandi ipso die luminaria consuetudinis antiquitatem ostendit ex patribus Græcis et Latinis.* E *Unde aberrarunt ii, qui putarunt, ab auctore libri Pontificalis indicatum fuisse per verba numero præcedente citata, quod ritus festo Purificationis procedendi accensis facibus in Ecclesia Romana ceperit primordia ab institutione* S. Sergii. *Neque enim id vere potuit scripsisse laudatus auctor, neque etiam ex ipsius verbis id reipsa elicitur.*

festo Purificationis.

93 *Crediderim equidem, Sanctum nostrum, sive quod judicaret, non sufficienti solemnitate dictum diem celebrari, sive quod perspiceret, elanguisse ardorem fidelium in eo celebrando, constituisse, ut novo quodam splendore illustraretur, vel saltem vetus celebrandi consuetudo resumeretur. Atque hunc in finem Litanias aliasque preces præscripsit, et locum, a quo et ad quem clerus ac populus facibus accensis procederet, determinavit. Deinde pro suo in sanctissimam Matrem affectu eumdem procedendi ritum ad ceteras ejusdem festivitates verisimiliter extendi voluit. Audi venerabilem Bedam de Ratione temporum cap.* X, *ubi idipsum insinuat, quantumvis Pontificem non nominet:* Secundum mensem E dicavit Numa Februo, id est Plutoni, qui lustrationum potens credebatur: lustrarique eo mense civitatem necesse erat: quo statuit, ut sacrificia diis manibus solverentur. Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio, cum in mense eodem, die S. Mariæ, plebs universa cum sacerdotibus ac ministris, hymnos modulando, devota per ecclesias, perque congrua Urbis loca procedit, datosque a Pontifice cereos in manibus gestant ardentes, et, augescente bona consuetudine, id ipsum in ceteris quoque ejusdem B. Mariæ et perpetuæ Virginis festivitatibus agere didicit. *Hæc Beda, hæc etiam fere eadem S. Ildephonsus in Sermone primo de Purificatione S. Mariæ, si tamen is hujus auctor sit, sed omissis verbis posterioribus* augescente bona consuetudine *etc. Quapropter dum dixit Beda, fideles id agere didicisse in ceteris quoque B. Mariæ festivitatibus, respexit opinor ad* S. Sergii *constitutionem.*

§ IX.

AUCTORE J. P.

§ IX. Ordinationes ejus, annus mortis, et variæ circa eum scriptorum opiniones.

Episcopos multos et presbyteros ordinavit.

*V*erbis ex *Anastasio recitatis paragrapho præcedente, subjunguntur ea, quæ tractavimus* § 7 *de exstincto schismate ecclesiæ Aquileiensis; his autem sequentia* : Hic (S. Sergius) ordinavit Damianum archiepiscopum ecclesiæ Ravennatis. Hic ordinavit Bertoaldum Britanniæ archiepiscopum atque Clementem (*S. Willibrordum)* Frisonorum *, et alios episcopos per diversas provincias nonaginta septem. Fecit autem Romæ ordinationes duas per mensem Martium; presbyteros 17, diaconos 4, episcopos ut supra. B *Sed et horum pleraque suo loco discussa sunt. Ceterum nomina tot episcoporum, quos ordinavit Sanctus, præter tria jam data nullibi expressa reperi. Tradunt nonnulli, a quibus id fortasse transiit in Lectiones Officii, quas supra descripsimus, quod* S. Sergius *S. Kilianum episcopum, et socios Colomanum presbyterum ac Totnanum diaconum miserit in Germaniam, atque S. Sivibertum cum S. Willibrordo in Frisiam. Verum neque S. Kilianus, neque S. Swibertus numerari possunt inter episcopos a* S. Sergio *consecratos; ut videre est in Opere nostro ad diem 1 Martii, quo S. Swiberti, et ad* 8 *Julii, quo SS. Kiliani et sociorum Acta dilucidavimus.*

* Frisonum

An SS. Kilianum in Germaniam, et Swibertum in Frisiam miserit.

95 *Imo, quæ de missione illorum Sanctorum, veluti accepta a Sancto nostro, traduntur, ita exponenda videntur, ut vel ejusdem duntaxat confirmationem intelligas, vel missionem per nuncium aut litteras ipsis intimatam. Constat etenim ex duplici Vita S. Kiliani ad prænominatum diem a nobis recusa, hunc præsulem Romam appulisse sedente Conone Pontificis nostri decessore proximo, ab eoque impetrata prædicandi et docendi licentia perrexisse in Franconiam, ubi paucos post annos, moderante Ecclesiam universam* C *Sancto nostro, martyrio affectus est cum sociis Colomano et Totnano. Swibertus vero cum S. Willibrordo quidem ex Hibernia in Frisiam descendit; at neque apud Bedam, neque apud alios, quos vidi scriptores antiquos, legitur umquam vel solus, vel cum S. Willibrordo ad Sanctum nostrum peregrinatus. Plura de his Sanctis vide ad citatos dies. Ceterum nihil quidquam ulterius de* S. Sergii *in vita gestis dicendum occurrit; quapropter, quod unum superest, his addo, quod de ejus obitu notat Bibliothecarius, et quæ sit circa diem ejus et annum scriptorum opinio.*

Incertum quo die obierit Sanctus,

96 Sepultus est autem, *inquit Anastasius,* in basilica beati Petri Apostoli, 6 Idus Septembris, Indictione 15, Tiberio augusto, et cessavit episcopatus mensem unum, dies 20. *Ex quibus verbis nihil certi definiri potest quoad diem emortualem, quandoquidem auctor more suo memoret solummodo sepulturæ diem, cumque insuper ne quidem is in omnibus codicibus reperiatur idem, sicut monuimus supra* § 1, *num.* 2. *Inde factum, ut scriptores diem mortis statuerint non omnes eumdem, sed singuli,* D *prout magis congruebat calculis chronologicis, quos quisque conceperat. Sic Baronius Sanctum dicit obiisse et sepultum esse* 5 *Idus seu die* 9 *Septembris. Uterque Pagius mortuum asserit die* 7, *sepultum die* 8 *Septembris. Papebrochius mortuum* 14 *Augusti in pervigilio Assumptæ in cœlum Virginis, sepultum vero, solemniori ritu, sicut ipse intelligit,* 6 *Idus Septembris, ipso die, quo celebratur in Ecclesia ejusdem purissimæ Virginis Nativitas. Displicet mihi Baronii sententia propter hoc præsertim, quod obitum cum sepultura confundat; utra vero ex duabus aliis verior sit, vel potius magis accedat ad verum, non liquet.*

incertum quoque an seculi VIII *anno primo an secundo.*

97 *Dissentiunt item scriptores quoad annum emortualem. Baronius in Annalibus et qui hunc secutus est Henschenius noster in Commentario prævio ad Acta venerabilis Bedæ ad diem* 27 *Maii, Pagius item uterque, omnes denique illi, qui* S. Sergium *Pontificem consecratum contendunt anno* 687, *ejusdem obitum innectunt anno* 701. *Papebrochius vero et qui ejus chronotaxim quoad dictam consecrationem adoptarunt, uti et Octavius Caietanus in Vitis Sanctorum Sicaborum, obiisse volunt anno* 702. *Et sane cum inter omnes utriusque sententiæ patronos conveniat de spatio* E *temporis, saltem quoad annos et menses, quibus Sanctus præfuit Ecclesiæ, quosque sic in omnibus Libri Pontificalis exemplis notatos reperio :* Sedit annos 13, menses 8; *dies in plerisque* 23, *in aliis* 24 *adduntur; cum inquam de spatio temporis conveniat, oportet, ut, qui ordinatum dicunt anno* 687, *defunctum asserant consequenter anno* 701, *et contra. Qui autem consecrationem anno uno serius collocant, oportet etiam, vitam ejus uno diutius protrahant. Difficultates, quæ in singulis super anno consecrationis opinionibus occurrunt non leves, exposuimus* § 3, *electionem vero lectoris arbitrio reliquimus, idemque proinde hic statuimus quoad annum emortualem, quem idcirco in margine sic expressimus :* Anno 701 vel 702.

Opinio Papebrochii ex notata Indictione XV.

98 *Nam licet in allato superius textu Anastasii* S. Sergius *sepultus scribatur die* 8 *Septembris,* Indictione xv; *parum inde aut nihil, meo judicio, majoris certitudinis ad alterutram sententiam accedit. Quis enim certo determinet, qua Indictione usus fuerit auctor, Constantinopolitana seu Græca, an Constantiniana seu Cæsarea? Illa initium desumit a Kalendis Septembribus, hæc ab* 8 *Kalend. Octobris. Si autem Constantinopolitana usus sit, juxta hanc anno* 701 *inchoata est Indictio* xv, *primo die Septembris; pertinebat igitur* F *ejusdem mensis dies octavus concurrens cum Indictione* xv *ad dictum annum* 701, *et adversatur textus libri Pontificalis chronologiæ Papebrochianæ. Si contra usus sit auctor Cæsarea Indictione, anno* 701 *incepit Indictio* xv, *die tantum* 24 *Septembris, et dies octava dicti mensis pertinebat adhuc ad Indictionem* xiv; *Igitur dies* 8 *Septembris concurrens cum Indictione* xv *pertinebat ad annum* 702, *quo anno Cæsarea Indictio currebat usque ad diem Septembris* 24, *et textus favet Papebrochio, qui hinc suam chronotaxim dicit confirmari*, cum Latini hunc *(annum Indictionis)* mutent 24 Septembris, uti expresse docet auctor Chronici Centulensis tom. IV Spicilegii Acheriani pag. 476, et Binius in Notis ad concilium Romanum sub Julio; constatque ex nonnullorum Pontificum Epistolis, paulo ante vel post dictam diem notantibus exeuntem vel novam Indictionem. *Ita ille in Conatu.*

99 *Pagius contra pro Græca Indictione decertans,*

A *tans, ita scribit in Critica ad annum* 701 : Neque Latini hoc tempore præter Anglos, neque umquam Anastasius, Indictionem incipiunt a die 24 Septembris, quod patet de Anastasio in Joanne V, ubi refert, Constantinum Pogonatum obiisse initio mensis Septembris Indictione XIV, anno scilicet 685, quo Indictio XIV inchoata est, et quidem initio mensis Septembris, ut loquitur Anastasius. *Tam confidenter hic rursus pronuntiat laudatus criticus, ut operæ pretium fuerit ponderasse singula. Prius tamen oportet fateri, quod Constantinopolitana Indictio, quamvis scriptores Latini, quales sunt Alphonsus Ciaconius in Isagoge prævia ad Vitas Pontificum, et Onuphrius Panvinius in Commentario ad librum secundum Fastorum, solius Indictionis meminerint, quæ ducit exordium a* 24 *Septembris, et ejus, quæ* Pontificia *appellatur, a Kalendis Januariis, oportet inquam fateri, quod Indictio Constantinopolitana non raro adhibita fuerit ab Italis, sicut ostendit, adductis exemplis, Sirmondus noster in Notis ad concilium Parisiense* IV, *et ex ipso Chiffletius in Probationibus ad Historiam Trechorniensem, Cangius in Glossario, et Mabillonius lib.* II *de Re diplomatica cap.* XXIV*; ut vel*
B *propter hoc partim, partim propter rationem infra indicandam, non ex omni parte assentiar Papebrochio. Redeo ad Pagium.*

Opinio Antonii Pagii,

100 *Numquam ait Latinos incepisse hoc tempore Indictionem a die 24 præter Anglos. Sed Latinis annumerandi sunt Germani et Galli æque atque Angli : audiat itaque Sirmondum loco assignato :* Galli priscam et veram, ut fama est, Indictionum originem retinentes, earum exordium ducebant ex die 8 Kalendis Octobris, *producitque exemplum duplex, alterum anni* 573, *alterum anni* 869. *Audiat Mabillonium capite citato, num.* 3 *:* Apud Germanos vero jam dudum obtinuit Indictio ab 8 Kalendas Octobris obtinetque etiam nunc, ob id Cæsarea dicta, aliis Constantiniana. *Audiat Cangium in Glossario* : Hujus (*Indictionis Constantinianæ*) usum Gallis et Britannis familiarem fuisse constat. De Britannis testatur Beda lib. de Ratione temporum cap. XLVIII. De Gallis præ cæteris Rabanus (*scripsit hic circa annum* 820) libro de Computo cap. LXVI : « Incipiunt autem Indictiones ab « 8 Kalendas Octobris, ibidemque terminantur. » *Alia ibidem profert testimonia laudatus Cangius; post quæ sic prosequitur* : In Germania perinde
C eadem semper obtinuit Indictio, *atque iterum allatis testimoniis subjungit:* Obtinuit etiam in Italia ; *exemplumque adducit anni* 1078.

qui sibi circa usum Indictionis

101 *Audiat demum Pagius sese ipse in Critica ad annum* 576, *num.* 4. Franci enim, Germani et Angli ante Caroli Magni mortem Indictionem Constantinianam, 8 Kalendas Octobris, sive die 24 Septembris cœptam usurpabant. *Igitur non soli Angli ex Latinis, sed et Germani et Galli Indictionem a die* 24 *Septembris incipiebant, tempore de quo agitur, scilicet ante annum* 814, *quo Carolus Magnus defunctus scribitur. Restat nunc altera ipsius asserti pars examinanda, qua dicit Indictionem Cæsaream numquam ab Anastasio adhibitam fuisse.* Patet, *inquit*, de Anastasio in Joanne V *etc. Vide num.* 99. *Fateor is textus Indictionem Græcam indigitat ; sed inde necdum mihi patet, numquam ab Anastasio usurpatam fuisse Cæsaream. Nam primo a verisimilitudine haud alienum est, notatam fuisse ab auctore Vitæ Joannis V, mortem Constantini imperatoris iisdem characteribus, quibus eam vel apud scriptores Græcos legerat, vel ex litteris Constantinopoli Romam missis cognoverat.*

apud Gallos et Germanos non videtur constare.

AUCTORE J. P.

102 *Secundo non advertit Pagius, alium fuisse auctorem, qui Joannis* V, *alium, qui* S. Sergii *Vitas concinnavit, quosque, uti observavit Papebrochius, transcripsit Anastasius. Neque enim latuit eruditum criticum, non omnes in libro Pontificali contentas Pontificum Vitas ab uno Anastasio, sed a pluribus auctoribus fuisse exaratas, imo partem ejus majorem jam inde conscriptam fuisse; antequam Anastasius lucem conspexerat, quandoquidem ejusdem libri mentio fiat apud scriptores eo multum antiquiores, interque eos apud Bedam, qui seculo integro illum ætate præcessit. Porro Vitas Joannis* V *ac* S. Sergii *non ab eodem auctore prodiisse, pronum erit colligere conferenti stylum utriusque et characteres plane* E *diversos. Qui vero plura super hac materia cupit cognoscere, adeat Joannem Ciampinum in Examine libri Pontificalis, ubi de auctorum ejus et styli diversitate fuse disserit. Mirum itaque non esset, si auctores diversi diverso usi fuissent Indictionis computandæ modo : præsertim cum* Indictionis genera, *ut loquitur Mabillonius de Re Deplomatica loco citato,* varie pro scriptorum aut notariorum arbitrio tam in Gallia, quam Romæ et alibi, variarint.

Liber Pontificalis varios habuit auctores.

103 *Atque hæc prima ratio est, cur ex notata Indictione nihil certi pro sententia Pagii vel Papebrochii erui posse diximus. Altera est, quod ne quidem in omnibus codicibus Indictio eadem reperiatur ; nam licet Indictionem* XV, *ut vere Anastasianam adhibeant Baronius in Annalibus, Blanchinus, Vignolius aliique Anastasii editores, et cum Pagio ac Papebrochio passim recentiores ; nihilominus etiam alibi legitur Indictio* XIV, *imo, si recte scribit Vignolius in Lectionibus variantibus, etiam* XIII. *Quod saltem incertitudinem parit, an forte hæc aut illa non sit vera Indictio. Supposito, quod sit, ruit absolute Papebrochii et Pagii aliorumque inde desumpta argumentatio, juxta quam ille mortem Sergii innectere debebit anno* 701 *vel* 700, *hi anno* 700 *vel* 699. Liquido F constat, *inquit, qui Pagium hic sequitur, Cajetanus Cennus in Notis ad Anastasium,* mendosos esse eos codices, qui habent Indictionem XIV, tum ex ætatibus *(Pontificum)* prædecessorum recte constitutis, tum ex monumento, quod Bedæ acceptum refert Pagius, *Ceduallæ regis epitaphium. At mihi non constat liquido, utra pars rectius ætates Pontificum constituat, utra melius difficultates diluat. Igitur cum ab his pendeat Indictio, incerta manet ipsa, sicut incerta manet ejus species, et sic ex Indictione nil certi habent laudati auctores.*

Notata Indictio neutri opinioni favet.

A D

DE S. BERTELLINO VEL BECCELINO EREMITA

IN ANGLIA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Memoria in Fastis, biographus, Vita fabulosa, cur edenda.

SECULO VIII. *Sancti memoria in Fastis ad 9 Septembris,*

B

Recentiores martyrologi hac die sanctum Bertellinum *vel* Berthelmum, *vetustioribus Fastis ignotum, eremitam Staffordiæ in Anglia annuntiant. Horum antiquior Molanus in Usuardo aucto, editionis anni* 1853 *ad diem 9 Septembris de eo sic meminit :* In Bethnei, quam villam recentiores Stadford nominant, sancti Bertellini, eremitæ et confessoris. *Molanum secuti sunt Arnoldus Wionius et Hugo Menardus, quorum hic in Martyrologio Benedictino, ille in libro* III *Ligni vitæ, ipsius verba adoptarunt : quod etiam fecit Gabriel Bucelinus in sui Ordinis Menologio. Eodem die illum celebrat Philippus Ferrarius in Catalogo universali Sanctorum, Molani pariter exemplo, sed* Berthelmum *appellat;* Statfordiæ in Anglia, *inquiens,* S. Berthelmi eremitæ. *In annotatis vero observat, eumdem ab aliis* Bertelinum *scribi; sed ex errore, ut opinatur. Huic consonat Castellanus in Martyrologio universali, Gallice edito :* Statefurti in Anglia S. Bertelmus *(ut notat in margine, Gallice vero* S. Berteaume) pœnitens.

12 Augusti et 29 Septembris.

2 *At Joannes Wilsonius in gemina Martyrologii Anglicani editione tam Sancti nomen quam cultus diem variat. In priore, anni scilicet* 1608, Bertelmum *nominat, refertque ad diem* 12 *Augusti, Anglice sic annuntians :* Staffordiæ in cognomine comitatu Commemoratio S. Bertelmi confessoris, qui ex nobili Britannico stemmate in nostra insula ortus, spurcitias et vanitates mundi in juventutis flore contemnens, ob amorem Dei anachoreta factus est, austeram admodum severamque vitam ducens in sylvis prope dictam Staffordiam; ubi in summa vitæ sanctitate beatos dies suos finiit, et postremo dormivit in Domino. Ejus corpus postmodum Staffordiam delatum ibidemque sepultum magna cum veneratione ab ejusdem provinciæ incolis olim servari consueverat. *In posteriori vero editione, quæ anno* 1610 *in lucem prodiit, maluit eumdem* Bertellinum *nuncupare et ad* 29 *Septembris differre. Verba ex Anglicis Latina accipe :* Staffordiæ in cognomine comitatu Commemoratio S. Bertellini confessoris, ex nobili Britannico sanguine orti; qui in flore juventutis spernens mundi vanitates, ob amorem Dei factus est anachoreta, vitam agens severam austeramque in saltu prope Staffordiam; ubi in omni sanctitate obdormivit in Domino. Corpus ejus valde honorifice Staffordiæ sepultum est, ibique antiquis temporibus debita cum veneratione ab incolis servari consueverat.

C

Cur hodie demus.

3 *Ex his elogiis liquet, utroque loco de eodem Sancto agi : utrobique etiam in margine laudat* Registrum ecclesiæ Staffordiensis et monumenta antiqua ejusdem provinciæ. *In Vita a Capgravio edita et in Ms. nostro, de quibus mox loquemur,* S. Bertellinus *obiisse dicitur* 5 *Idus Septembris, quo die a Molano aliisque, ut vidimus, commemoratur. Quare nescio, quid Wilsonium impulerit, ut cum primo ad* 12 *Augusti, deinde ad* 29 *Septembris, contra ac alii faciunt, annuntiaret; nisi forte auctor Vitæ duos* Bertellinos *confuderit, eoque isti errore decepti, sanctum Eremitam ad* 5 *Idus Septembris Staffordiæ commemorarint, qui nec eo die nec loco erat referendus : de qua controversia mox agemus. Forte Staffordiæ alia quædam Sancti festivitas agebatur, cum Wilsonius adhibeat vocem* commemoratio. *Damus tamen illum ad hunc diem, quia reliqui omnes martyrologi id faciunt, et in Opere nostro in Prætermissis ad* 12 *Augusti huc etiam dilatus est.*

E

Vitæ auctor,

4 *Vitam Sancti Ms. habemus excerptam ex Ms. Rubræ Vallis, quæ monasterium est in nostro Belgio : eamdem edidit Capgravius in Legenda Sanctorum Angliæ, folio* 50 *verso. Auctoris nomen utrobique desideratur ; sed quisquis ille fuerit, is si totius lucubrationis sit auctor, ante finem seculi* XIV *eam non compilavit, cum in calce miraculum referat, quod anno* 1386 *factum ait. Molanus num.* 1 *laudatus in Annotatis asserit, auctorem fuisse Alexandrum Essebiensem Priorem,* Alexander, *inquiens,* Essebiensis Prior Regularium scripsit Vitam Bertellini eremitæ lib. I. Incipit : Quoniam quantum intellectui nostro; *quod ipsummet est Ms. nostri et Capgravii editionis exordium. Idem quoque sensit Joannes Pitseus in Relationibus historicis de rebus Anglicis, ætate* 13, *ad annum* 1220, *num.* 319, *ubi inter illius Opera recenset* Vitam S. Bertelini librum unum : Quoniam quantum intellectui nostro. *Ipsi vero auctori perhonorificum ibidem elogium texit, ex quo aliqua delibo.*

F

qui verisimilius non fuit Alexander Essebiensis.

5 Alexander Essibiensis, Somersetensem alii quidam Staffordiensem chronographum vocant, in Occidentalibus Angliæ regionibus natus, ubi etiam institutum Canonicorum Regularium S. Augustini amplexus, tandem cujusdam cœnobii factus est Prior, vir integræ et religiosæ vitæ, magnæ lectionis et doctrinæ; rhetorum et poetarum

A tarum sui temporis et nostræ gentis facile princeps, theologus etiam non contemnendus. In omnibus pietatem magis secutus, quam ingenii subtilitate nixus, pauca de profanis, plura de sacris rebus scripsit... Claruit anno Redemptionis humanæ 1220, Henrico rege III ad Anglicani clavum imperii sedente. *Hæc ipse; quæ si vera sint, videtur mihi memorata Vita ipsi potius adjudicanda. Nam primo quidem, quod spectat ad tempus, auctor referendo miraculum, anno* 1386 *cuidam cæco concessum, se Alexandro Essebiensi plus centum et octoginta annos juniorem probat; nisi quis velit, id Alexandri Opusculo postmodum adjectum fuisse, quod ex ipso Vitæ contextu satis probabile est, quemadmodum consideranti patebit. Magis dubium me facit asserta Alexandri eruditio, cui minime consonant tam ineptus scribendi stylus, fabellæque, quibus ea Vita respersa est, quasque infra explodemus. Dicam paucis, quod sentio: si tanta doctrinæ laus Alexandro Essibiensi merito adscribatur,* S. Bertellini *Vitam, qualis ad nos pervenit, scripsisse censendus non est. Verum age Vitam ipsam examinemus.*

multa hausit ex S. Guthlaci Actis.

6 *In ipso illius exordio, vitiosa phrasi profitetur auctor, se* S. Bertellini *Acta* ex antiquis B historiis *compendiose traditurum:* Quoniam, *inquit,* quanto intellectui nostro commodiferum fuerit ignotius, tanto notitia ejus habetur pretiosior, beati Bertellini confessoris Vitam ex antiquis historiis (omnia cum nequeam Sancti describere gesta) pauca brevi calamo scribere nitor. Ne ergo verborum prolixitas auditorum generet fastidium, compendiosam exaudiamus corditer veritatem. *Inter has antiquas historias, quarum scriptores non commemorat, fuit Vita S. Guthlaci, presbyteri et anachoretæ Croylandiæ in Anglia, auctore Felice coævo, quæ in Opere nostro exstat tom.* II *Aprilis a pag.* 30. *Hac tam liberaliter usus est biographus noster, ui promissæ brevitatis immemor, non minus Guthlaci, quam* Bertellini *Vitam compilasse videatur. Verum cum inter Guthlaci ejusque Discipuli gesta necessaria occurrat connexio, id ipsi facile condonare possumus, nisi etiam, quod veremur, S. Guthlaci discipulum cum Staffordiensi Eremita confuderit, aut Staffordiæ eremicolam perperam fecerit; quod modo inquirendum est.*

Quæritur, an Sanctus idem sit cum S. Beccelino

7 *In laudata S. Guthaci Vita* Beccelinus *quidam, illius discipulus et minister, semel iterumque memoratur. Is in Actis a Capgravio editis* C Bertelinus *dicitur; at Mabillonius nobiscum* Beccelinum *legit. Utut est, biographus noster hunc eumdem supponit cum* Bertellino *Staffordiensi anachoreta, ideoque in hujus Vitam transtulit, quæ de illo in memoratis Actis repererat: unum tamen locum prætermisit, forte quod is in ipsius exemplari desideraretur; quem propterea ad hujus Commentarii calcem referemus. Porro idem anonymus* S. Bertelinum *post magistri Guthlaci mortem ex Croylandia in Staffordiam, alium Angliæ comitatum deducit, ibique eum post vitam in eremo sanctissime ductam, 5 Idus Septembris defunctum, sepultumque, multis claruisse miraculis scribit. Unde hanc postremam Vitæ periodum didicerit auctor, me penitus latet, sed sive eam ex suo ipse ingenio, sive aliunde deprompserit, mihi ficta apparet, non modo quoad adjuncta, de quibus inferius, verum etiam quoad substantiam; quod modo ostendam.*

in Croylandia defuncto,

8 *Actis S. Guthlaci in Opere nostro subjiciuntur quædam Analecta, excerpta ex Historia Ingulphi, abbatis Croylandensis, installati anno* 1076, *ut ex ipso ibidem dicitur in Annotatis, pag.* 53, *lit.* a. *Hic ad propositum nostrum de* Bertellino, *quem* Bettelinum *appellat, scribit sequentia:* Etiam in eadem insula (*Croylandia*) illis in temporibus erant nonnulli vitam eremiticam ducentes, qui viro Dei (*S. Guthlaco*) sancta familiaritate, quoad vixit, adhærentes, tamquam infirmi ad medicum, in ejus informatione et exemplo frequentem carpebant animæ salutem. Ex quibus unus erat noviter ad fidem Catholicam conversus, nobilitate generosus, quondam præpotens in mundialibus, nomine Cissa, qui relictis omnibus, secutus est Dominum suum Christum. Alius erat Bettelinus, servus præfati patris (*Guthlaci*) familiarissimus. Tertius erat Egbertus, secretorum ejus præ ceteris conscius. Quartus erat Tatwinus, ad eamdem insulam quondam ductor ejus et nauclerus; qui omnes in singulis casulis, non longe ab oratorio sancti patris Guthlaci, de licentia supra memorati Kenulphi abbatis, usque ad vitæ terminum separatas mansiones habuerant. *Secundum hæc S. Guthlaci minister, sive eum* Beccelinum, Bettelinum *vel* Bertellinum *vocites, defuncto magistro, erectoque ad Sancti tumulum, ut præmittitur, per Ethelbaldum regem cœnobio, cui Kenulphus præerat, in eadem eremo usque ad vitæ terminum perseveravit.* E

AUCTORE C. S.

cujus ossa seculo IX a Danis exusta sunt:

9 *Nec in alio eumdem loco sepultum fuisse, idem Ingulphus tradit num.* 12, *ubi de Danica irruptione, quam num.* 10 *anno* 871 *affixerat, his verbis prosequitur:* Dani vero omnia sarcophaga Sanctorum, qui altis tumulis marmoreis circa tumbam sancti patris Guthlaci ad dexteram et sinistram ejus quiescebant, cultris et ligonibus confregerunt, scilicet ad dexteram tumulum S. Cissæ sacerdotis et anachoretæ, et tumulum S. Bettelmi, viri Dei et quondam ministri S. Guthlaci, tumulum etiam S. Tatwini, quondam ducis ad Croyland et naucleri S. Guthlaci... Sed cum speratos thesauros non invenirent, nimium indignati, universa Sanctorum corpora in unum acervum miserabiliter contracta, immisso igne, die tertio adventus sui, cum ecclesia et omnibus monasterii ædificiis, scilicet 7 Kalendarum Septembris, funestissime combusserunt.

biographus videtur

10 *Hæc me omnino inducunt, ut credam,* S. Bertellini *post Guthlaci obitum ad Staffordiensem eremum secessum, vitamque anachoreticam in ea ductam, ac sepulturam denique, ab* F *anonymo nostro asserta, pro commentitiis habenda esse. Etenim licet Ingulphus duobus seculis circiter post memoratam irruptionem Danicam floruerit, multo tamen ei proprior fuit, quam Vitæ scriptor; et integro quidem seculo, si is fuerit Alexander Essebiensis, trecentis vero et pluribus annis, si vitam et miraculum, quod anno* 1386 *contigisse narratur, eidem auctori adscribamus. Deinde cum Ingulphus fuerit Croylandiensis cœnobii abbas, potuit is tum ex antiquis monumentis, tum ex traditione de monasterii sui rebus melius edoceri, quam quilibet extraneus. Adde, quod fabellæ, quibus anonymus eam Vitæ partem, imo et reliqua, quæ ex S. Guthlaci Actis non didicerat, contexuit, vix ullam ejusdem dictis fidem relinquant. Quid igitur? Dicemusne, nullum in Staffordiensi provincia* Bertellinum *anachoretam vixisse, nullum ibi cultum fuisse? Id certo asserere non ausim. Et de cultu quidem satis constat ex allatis martyrologis, registris et antiquis*

AUCTORE C. S.

antiquis ejusdem comitatus monumentis, a Wilsonio laudatis, atque ex ipso denique biographo, aut eo, qui memoratum miraculum conscripsit, in quo de ecclesia S. Bertellino *dicata expressa fit mentio.*

hunc cum Staffordiensi Eremita confudisse,

11 *Fateor equidem reponi posse, Molanum, quique eum secuti sunt, recentiores martyrologos, non alio forte quam biographi auctoritate hic niti, ut ex eo credibile sit, quod* 5 *Idus Septembris, et quam ipsi eum annuntiant, ab illo obiisse dicitur. Ita est : verum id de Wilsonio laudatisque ab eo instrumentis dici non potest ; alioquin enim* S. Bertellinum *non ad* 12 *Augusti vel* 29 *Septembris, sed ad* 9 *hujus mensis retulisset. Quod spectat ad ipsum biographum, licet in multis nugator sit, non propterea tamen rejiciendus est, dum de Sancti cultu meminit, asseritque templum sub illius nomine dedicatum sub finem seculi* XIV *Staffordiæ exstitisse. Imo vero mihi valde probabile apparet, cultum a Staffordiensibus ipsi delatum occasionem præbuisse biographo, ut vel ex geminis* Bertellinis *unum faceret, vel Croylandiensem Anachoretam ad Staffordiensem eremum transferret.*

B

vel potius Staffordiæ vixisse perperam existimasse :

12 *Non tam favorabile judicium de Sancti in prædicto comitatu commoratione ac sepultura ferre possum. Etenim cum Vitæ scriptor* Bertellinum, *Staffordiensem eremitam, diserte eumdem faciat cum sancto Guthlaci Discipulo, quem in Croylandia denatum sepultumque fuisse, ex Ingulpho ostendimus ; cumque de antiquitate et fide instrumentorum, quæ laudat Wilsonius, mihi minime constet ; non possum non dubitare, an eam provinciam ullus unquam istius nominis sanctus eremita vita et sepultura illustrarit. In hac rerum caligine eligat eruditus lector, quod lubet ; mihi interim, donec certiora proferantur, verisimilius apparet,* Bertellinum, *qui Staffordiæ annuntiatur, aut alium esse a sancto Guthlaci Discipulo, aut si idem sit, ibidem cultum, at non mortuum humatumque fuisse. Primum tenet Michael Alfordus in Indice Sanctorum tom.* III *Annalium ecclesiæ Anglicanæ adjecto, ubi sic habet :* Bertelmus, sive Bertelinus eremita, fuit minister S. Gutlaci..., cum eo sepultus in Croylandensi ecclesia : tumulus ejus a Danis confractus... Differt hic Sanctus ab alio Bertellino, qui in Martyrologio nostro *(Anglicano)* legitur ad 29 Septembris. Sanctus scribitur ex illustri Britannorum sanguine, qui relictis omnibus C eremiticam vitam duxit, moriturque in agro Staffordiensi. *Alfordo favet Anglicanum Martyrologium ; primo, quod in eo non ad* 5 *Idus Septembris, sed ad* 3 *Kalendas Octobris, vel pridie Idus Augusti annuntietur. Favet secundo, quod in eodem nulla fiat de Guthlaci institutione mentio ; ac tertio denique, quod is Staffordiæ vixisse ac obiisse dicatur, quod cum Ingulphi dictis minime cohæret.*

posterius probabilius apparet.

13 *His reponi potest, in Martyrologio Anglicano non diem obitus, sed aliam quamdam festivitatem denotari posse ; cum non adhibeatur vox* depositio, *ut alias, sed* commemoratio. *Potuit igitur ibidem templum aliquod ipsi erectum aut etiam quædam ipsius reliquiæ asservatæ fuisse, ideoque annua ejusdem memoria celebrari, quemadmodum de aliis Sanctis etiam alibi fieri consuevit ; idque hic omnino fit verisimile, si* Bertellinus, *ut vult biographus, ex comitatu Staffordiæ ortus fuerit. Duo reliqua argumenta plus ponderis haberent, si de monumentorum, ex quibus Wilsonius elogium contexuit, antiquitate constaret : vereor enim, ne ea aut ipsa sint Vita, aut ex hac concinnata. Nec refert, quod alium cultus diem assignet, nihilque habeat de Guthlaco : primum enim discere potuit ex ecclesiæ tabulis, quas per* registra *videtur designare ; alterum ex industria omittere, quia ad Staffordienses non spectabat. Pergo ad reliqua examinanda.* D

Examinatur Vita

14 *Biographus Sanctum nostrum Staffordiensis regis, quem non nominat, filium facit. Wilsonius in Martyrologio nobili sanguine Britannico contentus est. Primum mihi neutiquam, alterum parum verisimile videtur, si* Bertellinus *idem sit cum S. Guthlaci discipulo. Ratio est, quod Felix Guthlaci, ut monuimus, coævus biographus, eam generis nobilitatem penitus ignorasse dicendus sit, cum ejusdem nusquam meminerit, etiam ubi aptissimus eam commemorandi erat locus. Audi ipsum in Opere nostro loco citato, pag.* 43, *num.* 21 *de eo scribentem.* Erat, *inquit,* quidam clericus, nomine Beccelinus, qui seipsum famulum fieri tanti viri sponte obtulit, ac sub disciplinis ipsius caste Deo vivere proposuit. *Subdit, eumdem apud S. Guthlacum tonsoris munere functum fuisse. Nemo non videt, ad commendandam Guthlaci sanitatis famam non parum conducturum fuisse, si filius regis sese ipsi discipulum famulumque addixisset ; atque adeo e biographi re futurum fuisse, ut regiam* Beccelini *stirpem hoc saltem loco memoraret : quod tamen nec hic nec alibi fecit. Nec vero tam ignotus erat* Beccelinus *Felici, ut hunc illius regii natales latuisse dicendi sint : quippe illum non ex fama modo sed et ex facie et colloquio noverat. Id liquet ex cap.* V, *num.* 35, *ubi hæc habet :* Habitabat ergo cum eo sub illo tempore unus Frater, Beccelinus nomine, cujus relatione hæc de obitu viri Dei Guthlaci descripsimus. *Præterea noverat Cissam Guthlaci successorem, noverat et alios, qui diutius cum eo (adeoque et cum* Beccelino*) fuerant conversati : ex quibus ex Guthlaci gesta, ipso teste in Prologo num.* 2, *didicerat, etiam* Beccelini *regium stemma potuisset edoceri. Æque ignota fuit Ingulphi tempore in Croylandensi cœnobio regalis* Beccelini *conditio, ut patet ex verbis num.* 8 *recitatis, quibus Ingulphus S. Cissam nobilitate generosum et quondam in mundialibus præpotentem prædicat,* Bettelinum servum præfati patris *dixisse contentus. Itaque si vera sit asserta a biographo* Bertellini *excellens nobilitas, hic a Guthlaci disciplulo distinguendus est.* E F

in multis fabulosa : edenda tamen.

15 *Fabulosa sunt, aut certe fabulis coinquinata, quæ a num.* 1 *Vitæ narrantur de Sancti ad Hibernum quemdam regem fuga, de lapsu carnis, de abducta in Angliam ejusdem regis filia, eademque cum prole sua in quodam nemore lupinis dentibus interfecta : quem luctuosum casum* Bertellino *sanctioris vitæ desiderium injecisse affirmat biographus. Inter fabulas pariter reputo, quæ a num.* 8 *non minus inepte quam ridicule enarrat ; videlicet,* S. Bertellinum *post magistri sui S. Guthlaci mortem sese regi patri suo ignotum stitisse, ab eoque exiguam insulam, olim* Bethnei, *nunc* Stafford, *nuncupatam, in qua anachoreticam vitam duceret accepisse ; defuncto vero patre, cum regni successor illum ex eremo sua deturbare niteretur, eamque duello defendere cogeretur, pro* Bertellino *in arenam descendisse archangelum sub specie homuncionis, pro adversa autem parte virum Æthiope nigriorem, terribiliorem gigante ; sed hunc ab illo prostratum*

A *prostratum terræ,* Bertellini *opem implorasse, eoque prodigio factum, ut jam addicta fisco bona, a rege restituerentur. Hujusmodi fabellæ refutatione non egent. Porro ne lector miretur, quod tam fabulosam Vitam prelo commiserimus, sciat, id unice factum esse, ut perspiciat, quo jure eam explodamus, simulque ipse judicet, quid de Sancti regio sanguine, commoratione que et sepultura Staffordiensi prudenter statui possit.*

Factum Sancti a biographo omissum, 16 *Priusquam ipsa Acta exhibeam, locum aliquem e Guthlaci Vita, qui ad* Beccelinum *spectat, huc transfero. Cap.* II, *num.* 21 *Felix inter cetera sic scribit :* Erat quidam clericus, nomine Beccelinus, qui seipsum famulum fieri viri tanti sponte obtulit, ac sub disciplinis ipsius caste Deo vivere proposuit; cujus præcordia malignus spiritus ingressus, pestiferis vanæ gloriæ fastibus illum instare cœpit: ac deinde postquam tumidis inanis fastus flatibus illum seduxit, admonere quoque illum exorsus est, ut dominum suum, sub cujus disciplinis Deo vivere initiavit, arrepta letali machera necaret ; hoc ipsius animo proponens, ut, si ipsum interimere potuisset, locum ipsius postea cum magna regum principumque venerantia habiturus foret.

B Quadam ergo die, cum præfatus Clericus virum Dei Guthlacum, ut assolebat, post bis denos dierum cursus tonderare devenisset, idem ingenti dementia vexatus viri Dei immenso desiderio sanguinem sitiens, indubius illum occidere successit.

ex Vita S. Guthlaci : tempus obitus. 17 Tunc sanctus Dei Guthlacus, cui Dominus assidue futurorum præscientiam manifestabat, comperto novi sceleris piaculo, illum sciscitari cœpit, dicens : O mi Becceline, ut quid hebido sub pectore antiquum hostem occultas? quare amari veneni pestiferas lymphas non vomis? Scio enim, te a maligno spiritu deceptum : quapropter flagitiosas meditationes, quas tibi generis humani hostilis criminator inseruit, ab illis convertendo confitere. Tum ille cum se a maligno spiritu seductum intellexisset, prosternens se ad pedes sancti viri Guthlaci, delictum lacrymabili voce confessus, supplex veniam orabat. Itaque vir beatæ memoriæ Guthlacus non solum illius culpæ veniam indulsit, sed et in futuris tribulationibus adjutorem illius se venturum fore promisit. *Biographus noster hæc forsan ex industria prætermisit, quia* S. Bertellino *minime honorifica agnoscebat : libuit tamen ea huic* C *Commentario inserere, tum quod memorabile fragilitatis humanæ et divinæ misericordiæ documentum sint, tum etiam quod eorumdem notitia Sancti humilitati deberi videatur. Neque enim verisimile est, Guthlacum hunc Discipuli sui lapsum, sibi soli divinitus manifestatum, cuiquam mortalium revelasse. Porro quo anno Sanctus obierit, nusquam traditum reperi : at si discipulus S. Guthlaci fuerit, ut verisimilius apparet, factum id est seculo* VIII, *cum S. Guthlacus vivere desierit anno* 714, *quemadmodum in ejus Actis ostensum est.*

D

VITA

AUCTORE ANONYMO *a*

a

Ex Ms. Rubræ vallis, collato cum editione Capgravii.

CAPUT I

Acta in seculo, pœnitentia de lapsu carnis, vita in eremo sub disciplina S. Guthlaci.

E

Quoniam quanto intellectui nostro commodiferum fuerit ignotius, tanto notitia ejus habetur pretiosior, beati Bertellini Confessoris Vitam ex antiquis historiis, omnia cum nequeam Sancti describere gesta, pauca brevi calamo scribere nitor. Ne ergo verborum prolixitas auditorum generet fastidium, compendiosam exaudiamus corditer veritatem. Bertellinus Angligena pia proles regia *b*, generosus stirpe, formaque, generosior fide Catholica, vitam suam patriis negans commaculare lasciviis transfretavit, et cum quodam rege conversatus Hibernico, præ cunctis gratiam meruit dilectionis : sed quia causa majoris pœnitentiæ futuræ Pater noster, qui est in cœlis, aliquando quosdam peccare non impedit, filiæ regis percussus amore, ipsam in partes Anglicas prægnantem abduxit : quod dico, ne causa mirabilis pœnitentiæ suæ a peccatoribus ignoretur. *Carnis lapsum* b

2 Nemorum quippe densitate latentibus, ecce tempus pariendi, doloris terminus, mœrorisque fluvius, eisdem præcipue successit. O quam flebile puerperium! Bertellino obstetricis necessario * quærenti suffragium, mulier una cum partu lupinis dentibus expiravit. Reversus itaque Bertellinus, oppressionem illam peccati sui causa credens destinasse *c*, triduum exequiali fungens officio, si tristetur, non queraris *d* Solus vero ibidem Deo deserviens, pœnis prius inauditis, semper sua præ oculis habendo peccata, vere pœnitendo, vitam duxit contemplativam. Pius vero et misericors Deus, cor contritum et humiliatum non despiciens *, sed secundum multitudinem miserationum suarum remisit ei peccata multa ; quoniam dilexit multum. Dilexit Deum, dilectus est a Deo ; magnificavit Christum bonis operibus ; magnificatur a Christo multis miraculis. Tentavit Virum sanctum spiritus malignus, dicens : Dic, ut lapides isti panis fiant. Confudit Bertellinus diabolum per oppositum tentationis ; quia non panem petram, sed e controverso panem in petram, ad diabolicæ tentationis opprobrium, mutavit : quæ petra loco, qui nunc Bertelmesley nuncupatur, miraculi scitur testimonium *e* : quo percepto provinciales Bertellinum Christi charum, quasi prophetam, venerabantur.

in eremo pœnitendo eluit : panem in petram convertit. * *l.* necessarium F c d * *l.* despexit e

A. ANONYMO.

Guthlacus nascitur, militat, fit monachus ;

3 Erat quidem in diebus illis dilectus Deo et hominibus beatissimus Guthlacus *f* de nobili genere Merciorum, ex illustrissimis parentibus originem ducens, in cujus nativitatis hora manus quasi hominis cœlitus missa ostium domus extensa est *g*, et inæstimabili fulgore coruscans : quæ crucis signaculo ostium muniens, felici præfigurabat auspicio, quod ille ad ortum procederet, qui finali perseverantia Christi crucem in suo corpore circumferret. Potsquam enim quintum decimum impleverat annum *h*, cœpit ad militares actus juxta illius ætatis exigentiam ferventius æstuare. Decoratus itaque cingulo militari, virorum fortium transcendit audaciam : adjunctisque sibi copiis militaribus, cœpit in hostiles populos desævire, urbes, castella evertere *i*, de bellicis actibus suis inæstimabiles titulos obtinere. Mirum tamen in modum in ipsa crudelitate armorum hostibus suis misericors erat, eisque de rapinis et prædis tertiam partem refundebat : et quanto in armorum militia ferventior fuerat, tanto ardentius animum ejus ad desideria militiæ spiritalis dominus accendebat. Recogitabat igitur dies suos in amaritudine, sciens, quia sunt breves dies hominis, finis dubius, B exitus horribilis, Judex terribilis, pœna infinibilis. Valedicens igitur commilitonibus suis, et abjectis armis secularibus, recessit ab eis, jam non cogitans, nisi arma militiæ Christi. Porro sciebat sensus hominis esse ab adolescentia sua in malum pronos, nisi cohiberentur observantia regulari ; Rependoniam *k* venit, ubi electus in sortem Domini, caracterem tonsuræ clericalis accepit. Disciplinis itaque monasticis mancipatus, exhibebat corpus suum hostiam sanctam, viventem, Deo placentem : ibique psalmos et hymnos didicit, atque in scientia Sanctorum infra biennium mirabili facilitate profecit.

Bertellinus cum eo in eremum secedit :

4 Volens itaque Guthlacus anachoreticam ducere vitam, de Rependona recessit, et ducens secum duos juvenes, quorum unus erat prædictus Bertellinus *l*, filius regis Staffordensis populi, qui ob ipsorum vitam corrigendam ipsi viro sancto continuo adhæserunt. Ad quamdam insulam diversis nemoribus, stagnis, et carectis variis devenit, nomine Croylandiam *m*, ibique eis tuguriolum pro palacio ex agrestibus glebis confecerunt ; recolentes etiam antiquos patres circumivisse *n* in melotis, in pellibus caprinis solitudines, jam non vestitu lineo vel laneo, C sed pellibus caprinis crudis et rudibus utebantur ; et primis parentibus se conformantes, qui de loco voluptatis paradisi voluptatis *o* ejecti, pelliceas a Deo tunicas habuerunt : scientes, quia non est regnum Dei esca et potus, pane tamen hordeaceo et aqua luculenta *p* cum magno moderamine vescebantur. Multo jejunio continue, multisque vigiliis carnem suam edomare studuerunt, quod ipsa cogebatur *q* spiritui humiliter deservire. Iste, inquam, Guthlacus datum optimum, donumque perfectum descendens a Patre luminum contra spirituales nequitias in ipsa insula multiplicia bella gessit, nunc a dæmonibus in aere gestus, nunc inter vepres et spinas tractus, nunc ut in paludibus demersus, ac diversimode graviter afflictus, consolatione S. Bartholomei Apostoli fortiter eos vicit, omnesque illas monstruosas acies de illa insula Croylandiæ, quam longi temporis præscriptione vendicabant, potenter ejecit, ac procul in perpetuum relegavit. Isti duo sancti Guthlacus et Bertellinus in ipsa insula in divino servitio multis annis assidui commoratus, multa per eos fiebant D miracula.

Guthlacus mortem suam prædicit,

5 Venit tandem tempus, ut deponeret sarcinam carnis suæ vir Dei Guthlacus, quam longo usu edomare studuerat, ægritudine repentina feria quarta ante Pascha correptus est, atque Bertellino unico contubernali suo denunciat, quod octavo die de hac plorationis valle transiret. Cumque ille in ejulatum et lacrimas prorupisset ; Noli, inquit, fili mi, noli flere : ad laborum meorum stipendia vado, cum illo Domino, cui servivi, perenniter permansurus. Quarto autem die ægritudinis S. Guthlaci celebratum est Pascha ; Paschalis Missæ solemnitate præmissa, et Viatico nostræ salutis accepto, Bertellino, qui ei in mensa Domini ministrabat, tanta sacri eloquii et mysteriorum * usus est, ut non ille loqui videretur, sed potius angelus Dei. Bertellinus itaque considerans in facie viri Dei, quod terminus depositionis ejus instabat, cœpit ab eo instantius quærere, quod numquam antea interrogare præsumpserat. Adjuro te, inquit, pater per misericordiam Christi, ut mihi apertius revelare digneris, quid sit, quod a prima cohabitatione, quam tecum habui, singulis diebus mane et vespere te cum alio loquentem mutuos E sermones audivi, et cum quo verba promeres, ignoravi.

* *adde* suavitate

et præsente Bertellino moritur,

6 Dei vero amicus consueta benignitate respondit : Instat, inquit, fili carissime, dies novissimus, nec mentiri mihi expedit, qui a primitiva conversione mea omne mendacium declinavi : scias enim, quod, ex quo ad eremum hanc me contuli, semper mane et vespere angelum meæ consolationis habui, qui labores et tentationes meas cœlesti solatio relevabat, prædicebat futura, demonstrabat absentia, arcanaque cœlestia, quæ non licet mihi, nec expedit loqui, cœlitus indicabat. Hæc autem, fili, sub silentio tege, nec attentes ea cuiquam mortalium, nisi sorori meæ Pegæ *r*, et Egberto *s* anachoretæ ullo tempore revelare. Mane itaque sequenti suspiria et singultus, qui solent esse præambuli mortis, jam pectus beati viri sæpe concusserant, ac de ore ejus tanta odoris suavitas exhalavit, ac si aliquis roseos flores sparsisset, aut balsamum effudisset. Nocte vero sequenti, cum sæpe dictus frater Bertellinus circa viri Dei custodiam vigiliis vacaret, non sine magno stupore conspicit, quod a media nocte usque ad auroram totam domum candor lucis inæstimabilis circumfulsit. F Oriente vero sole dilectus Deo Guthlacus Bertellinum discipulum advocans ; Fili, inquit, tempus est, ut ad ipsum transeam, cujus servus sum, et tu arripias iter tuum. Extendensque manus ad altare, sacra se Communione munivit, oculisque ac manibus in cœlum levatis, in Domino obdormivit *t*.

ac ab ipso et S. Pega sepelitur.

7 Beatissimi viri transitum gloriosum cœlestis splendor præfiguraverat, et supernæ lucis immensitas spiritualiter illustravit : nam cum sol esset in virtute sua, radiisque meridianis vehementius æstuaret, beatus Bertellinus quasi currum igneum a terris usque ad cœlum erectum prospicit, cujus tanta claritas erat, quod in comparatione illius solaris splendor luce illa inferior pallescebat : Bertellinus vero ingenti timore correptus, fugiens naviculam arripuit, et ad sanctam Christi virginem Pegam, sororem beati Guthlaci, festinantius tetendit. Illa vero cum beato Bertellino funeri fraterno lacrymas debitæ pietatis indulsit, ac gratias agens, animam illius Deo

A Deo commendans, se etiam ipsius precibus commendat. Exequiis igitur sancti viri devotissime celebratis, ac ipsius corpore tradito sepulturæ in ejus oratorio, beata virgo Pega ad propria remeavit *u*. *u*

ANNOTATA.

a *De Vitæ auctore consule Commentarium num.* 4.

b *Quid de Sancti regiis natalibus statui possit, diximus num.* 14 *Commentarii.*

c *Substitue* accidisse.

d *Capgravius legit,* queratur : *sed utrumque vitiosum est, nec sapit Alexandri Essebiensis eruditionem, quam ipsi adscribit Pitseus. Consule Commentarium num.* 4 *et seqq.*

e Bertelmesley *mihi nusquam in Tabulis aut Lexicis geographicis occurrit. Quod ad ipsam miraculum spectat, non habeo quidem, unde illud infirmem, non possum tamen nugaci biographo id statim credere.*

f *S. Guthlaci presbyteri et anachoretæ in Croylandia Vitam, a Felice coævo scriptore concinnatam, illustrarunt Majores nostri ad diem* 11 *Aprilis; ex hac biographus noster compilavit, quæ a num.* 3 *usque ad* 8 *de Guthlaco enarrat : quare si quid hic occurrerit, quod elucidatione indigeat, lectorem ad eam, velut ad puriorem fontem, et et ad annotata ibidem remitto. De tempore, quo Guthlacus floruit, egimus in Commentario num.* 17.

g *Luxatam phrasim sic restitue:* contra ostium domus extensa est.

h Cum adolescentiæ vires increvissent, *habet ejus biographus Felix.*

i *Capgravius perperam habet,* divertere. *Porro ejusmodi minutias imposterum inobservatas relinquam.*

k *Apud Capgravium est* Repyngdonam, *in Vita S. Guthlaci* Ripadum *dicitur, Anglice* Reppington ; *eratque monasterium virorum et sanctimonialium feminarum, teste Lelando ibidem in Annotatis ad cap.* I, *lit.* o *laudato, ubi de eo loco plura reperies.*

l *In laudata S. Guthlaci Vita cap.* II, *num.* 15 *duos pueros duxisse dicitur, cum ad eremum Croylandiæ secederet, sed eorumdem nomina reticentur; quare nescio, unde didicerit compilator noster, unum ex hisce fuisse* Bertellinum. *Non obstat tamen, quod in eodem capite, num.* 21 *dicatur* Beccelinus clericus *fuisse,* qui seipsum famulum fieri tanti viri sponte obtulit; *per* pueros *enim* ministros *seu* discipulos *potuit designare : imo vero cum* Beccelinus *ibi statim compareat, credibile est, quod hic scribit biographus noster.*

m *Sita est Croylandia in Orientali olim Merciorum ditione ; nunc Lincolniensi comitatus adscripta est. De ejusdem loci situ ac genio pluribus agit laudatus S. Guthlaci biographus cap.* II, *et Cambdenus in sua Britannia, pag.* 398 *et seq., ubi de Lincolniensi comitatu tractat.*

n Circumivisse *mutuatus sum ex editione Capgravii ; in Ms. enim nostro perperam legitur,* caruisse.

o Voluptatis *hic melius abest in laudata editione.*

p *In Guthlaci Vita legitur* lutulenta.

q *Lege* ut... cogeretur.

r *Vitam* S. Pegæ *illustravimus ad diem* 8 *Januarii ; de eadem crebro fit mentio in S. Guthlaci Actis, et in hisce etiam recurret.*

s *In Analectis, quæ Vitæ Guthlaci apud nos adjecta sunt, pag.* 50 *num.* 2 Egbertus secretorum ejus *(Guthlaci)* præ ceteris conscius *fuisse, ibidemque post hujus obitum non longe ab oratorio in cellula habitasse legitur. Vide dicta in Commentario num.* 8.

t *Feria quarta post Pascha,* anno ab Incarnatione Domini nostri septingentesimo quinto decimo, *ait Felix in Vita sæpe laudata cap.* V, *id est die* 11 *Aprilis, annoque æræ vulgaris* 714 ; *scilicet quia Felix ab ipsa Verbi Incarnatione, seu novem mensibus ante vulgatam æram annos numerabat, quemadmodum ibidem in Annotatis lit.* c *et* d *observatum est.*

u *Quæ a num.* 3 *hucusque narravit hausta sunt ex S. Guthlaci Vita ; quæ sequuntur ex proprio, ut apparet, penu deprompsit.*

A. ANONYMO.

CAPUT II

Secessus in eremum Staffordiensem, mors, sepultura, miraculum.

Eremum ignotus a patre obtinet, quo mortuo

Sanctus denique Bertellinus gloriam respuens omnino temporalem, regem patrem suum adiit *a*, et insulam quamdam illis diebus valde desertam ab eo eremitice habitandam petivit. O quam mira Filii religio, qui patris se visioni, sed non cognitioni, ostendit. Annuit rex ejus petitioni, brevemque concessit insulam, ab antiquis Bethney nominatam, a modernis vero Stafford *b*, cui largam libentius dedisset regionem. Quo nobilis Eremita pœnitendo diu laboravit, spiritualiterque triumphando multis coruscavit miraculis. Rege quidem venerabilis eremitæ Bertellini patre universæ carnis metas naturaliter transgresso, facta est persecutio magna in partibus illis, et immensa auctoritate virium regalium alienus regni illius suscepit dominium : qui cum vidit Dei famulum Bertellinum in amœnitate loci delectabiliter habitantem, ipsum proposuit ejicere, in hoc tamen parcendo religioni, quod ei non viribus regiis, sed curiali insurrexit rigore *c*. Bertellino quidem in necessitatis urgentia parentum et amicorum suorum quærente suffragium, non parentes sed diffidentes, non consolatorios, sed potius adversarios invenit, sedentes cum principibus in occultis, ut destruerent innocentem, juxta illud Salomonis : Proximo suo pauper odiosus est; amici vero divitum multi. Quippe parentelæ suæ iniquam degeneranti sententiam tenacis intulit maledictionis, quæ non tantum in quarta vel quinta generatione, sed usque in hodiernum diem manifestis patet signaculis *d*. O quanta religionis suæ mirabilis fœcunditas, qui in curia regis apparens responsurus, jura celando hæreditaria, jus allegavit donationis.

eam duello defensare coacto

9 Lite tandem deducta, partes in duellica restiterunt determinatione *e*. O quanta mundi iniquitas! regia potestate pugilibus abundante, pauperi in Christo et humili non est qui faciat bonum,

A. ANONYMO. bonum, non est usque ad unum. Bertellinus itaque plenus gratia et fortitudine, prostravit se in oratione, dicens: Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina; Domine Deus meus, in te speravi, salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me. Extraneus factus sum fratribus meis, et non est, qui consoletur me; libera me et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me. Oratione finita, audivit quamdam vocem dicentem Bertellino: Christi chare noli timere: exaudivit Dominus deprecationem tuam, Dominus orationem tuam suscepit.

apparet angelus, 10 Mane autem facto jactans super eum curam suam, qui non dabit in æternum fluctuationem justo, obviavit cuidam homunculo, quem melius appellarem fortitudinem archangelicam, ut patebit in sequentibus, cumaulo et edentulo *f* Bertellinum salutanti et dicenti: Domine, ecce in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, vestri juris præsto sum defensioni. Bertellinus vero gratia confortatus divina, sciens quod spiritus, ubi vult spirat, pro parvitate corporis non diffidens, sed memorans, qualiter puer David non corporis potentia, sed pneumatis *g* gratia decem millia percussit Philistinorum: nec istud philosophicum B tradens oblivioni: Corporis exigui vires contemnere noli: respondit ei, dicens: Amice, omnipotente gratia Christi bene venisti. Beatus vero Bertellinus, Jesu Christi famulus, nuncium Dei diligenter suscepit, gratias agens Deo. Tempore vero statuto ipsum in locum duelli produxit: et respicientes turbæ viderunt quemdam Æthiope nigriorem, gigante terribiliorem, dentibus stridentem, et ad pugnandum ferientem.

qui ejus loco adversarium superat: Bertellino sua restituuntur: 11 Nuncius vero Dei, corpore homunculus, spiritu archangelus, hilari vultu insultantem præstolabatur. Gigas vero horribilis rugitu prosiliens leonino, assultus minabatur impassibiles *h*: sed Dei nuncius imperterritus, non quasi arte pugillatoria, sed virium infinita potentia, divina favente gratia immunis, maximum decenter tenuit, pedibus prostratum, clamantem, et voce magna dicentem: Bertelline serve Dei miserere mei. Quo viso circumstantes si universi mirantur, non miretur, dum immunis * maximum virtutis potentia tenuit devinctum: nec est aliquis adeo vesani capitis inventus, quin illud divinum reputaret miraculum. Unde omnes, qui ibi aderant, exceptis Bertellini parentibus, pedibus C ejus prostrati, dixerunt: Peccavimus; injuste egimus, iniquitatem fecimus: Pater sancte, nostri miserere. Beatissimo igitur Bertellino venerabiliter a rege suscepto, cuncta, quæ erant prius confiscata *i*, jussu ejusdem regis Viro sunt restituta. Omnes itaque viri ac mulieres totius provinciæ Deum timentes, beatum Bertellinum tamquam patrem suum spiritualem in vita sua venerantes, in omnibus dilexerunt.

* *forte* minimus

moritur et miraculis coruscat: 12 Sanctus vero Dei, gloriam et honorem timens temporalem, abiit in desertis montibus vagans, ut nemorista *k*, ubi jejuniis et orationibus vacans, atque vigiliis multis Deo deserviens, vanitatemque mundi spernens, vitam finivit 5 Idus Septembris *l*. Hic Servus est ille, quem Dominus vigilantem invenit, cui tradidit quinque talenta, et lucratus est alia quinque, et intravit in regnum Domini sui: quod Dominus noster in vita sua mirabiliter monstravit, et post obitum suum valde mirabilius crebris coruscantibus miraculis, locum quem nunc *m* Stafford vocant: quia claudis gressum, mutis loquelam, surdis auditum, cæcis visum, et aliis D languoribus, amore beati Bertellini, donec quidam in ecclesia sua commiserat homicidium, Dominus cupitam præstitit sanitatem.

cæcus illuminatur. 13 Erat enim in villa Stafford homo quidam nomine Willmot, cortuarii *n* utens arte; hic homo multis annis, fere 16, suorum visu caruit oculorum; ita quod non potuit de domo sua recedere sine duce prævio. Tandem multis elapsis annis ductus ad ecclesiam S. Bertellini, in ipsa villa Stafford, causa recuperandæ sanitatis, et flexis in oratione genibus coram altari S. Bertellini, cum sacerdos, tunc Joannes Crostiis appellatus, in Missa Eucharistiam obtulit summo Patri, præfatus cæcus, tunc visui restitutus, vidit primo illud venerabile Sacramentum, summo Deo gratias agens, qui ob amorem beati Bertellini antiqua miracula renovaverat. Factum est hoc miraculum anno Domini 886 *o*. Oremus igitur omnes summæ Beatitudinis clementiam, ut ad incrementum honoris beati Bertellini confessoris, et fidei speique nostræ confirmationem, merita sua solitis nobis manifestare dignetur miraculis, ut omnes eum venerantes corde devoto, corporalem spiritualemque mereantur suscipere sanitatem, ac de quacunque tribulatione, E ipsius implorantes auxilium, meritis ejus et intercessione petitionis suæ salutarem consequantur effectum, præstante Domino nostro Jesu Christo. Amen.

ANNOTATA.

a *Quid de tota hac historia, quæ subjungitur, censendum sit, consule Commentarium num.* 7 *et sequentibus.*

b *De hoc comitatu sic scribit Camdenus:* Tertia Cornaviorum regio, nunc Stafford-shire,... cujus incolæ Bedæ, quia Angliam mediam inhabitarunt, Angli Mediterranei vocantur, ab Ortiva plaga Warwicensibus et Derbiensibus, a Meridie Wigorniensibus, ab Occidua Salopiensibus præcincta, quasi rhombi forma ab Austro in Septentriones procedit, medio latior, et extremis se angustantibus.

c *Id est, non vi satellitum, sed lite intentata expellere aggressus est.*

d *Quibus? Putem id ipsi latuisse scriptori, cujus merum figmentum arbitror hanc imprecationem.*

e *Id est, decretum est, ut Sanctus duello suæ jura tueretur. Fuit quidem olim in usu hic litem duello terminandi modus, qui postmodum optimo sane jure improbatus est: verum ego* S. Bertellinum *eremo suæ tam addictum numquam credidero, quin maluisset loco cedere, quam pro eo in duello certare. Nec minus incredibile mihi est, angelum hasce pro* Bertellino *partes subiisse.* F

f *Apud Capgravium legitur*, cum auli et bidentili: *utraque lectio vitiosa est. Quidsi* cum aureo bidente *substituamus? Imo totam potius eradamus fabulam.*

g *Vox Græca* πνεῦμα *Latine* spiritum *sonat.*

h *Id est, qui sustineri non posse videbantur.*

i *Id est, fisco addicta.*

k *Vagum nemoris incolam denotat.*

l *Ex hoc loco videtur Molanus, quique eum secuti sunt,* Bertellinum *huic diei adscripsisse: unde tamen didicerit biographus, eum tum obiisse, ignoro. Forte sua ætate eo die sacris Fastis inscriptum reperit.*

m *Capgravius habet:* moderni. *Porro phrasis utrobique*

A *utrobique manca est, nisi* illustravit, *aut simile quid, addatur.*

n *Ita etiam est apud Capgravium: forte legendum* coctuarii, *quæ vox aliquoties pro* coquo *a deterioris ævi scriptoribus usurpata est.* A Anonymo

o *Hinc disce ætatem auctoris, si uni eidemque tota Vita tribuenda est. Adi Commentarium a num.* 4.

DE S. TUTIO SEU TUCIO EREMITA

IN TERRITORIO AQUILANO IN ITALIA

SYLLOGE

C. S.

Cultus ex Ferrario:

Innotuit nobis Sanctus hic ex Philippo Ferrario, qui in Catalogo Sanctorum Italiæ ad præsentem diem sic habet :* Tutius, sive Tucius, eremita in territorio Aquilano, in monte vitam solitariam degebat, Innocentio IV B Pont. Maximo ; quo tempore B. Peregrinus in ea loca venit ; quem etiam hospitio excepit, cum per somnium, quis esset, divinitus accepisset. Cumque post S. Peregrini necem aliquandiu in ea solitudine vixisset, denique assiduis vigiliis confectus, clarusque miraculis ad præmium in cœlum evolavit 5 Idus Septembris : qua die ejus memoria in ecclesia Aquilana quotannis celebratur. *Subdit, se hæc deprompsisse ex Tabulis ejusdem ecclesiæ Aquilanæ : in Annotatis vero ait :* De eo in Vita S. Peregrini martyris, de quo ad diem 18 Novembris agitur, mentio habetur. Acta præcipua, miraculaque illius minime vidimus, sive quod non exstent, sive injuria eorum, a quibus ea postulavimus. *Horum primum mihi verisimilius apparet, cum nec ego de Sancto illo quidquam præter dicta reperire potuerim.*

gesta ignota.

2 *Est quidem ad manum mihi Ms. quoddam, in cujus fronte inscriptum legitur :* Sancti et Beati civitatis ac diœcesis Aquilanæ minus noti ; *verum inter Vitas, quæ omnes Italico idiomate scriptas continet,* S. Tutii *vel* Tucii *nulla est. Exstat tamen inter eas Vita S. Peregrini, quæ ipsissima videtur, quam citat Ferrarius tam hic quam ad* 18 *Novembris in Peregrino. Posteriori autem loco merito* monet, eam correctione egere. Examinari illa poterit ad dictam Novembris diem et haud dubie rejicietur. Porro quæ in hac de Sancto nostro narrantur, ex Ferrario jam retulimus ; de cultu vero ibidem leguntur sequentia, sed verbis Italicis :* Multis clarus miraculis in Sanctorum al- E bum relatus est : festum ipsius celebratur 9 Novembris, ejusque ossa in collegiata et parœciali ecclesia S. Marci in civitate Aquilana servantur ; ad cujus Sancti festum recolendum Bonifacius VIII felicis memoriæ solemnissimas indulgentias in prædicta ecclesia concessit. *Ex errore scribentis* Novembris *pro* Septembris *exaratum puto, cum Ferrarius in utroque Catalogo ex tabulis Aquilanis* Septembrem *assignet ; atque hic error eo facilius potuit irrepere, quod vox illa per abbreviationem* Novembre *scripta sit. Ceterum quo tempore* S. Tutius *vixerit, ignotum mihi est. In citata S. Peregrini Vita vixisse debuit tempore Caroli Magni et Innocentii IX (apud Ferrarium legitur Innocentii IV, Pontificis, adeoque seculo* VIII *vel* IX, *quo Carolus Magnus floruit, et seculo* XIII, *quo Pontificatu functus est Innocentius IV ; imo* 16, *si cum Ms. nostro legendum sit Innocentius IX. Hæc, ut liquet, minime cohærent : quo autem ex his seculis, quove alio intermedio vixerit, convixeritve S. Peregrino divinare non placet. Quamvis autem fabulosa Vita hac in parte stare non possimus, cultus tamen* S. Tutii *tam ex hac, quam ex Ferrarii Catalogis satis certus apparet.*

C F

DE S. ONNENO CONFESSORE

ORDINIS S. BENEDICTI, UT CREDITUR

IN DIŒCESI MACLOVIENSI BRITANNIÆ ARMORICÆ

J. S.

Castellanus in Martyrologio universali ad hunc diem annuntiat S. Onnenum (*Gallice* Onnein) *aliis scriptoribus, quos quidem consului, prorsus ignotum. Verba ipsius Latine reddo :* In diœcesi Macloviensi, S. Onneni monachi abbatiæ S. Mevenni. Exstat ecclesia S. Onneni prope vicum Cossé. *Abbatia S. Mevenni* (*vulgo* Saint-Main *aut* Saint-Méen de Gael) *etiamnum existit in Britannia Armorica. Porro cum asserta Castellani confirmare et amplificare cuperem, nec quidquam invenirem apud scriptores ; eruditum aliquem Macloviensem per amicos consulendum curavi. Hic autem ex ore Religiosi, qui præest seminario* S. Mevenni, *hæc*

AUCTORE J. S.

hæc tantum communicavit. Primo certum est, inquit, coli Sanctum aliquem Onnenum, *vicumque esse illius nominis, distantem uno milliari Gallico ab abbatia* S. Mevenni; *at nec ullo alio loco in diœcesi Macloviensi* S. Onnenum *coli, ne quidem in abbatia S. Mevenni. Secundo exstat etiam vicus Cossé in Britannia Armorica, sed valde dissitus est a vico* S. Onneni. *Tertio nec Vita ulla, nec Officium, nec aliquid de gestis illius Sancti invenitur.* Creditur, sed sine idoneo fundamento, S. Onnenus fuisse monachus abbatiæ S. Mevenni. Id miror ob hanc credulitatem, nullum istius Sancti festum in prædicta abbatia celebrari, *ait laudatus adjutor. Hactenus ex notitia Maclovio accepta, cui plura addenda non habeo.* D

DE S. WILFRIDA VEL VULFRIDE ABBATISSA WILTONIENSI

IN ANGLIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

B

§ I. Sanctæ variis nominibus appellatæ, et in duas perperam distractæ, memoria in Martyrologiis; cultus antiquus: Acta rejecta.

E

SUB FIN. SEC. X, VEL INIT. XI. *Sanctæ nomen varie scriptum*

Inter abbatissas, quas olim Anglia genuit aluitque, hac die Martyrologio Anglicano Joannis Wilsonii, prioris editionis, sive anni 1608 *inscripta legitur* S. Wulfhildis, *quæ in ejusdem iterata editione ad diem* 31 *Maii relata est. Eamdem et alii Fasti commemorant; sed ad varios pariter dies, et flexo nonnihil nomine,* Wulfhildem, Wilfridam, Wilfredam *et* Wulfrudam *appellant. Nec minus variant Angli scriptores, qui de ea meminerunt: ab his enim modo* Wulftritha, Wlftritha, Wilfritha, *modo* Wulftrudis, Wulfrida, Wlfrida *et* Wolfhilda *nominatur. Hovedenus in Annalibus ad annum* 964 *eamdem* Elftrhitham *perperam nuncupavit, ex memoriæ forte lapsu nomen* Elftrhithæ, *quam paulo ante Edgari regis uxorem dixerat, hic repetens. Porro ego Malmesburiensem et Westmonasteriensem secutus, quibus nostra* Wlfritha Wlfrida *et* Wilfrith *dicitur, eam* Wilfridam *appellabo.* C *De loco etiam seu cultus, seu obitus inter martyrologos non convenit: nam alii eam in Berkingensi, olim nobili Virginum in Essexia monasterio, alii in Wiltoniensi cognominis provinciæ parthenone cultam fuisse affirmant. Nonnulli denique virginitatis lauream ipsi adscribunt, quam alii silent, alii malunt diserte negare. Singula suis locis examinabimus, postquam ipsius cultum stabilierimus.*

in Martyrologiis:

2 *Laudatus Wilsonius pro gemina Martyrologii editione geminum* Wulfhildis *seu* Wilfridæ *elogium recenset, alterum ad diem* 9 *Septembris, ad* 31 *Maii alterum, ut jam monuimus: hoc posterius, ab auctore recognitum, huc solum tranfero, per decursum observaturus, si quid in altero præterea annotatione dignum occurrerit. Verba itaque ex Anglico Latine versa accipe:* Berckingæ in Essexia depositio S. Wulfhildis virginis et abbatissæ, filiæ Wulfhelmi, comitis inter Occidentales Saxones, quæ primo facta est religiosa in Wiltonia; postmodum vero in Dorcestria ex bonis propriis et subsidio S. Edgari regis monasterium condens in Horton, ipsi ab eodem præfecta est, nec diu post etiam Berkingensis in Essexia cœnobii abbatissa electa est. Quæ duo monasteria magna cum prudentia et sanctimonia direxit usque ad supremum vitæ diem, quem plenum miraculis attigit circa annum Christi 980; sepultaque est Berckingæ; cujus sacrum corpus trigesimo post obitum anno effossum, repertum est tam illæsum et integrum cum omnibus vestibus, quasi mox modo humatum fuisset; ubi etiam ad nostrum usque ætatem magno cum honore et veneratione servatum est. *Quid ex hoc elogio admittendum rejiciendumque sit, infra discutiemus.*

modo in duas

3 *Idem Wilsonius in priori editione ejusdem Martyrologii ad diem* 22 *Julii* Wilfredam, *velut ab altera diversam annuntiat.* Wintoniæ, *inquit,* in Hantonia, commemoratio B. Wilfredæ reginæ et abbatissæ, conjugis S. Edgari regis et matris S. Edithæ virginis, quæ a pueritia apud religiosam fæminam in monasterio Wintoniensi educata, deide vero regi Edgaro nupta, vana mundi bona post mariti mortem contemnens, prædictum monasterium ingressa est, eidemque abbatissa præfecta est; ubi in eximia vitæ sanctimonia animam suam cœlesti Sponso reddidit circa annum 987, ubi et corpus ejus sepultum, magnoque in honore ac veneratione ad nostra usque tempora servatum est. F *Hallucinatus est hic Wilsonius primo, dum* Wilfridam *hanc a* Wulfhilde, *quam in eodem Martyrologio ad diem 9 Septembris retulit, distinctam credidit, et hanc virginem, illam S. Edgari regis viduam, sanctæque Edithæ matrem censuit. Hunc errorem suum in posteriori editione partim correxit, dum prætermissa* Wilfrida *solam* Wulfhildem *recensuit; partim retinuit, dum eamdem* Wulfhildem *virginem appellavit, quæ non quidem Edgari conjux aut vidua, sed tamen S. Edithæ per eumdem regem mater dicenda*

AUCTORE C. S.

A *dicenda erat, quemadmodum ex sequentibus patebit. Hallucinatus est secundo, dum eam Wintoniæ* (Winchester) *in Hantonia monacham factam, ibidemque ipsius corpus sepultum scribit, cum ipsa Wiltoniensem parthenonem, Anglice* Wilton *in cognomine comitatu Wiltonia seu* Wilshire, *tam vita monastica quam sepultura illustrarit, quemadmodum ostendemus.*

male distracta, modo ut una eademque,

4 *Wilsonium partim secutus Philippus Ferrarius, in Catalogo generali ad* 22 *Julii ita habet :* In Anglia, S. Vuilfredæ, reginæ et abbatissæ : *ad* 9 *vero Septembris sic :* In Anglia S. Vuelfredæ, virginis et abbatissæ. *Horum quoque exemplo Arturus in Gynæceo ad memoratum Julii diem ait :* In Anglia, S. Wilfredæ, reginæ et abbatissæ Ordinis Benedictini, quæ induta pro regali chlamyde, vili schemate, monastica in humilitate, abstinentia, perpetuaque Christi servitute ac sui assiduo contemptu, vitam admirabilem consummavit. *Deinde ad* 9 *pariter Septembris :* In Anglia, S. Welfredæ, virginis abbatissæ ejusdem Ordinis *(S. Benedicti)*, quæ contempto sæculo, conculcato diabolo, singulare subditis exemplum pietatis, patientiæ, fortitudinis et perseverantiæ reliquit. *Denique die* 14
B *ejusdem mensis Septembris, ad quam in Annotatis ad* 22 *Julii lectorem remiserat, de* Wilfrida, *quam observat etiam* Wulfrudam *appellari, rursum meminit his verbis :* Wiltoniæ in Anglia, commemoratio S. Wilfridæ abbatissæ Benedictinæ, vitæ meritis conspicuæ. *Porro hanc posteriorem commemorationem cultusque locum didicit Arturus ex Eduardo Maihewo in Trophæis Benedictinis Congregationis Anglicanæ ad eumdem diem.*

ad varios dies

5 *At Hugo Menardus in Martyrologio Benedictino eam ad* 13 *Septembris retulit, sic scribens :* Wiltoniæ in Anglia, sanctæ Wilfridæ abbatissæ : *cur autem id faciat, nescio ; in Observationibus enim Maihewum laudat, qui de ea primum die postera agit, ut dictum est. Menardi vestigiis institit Gabriel Bucelinus in Menologio pariter Benedictino, ubi ad eumdem diem Sanctæ elogium reliquis huc usque allatis purius texit in hunc modum :* Wiltoniæ in Anglia, S. Wilfridæ abbatissæ. Wilfridæ necdum Deo consecratæ vim intulit Edgarus rex Angliæ, quam mortua conjuge, in consortium thori plurimum exambivit : sed illa generosissimo contemptu, potentissimi suique amantissimi regis contemptis nuptiis, et
C omni regni ac regiæ pompa irrisa, ad Wiltoniense confugiens cœnobium, cucullum purpuræ prætulit, totamque se regum Regis obsequio consecravit; ubi tanta deinceps sacri profectus desudavit contentione, ut cæteras virtutibus transgressa, iisdem abbatissa præfecta sit, et ob perfectionis sublimitatem, Sanctorum post mortem albo adscribi meruerit. *Similia habet laudatus Menardus in Observationibus; sed de his postea.*

memoratur : cur de ea hodie agamus.

6 *Denique antequam Martyrologiorum annuntiationibus recensendis finem imponam, duo adjungo, in quibus ad* 9 *Septembris sanctæ Abbatissæ nostræ memoria celebratur. Primum est codex Usuardinus auctus Altempsianus, ex quo Henschenius noster ac Papebrochius variantes lectiones sive auctoria olim Romæ excerpserunt, quemque horum posterior in Anglia auctum censuit; Sollerius vero quondam ecclesiæ Wintoniensis in eodem regno fuisse, observavit in Præfatione ad Usuardi Martyrologium pag.* 63. *Ex hoc igitur codice apud Sollerium mox laudatum inter auctaria ad diem* 9 *Septembris sic legitur :* Monasterio Berkingensi, sanctæ Wilfidæ abbatissæ. *Alterum est Martyrologium universale Castellani, in quo ad eumdem diem dicitur :* Item in Anglia S. Vulfildis, virginis, abbatissæ. *In Vita quoque fabulosa, quam habemus, dicitur Sancta prædixisse,* se in Vigilia S. Ethelwoldi episcopi, hoc est, quinto Idus Septembris ab hac luce ad Dominum migraturam. *Ceterum quis ex omnibus his martyrologis* S. Wilfridæ *emortualem aut festam lucem rectius assignaverit, incompertum mihi est : attamen cum Majores mei in Prætermissis ad* XXXI *Maii eam ad præsentem Septembris diem distulerint, censui de eadem cum codice Altempsiano, Martyrologio Wilsonii Anglicano antiquiore, Castellano ceterisque, ad hunc diem agere, paucaque, quæ de illius gestis novimus, studioso lectori exhibere.*

Sanctæ titulus antiquitus ipsi adscriptus :

7 *De cultu ejus præter recensitas Fastorum commemorationes pauca habemus. Guilielmus Malmesburiensis, seculi* XII *scriptor, lib. II de Gestis pontificum Anglorum postquam de S. Edithæ in Wiltoniensi cœnobio sepultura egit, ita prosequitur :* Jacet in eadem ecclesia mater ejus Wilfrith..., sanctaque pro vero asseritur et celebratur. *Rogerus quoque Hovedenus, qui seculo* XIII E
floruit eam Sanctæ *titulo condecordat, dum in Annalibus ad annum* 964 *ait :* Rex Anglorum pacificus Eadgarus... de sancta Elfthritha virginem Deo devotissimam Editham *suscepit. Hinc liquet,* Wilfridam *seculo* XII *et* XIII Sanctæ *titulo jam gavisam fuisse, quem ipsi etiam posteriores historiographi conservarunt. Unum hic addo Nicolai Harpsfeldii, archidiaconi Cantuariensis testimonium ex ejusdem Historia ecclesiastica Anglicana, seculo* X, *cap.* X, *ubi hæc leguntur :* Wilfridam rex Edgarus per vim, ut diximus, stupravit : quæ postea non modo corpus suum integrum et incontaminatum conservavit, sed et tam severe atque sancte vitam apud virgines sacras Wiltoniæ (quibus et præfuit) traduxit, ut inter cœlestium choros post obitum, ab omni posteritate adscripta censeatur.

antiphona et oratio de eadem.

8 *Exstant in Museo nostro varia Mss. ad Angliæ, Scotiæ et Hiberniæ Sanctos spectantia, sub involucro † Ms.* 167, *et inter hæc Ms. unum, exhibens collectas et antiphonas de Sanctis variis, ex quodam Breviario vel Antiphonario Anglicano, ut conjicere licet, excerptas : inter ceteras autem de* S. Wilfhilde *seu* Wlfhilda *sequens antiphona et oratio præscribitur :* Auge nobis, Jesu Christe, F
benedictionem gratiæ tuæ per merita Wilfhildis tuæ dilectæ, per cujus charitatem tantum miraculum dignatus es declarare, ut omnibus hospitibus satiatis, liquor priori plenitudine reperiretur. ℣. Pretiosa Anglorum gemma Wilfhilda pro nostri criminibus interpella. *Oratio.* Deus castitatis amator, et continentiæ conservator, qui pro pudicitia tribuisti beatæ Wlfhildæ sanctitatem, pro bonis operibus gloriam, concede nobis, quæsumus, ejus sanctis meritis, ut apertis januis regni cœlestis summo Regi cum oleo lætitiæ mereamur obviare. Per Dominum. *Denique quæ Wilsonius in Martyrologio scribit de veneratione sacri ipsius corporis ad suam usque ætatem perseverante, constantem sanctæ Abbatissæ nostræ cultum confirmant.*

Acta, quæ habemus, fabulosa

9 *Acta* S. Wlfhildis virginis et abbatissæ *edidit Capgravius in Legenda Sanctorum Angliæ, a folio* 226 *verso, eademque nos habemus ex Ms. Rubeæ Vallis, in quo* Wolfhildis virgo et abbatissa *scribitur. Auctorem nullum præferunt ; at quisquis*

AUCTORE C. S.

quisquis is fuerit, fabulator fuit et nugivendulus, atque adeo omni fide preloque indignus. Cum tamen suspicer ex hoc fonte eum quorumdam errorem manasse, quo gemina hujus nominis sancta Abbatissa, altera virgo, regina altera, S. Edgari regis conjux recensetur, juverit aliqua ex his Actis delibasse, ut discipiat lector, quantum huic biographo fidei prudenter tribuendum sit. In ipso elucubrationis suæ limine genealogiam Sanctæ ex aquilæ nido, non minus ridicule quam fidenter repetit in hunc modum: Wolfredus * rex West-Saxonum sylvam quamdam venandi gratia vice quadam adiit, et vocem parvuli vagientis in arbore audivit, et a venatorum turba, quidnam hoc foret, diligenter inquiri fecit. Invenerunt autem in summitate arboris in nido aquilæ infantem elegantem, forma conspicuum, habentem in corpore notam, quasi regnificum signum purpureo pallio involutum, in brachii gemellas armillas aureas, nobilitatis indicium, præferentem: quem rex baptizari fecit, et a nido Nestingum vocans, nobiliter educatum in comitem provexit.

* *Capgrav.* Alfredus

ostenduntur,

10 Hic genuit Witburdingum, qui genuit Wulfhelinum, qui ex uxore sua liberos procreans (*id est postquam procreasset,*) una cum conjuge sua decem et octo annis usque ad provectam B ætatem cælibem vitam duxit. Angelus autem Domini tandem trina visione utrumque hortatus est, ut convenirent, quia jam castiori ævo Christo Sponsam generarent, et de cetero propositum conservarent. Fiunt itaque certiores alterutro testimonio, nec rebellare audent tam evidenti cœlesti edocti imperio, trina admonitione probato. Nata igitur infantula et Wolfhildis nuncupata est, ablactataque virginibus Wintoniæ traditur educanda. *Quis non rideat insulsum fabulatorem, qui aniles fabulas pro vero eventu velut ex tripode pronuntiat?*

et ut prælo indigna rejiciuntur.

11 *Porro nonnulli sunt, qui Vitam Sanctæ Ms. auctore Roberto Bucklando laudent, qui ignotus mihi est, nisi idem sit cum eo, quem Joannes Pitseus in Relationibus historiis* Radulphum Bucklandum *appellat et seculo* XVII *floruisse statuit, de monumentis ipsius litterariis inter cetera scribens:* Transtulisse etiam dicitur Anglice omnes Surii tomos de Vitis Sanctorum et prælo obtulisse. *An vero Ms. Vita nostra Bucklandum auctorem habeat, necne incertum est: verum si hic ille sit, cujus Pitseus meminit, nihil interest, huicne an alteri eam adscribamus; cum Vitæ alio-* C *quin vitiosæ auctoritatem addere nequeat scriptor, qui sexcentis annis post* Wilfridam *floruit. Fabulosam igitur Vitam statui non edere, sed ejus loco certiora, licet pauca, ex probatis auctoribus collecta studioso lectori exhibere. Quia tamen nonnulli martyrologi a fabulatore illo, ut jam monui, in errorem deducti sunt, hinc inde necesse erit ipsius figmenta refutare, ne perperam rejecisse videamur.*

D

§ II. Vitæ compendium ex variis: biographi et quorumdam martyrologorum error correctus: Edgari pœnitentia: Edithæ sanctitas.

Ex nobilibus parentibus nata

Quamquam nemo ex antiquioribus Angliæ scriptoribus Vitam S. Wilfridæ *ex professo concinnaverit, nonnulla tamen aliorum Sanctorum gestis hinc inde immixta reperio, quæ breve quoddam ipsius Vitæ compendium exhibent. In primis eam ex illustri apud Anglos sanguine prognatam esse, tradunt S. Dunstani archiepiscopi Cantuariensis et S. Edithæ virginis sanctimonialis biographi. Horum primus, qui monachus Cantuariensis,* Osbertus *nomine, et seculi* XII *scriptor fuisse creditur, apud Surium ad diem* 19 *Maii editus,* Wilfridam *tacito tamen nomine,* de nobilibus Anglorum natam *ait. Alterum Mabillonius in Observationibus præviis ad Vitam S. Eadgithæ seu Edithæ, seculo* V *Benedictino, pag.* 636, *opinatur fuisse* Gotselinum *seu* Goscelinum, *qui seculo* XI *floruisse dicitur tom. I Februarii, pag.* 384, *num.* 2, *ubi etiam plura de eo lector reperiet. Hic vero apud laudatum Mabillonium sanctam Abbatissam nostram regii ducis filiam appellat, ut mox videbimus. Parentum nomina nec citati nec alii antiqui scriptores edisserunt; quare nescio, unde biographus didicerit ea, quæ in fabulosa genealogia num.* 9 *et* 10 *recitat.* E

educatur in monasterio Wiltoniensi.

13 *De teneris Sanctæ annis, rebusque in iis usque ad ætatem nubilem gestis, nihil memoriæ proditum reperi. Biographus eam, ut ab lactata fuit, Wiltoniensibus sacris virginibus educandam traditam fuisse scripsit: quod quidem ab illius seculi more non abhorret, imo ex dicendis constabit, eam ibidem inter prædictas moniales habitasse, dum ab Edgaro Angliæ rege damnum virginitatis passa et ad regalis tori consortium invitata est. Ad eumdem parthenonem postmodum regressa, sacrum velamen regio diademati et monasticæ vitæ observantias aulæ deliciis generoso animo prætulit, ibidemque reliquis præfecta est. Hujus loci situm breviter indicat Guilielmus Malmesburiensis lib. II de Gestis pontificum Anglorum, sic scribens:* Wiltoniense cœnobium beata Editha, filia regis Edgari, sedem ossium suorum dulcibus exuviis ornat, amore fovet. Wiltuna est vicus non exiguus supra Wile fluvium positus, tantæ celebritatis, ut totus pagus ab eo vocetur. *Paulo prolixius de eodem vico agit Guilielmus Camdenus in descriptione Wiltoniæ pag.* 179, *ubi illum ad duorum amnium* Willeybourn et Nadderi *confluentem, duobus cum dimidio, si accurata sit tabula, quam præmittit, milliaribus Sarisberia dissitum collocat, ibidemque de memorato cœnobio meminit, ac denique de ejusdem ruinis subdit:* Paulatim quasi contabuit, et nunc tantum tenuis quasi viculus, Majore tantummodo pro magistratu summo, et elegantissimis comitis Penbrochiæ ædibus, quæ e diruto monasterio surrexerunt, gloriatur. F

14 *Nunc*

A

Totius Vitæ compendium

14 *Nunc breve Vitæ compendium accipe. Laudatus S. Edithæ biographus apud citatum Mabillonium de ea hæc scribit:* Beata virgo Editha filia fuit Edgari regis et Vulftrudis regii ducis filiæ: quam quidem Vulftrudem rex sibi perpetuo regni consortio conjungere statuerat; sed illa a partu absoluta, deinceps continenter vivere, quam illecebris servire maluit, Christi amore eam invitante. Itaque monacharum habitum apud Wiltoniam e manibus sancti Ethelwoldi episcopi accepit, exemplisque et virtutibus proficiens, virginibus mater spiritalis præfecta est. Porro beata Editha sub Matris cura relicta, tandem rege assentiente, in eodem monasterio monasticam vestem induit. Eam vero Mater non auro, non monilibus, non multivario ornatu, sed litterarum ac virtutum splendore instruxit. *Ita ipse, illicitos sancti regis Edgari in virginem* Wilfridam *amores partim insinuans, partim reverenti silentio premens.*

ex variis

15 *Rem clarius explicat Guilielmus Malmesburiensis lib.* II *de Gestis regum Anglorum, cap.* VIII, *ubi de S. Eadgaro seu Edgaro rege sic ait:* Sunt, qui ingenti ejus gloriæ nævum tentent apponere, dicentes primis temporibus fuisse crudelem in cives, libidinosum in virgines. *Deinde post aliqua ita progreditur:* Virginis Deo dicatæ audiens pulchritudinem, violenter eam a monasterio abstraxit, abstractæque pudorem rapuit et non semel thoro suo collocavit. Quod cum aures beati Dunstani offendisset, vehementer ab eo increpatus, septennem pœnitentiam non fastidivit, dignatus rex affligi jejunio, simulque diademate carere septennio. *Hujusque Guilielmus ex aliorum quidem sententia: ipse vero paucis interjectis, S. Edgari prolem recensens, mentem suam his verbis edisserit:* Genuit et S. Editham de Wilfritha *, quam certum est non tunc sanctimonialem fuisse, sed timore regis Puellam laicam se velavisse, moxque eamdem, arrepto velo, lecto imperiali subactam: unde offensum B. Dunstanum, quod illam concupisset, quæ vel umbratice sanctimonialis fuisset, vigorem pontificalem in eum egisse.

B

* *al.* Wilfrida

datur:

16 *Similia repetit lib.* II *de Gestis pontificum Anglorum, unde sequentia huc transfero.* Jacet in eadem ecclesia *(Wiltoniensi)* mater ejus *(Edithæ virginis)* Wilfrith, quam non sanctimonialem, sicut opinio vulgaris delegat *, sed subito timore regis, suo tantum consilio velatam constat, abrepto velo, regio cubili subactam. Unde ille, quod fœminam attigisset, quæ vel umbratice sanctimonialis fuisset, a S. Dunstano redargutus, septennem exegit pœnitentiam. Illa quoque partu explicito, voluptati frequentandæ non inhæsit; sed doluit potius et sprevit. Sanctaque pro vero asseritur et celebratur. *Malmesburiensi consentit Matthæus Westmonasteriensis in Floribus historiarum, ad annum Christi* 963. *In Vita quoque S. Dunstani, cujus auctor, ut monuimus, Osbertus perhibetur, apud Surium die* 19 *Maii eadem leguntur his verbis:* Quadam enim vice idem rex in monasterium virginum, quod Wiltoniæ habetur, venit, ibique captus specie cujusdam Puellæ, quæ de nobilibus Anglorum nata, inter sanctimoniales non velata nutriebatur et custodiebatur, eam suo colloquio adduci secretius jussit. Illa cum duceretur, timens pudori suo, raptum ab una sanctimonialium capiti suo velum imposuit, eo modo se protegi sperans, si forte rex quid inhonesti a se exigere vellet. Quam ipse velatam intuens, Quam subito, inquit, sanctimonialis effecta es! Arreptumque velum detraxit capiti, illa conatu, quo poterat, frustra obnitente, abusus siquidem ea est, et gravi scandalo quique per Angliam religiosi ex hoc mente vulnerati sunt. Quod scandalum eo vehementius fuit, quod rex idem legitimam uxorem habebat, Elfledam videlicet, cognomine Candidam, Ordineri præpotentis Orientalium Anglorum ducis filiam, de qua et S. Eduardum genuerat. *Denique idem factum ab aliis quoque scriptoribus traditur, ita ut in dubium revocari non possit: at nunc quædam elucidanda sunt.*

* *al.* delirat

C

AUCTORE C. S.

biographus mirabilem historiam texit,

17 *In primis dubitari nequit, quin hæc* Wilfrida *una eademque sit, quæ a recensitis* § 1 *martyrologis in duas distracta, modo* regina abbatissa, *modo* virgo abbatissa *appellatur. Nec dubito, quin error ille ipsis irrepserit ex fabulosa Vita Ms., de qua* § 1 *actum est: etenim cum in hac* Wolfhildis *virginitatem suam omnimode illibatam servasse dicatur, et aliunde constaret,* Wulfhildem *vel* Wilfridam *quamdam, S. Edithæ per Edgarum matrem, ut sanctam coli, existimarunt memorati martyrologi, hanc ab illa distinctam esse. Jam vero quam fidem mereatur biographus ille, liquet tum ex mirabili Sanctæ genealogia, quam ex ipso num.* 9 *et* 10 *recitavimus, tum ex hoc ipso Vitæ loco, in quo lepidam fabulam aggreditur, ut contra antiquorum fidem Sanctæ virginitatem omnimode inviolatam tueatur. Prolixæ narrationis compendium accipe.* Wulfhildem, *quæ in Wiltoniensi cœnobio inter sacras virgines educabatur, rex Edgarus ardebat perdite, nec eam blanditiis aut minis suo obsequentem desiderio reddere poterat, nec e domo Domini audebat rapere. Consilium itaque init cum ipsius consanguinea,* Wenfleda *nomine, quæ se ægram simulans* Wulfhildem, *velit heredem bonorum suorum conscribendam, arcessit.*

E

ut virginitatem ipsi asserat:

18 *Adest illa, et Wenfledam cum Edgaro epulis accumbentem reperit; nec mora ornatu regio induitur et regem inter ac Venfledam mensæ assidere jubetur. Tum rex propositis aulæ deliciis et regalis solii, ad quod evehenda erat, splendore, ad contrahendas secum nuptias invitat. At Virgo omnia cœlesti Sponso posthabens, fugam meditatur; ideoque ægritudinem causata, in quoddam cubile, paululum quietura egreditur. Verum quo minus consilium exsequi liceret, obstabant regii custodes, qui eam in ipso cubiculo observabant. Præclusa hac via, aliam aggreditur, et ad latrinam cum duabus puellis secedens, regioque deposito ornatu, per ejusdem cuniculum, angelo duce elapsa, in villa Werewelle prima nocte apud pauperculam quamdam hospitata est, indeque die postera Wiltoniam remeavit. Edgarus, re cognita, eo mox properat, inventamque extra ecclesiam comprehendit: at illa in ecclesiam fugiens, manicam suam, qua tenebatur, in regis manibus mirabiliter discissam reliquit. Hic vero* ad se conversus, obstupuit prodigio, *et Christi Sponsam suæ imposterum voluntati permisit, multisque villis donavit.*

F

unde error in Martyrologia quædam irrepsit.

19 *Quis non videat,* Wulfhildem *hanc eamdem esse cum ea, cujus supra laudati scriptores meminerunt, et ex qua S. Editham natam constat? Corrigendi igitur sunt martyrologi, qui* Wulfhildem *vel* Wilfridam *alteram* reginam, *alteram* virginem, *reliquis omnibus scriptoribus ignotam, annuntiant. At quærat aliquis, quo igitur pacto in biographi mentem venire potuerit, ut tam multis ambagibus virginitatem* Wulfhildi *vendicare*

AUCTORE C. S.

vendicare tentaret. Respondeo, eum ad id induci potuisse, vel ut invidiosam hanc labem etiam cum veritatis dispendio a Sanctæ fama abstergeret, vel quod eam re vera virginem crederet, cum virginis titulo insignitam forte legisset, quem nec ego ipsi certo ausim abjudicare, quemadmodum ex sequentibus apparebit. Hoc autem supposito, non aliam videtur invenisse viam, qua ipsius virginitatem cum Edgari amoribus componeret, quam simili fabula labem illam, ipsi inique, ut credere potuit, inustam tegere, atque hac ratione aliorum scriptorum dicta enervare vel corrigere. Verumtamen securius imposuisset, si Edgari regis amores silentio penitus pressisset: quippe ex horum commemoratione manifeste liquet, S. Wulfhildem, cujus ibi Vitam conscribit, S. Edithæ matrem fuisse.

An virgo censeri possit :

20 Alterum, quod hic quæri possit, est utrum sanctæ Abbatissæ nostræ virginitatis laureola queat adscribi. Dubitandi ratio est, quod invita obluctansque violata legatur; quare si in casta mente perseverans, stuprum mere passa fuerit, et sine consensu nolensque toleraverit, certum est, eam memorata laureola minime fuisse frustratam; prout in simili casu, tom. I Septembris in Commentario prævio ad Acta B. Margaretæ Lova- B niensis, num. 50 et 51 ex SS. Augustino et Thoma ostensum est. Verum ego, ne quid in alterutram partem temerario ausu statuam, totum id Dei judicio, cui soli cognita fuit Sanctæ mens et voluntas, permitto. Observo tamen, contra virginitatem formaliter et completive sumptam, ut loquitur S. Thomas II II, q. CLII a. 1, S. Wilfhildi asserendam, nihil urgere, quæ ex Malmesburiensi num. 15 attulimus; scilicet eam non semel Edgari regis thoro collocatam fuisse, quod propterea vehementem consensus suspicionem posset ingerere: nihil, inquam, hæc urgent; cum hæc non Malmesburiensis, sed eorum sit sententia, qui ingenti S. Edgari gloriæ nævum tentant apponere, nec quisquam ex aliis, quos laudavimus, id tradat. Neque etiam obest idem auctor dum lib. II de Gestis pontificum Anglorum apud nos num. 16 ait, Sanctam de sui violatione doluisse; id enim de virginitate materialiter sumpta sive de integritate corporis, cujus corruptio, contra consensum facta, non præjudicat virginitati, commode explicari potest.

C

in monasterium regreditur: Edgari pœnitentia; Edithæ sanctitas.

21 Utut hæc se habeant, ex dictis constat, Sanctam deinde omnibus carnis illecebris mundique deliciis nuntium remisisse, idque eo gloriosius, si, ut habet S. Edithæ biographus, num. 14 relatus, rex eam sibi perpetuo regni consortio conjungere statuerat; defuncta scilicet jam tum cum Virgini vim intulit, vel paulo post, Ethelfleda seu Elfleda, ejusdem regis conjuge. Primum tenet Alfordus in Annalibus ecclesiæ, ad annum 962, num. 2: alterum dicendum erit, si S. Dunstani biographo, cujus verba num. 16 ex Surio recensuimus, credere malimus; quod hic non lubet inquirere. At dum hanc Edgari regis labem ex veritatis amore memoramus, juvat etiam ejusdem dignam posterorum memoria pœnitentiam, ac divinæ clementiæ providentiam paucis annotare. Edgarus a S. Dunstano de commisso in Virginem flagitio acriter increpitus et ad ejusdem episcopi pedes provolutus, septennem pœnitentiam suscepit, exegitque, et a lapsu ferventior resurgens, inter Sanctos locum meruit, ut liquet ex ejusdem Actis, ad diem 8 Julii in Opere nostro illustratis, ubi § 2 memoratus lapsus et pœnitentia narrantur, quæ et apud alios passim legere est. D Editha quoque seu Eadgitha ex eo nata complexu, in Wiltoniensi cœnobio maternis instituta curis et erudita præceptis sanctissimam vitam beata morte finivit, die 16 Septembris, ut est apud Mabillonium in Actis Sanctorum sui Ordinis, seculo V, a pag. 636.

§ III. Monachatus et præfectura Wiltoniensis: tempus emortuale: varia biographi asserta explosa.

Circa annum 963 velata, factaque

Ex S. Edithæ biographo num. 14 diximus, Wilfridam seu ut ipse eam vocat, Wltrudem monachorum habitum e manibus S. Ethelwoldi episcopi Wintoniensis accepisse in Wiltoniensi cœnobio: quod si, ut probabile est, pro vero ad- E mittamus, dicendum est, factum fuisse anno 963, quo S. Ethelwoldus ad Wintoniensem episcopatum evectus dicitur in Opere nostro ad diem 1 Augusti, pag. 86, num. 16, vel certe paulo post. Ita colligimus ex S. Edithæ Actis apud Mabillonium, ubi hæc anno vicesimo tertio ætatis suæ 16 Kalendas Octobris... circa annum Domini nongentesimum octogesimum quartum obiisse narratur: quare si annis 984 viginti duos integros subduxerimus, deveniemus ad annum 962, quo circiter nasci debuit Editha; cumque hujus Mater, quantum apparet ex dictis § præcedente, non diu post partum ad Wiltonienses se receperit, congrue intelligitur anno circiter 963 a S. Ethelwoldo velari potuisse.

abbatissa, interest translationi S. Eduardi :

23 In vivis supererat, prædictoque monasterio præerat anno 979, quo S. Eduardi, regis Angliæ ac martyris, translationi una cum filia sua Editha reliquisque virginibus interfuit, prout discimus ex laudati Sancti Actis ad diem 18 Martii, pag. 645, num. 8, ubi ex Joannis Brontoni, abbatis Jornallensis Chronico de Elfero comite, ad sacrum martyris corpus transferendum episcopos, abbates regnique optimates invitante, inter cetera F hæc leguntur: Nuntium quoque ad abbatissam Wolfridam in monasterio Wintoniensi * dirigit, et ut ad peragendas tanti viri exequias cum sibi commissis virginibus conveniat, denuntiat. Erat autem in eodem monasterio quædam venerabilis virgo, soror ipsius S. Eduardi, magna vitæ et morum honestate pollens, Editha nuncupata, quæ supra dicti regis Edgari et ejusdem conjugis Wolfridæ, nondum Deo consecratæ, filia erat. Quibus mox cum summa diligentia et veneratione convenientibus etc., corpus exhumatum translatumque est.

* Wiltoniensi

filiæ suæ anno 984 defunctæ,

24 Reliqua Sanctæ gesta apud scriptores fide dignas non reperio; nam quæ illius biographus enarrat, omnino suspecta sunt, de iisque infra agemus. Emortualem quoque annum ejus nullus, quem legerim, prodidit; at certe errant, qui teste Alfordo in Annalibus ecclesiæ Anglicanæ ad annum 984, num. 16, illam anno 980 defunctam putavere. Errant, inquam, non quia isthæc opinio, ut ibidem arguit Alfordus, cum biographo apud Capgravium edito,

non

A *non convenit, (hujus enim biographi dicta non curamus); sed quia in S. Edithæ Actis mater filiæ circa annum* 984 *defunctæ superfuisse, verbis, quæ subdo, diserte dicitur.* Porro tricesimo ab obitu suo die apparuit virgo sancta Matri suæ Wlftrudi, formosa valde et hilaris atque lumine sicut vestimento amicta et splendida, dixitque se Regi suo bene caram in gloria sempiterna. *Nondum igitur e vivis excesserat anno* 984; *imo vero, si de* Wlftrude *nostra accipienda sint, quæ idem biographus post S. Edithæ elevationem subjungit, dicenda est annum Christi* 997 *attigisse aut etiam superasse.*

imo et ejusdem elevationi factæ anno 997 supervixisse videtur.

25 *Hic enim postquam dixit,* post discessum S. Edithæ tredecim elapsis annis, *adeoque anno circiter* 997, *ipsius corpus a S. Dunstano, per ipsam virginem monito, elevatum fuisse, inter miracula, quæ tum circiter contigerunt, ista refert:* Clerici Pictorum in capsa circumferebant sanctum confessorem Juvium, atque in sanctæ virginis cœnobio honorifice suscepti, in altari beatæ Edithæ sacras reliquias deposuerunt: cumque inde recedere vellent, tanto pondere reliquiæ illæ altari inhæsere, ut nulla ratione possent amoveri. Plorant igitur advenæ, ejulant, B vestes scindunt, capillos vellicant; tandem re desperata, receptis duobus millibus solidorum a Wlftrude abbatissa, in sua tristes abiere. *Si hæc, inquam, quod tamen certum non est, de S.* Wilfrida *nostra accipienda sint, anno Christi* 997 *in vivis superfuit, meruitque filiæ suæ sacris honoribus ejusdemque solenni corporis elevationi interesse. Porro quo anno ea S. Juvii circumlatio instituta sit, aut quanto tempore ei supervixerit, non reperi; ideoque Sanctæ obitum circa finem seculi* X *vel initium* XI *collocavi. Inter auctaria Usuardi apud Sollerium nostrum, codex Tornacensis et Molanus* S. Juvinum *confessorem ad* 3 *Octobris* in pago Dulcomensi *et* Dulcrimensi *annuntiant, Menardus et Mathæus Wiltoniæ ad diem* 6, *Ferrarius vero ad* 3 *et* 13 *ejusdem mensis commemorant: quare hæc ad unum ex his diebus examinanda remitto. Interim observo summam illam bis mille solidorum sine ulla simoniæ labe pro lipsanotheca forsan pretiosa, vel mitigandi doloris ergo donari potuisse.*

Non fuit abbatissa Berckingensis, nec Hortonensis.

26 *Superest, ut quædam sanctæ Abbatissæ biographi asserta examinemus, licet enim is nullam certam fidem mereatur, quemadmodum ex hucusque dictis sat liquet; juverit tamen eum breviter refutasse, ut eruditus lector de ipsius lucubratione ipse suum judicium ferre queat. In primis ait, illam duobus monasteriis sacrarum virginum, Berkingensi scilicet atque Hortonensi, a rege Edgaro præpositam fuisse, et posterius quidem tum ex suo patrimonio, tum ex ejusdem regis munificentia fundasse seu dotasse; cumque utrumque cœnobium longo tempore rexisset, quorumdam presbyterorum ambitione et Alstrudis seu Alfridæ, Ethelredi regis Angliæ matris imperio inde ejectam, prædixisse futurum, ut post viginti annos eodem reverteretur. Subjungitque, ita, ut vaticinata fuerat, accidisse: Alftrudem enim, quæ Berkingense vel Hortonense monasterium invaserat, primum jumentorum, deinde famulorum hue castigatam, cum nondum resipisceret, morbo correptam, territamque S. Ethelburgæ, quæ ipse apparuerat, minis tandem resipuisse, restituta in suum monasterium* Wulfhilde, *a quo viginti annis exsulaverat, ubi deinde cum septem annis præsedisset, obiit et sepulta est.*

ut fabulatur

27 *Verum hæc sunt biographi commenta, quorum falsitas ex huc usque dictis satis liquet. Sane nulli, quos quidem legerim, scriptorum nota fuit ea Berckingensis et Hortonensis cœnobiorum Sanctæ præfectura; imo quæ ex S. Edithæ Vita adduximus, satis ostendunt, eam in Wiltoniensi monasterio saltem usque post Edithæ mortem perseverasse, quin et ibidem defunctam esse colligimus ex Malmesburiensi, qui, ut num.* 16 *diximus, eam in ejusdem loci ecclesia humatam fuisse affirmat. Nec minus apparet biographi narrationis falsitas ex tempore, in quod Sanctæ ad Berckingenses reditus debuisset incidere: etenim si pro* longo tempore, *quo biographus eam ante expulsionem Berckingensibus præfuisse scribit, quinque tantummodo annos computemus, eosque una cum viginti, quibus exsulasset, anno* 963, *quo circiter velatam ostendimus; si, inquam, hos* 25 *annos anno* 963 *addamus, dicendum erit, eam non ante annum* 988 *ab Alfrida suis virginibus restitutam esse.*

AUCTORE C. S.

Sanctæ

28 *Eo autem tempore Alfrida jam dudum regio fastu deposito severam ob interfectum suo consilio sanctum regem Eduardum pœnitentiam agebat, teste Malmesburiensi, qui lib.* II *de Gestis regum Anglorum, cap.* IX, *cum narrasset Elfridam S. Eduardi corpus miraculis clarum, priusquam transferretur, quod anno* 979 *vel sequenti E factum est, divinitus prohibitam fuisse accedere, ita prosequitur:* Elfrida de illo regali supercilio inclinata, dire pœnituit, adeo ut multis annis apud Werewellam* carnem in deliciis nutritam, cilicio convolveret, noctibus solo strata sine cervicali somnum hauriret, cruces præterea quascumque posset, corpori comminiscens *etc. Non igitur tum temporis regia pollebat potestate; aut de injuste retinendis cœnobiis cogitabat, ut fabulatur biographus; sed in monasterio, quod condiderat, ipsa verisimiliter monacha, in luctu suique castigatione vitam tolerabat.*

* *al.* Warwellam

biographus.

29 *Denique ex sæpe laudatis S. Edithæ Actis satis colligitur, vivente* Wlftrude, *aliam quampiam Berckingensi cœnobio a S. Edgaro præfectam fuisse: ita enim de Edithæ, sub Matris suæ disciplina Wiltoniæ vitam instituente, ibidem legitur:* Quindecim annos natam pater ejus rex Edgarus tribus monialium monasteriis, Wintoniensi, Berckingensi et tertio cuidam abbatissam præfecit: sed ea ab illa domo, in qua Deo servire cœperat, avelli non potuit. Effecit autem, ut singulis illis monasteriis spiritales matres tamquam magis idoneæ præponerentur, F malens Matri subesse, quam aliis præesse, potiusque timere Matrem, quam aliis imperare. *Ex his quippe eruitur,* Wilfridam *anno* 977, *qui decimus quintus erat ætatis Edithæ, Berckingensium abbatissam non fuisse; cum ea de re nulla hic fiat mentio, imo contrarium potius insinuetur, dum virgo illa dicitur sub Matris imperio Wiltoniæ vivere maluisse quam in Berckingensi cœnobio ceteris imperare. Per* Matrem *autem* Wilfridam *designari, liquet ex iisdem Actis sub initium, ubi illa Wiltoniensibus virginibus præfecta, filiam suam Editham monasticis institutis imbuisse asseritur: verba dedimus num.* 14. *Nunc reliqua biographi nostri asserta audiamus.*

cujus etiam alia asserta

30 *Sanctam Abbatissam nostram Londini fuisse, quo cum sanctimonialibus bellorum causa fugerat, ibidemque vita functam scribit idem biographus noster, additque, quod, cum quidam, cui ipsa ob illius scelera fuerat infensa, manum feretro, quo ejusdem corpus ad Berckingense cœnobium*

AUCTORE C. S.

cœnobium portabatur, admovisset, illud tanto pondere depressum fuerit, ut nulla vi posset moveri; abscedente autem illo, facili negotio fuerit sublatum, quodque idem ille vir sua peccata detestatus, tum denique cum reliquis feretrum deferre meruerit. Ita ipse: verum cum ex dictis constet, Sanctam non in Berckingensi, sed Wiltoniensi monasterio ætatem degisse, liquet, quid de hujusmodi narratione censendum sit. Refert et aliud miraculum de muliere quadam, quæ cum oculorum pedumque usum in Hortonensi Sanctæ oratorio partim recuperarat, Berkingam, ut erat monita, adrepit, ibidemque integra sanitate donata est.

recitantur.

31 *Denique præmiserat tria prodigia,* Wilfrida *vivente, si ipsi credimus, accidisse. Primum est, columbam e cœlis delapsam super Sanctæ caput visam considere, dum virginitatem Christo consecrans velaretur. Alterum est, quod signo Crucis infantem cæcum illuminarit. Tertium denique, quod S. Ethelwoldum episcopum prandio excipiens, modicum vini, quod convivis non sufficiebat, ita multiplicarit, ut his satiatis, minime diminutum deprehenderetur. Quid porro de his omnibus censeam, paucis accipe. Multum metuo, ne columbæ e cœlo delapsæ prodigium ex alterius cujusdam sanctæ virginis Vita depromptum* Wilfridæ *adaptarit, idemque de secundo miraculo vereor: qui enim Sanctæ proavum ex aquilino nido accersit, ut ostendimus num. 9, non potest non de similibus plagiis aut figmentis esse suspectus. Hanc suspicionem auget tertium miraculum, cui simile narratur in Actis S. Ethelwoldi, cum rex Eadredus illum inviseret, ut apud nos tom.* I *Augusti, pag.* 91, *num.* 12 *legere est. Denique idem biographus, et ex eo Wilsonius in Martyrologio Anglicano, aiunt, Sanctæ corpus post triginta annos omnis corruptionis expers in Berckingensi, monasterio repertum fuisse: additque posterior ad suam etiam ætatem ibidem servatum honoratumque fuisse: sed si illa incorrupti corporis inventio vera sit, debuit in Wiltoniensi monasterio contigisse; et si idem corpus usque ad Wilsonii ætatem, seu seculo* XVII, *Berckingæ fuerit, necesse est, eo translatum fuisse, ut constat ex dictis.*

DE S. PETRO DE CHAVANON

ORDINIS CANONICORUM REGULARIUM S. AUGUSTINI

PIPERACI IN ARVERNIA

J. L.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Cultus; corpus elevatum et recognitum; febricitantes sanati et cææ visus redditus; lectiones propriæ.

ANNO 1080 VEL FORTE SEQUENTIBUS. *Situs præposituræ ac dein abbatiæ Piperacensis; fundatoris ejus ac primi præpositi*

De *Piperacensi canonicorum Regularium S. Augustini monasterio, deque ejus præpositis et abbatibus agit Dionysius Sammarthanus tom.* II *Galliæ Christianæ a col.* 457; *unde sequentem de illius situ notitiam huc transfero:* Abbatia Piperacensis, B. Mariæ sacra, sub regula S. Augustini, in Arvernia juxta fluviolum Degiam, haud procul Langiaco, in declivi montis est sita; olimque erat diœcesis Claromontensis, nunc S. Flori. *Monasterium istud, Gallice Pebrac dictum, fundavit et in eo canonicos regulam S. Augustini profitentes constituit* S. Petrus de Chavanon, *vulgo etiam, ut Sammarthanus ait, nuncupatus* S. Petrus de Pebrac. *Prioribus a fundatione sua annis Piperacum præpositura fuit, quam primus administravit idem* S. Petrus, *dein ejus discipulus Dalmatius; cui post Robertum successit Bernardus, sub quo præpositura Piperacensis ab Urbano PP. II in abbatiam erecta fuit. Pontificem istum exeunte anno* 1095 *commoratum fuisse in oppido S. Flori, novamque huic sancto basilicam ibi consecrasse docet Ruinartius in ejus Vita pag.* 232; *atque hac, inquit,* uti conjicere licet, occasione Bernardus, qui sub præpositi nomine Piperaci canonicis Regularibus præerat, suam ecclesiam in abbatiæ titulum erigi obtinuit. Id enim ab Urbano circa istud tempus factum fuisse ferunt; et quidem Piperacum haud longe a sancto Floro dissitum est.

S. Petri cultus antiquior; corpus anno 1537 *elevatum*

2 *Statim post mortem suam Sanctus noster veneratione publica honorari cœpit, cujus manifesta indicia lector post hunc Commentarium inveniet cap.* III *Vitæ et miraculorum, quæ fide digna narratione ad posteros transmisit Stephanus canonicus Regularis Piperacensis, auctor fere synchronus, ut paragrapho sequente videbitur. Quo die et qua cultus celebritate* S. Petri *memoria agi consueverit, paucis indicat Jacobus Branche Prior major abbatiæ Piperacensis in Gallico Opere de Sanctis Arvernis et Velaunis, quod anno* 1652 *Anicii in lucem prodiit, pag.* 544: Ejus Officium, quod cum Octava solemni ritu fit in nostra ecclesia postridie Nativitatis beatissimæ Virginis, *seu* 9 *Septembris,* scriptum exstat in antiquis nostris codicibus. *De Sancti festo in eumdem diem incidente etiam meminit Sammarthanus in Guilielmo de Flageac, Piperacensi sub finem seculi* XV *abbate. Joannes de Langeac episcopus Lemovicensis et primus abbas commendatarius Piperacensis, eodem Sammarthano*

A *marthano teste*, elevavit corpus S. Petri de Chavanon 2 Aprilis 1537. *Branchius in memorato suo Opere pag.* 542 ex mandato *istius præsulis Sancti ossa elevata et ad latus sinistrum altaris majoris deposita fuisse asserit, eaque ibidem sua ætate etiamnum quiescere.*

multi per Sanctum febribus liberati;

3 *Idem Branchius loco jamjam citato* S. Petri *reliquias et sepulcrum crebris miraculis numquam non celebria fuisse scribit; febricitantes vero præ ceteris Sancti opem experiri et sanitati pristinæ restitui, quando ad ipsius tumulum devote pernoctant, vel Missam in ejusdem honorem celebrandum curant :* Quemadmodum, *inquit*, ab anno 1600 contigit Antonio Mercier piæ memoriæ, cum viveret, abbatiæ coquo, Fratri Ludovico de Champagnat et Fratri Francisco de Chillaguet novitiis, Geraldo Gerauld de Pebrac, Juliano et Margaritæ Roux eadem nocte, Ludovicæ et Catharinæ Recrouset, Andreæ Chaussé, Gilberto et Margaritæ Bourrel eadem pariter nocte, Mariæ Chevalier, Benedictæ Gaigne, Joanni Martin chirurgo Langiacensi, et multis aliis variarum parœciarum incolis; at iis maxime, qui ab oppido Langiacensi venerant. Quorum omnium fidem faciunt instrumenta, per notarios
B regios Comte et Pommier meo rogatu annis 1630 et 1631 confecta. Ego quoque per Deum affirmare ausim, quod mense Julio anni 1642, cum me a duodecim diebus occupasset tertiana febris, singulis accessibus increscens, devote cubitum iverim ante tumulum sancti Confessoris, ibique in febrim reciderim ; sed quæ, postquam per horam circiter durasset, omnino fuerit depulsa, ita ut ne vel minimum ejus accessum deinde senserim.

sacra ossa anno **1646** *inspecta;*

4 Die 18 Octobris anni 1646 coram religiosis et plebe abbatiæ et parœciæ Piperacensis a reverendo domino Petro de Brisson, Officiali S. Flori, cum pro episcopo ecclesiam visitaret, arca, in qua Sancti corpus jacebat, inspecta fuit, inventaque omnia ejus ossa tam majora quam minora, præter maxillam seorsum in theca asservatam, et publicæ fidelium venerationi, ut pio eorum desiderio satisfieret, exponi solitam. In eadem arca etiam pars lintei, e crasso filo cannabino texti et a gliribus nonnihil corrosi, cui Sancti demortui corpus fuerat involutum, atque alterum tenuis fili linteum, cineribus sacris et terra sepulcrali plenum reperta fuerunt, eaque tam candida tamque parum attrita, ac si ab uno
C dumtaxat mense ibi posita fuissent. Id quod a domino Officiali, a religiosis omnibus et ab adstante populo miraculi loco habitum fuit. Recognita fuerant sacra pignora anno 1537 auctoritate Joannis de Langeac episcopi Lemovicensis et abbatis Piperacensis, uti ex documentis apud illa inventis certo constat.

cœcæ visus et sanitas restituta;

5 Margarita Pradon, filia Francisci sartoris et Franciscæ Sauzede de Pebrac ab anno 1645 febre correpta fuerat. Sub initium mensis Septembris accesserat vehemens capitis dolor, quem subsecuta oculorum suffusio illam omnino cæcam reddidit a festo S. Michaelis usque ad exeuntem circiter Novembrem, nulla visus recuperandi spe relicta. Parentes confisi meritis S. Petri de Chavanon ad templum monasterii filiam portarunt, et supra Sancti tumulum collocarunt ; ubi illa, cum per noctem sæpius has voces protulisset : S. Petrus me sanabit, et ego ipsius ero ancilla, primo diluculo visum recepit; nec exinde amplius febre tentata fuit, quemadmodum ejus parentes declararunt coram notario regio Pommier et quinque testibus, qui cum ipso et mecum die 9 Martii anno 1646 subscripserunt instrumentum, in quod declaratio ista fuerat relata. *Hactenus Branchius, cujus narrationem ex Gallica Latinam feci.*

AUCTORE J. L.

sacellum exstructum S. Petro, quem Gallicana S. Genovefa

6 *Sammarthanus in* S. Petri *elogio,* Die, *inquit,* 9 Septembris recolitur ejus festivitas, in qua celebrans ad solemnes Vesperas utitur ejusdem Sancti pluviali cum parvo capitio. Sacrum ipsius corpus in sacello eidem sacro, a patre Rigoberto l'Evesque Priore constructo, reverenter asservant canonici Regulares Gallicanæ congregationis, qui observantiam regularem in domo Piperacensi renovarunt. *Hujus abbatiæ Prior major Branchius nullam sacelli* S. Petro *erecti mentionem facit; quod argumento est illius ædificationem posteriorem esse tempore, quo memoratus auctor scripsit de Sancti cultu, vita et miraculis, anno* 1652 *editis. Gallicanæ canonicorum Regularium congregationi, cujus caput est abbatia Parisiensis S. Genovefæ, monasterium Piperacense unitum fuisse comperi anno* 1649, *quando et regularis vitæ disciplina in eo instaurata est; sed ante unionem istam dicta congregatio primum præpositum Piperacensem et fundatorem* S. Petrum *jam inter Patronos sui Ordinis* E
Officio ecclesiastico venerabatur : etenim sub ritu duplici die 9 *Septembris illud recitandum præscribitur in Proprio Sanctorum, quod eadem congregatio ad suum usum anno præcedente seu* 1648 *typis Parisiensibus vulgarat.*

et aliæ canonicorum Regularium congregationes colunt Officio duplici,

7 *Directorium canonicorum Regularium S. Augustini in Bohemia pro anno* 1664, *Officia propria canonicorum ejusdem Ordinis congregationis Lateranensis Mediolani anno* 1666 *excusa, uti et Windesemensis in Belgio anno* 1678 *Bruxellis impressa Officio quoque duplici Sanctum coli jubent, at non eodem die : nam canonicis Regularibus in Bohemia dies* 9 *Septembris, Lateranensibus vero et Windesemensibus dies* 11 *ejusdem mensis assignatur. Nullum, quod mireris, martyrologium producere possum, qui* S. Petrum *late propagato cultu illustrem celebret, præter Castellanum, in cujus Martyrologio universali ad* 8 *Septembris hæc legitur annuntiatio :* Piperaci in diœcesi S. Flori, S. Petri de Chavanon fundatoris ac primi præpositi canonicorum Regularium istius abbatiæ. *Sanctum refert Castellanus die, quo obiit ; at hic datur die, quo ab immemorabili tempore ejus festivitas Piperaci solemniter agitur, et a canonicis Regularibus Bohemis ac* F
Gallis congregationis S. Genovefæ Officio duplici honoratur. Lateranenses et Windesemenses illud ad 11 *Septembris distulerunt, quod dies* 9 *ejusdem mensis, festo S. Sergii PP. I et sequens festo S. Nicolai de Tolentino essent impediti.*

in quo lectiones secundi Nocturni

8 *Porro in Officio isto, quod ad plures, quam nominavi, Ordinis istius congregationes extensum arbitror, lectiones secundi Nocturni e Sancti Actis, de quorum antiquitate ac fide infra agetur, extractæ sunt, illiusque virtutes et gesta præcipua summatim exponunt. Illas hoc loco transcribere lubet.* Lectio iv. Petrus, Langeaci in Arvernia nobili loco natus, a primis annis pietatis studio ac liberalibus disciplinis operam dedit. Vigiliis et orationibus assiduus, duris castigationibus tenerum et innocens corpus affligebat. Sacris Ordinibus initiatus, archipresbyter Langeacensis factus, prædicationi et animarum saluti promovendæ totus fuit. Virginitatem adeo coluit, ut impudicam mulierem, quæ ad labefactandam ejus pudicitiam venerat, invicta animi constantia

AUCTORE J. L.

tia fugaverit. Miraculis insignis, sanitatem multis impertivit. Cæca mulier, dum oculis aquam admovet, qua Vir sanctus ad altare digitos abluerat, statim visum recepit.

Sancti vitam non sine errore

9 Lectio v. Monitus ab Apostolorum principe Petro, in desertum locum, quem Piperacum vocant, sibi a Durando Claromontano episcopo concessum se contulit : ubi, congregatis sociis, extructoque in honorem beatissimæ Virginis monasterio, quod postea ab incendio et imminenti ruina servavit, regulam et institutum canonicorum Regularium sancti Augustini suscepit. Præpositus monasterii primus institutus, in perfecta regularis disciplinæ observantia discipulos suos gubernavit. Unde vicinarum civitatum episcopi, ejus sanctitate ac religione permoti, multarum ei ecclesiarum administrationem ac redditus contulerunt. *In hac lectione Piperacensis monasterii initia referuntur ad episcopatum Durandi, et simul innuitur, quod* S. Petrus *illud exstruxerit ac socios ibidem congregarit, priusquam institutum canonicorum Regularium S. Augustini susciperet : at* § 4 *et* 5 *ostendam, idem monasterium sub Durandi decessore Stephano V exstitisse primaque ab illius* B *origine Sanctum et ejus discipulos fuisse canonicos Regulares.*

summatim enarrant.

10 Lectio vi. Dum igitur Petrus zelo divini honoris succensus, spiritualibus ecclesiæ suorumque utilitatibus procurandis indefesse laborat, continuis jejuniis, vigiliis et orationibus attritus, varios dæmonum insultus superavit. Lethali tandem morbo correptus, in cinere et cilicio decumbens, hymnos et psalmos cum lætus decantaret, spiritum Deo reddidit ipso Deiparæ Virginis *(additur in Actis :* Cui tota mente famulatum ipse fideliter præbuerat) natali die, anno ætatis septuagesimo septimo, Christi millesimo octuagesimo. *De ætate et emortuali Sancti anno vide infra num.* 13 *et* 16. Corpus ejus suavissimo fragrans odore ac mirabili quodam liquore perfusum in basilica Piperacensi sepelitur, multis miraculis illustratum.

C

§ II. Acta a Stephano canonico Piperacensi scripta; ejus ætas et fides ; tempus emortuale et natale S. Petri ; familia ; patria; archipresbyteratus Langiacensis ; cura monialium Casensium.

Jussu abbatis sui Pontii de Montroux anno circiter 1130.

D*acherius tom. II Spicilegii prioris editionis a pag.* 691 *dat Vitam et miracula* S. Petri de Chavanon, *quæ in Præfatione eidem tomo præfixa num.* 6 *sibi communicasse ait Nicolaum de Boissy, Priorem canonicorum Regularium in Bellovacensi S. Quintini abbatia. Præ manibus est eorum exemplar Ms., quod* ex altero exemplari Ms. Piperaci asservato extractum *fuisse notatur et majoribus nostris* missum a R. D. P. Franc. Boulart, assistente cong. S. Genovefæ D an. 1663. *Biographus in Prologo Stephanum se nominat, seque professione canonicum Regularem Piperacensem esse declarat, et abbatis sui Pontii jussu Sancti Acta scripsisse. In nostro apographo hic illis titulus præmittitur :* Vita sancti Petri primi præpositi ecclesiæ beatæ Mariæ Piperacensis, diœcesis S. Flori in Alvernia, collecta circa annum Domini 1130. *Patet ex mentione diœcesis S. Flori, non nisi seculo* XIV *erectæ, titulum istum junioris cujusdam annotamentum esse ; cui tamen biographi ætatem assignanti tuto credi potest : nam anno* 1130 *abbatiæ Piperacensi revera præerat Pontius de Montroux, uti fidem faciunt geminæ chartæ, quas inter instrumenta ad tom.* II *Galliæ Christianæ col.* 132 *et* 230 *adducit Dionysius Sammarthanus. In ea, quæ col.* 230 *exstat, narratur Humbertus electus episcopus Aniciensis ecclesiam S. Martini Podemniacensem vel, ut nunc loquimur, Polignacensem memorato Pontio donasse* anno ab Incarnatione Domini 1128.. in festivitate Dominicæ Annunciationis *seu* 25 *Martii anni in nostro calculo* 1129 ; *nam certo novi annum priorem a Paschate deductum esse. Altera charta, qua abbas S. Juliani Brivatensis ecclesiam S. Justi aliaque eidem Pontio* E *concedit, confecta notatur* anno 1138 ab Incarnatione Domini *: sed quæ mox sequuntur notæ chronicæ* Indictione II, mense Julio, feria 7, luna 8, *indicant annum* 1139. *Pontium non diu post hanc donationem vixisse, compertum mihi est.*

vel forte etiam **1120**, *Stephanus canonicus Regularis Piperacensis conscripsit Acta S. Petri.*

12 *Branchius Prior major Piperacensis in Historia, quam de sancto Fundatore ex variis monumentis contextam, laudato suo Operi de Sanctis Arvernis et Velaunis inseruit, Stephanum sub Pontio* circa annum 1120 *scripsisse ait pag.* 540 : *at pag.* 545 *id illum fecisse asserit* 20 aut 30 annis post Sancti mortem, *quam pag.* 538 anno circiter 1080 *illigarat. Biographus quidem nullo manifesto indicio prodit se vel anno* 1100 *juniorem esse, qui secundum Branchium a morte* S. Petri *circiter vigesimus fuit ; junior tamen sit oportet non solum dicto anno* 1100, *sed etiam* 1110, *imo et* 1120, *si accurata sit successio chronologica primorum præpositorum et abbatum Piperacensium, quæ exhibetur tam in nova Dionysii Sammarthani hactenus laudati, quam in antiqua Gallia Christiana fratrum Sammarthanorum Scævolæ et Ludovici. Utrobique Dalmatius post* S. Petrum, *anno* 1080 *vita defunctum, præposituram Piperacensem rexisse dicitur usque ad annum* 1092 ; F *dein Roberto duo duntaxat, at Bernardo de Chasnac, qui ex præposito factus est primus abbas,* 35 *anni regiminis attribuuntur : unde consequens est, ut ad annum circiter* 1128 *vitam protraxerit Bernardus, neque citius, jubente ipsius successore Pontio de Montroux, Stephanus sancti primi Præpositi Acta litteris mandare potuerit. Verumtamen cum Dionysius Sammarthanus statim subjungat :* Eodem Pontio jubente, Vita S. Petri a Stephano canonico Piperacensi conscripta est 1120, *cumque fratres Sammarthani Bernardum e vivis excessisse dicant anno* 1118, *atque idem etiam Dionysius tradat in episcopis Aniciensibus tom.* II *col.* 704 ; *auctorum istorum sententia esse videtur, Bernardum præfuisse annis tantum* 25, *pro quibus per errorem irrepserint* 35, *usque ad annum* 1128 *excurrentes. Si annus* 1118 *Bernardo supremus fuit, potuit Stephanus sub Pontio abbate suum de Sancti Vita et miraculis Opusculum componere anno* 1120 *aut circiter, non vero* 1110 *vel citius.*

13 *Sammarthani*

verisimilius non ante annum 1080 vita defuncti, quam ultra annum 1085 non produxit.

A 13 *Sammarthani locis indicatis emortualem* S. Petri *diem 8 Septembris cum anno* 1080 *connectunt. Branchius adjunctione vocis* circiter *se dubitare innuit : neque ego indubitanter annum illum determino. Sanctum tamen verisimilius eodem anno* 1080 *quam præcedente, et non serius quam* 1085 *ad vitam feliciorem transiisse, evincitur ex documentis, quæ laudat Dionysius Sammarthanus tom.* I *col.* 204 ; *ubi de Pontio Stephani episcopo Ruthenensi,* Donavit, *inquit,* Piperaco et D. Petro præposito ejusque successoribus ecclesiam S. Martini de Alto-podio, ex chartario Piperacensi fol. 17. Hoc autem factum est saltem an. 1080, quo beatum Petrum obiisse constat. Ex alia charta Piperac. an. Incarnationis Domini 1085 dedit Pontius Ruthen. episcopus Pibracensi ecclesiæ sancte Mariæ et præposito Dalmatio et Fratribus hujus congregationis, regulariter viventibus; ecclesias castri Boisioli etc,. ex chartario S. Petri de Chavano. *Sanctum nostrum superstitem fuisse anno* 1079, *et verisimilius sequente quam eodem anno obiisse ultimum vitæ suæ diem, conficitur ex eo, quod ecclesiam S. Martini de Alto-podio ipsi donarit Pontius Stephani episcopus Ruthenensis, successor Petri*
B *Berengavii ; qui sedem suam non prius reliquit et Narbonensem invasit, quam cum hujus ecclesiæ archiepiscopus Guifredus e vivis sublatus esset, quod ante eumdem annum* 1069 *non contigit. Hæc extra dubium ponunt duo eruditi monachi Benedictini in Historia generali Occitaniæ tom.* II *pag.* 252, 253 *et* 621 ; *ubi error notatur Dionysii Sammarthani, qui episcopatum Pontii retrahit ad annum* 1076. S. Petrum *non vixisse ultra annum* 1085 *patet ex altera donatione, Dalmatio præposito Piperacensi eodem anno facta, cujus meminit idem Dionysius, postquam sancti primi Præpositi mortem in annum* 1080 *incidisse asseveranter pronuntiasset, nescio an satis gravi ad certam fidem faciendam testimonio subnixus.*

Nonnullæ observationes, circa biographum

14 *Ex iis, quæ hactenus allata sunt de emortuali* S. Petri *anno, deque ætate Stephani biographi, ecclesiæ Piperacensis canonici satis intelligitur, hunc illo non tam multis posteriorem fuisse annis, quin eo, quo scripsit, tempore vivi superesse potuerint canonici ejusdem ecclesiæ seniores, qui vel ipsi Sancto vel illis cohabitarunt, qui ejus virtutum actuumque spectatores atque admiratores fuere. Nec dubium esse potest, quin in archipresbyteratu Langiacensi,*
C *quem Vir sanctus administravit, et in quo Piperacum jacet, aliisque in locis, ubi cum laude conversatus fuit, tunc vixerint homines* 70 *vel* 80 *annos nati, qui variis rebus a Sancto gestis interesse potuerunt, et suis anteriora temporibus ex ipsius coætaneis vel etiam ætate majoribus audire. Dici igitur nequit, Stephano defuisse fide dignos earum rerum testes, quas de* S. Petro *narrat. Videri potest biographus omnia, quæ ipsi de Sancto innotuerunt ex solis hominum sermonibus accepisse ; nam in Præfatione ad Pontium abbatem suum,* Quæ, *inquit,* relatione fidelium vera esse comprobavi ac nondum intercepit oblivio, pauca de pluribus memoriæ tradere curabo. *At auctor mea quidem opinione vel per fidelium relationem etiam eorum testimonia scriptis mandata intellexit, vel si ore prolata dumtaxat significare voluerit, his usus fuit, ut ea quoque vera esse comprobaret, quæ litteris tradita invenerat. Mirum foret, antiquiores canonicos Piperacenses de Fundatoris sui, qui statim post mortem cultu publico honorari cœpit, virtutibus, miraculis aliisque rebus gestis nullum reliquisse litterarum monumentum, quo biographus fuerit adjutus. Certe Branchius pag.* 545 *affirmat, illum ipsum fuisse scripto vetustiore Rythmice composito, de quo mox sermo redibit. Ex donationum instrumentis Sancto vivente confectis, unde extracta sunt, quæ e codice Ms. Piperacensi* § 3 *et seq. referentur, nihil, quod sciam, desumpsit biographus : qui in Præfatione fatetur, se multa silentio præteriisse, scilicet ut ea potissimum de Fundatore suo scriptis celebraret, quæ ad ejus memoriam commendandam et sanctitatem probandam maxime conducere ipsi videbantur.*

AUCTORE J. L.

et gemina lucubrationis ejus exemplaria.

15 *Sancti Vita et miracula, prout sunt in apographo nostro Piperacensi multum discrepant a se ipsis, qualia edita exstant apud Dacherium. Aliqua absunt ab exemplari Ms., quæ habentur in impresso ; et vicissim aliqua in hoc desunt, quæ in illo leguntur : sed ejusmodi sunt omnia, quæ ad historiæ integritatem parum vel nihil conferunt ; atque ideo haud dubie studio omissa fuere. Multis etiam in locis orationis vel partium ejus structuram valde dissimilem deprehendo ; sed quæ lectioni, non vero rebus, quæ referuntur, notabilem varietatem adfert. Quodnam e duobus exemplaribus, quæ, si substantiam et expressa rerum ad-* E *juncta spectes, satis concordant, cum primigenia Stephani lucubratione in ceteris magis conveniat ; ego dignoscere non possum ex Sancti Actis a Branchio vulgatis, qui desumpta ex Biographo ita Gallice proponit, ut manifestum sit, ipsum nihil minus curasse, quam ejusdem biographi stylo suum conformare. Nostrum exemplar apographum pluribus mendis vitiatur, quam Dacherianum, quod proinde post hunc Commentarium edere malui. Actis in Ms. nostro subjungitur hymnus rhythmicus, in quo beneficia a Sancto variis præstita generatim recensentur, et nummorum ei oblatorum furtum divinitus punitum narratur. Branchius pag.* 540 *hymnum istum pertinere censet ad lucubrationem Stephani, non quod illum composuerit, sed quod ab antiquiore auctore compositum adoptarit : nam pag.* 545 *biographum vetustiore Ms. rhythmico usum fuisse ait. In fide Branchii memoratum hymnum, qui in editione Dacheriana deest, ex nostro apographo Actis subjiciam, tamquam eorum partem ; quam certe constituunt, quæ biographus infra cap.* II *num.* 12 *et seq. oratione pariter rhythmica enarrat.*

Tempus quo Sanctus natus fuit ex pia et nobili familia

16 *Apographum nostrum aliquot habet additiones ad Acta in margine scriptas, quarum auc-* F *tor quin Stephano junior sit, ego nullus dubito. Prima est hæc :* Natus est anno Christi 1007, sedente in Petri cathedra Papa Joanne XVII, regnante in Gallia Roberto. *Idem circiter annus* S. Petri *natalis fuit secundum Sammarthanos et Branchium, qui pag.* 533 *annum circiter* 55 *ætatis ejus componit cum anno Christi* 1062. *At nativitas ejus anno* 1003 *vel* 1004 *illiganda est, si obierit* anno ætatis septuagesimo septimo, Christi millesimo octuagesimo, *ut asseritur in data superius lectione* VI *Officii, quod de illo recitant Gallicana S. Genovefæ et aliæ canonicorum Regularium congregationes. Sive tempus natale ad annum* 1007 *differas, sive ad* 1003 *vel sequentem revoces, a vero non longe aberrabis : nam Sanctus, ut biographus cap.* III *docet,* cum jam ætas ad perfectam senectutem procliva dependeret... extremum diem sortitus est, *idque anno* 1080, *vel certe non serius quam anno* 1085, *ut supra ostendi.* S. Petrus *cognominatur* de Chavanon *a nobili Arverniæ familia, e qua progenitus fuit ipse,*

AUCTORE J. L.

ipse, et alii plurimi, *teste biographo*, exstitisse feruntur, quorum vitam Deus per miracula sæpissime declaravit. *Singularis sane ista laus est, quæ, si vera sit, familiam illam tanto magis exornat, quanto nobilitate sanguinis ac rebus humanis omnibus præstat vitæ sanctimonia: at hac* S. Petrus *stirpem de Chavanon magis illustrasse censendus est, quam ceteri, quorum nomina et gesta oblivio ex hominum memoria delevit.*

de Chavanon; locus natalis; archipresbyteratus Langiacensis.

17 *Lectio* IV *Officii laudati. Branghius pag.* 526 *et Sammarthani Sanctum in lucem editum fuisse dicunt Langiaci, Arverniæ inferioris oppido, sito ad fluvium Elaverim, ab accolis* l'Allier *nuncupatum. At Stephanus illum oriundum esse scribit* e territorio Langeacensi, *vel ut in Ms. nostro legitur,* territorio Langiaco. *Ex idiomate Gallico in Latinum sermonem conversa subjungo, quæ Branchius a pag.* 544 *memorat.* Ejus domus Langiaci hodieque superest prope pontem, *Elaveri ibidem impositum,* nomine de Chavanon et nobilitatis titulo insignita, nec alteri dominico obnoxia juri, præterquam feudali domini Langiacensis. Suam apprime præ se fert antiquitatem, portas et fenestras habens musivo opere constructas. Nomen de Chavanon posteri mares usurpa-
B runt usque ad annum circiter 1269, quo tempore Petrus de Chavanon eques et Simon de Chavanon miles domus istius possessores erant, quemadmodum legi in vetustis tabulis feudorum domini Marchionis Langiacensis. Antiqua traditio fidem facit, illos, dimisso nomine de Chavanon, assumpsisse alterum de Flaghac. Certe hujus loci domini domum eamdem ab immemorabili tempore possederunt, atque etiam nunc possident. *Stephanus, qui Sanctum e territorio Langiacensi oriundum esse affirmarat, postea illum ipsius oppidi incolam fuisse hisce verbis significat:* Cum in dicto oppido pluribus esset resertus virtutum insignibus.., ad archisacerdotium maximo clericorum et laicorum assensu sublimatus *fuit. Potuit itaque oppidi Langiacensis domus, quæ olim traditur fuisse familiæ de Chavanon, accipere agnomentum* S. Petri, *quod eam inhabitaret, si in eadem natus non fuerit. Virtutes, quibus Sanctus animum a puero excoluit et dein effulsit archipresbyter Langiacensis, suæ et alienæ salutis studiosissimus ac miraculis etiam inclarescens, pius lector videre potest in ipsius Actis et cum Dei gratia imitari.*

C

quem cum cura monialium abbatiæ Casensis deposuit canonicorum Regularium habitum suscepturus.

18 *In Langiacensi, olim Claromontanæ, at modo diœcesis S. Flori archipresbyteratu prope fluvium Elaverim in valle profunda jacet abbatia Casensis seu S. Petri de Casis, monialium Ordinis S. Benedicti secundum Dionysium Sammarthanum tom.* II *col.* 451*: ubi abbatiæ istius origo repetitur a Caroli magni temporibus, ac mox subjungitur:* Nulla tamen occurrit mentio Casensis parthenonis usque ad seculum XI, quo anno circiciter 1075 curam ipsius habuit S. Petrus de Chavanone, ut refert Vita tom. II Spicilegii edita. *In Animadversionibus ad tomum* II, *quæ ante tomum* III *adferuntur, pro anno* circiter 1075 *recte monetur legendum esse* ante an. 1062*: nam ex Sancti Actis manifestum est, moniales Casenses piæ ejus moderationi subfuisse, priusquam archipresbyteratum Langiacensem abdicaret, religiosamque canonicorum Regularium S. Augustini vitam profiteretur; quod non serius quam anno* 1062 *fecit, ut suo loco dicetur. Quantum ex iisdem Actis colligere licet, cum archipresbyteratu monialium Casensium curam dimiserat, cum pium Deoque, cujus voluntatem*

D *crebris precibus explorarat, probatum consilium exsequeretur et in locum sibi divinitus monstratum secederet. Fuit is Piperacum, ubi brevi canonicorum secundum regulam S. Augustini viventium congregationem sub sua disciplina erexit. Circa tempus non leves occurrunt difficultates, quarum examini præmitto, quæ de Piperacensis monasterii initiis et insignibus, quæ sub sancto suo Fundatore et primo Præposito cœpit, incrementis memoriæ prodita inveni.*

§ III. Piperacensis canonicorum Regularium domus origo et incrementa ; ecclesiæ ab ejus fundatore et primo præposito S. Petro acquisitæ, in quibus suos discipulos constituit.

E

Monasterii Piperacensis initia ex Sancti Actis

P*iperacensis canonicorum Regularium domus primordia apud Dacherium ita describit Stephanus;* Vir Dei Petrus jejuniis et obsecrationibus vacans *in abbatia Casensi, uti ex antecedentibus liquet,* sæpe Dominum supplicat, ut, a quo procedit omne datum optimum, locum ostendat sibi aptissimum, ubi, relicto actu secularium, divinum liber exequatur negotium. Votum hujus Patris et desiderium Deus cernens auditor humilium, cujus oculum nullum latet abditum, locum monstrat illi idoneum per Apostoli Petri spiritum, antiquitus Dei Genitrici deditum, tunc temporis indigentissimum, Piperaci dicunt vocabulum, quem sacerdos habens conjugium tenebat, sed incultissimum. Petrus Petræ * fretus oraculo lætificatus præsenti indicio, suo relicto archipresbyterio, præsulis Durani functus consilio, assumpto habitu canonico, onereque mundi deposito, Deo militaturus perpetuo, suffultus Fratrum (*Petri et Guidonis d'Artos, ut in margine nostri apographi additur)* gemino solatio, vigiliarum Natali Dominico, Piperacum venit solemni gaudio, anno Domini millesimo F supra sexagesimum secundo, Præfatus vero præsul Duranus, vir sanctissimus, audiens a vicinis primatibus Petro et sociis ejus gratis ecclesias dari, eosdem et plures alias ei communi Claromontensium canonicorum capitulo liberalissime concessit. Deus autem suorum fidelium messem augmentare volens, numerum supradictum visitans, in unum plures adunavit ei Regularium, qui sequantur victum Apostolicum, secundum edictum Augustinicum, nihil habentes in hoc mundo proprium. *Non legitur in nostri apographi textu, Sanctum* anno Domini millesimo supra sexagesimum secundo *Piperacum advenisse. Habetur quidem in margine:* Sanctus Petrus venit Piperacum, Gallice Pebrac, anno Domini 1062 sub Philippo I Francorum rege: *sed hæc junioris cujusdam annotatio est. Aliæ lectiones variantes indicabuntur in notis, quibus Acta excipientur.*

* S. Petri

et Terrario S. Petri.

20 *Instrumentum, quod Dionysius Sammarthanus ad calcem tom.* II *a col.* 159 *inter illa adfert,*

A *adfert. quæ ad ecclesiam S. Flori spectant, eorum nomina exprimit, quorum liberalitate* S. Petrus *ecclesiam Piperacensem aliaque beneficia accepit. Strictim etiam multas alias ecclesias Sancto concessas enumerat. Edidit illud laudatus et deinceps ex Sammarthanis unice laudandus Dionysius* ex veteri codice agrorum vestigalium abbatiæ Piperacensis, vulgo PAPIER TERRIER. *Idem instrumentum Sancti Actis proxime subjecit Dacherius* ex Terrario, *ut ipse scribit,* S. Petri Piperacensis. *Mutilum exstat apud Sammarthanum, integrum in editione Dacherii, ex qua illud huc transfero.* Quoniam ad multorum audientiam congruum est pervenire, qualiter et quibus* domnus noster Petrus in primo Piperacensem ecclesiam habuerit, quibusque donis ipsam ecclesiam Deus ob Genitricis suæ amorem et sancti Viri religionem postmodum ditaverit; ne rei veritas posteros queat latere, litterarum monumentis mandare provida deliberatione decrevimus. Noverit itaque præsens ætas, omniumque secutura posteritas, quia anno Domini millesimo sexagesimo secundo *(notat hic in margine Sammarthanus, annum istum recentiore manu adscriptum esse)* cum præfatus Dei Servus, divina virtute suffultus, carnis illecebras devitaret, et Regulari canonicorum jugo colla submitteret, ut divino cultui tantumdem* vacaret; non simoniaca peste pollutus prælibatam accepit ecclesiam ab ipso Duranto venerabili Arvernorum episcopo, et Augerio ejusdem ecclesiæ capellano, et etiam a quibusdam laicis principibus, qui in illis temporibus illam ipsam jure hæreditario possidebant, videlicet Audigerio de Taglac, et Willelmo de Piperaco, et Stephano et Dalmacio fratribus ejus, et quicquid eorum feuales* in posterum dare voluerint. Præterea Raimundus de Digons, et Pontius Caslanus, et Petrus Rainaldi, quicquid in eadem ecclesia tenebant, Deo et sanctissimo Viro penitus dederunt.

* *apud Sammarth.* a quibus

* tantum

* feudales

B

in quo etiam multæ ecclesiæ sancto Præposito,

21 Quo in loco dum corpus jejuniis attenuaret et, ut mos est talium, vigiliis pernoctaret, fama sanctitatis ejus crebrescente, omnes illius loci incolæ ardenti animo dilexerunt, et suis honoribus ampliarunt. Prædictus namque pontifex, cum relatu multorum et discretissimorum eum Dominicæ vineæ non inertem acciperet cultorem, et sarmentorum sterilium verbi Dei gladio mirabilem intelligeret amputatorem; quamplures ecclesias communi capitulo Claromontensium canonicorum, et maxime in audientia domni Anselmi decani, et Willelmi Ergino, et domni Rorgui, et Gili, et Radulphi Caslani, imperio suo regendas nutu possessorum attribuit. Hæc autem sunt nomina earum: ecclesia sancti Vincentii et ecclesia sanctæ Mariæ de Vetula Brivata, ecclesia sancti Boniti, ambæ ecclesiæ de Aurato, ecclesia de Fraghaco, ecclesia de Alteyraco, ecclesia de Tauliaco, ecclesia sancti Petri de Chasellis, ecclesia sancti Sebastiani de Vallorseyras et ecclesia sancti Marii. Cui largitioni Robertus tunc temporis comes Arvernensis assensum præbuit, suisque muneribus augmentavit; quia sanctum Dei virum, videlicet Petrum Piperacensis ecclesiæ præpositum medullitus diligebat et arcana sua præcipue reserabat. Sententiam igitur ecclesiarum et donum earum si ausu temerario quis improbare præsumpserit, a corpore Christi et Ecclesiæ segregatus cum Dathan et Abiron in locum inferiorem perpetuo demergatur. *Quæ instrumenti*

C

AUCTORE J. L.

hujus auctor et supra Stephanus de Durano, Duranto, vel, ut ego deinceps scribam, Durando episcopo Claromontano memorant, discutientur infra a num. 31; *ac dein num.* 36 *inquiretur, num origo Piperacensis monasterii connectenda sit cum anno* 1062, *quo instrumenti textus interpolatur, et forte etiam biographi narratio, prout eam vulgavit Dacherius.*

sub quo idem monasterium florentissimum evasit, concessæ enumerantur,

22 *Quem in statum decidisset ecclesia Piperacensis, cum* S. Petro *donaretur, satis cognoscitur ex superius data Stephani relatione, in qua Piperacum,* antiquitus Dei Genitrici deditum, tunc temporis indigentissimum et incultissimum *fuisse dicitur. At postquam Sanctus cum duobus sociis Piperaci possessionem adiisset, vitamque canonicam ad S. Augustini regulam ibi instituere cœpisset, brevi tempore locus iste cultissimus, canonicorum eamdem regulam profitentium numero florentissimus, religiosæque disciplinæ observantia celeberrimus evasit. De nova atque ampliore ecclesia in honorem sanctissimæ Virginis Mariæ a Sancto exstructa, et gemino miraculo, quo illam et habitatas a canonicis ædes ab incendio servavit, legi potest biographus. Augustinianorum canonicorum congregationem, quam Piperaci instituit* S. Petrus, *rexitque sub nomine præpositi, valde numerosam et regularis disciplinæ laude illustrem fuisse, quivis facile eruet ex sequentibus notitiis, quas de ecclesiis Piperacensi monasterio a sancto Præposito acquisitis adferendas judicavi. Incipiam ab ecclesiis, quas numero præcedente recenset allati instrumenti auctor. At lector prænoverit velim primo, Sammarthanum sub finem tom.* II *col.* 160 *et seq. ex codice Ms. Piperacensi seu Terrario* S. Petri *varia donationum ex antiquis chartis extractarum fragmenta edidisse, eumque, ubi de præpositis et abbatibus Piperacensibus agit, atque etiam Branchium in Sancti Actis a pag.* 533 *ex eodem codice desumpsisse, quidquid de ecclesiis Sancto donatis memorant; secundo omnia, quæ ex fragmentis istis vel Branchio aut Sammarthano adducam, locis indicatis inveniri posse, nisi aliter monuero; tertio me nihil observaturum circa annos Christi et episcopos Claromontanos Stephanum et Durandum in dandis notitiis occurrentes, nisi postquam illas omnes protulero.*

E

23 *Inter ecclesias, quas relati instrumenti auctor enumerat, primo loco nominantur* ecclesia sancti Vincentii et ecclesia sanctæ Mariæ de Vetula Brivata *seu Veteri Brivate; de quibus hæc habet fragmentum donationis e Terrario* S. Petri *a Sammarthano editum:* Ecclesias de Vetula Brivata, quæ antiquitus Brivatensis ecclesiæ possessio habetur, ego Stephanus filius Bernardi reddo et commendo et dono Deo et sanctæ Mariæ Piperacensis ecclesiæ et domno prælato Petro et cæteris Fratribus ejus subjectis, necnon et eorum successoribus *etc. Ecclesiarum S. Vincentii et Deiparæ Virginis donatorem Branchius Stephanum de Veteri Brivate nominat, eumque religioso habitu indutum fuisse ait non diu postquam illum suscepissent Sancti Piperacum secedentis comites Guido, quem etiam biographus infra num.* 15 unum e primitivis sociis *ejus fuisse testatur, et Petrus d'Artos. Canonicorum Regularium prioratum, quem Veteri Brivate in ecclesia S. Vincentii erexit* S. Petrus, *episcopatus S. Flori cœnobiis accenset Sammarthanus tom.* II *Galliæ Christianæ col.* 421. *Ejusdem Operis continuatores tom.* VII *col.* 797, Anno, *inquiunt,* 1656 mense Februario prioratus

Variæ

F

AUCTORE J. L.

** id est consensu*

S. Vincentii de Veteri Brivate, diœcesis S. Flori, locum largientibus Stephano ejusdem domino et Bernardo ipsius patre cum laude * Stephani episcopi Claromontensis tunc diœcesani, institutus XI seculo a sancto Petro de Chavanon, primo Piperaci præposito, sub imperio Piperaci, ad congregationem *Gallicanam S. Genofevæ* accessit. *Vetus Brivas, ubi visitur pons supra Elaverim, distinguenda est a vicina Brivate; ubi in ecclesia S. Juliani martyris insigne est collegium nobilium canonicorum, ex quorum numero sanctum nostrum Præpositum fuisse docet instrumentum in fine Commentarii referendum.*

de ecclesiis istis

24 *Secundo loco occurrit* ecclesia S. Boniti, *quam, teste biographo num.* 21. *Sancto dedit* Aniciensis quidam clericus Bertrandus, cognomine Bos. *In fragmento donationis e Terrario* S. Petri *ecclesia ista nuncupatur* S. Boniti de Medeirolas. *Jacet in archipresbyteratu Libratensi diœcesis Claromontanæ, cujus episcopus Aimericus anno* 1118, *ut Sammarthanus tom.* II *col.* 268 *ex charta Piperacensi narrat,* sedavit injustam querimoniam monachorum S. Theofredi contra canonicos S. Boniti de Medeiroles, *haud dubie sub regimine Prioris ea in ecclesia a* S. Petro *institutos. Dein memorantur* ambæ ecclesiæ de Aurato, *secundum Branchium S. Martino et S. Georgio sacræ. De his sequens fragmentum adfero :* Notum sit omnibus.... quod Stephanus de Valle et uxor sua et filii ejus dederunt Deo et sanctæ Mariæ de Piperaco et domno Petro ejusdem ecclesiæ præposito, assensu Duranni Clarom. episcopi, ambas ecclesias de Aniceto *(lege* de Aurato) et eccles. S. Sebastiani de Valorseira. Quapropter canonici Piperacenses fecerunt canonicum Willelmum de Valle filium ejus. *Quarto loco ponitur* ecclesia de Fraghaco, *mendose pro* Flaghaco, *quam Sanctus accepit a Blismot domina Flaghaci; quæ etiam illi concessit locum la Garde, ubi ecclesiam Deiparæ Virgini exstruxit, in qua, suscepto religioso statu, reliquis vitæ suæ diebus Deo serviret sub moderamine sancti Præpositi. Ita Branchius e Terrario* S. Petri. *Catalogus beneficiorum Franciæ, Parisiis anno* 1688 *excusus, in Langiacensi diœcesis S. Flori archipresbyteratu collocat abbatiæ Piperacensis prioratus* d'Aurat *et* de Flaghaco, *de quibus modo egi, et* de Talhaco, *cujus mox fiet mentio.*

notitiæ

25 *Sequuntur* ecclesia de Alteyraco et ecclesia de Tauliaco. *Hanc solam iis, quæ Sancto donatæ fuerunt, annumerant Branchius et Sammarthanus. Nihil etiam in fragmentis donationum de ecclesia priore invenio ; at de altera hæc adfertur notitia :* Durannus Arvernorum ecclesiæ episcopus dedit domno Petro Piperacensis ecclesiæ præposito ecclesiam de Tautlac etc. *Branchius hanc vocat* S. Joannis de Taillac, *et curam ejus* S. Petro *demandatam fuisse scribit, consentiente Audigerio loci domino. Prioratus* de Talhaco *numero præcedente meminit catalogus beneficiorum Franciæ. Succedit* ecclesia sancti Petri de Chasellis, *de qua aliud fragmentum accipe :* Notum sit omnibus... quod Stephanus Calvus sacerdos, de salute sua sollicitus, medietatem ecclesiæ S. Petri de Chaselas et vineam, quæ dicitur Clausum, Deo et S. Mariæ de Piper. et domno Petro ejusdem ecclesiæ præposito dedit et concessit. Qua de re in posterum factus est Piperaci canonicus... regnante Philippo et præsulante Duranto. *Quis alteram medietatem saltem ex parte donarit, ex his Sammarthani verbis intellige :* Cessit præterea nostro Petro ecclesias S. Petri de Chasellis et S. Boniti de Medeyrolis Bertrandus Bost Aniciensis presbyter. *Dein occurrit* ecclesia sancti Sebastiani de Vallorseyras, *quam, teste Branchio, dedit Geraldus de Corbeyre, cujus filius factus est canonicus Regularis : at numero præcedente invenies, ecclesiam istam largitum fuisse Stephanum de Valle cum uxore et filiis. Ultimum locum occupat* ecclesia sancti Marii, *donata, ut idem Branchius habet, a Guilielmo Superbo, Petro de Verdesun et Gilberga de Prades, quæ religiosæ vitæ se addixit. Dependentes a monasterio Piperacensi prioratus* Vallis-Urseriæ *et* S. Marii, *in diœcesi et archipresbyteratu S. Flori sitos, memorat laudatus Catalogus beneficiorum Franciæ.*

adferuntur: Roberti II comitis Arvernensis et aliorum liberalitas.

26 *Durandus episcopus Claromontanus in proposito superius instrumento dicitur omnes ecclesias modo enumeratas* S. Petro *dedisse* regendas nutu possessorum, *id est, cum consensu seu secundum voluntatem eorum, qui illas possederant, et qualecumque suum jus in Sanctum transtulerant, ut in iisdem suæ disciplinæ canonicos Regulares constitueret. Adjungitur in eodem instrumento :* Cui largitioni Robertus tunc temporis comes Arvernensis assensum præbuit, suisque muneribus augmentavit : *Scilicet, ut Branchius narrat, sancto Præposito donavit terram et castrum de Ganillon, et ejus exemplo Audigerius dominus de Taillac, Stephanus Berauld, Iterius de Mazeiral, Guilielma Ebrard et Bernardus Charaix ejus filius, qui religiosum habitum suscepit, ipsi dederunt, quidquid habebant juris in eadem terra de Ganillon. Fallitur Branchius, dum memoratum Robertum hujus nominis primum scribit; cum fuerit secundus, qui ab anno circiter* 1060 *usque ad* 1095 *comitatum Arvernensem tenuit, et singulari veneratione* S. Petrum *viventem mortuumque fuit prosecutus, uti videre est apud Biographum num.* 20. *Nunc alias subjungo ecclesias sancto Præposito et ecclesiæ Piperacensi concessas, de quibus in dicto instrumento nulla fit mentio.*

§ IV. Canonici Regulares in aliis ecclesiis instituti a sancto Præposito, qui Piperacense monasterium erexisse probatur, antequam Durandus fieret episcopus Claromontanus.

Ricomagensis S. Amabilis

De *Ricomagensi S. Amabilis ecclesia*, S. Petro *a Durando præsule collata, adjunctoque ei canonicorum Regularium cœnobio ita scribit Sammarthanus tom.* II *col.* 388 *:* Ricomagus S. Amabilis, Arverniæ oppidum, cœnobium habuit S. Amabilis Ordinis S. Augusti, diœcesis Claromontensis in Limania. Initia suæ Durando præsuli Claromontano debet, qui anno 1087 parochialem S. Amabilis ecclesiam sancto Petro de Chavanon præposito et fundatori ecclesiæ Piperacensis concessit informandam. Hic eo deduxit aliquos instituti sui discipulos, canonicos videlicet

A videlicet Regulares, qui domum hanc incoluere ad annum 1548, quo Savaro donatam fuisse toga seculari seu transiisse ad canonicos seculares auctoritate Pauli III asseverat. *Apud Sammarthanum in Catalogo tam eorum, qui Piperacense, quam qui Ricomagense monasterium rexerunt, canonicis Regularibus post* S. Petri *mortem utrobique præfuisse lego Dalmatium illius discipulum, Robertum et Bernardum, eosque, antequam præpositura Piperacensis in abbatiam erigeretur, quod initio hujus Commentarii anno* 1095 *factum esse dixi, sub abbatum titulo Ricomagense cœnobium gubernasse. At hoc abbatiam fuisse eo tempore, quo primaria et antiquior domus Piperacensis dumtaxat præpositura erat, probatione indiget, quæ non adfertur. Bullam Pauli PP. III anno* 1548 *datam, quæ canonicis Regularibus Ricomagensibus seculares substituti fuere, producit Sammarthanus in Jacobo de Chalençon ultimo loci abbate; sed addit, illam non nisi anno* 1570 *solemniter promulgatam et exsecutioni mandatam fuisse.*

et aliæ

28 *Sammarthanus huic titulo,* Durannus Clarom. episcopus donat ecclesiam S. Saturnini de Villa, nunc dicta la Mothe, *gemina ex Terrario* B S. Petri *subjicit donationum fragmenta, in quorum primo ista leguntur :* Anno Incarnationis Domini millesimo 62 domnus Durandus episcopus Claromontensis ecclesiæ dedit beatæ Mariæ de Piperaco et domno Petro præposito supradicti loci et ceteris canonicis Deo ibi servientibus ecclesiam S. Saturnini, quæ vulgari lingua dicitur Villa, in præsentia personarum ecclesiæ Claromontensis, scilicet domni Anselmi decani... Hoc donum factum est in mense Maio, feria 5. *Addo ex altero fragmento, quod etiam est de ecclesia S. Saturnini:* Post donum vero prædicti episcopi Durandi laudavit idem donum Petrus vir nobilissimus castri Bulidonensis. Testes sunt... abbas Brivatensis Raculfus, *de quo vide infra num.* 34. *Locus, ubi visitur ecclesia S. Saturnini, a biographo num.* 15 *appellatur* Villa supra Motam. *In Catalogo beneficiorum Franciæ Piperacensis monasterii prioratus* Ville *notatur in diœcesi S. Flori et ejus archipresbyteratu Brivatensi. Non modo in diœcesi Claromontana, ad quam olim pertinuit Arverniæ tractus nunc episcopo S. Flori subjectus; verum etiam in vicinis diœcesibus Aniciensi, Vivariensi et Ruthenensi sanctus Præpositus aliquot ecclesias per suos ca-* C *nonicos administrandas obtinuit.*

ecclesiæ

29 *Pervetustum haud procul Anicio in Velaunis castrum jacet, in chartis medii ævi sæpius* Podemniac, *nunc vero* Polignac *dictum, ubi Armandus vel Herimandus vicecomes S. Andeolo martyri ecclesiam* S. Petro *tradendam et a canonicis Piperacensibus, quos ipse constitueret, regendam exstruxit, bonisque, unde illi alerentur, affatim donavit. Ita quoad substantiam Branchius ex Terrario* S. Petri; *e quo sequentia decerpsit Sammarthanus :* Inspirante Domino Jesu, qualiter de ecclesia S. ac beatissimi martyris Andeoli peractum est, pernotare proponimus. Cum per orbem illustrissimi ac sanæ mentis viri longe lateque Domino Deo suorum actuum et cogitationum placere studerent; quidam inter illustres illustris et boni muneris non tardior ipsi placere non distulit, videlicet domnus Herimandus vicecomes. Quapropter ecclesiam beati martyris Andeoli omnipotenti Deo fabricari constituit, quam non mediocriter de suis et obtimis * hereditari placuit terris, videlicet... *Bona annexa ecclesiæ S. Andeoli atque hujus donationem, a vicecomite Podemniacensi factam, et forte alia hic suppressit Sammarthinus, ex eodem Terrario ista subjungens :* Proinde præfatus Stephanus Arvernorum episcopus supradictam ecclesiam, et quantum ad eam respicere videbatur, consilio patris sui, Deo et S. Piperaci monasterio et domno Petro ejusdem loci præposito gratanter iterum attribuit. Unde missos ibidem canonicos... *Adjicitur tom.* II *col.* 261 *et* 458. Hæc autem scripta sunt jussu domni Armandi ejusque filii Stephani, aliis faventibus filiis Willelmo et Pontio. Deinde Pontius vicecomes... *Duo scriptores Benedictini e congregatione S. Mauri in Historia generali Occitaniæ tom.* II *pag.* 549 *Stephani V episcopi Claromontani et simul, ut aliunde didici, ecclesiæ cathedralis Aniciensis præpositi patrem Armandum hujus nominis tertium vicecomitem Podemniacensem fuisse asserunt, et ecclesiam S. Andeoli præposituræ Piperacensi concessam fuisse, ut in ipsis donationis Actis a Sammarthano visis annotari aiunt,* die 6 Octobris anno regni Philippi I tertio: *quem iidem scriptores componunt cum anno Christi* 1062, *qui Philippi I Francorum regis tertius fuit a morte patris Henrici I : adduntque donationem istam non posse affigi anno* 1061, *Philippi regis coronati tertio, quia monasterium Piperacense ante annum* 1062 *fundatum non fuit; quod quam incertum sit, patebit ex dicendis num.* 36. E

** optimis

donatæ S. Petro et præposituræ Piperacensi.

30 *Geraldus II episcopus Vivariensis duarum in sua diœcesi ecclesiarum administrationem sancti Præpositi curæ commisit, scilicet S. Laurentii et S. Pontii. Utramque exprimit Branchius et Joannes Columbus in Opusculis historicis, Lugduni anno* 1675 *editis, pag.* 206; *ubi de Geraldo præsule agens,* Anno, *inquit,* 1070 dedit Petro de Chavanon fundatori et primo præposito Pebracensi ecclesias S. Laurentii et S. Pontii, adductus sanctitate et miraculis Viri. *Idem tom.* II *col.* 458 *in annotatione habet Sammarthanus; qui documentum, quod de duabus istis ecclesiis anno* 1070 *donatis in Terrario* S. Petri *invenit, ita mutilatum ceteris fragmentis subjungit :* Existimantibus et cogitantibus Geraldo Dussel et uxore sua de recuperatione amoris Christi et de salute animarum suarum et parentum suorum, dederunt Deo et beatæ Mariæ de Piperaco domnoque Petro primo præposito ac viro religiosissimo ecclesiam S. Pontii... donante et concedente F Geraldo episcopo Vivariensi, donantibus et concedentibus suffraganeis et rectoribus.... *Idem Sammarthanus tom.* I *col.* 204 *Pontium Stephani episcopum Ruthenensem dedisse ait* Piperaco et D. Petro præposito ejusque successoribus ecclesiam S. Martini de Altopodio, ex chartario Piperacensi *seu Terrario* S. Petri. *Branchius ex eodem narrat, Pontium, quem a cognomine Stephanum appellat, binis Sanctum ecclesiis donasse, scilicet S. Gervasii et S. Martini de Alpuech seu Altopodio cum assensu Stephani de S. Ursano et fratrum ejus, qui canonicorum Regularium habitum sumpserint, religiosæ vitæ præceptis a sancto Præposito imbuendi. Liquet ex dictis num.* 13, *donationem istam non potuisse fieri ante annum* 1079.

quæ ante episcopatum Claromontanum Durandi

31 *Quæ hoc et præcedente paragrapho collegi documenta, geminæ quæstioni materiem præbent. Prima est, an Piperacensis canonicorum Regularium domus fundata fuerit sub episcopo Claromontano Durando : secunda, an ejus origo præcesserit*

AUCTORE J. L.

præcesserit annum 1062. *Hanc quæstionem in* § *sequentem reservo et ad priorem respondeo,* S. Petrum *monasterium Piperacense erexisse et sub nomine præpositi gubernasse ante episcopatum Durandi saltem sub ipsius decessore et Renconis anno* 1052 *vita defuncti successore Stephano V, qui anno* 1073, *relicta sede Claromontana, transiit ad Aniciensem obitu Petri II vacantem. Stephanum, spreta prima sponsa, aliam sibi vindicasse indigne tulit S. Gregorius PP. VII : at ille cum Sedis Apostolicæ judicio se in omnibus obtemperaturum promisisset, gratiam Pontificis recuperavit; qui per litteras mense Aprili anno* 1074 *scriptas Anicienses monuit, ut Stephanum tamquam suum præsulem revererentur. Promissis non stetit, atque a Pontifice Romæ in Quadragesima anni* 1076 *concilium celebrante, atque iterum Anicii ab ejus legato Hugone antistite Diensi excommunicatus fuit aliquot diebus post synodum Claromontanam, in qua Durandus abbas Casæ-Dei urbis ejusdem episcopus fuerat consecratus, deposito ob simoniam Guilielmo de Camaleria, qui cathedram a Stephano desertam occupaverat. Iteratæ excommunicationis sententiam a legato suo Hugone in Stephanum latam summus Pontifex duabus epistolis confirmavit, quarum altera* B *ad Anicienses canonicos, altera ad Galliæ episcopos, utraque eodem die* 23 *Martii anno* 1077 *data fuit. Hinc conficitur, synodum Claromontanam, in qua Durandus initiatus est episcopus, non serius habitam fuisse quam eodem anno* 1077 *ineunte; sed neque citius quam exeunte anno* 1076 *illam celebratam fuisse ex eo evincitur, quod post S. Robertum primum Casæ-Dei abbatem, die* 17 *Aprilis anno* 1067 *mortuum, decem fere annis isti monasterio præfuisset Durandus, priusquam episcopus in dicta synodo ordinaretur. Hæc omnia certo vera esse didici ex laudatis S. Gregorii epistolis apud Labbeum tom.* X *Conciliorum a col.* 63 *et* 164, *ex Actis concilii Romani ibidem col.* 356, *necnon ex Chronico Virdunensi Hugonis abbatis Flaviniacensis, qui quæ in rem nostram de synodo Claromontana et episcopis Stephano et Durando habet, ibidem col.* 359 *legi possunt ; item ex Bertrando monacho Casæ-Dei in miraculis S. Roberti, ad* 24 *Aprilis in Opere nostro editis, distinctione* I *num.* 16 *et dist.* III *num.* 3.

sub decessore Stephano V extitisse ostenditur :

32 *Præposituram Piperacensem Durandi episcopatu, cujus initium anno* 1076 *exeunti vel ineunti* 1077 *innectendum esse probavi, antiquiorem esse pro re certa habeo. Imprimis nondum* C *sedere cœperat, imo ne quidem S. Roberto abbati Casæ-Dei, qui anno* 1067 *obiit, successerat Durandus, dum sanctus noster Præpositus monasterio suo Piperacensi univit ecclesiam S. Andeoli martyris; hanc enim illi non serius quam anno* 1062 *dederunt Armandus III vicecomes Podemniacensis et filius ejus Stephanus episcopus Clamontanus, uti patet ex dictis num.* 29. *Iidem Armandus et Stephanus, cum hic Aniciensem sedem teneret, Durandus vero abbatiam Casæ-Dei administraret, memoratam ecclesiam S. Andeoli et Piperacenses canonicos in ea constitutos variis possessionibus ditarunt, quas apud Sammarthanum ad calcem tomi* II *col.* 229 *enumerat instrumentum ex tabulario Piperacensi seu Terrario* S. Petri *desumptum, firmatumque subscriptione* Hermanni *seu Armandi* vicecomitis... Stephani ejus filii Aniciensis patriæ episcopi *et, ut ceteros omittam,* Durantis abbatis Casæ-Dei. *Instrumentum istud confectum fuit, ut credere fas est, cum Stephanus episcopus Aniciensis anathemate nondum esset percussus. Priusquam a Claromontana ad Aniciensem diœcesim* D *transierat, inter canonicos Regulares Piperacenses et Brivatense S. Juliani capitulum inita fuit societas, quam charta in fine hujus Commentarii proferenda ita exponere incipit :* Anno ab Incarnatione Domini millesimo 70 domnus Petrus Pipuracensis ecclesiæ præpositus *etc. Eodem anno* 1070 *Geraldus II episcopus Vivariensis sancto nostro Præposito benefecit, teste Joanne Columbo, cujus verba dedi num.* 30. *Denique Galliæ Christianæ novæ continuatores supra num.* 23 *scribunt,* S. Petrum *Veteri-Brivate Piperacensium canonicorum prioratum instituisse in ecclesia S. Vincentii, ipsi donata* cum laude, *id est consensu,* Stephani Claromontensis tunc diœcesani. *Hæc sane omnia nullum mihi relinquunt dubium, quin præpositura Piperacensis fundata fuerit ante episcopatum Durandi saltem sub ejus decessore Stephano, qui, ut ante dixi, post Renconem anno* 1052 *mortuum usque ad* 1073 *Claromonte sedit.*

notantur errores, quibus vitiatur

33 *Nihil itaque moror lectionem quintam Officii de Sancto num.* 9 *datam, quæ Durandi episcopatum cum monasterii Piperacensis primordiis componit ; nihil Branchium, qui pariter in errorem istum lapsus est, et in eumdem pertraxisse* E *videtur Galliæ Christianæ antiquæ auctores tom.* IV *pag.* 733; *nihil etiam instrumentum ex Terrario* S. Petri *a num.* 20 *relatum, quod de origine præposituræ Piperacensis ista obtrudit :* Noverit itaque præsens ætas, omniumque secutura posteritas, quia anno Domini millesimo sexagesimo secundo, cum præfatus Dei Servus, divina virtute suffultus, carnis illecebras devitaret et Regulari canonicorum jugo colla submitteret, ut divino cultui tantumdem* vacaret ; non simoniaca peste pollutus prælibatam accepit ecclesiam *Piperacensem* ab ipso Duranto venerabili Arvernorum episcopo *etc. Huc spectant, quæ annotavit Dionysius Sammarthanus, ubi de Piperaco agit.* Qui, *inquit,* chartarium Piperac. propriis lustrarunt oculis, observarunt, annum 1062, qui assignatur pro fundationis tempore, fuisse alia et quidem recentiori manu scriptum. Aliunde constat Piperacensem ecclesiam canonicos Regulares habuisse ante Duranni episcopatum et saltem sub ejus antecessore Stephano. *Aliquibus interjectis, ita pergit :* Itaque quod legimus, Durannum episcopum, qui non sedit ante an. 1076, donasse Petro de Chavanon eccle- F siam Piperacensem, intelligi debet de confirmata ei hujus ecclesiæ possessione. *Hac observatione Sammarthanus, ut opinor, non excusare, sed potius corrigere voluit errorem, quo instrumentum vitiatur, nimis aperte adstruens, ecclesiam Piperacensem primum concessam fuisse a Durando ; qui tamen non nisi ratam habere potuit primam donationem ejusdem ecclesiæ, cujus possessionem* S. Petrus *cum sociis sub decessore Stephano adierat. In eodem instrumento post male expositum Piperacensis cœnobii initium narratur Durandus episcopus varias ecclesias* S. Petro *administrandas dedisse ; ac primo loco memorantur ecclesiæ S. Vincentii et S. Mariæ de Veteri-Brivate ; quarum tamen administrationem illi non contulit Durandus, nisi eo sensu, quod ante collatam confirmarit. Relege dicta num.* 23.

* tantum

Terrarium S. Petri ; biographi textus vel corruptus

34 *Verisimilius etiam ante Durandi episcopatum a canonicis Piperacensibus possessa fuit ecclesia S. Saturnini. Hanc quidem supra num.* 28 *sancto*

AUCTORE J. L.

A *sancto Præposito dedisse dicitur* Durandus episcopus Claromontensis ecclesiæ; *sed additur*: Anno Incarnationis Domini millesimo LXII... in mense Maio, feria 5, *quo tempore Stephanus sedebat, et donationem factam fuisse credibilius est, quod ibidem suo testimonio eam roborasse legatur* abbas Brivatensis Raculfus, *qui designato anno* 1062 *præerat. Dionysius Sammarthanus tom.* II *col.* 476 *eum nominat* Radulfum, *et abbatiam Brivatensem S. Juliani non ultra annum* 1066 *administrasse probat. Facile crediderim, Terrarii auctorum vel forte librarium legisse in antiquis chartis, ecclesiam S. Saturnini non solum anno* 1062 *tempore abbatis Raculfi vel Radulfi, sed etiam a Durando præsule donatam fuisse; sed illum non distinxisse donationem primam a secunda seu primæ confirmatione, atque ex utriusque confusione natum esse enormem istum errorem, quo Durandi episcopatus ab anno* 1077 *vel* 1076 *ad annum* 1062 *retrahitur. Ex simili confusione profluere potuit, quod in eodem Terrario asseratur* S. Petrus *ecclesiam Piperacensem a Durando jam tum episcopo accepisse,* cum præfatus Dei Servus, divina virtute suffultus, carnis illicebras devitaret et Regulari canonicorum jugo colla submitteret. *Verum, inquies, Sanctum sub Durando episcopo prima tam religiosæ vitæ quam præpositurœ Piperacensis fundamenta jecisse, ipse etiam Stephanus biographus ita manifeste declarat:* Suo relicto archipresbyterio, præsulis Durani functus consilio, assumpto habitu canonico,... suffultus Fratrum gemino solatio, vigiliarum Natali Dominico, Piperacum venit *etc. Respondeo, hunc locum forte corruptum esse tam in exemplari apud Dacherium edito, quam in apographo nostro Piperacensi. Ita mihi suspicari licet, cum exploratum habeam, in neutro genuinam ubique lectionem servari. Qui in Terrario, sive is ejus auctor fuerit, sive librarius aut interpolator, Durandi episcopatum et originem præposituræ Piperacensis eidem tempori illigavit, etiam Durandi Acta consimili errore fœdare potuit.*

vel benigna interpretatione excusandus videtur.

35 *Si tamen primigenia lectio habeat*: Præsulis Durani functus consilio *etc.; dici potest biographum per prolepsim Durando tribuisse appellationem* præsulis, *quod postea eam dignitatem gesserit. Convenit inter omnes, monasterium Piperacense fundari cœptum esse ante annum* 1063, *quo Durandus monachus Benedictinus erat sub S. Roberto abbate Casæ-Dei, cui etiam anno* 1067 *successit. Piperacensem et S. Saturnini ecclesiam* S. Petro *ante annum* 1063 *dare non potuit monachus Durandus; atque ideo inexcusabilis est eorum error, qui utramque ecclesiam a Durando episcopo ante idem tempus donatam fuisse aiunt: at Durandus, licet monachus, Sanctum potuit consilio juvare; atque ideo objecta Stephani verba benignam, quam dedi, interpretationem non respuunt. Illis proxime subjungit biographus, Durandum multas ecclesias* S. Petro *concessisse; quod non fecit, nisi postquam anno* 1076 *vel* 1077 *ex abbate Casæ-Dei creatus esset episcopus Claromontanus. Dein eo redit, unde erat digressus, scilicet ad Sanctum, qui Durandi nondum episcopi consilium secutus, susceptoque canonicorum Regularium habitu, Piperacum advenerat cum duobus sociis: quibus plures alios aggregatos fuisse hisce verbis significat:* Deus.... numerum supradictum visitans, in unum plures adunavit ei Regularium, qui sequantur victum Apostolicum *etc. Porro credere malo Stephani narrationem vel corruptam vel eo sensu, quo illam cum veritate conciliavi, exponendam esse; quia minus verisimile mihi apparet, scriptorem istum, canonicum Piperacensem et a* S. Petri *ætate tam parum remotum, ut ejus discipulus facile cohabitare et ab iis instrui potuerit, adeo turpiter hallucinatum fuisse, ut ad Durandi episcopatum distulerit monasterii sui initia, diu ante sub Stephano decessore fundati.*

§ V. Ejusdem monasterii primordia verisimiliter referenda ad annum circiter 1060; Ordo canonicorum Regularium S. Augustini multo antiquior; societas S. Petrum inter et canonicos Brivatenses inita.

Sanctus Piperacum secessit, ibique canonicos Regulares verisimilius ante annum 1062 instituit:

In *dubium vocari nequit, quin* S. Petrus *non serius quam anno* 1062 *ex archipresbytero Langiacensi canonicus Regularis factus fuerit, et Piperaci religiosos idem vitæ institutum sectantes sub sua disciplina congregare cœperit. Sed an non citius quam eodem anno* 1062 *canonici Regulares sub sancto Præposito Piperacum incoluere? Id negant Branchius et scriptores Benedictini num.*29 *citati. At quo fundamento nixi? An quia instrumentum ex Terrario num.*20 *transcriptum habet, ecclesiam Piperacensem* S. Petro *donatam fuisse* anno Domini millesimo sexagesimo secundo, cum præfatus Dei Servus... Regulari canonicorum jugo colla submitteret? *Audi iterum Sammarthani lectorem admonentis verba num.* 33 *data:* Qui chartarium Piperac. propriis lustrarunt oculis, observarunt, annum 1062, qui assignatur pro fundationis tempore, fuisse alia et quidem recentiori manu scriptum. *An quia in Sancti Actis apud Dacherium legitur:* Assumpto habitu canonico... vigiliarum Natali Dominico, Piperacum venit solemni gaudio, anno Domini millesimo supra sexagesimum secundo? *Sed in apographo nostro Piperacensi notis in margine appositus et juniori auctori adscribendis iste annus inseritur, non vero ipsius biographi narrationi; in quam facile ex margine transferri potuit a librario, cujus exemplari usus est Dacherius. Tam in nostro Ms. quam in Dacheriano biographi textu dicitur Sanctus Piperacum advenisse* vigiliarum Natali Dominico*; id est, in vigilia Nativitatis Domini. At* S. Petro *præposito Piperacensi donata fuit ecclesia S. Saturnini* anno Incarnationis Domini millesimo 62... in mense Maio, *feria* V, *uti supra num.* 28 *in Terrario habetur; ecclesiam vero Podemniacensis S. Andeoli, ut scriptores Benedictini num.* 29 *laudati se legisse testantur,* die 6 Octobris anno 3 regni Philippi I, *id est, anno Christi* 1061 *vel* 1062; *nam tertius a Philippo I rege coronato annus currere cœpit festo Pentecostes anni* 1061, *tertius autem a morte Henrici*

AUCTORE J. L.

rici patris IV *Augusti anni* 1062. *Relinquitur, ut saltem in annum* 1061 *vel* 1060 *inciderit vigilia Nativitatis Domini, qua Sanctus, canonicorum Regularium habitu assumpto, Piperacum secessit.*

non solum dicto anno, sed etiam concilio Romano anni 1059 multo antiquiores sunt

37 *Non me latet, aliquos scriptores opponi posse, in quorum opinione* S. Petrus *anno* 1062 *vel citius religiosam canonicorum Regularium nec vitam profiteri, nec congregationem Piperaci instituere potuit; cum ad posteriora tempora Ordinis istius originem removeant: sed ad hanc inveniendam ad anteriora tempora ascendendum esse, nunc magno consensu tenent eruditi, atque etiam ex dicendis manifestum fiet. Thomasssinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* I *lib.* III *cap.* XXI *canonicorum Regularium institutionem a canone quarto concilii Romani, sub Nicolao PP. II anno* 1059 *celebrati, tamquam a primo fonte repetit. Si auctori illi assentirer, ut nonnulli fecere, dicerem Piperacensem canonicorum Regularium præpositurarn non potuisse erigi ante annum circiter* 1060, *et ejus fundatori* S. Petro *gratularer, quod primus vel ex primis fuerit, qui celeberrimi istius instituti religiosos in orbem Christianum invexerunt, At neque hanc Sancto* B *laudem attribuo, neque etiam nego, monasterii Piperacensis primordia priora esse anno circiter* 1060; *quamquam illa ad istud tempus potius referenda videantur, quod tunc per Galliam propagati fuerint canonici Regulares, ut num.* 43 *videbitur. Tunc propagatos fuisse dico, non natos; nam Thomassinus in concilii Romani, anno* 1059 *habiti, canone quarto, qui num.* 42 *proponetur, non detexit fontem, e quo sacer ille Ordo originem traxit, sed e quo incrementum cepit. Ipse Thomassinus in suis principiis admittere debuisset, illum diu ante memorati concilii celebrationem extitisse, si ejusdem Acta legisset, quæ Mabillonius anno vitæ suæ supremo, Christi* 1707, *ex pervetusto codice Romano Ottoboniano primus in lucem publicam protulit tom.* IV *Annalium Benedictinorum a pag.* 748. *Multi quidem scriptores contra Thomassinum affirmant, canonicos Regulares antiquiores esse concilio Romano anni* 1059; *at simul contendunt, illos seculo* XI *primum exortos fuisse, nec ullam religiosam eorum familiam agnoscunt, quæ præcesserit Avenionensem S. Rufi, viginti circiter annis ante istud concilium erectam. Sed hujus Acta illorum etiam sententiam adeo infirmant, ut imprudenter me agere existimarem, si eam amplecterer.* C

canonici regulam, quam S. Augustinus suis præscripsit clericis, profitentes :

38 *Antequam Acta illa producam, lector noverit velim, canonicos Regulares S. Augustini ita dictos esse a regula seu norma vivendi, quam sanctus Doctor cum suis clericis primorum Christianorum exemplo servavit et occasione cujusdem offensionis populo Hipponensi publice exposuit in duobus sermonibus, qui in Parisiensi Benedictinorum editione sunt* 355 *et* 356, *alias* 49 *et* 50 *de Diversis.* Quomodo, *inquit in sermonis posterioris exordio,* Deo propitio jam vivimus, quamvis de Scriptura sancta multi noveritis, tamen ad commemorandos vos ipsa de libro Actum Apostolorum vobis lectio recitabitur, ut videatis, ubi descripta sit forma, quam desideramus implere... « Multitu« dinis autem credentium erat anima una et cor « unum; et nemo eorum, quæ possidebat, dice« bat aliquid suum esse, sed erant illis omnia « communia... Neque enim quisquam egens erat « inter illos : quotquot enim possessores præ« diorum vel domorum erant, vendentes affe« rebant pretia illorum, et ponebant ante « pedes Apostolorum. Distribuebatur autem uni- D « cuique, prout cuique opus erat. » *Ad verba sacra, ex Actibus Apostolorum cap.* IV, ỳ. 32, 34 *et seq. hic relata, tamquam ad perfectissimam vitæ clericalis regulam, suam suorumque clericorum vivendi rationem ordinavit primitivæ Ecclesiæ æmulator S. Augustinus : canonicos vero ejus imitatores, qui seculo* XI *Ecclesiam illustrarunt, Regularium S. Augustini nomen inde accepisse, certis et luculentis veterum testimoniis hic probarem, si timerem, ne æquus et eruditus lector, re mature examinata, a me dissentiret. Interim consuli potest P. Le large canonicus Regularis in Disquisitionibus sui Ordinis, quas anno* 1697 *Parisiis, suppresso suo nomine, edidit, a pag.* 45 *et* 67.

uti clarissime patet

39 *Regulæ ex priscorum conciliorum decretis et Patrum sententiis collectæ, quam synodus Aquisgranensis anno Christi* 816 *habita canonicis præscripsit, caput* 112 *et* 113 *constituunt memorati duo S. Augustini sermones, ex quibus constat eum in æde episcopali cum clericis contubernalibus communem vitam professum fuisse et rerum omnium sine ulla exceptione abdicationem. Sed subsequentia regulæ istius capita a S. Augustini et aliorum Patrum dictis prius allatis deflectunt* E *in eo maxime, quod canonicis permittant proprio nomine possidere res quascumque, etiam ab ecclesia provenientes. Nunc ex laudatis concilii Romani anno* 1059 *habiti Actis ea accipe, quæ canonicos Regulares Augustinianos, licet sub hoc nomine, de quo litigandum non est, ante idem concilium non innotuerint, re tamen ipsa multo antiquiores esse evincunt.* Anno ab Incarnatione Domini 1059, Indictione XII, Kal. Maii, præsidente domno et venerabili Papa Nicolao, anno primo Pontificatus sui, cum Cardinalibus suis, episcopis et presbyteris, considentibus quoque Dominico Gradensi patriarcha *etc.* in basilica sacri palatii Lateranensis, quæ agnominatur Leonina, præstantissimus vir Hildebrandus, *postea summus Pontifex Gregorius VII,* Apostolicæ Sedis archidiaconi auctoritate functus, ait : Nonnulli ex clericali ordine, per Spiritum sanctum perfectæ caritatis igne inflammati, JAM DUDUM in hac Romana urbe et in provinciis atque parochiis eidem specialius pertinentibus seu cohærentibus noscuntur COMMUNEM VITAM EXEMPLO PRIMITIVÆ ECCLESIÆ, *id est, regulam, quam S. Augustinus clericis in domo episcopali sibi convientibus dedit observandam,* AMPLEXI SIMUL F ET PROFESSI, in tantum quod nihil sibi reservassent proprii, facultate sua vel distributa egenis, aut relicta propinquis, vel certe oblata Christi ecclesiis.

ex Actis memorati

40 Quos sicut amor perfectionis arctiorem viam aggredi, et per angustam portam ingredi sancta contentione conjunxit; sic et abundantia iniquitatis suo frigore paulatim disjungere quærit, ut post se recedant, atque propositi semel arrepti apostatæ fiant : dum sint in eis, quos incauta adolescentia aut suspecta senectus revocat et retrahit ad præsumptionem peculiaritatis, quam suo vel parentum suorum voto reliquerant. Qui etiam ad maximam suæ prævaricationis defensionem assumunt aliquot capitula ex regula illa *Aquisgranensi,* quæ dicitur canonicis, hortatu Ludovici *Pii* imperatoris, a quo nescitur, compilata : qui quamdiu priorum Patrum sententiis et vestigiis congregationes canonicorum informare et ducere curavit, facultates ecclesiæ his tantum deberi prædicavit, qui amore perfectionis vel

AUCTORE J. L.

vel renunciant simul omnibus, quæ possident, vel soli cupiditati possidendi, si desunt alia, quibus renuncient. Ubi autem vel suo vel alieno langueri quasi condescendere voluit, a tramite sanctorum Patrum nimium devius aberravit, totumque, quod approbare videbatur, reprobavit, et quod defendendum susceperat, non solum impugnavit, sed quantum in se fuerat, expugnavit. Quæ capitula, quia inpræsentiarum habentur, placeat huic sancto vestro conventui ut considerentur, ac demum necessaria et congrua sententia super his proferatur: quatenus qui jam suo seu parentum voto deliberaverunt vel cœperunt in canonica congregatione sine aliqua proprietate vivere, retro respicere caveant; et qui manum in hujusmodiaratrum nondum miserunt, quid observandum sit eis, postquam semel miserint, ediscant.

Romani concilii sub Nicolao PP. II

41 Simul quoque placeat Sanctitati vestræ, ut recitetur professio illa, qua USQUE NUNC IN ROMANA URBE CLERICI INSTAR PRIMITIVÆ ECCLESIÆ COMMUNITER VICTURI, SE IPSOS OBLIGARE SUNT SOLITI: et si confirmanda est, auctoritate vestra confirmetur, vel si corrigenda, vestro judicio corrigatur. *Religiosam professionem, de qua hic sermo est, adfert Mabillonius tom.* IV *Annalium Benedictinorum pag.* 587 *ex eodem codice Romano Ottoboniano, e quo ibidem pag.* 748 *producit, quæ jam in hunc Commentarium transtuli. His autem verbis professio ista concepta exhibetur:* Sicut regulariter sancitum tenetur, ego ill. trado atque offero me ipsum Catholicæ ecclesiæ ill. vel sanctæ ill. et domno ill. præposito secundum regulam canonicam fideliter serviturum, palla altaris manibus involutis cum oblatione, mearumque rerum portionem ad usum et sumptum FRATRUM CANONICORUM, istic pro tempore INSTAR PRIMITIVÆ ECCLESIÆ DEO DESERVIENTIUM: ita ut ab hac die non liceat mihi collum excutere de sub jugo regulæ; sed magis eamdem regulam fideliter secundum instituta sanctorum Patrum servare, et Domino cum ceteris grato animo militare. Et ut hæc promissio firma permaneat, manu mea firmavi et testibus roboravi. *Hæc est illa formula, qua* jam dudum *ante concilium anni* 1059 *usi fuerant, et usque ad illius celebrationem sine ulla interruptione uti perrexerunt canonici Romani, communem omnisque peculii expertem seu primorum Christianorum vitam profitentes. Eamdem olim voverunt clerici S. Augustini, ut ipse in sermone primo de eorum vita et moribus testatur:* Ecce dico, audite. Qui societatem communis vitæ jam susceptam, quæ laudatur in Apostolorum Actibus, deserit, A VOTO SUO CADIT, A PROFESSIONE SANCTA DECIDIT.

anno 1059 habiti: vitæ institutum, quod in ejus canone 4 commendatur,

42 *Probavit Nicolaus Papa Hildebrandi consilium de examinandis laxiore Aquisgranensi canonicorum regula et formula professionis, quam arctioris disciplinæ clerici emittere consueverant. Prolati itaque fuerunt duo synodi Aquisgranensis libelli, qui præter dictam canonicorum regulam etiam alteram canonicabus datam complectebantur. Quæ Romani concilii Patres in utraque regula reprehenderunt ex codice Ottoboniano adducit Mabillonius laudatus a pag.* 749. Cetera, *inquit*, desunt in manuscripto, ut puto, originali; a quo avulsum est saltem folium unum. *At professionem* instar primitivæ ecclesiæ Deo deservientium, *cujus quoque formulam Hildebrandus in concilio Romano recitari postularat, confirmatum et plurimum canonicis omnibus commendatam fuisse, satis eruitur ex ejusdem concilii canone quarto apud Labbeum tom.* IX, *col.* 1099: Et præcipientes statuimus, ut.. juxta ecclesias, quibus ordinati sunt, sicut oportet religiosos clericos, simul manducent et dormiant; et quidquid eis ab ecclesiis venit, communiter habeant. Et rogantes monemus, ut ad APOSTOLICAM COMMUNEM scilicet VITAM summopere pervenire studeant. *Imperat hic synodus Romana communitatem omnium proventuum ecclesiasticorum, quorum proprietatem Aquisgranensis regula cap.* CXV *canonicis permiserat. Hos quidem illa nullo præcepto adigendos censuit, ut, ceteris quoque bonis abdicatis, communem vitam ducerent* Apostolicam, *quæ in Actibus Apostolorum cap.* IV *describitur, quæque eo tempore Romæ et alibi in nonnullis ecclesiis servabatur: omnes tamen rogatos et monitos esse voluit, ut summo studio perfectissimam illam vivendi rationem æmularentur. Idem illis inculcat synodus Romana anno* 1063 *sub Alexandro PP. II habita, quæ canones omnes in priore synodo conditos confirmavit innovavitque,*

per Galliam anno circiter 1060 propagatum: Piperacense cœnobium, tunc quoque erectum,

43 *Postquam Nicolaus PP. II per litteras, quæ apud Labbeum citatum col.* 1096 *exstant, statuta Romanæ synodi anno* 1059 *celebratæ ad omnes Galliæ episcopos transmisisset, statim erigi cœperunt congregationes canonicorum, qui secundum canonis quarti supra relati consilium, patrimonio rebusque omnibus ejuratis, Apostolicam vitam amplexi fuere. Sanctæ hujus professionis canonici fuere, quos Henricus I rex Francorum sub vitæ suæ finem in ecclesiam S. Martini a Campis prope muros Parisienses a se restauratam anno* 1060 *induxit, quosque* canonicos Regulari conversatione Deo famulantes *vocat in suo diplomate, quod legi potest inter instrumenta ecclesiæ Parisiensis tom.* VII *Galliæ Christianæ novæ a col.* 32. *Eodem circiter tempore Anna Francorum regina Silvanectensem S. Vincentii abbatiam fundavit,* quatenus ibi quieti et tranquilli religiosi viri Domino servientes, mundo renuntiantes, REGULAREM, ID EST, SANCTORUM APOSTOLORUM ET B. AUGUSTINI, QUÆ SCRIPTA EST, VITAM canonice amplectentes vivere valeant. *Hæc verba excerpta sunt e fundationis charta, quam dant Sammarthani fratres tom.* IV *Galliæ Christianæ antiquæ a pag.* 949. *Cum nullo etiam tempore aptius, quam cum anno circiter* 1060 *connecti mihi posse videtur istud Stephani biographi effatum de* S. Petro *Piperacensis præpositura fundatore:* Assumpto habitu canonico, onereque mundi deposito, Deo militaturus perpetuo, suffultus Fratrum gemino solatio, vigiliarum Natali Dominico, Piperacum venit solemni gaudio. *Habitum vero, quem Sanctus assumpsit, et congregationem, quam Piperaci instituit, fuisse Ordinis canonicorum Regularium S. Augustini, ex subsequentibus biographi verbis manifestum est:* Deus.... numerum supradictum, *videlicet* S. Petrum, *qui cum duobus sociis Piperacum advenerat*, visitans, in unum plures adunavit ei REGULARIUM, QUI SEQUANTUR VICTUM APOSTOLICUM, SECUNDUM EDICTUM AUGUSTINICUM, NIHIL HABENTES IN HOC MUNDO PROPRIUM.

a primo origine incoluere canonici Regulares sub regimine S. Petri: conventio

44 *Ex verbis biographi jamjam relatis intelligitur, canonicos Regulares Augustinianos domum Piperacensem ab initio seu ab eo tempore incoluisse, quo erigi cœpit sub Stephano V antistite Claromontano: quia tamen auctores paragrapho præcedente refutati, qui sub Stephani successore Durando cœnobium Piperacense fundatum fuisse aiunt, nonnullam forte suspicionem injicere possunt,*

AUCTORE J. L.

sunt, illud quidem sub episcopo Stephano exstitisse, sed non fuisse Ordinis canonicorum Regularium S. Augustini, quod ejus fundator S. Petrus *cum suis discipulis non nisi sub Durando eumdem Ordinem inceperit profiteri; aliud biographi testimonio hic subjungo documentum de societate ecclesiam Piperacensem inter et Brivatensem inita, ex quo lector clare cognoscet, Piperacensem præposituram ante episcopatum Durandi, qui exeunte anno* 1076 *vel ineunte* 1077 *sedere cœpit, a canonicis Regularibus inhabitatam fuisse; et simul inter alia addiscet, sancto nostro Præposito collatum fuisse canonicatum in nobilissima ecclesia Brivatensi S. Juliani. Edidit illud Dionysius Sammarthanus ex Terrario* S. Petri *tom.* II *Galliæ Christianæ novæ inter instrumenta ecclesiæ S. Flori a col.* 131 ; *unde integrum huc transfero.* Anno ab Incarnatione Domini millesimo 70 domnus Petrus Piperacensis ecclesiæ præpositus venit in capitulo S. Juliani Brivatensis, in præsentia canonicorum ; ibique supradictam ecclesiam Piperacensem, omnesque ecclesias, quas acquisituri erant ipse et confratres sui aut donando aut comparando, condonavit in allodio S. Juliano martiri canonicisque suis per consensum Fratrum B suorum Piperacensium, tali conventione, ut ipsi essent adjutores et defensores eorum, eisque, in quantum possent, in omnibus rebus suis per omnia auxiliarentur et consiliarentur.

inter ipsum et capitulum Brivatense S. Juliani facta.

45 Si autem canonicus S. Juliani AD REGULAREM HABITUM EORUM PERVENIRE VELLET, ipsi Piperacenses Fratres eos cum magno gaudio aut cum pecunia aut sine pecunia reciperent ; insuper, si meritum vitæ condonaret, superiorem aliis facerent. Et contra canonici sancti Juliani condonaverunt domno Petro successoribusque suis, qui in ecclesia Piperacensi prælati essent futuri, præbendam in perpetuum, ut ipsi essent canonici sicut unus ex illis : et si canonici Piperacenses Brivate venirent, quandiu ibi morarentur, cum canonicis sancti Juliani in refectorio manducarent, simulque apud eos in choro et dormitorio manerent. Insuper canonici Brivatenses promiserunt, sese daturos mansiones Brivate canonicis Piperacensibus, ubi suam potuissent agere voluntatem, sicut in domino suo. Deinde condonaverunt, quod majus est, domno Petro et canonicis suis tam præsentibus quam futuris, quascumque ecclesias aut terras aut aliquid aliud in terra sancti Juliani adquirere potuissent aut C donando aut comparando, tali conventione, quatenus sanctus Julianus et canonici sui censum suum sicuti antea haberent ; quinimo canonici Piperacenses omne debitum illius adquisitionis juxta consuetudinem majorum, qui eas res possidebant, ex integro persolverent. Hoc autem in capitulo sancti Juliani ab utraque parte generaliter concessum fuit, ut ipsi communicata fraternitate in Christo unanimes essent, et Deus esset omnia in omnibus. *Branchius fœdus, inter ecclesiam Piperacensem et Brivatensem S. Juliani anno* 1070 *sancitum, diu durasse scribit, et prioris abbatem suis etiam temporibus locum habere inter comites, id est, canonicos Brivatenses, titulo isto insignitos.*

D

VITA
ET MIRACULA
AUCTORE STEPHANO CANONICO REGULARI ABBATIÆ PIPERACENSIS, FERE SYNCHRONO

Ex editione Dacheriana tom. II Spicilegii a pag. 691, collata cum apographo Piperacensi.

PRÆFATIO

Carissimo suo Poncio *a*, Dei gratia Piperacensis ecclesiæ abbati, Stephanus servus Christi. Vitam et actus seu miracula, quæ Dominus per domnum Petrum, primum Piperacensis cœnobii institutorem *b* patravit, me scribere, Pater carissime *c*, salubriter ac sæpius admonuisti. Cui oneri me imparem judicans, hunc pene laborem omnino subterfugi : verum tuis orationibus fretus, quod in me animus erat, per te a me *d* fieri posse confisus, nolui meam inertiam obtendere ; imo pro posse tanti patris præcepto parere *e*. Religiosissimo enim studio commotus ac nutu Dei, credo, præmonitus, quem per te hoc mihi injungere perpendebam *f*, noluisti diutius lumen Ecclesiæ Dei in tenebris latere ; neque sub modio, sed super candelabrum omnibus, qui in domo sunt, lucere *g*. Æquius tamen fuerat, hoc * alicui sancto viro scribenda mandare, cujus verba conjuncta virtutibus reflorerent ; me vero veluti arborem infructuosam relinquere, qui in horto deliciarum Sponsi nec manere, nec fructum aliquem offerre * curavi : non enim parvum fructum in se habet talis labor, talisque tractatus. At ego dum merita venerabilis Viri styli officio conor evolvere ; laudes ejus potius * inclino, quam digna factis depromam : nam *h* licet illa antiquorum facundiæ pompa mihi suppeditaretur, non arbitror tamen, me in hoc posse sufficere. Multa igitur de pluribus præteriens, quæ relatione fidelium *i* vera esse comprobavi, ac nondum intercepit oblivio, pauca de pluribus posterorum memoriæ tradere curabo. Et * ne longior epistolaris schedula tædiosa fiat, propositum opus aggrediar.

E *Auctor indicat, se scripsisse jussu abbatis sui Pontii.*

a b c d e f g

* lege hæc

* In Ms. afferre

F

* ibid. prius

h i

* Ibid. Sed

ANNOTATA

a *In apographo nostro Piperacensi legitur :* Beatissimo suo Pontio *etc. De primo hujus nominis abbate Piperacensi, Actisque* S. Petri *illius jussu a Stephano circa annum* 1130 *vel forte etiam* 1120 *conscriptis, uti etiam de geminis eorum exemplaribus mira lectionum varietate discordantibus, quorum alterum cum altero collatum hic proponitur, videri possunt dicta in Commentario prævio a num.* 11 *usque ad* 16.

b *In*

A b *In Ms. nostro :* Piperacensis primum cœnobii constitutorem.

c *In eodem :* Pater reverendissime.

d *Ibidem :* quod in me minus erat, per me fieri posse *etc.*

e *Supple* volui.

f *Apographum nostrum habet :* hæc... perpendebat, *sed vitiose. Librarius illud frequentissimis mendis deturpavit, quæ deinceps non indicabo.*

g *Supple iterum* voluisti. *In Ms. vox* lucere *ponitur post* candelabrum, *et mox* fuerat *post* mandare : *sed similes quoque minutias imposterum non annotabo.*

h *Sequentia ita in Ms. exprimuntur :* si illa ... mihi suppeditaret, non arbitror, in hoc me posse sufficere.

i *Adi Commentarium prævium num.* 14.

CAPUT I

B

Natales, pia educatio, virtutes, archipresbyteratus Langiacensis ; cura monialium Casensium ; cæcæ visus redditus.

Patria ; pia ac nobilis familia ; virtutes, quibus a tenera ætate *a*

Ex illustrium igitur *a* prosapia Arvernorum provinciæ, e territorio Langeacensi, domnus Petrus, vir venerabilis vitæ ac summæ sanctitatis, exstitit oriundus. Sagaci siquidem parentum religiosorum cura educatus, ac liberalibus studiis, ceu quodam divino præsagio et Dei dispositione, ab infantia mancipatus, pueriles annos simpliciter et astute transegit. De stirpe vero ejus plurimi exstitisse feruntur, quorum vitam Deus per miracula sæpissime declaravit. Revera enim, cum essent genere clari et rebus locupletes, inter catervas nobilium tanta honorificentia afficiebantur * quanto magis ad æternam quam transitoriam felicitatem aspirabant. Et quia generatio rectorum benedicetur, iste velut sidus clarissimum inter minora astra refulgens, lineam generis sui sanctitatis lampade mirabiliter decoravit. Ab ipso enim juventutis primordio mundi illecebras devitavit, lasciviam fugit, quam solet illa ætas amplecti ; et in ecclesiis, nunc parentibus comitatus, nunc solus, pernoctando in vigiliis et obsecrationibus, se ipsum hostiam vivam Deo placentem offerens *, quibus poterat impensis, templum Spiritus sancti ædificavit. Flagrabat ejus intentio cœlestis patriæ accensa desiderio, et jam cum Apostolo conversatio ejus in cœlis erat. Specie tenus mundo deserviens, irreflexa mente deserta cum Joanne Baptista petebat, cupiens carnis voluptates veluti pabula mortis evincere, et blandimenta mundi transitoria pro æternis deliciis mutare *b*.

* In Ms. venerabantur

C

* Ibid. offerendo

b *usque ad virilem ac dein factus archipresbyter Langiacensis* c d

3 Tempore igitur juventutis transacto, cum bona indoles hunc Dei Virum ad majora virtutum opera provocaret, cœpit in eo *c* virile robur excrescere, et animi virtutem amplecti *d*, sæpius illud Evangelii evolvens secum : « Nisi « quis renunciaverit omnibus, quæ possidet, « non potest meus esse discipulus. * » Et alibi : « Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ « habes et da pauperibus, et habebis thesaurum « in cœlo ; et veni, sequere me. * » Erat autem prudens in moribus, verax in verbo, in omni bonitate et sanctitate conspicuus *e*, ita ut, cum in dicto oppido plurimis esset refertus virtutum insignibus, et Dominus in præsenti seculo iis, qui eum sequuntur, centuplum utplurimum * retribuat, in futuro autem vitam æternam ; ad archisacerdotium maximo clericorum et laicorum assensu sublimatus fuerit.

A. Stephano can. Regulari

* Lucæ c. xiv, ℣ 33

* Matth. c. xix, ℣ 21

e

* Abest hæc vox a Ms.

4 Hunc vero dignitatis apicem adeptus, quam pie, quam sobrie, quam juste vixerit, supra nos est dicere. Nam sanctimoniæ ac castitatis ita diligens amator etiam antea fuerat, ut oculos suos omnimode a vanitate averteret, ne mors per fenestras illas haberet ingressum. Pedes a lapsu, actiones ab omni casu, quantum gratia Dei opitulante poterat, custodire satagebat. Curam quoque subditorum sibi pastorali vigilantia gerebat, et tamquam spiritualis pater tam animæ quam corporis dape quosque reficiebat ad posse, non immemor verbi Domini ad Petrum : « Pasce oves meas. » Hic est, Jesu bone, tuus non surdus auditor, qui *f* cum temporalium flore posset lætari, maluit æternam jucunditatem momentaneis laboribus lucrari, quam causam flendi in perpetuum sibi comparare *. Quid dicam, quod os ejus semper Deo colloquebatur in psalmis : etiam in terra angelicam vitam degens, psallebat spiritu, psallebat et mente. Si enim quocum iter habuisset, erat ei mos, quod primus ambularet *g*, ac neminem præstolaretur, ut psalmodiam nusquam interpolaret.

effulsit : castitatis colendæ, devote orandi necnon alienæ Salutis

E

* Joan. c. xxi, ℣ 17

f

* In Ms. parari.

g

5 Quemadmodum autem mundum aspernaretur, non solum ex dictis, sed multo magis ex factis ejus assiduis datur scire, quibus perniciem mundi penitus ostendebat : et omnes ad Christum trahere gliscens, longa exhortatione creberrime brevitatem hujus vitæ arguens, sic dicebat : Vita nostra quamvis mille tendatur annis, ad extremum tamen ætatis diem venimus. Cum ergo hora ultima venerit, quid proderit continuatæ voluptatis fructus, quæ statim ut cessaverit, videbitur non fuisse ? Quid diviti apud inferos ardenti quotidianæ deliciæ, byssus et purpura prosunt ? Omnis in hoc mundo fides est sicut arundo, quam vanæ gloriæ ventus jactat, et fluvius tribulationum labefactat. Sunt hic plurima mala bonis mista impari mensura humanæ conditionis. Si forte mundus iste usque in finem prospera dare vellet, mors tamen interveniens cuncta auferret. Cadaver nostrum in morte suscipiet humus ; et, nisi caveritis, petet impia tartara funus. Erigamus mentes ad superna, et, somno animæ excusso, cum prophetarum maximo vigilanter canamus : « Sitivit in te « anima mea, quam multipliciter tibi caro « mea *. » Spernite, carissimi, brevem vitam et longam acquirite, et pro labore brevi ævi perpetis requiem præparate : bona enim, quæ diligitis, diu retinere nequitis. Cur non diligitis, ubi in perpetuum vos fore beatos scitis ? His et ejusmodi assertionibus venerabilis Dei Sacerdos mundana et superstitiosa relinquere populum excitabat *h*.

verbo et exemplo promovendæ studium.

F

* Psal. lxii, ℣ 2

h

6 Postquam vero Dominus omnipotens mirificare voluit Sanctum suum, miraculorum quoque insignibus vita ejus cœpit mundo manifestius declarari, tametsi eo nolente, ut qui omnes virtutes

Cura monialium Casensium ; cæcæ visus restitutus ;

A. STEPHANO CAN. REGULARI

tutes suas occulere mallet, quam in lucem edere. Accidit autem, ut Casense monasterium aliquamdiu sub ejus cura fuerit *i* : cujus loci sanctimoniales, quæ tunc temporis ibidem satis religiose commanebant, diligenter et zelo Dei observabat, ut nusquam longius a monasterio proreperent absque suo fidelissimo comitatu *k*. Dum igitur cum quibusdam illarum apud Daletum pro quodam urgenti negotio esset profectus, et Dominus Famulum suum miraculorum gloria insignem mundo apertius voluisset manifestari; contigit, ipsum ex more quotidiano Missam celebrare. Quo audito, cæca mulier, quæ ibidem a multis annis lumen amiserat, quanto citius* ad monasterium cucurrit, et a ministro altaris aquam, de manibus illius sancti Hominis post consecrationem Corporis et Sanguinis Jesu Christi defluentem, sibi dari secreto et quasi furtim, rogavit; quam ut accepit, et oculos inde lavit, statim lumen oculorum ac mentis recepit, et se recepisse exclamavit.

* *In Ms.* quantocius

submissus Sancti animus et a vana gloria abborrens.

7 Quod ubi Vir sanctus comperit, etsi se ob hoc manifestari doluit; tamen quia Deus meritis, ut credimus, ipsius hoc effici voluit, non in gloriam est elatus mundi hujus, sed secum pauperi mulierculæ congratulabatur *l*, dicens, B non suis meritis sed Dei virtuti id esse tribuendum. Et ita Dominus, qui merita servorum suorum longe lateque dignanter aperit, in hoc Famulo suo jam adimplevit, quod suis fidelibus promiserat, dicens: « Qui credit in me, opera, « quæ ego facio, et ipse faciet, et majora ho- « rum faciet*. » Hoc siquidem primum, quod publice gestum est, de beato Viro miraculum nobis in notitiam venit: nam antea pro certo scimus, Dominum plurima ipsius sanctitatis indicia secreto ostendisse *m*. Verum de illis scribere omitto, quæ latere ipse maluit. Illa tantum perstringam breviter, quæ certis multorum testimoniis occultari nequiverunt. Nam si tantarum ipsius virtutum signa aut ariditas nostri sermonis possit excolere, aut memoria retinere, prius habere poterit terminum lux hodierna quam pagina *n*. A supradicto igitur monasterio quantocyus peracto negotio digressus, quasi ob verecundiam miraculi ad Casense tamquam fugitivus cum eisdem sanctimonialibus contubernium repedavit.

* *Joan. c.* XIV, ŷ 12

ANNOTATA.

C

a *In nostro apographo hic adjungitur nomen familiæ* Chavanon, *et mox pro* e territorio Langeacensi *habetur* territorio Langiaco. *De Sancti familia et loco natali consule Commentarium prævium num.* 16 *et seq.*

b *Ibidem* mutuare, *additis sequentibus :* O felix commercium, in quo pro imis summa, pro terrenis cœlestia, pro perituris in æternum mansura captantur! O admirandum, inquam, commercium, in quo de servitute regnum, de pœnis gloria, de tristibus gaudia, de morte vita acquiritur.

c *Vocula* eo *rectius abest a Ms.*

d *Cum hac voce sensus ibidem finitur, et novus ita inchoatur :* Sæpius illud Evangelii volvebat secum *etc.*

e *Hic iterum in Ms. sensus completur atque ita pergitur :* In prætaxato itaque oppido *Langiacensi*, cum plurimis esset refertus virtutum insignibus,... ad archisacerdotium... sublimatus est.

f *Aliqua huic periodo interjecta habet nostrum apographum, in quo ita legitur :* Hic est, D Jesu bone, tuus non surdus auditor vitæ præsentis, qui comparat omnia ventis, nam neutrum horum stabile quidquam habet; et cum temporalium *etc.*

g *Ibidem :* Si vero quoquam iter habuisset, erat ei mos, quod primus ascenderet.

h *Nonnulla ex sacris monitis, quibus* S. Petrus *usus fuit ad contemptum rerum terrenarum et cœlestium desiderium in audientium animis excitandum, omittuntur in nostro apographo, quod ab editione Dacheriana etiam in multis aliis, quæ hoc numero referuntur, discrepat. Narrationem manuscriptam accipe.* Quemadmodum autem mundum aspernaretur, ex dictis ejus datur scire, quibus sæpe aiebat : Omnis in hoc mundo fides est sicut arundo, quam vanæ gloriæ ventus jactat, et fluvius tribulationum labefactat. Sunt nunc plurima mala bonis mixta in pari mensura humanæ conditionis. Nemo hic habet esse securus, ubi quisque intrat moriturus. Quod si forte mundus iste usque in finem prospera dare vellet, mors tamen interveniens cuncta auferret. Spernite hanc brevem vitam et longam acquirite, et pro labore brevi ævi per- E petis requiem præparate : bona namque, quæ diligitis, diu retinere nequitis. Cur igitur non diligitis, ubi in perpetuum vos fore beatos scitis? Cadaver nostrum in morte recipiet humus, et nisi caveritis, petet impia tartara funus. Hæc et his similia Petrus, vir Christi cultor et amicus, et antiquis Sanctis vitæ merito per omnia comparandus, opere adimplebat, verbo prosequebatur.

i *In apographo habetur :* Nam Casense quoddam monasterium, *de quo in Commentario num.* 28 *egi*, aliquamdiu sub ejus cura fuit.

k *Ibidem:* sine hujus Viri sanctissimo comitatu. *Dein ita pergitur :* Dum igitur cum quibusdam illarum Daletum, villam earum sanctimonialium, quodam ingruenti negotio esset profectus, [et] Missam solito more celebraret, cæca quædam mulier, quæ ibidem multis annis lumen amiserat, audito, quod Vir Dei advenisset, quantocius ad monasterium cucurrit *etc. Hic* Daletum *dicitur* villa *monialium Casensium; at quæ ibi etiam cœnobium habuerunt : nam in utroque exemplari ad vocem* Daletum *in margine notatur :* Monasterium a Casensi (*in Ms.* a Casis) dependens. *In ipso etiam biographi textu hoc et sequente* F *numero occurrit vox* monasterium, *qua non aliud quam* Daletense, *mihi tamen aliunde ignotum, significatur.*

l *Quæ sequuntur, desunt in Ms. usque ad* Hoc siquidem.

m *Ibidem :* nam antea etiam pro certo scimus, Dominum plurima indicia suæ voluntatis eidem secreto ostendisse, et quam suavis esset ad gustandum, palato cordis ejus obtulisse.

n *Hæc a voce* nequiverunt *iterum absunt a Ms.*

CAPUT

A

CAPUT II

Invicta animi constantia resistit impudicæ feminæ, quam pœna divinitus inflicta liberat; fit canonicus Regularis; Piperaci monasterium fundat; incendium exstinguit; ecclesiam Deiparæ Virgini ædificat et ab imminente ruina servat.

S. Petri pudicitiam monialis

Contigit autem alio quodam tempore, quod cum abbatissa præfati monasterii et cum quibusdam aliis more solito equitaret, ut trituram messium in quadam earumdem sanctarum * feminarum villa videret. Cumque ibidem nox imminens eos occupasset, ac remanere coegisset, tandem dum omnes ire cubitum festinarent, vir Dei Petrus, ut liberius orationi vacaret, et etiam *a* nocuos noctis vermes devitaret, super plaustrum, quod casu prope ostium fœno oneratum erat, sibi cubile parari curavit *: quod extemplo accurate et diligenter a cubiculariis apparatum est. Dum vero ibi lucubraret et in psalmis meditaretur, ecce *b* nequissimus spiritus, qui semper quieti bonorum invidet, quamdam mulierem de sociabus ipsius sanctimonialis *, venerio furore stimulatam, in Sanctum Dei excitavit; quæ ad lectum ejus furtim per tenebras accessit, et, ut secum cubaret nocte illa, rogare cœpit. Cui ille: Recede a me, femina nequam, fomes peccati; vade quietum, et signa cor tuum, quia diabolus hoc incipere et loqui, imo facere te exhortatur. Cum itaque illa instaret, nec ullatenus adscedere vellet, Vir sanctus zelo Dei permotus terribiliter cœpit ei minari, nisi ab incœpto desisteret, se omnes homines illico, qui prope jacebant, inclamaturum. Illa vero confusa pudore et de turpi dolens repulsa vix tandem discessit.

B — * *In Ms.* sacrarum — *a* — * *Ibid.* rogavit — *b* — * *l.* sanctimonialem *vel* sanctimonialibus

C — *impudentissima frustra*

9 Sed aliquandiu commorata, iterum eodem spiritu libidinis stimulata, immo ipse spiritus nequam per ipsam Virum Dei secundo aggreditur, atque ad peccandum, veluti serpens primos homines, tentando hortatur. Sed illorum, proh dolor! victor exstitit; unde genus nostrum * perculsum est: hic vero a secundo victus Homine, gemebundus ad tartara detruditur. Vir quippe Domini Petrus, sancto Spiritu roboratus, iterum atque iterum mulierem absterrebat, et altiores intonando voces attentius illi minabatur, ut saltem verecundiam hominum vereretur, quæ zelum Dei postposuerat. O quam magnus et immensus est Deus omnipotens! Ecce nempe alter Joseph, in Ægypto hujus mundi positus, alter Putipharis ab uxore patitur insultus *c*, in thalamo pallium relinquit et cum amictu castitatis aufugit: ne vestem pudicitiæ perdat, quantum potest, obnititur. Secundo itaque femina impudica metu ac pudore percellitur, et clam per tenebras ad proprium stratum regreditur; ubi iterum cœpit æstuare et, quid ageret, anxia meditari. Occurrit illius animo sancti Viti forinseca pulchritudo membrorum, decor vultus, faciei hilaritas, eloquium dulce, * valetudo et cætera, quorum gratium bonorum singulis Deus, prout vult, confert *d*: quibus porro non est abusus bonis, quin potius Creatoris obsequio se totum mancipavit.

* *Ibid. additur* morte — *c*

A. STEPHANO CAN. REGULARI

* *additur et hic* virium — *d*

conatur expugnare, et horribili modo divinitus punitur per rubetam.

10 Sanctimonialis ergo illa femina, quæ potius dæmonialis dicenda est, tertio tandem sanctum Virum de incestu alloqui meditatur; et sagaciori artificio verbisque excogitatis acerbissimos ei dat insultus. Quare, inquit illa, mihi non præbes assensum? Apparet certe, corporis mei pulchritudinem, formæque nitorem et carnis lenitatem te penitus ignorare: et si perspexeris, qualia quamque jucunda sint hæc, nullatenus renues. Valent siquidem, quæ apparent, sed magis latentia. Cumque hæc et similia prosequeretur, Vir sanctus ait ad monacham: Postquam video, quod aliter non desistes, nec resipisces, Deum omnipotentem imploro, ut manifesta in hac nocte animadversione pro hoc scelere mulcteris. Me autem scias, omni remoto ambiguo, neque corpus neque animam sorde luxuriæ usquequaque * polluturum. Tum vero tertio confusa ac lacrymis furibunda *e* discessit, et grabato quodam, ac si exanimis esset et fessa vexatione diuturnæ stimulationis, prosternitur. Ecce autem ex improviso quidam maximus bufo, quem vulgo rubetam *f* dicunt, vel idem spiritus, qui eam interius veneno nequitiæ in Virum Dei inflammaverat, specie bufonis immanissimi, veluti crepidæ nocturnalis turgidi, ipsam ibi cubantem per tibiam arripuit, dentibusque acutissimis exterius turgidam repentissime reddidit, et tum toxicatis luminibus dentes acutissimos per carnem et nervos ad os usque transfixit. Quod ei sine dubio contigit, ne oratio Viri sancti quassaretur. Dixerat enim: Ut manifesta in hac nocte animadversione pro hoc scelere mulcteris *g*. Voluit nempe Dominus et votum sui servi * perficere, et, ne æterno plecteretur exterminio, temporali verbere eam punire.

E — * *Ibid.* usquam — *e* — *f* — *g* — * *Ibid. additur* in præsenti

qua illa facti pœnitens a Sancto tandem liberatur.

11 Tum vero dolore torquetur intolerabili, et ad cœlum horrendos intonat clamores. Accurrunt cubiculariæ et famuli; festinat omnis familia: monstrum aspiciunt horribile, visoque conterriti fugiunt. Hærebat quippe vastissimo hiatu tibiæ, pedibus desuper calcitrabat, cute nigerrima turgebat, ardentibusque flammabatur * oculis. Itur tandem ad dominum Petrum, nunciaturque, quod monacha talis tam terribilem patiatur pestem, ut ille citissime subveniat; eamque ipsum de tali re attentius exorare *h*. Porro Vir sanctus hoc perpendens, Dei fore pro ejus flagitio manifestissimam vindictam, usque dum mane foret, eam visere se nolle asseruit. Tota igitur nocte insecuta nec bufo illam deseruit, nec aliquis eum inde removere potuit *i*. Virus occupat artus, horrendo femina plectitur incendio. Et tandem facto mane amicus Dei Petrus ad eam accessit, quam per spiritum adhuc torqueri novit *: vidensque illam tam horribili puniri tormento, compassus est miserrimæ mulieri; et *k* ut duo illa impleret pietatis opera, miseratus est salute egentem et consolatus est miseram gravissime languentem. Nam accedens signum Crucis super locum morbi imposuit, statimque virulentum reptile membrum reliquit. Quo ablato, tumor omnis ita abscessit, ut nulla turgiditatis

F — * *Ibid.* flammabat — *h* — *i* — * *ibid.* noverat — *k*

A. STEPHANO CAN. REGULARI

turgiditatis indicia in ejus carne apparerent *l*. O felix mercimonium caritatis, quo virtus vipereum adimitur, salus animæ tribuitur, reatusque præteriti noxa diluitur! Jam etenim videmus, quod Paulus* de quibusdam dixerat; « Ubi abundavit iniquitas, superabundavit et gratia. » Hoc viso, terrentur, qui aderant; Petri sanctitas innotescit; confunditur illa pudore, quod sanctum Hominem de tali interpellarat turpitudine; et de præterito pœnituit, cavitque de futuro.

* *Rom. c.* V ℣ 20.

Piperacum sibi divinitus monstratum sumpto canonicorum Regularium habitu, cum sociis adit;

12 Peracto itaque, ad quod ierant, negotio, ad Casense cœnobium illico regressi sunt. Ubi *m* vir Dei Petrus, jejuniis et obsecrationibus vacans, sæpe Dominum supplicat, ut, a quo procedit omne datum optimum, locum ostendat sibi aptissimum, ubi, relicto actu secularium, divinum liber exequatur negocium. Votum hujus Patris et desiderium Deus cernens auditor humilium, cujus oculum nullum latet abditum, locum monstrat illi idoneum per Apostoli Petri spiritum, antiquitus Dei Genitrici deditum, tunc temporis indigentissimum, Piperaci dicunt vocabulum, quem sacerdos habens conjugium tenebat, sed incultissimum *n*. Petrus Petræ* fretus oraculo, lætificatus præsenti indicio, suo relicto archipresbyterio, præsulis Durani *o* functus consilio, assumpto habitu Canonico, onereque (B) mundi deposito, Deo militaturus perpetuo, suffultus Fratrum *p* gemino solatio, Vigiliarum Natali Dominico, Piperacum venit solemni gaudio, anno Domini millesimo supra sexagesimum secundo *q*.

* S. Petri

plurimos discipulos ibi congregat; multas ecclesias acquirit; incendium subito exstinguit;

13 Præfatus vero præsul Duranus, vir sanctissimus, audiens a vicinis primatibus Petro et sociis ejus gratis ecclesias dari, easdem et plures alias eis communi Claromontensium canonicorum capitulo liberalissime concessit *r*. Deus autem suorum fidelium messem augmentare volens, numerum supradictum visitans, in unum plures adunavit ei Regularium, qui sequantur victum Apostolicum secundum edictum Augustinicum *s*, nihil habentes in hunc mundo proprium. Multorum Fratrum conglobato cuneo, exiguo manens in tugurio, dum arctantur frigore niveo, ignis flagrans accensus plus nimio, domicili hæret fastigio: quem Vir sanctus, viso periculo, suis extinxit precibus illico. O quantum fidei beneficium, quæ tantum compressit incendium! Dum putat Fratrum perdere collegium, deest oblatum ardenti auxilium. Quantum apud hunc premere (C) incendia, qui cæcorum mox accendit lumina? Aut quid est depellere flammulas, qui dæmoniacas profugat insidias?

templum Deiparæ Virgini ædificat, et irruentem in illud rupem signo crucis avertit.

14 Sed *t* addatur pagina, nec enim deerunt sacerdotis miracula. Dum enim longe lateque languentium splendescerent signa, jam ex inopinatis partibus ad eum turbæ cœperunt concurrere, eumque immensa turba* perurgere. Eximius autem Vir Dei exultans de mirabilibus, quæ sedule operabatur Dominus Jesus Christus, cœpit animo complere, quod sibi fuerat divino revelatum oraculo. Parat enim templum Dei Genitricis titulo consecratum erigere officiosissimo studio, ubi pastor oves sibi commissas alat Domino, dæmoniaco ereptas excidio. Sicut ergo semper humani generis adversarius suam non desistit ostendere nocendi potentiam, tunc ex adverso saxum immanissimum de vicino monte ruptum repentissime super novellum ædificium facit ruere, comminans paratum præcipitium, nisi Vir Dei illi fuisset obstaculum. Videns equidem Sacerdos pius rupem contra* ædificium terrifice venientem, elevata manu munimentum (D) Crucis Dominicæ illi opposuit; molesque illa statim terræ defixa ita parendo substitit, ut virtute divina videretur depressa. Proinde socii affinesque videntes Dei mira opera, Christum, qui in Sanctis suis voluntatem suam mirificat, glorificaverunt: quippe qui *u* sicut Petro Apostolo suo mare stravit, sic Petro sacerdoti suo petram gravissimam immobilem reddidit.

* *Ibid.* frequentia

* *Ibid.* super

ANNOTATA.

a *In Ms. narratio hoc modo continuatur:* et etiam propter nocivos noctis vermes, super quadrigam fœni plenam, quæ ibi ante ostium forte aderat, sibi fieri cubile rogavit.

b *Hic vero ita contrahitur*; ecce quædam de sociabus sanctimonialibus, maligno spiritu instigata, ad lectum ejus *etc.*

c *Editio Dacheriana hoc loco corrigenda est ex nostro Ms., in quo biographus novum sensum exorsus ita prosequitur:* Ille *(Joseph)* thalamo pallium relinquit, et cum amictu castitatis abfugit: iste (S. Petrus) ne vestem pudicitiæ *etc. Historia sacra, quæ hic attingitur, legi potest Gen. cap.* XXXIX. (E)

d *Adjungitur in Ms.* quæ fœminæ cunctæ huic ejusdem Dei dono contigerant.

e *Ibid.* lacrymans furibundaque. *Hujusmodi lectiones variantes jam sæpe inobservatas præterii, ac sæpius præteribo.*

f *Quid sit* rubeta, *per quam importunissimæ sacrilegæ monialis impudentia punita fuit, intellige ex verbis Plinii lib.* XXXII *cap.* XXV*:* Sunt *ranæ*, quæ in vepribus *seu rubis* tantum vivunt, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Græci phynos vocant, grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de his certatim tradunt auctores.

g *Pœna impudentissimæ feminæ inflicta in Ms. aliter et contractius ita refertur:* Ecce autem illico ex improviso quidam maximus bufo, quem vulgo rubetam dicunt, ipsam incubantem per tibiam arripuit, ac dentes acutissimos cum toxicatis luminibus per carnem et nervos ad os usque transfixit. Quod ei videlicet contigisse, ne oratio sancti Viri quassaretur, sagacius intuenti liquido daret*; dixerat quippe: Manifesta in hac nocte animadversione pro hoc scelere mulcteris.

* *l.* claret

h *In Ms.* Tandem igitur itum est ad domnum Petrum, dictumque est ei, quod talis nonna* tam terribilem pateretur pestem, et ut sibi citissime subveniret, eam ipsum attentius exorare. (F)

* monialis

i *Ibidem mox subditur:* Denique facto mane *etc., omissis intermediis.*

k *Ibid.* et signum crucis *etc., suppressis iis, quæ hic interjiciuntur vocibus* et *ac* signum.

l *Ibid.* tumor omnis abscessit: sanitas confestim consequuta est. *Reliqua desunt usque ad* Hoc viso.

m *Diversissima in Ms. est sequens lectio:* Ibi vero vir Dei Petrus, jejuniis et obsecrationibus vacans, sæpius in orationibus suis Deum omnipotentem implorans*, quod sibi ille, qui omnium solus cogitationes novit, sic temporalia distribuere bene concederet, ne petra gaudiis quassaretur. Addebat insuper, quatenus deinceps locum sibi habilem tribuere dignaretur, in quo, negotiis secularibus posthabitis, semper in divinis vacaret. Verum enim Deus sua bonitate

* implorabat

A tate exaudivit petitionem ejus : nam Christus per spiritum sancti Petri Apostoli in Casensi monasterio ei revelavit, ut pergeret in locum, antiquitus Genitrici deditum *etc.*

n *Ibid.* quem sacerdos hujus tenebat incultissimum.

o *In Commentario prævio a num.* 31 *ostendi, nihil eorum, quæ hic narrantur potuisse fieri ex consilio* præsulis Durani *vel, ut in Ms. est,* Duranti, *sed quem ego* Durandum *nominare malui; nisi is* præsul *vocetur per prolepsim, quod postea factus sit episcopus Claromontanus. Sanctus, archipresbyteratu deposito, assumptoque canonicorum Regularium habitu, Piperacum secessit atque ejusdem Ordinis monasterium ibidem erexit, ecclesiam Claromontanam administrante Stephano Durandi decessore, quemadmodum ibidem demonstravi.*

p *Hi fuere* Petrus et Guido d'Artos, *ut in nostri Ms. margine notatur.* Guidonis *meminit biographus initio capitis sequentis.*

q *Multum dubito, an biographus hunc annum expresserit, qui ab illius narratione abest in nostro Ms. Vide dicta in Commentario prævio num.* 36.

r *Hæc aliter ita leguntur in Ms.* Præfatus vero B præsul sanctissimus, a vicinis audiens primatibus ecclesias dari *, suisque complicibus, gratis sibi concessis omnibus plures subjugare sategit providus. *Relege, quæ circa hanc et proxime sequentem periodum observavi in Comment. num.* 35.

* *Adde* Petro

s *Adi iterum Commentarium num.* 38.

t *In Ms. ita pergit biographus :* Vellem adhuc miracula sanctissimi Viri insatiatus decantando elucidare, sed fastidia vereor lectorum. Ne, dum noxam præsumptoris evito, incurram offendicula Sacerdotis, addatur pagina, nec enim desunt miracula. Interea dum longe lateque signa languentium splendescerent *etc.*

u *Ibid.* quippe qui Petri Apostoli sui pedibus mare stravit, huic Petro sacerdoti suo *etc.*

CAPUT III

Paralyticum sanat; periclitanti navi succurrit; piissime moritur : corporis splendor et suavis odor; mirabilis liquor e sepulcro manans; manus arida curata; febres pulsæ aliaque beneficia; fur sacrilegus punitus.

C

Paralysi in vitæ discrimen adductu, subito valetudinem recuperat;

Evoluto autem multorum dierum curriculo, Guidonem, unum ex primitivis sociis suis, in loco, Villa supra Motam nominato, quo eum miserat, gravissima paralysi in vitæ discrimen redactum esse admonetur. Haud mora illum visitat, ut, si fieri possit, Piperacum deducat. At dum ei gressum parat, ita captus omni sensu est, ut vita pene privatus videretur. Compassus itaque Pater sanctissimus filio paralytico, multisque obstrictus lacrymis, eum, ut fertur, propriis detergendo manibus saluti extemplo restituit *a*. Quo viso, venerabilissimus Dei Sacerdos non in humanum elatus est favorem; sed bonitatem Dei in suo opere esse intellexit. O Virum per omnia sanctissimum, qui cum in mundo nihil habeat proprium, fulget tamen in omnibus dote virtutum *b*!

A. STEPHANO CAN. REGULARI

a

b

navim submersionis periculo eripit,

16 Sub eodem fere tempore accidit, cum in vicum, cui nomen Brivata, beatissimi Juliani martyris visendi studio proficisci *c*. Cum autem Vetulam Brivatam devenisset, undique ad eum cœpit populus affluere, et verbis ac lacrymis ab eo efflagitare, ut virtutem ejus, quam præscierant, agnoscerent in liberatione cujusdam navis, quam oneratam hominibus in proximo flumine *d* jam mergi, jamque adverso flante vento periclitari videbant. Tunc Vir piissimus fletibus, precibusque populi supplicantis victus, terræ prosternitur, uberes fundit lacrymas, geminat alta suspiria, Dominum supplicat humillime pro naufragantibus; et tandem manu elevata, signoque Crucis facto super navim, verbi præcipit imperio, ut iniquus prædo, qui eam intus vexabat, discederet, Christique famulos, quos impie necare gliscebat, desereret. Ad Viri sancti orationem et imperium invidorum invidissimus parens invitus aufagit, ut signum nimii fœtoris ab eo in navi excitati indicavit. Sicque naufragii periculo erepti, gratias egerunt Deo, miraculo ostenso. E

c

d

cum se humi deponi jussisset, sanctissime moritur

17 Per idem vero tempus Vir Dei per omnia insignis, omnibusque virtutibus adornatus, et in verbo Dei simplicitatem Apostolicam observans *e*, vere sacerdos et hostia Dei, cum se ubique sollicitum circa alendorum pauperum negotium semper ostendisset, etiam tunc temporis dudum susceptum opus explere contendebat. Cum jam ætas ad perfectam senectutem procliva dependeret, ampliatis omnibus suis tam bonis quam sociis, extremum diem sortitus est. Bonorum enim omnium perfectissimus remunerator Dominus gloriosissimum Famulum suum laboriosa corporis mole diutius gravari non sustinuit; Et similiter ut merito meritum misericordiæ Mater, cui tota mente famularum ipse fideliter præbuerat, prout dignus erat, compensaret, Nativitatis suæ die, non dicam mori sed cœlis nasci voluit, relictis imis. Cumque ægritudine cogente corpus ejus super stramentum discipuli deponerent, ut ex jussu sancti Viri terra proxima terræ poneretur; psalmodiam, hymnosque decantans, F in Deique amore et laudibus perseverans, sexto Idus Septembris incontaminatum cœlo spiritum reddidit.

e

corpus cinere et cilicio operiri solitum mire splendet et suavem spirat odorem:

18 Qui autem ad exequias ejus perficiendas venerant, videntes glorificati corporis gloriam, carnemque, cinere et cilicio semper antea obtectam, ita splendentem et ad modum vitri purissimam, resurrectionis quoddam decus jam proferre crediderunt. Accedentesque vicini sacerdotes et clerici, vulgusque permistum, odoremque ab eo procedentem super balsamum et cinnamomum redolentem sentientes, jam Virum Apostolicum et Deo dignissime associandum acclamabant. Occurrunt huic liberalissimæ * animæ, omnium cœlestium consortia agminum, Theotoco *f* reverentissimæ consociata, Concivemque suum paradiso reddunt, in sinu Abrahæ *g* perenniter quiescentem, ubi gloriatur multipliciter laureatus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

* *Ibid.* liberalissime

f

g

19 Petrus

A. STEPHANO CAN. REGULARI

arida manus sanata;

* *Ibid.* indicium

* *Ibid.* Berlandus

19 Petrus post carnis obitum, ut præsens fit judicium *, majora dat miracula Domini per suffragia. Ubi enim tanti Patroni excessum discipuli deflent, et de ejus migratione dolent, consolatione solita carentes, inter suspiria gemitusque mœrentium Berlanus * quidam, a primo statu conversionis coquinæ deditus officio, destitutus viribus suis, arefactaque manu accedens *h* sic inter ceteros aiens lamentabatur : Quis, Pater sanctissime, gregem commissum consolabitur, quisve nobis sic caritative verbi beneficia impendet? Inter hujus seculi frementes silvas lupi subditos devorabunt : et quis nos a morsibus eorum conservabit? Quis, inquam, amplius me pauperrimum viribus destitutum corriget et fovebit? Tu ergo, Pater carissime, miserrimum consolare, dolentem aspice, ægrum consolida, lachrymantem suscipe *i*, egentem misericordia tua adjuva; tibi supplicantem servum officio tuo, dum vita comes fuit, deditum in se, et numquam a te discessurum solita pietate intuere. Hæc et alia multa dicens flebat, et anxius anhelabat, erigens manum super tumulum totaliter aridam, suffultusque super tantum Patronum, lacrymis precibusque perseverabat. Haud B mora, ita sanum se sentiit *k*, ac si nullius ægritudinis languore fuisset detentus : et sic orando gemendoque tristis adveniens, lætus abscessit.

villicus Roberti comitis, qui S. Petrum virum amarat et mortuum venerabatur,

* *Ibid.* nimiam

20 Tempore etiam, quo Duranus *l* episcopatus Arvernensis regebat ecclesiam, Robertus *m* comes audiens famam sanctitatemque perfectissimi Viri, quemdam villicum suum Brivatensem, nomine Filiolum, febre diuturna vexatum, nullum ob diuturnam * ægritudinem percipientem cibum, cum cera quatuor solidis empta ad tumulum ejus in hæc verba misit : Excellentissimi Sacerdotis Petri festinanter adi sarcophagum, rogans eum, ut ob mei solitam amicitiam tibi sospitatis fructum impendat. Audito venerabilis comitis jussu, servus parat iter arripere; tandemque per devexa et concava fessus et viribus destitutus ante beati tumulum Viri paululum quiescens, talibus eum allocutus est verbis *n* : Tibi, Pater sanctissime, me per omnia sibi subditum consul *o* Robertus, peracto tempore, modernæque dilectioni obnixe copulatus, febre longinqua maceratum et, nisi citissime subvenias, morti connexum mittit, ut sanctitate tua miseriæ meæ oppressionique subvenias, recordatusque antiquæ dilectionis, nece fugata vel dilata, C saluti restituas. Vix verba finierat, cum incolumitatem sentiit *p*. Domum sospes revertitur, familia congratulatur, consul de impenso beneficio lætatur, multiplicisque populi per aures sanctitatis ejus fama ab eo usquequaque pronunciatur. Hæc sunt illius opera, qui puerum pastorem prophetam fecit egregium *q*; qui cum virtutibus cujuslibet animum repleverit, ardentem incendentemque per omnia facit.

et clericus Aniciensis, qui ei benefecerat, febribus liberati;

* *Ibid.* superfunderetur

* *Ibid.* sensit

21 Aniciensis quidam clericus Bertrandus, cognomine Bos, qui, cum Vir Dei præsenti vita frueretur, ecclesiam beati Boniti *r* tribuerat, quartana febre diutissime stimulatus, adeo ut nec corpus erigere nec sustinere prævaleret; cognita multorum a polyandro *s* ejus redeuntium sospitate, in gradato proprio manens, nuncium direxit Piperacum, ut qui præsentes aderant, exiguum de vino, quo Sacerdotis tumulus superfundebatur *, mitterent. Ut autem a misso relatore vinum optatum accepit et gustavit, sanitatem integerrimam illico sentiit *. Et sic virtus progressa de tumulo ubique magnificabatur a populo *t*. Et licet hujus Viri sanctissimi naturæ D debito mors extinxit corpusculum, fulgent tamen viventis membra polyandro.

Sancti sepulcrum copiose effundens liquorem ægris salutiferum.

22 Inter *u* tot miracula unum erat celebre et continuum, quod ad sanctissimi corporis tumulum fons assidui redundans sudoris intantum continuatum sumeret augmentum, ut rivus utrimque circumfusa aquæ abundantia madida quasi lacuna *x* redderet. Ad hoc undique auditum prodigium copiosa defluens multitudo languentium, manibus suis sancto liquore madefactis *y* tangentes, a quacumque debilitate tenerentur, sospites repentissime regrediuntur : ibi enim virtus divina sic affluenter exuberat, ut nullus absque salutis auxilio redeat *z*.

HYMNUS.

nummorum Sancto oblatorum fur punitus, beneficia generatim enumerata

23 Postquam Vir egregius,
Carnis solutus artubus,
Ovans petivit sydera,
Splendent crebra miracula.
Hujus claro prodigio
Cæci, claudi hoc tumulo
Sani redduntur, merito
Benedicentes Domino. E
Pulpita eruens populus
Convenerat circumfluus,
Unde ornetur tumulus,
Datis multis muneribus.
Inter hos quidam veniens,
Non offerens, sed rapiens,
Sex raptis numismatibus,
Redit domum quantocyus.
Hos dum rapit attentius,
Raptores sensit avidus,
A lupis raptis ovidus
Numeris non disparibus.
Vir Dei ab infantia
Christi repletur gratia;
Dum vixit in hoc corpore,
Miro refulsit opere.
Mentibus noctem pepulit,
Lumen diei retulit,
Vires nervorum aridis,
Dedit vigorem languidis;
Præsentes fugat dæmones,
Baccantes * purgat *aa* homines;
Surdorum aures erigit,
Mutorum linguas aperit,
Quo sensus per officium
Plures conlaudant Dominum. F
Ergo, Sacerdos inclite,
Crimina nostra dilue,
Sit nobis per te venia;
Feras tranquilla tempora. Amen.

* *l.* Bacchantes

ANNOTATA.

a *Hoc miraculum in nostro apographo aliter et obscurius ita proponitur :* Evoluto autem dierum multorum curriculo, causa necessitatem quæsitandi, quemdam ex primitivis sociis Guidonem in locum, Villam nuncupatum, dum parat itineri, subito paraliticum morbo pressum sentit. Fuit enim tanti impetus vis morbidi furoris, ut dum pararet Vir sanctus ei gressum, gremio videret lapsum. Compassus itaque Pater sanctissimus Fratris funebrio morbo, exterius interiusque dolens, multisque lacrymis et precibus obstrictus, [eum], ut fertur, detergendo propriis

A propriis manibus saluti restituit. *Secundum hanc narrationem in loco*, Villa *dicto, de quo in Comment. prævio num.* 28 *egi, miraculum non contigit : ibi tamen contigisse arbitror, quod exemplari Dacheriano id verbis clarissimis affirmanti consonet Branchius Prior major Piperacensis, idem ex biographo referens miraculum in Sancti vita, Gallice anno* 1652 *edita, pag.* 537.

b *Inepta hæc exclamatio in nostro Ms. reticetur; sed aliam ibi invenio, qua sancti Confessoris apud Deum merita nimium efferuntur. Est autem hæc :* O virum super omnia laudabilem, qui Apostolo Petro per merita judicio nostro æquiparandus esse videtur ! Ille enim umbræ tactu in plateis positos ægros curabat *Act. cap.* v, ℣ 15 *:* iste tactu sacræ manus paraliticos erigebat.

c *In Ms.* beatissimi Juliani martyris festivitatis studio accedere. *De Sancto illo actum est tom.* VI *Augusti a pag.* 169 ; *ubi* Brivas *seu, ut hic scribitur,* Brivata, *et* Vetus Brivas, *quæ mox* Vetula Brivata *nominatur, aliquot notitiis illustrantur. Utriusque loci etiam memini in Commentario prævio* § 3, *ubi de canonicorum Regularium prioratu S. Vincentii agitur, quem* B Veteri Brivate *erexit* S. Petrus, *et* § 5, *ubi instrumentum refertur, ex quo constat, illum nobilissimæ Brivatensis ecclesiæ S. Juliani canonicum anno* 1070 *factum fuisse etc. Porro præter jam indicatam lectionem in Ms. nostro variantem tam multæ aliæ hoc numero occurrunt, ut vix ullum sit orationis membrum sine aliqua vocum additarum, transpositarum vel aliter inflexarum diversitate ; sed quæ nullibi valde notabilis est.*

d *Scilicet* Elaveri, *nam Veterem Brivatem, quo* S. Petrus *advenerat, Brivatem progressurus, fluvius iste alluit.*

e *In Ms. ita pergitur :* nulli inferior et omnibus præfectus, vere sacerdos et hostia Dei, cum se ubique sollicitum circa alendorum pauperum dudum susceptum opus explere contenderet, [atque] ætas jam ad perfectam senectutem *etc.*

f *Vox Græca* Θεοτόκος Dei Genitricem *seu* Deiparam *significat.*

g *Biographus* S. Petrum *Deo in cœlis fruentem minus recte quiescere ait* in sinu Abrahæ. *Certe his vocibus Christus Lucæ cap.* XVI, ℣ 22 *intellexit locum, in quo usque ad ipsius mortem patriarchæ Abrahami et aliorum in Dei gratia mortuorum animæ detentæ fuerunt.*

C h *Nostrum apographum habet :* accedens poliandro sic lamentabatur : Quis, inquiens, Pater sanctissime *etc. Medii ævi scriptoribus, ut in Cangii Glossario videre licet,* polyandrum, *pro quo hic vitiose scribitur* poliandrum, *idem est quod* sepulcrum.

i *Sequentia ibidem desunt usque ad* Hæc et alia.

k *Ibid.* Quid multa? Haud mora, ita sanum se sensit.

l *Ibid.* Durantus, *et mox pro* Arvernensis *rectius* Arvernensem. *Præsul iste, cum in concilio Claromontano sub finem anni* 1076 *vel initium sequentis habito consecratus esset, optime de* monasterio *Piperacensi ejusque sancto Præposito meritus fuit. E vivis excessit mense Novembri anni* 1095, *cum alterum Claromonte concilium celebraretur. Lege, si lubet, Ruinartium in Urbani PP. II Vita pag.* 208. A. STEPHANO CAN. REGULARI

m *Fuit hic secundus istius nominis Arverniæ comes ab anno circiter* 1060 *usque ad* 1095, *teste Baluzio in Historia domus Arvernicæ tom.* I *pag.* 48 *et* 57. *Beneficia, quibus* Robertus II *testata reliquit suum erga* S. Petrum *amorem venerationemque, videri possunt in Commentario prævio num.* 26.

n *In Ms.* ante beatum Virum accubuit. Proinde *, ut paululum quiescens accubuit, talibus Dei Hominem allocutus est verbis. * *forte* Deinde

o *Ætate biographi* consul *et* comes *erant synonyma.*

p *In Ms.* jamque incolumitatem senserat.

q *Davidem intelligit biographus. Sequentia a nostro Ms. absunt.*

r *Ibidem hic additur* ei. *De* ecclesia S. Boniti *ejusque donatore* Bertrando *videri potest Commentarius prævius num.* 26.

s *Id est,* sepulcro, *ut jam monui.*

t *In Ms. nostro ista subjunguntur :* Nulli quippe audientium sit fastidio gesta Patroni nostri revolvere calamo, quia populorum fidelium remedio. Licet enim nihil egeat mortalium justus in littera, *id est, licet non egeat hominum scriptis celebrari,* cujus nomen cœlesti jam continetur in pagina; tamen fidei succrescunt merita, dum Sanctorum recentia replicantur exempla ; cum et cohorti Christicolæ Pastor, clausus paradiso, terrestri repræsentatur stylo, ut grex exemplis accitus ad æthera tendat gressus : quatenus juxta Danielis oraculum *cap.* XII, ℣ 3 edoctus Patroni magisterio populus ut splendor firmamenti rutilet, et Doctor siderea sibi luce cumulata coruscet. Hujus igitur Viri sanctissimi etsi naturæ debito mors extinxit corpusculum, fulgent tamen viventia membra poliandro. *In Vitæ S. Sulpitii Pii episcopi Bituricensis prologo, unde accepta sunt, quæ modo ex nostro apographo transcripsi, pro* viventia membra poliandro *apud Mabillonium Seculo* II *Benedictino pag.* 168 *legitur* viventia miracula polyandro. E

u *Nostrum Ms. ita prosequitur :* Præterea ad sacratissimi corporis tumulum fons... sumebat *etc.*

x *Suspicor, biographum scripsisse* madidam quasi lacunam : *prima tamen vox in Ms. omittitur.* F

y *Supple* se *vel* sua corpora.

z *Hic desinit exemplar Dacherianum. Ex apographo nostro sequens Hymnus adjungitur; de quo relege annotata in Comment. num.* 15.

aa *Vox* purgat *sumenda videtur in ea significatione, quæ ipsi in Cangii Glossario hisce verbis attribuitur :* PURGARI dicuntur, qui immundis spiritibus liberantur apud Ambrosium lib. VII epist. II, Hieronymum in Vita Hilarionis et alios laudatos ab Henr. Valesio ad lib. V Histor. eccles. *Eusebii* cap. VII; ubi καθαρίζειν eadem notione Græcos scriptores usurpare observat.

DIES

A D

DIES DECIMA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI IV IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Nemesianus, S. Felix, S. Lucius, S. Felix alter, S. Litteus, S. Polianus, S. Victor, S. Jader, S. Dativus — Martyres cum aliis in Africa.

S. Sosthenes M., B S. Victor M. — Chalcedone in Bithynia.

S. Menodora, S. Metrodora, S. Nymphodora — Sorores VV. MM. in Bithynia.

S. Euplus vel Euplia, S. Alexander, S. Cuspicus vel Cerocisus, S. Hysicus, S. Aloponus, S. Silvanus et alii quinque — martyres Cæsareæ in Cappadocia.

S. Doletatulus aut Catulus M.

S. Tuscus M.

S. Valentinus M.

C et forte S. Megarus M.

S. Barypsabas eremita et Mart. in Oriente.

S. Agabius episc. conf. Novariæ in Italia.

S. Pulcheria imperatrix virgo Constantinopoli.

S. Veranus episc. conf. Vinciæ in Gallia.

S. Hilarus Papa confessor Romæ.

S. Salvius episc. conf. Albigæ in Occitania.

S. Theodardus episcopus Trajectensis martyr, apud Nemetes in Germania. E

S. Thomas abbas Farsæ in Sabinis.

S. Odgerus diaconus Ruræmundæ in Belgio.

S. Eunucius episcopus confessor Novioduni in Belgica secunda.

S. Cosmas archiepiscopus Africanus Panormi in Sicilia.

B. Joannes Salernitanus conf. Ord. Prædicatorum Florentiæ in Etruria.

S. Nicolaus Tolentinas, Ord. Eremitarum S. Augustini Tolentini in Piceno. F

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Vide append. ad tom. VIII Septembris pag. 772, not. 9.

Sancti Benedicti *eremitæ translatio hodie memoratur in Auctariis Bedæ. An intelligendus sit* Benedictus *eremitæ Vallis-Umbrosæ, cujus corpus bis translatum legitur in Actis, sed non addito translationis die, non satis perspicio. Videri potest illius Vita data* 10 Januarii.

S. Egwini *episcopi translatio memoratur in Auctariis Usuardi nostri ex codice Altempsiano. Locus additus ostendit, agi de* S. Egwino *Wigorniensi, cujus Acta apud nos data sunt* 11 Januarii.

SS. Apellii, Lucæ et Clementis *ut* martyrum *memoriam e Græcorum Menologio hodie Martyrologio Romano inseruit Baronius. At duos ex illis jam memoraverat ad 22 Aprilis, nimirum* Apellium *et* Lucam, *licet mutato nonnihil nomine* Apellis et Lucii *fuerint annuntiati, addaturque* ex primis Christi discipulis. *Certe nullum est dubium, quin plane sint iidem, etsi distinctos crediderit Baronius, quod ex solo Menologio Sirletiano, in qua hodie nuda ponuntur nomina, minus intelligere posset, eosdem fuisse repetitos apud Græcos. At clare id*

A *id intelligitur ex Menæis Græcis, in quibus utroque loco breve additur elogium : utroque enim die omnes tres annuntiantur : utroque loco vocantur* Apostoli : *utroque loco* Apelles *Smyrnæ,* Lucas *aut* Lucius *Laodiceæ, et* Clemens *Sardium episcopus dicitur. Hinc de tribus hisce Sanctis vide dicta ad* 22 Aprilis.

S. Petri *archiepiscopi Tarentasiensis memoria hodie recolitur in variis codicibus Usuardinis apud Sollerium in auctariis. Codex Altempsianus Petrum Tarentasiensem clare exprimit, cum non modo* archiepiscopum *vocet, sed etiam locum exprimat, ubi ille sepultus est, nempe* in monasterio Bellæ-vallis. *In codice Strozziano legitur :* In Carontasiensi urbe, sancti Petri archiepiscopi *etc.; sed haud dubie legendum,* in Tarentasiensi. *Eumdem, opinor, annuntiant Belinus et Molanus in suis Usuardi auctariis. Acta illustrata sunt* 8 Maii.

SS Gricciviani, Justini, Viriani, Orphiti, Exuperantii, Benedicti, Eutropii et Fortunati *martyrium ad hunc diem refert Jacobillus in Sanctis Umbriæ tom.* II *pag.* 235. *Apud nos de iis Martyribus actum est una cum* S. Crescentiano *ad diem* 1 Junii. B

S. Marii Presbyteri et confessoris Translatio *hodie celebranda decernitur anno* 1528 *ab episcopo Claromontensi Thoma du Prat; uti docuimus ex epsiusmet Decreto, ad diem Sancti natalem,* 8 Junii.

S. Autbertus *episcopus Abrincensis hodie annuntiatur a Castellano. De eo actum est ad* 18 Junii.

S. Paulinus *Junior episcopus Nolanus hodie annuntiatur a Castellano, qui in margine notat* seculum VI. *Disputavit Papebrochius noster de tribus sanctis Paulinis episcopis Nolanis, quorum tertius vixit seculo* VI, *atque is ipse est, qui se pro filio viduæ Wandalis servum dedit. Verum secundus* Paulinus *hac die obiit anno* 442. *Vide igitur dicta in S. Paulino ad* 22 Junii.

SS. Leolinus *et* Hilarius *episcopi Patavini in Italia ad hunc diem relati sunt a Ferrario. Apud nos, licet hi Sancti diverso tempore vixerint, de utroque simul actum est ad* 29 Junii.

S. Adelwoldi, *(alias* Ethelwoldi*) episcopi Wintoniensis translatio memoratur in Martyrologiis Greveni et Canisii; ac in Florario Ms. De* S Ethelwoldo *ejusque hac elevatione actum est ad* 1 Augusti. C

Apud Persidem sanctæ martyris Iæ *memoriam consignat Menologium ex Sirleti interpretatione editum,* quæ cum esset ex castro nomine Zelæ, captiva cum novem millibus Christianorum a Persarum rege Sapore ducta est; *ac* carcerem, vincula et verbera sustinens, sub Styratio præside martyrium assecuta est. *Hanc a synonyma etiam martyre in Perside sub Sapore passa, cujus Acta dedimus die* 4 *hujus mensis Augusti distinguit Cangius lib.* IV *CPolis Christianæ pag.* 147. *Homonymam insuper Martyrem in Perside notabimus inter Prætermissos die crastina. Tres ego hic Martyres distinctas tunc admittam, dum sufficienter quispiam id probarit. Vide interim* 4 Aug. et 11 Septemb.

S. Ægidii *abbatis translatio in Menologio quodam Benedictino Ms. recolitur. Acta hujus Sancti illustrata sunt ad* 1 Septembris.

Nemesi, Ammoni *et aliorum Martyrum multorum nomina occurrunt hodie in Hieronymianis apographis apud Florentinium, ubi Alexandriæ passi dicuntur. Verum iidem cum aliis memorati videntur die* 8 *hujus mensis, ut ibidem probavi in* Ammonio *et Sociis Alexandrinis. Porro ex hisce aliqui ad apographa contractiora fuere de more translati. Duo nominati cum pluribus anonymis memorantur in Rhinoviensi et in Richenoviensi his verbis :* In Alexandria Orionis, Erosii et aliorum octingentorum sex. *In Augustano, Labbeano, et Gellonensi, in quibus omnia passim magis corrupta sunt, ex hisce leguntur* Orosus *et forte* Sylvanus *cum* 900 *anonymis. Aliqui etiam ex dictis Martyribus in auctos Usuardi codices translati sunt : Tales sunt* Demetrius *et* Ammonius, *qui in variis codicibus hodie annuntiantur apud Sollerium nostrum in auctariis Usuardi, ubi alii codices habent* Nemesium *et* Ammonium, *unus etiam* Demesium *corrupte et* Ammonium. *De hisce martyribus aliqua etiam leguntur in Ms. Martyrologio Tornacensi, et in auctariis Bedæ apud nos ante tomum* II *Martii. Demum* Demetrius *et* Ammonius *etiam adoptati sunt ab auctore Florarii Ms., et a Maurolyco, qui ultimum vocat* Ammonem. *Quin et Grevenus primo sine loco memorat* Demetrium *et* Ammonium, *ac deinde Alexandriæ* Ammonem, Orionem *et* Orosium. *Verum vix dubitare possim, quin omnes spectent ad multitudinem illam martyrum Alexandrinorum, de quibus egi in* Ammonio *et sociis die* 8 Septembris. D E

S. Adriani *martyris memoria recurrit hac die in aliquot Mss. Kalendariis. Vita data est* 8 Septembris.

SS. Hyacinthus, Alexander *et* Tiburtius *hodie memorantur in codice Usuardino Bruxellensi. Spectant hi ad diem præcedentem* 9 Septemb.

Petrus *episcopus Compostellæ in Gallæcia primum annuntiatus est a Galesinio his verbis :* Compostellæ, sancti Petri episcopi et confessoris. *Nullas hujusce annuntiationis rationes in Annotatis allegat Galesinius. Hinc contigisse videtur, ut Baronius crederet Petrum Compostellanum annuntiari etiam apud Molanum in auctariis ad Usuardum; et annuntiationem utriusque conjungeret in Martyrologio Romano in hunc modum :* Compostellæ S. Petri episcopi, qui multis virtutibus et miraculis claruit. *In Annotatis ita habet :* Tabulæ Compostellanæ, ex quibus Molanus in additionibus ad Usuardum et alii. *At Molanus post Belinum et codices aliquot Usuardinos loquitur de S. Petro Tarentasiensi archiepiscopo, ut jam dudum probavit Papebrochius noster in Commentario prævio ad Vitam S. Petri Tarentasiensis, datum* 8 *Maii, num.* 5 *et* 6 *: ibique sic scripsit, respondens ad Annotata Baronii :* Habemus festa propriæ diœcesis Compostellanæ anno 1596 excusa, sed plane absque ulla Petri mentione... Interim et Hispani recentiores et martyrologi Benedictini eumdem referunt, censentes esse Petrum, qui seculo x floruit, centum et pluribus annis antequam sedes illa in metropolitanam sive archiepiscopalem erigeretur. *Ex ipso martyrologio Hispanico Joannis Tamayi facile ostendi potest, ex Molano male intellecto contigisse ut Petrum Compostellanum Romano Martyrologio insereret Baronius. Quippe ille ad hunc diem pag.* 141 *et* F

sequentibus

A *sequentibus corrasit diligenter omnia, quæ de Petro Compostellano invenire potuit, nec tamen ullum adducit Baronio antiquiorem, qui de ejus miraculis quidpiam affert, nec ullum de cultu adducit testem. Quin imo hæc ipse de Petro scribit :* Ejus nomen primus recensuit in Martyrologiis Molanus in Addit. ad Usuard. fol. 152, ut fatetur Cardinalis Baronius in Not. ad Roman. *Quare cum nihil de cultu inveniam (recitatio enim nominis in Martyrologio Romano cultum non importat, ut erudite probat Benedictus XIV summus Pontifex in præclarissimo Opere de Canonizatione Sanctorum, anno* 1743 *Patavii recuso, lib.* IV *part.* II *cap.* XIX *num.* 16) *Petrum Compostellanum, licet alias virum pium et egregium, hactenus prætermittimus. De eo videri potest Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana veteri lib.* VI, *cap.* XIV.

S. Salvini episcopi *memoriam* Matisconæ *annuntiat Ferrarius in Catalogo generali.* Salvinum *similiter sanctis episcopis Matisconensibus annumerant Severtius in episcopis Matisconensibus pag.* 4, *Sammarthani tom.* III *Galliæ Christianæ pag.* 677, *ac demum scriptores Galliæ Christianæ recusæ tom.* IV *col.* 1039. B *Verum ratio illorum omnium unica est, eaque mihi videtur tam infirma, ut* Salvinum *illum certo nequeam admittere pro episcopo Matisconensi. Audiamus igitur, qua ratione illum episcopis Matisconensibus annumeret Severtius, quem alii sequuntur* : Antiquitus, *inquit*, per urbem ac diœcesim Maticensem solitum est fieri ejus festum seu divinum Officium 4 Idus Septembris, ex vetustiori Breviario Matisconensi impresso, ut narrat canonicus San-Julianus : idque sit satis pro nota sanctitatis Episcopi ex fama publica et usu priorum temporum. Sed hodie hæc minime legimus, neque in vetustis superstitibus impressis, neque in diversis Ms. multo anterioribus, seu conscriptis, antequam ars typographica conspiceretur adinventa ; etsi singula conquisierimus, quantum saltem licuit. *Hactenus Severtius, cujus ultima verba dubitare me cogunt, an canonicus San Julianus revera invenerit in Breviario aliquo impresso* Salvinum *Matisconensem : neque enim capio, cur in nullo Breviario eumdem invenisset Severtius ipse. Nec tollit hanc dubitationem subjuncta Severtii observatio de* C *ætate San-Juliani, qui, inquit,* scripsit ante mœstos bis captæ civitatis ab hæreticis Calvinistis annos, qui tunc omnes chartas et documenta basilicæ Matisconensis vi doloque rapuerunt. *Quippe saltem non abstulerunt illa Breviaria, quæ ipse consuluit impressa et manuscripta. Quare cum non raro mihi contigerit, ut adverterem scriptoribus obrepsisse hallucinationem nescio quam, qua dicerent aliquid alibi legi, quod ibi nullo modo legebatur ; vehementer suspicor simile quid contigisse San-Juliano, aut eum legisse aliquid, ex quo* Salvinum *illum perperam induxit. Sane, cum hodie colatur* S. Salvius *Albiensis episcopus, potuit ille inveniri in Breviario quodam Matisconensi, aut quod Matisconense credebat San-Julianus : nec difficulter* Salvio *in* Salvinum *transformari potuit nomen. Præterea cum et alii dentur* Salvini *et* Silvini *episcopi, aliunde error obrepere potuit. Verum quidquid sit, incertior est ille* Salvinus *Matisconensis, quam ut de eo agendum censeam.*

S. Guilielmus *episcopus,* Lauduni cultus, *memoratur apud Castellanum sine ulteriori notitia temporis aut episcopatus, ut et in Martyrologio Parisiensi. Cum plures sint istius nominis episcopi, ignoramus, quis hic designetur.* D

S. Callinicus, *nescio quis, hac die coli dicitur in Insula Creta, ut videri potest tom.* VI *Maii pag.* 693 *in Miraculis S. Phanurii. At cum varii sint Sancti, quibus nomen est* Callinicus, *nescimus, de quo ibidem agatur.*

Gisilarius *presbyter in Catalogo impresso Sanctorum Hiberniæ Henrici Fitz-Simon ut* Sanctus *memoratur, laudaturque Subense Martyrologium et Vita S. Ruperti apud Canisium tom.* VI. *Verum agetur de eo, quando corporis translati instituta fuit festivitas, die* 24 *Septembris.*

Isaac Badasæus *ut Sanctus annuntiatur a Castellano* in Æthiopia *sine ulla temporis nota. Desumptus est, opinor, ex Fastis Coptitarum a Jobo Ludolfo editis, in quibus similiter legitur. At Fastis illis minus ausim fidere, quam ut Sanctis sim annumeraturus virum aliunde mihi ignotum.*

Carmundica *solitaria in Ægypto memoratur apud Castellanum : at nobis ignota est.* E

Mauri *martyris mentio fit in Mss. additionibus ad Grevenum. Ignoramus, quis ille sit Sanctus ex multis ejusdem nominis ; sed existimamus eum ad hunc diem non pertinere, nisi forte ob aliquam reliquiarum translationem.*

Oglerus *abbas Locedii in Italia cum titulo* beati *annuntiatur in Menologio Cisterciensi apud Henriquezium et Calemotum, nomenque ipsius insertum est Kalendario Cisterciensi Divione impresso.* Beatus *item vocatur in Annalibus Cisterciensibus apud Manricum ad annum* 1123 *cap.* IV *num.* 7, *ubi et insigni elogio honoratur. Quin et Henriquez affert aliqua, quæ utcumque innuere videntur cultum publicum. Attamen hæc talia non sunt, ut dubium de publica veneratione nobis eximant. Hoc si quis exemerit, libenter de* Oglero *plura dabimus.*

Serlo *abbas Signiacensis, et monachi in Nova-Cella Silesiæ cœnobio ab Hussitis occisi, sequuntur apud Henriquezium, sed sine indiciis cultus publici.*

Guarinus *Ordinis Præmonstratensis abbas, qui ab aliquibus vocatur* beatus, *a die* 4 *et* 11 *Maii huc remissus est, quia hac die obiisse dicitur, ut Vita daretur, si interim constaret de cultu publico. At is nobis necdum innotuit.* F

Stanislaus de Hurma Ordinis S. Francisci de observantia *vocatur* beatus, *diciturque obiisse anno* 1423, *die* 10 *Septembris, Vilnæ in Lituania. Ita pluribus Martinus Baronius in Vita B. Stanislai Casimirensis pag.* 32. *At ibi nihil de publico cultu prædicti* Stanislai de Hurma : *neque hunc apud Arturum a Monasterio in Martyrologio Franciscano memoratum invenio, nec apud Fortunatum Hueberum in Menologio. Hi tamen scriptores alios non paucos sui Ordinis alumnos virtutibus inclytos hodie recensent, singulisque* beati *titulum more suo adjungit Arturus. Verum cum non inveniam certa publici cultus indicia, ad laudatos scriptores pium lectorem remitto.*

Beatrix a Raineriis, *Ordinis S. Claræ, Venetiis defuncta et sepulta, ut* beata *memoratur ab Arturo in Gynæceo et in Martyrologio Franciscano.*

A *ciscano. Eamdem sine titulo* beatæ *ponit Hueberus in Menologio ad* 8 *Aprilis. Plura apud utrumque videri possunt.*

Maria *Insulensis apud Arturum in Gynæceo hodie* beata *vocatur, quia de ea obiter meminit Rayssius in Auctario Sanctorum Belgii ad Molanum die* 19 *Novembris. At nec Rayssius* beatam *nominat, nec cultum ipsius ostendit Arturus.*

Paulus *tertii Ordinis S. Dominici, pro fide occisus Nangazachi in Japonia hodie in Anno Dominicano multos inter venerabiles* Beati *titulo videtur honorari. At cum mors ipsius figatur anno* 1622, *et nulla beatificationis fiat mentio, poterat idem ei titulus dari, qui multis aliis ibidem recte attribuitur.*

Carolus Spinola, *Societatis Jesu presbyter, virtutibus non minus quam natalium splendore illustris, anno* 1622 *cum octo aliis ejusdem Societatis lento igne combustus est in Japonia, ubi fidem prædicabat. Memoratur a Castellano ut venerabilis, et in Menologio Ms. Societatis.*

Diodorus *et* Didymus *martyres habentur hodie in Menologio ab Eminentissimo Sirleto Latine reddito ; sed iidem sequenti die iterum memo-* B *rantur cum* Diomede, *et sunt in Romano* 11 Septembris.

Findbarrus *abbas apud nos recensetur inter Prætermissos ad* 4 *Julii, ut hic ulterius aliquid statuatur aut* 20 *Septembris. Reperio sane* Findbarrum *aliquem, sed cum titulo episcopi, hac die in Catalogo Sanctorum Hiberniæ Henrici Fitz-Simon. In Vita S. Comgalli abbatis, quæ data est* 10 *Maii, cap.* II *laudatur* S. Finbarrus episcopus, qui jacet in miraculis multis in sua civitate Magbile. *In Vita S. Mochoemoci abbatis, ad* 13 *Martii data, cap.* II *item memoratur* S. Finnbharrus, *ibique in Annotatis creditur fuisse episcopus Corcagiensis in Hibernia,* D *qui coli dicitur* 25 *Septembris. Quare examinari poterit, an plures distinguendi sint ejusdem nominis Sancti ad* 25 Septembris.

S. Odilia *hodie apud Camerarium ponitur, indeque apud Arturum in Gynæceo, tamquam una ex Sociabus S. Ursulæ. De ea agendum esse una cum S. Ursulæ, iterato in prætermissis jam dictum est* 21 Octobris.

S. Joannis Capristani *beatificatio celebratur hodie apud Balinghem in Kalendario beatissimæ Virginis Mariæ. Vita S. Joannis Capistrani illustranda veniet ad* 23 Octobris.

S. Finani *episcopi confessoris Vitam dat Capgravius in Legendis Angliæ fol.* 147 *et* 148, *Sanctusque ille defunctus dicitur* quarto Idus Septembris. *Nec omnino improbabile apparet, illum esse eumdem cum* Finbarro, *ab aliquibus hodie memorato. Colganus in Actis Sanctorum Hiberniæ non modo* Finanum *aut* Finnianum *confundit cum* Finbarro *hodierno, sed etiam cum* Fridiano *aut* Frigidiano *episcopo Lucensi, qui in Martyrologio Romano est, ubi id examinabitur, die* 18 Novembris.

Felicitatis viduæ et filiarum ejus *hodie meminit Grevenus, et Martyrologium Germanicum, Canisii dictum, nescio qua de causa. Etenim* E *suspicor legendum esse* Filiorum, *designarique* S. Felicitatem *martyrem, quæ adscripta est Martyrologio Romano ad* 23 *Novembris, filii vero ipsius septem ad* 10 *Julii. Vide igitur dicta de filiis et dicenda de matre ad* 10 Julii et 23 Novembris.

S. Dagobertus *rex hodie colitur Satanaci ad Mosam (vulgo* Stenay) *annuntiaturque in aucto quodam Bedæ codice. At cum illud festum videatur esse cujusdam translationis, natalisque passim referatur ad* 23 *Decembris ; nos Vitam S. Dagoberti differimus ad dictum diem* 23 Decembris.

DE SS. NEMESIANO, FELICE, LUCIO,

FELICE, LITTEO, POLIANO, VICTORE, JADERE, DATIVO

EPISCOPIS

C F

ALIISQUE EX EORUM GREGE MARTYRIBUS

IN AFRICA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I Memoria in Martyrologiis, sedes horum Episcoporum qui concilio Carthaginensi sub S. Cypriano interfuerunt.

In persecutione Valeriani. *Sanctorum memoria*

E*x sacris Africæ Athletis, qui in persecutione Valeriani imperatoris illustre de Christiana fide testimonium dixere, aliquot hoc die Episcopi aliique ex commisso ipsis grege Martyrologiis inscripti sunt. Auctor Romani parvi, a Rosweydo editi, reliquis martyrologis prævivit, solos tamen episcopos ad hunc diem sic breviter memorans :* In Africa, episcoporum Nemesiani, Felicis et aliorum 7. *Hunc secutus Ado, illorum septem nomina etiam expressit, aliosque præterea anonymos adjunxit ex epistola, quam ad eos consolandos confirmandosque scripsit S. Cyprianus, ut suo loco ostendemus. Verba Adonis accipe :* Apud Africam, natalis

AUCTORE C. S.

natalis sanctorum episcoporum, Nemesiani, Felicis, Lucii. Item Felicis, Litei, Poliani, Victoris, Jaderis et Dativi, qui sub Decio et Valeriano, exurgente persecutionis rabie, ad primam confessionis Christi constantiam, graviter fustibus cæsi, deinde compedibus vincti, et ad fodienda metalla deputati, gloriosæ confessionis agonem consummaverunt. Quorum etiam exemplum secuta multiplex plebis portio cum eis confessa pariter est et coronata. Exstat epistola beati Cypriani ad ipsos et de ipsis scripta.

in Martyrologiis antiquis:

2 *Adonem descripsit Usuardus ad eumdem diem, prætermissis tamen, quæ de eorumdem ex plebe Sociis ille addiderat. Baronius vero aliqua correctione utendum ratus, illos in Romano Martyrologio hac pariter die ita annuntiat:* In Africa, natalis sanctorum episcoporum, Nemesiani, Felicis, Lucii, alterius item Felicis, Littei, Polyani, Victoris, Jaderis, Dativi et aliorum; qui sub Valeriano et Gallieno, exurgente persecutionis rabie, ad primam confessionis Christi constantiam graviter fustibus cæsi, deinde compedibus vincti et ad fodienda metalla deputati, gloriosæ confessionis agonem consummarunt. *Ex toto contextu liquet, Baronio hic præluxisse* B *Adonem vel Usuardum, quem utrumque etiam laudat in Annotatis: recte tamen, rejecto* Decii *nomine,* Valeriano *adjunxit* Gallienum : *nam sub his, non autem sub Decio beata illa caterva Christum confessa et ad metalla damnata est, ut ex dicendis manifestum erit.*

varia nominum lectio:

3 *Aliqua quoque, sed perexigua in duorum Episcoporum nominibus occurrit variatio: eorum enim unus, qui ab Adone* Liteus, *a Notkero* Littæus *vocatur, in Romano Martyrologio* Litteus *scribitur : alter vero, quam laudatum Romanum cum Notkero* Polyanum *appellat, ab Adone* Polianus *vocitatur.* Litteum *cum Baronio legit Operum S. Cypriani edito Veneta anni* 1728, *et Usuardus Sollerii; quamquam hic moneat, codices in hoc nomine maxime variare, nam in quibusdam* Liteum, Liceum, Licteum *et* Luteum *scribi. Nos cum Baronio ac Sollerio* Litteum *retinemus.* Polianum *habet memorata editio Veneta uti et Bremensis anni* 1690, *Ado et Usuardus, quos nos pariter sequimur. Codex Usuardinus Antverpiensis major apud Sollerium pro* Nemesiano Menesianum, *pro* Jadere Jaredem, *Grevenus* Vaderem, *alius item* Lacium *pro* Lucio *perperam legunt: verum hæc contemnenda* C *sunt, et transcribentium oscitantiæ vel errori imputanda. Porro hos omnes tamquam martyres ab Ecclesia celebrari, testatur Baronius tom.* II *Annalium ad annum* 262 *num.* 37.

alius Nemesianus in Kalend. Carthaginensi.

4 *In antiquissimo Kalendario ecclesiæ Carthagiensis apud Mabillonium tom.* III *Analectorum, pag.* 400 *legitur :* 10.... Kal. Jan. sancti Nemessiani; *huncque ipse ibidem pag.* 418 *eumdem putat cum* S. Nemesiano *episcopo Tubunensi, qui in hodierna corona primus occurrit. Addit videri sibi eum persecutioni superfuissse, obiisseque in pace, eo quod martyris titulo minime hic donetur. Verum multo verisimilius est in laudato Kalendario non sanctum Episcopum nostrum, sed Nemesianum puerum martyrem celebrari, de quo velut tum omnibus notissimo meminit S. Augustinus serm.* CCLXXXVI, *cap.* II, *editionis per Benedictinos Congregationis S. Mauri concinnatæ. Nec obstat, quod titulus* martyris *absit : nam præterquam quod etiam absit titulus* episcopi, *Mabillonius ipse fatetur, in quibusdam ejusdem Kalendarii locis etiam alios sine martyrii laureola notari, quos aliunde constat martyres fuisse.* D

In hac Turba erant variæ conditionis, ætatis, et utriusque sexus.

5 *Inter epistolas S. Cypriani, editionis Venetæ, exstat* LXXXVII, *ex qua horum Episcoporum nomina simul et agonem Ado aliique didicerunt. S. Cyprianus, et ipse tum pro Christi fide exsul, eam his verbis exorsus est :* Cyprianus Nemesiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Jaderi, Dativo coepiscopis; item compresbyteris et diaconibus et ceteris fratribus, in metallo constitutis, martyribus Dei Patris omnipotentis et Jesu Christi Domini et Dei Conservatoris nostri, æternam salutem. *Præter novem igitur Episcopos, quos nominatim compellat Cyprianus, aliqui etiam Presbyteri ac Diaconi in beata illa turba numerabantur. Per* ceteros *vero* Fratres *cujusvis ætatis ac sexus Fideles intelligendos esse, ipse Sanctus explicat, dum in eadem epistola inter cetera his verbis Episcopos alloquitur :* Denique exemplum vestrum secuta multiplex plebis portio, confessa est vobiscum pariter et pariter coronata est, connexa vobis vinculo fortissimæ caritatis, et a Præpositis suis nec carcere nec metallis separata. Cujus numero nec Virgines desunt, quibus ad sexagenarium fructum centenus accessit, quasque ad cœlestem coronam gloria gemina provexit. In Pueris quoque virtus major ætate, annos suos confessionis laude transcendit, ut martyrii vestri beatum gregem et sexus et ætas omnis ornaret. E

Inquiritur in sedes

6 *Porro sancti hi Antistites, antequam et suis sedibus pellerentur, concilio Carthaginensi a S. Cypriano pro baptizandis, quos hæretici baptismo initiarunt, anno* 256 *coacto interfuerunt, eorumque sententias ac ratiocinia S. Augustinus refutat lib.* VI *et* VII *de Baptismo contra Donatistas. Castellanus ex hoc, ni fallor, concilio singulorum Episcoporum sedes ad marginem Martyrologii sui universalis annotavit; verum ea recensio in aliquibus non caret periculo erroris : etenim cum inter sanctos Episcopos nostros duo tantum* Felices *occurrant, in memorati vero concilii actis sex ejusdem nominis, totidem diversarum sedium episcopi, sententiam dixisse legantur, videlicet,* Felix a Bagai, Felix ab Uthina, Felix ab Amacorra *vel* Bamacurra, Felix a Mazarana, Felix a Buslacenis, Felix a Gurgitibus; *unde didicit Castellanus, e duobus alterum fuisse* a Bagais, *alterum* ab Uthina? *Quatuor quoque* Lucii *eidem concilio interfuere; primus* a Castra Galbæ, *alter* a Thebeste, *tertius* a Membresa, *quartus* ab Ausafa : *similiter et tres* Victores *in* F *eodem reperire est, scilicet* a Gor, ab Assuras, *et* ab Octavo: *ipse vero* Lucio *nostro* Membresam, Victori Assuras *sedes assignat. Non caret tamen hic omni probabilitate : id enim fecit, opinor, quia in nonnullis laudati consilii exemplaribus* Lucio a Membressa *et* Victori ab Assuris *titulus* Confessoris *adscriptus legitur; qua de re vide dicenda num.* 21. *De reliquis minus est dubium; cum alii his cognomines prædictæ synodo adfuisse non legantur. Porro* Nemesianus a Thubunis *ibidem scribitur,* Litteus a Gemellis, Polianus a Mileo, Jader a Midila, Dativus a Badis.

horum Episcoporum,

7 *Incertum est, utrum* Thubuna *vel, ut apud alios legitur,* Tubuna, *in provincia Numidiæ fuerint, an in Mauritania Cæsariensi : quippe in Notitia provinciarum et civitatum Africæ, edita a Theodorico Ruinartio in Historia persecutionis Vandalicæ, inter episcopos provinciæ Numidiæ* Reparatus Tubuniensis, *ac deinde inter Mauritaniæ Cæsariensis sedes, qui tum episcopos non habebant,* Tubunensis *recensentur.*

Christophorus

A *Christophorus Cellarius in Notitia orbis antiqui lib.* IV, *cap.* V Gemellas *in Numidia collocat ex Itinerario Antonini, ubi inter* Novam-Petram *et* Sitifi *ponitur: ibidem tamen et alterius vici cognominis meminit. Idem auctor* Mileum, *ubi* Polianus *cathedram habuit, a* Milevo, *Numidiæ urbe, S. Optati episcopatu clara, distinguendum non esse ostendit.* Midilam *quoque, cui* Jader *præerat, in Numidia fuisse discimus ex mox laudata Notitia ecclesiæ Africanæ, in qua inter Numidiæ episcopos* Florentianus Midilensis *nominatur. In eadem pariter provincia videtur fuisse* Badensis *sedes, unaque ex gemino, quæ in prædicta Notitia* Vadensis *appellatur. Geminam enim ejus nominis urbem episcopalem in Numidia fuisse, liquet ex eo, quod ibidem septimo loco* Rufinianus Vadensis, *centesimo vero et decimo septimo* Proficius Vadensis *legantur. Ceterorum sedes, ut monui, determinare non licet, ideoque nec earum situm juvat indagare.*

qui, salva pace Ecclesiastica,

8 *Quæ ad memoratum concilium Carthaginense spectant, dilucidanda erunt ad* 14 *Septembris in S. Cypriano, ad quem ea causa propius attinet. Interea consuli potest Commentarius prævius ad Acta S. Stephani I Papæ et martyris ad diem* 2 B *Augusti illustrata, ex quo hic tantum observo, nec S. Cyprianum nec sanctos Episcopos nostros ob eam controversiam per S. Stephanum a sua seu sanctæ Romanæ Ecclesiæ communione umquam rescissos fuisse. Quare non satis capio, quid sibi velit Bailletus, dum ad præsentem diem de S. Cypriano ejusque Coepiscopis sic scribit:* Quamvis Stephanus Papa propterea pacem cum iis rupisset, non desinebant eam servare cum omnibus ecclesiis, in earumque communione inviolabiliter permanebant.

concilio Carthaginensi interfuere.

9 *Si Bailletus hisce verbis velit, laudatos sanctos Antistites, quamquam eos vehementer redarguerit S. Stephanus et justis etiam minis coercuerit, ab ejusdem tamen adeoque et universæ Christi Ecclesiæ communione separatos non fuisse; recte habet. At si existimet, eosdem Sanctos a S. Stephano excommunicatos, in omnium ecclesiarum communione permansisse, fallitur: quia nec ab illius communione rescissi fuere, nec, si fuissent rescissi, in Christi Ecclesiæ communione perseverassent. Verum hæc, ut monui, in S. Cypriani Actis prolixius ostendi poterunt, et partim jam ostensa sunt in Commentario prævio ad Acta S. Stephani, in cujus* § 4, *num.* 34 *ex S. Hieronymo* C *dicuntur Episcopi, qui cum Cypriano senserant, novo decreto sententiam suam retractasse. Lubet ipsa S. Hieronymi verba ex epistola adversus Luciferianos hic recensere.* Illi ipsi, *inquit,* episcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo *(S. Cypriano)* statuerant, ad antiquam consuetudinem revoluti, novum emisere decretum.

§ II. Acta Sanctorum ex Epistola S. Cypriani ad eos, et horum ad S. Cyprianum.

Ad metalla damnantur

Gesta *horum Præsulum, reliquorumque, qui cum iis Christum confessi sunt, non habemus præter ea, quæ S. Cyprianus in epistola ad eosdem data commemorat, quam propterea Surius Actorum loco edidit ad hanc diem Septembris, estque* LXXVII *editionis Venetæ anni* 1728. *Ex hac epistola discimus, beatam hanc catervam ad metalla damnatam fuisse eodem tempore, quo S. Cyprianus in oppido Curubi exsulabat. Ita enim ipse laudatam epistolan exorsus est:* Gloria quidem vestra poscebat beatissimi ac dilectissimi Fratres, ut ad conspectum atque ad complexum vestrum venire ipse deberem, nisi me quoque ob confessionem nominis relegatum præfiniti loci termini coercerent. *Constat autem ex authenticis S. Cypriani Actis proconsularibus, productis a Baronio tom.* II *Annalium ad annum* 260, *eum sub Valeriano et Gallieno relegatum passumque fuisse. Hinc corrigendi Ado et Usuardus, qui, ut supra vidimus, nostrorum Sanctorum certamen sub Decio et Valeriano retulerunt, licet S. Cyprianum sub Valeriano passum dicant. Non tamen omnino insolitus est is loquendi modus, quem Ado et Usuardus primo loco usurparunt, ut videri potest apud laudatum Baronium ad annum* 253, *num.* 141 *et* 142, *ubi hanc difficultatem, quæ in pluribus Actis Fastisque occurrit, solvere conatur.*

AUCTORE C. S.

anno 257 vel 258.

11 *Missus est S. Cyprianus in exsilium a Paterno proconsule,* imperatore Valeriano quartum et Gallieno tertium consulibus, tertio Calendas Septembrium, *ut habent ejus Acta. Baronius in Annalibus hosce consulatus anno Christi* 260 *innexuit: at anno* 257 *illigandas esse apud Pagium in Critica, aliosque videre est. Porro eumdem Sanctum anni proxime subsecuti die* 14 *Septembris martyrio coronatum esse ex iisdem Actis habemus: unde manifestum est memoratam Cypriani epistolam inter diem* 30 *Augusti anni* 257 *et* 14 *Septembris anni* 258 *ad sanctos Episcopos reliquosque Confessores scriptam fuisse. Deinde ex epistolis, quas laudati Sancti ad Cyprianum responsorias dedere, discimus eos post hunc, adeoque post* 30 *Augusti coram tribunali Christum confessos esse. Ita enim scribunt* SS. Nemesianus, Dativus, Felix, et Victor *inter epistolas Cyprianicas septuagesima octava:* Quasi bonus pastor et doctor, quid nos discipuli secuti apud præsidem dicere deberemus, prior apud acta proconsulis pronuntiasti, et tuba canens, Dei milites cœlestibus armis instructos ad congressionis prælium excitasti, et in acie prima pugnans spiritali gladio diabolum interfecisti *etc. Similiter et* S. Lucius *aliique cum ipso in epistola* LXXIX *aiunt:* Ante passionem a te sumus ad gloriam provocati, qui prior nobis ducatum ad confessionem nominis Christi præbuisti. Nos vero secuti vestigia confessionis tuæ parem gratiam tecum speramus: nam qui prior est in cursu, prior est et ad præmium *etc. Ex his itaque habemus horum confessionem damnationemque inter prædictos terminos figendam esse.*

E

F

S. Cyprianus in epistola ad eos scripta,

12 *Quid autem Sancti passi sint, ex laudata S. Cypriani epistola, quam ad consolandos per Herennianum hypodiaconum et Lucianum, Maximum et Amantium acolythos ad eos transmisit, audiamus.* An ego possim tacere, *inquit,* et vocem meam silentio premere, cum de carissimis meis tam multa et gloriosa cognoscam, quibus vos divina dignatio honoravit, ut ex vobis pars jam martyrii sui consummatione præcesserit, meritorum suorum coronam de Domino receptura: pars adhuc in carcerum claustris, sive in metallis et vinculis demoretur, exhibens per ipsas suppliciorum moras corroborandis Fratribus et armandis majora documenta, ad meritorum

AUCTORE C. S.

rum titulos ampliores tormentorum tarditate proficiens, habitura tot mercedes in cœlestibus præmiis, quot nunc dies numerat in pœnis. *Itaque cum hæc scriberet S. Cyprianus, aliqui ex beato illo grege martyrio jam fuerant coronati, sive tormentorum cruciatu, sive in metalli fodinis, sive in carcere exstincti. Deinde in Episcoporum laudes excurrens, eorum meritis confessionis longique martyrii gloriam adscribit.*

Episcoporum virtutem

13 Quæ quidem, *inquit*, vobis, fortissimi ac beatissimi Fratres, pro merito religionis ac fidei vestræ accidisse non miror, ut vos sic Dominus ad gloriarum sublime fastigium clarificationis suæ honore provexerit, qui semper in Ecclesia ejus custodito fidei tenore viguistis, conservantes firmiter dominica mandata, in simplicitate innocentiam, in caritate concordiam, modestiam in humilitate, diligentiam in administratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, misericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate constantiam, in disciplinæ severitate censuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deesset in vobis, etiam in confessione nunc vocis et passione corporis fratrum mentes ad divina martyria provocatis, duces vos exhi-
B bendo virtutis; ut dum Grex pastores suos sequitur, et, quod fieri a Præpositis cernit, imitatur, paribus obsequiorum meritis a Domino coronetur.

eorumque et reliquorum

14 *Post hæc de eorumdem tormentis ita prosequitur:* Quod autem fustibus cæsi prius graviter et afflicti per ejusmodi pœnas initiastis confessionis vestræ gloriosa primordia, execranda nobis ista res non est. Neque enim ad fustes Christianum corpus expavit, cujus est spes omnis in ligno. Sacramentum salutis suæ Christi servus agnovit, redemptus ligno ad vitam æternam, ligno provectus est ad coronam. Quid vero mirum, si vasa aurea et argentea in metallum, id est, auri et argenti domicilium, dati estis, nisi quod nunc metallorum natura conversa est, locaque, quæ aurum et argentum dare ante consueverant, accipere cœperunt? Imposuerunt quoque compedes pedibus vestris, et membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt; quasi cum corpore ligetur et spiritus, aut aurum vestrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus et fidem suam religiosa virtute testantibus ornamenta sunt ista, non vincula; nec Christianorum pedes ad infamiam
C copulant, sed glorificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, sed a Domino resolvuntur! O pedes feliciter vincti, qui in itinere salutari ad paradisum diriguntur! O pedes in sæculo ad præsens ligati, ut sint semper apud Dominum liberi? O pedes compedibus et traversariis interim cunctabundi, sed celeriter ad Christum glorioso itinere cursuri! Quantum vult hic vel invida crudelitas vel maligna nexibus vos suis et vinculis teneat, cito a terris et pœnis istis ad cœlorum regna venietis.

in fodinis molestias exponit.

15 Non fovetur in metallis lecto et culcitris corpus; sed refrigerio et solatio Christi fovetur. Humi jacent fessa laboribus viscera; sed pœna non est cum Christo jacere. Squalent sine balneis membra situ et sorde deformia; sed spiritualiter intus abluitur, quod foris carnaliter sordidatur. Panis illic exiguus; at non in solo pane vivit homo, sed in sermone Dei. Vestis algentibus deest; sed qui Christum induit, et vestitus abundanter et cultus est. Semitonsi capitis capillus horrescit; sed cum sit caput viri Christus, qualecumque illud caput deceat, necesse est, D
quod ob Domini nomen insigne est. Omnis ista deformitas, detestabilis et terra gentilibus, quali splendore pensabitur! Sæcularis hæc et brevis pœna quam clari et æterni honoris mercede mutabitur, cum secundum beati Apostoli vocem transformaverit Dominus corpus humilitatis nostræ conformatum corpori claritatis suæ! Sed nec in illo, Fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi et celebrandi sacrificia divina. Celebratis immo atque offertis sacrificium Deo et pretiosum pariter et gloriosum et plurimum vobis ad retributionem præmiorum cœlestium profuturum; cum Scriptura divina loquatur et dicat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non despicit. *Cetera, quibus Sanctos æternæ gloriæ spe ad constantiam exhortatur, prætermitto.*

Cypriano Sancti

16 *Exstant tres epistolæ ad has S. Cypriani litteras responsoriæ. Prima, quæ inter Cyprianicas ejusdem editionis Venetæ est* LXXVIII *scripta est a* SS. Nemesiano, Dativo, et Victore: *ex eaque discimus, non modo litteras, sed et munera, quibus inopiam mitius tolerarent, a Cypriano missa* E
fuisse. Ne vero quis arbitretur, S. Cyprianum ex solis conjecturis illorum pœnas ac molestias descripsisse, juverit aliqua ex laudata Sanctorum epistola recitasse. Agunt ergo, *inquiunt*, tibi nobiscum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectissime, quod litteris tuis laborantia pectora recreasti, fustibus vulnerata membra curasti, compedibus pedes ligatos resolvisti, semitonsis capitis capillaturam adæquasti, tenebras carceris illuminasti, montes metalli in planum deduxisti, naribus etiam fragrantes flores imposuisti, et tetrum odorem fumi exclusisti. Fecit autem et prosecutum ministerium tuum et Quirini dilectissimi nostri, quod per Herennianum hypodiaconum, et Lucianum et Maximum et Amantium acolythos, distribuendum misisti, quæcumque necessitatibus corporum defuerant, expediri. *Hucusque ibi.*

tribus litteris respondent: unde discimus.

17 *Altera epistola, quæ in eadem editione est numero septuagesima nona, inscribitur in hunc modum:* Cypriano fratri et collegæ Lucius, et qui mecum sunt Fratres omnes, in Domino salutem; *eodemque fere, quæ prior, complectitur. Tertia denique, quæ priori mox subditur, hoc habet exordium:* Cypriano carissimo et dilectissimo F
Felix, Jader, Polianus, una cum presbyteris et omnibus nobiscum commorantibus apud metallum Siguense æternam in Domino salutem. *Ex hac ultima locum exsilii ac diuturni martyrii Sanctorum aut omnium aut saltem aliquorum discimus, quamquam non satis constet, ubi fodinæ illæ* Siguenses *fuerint sitæ. Eminentissimus Baronius tom.* II *Annalium, ad annum* 260, *num.* 42 *de his sic scribit:* Locus, in quem deportati sunt *(Confessores)*, dictus erat metallum Siguense, aliter Sigense, apud Sigam, civitatem Mauritaniæ Tingitanæ, ex adverso Malachæ in Hispania sitæ. Ex Sigensi namque metallo iidem scripsere ad Cyprianum, ut indicat inscriptio litterarum, quas ad ipsum illi rediderunt: proximæ enim Sigæ erant montes Chalcorichii dicti, apud quos erant æris fodinæ, quarum meminit Strabo. *Hæc Baronius; at Joannes Cestrensis in Annalibus Cyprianicis præfert conjecturam Holstenii, qui, ipso teste, existimat fodinas illas* Siguienses vel Siguitenses fuisse

A fuisse et ad Siguitam, quæ in Numidia episcopalis sedes fuit, pertinuisse. *Res incerta est : observo tantummodo, urbem* Sigam, *quæ, ut habet Baronius, olim in Mauritania Tingitana fuit, postmodum Mauritaniæ Cæsariensi additam fuisse, in quo eam collocat Cellarius Orbis antiqui tom.* II, *lib.* IV, *cap.* VI.

eos ab invicem separatos fuisse.

18 *Ex iisdem epistolis discimus secundo, præclaros hosceConfessores ad varias verisimilius fodinas relegatos aut saltem a mutuo convictu separatos fuisse : alioquin enim non tribus distinctis epistolis, sed una eademque Cypriano responsuri fuisse videntur. Nec refert, quod hic unam tantummodo ad omnes destinarit ; potuit enim ipse id ignorasse, vel si sciverit, Herenniano, Luciano, Maximo et Amantio mandasse, ut epistolam suam ad omnes, ubi essent, perferendam curarent. Sic itaque dispertita fuisse videtur beata illa turba Fidelium, ut* Nemesianus, Dativus, Felix *et* Victor *cum aliqua sacri gregis parte in una fodina laborarent,* Lucius *cum alia caterva in altera, ac in tertia denique alter* Felix, Jader, *et* Polianus *cum reliquis. Solius* Littei *nomen in responsiis litteris desideratur ; unde suspicio est, illum vel jam tum martyrio coronatum, vel carcere, aliove* B *a ceteris longius dissito loco, detentum fuisse.*

Probabile est, eorum saltem aliquos

19 *Hæc sunt, quæ de sanctis hisce Martyribus novimus ; qui quo necis genere, quove anno martyrium consummaverint, nusquam memoriæ proditum reperi. Omnino tamen verisimile est, si non omnes, saltem eorum præcipuos necatos fuisse. Etenim eam fuisse persecutorum sævitiam, ut quos prius exsilio mulctarant, deinde ad carnificinam accerserent, habemus ex sinceris Actis SS. Agapii et Secundini, Sociorumque martyrum Numidarum in eadem persecutione, quæ ab oculato teste conscripta Majores mei ad diem* 30 *Aprilis exhibuerunt.* Nec in hos solos, *inquit auctor,* crudelitatis exercebatur insania, qui in superioribus persecutionibus inconcussi libere Deo viverent ; sed in illos quoque manum diabolus insatiabilem porrigebat, quos jam dudum in exilia submotos, etsi nondum sanguine, mente tamen martyres, ferox præsidis amentia coronarat. *Simile prorsus exemplum habemus in S. Cypriano, qui ex Curubitano exsilio accersitus, capite plexus est.*

supremo supplicio affectos.

20 *Hinc Eminentissimus Baronius ad annum* 262, *num.* 37 *citata verba sic excipit :* Cum scribat auctor damnatos exilio revocatos esse ad mar- C tyria confessores ; hinc intelligas jure ab Ecclesia celebrari Martyres, quos ad metalla amandatos, martyrio quoque coronatos tabulæ ecclesiasticæ tradunt ; ad quos exstant scriptæ epistolæ Cypriani superius recensitæ. *Non satis recte igitur Tillemontius tom.* IV *Monumentorum in S. Cypriano, art.* 56 *hunc Baronii locum laudans in margine, Eminentissimi mentem percepit, dum de Sanctis nostris ait :* Fustium ictus ac fodinæ lobores sufficiunt illis ad promerendum martyrum titulum : Baronius enim contendit, eos hoc titulo ab Ecclesia honorari. Quin et fieri potest, quemadmodum advertit, ut postmodum, prout et aliis multis contigit, revocati fuerint, supremum supplicium subituri. *Non recte, inquam Baronii mentem percepit : hic enim non ex solis fustium ictibus aut fodinarum laboribus infert, eos ab Ecclesia ut martyres jure honorari ; sed ex eo, quod illos* martyrio quoque coronatos tabulæ ecclesiasticæ tradant ; *quarum tabularum dicta ex laudatis SS. Agapii, Secundini et Sociorum Actis confirmat. Fateor tamen similes fodinarum labores sufficere, si ex eorum molestiis confessores moriantur, ut habemus ex sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV, lib.* III, *cap.* XII *eruditi Operis de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, quod olim Cardinalis edidit, ac deinde jam Pontifex Maximus recognovit ac auxit.*

Martyris et confessorum tituli aliquibus additi :

21 *Ceterum in sæpius memorato concilio Carthaginensi, apud Labbeum tom.* I *Conciliorum, aliqui cum* martyris *aut* confessoris *titulo subscripti leguntur, et inter hos quidem,* Confessor et martyr Jader a Midila, confessor item alius Lucius a Membressa, Confessor alius Victor ab E Assuris, confessor Licteus a Gemellis. *Eadem habentur in editione Bremensi Operum S. Cypriani, uti et in Harduini Collectione conciliorum ; monet tamen hic in Ms. suo* Confessor et martyr Jadero *non apponi. In editione vero Veneta eorumdem Operum Cypriani nullum ex memoratis titulis legere est, quos pariter non adhibuit S. Augustinus, editionis Basileensis lib.* VI *et* VII *de Baptismo contra Donatistas, ubi singulorum sententias confutavit. Utut sit, videntur hi tituli postmodum adjecti fuisse, nisi quis velit, Episcopos illos in præcedenti persecutione Decii Christum confessos et propterea quædam passos fuisse : in hoc autem supposito qua ratione martyr dici potuerit* S. Jader *consuli potest laudatum SS. D. Benedicti XIV Opus lib.* I, *cap.* II, *num.* 7 *et lib.* III, *cap.* XII, *num.* 10.

annus et dies emortuales ignoti.

22 *Denique ex hactenus dictis liquet primo, in hac beata Confessorum vel Martyrum caterva præter novem Episcopos, alios Presbyteros, alios Diaconos, alios item laicos ac utriusque sexus, variæque ætatis fuisse, sed quorum numerum determinare non liceat. Liquet secundo, plane incertum esse, quo anno hi omnes aut horum aliqui* F *martyrium sive in metalli fodinis, sive supremo supplicio consummarint : quare non videntur alia de causa eodem die coli, quam quod simul ad metalla damnati fuisse legantur.*

A D

DE SS. SOSTHENE ET VICTORE

MARTYRIBUS

CHALCEDONE IN BITHYNIA

J. S.

SYLLOGE

Memoria in Fastis: tempus, locus, et genus martyrii.

B

SUB DIOCLETIANO. *Memoria Martyrum in Fastis sacris, in quibus*

Quamvis hi Martyres cum notissima apud Græcos S. Euphemia passi sint Chalcedone in Bithynia; non video eorum memoriam Græcis Fastis fuisse insertam. Primus eos celebravit auctor Martyrologii per Rosweydum editi paucis his verbis: Apud Chalcedonam Sosthenis et Victoris. *Wandelbertus eosdem duobus versiculis ornat in hunc modum:*

* *i. e.* quarto Idus

Sosthenes et Victor quartis * memorantur, eamdem
Christi pro regno sortiti et laude coronam.

Ado prolixiori elogio gesta Martyrum perstringit. At necdum inveni ex quibus S. Euphemiæ Actis sua hauserit: neque enim in vulgatis Actis omnia leguntur. Verba subjungo: Eodem die in Chalcedona, natalis sanctorum Sosthenis et Victoris: qui, cum beata Euphemia sub Prisco consule pro Christi nomine decertaret, apertis sibi divinitus oculis, viderunt circa illam angelorum præsidia sanctarumque virginum chorum: atque hoc viso ad Christum conversi, ob insuperabilem fidei confessionem trusi in carcerem, et inde producti, ad stipites religati sunt. Quibus primum ursi, ac deinde ferocissimus leo, dimissi, cum in
C nullo eos læderent, misit proconsul ad deferendam cupam, in qua eos pariter concremaret. Illi vero interea incumbentes orationi, vocati de cœlo, datoque sibi mutuo pacis osculo, spiritum emiserunt. *Eodem plane modo* Sosthenis *et* Victoris *martyrium refert Notkerus, sed paulo brevius, et prætermissa occasione conversionis.*

et martyrium breviter sic exponitur.

2 *Usuardus vero sic habet:* Eodem die in Calcedonia, sanctorum Sostenis et Victoris, qui ob fidei confessionem, sub Prisco consule, carcerem, vincula et bestias superantes, tandem in oratione vocati de cœlo, spiritum emiserunt. *Elogium, quo celebrantur in hodierno Martyrologio Romano, ex Adone fere contractum est,* E
atque ita sonat: Chalcedone sanctorum martyrum Sosthenis et Victoris, qui in persecutione Diocletiani sub Prisco Asiæ proconsule post vincula et bestias superatas jussi sunt incendi: at illi salutantes se invicem in osculo sancto, in oratione positi spiritum emiserunt. *Hæc non omnino congruunt cum Actis S. Euphemiæ hactenus a me visis. Etenim in quinque aut sex exemplaribus Latinis aut Græcis, quæ Metaphrastæ tribuuntur, aut cum scriptis ab eo fere consonant,* Sosthenes *et* Victor, *dum jubebantur S. Euphemiam ad ignem parare, visione divina dicuntur conversi, ita ut officium recusarent. Hinc in carcerem ducti, indeque postea ad præsidem reducti, cum fidem constanter profiterentur, bestiis objecti dicuntur, ab iisque, dum orabant, sic occisi sunt, ut tamen non fuerint devorati. Additur et vox cœlo dimissa, qua ipsorum preces exauditæ dicuntur: ac demum corpora eorum sepulta a Christianis sunt secundum Metaphrastem.*

ut adjuncta omnia non videantur satis certa.

3 *Petrus de Natalibus lib.* VIII *cap.* LXI *elogium concinnavit ex Actis S. Euphemiæ, ut affirmat. At nihil addit jam datis præter diem martyrii, quod ait contigisse* 4 Idus Septembris, *et hæc verba de feris Sanctos venerantibus:* Sed cum ab F
eis *(Sancti)* in nullo læsi fuissent, quin potius omni deposita feritate pedes Sanctorum lingerent etc. *Vix credere possum hæc in Actis fuisse inventa. Attamen, cum Acta S. Euphemiæ ad* 16 *Septembris illustranda veniant, speremque nos eo tempore habituros Acta alia hactenus inedita, studiosum lectorem malim remittere ad illa Acta, ut ibi singula accuratius examinentur, quam præcipitare judicium. Erit ibi etiam locus examinandi censuras, quibus Tillemontius Acta S. Euphemiæ impetiit, ulteriusque explicandi horum Martyrum gesta, si videatur necessarium.*

DE

A

D

DE SS. MENODORA, METRODORA ET NYMPHODORA

SORORIBUS, VIRGINIBUS AC MARTYRIBUS

IN BITHYNIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

Sanctarum apud Græcos et Latinos memoria: cultus apud Græcos: Acta a Metaphraste conscripta.

B

SUB GALERIO MAXIMIANO. *Memorantur hæ Sanctæ apud Græcos, Moscos et Latinos:*

Memoria sanctarum sororum Menodoræ, Metrodoræ *et* Nymphodoræ, *virginum et martyrum, in omnibus passim Græcorum Fastis hodie celebratur, videlicet in Menologiis diversis, in Menæis impressis et Mss. in Typico S. Sabæ aliisque libris ritualibus, quos singulos enumerare non est necesse. Eadem a Græcis derivata est ad Moscos, in quorum Ephemeridibus aliisque Menologiis annuntiantur eædem Sanctæ. Græcos demum secuti sunt Latini, Galesinius, Molanus, et Baronius in Martyrologio Romano, ubi ad hunc diem ita habet:* In Bithynia sanctarum virginum Menodoræ, Metrodoræ et Nymphodoræ sororum, quæ sub Maximiano imperatore et Frontone præside martyrio coronatæ, pervenerunt ad gloriam. *Hæc desumpta sunt ex Menologio Sirletiano, in quo fere eadem habentur, omisso tamen titulo virginitatis. Breve etiam est elogium, quod legitur in Menæis impressis, neque in illo* Virgines *nominantur, imo in annuntiatione ibidem vocantur mulieres, quemadmodum etiam fit in Anthologio, quod anno* 1738 *Græce recusum est: ac tandem nulla fit mentio virginitatis in Menologio Basiliano.*

C

et celebrantur ac coluntur ut Virgines:

2 *Hoc silentium Menologii et Menæorum de virginitate Sanctarum Actis virginitatem asserentibus opposuit Tillemontius tom. V nota* 71 *in Persecutionem Diocletiani, insinuans non videri pro virginibus habendas. Verum non curavit ille legere omnia, quæ de hisce Sanctis habentur in Menæis. Cum enim solemni colantur Officio, multa quoque inserta de illis sunt canticis in earum laudem compositis; in iisque ut virgines celebrantur locis variis, cum in Menæis impressis, tum in Anthologio mox laudato. Nam post versus aliquot* (στιχηρὰ *vocant Græci) de beatissima Virgine ob octavam Nativitatis, mox de sanctis Sororibus hæc sequuntur:* Ἀδιαφθόρως συνήφθητε Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, συντηροῦντι τὴν ὑμῶν παρθενίαν ἀμόλυντον *etc. Hæc Latine ita expono:* Incorrupte agglutinatæ estis Christo Deo nostro, impollutam conservanti virginitatem vestram. *Deinde variis vicibus* virgines *nominantur in sequentibus canticis, et de sponso earum Christo iterata fit mentio. In Anthologio:* Αἱ τρεῖς παρθένοι, *id est,* tres Virgines *etc. Accedit Synaxarium Ms., quod Majoribus nostris communicatum est a Sirmondo. In illo Græce annuntiantur ad hunc diem, prout singula verba facio Latina:* Certamen sanctarum martyrum, sororum et virginum, Menodoræ, Nymphodoræ et Metrodoræ. *Nullum igitur superest dubium, quin hæ sanctæ Sorores ut virgines celebrentur a Græcis: longe igitur meliori ratione illarum virginitatem asseruit Metaphrastes, quam illam dubiam facere voluit Tillemontius.*

E

Acta a Metaphraste conscripta, quæ solum Latine edenda.

3 *Acta* SS. Menodoræ, Metrodoræ et Nymphodoræ, *quæ Latine edita sunt apud Lipomanum et Surium, passim attribuuntur Metaphrasti. Græcum horum Actorum initium dat Allatius de Simeonum scriptis pag.* 130, *interque ea recenset, quæ Metaphrastem haud dubie habent auctorem. Exstant Græce in variis codicibus, et apographum Græcum ex codice Medicæo ad manum habeo, illudque contuli cum versione Latina Lipomani. At cum satis accurata mihi appareat versio illa Latina, operæ pretium me non facturum existimo, si Acta Græca ederem, præsertim quia illorum auctoritas tanti facienda non videtur, ut nequeant Latina sufficere. Tillemontius, licet Acta magni*

F

non faciat, recitat tamen quoddam illorum compendium tom. V *in Persecutione Diocletiani art.* 62; *et nota in eamdem Persecutionem* 61 *aliquot contra fidem Actorum difficultates levioris momenti objicit. Verum necesse non est eas operose hic discutere, cum non omnino repudianda hæc Acta crediderit, nec illa ego defendenda censeam ut prorsus genuina et fidei indubitatæ. Quapropter sufficiet breviter in Annotatis observare ea, quæ aut Tillemontio aut nobis displicent; ibique similiter indicare, si quid in Fastis Græcorum occurrat, quod cum Actis non congruat, aut alia de causa observandum videtur.*

VITA

A

VITA

AUCTORE METAPHRASTE

Latine reddita a Lipomano ex editione ejusdem Lipomani tom. VI fol. 238.

Sanctæ in Bithynia natæ, vivunt in loco solitario:

Nec mulieribus quidem, nec puellis clausum est stadium martyrii : sed et eæ mortem contemnunt, et decessum habent pro ludo : immo vero ipsum honorant et amplectuntur, ex eo pulchras sibi merces comparantes, nempe regnum cœlorum. Propterea admirabilis quoque trinitas martyrum et virginum, Menodora, inquam, et Nymphodora et Metrodora, quæ vere erant dona B virginitatis, prompto et alacri animo ad hoc venerunt, et cum voluptate mortem susceperunt fortissime, non quæ ad inferos deducit, ut mors solet impiorum, sed ad æternos thalamos et sacros porticus, et ad ipsum jucundum sponsum Christum transmittit alacriter. Atque modeste quidem et liberaliter fuerunt educatæ in Bithynia, (ea enim tamquam generosos aliquot ramos has tulit Virgines) et eas circumvolarunt gratiæ virginitatis : simul autem exortus est etiam flos in vultu, et rubor in genis. Nam et jucundissimum exhibebant spectaculum, et per speciem corporis animæ nobilitas sensim in eis relucebat : et erant pulchræ citra curiositatem. Paulatim autem eis excurrebat ætas, et amantes virginitatem, fugiebant hominum consuetudinem, et desiderabant solitudinem. Propter Christum ergo relicta, quæ eas tulerat, patria, veniunt in quemdam tumulum non procul a a Pythiis thermis *a*, et temperanter in eo vivebant, et in omni alia virtutis exercitatione studiosæ erant et diligentes. Cum autem procedente tempore admisissent omnem gratiam divini Spiritus, bonis resplendebant operibus et miraculis, et copia gratiarum erant revera civitas sita supra C montem. Et ideo cito evadunt manifestæ, et multi ad eas confluebant : qui non solum liberabantur a morbis et a malis spiritibus, sed fiebant etiam divites luce animæ et salute. Hæc perveniunt etiam ad aures Frontonis, cujus fidei commissa fuerat regionis illius administratio, Maxi- b miano *b* tenente Romanorum imperium : et c continuo mittit Fronto suum assessorem *c* cum multis ministris et satellitibus, jubens ut quæreret virgines.

captæ perducuntur ad judicem et interrogantur:

2 Cum autem inventæ fuissent : Undenam, dicebat judex, tanta est vobis audacia, ut, mitto cætera, Deum colatis, quem neque ipse magnus Maximianus, neque nos honorantes in hodiernum usque diem conspecti sumus ? Nequaquam autem perturbatæ, sed in eodem animæ statu manentes Virgines : Nos, o judex, dixerunt, non humano decreto Deum nosse didicimus : sed eum utique, qui semper est, et universum intuetur, confitemur : qui etiam hunc continet ordinem universorum, et potestate, d non essentia, mente comprehenditur *d* : qui munda vita delectatur et virtute, et iis, qui sic D ex virtute vitam agunt, suæ bonitatis gratia solet apparere : et sub quo reges imperant, et tyranni terram sua obtinent ditione. Virginis hæc valde constanter et concinne respondentes præses intuens, et modestiam valde est admiratus, et responsorum sapientiam. Diu itaque tacens, et hæc ducens pro miraculo, vix tandem secundam intulit interrogationem, rogans, quænam essent earum nomina, et quæ patria. Illæ autem : Primum quidem , a Christo vocatæ *e* sumus, dixerunt. Quod si etiam nomen a baptismo e impositum oporteat addere, una quidem Menodora, altera autem Metrodora, deinde tertia Nymphodora, dicimur. Patria autem nobis est Bithynia. Ex eodem vero semine productæ sumus, et ab eadem matre sumus educatæ, et ab eisdem parentibus dilectæ sumus, et eamdem matrem et eumdem patrem appellavimus. Eamdem quoque vitæ rationem secutæ sumus, et eamdem adhuc tenemus sententiam.

libere pro omnibus respondens Menodora,

3 Morum itaque et verborum liberalitatem ille silentio admiratus, curiose admodum et callide vafer ille conatus est protinus Virgines seducere : Ne ergo, dicens, quæ dii ad concordiam bona dederunt, vos, o caræ Puellæ, red- E datis vana et inania : sed super hæc etiam alia ædificate, et mihi parentes, diis quoque communiter sacrificate, et tanquam sorores in benevolentia erga eos consentite protinus , nec sustineat altera alteram sororem videre turpissima, o dii, et acerbissima patientem, et florem pulchritudinis probris et contumeliis miserabiliter affici. Hæc ergo, ut qui, quæ oportet, dicam et vobis utilia, a me accipite , et mihi parete, tamquam patri, in vos paternam servanti affectionem. Sic enim imperatoris benevolentiam assequemini et gloriam, et vos excipiet affluentia et mare bonorum, et merito felices semper existimabimini, et memoriæ mandabimini. Sin minus, immane et crudele supplicium consumet pulchram vestram et teneram speciem. Ad hæc excipiens Menodora : At nobis, inquit, o judex, nec quæ tu promittis, videntur esse magna : nec quæ tu rursus minaris, possunt ullum terrorem incutere. Nam frui quidem divitiis, et deliciis, et gloria et aliis jucundis, quo majorem habet ad tempus voluptatem, eo stabilius ac diuturnius illic habet supplicium. Supplicia autem, et hujus , in quod cadit interitus, corporis afflictio, nos quidem hic fortasse mo- F lestia afficiunt, et efficiunt, ut dolor aliquis sentiatur : lætitiam autem conciliabunt, quæ nunquam est desitura. Nam malum quidem, quod a te infertur, est ad tempus : et bonum, quod confertur, præterit : nostri autem Domini et id, quod affert molestiam, est æternum ; et id, quod lætitia afficit, semper manet. Sic et magis videbimur sorores , et sorores animis potius quam corporibus ; si, sicut nos venter unus peperit, ita etiam mors consummet pro pietate , et idem suspiciet thalamus. Sic non dissolvetur nobis amicitia, neque a nobis invicem separabimur : sed perpetuam servabimus nobis fraternitatem et conjunctionem , si ei, qui nos finxit sorores, exhibeamus etiam sororias voluntates. Sed te non negabimus, sponse Christe, coram hominibus. Nec tu ergo nos neges coram Patre nostro, qui est in cœlis. Castiga itaque, o judex, hunc tibi pulchrum florem corporis , et consume flagellis. Nullum enim ornamentum pulcherrimum, neque aurum, neque tegumentum

A tum ullum magnificum et varium, ita ornaverit corpus, ut tuæ plagæ, tua flagella, quæ nos jam diu sitimus propter Christum, et quæ adhuc magis desideramus.

graviter usque ad mortem cæditur. 4 Hæc non moderate tulit judex, sed omnem iram in hanc immisit Virginem: et statim jubet, aliis duabus abductis *f*, exutam Menodoram cædi a quatuor lictoribus, et sic exclamare præconem: Deos cole: bonis verbis et laudibus prosequere imperatorem: latas leges noli injuria afficere. Illa autem, cum duabus horis cæderetur, nullum sensit dolorem *g*. Nam propter insignem generositatem ne plagis quidem ingemiscebat. Vultus autem rubor nihil omnino expalluit: toto enim oculo adspiciebat ad futura, speque suspensus et erectus erat ejus animus. Stultus autem judex, qui hæc perspicere non poterat, (occæcatos enim habebat oculos animæ) existimabat se propter tormenta molliorem habiturum Martyrem, et ad ea, ad quæ prius eam hortabatur, et jubebat rursus sacrificare. Illa vero: Et quodnam, inquit, aliud, præter hoc, opus a me factum est? An non vides, quod me totam Deo meo sacrificavi? Quænam enim est meo sanguini utilitas, dum descendo B in interitum, si non eum prius meo Sponso sacrificavero? Hæc cum veluti quædam scintilla cecidissent in animum assessoris, eum magis accenderunt, et ejus furorem vehementius inflammarunt, et armaverunt contra sacram illam animam. Et virgis* ossa conserebantur, et confringebantur genæ roseæ Martyri, quæ non movebatur omnino, nec concidebat. Erat enim omni ex parte alligata valido ac firmo Christi desiderio. Deinde Sponso suum adventum significat. Et cum magna voce clamasset, Domine Jesu Christe, mea exultatio, meus amor, ad te spem meam confugio, accipe in pace meam animam: et ipsum emisit spiritum, et præclare ascendit ad Sponsum, quem diligebat, pro ipso susceptis stigmatibus et vulnerum cicatricibus exornata, et quovis flore speciosius et jucundius variata.

** alias verti potest* baculis

Deinde Sororibus ad tribunal ductis nudum Menodoræ corpus ostenditur: *h* 5 Post quartum autem diem, cum apud se consultasset assessor *h*, ne ab aliis quoque ejus Sororibus vinceretur, et animum versasset in omnem partem, et mentis quodammodo intima explicasset penetralia; Metrodoram quidem et Nymphodoram ducit ad tribunal. Eas autem ille quidem miser sub suum producit conspectum, C et ponit ante pedes virginales pulcrum illud corpus Sororis, quod non habebat amictum, non integumentum, totum tumidum et confectum vibicibus, apertaque flagrorum et plagarum vestigia ferens in omni membro, et quasi sentibus obsitum vulneribus, mirabile quoddam spectaculum, et nec ipsis quidem oculis credibile. Sic enim existimabat fore, ut eas obstupefaceret, et metum eis afferret, timentibus, ne eis tale aliquid eveniret. Sed illius quidem corpus sic fuit propositum, et omnes qui circumsistebant, animo perturbabantur, et manifestas effundebant lacrymas, et eo spectaculo movebantur ad misericordiam, præter sævam et immanem animam judicis: eum enim non misericordia, sed ira potius subibat et indignatio. Illæ autem trahebantur quidem a propriis visceribus ad lacrymandum: sed id eis nequaquam permisit conscientia. Sciebant enim et martyrem esse Sororem, et ipsas quoque hoc postea futuras, et ad ipsam mox esse venturas per consummationem. Itaque sic fuerunt affectæ, perinde acsi venissent ad thalamos Sororis: erantque valde lætæ et plenæ voluptate, ut quæ eam deducerent ad thalamos, in quos non cadit interitus, et ut nec ipsæ ab iis essent remotæ, properarent.

A. METAPHRASTE.

illæ vero nec eo spectaculo nec blandimentis flectuntur. 6 Sed judex, etiamsi tam forti et tam excelso fuissent animo ad conspectum Sororis, non desperavit tamen se eas esse persuasurum: sed (ut est in proverbio) omnem movit lapidem, partim quidem minis tormentorum tentans earum labefactare animum: partim autem bonorum promissis illicere, et, Si sacrificaveritis, inquit, scribam statim ad imperatorem. Ille autem pecuniis et opibus multis vos donabit, vosque viris genere et dignitate clarissimis conjunget matrimonio, et invenietis sponsos dignos vestra pulchritudine. Et is quidem hæc. Illæ autem, Quousque, dicebant, non cessabis, miser, non nostro solum scopo, sed etiam tibi ipsi dicere contraria? et nunc quidem nos vocare sorores hujus Beatæ, nunc autem nos aggredi tanquam alienas, et quæ facile possunt vinci? Si nos ergo credidisti esse sorores genere, hanc etiam pro pietate constantiam, et nihil abjectum et illiberale, neque tali Sorore, neque illa, ex qua tres Rami orti sumus, radice indignum inventurum existima. Sin autem vis scire, qualis sit nostra constantia, ex ea, E quæ præcessit, accurate intellige. Si enim ea, cum nullum haberet exemplar propositum, tantam ostendit virtutem, quidnam fecerimus nos, tale exemplar, nempe Sororem, adspicientes? An non vides, quemadmodum illa vel jacens nos adhortatur, et cognationem revocat in memoriam, et ad talem zelum nobis addit animum, seipsam præbens pulchrum exemplar decertationis? A qua certo scias nos non esse discessuras, neque illius nobilitatem habituras contemptui. Non fallemus parentes, illius solius parentes esse persuadentes, si in periculum veniamus de pietate. Valeant divitiæ, valeat gloria, et hæc, quæ sunt e terra, et rursus in terram revertuntur. Valeant proci, in quos cadit interitus. Habemus nos Christum nostrum sponsum, quem valde amamus, et cui cum dotem solum dederimus, eam, quam pro ipso subimus, mortem, sacros immortales et æternos accipiemus thalamos, et præclare apud ipsum regnabimus.

Martyrium Metrodoræ: Nymphodora rursus blandimentis tentatur; F 7 Ex his intelligens judex se nihil quidem effecturum, ferventi tamen iræ indulgens, secundam Sororem seorsum dat secundo loco torquendam. Et sublime quidem in ligno pendet mulierum fortissima Metrodora, lampades autem ignis eam urebant ex omni parte: et cum spatio duarum horarum hoc gravi premeretur supplicio, solum suum clamabat Amatorem, et ejus invocabat auxilium. Sed neque idolorum negligebat deceptionem, sed et eam subsannabat, et, id quod erat revera, turpem ostendebat et ridiculam. Deinceps autem generosam quidem illam Virginem illinc deducit, ferreis vero vectibus *i* subjicit, et universum ejus corpus premit *i* et confringit. Illa autem defatigatam jam sentiens naturam, Sponsum dilectum alloquitur, ut quæ per mortem ei appropinquaret, et sibi parat thalamum. Deinde animam suam credit manibus angelorum, et tota ad ipsum excedit. Iniquus autem ille judex spem omnem abjiciens, et non valens ferre summum dedecus, sibi tamen quamdam relinquebat consolationem, nempe tertiam Sororem. Et cum producendam curasset Nymphodoram, mansuetudinem et hilaritatem impudenter simulavit, et ei dixit: Mihi morem gere, o pulcra adolescentula, quam ego plus, quam alias

A. METAPHRASTE.

alias (deorum amicæ id sciunt gratiæ) et admiror propter pulchritudinem, et ætatis misereor. Morem mihi gere, qui non minus, quam germanæ filiæ tuo incendor amore : et accedens (quidnam est hoc grave?) deos solum adora, et statim maximam quidem tibi gratiam habebit imperator : dabit autem pecunias et honores, et quod est longe maximum, apud ipsum fiduciam. Sin minus, hei mihi, tu quoque ipsa male peribis : neque hæc mors acerba tibi quicquam omnino proderit, quomodo nec tuis profuit Sororibus.

sed fortiter respondens, etiam coronatur martyrio

8 Cum sic dixisset judex, postremo autem eam et prudentem et ceteris vocasset sapientiorem, illa alia ejus verba non magis curans, quam nugas, id autem solum, quod eam vocabat prudentem, excipiens : Non te pudet, inquit, nec erubescis, nunc quidem nominare prudentem, nunc autem verum Deum relinquentem jubere ad tuos accedere dæmones? Et quonam modo, inquit, extremæ non fuerit hoc infamiæ, et mentis plane emotæ, a communi Domino et universorum Opifice deficientem sequi manuum opera, quæ carent sensu et intelligentia, et ea colere tanquam deos? Quænam ex eis possim sperare, et quænam lucrifacere, dic mihi, et accipio. Ostende
B mihi, quid boni sis consecutus ex tua in illos spe : et parebo. Sed nihil potes dicere. Revera enim simulacra gentium, argentum et aurum, opera manuum hominum. Similes illis fiant, qui colunt ea. Et ideo ne parcas ea, quæ velis, facere. En tibi carnes paratæ pati propter Christum, et magis, quam tu nos punire. Tunc ignorans scelestus, quid ageret, et quamnam spem apprehenderet, (per omnia enim fuerat repulsus) hanc quoque sublimem in ligno extollit, et ferreis eam
k discerpit ungulis *k*. Sed illa ad hoc nullam neque vocem, neque gemitum emittebat : aperte autem ostendebat, se cum Deo colloqui. Et hoc docebant et labra, quæ movebantur, et oculi, quos ad cælum extollebat. Ille autem stolidus rursus quoque verbis eam est aggressus, non citra violentiam, et per præconem jussit eam sacrificare, et liberari a tormentis. Illa vero dicebat : Me Domino meo sacrificavi, propter quem vel pati est voluptas et mori lucrum. Illud autem injusto judici majorem accendit furorem. Deinde autem
e eam quoque ferreis contrivit et confregit vectibus. Sed hujus quoque omnino similiter curam gerebat Deus ut Sororum, et efficiebat, ut immane vinceret supplicium, et adversus ipsam
C fortis staret naturam : deinde eam ad se quoque accersit, et Virgo libenter deponit animam in sinu Amatoris.

corpora miraculo, ut fertur, servata : sepultura, ibique ecclesia structa, miracula :

9 Impius autem judex iræ utens auxilio, etiam in ipsa mortua corpora bellum gerit : et cum accendisset fornacem, eamque aluisset multa et apta materia, in ipsam jaculatur corpora martyrica. Deus autem amator animarum, nec corpora quidem neglexit : sed magna vis repente erumpens tonitruum et fulgurum, prævenit ignem fornacis, et ipsum judicem, et quæ ei serviebat, multitudinem in favillam redigit ei fuli-
l ginem *l*. Et hoc invenerunt proœmium gehennæ, quæ nunquam desinit qui erant illa sola revera digni. Vehemens autem repente erumpens pluvia, extinguit fornacem ; et cum statim avidis manibus Virginum corpora pii sustulissent, magnificeque ornassent et composuissent foderunt eis sepulcrum in loco earum consummationis : Deo quoque hoc providente admirabiliter, ut quas unus pepererat uterus, eis quoque unum daretur sepulcrum : et quarum animæ unum et eumdem sunt thalamum conse- D cutæ, earum ne surdus quidem cinis separaretur : sed Sorores in vita, Sorores in cœlis, Sorores etiam in terra ostenderentur. Templum autem in hodiernum usque diem positum est in earum sepulcro, instar cujusdam fluvii intus effundens miracula *m*. Hæc audiant sorores, et m universæ mulieres, tam virgines, quam quæ sunt conjunctæ matrimonio. Et illæ quidem sic se invicem diligant : hæ autem suam non condemnent naturam. Nam fœminis quoque aperta est janua martyrii. Omnes autem similiter et mortem et omnia contemnant, ut similia quoque consequantur ab ejus bonitate et benignitate. Quæ detur nobis omnibus consequi gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi : cum quo Patri simul cum sancto Spiritu gloria, honor et potentia, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Locum eodem fere modo exprimit Menologium Basilianum :* Habitabant autem in Pythiis, ubi calidæ prodeunt aquæ. *In synaxario Ms. Sirmondiano dicuntur* in Pythiis *habitasse duobus milliaribus a thermis. Locum alias non invenio : at in Bithynia eum fuisse existimo. Tillemontius quidem nota* 71, *quia patriam reliquisse dicuntur, conjicit locum fuisse extra Bithyniam; at ex relicta patria nequit colligi, eas esse profectas ad aliam provinciam.* E

b *Intelligendus est Maximianus Galerius, qui cum Constantio ut Augustus imperare cœpit anno* 305, *quique Asiam minorem, cujus pars est Bithynia, obtinebat.*

c *Apud antiquos Romanos dicebantur* assessores, *qui principibus aut præfectis judicantibus aderant, eosque consilio juvabant. Hinc Tillemontius dubitat, an congruat officio assessoris, quod hic dicitur missus ad Virgines quærendas. Verum verba Græca, quæ hic minus accurate expressa sunt, ostendunt, missum fuisse assessorem, ut causam Virginum judicaret, non ut ipse eas cum satellitibus quæreret. Nam pro vocibus Latinis*, jubens ut Virgines quæreret, *hæ habentur Græca :* τὰ κατὰ τὰς παρθένους αὐτῷ ἐπιτρέψας, *id est*, quæ spectabant ad virgines ipsi permittens. *Ex mox sequitur, pro illis verbis Latinis :* Cum autem inventæ fuissent, Ὁ δὲ διὰ τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ δημίων μεταστειλάμενος ταύτας F *etc.* Ille vero *(assessor)* per servientes sibi lictores illas accersens. *Hæc clare ostendunt, assessorem misisse lictores, ut accerserent Virgines, quarum habitatio ei satis videtur fuisse nota. Mox vero assessor, ut ex Græco clarum est, alloquitur adductas Virgines, et totum judicium peragit.*

d *Id est, cujus potestas intelligi ab hominibus potest, non vero essentia comprehendi.*

e *Id est*, Christianæ *dicimur.*

f *Voces*, aliis duabus adductis, *non sunt in apographo meo Græco : at ex sequentibus utcumque colligitur, abductas fuisse.*

g *Ait Tillemontius totam historiam sine miraculis narrari a Metaphraste usque ad mortem Virginum. Verum non potuit* Menodora *duabus horis cædi, et corporis dolore carere sine miraculo. Malim credere Virginem generosam tam fortiter se gessisse, acsi dolorem non sensisset ; sed revera nimio dolore occubuisse.*

h *Tillemontius, ex hoc loco discens assessorem præfuisse*

A *præfuisse judicio, rogat, an tanta fuerit assessoribus potestas, ut, ubi aderat præfectus provinciæ, ipsi judicarent, et ad mortem condemnarent? Respondeo eam non fuisse assessoribus potestatem, quantum existimo; nisi eam a præfecto acciperent. At non videri dubitandum, quin assessores judicare et ad mortem condemnare possent, quando ad id delegabantur a præfecto; prout hic factum dicitur. Advertit secundo Tillemontius, in Menologio Basiliano totum judicium attribui Frontoni præfecto, uti etiam fit Synaxario Ms. Sirmondiano. Verum respondeo præferendam esse Metaphrastis sententiam; quia martyrologi, rem breviter explicantes, videntur Frontoni attribuisse, quod ejus mandato fecit assessor.*

i *Diversis igitur tormentis tentatæ sunt sanctæ Sorores.* Menodoræ *nec latera adusta sunt, nec corpus ferreis vectibus confractum; uti factum est* Metrodoræ. *Attamen in laudatis Menologio et Synaxario etiam crura* Menodoræ *confracta dicuntur; et supra num.* 4 *de ea dicitur:* Et virgis ossa conterebantur.

k *Aliud iterum supplicium, pro quo* Metrodoræ *latera sunt adusta. Eodem tamen tormento hisce duabus mors dicitur illata. Utrum vero* Nymphodora *eodem die cum* Metrodora *fuerit occisa, non liquet. At certe non omnes uno die sunt coronatæ, ut constat ex dictis num.* 5*: hinc dies martyrii singularum etiam est incerta.* A. METAPHRASTE.

l *Tillemontius hoc miraculum explodit, tamquam ex genio Metaphrastis prolatum. Nolim pro facti veritate certare, cum nec in Menologiis aut Synaxariis hujus miraculi fiat mentio: alias tamen in optimis quoque Actis Sanctorum corpora simili miraculo conservata leguntur.*

m *De loco sepulturæ, et miraculis ibi patratis consonant Menologium Basilianum, et Synaxarium, in quo dicuntur beneficia apud sepulcrum continuata* usque in hodiernum diem, *sicut etiam hic asseritur. Miracula autem illa admodum verisimilia sunt ob celebritatem, qua apud Græcos cultæ sunt hæ Sanctæ. Ceterum an umquam translatæ sint harum Sanctarum reliquiæ, prorsus ignoro. Invenio quidem in Itinere Romano Ms. Papebrochii nostri pag.* 231, *Cæsenæ in Italia ostendi* os grande ex corpore S. Metrodoræ *in ecclesia cathedrali; sed dubitari potest, hujusne* Metrodoræ *sit, an alterius.*

B E

DE SS. EUPLO VEL EUPLIA, ALEXANDRO, CUPSICO VEL CEROCISO, HYSICO, ALOPONO, SILVANO ET ALIIS QUINQUE

CÆSAREÆ IN CAPPADOCIA J. S.

Ex apographis Hieronymianis.

M*artyrum aliquot manipulum, Cæsareæ in Cappadocia passorum, hodie suggerunt Fasti Hieronymiani, sed nomina in illis corrupte et diversimode relata sunt. Florentinius textum Martyrologii sui ita edidit:* In Cæsarea Cappadociæ natalis sanctorum Eupli, Alexandri, Cupsici*, Hysici, Aloponi, Silvani cum aliis quinque. *In Corbiensi* C *idem est Martyrum numerus, ibique hi sic exprimuntur:* In Cæsaria Cappadociæ, natalis sanctorum Eupliæ, Alexandri, Cirocisi, Hisici, Alaponi, Silvani cum aliis quinque. *Ex hisce existimo, undecim omnino fuisse Martyres. Diversitatem nominum jam observari in titulo ipso, nec lubet divinare, utro loco scribantur rectius. Ceterum ex hoc toto manipulo unus tantum Martyr nomine corrupto ponitur in apographo Epternacensi, quod ita habet:* Cæsarea Cappadociæ Euferiæ. *In Gellonensi apud Acherium hi cum aliis miscentur, nisi credamus solius* Eupliæ, *quæ prima ponitur, ibidem fieri mentionem, quamvis nomen* Silvani *deinde bis repetatur. In duobus e contractioribus, apud nos post tomum* VII *Junii editis, Labbeano nimirum et Augustano, etiam* Eupliæ *habetur memoria, et Deinde* Silvani: *sed hic etiam ad aliam classem pertinere potest.* F

* *ita in corrigendis*

DE

A D

DE AFRICANIS MARTYRIBUS

DOLETATULO, AUT CATULO, TUSCO, VALENTINO, ET FORTASSE MAGARO

J. S.

Ex apographis Hieronymianis.

Quæ in apographis Hieronymianis regnat diversitas, in hisce quoque Martyribus conspicitur. Etenim tres Martyres exhibent codices Florentinii cum Epternacensi; quartum vero adjungit Corbeiensis. Ex nominibus autem nullum reperio, quod in omnibus eodem modo exprimitur. Textus Florentinii sic habet: In Africa sanctorum Doletatuli, Tusci, Valentini. *Epternacense:* In Africa Catuli, Tusci, Valentianæ. *Corbeiense, prout editum est ab* B *Acherio, ita habet:* In Africa natalis sanctorum martyrum Doletatuli, Tusciæ, Magari, Valentini. *In contractis codicibus Richenoviensi et Labbeano* Tuscus *et* Valentinus *soli* in Africa *recensentur, iidemque aliis immixti nominantur in Augustano et Gellonensi. In primo Martyrologio ex iis, quæ edidit Martenius tom.* III *Anecdotorum, solus reperitur* Tuscus. *Ex hisce lector studiosus colligat, inter hos Martyres fuisse* Tuscum *et* Valentinum, *quorum nomina sic recte videntur expressa ob qualemcumque plurium codicum consensum.* Doletatuli *aut* Doletatulæ, *ut est in codice Flumiano apud Florentinium pag.* 1068, *magis dubium est nomen, cum in Epternacensi vetustissimo legatur* Catuli, *cumque hic in omnibus contractis sit omissus. De* Megaro *item dubitatur, an reliquis accenseri debeat, quia in uno tantum reperitur codice.* E

DE S. BARYPSABA EREMITA ET MARTYRE

IN ORIENTE

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Sancti memoria in Fastis Græcorum: Acta antiqua Græca, de quorum fide dubitatur.

Memoria S. Barypsabæ apud Græcos annuntiata,

Græci plerique martyrologi hodie nobis annuntiant S. Barypsabam *alias* Baripsabam, *eremitam et Martyrem, Latinis fere omnibus ignotum. Menologium,* C *quod Latinum fecit Eminentissimus Sirletus, brevi elogio omnia fere, quæ de Sancto illo nota sunt, comprehendit, ita habens* : Eodem die natalis sancti martyris Baripsaba. Hic cum accepisset ab eremita quodam pio ac religioso preciosum Christi Sanguinem, qui effluxit e latere Domini Dei Jesu Chriti Salvatoris nostri, plurimos per illum ipsum sanabat. Itaque ab infidelibus nocte dolo interficitur, thesaurus autem ille remansit apud quemdam ejus discipulum servatus. *Menæa impressa plane eadem Græce habent : sed duos addunt versiculos, quibus explicatur mors Sancti hoc modo :*

Βαρυψαβᾶς δι' αἷμα θεῖον Δεσπότου
Εἰκεῖον* αἷμα, συντριβεὶς ξύλοις, χέει.

* *lege* Οἰκεῖον

Barypsabas propter Sanguinem divinum Domini
Proprium sanguinem, baculis contritus, fundit.

Quo mortis genere occisus sit Sanctus, alii non edicunt. At si revera baculis aut fustibus sit interfectus, ut hic dicitur, facile intelligitur, discipulum ipsius cum pretioso thesauro per tenebras aufugere potuisse, dum illum aggrediebantur.

ipsius elogium ex Menologio Basiliano,

F 2 *In Menologio Basiliano exponitur, quo modo sacer Christi Domini Sanguis fuerit conservatus, ac demum* Barypsabæ *traditus ; sed in fine adduntur aliqua præmissis utcumque contraria. Quare totum elogium huc transfero :* Quo tempore Judæi per invidiam Dominum nostrum Jesum Christum cruci affixere, Jacobus quidam adstans cruci, cum vidisset militem lancea latus Domini perforasse, et inde Sanguinem et aquam prodiisse, accurrens, cucurbita pretiosum Sanguinem excepit, atque apud se occultavit, illumque sub extremum vitæ suæ tempus duobus eremitis reliquit. Atque ita per manus deinceps traditus post multas ætates pervenit in potestatem cujusdam pii monachi, Baripsabbæ nomine, qui per illum plures curationes peragebat. Antequam autem decederet, sanctum Sanguinem una cum cucurbita accipiens, totam urbem regionemque illam obambulabat, frequentia perpetrans miracula. Qua re animadversa, quidam Deum minime timentes in eam spem venerunt, ut si Baripsabba interfecto potirentur ipsi cucurbita cum pretioso Sanguine, magnum

A gnum inde quæstum essent facturi. Igitur noctu illum adorti interficiunt. Et cucurbitam quidam acceperunt; sed nihil eorum, quæ sperabant, invenerunt. Ille vero ita trucidatus, spiritum reddidit.

quod tamen videtur corrigendum.

3 *Quod hic dicitur, homicidas illos accepisse quidem cucurbitam, sed nihil eorum, quæ sperabant, invenisse, non modo contrarium est Fastis jam datis, sed etiam Synaxario Ms., quod a Sirmondo acceperunt Majores nostri, licet illud Synaxarium alias accurate congruat cum hoc Menologio in historia accepti a* Barypsaba *sacri Sanguinis. Itaque finem istius elogii ex dicto Synaxario exscribo :* Ἰδόντες δέ τινες τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενοι, καὶ νομίσαντες ὅτι, ἐὰν αὐτὸν φωνεύσωσι καὶ λάβωσι τὸ τὰς ἰάσεις ἐπιτελοῦν, κερδήσουσι διὰ τούτου χρήματα πολλὰ, νυκτὸς ἐπελθόντες ἀπέκτειναν αὐτόν. Ἀλλ' οὐχὶ καὶ τοῦ σκοποῦ ἐπέτυχον· θείᾳ γὰρ ἐπινεύσει ὁ θήσαυρος οὗτος προπαρεδόθη τῷ μαθητῇ αὐτοῦ φυλαττόμενος, καὶ μετὰ καιροὺς τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ ἀπεδόθη. *Latine hæc ita sonant :* Videntes vero quidam, Deum non timentes, et existimantes, si illum occiderent, illudque acciperent, quo sanationes perficiebantur, se per illud impetraturos multum pecuniæ, noctu accedentes, ipsum interemerunt. B At neque sic desiderata consecuti sunt: divina enim providentia thesaurus iste traditus fuit discipulo ipsiùs custodiendus; et labente tempore magnæ huic urbi *(Constantinopoli)* traditus est.

Acta Græca Metaphraste multo antiquiora ;

4 *Quæ referuntur in Fastis modo laudatis, longiori sermone exponuntur in Actis Græcis, quæ præ manibus habeo. Leo Allatius de Simeonum scriptis pag.* 123 *illorum Actorum dat initium, eademque ponit in eorum catalogo, quæ ob styli differentiam aut scriptoris ætatem nequeunt esse Metaphrastis. Utraque ratio in hisce concurrit, cum stylus sit humilior stylo Metaphrastis, cumque Acta hæc Metaphraste haud dubie sint vetustiora, ut vel ex solo codice, ex quo apographum nostrum est, facile probatur. Quippe Papebrochius noster de codicis vetustate hæc annotavit :* Ex codice Vaticano 1589, cujus primum ternionem, charactere longe a ceteris differentem ante mille annos conscriptum censebat Leo Allatius, bibliothecæ Vaticanæ custos, cujus hoc est specimen. *Deinde dat initium tituli, quod contuli cum litteris Græcis seculi* VII, *quas dedit Montfauconius in Palæographia Græca lib.* III *cap.* IV, *vidique singulas tituli litteras optime cum iis congruentes,* C *et plerasque etiam cum datis apud Montfauconium litteris seculi* VI. *Deinde subdit Papebrochius :* Reliqua autem omnia ejusdem temporis esse, etsi minusculis conscripta, indicant singularum Vitarum tituli ab eadem plane manu, forma etc. item quædam Vitæ in medio. *Hæc omnia insinuant, codicem illum verisimiliter esse seculi* VII, *sicut credidit Allatius ; et consequenter Vitam hanc Metaphraste multo esse vetustiorem.*

sed inconcinne et minus accurate scripta.

5 *Attamen vel sic difficulter statui potest, quanta huic Vitæ fides debeatur, cum accurate scripta non sit, et præsertim cum ea habeat de collectis Sanguine et aqua, effluentibus a latere Christi Domini in cruce pendentis, quæ non legimus apud ullum scriptorem antiquum. Accedit et alia dubitandi ratio, quia nonnulli negant Sanguinem Domini in terra remansisse post gloriosam ipsius resurrectionem, laudantque pro ea opinione auctoritatem S. Thomæ Aquinatis. De ultima hac dubitandi ratione mox agam paulo latius. Quod vero spectat ad singula factorum adjuncta, certum est aliqua in hisce Actis referri modo parum verisimili, et non admodum credibili ; atque aliqua etiam amplificari supra verisimilitudinem, ut in Annotatis observabo. Hac de causa multum dubitavi, utrum hæc Acta essem Operi nostro inserturus, an vero ut inutilia omissurus. Attamen, quia de iis jam meminit Allatius, et Majores nostri ad* 15 *Martii in S. Longino eadem laudarunt, danda censui, examinandumque, an saltem præcipuum, quod in Actis adstruitur, de Sanguine nimirum Christi collecto, appareat probabile.*

AUCTORE J. S.

§ II. Aliqui scriptores negant, quidpiam de sanctissimo Christi Sanguine mansisse in terris : at non videntur id evincere argumentis theologicis aut historicis.

E

Novissimi scriptores, qui volunt nihil de Christi Sanguine in terra relictum ;

Scriptores nonnulli, et præ ceteris theologi aliqui, existimant, nihil Sanguinis Christi Domini remansisse in terris. Alii contra opinantur, nihil absoni aut absurdi dicturos illos, qui admiserint Christum Dominum aliquas pretiosissimi Sanguinis sui particulas ad solatium fidelium in terris reliquisse. Inter recentissimos, qui ea de re disputaverunt, recenseri potest illustrissimus Angelus Rocca præfectus sacrarii Apostolici; et episcopus Tegastensis, qui Commentarium edidit de Sanguine a Christo Domino in resurrectione reassumpto. *Exstat hic Commentarius inter Opera laudati scriptoris Romæ recusa anno* 1745 *tom.* I *pag.* 140 *et seqq. Eamdem quæstionem tractavit seculo nostro Honoratus de Sancta Maria Carmelita Excalceatus in Opere Gallico, quod inscripsit Animadversiones ad regulas et usum critices, tom.* III, *seu lib.* V, *dissert.* V *art.* 1. *Duo hi scriptores idem fere nituntur probare, sed argumentis valde diversis : primus enim theologicis utitur argumentis, ut evincat omnem Sanguinem, quem Christus in passione fudit, ab eodem in resurrectione assumptum; et consequenter omnem Sanguinem qui in variis ecclesiis pro Christi Sanguini colitur, vel ex imagine Beritensi vel aliunde ex* F *prodigiosa aliqua sanguinis effusione ortum habere. Secundus hoc ultimum quoque utcumque se ostendisse credit, quia traditiones illarum ecclesiarum, quæ sibi attribuunt Sanguinem Christi Domini, fundamentis nituntur admodum levibus.*

dissentiunt de Sanguine in passionis instrumentis relicto :

7 *Eatenus tamen laudati scriptores dissentiunt, quod secundum asserat, negari merito non posse, aliquid Sanguinis modici a Christo Domino fuisse in terra relictum, cum instrumenta quædam Dominicæ Passionis Sanguine tincta habeantur. Ad hoc probandum laudat S. Hieronymum, qui in Epitaphio Paulæ hæc scribit:* Ostendebatur illi columna ecclesiæ porticum sustinens, infecta Cruore Domini, ad quam vinctus dicitur flagellatus. *Laudat et alium scriptorem antiquum, qui affirmat Sanguinis guttas in columna conspici ; idemque observat de Corona spinea, aliisque passionis instrumentis, ut videri ibidem potest. Contra Rocca de hisce ita loquitur :* Sanguis autem, vel ipsius color sanguineus, quo passionis instrumenta cruentata cernuntur, et variis

AUCTORE J. S.

riis in locis conservantur, particulæ scilicet crucis, clavi, spinæ, lanceæ ferrum, et aliquid vestium, idque genus alia, est sanguineus color Sanguinis illius, qui fluxit e Christi corpore cruci affixo. *Verum subtili hac distinctione usus non est S. Hieronymus, qui non timuit columnam* Cruore Domini *infectam dicere, quia non credidit, opinor, S. Hieronymus aliquid integritati corporis gloriosi defuturum, si guttæ aliquot Sanguinis fuerint in terra relictæ. Quare malim cum S. Hieronymo dicere, in columna fuisse relictum* Sanguinem, *quam cum Rocca solum* colorem sanguineum *in instrumentis Dominicæ passionis apparere. Vidit laudatus Rocca, omnia sua argumenta concidere, si vel unica vitalis Sanguinis gutta a Christo in terris relicta censeri debet; indeque pro sanguine sanguineum dumtaxat colorem admisit.*

Contra Sanguinem Christi in terra relictum affertur auctoritas S. Thomæ,

8 *Adeo stricte Rocca explicare voluit verba S. Thomæ parte* III *quæst.* LIV *art.* 3, *ubi Sanctus doctor ita loquitur:* Quidquid ad naturam corporis humani pertinet, totum fuit in corpore Christi resurgentis. Manifestum est autem, quod ad naturam corporis humani pertinent carnes, et ossa et sanguis, et alia hujusmodi. Et

B ideo omnia ista in corpore Christi resurgentis fuerunt, et etiam integraliter absque omni diminutione: alioquin non fuisset perfecta resurrectio, si non fuisset redintegratum, quidquid per mortem ceciderat. *Similia respondet ad tertium, sive ad illud ipsum, quod tractamus de Sanguine in variis ecclesiis servato, additque:* Sanguis autem ille, qui in quibusdam ecclesiis pro reliquiis conservatur, non fluxit de latere Christi, sed miraculose dicitur effluxisse de quadam imagine Christi percussa. *Verba S. Thomæ facile quilibet admittet theologus: si tantum credatur omnis ille Sanguis sine diminutione resumptus, qui necessarius erat, ut perfectum et integrum esset Christi corpus. Hinc multi non existimant verba S. Thomæ tam stricte exponenda esse, ut negandum sit aliquid divini Sanguinis in terra remansisse.*

cujus verba tam stricte non sunt explicanda, cum obstet S. Hieronymus.

9 *Si expendamus rationem S. Thomæ, non inveniemus, opinor, tam stricta opus esse explicatione, quam voluit Rocca. Ut esset perfecta resurrectio, debuit redintegrari, quidquid per mortem ceciderat, ex mente S. Thomæ. At illa ratio non videtur exigere, ut dicamus, resumptum a Christo fuisse omnem Sanguinem, quem in horto, quem*

C *in flagellatione, quemque spinis coronatus effuderat. Præterea perfecta fuit Christi resurrectio, etsi sacra stigmata in glorioso corpore retinere voluerit. Cur igitur de perfectione resurrectionis dubitemus, licet credamus aliquid Sanguinis sui Dominum in terra relinquere voluisse? Plura afferri possent ex ipso etiam S. Thoma, ubi agit de resurrectione mortuorum; at dixisse sufficiat, non dubitasse S. Hieronymum de perfecta Christi resurrectione, quando columnam* cruore Domini *infectam dixit. Si qui igitur verba S. Thomæ tam rigide intellecta velint, ut cum verbis S. Hieronymi nequeant conciliari, non ægre ferant S. Hieronymi sententiam mihi præplacere, quemadmodum præplacet Sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV, qui in Opere nuper recuso de Servorum Dei beatificatione et canonizatione lib.* IV, *parte* II *cap.* X *de hac quæstione in utramque partem disputat, et in Opere de Festis D. N. Jesu Christi nuper etiam Latine recuso, pag.* 162 *num.* 374 *clare sententiam suam edicit.*

10 *Quod addit S. Thomas, Sanguinem illum, qui in variis ecclesiis pro reliquiis conservatur, esse de quadam imagine percussa; solum dicitur, ut occurratur objectioni: neque enim Sanctus doctor inquisivit, unde ecclesiæ singulæ acceperint Sanguinem illum, quem venerantur tamquam Sanguinem ipsum Christi Domini. Hac de causa S. Thomas quodlib.* V *quæst.* III *art.* 5 *huic responso aliud adjungit, dicens:* Vel etiam alias ex corpore Christi. *Non igitur noverat S. Thomas, unde ille Sanguis provenerit, sed solum vult, ex imagine percussa ortum habere potuisse. Porro quod S. Thomas dixit, ut objectioni responderet, probare historice conatur laudatus supra Honoratus a S. Maria. Observat ille* D

Sanguis Constantinopoli,

primo, imaginem quamdam Christi a Judæo transfixam cultro fuisse, et emisisse Sanguinem. Lambecius in Commentariis de Bibliotheca Cæsarea lib. I *pag.* 132 *testatur, Græcam istius miraculi narrationem in Bibliotheca Cæsarea servari, ejusque hunc esse titulum:* Θαῦμα γενόμενον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν εἰκόνι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Miraculum factum Constantinopoli in imagine Domini nostri Jesu Christi. *Rem contigisse sub Justiniano Magno, id est, seculo* VI, *ait Lambecius.*

et deinde Berythi ex Christi imagine percussa fluxit:

11 *Observat secundo, Beryti in Syria imaginem Christi a Judæis fuisse crucifixam, indeque copiosum effluxisse sanguinem, ut habet Martyrologium Romanum ad* 9 *Novembris his verbis:* E Beryti in Syria commemoratio imaginis Salvatoris, quæ a Judæis crucifixa, tam copiosum emisit sanguinem, ut Orientales et Occidentales ecclesiæ ex ea ubertim acceperint. *Factum id ex Sigeberto collocat sub imperio Constantini et Irenes, non* uxoris, *ut habet, sed matris ipsius; uti etiam facit Pagius ad annum* 780 *num.* 13. *At laudatus Lambecius, qui totam facti relationem Græcam assignat in bibliotheca Cæsarea, pag.* 124 *de tempore miraculi illius ita scribit:* Contigit hoc miraculum anno æræ Christianæ 765 sub imperatore Constantino V, cognomine Copronymo, Caballino, Iconomacho, Iconoclasta, cum quæstio de sacrarum imaginum cultu agitaretur quam maxime. *At cum differentia illa temporis ad propositum nostrum non conducat, illa in medio relicta, ad alia transeo.*

quod de illo facto refert Turonensis, videtur Constantinopoli contigisse.

12 *Observat tertio Honoratus, simile miraculum referri a S. Gregorio Turonensi lib. de Gloria martyrum cap.* XXII, *idque ait vetustius esse duobus præcedentibus, ac contigisse tempore ipsius Gregorii Turonensis, id est, seculo* VI, *quo hic floruit et defunctus est. Verum, collata relatione* F *Gregorii cum iis, quæ de imagine Constantinopolitana habet Lambecius, dubitare vix possim, quin S. Gregorius Turonensis agat de illa ipsa imagine Constantinopolitana, quæ a Judæo percussa est ac ablata, et demum a Christianis reperta fuit sanguine conspersa: nam tempus optime congruit, ceteraque facti adjuncta recte concordant. Hoc solum observo, ne factum geminetur, licet alias ad propositum parum intersit, unumne sit factum, an geminum.*

Hunc sanguinem pro Christi Sanguine servari aliquis credit,

13 *Porro laudatus scriptor subjungit, hanc videri originem Sanguinis illius, qui pro vero Christi Sanguine servatur Mantuæ, Brugis, et in variis ecclesiis Galliæ, Italiæ et Angliæ; atque hanc quoque esse S. Thomæ Aquinatis sententiam. Addit etiam hanc rationem:* Antequam hæc facta erant miracula, numquam auditum fuerat, Sanguinem Domini nostri Jesu Christi in terra haberi, et traditiones de hac re omnium vetustissimæ istis miraculis sunt posteriores.

AUCTORE J. S.

A riores. *Et demum concludit, Sanguinem illum, qui in variis ecclesiis pro Christi vero Sanguine servatur, ex imagine aliqua profluxisse, quia non habentur monumenta idonea, quibus ostenditur esse ex sacratissimo Christi Domini corpore. De Sanguine tamen Mantuæ servato magis hæret ambiguus : non enim ita adhæret sententiæ S. Thomæ, ut nihil omnino Sanguinis a Christo in terra relictum velit.*

et de illo Cangius explicat versus, qui de vero Christi Sanguine videntur scripti:

14 *Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag.* 131 *recitat versus aliquot Græcos Joannis Euchaitarum metropolitani, qui floruit seculo* XI. *Compositi hi sunt* εἰς τὸ Δεσποτικὸν αἷμα, in Sanguinem Domini. *At Cangius existimat, referri eos debere ad sanguinem ex imagine Christi fusum. Versus ipsos huc tranfero :*

Ἐν οὐρανοῖς μὲν προσκυνητὰς τοὺς ἀγγέλους
Ἔδει τὸ λύτρον τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔχειν.
Ἀλλ' ἦν ἄμεινον τὸν δι' ὃν παρεσχέθη,
Τοῦτον τὸ δῶρον προσκυνεῖν ἐν γῇ κάτω.
Ὅμως δὲ τοῦτο προσκυνοῦσι καὶ νόες,
Ἐνταῦθα σεπτῶς νῦν τεθησαυρισμένον.
Πρέπει γὰρ αὐτοὺς αἷμα τιμᾷν Δεσπότου,
Εἰς ἓν δι' αὐτοῦ τοῖς βροτοῖς συνημμένους.

Ex interpretatione Latina lector Græcæ linguæ B *ignarus colligere poterit, an ullo modo hæc possint intelligi de sanguine cujuscumque imaginis. Quantum fieri potest, verbum de verbo exprimam:*

In cœlis quidem adoratores angelos
decebat ut Lytrum animæ meæ haberet.
At melius erat ut ille, propter quem datum est,
ipse donum adoraret in terra deorsum.
Attamen illud adorant etiam angeli,
hic cum veneratione pro thesauro reconditum.
Oportet enim ut ipsi Sanguinem honorent Domini,
qui per ipsum in unum cum mortalibus coaluerunt.

Lytrum, *seu* pretium redemptionis, *animæ nostræ haud dubie est verus Christi Domini nostri Sanguis pro nobis fusus; idemque reliqua etiam tam clare videntur insinuare, ut versus illos nequeam de alio quocumque Sanguine miraculoso explicare.*

cum et alii scriptores loquantur

15 *Porro tanto minus de mente illius scriptoris dubito, quanto clarius alii Scriptores Græci et Latini consentiunt, aliquid de Sanguine Dominico servatum fuisse in terra. Euthymius monachus Zigabenus, qui floruit ineunte seculo* XII, *in Panoplia adversus hæreses part.* II C *tit.* XXIV *ita habet:* Quod autem non umbra Christi, sed ipse Christus crucifixus sit carne, intelligi potest ex Sanguine, qui ex sanctissimo ipsius corpore defluxit, et a Christianis hominibus asservatur, quem Christi esse ex morborum curationibus, et multis miraculis constat. *Ita habet interpretatio Latina Petri Francisci Zini in editione Veneta fol.* 61. *Textus Græcus cum alia interpretatione videri potest tom.* II *Bibliothecæ Patrum Græcorum pag.* 296. *Ibidem pag.* 150 *Germanus archiepiscopus Constantinopolitanus ita loquitur :* Poculum (*sive calix in Missa*) est vice vasis illius, quod accepit Sanguinem emissum ab immaculato latere puncto, et pretiosum a manibus et pedibus defluxum. *Nolim tamen hic contendere, Opus illud de Rerum ecclesiasticarum contemplatione, ex quo sunt adducta verba, certo esse S. Germani Constantinopolitani, qui floruit seculo* VIII, *licet hujus nomine sit editum. At saltem locus adductus ostendit, non solo Nicephori Callixti testimonio niti opinionem illam de Sanguine Christi excepto : cum Germanus ille, sive sit S. Germanus, sive alius, qui seculo* XIII *floruit, Nicephoro multo sit antiquior.*

de Sanguine Christi in terra servato.

16 *Quin Metaphrastes, Nicephoro quatuor seculis antiquior, in Oratione de Vita et assumptione S. Mariæ apud Surium ad* 15 *Augusti idem fere cum Nicephoro narrat his verbis :* Dicuntur autem hæc quoque a linguis, quæ plurimi faciunt veritatem, quod cum hæc nova et admirabilia percepta essent oculis Deiparæ, et post mortem Filii, perinde acsi viveret, ex ejus latere aqua et Sanguis scaturiret, illa eum quidem haurit reverenter et diligenter. *Antiquior etiam Nicephoro est Relatio de servato et in Angliam portato Christi Sanguine, quod contigit anno* 1247. *Brugensium traditio similiter vetustior est : nam hi sacrum Sanguinem acceperunt anno* 1148, *et modo annum sexcentesimum illius acceptionis summa solemnitate celebrant. Hisce accedunt Martyrologia Græcorum, ex quibus Menologium Basilianum certo spectat ad seculum* X. *Inventio vero Sanguinis Mantuani jam contigit anno circiter* 804 ; *eaque ipsa inventione antiquior est relatio, quam mox subjiciam. Ex hisce concludo, traditionem qualemcumque de servata* E *parte aliqua Sanguinis Christi in terra multis seculis viguisse, ideoque non facile rejiciendam esse, acsi omni careret fundamento.*

Sanguinem omnem, qui pro Christi Sanguine habetur, ex imagine esse nequit probari;

17 *Verum laudatus Honoratus duabus rationibus evincere conatur, veram originem Sanguinis, qui pro Christi Sanguine servatur, esse ex imagine Berytensi aut Constantinopolitana. Prima est, quia non satis probari potest, Christi esse Sanguinem : altera, quia constat de miraculis, quibus Christi imagines Sanguinem effuderunt. Respondeo hisce rationibus Sanguinem, qui aliquot locis servatur, posse utcumque reddi dubium, cum traditio potuerit revera corrumpi : at iis rationibus nequaquam evinci, quod evincere molitur Honoratus. Pro exemplo sumamus sanguinem Brugis servatum, quem omnino negat ex Christi vulneribus fluxisse. Dicet ille, constare de sanguine ex imaginibus fuso : reponam, etiam certius constare de Sanguine per Christum Dominum effuso. Dicet, non posse legitima auctoritate probari Sanguinem Brugensem esse eum, qui e plagis Christi fluxit. Reponam, multo minus probari posse, Sanguinem esse alicujus imaginis, cum pro tali eum non acceperint Brugenses, nec ullus umquam talem dixerit. Sane mirabile est* F *ratiocinium Honorati, si sine ullis monumentis de thesauro Brugensium aliquid certi velit statuere. At modus, quo Brugenses thesaurum illum acceperunt, non tam improbabilis est, ut nullam mereatur fidem.*

de sanguine enim, qui Brugis servatur, et qui in Angliam missus fuit,

18 *Audiamus Joannem Iperium, qui in Chronico S. Bertini cap.* XLIII *narrans dona, quæ rex Hierosolymæ Balduinus genero suo Theoderico Flandriæ comitite Palæstina discedenti dedit, ita loquitur :* Inter cetera cara jocalia data fuit ipsi Theoderico comiti a rege prædicto, consensu prælatorum et principium, magna pars Sanguinis Domini nostri Jesu Christi, quam comes per manus domni Leonis abbatis nostri prædicti in Flandriam detulit, et Brugis in ecclesia S. Basilii collocavit anno Domini 1148. Hæc pars est illius pretiosi Sanguinis, qui collectus et servatus fuit, quando Joseph ab Arimathia et Nicodemus Dominum nostrum Jesum Christum, sanguinolentum de cruce depositum, super vas mundum abluerunt *etc. Addit Iperius plura de sacro Sanguine*

AUCTORE J. S.

guine Brugis recepto ibique culto. Deinde studiose advertit, pluribus quidem locis honorari Sanguinem, Sed, *inquit*, res est miraculose proveniens, et non de corpore Christi fluxa. Hoc vero dico sine præjudicio illius partis, quæ in Jerusalem hac vice remansit *etc. Observo hic primo, non ignotum fuisse sanguinem, qui ex imaginibus fluxerat, quando suum acceperunt Brugenses. Secundo partem aliquam illius Sanguinis, qui ante medium seculi* XII *Hierosolymæ pro vero Christi Sanguine habebatur, tunc ibidem mansisse ; et consequenter non videri dubitandum, quin illa ipsa sit pars Sanguinis Dominici, quæ anno* 1247 *ex Palæstina missa est ad Henricum III Angliæ regem, ut narrat Matthæus Parisiensis ad eumdem annum : nam Angli eodem modo etiam tunc loquebantur de conservato Sanguine sibi misso, quo Brugenses suum conservatum dicunt, nimirum in ablutione sanctissimi corporis per Josephum ab Arimathæa et Nicodemum, ut videri potest in Additamentis apud Parisiensem pag.* 105, *aut etiam apud nos ad* 17 *Martii in Josepho ab Arimathæa.*

nihil dicitur, quod non appareat probabile:

B

19 *Porro modus ille, quo sacratissimus Christi Sanguis dicitur impetratus, tam est naturalis et verisimilis, ut satisfacere posset viris prudentibus, et episcopus Lincolniensis ea ratione dubitationem Anglis quibusdam exemerit. At, inquit, laudatus Honoratus tota illa relatio Sanguinis in corporis depositione et ablutione conservati ex apocrypho Nicodemi Evangelio desumpta est, adeoque nullam meretur fidem. Respondeo talem objectionem exigua dignam esse attentione, cum ex illo Evangelio nihil afferatur, de quo merito dubitare quis possit. Quid? Negabiturne Christi corpus a Josepho fuisse de cruce depositum ? At id habent sacræ Litteræ. Dubitabimusne, an pretiosissimus Sanguis, qui clavis adhærebat, et, dum illi extrahebantur, fortasse e vulneribus manabat, reverenter fuerit abstersus et exceptus, diligenter conservatus ? At illa dubitatio omni ratione careret. Quare necesse non est, ut ad corporis ablutionem, ad abstersionem Sanguinis, qui cruci adhærebat ; ad collectionem illius, qui circa crucem in terram defluxerat, curiosius advertamus animum, licet dubitandum non videatur, quin omnis ille Sanguis studiosissime fuerit collectus : neque enim dubitare possumus, quin notabilis Sanguinis Christi copia fuerit reverenter collecta, et studiosissime conservata : neque egemus evangelio apocrypho, ut istud pro indubitato habeamus.* D

nec solum silentium priorum seculorum sufficit ad veritatem illius Sanguinis negandam

20 *Verumtamen non ignoro, quid hic possit objici. Dicent enim adversarii, Sanguinem illum omnem fuisse a Christo in resurrectione resumptum ; et sic redibunt ad argumentum theologicum ; ad quod jam respondi. Unicum igitur, quod merito objici potest contra Sanguinem Brugensem, eumque, qui in Angliam portatus fuit, est silentium priorum seculorum, quibus de conservato Christi Sanguine nihil scriptum legimus. Verum respondeo, multa Passionis instrumenta hodie haberi pro veris, etiamsi de illis conservatis nihil apud antiquos legatur scriptum. De Sanguine, qui Mantuæ servatur, post serium examen favorabiliter judicasse dicitur Leo III. Brugensem seculo* XII *pro vero habuerunt in Palæstina et in Flandria antistites et principes : neque illi ignorare poterant, servari locis quibusdam sanguinem miraculosum, qui ex Berythensi imagine fluxerat. Quare cum neque argumentis theologicis evinci possit neque historicis, Sanguinem ita omnem a Christo resumptum esse, ut nihil in terra remanserit, gaudeant illi sua possessione, qui Christi Domini Sanguinem multis jam seculis ita coluerunt, ut nequeat ostendi id temere inchoatum esse.* E

ACTA GRÆCA

AUCTORE ANONYMO

Ex codice Vaticano 1589, quem seculi VII credidit Allatius. Interprete J. S.

C F

Auctor fidem suam in narrando commendat.

Omne datum optimum, et omne donum perfectum de sursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Unde, fratres dilecti, accuratissima *a* narratione vobis manifestare cupio dispensationem Domini nostri Jesu Christi, ut omni cum securitate et mundo corde accedamus, qui audiverimus verbum mysteriorum, quorum Dominus dedit recipientibus ipsum cum gaudio coronam promissionis.

Fluentem ex latere Christi Sanguinem et aquam excepisse quidam dicitur:

2 Eo tempore, quo passus est Dominus noster Jesus Christus sub Pontio Pilato præside et summis sacerdotibus Anna et Caipha, qui Dominum condemnarunt ad mortem, Pilatus tradidit Dominum nostrum Jesum, ut crucifigeretur. Qui vero Jesum acceperunt milites, crucifixerunt ipsum in loco GOLGOTHA dicto, quod est LOCUS CAL-

Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φωτῶν, παρ' ᾧ οὐκ ἔστιν παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. Ὅθεν ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, διήγησιν ὑμῖν βούλομαι σαφηνῖσαι ἀκριβεστάτην περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα μετὰ πάσης ἀσφαλείας καὶ καθαρᾶς καρδίας προσέρχωμεν οἱ ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς τῶν μυστηρίων, ὧν ὁ Κύριος ἔδωκεν τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις μετὰ χαρᾶς τὸν στέφανον τῆς ἐπαγγελίας.

2 Κατὰ τὸν καιρὸν, ὃν ἔπαθε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καιάφα, οἳ κατέκριναν τὸν Κύριον θανάτῳ· τότε ὁ Πιλάτος παρέδω Κύριον τὸν Ἰησοῦν ἵνα σταυρωθῇ. Λαβόντες δὲ οἱ στρατιῶται τὸν Ἰησοῦν ἐσταύρωσαν αὐτὸν ἐν τόπῳ ἐπιλεγομένῳ Γωλγοθᾶ, ὅ ἐστιν Κρανίου τόπος. Ἰωσὴφ δὲ ἀνὴρ δίκαιος καὶ θεοσεβὴς προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ

A τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὁ Πιλάτος ἐκέλευσε δοθῆναι αὐτῷ τὸ σῶμα. Καὶ τότε οἱ στρατιῶται ἐλθόντες ἐπὶ τοῦ σταύρου ἴδον τὸν Ἰησοῦν ὅτι ἐφῆκεν τὸ πνεῦμα, καὶ λαβὼν εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχην ἔνυξε τὴν πλευρὰν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Ἰδὼν ἄνθρωπός τις ἄξιος τοῦ Θεοῦ ὀνόματι Ἰάκωβος τὸ γεγονὸς, ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ κολόκυνθαν, εὐθέως θεὶς ἐδέξατο αὐτὸ μετὰ χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἀπέκριβεν ἑαυτὸν διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Πιστὸς γὰρ ὢν ὁ ἄνθρωπος κατεφρόνησεν τοῦ φόβου αὐτῶν ἵνα γένηται ἀφορμὴ ζωῆς πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν θησαυρὸν τῆς ζωῆς· οἷς γὰρ ἔβλυσεν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου.

c 3 . . . . c πᾶν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ δεξάμενος ἐν τῇ κολοκύνθῃ, ἔλαβεν ἔλαιον καθαρὸν ἐπάνω, ἵνα μηδεὶς δοκῆται ὅτι ἔχει ἐν τῇ κολοκύνθῃ ἄλλο τί ποτε, μὴ μόνον ἔλαιον καθαρὸν. Οὕτως δὲ ἄνθρωπος ὁ πιστὸς ἐφύλαττε τὴν εὐλογίαν, ἣν ἐδέξατο παρὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ. ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας, καὶ πολλαὶ ἰάσεις ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐλαίου ἐκείνου. Ἔτυχε δὲ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πιστου Ἰακώβου ἐλθεῖν δυὸ ἀσκητὰς· καὶ οὗτοι ἄνθρωποι ἐν σχήματι ἐρημητῶν ἐπορεύοντο· καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θησαυρὸς τῆς ζωῆς ἦλθεν εἰς αὐτοὺς, μὴ ἰδότων αὐτῶν ὅτι ἐκ τῆς πήγης τοῦ Ἀθανάτου B ἐστίν. Πορευομένων δὲ αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ, ἐφάνη αὐτοῖς ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπεν αὐτοῖς· εἰρήνη ὑμῖν μαθηταὶ τοῦ Κυρίου· νῦν εὐαγγελλίζομαι ὑμῖν ἵνα ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ φόβῳ μεγάλῳ φυλάττητε τὸν θησαυρὸν, ὃν βαστάζετε, ὅτι τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ ἐξελθὸν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, ὃ βαστάζεται ἐν τῇ κολοκύνθῃ· ἀλλὰ μετὰ ἀσφαλείας καὶ ἁγνώτητος σώματος καὶ πνεύματος ἔχετε αὐτὸ· ὡς εἰδότες ποῖον θησαυρὸν ἔχετε, ὅτι ἐξ αὐτοῦ δίδοται ἴασις πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ μὴ κολύετε τὴν δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μετὰ τὸ λαλῆσαι τὸν Ἄγγελον τοὺς λόγους τούτους ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν· οἱ δὲ αὐτοὶ ἀσκηταὶ ἐπορεύοντο εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ δωρεᾷ τῇ δοθείσῃ αὐτοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

4 Καὶ ἐξῆλθεν ἡ φήμη ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, καὶ συνήρχοντο ἀπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης, καὶ οἷος ἀνήρχετο ἐν πίστει, ἐλάμβανεν ἴασιν οἵᾳ δήποτε ἦν κατεχόμενος ἀσθενείᾳ, καὶ ἤρχετο εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ εὐλογοῦν τὸν Θεὸν. Καὶ μετὰ χρόνον πολὺν συνέβη τελευτῆσαι ἕνα τῶν ἀσκητῶν μετ' εἰρήνης· καὶ κατὰ συγκυρίαν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο οἰκονομίσαντος. μοναχός τις ταπεινὸς ἐπορεύετο κατὰ τὸν τόπον ἐκεῖνον εἰς ἐπίσκεψιν τῶν πατρῶν τούτων. Εἰδὼν ὁ μακάριος ἐπυνθάνετο τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς· ἔφη δὲ αὐτῷ, ὅτι Βαριψαβὰς καλοῦμαι. Καὶ διατρίψαντος αὐτοῦ, ὁ δίκαιος οὐχ ὁμολόγησεν τῷ ἁγίῳ Βαριψαβᾷ, τὸ ποῦ ἔκειτο τὸ ἔλαιον. Καὶ μετὰ πολὺν χρόνον ἔτυχεν τελευ-
C τῆσαι τὸν δίκαιον ἐκεῖνον· καὶ πρὸς τῆς αὐτοῦ τελευτῆς ἐκάλεσε τὸν ἅγιον Βαριψαβὰν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κύριε πάτερ, ὡς νομίζω, ἔφθασεν ἡ ὥρα τοῦ μετελθεῖν με ἐκ του κόσμου τούτου· ἄλλα παρακαλῶ σε ἀκοῦσόν μου. Καὶ ἃ λέγω σοι, φύλαξον, ἵνα γένῃ ἐλεημοσύνη πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ τὸ ὄνομά σου κυρηχθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διὰ τὴν παραθήκην, ἣν παρέχω σοι. Μὴ οὖν καταφρονήσῃς, ἀλλ' ἐν ὁσιότητι καὶ καταρότητι πνεύματος καὶ σαρκὸς γένου ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς σου.

5 Καὶ ἔλαβεν τὴν ἁγίαν κολόκυνθαν, καὶ ἔδωκε τῷ ἁγίῳ Βαριψαβᾷ, λέγων αὐτῷ, ὅτι τοῦτο ἔχων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν βαστάζεις· ἐπειδὴ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἐξελθὸν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου ἐπὶ τοῦ τιμίου σταύρου ἐν τῷ Γολγοθᾶ, ὅ ἐστι Κρανίου τόπος, ὅπου αὐτὸν ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι αὐτό ἐστιν, ὃ ἔχει ἡ ἁγία κολόκυνθα. Οὕτως οὖν ποίει πᾶσι τοῖς πιστεύουσι καὶ προσερχομένοις εἰς ἴασιν βαλεῖν ἔλαιον καθαρὸν, καὶ μίγε ἐκ τοῦ ἐλαίου τούτου καθαροῦ, καὶ δίδου πᾶσι τοῖς ἐπιδεομένοις εἰς ἴασιν ἐν πάντι καιρῷ καὶ τόπῳ. Βλέπε, κύριε πάτερ, μὴ ἀμελήσῃς περὶ ὧν ἐνετειλάμην σοι, ἵνα μὴ ἀπολέσῃς τὸν κάματόν σου, ὃν ἔκαμες ἐν πάσαις ταῖς

VARIÆ. Josephus autem vir justus et religiosus, accedens ad Pilatum, petiit corpus Jesu, et Pilatus illi corpus dari jussit. Tunc milites ad crucem venientes, viderunt Jesum esse mortuum: unus autem militum accepta lancea latus Jesu aperuit; et statim effluxit sanguis et aqua. Hoc factum cum videret vir quidam Deo dignus, nomine Jacobus *b*, qui in manu habebat cucurbitam, mox illam supponens, magno cum gaudio sanguinem et aquam excepit, credensque in Christum, abscondit se propter metum Judæorum. Cum enim homo esset fidelis, contempsit timorem illum, ut fieret vitæ occasio omnibus hominibus credentibus in Christum, qui vitæ est thesaurus: illis enim fluxit ex latere Domini.

A. Anonymo.

b

3 Porro *c* ubi omnem sanguinem et aquam in cucurbita recepisset, purum oleum supra posuit, ne quis censeret aliud quidpiam esse in cucurbita præter solum oleum purum. Sic vero vir fidelis munus, quod ex latere Jesu acceperat, multis annis magna cum securitate conservabat, et oleo illo multæ fiebant sanationes. Contigit autem post obitum fidelis Jacobi, ut venirent duo viri religiosi, qui habitu eremitarum incedebant; et hic ipse thesaurus vitæ venit ad illos *d*, ignorantes illum esse ex fonte Immortalis. Euntibus vero illis per viam apparuit angelus Domini, eisque dixit: Pax vobis, discipuli Domini. Nunc vobis annuntio, ut tute et magno cum timore custodiatis thesaurum, quem fertis, quia Sanguis est Domini nostri Jesu Christi, ex latere ipsius egressus, qui gestatur in cucurbita. Verum cum securitate et puritate corporis et animæ habete illum, tamquam scientes, qualem habeatis thesaurum, quia ex illo datur sanatio omnibus hominibus: nolite impedire donum Christi. Angelus, hæc verba locutus, ab eis discessit. Viri vero hi religiosi ibant laudantes Deum de dono sibi in solitudine dato.

quo mortuo, thesaurus ille ad duos alios fertur delatus.

c

d

E

4 Fama porro exivit in mundum universum, et conveniebant homines ex orbe toto *e*, ac quisquis cum fide accedebat, sanitatem consequebatur, quacumque correptus esset infirmitate, domumque redibat laudans Deum. Post multum tempus unus ex illis eremitis quievit in pace: et fortuito, Deo ita disponente, Monachus quidam humilis per locum illum transibat, ut patres illos inviseret. Hunc videns beatus ille, rogabat quod Patri esset nomen. Reposuit vero: Baripsabas nominor. Illo autem ibidem commorante, justus ille non indicavit S. Baripsabæ, ubi esset oleum. At, multo tempore elapso, mortuus est justus ille; et ante mortem vocavit S. Baripsabam, eique dixit: Domine pater, quemadmodum existimo, advenit hora, qua discedam ex hoc mundo. Verum te rogo, audi me: et quæ tibi dico, observa, ut misericordiam præstes omnibus hominibus. Nomen tuum prædicabitur in toto mundo propter depositum, quod tibi trado. Noli igitur contemnere; sed fac sis sanctus et purus anima et corpore omnibus diebus vitæ tuæ.

multisque claruisse miraculis: datur deinde S. Baripsabæ,

e

F

5 Sumpsit autem sanctam cucurbitam, deditque S. Baripsabæ *f*, dicens ipsi: Qui hoc habet, Dominum nostrum Jesum Christum gestat, quandoquidem Sanguis et aqua, quæ ex latere Domini effluxerunt in cruce pretiosa in Golgotha, id est, in loco Calvariæ, ubi ipsum crucifixerunt Judæi, est illud ipsum, quod continet sancta cucurbita. Sic igitur omnes credentes et accedentes, ut sanentur, jube dare mundum oleum, eique admisce ex hoc oleo puro, et da omnibus petentibus in sanationem omni tempore et loco. Vide, Domine

qui eo multa patrat miracula,

f

A. ANONYMO. Domine pater, ne quid neglexeris eorum, quæ tibi mandavi, ne perdas laborem, quem sustinuisti omnibus diebus tuis. Sanctus vero Baripsabas fecit, sicut ipsi mandavit justus ille; et post modicum tempus (Deo id ipsi suggerente consilium) surgens accepit munus vitæ sibi a justo donatum; et quocumque pergebat, ibi virtutem sanationum per manus ipsius faciebat Dominus noster Jesus Christus. Ab illo tempore *g* usque in præsens insignes virtutes fiunt oleo isto. Nos vero, fratres, utpote fideles, sic credimus, quod quisquis aliquando ad illud oleum accesserit, ad Dominum nostrum Jesum Christum accedat, ac per fidem in ipsum obtineat medelam omniumque membrorum suorum sanationem.

ac eumdem thesaurum discipulo relinquit.

6 Sanctus vero Baripsabas secundum revelationem Domini et Dei sumpsit datum sibi sanctum depositum, thesaurum vitæ ac ivit Catarram *h* in locum dictum Σουχρεῶν et habitabat ibi omnibus diebus vitæ suæ, et ab eo tempore usque ad præsens omnes ibi morbi sanantur eorum, qui cum fide accedunt ad Dominum nostrum Jesum Christum, et in nomine sancti et gloriosi Baripsabæ. Cum autem videbatur Dominus eum a corpore translaturus, erat in multa exercitatione et temperantia: et cum aliquis ibi paucis diebus cum B Justo habitasset eum sequebatur. Volebat *i* abire abbas Baripsabas et redire ad locum suum. Illum vero rogabat justus ille, dicens: Domine pater, si Dei est beneplacitum, rogo te, ut simul habitemus. Abbas vero Baripsabas, Deo volente, sustinuit simul cum justo manere: et manserunt unanimiter multo tempore. Ille autem vidit virtutes multas et sanationes factas per oleum, quod erat in cucurbita. Reliquit (Baripsabas *k*) hunc thesaurum vitæ nostræ, sibi datum in cucurbita, discipulo suo. Omnes vero alacriter accedamus ad reliquias ipsius, et gloriam demus Deo Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

ἡμέραις σου. Ὁ δὲ ἅγιος Βαριψαβᾶς ἐποίησε καθὼς ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος· καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον (ἐνέβαλεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ) καταναστὰς ἔλαβεν τὴν εὐλογίαν τῆς ζωῆς τὴν δοθείσην αὐτῷ ὑπὸ τοῦ δικαίου, καὶ ὅπου δ' ἂν ἐπορεύετο, δύναμιν ἰαμάτων ἐποίει ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τότε ἕως τοῦ νῦν δυνάμεις μεγάλαι γένονται διὰ τοῦ ἐλαίου τούτου. Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοί, πιστοὶ ὄντες οὕτως πιστεύομεν, ὅτι οἷος ἂν πότε προσέλθῃ τῷ ἐλαίῳ τούτῳ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ προσέρχεται, καὶ διὰ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν λήψεται ἴασιν καὶ θεραπείαν πάντων τῶν μελῶν αὐτοῦ. D

6 Ὁ δὲ ἅγιος Βαριψαβᾶς κατὰ ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἔλαβεν τὴν δοθείσην ἁγίαν παραθήκην τὸν θησαυρὸν τῆς ζωῆς, καὶ ἐπορεύθη Καταῤῥὰν ἐν χωρίῳ ἐπιλεγομένῳ Σουχρεῶν, καὶ ᾤκησεν ἐκεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τότε ἕως τοῦ νῦν ἴασεις καὶ θεραπεῖαι γένονται ἐν πάντι νοσήματι τοῖς ἐν πίστει προσερχομένοις τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου Βαριψαβᾶ· καὶ ὅτε ἔδοξεν αὐτὸν ὁ Κύριος μεταθέσθαι ἐκ τοῦ σώματος ἐν πολλῇ ἦν ἀσκήσει καὶ σωφροσύνῃ· καὶ ἐκεῖσε οἰκήσας τις ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τοῦ δικαίου ἠκολούθει. [Ἐβούλετο] ἐξελθεῖν ὁ ἀββᾶς Βαριψαβᾶς καὶ ἀπελθεῖν εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ E παρεκάλεσεν αὐτὸν ὁ δίκαιος αὐτὸς λέγων· Κύριε πάτερ ἐὰν ἐστὶ Θεοῦ εὐδοκία παρακαλῶ σε ἵνα τὴν οἴκησιν ποιησώμεθα μετ' ἀλλήλων Ὁ δὲ ἀββᾶς Βαριψαβᾶς Θεοῦ εὐδοκήσαντος ἠνέσχετο τοῦ συμμεῖναι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ ἔμειναν ὁμοθύμαδον χρόνον πολύν. Καὶ ἔβλεπεν δυνάμεις πολλὰς καὶ ἰάσεις γενομένας διὰ τοῦ ἐλαίου τοῦ ὄντος ἐν τῇ κολοκύνθῃ· κατέλειπεν αὐτὸς τὸν θήσαυρον τῆς ζωῆς ἡμῶν τὸν δοθέντα αὐτῷ ἐν τῇ κολοκύνθῃ τῷ μαθητῇ αὐτοῦ. Πάντες δὲ προθύμως προσέλθωμεν τοῖς λιψάνοις αὐτοῦ, καὶ δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a *Quamvis auctor dicat, accuratissimam se velle narrationem instituere de modo, quo verus Domini nostri Sanguis servatus fuit in terra; et fortasse etiam bona fide processerit; varia tamen narrat adjuncta, quæ parum videntur credibilia.*

b *Qualis sit iste Jacobus, ignoratur. At non videtur fieri potuisse, ut ignotus omnino maneret, si satis constitisset de excepto per ipsum Sanguine Dominico: modus etiam, quo id fecisse dicitur, non est valde verisimilis.*

c *Hic vox aliqua Græca fuit omittenda, quod scripta esset tam mendose, ut nullo modo di-* C *vinare potuerim qualis esset, et utrum ad præcedentia an ad subsequentia pertineret. Verum phrasis sine corrupta illa voce satis intelligitur; illique Latine substitui* porro, *quod simile quid esse credam.* F

d *Tam hæc de adveniente ad eremitas cucurbita, quam sequentia de angelo ipsis apparente, et thesaurum cucurbitæ explicante, fabulam redolent. Præterea, qua demum ratione innotuit, quomodo Jacobus Christi Sanguinem in cucurbita exceperit, si ipse id nulli narravit, ut videtur supponi: nam angelus tantum revelasse dicitur, Sanguinem Christi esse in cucurbita.*

e *Auctor haud dubie, si quæ tunc sanationes contigerint, concursum hominum supra verum amplificat.*

f *In Synaxario et in Menologio Basiliano, ex quo elogium* S. Barypsabæ *dedi in Commentario num. 2, dicitur cucurbita illa non tam cito ad* Barypsabam *venisse, sed per manus fuisse tradita, ac tandem* post multas ætates *pervenisse ad* Barypsabam, *cujus ætas hinc admodum fit incerta.*

g *Hic auctor noluit negare ea, quæ num. 4 narraverat de sanationibus quorumcumque ex toto mundo accurrentium, priusquam cucurbita ad manus* Barypsabæ *pervenerat.*

h *Cum apographum, quod habeo, variis inquinatum sit mendis, ex quibus clara aliquot locis correxi; dubito an voces* Καταῤῥὰν *et quæ mox sequitur,* Σουχρεῶν *recte sint scriptæ, nec scire possum loca iis vocibus designata.*

i *Cum hic phrasi aliquid deesset, vocem* ἐβούλετο volebat, *uncis inclusam, adjunxi.*

k *Videbit studiosus lector hanc Vitam plane esse imperfectam, cum ne mors quidem* S. Barypsabæ *referatur, sed magis supponatur. Illud fere unicum est, quod ex ea discere possumus, nimirum antiquam esse apud Græcos traditionem de servato aliquo Christi Sanguine. Traditionem quidem hanc*

A *hanc ineptus scriptor exposuit modo parum verisimili; traditionem tamen hanc fuisse apud Græcos ante miraculum in margine Berythensi factum, videtur evincere vestustas codicis, cui deinde adstipulati sunt Græcorum Fasti.* A. ANONYMO.

DE S. AGABIO EPISCOPO CONF.

NOVARIÆ IN ITALIA

SYLLOGE HISTORICA

J. S.

Sancti cultus : Vita olim scripta, sed aliquot seculis post mortem Sancti : gesta ex variis scriptoribus collecta.

B

SEC. V. ANTE MEDIUM. *Sancti memoria in Martyrologiis recentioribus, et cultus :*

Novaria civitas episcopalis *Italiæ colit hodie ut patronum, saltem secundarium,* S. Agabium *episcopum suum, vetustioribus quidem martyrologis incognitum, sed a plerisque recentioribus memoratum. Primus, opinor, Sanctum hunc annuntiavit Grevenus in Usuardo suo aucto ad* 10 *Septembris, sed corrupto nonnihil nomine in hunc modum :* Civita Novaria Sancti Gabii episcopi et confessoris. *Secuti sunt Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ, Galesinius, Casinius, Ghinius et Baronius in Romano Martyrologio, ubi ita habet:* Novariæ sancti Agapii episcopi. *Addit in Annotatis :* Successit hic S. Gaudentio, seditque annos viginti, ut docent tabulæ episcoporum ecclesiæ Novariensis, quæ tamen in aliquibus sunt emendandæ. *De annis episcopatus consonat Ghinius his verbis :* Novariæ sancti Agapii episcopi. Hic sancto Gaudentio successit, seditque annos viginti. Floruit circa annum Domini 400. *At nec anni episcopatus certi sunt, ut infra videbimus, nec floruit Sanctus tam sero quam voluit Ghinius, aut etiam Castellanus, qui in margine Martyrologii sui universalis notavit seculum* VI. *De cultu Sancti nullum est dubium, cum Officium ipsius, ritu duplici recitandum, habeatur in Officiis propriis Novariensibus ad hunc diem.*

C

Vita diu post mortem scripta : alii scriptores, qui de Sancto agunt.

2 *Carolus Novariensis episcopus, vir eruditione, pietate et prudentia insignis, in Novaria sua collegit præcipua gesta* S. Agabii. *Meminit ille pag.* 291 *de ea,* quæ de S. Agabio habetur historia inter ecclesiæ codices manuscriptos ; *aitque in ea legi corporis translationem, quam figit circa annum* 890, *ita ut Vita illa fuerit scripta quatuor seculis, ut minimum, post mortem Sancti. Magnæ igitur auctoritatis esse non poterat, nec illius jactura magnopere deploranda, præsertim cum meliora et certiora illustrissimus Carolus tam ex illa Vita quam ex aliis monumentis collegerit, eaque Novariæ suæ et lectionibus Officii, quas ipse concinnavit, inseruerit. Habeo item Italicam* S. Agabii *Vitam impressam cum Vitis aliorum Sanctorum, qui coluntur Novariæ, sed illius Opusculi auctorem ignoro. Elogium quoque satis prolixum dedit Ferrarius, et aliud Ughellus in Italia Sacra recusa tom.* IV *pag.* 691 *et* 692, *ubi* Agapitum *vocat. Hæc omnia conferam cum relatis ab illustrissimo Carolo, ex iisque qualemcumque* S. Agabii *Vitam concinnare aggredior.*

E

Patria Sancti ignota : natus est senescente seculo IV :

3 *Patria* S. Agabii *ignoratur, teste Carolo, qui pag.* 250 *ita habet :* Quænam ejus patria fuerit, ignoratur: advena tamen fuisse videtur ex eo, quod eum Novariam divinitus missum, quæ de ipso habentur litteræ in ecclesiæ armariis, narrant. *Natus fuit senescente seculo* IV, *et deinde S. Gaudentii primi Novariensis episcopi fuit discipulus, ut facile colligitur ex dicendis de initio episcopatus. Huc spectat observatio laudati Caroli, quam dat pag.* 253 *his verbis :* In tabella, ut inscripta est Dipthycha episcoporum Novariensium, quæ jussu Francisci Bossii episcopi edita est, dicitur Agabius fuisse canonicus diaconus ejusdem ecclesiæ majoris : sed ejusmodi tabellæ, ubi aliis idoneis argumentis non juvetur, haud facile fides habenda est, cum multa in eam temere illata, inscio episcopo, noverimus, et præsertim cognomina episcoporum antiquorum : quæ cognomina neque inscriptionibus, neque scriptis ullis, neque in Novariensibus, neque in aliarum urbium episcopis probari possunt. Et vero illud etiam CANONICI nomen non convenit illi ætati. *Hactenus Illustrissimus, cujus verba sufficiunt ad improbandum assertum Vitæ Italicæ, in qua* Agabius *cognominatur* Solonius, *et patria dicitur* Novariensis.

F

episcopus fit post S. Gaudentium, qui ipsum commendaverat :

4 *Episcopus factus est* S. Agabius *post mortem S. Gaudentii, quæ apud nos figitur circa annum* 418, *apud Ughellum anno* 417, *et apud laudatum Carolum pag.* 245 *circa* 417. *Ferrarius asserit, episcopatum* Agabio *prædictum a S. Gaudentio. At id clare non invenio in Vita S. Gaudentii, quæ apud nos data est ad* 22 *Januarii. Allaboravit tamen S. Gaudentius, ut* Agabius *sibi successor eligeretur, quemadmodum narrat Gaudentii Vita cap.* IV, *ubi dicitur sanctus antistes morti proximus consilium cepisse commendandi aliquem ad episcopatum, ne deinde oriretur dissensio, idque sic exsecutioni mandasse :* Itaque coacto clero cum plebe, monuit primum, ut verba Dei, quæ per semetipsum reserata auribus perceperant, mente retinerent :... hoc etiam addens, ut universus ecclesiæ populus futurum sibi pastorem, suumque religiosum successorem, virum prudentem, Agapium nomine, a Deo prædestinatum scirent, cunctique in ejus electione unanimiter concordando persisterent, ne contra divinam præsentiam plebs inscia rebellare videretur.

AUCTORE J. S.

retur. *Hactenus Vita, quæ non addit, utrum electio facta sit, vivente Gaudentio, an statim post ejus mortem Illustrissimus Novariensis rem quoque relinquit ambiguam, electionem Sancti sic perstringens:* Sanctus Agabius, et virtute sua, et sancti patris testimonio probatus electusque suscepit episcopatum.

ecclesiam a Gaudentio inchoatam perficit, eumque in ea sepelit.

5 *Prima novi Episcopi cura fuit perficere ecclesiam, quam S. Gaudentius exstruere cœperat pro sepultura sua, et imperfectam reliquerat: atque interim corpus defuncti inhumatum deposuisse dicitur in ecclesia sanctissimæ Virginis Mariæ. Latius hæc exponuntur in Vita S. Gaudentii num.* 17 *et* 18, *ac tum num.* 18 *hæc sequuntur:* Inter hæc B. Agapius una cum omni populo antedictam basilicam ingenti sumptu, cultuque eximio consummatam dedicaverunt. Senis deinde post defunctum mensibus, bis senis diebus additis, sanctum corpus incorruptum, velut unius diei post funus, summo honore sepulcro tradiderunt. *Hæc ita exponit Novariensis præsul:* Basilicam extra muros, a B. Gaudentio inchoatam, cum ejus corpori sepeliendo opportunam judicasset, quamprimum perfici curavit, dedicavit: et in ea venerandas reliquias, qua par erat, B cleri populique celebritate, decoro ad id sepulcro præparato, rite sepelivit.

Sancti virtutes, dotes, miracula:

6 *Munia episcopalia, virtutes et miracula* S. Agabii *deinde pag.*251 *ita narrat laudatus Carolus Novariensis:* Cumque sacerdotalia munera omnia egregie impleret; contemplationis tamen rerum divinarum, orationisque studium in primis coluit: ita ut nocte meditatione rerum cœlestium animum pasceret: die vero populi docendi juvandique cura sese exerceret. Non laboribus solum, sed jejuniis quoque, et aliis afflictionibus corpus macerabat, ut spiritus imperio perfecte subjiceret. Eximia in eo apparebant Christianarum virtutum ornamenta: sed animi sincera quædam ingenuitas, et candida puraque mens in primis elucebat. Alta et sublimis ejus concionantis traditur fuisse oratio: dum de cœlesti gloria, æternisque præmiis dissereret; vehemens et gravis, cum ad perpetua supplicia explicanda descenderet. Mira quadam suavitate afficiebatur erga sanctissimum Corporis Domini Sacramentum: ut quasi corporis vinculis solutus, in cœlestium spirituum cætu versari videretur. Cujus rei mirabile indicium apparuit, cum ei sanctissimum Missæ sacrificium quodam tempore offerenti, fulgentis angeli species supra C caput visa est. Miraculis dum viveret, sicuti etiam post mortem, claruit. Hydropicus ad beatum Virum cum accessisset, enixe precabatur, ut ei sanitatem a Domino impetraret: quem is fide admodum firma cognoscens, manu tactum, sanum dimisit. Leproso itidem ei se commendanti sanitatem eodem modo divina ope restituit. *Hæc de egregiis Sancti virtutibus et miraculis, quæ etiam exponuntur in Vita Italica paulo prolixius, et brevius perstringuntur a Ferrario.*

duratio episcopatus incerta:

7 *Laudatus Vitæ Italicæ auctor annos viginti, et Ughellus* triginta plus minus annos *ipsius episcopatui adscribunt. At illustrissimus Novariensis satis ostendit, quam ea duratio episcopatus sit incerta, dum pag.* 254 *hæc scribit:* Dicitur *(in)* eadem tabella (*cui exiguam fidem habendam ante dixit num.* 3) annos viginti episcopatum gessisse... Sed in catalogo ecclesiæ cathedralis, in quo nomina episcoporum notata sunt, post S. Gaudentium non apponuntur D anni, quibus quisque episcopus sederit, nisi posterioribus seculis. *Incerta igitur est episcopatus duratio, et verisimile est non fuisse tam diuturnam, quia Novariensis pag.* 258 *ostendit ex concilio Mediolanensi, jam anno* 451 *Novariensi ecclesiæ præfuisse Simplicium, inter quem et* S. Agabium *duo alii sederunt. Quare de anno mortis nihil certi statuo, nisi eam contigisse seculo* 5 *ante medium. In Officio dicitur obiisse* 4 Idus Septembris.

mors, sepultura, corporis translatio,

8 *Mortem et sepulturam laudatus Carolus his verbis refert pag.* 252*:* Demum cum ad æterna episcopalium laborum præmia evocatus esset, ejus corpus extra portam civitatis conditum est, quæ ab ejus nomine adhuc appellatur, in ecclesia, quæ itidem ab eo nomen habuit. Post aliquot deinde secula venerabilis episcopus Cadultus, aliis quoque pontificibus comitantibus, illud in ecclesiam majorem religiose transtulit. *De hac translatione in Cadulto pag.* 291 *ita loquitur:* Cadultus sedit annis 8 mensibus 9. Hic transtulisse scribitur corpus S. Agabii ab ejus ecclesia in majorem in ea, quæ de S. Agabio habetur Historia inter ecclesiæ codices manuscriptos. Quod factum esse circiter annum 890, anni superioribus episcopis tributi ostendunt; E quo tempore Romanam Apostolicam Sedem tenuit Stephanus V. Qua vero de causa corpus ad ea ecclesia translatum sit, non reperi. *Ughellus tom.* IV *col.* 696 *in Cadulto, quem* Candulfum *vocat, hisce consentit, ut et Vita Italica.*

mirabilia in translatione facta:

9 *Quæ in translatione contigerunt mirabilia, cum reliquis ad reliquias et cultum Sancti spectantibus, pag.* 252 *laudatus Carolus enarrat his verbis:* Dum autem transferretur, juvenis affuit inflato, ex morbo quodam, toto corpore, viribusque pene destitutus. Monitus ut sancti Episcopi suffragio fretus, sub sacrum feretrum transiret; fecit, et sanatus est. Præterea mirabile, ac divinum illud Agabii sanctitatis et gloriæ testimonium tunc exstitit: candidæ quædam nubeculæ, columbæ figura, duæ quidem e cœlo descendentes, alia ex ore ejus ad cœlum evolans apparuere. Novariensis ecclesia beati Patris memoriam a primis temporibus sacris officiis celebrat die decima Septembris: translationem autem memoratam trigesima Augusti. Asservatur in ecclesiæ cathedralis sacris loculis cubitus hujus sancti Episcopi manui junctus, integer, quantum ariditas patitur, ex dimidia fere parte inferiori. F

reliquiæ ubi modo conservatæ.

10 Corpus vero sub altari; quod ejus nomine dicatum, in capite navis aquilonaris, sub turri campanaria, fornice supraducto, collocatum est. Non solum eum Sanctorum honore Novariensis ecclesia coluit: sed etiam observavimus in multis veteribus chartis eum una cum S. Gaudentio patronum esse nominatum, dum dicitur ad honorem SS. Patronorum Gaudentii, et Agabii. *Hactenus eruditissimus episcopus, qui jam lib.* I *pag.* 10 *monuerat, corpus* S. Agabii *in ecclesia cathedrali esse, ejusque memoriam* uti Patroni antiqua veneratione *coli.* Ejus sepulcrum, *inquit,* sub turri campanaria est, angusto sacello ibi altarique supra sepulchrum extructo, quod hodie exornatur, ut sepulcrum campanili antiquius videatur. *Plura hisce addenda non habeo: sed nescio, cur Orlendius part.* II *tom.* I *pag.* 252 *Sanctum nostrum maluerit* Agapitum *nominare cum Ughello, quam* Agabium *aut* Agapium *cum ipsis Novariensibus.*

DE

A D

DE S. PULCHERIA IMPERATRICE VIRG.

CONSTANTINOPOLI

COMMENTARIUS HISTORICUS

J. S.

§ I. Memoria S. Pulcheriæ apud Græcos et Latinos : Marcianus imperator item in Menæis memoratus ; sed de ejus cultu non constat : cultus S. Pulcheriæ : gesta ejus unde eruenda.

An. 453. *Memoria Sanctæ in Fastis Græcis et Latinis annuntiata :*

Q*uamvis Scriptores Græci et Latini* S. Pulcheriam *summis passim extollant laudibus, ac elogiis celebrent præstantissimis, admodum tamen jejuna sunt et varia, quæ in Fastis sacris de sanctissima Imperatrice* B *leguntur, ita ut difficulter statui possit, ubi Officio ecclesiastico celebretur, quave id fiat die. Menologium Basilianum ad* 7 *Augusti eam cum Irene augusta conjungit breviter his verbis :* Et commemoratio religiosarum imperatricum Pulcheriæ et Irenes. *Menologium Sirletianum ad hunc diem* 10 *Septembris tale habet elogium :* Eodem die commemoratio sanctæ Pulcheriæ reginæ in pace quiescentis. Hæc fuit soror Theodosii Junioris, dicta conjunx Martiani pietate præstantis imperatoris, quæ cum virginitatem ipsam ad senectutem usque servasset, multaque præclara opera in templorum et hospitalium ædificio contulisset, et sancti Chalcedonensis concilii patres adjuvisset, in pace requievit. *Eadem plane ad hunc diem habent Menæa Græca, additis tamen duobus versiculis, qui nullius sunt momenti. At non video, in Officio ibi præscripto aliam de* S. Pulcheria *mentionem fieri. Baronius tamen hac die* S. Pulcheriam *inseruit Martyrologio Romano in hunc modum :* Constantinopoli S. Pulcheriæ augustæ virginis, religione et pietate insignis. *Baronium alii quidam Latini secuti sunt, eumque et nos sequimur.*

C *in quibus uno loco conjungitur Marcianus imperator, de cujus cultu non constat.*

2 *Memoriam* S. Pulcheriæ *simul et Marciani imperatoris in Menæis quoque recoli ad* 17 *Februarii, jam observarunt Majores nostri in Prætermissis ad illum diem. Verum nec ibi in Officio quidquam de ipsis præscribitur, nudaque ponitur sine ullo elogio annuntiatio :* Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, μνήμη τῶν ἐν Εὐσεβεῖ μνήμῃ γενομένων, βασιλέων Μαρκιανοῦ καὶ Πουλχερίας. Eodem die, memoria piæ recordationis imperatorum Marciani et Pulcheriæ. *Et mox rubris item litteris additur :* Τελεῖται δὲ ἡ αὐτῶν σύναξις ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. Peragitur vero eorum commemoratio in majori ecclesia. *Apud Maximum Cythereum eadem legitur annuntiatio. In reliquis Græcorum Fastis aut libris ritualibus de Marciano nihil quidquam invenio, nec plura de* S. Pulcheria *ad hunc diem. Jam vero, etsi posterioribus verbis videatur insinuari, festivitatem aliquam de utroque peragi in majori ecclesia, utcumque tamen dubito, an ut Sancti ea festivitate colantur, præsertim cum titulus* Sancti *præter morem Menæorum hic omittatur, neque illum titulum Marciano attributum inveniam ullo alio loco in Fastis Græcorum aut Latinorum, vel apud ullum scriptorem antiquum. Quare titulum* Sancti *Marciano adscribere non ausim, licet alias non ignorem fuisse imperato-* E *rem pietate, religione, aliisque virtutibus præstantissimum.*

Credit Cangius Sanctam fuisse cultam a tempore Leonis imperatoris;

3 *Quod vero spectat ad* S. Pulcheriam, *Cangius in Familiis augustis Byzantinis pag.* 97 *de ipsius cultu ita scribit :* Festum vero Pulcheriæ augustæ institutum aiunt a Leone Magno imperatore, et statuam ejus positam in ipsius monumento. *Laudat pro hisce Antiquitates Constantinopolitanas ab anonymo Græce collectas, et a Lambecio editas pag.* 71. *Sane ibidem simile quid dicitur : at dubito, an de cultu vere ecclesiastico locus sit explicandus, cum nec* Beatæ *nec* Sanctæ *titulus nomini* Pulcheriæ *legatur adjectus. Verba ipsa Græca huc transfero :* Πολλὰ τῇ βασιλίδι Πουλχερίᾳ Λέων ὁ μέγας ἐμακάριζεν· ὅθεν καὶ μνήμην αὐτῆς τῆς τελειώσεως ἐπετέλει, καὶ ἐν τῷ τάφῳ αὐτῆς αὐτὸς ἱστόρησε τὸ ταύτης ἴνδαλμα· καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις δὲ θεωρῶν αὐτὴν ἐν ἱστορίᾳ, τὸν βίον ὅλον αὐτῆς ἐμακάρισεν. *Eadem recusa sunt apud Bandurum in Imperio Orientali part.* III *pag.* 95, *ibique Latine reddita hoc modo :* Leo magnus beatissimam Pulcheriam augustam multum celebrare solebat. Unde etiam ejus consummationis sive exitus memoriam venerabatur, ejusque imaginem sepulcro ipsius apposuit : atque in ædibus imperatoriis F ejus depictam effigiem contemplans, totam vitam ejus deprædicabat. *Verum hæc versio utcumque liberior est : nam vox* beatissimam *non est in Græco, certe eo sensu, quo est expressa Latine.*

at id non evincitur ex ratione per ipsum allegata;

4 *Hinc priora verba Græca rectius ad propositum nostrum sic Latine exprimentur:* Leo magnus imperatricem Pulcheriam multum beatam prædicabat *etc. Nullum potest esse dubium, quin hæc tanto magis honorifica sint* S. Pulcheriæ, *quanto certius omnia ipsius gesta cognoscere potuit Leo imperator, qui Marciano in imperium successit. Verum non ausim ex allatis certo concludere,* S. Pulcheriam *cultu ecclesiastico honoratam fuisse Leone I imperante, cum allata verba id certo non evincant, multaque obstent, quo minus id ab eo tempore factum credamus. Porro post recitata verba addit Papias, cujus illa sunt :* Marciani vero et Pulcheriæ statuas idem Leo in Theodosianos embolos translatas, imperatoriæ urbi adjecit. *De alia* S. Pulcheriæ *statua, locata* in

AUCTORE J. S.

in chalce proxime quasi ante Palatii ambulacrum, *meminit Anonymus apud laudatum Bandurum pag.* 7. *et ibidem pag.* 87 *Theodorus lector. Eamdem quoque ex Suida commemorat Petrus Gyllius ibidem pap.* 384; *ipsiusque Suidæ et Codini de eadem verba recitat Bandurus tom.* II *pag.* 471. *Aliam* Pulcheriæ *statuam in senatu positam ostendit Bandurus tom.* II *pag.* 844.

multaque contra persuadent serius coli cœptam:

5 *Anonymus alter, a Banduro item editus, agens de Sepulcris imperatorum in templo Apostolorum Constantinopoli, Marciani et* Pulcheriæ *urnam sic commemorat pag.* 122 *:* Alia urna porphyretica, ubi tumulantur Marcianus et Pulcheria. *Observo, hunc scriptorem, etsi* Sancti *titulum dederit Constantino Magno et S. Theodoræ imperatrici, de qua egimus ad* 11 *Februarii, ab eo tamen titulo abstinuisse in Marciano et* Pulcheria, *qui quatuor seculis ante S. Theodoram floruerunt. Hoc sane mirum videtur, si festivitas* S. Pulcheriæ *jam instituta fuit et celebrata tempore Leonis augusti, seu seculo* X, *præsertim cum et passim alii Græci scriptores abstineant a titulo* Sanctæ, *dum* Pulcheriam *laudant; cumque in ipso Menologio, Basilii imperatoris jussu post* B *medium sæculi* X *composito, tantum memoretur ut* religiosa *Imperatrix, non vero ut* Sancta. *Præterea nullam invenire potui ædem nomini* S. Pulcheriæ *dicatam, ac nihil denique, quo ostendere valeam cultum ipsius esse valde vetustum. Itaque ex dictis concludere cogor, cultum* S. Pulcheriæ *multis seculis posteriorem videri imperio Leonis I, nec umquam tam celebrem et solemnem fuisse apud Græcos, quam mereri videntur eximiæ virtutes, quibus Sanctam floruisse omnes consentiunt. Quid causæ sit, cur cultus* S. Pulcheriæ *non magis fuerit promotus apud Græcos, non facile divinavero ; nisi forte Græci non multum curaverint Sanctam Romanæ Ecclesiæ addictissimam. Quidquid sit, eximias ipsius virtutes nec coævi siluerunt nec posteriores Græci ; titulum quoque* Beatæ *illi frequenter attribuit S. Theophanes cum aliis quibusdam : ac demum* Sanctæ *titulo eamdem honorarunt tam Græci quam Latini : imo dubitare nequeo quin Græci Sanctam quoque colant Officio ecclesiastico, saltem in ecclesiis aliquot particularibus.*

scriptores, qui de Sancta egerunt..

6 *Quod spectat ad Vitam Sanctæ, hanc, quantum novimus, nullus Græcorum conscribendam suscepit. Verum hic defectus utcumque suppleri* C *potest ex historicis, qui non pauca de gestis et virtutibus Sanctæ memorarunt. Agmen horum ducit Sozomenus, qui eodem vivebat tempore, et vel solus Vitæ defectum supplere potuisset, si usque ad mortem sanctæ Imperatricis scribendo pertigisset : at priora tantum aliquot annorum gesta conscripsit aut certe illa sola ad nos pervenerunt. Qui eodem floruerunt tempore, Socrates et Theodoretus, aliique illius seculi historici omnia fere* S. Pulcheriæ *gesta prætermiserunt, ita ut necessarium sit ad historicos magis remotos etiam recurrere. Subsidium tamen non modicum præstare poterunt epistolæ S. Leonis Papæ et Concilia, a quibus mire commendatur sanctæ Imperatricis pietas. Ex hisce porro monumentis de* S. Pulcheria *egerunt Baronius, Tillemontius, Bailletus aliique recentiores, inter quos est Matthæus Raderus Societatis Jesu, qui anno* 1614 *edidit Opusculum, quod* Aulam sanctam *inscripsit, complectens res gestas Theodosii II imperatoris, ac* Pulcheriæ *et Eudociæ imperatricum. Hosce aliosque scriptores conferam* *cum antiquioribus et contemporaneis, sequarque aut corrigam, prout ratio exigere videbitur.* D

§ II. Genus S. Pulcheriæ, fraterque et sorores : ipsius et Theodosii fratris ætas, moriente Arcadio patre.

Sanctæ nomen, parentes, frater, sorores:

S*ancta* Pulcheria *in nummis et subinde in litteris* Ælia Pulcheria *dicta, filia fuit Arcadii imperatoris et Eudoxiæ ejus conjugis, neptis Theodosii Magni ac soror Theodosii II, seu Junioris, ut passim vocatur. Sorores habuit, ut minimum, duas ; sed aliqui scriptores tertiam adjungunt, et quidem natu majorem. Hic sororum numerus diligenter mihi videtur examinandus, uti et tempus, quo* S. Pulcheria *fuit nata : nam scriptores antiqui de hisce non eadem scribunt. Sozomenus lib.* IX *cap.* I *mortem Arcadii relictosque ab eo liberos sic memorat* : Cum Atticus annum tertium ageret in episcopatu Constantinopolitano, Basso et Philippo consulibus, Arcadius E finem vivendi fecit, successore imperii relicto Theodosio filio, qui tum recens erat ablactatus ; filiabus autem Pulcheria, Arcadia et Marina relictis, adhuc adolescentulis. Qua quidem re vel maxime declarasse mihi videtur Deus, solam pietatem imperatoribus ad salutem sufficere : sine illa vero nec exercitus, nec imperatoris robur, nec reliquum apparatum quidquam prodesse. Nam cum hujus universi custos Divina virtus imperatorem religiosissimum fore prævidisset, curatricem illius, ac totius imperii constituit Pulcheriam sororem; quæ licet nondum quindecim annos nata, supra ætatem tamen sapientem ac vere divinum sensum accepit.

duæ tantum ei attribuuntur a Sozomeno et Philostorgio coævis:

8 *Ad hæc verba observo primo, tres tantum Arcadii filias recenseri a Sozomeno, illarumque natu maximam fuisse* Pulcheriam. *Secundo ex mente hujus scriptoris Theodosius tribus hisce sororibus natu minor videtur : nam dicitur* recens ablactatus, *Græce* ἀρτίως γάλακτι τρέφεσθαι πεπαυμένος, qui nuper lacte nutriri desierat : *sorores vero omnes vocantur* adolescentulæ, *aut* valde adolescentulæ, *ut habent voces Græca* κομιδῇ νέας. *Philostorgius scriptor item* F *synchronus de numero et ordine liberorum Arcadii Sozomeno accurate consentit. Etenim scriptor ille, prout a Photio in epitomen contractus est, editusque a Jacobo Gothofredo, lib.* XI *num.* 7 *ita habet* : Ipsa vero (*Eudoxia imperatrix)* filias duas jam Arcadio pepererat: deinceps vero et Marinam et filium Theodosium edidit. Quo autem tempore jam duorum liberorum mater erat, ab Eutropio contumelia affecta, sic quidem, ut ei minaretur, se eam regia propediem expulsurum, liberos utraque manu tenens, maritum accessit. *Mox subditur exsilium et mors Eutropii, quam contigisse anno* 399 *certum est, ut scriptores consentiunt. Pagius ad illum annum num.* 2 *tempus exsilii sic exprimit* : Eutropius die 16 Kalend. Febr. omnibus dignitatibus exutus fuit, et in Cyprum insulam relegatus, ut ex lege cod Theod. 17 de Pœnis, ea die data, constat. *Hæc non solum affero, ut ostendam Philostorgium consentire de numero et ordine liberorum Arcadii, sed simul, ut*

AUCTORE J. S.

A *ut ex iis de ætate* S. Pulcheriæ *aliquid deinde subjiciam.*

præter has vero in Chronico Paschali Flaccilla ponitur ut natu maxima.

9 *Marcellinus comes in Chronico liberos Arcadii et Eudoxiæ alio modo et ordine recenset, sibique eatenus assentientem habuit auctorem Chronici Paschalis, qui tamen unam addit filiam: atque huic demum adhæserunt plerique neoterici. Hac de causa totum fundamentum lubet inspicere. Marcellinus ad annum* 397 Ind. x Cæsario et Attico consulibus, *ita habet :* His consulibus Flaccilla Archadio nata est filia. *Ad annum* 399 : Pulcheria Archadio altera filia nata est : *Ad annum* 401 : Theodosius junior patre Archadio natus est 3 Idus Apriles. *Ad annum* 403 : Marina patre Archadio nata 3 Idus Februarias. *Hæc omnia in Chronicon Paschale, quod alias* Alexandrinum *dicitur, translata sunt. Verum ibidem ad annum* 400 *additur Arcadia, tamquam alia Arcadii filia inter* Pulcheriam *et Theodosium nata. Placuerunt hæc omnia neotericis; sed vehementer dubito, an revera quatuor hasce filias habuerit Arcadius, et vix credere possum, ullam ei fuisse filiam ante* S. Pulcheriam, *quia tam Philostorgius quam Sozomenus eam nominant ubique primo loco, nec ullibi de Flaccilla meminerunt.* B *Quin et ipsum Chronicon Paschale tres dumtaxat filias Arcadio attribuit ad annum* 396, *ubi sic habet :* Hic Arcadius, Theodosii magni filius, conjugem habuit Eudoxiam, ex qua natus est Theodosius junior. Habuit et filias Pulcheriam, Arcadiam et Marinam.

verum videtur auctor istius Chronici ex una Arcadii filia duas formasse :

10 *Iterum repeto, multo mihi probabilius videri, tres tantum fuisse filias Arcadio,* Pulcheriam *autem omnium fuisse natu maximam. Erroris auctorem partim esse Marcellinum, qui annis centum et quinquaginta hisce posterior est, verisimile censeo, sive quod* Flaccilla *eadem sit cum* Arcadia, *quæ utrumque nomen habere potuit, et alias omissa est; sive quod Flaccillam Theodosii filiam, de cujus morte meminit ad annum* 431, *Arcadio perperam attribuerit. Si Arcadio altera, altera Theodosio II fuerit filia Flaccilla, alterius natalem omisit Marcellinus, mortem alterius. Quod spectat ad Chronicon Paschale, illius auctor, utpote longe posterior et sæpe minus accuratus, Flaccillam in Marcellino repertam facile adjungere potuit tribus aliis apud alios scriptores memoratis. Rationes, cur ita censeam, sunt hæ. Primo Philostorgius in hac re, quia synchronus est, Marcellino longe præferendus, clare excludit* C *quartam aliquam Arcadii filiam. Clare item edicit, unam tantum filiam Arcadio natam esse post Eutropii lapsum, sive post annum* 399, *eamque fuisse Marinam. Ergo duæ illæ, quæ ante lapsum Eutropii natæ erant, fuerunt* Pulcheria *et Arcadia. Itaque Marcellinus per Flaccillam non aliam videtur intellexisse quam Arcadiam, et consequenter auctor Chronici Paschalis ex una, quæ forte dicta fuerit Flaccilla Arcadia, verisimiliter duas formavit.*

certe tres tantum filias Arcadius habuisse videtur,

11 *Hæc jam sufficiunt ad refutandum Tillemontium, qui cum aliis plerisque presse insistit Chronico Paschali, quatuorque attribuens Arcadio filias, Flaccillam dicit natam anno* 397, Pulcheriam *anno* 399, *Arcadiam anno* 400, *Marinam denique anno* 403 : *nam secundum Philostorgium sola ex filiabus Marina post lapsum Eutropii nota est. Porro Tillemontius, admissis Philostorgii verbis, servare tamen voluit annum et diem natalem* Pulcheriæ *a Marcellino fixum. Hunc in finem tom.* V *Imperatorum nota* 22 *in Arcadium observans, legem de exsilio Eutropii datam notari* 17 *Januarii anni* 399, *ait id consistere non posse cum tempore natæ* Pulcheriæ, *quia hujus natalis est* 19 *Januarii ejusdem anni : nam secundum Philostorgium nata erat* Pulcheria *ante lapsum Eutropii. Hinc epocham datæ legis vitiatam suspicatur. Verum id gratis dicitur, nec tamen prodesse potest Tillemontio, ut Philostorgium conciliet cum Chronico Paschali. Etenim Arcadia in Chronico nata dicitur anno* 400, *quo certe dudum occisus erat Eutropius. Philostorgius vero ex tribus filiabus Arcadii solam Marinam post lapsum Eutropii natam asserit, alias duas ante ejus lapsum. Philostorgius igitur repugnat Chronico Paschali. Quapropter, cum Philostorgius recte sibi consentientem habeat Sozomenum, et uterque hisce convixerit; erroris arguendum et deserendum est Chronicon Paschale : nec aliæ attribuendæ sunt filiæ Arcadio præter* Pulcheriam, *Arcadiam et Marinam, quæ in ipso Chronico Paschali ad annum* 396 *solæ recensentur.*

et illarum natu maxima dicenda est S. *Pulcheria :*

12 *Præterea dubitare nequeo, quin Marcellinus etiam a vero aberraverit, non quidem in numero filiarum Arcadii, sed in ordine, quo singulæ sunt natæ. Secundam ex tribus facit* Pulcheriam, *natamque hanc dicit anno* 399, *die* 19 *Januarii.* E *At verisimile non est ob dicta de Eutropio, cujus lapsus certo contigit* 17 *Januarii ejusdem anni, ullam tunc Arcadii filiam fuisse natam ; sed duæ jam ante erant natæ, teste Philostorgio. Hæ autem duæ non aliæ esse possunt quam* Pulcheria *et Arcadia : atque certo constat,* Pulcheriam *natu majorem fuisse Arcadia. Itaque, cum Arcadius nuptias contraxerit anni* 395 *et quidem secundum Chronicon Paschale die* 27 *Aprilis, natales* S. Pulcheriæ *verosimilime referendi sunt ad annum* 396, *nec possunt probabiliter locari post annum* 397, *quia soror ipsius Arcadia post ipsam nata est ante annum* 399. *Si Marina, altera soror* Pulcheriæ, *etiam nata est ante Theodosium, prout insinuare videntur Philostorgius et Sozomenus, nata illa fuerit anno* 399 *aut* 400 : *nam de anno* 401, *quo Theodosius in lucem prodiit, omnes consentiunt.*

habuit illa annos circiter duodecim, dum obiit Arcadius;

13 *Ex dictis colligi poterit, quot fere annos haberet* Pulcheria, *quando obiit pater ipsius Arcadius, cujus mortem Socrates lib.* VII *cap.* 1 *figit Kalendis Maii, anno* 408. *Octavum tum annum agebat Theodosius imperator, ut liquet ex anno natali, idque Socrates aliique scriptores etiam diserte exprimunt. Cangius in Familiis Byzantinis pag.* 70, *Tillemontius tom.* XV *Monum. Eccl. in* F Pulcheria, *Bailletus ad* 10 *Septembris, aliique plures existimant,* Pulcheriam *tantum biennio majorem fuisse Theodosio, sive annum decimum tunc egisse, quia secuti sunt Marcellinum et Chronicon Paschale. Pagius ad annum* 399 *num.* 4 *eam opinionem exprimit, fidemque Philostorgii in dubium vocat, quia verba ipsius nequeunt cum illa opinione conciliari. Mox tamen addit sequentia :* Si tamen vera narrat Philostorgius, Marcellinus et auctor Chronici Alexandrini anno uno tardius Pulcheriæ natale consignarunt, isque error Marcellino attribuendus erit, ex quo pleraque descripsit auctor Chronici Alexandrini. *Verum nullum erit piaculum, si dicamus Marcellinum longius aberrasse, sicut non raro ipsi contigit et aliis Chronicorum scriptoribus, præcipue in iis, a quibus longius aberant. Imo contra sanam crisim peccabimus, quantum mihi apparet, si solum dubitare velimus, utrum Philostorgio scriptori contemporaneo credendum hic sit, an Marcellino centum et quinquaginta annis posteriori.*

14 *Quare*

AUCTORE J. S.

licet plusculum ei tribuant Sozomenus et Theophanes,

14 *Quare secundum dicta omnino existimo,* S. Pulcheriam, *moriente Arcadio, puellam fuisse duodecim fere annorum, ita ut duodecimum ageret aut decimum tertium. Quo majorem ætatem possimus attribuere* Pulcheriæ, *eo magis conformis hæc erit gestis ipsius prioribus, quæ statim narrabimus, quæque omnino innuunt eam facile quatuor aut quinque annis ante Theodosium natam esse. Hinc existimo Sozomenum loqui de tempore, quo mortuus est Arcadius, quando dicit;* Quæ licet nondum quindecim annos nata *etc.; Græce,* οὔπω πεντεκαιδέκατον ἔτος ἄγουσα, nondum agens annum decimum quintum ; *ita ut velit annos eam necdum quatuordecim habuisse completos. Theophanes etiam de eodem tempore clare loquitur, dum dicit :* Theodosio in imperatorem accepto, soror ejus Pulcheria quindecim annorum virgo Dei consiliis ac ductu publicas res egregie administrabat *etc. Nam uterque deinde distinguit tempus, quo Imperatrix creata est post sex annos. Tillemontius tamen aliique existimarunt, laudatos scriptores quindecim tantum annos* Pulheriæ *attribuere, dum creata est Augusta. Verum in eam opinionem illi solum perducti sunt, quia secuti sunt epocham Chronici Paschalis seu Alexan-*

B

drini mox refutatam, quæ cum dictis Sozomeni et Theophanis nequit componi.

qui loquuntur de ætate ejus, moriente patre,

15 *Porro quia video plerosque eruditos in opposita esse opinione, juverit dicta paulo latius exponere. Sozomenus loquitur de ætate* Pulcheriæ, *qua cœpit habere curam fratris Theodosii, qua virginitatem vovit, qua insigne donum ecclesiæ obtulit. Atqui fratrem instituere cœpit, ut clare ostendam ex Theophane, virginitatem vovit, donumque illud obtulit, antequam fieret Augusta. Non loquitur ergo Sozomenus de tempore susceptæ potestatis supremæ ; dum dicit* Pulcheriam *necdum egisse annum decimum quintum. Sozomenus ipse mentem suam hac de re exponit, quando, ubi prædicta narraverat, subdit hæc verba :* Postquam vero principatus curam suscepit *etc. Sententia Theophanis non minus clara est. Nam relata Arcadii morte, mox Antiochum Theodosii curatorem fuisse ait, institutionemque attribuit Honorio imperatori, qui longe aberat, et sorori* Pulcheriæ *his verbis :* Is vero ab Honorio patruo, et a sorore Pulcheria Christianis institutis probe et solerter eruditus est. *Quin et rerum publicarum administrationem ab eo tempore attribuit* Pulcheriæ *verbis supra num.* 14 *datis ;*

C

non tamen supremam auctoritatem.

aut certe non de ætate, qua facta est imperatrix.

16 *Evincunt id verba, quæ Theophanes quinto post anno subjicit pag.* 70. Hoc eodem anno Antiochus Persa e vivis excessit (ἐκ ποδῶν γέγονε, *quod alias verti potest,* amotus est :) beatissima vero Pulcheria supremam et absolutam rerum administrationem exercuit. *Ex hisce clarum mihi videtur, Sozomenum et Theophanem non describere ætatem* Pulcheriæ, *quando renuntiata est Augusta ; sed potius quando obiit Arcadius, aut, si quis malit hoc suspicari, quando cœpit fratrem instituere, aut quando virginitatem vovit : nam Theophanes certe plusculum ætatis attribuit Sanctæ, quam habebat moriente patre ; cum tunc duodecimum aut decimum tertium ætatis annum verisimillime ageret, ut supra vidimus. Huic epochæ Chronicon ipsum Paschale consentit ad annum* 450 : *nam nubenti eo anno* Pulcheriæ *attribuit annos* 54, *quos tunc habere non potuit, nisi nata sit anno* 396 *aut* 397.

D

§ III. Utrum tutela Theodosii fuerit commissa regi Persarum et exercita per Antiochum : gesta S. Pulcheriæ sex primis Theodosii annis.

Arcadius dicitur Isdegerdem Persarum regem Theodosii tutorem constituisse :

Z*onaras lib.* XIII *Annalium num.* 22, *seu tom.* II *pag.* 40 *hæc scribit :* Junior autem Theodosius Constantinopoli Pulcheriæ sororis studio diligenter educabatur et erudiebatur, metu Ifdigerdis Persarum regis nemine contra eos insurgente. Nam Arcadius moriens Isdigerdem in testamento filii, pueri adhuc, ut dictum est, tutorem scripserat. Quo ille accepto, Antiochum eunuchorum suorum principem misit, custodem et curatorem imperatoris Theodosii, admonitis per litteras proceribus, ut imperatori suo parerent : quod nisi fecissent, se injurias pueri non esse neglecturum. *Hanc historiam primus scripsit Procopius Cæsariensis lib.* I *de Bello Persico cap.* I, *ubi pluribus verbis exponit, quibus rationibus permotus sit Arcadius, ut id consilii caperet. Agathias, qui paulo post Procopium scripsit, lib.* IV *sic loquitur post factum breviter relatum :* Hic enim sermo ab antiquo, veluti per manus, posteritati traditus, plurimum etiam hodie apud nos invaluit, et apud doctos pariter ac vulgus hominum circumfertur : scripto vero aliquo aut historicorum libris id proditum non reperio, ne in iis quidem, qui de Arcadii morte scripserunt, uno tantum Procopio rhetore excepto. Neque sane meo judicio mirum est, ad multiscii hujus viri, quique universam, ut uno verbo dicam, historiam decerpsit notitiam, hanc etiam narrationem ab alio olim conscriptam pervenisse, meam vero nequaquam, qui minutissima quæque, si modo hæc minutissima sunt dicenda, haud norim. *Ita Agathias a Vulcanio Latine redditus pag.* 125, *non omnino asserens factum istud,*

E

F

neque rejiciens.

Tillemontius historiam illam oppugnat :

18 *Porro nec Procopius nec Agathias quidquam dicunt de Antiocho Theodosii curatore constituto; sed id primus addidit Theophanes, quem secutus est Zonaras, uti deinde etiam Cedrenus tom.* I *pag.* 334 *et Nicephorus lib.* XIV *cap.* I. *Baronius et Pagius ad annum* 408, *aliique scriptores sine ulla dubitatione admittunt, Isdegerdem tutorem Theodosii fuisse constitutum, Antiochumque ab Isdegerde hac de causa Constantinopolim fuisse missum. Verum Tillemontius tom.* VI *Imperatorum nota* 1 *in Theodosium multis utitur ratiociniis, ut totam illam historiam reddat suspectam, fabulisque annumerandam ostendat. Lubet examinare argumenta hunc in finem allata. Primo, inquit, factum illud tam celebre per annos* 150 *nullus conscripsit, ne ii quidem, ut observat Agathias, qui mortem Arcadii narraverunt. Silent de eo Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Zozimus, Philostorgius, uterque Prosper, Marcellinus comes. Respondeo, nullum*

AUCTORE J. S.

A *nullum esse ex hisce scriptoribus, qui non omiserunt alia multa relatu dignissima, ita ut minus mirandum sit, si illud etiam omiserint. Quod spectat ad Socratem, Sozomenum, Theodoretum et Philostorgium, qui scripserunt sub Theodosio, factum illud Persis honorificum facile omittere potuerunt, ne coram mundo propalarent, quantum Theodosius regi Persarum deberet. Quod in brevibus Chronicis Prosperi et Marcellini omissum sit, ne observatione quidem est dignum. Zosimi quoque de hisce silentium mirari non possumus, cum Historiam suam non perfecerit, et vix leviter Arcadii mortem perstringat, nihil fere scribat de Theodosio Juniore.*

argumentis aliquot, quæ non sunt magni momenti :

19 *Secundo nititur ostendere Tillemontius, narrari aliqua a Zosimo et Sozomeno, quæ non cohærent cum tutela Isdegerdis. Narrat revera uterque Honorium voluisse Constantinopolim venire, ut Theodosio prospiceret ; id autem dissuasisse Stiliconem, qui ipse eo tendere cupiebat cum agmine militari. Videri de his potest Sozomenus lib.* IX *cap.* IV *; et Zosimus lib.* V *pag.* 807. *Verum hæc nequaquam pugnant cum tutela Isdegerdis, quam Honorius initio, dum meditabatur iter Constantinopolitanum, facile ignorare pote-* B *rat, aut, si nosset, improbare. Tertia Tillemontii objectio nihilo melior est, sed potius manifestat, ipsum non recte intellexisse mentem illorum scriptorum, qui tutelam Theodosii attribuerunt Isdegerdi. Anthemius, inquit, teste Socrate lib.* VII *cap.* I, *Orientale gubernabat imperium ; non Antiochus, ut Theophanes asserit. Respondeo nec Theophanem nec ullum alium dicere, talem Isdegerdi Antiocho attributam fuisse auctoritatem, ut ministros statuerent, quos vellent, aut id eos fecisse, si revera potuerint : sed curam fuisse commissam Isdegerdi, ut prospiceret incolumitati imperatoris ne quis ei insidias strueret, aut res novas moliretur.* Anthemius *igitur ut* præfectus prætorio summam rerum *sub Theodosio* administrabat, *ut habet Socrates.* Antiochus *vero, ut habet Theophanes,* imperatoris comitem ubique se præbebat. Is vero ab Honorio patruo, *fortasse per litteras hortante,* et *maxime* a sorore Pulcheria Christianis institutis probe et solerter eruditus est ; paxque diu inter Romanos et Persas traducta, *saltem usque ad obitum Isdegerdis anno* 520 *defunctum. Hæc omnia aptissime cohærent, et difficultatem non patiuntur.*

et quibus non evincit pro fictitia habendam esse.

C 20 *Præterea certum est, Antiochum aliquem fuisse potentem in aula Theodosii junioris. Quippe S. Isidorus Pelusiota epist.* XXXVI, *quam inscribit* Antiocho eunucho palatii, *ut habet Græca inscriptio, eidem commendat justitiam, et de potentia ipsius ita loquitur :* Ac quoniam non modo imperii minister es, sed ipsum etiam arbitratu tuo ac libitu moderaris *etc. De eodem Antiocho, ut ipse existimat Tillemontius, loquitur Synesius in Epistola* CX, *dum dicit :* Potest autem Antiochus, quæcumque vult. *Hunc eumdem quoque asserit potentem fuisse* apud Narsem Persam, *et ab eo tempore mansisse potentem. Si ergo Antiochus in aula Theodosii potens fuit, idemque potens apud Persas ; qua de causa neganda est historia a tot scriptoribus a seculo* VI *conscripta? Ego certe non capio, cur malit Tillemontius suspicari, Antiochum hunc ex Perside ultro venisse ad servitium Theodosii, indeque totam historiam fuisse confictam, quam eo missum esse ab Isdegerde, sicut Theophanes aliique scripserunt. Certe magis verisimilis est tanta ipsius potentia, si ut curator et tutor Theodosii missus est ab Isdegerde, qui perpetuam cum Theodosio pacem servavit, quam si privato tantum consilio ad aulam Theodosii se contulit. Itaque non sufficiunt objectiones Tillemontii, ut totam illam historiam de tutela Theodosii delata Isdegerdi pro fictitia habeamus, præsertim cum talis sit naturæ, ut mirum non videatur, omissam esse a variis scriptoribus Græcis : sed contra maxime esset mirandum, si in gratiam regis Persarum fuisset conficta.*

S. Pulcheria virginitatem Deo vovet, votumque insigni dono firmat,

21 *Quid interim fecerit* S. Pulcheria, *Sozomenus lib.* IX *cap.* I *ita enarrat :* Ac primum quidem suam ipsius virginitatem Deo consecravit, et sorores suas ad idem vivendi genus informavit, ne quem alium virum in palatium introduceret, utque æmulationis et insidiarum occasionem omnem excluderet. Denique ut ea, quæ decreverat, amplius confirmaret, Deumque ac sacerdotes, et subditos omnes, testes haberet actorum suorum, ex auro et pretiosis lapidibus admirabile quoddam donarium, operum, quæ spectantur, longe pulcherrimum, sacram mensam in ecclesia Constantinopolitana, pro virginitate sua et pro fratris imperio dedicavit. Et in fronte ipsius mensæ, ut cunctis conspicua essent, hæc eadem inscripsit. *Hæc omnia Tillemontius in* Pulcheria *narrat post annum* E 414, *quo declarata est Augusta ; quia, opinor, credidit non convenire ætati, quam ipse* Pulcheriæ *attribuit ex Marcellino. Verum Sozomenus hæc clare præmittit, ejusque testimonio longe rectius hic stabimus, quam assertis Marcellini de anno natali, jam supra refutatis ; præsertim cum ne verisimile quidem sit, imperium delatum fuisse* Pulcheriæ *priusquam virginitatem vovisset.*

fratrem Theodosium instituere,

22 *Quæ deinde sequuntur apud Sozomenum de instructo Theodosio, statim a morte Arcadii utcumque capta existimo, ut Theophanes innuit ita scribens :* Theodosio in imperatorem accepto, soror ejus Pulcheria quindecim annorum virgo Dei consiliis ac ductu publicas res egregie administrabat,... et ut sapientissima divinamque mentem a natura consequuta fratrem Theodosium instruxit, præ cunctis nimirum pietatem in Deum haberet *etc. Philostorgius etiam lib.* XII *num.* 7 *insinuat, aliquantum fuisse auctoritatis* Pulcheriæ *simulatque obiit Arcadius, dum hæc scribit :* Mortuo Arcadio, Orientalis imperii successor Theodosius filius ejus, juvenis admodum existens, designatur. Aderat vero ipsi et Pul- F cheria soror, imperiales dispositiones adjuvans et dirigens. *Ex istis omnibus mihi persuadeo,* S. Pulcheriam *non quidem auctoritate præcipua valuisse eo tempore ; sed nec omni etiam auctoritate caruisse, et qualemcumque curam instituendi fratrem ei jam tunc fuisse demandatam ; paulatim tamen cum ætate auctoritatem Sanctæ crevisse.*

et res imperii administrare incipit, priusquam creatur augusta.

23 *Crevit hæc maxime per mortem aut recessum Antiochi Persæ, de quo Theophanes ad annum quintum Theodosii ita scribit :* Hoc eodem anno Antiochus Persa e vivis excessit *(Græce* ἐκ ποδῶν γέγονε, *id est,* e medio sublatus, *seu* mortuus, *aut etiam* amotus est) beatissima vero Pulcheria supremam et absolutam rerum administrationem exercuit. *Dubitari merito hic potest, an* Pulcheria *eodem tempore, quo Antiochus ille abscessit, declarata fuerit augusta : nam, etsi annus quintus Theodosii non congruat cum anno* 414, *quo Augustam declaratam scribunt Marcellinus et auctor Chronici Paschalis, suspicio*

esse

AUCTORE J. S.

esse potest, Theophanem per absolutam rerum administrationem *intelligere dignitatem supremam ipsi collatam, cum postea illius collationis non meminerit. Si revera id voluerit Theophanes, aut uno anno ipse factum prævenit, aut alii justo serius Augustam creatam dixerunt. Verum probabilius mihi videtur, administrationem imperii sine titulo augustæ anno* 413 Pulcheriæ *demandatam fuisse; imperium vero ipsum eidem delatum esse anno* 414, *postquam ejus industria magis jam magisque erat probata.*

§IV. Augusta creata, prudenter præest: fratris et sororum instructio: omnium pietas, et ordinarius vivendi modus: S. Attici ad sorores Opusculum: uxor Theodosio data Eudocia.

B

Annos nata fere 18, augusta renuntiatur: tum imperium recte administrat,

C*hronicon Paschale ad annum* 414, *sive* Ind. XII, Constantio et Constante Coss., *ita habet:* His consulibus Pulcheria soror Theodosii Junioris augusti nobilissima, augusta renuntiata est mense Panemo, *id est,* quarto Nonas Julias. *De anno consentit Marcellinus, sed diem omittit. Erat tunc ætate octodecim fere annorum secundum dicta superius de anno natali. Sozomenus lib.* IX *cap.* I *ipsius administrationem laudat his verbis:* Postquam vero principatus curam suscepit, orbem Romanum optime ac decentissime gubernavit: quippe quæ recte consuleret, et consulta celeriter exsequeretur ac scriberet. Nam et loqui et scribere eleganter callebat, tam Græco, quam Latino sermone. Omnium vero, quæ gerebantur, laudem ad fratrem referebat. Dabatque operam, ut disciplinis ad ætatis captum accommodatis, regaliter quantum fieri posset, educaretur. Et artem quidem equitandi, armorum quoque ac litterarum scientiam, ab hujusmodi rerum peritis discebat. Ut vero in processibus graviter ac pro imperatoria majestate se gereret, a Sorore instituebatur: quomodo vestem gestare deberet: quomodo sedendum, et qualiter incedendum esset: quomodo risum continere, et pro loco ac tempore nunc mitis, nunc formidabilis esse deberet, et eos, qui ab ipso aliquid peterent, decenter audire.

C

fratremque ad pietatem instituit: aliæ insignes virtutes Sanctæ.

25 Sed præcipue eum ad pietatem informabat, assuefaciens illum ut assidue oraret, et ecclesias adiret; easque donariis ac pretiosis muneribus ornaret: ut sacerdotes, omnesque veros bonos, et eos, qui ex Christianorum legibus atque institutis philosopharentur, in pretio haberet. Præterea cum per adulterina dogmata religio turbanda esse videretur, ipsa studiose ac sapienter prospexit. Certe quod novæ hæreses nostra ætate minime prævaluerint, illam in causa fuisse reperiemus, sicut in sequentibus cognoscetur apertius. Porro cum Deum maxima religione coleret, prolixum fuerit recensere, apud quos illa, et quot ecclesias magnifice construxerit: quot diversoria pauperum ac peregrinorum; quot denique monasteria constituerit, D perpetuis sumptibus ad hæc destinatis, et annona ad alendos eos, qui illic manerent. Quod si quis ex rebus ipsis veritatem scrutari malit, quam verbis meis credere, inveniet profecto, me nec falso, nec ad gratiam ista scribere; dum harum rerum notitiam, a procuratoribus bonorum illius perscriptam legerit, et ex scriptis exploraverit, num res ipsæ cum verbis nostris consentiant. Si cui vero hæc per se sola non sufficiunt, at certe Deus illi fidem faciat; qui illam ob vitæ sanctimoniam adeo caram habet et acceptam, ut eam orantem celeriter exaudiat, ac sæpenumero quæ gerenda sunt, ei prænuntiet. Neque enim Dei amorem ac benevolentiam hominibus unquam conciliari dixerim, nisi illi operibus suis dignos se amore illo præstiterint. *Hactenus Sozomenus breviter multa accumulans; sed aliqua ex illis deinde magis explicabuntur.*

quæ et sorores suas virginitatem servare docuit:

26 *Non modo Theodosium, sed etiam sorores, Arcadiam et Marinam, a* S. Pulcheria *ad pietatem fuisse institutas, jam supra vidimus. Quam autem felix fuerit illa institutio, liquet ex variis scriptoribus. Sozomenus lib.* IX *cap.* III *modum vivendi omnium his verbis explicat:* Nam et illæ E (Pulcheria *ejusque sorores*) idem vivendi genus institutumque sectantur. Erga Sacerdotes ac sacras ædes promptæ ac sedulæ: in peregrinos, egentes ac pauperes munificæ. Mensa ut plurimum eadem est omnibus, idemque processus. Noctu atque interdiu hymnos Deo simul canunt. Et prout honestarum mulierum consuetudo est, texendi et hujuscemodi operum studiosæ sunt. Otium enim ac desidiam, quamvis augustæ, et in imperio natæ atque educatæ, sacra virginitate, quam profitentur, indignam esse censuerunt, et a vita sua procul amandarunt. Qua de causa cum Deus manifeste propitius esset, earumque domum præsidio suo tueretur, imperatoris quidem et ætas et imperium in dies crescebat. Insidiæ vero et bella, quæcumque adversus illum conflata erant, sua sponte discutiebantur. *Hoc ultimum deinde variis exemplis probare nititur, uti et Socrates aliique faciunt. Theodoretus lib.* V *cap.* XXXVI *hisce consentiens, ait:* Nam et piam educationem ei (*Theodosio*) *Deus* præstitit, et imperium vacuum a seditionibus ac tumultibus donavit, et tyrannica *aliorum* consilia repressit.

Theodosii ejusque sororum pietas, aliæque virtutes,

27 *Deinde Theodosii et sororum pietatem ita celebrat:* Memor itaque beneficiorum, Auctorem suum assidue laudibus celebrat: comites F autem hymnorum habet sorores suas, quæ perpetuam virginitatem colunt, et sacrorum oraculorum meditationem pro summis deliciis habent, et quæ egentium necessitatem thesaurum tutissimum arbitrantur. Porro imperator ipse, tum aliis multis dotibus est ornatus, tum præcipue clementia ac mansuetudine, et animi tranquillitate, quæ nulla tempestate turbatur: ad hæc sincera et probata fide. *Hæc verissima erant de Theodosio, quamdiu sanctæ Sororis auctoritas apud ipsum prævaluit. Socrates lib.* VII *cap.* XXII *Theodosii virtutes, ac præcipue clementiam ac pietatem insigni commendat elogio. Aliqua ex illis, quæ haud dubie* S. Pulcheriæ *debuit, huc transfero:* Primum igitur, tametsi in imperio natus atque educatus sit, nihil stuporis ac vecordiæ ex illa educatione contraxit: verum adeo prudens semper fuit, ut iis, qui cum ipso colloquebantur, plurimarum rerum scientiam usu ac

A ac peritia collegisse videretur: fortitudo vero ac tolerantia tanta in eo fuit, ut algorem pariter et æstum generoso animo sustineret: jejunaret etiam frequentissime, ac præsertim quarta et sexta feria.

quæ ortæ videntur ex institutione Pulcheriæ; Opusculum S. Attici ad sorores.

28 Idque agebat, Christianæ Religionis ritus accurate observare contendens. Denique palatium suum sic instituit, ut a monasterio non multum discreparet. Matutino tempore ipse una cum sororibus suis hymnos in Dei laudem alternis recitare consueverat. Proinde sacræ Scripturæ libros memoriter callebat. Et cum episcopis, qui ipsum adierant, tanquam veteranus quidam sacerdos de iisdem disserebat. In colligendis autem divinis libris eorumque interpretibus, longe majorem adhibuit diligentiam, quam Ptolomæus olim Philadelphus. Clementia vero atque humanitate omnes mortales longo intervallo superavit. *Plura de Theodosii ejusque sororum pietate afferri possunt. At hæc sufficiunt, ut quilibet perspicere possit, quanto cum fructu prudentissima* Pulcheria *ad pietatem omnes erudierit. Ad hanc, quoque curam accessit S. Atticus, qui tum præerat ecclesiæ Constantinopolitanæ: ad alendam enim* Pulcheriæ *ejusque sororum* B *pietatem, Opusculum aliquod ad eas direxit, de quo ita Marcellinus comes ad annum* 416: Atticus Constantinopolitanus episcopus scripsit ad reginas, Archadii imperatoris filias, de fide et virginitate libellum valde egregium, in quo præveniens Nestorianum dogma impugnat. *Gennadius in Catalogo illustrium virorum iisdem fere verbis illud Opusculum Attici memorat. Verum Opusculum istud ad nostra usque tempora non fuit conservatum.*

Pulcheria de nuptiis Theodosii sollicita, ob ingenii præstantiam,

29 *Porro ubi ad eam ætatem pervenerat Theodosius, ut de matrimonio contrahendo cogitaret, auxiliatricem quoque hic habuit* S. Pulcheriam: *nam conjugium Theodosii cum Athenaide attribuitur curæ et studio* S. Pulcheriæ. *Hanc vero uxorem Theodosio datam esse a* Pulcheria *propter excellentes naturæ et institutionis dotes, clare colligitur ex iis, quæ de ea referunt scriptores.* Erat enim admodum erudita, utpote Leontii Atheniensis sophistæ filia, a patre edocta et in omni litterarum genere instituta, *inquit Socrates lib.* VII *cap.* XXI, *ubi præmiserat:* Ipsa quin etiam imperatoris uxor heroico versu poemata composuit. *De eruditionis laude consentiunt et alii scriptores, ac de carminibus ab Eudocia ele-* C *ganter scriptis videri potest Photius in Bibliotheca pag.* 414 *et seq. Itaque dubitare non possumus, quin ob ingenii eruditionisque præstantiam* S. Pulcheriæ *præ ceteris placuerit Eudocia, ab eaque Theodosio proposita ad nuptias.*

Athenaidem philosophi filiam, quæ prius baptizatur et Eudocia vocatur, eidem eligit:

30 *De anno nuptiarum dissentiunt utcumque scriptores. Theophanes assignat annum* 11 *Theodosii, id est, annum æræ Christianæ* 418 *aut* 419. *Chronicon Alexandrinum narrat adventum Athenaidis sub consulibus anni* 420: *sed nuptias, sicut etiam Marcellinus, differt usque ad annum* 421. *At, quidquid sit de anno nuptiarum, consilio* Pulcheriæ *contractas esse, Theophanes asserit, ita scribens:* Hoc anno Leontii philosophi filiam, Athenaidem nomine, baptizavit Atticus, quam et Eudociam appellavit. Illa corporis elegantia, animi solertia, et facundia sermonis cum excelleret, Theodosio Pulcheriæ consiliis nupsit. *Socrates de baptismo consentit his verbis:* Hanc cum imperator Theodosius uxorem ducturus esset, Atticus episcopus Christianam fecit, et in baptismo pro Athenaide Eudociam nominavit. *Addo Evagrium lib.* I *cap.* XX *de hisce nuptiis breviter scribentem:* Porro Theodosius Eudociam, domo Atheniensem, forma elegantem, nec ignaram artis poeticæ, interventu Pulcheriæ augustæ sororis suæ uxorem duxit, cum illa salutari lavacro prius tincta fuisset.

occasio, qua illa dicitur ad Pulcheriam venisse.

31 *Occasionem harum nuptiarum non exposuerunt scriptores synchroni aut suppares. At Chronicon Alexandrinum satis prolixam de ea narrat historiam, quæ non videtur tam certa quam mirabilis. Alii tamen Græci eamdem quoque narrarunt. Zonaras tom.* II *pag.* 40 *compendiose rem ita refert:* Jam pubescenti (*Theodosio*) soror Pulcheria Eudociam Atheniensem despondet, forma excellenti præditam, et omni doctrinæ genere perpolitam. Erat ea Leontii cujusdam Atheniensis philosophi filia, et Athenais nominabatur: qui cum eam splendidam fortunam consecuturam ex arte cognovisset, testamento suas opes duobus filiis reliquerat, Valerio et Genesio, filiæ tantum centum aureis legatis, hac adjecta clausula, quod fortuna ejus suffectura ei esset. Fratres igitur, patrimonio sibi vendicato, Athenaidem legitimam suam postulantem paternis etiam ædibus exegerunt. Qua matertera suscepta et E Constantiponolim perducta, causa exposita, Pulcheriæ supplicant. Quæ cum puellam formosissimam et integra ætate esse vidisset, rogat, an adhuc viri expers esset? Eo cognito, baptiza rudem adhuc Christianæ religionis, et mutato ejus nomine in Eudociam, fratri Theodosio despondet, diademate ornat, et augustam appellat. *In Chronico Alexandrino pater Eudociæ vocatur* Heraclitus, *forte quia duo habebat nomina, ibique Eudocia dicitur augusta declarata anno* 423.

§ V. De gestis S. Pulcheriæ contra Nestorium, et pro felici exitu concilii Ephesini.

Præcipua Sanctæ laus est defensio Ecclesiæ contra hæreticos.

F Inter *præcipuas* S. Pulcheriæ *virtutes numeratur fervens studium Ecclesiam et fidem Catholicam defendendi contra hæreticorum insultus, ut clarum fiet ex litteris S. Leonis aliorumque, quas suis locis recitabimus. Hinc sanctis* Pulcheriæ *consiliis merito attribui possunt leges plurimæ, quas Theodosius tulit pro Ecclesia, et contra idololatriam, contra Judæos, contra hæreticos antiquos et recentes. Verum, cum illa proprie spectant ad historiam Theodosii, eique ut imperatori fuerint adscripta, solum ea commemorare statui, quæ Sancta pie, prudenter et fortiter egit contra hæreses Nestorii et Eutychis, suo tempore Constantinopoli natas. Suidas in Lexico pag.* 578 *ita habet:* Pulcheria Nestorium adeo oderat, ut (*Nestoriani,*) qui illum amabant, rumorem spargerent, ideo Pulcheriæ Nestorium exosum esse, quod Nestorius Pulcheriam criminatus fuisset ob incestum cum fratre suo Theodosio imperatore commissum. Et propterea illa illum tanto odio prosequebatur. *Ejusmodi criminationes hæreticorum castissimæ Virgini æque sunt laudi quam elogia Catholicorum: nam calumniæ illæ omni*

carent

AUCTORE J. S.

carent fundamento verique similitudine, ac luculenter ostendunt quantopere sancta Imperatrix impietatem Nestorii aversaretur.

Nestorius hæresiarcha faventem initio habuit Theodosium, non vero Pulcheriam

33 *Nestorius ille anno 428 per Theodosium imperatorem ad episcopatum Constantinopolitanum evectus est tamquam probe Catholicus: sed non multo post hæresim suam, eruditis passim notam, docere ac propalare cœpit, multis indignantibus et se statim opponentibus. At Theodosius ipse videtur initio favisse Nestorio. Certe Basilius diaconus et archimandrita cum suis, quos Nestorius persequebatur, in Supplicatione ad Theodosium et Valentinianum imperatores apud Labbeum tom.* III *Conciliorum col. 329 ita loquitur de Nestorio:* Et, ut libere, quod res est, dicamus, vestra quoque dominatione fretus, hæc facit. *Verumtamen non videtur Theodosius dogmati Nestoriano consensisse, sed tantum utcumque favisse Nestorio necdum satis cognito. Non sic imponere sanctæ Imperatrici potuit hæsesiarcha: certe nulla est ratio, cur suspicemur* S. Pulcheriam *unquam hypocrisi illius fuisse deceptam: nam Cyrillus mox laudandus eam ait ornatam esse* fide recta nullamque in partem vacillante; *cum idem tamen non ita loqueretur illo tempore de Theodosio.* B *Hæc fortasse fuit ratio, cur S. Cyrillus Alexandrinus, qui se cum Cœlestino Papa vehementer Nestorio opponebat, anno 430 alterum scriptum direxerit ad Theodosium, alterum ad reginas virgines, inter quas principem locum tenebat* Pulcheria. *Utrumque est de recta fide contra Nestorii dogmata. Utrunque exstat apud Labbeum tom.* III *Conciliorum, nimirum col. 46 et seq., ac col.* 166 *et seq.*

ad quam ejusque Sorores contra dogmata Nestorii scribit S. Cyrillus,

34 *Initium illius, quo ad* S. Pulcheriam *duasque ipsius sorores dirigitur, huc transfero, ut videat studiosus lector, quanti earum virtutes faceret S. Cyrillus.* Sane vos sacras castissimasque Christi omnium nostrum Salvatoris sponsas (religiosissimæ, ac Deo dilectissimæ Imperatrices) orbis terrarum ornamentum, sanctissimarumque ecclesiarum decus optimo jure quispiam appellarit: in quibus nimirum omne virtutum genus, omnisque ornatus divinæ Majestatis oculis gratus acceptusque mirifice splendet. Neque his opibus contentæ, omnem quoque curam omneque studium adhibetis, quo fide recta, nullamque in partem vacillante excellatis; memorer haud dubie illius, quod sapientissimus mysteriorum Christi dispensator, gentiumque doctor C Paulus scribit: Itaque, fratres mei dilecti, ait, stabiles estote et immobiles, abundantes in opere Domini semper: quandoquidem ubi fides recta et inculpata cum bonarum actionum honestate conjungitur, æquabilique nisu et cursu cum illis copulatur; ibi omnis boni perfectio sanctificationisque integritas comperitur. Quapropter nos gloriæ et celebritati vestræ parem orationis dignitatem afferre non posse ingenue fatemur, nec erubescimus: unde et venia quoque digni merito censebimur, si ea laudare veremur, quorum excellentiam nos assequi posse non putamus. Ac siquidem id, quod præstare desideramus, cum laude præstandi facultatem haberemus, jure profecto accusaremur, si de infirmitate nostra anxie nimis cogitantes, cunctantius ageremus: neque ignaviæ crimen liceret effugere, utpote qui silentio utentes, iis, quos ob virtutum meritis laudum præconiis exornare debueramus, molestiam potius tristitiamque pareremus. Ceterum quando jam antea de imbecillitate nostra in dicendo, timoreque conque- D sti confessique sumus, nosque oneri tanto impares declaravimus; vos magis silentii hujus culpam sustinebitis, quæ illustres adeo, adeoque conspicuæ estis, ut vestræ virtutes ac recte facta omnium oratorum eloquentiam longe vincant.

earum fidem aliasque virtutes insigni celebrans elogio.

35 Nam et regium vestrum genus jam inde ab exordio longa temporum serie hucusque est propagatum, et ulterius, ut credimus, in posterum adhuc propagabitur: nec non Christi regnum capessere, et ea, quæ illi grata sunt, facere et sentire studetis; partim quidem præclaris actionibus, inculpataque fide, ut paulo ante dicebamus, præstantes; partim vestras regiasque aulas virginitatis gloria condecorantes, partim denique sumptuosissima templa Christo excitantes. Nam et hoc quoque pietatis studium inter cetera ille sanctis vestris animis impertitus est. Igitur, ut ex sacris Litteris aliquid quoque depromam, Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Imo vero jam dudum illa apud omnes civitatum et regionum omnium homines divulgata percrebuit: neque secus fere atque tabella quædam depictam in se pietatis in Christum venustatem gerens, lateque resplendens, omnium admirationem excitavit. Ratus sum autem non- E nullum operæ precium me facturum, si vobis vere sanctis Christi sponsis (quamquam ad quodvis opus bonum abunde instructæ videamini) libellum hunc non ita pridem a me elaboratum, velut spiritale quoddam xenium nuncuparem: qui quidem non contemnendum, ut opinor, lectoribus allaturus est utilitatis fructum. *Hactenus S. Cyrillus, qui prolixam deinde disputationem subjungit. Ne quis vero suspicetur, aliqua exaggeratione, ne dicam adulatione, usum esse Cyrillum, legat ejusdem præfationem ad Theodosium, satisque advertet, nec virtutes Theodosii, nec studium rectæ fidei sic extolli, ita ut Cyrillus de fide ipsius tunc videatur dubitasse ob favorem Nestorio præstitum. Quapropter de Nestorii dogmatibus intelligi possunt verba Sozomeni lib.* IX *cap.* I, *ubi de* Pulcheria *ait:* Præterea cum per adulterina dogmata religio turbanda esse videretur, ipsa studiose ac sapienter prospexit. Certe quod novæ hæreses nostra ætate minime prævaluerint, illam in causa fuisse reperiemus, sicut in sequentibus cognoscetur apertius. *Si haberemus, quæ hic promittit Sozomenus, clare perspiceremus, quantum contra hæresim Nestorianam laboraverit: at ea in Historia Sozomeni non reperimus, quia aliqua ipsius scripta exciderunt.* F

Cyrillus eodem tempore librum scribit ad Theodosium, qui illud ægre fert:

36 *Porro ex libello ad Theodosium num.* 4 *liquet, hunc fuisse etiam compositum pro imperatricibus Eudocia et* Pulcheria, *de qua ultima sic loquitur Cyrillus:* Altera vero inter virgineas gemmas adolescens *(Græce* συνακμάζουσα vigens *aut* florens) regni vestri præclarissimi curas vobiscum communes habet. *Attamen, cum liber alter soli* Pulcheriæ *ejusque sororibus scriptus esset; hunc pro se conjugeque sua, alterum pro* Pulcheria *scriptum Theodosius credidit, idque ægre admodum se ferre, insinuat in litteris ad Cyrillum apud laudatum Labbeum col. 433. Etenim Cyrillum acriter perstringit, eumque accusat, acsi credidisset dissidium esse inter se et* Pulcheriam, *aut illud excitare vellet:* Neque mirum est sane, *inquit,* eum, qui modum excessit, iis conatus suos non definivisse, quæ ad ecclesias et sacerdotes spectant; sed de nobis ipsis quoque quiddam pietate nostra indignum credidisse. Nam nisi aliquod inter nos dissidium

sidium esse putasses, aut certe aliquid ejusmodi ex litteris tuis oriturum sperasses; cur, obsecro, alia privatim ad nos et ad Eudociam religiosissimam conjugem meam, alia vero ad Pulcheriam sororem meam augustam, eamdemque pietatis studiosissimam perscripsisses? *Respondit postea S. Cyrillus ad illam Theodosii epistolam per libellum apologeticum, quem edidit idem Labbeus col.* 1028 *et seq.; ibique affirmat, non fuisse corruptam Theodosii fidem. Attamen ex dictis liquet, Nestorium ipsum nimis fuisse carum Theodosio, donec esset damnatus in concilio Ephesino.*

alter Cyrilli liber ad Pulcheriam ejusque Sorores.

37 *Verum* S. Pulcheria *rectius excepit doctrinam S. Cyrilli, ita ut et alterum de eadem materia librum ad reginas direxerit sanctus doctor. In hoc apud Labbeum col.* 227 *ipsas sic alloquitur:* Quomodo absurdum non fuerit apud vos silere, piisque vestris auribus sacrarum Litterarum notitiam, veluti dulcem quemdam vivificumque laticem nolle subinde instillare?.... En ergo, reginæ pietatis amantissimæ, librum, quem de recta et inculpabili in Dominum nostrum Jesum Christum fide, qualis vestra esse debet, conscripsi, vobis offero. Decet enim vos, sanctimoniæ et pietati apprime addictas, una cum summo regni fastigio caritatis quoque, quæ est in Christum, corona redimiri. Hæc enim venerandis vestris verticibus jam aptata est, et universorum Dominus gloria numquam peritura vos condecorat. Attamen quo magis etiam condecoremini Christi mysterium exacta et nequaquam adulterata notitia percipientes, oratiunculam composui *etc. Tillemontius tom.* XIV *in S. Cyrillo art.* 32 *asserit, hunc librum a Cyrillo directum fuisse ad* Pulcheriam *et Eudociam. Ita et ego existimarem, si solus hic liber* ad reginas *inscriptus exstaret, cum sorores* S. Pulcheriæ *non videantur umquam* Augustæ *sive* imperatrices *fuisse dictæ. Verum cum in libro præcedente iisdem titulis insignicerit* Pulcheriam *ejusque sorores, quibus in secundo utitur Cyrillus, ac uterque liber inscriptus sit.* Ταῖς εὐσεβεστάταις, religiosissimis reginis, *aut potius* imperatricibus; *non video, cur credere debeamus, utrumque librum ad easdem non fuisse directum.*

Cum turbæ magnæ essent in concilio Ephesino, ubi damnatus est Nestorius;

38 *Non lubet examinare totam historiam concilii Ephesini, in quo Nestorius condemnatus est, sed non sine turbis gravissimis, et periculis Catholicorum episcoporum, quod Nestorius potentes haberet fautores, multumque dissensionis esset inter ipsos præsules Catholicos. Videri possunt, quæ de iis apud nos disputata sunt ad* 28 *Januarii in S. Cyrillo Alexandrino. Illud considerare solum hic placet, quantum pietas ac prudentia* S. Pulcheriæ *profuisse videatur ad felicem concilii exitum: nam scriptores plerique ipsius industriæ attribuunt, quod Theodosius, diu per fautores Nestorii deceptus, oculos tandem aperuerit, partesque Catholicorum defenderit; quodque Ecclesia Catholica de impietate triumphaverit.*

Pulcheria pro felici exitu concilii operam

39 *S. Leo Magnus, testis certo omni exceptione major, in Epistola ad* Pulcheriam *(quæ* XXXIX *est in editione Parisiensi anni* 1618, *at in nova editione anni* 1675, *quam ut pleniorem laudabo, modo est* LIX) *ad Sanctam ita scribit:* Quod semper de sancta pietatis vestræ mente præsumpsimus, id plenissime experiendo cognovimus, Christianam fidem, quamvis diversis pravorum appeteretur insidiis, vobis tamen præsentibus, et in defensionem ejus a Domino præparatis, non posse turbari. Non enim Deus aut suæ misericordiæ * Sacramentum, aut vestri laboris deserit meritum, quo dudum subdolum sanctæ Religionis hostem ab ipsis visceribus Ecclesiæ depulistis, cum hæresim suam tueri impietas Nestoriana non potuit, quia non fefellit Famulam et Discipulam veritatis, quantum simplicibus infunderetur veneni per illa loquacis hominis colorata mendacia. *Hæc sanctus Leo, postquam Eutychiana hæresis ejusdem Sanctæ opera erat damnata, ideoque* Pulcheriæ *attribuit* per omnes mundi partes, in quibus Domini Evangelium prædicatur, duplicem jam et palmam... et coronam. *Plura suis locis aliæ Leonis Epistolæ dabunt, ex quibus idem satis colligitur.*

* al. fidei

dedit effecitque ut Nestorius damnaretur

40 *Hinc etiam in synodo Chalcedonensi apud Labbeum tom.* IV *col.* 102 *multi episcopi clamabant:* Augusta Nestorium ejecit: multos annos Catholicos (*Græce* Catholicæ) Augustæ. *Et rursum Actione* 5 *col.* 557: Augusta Nestorium expulit. *Consentit Sozomenus supra laudatus, dum dicit ipsam in causa fuisse,* quod hæreses... minime prævaluerint. *Epistola Epiphanii ad S. Maximianum Nestorii in sede Constantinopolitana successorem, edita a Baluzio in Supplemento conciliorum col.* 907, *ostendit* S. Pulcheriam *se etiam periculo exposuisse. Etenim cum dissensio inter S. Cyrillum Alexandrinum et Joannem Antiochenum necdum sublata esset, et Joannes Nestorium necdum voluisset damnare, rogat Maximianum Epiphanius, ut apud* Pulcheriam *pro Cyrillo agat, hisque utitur verbis:* Festina igitur et tu ipse, sanctissime, supplicare dominæ ancillæ Dei Pulcheriæ augustæ, ut iterum ponat animam suam pro Domino Christo (puto enim quod nunc non satis curet pro sanctissimo fratre vestro Cyrillo...) ut scribat increpative Johanni, quo nec memoria illius impii (*Nestorii*) fiat; scribatur vero et magnificentissimo Aristolao, ut instet ei (*Joanni*) celeriter. *Ex his verbis colligo primo,* S. Pulcheriam *tam fortiter egisse contra Nestorium, ut res non careret periculo, sive quod Theodosii odium sic potuisset incurrere, sive alia de causa.*

etiam ab Orientalibus, qui id facere noluerant in concilio:

41 *Secundo ex hisce etiam patet, S. Cyrillum maxime allaborasse apud* Pulcheriam, *ut ipsa curaret Nestorium quoque damnandum a Joanne Antiocheno, et Orientalibus ipsi adhærentibus, quo pax cum iis concludi posset. Etenim non solum Epiphanius Cyrilli archidiaconus ea de re scripsit ad Maximianum, sed ipse quoque Cyrillus ad* S. Pulcheriam, *quemadmodum in eadem epistola legitur his verbis:* Scriptum est a domino meo fratre vestro (*Cyrillo*) et dominæ ancillæ Dei reverentissimæ Pulcheriæ. *Præterea Epiphanius rogat Maximianum, ut Chrysoretem præpositum, qui potens erat apud Theodosium, et qui Nestorio favere pergebat, per* Pulcheriam *curaret amovendum. Verba subjungo:* Festinet autem sanctitas tua rogare dominam Pulcheriam, ut faciat dominum Lausum intrare et præpositum fieri, ut Chrysoretis potentia dissolvatur, et sic dogma nostrum roboretur. *Tertio Aristolaus supra memoratus a Theodosio missus erat in Orientem, ut Orientales Cyrillo reconciliandos curaret, et Nestorium ab eis quoque damnandum. Porro cum omnia illa feliciter peracta sint, verisimile est,* S. Pulcheriæ *operam multum quoque profuisse ad reconciliandum Joannem Antiochenum aliosque episcopos Orientales cum S. Cyrillo.*

42 *Ceterum*

AUCTORE J. S.

numquam Nestorio favit Sancta, ut probatur.

42 *Ceterum ex allatis mox verbis Epiphanii archidiaconi,* Puto enim quod nunc non satis curet *(Pulcheria)* pro... Cyrillo, *suspicio oriri potest, Sanctam non æque semper patrocinatam fuisse causæ S. Cyrilli. Attamen suspicio illa solidum non habebit fundamentum: nam cum Cyrillus per se, et Epiphanius archidiaconus per Maximianum ad* Pulcheriam *recurrerent, satis insinuabant se ejus benevolentiæ multum confidere. Magis dubitari potest, an ante condemnationem Nestorii tam addicta Cyrillo semper fuerit Sancta; cum Cyrillus in Encomio in sanctam Mariam Deiparam tom.* V *Operum pag.* 382 *dicat de Nestorio:* Hic enim, hic execrandus, exhausta aurea sua pharetra, consules et comites, et magistros, reginarumque chorum concitavit. *Verum ne hisce quidem verbis verisimile fit,* Pulcheriam *favisse Nestorio ante condemnationem; cum Leo supra laudatus et Sozomenus clare dicant, per* Pulcheriam *effectum esse, quo minus prævalere potuerit hæresis Nestoriana. Itaque tentare et concitare reginas potuit Nestorius; cumque quatuor essent, quibus illud nomen tribuit Cyrillus, fortasse et aliquas ex illis sibi faventes initio reddere potuit, sicut revera faventem habuit Theodosium;* B *at illud de sapientissima* Pulcheria *non est verisimile, nec ullibi istud de ea nominatim dicitur. Contra S. Leo verbis num.* 39 *datis clare negat,* Pulcheriam *umquam fuisse deceptam a Nestorio. Imo nec Sorores* Pulcheriæ *umquam Nestorio addictas fuise, postquam hæresim suam propalare cœperat, mihi apparet probabilius. Certe Cyrillus alio modo de reginis loquitur, alio de comitibus. Nam de his præmittit verba ista:* Adeoque nefarius iste et blasphemus, videns a comitibus se defendi, horum fiducia elatus est. *At non dicit, eum fuisse defensum a reginis, nedum a* S. Pulcheria.

C

§ VI. Alia Sanctæ gesta, videlicet Theodosius solerter correctus: aliquot reliquiarum translatio; ut et inventio reliquiarum martyrum Sebastenorum per revelationem Sanctæ.

Quod auctoritati deerat, Sancta supplevit mira prudentia.

Quæ mox disputata sunt de felici exitu concilii Ephesini, et de damnata impietate Nestoriana, paceque inter S. Cyrillum eique adversantes cum Joanne Antiocheno episcopos Orientales feliciter stabilita, non sic attribuimus S. Pulcheriæ, *ut ipsam propria auctoritate omnia perfecisse credamus. Etenim omnino existimamus, summam illam auctoritatem, qua adolescente Theodosio imperium administraverat, eidem non fuisse usque ad tempora concilii Ephesini relictam a Theodosio; licet non omni tamen auctoritate eo etiam tempore caruisse videatur. Placet igitur sententia Baronii, qui ad annum* 431 *pag.* 640 *de iis recte scribit:* Miro quodam divino concilio factum est, ut per Virginem Christi sponsam Virgo Deipara a Nestorii vindicaretur blasphemiis, dum circumventum, ac penitus obrutum Theodosium Nestorianorum fallaciis, e tenebris in perspicuam veritatis lucem eduxit. Cedit itaque Pulcheriæ laudi, quidquid ipse ex hoc tempore pro Catholica fide est visus egisse: adscribitur autem domesticorum insidiis, si interdum permissi sunt Nestoriani liberius agere. *Itaque quod non poterat sola auctoritate, prudentia et constantia tandem perfecit.* D

qua etiam correxit Theodosii negligentiam.

44 *Tali arte Theodosium, supplicibus libellis ne lectis quidem subscribentem, Sancta correxit. Suidas pag.* 577 *id refert. Ejus verba Latinus interpres paulo uberius exposuit hoc modo:* Theodosius natura socors et inconsideratus in omnibus quidem erat, præcipue vero sic se gerebat erga illos,.. qui per libellos supplices ei oblatos ab eo petebant aliqua beneficia, munera vel privilegia. Nam non lectis litteris ipsorum, inconsiderate subscribebat. Quo sapientissima Pulcheria semel animadverso, ipsum callide subiit, id est, circumvenit, quum scilicet Eudociam ejus uxorem in servitutem sibi dono datam accepit per suum libellum supplicem ei oblatum, quem etiam ille subscripserat non ante lectum. Quamobrem postea a Pulcheria acriter est objurgatus. *Zonaras tom.* II *pag.* 44 *idem factum narrat his verbis:* Erat Pulcheria mulier prudentissima, quæ multa fratris errata partim corrigebat, partim tegebat. E Litteris ille certe quidem inconsiderate subscribere dicebatur. Quod ne faceret, utque litterarum sententiam consideraret, ab illa admonitus, affirmabat, a nemine strui sibi fraudem, et scire se, quid litteræ continerent. Quare illa ad socordiam fratris coarguendam hujusmodi commento usa est. Nomine illius syngrapham componit, qua sibi Eudocia augusta venderetur, eaque, ceu aliud quiddam esset, imperatori oblata, efficit ut subscribat. Deinde Eudociam ab illo accersitam abire non sinit, quæsitaque retentionis causa, profert syngrapham: itaque convincit, eum subscribere plurimis, quæ neque norit, neque etiam fortasse fieri velit. Ac tum quidem commentitia illa venditione sublata, uxor imperatori restituitur. *Consentiunt et alii recentiores, inter quos Constantinus Manasses pag.* 56 *ait, Theodosium deinde sibi cavisse* ab ejusmodi stultitia. *Coævi vero de eo* Pulcheriæ *facto nihil memorarunt, quod omittere potuerunt, ut parcerent Theodosio. Tempus quoque nullus expressit; indeque dubitari potest, utrum ante an post concilium Ephesinum contigerit.*

F

Adest Sancta translationi corporis S. Chrysostomi,

45 *S. Proclus, anno* 434 *episcopus Constantinopolitanus creatus, cogitare cœpit de transferendo Constantinopolim corpore S. Joannis Chrysostomi in exsilio defuncti, idque revera perfecit anno* 438, *teste Socrate lib.* VII *cap.* XLV, *ut latius narrabitur in S. Chrysostomo ad* 14 *Septembris. Illud unum hic observo, Theodosium imperatorem et* S. Pulcheriam *translationi ac solemnitati adfuisse, teste Theophane pag.* 80, *ubi ait de Proclo:* Easdem *(reliquias S. Chrysostomi)* publica confertaque processionis pompa deductas, imperatore et beata Pulcheria comitantibus, in Apostolorum deposuit ecclesia. *Fuerunt et aliorum Sanctorum reliquiæ Constantinopolim translatæ tempore* S. Pulcheriæ, *et omnino verisimile est illam earum translationi adstitisse, licet scriptores id prætermiserint, sicut plerique de ea etiam tacuerunt in translatione S. Chrysostomi. Attamen cum nihil asserere velim sine idoneis testibus, de iis solum agam translationibus, in quibus partem habuisse* S. Pulcheriam *scriptores testantur.*

46 *Theophanes*

A

Dicitur etiam obviam processisse reliquiis S. Stephani:

46 *Theophanes ad annum* 20 *Theodosi, qui respondet anno* 427 *et* 428, *ita habet :* Hoc anno Theodosius pius imperator, beatam Pulcheriam imitatus, magnam pecuniarum vim egenis distribuendam, auream quoque crucem pretiosis lapillis interstinctam, sancto Calvariæ loco figendam, ad Hierosolymorum episcopum misit. Præsul hæc dona vicario munere compensaturus, dextræ manus martyrum principis Stephani reliquias per sanctum Passariorem obtulit. Eo Chalcedonem usque profecto, cernit beata Pulcheria nocturno in ostento sanctum Stephanum verbis istis se compellantem : Viden', ut preces tuæ sunt exauditæ, et ut petitio tua jam adimpleta Chalcedonem usque pervenerit? Exurgens illa, fratre comite sanctis reliquiis in occursum processit : illisque demum in palatium illatis, sumptuosam ædem sancto martyrum ductori, extruxit et in ea sacra munera deposuit. *Verum Tillemontius tom.* VI *Imperatorum in Theodosio art.* 23 *nullam hisce fidem habendam censet, quia Marcellinus videtur dissentire de tempore translationis, Theodorus Lector de loco, in quo S. Stephani reliquiæ Constantinopoli fuerunt depositæ. Hinc relationem Theophanis non dedi tempore per ipsum designato; licet Tillemontii sententia nequaquam sit certa, imo etiam minus probabilis: nam gemina potuit esse translatio reliquiarum aliquot S. Stephani. Examinanda igitur sunt argumenta Tillemontii.*

B

disputatur, an illæ reliquiæ per Eudociam sint allatæ, an aliæ:

47 *Audiamus primo Marcellinum, qui ad annum* 439 *hæc scribit :* Eudocia uxor Theodosii principis ab Hierosolymis urbem regem remeavit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentii positæ venerantur, secum deferens. *Socrates lib.* VII *cap.* XLVII *meminit de itinere illo Eudociæ imperatricis, deque ecclesiis ab ea condecoratis,* cum illuc proficisceretur*;* et cum rediret, *sed ne verbum quidem adjungit de reliquiis ab ea portatis Constantinopolim. Quare nec silentium aliquorum de acceptis a* Pulcheria *reliquiis mirari debemus, cum de similibus facile taceant scriptores. Theodorus Lector pag.* 568 *ita scribit :* Eo (*Theodosio*) regnante depositæ sunt reliquiæ sanctorum Stephani, Laurenti et Hagnes in martyrio S. Laurentii die vicesima prima mensis Septembris : et eodem die celebratur illic eorum memoria usque in hodiernum diem. *Solus Marcellinus Eudociæ attribuit translationem reliquiarum a Stephani, quam tamen illius testimonio satis certam credit Tillemontius. At cum nec Marcellinus nec Theodorus Lector,* (*qui eatenus Marcellino consentit, quod depositas dicat in ecclesia S. Laurentii*) *ullo modo explicent, de qua corporis parte fuerint reliquiæ S. Stephani, quas attulit Eudocia, aut quæ in ecclesia S. Laurentii fuerunt depositæ, merito suspicari possumus modicam tantum fuisse particulam; adeoque diversas esse S. Stephani reliquias, de quibus loquitur Theophanes, cui consentit Cedrenus pag.* 337, *et Nicephorus tom.* II *pag.* 455.

C

ostenditurque, probabilius esse diversas;

48 *Porro variæ rationes afferri possunt ad distinguendas reliquias S. Stephani, quas episcopus Hierosolymitanus Theodosio misisse dicitur, ab iis, quas Eudocia dicitur attulisse. Quippe priores erant reliquiæ* dextræ manus *; aliæ erant particula nullibi nominata. Priores misit ad Theodosium episcopus Hierosolymitanus : alias in Palæstina accepit ipsa Eudocia imperatrix. Priores Constantinopolim tulit Passarion chorepiscopus, qui anno* 428 *aut* 429 *obiit, ut colligitur ex Vita S. Euthymii tom.* II *Januarii pag.* 308 *: aliæ decennio, ut minimum, serius ab Eudocia Constantinopolim delatæ dicuntur. Priorum adventus* S. Pulcheriæ *revelatus dicitur : de aliis illud non legitur. Prioribus honorifice in palatium inductis* S. Pulcheria *ecclesiam exstruxit, quæ notissima et celeberrima fuit, ut ipse testatur Tillemontius tom.* II *in S. Stephano art.* 10 *his verbis :* Illa (*ecclesia S. Stephani*) quæ erat in palatio, quæque per Pulcheriam ædificata dicitur, celebris est in historiis, quia multi imperatores et imperatrices ibidem coronati sunt. *At allatæ per Eudociam reliquiæ non dicuntur propria S. Stephani ecclesia honoratæ, sed in S. Laurentii martyrio depositæ. Hæc omnia tanto magis insinuant geminam translationem diversarum reliquiarum S. Stephani, quanto minus mirari possumus, aliquid reliquiarum corporis nuper inventi ab episcopo ad pium imperatorem fuisse missum; ac deinde aliud quidpiam præsenti imperatrici Hierosolymæ fuisse datum.*

AUCTORE J. S.

objectiones Tillemontii refutantur.

49 *Verumtamen Tillemontius variis locis translationes illas non distinguendas contendit, multumque disputat præsertim nota* 7 *in S. Stephanum, ut ostendat priorem, quam a Theophane, Cedreno et Nicephoro assertam dixi, fide prorsus esse indignam. Primo ait, de illa historia dubitare Baronium ad annum* 439 *num.* 2 *et* 3. *Respondeo Baronium merito de ea utcumque dubitare, quia non legerat Theophanem, sed Cedrenum dumtaxat et Nicephorum longe recentiores : sed eamdem dubitandi rationem non esse nobis, qui Theophanem habemus post Baronii tempora editum. Deinde ait Tillemontius, se non capere, quare Eudocia imperatrix suas S. Stephani reliquias posuerit in ecclesia S. Laurentii; si jam anno* 439 *Constantinopoli exstaret aliqua S. Stephani ecclesia. Respondeo id facere potuisse Eudociam, quia ecclesia aut oratorium S. Stephani jam habebat reliquias istius Sancti. Quare, cum non ausus sit negare oratorium aliquod S. Stephani a* Pulcheria *structum fuisse in palatio, idque scriptores multi affirment cum Cangio in Constantinopoli Christiana pag.* 136, *non potuit argumentum afferre, quo magis fieret verisimile illud ipsum, quod oppugnat. Nulla enim ratio magis et rectius movere potuit Eudociam ad tradendas S. Stephani reliquias alienæ ecclesiæ, quam quod aliæ illius Sancti reliquiæ in propria ecclesia jam colerentur.*

E

F

Reliquiæ SS. quadraginta martyrum.

50 *De inventione reliquiarum sanctorum quadraginta martyrum Sebastenorum, quæ anno incerto contigit circa tempus, in quo versamur, amplam relationem dedit Sozomenus lib.* IX *cap.* II. *Verum cum tota illa relatio apud nos data sit ad* 9 *Martii post Acta Sanctorum quadraginta martyrum; ea tantum huc transferam, quæ proxime spectant ad* S. Pulcheriam. *De ea Sozomenus cap.* I *sic loquitur :* Ac singula quidem, ex quibus demonstrari potest, Deo caram esse imperatoris Sororem, libens hic prætereo : ne quis forte calumnietur, me, qui aliud scribendi argumentum susceperim, ad laudes et encomia divertere. Illud vero, quod per se ipsum et ecclesiasticæ historiæ congruum esse mihi videtur, et divini in illam amoris perspicuum argumentum, hoc loco commemorabo, quamvis aliquanto post acciderit. *Mox cap.* II *incipit narrare, quo modo dictæ reliquiæ fuissent depositæ prope Constantinopolim, ubi post ecclesia S. Thyrsi fuerat ædificata. Deinde ita pergit :* Porro supra memoratum locum destrui, et tantum temporis spatium

AUCTORE J. S.

tium elabi, meo quidem judicio Deus de industria idcirco permisit, ut et martyrum inventionem, et benevolentiam suam erga Inventricem illorum mirabiliorem atque illustriorem redderet.

post revelationem divinitus sibi factam, Sancta invenit,

51 Inventrix autem illa fuit Pulcheria augusta, soror imperatoris. Nam cum admirandus Thyrsus ter illi apparuisset, martyres, qui sub terra latebant, indicavit, utque ad ipsum transferrentur, præcepit, ut eadem depositione parique cultu, quo ipse, fruerentur. Ipsi quoque quadraginta martyres, candidis vestibus amicti, eodem tempore semetipsos ei indicarunt. *Hisce rei difficultatem subdit, exponitque cujus relatione constiterit,* vera esse... ea, quæ Deus Augustæ revelaverat, *ac quomodo, eadem jubente, quærere cœperint, et fodiendo pervenerint ad sacras reliquias. Demum inventionem translationemque ita enarrat :* Quæ cum nuntiata essent, confestim Augusta et episcopus ad basilicam martyris accurrunt. Ac protinus ferreis vinculis opera artificum circumquaque exemptis, operculum facile posthac extractum fuit. Sub quo magna copia unguentorum, et in his duæ pyxides argenteæ repertæ sunt, in quibus sacræ reliquiæ erant reconditæ. Ac tum quidem Augusta, facta oratione, gratias egit Deo, quod ipsam tanta visione dignatus esset, et quod sacras reliquias tandem reperisset.

B

et pretiosa theca reclusas transfert.

52 Postmodum vero, cum martyres pretiosissima capsa honorasset, eos juxta admirandum Thyrsum deposuit publica festivitate, ut par erat, et solemni pompa cum psalmodiis et competenti cultu celebrata : cui ego quoque interfui. Et hæc quidem in hunc modum gesta esse, testabuntur hi, qui festivitati interfuerunt : omnes enim ferme adhuc supersunt. Quippe hæc diu postea contigerunt, Proclo Constantinopolitanam ecclesiam administrante. *Itaque inter annum* 434 *et* 446 : *nam eo tempore S. Proclus ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuit. In Chronico Paschali inventio perperam refertur ad annum* 451, *quo Proclus diu erat defunctus. Porro Sozomenus cap.* III *de revelationibus* S. Pulcheriæ *hæc subjungit :* Sed et aliis in rebus Deus id, quod venturum erat, Augustæ sæpius prænuntiasse dicitur : multaque tum illi, tum sororibus accidisse fama est, quæ Dei erga illas amorem testarentur. *Hactenus Sozomenus.*

S. Proclus Pulcheriam insigni elogio celebrat.

53 *Ad hoc etiam tempus spectat elogium insigne, quo S. Proclus in Oratione* XII *viventem* Pulcheriam *celebravit. Verba ipsius, prout Latine reddita sunt, subnecto :* Admirare celsitudinem animi ipsius Reginæ, omnibus fontis instar spiritualis effundens *(effundentis)* benedictiones. Olim quidem Judæi lapides in Stephanum intorquebant animo obruendi primarium militiæ Crucifixi principemque athletam rhetoremque invictum. At hæc Virgo, Christo seipsam consecrans, religionis ergo divitiarum thesauros erogando exhausit. Mortificavit furentes carnis suæ motus : Crucifixum in animæ suæ thalamo jugiter continuit : terrestre cœlum, templum nempe istud, quod oculis spectamus, eleganter exornavit. Confitetur salutis thesaurum esse sepulcrum : gratulabunda gloriatur in cruce, per quam vetus discissum est chirographum *etc. Vincentius Ricchardus in Annotatis hæc omnia intelligit de* S. Pulcheria, *nec de ulla alia recte exponi possunt; licet nequeat certo dici, qua occasione S. Proclus in hasce ipsius laudes eruperit. Existimat quidem laudatus Richardus p.* 396. *et cum eo Tillemontius, dicta fuisse ob exornatam ecclesiam S. Sophiæ, quia episcopi in principe illa ecclesia perorare solebant. Verum cum orator lapidationem S. Stephani memoret, eique opponat præclara opera* S. Pulcheriæ, *forte probabilius suspicabimur, omnia fuisse dicta ob conditam S. Stephani ecclesiam. Quidquid fuerit causæ, veris laudibus sanctus antistes sanctam Imperatricem celebravit.*

C

D

§ VII. Pulcheria, quam nullus Græcorum de æmulatione contra Eudociam accusat, molitionibus Chrysaphii et Eudociæ aulam sponte deserit, vitamque privatam agit : sed deinde a Theodosio revocatur, pulso in exsilium Chrysaphio.

E

Dicitur S. Pulcheria aliquo tempore extra aulam vixisse;

Quamvis scriptores synchroni nihil omnino dicant de relicta per S. Pulcheriam *Theodosii aula, quia ad illud usque tempus illorum præcipui historiam suam non perduxerunt, ex testimonio tamen aliorum, qui medio ævo scripserunt, dubitandum non videtur, quin Sancta aliquo tempore extra aulam vixerit, et ab administratione imperii tunc abstinuerit. In istud enim consentiunt Theophanes, Zonaras, Cedrenus, aliique recentiores Græci : verum neque de tempore neque de causa aulæ relictæ tam consona aut accurata narrant, ut veritas clare elucescat. Præterea certo constat, simultates fuisse graves inter Theodosium et Eudociam conjugem ipsius, earumque causa Eudociam Hierosolymam fuisse profectam, ibique vitam finivisse ; sed neque harum simultatum tempus sive initium certo est cognitum. Baronius ad annum* 446 *molitionibus eunuchi Chrysaphii et simul Eudociæ augustæ effectum credit, ut* S. Pulcheria *aulam desereret.*

F

idque factum creditur dolo Chrysaphii et æmulatione Eudociæ.

55 *Joannes Philippus Vorburgicus tom.* V *Historiarum ad annum* 439 *pag.* 110 *et alibi, non solum* Pulcheriæ *secessum attribuit Eudociæ; sed vicissim non modicam* Pulcheriæ *æmulationem adscribit, eaque factum tradit, ut Eudocia tandem ab aula perpetuo excluderetur. Laudat pro hisce Annales Baronii, qui nihil simile de* Pulcheria *scribit, sicut nec alii scriptores* Pulcheriam *de illa æmulatione accusant. Quapropter temere de sancta Imperatrice, quam nullus antiquiorum, nullus medii ævi scriptorum, imo ne recentiorum quidem Græcorum ullus de tali æmulatione accusavit, temere, inquam, et sine ullo fundamento dicta fuerunt, ut etiam observavit Tillemontius. Eudociam vero, sive a Chrysaphio fuerit decepta, sive ægre tulerit auctoritatem* Pulcheriæ *sua longe majorem esse, non omni culpa caruisse, consentiunt Theophanes, Zonaras, Cedrenus, Nicephorus aliique, quibus assentitur Baronius. Horum quidem sententiam non admisit Tillemontius, sed argumenta, quibus eam impugnavit, examinabimus inferius.*

56 *Interim*

A

Chrysaphius S. Flaviano infensus, opera Eudociæ Pulcheriam amovere studet,

56 *Interim audiamus Theophanem ad annum* 40 *Theodosii, qui cum anno Christi* 447 *et* 448 *concurrit. Primo explicat, qua de causa* Chrysaphius eunuchus, summam in palatio et penes imperatorem assequutus potestatem, *contra S. Flavianum episcopum Constantiopolitanum, qui S. Proclo successerat, fuerit exacerbatus :* cujus *rei* ad Pulcheriam nulla delata notitia. *Deinde sic pergit* : Interim Chrysaphius cum impietatem animo recoqueret, nec ecclesiarum concordiam posset conspicari, studium illis turbandis adhibet, ac ut Flavianum episcopatu dejiciat omnem lapidem movet, Eutychem quemdam Archimandritam, qui cum ipso male de fide sentiebat, episcopum præficiendum secum consiliatus. Quoniam vero, Pulcheria rerum summam administrante, nulla valebat ipse auctoritate, in rudem et inexpertum Eudociæ animum sese primum insinuat, et in propriæ matris perniciem invidiæ faces accendit, eique suggerit, ut eam apud imperatorem præpositi sibi adsciscendi fine carpat et incuset. Pulcheria namque conjunctam præpositi operam in negotiis gerendis necessario exigebat. Imperator a conjuge molestius interpellatus, hoc ad eam

B

responsum dat : Depone animi anxietatem, præpositum enim obtinere nequis : neque Sororem præclare, solerter, et cum pietate res imperii administrantem ego removeo.

efficitque ut illa ultro ab aula recedat :

57 Intentis frustratus Chrysaphius, aliam dolorum componit machinam. Fit Eudociæ auctor, ut ipsa precibus imperatorem fatiget, ac Pulcheriam, quam virginitatem Deo consecrasse ferebant, a patriarcha Diaconissam ordinandam, eo jubente, impetret. Ita Eudocia in rogando frequentior, et in postulatis exigendis importunior, leniorem imperatoris animum, quo desiderabat, impellit. Beatus Flavianus, accepto imperatoris jusso, mala ex eo, si fiat, nascitura præsentit, et in anxietatem conjicitur. Imperatoris tamen dictis obsequentem se fore pollicetur : ac simul Pulcheriæ, ne in ejus conspectum admittatur ; Ne forsan, inquit, quod a te libenter non sit ferendum, circa te quippiam exequi cogar, litteris significat. Ex scriptis, quod parabatur, illa conjiciens, præposito ad Eudociæ libitum cedit, et in Hebdomum secedens, privatam vitam agebat. Hinc in Flavianum, velut commissum sibi arcanum revelantem, imperatoris et Eudociæ commota indignatio.

C

sed cum Eudocia ipsa Theodosio facta esset suspecta,

58 Cæterum Pulcheria ad privatam compulsa vitam, et Eudocia negotiorum curam gerente, tale quippiam accidit. Erat Paulinus quidam vir litteris omnibus et formæ venustate conspicuus, Eudociæ apprime charus, cum quo familiarius agere, et seorsim colloqui illa solebat. At cum sanctorum Theophaniorum die malum elegans omnino et stupendæ magnitudinis nonnullus imperatori obtulisset, ille fructum admiratus Eudociæ misit, hæc Paulino dedit : Paulinus duos post dies illud imperatori obtulit. Imperator malum agnitum celavit, et ad augustam profectus, Per salutem, inquit, meam, obtestor, quid de malo, quod tibi dedi, actum est? Ita salvus sis, inquit illa, comedi. Imperator in iram versus malum proferri jubet, et Paulinum in Cappadociam exulem abactum trucidari. *Hactenus Theophanes, qui deinde asserit, Eudociam a Chrysaphio etiam contra S. Flavianum fuisse excitatam, indeque ortam esse Dioscori et Chrysaphii conspirationem pro Eutyche contra S. Flavianum. Porro laudatus Theophanes post biennium narrat, qua demum ratione ad aulam revocata fuerit* S. Pulcheria. *Si ergo vera est ipsius sententia, ut veram existimo, amota a rerum publicarum administratione erat sancta Imperatrix, quando habitum est conciliabulum Ephesinum, de quo mox agemus.*

et Chrysaphius esset ab eo relegatus ; Pulcheria ad aulam revocatur ;

59 *Interim audiamus rursus Theophanem ad annum* 42 *Theodosii :* Hoc anno, *inquit*, res proprias accuratius perpendens Theodosius, et se Chrysaphii fraudibus circumventum agnoscens, de impiis in Flavianum perpetratis sceleribus, et admissis in reliquos episcopos injuriis, summum animi concepit dolorem. In iram itaque prorumpens, primo Chrysaphium in quamdam insulam ablegat : tum in Eudociam graviter objurgatam, malorum omnium auctricem eam dicens, quæ Pulcheriam aula ejecisset, durius invehitur, et ea insuper, quæ circa Paulinum acciderant, cum probris objicit. Illa desperatis in rebus Hierosolymam se dimitti rogat : Severoque presbytero, et Joanne diacono sociis itineris acceptis, Hierosolymam tendit. Illos autem ad eam frequentius in urbe prius itasse, et modo cum ea Hierosolymis reperiri, ac insuper pluribus ab ea donis augeri audiens imperator, missis litteris, capite mulctari jussit. Tum demum beatam Pulcheriam multis precibus sollicitatam

E

reduxit in aulam : quæ extemplo mandavit Ephesum, qui sancti Flaviani corpus atportarent, illudque magno pompæ satellitio per mediam urbem stipatum in sanctorum apostolorum ædem speliendum inferrent. *Hæc Theophanes, cui fere in omnibus consonat Nicephorus lib.* XIV, *cap.* XLVII *et* XLIX, *ubi tamen perperam, nisi mendum sit transcribentium, asserit* Pulcheriam *septimo anno absentiæ revocatam esse, cum id propriis ejus dictis repugnet : neque enim tot annis vixit Theodosius, postquam episcopatum administrare cœperat Flavianus.*

ut cum Theophane narrant Zonaras,

60 *Zonaras tom.* II *pag.* 44 *de amandatione ab aula et revocatione* Pulcheriæ *brevius scribit, sed idem plane designat tempus. Verba ejus subjungo.* Idem Chrysaphius, ascita etiam Eudocia adjutrice, facilitati principis illudens, persuadet, ut et Pulcheria ab administratione rerum amoveatur. Ea igitur, aula relicta, vitam privatam agit, et in Hebdomo quiescit. At imperator *(post conciliabulum Ephesinum, in quo damnatus pessimeque vexatus S. Flavianus)* vix tandem ad sanam mentem reversus, considerata et nefaria

F

Flaviani cæde, et Pulcheriæ delatione, justa indignatione contra eunuchum commotus, quem earum rerum omnium auctorem esse constabat, hominem relegat, opibus ejus confiscatis, et Sororem petita venia revocat. *Ita ille, historiam de malo, ob quod Paulinus occisus, et Eudocia Theodosio fuit suspecta, seorsum inferius narrans, prout etiam separarunt illud factum ab aliis Nicephorus lib.* IV *cap.* XLIII, *et Cedrenus pag.* 337.

Cedrenus, aliique.

61 *Hic vero pag.* 343 *post relatum conciliabulum Ephesinum de revocata ad aulam* Pulcheria *subdit sequentia :* Anno proxime insecuto, qui fuit 42, Theodosius se a Chrysaphio deceptum sentiens, eum in quamdam insulam relegat. Eudociam quoque augustam graviter objurgat, omnium malorum eam causam, et ab ea Pulcheriam aula fuisse pulsam, dicens : simul et Paulinum exprobrans ei, quem pomi causa necatum fuisse demonstravimus. Eudocia rei indignitatem non ferens, petiit ut Hierosolyma sibi abire liceret : quo impetrato, eo se contulit, comite Severo presbytero, et diacono Joanne. Imperator cognito illos

AUCTORE J. S.

illos etiam in urbe frequenter ad ipsam commeasse, missis carnificibus capita eorum amputari jussit. Sanctam autem Pulcheriam multis verbis consolatus, in aulam reduxit. Ea statim Ephesum misit, qui sancti Flaviani cadaver adferrent. *Ex hisce omnibus concludo,* S. Pulcheriam *anno* 447 *aut* 448 *ab aula secessisse in Hebdomum, quod erat palatium prope Constantinopolim, ibique mansisse usque ad finem fere anni* 449 *aut initium sequentis. Secundo, licet Chrysaphius auctor illius secessus fuerit præcipuus, videtur tamen Eudocia etiam aliquid contulisse, et consequenter necdum eo tempore fuisse in Palæstina. At lubens fateor non æque certa esse, quæ de Eudocia narrantur, uti nec alia quædam adjuncta.*

B

§ VIII. Quæ relata sunt de secessu S. Pulcheriæ, vindicantur contra Tillemontium : quamdiu ab aula abfuerit sancta.

Tillemontius mox relata ex Theophane ut fictitia impugnat.

Tillemontius tom.* XV *in S. Leone art.* 15 *aliqua refert de conatu Chrysaphii ad amovendam ab administratione* Pulcheriam : *sed plura omittit, asseritque adjuncta aliqua a Theophane relata parum esse probabilia, alia vero nequaquam defendi posse, ac demum timendum esse, ne relatio illa Theophanis tam sit falsa pro ipsa rei summa, quam falsam certo credit in adjunctis aliquot. Gravis sane hæc est censura : at perpendendum est, an rationes Tillemontii tam sint solidæ, ut huic censuræ necesse sit consentire. Primo objicit, annis* 447, 449 *et* 450 *litteras fuisse datas ad* Pulcheriam, *tamquam ad personam, quæ in administratione rerum partem habebat, non tamen tantam, quantam habere debuisset pro bono Ecclesiæ. Ut hoc argumentum accuratius discutiatur, recensebo epistolas, quas circa illos annos ad* S. Pulcheriam *datas scripsit ipse Tillemontius, imo et alias aliquot, quas ipse ante datas existimat, quia saltem utcumque pertinent ad Vitam Sanctæ.*

C

Littera ad Sanctam datæ ante annum 447

63 *In S. Isidoro Pelusiota art.* 9 *credit, epistolam ipsius* CXLIII *libri quarti, quæ caret inscriptione, datam fuisse ad* S. Pulcheriam. *Probabile id mihi videtur, quia in illa epistola, postquam de imperatore meminerat S. Isidorus, subdit ;* nec non sanitatem et salutem pii vestri imperii *(cum cognovissemus),* et maxima repleti lætitia, gloriam atque gratiarum actionem ad Deum nostrum omnibus intentis nervis effudimus *etc. Etenim ex his verbis videtur scribere ad aliquem, qui imperabat cum Theodosio imperatore, ita ut aut* Pulcheria *aut Eudocia necessario videatur intelligenda. Verum, cuicumque scripta fuerit epistola, verisimiliter data fuit ante annum* 477. *Idem in* Pulcheria *pag.* 178, *observat ad ipsam scripsisse Theodoretum Epistolam* XLIII, *ne urbs Cyrus gravioribus premeretur vectigalibus; sed ipse agnoscit, hanc fuisse scriptam circa annum* 445, *ita ut non spectet ad propositum nostrum. Lubet tamen initium epistolæ illius dare, ubi Theodoretus ait :* Quia imperium pietate ornatis, et purpuram fide illustratis ; scribere audemus, tenuitatemque nostram non cernimus, quia sacerdotio debitum honorem impenditis. D

alia anno 447 fortasse data, sed certo ante tempus, quo Sancta secessit.

64 *Verum existimat Tillemontius pag.* 178, *episcopos Asianos et clerum Ephesinum anno* 447 *aut* 448 *pro Bassiano episcopo Ephesino scripsisse ad Theodosium et* Pulcheriam, *hancque etiam respondisse. Colligit istud ex iis, quæ habentur tom.* IV *Conciliorum col.* 689 *in disceptatione Bassiani et Stephani de episcopatu Ephesino litigantium in concilio Chalcedonensi. At non video, aliquid certi de* Pulcheria *erui posse ex illis, quæ ibi leguntur. Nam primo ne de tempore quidem missæ istius relationis ad aulam satis constat, cum verba valde obscura sint ; nec verisimile sit, episcopos de pace ecclesiæ Ephesinæ ad aulam scripsisse, postquam Bassianus quatuor annis pacifice sederat, ut locum intelligit Tillemontius. Præterea si omnino constaret, illam epistolam ab episcopis Orientalibus fuisse scriptam ad Theodosium et* Pulcheriam, *et hos ad litteras episcoporum respondisse, postquam Bassianus quatuor annis pacifice sederat; omnes illæ epistolæ necessario referendæ essent ad priores menses anni* 447, *id est, ad illud tempus, quo* S. Pulcheria *necdum secesserat. Colligitur id satis ex illis ipsis, quæ Tillemontius disputat nota* 10 *ad S. Leonem de tempore depositi Bassiani. Etenim Bassianus apud Labbeum col.* 696 *dicitur inclusus carceri* quinta feria *Paschatis, id est,* 24 *Aprilis anni* 447 *: deinde post tres menses examinis fuit depositus, ut dicitur col.* 689. *Depositus igitur est sub finem Julii. Itaque cum Cassianus presbyter dixerit anno* 451 *mense Octobri in concilio Chalcedonensi, se post illud tempus quatuor annis errasse et mendicasse Constantinopoli ; non potest depositio referri, nisi ad annum* 447 *: cumque epistolæ omnes præcesserint carcerem Bassiani, illæ certo datæ sunt ante Pascha anni* 447, *et ante secessum* Pulcheriæ. E

Epistola S. Leonis anni 447 nihil etiam probat, cum ad Sanctam non pervenerit.

65 *Præter hanc epistolam, ex qua nihil plane evincitur, nullam aliam attulit Tillemontius ante conciliabulum Ephesinum, quæ ad* S. Pulcheriam *pervenit. Scripsit tamen S. Leo ad* Pulcheriam *anno* 449 *ante conciliabulum, et geminum quidem exstat exemplar litterarum Leonis ad* Pulcheriam, *quæ notantur* Idibus Junii *anni* 449, *ut infra videbimus. Verum cum illa S. Leonis epistola ad* S. Pulcheriam *non fuerit perlata, cumque ipsa nullam tunc videatur curam habuisse de iis, quæ Ephesi in conciliabulo acta sunt, omnino dicendum videtur,* S. Pulcheriam *eo tempore se rebus publicis non immiscuisse, sed vitam egisse privatam. Hoc ipsum inferius magis patebit ex variis litteris ad Sanctam datis, ut fidei et Ecclesiæ opem præstaret, quemadmodum antea semper fecerat. Hasce inferius dabo. Verum secessus ille Sanctæ, de quo ex scriptoribus satis videtur constare, per litteras illas S. Leonis et aliorum adeo non potest in dubium revocari, ut etiam magis confirmetur. Certe fides Sanctæ iis mirifice commendatur : nec tamen ullibi legitur se opposuisse iis, quæ contra fidem Ephesi male et nefarie gesta sunt : quod vehementer mirarer, si ulla tunc auctoritate valuisset.* F

Ratiocinia, quibus relationem Theophanis impugnat Tillemontius.

66 *Tillemontius nota* 5 *in S. Leonem contendit, non esse verisimile, Theodosium voluisse, ut Flavianus* Pulcheriam *consecraret diaconissam. At non video, quid in Theophanis id narrantis relatione merito displicere potuerit Tillemontio.*

A *montio. Contra clare perspicio, ipsum multa Theophani attribuere, quæ non habet. Primo ita factum oppugnat, acsi Theodosius voluisset, ut* invita *consecraretur* Pulcheria. *At id nullibi dicit Theophanes, neque necesse erat ad intentionem Chrysaphii, ut prorsus* invita *consecraretur, cum ea esset pietas* S. Pulcheriæ, *ut facile ad assensum perduci potuisset, si id ei S. Flavianus voluisset persuadere. Theophanes tantum dicit, scripsisse Flavianum ad* Pulcheriam, *ne veniret ad se, ut non cogeretur facere*, quod a te, *inquit*, libenter non sit ferendum, *secundum Græca*, quod te dolore afficeret. *Itaque plusculum hic Theophani adscribit Tillemontius, quam ille dixit, quia aliud est aliquid* non libenter *aut cum dolore permittere; aliud pati aliquid invitum. Verum longe magis a Theophane aberrat Tillemontius, dum subdit:* Theophanes asserit, Chrysaphium insinuasse Theodosio, ipsam *(Pulcheriam)* id velle. Contendebat ipsam id velle ad amplectendam virginitatem. *Hæc omnia falso ac imperite attribuuntur Theophani, a cujus mente prorsus aliena sunt. Volebat enim Chrysaphius eo argumento uti Eudociam:* Cum Pulcheria virginitatem dicatur servare ; ordinetur diaconista.

illam nequeunt falsitatis convincere.

B 67 *At quærit Tillemontius, an habuisset impedimentum, quo a rerum administratione impediretur, si diaconissa fuisset ordinata. Respondeo, diaconissas habuisse officia statui suo propria, quæ obire voluisset Sancta, si consecrata fuisset. Hisce igitur impedita fuisset ab administratione rerum publicarum, quæ nec congrua erat statui diaconissarum. Iterum quærit Tillemontius, cur adeo Flaviano irascerentur Theodosius et Eudocia, quando sponte a rerum administratione discedebat* Pulcheria, *a qua cupiebant amotam? Respondeo, dici iratos fuisse, quia* arcanum *credebant revelatum. Quod ille adjungit, dici* Theodosium simpliciter egisse, aliorum molitionibus deceptum ; *rursum alienum est a mente Theophanis, qui affirmat, Theodosium crebris Eudociæ precibus tandem succubuisse, consensisseque, ut consecraretur, nimirum ut sic minore invidia et sine suo dedecore præclarissima Imperatrix ab imperii administratione amoveretur. Itaque tota illa historia apte cohæret apud Theophanem, et inepte hactenus oppugnata est a Tillemontio. At hic subjungit aliud argumentum, quo contendit, Eudociam omnibus istis molitionibus adesse non potuisse. Verum, si Eudocia omnino non adfuis*C*set, inde non posset inferri, falsa esse omnia, cum Chrysaphii dolo peragi potuerint. Argumentum Tillemontii accipe.*

Marcellini auctoritas, exsilium Eudociæ citius referentis,

68 *Marcellinus comes in Chronico ad annum* 440 *ita habet:* Paulinus magister officiorum in Cæsarea Cappadociæ, jubente Theodosio principe, interemptus est. *Hoc si vere factum est anno* 440, *male historia de Paulino et Eudocia a Theophane refertur ad tempus, quo aberat ab aula* S. Pulcheria. *Rursum Marcellinus ad annum* 444 ; Severum presbyterum et Joannem diaconum Eudociæ reginæ apud Æliam urbem ministrantes missus ab imperatore Theodosio Saturninus comes domesticorum occidit. Eudocia nescio quo excita dolore Saturninum protinus obtruncavit ; statimque mariti imperatoris nutu, regiis spoliata ministris, apud Æliam civitatem moritura remansit. *Hæc similiter ad aliud tempus a Theophane relata vidimus. Hinc Tillemontius ait, clare fabulosa esse, quæ de Paulino et Eudocia tempore secessus* S. Pulcheriæ *referuntur a Theophane, acsi Marcellinus non potuisset æque aberrare a tempore rei gestæ quam Theophanes. Pagius ad annum* 450 *num.* 3 *Marcellini verba allegat, dicitque rem ab eo relatam* anno non suo.

AUCTORE J. S.

deserenda videtur, cum eidem contrarius videatur Priscus coævus :

69 *Sane Priscus, scriptor contemporaneus, in Excerptis de legationibus pag.* 69 *insinuat, Saturninum, quem* Saturnillum *vocat, occisum esse, postquam Theodosius promiserat, se filiam illius Constantio cuidam, Attilæ Hunnorum regis scribæ, nuptus daturum : quod ipse Tillemontius in Theodosio II refert ad annum* 449. *Verba Prisci huc transfero :* Huic petitioni *(prædicti Constantii)* imperator annuerat, et Saturnilli filiam, viri et opibus et genere clari et ornati, se illi nuptui daturum promiserat. Saturnillum autem (*Græce* δὲ vero) occidit Athenas seu Eudocia (utroque enim nomine vocabatur) neque imperatori ad exitum perducere, quod promiserat, per Zenonem virum consularem licuit *etc. Hæc, inquam, innuunt occisum esse Saturninum, postquam filia ipsius promissa erat Constantio. Cum autem illa promissio nequeat figi ante annum* 448, *et potius cum Tillemontio sit figenda anno* 449, *deserenda videtur epocha Marcellini, qui nullum ex Græcis habet sibi consentientem ; prout Marcellinum jam erroris arguit Pagius.* E

aliæ objectiones nullius momenti.

70 *Quæ insuper objicit Tillemontius, exigui momenti sunt, aut solam tangunt chronotaxim Nicephori, qui secessum* S. Pulcheriæ *perperam in annum septimum producit, indeque annos Eudociæ supra verum auget. At errores chronologici istius scriptoris nequeunt efficere, ut relatio Theophanis sit falsa, cum hæc iis erroribus careat. Unicus igitur superest scrupulus Tillemontii, qui ait se non intelligere, quid sit ille præpositus, qui a* S. Pulcheria *dicitur transiisse ad Eudociam. Respondeo, isto transitu nihil aliud significari, quam quod præpositus sacri cubiculi, cujus magna erat dignitas et potestas, quique antea a* S. Pulcheria *dependebat, et mandata accipiebat, juberetur deinceps parere Eudociæ. Quid ea in re difficultatis lateat, sane non perspicio. Itaque confido, me sufficienter respondisse ad singulas Tillemontii objectiones.*

Historia pomi discordiam generantis referenda est ad annum 448 aut 449;

74 *Verum lubet etiam inquirere, quo anno figenda videatur discordia illa ex pomo orta, quæ Paulino mortis, Eudociæ exsilii fuit occasio : nam de illa scriptores ambigue loquuntur. Marcellinus mortem Paulini figit anno* 440, *ut jam dixi, sed causam occisi Paulini prætermittit. Chronicon Paschale totam historiam habet ad annum* 444, *innuitque Paulinum non statim interfectum : sed, relatæ historiæ de pomo subdit :* F Exhinc illos *(Theodosium et Eudociam)* inter divortium intercessit ac separatio, Paulinumque deinceps suspectum habuit, ac tandem interfici præcepit. *Post cædem vero Paulini Eudocia Hierosolymam discessit, ut ibi pluribus refertur. Zonaras, Cedrenus, Glycas, aliique factum referunt sine ulla temporis certi nota. Verum Theophanes claris verbis asserit, discordiam illam e pomo natam esse, quando* Pulcheria *privatam vitam degebat in Hebdomo, ita ut ad annum* 448 *aut* 449 *ex mente Theophanis figendum sit initium discordiæ inter Eudociam et Theodosium : discessus vero Eudociæ referendum sit ad annum* 449.

discessus vero Eudociæ ad annum 449.

52 *Theodorus Lector statim initio Excerptorum refert mortem Theodosii, et de Eudocia hæc subjunguntur :* Refert etiam Theodorus Eudociam augustam Hierosolyma profectam, non amplius revertisse : et Marinam virginem in palatio ante fratris sui obitum e vivis excessisse. *Ex hisce*

quis

AUCTORE J. S.

quis posset existimare, discessum Eudociæ a Theodoro figi post mortem Theodosii: quemadmodum claris verbis figitur a Zonara pag. 45. *Verum id non videtur velle Theodorus, sed solum dicere, Eudociam, quæ ante obierat, non revertisse, ut facile exponi possunt verba Græca. Jam vero ex Prisco, Marcellino et Theophane certum videtur, Eudociam fuisse Hierosolymis aliquot saltem mensibus ante mortem Theodosii, cum ibidem occidi jusserit Saturninum, eaque de causa severius a Theodosio fuerit tractata. Attamen probabilius existimo, eam non discessisse ante conciliabulum Ephesinum auditamque mortem S. Flaviani, licet verisimiliter omni auctoritate caruerit, simulatque Theodosio ob pomum Paulino datum suspecta fuit. Tota hæc chronotaxis est Theophanis, cujus relatio apte cohæret, ut vidimus.*

Non statim post promotionem S. Flaviani secessit Pulcheria,

73 *Hinc etiam nequeo assentiri Pagio, qui de ceteris fere consentiens Theophani, ad annum* 450 *num.* 4 *contendit,* S. Pulcheriam *ad aulam fuisse revocatam,* non post quartum secessionis ex ea annum, *ut* ibidem Baronius habet, sed tantum post aliquot menses, quam in offensionem Theodosii fratris incurrerat. *Assentior quidem catenus Pagio, quod* S. Pulcheria *ab aula non adfuerit* B *quatuor annis; at de absentia* aliquot *dumtaxat mensium minime assentiri possum; cum probationes ipsius fere biennium exigant. Ait S. Proclum anno* 447 *defunctum esse, sed id certum facere non potuit: nam Henschenius noster ad* 18 *Februarii in S. Flaviano, et Cuperus in Patriarchis Constantinopolitanis ante tomum* 1 *Augusti in Proclo, hujus Sancti obitum longe probabilius referunt ad annum* 446. *Ait secundo Pagius* S. Pulcheriam *ab aula secessisse,* postquam Flavianus successit *Proclo: Eudociam vero* die Epiphaniorum anni 448 e Theodosii gratia *excidisse. At certum est,* S. Pulcheriam *non statim post electionem Flaviani secessisse, cum id potius contigisse videatur aliquot mensibus, et fortasse toto anno serius: nam variæ molitiones Chrysaphii præcesserunt; nec necesse est dicere, eas paucis diebus peractas esse; cum ipse Theophanes contrarium innuat, et promotionem Flaviani referat ad annum* 39 *Theodosii, secessum vero* Pulcheriæ *ad sequentem.*

nec aliquot solum mensibus ab aula abfuit, sed duobus circiter annis

74 *Præterea, sicut ex relatione Theophanis et aliorum certum est, Eudociam gratia Theodosii non excidisse* die Epiphaniorum, *sed aliquot diebus post Epiphaniam, ita prorsus incertum apparet, utrum id contigerit anno* 448 C *an* 449. *Æque incerta, imo improbabilia sunt quæ addit Pagius, quod Theodosius, orta suspicione ex pomo,* statim Paulinum magistrum officiorum accidi mandarit, ut anno 447 ostendimus, *inquit;* quod Eudocia non multo post Hierosolymam proficisci jussa, et Pulcheria in aulam revocata. *Nihil ex hisce ostendit Pagius, nihil ostendere potuit, cum omnia sint contraria Theophani, cui et alii consentiunt in plerisque. Nihil igitur ex hisce de reditu* Pulcheriæ *ad aulam potuit recte inferre. Deinde de* Pulcheria *subdit sequentia:* Hanc sub finem anni Christi insequentis 449, expulsa ab imperatore Eudocia, in aulam rediisse, et iterum rerum administrationem suscepisse, demonstrant epistolæ S. Leonis ad eam directæ, aliæque, quæ inter epistolas Leoninas leguntur, quæ tamen datæ non sunt ante annum 449. *Hic facile assentior Pagio, rediisse* Pulcheriam *sub finem anni* 449. *At, si tunc redierit, ex calculis Papii duobus fere annis ab aula abfuit; atque id verum puto et optime cum Theophane congruit. Verum id* D *magis explicabitur, dum ipsas proferemus epistolas, ex quibus patebit, quantum Sanctæ pietas Catholicæ Eclesiæ profuerit.*

§ IX. Secessus Sanctæ quantum Ecclesiæ nocuerit ob tumultuosum conciliabulum: quanta fuerit spes S. Leonis et aliorum de S. Pulcheria ad danna Ecclesiæ resarcienda.

Quando S. Pulcheria prudenter ab aula recesserat,

Secessisse ab aula anno verisimiliter *447 E S. Pulcheriam, *et ab administratione imperii prorsus abstinuisse usque ad finem fere anni* 449, *mox ostendimus. Fecit hoc Sancta ut invidiæ cederet, et ne periculosis molitionibus ulterius se exponeret: non jussa ab imperatore, quantum existimo, sed prudenti consilio et propria voluntate, ut habet Theophanes, ob rationes jam dictas, et forsan etiam, ut ad meliora tempora se reservaret. Timere etiam poterat, ne cogeretur rerum administrationem dimittere, nisi id ultro faceret. Quare dubitandum non est, quin prudentissima Imperatrix sapienter se aulæ subduxerit, præsertim cum prævidere non posset, quanta inde fidei Catholicæ turbatio, quantaque Ecclesia damna essent exoritura. Hæc quidem mala impedire potuisset* Pulcheria, *si eam in rebus gerendis auctoritatem habuisset, quam habuit, dum juvenis erat Theodosius; sed forsan parum efficere potuisset eo tempore, etiamsi qualemcumque imperii administrationem retinuisset, quia nomine Theodosii gerebantur omnia, summamque apud Theodosium potestatem adeptus erat Chrysaphius.*

ingens damnum passa est Ecclesia a tumultuoso concilio Ephesino.

76 *Quidquid futurum fuerat, manente in palatio* Pulcheria, *quod nequit resciri, ea vitam agente privatam, ingens damnum passa est Ecclesia. Historiam satis notam breviter perstringam. Eutyches archimandrita magni nominis* F *prope Constantinopolim in hæresim lapsus est Nestorianæ contrariam. Hac de causa S. Flavianus anno* 448 *concilium congregavit Constantinopoli, ibique damnata est hæresis Eutychiana. Non acquievit huic sententiæ superbus archimandrita, sed voluit generale concilium, illudque ut congregaretur, obtinuit ope Chrysaphii, qui cum ipso et cum Dioscore Alexandrino episcopo contra S. Flavianum conspirabat. Synodus igitur anno* 449 *habita est Ephesi: sed ibi per vim et metum acta sunt omnia, Dioscoro Alexandrino sibi omnem auctoritatem per Chrysaphium vindicante, ita ut Eutyches a conspirantibus fuerit absolutus, et S. Flavianus cum aliis condemnatus, et in exsilium actus. Addit Theophanes cum aliis: Hic (Flavianus)* porro etiam ante exauctorationis decretum pugnis et calcibus a Dioscori ministris ejectus, triduanus cum morte vitam immutavit: et altero die minis et gladiis

A diis militum intentatis ad subscribendum episcopi sunt adacti. *Non tamen subscripserunt, sed omnibus contradixerunt Apostolicæ Sedis legati.*

Quid S. Leo commendaverit Sanctæ ante conciliabulum :

77 *S. Leo, qui summum pontificatum administrabat, quando legatos suos misit ad synodum, varias ea de causa conscripsit epistolas, notatas* Idibus Junii *anni* 449. *Quæ autem data erat ad* S. Pulcheriam, *ad ipsam tunc non pervenit, sed ejusdem exemplar, forte nonnihil auctum, postea misit ad Sanctam. Certe exstat geminum exemplar notatum* Idibus *Junii ad* Pulcheriam, *videlicet epistola* XXVII *et* XXX *inter Leonias editionis novæ (olim* XIII *et* XVIII.) *Utraque in eamdem sententiam et iisdem fere verbis conscripta est, nisi quod in priori plura disputentur contra Eutychem, ita ut credi possit hæc deinde missa fuisse pro secunda, nisi utraque simul missa sit, et diversis latoribus comissa. Qualiscumque geminationis sit causa; in priori Leo* Pulcheriam *ita alloquitur :* Quantum præsidii Dominus Ecclesiæ suæ in vestra Clementia præpararit, multis sæpe probavimus documentis. Et quicquid nostris temporibus contra impugnatores Catholicæ veritatis industria sacerdotalis obtinuit *, ad vestram maxime gloriam redundavit *, dum, sicut Spiritu sancto docente didicistis, illi per omnia potestatem vestram subjicitis, cujus munere et protectione regnatis. *Deinde hæresim Eutychis exponere incipit, de concilio convocato scribit, illud utcumque improbant, missos a se legatos docet, ac sub finem ita loqitur :* Et ideo pro vestræ pietatis consuetudine elaborare dignemini, ut, quod contra singulare sacramentum salutis humanæ blasphema insipientia protulit, ab omnium animis repellatur.

* al. obtinet
* al. redundabit

B

post infelicem illius exitum ei scribit, improbans gesta Ephesina.

78 *Ubi S. Leo didicerat infelicem concilii exitum, legatosque suos non potuisse ad* S. Pulcheriam *pervenire, ut memoratam eidem traderent epistolam; rursum hanc ad Sanctam scripsit eodem anno*, 3 Idus Octobris, *quæ inter Leoninas est* XLI, *olim* XXVI. Leo episcopus, et sancta synodus, quæ in Urbe Roma convenit, Pulcheriæ augustæ. Si epistolæ, quæ pro fidei causa per nostros clericos directæ sunt, ad vestram pietatem pervenissent, certum est, remedium vos his rebus, quæ contra fidem factæ sunt, aspirante vobis Domino, præstare potuisse. Quando enim sacerdotibus, quando Christianæ religioni aut fidei defuistis? Sed cum ad mansuetudinem vestram adeo non potuerint pervenire, qui missi sunt, ut ad nos vix unus
C illorum Hilarus diaconus noster effugiens sit reversus, iteranda scripta credidimus. Et ut validiores preces nostræ esse mereantur, ipsorum scriptorum, quæ ad Clementiam vestram non pervenerunt, exemplar subjecimus, amplioribus vos obtestationibus obsecrantes, ut quanto acerbiora facta sunt, quibus pro fide * regia vos convenit contraire, tanto majore gloria, in qua excellitis, curam ejus religionis habeatis, ne Catholicæ fidei integritas ulla humanarum concertationum occasione violetur. Quæ enim congregata apud Ephesum synodo, sopienda et sananda pacis remedio credebantur, hæc non solum in majora pacis dispendia, sed (quod nimis dolendum est) etiam in ipsius fidei, qua Christiani sumus, excidia processerunt.

* al. sede

ad obtinendum aliud in Italia concilium,

79 Et hi quidem, qui missi sunt, quorumque unus vim Alexandrini episcopi, sibi omnia vindicantis, effugiens, rerum gestarum nobis ordinem fideliter nunciavit, reclamarunt in synodo (sicut oportuit) unius hominis non tam judicio, quam furori; protestantes ea, quæ per vim metumque gererentur, sacramentis Ecclesiæ, et ipsi symbolo ab Apostolis instituto, præjudicare non posse, nec se ab ea fide ulla injuria separandos, quam plenissime expositam atque digestam a Sede beati apostoli Petri ad sanctam synodum detulissent. Cujus cum recitatio poscentibus episcopis non sit admissa, ut scilicet remota ea fide, quæ patriarchas, prophetas, apostolos, et martyres coronavit, generatio Jesu Christi Domini nostri secundum carnem, et veræ mortis ac resurrectionis ejus confessio (quod horremus dicere) solveretur, scripsimus de hac re (ut potuimus) ad gloriosissimum principem, et quod maximum est, Christianum, cujus epistolæ pariter exemplar subjecimus, ut fidem, in qua renatus per Dei gratiam regnat, nulla sineret novitate corrumpi, quoniam Flavianus episcopus in nostra omnium communione persistit, atque hoc, quod factum est sine consideratione justitiæ, et contra omnem canonum disciplinam, ratum haberi ratio nulla permittit, et quia dissensionis scandalum non abstulisset Ephesina synodus, sed auxisset : de habendo intra Italiam concilio, et locus constitueretur et tempus, omnibus querelis et præjudiciis partis utriusque suspensis : quo diligentius universa, quæ offensionem generaverant, retractentur, et abque vulnere fidei, abque religionis injuria, in pacem Christi redeant, qui per impotentiam subscribsre coacti sunt sacerdotes, et soli auferantur errores. E

apud imperatorem instare velit.

80 Quod ut obtinere mereamur, probatissimæ nobis fidei pietas tua, quæ labores Ecclesiæ semper adjuvit *, supplicationem nostram apud clementissimum principem, sibi specialiter a beatissimo Petro apostolo legatione commissa *, dignetur asserere : ut priusquam civile hoc et exitiale bellum intra Ecclesiam convalescat, redintegrandæ unitatis copiam et modum, Deo auxiliante, concedat sciens imperii sui viribus profuturum, quicquid Catholicæ libertati benigna ipsius fuerit dispositione collatum. Data pridie Idus Octobris, Asterio et Protogene viris clarissimis consulibus. *Id est, anno* 449. *Dubitari potest, an jam tum ad aulam rediisset* Pulcheria. *Eam tunc reversam fuisse credit Pagius ad annum* 450 *num.* 4 *ita scribens :* Quod si Pulcheria tunc in Hebdomo, exilii sui loco, gemuisset, S. Leo ejus auxilium contra Eutychen non implorasset, neque hæc contra impugnatores Catholicæ veritatis zelum suum ostendere potuisset. F *Verum quo teste probabit Pagius*, Pulcheriam *fuisse in Hebdomo tamquam in exsilio, cum eo sponte se receperit, teste Theophane? Quo argumento evincet, non potuisse ipsam ad fratrem imperatorem accedere, quandocumque cupiebat? Certe nullus antiquorum asseruit, Theodosium fuisse animo ita abalienato a* Pulcheria, *ut eam nec videre nec audire vellet, etiamsi causam secedendi imprudens ipsi præbuerit.*

* al. adjuvat
* al. legationem commissam

Ex hic aliisque litteris non sequitur, Pulcheriam tunc in aula degisse ;

81 *Quare ex scriptis ad* Pulcheriam *litteris tuto inferre non possumus, ipsam tunc ad aulam fuisse reversam. Quin potius, si noverat S. Leo eam non degere in palatio, tam fortiter ad illam scribere potuit, ut zelo fidei accensa ad Theodosium se conferret, ac precibus, rationibus, auctoritateque, qua apud ipsum semper valuit, aberrantem et hæreticis faventem in viam reduceret. Hinc ipsam Leo hortatur, non ut sua auctoritate aliquid decernat, sed ut agat apud Theodosium, tamquam* sibi specialiter legatione Apostolica commissa. *Hinc S. Leo et alios excitasse videtur, ut scribe-*

rent

AUCTORE J. S.

rent ad Pulcheriam, *ipsamque unitis precibus hortarentur ad rem aggrediendam. Certe litteras suas conjunxit S. Hilarus, tunc Romanæ Ecclesiæ diaconus, et deinde Leonis in pontificatu successor, de quo hodie agam. Hic autem ad Sanctam scribit, voluisse se post concilium ad ipsam venire, ut litteras S. Leonis eidem traderet, sed fugere se ex concilio coactum, ne cogeretur Dioscoro consentire, et* per incognita et invia loca Romam *venisse : sibi vero reprobari omnia, quæ Ephesi erant gesta. Totam epistolam dabo in S. Hilaro Papa.*

aut eam aliquid fecisse contra Eutychianos ante has litteras.

82 *Hoc solum illius finem transfero :* Unde, Domina splendidissima atque clementissima Augusta, adoranda vestra pietas, in quibus libenter fecit initium, relinquere non debet, sed hæc zelo religioso fidei constanti voluntate servare. *Ita apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 52 *: sed apud Cotelerium tom.* I *Monumentorum ecclesiæ Græcæ exstat eadem epistola Græco-Latina, ibique pag.*61 *verba exprimuntur hoc modo Latine :* Unde, Domina splendidissima atque clementissima Augusta, adoranda vestra pietas, quæ et inchoata relinquere non debet, zelo religioso sinceræ fidei, constanti animo constituat. *Tillemontius in* Pulcheria *pag.* 178 *ex allatis verbis colligit,* Pulcheriam *jam in hac causa agere cœpisse pro fide, idque ante tumultuosum istud concilium. Verum Hilari verba id non evincunt : nam, si priorem lectionem sequamur, voces illæ,* in quibus libenter fecit initium, *videntur explicandæ de prioribus* Pulcheriæ *pro fide gestis, quemadmodum verba S. Leonis in epistola mox data,* Quando enim sacerdotibus, quando Christianæ religioni aut fidei defuistis? *Sic etiam Galla Placidia in litteris statim ait :* Igitur tua clementia secundum Catholicam fidem, quod semper nobiscum fecit, et nunc similiter conspirare dignetur. *Rogant omnes, ut, sicut ante semper pro fide laboraverat, contra Nestorianos videlicet, id nunc similiter faciat contra Eutychianos : idque rogando satis insinuant, Sanctam usque ad illud tempus nihil in ea causa fecisse, certe quod Romæ innotuerat. Si causam quæramus silentii* S. Pulcheriæ, *non aliam inveniemus, quam quod necdum publicis rebus se immisceret.*

Galla Placidia item scribit ad Pulcheriam,

83 *Hoc rursum ut faceret pro fide Catholica, Galla Placidia augusta, mater Valentiniani III, litteris SS. Leonis et Hilani suas adjunxit. Illas, prout editæ sunt tom.* IV *Conciliorum col.* 55, *hic recito :* Galla Placidia piissima semper augusta Æliæ Pulcheriæ piissimæ semper augustæ filiæ. Ut Romam frequentibus concursionibus adæque desideraremus inspicere, causa nobis est amplectendæ religionis, ut terminis Sanctorum nostram exhiberemus præsentiam, quos certum est pro sua virtute in cœlestibus constitutos, neque inferiora despicere. Nos itaque sacrilegum esse credimus, si solennium ordinem denegemus. Cum igitur beato apostolo Petro nostram præsentiam dedissemus, illic multitudine sacerdotum reverendissimus Leo Papa circumdatus, pro dignitate sui loci nos primus adiit : qui propter interpositam gemitus sui tristitiam, desiderium suum verbis plene insinuare non poterat. Vicit tamen constantia sapientiæ sacerdotis, ut lacrymas paululum retineret, et causam violatæ fidei, tamquam hujus vindex, manifesto sermone proferret. In quo sermone cognovimus, nostris temporibus Catholicam fidem esse turbatam, quam a divo patre nostro Constantino nostri generis parentes hactenus servaverunt. Secundum voluntatem namque cujusdam pravum aliquid adversus sacerdotem Constantinopolitanum excitatum dicitur. Nos itaque in Ephesino concilio, in quo nullus ordinem sacerdotum custodivit, neque mensuram, sine consideratione Divinitatis omnia esse gesta cognovimus, quætenus præsumptio et injustitia in quorumdam damnationem vim obtinere dicatur : quæ nostris temporibus terribilia esse videntur. Debet itaque fides proprie valere, sanctissima atque venerabilis filia Augusta.

ut velit allaborare ad rescindenda gesta Ephesina.

84 Igitur tua clementia secundum Catholicam fidem, quod semper nobiscum fecit, et nunc similiter conspirare dignetur : ut quidquid illo tumultuoso, miserrimoque concilio constitutum est, omni virtute removeatur : ut omnibus integris permanentibus ad Apostolicæ Sedis, in qua primus Apostolorum beatus Petrus, qui etiam claves regni cœlestis suscipiens, sacerdodii principatum tenuit, episcopatus causa mittatur. Debemus enim primatum in omnibus immortali conversationi tribuere, quæ totum mundum propriæ virturis dominatione complevit, et nostro imperio orbem gubernandum servandumque commisit. *Hactenus Galla Placidia imperatrix, quæ, uti et Valentinianus III imperator, ejusque uxor Eudoxia augusta, ipsius Theodosii filia, scripserunt ea de re ad Theodosium, petieruntque ut irrita fierent, quæ male gesta erant Ephesi, ac novum in Italia haberetur concilium. Verum nec precibus nec rationibus eorum acquievit Theodosius, ut liquet ex litteris ejus ad Valentinianum, ad Gallam Placidiam, et ad Eudoxiam, quæ exstant tom.* IV *Conciliorum col.* 57 *et seq : nam ait omnia Ephesi recte fuisse peracta, dicitque se uberius de omnibus scripsisse ad Leonem : at hæc ejus epistola ad posteros non pervenit.*

Sancta operam suam promittit,

85 Pulcheria *vero, quæ verisimiliter ad aulam redierat priusquam prædictæ epistolæ Constantinopolim sunt perlatæ, aut certe quæ iis excitari potuit ad aulam repetendam, et ad agendum cum fratre suo Theodosia, ita Leoni rescripsit, ut et gaudium ipsi pepererit, et spem magnam ingesserit de resarciendis Ecclesiæ damnis. Non habemus illam Sanctæ Imperatricis epistolam ; sed qualis fuerit, intelligimus ex epistola* XLVIII, *alias* XXXI, *S. Leonis, quam ad Sanctam dedit* 16 *Kalendas Aprilis anni* 450. *Quapropter hanc subjicio :* Leo episcopus Pulcheriæ augustæ. Gaudere me plurimum, et exultare in Domino, pietatis tuæ scripta fecerunt ; quibus evidenter ostenditur, quantum Catholicam diligas fidem, et quantum hæreticum detesteris errorem. Hæresis quippe est nimis impia, et Evangelio peritatis inimica, quæ non portionem aliquam lædere, sed ipsa Christianæ religionis conatur fundamenta convellere : negans sempiterni Patris Filium sempiternum de utero beatæ Virginis Matris veram carnem nostræ sumpsisse naturæ, et eos damnatione percellens, qui ab Evangelica et apostolica Fide nullo deduci errore potuerunt, illudque frustra prætendens, quod Nicenæ synodi fidem teneat, cujus eum constat esse alienum, gloriosissima Augusta.

qua promissione spem magnam concipit S. Leo:

86 Unde, quia non deserit Ecclesiam suam divina protectio, dicente Domino : Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi, eodemque opere et tempore spiritus Dei et Clementiæ vestræ sollicitudinem, et curam nostri cordis accendit, ut de remediis procurandis eadem utrique cuperemus ; quæ prius poposci, nunc quoque instantius peto,

majore

A majore utens fiducia deprecandi, posteaquam præsidium venerandæ exhortationis accepi, sperans adfuturam misericordiam Dei, ut cooperante Clementia vestra, pestiferi erroris possit morbus auferri : ut quicquid, ipso inspirante atque auxiliante, potuerit salubriter fieri, cum vestræ fidei laude peragatur : quoniam res humanæ aliter tutæ esse non possunt, nisi quæ ad divinam confessionem pertinent, et regia et sacerdotalis defendat auctoritas. Data decimo sexto Calendas Aprilis, Valentiniano augusto septies, et Avieno, viris clarissimis Consulibus. *Ita S. Leo Papa. Si quis modo perpendat, præcedentem S. Leonis epistolam ad* Pulcheriam *notari* 3 Idus Octobris *anni* 449, *hanc vero* 16 Calendas Aprilis *anni* 450 ; *videbit quinque menses inter utramque intercurrisse, ita ut prior Leonis epistola Constantinopolim et responsum* Pulcheriæ *Romam facile pervenire potuerit, antequam hanc scriberet S. Leo.*

at illa de hisce ad Leonem non scripsit ante acceptam ejus epistolam.

87 *Hoc observandum fuit, quia Tillemontius in* Pulcheria *pag.* 178 *ex modo data Leonis epistola inepte colligit,* S. Pulcheriam *de hisce rebus scripsisse ad Leonem, priusquam ullam ipsius de illis accepisset epistolam. Verum nequa-* B *quam dubito, quin conjectura illa, pro qua nullum in hac epistola est fundamentum, prorsus sit falsa. Dicit quidem S. Leo* eodem opere et tempore *se* et Pulcheriam *cogitare cœpisse de remediis malo adhibendis* ; *sed non dicit, ipsam eadem tempore litteras Romam scripsisse, quo ipse scripserat Constantinopolim. Contra iis verbis,* Nunc quoque instantius peto, majore utens fiducia deprecandi, posteaquam præsidium venerandæ exhortationis accepi : *his, inquam, verbis satis innuitur, Leonem accepisse primam de ea re* Pulcheriæ *epistolam paulo antequam hanc scribebat, ita ut conjicere possimus epistolam Sanctæ datam fuisse mense Januario, et aliquot diebus aut hebdomadis, postquam illa priorem S. Leonis acceperat.*

Sancta pro fide laborat, scribitque pro Anatolio ad Leonem.

88 *Nullum porro est dubium, quin reversa ad aulam* Pulcheria *studiose laboraverit, fratrem Theodosium a partibus Eutychianorum avelleret. Quem autem consecuta sit laboris fructum, infra examinabo. Interim Sancta effecisse videtur, ut Anatolius, qui a fautoribus Eutychis consecratus erat, Catholicis se jungeret contra Eutychianos. Certe Anatolius deinde probe fuit Catholicus, qualiscumque fuerit initio or-* C *dinationis, quod hic non examino ; et jam ante mortem Theodosii imperatoris expetiit communionem cum Ecclesia Romana. Cum autem Anatolius non legatur ad Romanum Pontificem scripsisse statim post ordinationem suam ; verisimile est, eum permotum esse a* Pulcheria, *ut id faceret. Hunc quoque in finem videntur anno* 450 *ad Leonem scripsisse Theodosius* et Pulcheria. *Certe utrique hac de re scripsit S. Leo mense Julio. Epistola* LIV, *alias* XXXV, *ad* Pulcheriam *sic edita est :* Leo episcopus Pulcheriæ Augustæ : Gaudeo fidei Clementiæ vestræ, quod religiosum studium dignanter impenditis, ut pax ecclesiastica renovetur, quæ quorumdam dissensionibus videbatur esse turbata. Debetur enim hos vestræ specialiter gloriæ, ut ablatis omnibus scandalis, quæ contra Catholicam fidem inimicus excitaverat, una eademque sit per totum mundum confessio veritatis, quæ facilius, certiusque reparabitur, si pravorum sensuum nulla semina, nulla vestigia relinquantur.

89 Quod tamen mearum partium est, præterire non debeo, ut scilicet, quid de Incarnatione Filii Dei a Constantinopolitano episcopo teneatur, agnoscam, præsertim cum ordinationem ipsius plura * præcesserint, taliaque ad nos debuerit scripta dirigere, quæ illum a contagione hujus, qui nuper emersit, erroris alienum evidenter ostenderent. Optans itaque securam cum eo habere concordiam, gratiamque illi fraternæ charitatis impendere, scribere ei interim distuli : non dilectionem negans, sed manifestationem Catholicæ veritatis expectans. Simplex enim est absolutumque, quod posco, ut remoto longarum disputationum labore, sanctæ memoriæ Cyrilli Alexandrini episcopi epistolæ, quam ipse ad Nestorium miserat, acquiescat, in qua et errorem Nestorii arguit, et fidem Nicenæ definitionis exposuit, et epistolæ meæ, quæ ad sanctæ recordationis Flavianum episcopum est directa, consentiat. Quibus vigilanter inspectis, Constantinopolitanus antistes repudiandum sibi, quod ausus est contra puram et singularem fidem imperita insipientia definire, incunctanter agnoscat, quia et mea, et sanctorum Patrum de Incarnatione Domini concors per omnia, et una confessio est. Quam si quis existimaverit non sequendam, ipse se a compage Catholicæ unitatis abscidit * ; cum tamen nos, ut in integrum omnia revocentur, optemus. E

AUCTORE J. S.

qui eidem respondet, quid ab Anatolio exigat,

* *al.* in ordinatione ipsius plura *etc.*

* *al.* abscindet

et legatos mittit Constantinopolim.

90 Ad effectum vero salubrium dispositionum velocius obtinendum, fratres et coepiscopos meos, Abundium et Asterium, sed et Basilium et Senatorem presbyteros, probatissimos viros misi, qui clementiæ vestræ formam fidei, quam secundum doctrinam venerabilium Patrum prædicamus, offerrent, et remotis circumloquutionibus, quibus obscurari veritas solet, quid de Incarnatione Filii Dei a totius orbis probatis sacerdotibus defensum fuisset, ostenderent, quos post divinam gratiam, sancto vestræ pietatis auxilio dignum est adjuvari, ne in totius Ecclesiæ perturbationem imprudens procedat intentio * ; cum correctione adhibita, omnes oporteat in unius confessionis redire concordiam. A qua si forsitan ab aliquibus discrepatur, universale concilium sacerdotum haberi intra Italiam, Clementia vestra annitente *, jubeatur : quo remota arte fallendi, tandem pateat, quid altiore tractatu aut coerceri debeat aut sanari. Data tertiodecimo Calendas Augusti, Valentiniano augusto septies, et Avieno, viris clarissimis consulibus. *Quid perfecerint Constantinopoli, juvante* S. Pulcheria, *legati S. Leonis una cum Anatolio, deinde videbimus. At prius exponendum est, quanta ibi facta sit rerum mutatio per mortem Theodosii et matrimonium* S. Pulcheriæ *cum Marciano imperatore : nam hæc contigerunt, priusquam legati Constantinopolim attigissent.* F

* *al.* contentio

* *al.* annuente

AUCTORE J. S.

§ X. Mors Theodosii imperatoris, qui Chrysaphium relegasse, et partes Eutychianorum probabilius deseruisse videtur: Chrysaphius jussu S. Pulcheriæ occisus.

Mors Theodosii imperatoris,

M*ortuum esse Theodosium II anno* 450, *scriptores antiqui et novi consentiunt ; de die tamen emortuali non omnes concordant. At plerique dicunt, defunctum esse die 28 mensis Julii, horumque opinio præferenda videtur, licet aliqui obitum ipsius uno die serius, alii etiam mense Junio retulerint. Ad gloriam* S. Pulcheriæ *nihil interest, unone an altero die frater ipsius* B *Theodosius mortalem vitam finierit. Verum, si vera est opinio Baronii, qui credit Theodosium consilio* S. Pulcheriæ *resiliisse ab Eutychianis sub finem vitæ, id honorificum admodum est sanctæ Imperatrici. Illud certum est, quod idem Baronius cum aliis scriptoribus observat, Theodosium pie, recte et feliciter imperasse, quamdiu* S. Pulcheria *summam habuit in administrando imperio auctoritatem ; infelicem vero fuisse gravissimeque lapsum esse, postquam eunuchorum consiliis uti maluit quam sanctæ Sororis.*

quem ante mortem ab Eutychianis recessisse credit Baronius.

92 *At non æque certa sunt, quæ ad annum* 450 *num.* 16 *de Theodosio subdit in hunc modum :* Qui quidem attemperatam misericordia Dei vindictam expertus est, quod datum illi sit ante obitum admissum facinus intelligere, remedia quærere, in auctorem *(Chrysaphium)* ulcisci, Romano Pontifici obedire, eidemque communicare, ut datæ mutuo litteræ docent. Tanta hæc, haud dubium, precibus sanctæ sororis obtinuit, ne præteritæ optime sanctæ vitæ bona opera interirent. Sed et misericordiæ quoque divinæ fuit, ut immanis perpetrati sceleris in hac vita potius daret pœnas quam in futura ; cum non judicet Deus bis in id ipsum : nam sic, ex C sententia Apostoli, electi in hoc mundo corripiuntur a Deo, ut non cum hoc mundo damnentur. *Ita Baronius de Theodosio II, nec improbabiliter.*

Certe varii scriptores Græci asserunt Chrysaphium

93 *Verum rationes, quæ Baronium in illam impulerunt sententiam, negantur a Tillemontio. Negat ille in S. Leone art.* 11 *et alibi, Chrysaphium, malorum omnium auctorem, unquam excidisse gratia Theodosii, aut ab eo relegatum fuisse. Videamus igitur, an merito neget Tillemontius, quod asserunt scriptores varii. Theophanes ita habet :* Theodosius... se Chrysaphii fraudibus circumventum agnoscens, de impiis in Flavianum perpetratis sceleribus, et admissis in reliquos episcopos injuriis summum animi concepit dolorem. In iram itaque prorumpens, primo Chrysaphium in quamdam insulam ablegat. *Nihil hisce verbis clarius. Nicephorus lib.* XIV *cap.* XLIX *:* Deinde vero Theodosius, ubi re secum perpensa, se Chrysaphii astutia deceptum esse comperit, perquam graviter et impietatem in Flaviano perpetratam, et aliis episcopis nefarie illatam contumeliam et condemnationem D tulit. Et quum dolori suo mederi non posset, in Chrysaphium legitimum justumque effudit furorem. Itaque illum primum dignitate, mox etiam substantia omni spoliatum, in insulam quamdam relegavit. Cujus judicium, quod cœlestis quoque calculus comprobaret, in mari navigantem assequutus est. *Hæc ultima Theophani sunt addita atque obscura : nec admitti sic possunt, ut credamus in mari periisse Chrysaphium, cujus mortem mox videbimus.*

ab eo relegatum esse : nec merito id negatur.

94 *Zonaras et Cedrenus, laudati num.* 60 *et* 61, *consentiunt, Chrysaphium a Theodosio relegatum fuisse. Constantinus Monasses de eodem pag.* 56 *ita loquitur :* Erat autem ille Chrysaphius eunuchus, communis hominum pernicies, improbus, impuris, sanguinariis, execrandis moribus : cujus nequitiam ubi deinceps imperator cognovisset, publicatis bonis hominem ad paupertatem reductum, æquissima lata sententia, solum vertere jussit. *Hactenus scriptores allegati, quibus nihil opposuit Tillemontius, contentus eorum verba supprimere, et eos solum laudare scriptores, qui egerunt de morte Chrysaphio illata. Suspicor tamen Tillemontium tot scriptoribus fidem abrogasse ob verba Prisci in* E *Excerptis de legationibus pag.* 71, *ubi habet :* Hinc Attilas *(quem per sicarium subornatum occidere voluerat Chrysaphius)* illinc Zeno *(militum dux)* Chrysaphium ad pœnam deposcebant : *nam laudans hæc verba Tillemontius in Theodosio II art.* 34 *observat, legatos ad Attilam missos, ipsumque fuisse mitigatum. Verum si Attila non perrexit caput Chrysaphii petere, si Theodosius cum petenti Attilæ tunc non tradidit, ut habet Priscus; si etiam Zeno quievit, quod non habet ; an idcirco deinde relegari non potuit homo tot sceleribus infamis ? Id credam scilicet, quando existimabo mutari non potuisse Theodosium.*

Ex Prospero quoque et missis a Leone legatis

95 *Porro avulsum fuisse ab Eutychianorum partibus Theodosium, alia etiam innuunt. Certe omni auctoritate in hisce dignus est S. Prosper, qui eodem tempore vivebat et scribebat. Hic in Chronico ad annum* 450 *ita habet :* Prævalente iterum Papa Leone, diriguntur ad Orientem presbyteri et diacones, ad hæresim confutandam. Et eodem anno defecit Theodosius augustus. *Quomodo prævalebat iterum Leo, nisi quia cedebat Theodosius? Loquitur, ut opinor, S. Prosper de legatis, quos se mittere scribit Leo in* F *Epistola ad* Pulcheriam *num.* 90 *recitata : quamvis hi fuerint episcopi et presbyteri ; non vero diaconi cum presbyteris. De eisdem legatis* decimo septimo Calendas Augusti *scripsit S. Leo ad Theodosium epistolam* LII, *in qua explicat, quid exigat ab Anatolio Constantinopolitano, ut cum eo communicare possit, et de missis legatis sic alloquitur imperatorem :* Ut autem salubribus curis velocior pleniorque auxiliante Domino, per vestræ clementiæ FIDEM præstetur effectus, ad pietatem vestram fratres et coepiscopos nostros Abundium et Asterium, sed et Basilium et Senatorem presbyteros, quorum mihi devotio est probata, direxi *etc. De iisdem rursum loquitur Leo in epistola* LIII *ad Faustum Marcianum et ceteros, sequenti die data, ubi inter alia habet :* Nam cum clementissimus imperator talia ad nos scripta direxerit, quibus sollicitudinem suam pro pace universalis Ecclesiæ demonstraret, ipse Constantinopolitanus episcopus, et hi, qui eumdem consecrarant, præter id,

A id, quod ad ordinationem novi antistitis pertinebat, nihil nobis de compressis vel abdicatis erroribus indicarunt.

dicendum videtur, mutatum fuisse Theodosium;

96 *Nunc ad allegata tantisper animum advertamus. Noverat Theodosius S. Leonem Eutychianis hæreticis maxime esse contrarium, ipsumque improbare et rescidisse omnia, quæ acta erant Ephesi in synodo prædatoria. Cur igitur tantopere expetit communionem ipsius cum Anatolio, si pergebat eo tempore favere Eutychianis et gestis Ephesinis? Secundo concurrerunt eodem tempore ad communionem Leonis pro Anatolio petendam Theodosius,* Pulcheria, *ipseque Anatolius. Atque certo Catholici tunc erant* Pulcheria *et Anatolius. Ergo verisimile non est, hæreticum tunc, aut hæreticis faventem fuisse Theodosium; præsertim cum Leo fidem ipsius bis in eadem laudet epistola, dicatque Theodosio :* Agat clementiæ vestræ DEVOTISSIMA FIDES etc. *Hinc quoque* Pulcheriæ *ob correctum Theodosium gratulari videtur his verbis :* Debetur enim hoc vestræ specialiter gloriæ, ut ablatis omnibus scandalis, quæ contra Catholicam fidem inimicus excitaverat, una eademque sit per totum mundum confessio veritatis. *Ob Theodosium correctum, inquam, et fortasse ob Anatolium, de communione cum Romana*
B *Ecclesia sollicitum, hæc dicta oportuit, cum non constet de aliis Ecclesiæ scandalis usque ad istud tempus ablatis. Tertio clarum est ex collatione epistolarum, mutatum fuisse Theodosium. Nam ante in memorata superius epistola ad Valentinianum dicebat :* Omnis pax et omnis concordia regnat in ecclesiis, et nihil aliud quam veritas viget. *Deinde vero talia ad Leonem direxit scripta,* quibus sollicitudinem suam pro pace universalis Ecclesiæ demonstraret.

ita ut conversio ipsius sit admodum probabilis.

97 *Quapropter de mutato Theodosio, qui hæreticis potius imprudenter favisse videtur quam hæresi, hæc probabilissima mihi apparet conjectura. Exacerbatus fraude Chrysaphii erat contra S. Flavianum. Hinc facile sibi persuaderi sivit, iniquum esse Flaviani de Eutyche judicium. Consequenter voluit congregari concilium seu latrocinium Ephesinum, in quo S. Flavianum violenta Eutychianorum conspiratione sivit opprimi. Querelas gravissimas de iniquo illo judicio audivit per litteras Leonis, Valentiniani, Gallæ Placidiæ, et Eudoxiæ, mense Octobri, ut videtur de omnibus, anni* 449 *datas. At hisce adeo non acquievit, ut rescriberet recte damnatum esse*
C *Flavianum. Non diu post* S. Pulcheria, *litteris Leonis et Gallæ Placidiæ excitata, rebus se immiscere cœpit, et Chrysaphius fuit relegatus. Tum demum anno* 450 *mutatum existimo animum Theodosii, qui videre cœpit, se perperam favisse Eutychianis, et pacem Ecclesiæ restituere voluit. Hinc legatos suos Constantinopolim misit Leo, ut dictum est, ut omnia in integrum citius restituerentur. At id perficere non potuit Theodosius, quia ante adventum illorum legatorum vitam finivit.*

Aliqui credunt litteras Valentiniani ad Theodosium datas anno 450;

98 *Scio, quid huic rerum ordini, ipsique pœnitentiæ Theodosii possit opponi ex epistola Valentiniani imperatoris ad Theodosium et hujus ad illam responso, quia hasce litteras aliqui datas putant non diu ante mortem Theodosii : hoc autem si verum sit, multa ex dictis nequeunt subsistere. Hinc examinanda est epocha litterarum, quas Valentinianus, Galla Placidia et Eudoxia simul ad Theodosium scripserunt, ut jam monui. Valentinianus Epistolam suam sic orditur :* Cum advenissem in urbem Romam ad Divinitatem placandam, sequenti die ad basilicam apostoli Petri processi, et illic post venerabilem noctem diei Apostoli, et a Romano Episcopo et ab aliis cum eo ex diversis provinciis congregatis, rogatus sum scribere vestræ mansuetudini de fide *etc. Quesnellus in prohibitis Dissertationibus suis ad Opera S. Leonis pag.* 281 *ex allegatis verbis collegit, synodum fuisse congregatam in festo Apostolorum Petri et Pauli die* 29 *Junii anni* 450, *et tunc scripsisse Valentinianum. Si vera sit illa opinio, conversus non est Theodosius, nisi forte ultimis vitæ diebus, cum non supervixerit integro mense, et tamen responderit Valentiniano, recte damnatum esse Flavianum. Verum illa opinio Quesnelli jam refutata est a Tillemontio nota* 32 *in S. Leonem, ac ne probabilis quidem est, quia tam cito non perferebantur litteræ Roma Constantinopolim, ut Theodosius ad hanc respondere ante mortem potuisset, si data fuisset die* 29 *Junii aut postridie, cum nullus mortuum dicat post* 28 *Julii.*

AUCTORE J. S.

at eæ fuerunt datæ anno 449 mense Octobri, quo Romæ habitum est concilium;

99 *Tillemontius aliam viam ingressus, probare nititur, verbis Valentiniani intelligendum esse festum Cathedræ S. Petri Antiochenæ, quod celebratur* 22 *Februarii, rejicitque opinionem Baronii, qui ad annum* 449 *existimat intelligi festum dedicationis Ecclesiæ S. Petri, celebrari*
E *solitum* 18 *Novembris. Verum si omnino festivitas aliqua allegatis verbis indicetur, sententia Baronii longe probabilior mihi apparet quam Tillemontii; sed neutra satis placet. Etenim varia mihi persuadent, litteras Valentiniani datas esse mense Octobri, quando synodum Romæ celebrabat S. Leo. Certe synodum Romæ fuisse, quando scribebat laudatas litteras, clare edicit Valentinianus. Non minus aperte id indicat Galla Placidia in suis litteris, idemque insinuat Eudoxia, cum dicit Leonem postulasse* cum aliis plurimis episcopis. *At constat, concilium Romæ habitum mense Octobri, quando Leo una cum synodo scripsit ad Theodosium et* Pulcheriam. *Itaque durante illo concilio scriptæ sunt litteræ Valentiniani et duarum imperatricum, cum verisimile non sit, aliud post paucos menses congregatum fuisse a Leone concilium* ex diversis provinciis, *ut de hoc loquitur Valentinianus, aut* ex innumerabilibus civitatibus Italiæ, *ut Galla Placidia. Certe de altera synodo, quæ habita esset prioribus mensibus anni* 450, *nullibi meminit Leo in litteris suis, quamvis varias eo*
F *anno scripserit mensibus Martio, Maio et Julio de causa Eutychianorum, nec de ea meminit ullus alius.*

ut ostenditur rationibus

100 *Porro, ut observat Tillemontius, verisimile non est istud concilium, quod ante medium mensis Octobris Romæ erat congregatum, durasse usque ad* 18 *Novembris. Verum advertere debuerat laudatus scriptor, opinionem suam ea observatione prorsus reddi improbabilem. Quippe, si verisimile non est, concilium durasse usque ad* 18 *Novembris, qua demum verisimilitudine dicemus, episcopos mansisse congregatos usque ad* 22 *Februarii anni sequentis? Non potuit non videre Tillemontius insuperabilem hanc opinionis suæ difficultatem : at eam maluit dissimulare, quam frustra respondere. Præterea fatetur Tillemontius, idque ex litteris laudatis clare colligitur, ignoratam fuisse Romæ mortem S. Flaviani, quando Valentinianus et imperatrices scribebant ad Theodosium. Atqui verisimile non est, mortem S. Flaviani, qui, fatente Tillemontio, obiit mense Augusto, ignotam fuisse Romæ usque ad* 22 *Februarii,*

AUCTORE J. S.

bruarii, seu sex mensibus integris. Improbabilis igitur est Tillemontii opinio de tempore datarum litterarum.

variis, quas illæ ipsæ suggerunt litteræ.

101 *Ad hoc tamen argumentum conatus est respondere : nam dicit, se ostendisse nota* 28, *S. Flaviani mortem adhuc Romæ ignotam fuisse* 17 *Martii, quando Leo scribebat ad Martinum et Faustum epistolam suam* XLIX. *Verum tota probatio eo reducitur, quod S. Leo ipsis nihil scribat de morte Flaviani,* nullum eis det mandatum pro electione successoris, nec dicat, quo modo cum eo deberent agere. *Respondeo frivolam plane esse rationem : neque enim Leo ad degentes Constantinopoli scribere debebat de morte Flaviani, quæ illic erat notissima ; nec pro electione successoris, quæ diu erat peracta. Quo autem illi modo agerent cum Anatolio, ex ipsorum litteris, ad quas respondet, haud dubie intellexerat. Itaque nequaquam verisimile est, mortem Flaviani ignotam fuisse Leoni* 22 *Februarii, nedum* 17 *Martii. Tertia ratio, quæ opinionem Tillemontii reddit improbabilem, petitur ex litteris, de quibus agimus. Ita imperator et imperatrices scribunt ad Theodosium, ut nihil videantur scivisse de gestis male Ephesi, antequam venissent* B *Romam. Hinc Galla Placidia in epistola ad* Pulcheriam *dicit.* In quo sermone *(Leonis)* cognovimus, nostris temporibus Catholicam fidem esse turbatam *etc. Non didicit hoc ex verbis Leonis, si antea noverat. Atqui nequaquam verisimile est, imperatorem et imperatrices, in Italia degentes, usque ad* 22 *Februarii ignorasse gesta illa Ephesina, aut Leonem ad eos non citius recurrisse. Rursum igitur improbabile est, eorum epistolas fuisse datas circa* 22 *Februarii.*

Ex litteris, quibus Theodosius ad illas respondit, nihil potest erui,

102 *Attamen in litteris Theodosii tom.* IV *Conciliorum col.* 58 *aliquæ sunt voces, ex quibus Quesnellus pag.* 281 *collegit, serius scriptas esse Valentiniani et imperatricum litteras. Sic enim ratiocinatur :* Rescribens Theodosius ad Valentinianum et ad augustas, dicit se de his, quæ Leo commemoraverat, jam ad eum scripsisse FUSIUS, PLENIUS, APERTIUS, PLENISSIME AC SÆPE. At cum statim post resciitas Ephesinas turbas scripserit Leo ad Theodosium ex synodo Octobris, quomodo crebra inperatoris rescripta Leonem prius accepisse credemus, quam Valentinianum? *Respondeo allegatas voces ex tribus epistolis esse congestas, nihilque difficultatis habituras, si suis singulæ reddantur. Ad Valentinianum re-* C *scribit Theodosius, de illis rebus* latius atque plenissime *ad Leonem esse scriptum. Poterat id vere dicere eodem die, quo ad Leonem scribebat. Gallæ Placidiæ respondit, de iisdem rebus* plenius atque apertius sæpe scriptum *esse. Non dicit* sæpe *a se scriptum esse ad Leonem ; sed sæpe de illa re esse scriptum : ex quo nihil omnino pro tempore potest evinci. Eudoxiæ demum respondet :* Sed de præsenti causa... reverendissimo archiepiscopo Leoni perfecte nostra mansuetudo significavit.

quod faveat adversariorum opinioni.

103 *Ex hisce igitur nihil inferri potest de tempore scriptarum epistolarum, nisi id unum per conjecturam valde probabilem, Valentinianum et augustas simul cum Leone ad Theodosium scripsisse ; cum hic remittat ad epistolam, quæ eodem verisimiliter die ad Leonem data fuit. Quare dubitandum non videtur, quin augustus et augustæ simul cum Leone scripserint ex concilio Romano, quod habitum fuit mense Octobri. Quod vero in epistola Valentiniani innuitur de festivitate aliqua S. Petri tunc celebrata, nos* *detinere non debet, cum forte tantum fuerit singularis aliqua devotio, quam apud sepulcra Apostolorum exercuit Valentinianus. Certe in aliis epistolis de solemni aliqua festivitate nihil dicitur, nec stata aliqua festivitas clare significatur in ipsis Valentiniani litteris.* D

Chrysaphius jussu Pulcheriæ occisus est: factum id ante ejus nuptias,

104 *Disputatis iis, quæ ostendunt, Theodosium probabilius ultimis vitæ mensibus cogitasse de pace restituenda Ecclesiæ, ac de fovenda fide Catholica, subjungam Chrysaphii eunuchi cædem justissimam. Excerpta ex Historia Theodori Lectoris de ea sic habent :* Ait præterea *(Theodorus)* Chrysaphium, qui et Tzumas dictus est, jussu Pulcheriæ interfectum fuisse. *Marcellinus comes ad annum* 450 : Chrysaphius eunuchus, Pulcheriæ Theodosii sororis nutu, sua cum avaritia interemptus est. *Theodorus supplicium Chrysaphii non modo attribuit* S. Pulcheriæ ; *sed etiam narrat ante nuptias ipsius cum Marciano, prout etiam cædem illam nuptiis clare præponunt Prosper et Victor Tunonensis in suis Chronicis, atque in hunc ordinem consentit Chronicon Paschale. Itaque Marcellinus et Theophanes, qui prius narrant promotionem Marciani, censendi sunt ordinem neglexisse.*

et probabilius prope portam Melantiadis oppidi,

105 *Porro Chronicon Paschale de cæde eunuchi sic habet :* Eodem anno interfectus est Chrysaphius spatarius ad portam Melantiadis. *Tillemontius in S. Leone art.* 11 portam Melantiadis E *explicat per portam Constantinopolitanam, quæ ducit versus Melantiadem. Melantias autem oppidum erat Thraciæ ad Athyram fluvium, nec longe a Propontide, ut videri potest apud Cellarium in Geographia antiqua tom.* I *pag.* 852, *ubi Suidas observat, Melantiadem, quæ etiam* Melitias *tunc dicebatur, distare* 102 stadiis Byzantio *seu Constantinopoli. Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* I *pag.* 52 *invenit portam* Melandesiam, *eamque existimat a Melantiade sic dictam. Verum incerta est illa conjectura Cangii, cum litteræ vocis* Melantias *non omnino tales sint, ut* Melandesia *recte ab ea derivetur. At incertior quoque est et minus probabilis opinio Tillemontii ; cum non addatur in Chronico occisum esse Constantinopoli, ideoque probabilius appareat, occisum esse ad portam ipsius oppidi Melantiadis.*

per Jordanem, cujus ille patrem occiderat.

106 *Theophanes de supplicio Chrysaphii sic habet :* Beata porro Pulcheria Chrysaphium eunuchum cunctis exosum Jordani Joannis (qui F Romæ quondam tyrannide arrepta ad Ardaburium et Asparem post deditionem se recipiens, cum eis Byzantium profectus, atque ad honores et dignitates promotus, tandem a Chrysaphio mortem illatam sustinuerat) filio tradidit : quem Jordanes pari mortis pœna mulctavit. *Modus hic, quo usa est sancta Imperatrix ad puniendum hominem scelestum, utcumque insinuat, ipsum nec in aula nec Constantinopoli tunc fuisse, sed in exsilio. Nam si semper eadem potentia apud Theodosium usus fuisset Chrysaphius usque ad obitum imperatoris, fortasse non potuisset Jordanes sine periculo hominem potentissimum aggredi ; at istud periculum cessabat, quando ille ob exsilium amicis orbatus erat et amicorum consequenter auxilio.*

§ XI.

A

§ XI. Matrimonium Sanctæ cum Marciano, adjecto pacto de servanda virginitate : Marcianus imperator creatus: res fidei utriusque studio promotæ, et corpus S. Flaviani Constantinopolim translatum.

Pulcheria sub pacto servandæ virginitatis

Theophanes *pag.* 88, *relata morte Theodosii, ita pergit:* Cæterum beata Pulcheria, nondum ulli imperatoris morte manifestata, Marcianum vira prudentia et honestate morum celebrem, ætate jam provectum, et ad negotia gerenda idoneum, ad se accersitum alloquitur: « Quandoquidem decessit imperator, ego te ex « omni senatu, ceu virtute præstantissimum « elegi. Da fidem, virginitatem meam, quam Deo « consecravi, te servaturum inviolatam : et im- « peratorem renunciabo. » Illo se ita facturum pollicito, patriarcham et senatum Pulcheria convocat, et Marcianum Romanorum imperatorem declarandum curat. *Eodem fere modo Zonaras pag.* 45 : Theodosio mortuo, sed ejus obitu paucis cognito, Pulcheria Marcianum accersit, senem jam, sed virum bonum et modestum : et, imperatoris morte indicata, « Te, inquit, præ « cæteris omnibus imperatorem elegi : si fidem « dederis, te virginitatem meam, quam conse- « cravi Deo, intactam conservaturum. » Assensum illum, patriarcha et senatu accersitis, imperatorem salutat, et diademate cingit ; *videlicet* Pulcheria *tamquam augusta Marcianum. Uterque obscure magis quam clare insinuat, matrimonium, quod sub pacto servandæ virginitatis cum Marciano contraxit* Pulcheria, *ut ipsum eo modo ad imperium eveheret.*

B

cum Marciano nuptias contrahit,

108 *Porro clarum non est ex scriptoribus, utrum electio Marciani præcesserit nuptias, an vero fuerit subsecuta. At certum est ex litteris* S. Pulcheriæ *matrimonium fuisse vere contractum, cum in iis Marcianum vocet conjugem suum. Nec minus certo constat, Marcianum fuisse imperatorem electum a senatu etiam et populo, suadente* Pulcheria. *In Chronico Paschali dicitur Theodosius ante mortem commendasse Marcianum* Pulcheriæ, *et coram senatoribus dixisse, se divina revelatione didicisse, illum sibi successurum. Verum non caret fabulis Chronicon istud. Quare nec illam Theodosi revelationem, nec alia, quæ apud varios scriptores reperiuntur de prædicto variis vicibus Marciano imperio, huc transferenda aut examinanda censui, præsertim cum. proprie non spectent ad* S. Pulcheriam. *Hoc autem maxime conducit ad laudem Sanctæ, quod virum ac imperatorem elegerit, non quidem nobilissimo genere illustrem, non summis dignitatibus conspicum ; sed virtutibus inclytum, pietate præstantem, moribus perpolitum, ad imperium administrandum maxime idoneum, ac demum talem tantumque, ut inter præstantissimos imperatores merito numeretur, omniumque scriptorum celebretur laudibus.*

C

AUCTORE J. S.

ut virum probatissimum ad imperium evehat :

109 *Evagrius lib.* II *cap.* I *de eo multa habet. At pauca solum huc transfero* : Igitur Marcianus, sicut cum ab aliis multis, tum a Prisco rhetore proditum est, oriundus fuit ex Thracia, patre militari. *Et post multa :* Fuit Marcianus erga Deum quidem pius ; in subditos autem justissimus : divitias veras existimans, non eas, quæ reconditæ sunt, aut quæ ex tributis colliguntur ; sed eas solum, quæ indigentium penuriam sublevare possint, et locupletibus totas ac securas opes suas præstare Formidabilis non propterea quod puniret, quam quod metuebatur, ne puniturus esset. Itaque imperium, non quidem hæreditario jure, sed præmium virtutis adeptus est : cum senatus et omnes omnium ordinum viri communi consensu hunc ei honorem detulissent suasu Pulcheriæ. Quam ille, utpote Augustam, uxorem quidem duxit : numquam tamen cum ea rem habuit, quippe quæ in perpetua virginitate ad obitum usque permanserit. Atque hæc gesta sunt, antequam Valentinianus, qui Romæ imperabat, electionem illam suo suffragio comprobasset. Quam tamen ille ob virtutem Marciani postea confirmavit. Porro Marciano id maxime in votis erat, ut unus idemque cultus ab omnibus exhiberetur Deo, linguis, quæ per impietatem confusæ fuerant, rursus pie unitis ; utque divinum Numen una eademque glorificatione laudaretur. *Brevius S. Prosper in Chronico :* Theodosio imperatore diem functo, et Chrysaphio præposito, qui amicitia principis male usus fuerat, interempto, Marcianus consensione totius exercitus suscepit regnum, vir gravissimus, et non solum reipublicæ, sed etiam Ecclesiæ pernecessarius.

E

hic ab omnibus ordinibus electus,

110 *Chronicon Paschale ad annum* 450 *locum et diem electionis adjungit his verbis:* Eodem ipso anno levatus est Marcianus augustus a Circensibus seu Factionibus in Hebdomo, mense Loo,.. 8 Kal. Septembris., feria 5, Solus vero imperavit *(in Oriente)*. Uxorem duxit dominam Pulcheriam, Theodosii imperatoris sororem, virginem, annos natam 54. *Idacius in Chronico, relata Theodosii morte, de electione Marciani sic habet:* Statim apud Constantinopolim Marcianus a militibus et ab exercitu, instante etiam sorore Theodosii Pulcheria regina, efficitur imperator. Qua sibi in conjugium assumpta, regnat in partibus Orientis. *Ex hisce conjicere licet, talem fuisse rerum ordinem. Mortuo Theodosio,* Pulcheria *Marcianum advocat, et cum eo facit contractum de ineundo matrimonio, servandaque in eo virginitate. Hunc deinde communicat cum patriarcha et senatu, agitque cum iisdem de Marciano imperatore creando. Obtento horum et aliorum consensu, Marcianus ab omnibus imperator eligitur : ac deinde nuptias celebrat cum* Pulcheria.

F

imperium capessit mense Augusto.

111 *Quod spectat ad diem 25 Augustini, in Chronico Paschali assignatum ; nec cum feria quinta dies ille congruit, nec cum mense Macedonico Loo : nam cum littera Dominicalis eo anno esset* A, *dies* 25 *Augusti erat feria sexta, non quinta ; mensis vero Lous finitur* 24 *Augusti. Quare, cum Idacius scribat, post morten Theodosii* statim *electum esse Marcianum, existimo diem male assignari in Chronico Paschali frequenter mendoso, remque peractam esse citius die mihi ignota. Ætatem quinquaginta et quatuor annorum fuisse* S. Pulcheriæ, *dum nupsit, facile admisero, cum ea ætate esse debuerit secundum disputata* § 2 *de anno natali. Verum auctor*

AUCTORE J. S.

tor Chronici non poterat ipsi tot annos attribuere, cum natam dixerit anno 399, nisi sua corrasisset ex variis scriptoribus, quos invicem non conciliavit.

Corpus S. Flaviani Constantinopolim translatum :

112 *Electo Marciano, nuptiisque ipsius cum* S. Pulcheria *celebratis, varia mox fieri curavit* S. Pulcheria *ad fidem Catholicam promovendam, Primus, quantum existimo, locus debetur translationi corporis S. Flaviani. Theophanes pag.* 88, *et Nicephorus lib.* XIV *cap.* XLIX *referunt translationem illam ante mortem Theodosii imperatoris. Marcianus imperator in Lege, qua gesta contra S. Flavianum irritat, tom.* IV *Conciliorum col.* 865 *ait, civitatem Constantinopolitanam expetiisse Flaviani reliquias et recepisse, sed nihil dicit de tempore translationis, nisi quod insinuet factam saltem esse ante concilium Chalcedonense. Hoc certum est, mandata de transferendo Sancti corpore data esse multo citius quam sacrum corpus Constantinopolim pervenerit. Hinc fieri potuit, ut, vivente Theodosio,* S. Pulcheria *sacrum istud corpus transferri jusserit, illudque Constantinopolim pervenerit, imperante Marciano. Hoc autem modo epistola* S. Pulcheriæ *mox danda, qua jussu Marciani translatio facta dicitur, sic conciliari posset cum Theophane, ut ante* B *mortem Theodosii mandatam a* Pulcheria *translationem, corpusque Constantinopolim perductum ibique honorifice reconditum, jubente Marciano, crederemus. Quidquid vero sit de tempore inchoatæ translationis, dubitare non possumus, quin illam peragendam præcipue curaverit* S. Pulcheria, *cui de ea gratias primum egit S. Leo, licet illa modeste scriberet Marciani præcepto translationem esse factam. Existimo etiam mandatum de translatione fuisse datum, priusquam legati Apostolici concilium celebrarunt Constantinopoli, in quo de Catholica fide Anatolii constitit, ut mox dicemus, quia translatio alias peracta esse non potuisset, quando scribebat* S. Pulcheria *de gestis in illo concilio.*

concilium ibidem habitum, in quo Anatolius aliique Ecclesiæ Romanæ conciliati :

113 *Vidimus num.* 90, *legatos a S. Leone Constantinopolim fuisse missos mense Julio anni* 450, *hosque commendatos fuisse* S. Pulcheriæ. *Ratio erat, ut S. Leo horum opera de fide Anatolii Constantinopolitani episcopi et aliorum cognosceret, priusquam cum illis communicaret. Horum legatorum primus erat S. Abundius Comensis episcopus, in cujus Vita, apud nos data ad* 2 *Aprilis, cap.* III *leguntur sequentia ad proposi-* C *tum nostrum :* Præterea Anatolius, episcopus ecclesiæ Constantinopolitanæ minoris Romæ, accepta epistola S. Leonis Papæ de confirmatione Catholicæ fidei contra hæreticos, congregavit concilium omnium episcoporum et archimandritarum, seu presbyterorum et diaconorum, et ante conspectum omnium recitata est epistola S. Leonis, quam B. Abundius coram omnibus præsentavit, concordantibus testimoniis Romanorum patrum atque Argolicorum. Anatolius episcopus Constantinopolitanus huic epistolæ S. Leonis Papæ, continenti Catholicæ fidei veritatem, concordantibus etiam testimoniis Patrum ab eadem Apostolica Sede directis, plena devotione consensit et subscripsit, anathema dicens Eutychi et Nestorio, et dogmati vel sectatoribus eorum. Tunc cæteri Patres non parvi numeri, eodem modo subscripserunt. *Hæc facta sunt anno* 450 *ad finem vergente, postquam legati venerant Constantinopolim, et sic ibidem fides Catholica rursum prævaluit.*

114 Pulcheria, *cujus industria feliciter* D *omnia erant peracta, tales ad S. Leonem dedit litteras.* Leoni reverendissimo episcopo Ecclesiæ gloriosæ civitatis Romæ, Pulcheria venerabilissima augusta. Litteras tuæ beatitudinis cum omni decenti omnem episcopum veneratione suscepimus ; per quas tuam fidem puram et talem cognovimus, qualis debet cum sanctitate sacro præberi templo. Ego vero similiter ac meus dominus tranquillissimus imperator, meus conjunx, in eadem semper et mansimus et manemus, omnem pravitatem atque pollutionem et maleficium declinantes. Sanctissimus igitur gloriosæ Constantinopolis episcopus Anatolius in eadem fide permansit atque religione, et tuarum litterarum apostolicam confessionem complectitur, illo errore sublato, qui ab aliquibus nunc ortus est, sicut ex ejus quoque litteris clarius tua Sanctitas agnoscere poterit : et epistolæ simiiliter Catholicæ fidei, quam ad sanctæ memoriæ Flavianum episcopum tua Beatitudo direxit, sine aliqua dilatione subscripsit.

de hisce Pulcheria ad Leonem scribit,

una petens, ut concilium universale habeatur.

115 Et propterea tua Reverentia quocumque modo prospexerit, significare dignetur ; ut omnes etiam totius Orientis episcopi, Thraciæ atque Illyrici, sicut etiam nostro domino piissimo imperatori meo conjugi placuit, in unam civitatem velociter ab Orientalibus partibus valeant E convenire : et illic facto concilio, et de Catholica confessione, et de his episcopis, qui ante hoc segregati sunt, sicut fides et Christiana pietas exigit, te auctore decernant. Super hæc autem sciat tua Sanctitas, quoniam præcepto nostri domini et tranquillissimi principis mei conjugis in gloriosam civitatem Constantinopolim sanctæ memoriæ episcopi Flaviani corpus allatum est, et in basilica Apostolorum, in qua consueverunt præcessores episcopi sepeliri, competenter est positum. Et hos similiter episcopos, qui propter eamdem causam, quoniam cum sanctissimo Flaviano ad concordiam fidei Catholicæ concurrerant, exilio deportati sunt, reverti debere, robore pragmatici sui præcepit ; quatenus per approbationem synodi, atque sententiam omnium episcoporum convenientium, episcopatum et ecclesias proprias recipere decernantur. *Hactenus* S. Pulcheria, *cujus pietate et industria feliciter omnia erant peracta. Epocha datæ epistolæ non additur.*

Respondens S. Leo, Sanctam elogio insigni celebrat,

116 *Acceptis hisce litteris, et aliunde etiam* F *edoctus de gestis Constantinopoli, S. Leo epistolam* LIX, *olim* 39, *miris Sanctæ laudibus conspersam die* 13 *Aprilis anni* 451 *ad* Pulcheriam *misit. Totam huc transfero :* Leo Episcopus Urbis Romæ, Pulcheriæ augustæ. Quod semper de sancta Pietatis vestræ mente præsumpsimus, id plenissime experiendo cognovimus, Christianam fidem, quamvis diversis pravorum appeteretur insidiis, vobis tamen præsentibus, et in defensionem ejus a Domino præparatis, non posse turbari. Non enim Deus aut suæ misericordiæ sacramentum, aut vestri laboris deserit meritum : quo dudum subdolum sanctæ religionis hostem ab ipsis visceribus Ecclesiæ depulistis, cum hæresim suam tueri impietas Nestoriana non potuit ; quia non fefellit Famulam et Discipulam veritatis, quantum simplicibus infunderetur veneni per illa loquacis hominis colorata mendacia. De quo virtutum agone processit, ut per sollicitudinem vestram ea, quæ per Eutychen diabolus molitus est, non laterent ; et qui sibi singulas partes geminæ impietatis elegerant, una Catholicæ fidei virtute procumberent.

A cumberent. Secunda ergo hæc vobis, de perempto Eutychetis errore victoria est; qui, si quid sani cordis habuisset, errorem dudum in auctoribus suis perculsum olimque prostratum facile potuerat declinare, ne de sepultis cineribus rediviva tentaret incendia commovere, ut in eorum transiret consortium, quorum secutus esset exemplum, gloriosissima Augusta. Libet igitur exultare cum gaudio, et pro vestræ Clementiæ prosperitate digna Deo vota persolvere, qui tibi per omnes mundi partes, in quibus Domini Evangelium prædicatur, duplicem jam et palmam contulit, et coronam.

et alia quædam

117 Clementia igitur vestra agnoscat omnem Romanam Ecclesiam de universis fidei vestræ operibus plurimum gratulari: sive quod legationem nostram pio per omnia juvistis affectu, et quod sacerdotes Catholicos, qui de ecclesiis suis injusta fuerunt ejecti sententia, reduxistis, sive quod reliquias sanctæ memoriæ Flaviani, innocentis et Catholici sacerdotis, ad ecclesiam, cui bene præfuit, fecistis cum honore debito revocari. In quibus utique omnibus gloriæ vestræ multiplicatur augmentum, dum et Sanctos pro suis meritis veneramini, et ab agro Dominico B spinas et tribulos vultis auferre. Quosdam vero episcopos de his, qui rebus impiis videntur præbuisse consensum, reconciliationem poscere, et Catholicorum communionem desiderare, tam nostrorum, quam fratris coepiscopi mei Anatolii, cui testimonium ferre dignamini, relatione cognovimus, quorum desideriis sic præbemus effectum, ut correctis, et quæ male sunt facta, propria subscriptione damnantibus, participata nostrorum, quos misimus, cura cum supradicto episcopo, pacis gratia tribuatur: quia devotionis utrumque est Christianæ, ut et pertinaces veritas justa coerceat, et conversos charitas non repellat.

eidem rursus commendat.

118 Quia vero novimus, quantum piæ sollicitudinis Catholicis sacerdotibus Mansuetudo vestra dignetur impendere, indicandum esse curavimus, fratrem et coepiscopum meum Eusebium nobiscum degere, et nostræ communionis esse consortem, cujus commendamus ecclesiam, quam dicitur vastare, qui illi injuste asseritur subrogatus: illud etiam a vestra Pietate poscentes, quod vos spontaneo facere non dubitamus arbitrio, ut tam fratrem et coepiscopum meum Julianum, quam Constantinopolitanos clericos, qui sanctæ memoriæ Flaviano fidelibus C officiis adhæsere, ea, qua debetis, gratia foveatis. De omnibus vero Pietatem vestram per nostros, quid fieri aut ordinari deberet, instruximus. Data Idibus Aprilis, Adelphio viro clarissimo consule. *Scripsit eodem die S. Leo ad Anatolium, de cujus fide jam certior erat redditus, epistolam* LX, *et ad Marcianum augustum aliam epistolam, quam non habemus, ut colligitur ex epistola* LXII, *quam paulo post iterum ad Marcianum dedit: sed nulli de rebus recte gestis tantam attribuit laudem, quantam* S. Pulcheriæ.

Cum Marcianus et Pulcheria in omnibus Leoni vellent obsequi,

119 *Theodorus Lector lib.* I *hæc habet:* Marcianus et Pulcheria litteras scripserunt ad Leonem Papam Urbis Romæ, quibus omnem illi potestatem tribuebant. *Hæc verba, opinor, significant, eos scripsisse ad Leonem, ut libere indicaret, quid pro fide effectum vellet. Hinc Marciano in epistola* LXII *scribit, ut non sinat amplius disputari, aut in dubium revocari,* utrum Eutyches impie senserit, et utrum perverse Dioscorus judicarit. *Similia verisimiliter etiam mandavit* Pulcheriæ, *sed epistola illa excidit, ut et aliæ haud dubie plures. Certe in epistola ad* Pulcheriam *mox danda; in qua petit, ut Eutyches in exsilium mittatur longius a Constantinopoli, mentio fit de aliqua epistola, quæ modo non exstat aut certe latet. Porro, cum multi in hæresim lapsi, necdum reconciliati essent Ecclesiæ in concilio Constantinopolitano, de quo mox egimus; et legati illi priores Romam essent reversi; mense Junio anni* 451 *Lucentium episcopum et Basilium presbyterum legatos Constantinopolim misit S. Leo, ut hi cum Anatolio Constantinopolitano de re tota disponerent secundum regulas præscriptas. Litteras de hisce dedit sanctus Papa ad Marcianum, ad* Pulcheriam, *ad Anatolium, et ad Julianum Coensem episcopum.*

hic iterum alios legatos mittit Constantinopolim,

120 *Quæ autem ad Sanctam nostram datæ sunt, olim* 45, *deinde* 64, *ita se habent:* Leo Episcopus Pulcheriæ augustæ. Religiosam pietatis vestræ sollicitudinem, qua universo mundo, Deo inspirante, consulitis, crebrioribus alloquiis incitare præsumo; ut operum vestrorum profectum necessaria perfectio subsequatur: ac sicut de statu Constantinopolitanæ ecclesiæ gratulamur, cujus et sacerdos et populus Catholicæ puritatis fidem jam tenere cognoscitur, ita etiam E aliorum concors nobiscum sit de Verbi Incarnatione confessio. Unde quod facturum me aliis litteris indicaveram, Lucentium episcopum, et Basilium presbyterum fratres meos dirigere properavi, qui dispositiones meas, fratris mei Anatolii devotione sociata, secundum eas, quas acceperunt, regulas exequantur, gloriosissima Augusta. Sicut enim prædicti episcopi scriptis, et clericorum ejus suggestione patefactum est, multa sunt, quæ indulgentius sunt curanda; multa, quæ justius coercenda: ut in causa tantæ perburbationis, nec districtio nimis sit aspera, nec remissio parum cauta; cum aliud satisfacientibus, aliud pertinacibus debeatur. Offertur ergo Pietati vestræ digna materia, quæ placitam Domino curam sancti cordis exerceat, et præcedentium meritorum coronas etiam de præsentis erroris abolitione multiplicet.

eosque Pulcheriæ commendat.

121 Sicut enim Nestoriana impietas, ita et Eutychiana blasphemia ab omnium est Catholicorum eliminanda consortio. Qui tam impium est, consempiternam et consubstantialem Patri Filii Deitatem, etiam ex utero Virginis Matris partu editam negare corporeo, quam unam in F Dei Filio post Incarnationis sacramentum affirmare naturam: ut scilicet aut humanitas ejus refutetur, aut Deitas: cum unitione utriusque essentiæ nec altera sit in alteram versa, nec assumpta in assumente finita: sed et Verbi incommutabilitas, et carnis atque animæ veritas maneant inseparabiliter in unitate Personæ. Quod qui testificante Lege, credentibus patriarchis, annuentibus prophetis, prædicante Evangelio, docentibus Apostolis, et toto mundo confitente non credunt, extra sacramentum Corporis Christi, extra unitatem sunt nominis Christiani. Quorum sicut ruinam dolemus, ita perfidiam detestamur. Ut autem circa talium personas sincerum servetur ubique judicium, et aliud correctis, aliud pertinacibus rependatur, vestra Pietas nostros, qui ab Apostolica Sede sunt missi, fovere dignetur; eorumque omnes, quas injunximus, adjuvet actiones, quo citius ac facilius, auxiliante Domino, quæ ad vestram gloriam, et ad totius Ecclesiæ pacem proficiant, exequantur.

122 De

AUCTORE J. S.

petens etiam, ut Eutyches relegetur.

122 De Eutyche autem totius scandali et pravitatis auctore, hoc Clementia vestra præcipiat, ut ab eo loco, qui Constantinopolitanæ urbi nimis vicinus est, longius transferatur : ne frequentioribus solatiis eorum, quos ad impietatem suam traxit, utatur. Monasterio quoque ipsius, cui perniciose indigneque præsedit, Catholicum abbatem jubete præponi, qui illam servorum Dei congregationem et a pravo dogmate liberare, et institutis veritatis possit imbuere. Data 7 Idus Junii, Adelphio viro clarissimo consule. *Hæc quidem S. Leo ad* Pulcheriam ; *sed quæ cupiebat fieri per hosce legatos, facta sunt in concilio Chalcedonensi, quod jam erat indictum a Marciano, ut videbimus.*

§ XII. Gesta Sanctæ pro felici exitu concilii Chalcedonensis.

B

Cum S. Leo concilium sæpe petiisset,

Sanctus Leo Papa post infelicem exitum Ephesini latrocinii sæpe per litteras petierat, ut universale concilium haberetur in Italia, ut resarcirentur damna Ephesina. Marcianus augustus, ubi creatus erat imperator, ac S. Pulcheria *eidem per litteras significarunt, sibi quoque placere, ut concilium congregaretur, licet hi semper magis desideravisse videantur, ut haberetur in Orientali imperio, quam in Italia, quæ erat Occidentalis imperii, et sub Valentiniano III. Verum cum tanta non videretur concilii necessitas, postquam multa in integrum erant restituta per legatos R. Leonis, et Occidentale imperium gravi bello infestaretur ab Attila Hunnorum rege ; minus jam festinabat S. Leo, malebatque ut concilium differretur, quemadmodum scribit in epistola* LXIII *(alias* XLIV*) ad Marcianum augustum*, data *anno* 451, 7 Idus Junii, *his verbis :* Synodum vero fieri, ut meminit clementia vestra, etiam ipsi poposcimus. Sed sacerdotes provinciarum omnium congregari præsentis temporis necessitas nulla ratione permittit : quoniam illæ provinciæ, de quibus maxime sunt evocandi, inquietante bello * ab ecclesiis suis eos non patiuntur abscedere. Unde opportuniori tempori propitiante Domino, cum firmior fuerit restituta securitas, jubeat vestra clementia reservari.

* *al.* inquieta bellorum

C

Marcianus illud Nicæam convocat : Pontifex vero eo destinat legatos suos ;

123 *At cum Marcianus et* Pulcheria *ignorarent mutatum esse Leonem, et synodi accelerationem desiderarent, ut episcopi, sedibus suis injuste expulsi, eas justo judicio reciperent, et hæretici occupatis sedibus expellerentur ; Marcianus jam synodum convocaverat per litteras mense Maio datas, quæ videri possunt tom.* IV *Conciliorum col.* 67. *Per hasce autem litteras episcopi omnes evocabantur Nicæam, ubi hanc synodum habendam cogitabat tunc imperator, jubebanturque adesse Nicææ Kalendis Septembris. S. Leo, acceptis Marciani litteris de concilio Nicæam convocato, mox ejus consilium approbavit, et quatuor aut etiam quinque elegit legatos, qui nomine summi Pontificis concilio adessent et præsiderent. Legati hi fuerunt Paschasinus Lilybetanus in Sicilia episcopus, Lucentius episcopus Asculanus, et Bonifacius et Basilius presbyteri, quibus adjungebatur Julianus episcopus Coensis, qui erat Constantinopoli. De hisce legatis scribit Pontifex ad Marcianum, ad Anatolium, ad Julianum Coensem, et ad ipsam synodum : attamen in litteris ad synodum inter legatos suos, quos vult synodo præsidere, non nominat Julianum Coensem, ita ut hic magis fuisse videatur legatorum consiliarius quam legatus. Prædictæ litteræ die* 26 *et* 27 *Junii leguntur datæ. An Leo ad* Pulcheriam *quoque tunc scripserit, non constat : nam nulla exstat epistola ad ipsam eo tempore data ; sed excidere potuit cum aliis multis.* D

deinde ad Pulcheriam scribit de illis missis ;

124 *Mense Julio de eadem re rursus ad Marcianum scripsit, et tunc hanc* LXXV *(alias* LI*) ad* Pulcheriam *dedit :* Leo Episcopus Pulcheriæ augustæ. Religiosam Clementiæ vestræ sollicitudinem, quam Catholicæ fidei indesinenter impenditis, per omnia recognosco, et Deo gratias ago, quod tantam universalis Ecclesiæ curam habere vos video, ut quod justitiæ et benevolentiæ congruere arbitror, confidenter insinuem, quo celerius, quæ, propitio Christo, Pietatis vestræ studio irreprehensibiliter hactenus gesta sunt, ad gratulandum perducantur effectum, gloriosissima Augusta. Quod ergo synodum Chalcedonensem * haberi Clementia vestra præcepit, cum a me ut in Italia haberetur Mansuetudo vestra retineat postulatum; ut omnes nostrarum partium convocati antistites, si securitas temporis suppeteret, convenirent ; adeo tamen non aspernanter accepi, ut binos de coepiscopis meis et compresbyteris ordinarem, qui vicem meam implere sufficerent, etiam datis ad venerabilem synodum congruentibus scriptis, quibus fraternitas advocata cognosceret, quam formam servare in hac dijudicatione deberet : ne ulla temeritas aut fidei regulis, aut canonum statutis, aut benignitatis remediis obviaret.

E

* *scriptum fuit* Nicænam *aut* Nicææ

de gestis male in latrocinio Ephesino,

125 Sicut enim a principio hujus causæ frequentissime scripsi, hanc inter discordes sensus et carnales æmulationes moderationem volui custodiri, ut integritati quidem fidei nihil evelli, nihil liceret opponi ; ad unitatem vero pacemque redeuntibus remedium veniæ præstaretur. Quia tunc opera diaboli potentius destruuntur, cum ad Dei proximique dilectionem hominum corda revocantur. Sed quam contraria tunc his monitis atque obsecrationibus meis acta sint, multum est explicare, nec opus est epistolari pagina comprehendi. quicquid in illo Ephesino non judicio, sed latrocinio, potuit perpetrari : F ubi primates synodi, nec resistentibus sibi fratribus, nec consentientibus pepercerunt ; cum ad infringendam Catholicam fidem, et ad execrabilem hæresim roborandam, alios privilegio honoris exuerent, alios consortio impietatis inficerent : sæviores profecto in eos, quos persuadendo ab innocentia separabant, quam in illos, quos beatos confessores persequendo faciebant.

de indulgentia pœnitentibus concedenda :

126 Verumtamen quia tales sibi maxime sua iniquitate nocuerunt, et majoribus vulneribus diligentior est adhibenda medicina, nullis unquam epistolis definivi etiam talibus, si resipiscerent, veniam denegandam. Et quamvis incommutabiliter inimicissimam Christianæ religioni hæresim detestemur, ipsos tamen, si corrigantur, et digna se satisfactione purificent, ab ineffabili misericordia Dei non judicamus alienos : sed potius cum gementibus gemimus, cum flentibus flemus, et sic utimur justitia commotionis, ut non omittamus remedia charitatis : quod

AUCTORE J. S.

A quod sicut pietas vestra cognoscit, non verbis solis promittitur, sed etiam factis docetur. Siquidem pene omnes, qui in consensum præsidentium aut traducti fuerant aut coacti, rescindendo, quod statuerant, et condemnando, quod scripserant, perpetuam culpæ abolitionem, et Apostolicæ pacis gratiam sint adepti.

at hinc nequit inferri, aliquod factum Leonis Sancti displicuisse.

127 Si ergo Clementia vestra propositum meum considerare dignetur, probabit me eo consilio cuncta gessisse, ut sine cujusquam animæ detrimento, hæreseos tantum obtineretur extinctio; et ob hoc circa auctores sævissimorum turbinum quiddam consuetudinis minuisse, ut ad indulgentiam postulandam compunctione aliqua possit eorum tarditas excitari. Qui etsi post illud judicium suum tam impium, quam injustum, non sunt Catholicæ fraternitati honorabiles, ut fuerunt, suas tamen adhuc obtinent sedes, et episcopatus sui honore potiuntur, aut per veram et necessariam satisfactionem pacem totius Ecclesiæ recepturi; aut si hæresim, quod absit, tuentur, professionis suæ merito judicandi. Data decimo tertio Kalendas Augusti, Adelphio viro clarissimo consule. *Tillemontius in S. Leone art. 99 ex hac epistola suspicatur, dis-* B *plicuisse* S. Pulcheriæ, *quod S. Leo vetuisset e diptychis recitari nomina Dioscori, et aliorum quorumdam, qui præcipuas partes egerant in latrocinio Ephesino. Verum inanis mihi apparet hæc suspicio, cum variis de causis consiliorum suorum rationes Sanctæ potuerit exponere, ut facit Leo.*

Concilium serius et Chalcedone inchoatum: contra tumultuantes scribit Sancta.

128 *Porro concilium istud nec Nicææ habitum est, nec cœptum Kalendis Septembris, ut initio fuerat statutum. Ratio differendi poterat esse gemina, cum quia Leo in epistola* LXXIV *ad Marcianum scripserat, tempus nimis breve fuisse constitutum episcopis ad conveniendum, tum quia ipse imperator in Illyrici partibus detinebatur quibusdam incursionibus hostium. Hæc ultima ratio etiam fuit transferendi synodum, ut Marcianus ipse adesse posset, quemadmodum petebant legati Sedis Apostolicæ. Hanc rationem profert Marcianus in litteris, quibus synodum transfert Chalcedonem Constantinopoli vicinam, ut videri potest tom.* IV *Conciliorum col.* 74. *Non immerito petiisse legatos Apostolicos, ut imperator adesset, satis colligimus ex turbis, quas Nicææ excitabant Eutychiani, et fortasse etiam Nestoriani. Certe* S. Pulcheria, *auditis istis turbis, mandatum misit ad consularem Bithyniæ Strate-* C *gum, ut omnes non advocatos et tumultuantes Nicæâ expellat. Litteræ istæ legi possunt tom.* IV *Conciliorum col.* 70.

Synodus, Pulcheriam miris laudibus celebrans,

129 *Inchoata demum synodo die 8 Octobris Chalcedone in ecclesia S. Euphemiæ, damnatoque et deposito Dioscoro Alexandrino 13 Octobris; synodus cum imperatoribus tum* S. Pulcheriæ *per litteras illius depositionem exposuit. Quanti autem synodus tota faceret sanctam Imperatricem ejusque pro Ecclesia labores, luculenter ostendunt, hæ litteræ, quas Labbeus tom.* IV *Conciliorum col.* 464 *recitat hoc modo:* Piissimæ et Christum diligenti, Deoque dilectissimæ reginæ et Augustæ, custodi Catholicæ et orthodoxæ fidei, filiæ Pulcheriæ, sancta et magna synodus, quæ secundum Dei gratiam et vestri imperii sanctionem in Calchedonensium metropoli congregata est. Multa tibi bona præstentur, quæ donante digna sunt Salvatore, quæ amas Christum, filia Augusta. Loquentes enim nos ad Alumnam fidei, oportet ab orationibus inchoare, atque hinc Deo laudes offerre, quia juxta ipsam Domini Evangelicam vocem lucet lux meritorum vestrorum coram cunctis hominibus, et bona opera vestra cernentes glorificant Patrem nostrum, qui in cœlis est. Ecce enim cunctis pietatis vestræ fulgor irradiat: impletus est per vos apostolicæ doctrinæ cursus, et zelo vestri amoris in Deum ignorantiæ caligo perculsa est, et fidei declarata concordia, nec ultra hæreticæ pestilentiæ nobis sunt importuna zizania. Consonamus universis magisteriis pietatis, vestris id adjuti laboribus impetrantes. Per vos enim nobis fidelium gregibus caulæ replentur, per vos nunc, qui olim fuerant dispersi, concurrunt: suntque pastores ovibus restituti, et magistri discipulis,

damnationem Dioscori eidem perscribit,

130 Qui enim dispergebat, extinctus est: sopitus est persecutor, princeps tempestatis explosus est: ipsique naves suas in cursu repetiere rectores, Christo ad intelligentiam prospere dirigente, qui ostendit in Leone mirabili veritatem; quia sicut sapiente Petro, ita et isto utitur assertore. Et nos quidem desideravimus, ut omne membrum nobiscum pariter fraterna concordia choros gaudii celebraret. Sed quia solus ille, qui Alexandrinorum tenuit præsulatum, ultro semetipsum a tantorum bonorum collegio pepulit, E et nos ei cum tristitia et lacrymis denegavimus communionis nostræ consortium: quia et Salvator noster, qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, illum, quem sordida indutum veste conspexit, a regali aula competenter exclusit. Cui quia similem comperimus esse Dioscorum, ob hoc eum a sacerdotii dignitate contra vota nostra definivimus alienum. Fratribus enim scandala ponebat ut nequam, et in ore suo abundavit nequitia, fallacia sua litterarum Romani Pontificis abnuens lectionem. Unde quia semetipsum non exhibuit bonis exemplum, remansit sicut statua salis, ut terreat delinquentes, dum per illa, quæ gessit, pro nobis suis adjudicatoribus satisfaciat, eo quod ex nulla duritia, quinimo nec quanta adhuc exigebat justitia, sententiæ adversus eum decreta protulimus.

ac protectionem Sanctæ postulat.

131 Unde præsumentes ea, quæ placuerunt, vestro insinuamus imperio, ut illum pro suis erroribus execretur, nostram vero sententiam probet, a quibus pro totius corporis providentia, quod computruerat, est abscissum. Estote igitur incolumium protectores, et sicut pii roborate fideles, et divinæ in vobis providentiæ Largi- F tori hanc vicissitudinem repensate, ut tali precio illum obtineatis honorem, qui nulla successione finietur, et imperiali corona coronam immarcescibilem comparetis. His enim, qui pie dispensationem rerum peragunt terrenarum, necessario cælestia rependuntur, et maxime vobis, o fidelissimi, quibus et inter tanti onera principatus, in orationibus tota vita consistit; quorum conversatio est in psalmis; et apud quos dignitate videntur ornati, qui se humiliant propter Deum: quibus religionis est, ut ad eos facile accedatur; et zelus ille cœlestis, quatenus omnibus, qui ad vestrum pertinent principatum, fructum provideant veritatis. *Hactenus episcopi aliique in concilio congregati. Verum aliqua circa finem epistolæ mendosa sunt, nisi fortasse episcopi sub finem epistolæ, exposita damnatione Dioscori, Marcianum imperatorem simul cum* Pulcheria *voluerint alloqui. Quidquid sit, ex epistola liquet, quantum sibi profuisse diligentem pietatem* S. Pulcheriæ *episcopi existimaverint.*

AUCTORE J. S.

§ XIII. Utrum S. Pulcheria una cum Marciano imperatore venerit ad actionem sextam synodi.

Pulcheria cum Marciano interfuisse Synodo dicitur in textu Latino:

Restat *examinandum, an* S. Pulcheria *interfuerit synodo, quemadmodum eidem interfuisse noscitur Marcianus. In versione Latina synodi col.* 574 *dicitur,* Præsente ex divino zelo ac fervore fidei etiam piissima et Christianissima regina augusta Pulcheria. *At hæc non leguntur in textu Græco. Stephanus Baluzius in Collectione nova Conciliorum col.* 1264 *de hisce ita disputat :* Hæc (*de præsentia* Pulcheriæ) desunt in omnibus antiquis exemplaribus, et in textu Græco. Deesse autem debere, hinc etiam B colligitur, quod Valentinus episcopus Philippolitanus, et episcopi Hellesponti et veteris Epiri, scribentes ad Leonem imperatorem in cap. XVI, XXXV et XLVI codicis encyclii, auctor Breviculi historiæ Eutychianistarum, Ferrandus diaconus in epistola ad Pelagium et Anatolium, Liberatus, Evagrius et Theophanes nullam in hoc loco mentionem faciunt Pulcheriæ, sed tantum Marciani et judicum et sacri senatus.

at id Baluzius aliique negant, quia non legitur in textu Græco:

133 Antiquum tamen esse hunc errorem, patet ex antiquissimis codicibus, in quibus hoc additamentum invenitur, et ex Breviculo supra laudato, in quo scriptum est imperatorem Marcianum indixisse synodum apud Nicæam, « in « qua et ipse et Pulcheria resedit, et omnis cum « eo senatus et potestates. » Quo loco recte in margine annotat Labbeus, liquere ex Actis falsum hoc esse. Deponendus est ergo vetus error, qui Pulcheriam interfuisse docuit synodo Chalcedonensi. Nam si Romanis nondum Christianis indecens visum est, Agrippinam matrem Neronis ascendere suggestum imperatoris, et præsidere simul, quum legati Armeniorum causam gentis suæ apud eum oraturi erant, haud dubie Christianis in mentem venire non debuit, feminam, licet piissimam, simul cum imperatore præ- C sidere posse in concilio sanctissimorum episcoporum, in quo de stabilienda vera fide tractabatur. *Hactenus Baluzius, cui assentitur Tillemontius nota* 51 *in S. Leonem, et Pagius ad annum* 451 *num.* 31.

nec Pulcheria nec Marcianus synodo præsedit.

134 *Attamen Baronius ad annum* 451 *pag.* 153 *aliique scriptores eruditi non dubitaverunt, quin* S. Pulcheria *simul cum Marciano ad concilium venerit : neque argumenta Baluzii, quantumvis speciem aliquam veri præferant, tanti ponderis mihi apparent, ut iis subscribere velim aut possim. Quin potius existimo,* S. Pulcheriam *adfuisse cum Marciano in Actione sexta synodi, nec id ex veteri errore fuisse creditum, sed potius novo errore negari existimo. Verum ad concilium non venit sancta Imperatrix, ut præsideret cum Marciano, cum ne ipse quidem Marcianus præsederit aut præsidere voluerit, quatenus res fidei tractabantur, aut episcoporum judicia ; quod nosset id episcoporum esse, non imperatoris. Qua de causa ad synodum venerit imperator, dixit ipse tom.* IV *Conciliorum col.* 577, *scilicet,* ut *(per episcopos)* inventa veritate, non ultra multitudo pravis quorumdam doctrinis attracta discordet. *Pacem igitur et concordiam Synodo conciliaturus, et jussurus exsequi decreta concilii, non disputaturus de fide, aut aliquid definiturus, adesse voluit imperator, ut colligitur ex omnibus, quæ in Synodo fecit et dixit. Eadem quoque de causa adesse poterat* S. Pulcheria, *cujus summa erat auctoritas, utpote quæ jam triginta annis imperaverat cum fratre Theodosio primum, et deinde cum Marciano.* D

Argumenta eorum qui negant præsentem fuisse Pulcheriam,

135 *Quod de Agrippina adducitur, frivolum est, cum longe alia sit ratio* Pulcheriæ, *alia Agrippinæ. Romani Agrippinam non elegerant ad imperandum, nec ullam ipsa habebat potestatem nisi per filium imperatorem.* Pulcheria *vero imperabat ut augusta, et summam de fide Catholica curam gerebat, petentibus ac gaudentibus Pontificibus atque episcopis. Cur igitur non licuit sanctæ Imperatrici sua præsentia honorare Patres concilii Chalcedonensis, præsertim cum ne verbum quidem legatur locuta ? Cur adesse non potuit, ut ostenderet, sibi quoque curæ fore, ut observarentur decreta concilii ? Cur imperatorem comitari ad concilium non potuit, ut* E *tacito assensu declararet, unam sibi cum illo esse mentem ad coercendum eos, qui decretis consilii se opponerent ? Cur ipsa demum una cum imperatore inquirere non potuit, an omnes concordarent, an decreta concilii condita essent communi consensu ? Nihil sane in hisce omnibus absoni, nihil absurdi apparet : nec inutilis concilio poterat esse præsentia* S. Pulcheriæ, *cum ea omnes excitare deberet ad concordiam ob summam venerationem, qua ipsam prosequebantur. Quare ex parte honestatis nihil habent adversarii : magisque mirandum est, quod Patres de deposito Dioscoro rationem per speciales litteras reddiderint* S. Pulcheriæ, *quam quod eam cum imperatore præsentem viderint.*

examinantur et refutantur.

136 *Nunc expendamus argumenta alia. Non habentur in textu Græco illa, quæ sunt in Latino de præsentia* Pulcheriæ. *Respondeo, ea facilius excidere potuisse e textu Græco, sicut alia multa ibi in textu Græco omissa sunt, quam adjungi in Latino. Scriptores aliqui loquuntur de præsentia Marciani, iidemque tacent de* Pulcheria. *Respondeo, alios ne de Marciano quidem loqui : sed paucos loquentes multis tacentibus* F *prævalere. In codice canonum Romanæ Ecclesiæ antiquissimo, apud Quesnellum edito pag.* 102, *allocutio Marciani ad consilium sic inchoatur :* Cum pervenisset piissimus et fidelissimus imperator Marcianus ad diem ad sanctissimum martyrium Calenici et Eufemiæ, præsente ex divino zelo et fervore fidei etiam piissima et Christianissima regina augusta Pulcheria *etc. In Allocutione eadem, quam ipse Baluzius col.* 1388 *edidit ex* tribus vetustis codicibus bibliothecæ Colbertinæ, *eadem de præsentia* Pulcheriæ *leguntur. Idem traditur in Breviculo Historiæ Eutychianistarum, confusius tamen, atque ita ut Pagius velit, dici tantum,* Pulcheriam Nicææ resedisse : de quo, *inquit,* non videtur dubitandum. *Potius dixisset :* Quod certo falsum est ; *cum synodus Nicææ tantum indicta fuerit ; at Chalcedone habita. Dicit igitur auctor,* Pulcheriam *fuisse in synodo, quæ Nicææ indicta fuit et Chalcedonem translata ; aut falsum dicit. Nam verba hæc sunt :* Læsam fidem graviter ferens (*Marcianus,*)

A

(Marcianus,) indicit synodum apud Nicæam, in qua et ipse et Pulcheria resedit, et omnis cum eo senatus et potestates.

Ex acclamationibus Patrum concilii clare colligitur,

137 *Verum, missis scriptoribus aliis, inspiciamus ipsa synodi Acta, ex quibus liquet* Pulcheriam *adfuisse cum Marciano. Acclamationes plurimæ Marciano et* Pulcheriæ, *tamquam præsentibus factæ, luculenter ostendunt utrumque adfuisse. Ubi peroraverat Marcianus, mox eidem, tum* Pulcheriæ, *ac demum utrique fausta omnes precati sunt. Post lectam definitionem concilii, petiit imperator, an omnes sic crederent, illi vero responderunt:* Omnes sic credimus *etc. Deinde Marciano acclamant, ut* novo Constantino *etc. Mox col.* 608: Augustæ multos annos. Vos lumina Orthodoxæ fidei *etc.* Quæ ex genere orthodoxa est, Deus eam custodiat: eam, quæ semper pia est, Deus custodiat. Pia, orthodoxa, * quæ contraria est hæreticis, Deus eam custodiat. Omnes hæreticos tu fugasti. [Nestorium et Eutychem tu persecuta es *] Absit invidia a vestro imperio. Digni fide, digni Christo: absit invidia a vestro regno. Fideles imperatores sic honorantur. Deus custodiat potestatem vestram: Deus pacificet imperium vestrum. Marcianus novus Constantinus, Pulcheria nova Helena. Fidem tu ostendisti: zelum Helenæ tu sectaris. * Vestra vita, munimen cunctorum est: vestra fides, ecclesiarum gloria est. *Paulo inferius, postquam imperatori interloquenti fuerat acclamatum,* Cœlestis Rex Augustam custodi. Per te fides firmata est... *Ita et plura sequuntur, ubi* Pulcheriam *solam, aut utrumque simul alloquuntur episcopi.*

* *Gr.* piam orthodoxam

* *Hæc uncis inclusa non sunt in Græco.*

B

* *Græce* ostendisti

in actione sexta cum Marciano præsentem fuisse Pulcheriam,

138 *Lubet nunc interrogare adversarios. Cur* Pulcheriam *non minus quam Marcianum episcopi alloquuntur ut præsentem, si præsens non erat? Sane etiam in Actione prima concilii acclamatum fuit in laudem* Pulcheriæ, *sed non acclamatum ut præsenti. Hæc apud Labbeum col.* 102 *leguntur:* Multos annos Augustæ. *Et paulo inferius:* Augusta Nestorium ejecit: multos annos Catholicos * Augustæ. *Quæ sequuntur deinde acclamationes, ejusdem sunt generis. Similiter in Actione quinta concilii apud Labbeum col.* 557 *ut absenti acclamarunt aliqui his verbis:* Augusta orthodoxa est, Augusta Nestorium expulit *etc. Acclamatum ibi quoque est imperatori. At nullum ibi legitur verbum, quod ad Marcianum ipsum aut ad* Pulcheriam *ut præsentes dirigitur. Quis modo non videat, quanta sit differentia inter hæc:* Augusta Nestorium ejecit; *et illa:* Omnes hæreticos tu fugasti. *Quis, inquam, non videat, priora de absente fuisse dicta; posteriora vero præsenti acclamata? Itaque necessario dicendum est,* S. Pulcheriam *una cum Marciano venisse ad synodum, ut definitionem fidei conditam audiret, et per se ipsa etiam intelligeret, eam communi totius concilii consensu probari. Præterea, licet semel tantum ad concilium venerit, verisimile est, eam Chalcedone fuisse, quamdiu duravit concilium.*

* *Græce* Catholicæ

C

quæ verisimiliter Chalcedone mansit tempore concilii.

139 *Quod si qui noluerint admittere, explicent illi, cur non minor laus aut etiam major a Patribus concilii, et a S. Leone, de gestis in concilio attribuatur* S. Pulcheriæ *quam Marciano. Cur* Pulcheriæ *dicunt Patres concilii;* Per vos nunc, qui olim fuerant dispersi, concurrunt: suntque pastores ovibus restituti, et magistri discipulis; *si ipsa manserit Constantinopoli, nec quidquam fecerit tempore concilii? Attamen necdum in concilio fuerat Sancta, dum ei hæc scribebant episcopi, et dum eidem dicebant:* Consonamus universis magisteriis pietatis, vestris id adjuti laboribus impetrantes. *Verum vix possim dubitare, quin Chalcedone resideret, sicut promiserat in litteris ad Strategum ante laudatis, ubi ait ab episcopis, qui convenerant, exspectari suam præsentiam,* quæ non post multum, Deo cooperante, aderit.

AUCTORE J. S.

Præsentia Sanctæ etiam colligitur

140 *Demum ex Relatione concilii ad S. Leonem Papam, tom.* IV *Conciliorum col.* 833, *satis quoque colligitur, non solum Chalcedone fuisse* Pulcheriam, *sed etiam venisse ad ecclesiam S. Euphemiæ, ubi Patres erant congregati. Etenim in laudatis litteris, ubi de episcopis et præsentia Leonis per legatos dictum breviter erat, hæc sequuntur Latine:* Imperatores vero fideles ad ordinandum decentissime præsidebant *etc. Per imperatores alii nequeunt intelligi quam Marcianus et* Pulcheria, *qui præsidebant* ad ordinandum, *ut omnia decenter et pacifice peragerentur. De his iterum in iisdem litteris loquitur synodus, quando dicit, definitionem fidei Deo oblatam esse a S. Euphemia concilii patrona. Verba accipe:* Quæ *(S. Euphemia)* tamquam propriam confessionem, fidei definitionem suscipiens a nobis, suo Sponso per piissimum imperatorem et amicam Christi Augustam obtulit, omnem quidem perturbationem contrariorum sedans, veritatis autem confessionem roborans, et manu ac lingua universorum decretis pro demonstratione subscribens.

E

ex Relatione concilii ad S. Leonem.

141 *Hæc dicuntur de S. Euphemia, cum quia in ejus ecclesia erant facta, tum quia ipsius patrocinio Patres attribuebant, quod omnes fidei definitionem concorditer suscepissent, subscriptione firmassent, imperatori ac Imperatrici prælectam in sexta Actione iterum approbassent. Verum quomodo per Marcianum et* Pulcheriam *S. Euphemia fidem illam Deo obtulit? Nimirum quia imperator, audita definitione et omnium in eam consensu, mox col.* 608 *ulteriorem de fide disputationem prohibuit approbantibus episcopis, et pœna in tumultuantes statuta. Quo autem modo simul per* Augustam *obtulerit S. Euphemia, nisi illa tunc in concilio adfuerit; illis explicandum relinquo, qui* Pulcheriam *negant adfuisse.*

Episcopi peracto concilio, honorifice dimissi: S. Leonis gaudium.

142 *Porro multa alia deinde in eo concilio statuta sunt, eoque feliciter peracto,* episcopi ab imperatoribus *(Marciano scilicet et* Pulcheria) honorati, singuli ad proprias civitates remearunt, *inquit Theodorus Lector. Mox variæ ad S. Leonem scriptæ fuerunt epistolæ de gestis concilii; nec dubitandum videtur, quin ipsa quoque* Pulcheria *litteras ad sanctum Papam de his dederit, licet illæ non exstent. Certe S. Leo anno* 452, *die* 22 *Maii, epist.* LXXIX *ad* Pulcheriam *hæc scribit:* Sanctis et Deo placitis Clementiæ vestræ studiis defensam contra hæreticos Catholicam fidem, et universæ Ecclesiæ redditam pacem, ineffabiliter cum vestra Pietate gaudemus; gratias agentes misericordiæ omnipotentis Dei, quod, exceptis his, qui magis dilexerunt tenebras, quam lucem, neminem passus est evangelica veritate fraudari: ut abstersa erroris caligine, in omnium cordibus purissimum lumen oriretur; nec de infirmis quorumdam animis tenebrosus ille exsultaret inimicus, quem non solum hi, qui illæsi steterant; sed etiam quos fecerat nutare, superaverunt: ut errore abolito, per totum mundum fides vera regnaret, et omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus Christus

F

AUCTORE J. S.

Christus in gloria est Dei Patris. *Hactenus gaudens Leo : sed gaudium illud utcumque temperatum erat ob ea, quæ in favorem episcopi Constantinopolitani ab Orientalibus in concilio erant tentata, ut mox videbimus.*

§ XIV. S. Leo auxilium Sanctæ implorat contra ambitum et alia facta Anatolii : scribit illa binas litteras contra calumnias Eutychianorum in Palæstina tumultuantiun.

Cum Orientales episcopi secundum locum attribuissent sedi Constantinopolitanæ,

B *Orientales episcopi in concilio Chalcedonensi statuerant, reclamantibus tamen legatis summi Pontificis, ut Ecclesia Constantinopolitana reliquas præcederet sedes patriarchales, et primum locum haberet post Ecclesiam Romanam; rogaverantque S. Leonem per litteras, editas apud Labbeum tom.* IV *col.* 837, *ut hoc decretum sua auctoritate confirmare dignaretur; prout etiam Marcianus imperator Leonem rogavit per litteras. An de eadem re* Pulcheria *quoque ad Leonem scripserit, non constat. Certe nulla ipsius exstat epistola, qua id petiit : neque ex epistola S. Leonis certo colligi potest, qualis fuerit* Pulcheriæ *de eo canone sententia. Attamen, cum S. Leo auxilium* S. Pulcheriæ *in qualibet occasione implorare soleret; mentem suam de eo decreto eidem aperit in jam laudata epistola* LXXIX *(olim* LV) *his verbis :* Confirmato autem in unitate Evangelii universo mundo, et in eodem sensu * directis cordibus omnium sacerdotum, optimum fuerat, super illa, propter quæ sancta est synodus congregata, et quæ secundum Pietatis vestræ studium probabili sunt fine conclusa, nihil, quod tanto bono contrarium esset, inferri; nec per occasionem episcopalis synodi id in commune appeti, quod non licuit concupisci. Frater enim et coepiscopus meus Anatolius parum con-
C siderans, quanto Pietatis vestræ beneficio, et mei favoris assensu Constantinopolitanæ ecclesiæ sacerdotium fuerit consequutus, non tam de adeptis gavisus, quam de immodicis appetendis supra mensuram sui honoris accensus est *etc. Pergit plura disputare contra ambitum Anatolii, uti etiam latius facit in epistola ad Anatolium ipsum, et in altera ad Marcianum.*

* *al.* spiritu sensus

S. Leo id improbans, ad Marcianum et Pulcheriam scribit :

144 *Deinde* Pulcheriam *ita alloquitur :* Prolixitatem itaque epistolæ meæ, qua necesse habui explicare quid sentiam,... Pietas vestra dignanter accipiat. Et, quia moris vestri est pro pace et unitate Ecclesiæ laborare, fratrem meum Anatolium episcopum, ex vestra insinuatione dilectum, salubriter in his, quæ ipsi profutura sunt, continete; ut gloria Clementiæ vestræ, sicut magnificatur de fide reparata, ita prædicetur de ambitione compressa. Data undecimo Calendas Junii, Herculano viro clarissimo consule; *id est, anno* 452. *Porro assensisse Marcianum augustum, ideoque haud dubie ei* Pulcheriam, *liquet ex epistola* LXXXIX *ad Marcianum, ubi scribit :* Mihi autem multum fiduciæ, Deo per vos operante, collatum est, quod probasse vos observantiam meam de custodia canonum paternorum, pietatis vestræ affatibus indicatis. Et merito geminatur gaudium meum, cum vobis religiosissime placere cognosco, ut et fides Nicæna suam teneat firmitatem, et privilegia ecclesiarum illibata permaneant. *In epistola* LXXXVI *clarius* piissimi principes *dicuntur de his increpasse Anatolium. Verum Anatolius videtur primum non respondisse ad S. Leonis litteras; deinde eum alio etiam offendisse facto, quod Leonem coegit rursum sequenti anno ad Marcianum et* Pulcheriam *per litteras recurrere.* D

Cum Anatolius ab officio removisset archidiaconum probe Catholicum,

145 *Ætius vel Aetius, vir probe Catholicus, qui egregie se gesserat contra Eutychianos, et in concilio Chalcedonensi fuerat, ut archidiaconus ecclesiæ Constantinopolitanæ, ab Anatolio presbyter ordinatus erat, et sic ab archidiaconatu amotus, quod eo tempore istud officium per diaconos, et necdum per presbyteros administraretur. In locum vero Aetii subrogatus erat Andreas diaconus, qui olim faverat Eutychianis, et inter accusatores fuerat S. Flaviani. Utrumque ex litteris Juliani Coensis intellexerat S. Leo; cumque aut justa hujusce mutationis causa non esset, aut causam certe ignoraret S. Leo; non poterat non suspicari minus alieno ab Eutychianis animo esse Anatolium; præsertim quia ab Eutychis fautoribus olim ordinatus erat episcopus, et quia necdum Leoni satisfeceral de iis, quæ mox narravimus. Quare sanctus Pontifex anno* 453, *mense Martio, de hisce scripsit ad Marcianum, ad Julianum Coensem, et ad* S. Pulcheriam. *In epistola* LXXXIV *ad Marcianum ait, se causam ignorare, cur* virum Catholicæ fidei... sub honoris specie *ab officio amoveret,* et dispensationem totius causæ et curæ ecclesiasticæ in Andream Eutychianistam repente transferret, *rogatque imperatorem, ut Anatolium* necessarie increpare *dignetur.* E

eique substituisset suspectum; S. Leo ad Marcianum, ad Julianum,

146 *In epistola* LXXXVI *ad Julianum suspiciones suas de eo Anatolii facto insinuat ; sed* locum voluntariæ emendationi *se dare.* Clementissimo tamen principi, *inquit,* et piissimæ Augustæ de his, quæ ad custodiam pacis ecclesiasticæ pertinent, scripsi : quos devotione suæ fidei provisuros esse non dubito, ne contra gloriam operis ipsorum damnata hæresis valeat pullulare. *Deinde eidem commendans curam* contra Nestorianos et Eutychianos, *de Marciano et* Pulcheria *iterum sic meminit :* Et quia tanta est gloriosorum principum fides, * ut confidenter eis possis, quæ sunt insinuanda suggerere, pietate ipsorum ad utilitatem Ecclesiæ universalis utaris. *Hæc ostendunt, S. Leonem non minorem laudem Marciano et* Pulcheriæ *tribuisse, dum scribebat ad alios, quam ipsis tribuit in epistolis ad illos directis.* F

* *al.* clementia

et ad S. Pulcheriam de hisce scribit,

147 *Epistolam* LXXXV *ad* S. Pulcheriam, *eadem de causa scriptam, huc totam transfero :* Leo Episcopus, Pulcheriæ augustæ. Multis exstantibus documentis, quibus in dilectione Ecclesiæ Dei pietatis vestræ manifestatur affectio, merito quoties aliquid nascitur scandalorum, vestrum desideratur auxilium : ut fides, quæ annitentibus vobis, contra hæreticorum commenta defensa est, securæ pacis perpetem obtineat firmitatem. Nam quid prodest, foris adversarios veritatis oppressos, si eosdem habeamus intra Dominica septa redivivos? Quod itaque circa personam filii mei Ætii gestum esse cognovi, nimium

AUCTORE J. S.

A nimium me anxium facit, et metuere certa ratione compellit, ne pœnitendum mihi sit, quod de episcopo Constantinopolitano, qui ab impugnatoribus fidei fuerat ordinatus, vobis adhortantibus, acquievi meliora sentire, cum tanto Pietatis vestræ testimonio juvaretur, ne illum gravaret suæ ordinationis infirmitas, ubi vestra interventio præstaretur. Unde gratulari cœperam, quod beati Flaviani honorare memoriam, et hæreticorum conatibus obsistere diceretur. Sed doleo, illum (sicut prædicti lacrymabilis querela demonstrat) in deteriora mutatum, et eum nunc constituisse archidiaconem, quem ipse professus est a se esse rejectum, qui Eutychianæ hæreseos se apud nos prodiderat defensorem. Quem quia nunc ecclesiasticis negociis præposuit, propter hæreticam perversitatem eidem favorem suum præstare convincitur: qui etiamsi magna satisfactione potuisset indulgentiam promereri, nequaquam debuit his, qui in fide permanserant, anteferri.

rogans, ut Anatolium corrigat.

148 Unde quia non latet Clementiam vestram, quantum periculi, aut per pudendam socordiam, aut per dolosam nequitiam nutriatur, dignamini episcopum ad professionem suæ fidei autoritate B vestræ Clementiæ revocare. Non sibi has maculas superducat, nec existimationem suam, quam vestro acquisivit favore, contemnat; societatem hæretici, quem dudum a se removit, abscindat; et persequi eum, quem gratiorem debuit habere, desistat. Cujus innocentiæ vos ita affuisse gaudeo, ut mœrori ejus digna consolatione vestra Pietas subveniret. Circa fratrem meum, veneratorem vestrum Julianum episcopum, quantum debeat crescere vestra dignatio, Apostolicæ Sedis æstimate judicio; cum in causa fidei, cui Gloria vestra famulatur, vicem ipsi meam eatenus delegarim, ut ab ea, quæ vobis debetur, observantia non recedens, Pietati me vestræ præsentare non desinat: exequens in custodia fidei, et in ecclesiasticis disciplinis per omnia sollicitudinem meam, et opportunis suggestionibus, quod universali Ecclesiæ prosit, insinuans: ut in ipso, nec Catholicis vestrum præsidium, quibus volumus subveniri, nec meum vobis desit obsequium. Data sexto Idus Martii, Opilione viro clarissimo consule. *Obtinuisse Leonem, quæ tanto studio petebat, patet ex epistola ipsius* CVI, *et ex epistola valde modesta Anatolii ad Leonem, quæ illam præcedit. At non constat, quantum* Pulcheria *in hisce efficere potuerit, cum eodem anno sit* C *defuncta.*

Cum Theodosius quidam impostor in Palæstina

149 *Verum et alio modo virtus Sanctæ exercita fuit a seditiosis hæreticis, qui eamdem ut Nestorianam calumniari non verebantur. Factum hoc inchoatum fuit a tempore concilii Chalcedonensis; sed illud in hunc locum servavi, quia serius fuit finitum. Degebat in Palæstina, ut ante vidimus, Eudocia augusta, vidua Theodosii imperatoris, Dioscoro admodum addicta. Cum autem haberetur concilium Chalcedonense, Constantinopoli degebat Theodosius quidam, monachus seditiosus, qui e monasterio suo, ut dicit Evagrius lib.* II *cap.* V, *et e patria pulsus erat, ut habent Apophthegmata Patrum apud Cotelerium in Ecclesiæ Græcæ monumentis tom.* I *pag.* 415. *Porro Theodosius, auditis gestis concilii, subito profectus est in Palæstinam, ibique fuit ante Juvenalem Hierosolymitanum episcopum, calumniisque appetens synodum, acsi confirmasset Nestorii dogmata,* in sanctam civitatem *(Hierosolymam)* prorupit, ubi quidem ad suas partes abripuit omnes monachos specie zeli divini; abripuit quoque augustam *(Eudociam)*, quæ illic tunc aderat: atque ita, hujus auxilio usus, vi sedem Hierosolymitanam occupavit cædibus præreptam; aliaque contra leges et canones perpetravit. *Hæc apud laudatum Cotelerium, ubi et episcopos plures ordinasse dicitur, multaque alia per vim egisse.*

synodum ut Nestorianam calumniaretur, doloque et vi

150 *De hisce agunt et alii scriptores non pauci, ut Evagrius jam laudatus, Theophanes aliique recentiores. Cyrillus in Vita S. Euthymii abbatis, apud nos Latine edita ad* 20 *Januarii, et deinde a Benedictinis Græco-Latine data in Analectis Græcis, cæteris præferendus videtur, quia est synchronus. Hic in Analectis pag.* 55, *ubi dixerat synodum Chalcedonensem a S. Euthymio statim fuisse probatam, ita pergit:* Fama autem divulgata, magnum Euthymium promulgatam de fide definitionem suscepisse, futurum erat, ut universi monachi eamdem amplecterentur, nisi obfuisset Theodosius, habitu quidem monachus, sed Antichristi præcursor: qui cum in Palæstinam venisset, Eudociam augustam, quæ tunc ibi aderat, secum abripuit, universumque monasticum ordinem seduxit, in Chalcedonensem synodum invectus, tanquam rectam fidem evertisset, et E Nestorii dogma confirmasset.

sedem Hierosolymitanam occupasset, ac plerosque monachos decepisset:

151 Itaque propriis cædibus usus, barbarico modo patriarchalem Jerosolymæ thronum usurpavit, sanctisque canonibus bello indicto, multos episcopos ordinavit, dum episcopi concilio adhuc aderant: atque plurimis cædibus et bellis confectis, intra viginti menses omnium potiri valuit. Itaque omnibus fere civibus, et eremi monachis illius apostasiam sectantibus, soli magni Euthymii discipuli ex tota eremo idem facere non passi sunt. *Subdit deinde, S. Euthymium frustra tentatum a Theodosio, ob vim illius in alium locum se recepisse. Ad hæc autem verba pro tempore rei gestæ observari potest, Theodosium fuisse in Palæstina, et auctoritate episcopi usum fuisse ante finem anni* 451, *cum episcopos ordinasse dicatur,* dum episcopi concilio adhuc aderant, *ideoque mense Octobri aut Novembri, si verba stricte sumantur. Potuit ille statim post condemnationem Dioscori, aut post conditam fidei definitionem, antequam reliqua absoluta erant in concilio, Hierosolymam navigare, eoque sic pervenire aut sub finem Octobris aut initio Novembris. Attamen verisimilius est, episcopos ab eo ordinatos non esse, durante concilio, sed potius ante reditum episco-* F *porum ex concilio: atque ita explicanda esse verba allegata.*

hi insolentes litteras scribunt ad Pulcheriam tamquam ad Nestorianam:

152 *Porro, dum impius ille Theodosius omnes fere monachos Palæstinæ partim fraude partim vi ad se pertraxerat, superiores monasteriorum ab eo decepti una cum monachis litteras valde insolentes miserunt ad* S. Pulcheriam, *quam ut Nestorianam traducebant sicut et concilium Chalcedonense. Litteræ hæ haud dubie anno* 452 *ad eam fuerunt datæ. Ubi dictas litteras, quæ non exstant, accepisset Sancta, easque communicasset cum Marciano, et hic aliunde edoctus quoque fuisset de gestis in Palæstina;* S. Pulcheria *litteras rescripsit ad archimandritas et monachos Palæstinæ, atque iis sic sparsas de se et concilio calumnias confutavit, ut simul omnes hortaretur errorem deponere, et quiete secundum professionem monasticam vivere. Scripsit eodem tempore Marcianus imperator ad eosdem, rationibus justas comminationes adjungens, ac simul regia mittens mandata ad Dorotheum comitem, Romanæ militiæ*

AUCTORE J. S.

tiæ præfectum in Palæstina, qui verisimiliter sufficientes vires initio rebellionis non habuit ad scelerati Theodosii violentiam comprimendam. Litteræ Marciani habentur apud Labbeum tom. IV *Conciliorum col.* 855 *et seq., et ibidem sequuntur litteræ* Pulcheriæ *col.* 873.

illa vero fidem suam et concilii declarat, clementerque hortatur.

153 *In hisce Sancta primum ait:* Preces equidem, quas ad nostram direxistis Pietatem, indicium vestri erroris ostendunt. *Deinde asserit se et imperatorem clementer agere velle: improbat facta ab ipsis* adversus venerabilem religionem communemque disciplinam: *hortatur, ut errorem deponant, et veritatem fidei cognoscant: suam et concilii fidem breviter exponit, et ita demum pergit:* Agnoscentes igitur simplicitatem veritatemque nostræ fidei, quam custodire studemus secundum sanctorum patrum veram traditionem: scientes etiam orthodoxam fidem et clementissimam intentionem tranquillissimi rerum domini, et pietatis meæ conjugis, et rebus ipsis credentes per quas solum pietatem in Deum respiciens, eos qui sic peccare præsumpserunt, digna ultione castigare distulit, in futuro tempore honore, nostrisque beneficiis cumulari sperantes, de cetero cunctam dubitationem ab animis vestris
B auferte, et in vestris monasteriis perdurantes, et solitariam vitam reverenter agentes, a recta fide et veritate ecclesiarum vos nolite sejungere: ne (quod non sperat nostra clementia) tamquam veritatis impugnatoribus nomen adscribatur hæresos.

ut resipiscant: ad eosdem quoque scribens Marcianus, monitis minas addit:

154 Scitote etiam, quia tranquillitas ejus, divinis litteris ad Dorotheum comitem destinatis, jussit subtilissimam inquisitionem fieri de subreptione rerum, quæ a Samaritis dicuntur esse præsumpta: et quæcumque direpta monstrantur: ea sanctissimis ecclesiis, et qui ea perdiderunt, ab eis reddi sancivit utque raptarum rerum auctores pœnas debeant legitimas sustinere. Monasteria vero et habitacula vestra ab importunitate militum, ejusdem viri sollicitudine libera, et sine molestia conservari præcepit. Credit enim nobiscum ejus tranquillitas, quia per hanc providentiam atque exhortationem, et priorum vos actuum pœnitebit, et Catholicæ Ecclesiæ concordi fide possitis uniri in pace et unanimitate, orthodoxa religione servata. *Epistola Marciani huic conformis est; sed crimina commissa magis explicat, et pœnas minatur, si non resipiscant. Scriptæ fuerunt simul utriusque litteræ circa ini-*
C *tium anni* 453. *Nam S. Leo Papa, visis earum exemplaribus, de iis gaudium suum testatus est tribus epistolis, eodem anno, die* 21 *Martii datis.*

utriusque litteras mire laudat S. Leo.

155 *In Epistola* LXXXVIII *ad Julianum Coensem de illis ita loquitur:* De edicto autem Christianissimi imperatoris, quo, imperita quorumdam monachorum insania quid mereretur, ostendit: et de responsione piissimæ Augustæ, qua monasterium præsules increpavit, multum me gaudere significo: non ignorans hunc ipsis fervorem fidei divina inspiratione conferri, ut omnes excellentiam ipsorum non solum regii culminis, sed etiam sacerdotalis esse appareat sanctitatis. *In Epistola* LXXXIX *ad Marcianum significat, illius ipsius decretum, quod mire laudat, innotuisse per Julianum. Epistolam* XC *ad* Pulcheriam *partim huc transfero:* Quamvis nullas nunc litteras tuæ Pietatis acceperim scribente tamen gloriosissimo principe, non aliter dignatione ipsius sum gavisus, quam si mihi etiam tuæ Serenitatis redderentur alloquia. Unde consuetudinem me debitam meo officio oportuit custodire, per quam significarem Clementiæ vestræ, absolute D
me gaudere, et incessabilibus a Deo precibus postulare, ut vos et Romanæ reipublicæ et Catholicæ Ecclesiæ in omni prosperitate conservet. De vigore autem fidei vestræ, quo indesinenter Domino sacrificium laudis offertis, quantas Deo gratias agam, enarrare non valeo: quoniam principibus temporis nostri non solum potentiam regiam, sed etiam sacerdotalem cognoscimus inesse doctrinam. Indicante etiam fratre meo Juliano episcopo, pervenerunt ad nos in exemplaribus præceptionum vestrarum saluberrimæ sanctiones, quibus insanam imperitiam monachorum dignati estis parcendo plectere, et docendo punire: ut, si eos ad pœnitentiam miseratio divina converterit, multis lacrymis et a nefandis cædibus et ab hæreticorum blasphemiis diluantur. *Addit se litteras scripsisse ad confirmandum concilium Chalcedonense, et Julianum commendat.*

Tyrannis Theodosii impostoris finita videtur mense Junio anni 453:

156 *Nunc examinandum est, quem effectum in Palæstina habuerint cum litteræ Marciani et* Pulcheriæ, *tum alia Marciani mandata. Tillemontius nota* 58 *in S. Leonem disputat de tempore, quo Theodosius impostor coactus est fugere,* E
et Hierosolymam relinquere. Existimat autem id factum esse sub finem anni 453; *licet initio adducat aliqua, quibus credit insinuari tyrannidem Theodosii circa medium anni* 452 *fuisse finitam. Verum tanta in assignando fine istius tyrannidis difficultas mihi non apparet, quantam sibi imaginatus est Tillemontius. Venit Theodosius in Palæstinam, ibique mox prævaluit, quando Patres concilii Chalcedonensis adhuc erant Chalcedone, ut vidimus ex Vita S. Euthymii. Itaque initium illius tyrannidis figendum videtur mense Novembri anni* 451. *Protracta est tyrannis illa ad menses viginti, teste iterum laudata Vita, Theophane et aliis in id consentientibus. At necesse non est, ut dicamus menses istos fuisse completos. Itaque a Novembri anni* 451 *usque ad Junium anni* 453 *menses viginti habemus. Neque necesse est aliunde, ut dicamus Theodosium fuisse Hierosolymæ post mensem Junium anni* 453, *cum omnia illa, quæ Tillemontium in partes diversas traxerunt, huic epochæ facile accomodari possint, nec ullo modo eidem repugnent, modo rectius explicentur, quam ab eo fuerunt exposita. Præterea mors* S. Pulcheriæ, *ante quam necessario figenda est fuga Theodosii, ut videbimus ex litteris ipsius ad Bassam, non permittit, ut credamus Theodosii* F
tyrannidem durasse post mensem Junium.

nec aliquid allatum est a Tillemontio

157 *Primum, quo se torquet Tillemontius, petitur ex epistola Marciani imperatoris ad sanctam synodum in Palæstina congregatam, quæ scripta est post fugam Theodosii, editaque tom.* IV *Conciliorum col.* 877 *et seq. Marcianus ibi, narratis sceleribus Theodosii, hæc subdit:* Quæ quidem cum ad aures nostræ serenitatis venissent, simulatque audita sunt, justa sententia, nec tamen satis dignam ejus injuriis pœnam irrogante, sed humaniter castigante, compressa facinora sunt. Quod cum sensisset, Hierosolymis aufugit, ac vitat Palæstinam universam..., se ipsum vero in Sina monte una cum quibusdam scelestorum consiliorum participibus occultat *etc. Ex his fuga Theodosii videretur figenda circa medium anni* 452, *ait Tillemontius, cum Theodosius ante finem anni* 451 *cœperit dominari. Verum nimis celeriter ille incedit: nam Marcianus bene de omnibus instrui debebat, non fama aliqua populari, sed per eum, qui rei militari

A *litari præerat in Palæstina. Deinde considerare debebat, quibus copiis instrueret ducem suum, ut vires haberet sufficientes ad comprimendum rebelles. Milites undique mitti debebant, ut provinciam longe dissitam, quæ quasi tota in armis erat, ad obedientiam reducerent.*

quod cogat dicere citius esset finitam.

158 *Hæc omnia multum temporis exigebant, præsertim cum Marcianus verisimiliter tantum submiserit subsidia ex aliis provinciis, postquam intellexerat, Dorotheo comiti sufficientes non esse copias ad rebellionem exstinguendam. Itaque, dum dicit imperator,* compressa facinora *esse,* simulatque audita sunt, *loquitur de facinoribus ad multos menses continuatis, eaque compressa dicit per remedia tunc statim adhiberi cœpta. Nec dubium est, quin loquatur de edicto illo, quod circa finem anni* 452 *aut initium* 453, *una cum litteris* S. Pulcheriæ *missum est in Palæstinam. Cum autem sufficiens militum numerus haud dubie eo simul conflueret; non ausus est diutius resistere Theodosius, sed circa mensem Junium aufugit in montem Sinam. Verum, inquit Tillemontius, videtur Marcianus urbi Hierosolymitanæ ab anno* 452 *imposuisse præsidium: nam rebelles in litteris ad* Pulcheriam *conquesti sunt,* quod a
B militibus custodire jussis Æliensium civitatem *gravarentur et turbarentur monasteria, ut legitur in dicto Marciani decreto col.* 861. *Respondeo locum male intellectum a Tillemontio: agitur enim de præsidio, quod ante rebellionem fuerat Hierosolymæ, aut certe de illis militibus, qui prævalenti Theodosio coacti sunt cedere. Hinc necesse non est, ut dicamus Theosium mansisse Hierosolymæ, postquam urbem intraverat præsidium eo a Marciano missum; nedum ut asseramus, præsidium ibidem jam fuisse locatum anno* 452.

Refutantur rationes, quibus Tillemontius ostendere voluit,

159 *Nunc videamus, quas attulerit rationes, quibus fugam Theodosii figit circa finem anni* 453. *Allegat primum, quod Theodosius dominatus sit ad viginti menses. At hi tantum ducunt usque ad mensem Junium, ut vidimus. Ait secundo, S. Euthymium, qui Theodosii tyrannidem fugerat, tantum rediisse* post duos annos, *ut est in Vita pag.* 60. *At, cum fateatur, unum annum et aliquot menses pro duobus annis sumi, favet meæ sententiæ magis quam suæ, præsertim cum Euthymius non dicatur rediisse eodem tempore, quo fugit Theodosius, sed verisimiliter redierit aliquot mensibus serius, postquam intellexerat omnia esse pacata. Ait tertio,*
C *S. Leonem, quando* 25 *Junii anni* 453 *scribebat epistolam suam* 96 *ad Eudociam augustam in Palæstina commorantem, supposuisse, monachos Palæstinæ usque ad id tempus fuisse rebelles. Verum id est; sed æque congruit epochæ a me fixæ, quam sententiæ Tillemontii, quia Leo scire non poterat Romæ, quæ paulo ante facta erant, aut eodem tempore fiebant Hierosolymæ. Pagius quidem ad annum* 453 *num.* 4, *notata die* 25 *Junii, qua data fuit epistola, hæc subjungit:* Ex quibus intelligimus, die quo eæ litteræ scriptæ, tumultus Palæstinos necdum sedatos fuisse, et verum esse, quod anno præcedenti diximus, perdurasse usque ad mensem circiter Julium præsentis anni. *Verum tale ratiocinium risu magis aut commiseratione dignum est quam refutatione. Quæ vero ad annum* 452 *num.* 4 *de initio turbarum dicit Pagius, meæ favent epochæ: inchoatas enim afferit,* mense Octobri aut Novembri, quibus synodus Chalcedonensis habita.

160 *Ait quarto Tillemontius, S. Leonem non didicisse restitutionem Juvenalis episcopi ante diem* 9 *Januarii anni* 454, *ut liquet ex epistolis ipsius* XCIX *et* C. *Illo præcipue argumento contendit, fugam Theodosii figendam esse sub finem anni* 453. *Verum, si recte omnia consideremus, hæc ipsa ratio nostræ magis favet sententiæ quam Tillemontianæ. Etenim nullibi dicitur Juvenalis eodem plane tempore sedem suam recuperasse, quo ex ea fugit Theodosius. Quin potius ex Epistola* XCIX *Leonis ad Marcianum colligitur, eum dumtaxat rediisse, post motus omnino sedatos, quando populus ipsum desiderabat.* Quod ergo, *inquit,* in provinciis Palæstinis plebes Dei ad unitatem sunt fidei revocatæ, et compressis errantium motibus ad evangelicam apostolicamque doctrinam omnium, ut indicare dignamini, corda directa sunt, quodque fratri et coepiscopo meo Juvenali ad sacerdotii sedem tandem licuit, non jam resultante populo, sed desiderante, remeare; vestræ fidei opus, vestræ pietatis est fructus. *Hæc ostendunt, Juvenalem rediisse Hierosolymam, postquam omnia pacata videbantur, ideoque tempore satis notabili post fugam Theodosii. Consentit Evagrius lib.* II *cap.* V *dicens de Marciano:* Primo quidem Theodosium ad se in comitatum perduci jubet. E
Deinde Juvenalem mittit, *nimirum ubi audierat Theodosium fuga elapsum, et reditum Juvenalis desiderari. Sive igitur Juvenalis tunc esset Constantinopoli, sive alibi lateret, potuit facile duobus aut etiam tribus mensibus serius Hierosolymam venire, quam illa egressus erat Theodosius.*

AUCTORE J. S. Theodosii tyrannidem durasse

usque ad finem fere anni 453.

161 *Si modo consideremus, nuntium de recepto Hierosolymæ Juvenali prius Constantinopolim venire debuisse ad Marcianum, indeque Romam litteras mitti ad Leonem; non mirabimur vehementer eas solum die* 9 *Januarii ad Leonem perlatas esse. Sane adverti ex litteris S. Leonis Constantinopolim missis, aut inde acceptis, eas passim duobus fere mensibus in via hæsisse. Hæ autem cum hiemali tempore sint perlatæ, etiam multo diutius in via esse potuerunt ob incertam navigationem. Præterea nescimus, an imperator, accepto nuntio de recepto Juvenale, sattim ad Leonem scripserit: potuit enim secundum exspectare nuntium, ut plura perscriberet adjuncta. Quocumque demum contigerit modo, ut S. Leo paulo serius de Juvenale restituto edoctus sit, sive quod ille diutius post fugam Theodosii Hierosolymam venerit, sive quod nuntii tardius sint* F
missi, sive quod coacti sint diu in via hærere, sive ob omnia hæc conjuncta: certum mihi videtur, S. Pulcheriam *ante mortem suam, quam probabilius cum ipso Tillemontio figemus mense Julio anni* 453, *edoctam fuisse de fuga Theodosii, quam idcirco post mensem Junium non ausim collocare. Clarum enim est ex litteris ejusdem ad Bassam præfectam monasterii cujusdam Hierosolymitani, Theodosium non fuisse amplius Hierosolymæ, dum Sancta illas scribebat.*

Ultima Sanctæ epistola ad Bassam, qua Theodosii scelera,

162 *Ultimas hasce sanctæ Imperatricis litteras, quæ fervorem fidei et spiritum ejus Apostolicum luculenter ostendunt, totas huc transfero ex Labbeo Conciliorum tom.* IV *col.* 872, *ubi hunc habent titulum:* Exemplum regiarum litterarum, scriptarum ad Bassam præfectam monasterii in Ælia, a piissima et Christi amante augusta Pulcheria. *Litteræ vero ipsæ ita Latine habent:* Serenitatis nostræ studium, animumque in sanctam et orthodoxam fidem, et quomodo eam usquequaque amplificari et celebrari studemus, nemini

AUCTORE J. S.

nemini dubium esse arbitramur : maxime vero omnium id nosse certo tuam reverentiam confidimus. Sed quoniam his temporibus extitit Simonis erroris imitator, vel potius Antichristi præcursor Theodosius : qui quemadmodum affecerit Æliensium civitatem, Palæstinæque sanctissimas ecclesias turbaverit, contra divina et humana jura perpetrans innumerabilia mala, et calumnians sanctam et universalem Calchedone collectam synodum, quasi symbolum trecentorum decem et octo sanctorum patrum commoverit et labefactarit, et duos filios, duosque Christos, ac duas personas adorari oportere docuerit, nec reverentiam tuam latet ; necessarium duxit pietas nostra, per sacras nostras litteras antea missas redarguere memorati nefaria viri mendacia, nostramque fidem nobis a majoribus traditam declarare, et quod juxta symbolum trecentorum decem et octo Patrum credimus : quod quidem sancta synodus Calchedone habita, nihil vel addens vel imminuens, confirmavit.

suamque et Chalcedonensis concilii fidem

163 Cum vero benignitate atque humanitate Domini nostri et Salvatoris Christi, ii qui Æliensium urbem incolunt, cognovissent meæ B serenitatis, et religiosissimi domini orbis terræ et conjugis majestatis meæ, veram et orthodoxam fidem, ad eam accurrerunt, multisque laudibus Dominum nostrum et Salvatorem Jesum Christum ac nostram potestatem celebrarunt, veniamque delictorum, quæ ante commiserant, orarunt. Ac de illis quidem sacratissimus et piissimus dominus et conjux meæ serenitatis, solita usus humanitate, eum typum dedit, qui ipsius pietatem deceat. Nostra autem serenitas considerans præfati scelesti ac nefarii Theodosii calumnias, metuensque ne quas e religiosis feminis simpliciores circumscripserit, suisque præstigiis et fallaciis eas valuerit a veritate abducere, volensque undique delere memorati scelesti hominis convictam impietatem : idcirco has ad vos sacras nostras litteras dirigimus, quibus fidem nobis usque a patribus traditam declaramus, eamque volumus omnibus Deo consecratis feminis per vos manifestam esse : quod nos fidem secundum expositum symbolum a trecentis decem et octo sanctis patribus servamus ; detestamur vero Photini, et Apollinarii, et Valentini, et Nestorii impietatem : ad hæc vero et novellam improbamque Eutychis sententiam : et credimus C Dominum et Salvatorem nostrum Jesum Christum de Spiritu sancto et Maria Virgine Deipara natum esse ; confitentes unum et eumdem Filium Jesum, Deum perfectum, et hominem perfectum eumdem ; Deum vere et hominem vere eumdem ; nulloque modo divisum, aut separatum, aut conversum Salvatorem Christum semper adoramus : in hac fide sine fluctuatione perseverare optantes, et anathematizantes eos, qui dicunt duos filios, aut duos Christos, aut duas personas ; vel qui dixerunt, aut scripserunt, aut dicere audent.

exponit: fuga Theodosii Sanctæ fuit cognita ante mortem.

164 Quam quidem sanctam et orthodoxam fidem universalis etiam synodus, quæ proxime Calchedone habita fuit, confirmavit : nullamque vel additionem vel detractionem fecit in exposito sancto symbolo a trecentis octodecim sanctis patribus, ac solius Eutychis perversam opinionem condemnavit suffragio sanctis patribus concinente. Quamobrem reverentia tua, cognita serenitatis nostræ vera et orthodoxa fide, orare pro nobis ac nostro imperio assidue studeat. *Hactenus* S. Pulcheria, *ad cujus litteras* D *pauca observabo. Dicit,* His temporibus extitit... Theodosius. *Noverat igitur ipsum tunc non amplius esse Hierosolymæ. Secundo dicit, incolas Æliensium urbis, id est, Hierosolymæ, accurrisse ad fidem suam et Marciani, ubi eam cognoverant litteris ipsorum, de quibus supra egimus, et quarum fructum hic videmus. Tertio nullum in his litteris verbum est de reditu Juvenalis episcopi, prout nec in litteris Marciani col.* 877, *quæ loquuntur de fuga Theodosii. Quare existimo ambas simul datas inter fugam Theodosii et reditum Juvenalis ; indeque etiam apparere non statim post fugam Theodosii Juvenalem esse reversum.*

§ XV. Mors S. Pulcheriæ; de cujus anno, mense et die disseritur.

E

Obiit S. Pulcheria anno 453,

De *anno mortis* S. Pulcheriæ *dubitari merito nequit, quandoquidem scriptores, cum antiqui tum recentiores, satis consentiant, eam obiisse anno* 453. *Hic autem annus certius etiam eruitur ex litteris Sanctæ et S. Leonis Papæ. Etenim Sanctam scripsisse litteras anno* 453 *ad Bassum, jam vidimus. Ultima vero epistola S. Leonis ad ipsam data est* 21 *Martii, eodem anno* 453. *Si alias posteriores ad Sanctum scripsit, illæ exciderunt. Verum nec de* Pulcheria *vivente post medium anni* 453 *umquam meminit S. Leo in litteris ad Julianum Coensem, ut ante facere solebat : nec videtur post medium istius anni ullas ad* Pulcheriam *ipsam scripsisse litteras. Recte igitur Marcellinus in Chronico ad annum* 453 *mortem ipsius collocavit, recte etiam Chronicon Paschale ad eumdem annum ; sed in utroque Chronico dies et mensis emortualis est prætermissus. Theophanes ad annum* 3 *Marciani, qui cum* 453 *concurrit, de morte Sanctæ sic habet :* Hoc anno, multis rebus præclare gestis, cunctisque suis bonis pauperibus F relictis, beata et pia Pulcheria obdormivit in Christo. Bona ejus, licet immensa, Marcianus libentissime consignavit. Ipsa porro quam plurimas sacras ædes sive oratoria, multa item publica pauperum loca, peregrinorumque domicilia, et eisdem mortuis cœmeteria, in quibus sancti martyris Laurentii templum numeratur, ædificavit.

mense Julio, ut habet Idacius coævus.

166 *Idacius in Chronico mensem emortualem addit his verbis,* Tertio regni anno principis Marciani regina moritur Pulcheria, mense Julio. *Placet Tillemontio hæc sententia de mense emortuali, saltem ut probabilior, et merito, quia nullum habemus scriptorem æque antiquum, qui de die aut mense, quo Sancta obiit, mentionem fecit. Attamen Baronius ad annum* 453 *mortem Sanctæ figit mense Septembri, et* die undecima, *si recte impressus est locus in editione Plantiniana. At existimo voluisse Baronium die* 10 *Septembris obitum ipsius figere, quia ea die est in Fastis Græcis quos secutus*

A *tus est in Martyrologio Romano. Cangius in Familiis Augustis Byzantinis pag.* 70 *et* 71 : Obiit Pulcheria, conjuge superstite, mense Julio, ut Idatius, vel Septembri, ut Marianus Scotus scripsere. *Verum id in Mariano Scoto reperire non potui : neque ipsius auctoritas magna in hisce foret. Pagius ad eumdem annum num.* 5 *etiam disserit de die emortuali* S. Pulcheriæ, *sed nimium hic festinavit. Nam quod Cangio attribuit de* Pulcheria, *ille scripsit de Marciano : et Norisium in Epochis Syro-Macedonum diss.* III *cap.* IV *de hisce disputantem sine sufficienti examine secutus est.*

Norisius non alia ratione mortem ejus fixit mense Februario.

167 *Etenim certum est, errare Norisium, quia morti* S. Pulcheriæ *attribuit epocham illam, quam inventioni capitis S. Joannes Baptistæ adscribit Chronicon, alias* Alexandrinum *dictum, quod cum Cangio Chronicon* Paschale *vocamus. Verba Norisii sunt pag.* 170 : Idem auctor Chronici Alexandrini scribit, Pulcheriam augustam obiisse « Vincomalo et Opilione Coss. mense « Peritio, die 12 Cal. Martii » *etc. Respondeo errare Norisium, idque liquere ex ipso, quod laudat Chronico, si verba Græca inspiciamus. Textum subdo, ut legitur post notatos consules* B *Vincomalum et Opilionem.* Ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων ἐτελεύτησεν ἡ δέσποινα Πουλχερία. *Recte Latine apud Cangium :* His consulibus obiit domina Pulcheria. *Tum sequitur longior epocha de inventione capitis S. Joannis Baptistæ hoc modo :* Ἐπὶ τῶν προκειμένων ὑπάτων Βινκομάλου καὶ Οπιλίωνος, βασιλευόντων Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Μαρκιανοῦ αὐγούστων, μηνὶ περιτίῳ, πρὸ ιβ' Καλανδῶν Μαρτίων, τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν νηστειῶν, ἔτους Συρο-Μακεδόνων ψξγ'. Αντιοχέων φα, καὶ υκε ἔτους, ἀφ' οὗ ἀπετμήθη ὁ ἅγιος πρόδρομος προφήτης καὶ Βαπτιστὴς Ιωάννης, ηὑρέθη ἡ τιμία αὐτοῦ κεφαλὴ ἐν τῇ Εμεσίων πόλει.

quam ex Chronico Paschali male intellecto :

168 *Hæc Latine reddenda sunt hoc modo :* Prædictis Vincomalo et Opilione consulibus, imperantibus Valentiniano et Marciano augustis, mense Peritio, 12 Kalendas Martias, media jejuniorum hebdomade, anno Syro-Macedonum 763, anno Antiochenorum 501, et anno 425, postquam capite truncatus est sanctus præcursor, propheta et Baptista Joannes, illius venerandum caput in Emesenorum civitate inventum est. *Clarum est ex litterali et genuina hac versione, non agi hic de die obitus* S. Pulcheriæ ; *sed de inventione capitis S. Joannis Baptistæ. Si id non ita liquet ex textu Latino apud Raderum dato,* C *qui multum a genuina distat ; si nec Cangii interpretatio, in qua unicum* quo *redundat, id satis clare habet, consulenda erant verba Græca, cum Chronicon Græce sit scriptum. Ruit igitur totum fundamentum Norisii et Pagii, qui ex solo hoc loco Chronici male intellecto voluerunt, Sanctam obiisse* 18 *Februarii. Si vero Chronicon de morte* Pulcheriæ *omnino haberet, quod de ea nequaquam habet, auctoritas Idacii longe prævalere deberet, præsertim cum aliunde etiam constat Sanctam vixisse aliquot mensibus post Februarium anni* 453.

Julio igitur mense obiit, sed die incerto:

169 *Quare nihil invenio probabilius, quam Sanctam obiisse mense Julio, ut habet Idacius scriptor contemporaneus, qui diem nobis reliquit ignotum. Præterea epistola ad Bassam ante laudata, non videtur scripta ante mensem Julium, ut colligitur ex dictis* § 14 : *hæc ergo etiam accedit ratio, quæ suadet obitum ejus collocari citius non debere. Contra, ne cum serius collocemus, persuadet etiam annus tertius Marciani imperatoris, quo eam obiisse præcipui scriptores testantur : cum enim Marcianus imperare cœperit mense Augusto, obiisset* Pulcheria *anno quarto Marciani, si vixisset usque ad anni* 453 *diem* 10 *Septembris, quo Fasti Græci obitum ejus figunt. Nicephorus, lib.* XV *cap.* XV *obitum Sanctæ distulit usque ad annum sextum Marciani ; sed id repugnat antiquioribus omnibus.*

AUCTORE J. S.

Sanctæ sepultura, virginitas, pium testamentum.

170 *Rectius ille ait de sepultura Sanctæ :* Ipsa autem in templo divorum Apostolorum condita est. *Virginem obiisse* S. Pulcheriam, *testantur diserte plerique scriptores, nec ullus contradicit, ita ut nullum ea de re umquam fuerit dubium. Æque consentiunt, ab ea ante obitum omnia bona pauperibus fuisse legata : et pium hoc ipsius testamentum a Marciano fuisse approbatum. Quare de his solum addo verba Theodori Lectoris pag.* 552 : Pulcheria augusta admodum pia extremum diem obiit, cum multa præclare in vita gessisset, cunctaque bona sua moriens pauperibus reliquisset. Ejus testamentum Marcianus infirmare noluit ; sed ad perficienda cuncta, quæ illa mandaverat, libenter sumptus subministravit.

E

§ XVI. Variæ fundationes ecclesiarum, locorumque piorum, quæ S. Pulcheriæ attribuuntur.

Multæ piæ fundationes S. Pulcheriæ :

Sozomenus *num.* 25 *laudatus asserit, tot ecclesias, pauperum et peregrinorum diversoria, ac monasteria fuisse ædificata, censibusque instructa per* S. Pulcheriam, *ut prolixum esset omnia recensere. Generatim quoque de iis loquitur Theophanes, cujus verba dedi num.* 165, *addens ceteris jam recensitis cœmeteria. Theodorus Lector de illis sic habet :* Ædificavit autem Pulcheria ecclesias complures ; eam scilicet, quæ est in Blachernis ; item eam, quæ est in Chalcopratiis ; aliam quoque, quæ dicitur Hodegorum ; item ecclesiam S. Laurentii martyris. *Nolui pias hasce fundationes aliis Sanctæ gestis immiscere, quod difficulter ad aliquem temporis ordinem revocari possint. Quare hoc loco de singulis seorsum agam, ne pia hæc Sanctæ liberalitas, quæ inter præcipua est vitæ ejus ornamenta, videatur sine examine prætermissa.* F

condidit sub initium imperantis Marciani ecclesiam in Blachernis :

172 *De condita ecclesia in Blachernis, quæ primo loco recensetur a Theodoro, ita loquitur Theophanes ad annum* 1 *Marciani pag.* 90 : Beata porro Pulcheria plures ac alias Christo construxit ecclesias ; maxime vero, quæ celebrandæ Dominæ nostræ Deiparæ dicata conspicitur in Blachernis sub pientissimi imperatoris Marciani exordia. *Zonaras pag.* 46 *consentit de tempore, uti et Cedrenus pag.* 344, *ubi hæc habet :* Porro Pulcheria, præter multa alia templa, præcipue ædem in Blachernis condidit, ac Dei Genitrici consecravit, cum nuper Marcianus imperium inivisset. *Accedunt et alii scriptores Græci, qui eximiæ istius basilicæ constructionem soli* Pulcheriæ *attribuerunt, ita ut hac de re non videatur dubitandum, licet apud Raderum in Chronico Alexandrino pag.* 442 *tam Chalcopratiorum*

AUCTORE J. S.

tiorum quam Blachernarum ecclesiæ constructio partim attribuatur Marciano.

Procopius Justino eam fundationem tribuens fidem non meretur :

173 *Procopius Cæsariensis lib.* I *de Ædificiis Justiniani cap.* III *alium nobis hujus templi conditorem assignat, Justinum nimirum imperatorem. Verba ejus audiamus :* Pro mœnibus (*Constantinopolitanis*), in Blachernis (id loco nomen) Dei Matri ædem posuit (nam acta quoque Justini avunculi debemus ipsi adscribere : cum ejus imperium summa auctoritate administraverit). Est in maris littore templum illud, religione inclytum et augustissimum : cujus latitudo cum longitudine non mediocri aptam habet proportionem. Nihil aliud, quo supra infraque fulciatur, nisi marmoris Parii segmenta in columnarum formam disposita videas. Columnæ rectis ordinibus ubique stant, præterquam in medio, ubi introrsum recedunt ac sinuantur. In primis miretur, qui pedem illuc intulerit præcelsam citra ruinæ periculum fabricam, et magnificentiam, quæ nihil habeat inconcinnum. *Hæc quidem Procopius, fortasse quia Justinus senior, cujus acta liberaliter sane Justiniano tribuenda dicit, aliquid in dicta ecclesia instauravit. Certe fidem non meretur contra auctoritatem Theo-*
B *dori Lectoris, constructionem illius ecclesiæ* S. Pulcheriæ *attribuentis, quem secuti sunt alii complures, cum nullus, quod quidem sciam, Procopio assentiatur.*

Nicephorus recte scribit de constructa ecclesia, non item de reliquiis ei illatis.

174 *Nicephorus Callistus lib.* XIV *cap.* II *dicens de* Pulcheria, *non* facile enumerari *posse*, quæ illa sacra templa magnifice excitarit, quæque Dei amantium virorum domicilia atque monachorum cœnobia construxerit, perpetuas in ea impensas, et res omnes eorum, qui in eis pietati vacarent, necessarias constituens ; *inter pauca, de quibus acturum se dicit, ita celebrat ecclesiam in Blachernis constructam :* Opus enim ejus est sacrum Dei Genitricis templum, quod Blachernæ dicitur, dignum illa ipsa Verbi Matre, quod inhabitaret, judicatum domicilium.... Cujus (*Deiparæ*) divinum loculum, et sepulcrales fascias inventas cum veneratione maxima ibi reposuit. *Verum hæc ultima non recte attribuit* S. Pulcheriæ : *nam, si verum est, quod hic non examino, tumulum sanctissimæ Virginis una cum sacris fasciis in eo inventis transmissum esse Constantinopolim a Juvenale Hierosolymitano episcopo, ut idem Nicephorus narrat lib.* XV *cap.* XIV ; *contigit istud post mortem* S. Pulcheriæ. *Missa*
C *enim illa dicuntur, postquam Juvenalis in sedem suam erat restitutus. At ille restitutus est post mortem* S. Pulcheriæ, *aut certe non diu ante obitum ejusdem. Hinc ipse Nicephorus, sibi parum consentiens, insinuat dictas reliquias Constantinopolim venisse, et in ecclesia Blachernarum depositas esse, quando jam obierat* S. Pulcheria. *Nam tacens de* Pulcheria, *dicit :* Factum id, Marciano adhuc superstite. *Plura de dicta ecclesia, frequenter instaurata et tandem omnino destructa, videri possunt apud Cangium in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag.* 83.

Constructa ecclesia in Chalcopratiis ;

175 *Ecclesia in Chalcopratiis, quam inter Pulcherianas secundo loco ponit Theodorus, fortasse condita fuit ante prædictam in Blachernis. Certe plerique scriptores illius constructionem locant circa finem imperantis Theodosii. Theophanes pag.* 88 *ad annum ultimum Theodosii, ubi dixerat* Pulcheriam *ad aulam fuisse revocatam, de illa ecclesia subdit :* Eo tempore Chalcoprateorum ecclesiam, quæ Judæorum synagoga prius fuerat, Deiparæ consecravit. *Hæc non de Theodosio,*

ut scribit Cangius in Constantinopoli Christiana lib. IV *pag.* 85, *sed clarissime de* Pulcheria *dicuntur, ut liquet ex præcedentibus. Clare item de* Pulcheria *loquitur Cedrenus pag.* 343, *ubi Theophani omnino consentit his verbis :* Tunc et Chalcopratiorum ædem Dei Genitrici ædificavit, cum is locus ante Judæorum fuisset synagoga. *Glycas tamen pag.* 260 *constructionem hujus templi Theodosio attribuit, quemadmodum et Joel pag.* 170. *At recentiores hi sunt quam ut eorum auctoritas comparari possit cum auctoritate Theodori Lectoris et Theophanis, quibus Cedrenus et Nicephorus adstipulantur. Quod Chronicon Alexandrinum, ut supra dixi, Marciano simul et* Pulcheriæ *adscribat hujusce templi constructionem, nos etiam morari non debet, cum structa videatur ante Marciani imperium.* D

quam instaurasse dicitur Justinus Junior :

176 *Verum difficultatem nonnullam habet, quod scribit Theophanes ad annum* 12 *Justini Junioris pag.* 209, *ubi sic habet :* Hoc anno ademptam Judæis synagogam, quæ fuit in Chalcoprateis, Dominæ nostræ sanctissimæ Deiparæ Justinus fecit ecclesiam ad eam, quæ Magna vulgo audit. *Codinus in Originibus Constantinop. pag.* 43 *hæc Theophanis verba cum aliis ante datis utcumque conciliat, ita scribens :* In Chalcoprateis tempore Constantini Magni habitabant E
Judæi, et vendebant ibi æramenta (*hinc loco nomen.*) Post centum vero et triginta duos annos expulit eos inde Theodosius Junior, et, loco repurgato, templum sanctæ Deiparæ extruxit. Hoc autem templum terræ motu dejectum, reædificavit Justinus, ex curopalata creatus imperator, et insuper ei possessiones immobiles largitus est. *Theodosio, non* Pulcheriæ, *Codinus cum Glyca et Joele adscribit primam fundationem ; quod fieri potuit, quia ipsa* Pulcheria *malebat nomine Theodosii quam suo bona exercere opera, teste Sozomeno : at antiquiores non ignorarunt, ipsam esse illius ecclesiæ fundatricem saltem præcipuam, licet fortasse adjuta sit Theodosii opibus.*

ecclesia, quam Verinæ attribuit Justinianus,

177 *Justinianus imperator in Novella* 3 *cap.* I *constructionem alicujus ecclesiæ adscribit Verinæ, uxori Leonis imperatoris. Id autem de ecclesia in Chalcopratiis intelligendum, suspicatur Cangius jam laudatus pag.* 86. *Ratio ipsius est, quia ecclesia in Chalcopratiis dicitur vicina fuisse magnæ ædi sanctæ Sophiæ, cui et illam, quam Verina exstruxit, vicinam dicit imperator, et quia utraque dicata fuit sanctissimæ Deiparæ. At respon-* F
deo, me minime dubitare, quin alia sit ædes, de qua loquitur Justinianus. Etenim ecclesia illa, quam condidit Verina, cum duabus aliis a Justiniano item nominatis, tam erat vicina ecclesiæ S. Sophiæ, ut divina officia in ea fierent a presbyteris et clericis S. Sophiæ, quemadmodum ibi testatur Justinianus.

alia erat a Chalcopratiana :

178 *At qui loquuntur de ecclesia in Chalcopratiis, non insinuant eam fuisse prope ecclesiam S. Sophiæ, uno excepto Theophane laudato num.* 176, *qui etiam certo non dicit tam fuisse vicinam majori ecclesiæ, si verba ejus Græca consideremus.* Ἐποίησεν, *inquit,* ἐκκλησίαν, . . . πλησιάζουσαν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ. *Si verbum de verbo exprimere velimus, sic verba illa faciemus Latina :* Fecit (*Justinus*) ecclesiam appropinquantem ad magnam ecclesiam. *Hæc autem verba non sunt necessario explicanda de vicinitate loci. Sed ecclesia aliqua alteri etiam accedere vel appropinquare dicitur similitudine, elegantia, magnitudine. Eo forsan sensu intelligenda sunt verba Theophanis,*

A *Theophanis, cum non videam ex ullo alio loco probari Chalcopratiorum ecclesiam fuisse prope Sophianam. Consuli potest Cangius, qui hoc unico loco nititur, et Gyllius lib.* II *cap.* XXI, *qui dubie disputat, et locum quoque alium prope muros Constantinopolitanos Chalcopratiis ex ignoto scriptore assignat.*

quæ erat magnifica et Deiparæ dicata.

179 *Quidquid porro fuerit de loco, non dubito quin ecclesia Chalcopratiorum magnifica fuerit, et proprios habuerit ministros, ideoque distincta etiam fuerit ab æde Deiparæ, quam condidit Verina. Nicephorus lib.* XV *cap.* XIV *ita habet ad propositum nostrum :* Celeberrima hæc Pulcheria multas per vitam præclare res gessit, multa publica hospitum et pauperum condidit domicilia : advenarum etiam sepulcra et alia ædificia construxit, piæ mentis ejus indicia : in quibus etiam est martyris Laurentii delubrum. Tria quoque Dei Matri ex ipsis fundamentis templa erexit : quorum unum est in Chalcopratiis, Sacri loculi nomen habens. In hoc, veluti thesaurum, Dei Genitricis deposuit zonam... Hoc in templo, ut quarto quoque hebdomadis die pervigilium et supplicatio ad lucernas et lampades fieret, constituit, quam et ipsa pedes frequentare solita erat.
B *Idem lib.* XIV *cap.* II *de hac ecclesia, et de alia mox secutura dicit :* Utraque vero hæc fana pulchritudine simul et amplitudine ambitiosa, magnifice sunt constructa.

Ecclesia ὁδηγῶν, viæ ductorum,

180 *Ecclesia illa, quam cum Chalcopratiana magnificam fuisse testatur Nicephorus, est illa ipsa, quam tertio loco recenset Theodorus Lector. Hic Græce eam vocat* τὸν ὁδηγῶν, *id est,* viæ ducum, *sed interpres Latinus* Hodegorum *ponere maluit, relicta voce Græca. Codinus in Originibus pag.* 41 *nomen utcumque mutat, ejusque causam exponere conatur, ita scribens :* Templum sanctæ Deiparæ, cognomine Viæ Ductricis *(Græce* Τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν ὁδηγὸν, *quod sonat,* Sanctissimam Deiparam Viæ Ductricem) ædificavit Michael Methysta, quem Basilius Macedo interemit. Prius vero oratorium erat complurium cæcorum, qui in fonte ejus loci se lavantes, visum receperant. Quamobrem ipsum quoque templum Viæ Ductricis cognominatum est. *Ex hisce Henricus Valesius in Annotatis ad Theodorum Lectorum pag.* 161 : Dicta porro est hæc basilica Hodegorum, eo quod cæci meritis beatæ Virginis, cujus illic imago erat deposita, visum recuperarent, nec amplius ὁδηγῷ, id est, ductore opus haberent. *Verum Cangius in Constantinopoli Christiana lib.* IV *pag.* 89 *non immerito ridet hanc nominis rationem ; eorumque similiter rejicit sententiam, qui crediderunt ecclesiam sic dictam,* quod angelis tutelaribus dicata esset.
C

unde nomen traxisse videatur : imago Deiparæ a S. Luca picta,

181 *Deinde subjungit :* Quin potius... hanc esse nominis rationem prorsus existimo, quod, cum Deiparæ imago, a S. Luca depicta, summa religione ac veneratione coleretur a Byzantiis, nullam adversus hostes expeditionem susciperent imperatores ac duces, quin prius eam salutassent, ac sanctam Deiparam viæ comitem seu potius ductricem sibi fieri essent deprecati. *Hanc suam opinionem, quæ ceteris haud dubie est longe probabilior, multis conatur confirmare exemplis ducum et imperatorum, qui opem sanctissimæ Virginis in illa ecclesia implorabant, victoriasque suas beatissimæ Virgini referebant acceptas. Porro imaginem beatissimæ Virginis, a S. Luca depictam, in ea ecclesia fuisse depositam, testantur varii scriptores apud Cangium laudati. Theodorus Lector pag.* 551 *non quidem memorat, ubi fuerit deposita, sed transmissam ad* S. Pulcheriam *testatur his verbis :* Refert etiam Eudociam ab urbe Hierosolymitana ad Pulcheriam misisse imaginem Matris Domini, quam Lucas apostolus depinxerat.

AUCTORE J. S.

ubi locata a S. Pulcheria, quæ eam ecclesiam prima condidit.

182 *Verum Nicephorus lib.* XV. *cap.* XIV *de structa ecclesia per* S. Pulcheriam, *illataque illi imagine sic habet :* Secundum templum ὁδηγῶν, viæ ducum, est, ubi Antiochia missam Verbi Matris imaginem dedicavit, quam divus apostolus Lucas suis ipse manibus depinxit, illa adhuc vivente et tabulam ipsam vidente, gratiamque adeo illi formæ suæ imminente *(lege* immittente). Hæc imago primum in loco, qui Tribunal dicitur, fuit : ubi ea, quæ nunc quoque fiunt, miracula peracta sunt. Porro in templo isto, ut tertio quoque septimanæ die pervigilium itidem et supplicatio perageretur, curavit ; quod ad hunc usque diem servatur. *Idem lib.* XIV *cap.* II *alias reliquias eidem quoque ædi illatas a* S. Pulcheria *asserit ; sed non omnes æque certas existimo, cum de iis tacuerint antiquiores.* In quo, *inquit,* divinam illius imaginem, quam Lucas apostolus in tabula depictam reliquit, et sacram colum, et Servatoris ipsius fascias, perinde atque thesaurum, quem ad eam Eudocia augusta, quum Hierosolyma profecta est, misit, servandas curavit. *Laudatus Cangius recte probat, monasterium fuisse virorum seculo* XIII, *quando eo secessit Georgius Cyprius patriarcha, e sede sua pulsus. Ostendit etiam sitam ad mare fuisse hanc ecclesiam, et plura commemorat, quæ ibidem videri possunt. Illud solum observo, Codinum non audiendum, quando constructionem hujus ecclesiæ attribuit Michaeli imperatori, qui seculo* IX *imperavit : nam Theodorus Lector, aliquot seculis antiquior,* S. Pulcheriæ *primam fundationem adscribit. At potuit Michael eamdem ecclesiam deinde instaurare.* E

Per ipsam etiam ædificata ecclesia S. Laurentii :

183 *Ecclesiam S. Laurentii martyris inter conditas a* Pulcheria *ultimam recenset Theodorus Lector. De eadem per ipsam condita consentit Theophanes num.* 169 *laudatus, et Nicephorus num.* 177. *Hujus atrium perfectum fuisse ultimo vitæ ejus anno, insinuat Marcellinus ad annum* 453 *ita scribens :* Pulcheria augusta Marciani principis uxor B. Laurentii atrium inimitabili opere consummavit, beatumque vivendi finem fecit. *Codinus in Originibus pag.* 48 *adjungit Marcianum tamquam hujus et S. Isaiæ ecclesiæ fundatorem cum* Pulcheria. *Verba ipsius sunt :* Templa SS. Esaiæ et Laurentii ab imperatore Marciano et ejus uxore Pulcheria ædificata fuerunt : quorum tempore sanctum corpus Esaiæ prophetæ Hierosolyma allatum fuit. *Cedrenus pag.* 342 *translationem S. Isaiæ citius memorat his verbis :* Anno 35 *(Theodosii Junioris, id est, anno Christi* 442 *aut* 443) Paneade advectæ sunt reliquiæ vatis Esaiæ, et in D. Laurentii templo repositæ. *Hæc si vera sint, conditum est templum S. Laurentii multis annis ante imperium Marciani. Id omnino dicendum videtur, cum etiam reliquiæ S. Stephani, quas anno* 439 *Eudocia augusta attulisse Hierosolyma scribitur, in ecclesia S. Laurentii dicantur depositæ, ut observavimus num.* 47. *Quapropter existimo, ecclesiam illam a* Pulcheria *structam esse, imperante Theodosio, ac tempore Marciani novis ædificiis auctam.* F

184 *Quod vero spectat ad translationem reliquiarum S. Isaiæ, ea quoque, si facta est vivente* Pulcheria, *probabilius locabitur sub Theodosio quam*

AUCTORE J. S.

aliæ fundationes eidem attributæ.

quam sub Marciano, licet constructio ecclesiæ illius facile differri potuerit, ac fieri imperante Marciano. De structa etiam per Pulcheriam *ecclesia S. Stephani jam disserui* § 6. *Ecclesiam S. Menæ martyris ex fano idolorum a Constantino Magno dicatam*, ejectis dumtaxat simulacris et novo indito nomine, *scribit sæpe jam laudatus Codinus pag.* 37, *hæc subjungens :* Integram vero ipsius structuram, cum vestibulis et sacris vasis, annis centum et sexaginta novem post procurarunt Pulcheria et Marcianus.

D *Verum calculus hic annorum nequit esse justus, cum ab initio imperantis Constantini usque ad mortem* Pulcheriæ *et Marciani tot anni non reperiantur. Præterea* Gerocomium, *id est, domum vel hospitium senum,* a Marciano et Pulcheria conditum est, *inquit Codinus pag.* 47. *Plura de piis* S. Pulcheriæ *fundationibus nominatim exposita non reperio : at quæ Sozomenus, Theophanes et Nicephorus generatim dicunt, abunde insinuant, multas ipsius fundationes fuisse a scriptoribus prætermissas.*

DE S. VERANO EPISC. CONFESSORE

VENCIÆ IN GALLIA

J. P.

COMMENTARIUS HISTORICUS

B

§ I. Sancti memoria in Fastis; cultus antiquitas; ecclesiæ ipsi consecratæ, monasterium exstructum et ejus nomine insignitum.

E

SECULO V.
Varii eodem nomine episcopi in Martyrologiis.

V*arii in Fastis sacris occurrunt sancti in Gallia episcopi sub nomine* Verani, *quos apud scriptores* Veranium *et* Verannium, *imo et* Uranium *appellatos invenias. Cardinalis Baronius in Notis Martyrologii Romani ad diem* 19 *Octobris observat, Veranum, qui ibidem in textu sic recolitur ;* In territorio Aurelianensi depositio sancti Verani episcopi, *Cabilonensibus præsulibus annumerandum esse ; et ea occasione reliquos recenset in hunc modum.* Fuit ejusdem nominis episcopus Lugdunensis, de quo inferius ad tertium Idus Novembris. Fuit præterea alius S. Veranus episcopus Venciensis, ex monacho Lerinensi, discipulus S. Hilarii Arelatensis episcopi : quievisse ponitur in Domino quarto Idus Septembris : fuit insuper alius S. Veranus episcopus Cavillicensis, C qui ut patronus ejusdem ecclesiæ religiose colitur. Subscriptus reperitur Veranus Cavillicensis secundo concilio Matisconensi, quod celebratum est anno Domini 588. *Tot sanctorum virorum idem nomen, dignitas eadem, confusionem quamdam peperit apud auctores tum veteres tum recentiores, qui in suis elogiis uni* Verano *adscripserunt, quod alteri attribuendum videbatur. Maxima difficultas est in* S. Verano *Lugdunensi et nostro Venciensi ; quandoquidem non solum eodem nomine ac dignitate insigniti fuisse, sed et eodem tempore floruisse perhibeantur : atque hinc aliqui unum eumdemque* Veranum *fuisse volunt, qui Lugdunensis et Venciensis dicitur ; alii vero distinctos fuisse sustinent, alii demum aliter sentiunt. Singularum sententiarum patronos, eorumque rationes dabo inferius ; postquam retulero ea, quæ de* S. Verano *Venciensi in Martyrologiis, ac de ejusdem cultu reperi apud scriptores antiquos et recentiores.*

2 *Nulla exstat Sancti nostri memoria in antiquis Martyrologiis classicis, puta S. Hieronymi, Bedæ, Usuardi aliorumque (nisi confundendus sit cum S. Verano Lugdunensi, qui in plerisque annuntiatur ad diem* 9 *Novembris.) Neque etiam ad diem* 9 *vel* 10 *Septembris memoratur in Martyrologio Romano, quantumvis Baronius num. præcedente citatus* Sanctum *appellet, et quievisse in Domino signet* 4 *Idus Septembris ; ut merito insinuet Tillemontius tom.* XV *Monument. Hist. Eccles. mirari se, cur locum ei in Martyrologio non concesserit Eminentissimus. Audiamus itaque martyrologos recentiores. Castellanus in Martyrologio universali ad diem* 9 *Septembris sic eum annuntiat :* Vintiæ sancti Verani episcopi, filii sancti Eucherii Lugdunensis. *Ferrarius vero in Catalogo Sanctorum, quorum nomen Romano insertum non est, ita habet ad diem* 10 *Septembris :* Venciæ in Gallia S. Verani episcopi. *Parisiense item Martyrologium ad eum diem :* Venciæ in Provincia sancti Eucherii filius fuit. *Saussayus in Gallicano prolixius elogium Sancti contexuit, quod similiter hic subjicio.* F

Sancti nostri hodie non est mentio in antiquis classicis; est in multis recentioribus.

Elogium ex Saussayo et veteri Martyrologio ecclesiæ Venciensis.

3 Vintii Nerutiorum in Phocensi provincia depositio sancti Verani episcopi et confessoris, qui sedis Venciensis primum lumen et columen fuit. Is sancti Eucherii filius, frater Salonii, ex monacho Lerinensi, ubi copiosas religionis et scientiæ merces quæsivit, factus pro meritis Antistes : tanta sanctimoniæ et pastoralis vigilantiæ ac virtutis laude enituit, ut ævi sui sideribus, solari velut splendore anteiret : adeo ut magister ecclesiarum cum fratre Salonio ejusdem gloriæ consorte a Salviano appellaretur, Sidonioque Appollinari, suæ ætatis oraculo, magnæ admirationi ac venerationi esset, uti Ecclesiasticæ strenuus vitis colonus, fæcundatorque egregius. Qui tandem uberi laborum messe comparata, quietis æternæ ad fruitionem perrexit. Sepultus in ecclesia Venciensi in sarcophago marmoreo, multis

A multis signorum virtutibus eluxit. *Hæc Saussayus. Joannes Savaro in Commentario ad epistolam* XV *libri* VII *Sidonii Apollinaris ex ecclesiæ Venciensis Martyrologio annuntiationem sequentem recitat :* In Galliis civitate Vensiensi depositio B. Verani episcopi Venciensis, qui fuit monachus insulæ Lyrinensis, discipulus B. Hilarii abbatis dictæ insulæ, et postea episcopi Arelatensis, qui B. Veranus sepultus est in eadem ecclesia Venciensi, in sarcophago marmoreo in pariete defixo, qui multis virtutibus et miraculis claruit, ac de nobili prosapia ortus in pace quievit 4 Idus Septembris. *Eadem ex mox laudato auctore descripsit Vincentius Carralis in Chronologia Sanctorum monasterii insulæ Lerinensis parte* 1, *pag.* 363 ; *eademque, sed paulo immutata, profert Dionysius Sammarthanus in Gallia Christiana recens recusa tom.* III, *col.* 1214, *qui præterea memoratum Martyrologium* vetus *appellat.*

ejus patrocinio consecratæ. Civitatis notitia.

4 *Ex dictis hactenus colligitur quadamtenus antiquus* S. Verani *cultus, confirmaturque ex veteribus Tabulis monasterii Lerinensis, quibus nomen ipsius, ut testantur auctores mox laudati, titulo* Sancti *inscribitur hoc modo :* Sanctus Veranus episcopus Venciensis. *Verum manifestius is* B *elucet primo ex eo, quod ipsa cathedralis ecclesia Venciensis* S. Verani *patrocinio consecrata sit. Testatur hoc laudatus Sammarthanus col.* 1212 *et* 1213 *in descriptione civitatis ac diœceseos Venciensis, catalogo episcoporum ejusdem præfixa, quam hac occasione partim huc transfero, quia ipsius notitiam utilem omnino reor ad clariorem intelligentiam eorum, quæ post examinanda venient :* Vincium, *inquit,* Vencia, Vensiensis, Vensiensium, Vincisiensium et Vecisiensium civitas, urbs nunc exigua, olim amplior, sita est tribus leucis ab Antipoli ad Septentrionem, duabus a Varo flumine ad Occasum, a Grassa tribus distans. Comitatus olim titulo donata est, ut constat ex chartis in gratiam basilicæ B. M. Deauratæ conscriptis circa annum 1030. Pulcherrimo prospectu, soloque gaudet jucundo, ac aureorum et Assyriorum pomorum aliorumque fructuum suavissimorum feracissimo. Cathedralis ecclesia Deo, sub titulo S. Mariæ Virginis, et patrocinio SS. Verani et Lamberti consecrata est. In ea præter episcopum *(suffraganeum archiepiscopi Ebredunensis)* sunt præpositus, archidiaconus etc. In ea religiose asservantur C SS. Verani et Lamberti corpora. Diœcesis separatur a Niciensi Varo flumine ; a Grassensi amne Lupo ; a Glandavensi fluvio Storori, a Forojuliensi territorio Caillensi. *Reliqua huc non spectant.*

Sub finem seculi VIII *haud procul Vincia*

5 *Elucet secundo antiqua et peculiaris fidelium erga Sanctum nostrum veneratio ex eo, quod vergente ad finem seculo* VIII, *vel* IX *inchoato, erecta ipsi fuerit ecclesia vel oratorium prope castrum Cagnæ haud procul Vencia civitate. Mox laudatus Dionysius Sammarthanus col.* 1234 *agens de Abbatia* S. Verani, *de qua statim et nos agemus, ita tradit ex Vincentio Barrali :* Carolus Magnus ecclesiam B. Mariæ, quam Deauratam vocabant, sancto etiam Johanni Baptistæ ac Verano confessori nuncupatam, exstruxisse ferebatur. *Horum verborum sensum quicumque recte perspexerit, unicam ecclesiam intelliget, eamdemque tum Virgini Matri, tum SS. Joanni Baptistæ et* Verano *dedicatam : et similem quidem sensum videntur præ se ferre verba ipsiusmet Barralis. Verum ex aliis, quæ ibidem profert idem Barralis, manifeste eruitur, non sic intelligendum esse laudatum scriptorem, diversamque fuisse ecclesiam S. Mariæ Deauratæ, ab ecclesia vel forte oratorio Sanctorum aliorum.*

AUCTORE J. P.

templum seu oratorium,

6 *Juvat ex ipso Barrali ad rem præsentem spectantia proferre in medium, omissis tamen, ne longior sim, aut in compendium contractis, quæ ad eorum intelligentiam minus necessaria mihi visa sunt. Præmittit itaque, quo pacto sub initium seculi* XI *Durantus abbas S. Eusebii, monasterii Aptensis, electus fuerit Venciensium episcopus, seque cum* *socio ejusdem cœnobii monacho, cui nomen erat Pontio, itineri commiserit Venciam profecturus ; deinde sic prosequitur :* Qui venientes, et flumen nomine Lupum transmeantes invenerunt ecclesiam beatæ Mariæ Dei Genitricis, quam quondam magnus Carolus rex ædificaverat, et magnis donis ditaverat, quam etiam ipsa antiquitas Deauratam cognominavit. *Hactenus nihil de* SS. Verano *et Joanne Baptistæ. Sed narrat deinde, locum, ubi dicta ecclesia condita est, placuisse memorato Pontio, et ab eodem fuisse electum exstruendo monachorum cœnobio, ac tandem sic iterum pergit :* Præscindens ergo Pontius immanem lignorum silvam, invenit oratorium sancti Petri juxta ecclesiam sanctæ Mariæ, et beati Joannis Baptistæ atque beati confessoris Verani. E

distinctum probabilius ab ecclesia B. Mariæ Virginis.

7 *Postrema verba, sicut jam insinuavi, paululum obscura sunt, adeo ut ex iis seorsum spectatis, certo definiri nequeat, an una eademque ecclesia Deiparæ Virgini ac SS. Joanni Baptistæ* et Verano *consecrata fuerit ; an, sicut ab ea distinctum erat S. Petri oratorium, sic etiam diversæ ab eadem fuerint aliorum Sanctorum ecclesiæ sive oratoria. Accipe modo testimonia, quibus manifestum fiat, priorem sensum nequaquam admittendum esse. Laudatus Barralis, post relatam prædicti monasterii constructionem, recenset donationes et immunitates a variis tum ipsi monasterio tum ecclesiis concessas, atque hæc omnia sese deprompsisse profitetur ex antiquis cartulariis. Pag.* 363 *ita habet :* Anno Domini millesimo duodecimo feria sexta Idus Augusti, Nobilis Petrus cum uxore sua Ermengarda... dederunt Domino Deo, beatæ Mariæ, quæ vocatur Deaurata, et beato Verano, quæ fuere constructæ ecclesiæ a piissimo Carolo imperatore... vineam, quæ jacet juxta flumen Cagnæ etc. *Pag.* 364 *in ipso, quod producit integrum, instrumento alterius donationis, factæ anno* 1030,, *ista leguntur :* Nos jam dicti Leotgerius et uxor mea Odila, et filii nostri, Raimbaldus videlicet, dominus Petrus episcopus, nec non et Rostagnus juvenis, prædictis ecclesiis sanctæ Dei Genitricis Mariæ, S. Joannis Baptistæ, S. Petri Apostoli, et S. Verani confessoris, Pontio abbati aut monachis ibidem Deo servientibus... res nostras cedimus etc. F

S. Verano ædificatum.

8 *Denique aliis multis, quæ apud ipsum videri possunt, subjungit idem auctor pag.* 365. His donationibus non contenti idem vere ingenuus et pius Lambertus et Amicus germani fratres, tum Raimbaldus et Rostaganus simul fratres et uxores illorum principes et proceres regionis illius... dederunt domino Pontio abbati, monachis et successoribus suis... ipsum locum cum ecclesiis in eo constructis ; videlicet ecclesiam sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ dicebatur ab antiquis Deaurata, tempore piissimi Caroli regis constructa, nec ne * ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, et sancti Petri apostoli et sancti Verani confessoris

* non

AUCTORE J. P.

soris et aliorum Sanctorum honoribus sunt consecratæ, cum vineis, pratis, campis, decimis, aquis, *etc. Hæc profecto evidentius demonstrant, præter ecclesiam B. Mariæ Virginis, alterum locum, sacrum* S. Verano *aliisque Sanctis ibidem exstitisse, quam ut prudens dubium cuiquam relinqui possit: at non æque certo determinari potest, an hic locus unica fuerit ecclesia* SS. Verano, *Petro apostolo, et Joanni Baptistæ consecrata, cui expositioni favet textus posterior, an vero plura ibidem fuerint oratoria seu sacella singulis exstructa singula.*

et seculo XI monasterium,

9 *Viguit itaque publicus Sancti nostri cultus Caroli magni temporibus et procul dubio etiam ante; viguisse autem seculis subsequentibus et maxime undecimo constat inde, quod sæpe nominatus Pontius cœnobium a sese erectum Virgini Dei Parenti simul et* S. Verano *devoverit, illudque* Monasterium S. Verani *nuncupatum voluerit; imo ex instrumento mox recitando, eruitur, quantum fuerit sollicitus, ne in futurum celebri isto nomine destitueretur. Quando scilicet anno* 1050 *dictum monasterium univit seu potius donatione subjecit cœnobio Lerinensi, in quo, sicut paragrapho quarto patebit,* S. Veranus *a juventute* B *monachus exstiterat, et ex quo ad Venciensem cathedram quondam fuerat electus. Integrum translationis seu donationis instrumentum ex Barrali descriptum subnecto.*

quod paulo post abbatiæ Lerinensi

10 In nomine Domini nostri Jesu Christi. Ego Pontius abbas monasterii S. Verani cum concilio omnium monachorum meorum et cum concilio domini Duranti episcopi Venciensis, cunctorumque canonicorum suum, et cum concilio Raimbaldi atque Lamberti et Amici, dono Deo et sanctæ Mariæ Genitrici ejus, sanctoque Honorato monasterii Lerinensis, atque abbati ejusdem loci Aldeberto, cunctisque monachis tam præsentibus quam futuris ibidem assidue Deo militantibus, monasterium sancti Verani, in quo positus sum abbas, quod situm est in pago Venciensi cum omnibus appenditiis suis, prædicto monasterio Lerinensi pro inclita religione ipsius loci, trado et firmiter concedo, ut deinceps habeant, et perpetuo absque inquietudine aliqua, vel contradictione possideant. Et hanc donationem religiosissimo Lerinensi monasterio facio, ne locus ipse S. Verani post obitum meum, pristini nominis dignitatem valeat amittere, quam habuit hactenus a tempore Caroli magni regis C Francorum, qui illud construxit et donis suis ditavit; sed permaneat in ea pristina dignitas, juvante Christo, et cum Lerinensis monasterii adjutorio. Dominus Durantus Venciensis sanctæ sedis episcopus voluit, et manu sua firmavit. Aldebertus episcopus Antipolitanus firmavit. Andreas Nicensis episcopus firmavit. Raimbaldus, Lambertus, Amicus principes firmarunt. Brocardus F. Aycardus F. Leotgerius et Raimbaldus de sancto Laurentio firmaverunt. Lambertus F. Sane quis hanc donationem aliqua occasione infringere vel voluerit, ac monasterio Lirinensi auferre conatus fuerit, auctoritate Apostolorum Petri et Pauli et nostra, excommunicationi perpetuæ (nisi resipuerit ab hac nequitia) submittimus. Facta est autem hæc carta anno ab incarnato Dei Verbo millesimo quinquagesimo, Indictione secunda.

cum ecclesiis donatum est.

11 *Ex hac donationis formula dubium suboriri posset, an, quod superius ex Vincentio Barrali tradidimus, monasterium* S. Verani *sua debeat primordia Pontio monacho et postea abbati; quandoquidem is in hunc modum scripserit:* Ne locus ipse S. Verani post obitum meum, pristini nominis dignitatem valeat amittere, quam habuit hactenus a tempore Caroli magni regis Francorum, qui illud construxit. *Verum hic sermo non est tantum de monachorum habitaculo, cujus auctor fuerat Pontius, sed et iis comprehenduntur ecclesiæ a Carolo Magno olim erectæ ac ditatæ, quæ, quia juxta ante dicta Pontio et sociis monachis dono traditæ sunt, uno deinceps* Monasterii *seu* loci S. Verani *vocabulo designari cœperunt. Atque inde recte dicitur illud monasterium, secundum potiores sui partes, puta ecclesias, constructum fuisse ab imperatore Carolo Magno.* D

§ II. Sancti reliquiæ et cultus recentior; perperam inter Sanctos Ordinis S. Benedicti a nonnullis recensetur.

E

Caput Sancti, quod cum reliquo corpore Venciæ servatur,

L*audatus sæpe Vincentius Barralis de sacris Episcopi nostri exuviis ita habet libri citati pag.* 362: Veneranda ejus lipsana honorifice asservantur in ecclesia cathedrali Venciensi Provinciæ Narbonensis; ubi sacrum ejus caput seu cranium reconditum in statua e medio pectoris elevata, ex argento fabricata et inaurata habetur, cum hac inscriptione. « Hoc est caput BEATI » VERANI episcopi, fabricatum per magistrum » Laurentium de Pardis aurifabrum, anno Do- » mini 1495 die 10 Octobris ». Et ut fama fert, elaboratum fuit jussu reverendissimi domini Raphaelis Hispani episcopi Venciensis. *Consonant his, quæ supra dedimus ex Dionysio Sammarthano, ubi dicuntur in cathedrali Venciensi Religiose asservari corpora* SS. Verani *et Lamberti, Consonant et quæ recitavimus ex antiquo Venciensi Martyrologio, reconditum fuisse scilicet ibidem Sancti nostri corpus in sarcophago marmoreo in pariete defixo. At quo precise anno inspectus fuerit dictus sarcophagus, indeque sacrum ejus caput, a reliquo corpore separatum, fuerit eductum, scriptorum, quos vidi, nemo prodit.*

thecæ argenteæ inclusum sub finem seculi XV

13 *Verumtamen cum, teste laudato Sammarthano in Venciensium præsulum serie col.* 1226, F mandante *illustrissimo Hispano episcopo*, sepulcrum divi Lamberti apertum *fuerit* anno 1468, ejusque caput argentea theca inclusum, ceteris membris in sepulcro relictis, *conjectura prorsus probabilis est, circa idem tempus, vel paulo fortasse post, idem factum fuisse circa exuvias sacras* S. Verani *et jam tum de conficienda theca item argentea agi cœpisse; quæ tamen nonnisi aliquot post annis fuerit perfecta, uti liquet ex allata ejusdem inscriptione. Sane si vera sit fama, qua putatur dicta statua seu theca argentea elaborata fuisse jussu illustrisimi Hispani, vel dicendus est aurifer ei non statim operam impendisse, vel ei elaborandæ multum temporis insumpsisse; quandoquidem memoratus antistes fatis cesserit die* 2 *Octobris anni* 1491, *utique integro quadriennio ante notatam absolutæ statuæ epocham. Sed exigui admodum momenti sunt ista; neque multum ad Sancti cultum demonstrandum conducit assignare determinate annum, quo contigerint similia; contigisse constat, et hoc sufficit.*

AUCTORE J. P.

A *sufficit. Itaque paucis absolvo, quæ de hodierno cultu notanda restant.*

Habetur ibidem juxta aliquos ejus festivitas die IX,

14 *Vincentius Barralis verbis num.* 12 *allatis subdit sequentia :* Porro præfatæ civitatis Venciensis clerus et populus quotannis celebritatis ejus (S. Verani) festa solemniter recolunt anniversaria, quarto Idus Septembris cum maximo applausu et devotione. *Diem eumdem, qui Sancto emortualis fuit, annotarunt etiam allegati superius martyrologi; præter unum Castellanum, qui memoriam illius affixit diei præcedenti. Ejusdem cum Castellano opinionis fuit Bailletus tom.* III *de Vitis Sanctorum asserens id declarari ab Antonio Godeau Venciensium episcopo, Historiæ ecclesiasticæ tom.* II, *seculo* V, *cap.* XXXV. *Sane testimonium viri doctrina et probitate conspicui, qui Venciensem cathedram ad annum usque* 1672 *occupavit ac proinde rem hanc præ ceteris novisse debuit, abunde sufficiebat, ut laudati scriptores ab aliorum assertione, festum die decima collocantium, discederent : et ratio hæc ipsa movit haud dubie Majores nostros, ut inter Prætermissos diei* 13 *Julii pauca de* S. Verano *annotantes lectorem remiserint ad diem hujus mensis nonam; imo id quoque mihi persuasum erat, jamque hunc* B *Commentarium dictæ diei inserendum destinaveram.*

juxta alios verisimilius die X *Septembris.*

15 *Verum dum adverterem, tum a Tillemontio, tum ab auctoribus Historiæ litterariæ Franciæ tom.* II, *pag.* 478, *diem assignari incertum,* 9 *scilicet* vel 10, *subdubitare cœpi, remque studiosius pervestigare, donec tandem in manus incidit duplex exemplar libelli per modum directorii continentis ordinem festorum propriorum, de quibus fit Officium in præcipuis Provinciæ civitatibus, atque in utroque diem* 10 *reperi designatum festivitati* S. Verani. *Verba unius saltem exemplaris eo lubentius huc transfero, quod iis mire confirmentur allata ex Vincentio Barrali super splendore dictæ celebritatis. Impressum illud est Aquis-Sextiis pro anno* 1676, *et inter propria mensis Septembris præscribit sequentia :* 10 Ventiæ. Feria 5 VERANI episcopi et confessoris. Duplex 1 classis cum octava. In Vesperis commemoratio S. Nicolai de Tolentino tantum, de quo cras. *His consonant, quæ præscribuntur in altero, sed non ejusdem anni, Directorio. Unde suspicor in laudatum Opus illustrissimi Godeau irrepsisse mendum, quod inscii adoptarint Castellanus et Bailletus : maxime cum Directorium,* C *cujus verba attuli, non nisi triennio ab obitu nominati antistitis editum sit, et quoad diem conveniat cum omnibus, præter mox allegatos, scriptoribus.*

Aliæ ejus festivitates ex Saussayo

16 *Præter jam dictam Sancti nostri festivitatem, aliam recolit Saussayus die* 12 *Octobris in hæc verba :* Vintii Nerusiorum sub metropoli Ebredunensi, Ordinatio sancti Verani episcopi et confessoris, fidei et virtutum meritis illustris : hujus Vencensis, cui præfuit, ecclesia beatum transitum colit quarto Idus Septembris. *Sed de hac festivitate nec apud Barralem, nec alibi uspiam sermo est. An fortasse theca seu statua argentea, quæ, sicut vidimus, perfecta fuit* 10 *Octobris anni* 1495, *proximo die* 12 *cum sacro capite venerationi ritu aliquo solemniore primum exposita est, idque annis singulis observatum? Verum si id voluerit laudatus auctor, reliquiarum Elevatio memoranda erat, non autem* S. Verani *Ordinatio. Multo difficilius percipio, quid sibi voluerit Gabriel Bucelinus, dum in Menologio Benedictino ad diem* 13 *Julii sanctum Episcopum nostrum inter Sanctos sui Ordinis recensuit sub hac annuntiatione :* In Italia S. Verani, Venciensis episcopi, viri admirabili vitæ sanctitate illustrissimi; de quo alii 10 Septembris, alii 11, alii 13 Novembris, et nos suo loco.

et Bucelino. Hic Menologio Benedictino

17 *Nam primo, uti advertimus etiam in Prætermissis ad diem* 13 *Julii, perperam adnumerat Venciam Italiæ civitatibus; nisi fortasse verba sua sic intelligenda dederit, ut memoria* S. Verani *Venciensis episcopi agatur in civitate quadam seu loco Italiæ a Vencia diverso; at vero nullis, qui de Sancto nostro scripserunt, auctoribus locus iste cognitus fuit. Secundo nullibi terrarum colitur Sanctus mense Julio, cujus diem* 13 *commemorandi ejus locum esse videtur asserere Bucelinus; equidem voces istas* et nos suo loco *ita interpretor; cum quantascumque adhibita diligentia nihil de* S. Verano *apud ipsum locis aliis repererim. Tertio, qua demum ductus ratione* S. Veranum *Benedictini Ordinis Sanctis immiscet? Nam uti constabit ex sequenti* §, *Sanctus sub initium seculi* V *mundo editus, vel non amplius superstes erat, vel certe ætate gravis anno* 480, *quem cum ipso Bucelino aliisque S. Benedicti natalem fiximus tom.* III *Martii ad diem* 21, *pag.* 276, *ubi ejusdem Acta elucidavimus.*

E *perperam inseruit*

18 *Nec dici potest* S. Veranus *ideo insertus Sanctis Benedictini Ordinis, quia in Lerinensi cœnobio, ubi postmodum S. Benedicti Regula admissa fuit, monasticam vitam professus est. Nam et SS. Honoratus et Hilarius uterque Arelatensium antistes, aliique non pauci viri ob sanctitatem in Ecclesia illustres, ibidem monachi exstiterunt, eorum tamen non meminit laudatus auctor. Præterea aperte id adversari videtur scopo, quem sibi in concinnando Menologio Ordinis sui proposuerat, quemque lectori suo indicat in Epistola Operi præfixa, ubi ita præludit :* Paucissimos ex innumeris recensemus, quod admirabilis ille re et nomine Benedictus, pater et patriarcha sanctissimus Deo et cœlo peperit. *Quibus verbis clare significat, se quidem non omnes recensere Sanctos et Beatos, qui S. Benedictum patrem habuere; eos tamen, quos recenset, a sancto patriarcha suo Deo et cœlo partos fuisse, quod non magis quadrat* S. Verano, *quam SS. Honorato, Hilario et ceteris.*

S. Veranum, ignorans haud dubie,

19 *Denique dici nequit, quod alium a nostro Veranum, eumque juniorem intellexerit, vel quod nostrum hic memoret, propter reliquias, quæ servantur et coluntur in aliquo sui Ordinis Monasterio. Non primum, quia nostrum indigitat tum* F *assignata cathedra Venciensis, quæ unum duntaxat* Veranum *inter suos præsules nominat, tum addita dies* 10 *Septembris, qua ab aliis annuntiari asseritur. Non etiam secundum : nam non tantum id adversatur iterum scopo Menologii Sanctorum Ordinis S. Benedicti, sed nec hujusmodi reliquiarum mentio fit in Sacrario Sanctorum, quod laudatus auctor Menologio suo subnexuit. Unde quocumque demum modo rem discutio, titulum equidem non reperio, ob quem merito sanctus noster Antistes in memorato Menologio locum occupet.*

sicut alii nonnulli, quo seculo is vixerit.

20 *Superest igitur, ut credamus, ignoratam fuisse ab ejus auctore Sancti ætatem. Legerit haud dubie,* S. Veranum *ex cœnobio Lerinensi ad Venciensem cathedram evectum fuisse, parumque sollicitus indagare, quo id seculo contigit, eum S. Benedicto posteriorem putaverit. Eadem de causa dicendus est Sanctus noster inter sanctos Benedictinos locum obtinuisse apud Dorganium in Kalendario et Wionem in Martyrologio monastico,*

AUCTORE J. P.

nastico, utrobique ad diem 11 *Novembris, idque sat aperte insinuat ipsemet laudatus Wion, dum post sequentem annuntiationem :* Vencii in Provincia, natalis sancti Verani episcopi et confessoris, qui ex cœnobio Lerinensi ad illam sedem gubernandam assumptus, sanctitate et miraculis claruit*: mox subdit :* Tabulæ Lerinenses de eodem agunt hac die. Celebratur et alius Veranus Lugdunensis episcopus, sed ab hoc nostro diversus. Quo tempore vixerit hic noster explicare nequeo, cum illud reticeant Tabulæ prædictæ.

§ III. Illustres Sancti parentes, patria, ætas.

Natus patre S. Eucherio

Acta Sancti nostri, ut merito dolet Vincentius Barralis, nec in excusis, nec in Mss. codicibus concessum est reperire. Nulla scriptæ Vitæ B *apud scriptores alios exstant vestigia ; oportet igitur, ut vel temporum iniquitate deperierit, vel fortasse nunquam in ordinem compacta, litteris fuerit demandata. Quapropter cogimur more nostro vitæ ipsius seriem meliori, quo licuerit modo, ex antiquis auctoribus et monumentis erutam collectamque proponere. Itaque a parentibus exordium sumamus. Illustres hos habuit genere atque præcellentia seculari, illustriores vitæ sanctimonia, patrem S. Eucherium, qui ex senatorio ordine fuisse passim creditur, quique abdicata mundi vanitate in solitudinem secessit, ac deinde ad Lugdunensis archipræsulatus infulas evectus fuit. Mitto innumera fere, quibus a sanctissimis auctoribus vir hic celebrans fuit, encomia ; erit enim ad diem* 16 *Novembris, quo recolitur ejus memoria, aptior ea coacervandi, ceteraque ejus gesta illustrandi locus; Unum tamen hic protulisse juverit breve S. Hilarii Arelatensis, scriptoris non modo coævi, sed et amicitia Eucherio conjunctissimi testimonium, ut de hujus, quam adstruximus, nobilitate constet, et quanti sanctitas ejus adhuc viventis fieret, evidenter pateat. Laudatus Arelatensium antistes in Vita S. Honorati decessoris sui ita loquitur :* Splendidus C mundo, splendidior Christo æmulus virtutis ejus (*S. Honorati*) beatus Eucherius etc.

matre Galla, præclaris

22 *Matris S.* Verani, *cognomento* Gallæ, *non adeo celebris notitia est ac patris : illam tamen nobilissima pariter domo natam fuisse, credere nos jubet ejus cum S. Eucherio conjugium, et matronam fuisse pietate ac virtutum meritis ornatissimam, indicium est haud obscurum, quod pium mariti de deserendo seculo propositum non modo approbarit, verum etiam ipsa illius exemplum imitata sit. Eruitur hoc manifeste ex epistola S. Paulini Nolani episcopi, post dictum a mundo secessum utrique conjugi destinata, Epistolam ipsam, qua impense laudatur tum Eucherii tum Gallæ novum vivendi institutum, videre potest curiosus lector apud Chiffletum nostrum in Paulino illustrato pag.* 61. *Suffecerit hic retulisse solam ejusdem inscriptionem, quæ sic habet :* Sanctis et merito prædicandis, atque venerandis et dilectissimis filiis, Eucherio et Gallæ, Paulinus episcopus. *Porro spectat iterum ad memoratum diem* 16 *Novembris celebris illa controversia, quæ jam dudum eruditorum ingenia exercuit;* D *an scilicet admittendus sit tantum unicus Eucherius, an duplex ; quorum uterque natalibus insignis uxorem habuerit cognomento Gallam, uterque, hac assentiente et comitante, se ad solitudinem contulerit, uterque demum ad Lugdunensem cathedram evocatus sit, et ibidem sanctitate et doctrina floruerit, alter, qui senior vocatur, seculo* V, *alter, quem juniorem appellant, seculo* VI.

seculi IV *et* V *conjugibus ; non generatione tantum spirituali, ut putat Savaro,*

23 *Nam, utra sententia verior sit, nihil Sancti nostri interest, utpote qui scriptorum omnium consensu parentes habere non potuit Eucherium juniorem et hujus conjugem Gallam, siquidem ii umquam exstiterint in rerum natura. Consuli interim potest Gallia Christiana recens recusa tom.* IV *col.* 20, *ubi argumenta ab utriusque sententiæ propugnatoribus adducta proponuntur. Admittunt præterea scriptores pene omnes, etiam ii, qui duplicem Eucherium adstruunt, Eucherio seniori, qua voce hunc a Juniori, fortasse ficto, discernimus, susceptam fuisse ex Galla conjuge prolem binam masculam, Salonium, de quo infra, et nostrum* Veranum. *Hæc autem veritas tam firmis mihi videtur fulta testimoniis, ut mirum sit, subdubitare potuisse Joannem Savaronem in notis ad epistolam* XV *Sidonii Apollinaris pag.* 469. E *Itaque in gratiam hujus scriptoris ex memoratis testimoniis quædam profero in medium, subnexurus deinde rationes, ob quas ipse* Veranum *et Salonium* filios *Eucherii et Gallæ* spirituales fuisse potius *dixerit, quam naturales.*

sed naturali, ut probatur ex S. Paulino et Gennadio,

24 *Primo Eucherium cum Galla conjugio obligatum fuisse, ac prolem procreasse constat ex laudata S. Paulini ad eos epistola, quæ hac formula concluditur.* Benedicat vos Dominus ex Sion, ea benedictione, qua benedicitur homo, qui timet Dominum, (perpetui conjuges et parentes) cum benedicta vobiscum Deo progenie nobilissimæ sanctitatis vestræ. Videatis quæ bona sunt Jerusalem, et pariter habitare mereamini in domo Domini in longitudinem dierum ; filii sancti, merito venerabiles, intima charitate dilecti et semper desiderandi. *Parentes ergo fuere, eorumque* benedicta progenies *superstes erat, dum hæc scriberet Paulinus. At cum eam progeniem nec enumeret nec nominet, manet incertum, an sub ea comprehensi fuerint* Veranus *et Salonius. Igitur aliunde ejus haurienda est notitia. Audi Gennadium scriptorem item synchronum, in Opere, quod conscripsit de Viris illustribus cap.* 63. Eucherius, *inquit,* disseruit F etiam ad personam filiorum Verani et Salonii *(in aliquibus exemplaribus legitur* Urani et Saloni) postea episcoporum, obscura quæque sanctarum capitula Scripturarum.

ex S. Eucherio ipso

25 *Audi Eucherium ipsum in Epistola præfixa libro de Formulis spiritualibus, una cum ipso libro typis vulgata a Vincentio Barrali parte* II *Chronici Lirinensis. Dictæ epistolæ hoc initium est :* Eucherius Verano filio, in Christo salutem dicit. Formulas spiritalis intelligentiæ componendas, tibique mittendas pro studio paternæ erga te sollicitudinis existimavi : quibus præceptis (*Chiffletius recte legit* perceptis) in omnia scripta divina facile se ad intellectum sequax sensus intenderet. *Mitto textus alios, in quibus Eucherius* Veranum *et Salonium in libellis ad ipsos directis filios suos charissimos appellat, videat eos, si lubet, curiosus lector, apud Chiffletium, Barralem et alios, qui de Eucherio agunt. Ne autem ita dictos textus interpretandos quis putet, ut Eucherius ea appellatione filios tantum* spirituales

A *spirituales designatos voluerit, quo sensu certo intelligendus S. Paulinus, dum Eucherium et Gallam filios dilectissimos nuncupavit, aliique episcopi, dum ad non episcopos scribunt, prohibet imprimis Gennadius, quem sic interpretari, meo judicio, cum aliunde nil obstat, prudentis critici non esset. Prohibet dein, ut observat Chiffletius in Paulino, Salvianus vir* humana et divina, *Gennadii testimonium est,* litteratura instructus, et ut absque invidia loquar, magister episcoporum sanctorum Salonii et Verani, *is, inquam, id prohibet in epistola ad Eucherium, qaam hic transcribo integram, non tantum quia per illam discipulos suos ab Eucherio vere genitos significat; sed quia utilis erit ad probanda, quæ inferius de Sancto nostro disputanda venient.*

et ex Salviano.

26 *Epistola sic exstat apud laudatum sæpe Chiffletium pag.* 65: Domino et dulci suo Eucherio episcopo Salvianus. Legi libros, quos transmisisti, stylo breves, doctrina uberes, lectione expeditos, instructione perfectos, menti tuæ et pietati pares. Nec miror, quod tam utile ac pulchrum Opus, ad institutionem potissimum sanctorum ac beatorum pignorum tuorum condisdisti : cum enim eximium in eis templum Dei
B ædificaveris, doctrina novæ eruditionis, quasi summum adificii tui culmen ornasti : et ut indoles sanctæ, æque doctrina ac vita illustrarentur ; quos mortali institutione formaveras, spiritali instructione decorasti. Superest, ut Dominus Deus noster, cujus dono admirandissimi juvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis ; id est, ut quidquid illi continent in mysterio, hoc uterque illorum habeat in sensu : et quia jam dispensatione divina atque judicio etiam magistri Ecclesiæ esse cœperunt, donet hoc benignissima Dei pietas, ut doctrina illorum fructus sit ecclesiarum et tuus, profectuque excellentissimo tam illum ornent, a quo sunt geniti, quam eos, quos ipsi sua institutione generaverint, mihique hoc, etsi non inter omnia, certe vel post omnia, misericors Deus tribuat, ut qui fuerunt discipuli quondam mei, sint nunc quotidie oratores mei. Vale mi Domine et dulcis meus. *Sane media in luce cæcutiat necesse est, qui hic non aliam detegat generationem quam spiritualem. Nam, ut aliis supersedeam, cur Salvianus* pignora *eos potius appellat Eucherii, quam sua, cum et sese ipsorum instructorem ac magistrum profiteatur? Cur ubi dixit,*
C tam illum ornent a quo sunt geniti, *non absolute pergit dicendo,* quam eos, quos ipsi generaverint? *Cur studiose addit* sua institutione, *nisi ut significationem verbi* generare *restringat ad spiritualem generationem et hanc a carnali distinguat; non attingam alteram oppositionum sub hac periodo contentam:* Quos morali institutione formaveras, spiritali instructione decorasti ; *nam Barralis et Baluzius, qui Opera Salviani prelo commissa Notis illustravit, pro voce* mortali *legunt* morali, *quo sensu non tanta esset oppositio.*

Deceptus fuit Savaro textu Adonis

27 *Ceterum rationem, ob quam laudatus Savaro ista omnia de spiritali potius, quam carnali generatione accipienda putaverit, lectori colligendam exhibeo ex ipsiusmet verbis: loco supra citato de* Verano *et Salonio ita pronuntiat :* Eucherii Lugdunensis filios Eucherius et Salvianus (*addi potuisset et Gennadius*) videntur innuere. Cum Ado Trevirensis (*imo Viennensis*) Gallæ uxoris meminerit, Consortiæ et Tulliæ tantum, 16 Kalendas Decembris, filios spirituales dixerim potius. *Quasi vero silentium scriptoris seculis circiter quatuor posterioris sufficiens fundamentum sit dubitandi de re, quam auctores synchroni, et ipsemet, circa quem dubitatur, tam aperte significant. Præterea non vidit certe Savaro Historiam, quam omnes recentiores antiquam quidem, sed multi interpolatam volunt, cuique hic præfixus est titulus.* Conversio sancti Eucherii episcopi et Gallæ uxoris ejus : et Vita duarum filiarum Tulliæ atque Consortiæ Virginum. *Produxit eam Chiffletius* ex aliquot, *ut testatur,* Mss. codicibus, quorum, qui antiquissimus est S. Augendi Jurensis, ab annis fere nongentis descriptus videtur. *Eamdem ex Chiffletio dedit Henschenius ad diem 22 Junii, quo a Martyrologio Romano aliisque recolitur S. Consortia, ibidemque in Commentario prævio observat num. 8, ea Historia usum fuisse Adonem in Martyrologio suo ad diem 16 Novembris. Idem visum est etiam Chiffletio, idem admittunt plerique alii, imo, ut verbis Tillemontii utar, perspicuum id est, ut fatebitur, quicumque Adonis textum cum prædicta Historia conferre operæ pretium duxerit.*

E 28 *Hanc, inquam, non vidit Savaro, alioqui advertisset, haud dubie, Eucherium seniorem nec fuisse nec esse potuisse patrem S. Consortiæ. Ille etenim mundo valedixit circa initium seculi* V *mortuusque est circa ejusdem seculi medium, hæc autem nubilis adhuc virgo erat anno* 561 ; *nam in præfata Historia dicitur Hecca regius procurator, mortuo Clotario I, eam in matrimonium expetivisse a Sigeberto Clotarii in regnum successore; quo tempore, si Eucherium seniorem patrem habuisset, annum ætatis suæ facile* 150 *attigisset Consortia. Inde autem duplicis Eucherii propugnatores suam de Eucherio juniore, Consortiæ patre, opinionem stabilitam existimant. Alii vero unum dumtaxat Eucherium Lugdunensem agnoscentes, vel erratum fuisse aiunt in Actis S. Consortiæ, quæ secutus est Ado, et pro* Ætherio *patre illius virginis, substitutum fuisse* Eucherium, *vel si in nomine erratum non fuerit, Eucherium illum non Lugdunensem, sed Regiensem fuisse præsulem ; prolixius ista disputata reperiet lector apud P. de Colonia Societatis nostræ sacerdotem in Historia litteraria Lugdunensi seculo* V, *cap.* VIII: *apud Tillemontium in Notis ad Monumenta historica tom.* XV, *pag.* 851 *et seqq.; apud Henschenium et Chiffletium locis citatis. Sufficit ad propositum nostrum demonstrasse, patrem Consortiæ nec fuisse, nec esse potuisse Eucherium seniorem; unde corruat totum Savaronis dubitandi fundamentum. Merito enim Ado, ubi de Consortia et Tullia earumque parentibus ageret, siluit de* Verano *et Salonio, quibuscum illis nulla fuit connexio.*

secuti Acta interpolata vel corrupta.

F

Mundo editus est verisimiliter in Provincia

29 *Natum esse S.* Veranum *in Gallia satis constat ex iis, quæ de parente ejus Eucherio traduntur; verum quæ civitas aut locus ei patria contigerit, neque ex gestis Eucherii neque aliunde nobis licuit eruere; si vera sint, quæ observat De Colonia, verisimiliter mundo editus est in Provincia; nam clare colligi ait ex Præfatione Cassiani in septem alias Collationes nuncupatas SS. Honorato et Eucherio, quod Eucherius ætatem suam, donec se mundo subduxit, transegerit in ea Galliæ Narbonensis parte, quæ hodiedum Provincia appellatur. Ob eamdem veterum testimoniorum penuriam determinari nequit annus* S. Verano *natalis. Verumtamen, cum frater ejus Salonius, qui passim Eucherii filius natu major creditur,*

AUCTORE J. P.

decimum dumtaxat ætatis annum numeraverit, quando S. Honorati curæ ac disciplinæ commissus est in cœnobio Lerinensi, procul dubio innecti debet natalis utriusque fratris exeunti seculo IV, *vel seculo* V *haud dudum inchoato. Nam S. Honoratus circa illa tempora fundavit Lerinense monasterium, eique abbas præfuit usque ad annum 426. Adde, quod diu ante hunc annum, quo S. Honoratus ad Arelatensem archipræsulatum assumptus est, novum vivendi institutum amplexus esset S. Eucherius : uti probatur ex Cassiani mox citati verbis, quæ hic subnecto.*

circa initium seculi V.

30 Cum virtutem perfectionis vestræ, qua velut magna quædam luminaria, in hoc mundo admirabili claritate fulgetis, multi Sanctorum, qui vestro erudiuntur exemplo, æmulari vix queant, tamen vos o sancti fratres, Honorate et Eucheri, tanta illorum sublimium virorum *(ascetas Ægyptios designat)* a quibus prima anachoreseos instituta suscepimus, laude flammamini, ut unus quidem vestrum ingenti fratrum cœnobio præsidens congregationem suam, quæ quotidiano sanctæ conversationis vestræ docetur intuitu *etc. Erat itaque S. Eucherius non monachus tantum, seu anachoreta novitius, sed veteranus aliorumque instructor, quando Cassianus ipsi* B *et S. Honorato suas Collationes nuncupavit, utique ante annum 426, quo Honoratus cœnobio Lerinensi præsidere desiit; cum autem idem Eucherius non nisi post natos filios* Veranum *et Salonium ad vitam monasticam animum adjecerit, hi certo in ætate juvenili haud parum processerant dicto anno 426; et hoc confirmatur quidem ex eo, quod Salonius anno 441 jam inde episcopus esset, uti patet ex concilio Arausicano I, cui sic subscriptus legitur :* Salonius episcopus subscripsi.

§ IV. Sancti educatio in monasterio Lerinensi; tres de sede episcopali opiniones proponuntur, quarum tertia discutitur ac refellitur.

C

Educatus a viris doctis ac sanctis

Incompertum nobis est, quo pacto et ubi locorum Sanctus noster primævam ætatem transegerit; an a parte Eucherio mundum abdicante maternæ custodiæ ob ætatis teneritatem relictus sit, an mox cum fratre Salonio a teneris Lerinensium cœnobitarum disciplinæ commissus. Nihil hac super re litteris proditum ab antiquis scriptoribus, sicut nec super multis aliis ad vitæ ejus seriem spectantibus, ut monui superius. At cum verisimiliter Veranus *non multum ætate concesserit fratri Salonio; cumque prudenter dubitari nequeat, quin S. Eucherius æquali cura utriusque filii educationi prospexerint, omnino verisimile mihi fit, quod* S. Veranus *ab iisdem magistris doctrinæ et pietatis, imo et vitæ monasticæ rudimentis fuerit imbutus, a quibus Salonius. Salvianum ipsis magistrum fuisse constat ex Gennadio et Salviano ipso num. 25 et 26 citatis;* Veranum *beati Hilarii discipulum aperte nuncupat Martyrologium vetus Venciense relatum num. 3. Reliquos cognosce ex episto-* D *la ipsiusmet Eucherii præfixa libro de Quæstionibus novi et veteris Testamenti ad Salonium filium. Ejus hoc fragmentum est :* Dignum est quacumque cura mea ingenium tuum remunerari, qui vixdum decem natus annos, eremum ingressus, inter illas Sanctorum manus non solum imbutus es, verum etiam nutritus es sub Honorato patre, illo inquam, primum insularum, postea etiam ecclesiarum magistro ; cum te illic beatissimi Hilarii, tunc insulani tironis, sed jam nunc summi pontificis *(ecclesiæ Arelatensis)* doctrina formaret per omnes spiritalium rerum disciplinas ; ad hoc etiam te postea consummantibus sanctis viris Salviano, atque Vincentio, eloquentia pariter scientiaque præeminentibus.

et in Lerinensi cœnobio monasticam vitam professus.

32 *Certe Sanctum nostrum degisse aliquamdiu in Lerinensi cœnobio, ibidemque monasticam vitam fuisse professum, manifestum fit ex iis, quæ num. 3 et 4 protulimus ex mox memorato Venciensi Martyrologio, et ex Tabulis antiquis dicti cœnobii. Porro insulæ Lerinæ, cui hodiedum a S. Honorato nomen est, atque cœnobii in hac conditi, tum sæpe alibi meminimus in Opere nostro, tum nuper etiam tomo* VI *mensis Augusti pag. 66 in Notis ad Acta S. Cæsarii Arelatensis* E *archiepiscopi. Uberiorem loci utriusque notitiam, qui cupit, adeat Barralem sæpe laudatum, in descriptione, Chronico Lerinensi præfixa ; Joannem Baptistam Guesnay in Cassiano illustrato pag. 131, et Josephum Antelmium de Initiis ecclesiæ Forojuliensis pag. 175 et seqq. Apud hos multa præsertim de monasterii Lerinensis primordiis, de viris, qui in eo floruere, doctrina et sanctitate illustribus, deque præconiis, quibus id ab antiquis scriptoribus celebratum fuit, pulchre exarata inveniet.*

virtuti ac scientiæ sacrarum Litterarum studuit cum fratre Salonio postea episcopo.

33 *Latent nos item gesta a* S. Verano, *quamdiu in sacro eremo versatus est. Fas est credere, eum aliorum sanctorum virorum illic commorantium exemplis et instructionibus, nec non sua ipsius propensa in bonum indole stimulatum, Christianæ pietati, virtutibusque religiosis perfectissime acquirendis impigre incubuisse ; verum et sacrarum litterarum fuisse studiosissimum, atque earumdem intimæ cognitioni plurimum fuisse intentum, manifesta indicia sunt, allegatus supra Eucherii parentis ad ipsum libellus* de Formulis spiritalis intelligentiæ, *et bina Opuscula seu Commentarii in Parabolas Salomonis et Ecclesiasten, quæ exstant tomo* I *Bibliothecæ patrum Parisiis editæ anno* 1589, *pag.* 535 F *et seqq. sub his titulis :* D. Salonii Galliarum episcopi Viennensis in Parabolas Salomonis explicatio mystica. Interlocutores Veranius et Salonius. D. Salonii Viennensis Galliarum episcopi doctissimi Dialogus alter ad Veranium fratrem, in quo Ecclesiastes mystice exponitur. Interlocutores Veranius et Salonius. *In his Commentariis* Veranius *difficultates proponit, dissolvit Salonius : inde scriptores nonnulli crediderunt, majorem natu fuisse Salonium, et ab hoc solo Commentarios fuisse concinnatos ; non desunt tamen, qui eos utriusque fratris in eremo degentis studio attribuendos putent, quorum sententiæ equidem lubens adhæserim, eo nimirum sensu conceptæ, ut Salonius præcipua, quæ in spiritualibus cum fratre* Verano *colloquiis discusserat, opportuno tempore in ordinem redacta litteris consignarit.*

34 *Salonium in recitatis mox Opusculorum titulis, uti et in aliorum quorumdam auctorum scriptis*

Varia de Salonii sede episcopali sententia: triplex de S. Verani:

A *scriptis perperam notari episcopum Viennensem communis hodie eruditorum mens est. Aliqui Genuensem fuisse asserunt, pauci Lugdunensem, plurimi verisimilius Genevensem. Sed hoc pluribus examinare hujus loci non est, sermo de isto præsule recurret die* 28 *Septembris, quo nomen ejus quibusdam Fastis inscribitur. Vide interim præter auctores in hoc Commentario passim citatos, Sollerium nostrum in observatione in Martyrologium Usuardi ad memoratum diem. Non potero tamen, quin hic etiam subinde prætensum Salonii præsulatum Lugdunensem attingam occasione* S. Verani, *quem illius in eadem sede successorem statuunt pauci ejus sententiæ propugnatores. Opiniones præcipuæ in controversia de* S. Varano, *qui Lugduni annuntiatur a martyrologis die* 11 *Novembris, et* Verano, *qui Venciæ die* 10 *Septembris, tres sunt, ut initio insinuavi, easque nunc propono singulas.*

exponitur prima et secunda.

35 *Prima sic statuit :* Veranus *Eucherii filius ex monacho Lerinensi assumptus est ad cathedram Venciensem, qua in civitate vitam finiit et sepultus est ; ac proinde numquam ecclesiæ Lugdunensi præfuit episcopus: imo dicta ecclesia non tantum hunc* Veranum *non habuit archipræsulem, sed* B *nec alium cognominem : quapropter* S. Veranus, *qui Lugduni colitur, non alius videtur a* Verano *Eucherii filio, antistite Venciensi. Relatæ opinioni patrocinantur laudati Joannes Savaro pag.* 469; *de Colonia pag.* 233; *Tillemontius tom.* XV *Monumentorum, pag.* 135 *et* 849. *Item Dupin in Bibliotheca nova auctorum tom.* III, *pag.* 222 *et alii. Altera opinio duos eodem tempore* Veranos *episcopos et Sanctos propugnat ; alterum, videlicet Eucherii filium, Venciæ ; alterum Lugduni, et hunc quidem a martyrologis designari die* 11 *Novembris, illum* 10 *Septembris. Hanc præ ceteris tuetur Theophilus Raynaudus noster in Indiculo Sanctorum Lugdunensium, cui adstipulati sunt fratres Sammarthani, dum* Veranum *Venciensem cum Lugdunensi haud confundendum monuerunt tom.* III *pag.* 1149. *Galliæ Christianæ novissimi editores profitentur quidem tom.* IV *col.* 25, *suum non esse* tantas lites componere ; *at sese inclinare in sententiam priorem, satis manifestant tum ex modo, quo partium argumenta proferunt, tum ex eo, quod S. Eucherio inter episcopos Lugdunenses locum* 19 *tribuant, S. Patienti* 20, *nullum* Verano *aut Salonio. Pro duplici* Verano *stetit initio Bollandus noster* C *tom.* I *Februarii pag.* 360, *ubi agens de S. Lupicino episcopo Lugdunensi, merito ex hujus sedis præsulum serie a Savarone expunctos fuisse ait,* Veranum *et Salonium ; sed nihilominus Lugduni admittendum esse putabat* Veranum *aliquem, a Venciensi distinctum, qui ibidem sedit, non quidem eodem tempore, quo noster Venciæ, at sub initium seculi* VI *vel finem præcedentis, scilicet immediate ante S. Viventiolum.*

Priori potius quam posteriori favet Bollandus.

36 *Ita censuit laudatus auctor nixus auctoritate Actorum S. Aviti Viennensium antistitis, quæ dedimus dicto tomo* I *Februarii, quæque sic habent pag.* 668*:* Hic *(Avitus)* venerabilem abbatem monachorum Veranum Laigdunensibus episcopum dedit. Hic etiam S. Viventiolum de grege presbytorum Dei electum eisdem episcopum designavit. *S. Viventioli obitum, tom.* III *Julii ad diem* 12, *fiximus circa annum* 520; *S. Aviti loco citato circa annum* 525. *Ita inquam censuit initio Bollandus : verum tom.* II *Februarii ad diem* 13 *pag.* 672 *scribens de S. Stephano Lugdunensium itidem archiepiscopo, aliter sensisse visus est, cum relatis mox verbis ex Vita S. Aviti, subjunxit sequentia :* Haud scio, an non Stephanum potius legendum, quam Veranum. *Ratio ejus est, quod nulli Lugdunensium episcoporum Catalogi alium Veranum exhibeant præter Eucherii successorem;* Veranum *autem et Salonium Eucherii successores merito inde expunctos a Savarone supra affirmavit ; proindeque nulli Verano inter Lugdunenses locum tribuendum putavit, et ad prioris sententiæ patronos propius accessit, quam ad secundæ.*

Exponitur tertia. Argumenta Severtii pro hac

37 *Tertia opinio* Veranum *ac Salonium Eucherii filios, patri in Lugdunensem cathedram ætatis ordine successisse contendit. Hanc totis viribus propugnare nititur Jacobus Severtius in editione secunda Chronologiæ Historicæ num.* 22 *et* 23, *ac de Salonio quidem primo loco agens sic loquitur :* Campegius ac Sarrazinus in suis quibusque formulis eumdem Salonium Lugduni* tribuunt, quem proxime faciunt secutum divum Eucherium. Nempe suas ejusmodi Tabellas et seriem deprompserunt ex vetusto Homiliario ecclesiæ sancti Irenæi, vix errori obnoxio. *Citat similiter Democharem lib. de Divino Missæ sacrificio cap.* XXVII, *ubi duplex exstat Lugdunensium archipræsulum Catalogus, prior desumptus est ex* E *Campegio, alter ex Sarrazino : in priori post novemdecim primos episcopos reliqui ita enumerantur :* 20 S. Eucherius. 21 Salonius. 22 S. Desiderius. 23 S. Veranus. 24 Patiens. 25 Africanus. 26 S. Rusticus. 27 S. Stephanus. 28 Lupicinus. 29 S. Viventiolus *etc. In secundo autem Catalogo hic ordo servatur :* 20 S. Eucherius. 21 Salonius. 22 S. Veranius. 23 Petrus. 24 S. Lupicinus. 25 S. Rusticus. 26 S. Stephanus. 26 Viventius *etc. S. Desiderio, cui in Campegii Catalogo locus vigesimus secundus assignatur, in Sarrazini Tabulis conceditur dumtaxat quadragesimus primus, Africano nullus.*

* *forte* Lugduno

ex vetustii catalogii;

38 *Mireris sane studiose lector binas Tabulas seu Catalogos, quos, teste Severtio, Campegius et Sarrazinus* deprompserunt ex vetusto Homiliario... vix errori obnoxio, *tum hic, tum alibi, ut patebit consulenti Democharem, usque adeo ab invicem discrepare ; et inde facile concipias, cur iis fidem abrogandam judicarit Savaro supra laudatus, curve visi sint vitiosi Bollando, et aliis. Certe non omnes episcopos, iis Catalogis contentos, Lugdunenses fuisse, manifestum fiet ex S. Desiderio, quem numquam istam cathedram* F *occupasse ostendam infra, ubi secundæ opinionis momenta discutienda venient : neque enim hoc loco id fieri necesse est : Nam licet demus tantisper, neminem iis Tabulis contineri, quin Lugdunensem cathedram tenuerit, ac revera S. Eucherio obtigisse successorem nomine Salonium, et huic Veranum, multa sunt, quæ prohibent, quominus credamus, eosdem illos fuisse, quos Eucherii filios superius probavimus; sicut facile patebit ex solutione quorumdam argumentorum, quæ profert Severtius agens de* S. Verano *num.* 23 § 2.

aliisque monumentis

39 *Adducit primo Breviarium Lugdunense, quod* S. Verani *officium indicit* 3 *Idus mensis Novembris : deinde Martyrologia Bedæ, Adonis, et Usuardi,* qui omnes, *inquit,* eum pari die Lugdunensem protopastorem insigniunt : *Hæc rursus examinabuntur infra, ubi de secunda opinione agendum erit, nam ex iis similiter tantum erui posset, Veranum aliquem Lugduni sedisse, non determinate cum* Veranum, *quem Severtius Eucherii filium existimavit. Tertio profert verba Gennadii superius a nobis recitata ;*

Disseruit

AUCTORE J. P.

Disseruit *(Eucherius)* ad personam filiorum Salonii et Veranii postea episcoporum *etc. et mox subdit* : Ubi certe vox POSTEA EPISCOPORUM absolute sumpta, et absque ullo consignante spiritualis præfecturæ loco, digito monstrat eosdem filios vicissim exstitisse Lugdunenses episcopos. *Hinc ulterius concludit, contra Savaronem et Barralem*, Veranum *istum vel non præfuisse Ecclesiæ Venciensi, vel ad summum canonica transmutatione inde ad Lugdunensem cathedram assumptum fuisse. An legitime ex Gennadii textu deducta sit illatio prima, lectori definiendum relinquo. Secundæ conclusionis utramque partem evidenter falsam reddit vetus Venciense Martyrologium num.* 3 *citatum, cujus verba majoris claritudinis ergo hic repeto.* In Galliis, civitate Venciensi depositio B. Verani, episcopi Venciensis, qui fuit monachus Lyrinensis, discipulus B. Hilarii abbatis dictæ insulæ, et postea episcopi Arelatensis : qui B. Veranus sepultus est in eadem ecclesia Venciensi in sarcophago marmoreo in pariete defixo, qui multis virtutibus et miraculis claruit, ac de nobili prosapia ortus in pace quievit 4 Idus Septembris.

B

formata discutiuntur,

40 *Sane adjuncta omnia, primo cœnobii Lerinensis, ex quo vocatus dicitur ad episcopatum Venciensem haud procul inde dissitum, secundo S. Hilarii, cui certe in dicto cœnobio convixit, quemque, sicut frater Salonius, magistrum habuit, tertio nobilitas stirpis, ita depingunt* Veranum *Eucherii filium, de quo loquitur Gennadius, ut, qui ea verba viderit, nullus, quod sciam, scriptorum de alio Verano intellexerit, vel, meo judicio, intelligere merito potuerit. Merito etiam dubitare nequeo, quin ea legerit Severtius apud Savaronem et Barralem, quos citat; sed quid causæ fuisse dicam, cur ea nec attigerit, nec eorum vim elidere conatus fuerit ? An hanc fortasse non persensit ? Equidem id malim suspicari, quam credere, quod quidem vim eorum perceperit, sed cum nil occurreret tantæ auctoritati elevandæ idoneum, tutius judicarit eum lapidem non movere, ne tot undequaque conquisita argumenta sponte sua corruerent ; quoniam ibidem dicitur* Veranus *Venciæ mortuus, et in ejus ecclesia sepultus, ac per consequens ad Lugdunensem cathedram numquam inde translatus. Accedit, quod hujusmodi translationes episcoporum ex una sede in alteram usitatæ non fuerint primis Ecclesiæ seculis, nec earum vel unum*

C

exemplum iis temporibus in Gallia reperiri putant Tillemontius et Galliæ Christianæ novissimi editores, præterquam in episcopis a sua sede depulsis.

et ut inepta rejiciuntur.

41 *Videtur tamen Severtius velle producere hujusmodi exemplum in SS. Sacerdote et Nicetio seculi* VI *episcopis. Nam postquam asseruit,* S. Veranum *Eucherii filium vel numquam Venciæ sedisse, vel inde Lugdunum transiisse, sic prosequitur :* Unde consecutus est patrem demittentem Salonius, et deinde fratrem conferentem Verannius, eo iterum ritu, quo S. Nicetius pariter Lugdunensis præeuntem habuit S. Sacerdotem patruum suum resignantem. *Sed si hoc voluerit Severtius, multum profecto discriminis est. Non occupabat S. Nicetius sedem alteram, nec episcopus erat, cum patruo subrogatus est. Audi S. Gregorium Turonensem in Vita S. Nicetii edita a nobis tom.* I *mensis Maii ad diem* 2, *pag.* 96 *:* Ægrotante Sacerdote Lugdunensi antistite in urbe Parisiaca... voluit rex *(Childebertus)* usque ad ejus lectulum proficisci

D

et visitare infirmum. Cui venienti ait episcopus... precor, ut... unam petitionem... libenter indulgeas. Et ille, Pete, inquit, nam quod volueris obtinebis. Rogo, ait, ut Nicetius presbyter nepos meus ecclesiæ Lugdunensi substituatur episcopus *etc. Occupasse Salonium et* Veranum *sedem alteram antequam ille patri, hic fratri substitui potuerint, affirmat ipsemet Severtius ad annum* 454, *num.* 22, § 3. Quando, *inquit,* Eucherius litteras ad filios episcopos exarabat, ipsi quidem alibi Pontificalia vere gestabant ; at nihil incommodi est, quin lapsu temporum, et succedentibus annis Salonius canonico transmigrationis jure ex altera sede Lugdunum ad secundas spirituales nuptias convolarit, patre deficiente. *Igitur S. Nicetio ex una in alteram sedem, eamque ditiorem et nobiliorem non fuit transmigrandum, ut patruo subrogaretur ; fuisset transmigrandum Salonio et* Verano, *si ad Lugdunenses infulas fuissent evecti. Porro de translationibus seu transmigrationibus episcoporum ex minoribus sedibus ad majores prolixe disserit Thomassinus de Veteri et nova Ecclesiæ disciplina tomo* II, *lib.* II, *cap.* LX *et seqq., quem si consulat studiosus lector, non tam facile eas seculo* V *factas fuisse cernet, quam quidem supponit Severtius.* E *Reliqua hujus auctoris argumenta, aut nullius momenti sunt, aut, veluti pleraque jam relata, id unum efficere nata, ut non improbabilis sit eorum opinio, qui Veranum, a Sancto nostro Eucherii filio distinctum, Lugdunensibus episcopis annumerandum existimant, de quibus nunc.*

§ V. Examinantur secundæ opinionis momenta, eisque opponuntur rationes, ob quas prima opinio probabilior censetur.

F

Confuse et obscure secundam sententiam plerique propugnant ;

P*lures quidem primo intuitu habere visa est patronos opinio secunda, quæ* S. Veranum *Venciensem discernit a Lugdunensi ; verum dum eorum rationes attentius perspiciuntur, ipsimet plerique confundunt, quos distinguendos docent. Sic Sammarthani fratres tomo* III *Galliæ Christianæ* S. Veranum *inter Vencienses episcopos quarto loco recensentes, Eucherii filium fuisse tradunt, et S. Hilarii ac Salviani discipulum, Venciæque sepultum coli* 10 *Septembris : et demum subjungunt :* Non *(est)* confundendus cum Verano Lugdunensi. *Cum autem tomo primo agunt de Verano Lugdunensi sic habent :* De illo etiam scripsit Gennadius cap. LXIII de Viris illustribus. *Quod soli* Verano *Eucherii filio convenire supra demonstratum est. Eodem pene modo processit Claudius Robertus in Gallia Christiana. Item eminentissimus Baronius, qui in Notis Martyrologii Romani ad diem* 19 *Octobris ita scribit :* Fuit ejusdem nominis episcopus Lugdunensis, de quo inferius ad tertium Idus Novembris. Fuit præterea alius S. Veranus episcopus Venciensis ex monacho

AUCTORE J. P.

A monacho Lerinensi, discipulus S. Hilarii Arelatensis episcopi : quievisse ponitur in Domino quarto Idus Septembris. *Tum in Notis ad diem 11 Novembris similiter hæc habet de Verano Lugdunensi :* Hunc illum putamus Veranum, cujus meminit Gennadius de Viris illustribus cap. LXIII et LXVII. *Sed* Veranus, *cujus meminit Gennadius, non alius est a* Verano *Lerinensi monacho S. Hilarii discipulo : ergo nec alius Lugdunensis a Venciensi.*

nitide ac distincte Theophilus Raynaudus ex Martyrologiis,

43 *Theophilus Raynaudus num.* 35 *laudatus in hac obscura ac difficili materia distinctius et cautius procedit; nihil eorum, quæ primæ sententiæ propugnatores soli* Verano *Venciensi attribuenda contendunt, suo Lugdunensi adscribit. Fatetur igitur* S. Veranum *Eucherii filium, Hilarii et Salviani discipulum, de quo scribit Gennadius locis citatis, et ad quem S. Hilarus Pontifex memorandam infra epistolam destinavit, Venciæ sedisse; at alium ab illo Veranum eodem tempore Lugdunensi ecclesiæ præfuisse arbitratur. Neque, ut hanc opinionem tueatur, adducit vetus Homiliarium ecclesiæ S. Irenæi, Campegii et Sarrazini apud Democharem Catalogos, vel Lugdunense Breviarium, quæ sane æque consulere* B *potuit ac Severius, consuluitque procul dubio; ac proin ea potiore jure in medium prolaturus fuisset quam idem Severtius, si inde quid certi erui posse judicasset. Solis itaque nititur Martyrologiis Romano, Bedæ, Usuardi et Adonis, quibus ne quidem adjungit Hieronymiana quædam antiqua; quantumvis ea ad diem* 11 *Novembris Lugduni* S. Veranum *annuntient; fortasse quia illam annuntiationem postea dictis Hieronymianis adjectam existimabat. Existimavit id certe Lucas Acherius, quandoquidem in Martyrologio vetustissimo, quod S. Hieronymi nomine insignitur, eam annuntiationem alio charactere expresserit, ut videre est tomo* II *Spicilegii novæ editionis pag.* 21 *Id ipsum fecit Florentinius in suo Hieronymiano vetustiori, in cujus Notis insuper subjungit :* Ex additis ad vetustius Martyrologium non dubitarem.

quæ Lugduni memorant Veranum episcopum.

44 *Audiamus itaque primo allegata a Raynaudo Martyrologia, tum quid eis reponant primæ opinionis assertores. Ado et Usuardus ad prædictum diem* 11 *Novembris habent :* Lugduni sancti Verani episcopi, cujus vita fidei et virtutum meritis fuit illustris. *Eadem habet verbis totidem Romanum hodiernum. Bedæ Martyrologium hic* C *prætereo, utpote in cujus puriori textu et Flori auctariis, editis ab Henschenio et Papebrochio ante tomum* II *Martii,* S. Veranus *non reperitur. Innuunt verisimiliter Raynaudus aliique, qui Bedam citant, Martyrologium, præfixo Bedæ nomine, vulgatum a Christophoro Plantino; sed hoc Bedæ perperam affictum fuisse, eruditorum hodie omnium mens est. Citatis Martyrologiis subnectit laudatus Raynaudus responsum ad argumentum Savaronis, expungentis ex Lugdunensium præsulum albo* S. Veranum, *quia is eodem tempore Venciæ sedisse, ibidemque diem obiisse manifeste traditur, quam consecutionem plane irritam esse merito contendit Raynaudus,* cum res sit admodum frequens, ut duo variis in locis simul sedeant cognomines episcopi. *Scriptoris hujus assertio, sicut patet, non caret suo pondere. Videndum restat, quomodo illud opinionis primæ propugnatores nitantur elevare.*

Ratio contra ejusdem ibidem episcopatum

45 *Primo propter rationes et testimonia relata a nobis et admissa a Raynaudo contra Severtium a vero prorsus absimile esse aiunt, Eucherio successores fuisse* Veranum *et Salonium filios. Secundo nec satis verisimile esse credunt, fuisse Eucherio proxime substitutos Veranum et Salonium ab ejus filiis distinctos; quod tamen in Raynaudi sententia necessario esset admittendum, quandoquidem non tantum in Campegii et Sarrazini Tabulis, verum etiam in tribus antiquis Catalogis editis a Chiffletio nostro parte* I *Paulini illustrati pag.* 82, *tam Salonii nomen invenitur, quam* Verani, *hoc ordine :* 19 Eucherius; 20 Salonius; 21 Veranius. *Quapropter notatos in his catalogis* Veranum *et Salonium, uti et* Veranum *in Martyrologiis ad diem* 11 *Novembris, vere Eucherii filios fuisse volunt contra Raynaudum, numquam tamen Lugdunenses archipræsules adversus Severtium.*

allata a primæ sententiæ assertoribus,

46 *Nodum ita explicant : Tanta erant, inquiunt, ecclesiæ Lugdunensis erga episcopum suum Eucherium veneratio, tantus amor, ut ambos filios ejus virtutibus ac meritis illustres, in suos quasi adoptans, diptychis suis insertos voluerit, sicut S. Cyrilli Mopsuestenis, et SS. Ambrosii, Martini atque Augustini nomina Arelatensibus diptychis inscripta leguntur. Illis diptychis in errorem inducti sunt verisimiliter catalogorum auctores, cum utrique Fratri inter ejusdem ecclesiæ antistites locum concesserunt, et martyrologi* E *cum Lugduni annuntiarunt* S. Veranum, *quem ibi ut Sanctum coli noverant. Venciæ episcopum fuisse forte ignorabant. Forte etiam, addit Tillemontius, huic Sancto die* 11 *Novembris consecrata fuit ecclesia seculo* V *vel* VI, *atque idcirco eo die notata ejus festivitas. Conjecturæ sunt istæ dumtaxat, sed, ut supra innui, mihi prorsus probabiles: maxime quia, fatente ipsomet Raynaudo, quæcumque de* S. Verano *ab antiquis scriptoribus produntur, soli Venciensi conveniunt, et nihil de altero cognomine Lugdunensi episcopo litteris commissum fuit præter nudum nomen in Tabulis citatis, atque ea, quæ in Martyrologiis memorantur.*

et alia ex Martyrologiis, in quibus similiter Lugduni memoratur S. Desiderius:

47 *Adde, quod non adeo solitum habeat fundamentum Raynaudus pro episcopatu Lugdunensi ex allegatis Martyrologiis; nam quando hujusmodi verbis :* Lugduni sancti Verani episcopi, *nihil additur, manifeste quidem significatur cultus illo determinate loco; non semper, præsertim cum justa ratio dubitandi est, definitur sedes episcopalis. Unde Castellanus in Martyrologio universali ad sæpe dictum diem* 11 *Novembris verbis iisdem usus, voci* episcopi *notulam adjecit,* F *addiditque in margine voces sequentes :* Venciensis ex die 9 Septembris. *Neque putes id gratis asseri, nullaque suppetere exempla in antiquis Martyrologiis. Unum accipe eo ad propositum nostrum aptius, quod ad eamdem sedem Lugdunensem pertineat. Venerabilis Beda in Martyrologio puriori vulgato a nobis ante tom.* II *Martii ita annuntiat S. Desiderium, cujus supra mentio facta est :* Eodem die *(3 Idus Februarii)* Lugduno Desiderii episcopi. *Bedam sequitur Wandelbertus :* Ternis hinc Desiderius Lugduna coronat mœnia. *Usuardus item ad eumdem diem:* Apud Lugdunum natalis sancti Desiderii episcopi et confessoris. *Martyrologium Gellonense apud Acherium supra laudatum pag.* 27, *et Augustanum apud nos post tomum* XII *Junii :* Lugduni Desiderii episcopi. *Denique Martyrologium reginæ Sueciæ ibidem :* Lugduno Desiderii episcopi. *Mitto Hagiologium Franco-Gallicum, et Martyrologia alia, quæ jam recitatis consonant. Similiter in Romano hodierno talis est*

AUCTORE J. P.

est annuntiatio ad diem 3 Februarii : Lugduni sanctorum Lupicini et Felicis itidem episcoporum.

quem, licet et alia id suadeant, ibidem episcopum fuisse,

48 *Habes hic studiose lector annuntiationes plane similes iis, quibus pro archipræsulatu* S. Verani *nititur Raynaudus; ex his tamen idem deducere ausus non est pro SS. Desiderio et Felice; utrumque episcopum agnoscit; ad hujus sedem incertam esse ait, illius vero Viennam; additque Usuardino Martyrologio deceptos fuisse, qui S. Desiderium Lugdunensibus episcopum attribuerunt. Unde saltem consequitur, quod unice intenderam, ex hujusmodi Martyrologiorum verbis non semper elici posse, sanctos episcopos illi diœcesi præfuisse, in qua annuntiantur, ut videtur supponere laudatus auctor, nihil præter ea afferens pro sua sententia. Verum, inquis, aliunde constat, S. Desiderium Viennæ, non Lugduni episcopatum gessisse. Fateor; sed quid vetat duplicem Desiderium fingere, potius quam duplicem* Veranum? *Sane ad diem* 11 *Februarii in citatis jam Fastis nulla Viennæ mentio fit; in Usuardino dictus dies S. Desiderio natalis scribitur, et idem Sanctus nonnisi confessoris titulo insignitur : a Campegio in Catalogo inter archipræsules Lugdunenses statuitur* B *ante S. Patientem, qui teste Raynaudo sedit sub annum* 470*; imo S. Desiderii corpus adhuc Lugduni asservari creditum est seculo* XIV, *ut mox patebit. Contra S. Desiderius, Viennensis antistes, martyr fuit, occisus in Lugdunensi territorio, anno* 608, *die* 23 *mensis Maii, quo in plurimis Martyrologiis annuntiatur, et a nobis data sunt ejus Acta ex auctore coævo; denique sancti hujus martyris corpus annis circiter decem post passionem deportatum est Viennam. Hæc profecto nata sunt materiam subministrare cupienti adstruere S. Desiderium seculo* V *Lugduni episcopum et confessorem, distinctum a Desiderio seculi* VII *Viennensium antistite et martyre. Addi possit ad eludendas difficultates illis oppositas, quod a scriptoribus quibusdam perperam confusi fuerint, adaptantibus posteriori Desiderio, in Lugdunensi diœcesi passo, quidquid de alterutro seu ex scriptis sive ex traditione receperant.*

recte negat Raynaudus et ipsemet Severtius, unde hic ostenditur,

49 *Desiderium tamen inter Lugdunenses archiepiscopos hodie, quod sciam, admittit nemo; per errorem id olim ab aliquibus factum fuisse diximus in Commentario prævio ad ejus Acta ad citatum diem Maii; idem asserit Raynaudus, et, quod mireris, ipsemet Severtius; apud* C *quem Campegii Tabulæ pro Salonio et* S. Verano *tantæ auctoritatis, nullam pro S. Desiderio fidem faciunt :* Desiderium, *inquit num.* 38, § 4, insulse arbitratur *(Campegius)* exstitisse Lugdunensem. *Tum prolatis nonnullis, uti ipse vocat, demonstrationibus, pergit in hunc modum :* In his omnibus allegatis rite sequitur, tum quod recentiores Rubricæ hodierni Breviarii Lugdunensis, ex errore chalcographi vel non advertentibus hoc seculo hominibus, hæc statuerint : « In nativitate Desiderii episcopi Lug- « dunensis et confessoris » : tum quod ad ejus collectas jubeatur proferri ATQUE PONTIFICIS. Quasi velit locus mente concipere Desiderium ad Lugdunense fastigium spectasse. At nihil minus. *Unde perspicias, quam parum constans fuerit laudatus scriptor, amplectens auctoritatem monumentorum, cum suæ opinioni adstipulantur, negligens cum adversantur. Operæ pretium fuerit simile ejusdem scriptoris in eadem materia exemplum subjicere, ex quo simul cognoscat lector, quod de corpore S. Desiderii supra monui.* D

eadem omnino documenta probare, dum favent sibi; reprobare dum adversantur.

50 *Producit num.* 23, § 6 *diploma editum anno* 1337 *a Guilielmo de Sura Lugdunensium archipræsule, idque septimam ultimamque pro Sancti nostri archiepiscopatu demonstrationem appellat. Enumerantur primum in eo Sanctorum corpora et reliquiæ ecclesiæ S. Nicetii his verbis :* Reliquiæ gloriosissimorum Christianæ fidei principum beatorum 48 Martyrum, necnon Barbarini, Viventioli, Genesii, Aureliani, Rustici, Cicarii, Desiderii, Verani et Nicetii confessorum corpora in dicta ecclesia coruscantibus miraculis requiescunt, et aliorum beatorum Martyrum, Confessorum etc. reliquiæ ibidem reverenter habentur *etc. Deinde indulgentiæ conceduntur* omnibus vere pœnitentibus et confessis... qui ad ecclesiam præfati sancti Nicetii causa devotionis accesserint in festivitatibus.... beatorum.... 48 Martyrum, ac gloriosissimorum confessorum Barbarini, Sacerd., Viventioli, Genesii, Oreliani, Rust., Cicar., Dosiderii *(procul dubio* Desiderii) Verani et Nicetii quondam primæ Lugdun. eccles. sanctorum Antistitum *etc. Mox Severtius :* En, *inquit*, amplissimi latitudine indulgentiarum characteres... pariterque adest sanctus Veranus Lugduni palam dictus antistes. *Sed obsecro,* E *numquid non æque aperte postrema diplomatis verba conveniunt SS. Desiderio et Barbarino, quam* S. Verano? *Cur igitur pro hujus archiepiscopatu Lugdunensi demonstrationis vim continent, non item pro illorum? Nam S. Desiderius, ut jam vidimus, a Severtio et aliis passim ex Lugdunensium serie expungitur, S. Barbarinus vero neque a Severtio neque a quovis alio ei insertus legitur.*

Quæ apud Severtium de corporibus Desiderii Viennensis et Verani nostri,

51 *Porro, quod de corpore S. Desiderii dicitur in allato diplomate, certe de Viennensi episcopo et martyre intelligi nequit, utpote cujus integrum corpus multis ante editum decretum seculis Viennam translatum fuit, sicut constat ex Actis translationis conscriptis ab Adone, et excusis a nobis tom.* V *mensis Maii, pag.* 254. *Neque videtur dici posse, quod per corpus ejus dumtaxat particula aliqua seu reliquiæ designentur; nam huic interpretationi obstat expressa distinctio reliquiarum sanctorum Martyrum, et corporum sanctorum Confessorum. Quid igitur de corpore* S. Verani, *quod similiter ibidem asservari asseritur? Audi Severtium citato numero,* § 5 : Præfata ecclesia *(S. Nicetii)* Officium duplex Ecclesiasticum quotannis pro eo (S. Verano) reddit Numini, non quo die natalitia ejus celebrant Martyrologia, F quia universalis Ecclesia jam tunc præventa est Officiis D. Martino confessori debitis, sed crastina statim die S. Verannius illic coli cernitur. Id vero sic usu proteritur, in signum, quod hujus ac patris *(Eucherii)* fratrisque *(Salonii)* reliquiæ cum D. Photini corpore in eo sacro primarioque domicilio credantur repositæ ex veteri traditione, licet antistes Thabariensis missus *(in margine notatur annus* 1308) ad recognoscendas illic sacrosanctas reliquias, non deprehenderit humata ibidem ista quatuor vetustiora corpora; at bene novem alia paulo tempore posteriora, quæ ab archipræsulibus SS. Rustico, Viventiolo, Sacerdote et aliis exordium trahunt ex horum facta illic mentione.

52 *Mirum sane non est, non fuisse ibidem deprehensum saltem* S. Verani *vetustum corpus, cum allegata a Severtio vetus traditio manifeste erronea sit; nam* S. Veranum, *Eucherii filium et Salonii fratrem, Venciæ sepultum fuisse probatum est supra. Dictum igitur diploma eadem traditione*

A *ditione nixum haud dubie pro asserta* S. Verani *corporis in ecclesia Lugdunensi existentia, et similibus fundamentis pro ejusdem Sancti, imo et SS. Barbarini et Desiderii ibidem archipræsulatu, nullam mihi fidem facit, nedum aptum apparet formandis demonstrationibus. Credo equidem, idem ante me sensisse cum suis asseclis Raynaudum, ut vel propterea abstinuerit a citando dicto diplomate, alioqui ejus sententiæ confirmandæ valde idoneo. Sed hæc operose satis discussa sunt; superest, ut, quæ mea opinio sit, paucis expromam. Tertiam, Severtii scilicet, sententiam mihi omnino improbabilem esse jam insinuavi. In secunda vero, quæ Raynaudi nostri est, quæque non omni videtur destituta pondere, tot se difficultates produnt, ut ei primam prorsus præferam: ac proinde quæcumque in Martyrologiis ad diem* 11 *Novembris, in Lugdunensibus dyptichis et monumentis, atque alibi de* S. Verano *ejusque cultu memorantur, non de alio, quam de* Verano *Eucherii filio, Venciensium episcopo dicta existimo, adoptoque rationes ex primæ sententiæ propugnatoribus recitatas num.* 36. *Sicubi tamen hæc displicuerint, documenta is certiora dignetur nobis subministrare, mutaturis haud ægre judicium* B *nostrum ad diem hujus mensis* 28, *cum eadem redibit quæstio de Salonio, qui, sicut monui, non tantum apud Democharem, verum etiam apud Chiffletium tribus antiquis præsulum Lugdunensium Catalogis inscribitur.*

ac de hujus archiepiscopatu traduntur, nullam fidem faciunt. Eligitur prima sententia.

§ VI. Agit per litteras cum Leone PP. Controversiæ exortæ inter quosdam Galliæ episcopos ei committuntur ab Hilaro Leonis successore. Annus emortualis incertus.

C **J***uxta modo electam a nobis sententiam, unicus seculo* V *floruit in Gallia* S. Veranus *episcopus. Nam Veranus Cavillicensis seu Cabellicensis (de Cavaillon) et alter quem Baronius, an sat recte non disquiro, episcopis Cabilonensis (de Châlons-sur-Saône) annumerandum observat, sicut retuli num.* 1, *pertinent ad finem seculi* VI. *De nostro igitur accipienda sunt, quæcumque præter allata hactenus de* S. Verano *in veteribus monumentis, seculi* V *characteribus notata, reperiuntur. Occurrit primo epistola quam ipse cum Salonio et Ceretio ad Leonem Papam destinavit circa annum Christi* 451. *Exstat ea apud Sirmondum tom.* I *Conciliorum Galliæ pag.* 92 *sub hac inscriptione:* Domino sancto, beatissimo Patri et Apostolica Sede dignissimo Papæ Leoni, Ceretius, Salonius et Veranus: *et eidem Sanctus noster tertio loco sub hac formula subscriptus legitur:* Veranus cultor vestri Apostolatus, Beatitudinem vestram saluto, et, ut pro me oretis, peto. *Dictæ epistolæ occasionem præbuit epistola ejusdem summi Pontificis ad S. Flavianum episcopum Constantinopolitanum contra hæresim Eutychianam primum conscripta, deinde cum aliis episcopis Orientalibus et Occidentalibus velut antidotum contra hujus venenum communicata. De hac in sua Pontifici grates agunt memorati tres præsules Galli, descriptam ad eumdem dirigunt, rogantque, ut eam relegat, et si in aliquo corrigendam judicet, corrigat, correctamque remittat. Hinc mire elucet Sancti et sociorum episcoporum fidei candor,* cum licet doctissimi essent, *verba sunt Cardinalis Baronii ad annum* 449, *num.* 44, eamdem encyclicam epistolam exscribentes, maxime timerent, ne vel in apice uno a fide scripta a Romano Pontifice discreparent. Tantus enim apud eos vigebat erga supremum Antistitem cultus et observantia, ut ab ejus decretis vel tenui linea declinare, ducerent esse sacrilegum atque impium, et a veritate omnino deficere. *Epistolam autem illam encyclicam multis laudum præconiis celebratam subdit ibidem Eminentissimus, quem consulat curiosus lector.*

Scribit ad Leonem PP. super epistola ejus contra Eutychianos,

AUCTORE J. P.

54 *Scripsit item alias ad nominatum Pontificem Sanctus noster super negotio quodam pertinente ad jura metropolitani Provinciæ Alpium maritimarum, sicut docemur ex epistola* IV *Hilari Papæ, in qua ipsi et Leontio ac Victuro episcopis delegat controversiam ortam inter Ingenuum Ebredunensem, et Auxanium, nescio cujus civitatis episcopum. Hilarus dictam epistolam ita inscribit:* Dilectissimis fratribus Leontio, Verano, et Victuro episcopis. Hilarus Papa. *Eamdem sic orditur:* Movemur ratione justitiæ, quæ licet ab omnibus, qui recta sapiunt, debeat custodiri, tum præcipue Domini sacerdotibus non est temere negligenda, quorum ceteros informari convenit institutis. Frater igitur et coepiscopus noster Ingenuus Ebredunensis, Alpium maritimarum provinciæ metropolitani semper honore subnixus, in præjudicium suum, sicut adnexa declarant, quædam nos, petente fratre et coepiscopo nostro Auxanio, statuisse commemorat, quæ universis in hac causa defensionibus contrairent. Siquidem relationibus in nostro judicio recensitis, quas frater et coepiscopus noster Veranus ad sanctæ memoriæ decessorem meum cum ceteris provinciæ sacerdotibus misit etc.

et iterum pro jure Ebredunensis archiepiscopatus; hanc causam Hilarus Leonis successor ipsi E

55 *Quamvis hujus loci non sit pluribus illam controversiam examinare; de qua videri possunt Tillemontius in Monumentis Historiæ Ecclesiasticæ tom.* XV *pag.* 820, *et tom.* XVI, *pag.* 43, *Gallia Christiana recens edita tom.* III, *col.* 1272, *et quæ post hunc Commentarium dicenda in S. Hilaro. Unum tamen juverit notasse contra Severtium; dum ita scribit in Opere aliquoties laudato, num.* 23, § 3: Hunc Verannium pervenisse ad ingentem quempiam Galliæ præsulatum, utpote ad Lugdunensem, jam pridem defuncto tunc patre Eucherio magno, instigat ipse Papa (*Hilarus*) ex epistola a se missa ad Veranum, Leontium, et Victurum episcopos. Ubi certe, quia Verannium scripto antecedere facit reliquos, colligere est, eumdem ergo occupasse illo tempore eminentem in Gallia episcopatum præ ceteris consequenter adnominatis, et pluribus tacite prætermissis. *Et paulo inferius recitatis his epistolæ verbis:* Coepiscopus noster Veranus ad sanctæ memoriæ decessorem meum cum aliis provinciæ sacerdotibus misit *etc., subnectit:* In qua periodo adverte, lector, quod dum Pontifex Verannium vocat ejus coepiscopum, intendit ipsum speciali aliquo gradu insignire

F *per litteras, ex quibus Severtius ejus perperam concludit archiepiscopatum Lugdunensem.*

AUCTORE J. P.

gnire supra comprovinciales. *Nam primo apud Sirmondum et Labbeum in editione conciliorum diserte legitur a nobis inscriptio:* Dilectissimis fratribus Leontio, Veranno et Victuro episcopis Hilarus Papa: *unde si quid valeat Severtii ratiocinium, directe oppositum inferre liceat,* Verano *nempe et Victuro dignitate antecessisse Leontium, quem alii Arelatensem, alii Forojuliensem antistitem fuisse contendunt. Verum ea ratiocinandi forma uti non juvat; quandoquidem Victurus, cui hic tertius tantum locus conceditur, in epistola ejusdem Pontificis* 11 *reliquis omnibus præferatur hoc ordine:* Dilectissimis fratribus Victuro, Ingenuo, Ydacio, Eustasio, Fontejo, Viventio, Eulalio, Verano, Fausto, Auxanio, Proculo, Ausonio, Paulo, Memoriali, Cælestino, Projecto, Eutropio, Avitiano, Urso, et Leontio Hilarus. *Ubi vides dignitatis ordinem a Pontifice non observari. Secundo altera ejusdem animadversio plane futilis apparet; idem enim Pontifex in epistola sua* VIII *similiter fratrem et coepiscopum suum appellat Faustum Regiensem episcopum, archiepiscopatus Aquensis suffraganeum.*

ac duobus aliis episcopis delegat.

B 56 *Tertio denique ex recitata periodo elicitur potius* Veranum *fuisse episcopum Venciensem, cum agatur causa Ingenui* Ebredunensis Alpium maritimarum provinciæ metropolitani, *cujus suffraganeus erat Venciensium Antistes. Equidem ex toto epistolæ contextu rem sic concipio: Sedente Leone, metropolitani jura imminui passus fuerat Ingenuus;* Veranus *vero* cum ceteris Provinciæ, *utique ejusdem Alpium maritimarum, sicut verborum naturalior sensus est,* sacerdotibus, *episcopis suffraganeis, seu sponte sua, seu jussu Leonis ea, super materia relationes Romam misit, quibus perlectis, jus metropolitanæ ecclesiæ Ebredunensi assertum est, et ipse metropolita, sicut mox videbitur, reprehensus a Pontifice. Post Leonis obitum obrepsit Hilaro successori Auxanius, et decretum contrarium Leonis decreto obtinuit. Sed Ingenuus, memor haud dubie præteritæ reprehensionis tum ipsemet de statutis* in præjudicium suum *conquestus est apud Hilarum; hic re iterum examinata, relectisque relationibus ad decessorem suum missis a* Verano, *mutavit sententiam; quapropter ejusdem* Verani, *una et Leontii ac Victuri uti voluit ministerio,* vestræ, *inquiens,* caritati cognitionem adnexæ querimoniæ delegamus, ut nihil adversum venerandos canones, nihil contra sanctæ memoriæ de- C cessoris mei judicium valeat, quidquid obreptum nobis esse constiterit... habeat itaque pontificium frater et coepiscopus noster Ingenuus provinciæ suæ, de cujus dudum ab Apostolica Sede est illicita cessione culpatus *etc.*

Aliud ipsi ab Hilaro PP. negotium committitur:

57 *Exstat et altera S. Hilari Pontificis epistola, per quam non minoris momenti negotium committitur Sancto nostro. S. Mamertus Viennensium archiepiscopus, cujus Acta dedimus die* 11 *Maii, nescio, qua ratione ductus, episcopum ordinarat extra suos fines. Ægre id tulit Hilarus PP., et datis sub annum* 463 *ad Leontium Arelatensem litteris rem examinari voluit in synodo. Anno proxime sequenti certior factus de iis, quæ in synodo peracta fuerant, scripsit ad viginti episcopos,* primo ut per Veranum episcopum *(is titulus epistolæ præfigitur apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 1045) moneatur Mamertus, ut ab ordinationibus indebitis, ordinis sui et privilegiorum periculo, in posterum abstineat. Secundo, ut qui Deensibus a Mamerto consecratus est, Leontii Arelatensis episcopi, a quo consecrari debuit, arbitrio confirmetur. *In ipsa autem epistola sic loquitur memoratus Pontifex:* Unde nostræ moderationis nomen tenentes, ad Veranum fratrem et coepiscopum nostrum scripta direximus, ut prædictum *(Mamertum)* ex nostra delegatione conveniat, quatenus, quid de eo retuleritis, agnoscat. D

Inde elicitur, quanti fieret Romæ prudentia ejus et integritas.

58 *Ex allegatis epistolis facile eruimus, sanctum Episcopum nostrum præclarissimis virtutibus fuisse exornatum, scilicet fidei puritate, et, ut supra cum Baronio notavimus, erga summos Pontifices observantia ac veneratione; zelo ad conservanda ecclesiastica jura et canones; vitæ sanctitate, integritate morum, prudentia atque dexteritate in rebus peragendis, utpote propter quas haud dubie apud SS. Leonem et Hilarum tanta ejus fuit existimatio, ut in negotiis etiam difficillimis ejus potissimum operam adhibuerint. De ceteris sancti Episcopi nostri gestis nihil quidquam legitur apud veteres; incompertum nobis est etiam, quamdiu Venciensem ecclesiam rexerit, seu quo anno ejus regimen adierit, idemque cum vita deposuerit. Episcopum fuisse superstite patre Eucherio, id est, ante annum* 450, *circa quem hic vita functus creditur, eruditorum opinio est ex epistola* VIII *Salviani ad Eucherium, datæ a nobis num.* 26, *verbis sequentibus:* Jam dispensatione divina atque judicio etiam magistri ecclesiæ *(Barralis et Baluzius legunt* ecclesiarum) esse cœperunt *Salonius et* Veranus, *quæ passim de adito jam tum episcopatu intelliguntur. Juxta hanc autem interpretationem ulterius licet colligere, Sanctum nostrum Venciæ sedisse ab anno circiter* 441, *et fortasse etiam ante. Nam cum Salvianus de utroque fratre idem dicat; cœpisse nempe esse magistros ecclesiarum seu episcopos, indicium est, quod alter haud dudum ante alterum ad eam dignitatem fuerit evectus. Atqui Salonius anno* 441 *Arausicano I subscripsit episcopus;* Veranus *igitur credi potest circa eadem tempora Venciensibus præfuisse.* E

Incertum quamdiu vixerit,

59 *Porro vixisse Sanctum nostrum ad annum usque* 464 *constat ex epistola Hilari PP. citata num.* 57. *Putant auctores Galliæ Christianæ recens editæ, ipsum interfuisse concilio Arelatensi, quod a Leontio archiepiscopo congregatum fuit contra errores prædestinatianos. Idipsum suspicatus est præter alios Tillemontius tom.* XVI *Monument. Historiæ Ecclesiasticæ pag.* 422. *Et sane Lucidus presbyter inter episcopos, ad quos libellum de retractatione suorum errorum et fidei professione post dictum concilium direxit,* Veranum *nominat, quo non absimile a vero est designatum fuisse Sanctum nostrum, ac proinde juxta eam sententiam vitam protraxerit ultra annum* 476, *cui dictum concilium a plerisque affigitur. Vide tom.* IV *conciliorum col.* 1041 *et seq.* F

DE

A D

DE SANCTO HILARO PAPA

ROMÆ

COMMENTARIUS HISTORICUS. J. S.

§ I. Memoria Sancti in Fastis antiquis et neotericis : cultus ipsius vetustus, non tamen universalis.

ANNO 467. *Memoria Sancti hodie annuntiata in vetustis*

Memoriam S. Hilari *Papæ, quem etiam sæpe* Hilarium *nominatum videbimus, celebrant Martyrologia vetustissima ad hunc diem* 10 *Septembris. Hieronymiana apud Florentinium ita habent :* Romæ deposito B. Hylari Papæ, per quem Victor Ordinem Paschalem conscripsit. *Codex Epternacensis ibidem in Annotatis :* Romæ depositio Hilari
B episcopi. *Corbeiensis :* Romæ depositio B. Hilari Papæ. *Consentiunt alia contractiora a variis edita. Nam apud nos post tomum* VII *Junii Richenoviense et Corbeiense brevius* S. Hilari *depositionem eodem die memorant. Augustanum vero et Labbeanum habent* Hilarii Papæ : *quibus apud Martenium tom.* III *Thesauri anecdotorum consonant Antiquissimum, ut vocat, et Turonense. Apud eumdem tom.* VI *Collectionis amplissimæ col.* 645 *Martyrologium, quod Bedæ insignitum fuit nomine, hoc die habet :* Natale S. Hilarii Papæ.

et classicis Martyrologiis : tamen ab Adone,

2 *Usuardus memoriam* S. Hilari *hodie annuntiat hoc modo :* Romæ, beati Hilarii Papæ. *Rabanus :* Romæ depositio Hilari Papæ, per quem Victorius Ordinem Paschalem conscripsit. *Martyrologium Autissiodorense apud Martenium tom.* VI *collectionis amplissimæ col.* 720 *:* Depositio S. Hilarii Papæ. *Depositio* S. Hilari *Papæ ad hunc quoque diem annuntiatur in aliquot Martyrologiis, editis a Dominico Georgio post Adonis Martyrologium, videlicet in Fuldensi et in Ottoboniano. Ibidemque* S. Hilarus *Papa memoratur hodie in Kalendario Palatino Vaticano et in gemino Mediolanensi. Dubitatur, an Ado*
C S. Hilarum *Papam suo quoque inseruerit Martyrologio. Certe memoria ipsius ad hunc diem annuntiatur in aliquot codicibus Mss. Adoniani Martyrologii, et quidem primo loco, ut in Annotatis observat jam laudatus Georgius, qui ex tribus codicibus hæc verba dedit :* Romæ, depositio sancti Hilarii Papæ, per quem Victorinus Ordinem Paschalem conscripsit. *Mosander editioni suæ inseruit* S. Hilarum *tanquam ab ipso Adone memoratum. Verum Rosweydus eumdem rejecit in Appendicem, quod eum in suis codicibus non reperiret.*

ut probabilius videtur, omissa est.

3 *Existimat quidem Georgius* Hilarum *esse Adonis, quia habetur in Hieronymianis. At non omnia, quæ in Hieronymianis leguntur, adoptavit Ado ; imo paucissima ex iis desumpsit. Quare magis credo Adonis non esse data verba, cum quia Notkerus, qui Adonem præ oculis habuit, de* S. Hilaro *tacuit ; tum quia Martyrologiis Mss. frequentius Sancti aliqui adduntur quam ex iis deleantur. Recentiores martyrologi plerique* S. Hilarum *Papam etiam retulerunt ad hunc diem. Inter hos Baronius ita habet in Martyrologio Romano :* Romæ B. Hilari Papæ et confessoris. *Addit in Annotatis :* De quo Beda, Usuardus, Ado, et alii recentiores hac die. *Verum nec genuinum Bedæ Martyrologium de* Hilaro *meminit, nec Ado ipse Sanctum hunc suo Martyrologio inseruit, ut certe probabilius mihi videri jam monui. Plura ex recentioribus Martyrologiis huc non congero pro die* 10 *Septembris.* E

Ad alios quoque dies relata memoria Sancti.

4 *Refertur etiam memoria* S. Hilari *ad alios dies. Apud nos in Prætermissis ad* 20 *Februarii hæc observata sunt :* S. Hilarius Papa refertur hoc die in veteri Martyrologio monasterii S. Martini Treviris his verbis : « Romæ Hilarii Papæ « et martyris. » S. Hilarus Papa, qui quibusdam Hilarius est, sed martyr non fuit, refertur et ab aliis 21 Februarii, ut ibi dicemus. *In Prætermissis item ad* 21 *Februarii :* S. Hilarus, sive Hilarius, Papa hoc die adscriptus Florario Sanctorum, et Maurolyci, Galesinii, Canisii Martyrologiis, variisque Kalendariis, et Greveni ad Usuardum Auctario, ubi mendose martyr indigetatur. *Vera sunt, quæ hic observantur ; sed omnes recensiti martyrologi, nullo excepto,* S. Hilarum *rursum annuntiant ad* 10 *Septembris. Idem fit in Martyrologio præcedentibus antiquiore, quod edidit Martenius tom.* VI *Collectionis amplissimæ, ubi col.* 639 *ad* 20 *Februarii leguntur hæc verba :* Natalis S. Hilarii Papæ, *et ad* 10 *Septembris verba jam data :* Natale S. Hilarii Papæ. *Cur Trevirensia illa Martyrologia* S. Hilarum *memorent ad* 20 *Februarii, non invenio ; quemadmodum etiam ignoro, cur ab aliis recentioribus, et in Kalendariis aliquot ad* 21 *Februarii referatur.* F *Verum satis video id prodesse non posse ad obitum ipsius alterutro die figendum : nam si ille eruendus sit e Martyrologiis, longissime prævalebunt, quæ pro* 10 *Septembris laudata sunt.*

qui colitur in ecclesiis particularibus.

5 *De tempore, quo* S. Hilarus *cultu ecclesiastico honorari cœpit, nihil certi invenio. Adducta Martyrologia Hieronymiana, Rabanique et Usuardi utcumque persuadent, cultum illum esse vetustum, cœptumque verisimiliter ante seculum* IX *: at nihil magis determinatum ex illis potest colligi. Gelasius Papa infra laudandus, qui sedit sub finem seculi* V, Hilarum *vocat Papam* sanctæ memoriæ : *sed ea verba cultum non important. Quapropter, cum de vetusto cultu certiora nequeam adducere, huc solum transferam, quæ de hodierna veneratione scribit Piazza in Hemerologio sacro Italice scripto ad* 10 *Septembris.* Festiva, *inquit*, ejus memoria celebratur in ecclesia S. Laurentii extra muros, ubi venerationi est corpus ipsius : et in S. Joannis in Fonte apud basilicam Lateranensem, ubi

ipsius

AUCTORE J. S.

ipsius celebratur memoria ut insignis benefactoris duorum sacellorum lateralium et fundatoris. *Videbimus* § 8 *Sanctum in ecclesia S. Laurentii sepultum, et sacellum S. Joannis ab ipso constructum. Cultum universalem per totam Ecclesiam* S. Hilarus *numquam habuit. Hinc a sanctissimo Domino nostro Benedicto XIV in Opere de Canonizatione Servorum Dei lib.* III *cap.* XXXII *recensetur inter illos Pontifices, qui Martyrologio Romano adscripti sunt, Officioque ecclesiastico coluntur in particularibus aliquot ecclesiis, non vero per Ecclesiam universalem.*

§ II. Gesta S. Hilari ante pontificatum, præsertim in legatione ad pseudo-concilium Ephesinum.

B

S. Hilarus natione Sardus, idem est cum Hilaro diacono,

De *pueritia, juventute, ac prioribus* S. Hilari *gestis nihil reperimus memoriæ proditum. Apud Anastasium Bibliothecarium dicitur solum fuisse* natione Sardus, ex patre Crispino, *qui in Catalogo magis vetusto apud nos ante tomum* I *Aprilis pag.* 34 *vocatur* Crispinianus. *Scriptores passim omnes existimant*, S. Hilarum *Papam illum ipsum esse* Hilarum *diaconum, qui a S. Leone Papa legatus fuit missus ad concilium Ephesinum : nec video, cur ea de re merito dubitare possimus, licet antiqui scriptores siluerint, nec narraverint de* S. Hilaro *Papa, quod ante pontificatum fuerit legatus, nec de legato, quod deinde pontificatum fuerit adeptus. Etenim ratio temporis suadet eumdem esse, cum diaconum Romanæ Ecclesiæ et legatum eum fuisse noverimus anno* 449, *ac deinde etiam archidiaconum, ac demum Pontificem electum anno* 461. *Accedit inscriptio, quam S. Joanni Evangelistæ posuit* Hilarus *Papa in ædicula in ejus honorem constructa. Dedit hanc Baronius ad annum* 449 *pag.* 96, *asserens ædiculam fuisse conditam* S. Joanni Evangelistæ Ephesinæ civitatis patrono, *quod ipsius patrocinio liberatus esset periculo latrocinii Ephesini, ut inferius videbimus. Inscriptionem ipsam dabo* § 8.

C

quem S. Leo Papa anno 449 cum aliis duobus legatum misit ad Ephesinum concilium.

7 *Itaque primum* S. Hilari *factum, quod nobis innotuit, est legatio ipsius ad concilium Ephesinum anno* 449 *habitum. Synodum illam convocatam fuisse a Theodosio II imperatore, quia Eutyches anno* 448 *damnatus erat a S. Flaviano, jam dixi hodie in Commentario de S. Pulcheria* § 9, *ubi plura videri possunt de gestis in illo conciliabulo, quod frequenter vocatur* Ephesinum latrocinium. *Huc ea solum transferam, quæ proxime spectant ad* S. Hilarum. *S. Leo in Epistola* XXIX, *olim* XV, *ad Ephesinam synodum secundam de missis a se legatis ita scribit :* Fratres nostros, Julium episcopum, Renatum presbyterum, et filium meum Hilarum diaconem, cumque his Dulcitium notarium probatæ nobis fidei, misi ; qui vice mea sancto conventui vestræ fraternitatis intersint, et communi vobiscum sententia, quæ Domino sunt placitura, constituant. *Eosdem legatos iterum recenset S. Leo in Epistola* XXX *ad Pulcheriam augustam, et in* XXXI *ad Julianum Coensem episcopum. Verum ex tribus legatis duo tantum cum notario pervenerunt Ephesum, ut dicitur in Breviculo Historiæ Eutychianistarum apud Labbeum tom.* IV *Conciliorum col.* 1079 *his verbis :* Interfuerunt etiam *(concilio)* vicarii ab Apostolica Sede directi, Julius Puteolanus episcopus, Hilarus archidiaconus, quia presbyter Renatus in Delo insula morte præventus est. Adfuit etiam Dulcitius notarius.

D

Acta illius latrocinii potius quam concilii

8 *Quid legati in concilio egerint, abunde cognosci posset ex Actis, si illa fideliter essent conscripta. Verum non alia latrocinii Ephesini Acta habemus, quam quæ prælecta sunt in concilio Chalcedonensi, eidemque inserta. Acta autem illa nec plena esse nec fideliter scripta, tam mihi clarum apparet et certum, ut mirer a quopiam negari potuisse. Plena non esse, ostenditur ex scriptoribus coævis supparibus, ex quibus varia dabimus per legatos facta, quæ dictis Actis non sunt inserta. Fideliter non esse scripta, sed falsa quædam iis Actis contineri, evincit auctoritas patrum Chalcedonensis concilii, qui Acta illa, dum prælegebantur, frequenter adeo falsitatis accusarunt, ut Dioscorus demum col.* 131 *diceret:* Ex confessis omnia negare volunt. Dicant et hoc, quia nec præsentes fuimus. *Hinc Christianus Lupus in Scholiis et notis ad Canones part.* I *pag.* 498 *dixit,* mendacia et imaginaria *esse Acta illa Ephesina ; et sane non esse fideliter scripta, clare ostendit. Itaque Tillemontius, dum nota* 27 *in S. Leonem requirit* argumenta longe fortiora, *quam attulit Lupus, ut credat* falsa multa *Actis Ephesini latrocinii inserta esse, plus videtur credidisse Dioscoro, cui et in aliis patrocinatur, ut videbimus, quam Patribus Chalcedonensibus, qui contra Acta illa variis vicibus reclamarunt.*

E

per Dioscori notarios infideliter scripta sunt.

9 *Audiamus igitur, quo modo Acta conscribenda curaverit Dioscorus. Docet id Theodorus episcopus Claudiopolis, qui, postquam col.* 127 Orientales et qui cum ipsis reverendissimi episcopi clamaverunt *de Actis prælectis :* « Ista non « diximus. Ista quis dixit ? » *mox subjunxit :* Deducat *(Dioscorus)* notarios suos. Ejiciens enim omnium notarios, suos fecit scribere. Veniant notarii, et dicant, si ista scripta sunt, aut nobis præsentibus lecta sunt, aut si quis cognovit, et subscripsit. *Non obmutuit ad hæc Dioscorus, sed ostendit, trium, aut saltem duorum, qui id fatebantur, aliorum episcoporum notarios etiam scripsisse. At observandum, Juvenalem Hierosolymitanum et Thalassium Cæsariensem, qui agnoscebant suos quoque notarios scripsisse, fuisse præcipuos, qui in latrocinio Ephesino cum Dioscoro conspirabant ; ideoque prodesse eorum notarios non posse ad ostendendam Actorum fidem. Aliter tractabat Dioscorus eos, quibus non fidebat. Nam ibi col.* 130 *Stephanus episcopus Ephesinus de suis notariis hæc testatur in Chalcedonensi concilio :* Excipiebant notarii mei, Julianus, qui nunc est reverendissimus episcopus Lebedi, et Crispinus diaconus, et venerunt notarii reverendissimi episcopi Dioscori, et deleverunt tabulas eorum, et digitos eorum pene fregerunt, volentes tollere et thecas eorum : et neque eorum Actorum exemplaria accepi, neque novi de cætero, quid actum sit. *Mox sequitur* in pura charta *subscripsisse episcopos,* fustibus et gladiis *coactos. Quid prodesse poterat Dioscoro omnis illa violentia, si volebat, ut Acta vera, pura, et plena scriberentur ? Itaque sinemus Tillemontium in*

F

AUCTORE J. S.

A *in plena luce cæcutire, et magis credemus episcopis Chalcedonensis concilii, qui Acta illa variis vicibus falsitatis accusarunt, quam Dioscoro, qui ea per suos aut sibi adhærentium notarios conscribenda curavit.*

Legati Pontificis locum in concilio capere nolunt:

10 *Porro, etsi non dubitem, quin dicta Acta in aliquot saltem locis falsa sint, nolim idcirco credere nihil in illis veri esse. Hinc ex illis allegabo, quæ minus videntur suspecta. Ubi legati Ephesum venerant, diverterunt ad S. Flavianum, a quo honorifice fuerunt excepti, ut legitur in Actis col.* 150, *et id omnino verisimile est ob amicitiam summamque conjunctionem, quæ vigebat inter Leonem et Flavianum. Postquam ad synodum pervenerunt, cum viderent primum locum occupari a Dioscoro, satis advertere potuerunt, injuriam inferendam Sedi Apostolicæ, nec obtenturos se, ut concilio præsiderent nomine S. Leonis, nisi id jam intellexissent ante concilium. Etenim Theodosius imperator per litteras ad Dioscorum datas, quæ habentur col.* 110, *eidem* auctoritatem et primatum *in illo concilio attribuebat: et quamvis id fieret manifeste contra canones, ut scriptores passim admittunt, cum antiqui tum neoterici; tamen legati sperare vix poterant, Dioscorum sibi* B *cessurum. Hinc, teste Liberato diacono, cujus verba plenius dabo num.* 15, assidere non passi sunt, *id est, locum sibi assignatum in ordine episcoporum capere noluerunt; manserunt tamen extra ordinem in concilio. Tillemontius his contraria scribentem refutabo inferius.*

sed petunt ut legantur epistolæ S. Leonis,

11 *Postquam in concilio lecta erat epistola Theodosii, qua episcopi ad concilium erant vocati; Julius legatus, qui in Actis vocatur* Julianus, *breviter dixit talem quoque epistolam ad S. Leonem fuisse missam. Deinde de* Hilaro *col.* 122 *hæc sequuntur:* Hilarus diaconus Romanus, interpretante eum Florentio episcopo Lydorum, dixit: Gloriosissimi et Christianissimi imperatores caritatem circa fidem Catholicam et affectum tenentes, beatissimum episcopum nostrum Leonem Apostolicæ Sedis Præsulem, ut huic venerabili et sancto concilio adesset, dirigentes venerabiles epistolas, supplicarunt: cujus pietati placere potuit, si in hac re teneretur aliqua similitudo*. Nam melius vestra potest cognoscere sanctitas, quia neque in Nicæna, neque in Ephesina sancta synodo, neque in alio tali sancto concilio Papa perpetuæ sanctissimæ Sedis adfuit. Pro qua re C hujus formæ sequens consuetudinem, nos direxit. Qui Sanctissimus non dubitans se in vobis* hic adesse, quos præcipue cognoscit omnia, quæ ad fidei Catholicæ sinceritatem, et quæ ad S. Petri apostoli pertinent reverentiam, agere: qui etiam per nos ad vestram beatitudinem congruas sanctorum patrum concilio direxit epistolas, quas suscipi et recenseri præcipite. *Hactenus* Hilarus, *cujus verba satis insinuant, legatos fuisse missos, ut in concilio præsiderent, sicut legati Pontificii præsederant in Nicæno et in Ephesino, de quibus meminit. Etenim Leo non dubitabat, quin per eos adesset. Atqui pro dignitate Sedis suæ adesse non poterat, nisi præsideret. Itaque non alia intentione Leo misit legatos, quam ut concilio præessent.*

* *i. e.* exemplum

* *forte* nobis

id cum iterum frustra petiissent.

12 *Ad verba* Hilari *ita respondit Dioscorus, ut sperare possent legati legendam epistolam; imo juravit se curaturum, ut omnibus prælegeretur, quemadmodum in concilio Chalcedonensi exprobratum ipsi est col.* 123. *Certum tamen est, nunquam fuisse lectam epistolam Leonis ad concilium, qua de legatis ipsis scribebat, nec famosam Leonis epistolam ad Flavianum, quam item concilio prælectam cupiebant legati. Hinc post alia quædam in concilio prælecta, cum Dioscorus peteret, an Julius vellet prælegi Acta Constantinopolitana in causa Eutychis: respondit Julius col.* 150: Hac ratione volumus gesta relegi, ut prius Papæ legatur epistola. Hilarus diaconus Romanæ Ecclesiæ, interpretante se Florentio episcopo Lydorum, dixit: Quoniam et sanctissimus episcopus Romanæ Ecclesiæ, relectis sibi istis monumentis, quorum nunc quæritis lectionem, transmisit epistolam, quam scripsit, eam legi jubete. *Verum audi, lector studiose, qua arte Eutyches, cui favebat Dioscorus, illam petitionem eluserit:* Quo discente, Eutyches archimandrita dixit: Directi religiosissimi viri a sanctissimo et Deo amantissimo Leone archiepiscopo Romanæ Ecclesiæ in sanctam vestram synodum, suspecti mihi facti sunt. Manserunt enim apud religiosissimum Flavianum episcopum, et pransi sunt apud eum, et munerati sunt, et omne obsequium eis præbuit. Postulo ergo sanctitatem vestram, si quid ab eis injuste factum fuerit contra me, id præjudicium mihi non generare.

tertioque institisset solus Hilarus.

13 *Ne tunc quidem Dioscorus spem legendæ epistolæ omnino abstulit; sed solum reposuit:* E Consequens et rationabile est primitus, quæ in hoc negotio acta sunt, relegi, et ita epistolam beatissimi Episcopi Romani. *Attamen Julius legatus videtur post illum diem concilio adesse noluisse, verisimiliter quod sibi illudi perspiceret. Certe paulo post breviter interlocutus est, si Acta sint vera, et deinceps nulla de eo in Actis fit mentio. Illum igitur concilio post debitam protestationem excessisse opinor, quia nec subcripsit damnationi S. Flaviani, nec fugere ex concilio, ne id facere cogeretur, debuit; quemadmodum* S. Hilarum *fugisse videbimus. Hic enim in concilio usque ad damnationem Flaviani mansit, et ante illam rursum col.* 304 *sic institit, ut legeretur epistola S. Leonis post lecta varia ex conciliis Nicæno et Ephesino:* Quæ nuper lecta sunt de fide prolata, tam quæ in Nicæa est exposita, quam quæ a sancta synodo pridem in Ephesina civitate a sanctis patribus confirmata est, Apostolica Sedes et docet et veneratur. Hæc ergo scio sanctorum patrum consonare dogmatibus: hæc et propriis, o vos sanctissimi, litteris, quas ad vos destinavit, Apostolica Sedes inseruit: quas si jusseritis recitari, cognoscetis consonas F esse veritati. *Hæc* S. Hilarus; *sed frustra.*

sed rursum frustra, illudente legatis Dioscoro,

14 *Etenim epistola Leonis ad concilium lecta ibidem non est, neque epistola ejusdem Pontificis ad Flavianum, cujus lectionem hic verisimiliter petiit* Hilarus, *ut iniquam in Flavianum sententiam præveniret. Certe S. Leo ipse credidit lectione epistolarum suarum malum istud impediri potuisse, quando in Epistola* XL, *alias* XXV, *ad Theodosium de his scripsit, se non credidisse aliquid potuisse in illo concilio* existere, quod noceret: præsertim, *inquit,* cum ad episcopale concilium, quod haberi apud Ephesum præcepistis, tam instructi sint missi *(legati)*, ut, si scripta, quæ vel ad sanctam synodum, vel ad Flavianum episcopum detulerunt, episcoporum publicari auribus Alexandrinus permisisset antistes, ita manifestatione purissimæ fidei, quam divinitus inspiratam et accepimus et tenemus, omnium concertationum strepitus quievisset, ut nec imperitia ultra desiperet, nec occasionem nocendi æmulatio reperiret. *Et sane non poterat ignorare Dioscorus, Leonis sententiam Eutychianæ hæresi esse contrariam,*

AUCTORE J. S.

contrariam, ideoque lectionem litterarum ipsius Eutychi nocituram. Itaque cum vellet non modo principatum usurpare in concilio, sed Eutychem quoque absolvere, et S. Flavianum condemnare, atque ita hæresim Eutychianam promovere, quantum poterat; numquam permisit, ut S. Leonis epistolæ legerentur. Id ea intentione ab ipso factum, observat S. Leo in epistola XLI, *alias* XXVI, *ad Pulcheriam.*

locum numquam capiunt.

15 *Hinc Liberatus Diaconus, præter primam et præcipuam causam, ob quam legati noluerunt in ordine episcoporum considere in concilio, illam quoque, quod epistolæ non essent lectæ, adjungit, ita scribens in Breviario cap.* XII, *apud Labbeum tom.* V *col.* 758 : Et sedentibns in basilica Dei Genitricis Mariæ illis episcopis, Ecclesiæ Romanæ diaconi, vices habentes Papæ Leonis, assidere non passi sunt, eo quod non fuerat data præsessio sanctæ Sedi eorum. Insuper etiam, quod non lecta fuerat ad Flavianum epistola in Eutychetis damnatione a Papa Leone scripta: et occultata fuerat epistola ejus per supra memoratos legatos ad ipsam synodum directa. *Loquitur Liberatus primo de celebri illa epistola Leonis ad Flavianum, quæ inter Leoninas est* XXIV, B *alias* X : *et deinde de epistola ad synodum inter Leoninas* XXIX, *alias* XV, *cujus quoque subdit initium. Porro quæ Liberatus asserit de recusato loco a legatis, quia præsidere non poterant; tam rationi consona sunt, ut omnes scriptores, qui recte censent de primatu Sedis Apostolicæ, ea passim pro veris et indubitatis admiserint, et haud dubie admissuri sint. Etenim Leo legatos suos ubique laudavit post concilium, contentusque fuit de eorum ibidem gestis. Atqui de illis contentus esse non poterat, si locum cepissent post Dioscorum concilio præsidentem, cum sic fecissent contra dignitatem Ecclesiæ Romanæ. Itaque in concilio tantum præsentes fuerunt extra ordinem, ut indicant verbi Liberati.*

Contra Tillemontium, de his contraria scribentem,

16 *Tillemontius quidem, sicut alias frequenter iniquum se ostendit primatui Sedis Apostolicæ, ita et hic ratiunculis aliquot maxime frivolis uti voluit, ut Liberatum erroris convinceret, ostenderetque primum locum nec debitum fuisse legatis, nec ab iis desideratum, acsi Leo misisset legatos ad concilium, qui subessent episcopo Alexandrino aut alteri cuicumque præsidenti. Verum considerare poterit prudens lector, virum illum in abbatia Portus-Regii Campensis, quæ sub* C *initium hujus seculi ob nimium Jansenianorum dogmatum amorem jussu regis Ludovici XIV destructa est, vivere voluisse, quamdiu licuit, et post mortem sepeliri: indeque locum non infimum eidem datum esse in Kalendario Janseniano. Hac de causa minus mirari possumus, eum subinde in tales abiisse opiniones, ut non modo communi Catholicorum sententiæ de dignitate Sedis Apostolicæ, sed vetustis quoque monumentis clare se opponere sustinuerit. Hisce prænotatis in gratiam lectoris probe Catholici, primo ostendam, sola usurpatione Dioscorum in concilio præcedisse, ac deinde ad ratiunculas Tillemontii respondebo.*

ostenditur Dioscorum sola usurpatione præsedisse concilio,

17 *Victor Tunonensis episcopus, infra latius citandus, dicit :* In qua *(synodo)* Dioscorus Alexandrinus sibi primatum usurpans imperiali favore *etc. Addit, eum* impia auctoritate *condemnasse varios episcopos. Verba S. Prosperi, uberius item danda, eamdem vim habent, cum dicat:* Dioscorus... primatum sibi vindicans *etc. Consentit S. Leo in jam laudata epistola* XL *ad Theodosium, ubi de Dioscoro dicit :* Is, qui sibi D locum principem vindicabat. *Cur, obsecro,* primatum, *aut* locum principem, *sibi vindicasse dicitur Dioscorus, si hunc ipsi æque cesserant legati, ac imperator dederat? Itaque* vindicare *idem hic sonat ac* usurpare. *Respondere ad hæc voluit Tillemontius nota* 26 *in S. Leonem; sed id fecit, ut fieri solet in mala causa, sine ulla specie probabilitatis. Ait, se nescire, an usurpatio illa Dioscori non debeat intelligi respectu Flaviani.* Nam revera, *inquit,* Flavianus litigator * non erat. Itaque locum ibi habere debebat primo Orientis episcopo debitum. *Quam indigna sit viro erudito hæc responsio, æquus lector consideret. Numquam ab Occidentali Ecclesia locus datus fuerat episcopo Constantinopolitano ante Alexandrinum: imo S. Leo ægerrime tulit, et irritum declaravit, quod deinde episcopi Orientales in concilio Chalcedonensi ea de re in gratiam ecclesiæ Constantinopolitanæ statuerunt. Atqui Victor Tunonensis, qui Dioscorum usurpationis arguit, episcopus erat Ecclesiæ Occidentalis, sicut et S. Prosper. Quis igitur non videat, nugas agere Tillemontium, dum suspicatur Dioscorum usurpationis argui a Victore, quia primum locum non dedit Flaviano?* E

* partie

idque ob postpositos legatos Apostolios.

18 *Contra dubitare non possumus, quin, sicut Flaviano injuria illata fuit propter iniquum judicium, ita et Romanæ Ecclesia propter usurpationem primi loci in concilio. Hinc Leo in laudata epistola ad Theodosium ita eum hortatur :* Præ oculis habete, et tota mentis acie reverenter aspicite beati Petri gloriam. *Et inferius:* Defendite contra hæreticos inconcussum Ecclesiæ statum. *Quod obscurius insinuat Leo, forte ne Theodosium offenderet; clarius ipsius rogatu petit Valentinianus imperator in litteris ad Theodosium apud Labbeum tom.* IV *col.* 51 *sic loquens:* Dignitaten propriæ venerationis beato apostolo Petro intemeratam *(debemus)* et in nostris temporibus conservare : quatenus beatissimus Romanæ Ecclesiæ episcopus, cui principatum sacerdotii super omnes antiquitas contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus judicare. *Eadem fere petit a Theodosio in suis litteris Galla Placidia col.* 54*: et in epistola ad Pulcheriam col.* 56 *clare edicit, istud Ephesi non fuisse observatum, ita scribens :* Nos itaque in Ephesino concilio, in quo nullus ordinem sacerdotum custodivit, neque mensuram, sine consideratione Divinitatis omnia esse gesta cognovi- F mus, quatenus præsumptio et injustitia in quorumdam damnationem vim obtinere dicatur. *Respectu cujus violatus fuerit ordo sacerdotum, inferius insinuat, de Romana Ecclesia dicens:* In qua primus Apostolorum beatus Petrus... sacerdotii principatum tenuit.

Ad objectiones Tillemontii, contendentis legatos

19 *Audiamus demum aliquot objectiones Tillemontii, qui illis ostendere contendit, errasse Liberatum, dum ait locum recusatum a legatis, quique existimat Julio locum fuisse secundum,* Hilaro ultimum. *Primo nota* 27 *in S. Leonem observat, utrumque adfuisse concilio. Nemo id negaverit : sed extra ordinem adfuisse utrumque, jam diximus. Observat secundo, in catalogo episcoporum qui concilio interfuerunt, col.* 115 *secundum poni* Julium, *qui ibi* Julianus *vocatur, cum titulo legati S. Leonis ;* Hilarum *vero ultimum ante Dulcitium notarium. Respondeo, ex illo catalogo, si legitimus esset, nihil aliud probari posse, quam loca illa legatis assignata fuisse a Dioscoro; non vero ab eis fuisse occupata.*

Præterea

A *Præterea in concilio Chalcedonensi, quando nomen Julii, ut legati S. Leonis, secundo loco ex illo catalago legatur,* Orientales et qui cum ipsis reverendissimi episcopi clamaverunt : « Ejectus est, nullus suscepit nomen Leonis., *Quæ verba non alio modo rectius explicari possunt, quam neminem in concilio exercuisse munus legati Apostolici, sive quod legatorum auctoritatem agnoscere nollet Dioscorus, qui litteras ipsas, quibus eorum legatio innotescere debebat, legi noluit; sive potius, quod legati ipsi in concilio nollent locum capere in ordine episcoporum tamquam legati Apostolici, quod id facere pro dignitate Romanæ Ecclesiæ non possent, ut habet Liberatus.*

locum cepisse in concilio,

20 *Verum contra hanc expositionem ita ratiocinatur Tillemontius :* Si legati locum non cepissent, Flavianus, qui quintus nominatur in Actis, fuisset quartus : et tamen agnitum fuit Chalcedone ipsum fuisse quintum. *Respondeo, miseram esse captionem, quam objicit. Nam aliqui Chalcedonenses tantum conquerebantur, quod non nisi quintus locus Flaviano fuisset datus, quia sic postpositus erat reliquis omnibus patriarchis imperii Orientalis. Id verum manebat, sive Julius* B *secundum locum occupasset, sive vacuum reliquisset. Alii ne quidem admittebant, quintum locum Flaviano fuisse assignatum; sed exclamabant :* Hæc manifesta calumnia est, *quia nimirum Flavianus jussus erat concilio adesse non ut judex, sed ut judicandus. Attamen necdum arma abjicit Tillemontius. Verum ex Actis a Dioscori notariis conscriptis, quæ sincera mavult supponere quam ostendere, et aliud producit telum, ut probet legatos Apostolicos sedisse locis sibi debitis, Julium nempe secundo,* Hilarum *ultimo.*

respondetur; et vindicatur

21 Clarum est, *inquit,* Julium et Hilarum agnitos fuisse pro legatis S. Leonis in concilio Ephesino. Itaque debebant habere, aut saltem petere locum in illa qualitate sibi debitum. *Respondeo, imaginaria illa claritate Tillemontii nihil esse obscurius. Fatetur ipse, litteras S. Leonis, quibus ipsorum legatio innotescere debebat concilio, numquam in concilio fuisse lectas. Unde ergo tam clarum est, pro legatis fuisse agnitos? An id clarum est, quia ad nomen Julii cum titulo legati S. Leonis prælectum clamabant Chalcedonenses verba jam data?* Ejectus est, nullus suscepit nomen Leonis. *At illa verba omnino insinuant, titulum legati fraudulenter adjectum* C *fuisse ad nomen Julii a notariis Dioscori, ex eoeque titulo nihil probari posse. Imo titulus legati* Hilaro *numquam datur, et tamen clarum est Tillemontio, ipsum pro legato agnitum esse in concilio. Pergamus igitur ad locum ab ipso pro sua illa claritate assignatum col.* 149 *in Græco, in Latino* 150, *ubi legati iterum petunt, ut litteræ Leonis legantur; neque id obtinent. At Eutyches dicit, eos sibi suspectos esse factos, postulatque ut eorum facta nullum sibi creent præjudicium, ne legatorum quidem nomen eis tribuens. Verba dedi num.* 12. *An igitur clarum est, pro legatis agnitos fuisse, quia volebat Eutyches, ut ipsorum auctoritas sibi nocere non posset? At istud ipsum rursum magis innuit, pro legatis agnitos non fuisse. Itaque omnino dicendum videntur, notum quidem fuisse in concilio, illos Roma missos fuisse a Leone, ut essent legati in concilio; sed legitime agnitam non fuisse eorum legationem, quod fieri debebat lectione litterarum Leonis, legationem committentis.*

relatio Liberati id negantis.

22 *Tillemontius quidem contendit, litteras ostendi debuisse ante concilium : at id minime probat; nec ullus id pro ipso probare poterit. Etenim litteræ illæ ad concilium erant scriptæ, ideoque in concilio legendæ erant, non uni aut alteri ante concilium. Æque inania sunt verba Tillemontii, quando ostendere conatur, implicatam esse relationem Liberati, ubi dicit legatos assidere noluisse in concilio, quia non erat* data præsessio, *et insuper etiam, quia non erant lectæ Leonis epistolæ.* Hæc secunda ratio, *inquit,* nondum erat, quando loca erant capienda, adeoque illa non poterat aliquid facere. *Respondeo, primam rationem suffecisse legatis, ad locum interim recusandum, donec viderent, an post lectas Leonis litteras jus præsidendi obtinere possent. Non obtenta lectione litterarum, et sic altera affecti injuria, alteram quoque rationem habebant nolendi se aggregare ordini episcoporum. Atque id recte narrat Liberatus, quem exactum scriptorem fatetur Tillemontius; quemque in verbis ante datis errasse, adeo non ostendit, ut ipse potius in varios incidere errores.*

E

§ III. Damnationi S. Flaviani contradicit Hilarus; fugiensque Romam venit : litteræ ipsius ad S. Pulcheriam : Hilarus fit archidiaconus, et cyclum Paschalem componendum curat.

Quo modo conciliianda sint gesta utriusque legati pro S. Flaviano :

Non mansisse Julium episcopum et legatum in concilio Ephesino usque ad damnationem S. Flaviani, observavi num. 13; *at certum est ibi in ipsa damnatione adfuisse* Hilarum, *eidemque non sine periculo suo contradixisse. Dubitare quoque non possumus, quin et Julius iniquæ illi sententiæ se opposuerit : at incertum videtur, quo* F *tempore, et quo modo id præstiterit. Potuit enim generaliter protestari contra omnia, quæ in conciliabulo acta erant aut agerentur, priusquam se separabat a conventu. Potuit idem scripto facere, postquam se jam omnino separaverat. Potuit etiam* Hilaro *committere, ut coram protestaretur in concilio pro utroque. Ex omnibus autem, quæ apud scriptores, aut in variis epistolis, de iis leguntur, ita mihi res videtur peracta. S. Flavianus, ubi videbat inique contra se procedi, ita ut merito timere posset, ne violenter opprimeretur, prout factum est, libellum appellationis dedit legatis Pontificiis. Hinc legati videntur scripsisse formulam protestationis et contradictionis, quam nomine utriusque* Hilarus *in concilio prælegeret, quamque deinde intrepide in concilio prælegit, ubi damnatus erat Flavianus. Hoc modo conciliantur omnia, quæ de Flaviano, de legatis generatim, et de* Hilaro *singulatim scripta leguntur.*

24 *De libello appellationis per Flavianum legatis oblato certissime constat ex variis. Liberatus cap.*

AUCTORE J. S.

hic libellum appellationis dedit legatis, verisimiliter ante damnationem suam:

cap. XII : Flavianus autem contra se prolata sententia, per ejus legatos Sedem Apostolicam appellavit libello. *S. Leo in epistola* XXXIX, *al.* XXIV, *ad Theodosium :* Quia et nostri *(legati)* fideliter reclamarunt, et eisdem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit. *Valentinianus imperator apud Labbeum tom.* IV *col.* 51 : Hujus enim rei gratia *(quia* principatum sacerdotii *habet Pontifex)* secundum solennitatem conciliorum et Constantinopolitanus episcopus eum per libellos appellavit. *Galla Placidia ibidem col.* 54 *de Flaviano :* Eo quod libellum ad Apostolicam Sedem miserit, et ad omnes episcopos harum partium per eos, qui directi fuerunt ad concilium a reverendissimo episcopo Romæ. *In Actis concilii col.* 305, *prolata a Dioscoro damnationis sententia, Flavianus solum dixisse legitur :* Appello a te. *Græce,* παραιτοῦμαί σε, *id est,* recuso te, *judicem videlicet. Tillemontius in S. Leone art.* 69, *nimium inhærens Actis istius latrocinii, observat tardam nimis videri judicis recusationem, quando ille jam pronuntiabat sententiam. Verum dubitandum non videtur, quin libellus damnationis ante fuerit ab eo legatis oblatus, etsi id forte ignoraverit Dioscorus, quando sententiam profe-* B *rebat. Etenim post damnationem tam male habitus est S. Flavianus a ministris Dioscori, ut tertio die obierit, teste Theophane pag.* 87. *Quis ergo credat, ei tunc libertatem relictam scribendi libellum, eumque legatis offerendi? Quare omnino dicendum videtur, libellum ante fuisse oblatum, qui vim suam haberet, si injusta damnatio sequeretur.*

damnationi ipsius uterque legatus

25 *Certo etiam constat, utrumque legatum contradixisse sententiæ, et debite protestatum esse. De hisce laudatus Liberatus :* Porro locum obtinentes Papæ Leonis omnibus, quæ sunt gesta, contradixerant. *S. Leo mox citatus :* Fideliter reclamarunt. *In eadem epistola ante dixerat :* Quod nostri, ab Apostolica Sede directi, adeo impium et Catholicæ fidei contrarium esse viderunt, ut ad consentiendum nulla potuerint oppressione compelli; constanterque in eadem synodo, ut decuit, fuerint protestati, nequaquam id, quod constituebatur, Sedem Apostolicam recepturam. *Idem in epistola* XLI *ad S. Pulcheriam :* Et hi quidem, qui missi sunt,... reclamarunt in synodo, sicut oportuit, unius hominis non tam judicio, quam furori; protestantes ea, quæ per vim metumque gererentur, sacramentis C Ecclesiæ, et ipsi Symbolo ab Apostolis instituto præjudicare non posse. *Rursum in epistola* XLV, *alias* XXII, *ad Constantinopolitanos :* Quippe cum vox illic a nostris contradictionis emissa sit, quam Alexandrinus antistes, qui totum solum potentiæ suæ vindicavit, audire contempsit *etc.*

contradixit, ut et aliis concilii gestis:

26 *Victor Tunonensis in Chronico dictis consentiens, de toto illo latrocinio ita scripsit :* Synodus generalis 2 congregatur in Epheso : in qua Dioscorus Alexandrinus, sibi principatum usurpans imperiali favore, Eutychen post legitimam damnationem absolvit, et ejus obtrectatores, duarum in Christo naturarum doctores, Flavianum Constantinopolitanum, Eusebium Dorylei, Theoderetum Cyri, Ibam Edessenum antistites, cæterosque alios impia auctoritate, contradicentibus etiam legatis Sedis Apostolicæ, condemnavit, totamque synodum sibi favere monachorum seditione, militarique violentia inclinavit. *Demum, ut mittam alia, Breviculus Historiæ Eutychianistarum apud Labbeum t.* IV *col.* 1079 *ita habet :* Dejicitur, contradicentibus vicariis Romanis, Flavianus, et recipitur Eutyches. D *Nullum igitur est dubium, quin uterque legatus contradixerit, non modo S. Flaviani et aliorum damnationi, sed omnibus quoque pseudosynodi gestis. Porro, sicut ab hisce uterque protestatus dicitur, ita utrumque legatum fugisse narrat Theophanes pag.* 86, *ita scribens :* Conspecto porro Dioscori furore et quod Papæ ad Flavianum epistolam, aliamque ad ipsam synodum nullatenus legi permisisset, imo se ludibrio habitos, Leonis Papæ Romani legati cernentes, fuga se subduxerunt, et Romam reversi sunt.

ab aliquibus tamen omnis fere laus

27 *Quamvis de utroque legato vera sint, quæ hactenus adduximus, aliunde tamen constat,* S. Hilari *zelum præcipue apparuisse, ipsumque inde majoribus objectum fuissse periculis, quia solus in conciliabulo præsens videtur iniquæ Dioscori sententiæ contradixisse. In ipsis pseudosynodi Actis col.* 305 *ipsius contradictio annotata legitur, licet brevissime, his verbis :* Hilarus diaconus Romanæ Ecclesiæ dixit : CONTRADICITUR. *S. Prosper in Chronico ad annum* 449, *sive consulibus* Asturio et Protogene, *de iis ita habet :* In quo concilio Dioscorus Alexandrinus episcopus primatum sibi vindicans, absoluto Eutiche, E in Flavianum episcopum Constantinopolitanum damnationis sententiam tulit, reclamante Hilaro diacono, qui vice sancti Leonis Papæ cum Julio episcopo Puteolano a sede Apostolica fuerat destinatus. Num cum omnes episcopi in concilio constituti, vi et metu comitum vel militum, quos Dioscoro Alexandrinæ urbis episcopo attribuerat imperator, compellerentur hæresi accommodare consensum ; memoratus Diaconus inter tot vitæ pericula constitutus, voce contradictionis emissa, cum in ejus propter hoc periculum sæviretur ; relictis illic omnibus suis, latenter abscessit, ut præfato Papæ, vel ceteris Italiæ sacerdotibus, qualiter ibi Catholica fides fuerat violata, sua delatione promeret.

omneque periculum soli attribuitur Hilaro,

28 *De periculo et fuga* S. Hilari *consentit S. Leo in variis epistolis. In epistola* XL, *alias* 25, *ad Theodosium ait :* Comperimus enim *(facta concilii)* non incerto nuntio, sed fidelissimo rerum, quæ gesta sunt, narratore Hilaro diacono nostro, qui vix, ne subscribere per vim cogeretur, effugit. *In epistola* XLI *ad Pulcheriam :* Unus *(legatorum)* vim Alexandrini episcopi, sibi omnia vindicantis, effugiens, rerum gestarum nobis ordinem fideliter nunciavit. *Ante dixerat* F *unum legatorum* Hilarum *ad se reversum esse. In epistola* XLII *ad Flavianum dicit, se quantum pateretur, didicisse* per Diaconem, qui ab Epheso furtim est elapsus. *Rursum in epistola* XLV *similia de fuga et reditu* Hilari *scribit. Pagius ad annum* 449 *num.* 11, *perperam scribit, legatos* in custodiam *datos. Etenim id ne verisimile quidem est ex allatis S. Prosperi et S. Leonis verbis. Verum clare id falsum est ex ipsius* Hilari *epistola inferius danda in qua fugæ sua causam exponit his verbis :* Nam posteaquam injustæ ejus *(Dioscori)* voluntati atque sententiæ communicare non potui, ad aliud concilium terroribus atque insidiis me evocare conatus est ; quatenus me, quod absit, aut seductionibus faceret consentire ad condemnandum sanctissimum Flavianum episcopum, aut resistentem teneret *etc. Fugit igitur, ne caperetur, ut omnia S. Leoni nuntiare posset.*

29 *Tillemontius in S. Leone art.* 74 *miratur, S. Prosperum nihil scribere de protestatione Julii legati*

quod factum videtur, quia solus Hilarus præsens tunc fuit in concilio:

A *legati in Synodo, eumque de solo loqui* Hilaro, *cum tamen ex S. Leone aliisque constet, Julium quoque se opposuisse iniquis Dioscori gestis. Non aliam hujusce silentii de gestis Julii causam esse opinor, quam quod Julius se concilio subtraxerit, ubi satis viderat, nihil æqui posse obtineri, totamque protestanti et contradicendi provinciam uni demum* Hilaro *permiserit, ita tamen, ut illa communi utriusque nomine fierent. Ita enim recte intelligitur, quo modo uterque restiterit Dioscoro, et laus tamen præcipua uni fere* Hilaro *fuerit data. Ita etiam exponi potest, quo modo utrumque fugisse dicat Theophanes, licet de solius* Hilari *periculo meminerint Prosper et Leo. Poterat sane Julius se Ephesi in latebris continere, et omnia* Hilaro *committere, ne ambo expositi manerent Dioscori violento furori. Quidquid sit, etiam de* Hilaro *intelligenda sunt, quæ scribit Theodoretus in epistola* CXVI, Renato presbytero *inscripta, cum Renatus ad concilium non pervenerit, ut vidimus num.* 7.

ejus fortitudinem celebrat Theodoretus:

30 Cognovimus : *inquit Theodoretus*, ardentem justumque zelum pietatis, tuæ, et justissimam ac legitimam libertatem, qua usus es, cum ea, quæ apud Ephesum temere licenterque acta B sunt, reprehenderes. Nec soli nos ista didicimus: sed in omnem terram rectæ mentis tuæ sonus exivit, et omnes justitiam, zelum, libertatem, et adversus iniquitatem injectas a te minas decantant. Et hæc quidem egit pietas tua, cum unicam cædem *(id est, damnationem, ex qua Flaviani cædes secuta)* conspexisset. Quod si ceteras etiam vidisset, quæ post discessum tuum patratæ sunt, Phineem illum fortasse imitatus esses. Ex iis autem, qui posthæc damnati fuere, unus ego sum, ne illo irem regiis litteris prohibitus, et tamen absens condemnatus. *Hæc omnia, inquam, de* Hilaro, *sunt intelligenda, cum Renatus non fuerit in concilio, in cujus Actis de eo nullibi fit mentio.*

nam Renatus, cui inscripta est illa epistola, in concilio non fuit.

31 *Etenim assentiri nequeo Baronio, qui ad annum* 449 *ob has litteras existimat, Renatum concilio interfuisse; prout et alteram ejusdem probare nequeo opinionem, qua insinuat, Julium et Renatum remansisse in concilio post fugam* Hilari : *neque enim dubitare possim, quin* Hilarus *ex legatis ultimus in concilio manserit, scilicet usque ad damnationem Flaviani, eaque de causa evidentius adierit periculum. Quod spectat ad inscriptionem epistolæ Theodoreti; aliqui credunt* C *eam esse corruptam, epistolamque non ad Renatum, sed ad* Hilarum *fuisse datam. Alii malunt credere, Theodoretum revera ad Renatum scripsisse; sed ex errore eidem attribuisse gesta* Hilari. *Non est incredibilis hic error, quia Theodoretus videtur scivisse Renatum fuisse missum ad concilium; ignorasse vero eum in via hæsisse. Hinc credere potuit ab eo facta esse, quæ in Syria prædicari audiebat de secundo S. Leonis legato.*

Hilarus fuga elapsus Romam venit, omniaque exponit S. Leoni,

32 *Porro* S. Hilarus, *postquam impias manus effugerat*, per incognita et invia loca, *ut ipse loquitur, Romam properavit, eoque pervenit mense Octobri ejusdem anni* 449, *ut colligi potest ex concilio Romæ celebrato et litteris S. Leonis. Attamen non existimo, concilium istud convocatum esse a S. Leone post acceptam* Hilari *narrationem de infausto concilii exitu. Verum magis verisimile apparet, ordinarium fuisse concilium, quod jam congregatum erat, adveniente* Hilaro; *licet fortasse S. Leo plures eo anno, quam alias solebat, ad ordinarium concilium convocasset episcopos, quia de exitu Ephesini consilii erat sollicitus. Ordinarium autem concilium quotannis celebrabat S. Leo circa finem Septembris, ut liquet ex epistola ejus* XVI, *alias* IV, *ad episcopos Siciliæ, ex quibus tres Romæ adesse jubet* ad diem tertium Kalend. Octobr., *ut synodo interessent. Itaque dubitare vix possumus, quin ordinarium istud concilium adhuc consideret, quando Romam advenit* Hilarus, *qui adfuisse videtur ante aut circa* 10 *Octobris, cum variæ epistolæ, post adventum ipsius scriptæ a Leone in concilio, legantur datæ* 13 *et* 15 *ejusdem mensis, ubi* Hilarus *omnia latrocinii Ephesini gesta S. Leoni et synodo exposuerat.*

AUCTORE J. S.

qui cum concilio congregato varias de iis scribit litteras: Hilarus quoque

33 *Epistolis vero, quas S. Leo ea de causa una cum synodo ad Theodosium imperatorem et ad S. Pulcheriam imperatricem dedit, suam quoque ad S. Pulcheriam adjunxit* Hilarus, *qui in ea narrat varia jam dicta, et alia necdum exposita. Totam ex editione Labbei tom.* IV *col.* 51 *huc transfero :* Gloriosissimæ atque piissimæ augustæ Hilarus diaconus. Studium mihi fuisse, post synodum advenire Constantinopolim, dicere non debeo ; quoniam manifesta necessitas erat, quæ me litteras beatissimi Papæ ad vestram clementiam directas offerre compelleret, ut pariter E et vestræ pietati, ac invictissimo et Christianissimo principi officium, quod debebam, venerationis exsolverem. Sed huic congruo meo proposito illud impedimentum evenit, quod omnium bonorum inimicum est, et Christianorum ingemiscit affectus, hoc est, Alexandrinus episcopus, in damnatione virorum inculpabilium potentissimus. Nam posteaquam injustæ ejus voluntati atque sententiæ communicare non potui, ad aliud concilium terroribus atque insidiis me evocare conatus est : quatenus me (quod absit) aut seductionibus faceret consentire ad condemnandum sanctissimum Flavianum episcopum, aut resistentem teneret, ut mihi non esset licentia ad pietatem vestram Constantinopolim percurrere, aut ad Romanam Ecclesiam remeare.

scribit ad S. Pulcheriam de gestis in Synodo.

34 Verumtamen confidens de auxilio Christi, quod attinet ad damnationem reverendissimi et sanctissimi viri, innocentem me integrumque servavi ; licet nulla flagella, nulla tormenta me possent facere ejus consentire sententiæ : sed omnibus derelictis, exinde discessi, per incognita et invia loca Romam veniens, ut reverendissimo Papæ omnium, quæ in Epheso gesta sunt, idoneus nuntiator existerem. Vestra itaque vene- F randa clementia cognoscat, a præfato Papa cum omni Occidentali concilio reprobari omnia, quæ in Epheso contra canones per tumultus et odia secularia a Dioscoro episcopo gesta sunt, et nulla ratione hæc in his partibus suscipi posse, quæ per potentiam prædicti, non sine læsione fidei et præjudicio sanctissimi viri innoxiique commissa sunt. Quæ vero constanti ac forti auctoritate pro fide a me nunciata sunt, superfluum credo narrare : nam hæc ex litteris beatissimi Papæ poteritis agnoscere. Unde, domina splendidissima, atque clementissima augusta, adoranda vestra pietas, in quibus libenter fecit initium, relinquere non debet, sed hæc zelo religioso fidei, constanti voluntate servare.

Hilarus post prædictam legationem factus est archidiaconus;

35 *Quandoquidem pauca supersunt de* S. Hilaro *dicenda ante pontificatum, ea prædictis his subjungam. Vidimus num.* 7 Hilarum *ab uno scriptore vocari* archidiaconum, *quando narratur ipsius legatio ad synodum Ephesinam. Dubium quoque nullum superesse potest, quin archidiaconus*

AUCTORE J. S.

conus aliquando fuerit : nam archidiaconus dum erat, cyclum Paschalem componendum, et aliquid in honorem S. Laurentii exstruendum curavit, ut suis locis videbimus. Verumtamen satis certum videtur, necdum fuisse archidiaconum, quando legatus Ephesum est missus, cum S. Leo, S. Prosper, aliique scriptores diaconum *vocent ; nullus* archidiaconum, *præter unicum illum, qui* archidiaconi *titulum ipsi tribuere potuit, aut ex solo errore, aut quia* Hilarus *deinde revera archidiaconus fuit. Hinc probabilius ad* Hilarum *data non fuit Theodoreti epistola* CXVIII, *quæ inscripta est :* Archidiacono Romæ, *præsertim cum Theodoretus non insinuet, archidiaconum, ad quem scribebat, fuisse præsentem in pseudo-synodo Ephesina.*

ac tunc rogavit Victorium ut scriberet de Paschali ratione :

36 *De die Paschatis celebrandi anno* 455 *orta erat dubitatio non levis, de qua varias epistolas scripsit S. Leo. Hinc* S. Hilarus *tunc archidiaconus, verisimiliter petente S. Leone, pervolvere cœpit scripta a diversis* de ratione Paschali, *rogavitque virum eruditum, Victorium Aquitanum, ut ea de re scriberet. Epistola* Hilari *legitur ante Canonem Paschalem Victorii, a Bucherio editum pag.* 1, *atque ita habet :* Dilectissimo et B honorabili sancto fratri Victorio Hilarus archidiaconus urbis Romæ Cum pleraque de ratione Paschali, tam de Græco translata, quam a Latinis condita, recenserem ; discrepare inter se utrorumque sententias, atque sibi invicem resultare perspexi : ut neutra pars, dum impugnatur ab altera, putetur evidenter adstruere hujus observantiæ disciplinam. Quo fit, ut cum institutio Latina vel Græca eruditioni domesticæ magis favere contendit ; præcipuo muneri peragendo inter eorum dissensiones tempus sæpe non congruat. Quapropter, dilectissime frater, tanta rerum ambiguitate permotus, tuæ dilectionis studio fidenter injungo, ut per otium diligenter inquiras, vel unde supradicta diversitas oriatur, vel qua potissimum ratione veritas indagetur : ut deinceps dissonæ opinionis errore sublato, idem semper tenere possit universitas. Quatenus cuncti in commune fideles, a dubiis omnibus expediti, in summi celebritate mysterii inoffenso devotionis tramite dirigantur. Ora pro nobis dilectissime frater.

hinc Victorius ad eum scripsit Canonem Paschalem.

37 *Paruit* Hilaro *Victorius, et Canonem Paschalem composuit, non quidem ab omni errore immunem, eruditum tamen, et ab eruditis* C *non paucis probatum et laudatum, quemadmodum videri potest apud Bucherium in præpositis scriptorum elogiis, in quibus* Hilarus *passim* Papa *vocatur. Attamen necdum erat Papa anno* 457, *quando Victorius ad eum misit Canonem, cui ita præfatur pag.* 2 : Domino vere sancto, ac venerabili in Christo fratri Hilaro archidiacono Victorius. Utinam præceptis tuis, archidiacone venerabilis Hilare, tam effectu valeam parere, quam voto ! Est enim et hoc opus arduum, et meæ intelligentiæ facultas exigua. Ego autem, quod ad me attinet, etiamsi delegatæ materiæ superer quantitate, satis habeo jussioni tuæ possibilitatis meæ obedientiam non defuisse : quæ tametsi ministerium minime impleret injunctum, certe debitum persolveret obsequium. Teque deprecor, ut si quidpiam secus, quam voluisti, provenerit, imbecillitatem meam atque onus impositum æquo jure perpendens, imperfecti laborem negotii officio malis æstimare, quam merito. Maximum enim indicium meæ erga te reverentiæ est, imperiis tuis amplius me impendere voluisse, quam possim. Quod D si dignum aliquid tua lectione confecero, id erit profecto divini numeris : tum etiam benevolentiæ : cujus favor oblectans inertes quoque excitat ad profectum. Nec dubitabitur hujus fide perficiendum, cujus est adhortatione susceptum. Cum mihi quoque fiducia sit, peragi posse, quod præcipis, cui id tam confidenter injungis. Quis namque non intelligat tuis orationibus jam præsumptum, quod etiam per me credis implendum? Neque enim temere delegasses, ubi non tam meæ doctrinæ industriam, quam tuum judicium videres exposci.

§ IV. Hilarus anno 461 Papa creatus, mense Novembri : de die controversia est; sed probabilius est, electum esse die 17. E

Hilarus anno 461 fit pontifex post S. Leonem, quem Pagius vult obiisse die 4 Novembris ;

M*ortuo S. Leone Papa, successor ejusdem in pontificatu electus est* S. Hilarus. *Utrumque contigisse anno* 461, *scriptores neoterici consentiunt: at iidem multum disceptarunt de mense et die, tam quibus obiit S. Leo, quam quibus electus est* Hilarus. *Antonius Pagius in Critica ad annum* 461 *num.* 3 *de die emortuali S. Leonis ita scribere incipit:* Dies et mensis, quibus S. Leo Magnus ad Deum migravit, hactenus in obscuro fuere, licet de ejus mortis anno nunquam controversia fuerit. *Et paulo post opinionem suam exponit his verbis:* Mors ejus, quod huc usque omnes latuit, contigit pridie Nonas mensis Novembris, seu die quarto ejusdem mensis. *Hanc opinionem de more sequitur Franciscus Pagius in Breviario Pontificum Romanorum tom.* I *pag.* 207. *Verum dum rationes Pagii studiose pervolvo, plura invenio leviter asserta quam probata, ita ut tota ipsius dissertatio incertis solum nitatur* E *ratiociniis et conjecturis. Henschenius noster ad* 11 *Aprilis in S. Leone cum antiquissimis Martyrologiis Hieronymianis obitum S. Leonis retulit ad* 10 *Novembris, recteque observavit, hunc diem optime convenire cum die electionis* S. Hilari *post dies septem secutæ. Henschenium secutus est Tillemontius nota* 73 *in S. Leonem, et Sollerius noster in observationibus ad Usuardum die* 11 *Aprilis, merito ridens nimiam Pagii confidentiam, qui, relicta sententia dudum cognita idoneisque monumentis nixa, aliam obtrudere voluit quasi certam; cum ne probabilem quidem hactenus judicare possim.*

sed longe probabilius est eum obiisse die 10,

39 *Quod assero de novo illo invento Pagii, qui leves conjecturas subinde pro certis argumentis venditat, ut sexcentis exemplis facile demonstrari posset, brevi solum ratiocinio lubet ostendere. Pagius* ex dictis de duratione sedis Bonifacii I, Cælestini I, et Sixti III, ac ex interpontificio, quod post Sixti III mortem fuit, *consecrationem S. Leonis fixit mensis Septembris,*

A *bris, ut ipse agnoscit. Atqui de die ordinationis S. Leonis, quam multis ratiociniis incertis quæsivit, multi alii Pagio non consentiunt, ita ut fundamentum istud plane vacillet. Post positum vero istud qualecumque fundamentum, ratiociniis et conjecturis rursum incertis utitur: nam ex codicibus paucis et scriptoribus aliquot medii ævi statuit, Leonem sedisse annos* 21, *mensem unum,* et dies tredecim, *cum fateatur alios codices multos habere,* dies 26, sed manifesto, *inquit,* librariorum errore. *Nimirum error hic manifestus est, quia dicti dies non congruunt sententiæ Pagii. Eadem de causa definit, diem emortualem non esse annumerandam diebus tredecim jam dictis. Præterea* S. Hilari *ordinationem figit* 12 *Novembris, quod mox refutabitur, ut saltem minus probabile. Nunc erudito lectori judicandum relinquo, utrum potius credere debeat, S. Leonem obiisse die* 4 *Novembris, per tot incerta et sæpe hiantia ratiocinia quæsito, quo nulla Martyrologia depositionem ipsius celebrant; an die* 10 *Novembris, quo Fasti antiquissimi magno consensu depositionem S. Leonis annuntiant; præsertim cum ratiocinando eadem facilitate ad* 10 *Novembris pervenire possimus quam ad quartum.*

B

et Hilarum electum esse die 17 *ejusdem mensis:*

40 *Hisce breviter de die obitus S. Leonis observatis, progredior ad diem, quo* S. Hilarus *fuit electus, cum illo utcumque connexum. Laudatus Henschenius in S. Leone Magno num.* 5 *recte ita habet:* Favet valde hisce antiquissimis Martyrologiis et tempus sedis vacantis, et electio successoris Hilari, quæ cadit in 15 Kalend. Decemb., sive 17 diem Novembris, cum a dicta depositione, seu die 10 Novembris, cessavisset episcopatus dies septem; uti indicatur in Pontificali Romano *etc. Hanc sententiam de electo* Hilaro *die* 17 *Novembris sequitur Blanchinius in Notis Chronologicis ad Anastasium Bibliothecarium nuperrime recusum tom.* III *pag.* 145, *ubi sic habet:* Mire autem consentit cum die depositi Leonis Magni 10 Novembris vacatio sedis per dies septem, et electio Hilari successoris cum 17 ejusdem mensis; et coronatio sive ἐντρονίσμος biduo post consequitur cum Dominica 19 Novembris. *Hæc jam probaverat in Cœlestino I pag.* 93 *ex concilio Romano, quo item argumento utitur Henschenius. Pagius istius concilii epocham conatus est suæ etiam utcumque accommodare sententiæ; at parum probabiliter, ut mox videbimus.*

C

ut ostenditur ex concilio anni 465.

41 Hilarus *anno* 465 *celebravit mense Novembri concilium cum episcopis, qui venerant ad natalem ipsius, ut latius videbimus* § 7. *De die celebrati concilii Pagius ipse ad annum* 465 *num.* 5 *hæc notat, in editione Lupi notari* 16 Kalendas Decembris, *in Labbeana,* sub die 15 Kalendarum Decembrium, sub die 13 (*Kalendarum*) in appendice codicis Dionysiani, et in Moguntino. *Itaque secundum codices aut editiones concilium istud habitum est die* 16, 17 *aut* 19 *Novembris: ac unico die absolutum fuit, ut ostendam suo loco. Pagius, qui natalem, seu diem ordinationis* Hilari *credit fuisse duodecimum Novembris, ait synodum aliquot diebus post habitam, atque ita opinionem suam exprimit:* Episcopi eo die (12 *Novembris)* congregati initium faciunt a divino cultu, in eoque perseverant duobus sequentibus diebus, Sabbato nempe et die Dominica. Quibus confectis, hortantur Papam, « ut quæcumque pro « disciplina ecclesiastica sunt, cura diligentiore « tractet » quemadmodum initio Actorum synodalium legitur: iterumque coeunt sequentibus diebus, et ea constituunt et decernunt, quæ in epistola ad Tarraconenses ipsemet Hilarus exponit. *Hæc omnia mutuatus est ex Tentzelio heterodoxo, qui eadem fere verba habet in Schediasmate de Natalitiis episcoporum num.* 2.

AUCTORE J. S.

quod non quatuor diebus post natalem Hilari,

42 *Verum tota illa expositio improbabilis est, uniceque quæsita, ut qualiscumque redderetur ratio, cur concilium a die* 12 *usque ad* 16 *aut* 17 *Novembris fuerit dilatum. Quatuor diebus episcopi se dicuntur præparasse ad concilium, quod fortasse duabus horis absolutum est. Tribus consequenter diebus instituerunt cultui divino: id mihi nec Tentzelius persuadebit aut Pagius, nisi prius ostensum fuerit natalem Pontificis tribus diebus celebratum fuisse. Quod additur, quarto die episcopos hortatos fuisse Pontificem, ut tractaret de rebus ecclesiasticis, ridiculum plane inventum est Tentzelii, qui verba* S. Hilari *male intellexit.* Hilarus *enim initio concilii episcopos sic alloquitur:* Quoniam religiosus, sancto Spiritu congregante, conventus hortatur, ut quæcumque pro disciplina ecclesiastica necessaria sunt, cura diligentiore tractemus. *Si Pagius hæc verba paulo attentius considerasset, non fecisset episcopos summi Pontificis hortatores; sed vidisset* Hilarum *opportuna occasione convenientium ad festivitatem episcoporum excitatum se dicere ad tractandum de rebus ecclesiasticis. Quare verisimile non est, concilium istud habitum fuisse quatuor, quinque aut septem diebus post natalem* Hilari, *ideoque natalis ille minus probabiliter figitur* 12 *Novembris.* E

sed in ipso natali ejus

43 *Contra longe probabilius apparet, concilium istud celebratum fuisse ipso natali die* Hilari: *sive ille sit ordinationis sive electionis: nam merito dubitatur, utrum diem electionis an ordinationis suæ ut natalem celebraverint Pontifices. Imo si consulamus Sermones S. Leonis* in anniversario die assumptionis ejus *habitos; mox in primo videbimus, ipsum loqui de electione sua, non de ordinatione, ita ut verisimiliter ipse electionis suæ diem ut natalem celebraverit, ejusque exemplo* Hilarus; *non vero ordinationis diem, ut supponit Pagius. Verum quidquid sit de hac observatione, a qua non dependet præcipua controversia, ex epistola* Hilari, *quam scripsit ad episcopos provinciæ Tarraconensis secundum tractata in illa synodo, evinci mihi videtur, in natali ipso* Hilari *synodum fuisse habitam. Ita enim apud Labbeum tom.* IV *col.* 1036 *in dicta epistola loquitur Pontifex:* Lectis ergo in conventu fratrum, quos natalis mei festivitas congregarat, litteris vestris, *etc. Voces illæ,* quos natalis mei festivitas congregarat, *idem significant ac illæ,* qui ob festivitatem natalis mei erant congregati. *Atqui congregatio ob festivitatem fit in ipsa festivitate. Synodus igitur illa in ipso natali* Hilari *habita est. Certe verba Pontificis explicari nequeunt modo æque naturali; neque aliquid obest, quo minus ita exponantur, ut ostendam* § 7, *ubi de illa synodo, quæ non fuit nisi brevis consultatio summi Pontificis, latius agam.* F

fuit habitum

44 *Qui synodum illam ab ipsa festivitate amovent, voces illas,* quos natalis mei festivitas congregarat,, *ita haud dubie intelligunt, ut credant episcopos Romam venisse ob festivitatem, eaque occasione vocatos ad concilium. Verum plus significant verba* Hilari, *qui non loquitur de conventu ad eamdem urbem, sed de conventu, in quo lectæ sunt litteræ, sive de conventu ad unum locum.*

AUCTORE J. S.

Itaque, cum conventus ille factus sit ob festivitatem, etiam factus est in festivitate. Nam episcopi quidem ob festivitatem aliis diebus Romam confluere poterant; sed in unum locum non conveniebant ob festivitatem, nisi in ipsa festivitate. Quare omnino dicendum videtur, concilium fuisse habitum in ipso natali: et consequenter, cum a nullo habitum dicatur die 12 *Novembris, illo die nec electum nec ordinatum esse* S. Hilarum; *quod aliunde quoque improbabile est, quia dies ille nimis vicinus est mortuali S. Leonis seu* 10 *Novembris. Post hunc vero si numeremus septem dies, quibus sedes vacasse dicitur post mortem Leonis, habemus* Hilarum *electum esse* 17 *Novembris, quo synodus illa figitur apud Labbeum: cumque anno* 461, *quo electus est* Hilarus, 19 *Novembris esset Dominica, consecratio peragi potuit* 19, *quo alii synodum fixerunt. Itaque, sive respiciamus ad mortualem diem S. Leonis, sive ad diem dicti concilii Romani, uterque recte congruit, et uterque persuadet* Hilarum *esse electum die* 17 *Novembris anni* 461.

B

§ V. Gesta Sancti in pontificatu pro fidei confirmatione, et cum Leontio Arelatensi, aliisque episcopis Galliæ pro disciplina ecclesiastica.

Sanctus scribit pro fide et contra hæreses:

A*nastasius Bibliothecarius gesta* S. Hilari *in pontificatu enarrare incipit hæc modo:* Hic fecit decretalem, et per universum Orientem sparsit epistolas de fide Catholica et Apostolica, confirmans tres synodos, Nicænam, Ephesinam et Chalcedonensem, vel tomum S. Archiepiscopi Leonis *(litteras scilicet ejus ad S. Flavianum)* et damnavit Eutychem et Nestorium, et Dioscorum, vel omnes sequaces eorum, et omnes hæreses, et confirmans auctoritatem et principatum sanctæ Sedis Apostolicæ. *In antiquiori Pontificum catalogo apud nos ante tomum* I *Aprilis pag.* 34 *de his tantum leguntur sequentia*: Hic fecit decretalem, et per universum Orientem direxit, et epistolas de fide Catholica. *Dubitari non potest, quin* S. Hilarus *exemplo S. Leonis non paucas ad Orientis imperatorem et ad patriarchas Orientalis Ecclesiæ scripserit epistolas contra hæreses Nestorii et Eutychis, necdum eo tempore quiescentes: at illæ exciderunt. Attamen minus certum est, an in una aliqua epistola decretali sic confirmaverit tres synodos œcumenicas supra enumeratas, ut prætermiserit Constantinopolitanam, sub imperio Theodosii Magni et pontificatu S. Damasi habitam, quæ inter œcumenicas numeratur secunda. Si id factum est, noluit* Hilarus *omnes synodos œcumenicas recensere; sed eas tantum confirmare, quæ tunc maxime erant in ore omnium. Talis erat Nicæna, de qua frequentissima fit mentio in Ephesina et in Chalcedonensi. Tales* C *et hæ erant ob novissimas hæreses in iis damnatas. Baronius ad annum* 461 *num.* 14 *existimat, illa initio pontificatus facta ab* Hilaro, *quod nec improbabile est, nec certum. Monuit haud dubie Leonem Orientis imperatorem, et præcipuos episcopos Orientales de electione sua, eaque occasione decretalem illam mittere potuit.* D

item ad Leontium Arelatensem de electione sua,

46 *Cura scribendi Orientalibus fortasse effecit, ut paulo serius de electione sua scripserit ad episcopos magis vicinos. Baronius ad annum* 462 *num.* 2 *ait:* Anni hujus initio, nempe mense Januario,... Hilarus Papa litteras de sua creatione scripsit ex more ad omnes ecclesias. *Deinde subjicit epistolam ad Leontium Arelatensem datam, qua jubet illum* per universam provinciam *scribere de ea electione. At hinc patet,* Hilarum *tantum scripsisse ad metropolitas aut primates, ut ipsi ulterius scriberent ad episcopos sibi subordinatos. Totam epistolam, ex Labbeo tom.* IV *col.* 1039 *huc transfero:* Dilectissimo fratri Leontio Hilarus. Quantum reverentiæ in Spiritu Dei, qui subditos sibi inhabitat sacerdotes, beato Petro apostolo et Sedi ipsius deferatur, omnibus arbitror esse compertum, quibus paternarum traditionum incorrupta custodia est: quos cum volumus de nostræ ordinationis primordiis gratulari, opera, quæ in nos divinæ pietatis dignatio ostendit, sanctitati tuæ duximus indicanda: E ut ipse primum pro eo, quem in nobis invicem semper impendimus, præstante Domino, læteris affectu: deinde ut dispositione tuæ fraternitatis omnibus per universam provinciam fratribus et consacerdotibus innotescat, quod humilitatem meam dextera Domini visitare dignata sit, et in Apostolicæ Sedis regimen, non pro merito, sed pro suæ gratiæ abundantissima largitate commiserit. Proinde, frater charissime, quod sanctitati tuæ præsenti sermone patefecimus, in omnium fratrum (quemadmodum diximus) notitiam deferre dignaberis: ut supplicaturi Domino nostro Jesu Christo, sicut exultationis gaudia, ita profutura universali Ecclesiæ orationum suarum nobis vota conjungant. Dominus te incolumem custodiat, frater charissime. Dat. 8 * Kal. Febr. D. N. Severo Aug. Conf. * *al.* 3

ob quam epistolam immerito carpitur.

47 *Tillemontius tom.* XVI *in* S. Hilaro *observat, Pontificem qualecumque gaudium de sua electione insinuare, indeque ait. se valde dubitare, an S. Augustinus et S. Gregorius umquam usi essent ejusmodi verbis in scribendo. Verum respondeo, censuram esse idoneo destitutam fundamento. Certe Apostolus dicit in epistola* I *ad Timotheum cap.* III: Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. *Atqui si desiderare episcopatum licet, modo desiderium oriatur ex bona intentione, gaudere etiam licet de obtento episcopatu, præsertim si quis agnoscat se divino beneficio provectum esse, ut facit* S. Hilarus. *Poterat* S. Hilarus, *qui semper egregium ostendit studium servandi disciplinam ecclesiasticam, post electionem suam gaudere, occasionem sibi datam esse multa bona operandi. Poterat, inquam, ea de causa gaudere, Deoque gratias agere, etiamsi in ea fuisset dispositione, ut, si Deo id gratius credidisset, maluisset pontificalem dignitatem humiliter fugere, quemadmodum Sancti non pauci dignitates quaslibet laudabiliter aversati sunt. Quare, si forte SS. Augustinus et Gregorius de sua electione iisdem verbis uti noluissent, inde nihil concludere possumus, quam Sanctos modis diversis ad eumdem tendere finem. Itaque non video, S.* Hilarum F

larum *aliquid scribere in illa epistola, quod contrarium sit Christianæ humilitati, quam et in hac ipsa et in aliis sine affectatione prodit: neque enim illi maxime humiles sunt, qui maximam in verbis humilitatem, quæ subinde affectata est, præ se ferunt. Hæc breviter respondenda credidi ad censuram Tillemontii, cui tanta Romanos Pontifices carpendi fuit libido, ut quamlibet arripuerit occasionem, et ne a Sanctis quidem abstinere voluerit. Verum in viam redeamus.*

Leontius Hilaro gratulatur.

48 *Leontius Arelatensis jam audierat electionem* Hilari *ante acceptas ejus litteras, eidemque gratulatus est per litteras ad eum datas, antequam epistolam* Hilari *acceperat. Hasce Leontii litteras edidit Acherius tom.* V *Spicilegii pag.* 578, *ex quo eas huc transfero:* Domino meritorum fastigio laudatissimo et Apostolicæ Sedis dignissimo Papæ domno Hilaro. Quod Leonem sanctissimum prædecessorem tuum mors abstulerit contra hæreses invigilantem, et lolium in agro Domini, heu! nimis fruticans eradicantem, dolemus. Quod de tua Sanctitate reparaverit, gratulamur. Nam gaudet filius de honore matris, et cum Ecclesia Romana sit omnium mater, fuit vobis * gaudendum, quod in tanta consternatione rerum, et infirmitate sæculorum, super eam te erexerit, ut judices populos in æquitate et gentes in terra dirigas. Unde cum nobis nuntius ille per Concordium ecclesiæ nostræ diaconum, qui tunc præsens erat, cum Sanctitas tua ad id honoris fastigiatum culmen evecta est, relatus est, gratias Deo nostro reddidimus, et te decrevimus quam primum hac humilitatis nostræ epistola salutare; ut et sic affectus, qui inter tuam Sanctitatem et nos jam diu coaluit, in Domino corroboretur, et de cetero augeatur, cum debita reverentia, qua decet filios Patrem prosequi.

* nobis. *opinor*

eidemque Arelatensis ecclesiæ jura commendat.

49 Benedictus itaque, qui venit in nomine Domini. Jam fortiter Sanctitati tuæ insudandum et anhelandum est, ut quod sanctissimus Leo Papa incepit, ad terminabilem perducas limitem, et cum exercitu Gedeonis per tubas in ore fortium concrepantes, et per lampadas in robusta manu agitatas et ventilatas, maledictos muros Jerico jam toties anathematizatos et quassatos Sanctitas tua faciat prosternere. Ceterum cum ecclesia nostra Arelatensis semper ab Apostolica Sede amplis favoribus et privilegiis fuerit decorata, rogamus Sanctitatem tuam, ut per eam nihil nobis decedat, sed potius augeatur, ut et collaborare tecum in vinea Domini Dei Sabaoth valeamus, et invidorum conatus infringere, quos, si non esset auctoritas reprimens, certum est de die in diem grassaturos in pejus, quia malitia, qui nos oderunt, ascendit semper. Dat. K.... Severo aug. Cos. *Epocha partim erasa designat saltem annum* 462, *quo Severus erat consul Occidentalis. Ex* K *vero, quod initium est voces* Kalendas, *conjicere possumus scriptas esse has litteras circa aut post medium mensis Februarii, quando numerabantur dies ante Kalendas Martii; cum scriptæ sint ante acceptas* Hilari *litteras; sed ita ut* Hilarus *miretur in responso, suas necdum fuisse perlatas, dum hæc scribebantur.*

Altera Hilari ad Leontium epistola

50 *Acceptis Leontii litteris, alias rursus ad eumdem dedit* S. Hilarus. *Hasce ex Labbeo t.* IV *col.* 1040 *subjungo.* Dilectissimo fratri Leontio Hilarus. Dilectioni meæ, quæ circa ecclesias Gallicanas, omnesque in eis Domini sacerdotes, etiam in inferiori gradu positos, abundat, multum accedit augmenti, quod per virum spectabilem Pappolum filium nostrum sermonis tui ad me sunt delata principia. Ex quo tamen conjicio, paginam meam, quam dudum de episcopatus mei primordiis misi, necdum traditam tibi fuisse, cum scriberes: de qua utique non siluisses, nisi perlatorem aliqua causa tardasset. Unde quod et consuetudo poscebat et charitas, jampridem me executum significo: et hoc ipsis litterarum exemplaribus, quæ direxi, plenius nosse vos cupio, ut officio fraterno in nullo intelligatis fuisse me desidem: et ita vicissim frequentandis studeamus alloquiis, ut vicem nobis communis præsentiæ scribendi cura compenset, frater charissime.

humana admodum et amica:

51 Affectus itaque tui gratiam petiisse non passus es: quod ei sollicitudini intentum te esse cognosco, ut custodiendis paternorum canorum regulis studere me cupias; quo desiderio nihil concipi salubrius potest, quam ut in una Ecclesia, cui oportet nec maculæ aliquid inesse, nec rugæ, una sit in omnibus observatio disciplinæ. Cui si aliquid eruditionis aut correptionis addendum est, rectissime per vestram diligentiam consuletur, si, quemadmodum es dignatus scribere, tam instructa ad nos fuerit persona directa, quæ inquisitionem nostram plene ex omnibus possit instruere. Spondeo enim, quantum gratia Dei donat, ut spondeam, hoc me ad universalem sacerdotum Domini concordiam provisurum, ut omnes non sua audeant quærere, sed quæ sunt Christi studeant obtinere. Deus te incolumem custodiat, frater charissime. *Hactenus* Hilarus, *qui respondere videtur ad aliqua, in litteris Leontii non expressa. Fortasse id contigit, quia Pappolus, perlator epistolæ, aliqua oretenus addidit. Tempus scriptæ* Hilari *epistolæ non additur; at conjicere possumus, scriptam esse mense Martio aut Aprili.*

deinde Leontium acriter reprehendit, quod non monuisset de Hermere episcopo,

52 *Quantumcumque in præmissis litteris amorem erga Leontium ostenderet Hilarus, eidem tamen acriter eodem anno scripsit, quod ab eo monitus non esset de facto quodam disciplinæ ecclesiasticæ contrario, quod mox explicabo. Verum ut studiosus lector perspiciat, quam sedulo vellet invigilari, quamque ipse invigilaret, ne quid fieret contra disciplinam Ecclesiæ, litteras ejus ad Leontium ex laudato Labbeo hic recitabo.* Dilectissimo fratri Leontio Hilarus. Miramur fraternitatem tuam ita legis Catholicæ immemorem esse, ut quæque iniqua et contra patrum nostrorum statuta in provincia, quæ ad monarchiam tuam pertinet, si ipse aut non vis, aut non potes, etiam nec nos silentii tui taciturnitate permittas corrigere. Siquidem quod et rumore cognovimus, et quantum diligenter a diacono Joanne, qui a magnifico viro filio nostro Frederico litteris suis nobis insinuatus est, requisivimus, quod iniquissima usurpatione quidam Hermes episcopatum civitatis Narbonensis execrabili temeritate præsumpserit. Quam rem decuerat sanctitatem tuam ut nobis in vestigio indicaret. Qua de re, frater charissime, monemus, ut, si fides adhibeatur assertis, seposita excusatione, ad nos tam tuæ dilectionis, quam fratrum nostrorum, aut per portitorem litterarum, aut per quem ipsi elegeritis, subscriptam manuum vestrarum relationem transmittatis; ut quod definire possimus, recurrenti pagina possitis agnoscere. Deus te incolumen custodiat, frater charissime. Dat. 3 Non. Novemb. *Data quoque est hæc epistola*

AUCTORE J. S.

epistola eodem anno 462, cum visuri simus totam illam causam ante finem anni fuisse omnino finitam.

qui electus ad cathedram Biterrensem eaque exclusus, Narbonensem occupaverat

53 *Tillemontius in* S. Hilaro *art.* 3 *factum Hermetis, quod* Hilarus *tam acriter reprehendit, sic exponit. Hermes, qui archidiaconus erat S. Rustici Narbonensis, ut liquet ex epistola S. Leonis* II, *alias* XCII, *ordinatus fuit episcopus Biterrensis, sed eam admittere noluerunt Biterrenses, nescitur qua de causa, nec jus suum prosecutus est Hermes. Deinde mortuo S. Rustico, Hermes promovetur ad episcopatum Narbonensem. Delata hæc res erat ad* Hilarum *per Joannem diaconum missum a Friderico, fratre Theodorici Visigothorum regis, ut vult Tillemontius. Hæc omnia habentur partim in epistola* Hilari *mox laudanda, partim in data. Verum addit Tillemontius, videri Hermetem successorem fuisse designatum a S. Rustico, Rusticumque scripsisse ad S. Leonem, ut in eam dispositionem consentiret: at hunc consentire noluisse. Colligit id ex obscuris* Hilari *verbis. Quare subjungo initium illius epistolæ, quæ octava est inter epistolas* Hilari *apud Labbeum tom.* IV *col.* 104: Quamquam notitiam dilectionis vestræ, quanta vel qualia in B Narbonensi ac Biterrensi ecclesia dudum sint admissa, non lateant, et præsumptionis improbitas ad nos usque perveniens procul dubio regionibus manifesta sit Gallicanis, Apostolicæ tamen sollicitudinis interest, culpas in nostro deprehensas examine non tacere, ne per incongruum silentium cum iniqua agentibus habere videamur conniventiæ portionem.

licet in illud consentire noluisset S. Leo: factum Hilarus,

54 *Tum sequuntur verba a Tillemontio indicata:* Olim enim urbium præsides prædictarum sanctæ memoriæ decessori meo non minus quam nobis etiam tunc attulerunt doloris *, illicitis petitionibus audendo prosequi, quod vix apud patientiam nostram sola necessitatum potuit deploratione leniri. *Ita scribit* Hilarus, *postquam consenserat modo infra explicando, ut Hermes præesset ecclesiæ Narbonensi, ita ut id revera per episcopum Narbonensem et Biterrensem videatur petitum fuisse, et negatum a S. Leone. Tillemontius tamen in toto illo facto nihil invenire potuit, quod esset contrarium disciplinæ ecclesiasticæ illius temporis. At* Hilarus, *postquam cum* numeroso concilio *factum examinaverat, ita in litteris laudatis prosequitur:* Quibus enim, sicut etiam vos probatis, factum constat C exemplis, et qua non objurgatione dignissimum est, quod sanctorum patrum decretis, et ipsis repugnat canonum institutis? cum ideo se frater jam et coepiscopus noster Hermes a Narbonensi ecclesia credidit jure suscipi, quia indigne a Biterrensibus, quibus ordinatus est, dicebat excludi. Qui si vere hoc in facto doleret, et legitimo remedio subvenire propriæ scisset injuriæ, vindictam magis debuit sperare perpessis, quam veniam perpetratis. *Insinuat datis verbis* Hilarus, *non invitum a Biterrensibus exclusum fuisse Hermetem. Forte audierat, se a Narbonensibus expeti post mortem Rustici. Quidquid sit, improbat* Hilarus, *quod jus suum non fuerit prosecutus; judicavitque post consultationem in numeroso episcoporum concilio institutam, contra disciplinam ecclesiasticam peccasse Hermetem, ita ut facile contemnere possimus ratiocinia Tillemontii, qui de facto, cujus adjuncta non satis hodie sunt cognita, disputare sustinuit contra sententiam SS. Leonis et* Hilari.

* *apud Baron.* dolores

55 *Porro non diu post scriptas ad Leontium litteras* Hilarus *exactiores de causa Hermetis instructiones accepit, sive eas Leontius ipse ante acceptas* Hilari *litteras transmiserit, sive illas Pontifex acceperit ab aliis Galliarum episcopis, qui Romam confluebant ad natalem ipsius celebrandum; sive Hermes legatos Romam miserit ad causam suam defendendam. Certe* Hilarus *rem illam judicandam et componendam eodem mense proposuit in concilio, quod Romæ habuit in natali suo, id est, in die electionis vel ordinationis suæ, sive* 17 *aut* 19 *Novembris; ibique duplex adfuit legatio, altera contra Hermetem, altera pro Hermete, quantum conjicere possumus. De hoc judicio* Hilarus *ita scribit in jam laudata epistola* VIII: De quibus *(Hermetis excessibus)* præsidente * fratrum numeroso concilio, et ex diversis provinciis ad diem natalis nostri in honorem beati Petri apostoli per Dei gratiam congregato, præsidentibus fratribus et coepiscopis nostris Fausto et Auxanio, atque agentibus plurimis, quæ vigorem respiciunt auctoritatemque judicii, id a nobis pacis est amore constitutum, ut in sententia, quam sub adversione utriusque legationis inde directæ, Christo Domino nostro inspirante, protulimus, neque caritas Evangelicæ indulgentiæ, neque Apostolicæ virga defuerit disciplinæ: namque in totum nec remittere nos fecit indulgentia, nec affectio coercere. E

D *acceptis instructionibus examinat in concilio ac improbat:*

* *i. e.* sedente

56 *Qualis autem fuerit sententia concilii,* Hilarus *per hasce ipsas litteras, datas* 3 Nonas Decembris *anni* 462, *notum fecit* episcopis provinciæ Viennensis, Lugdunensis, Narbonensis primæ et secundæ, et Alpium Pœninarum, *quibus inscriptæ leguntur apud Labbeum. In iis autem tam claris verbis improbat præsumptionem Hermetis, ut mirer Tillemontium tam multa disputare potuisse ad excusandum factum sibi ex parte tantum notum, et a sancto Pontifice in concilio examinatum. Audiamus igitur rursum* Hilarum, *qui non videtur laudare mores Hermetis, ut existimat Tillemontius, sed potius improbare.* Denique, *inquit,* si nunc saltem *(Hermes)* communi omnium Domini sacerdotum utatur animo; si imitetur exemplum; si ad hæc, quæ ecclesiasticæ quietis contemplatione * utcumque sopita sunt, oculis cordis intendat, et pro totius Ecclesiæ pace vel fide, quæ sunt multipliciter errata consideret, nihil est profecto, quod non etiam ipse reprehendat, et erubescat sibi annui, F quod in altero laudabiliter improbarit. *Loquitur de facto nobis ignoto, quod improbare potuit Hermes, dum erat archidiaconus et Romam missus est a S. Rustico, ut habemus ex epistola* II *S. Leonis. Deinde* Hilarus *ita pergit:* Scimus enim, et jam diu de memorati fratris conversatione nihil habemus ambiguum, cum anteactæ vitæ ipsius cursum, et retro antepositum * nostro revolventes animo, hos illum, quos in eo arguimus, incurrisse potius, quam fecisse *, æstimamus * excessus. *Hæc sunt verba illa, quibus mores Hermetis ad* Hilaro *commendatos asserit Tillemontius. At mihi contrarium potius videtur, præsertim si Baronii, qui epistolam illam primus edidit, sequamur lectionem: nam secundum illam dicit Pontifex: ex præterita Hermetis vita se timere, ne ultro potius voluerit in excessus illos incurrere quam illos fugere.*

ea tamen lenitate sententiam temperat,

* *id est* gratiæ

* *forte* omne propositum
* *Baron.* fugisse
* *ibid.* extimemus

57 *Verum, sive Hermetis vita fuerit probata* Hilaro, *sive utcumque improbata ob ambitionem, qua*

A *ut Hermes maneat episcopus Narbonensis, sed sine jure ordinandi suffraganeos;*

qua Biterrensem ecclesiam deseruisse videtur ad obtinendam Narbonensem metropolim; tali moderatione res composita est, ut manserit episcopus Narbonensis, sed sine jure metropolitico, quod tamen post mortem ipsius iterum redibat ad ecclesiam Narbonensem, et interim dabatur seniori provinciæ Narbonensis episcopo, qui tunc erat Constantius Uceticensis. Ei, *inquit,* qui nunc ecclesiæ Narbonensi præsidere permittitur, ordinandorum episcoporum ob hæc, quæ prave facta sunt, sustulimus potestatem: quam ita ad fratrem et coepiscopum nostrum Constantium Ucetiæ ecclesiæ antistitem, quia ævo honoris * primas esse dicitur, pertinere censuimus, ut, si superstite Herme episcopo defunctus fuerit, illum hæc cura respiciat, quem repererit episcopalis ordo primatem. Herme autem episcopo deficiente, faciendorum mos antistitum Narbonensi mox reddatur ecclesiæ, quem non civitas, sed causa præsumptionis amisit. *Hæc ostendunt* Hilarum *fuisse severum disciplinæ ecclesiasticæ vindicem, sed severitatem clementia temperasse, ut in aliis quoque exemplis videbimus.*

* *i. e.* tempore episcopatus

B *alia quoque post dictum concilium ordinat ad disciplinam spectantia.*

58 *Hisce expositis,* Hilarus *Papa hortatur episcopos omnes, ad quos scribit, ut non imitentur facta in Narbonensi provincia, sed canones Ecclesiæ observare studeant. Hinc ordinat, ut per annos singulos concilium episcoporum convocetur ex variis provinciis eo loco et tempore, quo id ordinabit Leontius Arelatensis, ut in illo concilio judicium feratur de causis ecclesiasticis, et in dirimendis gravioribus,* quæ illic non potuerint terminari, Apostolicæ Sedis sententia consulatur. *Ordinat præterea, ne episcopi sine litteris metropolitani sui ad aliam proficiscantur provinciam, et alia quædam ad disciplinam ecclesiasticam, aut ad utilitatem ecclesiarum spectantia, quæ videri possunt in laudata epistola* VIII. *Verum judicium de ecclesiis aliquot, quas Leontius querebatur ablatas esse provinciæ Arelatensi, remittit ad conventum episcoporum Galliarum. Ceterum dubitare non possumus, quin omnia illa in prædicto concilio proposuerit* S. Hilarus: *licet solus deinde mandata illa in Galliam direxerit.*

Cum Mamertus Viennensis accusatus esset ob consecratum Diensibus episcopum,

59 *Anno* 463 *aliæ querelæ delatæ sunt ad* S. Hilarum *contra S. Mamertum episcopum Viennensem, qui graviter erat accusatus per Gunduicum militum præfectum, quod invitis Diensibus ordinasset episcopum. Tillemontius aliique credunt, Gunduicum, ut in epistola vocatur, fuisse regem Burgundionum, qui apud* C *Turonensem lib.* II *cap.* XXVIII *vocatur Gundeuchus. Quisquis fuerit is delator, exaggeratam illam accusationem habemus ex epistola* IX *inter epistolas* S. Hilari *apud* Labbeum *col.* 1043, *in qua ad Leonium Arelatensem ita scribit:* Qualiter contra Sedis Apostolicæ veniens constituta, sacerdotalem modestiam Mamertus episcopus Viennensis excesserit, dilectionis tuæ debuimus relatione cognoscere, ut ausibus talibus maturum, et juxta ecclesiasticarum ordinem regularum congruum judicium proferremus. *Jubet deinde Leontium, rem* in conventu synodali, qui, *inquit,* secundum statuta nostra annis singulis, te sibi præsidente, est congregandus, discutere: *ac deinde* omnium litteris *inventa post examinationem rei perscribi ad se desiderat. Data est hæc epistola* 6 Idus Octobris *anni* 463. *Paruit Leontius mandato* Hilari *cum episcopis ad concilium convocatis, et ab omnibus illis Pontifex informationem de facto accepit, ut patet ex epistola ipsius* XI.

AUCTORE J. S.

Hilarus, re per multos episcopos examinata, factum improbat,

60 *Audita porro hac informatione,* Hilarus *sequenti anno* 464 sexto Kalendas Martias *scripsit epistolam* XI *ad viginti episcopos Galliarum, in qua declarat Mamertum excessisse limites sibi præfixos a Sede Apostolica, et fecisse contra jus episcopi Arelatensis. Hinc dicit se scripsisse ad Veranum episcopum, qui haud dubie est S. Veranus Venciensis, ut tanquam legatus Apostolicæ Sedis conveniat Mamertum,* quatenus, *inquit,* quid de eo retuleritis agnoscat, *id est, ut declaret illum perperam Diensibus ordinasse episcopum. Deinde vult ut declaret Mamertus se* sine ulla deinceps transgressione *observaturum* definitionem Sedis Apostolicæ*: ac minatur, se ablaturum Viennensi ecclesiæ quatuor ecclesias suffraganeas, nisi illis contentus esse velit. Demum episcopum, qui Diensibus ordinatus erat, quemque alias dignum* Hilarus *agnoscebat, confirmari vult arbitrio Leontii Arelatensis.*

et leni remedio corrigit:

61 *Correctio hæc sane benigna erat et lenis: neque dissimulat* Hilarus *in litteris suis graviori pœna plecti potuisse tam Mamertum Viennensem, qui ordinaverat extra provinciam suam episcopum Diensem, quam hunc eo modo ordinatum.* Verum, *inquit,* ad ecclesiarum quietem tantæ transgressionis vulnera, memores Apostolicæ sapientiæ, curari volumus ante fomentis, ut corporis nostri membrum forte sanandum in integritatem pristinam per mitiora medicamenta revocetur; nec credatur negligi, quod interim non monetur abscindi. *Hæc aliaque ostendunt,* S. Hilarum *non dissimulasse culpam Mamerti, qui clarissime fecerat contra statuta S. Leonis, ut omnes passim scriptores agnoscunt: nam S. Leo statuerat, ut ecclesia Diensis suffraganea esset ecclesiæ Arelatensis, non vero Viennensis, cui quatuor tantum ecclesias suffraganeas adjudicaverat, quemadmodum exposui in S. Cæsario Arelatensi tom.* VI *Augusti pag.* 54 *et* 55. *Tillemontius tom.* XVI *in S. Mamerto art.* 1 *agnoscit, Mamertum fecisse contra ordinationem S. Leonis,* sive, *inquit,* quod crederet non debere se ea in re auctoritati S. Leonis se subjicere (atque illa est præcipua causa querelarum Hilari) sive quod urbs Diensis æque ac Viennensis eo tempore Burgundionum esset, indeque illius commercium minus esset liberum cum urbe Arelatensi, quæ eo usque Romanis erat subdita. *Hæc ille, cujus prima ratio si vera est, nequaquam miror* Hilarum *acrius scripsisse contra factum Mamerti.*

quare dicendum non est, deceptum fuisse Hilarum,

62 *Baronius ad annum* 464 *recitat totam* S. Hilari *epistolam, reveritusque sanctitatem Mamerti, hanc num.* 8 *observationem subdit:* Non mireris, lector, Romanum Pontificem Hilarum adversus Mamertum adeo vehementer insurgere, virum (ut declararunt eventa) sanctitate insignem: in his enim, quæ contentiosi fori sunt, perfacile est quemque decipi... Quis nesciat sæpe accidere, ut falsis accusationibus et surreptionibus aures Pontificum repleantur, et cum putant agere, quod justum appareat, exagitent innocentem? *Ita quidem Eminentissimus scriptor. Verum Tillemontius in Mamerto art.* 2, *quantumcumque pugnet pro Mamerto contra* Hilarum, *invenire non potuit, deceptum fuisse* Hilarum, *aut rem non sufficienter fuisse ipsius jussu examinatam. Mihi quoque non videtur aliquid ejusmodi dicto judicio intercessisse. Prima quidem delatio non caruit exaggeratione, sed secundum illam non judicavit* Hilarus: *accepta vero denuntiatione illa, jussit rem totam examinari*

AUCTORE J. S.

examinari in concilio episcoporum Galliæ, et a Mamerto exigi rationem facti sui *in concilio, ac demum* omnium litteris *facta ad se perscribi, quemadmodum patet ex epistola* IX, *quam ea de causa scripsit ad Leontium. Non poterat sane tutius procedere, nec magis cavere, ne deciperetur. Quare non videtur excusatio illa Baronii legitima; aut potius nequaquam necessaria; cum nequeam invenire epistolam illam* XI Hilari *tam esse acrem, ut talis non potuerit a summo Pontifice scribi ad episcopum, terminos sibi recenter præfixos clare excedentem.*

aut cum nimis duriter egisse cum S. Mamerto.

63 *Video quidem hic mihi vehementer contrarium esse Tillemontium, qui in S. Mamerto art.* 1, 2 *et* 3 *multum conqueritur de* Hilaro, *ob voces quasdam duriores* Hilari *litteris insertas, quas ipse multo magis exaggerat. Sane omittere debuerat, nec* Hilaro *attribuere, quæ leguntur in epistola ejus* IX, *cum ibi* Hilarus *solum loquatur ex ore delatoris, et adjungat,* si ita est, *quo declarat se dubitare de delatis. Sola poterant adduci, quæ leguntur in* Hilari *epistola* XI, *ubi ex propria sententia* prævaricatorem *vocat: quodque Tillemontium maxime offendit, hæc iis inseruit verba:* Cui umquam B profuit mens rebellis? aut quem superbiæ non inclinavit elatio? Altior est humilitatis gratia, cui paupertate spiritus ad præmium promissæ beatitudinis iter regni cœlestis aperitur. *Verum illa scribere poterat* Hilarus, *ut Mamertus sibi a rebellione et superbia caveret, cum ordinatio illa, statutis S. Leonis directe contraria, eo ducere videretur. Verum, inquit Tillemontius, quidquid de S. Mamerto cogitaverit* Hilarus *Papa*, Ecclesia semper magis venerabitur sanctitatem illius, quam sanctitatem istius Papæ, quamvis hic aliis gestis titulum Sancti etiam mereri potuerit.

qui judicandus erat ex facto, licet deinde de eximia ipsius sanctitate constiterit.

64 *Respondeo me de majori aut minori duorum Sanctorum gloria non disputare, nec dubitare de insigni sanctitate Mamerti, sed hunc aliis gestis ad eximiam illam sanctitatem pervenisse. At quando episcopum ordinabat in aliena provincia;* S. Hilarus *Mamertum non debebat considerare ut Sanctum, sed ut episcopum præscriptos sibi limites excedentem. Si forte Mamertus ob aliquas rationes nobis ignotas crediderit ordinationem sibi non esse illicitam, ideoque nihil peccaverit coram Deo; id ignorare poterat* Hilarus, *qui factum debebat considerare,* C *prout apparebat coram hominibus. Quare* S. Hilarus *tam illo quam aliis factis sanctitatem suam augere potuit, justaque increpatione efficere, ut Mamertus quoque majorem vitæ puritatem consequeretur, cum nullum mihi sit dubium, quin hic Sanctus debita humilitate animique submissione summi Pontificis mandata exceperit, iisque deinceps paruerit. Dubitat quidem Tillemontius art.* 2, *sed immerito, cum causa tunc fuerit finita, et divisio ecclesiarum inter metropoles Arelatensem et Viennensem, quæ omnibus hisce occasionem dederat, non fuerit mutata tempore S. Mamerti. De hoc Sancto apud nos actum est ad diem* 11 *Maii. Ceterum* S. Hilarus *ea occasione scripsit etiam epistolam suam* 10 episcopis provinciæ Viennensis, Lugdunensis, Narbonensis primæ et secundæ, Alpinæ, *in qua monet, ne quis transcendat terminos suos, et ut concilia quotannis congregentur.*

65 *Quæ modo exposita sunt de causa S. Mamerti, ostendunt luculenter, quam amans disciplinæ ac justitiæ esset* S. Hilarus *sine ulla exceptione personarum. Id rursum apparet ex* D *epistola* IV, *quæ temporis nota est destituta, sed quæ docet, noluisse Sanctum defendere statuta propria cum præjudicio alicujus ecclesiæ, faterique maluisse se deceptum fuisse quam juri Ebredunensis ecclesiæ derogare. Controversia agebatur inter Ingenuum Ebredunensem episcopum, et Auxanium episcopum incertæ sedis, qui aliquid per obreptionem impetraverat ab* Hilaro *de castro Nicaensi, quod hodie est Nicæa civitas, Gallis* Nice, *Italis* Nizza *dicta.* Movemur, *inquit,* ratione justitiæ, quæ licet ab omnibus, qui recta sapiunt, debeat custodiri, tum præcipue Domini sacerdotibus non est temere negligenda, quorum cæteros informari convenit institutis. Frater igitur et coepiscopus noster Ingenuus Ebredunensis, Alpium maritimarum provinciæ metropolitani semper honore subnixus, in præjudicium suum, sicut annexa declarant, quædam nos, petente fratre et coepiscopo nostro Auxanio, statuisse commemorat, quæ universis in hac eadem causa defensionibus contrairent. *Addi se didicisse ex relationibus, per Veranum episcopum, haud dubie Venciensem, non debuisse peti illud, quod* per obreptionem *erat a se elicitum.*

Cum aliquid concessisset Auxanio per obreptionem de castro Nicaensi,

66 *Tum delegans cognitionem causæ Leontio* E *Arelatensi, Verano Venciensi et Victuro episcopis, ad quos scribit, his verbis utitur:* Tamen ne odio vel gratia moveamur, quæ in causarum disceptationibus esse non debet, ita vestræ caritati cognitionem adnexæ querimoniæ delegamus, ut nihil adversum venerandos canones, nihil contra sanctæ memoriæ decessoris mei judicium valeat, quidquid obreptum nobis esse constiterit. Nolumus namque, fratres carissimi, ecclesiarum privilegia, quæ semper sunt servanda, confundi; nec in alterius provincia sacerdotis alterum jus habere permittimus; quia per hoc non minus in sanctarum traditionum delinquitur sanctiones, quam in injuriam ipsius Domini prosilitur, cujus expectatio * fructus nostri ministerii, non in latitudine regionum, sed in acquisitione ponitur animarum. *Demum vult custodiri omnia, quæ S. Leo statuerat* super ecclesiis Cemelenensis civitatis, vel castelli Nicaensis... ut ad unius antistitis regimen prædicta loca revertantur. *Cemelenensis civitas, quæ jam tum decidisse paulatim videtur, erat prope Nicæam, et non longe a Varo flumine, ubi illius adhuc quædam rudera cum una ecclesia superesse dicuntur. Nicæa vero ante numquam episcopum* F *alium videtur habuisse quam Cemelenensem. De hisce etiam aliqua fuerunt dicenda in S. Verano Venciensi, de quo mox actum est.*

omnia in integrum vult restitui, remque secundum canones judicari.

* *forte* expectatione

§ VI.

A

§ VI. Gesta Hilari pro disciplina ecclesiastica ad consultationem episcoporum Hispaniæ, et concilium de his anno 465 Romæ celebratum.

Ascanius Tarraconensis cum episcopis provinciæ suæ Hilarum consulit

Anno 465 *studium* S. Hilari *pro disciplina ecclesiastica exercuerunt antistites Hispaniæ Tarraconensis binis ad eum datis litteris. Utraque est Ascanii Tarraconensis metropolitani et omnium simul illius provinciæ episcoporum, quorum nomina non exprimuntur. Prima, cum* dudum *scripta sit ante secundam, spectare potest ad annum* 464 : *nam secunda certo est anni* 465. *Primam apud Labbeum col.* 1033 *ita ordiuntur :* Etsi exstaret* necessitas ecclesiasticæ disciplinæ, B expetendum revera nobis fuerat illud privilegium Sedis vestræ, quo susceptis regni clavibus post resurrectionem Salvatoris, per totum orbem beatissimi Petri singularis prædicatio universorum illuminationi prospexit : cujus Vicarii principatus sicut eminet, ita metuendus est omnibus et amandus. Proinde nos Deum in vobis penitus adorantes, cui sine querela servitis, ad fidem recurrimus Apostolico ore laudatam, inde responsa quærentes, unde nihil errore, nihil præsumptione, sed pontificali totum deliberatione præcipitur. *Dedit hæc partim Tillemontius in* S. Hilaro *art.* 7 *tamquam in laudem illius dicta, ita ut tanto magis mirari possimus, scriptorem illum in singulis fere* S. Hilari *actionibus quæsivisse aliquid, quod sinistra interpretatione carperet. Malim tamen ego credere Hispanos episcopos ea elogia pronuntiare de Romanis Pontificibus generatim. At quod initio secundæ epistolæ legitur, de* S. Hilaro *intelligendum est, ubi dicitur :* Quam curam Apostolatus vester de provinciarum suarum sacerdotibus gerat, filio nostro illustri Vincentio provinciæ nostræ referente, cognovimus.

* dictaret

C

de illicitis ordinationibus Silvani Calaguritani ;

68 *Post prædicta in prima epistola explicant querelas suas de Silvano episcopo Calaguritano*, quod jam ante septem aut octo annos* episcopum *ordinasset* nullis petentibus populis, *monitusque se non correxisset. Deinde quod presbyterum alterius diœceseos vel invitum ordinasset episcopum* in eodem loco, qui illi fuerat destinatus. *Addunt episcopum Cæsaraugustanum illi malo remedium adferre voluisse ; sed frustra. Cupiunt igitur* Apostolicis affatibus *instrui, quid sit agendum, litterasque concludentes ita loquuntur :* Erit profecto vester triumphus, si Apostolatus vestri temporibus, quod santi Petri Cathedra obtinet, Catholica audiat ecclesia, si novella zizaniorum semina fuerint extirpata. *Postquam diu expectaverant responsum ad has litteras, illudque necdum impetraverant ; fortasse quod* Hilarus *alias quoque informationes ex Hispania ad se perferendas curaret ; alteram ad* Hilarum *dederunt epistolam, in qua breviter de præcedenti meminerunt, responsum flagitantes ; et aliam simul quæstionem aut potius supplicationem proponunt.*

* Calahorta

AUCTORE J. S.

ac deinde rogat, ut Irenæus, ad cathedram Barcinonensem ex alia translatus, confirmetur.

69 *Hanc autem explicant sequentibus verbis :* Episcopus Barcinonensium civitatis sanctus Nundinarius sortem explevit conditionis humanæ. Hic episcopo venerabili fratri nostro Irenæo, quem ipse antea in diœcesi sua nobis volentibus constituerat, derelinquens ei, quod potuit habere paupertas, supremæ voluntatis arbitrio, in locum suum ut substitueretur, optavit : sed defuncti judicium in ejus meritum non vacillat. Siquidem omnis clerus et plebs ejusdem civitatis, et optimi et plurimi provinciales, ut idem ejus locum observaret, a nobis speraverunt dato consensu. Nos cogitantes defuncti judicium, et probantes ejus vitam, et eorum nobilitatem atque multitudinem, qui petebant, simul et utilitatem ecclesiæ memoratæ, optimum duximus, ut tanto sacerdoti, qui ad divina migraverat, non minoris meriti substitueretur antistes, præsertim cum ecclesia illius municipii, in qua ante fuerat ordinatus, semper hujus civitatis ecclesiæ fuisse diœcesis constet. Ergo suppliciter precamur Apostolatum vestrum, ut humilitatis nostræ decretum, quod juste a nobis videtur factum, vestra auctoritate firmetis.

E

Hilarus vero in natali suo concilium celebrans,

70 *Ubi advenerat festivitas natalis* S. Hilari, *quem* 17 *aut* 19 *Novembris celebratum ostendi* § 4, *sanctus Pontifex cum episcopis, qui quadraginta et octo in actis enumerantur, concilium celebravit, ubi etiam tractatum est de quæstionibus per dictos episcopos Tarraconenses propositis. Concilium istud apud Labbeum tom.* IV *col.*1060 *notatur habitum* Flavio Basilisco et Hermenerico viris clarissimis consulibus, sub die decimo quinto Kalendarum Decembrium, *id est, die* 17 *Novembris anni* 465 : *atque hanc epocham ceteris ita probabiliorem existimo secundum dicta* § 4, *ut tamen improbare nolim sententiam illorum, qui habitum credunt duobus diebus serius. Porro si Acta illius concilii diligenter inspiciamus, videbimus totum fuisse absolutum unico die, et quidem paucis horis. Etenim* S. Hilarus *brevi sermone allocutus est antistites congregatos, iisque proposuit primum canones ad ordinationes clericorum pertinentes, quos haud dubie ipse ante concilium conceperat. Deinde de quatuor istis canonibus rogavit sententiam episcoporum, qui multis acclamationibus propositos canones approbarunt. Horum autem canonum tale apud Labbeum ubi integri cum episcoporum acclamationibus legi possunt, datur compendium :* Canones Nicæni vel Apostolicæ Sedis decreta custodiantur. 2. Ut bigami, aut viduæ aut corruptæ mariti, ad ecclesiasticos gradus *(aut potius ad sacros ordines)* non accedant. 3. Ut pœnitentes, aut inscii litterarum, sive defectu membrorum aut decisione aliquid minus habentes, ad superiorem Ordinem non accedant. 4. Ut ea, quæ illicite episcopus, vel decessor ejus ordinavit, ab eo, qui superest, emendentur.

F

cum episcopis tractat de petita Irenæi confirmatione,

71 *Deinde* Hilarus *progressus est ad quintum canonem, qui spectat ad petitionem episcoporum Tarraconensis provinciæ. Illum vero proposuit his verbis :* Præterea, fratres, nova et inaudita (sicut ad nos missis de Hispaniis epistolis sub certa relatione pervenit) in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascuntur. Denique nonnulli episcopatum, qui non nisi meritis præcedentibus datur, non divinum munus, sed hereditarium putant esse compendium : et credunt, sicut res caducas atque mortales, ita sacerdotium velut legali aut testamentario jure posse dimitti. Nam plerique sacerdotes in mortis confinio

AUCTORE J. S.

finio constituti, in locum suum feruntur alios designatis nominibus subrogare; ut scilicet non legitima expectetur electio, sed defuncti gratificatio pro populi habeatur assensu. Quod quam grave sit, æstimate. Atque ideo, si placet, etiam hanc licentiam generaliter de ecclesiis auferamus, ne (quod turpe dictu est) homini quispiam putet deberi, quod Dei est. *His dictis,* Hilarus *jussit legi in concilio secundam epistolam Tarraconensium episcoporum, qua petebatur confirmatio Irenæi in episcopatu Barcinonensi, quia moriens Nundinarius rogaverat, ut is sibi substitueretur. Verba dedi num.* 68. *Episcopi vero, interlocuti epistolæ lectioni, dixerunt inter alia :* Hæc præsumptio nunquam fiat.

ac de ordinationibus Silvani : illi vero utrumque corrigendum censent :

72 *Demum* Hilarus *legi jussit primam Tarraconensium epistolam, qua Silvanus Calaguritanus accusabatur, ut dictum est num.* 68. *Ea vero lecta, episcopi acclamarunt de prælectis, ista esse emendanda ac recidenda, canonesque servandos. Verum cum singulorum quoque sententias rogaret* Hilarus; *Maximus Taurinensis episcopus locutus est primus, deinde Ingenuus Ebredunensis: hos secuti sunt alii quatuor, suas consequenter sententias breviter proferentes. Tum* ab universis episcopis dictum est : sententias fratrum omnes sequimur, omnes confirmamus, et observandas esse decernimus. Exaudi Christe, Hilaro vita : dictum est sexies. Quæ male admissa sunt, per te corrigantur : dictum est octies. Quod non fiat : dictum est octies. *Itaque cum episcopi approbassent omnes canones propositos, et Pontifici relinquerent correctionem eorum, quæ prælecta erant ex litteris episcoporum Tarraconensium, finita est synodus hoc modo :* Hilarus episcopus Ecclesiæ urbis Romæ, synodo præsidens, dixit : Quoniam præsentis definitionis formam, quæ secundum Sanctorum est statuta sententiam, in omnium ecclesiarum notitiam pervenire decernimus, ne cuiquam pro sui possit ignoratione licere, quod non licet, edere gesta notariorum sollicitudo curabit.

concilium istud, cui nihil deest, unico die absolutum.

73 *Baronius ad annum* 465 *num.* 26 *observat,* Hilarum *de hac synodali sententia ad Tarraconenses scripsisse* tertio Kalendas Januarii, *indeque colligit* mensem unum et dies duodecim, *nempe usque ad diem datarum litterarum,* synodum *perdurasse :* Cujus, *inquit*, aliquæ deesse videntur actiones, ut inter alia, quæ ab adversaria parte pro Silvano episcopo allata fuisse, idem Hilarus Papa in dicta epistola docet. *Subjungit, etiam deesse constitutionem illam* Hilari, *de qua meminit Anastasius Bibliothecarius his verbis :* Hic fecit constitutum de Ecclesia in basilica ad sanctam Dei Genitricem Virginem Mariam consulatu Basilisci et Hermenerichi 15 Kalendas Decembris. *Verum vix possim dubitare, quin constitutum istud sint illi canones, quos habemus apud Labbeum, quosque* in omnium ecclesiarum notitiam pervenire *volebat* Hilarus. *Nihilo magis existimo, alias deesse actiones, aut concilium diutius durasse quam uno die. Quæ pro Silvano ad Pontificem allata sunt, haud dubie ad manus* Hilari *pervenerunt post absolutum concilium; eaque effecerunt, ut diutius post concilium differret epistolam ad episcopos Tarraconenses, quia nova inde oriebatur deliberandi causa. Sane ex illa ipsa epistola, ob quam concilium tam diu durasse credidit Baronius, abunde liquet, illud satis diu ante habitum fuisse. De eo enim* Hilarus *sic loquitur :* Lectis in conventu fratrum, quos natalis mei festivitas congregarat, litteris vestris *etc. Vox* congregarat *ostendit, præteritum fuisse concilium, dum scribebat. Nihil igitur est, cur credamus, concilium plusquam uno die durasse, cum Acta omnino insinuent, unica tantum vice congregatos fuisse episcopos, omniaque duarum horarum spatio facile absolvi potuerint.*

Deinde cum variarum civitatum populi pro Silvano intercederent :

74 *Porro quinam pro Silvano scripserint, causamque ipsius excusandam magis quam omnino defendendam susceperint, declarat* Hilarus *initio epistolæ suæ ad Ascanium et reliquos episcopos Tarraconenses hoc modo :* Postquam litteras vestræ dilectionis accepimus, quibus præsumptiones Silvani episcopi Calagurensium ecclesiæ retundi petistis,... honoratorum et possessorum Turiassonensium, Cascantensium, Calaguritanorum, Virgiliensium*, Triciensium, Legionensium et Civitatensium, cum subscriptionibus diversorum, litteras nobis constat ingestas : per quas id, quod de Silvano querela vestra deprompserat, excusabant. Sed reprehensione justissima eorum pariter justa allegatio non carebat; quia præter conscientiam metropolitani, fratris et coepiscopi nostri Ascanii, nonnullis civitatibus ordinatos claruit sacerdotes. *Ad populos enumeratos observo,* Turiassonenses, *dici ab urbe Turiasone aut Turiassone in Aragonia, vulgo* Tarazona *dicta, non a Tarracone metropoli, ut perperam explicat Tillemontius.* Cascantenses *sunt incolæ Cascanti oppidi in regno Navarræ, quod vulgo* Cascante *dicitur.* Calaguritani *proprium defendebant episcopum. Quinam designentur per Virgilienses, Tricienses, Legionenses et Civitatenses, ignorare se dicit Tillemontius. Cardinalis de Aguirre in Collectione conciliorum Hispaniæ tom.* II *pag.* 230 *generatim dicit :* Omnes fere *(illi populi)* nunc post duodecim secula retinent eadem antiqua nomina, etiam Hispanica lingua. *Verum præter Turiassonenses et Cascatenses alii longe quærendi erunt ab urbe Calaguritana, si designentur nominibus etiamnum usitatis, quales sunt Legionenses et Civitatenses.*

* al. Varegiensium civitatis

Hilarus quidem improbat ordinationem Silvani,

75 *Quicumque autem fuerint populi, qui causæ Silvani patrocinabantur apud* S. Hilarum, *dubitare non possumus, quin aliquid eorum seu rationibus seu precibus de rigore remiserit* Hilarus, *fortasse ne schisma excitaretur : nam potentem et gratiosum fuisse Silvanum, ostendit tot populorum intercessio. Respondit igitur Pontifex per litteras eodem anno* tertio Kalendas Januarii *datas ad Ascanium et reliquos Tarraconensis provinciæ episcopos, quæ habentur apud Labbeum col.* 135. *In iis post verba modo data sic pergit :* Unde, quoniam quidquid ab alterutra parte est indicatum, omni videmus perversitate confusum, temporum necessitate perspecta, hac ratione decernimus ad veniam pertinere, quod gestum est, ut nihil deinceps contra præcepta beati Apostoli, nihil contra Nicænorum canonum constitutum tentetur. *In epistola privata ad Ascanium Tarraconensem, quæ sequitur apud Labbeum col.* 1037, *clarius indicat, quid sentiat de ordinationibus Silvani, et cur ordinatos ab eo deponi non jubeat cum ipso auctore. Verba subjungo :* Et licet hi, qui præter notitiam atque consensum tuæ dilectionis ordinati sunt sacerdotes, cum suis debuerint auctoribus submoveri : ne quid tamen in tanta necessitate decernamus austerum, eos, qui episcopi facti sunt, ita volumus permanere, ut in Apostolicis præceptionibus et statutis sanctorum patrum non reperiantur obnoxii, ac deinceps

A deinceps nihil, quod contra disciplinam ecclesiasticam veniat, sicut hactenus factum est, perpetretur.

sed ordinatos episcopatu non privat:

76 *Idem dicit sanctus Pontifex in epistola priori, in qua confirmat episcopos a Silvano ordinatos, sub conditionibus tamen his, si non sint bigami, aut viduæ vel corruptæ mariti. Vetat, ne episcopi duo sint in eadem ecclesia: ne litterarum ignari, aut pœnitentes, sive illi, qui ad publicam pœnitentiam fuerant condemnati, promoveantur ad episcopatum, et ante omnia ne ullus consecretur antistes* præter notitiam et consensum *metropolitani. Deinde episcopos, ne importunis populi precibus cedant, his monet verbis:* Nec tantum putetis petitiones valere populorum, ut, cum his parere cupitis, voluntatem Dei nostri, qui nos peccare prohibet, deseratis. Cujus indignatio ex hoc gravius commovetur, quia benignitas ejus, dum fiunt illicita per eos, qui sunt interpretes placationis, offenditur. *Ita* S. Hilarus *ad primam Tarraconensium epistolam respondit. At nequeo invenire, eum dixisse, partim fuisse falsa, quæ retulerant episcopi Tarraconenses, licet Tillemontius id eum dicere affirmet. Magis video eum fecisse, sicut fieri in Ecclesia,* B *deinde scripsit S. Gregorius Magnus in epistola* LXIV lib. XI *ad Augustinum Anglorum episcopum, ita loquens:* In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam per considerationem dissimulat atque portat, ut sæpe malum, quod adversatur, portando et dissimulando compescat. *Hæc jam prudenter advertit laudatus Cardinalis de Aguirre.*

Irenæum vero ad propriam ecclesiam redire jubet:

77 *Severius ad alteram Tarraconensium petitionem respondit* Hilarus, *quia Irenæus episcopus facile poterat in ecclesia sua manere, et tantum petebatur translatio ipsius ad ecclesiam Barcinonensem, ita ut hæc non omnino esset peracta. Cum hæc translatio tum per se canonibus esset contraria, tum quia Irenæus ad ecclesiam Barcinonensem petitus erat per episcopum præcedentem; respondit* Hilarus *esse* nimis illicita vota *Barcinonensium, reprehenditque episcopos, quod postularent, ut ea haberentur rata. Deinde ait se mittere decreta concilii in natali suo habiti, atque ita pergit:* Unde remoto ab ecclesia Barcinonensi, atque ad sua remisso Irenæo episcopo, sedatis per sacerdotalem modestiam voluntatibus, quæ per ignorantiam ecclesiasticarum legum deside- C rant, quod non licet obtinere; talis protinus de clero proprio Barcinonensibus episcopus ordinetur, qualem te præcipue, frater Ascani, oporteat eligere, et deceat consecrare. *Addit inferius:* Quod si Irenæus episcopus ad ecclesiam suam, deposito improbitatis ambitu, redire neglexerit, quod ei non judicio, sed humanitate præstabitur, removendum se ab episcopali consortio esse cognoscat.

mittitque subdiaconum ut mandata observentur.

78 *Demum, ut omnia melius executioni mandarentur,* Hilarus *litteras suas in Hispaniam perferendas dedit Trajano subdiacono, ut monet in prima epistola, iterumque in altera ad solum Ascanium his verbis:* Nec unius ecclesiæ duo esse permittantur antistites, quod opportunius supradicti subdiaconi *(Trajani)* fieri delegamus instantia, quem etiam pro conservanda Ecclesiæ disciplina commeare ad Hispanias dispositionis nostræ fecit auctoritas. *Ita res ecclesiasticas partim lenitate, partim severitate in Tarraconensi provincia componere voluit* Hilarus, *cujus gesta omnia loquuntur, diligentissimum fuisse disciplinæ ecclesiasticæ vindicem; sed pariter benignum in iis corrigendis, quæ jam erant male peracta.*

AUCTORE J. S.

§ VII. Sanctus resistit hæretico Macedoniano: de anno et die mortis disseritur.

Sanctus resistit hæretico imperatoris amico:

Præter loca sacra a S. Hilaro *constructa aut ornata, de quibus agam post commemoratam ipsius mortem, unicum factum superest referendum, ex quo colligi potest, sanctum hunc Pontificem non minus strenuum fidei quam disciplinæ ecclesiasticæ fuisse defensorem. Anthemius imperator, quando primum venit Romam, familiariter utebatur Philotheo hæretico Macedoniano: atque hic ea familiaritate abuti voluit ad Romanam urbem hæresi corrumpendam; sed fortiter sibi resistentem invenit* S. Hilarum. *Factum id latuisset posteros, sicut alia multa* S. Hilari *gesta, nisi S. Gelasius Papa de eo meminisset* E *in epistola sua* XIII *ad episcopos Dardaniæ apud Labbeum tom.* IV *col.* 1208, *ubi ita habet:* Sanctæ memoriæ quoque Papa Hilarus Anthemium imperatorem, cum Philotheus Macedonianus, ejus familiaritate suffultus, diversarum conciliabula nova sectarum in Urbem vellet inducere, apud beatum Petrum apostolum palam, ne id fieret, clara voce constrinxit, in tantum ut non ea facienda cum interpositione sacramenti idem promitteret imperator. *Ex hoc facto etiam liquet,* S. Hilarum *vixisse usque ad imperium Anthemii.*

mors S. Hilari a Marcellino et aliis figitur anno 467:

80 *Marcellinus in Chronico ad annum* 461, *quo* S. Hilari *pontificatum recte orditur, scribit ipsum sedisse* annos sex; *et consequenter ad annum* 467 *ponit initium imperatoris Anthemii, et S. Simplicii Papæ, qui* S. Hilaro *defuncto successit. Itaque si credimus Marcellino,* S. Hilarus *obiit eodem anno, quo Antheminus suscepit imperium, quod alii dicunt contigisse mense Aprili, alii mense Augusto. Itaque, si vera scripsit Marcellinus, obitus* Hilari *non contigit prioribus anni mensibus, sive mense Februario aut Martio,* F *ut aliqui volunt; sed potest contigisse mense Septembri, ut credunt alii. Idacius in Chronico figit elevationem Anthemii ad imperium* anno Leonis imperii octavo, mense Augusto, *id est, anno* 465; *ac* Hilari *mortem,* sex sacerdotii sui anni expletis, *biennio post, ita ut hic etiam designet annum* 467. *Marianus Scotus, quem etiam pro morte* Hilari *figenda allegandum crediderunt aliqui, mortem ipsius locat ad annum* 469, 9 Kalendas Martias. *Idem ad annum* 461 *dicit:* Hilarius Papa quadragesimus sextus post Petrum ordinatur 2 Idus Novembris, qui sedit annis septem mensibus sex. *Nequaquam dubito, quin fere tot sint menda, quot verba; et tamen hujus scriptoris sententiam pro assignatis ordinationis et obitus diebus mire hic exosculatur uterque Pagius.*

recentiorum opinio de die et anno mortis varia est:

81 *Catalogi Romanorum Pontificum in designanda duratione pontificatus non consentiunt. Antiquus catalogus, apud nos editus ante tomum* I *Aprilis, pag.* 34 *hæc habet:* Sedit annis quinque,

AUCTORE J. S

quinque, menses tres, dies decem. *Opus de Vitis Pontificum, Anastasio Bibliothecario attributum, in pluribus codicibus habet :* Sedit annis sex, mensibus tribus, diebus decem. *Aliqui tamen codices cum mensibus et diebus jam dictis annos septem* Hilaro *attribuunt, prout etiam faciunt Platina in Vitis Pontificum, et auctor anonymus in Vitis Mss. Pontificum, usque ad annum* 1430 *productis. Recentiores scriptores de anno et die emortuali dissentiunt. Baronius quidem ad annum* 467 *num.* 4 *ita habet :* Hoc namque anno, quarto Idus Septembris idem Hilarus Pontifex Pontifex moritur, cum sedisset annos sex (quinque *voluit dicere, ut liquet ex initio et fine pontificatus ab ipso assignatis, atque ita correxit tom.* X *pag.* 960) menses decem, minus duobus diebus. *Papebrochius noster in Propylæo Maii in* Hilaro, *mortem ejus figendam credidit die* 21 *Februarii ejusdem anni* 467 ; *at opinionem illam deserendam existimo ob rationes mox dandas : nec ipse Papebrochius certam credidit, sed catalogo nostro Pontificum Romanorum magis conformem. Tillemontius nota* 2 *in* S. Hilarum *hæret ambiguus, utrum mortuus sit* 10 *Septembris anni* 467, *an* 21 *Februarii aut* 2 *Martii*
B *anni* 468. *Atque hi omnes suam edicunt sententiam sine multa contentione ut magis probabilem.*

Pagius contendit Hilarum obiisse die 21 *Februarii anni* 468 ;

82 *Verum non is est stylus Pagii in Critica Baroniana ad annum* 467 *num.* 3. *Non nisi certa is profert , si modo dicenti credere velimus.* Baronium, *inquit,* Papebrochium aliosque hactenus decepit Marcellinus in Chronico , qui sub hujus anni consulibus Simplicii successoris Hilari Papæ initium recitavit. Nam S. Hilari obitus anno tantum sequenti contigit : isque non annos quinque et aliquot menses, ut omnes recentiores ei attribuere, sed annos sex, menses tres, dies decem, Ecclesiam Romanam administravit, ut liquet tam ex Anastasio, Orderico lib. II , Luitprando, Abbone Floriacensi , et Honorio Augustodunensi, quam ex Catalogo Vaticano-Palatino, sex catalogis nostris, Reginone, Hermanno Contracto, aliisque, nisi ubi numeri mendose descripti. Marianus Scotus in Chronico, qui nos diem ejus natalem edocuit, recte etiam diem ejus emortualem notavit. Scribit enim : « Hilarius Papa obiit 9 Kalend. « Martii, id est die 21 mensis Februarii : ad quem diem Bollandus ait, eum adscriptum esse Florario SS., et Maurolyci, et Galesinii, Canisii
C Martyrologiis, variisque Kalendariis, et Greveni ad Usuardum Auctario. Non itaque Hilarus depositus die 10 mensis Septembris, quo in Martyrologio Romano colitur, quove sepultum dicit Anastasius, sed eo die ejus corpus translatum ; cum anni sex, menses tres, et dies decem, quibus Romanæ Ecclesiæ præfuit , die 21 mensis Februarii anni Christi 468 absolvantur. Post mortem ejus cessavit sedes, non dies decem, ut habent Anastasius, Auctor auctioris catalogi Pontificum Rom., et varii catalogi nostri, sed dies tantum quatuor, ut ex ipsomet Anastasio in morte Simplicii videbimus. *Hactenus Pagius multa conglomerans, sed pleraque omnino ad rem inutilia.*

sed nec Mariani, qui ipse sibi contradicit,

83 *Etenim , si omnia maturo judicio expendamus , vel unicus Marcellinus , (cui tamen et Idacius est conformis) collatus cum antiquis Martyrologiis , toti cumulo Pagii præponderabit. Quare generatim primo asserere non dubito, instrumenta ab ipso laudata , non tantum favere ipsius sententiæ, quantum adversantur :* D *nec ullum ex omnibus esse, ex quo probari possit,* S. Hilarum *obiisse die* 21 *Februarii anni* 468, *etsi constaret de certa monumenti fide. Unicus est Marianus Scotus, qui cum Pagio de die emortuali consentit, idemque dissentit de anno, et de duratione pontificatus. Quin et sibi ipsi ille contrarius est , cum septem anni et sex menses, quos pontificatui attribuit , non congruant cum initio et fine ab ipso statutis. Certum igitur est, errare Marianum Scotum in anno emortuali* S. Hilari, *atque in annis ac mensibus pontificatus ipsius : neque in his eum sequi voluit Pagius, uti nec in obitus die S. Leonis, nec in anno mortis S. Simplicii. Velim igitur scire, cur Marianum hic tanti faciat uterque Pagius, ut prior ad annum* 461 *num.* 14 *asserat indubitanter, cum ordinationis diem* S. Hilari in antiquo aliquo monumento notatum *invenisse, idemque de die emortuali alter pari confidentia affirmet in* Hilaro *num.* 13. *Frustra hic alias asserti illius rationes investigabo, quam quod dies a Mariano in* Hilaro *assignati placuerint Pagio, ejusque ratiociniis utcumque congruant. Hinc illi in antiquo monumento inventi : reliqua vero per errorem a Mariano scripta.*

nec recentiorum aliquot martyrologorum auctoritas hic magni facienda est :

84 *Mariano Pagius adjungit quinque Martyrologia, et aliquot Kalendaria, in quibus memoria* S. Hilari *ponitur ad* 21 *Februarii. Tam cito oblitus erat eorum, quæ dixerat ad annum* 461 *num.* 4, *disserens de die obitus S. Leonis ;* Inde- E que evidentissime patet, vulgarem opinionem, quæ per tot sæcula obtinuit, quæque etiamnum a multorum animis evelli vix potest, Sanctos scilicet iis, quibus coluntur , diebus ad cœlos evolasse, locum imposterum habere non posse. *Perperam quidem ea dicit Pagius, ut infra ostendam. Verum interim* evidentissime patet, *Pagium leviter rejicere auctoritatem antiquissimorum Fastorum, dum ratiociniis ipsius sunt contraria ; nec tamen erubescere in numerum probationum adducere Martyrologia neoterica, dum ea sibi faventia credit : nam ex omnibus, quæ adduxit, nullum est vetustius seculo* XV. *Talia sane Martyrologia nequeunt prodesse ad investigandum diem emortualem Sancti seculo* V *defuncti. Præterea in omnibus illis memoria* S. Hilari *etiam annuntiatur die* 10 *Septembris, ut jam observavi num.* 4. *Itaque Martyrologia illa æque ac Marianus Scotus inutilia sunt ad probandam Pagii opinionem. Forte martyrologus aliquis ex Mariano diem illum assignavit* Hilaro : *deinde* F *vero alii, ut fit, primum illum secuti fuerint.*

nec duratio pontificatus, quæ potius duceret ad 28 *Februarii.*

85 *Reliqua monumenta, a Pagio laudata, non habent* , S. Hilarum *obiisse die* 21 *Februarii. Contra Abbo Floriacensis de* S. Hilaro *dicit :* Qui sepultus est ad S. Laurentium in crypta juxta corpus B. Xisti episcopi, 4 Idus Septembris *Laudavit igitur catalogos Pontificum, reliquosque scriptores enumeratos, ut ex iis ostenderet,* Hilarum *sedisse* annos sex, menses tres, et dies decem ; *utque ex illa pontificatus duratione perveniret a die* 12 *Novembris anni* 461 *usque ad diem* 21 *Februarii anni* 468. *Hoc est præcipuum et unicum fundamentum sententiæ Pagii. Verum primo observo, non die* 21 *Februarii, sed die* 28 *ejusdem mensis obiisse* S. Hilarum, *si vera est illa duratio pontificatus, quam assignant catalogi plerique cum scriptoribus, qui eos deinde sunt secuti: neque enim a die* 12 *Novembris inchoari debet pontificatus* Hilari, *sed probabilius a die* 17 *ejusdem mensis, ut ostendi* § 4. *Laudatus ante Tillemontius*

AUCTORE J. S.

A *tius mavult durationem illam extendere usque ad 2 Martii, quia pontificatum* S. Hilari *inchoat* 19 *Novembris, sive a die ordinationis. Hisce observatis, ut intelligat lector, annos sex, menses tres, et dies decem, quibus sedisse dicitur* S. Hilarus, *non necessario ducere ad* 21 *Februarii, restat examinandum, an omnino credendum sit, exactum esse illud Sedis spatium.*

ex catalogis, ipso Pagio judice, sæpe aberrantibus,

86 *Tota dubitatio eo reducitur, utrum magis credendum sit catalogis Pontificum, an antiquis Martyrologiis invicem consentientibus. Baronius passim secutus est Martyrologia antiqua contra catalogos, quando noverat sanctos Pontifices in vetustis Martyrologiis notatos. Pagius ipse Baronium corrigere voluit ex vetustis Fastis contra dictorum catalogorum computationes. Accipe, lector studiose, exemplum, quod se mihi primum obtulit. Ad annum* 398 *num.* 2 *Baronium de die emortuali S. Siricii corrigere voluit his verbis :* Mortem S. Siricii Papæ consignatam reperimus ad 6 Kalend. Decemb., seu ad diem 26 mensis Novembris in Martyrologiis excuso Bedæ, *(quod Bedæ non est,)* attributo divo Hieronymo, Rabani, aliisque a Bollando ad diem 22 mensis Februarii inter Prætermissos citatis. Quare cum
B die 22 mensis Decembris anni 384 Pontifex Romanus consecratus fuerit, sedit annos tredecim, menses undecim, dies quinque, non vero, ut Anastasius et passim catalogi habent, annos quindecin, menses undecim, et dies viginti quinque. *Ita ad annum* 423 *num.* 6 *S. Bonifacii Papæ diem mortualem ex Martyrologio Hieronymiano definit, non ex catalogis. Non quæro, an vera sint omnia, quæ hic et ibi dicit Pagius : id solum observo, auctoritatem vetustorum Martyrologiorum ipsius quoque judicio catalogorum computationibus præferri posse. Atqui depositio* S. Hilari *in pluribus Fastis antiquis legitur ad* 10 *Septembris, quam depositio S. Siricii ad* 26 *Novembris. Itaque, vel ipso Pagio judice, standum hic est Fastis, non catalogis frequenter aberrantibus, præsertim cum et Marcellinus stet contra Pagium pro anno* 467.

tam certa videri debet.

87 *Ad annum* 402 *num.* 16 *rursum ex Martyrologiis obitum Anastasii Papæ contra librum Pontificalem definit Pagius. Idem Pagius ad annum* 418 *num.* 71 *ait :* Zozimi Sedis duratio quoad menses et dies.... in omnibus Anastasii exemplaribus, ab aliis citatis aut a me visis, mendose descripta. *Ad annum* 440 *num.* 2
C *dicit :* Idem Anastasius a morte Damasi papæ usque ad S. Leonis obitum (*id est, in octo Pontificibus consequenter)* nullum interpontificium sine errore notavit ; sed ea fere omnia eodem dierum numero, scilicet 20 aut 21, etiam illud, quod post Sixti mortem fuit, circumscripsit : quod evidenter demonstrat, cum hoc in capite cæcutiisse, et proprium calculum, non vero aliqua antiqua monumenta secutum esse. *Hæc Pagius ipse, ex quo pauca illa, quæ se prima in eodem tomo obtulerunt, adferre volui, ut studiosus lector advertere possit, quo ille loco habeat catalogos Pontificios, ubicumque chronotaxim suam iis nequit accommodare. Ille confidenter annos, menses, dies, in iis enumeratos, auget aut minuit, et sæpe levi de causa. Judicavit igitur Pagius catalogos istos non carere erroribus sat frequentibus, dum enumerant annos, menses et dies summorum Pontificum : atque ea de re ipse dubitare nequeo, dum catalogos istos perlustro. Hinc satis mirari non possum, qua demum ratione opiniones suas, seu computationes tam ambiguo fundamento nixas, ut certas obtrudere voluerit Pagius, cum nihil certi ratiocinando inveniri possit, nisi fundamenta sint utcumque certa. Afferat aliquis conjecturas prudentissimas ad corrigendum catalogos, aut ad eos cum certioribus monumentis conciliandos ; laudabili labore probabilia afferre poterit, non certa aut indubitata, cum ex incertis nequeant certa erui.*

ut non potius standum sit vetustissimis Martyrologiis

88 *Videamus modo, an æque incertum fundamentum pro die emortuali alicujus Sancti habeatur ex Martylogiis vetustis, S. Hieronymi nomine insignitis. S. Gregorius Magnus lib.* VIII *epist.* XXIX *ad Eulogium de illo Martyrologio loquitur, quando dicit :* Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur ; sed tantummodo nomen, locus, et dies passionis ponitur. *Itaque, teste Gregorio, Sancti illo tempore scribebantur in Martyrologiis illo ipso die, quo erant coronati Martyrio, et consequenter confessores eo die, quo obierant. Atqui nomen* S. Hilari *Papæ omnibus passim Hieronymianis Fastis adscriptum est die* 10 *Septembris, nec illud ullo alio die in laudatis Fastis legitur. Longe igitur probabilius est, eum obiisse die* 10 *Septembris, et anno*
E 467, *quam quovis alio die. Fateor quidem, subinde accidere, ut nomen alicujus Sancti in Fastis Hieronymianis alio die legatur, quam quo obierat ; sed rarius id fit, et tunc aliqua præcessit ratio, quæ non videtur locum habere posse in* S. Hilaro, *præsertim cum Romæ annuntietur, et unico tantum die in illis Fastis.*

cum Marcellino collatis : ex quibus mors figenda anno 467, die 10 Septembris.

89 *Etenim cum* Romæ, *ubi haud dubie obiit, memoretur in Fastis ; credibile non est, id fieri ob aliquam translationem : nam nulla umquam corporis translatio videtur facta, aut certe nulla innotuit. Verisimile quoque non est, ignotam fuisse diem emortualem* Hilari, *quando Fastis insertus est ; ideoque probabilius est, nomen ipsius eo die legi in Fastis, quo obiit, quemadmodum passim fieri in Fastis Hieronymianis jam monui. Accedit auctoritas Marcellini, mortem* S. Hilari *anno* 467 *figentis. Illo autem anno certo non obiit, si obierit mense Februario aut Martio, quia Anthemius necdum illis mensibus anni* 467 *erat imperator. Contra annus a Marcellino assignatus recte cum mense Septembri poterit convenire ; quia Anthemius certo imperium susceperat, et Romam venerat anno* 467 *ante mensem Septembrem. Quare concludere licet, adeo non videri certam Pagii*
F *opinionem, ut Baronii sententia longe quoque appareat probabilior, idque dicendum fuisse ipsi Pagio, si antiqua monumenta eodem semper modo ponderasset.*

§ VIII. Ædificata, fundata, et ornata per S. Hilarum loca sacra, aliaque munificentiæ ipsius indicia.

Hilarus tria oratoria baptisterio Lateranensi addidit ;

Magnificentiam S. Hilari *in locis sacris exstruendis ornandisque in hunc locum servavi, quia ad ordinem temporis nequit revocari. Anastasius in* Hilaro *de iis ita orditur :* Hic fecit oratoria

AUCTORE J. S.

oratoria tria in baptisterio basilicæ Constantinianæ *(quæ alias* Lateranensis *dicitur, quæque condita est a Constantino Magno)*, S. Joannis Baptistæ, et Joannis Evangelistæ, et sanctæ Crucis, omnia ex argento et lapidibus pretiosis. *Tria illa oratoria, sunt totidem ædificia separata, Lateranensi baptisterio adjuncta. Basilicam Lateranensem, atque omnia ædificia ad eam spectantia, quæ etiamnum exstant, aut aliquando exstiterunt, describit in singulari Opere, quod inscribitur de Basilica et patriarchio Lateranensi. Cæsar Rasponus ejus basilicæ canonicus, ad purpuram Cardinalitiam deinde evectus: idemque pag.* 386 *oculis exhibet ichnographiam omnium antiquorum ædificiorum ad celeberrimam illam basilicam spectantium. Similem tabulam ichnographicam dedit Joannes Ciampinus in Opere de sacris ædificiis a Constantino Magno constructis pag.*14, *ubi etiam de basilica Lateranensi agit post Rasponum.*

ipsumque perfecit baptisterium,

91 *Uterque agit de baptisterio, consentitque insigne esse ædificium formæ octangularis. Illud a Constantino Magno juxta basilicam structum fuisse, scribit Rasponus lib.* III *cap.* I, *non tamen omnino perfectum, quod ille attribuit S. Sixto* B *Papæ III, cui post S. Leonem intermedium successit* Hilarus. *At Ciampinus pag.* 24 *recitat hanc ex Grutero pag.* 1163 *inscriptionem:* Hic locus olim sordentis tumuli squalore congestus, sumptu et studio Christi famuli Hilari episcopi, juvante Domino, tanta ruderum mole sublata, quantum culminis nunc videtur, ad offerendum Christo Deo munus ornatus atque dedicatus est. *Cum autem hæc inscriptio fuerit, teste Grutero,* ad fontem, *sive in baptisterio* S. Joannis in Laterano; *inde colligi videtur,* S. Hilarum *baptisterio ultimam manum apposuisse, locumque demum divino cultui dedicasse. Quapropter placet mihi sententia Ciampini, qui existimat splendidum illud ædificium a Constantino tantum inchoatum, promotum a Sixto III, et perfectum ab* Hilaro. *Huic opinioni minime repugnant, quæ apud Anastasium Bibliothecarium leguntur in Sixto III:* Hic fecit in basilica Constantiniana ornamentum super fontem, quod ante ibi non erat, id est, epistylia marmorea, et columnas porphyreticas erexit, quas Constantinus augustus congregatas dimisit, et jussit ut erigerentur, quas et versibus exornavit. *Quippe, his factis, plura poterant perficienda restare, eaque perfecisse dicitur* Hilarus. C

ad cujus latera duo opposita condidit duo oratoria,

92 *Huic autem baptisterio ad duo latera invicem opposita* S. Hilarus *addidit memorata oratoria S. Joannis Baptistæ et S. Joannis Evangelistæ. Eadem utriusque ornamenta describit Bibliothecarius, post verba superius data sic pergens:* Confessionem S. Joannis Baptistæ fecit ex argento, quæ pensabat libras centum, et crucem auream. Et confessionem S. Joannis Evangelistæ fecit ex argento, quæ pensabat libras centum; et crucem auream: et in ambobus oratoriis januas æreas et argento clusas. *Eminentissimus Rasponus lib.* III *cap.* VII *de januis ait:* Imprimis portas ex ære fabricandas, variisque cælaturis argenteis ingeniose distinguendas curavit, cum duabus inscriptionibus, a dextera quidem: IN HONOREM S. JOANNIS BAPTISTÆ; a læva: HILARUS EPISCOPUS DEI FAMULUS OFFERT. Ex quibus portis æs quidem integrum eadem forma, quæ erat antiquitus, adhuc superest: argentum vero incolume esse passæ non sunt innumeræ clades, quas post Hilari tempora ab hostium civiumque injuriis Urbs et Ecclesia interim accepit. *Laudatus scriptor ibi et alia quædam ex Anastasio his sacellis attribuit ornamenta; de quibus agam inferius.* D

alterum S. Joannis Baptistæ, quod describitur,

93 *Deinde ita pergit:* Forma hujus oratorii est quadrata, et in ipsum introeuntibus aditus patet ad dexteram baptisterii, legiturque supra januæ marmoreum epistilium hæc epigraphe. HILARUS EPISCOPUS SANCTÆ PLEBI DEI. Quod epistilium duabus elegantibus columnulis porphireticis fulcitur cum capitellis viridibus ex lapide ophite, quem serpentinum vocant. Oratorium ipsum exiguum est, ejus autem concameratio elegantissime intersecta cernitur opere munuo*, variisque pavonum, et animantium aliarum emblematis nitet, agnumque in umbilico solemnem Christianæ mansuetudinis effigiem habet. Altare muro adfixum est, geminisque striatis columnis pretiosissimis ex lapide ophite continetur, et in loculamento marmoreo incrustaturæ elegantioris sancti Joannis Baptistæ simulacrum situm est. Habet vero ad dexteram pariter, et ad lævam duas apsidulas, et tota demum ædicula opere tectorio exornata nuper a Clemente octavo est; olim enim incrustatum marmoreis tabulis universum hoc oratorium fuisse testatur Panvinius, et* in ejus, qui quatuor erant, angulis columnas tres ex alabastro fuisse, atque unam ex marmore cum hac inscriptione supra vestibuli ejus zophorum incisa. DOMINE DILEXI DECOREM DOMUS TUÆ. *Varia de donariis et reliquiis ejusdem oratorii apud Rasponum videri possunt.* E

* *forte* musivo

* ait

alterum S. Joannis Evangelistæ in gratiarum actionem:

94 *Hic scriptor mox cap.* VIII *de oratorio S. Joannis Evangelistæ, quod e regione alterius* S. Hilarus *construxit, observat, illud ab eo ædificatum fuisse, quia credidit se protectione S. Joannis, Ephesinæ civitatis patroni, incolumem evasisse e latrocinio illo Ephesino, de quo egi* § 2 *et* 3. *Confirmatur id ex inscriptione, de qua portam oratorii describens, ita habet:* Portam habet marmoream, in cujus epistylio, quod duabus columnis e lapide porphyretico, sicut oratorii alterius janua, fulcitur, hæc verba incisa sunt: LIBERATORI SUO JOANNI EVANGELISTÆ HILARUS EPISCOPUS FAMULUS CHRISTI. *Præter jam data, hæc item affert ad propositum nostrum:* Figura ejus *(oratorii)* dimidiæ crucis similis est: testudo miri operis ex lapillulis elegantissimis structuræ musivæ floreis sertis pulcherrimis distincta, in quorum medio Agni venerabilis species in intuentium oculos incurrit. Sacellum in quatuor arcus extruitur, et hoc a se reparatum Clemens VIII variis et selectis marmoribus convestivit..... Altare oratorii hujus muro adhærescit, et duabus columnis ex alabastrite exornatur, quarum bases et capitella ænea sunt miro artificio elaborata, et spectatur medio loco statua S. Joannis Evangelistæ opera fusili perfecta elegantissime... Postes januæ, quibus oratorium clauditur, æneæ sunt; aliæ tamen ab illis, quæ ab Hilaro Pontifice, oratorii hujus conditore, constructæ sunt *etc.* F

tertium est sanctæ Crucis nunc destructum, quod multis dotavit ornamentis:

95 *De oratorio sanctæ Crucis Rasponus cap.* IX *hæc habet:* Versus Occasum a latere baptisterii olim erat oratorium sanctæ Crucis, pariter ab Hilaro Pontifice constructum, et ad quod per ejusdem sacri fontis januam iter erat. Hoc oratorium exstabat adhuc tempore Sixti V, habebatque ante areolam parvam porticum circumvallatam, quæ septem columnis, et tribus parastatis fulciebatur. Portæ vero peristylium sustentabatur

A stentabatur duabus columnis ex alabastro striatis... Januæ erant æneæ argento interstinctæ, et ipsa ædicula formam crucis referens structura quadrata, adeo elegantis scitique erat artificii, ut non desint auctores gravissimi, qui Vaticanæ basilicæ delineationem a Michaele Angelo ex hoc oratorio depromptam tradant *etc. De ornamentis hujus oratorii per* Hilarum *factis Bibliothecarius sic habet :* Oratorio sanctæ Crucis fecit confessionem, ubi lignum Dominicum posuit, cum cruce aurea cum gemmis, quæ pensabat pondus librarum viginti. Fecit ex argento purissimo in confessione januas, pensantes pondus librarum quinquaginta : supra confessionem aureum arcum, qui pensabat libras quatuor; quem portant columnæ onychinæ, ubi stat agnus aureus, pensans libras duas: coronam auream ante confessionem : pharos cum delphinis *(instrumenta sunt ad lumina continendum, a figuris suis dicta)* quæ pensant libras quinque : lampades aureas numero quatuor, pensantes libras duas. *Hactenus de ornamentis intra oratorium constructis.*

et ante quod construxit nymphæum magnificum:

B 96 *Deinde alia refert ante oratorium erecta, ita pergens:* Nimphæum et triporticum ante oratorium sanctæ Crucis *exstruxit ;* ubi sunt columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton, penta. *Ad has voces observat Blanchinus, a Nardino pro* hecaton, penta *legi* hecatopeda; *putatque eum esse sensum, ut columnæ a mira altitudine dicantur* centumpedales. *Vox* hecatonpenta, *alias* hecatompeta *et* hecatompeda *mire variatur, ut incertum sit, quid illa significetur. Obscura etiam sunt sequentia, quæ de eodem loco addit Anastasius :* Lacus et conchas triantas duas cum columnis porphyreticis ragiatis * foratis aquam fundentes, et in medio locum porphyreticum cum concha assirta * in medio aquam fundentem, circumdatam a dextris vel sinistris : in medio cancellis æreis et columnis cum fastigiis et epistyliis undique ornatum ex musivo, et columnis Aquitanicis *seu marmoris Aquitanici* et tripolitis et porphyreticis. *Hæc omnia ad nymphæum ejusque locum spectant. Jam vero per* Nymphæum *hic designatur fons aquæ salientis arte compositus, qui erat in loco sive ædificio, quod* triporticum *erat, seu tribus constabat porticibus, et conditum erat ad lavandum ibi manus vel caput. Hinc lacus ad aquam continendum, et conchæ ad excipiendum. Columnæ serviebant partim ad ornatum, partim ad porticus sustinendos ; reliqua ad ornatum.* Nunc vero structuræ hujus tam eximiæ ne vestigium quidem superest, *inquit laudatus Responsus.*

* *i. e.* reticulatis
* *forte* adsita

C

dona oblata oratorio S. Joannis, et basilicæ Lateranensi,

97 *Anastasius vero redit ad oratorium S. Joannis, alia dona eidem oblata recensens hoc modo :* Ante confessionem beati Joannis *(fecit)* coronam argenteam, pensantem libras viginti : pharum cantharum, pensans libras viginti quinque. *Item ad* sanctum Joannem intra sanctum fontem lucernam auream cum nixis * luminum decem, pensantem libras quinque : turrem argenteam cum delphinis, pensantem libras sexaginta : columbam auream, pensantem libras duas. *Deinde recenset aliqua ipsi basilicæ Lateranensi data, sic pergens :* In basilicam Constantiniam phara-canthara argentea, quæ pendent ante altare decem, pensantia singula libras viginti : scyphum aureum, pensantem libras sex : calices aureos, pensantes singulos libram unam : scyphos argenteos duos, pensantes singulos libras decem : alium scyphum aureum, pensantem libras quinque : calices ministeriales argenteos viginti, pensantes singulos libras duas : amas argenteas quinque, pensantes libras decem. *Hactenus de datis ecclesiæ Lateranensi. Ad hæc solum observo,* coronas, pharos-cantharos *aut* phara-canthara, *esse instrumenta diversarum formarum, quibus multa simul lumina imponebantur. De his videri potest in descriptione basilicæ Vaticanæ apud nos tom.* VII *Junii pag.* 129 *et seq.*

* lychnis

AUCTORE J. S.

item basilicis S. Petri, S. Pauli, S. Laurentii,

98 *Post præmissa Anastasius incipit recensere dona ecclesiæ S. Petri oblata, de quibus sic loquitur :* Ad beatum Petrum apostolum *(fecit)* scyphum aureum, pensantem libras quindecim, alium scyphum aureum cum gemmis prasinis et hiacynthinis, pensantem libras quatuor : calices argenteos ministeriales decem, pensantes singulos libras duas : amas argenteas duas, pensantes singulas libras octo : pharacanthara argentea viginti quatuor, pensantia singula libras quinque. *De simili liberalitate in ecclesiam S. Pauli ita prosequitur :* Ad beatum Paulum apostolum, scyphum aureum, pensantem sing. * libras quinque : scyphos argenteos quatuor, pensantes singulos libras sex : calices ministeriales argenteos decem, pensantes singulos libras septem : amas argenteas duas, pensantes singulas libras decem. *Plura hisce subjicit, ecclesiæ S. Laurentii data :* Ad beatum Laurentium martyrem *(fecit)* scyphum aureum cum gemmis prasinis et hiacynthinis, pensantem libras quatuor : lucernam auream nixorum decem, pensantem libras quinque : scyphum aureum purissimum, pensantem libras quinque : lampadas aureas duas, pensantes singulas libram unam : pharam-cantharam auream, pensantem libras duas : turrem argenteam cum delphinis, pensantem libras viginti quinque : scyphos argenteos tres, pensantes singulos libras triginta quatuor : calices argenteos ministeriales duodecim, pensantes singulos libras duas : altare argenteum, pensans libras quadraginta : lampadas argenteas decem, pensantes libras duas : amas argenteas duas, pensantes libras decem : in basilica beati Laurentii martyris phara-canthara argentea decem, pensantia singula libras decem : canthara ærea viginti sex : ministeria ad baptismum argentea, libras decem : phara ærea, libras quinquaginta. *Hæc omnia eidem ecclesiæ S. Laurentii data existimo, nec distinguendum putem inter phrases,* ad sanctum Laurentium, *et* in basilica beati Laurentii.

* redundat

E

F

et pro stationibus:

99 *Quæ sequuntur apud Anastasium, obscuriora sunt; sed eo sensu videntur exponenda, ut ad usum multorum simul locorum, ubi stationes erant, censeantur donata. Verba dabo cum iis interpunctionibus, quæ exhibeant sensum, quem magis probabilem existimo. Si qui aliter locum velint intelligere, poterunt suo stare judicio.* In urbe Roma constituit ministeriales, qui circuirent constitutas stationes, scyphum aureum ansatum, pensantem libras octo : scyphos argenteos per titulos viginti quinque, pensantes singulos libras decem : amas argenteas viginti quinque, pensantes singulas libras decem : calices argenteos ministeriales quinquaginta, pensantes singulos libras duas. Hæc omnia in basilica Constantiniana, vel ad sanctam Mariam constituta recondidit, *Blanchinus per* ministeriales, qui circuirent *intelligit* clericos ad Sacris inserviendum iis in locis addictos, ubi statio celebrabatur. *Baronius ad annum* 467 *num.* 9 *omnia*

AUCTORE J. S.

omnia verba adducta explicat de ornamentis et ministerialibus instrumentis; *et sic priora verba rectius congruunt posterioribus. Sane* ministeriales *intelligi possunt vestes aut libri. Quidquid tamen significetur hic voce* ministeriales, *facile assentior Blanchino, memorata omnia fuisse præparata a* S. Hilaro, *et deposita in ecclesiis item dictis, ut tempore stationum ferrentur ad illum locum, ubi tunc statio habebatur.*

monasteria, bibliothecæ, aliaque Hilari ædificia:

100 *Redeo ad Anastasium, qui demum aliquot recenset ædificia* S. Hilari *his verbis:* Hic fecit monasteria *(clericorum aut canonicorum, opinor)* ad S. Laurentium, et balneum et prætorium S. Stephani *. Fecit autem oratorium S. Stephani in baptisterio Lateranensi. Fecit autem et bibliothecas duas in eodem loco: item monasterium intra Urbem ad Lunam. *Hæc ædificia hodie vix nota sunt, quia pleraque sunt destructa. Oratorium S. Stephani in baptisterio Lateranensi, illud esse credit Eminentissimus Rasponus, quod deinde vocatum* S. Venantii *prope oratorium S. Joannis Evangelistæ, quodque nunc frequentius nominatur* S. Mariæ ad Fontes. *Agit de eo lib.* III *cap.* X *et* XII. *Idem de bibliothecis ibi per* S. Hilarum *conditis disputat cap.* XIV, *et in ichnographia basilicæ Lateranensis locum assignat, ubi vestigia quædam illarum bibliothecarum putat superesse. Blanchinus vero in Annotatis ad Anastasium hæc habet:* In horto ad titulum S. Eusebii in Exquiliis sito ante annos circiter viginti vidimus detegi parietes ecclesiæ cum adjacenti ædificio ex effosso ad palmos viginti circiter solo; indeque extrahi columnas, et epistylium ab Hilaro tunc archidiacono incisum sub patrocinio beati Laurentii: quod epistylium ita inscriptum præservat nunc collectio lapidaria eminentissimi Cardinalis Alexandrini Albani.

* al. S. Laurentio

B

D

✝ AUXILIANTE DNO DO NP XPO ORANTE BEATO LAURENTIO MARTYRE HILARUS ARCHIDIAC FECIT.

Hinc laudatus scriptor existimat, eo loco fuisse monasterium, quod ad Lunam *condidit* S. Hilarus; *et ad id probandum plures affert rationes, quæ ibidem videri possunt. Aliorum monasteriorum, quæ ad S. Laurentium condita fuerunt, ne vestigia quidem inveniri possunt, quia tractus ille nimium fuit devastatus, ut idem scriptor observat.*

ordinationes ejusdem, et locus sepulturæ.

101 *Quæ hactenus de ædificiis, ornamentis sacrorum locorum, et pretiosissima ecclesiarum supellectile dicta sunt, luculenter ostendunt, insignem fuisse* S. Hilari *munificentiam, cumque mire dilexisse decorem domus Dei. Hisce adnecto ultima Anastasii de* Hilaro *verba:* Hic fecit ordinationem in Urbe per mensem Decembris, presbyteros viginti quinque, diaconos sex, episcopos per diversa loca viginti duos: qui etiam sepultus est ad sanctum Laurentium, in crypta juxta corpus beati Episcopi Sixti, et cessavit episcopatus per dies decem. *Tillemontius minus accurate loquens scripsit* S. Hilarum *esse sepultum juxta corpus S. Laurentii, cum sepultus sit juxta S. Sixtum Papam, qui hujus nominis fuit tertius: sed hic apud Anastasium legitur sepultus* juxta corpus B. Laurentii, *ita ut* S. Hilarus *ab eo non longe abfuerit.*

E

DE S. SALVIO EPISCOPO CONFESSORE

ALBIGÆ IN OCCITANIA

J. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C

§ I. Sancti in Fastis memoria et cultus vetustus: gesta ejus olim fuerunt confusa cum gestis S. Salvii Ambianensis; sed facile discerni possunt ex S. Gregorio Turonensi, qui præcipua narravit.

F

ANNO 584. *Martyrologia S. Salvium Albigensem hodie annuntiant.*

Albiga, urbs vetusta Aquitaniæ ad Tarnem fluvium, modo Occitaniæ inclusa, a multis seculis inter Sanctos veneratur Salvium *episcopum suum, gestis sanctis et mirabilibus insignem, celebratumque a S. Gregorio Turonensi, ita ut mirum videatur, eum non innotuisse omnibus medii ævi martyrologis. Attamen plerisque non innotuit: nam in solo ex vetustioribus Rabani Martyrologio* S. Salvium *Albigensem reperio annuntiatum, talique hodie exornatum elogio:* Eodem die, depositio S. Salvii episcopi, de cujus sanctitate Gregorius Turonensis episcopus scripsit, narrans quod per revelationem vidisset divinæ vocis evaginatum gladium imminere super tegulum, quod Hilpericus rex jussit construi. Cui visioni veritas statim secuta est: nam post dies 22 filii regis in eadem domo obierunt. *Deinde memoria* S. Salvii *addita est aliquot codicibus Usuardinis, ex quibus eam editionibus suis inseruerunt Grevenus et Molanus. Prior ita habet, corrupto, utcumque Sancti nomine:* Item, depositio beati Silvii episcopi Albigensis et confessoris, qui contempto seculo, monasterium ingressus, oblitus quæ retro sunt, in anteriora semetipsum indesinenter extendens, in abbatem electus est. Sed ipse utilius reputans inter monachos latere, quam abbatis habere nomen in populo, reclusorium subiit: unde postmodum extractus, præfatæ ecclesiæ præesse cogitur, tandemque laboris

A ris sui mercedem a Domini vocatus cum aliis multis accepit. *Molani verba non addo, quia Rabani elogium leviter mutatum contraxit.*

maxime recentiora :

2 *In codice Hagenoyensi apud Sollerium legitur ad hunc diem :* Item Salvii episcopi et martyris. *At nomen* Martyris *Albigensi non videtur congruere. Quare suspicio esse potest, ab interpolatore illius codicis confusum fuisse cum* S. Salvio *episcopo et martyre, de quo apud nos actum est ad* 26 *Junii. In Florario Sanctorum Ms.* S. Salvius *Albigensis sic memoratur :* Item S. Silvii Albigensium episcopi et confessoris. *Martyrologi recentiores passim omnes* S. Salvium *Albigensem hodie memorarunt, sed necesse non est eorum verba huc transferre. Solius igitur Martyrologii Romani annuntiationem subjungo :* In civitate Albigensi S. Salvii episcopi et confessoris. *Benedictini martyrologi suis quoque Fastis inseruerunt* Salvium, *acsi fuisset Ordinis Benedictini. Verum vidit Mabillonius id non esse verisimile, ideoque* S. Salvium *inseruit Prætermissis seculi primi Benedictini.*

cultus Sancti, vetustus: ecclesia eidem dicata.

3 *Cultum fuisse* S. Salvium *episcopum ipso seculo* VI, *quo obiit, omnino existimo, non solum quia S. Gregorius Turonensis* Beati *et* Sancti *titulum eidem attribuit, sed vel maxime quia eximiam ipsius sanctitatem mirifice celebrat. Lubens*
B *tamen fateor nulla mihi esse argumenta, quibus cultum tam vetustum omnino certum faciam. Verum monumenta varia recitavit Dionysius Sammarthanus tom.* I *Galliæ Christianæ inter instrumenta ecclesiæ Albiensis, ex quibus certo constat de ecclesia et monasterio* S. Salvii *nomine insignitis a seculo saltem* X : *atque ab eo seculo abbates primum, et deinde præpositos illius monasterii* S. Salvii *recenset laudatus Sammarthanus col.* 49 *et seqq., ubi de ecclesia* S. Salvii *servatisque in ea ejusdem Sancti reliquiis hæc præmittit :* Ecclesia sancti Salvii, olim abbatia, clericorum an monachorum, nescimus, nunc celebris collegiata, post medium undecimum seculum canonicis Regularibus sancti Augustini cessit ; ex quo tempore nulla fit mentio abbatis...

in qua conservantur Sancti reliquiæ :

4 Ut ut sit, insignis semper fuit ecclesia S. Salvii, ubi primi Albienses episcopi sunt sepulti, inter quos S. Salvius, cujus sacræ reliquiæ integræ ibidem adhuc servantur : caput in capsa pretiosissima et vetustatis venerandæ includitur, quæ a Raimundo Tolosano duce, ut constat ex inscriptione, injuria temporum pene abrasa,
C fuit concessa : arcam vero, qua teguntur ossa et cineres, dedit Ludovicus de Ambasia episcopus Albiensis. *Ex hisce aliisque, quæ leguntur apud Sammarthanum in instrumentis de donationibus ecclesiæ* S. Salvii factis, *satis liquet, cultum Sancti apud Albigenses celebrem fuisse seculo* X, *cœptumque verisimiliter aliquot seculis citius, puta brevi post mortem sancti Antistitis. Præcipuam autem ipsius festivitatem had die* 10 *Septembris celebrari, testantur passim scriptores, qui de* S. Salvio *agunt. Verum et aliæ forsan* S. Salvii *festivitates peraguntur : nam Claudius de Vic et Josephus Vaissete in Historia Occitaniæ tom.* I *lib.* VI *pag.* 287 *ex Proprio Albiensi referunt, seculo* XII *ignotum fuisse, ubi depositæ essent* S. Salvii *reliquiæ, easque inventas anno* 1194 *post altare S. Saturnini. Cum autem pro ea inventione laudent proprium Albiense ad* 8 *Octobris, suspicio oritur, eo die celebrari dictæ inventionis memoriam.*

5 *Præterea Bailletus in Vita* S. Salvii *ad hunc diem loquitur de gemina translatione reliquiarum* S. Salvii, *sed non indicat, unde ea desumpserit. Verba ejus Latine reddita huc transfero :* Reliquiæ ipsius, saltem ex parte, a tempore Caroli Magni dicuntur translatæ in oppidum modicum provinciæ Nivernensis, quod nunc ab ejus nomine vocatur sancti Salvii (*vulgo* saint Sauge *ut videri potest in tabulis geographicis ducatus Nivernensis.*) Ædificata est in illo loco ecclesia ad ejus honorem, fundatumque monasterium, quod modo prioratus est, dependens ab abbatia sancti Martini Augustodunensis. Verum pars maxima reliquiarum Sancti videtur mansisse Albigæ in loco primæ sepulturæ, ubi est ecclesia collegiata nomine ipsius insignita, et ubi cultus ipsius sine interruptione semper continuatus est. Illarum seculo XI facta est translatio, cujus memoria quotannis renovatur die 22 Martii. Caput deinde a reliquis separatum est, impositumque thecæ aureæ : partes reliquæ in arca argentea conservatæ sunt. *Hactenus Bailletus, cujus de hisce relatio quam sit exacta aut certa, invenire non potui. At si pars reliquiarum ad provinciam Nivernensem fuerit translata,* integræ *modo non servantur Albigæ, ut supra asserit Sammarthanus.*

aliquæ ex illis dicuntur translatæ ad provinciam Nivernensem.

6 *In Hagiologio Franco-Galliæ, quod edidit Labbeus tom.* II *Bibliothecæ Mss., ad* 16 *Octobris* E
Salvius *aliquis* confessor *annuntiatur* in territorio Nivernensi. *Castellanus ad hunc diem non dubitat, quin sit* S. Salvius *Albigensis, qui in territorio Nivernensi celebratur, cum ad marginem observet, eum in Nivernensi provincia vulgo nominari* saint Sauge. *In addendis pag.* 979 *dicit, mortuum esse circa finem Novembris, et in indice memoriam* S. Salvii *Albigensis figit* 10 *Septembris, et* 30 *Novembris. Malui omnia illa indicare, quam de istis aliquid certi statuere ; cum ea monumenta non inveniam, ex quibus certa possim facere, quæ de translatione reliquiarum* S. Salvii *ad territorium Nivernense ex Bailleto dedi. Quod sufficit ad propositum nostrum, cultus vetustus* S. Salvii *Albigensis, cujus sedes episcopalis præterito seculo ad dignitatem metropoliticam evecta est, certus est et indubitatus. Sententia vero Castellani de die emortuali circa finem hujus Commentarii discutietur.*

at id incertum, licet Sanctus ibidem ecclesiam habeat.

7 *Quæ de gestis* S. Salvii *ad posterorum memoriam pervenerunt, scripsit S. Gregorius Turonensis, non modo ipsi contemporaneus, sed etiam amicus et familiaris. Ex hoc fonte profluxerunt, quæ collegerunt alii recentiores. Habeo* F
quidem duas Vitas Mss., alteram ex Ms. Bodecensi, alteram ex Tungrensi, et partem tertiæ ex Ms. Fuldensi ; sed omnia tam fideliter ex Operibus S. Gregorii Turonensis excerpta sunt, ut nihil additum reperiam præter diem emortualem, ita ut necesse non sit, Vitas illas huc transferre, cum ipsa S. Gregorii verba simus daturi, simulque examinaturi, an aliunde aliquid addi possit, aut recte ab aliis fuerit additum. Examinanda tamen prius est opinio Cointii, qui credidit non esse S. Gregorii Turonensis, sed interpolatoris cujusdam, caput primum libri septimi, quod totum est de S. Salvio *Albigensi : nam si revera Gregorii non esset, pauca de gestis* S. Salvii *satis essent certa.*

Gesta Sancti scripta a S. Gregorio Turonensi,

8 *Rationes Cointii non urgent magnopere, et jam refutatæ sunt a Ruinartio. Verum quia non ausim adoptare omnia, quæ scripsit eo occasione Ruinartius, aliqua ejus verba dabo, alia ipse adjiciam. Primo objicit Cointius ad annum* 580 *num.* 17, *caput illud non legi in codice Metensi. Ad hoc*

cui omnino attribuendum est caput I *libri septimi :*

Ruinartius

AUCTORE J. S.

Ruinartius ita recte respondet : Primo codicum auctoritas nobis omnino favet, ut jam sæpe diximus, cum multos integros optimæ notæ, et majoris antiquitatis unico Cointiano mutilato, scriptoris incuria vitiato, et sequioris ævi, opponamus. *Objicit secundo Cointius, quod in illo capite mors* S. Salvii *referatur ad annum* 584, *cum apud Gregorium lib.* VIII *cap.* XXII *videatur referri ad annum* 585. *At neque hæc difficultas magni momenti est, cum Gregorius solum dicat, Desideratum* Salvii *successorem anno* 585 *Albigensibus episcopum datum : nam inter mortem* S. Salvii *et consecrationem Desiderati facile aliquot menses intercurrere potuerunt. Imo si annus integer intercurrisset, non magnopere esset mirandum, ut patebit ex dicendis, ubi agetur de tempore mortis* S. Salvii. *Nihil prætorea loco allegato objicit Cointius, sed tom.* VI *ad annum* 686, *ubi agit de S. Salvio Ambianensi, num.* 6 *asserit, ex Vita S. Salvii Ambianensis totum istud caput historiæ S. Gregorii infartum esse ab audaci impostore. Verum respondeo, id sine ulla ratione verisimili a Cointio asseri, cum satis clarum sit Vitam S. Salvii Ambianensis male ex Gregorio aliisque consarcinatam esse, ut etiam observat Ruinartius, cujus argumenta aliqua huc transfero.* B

ut probatur contra Cointium.

9 *Primo* Gregorii genius et stylus, ejusque loquendi modi genuini *in capite illo impugnato relucent. Secundo* Gregorii narratio nullam prorsus in se involvit contradictionem, nihil habet, quod a teste oculato et scriptore æquali dici non potuerit. Multa e contrario complectitur, quæ, ipso fatente Cointio, ita Salvio Albigensi propria sunt, ut alteri Salvio absque errore tribui non possint. *Tertio* auctor ille Deum testem invocat, se vera scribere, *(aut potius audita ab ipso* Salvio *Albigensi)* proindeque perjurus et gravissimi criminis reus censeri debet, si falsa dixerit : quod sane absque maxima et evidenti causa de quoquam ne quidem cogitare licet. Immo hæc omnia narrationem arguunt veram et sinceram. *Hisce addo sequentia : Gregorius se auctorem hujus narrationis apertissime profitetur, ita ordiens :* Licet sit studium Historiam prosequi, quam priorum librorum ordo reliquit, tamen prius aliqua de beati Salvii episcopi obitu exposcit loqui devotio, qui hoc anno obiisse probatur. *Quod vero spectat ad auctorem Vitæ S. Salvii Ambianensis, certum est, cum multa confudisse ac perperam narrasse, variaque* S. Salvii *Albigensis gesta attribuisse Ambianensi.* C

qui illud sine justa ratione Gregorio adjudicavit.

10 *Sufficiet unum exemplum, quod ipsis Ruinartii verbis affero :* Auctor (*istius Vitæ*) narrat Mummolum patricium, capta civitate et dirutis muris, multos captivos in Hispaniam transmisisse, qui Salvio, jubente rege, redditi fuerunt. At hæc ut de Ambianorum civitate, aut de Salvio ejus episcopo dici possint, vetant temporum, personarum et locorum circumstantiæ : quæ omnia optime congruunt, si de civitate Albigensi intelligantur, quam certum est, sancto Salvio vivente, a Mummolo occupatam fuisse, ut post Gregorium nostrum scripsit ipse Cointius. Unde fateri cogitur, suum illum auctorem nonnulla ex gestis Salvii Albigensis in Ambianensis Acta transtulisse. *Fatetur id sane Cointius ad annum* 686 *num.* 9 : *atque ex eo facto discere debuerat, duos Salvios fuisse confusos in Vita S. Salvii Ambianensis, indeque sana crisi ulterius inferre poterat, potius credendum esse relationi apud Gregorium inventæ, quam isti Vitæ, quæ tam clare confusionis convincitur. Hisce plura non adjungo, nisi utramque Vitam Ms., de qua supra egi, omnia habere de* Salvio *Albigensi, quæ de ipso narravit Gregorius, tam illo capite quam aliis locis, et ex omnibus concludo, opinionem illam Cointii merito ab omnibus passim historicis rejectam, cum non sit idonea dubitandi ratio, nedum narrationem illam Gregorio adjudicandi.* D

§ II. Sancti natales ignoti : vita secularis primum, deinde monastica, in qua abbas electus latere mavult : visio plane mirabilis.

E

Patria et familia Sancti non sunt satis notæ : juvenis egit causidicum :

Qua stirpe quove in loco natus sit S. Salvius, *non memoravit Turonensis, aut ullus scriptor antiquus. Verum scriptores Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 286 *allegant traditionem, qua Albigæ natus esse creditur. Huic traditioni conjecturam suam de nobili stirpe adjungit Hadrianus Valesius lib.* XIX *Rerum Francicarum pag.* 142, *ubi existimat,* splendidissima apud Gallos genitum familia, *ex qua orti sunt Rusticus et S. Desiderius fratres, ambo Cadurcenses episcopi seculo* VII. *Ratio hujus conjecturæ est, opinor, quia pater S. Desiderii etiam* Salvius *vocabatur, ut in ejus Vita legitur. At incerta est ea ratio, et consequenter conjectura ipsa. Litteris bene in adolescentia institutum fuisse* S. Salvium, *colligitur ex munere causidici, quod juvenis obivit, teste Turonensi, qui lib.* VII *cap.* I *ita habet :* Hic enim *(Salvius)* ut ipse referre erat solitus, diu in habitu sæculari commoratus, cum judicibus sæculi mundiales causas est executus : nunquam tamen se in his concupiscentiis obligans, quibus adolescentum animus solitus est implicari.

deinde monachus factus, et abbas electus : cella demum se recludit.

12 *Deinde vitam monasticam amplexus est, et postea abbas electus, sed huic dignitati renuntiavit, ut cellæ se includeret. Hæc omnia breviter tradit Gregorius his verbis :* Jam cum divini spiramenti odor interna viscerum attigisset, relicta sæculari militia, monasterium expetivit, intellexitque Vir jam tunc Divinitati deditus, melius esse uti paupertate cum Dei timore, quam sæculi pereuntis lucra sectari : in quo monasterio diu sub Regula a patribus instituta versatus est. Jam vero cum in robore majori tam intellectus quam ætatis evectus esset, defuncto abbate, qui huic monasterio præerat, alendi gregis suscipit officium ; et qui se magis fratribus publicum pro correctione reddere debuerat, fit assumpto honore remotior. Illico sibi secretiorem cellulam quærit. Nam in priore, ut ipse adferebat, amplius quam novem vicibus nimia exesus abstinentia, pellem corporis demutavit. Denique accepto honore, cum in hac contentius parsimonia orationi et lectioni vacaret, illud plerumque revolvebat, melius sibi fieri, si esset inter monachos occultus, quam nomen acceperit abbatis in populos. F

A los. Quid plura? Includitur valedicens fratribus, sibique ipsis valedicentibus. In qua inclusione in omni abstinentia, magis quam prius egerat, commoratur : studens pro caritatis obsequio, ut cum quisque venisset extraneus, et orationem tribueret, et eulogias gratia plenissima ministraret, quæ multis infirmis plerumque salutem integram detulerunt.

Dubitatur, an mortuus fuerit S. Salvius,

13 *Mira plane est visio, quæ sequitur apud Gregorium. At hic eam ita ex ore ipsius* Salvii *confirmat, ut prudens non esset censendus criticus, si quis sancto et docto antistiti fidem abrogare vellet, præsertim cum et aliæ similes visiones hominibus sanctis obtigerint, ut jam observavit Ruinartius in præfatione num.* 118, *a quo testes adducuntur* Augustinus in libro de Cura pro mortuis, Gregorius Magnus, scriptor Passionis SS. Perpetuæ et Felicitatis, et alii passim magni nominis auctores. *De illo uno dubitari merito potest, an* S. Salvius *revera fuerit mortuus, ut S. Gregorius credidit : nam id facile ignorare potuit* Salvius *ipse, et cum eo Gregorius; quandoquidem Apostolus ignoraverit, dum* in tertium cœlum et in paradisum *raptus est, ibique* audivit arcana verba, quæ non licet B homini loqui, *quo id modo contigisset,* sive in corpore, sive extra corpus. *Bailletus ad hunc diem in* Salvio *non fuisse mortuum* S. Salvium *definivit, totamque Gregorii relationem sic immutavit, acsi* Salvius *scivisset, se mortuum non fuisse. Verum ejusmodi antiquorum scriptorum corruptiones rectius omisisset, dando ipsa Gregorii verba, ubi pro verbis Gregorii assignantur, suamque opinionem propriis verbis exprimendo. Quidquid sit de opinione Bailleti, quam nolim certo improbare, sed multo minus probare ausim, cum non existimem ipsum post tot secula accuratius instrui de re tota potuisse, quam ex ore ipsius* Salvii *instructus fuit S. Gregorius; ego, relicta illa dubitatione, Gregorii relationem subjungo.*

quando mortuus credebatur, et feretro erat impositus. Certe habuit

14 Quodam autem tempore, *inquit*, febre nimia exhaustus, anhelus jacebat in lectulo : et ecce subito magno lumine cellula clarificata contremuit. At ille extensis ad cœlum manibus cum gratiarum actione, spiritum exhalavit. Mixto quoque ululatu monachi cum ipsius genitrice corpus defuncti extrahunt, aqua diluunt, vestimentis induunt, et feretro superponunt, atque in psallentio fletuque labentem exigunt C noctem. Mane autem facto, funeris officio præparato, corpus moveri cœpit in feretro. Et ecce malis rubescentibus, vir quasi de gravi somno suscitatus excutitur, apertisque oculis, et manibus elevatis, ait : O Domine misericors, quod fecisti mihi, ut me in hunc tenebrosum mundanæ habitationis locum redire permitteres, cum mihi melior esset in cœlo tua misericordia, quam istius mundi vita nequissima? Stupentibus autem suis et interrogantibus, quid fuerit tale prodigium, nihil interrogantibus ille respondit. Surgens autem de feretro, nihil mali sentiens de incommodo, quo laboraverat, triduo absque cibi ac poculi perstitit alimento.

visionem de cœlo, ibique se fuisse credidit.

16 Die autem tertio, convocatis monachis et matre, ait : Audite, o dilectissimi, et intelligite, quia nihil est, quod cernitis in hoc mundo : sed sunt, juxta id, quod Salomon propheta cecinit, omnia vanitas. Felix est enim, qui ea agere potest in sæculo, ut gloriam Dei cernere mereatur in cœlo. Et cum hæc diceret, dubitare cœpit, utrum loqueretur amplius, an sileret. Quo tacente, implicitus fratrum precibus, ut, quid vidisset, exponeret, ait : Cum me ante hos quatuor dies contremiscente cellula exanimem vidistis, apprehensus a duobus angelis in cœlorum excelsa sublatus sum, ita ut non solum hoc squalidum sæculum, verum etiam solem ac lunam, nubes et sidera sub pedibus habere putarem : deinde per portam luce ista clariorem introductus sum in illud habitaculum, in quo omne pavimentum erat quasi aurum argentumque renitens, lux ineffabilis, amplitudo inenarrabilis; quam ita multitudo promiscui sexus obtexerat, ut longitudo ac latitudo catervæ prorsus pervideri non possit. Cumque nobis via inter comprimentes ab his, qui præcedebant, angelis pararetur, pervenimus ad locum, quem jam de longinquo contemplabamur : in quo superpendebat nubes omni luce lucidior, in quo non sol, non luna, non astrum cerni poterat, sed super his omnibus naturali luce splendidius effulgebat, et vox procedebat de nube, tamquam vox aquarum multarum. Ibi etiam me peccatorem humiliter salutabant viri in veste sacerdotali ac sæculari, quos mihi, qui præcedebant, enarraverunt esse martyres ac confessores, quos hic summo excolimus famulatu.

E

sed fuisse remissum in terram, ut ipse narravit.

16 Stans igitur in loco, in quo jussus sum, operuit me odor nimiæ suavitatis, ita ut ab hac suavitate refectus, nullum adhuc cibum potumque desiderem. Et audivi vocem dicentem : Revertatur hic in sæculum, quoniam necessarius est ecclesiis nostris. Vox enim audiebatur : nam qui loqueretur, penitus cerni non poterat. Et ego prostratus super pavimentum, cum fletis dicebam : Heu! heu! Domine! cur mihi hæc ostendisti, si ab his frustrandus eram? Ecce hodie ejicis me a facie tua, ut revertar ad sæculum fragile, et huc ultra redire non valeam. Ne, quæso Domine, auferas misericordiam tuam a me, sed deprecor, ut permittas me hic habitare, ne illuc decidens peream. Et ait vox, quæ loquebatur mihi : Vade in pace. Ego enim sum custos tuus, donec reducam te in hunc locum. Tunc relictus a comitibus meis, descendens cum fletu, per portam, qua ingressus fueram, huc sum regressus.

non sine subsecuto scrupulo, quod arcana illa revelasset.

17 Hæc eo loquente, stupentibus cunctis, qui aderant, cœpit iterum Sanctus Dei cum lacrymis dicere : Væ mihi, qui tale mysterium ausus sum revelare. Ecce enim odor suavitatis, quem de loco sancto hauseram, et in quo per hoc triduum F sine ullo cibo potuque sustentatus sum, recessit a me. Sed et lingua mea gravibus est operta vulneribus, et ita tumefacta, ut omne os meum videatur implere. Et scio quia non fuit beneplacitum Domino Deo meo, ut hæc arcana vulgarentur. Sed tu nosti, Domine, quia in simplicitate cordis hæc feci, non in jactantia mentis. Sed quæso, ut indulgeas, et non me derelinquas, juxta pollicitationem tuam. Et hæc dicens, siluit; et accepit cibum potumque. Ego vero hæc scribens, vereor ne alicui legenti sit incredibile, juxta id, quod Sallustius historiam scribens ait, ubi de virtute atque gloria bonorum memor est : quæ sibi quisque facilia facta putat, æquo animo accipit : supra ea, veluti ficta pro falsis ducit. Nam testor Deum omnipotentem, quia ab ipsius ore omnia, quæ retuli, audita cognovi. ***Hactenus S. Gregorius, cui plura de hisce non addo.***

§ III.

AUCTORE J. S.

§ III. Sanctus ad episcopatum promotus : gesta in episcopatu : felix obitus, ejusque annus.

Sanctus fit episcopus Albigensis,

Postquam S. Salvius *prædicta visione gavisus fuerat, rediit ad cellulam suam, ibique piam duxit vitam, ut solebat, donec anno* 575 *aut sub finem anni* 574 *ad cathedram Albigensem fuerit evectus. Initium illud episcopatus ex tempore obitus infra probando certum est, si decimum tunc in episcopatu agebat annum, ut existimavit Gregorius, qui ita enarrat hanc promotionem :* Post multum vero tempus ipse Vir beatus cellula sua extractus, ad episcopatum electus, invitus est ordinatus. *Inter gesta Sancti tempore episcopatus, quæ innotuerunt, primo loco referenda est eximia ejus charitas, qua redemit captivos Albigenses apud Mummolum Guntramni regis ducem.* B

multos captivos Albigenses liberat,

19 *Res sic narratur a S. Gregorio :* Cujus tempore cum Mummolus patricius multos captivos ab ea urbe duxisset, prosecutus ille omnes redemit. Tantamque ei Dominus gratiam cum populo illo tribuit, ut ipsi etiam, qui captivos duxerant, et de pretio ei concederent, et in reliquo munerarent : et sic patriæ suæ captivos libertati pristinæ restauravit. *Scriptores hodierni Historiæ Occitaniæ tom.* I *pag.* 285 *factum istud innectunt anno* 576, *creduntque Albigam tunc fuisse captam a Mummolo. Certe Mummolus eo anno Desiderium Chilperici regis ducem cruento prælio superavit, ut narrat Gregorius lib.* V *cap.* XIII ; *ita ut verisimile sit multos tunc ab eo captos Albigenses, sive urbem ipsam expugnarit, sive ab ea abstinuerit, quod in medio relinquo.*

scriptum Chilperici regis errore infectum graviter improbat,

20 *Circa annum* 580 *contigit congressus* S. Salvii *cum rege Chilperico, qui Gregorium Turonensem eadem de re fuerat primum allocutus. Factum contraham ex Gregorio lib.* V *cap.* XLV. Per idem tempus, *inquit,* Chilpericus rex scripsit Indiculum, ut sancta Trinitas non in Personarum distinctione, sed tantum Deus nominaretur. C *Opusculum illud, de quo plura subdit Gregorius, eidem Gregorio ostendit Chilpericus ; cum autem ab illo improbaretur, utpote Sabellianismo infectum, rex* commotus ait : Sapientioribus te hæc pandam. Et ego, *reposuit Gregorius :* Numquam erit sapiens, sed stultus, qui hæc, quæ proponis, sequi voluerit. Ad hæc ille frendens, siluit. Non post multos vero dies adveniente Salvio Albigensi episcopo, hæc ei præcepit recenseri, deprecans ut sibi consentaneus fieret. Quod ille audiens ita respuit, ut, si chartam, in qua hæc scripta tenebantur, potuisset attingere, in frusta discerperet. Et sic rex ab hac intentione quievit. *Hactenus S. Gregorius Turonensis, qui non dicit hæc facta esse, quando laudati episcopi ibant ad synodum Brennacensem, uti facta narrat Bailletus ex conjectura prorsus incerta, cum videatur citius contigisse hic congressus.*

adest concilio Brennacensi,

21 *Fuit tamen* S. Salvius *in synodo illa Brennacensi, quæ a Chilperico convocata est anno* 580, *habitaque Brennaci*[*] *in agro Suessionensi, quia S. Gregorius Turonensis falso accusatus erat apud Chilpericum de calumnia contra reginam Fredegundam prolata, ut videri potest apud ipsum Gregorium lib.* V *cap.* L. *Interfuisse vero illi concilio* S. Salvium, *colligitur ex ejus visione, quam S. Gregorius cap.* XV *narrat hoc modo :* Et licet de beati Salvii episcopi conlocutione superius memorare debueram, sed quia mente excessit, esse sacrilegum non arbitror, si in posterum scribatur. Igitur cum vale post synodum memoratam regi jam dicto, ad propria redire vellemus, non ante discedere placuit, nisi hunc Virum libatis osculis linqueremus. Quem quæsitum in atrio Brinnacensis domus reperi. Cui dixi, quia jam eram ad propria rediturus. D

[*] Braine

prævidet et prædicit ruinam familiæ regis Chilperici :

22 Tum remoti paululum, dum hinc inde sermocinaremur, ait mihi : Videsne super hoc tectum, quæ ego suspicio? Cui ego : Video enim supertegulum, quod nuper rex poni præcepit. Et ille, Aliud, inquit, non adspicis? Cui ego : Nihil aliud, inquam, video. Suspicabar enim, quod aliquid joculariter loqueretur. Et adjeci : Si tu aliquid magis cernis, enarra. At ille alta trahens suspiria, ait : Video ego evaginatum iræ divinæ gladium super domum hanc dependentem. Verumtamen non fefellit dictio Sacerdotem : nam post dies viginti, duo filii regis, quos superius mortuos scripsimus, obierunt. *De eorum morte videri potest cap.* XXXV, *ubi natu major vocatur* Clodobertus, *junioris nomen, ibi prætermissum, erat* Dagobertus, *ut videri potest in Epitahpio apud Baronium ad annum* 583. E

morte prævisa obit.

23 *De ultimis* S. Salvii *gestis ejusque morte pretiosa S. Gregorius ita habet lib.* VII *cap.* I *:* In quo *(episcopatu)*, ut opinor, decimum annum cum ageret, invalescente apud Albigensem urbem inguinario morbo, et maxima jam parte de populo illo defuncta, cum jam pauci de civibus remanerent, Vir beatus, tamquam bonus pastor, numquam ab illo loco recedere voluit, sed semper hortabatur eos, qui relicti erant, orationi incumbere, ac vigiliis instanter insistere : et bona semper tam in operibus quam in cogitatione versare, dicens : Hæc agite, ut, si vos Deus de hoc mundo migrare voluerit, non in judicium, sed in requiem introire possitis. Cum autem, ut credo, jam revelante Domino, tempus suæ vocationis agnosceret, ipse sibi sarcofagum composuit, corpus abluit, vestem induit : et sic intentum semper cœlo beatum spiritum exhalavit. Fuit autem magnæ sanctitatis, minimæque cupiditatis, aurum numquam habere volens. F Nam si coactus accepisset, protinus pauperibus erogabat : ...Multaque de hoc Viro bona audivi : sed dum ad historiæ cœptum reverti cupio, plurima prætermitto.

Dubitatur, an obitus Sancti figendus sit anno 584, an 585 :

24 *De anno emortuali scriptorum varia admodum fuit sententia : nam alii statuerunt annum* 584, *alii* 585, *alii* 586 *aut etiam* 587. *Baronius, cujus auctoritatem secuti sunt aliqui, mortem* S. Salvii *retulit ad annum* 587 *; sed ea opinio a recentioribus passim deserta est, et merito. Solum hoc tempore dubitari potest, utrum obitus Sancti contigerit anno* 584, *an* 585, *quia ipse Gregorius huic dubitationi aliquid præbet fundamenti. Nam lib.* VII *cap.* I *dicit :* Aliqua de beati Salvii episcopi obitu exposcit loqui devotio, qui hoc anno obiisse probatur. *Gregorium autem ibi loqui de anno* 584, *non modo editor Ruinartius, sed omnes passim neoterici,*

A *neoterici, excepto Pagio, consentiunt : atque hoc est præcipua ratio, qua Cointius caput illud S. Gregorio adjudicat, quia credit mortem* S. Salvii *deinde a Gregorio referri ad annum* 585. *Ratio est, quod S. Gregorius lib.* VIII *cap.* XXII, *relata aliquorum morte, hæc subjungat :* Post obitum sancti Salvii, hoc anno Desideratus Albigensibus episcopus datus est. *Verum hæc minime pugnant cum verbis præcedentibus : frequenter enim contingit, ut episcopus aliquis non accipiat successorem eodem, quo obiit, anno, sed solum anno sequenti, quod novi episcopi electio et consecratio ad menses aliquot differatur. Gregorius ipse, cum non dicat* S. Salvium *anno* 585 *obiisse, sicut de aliis ibidem expresse asserit, satis insinuat se solum agere de electione Desiderati, nec alia de causa adjungere hæc verba,* post obitum S. Salvii, *nisi ut insinuaret, Desideratum in locum* Salvii *fuisse substitutum, nullo alio intermedio. Ita sane loqui poterat tanto securius, quanto clarius mortem* S. Salvii *anno* 584 *fixerat.*

verum cum episcoputus post mortem Sancti diu vacare debuerit;

25 *Jam vero si consideremus tempus, quo* S. Salvius *vita excessit, nequaquam mirari poterimus electionem successoris ad menses aliquot dilatam fuisse. Etenim mortuus est* S. Salvius B *eodem fere tempore, quo obiit rex Chilpericus, cui Albiga videtur paruisse. Post mortem vero Chilperici diu nescierunt Albigenses, cui tandem ex contendentibus inter se regibus Albiga subjiceretur, ut clare colligi potest ex laudata jam Historia Occitaniæ ad annum* 584 *et* 535. *Gondebaldus enim, qui per adhærentes sibi duces rex proclamatus erat in Lemovicensi provincia, quique deinde eodem anno* 585 *interiit, occupabat civitates, quas poterat. Reges vero Guntramnus et Childebertus sibi ambo Albigam cum aliis civitatibus attribuere cupiebant. Quapropter, cum in electione episcopi consensus regis requireretur, nec scirent Albigenses cui tuto parerent, diu dilata videtur electio. Hac de causa inutilis est annotatio Ruinartii, qui observat Theofridum ab aliquibus interponi* Salvio *et Desiderato; præsertim cum Theofridus ille numquam sederit Albigæ, ut modo satis constat, sed episcopus fuerit Ambianensis.*

nec alius dies emortualis quærendus est quam 10 *Septembris :*

28 *Eadem de causa necesse non est, ut dicamus* S. Salvium *obiisse circa finem anni, mense Novembri aut Decembri, ut hac ratione minor fiat electionis dilatio. Suspicor tamen, hanc* C *solam fuisse rationem Castellano, qui in addendis ad Martyrologium universale pag.* 979 *annuntiationi ad* 10 *Septembris datæ vult addi, mortuum esse* circa finem Novembris. *Certe existimo, mortualem Sancti diem semper creditum fuisse decimum Septembris, quo colitur, ut in utriusque Vitæ Ms. titulo legitur. In utraque etiam Vita in fine obiisse eodem die asseritur : et in Tungrensi quidem Ms. his verbis :* Et sic intentum semper cœlo spiritum 4 Idus Septembris exhalavit. *In Bodecensi :* Evenit vero depositio corporis ejus quarto Idus Septembris. *Pagius ad annum* 587 *num.* 11 *alia methodo conatus est conciliare dicta S. Gregorii, mortemque* S. Salvii *sic retulit ad annum* 585. *At subtilia magis adduxit quam solida aut vera. Quin et conclusionem elicit dictis suis repugnantem : nam primo dicit :* Sanctus Salvius Albigensis episcopus obiit anno quingentesimo octogesimo quinto. *Deinde volens ostendere dicta Gregorii facile conciliari, ita concludit :* Hoc enim pacto anno 584 inter diem undecimum Novembris et primum Decembris Salvius ad Deum migravit. *Huc respexit, opinor, Castellanus.*

nec ulterius dubitandum videtur, quin obierit an. 584

27 *Verum tantam attentionem non meretur mendosus ille Pagii locus, ut communem opinionem de die emortuali* 10 *Septembris deserere oporteat ; cum dicta S. Gregorii modo plane naturali et facili invicem concilientur, si dicamus* E Salvium *anno* 584, *die* 10 *Septembris obiisse, Desideratum vero post menses aliquot anno* 585 *consecratum esse. Contra totum Pagii fundamentum omni caret soliditate, quia conciliare tentavit, quod nullo modo conciliari potest, quodque conciliandum minime est, ut recte scripsisse censeatur Gregorius. Observat nimirum Desideratum electum dici anno Guntramni regis* 24 ; Salvium *vero dici mortuum anno* 9 *regis Childeberti. Deinde ostendere nititur, aliquot saltem dies anni* 24 *Guntramni concurrere potuisse cum anno* 9 *Childeberti, ut inde concludat idem tempus utroque loco apud Gregorium assignari. Verum, licet evincere potuisset annum* 9 *Childeberti revera concurrisse cum anno* 24 *Guntramni, nihil omnino profecisset apud peritos ; cum Gregorius electionem Desiderati non modo figat anno* 24 *Guntramni, sed etiam anno* 10 *Childeberti, quem jam inchoavit lib.* VII *cap.* XXIV, *et perducit usque ad caput* XXXVII *libri octavi. Itaque mors* Salvii *consignata fuit a Gregorio anno* 9 *Childeberti ; electio Desiderati anno* 10 *ejusdem Childeberti, ita ut frustra laboraverit Pagius, qui duo illa eodem tempore facta probare voluit.* F

A D

DE S. THEODARDO MARTYRE

EPISCOPO TRAJECTENSI

APUD NEMETES IN GERMANIA

J. L.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Acta edenda, quorum antiquissima ante medium seculum VIII scripta videntur.

B

CIRCA AN. 668 *Actorum, quæ primo loco dabuntur, auctor anonymus*

Inter varia, quæ præ oculis habeo, Acta S. Theodardi *Trajectensis ad Mosam episcopi et martyris ea longe antiquissima sunt, quorum apographum in fronte transcriptum esse notatur* ex Ms. Patrum Cister. Buscoducis, *id est, monachorum Cisterciensium prioratus Coronæ-Marianæ; qui seculo* XVI *exeunte Heusdeno ob fidem exsulare coacti Silvamducis migrarunt, atque hanc urbem usque ad annum* 1629, *quo a Batavis expugnata fuit, incoluerunt. Acta illa auctorem habent verisimiliter, ut mox videbitur, medio seculo* VIII *vetustiorem, cetera mihi ignotum. Nullis hactenus, quod sciam, typis integre vulgata fuere : aliquas dumtaxat partes inde excerptas in libris impressis reperire potui. Nec aliud exemplar Ms., quod eadem Acta integre exhibeat, ad nostras manus pervenit præter apographum Silvæducense ; quod post hunc Commentarium primo loco edetur, in duo divisum capita, quorum primum antiqua, ut mihi apparet, manu exaratum, sed nonnihil hinc inde contractum, exstat in musei nostri codice signato Q Ms.* 5. *Ex hoc eæ dumtaxat in Notis lectiones variantes adferentur, quæ mihi præ ceteris observatu dignæ videbuntur.*

C

se multo tempore posteriorem esse negat passione S. Theodardi : sed juniorem se

2 *Prologum Actis præmissum ita concludit auctor anonymus :* De quorum *sanctorum Martyrum* collegio non abhinc multa tempestate exstitit præsul Theodardus; de cujus vita et actibus operæ pretium rati sumus, quemdam igniculum enucleare, et qua serie viam universæ terræ intraverit, promulgare. *Hic biographus se* multa tempestate *posteriorem esse negat martyrio* S. Theodardi *circa annum* 668 *passi, ut num.* 21 *ostendetur : sub Actorum vero fine de S. Lamberto ea commemorat, unde eruitur, illum non ante annum circiter* 721 *scripsisse.* In villa, *inquit*, quam uno ex latere fluminis unda alluit, ubi idem *Lambertus* postea successit episcopus, cineresque proprii corporis ex hac luce migrando consecravit, sancto Dei Præsuli Theodardo, *quem sustulerat a loco, ubi primum non longe a martyrii palæstra fuerat humatus,* summo cultu libitinam elegit. *Per* villam, *cujus hic fit mentio,* Leodium *debet intelligi, nunc urbs amplissima, utramque Mosæ ripam occupans ; at* SS. Theodardi *et Lamberti temporibus villa exigua in sinistra ejusdem fluvii decurrentis ripa : ubi tunc visebatur parva ecclesia seu sacellum SS. Cosmæ et Damiani, seculo* VI *erectum a S. Monulpho episcopo Trajectensi, de quo ad diem* 16 *Julii actum fuit. In sacellum istud* S. Theodardi *corpus transtulit S. Lambertus, dein creatus episcopus Trajectensis; cui ecclesiæ cum præfuisset* quadraginta annis, *uti apud Surium ad* 3 *Novembris in S. Huberti successoris Vita, ab ipsius discipulo conscripta, legitur, circa annum* 708 *in eodem sacello martyr occubuit; corpus vero ejus Trajecti in Apri patris tumulo conditum fuit; sed quod S. Hubertus, uti in memorata ipsius Vita narratur*, tertio decimo anno sui præsulatus, *Christi circiter* 721, *in dictum SS. Cosmæ et Damiani sacellum retulit, jam tum amplioris ecclesiæ ædificio inclusum. Anselmus canonicus Leodiensis, cujus ætas infra indicabitur, apud Chapeavillum in Gestis pontificum Tungrensium, Trajectensium et Leodiensium tom.* I *cap.* XXI *de S. Huberto asserit :* Hic cum ossibus B. Lamberti Leodium transtulit sedem episcopii, quæ eatenus habebatur Trajecti. E

esse prodit anno circiter 721 : *medio tamen seculo* VIII *verisimiliter antiquior est :*

3 *Biographus verbis numero præcedente relatis, quibus S. Lambertus* in villa *Leodiensi, ubi idem* postea successit episcopus, *sepulcrum* S. Theodardo *elegisse ait, vel agit de successione in loco sepulturæ, et translationem S. Lamberti innuit; vel de successione in cathedra episcopali, et hanc Leodii constituit per anticipationem : nemo enim mihi persuaserit, biographum, qui ante affirmarat, S. Remaclo subrogatum fuisse* S. Theodardum *in episcopatu, cujus* locus habebatur Trajecti, *alibi postea significare voluisse, cathedram episcopalem fuisse in villa Leodiensi, quæ etiam eo tempore, cum post quadraginta annos inde elapsos sanctus Lambertus ibi martyrio afficeretur, locus ignobilis erat, teste Godeschalco synchrono vitæ ejus scriptore apud laudatum Chapeavillum tom.* I *cap.* VII. Ad villam, *inquit*, parvi adhuc nominis... quæ Leodium dicta fluvio Mosa alluitur, cum congestis copiis Dodo *S. Lambertum interfecturus* accessit. Ibi Vir sanctus tunc temporis morabatur... Illic non in spatiosis aut operosis ædibus, sed in parvæ vilisque clausuræ ecclesia sanctorum Cosmæ et Damiani insistebat orationi *etc. Relinquitur ex dictis, ut biographus noster non prius scripserit, quam cum corpus S. Lamberti una cum sede episcopali Trajecto Leodium anno circiter* 721, *a passione* S. Theodardi F

A dardi 53, *translatum fuisset. Nullum verisimilius tempus, quo Sancti Acta litteris mandarit, assignari mihi posse videtur, quam quod post annum* 721 *usque ad medium seculum* VIII *effluxit, ante quod etiam SS. Lamberti et Huberti vitæ primum conscriptæ fuere. Certe istud biographi nostri in Prologo effatum :* Non abhinc multa tempestate exstitit præsul Theodardus, *veritati propius accedit, si medio seculo* VIII *antiquior, quam si eodem posterior esse statuatur.*

notari in ejus narratione defectus contrarium non evincunt.

4 *Post longum ac obscurum Prologum, quem ab ipsa mundi creatione exorditur, statim enarrat biographus, quomodo ad ecclesiæ Trajectensis administrationem a S. Remaclo abdicatam assumptus fuerit* S. Theodardus; *quem deinde omnibus fere, quæ episcopum exornant, virtutibus excelluisse prædicat, pauca admodum Sancti gesta, nec nisi summatim commemorans. Martyrium, subsecutaque prodigia, quibus ejus sanctitas innotuit, uti et primam sepulturam translationemque corporis in villam Leodiensem passim more declamatoris verbosa relatione prosequitur. Maxime in ea displicent poeticæ phrases inconvenienter interjectæ et prolixiores personarum, quæ loquentes inducuntur, sermones; quos nemo iis* B *verbis prolatos fuisse credet, quibus utitur biographus. Hæc tamen omnia sufficiens non præbent fundamentum opinandi, illum lectori imponere voluisse et se antiquiorem fecisse, quam revera fuit : nam similes defectus in aliis etiam deprehendi seculi* VIII *auctoribus, qui Sanctis, quorum Vitas scripserunt, æque vel magis vicini fuere. Nec adeo mirum videri debet, si biographus noster res a sancto Episcopo gestas, non satis fuerit eductus : nam temporis inter utrumque medii spatium, quod numero præcedente designavi, non ita breve fuit, quin ille multa de Sancto facile ignorare potuerit ; quemadmodum neque adeo longum, ut in prologo falso dixisse existimandus sit,* non abhinc multa tempestate *exstitisse* S. Theodardum.

Interiere, quæ de Sancto scripsit Notgerus. Quod Anselmo

5 *Vitam S. Remacli a Notgero episcopo Leodiensi ante finem seculi* X *conscriptam et in Opere nostro ad* 3 *Septembris magna ex parte Commentario prævio sparsim insertam, integram mutato stylo vulgavit Surius; sed qui genuinam phrasim servavit in præfixa epistola ad Werinfridum abbatem Stabulensem, in qua Notgerus,* Non ejus modo, *inquit,* cujus meminimus, sancti videlicet Remacli, verum ceterorum nostræ sedis C pontificum tempora et gesta, quæ undecumque potuere corradi, ad nostra usque tempora collegi, et cujus potissimum anhelabas desiderio, Vitam *S. Remacli* inde exceptam votis tuis porrexi. *Operis, cujus auctorem se esse hic fatetur Notgerus, pars posterior* S. Theodardi *et successorum ejus gesta complectens, deperdita est. At partem priorem seu gesta antistitum, qui ante Sanctum nostrum Tungris ac Trajecti sederunt, apud Chapeavillum exstare credo, Harigero abbati Lobiensi attributa, quod is eadem recensuerit, limarit ac suo nomine emiserit. Vide Bollandum ad* 3 *Februarii in Commentario de S. Hadelino* § 3. *Lucubrationi Harigero adscriptæ in editione Chapeavilli proxime subjicitur Historia episcoporum Trajectensium et Leodiensium a* S. Theodardo *continuata usque ad mortem Wazonis, auctorem præferens Anselmum Leodiensis ecclesiæ S. Lamberti canonicum. At hic etiam Historiæ istius auctor non fuit, nisi eo sensu, quod eamdem ab alio compositam et a se fortasse recognitam atque expolitam vulgarit.*

6 *Ex quo scriptore Historiam suam desumpserit Anselmus, et quo tempore id fecerit, in proœmio his verbis declarat :* Deinceps quæ sequuntur *de* S. Theodardo *et successoribus usque ad Wazonem* anno Dominicæ Incarnationis millesimo quinquagesimo sexto ex alterius Opusculi libello, quem quidam ex canonicis sancti Lamberti, Alexander nomine, composuit monitu Idæ venerabilis abbatissæ, quæ regebat monasterium sanctæ Cæciliæ virginis in Colonia huic Operi, *Harigeri scilicet*, sunt annexa. *Vivere desiit Wazo episcopus Leodiensis anno* 1048 *vel circiter. Paulo post Alexander scribere cœperit necesse est ; cum Anselmus ingenue fateatur, se anno* 1056 *ex illius lucubratione* S. Theodardi *et subsequentium episcoporum Acta accepisse. Integra ac pura, prout ea litteris tradidit Anselmus, sub cujus nomine deinde citabuntur, ex vetusto codice Ms. Andaginensis monasterii typis Parisiensibus anno* 1729 *prodiere, amplissimæ veterum scriptorum Collectioni a Martenio inserta tom.* IV *a col.* 843. *Elogium, quo ibidem Sanctus noster exornatur, post hunc Commentarium et antiquiorem illius Vitam recudetur, collatum cum editione Chapeavilli ; quæ Anselmi Proœmium fœde mutilatum depravatumque proponit, et in ceteris etiam plurimum discrepat ab optimæ notæ codice Ms., quo usus est Martenius. Qui de scriptis Alexandri et Anselmi canonicorum cathedralis ecclesiæ Leodiensis plura edoceri cupit, consulat auctores Historiæ litterariæ Franciæ tom.* VII *a pag.* 474. E

AUCTORE J. L.

auctori tribui solet elogium S. Theodardi, edetur secundo loco,

7 *Postremo loco dabuntur ex Surio prolixiora* S. Theodardi *Acta, aliquot nævis expurgata subsidio cujusdam Ms., nescio unde accepti, et lectionum variantium, quas impressum editionis Surianæ exemplar, quod præ manibus est, e codice Ms. Rubeæ Vallis in margine adscriptas habet. Actorum istorum auctor est Sigebertus monachus Gemblacensis, qui in capite ultimo libri de illustribus Ecclesiæ scriptoribus,* Vitas, *inquit,* sanctorum Maclovi et Theodardi urbaniori stylo melioravi. *Floruit Sigebertus in fine seculi* XI *et sequentis initio. Sancti autem Episcopi nostri Vita, quam in melius a se mutatam fuisse dicit, ea est, de cujus pervetusto auctore anonymo supra egi. Quæ ab ipso memoriæ prodita fuere, alio et politiore sermone passim explicatius, hinc inde etiam contractius enarrat Sigebertus : sed iis, quæ in antiquiore Vita reperit, et quoad stylum melioravit, plurima aliunde accepta attexuit, quæ illam deteriorem reddunt ;* F *cum pleraque vel suspecta vel falsa sint, ut suis locis videbitur, vel ad* S. Theodardum *non pertinentia. Non edendam esse judico ejus Vitam, quam Ægidius de Leodio Aureæ Vallis monachus seculo* XII *scripsit. In nostro apographo e* Ms. Ultrajectino S. Salvatoris *multis in locis illa compendiosior est quam apud Chapeavillum, qui illam integram edidit post Anselmi de Sancto elogium. Hinc aliqua decerpsit Ægidius ; aliqua etiam a Sigeberto Gemblacensi mutuavit ; reliqua omnia fere transcripsit ex antiquiore Vita, quæ pene tota in idioma Flandricum conversa exstat in musei nostri codice* † *Ms.* 37, *ante trecentos annos exarato. Multa alia Sancti nostri Acta et elogia tam Mss. quam typis excusa pervolvi, quorum auctores ex iisdem, quibus Ægidius, fontibus omnia hauserunt, si nonnulla excipias ex Vitis SS. Lamberti ac Remacli, aliisque litterarum monumentis extracta, quæ per Commentarii decursum referentur.*

ac dein Vita prolixior a Sigeberto Gemblacensi conscripta.

§ II.

AUCTORE J. L.

§ II. Sancti Vita ante episcopatum, de qua varia traduntur suspecta et falsa : S. Remacli fuit discipulus, at non abbas Stabulensis aut Malmundariensis.

Alii Sanctum natione Gallum esse aiunt, alii principis Bavari filium esse fabulantur.

S*igebertus Gemblacensis Sanctum nobili loco in Gallia natum fuisse ait, sed e quo stemmate et in qua Galliæ regione progenitus fuerit, non exprimit. Jacobus Lobbetius in Opusculo de Gloria Leodiensis ecclesiæ pag.* 54, Sunt, *inquit,* qui *cum Sigeberto* velint natione Gallum et domo nobilem. Duo antiquissima manuscripta, quæ legi, adjectis etiam insignibus gentilitiis probant, principis Bavarorum filium fuisse, quod
B arridet magis. *Lobbetius duo manuscripta, quæ laudat, frustra* antiquissima *appellat : nam si etiam insignia Sancti gentilitia exhibeant, quilibet eruditus lector illa ad fidem faciendam satis antiqua esse inficiabitur. Vehemens sane mihi est suspicio, in utroque Ms. quod vidit Lobbetius, idem commentum referri, quod auctor Vitæ* S. Theodardi *in codice Trajectensi ad Mosam † Ms.* 79, *non citius quam sub finem seculi* XV *conscripto, hisce verbis obtrusit :* Hic filius magni Baronis a Bavaria ex filia comitis Namurcensis. *Fabulam hanc inepte imperiteque confictam Sancti elogio in duobus aliis recentioribus musei nostri Mss. insertam invenio, uti etiam futili Catalogo antistitum Tungrensium. Trajectensium et Leodiensium, quem Joannes Placentius ante medium seculi* XVI *evulgavit.*

Sigebertus eum sub Lothario II natum et monachum factum fuisse ait,

9 *Nativitatem* S. Theodardi, *positumque nescio in quo cœnobio, cui a parentibus in extrema pueritia vel prima adolescentia fuerit oblatus, monasticæ vitæ tirocinium, Sigebertus innectit temporibus Lotharii II Francorum regis. Ipsa biographi verba adducere lubet.* Beatus Theodardus natus in Gallia, clarescit pro nobili parentum prosapia, regni decus et Ecclesiæ
C gloria futurus. Eo tempore regnum Francorum regebat Chilperici *regis Suessionem* filius Lotharius, nomine et fortitudine referens avum suum Lotharium, *hujus nominis primum*... Igitur sub Lothario secundo Theodardus a pueritia usque ad bivium adolescentiæ provectus, contempsit latam viam, in qua multos vocatos sinistrorsum evagari videbat ; et elegit arctam viam, per quam pauci electi ad vitam dextrorsum tendunt : ex devotione quippe parentum suorum mancipatus monasteriali disciplinæ voluntarie portabat leve jugum Christi. *Ex iis, quæ subjunguntur, manifestum est, monasticam* S. Theodardi *vitam a Sigeberto componi cum tempore, quo Lotharius II post diuturnum in Neustria regnum totius Franciæ monarchiam tenebat. Si Sanctum tunc quoque natum fuisse velit Sigebertus, et* adolescentiam *accipiat pro ætate, quæ ab ineunte decimo quinto anno inchoatur ; relata ipsius dicta vix conciliari possunt cum ejusdem Chronico, quod Lotharium tredecim duntaxat annis monarcham fuisse statuit, videlicet ab anno* 618 *usque ad* 631. *At nunc* D *convenit inter cruditos, Sigebertum in Chronico aberrasse et Lotharii II monarchiam durasse quindecim annos, deducendos ab anno* 613 *usque ad* 628, *quo e vivis excessit. Facile quidem intelligitur, quomodo* S. Theodardus *intra* 15 *istos annos potuerit et nasci, et* a pueritia ad bivium adolescentiæ *pervenire, et a parentibus alicui monasterio tradi, monasticis disciplinis imbuendus: sed quid est, quod ea omnia intra idem tempus contigisse persuadeat? Dicerem, Sanctum in lucem editum fuisse, priusquam Lotharius anno* 613 *Franciæ totius monarchiam adipisceretur, si vera esset mox danda Sigeberti narratio, e qua conficitur,* S. Theodardum *monachum adhæsisse S. Arnulpho, antequam episcopatum Metensem anno* 625 *abdicaret : sed admodum suspecta mihi est tota illa narratio, quam nunc lectori expendendam propono.*

ac dein SS. Eligio ac Joanni Agno adhæsisse,

10 *Inter eos,* quorum exemplo vel instituto Theodardus meliora charismata æmulabatur,.. præeminebat Arnulphus ex majore domus Metensium episcopus, Eligius ex aurifice post Noviomensis episcopus, Johannes etiam Tungrensis ex laico in episcopum... a Deo electus. Tales Theodardus imitando in gemina scientia profi- E
ciebat : horum lateri adhærens, palatinis principibus notus et charus erat. Jam fama de nomine ejus ascenderat ad solium Dagoberti, post patrem Lotharium regnantis *etc. S. Arnulphi Acta ad diem* 18 *Julii diligenter illustravit noster Boschius, qui in Commentario prævio* § 2 *improbat, quod hic asserit Sigebertus, scilicet Sanctum illum antistitem Metensem factum fuisse ex majore domus regiæ. Non tamen negat, ejus episcopatui honorem illum accessisse sub Dagoberto I, cum pater Lotharius II eum regni consortem fecisset anno* 622, *Austrasiisque Francis regem præposuisset. Ibidem* § 3 *ostendit, S. Arnulphum anno* 625, *cathedra episcopali aulaque Dagoberti relictis, in Habendensis monasterii solitudinem secessisse. S. Eligius aurifer peritissimus, teste S. Audoeno episcopo Rothomagensi in ipsius Vita, quæ dabitur ad* 1 *Decembris, artem suam, antequam ecclesiæ Noviomensi præficeretur, exercuit Parisiis, ibique vel in vicinia frequentavit aulam Lotharii II, ac dein filii ejus Dagoberti I, postquam in patris anno* 628 *mortui monarchia successisset. Floruit iisdem temporibus S. Joannes Agnus episcopus Trajectensis, quem a cathedra in hanc urbem Tungris translata Sigebertus* F
Tungrensem *appellat. De eo actum fuit ad* 25 *Julii.*

quod fictitium videtur.

11 *Sancti modo memorati ex laicis omnes creati fuerunt episcopi. Unus ex illis Arnulphus vitam monasticam professus fuit, postquam episcopatui anno* 625 *renuntiasset. At de Sancto illo non ut monacho, sed ut episcopo, manifeste agere videtur Sigebertus. Itaque* S. Theodardus *monasterium in pueritiæ et adolescentiæ confinio ingressus, vitæ monasticæ disciplinam a nullo ex tribus istis Sanctis edoctus fuit. Ut tamen ipsorum virtutes coram intueri atque imitari posset, Sigebertus Sanctum Adolescentem suo monasterio eductum eorumdem lateri adjunxit, licet in locis valde dissitis sua domicilia fixissent, S. Arnulphus Metis, S. Elgius Parisiis et S. Joannes Agnus Trajecti.* Horum, *inquit,* lateri adhærens, palatinis principibus notus et chorus erat. *Addendum hic erat, juniorem nostrum Monachum innotuisse et in amoribus fuisse palatii regii principibus: adhæsit scilicet*

AUCTORE J. L.

A *licet SS. Eligio et Arnulpho, qui inter illos plurimum versati fuere, hic in Austrasia, ille in Neustria; ubi etiam* ad solium Dagoberti, post patrem Lotharium regnantis *fama virtutum* S. Theoardi *ascenderit. Apud scriptores Sigeberto antiquiores nihil horum omnium invenio; quæ proinde ad Sancti memoriam utcumque exornandam ab illo excogitata fuisse arbitror. Neoterici nonnulli, qui* S. Theodardum *omnem recti normam didicisse aiunt a S. Joanne Ago episcopo Trajectensi, nimium faciles secuti fuerunt Sigebertum.*

Fuit discipulus S. Remacli, et in cœnobio Stabulensi

12 *De sancti nostri vita ante episcopatum acta nihil posterorum memoriæ transmisit pervetustus auctor anonymus, præterquam quod* parentibus nobiliter editus, *sed* nobilius conversatus *fuerit, et vixerit sub S. Remacli disciplina, de qua silet Sigebertus.* Mirabatur clerus, *inquit anonymus de* S. Theodardo *ad episcopatum promoto,* tam subito venerabilis magistri sui sancti Remacli fore conformem, quem nuperrime discipulatus regimini viderant esse subjectum. *S. Remacli discipulum fuisse* S. Theodardum *etiam testantur in illius Vita Notgerus episcopus Leodiensis et Harigerus. Notgeri verba legi possunt tom. I* B *Septembris pag. 678 num. 37. Harigerus apud Chapeavillum in fine capitis* L *et sequentis initio de S. Remaclo hæc habet:* Cœnobiorum exstitit plurimorum fundator, discipulorum multorum fuit pater et institutor. Ex quorum numero beatus exstitit Theodardus, disciplinis ab eo ecclesiasticis informatus, et ab ipso sibi successore * designatus, et ad ultimum martyrii corona insignitus. *In Vita S. Hadelini a laudato Notgero conscripta tom. I Februarii pag. 374 num. 8 sequentia occurrunt:* In Catalogo virorum illustrium, qui ibidem *(in ecclesia Stabulensi)* super altare apparet assidue, habetur insertum: Hæc sunt, inquit, nomina eorum, qui cum B. Remaclo monasterium Stabulaus inhabitare cœperunt: S. Remaclus, S. Hadelinus, S. Theodardus *etc.*

* *l.* successor

vitam monasticam egit, quam verisimiliter suscepit Solemniaci aut Casæcongiduni.

13 *Quatuor monasteriorum primus abbas fuit S. Remaclus. Rexit imprimis Solemniacense in Aquitania et diœcesi Lemovicensi, quod ante annum 638 Dagoberti I emortualem a S. Eligio postmodum episcopo Noviomensi erectum fuit; dein Casæcongidunense in hodierno ducatu Luxemburgensi ad Sesmarum fluvium, quod a Dagoberti I filio S. Sigeberto III Austrasiæ* C *rege inter annum 644 et 648 conditum fuit; denique Stabulense simul et Malmundariense in confiniis ducatuum Luxemburgensis, Limburgensis et Juliacensis sita, quæ ab eodem piissimo rege Sigeberto fundata fuere, postquam S. Remaclus anno 650 vel sequente ad cathedram Trajectensem esset evectus. Plura de quatuor istis monasteriis videri possunt in Commentario de S. Remaclo § 3 et 6. Non putem in dubium vocari posse, quin inter omnium primos, qui Stabulense aut Malmundariense monasterium incoluere, fuerit* S. Theodardus. *In antiquo documento, quod numero præcedente ex Notgero adduxi, dicitur* cum S. Remaclo monasterium Stabulaus inhabitare *cœpisse. Jam vero quosnam potius in novis cœnobiis Stabulensi et Malmundariensi S. Remaclus constituisse putandus est, quam suos quondam discipulos in Casæcongidunensi aut Solemniacensi monasterio? Hinc verisimile mihi fit* S. Theodardum *in alterutro religiosæ vitæ fundamenta potuisse. Sigebertus Gemblacensis, qui tempore Lotharii II regis, sub quo neutrum e duobus jamjam memoratis cœnobiis exstitit, Sanctum vix aut ne vix quidem pueritia egressum monasticam vitam suscepisse asserit, nullius apud me est auctoritatis; cum satis perspiciam eum ex meris conjecturis nonnulla de Sancto minus verisimilia adstruere, imo luculentis antiquorum testimoniis contradicere, ut statim patebit.*

Non fuit primus abbas monasterii Stabulensis aut Malmundariensis:

14 *Anonymus monachus Stabulensis in Actis S. Remacli circa medium seculum* IX *scriptis et ad 3 Septembris editis cap.* II *num.* 11, *et Notgerus in Commentario illis prævio § 6 num. 48, uti etiam Harigerus apud Chapeavillum cap.*LXI, *diserte testantur, utriusque recens constructi monasterii Stabulensis æque ac Malmundariensis regimen S. Remaclo episcopo auctoritate regia fuisse commissum. Sola Harigeri, cum aliorum verba in Opere nostro locis indicatis inveniri possint, hic retulisse sufficiet.* Peractis igitur utriusque cœnobii oratoriis, ad dedicanda ea Domino beatus pontifex admonitione regia proficiscitur, peractaque solemniter benedictione, curam utriusque ac regionem a regia suscepit sublimitate. *Harigeri idemque asserentium Notgeri et anonymi Stabulensis testimoniis manifeste repugnantia comminiscitur Sigebertus biographus;* E *nam postquam sermonem intulisset de S. Sigeberto utriusque cœnobii fundatore et Grimoaldo majore domus, qui ejus in pio illo opere adjutor fuit, mox subjungit:* Hi communicato consilio cum Remaclo Tungrensium episcopo et Cuniberto Coloniensi episcopo, ad quorum diœceses loca illa appendebant, nullum magis Theodardo idoneum invenerunt, quem locis illis præficerent, ut superponeret spirituale fundamentum in summo angulari lapide Christo Jesu. Theodardus vero sciens, quod onus, non honor, imponitur præesse nescienti, malebat esse, quam vocari abbas, ut omnia omnibus factus, omnes lucrifaceret. *Auctor Chronici Leodiensis, quod ad annum 1192 perductum dat Martenius tom.* III *Thesauri novi anecdotorum a col. 1403 et alii recentiores, qui vel Malmundarium in Coloniensi, vel Stabuletum in Trajectensi, nunc Leodiensi, diœcesi situm, vel cum Sigeberto utrumque monasterium a* S. Theodardo *primo abbate administratum fuisse dictitant, minime lectorem morari debent; cum adhærendum sit vetustioribus auctoribus supra laudatis; ex quorum dictis evidens est, primum abbatem utriusque cœnobii fuisse S. Remaclum.* F

refutantur, qui Sanctum

15 *Cointius et Mabillonius in suis quisque Annalibus, hic Benedictinis ad annum 652, ille ecclesiasticis Francorum ad annum 653, Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ col. 825, 939 et seq. et alii neoterici volunt,* S. Theodardum *secundum abbatem fuisse monasteriorum Stabulensis et Malmundariensis. Horum originem referunt ad annum 648, et S. Remaclum monachis, quos ibidem congregarat, præfuisse asserunt, donec cathedram Trajectensem ascenderet, illique in regimine dictorum cœnobiorum statim vel, ut Cointius et Dionysius Sammarthanus opinantur, perbrevi temporis spatio interjecto, subrogatum fuisse* S. Theodardum. *Episcopatum vero a S. Remaclo initum fuisse negant ante annum 652, quod non prius illum deposuisset S. Amandus. At utrumque anno 650 aut certe non serius quam 651 factum fuisse contendo, atque ita probo. Mense Octobri anno 649 Romæ concilium contra Monothelitas celebratum fuit sub S. Martino PP. I, qui S. Amando ejus Acta,* ab

AUCTORE J. S.

ab episcopis Galliæ in unum locum conventuris subscribenda, transmisit, illumque monuit, Sigebertum regem hortaretur, ut in urbem mitteret episcopos, Sedis Apostolicæ legatione ad Constantem imperatorem functuros et ejusdem concilii Acta ad ipsum delaturos. Quis hinc non inferat, Pontificias, in quibus ista leguntur, ad S. Amandum litteras, a Labbeo tom. VI *Conciliorum a col.* 383 *editas, statim post dicti concilii celebratrionem anno* 649 *scriptas fuisse? In iisdem litteris Pontifex dissuadet S. Amando, ne ob cleri sui incontinentiam et contumaciam episcopatui renuntiet. Nihil sane convenientius sanctitati apostolicisque laboribus S. Amandi dici potest, quam ipsum omnes per unum et alterum annum adhibuisse artes, quæ clero corrigendo profuturæ videbantur, ac tum demum episcopatus abdicandi consilium arripuisse, cum se suis laboribus et curis nihil proficere conspiceret: atque ideo ecclesiæ Trajectensis administrationem suscepisse censendus est anno* 647 *vel certe eo non diu præterito. Sed S. Amandi discipulus Baudemundus tom.* I *Februarii pag.* 852 *col.* 2 *testatur, magistrum suum non diutius sedisse quam* per triennium fere: *itaque episcopatus a* B *S. Amando abdicatus et successio S. Remacli minime differenda sunt ultra annum* 651, *sed huic vel præcedenti anno* 650 *illiganda. Hanc sententiam, sæpius in Opere nostro traditam, a qua Cointium, Mabillonium et alios nulla solida ratione auctoritateque suffultos recessisse comperio, hic stabiliendam esse duxi, quod ex admissa ejus veritate et argumento mox aliunde assumendo consequens fiat, ut iidem auctores fallantur, dum, S. Remaclo creato antistite Trajectensi, statim vel paulo post* S. Theodardum *monasteriis Stabulensi et Malmundariensi abbatem præfectum fuisse aiunt.*

secundum utriusque cœnobii,

16 *Henschenius tom.* I *Februarii pag.* 235 *num.* 20 *profert diploma, quo Sigebertus rex abbatis Stabulensi et Malmundariensi concedit nonnulla vectigalia, irritamque declarat donationem, si quam ex illis alteri cuicumque fecerit* ante superiores annos, dum adhuc sub tenera *erat* ætate, *id est, dum ad legitimam annorum* 21 *ætatem, seu annum regni sui decimum quartum nondum pervenerat, uti colligitur ex iis, quæ proxime subjungit:* Dum et aliter, *inquit,* compluribus fidelibus nostris noscitur esse conventum, ut dum auxiliante Domino in C regnum ad legitimam pervenimus ætatem, cessiones illius, quæ * ex originario fisco nostro aliquid serenitas nostra concesserat, deinceps in antea, hoc est, de anno decimo quarto regni nostri, debeant in Dei nomine esse stabiles. *Annus Sigeberti regis decimus quartus a morte patris Dagoberti I, mense Januario anni* 638 *vita defuncti, currere cœpit eodem mense Januario anni* 651*: quo circiter tempore etiam legitimam annorum* 21 *ætatem complevit Sigebertus: natus enim fuit circa initium anni* 630. *Dum vero idem rex donationes suas ratas habet* de anno decimo quarto *regni sui, minime significat, se diploma, quo id continetur, eodem isto anno dedisse: imo ab anno* 14 *regni sui usque ad tempus dati diplomatis aliquot annos effluxisse innuit, dum dicit, se* ante superiores annos *constitutum fuisse* sub tenera ætate, *qua eam procul omni dubio intelligit, quam egit usque ad* 14 *regni sui annum: dicturus utique, si hoc ipso anno diploma concessisset,* ante hunc annum, *vel si illud fecisset anno principatus sui* 15, ante superiorem annum, *non vero* superiores annos. *Quis eo tempore, quo diploma suum dedit Sigebertus, Stabulensis et Malmundariensis abbas fuerit, rex ipse hisce verbis manifestat in eodem suo diplomate:* Igitur sancta ac venerabilia monasteria, Stabulaus sive Malmundarium cognominata, ubi vir venerabilis Remaclus episcopus abbas, Christo auspice, præesse videtur *etc.* D

* illæ, quas

abbatem fuisse tenent.

17 *Nunc ita argumentor: S. Remaclus, ut numero* 15 *ostendi, Trajecti sedit aut saltem sedere cœpit anno* 651, *quo Sigebertus annum regni sui* 14 *mense Januario inchoavit; sed in sæpe memorato ejus diplomate, quod aliquot annis inde elapsis confestum fuit, ut etiam satis probasse mihi videor, clare exprimitur, S. Remaclum episcopum monasteriis Stabulensi et Malmundariensi abbatem præfuisse: rejicienda igitur est opinio Cointii, Mabillonii et aliorum, qui, S. Remaclo ad episcopatum Trajectensem assumpto, statim vel paulo post* S. Theodardum *utriusque monasterii abbatem constitutum fuisse dicunt. Cum adversarii communissimam sequantur sententiam, quæ S. Remaclum non nisi post regis Sigeberti obitum ecclesiæ Trajectensis curam dimisisse statuit; quod illis opposui argumentum,* E *vim suam omnem retineret, licet etiam concederem, monasteria Stabulense et Malmundariense ante S. Remacli episcopatum fundata fuisse. Sed et hoc sine ullo solido fundamento asserunt contra Harigerum, Notgerum et utroque multo antiquiorem anonymum Stabulensem, ad quos iterum lectorem remitto. Ad levia aliquot argumenta, quibus nituntur, responsum est tom.* 1 *Septembris in Comment. de S. Remaclo num.* 22 *et* 49.

§ III. Fit episcopus, an post mortem regis Sigeberti? Institutio S. Lamberti; tempus, causa et locus martyrii; cultus.

F

Forte Stabuleti et Malmundarii vicarius fuit S. Remacli, cui succedit

B*artholomæus Fisen in Floribus ecclesiæ Leodiensis in* S. Theodardi *elogio,* Cum Remaclus, *inquit,* Stabuleti ac Malmumdarii monastices fundamenta jecisset, et ad ecclesiam suam episcopatusque negotia subinde se referre cogeretur; idoneus quam maxime visus est Theodardus, qui novum utriusque familiæ plantarium, quod Remaclus conseverat, rigaret ipse. Fecit ille tanta vigilantia, desiderioque divini honoris, ut cum denique, posito episcopatu in Stabulensem solitudinem se Remaclus abdidit, utrumque illum religiosum cœtum recturus, illi successerit Trajecti Theordardus: quem spes erat ea animi magnitudine religioneque episcopatum gesturum, quæ Remacli vices impleverat Stabuleti. *Lubens hæc omnia admisero, modo supponatur, S. Remaclum episcopum Trajectensem et simul abbatem Stabulensem ac Malmundariensem fuisse, et* S. Theodardum *vicariam dumtaxat et ab ipso dependentem*

A *dentem monasteriorum istorum curam gessisse : hanc autem a S. Remaclo, qui ob munia episcopalia Trajecti residere debebat, Sancto nostro commissam fuisse, ex eo aliquam verisimilitudinem accipit, quod ipsum deinde præ ceteris idoneum judicarit, qui ecclesiæ Trajectensi præesset: nam cum a rege impetrasset, ut alius sibi in Stabulensem eremum secessuro in sede episcopali succederet ;* Sancti Theodardi vitam satis probabilem regi et optimatibus ostentavit, eumque vicem suam supplere et post se cathedræ suæ subrogandum ex nomine designavit, *inquit Notgerus in Actis S. Hadelini ad* 3 *Februarii editis cap.* I *num* 3. *Audi et Harigerum in Vita S. Remacli apud Chapeavillum cap.* LVII : Igitur beatus sacerdos, quod semper habuit in voto, remotioris vitæ solitudinem desideranter aggressus, ex permissu regis et principum et cleri sibi commissi totiusque plebis assensu, S. Theodardum probabilis vitæ virum sibi succedere instituit, et in Stabulaus monasterium, ubi remotus a curis sæcularibus Deo liberius vacaret, secessit.

in episcopatu, quod an mortuo S. Sigeberto rege factum sit, in dubium vocatur.

19 *Tenent scriptores celebriores passim omnes, et in Opere nostro variis locis asseritur, S. Remaclum episcopatu se abdicasse anno* 660 *vel etiam serius. Nihilominus ego dubito, an id fecerit mortuo, an vero vivente S. Sigeberto rege; qui certe* B *usque ad annum* 660 *vitam non protraxit, ut nunc in confesso est apud omnes. Fortissimum et unicum, quod mihi dubitanti objici potest, argumentum ego ipse proponam. Apud Mabillonium Seculo* II *Benedictino S. Trudo in Vita sua, quam Donatus diaconus seculo* VIII *ad finem vergente conscripsit, ad S. Clodulphum antistitem Metensem missus fuisse dicitur a S. Remaclo præsule, et ad hunc episcopatu etiamnum fungentem,* transactis *in urbe Metensi* plurimis annis, *rediisse. At S. Clodulphus consecratus fuit episcopus Metensis mense Aprili anno* 654, *ut Pagius tenet, vel* 655, *ut Boschio nostro præplacet tom.* IV *Julii pag.* 430. *Itaque S. Remaclus* plurimis annis *præfuit post annum* 654 *vel* 655, *et consequenter etiam post mortem Sigeberti regis ; quem non serius quam Calendis Februarii anno* 656 *obiisse, communior nunc fert eruditorum sententia, cui ego assentior. Donato anonymum ineditæ Vitæ* S. Theodardi *auctorem oppono : qui cum diserte testetur, illum S. Remaclo in episcopatu Trajectensi successisse sub rege Sigeberto, cumque probare nequeam, eumdem anonymum in prologo* C *lectori hisce verbis imposuisse :* De quorum *sanctorum Martyrum* collegio non abhinc multa tempestate exstitit præsul Theodardus, *anno circiter* 668 *passus ; non possum non dubitare, an standum sit auctoritate Donati, qui centum et pluribus annis Sancti nostri martyrio posterior est, et ex cujus dictis sequitur, S. Remaclum post Sigeberti obitum cathedram Trajectensem tenuisse. Dubium meum auget anonymus monachus Stabulensis, medii circiter seculi* IX *auctor, qui S. Remaclum, ut ex hujus Vita ab illo scripta evinci potest, sub Sigeberto episcopatui renuntiasse censet. Idem aperte tradunt Notgerus et Harigerus et alii quamplurimi. Scriptores jamjam laudati adversus eos, qui* S. Theodardum *secundum abbatem Stabulensem et Malmundariensem fuisse contendunt. argumenta subministrant magnam sane vim habitura, si certum foret, sedem Trajectensem a S. Remaclo relictam fuisse, regnante Sigeberto : verum cum auctoritas Donati, cui tamen an potius adhærendum sit, mihi dubitare licet, rem incertam faciat ; ego argumenta ista § præcedente frustra produxissem contra adversam partem, quæ S. Remaclum multis annis post Sigeberti mortem Trajecti sedisse asseverat ; atque ideo in hac illam sententia refutandam esse duxi, uti et me fecisse insinuavi num.* 17.

AUCTORE J. L.

Consecratio ecclesiæ Sarchiniensis :

20 *Dionysius Sammarthanus tom.* III *Galliæ Christianæ col.* 825, Anno, *inquit*, 664 dedicata est ecclesia Sarchiniensis cœnobii a Trudone constructa. Verum a quo? de ipsa etiam dedicatione silet omnino Amatus* diaconus, primus Vitæ S. Trudonis scriptor ; silet et Herigerus in Vita S. Remacli. Notgerus cæremoniam illam Remaclo tribuit in ejus Vita ; Theodardo vero Theodoricus, *seculi* XI *exeuntis scriptor*, in Vita Trudonis *apud Surium ad* 23 *Novembris*, quem secutus est auctor Chronici Trudonensis. Forte dedicationi uterque, Remaclus, *et ejus in regimine Trajectensis ecclesiæ successor* Theodardus interfuere, quemadmodum cellæ S. Gisleni dedicandæ operam suam contulisse perhibentur Amandus et Autbertus episcopi. *Tom.* I *Septembris pag.* 683 *num.* 55 *consecratio ecclesiæ a S. Trudone erectæ Sarchinii, qui locus nunc Trudonopolis nuncupatur, eidem anno* 664 *innectitur : additurque hæc ratio, quod scilicet in Chronico Trudonensi legatur, ecclesiam istam a* E S. Theodardo *episcopo Trajectensi dedicatam fuisse* 3 *Idus Octobris, atque hæc dies toto, quo ille præfuit, tempore in Dominicam non inciderit, nisi dicto anno* 664. *Verum id est, si S. Remaclus anno* 660 *vel* 661, *ut ibidem asseritur, nec a me negatur, episcopatum abdicarit : sed si istud fecerit, vivente Sigeberto, puta anno* 655; S. Theodardus *certe sedebat anno* 659, *quo dies* 13 *Octobris etiam Dominica fuit.*

* *l.* Donatus

egregia institutio

21 *Sanctus* Theodardus *ab antiquo biographo anonymo appellatur* magister *S. Lamberti, adolescentis naturæ et gratiæ donis ornatissimi ; qui quantum sub illius magisterio in virtute, in sacris scientiis atque omni morum honestate profecerit, ex Vitæ ipsius auctoribus Godeschalco diacono et Stephano episcopo Leodiensi intellige. Prior scripsit circa annum* 730 *atque apud Mabillonium Seculo* III *Benedictino parte* I *pag.* 70 *hæc habet :* Pueritiæ annos excedens, ævum adolescentiæ cum industria senectutis gerebat.. Eodem tempore opido Trejectinse cathedræ pontificali præsidebat summus pontifex Theodoardus divinæ dispensatione providentiæ. Protinus pater ejus commen- F davit eum jam supradicto Antistiti, divinis dogmatibus et monasticis disciplinis in aula regia erudiendum. *Professione monachus fuit* S. Theodardus *: an etiam S. Lambertus, qui hic dicitur* monasticis disciplinis *ab eo institutus ? Id examinare propius ad eum spectat, qui de S. Lamberto acturus est ad* 17 *Septembris. Pergo itaque cum Godeschalco :* Erat enim adolescens sapiens, aspectu amabilis, colloquio affabilis : recta conversatione tam cum Pontifice, quam et in domo regia militare cœpit. Etiam cum esset forma præcipuus, fortis ex velox, agilis et multum firmus in bello, animo clarus, specie ornatus, caritate, castitate et humilitate fundatus, etiam et ad opus* lectioni vacabat. Tantam denique gratiam in conspectu Pontificis invenire meruit, ut quasi filium heredem et successorem sibi eum adoptaret eligere, si licitum ei fuisset propter institutionem canonicam.

* *al.* cum opus erat

S. Lamberti :

22 *Optime præceptoris* Theodardi *atque ejus discipuli Lamberti laudes insigni elogio ita celebrat Stephanus Leodiensis ineunte seculo* X *episcopus*

AUCTORE J. L.

copus in Ms. musei nostri codice signato Q Ms. 5: Eodem tempore agius * pontifex Theodardus, et clarissimus Christi martyr futurus, vir sacerdotali reverentia plenus, et coram divinis conspectibus sacerdos beatificandus, in memorato superius vico *Trajectensi* episcopalem amministrabat dignitatem. Huic memorabilis adolescens Lantbertus, nobilitate cluentissimus, forma corporis elegantissimus, commendatur in aula regia educandus, ut velut pretiosus lapis multiplicibus poliretur argumentis, ut competens fieret cœlestibus ornamentis. Tunc sane columba Christi sine felle amaritudinis, Lantbertus videlicet, alumnus laudabilis, solerter adhærens magisterio præfati Antistitis, cœpit illum venerari sicut dominum, diligere quemadmodum patrem carissimum, et in cunctis actis obsequi juxta edictum Apostoli, ceu decebat servum Domini. Enimvero ex tanti Patris consortio replebatur propensius gratia, ditabatur locupletius sapientia, augebatur cotidie meritorum affluentia. Quod idem Antistes tacito contemplans et subtili indagatione perscrutans, quantus qualisque foret, intellexit; ideoque totum se in ejus amorem transvexit, utpote in dilectum heredem B et gratissimum successorem. Adeptus siquidem magni Sacerdotis amorem, et edoctus admodum tenere monita Scripturarum, implebat duplex caritatis præceptum, diligens tota mente Dominum, amplectensque proximum integro amore, sicut semetipsum... Postquam vero ab impiis interfectus, palmam beatitudinis sanctus percepit Theodardus, fidelis Trajectensium caterva, pio Pastore viduata, cœpit vehementer perquirere alium similem sanctitate, quem in ejus loco posset subrogare *etc.*

* *id est, sanctus*

passio

23 *Henschenius tom.* I *Februarii pag.* 235 *profert diploma Childerici II Austrasiæ regis, in quo fit mentio sancti præsulis nostri* Theodardi. *Notas chronicas diplomatis, quæ ibidem omittuntur, idem dat Henschenius in Exegesi de episcopatu Tungrensi et Trajectensi ante tomum* VII *Maii num.* 86. *Referuntur etiam in Commentario de S. Remaclo ad* 3 *Septembris num.* 60. *Illas et hoc loco adducere habet:* Data quando fecit mensis September dies 6, anno 8 regni domni Childerici regis. Trajecto feliciter. *Cointius ad annum* 667 *num.* 29, *Pagius ad annum* 658 *num.* 4 *et Ludovicus Du Four in Annalibus Francorum ad calcem tomi* III *Scriptorum re-* C *rum Gallicarum et Francicarum pag.* 690 *diem* 6 *Septembris, quæ incidit in annum octavum Childerici regis, innectunt anno Christi* 667; *quo etiam diploma confectum fuisse asseritur in Exegesi et Commentario laudatis. Sanctus uno dumtaxat anno vivus superesse potuit in opinione Cointii.* In Austria, *inquit ad annum* 668 *num.* 11. Theodardus Trajectensis episcopus martyrium subiit hoc anno, quarto Idus Septembris. Dies notatur in Tabulis ecclesiasticis. Annus, super quo varii scriptores tot tamque diversas sententias protulerunt, facile colligi potest. Theodardum ad hunc annum (668) pervenisse docet diploma, quod Childericus anno priori die sexto Septembris emisit: nam Theodardus, qui tunc vivebat, quarto post die non occubuit; siquidem præceptum Trajecti datum legitur, et Theodardus prope Nemetum interemptus est, cum proficisceretur ad Childericum regem, qui Trajecto procul aberat. Martyrium autem ejusdem Theodardi post hunc annum differri nequit: Lambertus enim illi successit in episcopa- D tum, versante in Austria Childerico, cujus profectionem in Neustriam post obitum Clotarii fratris exponemus anno sequenti.

24 *Recte Cointius Sanctum non prius quam anno* 668 *passum fuisse tenet: at fallitur, dum id serius fieri potuisse negat; nam Pagius ad annum* 668 *a num.* 6 *et Joannes Georgius ad Eckhart in Commentariis de rebus Franciæ Orientalis lib.* XIV *num.* 14 *et seqq. fuse probant, Clotarium III Neustriæ ac Burgundiæ regem non anno* 669, *sed declinante* 670 *obiisse, et Childericum II fratrem ejus ad totius Franciæ monarchiam capessendam ex Austrasia in Neustriam non venisse, nisi cum brevi aliquo tempore post mortem ejusdem Clotarii in Neustria et Burgundia regnasset alter ipsius frater Theodoricus III. Potuit itaque* S. Theodardus *etiam anno* 669 *ad Childericum in Austrasia commorantem proficisci et in itinere martyr occumbere, ac deinde S. Lambertus sub eodem Austrasiæ rege illi succedere dicto anno* 669 *exeunte vel ineunte* 770. *Plures tamen Sancti nostri passionem affigunt anno* 668, *quos secutus sum, apposita voce* circiter, *ne annus sequens excluderetur. Certum est, uti ex dictis num.* 2 *liquet, quadraginta annis ecclesiæ Trajectensi præfuisse S. Lambertum; in* E *cujus honorem Leodii jam erecta erat basilica, antequam Pippinus Herstallius anno* 714 *vita defungeretur: nam ipsius filius Grimoaldus in illa a Rantgario occisus fuit, cum pro patris ægrotantis sanitate preces funderet, teste Fredegarii Scholastici Chronico continuato apud Ruinartium col.* 671. *Hæc memoro, ne quis facile* S. Theodardi *martyrium differat usque ad annum* 670, *licet forte compertum habeat, aliunde nihil obstare: nam si ad annum illum pervenisset* S. Theodardus, *pariter ad annum* 710 *pervenisse dicendus esset S. Lambertus, post* 40 *annorum episcopatum eodem, quo Sanctus noster, mense Septembri interfectus. Annus autem* 710 *tam vicinus est anno* 714, *quo Leodii basilica S. Lamberto jam posita visebatur, ut potius sustinendum sit, hunc sanctum anno* 709 *passum fuisse vel anno* 708, *qui mihi præplacet.*

anno 668 vel sequenti

25 *Corpus S. Lamberti in dictam basilicam transtulit S. Hubertus* tertio decimo, *ut in ipsius Vita a discipulo conscripta legitur,* anno sui præsulatus, *Christi* 721 *vel circiter. Leodienses annuam translationis istius memoriam agunt* 28 *Aprilis, quæ dies anno* 720 *in Dominicam incidit. Hinc Pagius ad annum* 658 *num.* 5 *et* 698 F *num.* 1 *eamdem translationem jamjam memorato anno et die factam fuisse credidit; et ut intelligi posset, S. Hubertum tunc egisse episcopatus sui annum decimum tertium, anno* 707 *S. Lamberti, atque anno* 667 *martyrium* S. Theodardi *illigavit, hunc* 10 *Septembris passum fuisse negans, licet isto die ejusdem natalis celebretur. Ad tempora ita ordinanda Pagium induxit error, quo translationem S. Lamberti olim peractam fuisse putavit die* 28 *Aprilis. At hoc die illius memoria dumtaxat recoli cœpit anno* 1141 *sub Alberone II episcopo Leodiensi, uti testatur Ægidius Aureæ Vallis monachus apud Chapeavillum tom.* II *cap.* XXXVIII: Sancitum, *inquit,* insuper episcopali est auctoritate, id ipsum ecclesia Leodiensi probante, ut quarto Calendas Maii ejusdem triumphi *de castro Bulloniensi S. Lamberti ope expugnato* necnon translationis, qua idem martyr de Trajecto a beato Huberto Leodium est translatus, solennis imposterum agatur memoria; quia octavo Calendas Januarii, ipsa primitus translationis

illigandus;

A tionis factæ die, propter Dominici Natalis vigiliam debita non posset celebrari honorificentia. *Cum itaque S. Lamberti corpus* 28 *Aprilis translatum non fuerit, quæ ratio potest esse negandi diem* 10 *Septembris* Theodardo *supremum fuisse? Non potuit is pertinere ad annum* 667, *uti ex supra relatis Cointii verbis patet : igitur innectendus est anno saltem* 668, *et consequenter passio S. Lamberti et ejus translatio differri debent ad tempora posteriora iis, quæ Pagius determinavit.*

causa

26 *Supra laudatum diploma die* 6 *Septembris anno regni sui octavo, Christi* 667, *Trajecti jam dederat Childericus, atque etiam ab ista urbe, ni fallor, discesserat, quando* S. Theodardo, *ut ipsis anonymi biographi verbis utar,* compertum est, quosdam fundos a suis patribus minus juste obtinuisse. Hac vero cura pro male multatis ecclesiæ possessionibus infra sui arcana cordis recursans, dubitare cœpit, quid mallet, utrum ut nactus est, sineret permanere, an super hoc negotio pergeret ire aures regias compellare. Tandem in Domino protectore confisus, neque metuens, quid faceret ei homo, stetit sententiæ, *et ad regem inter arripuit.* Jam diœcesis suæ B vicum excesserat, et in pago Alliæsedem, quem sic nomine incolæ dicunt, bonis adhuc proventibus gressum fixerat ; cum repente prædonum pestifer cuneus de suarum latebris fovearum emergens exsurgit, arreptisque lancearum suarum spiculis in Beatum proruit : *et postquam multis vulneribus eum confecisset,* quam celerrimo latebrarum suarum foveas *repetit. De voce* Alliæsedem *in apographo nostro corrupta statim sermo redibit. Sed quales* S. Theodardum *interfecerunt prædones? An bonorum ecclesiasticorum, pro quibus recuperandis Sanctus noster ad Childericum regem pergebat ? Ita in ejus elogio diserte affirmat Anselmus canonicus Leodiensis :* Hic pro rebus ecclesiæ sibi creditis, dum regias aures pergit compellare, et contra pervasores prædiorum ecclesiæ auxilium postulare; in saltu quodam, qui dicitur Biwalt, haud longe ab urbe Nemetensi, quæ usitato nomine Spira nunc dicitur, AB IPSIS SUÆ ECCLESIÆ PRÆDONIBUS ex improviso undique vallatur, et diffugientibus a se circumquaque comitibus, ipse innocens ibidem trucidatur. *Sigebertus Gemblacensis Sancti interfectores etiam non distinguit ab iniquis possessoribus bonorum ecclesiæ Trajectensis:* Qui scientes, C *inquit,* quia in nullo sibi responderet justitia, si de præsumptis rebus ecclesiæ coram palatinis ageretur controversia, mala malis accumulant et ex desperationis periculo de morte innocentis Præsulis tractant, et iter ejus diligenter observant, *insidias ei struunt, interceptumque crudeli cæde perimunt. Itaque secundum Anselmum et Sigebertum, quos recentiores pene omnes sequuntur,* S. Theodardus *pro vero martyre habendus est : cum suscepta juris ac rei ecclesiasticæ apud regem defensio fuerit causa mortis ipsi illatæ. Ego pariter Sanctum ut verum martyrem honoro, quod piæ isti sententiæ anonymus biographus manifeste non adversetur, quamquam magis insinuare videatur, illum occisum fuisse ab hominibus latrocinio et rapto vivere assuetis.*

et palæstra

27 *In Commentarii hujus fronte posui, S. Theodardum passum fuisse* apud Nemetes in Germania. *Eorum caput nunc* Spira *vocatur.* Non longe *ab hac urbe* in saltu quodam, qui dicitur Biwalt, *Sanctum cæsum fuisse scribit Anselmus. In aliquot tabulis geographicis, quas consului, silva* Bienwalt *in ea notatur regione, quam olim Nemetes incolebant, videlicet in Palatinatu inferiore et diœcesi Spirensi, ad sinistram Rheni ripam, inter fluvios Queicheum, qui Landaviam præterlapsus Germershemii in Rhenum influit, et Lutharum, qui Alsatiam strictius acceptam a Palatinatu inferiore dividit. Tractus, qui inter utrumque fluvium medius jacet, olim pars erat Alsatiæ, cui etiam nunc multi illum accensent. Igitur Anselmo contrarius non est Sigebertus Gemblacensis, dum Sanctum martyrium subiisse asserit, cum Alsatiam esset ingressus.* Jam, *inquit,* diœcesis suæ terminos longe excesserat, et in pago, quem Alisatiam vulgo dicunt, bonis adhuc proventibus gradum fixerat ; et ecce cuneus inimicorum Dei *etc. Biographus anonymus, cujus stylum Sigebertus expolivit, in mendoso nostro apographo ita habet :* Jam diœcesis suæ vicum excesserat, et in pago Alliæsedem, quem sic nomine incolæ dicunt, bonis adhuc proventibus gradum fixerat ; cum repente prædonum pestifer cuneus *etc. In musei nostri codice Q Ms.* 5 *pro* Alliæsedem *legitur* Alliesede. *Utrobique vocem corruptam esse credo ex* Alsatia *vel, ut olim scribebatur,* Alisatia, Elisatia *etc. In hac regione, ante seculum* VIII *sub isto nomine nota, Sanctum nostrum ita annuntiat Martyrologium Parisiense anno* 1727 *excusum :* In Alsacia sancti Theodardi Trajectensis episcopi, qui dum ad comitatum regis Austrasiæ pergeret, ab injustis bonorum ecclesiæ suæ possessoribus trucidatus est. E

28 *Apud anonymum lego, episcopum urbis Vangionum, quæ nunc Wormatia appellatur, intellecta cæde* S. Theodardi *et miraculis, quibus mox inclarescere cœpit, eatenus sibi gratulatum fuisse,* quod in procinctu suæ diœceseos martyrio confectus exstitisset. *Sigebertus Gemblacensis in eadem quoque diœcesi eum coronatum fuisse scribit ex anonymo ; qui forte solum significare voluit, Sanctum martyrio affectum fuisse in loco, præsulis Vangionum jurisdictioni subjecto ; licet episcopatus Nemetensis, nunc Spirensis, finibus incluso. Id ego non nego, neque etiam antedictis repugnat. Et vero quidni olim Vangionum episcopo subesse potuit pagi Nemetensis tractus, in quo Sanctus passus fuit, quemadmodum illo ipso tempore vicus Sarchiniensis, qui deinde in oppidum crevit, Trudonopolim dictum, pertinuit ad ecclesiam Metensem, licet ab hac toto fere episcopatu Trajectensi esset divisus. Ut ut res se habuerit ; non putem me numero præcedente aberrasse in assignanda sancti Martyris palæstra, modo in diœcesi Spirensi sita. Securiorem ea in re me fecit sequens notitia a Bollando relicta, quam ad hunc diem sepositam inveni.* Scripsit mihi 2 April. 1648 Etlinga in marchionatu Badensi P. Joannes Gamans : « Exploravi et inveni locum martyrii « S. Theodardi episcopi Tungrensis, ni fallunt « omnia, hodienum solennissime votivum, ac « proprio sacello rurali ad viam publicam conse« cratum circa Landaviam, imperiale oppidum « diœc. Spirensis. » *In tabula geographica Matthæi Scutteri duobus milliaribus Germanicis Landavia prope saltum* Bienwalt *in ipsa via publica notatur locus* S. Didric, *ita nominatus a patrono suo, haud dubie* S. Theodardo. *Sacellum ipsi consecratum, cujus meminit Gamansius, alibi quærendum non est : nec locus* S. Didric *distinguendus ab eo, qui olim dicebatur* Nec ; *ubi Sanctus noster, ut Sigebertus et alii tradunt, prope martyrii sui palæstram honorifica sepultura affectus fuit. S. Lambertus, antequam fieret episcopus Trajectensis,* F

martyrii; sacellum in loco primæ sepulturæ conditum :

AUCTORE J. L.

Trajectensis, inde Leodium transtulit ejus corpus: quod Fisenus in Historia ecclesiæ Leodiensis lib. XV *num.* 15 *a S. Huberto elevatum, publicæque venerationi exhibitum fuisse ait.*

cultus Leodii; memoria in Fastis sacris.

29 *Auctor anonymus in Historia ostensionis reliquiarum. Leodii anno* 1489 *celebratæ, apud Chapeavillum tom.* III *pag.* 206 *scribit,* pro quinta vice *monstratum fuisse* feretrum S. Theodardi episcopi Tongrensis et martyris, in quo corpus ejus integraliter continetur, una cum majori parte corporis S. Magdalbertæ virginis, *de qua actum fuit ad diem* 7 *Septembris. Utriusque reliquias, uni eidemque feretro inclusas, multis vero seculis religiose in ecclesia cathedrali Leodiensi asservatas fuisse, docet Ægidius Aureæ Vallis monachus apud laudatum Chapeavillum tom.* I *pag.* 155. *Fullonius in Historia Leodiensi de episcopo Erardo Marcano, qui ab anno* 1506 *usque ad* 1536 *sedit,* Inexhausta, *inquit,* præsulis religio ac liberalitas thecam argenteam mole præstabilem divi Theodardi corpori parari jussit, tam exquisito opere, ut vix aliam pluris artifices Belgio toto faciant, materiamque censeant partem esse pretii minimam. *Ecclesiæ Leodiensis Directorium pro anno* 1702 *ritum, sub quo Sancti* B *nostri officium ad* 10 *Septembris sit recitandum, ita præscribit:* S. Theodardi episc. et mart. dup. in cathed. dup. 2 cl. *Ex variis Breviariis Leodiensibus didici, Sanctum in ecclesia cathedrali ac per totam diœcesim simili cultu seculis* XVI *et* XVII *honoratum fuisse. Ejus fit commemoratio in antiquis Breviariis impressis Tungrensi et Bruxellensi S. Gudilæ. Trajectense S. Servatii vetustæ pariter editionis Breviarium de* S. Theodardo *tres habet Lectiones proprias. Frequens ejus occurrit memoria in Auctariis ad Martyrologium Usuardi apud Sollerium. In codicibus Mss. Antverpiensi maximo, Ultrajectino, Leydensi, Lovaniensi, Alberghensi et Danico, item in editione Coloniensi et Lubecana Sanctus ita refertur:* Eodem die passio S. Theodardi episcopi Trajectensis. Hic beati Remacli successor, sanctique Lamberti exstitit eruditor. *Consonant codices Mss. Bruxellensis et Hagenoyensis, necnon Grevenus. Addit Molanus:* Quiescit in Legia in basilica S. Lantberti: *Florarium vero nostrum Ms. Sanctorum ita prosequitur:* Qui pro ecclesiæ suæ immunitate sanguinem suum fudit, plurimis refulgens miraculis *etc. Martyrologium Romanum,* C *ut cetera prætercam, Sanctum Leodii, ubi colitur, hoc modo annuntiat:* Leodii in Belgiæ*, sancti Theordardi episcopi et martyris, qui animam suam posuit pro ovibus suis, *seu potius pro defensione bonorum suæ ecclesiæ,* et post mortem miraculorum gratia illuxit.

* *l.* Belgica

D

ACTA INEDITA

AUCTORE ANONYMO PERVETUSTO

Ex Ms. Silvæducensi.

PROLOGUS

Cum omnium rerum conditor Deus hominem ad æternam salutem crearit,

Omnipotens Deus ante tempora sæcularia existens verbo suo, cooperante Spiritu Paracleto, condidit cœlum et terram camposque liquentes *a*, eaque velut sapiens artifex innumerabilium creaturarum expolivit ornatu. Cœlum quippe sanctorum Angelorum agminibus,quibus præsidet et per quæ sua judicia discernit, habitaculum præbuit; aereum quoque cœlum avium gregi pervagandum reliquit; pelagus namque squamoso pecori oberrandum mandavit, sicut Psalmista texente novimus: Volucres cœli et E pisces maris, qui perambulant semitas maris. Telluri sane, quod elementorum gravissimum et corpulentissimum est, hominem provida ratione præfecit, quatenus is ad honorem et gloriam nominis sui sufficeret, et de cæteris, irrationabilibus videlicet, ejus magnalia peroraret. Cum itaque tam solerti indagine, sicut Salomone concionante didicimus, omnia in mensura, pondere et numero librasset; mox omnipotenti suæ libitum est Majestati, jam dictum hominem per successionem prolis mirabiliter fœcundari, ut in sui notitiam Creatoris luminum suorum fide ac devotione fixisset aspectum, et in jucunda paradisi amœnitate mallet *b* eum feliciter æternare. Contigit autem primum multos eam amœnitatem attigisse, sed plures aberrasse. Deinde paulatim nonnulli Sanctorum, septiformi Spiritus globo *c* conflagrantes, adeo illuc, unde originem susceperunt, suspirarunt, ut non modo *d* minæ adversantium, sed nec cunctarum molimina mortium eos deterrere quiverint, ut a recto proposito declinarent.

eorum, qui illam consecuti fuere, acta ad aliorum utilitatem

2 Interea justitiæ verus Sol, jubaris ardentis F ignes emittens, cœpit se timentium corda perlustrare; qui juxta beati Joannis Apostoli mentionem, omnem hominem venientem in hunc mundum illuminat, et de virtute in virtutem potentia ineffabili dictitat commigrare. Quorum dicta vel gesta quisque fidelium sub regimine constitutus si ob ædificationem cujuslibet propalare piguerit; is in divinis Voluminibus reus subscribitur, atque obnoxius Dei verbo judicatur: quidquid enim Ecclesiæ Dei profuturum erat, culpatur occultasse; et quod cunctis erogandum acceperat, arguitur abstraxisse. De hoc verbo prophetam David sic canentem recolamus: Justitiam tuam, Deus, non abscondi in corde meo; veritatem tuam et salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam et salutare tuum a synagoga frequenti. Et pro hoc fidelis dispensator in consequentibus orat sibi humiliter vicem rependi: Tu autem, inquit, Domine, ne proteles miserationes tuas a me: et sicut ego nescientibus viam tuam ad correctionem patefeci, ita, gratia tua me protegente, tuam semper sentiam miserationem.

3 Qualiter

A *publicanda esse auctor ostendere conatur.* e

3 Qualiter ergo vernula neque talenti unius expositor verbis Salvatoris convitiatur, quod trapizetis *e* ad mensam hoc non dederit; sic procul dubio, qui prodesse aliis novit, ad pœnam exigitur, si notitiam effectus continuo non sequatur. Quare verbo Sapientis liquido clamatur: Sapientia abscondita et thesaurus occultus; quæ utilitas in utrisque? Hujuscemodi vero exemplis Sancti, per Spiritum Dei in interiori homine corroborati, Deum quotidie in omnibus gloriosius operantem indesinenter laudaverunt, et pro sui dilectione Plasmatoris * mirabiliter triumphantes somata * sua morti arrogaverunt, quo spiritus eorum non habentes maculam neque rugam in die *f* gloriosis passionibus candidati coruscarent. De quorum collegio non abhinc multa tempestate *g* exstitit præsul Theodardus; de cujus vita et actibus operæ pretium rati sumus quemdam igniculum enucleare, et qua serie viam universæ terræ intraverit, promulgare.

* Creatoris
* corpora

ANNOTATA.

a *Id est,* mare. *Virg. Æneid. lib.* VI ℣. 724.

b *Non apte cohærent membra orationis, haud dubie a librario corruptæ.*

c *Auctor exotica hac phrasi septem dona Spiritus sancti intelligit.*

d *Adde* nullæ.

e *Lege* trapezitæ. *Sensus hujus periodi est:* Qualiter ergo servus, qui unum talentum acceperat, neque exposuerat ad lucrum faciendum, a Christo reprehenditur, quod illud non dederit ad mensam trapezitæ seu numularii *etc. Vide Matth. cap.* XXV.

f *Adde* Domini.

g *Vide Commentarium prævium a num.* 2 *usque ad* 5.

CAPUT I

Episcopatus Trajectensis; gesta et virtutes: pro recuperandis ecclesiæ suæ bonis ad regem pergens crudeliter occiditur.

Ecclesiæ Trajectensis regimen abdicat S. Remaclus;

Inclytus *a* Sigibertus, rex orthodoxus, patre Dagoberto *b*, regni Austriæ Francorumque in fascibus regebat palatium; sanctus quoque Remaclus, confessor Domini pretiosus, per idem tempus Tungrensis *c* ecclesiæ administrabat pontificatum; cum æternus omnipotens Deus, Dei Patris Sapientia cum sancti Spiritus societate eumdem beatum virum a curis secularium rerum sequestrare voluit, et singularem, quod ei semper in animo fuit, dignum duxit singulariter habitare. Sine mora affuit ei eventus. Regem jam dictum *d* Remaclus venerabilis adiit, eique, quam instinctu Dei voverat *e* causam memorat. Rex, divina favente gratia, aurem facilem præbens, [his annuit;] *f* omnisque æditiuorum palatinorum favorabiliter applausit consensus.

5 Sanctus itaque Theodardus propter cujus memoriam et venerationem hæc adorsi sumus, utpote a bono pædagogo Remaclo discipulus amicis amicabiliter monitis informatus, vix petitionis sancti Remacli magistri sui obtentu impetrante, a rege et omnibus primoribus in hujus, episcopio subrogatur, et quamdiu *g* optavit, beati pontificis flagitatio Remacli effectum obtinuit. Sed episcopii tunc forte locus habebatur Trajecti. Deinde jam prælibatus antistes Theodardus parentibus nobiliter editus, nobilius conversatus, sanctorum *h* actuum famositate claruit, ut jam nihilo minus a beato viro Remaclo prædecessore suo omnibus in commune placeret, et præsulatus infula nobilium et ignobilium, senum et juvenum, cunctique sexus et ætatis unanimi delectu, fundamento immobili firmaretur. Nec mora, in tanto honore provectus, cernens messem innumerosam, falcarios profecto quam rarissimos, intellexit jure se eo sublimatum, non modo dumtaxat ut præesset, quam ut pro virium valetudine omnibus benignissime prodesset.

A. Anonymo pervetusto. succedit in episcopatu ejus discipulus S. Theodardus

6 Mox mirum in modum totus in Dei opere conversus, ut fortis athleta, ad debellandas aereas potestates lorica justitiæ se induit, galea salutis *i* se munivit, verbo Dei, quod est vivum et efficax et penetrabilius omni gladio ancipiti, se undique confortavit. Talibus insignitus armis, et Apostoli dictum, ea quæ sursum sunt, alta mente revolvens, animum induxit suum, diœceseos suæ oves invisere, ne forte antiquus hostis omnibus bonis semper invidens, qui per mille nocendi artes indesinenter circuit quærens, quem devoret, aditum in ovile Christi per incuriam inveniret. Mirabatur clerus tam subito venerabilis magistri sui sancti Remacli fore conformem, quem nuperrime discipulatus regimini viderant esse subjectum. Nemo quis ambigat, fratres, hæc Spiritus sancti fuisse opera, qui juxta vocem Salvatoris, quem vult, inspirat, et quem sibi receptaculum parat, plena confovet caritate.

qui munere suo egregie fungitur; diœcesim lustrat;

7 Præter illa, quæ extrinsecus erant instantia negotia, sollicitudo quotidiana erat [ei] *k* omnium suæ diœcesis ecclesiarum, ut in quibus deerant locis instrueret, aut in quibus, cogente paganorum sævitia, sive temporum vetustate dirutæ fuerant, restauraret. Omittamus plurima; pauca pro stili modulo recolamus. Erat beatus Theodardus inter discordes paces mansuetissimus reformator, caritatis inter affines egregius solidator, senum, ut in bono proposito perseverarent, spectatissimus exhortator, juvenum ab æquitate per petulantiam exorbitantium peritissimus redargutor, eleemosynarum dapsilis largitor, viduarum atque pupillorum facundissimus tutor, hospitalitatis secundum Apostolum libentissimus insectator: ad extremum omnes *l* fratres æque diligens. Semper gaudebat, sine intermissione orabat; hilaris cum gaudentibus, lugens cum mœrentibus, locuples cum divitibus, egenus cum pauperibus: id ipsum in se atque aliis sentiebat. Quid amplius verborum agimus cursum? Totus Deo deditus, qualem sacra Lectio commendat episcopum, talem se irreprehensibilem vita et moribus ostendebat.

ecclesias ædificat et restaurat; omnibus, quæ præsulem commendant, fulget virtutibus:

8 His omnibus ex ordine prosecutis, rebusque pariter fideliterque supputatis, compertum est, quosdam fundos a suis patribus minus juste obtinuisse. Hac vero cura pro male multatis ecclesiæ possessionibus infra sui arcana cordis recursans,

pro recuperandis ecclesiæ suæ possessionibus

A. ANONYMO PERVETUSTO.

recursans, dubitare cœpit, quid mallet, utrum, ut nactus est, sineret permanere; an super hoc negotio pergeret ire aures regias compellare. Tandem in Domino protectore confisus, neque metuens, quid faceret ei homo, stetit sententiæ, id est, si Christus annueret, pertentaret, quod animo conceperat. Interea jam tempus aderat, quo omnipotentis sublimatis Deitatis Virum justum, sicut postea probavit eventus, glorioso passionis palmario coronare in concilio secretali perpendebat, atque animæ splendidissimam gemmam per manus sanctorum Angelorum in æterna quiete ut jure emeritam collocare.

regem adit, atque in itinere a prædonibus.

9 Pro commisso clero magis quam pro se curam gerens, omnibus rebus suis gnaviter dispositis, ac illis, quæ tempus et ordo postulaverat, solenniter adimpletis, præsentiam paravit regis *m* visere. Nulla intercessit dilatio : alimentis, quibus in itinere sustentaretur, congestis, iter, sicut disposuerat, pauca admodum manu expetivit. Jam diœcesis suæ vicum excesserat, et in pago Alliæsedem *n*, quem sic nomine incolæ dicunt, bonis adhuc proventibus gressum fixerat; cum repente prædonum *o* pestifer cuneus de suarum latebris fovearum emergens exsurgit, arreptisque lancearum suarum spiculis, in Beatum proruit, mortemque minatur. Hoc viso, Vir sanctissimus, sicut semper in Domino confisus, paululum substitit imperterritus, et talibus perhibetur esse usus affatibus.

quos frustra ad sanam mentem revocare conatur,

10 O cives *p*, quæ tanta insania mentes exagitat vestras, ut desperationis sortiti chirographum, Deum Creatorem vestrum negligentes abdicetis et desiderio sathanæ satisfacere cupiatis? Nolite, filii, quæso, nolite manibus vestris hoc tantum flagitium arrogare. Habetote, obsecro, fidem Dei et pacem inter vos. Est pax serenitas mentis, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, inscia fraudis; elatos expugnat, secordes glutinat; cunctis est acceptabilis; simultates aufert, coercet prælia, supprimit iram; directionis est repagulum, caritatis consortium. Hanc quia tenere destitistis, repetite; quia amisistis, requirite: quia qui in ea non fuerit repertus, abdicatur, a Patre cœlesti, captivatur a Filio, et a Spiritu sancto alienus existit. Si pacifice venistis, accipite hæc animis, et mea in cordibus figite dicta : sin autem, ut fortuna feret, omnia tacito feremus animo. Si autem tempus meæ acceleratur vocationis, nil me vestra terrent spicula. Non recusa bibere pro Salvatore meo calicem mortis, qui non dedignatus est in corpore suo ferre pro me stigmata passionis. Si sic Deus in libra suæ æquitatis disposuit, fiat voluntas ejus. Sufficiat mihi, quod huc usque certavi. Gregem mihi commissum ab illo et creditum reddo; et sicut pro ejus dilectione in morte fortiter juvat occumbere, sic juvet istius seculi onerosam exire humanitatem : tali præstat corona triumphare: ista dulce est victoria cœlorum alta penetrare.

crudeli morte perimitur.

11 Contra hæc viri sanguinarii perhibentur fuisse congressi : Quid nobis, homo, supervacuum verborum agis cursum? Tua sint tibi, quæ loqueris. Nil nostra refert. Tuarum scientiam semitarum abhorremus. Mors solummodo, quæ turres regum et tabernas pauperum æquo pulsat pede *q*, tibi præ manibus instat. Nec mirum; cum juxta sententiam Domini omnium bonorum invidus diabolus sustulit verbum de corde ipsorum, ne credentes salvi fiant. Mirabile tunc erat cernere Virum sanctum : quem quasi agnum mansuetissimum luporum rapacitate invadunt, contumeliis affectum humi prosternunt; capiti ejus diadema *r* in frusta secant, cunctaque, quæ secum detulerant, sacrilege dispendunt, et quam celerrime latebrarum suarum foveas repetunt. Sic a beato Pontifice est peroratum, sic certatum, sic ad sidera sua lumina torquens, animam claris cœlorum reddidit astris.

ANNOTATA.

a *Hoc caput, in octo Lectiones distributum, sed hinc inde nonnihil abbreviatum, exstat in musei nostri codice Q Ms. 5. Multa ibi aliter leguntur, quam in apographo nostro Silvæducensi : sed varietates, quæ præ ceteris observatione dignæ mihi videntur, dumtaxat indicabo. Solæcismos non paucos in Actis occurrentes etiam non annotabo, neque iis infectas orationis partes explicabo; cum hisce tantas tenebras non offundant, quin lector animum advertens res significatas facile intelligere possit, quod sufficere debet.*

b *In codice Ms.* patre Dagoberto satus, regni Austri Francorum in fascibus *etc. Sermo hic est de Dagoberti I filio* S. Sigeberto III *rege* Austrasiæ, *quæ olim etiam* Auster *et sæpius* Austria *vocabatur. De sancto rege actum fuit ad diem* 1 *Februarii, in quem felix ejus obitus incidit.*

c *Nulla* Tungrensis ecclesiæ *mentio fit in dicto codice; in quo ita legitur :* sanctusque Remaclus, confessor Domini pretiosus, ovilis Christi per idem tempus amministrabat pontificatum. *S. Remacli Acta ad* 3 *Septembris data sunt.*

d *Videlicet* S. Sigebertum, *sub quo tamen ea, quæ hic narrantur, contigisse, nunc plerique negant eruditi. Dubito, an recte. Adi Commentarium prævium num.* 19.

e *In nostro codice legitur* noverat.

f *Uncis inclusa addidi ex eodem codice, in quo ita pergitur :* omnis æadituorum, palatinorumque *etc.*

g *Rectius ibidem :* quem diu optavit, *scilicet S. Remaclus.*

h *Ibid.* eatenus sanctorum *etc.*

i *Additur hic :* quæ est insigne decorum.

k *Hanc voculam ex memorato codice adjunxi.*

l *In eodem :* omnes æque ut fratres diligens.

m *Childerici II Austrasiæ regis. Relege dicta in Comment. prævio num.* 23 *et seq.*

n Alliesede *habetur in codice nostro, etiam corrupte. Quomodo hic locus restituendus sit, indicavi in Comment. num.* 27.

o *Adi iterum Comment. num.* 26.

p *Longa Sancti ad sui interfectores oratio, quæ hic recitatur, verisimilis non est.*

q *Credibile etiam non est, hæc verba a sicariis reddita fuisse.*

r *Sigebertus Gemblacensis in Sancti Vita inferius edenda hunc locum ita exponit :* Caput sancto oleo perunctum in frusta secant.

CAPUT

A. ANONYMO PERVETUSTO.

A

CAPUT II

Miracula; honorifica sepultura; translatio Leodium.

Mulier ancillam percutiens, quod ad dissecti sacri capitis partes uniendas filum dedisset,

Interea de circumstantibus comitum suorum unus exstitit, qui cum felicis corporis sui reliquias sanctas dejectas non pateretur, commodum duxit, ut recolligens partem parti coaptaret. Res quidem mira, quæ contigit, auditu dictuque notanda. Cum puero ad vinciendum Martyris caput institæ non sufficerent, atque ejus animus anxius super hac re huc illucque divideretur; ratum duxit villam, quæ proxima erat, petere, ut inde quippiam filaminis asportando huic necessitati supplementum posset accommodare. Nihil hæsitans, callem ingreditur: in eundo mulierculam quamdam in pascendarum ovium cura occupatam comperit, quam sic suo affamine
B compellat: Mulier non videatur tibi ab re, quod postulo: petitioni meæ assensum celerius præbere cures, rogo. Unum tui operis filum ad fasciandum mei præsulis Theodardi caput adhuc tepidum, a viris sanguinum crudeliter interempti, concede. Sub his fragilis mulier perterrita dictis, steterunt comæ, voxque faucibus hæsit. Postremo, resumpto spiritu, lacrymabiliter facinus scelestissimum vocibus æthera pulsantibus increpitat; sibique importune assistenti taliter respondit: Dira te necessitas, bone adolescens, ut fateris, huc appulit; sed mei juris non est, quæ petis, tibi impendere: nam diurnum impensum, quod operor matrifamilias, cui ancillor, ad vesperam reddo. Quo si minus fuerit inventum consueto, profecto novi, quia non impune abibo.

visum amittit, quem apud Sancti corpus, cælesti lumine illustratum, recuperat.

13 Tandem precibus supplicantis evicta, licet sciret sibi a domina enorme imminere periculum, spontanea cessit, quæ petebantur. Homo itaque lætatus, se quæsita absque difficultate impetrasse, iter, quo venerat, repetivit. Cumque jam præceps pro suo Domino sollicitus perpeti ferretur excursu; contigit, mirabile visu! luminaria bina flammarum globos scintillantia intueri,
C quæ altrinsecus sita sancti Martyris caput pedesque perlustrabant. Interea jam clauso die *a*
a vesper componebat olympo, cum puella prædicta oves e pastu ad caulas reduceret. Cum vero accita æquam filationis suæ metretam juxta morem pristinum non rependeret, ictum ferientis dominæ graviter sensit in capite. Affuit illico beati Viri divinum subsidium: materque familias utrorumque perpessa est detrimentum luminum. Siquidem altius ad vitalia descendens oculorum dolor, a dolore cordis intrinsecus tacta, pœnitere compulit. Veniam quærit, ad sancti Viri corpus se orat perduci: quæ potiora habuit ad placandum munera, obtulit; oculos mirabiliter restauratos recepit.

Frequente populo exsequias celebrante, sepelitur S. Theodardus et miraculis claret.

14 His itaque gestis, diutius civitas supra montem posita latitare non potuit. Famæ nuntium, quo nil velocius, par levibus ventis, ad loca circumquaque posita diffunditur; et ad beatum loculum ab omni sexu et ætate, quasi apes ad alvearia, tota concurritur regione. Fit strepitus plangentium; it clamor cœlo: clamatur ab omnibus, quod Vir modestus et justus inter manus sceleratorum nefanda cæde diem clausisset extremum. Sed rursus solabantur invicem vicissim, quod ob salutem sui communem in vicinio eorum martyrii palmam esset indeptus. Jam qui assunt, pretiosum corporis retegunt margaritum; vulnera mollibus linteis exsiccant; membra quassata atque secta in gestorio reponunt, necnon super illa velamina quamplurima conjiciunt. Inde pars eorum sacrando subit feretro, pars cetera præcedendo vias planas ostentat, et juxta condictum matrisfamilias in loco, qui dicitur Alliæ *b*, ei tumbam disponunt. Deinde b exequiis rite celebratis, sanctos artus humi decentissime mandant. Quodque ibidem exstiterit illustrium patrator operum atque signorum, indicium præbent paralyticorum multa subsellia, cæcorum frequentes illuminationes, febricitantium curationes, quæ ab incolis loci illius per beati Viri merita in pristinum statum feruntur esse redintegrata.

Ejus corpus transferre volentes, orta subito tempestate, ab incepto desistunt.

15 Fama igitur quietis nescia, sua mobilitate vigens, apud urbem Wangionum *c* tunc tempo- E ris curis pontificalibus insistentis aures præsulis pulsat, omnemque rem ex ordine pandit. Multa super beati Patris excessu admiratione in varia distrahitur; ac supra modum, quod in procinctu suæ diœceseos *d* martyrio confectus exstitisset, c gratulabatur. Prædicta vero fama super Rheni d fluminis prolabitur undas, atque urbis Nemeti omnium domorum culmina perflat; longeque inde progrediens, alis assumpta pernicibus, civitatis Argentinæ *e* civium ora pervolitabat. Re- e vera credidit sese memoratus urbis Wangionum pontifex beati cespitis* thesaurum adepturum; * corporis et optimatum suorum consilio fretus, cum cæterarum civitatum consortio antistitum locum, quo Sanctus Dei in pace quieverat, statim sanctam glebam* inde translaturus accessit. Siqui- * corpus dem jam Sancti reliquias effodere ac auferre satagentes, illico mirabilis visu ac horribilis fera, quam dicunt hyenam *f*, surgens apparuit: ma- f gnoque mugire murmure incipit cœlum, subitoque fragore ætheris intumuit sævum. Sequitur immanis mixtus cum grandine nimbus: cæci etiam resplenduerunt sub nubibus ignes. Mox promiscui generis vulgus nimio terrore perterritum domatum* tecta subeunt, cognoscentes de * domorum medio Majestatem Dei a tanto tumultu nondum juxta eorum judicium eos tanto velle frustrari Patrono. Sic autem voti sui impotes effecti cum magna confusione ad propria sunt F reversi.

Illud repetit S. Lambertus, et tandem

16 His itaque gestis, rumor stare loco nesciens, viresque eundo acquirens, ad beati Lamberti *g*, ut liquet, postmodum in episcopio subrogati no- g titiam pervenit; qui almus vir scelus horrendum per suspiria longa revolvens gemitus ex alto ciebat: pulchras genas jam primo flore vernantes oculorum flumine calido perrorabat: et quis a lacrymis temperaretur, qui vultum angelicum tanto mœrore obnubilatum conspiceret. Ergo quamprimum se ex more eripiens diu desiderati Magistri præsentiam felix feliciter requisivit; quæsitum invenit. Populo refragante, quem toto corde desideravit, minime adipiscens, spem conceptam sibi considerans ademptam, continuo est reversus. Nec mora datur, nec requies. Secundo etiam, parato multo ære, felicioribus auspiciis se appulit ad eumdem locum. Mox venerabilis Viri repentina reditio illius terræ colonos oppido sollicitos reddidit; et quasi avium agmina densatis cuneis ejus præsentiam proceres repetebant, quorum

A. ANONYMO PERVETUSTO.

quorum pectora saluberrimis cibans mandatis, placido sic ore profatur *h*; Fratres carissimi et commilitones constantissimi, semper pati quam facere præstat injuriam. Corpus patris nostri Theodardi præsulis, jam altera repedatione petitum, nolite negare, quem a nobis sospite vita digressum, in confinio vestro rebus humanis constat exemptum. Nolite, quæso, filios proprio privare genitore; cum potius ex præceptis divinis proficuum orbatis solatium impendere debeatis. Sufficiat vobis, quod vestras sanguine terras sacravit. Jam nunc exanime reddite corpus.

impetratum avehit.

17 His dictis omnium rigor astantium flecti cœpit ad misericordiam; neque enim ante angelici viri mellifluam supplicationem quisquam inflexibilis quiverat permanere: et, collata sententia, humillime deprecantem statuunt exaudire. Hos igitur vir Deo devotus, ut eos sibi arctius devinciret et suo proposito faceret conviventes, loculis opulentissimis, quos secum tulerat, patefactis, non modo argenti xenia cuique virorum ac mulierum parvulorumque secundum cujusque modulum non distulit erogare; et, ut de plurimis sileamus, numquam abstitit, donec virorum quemque, senem et adolescentem singulorum nummorum, prægnantes vero gemino munere solaretur. Denique omnipotentem Deum, qui sibi felices tribuerat successus, gratificans, omnibus valefaciens, secum corpus beatissimi Martyris cum hymnis et laudibus feliciter avexit.

atque in villa Leodiensi deponit.

18 Tum demum sui potitus efficientia, in villa *i*, quam uno ex latere fluminis unda alluit; ubi idem postea successit episcopus, cineresque proprii corporis ex hac luce migrando consecravit, sancto Dei præsuli Theodardo summo cultu libitinam elegit. Horum itaque sanctorum Martyrum et antistitum pietatem; quia maxime apud Deum valent, suppliciter exoremus, quatenus illorum meritis et intercessionibus Dominus noster Jesus Christus suæ fidei cultoribus pacem tribuat universis, seque qualem intueri possunt oculi mundi Sanctorum, æternaliter conspicere mereamur in Trinitate perfecta per infinita sæculorum sæcula. Amen.

ANNOTATA.

a *Lege* diem, *ut est apud Virgilium lib.* I *Æneid.* ℣. 378. *Ex numeris sequentibus patet, auctorem ex eodem Virgilio lib.* IV *Æneid. a* ℣. 174, *ubi fama describitur, varias phrases poeticas, a quibus rectius abstinuisset, narrationi suæ immiscuisse. De versuum fragmentis aliunde desumptis, quæ hoc et præcedente capite occurrunt, lectorem identidem monere, operæ pretium non judicavi.*

b *Hanc vocem non modo corruptam, sed etiam a librario transpositam arbitror, atque ita legendum esse:* in loco Alsatiæ, qui dicitur Nec. *Sanctum in* Alsatia *latius accepta passum fuisse dixi in Commentario prævio num.* 27: *nomen vero* Nec *in Ms. nostro omissum esse, colligitur ex eo, quod illud exprimat non solum Sigebertus Gemblacensis, qui Acta, quæ hic dantur, quoad stylum emendavit; verum etiam Ægidius Aureæ Vallis monachus, qui omnia, quæ ab initio hujus capitis usque ad num.* 16 *referuntur, de verbo ad verbum fere transtulit in* S. Theodardi *Vitam a se conscriptam, et a Chapeavillo editam tom.* I *a pag.* 101 *usque ad* 106. *De loco* Nec *egi in Comment. num.* 28.

c *Quæ nunc vocatur* Wormatia. *Satis nota est Germaniæ civitas ad Rhenum, uti etiam* Spira, *quæ paulo infra usitato olim nomine* Nemerum *appellatur.*

d *Relege dicta in Comment. num.* 28.

e Argentoratum, *Alsatiæ caput,* Argentinam *nominat Eddo urbis hujus episcopus in Testamento suo, quod confecit* 3 *Idus Martii anno Pippini regis* 11, *Christi* 762; *ad quem illud profert Cointius.*

f *Imperitus librarius* feram hyemem *seu tempestatem ridicule transformavit in* feram, *quæ* hyæna *appellatur. Apud Ægidium monachum legitur:* subito (terribile visu!) fera surgit hyems.

g *De celeberrimo episcopo Trajectensi S. Lamberto agetur ad* 17 *Septembris.*

h *Auctor verbis a se haud dubie excogitatis S. Lambertum hic loquentem inducit.*

i Leodiensem *intellige. Vide quæ circa hanc periodum observavi in Comment. num* 2 *et seqq.*

ELOGIUM

AUCTORE *a* ANSELMO LEODIENSIS ECCLESIÆ S. LAMBERTI CANONICO

Ex editione Martenii tom. IV Collectionis amplissimæ a col. 845, collata cum exemplari impresso apud Chapeavillum tom. I pag. 100.

Episcopatus Trajectensis: martyrii causa et locus:

Beatus igitur Theodardus, sub beato Remaclo ecclesiasticis ad unguem *b* disciplinis informatus, magistro ultro pontificatus honorem desiderio arctioris vitæ declinanti, in cathedra Tungrensi, sive Trajectensi, successit vicesimus octavus *c*. Hic pro rebus ecclesiæ sibi creditis dum regias aures pergit compellare, et contra pervasores prædiorum ecclesiæ auxilium postulare: in saltu quodam, qui dicitur Biwalt, haud longe ab urbe Nemetensi, quæ usitato nomine Spira nunc dicitur, ab ipsis suæ ecclesiæ prædonibus ex improviso undique vallatur, et diffugientibus a se circumquaque comitibus, ipse innocens ibidem trucidatur *d*.

mulier cæcitate punita, et visus ei redditus;

2 Nec mora, quanti meriti apud se vir iste fuerit, omnipotentis Dei clementia declaravit *e*. Nam puella quædam, dum pia temeritate fila subtegminis, unde in frustra comminutum caput Martyris colligaretur, dominæ subtraxisset, rediens cum pecore * ipsam dominam suam, eo quod pensum non redderet, vehementer offendit; adeo ut furore exagitata, pugnis et verberibus in ipsam insurgeret. Sed repente dum percutit, ipsa graviore ictu, cæcitate videlicet, divinitus percutitur. Perstrepit illico lugens familia, adsunt acciti domesticorum plangore vicini. Exquisita diligenter tam subitæ cæcitatis causa; ad cadaver Sacerdotis ocius cucurrit *; rea

* *Apud Chapeavillum* pecoribus

* *ibid.* curritur

A rea illuc cum fide et precibus confluentium perducitur; in confessione criminis venia postulatur, et impetratur: discitque ab eo misericordiam quærere, cujus funeri paulo ante noluerat pietatem ab ancilla fuisse exhibitam. Unde indigenarum sollicitudo, certificata de virtutibus Sacerdotis tam evidenti indicio, ejus ossa terræ ibidem mandare studet *f* cum summa reverentia.

f *corporis translatio Leodium et cultus Sancti in loco primæ sepulturæ.*

3 Præcedente vero tempore *g* successor ejus venerabilis patronus noster Lambertus eadem Magistri ossa inde ad nos transferre sæpissime *h* tentavit. Cumque multum reclamante rusticorum manu, et sui, ut aiebant, Martyris ossa cum armis vindicante, hoc diu frustra esset; misericordia tandem divina concessit gratiam, ut inde transferendi tanti thesauri darent copiam sacerdoti *i*. Quorum singulos uberrimis pecuniæ muneribus cumulatos relinquens, sacri funeris pignus ecclesiæ suæ sanctus advexit Lambertus *k*. Cujus adhuc diem passionis ejusdem provinciæ compatriotæ singulis annis cum summa celebritate solent frequentare; et licet ossibus absentem, meritis et signis, quæ ibidem frequenter fiunt, gaudent se habere præsentem.

B

ANNOTATA.

a *Gesta episcoporum Trajectensium et Leodiensium a* S. Theodardo *usque ad Wazonem perducta, a quibus hoc elogium desumptum est, Anselmo auctori attribuuntur ab omnibus pene scriptoribus. Hos ego secutus sum, licet ille memorati Operis auctor appellari nequeat, nisi eo sensu, quem in Commentario prævio num.* 5 *indicavi. Rationem ipse allegat Anselmus, cujus verba ibidem numero subsequente retuli; ex quibus etiam constat, illum anno* 1056 *scripsisse.*

b *In editione Chapeavilli voces* ad unguem *non exprimuntur.*

c *In eadem editione lectio hic ita variat:* magistro pontificatus honorem arctioris vitæ desiderio sponte declinanti in sede Trajectensi vicesimus octavus successit. *Id ita intelligendum non est, ut in sede Trajecti constituta* S. Theodardum 27 *episcopi præcesserint, cum* 48 *tantum numerentur; sed hisce accensendi sunt novem præsules, qui Tungris sedisse creduntur ante S. Servatium, a quo cathedra inde Trajectum translata fuit.*

d *Sequentia ibidem hoc modo abbreviantur:* in saltu Biwalt nominato, *de quo vide Comment.* C *num.* 27 *et seq.*, haud longe ab urbe Nemetensi, quæ Spira nunc dicitur, ab ipsis ecclesiæ suæ prædonibus interceptus, diffugientibus a se comitibus, innocens trucidatur.

e *Apud Chapeavillum hæc iterum occurrit lectionis varietas:* Nec mora, ab omnipotentis Dei clementia beati Viri meritum declaratur.

f *Ibidem:* indicio tam evidenti, ejus ossa ibidem terræ mandare student.

g *Secundum nostrum auctorem anonymum supra num.* 16 *et seqq. S. Lambertus in cathedra Trajectensi nondum successerat* S. Theodardo, *quando hujus ille corpus e loco primæ sepulturæ Leodium transtulit.*

h *Id S. Lambertus semel dumtaxat frustra tentavit, teste anonymo citato; qui de* rusticorum manu, *Sancti nostri corpus, ut paulo infra Anselmus scribit,* cum armis vindicante, *nihil meminit.*

i *Sanctus Lambertus, audita magistri sui* S. Theodardi *cæde,* quamprimum, *inquit anonymus loco indicato,* se ex more eripiens *ad corpus illius transferendum profectus est; at cum illud avehi non sinerent habitatores loci, ubi sepultus fuerat;* continuo est reversus. Nec mora datur, nec requies: secundo etiam, parato multo ære, felicioribus auspiciis se appulit ad eumdem locum, *sacrum corpus obtinuit et Leodium detulit. Itineris a S. Lamberto instituti tanta non est longinquitas, quin intra bimestre illud facile bis confici potuerit: tempus vero, quod secundum inter ac primum S. Lamberti iter statim ab intellecta* S. Theodardi *cæde susceptum intercessit, anonymus tam breve fuisse significat, ut a Sancti nostri passione usque ad ejus translationem tres menses vix effluxisse videantur.*

A. ANSELMO CANONICO LEODIENSI.

k *Quæ sequuntur usque ad* sacri, *desunt in editione Chapeavilli, in qua narratio ita contrahitur:* misericordia tandem divina favente, inde transferendi tanti thesauri copia datur sacerdoti; sacrique funeris pignus ecclesiæ suæ revexit.

ACTA ALTERA

E

AUCTORE SIGEBERTO MONACHO GEMBLACENSI

Ex editione Surii et Mss.

CAPUT I

Vita ante episcopatum Trajectensem; virtutes quibus ecclesiam suam illustrat.

Natales et vita monastica sub Lothario II rege;

Beatus Theodardus, natus in Gallia, clarebat pro nobili parentum prosapia, regni decus et Ecclesiæ gloria futurus. Eo tempore regnum Francorum regebat Chilperici filius Lotharius *a*, nomine et fortitudine referens avum suum Lotharium, filium Ludovici *b*, qui gentem Francorum, secum a beato Remigio *c* baptizatam, fecit adscribi ad æterni Regis militiam. Igitur sub Lothario secundo Theodardus, a pueritia usque ad bivium adolescentiæ *d* provectus, contempsit latam viam, in qua multos vocatos sinistrorsum evagari videbat; et elegit arctam viam, per quam pauci electi dextrorsum tendunt. Ex devotione quippe parentum suorum mancipatus monasteriali disciplinæ, voluntarie portabat leve jugum Christi. Et quia juxta vocem Dominicam non poterat arbor bona fructus malos facere, ostendebat in flore crescentis ætatis, quam suavem et quam uberem fructum daret in tempore suo. Nempe gratia Dei, quæ eum prævenerat, ut bona vellet, subsequebatur etiam, ut perficere posset. Sicut enim, arridente tempore bona aeris temperie, uberius terra fructificat, ita tempore regis Lotharii *e*, arridente rerum tranquillitate, sancta Ecclesia in Sancti Dei uberius fructificabat; quos exterius nulla aut rara rerum procella inquietabat. Nam ferventibus bellis per totum

F

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

totum pene orbem terrarum, Langobardis Italiam vexantibus, quam recend *f* tempore manserant; Asiam vero et Africam modo Persis modo Saracenis incursantibus, solæ, quæ Franci incolebant, Galliæ firma pace gaudebant, et ceteris gentibus pro salute pugnantibus, Franci pro gloria pugnabant.

conversatio cum SS. Arnulpho, Eligio ac Joanne Agno:

2 Sed hoc non tantum humanæ virtuti, quantum divinæ pietati est adscribendum, quæ tunu temporis proceres regni et Ecclesiæ armaverat prudentia et fortitudine, sanctitate et sapientia, ut per eos longe lateque prosperaretur regnum et Ecclesia. Quos quanti faceret Deus, totus pene mundus sensit, in hoc maxime, quod eo tempore Heraclius imperator Romanorum, victis Persis, Crucem Christi, quam Persæ, incensa Hierusalem, adsportatam annos quindecim tenuerant, revexit in Hierusalem, et diem Exaltationis ejus celebrari indixit *g*. Ut sciamus autem, qui fuerint illi, quorum exemplo vel instituto Theodardus meliora charismata æmulabatur; a paucis multos, a vicinis longinquos, a notis colligamus ignotos. In iis præeminebat Arnulphus ex majore domus Metensium episcopus *h*, Eligius ex aurifice post Noviomensis copus, Johannes etiam Tungrensis ex laico in episcopum eodem signo, quo primus Aaron, a Deo electus; dum hujus quoque virga, quam manu gestabat, in terram jussu angeli defixa reviruit, fronduit, floruit, fructificavit. Tales Theodardus imitando in gemina scientia proficiebat; horum lateri adhærens, palatinis principibus notus et charus erat *i*.

fama virtutum innotescit Dagoberto I monarchæ, sub quo varia monasteria condita:

3 Jam fama de nomine ejus ascenderat ad solium Dagoberti *k*, post patrem Lotharium regnantis: et post famam veritas rei ad animum quoque regis illum admittebat. Jamque Deus, qui potens erat, ut in servo suo Theodardo omnem gratiam abundare faceret, parabat causam, ut inter multi nominis viros hunc quoque multo nomine dignum faceret. Siquidem sub Dagoberto pro feliciori temporis illius successu multo plures accendebat gratia Spiritus sancti, ut pro lucrandis Deo animabus operam darent in fundandis monasteriis. Primus horum occurrit nobis Landelinus, qui ex prædone in præconem fidei alteratus, Lobiense cœnobium fecit esse fundamentum suæ devotionis. Aldegundis thalamum suæ virginitatis sponso suo Christo in Malbodiensi cœnobio locavit. Soror ejus Waldetrudis sexagesimum continentiæ fructum in monasterio Castrilonensi seminavit. Cujus sponsus Vincentius dux, triumphato mundo, vexillum Deo in Alto-monte erexit. Ecquid vero opus est prædicare nobilitatem Gertrudis Nivellensis, cujus nominis gloria est diffusior, quam tota Gallia? His cultoribus fidei Dominum messis rogantibus, ut in multam messem multos operarios mitteret, peregrinos operarios direxit a transmarinis partibus Bertuinum, Ettonem et alios, Foillanum cum fratribus suis Ultano et Furseo; ex quibus Foillanus Fossense cœnobium fundavit et martyrio suo sacravit *l*.

Stabulense et Malmundariense a S. Sigeberto III Austrasiæ rege fundata, quorum abbas

4 Prævidit vero divinæ dispensationis oculus, ne inter tot et tales viros dilecto suo Theodardo deesset locus, in quo et ipse, erecto fornice triumphali, victorias suas depingeret, et spolia de hostibus capta affigeret. Sigebertus post patrem suum Dagobertum regnans in Austria, potentiam regalem honorificabat affectu divinæ religionis, ut probaret non esse ociosum, quod Deus de eo ostenderat, miraculum. Nam cum sanctus Amandus catechizaret eum, vix quadraginta dies a nativitate habentem, finita oratione, cum nemo circumstantium responderet, Amen; aperuit Deus os ejus, et cunctis audientibus, clara voce respondit, Amen *m*. Hic Deum adoptans sibi rerum suarum hæredem, duodecim constituit monasteria; sed in fundando Stabulensi cœnobio impensius instabat, cooperante sibi majore domus Grimoaldo in ædificando monasterio in loco, qui dicitur Malmundarium. Hi, communicato consilio cum Remaclo Tungrensium episcopo et Cuniberto *n* Coloniensi episcopo, ad quorum diœceses loca illa appendebant, nullum magis Theodardo idoneum invenerunt, quem locis illis præficerent *o*, ut superponeret spirituale fundamentum in summo angulari lapide Christo Jesu.

constituitur S. Theodardus; sub eodem Sigeberto ecclesiæ Trajectensi præficitur,

5 Theodardus vero sciens, quod onus, non honor, imponitur præesse nescienti, malebat esse quam vocari abbas ut, omnia omnibus factus, omnes lucrifaceret. Postremo talem se exhibuit, ut a regno et ab ecclesia merito diceretur ei: Major est sapientia tua et majora opera tua, quam rumor, quem de te audivimus. Remaclus pro regimine Tungrensis episcopatus paterna quidem sollicitudine laborabat, sed hoc eum male habebat, quod male sibi responderent proventus fructuum. Unde pertæsus laborum, recurrebat animo ad portum solitariæ vitæ; unde a rege Dagoberto *p* extractus, navim ecclesiæ susceperat regendam. Regem Sigebertum *q* adit, et impossibilitatis suæ causas prætendens, missionem sibi dari, et ecclesiæ canonica auctoritate pastorem substitui petit. Res a palatio ad Ecclesiæ judicium defertur. Ecclesia palatio assentitur. Remaclus onere episcopalis sarcinæ expeditus, et de naufragio mundi se enatasse lætatus, portum Stabulensis cœnobii expetiit, et contemplationi vacans, habitavit secum. De episcopo substituendo in commune facta deliberatione, ad Theodardum recurritur, et ex omnibus solus placet. qui digne omnibus præesse debeat. Quia enim secundum Apostolum bene ministraverat, bonum gradum sibi acquisierat *r*. Pari ergo consensu Ecclesiæ et palatii et unanimi applausu cleri et populi Theodardus electus et a Cuniberto episcopo in episcopum consecratus, præsedit ecclesiæ Trajectensi vicesimus octavus a Materno *s* primo Tungrensium episcopo.

in cujus administratione perfectissimum vita et moribus se exhibuit episcopum.

6 Qui quoniam sicut de virtute in virtutem ibat, ita de honore ad honorem promotus erat, pro speculo præferebat in animo suo Paulum Apostolum, qui qualis debeat esse episcopus, viva adhuc voce eloquitur. Hoc magisterio; quia se omnibus conformabat, omnium affectus in se transferebat: et quamvis omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus erat. Potens erat exhortari in doctrina sana et contradicentes redarguere: quia quod docebat verbo, ostendebat exemplo. Præcepto enim et exemplo Domini Jesu, quia major erat omnium, erat omnium servus et minister: ante omnia indutus armaturam Dei, succinctus lumbos suos in veritate, indutus loricam justitiæ, calceatus pedes in præparatione Evangelii pacis; galea salutis et scuto fidei et gladio spiritus, quod est verbum Dei, munitus confortabatur in Domino et in potentia virtutis ejus, ut posset stare adversus insidias diaboli, et debellare spiritualia nequitiæ in cœlestibus, Quem urgebat instantia sua quotidiana, sollicitudo scilicet omnium ecclesiarum; nihil remissi patiebatur, nullum locum dabat

A dabat desidiæ, sed nocte ac die salutem suam operabatur. Attendens etiam, quod Deus per Ezechielem prophetam comminetur pastoribus, qui semetipsos et non gregem Dei pascunt; pascebat gregem Dei secundum Deum, non turpis lucri gratia, sed voluntarie; non dominans in clero sed forma factus gregis ex animo: ut cum veniret Princeps pastorum perciperet immarcescibilem gloriæ coronam.

ANNOTATA.

a *Sancta Acta a Sigeberto monacho Gemblacensi conscripta, qui sub finem seculi* XI *et sequentis initium floruit, hic recuduntur ex editione Surii, quam ex duobus Ms., quorum memini in Commentario prævio num.* 7, *hinc inde emendabo. Sic ex Mss. illis hoc loco posui* Chilperici filius Lotharius *pro* Childerici filius Clotarius, *uti legitur apud Surium. Imprimis certum est, Lothario II Francorum regi, de quo hic agitur, patrem fuisse Suessionum regem, nomine* Chilpericum, *non vero* Childericum. *Malui autem ex dictis Mss. scribere* Lotharius *quam* Clotarius, *quia prior lectio primigenia mihi videtur, cum in*
B *Sigeberti Gemblacensis Chronico et aliis ejus lucubrationibus ubique invenerim* Lotharius. *Regnavit ab anno* 584, *quo pater ejus Chilpericus interfectus fuit, usque ad annum* 628, *non vero ab anno* 587 *usque ad* 631, *ut vult Sigebertus in Chronico : qui etiam fallitur, dum eumdem Lotharium II anno* 618 *totius Franciæ monarchium consecutum fuisse ait; id enim anno* 613 *contigit.*

b *Seu* Clodovei I.

c *Dabitur* 1 *Octobris.*

d *Quæ hoc numero Sigebertus de* S. Theodardo *refert, expendi in Commentario prævio num.* 9.

e *Sequentia ad Lotharii monarchiam, seu ad tempus, quod ab anno* 713 *usque ad* 628 *fluxit, referenda sunt.*

f *Langobardi in Italiam irruperunt anno* 568.

g *Consule obvios rerum ecclesiasticarum scriptores.*

h *Sancti hujus Acta illustrata sunt ad* 18 *Julii, ubi in Commentario prævio* § 2 *probatur, illum ante episcopatum majorem domus regiæ non fuisse.* S. Arnulpho *hic subjunguntur* S. Eligius, *dandus ad diem* 1 *Decembris, et* S. Joannes Agnus, *datus ad* 25 *Julii.*

i *Admodum suspecta mihi sunt, quæ hic de*
C S. Theodardo *asseruntur. Vide Comment. num.* 10 *et seq.*

k *Post Lotharium II anno* 628 *mortuum regnavit ipsius filius Dagobertus I usque ad annum* 638, *quo ineunte obiit. Mortem Dagoberti Sigebertus in Chronico perperam illigat anno* 645.

l *Plerosqae Sanctos hoc numero memoratos dederunt majores nostri ;* Furseum *ad diem* 16 *Januarii,* Aldegundem *ad* 30 *ejusdem,* Gertrudem *ad* 17 *Martii,* Waldetrudem *ad* 9 *Aprilis,* Ultanum *ad* 1 *Maii,* Landelinum *ad* 15 *Junii,* Ettonem *ad* 10 *Julii, denique* Vincentium *ad* 14 *ejusdem mensis. De* Foillano *agetur ad* 31 *Octobris. de* Bertuino *ad* 11 *Novembris. Ex monasteriis, quæ Sigebertus eodem hoc numero sub Dagoberto I condita fuisse scribit, nullum est, cujus primordia tuto credas anteriora esse morte istius regis seu anno* 638 *ineunte : imo fere ausim dicere, tot errores commisisse Sigebertum, quot hic asserit monasteria sub dicto rege fundata fuisse.*

m *De* S. Amando *actum fuit ad diem* 6 *Februarii, ubi in ipsius Vita a Baudemundo discipulo conscripta cap.* IV *num.* 17 *idem miraculum refertur ; quod Sigebertus Gemblacensis etiam narrat in Vita S. Sigeberti regis ad* 1 *Februarii edita cap.* II *num.* 5, *uti etiam in Chronico ad annum* 633 ; *sed illud triennio citius contigisse tenendum est.* A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

n *Martyrologio Romano inscribitur ad diem* 12 *Novembris.*

o *Errorem hunc refutavi in Commentario prævio num.* 14.

p *In suo tamen Chronico Sigebertus S. Remaclum post mortem Dagoberti I episcopum Trajectensem anno* 646 *ordinatum fuisse scribit. Utrobique aberrat; nam sanctus ille præsul non prius in cathedra Tungris Trajectum translata sedere cœpit, quam anno* 650 *vel sequente, uti ostensum fuit in Comment. prævio num.* 15.

q *Relege, quæ ibidem num.* 19 *dicta fuere.*

r *In Ms. Rubeæ Vallis hæc adduntur :* et in pauca fidelis, dignus erat super multa constitui.

s *De eo agetur ad* 14 *Septembris.*

E

CAPUT II

Instruit S. Lambertum; pro recipiendis rebus ecclesiasticis regem adit; ab iniquis earum possessoribus martyrio afficitur.

Lambertus bonæ indolis hoc tempore in bonam spem adolescebat, quem pater ejus vir illustrissimus Aper commiserat viro Dei Landoaldo *a*, Amandi episcopi archipresbytero, ut ejus pueriles annos disciplina regulari et doctrina liberali imbueret. Pater gaudens filium rudimentis utriusque scientiæ a Landoaldo ad votum suum esse initiatum, commisit eum etiam Theodardi magisterio, ut quo amplius de multorum hauriret scientia, eo ampliori proficeret gratia. Qualiter argentum melioratur, quando ab aurifice deauratur, taliter Lambertus naturalis ingenii argento resplendens, dum ex addito Theodardi magisterio melioratur, quasi ex superposita auri materia amplius decoratur. Theodardus in se ipso expertus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, gaudebat omnia prospere sibi cedere, et laborem suum bonus fructuum proventus alleviabat. Cum ergo multa per Dei gratiam et suam industriam restauraret; hæc cura eum remordebat acrius, quod possessiones ecclesiæ suæ a domesticis hostibus et iniquis raptoribus direptas noverat, et multo jam tempore ab ecclesiæ alienatas jure in jus iniquorum cessisse. *Adolescentium S. Lamberti optimis institutionibus format; rerum a*

F

8 Hoc accidisse dolebat ex nota temporum et majorum suorum negligentia : ex nota temporum, quia securitas ex longo pacis ocio contracta multos a respectu divini timoris averterat, et ex rerum *ab ecclesia sua alienatarum restitutionem*

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI. rerum affluentia irrepserat bonorum morum negligentia, et cessantibus externis bellis, intestinis bellis animorum periclitabantur. Inde passim contra ecclesiam Dei dominante injustitia, quæ semper primos impetus exerit contra bonorum innocentiam, non opitulabatur ecclesiæ Dei alicujus justitia, nulla ei principum patrocinabatur potentia. Hic dolor non parvus Theodardo præsuli incumbebat, Trajectensem ecclesiam magna possessionem suarum quantitate esse mutilatam, et per triginta circiter annos nullum pro ecclesiæ Dei jure repugnasse vel saltem reclamasse. Amandus enim, cujus sanctitas paucis laudari non debet, pro eo quod regem Sigebertum baptizavit et de fonte suscepit, coactus est Dagoberti regis precibus, ut, Johanne episcopo defuncto, episcopatum Trajectensem susciperet. Sed irruentibus undique in ecclesiæ navim tempestatum procellis, cogitans quod ait Apostolus, quia nemo militans Deo implicat se negotiis socularibus, post triennium, episcopatu relicto, in portum optatæ quietis se recepit. Cujus vices Landoaldus archipresbyter suus opportune per novem annos executus, pro ecclesia stare non potuit, quia nihil pontificalis juris habebat. Ea B omnia raptoribus opportuniora erant. De Remaclo, quia non potuerat brachia tendere contra torrentem inundantium malorum, Theodardus suis oculis et auribus credebat *b*. Ipse suscepto Dominicæ navis gubernaculo, inconstantiæ notam timebat, si periculis impulsus loco crederet.

urget ab injustis earum possessoribus;

9 Ne ergo diutina injustitiæ impunitas amplius indolesceret, accinxit se viriliter et stans pro castris ecclesiæ clamare non cessabat: quasi tuba exaltans vocem suam annunciabat populo scelera eorum, et raptoribus peccata eorum. Quasi aquila stans super domum Dei acumine oculorum versutias iniquorum prævidebat, et unguibus se defendebat. Et quia erat ei integritas vitæ, et verbum sanum et irreprehensibile; is, qui ex adverso erat, reverebatur eum, nihil habens mali de eo dicere. Tutabatur eum contra omnes favor Sigeberti *c* regis, qui amator divinæ religionis oculos habebat columbinæ simplicitatis. Quo defuncto, regnum Austrasiæ, quod tenuerat, dedit frater ejus Clodoveus filio suo *d* Hildrico. Tum vero omnis malitia et injustitia in regno prævaluit, et contra ecclesiam gravis domesticæ tempestatis turbo intonuit. Theodardus autem, quia C mercenarius non erat, non fugit a facie luporum; sed pro ovibus suis constantius ex adverso stetit. Et quia Pastor essentialiter bonus dixerat: Majorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis; nec in hoc surdus auditor fuit, paratus pro ovibus animam ponere.

contra quos causam suam acturus ad regem pergit, et ab illis in itinere interfectus,

10 Sed ne quid inexpertum relinqueret, deliberat regem Hildricum adire et ante eum super injustitiis ecclesiæ illatis legaliter expostulare, si forte per censuram regalem ecclesia possessiones suas reciperet: et divinitus edoctus a mentis suæ oraculo, imminere sibi tempore passionis disposuit domui suæ, et omnibus ultimum vale dicens, ovesque suas illi commendans, qui sibi illas commendavit, duce mentis constantia, cum paucis iter arripuit. Porro filii Belial, qui præ duritia impœnitentis cordis thesaurizabant sibi iram, nullo modo potuerunt adduci ad aliquam resipiscendi viam. Qui scientes, quia in nullo sibi responderet justitia, si de præsumptis rebus ecclesiæ coram palatinis ageretur controversia, mala malis accumulant, et ex desperationis periculo de morte innocentis Præsulis D tractant, et iter ejus diligenter explorant. Vir sanctus justi propositi tenax, quem armabat vivus et efficax sermo Dei dicentis: Nolite timere eos, qui occidunt solum corpus, jam diœcesis suæ terminos longe excesserat, et in pago, quem Alisatiam *e* vulgo dicunt, bonis adhuc proventibus gradum fixerat; et ecce cuneus inimicorum Dei de insidiis emergens, arrectis lanceis, in necem innocentis proruit. Ille munitus tuto patientiæ clypeo eos ad pacis bonum invitare volebat: sed quia non erant filii pacis, pax non inveniens in eis, ubi requiesceret, ad amicum pacis reversa est. Ut lupi agnum impii circumstant pium, illumque oculos ad cœlum tollentem et pro eis orantem exemplo Jesu in Cruce pendentis contumeliis afficiunt, humi prosternunt etquia nequit iram explere potestas, caput sancto oleo perunctum in frusta secant, corpus sanctum membratim dilaniant.

palmam martyrii consequitur.

11 Terra quidem sic data est in manus impiorum; spiritus audem ab omni terræ rudere excoctus per ignem passionis et ut aurum in fornace probatus rediit ad Dominum, qui fecit illum. Fides nimirum, quæ protomartyri Ste- E phano aperuit cœlos, ut videret Jesum a dextris Dei stantem ad auxiliandum sibi, hæc quoque Theodardo martyri cœlos aperuit, eumque ferentem stigmata Jesu in libro vitæ cum Martyribus adscribi fecit. Deus, qui notavit incredulitatem Judæorum, quando dixit: Nisi signa et prodigia videritis, non creditis: notat nostram quoque incredulitatem, qui merita Deo placeniium non æstimamus ex virtute operum, sed ex ostensione signorum: signa enim non faciunt hominem beatum, sed eum beatæ vitæ fuisse ostendunt, et ex novitate rerum nos ad venerationem Sanctorum adducunt. Ecce Theodardus, qui fuerat organum Spiritus sancti ab impiis interfectus, jacebat quasi vilis et despectus, et quasi percussus a Deo et humiliatus. Sed divina pietas totum de eo scandalum hominibus abstulit, dum ad testimonium sanctitatis ejus evidentia signa ostendit.

ANNOTATA.

a *Hunc Sanctum dedimus ad* 19 *Martii.*

b *Hoc numero non solum falsa, sed etiam Sanctis injuriosa obtrudit Sigebertus Gemblacensis. Doluisse ait* S. Theodardum, *quod partim* ex majorum suorum negligentia *acciderit, ut magnam possessionem suarum jacturam fecerit et multis annis tulerit ecclesia Trajectensis. Quo vero difficilius intelligas, illas culpa omni vacasse, bonorum sacrorum alienationem iisdem notam fuisse supponit, et tamen* per triginta circiter annos, nullum pro ecclesiæ Dei jure repugnasse vel saltem reclamasse *pronuntiat. Tantæ dissimulationis causas, quas subjungit, non omnem penitus, ut consideranti patet, abstergunt negligentiæ nimiæque animi dejectionis maculam, quam prius* S. Theodardi *decessoribus asperserat. His S. Landoaldum archipresbyterum accenset, quem vicariam* per novem annos *ecclesiæ Trajectensis curam gessisse ait, postquam S. Amandus abdicasset episcopatum,* Dagoberti regis, *anno* 638 *mortui,* precibus *susceptum. Certo falsa hæc sunt: nam S. Remaclus anno* 650 *vel seq. proxime successit S. Amando, quem exeunte anno* 649 *sedisse constat, neque diutius quam fere per triennium* F

A *triennium sub S. Sigeberto rege præfuisse. Relege dicta in Comment. prævio num.* 15. *In eodem num.* 27 *et seqq. probavi, anno* 668 *vel* 669 *passum fuisse* S. Theodardum, *quod Sigebertus in Chronico perperam anno* 658 *contigisse asserit. Tam in nostra quam in aberrantis Sigeberti sententia* 30 *anni non effluxerunt inter Sancti nostri martyrium et obitum S. Joannis Agni. Itaque et hic adjungendus est SS. Amando et Remaclo, quorum negligentiæ nimiæque dissimulationi aperte imputat idem Sigebertus, quod* S. Theodardus *ecclesiam magna possessionum parte spoliatam invenerit. At unde auctor iste didicit, id memoratis sanctis episcopis vitio dandum esse? Certe anonymus Vitæ* S. Theodardi *scriptor nihil habet, ex quo illud extundi possit.* His omnibus, *inquit supra cap.* I *num.* 8, ex ordine prosecutis, rebusque pariter fideliterque supputatis, compertum est, quosdam fundos a suis patribus minus juste obtinuisse. Hac vero cura pro male multatis ecclesiæ possessionibus infra sui archana cordis recursans, dubitare cœpit, quid mallet, utrum, ut nactus est, sineret permanere; an super hoc negotio pergeret ire aures regias compellare. Tandem in Domino protectore confisus, neque B metuens, quid faceret ei homo, stetit sententiæ, *ad Childericum II Austrasiæ regem profectus et in itinere cæsus fuit. Ex data anonymi relatione et ex eo, quod Childericus* 6 *Septembris anni* 667 *Trajecti in suo palatio versatus fuerit, ut in Comment. num.* 23 *videri potest, satis colligitur, sanctum nostrum Præsulem non nisi post dictum diem et annum comperisse, bona ecclesiæ suæ ab iniquis possessoribus detineri. Pro officio suo haud dubie citius ea repetiisset, si citius illud ipsi innotuisset. Idem præsumendum est de S. Remaclo, qui, cum S. Sigebertum regem sibi addictissimum nactus esset, quemadmodum beneficia, quibus eum cumulavit, testatum faciunt, alienata facile bona recuperasset. Neque aliter sentiendum de S. Amando, qui a Martino PP. I liberationem ab onere episcopali efflagitans, ne verbo quidem mentionem fecit de rebus ecclesiæ suæ injuste occupatis, sed corruptos tantummodo cleri mores attigit. Etsi forte a S. Joanne Agno* minus juste *fundos aliqui acceperint, ac dein mala fide possederint, non ideo tamen sanctus ille culpandus est; nam fraude circumveniri potuit, quam tandem detexerit* S. Theodardus.

c *Sanctus noster non sedit sub rege Sigeberto,*
C *nisi forte brevi admodum tempore.*

d *Post Clodoveum II Francorum monarcha factus est ejus filius Clotarius III, qui Austrasiæ regnum fratri suo Childerico II cessit anno* 660.

e *Consule Comment. prævium num.* 27.

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

CAPUT III

Mulier cæcitate punita et visus ei redditus; exsequiæ a frequente populo celebratæ; miracula in loco primæ sepulturæ; corpus inde avectum et Leodii depositum.

Ancilla, quæ fila dederat ad laceratum S. Theodardi corpus uniendum, quod

Puer e famulitio sancti Præsulis, qui solus, cæteris in fugam versis, excubabat ad corpus exanime, dolens esse disjecta a se beati corporis membra, nitebatur, ut ea quoquo modo uniret: et membrum quidem membro aut partem parti coaptans, non habebat, unde ea colligaret. Nempe inimici justitiæ, scelere perpetrato, omnes etiam sarcinas diripuerant. Quod solum E potuit puer, fecit, et quotquot membra unire potuit, institis suis colligabat. Cum adhuc ei suæ non sufficerent institæ, cœpit animo deficere, et multa secum revolvens, ex consilio animi sui villam, quæ proxima erat, petiit, sperans Dei auxilium sibi non defuturum: nec spes eum fefellit; nam inter eundum offendit mulierculam, in cura pascendarum ovium occupatam et nendo diducentem de colo fila. Mulierem compellat, et sibi fila dari supplex postulat, et cur postulet, causam dicit; remque omnem ordine pandit. Audiens illa execrandi sceleris acerbitatem, primo horrescens stupuit. Deinde humanitatis affectu pene ad lachrymas adducta. Quod petis, inquit, o puer, libens darem; sed est certa causa, ut denegem. Matrifamilias quippe, cui ancillor, diurnum pensum debeo; quod si fuerit minoratum, non impune feram, nec damnum effugiam. Dixit et animi compassionem præponens timori, dedit voluntarie fila petenti.

cœlesti lumine illustratum invenitur, percutitur a domina; hæc vero mox cæcitate punitur:

13 Compos voti puer repedabat quantocyus; et ne eum pigeret laboris, majorem voto consolationem accepit divinitus. Invenit namque duo luminaria, ad caput et pedes Martyris altrinsecus lucentia. Quis non miretur tua, Christe, magnalia? Quia Theodardus lux in Domino fuerat, et ut filius lucis ambulaverat; tu Lux vera, F omnem hominem illuminans, obsequium luminis per angelicum ministerium procurasti exsequiis illius, quem de mundi tenebris ad varam æternamque lucem vocaveras. Hoc miraculum majori miraculo virtus divina confirmat, ut citius et diffusius nomen et meritum Martyris innotescat. Mulier, quæ pensum suum pro obsequio illius minoravit, vesperi revocatis ad caulas ovibus, pensum diurnum dominæ reddidit. Quod quia minoratum sensit domina, fraudis ancillam arguens, caput illius gravi ictu percussit. Sed Dei pietas ancillam fraudis excusat: domina enim subita oculorum cæcitate percussa exclamat cum ejulatu ad famulam, exclamat et famula suam miserando dominam. Res publicatur per familiam: fama rei totam villam facit attonitam. Ancilla coram cunctis causam cæcitatis illatæ exponit, et ut culpa fiat venialis, hortatur, ut Præsulem sibi reconciliet, ut lumen, quod

A. SIGEBERTO GEMBLACENSI.

culpam fassa et veniam petens visum a Sancto recuperat.

quod offensa sibi abstulerat, impetrata a Deo venia restauret.

14 Cogit dominam angustia, ut verbis ancillæ credula consulat suæ miseriæ. Duce ancilla, venit domina ad locum, ubi jacebat corpus venerabile : quod ita videre disjectum erat omnibus miserabile. Domina pro cæsa injuste ancilla culpam fatetur, et ut mereatur impetrare veniam, votis et donis placat sancti Martyris gratiam. Quando fuit difficile Deo exaudire preces miserorum fideliter ad se clamantium? Mulier, impetrata venia, gaudet redivivo lumine, et videns membra sancti corporis suis filis colligata, agnoscit tandem quantum peccaverit, quæ ancillam innocentem et sancto Martyri devotam percusserit. Fletur ab omnibus præ lætitia, Deo laudes, Deo gratias clamantibus cunctis : crescit debita Martyrii reverentia, fama volat per totam viciniam, discurrit longius per totam quoque provinciam. Quaquaversum oculos flecteres, concurrentium turbas cerneres. Materfamilias, quæ causa et testis erat tanti miraculi, totam se rejiciebat in gratiam sancti Martyris, verbo et exemplo suo invitans omnes ad obsequium celebrandi funeris. Docebat rerum vicis-
B situdo dolere pro extraneo; at insita homini naturæ pietas eliciebat et lachrymas. Quis enim posset videre sine lachrymis, quod etiam sepultura egeret Vir apud seculum tantæ quondam nobilitatis, tantæ in Ecclesia dignitatis, tantæ apud Deum sanctitatis.

qui ab indigenis honorifice tumulatur, et variis a Deo miraculis honoratur.

15 Instatur ergo ab omnibus, ut decenter justa sepulturæ expleantur. Isti vulnera mollibus pannis exsiccant : isti vestes sanguine sancto infectas ad sui patrocinium reservant; membra satis defleta in gestatorio ponunt, et preciosa velamina superponunt. Materfamilias locum sepulturæ condicit, et juxta suum condictum in
a loco, qui dicitur Nec *a*, tumbam disponi facit. Levato corporis loculo, nunc isti, nunc illi gaudent succedere vicissim oneri corporis ferendi. Alii vero præcedendo planas vias bajulis ostendunt. Cum tanta omnis ordinis et ætatis et promiscui sexus frequentia, cum tali humanitatis et devotionis reverentia celebrantur sancti Martyris exsequiæ, et corpus honorifice tumulatur. Jam lachrymas omnium ea causa repressit, quod gaudendum sibi esse credebant, se tanti apud Deum haberi, quod insperato eis Patronum tanti meriti misisset, qui sibi contra omnia adversa
C præsidio vel remedio esset. Coeunt undique infirmorum agmina, per merita novi Martyris sperantium consequi a Deo morborum medicamina. Quot ibi pietatis opera, quot sanitatum beneficia, quam frequentes cæcorum illuminationes, quot febricitantium curationes ibi provenerint per Theodardi patrocinia, testantur multa paralyticorum subsellia et plurima rerum monumenta, quæ pendent ibi ab incolis affixa, ut per hæc recenseat memoria posterorum, quanta ibi per nomen Theodardi claruerit gratia Dei.

Vangionum præsul corpus sacrum

16 Fama longe lateque evagando subintrat Wangionum urbem, quæ nunc Wormatia nuncupatur; et postquam popularium aures et linguas multo implevit susurrio, ad ipsum quoque urbis præsulem viam sibi fecit. Præsul excessu beati Patris audito, post longa ab imo pectore ducta suspiria diversus sibi agitabatur : namque tristabatur et lætabatur. Tristabatur propter perpetratum intra suam diœcesim immane scelus : porro lætabatur propter collatum cœlitus diœcesi suæ patrocinium novi Martyris. Progressa ulterius fama, attigit urbem D
Spiram, quam antiquitas Nemetum apellabat : nec subtraxit pedem ab urbe Argentina, quam Strazborch nominat Teutonica lingua. Totam regionem, quam alluit Rhenus, perlabitur fama vento velocius ; nec celerius aut longius defluit unda Rheni, quam decurrit fama hujus rei : nec citerioris ripæ spatio contenta vagari, Germaniæ terminos utrimque attigit. Wangionum præsul præ cunctis super hac re suspensus, invitat ad se vicinarum urbium præsules, convocat totius provinciæ primates et optimates ; quid faciendum sibi sit super hoc verbo, quod Dominus fecit et ostendit eis, eorum consilio committit, liceatne sibi corpus sancti Præsulis amovere ab indigniori loco, et ad majorem ecclesiam transportare. Facile est eo transferre consilium, ubi in unum transpirat voluntas omnium. A communi consilio unum concipit assensum devotio omnium, ad majorem Martyris gloriam corpus ejus esse inde transferendum.

translaturus divinitus impeditur :

17 Die ad hoc condicto ab omnibus concurritur, et numerus confluentis populi non erat certior numero stellarum cœli. Jam se accingebant operi, jam tumulsus sancti Martyris debebat aperiri. Sed non est ratio, non est consilium E
contra Dominum, quia natura rerum, militans pro Domino rerum, obsistit ipsi obsistentibus. Cœlum subito inhorruit, et horrore suo terram tremefecit ; prænuntiant tempestatem præcurrentia ventorum murmura ; præstringit oculos præsens fulgurum coruscatio ; aures et animos omnium exterrent tonitrua solito graviora ; proruit tam procellosa nimborum inundatio, ut, si fuisset diutina, posset sufficere faciendo diluvio. Tot rebus præsentem mortem intentantibus, diffugerunt omnes : desistunt ab incepto, quod de corde suo faciebant ; super quo quia os Domini non interrogaverant, se contra Deum sensisse intellexerunt. Quis unquam consiliarius Dei fuit? Ut hoc quoque miraculo longe lateque claresceret Theodardi gloria, de longe et late tot populorum millia in unum contraxerat, ut dum omnes unius merita prædicarent, per nomen ejus benediceretur ab omnibus Deus.

S. Lambertus

18 Trajectenses certificati de nece sui Antistitis, ostendebant ex quantitate sui doloris, quo amore erga eum ferverent. Insidebat enim altius in corde cunctorum pia ejus paternitas ; recurrebat ad eos magna Patris pro ecclesiastica utilitate sedulitas, pro qua usque ad sanguinem F
restiterat inimicis. Sua cuique causa aderat, pro qua de morte Præsulis singulariter plangere habebat. At Lambertus, qui vivente Theodardo erat spes altera Trajectensis ecclesiæ, ex proventu bonæ indolis eo pervenerat, ut, defuncto Præsule suo, tota ecclesia in eum inclinata recumberet. Hic plus omnibus mortem Magistri deflebat, quia plus omnibus Magister eum amaverat. Sed post vulnus doloris inflictum cordi, assumens scutum constantiæ, totus ad hoc ferebatur, ut saltem corpus Magistri reciperet. Longam viam celeri voluntatis volatu emensus, venit ad locum, ubi corpus defuncti Patris peregrinabatur. Ubi postquam solvit lachrymas, quas debebat filius Patri, pandit incolis terræ causam sui adventus, et petit, ne quis eorum suo desiderio contradicat de referendo corpore Patris. Uno omnium ore contradicitur Lamberto : conclamabant enim omnes, esse suum jure Theodardum, quem sibi pro patrono Deus ultro miserit, quibus per eum tot miracula ostenderit,

A derit, et magno rerum miraculo vetuerit, ne ab episcopis provinciæ corpus sanctum alio transportaretur.

illud 19 Ita Lambertus impos voti Trajectum redit, ut cum clero et populo ea de re agat. Clerus vero et populus totius pondus rei Lamberto imponit. Lambertus alia via vincere aggressus, multos sumptus et commeatus viæ apparat, multum auri et argenti et aliarum specierum congregat, et jactans spem in Domino, optatum locum repetit. Itaque indigenæ pro tam celeri ejus reditu suspensi, excipiunt eum favorabili affectu, et ex vultu et habitu ejus attendentes, quæ reverentia deberetur ei, officiose illi adhærent. Lambertus vero eos pietatis affectu sibi conciliat, causamque viæ eis ingeminans, addit preces, ut corpus Patris sui non ultra sibi denegent, dicens, absurdum esse Patrem filiis et episcopum civibus denegari ; sufficere eis, quod terram eorum sanguine suo consecraverit ; non defuturum ipsis sancti Patris patrocinium, quem tanti habuerint, ut honorifice tumularent. Jam rigor eorum flectebatur, quia vir angelicus suo mellifluo ore eos mollierat. Quos ut amplius ad animum suum attraheret, aperto suæ largi-
B tatis sinu, singulos eorum honorat donis competentibus : nec ab invalida plebe manum suam retrahit : et senibus et pueris singulos, prægnantibus vero mulierculis geminos porrigit nummos. Tali affectu et industria victos, ut eos fecit esse suos, pro libitu suo usus est eorum cordibus. *A. Sigeberto Gemblacensi.*

20 Igitur illis jam non obsistentibus, sed ad omnia officiantibus, amabile Patris corpus tulit, et cum hymnis et laudibus revexit, et in villa publica Legia tumulavit cum honore, qualis decebat martyrem. Quis non videat hic Dei dispensationem ? Operabatur in Lamberto Dei providentia, quando præordinavit decorari Legiam tumulo Theodardi : quia enim Lamberto ibi designatus erat locus passionis, et ipsa Legia per Lambertum in urbem ampliari et episcopalis sedis honore habebat exaltari, noluit Deus longe a se disjungi tumulo, quos solos e numero Tungrensium episcoporum sibi æquales per martyrii gloriam prævidebat, æquales fore etiam per meritorum gratiam. Præripuit tantummodo Theodardus Lamberto, ne primus in hac ecclesia esset martyr, præripuit Lambertus Theodardo, ne solus in hac ecclesia foret martyr. O te, Legia, felicem ! Quorum pari decoraris martyrio, eorum pari ante Deum adjuvaris patrocinio. Nos Deum magnificemus per Sanctorum suorum gloriam, ut Sanctorum meritis illius impetremus gratiam, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen. *Leodium defert.*

E

ANNOTATIO.

a *Loci hujus situm assignavi in Commentario prævio num.* 28.

DE S. THOMA ABBATE

FARFÆ IN SABINIS

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Sancti memoria in Fastis sacris, cultus, Acta.

C

Anno 712 vel 715. Thomam Farfensis cœnobii instauratorem

Farfam, seu potius Farfense beatæ Mariæ Virginis monasterium Ordinis S. Benedicti in Sabinensis diœceseos territorio celeberrimum descripsimus tom. 1 Februarii ad diem 3, pag. 362, in Commentario prævio ad Acta S. Laurentii, cognomento Illuminatoris, *qui depositis episcopatus sui infulis, monasterii ejusdem conditor exstitit ac primus parens : in ipsis autem Actis ex Jacobillo, eorum collectore, dicti cœnobii statum dedimus pag. 364. Nova quodammodo ejusdem notitia hauriri poterit hic ex iis, quæ dicenda occurrent ad Acta* S. Thomæ, *qui, quantumvis plus seculo integro posterior sit S. Laurentio illuminatore, a multis tamen primus Farfensis cœnobii Abbas dictus est ; quia nempe illud, post obitum S. Laurentii devastatum, et usque adeo dirutum, ut vix aliquæ ruderum reliquiæ superessent, locusque ipse, ubi steterat, in solitudinem esset redactus, instauravit, aut verius de novo erexit, et primus abbas gubernavit. Hujus sancti Abbatis honorifica memoria est in sacris Fastis recentioribus bene multis, ac magnis elogiis effertur ejus sanctitas in vetustis monumentis, quæ laudabimus inferius.*

F

memorant hac die martyrologi recentiores multi.

2 *Annuntiant eum hac die Castellanus in Martyrologio universali, Saussayus longiori, ut solet, elogio in Supplemento Gallicani, ei in utroque Sanctorum Catalogo Ferrarius, citans præter Tabellas Farfenses, Martyrologium Benedictinum Arnoldi Wionis, cujus annuntiationem huc transfero :* Farfæ depositio S. Thomæ abbatis, qui cum inspiratione divina, et beatæ Mariæ Virginis admonitu ad monasterium Farfense se recepisset, dirutumque pristinæ restituisset dignitati, multorum monachorum pater, clarus miraculis migravit ad Dominum. *Idem auctor in Annotationibus ad diem 10 Septembris subdit catalogum abbatum Farfensium ad annum usque 1140, ac de* S. Thoma, *quem primo loco collocat, sic habet :* Tabulæ monasterii sanctæ Mariæ Farfensis a domno Constantino Cajetano, Siculo Siracusano,

AUCTORE J. P.

Siracusano, hujus congregationis monacho, et cœnobii sancti Nicolai de Arenis civitatis Catanensis professo, mihi communicatæ de eodem agunt hac ipsa die. *Wioni consonant in Fastis Benedictinis Menardus ac Dorganius. Agit et de Sancto nostro ad hanc diem Bucelinus in Menologio, prolixius quidem, ut et ipsi mos est, sed cum nihil habeat, quod ex aliis jam citatis vel citandis dignosci nequeat, ejus verbis referendis supersedeo.*

Ex antiquis scriptoribus eruitur ejus sanctitas,

3 *Abbati nostro in Fastis sacris locum non concesserunt quidem martyrologi, quos vidi, jam recensitis antiquiores, illum tamen a seculis multis habitum fuisse pro Sancto colligitur non tantum ex Catalogo abbatum Farfensium, quem vulgavit Antonius de Tepes in Chronico generali Ordinis S. Benedicti, parte* II, *ad annum Christi* 680; *verum etiam ex Chronico ipsiusmet Farfensis monasterii infra pluribus laudando; ubi* Thomas *passim titulo* Sancti, Beati *aut* Beatissimi *insignitur; et ex Indice ducum Spoletanorum et abbatum Farfensium, quem Ludovicus Muratorius tom.* II *part.* II *de Rerum Italicarum scriptoribus præfixit mox memorato Chronico; Mabillonius vero tom.* I, *part.* II *Musei Italici* B *descriptum profitetur e brevibus Annalibus, majori Farfensi Chartario insertis. Sic autem incipit dictus Index:* Anno 680 sanctus Thomas abbas. *Mitto Vitam SS. Paldonis, Tasonis, ac Tatonis, de qua in fine Appendicis subnexæ Actis* S. Thomæ *edendis a nobis, recurret sermo, ubi auctor Petrus presbyter non semel* Thomam, Sanctissimum patrem *appellat.*

et antiquus cultus ex Officio ecclesiastico, sub annum 1636

4 *Eruitur autem antiquitas cultus ex Notitiis Mss., quæ cum Majoribus nostris anno* 1643 *a D. Gregorio Romano, abbate S. Matthæi, Annalium Farfensium id temporis scriptore, communicatæ sunt pro illustrandis Actis SS. Laurentii et* Thomæ. *In iis compendio complectitur auctor utriusque Sancti gesta præcipua, et his interserit sequentia:* Quod autem Laurentius Fundator, sicut et Thomas instaurator fuerint Sancti, apparet ex antiquissima traditione, et ex quibusdam fragmentis antiquissimi Breviarii manu Longobarda descripti. Insuper usque ad annum 1636 nos celebravimus dies festos dictorum Sanctorum, recitantes eorum Officium: sed cum quidam Prior, nomine Gregorius a Perusio, tulisset dictum Officium, asserendo non esse ex Apostolica auctoritate, rursum illud reassumere C non valuimus, respondente sacra Rituum Congregatione, nos non debuisse illud dimittere; cum autem dimissum sit, non esse reassumendum. *Reliqua, quæ ibidem de Sanctis tradit, concludit hac formula memoratus auctor:* Hæc ergo sunt, quæ fideliter ex nostris Chronicis haberi possunt. Ita ego D. Gregorius Romanus Annalium Farfensium auctor manu propria et cum juramento confirmo. *Porro gesta* S. Thomæ *iis Notitiis contenta necesse non est hic transcribere, utpote quæ fusius enarrantur in ipsismet chronicis ac Vita, de quibus mox suus erit dicendi locus; sufficit inde dilibasse ea, unde innotescat immemorabilis ac legitimus cultus.*

imprudenter, ut apparet,

5 *Ceterum ex allatis laudati Annalistæ verbis certo definire nolim, prorsus interruptam fuisse ab anno* 1636 *SS. Laurentii et* Thomæ *festivitatem. Etenim ea legenti dubium saltem aliquod relinqui potest, an memoratus Prior suppresserit dumtaxat Officium de Sanctis proprium, eique commune Sanctorum substituerit, an vero et Officium et festivitatem omnino sustulerit. Priori interpretationi videntur favere postrema verba, per quæ solius dimissi Officii mentio fit, nulla festivitatis; secunda tamen mihi probabilior apparet. Nam cum antea dicat auctor:* Usque ad annum 1636 nos celebravimus dies festos dictorum Sanctorum, recitantes eorum Officium, *verisimiliter per subsequentia innuit, ab eo anno desiisse recitari Officium et una celebrari festos dies. Igitur tota hac, quam recitavimus, periodo probare intendit primo immemorabilem utriusque Sancti cultum, et secundo, quantum equidem conjicio, monere lectorem, ne suspicetur, festivitatem cum Officii recitatione, dicto anno suppressam, antea non fuisse rite ac legitime celebratam; quandoquidem, ut satis insinuat, suppressa dumtaxat fuerit ob imprudentem et intempestivam cujusdam anxietatem.* D

dimisso Farfæ

6 *Et vero, si responsum sacræ Rituum Congregationis attente consideres, haud difficulter intellexeris, quod ipsamet agnoverit, Officium eousque licite ac legitime fuisse recitatum, atque in futurum similiter recitandum ab eis, si retinuissent; cum dicat,* non debuisse eos illud dimittere, *tacite quodammodo improbans, quod hujusmodi in specie cultum, tam diurtuna possessione stabilitum, ultro intermisissent. Huic expositioni mire patrocinatur concessa postmodum a dicta Rituum sacra Congregatione facultas recitandi Officium, Missamque celebrandi in honorem Sanctorum Sabinæ diœcesis, de qua scribit, qui hodie universæ Ecclesiæ feliciter præsidet summus Pontifex, Benedictus* XIV, *in secunda ac locupletiore editione præclari Operis de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione lib.* IV, *part.* II, *cap.* VI, *num.* 2 *ubi agit de concessione Officii et Missæ in honorem Sanctorum canonizatorum. Ejus verba hic transcribo:* Ad hanc rem facit recens concessio a sacrorum Rituum Congregatione facta Officii, et Missæ in honorem Sanctorum Sabinæ diœcesis; inter quos recensetur sanctus Laurentius episcopus Sabinorum et confessor, cujus nomen licet descriptum non sit in Martyrologio Romano, de ejus tamen sanctitate, et juxta antiquum ritum canonizatione nulla dubitatio esse potest etc. *Hæc laudatus Pontifex. An vero sicut S. Laurentius, sic etiam* S. Thomas *recenseatur inter Sanctos Sabinensis diœcesis, in quorum honorem ista concessio facta est, neque ex recitatis verbis, prout patet, neque aliunde nobis licuit cognoscere.* E F

ubi annuo cultu honoratur. Acta ejus

7 *Certe Mabillonius tom.* II *Annalium Benedictinorum ad annum* 715, *pag.* 41 *asserit Sanctum nostrum Farfæ annuo cultu honorari in basilica beatæ Mariæ Virginis, ubi, sicut in Actis legitur, corpus ejus a discipulis humatum est; prope S. Laurentium fundatorem, ut addit Gregorius Romanus in Notitiis supra memoratis: et hactenus una cum corpore S. Laurentii requiescit, teste Antiocho Honofrio pag.* 110 *et* 160 *libri, quem* Heroum compilata præconia *inscripsit. Atque hæc sunt, quæ de* S. Thomæ *cultu antiquo et recentiore nobis innotuerunt. Vitam ejus, erutam ex Ms. codice Farfensi typis evulgavit laudatus Mabillonius part.* I, *seculi* III *de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti. Servatur et in museo nostro Sancti Vita Ms., divisa in Lectiones excerptaque ex Breviario membranaceo, ut notavit in margine Papebrochius; sed locum unde accepta sit, non exprimit. Valde suspicor eam ipsam esse, quam supra Gregorius Romanus in Notitiis vocat* fragmenta antiquissimi

A tiquissimi Breviarii manu Longobarda descripti, *ex quo Breviario, vel in Farfensi cœnobio, vel fortasse in bibliotheca eminentissimi Cardinalis Barberini, perpetui ejusdem cœnobii abbatis commendatarii, apographum sibi procuraverit Papebrochius; quando cum patre Henschenio Italiam peragrans vetera monumenta ad Opus nostrum conducentia perscrutatus est. Fortasse, inquam, in Bibliotheca Barberina, in qua hujusmodi codices et inter hos codex Ms. Chronici Farfensis exstare discimus ex Muratorio mox laudando, et ad quam invitatis Henschenio ac Papebrochio præter alia magnæ benevolentiæ indicia, quæ ipsis exhibuit, memoratus Eminentissimus* facultatem dedit quoslibet libros domum asportandi, *ut inde, quæ sibi usui essent, describerent, prout cum summa grati animi significatione testatur ipsemet Papebrochius in Diario de sua in urbe mora, anno* 1661.

collata cum Officii Lectionibus,

8 *Demum unde unde acceptum sit nostrum apographum, authenticum mihi apparet; non modo quia consonum est iis, quæ in Farfensi Chronico de Sancti gestis referuntur; sed potissimum quia, quæ habet, ita congruunt Vitæ editæ a Mabillonio et a nobis recudendæ, ut dubitare* B *nequeam, quin Lectiones desumptæ sint ex eadem Vita. Eædem sunt utrobique phrases, imo eædem voces, quantumvis hinc inde paulo immutatæ, eademque rerum narratarum dispositio. In nostro tamen apographo, uti necesse erat, ne justo amplius excrescerent Officii Lectiones, plura prætermissa sunt; atque inde facile colliget lector, cur id prelo committendum non judicarim; attamen haud inutile mihi fuit; juvit enim primo ad confirmandum id, quod infra statuetur circa annum Sancti emortualem; deinde ad supplenda nonnulla, quæ ex incuria procul dubio describentis desiderari videntur apud Mabillonium.*

aliisque antiquis

9 *Haud primum etiam ad elucidanda, confirmandaque quædam Sancti nostri gesta contulit duplex Vita SS. Paldonis Tatonis et Tasonis, quarum altera exarata fuit a Petro presbytero, altera a S. Authperto Vulturnensis cœnobii abbate, seculi* VIII *scriptoribus. De utraque, quod de prima jam memini num.* 3, *fusius agemus in Appendice. Contulit item memoratum aliquoties Farfense Chronicum, Ludovici Muratorii opera post longas tenebras luci redditum tam.* II, *part.* II *de Rerum Italicarum scripto-* C *ribus. Audi de illius auctoribus Gregorium Romanum in Notitiis:* Tres fuerunt Farfensis monasterii chronistæ, singuli Gregoriano nomine insigniti. Primus Gregorius scripsit anno 1360; secundus, Catinensis Gregorius nuncupatus, anno 1090; tertius ego minimus anno 1643, qui et nunc Opus sub titulo Annalium Farfensium prosequor, *Muratorius in Prolegomenis ad dictum Chronicon prioris Gregorii non meminit, de secundo seu Catinensi agit pluribus, ostenditque ex præfatione ipsi affixa, ab hoc Gregorio duo primum conflata fuisse magnæ molis volumina complectentia Chartas, privilegia et instrumenta Farsensis Archivi; postea vero, ne tanta Chartarum series lectori tædium pareret, volumen tertium multo compendiosius confectum fuisse, monasterii originem, abbatum seriem et acta atque præcipua privilegia continens; et hoc* nihil aliud est, *inquit,* quam Chronicum Farfense, quod publici juris facio.

monumentis

10 *Verum ne in hoc quidem tertio volumine, ut recte advertit Muratorius, lectoris tædio avertendo satis consuluit chronographus; quandoquidem et hic unice intentus fuisse videatur enumerandis asserendisque iis, quæ ad donationes, privilegia, ac jura monasterii spectarent, parum sollicitus de virtutibus et præclare gestis sanctorum fundatoris et Instauratoris aliorumque abbatum referendis; quæ perstringit passim, nec adducit, nisi in quantum apta sunt ad propugnanda jam dicta privilegia et jura. Hoc profitetur ipsemet, ubi agit de jure quodam cœnobii sui in Vulturnense S. Vincentii monasterium; nam relatis hujus monasterii primordiis, descriptisque solito prolixius gestis quibusdam* S. Thomæ *cum SS. Paldone, Tatone et Tasone, mox subdit:* Hæc autem omnia idcirco veraci relatione brevissime restringere voluimus, ut præfatum beati Vincentii monasterium huic beatæ Mariæ cœnobio pertinere et ejus fore dominii debere, et canonica et legali auctoritate asserere per omnia valeamus. *Tum ultimum hoc assertum probare pergit multis testimoniis ac ratiociniis, an etiam solidis nostrum non est disquirere. Verumtamen ut ut brevitati studuerit, non potuit, quin de* S. Thoma, *cujus nimirum opera instauratum est ac multum accrevit cœnobium Farfense, ageret locis variis, ex quibus conjicio,* E *eum longiore Vita usum fuisse et eadem fortasse, quam ex Farfensi codice erutam affirmat Mabillonius num.* 7 *laudatus; atque hoc mihi suadet multorum textuum omnimoda similitudo.*

edenda. Ætas

11 *Superest, ut pauca similiter notemus circa Vitam, quam collatam cum memoratis hactenus monumentis Commentario subnectemus. De ejus auctore nihil sibi dicendum occurrere ait Mabillonius in Observatione ad eam prævia. Et sane nullibi biographus aut nomen suum prodit, aut ætatem expresse declarat, qua* S. Thomæ *Acta concinnavit. Nihilominus ex nonnullis periodis suspicari non sinit, se nec Sancto coætaneum, nec tamen ab eo valde fuisse remotum. Primum elicitur ex numero Vitæ ultimo. Nam postquam narravit, quo pacto Sanctus noster juverit SS. Paldonem, Tasonem et Tatonem fundatores monasterii S. Vincentii juxta Vulturnum flumen, ita prosequitur:* At vero memorati viri, successoresque eorum multa annorum curricula, congruis temporibus ad monasterium sanctæ Dei Genitricis Mariæ veniebant, et hebdomadas suas in coquinæ officio, sicut et alii Fratres, in ipso faciebant monasterio, F atque per dispositionem domini Thomæ abbatis, successorumque ejus ipsum sancti Vincentii monasterium ordinabatur. *Igitur ut reliqua omittam, vixit auctor noster, postquam* S. Thomas *habuisset aliquot successores abbates, ac verisimiliter ei non convixit, quod mox confirmabitur.*

auctoris.

12 *Interim ne quis judicet, biographum valde remotum fuisse a Sancti temporibus contra secundum conjecturæ nostræ partem; quia jam datus ejus textus tempus dudum præteritum omnino spirare videtur; notandum, quod consuetudo in ipso designata obtinuerit duntaxat, siquidem recte scribit auctor Chronici Farfensis,* usque ad tempus domini Fulcoaldi, qui Prælato ac monachis ejusdem monasterii *(Vulturnensis)* causa pietatis et inconsulte hebdomadas in coquinæ officio indulsit, et præceptum, quod vir Domini Thomas a duce acquisiverat Gisulfo, largiens, ut sui tantum curam gererent monasterii, eis deinceps indixit. *Per* præceptum *chartam hic intellige*

AUCTORE J. P.

AUCTORE J. P.

intellige seu diploma, ex quo probari contendit ibidem chronographus, Vulturnense monasterium Farfensis cœnobii dominio fuisse subjectum. Porro Fulcoaldus defunctis Hauneperto et Lucerio, primis S. Thomæ *successoribus, abbas suffectus legitur circa annum* 740, *præfuisseque monasterio usque ad annum circiter* 759; *ergo supposito etiam, quod sub finem vitæ suæ dictam consuetudinem resciderit, hæc non duravit ultra annos* 45 *a morte Sancti, quam contigisse anno* 712 *vel* 715 *dicam inferius; ac proinde non cogit nos textus numero præcedente recitatus ætatem biographi differre ultra idem seculum* VIII *jam provectum, vel sequens haud multum inchoatum; imo id prohibere videtur alter ejusdem textus in laudata Vita num.* 3. *Illic enim* S. Thomæ *in Italiam adventum enarrans ita habet:* Veniensque in locum, qui dicitur Cervinaria, ibi sub quadam arbore, quæ nunc superest, requievit. *Annosa satis arbor profecto fuisset, quæ ab anno* 77 *seculi* VII, *quo hæc contigisse videbimus num.* 15, *usque ad finem* VIII *vel initium* IX *seculi superfuisset. Denique cum dicat idem auctor ibidem num.* 2, *se, quæ narrat, compe-* B *risse* relatu patrum, *rursum conjicio, cum Sancto quidem coætaneum non fuisse, attamen convixisse iis, qui illi vel coætanei vel valde propinqui fuerant.*

§ II. Sancti patria; Farfensis cœnobii restauratio; annus emortualis.

S. Thomas, natione Gallus, monachus non fuit Cassini

De *parentibus Sancti nostri, deque ejus genere aut primæva ætate nihil quidquam litteris consignatum reperi apud scriptores seu veteres seu recentiores; omnes tamen constanter eum natione Gallum affirmant, et plerique patria Maurigenam, qua voce designatam volunt Maurianam Sabaudiæ regionem tum Gallis* C *subjectam, cujusque urbs primaria et episcopalis, sub archiepiscoqatu Viennensi, Mauriana itidem nuncupatur, aliis Fanum S. Joannis de Mauriana, vulgo* Saint Jean de Maurienne. *Presbyterm fuisse priusquam in Palæstinam proficisceretur, tradit cum reliquis biographus noster; at fuisse monachum solus Gregorius Romanus in supra citatis Notitiis Ms., compendium de gestis* S. Thomæ *in hunc modum inchoans:* S. Thomas Maurigena (qui ponitur monasterii Farfensis primus abbas) fuit monachus Casinensis; et cum post destructionem itidem sui monasterii Casinensis se reparasset ad sanctum Domini sepulcrum, et ibidem orationi, et contemplationi esset intentus, fuit quadam nocte a beatissima Virgine sic admonitus: Vade Thoma et repara monasterium meum in Sabinis, quod jam diu destructum jacet. *Equidem non assequor, unde similia hauserit Gregorius, aut cur verbis num.* 4 *relatis testetur haberi posse, quæ scribit, ex Farfensibus Chronicis. Certi de* S. Thomæ *in Casinensi cœnobio monachatu* D *ne mentio quidem fit in Chronico apud Muratorium, imo oppositum potius elicitur ex sequentibus inde desumptis:* Cum vero divinæ placuit pietati, ut restauraretur *(monasterium Farfense)* almæ Dei Genitricis et semper Virginis Mariæ admonitus revelatione sanctus Thomas, functus officio presbyteri, a Hierosolymis et sepulchro Domini quo a Gallia et Occidente perrexerat, reversus Italiam, repertor et restaurator hujus sacri cœnobii mirificus exstitit.

ante restauratum Farfense monasterium

14 *His congruunt, quæ tradit Vitæ auctor num.* 3: *dicit enim Sanctum Hierosolymis moratum fuisse annos tres, et alios tres Ephisi, tum vero his annum unum addens, tam longæ peregrinationi impensum, concludit:* Sicque factum est, ut id, quo ad Orientem de Gallia profectus, ibidem commoratus, et quo idem reversus est tempus, septem complerentur spatia annorum, *Unde patet, Sanctum non nisi pertransisse Italiam, et, Romæ salutatis sanctorum Apostolorum liminibus, iter prosecutum fuisse in Orientem, sicut scribit laudatus Vitæ auctor num.* 1. *Dicendus igitur est parum advertenter illa notasse Gregorius Romanus, vel secutus fuisse Chronicum, a Gregorii Catinensis Chronico diversum et mendosum. Mendosum, inquam; nam quamvis demus, verum esse, quod* S. Thomas *ante peregrinationem in Terram sanctam professus fuerit in Italia vitam monasticam, necdum verisimile fiet, eum in Casinensi monasterio nondum destructo habitasse, postque ejus destructionem in Orientem perrexisse, uti præ se ferunt Gregorii Romani verba. Neque enim in tam unanimi scriptorum omnium silentio verisimile est, Sanctum jam a centum circiter annis monachum fuisse et presbyterum, cum Farfense monasterium restaurare cœpit et gubernare.* E

sub an. 680.

15 *Admittendum tamen id foret ut verum, si Gregorio Romano fides habenda. Contigit quippe monasterii Casinensis destructio, ut contendunt plurimi et probat operose Mabillonius tom.* I *Annalium, circa annum* 580; *restauratio vero Farfensis circa* 680; *sicut colligitur ex hujus monasterii Chronico. Accipe verba:* Beatissimi Thomæ præfati, hujus cœnobii sacri abbatis, felix et gloriosum tempus nos per annos Pontificum et tempora regum, successionesque abbatum, nec non et chartulæ Indictiones descriptæ secundum annos ipsius 35 et menses 7 ac dies 5, quibus huic præfuit reconstructo ab eo monasterio, enucleatius et perspicacius F colligentes, invenimus exstitisse circa Incarnationis Dominicæ annos plus minus 680. *Is idem annus notatur in Indice ducum Spoletanorum et abbatum Farfensium, quem num.* 3 *diximus ita inchoari:* Anno 680 sanctus Thomas abbas. *Sunt autem inter scriptores, qui Farfensem restaurationem eo anno inchoatam putent, sunt contra, qui absolutam, et hi quidem conformius ad chronographum paulo post mox recitata verba diserte asserentem,* Anno Christi 677... sanctum Thomam reperisse et restaurasse monasterium. *Ita ille apud Muratorium tom.* II, *part.* II *de Rerum Italicarum scriptoribus col.* 328. *His favet Index alter abbatum Farfensium, quem eidem Chronico præfixit laudatus Muratorius col.* 296, *sub hoc titulo;* Incipiunt Catalogi omnium abbatum cum suis temporibus, quibus præfuerunt: *Primus ibidem locus tribuitur S. Laurentio fundatori, secundus Sancto nostro in hunc modum:* Thomas autem venerabilis post destructionem restaurator hujus monasterii

A monasterii primus, presbyter et abbas temporibus domni Adeodati Papæ, et Constantini, ac Tiberii Augustorum, atque Joannis VI Papæ, necnon et Gisulfi Beneventani ducis, sive Transmundi et filii illius Faroaldi ducum ducatus Spoletani. Præfuit vero annis 35, et mensibus 7, ac diebus 5. Obiit autem 4 Idus Decembris in pace. *Adeodatus enim PP. juxta calculos Papebrochii nostri in Conatu chronico-historico defunctus est dicto anno* 677, *die* 18 *Maii.*

difficultas orta ex hac epocha,

16 *At exsurgit hic quædam difficultas; neque enim ista tempora videntur consistere cum referendis mox ejusdem Chronici verbis, neque cum iis, quæ narrantur in Vita num.* 5 *et seqq., quæque in compendium contracta sic sonant: Cum apud repertam beatæ Mariæ Virginis basilicam* aliquantos dies *perstitisset* S. Thomas *cum sociis suis, cœperunt hi pusillamines fieri, timere, ne in loco non nisi feris et latronibus pervio trucidarentur, vel certe deficientibus, quæ detulerant, alimentis, inedia perirent. Consolatus est eos Vir sanctus, pollicitusque est fore, ut brevi divina eis providentia subveniret; uti revera contigit; nam Faroaldus, qui* per idem tempus magno regimine ducatum tenebat Spoletanum, *a sanctissima* B *Virgine Maria monitus magnam ad eos alimentorum copiam direxit. Ita fere biographus. Quæ sane facta insinuantur pauca, postquam illuc advenerant, tempore, uti clarius patebit perlegenti integram eventus historiam in Vita loco citato. Sed designatus hic Faroaldus ejus nominis secundus non videtur Spoletanum ducatum tenuisse, nisi multis annis post sexcentesimum octogesimum; ac proinde dici posset, hic erratum fuisse in nomine positumque Faroaldum pro Trasemundo illius patre ac decessore, vel multo serius ista omnia contigisse, ac scribit chronographus, uti visum est Jacobillo postmodum laudando. Videamus itaque, qui de Faroaldi ducatu ac temporibus proditum sit ab Italicarum rerum scriptoribus indeque quid circa hanc difficultatem probabilius statui possit.*

et ætate Faroaldi

17 *Faroaldo pater fuit Trasemundus primo comes Capuanus, deinde ob insignem in bello navatam operam Spoletanum ducatum adeptus a Grimoaldo Longobardorum rege, socero suo; cum hic Constantem Græcorum imperatorem a Beneventana obsidione discedere compulisset, ut tradit Paulus diaconus de Gestis Longobardorum lib.* V, *capite* XVI, *id est, anno circiter* C *Christi* 663. *Carolus Sigonius lib.* II *de Regno Italiæ putat, Trasemundum Spoletano ducatui præfuisse ad annum usque* 712. *Narrata enim Ariperti II Longobardorum regis morte, quæ juxta communem chronotaxim ei anno innectitur, sic prosequitur:* Eodem tempore Trasemundo Spoletanorum duce mortuo, successit Faroaldus filius. *Sed hujus auctoris opinioni adversatur Paulus diaconus mox laudatus lib.* VI, *qui quidem Trasemundi obitum eodem fere modo memorat cap.* XXX *sic scribens:* Defuncto Trasemundo duce Spoletanorum, Faroaldus ejus filius in loco patris est subrogatus; *citius tamen id factum esse, ac velit Sigonius, satis insinuat; quandoquidem capite duntaxat proxime sequenti narrare incipiat, quo pacto Justinianus junior, devictis atque occisis Tiberio Absimaro, et Leontio, imperium recuperavit, quod contigit septennio certe ante Ariperti obitum, cujus idcirco etiam Paulus non meminit nisi capite* XXXV. *Philippus Argelatus tom.* II *Operum Sigonii col.* 151 *corrigit in Notis recitatum ejus locum, et Faroaldum circa annum* 703 *patri successisse colligit tum ex Paulo Diacono, tum ex Catalogo seu Indice ducum Spoletanorum a nobis aliquoties allegato, ubi hæc notantur:* Anno 691 Transemundus dux, pater Faroaldi. Anno 703 Faroaldus dux. *Argelati opinio prorsus mihi verisimilis est.*

AUCTORE J. P.

ducis Spoletini

18 *At vero, quo sensu dicitur in Vita* S. Thomæ *Faroaldus* magno regimine ducatum tenuisse Spoletanum *et jussu SS. Dei Genitricis alimenta destinasse ad* Thomam *ejusque socios ante monasterii Farfensis restaurationem, factam, ut supra supposuimus, circa annum* 680? *Ludovicus Jacobillus tomo* I *de Vitis Sanctorum Umbriæ, quibus ad diem* 19 *Februarii annumerat Faroaldum, eum restauratorem Farfensis cœnobii nuncupat, et haud dubie ob eamdem difficultatem, serius multo, uti mox dixeram, omnia contigisse ratus est. Verba ejus ex Italico reddita Latino sermoni ita habent:* Anno Domini nostri 702 *(Faroaldus)* cum ingenti comitatu Romam proficisci cupiens apparentem habuit in somnio Virginem beatissimam, dicentemque sibi, ne eo tenderet, sed itineris expensis uteretur ad subministranda vitæ necessaria quibusdam monachis, desertum sui ducatus locum incolentibus, E et in extrema, quam patiebantur, penuria vagantibus per Sabinensem provinciam; ac præterea eorum destructum monasterium restauraret. Expergefactus Faroaldus cognovit, præfatos monachos eos esse, qui habitabant juxta Farfatum amnem in monasterio Acutiano... Mox ad eos monachos Ordines S. Benedicti, et præsertim ad S. Thomam de Maurienna, cœnobii abbatem, ex dictis indigentibus unum, alimenta pro multo tempore, et munera non pauca direxit, annoque 703 magis eleemosynis eos juvit ad restaurandum illud (*monasterium*) quod a Longobardis destructum fuerat. *Ita Jacobillus.*

examinatur.

19 *Fateor res ista hoc modo quadamtenus concipi posset, siquidem unice dependeret ab initiis Faroaldi in principatu Spoletano probabiliter deductis ex Paulo Diacono, et fortasse diserte expressis in Indice ducum Spoletanorum, ubi ponitur dux Faroaldus ad annum* 703. *Fortasse, inquam; nam ibidem similiter Trasemundus dux ponitur ad annum* 691, *quo certe ejus initia exprimi nequeunt, cum constet ex Paulo Diacono, Trasemundum ab anno circiter* 663 *Spoletanis ducem fuisse datum a Grimoaldo socero suo. Sed, ut reliquis supersedeam, memorata Faroaldi erga* F S. Thomam *et hujus socios liberalitas a Jacobillo differri non debuit in annum* 702, *cum illum ab anno* 691 *una cum patre Trasemundo ducatum gubernasse ipsemet afferat sub initium Vitæ Faroaldi; nec tamdiu differri potuit, nisi fides omnino abnegetur tum laudato sæpe Indici ducum et abbatum, ubi* S. Thomas *abbas Farfensis ponitur anno* 680, *tum Chronico Farfensi, quod citat in margine Jacobillus, ubi circa eumdem annum monasterium a* S. Thoma *restauratum scribitur, et, quæ ad Faroaldum pertinent ita exponuntur:* Reversus Italiam (S. Thomas) repertor et reædificator hujus sacri cœnobii mirificus exstitit, et cum ceu novus hospes in hoc jam invento loco una cum aliquantis discipulis pauperrime moraretur, Faroaldus gloriosus dux Spoletanus, in somnio a beata Dei Genitrice jussus, multa Farfensi monasterio erogavit et expensas direxit, plurimasque donationes, præcepti per paginas huic sacro monasterio concessit, quæ præ longitudine temporum, et incuria custodum multa

AUCTORE J. P.

multa, nunc minime cernuntur. *His inquam fides abneganda, si vera sit Jacobilli chronotaxis, qua enim veritatis umbra dici potest* S. Thomas *substitisse Farfæ ab anno* 680 ; *si, postquam ibidem* aliquantos dies, *ut dicit biographus,* ceu novus hospes *moratus esset, Faroaldus ejus inopiæ succurrerit anno* 702 ? *Eodem jure, et quidem majori falsitatis arguendi erunt aliter jam dicti Chronici locus, et Index secundus abbatum Farfensium, quorum verba recitavimus num.* 14.

ac duplici ratione

20 *Quapropter, ut ex ea difficultate emergamus, aliam viam inibimus atque iniverit Jacobillus, et scriptores inter se, quoad speciem saltem, discrepantes conciliare conabimur. Rem itaque absque longiore ratiocinio sic expono. Trasemundus circa annum* 663, *ut colligimus ex Paulo Diacono, uxorem duxit Grimoaldi regis filiam, et cum ea Spoletanum ducatum obtinuit. Igitur Faroaldus Trasemundi filius natu major, supposito etiam, quod non ex priore quadam Trasemundi conjuge procreatus fuerit, anno* 677 *facile attigisse potuit ætatem annorum* 13 *vel* 14, *satis provectam, ut cum ingenti comitatu Romanum iter cogitaret, monitus a sanctissima Virgine ab* B *eo avocaret animum, alimenta ad illud destinata ad* S. Thomam *dirigeret, et hunc, aspirante piis filii conatibus Trasemundo, donis multis ab restaurandum monasterium adjuvaret. Lapsu temporis, crescente monachorum numero id cumulatius præstitit, tum vivente patre, tum præsertim eo mortuo; quando insuper publicis instrumentis, ne in futurum monachis molestiæ creari possent, quascumque donationes et privilegia cœnobio concessa confirmari voluit. Inde suspicari fas est, contigisse, ut biographus et post hunc chronographus, quorum hic seculo* XI, *ille fortasse, ut advertimus num.* 11, *seculo* VIII *vel* IX *scripsit, in dictis instrumentis ubique Faroaldum Spoletani ducis titulo insignitum reperientes, nec satis accurate distinguentes tempora, eodem etiam titulo ipsum appellarint, cum scriberent de iis annis, quibus reipsa ducatum necdum tenebat.*

dissolvitur.

21 *Præterea quid obstat, quominus credamus, Faroaldum a patre heredi suo consulente, volenteque subditos suos ejus assuescere regimini, assumptum fuisse in societatem principatus jam tum, quando primum sancti Abbatis nostri indigentiæ succurrit ? Sic recte scripsis*C*sent laudati auctores, peracta esse omnia,* per idem tempus, *quo Faroaldus* magno regimine ducatum tenebat Spoletanum. *Neque putes, hic excidisse mihi locum Pauli Diaconi allegatum num.* 16, *ubi* defuncto Trasemundo Faroaldus in loco patris subrogatus *scribitur : non video enim, cur Faroaldus patri sub annum* 703 *vel* 704 *demortuo subrogatus intelligi nequeat hoc sensu, ut tum primum solus, alteriusque arbitrio haud obnoxius gubernare cœperit subditos, quibus antea præfuerat una cum patre, cujus voluntati judicium suum submittere oportebat in multis. Expositis in eumdem sensum verbis ex Indice primo ducum Spoletanorum, numero* 17 *recitatis, sacra tecta manent quæcumque ex vetustis monumentis pro tempore restaurati monasterii Farfensis in medium protulimus.*

Mors Sancti a multis innexa anno 706,

22 *Sicut annum* S. Thomæ *natalem non produnt, sic neque exprimunt emortualem antiquiora monumenta : hunc tamen assecutos se putarunt scriptores neoterici ex numero annorum, quibus sanctus Abbas Farfense monasterium gubernavit. Conspirant in id omnes, ut primum ipsi regiminis* D *annum assignent Christi* 680, *a quo velut epocha postremum vitæ ipsius deducunt. At cum pars maxima errarit in numero annorum, queis Sanctus noster monasterium rexit, erravit similiter in figendo ejus emortuali anno. Wion et Yepesius atque hos secuti Bucelinus, Ferarius, Castellanus aliique obitum ipsius illigarunt anno* 706, *autumantes nimirum Sanctum cœnobio non præfuisse ultra annos sex et viginti, quod unde hauserint non percipio; citant quidem Wion et Yepesius Tabellas Farfenses; at dubitare non possum, quin eæ corruptæ fuerint, vel valde negligenter descriptæ. Etenim in omnibus monumentis antiquioribus, quorum hactenus meminimus, et in quibus annorum numerus exprimitur, puta in Indice secundo abbatum Farfensium, in Vita typis vulgata a Mabillonio, in Lectionibus veteris Breviarii apud nos Mss., atque in Chronico apud Moratorium, constanter legitur congregationi suæ præfuisse* S. Thomas annis 34, et mensibus 7 ac diebus 5

differenda in anni

23 *Hinc Mabillonius, qui prælaudatos auctores similiter secutus fuerat Seculo* I *de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti in Vita S. Laurentiii Illuminatoris, deseruit eos seculi* III, *parte* I, *melius edoctus ex Actis Sancti nostri, in quorum Annotatis ejus obitum differendum monuit ad an-* E *num usque* 715, *addens :* Siquidem anno 680 (ut volunt) Farfense monasterium Thomas instaurare cœpit. *Unde liquet, hunc auctorem annos præsulatus Sancti nostri computasse ab incepta monasterii instauratione. Atqui sicut num.* 15 *insinuavi, sententia collocantium primordia instaurationis anno* 680 *mihi minus probabilis apparet, non tantum ex Chronico Farfensi, ubi traditur* S. Thomas anno Christi 677... reperisse et restaurasse monasterium : *verum etiam ex sæpe laudato Indice secundo abbatum Forfensium, ubi dicitur,* presbyter et ABBAS *fuisse* temporibus domni Adeodati Papæ *circa annum* 677 *demortui; igitur juxta rationem computandi a Mabillonio conceptam prorogari non poterit vita Sancti ultra annum* 712. *Quod miror a laudato auctore observatum non fuisse; quoniam ipsemet ultimo nominatum Indicem, e Farfensi Chartulario descriptum, prelo jam commiserat tom.* I, *part.* II *Musei Italici, et alia dicti monasterii vetera monumenta consuluerat, antequam ad conscribendos Ordinis sui Annales animum adjiceret; in his tamen tom.* I *et* II *eamdem, quam in Actis, tempo-* F *rum rationem servat, mortemque Sancti innectit anno* 715.

712 *vel* 715

24 *Nolim tamen inde existimes, mihi prorsus certum videri, Sancti nostri obitum affigendum esse anno* 712 ; *dubium est enim utrum annos* 35, *menses* 7, *dies* 5 *regiminis numerare oporteat ab anno* 677, *quo incepta est monasterii instauratio, an ab anno* 680, *quo absoluta creditur. Posterius suadet Index primus ducum Spoletanorum et abbatum Farfensium sic habens :* Anno 680 sanctus Thomas abbas, *et,* Anno 716 Haunepertus abbas. *Sed cum hic Index non accurate notet initia gubernationum, sicut probavi num.* 19, *cumque tum ex Vita, tum ex Chronico constet Sanctum ab ipso suo in locum destructi monasterii adventu socios habuisse seu discipulos sibi subditos, ac præterea in Indice altero abbatum nominetur Abbas sub Adeodato PP., valde etiam inclino in priorem sententiam, atque idcirco obitum ejus fixi anno* 712 *vel* 715. *Longius hic aberravit, quam ceteri scriptores laudati num.* 22, *Saussayus in Supplemento*

A *Supplemento Martyrologii Gallicani, quando* S. Thomam *ex hac vita emigrasse scripsit sub Joanne V Pontifice, qui certe ultra annum* 687 *vitam non protraxit.*

diem 10 Decembris.

25 *Minor difficultas, imo nulla est, ad determinandum diem ac mensem, quo mors* S. Thomæ *obtigit. Diserte enim is exprimitur in secundo Indice abbatum, in Vita, in Lectionibus Mss. et in Chronico, his verbis :* Obiit vero 4 Idus Decembris in pace. *Hinc, nisi quis suspicari velit, in omnia hæc monumenta antiqua irrepsisse mendum, quod verisimile non est, hinc, inquam, corrigendus Ferrarius, asserens Sanctum ad cœlos demigrasse 4 Idus Septembris, haud dubie, quia hoc die eum coli cognoverat ; ob eamdem rationem Wion ac Bucelinus ejus hodie depositionem recolunt, in quo et ipsi corrigendi. Atque hæc sunt, quæ de* S. Thomas *prælibanda censuimus, reliqua ejusdem gesta discet studiosus lector ex Vita, quam de more Notis illustratam subnectimus, et ex fragmento Vitæ sanctorum abbatum Vulturnensium Paldonis, Tatonis et Tasonis, quod quia prolixius est, quam ut Notis inseratur, in Appendicem rejecimus.*

B

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex editione Mabillonii.

CAPUT I

C

Sancti patria ; peregrinatio in Terram sanctam et reditus; gesta pro restauratione Farfensis monasterii.

Profectus e Gallia, patria sua, Romam, et inde Hierosolymam

Fuit namque in Gallia vir vitæ venerabilis Thomas nomine ; ut alii ferunt, Maurigena exortus provincia. Hic etenim Vir sanctus presbyterii fungebatur officio : cui quippe Dominus inspirare dignatus est, ut Hierosolymam ad sepulcrum Domini atque alia sancta loca adoranda pergere deberet. Qua inspiratione vehementer accensus, aliquantis secum adsumptis discipulis, peregrinationis arripuit iter. Cumque Romam veniens sanctorum Apostolorum limina adorasset, quantocius ad loca destinata festinabat. Adjunctis etiam sibi religiosis de Italia viris, Marciano videlicet, qui postea Firmanæ *a* tenuit, ecclesiæ episcopatum ; necnon et Martyrio, qui apud B. Petri *b* ecclesiam postmodum monasterio præfuit. Hi namque omnes caritatis adnexi vinculo, socialis viæ carpebant iter : qui post longa valde itinera tandem optata perveniunt ad loca. Tunc igitur desiderii sui vota complens *, vivificum lignum crucis Christi, et sepulcri venerabilem atque gloriosum adoraverunt locum, simulque cuncta sancta loca habitationis et passionis Christi visitantes similiter adoraverunt. Sed Marcianus et Martyrius supradicti gloriosi * viri suam repetentes viam reversi sunt in Italiam.

A. Anonymo.

a

b

* *al.* complentes

* *al.* religiosi

aliquamdiu ad sepulcrum Domini moratur, monitusque a SS. Virgine Maria

2 Ut vero venerabilis Thomas ad gloriosum Domini reversus est sepulcrum, ibi per tres continuos deserviens annos, Dominum diu noctuque cum fletu et nimio precabatur mœrore, ut ipsum pro sua clementia ad salutis dignaretur dirigere portum. Sed quia secundum Domini promissum, Omnis qui petit accipit, et qui quærit invenit, et pulsanti aperietur; eum quantocius exaudire dignatus est Dominus. Denique, ut relatu comperimus patrum, dum nocte ad idem Domini pernoctaret sepulcrum, precibus fatigatus nimiis atque vigiliis sopore depressus est : tumque beatissima Dei Genitrix Virgo Maria per visum apparere eumque percunctari dignata est dicens : Quid est, Frater, quod tanto mœrore ac fletu conficeris? Constans esto, et viriliter age, Dominusque adimplebit desiderium tuum. Oportet namque te Italicas remeare ad auras : cumque illuc fueris, Domino protegente, regressus require in provincia Sabinensi, in loco qui dicitur Acutianus, tres magnæ altitudinis cypressos simul positas, juxta quas etiam basilicam pulcri decoris in meo reperies honore dicatam, quem ego frequenter visitare soleo locum. Hunc quoque cum repereris, ibi cursum tuæ consummabis vitæ. In quo videlicet loco nunquam tibi vel posteris tuis aliquid boni veniet minus : sed omnibus vitæ præsentis ibidem perfruemini bonis, copiosaque fratrum multitudo tuo exemplo cœlestia migrabit ad regna. Nam cum hæc beatissima Virgo per revelationem venerabili Thomæ retexeret verba, panem miræ magnitudinis atque candoris manu gestans ei detulit dicens : Accipe panem hunc, et perge securus. Hoc autem scito, quia nunquam ex eo minus habebis, sed omni vitæ tuæ ævo abundanter tibi sufficiet *c*. Tantam namque deinceps illi gratiam compunctionis atque lacrymarum divina largiri dignata est pietas, ut pæne de Deo loqui nihil sine lacrymis posset, et die noctuque psalmodiæ, vel orationis accensus desiderio divino suaves funderet lacrymas. Vere enim hic Psalmista dicere poterat : Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.

E

c

F

Italiam repetit, et ad eadem SS. Virgine secundo

3 Igitur venerandus Vir de revelationis sollicitus admonitione, reversionis ad Italiam cum omni suo comitatu arripuit iter : veniensque Ephesum apud B. evangelistæ Johannis sepulcrum moratus est, ubi fecit alios tres annos : sicque factum est, ut id quo ad Orientem de Gallia profectus ibidem commoratus, et quo idem reversus est tempus, septem complerentur spatia annorum. Reversus vero in Italiam, Sabinensem peragrabat provinciam *d* : veniensque in locum, qui dicitur Cervinaria, ibi sub quadam arbore, quæ nunc superest *e*, paulisper requievit; placuitque illi, ut ibi sacrificium Deo offerri deberet. Peractis itaque Missarum solemniis, eum gravitudo arripuit. Tunc

A. ANONYMO. Tunc vero præcepit discipulis suis, ut dum ipse paululum requiesceret, si aliquid in suis haberent marsupiis ad reficienda corpora, pararent mensam. Aiebat enim se festinanter Romam proficisci velle, ut adoratis iterum beatorum liminibus Apostolorum suam repetendi provinciam adsumeret iter.

admonitus, apud inventam ejusdem nomini dedicatam basilicam subsistit cum sociis.

4 Mox ut sopore depressus est Vir sanctissimus, iterum beata Dei Genitrix Virgo semper Maria, læto ac benignissimo, ut est, vultu, ei apparuit dicens : Ecce, Frater, iste est, quem tibi promiseram, locus : nunc vero confortare in Domino, et noli pusillanimis esse. Iterumque ostendit ei tres in visu præfatas cypressos, et ait : Vade, et juxta has, quas cernis arbores, invenies, quam tibi prædixi basilicam, nomini dicatam meo : ibi namque permanens optimam reperies quietem, et labora sicut bonus miles *f*, ut accipias coronam vitæ. Ego vero tecum semper cum tuisque omnibus ero tam præsentibus quam futuris, et congregabitur ad te copiosa Fratrum caterva ad omnipotentis Dei servitium animas commendantes suas. Cumque evigilans hæc Fratribus detulisset, circumquaque respiciens vidit non procul contra Orientis plagas
B tres prædictas cypressos, gavisusque ait : Ecce in veritate modo in visione ostensæ sunt arbores : surgite itaque pergamus ad eas. Qui jussa complentes, cum multo labore dextro, lævoque latere condensa, quæ ibi succreverant spinarum ac veprium, cultris succidentes suis, illuc usque profecti sunt : respectamque * ingressi basilicam, Domino immensas retulere grates.

* al. repertamque

quos loci asperitate deterritos confirmat.

5 Cumque ibi aliquantos in Dei peregissent laudibus dies, cœperunt memorati viri Dei pusillanimes effici, et eum cum magno percunctari mœrore dicentes : Quid faciemus, o venerabilis Pater, cum hæc quæ nostris detulimus in fasciculis alimenta defecerint? Locus enim iste nulli præter bestiis et latronibus est pervius, a quibus forsitan latronibus trucidandi sumus. Quos idem vir venerabilis Thomas benigne refovens, consolatus est dicens : Confido de omnipotentis Dei magna largitate et intercessione beatissimæ Dei Genitricis Mariæ, quia neque fame hic laboraturi, neque a latronibus perimendi sumus: sed cito nobis ejus subveniet clementia, quia ipse per Prophetam polliceri dignatus est dicens : Sperantes in Domino non deficient omni bono : cujus quoque promissa cito nobis complebuntur.

Faroaldus dux Spoletanus, jubente Virgine Matre,

C 6 Per idem namque tempus Faroaldus *g* magno regimine ducatum tenebat Spoletanum. Hic denique Romam proficisci illo tempore volens, apparatum suum in ciborum atque vini copia cum oneratis hominibus atque jumentis præire jussit; in crastinum ipse quoque, ut cogitabat, suis cum commilitibus eos sequuturus. Sed eadem sancta Dei Genitrix Virgo Maria nocte hunc admonere per visum dignata est, dicens : Vide, ut ab hac profectione quiescere debeas, quia incommodum est nunc te pergere Romam, eoquod minime tibi expediat; sed potius meo consilio, quod tibi melius proderit, præbe consensum. Est namque in territorio Sabinensi basilica nomine dicata meo, in qua videlicet monachi degunt peregrini, qui die noctuque in hymnis et orationibus Deo inserviunt. Has itaque omnes, quas præire jusseras, eo deferre facito expensas, quatenus eorum adjutus orationibus Deum possis habere propitium.

alimenta dirigit

7 Qui statim de summo consurgens, hanc suis protulit ministris revelationem, dixitque eis : Perquirite quisnam hic de Reatina *h* sit urbe. D
At illi dixerunt, quod probator ipsius civitatis Castallus *i* ibidem esset. Quem accersitum percuntari cœpit, ubi in Sabinis ad honorem B. Mariæ semper Virginis esset ecclesia dicata, in qua peregrini degerent monachi. At ille inquit : Multæ in honorem B. Mariæ semper Virginis basilicæ in Sabinis habentur constructæ, sed in qua horum monachorum, vel peregrinorum sit habitatio, penitus ignoro. Tunc ille inquit : Vade, et diligenter fac perquirere ubi peregrini habitent monachi, et omnia quæ Romam adire jusseram alimenta, eis quantocius facito ferre. Cujus statim imperio parens, omnes illas Sabinis direxit impensas. Cumque homines illius alimenta, quæ jam dicta sunt, perferebant, ad locum, qui dicitur Pompeianus, pervenissent, ab incolis loci illius inquirere cœperunt, quonam in loco in honorem B. Mariæ Dei Genitricis constructa esset basilica, ubi peregrinorum esset habitatio monachorum. Qui omnes una voce responderunt dicentes : Equidem in honorem B. Mariæ Sabinis multas novimus ecclesias esse : sed ubi Monachorum sit habitatio, omnino nescimus. Verumtamen a patribus nostris audivimus, quod patres vel avos suos referre audierunt, quoniam in Casale *k*, qui dicitur Acutianus, juxta tres cupressos ibidem posita sit ecclesia B. Mariæ miro fabricata decore, in qua antiquitus tempore Romanorum habitatio dicitur fuisse monachorum; sed modo nullam ibidem hominum scimus esse habitationem. Et hæc dicentes ostenderunt eis non procul ab ipso loco tres prædictas cypressos. E

ad Sanctum ejusque socios,

8 Cumque ad ipsum pergere locum minime scirent, viamque nequaquam reperire possent; onerata, quæ secum habebant, jumenta eos præire cœperunt, rectoque itinere ad locum pergere destinatum : quæ sequentes ad locum ipsum pervenerunt. Sed antequam ad ipsum pervenissent, vocem ac strepitum audierunt Fratres : qui timore perculsi cogitabant, quod armata latronum manus ad eos adveniret perimendos. Protinusque ad oratorium confugientes, venerabilem virum Thomam conquesti sunt dicentes; Ecce, Pater, sicut diximus, latrones adsunt, qui nos interficere volunt, januamque ecclesiæ oppilare curaverunt. At vero hi, qui onera deferebant, ante fores ecclesiæ ipsa ponentes, jumenta exonerare fecerunt. Tunc unus ex iisdem venerandi Viri Dei discipulis respiciens per foramen januæ, vidit ipsum apparatum ante fores ecclesiæ depositum : revertensque nuntiavit Patri atque sociis nihil mali adesse ; sed econtra largissimis dapibus ciborum atque vini dorsis jumentorum humeris advectatis advenisse repletos. F

et monasterio dona confert.

9 Tunc exeuntes ad eos interrogare curaverunt, quænam essent ipsæ dapes, aut quis eas illuc direxisset. Hi vero, qui advenerant, prostrati in terram eorum se precibus commendare studuerunt, primusque eorum, per quem directa fuerant alimenta, dixit : Farovaldus gloriosus dux Spoletanus admonitus a beata Dei Genitrice Maria, almæ vestræ beatitudini benedictionem dirigere curavit, postulans, ut eum sanctis precibus Domino commendare dignemini. Tum oblatis muneribus, benedictione percepta Sanctorum, ad propria reversi sunt : et ex eo jam tempore ipse gloriosus dux eis sæpissime sua munera dirigere curavit, ipsumque præfatum virum venerabilem Thomam abbatem Spoletum ad se venire rogavit, atque ejus sanctis precibus commendare studuit, aliquantamque donationem

A donationem per suum Præceptum ejus contulit monasterio.

ANNOTATA.

a *Firmum, urbs est Piceni in Marchia Anconitana precelebris, episcopalis quondam, nunc archiepiscopalis. In serie ejusdem antistitum, quam dat Ughellus tom.* II *Italiæ sacræ col.* 682 *et sequentibus, Marcianum non reperio ; at sufficiens temporis spatium relinquitur inter Lobianum, qui anno* 650 *sedisse scribitur, et huic immediate subnexum Valpertum, qui floruit circa annum* 780, *ut medius illis inseratur Marcianus.*

b *Haud liquet, quæ hic S. Petri ecclesia, quodve cœnobium designetur.* An monasterium S. Petri apostoli, *inquit Mabillonius in suis Annotatis,* quod fundatum prope muros Benevento, subjectumque S. Vincentii de Vulturno legitur in Chronico apud Chesnium tom. III Hist. Franc.*? Mihi quidem id non apparet ; nam constat, monialium, non monachorum illud fuisse cœnobium, de quo Paulus diaconus lib.* VI, *cap.* I
B *de Gestis Longobardorum tradit sequentia :* Theuderada (*Romoaldi ducis Beneventanorum conjux*) eodem tempore (*seculo* VII) foras muros Beneventanæ civitatis basilicam in honorem beati Petri apostoli construxit, quo in loco multarum ancillarum Dei cœnobium instituit. *Consonant, quæ ex diplomate Gisulphi I in Chronico Vulturnensi apud Muratorium huc similiter transfero :* Monasterium.. beati Petri apostoli juxta nostram Beneventanam civitatem, quod est sanctimonialium, quod domna Theoderada avia nostra constituit. *Quapropter, nisi dicendus sit Martyrius præfuisse monialibus, ut spiritualis director, crediderim equidem designari hic monasterium aliquod ex iis, de quibus sub medium seculi* XVI *sic scripsit Panvinius in bello de septem Urbis ecclesiis :* Circa basilicam S. Petri *(in Vaticano)* per circuitum erant antiquitus multa sacella, oratoria et monasteria. Horum ex multis adhuc superest memoria. Ante omnia retro absidam ecclesiæ erant monasteria quatuor monachorum, die noctuque in S. Petro successive per vices suas psallentium a dextro basilicæ latere duo, vetustissimum S. Martinii reliquorum princeps, cujus initia obscura, et
C S. Stephani minoris ab Hadriano Papa conditum : a sinistro vero latere duo alia, S. Stephani majoris, cognomine Catabarbara patricia et SS. Joannis et Pauli. ante mille plus minus annos incertis auctoribus excitata.

c *Eadem, sed contractius, memorantur a S. Autperto, qui tamen personam non exprimit, quæ apparens Sancto porrexit panem, mysticum haud dubie, sicut innuunt adjuncta omnia. Vide Appendicem nostrum num.* 2.

d *In Lectionibus nostris Mss. hoc loco inserta sunt sequentia :* Locum videlicet quærens, qui per revelationem fuerat promissus. Sed cum nullum invenire loci illius potuisset indicium, de revelatione dissidens, jam mente deliberabat, ut at suam reverteretur provinciam, veniensque etc.

e *Adi Commentarium num.* 12.

f *Additur in Lectionibus Mss.* Christi Jesu.

g *Hunc Faroaldum ejus nominis secundum Sanctis accenset Jacobillus tom.* I *de Vitis Sanctorum Umbriæ ad diem* 10 *Februarii, ad quem et nos illum inter Prætermissos recensuimus. Plura de eo vide in Comment. num.* 16 *et seqq.*

A. Anonymo.

h *Reate civitas in Sabinis episcopalis, Italis* Rieti.

i *Prætorem intelligit Mabillonius, uti et Gangius in Glossario ad vocem* Castallus, *de qua voce dubitat, an castri custodem significet, an villæ præfectum, idemque sit, quod* Castaldus, *et hunc eumdem biographi nostri textum producit. In Lectionibus Mss. ita lego :* Dixerunt, quod probatus ipsius civitatis Gastaldus ibidem esset. *Quid si* Probatus *sit nomen proprium, sensusque hujusmodi :* Dixerunt, quod Probatus, præfectus civitatis Reatinæ, esset in aula *seu* in urbe Spoletina? Gastaldus *enim juxta eumdem Cangium sonat præfectum sive administratorem.*

k Casale *præter alias, quas patitur significationes, quandoque casam, tugurium, villam designat, quandoque casarum sibi invicem adjacentium numerum; hac postrema significatione hic sumi existimem, et loco tum temporis deserto nomen istud apud accolas remansisse, quia olim ante destructum monasterium exstiterant ibidem plures numero casæ.*

E

CAPUT II.

Monasterii Farfensis incrementa; gesta Sancti cum SS. Paldone, Tasone et Tatone, Vulturnensis cœnobii fundatoribus, ejusque obitus.

F

Discipulos ad se trahit. Tres nobiles Beneventanos, clam parentibus

Igitur *a* cum venerabilis ejus Patris sanctitas, odorisque boni fama longe lateque diffusa esset, cœperunt ad eum tam de proximis quam de longinquis provinciis certatim concurrere, ut ejus scilicet magisterio se Domini servitio subderent, atque in ipso cœnobio beatæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ monasticam degerent vitam. Eodem tempore fuerunt Benevento tres nobiles exorti progenie viri, consanguinitatis quoque jure propinqui, quorum uni nomen erat Baldo, alter vero Taso, tertius quoque vocabatur Tato. Hi enim ex duobus progeniti patribus, Baldo scilicet ex uno, Taso autem et Tato ex altero, divino succensi amore, uno consilio parique voto decreverunt, ut patriam parentesque relinquentes, ac mundi hujus se pompis, fallacibus exuerent divitiis, quatenus veras atque cœlestes attingere possent opes. Galliarum itaque desiderarunt penetrare provincias, ut ibidem videlicet corpore, non animo separati, per diversa sese monasteria servitio subjugarent Dei omnipotentis.

11 Sed

A. ANONYMO.

in Galliam, ut Deo se consecrent, cogitantes

11 Sed cum hoc aperte pro suorum erga ipsos parentum sollicita cura implere minime possent, ad sanctorum adoranda limina Apostolorum Romam se ire velle professi sunt. Nam oneratis ex his, quæ eis in via videbantur esse necessaria, animalibus, adscendentes equos profecti adorsi sunt iter. Ut ergo Beneventi peragrati sunt fines, Marsorumque ingressi sunt provinciam; descendentes de equis, pueris præcipiunt, ut equos et omnia, quæ secum detulerant, auferentes ad propria remearent. Dicebant enim cœleste votum se habere, ut hi tantummodo tres Romam suis pergere deberent pedibus. Quibus quoque remeantibus pueris, dum præfati milites incœptum pergerent iter, viles sordidosque habentibus pannos pauperibus obviarunt; quibus pretiosa sua largientes vestimenta, eorum sordidis atque vilibus adoperti sunt indumentis.

hospitio excipit, laudatoque consilio,

12 Recto vero pergentes itinere, Sabinis ad cœnobium beatæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ pervenerunt, in quo tunc præfatus vir vitæ venerabilis Thomas regiminis curam habebat. Qui dum eosdem Christi milites suscepisset hospitio, more solito cum patribus perrexit, ut secundum Domini præceptum eorum ablueret B pedes. Denique dum eorum delicata candidaque membra sordidis contecta vidisset vestibus, eorumque adspectus præclaros cernens, intellexit nequaquam eos publicos, ut ipsi fingebant, esse mendicos. Cumque operis dominici omne complevisset mandatum, in sua se contulit claustra. Mane igitur primo eos secrete ad se fecit venire, subtiliterque eos ac blande interrogare curavit, dicens : Qui estis vos, fratres, vel unde venistis? Obsecro itaque, ut non mihi adventus vestri celare debeatis causam, forsitan enim aliquid * a judicibus hujus sæculi aliquod sustinetis judicium; aut etiam, ut humanæ contingere solet fragilitati, in aliquod dilapsi crimen fugistis. Credite, inquit, mihi, quia in quantum valuero, vobis suffragium præbere conabor, tantummodo si rectam profitemini veritatem. Illi vero cernentes nequaquam venerabili Patri suum abscondi posse secretum, ei cuncta, quæ egerunt, et unde essent, adventusque sui causam, suaque ac patrum suorum nomina per ordinem narrarunt.

* aliquid abundat

Romam comitatur;

13 Porro quod Romam pergere vellent atque Galliarum expetere provincias, ei minime celant; adjurantes eum, ut nequaquam eorum impediret C propositum. At ille : Absit, inquit, o filii, ut a bono proposito vos revocare cupiam, sed potius vobis adminiculum impendere volo. Nam usque ad limina beatorum Apostolorum vestri socius ero itineris. Idcirco hæc venerandus Pater volebat facere, ut ipsos religiosos viros sancto consilio a tam longo revocaret itinere, sicut et fecit. Quod utique Dei nutu actum fuisse minime. Qui cum Romam cum beato viro Thoma iidem viri pervenissent, suam cum lacrymis devotionem suffragiis Apostolorum commiserunt.

reducit illos ad monasterium suum.

14 Erat denique Romæ eodem tempore anus quædam, vidua religiosa, quæ cum omni domo sua hospitalitatis studio serviebat. Quotiescumque vero venerabilis Thomas Romam causa orationis vel ad salutandum Pontificem pergebat, in ejus domo hospitium habere consueverat: in qua etiam tunc cum prædictis hospitatus est viris c. Peracta igitur (ut supra retulimus) oratione, hos cœpit verbis admonere suasoriis, ut secum ad monasterium deberent reverti, quatenus institutionis suæ propositum videndo et operando addiscere possent, ac deinceps D quo eos Dominus vellet dirigere, jam instructi securius irent. Nam hujusmodi eos alloquitur verbis : Audite, inquit, o carissimi filii, consilium meum, et mecum ad monasterium beatæ Dei Genitricis Mariæ, ubi Domino largiente præesse videor, reverti vos minime pigeat. Et quamvis extra usum sit nostri monasterii; propter ardorem tamen vestri laudabilis desiderii, vos intrinsecus recipi faciam, ut videlicet communi cum Fratribus participetis mensa, eademque ubi ipsi dormiunt domo, vos quoque soporetis, ac simul ad opus adsistatis divinum, ad manuum quoque labores pariter exeatis, ut eorum imbuti documentis scire possitis, quo ordine monachus degere in monasterio bebeat. Hæc autem et his similia venerabili Patre dulci admonitione prosequente, adsensum ei memorati præbuerunt viri : sicque cum eo ad monasterium rediere.

Inventos a parentibus,

15 Igitur cum hæc omnia (ut diximus) peracta fuissent, contigit patrem duorum fratrum, Tasonis videlicet et Tatonis, cum ceteris parentibus suis huc illucque eos perquirendo anxiando discurrere, Romamque venire : ubi dum eos studiose per monasteria ecclesiasque atque domos E singulorum perquirentes, religiosæ, cujus superius memoriam fecimus, viduæ ingressi sunt domum; quam solliciti percunctantes, eorum adspectus signaque dicentes, hunc * ab ea accepere responsum : Hos quos vos quæritis viros, ego in hac domo mea cum venerabili patre Thoma hospitio recepi : nam Sabinis eos in cœnobio beatæ Mariæ, ubi reginem tenet, absque dubio reperietis. Hæc autem illi audientes valde gavisi effecti, utpote magni amoris stimulis agitati, ad prædictum monasterium veloci properantes cursu, obnixe prædictum rogantes Patrem, ut eos adspectibus eorum præsentari juberet.

* hoc

nec illorum querelis permotos

16 At vero venerandus vir Domini Thomas compatiens eorum doloribus, suasibilibus verbis admonuit viros religiosos prædictos, videlicet Baldonem, Tasonem, et Tatonem, ut ad colloquium suorum exire deberent parentum. Quibus quoque hoc facere renuentibus, auctoritate cogens eos persuasit ejus parere præceptis. Cumque ad eos ingressi fuissent, eos objurgare cœpere parentes: Cur nos, inquiunt, o dilectissimi filii, tamquam mortuos æstimantes relinquere voluistis, nostrarumque deseruistis curam animarum? Etenim nullus inest vobis F pietatis affectus, consanguinitatisque nulla compassio? Nos namque converti ad Dominum, et sæculum funditus relinquere parati sumus : propterea rogamus vos, et per Dominum cœli et terræ conditorem adjuramus, ne nos deseratis, sed potius nobiscum revertamini; alioquin sciatis de vestra manu non esse requirendos. At illi verba eorum lacrymasque ac singultus pro nihilo ducentes, nulla omnino pietate permoti sunt; sed Gallias, ut Domino voverant, se profecturos esse dicebant.

ipse ab itinere in Galliam avocat,

17 Tunc vero venerandus vir Domini Thomas, sancto in se loquente Spiritu, his eos alloquitur verbis : O dilectissimi, inquit, filii, audite consilium, et de Dei misericordia diffidere nolite. Si enim mea monita aure cordis vobis percipere placuerit, per vestrum bonæ operationis exemplum ad cœlestia multi regna migrabunt. Propterea, o carissimi, salubres meos auscultate sermones, et vestrorum nolite preces despicere parentum.

A parentum. Nam si vultis, ostendam vobis locum, in quo vestri possitis adimplere desiderii vota. Confido enim de Domini clementia et largiflua pietate, quoniam bonum ibidem Domino acceptabilemque facietis fructum. Siquidem isdem Vir Domini, dum de Orientis partibus Italiam remeasset, per Samnii provinciam habuit iter, in qua videlicet super Vulturni fluminis ripam, a mille fere passibus a quo initium sumit, reperit in honore B. Vincentii martyris oratorium dedicatum, quod densissima quoque ex utraque parte fluminis silva ambiebat, et nulla ibidem erat habitatio præter ferarum et latronum fortasse latibula.

et, ut ad Vulturnum fluvium secedant, persuadet;

18 Ad quem locum præfatos dirigere cupiens viros, hoc, quod supra diximus, eis dedit ipsius loci indicium, ad eumque locum quantocius eos properare admonuit dicens : Ite, o fortissimi athletæ Christi, ite securi, et in eodem loco itineris vestris figite gressum : valet enim omnipotens Deus vos in eodem loco ab omni malo servare illæsos, et a timore latronum cunctos per id iter agentes reddere secutos. Ego vero loci a principe illius terræ vobis firmitatis accipiam præceptum, atque in ejus vos revocare B gratiam curabo. His igitur atque hujuscemodi emolliti admonitionibus, ab intentione, quam cœperant ad Gallias eundi, suos revocant animos, et tamquam Christum loquentem attendentes in venerabili Viro, benedictione ab eo percepta, ad ipsum locum arripiunt iter. Et non multo post, sicut promiserat isdem Domini vir Thomas, nimio caritatis succensus amore eorum causa Beneventum pedester profectus est.

ubi a Gisulfo duce Beneventano, cui cum B. V. Maria in visione apparet, d

19 Erat enim eodem tempore Gisulfus *d* vir spectabilis ducatus tenens principatum : cui quadam nocte per visionem sancta Dei Genitrix Virgo Maria cum eodem venerabili viro Thoma apparere dignata est, eique præcepit dicens : Vide quidquid a te iste postulaverit peregrinus, ei nequaquam negare debeas : quia vir sanctus est, et orabit pro te. Et hæc dicens abscessit. Qui mane idem dux de suo consurgens stratu, præcepit suis ministris dicens : Ite, inquit, et ante fores ejus perquirite palatii, si forte invenire possitis peregrinum quemdam virum monastico vestitum habitu, estque venusti adspectus atque calvus ; quem cum inveneritis, ad me cum honore introducere festinate. Egressi vero ministri statim eum reperiunt ante januas stantem C palatii, et sicut eis præceptum fuerat, ipsum sanctum Virum ad eum perduxerunt ducem Gisulfum : quem mox quoque prout vidit, in visu recognoscens, continuo de suo surrexit solio, et omni in terram prostrato corpore, eum adorans dixit : Alma Dei Genitrix Maria te mihi hac nocte per visionem ostendit. Nunc vero quidquid tibi placuerit, pete a me, et ego devotus tuæ libentissimæ tribuam sanctitati.

locum extruendo monasterio impetrat,

20 At ille : Unam, inquit, parvulam vestræ celsitudinis pietati postulo petitionem. Est namque in Samnii provincia super Vulturni amnis ripam locus quidam in solitudinem redactus, ubi nulla est habitatio hominum, et in B. Vincentii martyris ibidem honore habetur oratorium constructum : quem videlicet locum obsecro, ut mihi pietatis vestræ largitio concedere dignetur, quatenus habitatio ibi debeat esse monachorum, et vestræ pro hoc pietati magna apud Dominum merces accrescat. Quam videlicet petitionem ipse dux libenter accipiens, hilari vultu respondit, dicens : Ecce, Pater, ipse, de quo postulas, locus ab hac hora in tua permaneat potestate, A. ANONYMO. et firmitatis ex eo a me accipe præceptum. Quod videlicet præceptum se habere jussit, roboratumque ejus tradidit potestati : præfatos *e* vero e viros Baldonem, scilicet Tatonem atque Tasonem vir Domini Thomas in gratiam ejusdem vocavit ducis, atque cum eis festinanter ad eumdem perrexit locum. Ibi quoque aliquantis demoratus diebus, eis multa dedit monita salutis, ostendit eis, in quo loco refectorium dormitoriumque atque hospitum susceptionem, et omnia, quæ necessaria erant, habitacula construere deberent.

huic præficit Paldonem, et sancte moritur.

21 Baldonem quoque, qui omnibus mitior erat, elegit, ut illis in regimine præesse deberet. Ipse autem reverentissimus vir Domini Thomas reversus est Sabinis ad suum monasterium, deferens secum illud, quod ei Gisulfus dux dederat præceptum. At vero memorati viri successoresque eorum multa annorum curricula *f* congruis f temporibus ad monasterium sanctæ Dei Genitricis Mariæ veniebant, et hebdomadas suas in coquinæ officio, sicut et alii fratres, in ipso faciebant monaterio, atque per dispositionem domini Thomæ abbatis successorumque ejus ipsum sancti Vincentii monasterium ordinabatur. Venerabilis igitur Thomas cum in suo monasterio E per longa annorum spatia exemplum sanctæ conversationis discipulis dedisset suis, jam senex plenusque dierum migravit ad Dominum : corpusque illius humatum est a discipulis in B. Mariæ Dei Genitricis basilica. Præfuit namque huic sanctæ congregationi annis 35 et mensibus 7, ac diebus 5 *g*. Obiit vero 4 Idus Decembris in g pace.

ANNOTATA.

a *Sequentia usque ad num.* 19 *desunt in Lectionibus Mss.*

b *Hi tres monasterio Vulturnensi, quod, juvante* S. Thoma, *construxerant, ut dicitur infra, primi abbates præfuerunt. Vitam ipsorum a S. Autperto conscriptam ediderunt Mabillonius in Actis Sanctorum S. Benedicti seculo* III, *part.* I, *et Muratorius de scriptoribus Italiæ tom.* I, *part.* II, *Baldo, aliis passim Paldo, primus abbas obiit anno* 720, *die* 11 *Octobris ; ei successit Taso, qui ob nimium rigorem a subditis Tatonem substituentibus primum depositus est, ac dein, jubente Gregorio II PP., restitutus. Ita in utraque Vitæ editione. At ex nominum affinitate orta confusio est,* F *quoad horum obitum. Alter quidem mortuus est anno* 729, *die* 11 *Januarii, alter anno* 739, *die* 11 *Decembris; sed in editione Muratorii sic legitur :* Obiit autem Tato prædictus pater tertio Idus Januarias in pace anno Dominicæ Incarnationis 1229 : *Huic lectioni favet Chronicum Vulturnense, in quo Tasonis vita protrahitur ad annum* 739, *eamque confirmarent vetera diplomata Chronico inserta, nisi hæc multis mendis et anachronismis conspersa essent, ut probat ipsemet, qui edidit Muratorius. Edito Mabillonii in textu mox dato pro Tatone habet Tasonem, quæ lectio si melior sit, ut suadet reliquus Vitæ contextus, corrigendus erit Ferrarius, in Catalogo Sanctorum Italiæ, ubi Tatonem memorat ad diem* 11 *Januarii, Tasonem ad* 11 *Decembris ; corrigendus item in Opere nostro Bollandus, qui defectu aliorum monumentorum ex Ferrario ad diem* 11 *Januarii dedit Tatonem pro Tasone. Verumtamen res ista operosius examinari poterit ad diem*

A. ANONYMO. *diem* 11 *Decembris, ubi de alterutro agendum erit.*

c *Nihil de anu eorumque apud ipsam hospicio memorant S. Autpertus et Petrus presbyter. Consule Appendicem.*

d *Is Beneventanum ducatum tenuit, teste Paulo Diacono lib.* VI, *cap.* II, annis decem et septem; *puta ab anno circiter* 690 *usque ad* 707, *juxta calculos Bollandi nostri in Commentario prævio ad Acta S. Sabini episcopi Canusini, t.* II *Februarii ad diem mensis* 9, *pag.* 320.

e *Hæc usque ad* Ipse autem reverentissimus etc. *desiderantur iterum in Lectionibus nostris Mss.*

f *Vide Commentarium num.* 11 *et* 12.

g *Adi Commentarium num.* 22 *et seqq.*

APPENDIX

B

Gesta S. Thomæ cum Paldone Tasone et Tatone ex S. Ambrosio Autperto.

Q*uantumvis* S. Thomæ *gesta cum SS. Paldone, Tasone ac Tatone dilucide satis descripta sint in jam data ipsius Vita, rem tamen curioso lectori gratam me præstiturum existimavi, si eadem ex S. Autperto oculis subjicerem, tum ut facta cum his collatione conjiciat, quam fideliter reliqua Sancti gesta scripserit biographus noster, tum ut discat ex honorificis testimoniis, quanta fuerit apud laudatum scriptorem* S. Thomæ *existimatio. Itaque S. Ambrosius Autpertus, Vulturnensis cœnobii abbas, qui paulo post Sanctum nostrum floruit, defunctus nimirum anno* 778, *ut probavit Cuperus noster ad diem* 19 *Julii in Commentario prævio ad ejus Acta, Autpertus, inquam, narrato SS. Paldonis, Tasonis ac Tatonis e patria discessu, eorumdem ad Sanctum nostrum accessum ita enarrat.*

Tres Juvenes in Galliam cogitantes

2 Cœpto itinere dum pergunt, ad monasterium gloriosæ Dei Genitricis Mariæ, quod est in Sabinis, perveniunt, in quo vir vita venerabilis Thomas pater præerat. De quo a pluribus audivi, quia olim in partibus Orientis constitutus, sicut ipse narravit, tamdiu ad Redemptoris sepulcrum orationi vacavit, quoad usque impetraret, quod C precibus postulabat; denique ut asserunt, nocte quadam precibus fatigato, soporeque depresso astitit ei quidam, gestans in manu miræ pulchritudinis panem, cui et dixit: Accipe hunc panem et abscede; scito autem te minus ex eodem numquam habiturum. Tantæ etenim deinceps, ut aiunt, qui eum viderunt, compunctionis Vir fuit, ut pene de Deo sine lacrymis nil posset loqui.

S. Thomas hospitio perbenigne excipit,

3 Is dum præfatos Dei famulos hospitio suscepisset, ut monachorum ac bonorum moris est Christianorum, cum fratribus, ut ei solitum fuit, secundum Domini præceptum eorum pedes abluere pergit. Ii autem, qui advenerant delicata ac candida membra vilibus ac sordidis vestimentis tegebant, elegantem ac compositum vultus aspectum prætendebant. Quamobrem nec eorum secretum abscondi potuit oculis Viri Dei. Peracto itaque caritatis officio noctisque cursu transacto, cum aurora daret initium diei, seorsim eos blanda loquutione inquisivit, qui essent, unde, cur advenerint, ne forte aliquod præjudicium sustinerent, ne peccati crimine peracto D fugerent, promittens, se eis, in quo valeret, adjutorium administrare: tantum ut profiterentur, cur eis ita placuerit tantam simulationem arripere.

et, detecto eorum consilio,

4 Ad hæc illi obstupefacti, videntes consilium suum Seniori celari non posse, consilio accepto, narrant cuncta per ordinem, qui fuerint, unde, cur advenerint, qualiterve Romam pergere vellent, indeque Galliarum regiones expetere: multis eum adjurationibus constringentes, ne eorum proposito ipse fieret impedimento. Ad hæc ingemiscens venerabilis Senex ait: Nequaquam, o filii, in hoc tam laudabili proposito vos impedire cupio, sed magis adjuvare: nec vos interim relinquam. Aliquantisper vobiscum pergam, itineris vestri usque ad Apostolorum limina me habebitis comitem. Propterea autem Vir Deo plenus itineris illorum particeps fieri gestiebat, ut eos, sicuti et fecit, suis salutaribus consiliis ab illius itineris longitudine revocaret. Quod Dei providentia factum fuisse nullus ignorat, qui hoc monasterium cernit.

Hos specie, forma, cognoscit munere dogma.
Consilio refovet, levat obsequio Pater almus,
Ne paveant, faveant, facilis pateat labor altus. E

Romam comitatus

5 Pergunt interea simul, ut Senis fuit voluntas, multisque lacrymis profusis, devotionem suam Apostolorum commiserunt suffragiis. Oratione vero completa, cœpit eos reverendæ memoriæ jam dictus Pater verbis suasoriis admonere, ut secum ad monasterium reverterentur: et aliquamdiu apud eum remorati, propositum institutionis suæ videndo et operando addiscerent, et tum demum, quo eos Dominus vellet vocare, properarent. Et ut verbis illius utar: Audite, inquit, o filii, consilium meum. Ad monasterium, cui deservio, revertimini mecum, et propter ardorem vestri desiderii, quamquam extra usum monasterii, intrinsecus vos recipiam, ut simul cum fratribus edatis, simul dormiatis, simul orationi vacetis, simulque ad opus manuum exeatis: ut his exercitiis probati sciatis, quibus modis propositum monachi adimplere valeatis. Hæc et his similia eo dicente, præbuerunt adsensum, pariterque cum eo ad monasterium sunt regressi, in quo paucis diebus remorati, ad plenum instructi sunt.

Te simul ecce petunt, Petri dum limina quærunt, F
Roma beata nimis, fratresque Senexque fidelis.
Quos trahit ipsa ferens fidei per littora navis.

ad monasterium reducit, inventosque a parentibus

6 Accidit autem, ut dum pater duorum fratrum, Tatonis scilicet atque Tasonis, cum ceteris parentibus huc illucque eos quærerent, rapidissimo cursu Romam venirent. Quos dum studiose quærerent, ac nequaquam inibi invenirent; audiunt a dicentibus Sabinis, eos esse in monasterio gloriosæ Dei Genitricis Mariæ. Tunc illi majoris amoris stimulis agitati, spatium itineris illius quasi transvolantes, ad prædictum monasterium pervenerunt, a prædicto monasterii Patre petierunt, ut aspectibus illorum præsentarentur. Venerabilis autem Senex, ut erat suadibilis eloquio, admonuit, ut exirent. Illis autem renitentibus, compulit eos, ut sibi imperanti obedirent. Ut vero egressi sunt, parentesque eos viderunt, vehementer flere cœperunt, elevataque voce ad eos dixerunt: Cur nos peccatores tamquam mortuos reliquistis?

Ut

A Ut quid curam animarum nostrarum deseruistis? Nullusne vobis inest pietatis affectus, nulla consanguinitatis compassio? Obsecramus, inquiunt, obsecramus, et per Deum conditorem cœli et terræ deprecamur, ne nos deseratis : quia ad Christum converti, et sæculum penitus relinquere sumus parati. Sin autem, contestamur cœlum et terram, sanguinem nostrum de manu vestra a Deo fore quærendum.

nec eorum precibus permotos ipse ab itinere in Galliam

7 Ad quorum verba lacrymasque atque singultus, dum illi pietate nequaquam moverentur, seque ut Deo promiserant, Gallias petere dicerent; propterea *, ut aperte nunc cognoscimus, fertur Senex ad eos voce dixisse : Confidite, inquit, filii confidite, et de Dei misericordia præsumite : quia si modo meis monitis aurem obedientiæ accommodaveritis, multi per vestræ actionis exemplum cœleste ingredientur regnum. Audite, inquit, filii hominum, audite consilium Patris vestri, et horum preces spernere nolite. Ostendam vobis, si vultis, a Deo vobis locum præparatum. Spero enim in Domino, quoniam illic adimplebit Deus desiderium vestrum, ibique faciet Deo fructum acceptum. Indicium autem loci percipite, et ad eum quantocius properate. B

* *apud Murator.* prophetica

Non Pater hos monitus, gemitu movere parentes;
Sed * patriam gentem contemnere rite fatentes
Mollia spernentes, pro Christo dura ferentes.

* *Murat.* se

avocat et aptum habitationi locum ostendit.

8 Est autem, dilectissimi, locus ad quem vos ire desidero in Samnii partibus super ripam Vulturni fluminis, ubi initium sumit a mille fere passibus. in quo videlicet loco situm est oratorium martyris Christi Vincentii nomine dedicatum : ex utraque vero parte fluminis silva densissima, quæ habitationem tantum præstat ferarum, latibulaque latronum. Omnipotens autem Dominus, cui vos famulatum exhibere desideratis, et vos in eodem loco illæsos servabit, et cunctis iter agentibus a timore latronum pacatum atque securum constituet, nec non et cerasis, dumis ac sentibus, lignis fructiferis abundare faciet. Ita, ait, filii et in eodem loco sine metu cujuscumque permanere. C

AUCTORE J. P.

Hos Pater ire monet, loca monstrat pervia nullis,
Arboribus multis, quæ comant flumina, pulcris,
Montibus, et ventis, nivibus sunt frigida mœstis.

Eadem, quæ S. Autpertus,

9 His igitur et hujusmodi a rigore obstinationis emolliti, tamquam Christum in Seniore loquentem attendentes, Apostolique dictum recordantes, Nolite quærere, quæ vestra sunt singuli, sed quæ alterius; ab his, quæ cœperant, revocant animos, atque ab eodem benedictione percepta, iter arripiunt, et ad hunc, quem incolimus, perveniunt locum etc. *Hactenus juxta editionem Mabillonii, collata cum Muratorii editione, S. Autpertus, qui in Prologo suo apud Muratorium causam, cur scribat, edicent, manifeste tradit, quod de ipsius ætate dictum est num.* 1 *hujus Appendicis :* Hoc enim, *inquit,* ago non temeritatis ausu impulsus, sed abbatis mei monita secutus, eaque modo stylo prosequor, de quibus adhuc testes exsistunt, qui se hæc ab his (*SS. Paldone, Tasone et Tatone*) audisse confirmant.

narrat etiam scriptor alius illo antiquior.

10 *Porro Vitæ a S. Autperto conscriptæ subjungitur apud laudatum Muratorium Vita altera SS. Paldonis, Tasonis et Tatonis, in qua eadem prorsus, saltem quoad substantiam, de Sancto nostro memorantur, et cujus auctor se suamque ætatem sic indicat in Prologo :* Hæc, quæ dicturus sum, omnia ex ordine retulit mihi Petro presbytero et monacho benignissimus pater, domus abbas meus Taso. *Unde conjicias, eum S. Autperto fuisse anteriorem, cum Taso, ut diximus, obierit certe ante annum* 740, *imo forte ante* 730. *Verum hanc Vitam deinde interpolatam fuisse, evidens fit ex eo, quod priusquam in ea fiat mentio Gisulfi Beneventanorum ducis, de quo biographus noster num.* 19, *referantur nonnulla de unione ac mutua charitate inter Casinenses et Vulturnenses cœnobitas* usque ad tempora Angellarii abbatis *Casinensis, quo nomine abbatem non habuerunt Casinenses, nisi circa annum Christi* 883. E F

A D

DE S. ODGERO DIACONO

RURÆMUNDÆ IN BELGIO

COMMENTARIUS PRÆVIUS

AUCTORE JOANNE BOLLANDO

De Sancti cultu, patria, vita monastica incerta, ætate, gestis et reliquiis.

Sec. VIII. S. Odgerus Martyrologiis inscriptus 10 Septem. colitur Ruræmundæ.

Celebratur 4 *Idus Septembris natalis* S. Odgeri Diaconi et Confessoris, *ut totidem verbis expressum in veteri Ms. Martyrologio ecclesiæ S. Mariæ Ultrajecti : cui congruit Ms. monasterii S. Martini Treviris, Martyrol. excusum Coloniæ anno* 1490, *Hermannus Greven in additionibus ad Usuardum* B *editis anno* 1515 *et* 1521, *Canisius in Martyrol. Germanico, Joannes Molanus in prima editione auctarii sui ad Usuardum : nam in posterioribus ita de eo plenius scribit :* Item S. Otgeri confessoris et diaconi, qui ex Britannia comes peregrinationis fuit sanctis episcopis Wironi et Plechelmo, atque post multa pietatis exercitia, sepulturam accepit in ecclesia Montis Petri juxta Ruræmundam. *Andreas Boeyus noster in Martyrol. Flandrico :* In ecclesia Montis S. Petri, S. Odgerus diaconus et confessor. *Philippus Ferrarius in generali Catalogo :* Ruremundæ in Geldria S. Otgeri Diac. *Utrumque locum expressit Balduinus Willotius noster in Martyrol. Belgico :* In Monte S. Petri et Ruræmondæ colitur S. Otgerus diaconus, socius SS. Wironis et Plechelmi. *Promiscue* Odgerus *et* Otgerus *appellatur, apud Grevenum* Othgerus, *in quodam Ms.* Ogerus.

non in Brabantia : nec Episcopus fuit, aut Sacerdos :

2 *Nescio quid in mentem venerit Thomæ Dempsiero, ut in Menologio Scotico ita scriberet :* In Brabantia Otgeri episcopi, apostoli, Ruræmundæ patroni. *Molanum citat, qui nec Scotum,* C *nec episcopum facit, nec in Brabantia coli scribit. Transiisse quidem verisimile est per Brabantiam, (cui tamen, toti certe quidem, id tunc minime erat nomen) cum in Geldriam venit; forsan et populis quibusdam, qui nunc intra Brabantiam censentur, prædicarit, præsertim inferiori Masegau; at non est in Brabantia Mons S. Petri, ubi habitavit, nedum Ruræmunda, ubi nunc colitur. Sed neque episcopus fuit; ne sacerdos quidem, quamquam id Joannes Wilsonus in posteriori editione Martyrologii Anglicani scripserit, cum in priori* Diaconum *vocasset. Auctor Ms. Florarii, ne erraret, utramque amplexus sententiam est :* Et Otgeri, *inquit,* presbyteri, alias diaconi, et et confessoris, anno salutis 732.

an Scotus fuerit, incertum, verisimilius Anglus :

3 *Fuisse alioquin* natione Scotum *scribit Saussayus in Martyrol. Gallicano hoc ipso die. At Daniel Camerarius lib.* III *de Scotor. pietate ad* 12 *Septembris reposuit : credo, quod alium non haberet Scotum, quo diem illum ornaret. De patria S. Otgeri ambigue loquitur Molanus cap.* VII *Chronici Sanctorum Belgii :* Venerunt quoque ex Scotia, *inquit,* ad Pippinum S. Wiro episcopus, S. Plechelmus episcopus, uterque Romæ ordinatus, et S. Otgerus levita. *Et certe quidem cum Roma in Scotiam reverterentur, eo secum duxisse* Odgerum *videntur, quem et secundæ peregrinationis socium, cum eorum al-* E *terutri præsens adesset, adsciverunt. Alioquin Vita S. Wironis cap.* II *num.* 5 *innuere videtur, Anglum fuisse; ita enim habet :* Beatus quoque Wiro, tali comitante socio, dum partes Anglorum peragraret, divinitus adjungitur Othgerus levita. *Ipsius quoque* Odgeri *Vita sic habet :* Fuit in Britanniæ partibus vir vitæ venerabilis, nomine Odgerus. *Licet enim, quas regiones Scoti in Albione insula Pictique incolebant, veteris quoque Britanniæ pars essent; tamen utrique vel aliunde advenerant, ut Beda aliique scriptores tradunt; vel si Picti inter Aborigines numerandi, vix tamen Bedæ ejusdem tempore et deinceps Britanni habiti, nisi qui eis Fortham ad usque Oceanum Gallicum Romanæ reip. antea subjecti, dein vel immisti Saxonibus, vel ab his in occiduas ejusdem insulæ provincias repulsi fuerant. Ipse Dempsterus Historiæ Ecclesiast. gentis Scotorum lib.* XIV *cap.* CMLXX *ita loquitur :* S. Otgerus an Scotus fuerit, haud facile divinarim, ac multo minus certo affirmarim. *Ast infra addit :* Scotia Romam ivisse idem Molanus affirmavit, Indiculo SS. Belgii pag. 76 et in Chronico eorumdem pag. 89. *Molanus priore loco ita habet :* S. Wiro, episcopus in Scotia electus, F pro consecratione cum Plechelmo et Otgero Romam ivit. *Ac paulo post :* Cum iisdem ex Scotia venit ad Pippinum. *Quod et nos fassi antea sumus. At non dicit Molanus* e Scotia *cum iis Romam ivisse; sed* Wironem in Scotia electum, pro consecratione Romam ivisse cum Plechelmo et Otgero : *nec affirmat eos illi in Scotia tunc adjunctos fuisse. Quæ secundo loco habet Molanus, Chronici nimirum* VII *cap., supra retulimus.*

an monachus fuerit, non omnino constat :

4 *Joannes Wilsonus in* I *editione Martyrol. Anglicani, ait* monachum fuisse in Boreali Angliæ plaga, ubi et natus erat. *In* II *edit. illud de patria omisit : tamen ibi monachum fuisse asseverat. Credibile videtur, haud tamen fortassis omnino certum, ex Angliæ oriundum fuisse : at nihil uspiam occurrit, unde definiri possit, qua ex Angliæ parte exstiterit. Monachum fuisse, et quidem Benedictinum, censent Arnoldus Wion, Benedictus Dorganius a S. Joanne, Hugo Menardus, in sui Ordinis Martyrologiis, Eduardus*

A *Eduardus Maiheu in Tropæis Congregationis Anglicanæ tom.* II, *Gabriel Bucelinus in Menologio Benedictino. Constantinus Ghinius inter Sanctos Canonicos eum recenset. Neutrum liquet. Huic tamen videri potest Vita suffragari num.* 3, *ubi ista leguntur :* Et cum diu dubitaret, quid mallet, aut subjici monasticæ conversationis regulis, aut in eo, quem in monasterio primum puerulus acceperat, habitu permanere finetenus. *Quibus verbis innui videtur, habitu quidem clericali indutum, at non monasticæ conversationis regulis subjectum fuisse. Neque postea mentio fit monasticæ conversationis susceptæ, quam Wironem quoque ac Plechelmum professos esse, non constat, neque qualem in Monte S. Petri congregationem instituerint. Bucelinus* Otgerum S. Wironis sanctitate ac consuetudine captum, seculo renuntiasse *asserit : non probat.*

illius ætas : Vita unde hic edita ; 5 *Ætas* S. Otgeri *ex iis quæ* 8 *Maii ad Vitam S. Wironis, quæque ad S. Plechelmi* 15 *Julii diximus, colligi potest: at non certo definiri, an illis superstes fuerit, an potius ante obierit, qui sacerdotio initiatus non videatur, cum semper Diaconus nominetur : erat alioquin sacerdotii gradus eo tempore, ad fidei pietatisque propagatio-* B *nem, magnam allaturus utilitatem. Nisi, ut alii plures Sancti, ex modestia ac submissione animi eum honorem deprecatus sit. Vitam ejus hic damus ex Ms. codice ecclesiæ S. Martini Ultrajecti, qui nunc assservatur in Carthusia Coloniensi. Quis eam composuerit, in obscuro est. Ex Vita S. Wironis sumpta materia est, verbisque amplificata. Eadem exstat, sed contracta aliquantum, in secunda parte Legendes, ut vocabat Molanus, quæ Coloniæ anno* 1483 *excusa fuit, rursumque Lovanii biennio post.*

an libros scripserit. 6 *Quod Dempsterus ipsum affirmet* scripsisse pro synodo Germanicum librum unum, *solens facit : quippe arbitrari audet, ut alibi sæpius monuimus, non satis decorum fore, si non omnes Scoti Sancti, ut sanctimonia, ita et eruditione ac libris vulgatis celebres exstitisse dicantur. Quid vero pro Germanica synodo scribendum fuit, aut quanam illa? an ea forte, cujus Canones in Concilio Leptinensi approbati?*

Reliquiæ translatæ Ultrajectum : aliquæ Ruræmundam, 7 *Reliquiæ* S. Odgeri, *uti et SS. Wironis ac Plechelmi, cum monasterium* Berg, *sive* Montis S. Petri, *aut* S. Odiliæ, *Hungero antistiti Ultrajectino datum a Lothario rege esset anno* 858, *ut plenius ad S. Wironis Vitam diximus, Ultrajec-* C *tum asportatæ fuerunt, parte tamen earum aliqua in templo Montis S. Odiliæ relicta : et hæ miraculis frequentibus illustratæ, Ruræmundam translatæ una cum Canonicorum collegio fuerunt, inque basi majoris altaris ecclesiæ sancti Spiritus, quæ nunc cathedralis * est, repositæ : et cum mira Numinis providentia, sacrilegis manibus Calvinistarum essent subductæ, inventæ demum sunt anno* 1594, *cum altare instauraretur, et honorifice elevatæ. Memoria illius Inventionis reliquiarum trium illorum Sanctorum, feria tertia post festum sanctissimæ Trinitatis, anniversaria celebritate recolitur, Officio duplici* 2 *classis, ut videre est in Officiis ecclesiæ et diœcesis Ruræmundensis. At quæ Ultrajectum avectæ erant reliquiæ; eas deinde metu Nortmannorum abscondi uspiam oportuit : donec centum post annis Bladricus episcopus, uti et corpora* SS. Isburni, Werenfredi, Odulphi, et Radbodi *decessoris sui,* divina revelatione reperit, *iisque* ecclesiam suam adornavit, *ut narrat Willelmus Heda.*

** deinde cathedralis facta ecclesia S. Christophori.*

Auct. J. Bollando. miracula : 8 *Quæ alia de* S. Otgero *quæri possent, ea ad S. Wironis ac Plechelmi Vitam sunt pertractata, ubi et refellimus, quod in Vita S. Suiberti sub S. Marchelmi nomine, ab ignoto quopiam fabulatore edita, narratur, de synodo Ultrajectensi sub S. Willebrordo habita, cui illi finguntur interfuisse. Agit de* S. Otgeri *sociis, uti alibi relatum, Joannes Gerbrandus a Leidis Chronici Belgici lib.* II *cap.* XVI, *ubi et de ipso hæc scribit:* Similiter et B. Othgerus, levita Christi, in eodem monasterio in magna sanctitate degens, tandem omni virtute plenus, divinisque miraculis clarus, infirmitate corripitur, et terminum vitæ suæ præcognoscens, coram Fratribus suis positus, Sacramentisque Ecclesiæ susceptis, migravit ad Dominum, cum eo, ut promeruit, perenniter gavisurus. Corpus ejus in ecclesia super montem S. Petri prædictum, sepultum est, ubi meritis ejus fiunt plura miracula.

fors aliquæ olim Gruningæ Daventriæ. 9 *Vitæ* S. Otgeri *epitomen exhibet in Natal. SS. Belgii Molanus, itemque Miræus ex citatis antea Officiis ecclesiæ Ruræmundensis, in qua* 10 *Septemb. colitur officio duplici. In diœcesi Ultrajectina, Gruningensi, (mendose apud Ghinium* Grudigensi) *Daventriensi, agitur eo die festum S. Nicolai Tolentinatis, quocum fit* S. Od- E geri *commemoratio. Quod Molanus loco citato scribit ; a Cathedralibus ecclesiis, Ruræmundensi et Gruningensi natalem ejus recoli, quia* utraque eum ut prædicatorem et patronum veneratur ; *equidem Gruningæ aut in vicinia prædicasse, nusquam legi : at nec circa Daventriam. Divinarim potius aliquas ejus reliquias olim Ultrajecto ad urbem illam utramque esse delatas.*

VITA

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. Ecclesiæ Ultrajectinæ.

S. Odgerus probe institutus, virtute adhuc puer conspicuus. Fuit in Britanniæ partibus vir vitæ venerabilis, nomine Odgerus, propagine nobilium patrum, Deo prædestinante, procreatus, meritis tamen et sanctitatis religione nobilior effectus. Parentes vero illius, in annis adolescentiæ tene- F ris suam industriam cognoscentes, tradiderunt eum religiosis Fratribus, ut sacris lectionibus erudiretur studiosius. Tunc sancta Dei concedente gratia, teneros adolescentiæ annos edomabat, spiritualiumque Petrum, quorum se subjugaverat magisterio, perspicaciter imitabatur exempla. Sed inter hæc mira illi inter condiscipulos erat obedientia, infatigabilis inter eventus injuriarum patientia, majorum quam plurimos minorumque caritatis superexcellens officio, jam tamen se velle præfigurabat in opere, quod maturiores expleverant ætate. Tunc vero Dei famuli, qui inibi sub Christi castris servire Rege altissimo erant contenti, cognita bonæ indolis intentione, plus eum coævulis venerabantur. Colebant etiam eum propinqui et pene totius provinciæ vicinitas, omnesque, qui eum noverant, magis suæ mentis industriam venerantes quam parentelæ nobilitatem inspicientes. Cum autem per annorum

A. ANONYMO. EX MSS.

annorum circulos pubetenus cresceret, et viam caritatis sibi inardescere sentiret, et nequaquam animum terrenæ ambitionis voluptatibus subdidisset, sed potius coarctando semetipsum, totius lasciviæ illecebras devitaret; sic in Dei servitio proficiebat, ut cœlesti rore irrigaretur, nec non et litterati perspicue imbueretur arte.

ordinatur diaconus, dignas eo gradu virtutes exercet:

2 Interea Christus Dominus et Salvator noster, qui suos usquequaque glorificat famulos, illius loci antistitis inspiravit cordi, talem meritis præcipuum ecclesiasticis non esse indecorum ordinibus: qui divina dispensante gratia per gradus humiliter ecclesiasticos fecit eum ascendere, donec nutu divino levitici ordinis dignitate sibi condigna fulciri promeruit. Quo suscepto, sanctus Dei Famulus, sancti Spiritus fervore illuminatus, intellexit se arctioribus vinciri vinculis, quo se totum manciparet in Dei servitiis. Quantum in diaconatus officio ministerii se præstiterit, modum pronuntiationis superat. Nam sedulus erat in orationibus, assiduus in lectionibus, in morum honestate compositus, floribus sapientiæ ordinatus, in eleemosynarum dapsilitate largus, in geminæ dilectionis amore, Dei videlicet et proximi, fervidus, in obedientia B promptus, pietate eximius, omnique bonitate præditus. Hujusmodi autem beatus Christi Dei athleta se vallabat munitionibus, et salutiferæ Crucis stigmatibus pro armorum copia armatus, contra omnes ludicri erroris spurcitias dimicare non trepidabat. Cum autem ætatis plenitudinem attingeret, coarctando semetipsum, sæpissime in mentis oculos volvebat, quomodo se implicaret lectionis Evangelicæ feriis.

deliberans de ulteriore statu vitæ, SS. Wironi et Plechelmo peregrinationis se socium jungit.

3 Et cum diu dubitaret, quid mallet, aut subjici monasticæ conversationis regulis, aut in eo, quem in monasterio primum puerulus acceperat, habitu permanere finetenus; innotuit infra suæ habitationis patriam, sacerdotes Christi quoque, pro æternitatis gloria et cœlestis patriæ acquisitione, S. Wironem et Plechelmum æque sanctimoniæ virum, peregrinationem velle suscipere. Quod cum Vir sanctus audiret, multum congaudens in Domino, et illud, quod Evangelicis inseritur præceptis, sedulo revolvens animo, Qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus; tunc subito suis omnibus despectis, ad supradictos Dei famulos conferre se cupiebat, tantorum virorum desiderans instrui disciplinis, et comes C esse peregrinationis. Hoc etiam divinæ pietatis adminiculo annuente peractum est: nam tantæ perfectionis desiderio feliciter anhelans, ad prædignos Dei famulos constanti animo tendit pergere properanter, quærens illos, suæque voluntatis intentionem sibi inventis suppliciter indicans, ac illorum se patrociniis fideliter adjungens, peragendi itineris affatim carus accipitur comes.

mari cum illis illis transmisso; eos sedulo imitatur

4 In summæ Trinitatis nomine fratres coadunati, perennis vitæ præ cordiali amore indesinenter cupidi, corde sollicito Deum exorare, sermonem Evangelicæ lectionis secum adimpleri: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Ille vero, ut miræ erat probitatis, per omnia præfatis placens Dei famulis, ponti littus petebat cum illis, simulque navem ingressi, prospero cursu et secundis velis transierunt stagna maris, usque dum ad optatam beatæ peregrinationis meruerunt pervenire terram. Ibique vita et exemplo eorum doctus, pauper seculo, Deo autem dives, sanctæ religionis propositum prævidendo D exstitit præclarus. Beatus igitur Levita Christi in tantum se mancipavit Dei obsequio, ut per nullam mundanæ inhabitationis ambitionem inclinari videretur magistris. Et cum ita evidenter se ageret, ut suæ voluntatis professio constantissima perspicue claruisset omnibus; solis inhians cœlestium laudum conatibus, lascivis elongari curabat fabularum figmentis, frequentissimeque memorabat dicens: Adjutor meus, tibi psallam, quia Deus susceptor meus, Deus meus, misericordia mea. Cum ceteris quamplurimarum virtutum perfectionibus, hymnis et psalmodiis vacans, vigiliis et orationibus insistens, divinæ majestatis instantiam sequens, Christianæ pietatis misericordiam diligens, inter omnia mundanæ varietatis adversa, magnopere pacificus esse dinoscebatur omnibus: nam patientia est mater omnium virtutum.

simul Pippinum adeunt, a quo montem S. Petri accipiunt:

5 Interea cum præfatis pontificibus Dei Pippinum regem, virum strenuum, Deo amabilem, et omni populo placabilem, adiit; regique inditium adoptionis opponitur, et ob quam caussam peregre profecti essent, depromitur, atque ab eo benigne suscipiuntur. Ibique diu degentes, plus ceteris honorantur. Post multum vero E temporis datur illis a rege præceptum, ut infra sui regni terminum transmitti debuissent ad quemdam locum, Mons-Petri vocatum, quo liberius potuissent Dei ad obsequia prævidere, mundique crimina prorsus aufugere. Beatus igitur levita Christi Otgerus die noctuque incessabiliter scire curabat, ac particeps esse satagebat, quocumque conanime sui priores Dei mysteria pervidereut, et qualiter pro Christi amore prædicando, admonendo, docendo, eleemosynas dando, hominibus prodessent pervigilii diligentia, recordans admonitionis Psalmistæ David: Cum sancto sanctus eris et cum viro innocente innocens eris: horum assidue memor, taliter concordans magistris, ut affatim æqualis meriti crederetur haberi.

sumptis Sacramentis ibi pie moritur, et in ecclesia honorifice sepelitur.

6 Appropinquante autem tempore, quo persolvere debuit universæ carnis debitum, Christoque favente præclara beatæ retributionis præmia accipere; corporeæ molis dissolutione, cœpit infirmari, et artubus totis se sensit nimium relaxari: sed Spiritu sancto se gaudebat confortari, vitæque perennis renumeratione sperabat consolari. Alacriter Dei Servus ibidem commorantibus fecit notum fieri, eum ad F hujus vitæ exitum ocyus accersiri. Grave hoc indicium cunctis exstitit, omnibusque rite peractis Viaticum suscepit, et se Domino commendabat, dicens: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Deinde valedicens Fratribus, feliciter migravit ad Christum, in æterna requie cum beatis Sanctorum animabus sine fine victurus. At vero ad beati Viri exequiarum ministeria non modica tam cleri quam populi tristitia compuncti confluebat turba: et corpus ejus in ecclesiam super præfato Petri monte constructam deportabat, illudque ibidem juxta debitum honorem cum hymnis et psalmodiis sepeliebant. Atque ibi usque in hodiernum diem patrocinia ejus a fidelibus circumquaque habitantibus pro summo honore venerantur: fiunt etiam ibi plurimæ miraculorum virtutes, per merita S. Odgeri confessoris, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et gloriatur Deus per infinita secula. Amen.

APPENDIX

A

APPENDIX

De ecclesia de Berg SS. Wironi, Plechelmo et Odgero consecrata, translatisque in eam illorum Sanctorum reliquiis: ac de distinctione S. Plechelmi ab alio fere synonymo.

J. S.

Post illustratam a Bollando S. Odgeri Vitam,

Habes, *Studiose lector*, *Commentarium Bollandi nostri et Vitam* S. Odgeri *ab ipso ad prelum paratam ab annis fere nonaginta. Sic ad* 8 *Maii S. Wironis et ad* 15 *S. Plechelmi datæ* B *sunt Vitæ, quas simul cum hac illustrandas suscepit Bollandus, quia Sanctorum illorum gesta invicem erant connexa. Porro, licet in scriptis a Bollando nihil mutare, nihil addere aut demere voluerim; omittenda tamen non existimo, quæ post obitum ipsius reperio facta, et ad gloriam posthumam Sanctorum illorum spectantia. Quapropter ea huc brevitur transferam.*

ecclesia de Berg consecrata tribus Patronis, quorum eo translatæ reliquiæ,

2 *Joannes Knippenberg in Historia ecclesiastica Geldriæ lib.* VIII *cap.* IV *ita habet:* Hoc eodem anno (1686) ecclesia de Bergh, cujus supra injecta mentio, ex fidelium oblatis, ac ipsius etiam antitistis, nec non canonicorum liberalitate jam restaurata erat. Hanc episcopus in honorem sanctorum Wironis, Plechelmi et Otgeri (antea sanctos apostolos Petrum et Paulum patronos habuerat) decima mensis Maii hoc anno consecravit, repositis inibi patronorum reliquiis: episcopus quippe quatuor ab ante diebus, canonicis ac parocho de Berg inspectantibus, in ecclesia cathedrali Sanctorum, quos dixi, reliquias divisit etiam minutissimas, ut de singulis etiam patronis sacrum pignus ecclesia recens extructa indubitanter possideret: quibus hunc in modum paratis, communem supplicationem ad diem C duodecimum ejusdem mensis indixit episcopus. Parochiani igitur de Bergh, et qui in confinio erant pastores, indicto die Ruræmundam tendunt, designatas reliquias allaturi, quas in feretro aut capsula decenter locatas in humeros sumunt pastores quatuor, comitante episcopo ac clero Ruræmundano; primarii etiam civitatis viri admodum frequentes lumine agmen sacrum ornabant inter affluentem de vicinia fidelium turmam, atque ita hymnis canticisque per viam laudantes ac benedicentes Deum, sacra pignora in ecclesia de Bergh deponunt; antistes mox primum in ea Sacrum celebrat. Ast ubi ecclesia affluentis populi multitudinem non caperet, concionem sub dio extra illam habere placuit: ea autem fidelium devotio atque Sanctorum merita quam fuerint grata Deo, potenti id miraculo cunctis testatum voluit.

cæca ibidem tunc visum recipit,

3 Erat in vicino pago de Kercken filia æditui, seu custodis, sexennis, Catharina nomine: hæc ante biennium ex morbo orbata visu nulla poterat medicorum opera juvari. Puellæ mater (Afra dicebatur) humano subsidio destituta, religioso affectu ad dictam etiam solemnitatem cum filia accessit, per merita dictorum Sanctorum pro ejus salute remedium quæsitura; et ecce, Deus, qui preces votaque humilium haud spernit, matri, quod petiit, misericorditer concessit. Hæc quippe in ea populi frequentia ac compressione perseverabat in ecclesia, ac post effusas preces jam egredi volenti, Maneamus, inquit, filia, adhuc tantisper, nam videre incipio; quo dicto læta mater ardentius orationi institit, atque ita Sanctorum meritis puella visum recepit, sublato etiam, quem continuum patiebatur, oculorum dolore; quemadmodum hæc a Guilielmo Basel ibidem parocho narrante accepi, idque toti viciniæ innotuit, quod ipsa etiam puella, jam adultior facta, mihi nuper per Kercken transeunti coram parocho suo, domino Smets, asseveravit, eratque claris adeo luminibus, ut ne ullus quidem nævus aut caligo in iis appareret.

AUCTORE J. S.

annus fere millesimus ab obitu illorum Sanctorum celebratus.

4 Cœpit itaque hoc modo locus hactenus neglectus ingenti demum fidelium pietate frequentari, qui zelus dum identidem accresceret, illustrissimus dominus Angelus d'Ongnyes, qui in præsens Ruræmundensi ecclesiæ antistes præest, E jubilæum millesimi anni in eadem ecclesia de Berg anno 1706 ab undecima Julii per octavam celebrari solemniter jussit, obtentis in id a Pontifice Indulgentiis plenariis: nam ante decem sæcula circa idem fere tempus sub principatu Pipini Herstallii eosdem Sanctos inibi fixisse sedem, Annales, et quæ supersunt memoriæ, passim astruunt; erat autem in dicto jubilæo tanta populi affluentia ex vicina etiam ditione Juliacensi, Leodiensi ac nostra Gelriensi, ut non ecclesiam dumtaxat, sed et montem, in quo sita est ecclesia, castrorum instar impleret, qua etiam occasione antistes quinque circiter hominum millia Sacramento Confirmationis munivit. *Hactenus laudatus scriptor.*

Bollandum, qui S. Plechelmum distinguit ab episcopo Casæ Candidæ, impugnat Pagius

5 *Jam vero, cum ad S. Plechelmum non minus spectet hæc appendix, quam ad* S. Odgerum, *lubet et alia quædam de eodem Sancto hic observare. Monuit Sollerius noster in præfatiuncula, die* 15 *Julii ante Commentarium Bollandi de Plechelmo data, qua occasione Vitas SS. Wironis, Plechelmi et* Odgeri *tam cito illustrandas susceperit Bollandus, nimirum quia Pseudo-Marcellinus, cujus fabulas* 1 *Martii in S. Suiberto detexit, aliquot etiam de hisce Sanctis errores invexerat.* F *Addere potuisset Sollerius, alicujus ex erroribus Pseudo-Marcellini patrocinium susceptum esse a Pagio, priusquam impressus esset Bollandi de S. Plechelmo Commentarius, in quo error ille uberius refutatur. Rem expono. Bollandus ad* 21 *Februarii in Commentario de B. Pippino duce num.* 49 *observavit breviter, S. Plechelmum illum, qui prope Ruræmundam diu habitavit et defunctus est, et cui Pippinus Herstallus quandoque conscientiæ maculas exposuisse dicitur, alium esse a Pechthelmo, quem Beda scribit fuisse anno* 731 *Candidæ Casæ episcopum, hacque ratione id probavit:* Nam 17 tunc anni ab obitu Pippini Herstalli effluxerant. *Pagius vero in Critica ad annum* 734 *num.* 4 *recitatis Bollandi verbis hæc subjungit:* Verum vana hæc ratio: Pecthelmus enim 17 et amplius annos Pippino Heristallo superstes esse potuit, et auctores, qui de Pecthe locuti sunt, eum Wironis fuisse socium docent. *Hanc Pagii crisim adoptavit auctor Bataviæ Sacræ pag.* 81 *in Plechelmo. Sed utriusque opinionem*

AUCTORE J. S.

nionem refutavit abunde Bollandus, in Commentario Vitæ S. Plechelmi prævio § 3, *ubi suam sententiam magis exposuit et stabilivit.*

hinc argumentum Bollandi exponitur,

6 *Attamen cum Bollandus tanto minus prævidere potuerit objectionem Pagii, quanto illa ineptior est; vim rationis, quæ* vana *visa est Pagio, paucis exponam, et deinde ad objectiones Pagii respondebo. Bollandus num.* 47 *dixerat, S. Plechelmum cum SS. Wirone et* Odgero, *post prædicatum Evangelium, sedem fixisse ad Ruram flumen* in monte S. Petri, *ut ipse quoque Pagius dicit, qui addit id factum videri circa annum* 700. *Per verba autem* sedem fixerunt, ædificato monasterio, *insinuavit Bollandus, tres illos Sanctos ibidem deinde habitasse usque ob obitum, quemadmodum de singulis certo constat. Itaque quæ præmissa erant a Bollando, æquivalebant huic propositioni:* Plechelmus fuit in Gallia, vivente Pippino Herstallo, ibique mansit usque ad obitum. *Deinde æquivalenter hanc subdit:* Atqui Pechthelmus, de quo loquitur Beda, anno 751, id est, annis septemdecim post mortem Pippini, degebat in Britannia. *Ex quibus sponte fluit hæc conclusio:* Ergo alter ab altero distinguitur: nam idem non fuit simul aut mortuus aut vivens in Gallia Belgica, et vivens in Anglia.

et rationes Pagii refutantur:

7 *Nunc Pagii quoque singula excutiamus.* Pecthelmus, *inquit,* 17 et amplius annos Pippino Heristall superstes esse potuit. *Supponamus id ita esse. At saltem idem non fuit simul in Monte S. Petri ad Ruram, et eodem tempore in Britannia. Deinde verisimile non est, S. Plechelmum annos septemdecim vixisse post Pippinum, cum Vita ipsius num.* 11 *habeat, Montem Petri fuisse donatum a Pippino, quando S. Plechelmus jam erat* senio fessus. *Id Pagius figit* circa annum 700. *Quis igitur credat, virum senio fessum deinde superfuisse ad annos triginta? Redeo ad Pagium:* Et auctores, *inquit,* qui de Pecthelmo locuti sunt, eum Wironis socium fuisse docent. *Hæc dicit Pagius, sed non potuit adducere ullum scriptorem antiquum, qui id habeat. Ex Pseudo-Marcellino fabulis pleno, orta est ea recentiorum opinio. Ipse autem Pagius ad annum* 690 *num.* 3 *agnoscit, fabulas Pseudo-Marcellini refutatas esse in Opere nostro,* variaque errata de SS. Columbano, Ceadvalla, Judoco, Winoco, Aidano, Wirone, Plechelmo aliisque, certis argumentis *manifestata. Bollandi ea laus est, quam Henschenio tribuit, ad* 1 *Martii in S. Suiberto* § 4, *ubi Pechthelmum Candidæ Casæ episcopum similiter a S. Plechelmo distinguit, ita de utroque scribens:* Erat autem hic *(Pecthelmus Candidæ Casæ episcopus)* Anglus, vir doctus, S. Adelmi discipulus, qui et a Bonifacio per litteras nonnumquam consultus legitur. Verum illo senior haud paulo fuit S. Plechelmus, cui, uti et S. Wironi,..... solitus erat Pippinus dux peccata confiteri *etc. Non alias rationes hoc loco affert Bollandus ad distinctionem probandam, et tamen* certis argumentis manifestavit *Pseudo-Marcellini* errata *non modo de aliis Sanctis, sed etiam de Plechelmo, ipso judice Pagio.*

unde Pagius in eum errorem fuerit lapsus, exponitur.

8 *Itaque facile videbit studiosus lector, Pagium sibi non minus contradicere quam Bollando, cum eamdem sententiam uno loco probet, altero improbet. Verum quantum existimo, Bollandum ex mera inscitia oppugnavit, quod non vidisset Vitam S. Plechelmi, ideoque rationem Bollandi non satis perciperet. Nescivit, opinor, S. Plechelmum in Belgio mortuum esse et sepultum : nescivit jam senio fessum fuisse, dum in Monte S. Petri sedem fixit: sed credidit redire potuisse in Angliam, ibique episcopatum administrare et mori. Disputare igitur voluit de controversia, cujus fundamenta ignorabat, quod non vidisset monumenta ad S. Plechelmum spectantia. Hæc paulo prolixius deducere volui, ut studiosus lector intelligat, quam frivolis rationibus subinde impugnata sint scripta Majorum nostrorum a viris etiam magni nominis. Possem plurima id genus exempla adferre : at satis erit, si lector intelligat, non solere nos respondere ad argumenta adversariorum, nisi ubi locus occasionem præbet, aut alia ratio ad id faciendum invitat.*

DE S. EUNUCIO EPISCOPO CONFESSORE

NOVIODUNI IN BELGICA SECUNDA

J. S.

SYLLOGE

Sancti cultus, corporis translationes, episcopatus ejusque tempus.

SEC. VIII ANTE AN. 748. *Memoria Sancti in recentioribus Fastis,*

De S. Eunucio *varii hodie meminerunt recentiores martyrologii, mutato tamen nonnihil nomine: nam* Eunucium *a pluribus quidem nominatum reperio ; sed et* Eunutium, Eunuchium, Enuchium *vel* Ewicichium *apud scriptores Gallos dictum video. Molanus ipsius memoriam in additionibus ad Usuardum sic annuntiat:* Eodem die, sancti Eunucii episcopi Noviomensis et confessoris. *Molanum secuti sunt Ferrarius et Canisius, et e recentissimis Castellanus ac auctor Martyrologii Parisiensis, qui omnes* S. Eunucium *breviter memorant ut episcopum Noviodunensem seu Noviomensem, uti et Saussayus elogio paulo prolixiori. Molanus de eodem agit in Natalibus Sanctorum Belgii ad eumdem hunc diem, ubi observat, eum haberi* in Kalendario Breviarii Noviomensis; sed cum adjectione : NIHIL FIT.

2 *Deinde*

AUCTORE J. S.

A

ejus cultus Noviomi, non Tornaci :

2 *Deinde tamen de* Eunucio *facta est commemoratio, tertiaque lectio de eodem recitata, ut disco ex Breviario Noviomensi, quod impressum est anno* 1630: *in eo enim ad* 10 *Septembris præscribitur Officium trium lectionum de Octava Nativitatis beatissimæ Virginis Mariæ, in quo lectio tertia est de* S. Eunucio *episcopo et confessore, cujus et in primis Vesperis et in Laudibus fit commemoratio. Ex litteris anno* 1670 *ad Papebrochium nostrum datis de eadem commemoratione etiam constat. Guilielmus Gazet in Historia ecclesiastica Belgii pag.* 214 *affirmat, in ecclesia Tornacensi die* 4 *Septembris celebrari Officium* S. Eunucii *ritu semi-duplici. Sammarthani etiam tom.* III *pag.* 812 *ita habent :* S. Eunuchius vel Ewicichius 10 Septembris in hac ecclesia (*Noviomensi*) in Tornacensi die quarto ejusdem mensis illius memoria recolitur. *Verum hi falluntur: nam Cousinus Gazeto posterior in Historia Tornacensi lib.* II, *cap.* XLI *scribit, nullum Tornaci de* S. Eunucio *fieri Officium; nec ego in Breviariis Tornacensibus mentionem de* Eunucio *inveni.*

Corpus Sancti translatum

B

3 *Reliquiæ* S. Eunucii *variis vicibus translatæ sunt. Miræus in Fastis Belgicis ad hunc diem de una translatione hæc scribit :* Caput ejus Radulphus Noviomensis episcopus circa annum 962 transtulit ad monasterium S. Lupi, quod nunc S. Eligii dicitur, extra muros Noviomenses ab eodem Eligio fundatum. *Idem de corpore translato scribit Joannes Cousin, quem laudat Miræus, in Historia Tornacensi lib.* II *cap.* X, *additque illud ibidem suo tempore fuisse servatum. Nescio cur Miræus scripserit* caput, *cum Cousinus, quem laudat,* corpus *translatum asserat. At suspicor memoriæ lapsu id contigisse, præsertim cum etiam Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, Guilielmus Gazet in Historia ecclesiastica Belgii pag.* 251, *Joannes Buzelinus in Annalibus Gallo-Flandricis lib.* III *pag.* 90, *et laudatum supra Breviarium Noviomense de corpore per Radulphum episcopum ad monasterium S. Eligii translato consentiant. Erravit igitur Miræus, et errorem ipsius adoptavit laudandus infra Saussayus, qui etiam* caput *pro corpore habet, quia Miræum, opinor, præ manibus habuit.*

variis vicibus, celebrataque translationis festivitas.

C

4 *Nicolaus de la Haye decanus Noviomensis in litteris ad Papebrochium anno* 1670 *datis de dicta translatione aliisque deinde secutis memoravit sequentia :* Ipsius corpus pluries translatum, scilicet 10 Kalendas Julii ad ecclesiam S. Lupi, quæ etiam S. Eligii nuncupata est, in suburbio Noviomensi : 6 Idus Julii, cujus translationis pari die anniversaria fit solemnitas in cœnobio S. Eligii : demum die 21 Junii an. 1059, quo sacrum illud corpus translatum est per Carolum de Hangest, qui cathedralem ecclesiam et dictum S. Eligii cœnobium simul moderabatur, a minori sacello in templum majus, ac depositum in una capsularum, quæ majori altari innitebantur. *Hactenus de variis corporis translationibus.*

Sanctus episcopus Noviomensis et Tornacensis.

5 *Nunc audiamus, quid de gestis Sancti afferat Saussayus.* Noviomi sancti Eunuchii episcopi et confessoris, qui post Guidonem hujus et Tornacensis ecclesiæ, quæ connexæ erant, gubernacula capessens, piis vitæ institutis et religionis studio indefesso admirabilem se præbuit: testificataque etiam divinis miraculis sanctitate, ad repositam priorum laborum vocatus est remunerationem. Hujus divini Viri cum pignora sacra virtutes magnas ederent, caput *(imo corpus)* venerandum Radulphus episcopus Noviomensis ad monasterium transtulit sancti Lupi, a sancto Eligio fundatum, cujus jam nomine insignitur. *Hactenus Saussayus, cujus dicta de miraculis* S. Eunucii *ex mera conjectura videntur profluere, cum nullibi quidpiam de iis inveniam, nullaque miraculorum mentio fiat in lectione Officii de Sancto. Vix quidem dubito, quin* S. Eunucius *miracula aliqua post mortem patraverit, cum Sanctorum cultus occasione miraculorum soleat inchoari. At nollem asseri similia sine idoneo testimonio.*

aliqui tantum coepiscopum fuisse credunt, sed minus probabiliter :

6 *Quod spectat ad episcopatum Noviomensem et Tornacensem, hic in dubium vocatur a Molano et Miræo. Audiamus priorem, cui alter adhæret :* Nihil aliud, *inquit,* de eo legi, præterquam quod Demochares vigesimo septimo loco inter Noviomenses episcopos, qui simul erant et Tornacenses, Guidonem ponat cum sancto Eunucio. Unde coepiscopus videtur fuisse, non autem primarius dicti loci præsul. *Verum laudatus Cousinus observat, hanc opinionem non esse admodum probabilem, quia* S. Eunucius *in catalogo Ms. Tornacensi, et in altero per Meyerum edito, ponitur solus ut episcopus. Buzelinus jam laudatus de opinione Molani sic loquitur :* Qui dant Eunucium Guidoni socium potius, quam successorem, illi parum mihi placent; quod in contrarium tabulæ ducant, in quibus is post Guidonem pontifex nuncupatur. Hunc insigni virtutum lumine claruisse accipio, et ob singularis vitæ merita Noviomensium Sanctorum catalogo insertum fuisse. *In lectione Officii etiam dicitur fuisse episcopus Noviomensis, atque eum in catalogo Noviomensium episcoporum recensent cum aliis plerisque Sammarthani tom.* III *Galliæ Christianæ pag.* 812 *inter Guidonem et Eliseum. Quare saltem mihi probabilius est, episcopum revera fuisse ecclesiæ Noviomensis et Tornacensis : num etiam apud nos ad caput* XV *Democharis, ubi habet :* Guido cum Enucio, *manu antiqua in margine adscriptum reperio :* Hos separat Ms.

E

obiit seculo VIII *ante an.* 748.

7 *Laudata Officii lectio insinuat ætatem* S. Eunucii *valde esse obscuram. Hoc enim modo inchoatur :* De sancto Eunocio hujus sedis episcopo, quando ei impositus sit, quanto tempore moderatus, quibus rebus nomen sibi fecerit, etsi vix proditum videmus; non est tamen in tanta rerum et temporum densitate nomen ejus et sanctitatis decus obscurum. Hac una laude clarus est : satis est clarus, quia sanctus. *Attamen, quoniam in aliquot catalogis ponitur inter Guidonem et Eliseum, ex ætate Elisei cognita utcumque innotescit ætas* S. Enucii. *Etenim epistola Zachariæ Papæ ad Raginfridum Rotomagensem aliosque Galliæ episcopos, quam Baronius in Annalibus recte recitavit anno* 748, *ut liquet ex epistola ejusdem Zachariæ ad Bonifacium, ibidem a Baronio præmissa, etiam inscripta est* Elisæo Noviomensi episcopo. *Sedebat igitur Elisæus, successor* S. Eunucii *anno* 748, *ita ut mortem* S. Eunucii *figere liceat seculo* VIII *ante annum* 748. *At vicinum magis anni emortualis investigationem aliis relinquimus, donec plus lucis affulgeat. Cointius quidem ad annum* 747 *num.* 25 *ait :* Ad Deum transiit hoc anno sanctus Eunucius quarto Idus Septembris. *At arbitrarias illas definitiones temporum in Cointii Annalibus frequenter reperimus, sed numquam probare possumus.*

F

A D

DE S. COSMA ARCHIEP. AFRICANO

PANORMI IN SICILIA

C. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Memoria in Martyrologiis et scriptoribus Siculis: gesta ex probabilibus conjecturis eruta : patria forte Panormus.

PROBABILIUS ANNO 1160. *S. Cosmæ cultus ex Fastis Siculis :*

B

Octavius Cajetanus e Societate Jesu in suo Martyrologio Siculo, quod in Idea Operis de Vitis Sanctorum Siculorum exhibet, sanctum Præsulem nostrum bis commemorat, videlicet ad diem 10 *Septembris et ad* 10 *Octobris. Priori loco sic habet :* Panhormi, depositio venerabilis episcopi Cosmæ : *posteriori vero sic :* Panhormi, translatio corporis S. Cosmæ episcopi, sub altare in sacellum S. Mariæ, quod est in æde maxima. *Utroque loco laudat Ms. Breviarium Panormitanum. Cajetanum secutus est Philippus Ferrarius ad utrumque diem, et Franciscus Carrera ad* 10 *Septembris, in Pantheo Siculo, ubi illius elogium recitat. Ejusdem pariter cultum agnoscunt Rocchus Pirrus lib.* I *Siciliæ Sacræ, Franciscus Baronius lib.* III *cap.* VIII *de Panormitana majestate, aliique rerum Siculorum scriptores : et laudatus quidem Baronius* Cosmam *inter eos recenset, qui* in Sanctorum numerum relati, non ab ecclesia modo Panormitana, sed ab universo terrarum orbe ea, qua par est, duliæ veneratione percoluntur : *quod tamen non videtur verum esse; cum non appareat, illum extra Panormitanam archidiœcesim, vel saltem extra Siciliam sacris honoribus auctum fuisse. Indubitatum tamen et antiquum esse apud Panormitanos* S. Cosmæ *nostri cultum, ex dicendis constabit. Neque obest, quod priori loco a Cajetano* venerabilis *tantummodo titulo decoretur : id enim vel ipse, vel laudati ab eo Breviarii* C *Ms. auctor fecit, quia is titulus in epitaphio infra referendo adscriptus legitur. Quin et ipse Cajetanus in Animadversionibus ad Vitas Sanctorum Siciliæ ostendit, insignes alios Sanctos sic quoque compellatos fuisse.*

patria, gesta, et mortis genus non ita certa :

2 *Non ita certa sunt Sancti patria, ætas, gesta, sedes episcopalis, mortisque genus et locus. Apud Franciscum Baronium mox citatum perperam legitur :* S. Cosmas, episcopus Panormitanus; *nisi forte vox* Panormitanus *patriam, non episcopalem sedem, designet. Perperam pariter Jacobus Adria in Topographia Mazariæ eumdem* Conum *dixit, interque Panormitanos episcopos numeravit; ut observant laudati Rocchus Pirrus et Cajetanus. Africanum episcopum fuisse apud alios certum est, quamvis de loco episcopatus, mortisque genere non ita conveniat. Cajetanus tom.* II *de Vitis Sanctorum Siciliæ geminam sententiam, nihil ipse definiens, proponit his verbis :* Beatus Cosmas, incertum, cujus sedis in Africa episcopus fuerit, quave in Siciliam ratione delatus advenerit ; incertum item mihi est, an is, ut quidam ex fama tradunt, dum in Africa divinam immolaret Hostiam, ab ethnicis interfectus sit, et corpus exinde Panormum in Siciliam deportatum fuerit ; E an causa religionis (Africana ecclesia a Saracenis, Africam tenentibus, dilacerata) seu metu seu vi pulsus, in Siciliam transgressus, Panormi extremam obierit diem, datumque optimi Antistitis reverentiæ, ut in æde maxima sepeliretur. Obiisse illum 4 Idus Septembris, anno post Christum natum 1160, marmor docet, quod ante sepulcrum ejus fuit. *Similia habet Carrera in Pantheo supra memorato.*

videtur tamen a Rogerio Siciliæ rege

3 *Verum Antoninus Mongitorius in Opusculo Italico, quod* Monumenta vitæ, mortis et antiquissimi cultus S. Cosmæ *inscripsit, annoque* 1737, *occasione ejusdem sacri corporis anno priore elevati edidit, hæc omnia elucidare, nec inaniter, conatus est. In primis pro re minime dubia asserit,* S. Cosmam *circa medium seculi* XII *civitatis* Africæ, *quæ olim munitissima civitas, alias* Aphrodisium *et* Mahadia *et* Almahdia *dicta, sitaque est in ora maris Mediterranei,* 20 *leucis Adrumeto in Ortum distans, archiepiscopum fuisse. Nec vero deest ratio, qua id verisimile reddat. Rogerius, qui in Sicilia id temporis regnabat, vir bellicosus et fortis, minorem Africam aggressus, Tripolim, Africam aliaque oppida feliciter cepit, ut inter alios a Mongitorio laudatos testatur Hugo Falcandus scriptor coævus* F *Historiæ Siciliæ apud Muratorium in Rerum Italicarum scriptoribus tom.* VII *col.* 260, *ubi de Rogerio hæc habet :* Tripolim namque Barbariæ, Africam, Faxum, Capsiam aliasque plurimas Barbarorum civitates multis sibi laboribus ac periculis subjugavit. *Consonat anonymi Casinensis Chronicon in laudata Muratorii collectione tom.* V, *pag.* 142, *in quo legitur ad annum* 1145 rex Rogerius cepit Tripolem ; *rursusque ad annum* 1146 rex Rogerius cepit Africam. *De eadem Rogerii expeditione Africana videri potest Pagius in Critica Baronii ad annum Christi* 1146, *num.* 25, *annumque* 1147, *num.* 26 *et* 27, *ubi monet, pro annis* 1145 *et* 1146 *substituendos* 1146 *et* 1147. *Mongitorius tamen, laudans Augustinum Inveges, civitatem Africam anno primum* 1150 *captam putat, nescio, qua ductus ratione : verum id anno* 1147 *potius illigandum esse, ex laudato Pagio colligimus.*

4 *Existimat porro Mongitorius,* S. Cosmam *hac*

A *circa medium sec.* XII *episcopus in Africam missus esse,*

hac occasione civitatis Africæ episcopum creatum esse. Et sane omnino verisimile est, aliquem ea dignitate insignitum in recens subactas infidelium terras a Christiano rege Rogerio missum fuisse. Ut autem hunc Cosmam *credamus, suadet vetus inscriptio, marmoreæ tabulæ sepulcrali litteris Gothicis incisa, prout eam infra exhibemus, estque hujusmodi :* In hac tumba jacet Cosmas venerabilis archiepiscopus Africanus, anno Dominicæ Incarnationis 1160, Indictione nona mense Septembris die 10. *Favet, inquam, hæc inscriptio : nam cum* Cosmas *ille* archiepiscopus Africanus *hic dicatur, et adjectum tempus, quod emortuale fuisse apparet, rerum eventui optime cohæreat ; omnino quoque verisimile est, hunc ipsum esse, quem recens subjugatæ ditioni a Rogerio episcopum datum fuisse credibile est.*

eaque a Saracenis capta,

5 *Pagius enim in Critica Baronii ad annum* 1159, *num.* 18 *et* 19 *refert, Abdelmumen Almohadum imperatorum seu principem, regnante apud Siculos Willelmo, qui Rogerio patri successerat, capto Tuneto, Almahdiam sive Africam obsedisse; cumque eam vix expugnabilem cerneret, relictis, quæ illam terra marique coangustarent copiis, reliqua Siculorum in Africa oppida subjugasse,* B *tandemque Africanæ urbis præsidiarios, rei frumentariæ inopia ad extrema redactos, eam quoque urbem Abdelmumi tradidisse, pactos tamen, ut sibi reliquisque incolis in Siciliam reverti liceret. Pluribus hæc narrant Romualdus Salernitanus in Chronico, Hugo Falcandus in Historia Sicula, et Fazellus de Rebus Siculis lib.* VII, *cap.* IV *posterioris decadis, sed sine anno : at laudatus Pagius ex Noveirio ostendit, urbem illam hostibus traditam fuisse* 21 *Januarii anno* 1160, *quem annum pariter notat Casinensis anonymi Chronicon his verbis :* Anno 1160 Masemuti ceperunt Africam.

Panormum appulisse, ibique mortuus esse.

6 *Ex his sane recte intelligitur, qua occasione* Archiepiscopus Africanus *anno* 1160 *Panormi defungi potuerit, quemadmodum ex epitaphio habemus. Potuit scilicet cum præsidiariis reliquisque urbis Africæ Christianis incolis eo ipso anno Panormum appulisse, ibidemque post paucos menses mortem oppetere, quam toleratæ in obsessa urbe molestiæ, dolorque ex Christianæ religionis in Africa damno conceptus forsitan maturarunt. Hæc, inquam, omnia admodum verisimile faciunt,* S. Cosmam *nostrum non diu post annum* 1146 *a Siciliæ rege Rogerio in subactam Africæ partem* C *episcopum missum esse, indeque anno* 1160 *in Siciliam reversum, Panormi obiisse : nisi quis contendere velit, in laudato epitaphio tempus translati in tumbam sacri corporis, non obitus designari. At præterquam quod id gratis assereretur, Mongitorius veteris cujusdam instrumenti meminit, in quo eum Panormum ex Africa reversum dici asseverat. Juverit ipsa Mongitorii verba ex Italico Latine hic subtexuisse.*

ubi etiam ejus sacra supellex servata fuit :

7 Tum *(amissa Africa)* sanctus archiepiscopus Cosmas una cum omnibus urbis Africæ Christianis incolis Panormum reversus est. Quamquam autem id ab auctoribus expresse non tradatur, clare tamen colligitur ex quadam charta archivii capituli S. Petri in regali palatio Panormitano, in qua legitur, ecclesiasticam Sancti supellectilem, post ejusdem mortem, quæ in annum 1160 incidit, sequestro depositam et post 65 annos ab obitu, anno 1225 donatam fuisse prædicto sacello regali ; in ea autem donatione expresse dicitur esse supellex civitatis Africæ, allata ab archiepiscopo Cosma, dum ab infidelibus pulsus, Panormum advenit. Idem nobis confirmatur a D. Roccho Pirro, qui cum dicti regalis sacelli canonicus esset, chartam illam in manibus habuit, scripsitque de Nicolao Cantore anno 1225 : « Huic Nicolao fuere assi- « gnata omnia bona ecclesiæ cathedralis et « S. Nicolai Africæ, cum archiepiscopus Africæ « Cosmas, una cum bonis suæ ecclesiæ Panor- « mum venit, ut a Saracenorum tyrannide aufu- « geret. Ex tabulis ecclesiæ sancti Petri ». Et vero illorum bonorum elenchus in pergameno servatur in eodem archivo, ex quo liquet, ea splendida pretiosaque fuisse. AUCTORE C. S.

Rocchi Pirri error correctus.

8 *Hactenus Mongitorius : verum illa Rocchi Pirri verba sanctum Antistitem nostrum ad seculum* XIII, *quo prædictus Nicolaus floruit, perperam pertrahunt : quare existimo, eum scribere intendisse, Nicolao circa annum* 1225 *assignatam fuisse supellectilem, quam* S. Cosmas *Panormum olim appulsus, ex Africa advexerat. Vellem tamen, ut Mongitorius utrumque instrumentum, quod laudat, produxisset, ut dispicere licuisset, utrum Sanctus ab urbe Africa potius, quam ab Africana ditione, quæ Siculis parebat,* archiepiscopus Africanus *dicatur. Porro ex adductis rationibus parum verisimilis fit ea opinio, quam* E *apud Cajetanum, num.* 2 *relatam, quidam ex fama tradunt ; videlicet Sanctum nostrum cum divinam Hostiam in Africa immolaret, ab ethnicis interfectum fuisse ; præsertim cum de martyrio vetus sepulcri inscriptio altum sileat, nec ullum aliud instrumentum laudetur, quod de eo meminerit.*

Rationes, ob quas patria Panormitanus,

9 *Haud ita certa sunt, quæ de* S. Cosmæ *patria a nonnullis traduntur. Panormitanum fuisse censent varii a Mongitorio citati ; et ipse quoque, etsi fateatur, id sibi certo non constare, colligi tamen putat ex quibusdam conjecturis, quas ex eodem subnectimus.* Cum, *inquit,* Africæ archiepiscopus electus fuerit a rege Rogerio, qui Panormi regiam habebat, cumque post occupatam ab infidelibus Africam Panormum redierit, Panormique vita functus sit, nec alibi quam in urbe Panormitana ullum ipsius cultus vestigium occurrat, indicia sunt, quæ ipsius in hac urbe nativitatem faciunt verisimilem. Quare ob hæc forsitan aliave momenta inducti sunt Franciscus Baronius de Majestate lib. III, cap. VIII, Augustinus Inveges in Apparatu Panormi sacræ, D. Vincentius Auria in Crucifixo, et P. Joannes Amatus de Principe templo, ut eum Panormitanum dicerent. F Insuper quædam illius imago paulo minus ab uno retro seculo picta in ecclesia parœciali S. Nicolai la Kalsa diserte ostendit illum fuisse Panormitanum. In hujus ecclesiæ media porticu et angulis, qui inter arcus intercedunt, Panormitani Sancti depicti visuntur, et in eo quidem, qui secundum inter tertiumque arcum medius est, S. Cosmas in habitu pontificali depictus cernitur, dextera pedum pastorale tenens, cum hac subscriptione : S. COSMAS PAN. Quam ob rem credamus necesse est, eum militiæ ecclesiasticæ adscriptum, iis virtutibus ornatum vixisse, quæ eum in ecclesiastico statu cunctis venerabilem reddiderint et Rogerii regis, qui tum in Sicilia dominabatur, gratiam ipsi conciliarint.

creditur,

10 *Hæc sunt Mongitorii argumenta, quibus sanctum Antistitem Panormitanis addere conatur, quæque breviter examinanda sunt. Et primum quidem ex argumentis mihi omnino debile apparet : etenim licet pro certo haberemus, quod admodum*

AUCTORE C. S.

admodum probabile diximus, S. Cosmam *a Rogerio rege, Panormi regiam tenente, subjugatæ Africanæ ditioni episcopum datum fuisse; non video, cur Panormi potius, quam in alio Siciliæ oppido vel vico natus dicendus sit; cum sancti Viri fama, ex quolibet regni Siculi loco fuisset oriundus, vel ubicumque in Sicilia degeret, Rogerium inducere potuerit, ut eum præ ceteris ad id muneris promoveret. Nec plus evincunt reliqua, quæ de Sancti in urbem Panormitanam ex Africa adventu, obituque ac cultu ibidem, nec alibi, antiquitus vigente subjecit. Nam quis neget, potuisse Sanctum multis aliis de causis, capta a Saracenis ipsius sede episcopali, vel a rege Willelmo, Rogerii filio, Panormum accersi, vel eo sponte contendere, ibidemque paulo post mori, quamvis in ea urbe minime natus fuisset?*

exponuntur.

11 *Quod autem sola Panormus eumdem antiquitus coluisse legatur, fieri id potuit ob mortem ibidem obitam, corporisque sepulturam; quemadmodum centenis in locis varii Sancti ob delatas eo reliquias honorantur. Pictura denique, de qua meminit Mongitorius, docet quidem, quæ fuerit seculo* XVII *quorumdam Panormitanorum de Sancti patria opinio; sed eam non probat, cum* B *ipsius vetustas idonea non sit ad persuadendum. Quare cum alia in alterutram partem argumenta non suppetant,* S. Cosmæ *patriam in dubio relinquo, paratus eum Panormitanum dicere, ubi eruditi certiora pro hac opinione momenta produxerint. Ceterum dolendum hujus sancti Præsulis gesta usque adeo obliterata esse, ut præter ea, quæ ex probabilibus conjecturis hucusque deduximus, de iis nihil habeamus.*

§ II. Antiqua Sancti apud Panormitanos veneratio: veteres sepulcri inscriptiones, et corporis translationes: cultus pene intermissus: inspectio reliquiarum non sine prodigio.

C

Sancti antiquus Panormi cultus

De *antiqua* S. Cosmæ *apud Panormitanos veneratione hæc scribit P. Octavius Cajetanus in Vitis Sanctorum Siciliæ tom.* II, *pag.* 144 *et sequenti:* Sane demortuo Cosmæ divinos honores olim tributos, satis constat. Nam corpus ejus sub altare conditum, quem virorum sanctorum honorem exstitisse scimus, superioribus temporibus in veneratione fuit. A fronte altaris crates e ferro, ad quas pendens lampas ardebat: illic fundebantur a fidelibus preces, et oscula cratibus, ubi oraverant, pie dabantur, per quas mira cum fide pulvis e sepulchro sumebatur ab ægrotis, qui morbosis frigoribus corripiebantur. At vetus ara, sub quam Cosmæ episcopi corpus antea condebatur, uni columnarum innixa stetit in ecclesiæ gremio: crediderim eo translatum 6 Idus Octobris, Christi anno 1369, seu ex Africa, si Cosmas illic ferro exstinctus, seu ex loco, si miti obitu Panormi excessit, in quo primum humaverant, cum miraculis inclaresceret.

13 *Deinde subjicit geminam inscriptionem, quam infra exhibebimus, ac mox prosequitur.* Ex hoc altari rursus B. Cosmæ corpus in sacellum, cui nomen sancta Maria, translatum a Cæsare Marullo, archiepiscopo Panormitano, qui ædis elegantiæ studiosus altaria ad columnas demoliri jussit, sacellaque a læva ecclesiæ ædificanda curavit. *In animadversionibus quoque pag.* 58 *sic ait:* Exstant antiquæ sanctitatis et B. Cosmæ cultus excepti testes jurati a notario Antonino Camalio, auctoritate jussuque Didaci Aedi archiepiscopi Panormitani, anno Domini 1598, 6 Idus Octobris, quod instante me factum. Vehementer enim angebar, pene extinctam Viri clarissimi memoriam, quam majores nostri insignibus officiis percoluissent: nam orare ad ejus sepulchrum, accendere faces ac lampades, exosculari saxum illud beatum, in quo condebatur, operari sacris, ac precibus invocare ejus nomen. Jam vero antiquis temporibus in ecclesia Panormitana Cosmæ episcopi festus dies peragebatur 4 Idus Septembris, ad quem diem in antiquo Breviario Ms. ecclesiæ Panormitanæ, in præfixo Sanctorum Kalendario ita scriptum est: IN URBE PANORMO, COSMÆ EPISCOPI. Intermissus est festus in ea ecclesia dies, posteaquam Breviarium Romanum jussu Pii PP. V servari cœptum. *Hactenus Cajetanus.*

D *probatur ex Octavio Cajetano,*

E

et Antonino Mongitorio.

14 *Hisce omnibus consonat Mongitorius in laudatis Monumentis, in quibus fol.* 19 *pro lectione Officii ac Missæ præter Breviarium Ms., quod ex antiquiore anni* 1452, *quodque Simeonis de Bononia fuerat, descriptum ait, citat Kalendarium quoddam Breviario in folio ecclesiæ Panormitanæ olim præfixum, litteris Gothicis exaratum a tribus circiter, ut opinatur, seculis. Quamquam vero ob Bullam S. Pii V, qua Romani Breviarii usus præceptus est,* S. Cosmæ *Officium recitari cessarit, ostendit tamen Mongitorius, ejusdem propterea cultum minime abolitum fuisse. In hunc finem meminit de quodam beneficio simplici anno* 1526 *die* 5 *Aprilis per Jacobum la Liarda Panormitanum fundato, cum onere unius Missæ singulis hebdomadis celebrandæ* in altari *(verba fundatoris sunt)* S. Cosmi in majori Panormitana ecclesia: *atque hoc beneficium anno, quo scribebat,* 1737 *sine interrupta beneficiatorum serie etiam perseverasse ostendit. Præterea addit testimonium Vincentii Velardo canonici Panormitani, qui anno* 1599 *interposito jurejurando testatus est,* sacerdotem Leonardum la Liarda in dicto altari Missam ad honorem dicti B. Cosmæ celebrasse, *seu celebrare soluisse.* F

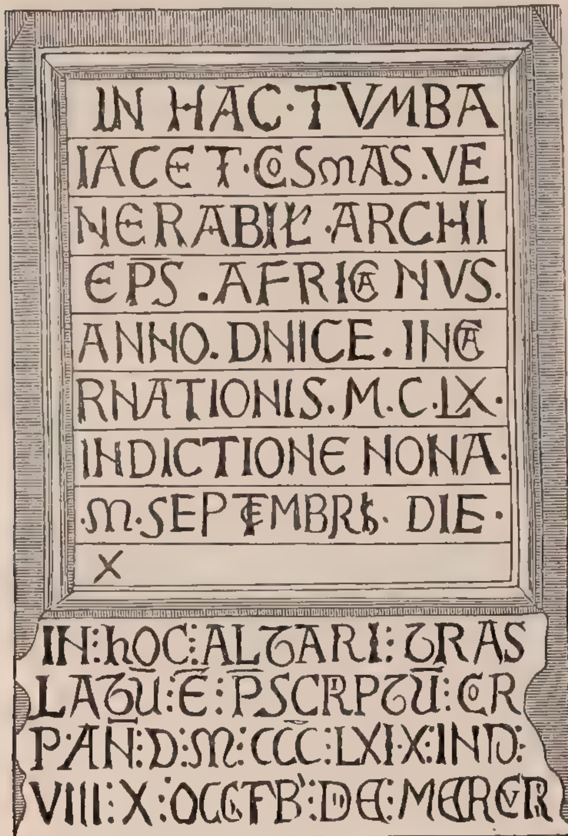
Exhibetur duplex sepulcri

15 *Ut cetera, quæ ad Sancti cultum spectant, ordinatius exsequamur, ab ejusdem sepultura ordiendum est. Sæpe laudatus Mongitorius marmoream tabulam seu lapidem sepulcralem, quæ etiamnum Panormi in principe templo servatur, æri incisam exhibet. Hujus medium occupat duplex inscriptio. Hinc et inde vero SS. Petri et Pauli et utrique adstantis angeli effigies eidem saxo insculptæ sunt. Ego solas epigraphas ex Mongitorii typo, nonnihil tamen contracto, a chalcographo nostro cælandas commentarioque inserendas curavi. In priori inscriptione emortuale tempus notari putamus; nam licet id non exprimatur, omnino tamen verisimile est ex iis, quæ præcedenti § disseruimus: altera translationis annum exhibet. Ex Indictione, quæ nona adscribitur, collige Constantinopolitanam, quæ a* 1 *Septembris incipiebat, quamque in Italia in usu fuisse ostendit Cangius in Glossario, ibidem*

A *ibidem tum etiam non insolitam fuisse. Collige secundo, errorem obrepsisse Georgio Gualthero, vel certe ejus editori, dum in Tabulis inscriptionum Sicularum apud Joannem Graevium Thesauri antiquitatum Siciliæ vol.* VII, *col.* 1215 *hoc epitaphium referens, pro anno* 1160 *scripsit* 1109, *littera* L *in* I *commutata.*

inscriptio: Pirri de hoc epitaphio

16 *Hisce observatis, ipsam sepulcralem tabulam, prout ea apud laudatum Mongitorium exstat, et a chalcographo nostro incisa est, exhibeo, prætermissis tamen, ut monui, quæ ad ornatum utrimque adsunt, Sanctorum statuis. In quo*

templo primum humatum fuerit sancti Antistitis corpus, ignorari ait Mongitorius; putat tamen, illud altero post obitum mense, miraculis clarum ab Hugone archiepiscopo Panormitano in cathedralem ecclesiam illatum fuisse, tumque incisum sepulcrali marmori epitaphium: In hac

C tumba *etc. Pro hac sententia laudat Rocchum Pirrum, qui in Sicilia sacra Notitia* 1, *lib.* I *Thesauri mox citati vol.* II, *col.* 76 § 9 *hæc scripsit:* Eadem quoque religione Hugo beati Cosmæ Africani archipræsulis cadaver sacrum (quem tamen Conum, eumque Panormitanum archiepiscopum putabat Adria) honorifice in cathedrali templo condidit 10 Octobris, post mensem ab ilius obitu.

sententia: corpus

17 *Unde hæc Rocchus Pirrus didicerit ignoro: at multum vereor, ne translationem, quam secunda inscriptio die quidem* 10 *Octobris, sed anni* 1369, *id est ducentis et novem post Sancti mortem annis, factam docet, ad annum* 1160, *primumque ab obitu mensem ex errore retulerit. Hanc suspicionem movet mihi ipse Rocchus, eo quod posteriorem translationem ignorasse videatur, tum quia de ea nusquam meminit, tum quod priorem dumtaxat inscriptionem ex Georgio Gualthero, correcto tamen, qui in annum irrepserit, errore, recenseat; de altera altum sileat. Itaque cum ipsi de translatione die* 10 *Octobris facta aliunde constaret, persuasisse sibi potuit, eam eodem, quo* Cosmas *obierat, anno contigisse. Porro si sacrum istud pignus in ecclesia cathedrali re vera primum humatum, vel uno post mense eo translatum fuerit, credibile est, illud anno* 1185, *quo prædicta ecclesia, teste Mongitorio, solo æquata est, ut nova conderetur, in alio seu templo seu sacello decenter depositum fuisse.*

AUCTORE C. S.

anno 1369 *sub quadam ara depositum est:*

18 *Utut est, constat ex secunda inscriptione, quam supra exhibuimus, sancti Antistitis corpus anno* 1369 *die* 10 *Octobris sub quadam ara in metropolitana ecclesia honorifice conditum et a fidelibus pie cultum fuisse, sive eo ex eltero templo, sive ex alio ejusdem ecclesiæ loco tum fuerit translatum. Exstant apud Mongitorium pag.* 23 *quatuor oculatorum testium de hac ara relationes, quas die* 16 *Novembris anni* 1599, *ut ipse habet, vel* 10 *Octobris anni* 1598, *prout vult Cajetanus in Animadversionibus, archiepiscopus Didacus Aedus per Antoninum Camalium notarium, instante Cajetano, excipi jussit, quæque in archiepiscopali archivo asservantur. Ex hisce unam ad prædictorum fidem faciendam, Mongitorii verbis, sed ex Italico Latinis subjungo.* Dominus E Blasius la Rocca nostræ ecclesiæ beneficiatus, annorum 74, testabatur quod a sexaginta retro annis, quo tempore a clericatu servivit ecclesiæ, inter cetera altaria viderit altare S. Cosmæ, innixum columnis, quodque sub eo fuerint crates, retro quas collocatum erat Sancti corpus, ante vero lampas ardebat; quodque coleretur adoraretur que a fidelibus, qui crates osculabantur, honorando illum ut Sanctum; quodque deinde translatum fuerit in sacellum Sanguinis Christi, positumque sub altari ejusdem sacelli cum quodam marmore inscripto. *Similia testati sunt Petrus Visconte commissarius curiæ archiepiscopalis, Andreas Fontana, archiepiscopalis curiæ delegatus, Andreas Fontana Beneficiatus et Vincentiui Velardo ejusdem ecclesiæ canonicus.*

unde an. 1580 *ad aliud altare delatum est,*

19 *Altera translatio, cujus Blasius la Rocca mox meminit, contigit anno* 1580, *quo simul cum sacro pignore ea ara submota est; qua de re sic scribit Cajetanus:* Ex hoc altari rursum B. Cosmæ corpus in sacellum, cui nomen Sancta Maria, translatum a Cæsare Murullo, archiepiscopo Panormitano, qui ædis elegantiæ studiosus altaria ad columnas demoliri jussit, sacellaque a læva ecclesiæ ædificanda curavit. *Eadem habet Mongitorius, qui et locum, in quo tum depositum* F *est, explicat his verbis:* Reliquiæ ipsius translatæ fuerunt sub altare sacelli tum Christi sanguini, deinde sanctissimæ Virgini dicati, ex adverso sacelli S. Rosaliæ in sinistro ecclesiæ latere. *In eadem ara usque ad annum* 1736 *asservatæ sunt, ut ex dicendis patebit. Quare oportet, rursum hallucinatum fuisse Rocchum Pirrum, seculi* XVII *scriptorem, dum loco supra citato addit:* Cineres illius in æternitatis spe sub altari hodie divæ Rosaliæ Panormitanæ virgini sacro delitescunt: *nisi forte eadem ara etiam S. Rosaliæ olim fuerit consecrata.*

cultusque pene exstinctus:

20 *Quis fuerit sacri corporis sub eo altari situs, tumbæque compositio, aptius infra dicemus, ubi de ejusdem solemni elevatione agemus: suffecerit hic lectorem monuisse, totam tumbam velo altaris tectam, et pristinas crates, per quas, ut vidimus, Sancti reliquiæ honorabantur, ab ea remotas, fuisse; atque hinc factum puto, ut pristina illa fidelium veneratio paulatim intepuerit imo fere penitus fuerit extincta. Qua de re merito conqueritur*

AUCTORE C. S.

queritur Cajetanus num. 13 *relatus ; qui propterea apud illustrissimum Didacum Aedum archiepiscopum institit, ut jurati testes, de quibus num.* 18 *meminimus, exciperentur, ne sancti Præsulis memoria penitus obliteraretur.*

corpus defossum suavi odore fragrat.

21 *Eodem auctore factum crediderim, quod in Animadversionibus de corporis inspectione scribit his verbis :* In quo sacello *(Beatissimæ Virginis Mariæ)* ante paucos annos B. Cosmæ corpus, jussu illustrisimi et reverendissimi domini D. Joannettini Doriæ, Cardinalis archiepiscopi Panormitani, me præsente, defossum est. Visa et contrectata a me sanctissimi episcopi Cosmæ ossa, candida quidem illa et ordinariis paulo majora, quæ statim atque detecta sunt, suavissimum odorem, sanctitatis testimonium, exhalare ac replere sacellum, omnium cum admiratione et voluptate maxima cœpere. *Quo anno hoc contigerit, non exprimit Cajetanus ; at Mongitorius pag.* 14 *observat, id inter annum* 1609, *quo Joannettinus Doria ad archiepiscopatum evectus est, annumque* 1620, *quo Cajetanus obiit, fieri debuisse.*

B

§ III. Corpus solemniter exhumatur : sepulcri situs et compositio ; sacrocrum ossium recensio.

Illustrissimus D. Josephus Stella,

J*acuerant annis circiter* 156 *sub prædicta beatissimæ Virginis ara sacræ Antistitis exuviæ, cum tandem anno* 1736 *magno cum splendore ac pompa elevatæ sunt, cultusque pene exstinctus, solemniter et cum fœnore resuscitatus est. Elevationem hanc Antoninus Mongitorius rei gestæ oculatis testis, Opusculo sæpe laudato exposuit, additis instrumentis authenticis, quibus sua dicta confirmaret. Elevando occasionem dedit* S. Cosmæ *Officium, quod anno postero, videlicet* 1737, *Panormitano Breviario inserendum erat secundum* C *indultum Gregorii XIII, qui Bulla Romæ data die* 30 *Decembris anni* 1573 *Hispaniarum ecclesiis, quæque illi regno suberant, recitationem Officii de Sanctis suis concesserat. Hinc illustrissimo ac reverendissimo domino Josepho Stella, ecclesiæ cathedralis archidiacono ac tum temporis, sede vacante, vicario generali, totique capitulo ingens injectum est desiderium* S. Cosmæ *reliquias lustrandi, easque e latebris eductas pristinæ venerationi restituendi.*

supplicante Capitulo Panormitano,

23 *Id itaque Die* 27 *Novembris ejusdem anni* 1736 *aggressus est, et ad finem perduxit, quemadmodum liquet ex instrumentis a Mongitorio editis, quorum aliqua, ex quibus rei gestæ modum lector simul intelliget, subjungo.* Die vigesimo septimo Novembris, 15 Indictione 1736. Ex quo veniens ad notitiam reverendissimi Capituli sanctæ metropolitanæ ecclesiæ, hujus Siciliæ regni primariæ, quod in venerabili altare sub titulo Immaculatæ Conceptionis, intus dictam metropolitanam ecclesiam et subtus planitiem dicti altaris, reperiebatur sacrum corpus sancti Cosmæ Panormitani, archiepiscopi Africani ; supplicavit illustrissimo et reverendissimo domo, S. T. D. archidiacono D. Josepho Stella V. G. C. S. V., pro deshumatione dicti sacri corporis a dicto loco, ad effectum, * meliorem adorationem et fidelium venerationem haberet. D

* adde ut

sepulcrum solemniter aperiri

24 Ideo præfatus reverendus dominus de Stella vicarius generalis capitularis, conferens se super loco in dicta venerabili cappella Immaculatæ Conceptionis, una cum Sp. et adm. RR. canonico S. T. D. D. Laurentio Migliaccio advocato fiscali ejus tribunalis, canonico D. Mariano Maurigi cancellario, canonico D. Antonino Mongitore, canonico D. Xaverio Amico, canonico D. Francisco Ricordo, canonico D. Francisco Testa, canonico theologali S. T. doct. D. Ignatio Spia, et canonico penitenziario doct. D. Jacobo Longo, ac rev. primo terminatore et cæremoniarum magistro D. Carolo Gandolfo, beneficiato D. Gismundo Russo Submaragmerio, Magn. D. Francisco Santanna proc. fiscali, et me infrascripto D. Joseph Xiacca promagistro notario dicti tribunalis, ordinavit magistris fabris murariis illic existentibus, quod E tollatur primus lapis marmoreus in fundo interiori dicti altaris, ubi erat tumba.

judet, ossaque

25 Et dictus lapis marmoreus et bene et diligenter observatus a prædictis rev. canonicis, aliisque personis ecclesiasticis assistentibus, inventus fuit modo infrascripto ; videlicet : a dextris celatus divus Paulus Apostolus, tenens dextera pallium ante pectus, et læva gladium : a sinistris divus Petrus Apostolus, dextera benedicens, læva tenens claves ; et cum infrascripta inscriptione in medio lapidis incisa, tenoris sequentis : In hac tumba jacet Cosmas venerabilis archiepiscopus Africanus anno Dominicæ Incarnationis MCLX, Indictione nona, mense Septembris die 10. Et infra : In hoc altari translatum est præscriptum corpus anno Domini 1369 Indictione 8, 10 Octobris, die Mercurii. Subtus reperti fuere bini lapides petræ, ut dicitur, di S. Maria di Gesu, quibus sublatis, inventum fuit, ut vulgo dicitur, Un intercisato di mattoni, pietra et calcina *(id est concameratio e lateribus, petra et calce)*, ad formam tumbæ bene compositæ. Quo sublato, illico apparuit ipsa tumba prædicta, in qua jacebat totum corpus dissolutum.

a medicis recognita, ad ecclesiæ thesaurum deferri :

26 Et fuit ordinatum a prædicto reverendissimo de Stella V. G. C., quod ossa prædicti F corporis et alia in dicta tumba inventa elevarentur a dicta tumba, et exhibeantur coram dicto reverendissimo domino de Stella V. G. C., et prædictis rev. canonicis aliisque personis ecclesiasticis et officialibus dicti tribunalis ; a quibus facta diligenti recognitione, cum assistentia rev. Sacerdotis Ar. et med. doctoris D. Hieronymi Battaglia et doctoris chir. D. Joachim Parisi, fuit distinctum de membro in membrum : et recognoverunt esse totum integrum corpus ; nec non reperta fuere nonnulla fragmenta tabulæ et clavorum, denotantia, prius fuisse corpus prædictum clausum in arca lignea ; nec non et fragmenta baculi eburnei elaborati. Denique ossa prædicta posita fuere in tribus capsulis ligneis cum gossipio, quibus ligatis cordula rubra, et sigillis reverendissimi capituli et maragmatis signata, fuit ordinatum, quod transferantur in thesauro majoris Panormitanæ ecclesiæ ; ut illico factum est. Unde ad futuram rei memoriam

A memoriam de ordine ipsius reverendissimi de Stella factus est præsens actus.

D. Joseph Xiacca Pro-mag. notarius.

hujus sepulcri situs

27 *In relationibus magistrorum Petri Battaglia et Francisci Benso, fabrorum murariorum, nec non magistrorum Antonini et Balthassaris Lupo, fabrorum lignariorum, qui exhumationi adstiterunt, ipse corporis locus et situs clarius exprimitur, ideoque lectori non ingratum fore autumo, si quædam ex iis huc transferam. Inter reliqua igitur Italice hæc habentur :* Levatum fuit pallium altaris Immaculatæ Conceptionis B. Mariæ, existentis in sinistro latere dictæ metropolitanæ ecclesiæ, quo sublato visebatur tabula marmorea alba, ab antiquissimo tempore cælata figuris et inscriptionibus. Quæ tabula jussu dictæ majoris curiæ archiepiscopalis et coram RR. sacerdotibus DD. Carolo Gandolfo terminatore et DD. Sigismundo Rosso, aliisque personis, a relatoribus refixa et loco suo amota est ; sub ipsa vero inventum est opus cæmentarium, quo per eosdem diruto, apparuit quoddam spatium quatuor palmis latum, quod cornu Evangelii dicti altaris respondebat. *Subduntur inventæ in eo loco Sancti reliquiæ, quas ex medicorum recensione infra enumerabimus, interim* B *reliqua instrumenti accipe.*

et compositio exponitur :

28 Cum deinde prædictum spatium lustrassent prædicti testatores, deprehenderunt, prædictum spatium distincto solo ex rudibus silicibus terraque compacto terminari : ita ut uno consensu omnes judicarent, prædictum spatium non posse longius excurrere. Similiter secundum artis præcepta diligenter inquirentes, experti sunt, prædicti spatii solum pavimento dicti sacelli incumbere, ejusdemque supremam oram sub linea scabelli altaris compleri. Unde colligebant, loculum, in quo asservata fuerant ossa, in eo vacuo, velut in loco singulari et a qualibet alia sepultura diverso, collocatum fuisse. *Hujusque ex laudato instrumento, cui subjungo et aliud, in quo sancti Præsulis reliquiæ a medicis recognitæ Latine enumerantur.*

sacra ossa in eo reperta,

29 Ego infrascriptus sacerdos S. T. et A. M. D. D. Hieronymus Battaglia, medicus physicus ordinarius reverendissimi capituli, et reverendi cleri Panormitanæ metropolitanæ ecclesiæ et hospitalis magni et novi hujus felicis et fidelissimæ urbis Panormi ; nec non ego infrascriptus A. M. D. D. Joachim Parisi, juratam fidem faci- C mus et testamur omnibus et singulis hac litteras inspecturis, qualiter vocati ab illustrissimo et reverendissimo domino, D. Joseph Stella, vicario generali capitulari, sede vocante, pro tribunali sedente, ad revisenda et recognoscenda ossa, servata sub altare Deiparæ Immaculatæ, in una ex cappellis cathedralis ecclesiæ, in urna lignea, cujus in anteriori marmoreo lapide sepulcrali hæc exstat inscriptio : (IN HAC TUMBA JACET COSMAS VENERABILIS ARCHIEPISCOPUS AFRICANUS etc.), accuratissimo inito examine ossium singulatim, infrascripta invenimus ossa corporis, cujus molis textum et qualitas paulo major ordinario visa est.

ex medicorum testimonio et recensione

30 Ossium autem numerus, indoles et nomenclatura, juxta trinam humani corporis regionem distincta methodo ab auctoribus descriptam, hic describitur, videlicet :

Ossa capitis.

Cranium et mandibulæ duæ in duas partes divisæ.

In utraque mandibula molares dentes quatuor, canini duo, incisorius unus.

Os frontis in duas partes notabiles divisum. AUCTORE C. S.

Ossa supercilii duo, duo item insuli.

Ossa thoracis.

Costæ in partes notabiles divisæ numero quadraginta quinque ; aliæ vero in frusta divisæ, quarum tamen una pars mediocris molis, calci, clavo et baculi pastoralis eburnei portioni commixta apparet.

Ex claviculis integra una et quidem sinistra, dextera vero in plures partes bivisa.

Ex spatulis integra una, altera in portiones divisa.

Humerus dexter integer ; sinister vero in duas partes divisus.

Utriusque brachii officina, major et minor, in sex partes divisa.

Digitorum ossa integra decem et octo ; tres partes vero et reliqua in fragmenta et in pulverem redacta.

Ex ossibus dorsi vertebræ integræ undecim ; reliquæ disruptæ et in fragmenta divisæ.

Os sacrum integrum.

Ossa reliquorum artuum.

31 Ischion os dexterum integrum, sinistrum *enumerantur.* vero in septem partes divisum.

Os fœmoris dexterum quasi integrum, sinistrum vero in duas partes æquales divisum. E

Rotula in novem partes divisa.

Ex tybiis una integra, et phystula quasi integra, altera tybia medietate major, et alia phystula in tres partes divisa.

Articuli pedum duodecim integri, reliqui vero in plura fragmenta divisi.

Alia ossa in majora et minora innumerabilia quidem fragmenta divisa, et alia in pulverem redacta : omnia tamen hucusque descripta, ossa albicantia visa sunt.

Præter ossa, baculus pastoralis eburneus sculptus, in innumeras pene portiones divisus adinventus est.

In quorum omnium testimonium has litteras manu nostra subscriptas et proprio sigillo munitas dedimus. Panormi die 27 Novembris, Indict. XV, anno 1736.

† Sac. S. T. et A. M. D. D. Hieronymus Battaglia confirmo, ut supra.

† A. M. doctor, D. Joachim Parisi confirmo, ut supra.

Locus † Sigilli.

Atque hæc quidem die 27 Novembris anni 1736 acta fuere, quando et sacra illa lipsana, tribus F *thecis ligneis inclusa, in thesauro ecclesiæ paulisper deposita sunt, donec cum publica veneratione solemniter elevarentur, ut sequenti § ostendemus.*

§ IV. Sancto ejusque reliquiis pristina veneratio solemniter decreta, delataque : beneficia quædam ejus patrocinio impetrata.

In amplissimo consessu

R*ecognitis, ut supra vidimus,* S. Cosmæ *reliquiis, statuit laudatus illustrissimus Stella, pristinum Sancti cultum resuscitare, ejusdemque sacra*

AUCTORE C. S.

sacra lipsana fidelium veneratione reddere. In hunc finem pios ac eruditos tum e clero, tum ex religiosis Ordinibus viros, uti et duos medicos, qui sacra ossa recensuerant, ad palatium archiepiscopale convocavit. Hi omnes numero septem et sexaginta, quorum nomina recitat Mongitorius, in maximam palatii aulam statuto die convenerunt. Dies is erat 12 *Decembris ejusdem anni, teste Mongitorio : sed in litteris illustrissimi Stellæ a num.* 35 *recitandis, dici videtur, hæc postridie exhumationis, id est, die* 28 *Novembris contigisse. Omnino tamen standum est dictis Mongitorii; quippe qui pag.* 17 *diserte asserit,* paucorum dierum angustiis, *qui inter reliquiarum exhumationem approbationemque, de qua agimus, intercesserant, a se collecta fuisse, quæ pro iisdem approbandis die* 12 *Decembris in eo consessu recitavit. Adde, quod laudatæ illustrissimi litteræ signatæ sint die* 13 *Decembris, postridie scilicet quam in eodem concessu publicus reliquiarum cultus fuerat decretus : ex quo forte capite is error in Stellæ litteras irrepsit : pridie enim quam supplici agmine ad thesaurum denuo reportarentur sacra lipsana, rursum recognita fuere, ut videbimus.*

B *reliquiæ approbantur,*

33 *Conveniendi locus erat amplissima palatii aula, splendide exornata, in eaque erectum erat altare magnifico ornatu multisque cereis conspicuum, juxta quod* S. Cosmæ *reliquias in quadam mensa collocarant. Omnibus ab sua subsellia deductis, reverendus dominus Laurentius Migliaccio, canonicus, sacræ Theologiæ doctor et advocatus fiscalis, illustrissimi mentem exposuit, atque ex antiquo* Cosmæ *cultu contendit, eum pro Sancto canonizato habendum esse, atque adeo publice colendum, ejusdemque reliquias venerationi fidelium merito exponendas esse. Adjecit, nihil hic novi introduci, sed vetustum approbatumque cultum solummodo renovari; quem illustrissimus Stella idcirco coram ipsis publice restaurare decreverat, ut illi populum hac de re edocerent. Post hæc reverendus dominus Antonius Mongitorius dicere jussus, ea quæ de Sancti gestis, antiquoque nec umquam penitus intermisso ipsius cultu collegerat, recitavit; ostenditque insuper, ossa illa, quæ ex S. Mariæ altari extraxerant, ipsas esse* S. Cosmæ *archiepiscopi Africani sacras exuvias et in veneratione habendas esse. Quæ omnia in laudato Opusculo, quo utimur, in lucem dedit.*

C *et pristino cultui restituuntur :*

34 *His peractis, unanimi omnium consensu et acclamatione, publica reliquiarum decreta est veneratio, eæque a medicis denuo recognitæ, ac iisdem thecis duplici sigillo consignatis rursum inclusæ sunt, hymnoque* Te Deum *cum oratione* pro gratiarum actione *inter festivos campanarum minorumque tormentorum bellicorum applausus, concio dimissa est. Postera vero die, quæ erat* 13 *Decembris, prædictæ reliquiæ cum supplice cleri agmine ad ecclesiam metropolitanam ejusque sacrum thesaurum relatæ sunt, donec ampliores sancto Archiepiscopo honores pararentur. Porro ad prædictorum omnium confirmationem subjicio decretum, quod laudatus vicarius generalis Josephus Stella ea occasione edidit, exstatque apud Mongitorium.*

ut probatur

35 Christi nomine invocato. Nos S. T. D. D. Joseph Stella etc. Cum ea sit humanæ conditionis infirmitas, ut etiam debitæ venerationis * cultusque sacer erga Sanctos, qui de sua securi, de nostra etiam vivunt salute solliciti, temporum injuria et irrepente sensim oblivione tepescant, atque inde penitus extinguantur : doluimus certe, ubi primum a piis eruditisque viris accepimus, in nostra metropolitana ecclesia asservari sacrum corpus B. Cosmæ, civis nostri Panormitani et Africani archiepiscopi, quem et probatorum historicorum fide et publicis monumentis, postquam redux ex Africa ob Saracenorum invasionem, hic Panormi in osculo Domini diem clausit extremum anno 1160, nobis liquido demonstrarunt, in nostra cathedrali ecclesia cum sanctitatis honore tumulatum, ibi longo temporum cursu ad anno 1369 in altari, quod tunc temporis ab dexteram majoris ecclesiæ navim situm erat, accensa lampade, populi frequentia, divinis Officiis, quin et beneficii ecclesiastici in ejus honorem institutione cultum, adeoque ut Sanctum votis omnium invocatum : donec anno 1580, destructis ad ecclesiæ ornatum, quæ in dicta navi erant, altaribus, et in cappellas ejusdem ecclesiæ translatis, prædictum sacrum corpus in cappella et sub altari, quod nostris temporibus sub invocatione beatæ Virginis sine labe originali conceptæ colitur, honorifice ad multum temporis jacuit.

* *forte* debita veneratio

D

E *ex decreto illust. Josephi Stella*

36 Nos interim, ubi hæc omnia diligenti consideratione perpendimus, e re nostra nostrique muneris futurum existimavimus, si sacris beati Archipræsulis lypsanis pristinæ fidelium venerationi restitutis honorem illum et cultum qui Sanctis concivibus nostris omni jure debetur, et dudum offusis a principe tenebrarum negligentiæ nebulis fuerat intermissus, cum fœnore solveremus. Dei igitur numine implorato, ut ex ejus vultu nostrum judicium proderet *, nos cum tota nostra archiepiscopali capitulari curia, adhibitis etiam nonnullis ejusdem sacræ metropolitanæ ecclesiæ canonicis, locum invisimus, et fabrorum ope idem, quod per publica documenta indigitatum erat, altare reverenter deteximus, in quo primum marmoreus lapis, hinc et inde beatorum Apostolorum Petri et Pauli imaginibus celatus apparuit, in quo sequentem inscriptionem læti perlegimus : IN HAC TUMBA JACET COSMAS VENERABILIS ARCHIEPISCOPUS AFRICANUS, ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS 1560 INDICTIONE NONA, MENSE SEPTEMB., DIE 10. IN HOC ALTARI TRANSLATUM EST PRÆSCRIPTUM CORPUS ANNO DOMIN: 1369, INDICT. 8, 10 OCTOB., DIE MERCURII.

* *forte* prodiret

F *hac super re edito.*

37 Sublato inde lapide, sacras reliquias, albo colore, prout ab historicis describuntur, et magnitudine humanum fastigium paulum superante conspicuas, eximiorum medicorum testimonio et juramento probatas, venerabundi adoravimus, easque simul cum fragmentis eburnei baculi pastoralis in ligneis thecis gossipio decenter, quoad potuit, involutas reposuimus, nostro capitularis curiæ et cathedralis ecclesiæ sigillis munivimus, donec postridie adhibito plurimorum theologorum consilio, in aula maxima archiepiscopalis palatii, iterum et medicorum testimonio et astantium theologorum approbatione recognitas, audito insuper archiepiscopalis capitularis curiæ nostræ fisci patrono, coram eisdem plurimisque aliis memoratæ ecclesiæ canonicis et nostræ urbis parochis, in plena curia et in forma pro tribunali sedentes, eas esse veras et identicas S. Cosmæ Panormitani archiepiscopi Africani reliquias pronunciavimus, eisque debitum cultum, Missam et Officium juxta morem pristinium restituimus, tandemque ecclesiastico ritu cum hymnis et canticis, clero nostro

A

nostro et capitulo præcedente, in metropolitanam ecclesiam retulimus, fidelium venerationi, populo passim plaudente, reddidimus; sicut vigore præsentium ad perpetuam rei memoriam reddimus, atque iterum, quatenus opus est, prælaudatas sacras reliquias veras et indubitatas esse ejusdem beati Cosmæ, auctoritate ordinaria declaramus; quod in Dei Optimi Maximi gloriam, qui magnificatur in Sanctis suis, et in cœlestis curiæ honorem cessurum, oppido gratulamur. In cujus rei et nostræ declarationis fidem, præsentes fieri jussimus, nostra subscriptione munitas et sigilli, quo utimur, impressione roboratas. Panormi in palatio archiepiscopali die 12 Decembris 1736.

Archid. D. Joseph Stella V. G. C.

Locus † Sigilli.

Sancti cultus Panormi et per ejus diœcesim promotus.

38 *Approbatis elevatisque in hunc modum Sanctis reliquiis, illustrissimus Stella aliique ejusdem cultum diligenter promovere conati sunt. Et primo quidem decretum est, ut sanctus Antistes annuo Officio ac Missa non Panormi modo, sed et per totam illam diœcesim ad diem* 10 *Septembris coleretur. Fundatum quoque est a domina Rosalia Serria beneficium ecclesiasticum simplex, ut vocant, ea lege, ut in ejusdem festa luce quotannis Missa celebraretur. Sed et sacellum, in quo jacuerat, exornare aggressi, minora ossium fragmenta, eorumque ac carnium et vestium cineres, una cum veteris loculi reliquiis in eodem altaris loco decenti in urna recondiderunt, præfixo denuo veteri lapide sepulcrali, auro hinc inde condecorato. Utque fidelium desiderio facerent satis, notabilem sacri corporis portionem, alteri thecæ ligneæ affabre elaboratæ auroque coopertæ inclusam, in ejusdem altaris medio collocarunt, quam subducto velo per crates ferreas argento oblitas, insertamque thecæ crystallum, solemnioribus festis populo venerandam exhiberent. Sancti quoque imaginem habitu pontificali depictam publicæ venerationi exposuere. Tenuit is labor usque ad mensem Martium, cujus die* 29 *anni* 1737 *triduana in eo sacello solemnitas jussu ejusdem vicarii Josephi Stella in* S. Cosmæ *honorem inchoata est: quæ omnia studiosus lector apud laudatum Mongitorium prolixius enarrata reperiet.*

B

Quædam beneficia ejus ope impetrata.

39 *Subjungo denique aliquot seu miracula seu beneficia, quæ* S. Cosmæ *patrocinio id temporis divinitus collata Mongitorius cap.* VI *Italice refert, quæque in Latinum idioma converti.* Hac, *itaque inquit,* occasione inventionis et manifestationis reliquiarum sancti archiepiscopi Cosmæ, dignata est divina Bonitas illius sanctitatem variis miraculis ac beneficiis, ejusdem patrocinio concessis, approbare. Suffecerit mihi aliqua hic retulisse, quæ debita cum diligentia examinata et a variis testibus interposito juramento asserta fuere.

C

Puer ex variolis periclitans,

40 Antonium Ambrosii, Joannis et Antoniæ Ambrosii filium, ætatis duorum annorum et unius mensis, maligni morbilli corripuerant, diligenterque curatus jam convaluerat et pro sano relictus a medico. At postridie, die 5 Decembris anni 1736, acri correptus est febri, quæ eum tam vehementer afflixit, ut clausis oculis decumbens nec comederet nec vocem articulate proferret; unde et intra triduum ad extrema vitæ supremumque pene anhelitum deductus est. Octava ejusdem mensis die, cum medicus, qui eum a morbillis convaluisse opinabatur (quippe quem se melius habentem reliquerat) illum inviseret et contemplaretur, ejusdem matri et circumstantibus prædixit, fore ut nocte proxima certo moreretur. Venam tamen brachii secari mandavit; ex qua sectione nullum æger solatium hausit, nisi quod oculos paululum aperiret, febri interim summopere ingravescente.

AUCTORE C. S.

post admotum ipsi gossipium quod Sancti ossa attigerat,

41 Die 12 ejusdem mensis Pater Onufrius Panormitanus, lector et concionator Minorum observantium, ægri patruus *(vel* avunculus, *Italice enim est* zio, *quæ vox utrumque significat)* audiit ex P. F. Paulo Panormitano, ejusdem Ordinis Religioso, lectore jubilato, unoque e theologis, qui Sancti nostri reliquiarum declarationi adfuerant, eas feliciter inventas atque pro S. Cosmæ reliquiis approbatas fuisse. Quapropter ab eodem Paulo parum gossipii, quod repertas reliquias attigerat, sibi impetravit, vivaque animatus fide ad infirmi nepotis ædes contendit, et pueruli matri aliisque, qui aderant, reliquiarum inventionem enarravit. Deinde Sancti patrocinio confisus tam ipse quam reliqui in genua provoluti, semel Pater, Ave et Gloria Patri recitarunt; ac mox consurgens P. Onufrius infantis ægri frontem signavit, dicens: Dominus noster Jesus Christus per intercessionem et merita S. Cosmæ, episcopi et confessoris, liberet te ab hac infirmitate. Amen.

E

convalescit:

42 Post hæc relicto in infirmi capite gossipio, ad monasterium suum regressus est. Elapso horæ spatio, idem Religiosus patruus ægrum revisens, matrem cum circumstantibus jubilantem, puerum vero ridentem comedentemque, febrim levissimam reperit; deprehendique ex infantis ore ejectum bolum quemdam viridem, minime tamen fœtentem, magnitudinis nucis ordinariæ, sed tam durum, ut ad eum conterendum ligno opus fuerit: ejusque partes intimæ viridis pariter coloris repertæ fuerunt. Reversus eodem die medicus, puerulum omni febre liberum, postridie vero apprime sanum invenit. Ita ad Sancti gloriam in quadam relatione cum juramento testatus est P. Onufrius, judicans prædictum eventum vere miraculosum esse.

alter ab oculi malo, alioque morbo.

43 Dominus Josephus Trischitti, filius D. Joannis et D. Rosaliæ Trischitti, ex quodam oculi malo usque adeo luscus evaserat, ut ante se posita minime discerneret, unumque præ alio apprehenderet. Variolis præterea ac febri correptus erat, et in veternum propendebat. Dominus doctor Joachimus Parisi, unus e medicis, qui, ut diximus, S. Cosmæ nostri reliquiarum examini interfuerunt, parum gossipii, quod Sancti lipsana attigerat, pueri matri donavit; quod ipsa filii capiti oculisque cum viva fide applicavit, et intra duarum horarum spatium puer evigilavit, omni liber tum oculorum infirmitate, tum veterni periculo. Quare prædictus dominus doctor Joachimus Parisi mirabile factum authentica attestatione asseruit.

F

alter a dysenteria liberatur.

44 Ignatius Salamanca dysenteria sanguinea longo tempore conflictatus, cum varia medicamenta inutiliter adhibuisset, audita S. Cosmæ reliquiarum inventione, ad cathedralem ecclesiam se contulit, ibidemque in sacello, ubi fuerant absconditæ, cum viva fide se Sancto commendavit, ac desideratam sanitatem ipsius patrocinio subito recepit.

Maleficia a muliere

45 Onufria la Cava diu fuerat infirma, et licet variis medicamentis pro restauranda valetudine usa fuisset, morbus nihilominus sine ullo solatio eodem in statu pertinax perseverabat. Applicatum ei fuit cum firma fiducia aliquid gossipii, reliquiis

AUCTORE C. S.

reliquiis S. Cosmæ attacti, et evidenti mox signo apparuit, eam a maligno spiritu vexatam fuisse: cujus rei fidem multi fecerunt, qui præsentes adfuerant.

et viro depulsa :

46 Simile quid accidit Paulino Montalto, habitanti in platea di Baida, qui sex continuis mensibus quartana febri vexatus fuerat. Is varia medicamenta frustra adhibuerat : at postquam parum gossipii, quod Sancti ossa contigegerat, ipsi fuerat applicatum, eum obsessum fuisse mox patuit.

gutturis et oculi mala curata.

47 Quatuordecim mensium infantem corripuerat gutturis malum, quo maternum lac sugere prohibebatur, eaque de causa de ejus vita omnes desperabant. Admotum est pueruli collo aliquantum gossipii sancti Cosmæ, moxque impedimentum evanuit, et puer omnimode convaluit. Sacerdos D. Nicolaus lo Giudice, muris morsu in oculo dextero læsus, in evidenti periculo cæcitatis versabatur : cumque medici medicinam adhibere vererentur, tum quia pars læsa multum intumuerat, tum quia valde periculosa erat, commendarunt infirmum sancto Archiepiscopo, parumque gossipii, quod Sancti reliquias attigerat, læso oculo vesperi applicarunt. Postera die melius se habuit, ac intra breve tempus omnino sanatus est. *Plura de hoc sancto Archiepiscopo non reperi.* D

DE B. JOANNE SALERNITANO

CONFESSORE

B ## ORDINIS PRÆDICATORUM E

FLORENTIÆ IN ETRURIA

J. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

Beati cultus qualiscumque probatus : corpus hac die translatum : Vita ejus danda.

Sec. XIII, Beati cultus qualiscumque ex publica sepulcri

Quamquam non invenio B. Joannem Salernitanum, *ut passim a patria vocatur, umquam honoratum fuisse Officio ecclesiastico, nec memoria ipsius Martyrologiis est inserta; cultus tamen publici ea se offerunt indicia, ut inter Beatos Operi nostro inserendum credamus. Primo enim Ughellus in Italia sacra tom.* III *col.* 106 *editionis secundæ testatur, corpus ipsius in ecclesia S. Mariæ Novellæ Ordinis Prædicatorum* summa religione C *jacere* in marmoreo sepulcro, *ibique spectari hanc inscriptionem :* Beati Joannis Salernii hic sunt ossa locata, cujus caput cum multis Divorum reliquiis in sacrario servatur. Hic autem a divo Dominico, Prædicatorum familiæ principe atque auctore, cum duodecim sociis in hanc urbem missus, augustum hoc templum et cœnobium publice ædificatum primus coluit atque instruxit, et gregem antistes rexit, et vita, moribus, præceptis, veraque doctrina, et postremo miraculis fulsit, et Christianam pietatem decoravit.

et reliquiarum veneratione,

2 *Franciscus Orlendius in Orbe sacro et profano part.* II *tom.* II *pag.* 1268 *describens magnificam ecclesiam Sanctæ Mariæ Novellæ, ad propositum nostrum hæc de beato* Joanne *memorat :* Inter aras S. Hyacinthi et Catherinæ Senensis nobili sepulcro marmoreo reconditum est corpus B. Joannis a Salerno, divi Dominici discipuli, ejusdem cœnobii fundatoris, vitæ innocentia, morum integritate, prædicatione divini verbi, operibus ac signis celebris, quem ipse beatissimus patriarcha Dominicus, qui semel iterumque præsentia sua et sacris concionibus Florentiam decoraverat, primum Fratrum suorum præsulem illic instituit, religioso atque immemorabili cultu a fidelibus honoratur : cujus sacrum caput theca inaurata inclusum in sacrario inter alias reliquias Sanctorum asservatum, ad hanc usque diem suavem efflat odorem, uti egomet experimento comperi. *Hæc scriptor nuperrimus, cujus Opera Florentiæ impressa sunt. Præterea Papebrochius noster in Itinerario Ms. referens ea, quæ anno* 1662 *Florentiæ vidit in ecclesia sanctæ Mariæ Novellæ pag.* 208, *eodem fere modo loquitur de cultu* B. Joannis, *quo scribit de cultu B. Villanæ Bottiæ, quæ in eadem ecclesia sepulchrum itidem habet marmoreum, et cujus Vita data est ad* 26 *Augusti. Testatur utriusque sepulchrum ex opposito esse* cum circumsculptis miraculis, *lampademque perpetuo ante sepulchrum ardere :* dieque anniversario, *inquit,* altare exstruitur sacris ibidem faciendis, et exponendis ad publicam venerationem reliquiis capitis, eodem processionaliter deferendi. F

quæ vetusta est, atque ex Beati titulo

3 *Hæc de ardente ante sepulchrum lampade, et de reliquiis capitis ad publicam venerationem exponi solitis, etiam habeo ex litteris Raphaelis Badii, viri doctrina et humanitate insignis, qui seculo præterito degebat Florentiæ in dicto sanctæ Mariæ Novellæ cœnobio. Lampadem vero illam ab aliquot seculis ante Beati sepulchrum arsisse, multaque item votiva donaria eidem*

A *eidem oblata fuisse, patebit ex miraculis in Vita referendis; indeque certo infertur, qualemcumque hunc Beati cultum satis vetustum, satisque notabilem esse, ad titulum* Beati *eidem attribuendum, præsertim cum illo titulo honoratus sit plusquam centum annis ante decretum Urbani VIII, et verisimiliter ab ipso, quo obiit, seculo* XIII. *De ultimo hoc quidem dubitari potest, quia S. Antoninus Hist. part.* III *tit.* XXIII *cap.* X § 5, *etsi* Joannem *numeret inter viros sanctissimos et* miraculis coruscantes, *abstinet tamen a* Beati *titulo, paucis verbis eum sic commemorans:* In conventu sanctæ Mariæ Novellæ Florentiæ frater Joannes de Salerno sepultus, dicti conventus fundator. *Attamen certum est,* Beatum *vocari in Vita per Leandrum Albertum anno* 1517 *edita, et seculo* XV *conscripta; indeque verisimile fit, illum* B. Joannis *titulum longe vetustiorem esse, maxime cum miraculis claruerit in Vita et post mortem, cultuque honoratus sit vetustissimo, ita ut credibile sit S. Antoninum abstinuisse tantum a* Beati *titulo, quod is* Joanni *datus non esset decreto summi Pontificis.*

et corporis translationibus asseritur. B 4 *Præterea constat de corpore translato, idque videtur variis vicibus factum. Razzius in Vitis Santorum et Beatorum Ordinis S. Dominici pag.* 39, *et Marchesius in Diario Dominicano ad* 18 *Februarii affirmant, corpus* B. Joannis *anno* 1571, *die* 18 *Februarii translatum esse ad honorificentius sepulcrum. Papebrochius noster ex codice Ms. Strozziano de alia, ut videtur, translatione verba Italica exscripsit, quæ reddo Latina:* Die 10 Septembris anni 1569 translata sunt ossa beati Joannis Salernitani, fundatoris hujus conventus. *Dubitari potest, utrum unica an gemina sit translatio illa, cum diei et anni diversitas innuat, geminam fuisse: contra vero temporis brevitas, quæ utrique interfuit, erroris suspicionem ingerat, magisque suadeat unicam translationem ad diversa tempora relatam esse a scriptoribus. At cum anno* 1569 *altaria et sepulcra Beatorum in ecclesia S. Mariæ Novellæ innovata sint, sacraque ossa tum delata sint ad sacrarium, ut honorificentiori sepulcro deinde reconderentur, sicut narravi ad* 26 *Augusti in B. Villana Bottia num.* 5, *existimo ossa ad sacrarium delata esse* 10 *Septembris anni* 1569, *translata vero ad novum sepulcrum die* 18 *Februarii, sive id contigerit anno mox sequente* 1570, *sive anno* 1571, *ut laudati scriptores asseruerunt. Porro quemadmodum illi* C *Beatum retulerunt ad diem, quo corpus translatum credunt,* 18 *Februarii, quia ignoratur dies emortualis; ita et ego hoc die translationis de eodem agendum credidi, quia id nullo alio die commodius fieri potest.*

Vita scripta et jam edita: 5 *Vita* B. Joannis *scripta fuit per Joannem Caroli, Ordinis Prædicatorum scriptorem, qui floruit seculo* XV, *sive annis facile ducentis post mortem Beati, ut testatur Jacobus Echardus in Bibliotheca Scriptorum Ordinis sui pag.* 899, *ubi scripta Joannis Caroli recenset, virumque insigni elogio ab eruditione et pietate commendat. Eumdem Vitæ* B. Joannis *Salernitani scriptorem commendat Thomas Malvenda in Annalibus Prædicatorum pag.* 314: *imo et eam Vitam Annalibus suis per partes inseruit. Nescio qua de causa Majores nostri eam Vitam non exscripserint, dum erant Florentiæ, nisi forte laborem illum minus crediderint necessarium, quod jam edita sit apud Leandrum Albertum in Viris illustribus Ordinis Prædicatorum lib.* V *fol.* 198 *et sequentibus. Certe eam Ms. in scriniis nostris modo non invenio; tantoque facilius ab ea per amicum petenda abstineo, quanto minus est damnum, quia in Annalibus Malvendæ omnia etiam habentur.* AUCTORE J. S.

alii scriptores, qui de Beato egerunt. 6 *Quinam insuper ante Malvendam de* B. Joanne *scripserint, exponit ipse pag.* 395 *hoc modo:* Cæterum res insigniter præclareque gestas B. patris Fr. Joannis Salernitani fuse quoque præscripserunt post Carolum Ferdinandus Castillus lib. I Hist. S. Dominici cap. XLVI et LVII; Seraphinus Razzius lib. de Beatis Ordinis Prædicatorum; Antonius Senensis in Chronico Ordinis pag. 48 et alii. Sed et S. Antoninus ejus Sanctitatis meminit 3 p. Hist. tit. XXIII cap. X § 5. *De eodem scripserunt Bzovius in Annalibus ad annum* 1225 *num.* 12, *Michael Pius in Opere de viris illustribus Ordinis Dominicani col.* 59 *et* 60, *Marchesius in Diario Dominicano ad* 18 *Februarii, et alii quidam, quorum catalogum texere non est necesse. Attamen* Joannem *Salernitanum non invenio in Opere nuperrimo de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum, quod Gallice edidit Antonius Touron. Nunc Vitam ex editione Leandri Alberti subjiciam, collatamque cum editis apud Malvendam, iis illustrabo annotationibus, ut plura hic examinanda non occurrant.* E

VITA

AUCTORE JOANNE CAROLI

Ex editione Leandri Alberti collata cum datis a Malvenda.

CAPUT I

Beatus Joannes unus e sociis S. Dominici, a quo cum duodecim Fratribus Florentiam missus est, Fratribusque præfectus. F

B. Joannes vir plane insignis: Joannes Salernitanus *a*, Vir profecto venerabilis atque justissimus, beati Dominici comes ac socius tempore multo *b* fuit. Hujus Viri optimi ac præstantissimi nulla vel perexigua monumenta comperio, nisi hoc dumtaxat, cum a beato Dominico Florentiam fuisse destinatum. Cujus rei causas et publicas et privatas paulo post explicabo. Ceterum quod Vir multæ dignitatis et reverentiæ fuerit duobus potest esse indiciis manifestum: altero quidem quod beati patris Dominici societate atque conversatione dignatus est, cui non par fuit nisi summa virtute præditos adhæsisse viros, eoque præsertim quod novam militiam inchoare volenti non inerti aut ignavo milite indigebat *: altero vero, quod ad florentissimam Italiæ urbem Florentiam missurus, non minimos ac abjectissimos ex suis homines

* *Malv. indigere visum*

A. Joanne Caroli

nes demandasset, quandoquidem multum incrementi nova Religio esset habitura, si Florentiam urbem fama esset novam Religionem cupidissime suscepisse. His igitur persuaderi potest, Joannem insignem pietate virum et divina gratia singularem fuisse, quem ad tantam urbem beatus pater Dominicus duxerat esse mittendum.

Apulus quidam, ad Ordinem admissus; cum pravorum consilio

2 Cum beatus Dominicus plurimos ad se virtutibus provocaret atque exemplis, Apulum c quemdam contigit habitum postulare. Id cum a beato patre Dominico perbenignissime impetrasset, sodales ejus in sæculo cœperunt plurimis irrisionibus (ut fieri solet) juveni esse molesti, ignavum hominem ingenioque vecordem asseverantes, existimasse vero quondam se in juvene florentis ætatis egregiam indolem, quam forma ipsa proferret, non fraternam animi vilitatem esse reperturos. Monebant autem, ut animadverteret ne suos omnes tristes efficeret, præcipue ne fratres aut cognatos ipsius hoc suo decreto in summa mœstitia collocaret; atque his et hujuscemodi verbis juvenem tunc primum in Religione plantatum excerpere atque a Religionis proposito revocare omni studio contendebant. Ad hæc vero illud adjiciebant; nunc eum quiete satis a fratribus pertractari, paulo vero post eorum paupertati atque inopiæ subjiciendum. Id quam insigne, quam decorum, quamve honoris plenum duceret, intueretur, orabant. Quæ extrema verba ita menti juvenis insederunt, adeoque gravia visa sunt, ut mox a sententia revocatus eas, quas paulo ante exuerat, vestes instantissime a fratribus postularet. B

seculares repetiisset vestes; divinitus in priori posito confirmatur.

3 Quod cum fratres beato Dominico nuntiassent, confestim ad solita orationis arma confugiens, Deum multis lachrymis et devotione pro adolescentis salute instantissime precabatur. Mirabile dictu! Jam fratres habitum illi sæcularem reddiderant, jamque pene sæculi vestes induerat, cum subito maximis cœpit vocibus clamare: Heu heu! quis me ignis d exurit, aut quæ flamma miseram mihi vitam extorquet? Hanc abjicite vestem, fratres, hunc sæculi habitum removete, qui non ad solatium aut corporis honestatem, sed ad combustionemm eumque interitum mihi videtur a vobis fuisse restitutum *. Illum autem denuo afferte, quid * corpus hoc tegat, et tamquam indumentum mihi salutis et lætitiæ vestis existat. Quis ambigat hanc subitam adolescentis mutationem patris nostri orationibus ac lachrymis provenisse? Quippe ea mutatio haud nisi dexteræ Excelsi fuit. C

* restitutus
* qui

Deusdedit civis Florentinus, condit oratorium in suburbio, idque offert Dominico,

4 Per idem tempus quidam Florentiæ civis fuit, qui cum peccata sua fuisset sacerdoti confessus, eo fortasse quod alieni aliquod sustulisset, mercaturæ intentus, nec inde, cui sustulerat, certo sciret; id pœnitentiæ illi est a sacerdote injunctum, ut oratorium in suburbano statueret, quod ad religiosarum personarum habitationem pariter et exceptionem esset idoneum. Hic vero civis Deusdedit proprio nomine vocabatur, qui confestim, cum rebus multis et opibus abundaret, constructo oratorio omnibusque pariter opportune riteque dispositis, aliud nihil desse pœnitentiæ videbatur *, nisi ut dignis habitatoribus domos illas impleret. Erat autem in suburbano civitatis extructum, ad tertium fere lapidem distans ab urbe, qui locus Ripolitanus appellatur ager. Perfecto igitur sacello, incredibilis hujus novæ Religionis [fama] ad Deusdedit aures delata est, indicibilemque ejus animo cupiditatem invexit, ut ejus Religionis in eo homines collocaret. Neque enim melius aut utilius injunctæ sibi pœnitentiæ satisfactum iri putabat, quam sibi * jam noviter orienti Religioni ipse construxisset domos. Itaque Bononiam, ubi S. Dominicus residebat, perrexit, eique suum desiderium multa devotione aperuit. Quod ubi S. Dominicus accepit, vehementer gavisus, se cum fratribus suis pro re ipsa collocuturum respondit, ac deinde suo desiderio satisfacturum. D

* forte videbat

* si illi

qui e suis, quos ad animarum zelum hortatur, e

5 Cumque illius didicisset nomen, convocatis fratribus, his eos verbis allocutus fertur: Maximas fratres gratias e mei ac filii, Deo referamus oportet, quandoquidem nobis pro hac ipsa re minime cogitantibus Deus novas præparaverit domos: quod autem res ita se habeat, hoc maxime posset probari indicio, quod Deus Florentinum civem demiserit, qui Deusdedit proprio nomine vocaretur, a quo ejus sacellum in Florentino agro, quod hactenus magnopere desideravimus, nobis nescientibus divino profecto munere constructum est; postulare autem illum fratres ad eum locum transmitti, nec dubitare civitati et populis futuros esse gratissimos; esto autem, quod ita non esset, tamen ad omnia oportere niti, quæ videri possent animarum corporumque salutem esse allatura. Ego quidem in Domino Jesu Christo confido, quod vocis in innocentia civitatem illam ingressis, si in justitia ac sanctitate vixeritis coram illo, nequaquam infirmabimini, sed indies sobole præclara crescentes multum utilitatis et gratiæ illis populis afferetis. Quare accingimini, ac viri fortes estote, bellumque Domini adversus fidei ejus infestissimos hostes assumite: nec paucitatem vestram, nec hostium validissimas manus, divina vos gratia protegente, metuite. Non minoris autem vobis curæ sit, ut in sanctimonia perseveretis quam ut alios ad æternæ vitæ gaudia provocetis; quoniam quemadmodum prima ex vobis charitas, ita et prima debet sanctitas inchoare. E

duodecim Patres mittit Florentiam: hisce præfectus B. Joannes, f

6 His igitur adhortatus fratres, oratione vero præmissa, quos Florentiam destinaret, elegit 12 probatissimos patres: quibus f in patrem Joannem Salernitanum virum profecto sanctitate præcipuum tradidit, illique, ut Florentiam se conferret, præcepit. Quo humillime imperatam sibi obedientiam suscipiente, Deusdedit advocari præcepit, cui electos fratres pro suo desiderio commendaret: quos paterna benedictione confirmans, a se abire g non sine multis lachrymis pro innata ei charitate permisit. Cum igitur ad destinatas domos, Deusdedit pariter se eis comitem exhibente, venissent; illas ingressi, hymnum Deo devotissime cantaverunt ex more, divinisque laudibus eam absumpsere diem. Deinde aliquot diebus pro loci et rerum omnium dispositione quiescentes, cum jam Deusdedit opera satis rebus omnibus pro loco et tempore videretur esse provisum, nequaquam ultra Joannes Salernitanus differendum ratus, fratribus *, qui cum eo erant, humanissime convocans, in hunc modum eos hortatus est. Non sum nescius, quemlibet vestrum non ignorare, fratres, nos ad hunc locum, non solum ut Deusdedit voluntati consuleretur, a beato patre Dominico fuisse destinatos, verum ut populorum saluti omni studio incumberemus mandatos. Id autem fieri nequaquam potest remanentibus nobis domi, et sancta rusticitate, ut beatus inquit pater Hieronymus, nobis ipsis orationibus nostris atque vigiliis prodesse curantibus. Neque enim ita F g

* fratres

A ita agendum, multo ante præviderat propheta, cum diceret : Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam.

subditos suos præclara oratione

Malv. altissimo

volumus

7 Quamvis igitur bonum sit confiteri Domino, et psallere nomini ejus altissime *, tamen quandoquidem ad annunciandum mane misericordiam ejus et veritatem illius per noctem delegati sumus, nequaquam nobis quiescendum est, fratres mei, si nolumus * legationis nobis injunctæ munus officiumque obire. Itaque nobis satis non esse debet, nos Florentiæ, ut ita dixerim, nunc primum natos fuisse, nisi et multum Domino populum acquiramus. Cernitis enim, fratres, ut propheta referebat, exortos jam amplissimos peccatores et abunde apparuisse omnes, qui operantur iniquitatem : qui tametsi videantur robusti et fortes ; meminisse tamen debetis, omnem humanam carnem, non secus quam fœnum aut agrorum flores, qui momento oriuntur et occidunt, a viris sanctissimis habitam semper fuisse. Proinde et alter propheta quosque humanissime commonebat, dicens : Vidi impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani. Transivi, et ecce non erat, quæsivi eum, et non est inventus locus ejus. Homini vero pacifico B Deumque timenti reliquias esse divino pollicebatur oraculo. Exaltabitur igitur, si esse volueritis viri, sicut unicornis cornu nostrum, senectusque nostra in uberrima apud Deum misericordia futura profecto est. Senescentem hunc mundum, fratres, omnia hæc consequuntur mala, quæ cernimus. Omnis jam ager spinis, sentibus, et zizaniorum seminibus repletus est : in quo agro Apostoli omnes et martyres, et sanctissimi hactenus in Ecclesia viri, multis angustiis et sudoribus laboraverunt. Hos * autem in eorum jam introiisse labores existimare debemus. Quo circa non terreamini, fratres mei, nec expositas vobis coronarum causas rerum tædio seu pusillanimitate aut vecordia a vobis abire patiamini. Magis autem, cum uberem Dei misericordiam videamus, multiplicemini et crescatis, exoro, ut non frustra a tanto patre videamur fuisse transmissi. Ergo inimicos despicite, hostes minime formidate, insurgentibus vero in nos etiam corpora, si expediat, liberalissime condonate. Esto autem, quod vos hoc primo congressu irrideant, vestramque inopiam ac paupertatem despiciant, non metuatis, oro, quoniam cum dives factus fuerit homo, cumque multiplicata fuerit C gloria domus ejus, cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus. Confidite præterea, quod Dominus evangelizantibus verbum virtute multa præstabit, multiplicabitque semen et augebit incrementa justitiæ vestræ, ut vester referebat Apostolus.

* nos

ad virtutes Apostolicas hortatur :

8 Neque vero imposterum pœnitebit sub tanto principe Christi exercuisse militiam, atque patri nostro præstabitis, ut justus ipse ut palma ministerio vestro florescat, et sicut cedrus Libani multiplicetur in Ecclesia Christi. Nos autem ab eo in domo Domini plantati, in atriis quoque domus Dei nostri florebimus, si in divini verbi annunciatione toto animi et mentis ardore bene in perferendis et tolerandis incommodis patientes dixerimus.* Beato quoque patri nostro Dominico quando * gaudii creditis exultationisque dabimus, cum intellexerit nos officio nostro quam studiosissime fuisse perfunctos? Credo equidem diuturnis eum orationibus Dei gratiam implorare, ut nobis linguam et spiritum sua pietate ministret, cujus orationes inanes efficere magno supplicio dignum esse, certissimum fore non dubito. Quamobrem quum jam factorum potius tempus est quam dictorum, prætermissis, in hanc sententiam quæ dici possent, jam ad hos erudiendos populos accedamus, scientes eos, qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellas in perpetuas æternitates (ut inquit Scriptura) esse futuros. Quod cum a nobis fuerit cum sancta fide et integritate perfectum, laborantium in vinea Domini mercedem nos proculdubio consecuturos cum sancta omnium nostrum pace, et tranquillitate confido.

* vixerimus

* quantum

A. JOANNE CAROLI.

Beatus cum suis Florentiæ prædicat.

9 His igitur dictis accensi animis, in posterum diem edixere divinas acies introire. Ac prior pater ipse Joannes, ut aliis viam daret, voluit in ea congressione primus pugil fortis existere. Itaque venientibus illis ad civitatem, multitudo cœpit populi pro rei novitate concurrere, et ad verbi Dei audientiam numerosius convenire. Nam et jam pridem, cum eorum adventum fama vulgasset, magno desiderio agebatur novos homines audire. Nihil in his hominibus perspici potuisset, nisi ardor spiritus, et multa in elocutione devotio, solisque vestibus videbantur amicti, nihil levitatis nihilque inconcinnitatis in semetipsis habentes. Multa vero in Joanne E Salernitano erat gravitas, multaque in persuadendo virtus, multosque ad se pertrahebat tum eloquentiæ venustate, tum et vitæ præstantia. Vesperi vero, cum perfecissent divina, ad proprias denuo remeabant domos. Atque hoc pacto singulis diebus agentes, incredibilem fructum in populis faciebant.

ANNOTATA

a Salernitanum *vocari a patria, sive quia Salerni in regno Neapolitano natus est, omnes consentiunt. Qua stirpe fuerit genitus, non dicit biographus, quia id verisimiliter ignorabat: nam Razzius clare edicit ignorari, quibus parentibus quave stirpe fuerit natus ; idque silentio suo utcumque comprobant Abrahamus Bzovius, Ferdinandus de Castillo et Thomas Malvenda. Nihilominus Michaël Pius asserit, sanguine nobilem et facultatibus divitem fuisse ; sed ex errore, opinor, hanc conjecturam deduxit, quia mox ea, quæ inferius narrantur de Apulo illo vacillante, perperam de* B. Joanne *explicuit. Marchesius contentus non fuit vulgari nobilitate, sed asseruit natum fuisse nobilissima stirpe* Guarna, *quam ad principes Normannos, qui regnum Neapolita-* F *num et Siculum administrarunt, liberaliter deducit. Verum saltem indicare debuerat Marchesius, unde dedicerit ignoratam ab antiquioribus tantam* B. Joannis *nobilitatem : neque enim æquum neque justum est, ut scriptor aliquis neotericus sibi fidem haberi velit in re tali, nisi idonea satisque vetusta attulerit testimonia.*

b *Si* tempore multo *fuit Socius S. Dominici, ut maxime est verisimile, quia ut Superior aliorum ab eo Florentiam missus est, erravit haud dubie Castillus, qui habitum a* B. Joanne *susceptum anno* 1220, *incogitanter scripsit : nam cap.* XLVI *dicit, id contigisse* eodem tempore, *et circa finem capitis* XLV *designaverat annum* 1220. *Malim credere,* Joannem *a S. Dominico Ordini aggregatum eodem fere tempore, quo is confirmatus est, sive circa annum* 1216.

c *Hanc historiam de* B. Joanne Salernitano *perperam narrant Castillus, Pius imo et Marchesius, etsi hic observet, factum de alio relatum esse*

A. Joanne Caroli.

esse ab Humberto, Theodorico de Apoldia, et S. Antonino. At, si vel mediocri crisi usus fuisset Marchesius, neque hoc factum de B. Joanne *retulisset contra antiquorum auctoritatem, neque dubitasset, utrum Castillo credendum hic esset, an vetustioribus. Sane res tam clara est, ut minime dubitandum sit, quin error obrepserit Castillo et Pio : neque enim* Apulus *est* B. Joannes Salertinanus, *cum Salernum non sit in Apulia : neque ignotus est ille, qui vacillans in proposito suo vestes mundanas repetiit. At* Joannes *non vocabatur Apulus ille, sed* Thomas, *ut videri potest apud nos tom.* I *Augusti pag.* 597 *in Vita S. Dominici per Theodoricum de Appoldia conscripta, et apud Malvendam ad annum* 1220 *pag.* 312, *ubi dantur verba Humberti, qui quintus fuit magister generalis Prædicatorum ; aut potius ex Vitis Fratrum, quod Opus Humberto perperam fuit attributum. Verba transcribo in gratiam lectoris :* Recepit idem beatus pater Dominicus quemdam Apulum, qui dictus est frater Thomas : quem ob innocentiam et simplicitatem in tantum dilexit sancto quodam amore, quod a Fratribus Filius B. Dominici vocabatur. Quadam autem die socii ejus quidam, satellites diaboli, captantes opportunitatem, violentia et

B fraudulentia ipsum in quamdam traxerunt vineam, et vestes seculares induerunt, claustralibus spoliantes. Quo audito, cucurrere Fratres ad Patrem, En, inquiunt, filius vester ad sæculum trahitur a consociis suis. Mox Sanctus ecclesiam intrans, se in oratione prostravit non frustra : nam quantæ fuerit virtutis ejus oratio, patuit per effectum. Statim enim ut dictus juvenis camisia fuit inductus* ad carnem, clamare cœpit fortiter, dicens : En totus exuror. Nec enim aliquo quiescere potuit, quousque exutus camisia, religiosis vestibus est indutus, et ad claustrum reductus. Vixit autem postea multo tempore Frater utilis, et admodum gratiosus. *Eodem fere modo Theodoricus, qui addit Bononiæ rem contigisse. Malvenda autem ex hisce prudenter observat, Castillum id de* B. Joanne *perperam retulisse, quia in ejus Vita relatum invenit sine nomine.*

* indutus

d *Hæc verba omnino ostendunt, Thomam Apulum ab auctore designari ; licet alias hic scriptor dicat candide, petitas fuisse a Thoma vestes : quod alii dissimularunt. Bzovius ad annum* 1225 *num.* 12 *addit :* Resumpto itaque iterum Ordinis

C indumento, Apulus ille Joannem Salernitanum adeo ad perfectionis desiderium exemplo suo inflammavit, ut brevi tempore tantus evaserit *etc. Conjectura mera est, cujus fundamentum non video.*

e *Lege potius :* Maximas gratias fratres *etc. Orationem autem hanc ab ipso scriptore compositam existimo, uti et illam quæ mox sequetur.*

f *Editio mendosa est quidem aliis aliquot locis, at non hic, ubi* Pater *idem est ac* Prior. *Malvenda tamen sic correxit :* Quos fratri Joanni Salernitano... tradidit *etc.*

g *De tempore hujusce rei Malvenda pag.* 313 *recitat* vetera monumenta conventus S. Mariæ Novellæ *quæ sibi a Seraphino Razzio communicata testatur. Ea sic habent :* Cum beatissimus pater noster Dominicus post generale capitulum, humanæ salutis anno 1220 Bononiæ celebratum, ibi commoraretur ; quidam Florentinus civis, nomine Deusdedit, sanctitatis ejus et suorum Fratrum fama permotus, ipsum adiit, eique exposuit, se domum quamdam Religiosis valde accommodam in planitie Ripolitana, ad duo milliaria ab urbe Florentia distanti, ædificasse, et nullo adhuc Ordini attribuisse : D
esseque sibi in animo Ordini suo tunc consurgenti conferre : quare ipsum instanter rogare, ut domum ipsam recipere, et ex suis aliquot secum mittere dignaretur. Cui cum pater sanctissimus morem gerere vellet, venerandum virum Fr. Joannem Salernitanum cum duodecim sociis cum Deusdedit ad eum dimisit locum. *Ex hisce Malvenda et alii plerique ejusdem Ordinis scriptores rem anno* 1220 *contigisse existimant. Attamen Echardus in Bibliotheca Prædicatorum pag.* 32 *his non acquiescit ; sed aliquot allegat rationes, quibus persuadere nititur fundationem hanc Florentinam figendam esse vergente ad finem anno* 1219. *Differentia est non magna ; nec satis apparet, pro qua parte stet veritas.*

CAPUT II

E

Insignes Beati virtutes, dotes, forma corporis : ex priori habitatione cum suis Florentiam migrat : multos Ordini aggregat, virtutibusque floret et gravem tentationem superat.

Egregiæ Beati virtutes, crebra oratio,

Crescebat autem quotidie opinio et fama eorum hominum, qui apud Deusdedit oratorium versabantur, multaque illis subjiciebant ad victum et ad res divinas opportune gerendas, quando videbant in summa paupertate viventes, solius verbi Dei prædicatione insistere. Maxima autem apud omnes erat beati Joannis Salernitani opinio. Nihil enim ei deerat, quod ad sanctitatem atque virtutem posset pertinere. A beato quidem patre Dominico tanta fuerat diligentia educatus, et ita ejus mores, doctrinam sancti- F
moniamque apprime imbiberat, ut qua hominem esset intuitus, veluti exemplar quoddam virtutis et probitatis ejus aspiceret. Nam licet ætate junior haberetur, senectus tamen in eo venerabilis, tantaque gravitas, et in conversatione benignitas apparebat, ut jam virtutis omnis domicilium videretur. Cibi vero ac potus parcissimus fuit, diuturnis atque nocturnis orationibus magna devotione intentus, nihilque apud eum potius videbatur existere, quam ut contemplationi et divinarum rerum meditationi incumberet. In his enim tantum fruitionis et gaudii assumebat, et ita absorbebatur spiritu, ut omnium videretur humanorum, etiam sui ipsius fore oblitus.

observantia, corporis forma, regimen præclarum.

11 Itaque quum simul advenientium utriusque sexus hominum esset liberatus curis, confestim se lectioni ac meditationi reddebat, ne morulam quidem elabi sineret, quin in ea divinis rebus intenderet. Cærimoniarum vero, quæ Religionum sunt ornamenta, ita servantissimus fuit,

A fluit, ut earum penitus prætermitteret nullam, quin potius negligentes, et ad earum observantiam tardos, suæ virtutis exemplo ad earum custodiam provocaret. Erat autem, ut ex multis conjecturari possumus, egregia forma, et aspectu decorus, licet exiguus corpore: addebatque illi gratiam habitus ipse nitor atque venustas. Ad regimen quoque tanta illi solertia fuit, tanta cautio circumspectioni conjuncta, ut non incuria a beato patre Dominico, ut Florentiam adveniret, videretur fuisse electus.

et fortitudo in difficultatibus.

12 Cumque parvo post tempore Deusdedit e vita migrasset, cujus studio et opera sæpissime fovebantur, multis vero deinceps afficerentur incommodis, ipse eos, ad pusillanimitatem et omnium rerum tædium usque perductos, verbis et exemplis humanissime ad patientiam atque adversorum tolerantiam animabat, errantesque, et mente in varia proruentes, ne omnino deficerent, confortabat. Maxima autem omnium incommoditatum illa erat atque difficilis, mane ad civitatem veniendi, et vesperi denuo ad propria remeandi. At beatus Joannes invictum gerens animum, quæque ardua et aspera divino amore ardens, fortissime atque constantissime B sustinebat. Multa præterea illi erat auctoritas, dignitas admiranda, non minor hominum omnium reverentia, atque fides, ut omnes, qui Hominem intuerentur, ejus admirarentur virtutem. Quocirca labores hujus miserati cives, pariter et suæ consulentes saluti, qui videbatur, illa veniendi ac redeundi molestia non mediocriter retardari, eis apud S. Pancratium *a* habitaculum statuere decreverunt.

Domum in urbe impetrat: viros præstantes Ordini aggregat:

13 Quod ubi factum est, ex agro Ripolitano ad eum, quem prædiximus, transmigravere locum. Jam vero cœperat eorum numerus augeri, plurimosque ad salutis vias suis prædicationibus attrahebant, ut spreta hujus vitæ labentis miseria, ad Religionis præsidia se conferrent. Itaque per eos dies et Clarum Sextium *b*, virum scientia et virtute præstantem, ad nostram Religionem beatus Joannes traduxit, quem confestim plurimi, ejus devotione permoti, secuti sunt. Hos inter Odericus * sancti Petri Scharadii canonicus, et Jacobus Rubacontis, qui ex nostris secundo post Joannem loco domus nostræ obtinuit præfecturam, et Octavantes * Nerla familia ortus, qui tertio loco hujus domus prioratum est C consequutus. Istis adjectus est Rogerius Calcagnus *c*, hæreticorum ex nostris inquisitor primus, qui Florentiæ fidem Catholicam adversus eorum perfidiam plurimum roboravit, tandemque ad Castrensem *d* pontificatum devectus, Aretii *e* obiit diem suum. Sed et Rodulphus Guidalotus, et Romæus Vicedominus, quæ tum nobilissimæ familiæ Florentiæ habebantur, Laurentius quoque plebanus oppidi, quod Sancti Sepulcri *f* vocamus, et Raynerius Broziensis et ipse plebanus, ac permulti alii nostræ religionis habitum sunt induti, qui omnes ad hujus religionis additi sunt firmitatem.

* Malv. Odoricus
* Malv. Ocravantes

Fratribus Minoribus priorem locum concedit: deinde vero monialibus,

14 Nam, qui tales ac tantos viros audiebat Religionem fuisse ingressos, fieri id non posse, nisi summa virtute, arbitrabatur. Per idem tempus cum fratres Minores Florentiam advenissent, ac propter fraternam charitatem, quam Religionis utriusque parentes inter eos esse voluerant, nec locum tunc primum venientes haberent, permittentibus fratribus nostris, in agro Ripolitano, ubi hactenus ipsi manserant, tempore aliquo permanserunt. Sed cum eisdem difficultatibus et Minores agerentur, quibus ante afficiebantur et nostri, locum in Ripolitano agro positum, et ante convenerant, restituentes nostris, apud S. Stephanum Pontis tempore aliquo commorati sunt. Locum vero in præfato agro situm cum recepissent nostri, in eo sanctimonialium fœminarum [monasterium] construxerunt, in quo per multas nobiles habitum Ordinis induentes, brevi insigni castitatis speculum ediderunt. Quo in loco tanta virtute et gratia floruerunt, ut cum beatus Petrus martyr *g* fuisset martyrio coronatus, inter cæteros, quibus ejus gloria revelata est, una ex Ripolitanis sororibus fuit.

A. Joanne Caroli

quibus in urbe duo construuntur monasteria: Dominicus venit Florentiam:

15 Cæterum procedentibus annis, cum creberrimis bellorum tumultibus Florentia quateretur, imminere * autem sororibus illis haud negligendum animæ corporisque periculum, decrevere patres eas revocare in urbem. Cumque magno essent numero, duo monasteria construi placuit intra urbem, quorum alterum primæ suæ originis retineret nomen, alterum vero beati Dominici appellarent sorores, opes in his duobus monasteriis æquis distributionibus dividentes. His igitur in hunc modum gestis *h*, ad aures beati patris nostri Dominici fama delata est, E fratres suos, quos Florentiam destinaverat, mirum in modum excrescere, proficere, et augeri, multam vero populi gratiam obtinuisse, nec quidquam Florentiæ duarum Religionum fratribus potius esse. Præcipue vero Joannis Salernitani probabatur auctoritas, ut vir esset insignis, ut in omni virtute excellens, ut populo carus, utque fratribus suis miro animo acceptus. Quare Deo B. Dominicus mirifice gratias agens, pro fratrum consolatione atque honore et ipse Florentiam venire decrevit. Venit itaque et cum summa fratrum exceptus est lætitia: ubi ea, quæ fama acceperat, propriis luminibus longeque majora conspexit, ardentius Deo gratias agens, eos ad perseverantiam adhortatus, atque humilitatem mutuamque super omnia charitatem, aliquot apud eos pro illorum solatio dies manere constituit. Quo tempore orationi ac Verbi Dei promotioni vir sanctus operam dare non destitit. Nam et ad sanctum Gallum et apud S. Paulum in plurimisque aliis locis Florentiæ eum legimus prædicasse. Deinde nonnullos quoque fratres ad Ordinis provocasse ingressum, multaque alia probe egregieque gessisse. Cumque satis eorum fecisse desiderio videretur, vale dicens fratribus, F eosque paterna benedictione complectens, multis profusus * lachrymis reliquit, ac Bononiam remeavit.

* immineret
* *forte* perfusus

Joannes viros insignes Ordini suo aggregat:

16 Cujus quidem recessus etsi cunctis fratribus fuerit mœstitiæ, et dolori, præsertim tamen beato Joanni nostro acerbissimus fuit. Quem beatus Pater humanissime consolatus, ad ea, quæ jam inchoasset, bona perficienda multa caritate ammonuit. Cum ergo recessisset, idem B. Joannes ad sancta negocia regressus, suo Religionis augmento quam maxime intendebat. Proinde et Boninsegnam *i* virum constantissimum ad Ordinem cum suscepisse par est, quem constat pro fide cum nonnullis aliis apud Antiochiam fuisse occisum; Ambrosium *k* quoque prædicatorem ferventissimum, qui deinde Ariminensi ecclesiæ præfuit cum summa Religionis nostræ gloria et honore: præterea et Morandum *l*, virum justitia et pietate præclarum, qui Fanensem et ipse cathedram gloriosissime gubernavit; sed et Aldobrandinum Cavalcantem *m*, cujus laudes

A. JOANNE CAROLI.

laudes supra retulimus, plantulam ejus fuisse perspicuum est, quandoquidem tribus et sexaginta annis dumtaxat post Ordinis confirmationem, quæ facta fuit anno Domini 1216, Florentiæ hic pater migravit. Istis adjecit Ugonem, ecclesiæ sancti Pauli canonicum, virum profecto summa laude dignissimum, cujus fortasse opera et suasu Ordo prædictam ecclesiam est consecutus.

migrat ad S. Paulum; secreta animorum cognoscit:

17 Cæterum insurgentibus clericis, qui id ægerrime tulerant, res suas ita diminui non ferentes, ab his persecutionem passi, tandem eorum voluntati cedentes, ad alium transmigravere locum. Sed antequam ex sancto Pancratio (ut prædiximus) ad sanctum Paulum transmigrarent, beatus Joannes cum suis, quos genuerat Christo, prædicationis munus diligenter obibat, summamque in populo gratiam obtinebat. Posteaquam vero ad sanctum Paulum *n*, habitandi n suscepere locum, cœpit beatus Joannes plurimis clarere virtutibus. Nam præter ea, quæ religiosis omnibus consueverunt esse communia, humanarum quoque mentium multa illi erat cognitio, ut fere nihil lateret Hominem; sed quæcumque homines cogitassent, etiam secretiora cordis B arcana, divino spiritu penetraret. Accidit persæpe, ut ex multis cognitum est, quod cum fratres ad sacram Corporis Christi susceptionem accederent, ipse eorum providebat mentes, et aut quidem eos secrete commonebat verbis, ut de cætero pœniterent, aut peracto mysterio illos seorsum vocans, quod ad tantum præsumpsissent accedere Sacramentum non satis munda conscientia, arguebat, conferendam quidem Religioso in omnibus rebus diligentiam esse commemorans, sed in ista præsertim, in qua animæ salus et pignus vitæ æternæ constitutum est.

ardor sacrificantis et concionantis: mulier lasciva,

18 Afficiebatur autem in ea re conficienda tanto mentis fervore, ut longa nonnumquam intercederet mora, qua Corpus Dominicum manu gestans, piis lachrymis et devotione amplissima meditabatur, quoque omnibus ardentissimas ad Deum effundebat preces. Cumque prædicandi fervore accensus, suavem Christi odorem humanis mentibus infundere properaret, hominesque ad meliora et saniora consilia opera sua disponeret, id sibi quandoque accidit, quod Apostolus non * multo ante præviderat; Christi inquit bonus odor sumus, aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis vero odor mortis in mortem. Bonis C quidem ad utilitatem, malis autem et ad pejora dispositis, ad spiritualis ruinæ fomentum, videtur esse prolatum. Memini me a patribus accepisse, qui dicebant se a senioribus audivisse, hujuscemodi tentatione Deum hunc Virum beatissimum voluisse probare: is enim cum sæpissime prædicationis officio inserviret, in faciem ejus intendentibus cunctis, ut fieri solet, quamdam quoque mulierem, forma profecto et flore ætatis egregiam, curiosius quam debuerat, contigit hominem inspexisse. Quod cum sæpe, maligno hoc suadente spiritu, effecisset, tandem vehementi ejus amore accensa est.

* non *redundat*

simulato morbo, Joannem ad se vocatum tentat: sed ille fuga evadit,

19 Cumque miro conficeretur mentis tumultu, ac malo æstuaret igne, modum exquirebat, quo voti compos evaderet. Furore igitur ministrante arma, simulato languore, lecto incubuit. Suis vero ita (ut videbatur) vere eam languere putantibus illa suasit, ut beatum ad se Joannem vocarent, quatenus ei sua posset peccata confiteri, ejusque mereretur benedictione juvari. Jam enim sanctitatis ejus excellens in civitate erat opinio. Quod cum illi concessum esset, vocatus D Vir beatus venit, nihilque suspicatus adesse mali, ad lectulum decumbentis accessit. Remotis igitur arbitris, cubiculo clauso, cœpit illa suæ confessionis simulato quodam modo ordinem explicare. Cæterum alio tendebat ejus intentio. Inter confitendum quidem suavissimis, et in voluptatem tendentibus verbis usa, tandem diu se suis verbis convolvens, mentis suæ ardorem, quibus potuit, verbis aperuit. Ac deinde plurimis signis hominem hortabatur consentire in stuprum. At Vir innocentissimus (quique suam Dominico pudicitiam dedicarat) facinus horrens, ejus petulantiam leniter primum castigare properabat verbis. Ubi vero cernit eam obtinatissimo animo in præconcepto facinore permanere, et obscœnis jam illum nutibus graviter oppugnare, extra cameram confestim semetipsum proripuit, nullique hominem rem ipsam aperiens, illæsus mente corporeque, tristis pro illius perditione, recessit.

ut dæmon agnoscit per os energumenæ, quæ a Beato liberatur.

20 Illis autem fere diebus quidam dæmonio plenus miserrime vexabatur. Cumque advocati sacerdotes et religiosi viri stolasque ac benedictam aquam, ac Sanctorum plures reliquias attulissent, multis vero exorcismis adversus malignum E spiritum uterentur, ut inde exiret, tandem per os ejus spiritus ita loquutus est: Quid tantopere inaniter laboratis? Ego hinc nequaquam exibo, nisi is veniat, qui in igne consistens nequaquam combustus est. Circumspicientibus autem ad hanc vocem sibi invicem cunctis, instantibusque, ut diceret, quis ille esset, tandem Priorem fratrum Prædicatorum magnis vocibus nominavit. Confestim ad fratrem Joannem miserunt, eum suppliciter deprecantes, ut ad illum dignaretur accedere. Quum ille recusaret, victus tamen eorum precibus, vix tandem accessit. Cujus adventum malignus sustinere non valens, hominem majorem in modum discerpens, ad ejus præceptum miro modo egressus est. Qua ex re cum celeberrima ejus evasisset fama, jam omnes, qui angustiis aut vitæ hujus calamitatibus tenebantur, ejus præsidia expocebant, illius se orationibus commendantes. Ille vero humilitati studens, id eorum vel fidei vel orationibus vel Sanctorum reliquiis, quam * suis meritis tribuebat. Mulieri quoque quum innotuisset res, ipsa mente compuncta, vitam suam deinceps in melius commutavit.

* *forte* non

F

ANNOTATA.

a *De mutato domicilio monumenta conventus S. Mariæ Novellæ, quorum partem ad caput* 1 *lit. g recitavi, ita pergunt apud laudatum Malvendam:* Ubi *(in agro Ripolitano)* cum menses paucos permansissent, et locus ipse esset valde incommodus civibus ad eorum officia, et conciones, et ad peccatorum suorum confessiones illis faciendas ituris: decreverunt eos in urbem ducere. Ducti itaque intra mœnia piissimi illi Patres, manserunt primo propre S. Pancratii martyris ædem et paulo post ad vicinam S. Pauli Apostoli migraverunt ecclesiam, ibique incoluerunt ad annum usque 1221.

b *De Claro Sextio, qui postmodum* fuit Prior Provincialis in Romana provincia, et domini Papæ pœnitentiarius et capellanus, *agit Malvenda ad annum* 1219 *pag.* 247. *Verum ad hunc locum pag.* 317 *ita scripsit:* Alium hunc oportuit esse

A esse a Fr. Claro Sextio Florentino, de quo egimus anno superiori cap. vi et vii: nam ille jam anno 1219 in Religione vir erat insignis: iste vero hoc anno (1220) Prædicatorum habitum suscepit. *Plura de Claro Sextio disputat Echardus tom.* I *Bibliothecæ Prædicatorum pag.* 92. *Malim existimare, eumdem Clarum Sextium a biographo fuisse designatum. At scriptoribus Dominicanis dispiciendum relinquo, utrum hic biographus errasse censendus sit, quod Clarum Sextium Florentiæ a* B. Joanne *ad Ordinem traductum scribat; an vero malint credere rem illam anno* 1219 *Florentiæ contigisse, Florentinumque fuisse Clarum Sextium, quem Bononiensem Echardus mavult credere. Ceterum eos, qui mox subduntur, tantopere inclaruisse non invenio.*

c *Elogium Rogerii Calcagni aut Calcagnini, ut vocatur ab aliis, contexuit Echardus tom.* I *pag.* 388, *ubi mortem ejus figit anno* 1282.

d Castrum, *Italis* Castro, *civitas erat olim episcopalis in Etruria. Castrenses episcopos, recenset Ughellus tom.* I *col.* 578 *et sequentibus, interque eos hunc Rogerium. Verum, quia, ut scribit Ughellus col.* 583, *Castrenses ultimum episcopum suum anno* 1649 *occiderunt, Innocen-*
B *tius X civitatem Castrensem delevit, et episcopatum transtulit ad oppidum Aquæpendentis. Ducatus Castrensis, cujus caput erat Castrum, modo subest summo Pontifici.*

e Aretium, *vulgo* Arezzo *civitas episcopalis Etruriæ est sub dominio Magni ducis.*

f Oppidum sancti Sepulcri, *alias,* Burgum S. Sepulcri, *vulgo* Borgo di San Sepolcro, *post ætatem scriptoris episcopali dignitate auctum est a Leone X. Nunc igitur episcopalis est civitas sub archiepiscopo Florentino, sitaque in Umbria prope confinia Etruriæ, cujus Magno duci subest ab aliquot seculis.*

g *Vita S. Petri martyris data est ad* 29 *Aprilis, ibique cap.* v *num.* 41 *dicitur S. Petrus a quadam Sanctimoniali* in monasterio de Ripolis *visus ascendere in cœlum. Verum si illa visio contigit, dum moniales incolebant locum suburbanum, multis ibi annis manserunt: nam martyrium S. Petri apud nos figitur anno* 1252.

h *Hoc intelligi nequit de translatis ad urbem monialibus, aut de visione mox dicta, cum tamdiu non vixerit S. Dominicus, sed defunctus sit anno* 1221.

i *Nihil præterea de eo invenio.*

C k *Ughellus tom.* II *Italiæ sacræ col.* 424 *inter episcopos Ariminenses brevi, sed præclaro, elogio recenset hunc Ambrosium, dicens episcopum creatum anno* 1265, *defunctum anno* 1277.

l *Et hunc inter Fanenses elogio celebrat Ughellus tom.* I *col.* 666, *dicens primo fuisse Callianum in Umbria episcopum, deinde anno* 1265 *translatum ad Fanensem ecclesiam, obiisse vero anno* 1276.

m *Factus hic est episcopus Urbevetanus anno* 1272, *ut vult Ughellus tom.* I *col.* 1472, *ubi eum ut virum sanctum insigni plane elogio celebrat, notatque defunctum Florentiæ anno* 1279, *ut etiam legitur in ipsius epitaphio. Hæc omnia recte congruunt cum dictis hoc loco.*

n *Tempus hujus migrationis colligitur ex annotatis lit.* a.

CAPUT III

Beatus adest morienti S. Dominico: migrat ad S. Mariam Novellam: Beati insignes conciones, miracula, virtutes, monita, mors, sepultura, translatio, miracula post mortem.

Dum hæc Florentiæ agerentur, Bononia supervenere fratres, qui dicerent beatum patrem Dominicum gravi languore detineri. Dubitari vero ab omnibus affirmabant, ne tunc eum Dominus evocaret. Id cum accepisset hunc* Joannes simulque quod beatus pater fratres omnes Bononiensis domus advocari mandasset, intelligens se unum ex his esse, decrevit illo se conferre. Veniens ergo Bononiam, invenit beatum Patrem extremum fere spiritum jam agentem. Quem ut vidit, vehementer ingemuit, quum cerneret tantum patrem e vita migrare. Beatus vero Dominicus intuens eos invicem collacrymantes, pie illos consolabatur. Demum quum morti se intelligeret jam propinquum, testamentum illis suum piis reliquit vocibus, dicens: Hæc sunt, fratres mei, quæ vobis, uti filiis, possidenda relinquo. Charitatem habete, humilitatem servate, paupertatem voluntariam custodite. Hisque dictis, felix ille spiritus evolavit ad cœlos. *a* Tum vero omnibus obortæ lachrymæ tanti patris decessum tenerrime devotissimeque deflebant. Peracto tandem pietatis officio, debitas illius sacrosancto corpori facientes exequias, quum tandem quievissent, post aliquos dies B. Joannes, consalutatis fratribus, Florentiam remeavit.

Beatus Bononiæ adest S. Dominico morienti:

* *lege* hic

E

a

22 Quum ergo Florentiam revertisset, communis omnium factus est luctus, nec satis tanto parenti arbitrati sunt factum, si solis lachrymis prosequerentur mortem, nisi etiam piissimis verbis condolerent. Licet autem cum beato Dominico optime existimarent gestum, quod ex hujus habitationis lutea domo gloriosissime esset eductus, pro suis tamen incommodis graviter angebantur atque dolebant. Sed cum jam satis lacrymis temperassent, divinis deinceps rebus omnem animum tradidere. Verum res ecclesiæ S. Pauli illos magnopere perturbabat, metuentes ne tandem proficere non possent, si totiens transferrentur. Justabant enim clerici, ecclesiam, quam nuperrime invasissent, reddi suis studiosissime postulantes. Dum esset hic status rerum, peropportuna illis familiaritas Foresii sacerdotis fuit, viri profecto egregii, qui ecclesiæ admodum parvulæ, quæ in convicinio erat, quam sanctam Mariam Novellam dicebant, rector et gubernator habebatur. Qui cernens fratres, quibus tanta afficiebatur devotione, ita a suis clericis perturbari, egit cum beato Joanne, quatenus suam ecclesiam Ordini condonaret, sicque liti imponeretur finis. Quod cum pro pace et quiete fratrum

cum ob ecclesiam S. Pauli litigarent clerici; Beatus cum suis

F

A. JOANNE CAROLI.

trum abunde placuisset beato Joanni, eum cum suis fratribus in proposito confirmabat.

migrat ad conventum S. Mariæ Novellæ, suo Ordini donatum.

23 Per eos dies Florentiam venerat Ugolinus *b* Hostiensis et Velitrensis episcopus, atque apostolicæ Sedis legatus, apud quem cum clerici de ecclesia S. Pauli exposuissent querelas, visum legato est eas pace intercedente finire. Igitur partis capitibus advocatis, cœpit cum eis de concordia et pace tractare. Inter tractandum, cum in Foresii mentionem incidissent, placuit ejus quoque intelligere voluntatem. Qui cum omnia in legati et fratrum arbitrio se jamdudum posuisse dixisset, 6 Idus Novembris, anno salutis 1221, Foresius sacerdos in manibus legati ecclesiæ suæ ultro renuncians, cessionem ipsam publico instrumento ex legati sententia et auctoritate firmavit. Postero vero die, quo res ipsa majori firmitate constaret, nullisque de cætero possent fratres clericorum perturbationibus molestari, Ugolinus legatus, et Florentinus antistes Julianus, *c* archipresbytero cæterisque canonicis totoque cleri capitulo assensum præbentibus, dono ecclesiam S. Mariæ Novellæ venerabili viro Ubaldino *d*, fratrum Prædicatorum nomine recipienti, dederunt. Fratres vero ecclesiæ S. Pauli cedentes pace cum clericis multo gaudio sese in arbitrio legati ponentes, quæque facienda videbantur diligentissime perfecerunt. Quæ omnia jure ipso perfecta sunt pridie Idus Novembris. Legatus et Florentinus antistes beatum Joannem vocantes, S. Mariæ Novellæ *e* ecclesiam, hortum cæteraque omnia, quæ ad eam pertinere viderentur, Ordini Prædicatorum liberalissime tradiderunt, fratres ipsos in ejus introducentes domos. Atque in hunc fere modum nostra Religio firmum ac stabilem in urbe obtinuit locum.

Multos suis concionibus ad Ordinem pertrahit:

24 Eo vero tempore, quo fratres magnopere constructioni intendebant domus, B. Joannes cum cæteris prædicationi et orationibus insistentes, plurimos ad Ordinem attrahebant, quorum deinde patrimonia in eos usus exponerent. Neque vero solum ex civitate, sed ex suburbanis et circumadjacentibus civitatibus et oppidis habitu induebant, ultra quam credibile videatur, Deo ita volente, crescentes. Nam et Pistorienses *f*, quosdam, et Pratenses *g* plurimos, fratres nostræ domus fuisse, memoriæ proditum est. Inter quos Conradus *h* vir scientia et virtute excellens Pistoriensis fuit ex illorum, qui de Penna dicti sunt, familia ortus. Quem tandem ad Fesulanæ ecclesiæ administrationem translatum nunc nostra ecclesia servat sepultum. Fratrem quoque Nicolaum *i* Pratensem, Albertinorum comitum familia natum, quem posterior ætas Hostiensem et Veletrensem episcopum Cardinalem vidit. Quum igitur in dies beati Joannis fama esset celebrior, ipse vero multa humilitate atque devotione præstaret, fiebat ut multi ejus sese orationibus commendarent.

gravem capitis dolorem momento pellit,

25 Ea igitur tempestate quidam vir, gravi capitis dolore attritus, ac præterea quartana febri detentus, medici nullius præsidio valebat penitus liberari: eam invaletudinem migraneam *k* vulgo appellant. Ita vero hominem molestabat, ut quam sæpissime in frenesim, ac pene in furorem ob doloris vehementiam deveniret. Is ubi vidit omnia medicorum remedia inania evasisse, ejusque rei periculum tempore multo fecisset; tandem ad beatum Joannem se contulit, ejusque se orationibus devotissime commendavit. Utque sibi, tum quidem dolenti, manus imponeret, humiliter supplicavit. At Vir mitissimus, precibus ejus commotus, præmissa oratione, manus illi imposuit, sua benedictione percepta, ut domum rediret, evestigio imperavit, dicens, se sperare divinam ei gratiam minime defuturam. Mirum in modum, vix verba finierat, illo surgente, mox dolor omnis abcessit, ut nullatenus de cætero eo foret dolore affectus. Igitur Deo et beato Joanni gratia agens, ad propria remeavit.

periclitantem ex vulnere sanat:

26 Alius quoque in litigio (ut arbitror) constitutus, cum diu adversariis luctatus esset, tandem letali confossus vulnere, vix domum semivivus relatus est: cumque propediem sui omnes ejus operirentur mortem, in Prioris et fratrum Prædicatorum memoriam incidentes, languenti suaserunt, ut ejus patrocinia imploraret. Oranti igitur, et eo modo, quo poterat, emittenti votum, ad eam, quam pene amiserat, vitam revocatus est. Aiebat autem se, postquam emisisset votum, quasi in somnum fuisse resolutum. Vidisse vero lectulo assistentem fratrem Joannem, qui ei dicere videbatur, eum omnino sanitati restitutum. Igitur evigilans, ita esse, ut audierat, reipsa cum ingenti omnium admiratione et gaudio comprobavit. Quare paucis post diebus exsurgens, ad ecclesiam Prædicatorum venit gratiasque Deo ingentes et beato Joanni multa cum devotione persolvit.

Insignes Beati virtutes:

27 His itaque gestis, licet jam esset ejus fama percelebris, ipse tamen nulla ratione efferebatur; sed quo majora per eum Dominus efficeret, eo humilius et apud semetipsum abjectius se gerebat. Quumque multæ esset charitatis ac præcipuæ fidei, ejus tutelam adversus hæreticorum insultus magno et constanti animo peragebat. Zelo quidem domus Dei accensus, et laniari et irrideri, ac nonnunquam injuriis et contumeliis affici minime recusabat, modo fides ipsa dilataretur et cresceret. Multæ vero gravitatis fuit, in loquendo parcus, in consulendo liber, in admonitione suavis, in corripiendo vero mediocris severitatis erat: in oratione quoque assiduus, in disputatione acutus, inque omnibus rebus suis miro modo compositus. Dignitatis præterea amplissimæ habebatur cunctis, et aspectu longe venerabilis. Incessus vero præ se ferebat ingenuitatem quamdam, quæ omnium in se oculos convertebat. Scientia vero non communis illi aut vulgaris fuit, sed præter humanam, qua pollebat plurimum, et eam *, quam Sanctorum scientiam appellamus, excellenti quadam largitate a Deo fuerat decoratus.

* *lege* ea

æger optima suis dat monita,

28 Quumque multis jam annis hujusce * sanctis ac piis operibus satis in vinea Domini laborasset, tandem persentit, superveniente languore, se propediem esse moriturum. Quare fratribus convocatis, illis transitus sui tempus instare aperuit. Quibus pro tanti Patris decessu vehementer ingemiscentibus, optimis eos sermonibus adhortatus est, ut lachrymas cohiberent, nam et ita fieri oportere, ut quicquid egisset Deus, in summa ratione factum arbitrarentur, et ob id ejus voluntati obtemperandum. Quamvis autem lachrymas fundere humanitatis officium sit, nimium tamen his indulgere non satis bene in Deum dispositæ mentis esse indicium asseruit. Quocirca magis in suo decessu orationibus quam lachrymis deditos esse admonuit. Præterea, despicientiam omnium humanarum rerum complecterentur, admonuit, nihilque in mundo firmi aut stabilis esse, omnia vero caduca et momentanea, Religiosos quosque arbitrari debere,

* *forte* hisce

A debere, solis patriæ cœlestis desideriis inhiare, et ad illa, cæteris posthabitis rebus, gressum dirigere, quæ stabilia et æterna sunt; sperare se paulo post non suis meritis, sed divinæ benignitatis gratia, ad illa, quæ jam pridem desiderasset, omnino eorum orationibus perrecturum.

pie moritur et magno cum populi concursu sepelitur

29 Quæ quum dixisset, peccatorum remissione percepta, Viaticum humiliter postulavit, ac mira devotione et lachrymis suscepit. Ubi vero ad extremum spiritum ventum est, sancto illum inungentes oleo, illum orantem, et erectis in cœlum luminibus quasi sanctos angelos intuentem, qui ejus operirentur egressum, orantes fratres quiete, acsi obdormivisset, spiritum efflare *l* viderunt. Tum vero, profluentibus omnium lachrymis, domus omnis vehementer indoluit, corpusque venerabile deponentes, piis officiis omnem erga illud charitatis curam propriis manibus peregerunt. Solemus enim defunctorum lavare corpora et alia hujusmodi efficere, quæ ad sepulturæ officium videantur esse percommoda. Quæ omnia quum illi fecissent, devotissime corpori assidentes, psalmis ex more, lachrymis vero ex tempore horam expectabant, qua illius celebraretur funus. B Siquidem pro tanti Viri decessu non minima convenerat Religiosorum et clericorum multitudo, ac præterea populus universus, et propter Hominis dignitatem, et propter ea, quæ vivens fecisset prodigia, magno concursu accesserat. Tandem vero multa devotione et lacrymis, veluti suæ civitatis amisissent Patronum, justa funeri persolventes, in veteri *m* (ut puto) ecclesia venerandum corpus insigni clausere sepulcro.

corpus deinde ad novam ecclesiam translatum.

30 Quod postea, novo ædificato templo, in eo, in quo nunc conditum est, jacet loco translatum. Cujus quidem sepulcri longitudo non videtur ad staturam hominis pervenire; quo intelligi potest, procedentibus annis ejus dumtaxat ossa in eo loculo fuisse recondita; insigni autem ejus temporis sculptura confectum constat. Circumquaque miracula per illum, dum viveret, et posteaquam e vita excesserat, operatus est Deus, egregia arte depicta, quæ nunc ipsi referemus, quantum ex ea pictura colligi potest. Neque enim alia nos scriptura ejus miracula docuit. Postquam igitur venerabile ejus corpus sepulturæ traditum est, cæpit ad sepulcrum ejus mira populi esse devotio, multis ejus patrocinia C implorantibus. Quumque plurimi se invenirent ejus præsidio liberatos, multa ob eam causam oblationes afferebantur, cæreæque imagines et funalia juxta uniuscujusque votum circum videbantur esse appensa; unde et nonnulla ejus rei adhuc monumenta supersunt.

Oleum pro lampade ante ejus sepulcrum in vase ante vacuo inventum:

31 Quum autem die quadam lampadi ad ejus sepulcrum dependenti ex more oleum defecisset, frater Bartholomæus Murellensis, tunc sacrista, mulierem eo in loco orantem comperiens, ubi tum ejus conditum asservabatur corpus, eam hortatus est, ut oleum venerabili ejus corpori, ut aliæ plurimum facere consuevissent, afferri curaret. Qua respondente, vas ea die evacuatum fuisse, se vero, unde emeret, non habere, et ob id non mediocriter angi, ait frater Bartholomæus: Perge domum iterumque diligentius perscrutare, an quid olei superfuisset in vase, quæ cum evestigio perrexisset, olei vas, quod ante vacuum reliquerat, oleo exuberans invenit. Summo igitur affecta gaudio, mox ad ecclesiam cum oleo reversa, narrabat evidentissimum meritis beati Joannis factum fuisse miraculum.

A. Joanne Caroli.

infirmus apud sepulcrum sanatus,

32 Alius item vir, quum gravi detineretur corporis totius, maxime vero pedum imbecillitate; ac præterea etiam linguæ officio esset plurimum impeditus, nullis aliis medelis auxilium ei conferentibus, tandem ad ejus ejus sepulcrum orare perrexit. Cumque diutius orasset, visum illi beatum Joannem quasi e sepulchro prodire, atque ad illum manus protendere suaque benedictione, ut abiret, præcipere. Quare illico surgens, ita se reperit ab omni eo langore curatum, acsi nihill umquam detrimenti passus fuisset.

item puer claudus.

33 Mulier quoque eisdem fere diebus, quæ maxima beato Joanni afficiebatur devotione, quum filium ante eos annos peperisset, contractis denique pedibus atque invalidis evasisset, ita ut omnino, si ita viveret, fuisset inutilis, ad B. Joannis præsidium convolavit: allatoque infante, ante illius sepulcrum exposuit, multisque lacrymis suam orationem effudit. Id cum fecisset, accepto iterum puero, fiduciaque assumpta ex meritis ejus, tibiis pueri ejus tetigit sepulcrum, corde invocans toto ejus præsidia. Mirabile dictu! mox ut tetigit puer sepulcrum, consolidata sunt ejus membra pedesque erecti, E atque ita perfecte restitutus saluti, ut qui ante alienis manibus portabatur, deinceps suis pedibus remearet ad propria. Plura vero alia Deus meritis ejus operatus est, quorum notitia ad nos non pervenit. Nota vero divinæ sunt pietati, quæ illa per servos suos tanta largitate dignatur efficere.

ANNOTATA

a *De obitu S. Dominici plura studiosus lector inveniet in Actis ipsius, et Commentario Vitæ præfixo ad 4 Augusti.*

b *Hugolinus, Ostiensis eo tempore et Vilitrensis episcopus Cardinalis, anno* 1227 *ad summum Pontificatum evectus est, dictusque Gregorius IX.*

c *Qui hic* Julianus *vocatur, apud Ughellum tom.* III *col.* 105 *nominatur* Joannes: *cumque hic Joannes secundum Ughellum archiepiscopus Florentinus fuerit ab anno* 1205 *usque ad* 1230; *suspicor mendum impressionis esse, quo irrepserit pro Joanne nomen* Julianus; *sicut alia non pauca menda in illa editione reperio. Verumtamen* F *erravit etiam in referendo hoc facto Ughellus, dum hisce adfuisse asserit Raynaldum Ostiensem episcopum Cardinalem ac legatum Pontificium in Etruria, qui ex ipsius Ughelli calculo tantum anno* 1227 *ad Ostiensem et Veliternensem episcopatum evectus est: fatente enim Ughello, donatio facta est anno* 1221, *quo Hugolinus erat Ostiensis episcopus, Joannes Florentinus.*

d *Laudatus Ughellus tom.* III *col.* 5 *hanc referens donationem, Ubaldinum vocat* Priorem. *At magis credo,* B. Joannem *Salernitanum fuisse Priorem, Ubaldinum vero ipsius procuratorem.*

e *Manent etiamnum Patres Prædicatores in eodem monasterio.*

f *Pistorium, vulgo* Pistoia, *urbs est episcopalis in Etruria sub archiepiscopo Florentino, sitaque ad radices Apennini montis, et ad amnem Stellam.*

g *Pratum, vulgo* Prato, *gaudet etiam dignitate episcopali, sed hujus civitatis episcopatus*

A. JOANNE CAROLI.

tus perpetuo conjunctus est cum Pistoriensi. Pratum fere medium est inter Florentiam et Pistorium.

h Conrardus a Pinna, alias de Gualfreducciis Pistoriensis, Ordinis Prædicatorum *inter Fesulanos præsules occurrit apud Ughellum tom.* III *col.* 253, *qui dicit episcopum creatum anno* 1309, *defunctum anno* 1312. *Forte* B. Joannes *dudum erat defunctus, dum hic Ordini nomen dedit: neque etiam dicit auctor, ab eo admissum fuisse. Idem observari potest de Nicolao Ostiensi.*

i *Hic apud Ughellum tom.* I *col.* 70 *dicitur prius fuisse Spoletanus episcopus, deinde vero Ostiensis a Benedicto XI creatus anno* 1303, *defunctusque Avenione anno* 1321. *Vocatur ab Ughello* Nicolaus Martini; *sed in secunda editione hæc addita est annotatio:* E comitibus Albertis erat: Martini vero, si genus inspiciatur maternum.

k *Dolor est, qui alterutram capitis partem affligit, et Græca voce* hemicrania *dicitur.* D

l *Annum emortualem auctor non exprimit. At cum supra dicat, eum* multis annis *laborasse in vinea Domini, dubitare nequeo, quin multo serius obierit, quam neoterici aliqui scripserunt. Malvenda pag.* 393 *recte dicit* obitus certum tempus esse *incompertum. Attamen Bzovius ad annum* 1225 *num.* 12 *ait:* Hoc fere anno *obiisse Beatum. Ughellus tom.* III *col.* 106. *Marchesius aliique illo ipso anno* 1225 *mortuum dicunt. Verum facile viginti, trigenta aut etiam pluribus annis serius vivere potuit, nec verisimile est eum tam cito obiisse. Quapropter mortem fixi seculo* XIII*: nam facile ad decem annos a vero aberrare poterit, qui ex sola Vita annum emortualem voluerit assignare; nec alibi eum assignatum invenio in monumentis vetustis.*

m *Nimirum, quia nova ecclesia necdum erat structa: nam hanc anno* 1278 *inchoatam esse, scribit Joannes Villanius lib.* VII *cap.* LV.

B

DE S. NICOLAO TOLENTINATE

E

ORDINIS EREMITARUM S. AUGUSTINI

TOLENTINI IN MARCHIA ANCONITANA

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Antiqui Vitæ scriptores, ejusque exemplaria edita et inedita: Acta unde edenda: aliqui scriptores neoterici.

ANNO 1305 VEL 1306. *Recensentur antiqui Vitæ*

Sacer *Ordo Eremitarum S. Augustini inter Cœlites suos numerat* S. Nicolaum, *cognomento* Tolentinatem, *quem mirabili vitæ sanctimonia, ac cœlestibus prodigiis tum ante tum post mortem celeberrimum, universa Christi Ecclesia hoc die religiose veneratur.* C *Acta hujus sanctissimi Viri conscripta sunt a variis tam domesticis, quam externis auctoribus, quos magno recenset Ludovicus Torellius tom.* V *Annalium Augustinianorum, ad annum Christi* 1305, *num.* 53, *et majori etiam numero Dominicus Antonius Gandolius in Dissertatione historica de ducentis celeberrimis Augustinianis scriptoribus, pag.* 357 *etseqq. Inter hos vero vetustissimi, quique reliquis præiverunt, a Torellio numerantur B. Henricus de Urimaria, B. Jordanus de Saxonia et Petrus de Monte Rubiano, ejusdem Ordinis Religiosi, in quorum propterea elucubrationes imprimis inquirendum est.*

scriptores

2 *Thomas de Herrera in Alphabeto Augustiniano honorificum elogium nectit de memorato Henrico de Urimaria, quem alias de* Alemannia *etiam dictum ait, cumque* Beati *pariter titulo illustrat, et secundum Philippum Bergomensem sub annum* 1334, *secundum alios sub* 1340 *obiisse scribit. Consentit Torellius in Vitis illustrium Augustinianorum, Centuria* II, *cap.* LXXVI, *et in Annalibus ad annum Christi* 1340, *a num.* 4 *usque ad* 22, *ubi varia ejusdem Opuscula recenset, sed nullum tamen, quod de* S. Nicolai *aut aliorum sui Ordinis Sanctorum vita inscribatur. Sed nec laudatus Gandolfus ipsius meminit, nec alibi eam lucubrationem potui reperire: quare suspicor, illum forte non nisi sparsim in Opusculis suis de Sancto nostro tractasse.* F

inter quos Jordanus de Saxonia,

3 *Jordani a patria sua* de Saxonia *cognominati illustre elogium habes apud Herreram in Alphabeto, ubi ab insigni doctrina, summis muniis, quibus feliciter functus est, vitæque sanctimonia, qua* Beati *titulum promeruerit, multum laudatur, ac ætate gravis anno Christi* 1380 *dicitur obiisse. Eumdem celebrat Torellius in Annalibus ad annum Christi* 1380, *cui ipsius mortem pariter illigat. De doctrina ejus sic scribit Josephus Pamplinus in Chronicis Ordinis Eremitarum S. Augustini.* Jordanus Saxoneus, in Quintelingeburgensi patria natus, ex illo Theologorum numero, qui in Germania divinam sapientiam profitebantur, princeps agnitus, doctrinæ suæ eminentia obtinuit non solum suprema in gymnasiis Germanorum subsellia, sed et per universam Germaniam totius Ordinis præfecturam. *Porro hic inter varia pietatis ingeniique sui monumenta reliquit Opusculum,* Vitasfratrum *inscriptum, cujus geminum*

A *num exemplar exstat in Museo nostro, alterum typis Romanis anno* 1587, *Leodiensibus alterum anno* 1625 *excusum. In hoc Opusculo, quod asceticas lectiones continet, frequenter meminit de* S. Nicolao *nostro, ejusque insignia gesta ex Petro de Monte Rubiano, eisdemque pene verbis hinc inde enarrat et imitanda proponit. Quod sane laudati Petri lucubrationem non parum commendat : Jordanus enim non minus doctrinæ quam sanctitatis laude floruit, ut ex dictis habemus, eodemque seculo vixit, quo Sanctus ad cælos emigravit. Scripsit autem idem Jordanus specialem libellum de Sancti miraculis : nam lib.* II, *cap.* I *ad calcem sic ait :* Multa et innumera alia miracula Deus per eumdem beatum Virum operatus est, quæ vix lingua sufficeret dicere, vel calamus exarare, et operatur hodierna die, de quorum aliquibus est tractatus specialis in fine libri. *Verum hunc Tractatum desiderari, notatur in margine utriusque exemplaris nostri. Ceterum cum Jordanus sua fere omnia ex Petro de Monte Rubiano deprompserit, non nisi pauca ex ipso hauriemus.*

et ante hunc Petrus de Monte Rubiano,

4 *De Petro de Monte Rubiano, qui a cognomine conventu, in Marchia Anconitana sito, id cognomen accepit, hæc scribit Herrera in Alphabeto Augustiniano :* Petrus de Monte Rubiano
B Theologiæ lector, divo Nicolao Tolentinati coævus, ejus Vitam, ut Ambrosius Frigerius de Bassano in Vita S. Nicolai cap. I, pag. 11 affirmat, devoto stylo conscripsit. Eam inseruit, suppresso nomine, Laurentius Surius suo Operi de Vitis Sanctorum, exstabatque Ms. Romæ in in archivo Ordinis tempore Ambrosii Frigerii : nos eam quæsivimus, sed non licuit invenire, Indicat hujus Vitæ auctor, se illam luci dare circa annum 1326. *Similia fere habet Torellius ad annum Christi* 1336, *num.* 7, *ubi ait, ex illa Vita Officium Sancti, quo tam Ecclesia, quam Ordo Eremitarum S. Augustini utitur, concinnatum esse, additque unum hujus Vitæ apographum a se visum lectumque, Romæ in bibliotheca Angelica sui Ordinis. Aliud ejusdem exemplar Ms. servatum fuisse in bibliotheca Senensi ejusdem Ordinis, aliudque in bibliotheca Strozziana, mox videbimus.*

qui scripsit anno 1326

5 *Laudatam Vitam a Petro de Monte Rubiano scriptam fuisse viginti circiter annis post Sancti obitum, et Christi anno* 1326, *discimus ex editione Mombritii et apographo nostro Senensi. Priori hic titulus præfigitur :* Historia beati Ni-
C colai Tholentinatis. Primum de ejus nativitate, quæ fuit ab angelo nunciata, et quæ composita fuit a Fratre Petro de Monte Rubiano lectore, anno Domini millessimo trecentessimo vigessimo sexto, tempore Domini Johannis Papæ vigessimi secundi. *Deinde capite, quod* de miraculis post ejus obitum factis *inscribitur,* et *apud nos est caput* VI, *dicit auctor :* Jam anni viginti præteriere, ex quo tempore hujus Sancti innumera miraculorum genera dignatus est Dominus suis fidelibus ostendere. *Similiter in Ms. nostro Senensi legitur :* Tempore enim amodo viginti annorum continuatis diebus, hujus Sancti meritis gloriosis innumera miraculorum genera dignatus est in suis fidelibus facere. *Porro ex dicendis clarissime patebit,* S. Nicolaum *mox ab obitu miraculis inclaruisse, adeoque hosce annos viginti ab ejusdem obitu numerasse auctor censendus est : quæ omnia apprime conveniunt cum anno illius emortuali, quem Christi* 1305 *vel* 1306 *fuisse, infra ostendemus.*

AUCTORE C. S. vel circiter,

6 *Verum idem auctor scrupulum mihi injicit, dum cap.* VI, *num.* 38 *de aqua, qua mulier quædam Sancti jamjam sepeliendi manus pedesque laverat, sic ait :* Hæc aqua per viginti octo annos conservata nullam umquam sensit putrefactionem, sed clarissima semper apparens, incorruptibilis semper mansit. Viginti et octo annos *pariter habet Jordanus de Saxonia, lib.* II, *cap.* XI, *ubi eadem exponit : ex quibus consequens fieret, Vitam hanc aliquot annis serius conscriptam fuisse. Torellius id etiam serius factum putat, videlicet post annos* 31, *ut ad annum Christi* 1336, *num.* 7, *legere est. Verum ego suspicari malim, annos* octo *prioribus* viginti *adjectos esse ab aliquo, qui cum post totidem annos Petri Opusculum describeret, aquam illam necdum corruptam sciverit. Nolo tamen id multis contendere, cum parum referat, paucisne annis ante, an post concinnata sit : sed ex dicendis patebit, priores calculos cum anno emortuali optime cohærere.*

Sanctumque potuit novisse.

7 *Ex hactenus dictis habemus biographum Sancto coævum fuisse, ipsique etiam convivere potuisse, ut scribit Torellius mox laudatus, quamvis auctor id nusquam insinuet. Utut sit, non dubitamus, quin plurima ex ipsis* S. Nicolai *sodalibus didicerit; nam cap.* I, *num.* 6, *referens mirabilem Jesu in augustissimo Eucharistiæ Sacramento* E
Nicolao *nondum pueritiam egresso apparentis visionem, ita loquitur :* Audivi enim a quodam fratre, qui in suis infirmitatibus sancto Viro devotissime serviebat, quod cum inter eos sermo de innocentia parvulorum fieret, ipse Vir sanctus sic allocutus est Fratrem *etc. Ut autem visionem hanc ex ipsius sodali accepit, ita et alia procul dubio ex eodem aliisque didicisse dicendus est. Nicolaus de Tombeur ex eodem Ordine sacræ Theologiæ licentiatus in prologo ad* S. Nicolai *Vitam censet, laudatum Petrum hoc Opusculum verisimilius concinnasse occasione examinis de Sancti gestis ac miraculis pro ejusdem canonizatione demandati per Joannem XXII PP. anno* 1325, 10 *Calendas Junii, cujus Acta anni sequentis die* 5 *Decembris eidem Pontifici tradita fuisse, postea videbimus. Neque immerito ita opinatur : nam et tempus apprime convenit, et cap.* VI *notariorum meminit, qui mercede conducti, Sancti miracula conscribebant. Haud scio tamen, an hæc ipsa Acta fuerint ad Pontificem transmissa; imo pro privato potius usu (saltem quod ad miracula spectat) conscripta videntur, ut colligi videtur ex* F
clausula Ms. Senensis, in qua auctor dicit, se miracula, quæ refert, ex tabellionum scriptis hausisse, at multa fastidii vitandi causa prætermisisse; quod certe non fuisset facturus, si pro Processu ad Pontificem mittendo laborasset.

Hujus Vitæ exemplaria edita et inedita :

8 *Laurentius Surius laudata Acta edidit, sed stylo, ubi visum fuit, expolito, omissisque miraculis post obitum factis, quæ generali tantummodo phrasi insinuavit. Nomen quoque auctoris ignoravit, quia, ut inquit, codex Ms., quo usus est, nullum præferebat. At Mombritius ea una cum miraculis, servato primigenio stylo, expressoque auctoris nomine et tempore, quo scripta sunt, tom.* II *de Vitis Sanctorum inseruit. Habemus et nos apographum Ms. bibliothecæ Patrum Augustinianorum Senensium in Hetruria; partim Papebrochii, aliena partim manu descriptum. Huic prologus præfigitur, ab alio, quam a Petro de Monte Rubiano concinnatus, prout ex florido stylo legenti manifestum est. Exordium ejus hujusmodi est :* Nova lux oriri visa est, gaudium honor et tripudium apud omnes populos. *Subdebatur in Ms.*

AUCTORE C. S.

Ms. sermo de interpretatione nominis, *quem Papebrochius operæ pretium non censuit describere. Post hæc capitum tituli et exordia recitantur, prætermissa rerum gestarum narratione, quod factum puto, quia hanc cum editione Mombritiana concordare, aut saltem ei similem noverat, quemadmodum ex capitum initiis licet colligere.*

qualia nos edituri simus.

9 *Subduntur denique miracula post Sancti obitum facta, quæ Papebrochius, cum Florentiæ in Hetruria degeret, contulit cum Ms. codice illustrissimi viri Caroli Strozzi senatoris Florentini, ex eoque aliqua, quæ in Senenensi deerant, excerpsit. Ego editionem Mombritii recudendam censui, quia apographum nostrum Senense, ut monui, Sancti gesta non continet, ex illo vero in Annotata referam, quidquid operæ pretium videbitur: nam solas phrasium discrepantias sciens prætcribo, ne nimiis observationibus lectori frustra molestus sim. Post Vitas ac antiqua miracula, de Sancti gloria posthuma agemus, quam ex variis scriptoribus colligemus. In primis vero dicendum erit de prodigiosis sacri sanguinis effusionibus, quibus Sancti brachia, veluti perpetuo quodam miraculo, illustrantur.*

B

Reliqua instrumenta:

10 *Præter prædictum apographum Senense exstant in Museo nostro bina Mss., alterum depromptum* ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, *alterum a P. Gamansio Societatis nostræ presbytero transmissum, notatur acceptum* ex Bodecensis cœnobii Ord. Regular. S. Augustini, diœcesis Paderbornensis, Passionali pergameno Ms. insigni, mensis Septembris, fol. 204, pag. A. *Utrumque quoddam est majoris Vitæ compendium, prætermissis etiam miraculis post mortem factis; ideoque nulli nobis usui erit. Utilius nobis est quoddam instrumentum, quod Dominicus Antonius Gandolfus num. 1 laudatus post Centurias exhibet ex insigni Ms. bibliothecæ S. Augustini Senensi; estque Vitæ compendium, ab advocato consistoriali, ut aiunt, coram Eugenio IV PP. ac purpuratis Patribus recitatum, dum de Sancti canonizatione ageretur. In fine dicti Ms. sequebatur series miraculorum una cum testibus de ipsis deponentibus etc.: verum hæc Gandolfus inedita reliquit. Nos ipsam Relationem ex eo dabimus post Vitam primam. Addit ibidem laudatus scriptor, præter eam Relationem exstare in eadem bibliotheca Senensi tomum magnum Ms. in folio regali, in quo continetur Processus, mandante Joanne XXII PP. formatus: forte is ipse est, ex quo Papebrochius noster supradicta excerpsit.*

C

quorumdam neotericorum elucubrationes,

11 *Scriptores neotericos, qui* S. Nicolai *gesta ac miracula magno numero scripserunt, non recenseo præter unum et alterum, qui id singulari modo præstiterunt. Inter hos Baptista Mantuanus, ex Ordine B. M. V. de Monte Carmelo, seculi* XV *poeta clarissimus, illius Vitam eleganti carmine heroico cecinit, exstatque apud varios. Alter est R. P. Nicolaus de Tombeur, S. Theologiæ licentiatus, Ordinis Eremitarum S. Augustini in Belgio nostro, qui ejusdem gesta ex Opusculo Jordani de Saxonia, insertis nonnullis ex Petro de Monte Rubiano, compilavit, et eruditis observationibus illustravit. Denique Bailletus Vitam Gallice conscripsit, in qua, quæ lubuit, retulit, omisitque. In Tabula vero critica sequentem censuram posuit:* Vita ejus scripta a quodam ipsius Ordinis Religioso, cujus nomen ignoratur, legitur in tom. II Mombritii, et in collectione Surii, qui hinc inde stylum expolivit. Non id erat, quod correctione egebat maxime. Dolendum est, aliud, quam istud, monumentum nobis productum aut conservatum non esse, ex quo genuinam gestorum Sancti nostri notitiam habeamus. D

Bailleti censura rejicitur.

12 *Hæc ipse: at oportet, eum Mombritii editionem, quam laudat, ne vidisse quidem, cum hic auctorem Vitæ verbis tam disertis exhibeat. Deinde cur, quæso, hæc ipsi Vita tantopere displicet, aliaque desiderat monumenta? An quia unum alterumque insolitum in ea prodigium legerat? Verum, qui Deum mirabilem in Sanctis suis noverit, hujusmodi miracula a synchrono aut saltem coævo, ejusdem Ordinis ac provinciæ Religioso, tradita, non sine solida ratione rejiciet. At si Bailletus velit, non omnia Sancti gesta ab eo memorari, libens consentio: verum id minime insolitum est plerisque Sanctorum biographis, qui præcipuis eorum gestis, præsertim mirabilioribus intenti, reliqua solent negligere, nec propterea tamen hujusmodi censuris notantur.*

§ II. Cognomentum Tolentinatis: patria, parentes, annus obitus, suprema ætas, annus natalis. E

A domicilio Tolentini dictus Tolentinas,

Cognomentum Tolentinatis S. Nicolao *nostro non a natali loco, sed a diuturno triginta annorum postremoque inter mortales domicilio in civitate Tolentino adhæsit. Est autem* Tolentinum Piceni pervetusta civitas, in eminenti amœnoque colle sita inter Camerinum et Maceratam, ab Ancona et Fulgineo diei itinere distans, cujus radices Cluentus adluit fluvius, *teste Ughello Italiæ sacræ recusæ tomo* II, *col.* 770; *qui et col.* 772 *arbitratur, eam jam a primis Ecclesiæ seculis episcopatu insignitam fuisse, quem postea exstinctum Sixtus V PP., cujus Bullam recitat, anno* 1586 *restituit aut erexit, ac primo Romanæ Ecclesiæ immediate subjecit, deinde vero novæ metropoli Firmanæ; voluitque, ut idem episcopus Tolentinati et Maceratensi diœcesibus præsideret. Quantopere vero hoc suum domicilium, sibi divinitus destinatum, postrema sanctissimæ vitæ suæ periodo, mortalibus exuviis, prodigiisque illustrarit, ex dicendis patebit.* F

natus est in Castro S. Angeli, e parentibus

14 *Sancti patria fuit exiguum quoddam oppidum,* Castrum Sancti Angeli *nuncupatum, situmque pariter in Piceno, et in diœcesi Firmana, ut discimus ex biographo num.* 1, *ubi ait,* S. Nicolaum ex Castro S. Angeli, districtus civitatis Firmianæ, provinciæ Marchiæ Anchonianæ (*lege* Anconitanæ) *duxisse originem. Idem asserit Eugenius IV PP. in Bulla canonzationis infra recitanda, consentiuntque, quotquot de Sancti gestis scripserunt. Pater ejus* Compagnonus, *mater* Amata *dicitur in Relatione Vitæ, lecta coram Eugenio IV, quam num.* 10 *laudavimus, atque ita etiam ab aliis scriptoribus vocitantur: at patris nomen desideratur in editione Mombritiana, in nostro autem Ms. Ultrajectensi is* Paimo *appellatur, amanuensis, ut suspicor, vitio. Ludovicus Torellius*

A *lius in Annalibus Augustinianis ad annum Christi* 1305, *num.* 6 *partem* Compagnonem de Guarutti; *matrem* Amatam de Guidiani *nuncupat: sed incertum mihi est, an adjectis vocibus utriusque patriam potius, an familiæ cognomen designare voluerit.*

honestis ac modicæ fortunæ:

15 *Cujus porro fortunæ hi fuerint, non edicit biographus: at neoterici scriptores passim tradunt, eos mediocris fuisse; quod biographi dictis satis est consonum. Unus, quem viderim, est Andreas a S. Thoma, Augustinianus discalceatus in Italia, qui parte* I *Vitæ, cap.* I *scribat eos nobiles fuisse, licet facultatum mediocritate contenti viverent.* Erant, *inquit*, nobiles secundum sanguinem, sed multo nobiliores vita et moribus, in quibus vera nobilitas sita est: non curabant magnas divitias possidere, sed ea contenti erant mediocritate, quam Salomon postulabat. *Favet ipsi apographum Bullæ canonizationis, quod ad calcem Ms. nostri Ultrajectini adjectum legitur; in eo enim expresse dicitur* Nicolaus ex Castro sancti Angeli juxta Firmanam diœcesim parentibus ortus nobilibus.

sed non nobilibus.

16 *Verum Justus Fontaninus, archiepiscopus Ancyranus, in Codice Constitutionum, quas summi Pontifices in solemni Sanctorum canonizatione ediderunt, quemque ipse jussu Benedicti XIII anno* 1729 *Romæ vulgavit, eamdem Bullam exhibens, pro* nobilibus *legit* honestis, *in hunc modum:* Beatus igitur hic Nicolaus honestis ex Castro sancti Angeli intra Firmanam diœcesim parentibus ortus *etc. Eodem plane modo legerat Laertius Cherubinus tom.* I *Bullarii, quem Fontaninus secutus est. Quare crediderim, in memoratum Ms. Ultrajectinum errorem hunc seu amanuensis seu cujusdam scioli vitio irrepsisse; præsertim cum non modo reliqui scriptores, quos satis magno numero consului, verum etiam Officii Ecclesiastici concinnator, illum natalium splendorem penitus ignorasse videantur: laudatus vero P. Andreas, qui Vitam illam Italicam anno* 1648 *Genuæ edidit, nocentior est, quam ut ex solo ipsius testimonio id asseramus.*

Varia opinio de Sancti ætate et anno obitus:

17 *De suprema* Nicolai *ætate, emortuali natalique anno, de quibus nihil apud biographum, non parum variant scriptores. Nam quod ad ætatem spectat, quidam illum annis quinquaginta, alii sexaginta, alii septuaginta, nonnulli etiam octoginta et uno vixisse voluerunt. Emortualem vero annum Josephus Pamphilus, ex Eremita S. Augustini episcopus Signinus, in Chronicis sui Ordinis, Scipio Jardinus, qui Vitam ex Italica Ambrosii Senensis Latine vertit, et Ludovicus Zacconius, cum anno Christi* 1294 *connectunt; at Jacobus Albericius in Vita Italica, Bernardus Navarrus in Hispanica, et Torellius in Annalibus, eumdem usque ad annum* 1305 *differendum statuunt. Posterioribus hisce proxime accedunt Herrera in Alphabetho, et Tombeurius in Annotatis ad Vitam Latinam, ubi annum* 1305 *vel potius* 1306 *assignant.*

obiit an. 1305,

18 *Postrema opinio mihi placet præ omnibus: nititur enim solidis fundamentis, quibus priorum destituta est. In Relatione Vitæ a Gandolfo edita, de qua egimus num.* 10, *ad propositum nostrum hæc leguntur:* Dicens ultimo: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum; junctis manibus ad cœlum, oculis ante Crucem levatis, jucundo vultu et hilari spiritum ad Dominum commendavit anno Domini millesimo trecentesimo quinto, die Sabbathi, 10 mensis Septembris, ætatis videlicet 60. *Ex hisce minime dubium foret, quin sanctissimi Viri obitus anno Christi* 1305 *contigerit, nisi in diem Sabbathi incidisse simul notaretur: eo quippe anno dies* 10 *Septembris cum die Veneris, non cum Sabbatho concurrebat, adeoque vel die Veneris anni* 1305, *vel Sabbatho* 1306 *Sanctus obiisse dicendus est. Quemadmodum autem credibilius est, Relationis auctorem in hebdomadis die potius, quam in anno errasse, ita ejusdem descriptori pariter pronius fuit annum* 1305 *pro* 1306, *si is cyfris expressus fuerit, substituere; ut adeo incertum sit, utrum in hoc, an in illo erratum credamus.*

AUCTORE C. S.

vel 1306,

19 *Pro anno* 1306 *stat editio Suriana, in qua legitur:* Ille vero dicens, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum; junctis sursum manibus et oculis ad crucem ipsi propositam sublatis, jucundo et hilari vultu animam efflavit anno Salutis millesimo trecentesimo sexto, quarto Idus Septembris. *Quamvis autem Surius primigenium auctoris stylum more suo expoliverit, verisimile tamen non est, eumdem emortuale tempus adjuncturum fuisse, nisi illud in suo apographo, aut aliquo saltem bonæ fidei instrumento reperisset. Idem quoque annus pro emortuali assignatur Lectione* VI *in Octava festivitatis Sancti nostri, inter Officia propria ejusdem Ordinis, anno* 1641 *Parisiis edita; verum is in editione Antverpiensi anni* 1674 *prætermissus est. Incertum igitur est, an Sancti mors in annum* 1305, *an* 1306 *inciderit: sed in alterutrum incidisse dubitare non possumus propter allata instrumenta, quibus apprime consonant ea, quæ num.* 5 *de tempore scriptæ Vitæ produximus, scilicet scriptam illam esse anno* 1326, *cum jam anni viginti ab ejusdem obitu effluxissent.*

E

ætatis 60, *natus an.* 1245

20 *Ex memorata Relatione præterea habemus,* S. Nicolaum *nostrum anno ætatis suæ sexagesimo mortuum esse; quos annos si ab anno* 1305, *vel* 1306 *subduxerimus, prodibit Christi annus* 1245 *vel* 1246, *quorum alterutri ipsius auspicatissimam nativitatem consequenter affigere debemus. Torellius tamen, qui ad annum Christi* 1246, *num.* 9 *Herreræ sententiam secutus.* Nicolaum *anno* 1246 *natum scripserat, ad annum* 1305, *num.* 9 *ea deserta, scribit, constare sibi ex Processu, id anno* 1249 *alligandum esse, ideoque num.* 50 *quinquaginta et octo integros annos vitæ ipsi tantummodo tribuit. Quem e duobus Processibus (alter enim sub Joanne XXII, alter sub Eugenio IV confectus est) hic laudet Torellius, non perspicio: verum apud Gandolfum supra laudatum, in utroque dicitur* 60 *annorum fuisse, dum denatus est.*

F

vel 1246, *ut probatur*

21 *Verba Processus coram Eugenio IV instituti, dedimus num.* 18: *de altero sic scribit Gandolfus:* Ultra supranotatam Relationem *(Eugenio IV exhibitam)* asservatur quoque in eadem bibliotheca Senensi tomus magnus Ms. fol. regali, in quo continetur Processus efformatus ab episcopis Federico Senogalliensi et Thoma Cæsennatensi, Apostolicæ Sedis deputatis et commissariis, nempe mandante Joanne XXII; ut ex Bulla in ipso et in Bullario Ordinis inserta, anno 1325 data. Testes, qui asseruerunt, eum obisse ætatis annorum 60, fuerunt Fr. Augustinus Tolentinas, in ordine *(testium)* 271, qui illum per plures annos agnovit, et Fr. Joannuccius ejus servus, in ordine 221, a me expresse observati in Processu. Iste Joannuccius ille fuit, qui insusurrabat in ipsius S. Nicolai auribus tempore obitus et illo mandante: Dirupisti, Domine *etc.*

22 Clara

AUCTORE C. S.

contra Torellium

22 *Clara hæc sunt et a fide dignis testibus prolata, et a Gandolfo ipso in Processu observata: contra, quod Torellius hic asserit, ex aliorum, qui Processum inspexerant, relatione accepit, ut ex ipso discimus, dum num. 5 hæc præmittit:* Ex certissimis relationibus, quas nuper ab iis accepimus, qui authenticum de Sancti vita, morte ac miraculis Processum, pro solemni ejusdem canonizatione confectum, legerunt, constat nobis, illum re vera anno 1305, die 10 Septembris obiisse. *Itaque ex aliorum tantum relatione annum ætatis vel nativitatis didicit Torellius; at Gandolfus ex utroque Processu illum deprompsit, ideoque malo huic, quam illi credere, Sanctique nativitatem anno* 1245 *vel* 1246 *illigare.*

B

§ III. Sancti canonicatus probabilius secularis: Ordo Eremitarum S. Augustini, et qua ætate, susceptus.

Fuit canonicus ecclesiæ S. Salvatoris

Biographus, *relatis Sancti in puerili ætate piis studiis, vitæque innocentia, subdit, eum canonicis ecclesiæ S. Salvatoris, in eodem, ubi natus fuerat, Sancti Angeli Castro, adscriptum esse.* In juvenili, inquit, ætate tam sancte conversans, ecclesiæ S. Salvatoris canonicus ordinatur. *Consonat apographum Ultrajectinum, verbis tantummodo paulisper mutatis:* Juvenili ætate tam sanctæ conversationis fuit, ut ecclesiæ cujusdam nobilis, sancti scilicet Salvatoris, canonicus ordinaretur. *Similiter Ms. Bodecense:* Deinde procedenti tempore factus est canonicus cujusdam nobilis ecclesiæ. *Denique Surius:* In ipsa juventute cujusdam nobilis ecclesiæ, puta S. Salvatoris, canonicus effectus est. *Biographum secuti sunt scriptores neoterici, inter quos aliqui Sanctum canonicum Regularem, alii secularem fuisse contendunt. Gandolfus in laudatis observationibus utramque sententiam in dubium revocat.* Nec in Relatione, *ait,* nec in Processu adinvenire potui, quod ante ingressum Religionis fuerit canonicus seu clericus: unde nescio, quo fundamento incedant aliter scribentes.

C

in Castro S. Angeli: sed verisimilius

24 *Quidquid sit de isthoc silentio, mihi minime dubius apparet assertus sancti Juvenis ante Religionis ingressum canonicatus, quippe quem non modo Petrus de Monte Rubiano, sed etiam, qui eodem seculo vixit, Jordanus de Saxonia disertissime tradit, ut infra videbimus: nec quemquam reperi præter laudatum Gandolfum, qui de eo dubitarit. Porro qui illum canonicis Regularibus adscribunt, ducem habent S. Antoninum, qui parte* III *Historiarum, tit.* XXIV, *cap.* X *de* S. Nicolao *hæc ait:* In juvenili igitur ætate sancte conversans, cujusdam ecclesiæ sancti Salvatoris canonicus efficitur Regularis. *Hinc Gabriel Pennottus in Historia tripartita sacri Ordinis Canonicorum Regularium, lib.* II, *cap.* XXI, *ecclesiam illam sui Ordinis olim fuisse scribens, sic inquit:* Ecclesiam collegiatam S. Salvatoris in Castro S. Angeli, diœcesis Firmanæ, canonicorum Regularium, sub B. Augustini Regula militantium exstitisse, quo tempore S. Nicolaus de Tolentino illius ecclesiæ erat canonicus, testatur divus Antoninus tertia parte Historiali. D

non Regularis,

25 *Nescio, an S. Antoninus in exemplari, quo usus est, vocem Regularis invenerit, an vero eam ipse addiderit: posterius tamen mihi verisimilius apparet, cum hæc nec in Mss. nostris, nec in Mombritiana Surianaque editionibus occurrat. Deinde contrarium satis colligitur ex biographo, cujus verba propterea juverit breviter perpendisse.* In juvenili, *ait,* ætate tam sancte conversans, ecclesiæ sancti Salvatoris canonicus ordinatur: verum quia contemptum mundanarum rerum omnino incipiebat appetere, cogitare cœpit, quam vitam, quam Regulam posset adire, ex qua fieret sic Dei servus, ut mundus non esset eo dignus. *Tum subdit, eumdem Eremitarum S. Augustini institutum elegisse. Jam vero si Sanctus noster, cum hæc animo agitaret, canonicorum Regularium Ordinem jam suscepisset, de mundanarum rerum contemptu, eligendaque vitæ Regula, ipsi minime deliberandum fuisset, cum in hoc supposito, utrumque jam præstitisset.*

ut habet S. Antoninus.

26 *Clarius etiam loquitur ejusdem seculi scriptor Jordanus de Saxonia in Opusculo ascetico, quod Vitas-Fratrum inscripsit; quippe lib.* III, *cap.* XI, *cui titulus,* De relinquendo omnia in Religionis ingressu, S. Nicolaum *propter abdicatum canonicatum laudat, reliquisque imitandum proponit. Verba accipe:* Item exemplum in B. Nicolao de Tolentino, qui cum esset ordinatus canonicus cujusdam ecclesiæ nobilis, ad contemptum mundi cor habens accensum, intra se sollicitus cogitare cœpit, quam vitam posset assumere, ut perfectus fieret Dei servus... Itaque Juvenis ad Ordinem *(Eremitarum S. Augustini)* recipitur, et probationis tempore finito, juxta morem et statuta Ordinis solenniter profitetur; et sic in primo suo ingressu apostolicam vitam ducere cupiens, canonicatui et omnibus rebus mundanis renunciavit, nudus et pauper sequutus est nudum et pauperem Christum crucifixum. *Manifestum est, Jordanum hic de seculari canonicatu agere; alioquin enim non nisi inepte Sanctum a dimisso canonicatu velut egregium rerum mundanarum contemptorem laudaret. At, inquies, unde igitur Sancti canonicatum Regularem didicit Antoninus? Id vero ignorare me fateor; nec quidquam occurrit, unde in eam opinionem venisse possit videri, nisi forte prædicta S. Salvatoris ecclesia a canonicis Regularibus aliquando inculta fuerit, ideoque ipse existimarit, eam S. Nicolai ætate ad eosdem pertinuisse.* F

Fit Eremita Augustinianus:

27 *Sacrum Ordinem, quem Sanctus amplexus est, illum esse, cujus alumni* Eremitæ S. Augustini *appellantur, in confesso est: videntur tamen Patres ejusdem S. Augustini Ordinis, qui* Discalceati *nuncupantur, eum sui instituti fecisse: nam Sacrorum Rituum Congregatio, postulante Procuratore generali Ordinis Eremitarum S. Augustini, anno 1637, die 19 Decembris edito decreto* censuit, imagines S. Augustini, S. Nicolai de Tolentino et aliorum Sanctorum ejusdem Ordinis S. Augustini, impressas aut depictas a Fratribus Discalceatis ejusdem Ordinis, cum habitu, quo ipsi Discalceati utuntur, suspendendas et abolendas esse, injungendumque dictis Fratribus discalceatis, ne sub pœnis arbitrio hujus Sacræ Congregationis talia amplius audeant peragere. *Decretum hoc Urbanus*

AUCTORE C. S.

A *nus VIII PP. auctoritate Apostolica roboravit confirmavitque Bulla data anno* 1638 *die* 28 *Januarii, quam una cum laudato Decreto legere est tom.* V *Bullarii Romani, Constitutione Urbani* 221.

quo anno, et qua ætate id fecerit,

28 *Qua porro ætate quove anno Sanctus Religiosæ vitæ tyrocinium exorsus sit, incertum est, nec convenit inter scriptores. Torellius, qui tomo* IV *Annalium, ad annum Christi* 1264, *num.* 24 *illum tum* 22 *annorum fuisse scripserat, tom.* V *ad annum* 1305, *num.* 14, *decem tantum annorum facit, illiusque ingressum in Religionem, non anno* 1264, *sed* 1259 *affigit. Totidem integros vel incompletos sancto Tyroni annos attribuit Albericius cap.* IV *Vitæ Italicæ, aliique : nec longe ab iis dissidet Baptista Mantuanus, dum in Vita metrica eum* Puerum *vocans, de suscepto Religioso statu ita canit :*

Huc adolescentes prudens Puer attulit annos,
Et sacer evadens, duplicem vestitur abollam :
Alba subest nigræ, duplicique obnubit amictu
Tempora ; proximior nudo, candore nivali
Albicat, exterior fuligine tingitur atra.

Hanc ætatulam Torellius asserit exacte deduci ex Processu Canonizationis, Bullaque pro eadem B *edita ab Eugenio IV.*

non convenit inter scriptores :

29 *Torellii dictis consona sunt, quæ Gandolfus in annotatis ad sæpe laudatam Relationem observat his verbis :* In juvenili ætate intravit Religionem ; erat enim decem annorum ætatis, vel undecim ad plus, ut asseruit testis in ordine 16 et tres alii. *In Bulla vero Eugenii dicitur* in approbata Religione Fratrum Eremitarum S. Augustini ab ejus pueritia educatus. *Denique in quodam Officio proprio ejusdem Ordinis legitur* vix decennis *in solitudinem vocatus, teste Nicolao de Tombeur in annotatis ad Vitam. Ab hisce nihilominus dissentiunt alii, inter quos Ludovicus Zacconius eum annorum unius et viginti, Tombeurius circiter octodecim, Josephus Pamphilus in Chronicis sui Ordinis* adolescentem, *Herrera in Alphabetho* adulta ætate *fuisse scribunt, quando laudatum institutum amplexus est.*

longe probabilius est,

30 *Posteriorum sententia mihi multo probabilior apparet : præterquam enim, quod tantilla ætas Religionis oneribus subeundis minus idonea sit, Petrus de Monte Rubiano, scriptor ejusdem Ordinis, provinciæ et ætatis, non modo nihil de re tam insolita meminit, verum etiam diserte tradit,* Nicolaum juvenili ætate *fuisse et ecclesiæ* C *S. Salvatoris canonicum, priusquam sacro isti Ordini nomen daret. Consule, si lubet, Vitam a num.* 7, *et ex tota rerum serie satis colliges, tam teneram Sancti ætatem, dum id ageret, biographum penitus latuisse. Nec aliter sensit Jordanus de Saxonia, ejusdem pariter seculi et Ordinis scriptor : hic enim, postquam lib.* III, *cap.* XI *in Vitis Fratrum, dixisset,* Nicolaum *canonicis ecclesiæ S. Salvatoris adscriptum fuisse, de suscepto Religioso statu, biographi verbis fere usus, in hunc modum prosecutus est :* Interea vero quidam Frater de Ordine Eremitarum S. Augustini... inter alia doctrinæ suæ verba, hæc dixit : Nolite diligere mundum, nec ea quæ sunt in mundo, quia mundus transit et concupiscentia ejus. Quæ verba mentem Juvenis sic ardenter penetrarunt, quod statim post prædicationem Fratrem illum adivit, rogans, ut eum ad Ordinem reciperet ; quia omnino mundum relinquere volebat.

Sanctum tunc decenni

31 Sed Frater precibus Juvenis non annuit, donec requireret voluntatem parentum, ne inde perturbatio oriretur : parentes autem audientes votum Filii, læti effecti, laudaverunt Deum, qui sua promissa in Filio perficere dignabatur. *Mox paucis interjectis, nulla tamen tam teneræ ætatis facta mentione, subdit :* Itaque Juvenis ad Ordinem recipitur, et probationis tempore finito, juxta morem et statuta Ordinis solenniter profitetur ; et sic in primo ingressu, Apostolicam vitam ducere cupiens, canonicatui et omnibus rebus mundanis renunciavit, nudus et pauper sequutus est nudum et pauperem Christum crucifixum. *Hæc Jordanus : quæ ut decennem puerum minime sapiunt, ita in maturum adolescentem, vel, ut Sanctum appellat,* Juvenem, *apprime conveniunt.*

multo majorem fuisse.

32 *Eodem, quo nos, modo biographum etiam intellexit S. Antoninus parte* III *Historiarum, tit.* XXIV, *cap.* X, *ubi tyrocinium ingressurus dicitur fuisse* ætate juvenis, mente canus. *Consonat Breviarium Romanum, in quo ad diem* 10 *Septembris, hæc habentur :* Adulta ætate jam clericali militiæ adscriptus et canonicus factus, cum quodam die concionatorem Ordinis Eremitarum S. Augustini de mundi contemptu dicentem audisset, eo sermone inflammatus, statim eumdem Ordinem est ingressus. *Denique, ne* E *longior sim, in Officio proprio laudati Ordinis, anno* 1641 *Parisiis excuso, alteroque primum Romæ jussu Hieronymi Valvasorii, deinde jussu Nicolai Olivæ, Priorum Generalium, anno* 1674 *Antverpiæ edito, eadem plane leguntur. Ob hasce rationes mihi multo probabilius videtur,* S. Nicolaum *annos ad minimum* 16 *aut forte etiam plures numerasse, dum memoratum Ordinem ingressus est.*

Respondetur ad quasdam objectiones

33 *Verum, inquies, quid igitur ad objecta Torellii et Gandolfi dicendum est? Fateor, ea minime contemnenda sunt, faciuntque, ut opinionem meam pro omnino certa habere non audeam. Multum tamen interest, a quibus testibus aliquid asseratur, ideoque vellem, ut addidisset Gandolfus, cujus ætatis, cujus ordinis, aut auctoritatis hi quatuor fuerint, quorum testificatione tam tenera Sancti ætas asserta nitatur. Forsitan tamen memorati testes nihil aliud asserere voluerunt, quam quod Sanctus, dum adhuc puer esset, eum Ordinem amaverit et expetierit, quemadmodum in Relatione coram Eugenio IV recitata, editaque a Gandolfo legitur his verbis :* Adhuc parvulus mulierum et puerorum consortia vitabat, dicens, se velle effici Fratrem Eremitam. F *Id unum, inquam, ipsi forsitan testati aut male interpretati fuere. Certe in laudata Relatione dicitur non* puer *vel* decennis, *sed* in juvenili ætate ingressus Ordinem S. Augustini in dicto Castro S. Angeli.

aliter opinantium.

34 *Quod spectat ad Eugenii IV Bullam, in qua* in approbata Religione Fratrum Eremitarum S. Augustini ab ejus pueritia educatus *dicitur, ea commode intelligi potest de sancti Pueri apud ejusdem Ordinis Religiosos pia institutione, contractaque inde eorumdem monasterium frequentandi consuetudine, ut ibidem quasi* educatus *merito censeretur. Eodem modo tam hanc Eugenii Bullam, quam quoddam sui Ordinis Officium interpretatus est Tombeurius, ad cap.* IV *Vitæ, ubi hæc habet :* Quod itaque in Officio Ordinis dicatur in solitudinem vocatus vix decennis ; id ita intelligendum arbitror, quod ab ea ætate senserit interius, et exterius expresserit, se ad vitam Fratrum Eremitarum S. Augustini vocari a Deo ; et quod inter eos a pueritia

AUCTORE C. S.

ritia conversatus fuerit et educatus, ut legitur in Bulla canonizationis per Eugenium IV; non autem sequitur, quod ab ea ætate Ordinem, seu Religionis habitum susceperit, sed potius id usque adultam ætatem distulerit; *quemadmodum scilicet ab aliis asseritur. Ceterum in utroque Officio supra ad me laudato, non reperi, eum* vix decennem *in solitudinem vocatum fuisse.*

§ IV. Quædam Sancti gesta, quæ in Vita non leguntur.

Quædam monasteria,

Præter Sancti gesta, quæ in Vita recitantur, Torellius aliique quædam referunt, quibus, ne quid lector desideret, hoc § locum dabimus. In Vita quatuor tantum loca, quæ jam Religiosus incoluerit, numerantur; videlicet Castrum B *S. Angeli, in quo tyrocinium posuit, conventus Vallismanensis, qui* Valmanente, *sive* Valmagnente *vulgo vocatur, unumque tantum milliare Pisauro distat, teste Torellio, Recinetum, indigenis* Reccanati, *ac denique Tolentinum, in quo triginta circiter postremos vitæ annos exegit, et morte Sanctorum defunctus est. At Torellius ad annum Christi* 1305, *num.* 19 *plura enumerat in hunc modum:* Post factam professionem gloriosus Nicolaus superiorum jussu aliquot Marchiæ Anconitanæ monasteria incoluit, ac nominatim monasterium S. Genesii, Maceratense, Firmanum, Recinetense, Auximanum, Cingulanum, Vallismanense, Fanense extra civitatem, et S. Elpidii, ubi magister novitiorum fuit; in quibus monasteriis successive habitavit undecim annorum spatio, videlicet ab anno 1264, quo solemnem professionem emisit, usque ad annum 1275, quo Tolentinum commeare jussus est. *Hæc ipse, sed quo fundamento, non edisserit.*

in quibus habitasse dicitur:

36 *Non tamen difficulter colligimus, cur Sanctum undecim annis in memoratis cœnobiis habitasse velit, antequam Tolentinum migraret. Ita scilicet statuit, quia illum decennem dumtaxat puerum anno* 1259 *tyrocinium inchoasse* C *dixerat, ejusdem professionem ad annum usque* 1264 *distulit, ut non ante annum ætatis* 16 *seu completum seu inchoatum eam emisisse videretur. Deinde cum ex biographo haberet,* Nicolaum *triginta circiter postremis vitæ annis Tolentini habitasse, undecim annos, qui inter annum* 1264, *annumque emortualem* 1305, *intercessere, in prædictis cœnobiis egisse opinatus est. Verum § præcedenti ostendimus* Nicolaum *probabilius plures annos ad tyrocinium attulisse, ideoque Torellii dicta non nisi pro opinione minus probabili possumus admittere. Imo quamvis de minori illa ætate constaret, ne sic quidem quinquennalis tyrocinii tempus nobis indubium appareret, cum seculo* XIII *annus sextus decimus ad Religiosæ professionis valorem minime requireretur, saltem jure communi, quemadmodum apud Thomassinum tomo* I *Veteris et novæ disciplinæ Ecclesiæ, lib.* III, *cap.* LV *videre est.*

a quo consecratus sit sacerdos.

37 *Laudatus Torellius suspicatur,* Nicolaum *sacrarum litterarum studiis operam navasse in conventu Firmano vel Recinetensi in Marchia* D *Anconitana, vel in utroque forte loco, quia, ut inquit, utrobique ab ipsa fere fundatione eæ litteræ tradebantur. Sed utut id sit, constare sibi ait, cum Cinguli, indigenis* Cingolo, *quod Marchiæ Anconitanæ in ditione Pontificia oppidum est ad Musonem fluvium, sacerdotio initiatum fuisse a S. Benevenuto, episcopo Auximano, in cujus diœcesi Cingulum censetur. Ab Auximano episcopo consecratus sacerdos fuisse in Relatione a Gandolfo edita, et supra nobis laudata, pariter dicitur. De S. Benevenuto actum est in Opere nostro tom.* III *Martii, ad diem* 22, *ibidemque dictum, eum ab anno* 1264, *usque ad* 1276, *Auximanæ ecclesiæ episcopum præfuisse: intra quos propterea annos Sanctus sacerdotium suscepisse dicendus est, si a S. Benevenuto re vera fuerit consecratus. Porro a num.* 34 *narrat laudatus Annalista Augustinianus prodigia quædam a Sancto patrata, quæ apud biographum desiderantur.*

Narratur fontem elicuisse,

38 *In primis scribit illum, dum Tolentini monasterium ampliaretur, et aquarum vena irrito labore diu quæsita esset, infixa humo canna, fusaque ad Deum prece, magnam aquæ copiam ex arido fundo subito elicuisse, eodemque loco tum effossum puteum, qui suo tempore, id est* E *seculo* XVII, *aquas limpidissimas multisque ægris salutares scaturire perseverabat. Huic miraculo addit et alterum: ait enim, dum excavantes prædictum puteum, terram egererent, ingentem terræ massam, quæ murum proximæ ecclesiæ sustentabat, collapsam, eaque ruina murum jam titubantem necessario involvendum fuisse, nisi ejusdem Sancti precibus sustentatus fuisset, donec ingesta rursum terra firmaretur. Utrumque miraculum inter alios etiam refert Albericius, additque in perpetuam illius memoriam juxta memoratum puteum hæc legi:*

Fons hic duplici fulget miraculo:
Quæ nulla arte inveniri poterat, unda salubris
Pii Nicolai lachrymis ac orationibus effluxit.
Stetit, eodem orante, templi paries, qui in effodiendo puteo jam ruere cœperat.

De eodem quoque sic cecinit Baptista Mantuanus:

Prætereo (quia multarum me copia rerum
Vincit) ut invenit latices et idonea fonti
Seu puteo loca, quæ nulla ars invenerat ante;
Utque salutares fecit, quas reperit undas:
Nam medicamen habent, et adhuc potantur ab ægris: F
Ut prece sustinuit templum terramque ruentem,
Cum putei scrobs alta gravem fecisset hiatum,
Et movisset humum, quæ fundamenta ferebat.

panem in rosas,

39 *Idem Torellius num.* 36, *Albericius cap.* XVIII *Vitæ, aliique, Sancti in pauperes misericordiam celebrant, miraculo comprobatam, verso scilicet, dum hyems rigeret, in rosas pane, quem egenis deferebat. Albericius in hujus prodigii confirmationem profert monumentum, quod subdo, quodque ad conventus Tolentinatis portam legi ait in hunc modum:* Hilarem datorem Nicolaum sic Deus dilexit, ut illum objurgari non permiserit, quod conventui necessarias facultates, nimium pauperibus largiendo, consumeret. Cum siquidem mappulam panibus ad egenos plenam deferret, Priori occurrenti ac exploranti, purpureis et fragrantibus rosis media hyeme eamdem refertam ostendit; data sibi ob id in posterum libertate cuncta ad libitum distribuendi.

A distribuendi. *Eleganti hæc eadem carmine laudatus poeta Mantuanus sic exposuit :*

Sua namque solebat
Prandia partiri in miseros et porgere egenti
Clandestina manu poterat quæ dona pienti.
Hoc animadvertens, penoris cui cura, ferentem
Triticeas aliquando dapes deprendere lecto
Tempore constituit : cum candida bruma per Alpes
Hybernabat, humus sterili sub frigore lenta
Otia ducebat, pigrum pertæsa Decembrem.
Occurrens igitur, gremio quid ferret onusto,
Postulat : ille rosas (spiravit in illius ora
Hæc dicenda Deus) dixit se ferre recentes ;
Et gremium solvens, roseos (mirabile!) flores,
Quales ferre solent Pastana rosaria, cum ver
Provocat ad carmen volucres, ad gramina campos,
Protulit extemplo ; diffusus in aera nidor
Naribus applausit, sacrique oluere penates.
Hoc opus, hoc ingens studium pietatis, honore
Duxit honestandum tali Deus arbiter æquas.
Præses id admirans, Homini præcepit apertum
B Esse penus, pascendi inopes permissa potestas.

et aquam in vinum mutasse

40 *Denique laudati scriptores asserunt, aquam non semel ipsi in vinum mutatam fuisse. Lubet Albericii verba ex Italicis Latine annectere.* Excelsa summaque Clementia videns, Sanctum ex continuo aquæ potu nimium infirmari, aquam ipsi sæpius in vinum vertit, tam illustri miraculo illius succurrens debilitati ; quemadmodum asseruit oculatus testis, reverendus Conradus ex Orbisaglia, territorii Tolentinatis, sacellanus S. Laurentii, qui cum familiaris et addictus Sancto esset, aliquando convescens, vasculum solita plenum aqua ipsi porrexit ; quam cum biberet, dixit : Errasti : quam hoc excellens vinum est, quale hoc vinum est! Cumque ipse eam quoque gustaret, optimum re vera vinum esse deprehendit : idque non semel, sed bis coram eo contigit, qui cum tantum prodigium admirari non cessaret, multis precibus et per amorem Dei sanctus Pater illum obtestatus est, ne hac de re cuiquam loqueretur... In veteri triclinio, ubi hoc illustre miraculum accidit, hæc verba leguntur : « Jejuniis et abstinentiis adeo « animam virtutibus saginavit divus pater Ni- « colaus, ut nec carnem, nec pinguia, nec quid- C « quam gustu delectabile susciperet umquam, « solo pane et aqua contentus : at divina beati « Senis languorem miserata Clementia, aquam « pluries illi hoc in loco in vinum mutavit. » *Torellius tradit, prædicti Conradi hac super re testimonium in Processu legi, additque idem prodigium non modo duabus vicibus coram Conrado, sed etiam sæpius in memorato triclinio iteratum, ibidemque paulo post Sancti mortem depictum fuisse, verbis, quæ mox recitavimus, adscriptis.*

Dicitur perdicem assam resuscitasse,

41 *Jordanus de Saxonia in Vitis Fratrum lib.* II, *cap.* III *aliud præterea miraculum recitat his verbis :* Fertur de eodem, quod, cum quadam vice in infirmitate sua una perdix assata ad manducandum sibi fuisset apposita, et ipse comedere de ea recusasset, præceptum fuit sibi a Priore per obedientiam, ut manum poneret ad manducandum : at ille nolens non obedire, ingemuit, et elevatis oculis in cœlum, facto Crucis signo, manum ad perdicem posuit ; et ecce perdix reviviscens, protinus avolavit. *Ita ipse, ex eoque alii prodigium hoc* S. Nicolai *Vitæ inseruere, quamquam de adjunctis non satis inter se conveniant. Torellius ad annum* 1305, *num.* 40 *unicam tantum perdicem Sancto appositam scribit cum Jordano ; sed eam non modo assam, verum etiam* in plura frusta dissectam *fuisse affirmat, ac deinde per Crucis signum novis plumis instructam avolasse. Albericius non unam, sed duas perdices assas allatasque memorat, idemque censuit Petrus de Uzeda, qui, teste Tombeurio, alludens ad sidus, quod Sancto postmodum apparuit, ita cecinit :*

AUCTORE C. S.

Do volucres cœlo, cœlum mihi sidera reddit.

prout ex Jordano

42 *Scipio Jardinus in Vita, quam ab Ambrosio Senensi Italice scriptam Latino idiomate donavit, miraculum hoc cum alio, quod apud nos num.* 18 *et* 19 *in Vita refertur, confundens, duas item perdices vult appositas fuisse, Sanctumque ex earum altera aliquid gustasse, antequam eas Crucis signo resuscitaret ; additque hæc contigisse in monasterio Vallimanensi, mille passibus dissito ab urbe Pisaurensi. Coturnicum meminit Baptista Mantuanus, quem non injucundum lectori fore arbitror de hoc argumento canentem audire. Sic igitur ait :*

Pertransire nefas opus admirabile, nullis E
Auditum sæclis, usque ad labentia mundi
Mœnia, cum totum terrarum incendia molem
Ultima corripient, longos memorabile in annos.

ab aliis aliter narratur :

43 Æger erat, febris lassos emunxerat artus,
Atque sepulchralis pallor confecerat ora
Hispida : dixisses, si non spirasset anhelo
Gutture paulisper, gelidum sine mente cadaver.
Vis ea, quæ in venis salit, et quæ in pectore lævo
Palpitat, ut lampas jamjam moritura, tenorem
Perdiderat, motuque abiens trepidabat inerti.
Vivificas adhibere dapes medicina jubebat,
Pabulaque exilem reparare potentia vitam.
Ergo coturnices, ut mandat Apitius, assas
Attulit impigri manus officiosa ministri.
Ille autem solitus semper frænare palatum,
Ac genium fraudare, cibis contentus ineptis,
Horruit has epulas et detestanda putavit
Prandia : mos longis sic illum effecerat annis.
Accedunt præcepta Patris, cogentia vesci
Pinguibus, oppressæ tanto in discrimine vitæ.
Quid faciat, nescit mens ægra, quid eligat horum
Cogitat : hinc angit sancti reverentia Patris, F
Hinc pia suscepti premit observantia voti.
Angustatur, uti quotiens Symplegades inter
Navita transibat, tum, cum concurrere, venis
Flantibus, impulsæ navesque arctare solebant.
At Deus impactum syrtem miseratus in istam,
Favit, et ex altis traxit præcordia curis :
Nam pluit in volucres pennas, animamque repente
Restituit : mox illæ alas movere recentes,
Et simul excusso saliere per aera disco.
Qua via visa, volant, speculisque * feruntur apertis
Aereum per iter : Pater, et quæ plurima Fratrum
Turba aderat, tuiti grandis miracula casus,
Obstupuere, oculis non convenientibus, ore
Attonito, voce amissa, manibusque supinis.

**i. e. fenestris*

nec omnino

44 *Post hæc Mantuanus poeta aliquot Veteris Testamenti prodigia commemorat, quibus huic adstruat fidem : nec dubitandum sane est, quin hujusmodi miraculum, non secus ac reliqua, omnipotenti*

AUCTORE C. S.

omnipotenti Deo facile fuerit patrare; imo vero simile prorsus narratur in Vita S. Guntheri eremitæ, apud Mabillonium Seculo VI *Benedictino, parte* I, *pag.* 482, *ubi biographus, quem Mabillonius* Wolferum *vocat, sanctoque Gunthero æqualem statuit, scribit pavonem assum, vitæ redditum ab eodem Sancto fuisse. Miraculum hoc habes etiam in Opere nostro, tom.* I *Septembris, pag.* 529 *num.* 289 *in Actis S. Stephani, Hungariæ regis, coram quo id accidisse dicitur; et ulterius discutiendum veniet ad diem* 9 *Octobris, ad quem S. Guntherum refert Mabillonius. Verum hic quæritur, utrum memoratum* S. Nicolai *miraculum satis solido firmamento nitatur, ut sine scrupulo pro historice certo et indubitato admitti possit.*

certum, nec tamen

45 *Unicum, quod ipsum in dubium revocat, est altum Petri de Monte Rubiano silentium, qui rem tam memorandam, si revera contigerit, non videtur ignorare potuisse, aut prætermissurus fuisse, si eam rescivisset. Nec est, quod quis Ms. Mombritii hic culpet, quasi scribendis oscitantia hac in parte mutilatum sit, quemadmodum in Utrajectino multa desiderari,* § 1 *observavimus: nam nec apud S. Antoninum et Surium* B *ulla hujus prodigii mentio fit, adeoque nec in eorundem exemplaribus legebatur. Argumentum hoc negativum quidem est, sed eo tamen minus contemnendum, quo illustrius magisque insolitum est miraculum, de quo agimus: nam quæ communiora sunt, scribentium memoriæ facilius solent excidere, ut re vera biographo aut excidit aut latuit, quod de viro quodam, cujus totum sinistrum corporis latus paralysis infecerat, per* S. Nicolaum *miraculose sanato, ab Eugenio IV in Bulla canonizationis refertur.*

improbabile hoc apparet miraculum,

46 *Sed nec contemnenda est Jordani auctoritas, quem et vitæ sanctimonia et eruditio commendat; quique cum ejusdem Ordinis esset, eodemque, quo Sanctus obiit, seculo scriberet, potuit aliqua ex suis Augustinianis discere, quæ alii prætererant. Sinceritatem viri præterea sic laudat Tombeurius:* lib. I, cap. XIV agens de iis, quæ priscis temporibus ante tempora Innocentii III in Ordine nostro circa vitam et mores Fratrum dici potuissent, Scripto authentico, inquit, non inveni: unde de hoc aliquid scribere non curavi. *Laudat secundo ex eo, quod pleraque Sancti gesta ex coævo scriptore, Petro scilicet de Monte Rubiano deprompserit. Laudat* C *denique, quod ab incertis abstinere, quam scribere maluerit, cum lib.* II, *cap.* XI *dicat:* Multa alia miracula de eodem Sancto audivi; sed quia distincte non recolo, in genere quædam rememoror. *Forsitan nec miraculum, de quo disserimus, pro certo voluit venditare, cum dubitandi verbo* Fertur *utatur,* Fertur de eodem, *inquiens etc. Hisce ductus rationibus non possum memoratum prodigium pro indubitato admittere, nec rejicere pro fabula, ideoque illud in medio censui relinquendum. Reliqua autem adjuncta, quæ ab aliis aliter narrari diximus, meris eorumdem conjecturis abscribenda putamus.*

D

VITA

A. PETRO RUBIENSI

AUCTORE FRATRE PETRO DE MONTE RUBIANO COÆVO,

Ex editione Mombritiana, collata cum Mss. Ultrajectino et Senensi.

CAPUT I

Sancti nativitas ab angelo prædicta, et a S. Nicolao Myrensi episcopo impetrata: pia pueritia: Christi in SS. Eucharistia apparitio: canonicatus ipsi collatus: Religio Augustiniana suscepta.

E

Post factum pro suscipienda prole votum,

Gloriosus Deus in Sanctis suis, qui cum eos ad gloriam elegit sempiternam, nedum finem aut medium, sed eorum vitæ exordia sanctificare dignatur, et magnificare, quandoquidem beatum Nicolaum presbyterum venerandum Ordinis Heremitarum beati Augustini, ex Castro Sancti-Angeli, districtus civitatis Firmianæ *a*, provinciæ Marchiæ Anchonianæ * ducentem originem, volens ad coronam gloriæ et honoris patriæ cœlestis assumere, visitatione angelica suum ortum dignissimum extollere et magnificare dignatus est. Sane cum mater ejus Amata cum viro *b* manens et multis diebus ætatis suæ processisset, velut sterilis filios procreare non posset, de filiis una cum viro sitibunda, velut altera Anna *c* veteris Testamenti, templum vel ecclesiam intrans, devotione beatissimi Nicolai e civitate Baro *d* contracta, flens largiter vovit dicens: Domine mi, Christe Jesu, qui omnia potes et vales, respice ancillam tuam oculis pietatis et gratiæ tuæ: amputa opprobrium sterilitatis meæ, et fac, ut fæcunda in domo viri mei existens, filium concipiam, servum tuum concipiendo pariam in laudem et gloriam nominis tui. Sed quia preces meæ parvæ sunt et exiles in conventu Majestatis tuæ, antistitem Nicolaum sanctum tuum suppliciter deprecor, ut suis orationibus a te Omnipotente merear consolari, suum famosum tumulum visitare promittens una cum viro meo servo tuo.

a

* *l.* Anconitanæ

b

c

F

d

Sancti parentes, jussu angeli Barium

2 Post hæc autem cum vir et uxor simul dormirent in strato suo, ipsis dormientibus angelus apparuit, dicens: Surgite, surgite, ad sanctum Nicolaum e * civitate Baro properate *e*: ibi dicetur vobis, qualis debeat esse filius ex vobis quam citius oriturus. O mira Dei dignatio; An forte Sampson hic, cujus matri dictum est: Sterilis es et absque liberis; sed concipies et paries

* in

e

A ries filium? Pronuntiatur ab angelo, nascitur Sampson, qui Dei populum de manu Phylistinorum in signis fortitudinis liberare debebat: pronuntiatus est et iste, qui animas corporaque fidelium a pœnis et infirmitatibus in prodigiis et miraculis curare veniebat. Lauda ergo sterilis, quæ non paris: decanta laudem et hymnum, quæ non pariebas, quia multi filii desertæ magis, quam ejus, quæ habet virum, dicit Dominus. Multi, inquam, filii hujus desertæ, hujus sterilis: quia per dilectum suum filium Nicolaum multos sacrosanctæ Ecclesiæ et Christi gratiæ bajulandos reddidit et alendos.

proficiscuntur, ubi S. Nicolaus Myrensis apparens

3 Expergefacti igitur vir et uxor, de tantaque visione mirabiliter jucundati, mox hilariter de lectulo surrexerunt, referentes gratiam bonorum omnium Deo largitori. Quod autem promissum erat ab angelo, in dubium non vertentes, mox post commendationem rerum et possessionum suarum suis consanguineis et amicis, sanctum iter arripiunt, in modum peregrinorum habitum assumentes. Pervenientes autem ad sacram ecclesiam beatissimi Nicolai in civitate Baro, quam sollicite Christo et beato Nicolao gratiarum exsolverunt debitas actiones. Muneribus autem
B oblatis, in pavimento ecclesiæ ante beati Nicolai altare obdormire cœperunt; et ecce sanctissimus Nicolaus habitu pontificis eisdem in somnis apparuit, dicens: Angelus, qui vobis nunciavit filium oriturum, Christus mihi dixit, ut ad vos lassos ex peregrinatione ad meam ecclesiam venientes, quantocyus nunciem, quia vobis nascetur filius, et vocabitur Nicolaus, ut meo fungatur nomine, qui in mundo meo obtentu
f nascetur *f*.

eis filium promittit.

4 Hic erit Domino meo Christo servus acceptissimus, religiosam arctamque vitam ducens, sacerdotioque fungens, acceptabile sacrificium offeret Deo Patri. Hic est enim, cujus vita terminabitur miraculis, signis et prodigiis fulgens. Securi igitur petitione, necnon et de angelica nunciatione, redite. Surgunt a somno devotissimi peregrini, et indignos se tanta apparitione existimantes, ob filium ex eis oriturum præ lætitia gemebant ac mœstitia lætabantur. Non enim, inquiunt, Domine Jesu, sumus digni tanta gratia, tantaque consolationis dulcedine gloriari: sed quia dictum est nobis, Redite, nec sit, qui tuæ possit resistere voluntati, dirige, quæsumus, gressus nostros in beneplacitum tuum, et visita
C nos in promissis in salutari tuo. Pulchre Filium suum Salutare appellant, qui secundum Dei promissa multorum saluti revelari debebat.

Nacitur, et Nicolaus vocatur:

5 Redeunt igitur jucundi ad propria, fitque uxor viri gravida, et demum parit *g* Filium,
g qui sollicitudine honesta sacrosancto Baptismi fonte immergitur, et Nicolaus a parentibus nominatur. Crevit interea Parvulus et liberalibus
h studiis traditur edocendus *h*, mulierum et puerorum non solum lasciviam, sed consortia vitans, senum religiosarumque personarum conversationem amplectens, illud nempe propheticum mente gerens: Quia cum sancto sanctus eris, et cum perverso perverteris. Pauperes insuper in domo
i patris *i* avidissime recipiebat, ad divina libentissime accedebat, sed et verbum Dei desiderabiliter audiebat, acsi esset ætate provectus. Quod homines, sui castri admirantes, quasi spiritu prophetico ad alterutrum * loquebantur, dicentes: Si Parvulo isti Dominus concesserit vitam, sanctus erit.

* ad invisem

6 Ecclesiam autem frequentans, sic in Deum suum attollebat animum, ut Christum etiam corporalibus oculis conspexisse crederetur: audivi enim a quodam Fratre, qui in suis infirmitatibus sancto Viro devotissime serviebat *k*, k
quod, cum esset inter eos sermo de innocentia parvulorum, ipse Vir sanctus sic allocutus est Fratrem: Fili, male talis innocentia perditur, et ad seniorem ætatem provehitur: ego enim ipse peccator, quem vides, dum illa innocenti gauderem ætate, in ecclesiam, ad quam consuetudine accedebam, et sacerdos celebraret *l* et l
Corpus Dominicum, ut moris est, manibus elevaret, his meis oculis aspexi patenter Puerum aspectu pulcherrimum, vestitu splendidum, facie rutilantem, visu applaudentem, linguaque dicentem: Innocentes et recti adhæserunt mihi: sed postquam sui majori ætate gravatus, visione carui tam jucunda.

A. Petro Rubiensi. Christum in SS. Eucharistia videt:

fit canonicus: a concionatore Augustiniano

7 In juvenili ætate tam sancte conversans, ecclesiæ Sancti-Salvatoris canonicus *m* ordinatur: m
verum quia contemptum mundanarum rerum omnino incipiebat appetere, cogitare cœpit, quam vitam, quam Regulam posset adire, ex qua fieret sic Dei servus, ut mundus non esset eo dignus. Interea vero quidam Frater *n* Ordinis prædicti n
in castello Sancti-Angeli, prædicatorque verbi E
divini et doctrina et vita populo erat acceptissimus. Cum vero in platea prædicaret, ubi maxima convenerat multitudo, inter alia hæc ait: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt; quia mundus transit et concupiscentia ejus. Quod verbum sic mentem Juvenis penetravit, quod statim post prædicationem Fratrem impensius rogavit, ut eum, qui mundum relinquere cupiebat, reciperet. Precibus autem suis primum noluit annuere sine consensu parentum, ne tristitia oriretur, unde gaudium deberet exigere.

incensus, in Ordinem admittitur,

8 Requiruntur parentes, et eorum Nati aperitur perfecta voluntas; quam parentes audiunt libenter, susceptoque gaudio, Deum laudant, qui in eorum Filio promissa perfecit. Ab illo igitur Fratre recipitur *o*, et tempore probationis o
finito, votum obedientiæ et paupertatis atque sanctissimæ castitatis solemniter promittens, inter professos mirabili sanctitate avidius conversabatur. Hic est ergo, qui veterem hominem exuens, novum induit Jesum Christum: Christi namque obedientiam promittens atque amplectens, primi parentis inobedientiam detestatur, relictoque proprio arbitrio, se divinæ subdidit F
voluntati. Hic est, qui apostolicam vitam perficere cupiens, relictis retibus concupiscentiarum hujus sæculi, patre insuper et matre, sequutus est paupertatem, induitque Crucifixum. Hic est, qui castitatis munditiam diligens, clavis omnem concupiscentiam carnemque propriam *p* crucifixit. p

et professus, virtutibus emicat.

9 Mox enim ut novit, quæ promiserat, violanda non esse; et castitas servari non posset *q*, q
nisi corpus castigatum in servitutem redigeret; cœpit etiam præ Fratribus cæteris vitam ducere arctiorem. Jejuniis namque, vigiliis, orationibus, castigationibusque duris semper intentus, totam suam vitam mundam et castam inter hujus seculi temptationem vepres traduxit. Unde cum quæreretur ab eo, quomodo tentationibus carnisque stimulis resistere posset, non dabat responsum: noverat enim, quam subtiliter antiquus hostis semper agere contra hominem consueverit, ut, quem non potest lasciviæ vitio superare, jaculo vanæ gloriæ monstret esse devictum.

ANNOTATA

A. PETRO RUBIENSI.

ANNOTATA.

a Firmum, *indigenis* Fermo, *urbs est archiepiscopalis Marchiæ Anconitanæ in ditione summi Pontificis, tria millia passuum a mari Adriatico dissita.*

b *Hunc* Compagnonem *vel* Compagnonum *appellatum fuisse, diximus in Commentario prævio num.* 14, *ibidemque num.* 15 *et* 16 *de utriusque parentis natalibus ac facultate paucis egimus.*

c *Matre scilicet Samuelis, de qua lib.* I *Regum, cap.* I.

d *Designatur S. Nicolaus episcopus Myrensis in Lycia, cujus corpus Barium deinde translatum est, eaque translatio Romano Martyrologio inscripta est ad diem* 9 *Maii, quo etiam in Prætermissis legitur in Opere nostro. Sigebertus in Chronico eam anno* 1087 *factam scribit, quod examinari poterit ad* 6 *Decembris, quo ejusdem Sancti natalis colitur. Porro* Barium, *incolis* Bari, *urbs est archiepiscopalis regni Neapolitani in Apulia, ad mare Adriaticum, estque agri Bariani caput.*

e *Non recte hæc exposuit Baptista Mantuanus, dum in Vita metrica ait, eos ab angelo tantum* B *jussos esse S. Nicolai templum adire, non expresso Bario, eosque propterea aliquamdiu hæsitasse, quo eundum esset. Verba subjungo.*

Lux ierat, fessos nox intempesta diurnis
Mortales operis somno compresserat alto;
Ecce unus Divum æthereo dimissus Olympo
Visus adesse (Deus tali dignatur honore,
Quos amat) et verbis ita compellare jacentes :
Si prolis vos pulsat amor, Nicolaica templa
Quærite et illius de nomine dicite natum :
Dixit, et in cœlum levibus se sustulit alis.
Evigilant, et visa alacres insomnia narrant,
Suspensisque putant animis, quæ templa jubentur
Quærere ; nam tali norant cognomine templa
Multa per Italiæ, per Chaonis oppida multa.
Audierant Barri magnis insignia votis
Mœnia et illustres Nicolai antistitis aras :
Huc igitur secuere viam, puppimque subintrant ;
Littora se introrsum sinuant et mœnia pandunt
etc.

f *Hæc luxata periodus vitiosa pariter est in Ms. nostro Ultrajectino : apud Surium vero sic legitur :* Et ecce mox est in pontificis habitu ap- C paret S. Nicolaus, dicitque ad illos : Angelus, qui vobis nunciavit Filium vobis nasciturum, dixit mihi, ut ad vos tanta peregrinatione fatigatos in meam ecclesiam venirem, confirmaremque meis verbis, edituros vos Filium, qui Nicolai nomen sit habiturus, quippe qui, me impetrante, nascetur.

g *Id anno* 1245 *vel proxime subsecuto factum diximus in Commentario prævio num.* 20.

h *Gandolfus in observationibus ad Relationem Vitæ coram Eugenio IV recitatam de Sancti Pueri institutione ex Processu canonizationis sub Joanne XXII instituto hæc notat :* Ipsius magister in sæculo exstitit dominus Angelus, capellanus S. Salvatoris, loci S. Angeli cui cum dixisset B. Nicolaus : Volo effici Frater Heremita ; respondit : Mihi placet, quia eris vir bonus, et bonus eris.

i *Surius habet :* In domo paupere.

k *Hinc disce biographi ætatem.*

l *Hanc phrasim sic restitue ex Ms. Ultrajectino :* Dum illa innocenti gaudebam ætate, in ecclesia, quam ex consuetudine accedebam, dum D sacerdos celebraret *etc.*

m *Non Regularem, ut quidam existimant, sed secularem canonicum verisimilius fuisse ostendimus* § 3 *Commentarii prævii. In instrumento authentico de variis reliquis in oppido S. Angeli asservatis, quod anno* 1701 *ad Museum nostrum fuit transmissum, dicitur ibidem etiam exstare* pervetustum S. Salvatoris templum, ubi (S. Nicolaus) fuit lustralibus aquis et sacro chrismate donatus, initiatus minoribus Ordinibus et canonicus factus.

n *De hoc Religioso Augustiniano laudatus Gandolfus sic scribit:* Concionator et Prior, qui in Ordine eum excepit, fuit Lector Frater Reginaldus, ejusdem patriæ. *In Ms., de quo mox littera præcedenti, inter monumenta* S. Nicolai, *quæ in Castro S. Angeli supersunt, recensentur* duæ columnæ marmoreæ, quæ sustinebant suggestum, in quo a concionatore Augustiniano inflammatus fuit ad Institutum FF. Eremitarum, et ubi ipse pluries concionatus est. *Nominantur ibidem et alia monumenta, quæ nescio, an ad vitam ejus secularem, an monasticam potius pertineant; videlicet* crypta lapidea in loco deserto, ubi orare, jejunare et flagellis se cædere sole- E bat,... cyathi et patinæ fictiles, quibus utebatur, affixæ et incrustatæ in parietibus dicti templi *(S. Salvatoris, quantum apparet)* quæ etiam hodie videntur.

o *Sunt, qui Sanctum decennem dumtaxat puerum fuisse velint, dum in laudatum Ordinem admissus est : verum hæc omnia maturiorem ætatem sapiunt. Vide dicta in Commentario prævio a num.* 28.

p *Vocem* propriam *ex Ms. Ultrajectino mutuatus sum : nam apud Mombritium non minus vitiose quam inepte legebatur* perperam.

q *In laudato Ms. recte :* et castitatem servari non posse.

CAPUT II.

Sacerdotio initiatus, animas e flammis piacularibus eripit: tentatus a consobrino, in assumpto statu constans perseverat : Tolentinum mittitur. F

Sacerdotio initiato apparet anima

Qua igitur vita et scientia in posterum convenienter probata, ad sacerdotium *a* assumitur, et ad quamdam heremum, quæ Vallimans dicitur, prope civitatem Pisauriensem *b*, a suo provinciali Priore pro conventuali *c* transmittitur : ubi ex nimiæ devotionis fervore promptus et sollicitus tempestive Missam quotidie celebrabat. In conventuali autem Missa pro hebdomadario *d* positus, nocte diei Dominicæ immediate sequentis in strato aliquantulum obdormivit : et ecce anima quædam voce magna et ejulatu non modico vocat eum : Frater, inquit, Nicolae vir Dei, respice in me. Qui ipsam respiciens, et quia eam intuitus, viventem non noverat *e*, recognoscere satagens, sed non valens, quis esset, concitus perquisivit.

10 Cui

A *sibi aliisque auxilium postulans:* *f*

11 Cui respondit illa: Ego sum anima Fratris Peregrini ex Auximi *f* civitate, quem viventem me servum tuum nosti: crucior enim in hac flamma; cujus contritionem Deus non renuens, ut non ad pœnam æternam, quam ut fragilis merui, sed ad purgatoriam me sua misericordia deputavit. Te igitur humiliter precor, Missam digneris pro mortuis celebrare, ut ab his tandem flammis eripiar. Qui respondit: Juvet te, Frater, Salvator meus, cujus Sanguine es redemptus: ego autem, quia ad conventualem Missam solemniter celebrandam sum deputatus, præsertim instante Dominica die, cujus Officium mutari non decet, Missam pro mortuis celebrare non possum. Et ille: Veni, venerande Pater, veni et respice, utrum te deceat petitionem tam miseræ multitudinis, quæ misit, immisericorditer rejicere. Ipsum autem ad alteram partem heremi ducens, illam parvam planitiem, quæ est juxta Pisaurum *g* illi ostendit, in qua promiscui sexus erat, multarum ætatum, statuum atque etiam ordinum diversorum, innumerabilis multitudo. Miserere, Pater, inquit, miserere turbæ tam miseræ, utile sibi auxilium expectantis: nam si pro nobis dignatus fueris celebrare, maxima pars ab his tormentis atrocissimis eruetur.

B *quas septem Missis e purgatorio liberat.* *h*

12 Evigilans *h* ergo Vir sanctus, magna horum pietate commotus, cum maxima lachrymarum effusione cœpit pro eis omnibus Salvatorem omnium exorare; mane vero ante Priorem suum reverenter postratus, et evitans jactantiam, non plene, ut viderat, sed aliqualiter opportunitatem oraculi reseravit, supplicans, ut ipsum pro mortuis illa hebdomade permitteret celebrare. Qui mox ejus precibus annuens, alium ejus vice substituit: ipse vero per totam hebdomadam pro mortuis celebrans, die ac nocte pro ostensa sibi multitudine cum præcordialibus lachrymis affectuosissime exorabat. Et ecce transacta hebdomade, eidem prædictus Frater Peregrinus apparuit, deque jam impetrata misericordia egit gratias, asserens, se cum magna parte prædictæ multitudinis *i* a pœnis atrocissimis Dei misericordia et ipsius Sacrificiis orationibusque lachrymosis erutum esse, et ad Dei gloriam feliciter convolasse: Liberasti nos, inquiens, de affligentibus nos, et odio habentes nos dispersisti et confudisti.

Animæ fratris sui salutem impetrat. C

13 O ineffabilem Virum, cujus sanctitatis primordia, initiaque meritorum in redemptione veniunt electorum Dei! Hujus juvenilis ætas in purgatorio cœpit agnosci, cujus senilis vitæ sanctitas in mundo noscitur venerari: jam purgatorii mare meritorum navis sulcat, et precibus hujus mundi terram potestatis sibi traditæ quasi quodam vomere scindit; qui non solum purgatorium suis denudavit meritis, sed et infernum spoliare videtur orationibus pietatis. Nam cum in civitate Rhacanathensi *k* conventualis degeret, de fratris domo nuncius dolens ei affuit, qui mox ut sanctum Virum conspicit, ad terram provolutis genibus lachrymando fortiterque clamando ait: Ubi preces, ubi virtutes tuæ, Nicolae sanctissime? Ecce de tuis manibus requiretur anima et corpus fratris tui *l*; ab iniquis enim in castello Aperiam *m* subito occisus est, acsi tua sanctitas sui corporis suæque animæ dilectrix penitus non exstitisset. Audiens hæc Vir sanctus lachrymas non potuit continere; Heu, inquiens, miser, quia damnatus es! Remisso ergo nuntio, abstinentiæ graviori se subdidit, orans cum lachrymis die ac nocte per quindecim dies, ut Salvator suus Jesus Christus ei dignaretur, si salvata, aut damnata esset anima fratris sui, ostendere. Cum igitur staret in ecclesia, accendens lampadem in reverentiam Corporis Domini in altari existentis, audivit vocem clamantem et dicentem: Frater mi, Frater mi, gratias ago Deo meo et Domino Jesu Christo, qui tuas preces et lachrymosas orationes oculo suæ pietatis attendens, cum damnatus essem *n*, liberavit me. Timens autem Vir sanctus versutias inimici, qui se interdum transformat in angelum lucis, qui animas facilius laqueis peccatorum involvat, sine stupore aliquo ait: Ut quid me tentas, hostis maligne? Frater meus mortuus est, et ut Deus damnare, similiter salvare potest. Et ille: Nihil nunc, frater mi, dubites; recte enim sum Gentilis frater tuus, precibus tuis a Christo Jesu modo de inferno exutus. Confortare igitur, et robustus esto in operibus pœnitentiæ, quæ cœpisti: sic enim Deo et Salvatori nostro grata sunt opera tua, quod quidquid ab eo petieris, impetrabis, et multa *o*, dum vixeris, in hac, in qua sum, eris gloriosus.

A. PETRO RUBIENSI.

Tentationem, E

14 Invidus tamen hostis antiquus tam præclarissimis sanctitatis initiis per consobrinum suum, sicut hominem per Evam, sanctum Virum circumvenire procuravit. Erat namque consobrinus suus in quodam monasterio Prior prope civitatem Firmianam juxta fluvium, quod Tenna dicitur, cujus nomen sancta Maria Jacobi *p* appellatur: conspiciens autem Viri sancti paupertatem, nuditatem, pœnitentiam atque egestatem, affligitur, eidemque compatiens ait: Ut quid tantam pateris miseriam? Tui Ordinis conditio pauperrima est, nec religionis præcepta aspera poteris adimplere: tuæ igitur consule juventuti; in hujus monasterii bonitate mecum gaudere potes; constrictus namque cognationis vinculo non possum amplius in tua tantam miseriam conspicere juventute.

cœlesti visione recreatus, superat, et Tolentinum mittitur. *q*

15 At Vir sanctus jaculum tentationis cognoscens, in ecclesia dicti monasterii *q* orationem devotissimam pro scuto defensionis accepit: cœlestis autem Agricola, qui non vult, eos, qui ad ejus aratrum manus mittunt, retro aspicere, sibi flexis genibus et sursum elevatis manibus dicenti, Dirige, Domine, in conspectu tuo viam meam, subitu scutum bonæ voluntatis contra dictum tentationis jaculum contribuit salutare. Mox namque in eadem ecclesia et loco, ubi orabat, viginti juvenes in duobus quodammodo choris, induti vestibus albis, faciebusque rutilantibus, eidem pariter astiterunt, unanimi voce ter clamantes: Tolentini, Tolentini, Tolentini erit finis tuus *r*: in vocatione autem, qua vocatus es, maneas; in ea namque erit salus tua. Qui in spiritu intelligens, quod non homines viderit, sed potius Deum * eum spiritus monuisset, sicut ipse post magnum tempus Fratribus simpliciter revelavit, prænuncians nempe, quod moriturus esset ibidem. Præterea, ut infra plenius scribitur, quantumlibet eum consobrinus postea blandiciis nisus fuerit retinere, dehortans ab asperitate Ordinis, et hortans ad monasterii levitatem *s*; ejus tamen animum, vel asperis deterrendo, vel prosperis demulcendo, utpote jam temporalia omnia contemnentem, non potuit commovere, sed Tolentinum juxta divinum oraculum concitus properavit *t*.

F

* *l.* Dei

ANNOTATA

A. PETRO RUBIENSI.

ANNOTATA.

a *Consecratus ab episcopo Auximano, ut dicitur num.* 37, *et quidem a S. Benevenuto, ut ibidem vult Torellius.*

b Pisaurum, *indigenis* Pesaro, *pervetusta quondam Umbrorum, vel ut alii maluere, Picenatium, nunc in ducatu Urbinate Pontificii juris urbs, sedet ad Isaurum seu Pisaurum, vulgo* Foglia *fluvium, ubi hic in Adriaticum mare illabitur. Vetustissimo episcopatu soli Romanæ Sedi subdito multis seculis claruit, donec is anno* 1563 *erecto per Pium IV PP. in metropolim Urbino suffraganeus factus. Non procul hinc, uno scilicet milliari, distabat conventus Vallismanensis, qui hic* Vallimans, *in Ultrajectino Ms.* Vellemanes, *apud Surium* Vallimavensis *vocatur; a Torellio autem num.* 35 *Commentarii* Valmanente, *et nunc vulgo* Valmagnente *appellari dicitur: Tombeurius vero ait, cum olim* S. Mariæ, *nunc* S. Nicolai Tolentinatis *nuncupari.*

c *Id est, ut in eo conventu subditus habitaret.*

B d Hebdomadarius *in monasticis institutis is dicitur, qui ea hebdomada quacumque ratione Fratribus reliquis inservire debebat: hic sumitur pro eo, cujus vices erant ea hebdomada Missam conventualem, seu solemniorem, et cui omne interesse oportebat, celebrare; qui etiam alias* Hebdomadarius Missæ majoris *dicebatur, ut videre est apud Cangium in Glossario.*

e *In Ms. Ultrajectino rectius legitur:* Qui respiciens ipsam, et quia eum, cujus erat anima, dum viveret ipse, noverat, *etc.*

f Auxumum, *indigenis* Osimo, *episcopalis urbs est ditionis Pontificiæ in Marchia Anconitana, ad Musonem fluxium colli imposita.*

g *Surius perperam hic* Pisas *habet.*

h *Ex hac voce* evigilans, *uti et ex num.* 9, *ubi dicitur,* In strato aliquantulum obdormivit, *manifestum est, hanc visionem dormienti obtigisse: eodem modo legitur in Ms. Ultrajectino et apud Surium, atque ita pariter legerunt Jordanus de Saxonia, Albericius, aliique. Quare nescio, quo fundamento Torellius ad annum Christi* 1305, *num.* 21 *scribat, hæc Sancto vigilanti, et* more suo fervide oranti *accidisse, omniaque, puta accessum ad parvam planitiem,* C *conspectum animarum, quæ in ea torquebantur etc., ita refert, acsi re ipsa facta fuissent, cum ea biographus non nisi per visionem Sancto ita exhibita testetur.*

i *Torellius littera præcedenti relatus, num.* 22 *hanc multitudinem una cum Fratre Peregrino liberaliter inducit apparentem* S. Nicolao *nostro.*

k Recinetum, *Italis* Recanati, *ditionis Ecclesiasticæ urbs est in Marchia Anconitana, montis supercilio imposita, quinque milliaribus Italicis distans Laureto. Porro Albericius, Torellius, aliique hæc, quæ sequuntur, non* Recineti, *sed* Maceratæ *contigisse volunt: at Jordanus de Saxonia ea* in civitate Recanatensi *pariter facta scribit.*

l *Ex dictis a num.* 1 *hujus Vitæ Amata* S. Nicolaum *suis precibus et patrocinante S. Nicolao Myrensi episcopo a Deo impetravit,* cum multis diebus ætatis suæ processisset, et velut sterilis filios procreare non posset: *qua igitur ratione Sanctus hic fratrem habere dicitur? An is privignus fuit ex alia procreatus matre? An post* S. Nicolaum *iisdem genitus parentibus? Ultimum conformius est dictis Jordani de Saxonia, a quo* frater *ipsius* germanus *appellatur. Torellius cum Italice* Cugino carnale, *idest,* fratrem patruelem *vel* consobrinum, *vocat, atque ita vocem* fratrem *latius accipiendo, difficultatem evadit.* D

m *Hæc vox haud dubie vitiosa est. Apud Jordanum legitur* in Castro Apetiani, *in Ms. Ultrajectino,* Apeiani, *apud Albericium Italice est,* nel Castel, *seu* in castro, di monte Apponi, *sed nullus ex his locis locis mihi in Tabulis occurrit, nec operæ pretium duxi pluribus investigare.*

n *De stricte dicta, seu æterna damnatione hæc intellexisse videtur biographus, cum supra num.* 12 *infernum purgatorio opposuerit, dum hæc ipsa narraturus præmisit:* Non solum purgatorium suis denudavit meritis, sed et infernum spoliare videtur orationibus pietatis. *De inferno damnatorum hæc etiam intellixit Jordanus de Saxonia; rectius tamen addit sequentia:* Quod si cui videtur extraneum ad credendum; quod ille de inferno precibus hujus sancti Viri fuerit ereptus; potest intelligi, quod ille damnatus fuerit non ad pœnam æternam, sed ad temporalem, et quod per infernum accipitur etiam locus purgatorii: unde et limbus Patrum dictus est infernus, cum dicitur: Christus ad inferna descendit. *Forsitan nihil aliud Gentilis hic indicare voluerit, quam quod Deus ob Sancti merita, fusosque ab eo preces, gratiam profectæ contritionis in articulo mortis concesserit, sine qua certo fuisset damnandus. Certe qui mortali infectus peccato moritur, huic, nisi resuscitetur, spes nulla salutis est.* E

o *Vitiosum hanc periodum ex Ms. Ultrajectino sic corrige:* Sic enim grata sunt opera tua Deo et Salvatori nostro, ut, quidquid ab eo petieris, impetrabis (*imo* impetraturus sis) in vita præsenti dum vixeris; et in ista, in qua ego sum, vir gloriosus eris. *Porro Surius totam hanc narrationem de liberata Gentilis anima prætermisit.*

p *De hoc loco ita cecinit Baptista Mantuanus:*

Edita ab excelsis penetralibus Apennini
Labitur in pontum Firmi sub mœnibus altis
Tignia et ad ripas ejus celeberrima quondam
Nominis urbs istius erat, volventibus annis
Diruta; sed templum superest, cui pinguia subsunt F
Pascua, lanigerique greges, opulentaque rura.
His opibus sancti quidam de sanguine patris
Nicolei præfectus erat, qui sæpius orsus
Ad se Sobrinum blandis inflectere verbis *etc.*

His ipse significat, monasterium S. Mariæ Jacobi fuisse in castro Marchiæ Anconitanæ, quod hodiedum S. Mariæ Georgii, *indigenis* Sancta Maria in Georgio, *appellatur: hoc enim in loco vetus* Tignium *fuisse perhibetur. De urbe Firmana vide dicta ad cap.* I, *lit.* a.

q *Scilicet* S. Mariæ Jacobi, *quod monasterium Sanctus seu sacri ministerii ergo, aliave de causa adierat.*

r *Ita edidi ex Ms. Ultrajectino: in editione enim Mombritiana mendose legitur,* Tolentinas, Tolentinas, Tolentinas erit filius tuus.

s *Nihil infra de consobrino, ejusve perversis consiliis legitur: quare has voces,* Ut infra plenius scribitur, *intellige non de consobrino tentante, sed de Sancto in religione, quam professus fuerat, constantissime perseverante.*

t. *S. Antoninus*

A t *S. Antonius parte* III *Historiarum, tit.* XXII, *cap.* x, § 1 *existimavit,* S. Nicolaum, *simulac ex hoc monasterio ad conventum suum redierat, Tolentinum missum esse : ita enim ibidem scripsit :* Contemptis igitur Nicolaus blanditiis Prioris illius consanguinei, quibus conabatur eum in suis deliciis retinere, reversus Firmum, invenit sui superioris obedientiam de conventualitate sui Ordinis *(id est mandatum de conventu, quem inhabitare deberet)* ei assignatam, scilicet Tolentini conventus : qui ut verus obediens concitus illuc perrexit. *Si hæc opinio, cui satis conformis est biographi narratio, vera sit, dicendum est, hæc circa annum* 1275, *vel* 1276 *contigisse : etenim cum Tolentini* quasi triginta annis *habitasset, ut dicetur, mortuus est, idque anno* 1305 *vel* 1306, *ut in Commentario prævio ostensum est.*

CAPUT III.

B **Mirabilis Sancti abstinentia et corporis castigatio et miraculosæ sanationes : tentationes superatæ : conflictus cum dæmonibus.**

Mirabili abstinentia emaceratus.

Quærit igitur hostis humani generis sanctum violare affectum, qui, Domino et Salvatore nostro juvante, transiit mirabiliter ad profectum. Nam si tamquam aurum in fornace probat electos Dominus, diabolica illa cognatio * (* *Ms. Ultraj.* cogitatio), mediante suggestione fornacis * (* *ibid.* fortioris) ædificii fuit initium, quia velut aurum electum probari debuit beatissimus Nicolaus. Sed quia ubi diaboli antiqua malitia tentationis machinas erigit fortiores, ibi divina Clementia virtutes ponit ampliores, quo magis ac magis præfatus Vir sanctus a Domino virtutibus præornatur, defensatur et fortificatur, eo magis ac magis diabolica percipit tentamenta *a*. Rediens namque Tholentinum, sicut per divinum oraculum ei fuerat C intimatum, in virum alterum mirabiliter est mutatus : ibi namque quasi triginta annis *b* degens nusquam * (* *ibid.* numquam) carnes, ova, pisces, aut aliqua pinguia vel lacticinia aut poma, sanitatis aut infirmitatis tempore compertus est comedisse. Unde cum semel infirmatus fuisset, et Fratres de sui * (* *ibid.* ejus) debilitate dubitarent, vocant medicos, quos ipse vitare volebat, spem suam ponens in medicum suum Jesum Christum.

morboque afflictus,

17 Qui desperantes de ejus salute, etiam contracta debilitate *c*, consulunt, ut carnes comedat leviores : quorum concilio nullo modo annuens, medicos renuit eosdem. Prior *d* autem loci, sui subditi videns periculum, suum * (* *ibid.* ipsum) hortatur sæpius, ut acquiescere velit consilio medicorum. Cui Vir sanctus respondebat humiliter : Ut quid, Prior mi, molestus esse cupis? An ignoras, quod corpus hoc, quod * (* *cum Ultraj. l.* ad) escam, quam semel gustavit delectandam, redire satagit festinanter? Parce igitur, quæso, mihi : melius est enim huic carni ponere frænum, quam ei laxare habenas, ut * (* *ibid.* ne) ad peccatorum foveas animam obruat condemnandam. Viri igitur sancti proposito Prior non valens * (* *ibid.* volens) resistere, Priorem generalem *e* adiit, qui tunc erat in conventu, eique prædicta exponens, supplicat, ut sancto Viro injungat, quod per medicos erat consultum *f*.

A. PETRO RUBIENSI

ex obedientia carnem gustans,

18 Generalis igitur Prior, periculum imminere cognoscens, infirmum salutat, et post multa diversaque admonitionis exempla præcepit per obedientiam salutarem, ut carnes comederet, sicut per medicos noverat esse consultum. Non audet Vir sanctus obedientiam renuere ; carnes tamen nititur fastidire. Vocat ergo Priorem, et dicit, Generali parendum esse : Hoc est enim, inquit, quod promisi : hoc Salvatori meo, suæque sanctissimæ Genitrici et beato Augustino primum obtuli : hoc est, quod usque ad mortem servare concupivi. Secundum ergo medicorum consilium parantur carnes. Inter igitur gulæ et inobedientiæ vitia, quasi inter duo pericula constitutus, prælia diversarum cogitationum Vir sanctus in mente persentit : deliberat tamen, et parva accepta particula, semel tantum gustavit carnes, dicens : Ecce, parui ; me amplius de gulæ vitio me * (* me *abundat*) molestare nolite.

E *subito sanatur: graviter tentatum*

19 Inde melioris medici adhæsit consilio : cœlitus * (* *i. e.* cœlestis) enim medicus Jesus Christus tantam in Servulo suo agnoscens constantiam, assuetis sine pinguedine cibis et absque medicinæ pigmentis ipsum celeriter sanat *g*. Quare abstinentiæ gloriabatur angustiis, carnem domando, quam sua premebat valetudo : nam et cum præter dictam abstinentiam graviore morbo penitus laboraret, secunda, quarta et sexta feria, et in honorem gloriosæ Virginis Sabbato, pane et aqua semel reficiebatur *h*. Qui autem primos parentes gulæ vitio superavit, et secundum Adam Christum Salvatorem nostrum tentavit, hic Virum tentando pariter superare nititur. Revocabat namque in ejus memoriam, quo pacto et alii Fratres in cibis tractarentur, et quomodo infirmitates paterentur * (* *l.* pateretur) frequentes, præsertim juncturarum dolores, stomachi tortiones, capitis debilitates, oculorumque vel visus obfuscationes, propter nimiæ abstinentiæ feritatem.

Christus in somnio confirmat.

20 In his autem et similibus cogitationibus stimulatus sæpius, cœpit semel intus turbari ac dicere : Forte non est Deo accepta pectoris mei abstinentia, ex quo tantarum tentationum in me diabolo concessit dominium. Ecce ergo, Deus, adjuva me ; quia nisi tu, Domine, adjuves F me, paulo minus habitaret in inferno anima mea. Invictissimus ergo Princeps Jesus Christus suum Militem præliantem in campo tentationis perire nolens, eidem in somnis apparens, ait : Nicolae, depone, inquit, mœstitiam et lætare ; quia tua mihi placent opera, quæ cœpisti. Ad quam vocem expergefactus, gaudens dixit : Lætatus sum in iis, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini lætantes ibimus. Et tunc taliter effectus securus, tentationes præfatas lætanter suscipiebat et gaudens.

Decumbens invisitur a Deipara

21 Ardentius igitur inhærens abstinentiæ, a febre arripitur et gravius infirmatur, illo procurante inimico, qui in carne sancti Job acceperat a Domino potestatem, ut quam tentationibus ad gulæ vitium trahere non poterat, saltem infirmitatis tædio trahere niteretur *i*. Videns autem Vir sanctus se debilem adeo, quod de vita ejus dubitaretur, diabolique tentationem agnoscens *k* gloriosæ Virginis et beatissimi Augustini frequenter implorabat auxilium ; in cujus

A. PETRO RUBIENSI. cujus imploratione auxilii delectabiliter somnium cœpit: moxque dicitur, quod Dei Genitrix una cum beato Augustino, aspectu inæstimabili, dormienti apparuit: in qua Vir sanctus intendens, atque inter cogitationes admirationis prosiliens, in talia verba prorumpit: Quæ es, inquit, domina. quæ ad me, qui sum cinis et pulvis, tam admirabilis advenisti?

et S. Augustino ab iisque 22 Et illa: Ego sum Salvatoris tui Mater, Virgo Maria: me enim crebro cum Augustino, quem juxta me conspicis, in tuum auxilium invocasti. Ecce, jam venimus, ut me curante, accipias sanitatis consilium, prætensoque digito versus plateam, ait: Mitte illuc ad aliquam dominam, et panis recentior * in nomine Filii mei Jesu Christi pro te portet, quem ut recipies, aqua intinctum comedas, et tunc sanitatis beneficio potieris. O Virgo prudentissima, in hac medicina recte consulis Viro sancto: alia enim cibaria non sic libenter in infirmitate gustasset, sicut illa, quæ pro tui amore in sanitate interdum sumebat avidius: et ut ei ostenderes, suam abstinentiam tibi tuoque Filio esse acceptam, cibo abstinentiæ eidem restituis sanitatem.

* panem recentiorem

buccella panis sanatur, B 23 Evigilans igitur Vir sanctus, suum excitat servitorem, visionemque tacens, ad ostensum sibi locum ipsum pro pane in nomine Jesu Christi petendo transmisit. A quadam igitur domina servitor panem recentem lætanter recipiens, imbibit cum aqua, et sancto Viro obtulit comedendum: qui signo * præmisso, panis modica assumpta particula, absque intermedio aliquo, sanitatis plenissimæ recepto beneficio exurrexit *l*. Quid autem amplius de ejus abstinentia dicam, cum septimo anno suæ ætatis, tribus diebus singula hebdomade jejunare cœpit, in aliquo imitans sanctum Nicolaum, qui secunda, quarta et sexta feria a matris hubere abstinebat *m*. Recte igitur infantiæ non præsentit ætatem, qui sibi modum et ætatem juvenum, senilem abstinentiam peragebat. Mirum ergo non est, si sic jejunat provectus, ex quo sic abstinebat puerili ætate subvectus.

* *nempe* Crucis

Corpus severe castigat; orationi semper 24 Non solum autem jejunio et abstinentia, sed verberibus, pœnisque aliis suum corpus in servitutem animæ redigebat. Solis enim paleis per aliquam noctis horam contentus, ad orationem surgebat, ferreaque cathenula *n* carnes proprias castigabat; tunicis asperis utebatur, corporisque delicias vitans, mollia vestimenta fugiebat, illud Evangelicum semper attendens: C Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. Orationi autem in tantum assiduus, quod post Completorium usque ad galli cantum, et post Matutinum usque mane et post Missam, nisi forte confessionibus occupatus, usque ad Tertiam; et post Nonam, nisi obedientiis intentus, usque ad vesperam, præter constitutas horas, in quibus continuo primus erat, semper orabat. Locus autem orationis ejus non tantum oratorium erat apud unum ex altaribus, ubi in præsentia jacet tumulatus, sed et cella, in qua duos constituerat lapides, ad quorum unum genua flectebat, ad alterum vero brachia, quando nimio orationis labore lassus erat: ut, si brachia non affligebantur lassitudine, ex intensionis suæ frigore saltem castigarentur.

intentus, a dæmonibus 25 Illius autem devotæ orationi diabolus invidens, non modo per inspirationes malos, sed etiam per dura verba et apparitiones ipsum molestabat: unde cum aliquando in oratorio ante prædictum altare Vir sanctus oraret devotius, lampadem accensam diabolus non extinxit solum, sed ipsam ad terram dejiciens fregit *o*. D Super autem oratorii tecto stans, voces diversarum ferarum formabat, imbricesque revolvens, tectum subvertere videbatur: at Vir sanctus dæmonis illusionem esse cognoscens, orationi fortius insistebat. Et ecce per hostium * cum furiis et terrore hostis nequissimus intrans, adorantem accepit, ipsumque verberibus sic afflixit, quod per multos dies vulnerum cicatrices in toto suo corpore apparebant.

* officium

illuditur, 26 Cum vero aliquando sibi sueret tunicam, præfatus humani generis inimicus unam illi tunicæ partem subtraxit; quam Vir sanctus cum vellet alteri parti conjungere, non inveniens, inquirit et requirit: invenire autem non valens, dicebat: Sancte Deus, et quis potuit mihi sic illudere? Vere qui dignus nominari non est, ille ita mihi illusit. Mox ad verbum sancti Viri diabolus respondit, dicens: Verum est; et illusi et illudam: sed aliter tecum agam, ex quo sic te superare non possum. Et Vir sanctus: Quis es tu? Et ille: Ego sum Belial, datus in stimulum sanctitatis tuæ. Et ille: Si Dominus mihi adjutor est, non timebo, quid faciat mihi homo. E

pessimeque mulctatur. 27 Noctu autem assuetam orationem relinquere nolens, cum oratorium apertum non esset, quia Matutinalem horam Vir sanctus prævenerat, intrare * domum refectorii, ubi Crucifixi imago depicta erat in limine hostii, a dicto Belial ad terram taliter impingitur et prostratur, * quod in eo halitus vix remansit. Confortat se tamen, et in nomine Crucifixi surgit a terra; et cum vellet ad orandum procedere, verberibus cæditur, et ad terram iterum inclinatur: tandem cogitur inde recedere, et ad omnem angulum loci, quem inveniebat, inter eundum vehementer alliditur. Deo autem volente, auditur rumor dæmonum, cum Viro sancto præliantium; excitatique Fratres conveniunt ad beatum Nicolaum, ad terram elisum erigentes, stareque non compotem ad lectulum pauperculum deportaverunt; ubi confortatus a Christo protinus, baculo tamen se substentans, consuetasque orationes perficiens, gratiarum actiones et laudes Christo reddidit Salvatori *p*.

* *adde* volens

* *imo* prosternitur

ANNOTATA.

F a *Totam hanc periodum ex Ms. nostro Ultrajectino hic inserui, quia apud Mombritium mutilata legebatur in hunc modum:* Si quia ibi diaboli antiqua malicia tentationis machinas cum magis ac magis diabolica percipit tentamenta. Rediens *etc.*

b *Erat igitur triginta circiter annorum, dum Tolentinum missus est, cum anno ætatis suæ sexagesimo obierit, ut in Commentario prævio ostensum est.*

c *Ms. Ultrajectinum habet:* Ex jam contenta debilitate: *at legendum est:* Ex jam contracta debilitate.

d *Torellius ad annum* 1305, *num.* 39 *hunc Priorem* Fratrem Angelum de sancta Victoria *appellat.*

e *Gandolfus in sæpe memoratis observationibus ex Processu canonizationis hæc notat:* Generalis Ordinis, qui in infirmitate jussit, ut (S. Nicolaus) carnes comederet; fuit reverendissimus Franciscus a Monte Rubiano. *Consentit Torellius in Annalibus. Porro Franciscus ille Generalis*

A *Generalis sui Ordinis Prior electus est in comitiis Neapoli habitis anno* 1300, *obiitque Gandavi in Belgio anno* 1307, *testibus Josepho Pamphilo in Chronicis, Herrera in Alphabetho, et Torellio in Annalibus: quare dicendum est, hunc Sancti morbum, prodigiosamque sanationem inter annum* 1300 *et* 1305 *vel* 1306, *quo hic obiit, contigisse.*

f *Ms. Ultrajectinum sic habet:* Priorem generalem, qui tunc in loco erat, adiit, exponens ei Fratris periculum, firmumque propositum, et medicorum consilium,

g *Hæc paulo aliis ac paucioribus verbis leguntur in Ms. Ultrajectino, quod post illa,* usque ad mortem servare decrevi, *ita prosequitur:* Cum ergo Prior et infirmarius carnes sibi offerrent comedendas, ipse omnino obedire volens, accepta parva particula, semel tantum gustavit de carnibus, dicens; Ecce obedivi, me amplius de vitio gulæ molestare nolite, quia melioris medici adhæsi consilio. Et ecce, tum celeriter est sanatus; quod utique non usui tantillæ carnis, sed cœlestis Medici medicamini et meritis obedientiæ adscribebatur. *At longe aliter hæc narrat Albericius cap.* XVII *Vitæ Italicæ: ait enim, dum* S. Ni-
B colaus *consilio ac precibus induci non posset, ut esu carnium infirmi corporis vires restauraret, quempiam e Fratribus Trajanam (indigenis* Montecchio), *ubi tum provincialis Prior degebat, properasse, ab eoque litteras obtinuisse, quibus carne vesci Sanctus jubebatur: verum huic, quidquid ille egerat, divinitus innotuisse. Addit, illum, ut mandatis obtemperaret, parum carnis libasse; at non modo non ait, hoc pacto morbum cessasse, verum etiam vult, eum indies invaluisse. Deinde subdit apparitionem, quæ ex Mombritii editione apud nos num.* 21 *et seqq. legitur. Ubi hæc didicerit Albericius, incompertum mihi est: certe in exemplari, quo usus est Surius, eadem, quæ in Mombritiano legebantur: eadem quoque habet S. Antoninus, nisi quod tantum de* Prioris *non de* Prioris Generalis *mandato meminerit.*

h *Hæc tota periodus desideratur in Ms. Ultrajectino: sed apud S. Antoninum et Surium correctius exstat. Verba prioris, ut Mombritiana menda corrigas, juverit descripsisse:* Nec solum a prædictis abstinebat cibariis, sed et, nisi gravi teneretur languore, secundis et quartis et sextis feriis, et in honorem Virginis gloriosæ Sabbatho
C semel in die pane reficiebatur et aqua. *Porro laudatum Ms. Ultrajectinum hic narrat miraculum de perdice assa, quæ cum Sancto apposita esset, reviviscens, mirabiliter avolasse dicitur: de quo miraculo vide dicta in Commentario prævio* § 4, *ubi jam monuimus, illud nec apud S. Antoninum, nec apud Surium, nec in editione Mombritii, quam recudimus, reperiri. Contra in eodem Ultrajectino apographo multa desiderantur, quæ in his legere est, videlicet quæcumque ab hoc n.* 19 *usque ad* 48 *recitabimus, præter angelorum apparitionem, de qua num.* 46, *et generalem miraculorum ipsius commemorationem.*

i *Hanc totam periodum ex Opusculo Jordani a Saxonia lib.* IV, *cap.* X *deprompsi: in Mombritio enim mendose legebatur his verbis:* Ardentius igitur inhærens abstinentiæ, a febre accipitur et gravius infirmatur, illo procurante merito, quia carnem beati Job quando a Domino acceperat potestatem, ut quem tentationibus ad gulæ vitium trahere non poterat, saltem infirmitatis tædio trahere videretur.

k *Hic rursum aliqua ex eodem Jordano correxi, quæ apud Mombritium vitiose sic habentur:* Adeo, qui de ipsi transitu diaboli tentationem cognoscens. A. Petro Rubiensi

l *Hæc divæ Virginis apparitio etc. desunt in Surio, at non in S. Antonino. Observat autem Torellius ad annum* 1305, *num.* 38 *et Tombeurius in Annotatis ad Vitam, ex hoc facto natum esse usum panes sub* S. Nicolai *invocatione benedicendi, de quorum salutari virtute agemus in Gloria posthuma* § 30 *et alibi.*

m *Designat* S. Nicolaum *Myrensem episcopum, de quo in Breviario Romano legitur:* Infans, cum reliquos dies lac nutricis frequens fugeret, quarta et sexta seria semel dumtaxat, idque vesperi sugebat; quam jejunii consuetudinem in reliqua vita semper tenuit. *Nihil hic de secunda feria, quam hic etiam prætermisit Surius. Porro S. Nicolaus episcopus Myrensis inscriptus est Martyrologio Romano die* 6 *Decembris, ad quam hæc examinari poterunt.*

n *Ludovicus Zacconius parte* I *Vitæ Italicæ, cap.* CVII *laudans Compendium Vitæ per Fratrem Joannem Baptistam conscriptum, ait, cingulum ferreum, quo Sanctus nudam carnem stringebat, servari Tolentini in sacello, in quo* E
præcipuæ ejusdem Sancti reliquiæ acclusæ sunt. Capite vero XL *dixerat, alias catenas, quibus innocentissimum corpus suum flagellare solebat, in sacello conventus Vallismanensis suo tempore, id est, seculo* XVII, *in veneratione haberi.*

o *Torellius ad annum* 1305, *num.* 31 *scribit, hanc lampadem Sancti precibus restauratam, oleoque, quod quaquaversum dispersum fuerat, rursum impletam sponteque accensam fuisse. Idem habet Albericius, qui addit, in hujus prodigii memoriam non procul a lampade, quæ coram sanctissimo Eucharistiæ Sacramento ardet, legi sequentia:* Lampadam a torvo jam spiritu effractam in formam restituit integram, atque exstinctam sine igne pius Nicolaus orans accendit. *Verum cum de hoc prodigio nihil apud S. Antoninum, nihil apud Jordanum et Surium reperiam, nec Albericius edicat, quantæ vetustatis ea sit inscriptio, non possum de hujus rei veritate quidquam statuere.*

p *Hujus quoque rei memoriam ad triclinii fores exstare, scribit laudatus Albericius, his verbis expressam:* Porta hæc gravissimo Nicolai certamine insignita, ubi ab humani generis hoste nocturnis horis acerrime impulsus, clau- F
do pede humi exanimis procubuit: at Christi nomine invocato, a Patribusque adjutus, surrexit. *Ludovicus Zacconius parte* I, *cap.* CVII, *ex quodam Compendio Vitæ notat, baculum, quo Sanctus vapulavit a dæmone, Tolentini asservari.*

CAPUT

A. PETRO RUBIENSI.

CAPUT IV

Charitas ejus in proximum : mirabilis sideris apparitio : beneficia quædam proximo divinitus collata.

In operibus charitatis Sicut autem placebat Domino orationibus, sic placebat Domino et proximo operibus pietatis. Infirmos namque visitabat, eis ita compatiens, quod, quidquid delectabile habere pro eis poterat, acquirebat et dabat ; tantaque pietate erat affectus, quod, cum ipse sine baculo ex dictis verberibus ad ambulandum impotens esset, visitationes tamen hujusmodi non dimittebat, ipsos infirmos confortans divinis eloquiis, quæ gestabat in corde velut sagittas acutas. Inter sanos namque et infirmos conversans, satiari non poterat de dulcedine mirabili verbi Dei continuo prædicare et loqui *a*. Compatiebatur specialiter infirmis, ita ut pro multis peccatoribus sibi confitentibus oraret, jejunaret, celebraret, et lachrymas fundaret * coram Deo, ut a peccatorum vinculis solverentur *b*. Pauperes diligebat, et verbo et fide fovebat, vestimenta eis acquirebat et cibos. Hospites Fratres libenter excipiebat ut angelos. Mœstis erat lætitia, afflictis consolatio, divisis pax, laborantibus refrigerium, pauperibus subsidium, captivis remedium singulare.

B

a

* funderet

b

ergu proximum elucet. 29 Caritate autem adeo fulgebat, ut mori lucrum putaret, nedum pro Christo, sed pro proximo. Quidquid victus, vestitus erat, Fratribus modicum reputabat, cum tamen ipse modicis esset contentus. Hujus virtutis gratia, quæ sua erant, non quærebat, sed quæ Jesu Christi, non propria communibus, sed communia propriis anteponens, ut sui sanctissimi patris Augustini Regulæ esset plenissimus observator ; qui Apostoli Pauli verba ibidem exponens, ait : Caritas Dei, de qua scriptum est, quod non quærit, quæ sua sunt, sic intelligitur, quod non propria communibus, sed communia propriis anteponit. Sua insuper verba, quia a corde caritate pleno procedebant, nil otiositatis, nil superfluitatis sapiebant; sed omnia ædificatoria pietate, honestateque plena erant. Et quia tanta sanctitas mundo non poterat * lucere, quia Christus Lux vera numquam lucernam aliquam in Sanctum aliquem sic accendit, ut ponat eam sub modium, sed super manifestationis candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt Ecclesiæ ; rationabilis * quidem exstitit, ut claritate meritorum aliquod pateret præsagium singulare.

C

* *adde* non

* rationabile

Prodigiosum sidus 30 Ille igitur, qui olim Joseph, filio patriarchæ Jacob in somnis solem et lunam et undecim stellas adorantes eum ostenderat, noviter præfato inclyto Viro sideris demonstravit præfulgidi, suorum miraculorum, miræque sanctitatis indicium. Nam aliquando cum noctu ipse orationi diu vacasset in cella, aliquantulum obdormivit ; et ecce in somnis apparuit sidus clarissimum, quantitate magnum, motu vero rectæ lineæ, situ vero non altum, sed quasi per terram incedens. Videbatur autem ei, quod hujus sideris novissimum * Castro sancti Angeli, a quo originem traxerat, haberet initium, motu vero rectæ lineæ progrediens Tholentini ante altare post chorum oratorii, quod erat ea tempestate juxta claustrum, ubi ipse consueverat celebrare mane, et die frequentius, et nocte quandoque, in oratione persistere, stabilitatem haberet et terminum : ad cujus rei spectaculum gentes diversarum provinciarum et linguarum ei convenire videbantur.

D

* in *vel* a

Sancto sæpius 31 Cum autem ex signo hoc permaximo eadem nocte pluribusque aliis certificatus esset, quodam animi stupore repletus est : et quia tantæ rei exitum avidius cupiebat agnoscere : cuidam Fratri, qui et judicio valebat et scientia, quod sibi familiariter visum fuerat, simpliciter percontatur. Ille vero quodam sermone prophetico respondit : Pater, re vera hoc sidus est vere tuæ præsagium sanctitatis : nec mens mea vertit in dubium, quia ubi sidus explevit suum motum, ibidem corpus tuum locabitur; et ex multis miraculis, quæ ibi fient, ad percipienda beneficia sanitatis, gentes venire, quæ te non noverant, undique properabunt, et tuum tumulum cum reverentia adorabunt. At Vir sanctus humilitate, quæ ei summopere cordi erat, fulcitus, ait : Depone, inquit, hanc de me, care Frater, opinionem ; quia semper Christi inutilis servus fui : ipse Deus meus exponat, quia tu visum meum non intelligis.

E

apparet, ac deinde defuncti 32 Post paucos vero dies cum more solito interdiu oratorium intraret, quædam stella quasi motu pigerrimo eum usque ad locum dicti altaris præcedebat; et cum hoc quotidie illi eveniret, in spiritu intellexit, quia hæc divina stella, illius, quam in somnis viderat, nuncia veritatis aliquid retineret. Cum itaque die alio oratorium rursus intraret, stella, ut prius, antecedebat eum : at Vir sanctus summa reverentia et aliquali oratione ante sæpe memoratum altare facta, in longum perambulans oratorium, stellam ulterius non videbat : cum vero ad altare redibat, mox stella supra locum illum ei apparebat. De hoc igitur sæpius se certificatus, per plures annos *c* ante obitum suum, cum esset infirmus, et in diebus, in quibus tempus suæ migrationis instabat, Fratribus cum caritate commisit, ut in dicto loco ipsum sepelirent, et nullo tempore, nullo inde pacto umquam removerent.

c

tumulum illustrat. 33 O Christi veritas, numquam fallens, et quæ abscondita sunt in tenebris, in lucem miræ claritatis producis. Stellam enim, quæ præfatum venerabilem Virum in signum suæ sanctitatis viventem præcedebat, multis et diversis populis supra ejus tumulum post ejus obitum demonstrasti : multis namque annis et temporibus semper in die, qua Vir Dei diem extremum clauserat, multæ et variæ gentes ad honorandum ejus corpus, sanitatis remedio, undique conveniebant, et ut ante, hæc postea etiam stella ab omnibus percipere volentibus recte supra suum tumulum, quasi astrum se non movens, videbatur *d* : ut clare detur intelligi, quod beatissimus Nicolaus non solum in terris fulget miraculis, sed in cœlo præmiis jucundatur æternis.

F

d

Mulieri abortus sæpius passæ 34 Lucet autem hujusmodi stella, beatus scilicet Nicolaus, inter caliginosas nebulas peccatorum non solum sanctitatis vitæ radiis, sed miraculorum fulgoribus gloriosis ; ejus enim præclara merita non poterant a suæ potestatis effectu etiam in vita misera abstinere ob immensam

mensam gratiæ et virtutis ubertatem. Sane vir Tholentinas quidam, Bernardus nomine, a Pigia terra *e* trans mare navigavit, uxorem Margaritam *f* cuidam commendans ; illa vero ante viri sui reditum masculum peperit sanum et pulcrum : demum infirmitate præventus, natus moritur, et magno matris dolore traditur sepulturæ. Qui dolor natus ejusmodi fuit causa morbi, ut deinceps, quoties gravida veniret ad partum, semper abortivum pareret. Hæc igitur gravi morbo fere per septem annos pluries fit gravida : cogitans autem, quod frustra gravida esset, cum semper abortivum parere consuevisset, gemit et dolet.

feliciora puerperia prædicit:

35 Quod ubi Vir sanctus cognovit, ex conversatione solita eidem compatitur, orationeque pluribus diebus facta, quasi securus de futurorum filiorum vita, mulieri ait : Confide a Domino benedicta, nec ulterius voces nec lamentationes emittas ; statim enim nascetur tibi filia, animam habens a Factore Domino meo Jesu Christo creatam, de cujus pietate confidens, tibi dicere audeo, quod ex hac hora filium vel filiam numquam paries, qui victuri non sint. Partus autem tempore adveniente, filiam peperit, animam habentem et vitam, sicque deinceps juxta sancti Viri oraculum semper filios peperit animatos. Quod ex virtute suæ orationis mulier esse cognoscens, donorum omnium Largitori, beatoque Nicolao gratiarum laudes reddere non desinit juxta posse.

puellulæ tuber tollit:

36 Hujus mulieris quædam altera fuit filia, nomine Cecha, quæ cum parvula esset, tumefactionem sub mento ad modum ovi anseris retinebat. Tandem medicus quæritur, cujus consilio puella curari possit : morbo ab eo cognito, ad incisionem consulit procedendum. Timens autem de periculo mater, inter diversos prolixosque doloris gemitus ignorat, quid agere debeat. Morietur, inquit, filia mea, si ferro tangetur ; si autem sic eam dimisero, a morbo pessimo superata cito suos finiet dies. At Vir sanctus doloris hujus in spiritu intelligens, nuncium vocat, dicens : Vade, et a muliere ipsa perquire, quæ sit ei causa doloris. Vadit puer, et redit, dolorisque causam expressit Viro sancto. Remittit Sanctus puerum, et, ut puella portetur ad eum, injungit. Bajulat mater puellam, et Viro sancto ait : Vere scio et credo, quod per te liberanda sit filia mea. Tace, ille inquit, nec de me dicere ista præsume ; roga Deum, Matremque ejus ac beatum Augustinum, ut tua filia prosperæ sanitati restituatur : factoque signo Crucis super puellam, et tacto morbo ait : Vade, Dominus meus Jesus Christus det tibi consolationem, quam desideras. Illa vero Hominis virtutem considerans, mox ut fuit domi, filiam respexit, nullum dictæ tumefactionis et morbi invenit vestigium.

oblata ipsi visio de puero mortuo:

37 Eidem autem mulieri interim nascitur masculus, cujus labia et alia membra aliqualiter moveri videbantur *g* : baptizatur ex hoc a circumstantibus mulieribus puer ; sed inter baptizandum animam eum habere nequaquam cognoscere poterant. Plorat ergo mater, Heu, inquiens, filium genui, cujus anima damnata est ! Cogitur Vir sanctus visitare dolentem, ut, quod in nocte viderat de filii anima, ad matris solatium recitaret. Cum autem circum dæmones terribiles astarent, dicentes : Quia hujus anima nostra est *h* ; nondum enim baptismum decedens perfecte susceperat ; ego autem quamvis fragilem me dignoscerem, pro anima meis manibus commendata Deo supplicavi, ut angelum salutis ab alto dimitteret in defensorem et propugnatorem animæ pereuntis : cujus immensæ placuit pietati angelum dirigere fortiorem, qui dæmonibus ejectis, de meis manibus suscepit animam cœlestis* sedibus collocandam *i*. Consolare igitur, consolare, et de Dei judiciis non turberis : melius est enim, quod filium genueris cœlo altissimo, quam huic infirmo mundo, et quæcumque, Deo volente, de Dei gratiis in me misero conspexisti, nulli, dum vixero, ullo modo dicere audeas.

* *imo cœlestibus*

aqua, qua Sanctus ablutus fuit, salutaris.

38 Hæc est illa mulier, quæ Viri sanctitatem cognoscens, cum ipsius alias non posset habere reliquias, in die, qua ejus sanctissimum corpus sepulturæ tradendum erat, inter multas gentes, quæ ad præfatum corpus honorandum concurrerant, feretro adhærens, ejus manus lavit et pedes ; cujus lotionis aquam in vitro mundo reverenter reposuit, quæ quidem multis post infirmis occasio exstitit sanitatis. Mirum autem, quia cum aqua diu servata, naturaliter residens putrefactionem facere consueverat, hæc aqua per viginti octo *k* annos conservata nullam umquam sensit putrefactionem ; sed clarissima semper apparens, incorruptibilis semper mansit.

ANNOTATA.

a *De sacris* Nicolai *ad populum exhortationibus hæc invenio a Gandolfo ex Processu canonizationis annotata :* Magnificus et potens miles D. Joannes, natus quondam nobilis et potentis viri D. Rodulphi Camerinensis, testis 28, de ejus prædicatione asseruit ; Quando prædicabat, propter magnam devotionem, quam populus erga eum habebat, ibant multæ dominæ ad prædicationem ejusdem Nicolai : et etiam deposuit, quod gentes, quæ erant ad ejus conciones, multum recedebant contentæ.

b *Apud mox laudatum Gandolfum ad propositum nostrum hæc rursus lego :* Domina Aldisia Jacobucci de Tolentino, testis 91, exposuit : In confessionibus erat multum attractivus peccatorum, dicendo et exhortando, ut ulterius non peccarent ; et offerendo, se velle pœnitentiam portare pro eis. Dominus Franciscus Domini Adernolfi, testis 14, dixit : Ad hoc, ut peccatores non diffiderent de immensitate Misericordiæ divinæ, pro magno delicto parvam pœnitentiam imponebat : contentabatur namque, ut iidem peccatores ad cordis contritionem redirent.

c *Ita etiam legerunt S. Antoninus, Jordanus de Saxonia et Surius : Torellius tamen prodigium hoc* aliquot *tantummodo* mensibus *ante* S. Nicolai *mortem contigisse scribit, ideoque illud anno* 1305 *illigat, quo eumdem obiisse statuit, ut dictum est. Cur vero pro annis menses substituerit, ignotum mihi est. Porro ex memorati sideris apparitione factum dicunt, ut* S. Nicolaus *noster cum stella depingatur. Baptista Mantuanus, nescio, quo nixus fundamento, hujus rei initium Eugenio IV PP. adscribit. Verba accipe :*

Sidus ob id, quod sæpe Patrem vidisse relatum est,
Pontifici visum Eugenio, qui rettulit illum
Divorum in numerum, flamma signanda comanti
Pectora, mirifici casus memorabile signum.

Ita ipse : at Scipio Jardinus cap. XX *Vitæ, quam olim ab Ambrosio Senensi conscriptam Latine vertit*

A. PETRO RUBIENSI.

vertit, scribit quidem, laudati Pontificis jussu S. Nicolaum *Eremitarum S. Augustini habitu cum lilio in manu altera, libroque in altera, depictum fuisse ; sed de stella tantum ait :* Hisce Romana Ecclesia rationibus (*ob sideris apparitionem*) solaris facis speculum, aut cœlestis sideris corpus in pectore omnium imaginum S. Nicolai effingi permittit. *Quo minus autem eum stellæ appingendæ usum ab Eugenio repetendum putem, facit laudati prodigii altum silentium tum in Relatione coram ipso recitata, tum in Bulla canonizationis ab eodem Pontifice edita.*

d *Quamdiu hæc stella Sancti tumulum illustrare perrexerit, incertum est : verum ex ipso scribendi modo satis liquet, id prodigium jam cessasse, dum biographus scribebat, id est, verisimilius circa annum* 1326, *ut* § 1 *Commentarii prævii ostensum est.*

e *Hæc vox vitiose exarata forte cognomen viri est ; nam apud Torellium is vocatur* Bernardus Pilaterra, *apud Scipionem Jardinum vero,* Gerardus Aquila de Tolentino. *At Jordanus de Saxonia legit :* Erat vir quidam de Tolentino, nomine Leonardus de Apulia.

f *Torellius ad annum* 1305, *num.* 42 *ait, hanc* B *eam esse mulierem, a qua Sanctus, per beatissimam Virginem admonitus, dum ægrotaret, panem peti jusserat, ut num.* 22 *narratum est.*

g *Apud Jordanum de Saxonia legitur :* Eidem quoque mulieri natus fuit filius, cujus labia, et non alia membra moveri videbantur *etc.*

h *Luxata est hæc periodus, ideoque eam ex Jordano accipe :* Cogitur Vir sanctus visitare dolentem, ut, quod viderat in nocte de filii anima, ad matris consolationem recitaret. Eram, inquit, in meo lectulo dormiens, et ecce filii anima in manibus meis deponitur ; circumcirca autem dæmones terribiles astiterunt, tractantes inter se, et dicentes ; Quia hujus anima nostra est : nondum enim *etc.*

i *Si hæc simpliciter, ut biographus refert, accipiantur, conciliari non possunt cum sana Theologia, dicente Christo Joannis cap.* III, ℣. 5 : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. *Hinc S. Augustinus lib.* I *de anima et ejus origine, cap.* X, *cum ipsi a Vincentio Victore ex Actis S. Perpetuæ, Felicitatis etc. martyrum, in Opere nostro ad diem* 7 *Martii illustratis, similis casus objiceretur, respondit in hæc verba :* De fratre autem S. Per- C petuæ Dinocrate, nec Scriptura ipsa canonica, nec illa sic scripsit, vel quicumque illud scripsit, ut illum puerum, qui septennis mortuus fuerat, sine Baptismo diceret fuisse defunctum, pro quo illa, imminente martyrio, creditur exaudita, ut a pœnis transferretur ad requiem. Nam illius ætatis pueri et mentiri et verum loqui, et confiteri et negare jam possunt. Et ideo cum baptizantur, jam et Symbolum reddunt, et ipsi pro se ad interrogata respondent. Quis igitur scit, utrum puer ille post Baptismum persecutionis tempore a patre impio per idololatriam fuerit alienatus a Christo, propter quod in damnationis mortem ierit, nec inde nisi pro Christo moriturae sororis precibus donatus exierit. *De eodem denuo tum alibi tum lib.* III, *cap.* IX *ait :* Noli credere nec dicere, nec docere, infantes, antequam baptizentur, morte præventos, pervenire posse ad originalium indulgentiam peccatorum, si vis esse Catholicus. Exempla enim, quæ te fallunt, vel de latrone, qui Dominum est confessus in cruce, vel de fratre S. Perpetuæ Dinocrate, nihil tibi ad hujus erroris sententiam suffragantur D *etc. Tombeurius, ut auctorem, quem bona fide scripsisse non dubito, excuset, hæc notat :* Hoc autem non adeo crude intelligendum, quasi absolute sine Baptismo e vita decesserit, sed quod id a matre crederetur, et a dæmonibus intra se tractantibus allegaretur ; et reipsa contigisset, nisi S. Nicolai meritis et precibus, quasi manibus commendata ac reposita fuisset et in vivis, donec baptizaretur, retenta. *Benigna, nec tamen inepta est hæc interpretatio.*

k *Vide, quid de hisce* viginti octo *annis observaverimus in Commentario prævio num.* 6.

CAPUT V

Varia mala morbique depulsa: panes prodigiose multiplicati : cœlestis melodia sex extremis mensibus a Sancto audita : postremus morbus et sancta mors. E

Mulieris distortam faciem, pueri ambustas manus.

Verdiana Compagnoni Maceratensis *a* uxor, Tholentini habitans, infirmitate quadam adeo gravabatur, quod oculi faciesque tota ita vertebantur ad alteram partem, quod auribus fere jungebantur. Hæc ergo ad sanctum Virum summa cum devotione veniens, petit ab eo benedici et tangi. Motus ille in eam pietate, benedixit illi, Sanet, inquiens, te Salvatus meus Jesus Christus ; mox oculi, os et facies tota ad statum rediit naturalem. Huic mulieri filius fuit, cui ex mala custodia in ignem cadenti brachium et manus inustæ sunt ; immo sic ignis ejus manum invasit, quod digiti ex carnis liquefactione per ignem facta conjuncti invicem videbantur. Mater autem, quia ex recepto miraculo F virtutem Dei in Viro sancto esse, non ignorabat, lachrymans cum filio, filiique sanitatem postulans venit. Cui Vir Sanctus, Sanet, inquit, eum Dominus meus Jesus Christus ; et signo Crucis super eum facto, statim digiti et manus cum brachio ita consolidati sunt, acsi numquam eos ignis contigisset.

mulierem ex capitis dolore, puerum ex adustione cæcus sanat.

40 Viridiana ex urbe Tholentino oculorum infirmitate nil videre poterat : quæruntur medici, et eorum consilio diversæ in capite fiunt puncturæ, ex quibus non minuitur morbus, sed augetur ; adeo ut capitis vigorem perderet. Quid tamen quæreret anxia ? Postquam temporalem medicum non invenit, recurrit ad spiritualem : protinus in mente ejus succurrit, ut præfatum Nicolaum Virum sanctum requireret. Missam itaque celebranti mulier adducitur, quæ velox importunis vocibus, ut super caput ejus Vir sanctus PATER NOSTER diceret, signumque sanctæ Crucis faceret, orare cœpit, Spero, inquiens, in Deum meum, quod tuis sanctis meritis

A. PETRO RUBIENSI.

A meritis me sanabit. Pudet Virum tantæ laudis, ab importuna tamen cogitur, dictoque PATER NOSTER, et signo Crucis super caput languidæ facto, ait : Vade, Dominus erigit elisos, Dominus illuminat cæcos. Mox visus illi restituitur, et capitis dolorem non sentit. Veridiana Bonionis Tolentinatis filium habuit, qui aliquando in faciem cadens, in ignem lapsus et mox inusta facie tota, lumen perdidit oculorum. Gemit mater, et tanti periculi remedium satagit obtinere : quod non inveniens, ad Nicolai confugit suffragia : ille vero ejus filium tactum liberavit.

Mulieris mamillam graviter læsam,

41 Quædam insuper, Genantessa nomine, Nicolai Tolentinatis filia, cum viro suo minus parere vellet, ab eo nudatur, amplaque corrigia fortissime castigatur. Accidit, ut inter verberandum fibula ferrea mammillam attingeret, eamque vehementer vulnerans, in quatuor partes cum sanguinis effusione divisit. Fistulæ proinde infirmitatem mulier incurrit : cum vero medicorum curæ nil prodessent, mulier quædam antea dolore partus per octo dies castigata, sanctique Viri orationibus liberata, vicinitatis causa hanc visitat, et ut ad Fratrem Nicolaum cum
B devotione properet, hortatur. Illa consulenti vicinæ acquiescens, cucurrit, Virumque Dei reverenter cum lachrymis precatur, ut signo Crucis suam signet mammillam. At Vir sanctus importunitatem videns, signo Crucis facto super
b eam dixit : Ille te sanet, qui beatæ Agatæ *b* pectori mammillas dignatus est restituere ; et si Dominus tibi hanc gratiam concesserit, vide, ne cui dixeris ; sed in te ipsa lauda Medicum mundi Jesum Christum. Redit domum illa, mammillaque soluta, nullum cicatricum in illa reperit vestigium.

cujusdam herniam, mulieris sanguinis fluxum sanat:

42 Frater Joannes de Monticulo, antiquus in Ordine, et vitæ et morum honestate conspicuus, cum circa partes inferiores effusorum viscerum, dolore urgeretur, et pondus sustinere non valeret, summa devotione affectus, vocat ad se beatissimum Nicolaum : Amore, inquit, effusi Sanguinis Christi, Frater Nicolae, precor, ut hunc doloris locum contingere non fastidias. Tanto autem dolori, pudendoque ponderi Vir sanctus compatiens, signos Crucis præmisso, locum tetigit ; nec mora, quæ effluxerunt viscera, in naturalem et pristinum locum consolidata sunt. Mulier quædam Tholentinas, Dun-
C cella nomine, cum jam sanguinis fluxum ultra annum passa esset, nec medicinis ullo modo curari posset, ad sanctum defertur Virum ; qui advehentium importunis precibus inclinatus, signo Crucis mulierem munit et tangit : quæ mox liberatam se sentiens, domum propriam
c concita properavit *c*.

crus graviter læsum curat:

43 Quidam nomine Thomas, ligna concidens, forte pedem proprium ferro tam vehementer percussit, ut ipsum subito penetraret nervum. Curare omnino desperantibus medicis, ille ex multa devotione ad sanctum Nicolaum delatus, humiliter supplicabat, ut simpliciter super ejus
d pedem incantationem *d* facere dignaretur. Qui cathaplasmade inde ammoto, visoque vulnere, quasi obstupefactus ait : Fili, Deus te adjuvet, cito cohoperi ; dicensque super eum PATER NOSTER, ut prius fuerat, religari jussit, tamen signo Crucis facto, ait : Vade in pace, fili ; quia te graviter vulnerasti ; Salvator meus Christus adjuvet fidem tuam. Ille autem, etsi statim non cogitavit, tamen se convaluisse aliquantisper persentit, et qui venerat auxilium divinum expetere, humanum nihilominus non dereliquit. Venit ergo medicus consueta hora, dissolvensque pedis ligaturas, nullum læsionis vestigium reperit. Hoc itaque ægrotus conspiciens, exclamans ait : O homo Dei, inquit, Nicolae, quia tuis sum hodie meritis ex atrocissimo vulnere mirabiliter liberatus ! Et statim dimisso terrestri medico, ad nobilem Nicolaum patrem festinans, ei gratias coram fratribus egit. Ille ægre ferens rogavit, ut non suis meritis, sed propriæ fidei et fervori devotionis hoc adscriberet, nullique de cetero, nisi vellet imprecationis maledictionem incurrere, quamdiu in vita viveret, præsumeret revelare.

panes pauperculæ

44 Erat in memorata terra quidam Minaldutus nomine, in egestate degens ; parum sibi frumenti pro temporis qualitate emere consueverat. Præfixerat autem tempus et modum uxori suæ de panis quantitate conficienda et duranda*. Empta igitur aliquando frumenti salma *e*, pane inde confecto, mulier Viro sancto eleemosynam, mendicantium Fratrum more, petenti, panem unum dedit. Incipit Vir sanctus tribuenti pauperculæ benedicere, Deus, inquiens, multiplicet tibi farinam, si quam habes, pro cujus amore hanc hilarem eleemosinam, cum pauperrima sis, perfecisti. Nec destitit Vir sanctus a benedictionibus hujusmodi, donec pervenisset ad locum Fratrum : erat enim mulieris domus vicina monasterio. E

* i. e. servanda

e

multiplicat:

45 Cum autem instaret tempus reficiendi* panes, vadit mulier ad archam, et ipsam plenam, agitatam et superaffluentem inveniens, gratias reddidit Salvatori et beato Nicolao, quando quidem tantam sit virtutem dignatus impartiri : tacet tamen mulier, nec viro secretum aperit. Adveniente autem tempore, quo farina existimaretur prope deficere, tamquam bonus paterfamilias, consulit cum uxore Minaldutus, quo pacto frumentum emendum esset : uxor vero responsum non dabat, quamquam sæpe numero eadem verba vir ejus repeteret quidem, quod ad vitæ necessaria secum non consulat. Illa vero non ultra resistere valens, arcam farina abundantem ei ostendit, et cur hoc obtigerit, demonstrat.

* i. e. pinsendi

angelica melodia sæpius recreatur : ægrotans

46 Non solum hoc pro laboris mercede Rex ille æternus etiam in præsenti vita Servo fidelissimo declaravit ; sed longe his majora pro certitudine sperandæ gloriæ voluit revelare. Enimvero sex ante ejus obitum mensibus singula nocte ante matutinalem horam, eum corporalibus auribus canticum angelicum suavissimum faciebat audire, et adeo delectari, quod dicebat : Cupio dissolvi et esse cum Christo. Ex hoc Vir sanctus vitæ suæ terminum cognoscens adesse, suum sanctum obitum cito prænunciavit *f*. Cum autem semper post memoratam dæmonis flagellationem factus esset claudus, nunc fit majori infirmitate gravatus, et sicut ante baculo, ita nunc jacens substentatur in lecto, ad quem languentem multi salutationis gratia accedebant. F

f

mulierem diuturno capitis dolore, alteram cæcitate liberat:

47 Blanda nomine, Tholentinas, cum per quindecim annos acerrimum capitis dolorem passa fuisset, ita ut sæpe numero aut videre aut audire non valeret, ad jacentem veniens, rogavit, ut ejus caput tangere dignaretur : qui ut mulieris caput tetigit, signumque Crucis superexpressit, omnis dolor in ea penitus conquievit *g*. Defuncto quoque Fratre Thoma nostri Ordinis, soror ejus in diuturnas versa lachrymas, adeo ploravit,

g

A. PETRO RUBIENSI.

ploravit, quod nato in oculis ejus apostemate nihil omnino per visum discernebat. Ad sanctum ducitur Nicolaum : ille causa amissionis visus cognita, cœpit et ipse super prædicti Fratris Thomæ morte, pietate motus, complorare : videbatur enim ei, Ordinem S. Augustini utili admodum viro fuisse privatum. Signo itaque Crucis præmisso, ipsam tangens, ait : Deus et Dominus meus Jesus Christus tuæ misereatur tristitiæ, et sanitatem tibi restituat oculorum, ut videas, quæ placita sunt coram eo in æternum. Verbis sancti Viri sublevatur ægrota, deque cella illius recedens, ecclesiamque intrans, visum ei fuit, quod nova claritas oculis suis advenisset. Tunc ait consociis suis : Videre, si aliquid mali est in oculis meis, quæ, cum cæca essem, modo video. His dictis, ad propria, salvis oculis ut ante, reversa est.

erratorum venia petita

48 Quia bonorum quippe mentium est ibi culpam cognoscere, ubi culpa non est ; morti factus propior, vocat Fratres, et eos sic alloquitur : Quamvis mihi nihil conscius sim, tamen in hoc justificatum me esse, non cognosco ; ideo, si quem læsi umquam aut injuriatus fui in aliquo, vos ipsi judicate, et parcite meis delictis, ut et B debita vestra vobis dimittantur. Tibi autem, Prior, obnixe supplico, ut meorum omnium delictorum absolutionem facias, Sacramentaque sanctæ matris Ecclesiæ mihi conferas : præsertim Corpus Domini communicandum præbeto, ut tanto Viatico mecum sumpto, de mundo hoc ad patriam vadens, non deficiam, et si meis exigentibus malis, Belial inimicus meus mihi occurrerit, confidenter id objicere possim.

et Sacramentis refertus,

49 Circumstantibus itaque hinc inde Fratribus, et una cum ipso orantibus, solemni absolutione recepta, cum ingenti lachrymarum effusione Corpus sumit Dominicum, dicens : Benedictus, qui venit in nomine Domini. Post hæc autem ad Priorem versus, inquit : Crucem illam argenteam optimorum castelli hujus virorum eleemosinis, me operante, fabricatam, ubi sanctissimæ Crucis verum lignum, me prospiciente, intropositum est, quæso autem te, ut, antequam moriar, oculis istis mortalibus eam ostendite*, ut in ejus virtute, velut in baculo potestatis altissimæ, Jordanem hujus sæculi libere transire possim, et Paradisi fluvium candidum tanquam chrystallum, in cujus utraque parte lignum vitæ est Christus Jesus, feliciter possim pervenire *h*.

* *l.* ostendis

Crucemque amplexus,

50 Cujus petitioni Prior non renuens, crucem, quam optabat, afferre jubet : hanc ubi Vir C sanctus conspexisset, ut potuit, provolutus in lecto cum lachrymarum inundatione ait : Salve crux speciosa ; quæ mundi precium portare digna fuisti, in te Salvator quievit et sedit, et passionis æstu roseo sanguine sudavit, latroni misericordiam imploranti peperit, suam Matrem vix cognoscens, virgini discipulo commendavit, denique pro se crucifigentibus invocavit Patrem : ille me per te defendat ab hoste maligno in hac hora. Hac itaque osculata, ut prius jacuit, unum e servientibus vocans, Vide, ait, ne meis auribus omittas intonare : Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis ; ut si carne hac debilitata, aliquid proprio ore dicere non possem, memoria saltem dicere valeam Domino meo.

in conspectu Jesu, S. Mariæ et S. Augustini moritur.

51 Videntes autem Fratres, quod incolumis esset memoriæ, modo ad eum accedunt, modo ab eo recedunt. Ipsis autem recedentibus vox gaudii audiebatur et risus ; et cum esset vox sua, alia videbatur ; sed nec mirum, quia vox D illa, quæ Deum laudare consueverat per spem, nunc laudare incipit ipsum per spem * videndo. Unde cum ab eo quæreretur : Quid est tibi et lætitiæ, Pater ; de visione habita attonitus ait : Deus est, et Deus meus Jesus Christus, qui suæ Matri, nostroque patri Augustino inhærens, dicit mihi : Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui. His * autem Fratres perpendentes, quod proximus ejus instabat transitus, in consuetis orationibus Deum et Sanctos invocant ; ipsoque dicente, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, junctis ad cœlum manibus, et oculos ad antepositam crucem levans, jucundo et hilari vultu spiritum Domino reddidit.

* *forte* speciem

* ex his

ANNOTATA.

a Macerata *episcopalis urbs est sub archiepiscopo Firmano, sub dominio summi Pontificis, in Marchia Anconitana, cujus præcipua censetur.*

b *De S. Agatha virgine martyre actum est ad diem* 5 *Februarii, qua colitur, ibidemque pag.* 616 *et sequenti barbara castissimæ virginis mamillarum abscissio et prodigiosa curatio enarratur.* E

c *Miraculum hoc narratur in Bulla canonizationis ab Eugenio IV edita ; sed ibi non modo ultra annum, sed* triennium *eo morbo dicitur laborasse : verba subdo :* Quædam vero mulier triennio continuo sanguinis fluxum patiens, ad Nicolaum veniens, et manum illius devotissime osculans, precabatur eum, ut preces ad Dominum pro illius sanitate recuperanda porrigeret. Sanctus ipse illam Crucis signo signavit, et liberata recessit. Et hæc ante obitum.

d *Per* incantationem *homo rudis supernaturalem curationem intellexit.*

e Salma, *vel* Sagma, *quæ vox alias sellam jumenti clitellarii sonat, hic quamdam frumenti copiam vel mensuram significat. Sic apud Cangium in Glossario legitur,* salma lignorum, salma salis, salma vini, salma frumenti.

f *Cœlestis hujus melodiæ etiam meminit Ms. Ultrajectinum, prætermissis omnibus, quæ a num.* 19 *recensuimus, ut ibidem annotatum est. De duobus miraculis, quæ sequuntur, pariter tacet, plura tamen facta fuisse ait his verbis :* F Et visitaverunt eum multæ personæ in lecto jacentem, et facta sunt permulta miracula in lecto ægritudinis ; sicut et B. Augustinus infirmus infirmum dicitur curasse.

g *Hujus periodi pars, perperam transpositis paucis vocibus, ita legitur apud Mombritium :* Ad jacentem veniens, qui ut mulieris caput manu tetigit, signumque Crucis superexpressit, rogavit, ut ejus caput tangere dignaretur, omnis dolor in ea penitus conquievit.

h *Quæ de Cruce hic habentur, etiam desunt in Ms. Ultrajectino : sed de ea etiam mentio fit apud S. Antoninum, et Surium, uti et in Relatione sæpe laudata.*

CAPUT

A

CAPUT VI

Cæcitas, aliaque oculorum mala depulsa : contracti erecti.

Auctor ex plurimis miraculis aliqua narrat.

Dominus *a* autem, qui Sanctum suum vitam hanc ingressum egredientemque perfectius attollere dignatus est *b*. Mira enim signa et prodigia per eum multiplicavit adeo, ut, qui recitare illa aut scribere voluerit, calamo opus esset velociter scribentis, illius quidem, qui non calamo aut graphyo, sed suæ virtutis digito in monte Synai tabulas descripsit lapideas. Jam anni viginti *c* præteriere, ex quo tempore hujus Sancti innumera miraculorum genera dignatus est Dominus suis fidelibus ostendere, qui facit mirabilia magna solus. Immo dictorum miraculorum usque adeo numerus excrevit, ut notariorum B multitudo copiosa, velut ex multis scriptis mirabilibus victa, mercedis etiam præmio haberi non possit. De pelago igitur tantarum gratiarum quædam in præsentia, non omnia, quandoquidem id fere esset impossibile, haurire cogitavi *d*.

Puella utroque oculo,

53 Lux igitur vera Jesus Christus præfati Sancti merito de sede magnitudinis suæ prospiciens, multos privatos lumine luci restituit. Quædam namque de Civita nova *e*, Massecta * nomine, filia Alexandri, oculorum passione penitus privata lumine videbatur *f*. Repletur mœstitia patri *; quia nullius medecinæ suffragio poterat filia liberari : ad supernum ergo recurrit Medicum, et beati Nicolai auxilia implorare non cessans, moxque pectus concutiens plorabat : non multo post clarius, ut ante, videns patri exstitit lætitia singularis *g*.

mulier uno

54 Dimisia, Cachei Henrici Bernardi sancti Severinatis *h* sinistro oculo sic laborabat, quod luce privata nullam in medicis spem habebat *i*. Sancto igitur Nicolao pollicitis quibusdam muneribus se commendat : verum quia in fide non exsisteret *k*, vehementiore repercutitur ægritudine. Correcta igitur, beati Nicolai ardentius suffragia implorat, repetitoque voto, mox de ejus C oculo squama cecidit, et ad lucem pristinam restituta est. Procurante autem antiqui hostis invidia, filia, quæ suis genibus residebat, manu taliter liberatum jam oculum repercussit, ut a propria sede oculus excideret *l*. Iterum ad beati Nicolai suffragia cucurrit, et, ut prius, sana facta est.

item vir uno, cæci curantur : mirabilis alterius

55 Andriolus Merius, nunc vero Tholentini incola, fratrem carnalem habuit, qui oculo taliter percussus est, quod lumine indicio medicorum nulla arte recuperaturus sperabatur *m* : humano ergo auxilio destitutus, divinum adiit, et beati Nicolai meritis se commendans, redintegrata oculi pupilla, illico visum recepit. Contenatius Ugolini *n* de sancto Genesio *o*, cum oculorum luce privatus esset, multis ad beati Nicolai tumulum visitandum euntibus, volebat et ipse accedere, tali et tanta devotione affectus, quod si Sancti attingere posset limina, continuo oculorum luminis recipere claritatem se speraret. Verum quia caritas refrigescit multorum, sine luce eunti nullus comes *; fit inter eundum tardior, qui in beneficio suscipiendo præ cæteris debebat esse velocior.

* Ms. Sen. Maxetta
* pater
* Ms. addit, factus est

A. Petro Rubiensi. cæci curatio : alia oculorum mala

56 Mira res! pervenitur nocte, et superno instinctu sub quadam oliva residet dormiturus, laudatoque Sancto, cui humiliter se commendavit, securus inter noctis tenebras, ferarumque timorem effectus est, quasi secum commorantium assisteret multitudo. Ille autem, cui se devotius commendaverat, tantam fidem desuper prospiciens, miro modo diu desideratam lucem suis oculis condonavit. Nam lux de cœlo circumfulsit eum, et qui prius nil suis oculis conspicere poterat, clare et lucide in nocte perspicere quæque potest. Mane sine ducis * impedimento ad beati Nicolai tumulum concitus properat, solutisque votis, Deum in Sancto suo commendat et laudat. Bona Sancti Severinas *p* filium habuit, cujus oculus sanguinis fluxum patiebatur, ita ut videre nullo modo potest. Ad beati Nicolai limina confugit, moxque filii sanitas, promissis redditisque votis, secuta est *q*.

* ibid. lucis

sublata.

57 Guilinus Bartholini de Monte Vulmo *r*, apostema in oculo habens, per dies quindecim nil videre valebat, judicioque medicorum naturaliter oculus ipse sanari non poterat : omnipotentem igitur Medicum quærit; Nicolao votum E emittens, absque temporis intervallo purificationem oculi cum luce suscepit. Thomasia uxor Materni de Monte sancto *s*, duobus annis luce caruit; consuetaque beati Nicolai subsidia postulans, lucem statim perditam invenit.

Blasphemæ matris puer oculis, privatur,

58 Porro cum Deus sancti Viri tumulationis tempore mirabilia et inaudita multiplicaret, nobilis mulier, cujus nomen ob detestandam ejus iniquitatem subticeo, dum quis vulgo campanas audiret, quæ ad multorum publicationem miraculorum pulsabantur, ausu temerario, Sic posset, ait, iste miracula facere, sicut meus filius posset oculos non habere. Stupenda res! mox enim ad iniqui verbi prolationem, sui nati tunc in nutricis ulnis residentis oculi de capite exeunt, et usque ad maxillas parvuli oculorum nervi se extendunt; ita ut monstrum videretur, qui prius pulcher et delectabilis lactabatur. Plorat nutrix, materque multiplicat luctus, sed et vocatur pater; præ magnitudine accidentis casus stupet.

deinde sanatur.

59 Quid plura? Novit vir maledictum uxoris; sed maledictionem in benedictionem mutare conatur : Nam laudat Sanctum, ejusque patrocinia postulans, clamat : Nicolae sanctissime, F adjuva incredulitatem meam : filius noster, qui nostris exigentibus culpis excæcatus est, a te illustratus et liberatus, tuus sit, tibi serviat, tibi intendat; sed et nos servi tui cupimus esse. Ne ergo despicias nos, et fac nobiscum secundum multitudinem caritatis tuæ, quam de te populi multi prædicant : ne in perpetuum irascaris nobis; sed vindictam muta in gratiam, et pro tristitia, te quæso, redde lætitiam. O potestatis altitudinem beato traditam Nicolao! Subito namque querulis lamentationibus et piis postulationibus parentibus crebro intentis, excæcati nati ad proprium locum oculi redeunt. Ex quo viso parentes cum promissis muneribus ad Sancti tumulum reverenter accedunt *t*.

Alii ex oculorum morbis restituti

60 Johannes Petriboni Sanæ *u* Tholentinatis filium et filiam habuit, in oculis fluxum sanguinis patientes, dum enim naturaliter humorem aqueum eorum oculi debebant emittere, sanguineum sane ejiciebant. Medicorum itaque consilia inutilia esse conspiciens, ad singularem medicum

A. PETRO RUBIENSI.

dicum beatissimum Nicolaum cum devotione accurrit; cujus auxilia idem Johannes flagitans, amborum filiorum oculos quantocius perspicit liberatos. Romanus Thomæ Tholentinatis passus fuit obtalmiam *x*, morbum scilicet oculorum, ita quod tribus hebdomadibus cæcutiens fuit: afflictus hujusmodi morbo emisit votum, ex quo beati Nicolai patrociniis fretus, mox est oculorum obtalmia liberatus. Servita uxor Bonistangi *y* filium habuit; hic passus est caliginem oculorum adeo vehementer, ut privatus funditus lumine per mensem cæcus omnino esset. Ob hoc mater dolore repletur, ut maluisset filium mortuum habere, quam cæcum. Implorat eum, qui non obliviscitur misereri, cæcum filium beato Nicolao commendat; tum, quæ ante votum cæcum patiebatur, emisso voto, recepit illustratum.

Memoranda hominis manibus cruribusque capti

61 Sicut autem hujus Sancti meritis cæci vident, ita et claudi ambulare non desinunt. Nuper *z* Florentiæ quidam, qui ad petendam eleemosinam non solum pedibus cruribusque claudus, aut brachiorum libertate destitutus, sed et ulceribus plenus ante portam ecclesiæ Sancti Spiritus, nostri Ordinis, per duos annos jacebat afflictus. B Erat autem in ea ecclesia beati Nicolai imago, ad quam multi concurrebant infirmi et languidi, sanitatis beneficium implorantes. Ait quidam Frater ad infirmum, Valeas, ait; Ut quid, fili, huic Sancto te non commendas? Hujus namque merita Deo sic accepta esse nascuntur, quod, eis intervenientibus apud eum, universæ infirmitates se illi commendantibus penitus et omnino tolluntur,

et ulceribus pleni sanatio

62 Fratre autem isto recedente, subito in cor languentis devotio tam magna insurgit, quod projectis baculis, instrumentisque aliis, quibus sustentabatur, interdum in terram cadens, lacrimabiliter oravit, dicens: * Sancto Nicolae, adjuva me *aa*. Mox enim ad languentis devotam invocationem contracta crura extenduntur, bases et plantæ consolidantur in longum, manusque in directum prolongantur. Surgit igitur, qui jacebat, ambulansque per ecclesiam usque ad claustri hostium *, vocat Fratres; Venite, inquiens, venite; quia beati Nicolai meritis liberatus sum. Accedunt Fratres ad infirmi vocem, multi conveniunt seculares *bb*. O fides quam fortiter frigescis in multis! Curiosi namque illic Florentini usque ad primum sommum non sinunt quiescere liberatum; C sed modo huc, modo illuc eum jubent ambulare, brachia protendere, manus aperire, corpus totum erigere *cc*. Prospiciunt, illum esse incolumem, et ulcera vident consolidata et sicca; ita ut totius corporis, quod * consueverat, unius esset coloris, caro redintegrata et sana *dd*.

* *ibid. additur,* Domine
* osium
* *ibid. addit.* non

Alter contractus sanatur.

63 Quidam insuper alius Tholentinas * ex membrorum omnium contractione quodam curriculo * curvatus jacens, etiam naturæ necessaria ibidem turpiter explere cogebatur: cujus rei causa sibi ipsi vita erat nedum laboriosa, sed fastidiosa nimium. Proinde quidam Mercantus * nomine, cum istum transiens videret, memorque miraculorum beatissimi Nicolai tunc noviter tumulati, ait ad eum: Ut quid, fili, non te Deo et beato Nicolao commendas, qui tot et tantis miraculis jam coruscat? Ait ille: Ipse me adjuvare dignetur, quem sic Deus exaudit. Et ille: Fac votum sincero corde ad Deum, et liberaberis. Mox ille, Rogo te, ait, sancte Nicolae vir Dei, ut saltem me erigere impetres tantum et sublevare, aut quod inter D has immumditias ultra non volvar *ee*. Inaudita res! Mox namque ad hanc vocem, multis videntibus, de curriculo surrexit, stansque baculis ambulat, qui prius in caruca jacebat. Nec Vir sanctus plus voventi contulit, quam petierat; ut ostenderet, se apud Deum miraculorum potestatem habere, et illum in fide aliqualiter hæsitasse: acsi diceret: Sicut credidisti, fiat tibi: modicum credidisti, et factum est, si multum credidisses, multum tibi condonatum fuisset.

* *ibid.* Tolentini
* *ibid.* in quadam caretta
* *ibi* Mercatanti

ANNOTATA.

a *Apographum nostrum Senense, quod, ut in Commentario prævio monuimus, præter Præfationem dumtaxat Vitæ capitum titulos refert, miracula etiam continet sub hoc titulo:* De miraculis per eum post mortem suam. *Proderit nobis hoc apographum ad castigandos errores, qui in Mombritii editionem irrepserunt.*

b *Luxatam hanc phrasim ex laudato apographo sic restitue:* Dominus autem Sanctum suum etsi in ingressu ad præsentem vitam, progressu similiter et egressu, perfectius tamen post mirificare dignatus est. *In sequentibus etiam idem Ms. non* E *sine mendo aliquantulum variat; sic enim prosequitur:* Mira enim signa et prodigia per eum multiplicavit in tantum, ut lingua ipsa recitare volentes, illius siquidem, qui non calamo aut graphio, sed suæ virtutis digito in monte Sinai tabulam descripsit lapideas. Verum enim et absque dubio est, quod humanitus ad dicta miracula describenda deficeret omnis homo. Nec quis audeat instare procaciter, impossibilia asserens, quæ Dei pietati sunt placita: tempore enim amodo viginti annorum continuatis diebus hujus Sancti meritis gloriosis innumera miraculorum genera dignatus est in suis fidelibus facere, qui facit mirabilia magna solus.

c *Surius, qui stylum expolivit, habet:* Ut minimum certe annis viginti: *at Ms. nostrum Senense* Viginti *tantum* annos *cum Mombritiano exemplari numerat. Ex hoc loco simul et alio ætatem scriptoris* § 1, *annum vero Sancti emortualem* § 2 *Commentarii prævii collegimus.*

d *Gemina præcedens periodus paulo aliter rursus legitur in Ms. Senensi, hisce scilicet verbis concinnata:* Imo dictorum in tantum excrevit numerus, ut notariorum copiosa multitudo, velut ex multis conscriptis mirabilibus lassa, etiam F mercedis præmio trahi non possit ad Viri sancti exaranda vestigia, quæ quotidie fiunt magis ac magis de novo miracula. De pelago ergo tantarum gratiarum inundationis quædam ad præsens haurire cogitavi, ut de ejus devotione Dominique et Salvatoris nostri potestate fidelibus sitibundis haustum tribuam, æstum laborantibus refrigerantem, et pigritiam jacentium excitantem, ut tandem illi fortiores, isti vero vigilantiores effecti, ad illa conspicienda mirabilia veniamus, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendere ad illa umquam potuit.

e Civitas nova *incolis* Civita nova *oppidum est ditionis Ecclesiæ in Marchia Anconitana, sex circiter milliaribus distans Laureto, nec procul a mari Adriatico monti impositum. Sunt et alia hujus nominis oppida; verum prius designari existimo.*

f *In Ms. Senensi est:* Tam graviter in oculis passa est, quod funditus lumine probaretur esse privata *etc.*

g *In*

A g *In eodem Ms. hæc periodus sic exprimitur :* Mox, quæ cæca plorabatur, clarius revidens *etc. Ceterum dum imposterum similes variationes occurrent, quæ ad rem non faciunt, eas tacite præteribo, ne nimiis observationibus lectori molestus sim.*

h *Ibidem legitur :* Domina Dimisia Zachæi Henrici Berardi uxor de S. Severino. *Est autem* Fanum S. Severini, *sive* Septempeda, *urbs ditionis Ecclesiasticæ in Marchia Anconitana, episcopalis sub archiepiscopo Firmano, distatque sex septemve circiter milliaribus Italicis Tolentino.*

i *In laudato Ms. dicuntur medici de recuperando visu desperasse :* Luce privata pro ipsa tempore aliquo recuperanda, a medicis omnibus est diffisa.

k *Ibidem* : Quia in fide hæsitans postulabat, vehementiori repercutitur passione.

l *Laudatum apographum sic habet :* Filia, quæ suis genibus residebat, taliter liberatum jam oculum repercussit, quo disgregatus oculus libere videre non posset.

m *In eodem apographo legitur :* Andreolus quidam de Nocerio, nunc vero habitator Tolentini, habuit carnalem fratrem, qui subula in oculo taliter est percussus, quod lumine multorum judicio medicorum irrecuperabiliter est privatus. *Porro per* Nocerium *haud dubie* Nuceriam, *incolis* Nocera *intelligit, quæ urbs episcopalis est umbriæ in limite Marchiæ Anconitanæ.*

B

n *Idem Ms. habet:* Cum Tenatius Guillermi *etc.*

o Santo Genesio *non procul Tolentino monti impositum notatur in Tabula Status Ecclesiastici apud Fredericum de Wit.*

p *Id est,* ex fano S. Severini, *de quo ad lit.* h *mox aliquid notavimus.*

q *Hoc miraculum desideratur in Ms. Senensi; at in codice Strozziano etiam legitur.*

r *Senense Ms. habet :* Guilielmus Bartholi de Sancto Monticolo. *Porro Fredericus de Wit supra laudatus* Monte del Olmo *tribus cum dimidio milliaribus Germanicis Tolentino collocat, non procul Macerata versus mare Adriaticum. Legendum igitur est,* de Monte ulmi.

s *Memoratæ Tabulæ Frederici de Wit* M. Santo *quinque cum dimidio milliaribus Germanicis ab urbe Tolentino versus mare Adriaticum, et in ipso maris littore* P. di Monte santo *exhibent.*

C *Hoc miraculum pariter abest a Senensi codice : at in Strozziano sic legitur :* Tomaza uxor Martini de Monte sancto duobus annis luce caruit, consuetaque B. Nicolai subsidia postulans indefessa, lucem perditam reinvenit, et Deum, qui talem gratiam hominibus contulit, laudare et prædicare non distulit viva voce.

t *Torellius in Annalibus miraculum hoc paulo aliter narrans, illud ex aliorum sententia ad annum* 1310 *refert, dum scilicet ob quadraginta quinque miracula in nocte solemnitatis Omnium Sanctorum Tolentini impetrata, campanæ pulsarentur : verum id minus probabile apparet, cum, ut ipse etiam observat, præsens miraculum* sancti Viri tumulationis tempore *contigisse dicatur. Ita ipsi forte existimarunt, quia in monumento dictorum* 45 *miraculorum, quod num.* 4 *Gloriæ posthumæ recitabimus, inter cetera legitur* : Mulier infida ad fidem provehitur : *sed nihil obest, quominus hic aliam mulierem ab infidelitate seu hæresi ad fidem Catholicam conversam intelligamus.*

u *In Ms. Senensi dicitur* Joannes Petrus Bonsanene; *annotatvitque ibidem Papebrochius noster, alibi legi,* Petri Ponsaine. A. PETRO RUBIENSI.

x *Lege,* Ophthalmiam, *Græce* ὀφθαλμία *Desideratur et hoc miraculum in Senensi ; sed in Strozziano legitur, aliis tamen hinc inde verbis.*

y *Senense habet :* Boniscagi, *alibi, teste ibidem Papebrochio,* Bonascagni. *In priori etiam post,* filium habuit, *additur :* Qui vocatus est Ceccus.

z *In Ms. Senensi præmittitur :* Ac primo lectorem volo attentum in ea re mira et magna, quæ his accidit annis : nuper enim Florentiæ quidam erat nomine,.. *etc. De Florentia, notissima Hetruriæ urbe nihil addo.*

aa *In eodem Ms. additur :* O quam potens et terribilis es Deus, altus et magnificus in sanctitate hujus Sancti et Electi tui! Mox enim *etc.*

bb *Ibidem subjungitur :* Tandem pulsatur campana et gens amplior confluit ad prædictum miraculum perscrutandum. O fides *etc.*

cc *Rursum in eodem additur :* Nec fastiditi de sero, mane desinunt redire : prospiciunt illum *etc.*

dd *In laudato Ms. præterea legitur :* Ex qua re tam miranda, tam stupenda et nova, curiosi fiunt humiles, et Dominum nostrum Jesum Christum in suo Sancto laudantes, qui sic suos servulos magnificat et extollit, ad proprias domos redeunt cum tremore. E

ee *Ms. Senense habet :* Rogo te, sancte Dei Nicolae, ut saltem me tantum erigere et sanare velis, quod hic in tam parvo loco inter meas feces non volvar.

CAPUT VII

Membra distorta contractaque, restituta : Surdi et muti, curati : mortui vitæ redditi.

Jacobutius Gisi de Ortezano *a*, districtus civitatis Firmianæ, ea erat infirmitate detentus, quod os obliquum distortumque taliter haberet, quod omnibus hominibus abominabilis videbatur. Quærit consilia, invenire conatur remedia; omni humano tamen auxilio destitutus, hujus Sancti meritis se commendat : in cujus sanctitate absque dubio non dubitans, subitum sanitatis effectum consecutus est. Alius Tholentinas, Anchone *b* nunc incolens, filium habuit a nativitate claudum : pes enim dexter, cum deberet secundum assueta naturæ ante procedere, dextrorsum protendebatur. Audiens autem dictus pater hujus Sancti miracula, quantocyus ingenti cum devotione prædictum filium vovit beatissimo Nicolao : qui voventis preces non expectat repeti, sed ejus desiderium de alto exaudiens, statim ægroti filii pedem dirigit, et qui prius gradiebatur non recte, libere et absque impedimento ambulans discurrit. F *Membra distorta* a b

65 Sed et quidam Fulginas *c*, cum membris omnibus destitutus esset, quodam vehiculo ligneo *et horrendum in modum* c

A. PETRO RUBIENSI.

gneo ab aliis portabatur. Augetur hujus fides et devotio ex auditis miraculis tanti Sancti, et multis interpositis precibus, a Fulgino Tholentinum vehitur, ubi corpus sanctissimum latitat tumulatum. Jacet iste, et Sancto præfigit terminum suæ desideratæ liberationis; in quo termino Sanctus adest sua virtute, et infirmi ossa cœperunt extendi : et quod ibi Sancti mira esset operatio, ex eo ostendit, quia dum ossa nervique distenduntur, sonus immensus auditur, acsi lignum distortum ad rectitudinem violento modo reduceretur. Concurrunt ergo undique, qui ipsum portaverant, aliique, qui ad Sancti tumulum visitandum concurrerant, et ex tanta re quasi dementes effecti, stupore simul et pia devotione conterriti clamant: Benedictus Deus et beatissimus Nicolaus! Tunc, qui jacebat, surgit et Deum in Sancto laudat, qui membra penitus operationibus propriis destituta, tam pulchre, ut petivit, restituit.

contracta, curantur.

66 Calandra uxor Conradi de Montemidone *d*, manibus pedibusque distorta erat, adeo ut potius monstrum, quam humanum corpus videretur. Hæc, dum ad tumulum Beati hujus in gestatorio portaretur, asseruit, se unam pulcherrimam dominam vidisse, quæ ei placito vultu dixit : Intra B ad locum, ubi sancti Nicolai reliquiæ conduntur; ad quem cum fuisset delata, eadem mulier * disparuit; sed affuit Dei gratia, eam subito Sancti hujus meritis sanans : at ista beneficii tanti immemor, dare, quod promiserat, differebat. Vidit igitur in somnis nocte quadam beatum Nicolaum, unius instar pueri cum habitu Fratrum heremitarum *e*, dicentem, cur, quæ promiserat, non solvisset : illa autem tanto visu correcta, ad sepulchrum rediit, et, quod voverat, adimplevit.

* *Ms. Sen.* Domina

Surdus et mutus in peregrinatione ad Sanctum,

67 Hujus Sancti insuper meritis gloriosis surdi audiunt, muti loquuntur : unde et quidam Cichus nomine et urbis Esculi oriundus *f*, cum esset surdus et mutus, signis, ut potuit, beati Nicolai ab aliis miracula didicit : in cujus corde tanta insurrexit devotio, ut quantocyus ire ad tumulum dicti Sancti concupisceret. Tandem qui ipsum noverant, eidem socii ex caritate effecti, Tholentinum simul properant. Pervenerunt autem ad quemdam collem prope Tholentinum, ex quo beati Augustini ecclesia ex parte, ubi corpus sanctissimum requiescit, conspicitur. Auge fidem in te sperantium, Deus* ; tanta enim in muto illo fides aucta est, ut visa C dicta ecclesia, loqui inciperet atque diceret : Beate Nicolae, adjuva me. Quod socii admirantes, Deum laudant, et liberatum ad Sanctum deducunt, cui vota exsolvunt, et post publicationem miraculi ad propria cum gaudio redierunt.

* *ibid. addit.* inquit.

alter eo invocato, alii

68 Matthæus Antonini de Monte ulmi *g* tali infirmitate aurium pressus, tres annos auditu privatus est. Tandem omnis medicinæ destitutus auxilio, hujus Sancti meritis se commendat, et statim aures patefactæ sunt, ut, quam perdiderat, potiretur facultate. Baldus de Sancto Severino *h*, cum esset a nativitate mutus et surdus, ob gentis ejus frequentiam hoc sanctum corpus didicit visitare *i* : plenam igitur devotionem attollens, cum multis ejus tumulum perrexit visitare. Tandem circa ipsum revigilans, vere loqui incipit, qui fuerat mutus, et audit, qui surdus exstiterat : quod socii considerantes, genua flectunt, et Deum, qui sibi fideliter servientes sic honorat, laudare non desinunt.

ad ejusdem tumulum sanati.

69 Alius e civitate Esculana, qui ex passione linguæ et auditus mutus dicebatur *k*, stans D cum quibusdam Faleronensibus *l* Firmianæ *m* diocesis, caritate prævia ducitur ab eis ad sanctum Nicolaum, ab eis multa caritate ducitur *n*; qui brachis genibusque ac fide, signis, quibus poterat, Sanctum deprecabatur avidius : cujus fidem, et ipsum ducentium et venientium devotionem, qui facit mirabilia magna solus, de cœlo prospexit, atque illico muto os apertum et aures apertæ factæ sunt, eo clamante et dicente : Gratias tibi, Nicolae sanctissime, quia liberasti me. Et ea hora appositum est ei nomen, et vocatus est Johannes *o*, quia gratiam pro gratia a beato Nicolao susceperat *p*.

Infans ante Baptismum mortuus, resuscitatur;

70 Sponsus inclytæ matris Ecclesiæ Christus Jesus sic ipsam diligit, ut fœtu novæ prolis eam semper amplificet, signa et prodigia per Sanctos suos, quasi per Ecclesiæ filios, innovando, ne sponsa destituta videatur, si fœtu sanctissimæ prolis, velut sterilis et infirma careat. Complures enim Sanctorum mortuos suscitasse legimus, beatum vero Nicolaum non multos tantum, sed diversis modis suscitasse reperimus *q*. Cuidam namque Tholentinati, cui nomen erat Thomas, natus est filius semimortuus, obstetricesque ad sacrum lavacrum seræ fuerunt, ut E priusquam aquam baptismi attulerunt, puer extinctus sit. Prohibet ergo pater natum baptizari, quia sine anima ipsum esse videns, plorare non cessabat, et sepeliri illum præcepit in domo. Clamat ergo pater, clamat mater, et preces beato Nicolao offerunt, ut saltem a Deo impetraret, ut sic tam horrendam et monstruosam rem genuisse non dicerentur, et anima illa non damnaretur. Quo fit, ut beati Nicolai precibus anima monstruoso corpori redderetur *r*.

puella defuncta,

71 Thomas quidam filiam habuit Cæcham *s* nomine, quæ longo tempore infirmitate adeo gravata est, ut omnium judicio spiritum exhalasset : quinquaginta enim diebus et noctibus sine cibo et potu permanserat *t*. Adsunt Fratres Minores, apud quos elegerat sepeliri; dato signo cum ad eam efferendam venissent, subito paterno cordi irrepsit beati Nicolai memoria, cui intentissimo corde filiam commendavit. Res stupenda! Apostolicum prorsus opus. Quæ mortua plorabatur, repente viva et incolumis paternis est amplexibus restituta.

mulier ad funus composita,

72 Lippus Lucii Gentilis de Cingulo *u* uxorem habuit, Miram nomine : ea per annum febribus ubi laborasset, et physici de ejus salute desperassent, Sacramentis Ecclesiæ et extrema Unctione, utpote moribunda se munivit; tandem F hæc mulier lota aqua fuit, ut mos sepeliendorum est corporum. Vocatur absens maritus; posteaquam alius ad eam sepeliendam non expectaretur *x*, vir statim adest, clamatque eam beato Nicolao sub certis pollicitis commendasse, et quod propterea de illius misericordia minime dubitaret. Ad hanc vocem Mira expergiscitur, et in viri sui pristinis solatiis est restituta.

item alii mox efferendi, vitæ restituuntur.

73 Niva Cordi ex urbe Macerata *y* filium habuit Giamidum * nomine, qui viam erat universæ carnis ingressus; motu enim carebat et sensu, loqui non poterat, et exanimis decumbebat in lecto. Quid plura? Cum enim mortuum omnes communiter clamarent, parantur funeralia, subditur sepulchrum, ut efferatur cadaver *z*. Mater vero ad divinum confugit auxilium, votum emisit, et filium beato Nicolao precibus commendavit : quo facto reviviscit puer,

* *ibid.* Zanulum

A puer, et Deus in Sanctis suis mirabilis prædicatur. Johanna Guilielmi Benuti *aa* uxor filium habuit Cichum * nomine. Is forte juxta omnis carnis conditionem diem clauserat extremum : siquidem institis fuerat consutus, tamquam qui debebat tumulo statim induci. Mater filii sui nece anxia adeo, ut sese alapis tradendo vehementius ploraret : interim subit in ejus mentem, ut filium, quem mortuum deplorabat, beati Nicolai meritis commendaret; idque factum est : quam ob rem mox, qui jacebat mortuus, matri vivens locutus est.

aa — * *ibid.* Ciceum

Alius feretro impositus, *bb*

74 Giliolus Parmensis *bb* filium habuit nomine Venturinum : hic continuis febribus pressus, tandem a medicis nulla salutis spe destituitur. Parantur interea omnia, quæ funeri opportuna videbantur. Et ego tunc Bertinam quamdam nomine audivi mihi referentem, quia nocte illa, qua Venturinus debitum universæ carnis exsolverat, viro suo, quippe qui pigmentarius esset, apparatu ceræ aliorumque funeri debendorum intento, et ipsa usque ad matutinalem horam inter alias ad funeris custodiam deputata vigilabat *cc*. Porro Victorini uxor præ dolore amaros fletus dabat, beatissimum invocans Nicolaum, B ut precibus suis virum vitæ, qua tunc privatus erat, restitueret.

cc

subito revixit, *dd*

75 Hæc illa in thalamo, in quo vir functus jacebat *dd*, orante, mirandum splendorem de thalami fenestra subito advenire prospexit; quo exhilarata, Eya, inquit, Nicolae sanctissime, adjuva famulum tuum * in hac hora. Et ecce ad eam, qui ad funeris erant deputati custodiam, advenerunt dicentes : Noli amplius plorare; quia vir tuus vivit : nobis enim circa pheretrum considentibus, vox de eo insonuit, dicens : Quam pulchra, quam magna res, Deus meus! Accessit uxor his gaudens; quem jam mortuum ploraverat, vitæ redditum amplexatur *ee*. Quærunt interea ab eo curiosi magnates : Tu dicis, quia de morte ad vitam beati Nicolai meritis redditus es; dic ergo, ubi eras, quando in corpore anima tua non sedebat?

* *ibid.* famulam tuam

ee

et ubi fuerit

76 Quibus ille, Posteaquam ex hac, inquit, vita recessi, ad quoddam perveni pratum, herbis virentibus odoriferisque floribus perornatum. Hinc inde sedilia humanis quietionibus apta aromaticis herbis conspersa eminebant *ff*. Hæc me admodum illic sedentem quiescentemque delectabant. Hac illac me volutabam, tanta suavitate C repletus, ut nil ultra desiderare possem. Supervenit autem parvulus quidam pulcherrimus, de cujus adventu mœstus factus sum, ne ob ejus consortium meo gaudio jam privarer. Et ecce super humeros meos se ponens, gravis mihi mirabiliter; illam forte gravitatem vitæ signans, ad quam me reducere veniebat.

ff

exponit.

77 Rogatus tandem a me multis precibus, de humeris ad terram descendit, facie rutilans, vestimentis resplendens; imo sui splendoris radius ita me perfudit, ut quasi inter solares radios anima mea videretur adesse. A cujus ore et vox laudis procedebat et cantus, ex quo modo non tantum condonatum est gaudium, ut præteritæ delectationis in dicto prato acceptæ factus immemor, æternæ vitæ gaudiis perfrui jam viderer. Admiratus igitur quæsivi, quisnam esset : et dixit mihi : Angelus sum tuæ custodiæ deputatus. Hujus ergo splendoris, cantus et collocutionis gaudio et felicitate sopitus, ad corpus redii, tristem me inveniens, quod tantum gaudium amiseram : redii ad vitam, quam miseram, et felicitatem perdidi, quam habebam. Compertum est itaque, quod eadem hora splendor uxori apparuerat de fenestra, qua cum multo splendore ipsum angelus reduxit ad mundum *gg*.

A. PETRO RUBIENSI.

gg

Puer submersus, *hh* *ii* *kk*

78 Mulier quædam e Sancto Genesio *hh*. ad filium *ii* ut pannos lavatura iverat, secum parvulum natum ducens : incautus tamen parvulus in flumine absorptus expiravit *kk*. Fit autem cadaver viciniori molendino impedimentum : mirantur molendinarii, molarem lapidem non circumverti, ut assolet : clamant, inquirunt, matrem audiunt filium plorantem, clamantemque : Sancte Nicolae, ubi est filius meus, quem tibi sæpius commendavi? Tandem canale explorato, puerum inveniunt suffocatum. Majoribus hinc mater affligitur doloribus, beatum invocat Nicolaum, ut filium suscitet : nec mora, spiritus redditur corpori, puerque factus incolumis cum matre et aliis ad propria remeavit.

vir suspensus, resuscitati. *ll*

79 Quidam e castello Belforte *ll* pater familias ob uxorem turbatus, forte cum uxor ipsa, totaque familia e domo recessisset, desperatione motus, laqueo se suspendit. Domum mulieribus redeuntibus et illum suspensum contuentibus, clamor ingens sublevatus est; cadaver deponitur, preces et vota beato Nicolao fiunt *mm* : E ad quorum vocem resedit mortuus, beatum Nicolaum laudans et magnificans, qui eum de turpi admodum morte ut viveret, impetravit.

mm

ANNOTATA

a Ortezzano *locus est in Marchia Anconitana, quem olim Urticinorum oppidum fuisse a Romanis excisum scribit Baudrandus in Geographia, laudans Franciscum Pamphilum.*

b Ancona *Marchiæ Anconitanæ urbs primaria, ac nobile emporium: in ditione Ecclesiæ, maris Adriatici oræ insidet, estque episcopalis soli Romanæ Sedi immediate subdita. In Ms. nostro Senensi desiderantur hæ voces:* Anconæ nunc incolens.

c Fulginium, *incolis* Foligno, *urbs est ditionis Ecclesiæ in Umbriæ fere medio, læta in planitia sita inter Assisium et Spoletum, et episcopatu soli Romanæ Sedi immediate subjecto illustrata.*

d *In Ms. nostro Senensi legitur:* Domina Calandra, uxor Corrali Corrigioli de Monte Milone. *Apud Joannem Bleau in Tabula Marchiæ Anconitanæ,* Mons-Melone *inter Tolentinum et Maceratam æquali fere distantia situs est, estque oppidum prædictæ Marchiæ, in veteris Polentiæ ruinis exstructum, teste Baudrando in Lexico.* F

e *In eodem Ms. additur* : S. Augustini.

f *Ibidem legitur :* Quidam de Esculo, Siceus nomine *etc. Per* Esculum *autem videtur* Asculum Picenum *designari, quod est urbs episcopalis in Marchia Anconitana ad Truentum flumen, et in confiniis regni Neapolitani.*

g *Vide dicta ad caput præcedens lit.* r. *Miraculum hoc in Ms. nostro Senensi desideratur; at in Strozziano legitur; in quo prima periodus habetur his verbis :* Matthæus autem Antoni de Monte Ulmi tali infirmitate in auribus percussus est, ut per tres annos steterit, quod audire non posset *etc.*

h *Consule Annotata ad caput* VI, *lit.* h.

i *Obscuram phrasim sic interpretor : Ex frequenti popularium suorum ad* S. Nicolai *tumulum*

A. PETRO RUBIENSI.

lum accessu didicit, eumdem sibi quoque accedendum esse. In Senensi Ms. rectius legitur: Ex multitudine populi illius terræ venientis ad hoc sanctum corpus didicit Sancti virtutem. Plenam ergo devotionem attollens, venit cum aliis ejus tumulum visitare: tandem circum ipsum dormitat; evigilans vero *etc.*

k *Ms. Senense sic habet:* Quidam de Esculo *(de qua urbe adi lit.* f) non proprium nomen habens, sed ex passione linguæ et auditus a nativitate mutus dicebatur.

l *Id est incolis vici* Fallerone, *juxta Tennæ fluvii fontes in Marchia Anconitana, qui olim oppidum* Faleria, *modo excisum, fuisse perhibetur.*

m Firmum, *incolis* Fermo *urbs est archiepiscopalis Marchiæ Anconitanæ in ditione Ecclesiæ, tria millia passuum a mari Adriatico distans.*

n *Aliqua, ut apparet, hic abundant: in Senensi quoque apographo sic legitur:* Caritate prævia ducitur ab eis ad S. Nicolaum, denotatum, qui devotione affectus et fide multiplici, brachiis *etc.*

o *Non facile credidero, isti homini ante id temporis nullum impositum nomen fuisse, nisi* B *forte velit auctor, eo nomine tum primum compellari cœpisse, quod prius frustra factitatum fuisset, quippe qui semper fuerat surdus. Forte etiam ipsius nomen penitus ignorabatur, ideoque tum ipsi aliquod impositum est.*

p *In Senensi apographo subditur:* Lætabundi igitur ad propria remeantes et mirantes de virtute et potestate beato tradita Nicolao, nec prædicare et annuntiare tam novum miraculum desinunt in porticis, vicis et plateis tam castri quam civitatis suæ.

q *Excelluisse* S. Nicolaum *nostrum in mortuis ad vitam revocandis, colligere licet tum ex dicendis, tum ex Baptista Mantuano, celebri poeta ex Ordine B. Mariæ Virginis de Monte Carmelo, qui seculo* XV *de his ita cecinit:*

Rerum Annales post fata reversas
Tot memorant animas rursum in sua corpora. facto
Jam tumulo, cum jam inciperet procedere pompa
Funeris, ut dici possit præfectus Averno,
Et posse ad nutum manes revocare sepultos,
Atque tribus leges, quas vult imponere, Parcis.

C r *Senense apographum post verba illa,* præcepit in domo, *ita progreditur:* Sed horrendum tunc fecit natura, quia anima exhalata, remanet caro illa membris indistincta ad modum cujusdam massæ, quæ per manus conducta diversas sumeret formas. Clamat ergo pater, clamat et avia nati, et suas offerunt preces B. Nicolao, ut saltim concessum a Deo impetraret, ne sic horrendam et monstruosam rem ipsum et uxorem genuisse diceretur, ac etiam quod anima illa non damnaretur, et anima reunita corpori, membra in creatura perciperentur, et postremum suam faceret voluntatem. Hanc invocationem Sanctus non parvipendens, suis precibus animam reddidit monstruoso corpori, et caro membris pulchre distincta, suo naturali redditur juri. *Hæc ibi satis obscura, quibus pater informi fœtui naturalem membrorum situm, vitamque, saltem donec baptizaretur, flagitasse, impetrasseque narratur. Porro licet in Annotatis ad cap.* II, *litt.* n, *et cap.* IV *lit.* i *rejecerimus, quæ ibidem de Gentile in peccato mortali, pueroque sine Baptismate mortuis, sanctique* Nicolai *patrocinio salvatis narrantur; non propterea existimet lector, ea, quæ hic dicuntur, a nobis pariter repudiari: longe enim alia hic est ratio; cum resuscitatus ad statum meriti redeat, non item mortui, qui non resuscitantur. De hujusmodi resuscitatis consuli potest Eminentissimus Prosper de Lambertinis nunc Benedictus XIV, in præclaro Opere de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione, lib.* IV, *parte* I, *cap.* XXI *a num.* 31, *ubi de hoc argumento erudite disserit, exemplisque illustrat.* D

s *In præcitato apographo legitur:* Thomas Martini, *vel, ut additur,* Mancinus de Offida filiam habuit Ciceam nomine *etc. Est autem* Offida *castrum ditionis Ecclesiæ in Marchia Anconitana, duobus circiter milliaribus ab* Asculo *(de quo lit.* f. *aliqua notavimus) nisi fallant Tabulæ geographicæ.*

t *In eodem Ms. dicitur quinquaquinta et uno diebus ac noctibus omni cibo potuque abstinuisse. Verba subjicio:* Præcesserat etiam in ea inaudita res, quia quinquaginta uno diebus et noctibus sine omni cibo et potu permanserat. *In eruditissimo Opere eminentissimi Prosperi de Lambertinis, lit.* r *laudato, lib.* IV, *parte* I, *cap.* XXVII E *exstant mirabilia diuturni jejunii naturalis exempla, ut difficile sit ex hoc capite de hujus puellæ obitu certo statuere.*

u Cingulum, *indigenis* Cingolis, *oppidum est ditionis Ecclesiasticæ in Marchia Anconitana, juxta Musonem amnem, tribus circiter milliaribus Germanicis distans Tolentino, secundum Tabulas geographicas Frederici de Wit. Proprium olim episcopum habuit, deinde vero Auximanæ diœcesi adjectum est, donec anno* 1725 *a Benedicto XIII PP. propria cathedra ac diœcesis ipsi restituta est, sic tamen, ut idem episcopus Auximanæ ac Cingulanæ diœcesibus præesset, teste Orlendio Orbis sacri et profani tom.* I, *parte* II, *lib.* III, *cap.* XII, *num.* 7.

x *De arcessito marito hæc Ms. Senense:* Missum ad Lippum prædictum virum istius Miræ, qui tunc ob certam causam aberat a Cingulo, ut cum omni celeritate veniret; quia uxor sua tradenda erat sepulturæ, et ipsum solum et non alium expectabant. Hic vir defunctæ ad se rediens, quam multum dilexerat, beato commendavit Nicolao, et domum concite reversus, festinavit ad locum, ubi uxor jacebat, clamans adstantibus et dicens, quod eam sub certis pollicitationibus beato commendaverat Nicolao, et quod de ejus misericordia nullatenus dubitaret. Ad hanc vocem viri sui expergiscitur Mira, et in corde suo, quoniam ore non poterat, viri votis aanuens, vitæ hujus est, si tamen sint solatia, solatiis restituta. *Ex hac narratione videtur mulier potius pro defuncta habita, quam defuncta fuisse.* F

y *In eodem Ms. est:* Domina Nina domini Coradi de Macerata *etc. Porro* Macerata *urbs est Marchiæ Anconitanæ in ditione summi Pontificis, ad Chientum fluvium monti imposita, censeturque totius Marchiæ primaria. In ea istius provinciæ præses residet, celebrique universitate ac academiis gaudet, episcopatu quoque a Joanne XXII PP. illustrata est.*

z *Memoratum apographum sic habet:* Viam erat universæ carnis ingressus, nisi quis velit procaciter instare, quod ille funditus non fuerat mortuus, qui motu carebat et sensu, loqui non poterat, et tamquam exanimis, supinus jacebat in

A in lecto. Quid plura? Cum enim eum mortuum omnes communiter acclamarent, parantur funeralia, suffoditur sepulcrum, campana pulsatur, ut efferatur cadaver, et impendatur mortuo sepultura.

aa *In eodem Ms. est :* Domina Joannes uxor Golini Benevenuti.

bb *Nota est urbs* Parma, *cognominis ducatus in Italia caput. In sæpe laudato apographo pro* Parmensis *scribitur* de Pina : *est autem* Pina, *indigenis* Civita di Penna *urbs regni Neapolitani in Aprutio ulteriori.*

cc *Hæc paulo clarius referuntur in Ms. Senensi, ex quo sequentia accipe :* Gillolus de Pina habuit filium nomine Venturinum, qui continuis febribus diebus pluribus distentus, et tandem a medicis derelictus pro mortuo, a quibusdam Religiosis et personis curiæ marchionis visitatur; qui ipsum mortuum videntes, parari jubent omnia funeri opportuna : et ego ipse vidi illam dominam Bertinam nomine, quæ tunc erat uxor cujusdam speciarii (*id est* pigmentarii) de Macerata, mihi referentem, quod tota nocte, qua ille debitum universæ carnis exsolverat, vir intenderat circa paratum ceræ et aliorum B funeri decentium, et ipsa usque ad matutinum inter alias ad funeris custodiam deputata est. *Adduntur etiam ibidem preces, quibus defuncti uxor* S. Nicolaum *invocasse dicitur; verum cum hæ a scriptore potius compositæ, quam a memorata muliere dictæ videantur, eas hic non refero.*

dd *Legendum est,* jacuerat, *quemadmodum ex sequentibus colligitur : rectius igitur habet Ms. Senense :* Erat hæc in sua camera (*in quo cubili*) ista dicens, mortuo recumbente in sala, *id est,* in aula *vel* atrio.

ee *In eodem Ms. interjiciuntur sequentia :* O incredulitas stulta, et stultæ incredulitatis præsumptio! Postquam vitæ et sanitati est redditus, quærunt ab eo *etc. Adduntur postmodum et alia quædam, quæ cum ad rem nil faciant, prætermittam.*

ff *Ibidem de sedili additur :* Cujus longitudo et latitudo erat quater tantum, quam sit mensura corporitatis meæ.

gg *Quid de mirabili hac visione statuendum sit, eruditi lectoris judicio permitto : Nil tamen obstat, quominus hæc pro veris admittamus. Ceterum lectu dignissima sunt, quæ Eminentissi-* C *mus Prosper de Lambertinus, ad lit.* r *laudatus, disserit de loco, in quo animæ resuscitatorum moratæ fuisse dicendæ sint. Ibidem num.* 34 *narrat cujusdam hominis ethnici, anno* 1734 *defuncti, resuscitatique historiam, cujus Processus ab episcopo Effestiensi, vicario Apostolico in provincia Kenxi in Sinarum imperio, Romam missus fuit. Hic resuscitatus cujusdam* juvenis, *angeli scilicet, etiam meminit, sic inquiens :* Postquam oculos clausi, atque ex hac vita discessi, ad locum quemdam perveni, ubi cum ingredi non possem, nescio, qua vi compulsus, eram in infernum descensurus. Verum mihi descendenti juvenis quidam, qui lanceam manu tenebat, se obviam fecit, mihique aditum ad inferos intercludendo, dixit *etc.*

hh *Consule Annotata ad cap.* VI, *lit.* o.

ii *In Ms. Senensi est : Ad* Morum *vel* Mosum fluvium.

kk *Modus, quo submersus puer est, in memorato Ms. sic exprimitur :* Tandem incautus parvulus ad vallatum Molendini accedens, ipsumque intrans, absorbetur ab aqua; ad canale autem, quod (*lege* ad canalem, qui *etc.*) erat ex parte coopertum conductus, propter structuram canalis et desuper coopertura inter canalis latera constringitur ipse, et sic excescentibus aquis suffocatus est. A. PETRO RUBIENSI.

ll Belforte *castellum est non procul Tolentino.*

mm *In Ms. sæpe memorato præter dicta hæc leguntur :* Clamant, tollentesque voces in altum, una cum mulieribus aliis, ex dictis vocibus convenientibus, de loco ipsius deponunt, et omnem experientiam fecerunt, si anima adhuc esset in corpore : cognoscentes autem ipsum mortuum, beato devoverunt Nicolao : ad quarum vocem *etc.*

CAPUT VIII

Insontes a suspendio mirabiliter liberati : periclitantibus in mari subventum. E

Fratres, Mizulus * scilicet et Vannes, ex urbe Auximo *a* per territorium Aquilanæ *b* civitatis pariter gradientes, propter perpetratum eadem hora homicidium capiuntur, et rectori civitatis puniendi adducuntur : qui etsi se de imposito scelere, ut rei erat veritas, excusare contenderent, tormentis tamen durissimis victi, mori potius, quam in pœnis vitam agere eligentes, confitentur contra se, quod non cogitaverant, facinus commisisse. Quam ob causam morte digni facti sunt et suspendio condemnantur. Invocant hi Dei misericordiam, utpote innocentes, et beati Nicolai meritis se commendaverunt. Quid plura? Vannes suspensus est, post quatuor vero dies venerunt ministri, ut et Mizulum * alterum fratrem simili nece trucident : Vannemque, quem quatriduanum in furcis fœtentem existimaverant, vitæ habere spiritum comprehenderunt. Depositus itaque de patibulo, cognita Dei et beati Nicolai virtute, a præside una cum fratre liberatur. F

Insons suspensus, alter suspendendus, liberati:

* *ibid.* Nuzolus

* *ibid.* Nuzolum

81 Petrus Bonagratia de Matelca *c* accusatus est quia castrum ipsum hostibus prodere voluisset; ab apparitoribus tandem captus cum sociis, qui hujus rei conscii videbantur, carceri traditur, catenisque ferreis compedibusque omnes pariter colligant. Post mensem *d*, ut suspendio moriantur, sententia lata est : illi vero beati Nicolai suffragia implorare non desinunt *e*; qui de nocte proxima accedens, vincula disrupit, carcerem reseravit, eosque extra castellum comitatus, Ego, inquit, sum Nicolaus, quem tam tenera devotione petistis : hæc via vestra est, sepulchrum meum petite; et vota vestra reddite.

damnati ad suspendium, carcere et vinculis soluti.

82 Quidam de sancto Genesio *f* mercaturæ gratia cum matre multisque aliis navigabat : orta demum tempestate, eorum navis submergi videbatur. At navigantibus diversorum Sanctorum diversa insurrexit devotio : quatuor e Sanctorum

Maris tempestas

A. PETRO RUBIENSI. ctorum numero ab aliis implorantur; qui e sancto Genesio venerant, ob loci vicinitatem, in quo beatus Nicolaus fuit oriundus, ipsum, ut naufragantibus succurrat, impensius precantur. Singulum itaque cereum singulis invocatis Sanctis multitudo periclitantium vovit: et ecce subito in aere supra mare quinque cerei accensi apparuerunt, quorum flamma a vento tam valido extingui non poterat. Et mirum quia ascendebant et descendebant ac motu notabili cerei ipsi procedebant, acsi animali spiritu moverentur. Illi hujus rei absque dubio signum videntes, quia illorum virtutue miro modo agitabantur, quorum erat potentia invocata.

mirabiliter sedatur. 83 Pulchra res, quia duo hic innovantur signa, duo immutantur mirabilia; unum quod ad modum columnæ ignis et nubis veteris Testamenti angelica virtute cerei movebantur; alterumque, quod pro Sancto nondum a militante Ecclesia canonizato, per triumphantem Ecclesiam quintus cereus apparebat, ut promptum esset intelligi, quod in terris honoraretur, qui tam excellenter mirificabatur de cœlis. Audite, quæso, mirabilem hujus apparitionis effectum: gradientibus enim simul ac flammantibus, ut dictum B est, cereis, tempestas cedit, tranquillitas accedit, et qui prius morti expositi videbantur, vitæ redditi, Deum in Sanctis suis laudare et magnificare non cessant *g*.

ANNOTATA.

a Auxumum, *incolis* Osimo, *urbs est Pontificiæ ditionis in Marchia Ancanitana, ad fluvium Musonem, episcopatu nulli suffraganeo insignita.*

b Aquila *urbs regni Neapolitani, Aprutii ulterioris caput, juxta* Aternum, *incolis* la Pescara, *fluvium condita, episcopalis est sub archiepiscopo Theatino.*

c *In Ms. Senensi* Mathellica. *Porro* Matilica *sive* Matelicæ, *Italiæ oppidum est in Marchia Anconitana, quatuor circiter milliaribus Germanicis distans Tolentino.*

d Post mensem *non legitur in Ms. nostro Senensi.*

e *In eodem Ms. habetur*: Quod parentes audientes, post dolores luctus, ad B. Nicolaum recurrunt, qui de nocte eis apparens *etc.*

C f *Vide dicta ad cap.* VI, *lit.* o.

g *In Ms. Senensi adduntur sequentia*: Quia vero hujus Sancti miracula quasi infinita noscuntur, eorum scriptioni finem impono, asserens, me vidisse et audisse et scripta tabellionum manibus perlegisse de dæmonum effugationibus et aliorum infirmitatum diversarum liberationibus tot et tanta, quod fastiditus labore, ea scriptitare et dictare dimisi aliis, causam tribuens circa horum investigationem et dictamen ad honorem illius, qui gloria et honore istum coronavit Sanctum, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

D

VITA ALTERA

AUCTORE ANONYMO

Ex editione Dominici Antonii Gandolfi.

Recolendæ *a* memoriæ Nicolaus de Tolentino, Ordinis Eremitarum S. Augustini, natus est ex legitimo matrimonio contracto inter Amatam et Campagnonum de Castro Sancti-Angeli, Firmanæ diœcesis, parentes ejus Catholicos et Christianos fideles, qui pro habenda prole voto eundi peregre ad B. Nicolaum de Bario emissum *, cum ab angelo admoniti in somniis, ut surgentes ad S. Nicolaum de Bario properarent, et quod ibi eis diceretur, qualis erit nasciturus ex eis, prompte perrexerunt. Ipsis in pavimento E ecclesiæ ante B. Nicolai altare dormientibus, sanctissimus Nicolaus in habitu pontificali apparuit, dicens: Angelus, qui vobis apparuit, mihi dixit, ut ad vos venirem nuncians et confirmans, quia vobis meo obtentu nascetur filius, et vocabitur Nicolaus, ut meo fungatur nomine. *Sancti nativitas,* a

* emisso

2 Hic erit Christo acceptissimus, religiosam arctamque vitam ducens, sacerdotio erit insignitus; acceptabile sacrificium offeret Deo; cujus vita terminabitur alto miraculo, signis et prodigiis fulgens. Hic Nicolaus legitimus Christianus inter fideles Catholicos conversatus et pro tali habitus, adhuc parvulus mulierum et puerorum consortia vitabat, dicens, se velle effici Fratrem Eremitam. Ad divina libentissime accedebat, et verbum Dei desiderabiliter audiebat: quod inde homines admirantes, dicebant: Si Parvulo isti Dominus vitam concesserit, sanctus erit. In juvenli *b* ætate ingressus est Ordinem S. Augustini in dicto Castro Sancti-Angeli; factus presbyter ab episcopo Auximano; et postmodum venit Tolentinum *c*, inibique mansit, nec inde recessit, donec vixit. *pueritia, Ordo et sacerdotium suscepta, habitatio Tolentini:* b c

3 Fuit conversatione humilis et benignus, F obediens Priori et Fratribus. Castitatis munditiam diligens, concupiscentias, tentationesque malas evitare volens, carnem propriam crucifixit, castigando corpus suum jejuniis, vigiliis, orationibus, castigationibusque duris, vitam asperam, arctam, mundam et castam transduxit. Disciplinabat se vincis aliquando, interdum corrigiis, et quandoque catenis. Præter horas constitutas, in quibus continue primus erat, quasi semper orabat. Omni die ut plurimum, etiam tempore infirmitatis, dummodo posset ambulare, dicebat Missam cum multa devotione et lacrymis; et semper, antequam celebraret, confitebatur. *humilitas, castitas, fervor in divinis,*

4 Orationi erat assiduus: post Completorium usque ad galli cantum, post Matutinum usque mane, post Missam, nisi confessionibus occupatus, usque ad Tertiam, et post Nonam, nisi obedientiis intentus, usque ad vesperam. Dicebat continue canticum Graduum et mortuorum Officia, psalmos spirituales cum Litaniis, et multas salutationes beatæ Virginis genuflectendo. *orationis assiduitas,*

Locus

A Locus orationis ipsius non solum in oratorio apud altare, ubi modo jacet tumulatus, sed etiam in cella, in qua duos habebat lapides marmoreos, ad quorum unum genuflectebat, alterum vero, ad quem lassus extensa brachia saltem frigore castigaret.

luctæ cum dæmonibus,

5 Dum autem devotioni et orationi devotissime insisteret, diabolus invidens ei, duris verberibus et terribilibus apparitionibus ipsum molestabat. Et primo, dum oraret ante sanctum altare, lampadem accensam nedum extinxit, sed et ad terram diruens, eam fregit. Secundo super oratorii tectum stans, voces diversarum ferarum formabat, imbricesque revolvens, tectum revolvere videbatur. Tertio per ostium domus, in qua S. Nicolaus habitabat, diabolus cum furia et terrore intrans, ad Sanctum orantem accessit, ipsumque verberibus sic afflixit, quod per multos dies vulnerum cicatrices in toto suo corpore apparebant. Quarto cum gaydam *d* unius suæ tunicæ altius vellet consuere, quærens et requirens, ac invenire non valens, dicebat: Sancte Deus, quis potuit mihi sic illudere? Vere, qui dignus non est nominari, ille mihi illusit. Ad cujus verbum mox diabolus respondit,
B dicens: Illusi et illudam, et aliter tecum agam, ex quo sic te superare non possum. Tunc S. Nicolaus dixit: Quis es tu? Ego sum Belial, datus in stimulum sanctitatis tuæ. Et ille respondit: Si Dominus mihi adjutor est, non timebit cor meum. Quinto in limine ostii refectorii a Belial impingitur, et in terram prostratus, ac iterum verberatus a diabolo, humiliter et patienter portavit, et ab orationibus minime cessavit.

vitæ austeritas, patientia,

6 Parvo palearum saccone *e* contentus, mantellum *f* pro coopertorio, et pro capitali *g* lapidem quandoque tenebat. Tunicis asperis et repezzatis *h* utebatur, et vestimenta mollia fugiebat. A carnibus, ovis, piscibus et carnium pinguedine, lacticiniis et pomis etiam abstinuit, repulsis consiliis medicorum, precibus Fratrum et aliis importunitatibus. Abjecto brodio *i*, ponebat aquam frigidam in coquina, si bene fuisset condita. Potabat vinum bene limphatum, et erat contentus tribus parvis sciphis inter vinum et aquam in die. Secunda, quarta et sextis feriis, ac Sabbatho in honorem Virginis gloriosæ, semel in die pane reficiebatur et aqua, ac etiam per totam septimanam sanctam. In suis infirmitatibus erat patiens et benignus.

C

charitas erga proximum,

7 Compatiebatur multum in defectibus et infirmitatibus aliorum, et de consolatione eorum gaudebat. Tribulatorum et infirmorum maximus erat consolator; visitabat libenter eos, et egentibus victum et necessaria procurabat. In dando eis eleemosynas erat multum sollicitus, et ad hoc Priorem et divites inducebat. Si aliquid boni fuisset sibi, etiam infirmo, transmissum, non comedebat, sed aliis pauperibus infirmis mittebat. De operibus enim charitatis et pietatis sollicitus, primo infirmos visitabat, et quod delectabilius erat, pro eis procurabat, confortans eos divinis eloquiis, compatiebatur iisdem. Pro multis sibi confitentibus orabat, jejunabat, celebrabat, et lacrymas effundebat coram Domino, ut a peccatorum tenebris liberarentur. Pauperes diligebat, verbo eos et facto fovebat, vestimenta eis acquirebat et cibos. Mœstis erat lætitia, afflictis consolatio, discordiam inter se gerentibus pax, laborantibus refrigerium, captivis remedium.

reliquæ virtutes et sanctitatis fama.

8 Pro Christo et proximo non dubitabat mori. Pudicus, castus, modestus, verecundus, lætus, largus, quietus, fugiens invidiam, repellens scandala; cupiditate et fantasia vacuus, moribus ornatus, justus, sapiens, prudens, discretus, avaritiæ inimicus, negligentiæ contrarius, in sibi commissis perspicuus: fuit enim boni sensus, fidelis, humilis et benignus; pallidus et faciem habebat angelicam. Incedebat oculis caputio et capite inclinatis, quod vix ejus facies poterat videri. Habebatur pro sancto viro in magna devotione et reverentia. Non erat aliquis, qui ei denegaret eleemosynam. Qui ejus Missas et prædicationes audire, vel ei confiteri poterant, remanebant contenti. Parvas pœnitentias imponebat, et confitentes confortabat humiliter et benigne. A. ANONYMO.

Decumbens invisitur a Christo et Maria, in quorum

9 Octo diebus ante mortem suam fecit sibi iconem, quam semper habebat in cella, apponi ex apposito faciei; et secundo die rogavit Virginem Mariam et beatum Patrem Augustinum, ut apparitiones Christi et ipsorum consolationem reciperet. Tertia vero die post dictas orationes apparuit Christus cum B. Maria, sicut ipse Frater Nicolaus petiit; qui eis humiliter supplicavit, ut notum sibi fieret, si illis diebus transitus suus esse debebat. Tunc beata Virgo Maria dixit: E
Tertia die post Nativitatem meam *k* de hoc mundo transibis ad regnum cœlorum; Sacramentis igitur Ecclesiæ receptis, te præparare festina. Tunc dictus Nicolaus ab ea petiit, quod in hora mortis suæ nullus occurreret inimicus, cum quo sic pugnaverat vivus; ad quod dictus Frater Nicolaus responsione non habita, devotius orans, quinta die post appositionem iconis angeli vocem audivit dicentem: Exaudita est oratio tua.

et S. Augustini conspectu sancte moritur.

10 Deinde octavo die post appositionem iconis crucem sanctam sibi ostendi fecit ipse Nicolaus astantibus fratribus, et humiliter veniam petiit offensarum, ac Frati Joannutio *l* de Tolentino, servitori suo dixit, quod semper insusurraret ad aures suas: Dirupisti, Domine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Postea in cella ejusdem Nicolai vox lætitiæ audiebatur, et ex gaudio magno ridere videbatur. Tunc ejus serviens dixit Nicolao: Quid tibi gaudii et lætitiæ Pater? Idem Nicolaus post multa rogamina respondit: Deus est et Dominus meus Jesus Christus, qui suæ Matri et meo patri Augustino inhærens, dixit mihi: Euge serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui. Et dicens ultimo, In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, junctis manibus ad cœlum, oculis ante crucem levatis, F
jucundo vultu et hilari spiritum ad Dominum commendavit, anno Domini millesimo trecentesimo quinto, die Sabbati, 10 mensis Septembris, ætatis videlicet 60 *m*.

Conclusio Vitæ.

11 In Ordine igitur laudabiliter conversatus, sanctitatis nitore, dum vixit, emicuit, vita et conversatione resplenduit, ac magnis et multis tam ante quam post obitum ejus, in resuscitatione mortuorum, diversorum curatione morborum, effugatione dæmonum, illuminando etiam cæcos, liberando captivos, surdis auditum, et claudis gressum præbendo; aliis quam plurimis miraculis diversis coruscavit: de quibus ante et post mortem dicti Nicolai fuit et est in illis partibus publica vox et fama *n*.

ANNOTATA.

a *Huic Vitæ compendio, in quo virtutes Sancti heroicæ recensentur, et publica sanctitatis ac miraculorum*

A. ANONYMO. *miraculorum fama proponitur, apud Gandolfum is titulus præfigitur :* Relatio vitæ S. Nicolai de Tolentino, ab advocato consistoriali coram Eugenio IV ac purpuratis Patribus facta ante ipsius canonizationem, excerpta ex insigni Ms. bibliothecæ S. Augustini Senarum. *Varii præterea tituli hinc et inde interseruntur, quos ordine suo hic refero :* 1 De ingressu et progressu ejus in Ordine. 2 De ejus humilitate. 3 De ejus castitate et munditia. 4 De assiduitate orandi. 5 De impedimento dæmonum in oratione. 6 De lecto et vestimentis ipsius. 7 De cibo et potu ejus. 8 De jejuniis et ipsius patientia. 9 De operibus charitatis etc. 10 De D. Nicolai transitu ex hoc mundo. 11 Conclusio vitæ ejus, et de miraculis. *Porro lectorem hic monitum volo, me iteratis annotationibus non illustraturum ea, quæ in Vita prolixiori illustrata jam sunt ; ne actum agam.*

b *Nihil hic dicitur de Sancti canonicatu, quem tamen extra dubium esse, ostendimus in Commentario prævio* § 3.

c *Hæc non ita accipias, quasi Sanctus non nisi in Castro S. Angeli habitasset, antequam Tolentinium mitteretur, contrarium enim ex prolixiori Vita manifestum est. Itaque illud* postmodum
B *alia domicilia non excludit, sed potius involvit.*

d *Ludovicus Muratorius tom.* VI *Rerum Italicarum, col.* 1002 *notat,* gaidas *esse* fimbrias seu plicamenta muliebris vestis, quæ ad talos usque descendit, Italice Ghede. Cangius *in Glossario legit* Gaydes *in plurali numero, et ab Italico* Ghode *deducens*, *Latine* limbos *vel* Fimbrias *interpretatur, quæ vestium talarium infimis oris dilatandis inserviebant.*

e Saccone *Italis, Latinis est culcitra straminea, seu stramine farta.*

f Mantellum et Mantum, *ab Italico* Manto, *Latine* Pallium *est.*

g Capitale *Latine* Cervical *est. Ita in Regula S. Benedicti cap.* LV *legitur :* Stramenta autem lectorum sufficiant matta, sagum, lena et capitale.

h Repezzare *Italicum verbum est a* Pezza *vel* Pezzo, *Latine* Frustum, Fragmentum, *ut apud Muratorium tom.* II *Antiquitatum medii ævi, col.* 1263 *legere est. Itaque* tunica repezzata, *est tunica centonibus obsita. Eadem signicatione apud Cangium in Glossario* Repetiatus *a* Pecia *vel* Petia *legitur ; eaque usus est S. Antoninus, de* S. Nicolao *sic scribens :* Tunicis asperis et repe-
C tiatis induebatur. *Apud Jordanum de Saxonia* reapetiatis *legitur.*

i Brodium, *Italis* Brodo, *elixarum carnium aut alterius rei jusculum est. Varia hujus vocis exempla habes in Cangii Glossario.*

k *Hoc triduo ipsa Nativitatis sanctissimæ Virginis solemnitas includenda est : hæc enim die* 8 *Septembris celebratur*, Nicolaus *vero die* 10 *ejusdem mensis defunctus est. Ita de Christo Domino in Symbolo legimus :* tertia die resurrexit a mortuis.

l *Hic ipse est, qui, dum Processus canonizationis sub Joanne XXII instituerctur, testatus est, Sanctum ætatis anno sexagesimo obiisse, teste Gandolfo.*

m *De anno, mensis et hebdomadæ die, emortuali, ætateque, qua obiit, consule dicta in Commentario prævio a num.* 17.

n *Hisce subit Gandolfus :* Deinde sequitur in dicto Ms. *(Senensi)* series miraculorum una cum testibus de ipsis deponentibus etc. : *Verum hæc desideramus.*

D

GLORIA

SANCTI POSTHUMA

§ I Statim ab obitu a fidelibus invocatur : sepulcrum miraculis claret : sub Joanne XXII PP. Processus canonizationis institutus : cur dilata fuerit canonizatio.

E

Quæ ex biographo huc usque recitavimus, nullum dubium relinquunt, quin Nicolaus *mox a beatissimo obitu suo, tamquam Sanctus, fidelium votis invocatus, ejusque sepulcrum frequenti concursu populi ac multis prodigiis illustratum fuerit. Sane Jordanus de Saxonia in Vitis Fratrum lib.* II, *cap.* XIII *post relatam mortem* Nicolai, *quem ubique* Beati *vel* Sancti *titulo compellat, mox subdit :* Post cujus transitum plura miracula evidentissima meritis ejus facta sunt : mirificavit enim Dominus Sanctum suum in Vita sua, et amplius post mortem sua signa et prodigia multiplicavit. *Idem cap.* XI, *narratis aliquot miraculis dixerat :* Multa et innumera alia miracula Deus per eumdem beatum Virum operatus est, quæ vix lingua sufficeret dicere, vel calamus exarare, et operatur hodierna die, de quorum aliquibus est Tractatus specialis in fine libri. *Ita ipse circa medium seculi* XIV : *at dolendum, quod Tractatus, quem memorat, hodiedum desideretur.* *Statim post obitum claret miraculis :*

2 *Memorabile est, et ad antiquum Sancti cultum confirmandum conducens, quod Torellius ad annum Christi* 1310, *id est, quarto quintove ab obitu anno factum scribit, quodque propterea ejusdem verbis Latine versis huc transfero.* Elapsi jam fuerant, *inquit,* quinque anni et ultra, ex quo magnus Sanctus noster Tolentinas ex hac inferiori mundi valle ad cœlestis Hierosolymæ celsitudinem avolarat; et licet summus monarcha Deus ob magni Servi sui merita, ejusque efficacissimum patrocinium piis clientibus ejus, qui miseriis pressi potentissimam ipsius protectionem imploraverant, insignia semper miracula concessisset, numquam tamen legitur tot unico tempore patrasse, quot hoc anno Domini 1310 in solemnissima nocte festivitatis omnium Sanctorum operatus est. *ad ejus tumulum unica nocte* F

3 Omnes enim Sancti Vitæ auctores referunt, idemque ex solemni canonizationis Processu manifeste constat, quod, cum frequens languentium variisque malis afflictorum turba in ecclesiam, in qua sanctum ejus corpus jacebat, pervigilatura convenisset, ut amissam valetudinem ex Sancti meritis restauraret, quinque et quadraginta *quadraginta quinque miracula*

AUCTORE C. S.

A quadraginta se prodigiose esse sanatos subito agnoverint, indeque præ lætitia gestientes, elatis vocibus magno Deo ac deinde glorioso sancto Nicolao debitas grates rependerint, quodque eodem tempore prædicti templi æra campana sponte insonuerint, concurrente universa civitate, et unoquoque benignissimo Deo gratias agente, quod tam mirabile opus totque miracula ad magni servi sui Nicolai gloriam ea nocte manifestasset.

facta dicuntur.

4 *Eadem fere scribit Simplicianus Saint-Martin Eremita S. Augustini et sacræ Theologiæ professor regius Tolosæ, in Historia Sanctarum et illustrium personarum sui Ordinis, ubi ad faciendam dictis fidem, subjungit sequentia :* Qui Tolentini fuerint, legere potuerunt horum miraculorum monumentum, prope æris campani turrim hisce verbis exaratum : « Dum in solemni « Sanctorum omnium nocte permulti fideles « variis languoribus laborantes, in ecclesia divi « Nicolai ex voto pervigilarent, ægris, salus « affunditur, mulier infida ad fidem provehitur, « campanis præ gaudio ex se pulsantibus, qua- « draginta quinque miracula a divo Nicolao « eadem nocte peracta probantur. » *Dissonat* B *tamen a Torellio Sant-Martinus, dum memorata prodigia non anno* 1310, *sed* 1325 *adscribit. Albericius in Vita Sancti parte* II, *cap.* I *ea ad annum* 1310 *pariter refert quidem, sed laudatum monumentum pro miraculis anno* 1325 *factis recitat, ideoque, nisi error irrepserit, censuisse videtur, prædicta prodigia posteriori anno iterata fuisse. Ceterum quamvis Torellius præter canonizationis Processum laudet omnes Vitæ scriptores, nihil tamen simile apud Petrum de Monte Rubiano, aut Jordanum de Saxonia reperio : forsitan quia post scriptam ab illo Vitam contigere : hic vero in Tractatu, quem desiderari diximus, ea ipsa potuit consignasse.*

Mirabile sidus.

5 *Porro præter concessa in miserorum solamen miracula, quæ Sanctorum venerationem in fidelium animis solent accendere, accursum populi haud dubie multum auxit mirabilis illa stella, quam, ut Sancto olim inter vivos degenti crebro præluxisse, ita demortui tumulum ipso, quo obierat die, mirabili sane prodigio illustrare quotannis soluisse, tradit biographus, et post hunc Jordanus de Saxonia. Prioris verba dedimus in Vita num.* 30 *et sequentibus : posterior lib.* II, *cap.* XVII *hæc habet :* Sic etiam per omnia præ- C paratus (*ad orationem*) fuit ille eximiæ sanctitatis vir, B. Nicolaus de Tolentino, in cujus devotæ orationis et theoricæ contemplationis signum quædam stella præfulgida, cum ad locum orationis iret, eum sæpius antecessit. Cum enim quadam nocte Vir Dei diu in oratione perstitisset in cella sua, aliquantulum obdormivit; et ecce in somnis apparuit sidus clarissimum, quantitate permaximum, motu velocissimum, situ non altum, sed quasi prope terram ad staturam hominis incedens.

quod Sancto viventi sæpe præluxerat.

6 Videbatur autem, quod hujusmodi sidus novissimum ex Castro S.-Angeli, unde idem Sanctus traxerat originem, haberet initium, motu vero progrediens Tolentinum, ante altare post chorum oratorii, quod tunc erat versus claustrum, ubi ipse consueverat frequentius celebrare de mane, et in die frequentius et de nocte interdum persistere in oratione, stabilitatem haberet et terminum; ad cujus rei spectaculum gentes diversarum provinciarum et linguarum (ut ei videbatur) convenerunt. Cumque de hoc signo mirifico non tam illa nocte, quam pluribus aliis noctibus certificatus esset, cum admiratione intra se cogitare cœpit, quid sibi hæc visio significationis importaret : sed non inveniens, cuidam Fratri bonæ opinionis et laudabilis vitæ visum suum sub secreto aperuit : qui quodam prophetico sermone respondit, dicens : Pater reverende, re vera hoc sidus præsagium est sanctitatis tuæ; nec mea mens vertit in dubium, quod ubi sidus explevit suum motum, ibidem locabitur corpus tuum, et ex multis miraculis, quæ ibi fient, ad percipienda beneficia sanctitatis * gentes variæ, quæ te non noverant, undique properabunt et tumulum tuum adorabunt.

* *forte* sanitatis

ejusdem tumulum multis annis

7 At Vir sanctus semper humilitate fulcitus ait : Depone, care Frater, talem opinionem; quia semper Christi servus inutilis fui : ipse Deus mihi exponat, quia non intelligis visum meum. Ad paucos autem dies, cum ipse more solito de die intraret oratorium, quædam stella quasi motu progressivo ibat ante eum usque ad altare prædictum; et cum hoc quotidianis diebus accideret, intellexit in spiritu, quod hæc stella illius, quam in nocte viderat, expressiva veritatis aliquid contineret. Cum igitur die alio oratorium rursus intraret, stella, ut prius antecedebat eum; at E Vir sanctus reverentia et aliquali oratione ante memoratum altare facta, in longum perambulans oratorium, stellam ultra non videbat; sed cum ad altare ibat, mox stella super eum locum apparebat; et cum hoc per plures annos ante suum obitum ei accideret, ipse non suam, sed Dei gloriam cum omni humilitate recognoscens, gratias egit Deo, bonorum omnium Largitori.

in die emortuali illustrat.

8 Cumque tempus suæ migrationis instaret, Fratres in omni charitate rogavit, ut in eo loco eum sepelirent, et inde quocumque adveniente tempore nullatenus removerent. Conveniens quippe erat ubi spiritus Viri Dei tempore orationis ad excessus theoricos, teste stella, sublimari consueverat, ibi corpus in meritorum suorum jugem memoriam remaneret. Ad evidentiorem autem divinæ Pietatis manifestationem factum est, ut post ejus obitum multis annis semper in die transitus sui, in qua gens infinita ad suum venerabile corpus pro sanitatis remedio expectando confluebat, et non ante, nec postea, ab omnibus hominibus perspicere volentibus recte supra suum tumulum, quasi se non movens, videbatur; ut daret intelligi, quod B. Nicolaus non solum in terris fulgebat mira- F culis, sed et in cœlis præmiis jucundabatur æternis. *Hoc, inquam, stellæ prodigium conceptam de Viri sanctitate existimationem procul dubio multum auxit, miserosque mortales ad Sancti tumulum attraxit. At quot annis stella ista recurrerit, nec biographus nec Jordanus edicit : verumtamen cum utriusque loquendi modus satis insinuet, illam eo, quo scribebant, tempore apparere desiisse, verisimile est, anno* 1326, *quo horum prior scripsit, jam cessasse.*

Anno circiter vigesimo ab obitu canonizatio tentatur.

9 *Quanta vero fuerit miraculorum magnitudo ac frequentia, colligere licet ex eo, quod vigesimo circiter post Sancti obitum anno, Christi scilicet* 1325, *Joanne XXII Ecclesiæ præsidente, de eodem inter Sanctos referendo, serio fuerit agitatum. Quippe Amelius de Lautreco canonicus Regularis S. Augustini ac monasterii S. Saturnini Tolosani abbas, postmodum Castrensis in Occitania episcopus, eo vero tempore, ut videtur, jam Marchiæ Anconitanæ Rector, una cum magistratibus ejusdem Marchiæ civitatum, apud Joannem XXII,*

Avenione

AUCTORE C. S.

Avenione residentem, instilit, ut Nicolai *vitam ac miracula examinari juberet, cumque Sanctorum catalogo adscribere dignaretur; quibus Pontifex benigne annuens, eam provinciam Senogalliensi et Cæsenati episcopis, ac abbati monasterii S. Petri Perusini imposuit. Ita discimus ex Bulla ejusdem Joannis XXII, quam Innocentii VI insertam Brevi Laurentius Empoli in Bullario Ordinis Eremitarum S. Augustini recitat, ex quo eam huc transferimus.*

Bulla, qua Joannes XXII episcopos Senogalliensem

10 Joannes Episcopus, Servus Servorum Dei. Venerabilibus fratribus Senogalliensi et Cæsenati episcopis, ac dilecto filio abbati monasterii S. Petri Perusini salutem et Apostolicam benedictionem. Pater luminum et misericordiarum, et totius consolationis Deus, qui secundum multitudinem miserationum suarum Ecclesiam suam fœtu novæ prolis amplificat, et per novella Sanctorum miracula animas peccatorum illuminat, fidelium corda roborat, et accendit zelum ad æternæ lucis præmium animarum, multam nobis et merito confert materiam gaudiorum, magnaque gratiarum et laudum impendenda sibi jugiter nobis debita cumulat, dum per ostensiones veridicas nostræ Fidei fundamenta confirmat, B ad altiora spem fidelium erigit, ad virtutum amorem per Sanctorum exempla nos provocat, et viam, per quam itur ad patriam, evidenter ostendit; ut per hæc æterni spe præmii, malignitate superata, virtute terrena pessumdemus vitia, et cum felici commercio pro caducis seculi (illo, qui Potens est, opitulante) nobis acquiramus æterna.

et Cæsenatensem, et abbatem S. Petri Perusini

11 Nuper siquidem ex parte dilecti filii Amelii abbatis monasterii S. Saturnini Tolosani rectoris, et quam plurimarum civitatum, castrorum et locorum insignium Marchiæ Anconitanæ fuit expositum coram Nobis et fratribus nostris, etiam cum frequenti instantia et pluries repetita, quod recolendæ memoriæ Nicolaus de Tolentino, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Camerinensis diœcesis, diutius in eodem Ordine laudabiliter conversatus, sanctitatis nitore, dum vixit, emicuit, vita et conversatione resplenduit, ac magnis et multis, tam ante quam post ejus obitum, in resuscitatione videlicet mortuorum, et diversorum curatione morborum, effugatione dæmonum, illuminando etiam cæcos et liberando captivos, surdis auditum et claudis gressum præbendo, et aliis quam pluribus diversis C et variis miraculis coruscavit. Quare pro parte ipsorum fuit Nobis humiliter supplicatum, ut de ipsius Nicolai vita et miraculis inquisitione præmissa, si inveniremus prædicta veritate fulciri, Sanctorum catalogo adscriberemus, eumdemque faceremus solemniter per universas orbis ecclesias venerari.

in Sancti vitam et miracula jubet inquirere.

12 Licet autem præmissa, si vera sint, nostrum et fratrum nostrorum corda multa jucunditate reficiant et labiorum vitulum Altissimo immolemus, qui bases columnarum nostræ fidei fundavit supra firmam petram; attendentes tamen hujusmodi negotium tam sublime tam arduum inscrutabile fore mortalibus et profunde ipsorum sensibus abditum, cum nullus carne circumdatus arcana possit scrutari cœlestia, et vix queamus absque labore et quandoque defectu veridice investigare terrena; et propter hoc Romana Ecclesia in tanto negotio consueverit cum exacta diligentia multaque maturitate procedere; considerantes etiam, quod vos tamquam vicini loco, habere poteritis de præmissis plenam certitudinem veritatis; prædictorum rectoris, civitatum, D castrorum et locorum supplicationibus inclinati, discretioni vestræ, de qua plenam in Domino fiduciam gerimus, per Apostolica scripta mandamus, quatenus vos, vel duo vestrum, in loco seu locis, de quibus expedire videritis, de vita et conversatione atque miraculis prædicti Nicolai ac de circumstantiis omnibus negotium hujusmodi contingentibus, juxta formam, quam vobis sub Bulla nostra mittimus interclusam, inquiratis diligentius veritatem; et quæ super iis inveneritis, in scriptis redacta fideliter sub sigillis vestris per viros idoneos ad Sedem Apostolicam destinctis, ut per inquisitionem vestram diligenter instructi in hujusmodi negotio, ad laudem divini Nominis et honorem, firmamentum Catholicæ Fidei et consolationem fidelium populorum (dirigente Domino actus nostros) securius procedere valeamus. Datum Avenione, decimo Calendas Junii, Pontificatus nostri anno nono.

Laudati episcopi anno 1326

13 *Hucusque Joannes XXII; cetera, quæ ibidem subduntur, verba sunt Innocentii VI, quibus fidem facit, apographum hoc suo autographo omnimode esse conforme, ideoque ejusdem cum illo auctoritatis. Ceterum cum laudatus Joannes XXII die* 7 *Augusti anno* 1316 *creatus sit Pontifex, Bullamque, quam recitavimus, Pontificatus sui anno* 9, *decimo Calendas Junii consignaverit,* E *manifestum fit, eam anno* 1325 *datam fuisse, adeoque eo anno, qui a* Nicolai *obitu erat circiter vigesimus, canonizationem ipsius tentatam fuisse. Porro hanc Joannis Bullam Frater Petrus de Castello Provincialis Marchiæ Anconitanæ, et Frater Simon de Monticulo Prior Tolentini ad Federicum Senogalliensem et Thomam Casenatensem episcopos detulerunt, qui post initum de more examen, quæ de Sancti gestis ac miraculis collivere potuerant, ad laudatum Pontificem, ut jussi fuerant, transmittenda curarunt.*

ad Pontificem transmittunt Processum,

14 *Ita constat ex Bulla Innocentii VI, data anno* 1357, *infra recitanda, ex qua quædam huc spectantia accipe. Cum dixisset, a Joanne XXII mandatum fuisse episcopis Senogalliensi ac Cæsenatensi, et abbati S. Petri Perrusini, ut in* Nicolai *vitam miraculaque inquirerent, ita prosequitur:* Dictique postmodum duntaxat episcopi, sicut fide dignorum relatione percepimus, juxta ipsarum litterarum tenorem et directam eis formam prædictam, de præmissis diligentius inquirentes, et repertam per inquisitionem hujusmodi super dicto negotio ad Sedem Apostolicam sub eorum sigillis fideliter remittentes, illa F fecerunt per idoneum nuntium Prædecessori præfato, suisque Fratribus S. R. E. Cardinalibus, qui tunc erant, die videlicet quinta mensis Decembris, anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto, in consistorio præsentari; idemque Prædecessor illa nonnullis ex dictis Cardinalibus examinanda et sibi postmodum referenda commisit, quorum examinatio et relatio dicto Prædecessori et singulis aliis Cardinalibus, qui tunc erant, tradita et etiam assignata.

qui Senis servari dicitur:

15 *Exstare istum Processum apud PP. Augustinianos Senenses, scribit laudatus Gandolfus his verbis:* Asservatur in eadem nostra bibliotheca Senensi tomus magnus Ms. fol. regali, in quo continetur Processus efformatus ab episcopis Federico Senogalliensi et Thoma Cæsennatensi, Apostolicæ Sedis deputatis et commissariis; nempe mandante Joanne XXII, ut ex Bulla in ipso et in Bullario Ordinis inserta, anno 1325 data: *verum is ad manus nostras non pervenit; nisi*

A *nisi forte Ms. Senense, de quo in Commentario prævio num. 8 et 9 egimus, pars Processus sit, quemadmodum ibidem num. 10 suspicati sumus.*

ratio dilatæ canonizationis.

16 *Cur vero optato successu pii conatus tum caruerint, habemus ex laudata Innocentii Bulla, in qua subdit:* Cum autem sicut exhibita nobis nuper pro parte dilectorum filiorum, Prioris generalis et Fratrum prædicti Ordinis petitio continebat, licet per inquisitionem, examinationem et relationem præmissas, et alia, quæ super dicto negotio acta tunc temporis exstiterunt, de sanctitate conversationis et vitæ, ac miraculis ipsius Nicolai plene ac evidenter appareat; tamen propter occupationes multiplices dictæ Sedis et causas alias præfatum negotium juxta morem, quem in talibus Romana servat Ecclesia, non potuerit expediri *etc. Clarius loquitur Eugenius IV in Bulla canonizationis infra recitanda, sic inquiens:* Itaque hujus beati Viri, quando vita est functus, fama summaque ad eum populorum devotione crescentibus, felicis recordationis Joannes Papa XXII, Prædecessor noster, Avenione cum ejus curia præsidens, cum Fratribus suis cœpit de ejus canonizatione tractare,
B quam nisi ejus obitus et horrenda supervenissent schismata, procul dubio consummasset. *Hæc ipsi, Ludovici Bavari tyrannidem, et Petri de Corbario, qui hujus ope sub Nicolai V nomine Pontificatum invaserat, nefarium schisma, ac denique Joannis XXII obitum, qui in annum Christi* 1334 *incidit, allegantes.*

§ II Canonizatio iterum tentata sub Innocentio VI PP.; sed conatu irrito.

Aucto Nicolai cultu.

Quamquam ob rationes supra allatas Nicolaus *Sanctorum albo a Joanne XXII adscriptus non fuerit, videtur tamen publicus ejusdem cultus a Sede Apostolica jam tum permissus fuisse: imo Lucas Castellinus in Tractatu de certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum cap.* II,
C *puncto* 58, *ex Hieronymo Romano lib.* IV *de Republica Christiana refert, eum jam centum annis ante canonizationem, quæ anno* 1446 *peracta est, beatificatum fuisse, festumque cum Officio de illo agi soluisse. Certe constat hoc ipso seculo* XIV *erecta ipsi fuisse altaria ac sacella, indulgentias a summis Pontificibus ad ipsius honorem concessas, festumque de eo diem quotannis celebratum fuisse, quemadmodum suis locis infra ostendemus.*

et miraculis increbescentibus, causa

18 *Interea* Nicolaus *novis indies miraculis magis magisque inclarescebat; quibus Patribus Augustinianis injecta mens est intermissam canonizationis causam resumendi. Itaque Innocentio VI, qui universæ Christi Ecclesiæ tum præerat, supplicarunt, ut miracula, quæ post primum processum increbuerant, examinari mandaret. Annuit Innocentius, Bullaque anno* 1357 *data eorumdem examen Eminentissimo Cardinali Ægidio Carillio, Sabinensi episcopo, suoque per Italiam legato curandum imposuit. Exstat ea Bulla in Bullario Ordinis Eremitarum S. Augustini, unde huc transcripsi.* Innocentius Episcopus, servus servorum Dei, Venerabili fratri Ægidio episcopo Sabinensi, Apostolicæ Sedis legato salutem et Apostolicam benedictionem. Quæ ad divini nominis laudem ac splendorem Catholicæ fidei, et consolationem fidelium populorum per Sedem Apostolicam sunt laudabiliter inchoata, libenter et studiose prosequimur, et ad consummationem illorum, quantum possumus, diligentem operam adhibemus.

AUCTORE C. S.

canonizationis sub Innocentio VI resumitur,

19 Dudum siquidem pro parte rectoris, qui tunc erat, et quamplurimarum civitatum, castrorum et locorum insignium Marchiæ Anconitanæ exposito fel. rec. Joanni Papæ XXII prædecessori nostro, quod recolendæ memoriæ Nicolaus de Tolentino, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Camerinensis diœcesis, diutius in eodem Ordine laudabiliter conversatus, sanctitatis, dum vixit, nitore micuerat, vitæ conversatione splenduerat, ac magnis et multis tam ante quam post ejus obitum, in resuscitatione videlicet mortuorum, diversorum curatione morborum, effugatione dæmonum, illuminando etiam cæcos et liberando captivos, surdis auditum et claudis gressum præbendo, et aliis quampluribus diversis et variis miraculis coruscarat. E

cujus Bulla

20 Dictoque Prædecessori pro dictorum exponentium parte humiliter supplicato, ut de ipsius Nicolai vita et miraculis inquisitione præmissa, si prædicta invenirentur veritate fulciri, eumdem Nicolaum catalogo Sanctorum adscribi, eumque faceret solemniter per universas orbis ecclesias venerari; idem Prædecessor dedit Senogaliensi et Cæsenati episcopis ac abbati monasterii S. Petri Perusini, qui tunc erant, per suas litteras in mandatis, ut ipsi vel duo eorum, in loco seu locis, de quibus expedire viderent, de vita et conversatione atque miraculis dicti Nicolai et de circumstantiis omnibus negotium hujusmodi contingentibus inquirerent juxta formam eis per dictum Prædecessorem sub Apostolica Bulla transmissam, diligenter veritatem, et quæ super iis invenirent, in scriptis redacta fideliter sub eorum sigillis per viros idoneos ad Apostolicam Sedem destinarent, prout in ejusdem Prædecessoris litteris plenius continetur.

ad Eminent. Ægidium Carillium

21 Dictique postmodum duntaxat episcopi, sicut fide dignorum relatione percepimus, juxta ipsarum litterarum tenorem et directam eis formam prædictam, de præmissis diligentius inquirentes, et repertam per inquisitionem hujusmodi super dicto negotio ad Sedem Apostolicam sub eorum sigillis fideliter remittentes, illa fecerunt per idoneum nuntium Prædecessori præfato suisque fratribus S. R. E. Cardinalibus, qui tunc erant, die videlicet quinta mensis Decembris, anno Domini millesimo trecentesimo vigesimo sexto in consistorio præsentari, idemque Prædecessor illa nonnullis ex dictis Cardinalibus examinanda et sibi postmodum referenda commisit; quorum examinatio et relatio dicto Prædecessori et singulis aliis Cardinalibus, qui tunc erant, tradita et etiam assignata. F

Sedis Apostolicæ legatum recensetur:

22 Cum autem, sicut exhibita nuper nobis pro parte dilectorum filiorum Prioris generalis et Fratrum prædicti Ordinis petitio continebat, licet per inquisitionem, examinationem et relationem præmissas et alia, quæ super dicto negotio acta tunc temporis exstiterunt, de sanctitate conversationis et vitæ ac miraculis ipsius Nicolai

Nicolai

AUCTORE C. S.

Nicolai plene ac evidenter appereat; tamen propter occupationes multiplices dictæ Sedis et causas alias præfatum negotium juxta morem, quem in talibus Romana servat Ecclesia, non potuerat expediri, et interim ipse misericordiarum Pater a dicto tempore remissionis et præsentationis præmissorum in ipso Nicolao virtutis * sive opera manifestatis * quam plurima propter ipsius Nicolai merita miracula fuerit operatus, et continuo operetur; fuit nobis pro parte ipsorum Prioris et Fratrum humiliter supplicatum, ut ad pleniorem indaginem veritatis et clarificandum propensam celebrem ipsius Nicolai memoriam, de dictis miraculis post tempus prædictum ob ipsius merita, ut præmittitur, factis diligenter inquiri de benignitate Apostolica mandaremus.

* *forte* virtutes

* *forte* manifestationis

sed successu irrito

23 Nos igitur attendentes, quod quanto virtutum lumina perspicacius inspectantur, tanto clarius elucescunt, quantoque magis teruntur aromata, tanto fortius redolescunt, hujusmodi supplicationibus inclinati, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, quatenus de hujusmodi miraculis, quæ a præmissæ præsentationis tempore divina Clementia ob ipsius B Nicolai merita operata exstitit, ut præfertur, per te vel per alios ad præmissa idoneos, in locis, ubi expedire videris, juxta formam, quam sub Bulla nostra tibi mittimus interclusam, inquiras diligentius veritatem, et quæ super iis, inveneris, fideliter in scriptis redacta, nobis sub tuo sigillo cum tuarum literarum, harum seriem continentium, testimonio intimare procures; ut in dicto negotio, favente Deo, certius agi valeat et procedi. Datum Avenioni Idibus Aprilis, Pontificatus nostri anno quinto; *id est Christi* 1357.

Alia ad eamdem

24 *Quid porro hac in parte præstiterit laudatus Eminentissimus Carillius, non reperi; nec quisquam, quod sciam, confecti ab eo Processus meminit. Torellius ad annum Christi* 1359 *num.* 3 *et seqq. existimat eo anno in Ordinis sui comitiis Patavii celebratis, in quibus R. P. Matthæus Asculanus Generalis totius Ordinis Magister electus est, inter varia decreta unum de urgenda* S. Nicolai *canonizatione editum fuisse, eumque in finem authenticum Bullæ Joannis XXII apographum per Augustinum de Brisaco, generalem Ordinis procuratorem, ex Pontificio Registro describendum, ab Innocentio VI flagi-* C *tatum concessumque esse. Ita ipse non improbabiliter censuit, quia in Bullario Ordinis apud Empoli exstat laudati Innocentii Bulla, anno Pontificatus ipsius octavo data, qua memoratæ Joannis XXII Bullæ authenticum apographum Patribus Augustinianis concedit; estque ea, quam subjicimus.*

causam

25 Innocentius Episcopus, servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Tenorem quarumdam litterarum fel. rec. Joannis Papæ vigesimi secundi, prædecessoris nostri, in Registro ipsius prædecessoris nostri repertum, ad dilecti filii Augustini de Brisaco, Ordinis Fratrum Eremitarum S. Augustini professoris, et eorumdem Fratrum et Ordinis generalis procuratoris, asserentis, se dicto tenore pro ipso Ordine indigere, supplicationis instantiam, de Registro ipso de verbo ad verbum transcribi, et præsentibus annotari fecimus, qui talis est. *Tum sequitur, Bulla Joannis XXII, quam a num.* 10 *supra recitavimus. Deinde Innocentius in hunc modum prosequitur:* Ceterum ut earumdem litterarum tenor prædictus, sic insertus, omnimodam D rei seu facti certitudinem faciat, Apostolica auctoritate decernimus, ut illud idem robur, eamque vim, eumdemque vigorem dictus tenor per omnia habeat, quem haberent originales litteræ supradictæ, et eadem prorsus eidem tenori fides adhibeatur, quandocumque et ubicumque, sive in judicio vel alibi fuerit exhibitus vel ostensus, ut eisdem stetur firmiter in omnibus, sicut eisdem originalibus staretur litteris, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Nulli igitur *etc.* Datum apud Villam novam Avenionensis diœcesis, quarto Idus Julii, Pontificatus nostri anno octavo: *id est Christi* 1360.

spectantia.

26 *Quantum tum temporis ea causa promota fuerit, plane ignoro, ipseque Torellius ignorare se fatetur; asserit tamen constare sibi, varia instrumenta eo spectantia tum confecta fuisse: quæ tamen hæc fuerint, nec ipse edicit, nec alibi potui reperire; ideoque mihi verisimilius apparet, aut parum aut nihil tum effectum fuisse. Sub eo tamen Pontifice re vera actum fuisse de* Nicolao *inter Sanctos referendo, etiam habemus ex Bulla Sixti V, anno* 1585 *pro restituenda Sancti festivitate edita; in ea enim sic loquitur Pontifex:* Hunc itaque miraculorum signis, in quo inexhausta Dei benignitas in vita ac post mortem operari voluit, adducti felicis recordationis Joannes XXII et Innocentius VI primo in numerum Sanctorum referre concurrerunt *etc.* E *Ceterum verisimile est, Innocentii mortem, quæ in annum* 1362 *incidit, pios conatus irritos fecisse.*

§ III. Cultus ante canonizationem ipsi exhibitus; erecta sacella et altaria: insignes indulgentiæ a Bonifacio IX PP. concessæ in ipsius festo, et die Dominica infra Octavam.

F

Eodem, quo obiit, seculo

Erepto e vivis Innocentio VI, Urbanus V, Gregorius XI ac denique Urbanus VI successere; sub quo ultimo deplorandum schisma, quod in Martini V Pontificatu tandem exstinctum est, Ecclesiam Dei miserandum in modum afflixit; quare nil mirum est, quod dudum inchoata canonizationis causa tam luctuosis temporibus veluti sopita permanserit. Increbuerunt tamen interim Nicolai *miracula, et cum miraculis populi erga ipsum veneratio, ita ut jam* Beati Sanctique *titulo, non modo a vulgo, sed etiam a summis Pontificibus honoraretur, ac publico cultu gauderet. Nolo equidem singula hujus rei indicia hic congerere, quæ variis Gloriæ posthumæ locis colligere est; præcipua tamen hoc* § *exponam, ut liqueat,* Nicolaum *nostrum, priusquam ab Eugenio IV inter Sanctos referretur, publicis omnium votis, altaribus ac sacellis celebratum fuisse.*

ipsi sacella

28 *Ac primo quidem jam ab anno* 1338 *vel proxime subsecuto erectum ipsius nomini sacellum*

A *cellum Anconæ in Piceno fuisse, ostendit Torellius ad annum Christi* 1338, *producens instrumentum quoddam anno* 1339 *a Fratre Jacobo de Ancona, qui conventui Anconitano tum præerat, ad rei memoriam confecto, ex quo hæc transcribo:* Ad laudem et reverentiam omnipotentis Dei, suæque Matris gloriosæ Virginis Mariæ, beati Augustini et Nicolai confessorum, et omnium Sanctorum et Sanctarum ejus, et ad perpetuam rei memoriam. Universus populus civitatis Anconæ dedicavit et fundavit hanc ecclesiam Fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini de Ancona, nomine et vocabulo S. Mariæ populi, et capellam inferiorem subtus dictam ecclesiam, nomine et vocabulo B. Nicolai de Tolentino et sanctæ Requiei pro statu pacifico et tranquillo Anconæ civitatis et populi.

et altaria

29 *Post hæc recensentur nomina eorum, qui primos lapides in fundamenta miserunt, ac denique subditur:* Anno a Nativitate ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi 1339, Indictione VI, die 9 mensis Novembris, tempore Domini Benedicti Papæ XII, in Dedicatione basilicæ Salvatoris ; in cujus rei testimonium F. Jacobus de Ancona Prior dicti loci et Ordinis præsentes B litteras fieri fecit et sigillis prædictorum omnium *(scilicet qui fundamentis solemniter jaciendis astiterant)* præmuniri. *Laudat præterea hujus ecclesiæ fundationis dedicationisque monumentum marmoreæ tabulæ inscriptum ; in quo annus* 1338 *cum eadem Indictione, dieque ac mense signatur.*

erecta, festumque ejus celebratum ;

30 *Pisis quoque ac forte etiam alibi erectum ipsi fuisse altare, diemque ipsius festam eodem seculo celebrari solitam fuisse, discimus ex Herrera in Alphabetho, ubi habet sequentia :* Reperi etiam in Registris Ordinis, die 8 Julii, anno 1387 hæc verba Prioris generalis de conventu Pisano loquentis : « Ei concessimus, ut recipere pos- « sit 506 libras, quas habere debet ab illis de « Bondi, convertendas similiter in possessiones « pro dotibus altarium S. Nicolai de Tolentino « et S. Ursulæ » etc. Et die 9 Junii, anno 1388 : « Hinc ad festum B. Nicolai de Tolentino imme- « diate futurum ». Et die 12 Januarii, anno 1389 : « Instituimus et fecimus capellanum Fr. Paulum « de Tolentino lectorem oratorii sive capellæ « S. Nicolai de Tolentino » *etc.*

insignes indulgentiæ a Bonifacio IX

31 *Neque vero populi hæc tantum fuit erga* S. Nicolaum *veneratio, sed et Bonifacius IX ejusdem Sancti sacellum Tolentini, ad augen-* C *dum populi concursum, insignibus indulgentiis donavit, teste laudato Herrera, qui loco mox citato his verbis prosequitur* : Et quod magis est, Bonifacius IX Bulla data Romæ Calend. Martii anno secundo Pontificatus, et Christi 1391, indulgentiam Portiunculæ concessit visitantibus capellam S. Nicolai (sic illum Pontifex vocat) de Tolentino in ejus festivitate. Fit hujus Pontificiæ concessionis mentio in actis capituli Erbipolensis anno 1391 celebrati, ubi sic habetur : « Item, ut nostræ Re- « ligionis fama amplius dilatetur, et in Dei po- « pulo devotio crescat uberius, diffinimus et « præsenti diffinitione monemus Provincialibus* « Prioribus et localibus, et exhortamur in Do- « mino, quatenus in eorum piis informationi- « bus gratiam et indulgentiam modo conventui « de Tolentino in die B. Nicolai per Apostoli- « cam Sedem concessam per sanctissimum in « Christo P. et D. N. D. Bonifacium, divina « providentia Papam IX, per seipsos subditos- « que suos publicent sub forma, qua serenissi- « ma Venetiarum civitas in festo Ascensionis in « ecclesia S. Marci a Sede habet eadem.

* Torel. Provinciales etc.

AUCTORE C. S.

in Sancti festo concessæ :

32 « Inducentes Christicolas tam in consiliis, « quam in confessionibus, exhortationibus, quoad « accessum et peregrinationem ad ecclesiam et « conventum B. Nicolai de Tolentino, superius « expressam, in die depositionis ejusdem, quæ « celebris est die 10 mensis Septembris ; volen- « tes, quod Priores provinciales in eorum pro- « vinciis, singulique Priores sibi subditos mone- « ant, cæterosque Fratres ad consimilia pera- « gendum ; addentes, quod ad minus Fratribus « quatuor de eorum provinciis, ad conventum « sæpe dictum progredi volentibus, Provinciales « eorum licentiam debeant impertiri, nisi casus « obsisteret retractivus. »

error Herreræ corrigitur.

35 *Ex hoc capituli Herbipolensis, quod Josephus Pamphilus in Chronico eodem anno* 1391 *celebratum etiam notat, decerto constat, insignes indulgentias in die festa* S. Nicolai *visitantibus ipsis ecclesiam Tolentini a Bonifacio concessas esse : verum vehementer hallucinatus est Herrera, dum hasce cum aliis, quas aliquot annis post idem Pontifex eidem ecclesiæ largitus est, confundens,* indulgentiam Portiunculæ *nuncupavit. Erroris causa fuit male intellectus Pontificatus* E *annus, quem, cum in Bulla mox recensenda* 11 *notaretur, ipse facili cyfrarum* 11 *et* 2 *lapsu* secundum *interpretatus est, ideoque ad annum Christi* 1391 *retulit, qui ad* 1400 *erat remittendus. Porro hanc indulgentiarum concessionem ab illa diversam esse, ostendit Torellius ad annum* 1391 *num.* 4 *et* 5, *inter cetera recte observans, priores, de quibus capitulum Herbipolense meminit, ipsi festo ea* sub forma, qua serenissima Venetiarum civitas in festo Ascensionis in ecclesia S. Marci a Sede habet eadem, *affixas fuisse ; posteriores vero Dominicæ primo post festum ad normam earum, quæ* Portiunculæ *dicuntur. Plura lector ex Bulla mox subdenda intelliget.*

Item aliæ indulgentiæ

34 *Josephus Pamphilus, episcopus Signinus, in Chronicis Ordinis Eremitarum S. Augustini ad propositum nostrum sic habet :* Anno 1400 Bonifacius nonus Pont. Max concedit annuatim eamdem indulgentiam et remissionem peccatorum, quæ est Assisii in festo Portiunculæ, visitantibus sacellum beati Nicolai de Tolentino in Dominica festum ejusdem beati Nicolai immediate sequente, a primis Vesperis usque ad totum diem ipsius Dominicæ ; et vult, quod Prior monasterii S. Augustini de Tolentino cum F quinque aliis sacerdotibus, ab eo deputatis, possint per decem dies ante dictam Dominicam fideles confluentes annuatim pro dicta indulgentia, confessionibus auditis, ab omnibus casibus (nisi sint Sedi Apostolicæ reservati) absolvere et pœnitentiam salutarem eisdem injungere.

ab eodem Bonifacio

35 *Bullam ipsam ex Bullario Laurentii Empoli accipe.* Licet is, de cujus munere venit, ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur, de abundantia suæ pietatis, quæ merita supplicum excedit et vota, bene servientibus sibi multo majora retribuat, quam valeant promereri ; nihilominus tamen desiderantes Domino populum reddere acceptabilem et bonorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei, quasi quibusdam allectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus, invitamus, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores.

pro Dominica infra Octavam quotannis

36 Cupientes igitur, ut capella S. Nicolai de Tolentino, sita juxta ecclesiam S. Augustini, Camerinensis

AUCTORE C. S.

Camerinensis diœcesis, congruis honoribus frequentetur, et ut Christi fideles eo libentius causa devotionis confluant ad eamdem, quo ex hoc ibidem dono cœlestis gratiæ uberius conspexerint se refectos; de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Paulo Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in Dominica festum ipsius S. Nicolai immediate sequente a primis vesperis usque per totum diem ipsius Dominicæ capellam ipsam devote visitaverint, annuatim illam indulgentiam et remissionem peccatorum auctoritate Apostolica concedimus, quam visitantes ecclesiam beatæ Mariæ in Portiuncula, alias dictam de Angelis, extra muros Asisinates, prima et secunda diebus mensis Augusti annuatim auctoritate præfata quomodolibet consequuntur.

cum ampla absolvendi potestate

37 Et nihilominus, ut fideles ipsi in hujusmodi Dominica ad dictam capellam confluentes, conscientiæ pacem et animarum salutem (Deo propitio) uberius consequantur, ac indulgentiæ hujusmodi participes efficiantur, dilecto filio Priori S. Augustini de Tolentino dictæ diœcesis, qui pro tempore fuerit, ut ipso per se et quinque sacerdotes idoneos sæculares vel Religiosos, qui, B ac etiam ipse Prior, confessionibus omnium Christi fidelium hujusmodi per decem dies ante dictam Dominicam et per eamdem ad capellam ipsam confluentium annuatim, et eis confiteri volentium, confessionibus diligenter auditis, eis pro commissis, præterquam in casibus Sedi Apostolicæ reservatis, absolutionis debitæ beneficium auctoritate nostra impendere, et pœnitentiam salutarem injungere valeant, deputare possit auctoritate prædicta, tenore præsentium concedimus facultatem.

visitantibus tumulum concessæ

38 Volumus autem, quod, si alias visitantibus capellam ipsam, vel ad ejus fabricam seu conservationem manus porrigentibus adjutrices vel alias inibi pias eleemosynas erogantibus, aut alias aliqua alia indulgentia in perpetuum, vel ad certum tempus nondum elapsum, duratura, per nos concessa fuerit, hujusmodi præsentes litteræ nullius existant roboris vel momenti. Datum Romæ apud S. Petrum, Calendis Martii, Pontificatus nostri anno undecimo. *Hæc laudatus Empolius* ex Bulla originali, quæ cum sigillo plumbeo asservatur Romæ in archivo Ordinis num. 2, *ut præmiserat.*

anno 1400.

39 *Ex annotato Pontificatus anno et Calendis* C *Martii, eruimus, Bullam hanc anno Christi* 1400, *ut recte habet Pamphilus, non autem* 1401, *ut in margine perperam annotavit Empolius, datam fuisse. Bonifacius enim initio Novembris anni* 1389 *creatus est Pontifex, eodemque mense coronatus, atque adeo annus ejus undecimus Calendis Martii anno* 1400 *currebat, ejusdemque anni mense Novembri terminabatur. Ceterum Torellius ad hunc annum, num.* 23 *observat, prædictas indulgentias ac facultatem, in Bulla expressas, anno* 1679, *quo scribebat, Tolentini etiam viguisse, cum numeroso non tantum ex Marchia Anconitana, sed et ex aliis regionibus, peregrinorum ad prædictam ecclesiam in Dominica, quæ Sancti festum proxime subsequitur, concursu. Hinc colligimus, indulgentias, quas capitulum Herbipolense commemorat, aut revocatas, aut ad paucos tantummodo annos tum jam elapsos concessas fuisse, cum Pontifex posteriores in hac Bulla contentas alioquin irritas esse voluerit.*

40 *Notatu quoque dignum est,* Nicolaum, *pendente canonizationis processu, a Pontifice nondum inter Sanctos relatum,* Sancti *titulo ab* D *eodem illustratum fuisse. Denique quanta jam tum populi frequentia ad ejusdem tumulum affluere soluerit, colligere licet ex facultate ab eodem Bonifacio in prædicta Bulla Priori Tolentinati facta, quinque sacerdotes eligendi, quibuscum per dies undecim pœnitentiæ Sacramentum lucraturis indulgentias administraret. Hæc de cultu ante canonizationem Sancto publice delato sufficiant, plura per decursum sese offerent ejusdem argumenti indicia, interim ad canonizationem progredior.*

Ante canonizationem Sanctus appellatur.

§ IV Inter Sanctos refertur ab Eugenio IV PP.: Bulla canonizationis recensetur.

E

Sanctis adscribitur

F*luxerant a Sancti obitu anni circiter* 140, *cum Eugenius IV Pontifex inchoatam a Joanne XXII centum et viginti ante annis canonizationis causam ad diu desideratum finem tandem feliciter perduxit. Lætissimi hujus eventus testem habemus S. Antoninum, auctorem synchronum, qui parte* III *Historiarum, titulo* XXII, *cap.* XI, § 17, *de Eugenio sic scribit;* Demum ad urbem Romanam perveniens, cum honore et gaudio receptus est. Ibi autem existens beatum virum Nicolaum de Tolentino, Ordinis Eremitarum, qui per plurimos annos ante obierat, quum claruisset multis miraculis, quæ sunt recitata in publico consistorio, Eugenius Sanctorum catalogo de communi consilio et assensu Cardinalium et prælatorum adscripsit, et celebrandum ejus festum ac colendum universis fidelibus tradidit.

ad Eugenio IV

42 *Tempus, quo hæc acta sunt, habemus ex Josephi Pamphili Chronico, in quo hæc lego ;* Cum Eugenius IV ab innumerabilibus, iisque dignissimis fide viris, sanctitatem ejus et miraculorum, nullo tempore interrupto, multitudinem ac magnitudinem cognovisset, celebrato F œcumenico concilio Florentino, Armenis et Indis in fidei unitatem coeuntibus, et inter Romanam et Græcorum Ecclesiam pace demum conventa, Romam reversus, beatum virum Nicolaum in Sanctos retulit : nam a templo S. Petri cum omni clero publica supplicatione ad ecclesiam S. Augustini procedens, Missæ solemnia, magno Cardinalium omnium et prælatorum conventu, astante etiam populo Romano, idem Pontifex celebravit anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto, Nonis Junii, quæ fuit Pentecostes feria secunda.

die 5 Junii,

43 *Inter Officia propria Eremitarum S. Augustini ea festivitas ad diem* 5 *Junii quotannis recolenda præscribitur, ibidemque idem annus, eademque mensis dies, sed quæ rectius in ipsam Pentecostes diem tum incidisse dicitur, in hunc modum assignatur :* Qui *(Eugenius IV)* Florentino œcumenico concilio celebrato, in Urbem reversus, beati Viri gestis ac miraculis super ter centum iterum rite atque ordine cognitis

A tis et probatis, eumdem solemni pompa Sanctorum Fastis adscripsit anno post Christum natum millesimoquadringentesimoquadragesimosexto, Nonis Junii, ipsa die Pentecostes tum incurrente. *Inter Auctaria quoque Usuardina apud Sollerium nostrum editio Lubeco-Coloniensis ad 5 Junii hujus canonizationis meminit his verbis :* Eadem die Canonizatio S. Nicolai de Tolentino, presbyteri et confessoris, Ordinis Eremitarum. *Hæc dubitare nos non sinunt, quin canonizationis solemnitas die 5 Junii re ipsa contigerit.*

anno 1446.

44 *Joannes Stella relatus apud Papebrochium parte secunda Conatus ad Catalogum Romanorum Pontificum, pag. 119 obscurius loquitur ; sic enim habet :* Obiit autem *(Eugenius)* anno a natali Domini 1446, 12 Kalendas Martii, ætatis suæ 64, quo quidem anno B. Nicolaum de Tolentino in sanctos retulit confessores. *Obiit autem Eugenius anno nostro vulgari 1447 : annus vero a Stella notatus, ducto numerandi initio a 25 Martii, incidit partim in annum vulgarem 1446, partim in 1447, ideoque certo dici non potest, utrum e duobus voluerit designare, præsertim quia posteriori Bulla canonizationis primum edita est, ut infra ostendemus. Verumtamen cum ex* B *dictis liqueat, solemnitatem canonizationis die 5 Junii ab Eugenio peractam fuisse, et memorata Bulla Kalendis Februarii anno 1447 vulgari signetur, quo anno ac mense Eugenius defunctus est, omnino dicendum est, S. Nicolai canonizationem in annum Christi vulgarem 1446 incidisse.*

Miracula 301 probata :

45 *Relationem vitæ Sancti nostri, pro canonizatione ipsius coram Eugenio IV recitatam, dedimus supra sub titulo* Vitæ secundæ, *ex fide Dominici Gandolfi, qui, ut asserit, eam ex Ms. codice bibliothecæ S. Augustini Senensis excerpsit, aitque præter eam exstare in eadem bibliotheca Processum jussu Joannis XXII ad episcopos Senogalliensi et Cæsenatensi olim confectum; verum tam hic, quam miracula, quæ dictæ Relationi subjici affirmat, ad manus meas non pervenerunt : vide tamen dicta num. 8 et 10 Commentarii prævii. Porro trecenta et unum miracula, ad quorum probationem trecenti septuaginta et unus testes examinati sunt, in regestis annotata, et coram Eugenio IV in publico consistorio tum prælecta fuisse, testatus ipse est in Bulla infra recensenda. Torellius ex fama narrat, advocatum consistorialem trecenta illa miracula* C *absque ulla hæsitatione memoriter recitasse; quod cum Eugenius prodigii instar haberet, ab eo jussum esse, ut et hoc trecentis reliquis adderetur, atque ita trecenta et unum numerata fuisse. Verum hæc ex fama tantummodo a se referri ipse fatetur.*

puer submersus reviviscit :

46 *Certiora apparent, quæ ad diem 5 Junii, qua Sancti canonizatio recolitur, in Officiis propriis Ordinis Eremitarum S. Augustini leguntur his verbis :* Ceterum insigni miraculo hæc ipsa celebritas nobilitata fuit : puer enim, tubicinis cujusdam filius, ab Ælio ponte, prementibus turbis, in Tyberim dejectus, atque inde urinatorum opera exanimis vix demum extractus, patre pro eo S. Nicolao votum nuncupante, paulo post summa omnium admiratione revixit. *Eadem habet Torellius, qui hæc facta scribit, dum Pontifex ad ecclesiam Augustinianorum procederet, ut* Nicolaum *ibidem solemni ritu Sanctis adscriberet.*

47 *Orationem, qua in hac solemnitate usus est Pontifex, recitat Josephus Pamphilus in Chronico, estque eadem, quæ pro annua Canonizationis festivitate in mox laudatis Officiis præscribitur. Josephi verba accipe :* Itaque Eugenius Papa, qui eum singulari quodam studio in Sanctorum numerum retulisset, eidem piam admodum ac memorabilem orationem hujusmodi contextam verbis decantavit : Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut Ecclesia tua, quæ in fine seculorum ineffabili providentia beati Nicolai confessoris tui virtutum et miraculorum magnitudine coruscat, ipsius meritis et intercessione eliminatis erroribus, perpetua pace ac unitate lætetur. Per Dominum.

AUCTORE C. S.

oratio, qua tunc usus est Pontifex :

Ecclesiæ pax subsecuta.

48 *Porro Ecclesiæ pacem ac unitatem, quas hac oratione Eugenius postulabat, quæque deinde sublato omni schismate subsecutæ sunt,* S. Nicolai *meritis acceptas refert Sixtus V Pontifex in Bulla 22 Januarii anno 1585 pro celebratione Officii ejusdem ritu duplici data, in qua ita loquitur :* Post cujus relationem inter numerum Sanctorum celeberrimum maximumque illud miraculum exstitit, quod Ecclesia Romana, jam per annos amplius quinquaginta schismatum dissidiis graviter afflicta, hujus beati Viri meritis et intercessione subrtis erroribus, pacem præter spem summa consecuta est.

E

Sancti meritis adscribitur.

49 *Hinc etiam in Officio canonizationis ejusdem ad diem 5 Junii legitur :* Sed et illud celeberrimum exstitit, ipsius Eugenii voto expetitum et successorum Pontificum oraculo firmatum ; quod Ecclesia Romana, jam per annos amplius quinquaginta variis schismatum turbinibus exagitata, S. Nicolai meritis intercessione, eliminatis erroribus, summam præter spem tranquillitatem consecuta est. *Etenim Germani principes, qui diuturna neutralitate inter Eugenium et Basileenses patres fluctuaverant, anno 1446 eidem Pontifici obedientiam præstiterunt, ut apud Franciscum Pagium in Breviario Pontificum, Raynaldum in Annalibus, aliosque videre est : Felix vero V antipapa, seu Amedeus Sabaudiæ dux, derelictus ab omnibus, abdicato pseudopapatu, Nicolaum V, Eugenii successorem, ut legitimum Pontificem Christique in terris Vicarium agnovit ; atque ita Basileense schisma tandem penitus exstinctum est.*

Bulla canonizationis edita

50 *Quamquam vero* Nicolaus *die 5 Junii anno 1446, ut vidimus, inter Sanctos relatus sit, Bullam tamen canonizationis Eugenius non nisi subsequenti anno, qua de causa ignoramus, ad fideles direxit. Bulla hæc apud varios exstat, eodem quidem mensis die annoque Pontificatus, sed non eodem Christi anno signata. Apud Laertium Cherubinum tom.* I *Bullarii, quique eum secutus est, Justum Fontaninum in Codice canonizationum, notatur* Dat. Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ 1447, Calend. Februarii, anno sextodecimo, Pontificatus *scilicet Eugenii. Eodem modo leget Odoricus Raynaldus tom.* XVIII *Annal. Eccles., ad annum Christi 1447, num. 8, ubi subdit :* Qui *(annus 16 Pontificatus Eugenii)* in hunc annum (1447) incidit ; quocirca miror, hæc a nonnullis scriptoribus recentioribus accuratissimis in superiorem annum conjici. F

anno Pontificio 1446.

51 *At Laurentius Empolius in Bullario Ordinis S. Augustini, eamdem Bullam recitans* ex transumpto authentico auditoris cameræ, quod Romæ asservatur in archivio Ordinis num. 2, *pro anno Incarnationis* 1447, *legit* 1446. *Et recte quidem : alioquin enim ea vulgari anno Christi 1448, quo Eugenius jam obierat, data fuisset. Nam Eugenius in Bullis subsignandis annos ab Incarnatione*

AUCTORE C. S.

Incarnatione Domini sive a 25 Martii auspicatus est, ut pluribus ostendit Papebrochius in Conatu ad Catalogum Romanorum Pontificum : scrupulus autem, quem ex tribus ultimis ejusdem Pontificis Bullis, quarum prima hæc est, ibidem concipit de mutato stylo postremis ejusdem vitæ annis, evanescit ex Empolii Bullario, ex quo liquet, in hac quoque pristinam signandi methodum ab Eugenio servatum fuisse.

qui in vulgarem 1447 incidit,

52 *Præcedebat itaque annus noster vulgaris tribus circiter mensibus, a prima scilicet Januarii usque ad 25 Martii, annum in Romana curia tum adhiberi solitum ; ideoque, si Eugenius laudatæ Bullæ annum 1447 adscripsisset, ea ad annum nostrum vulgarem 1448 referenda esset ; quod dici nequit, cum Eugenius mense Februario vulgaris anni 1447 vivere desierit. In oppositum errorem lapsus est Henricus Spondanus, Baronii Annalium continuator, dum annum 1446 memoratæ Bullæ subscriptum deprehendens, hanc anno nostro vulgari 1446 illigavit, non advertens, annum 16 Pontificatus Eugenii Kalendis Februarii cum vulgari anno 1447 concurrisse. Modo Bullam ipsam, prout ea exstat apud Empolium, accipe.*

exhibetur.

53 Eugenius episcopus, servus servorum Dei, Universis Christi fidelibus præsentes litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. B Licet militans in terris Ecclesia triumphantem in cœlis filiali et devoto veneretur affectu, ac virtutes, laudes, præconiaque Sanctorum, quantum humana sinit fragilitas, dignissimis attollat titulis, devotis quoque precibus solemni ritu sacrificia laudum offerat ad decus et venerationem civium supernorum, nihil tamen illis accrescit novæ perfectionis et gloriæ, nec eorum persancta felicitas nostris operibus firmari poterit vel augeri ; misericors tamen miseratorque Dominus per intercessiones meritaque Sanctorum, quos in terris celebritate congrua veneramur, mirabili dignatione imperfectum nostrum suppleri providit, et * quod nostris meritis non valemus, eorum suffragiis assequamur.

* *l.* ut

Nicolaum sanctimonia et miraculis clarum

54 Æternus itaque Deus, qui facit mirabilia magna solus, confessorem suum eximium Ficolaum de Tolentino in approbata Religione Fratrum Eremitarum S. Augustini ab ejus pueritia educatum, puritate candidum ; charitate fœcundum, electum ex millibus, exemplar præfulgidum, sapientia ejus infinita produxit, singularis vitæ suæ excellentiam signis et prodigiis pro- C bans, ac constantibus crebrisque miraculis manifestans. Lætentur itaque cœli, exultet terra, jucundeturque pariter totus orbis, quando ei, qui effulsit in templo Dei, cum viveret, spatiosum in cœlo præstant hospitium cœli cives.

Joannes XXII Sanctis adscribere voluit.

55 Itaque hujus beati Viri, quando vita est functus, fama summaque ad eum populorum devotione crescentibus, fel. record. Joannes Papa XXII, prædecessor noster, Avenione cum ejus curia præsidens, cum Fratribus suis cœpit de ejus canonizatione tractare ; quam, nisi ejus obitus et horrenda supervenissent schismata, procul dubio consummasset.

Ob Sancti virtutes,

56 Beatus igitur hic Nicolaus honestis ex Castro sancti Angeli intra Firmanam diœcesim parentibus ortus, puerorum consortia vitans, ecclesia divinaque mysteria frequentabat; et ne præclara opera lucidæ vitæ suæ longo latoque sermone curramus *, pauca lubet referre de pluribus, ut ex his existentes in via Domini Patrem glorificent, sicut decet. Sanctus equidem iste in ætate existens tenera, se sub

* *l.* percuramus

magna Religionis diligentia, summa cum obedientia et humilitate servabat, castigando cor- D pus, jejuniis, vigiliis, orationibusque insistebat devotus, gratus, humilis, obediens, benignus, suavis, pius, patiens, constans, maturus, compositus virtutum quibusdam aromatibus plurimos attrahebat, adeo quod * fidei cultor erat, ut cuncta illius verba et opera virtute * fidei redolerent.

* *l.* adeoque
* *al.* virtutem

beatam mortem

57 Tribulatorum et infirmorum consolato assiduus existebat, et demum pudicus, castus, modestus, verecundus ac lætus, ad vitæ vesperam veniens, divinitus audire meruit : Euge serve bone, intra in gaudium Domini tui. Sic granum frumenti, cadens in terram et mortuum, uberem consurgit in spicam ; sic botrus in torculari calcatus liquoris redundat in copiam ; sic regnum cœlorum percipitur, et Sancti per fidem sublimia regna vicerunt. Verum, quia decebat divinæ magnitudinem Bonitatis, et *, quem in terris ornarat præclaris virtutibus, in cœlis regnare certis testimoniis probaretur; multis enim magnisque miraculis, et dum viveret, et post obitum, clarum fecit ; quorum quædam dignissimis probatis * testibus, onerosæ multitudinis vitandæ gratia duximus præsentibus ad- E notanda.

* *l.* ut
* *forte* probata

et miracula ante

58 Quidam in sinistro latere adeo perditus erat, ut nec illius manum aut pedem posset quovis modo movere, aut quidquam ex oculo sinistro videre ; post plurimorum medicorum antidota atque collyria in vanum experta, Sanctus hic latus illud Crucis signaculo tetigit, viroque illi benedixit ; qui statim e grabato surgens, factus est videns, et integre liberatus. Quædam vero mulier triennio continuo sanguinis fluxum patiens, ad Nicolaum veniens et manum illius devotissime osculans, precabatur eum, ut preces ad Dominum pro illius sanitate recuperanda porrigeret : Sanctus ipse illam signo Crucis signavit ; et liberata recessit : et hæc ante obitum.

et post obitum facta,

59 Post obitum vero, cum puer quidam annorum quatuor in canale molendini cecidisset, et intra rotam et aquam per spatium temporis, quo communiter quis bene ambulans milliario ambulasset, continuo jacuisset ; inde tandem laboriose extractus mortuus, et pro mortuo reputatus, emisso prius per matrem voto, quod, si restitueretur vitæ auxilio beati Nicolai, illum supra sanctum tumulum habitum Religionis in- F dueret, adjuvante Sancto prædicto, vivus apparuit. Vir insuper quidam inventus in domo sua suspensus et mortuus, precibus et voto per ejus uxorem ad B. Nicolaum emissis, factus est vivus, et ex tunc diutius supervixit.

trecenta et unum probata.

60 Quamplurima etiam miracula tam in vita, quam post ejus obitum fecit ; pluresque homines utriusque sexus a morte resuscitavit, cæcos illuminavit, et ab oculorum infirmitatibus liberavit, contractos et protractos membris et claudos erexit, paralyticos a membrorum impotentia sanavit, et a tremore capitis et membrorum, dæmoniacos, captivates, incarceratos cum apparitionibus et revelationibus liberavit, cadentes et elisos*, a naufragiis et captivitate personæ, a perditione bonorum, et febribus, ab ethica, ab hydropisi, a podagra, a doloribus iliorum et stomachi ac cordis, aliisque infirmitatibus liberavit, pristinæque sanitati restituit. Quæ omnia trecenta et unum miracula, ad quorum probationem examinati fuerunt trecenti septuaginta et

* *al.* allisos

A et unus testes, in registris adnotata, coram Nobis in publico consistorio relata fuerunt.

postulantibus fidelibus, Eugenius IV

61 His igitur et aliis miris operibus, Sancti hujus adstruentibus sanctitatem et Christianæ fidei virtutem; miraculorum lingua loquente, concurrit ad Nos undique populus, crevit de his fama atque devotio, laudatur Dominus de salutiferis gratiis, salutis Auctori gratiæ referuntur. Invaluit super his vox communis et celebris, et plurimorum vox exultationis etiam prælatorum nobis intonuit, et nostra auctoritate inquisitionem fieri super dictis obtinuit. Primum quidem venerabili fratri Joanni episcopo Prænestino, et dilectis filiis nostris Joanni, tituli sancti Laurentii in Lucina presbytero, et Prospero S. Georgii ad Velum aureum diacono, Cardinalibus commisimus, ut veritatem præmissorum et de miraculorum continuatione inquirerent diligenter; quorum relatione et* continuationis miraculorum probata veritas Nos et venerabiles fratres nostros S. R. E. Cardinales de Sancti ejusdem vita mirabili, miraculis et meritis gloriosis instruxit.

* *al.* etiam

eum Sanctum declarat, et ejus festum annuum indicit.

62 Et quia majora et plura de Sancto ipso comperimus, quam insinuata fuissent, de fratrum præfatorum consilio et assensu, plurimis ecclesiæ prælatis adstantibus, de omnipotentis Dei B virtute et beatorum Apostolorum Petri et Pauli ac nostra auctoritate confisi, eumdem beatum Nicolaum sanctorum confessorum catalogo duximus adscribendum. Ideo universitatem vestram monemus et hortamur attente, per Apostolica scripta vobis præcipiendo mandantes, quatenus quarto Idus Septembris, quo Sanctus ipse migravit ad Dominum, festum ejusdem devote et solemniter celebretis, et faciatis ab omnibus veneratione congrua celebrari, ut pia ejus intercessione et hic a noxiis protegi, et in futurum sempiterna gaudia consequi valeatis.

et tumulum visitaturis indulgentias concedit.

63 Et ut ad venerabile ejus sepulcrum eo ardentius Christi fidelium confluat multitudo, et celebrius ejusdem Confessoris colatur festivitas, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui cum devotione et reverentia illic in eodem festo accesserint, annuatim ipsius suffragia petituris de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi septem annos et totidem quadragenas de injunctis eis pœnitentiis misericorditer relaxamus. Datum Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis C Dominicæ millesimo quadringentesimo quadragesimo sexto, Calendis Februarii, Pontificatus nostri anno decimo sexto : *id est vulgari anno Christi* 1447, *ut initio hujus § ostendimus. Cur vero Eugenius ad hoc usque tempus hanc canonizationis Bullam edere distulerit, ignotum mihi est.*

§ V. Sancti Officium Ecclesiasticum vetus et novum.

Officio ecclesiastico

Dubitari non potest, quin Nicolai *jam inter Sanctos relati cultus non leve incrementum ceperit apud fideles, qui eum ante canonizationem ob beneficiorum multitudinem tam avide fuerant venerati. Non tamen ingratum lectori fore arbitror, si pauca ad cultum ejus spectantia hoc § exposuero. Cajetanus Maria Merati in Thesauro sacrorum rituum Bartolomæi Gavanti aucto, tom.* II, *parte* I, *sect.* VII, *cap.* XI *de ecclesiastico Sancti Officio hæc notat :* 10 Nicolai de Tolentino. In Breviario Vatic. vol. 4760. Restituitur a Sixto V 1585, cum officio et duplici ritu; sed comparatione facta cum Nicolao Mirensi episcopo, a quo hic Nicolaus prodiit in lucem, *(id est cujus precibus et patrocinio natus est)* Clemens VIII semiduplici ritu festum decrevit fieri, mutavitque orationem.... Duplex denuo a Clemente IX. *Hæc ipse, ad quæ aliqua notanda occurrunt.*

AUCTORE C. S.

celebratur.

65 *Festum* Nicolai, *die* 10 *Septembris, qua obierat, quotannis celebrandum ab Eugenio IV indictum fuisse anno* 1447, *vidimus supra n.* 62, *atque adeo ab illo tempore per universam Christi Ecclesiam Officio ecclesiastico, seu proprio seu communi, cultus fuisse videtur. Quale istud fuerit, de quo Merati mox meminit, non explicat; uti nec ætatem Breviarii Vaticani, quod laudat. Non minus incertum mihi est, an ea Officii recitatio lapsu temporis prætermissa fuerit, prout laudatus auctor insinuat, asserens illud a Sixto V anno* 1585 *restitutum fuisse. Bullam* E *Sixti exhibet Laertius Cherubinus in Bullario tomo* II, *Constitutione* 16 *inter Sixtinas; nec inutile duxi eam ad Sancti gloriam hic inserere.*

Bulla, qua Sixtus V PP.

66 Sixtus Episcopus, servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Sancta Romana universalis Ecclesia, quos omnipotens Deus, sicut sol in conspectu suo fulgentes, in cœlo coronat, pio cultu et admirabili honore per anni circuitum, die ut plurimum, qua eos ad cœlestia regna migrare contingit, in terris voluit venerari; ut eorum Christi fideles gloriosa memoria incensi, et exemplis inflammati, per exercitium bonorum operum, piis etiam suffragiis adjuti, divinæ Majestatis gloriam in Sanctis suis agnoscere, et ipsius beneficia promereri facilius valeant. Ad hunc itaque laudabilem Sanctorum numerum B. Nicolaus Tolentinas, de cujus vita, conversatione et sancta obdormitione in Domino Tolentinates gloriantur, Regularia S. Augustini Eremitarum instituta amplexus, dum tanta vitæ puritate et integritate contendit, ut ipsius Viri sanctitas longe lateque per diversas mundi regiones ad Indos usque Occidentales propagata diffusaque sit.

Sancti Officium

67 Hunc itaque miraculorum signis, in quo F inexhausta Dei benignitas in vita ac post mortem operari voluit, adducti felicis recordationis Joannes XXII et Innocentius VI primo in numerum Sanctorum referre concurrerunt, et deinde piæ memoriæ Eugenius IV, Romani Pontifices, prædecessores nostri, eorumdem Sanctorum catalogo solemni ritu adscripsit. Post cujus relationem inter numerum Sanctorum celeberrimum maximumque illud miraculum exstitit, quod Ecclesia Romana, jam per annos amplius quinquaginta schismatum dissidiis graviter afflicta, hujus beati Viri meritis et intercessione, sublatis erroribus, pacem præter spem summam consecuta est.

ritu duplici celebrari jubet.

68 Quare nos, qui ecclesiæ Firmanæ, in cujus diœcesi oppidum sancti Angeli, ubi sanctus ipse Nicolaus est ortus, consistit, in minoribus constituti præfuimus, nomen et sanctitatem ipsius B. Nicolai dignis, quantum nostra patitur infirmitas, honoribus decorare volentes, hac præsenti nostra constitutione mandamus, ut ejusdem

B. Nicolai

AUCTORE C. S.

B. Nicolai, confessoris gloriosi, dies festus quarto Idus Septembris agatur, duplicique posthac et proprio, et ubi propria non erunt, de communi confessorum non pontificum Officio, per cunctas totius Christiani orbis ecclesias singulis annis perpetuis futuris temporibus celebretur, et in Calendario Romano cum duplicis festi adjectione inscribatur. Sicubi vero festus B. Nicolai dies supradictus ex fidelium devotione seu consuetudine, præcepto aut indulto Apostolico, majori aliqua celebrari consueverit observantia, ea omnino ibidem retineatur. Mandantes omnibus patriarchis, archiepiscopis, episcopis, cæterisque ecclesiarum prælatis in toto orbe terrarum constitutis, ut faciant in suis quisque ecclesiis, provinciis, civitatibus et diœcesibus præsentes nostras litteras solemniter publicari, et ad ecclesiasticis personis secularibus, et quorumvis Ordinum Regularibus omnino observari, quamvis in ultimis Breviarii et Missalis reformationibus adnotatio hujus solemnitatis posita non fuerit... Dat. Romæ apud S. Petrum, anno Incarnationis Dominicæ 1585, 10 Cal. Januarii, Pont. nostri anno 1.

De hoc Officio

B

69 *Ad manum mihi sunt Breviaria Romana, Sixto V vetustiora, ex quibus liquet, illum Bulla, quam recensuimus, pristinum* S. Nicolai *officium tantummodo restituisse, aut majori ritu donasse, non autem primitus instituisse. Horum unum anno* 1522 *Venetiis excusum ad diem* 10 *Septembris Officium novem Lectionum cum hymnis ac antiphonis propris præscribit. In eodem ad* 5 *Junii* canonizatio S. Nicolai de Tollentino *memoratur. Sunt et duo alia Romanæ Ecclesiæ Breviaria, unum anno* 1479, *alterum* 1518, *Venetiis excusa, in quorum utriusque Kalendario prævio ad eamdem Septembris diem festum* S. Nicolai, *ac in posteriori præterea ad* 5 *Junii etiam* Canonizatio *annotatur. Quod spectat ad Clementem VIII, is ab anno Christi* 1592 *usque ad* 1605 *summum Pontificatum tenuit; at quo anno memoratum Officium ad ritum semiduplicem reduxerit, non reperi.*

quædam

70 *Oratio, quam Meratius a Clemente VIII mutatam ait, ea ipsa fuisse videtur, qua Eugenium IV in canonizationis solemnitate usum esse, ex Josepho Pamphilo num.* 47 *retulimus : hæc enim in mox memorato Breviario anni* 1522, *et in Propriis Eremitarum S. Augustini etiamnum recitatur : in hujus vero locum successit ea, quæ*

C

in recentioribus Breviariis Romanis præscribitur, de communi scilicet confessoris non Pontificis : Adesto Domine *etc. Ceterum dubito, an pro Clemente IX, a quo Officium ad ritum duplicem elevatum scribit, Clemens X substituendus non sit; hunc enim notant Torellius ad annum Christi* 1345, *num.* 23, *et Bailletus in Vita.*

annotantur.

71 *Patres Augustiniani sanctum Thaumaturgum suum gemina quotannis festivitate celebrant; die* 5 *scilicet Junii Officio duplici ipsius canonizationem, die* 10 *vero Septembris duplici secundæ classis cum Octava ejusdem natalem recolentes, quam quidem Sanctum per octavam celebrandi consuetudinem seculo* XV *in Italia jam viguisse, tradit Torellius ad annum Christi* 1493, *num.* 12, *ubi de comitiis congregationis Hispanicæ habitis hæc habet :* In hoc capitulo duo decreta edita fuere : primum, ut præcipua festa seraphicæ matris Monicæ sanctique Nicolai Tolentinatis ritu duplici majori agerentur; alterum, ut eorumdem Octava eodem, quo S. Joannis Baptistæ, ritu celebrarentur, quemadmodum in Romanis Italiæque oris fieri consueverat. D

Hæc de publico Sancti per Ecclesiam cultu sufficiant; nam de eo, qui a particularibus sive oppidis sive personis ipsi delatus est, aptius per decursum agemus.

§ VI. Prodigia in brachiorum resectione et furto facta : corpus absconditum etiamnum latet : eadem Brachia Tolentini honorata.

Prodigia resecti utriusque brachii

V*enio nunc ad insigne istud sacri corporis prodigium, quod tot aliorum initium fuit, quæ ex mirabili Dei providentia successivis temporibus contigerunt : de præcisis impio ausu geminis Sancti brachiis loquor, prodigiisque, quæ deinde subsecuta fuere. Exstat hujus rei memoria apud omnes passim, qui de S.* Nicolai *gestis ac miraculis scripserunt : nec obest, quod de ea nihil apud biographum Petrum de Monte Rubiano, nihil apud Jordanum de Saxonia legatur : nam prior multis annis, antequam contigit, suum Opusculum concinnavit; alter vero Vitas Fratrum serius quidem edidisse videtur, verum hic illa tantum prodigia in Opusculo suo recensuit, quæ ad instillandum ceteris virtutis amorem magis idonea reputabat, reliqua S.* Nicolai *miracula ad specialem Tractatum distulit, quem periisse dolemus, ut num.* 3 *Commentarii prævii annotavimus.* E

quo fundamento nitantur.

73 *In Processu quoque, quem sub Joanne XXII anno* 1325 *et sequenti confectum diximus, nihil pariter de hoc prodigio potest memorari, quia scilicet hic illud multis annis antecessit. At miror altum tam memorabiis prodigii silentium in Bulla canonizationis ab Eugenio IV anno* 1447 *edita; nisi forte Eugenius silendum duxerit, ne simul audax ac sacrilegum cujusdam laici Fratris facinus propalaret. Certe hoc Eugenii silentium mihi rem non parum suspectam redderet, nisi constans scriptorum consensus, quorum minime intererat sui fratris scelus confingere, ipsaque brachia, quæ hodiedum a reliquo corpore separata Tolentini servantur, contrarium persuaderent. Et inter scriptores quidem, apud quos hujus rei memoriam reperi, vetustissimus est Ambrosius Senensis, qui testibus Herrera et Torellio, Vitam* S. Nicolai *anno* 1511 *Venetiis excudit sermone Italico, quam Scipio Iardinus Latine reddidit, excuditque Maceratæ anno* 1592. F

Sancti brachia resecta.

74 *Hic itaque cap.* XXV *ad propositum sic habet :* Nulla sane ratio patitur, ut silentio transigatur insigne quoddam ejusdem sanctissimi corporis miraculum, quod fideli testimonio a plurimis nostræ heremitanæ Religionis Fratribus usu venisse accepimus. Est autem hujusmodi : Cum S. Nicolaus in ecclesia nostræ Religionis Tholentini, quo in loco diem postremum obierat, humi traditus sepulturæ fuisset, evenit, ut propter illustria, quæ indesinenter egrediebantur ex eo indies miracula, tandem post quadraginta annorum et paulo prolixiora curricula Fratres nostri Heremitani sacrum ejus corpus exhumaverint,

A verint, illudque super terra in sacrario templi intra delectam, quam sacro ipsi corpori addixerant, arcam inclusum abdiderint, ibique inmorari ac permanere permitterent.

sanguine manant, nec auferri possunt:

75 Id, quod Frater quidam heremitanus, vir Theutonicus, qui coquinæ operam navabat, animadvertens, ex animi devotione, atque ut Alemanniæ sibi patriæ esset honori, animo firmiter statuit brachia divi Nicolai auferre eaque in patriam celeri fuga auferre, et propterea quadam nocte clandestino per insidias ingressu sacrarium petiit, arcamque sanctam confregit, et sanctissima divi Nicolai brachia ex sacro ejus corpore præcidendo divulsit atque sejunxit. Propter quod usque adeo vehementer affluenti admirabiliter ubertate sacer sanguis celerrime ex incisis partibus emanere cœpit, ut longe uberiores sanguinis fontes, confestim decurrentibus rivulis, inde permanaverint, quam si vivo ipso S. Nicolao, vir ille Theutonicus sacra ejus ex viventi corpore brachia præcidisset. Neque insuper umquam valido quocumque conatu sacrarium illud cum sacris illis reliquiis egredi vir Alemannus potuit.

B

hic sanguis pluribus impertitus.

76 Mane autem facto, cæteri ejus conventus heremitani Fratres furem hunc cum sacro in manibus patenti penitus furto, in loco delicti, nempe in ipso deprendiderunt sacrario, intimaque animorum devotione atque lachrymarum fluminibus sanctissimum illum sanguinem in vasa plurima solerti studio singuli collegerunt. Qui sacer exinde sanguis mira indies atque inexplicabiliter cessa operari cœpit, atque operatur miracula; fuitque per varias portiones varie in varios illustres aut dominio aut nobilitate viros munifice divisus, liberalique munere plurimi, vel depressioris conditionis singulares homines, aliquali ejus sanguinis portione pie donati fuere. Et Venetiis intra nobile quoddam tabernaculum in ecclesia S. Stephani pars non exigua ejus sanguinis conquiescit, et pariter Venetiis per moniales S. Andreæ portio alia quædam possidetur, atque Cyprus insula intra civitatem suam, nomine Nicosiam, alieque sane plurima globi terrestris loca sanguinem hunc benedictum sortita fuerunt, atque apud gentes ipsas miraculis elucens servatur.

Aliorum de his prodigiis

77 *Ita Ambrosius Senensis, vel qui ejus Opusculum Latine reddidit Scipio Jardinus; consentitque Torellius quoad substantiam, licet*
C *in quibusdam adjunctis variet. In primis de exhumato post quadraginta aut plures annos sacro corpore nihil memorans, memorata prodigia anno post Sancti obitum quadragesimo primo, ideoque Christi anno* 1345, *affigit: Fratrem illum laicum, quem* Conversum *vocant, non coquinæ, sed sacristiæ ministeriis addictum fuisse scribit, ipsumque sanguinem non a reliquis Augustinianis, sed ab ipsomet Alemanno primum duabus patinis, ac his repletis, gossypio collectum esse; cumque brachio nihilominus sanguine manarent, hæc mappæ, quam ex altari sumpserat, ab eodem involuta fuisse, in Alemanniam asportanda. Addit, illum, dum fugeret, divinitus ita delusum fuisse, ut cum sub auroram oppido defatigatus Tolentini districtum longe excessisse sibi videretur, in ipso conventu suo Tolentini se deprehenderit, ideoque alterius consilii ignarum ad superioris sui pedes procidisse, veniamque precatum esse; tumque novo rursus miraculo, evoluta mappa, pro sanguine Manna apparuisse.*

AUCTORE C. S.

relatio, et monumentum

78 *Eadem fere habent Jacobus Albericius, Ludovicus Zacconius, aliique; quibus consonat hujus triplicis miraculi monumentum, quod quidam sacristiæ Tolentinatis templi inscriptum aiunt hisce verbis:* Sacrum furtum pius latro excogitat ut Alemanam patriam illustret*, brachia scindit sacro a corpore divi Nicolai, quadragesimo sui obitu anno cruor exivit: dumque ea mundo linteamine involvit, manna ubique spargitur; magno ac nocturno itinere defatigatus, dum procul a Tolentino se esse credit, arte divina deluditur, intra septa monasterii clara luce se cernit deprehensum, audax facinus accusans ac deplorans, veniam sibi poscit* benignam. Argenteis deauratis gemmatisque hic vasibus* pretiosum redditum furtum colitur, tribus miraculis cunctis sæculis admirandum.

* al. illustraret

* al. poposcit

* imo vasis

Tolentini.

79 *Quam vetustum sit hoc monumentum nemo eorum tradit. Albericius, qui seculo* XVII *scripsit, tantum ait:* Renovata est memoria hujus stupendi eventus in sacristia, ubi hæc verba leguntur *etc., quibus satis insinuat, eam inscriptionem non admodum antiquam esse, ideoque incertum est, quantam in singulis auctoritatem mereatur. At hyperbole haud dubie usus est San-Martinus, dum in Vita Sancti Gallica scripsit, totum oppidum Tolentinum odore prædicti mannæ, quod* E
e cœlo decidisse credidit, perfusum fuisse. Quid porro sacris brachiis, sanguinolenta mappa, mannaque factum sit, infra dicemus, postquam aliqua de reliquo Sancti corpore annotaverimus.

Corpus deinde absconditum

80 *Torellius ad annum* 1345, *num.* 16 *scribit, sacrum* Nicolai *corpus, utroque brachio a cubitis truncatum, ne imposterum hujusmodi furtis pateret, ex communi Ordinis consilio, in eodem quidem, in quo ante jacuerat sacello, sed ignoto penitus loco absconditum fuisse. Addit tamen, ex quadam traditione haberi, locum illum soli totius monasterii seniori cognitum esse, qui eum ante obitum suum alteri manifestat, ne omni memoriæ excidat: sed traditionem hanc pro certa asserere non audet, quamvis eam Tolentini sæpius audierit. Eamdem aut penitus ignoravit aut rejecit Zacconius, dum parte* I *Vitæ, cap.* C *scribit sepulti corporis locum post mortem eorum, qui illud absconderant, omnino latere, licet eum extra vetus Sancti sacellum minime quærendum moneat.*

dudum latet.

81 *Hisce consona sunt, quæ Papebrochius noster in Ms. libello de suo itinere Romano* S. Nicolai F
templum Tolentini describens, annotavit his verbis: Est autem templum illud tota urbe ornatissimum: nam et laquearia habet tota sculpta inaurataque, et sub coronide speciosa utrimque sacella quinque, plastico opere elegantia, ac tria ex his una cum parte coronidis inaurata; chorum vero per novem distinctum latera, velut in hemicyclo, eleganti pictura atque inauratione spectabilem. Ad hæc egregium frontispicium, novumque in sinistra ala sacellum sub octogona cupula, octo quadratis fenestris illuminata. Ex dextera vero ala templi transitus est ad quadratum amplumque sacellum, in quo divi Nicolai corpus tumulatum creditur, etsi de loco non satis constet; et præclarum ex marmore visitur in medio cœnotaphium, et ejusdem imago religiose colitur, et plurima ex fornice anathemata pendent. *Cœnotaphium, cujus hic meminit Papebrochius, haud dubie illud ipsum est, quod Zacconius parte* I *Vitæ, cap.* CXXVI *ait a nobilissima Romana familia Melina anno* 1474 *in* S. Nicolai

memoriam

AUCTORE C. S.

memoriam et honorem erectum fuisse; monet tamen ejusdem Sancti corpus in eo non requiescere.

Brachia pretiosis thecis inclusa

82 *Porro ut, unde degressi sumus, redeamus laudatus Torellius num.* 16 *de abscissis brachiis ita prosequitur sermone Italico:* Facta deinde sunt duo splendidissima brachia ex argento inaurato, quæ cum inclusis sacris brachiis servantur in quadam theca fereris laminis munica, grandique cincta catena, et tribus obserata clavibus, quarum ulla illustrissimo magistratui, altera Priori conventus, tertia nobilissimæ familiæ Mauritiæ tradita est, ob summa tum in ipsum Sanctum, tum in Ordinem merita. Dum vero prædicta brachia spectanda exhibentur, accedit cum sua clavi magistratus, solemniterque assistit. *Zacconius cap.* CI *unius tantum thecæ, utrique brachio communis, argenteis laminis interius obductæ, multisque pretiosis gemmis exornatæ meminit, quam in memorata majori arca similiter acclusam refert. Addit ibidem, sacra illa brachia primum panno involuta, deinde vero pretiosis manicis induta fuisse, quas illustrissima marchionissa Camilla Malvezzi propria manu elaboratas eum in finem dono miserat. Verum ex dicendis patebit, singula brachia in singulis thecis argenteis, servari, eorumque nudam carnem per adaptatam thecæ crystallum spectari, atque adeo manicas illas, si olim his induta fuerint, jam detractas esse.* B

Tolentini honorantur.

83 *Pro loco, in quo hæc pretiosa pignora servantur, sacristiam assignat; favetque in hac parte ei monumentum num.* 78 *relatum. At Papebrochius, num.* 81 *citatus, thesaurum illum sub cujusdam sacelli ara conditum ait.* Ex eadem, *inquit,* ala *(de qua num.* 81*)* ingressus est in aliud amplum sacellum juxta chorum, ubi ejusdem Divi brachium *(imo* brachia) sub ara in cysta ferro circumdata servatur; nec facile videri potest, eo quod clavis altera penes magistratum sit. Hic novem lampades jugiter ardent, et præcipua est Sancti veneratio. *Ut hæc conciliemus, dicendum est, aut posticum aræ latus foresque, quibus ea clauditur, exstare in sacristia, aut certe reliquias post editum Zacconii Opusculum ex sacristia ad memoratum altare delatas fuisse.*

uti et alia huc spectantia.

84 *Quod attinet ad sanguinem, quem ex præfectis brachiis effluxisse diximus, Zacconius parte* I *Vitæ, cap.* CII *et* CX *auctor est, eum in tabernaculo argenteo affabre facto, mappam vero eodem sanguine tinctam, et repertum in eo manna alteri inclusa thecæ ex argento pariter ac crystallo confectæ servari, eademque, qua sacra brachia, cysta custodiri; et utramque hanc thecam festiva* S. Nicolai *die in supplicatione quotannis deferri, ac in solemni Missa venerationi fidelium exponi solere.* C

§ VII. Miraculum sanguinis ex Sancti brachiis crebro erumpentis: eruptiones anno 1676 factæ.

Resecta brachia

Prodigiosa sane sunt, quæ præcedenti § de copioso e præcisis post quadraginta aut forte plures ab obitu annos Sancti brachiis profluvio enarravimus; at non minus mirabiles mihi apparent spontaneæ ex iisdem brachiis sanguinis eruptiones, adeo frequentes, ut eximius P. Gerardus Melyn Antverpiensis eremi Ausgustiniani Prior ac sacræ Theologiæ doctor in Oratione panegyrica, quam de S. Nicolao *habuit, editque anno* 1707, *duas de viginti numerarit. Non sunt quidem eæ sanguinis copia cum priore conferendæ; verum id habent singulare, quod etiam quarto post ejusdem mortem seculo sua sponte accidant, soleantque grave aliquod Ecclesiæ aut reipublicæ Christianæ malum, vel irati Numinis impendentem vindictam portendere.* D

sponte sua

86 *Sanctissimus Dominus noster Benedictus XIV lib.* IV, *parte* 1, *capite* XXXI, *numero* 8 *eruditi Operis sui, quod de servorum Dei beatificatione ac Beatorum canonizatione olim Cardinalis conscripsit, ac postmodum jam Pontifex recognovit, de hisce sacri sanguinis effusionibus habet sequentia:* Vulgatum est illud S. Nicolai de Tholentino: cum enim anno 1345 Religiosus quidam Ordinis Augustiniani, incensus desiderio ad suam patriam deferendi aliquas beati corporis reliquias, brachia abscidisset, a venis copiosus sanguis erupit; neque tunc solum, sed sæpe alias brachia ipsa resecta cruore manarunt; quod fuit semper manifestum ostentum E impendentis reipublicæ Christianæ mali, quemadmodum, enumeratis sanguinis eruptionibus, quæ in varia tempora inciderunt, nec non malis, quibus respublica Christiana pro ea temporum varietate afflicta fuit, editis voluminibus ostenderunt ex eadem Augustiniana familia Pater Nicolaus Hieronymus Ceppius, et Pater Ægidius Crapols, mihi, dum viveret, singulari amicitia conjunctus.

sanguine sæpe manant.

87 *Scriptores a Sanctissimo Domino laudatos ad manum non habeo; verum hanc penuriam nonnihil levat P. Nicolaus de Tombeur, qui in Appendice* 6 *ad Vitam* S. Nicolai *varias hujusmodi eruptiones enarrat, quas ego ex ipso referam; quia tamen eæ ibidem tantum leviter perstringuntur, nec ipse prodigii modus nec adjuncta explicantur, satius duxi, tres alias, licet reliquis tempore posteriores, quarum relationes ad Majores meos transmissæ sunt, studioso lectori exhibere, ut ex his de aliis judicet: quid tamen variis temporibus portenderint, non examinabo. Harum prior contigit anno* 1676, *et a R. P. Michaele Heckio, Ordinis S. Augustini, Assistente generali pro Provinciis utriusque Germaniæ, litteris mandata, ac in Belgium missa est, cujus triplex exemplar impressum habeo.* F

Anno 1676, die 17 Julii, sinistrum brachium

88 In nomine Christi amen. Magister Fr. Michael Heckius Gandavensis, S. T. doctor et professor SS. Litterarum in universitate Romana Pontificius, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Assistens generalis pro provinciis Germaniæ Superioris et Inferioris, regnorumque Poloniæ, Angliæ et Hiberniæ, etc. Omnibus has visuris, seu lecturis, salutem in Domino. Ut pateat per omnes provincias, de mandato Clementis X piæ memoriæ per Breve speciale mihi commissas, quam sit Deus mirabilis in Sancto suo Nicolao de Tolentino, et excelsus in operibus suis, per has nostras patentes publicam fidem facimus et testamur, quod die 17 Julii anni præsentis 1676, una hora ante noctem, cum solemniter ex arca ferrea, collatis clavibus illustrissimi senatus urbis Tolentini et Patrum nostri conventus ibidem, deferrentur brachia ejusdem S. Nicolai, ut per P. Josephum Mariani Lucensem,

A sem, Vicarium ejusdem conventus, monstrarentur Illustrissimis personis, comitissæ Bonifacii, Annæ Crescentii, matri ejusdem comitissæ, Joanni Baptistæ comiti Bonifacii, germano dictæ comitissæ, Romanis, archipresbytero cathedralis ecclesiæ Ferrariensis cum alio sibi assistente sacerdote, capitaneo Gambucci Pesaurensi, et aliis diversis devotionis causa confluentibus, consule ac deputatis ejusdem senatus præsentibus cum secretario, tibicinibus etc.; quando per dictum P. Vicarium cum solita virgula argentea denotabatur ultima effusio sanguinis facta 5 Augusti 1671 in brachio sinistro ejusdem Sancti; mox in conspectu omnium ex improviso cum magno impetu eruperunt iterum per carnem et venas aliquot guttæ sanguinis ex brachio, et apparuerunt in crystallo, ac fecerunt lineam quasi digiti, currentes ad instar fontis ad fundum crystalli; quæ videbantur erupturæ, nisi idem Vicarius statim reliquiarium invertisset.

coram pluribus sanguinem sudat:

89 Guttæ autem apparuerunt rubeæ, vivæ, inflatæ et quasi bullientes, et cum inversione SS. reliquiarum manserunt affixæ crystallo usque ad fundum. Cum vero ad tantum prodigium obstupescerent omnes, subito simul in genua B provoluti, cum calidis lacrymis invocabant misericordiam Domini super se, et in corde contrito tundentes pectora sua, cum gemitibus et singultibus alta voce inclamabant lingua patria: Misericordia san Nicolao. Sed cum unus adesset nobilium spectatorum eques Romanus, qui miras illas sanguinis ex aridis brachiis effluxiones habuerat hactenus ut ridiculas et adinventiones, ut dixerat, Fratrum in proprium commodum, modo convictus oculari experimento, publice in rubore et dolore confessus est incredulitatem suam, deditque gloriam Deo et Sancto ejus, protestans, quod esset indignus spectator tam sanguinolenti prodigii, et quod deinceps S. Nicolaum coleret et prædicaret coram toto mundo, tamquam magnum protectorem Ecclesiæ Dei.

examinatur a Vicario episcopi.

90 Sed ibi non stetit finis prodigii. Pervenit Maceratam, urbem quatuor horis distantem Tolentino, factum mirabile ad notitiam illustrissimi ac reverendissimi domini Francisci Cini, episcopi Tolentinatis, qui pro sua solita prudentia mandavit reverendo domino Alexandro Borrocci nobili Maceratensi, canonicus istius cathedralis et vicario generali per diœcesim, ut ad vesperam sequentis, quæ fuit Sabbatho 18 Julii, privatim C visitaret sanctas reliquias, et authentice recognosceret de miraculosa effusione facta tam recenter in brachio sinistro. Uti præscriptum, ita factum. Dictus vicarius generalis cum assistentia reverendi domini Josephi Quarini, canonici cathedralis, et reverendi patris Antonii Ponzini Augustiniani, Prioris nostri conventus, et cum solito interventu consulis et de corpore magistratus, ad horam primam post occasum solis curarunt datis clavibus deferri brachium sinistrum ad exhibendum et loco solito honorandum; et invenerunt, ita se habere novam effusionem factam hesterna die, uti supra narratum est, sine aliqua mutatione, nisi quod novus ille sanguis erat modo concretus et siccus, non vero fluidus et inflatus, sicuti erat vespera præcedenti.

et dexterum quoque sudasse deprehenditur:

91 Verum ex ordine dicti domini vicarii visitantes etiam brachium dextrum, invenerunt circa concretum sanguinem effusum alias sub perditione Golettæ in Africa, tres guttas sanguinis novas, grossas instar pisorum parvorum, et alteram recentem et fluidam, affixam crystallo, cum altera parvula stilla, quæ apparebat adhuc extra brachium stillare. Quod dum mirantur, stupor magis accrevit in omnibus, quod inspicientes ipsum cooperculum, detexerunt in illo sex guttas sanguinis inter crystallum et argentum penetrasse, et in ipsum incidisse; quarum una recens adhuc erat, quasi eo momento effluxisset. Ipsum vero brachium et caro Sancti visa sunt inflata, tumida et elevata, et ad novam effusionem præparata. Viso miraculo, et terminata visitatione, reposita sunt in loco suo brachia, intra arcam ferream sub altari ejusdem Sancti reconditam.

accurrit episcopus,

92 Vigesimo ejusdem mensis Julii præfatus D. episcopus Tolentinum venit, et una hora ante noctem intravit capellam nostram S. Nicolai cum domino suo vicario generali et aliis primariis personis urbis, tam ecclesiasticis quam sæcularibus; et assumpto secum specialiter Gregorio Benaducci notario episcopali, fecit visitationem, et formavit processum super ipso miraculoso portento. In hac visitatione inventus est sanguis aridus et siccus cum linea sanguinea impressa crystallo et aliis, ut dictum est supra; nisi quod brachium sinistrum esset solito magis tumidum et rubicundum, et vena dicta cephalica E quasi e brachio expansa, insigniter elevata et sanguinis plena; qualis non apparebat Sabbatho ad vesperam in visitatione facta per reverendissimum Vicarium.

et utrumque miraculum approbat:

93 Postea jussit dominus episcopus sibi adferri brachium dextrum, et omnia in illo et ex illo inventa sunt, sicuti Sabbatho apparuerunt: alia non fuit differentia, nisi quod gutta recens, quæ videbatur intra crystallum, et quæ quasi ex vena stillabat, jam ceciderat in fundum, in signum manifestum, quod tum recenter ex brachio fluxerat. Et antequam dictus prælatus reverteretur Maceratam, 21 ejusdem Julii voluit primo iterum recognoscere et adorare SS. Reliquias, atque cum concursu quasi totius civitatis SS. brachia publice exposita fuerunt, et nihil novi apparuit; sed omnia inventa sunt, ut superius enarrata. Unde in conspectu omnium cum juramento Patrum nostrorum, testimonio illustrissimi magistratus et civium, et cum fide publica multorum exterorum, qui præsentes fuerant præfatis sanguinis effluxionibus, dictus Benaducci notarius ex ordine præfati episcopi rogavit, approbavit, et authentizavit tam admirabile prodigium, quod in sanctis brachiis Nicolai de Tolentino F recenter Dominus operari dignatus est ante conspectum solis hujus.

testatur etiam magistratus Tolentinas.

94 In quorum omnium fidem et certitudinem majorem consul et senatus dictæ civitatis etiam hanc actam publicam dederunt, de verbo ad verbum hic insertam.

Confalonerius et Priores civitatis Tolentini, Supradicta miracula in sanctis brachiis D. Nicolai, nostræ civitatis Tolentini præcipui advocati, ut supra descripta, vera fuisse et esse, et ex oculari inspectione in ambobus sanctis brachiis sub dictis diebus 17 et 18 cadentis mensis Julii sanguinis effusiones omnibus intuentibus, evidenter apparere testamur. In quorum fidem etc. Datum Tolentini ex nostro priorali palatio hac die 31 Julii 1676, et signatum.

Theodorus Morionus pro-secret.

Hisce mors Clementis X

95 Quid autem portendant istæ admirabiles in brachiis S. Nicolai sanguinis effluxiones, licet nostrum non sit ingredi arcana consilii divini, tamen effectus probavit virtutem, quando post emissas

AUCTORE C. S.

emissas et usque ad coperturam penetratas sex sanguinis guttas, quatuor diebus post vidimus occasum sex stellarum in morte inopinata Clementis X, Pontificis vere clementis, pro quo videtur noster Sanctus flevisse sanguineas lacrymas; ut quemadmodum Pontificatum in summa humilitate coactus potius quam voluntarie suscepit, ita post sex annos regiminis clauderet illum beato fine, unice intentus suæ saluti æternæ cum subditorum sublevamine.

prædicta putatur.

96 Atque hæc, uti supra, quantum ad veritatem facti conveniunt cum libello desuper idiomate Italico impresso Camerini cum licentia superiorum, et approbatione R. P. Antonii Mariæ Ponzini, Prioris conventus nostri de Tolentino, ut patet ex litteris ejusdem datis 4 Augusti et munitis sigillo officii sui Prioralis. In quorum omnium fidem præsentes etiam dedimus, ad majorem Dei gloriam fideli populo in S. Nicolao prædicandam, et per provincias nobis commissas ubique publicandam, et propria manu subscripsimus, atque sigillo officii nostri communivimus. Romæ ad S. Augustinum, die S. Nicolai festo 1676; et erat signatum Fr. Michael Heckius Assistens generalis U. Germaniæ Ordinis sancti B Augustini, M. propria, qui supra.

Locus † Sigilli.

Idem miraculum die 19 Augusti iteratur:

97 Postea in publicam notitiam devenit, quod 19 Augusti proxime elapsi eadem brachia iterato emiserunt copiosum sanguinem in præsentia eminentissimi ac reverendissimi domini Cardinalis Gabrieli, qui Ravenna ex legatione sua Tolentinum transiens, voluit sacras reliquias venerari, antequam Romæ ascenderet in conclave Vaticanum pro electione summi Pontificis: quam ut Deus prosperet per sanguinem Justi sui, melius clamantem, quam Abel, et det Ecclesiæ viduatæ virum secundum cor suum, hoc votum sacris aris appendimus:

O Sponse casti sanguinis,
Sis nuntii præco boni:
Procul fugato schismate,
Ovile Christi gaudeat
Pastore juxta cor Dei.

pauca circa hæc annotantur.

98 *Hæc relatio clara est, neque indiget illustratione; unum tamen et alterum observo. In primis quæ num. 88 de consulis, deputatorum e senatu ac tibicinum præsentia habet, conformia sunt dictis Zacconii, quibus parte I Vitæ, cap.* CIV *explicat, quæ servari soleant, dum principibus* C *personis sacræ illæ reliquiæ venerandæ exhibentur. Ait enim tum duos ex Augustinianis a Priore conventus ad magistratum urbis deputari, ut cum sua clavi dignetur assistere: ex magistratu vero aliquos deputari, qui præeuntibus tubicinibus, ac sonantibus campanis, quibus populus ad spectandum invitetur, ad* S. Nicolai *templum progrediuntur, nec nisi sepositis rursum brachiis, suaque clavi obseratis, inde recedunt. Quod vero in eadem relatione dicitur ea sanguinis eruptio Clementis X mortem portendisse, non improbabile est; utrum tamen sex illæ guttæ in cooperculo deprehensæ sex Clementis Pontificatus annos denotarint, lectoris judicio relinquo; plures enim quam sex eruperant, ut ex dictis constat.*

Alia relatio

99 *Porro ad majorem hujus prodigii fidem faciendam, subjungo epistolam P. Antonii Berti, ex eadem Augustiniana familia, quam* 20 *Julii ejusdem anni* 1676 *hac super re, variatis tamen nonnihil uno alterove adjunctis, Tolentino dedit ad P. Antonium Foroliviensem, lectorem in conventu Bononiensi, prout ea exstat apud Torellium, sed Italice conscripta.* Die Veneris D præterito per tempus mihi non licuit certiorem te facere novi prodigii, quod gloriosissimus noster S. Nicolaus denuo exhibuit, nova e sanctis brachiis sanguinis effusione. Scias itaque, dicta die, quæ fuit 17 currentis mensis, dum circa horam 18 dicta brachia quibusdam dominabus domini Cardinalis Crescentii, novi Episcopi Recanatensis et Lauretani consanguineis monstrarentur, visam esse ea sinistro brachio stillare guttam vividi sanguinis, quæ per latus interius quadratæ crystalli, quæ in dicta brachii inferiori parte postrema est, dimanans, ac deinde versus dexterum dictæ crystalli latus fluens, reperto inter argenti crystallique commissuram meatu, foras erumpebat, et per argentum lapsa, ad finem brachii defluebat, cruentata non solum dicta crystallo, verum etiam argento in exteriori dictæ crystalli parte usque ad finem brachii, spatior quatuor vel quinque digitorum circiter in longitudinem.

priorum sanguinis

100 Sequenti vespera, quæ fuit dies 18 currentis, circa medium secundæ nocturnæ, in præsentia magistratus ac domini vicarii episcopalis arcam privatim aperuimus, extractoque memorato brachio, observavimus elapsum supra E dictum sanguinem jam veluti congelatum fuisse, nulla alias mutatione apparente, nisi quod turgidum tumidumque videremus in eum modum, ut in crystallo majori ac rotunda, quæ affixa est ad medium alterius partis brachii, in qua cernitur sanguis ultimo effusus anno 1671, is sanguis vividus appareret, ita ut recenter e brachio scaturiisse videretur.

eruptionum

101 Reposito deinde dicto brachio, eductum est dexterum, ut dispiceremus, an in eo quidquam novi appareret. Perlustrantes autem accurate, deprehendimus crystallo, quæ inferiori brachii parti retro annexa est, recentem apparere sanguinem, ac præcipue unam guttam largitudine sua unam circiter lentem æquantem, vividamque acsi primum emanasset, interiori dictæ crystalli parti adhærere; observavimusque in cooperculo, quo sanctum brachium tegitur, ipso in loco, cui dicta crystallus præfixa erat, sex sanguinis guttulas, quarum major instar albi pisi circiter grossa, tam vivida, acsi recens effluxisset, conspiciebatur, ac ipsum præterea brachium ultra modum inflatum, caroque tumida apparebat.

Tolentino missa,

102 Hac vespera post datum signum ad Ave Maria, rursum visitatæ sunt reliquiæ coram F illustrissimo domino episcopo, qui hunc in finem Macerata advenerat: at, laus Deo, nihil novi animadversum est, præterquam quod sacra brachia tumida ac inflata permansissent. Qui in processibus, factis in similibus occasionibus versati sunt, negant exstare memoriam, utriusque brachii, nisi dum primum abscissa fuere, eodem tempore sanguine manantis, quemadmodum nunc contigit: cum id alias modo in uno, modo in altero accidisset. Forsitan hac vice propter multitudinem peccatorum nostrorum flagella in utraque manu apparent. Deus nos sua gratia ac S. Nicolaus suo patrocinio adjuvet. Ex corde paternitatem vestram revereor. Tolentini 20 Julii 1676.

devotissimus famulus
F. Antonius Berti Imolensis.

103 *Hæc relatio nonnihil differt a priori, ideoque eam etiam dandam censui: altera tamen magis authentica apparet. Forsitan hæc qualiscumque*

A que discrepantia in P. Antonii Berti epistolam ex aliqua præcipitantia irrepsit: scripta enim est die 20 Julii, id est eadem nocte, qua ultima, quam affert, visitatio facta est. Divinam vindictam eo prodigio portendi, non immerito verebatur, quia Clementis X mors, quæ in diem 22 ejusdem mensis incidit, nondum contigerat. Ceterum Torellius notat, hunc Pontificem in Ordinem Eremitarum S. Augustini beneficum se semper exhibuisse, Sanctique Officium, quod Clemens VIII ad semiduplicem ritum reduxerat, ad duplicem revocasse, ac denique eidem Ordini concessisse, ut semel singulis mensibus, die non impedita Officio novem lectionum, Officium commemorationis recitare valerent: quibus beneficiis Sanctus dici possit respondisse insolita pro instante ipsi morte ex utroque brachio sanguinis effusione: verum hæc divinæ Providentiæ relinquimus.

et alia nonnihil discrepant.

B

§ VIII. Variæ et insignes sanguinis effusiones factæ annis 1679 et 1698.

Nova sanguinis eruptio

Anno *Christi* 1679, *mense Augusto rursum ex utroque brachio prodigiosus sanguis manare visus est; ut fidem facit epistola, ejusdem, ni fallor, R. P. Antonii Berti, Prioris Tolentinatis, cujus copiam eximius P. Christianus Lupus, S. Th. doctor Ordinis Eremitarum S. Augustini, ac in Belgio Prior provincialis, ex Italia allatam publici juris fecit, atque hic subnecto. In fronte sequenti titulo insignita est:* Copia epistolæ scriptæ a R. P. Priore conventus Tolentini Ord. Erem. S. Augustini, Romam ad admodum R. P. procuratorem generalem conventus S. Mariæ del Populo ejusdem Ordinis, super nova emissione sanguinis ex utroque brachio S. Nicolai Tolentinatis, Latine versa, inhærendo verbis et idiotismis Italicis, quoad fieri potuit.

ex utroque

105 *Epistola vero sic habet:* Admodum reverende Pater, deessem meo muneri, si non red- C derem P. V. adm. Rev. certiorem de nova emissione sanguinis, hisce diebus detecta in sanctissimis brachiis nostri gloriosissimi sancti Nicolai. Sciat itaque, quomodo die Martis proximo, currentis mensis primo, ego inter monstrandum has SS. reliquias quibusdam dominis Firmensibus et Lauretanis, qui ex devotione erga Sanctum, huc venerant, detexerim in ambobus brachiis novas emissiones sanguinis. Primo aspectu hæsi attonitus, atque ad evitandum strepitum et quærens expedire me bono modo, retuli brachia, quam potui citissime ad suam arcam. Re postea cum Religiosis collata, conclusum fuit eam referre ad dominos magistratus, ut cum illis conjuncti ipsa brachia visitaremus, et observaremus magis distincte novum prodigium; quod executioni mandatum fuit.

Sancti brachio

106 Et vespertino tempore diei secundæ mensis currentis cum venissent iidem domini secreto sub horam noctis primam in conventum, aperta est arca; et extracto a me reverenter brachio dextero, invenimus sanguinem novum et recentem in crystallo rotunda, posita ad exteriorem partem brachii versus cubitum, unde itidem anno 1676 sanguinem emisit; et vidimus, quod per rimulam, quæ est in commissura argenti et crystalli, erumpens sanguis decidisset in velum sericum, quo intra arcam coopertum et involutum est sanctum brachium, atque ibidem reliquisset maculam sanguineam, quæ apparebat etiamnum recens et rubicunda, magnitudine unius grandis ciceris. Præterea observata fuit caro sancti brachii tumida et inflata ad eum modum, ut videretur argenteam arcam perrumpere, et usque adeo madefacta sudore, aesi in aqua fuisset posita.

AUCTORE C. S.

107 Reposito brachio dextero: extraxi sinistrum, et invenimus, quod in crystallo grandi et rotunda, posita ad medium brachii (ubi itidem anno 1621 sanguinem copiose stillavit) apparerent stillæ recentis sanguinis; quia vena brachii, quam dicunt cephalicam, respondens dictæ crystallo, tota inflata et tumida sanguine usque adeo excreverat, ut crystallum ipsam attingeret, a qua ordinarie distat medio digito et amplius, totamque crystallum ex parte inferiori insperserat sanguine; quem videre erat moveri et fluere modo huc, modo illuc, prout movebatur Sancti brachium. Fuit etiam observata caro hujus brachii inflata et humida sudore ad eum modum, quem dixi de dextero. Heri vesperi deinde, cum esset a me monitus, hic reverendissimus dominus vicarius episcopalis venit, ut acciperet, uti fecit cum notario et testibus, debitam informationem: atque inventa fuerunt omnia, quæ narravi, et insuper in cooperculo, quo involutum est brachium dexterum, visa fuit altera gutta sanguinis recentis, illi similis, de qua supra. Hoc totum est, quod observatum fuit. Si alia accedat novitas, non prætermittam, quin faciam participem, ut eam possit illis communicare, quorum interest, ac præcipue eminentissimo protectori Altieri.

observata anno 1679, et approbata:

E

108 Similes sanguinis effusiones solent esse prognostica futurarum calamitatum Ecclesiæ et Christianitati. Placeat divinæ Majestati suæ placare per merita tanti Protectoris Ecclesiæ justam indignationem suam. Hoc ipsum precor Deum ego ipse, etsi peccator indignus, et P. V. admodum Reverendæ me inclino humillime. Tolenti * 4 Augusti 1679

ejusque relatio in Belgium missa.

* Tolentini

P. V. adm. reverendæ
observantissimus etc.
Fr. Antonius Berti Prior.

F

Hisce denique subjunguntur sequentia: Hanc Copiam per postremum Italiæ cursorem huc transferri jussit adm. Rev. et exim. P. M. Christianus Lupus, S. Th. doctor, et Ord. Erem. S. Augustini in Belgio Prior provincialis, ut omnibus Christi fidelibus publica fieret, et per eam ad unanimem devotionem erga præfatum gloriosum Sanctum excitarentur, ejusque intercessione S. Rom. Ecclesia, et Belgium nostrum imminentibus malis posset liberari, nosque omnes Deo justo vindici conciliari.

109 *Sequens rélatio alterius sudoris sanguinei, qui in annum 1698 incidit, Italice conscripta est a P. Antonio Manfredi Societatis Jesu presbytero, Laureti tum degente, ad P. Janningum nostrum, qui id temporis Romæ versabatur, a quo ad Museum nostrum delata est. Manfredi verba Latine accipe:* Renovatio, *inquit,* grandis miraculi sudoris sanguinei e brachiis S. Nicolai Tolentinatis, quod ad hoc usque tempus in Ecclesia

Variæ ac insignes

AUCTORE C. S.

sia perpetuum est, subito excitavit piam curiositatem omnium fidelium, assequendi eventum, et aliquam ejusdem notitiam acquirendi: tu vero, qui erga tam magnum Sanctum pie afficeris, singularem exigis relationem. Ecce eam tibi mitto secundum notitias, quæ ex bono fonte et a personis, quæ prodigio adfuere, ad nos pervenerunt.

ex utroque brachio

110 Die 22 Septembris hujus anni 1698 cum sacra brachia quibusdam viris nobilibus exteris spectanda exhiberentur, observata in iis est aliqua mutatio et quædam nova sanguinis effusio; ex qua prædictis circumstantibus reverenti timore perculsis, visum fuit brachia suo loco reponere, et quos par erat, hujus eventus commonere. Sequenti die, quæ erat 23, dominus vicarius cum domino Laureto Baptista medico, domino Petro Accorsi chirurgo, aliisque ministris eo se contulit, ut rem examinaret; observatusque est ab omnibus novus sanguis cum manifesto carnis tumore, cum sacra brachia alias arida ac sicca sint. Subsecutis diebus, 24, 25, 28 et 30 Septembris renovata sunt examina a domino episcopo Varani, qui propterea Maceratam abvenerat, cum domino medico Scaramuccia et domino chirurgo Veronici. B

sanguinis

111 Die 24 tumor sinistri brachii magis manifestus apparuit cum effusione sanguinis e vena basilica: et per rimam ostioli, quod est in exteriori latere argenti, et Seraphino leviter celato clauditur, deprehensa est caro brachii dexteri rubicunda et humida, cum vivido recentique colore sanguinis, qui in quibusdam locis concretus et coagulatus erat. Præterea in crystallis, quorum tria ab interiori, totidemque ab exteriori utriusque brachii parte argento inserta sunt, per quæ sacra brachia spectantur, notatæ sunt plures veteris sanguinis stillæ, olim emissæ et vetustate sua obscuriores; in crystallo autem, quod in medio sinistri brachii ab exteriori parte affixum est, observata fuit nova linea transversa sanguinis, qui e brachio erumpens, crystallo adhæserat, in eoque recentem sanguineam maculam reliquerat.

effusiones,

112 In utroque etiam crystallo inferiori interioris partis multæ videbantur maculæ lucidæ ac fluidæ vividi et recentis pariter cruoris. In suprema vero crystallo extimæ partis brachii dexteri duæ novæ guttæ fluidi sanguinis cernebantur, quarum una a brachio dilapsa, vicinæ C maculæ antiquiori adhæsit. Duæ pariter in inferiori crystallo ejusdem extimæ partis, unaque altera perquam recens, in infimo crystallo non procul a cubito spectabantur. Quin et vela serica cyanei coloris, quibus sacra brachia obvolvuntur, novo conspersa sanguine visebantur, septem guttis seu maculis in dexteri velo, tribus in sinistri notatis præter alias vetustiores ante adventum domini episcopi observatas.

coram viris dignitate præstantibus

113 Subsecutis diebus usque ad tertiam Octobris prædictæ inquisitiones clarius confirmatæ sunt, prodigiumque novarum eruptionum semper magis magisque inclaruit, ita ut hujus rei fama per totam hanc viciniam constantissime propalata, multos e vicinis prælatis Tolentinum attraxerit, ut sacra brachia et hunc prodigiosum sudorem venerarentur; quemadmodum inter alios fecerunt dominus Anguyciola gubernator Marchiæ et dominus Firrac gubernator Laureti. Idem fecerunt multi exteri, qui cum sacram ædem Lauretanam inviserent, novo pietatis stimulo excitati, renovatum istud prodigium etiam spectare voluerunt; inter quorum primos D numerantur dominus marchio Vitelli, cubicularius serenissimi magni ducis, et dominus marchio Franciscus Maria Centurione senator Genuensis, aliique singularis ordinis meritique viri.

factæ anno 1698.

114 Die tertia Octobris dominus episcopus desiderans miraculum accuratius investigare, ostiolum argenteum, Seraphini imagini cælatum, aperire constituit, ut, cum hactenus sacra brachia dumtaxat deforis et per crystalla fuissent lustrata, develata veriias in semetipsa immediate conspiceretur. Inspecto itaque more solito primum brachio sinistro, in media crystallo partis exterioris novus repertus est sanguis coagulatus, venaque magis tumida; velum quoque album, quod cyanei loco appositum fuerat, variis sanguinei seri maculis denuo respersum erat. Deinde cum ad dexterum brachium ventum esset, Pater Prior conventus jussu domini episcopi prædictum ostiolum aperuit, apparuitque omnium oculis pars sacri brachii vivida carne instructa, coopertaque sanguine concreto et ad plures uncias effuso, qui supra versus pulsum arteriæ humidior lucidiorque conspiciebatur, extendebaturque inferius usque sub argento, quod ipsius terminum occultabat. Nemo erat, qui ad hoc E spectaculum lacrymas retineret; prælati, sacerdotes, medici, populus præ devotione et stupore piis planctibus indulgentes, laudabant admirabanturque mirabilia et magnalia Dei in Sancto suo. In hunc modum cum summa voluptate terminata est inquisitio, et brachia suo loco reposita fuere.

§ IX. Ejusdem prodigii renovatio anno 1699: octiduana solemnitas propterea indicta ab Innocentio XII PP. magno cum populi concursu celebrata.

Anno 1699

F **I**dem *prodigium denuo renovatum est anno proxime subsecuto, videlicet* 1699, *de quo idem P. Antonius Maria Manfredi Conrardo Janningo nostro, tum item Romæ degenti. Italico idiomate perscripsit in hæc verba:* Anno nuper elapso die 18 Octobris certiorem te feci de sanguineo prodigio brachiorum S. Nicolai Tolentinatis, quod a die 22 Septembris usque ad illud usque tempus, ut dixeram, continuatum est; deinde nihil de hoc argumento perscripsi, quia miraculum cessaverat et sanguinis fluxus stiterat. Jam vero ecce prodigium anno 1699 a die 29 Maii denuo repente innovatum; et hæ lacrymæ seu voces sanguinis, cum ingenti stupore, pioque sensu omnium vicinorum populorum, qui concurrerant, auctæ et ultra mensem continuatæ sunt. Quin et ego ipse eo accurri, ut viderem visionem hanc magnam; et ne tu erga Sanctum devotissimus, hujus consolationis expers sis, accipe eventus, quos e fide dignis notitiis collegi.

utrumque

116 Die 29 mensis Maii hujus anni 1699, die Veneris, sub horam 11, cum quibusdam viris nobilibus sacra brachia ostenderentur, repente

AUCTORE C. S.

A repente visum est horum dexterum, satis tumidum, multum effudisse sanguinis, qui etiam ex argenteo ornamento, cui brachium inclusum est, elapsus, tribus aut quatuor locis tinxerat velum sericum album, quo obvolutum erat; sinistri vero brachii caro cœpit perfici et intumescere. Re superioribus, ut oportebat, significata, dominus vicarius generalis et domini magistratus cum medico, chirurgo et notario, aliisque deputatis, die 30 eo se ad inspiciendum prodigium contulerunt; inventaque est in brachio major sanguinis effusio, maculæque veli usque ad octo multiplicatæ, ac præterea per pannum sericum penetrasse repertæ sunt.

brachium

117 Die 31, quæ Dominica erat, inspectione iterata, observatum est, maculas in dexteri brachii velo usque ad numerum duodenarium excrevisse, sinistrum vero brachium pariter sudasse sanguinem, ac tribus maculis velum tinxisse. Sequentibus diebus continuata est inspectio; at prima et secunda Junii nihil singulare notatum. De die tertia accipe, quæ Religiosus Franciscanus de Observantia ad me perscripsit. Die tertia, favente domino vicario, ego quoque adfui, inventumque est brachium dexterum copioso sanguine oblitum, et Pater Prior crystallum, qua parte sanguis manarat, velo serico albo B detersit, quod inde maculatum est; idque propriis meis oculis conspexi. Die quarta nihil novi contigit, quinta vero nulla facta inspectio.

multis diebus

118 At vero die sexta rursum convenerunt, apparuitque in sinistro brachio vividus sanguis, qui in omnium circumstantium conspectu intra thecam fluebat; caro autem conspicua vigore, vegeta et humida videbatur. Eadem in dextero brachio cernere erat; nec tamen sanguis eruperat foras, ut alias contigerat. Pater Prior detersit crystallum versus cubitum, velumque solito maculatum est. Die septima dominus comes Paulucci gubernator copiarum per Marchiam Anconitanam et frater eminentissimi Cardinalis, stupendum hoc prodigium spectare expetiit; dumque sacra brachia ipsi exhiberentur, velum sinistri nova sanguinis macula aspersum apparuit, et in utraque theca visus est sanguis intra crystalla sursum ac deorsum, prout brachia movebantur, fluere cum magna prædicti domini, reliquorumque circumstantium admiratione, stupore et pietate.

sanguine

119 A memorata die usque ad 14, nihil singulare novi accidisse: at 14, quæ Dominica erat C et festum sanctissimæ Trinitatis, deprehensum est brachium magnam sanguinis copiam extra crystalla profudisse, qui non modo velum sericum album infecerat, verum etiam auri texturam penetraverat, imo, dum brachia reponerentur, repertum est et aliud velum, quod in eadem arca servabatur, sanguine infectum. Quid vero die 15 contigerit, subjicio ipsis verbis cujusdam domini Trajanensis*, amici mei, qui hæc scripsit: « Adstiti inspectioni sacrorum brachiorum, et « oculatus testis sui sanguinis, qui videbatur « fluidus, adeoque recens, ut velum, quo Pater « Prior eum per rimam argenteæ thecæ, qua « sacrum brachium continetur, abstergebat, « notaretur macula sanguinis tam recentis, ut, « dum hoc complicaretur, duas alteras lituras « imprimeret, ac præterea una guttula a cry- « stallo, cui adhæserat, dilaberetur et versus « carnem difflueret...

* di Montecchio

manat:

120 *Post hæc Manfredius nonnulla observat circa magnitudinem causasque tanti prodigii, quæ prætermittenda censui, et divinæ Providentiæ relinquenda: reliquum vero epistolæ sic habet*: Die Veneris, 29 mensis, placuit domino episcopo Varani Macerata Tolentinum accurrere, eoque sub horam 23 cum magno Maceratensium comitatu adveniens, mox collectis dominis magistratus, medico, chirurgo, notario et deputatis, ac præterea aliquot nobilibus Germanis et quodam Religioso præsentibus, sacra brachia recognoscere aggressus est. Observatum est, in sinistro brachio sanguinem fluere adeo recentem ac rubicundum, quasi e vena saliret; verumtamen foras extra crystalla non erupit. Deinde dexterum brachium extractum, jussusque ab episcopo est P. Prior conventus ostiolum argenteum aperire, quemadmodum anno tum nuper elapso factum fuerat: quo aperto, nudum clareque apparuit carne vegeta vestitum, vividoque ac rubicundo instructum sanguine, qui foris elapsus variis in locis velum notaverat magnitudine medii nummi, quem Piastram appellant.

indictæ propterea ab Innocentio XII

121 Effusio tam copiosa, tanto tempore continuata, tamque frequens, ut Tolentinates negent, quemquam eorum recordari, similem a se visam auditamve fuisse, movit Sanctissimum Dominum nostrum Innocentium XII, ut tum E Tolentinates, tum exteros, ad quædam singularis pietatis officia paterno zelo exstimularet, ideoque octiduanam devotionem instituit, quæ a 28 Junii, die Dominica, inchoaretur, et supplicationibus, orationibus, et exhortationibus transigeretur, concedens plenarias indulgentias omnibus, qui de peccatis suis confessi, et sacrosancta Eucharistia refecti, sacras Nicolai reliquias inviserent. Eodem die, quo huic Octavæ initium datum est, dominus episcopus Varani, et eminentissimus Cardinalis, gubernator Marchiæ, eo accurrerunt; totumque matutinum tempus confessionibus excipiendis, divinoque Epulo exhibendo impensum est.

octiduanæ preces

122 Sacra brachia ex arca extracta cum supplici agmine ad aram principem delata sunt ante solemnem Missam, post cujus Evangelium exhortatio ad populum est habita: deinde ad arcam relata sunt. Post cantatas Vesperas denuo cum simili agmine, magistratu virisque nobilibus comitantibus, delata, publicæ venerationi exposita fuere: verum ob periculum, ne sanguis, quo manabat, foris decideret, non portabantur nec exponebantur, ut alias fieri solebat, erecta, sed reclinata in pulvinaribus holosericis F ferebantur a sacerdotibus, sacro habitu indutis, atque ita altari imponebantur. Die Martis mane dominus Gherardi episcopus Lauretanus ac Recanatensis cum domino abbate fratre suo eo pariter advenit, et post celebratum in Sancti sacellulo Sacrum, privatim adstitit expositioni brachiorum, quæ vigorem resumere carneque vestiri visa sunt. Aliquis etiam concreti sanguinis grumus, moto brachio, movebatur.

cum ingenti populi concursu celebrantur.

123 Horum prælatorum exemplo allecta ingens nobilium ac populi ex omnibus fere oppidis, terrisque Marchiæ Anconitanæ subsecutis diebus confluxit, ut tanti boni tamque prodigiosæ visionis participes fierent. Dominica secunda, quæ ultima Octavæ dies erat, et 5 Julii, impossibile fuit ob nimium concursum turbamque populi, ad concionem dicere, sacraque brachia solito exponere. Ab hac die deinceps sæpius inspecta, numquam sine vivido vegetoque sanguine, qui intra thecas manabat, reperta sunt; velumque holosericum album, quo crystalla

AUCTORE C. S.

talla detergebantur, novo semper cruore tinctum apparuit. Hæc scribo die 14 Julii, nec adhuc cessavit effusio, duratque etiamnum miraculum. *Hucusque Manfredius, qui deinde varias refert populi opiniones de hujus tam diuturni prodigii causa, sive de malo, quod per illud portendebatur.*

§ X Reliquæ effusiones eodem anno 1699 factæ, item multæ aliæ, quæ variis annis contigere.

Effusiones sanguinis

Prodigiosa sanguinis effusio, quem § præcedenti ex Manfredii litteris recitavimus nondum cessaverat, dum is eas die 14 *Julii ad* B *Janningum conscriberet, ut ibidem vidimus : eapropter alias eo ipso anno* 1699 *ad eumdem dedit, quas Latino pariter versas hic subjungo.* Cum tamen jucunda tibi, *inquit,* acciderit relatio miraculosæ effusionis sanguinis magni sancti nostri Nicolai Tolentinatis, quam die 24 Julii ad te transmisi ; cumque hic Sanctus ab illo ad hoc usque tempus sanguinis aspersionem, melius loquentem quam Abel, continuet, æquum est, ut te participem reddam eventuum, quos ex hac vicinia amici mei mecum communicarunt.

a die 19 Julii

125 Die Dominica, 19 Julii, iterata inspectione, repertum est dexterum brachium novum denuo sanguinem extra thecam fudisse, eumque satis vividum ac rubicundum, relictis duabus maculis, magnitudine unius parvi nummi : in utriusque etiam brachii thecis cruor vividus et recens inventus est. Die 29 ejusdem mensis duo Prælati, quorum alter gubernator Septempedæ, alter Nursiæ, Tolentinum advenere, ut pio Sanctum venerandi ac divina prodigia propriis oculis spectandi desiderio indulgerent. Conspecta sunt brachia sanguinea, quæ concretum cruorem, carnemque splendidam et vegetam conservaverant ; e dextero autem brachio effusus C sanguis thecam perruperat, velumque tinxerat una macula, quæ largitudine sua nummum Julium æquabat : ad quod spectaculum prædicti prælati ac reliqui circumstantes stupore et sacro horrore pleni hæserunt. Die secunda Augusti deprehensum est, e brachio sinistro, quod jam ab aliquo tempore nihil moverat, tantum sanguinis effluxisse, ut totum crystallum eo aspersum coopertumque cerneretur.

anni 1699

126 Jam tres menses sunt a 29 Maii usque ad 29 Augusti, quibus magnus Sanctus hisce sanguineis vocibus prædicat, et defunctus adhuc loquitur, quemadmodum de Abele ait S. Paulus : verum inter hos arcanos clamores nullus major fuit illo, qui die Veneris, 14 Augusti coram domino episcopo Varani contigit. Cum hic Prælatus deberet die Sabbatho, qui Assumptæ in cœlos Virgini sacer erat, sacris officiis in illa cathedrali ecclesia solemniter fungi, Macerata dicto die adveniens, una cum magistratu ac deputatis illa ipsa vespera ad invisenda sacra brachia se contulit. Inspectio cum debitis ceremoniis authentice facta est : verum o Dei D magnalia! Dum episcopus dexterum brachium detegit, ut, si quid novi accidisset, per crystalla dispiceret, repente ex quodam foramine versus cubitum, non secus atque ex quadam ampulla, tanta sanguinis fluidi, rubrique subnigri coloris, copia erupit, ut omnes adstantes cum stupore sacraque veneratione ad pias lacrymas excitaret, totamque provinciam, divulgata prodigii fama, mirabili devotione repleret.

usque ad

127 Qui hæc ad me perscripsit, dixerat, sanguinem, qui effluxerat, sua copia unciam æquasse : at deinde ex domino Firao gubernatore Laureti intellexi, dominum episcopum Varani proprio ore ipsi testatum fuisse, prædicti sanguinis copiam sesquiunciam attigisse, tantoque cum impetu erupisse, ut dominus episcopus vereretur, ne etiam ad vultum suum vestesque pertingeret : certe totum velum maculavit, relicta in eo linea uno palmo Romano lata. Die 15 iterata inspectione. inventum est, sinistrum brachium copiosum sanguinem effudisse, velumque una macula, tribus digitis lata et octo circiter longa, tinctum esse : porro sanguis non apparebat rubicundus, ut alias, sed pallidus et melancholicus : ex quo præter alia prodigia, E quæ in hac effusione renovata sunt, aliud eluxit miraculum per immutationem ac variationem in colore sanguinis, qui modo purpureus ac rubicundus, modo pallidus, squalidusque et languidus apparuit.

diem 10 Septembris

128 Die 16 dum sacra brachia ostenderentur domino Caraccioli, gubernatori Marchiæ, et cuidam Rectori Jesuitarum Maceratensium, qui ipsius obsequiis addictus erat, nulla veli pars sine maculis reperta est, ita ut in hujus locum aliud substituere oportuerit. Die 19 et 22 in utroque brachio quædam nova effusio deprehensa est ; idem contigit die 25, coram Patre Generali Minorum conventualium S. Francisci, aliisque Religiosis ejusdem sacri Ordinis. Die 27 adfuere duo Patres Pœnitentiarii Lauretani, casuista et Gallus, qui testati sunt, vidisse se carnem vegetam, unumque sanguinis grumum in brachio sinistro, qui dum theca moveretur, dissolutus est, lapsusque per commissuram crystalli ; medietatem vero crystalli majoris, quod dextero brachio versus cubitum præfixum est, spuma sanguinea opertum fuisse, eaque detersa, post spatium, quo psalmus Miserere tertio recitaretur, nova denuo et copiosiore spuma tectum F fuisse : hæc viderunt, dum Pater Prior diceret : Hodie nulla est effusio.

ejusdem anni

129 Deinde dum brachium dexterum verteretur, relictæ sunt in velo, quod duos tresve palmos ab illo distabat, quinque aut sex guttæ, quæ se dilataverunt. Ostendebantur ipsis etiam vela, quæ in magna illa effusione diei 14 maculata fuerant, tumque erant complicata et conglutinata : verum dum ea evolverent avellerentque, sanguis vegetus, viscosus et tenax repertus est. Die 30 inspectioni adfuerunt quidam nobiles Mediolanenses, coram quibus sinistrum brachium septem sanguinis guttas non sine ingenti et pavore horum nobilium, in velum effudit. Die 1 Septembris advenit Pater Inquisitor Anconitanus, ut Sanctum veneraretur, simulque sacra brachia videret : verum tum sanguis tantummodo vegetus absque ulla majori effusione apparuit.

deprehensæ.

130 Die 3 et 6 Septembris effusio iterata est, velaque denuo aspersa maculis, nummum, quem

AUCTORE C. S.

A quem Itali Julium dicunt, magnitudine æquantibus. Die x, qui Sancto sacer est, cum sacra brachia, publicæ populi, qui frequentissimus aderat, venerationi exponenda tollerentur, horum sinistrum unam guttam coram domino episcopo stillavit, quæ levi macula velum tinxit: ab hac die usque ad 14, qua scribo, nihil præterea dignum memoria novi contigisse. Porro non exigui momenti sunt, quæ retuli; cum omnes asserant, confirmentque, effusionem, quæ a 14 Augusti usque ad Sancti festum continuata est, maximam esse, quæ ab omnium civium ac Religiosorum memoria umquam acciderit.

Aliæ ejusmodi sanguinis eruptiones,

131 *Denique ut hujusmodi prodigiosis effusionibus exponendis finem imponam, breviter subjungo aliquot alias, quas, licet tempore anteriores sint, huc rejiciendas censui, ut studiosus lector ex præmissis relationibus, in quibus adjuncta singula enucleate exponuntur, de ceteris possit judicare. Itaque Nicolaus de Tombeur in Appendice* 6 *ad Vitam* S. Nicolai *eas in hunc modum recenset:* Multiplicem contigisse diversis temporibus sacri sanguinis effusionem, referunt scriptores fide digni: uti antequam Mahomet II, Turcarum imperator, B occuparet armis Mitilenem, Negropontum, Albaniam, Bosniam, regionesque alias. Item dum Ecclesiam Catholicam in Albania, Croatia et Corintho vexabat Bajazeth; rursus priusquam civitates munitas, Belgradum, Budam etc., expugnabat ejus successor Solymannus: denuo dum Joannis XXII et Innocentii VI temporibus Ecclesia Romana hæresum et schismatum turbinibus exagitaretur.

132 Sed his omissis, utpote quæ (licet a variis scriptoribus referantur, et legi possint apud Joseph Arimani et alios multos) non omnino authentice et in forma convincente annotatis, eas referemus tantummodo, quæ incredulos et obstinatissimos convincere possunt efficaciter. Prima notatur anno 1510 sub Julio II, de qua factum est et exstat instrumentum authenticum, prout et de illis, quæ factæ sunt anno 1570 sub Pio V; item anno 1574 sub Gregorio XIII, et 1594 sub Clemente VIII. Denuo anno 1610 et 1612 sub Paulo V: item 1625 sub initium Pontificatus Urbani VIII, et anno 1645 sub Innocentio X. Anno 1656 alia et copiosa facta est mense Julio sacri cruoris C effusio ex brachio dextero sub Alexandro VII, adeo notabilis, ut sua Sanctitas super his relationem et processum formalem fieri, et prælo dari præceperit. Hujus autem Processus titulus tenoris est sequentis: » Instrumentum fidei, « continens emanationem sanguinis divi Nicolai « Tolentinatis. Verbi Jesu Sanguine prædicamus « sanctam esse constructam Ecclesiam; et san- « guine S. Nicolai narramus esse protectam. »

133 Anno 1669 contigit et alia sub Clemente IX: sed copiosior et frequentior visa est sanguinis a brachio sinistro effusio anno 1671 sub Clemente X, quam sex diversis vicibus vidit et visitavit illustrissimus dominus Cini, Maceratensis et Tolentinus episcopus, præsente magistratu et conventus nostri Tolentini Patribus. Eodem tempore, cum dominus Corsi, visitator Pontificius sacra brachia visitaret, vidit ex iis tres sanguinis guttas emanare. Nova rursum visa est anno 1676: *dedimus hanc* § 7, *ideoque ad cetera progredior.* Insuper anno 1677, 29 Aprilis, et 1679, sub Innocentio XI, quæ inchoata Augusto, continuata est per usque 17 Septembris, et interim diversis vicibus factæ sunt visitationes, et singulæ per notarium et et episcopi cancellarium authentice annotatæ, præsentibus episcopo, gubernatore et Priore conventus. *Cetera prætereo, quia hasce effusiones* § 8 *jam exposuimus.*

variis annis factæ.

134 Anno 1698 alia denuo, *prosequitur laudatus Augustinianus,* sub Innocentio XII inchoata est 14 Septembris, et continuata usque ad 18 Octobris, et interea septem factæ sunt visitationes in præsentia episcopi Maceratensis, magistratus per medicos, et in qualibet visitatione facta 23, 25, 26, 27 et 30 Septembris, et ultima, quæ contigit 30, reperta est cruoris effluentis renovatio. Denique iterato facta est anno 1699 et 1700. *De priore harum trium egimus* § 8 *ex relatione et fide Antonii Manfredii, Societatis Jesu presbyteri; verum ea nonnihil discrepat a Tombeurii narratione: quippe in hac initium effusionum dici* 14 *Septembris, in illa autem* 22 *ejusdem mensis affigitur. Sunt et alia nonnulla discrepantia, quæ Manfredius loco et tempore proximior melius potuit novisse. De effusionibus anno* 1699 *factis hoc ipso* § *et præcedenti pariter actum est. Denique postremam anni* 1700 *ex utroque* E *brachio sanguinis eruptionem tam copiosam fuisse scribit P. Franciscus de Corte, ut reverendus Pater Generalis Eremitarum S. Augustini triduanas preces publicas per universum Ordinem suum propterea indixerit, ut divinam clementiam implorarent, pœnasque, quas portendi verebantur, averterent. Ex hoc sanguine, eodem teste, magistratus Tolentinas Clementi XI PP. donum misere. Ceterum de hujusmodi sanguinis eruptionibus vere prodigiosis videri etiam potest Torellius in Annalibus ad annum Christi* 1345 *a num.* 17, *ubi varias recenset, adjectis etiam calamitatibus, quas illis portendi existimavit.*

§ XI De Sancti reliquiis, ac præsertim de ejusdem prodigioso sanguine variis in locis asservato.

F

Pollex vel digitus manus

Q*uæ* § 6 *de* S. Nicolai *corpore produximus, insinuare videntur, nulla illius reliquias, præter sacrum sanguinem alio deportatas fuisse. Quippe corpus totum incorruptumque Tolentini jacuisse, donec temerario ausu utroque brachio mutilaretur, ibidem dictum est; eoque facinore mirabiliter detecto, memorata brachia argenteis inclusa thecis ex eo tempore Tolentini servari, corpus vero reliquum secretiori loco abditum latere. Nihilominus Rocchus Pirrus tom.* II *Siciliæ sacræ, Notitia* 6, *San-Martinus in Vitæ Gallica, et P. Franciscus de Corte Augustinianus in Flandrica, annum Sancti digitum Drepanensibus in Sicilia adscribunt. Idem facit Zacconius parte* I, *cap.* XCVII, *ubi etiam occasionem modumque exponit, quo ad Drepanenses pervenerit. Narrationis compendium subjungo.*

136 *Erat*

AUCTORE C. S.

Drepanum in Siciliam

136 *Erat, inquit Zacconius, Drepani in Sicilia quidam paterfamilias, vir multum honoratus, qui cum filiam haberet, forte unicam, a maligno spiritu obsessam, solitis Ecclesiæ exorcismis eam liberare frustra tentaverat. Quid multa? Fassus tandem dæmon est, solum Fratrem* Nicolinum *sibi formidandum esse, ejusque solius imperio se e corpore discessurum. Ad hæc quidam ex amicis, qui forte aderat, sciscitatus ex quodam Religioso Augustiniano, quis tandem is Frater esset, quem dæmon tantopere formidaret; responsum accepit, eum haud dubie Patrem* Nicolaum *esse, qui e Castro S. Angeli in Marchia Anconitana ortus, vitam austeram Tolentini ducebat, multisque inclarescere miraculis dicebatur. His dictis, amicus ille, celato reliquis consilio suo, Tolentinum mox properat, ut ipsum* S. Nicolaum *adduceret Drepanum, aut aliquod saltem tanto malo remedium ab eodem impetraret.*

delatus, per eumque

137 *Verum non longe a patria abscesserat, cum e duobus Patribus Augustinianis inaudiit,* S. Nicolaum *nuper e vivis excessisse, jamque humo traditum esse. Perculit hominem inopinatus nuncius, hæsitque paulisper dubius, an ab incepto itinere abstineret: perrexit tamen Tolentinum, et* B *sacrum corpus veneratus, multis precibus apud Patrem sacristam institit, obtinuitque, ut aliquam illius portionem sibi concederet. Noctu igitur ad Sancti tumulum accessere, et primo auricularem dexteræ manus digitum, ac deinde tres medios irrito conatu rescindere tentarunt: at ubi ad pollicem ventum est, hunc nullo negotio resectum, pixidique inclusum peregrinus ille Drepanum detulit, alto silentio premens tum exacti itineris causam, tum sacrum cimelium, quod apportarat.*

energumena liberata dicitur:

138 *Subinde cum energumena sacris Ecclesiæ exorcismis lustraretur, ipse cum memorato pollice, nemine rei conscio, templum ingreditur. Tum vero dæmon frendere et maledicta in* S. Nicolaum, *cujus reliquias horrebat, ingerere occœpit. Stupebant omnes, qui aderant, ignari, quid ageretur. Ille vero sacrum pollicem exorcistæ tradens, jussit eum energumenæ imponi: at dæmon nihil ultra moratus, puellam humo allisam, mortuæque simillimam deseruit. Postquam huic mens rediit, et ab inviso hospite libera deprehensa est memoratus amicus, hoc lætus successu, totam rei seriem aperuit, sacrasque reliquias Patribus Augustinianis donavit, qui illas altari impositas venerati, inter festivos æris campani applausus hymnum* Te Deum *concinuerunt.* C

utrumque dubium apparet:

139 *Ita fere Zacconius; quæ si vera sint, miror ea Petrum de Monte Rubiano, ejusdem temporis, Ordinisque scriptorem latuisse, aut, si sciverit, inter reliqua miracula non retulisse. Æque ignota fuerunt Torellio, aliisque scriptoribus, quos quidem viderim. Parum etiam verisimile mihi apparet, amicum illum, quisquis fuerit, consilio nemini communicato, Tolentinum Drepano, tam procul ab invicem dissito properasse, ut* S. Nicolaum *arcesseret, aut aliquod ab eo remedium energumenæ postularet. Præterea Torellius ad annum Christi* 1345, *num.* 19 *diserte affirmat, e dexteri brachii pollice anno* 1656 *sanguinem fluxisse, atque adeo is anno* 1305 *vel* 1306, *quo Sanctus obiit, a reliqua manu resectus non fuit, nec Drepanum delatus; nisi forte Torellius hallucinatus fuerit, aut pollicem pro loco pollicis usurparit. Denique, ut paucis mentem eloquar, suspecta est mihi hæc Zacconii relatio, præsertim cum nullum testem aut monumentum alleget.*

D *videntur tamen aliquæ reliquiæ Drepani.*

140 *Non propterea tamen quaslibet* S. Nicolai *reliquias Drepanensibus abjudicare ausim; cum præter laudatos scriptores aliquas ipsis etiam adscribat Jacobus Albericius parte* II *Vitæ, cap.* II : *quæ tamen ea portio sit, non satis exploratum habeo. Rocchus Pirrus supra laudatus* digitum *esse ait, et hunc dexteræ manus esse asserunt San-Martinus et auctor Vitæ Flandricæ: Zacconius ejusdem manus* pollicem, *Frigerius vel Albericius dumtaxat* aliquid ex pollice manus dexteræ *esse affirmat; atque hoc posterius cum Torellii dictis facile potest conciliari. Quod ad tempus acceptæ reliquiæ spectat, laudatus Pirrus scribit,* digitum S. Nicolai ante annos 1300 a nobili familia de Carissima *ibidem donatum fuisse. Sed pro annis* 1300 *legendum puto* 300, *nisi ipse voluerit eam donationem circa annum* 338 *factam fuisse, quod utique falsum est. At si* 300 *legamus, donatio in idem fere tempus inciderit, quod Zacconius statuit. Ceterum Tolentinates, et qui Sancti brachia proprius conspexerunt, melius quam ego dispicere poterunt, utrum aliquis dexteræ manus digitus aut pollex alio fuerit delatus.*

E *uti et Senis in Hetruria fuisse.*

141 *Alium præterea digitum Senis in Hetruria servatum fuisse, tradit Ambroisius Senensis, vel qui ejus Opusculum Latine vertit Scipio Jardinus, cap.* XXXI *Vitæ hæc scribens:* Apud sepulchrum ipsius S. Nicolai in urbe Tholentini, et in civitate Senarum, in sacello, ubi digitus ipsius divi Nicolai servatur, vexati a dæmonibus, illuc se conferentes, creberrime ejectis ipsis spiritibus immundis, in pristinam tum libertatem tum sanitatem ope ejusdem S. Nicolai vindicantur. *Similiter Zacconius ex ipso Ambrosii Opusculo scribit, unum* S. Nicolai *digitum in quodam tabernaculo Senis honoratum fuisse, multisque inclaruisse miraculis: sed an is manus an pedis digitus fuerit, non explicat. Addit, eum suo tempore, id est seculo 17, ibidem non amplius superfuisse, neque sciri, quo casu perierit.*

Aliquid prodigiosi sanguinis

142 *Certiora sunt, quæ de miraculosi sanguinis portionibus ad varia transmissis oppida narrantur. Ad manum mihi est instrumentum authenticum, anno* 1701 *in Castro S. Angeli in Marchia Anconitana confectum, debitaque vicarii, aliorumque testium subscriptione et notarii publici auctoritate munitum, in quo aliquot reliquiæ, in memorato oppido asservatæ recensentur, et inter ceteras de* S. Nicolai *reliquiis* F *hæc dicuntur:* Asservatur quoque et publicæ venerationi exponitur, singulisque annis in ejus diebus festivis, 10 Septembris et secunda die Pentecostes solemniter cum baldachino circumfertur, in capella cum tholo erecta in ecclesia Fratrum S. Augustini, insignis reliquia S. Nicolai, sui popularis, massa sanguinis concreti in quantitate notabili, effusi et collecti in frustulo illius mappæ, in qua præcisa fuerunt sancta brachia S. Nicolai.

aliaque Sancti monumenta in Castro S. Angeli

143 *Recensentur ibidem quædam ejusdem Sancti monumenta, de quibus in memorato instrumento post prædicta mox subditur in hunc modum:* Sed hæ sunt minimæ memoriæ dicti sancti Patroni; cujus etiam in dicto oppido exstant crypta lapidea in loco deserto, ubi orare, jejunare et flagellis se cædere solebat dictus sanctus Patronus; pervetustum templum, ubi fuit lustralibus aquis et sacro chrismate donatus, initiatus minoribus Ordinibus et canonicus factus; duæ columnæ marmoreæ, quæ sustinebant

A nebant suggestum, in quo a concionatore Augustiniano inflammatus fuit ad institutum Fratrum Eremitarum, et ubi ipse pluries concionatus est; cyathi et patinæ fictiles, quibus utebatur, affixæ et incrustatæ in parietibus dicti templi, quæ et hodie videntur. *Hæc ibi: nunc ad sanguinis reliquias redeamus.*

Portio sanguinis concessa

144 *Aliquam ejusdem sanguinis partem anno* 1467 *a R. O. Alexandro Anconitano, Marchiæ Anconitanæ Priore provinciali, donatam fuisse domino Guilielmo de Paiellis, Prætori pariter Anconitano, tradit Torellius ad præcitatum annum a num.* 4, *probatque ex laudati Alexandri epistola, quam ex eo transcripsi, estque hujusmodi:* Universis et singulis Christi fidelibus frater Alexander, sacræ Theologiæ professor et Prior provincialis S. Nicolai Marchiæ Anconitanæ, Ordinis Eremitarum S. Augustini, salutem et lætos in Dei opere successus. Ex officio nobis injuncto tenemur fidelium precibus quantum cum Domino possumus, annuere: hinc est, quod de consensu venerabilium Patrum conventus S. Nicolai de Tolentino, magnifico et generoso equiti, jurisconsulto et comiti Vicentino, D. Guilielmo de Paiellis, dignissimo prætori Anconi-
B tano ac secretario Apostolico, de miraculoso sanguine gloriosissimi confessoris S. Nicolai de Tolentino, cum nullæ aliæ ejus reliquiæ nunc haberi possint, particulam unam concessimus, pro sua devotione penes se cum veneratione tenendam.

prætori Anconitano,

145 Affirmantes sine aliqua dubitatione, hunc vere esse ex illo miraculoso sanguine, qui de ipso sanctissimo corpore emanavit; offerentes nos ad omnia majora, cum Deo propitio facultas se obtulerit. In quorum fidem præsentes fieri jussimus, et nostri Provincialis sigilli impressione muniri. Dat. Tolentini Kal. Augusti 1467, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris et D. D. Pauli divina providentia Papæ II, anno 3. *Torellius ibidem subjungit, aliam præterea ejusdem R. P. Provincialis epistolam ad curatores fratresque sodalitii S. Mariæ, sanctique* Nicolai *Bragantiæ in agro Vicentino, qua eos certiores facit de transmisso sacro sanguine ad memoratum comitem Vicentinum, additque se in ipsius arbitrio reliquisse, ut eum festis Sancti diebus publice exponeret. Ait etiam, non nisi summa cum difficultate eam sanguinis portionem potuisse obtineri;*
C *cum illius provinciæ constitutionibus sancitum esset, ne cuiquam aliquid reliquiarum ejusdem Sancti donaretur.*

et ab hoc

146 *Altero post anno, seu Christi* 1469 *prælaudatus comes aliquam ejusdem sanguinis particulam Vitalianæ ducatus Mantuani oppidulo concessit. Probant id ejusdem litteræ apud Torellium, quas hic quoque recitasse proderit, quia laudati oppidi singularem erga Sanctum venerationem manifestant. Sic itaque habent:* Universis et singulis Christi fidelibus Gulielmus de Paiellis, jurisconsultus, eques Vicentinus, comes et secretarius Apostolicus, salutem et felices in Dei opere successus. Emerita est singularis observantia et immensa quædam devotio, quam vetustissimum oppidum Vitalianæ in extollendo sacratissimo nomine gloriosissimi Nicolai de Tolentino, et præsertim in construendo ei amplissimo templo certatim adhibuit, ut sicut ego quoque præcipua quadam veneratione hujus divi Confessoris memoriam prosequor, ita in ejusdem possessionis homines benevolentiæ meæ manifesta documenta præbeam, et animi mei dilectionem erga illos omnibus patefaciam.

AUCTORE C. S.

incolis oppidi Vitalianæ

147 Hinc est, quod annuens precibus venerabilis et religiosi viri D. Fratris Silvestri de Leffe, Prioris conventus S. Nicolai de Tolentino istius terræ Vitallianæ, ac etiam D. Angelini de Lulmo, et D. Antonii della Colomba oratorum, qui cum litteris ipsius præstantissimæ Communitatis Vincentiam venerunt, particulam miraculosi sanguinis sanctissimi confessoris Nicolai de Tolentino, in templo illo perpetuis temporibus cum veneratione tenendam, libenti animo concessi. Et ne ullo umquam tempore verti possit in dubium, hunc esse ex illo sanctissimo sanguine, qui in partibus illis miraculis coruscat, attestationes omnes hic inferius defendendas mandavi. *Subjungebatur teste Torellio duæ R. P. Alexandri Provincialis litteræ, de quibus supra meminimus. Dein sequitur:* Propterea venerabilis D. vicarius reverendissimi D. episcopi Anconitani et venerabile capitulum Anconitanum, propter ejusdem reverendissimi D. episcopi absentiam, earum puris documentis et pendentibus signis visis et lectis per me notarium infrascriptum de prædictis fidem faciunt.

E

pie erga Sanctum affectis.

148 Vestrum igitur erit hujus divi Confessoris miraculosum sanguinem non minus pie, honorifice et devote prosequi, quam etiam ejus sanctissimam vitam pro virili vestra imitari. Offerendo semper me ad omnia majora, cum Deo propitio facultas se obtulerit: in quorum omnium fidem præsentes fieri jussi, et consueti pendentis sigilli mei impressione muniri. Actum et datum Vincentiæ in domo meæ solito * habitationis 11 Kal. Januarii 1469. Et ego Antonius, quondam Ambrosii de Claracenis, notarius publicus, civis Vicentinus ac cancellarius, scripsi. Quia dubitari sæpe solet de fide et legalitate notariorum propter locorum distantiam, ideo nobilis Castellanus Azmoto Vincentiæ, et districtus Potestas pro illustriss. ducali domino nostro Venetorum etc., fidem facimus et manifestum omnibus præsentibus * inspecturis: contrascriptus Antonius de Claracenis, qui præsens privilegium scripsit, est notarius publicus Vincentiæ, et scripturis et instrumentis per ipsum confectis et in publicam formam relevatis plena fides adhibetur. In quorum fidem et testimonium præsens fieri jussimus, et sigillo nostro S. Marci sigillari. Ex Vincentia die Mercurii, die 19 mensis Decembris anni 1469. *Pro die* Mercurii *legendum videtur* die Martis, *qui eo anno erat* 19 *Decembris.* F

* solitæ

* præsentes

Item aliæ Valentiæ, Venetiis, Nicosiæ, Lusitaniæ Infanti,

149 *Valentiæ quoque aliquam sanguinis particulam esse, scribit Albericius parte* II *Vitæ, cap.* II, *quæ tamen ex variis ejusdem nominis urbibus ea sit, non edicit. Ibidem etiam aliquid ejusdem cruoris attribuit monasterio S. Stephani et S. Andreæ parthenoni Venetiis; ac præterea aliquid Nicosiam in Cyprum olim fuisse delatum asserit, scilicet ante annum* 1570, *ex quo sub Turcico jugo gemit. Denique affirmat, anno* 1578 *die* 8 *Martii jussu Gregorii XIII PP. frustulum mappæ et parum gossipii sanguine conspersi per illustrissimum Alphonsum Binarinum, Camerinensem episcopum, desumptum fuisse, ut ad serenissimam Lusitaniæ Infantem mitteretur, quæ aliquas* S. Nicolai *reliquias reponendas in sacello, quod eidem Sancto dicaverat, a memorato Pontifice flagitaverat. Laudat Albericius pro hoc asserto suo epistolam R. P. Ægidii Saonensis, tum vicarii generalis Augustinianorum per Lombardiam, litterasque Apostolicas Gregorii XIII*

AUCTORE C. S.

et Neapoli concessæ:

rii XIII ad memoratum episcopum Camerinensem hac super re datas.

150 *Ludovicus Zacconius parte* I *Vitæ Italicæ, cap.* CXI *alias præterea civitates assignat, simili sacro thesauro ornatas. Ac primo quidem citans Ambrosium Senensem, ait, ampullam cum* S. Nicolai *sanguine conventui sui Ordinis in urbe Neapoli olim donatam fuisse, idque in eo singulare fuisse observatum, quod, dum festa Sancti die a supplicum agmine circumferretur, non aliter ac S. Januarii sanguis, ebulliens fervensque appareret. Hanc ampullam sub Joanna I, quæ circa annum* 1343, *vel sub Joanna II, quæ sub annum* 1414 *Neapolitanum regnum adepta est, et quibus Ordinis sui Religiosos a sacris confessionibus fuisse ait, eo delatam fuisse suspicatur. Fatetur tamen, eam suo, quo scribebat, tempore ibidem non amplius repertam fuisse; sed aliquo casu periise, aut in regum thesauris reconditam esse. Mihi vero vehementissima suspicio pene persuadet, S. Januarii ampullam sanguinemque prodigiosum cum* S. Nicolai *miraculoso pariter sanguine perperam confusum esse. Nolim tamen negare, aliquam prodigiosi sanguinis* S. Nicolai *portionem Neapoli haberi, cum clarissimus vir* B *Josephus Antonius de Fabritiis in libello, quem de Vita, translatione et miraculis S. Thomæ Apostoli conscripsit, annoque* 1702 *Neapoli excudit, inter sacras reliquias, quæ in S. Augustini ecclesia apud PP. Augustinianos in eadem urbe servantur*, sanguinem S. Nicolai Tolentinatis *diserte recenseat.*

item Pisauro et Ferrariæ.

151 *Pisaurum quoque in Umbria pauxillum gossipii, quo sacer sanguis fuerat exceptus, seculo* XVI *ineunte delatum fuisse, idem auctor scribit, laudans cujusdam ejusdem urbis incolæ contemporanei scriptum testimonium, quod Italice est hujusmodi :* Conventus S. Augustini accepit reliquiam, scilicet de sanguine S. Nicolai in die Ascensionis, quæ erat 16 Maii 1504; itumque est ipsi obviam cum omnibus Fratribus S. Augustini Sanctique Andreæ sodalibus usque ad S. Lazarum extra portam Fanestra : ubi cum summa solemnitate et devotione suscipientis recepta esset et introducta; ordinatum est, ut imposterum post Missam solemnem sequens antiphona diceretur : Ave Maria gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, ut Nicolai meritis ad cœli trahamur gaudium. *Denique Ferrariæ (ducatus cognominis caput, ni* C *fallor, intelligit) aliquid ejusdem sanguinis servari ait a sodalibus, qui sub* S. Nicolai *titulo olim in templo S. Augustini, at nunc in proprio congregantur.*

Pars mappæ sacro sanguine tinctæ

152 *Verum memorabile est, quod idem Albericius de frustulo mappæ, eodem sanguine tinctæ, Sulmone in Aprutio factum scribit. Lubet id propriis ipsius verbis et ex ejusdem fide referre, ne quid addidisse aut detraxisse videar.* Sulmone, *inquit*, civitate Aprutii, servatur frustum mappæ, cui cruentata prædicti gloriosi patris S. Nicolai brachia involuta fuere, certoque constat, reliquiam illam genuinam ac veram esse. Quippe anno 1583 cum audisset episcopus, Patres nostros quarta Dominica mensis, quæ nobis simul est Dominica Cinguli, cum supplice agmine circumferre in quodam tabernaculo frustum cappucii S. Augustini, dubitavit, an ea reliquia ficta non esset ad imponendum populo; ideoque accersitum Priorem rogavit, qua ipsi (scilicet Patres nostri) certitudine aut qua ratione scirent, istud cappucium esse S. Augustini. Respondit Prior, dicendo, ab antiquis Patribus suis ut tale habitum fuisse, seque pro tali honorare, quemadmodum illi fuerunt venerati. D

ignem illæso Sulmone

153 Episcopus igitur, ne quemquam injuria afficeret, Aquilanum ac Pennensem episcopos invitavit, editoque decreto sanxit, ut omnes Sulmonenses reliquiæ statuto die in ecclesiam cathedralem deferrentur; exstructoque extra prædictæ ecclesiæ portam igne, episcopi pontificalibus induti vestibus cum clero advenere, et singulas examinarunt. De duabus tantum hic agam, scilicet de S. Patris Augustini cappucio frustoque mappæ S. Nicolai, quæ utræque igni injectæ, tamdiu in eo hæserunt, ut sine ullo dubio consumendæ fuissent; deinde in conspectu omnium quatuor circiter pedes in altum elevatæ sponte exilierunt cum tanta prædictorum antistitum, aliorumque admiratione, ut eas summa cum reverentia tollentes, diligentissime perlustrarent, an ex aliqua sui parte ambustæ essent; ubi vero intactas et ne ignem quidem redolentes deprehenderunt, easdem in suis lipsanothecis reposuerunt, finitoque examine reliquiarum, quæ ad alios Religiosos spectabant, singulæ domum relatæ sunt. E

mirabiliter sustinuisse dicitur.

154 Quia vero hæc publice solemniterque acta fuerant, ære campano tympanisque applausum est, et uterque cancellarius, unus scilicet ecclesiæ cathedralis, alter magnifici magistratus, rei gestæ instrumentum postulavit; ille quidem, quia hæc causa episcopalis erat fori, hic autem, ut eam inter urbis monumenta referret; cum illa tanta solemnitate pompaque peracta esset, quanta umquam altera per multa milliaria in circuitu facta fuerat. *Hucusque Ludovicus Zacconius, ad quæ pauca observanda. Modum illum sacras reliquias per ignem probandi olim in usu fuisse, videri potest in erudito Opere eminentissimi Prosperi de Lambertinis, nunc Benedicti XIV PP. feliciter regnantis, de Servorum Dei beatificatione etc., lib.* IV, *parte* II, *cap.* XXIV; *cujus etiam rei exemplum habes in Opere nostro ad diem* 8 *Septembris in Appendice ad Acta S. Adriani martyris pag.* 237 *num.* 37. *Observandum est secundo, Ludovicum Zacconium Vitam hanc anno* 1624 *Pisauri vulgasse, patriaque Pisaurensem fuisse; atque adeo nec loco nec tempore longe abfuisse a prodigio, quod hic enarrat.*

Alia portio ad magnum Hetruriæ ducem, alia Monachium missa.

155 *In Sancti Vita Flandrica sæpe laudata* F *exstat epistola reverendissimi Patris Petri Le Drou, ex Ordine S. Augustini episcopi Porphyriensis, anno* 1699 *die* 12 *Decembris ad R. P. Melyn ejusdem Ordinis Roma data, in qua mentio fit similis frusti panni serici sacro sanguine conspersi, jussu Innocentii XII PP. magno Hetruriæ duci anno circiter* 1695 *dono missi; additque ibidem Vitæ auctor, eas reliquias Florentiæ in aulico ejusdem magni ducis sacello servari, et quotannis die* 10 *Septembris supplici agmine, centumque stipatas prætorianis militibus, ad templum Augustinianorum deferri, finitaque festivitate, inde ad memoratum sacellum reduci. Exstat ibidem et alia epistola ejusdem illustrissimi Porphyriensis, anno* 1706 *ex Urbe pariter data ad amplissimum magistratum Antverpiensem, quæ hujusmodi reliquiarum anno* 1705 *Monachii in Bavaria solemniter elevatarum meminit. Utramque epistolam infra recitabimus.*

§ XII.

A

§ XII. Variæ sacri sanguinis portiones in Belgium delatæ, ibidemque cultæ.

Sacri sanguinis portiones delatæ in Belgium.

Reverendus pater Nicolaus de Tombeur, cujus jam sæpe meminimus in Commentario prævio, varias sanguinis S. Nicolai *particulas in Belgio nostro honoratas recenset in Appendice* 7 *ad Vitam ejusdem Sancti, ex qua sequentia accipe.* Partes etiam lintei sanguine S. Nicolai tinctæ de consensu Papæ variis donatæ : sed omissis aliis, de solis illis agam, quæ ad provinciæ hujus Flandro-Belgicæ cœnobia sunt delatæ. Ardens populi Belgici erga S. Nicolaum zelus et cultus a multo tempore summo desiderio anhelarat aliquas saltem tanti Patroni obtinere reliquias; et tandem summa cum exultatione voto suo potitus est. Quanto cum applausu et grati animi testificatione susceperit, extraordinariæ lætitiæ, et triumphi signa, in singulis civitatibus illis in die exaltationis reliquiarum etc. exhibita, viva fuere testimonia. Etenim in solemni processione, comitantibus clero seculari pariter et Regulari, magistratu in corpore, ædium illuminatione et ornatu magnifico sanctæ reliquiæ delatæ sunt, ignes triumphales extructi cum maximo populi confluxu.

B

et primum Gandavum anno 1705

157 Anno 1705 conventus Gandensis thesaurum hunc obtinuit ante omnes in Belgio, 15 Junii, manu propria Clementis XI datum Petro Lamberto Le Drou P. M., tum sacristæ Pontificio et episcopo Porphyriensi, et postea diœcesis Leodiensis vicario generali, pro conventu Gandensi. Et autem FRUSTULUM tegumenti SERICEI MIRACULOSO SANGUINE BRACHIORUM S. Nicolai Tolentinatis IMBUTI, desumptum ex alia parte majori, ab Alexandro Varano, episcopo Maceratæ et Tolentini, suæ Sanctitati dono missa. Roma huc delatum est per R. adm. P. Gregorium Ackerboom, tum conventus Priorem, olim diffinitorem etc. Eodem anno summa cum magnificentia exaltatum est Gandavi.

C

Antverpienses similem portionem

158 Conventus Antverpiensis anno 1707 per instantiam magistratus iteratam ad augendam pietatem et ditandum confraternitatem nobilissimam, in ejusdem Sancti honorem et animarum refrigerium jam pridam institutam, *aliquam particulam obtinuit.* Contigit exaltationis celebritas 5 Junii, eximio P. M. Gerardo Melyn S. T. D. et tum conventus quartum Priore. *De hisce Antverpiensibus* S. Nicolai *reliquiis agit pluribus P. Franciscus de Corte in sæpe memorato libello; nec ingratum lectori fore arbitror, si ex eo aliqua huc transferam, ut inde colligat, quanto in pretio sacer ille Thaumaturgi sanguis habeatur, et quam difficile sit aliquas ejusdem guttas obtinere. Copiosa cruoris effusio, quam annis* 1698 *et* 1699 *contigisse diximus* § 8, 9 *et* 10, *in Antverpiensis magistratus senatoribus, quorum, inquit, plurimi pio* S. Nicolai *solidatio, in refrigerium defunctorum instituto, nomen dederant, desiderium excitaverat aliquam ipsius particulam obtinendi. In hunc finem simul cum R. P. Gerardo Melyn, ejusdem sodalitii moderatore, Romam litteras dedere ad illustrissimum Petrum Lambertum Le Drou episcopum Porphyriensem et sacristam Pontificium. Verum res tum temporis ex eorum votis minime successit.*

AUCTORE C. S.

diu frustra

159 *Is enim die* 12 *Decembris anni* 1699 *ad memoratum eximium Patrem Melyn respondit in hæc verba :* Eximie Pater, nec Pater Generalis, nec Patres nostri Tolentini, possunt obsequi desiderio dominorum magistratus vestri quoad cruorem miraculosum S. Nicolai; eo quod tam brachia, quam panni sacro illo cruore tincti, sint sub eorum custodia simul et magistratus Tolentini, qui nullo modo patitur, quidquam vel minimum alteri donari ; et eapropter, quoties brachia exponuntur aut visitantur, (quod non nisi ejus in præsentia fieri potest) plus quam Argi oculos habet ad observandum, ne Patres nostri quidquam surripiant aut seponant. Jam annus est et amplius, ex quo propter dictam causam frustra laboro, ut opera nostrorum Patrum, quos maxime optare, ac velle in hoc mihi morem gerere certo scio, aliquid accipiam ex eodem sacro cruore. Nihil omnino, nisi Pontifice jubente, potest ab isto magistratu extorqueri; et dum jubet, quod rarissime facit) adhuc ægre et inviti obsequuntur. Cujus rei sum ab annis quatuor aut circiter testis oculatus, dum me præsente, etiam non sine strepitu, allocuti sunt Pontificem, rogantes (licet frustra) posse retinere pannum sericum dicto sanguine respersum, quem ille magno Etruriæ duci dari jusserat. E

precati,

160 *Spe frustrati Antverpienses, vota sua in magis opportunum tempus distulerunt; nec multis annis post sese obtulit occasio, qua et feliciter usi sunt. Anno* 1700 *sacra brachia copiosum rursus sanguinem sudarant, ex eoque aliquid panno serico exceptum, Maceratensis episcopus vel magistratus Talentinas, ut supra diximus, Clementi XI PP. miserat; hic autem aliquam ejusdem portionem, flagitante supra laudato episcopo Porphyriensi, Conventui Augustinianorum Gandavensi in Flandria, alteramque Monachiensi in Bavaria anno* 1705 *concesserat. Hæc Pontificis benignitas exstimulavit Antverpienses, ut pro obtinenda simili portione denuo instarent; institueruntque per litteras a supra dicto R. P. Melyn ad laudatum episcopum Porphyriensem datas, qui eos eodem anno spe plenos, et proxime subsecuto voti plane compotes fecit.* F

tandem per episcopum Porphyriensem

161 *Nam anno quidem* 1705 *epistolam, quam subjungo, ad memoratum Patrem Melyn Roma transmisit :* Eximie Pater magister, Prior, mox ut vestras novissimas legi, censui vos exposcere rem magnam ac multo singularem, quam et expeterent, haberentque in pretio reges; scilicet de tegumento brachiorum S. Nicolai de Tolentino, miraculoso ejus sanguine imbuto. Cumque non ita pridem obtinuissem a Sanctissimo pro conventibus nostris Monachiensi et Gandensi, vix animus erat ultra petere ; quod crederem, fieri non posse citra notam audaciæ et salva, quam cum supremo Ecclesiæ monarcha servare decet, modestia ac verecundia. Impulsus tamen vestro, vestrique nobilissimi senatus ingenti desiderio, itidemque mea in vos propensione, ausus fui Sanctitati suæ sex abhinc diebus supplicare ; et benigne annuere dignata est, moxque optatum accepissem donum, si tunc Sanctitas sua

AUCTORE C. S.

sua fuisset in intimo seu secretiori suo cubiculo, ubi eximia illa exstat reliquia: certo tamen accepturus sum. Mihi subinde est occasio ipsam accedendi, dum ad illud se recepit; neque tunc omittam captare opportunitatem refricandi ejus memoriam, aliis prope infinitis negotiis distractam: et ubi sacrum accepero pignus, sine mora transmittam.

a Clemente XI PP.

162 *Promissis stetit episcopus, dudumque expetitas reliquias undecim post mensibus a Clemente XI obtinuit, et ad præmemoratum Patrem Melyn in Belgium transmisit, simulque amplissimum senatum Antverpiensem tam læti successus certiorem fecit his verbis:* Nobilissimi et amplissimi domini. Tandem a sanctissimi Domini nostri Clementis Papæ XI summa benignitate obtinui frustulum sericei tugumenti brachiorum S. Nicolai Tolentinatis, miraculoso ejus sanguine imbutum, cujus ardenti desiderio nobilissimæ et amplissimæ dominationes vestræ pridem tenebantur, et ne ultra proteletur sacri istius pignoris vestra expectatio, illud hodie transmitto ad eximium P. magistrum Gerardum Melyn, una cum litteris nostris testimonialibus, Sanctitatis suæ jussu in forma authentica exaratis et cum B Apostolico Brevi indulgentiarum, quas unusquisque intra octiduum exaltationis ejusdem, apud vos (ut mea quidem fert opinio, et vestra omnium ingens pietas sperare jubet) solemni ritu peragendæ, semel consequi poterit: adjuncta insuper exacta relatione eorum, quæ Monachii in Bavaria consimilis reliquiæ, tum adornandæ, tum solemniter exaltandæ causa, anno proxime elapso præcipue gesta sunt, eximiæ devotioni vestræ exemplum futura et pia forsitan æmulatione eamdem provocatura.

impetrant.

163 Porro non solum impense lætor, verum et in potiorem partem eorum, quæ mihi umquam fausta acciderunt, merito refero semperque referam, potuisse me aliquid apud Sanctissimum Dominum nostrum conferre operæ, ut nobilissimum vestrum sodalitium ac amplissima juxta et celeberrima civitas vestra tam raro tamque pretioso thesauro ad plurimorum invidiam ditaretur, atque hoc pacto fieret utriusque enixo desiderio satis... *Infrascriptum erat:* F. Petrus Lambertus episcopus Porphyriensis. Romæ 25 Septembris 1706. *Foris vero inscripta erat epistola,* Nobilissimis et amplissimis DD. summo prætori, consulibus et senatui civitatis Antver- C piensis.

annoque 1706 acceptas.

164 *Subjungo et alias ejusdem epistoli litteras, quibus sacri pignoris authentiam declarat, prout eæ editæ sunt post Orationem panegyricam hac occasione dictam a sæpememorato eximio Patre Melyn, suntque hujusmodi:* F. Petrus Lambertus Le Drou Huyensis, Ordinis Erem. S. Augustini, Dei et Apostolicæ Sedis gratia episcopus Porphyriensis, sacrarii Apostolici præfectus et pontificii solii episcopus assistens. Omnibus et singulis præsentes nostras litteras inspecturis fidem facimus et attestamur, qualiter SS. Dominus Noster, D. Clemens Papa XI, cupiens magis magisque in celeberrima civitate Antverpiensi, nobilissimo Belgii emporio, augere illic vigentem magnopere devotionem erga S. Nicolaum de Tolentino, ad nostras humillimas et enixas preces benigne jubere dignatus sit, ut ex parte sericei tegumenti brachiorum ejusdem S. Nicolai, miraculoso ejus sanguine imbuti, sibi ab illustrissimo ac reverendissimo domino Alexandro Varano Maceratæ et Tolentini episcopo, una cum litteris authenticis, a nobis visis et recognitis, alias dono D missa, desumeremus frustulum, eodem sacro cruore conspersum, ad effectum illud Sanctitatis suæ nomine donandi conventui Antverpiensi, Ordinis Eremitarum S. Augustini, et venerabili ac nobilissimæ confraternitati, in ecclesia ejusdem conventus sub invocatione præfati S. Nicolai de Tolentino pridem erectæ: Nosque pia ejusdem SS. Domini Nostri mandata reverenter exequendo, frustulum ejusmodi ex probato sericeo tegumento exsciderimus, et successive illud collocaverimus id reliquiario argenteo formæ ovalis, idemque reliquiarium sacro illo thesauro ditatum ac filo sericeo rubri coloris in parte inferiori clausum, nostroque sigillo minori ex eodem filo sericeo pendente, et ceræ rubeæ Hispanicæ impresso, munitum transmiserimus reverendo admodum et eximio Patri magistro Gerardo Melyn Ordinis Erem. S. Augustini S. Theologiæ doctori et conventus Antverpiensis Priori, pro eodem conventu et antefata confraternitate, cum facultate illud tam publice quam privatim fidelium venerationi exponendi, et cum expressa Sanctitatis suæ prohibitione sub pœna excommunicationis, et insuper quoad Regulares privationis vocis activæ et passivæ, ipso facto in- E currendæ, ne quisquam præsumat prædictam S. reliquiam vel ex toto vel ex parte quovis prætextu umquam distrahere, vel cuivis alteri loco aut personæ quovis modo donare. In quorum fidem has nostras litteras a nobis et a secretario nostro subscriptas, nostroque sigillo majori hostiæ rubræ impresso obsignatas in forma patente expediri jussimus. Romæ 25 Septembris 1706. Et signatum erat

F. Petrus Lambertus
episcopus Porphyriensis.
Locus ✝ Sigilli.
inferius habebatur
Caspar Fabricius Secret.

anno 1707 solemniter elevant.

165 *Denique hæ sacræ reliquiæ ab illustrissimo Reginaldo Cools episcopo Antverpiensi die 17 Octobris anni* 1706 *recognitæ, elegantique argenteæ thecæ postmodum inclusæ, die 5 Junii anno* 1707 *magna cum pompa elevatæ, totoque octiduo singulari solemnitate, in RR. PP. Augustinianorum templo honoratæ sunt, ubi earumdem cultus hodiedum non parum viget. Nunc Patris Tombeurii, quam paulisper interrupimus, narrationem resumamus.*

Alia sanguinis portio Angiæ,

166 Conventus Angiensis *(incolis* Enghien, F *oppidulum est Gannoniæ in confiniis Brabantiæ, ducatus titulo insigne)* anno 1710 particulam alteram per serenissimam principem Arembergicam, Egmontiæ comitissam, Roma procuratam exaltavit solemniter sub Priore Adriano Le Verd, nunc provinciæ definitore. Conventus Bruxellensis idem consecutus beneficium ad instantiam eminentissimorum S. R. E. Cardinalium Paulucci et Julii Piazza tum episcopi Faventini et apud Cæsaream et regiam suam majestatem Nuntii Apostolici, magnificam in die exaltationis sacri cruoris instituit Octavam, Kalendis Februarii inchoatam et diebus octo solemnibus officiis musice decantatis, concionibus indies habitis, cum indulgentiis plenariis etc.

alia Bruxellis elevatæ et cultæ,

167 Pridie Kalendas Februarii ædibus ac plateis, foro potissimum et domo civica, ut in triumphis publicis assolet, undique illuminatis, sub tympanorum tubarumque clangoribus, incredibili populorum frequentia atque devotione, e templo S. Gudulæ ad nostrum sumptuosissime ornatum

A ornatum translatus est, præcedente cum facibus gymnasii nostri juventute cum vexillis, et subsequentibus septem Ordinum diversorum Religiosis, confraternitate Zonigera et Lauretana, quæ Tolentinum visitavit; deinde nobilissimo ac amplissimo magistratu in corpore ac venerabili D. Gudulæ Capitulo: quos inter ferebatur pretiosissima cum incluso sacro cruore hierotheca, succollantibus alternatim e prælaudato Capitulo et ex Ordine nostro sacerdotibus octo cum stolis. Insuper quotannis Dominica ante Sanctorum omnium solemnitatem Octavam celebrat cum pompa et populi confluxu, sollicitudine potissimum ac industria eruditissimi Patris magistri Philippi Tax, tum secundum, postea tertium Provincialis, cultus S. Nicolai promotoris indefessi.

item Huei, Bullonii et Diestemii.

168 Conventui Huensi (Huy *oppidum Belgii est in Leodiensi diœcesi, ad Mosam fluvium, inter Leodium et Namurcum*) anno 1715 obtentæ sunt hæ reliquiæ, procurante præfato episcopo Porphyriensi, tum sacrarii Apostolici præfecto, et hujus conventus filio: exaltatæ autem sub R. P. Alipio Gikin. Et hinc etium obtinuit anno 1716 conventus Bulloniensis (Bouillon *oppidulum est*
B *ducatus cognominis caput in Belgio*) cum Prior esset Fulgentius Collignon. Denique conventus Distemiensis (*incolis* Diest, *Belgii pariter oppidum est in ducatu Brabantiæ*) anno 1720 eodem thesauro honoratus, solemnitatem in exaltatione tenuit extraordinariam, et per Octavam in dies habitæ sunt conciones, ad quas cives pene confluxerunt universi. Ad requisitionem magistratus reliquias illas sollicitavit et impetravit eximius Pater magister Joannes Libens S. T. D., tum studii Lovaniensis regens, nunc ejusdem conventus Prior. Solatium magnum experti sunt plurimi. *Hæc sunt, quæ de reliquiis* S. Nicolai *prodigiosi sanguinis, variis in locis honorifice exceptis reperi; neque dubium est, quin in pluribus aliis etiam servetur.*

§ XIII Sancti apparitiones factæ BB. Ritæ Cassiæ et Helenæ Utinensi: statuæ Tolentini, Cordubæ, Venetiis et alibi miraculis illustres.

C

B. Ritæ Cassiæ SS. Joannes Baptista, Augustinus

Quamvis inter miracula, a variis collecta et inferius recitanda, plurimæ occurrant apparitiones, quibus sanctus Eremita noster clientes suos frequenter dignatus est, visum tamen fuit duas, quibus alibi aptus locus non erit, hic recensere. Tomo V *Maii Operis nostri ad diem* 22 *exstat Vita B. Ritæ viduæ, Ordinis Eremitarum S. Augustini, ab Augustino Cavallucio ex duabus aliis concinnata, in qua insignis* S. Nicolai *nostri apparitio refertur. Postquam laudatus scriptor cap.* I, *num.* 3 *dixisset, beatam illam viduam, cæso marito et defunctis liberis, jam tertio frustra postulasse inter Augustinianas monachas Cassiæ in Umbriæ admitti, num.* 4 *sic progreditur:* Ergo consueta exercitia orationis prosequens, dum nocte quadam pervigilat supplicans, domus suæ ostium vehementius pulsari audivit, vocemque clamantis; Rita, Rita. Accurrit illico ad fenestram, sed nomine ante domum viso, cum se denuo orationi reddidisset, similem vocem ad se fieri audivit, qua monebatur a Jesu petere; ut in sponsam ejus reciperetur; viditque tres Sanctos in suum auxilium missos. Tum rapta in extasim, sensit sibi voce clara dici: Veni dilecta Rita, jam enim tempus est, ut ingrediaris monasterium, unde toties fuisti repulsa.

AUCTORE C. S.

et Nicolaus apparentes, eam in monasterium deducunt.

170 Rursum ergo ad fenestram illa; viditque ante fores S. Joannem Baptistam, post quem protinus egressa usque in locum, qui Scopulus Rupis-Porenæ nuncupatur, obstupuit ad horrorem tam præcipitis altitudinis, quam vel pleno die tentare quis horreat. Sed apparetibus mox duobus aliis ipsius advocatis, sancto Patre Augustino et S. Nicolao Tolentinate, animos resumens, eosdem secuta est usque Casciam, et intra monasterium ipsum penetravit, portis, fenestrique omnibus clausis, ut erant, manentibus. Quod cum admirarentur monachæ, aliæque in alias reseratæ domus culpam suspectando rejicerent; illa, quod factum mirabiliter E erat, ingenue professa, facile persuasit Sororibus, ne vellent ejectam, quam Sancti introduxerant. *Torellius in Annalibus hæc anno* 1417 *innectit.*

S. Nicolaus B. Helenæ Utinensi

171 *Alias Sancti apparitiones tradit Simon Romanus, Eremita S. Augustini, in Vita B. Helenæ Ultinensis, pariter viduæ et ejusdem Ordinis sanctimonialis, quam eodem, quo Beata obiit, Christi anno* 1458 *scripsit, et Majores nostri tom.* III *Aprilis ad diem* 23 *illustrarunt. Hic cap.* III. *num.* 2 *beatam illam monacham cum quadam Sorore, Perfecta nomine, in hunc modum loquentem inducit:* O Soror charissima, aperiam tibi secretum cordis mei, tantum ne, dum vivo, cuiquam illud manifestes; post mortem autem meam facias, prout tibi Dominus inspiraverit. Scito, quod hoc vespere, multisque aliis vicibus, mihi indignissimæ peccatrici loqui et apparere dignatus sit dulcis Dominus meus Jesus Christus, una cum sua sanctissima Matre. Domina mea, in cujus comitatu erat dilectus pater meus S. Augustinus et S. Nicolaus et S. Monica, cujus habitum indigna gesto: quando autem eos video, tanta repleor dulcedine, quantam humana lingua nequeat explicare. F

sæpius apparet.

172 *Rursum num.* 6 *sic scribit:* Alias ibidem in oratione persistens, quasi extra sensus rapta fuit, donec S. Nicolaus in habitu nigro Eremitæ Augustiniani pulsans ad ostium oratorii dixit: Aperi mihi, soror Helena: prius autem, quam ipsa aperiret, apertum ei divinitus ostium est, et intravit Sanctus, dicens Helenæ: Pax tibi tecum sit. Denique illam amplectens, supra oratorium sustulit, rursumque deposuit, dicens: Sic age, de bono in melius proficiens, soror; sic enim in paradisum infereris ab angelis: et his dictis disparuit Sanctus; Beata autem mox de eo Sacrum cantari solenniter jussit, et hanc visionem prænominatæ suæ sorori declaravit.

Sancti imago Tolentini obitum Eugenii IV PP. sudans prædicit

173 *De* S. Nicolai *imaginibus seu statuis nonnulla etiam prodigia referuntur, ex quibus illustriora tria, quæ legerim, hic subjicio. In primis Zacconius parte* I *Vitæ, cap.* CXXII *refert, Sancti imaginem, quæ in ejusdem sacello Tolentini colitur, instantem Eugenii IV PP. obitum, qui in annum Christi* 1447 *incidit, manifesto sudore*

AUCTORE C. S.

sudore præsignasse. Pro hoc argumento laudat Ambrosium Frigerium, cujus verba recenset, et nos ex ipso Latine referimus. Hic Pontifex, *inquit*, singulari pietate gloriosum Patrem S. Nicolaum venerabatur, ob varia beneficia, quæ in infirmitatibus ac periculis per ejusdem merita et patrocinium a Deo imperaverat : sed et ante ipsius Eugenii obitum paululum antequam exspiraret, illud præterea in ejusdem Sancti sacello, quod in ecclesia S. Augustini Tolentini erectum est, miraculum apparuit, quod ejusdem primaria effigies in conspectu omnium uberrime sudarit. Ad hoc miraculum spectandum legatus ac Marchiæ Anconitanæ gubernator cum omni populo accurrit, et legatus hæc ait : Brevi aliquam in Ecclesia Dei mutationem videbitis. Et sane postridie de suæ Sanctitatis post novemdecim (*imo sedecim circiter*) annorum Pontificatum, obitu allatus est nuntius simulque intellectum, Pontificem eadem, qua Sancti effigies sudaverat, ac memoratum ediderat prodigium, suam animam reddidisse.

Prodigia imaginum Crucifixi ac S. Nicolai Cordubæ,

174 *Pater Augustinus Paoletti, Ordinis Eremitarum S. Augustini per provinciam Senensem in Italia Prior Provincialis, sermone* XXIX *de* S. Nicolao *Tolentinate, aliud cujusdam Sancti* B *statuæ prodigium, Cordubæ in Hispania factum memorat, sic ipsum compellans :* Quodsi urbe Cordubensi, quæ totius Hispaniarum Andalusiæ metropolis est, pestis, manifestum Dei flagellum furores suos exserat, universæ autem civitati ad placandum divinæ Justitiæ furorem in devotam quamdam processionem sese recipienti sodalitas tua obviam processerit, vexilli loco ex una parte Crucifixum, ex altera vero S. Nicolai statuam deferens, protinus videbitur, quod mox ut ambæ turmæ sese proxime contigerint, statua tua, o S. Nicolae, tametsi lignea, ad Crucifixi pedes genuflexa corruet; ipse autem Crucifixus e clavis et cruce manus suas resolvens, te Servum suum dulciter amplectetur, cessabitque subito in tui gratiam eadem prorsus die totius urbis contagio.

a Paoletto et Leenheero relata,

175 *Paolettum secutus Pater Joannes de Leenheer, Eremita Augustinianus Bruxellensis in Belgio, memoratum prodigium æri incidi vulgarique curavit, et subscripsit sequentia :* Anno 1602 vitiaverat Cordubam oppidum Hispaniæ Beticæ, dira lues. Post adhibita nequicquam humana remedia itum est ad cœlestia. Instituebatur una die gemina supplicatio versus nosocomium, situm extra urbis mœnia. In una supplicationum, quæ erat RR. PP. Franciscanorum, C circumferebatur veneranda Crucifixi imago; in altera, quæ erat RR. PP. Augustinianorum, lignea statua D. Nicolai Tolentinatis. Occurrunt sibi casu circa urbis portam hæ duæ imagines : sed o rem stupendam? Corruit ad Crucifixi pedes statua D. Nicolai, eosque deosculans, Deum pro populo Cordubensi precari videbatur. Quod miraculum, spectante universo populo, non pauco duravit tempore ; donec tandem et ipse Crucifixus, e cruce manibus resolutis, Nicolaum in fronte dulciter amplexus, quasi populi cum Deo reconciliationem ad D. Nicolai preces indicaret. Sicque factum est, ut eadem die totius urbis contagio prorsus cessaret. *Hæc ipse, laudans Paolettum: verum uterque prodigia auxisse ac multiplicasse mihi certo videtur.*

examinantur, et ex Christophoro de Busto

176 *Ita sentire me cogit Pater Christophorus de Busto, Eremita pariter Augustinianus, qui de miraculis, quæ per* S. Nicolai *patrocinium annis* 1601 *et* 1602, *sæviente peste, in urbe* D *Cordubensi, ubi ipse tum habitabat, impetrata fuere, Opusculum Hispanice conscripsit, quod nos ex recensione Bernardi Navarro, ejusdem Ordinis Religiosi, qui istud recudit, ex Hispanico Latine* § 17 *et sequentibus, exhibebimus. Porro totam rei seriem, quæ ad prodigiosam Sancti imaginem spectat, lector* § 20 *ipsis auctoris phrasibus Latine, ut monui, versis reperiet; hic vero ea paucis tantum referemus, quæ ad discernendum, quid in recensitis relationibus verum aut falsum appareat, plane conducunt.*

ostenditur, quid in eorum narratione

177 *Laudatus itaque Christophorus de Busto scribit, dominum Jacobum de Vargas et Carvajal, toparcham del Puerto, prætorem ac justitiæ Cordubensis præsidem, una cum reliquis senatoribus decrevisse, ut in grassantis pestis remedium* S. Nicolai *statua ad nosocomium S. Lazari, quod extra urbis mœnia erat, deferretur, eoque reipsa, memorato prætore ac reliquo senatorum collegio comitante, a Patribus Augustinianis anno* 1602 *die* 7 *Junii delatam fuisse. Prodigium vero his verbis enarrat :* In termino viæ ex arboribus, herbis, variisque floribus sacellum cum altari pie adornato excitatum erat, in quo Pater Frater Joannes de Navas, Ordinis sancti Patris Francisci, nosocomii confessarius , eos operiebatur , alba stolaque E indutus, et magnam piamque Crucifixi iconem in manibus gestans. Ad unum sacelli latus feminæ puerique, ad alterum viri convalescentes stabant ; et quotquot per vires licuerat, ad recipiendam Sancti imaginem eo confluxerant...

verum,

178 Cum sacra effigies ad altare deferretur, Pater, qui eam gestabat, in genua procidit coram Patre confessario, qui Crucifixum tenebat, eodemque tempore, quotquot in eo campo aderant, similiter in genua procubuerunt... Pater, qui Sancti effigiem gestabat, cœpit eam extollere..., elevavitque, donec Sancti vultus ad sacratissimos Crucifixi pedes pertingeret ; ad quos cum pertigisset, gloriosus Sanctus eos exosculatus est, et ore suo sanctissimis pedibus spatio, quo quis Symbolum Apostolorum recitaret, adhæsit. *Subdit, hoc Sancti osculantis prodigium summis infirmorum, qui circumjacebant, vocibus ac lamentis exceptum, idemque prodigium paulo post iteratum, ac denique memoratam statuam in nosocomium illatam fuisse. At vero nihil de reddito a Crucifixi icone amplexu memorat, memoraturus haud dubie, si id re vera accidisset. Nec tamen dubium apparet, quin hoc* S. Nicolai *statuæ prodigium idem illud sit, quod a supra memoratis* F *Patribus aliis vestitum adjunctis auctumque narratur.*

quid falsum appareat.

179 *Præterea verum non est, eadem die, qua memoratum prodigium non prope urbis portam, sed ante nosocomium contigerat, totius urbis contagionem cessasse : etenim memoratus Christophorus de Busto, oculatus rerum testis, licet fateatur, pestem a prædicta die* 7 *Junii tam in urbe, quam in nosocomio multo mitius sæviisse, capite tamen* VI *expresse affirmat, eam tum minime fuisse exstinctam, testaturque a die* 20 *usque ad* 30 *ejusdem mensis Junii quinque sui conventus Religiosos ea lue sublatos, cum ad id usque tempus conventus ille ab eo malo plane intactus stetisset. Addit denique, aliam* S. Nicolai *statuam a Patribus Augustinianis, tam multiplici suorum funere perculsis, die* 30 *Junii intra monasterii claustra noctu circumlatam fuisse, ab eoque tempore pestem tantum remisisse, ut die* XV *Julii nullus in tota urbe ea*

amplius

A *amplius infectus reperiretur, ac tandem 28 ejusdem mensis die salus publica promulgata fuerit, quemadmodum § 23 videbimus.*

Vetus e marmore Sancti statua.

180 *Venetiis quoque claram miraculis Sancti statuam in Augustinianorum templo coli, discimus ex quadam epistola a Fratre Fulgentio Arminio Abellinate Augustiniano Italice conscripta, ac Bononiæ primum, deinde Romæ anno 1653 edita, Hæc sequentem præfert titulum :* Litteræ, in quibus referuntur prodigia facta in statua marmorea S. Nicolai Tolentinatis, Venetiis in Templo S. Stephani PP. Augustinianorum. *Inscripta vero est* Multum reverendo P. Magistro, Fr. Aurelio Augustino Siliman, Augustiniano doctori collegiato Bononiensi : *at quo anno exarata sit, quove prodigium contigerit, non exprimitur, forte quia eodem, quo contigit, anno impressa est. Porro ex hac epistola ea tantum referam, quæ ad propositum nostrum faciunt, omissis scriptoris observationibus allegoricis, in quibus satis prolixus est.*

in templo Augustinianorum Venetiis

181 Requirit a me, *inquit*, sancta multum reverendæ Paternitatis vestræ curiositas, ut se certiorem faciam de prodigiis, quæ in marmorea S. Nicolai Tolentinatis statua apparuerunt...
B Visitur in hoc templo Sancti sacellum, quod antiquitate sua novos semper reverentiæ affectus fidelibus instillat, et quamvis sit ex marmore, quod tam durum est, Christianorum corda emollit. Altare in tribus distinctis ædiculis tres admirabilis cælaturæ statuas exhibet, quas sua vetustas multum commendat, nec tot annorum spatia deturparunt. Ad dexteram S. Pauli effigies ;... a sinistra S. Hieronymi visitur... In medio harum statuarum positum est S. Nicolai simulacrum, tam simile vivo homini, ut in præsentiarum aperiendo os suum ostenderit, sibi nec loquelam deesse. Longobardicum cœlum ferramenta, quibus Sanctus se flagellavit, imitatum, eam emaceravit, et ipsa a tot ictibus exsanguis remansit. *Id est, ea statua Sanctum rigidis corporis castigationibus emaceratum ac velut exsanguem exhibet. Denique addit, eam lilium manu gestare, nec magnæ molis esse.*

prodigioso splendore irradiata, os et oculos aperit

182 Jam diu est, quod divinæ pietati placuit piis nostri Herois, qui in hoc statua honoratur, clientibus beneficia conferre, ut testantur multæ tabulæ, quæ in sacello appensæ, humili pictura gratias Sancto humillime agunt, et pro veris beneficiis pictis grates rependunt... Magna erat
C ad hoc altare populi devotio ; verum Deus, qui eam forte majoram cupiebat, voluit illam per prodigia augere. Feria secunda Pentecostes, dum sol ad occasum vergebat, ipsius gratiæ exortæ sunt, dumque is mundi tenebris involvendus erat, hujus Sancti majestas illustrata permansit. Erant tum in templo domini D. Lucas Carrara et D. Ludovicus Bartatti sacerdotes, dominus Joannes Baptista Rovetti, dominus Joannes Brochii, aliique ibidem genuflexi orantes ; qui, dum ut sua Sancto desideria exponebant, ita oculos in ejusdem statuam defixerant, viderunt (quemadmodum in judicio testati sunt) effigiem suos oculos et os aperientem ; et supra statuæ caput luminosi splendores flammabant...

earum plurimis senatoribus et primæ notæ viris,

183 Accurrerunt hi devoti (*ad Patres Augustinianos, qui tum cœnabant*) et perfusi lachrymis in tanta serenitate imbres exhibebant. Advocarunt Patres, qui in templum concurrentes, in genua prociderunt, et pias preces concinuerunt; cumque etiam numerosa populi turba confluxisset, perseverarunt prodigia usque ad horam noctis secundam... Hæc eadem signa multos dies continuarunt, eaque tantæ existimationis senatores jurejurando testati sunt, ut non minus ex marmore factos illos crediderim, qui ea negaverint. quam statuam, in qua apparuerunt. Plenissimam hujus veritatis fidem, quippe qui eam clarissime viderant. fecerunt illustrissimi et excellentissimi domini, Franciscus Trono et Franciscus Morosini, et ab hisce excellentissimis dominis, luculenter confirmata est. Eamdem planissime affirmarunt illustrissimus dominus Joannes Dominicus Grimani, illustrissimus dominus Julius Donato, Illustrissimus dominus Joannes Luigi, dominus Joannes Toffetti, illustrissimus dominus comes Hippolytus Francanzano, illustrissimus dominus eques Joannes Baptista di Settimo, aliique : unde concludo, non posse istud prodigium esse obscurum, ad quod illustrandum tot tituli concurrunt.

AUCTORE C. S.

qui id testati sunt. Multis etiam miraculis

184 Eamdem veritatem confirmarunt clarissimi domini, Petrus Regia, Fredericus Porta, Daniel Giordano, uti et excellentissimi domini Domini Vincenti, N. Frugazzati et alii tanto numero, ut, cum epistolam, non calendarium, scribere mihi animus sit, eos prætermittendos E censuerim. Eadem quoque comprobarunt beneficia, quæ infirmi sibi collata confessi sunt, tam evidenter, ut quædam illustrissimi ac excellentissimi domini Morosini del Campo neptis palam Campo neptis palam fecerit, se visum recuperasse ; quidam mercator cum tota sua familia se veneno liberatum testaretur; plures quam triginta contracti, se sanatos prædicaverint, totque ægroti restitutam sibi valetudinem prædicaverint, ut, cum medicinæ vis non sit in herbis aut lapidibus, sed in Sancti invocatione consistat, ea imposterum dici possit solum in verbis sita esse. Obtenta beneficia alii jam conscripserunt, ideoque ego, qui brevis esse cupio, hæc nolui exponere, ne ea calamo meo extenuem, quæ numero et argumento sublimia esse declarantur.

et beneficiis

185 Non defuere, qui initio dicerent, hæc piorum errorem, oculorumve lusum, aut aliquid ejusmodi esse : verum ratio hanc veritatem tam firmiter animis persuasit, ut pro indubitata habeatur... Viri nobiles summæ æstimationis, senatores optimi nominis, homines integerrimæ famæ, eam attestati sunt, et ad confirmandum statuæ os suum aperientis prodigium, asperrimi judicii homines sententiam dixerunt. Quidam F aiebant, miracula ob certum finem patrari, et quibus hic ignotus erat, æquum videbatur dicere, hic nullum esse. Et vero divina pietas, quæ peccata nostra fert patienter, voluit in carneis cordibus inchoare prodigia, ut lapideæ statuæ finem declararet. Currebant prius ad Sanctum maxime inveterati peccatores, dumque hi forsitan maxime recusabant credere, miraculum conspexerunt, veteraque delicta lacrymis immergentes, ea ad sacerdotis pedes abjecerunt. Non poteram minus quam arridere ad postulata tot lacrymis digna. *Post hæc scriptor inscrutabilia Dei judicia veneratus, ostendit, hujusmodi miraculis, a tot primæ notæ et integerrimæ famæ viris, aliisque hac in parte minime suspectis, legitime confirmatis fidem inique denegari, cum in civilibus causis duorum aut trium testium auctoritas tanti æstimetur.*

186 *Deinde rursus prosequitur in hunc modum :* Summa cum pietate confluxit et etiamnum ad ecclesiam confluit populus... Nec imaginari sibi quis

AUCTORE C. S.

populique frequenti concursu illustratur.

quis potest, quam frequentia sint beneficia, quibus hic afficitur. Augustiores imposterum sunt parietes tot votorum prodigiorumque tabulis capiendis, iidemque picturis eorum, qui calamitates suas publice exponunt, ornatiores apparent, quam prius, cum barbaris tapetibus obducti, barbariem tam splendide oculis exponebant. *Insigne præterea fluvii Mamaconæ in Peruvia, Meridionalis Americæ regno, aquarum suarum, dum* S. Nicolai *statua ad Valverdense Augustinianorum cœnobium deferebatur, cursum suspendentis narrat Joachimus Brulius lib.* XVI *cap.* VI *Historiæ Peruanæ : sed de eo* § *ultimo aptius agemus.*

§ XIV Mortui ad vitam revocati.

B

Sanctus multis illustratur miraculis.

Quam frequentibus miraculis hic sanctus Thaumaturgus statim a morte inclaruerit, colligere licet ex Jordano de Saxonia, qui seculo* XIV *in Vitis Fratrum lib.* II, *cap.* XI *ait :* Multa et innumera alia miracula Deus per eumdem beatum Virum operatus est, quæ vix lingua sufficeret dicere, vel calamus exarare, et operatur hodierna die, de quorum aliquibus est Tractatus specialis in fine libri. *Neque hæc a Jordano immerito dicta esse, liquet ex Bulla canonizationis, seculo* XV *edita in qua Eugenius IV testatus est, trecenta et unum miracula pro ejusdem canonizatione probata fuisse, ut* § 1 *ostendimus. Hinc Joannes Baptista Mantuanus, seculi* XV *eximius poeta de hoc argumento sic cecinit :*

Nil opus est nobis ejus portenta referre
Morborum circa omne genus, circum aera, cum
Fortunas et fata hominum, contraria circum
Æquora : nam Divum nemo est, qui pluribus umquam
Claruit signis a tempestate recentum
Christigenum, fidei qui fundamenta fuerunt,
Tempus ad hoc; nec habent ejus miracula finem : C
Assidue fluit hæc virtus uberrima, tamquam
Fontis inexhausti veniens de gurgite flumen.

ex quibus multa ex variis collecta damus.

188 Sunt, qui tercentum referant ostenta relatu
Digna legi; sed nulla potest vigilantia in unos
Contrahere Annales, totum quæ facta per orbem
Hactenus; incertum est et inexplorabile, quamquam
Insudare velis, totoque assurgere nixu.
Quodque magis miror (namque hæc res ardua plus quam
Conari natura queat, mortalia plus quam
Corda hominum sperare ausint, nisi cognita virtus
Spem faceret) rerum Annales post fata reversas
Tot memorant animas rursum in sua corpora, facto
Jam tumulo, cum jam inciperet procedere pompa
Funeris, ut dici possit præfectus averno,
Atque tribus, quas vult, leges imponere Parcis.

Porro horum magnam partem jam dedimus supra ex biographo ; hic vero ea recitabimus, quæ apud varios passim neotericos recensentur. Nec tamen intendimus omnia recitare ; nam prætorquam quod hac ratione Commentarius nimium excresceret, vix dubitamus, quin magnus eorum numerus nos lateat. D

189 *Incipio a primæ classis miraculis, videlicet a mortuis vita redonatis, qui, teste Jordano lib.* II, *cap.* XI, *seculo* XIV *plures quam viginti numerabantur. Laudatus auctor loco jamjam citato mirabilem historiam narrat, cui non facile similem reperias, ac propterea eam ipsius verbis et ex ejusdem fide recensebo.* In monte Rotundo Vir quidam vadens per viam, occurrentibus sibi inimicis suis, nec valens manus eorum evadere, petivit amore Dei et S. Nicolai, sibi vocari sacerdotem confessorem, antequam eum interficerent; quod illi sibi denegantes, eum occiderunt recommendantem se Deo et B. Nicolao. Eo mortuo, acceperunt corpus, et projecerunt in lacum calidum, ubi erat aqua bulliens et inde scaturiens e terra; in qua ejectione corpus dedit se ad fundum, et remansit ibi octo diebus.

Quidam trucidatus et in aquas fervidas injectus,

190 Octavo die B. Nicolaus venit in habitu suo, et excitavit illum de lacu ; a quo ipse exsiliens, ducente eum B. Nicolao, venit ad castrum præfatum *(Montem Rotundum)* de nocte, clamans, sibi aperiri portam : qua aperta, venit intus in domum suam, uxore et filiis præ gaudio flentibus, et eum recipientibus. Qui posuit se ad lectum, et postulato sacerdote confitebatur et communicabatur Corpore Domini; et inunctione facta, fecit testamentum, et sic valedicens uxori, filiis ac cunctis, exspiravit hora tertia, dicto prius, quomodo B. Nicolaus suscitasset eum, custodisset, et duxisset ad locum suum. Quo facto, posito eo in feretro, fuerunt ossa candida sine carne, quæ reservata dicuntur pro miraculo usque in hodiernum diem.

a Sancto resuscitatur, et domum redux E

191 *Ita Jordanus, qui mirabilem hanc historiam primus, quod sciam, tradidit ; neque enim apud Petrum de Monte Rubiano, aut alium Jordano antiquiorem, ullam illius memoriam reperi. Porro existimabam per* Montem Rotundum *istud oppidum designari, quod in Tabulis geographicis* Mento Ritundo *et* Rotondo *scribitur, poniturque in Sabina provincia, duobus circiter milliaribus a Tibere, novem vero aut decem ab urbe Roma versus Septemtrionem : at Ludovicus Zacconius parte* II *Vitæ, cap.* II *monet, locum, de quo hic agitur, nunc dici* Mont' Ortona, *nec procul a Patavio in dominio Veneto situm esse. Favet Zacconio loci indoles, nam non procul inde ferventium aquarum fontes scaturiunt,* Fontes Aponi *et* Patavini *appellati, in quos interfecti cadaver injici potuit.* F

et de peccatis confessus moritur.

192 *Alterum insigne resuscitatæ puellæ prodigium refert Torellius ad annum Christi* 1318, *num.* 12, *quod eo ipso anno Firmi in Italia contigisse ait, laudatque pro eo Processum canonizationis, in quo illud eo modo, quo ipse tradit, exponi affirmat ; atque ideo juverit ipsa Torellii verba ex Italico Latine subjunxisse.* Hoc anno contigit ingens miraculum, per merita gloriosi S. Nicolai Tolentinatis, a Deo factum in civitate Firmana (quemadmodum clare constat ex Processu canonizationis dicti Sancti), scilicet resurrectio prodigiosa cujusdam puellæ. Res autem se habet in hunc modum : Cum quædam puella, Philippina nomine, filia Barachi Firmani, gravissime ægrotaret, eam mater S. Nicolao fervide commendavit, ac quoddam præterea ei

Puella, Firmi mortua,

A ei votum fecit : verum ecce, invalescente acriter febre, proxima nocte filia defuncta est, cum tanto dolore planctuque miseræ matris, ut humana lingua satis exprimi nequeat.

dum tumulanda effertur,

139 Veruintamen animum non despondens, eam denuo magna cum fide Sancto commendavit : et ecce, dum afflicta domina, tantis planctibus lassa, in lecto quiesceret, apparuit ei Sanctus, qui illam consolans, dixit : Bona domina, noli plangere, quia filia tua non est mortua, sed viva. Deinde domina paulatim evigilavit, e lecto exsiliit, et ad locum, ubi filia jacebat, confestim properavit ; sed eam, ut prius, mortuam reperiens, intermissos planctus magno cum dolore iteravit. Verum cum deinde sacerdotes, inter quos quinque e Fratribus nostris erant, eo accederent, ut prædictæ filiæ funus ad ecclesiam deferrent, cumque jam re ipsa illud extra domum efferri conspiceret; tum vero velut amens, in furorem acta, desperabunda sacrilegaque lingua profata est: Ah sancte Nicolae, traditor, tu me decepisti; quia hac nocte dixisti mihi, filiam meam non mortuam, sed vivam esse; jam vero ecce, video illam mortuam efferri ad sepulchrum, nec ulla mihi spes superest eam umquam B revisendi.

subito revixit, diuque superfuit.

194 Dum vero hasce ineptias desperabunda mulier effutiret, ecce defuncta filia repente reviviscens, erexit se, ut in feretro resideret, matremque increpans ait : Sile, o mea mater, neque enim aliter mortua sum, sed viva. Moxque feretro humi deposito, bona Philippina domum suam reversa est, una cum matre, jam pœnitente, Deum laudans ac S. Nicolaum. Vixit postmodum hæc juvencula multo tempore, viro nupta fuit, multosque peperit filios. Ita prorsus legitur in supra citato canonizationis S. Nicolai Processu, eademque referunt primæ classis auctores Vitæ Sancti, quamvis annum non determinent, in quem tam stupendum miraculum inciderit.

Puer Venetiis submersus,

195 *Ambrosius Senensis, vel qui Vitam ab eo Italice conscriptam Latine vertit, Scipio Jardinus, cap.* XXX *memorabile prodigium de puero Venetiis submerso exponit, quod ex eodem, præcisis superfluis, hic recito.* Quid, quæso, effari, *inquit,* aut sacris laudibus eloqui possumus circa insigne illud miraculum, quod in Murano Venetiis, ubi phialæ et cyathi ceteraque conflantur virea vasa, tempore canonizationis ipsius S. Nicolai refulsit? Etenim octo diebus continuis in C conventu S. Stephani Heremitarum S. Augustini propter Sancti hujus Romæ factam canonizationem celebris refloruit semper sacrosancta solemnitas... Et ecce in illo tempore præceps casus intra Murani grandiorem aquarum canalem, et sub salebroso undarum cumulo violentiori, qui rapido illic defluxu in similitudinem celerrimi fluminis velociter dilabitur, puerum quemdam parvulum absorbuit, et aquis ipsis involvit, funditusque in imas partes demersit, integraque totius diei mensura sub aquarum tegmine continuit, nec piscatoribus sursum deorsumque natatu pervigili illum intra aquas quæritantibus ullatenus umquam apparuit.

vespere incolumis emergit:

196 Quem ob rem lacrymis affluens propter submersum filium pia mater, cum etiam apud ejus percrebuisset multorum sermonibus aures insignium fama miraculorum, quæ S. Nicolaus de Tholentino indies explicabat, ipsum sibi glorioso Dei Confessori atque virgini humillime commendavit : vespereque facto, super aquarum decurrentibus undis... puer vivus atque ab omni prorsus læsione immunis, ante omnium oculos ablatus emersit, suique erga matrem sermonis lætus aciem direxit, dicens : O domina mater, totius hodiernæ lucis curriculo penes quemdam apprime pulcherrimum Fratrem, nigris indutum fulgidissime vestibus immoratus fui ; qui jucundissima vultus hilaritate sanctis me illecebris consolatus fuit. Novitque propterea pueri mater, S. Nicolai ope puerum emersisse ; mortisque vincula per miracula dirupisse : quare ad hanc usque hodiernam diem viri illi Murani summa semper devotius veneratione feruntur erga sanctum ipsum Nicolaum de Tholentino. *Canonizatio Sancti incidit in annum* 1446, *annoque subsecuto ejusdem Bulla emanavit, ideoque alterutro ex hisce annis memoratum prodigium debuit contigisse.*

AUCTORE C. S.

alter, Sancto patrocinante natus.

197 *Torellius supra laudatus, num.* 13 *subjungit et aliud non minus mirabile, quod ex Fratris Antonii Dulciati Florentini, viri, ut inquit, non minus sanctitate, quam doctrina conspicui, Opusculo, anno* 1515 *Florentiæ edito, se hausisse præfatur, at quo anno contigerit, non edicit. Relationis, quæ paulo prolixior est, compendium subjicio. Gratianopoli, quæ urbs Galliæ est et Delphinatus caput, quidam vir nobilis ac pius* E *cum simili conjuge diu vixerat sine ullo matrimonii fructu, quod ipsius animum non parum cruciabat. Subinde accidit, ut cum quodam Religioso Augustiniano hac super re tristis loqueretur ; hic, ut erat* S. Nicolai *studiosissimus, suasit, ut ipsius patrocinium, emisso quolibet voto, imploraret. Assensit suasori vir nobilis, juratoque voto promisit fore, ut, si masculam prolem procrearet, ea* Nicolai *nomine nuncuparetur, utque festam Sancti lucem solemnem haberet, eaque multis pauperibus in domo sua epulum exhiberet.*

postea in ferventem cacabum lapsus et coctus

198 *Audiit votum Sanctus ; neque enim diu post concepit matrona, et evolutis uteri mensibus filium in lucem edidit, qui et in sacro fonte Nicolaus dictus est. Jamque puer biennium expleverat, cum inopinatus casus parentum lætitiam paulisper interrupit. Festa* S. Nicolai, *luce, quam religiosi parentes sacris officiis, amicorum convivio, pioque pauperum epulo, ex voto quotannis transigere solebant, dum ipsi rei divinæ interessent, puer per culinam inobservatus oberrans, in ferventem cacabum prolapsus est. Redierant interim domum parentes, et carissimum pignus suum frustra requirebant, donec tandem coquus, dum ex prædicto cacabo carnes tollere tentabat, puerum misere coctum extraxit. Hinc in desperationem* F *acta mater, sese e fenestra præcipitem dedisset, nisi circumstantes prohibuissent : at pater sui magis compos in conclave secessit, ibique ante* S. Nicolai *sacram iconem provolutus in genua, cum ingenti lacrymarum imbre, Patroni sui auxilium enixe imploravit.*

mirabiliter reviviscit.

199 *Interim nunciatur, adesse quemdam Patrem Augustinianum, qui ipsius alloquium petebat : hic introductus omnes bono animo jubet esse, puerique mutilum corpusculum, aptatis suo cuique loco membris, mensæ imponit ; deinde cum tota familia aliquamdiu Deum precatus, surgit, et defunctum in Dei nomine ad vitam revocat. Nec mora, revixit puer sanus et integer, ipse vero subito disparens, totam familiam inopinato gaudio replevit. Ita Torellius, sed prolixiori, ut monui, stylo ; qui deinde et aliud refert ex eodem Antonio Dulciati, quod hujus tempore, puta seculo* XV, *vel initio* XVI, *in oppido Emporio (Italis* Empoli) *ad Arnum fluvium, inter Florentiam et Pisas in Hetruria*

AUCTORE C. S.

Trium filiorum, e quibus unus jam obierat, matri

Hetruria sito, factum ait, cujus compendium pariter subjicio.

200 *Grassante per Hetruriam fame, quædam florentis ætatis sed pauper vidua, Emporii habitans, tres parvulos filios, quos habebat, enutrire non poterat: quod cum vir quidam opulentus resciret, necessarias ipsi suppetias obtulit, dummodo impuris suis amoribus obsecundaret; verum ipsa facinus detestata, mori se malle retulit, quam id sceleris committere. Moritur interim e parvulis unus; nec melius de reliquis poterat sperare. His afflicta curis ad* S. Nicolaum *se convertit, et coram ejus imagine perfusa lacrymis, eum precatur, ut in tanta necessitate sibi succurrat, nec patiatur, se ob inopiam in peccatum prolabi. Dum hæc orat mulier, fores audiit pulsari, suspicataque, ne impurus ille procus esset, aliquantulum quid ageret, dubia hæsit; deinde implorato Sancti auxilio, ejusque icone pectori imposita, ad fores properat.*

summa inopia laboranti saccum cum pane,

201 *Reseratis foribus, Religiosum Augustinianum offendit, qui eam sic allocutus est:* Novi, filia, magnam inopiam, qua simul cum filiis laboras, ideoque tibi aliquid subsidii attuli: *moxque dedit illi sacculum pane plenum, dicens:* Accipe hunc sacculum, teque cum filiis tuis refice pane, quem continet, nec verere: nam benedictus Deus nihil tibi deesse patietur. *Hisce dictis læta mulier oblatum sacculum retro januam deposuit; at cum deinde ad agendas benefactori suo gratias se converteret, neminemque reperiret, agnovit, hunc ipsum fuisse* S. Nicolaum, *cujus auxilium imploraverat. Intro igitur concedit, et oblato munere suam suorumque famem depellere aggreditur.*

ad cujus attactum puer revixit, et pecuniam donat.

202 *Post hæc, ex divino, ut creditur, instinctu, demortui parvuli ori aliquid ex eodem pane admovit; quo facto, mox puer revixit, et cum reliquis satiatus est. Hisce prodigiis accessit et alterum beneficium: quippe cum reliquum panis paulatim consumpsisset, tantum pecuniæ in sacculi fundo reperit, quantum necesse habuit, ut toto, quo fames sævire perrexit tempore, familiam suam sustentaret. Insigne sane ac memorabile hoc prodigium est, ideoque pro fide ipsi facienda pauca observo. Josephus Pamphilus in Chronicis ad annum* 1511 *cum laude meminit de Antonio Dulciato, a quo illud habemus.* Antonius Dulciatus Florentinus, *inquit,* vir acutissimi ingenii, scripsit Opus celeberrimum, Computum solis et lunæ, cum ea, quæ ad clericos spectat, astronomiæ ratione, inscriptum, quod... Romæ in archivo Ordinis asservatur Ms. *Secundo Vitam* S. Nicolai, *in quo memoratum miraculum refert, teste Torellio, edidit Florentiæ anno* 1515: *credendum igitur non est, virum doctum ac pium ausurum fuisse tantum prodigium veluti suo tempore Emporii, id est, non procul Florentia factum, confingere, et pro vero venditare; cum alioquin non difficulter potuisset de mendacio ac impostura convinci.*

§ XV. Alii mortui aut pro mortuis habiti, sanitate donati: item alii suspendio affecti, in vita conservati.

Puer ex equo lapsus,

Jacobus Albericius cap.* VI *Vitæ varios præterea commemorat, qui sive vere mortui, sive pro mortuis habiti, pristinæ sanitati subito restituti fuere. Horum multos jam recensuimus ex Petro de Monte Rubiano, aliquot velut ad aliam classem spectantes, alio loco memorabimus; ceteros ejusdem verbis ex Italico Latine subjungimus.* Ansovinus puer, filius Ansovini Camertis, decurrentis equi ungulis oppressus et ita conculcatus, ut in ejusdem capite solearum clavorumque vestigia apparerent, visceraque conquassata essent, loquelam sensumque amiserat ac mortuus videbatur. Facto per matrem S. Nicolao voto, subito vires resumpsit ac bellissime sanatus est.

Religiosus lapsa in cerebrum lamina,

204 Cum Frater Petrus de S. Genesio, (*oppidulum est Marchiæ Anconitanæ*) Ordinis Continentium, cuidam parieti innixus staret, grandis ferrea lamina in ejusdem caput decidit, eaque percussus obiit et ad templum S. Francisci tumulandus delatus est. Quædam domina, Gregoria nomine, pro illo vovit S. Nicolao, promittens, se ad ipsius tumulum oblaturam imaginem ceream ejusdem cum dicto Fratre magnitudinis. Facto voto, repente ipsi spiritus, loquela ac sanitas restituta sunt.

puer e morbo, pro mortuis habiti, sanantur.

205 Salimbenus, filius Jacobi Septempedani (*Septempeda, Italis* San-Severino, *ejusdem Marchiæ urbs est*) ætatis trium annorum, cordis ac stomachi doloribus inopinato correptus, multum plangere et per magnæ horæ spatium sanguinem vomere cœpit, tandemque loquela ac spiritu destitutus est in eum modum, ut mortuus appareret, frigeretque, et ab omnibus, qui eum videbant, pro mortuo haberetur: atque ita mortuus a primo vespere usque ad solitam cubitum secedendi horam jacuit. Pater vero eum S. Nicolao vovit, promisitque fore, ut puerum ad ipsius tumulum portaret, ibidemque imaginem ceream offerret. Voto emisso, puer subito locutus et sanatus est.

Mortuus natus, aliique

206 Filius cujusdam Compliti Tolentinatis natus mortuus, et unius horæ spatio ab omnibus pro mortuo habitus est. Hunc pater S. Nicolao commendavit; nec mora, puer mox spiritum recepit. Ceccus, filius Matthæi ex Trajana (*incolis* Montecchio, *castrum est Marchiæ Anconitanæ*) cum octiduo gravissime ægrotasset, a primo summo usque ad horam Missæ mortuus jacuit. Pater S. Nicolao vovit, se illum ad ejusdem tumulum delaturum, ibidemque eum suis vestibus exuturum, unaque cum his imaginem ceream, candelamque, puero longitudine parem, oblaturum. Facto voto, subito respiravit, locutus et sanatus est.

ad vitam

207 Joannutius, filius Rosæ Matilicanæ (Matilica *oppidum est Marchiæ Anconitanæ in Italia)* graviter infirmus, in eamque deductus debilitatem erat, ut, qui eum viderent, mortuum dicerent. Pro hujus incolumitate parentes ejus

A ejus ceream imaginem voverunt; moxque post votum resumptis viribus sine ullo medicorum subsidio convaluit. Filia quædam cujusdam Viri nobilis civitatis Firmanæ *(in eadem Marchia Anconitana)*, ætatis duodecim circiter annorum, obierat: eam mater S. Nicolao vovit, promittens ipsius tumulum invisere, ibidemque filiæ vestes ac comam offerre: facto voto convaluit.

revocati. Blanca Mediolanensium ducissa,

208 Cola filius Clarundinæ Septempedanæ, simulac baptizatus erat, tantopere infirmatus est, ut mortuus videretur et pro tali habitus est ab hora tertia usque ad occasum solis. Cum vero mater ejus S. Nicolao vovisset fore, ut, si filius reviviseeret, ejus tumulum cereis cingeret; puer sensum recepit, cæpitque mammam sugere, et octo mensibus supervixit. *Hæc Albericius: quæ subdo, deprompta sunt ex Ambrosio Senensi aup Jardinum cap.* XXX, *ubi hæc lego:* Vastissimæ civitatis Mediolani domina, nomine Blanca, nempe uxor ducis ejus civitatis, dum quandoque parturiens edidisset infantem mortuum, stabilemque et penitus immobilem, haud aliter quam si rude frustulum informis carnis emisisset, neque enim motu aliquo excitabatur creatura, et prorsus caro mortua immobilisque jacebat. B

ob factum suæ proli miraculum.

209 Attamen, quoniam mira erga S. Nicolaum de Tolentino inerat devotio ipsi dominæ, idcirco protinus pia pollicitatione vovit fore, ut altare sacellumque Mediolani in honorem et sub titulo S. Nicolai intra ecclesiam Incoronatæ celebriter erigeret, calicemque aureum *(Zacconius habet* argenteum*)* in terram Tolentini pro ecclesia S. Nicolai repente mitteret: et vix votum voce domina compleverat, cum natus infans dulci cœpit vagitu plorare, motuque puerili vitales jam carpere auras summa omnium hilaritate monstravit; unde etiam confestim omni prorsus cunctatione rejecta, explevit piæ pollicitationis votum domina Blanca, et jubileum a Romano Pontifice pro omnibus utriusque sexus personis, quæ sacellum ejusmodi divi Nicolai fideli visitarent accessu, multis duraturam annis impetravit. *Eadem habet Zacconius, parte* I, *cap.* CXXIX, *et San-Martinus in Vita Sancti Gallica, num.* 58, *quamvis in adjunctis non nihil discrepent.*

sacellum Sancto Mediolani condit, et indulgentiis C

210 *San-Martinus scribit, memoratam Blancam fuisse conjugem Francisci Sfortiæ, primi ejus nominis Mediolanensium ducis, quam Joannes Simoneta lib.* V *Historiæ memorati ducis, apud Muratorium tom.* XXI *Rerum Italicarum, ipsi anno* 1441 *nuptam scripsit, et Christophorus a Soldo in Historia Brixiana apud laudatum Muratorium col.* 914, *die* 19 *Octobris anni* 1468 *defunctam notat. Torellius ad annum* 1460, *num.* 23 *agit de memorato sacello seu templo* S. Nicolai, *aitque illud a laudata ducissa templo S. Mariæ Coronatæ, quæ Patrum Augustinianorum est, adjunctum fuisse in eum modum, ut, licet utrumque templum gemino frontispicio distinguatur, intrinsecus tamen non nisi unum sit; atque hinc intelligitur, cur* S. Nicolai *sacellum ab aliis intra ecclesiam S. Mariæ Coronatæ, ab aliis juxta eam conditum dicatur. Idem Annalista ex monumentis istius monasterii ad propositum nostrum ibidem recitat sequentia:* Illustrissimus D. D. Franciscus Sfortia dux Mediolani magnam pecuniæ quantitatem erogavit in fabricam monasterii. Illustrissima D. D. Blanca Maria, uxor ejus, etiam magnam pecuniæ quantitatem erogavit in fabricam monasterii; quæ insuper ecclesiam S. Nicolai de Tolentino construxit, ad cujus altare quotidie celebrare debemus.

AUCTORE C. S.

a summo Pontifice impetratis ditat.

211 *Herrera in Alphabetho Augustiniano hujus pariter ecclesiæ meminit, aitque ibidem supra ejusdem monasterii seu templi portam hæc legi:* Hanc ecclesiam ædificari fecit illustrissima D. Blanca Maria, ducissa Med. in honorem B. Nicolai de Tolentino, cui impetravit a sanctissimo Papa Pio II plenari (*lege* plenariam indulgentiam) peccatorum, anno suæ dedicationis, et septem quadragenarum in festo S. Nicolai in perpetuum 1460, 10 Septembris. *Eadem inscriptio, sed paulo aliter et mutila exstat apud San-Martinum in hunc modum:* Hanc ecclesiam ædificare fecit illustrissima Blanca Maria, ducissa Mediolani, Papiæ, Angeriæque comitissa, ac Cremonæ domina, in honorem sancti Nicolai, de Tolentino etc. Anno 1460, die 7 Septembris. *Uter rectius referat, judicent Mediolanenses. Porro etsi Torellius ac Herrera laudans Gasparum Ambigatum lib.* VI *Historiæ Mediolanensis, templum illud anno* 1460 *a memorata ducissa conditum etiam asserant, neuter tamen de suscitatæ ipsius prolis miraculo meminit; imo vero posterior suspicatur, illud hortante forsan Gabriele Sfortia Augustiniano, mariti fratre, ab eadem erectum esse. Fides itaque fit apud Ambrosium Senensem, qui, unde id prodigium didicerit, non docet.* E

Puer jam-jam efferendus reviviscit.

212 *Accipe et aliud ab eodem Ambrosio apud Jardinum relatum.* Prope civitatem Filtri, (Feltria *urbs est in Marchia Tarvisina)* in loco dumtaxat per milliaris exigui spatium ab ea distanti, illique cohærenti, evenit, ut cujusdam ejus regionis incolæ filius intra mortis usque adeo vehementer desudarit difficillimos agones, ut omnes illum tandem mortuum existimaverint, atque propterea jam iter ad illius ædes, quo sepulturæ ipsum traderent, sacerdotes arripuissent. Interim vero totius cordis fidenti affectu mater ejus illum divo Nicolao commendavit, et confestim S. Nicolai ope apparuit, quod dumtaxat obdormisset puer: quare eum repente immortali accedente gratiarum actione, ad altare S. Nicolai detulerunt, eumdemque etiam illico habitu ipsius divi Nicolai hilari veneratione vestierunt.

Regis Cypri cubicularius, de furto annuli F

213 *Magis mirabile est, quod eodem capite de quodam regis Cyprici famulo refertur, his verbis:* Memoriæ, *inquit*, repetendum consuluerim, nec umquam, quæso, oblivione obrui sinamus, excelsum illud divi Nicolai miraculum, quod sublimis iste Confessor Dei altissimi explicuit erga cubicularium regis Sacchi, qui insulæ amœnissimæ Cypri regnum... obtinebat, et nostris hisce temporibus claruit. Etenim quadam die rex post prandium, ad finem, ut commodius manus ablueret, annulum regium deposuit intra summitatem argentei vasis undique aurati, intra quod ex phiala aurea aqua descendebat in regias manus. Annuli autem depositionem famulus minime animadverterat; quam ob rem annulum una cum aqua ablutionis inscius projecit in terram. Rex autem post horæ curriculum repetit a famulo annulum; ille vero nihil prorsus se annuli regii conscium esse, non minus reverenter, quam verissime affirmabat.

falso accusatus et suspensus,

514 Quocirca rex intra ignem furoris iracundiæ... raptatus, jussit famulum suum regium protinus ea hora suspendi: cui ex pio Catholicoque more

AUCTORE C. S.

more adhibitus fuit confessarius Frater Guilielmus Ordinis Heremitarum, et iste erat confessarius regis: qui audita regii cubicularii innocentia, eidem pie consuluit, ut divo Nicolao de Tolentin osingulari fidenter devotione penitus semetipsum commendatum faceret. Id, quod lubenti animo regius famulus, confessarii monitis humiliter morem gerendo, præstitit; fuitque deinceps ad patibulum executive deductus; jussio enim regis irrevocabiliter pronunciata urgebat, et propterea tamquam fur regii annuli per acerrimum fuit carnificem suspensus. Vespere autem facto, regius amissus annulus humi in cœnaculo nitescens apparuit, et regi oblatus per inventorem fuit.

Sancti ope vivus deponitur:

215 Propter quod animi cruciatu vehementer torqueri nimisque cordis intrinsecus dolore confici rex mirum in modum cœpit, atque repente jussit suspensum mane famulum de patibulo statim celerrime deponi: qui miraculo S. Nicolai vivus repertus fuit, atque a rege interrogatus, quo pacto vitales auras carpserit, et intra mortis carcerem non abierit; miti benignitate famulus regi reverenter respondit, se ineffabili ope divi Nicolai de Tolentino non solum intima mortis B penetralia evasisse, sed neque priora summaque vestibula attigisse. Et idcirco singula quaque die Mercurii illic consuetudo invaluit, ut universus Cyprius populus ante altare S. Nicolai in ecclesiam divi Augustini adoranter confluat; quandoquidem insigne hoc miraculum intra labentia diei (ut meminimus) Mercurii spatia illuxerit. *Hæc Jardinus et Ambrosio, ex quo eadem habet Ludovicus Zacconius, et post hos San-Martinus in Vita Gallica; ad quæ pauca observanda sunt.*

quis ille rex Sacchus potuerit fuisse

216 *Inter Cypri reges, qui post captam anno* 1191 *per Richardum regem Angliæ insulam, a Guidone Lusiniano usque ad annum* 1487 *vel* 1488, *quo Veneti juris facta est, illius regnum tenuerunt, nullus* Sacchus *occurrit. Zacconius tamen eam Italice* Sacho, *San-Martinus Gallice* Sache *appellant. Verum ex tempore, quo memoratum prodigium factum dicitur, satis colligimus, quem* Sacchi *nomine indicatum velint. Etenim rex ille scriptoris temporibus dicitur claruisse: Ambrosius autem Senensis, teste Herrera in Alphabetho, Senense cœnobio anno* 1478, *annoque* 1483 *toti provinciæ præfuit, Vitam vero, de qua agimus, anno* 1511 *edidit Venetiis, ut etiam* C *scribit Torellius: nam quod Jardinus ait, eam anno* 1424 *editam esse, certo falsum est, cum in ea plurima narrentur eo anno multum recentiora.*

inquiritur

217 *Porro reges Cypri, quibus Ambrosius convivere potuit, sunt Joannes II, Joannes III, regina Carlotta, quæ e regno pulsa est, Jacobus nothus, et Jacobus puer, qui infans obiit. Unum itaque ex hisce* Sacchi *nomine compellarunt, atque is verisimilius fuit Jacobus nothus, cujus Italicum nomen* Giaccomo, *vel, ut a Francisco Sansovino in Descriptione urbis Venetiarum, et in Chronico Veneto scribitur,* Giacco, *facilius quam reliqua in* Sacchum *potuit mutari. Erat autem Jacobus ille filius nothus Joannis III Cypri regis, isque pulsa Carlotta, legitima hærede, regno potitus, Catharinam Marci Cornelii seu Cornari, Senatoris Veneti filiam uxorem duxit, quæ marito ac prole, quam ex eo posthumam genuerat, defunctis, Cypri regnum ad Venetos transtulit anno* 1487, *teste Sansovino in Chronico. Ceterum cum Ambrosius Senensis asserat, memoratum miraculum suis temporibus contigisse, non possumus istud, quamvis, nescio quid fabulæ redoleat, pro falso absolute rejicere.* D

Alter suspensus, dum deponitur, vivus repertus,

218 *Ambrosius Frigerius, vel qui ejus Opusculum auxit, Jacobus Albericius, cap.* VI *Vitæ huic simile miraculum narrat, cujus Torellius ad annum* 1319 *num.* 5 *meminit, rursumque ad annum* 1507, *num.* 28, *quo istud ex Regestis Ordinis per R. P. Ægidium Viterbiensem, tunc totius Ordinis Priorem Generalem, deinde vero S. R. E. Cardinalem conscriptis, accidisse statuit. Verba Albericii Latine versa accipe.* Petrus Antonius Bononiensis (*in Romandiola ditionis summi Pontificis*) a curia captus ac post multa tormenta morte damnatus, cum ad supplicium duceretur, ad gloriosa B. Nicolai merita et auxilium se convertit, eumque precatus, ut a tam ignominiosa nece se liberaret, vovit fore, ut sacro ejusdem habitu assumpto, ipsi imposterum in vitæ sanctimonia famularetur. Cum ad supplicii locum pervenisset, ascensis scalis, lictor eum suspendit, pedibusque humeris institit, que citius enecaret. Pependit infelix usque ad horam 22, qua dum ministri eum tumulandum deponerent, vivum repererunt. E

Religionem Bononiæ ingreditur;

219 Ad stupendum hoc prodigium universa quasi civitas accurrit; ipso vero a primoribus rogatus, qua ratione etiam viveret, respondit: Invocavi S. Nicolaum Tolentinatem, isque mihi subito in auxilium venit; dumque suspensus essem, gloriosus Sanctus me suis manibus ita sustentavit, ut mihi suaviter dormire, non pati viderer. Divulgato miraculo, ipse Eremitarum S. Augustini habitum in cathedrali ecclesia induit, vestitusque a reverendo Priore magistro Joanne de Ripa, in memoriam accepti a B. Nicolao beneficii, Frater Nicolaus dictus est. Dum ita vestitus cinctusque supplicantium agmine Fratrum Eremitarum monasterii S. Jacobi Bononiensis, ac maxima populi frequentia transiret sub fornice palatii magistratus, ubi sacellum S. Maria de populo dictum visitur, Frater Nicolaus ibidem ante dictam imaginem oraturus in genua procidit; et ecce ex innumero populo, qui aderat, quidam ducti devotione ob factum miraculum, ad eum accesserunt, ejusdem vestem nigram quasi ea res sancta fuisset, in mille partes disciderunt: quare ipse spoliatus, in monasterium dictorum Fratrum S. Jacobi venit, ibique promeritas Deo gloriosoque S. Nicolao gratias egit, atque altera veste indutus est F

sed ad ingenium rediens, ex eadem expellitur.

220 *Torellius, qui eadem ex Frigerio, et ex Regestis ab Ægidio Viterbiensi, ut monui, confectis refert, ait, memoratum Petrum furti, cujus re vera reus et convictus erat, damnatum fuisse. Ad confirmandum vero prodigi veritatem, præter Frigerii ac Ægidii fidem, laudat tabellam muro veteris sacelli* S. Nicolai *Bononiæ appensam, quæ illud eo ipso, quo contigit, tempore depictum, exhibeat. Ceterum non minus inepta, quam præpropera fuit Boniensium in discindendis Petri Antonii vestibus, iisque pro re sacra habendis devotio; hic enim, teste eodem Ægidio Viterbiensi apud Torellium ad annum* 1507, *num.* 28, *ad ingenium rediit, ita ut necesse fuerit eum ex sacro Eremitarum Ordine expellere.*

Triduo suspensi.

221 *Antequam huic paragrapho finem faciam, addo et alterum apud eumdem Albericium relatum.* Duo, *inquit*, Fulginates (Foligno *urbs Umbriæ est in ditione Ecclesiæ*) apud urbis

A urbis prætorem de furto duorum boum accusati sunt, ideoque illius jussu comprehensi, multisque torti cruciatibus: cumque nihilominus facinus negarent, eodem mandante, tam vehementer denuo cruciati sunt, ut falsum fateri tandem fuerint compulsi; scilicet se istius furti reos esse, cum essent innocentissimi: verum nimii cruciatus sic eos coegerant. Agnito facinore, suspendio damnati sunt: sed dum ad supplicium ducerentur, gloriosum S. Nicolaum in auxilium advocarunt, dicentes: O S. Nicolae Tolentinas, te per amorem, quo Jesum Christum amplexus es, precamur, ut, quemadmodum impositi nobis criminis insontes sumus, ita nos adjuves. Ad supplicii locum deducti, in scalarum ascensu denuo dixere: O S. Nicolae, adjuva nos. Suspenduntur innocentes, suspensique triduo permanserunt.

per Sancti opem incolumes evadunt.

222 Die tertio quidam eques illac transiit, cujus equi strepitum illi audientes, clamare cœperunt: O chare eques, nostri miserere. Ille vero substitit, ratusque, malignum quemdam spiritum ea cadavera contaminanda occupasse, respondit: Per Dei virtutem vobis impero, ut, si boni spiritus sitis, id mihi indicetis; sin mali, in B Spiritus Sancti virtute impero, ut inde discedatis, et in deserta ab hominibus loca commigretis. Ad hæc suspensi, Non sumus, inquiunt, spiritus, sed rationales animæ nostris corporibus conjunctæ: suspensi invocavimus S. Nicolaum Tolentinatem, ut, sicut insontes eramus criminis nobis falso impositi, ita ipse nobis auxiliaretur; atque ecce dum penderemus, gloriosus S. Nicolaus adfuit, manusque nostris pedibus supposuit, ne injuste pateremur. His auditis, eques amborum restes ense resecuit; ipsi vero illæsi ad S. Nicolai sepulcrum commearunt, ibique suos laqueos appenderunt: quo miraculo per totam regionem divulgato, laudes Deo redditæ fuerunt. *Hæc ibi, ex Compendio miraculorum, Tolentini servato, ut isti capiti præmittitur.*

§ XVI. Quidam peste liberati in Italia, Hispania et Occitania.

C

P. Paulus Tridentinus, dum puer esset,

P*otentissimum* S. Nicolai *patrocinium ac præsentem opem varii peste infecti pariter senserunt, ex quorum numero aliquos hoc paragrapho recensemus. In primis Ambrosius Senensis apud Jardinum cap.* XXX *de hoc argumento tradit sequentia:* Reverendus sacræ Theologiæ magister Paulus, cujus natale atque origo ex civitate Tridentina descendit, in sacræ suæ conscientiæ inviolata veritate apud me testatus fuit, quod, dum ipse circa ætatem septennii puer versaretur, duos in agone mortis dies graviter infirmus desudavit, et id quidem propter pestis luem, quæ in utrisque sibi coxendicibus intumuerat; ita ut intra funesta circumseptus discrimina, accensam secundum ritum sanctæ Romanæ Ecclesiæ candelam, tamquam ex hoc seculo in aliud illo instantis horulæ tempore migraturus, intra manus haberet.

peste infectus, ab apparente Sancto

224 Tuncque, cum nulla vitæ ipsius spes ulterius superesset, Juliana mater, quæ fidenti erga divum Nicolaum de Tolentino devotione ex more ferebatur, ipsum S. Nicolao humillime commendaverat; et post duorum dierum curricula S. Nicolaus eidem apparuerat, in hæc verba loquens: O fili, numquid me noscis? Qui affirmative respondidit*: Utique novi te. Quare S. Nicolaus iterum loquutus fuit, dicens: Quis igitur ego sum? At puer dixit: Tu ille es Heremitanus Frater, qui super altare S. Marci vigilias ducit. Nam conventus S. Augustini in Tridentina civitate sub divi Marci vocabulo designatur, atque insuper sublimata cernitur supra altare celebris illius ecclesiæ in ligno sculpta S. Nicolai imago, quoad externas vestes nigro efficta colore; et propterea iste magister Paulus, illo tempore puer, tenera adductus ætate, existimabat eum esse Heremitanum quemdam Fratrem, vita hac mortali tunc fruentem, qui diu noctuque in ecclesia S. Marci super altari illo custodias traheret; et cum sub eadem illa forma, intra quam ejus sancta imago sculpta effictaque rutilabat, apparuisset sibi puero, idcirco ea, de quibus memini, verba erga S. Nicolaum puerulus ipse protulit.

AUCTORE C. S.

* respondit

subito sanatur,

225 Sanctus vero Nicolaus in hac divinitus contexta cœpti sermonis tela erga illum tandem reciproca replicatione effari dignatus fuit: Utique ego Frater ille Heremitanus sum, de quo tu loqueris. Veni igitur me in meam ecclesiam visum, quandoquidem non ulteriori amodo infirmitatis potestate quatieris, neque pestis lue exinde cruciaberis. Atque talia, fulgidis elucens splendoribus, fatus, ex oculis pueri sanctus ipse Nicolaus confestim evanuit: et immediate loquendi puer facultate adepta, matrem Julianam propriæ vocis limpiditate accersivit, et in hæc verba efficaci viriliter virtute eam alloquutus fuit: Ecce mater, sanitatem sum nactus, quoniam Heremitanus Frater, qui in ecclesia S. Marci super altare vivit, ille mihi verbo suo significavit fore, ut a morbo prorsus sim futurus immunis. Intellexitque Juliana mater, quod S. Nicolaus apparuerat puero, interimque pestis repente abierat, completoque recessu evanuerat. E

ac postea ejusdem Ordinem amplectitur

226 Quam ob rem illico ex suo cubili puer, nacto sanitatis robore, surrexit, et in ecclesiam S. Marci ad S. Nicolaum se contulit: et nihilominus post alicujus labentis temporis fluentia curricula intra illud idem monasterium heremitanæ Religionis habitum divina benigtate assumpsit; id, quod fuit circa annum 1466. *Eadem habent Frigerius seu Albericius, et Zacconius;* F *verum apud posteriorem error irrepsit, dum dicitur prodigiosa illa sanatio anno Christi* 1474 *Paulo tum puero obtigisse, idemque iste anno* 1466 *Eremitarum Ordinem amplexus esse. Frigerius scribit, eamdem Paulum paucis post miraculum mensibus Eremitarum habitum suscepisse: quod non de Ordinis ingressu (tum enim septennis aut octennis tantum puer erat) sed de sacri habitus gestatione, quo in* S. Nicolai *memoriam pueri indui solebant, accipiendum puto; nisi pro* mensibus *legendum sit* annis. *Zacconius asserit, eumdem anno* 1496 *Venetiis munere concionatoris magna cum laude functum fuisse.*

Ejusdem ope urbs Pisana

227 *Bernardus Navarro lib.* II *Vitæ Hispanicæ, cap.* XV *memorat, Pisas in Hetruria dira peste per ejusdem Sancti patrocinium liberatas fuisse.* Cum urbs Pisana, *inquit,* peste vehementer affligeretur, jamque major incolarum pars exstincta esset; S. Nicolao se commendavit, ac mox istud malum cessavit. Quam ob rem populus ejusdem festivitatem magna cum solemnitate

AUCTORE C. S.

nitate celebrare vovit, et miraculum, quod Deus per sanctum suum operatus fuerat, depingi jussit in tabula, in qua Sanctus orationi intentus, multaque emissa tela vestibus excipiens exhibetur.

peste liberata dicitur:

228 *Zacconius parte* I *Vitæ, cap.* CXXVIII *hæc paulo latius enarrat. In primis ea ad annum* 1495, *vel* 1527, *quo utroque anno Pisanos lue conflictatos scribit, referenda putat. Deinde asserit,* S. Nicolaum *quibusdam piis incolis supra urbem stare, suarumque vestium sinibus immissa in eam e cælo tela ac fulmina excipere visum esse; cumque id cessaturæ luis auspicatissimum indicium ad senatum populumque delatum esset, etiam alios hujus gratissimi spectaculi oculatos testes fieri meruisse. Denique imaginem illam ait a pio* S. Nicolai *sodalitio, sub ejusdem invocatione ibidem pridem instituto, fieri curatam esse, eamque manu dextera librum, sinistra vero tria tela vel fulmina in depulsæ pestis memoriam gestare. Uter rectius, ignoro: at Zacconius loco proximior, certiora potuit cognoscere. Displicet tamen mihi, annum tam memorandi prodigii (si vere acciderit) ab uno penitus prætermitti, ab alio certum non determinari.*

B

alibi ulterius serpere prohibita.

229 *Concha, incolis* Cuença, *Hispaniarum civitas est in Castella nova, episcopalis sub metropoli Toletana. In hac diœcesi similem contagiosum morbum ulterius serpere prohibitum fuisse, tradit laudatus Navarrus verbis, quæ subdo, sed sermone Hispanico.* Anno 1560 in quodam loco Castellæ, dicto Baluerde, diœcesis Conchensis, tam gravis sæviit pestilentia, ut magnus populi numerus e medio tolleretur. Cumque vicini sortes mitterent consulendi gratia, quis Sanctorum in tanta calamitate sibi esset opitulaturus, eductus est S. Nicolaus Tolentinas, et per hujus patrocinium Deus illos servavit incolumes, et in hujus beneficii monumentum incolæ sacellum in sanctissimæ Virginis Deiparæ, gloriosique S. Nicolai honorem erexerunt.

Tolosæ in Occitania quidam peste infectus,

230 *Sensit et Tolosanus in Occitania Patrum Augustinianorum conventus potentissimam Sancti in simili malo tutelam, teste Simpliciano San-Martin, ejusdem Ordini Religioso, regioque ididem professore. Hic in Vita Gallica cum dixisset, multos memorati conventus Religiosos anni* 1628, 1629, 1630 *et* 1631, *quibus pestis Tolosæ atrociter grassata est,* S. Nicolai *ope partim ab ea immunes servatos, partim sanatos fuisse, ita Gallice*

C

prosequitur: Quodque inter miracula benedicti panis S. Nicolai reputari posset, horum unus, qui etiamnum in eo conventu superstes degit, die 4 Octobris anni 1631 duobus carbunculis, uno in dextero capitis tempore, altero in faucibus correptus fuerat, simulque pestis juxta ejusdem lateris auriculam se manifestarat. Hi carbunculi brevi tempore ita sese diffuderant, ut intra triduum æger deformato vultu agnosci amplius nequiret, caputque plenum ardoribus, et instar urcei ex veneno turgidum, horrorem incuteret, lacrymasque eliceret invisentibus, qui eum non nisi remedio, quod naturæ vires exsuperet, sanari posse arbitrabantur.

usu panis benedicti

231 Nec aliter æger ipse censebat, qui generali delictorum confessione peracta, ad excipiendam, si ita Deo videretur, mortem jam comparatus, minime oblitus est S. Nicolaum in periculoso rerum cardine invocare, confidens eum non minus propitium sibi jam fore, quam alias fuisset, dum panem sub invocatione nominis ipsius benedictum sumpsisse, fuerat a febribus convaluisse. Itaque cum vovisset, quinque diebus Mercurii in ejusdem honorem solo pane et aqua vesci, reliquisque totius anni Mercurii diebus jejunare; tres ejusmodi minores panes, malagmatum in morem letiferis tuberibus applicavit, ut horum in prohibenda apostematum, quibus suffocabatur, effusione pertinaciam vinceret.

D

feliciter sanatur:

232 Quia autem speravit, frustratus non est: cum enim post hæc recubuisset, et recuperandæ salutis ipse animatus leviter obdormivisset, se erigere coactus fuit, ut remedii effectum admitteret; idque eo successu, ut magna saniei copia ex ore naribusque tertio emissa, venenum effluxerit; ardores, quibus æger consumebatur, per istud spiramentum exhalati sint, et ipse ex eo tempore cor suum ejusmodi epithematis roboratum senserit, quæ omnem mortis metum depellebant, eumque inter diuturnas molestasque chirurgiæ curationes gaudio ac voluptate replebant. Hæc memoratus Religiosus nobis tunc temporis declaravit, cum ut implendi voti facultatem obtineret, tum ut hoc testimonio suo veritatem palam faceret, testareturque, se per S. Nicolai patrocinium eo periculo feliciter defunctum, quo plurimi ipsius sodalium perierant. Eadem postmodum denuo confirmavit.

E

vota, ob hoc et alia beneficia, ibidem facta.

233 Hic igitur conventus tam calamitoso tempore multis per Sancti merita a Deo affectus beneficiis, eidem splendidam ex argento lampadem, quæ ante ejusdem aram appensa visitur, ex voto obtulit, vovitque præterea fore, ut die 9 Septembris, quæ Sancti festivitatem immediate præcedit, perpetuo jejunaret, duaque quotannis Missas solemnes, unam die 5 Junii, in quam canonizatio incidit, alteram die 10 Septembris, qua ejusdem in cœlo natalis recolitur, in eodem altari post panis benedictionem celebraret, sub eaque Missa omnes non sacerdotes ejusdem conventus Religiosi sanctissimo Corporis Domini epulo reficerentur.

§ XVII. Grassante Cordubæ in Hispania peste, puer ea correptus, miraculose sanatur.

F

Cordubæ in Hispania

Præ ceteris tamen urbibus, quæ S. Nicolai *patrocinio contra pestem gavisæ sunt, memoranda venit Corduba, Hispaniæ in Vandalitia urbs, ac cognominis regni olim sedes regia et caput, quæ annis* 1601 *et* 1602 *dira lue infecta, miraculorum Thaumaturgi nostri velut amplissimum theatrum facta est. Habitabat tum in ea urbe P. Christophorus de Busto, Ordinis Eremitarum S. Augustini, qui miracula ibidem tum divinitus collata collegit et Hispanico sermone vulgavit. Fatetur tamen, sibi minime propositum fuisse omnia enarrare; cum vix, inquit, domus fuerit, quæ aliquam Sancti opem non senserit: ideoque ea tantummodo retulit, quæ aut pro indubitatis miraculis legitime fuere approbata, autem saltem certiori testium assertione nitebantur: hæc tamen tanto sunt numero, ut ea variis paragraphis exponere cogamur: quamvis autem nonnulla occurrant,*

A *rant, quæ ad depulsam pestem non pertinent, cum tamen iisdem annis contigerint, ea cum ceteris recitabimus.*

grassante peste an. 1601 *et* 1602

235 *Exstat memoratum Christophori Opusculum Hispanice apud Bernardum Navarro, ut jam alias monui, ex eoque hic Latine dabimus, rescissis tamen hinc et inde, quæ ad propositum non faciunt, quæque narrationem æquo prolixiorem redderent. Ceterum dabit, spero, lector veniam, si auctoris phrasibus pressius inhærendo, minus eleganti stylo utar; id enim unice factum noverit, ne a scriptoris mente vel latum unquem videar recessisse. Priusquam rem ipsam aggrediamur, juverit aliqua ex auctoris prologo pro fide facienda recitasse. Sic itaque orditur:* Quamvis Dei Domini nostri Majestas infinitam potentiam suam variis modis manifestet, ejusdem tamen effectus præcipue ex misericordia, qua in peccatores utitur, intuemur: et multis quidem experti sumus, velle ipsum a suis Sanctis rogari, ut per eorum patrocinium æque gratiam animabus, quam salutem corporibus impertiatur.

multa miracula contigerunt.

236 Vidimus id oculis nostris, manibusque palpavimus in civitate Cordubensi, qua per potentem Dei manum peste, quæ toti regno communis fuit, anno 1601 tantopere castigata, ipse B volens eam pœnam temperare, ostendit ipsi, quid in eo solo Sancto haberet, eumque Patronum adsiscendum esse ad tam crudelis mali remedium obtinendum. *Deinde postquam inter cetera dixit, vix ullam Cordubæ domum omnis beneficii expertem fuisse, subdit:* Videor compegisse quoddam breve compendium aliquorum ex multis magnisque miraculis et raris ac memorabilibus casibus, quæ Deus Dominus noster per hujus gloriosi Sancti patrocinium in hæc urbe operatus est: per decursum autem recensebo sententias, quæ de iis latæ fuerunt, ad majorem fidem faciendam dictis miraculis ac singularibus casibus, quæ per insignem hujus Sancti cultum contigerunt. *Modo ipsa miracula exponamus.*

Puer peste correptus,

237 Die festa Octavaque gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis in Cordubensi sancti patris nostri Augustini conventu, mense Septembri anno 1601 celebrata, multisque miraculis, quæ gloriosus hic Sanctus, teste Eugenio IV in Bulla canonizationis, operatus est, ac pluribus aliis, quæ indies operatur, pro concione expositis, C contigit, ut quidam trium annorum puer quarta die post dictam Octavam, ipsa gloriosi apostoli S. Matthæi festa luce, hora quarta pomeridiana, Cordubæ in area S. Augustini sanus et incolumis consistens, pestifero carbunculo corriperetur, orto in inguine dextero tubere, quod magnitudinem ovi æquabat, eratque instar lapidis durum, lividique coloris. Hinc dolore percitus puer, moribundo vultu, aliisque teter indiciis, magnos ejulatus ciebat, ex quibus colligebant adstantes, eum pestifera pustula fuisse correptum.

post votum per matrem Sancto factum,

238 Mater vero filium suum eo in statu spectare amplius non sustinens, amotis vestibus, prædictum carbunculum deprehendit; indeque gravissime afflicta, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem, cui erat addictissima, magnis vocibus inclamavit, supplicans, ut tantis doloribus se eximeret. In hunc modum gemebunda, filium in ulnas sustulit, et verita cavensque, ne alii se suamque domum propterea vitarent, in cujusdam vicinæ suæ ædes se pro ripuit; ubi puerum denuo denudare ac carbunculum quærere exorsa, cum denuo conspexisset, vehementius plangere, Sanctumque implorare occœpit. Tum vicina ait: Non cessavi proxime elapsa hebdomada gloriosum S. Nicolaum invocare, ut filiam meam, quæ graviter ægrotabat, sanaret, promisique ipsi unam Missam; quo facto, mox sanata est. Hæc audiens pueri mater, magna cum pietate ac lacrymis pollicita est jejunare, donec Missam pro filii incolumitate in gloriosi Sancti honorem fieri curasset.

AUCTORE C. S.

subito sanatur.

239 Hæc tanta cum fide, pietate ac lacrymis Sancto promisit, ut eo ipso momento dictus puer quieverit, placideque in sinu obdormiverit, qui præ magnis angustiis sine ulla quiescendi facultate plorare debuisset. Cumque mater filium suum tam repentina quiete placidum spectaret, eam corporis partem, quam lethalis carbunculus occupaverat, rursum inspexit, eamque sine tubere sanam integramque ac sine ullo mali, quo tumuerat, vestigio deprehendit; ac propterea summas Domino nostro, gloriosoque patri S. Nicolao Tolentinati, qui tam insolitum miraculum patraverat, gratias egit. Porro prædicta mater, ut promissa expleret, postridie summo mane, allato secum puero ad S. Augustini templum venit, E petiitque, ut Missa, quam voverat, diceretur. Pater sacrista, intellecto prodigio, eumdem puerum interrogavit, quis ille Sanctus esset, a quo fuerat sanatus. At ipse, licet tantum trimulus esset, et ipsius mater sæpe juraverit, Sancti nomen nec a se, nec a quopiam alio illi indicatum fuisse, versus S. Nicolai altare, in quo ejusdem statua visebatur, se convertit, intentoque in eam digito, reposuit: Hic Sanctus me sanavit.

Hæc sanatio per episcopatus vicarium

240 Porro cum Deus, patrocinante glorioso S. Nicolao, tantum prodigium patrasset, Cordubensis sancti patris nostri Augustini conventus rem detulit ad Ferdinandum Mohedano de Saavedra, canonicum sanctæ ecclesiæ Cordubensis, ejusdemque ac ipsius episcopatus, sede vacante, provisorem generalem, postulans, ut in dicti miraculi veritatem inquiri juberet. Hic postulatis annuens, ejusdem examen secreto, reliquisque cum solemnitatibus, in ejusmodi causis adhiberi solitis, instituit; atque ipsemet examinavit testes ac medicos qui testati sunt, id naturaliter fieri non potuisse. Ea probatione admissa, provisor decrevit indixitque conventum.

aliosque rite examinata,

241 Ad hunc die Lunæ, 12 Octobris anni 1601 F in capitulum majoris ecclesiæ domini Capitulares et superiores quatuor Ordinum mendicantium convenerunt: videlicet dominus Fredericus Fernandez de Cordoua decanus, doctor D. Alphonsus de Miranda cantor, D. Gonsalvus Flores de Carvajal, archidiaconus de Castro, dominus Franciscus de Vera y Aragon, archidiaconus de los Pedroches, D. Petrus Lopez de Angulo Prior, D. Christophorus de Mesa Cortes canonicus, D. Jacobus Lopez de Fromesta canonicus, D. Alphonsus de Canaveral canonicus, D. Ludovicus de Gongora præbendarius, P. M. F. Joannes de Angulo Prior conventus S. Pauli Cordubensis, Ordinis gloriosi Patris S. Dominici; P. F. Martinus de Celis, guardianus conventus gloriosi Patris S. Francisci; P. magister Frater Baltasar de Molina, definitor Ordinis nostri Patris S. Augustini; P. Jacobus Ruyz collegii Societatis Jesu; P. Alphonsus de Salinas Ordinis B. Mariæ Virginis de Monte-Carmelo Theologiæ lector; P. Præsentatus F. Joannes Emmanuel de Henestrosa

AUCTORE C. S.

Henestrosa lector Primæ conventus S. Pauli Cordubensis.

verum miraculum fuisse declaratur,

242 His omnibus præsentibus et in prædicto capitulo una cum provisore congregatis, dictus processus, ejusque acta prælecta fuere, iisque recitatis, suum singuli suffragium dedere, et post audita suffragia, quilibet suam opinionem, sententiam et consilium subjunxerunt. Memoratus Provisor dixit, prædictum miraculum ad majorem Dei ac Domini nostri, beatique Nicolai Tolentinatis honorem et gloriam, et ad majorem confirmationem nostræ sanctæ fidei Catholicæ, ac incrementum devotionis fidelium, declarandum esse, declaravitque judicare se, dictum prodigium, patrocinante glorioso S. Nicolao Tolentinate factum, verum authenticum miraculum esse, ac pro tali se illud in præsentiarum ac imposterum habere, æstimare et revereri; ideoque testari ac facultatem dare illud pro concione publicandi, ut ejusdem notitia ad omnes Christi fideles perveniret.

omniumque campanarum sonitu annuntiatur;

243 Pronuntiata sententia, dominus decanus ac capitulum æra campana majoris ecclesiæ, uti et reliqua totius civitatis, tam parœciarum, quam monasteriorum, eremorum et nosocomiorum, in gratiarum actionem pulsari jussit. Quæ B res non exiguo gaudio urbem affecit; etenim cum tam crudeli morbo afflicta, applausus causam intellexisset, et miraculi fama de domo in domum spargeretur, dum hæc agerentur (erat tum circa horam orationis) tanta erat in ea tam virorum, quam mulierum puerorumque exultatio, ut omnes e suis sedibus in miraculum inquisituri prosilirent. Ut vero puerum a peste miraculose liberatum cognoverunt, mox omnes ad gloriosum Sanctum, *(id est ad* S. Nicolai *statuam)* accurrerunt, qui in majori sacello conventus nostri patris S. Augustini tam pulchre resplendens stabat, ut cunctos magno solatio repleret. Interea Patres conventus egrediebantur, ut lætum illum hymnum TE DEUM LAUDAMUS in gratiarum actionem concinerent.

et gratiarum actio publice redditur.

244 Tam frequens fuit populi concursus, qui ea nocte gloriosum Sanctum invisebat, ut hora duodecima templi fores nondum fuerint obseratæ. Puerum autem, cui miraculum obtigerat, juxta altare, in quo benedictus Sanctus stabat, collocaverunt. Fuit hæc nox toti urbi hilaris ac fortunata, quia omnes bene sperare cœperunt fore, ut per gloriosi Sancti patrocinium tam C crudeli, quo tum vexabatur, morbo liberaretur. Octiduo postquam hæc contigerant, conventus cum singulari devotione ac solemnitate dicti miraculi approbationem celebravit, præsente senatu civitatis, civitatem repræsentante; qui etiam a Patribus petiit, ut eo die agmen glorioso Sancto supplicantium educerent; idque factum est. Quatuor S. Jacobi et Calatravæ equites *(Sancti statuam)* suis humeris portabant) puerumque, cui Sanctus miraculum contulerat, in ea supplicatione circumtulerunt, comitantibus omnibus majoris ecclesiæ musicis cum... (*Hispanice* Los seyses) splendide vestitis, qui varias Sancti laudes hymnosque concinebant. ***Hisce addit auctor, festivitatem hanc frequentissimo populi concursu celebratam fuisse; multa etiam epigrammata ac hymnos in ejusdem*** S. Nicolai ***honorem condita fuisse, ex quibus unum ibidem Hispanice subjungit.***

D

§ XVIII. Miracula ac beneficia, sæviente pestilentia Cordubæ a 21 Septembris anni 1601 usque ad 22 Januarii anni 1602 impetrata.

Puer ex lapsu pene mortuus,

I*dem, qui supra, Christophorus de Busto relationem miraculorum, quæ anno* 1601 *Cordubæ contigere, cap.* II *in hunc modum, sed verbis Hispanicis prosequitur :* Quidam puer sex annorum, Missam audiens e loco suo decidit in pavimentum, indeque domum suam relatus est, ubi sensuum impos ab hora decima diei, qua in malum inciderat, usque ad quartam pomeridianam jacuit, nec tum etiam eum vestibus exuere potuerunt. Cum vero pater ejus, qui aliud remedium non noverat, illum omni destitutum ope, ac sine loquela et veluti mortuum videret, vehementer afflictus, sacellum gloriosi patris S. Nicolai E Tolentinatis adiit, ibique cum multis lacrymis et pietate filii incolumitatem precatus est, unamque Missam promisit; et eodem momento et hora, qua pater suas ante gloriosum Sanctum preces fundebat, puer domi suæ sanus et incolumis surrexit, matre ceterisque, qui domi aderant, tam repentinam incolumitatem admirantibus. Petiitque mater : Fili, quis te sanavit? Respondit puer : Mater, S. Nicolaus Tolentinas. Tum subdidit mater : Quis est S. Nicolaus Tolentinas? At puer retulit : Mater, Sanctus, qui in S. Augustini templo cum perdice in manu visitur, is me sanavit. Postero autem mane venit pater curaturus Missam, secumque duxit dictum filium, ut glorioso Sancto gratias ageret.

et alter peste infectus, sanati.

246 Sexennem puerum die Lunæ noctu furiosa febris occupaverat, eademque hora diei Mercurii subsecuti pestilens quoque carbunculus invasit; cumque se tam male affectum, fatigatumque sentiret, a quadam pia muliere, quæ eum ex charitate curabat, panem gloriosi Patris S. Nicolai Tolentinatis *(id est panem in illius honorem benedictum)* petiit quem et ipsa ei dedit, posuitque super carbunculum. Dixitque memoratus puer : Gloriose Sancte, sana me, ut F cras mane tuum sacellum invisam, ibidemque orem. His dictis, puer in somnum incidit, et a prædicta muliere relictus est. Post medium vero horæ spatium ejusdem pueri pater, ruri domum reversus, ut filium suum carbunculo affectum audivit, ex paterno amore nihil sibi a crudeli morbo cavens, cum eadem femina ad illum ingressus est, eumdemque sanum ac plane incolumem sine ullo carbunculi indicio deprehendit, amotoque ab infecta prius parte pane, puer bene sanus surrexit, cœnavitque cum patre suo, non secus acsi nullo malo afflictus fuisset. Mane vero pater eum ad Sanctum adduxit, ut ipsi gratias ageret, ac Patres conventus de prodigio faceret certiores.

Alter a suffocatione liberatus.

247 Quidam decem mensium puer, cum luderet aliquot frustulis vitri Argentariensis *(Hispanice est* con unos vidros de Argenteria, *cujus nominis insula est in Archipelago, alias* Cimolus *dicta, itemque oppidulum in Occitania)* unum imprudenter diglutiens, cœpit suffocari, nemine

A nemine causæ conscio. Jamque ore moribundo, retortis oculis, compressisque oculis ad extrema deductus erat, ita ut, quotquot eum videbant, ipsique aderant, multum condolerent. Mater mirum in modum afflicta, lamentabili voce, magnaque pietate et lacrymis in genua procidens, dixit: Gloriose pater S. Nicolae Tolentinas, sana meum filium, et miserere mei, quæ præter hunc nullum habeo : ego tibi promitto fore, ut, si filium meum sanaveris, novem dies ad sacellum tuum pronis genibus accurram. Dum autem ita exclamaret, et Sancto tres Missas voveret, quædam vicina cum pane gloriosi Sancti domum ingressa, eum infantis gutturi applicavit, eodemque momento hic dictum vitrum, quod gutturi transversim inhærebat, ejecit, tamque sanus, vegetus et pulcher evasit, quasi tam crudelem ac periculosum casum minime subiissset. Postera vero die eum ad agendas gratias promissasque Missas curandas, ad Sanctum attulerunt.

Hæc tria miracula

248 *Post hæc auctor, interjectis aliquibus, quæ ad propositum nostrum aut parum aut nihil faciunt, subdit, amplissimum dominum Ferdinandum Mohebano de Saavedra canonicum, ac episcopatus, sede vacante, vicarium, ad* B *supplices preces, quas auctor ipse sui conventus nomine ipsi exhibuerat, prædictos tres casus primum per Damianum de Vargas, licentiatum ac ecclesiæ Cordubensis præbendarium, et duos medicos examinari jussisse, deinde vero instructum Processum ad monasteriorum præsides ac theologos misisse, ut suam quisque super eo opinionem ediceret; ac denique die* 13 *Decembris anni* 1601 *concilium aliquod in ecclesiam nosocomii majoris convocasse, ut, quid censendum esset, demum statueret.*

legitime examinata, approbantur.

249 *Huic congregationi sequentes interfuisse recensentur :* D. dominus Alphonsus de Miranda, cantor sanctæ ecclesiæ Cordubensis, doctor Christophorus de Mesa Cortes canonicus, doctor Alvarus Pizagno de Palacios canonicus, dominus Ludovicus de Gongora præbendarius, et licentiatus Damianus de Vargas præbendarius. *Porro hi omnes, prælectis Processus actis, unanimi voce statuerunt, memoratos tres casus pro veris miraculis habendos esse; et ut talia a vicario declarata fuere, ac mox festivo æris campani sonitu promulgata : quod afflictam, ingravescente etiam tum peste, urbem non parum recreavit.* C *Denique Patres Augustiniani solemnes Deo pro memoratis miraculis gratias magna cum festivitate die* 27 *Decembris ejusdem anni persolverunt. Nunc ad caput* III, *in quo sex alia miracula similiter approbata referuntur, progredior.*

Adolescens, Missa pro ipso dicta, peste liberatur.

250 Ex quo tria miracula, jam relata, approbata fuere, usque ad 22 Januarii, id est, quadraginta unius dierum spatio, Deus multa miracula per benedicti Sancti patrocinium operatus est, quæ subjungemus, atque hic quidem tantummodo sex, quæ approbata fuere, suntque sequentia. Adolescens quidam sedecim annorum febri pestilenti correptus et in altero inguinum infectus carbunculo, derelictus a medicis et Sacramentis susceptis, sacroque oleo inunctus, a suo hero petiit, ut unam Missam gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis dici faceret; dictusque herus eam mox ad Sancti altare faciendam curavit. Eodem autem tempore, quo Sacrum celebrabatur, memoratus æger domi suæ omnino convaluit. Finito Sacro, domum reversus herus rogat, qui se habeat : respondit adolescens : Bone domine! ut S. Nicolaus me sanavit! Non vidisti me, dum Missam audiebas, stantem post te, Sanctumque descendentem, meoque vultui, ubi pestis fervebat, manum imponentem et sanantem? Herus hæc admiratus, aspexit illum, salvumque et vegetum agnovit ; quam ob rem tota familia exultans, gratias Sancto actum venit.

AUCTORE C. S.

Bos, admoto pane benedicto, sanatus :

251 Cum cujusdam villici Cordubensis plurimi boves morbo, qui (*Hispanice*) aserrio dicitur, periissent, accidit, ut unius ex ejusdem operariis bos pariter periclitaretur. Hic igitur, suum quoque morientem conspiciens, multum ingemuit, magnaque cum pietate dixit : Gloriose pater S. Nicolae Tolentinas, cum in omni necessitate succurrere soleas, tibi humillime supplico, ut respicias sanesque hunc bovem, dictoque morbo liberes, ut me tibi, donec vixero, devotum servum addicam, faciamque unam Missam celebrari. His dictis, tulit panem S. Nicolai, quem collo alligatum gestabat, eumque bovis collo appendit; nec mora bos se sanus erexit, evasitque fortis ac vegetus, quique tam prope mortuus fuerat, mox cum ceteris arare cœpit. Post triduum dictus operarius alligatum bovi panem sustulit, sibique supra pectus appendit : sed vix id egerat, quin bos in pristinum, nec leviorem E quam prius morbum, imo graviorem relapsus sit : nam de eo mactando jam cogitabat. Prædictus autem operarius moribundum bovem intuens, panem sibi denuo sublatum, bovi devotissime appendit, et e vestigio hic incolumis ac robustus surrexit, et junctus aratro, validius ceteris aravit.

eodem pane adhibito, puella decem mensium

252 Quædam puella decem mensium, hora nona diei pestifera febri correpta est, alterumque ejusdem inguen occupavit carbunculus ; idque malum eam tam vehementer invasit, ut medicamentis adhibendis tempus deesset. Cumque ipsius pater et amita * tantopere infectam, afflictam, omnique medicinæ spe destitutam cernerent, eam glorioso patri S. Nicolao Tolentinati commendarunt, et pane super carbunculum imposito, unam Missam summa cum pietate fletuque voverunt. Eodem autem tempore, quo Missa vovebatur, infans plane convaluit, et sine ulla plaga bella et vegeta remansit.

* *vel* matertera, *Hispan.* Tia

puer sexennis

253 Puer sex annorum sub occasum solis in pestilentem febrim inciderat, nato etiam in altero inguinum ferali tubere, magnitudine nucis avellanæ, multisque angoribus et frequenti vomitu premebatur. F Hujus mater cum eum tam periculose infectum peste intueretur, verita, ne ad nosocomium deferretur, rem nemini indicavit, præterquam uni Religiosæ S. Isabellæ Angelorum; quæ ipsi consuluit, ut benedicto pane gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis uteretur, filiumque ipsi commendaret. Id mater magna cum devotione præstans, panem carbunculo applicavit, puerumque in lecto deposuit; eodemque momento hic obdormivit. Media vero nocte reversa mater exploratura, an quiesceret, eum in lecto incolumen canentemque offendit, ortoque mane actura gratias ad Sanctum adduxit.

et puella septennis mox a peste convalescunt :

154 Puella septennis febri æstuans cum vomitu multisque angustiis, infectaque pestilenti tubere, lethali lue laborans, panem S. Nicolai Tolentinatis a matre petiit, postulans, ut eum carbunculo, quo multum affligebatur, applicaret. Mater illum collo appendit, eamque in lectulo collocans, magno cum fletu et pietate sancto Missam vovit : quo facto filia statim quievit

Duabus

AUCTORE C. S.

Duabus post horis eam revisens mater, dormientem reperit, panemque a collo sublatum carbunculo, ut ipsa petierat, alligavit : deinde post medium horæ quadrantem anxie revisens, filiam sanam et sine ullo tubere in lecto considentem, canentemque et dicentem, sese a S. Nicolao Tolentinate sanatam esse, deprehendit; moxque mane eam ad agendas Sancto gratias adduxit.

per ejusdem usum ingens captura piscium obtinetur.

255 Tres piscatores cum tribus diebus in fluviis montium Marianorum piscati fuissent, non nisi centum et quinquaginta pondo piscium ceperunt. *Priusquam progrediar, lectorem hic monitum velim, in Hispanico pro* centum quinquaginta pondo, *legi,* seys arrobas : arroba *autem in Lexicis Hispanicis, quæ apud nos exstant, est mensura viginti quinque librarum ; unum tamen* arroba *Latine* amphoram *vertit. Quid proprie intenderit auctor, ignoro ; sed memorata piscium copia non satis congruit cum sequentibus. Modo, unde digressi fuimus, redeamus.* Itaque eam inopiam perpendentes, ad quemdam amnem, qui Guadalmellato appellatur, se contulerunt, ibique retia sua laxantes, panem S. Nicolai, ut pisces allicerent, iis imposuere, voveruntque cum magna devotione tres Missas glorioso Sancto, ut
B optatum piscatus successum sibi apud Deum impetraret. Deinde unica vice mille et quingentas libras *(Hispanice* sesenta arrobas*)* piscium ceperunt, præter plures quam decem *(arrobas)*, quæ quia contineri non poterant, in amnem resilierunt, ita ut non possent omnes ad urbem deportare. Extemplo dicti piscatores gratias Sancto acturi properarunt, et quinquaginta piscium pondo in eleemosynam conventui donarunt.

Ex his tria pro miraculis legitime admittuntur :

256 *Hucusque Christophorus, qui addit, sese hic multa alia miracula prætermittere, quia personæ, quibus ea collata fuere, id ita postularunt. Quæ deinde facta sunt, summatim accipe. Dominus Ferdinandus Mohedano ecclesiæ ac episcopatus provisor, flagitantibus Patribus Augustinianis, prædicta miracula examinari, processumque de iisdem formari jussit. Hisce factis, conventum in capitulo principis ecclesiæ in diem 22 Januarii anni* 1602 *indixit, ad quem præter multos canonicos viri eruditi ex singulis religiosis Ordinibus, numero triginta tres convenerunt. Congregatis omnibus prælectus est Processus, et collecta suffragia, ac denique quatuor e sex memoratis beneficiis pro veris et authenticis miraculis habenda esse, declaratum est ; de reli-*
C *quis vero duobus, quorum primum num.* 250, *alterum num.* 255 *retulimus, decretum est, utrumque pro admirabili casu, imo etiam probabiliter miraculoso admittendum esse.*

nomina eorum,

257 *Porro nomina eorum, qui huic examini interfuere, ad majorem dictorum fidem, ex Christophoro recenseo* : Canonicus Ferdinandus Mohedano de Saavedra, Provisor : Doctor dominus Alphonsus de Miranda, cantor : dominus Gonsalvus Flores de Carvajal, archidiaconus de Castro : dominus Franciscus de Vera y Aragon, archidiaconus de los Pedroches : dominus Petrus Lopes de Angulo, Prior ecclesiæ : doctor Jacobus Lopez de Fromesta canonicus, doctor Christophorus de Mesa Cortes, canonicus et vicarius generalis, jurista et consultor sancti Officii : doctor Alphonsus de Buytrago canonicus jurista : doctor Alvarus Pisano de Palacios, canonicus sanctæ Scripturæ, consultor sancti Officii : canonicus de Alderete : licentiatus Damianus de Vargas præbendarius. Ex Ordine S. Dominici, Pater magister frater Joannes de Angulo, Prior
S. Pauli Cordubæ : Pater magister frater Joan- D
nes Carillo Vanegas, consultor sancti Officii : Pater magister frater Petrus Martin, consultor sancti Officii : Pater præsentatus frater Joannes Emmanuel de Hestrosa lector.

qui ea approbarunt.

258 Ex Ordine S. Francisci, Pater frater Joannes Moreno, consultor sancti Officii et lector. Ex Ordine S. Augustini, Pater frater Augustinus de la Torre : Pater magister frater Baltasar de Molina, definitor sui Ordinis et consultor sancti Officii : Pater frater Petrus Cavallero, lector : Pater frater Joannes de Ocampo, prædicator : Pater frater Petrus Mora, prædicator conventus. Ex Ordine Carmelitarum, Pater frater Alphonsus de Salinas, lector Theologiæ. Ex Ordine S. Hieronymi, Pater magister frater Petrus de Cabrera. Ex ordine de Mercede, Pater magister frater Joannes Nunez Franco : Pater præsentatus frater Joannes de Vega. Ex Ordine Victoriæ, Pater frater Joannes de Pina lector Theologiæ : licentiatus Petrus de Navarrete advocatus : licentiatus Joannes de Valavarea, advocatus ; et præter hos multi alii Religiosi ex quolibet Ordine, qui simul erant numero triginta tres.

Gratiæ Deo solemnissime actæ.

259 *His ita, ut dictum est, peractis, jussu capi-* E
tuli signum ære campano ecclesiæ principis datum est, eodemque tempore omnes urbis parœciæ ac monasteria suis campanis applausere : tota quoque subsecuta nox summa populi exultatione ducta est. Deinde in templo S. Augustini gratiæ Deo per octiduum actæ sunt, Missæ solemnes primo die a canonicis, reliquis septem a variis religiosis Ordinibus solemniter cantatæ, habitæque ad populum orationes. Octava denique die, quæ erat Dominica Sexagesimæ, instituta supplicatio, in qua pueri a peste liberati, eodem in habitu, in quo sanati fuerant, circumducti sunt. Bos quoque, de quo num. 251, *appenso ad collum pane benedicto, ad templi fores stabat, multique pueri, qui Sancti ope eadem illa nocte a peste convaluerant, in ejusdem sacello visebantur, et Sospitatoris sui gloriam prædicabant.*

§ XIX. Tredecim alia miracula, Cordubæ, vel prope eam facta et a quatuor medicis et viginti theologis approbata. F

Puella peste infecta, invocato Sancto,

Magna fuit, *(prosequitur cap.* IV *laudatus Christophorus de Busto)* populi devotio, qua per dictam Octavam, totamque Quadragesimam usque ad 15 Aprilis ad hunc gloriosum Sanctum accurrit; quo etiam tempore ipse plurima miracula patravit, quæ postea referemus ; hic autem tantummodo tredecim enarrabimus, de quibus firmiores probationes habentur. Quædam puella sex annorum primo in frigidam, deinde in calidam febrim incidit; accesserunt vomitus, et ferale tuber instar pugni magnum in brachii axilla ortum fuit; atque ita duobus diebus totidemque noctibus periclitata est. Sub medium vero ultimæ noctis cum se solam, afflictamque et omnis humani remedii spe cassam perpenderet, sese super lecto suo in genua erexit, dixitque : Gloriose sancte Pater, S. Nicolae Tolentinas, miserere mei, quæ sine spe remedii morior ;

A rior; cumque tu sanes omnes pueros, qui se tibi commendant, me quoque incolumitati restitue. His dictis, obdormivit, et postero mane orto sole, sanata est, optimeque se habuit. Imo tam robustæ fuit valetudinis, ut ad horam diei nonam cum ceteris puellis in schola laboraverit.

puer,

261 Puer triennis tam vehementi febri, pectorisque ob natum in eo carbunculum dolore correptus fuit, ut brevi moriturus videretur, qui jam multa instantis mortis indicia edebat. Post horæ spatium, quo moribundus jacuerat, dixit matri suæ puer: Da mihi panem Sancti, eumque carbunculo, qui me tantopere cruciat, impone. Mater dictum panem tuberi, quod magnitudine ovum æquabat, applicuit: quo facto puer quievit: post medium horæ quadrantem rediit mater, ut tuber exploraret, sed illud prorsus evanuisse, puerumque sine febri sanum et incolumem deprehendit. Elapsis post hæc decem diebus, prædictum puerum ad Sancti sacellum deduxerunt, ut gratias ipsi agerent, Missamque, quam mater pro ejus restauranda sanitate voverat, fieri curarent. Cumque ecclesiam S. Augustini ingressi essent, varias Sanctorum imagines puero ostenderunt, quærentes, quis horum eum B sanasset. Inter ceteras etiam aliquot S. Nicolai imagines, quæ præter miraculosam in ea ecclesia visuntur, ipsi monstrarunt: verum hic nullum verbum respondit: sed ubi Sancti sacellum intravit, ejusque miraculosam imaginem conspexit tum vero sponte sua velum aviæ vellicans dixit: Avia, avia, hic me sanavit, ille vivus, ille vivus! Monstravitque illum digito: quam rem frequens turba, quæ in sacello aderat, admirata est, gratiasque Deo egit.

aliæque tres puellæ

262 Quædam novem annorum puella hora tertia pomeridiana dolorem in coxendice sensit: tempore vero orationis frigore ac febri correpta est, et in qua parte dolorem senserat, pestilens tuber magnitudine pruni exortum est. Ita læsam se tamque crudeli malo afflictam videns, glorioso patri S. Nicolao Tolentinati se commendavit, alta voce exclamans: Sancte mi, Sancte mi, cum sanes omnes pueros, sana me; moxque petens gloriosi Sancti panem, eum tuberi admovit, atque ita usque ad medium noctis mansit, quando tandem in somnum incidit; mane vero sana et incolumis omnisque mali expers surrexit.

C

eadem lue correptæ, admoto pane benedicto.

263 Puella sex annorum primum frigore, deinde febribus, vomituque laborabat, et lethalis carbunculus axillam brachii occupaverat, atque in hunc modum triduo decubuit. Tertio vero die mane matre linteum quærente, ex quo vestem funebrem consueret, quæ ipsa simul cum ejusdem germana sorore, quæ eodem defuncta morbo nondum humata fuerat, sepeliretur, cuidam ejusdem amitæ (*vel* materteræ *) gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis in mentem venit, et cum amaris lacrymis, magnaque devotione ad monasterium S. Augustini accurrens, panem in honorem Sancti benedictum petiit, et ad matrem attulit; quæ ad exspirantem filiam ingressa, eum inter lacrymas et pios affectus infectæ parti admovit, ac deinde egressa retulit, se id jam præstitisse. Post medium horæ quadrantem eadem mater ad filiam rediit, exploratura, an jam obiisset, ut sepulturæ mandaretur: verum eam sanam ac optime se habentem reperit, vestivitque illam, et eodem die in platea lusit, non secus ac si tali malo non laborasset.

* *Hispanice* Tia

264 Quædam puella quinque annorum febribus ac ventris fluxu ægrotabat, isque morbus inceperat hora septima matutina, quinta vero pomeridiana post auriculum ejus pestilens tumor apparuit: cumque mater et reliqua familia eam tam sauciam intuerentur, gloriosum patrem S. Nicolaum devotissime invocantes, panem benedictum tumori imposuerunt. Factum id est hora quinta pomeridiana, scilicet dum tuber primum fuerat exortum; ad orationis vero horam jam omnino convaluerat, et ad agendas gratias ad Sanctum deducta est.

AUCTORE C. S.

miraculose sanati.

Hirudo gutturi inhærens expulsa.

265 Quidam vector, Gades proficiscens, per viam e fonte potans, hirudinem diglutiit, quæ viginti et quinque dies gutturi inhærens nullis remediis, quæ varia adhibita fuerant, potuit expelli. Cum itaque sibi fauces præcludendas sentiret gloriosi patris S. Nicolai opem, tres Missas vovens, imploravit: ac mox post prolatum ore votum hirudinem, quæ quartam ulnæ partem longitudine, crassitudine vero digitum æquabat, feliciter ejecit.

Alii

266 Puer bimulus vomitu ac pestilenti febri laborabat, alterumque inguinum ferali tumore saucium habebat; quem dum mater tam ægrum afflictumque doleret, pro ejusdem sanitate restauranda vovit novem diebus Sancti statuam invisere. Secundo die, quo cum recubante in ulnis puero suas Sancto preces obtulerat, membrum male affectum oleo ex sacelli lampade desumpto unxit, ac panem, in ejusdem honorem sacratum, tumori imposuit. Vix hæc fecerat, quin puer belle placideque quieverit, et mater omnem tumorem penitus evanuisse, puerumque convaluisse deprehenderit. E

pueri

267 Sexennem puerum febris pestilens hora diei duodecima cum lethali carbunculo invaserat: quod ejusdem avia advertens, illum eadem nocte piis lacrymis perfusa ad Sanctum detulit. Verum cum templi fores tum clausas reperisset, postridie hora decima eodem retulit, Missamque in ejusdem Sancti honorem faciendam curans, carbunculum oleo lampadis, quæ in sacello pendet, oblinivit, panemque benedictum applicavit: hora autem duodecima memoratus puer integra sanitate gavisus est.

ac puella

268 Puella quinque annorum die Sabbathi, ad horam orationis in acrem febrim incidit, eaque usque ad pomeridianum diei Lunæ tempus, quo morbus vehementer invaluit, conflictata est. Hora duodecima nocturna magis conqueri cœpit; ideoque ipsius genitrix ex materna sollicitudine exploravit, an in ipsa quidam pestilens tumor appareret: et reipsa tuber instar nucis avellanæ magnum deprehendit. Intelligens, filiam suam peste laborare, eam obortis lacrymis glorioso patri S. Nicolao Tolentinati devotissime commendavit, admotoque ad mortiferum tumorem pane benedicto, unum Missæ sacrificium festumque solemne Sancto vovit. Hæc hora noctis undecima agebantur; hora autem diei nona eam revisens, sanam ac incolumem sine ulla plaga repertam ad agendas gratias ad Sanctum deduxere. F

peste liberati.

269 Puer sexennis circa horam orationis vomere ac febricitare cœperat, et post medium horæ quadrantem instar fabæ carbunculus in eodem apparuit. Cum igitur mater cum ceteris domesticis eum tam saucium spectaret, in pios effusa planctus, Sancte mi, ait, Sancte mi, Pater mi, S. Nicolae, sana filium meum; et hæc dicens benedictum panem tuberi applicuit. Erat tum, ut dictum est, orationis hora: ad Ave Maria

AUCTORE C. S.

Quidam in medio incendio

Maria autem puer febri omnique tumore liber sanusque ac hilaris evasit.

270 Erat quidam adolescens, ætatis undecim annorum, qui cum gloriosi patris S. Nicolai studiosissimus esset, ex ejusdem benedictis panibus unum collo alligatum, alterum dorso admotum perpetuo gestabat. Hic cum quodam vesperi multa ad gloriosi Sancti cultus commendationem domesticis retulisset, ingruente jam nocte, cubitum ivit. Erat autem cubile ejus valde angustum, lectulus vero matta imposita paleis, quibus etiam reliquum cubilis ad usus stabuli refertum erat. Exuit se adolescens et ad quietem componens, omnes vestes suas pro cervicali adhibet et candelam, qua utebatur, extinguere oblitus, somno corripitur. Noctis hora nona tum erat, cum circumjacentes paleæ succendi cœperunt, et simul cum lectuli medio combustæ sunt, ita ut a cervicali usque ad lectuli medium, ut dictum est, nihil non in cineres redactum superesset.

per panem benedictum illæsus servatur.

271 Sub medium vero noctis domus tam copioso fumo repleta est, ut domestici omnes e suis cubiculis prosilirent, exploraturi, quæ domus pars conflagraret. Omnes enim præ spisso fumo

B

pene suffocabantur. Dum itaque ædem perlustrant, viso per adolescentis cubiculi fores lumine, eo concurrunt, eumque reseratis foribus super igne, qui ab hora nona usque ad duodecimam nocturnam arserat, dormientem reperiunt. Excitatus tam sanus et illæsus surrexit, ut ne capillus quidem ei adustus esset, quamvis, ut diximus, media pars lecti, in quo jacuerat, conflagrasset, nec quidquam a cervicali usque ad lectuli medium ignis sub eodem incombustum reliquisset. Quare omnes tantum prodigium tantumque pietatis præmium prædicto adolescenti, totique familiæ, quod nullus ex eo incendio fumoque periisset, a Deo concessum, admirati sunt. Porro panis benedictus, quem adolescens tum gestabat, ad Sancti statuæ pedes depositus fuit.

Alter peste infectus, dum ad nosocomium vadit, sanatus:

272 Adolescens ætatis annorum decem crebro vomitu, febri ac pestifero carbunculo subortum solis laborare cœpit, ejusdemque diei hora secunda pomeridiana a medico, cujus munus erat de peste censere, litteras accepit, quarum tenore in nosocomium admitteretur. Dum vero puer ille cum memorata schedula eo iturus erat, gloriosi Sancti panem a matre sua petiit, eoque

C

affectæ parti applicato, inter eundum tanta cum pietate et fide S. Nicolaum precatus est, ut, cum post expiatas apud nosocomii confessarium conscientiæ labes, ejusdem loci medico se sisteret; jam plane sanatus deprehensus, non sine magno ipsius solatio in urbem curriculo lætus regredi jussus fuerit. In regressu primum Sancto gratias agere cordi habuit; deinde vero ad priorem medicum, a quo cum litteris ad nosocomium destinatus fuerat, deductus est, ut is eum examinaret, ac de pristino morbo, repentinaque sanitate sententiam diceret. Vidit igitur illum, et tentato arteriæ pulsu, exploratoque tuberis loco, eum tam febris quam omnis tumoris expertem agnovit. Quod utrumque vehementer admiratus, testatusque, et de tam insigni miraculo gratias Deo rependit.

item infans ab eadem lue subito convalescit.

273 Unius anni infans hora quinta pomeridiana febri pestilenti, decima vero nocturna etiam carbunculo retro aurem correptus, tam vehementer ægrotavit, ut nulli medicinæ locus daretur. In hunc modum ab eo tempore, quo carbunculus accesserat, usque ad horam quartam subsecutæ vesperæ jacuit; quando mater filium miserata, magna cum pietate et fletu eum pane benedicto ad tuber admoto, glorioso patri S. Nicolao commendavit. Nec mora; puer sanatus est, et a febri pestiferoque carbunculo liberatus, debitas acturus gratias ad Sancti statuam delatus est. D

Hæc miracula a 4 medicis et 20 theologis approbata.

274 Hæc tredecim miracula a quatuor medicis, qui jurejurando declararunt, memoratos infirmos secundum suæ artis præcepta naturalibus viribus non potuisse sanari, et a viginti Theologis, qui eadem pro evidentibus miraculis habenda censuerunt, subscriptis cujusque nominibus, approbata fuere; ita ut sola his desit prælati confirmatio, qui tum Corduba absens, eam nequiit præstare. Dum vero illa examinarentur, Deus multa alia hujusmodi prodigia operatus est; verum ea, quod tam frequentia essent, ut infra videbimus, pestisque acerrime sæviret, legitime probari non potuerunt; ideoque nos ea tantum hic referemus, quæ ad Sancti cultus augmentum hisce diebus successive contigerunt.

Variæ supplicationes ad Sanctum

275 Per Quadragesimalis jejunii tempus infinitus fuit populi opem S. Nicolai implorantis accursus, eo quod morbi vehementer grassarentur. Hoc sacro tempore noctu æque ac interdiu E multa pœnitentium agmina ad ipsius sacellum accesserunt; quorum ea erat devotio, ut, qui in templo spectandi ergo frequentes stabant, in lacrymas ac singultus prorumperent, dum alios gravibus trabibus, alios laminis metallicis oneratos, alios compedibus vinctos, alios faces ac funalia gestantes, hinc senes, inde adolescentes teneræque ætatis pueros supplicantium ritu adventantes viderent, et quidem ea pietate ac silentio, ut devotionem in spectatorum animis vehementer accenderent; præsertim dum in gloriosi Sancti conspectum venientes, omnes in genua prociderent, atque eo ritu usque ad ejusdem altare, quinquaginta novem passuum spatio, proreperent; quo quidem incessu adeo fatigabantur, ut surrecturos adjuvare oporteret, et gravi onere, quod humeris incumbebat, exonerare.

non sine fructu factæ.

276 Ut vero ex his similibusque pietatis exercitiis (semper enim aliqua omnis ordinis turba apud gloriosum Sanctum vigiliis, precibus et contemplationi piissime intenta videbatur) singularis in omnium mentibus devotio excitabatur, ita omnes salutem animæ ac corporis flagitabant, multique eam feliciter consecuti sunt, quemadmodum ex miraculis et insignibus eventibus, quæ retulimus, et deinceps referemus, manifestum est. F

§ XX. S. Nicolai imago, jubente et præsente Cordubensi senatu, ad suburbanum peste infectorum xenodochium defertur: hæc Crucifixi Domini pedes osculatur: ex peste moribundus sanatur.

Proserpente pestis contagio,

Supra § 13, *ubi de quibusdam S. Nicolai statuis prodigio illustratis egimus, meminimus etiam de Cordubensi, ratione miraculi, quo dum*

A *dum ad S. Lazari extra Cordubam situm xenodochium deferretur, mirabiliter claruit; verum totam rei gestæ seriem huc referre maluimus, quia ad miracula tempore pestis, de qua hic agimus, impetrata, cultumque ejus occasione Sancto tum Cordubæ exhibitum proprie spectat. Laudatus Pater de Busto cap.* v *de hoc argumento sic scribit:* Cum pestis contagio hocce tempore (*anno* 1602) post tot supplicationes, processiones ac novemdiales in omnibus templis monasteriisque civitatis sævire pergeret, nec Deus ob peccata nostra nos exaudiret; dominus Jacobus de Vargas y Caravajal, toparcha del Puerto, corrector et judex major Cordubensis, una cum urbis collegio decrevit, ut gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis imago ad S. Lazari nosocomium in infirmorum solamen summo cum silentio deferretur; idque exsecutioni mandatum est.

senatus Cordubensis statuam Sancti

278 Feria quinta mane, quæ erat dies 7 Junii, corrector cum viginti quatuor et Juratis ad curandam publicam salutem deputatis, in S. Augustini templum convenientes, Missam ad miraculosi Sancti altare, in quo altera ipsius statua posita erat, audierunt. Finito Sacro, quidam B sacerdos superpelliceo stolaque indutus, eam statuam, quæ deferenda erat, e manibus ejus, qui celebraverat, suscepit, atque inde eam corrector et senatores, deputatique ac Prior cum suis, omnes ordine incedentes, et cereos manibus gestantes comitati sunt, donec in nosocomium, ubi infirmi curabantur, inferretur. Quia vero ea, quæ in hujus statuæ susceptione, dum ad xenodochium adventaret, ibidem contigerunt, alias nec audita nec visa, ut opinor, fuere, ea tamquam testis oculatus enarrabo.

cum supplici agmine ad S. Lazari nosocomium defert,

279 *Subdit duas magnas sportas panibus benedictis plenas simul latas fuisse, atque hoc supplex agmen sub ortum solis summo cum silentio processisse, ne exciti cives una ad nosocomium pergerent, atque ita, præsertim cum intensi tum calores essent, contagio latius proserperet. Deinde ita prosequitur:* Eo, quo, diximus, ritu ad urbis portam, quæ Nova vocatur, pervenimus, per quam ingressi, et ab illo sancto conventu S. Mariæ de monte Carmelo, qui juxta illam situs est, inter musicos concentus recepti, per ejusdem conventus ecclesiam incessimus, et per portam, quæ campum respicit, et ad xenodochium ducit, egressi sumus. C Porro viam illam usque ad nosocomii portam populis aliisque arbusculis et odoriferis herbis Fratres nosocomii, ad suscipiendam statuam pulchre exornaverant.

ante quod summo cum gaudio suscepta,

280 In termino viæ ex arboribus, herbis variisque floribus sacellum cum altari pie adornato excitatum erat, in quo Pater Frater Joannes de Navas, Ordinis sancti Patris Francisci, nosocomii confessarius, eos operiebatur, alba stolaque indutus, et magna piamque Crucifixi iconem in manibus gestans. Ad unum sacelli latus feminæ puerique, ad alterum viri convalescentes stabant; et quotquot per vires licuerat, ad recipiendam Sancti imaginem eo confluxerant. Dum in eo campo omnes ita starent, ut nos, qui eo adveneramus, a ceteris, qui ibidem morabantur, separati essemus, dumque gloriosi Sancti statua ad sacellum, in quo Pater confessarius cum Crucifixo expectabat, deferretur, musici e turri Carmelitarum festive cecinerunt, tum ut ægros exhilararent, tum ut Sanctus cum gaudio, et devotione reciperetur.

AUCTORE C. S.

Crucifixi imaginis pedes

281 Cum vero sacra effigies ad altare portaretur, Pater, qui eam ferebat, coram confessario, Crucifixum tenente, in genua procidit, eodemque tempore, quotquot in campo aderant, similiter in genua procubuere. Hisce summo cum silentio ac humilitate ita prostratis, Pater, qui Sancti effigiem gestabat, ante Crucifixum genuflectens, cœpit illam in eum modum, quo sacer calix solet, extollere, elevavitque, donec Sancti vultus usque ad sacratissimos Crucifixi pedes pertingeret; ad quos cum pertigisset, gloriosus Sanctus eos exosculatus est, et ore suo sanctissimis pedibus spatio, quo quis Symbolum Apostolorum recitaret, adhæsit. Utinam faventibus superis, quæ tum contigere, digne queam exponere: quippe dum gloriosi Sancti imago os suum ad sacratissimos Jesu Christi pedes admotum teneret, tanti fuerunt omnium istorum inconsolabilium infirmorum planctus, lamenta et lacrymæ, ut admirabile spectaculum præberent, et fortissimi quoque virorum, qui statuam eo deduxerant, velut pueri plorarent.

inter acclamantium ægrorum voces

282 Hinc musici lituis suas partes explentes, omnium animos movebant; inde frequens mulierum, viduarum, nuptarumque ac puellarum convalescentiam turba, lamentabiles in cœlum E voces extollebat, acclamante orphanorum, qui mulieribus immixti erant, multitudine, ingentique ægrotantium numero, quorum omnium alii parentes suos, alii liberos, alii conjuges ibidem vita functos plangebant, ac omnes unanimi voce clamabant, dicentes: Pater S. Nicolae, mi sancte Pater, Sancte mi, misericordiam, salutem, salutem, quam pueris in urbe præstas, etiam in hoc afflictissimo xenodochio hisce miseris, afflictisque et ægris peccatoribus a Jesu Christo impetra. Submota deinde per eumdem sacerdotem a Crucifixi pedibus statua, totus pariter campus conticuit; eaque paulo post denuo elevata, et ore pedibus Crucifixi admoto, licet multi fuerint prima vice ejulatus, plures tamen secunda fuere: et dimota denuo statua, campus pariter rursum conquievit.

semel iterumque osculatur:

283 Porro dum dictus Pater, qui Sancti statuam tenebat, eam iterum elevavisset, hæc magnam reverentiam ac humilitatem exhibens, Domini Jesu Christi pedes denuo osculata est; moxque tantus rursum per campum exortus est clamor, ut omnium, qui aderant, mentes percellerentur. Subinde sacerdos statuam a Crucifixi pedibus amotam, et facie ad populum versa, elevatis brachiis, in altum sustulit, idemque confessarius, qui Crucifixum tenebat, ipsius jussu F fecit; quod dum magna cum gravitate pietateque fieret, simili, quo prius planctu, populus iteravit clamores, et misericordiam tam humiliter imploravit, ut mihi certo persuadeam, Deum exinde iram suam mitigasse; dum scilicet spectaret audiretque tantam Christianorum turbam tam sauciam, pesteque afflictam; et inter hos alios senes, alios juvenes, alios orphanos pueros, tot vetulas ac honoratas matronas, tot floridæ ætatis mulieres, tot viduas, multas etiam adolescentulas puellasque orphanas; qui omnes versa ad eos Sancti effigie, simul cum reliquis, qui eam adduxerant, conjunctis vocibus lacrymisque exclamabant: Pater S. Nicolae, pater S. Nicolae, adjuva nos, ne omni solatio frustremur: salutem, salutem. *Reliquos miserorum clamores, preces ac lamenta, quæ ibidem subjunguntur, prætereo, et ad reliqua progredior.*

284 Paulo postquam ea, quæ diximus, facta fuerant,

AUCTORE C. S.

eadem inde in nosocomium delata,

fuerant, Pater, qui statuam ferebat, eam altari reverenter imposuit, quam confessarius, quodam nosocomii Fratre Crucifixum præferente, ad ejusdem loci gynæceum detulit; quod Pater confessarius ingressus, cum fletu ac pietate mulieres salutans, ait: Sorores meæ in Jesu Christo, videtis Crucifixum, ejusque gloriosum, prodigiosum ac dilectum S. Nicolaum Tolentinatem, quem conventus S. Augustini in vestrum solatium et salutem una cum ejusdem Sancti panibus vobis adduxit. His dictis, infirmæ ad Crucifixi Domini ac benedicti Sancti conspectum tantos clamores et ejulatus edidere, ut nos, qui foris remanseramus, percellerent voces ac lamenta per nosocomii fenestras delata, dicentium: Pater S. Nicolae, misericordiam, misericordiam; non aliter acsi ea ex quadam profunda specu emissa fuissent.

et distributo in ægros pane benedicto,

285 In eo loco omnes afflictæ ac pestiferis tumoribus sauciæ versabantur, aliquæ furibundis febribus correptæ, manibusque ac pedibus ligatæ, aliæ animam agentes, aliæ jamjam mortuæ, aliæ apertis apostematis, aliæ putrefactis et præ carbunculis sanie manantibus corporibus jacebant, Nec is tantum dolor eas angebat; sed alio non B minori torquebantur. Erant scilicet inter illas plurimæ matres, filiæ, neptesque ac parvuli nepotes; matres autem filias, filiæque matres coram se expirantes intuebantur, et absque ullo sepulturæ ritu tumulandas asportari, qua re non parum sane cruciabantur.

quidam agonizans subito sanatus,

286 Post hæc benedicti panes in infirmos omnes distributi sunt. Inter hos unus, fractis oculis, dentibusque compressis, animam agebat, quam dum Deo interim commendarent, nomen Jesu ipsi insusurrarunt, suaseruntque, ut gloriosum patrem S. Nicolaum invocaret. Ad quæ moribundus, receptis sensibus, magna cum fiducia ait: S. Nicolae, S. Nicolae; eaque nihil præterea addens, repetendo, animam recipere, sibique reddi cœpit, ac tam brevi tempore convaluit, ut nosocomii præfectus et medicus cum reliquis, qui aderant, ad tantum miraculum, subitamque, quam infirmus adeptus fuerat, sanitatem obstupuerint.

et pestis mitius grassata est.

287 Sed et Deo placuit ex divina sua clementia etiam reliquis misericordiam exhibere; nam ab ea die lues mitius grassari, et tam in nosocomio, quam in urbe notabiliter melius haberi cœptum est; multa quoque miracula per ejusdem C Sancti patrocinium impetrata fuere, ut ex sequenti capitulo patebit. *Obiter hic adverte lector, nihil in hac P. Christophori de Busto relatione de S. Nicolai statuæ in genua procidentis, nihil de Crucifixi Domini, manus a cruce refigentis, Sanctumque amplectentis prodigio memorati; (quod utrumque quidam factum aiunt* § 13) *cum tamen scriptor ille rei gestæ adfuerit, atque adeo id nec ignorare potuisset, nec tacere voluisse censendus sit. Adverte secundo, pestem tum contra ac iidem volunt, minime cessasse, quemadmodum ex sequentibus etiam manifestius liquebit.*

D

§ XXI. Varii peste aliisque malis anno 1602 Cordubæ liberati.

Puer in Sancti sacello,

Sæpe *laudatus auctor supra num.* 274 *et* 276, *itemque* 287 *promisit, se aliquot e multis miraculis, quæ post tredecim alia* § 19 *recensita contigerant, recitaturum: id cap.* VI *præstitit his verbis:* Die Veneris sancto quidam puer unius anni, hora septima matutina vomitu febrique, et enato in inguine pestifero tubere laborare cœpit: quod ubi mater advertit, eum in ulnas sublatum ad Sanctum attulit, et in ipsius sacello genuflexa, dum sanctissimum Sacramentum exponeretur, multis cum lacrymis et pietate sic effata est: Gloriose pater, S. Nicolae Tolentinas, Sancte mi, Sancte mi, sana hanc tam teneram prolem, ipsiusque ac mei, cui unica est, miserere. Hæc, dum supplicatio E procedebat, tam efficaciter protulit, ut ea finita puer jam convaluerit, tamque sanus et vegetus fuerit, ut omnes spectatores exhilararet. Huic miraculo adfuit corrector cum tota curia sua, qui eo die divinis officiis in S. Augustini templo intererat.

puella in nosocomio, peste subito liberati:

289 Cum puella quædam mane febri pestifera, et hora secunda pomeridiana etiam carbunculo infecta esset, a medico, qui peste contactis præerat, examinata, et cum scripto testimonio ad nosocomium, ut curaretur, destinata est, quo hora tertia post meridiem advenit. Hæc domo egressura, benedictum gloriosi Sancti panem tumori applicavit, ipsiusque opem magna cum fide imploravit: dum autem ad nosocomium pervenisset, mater, quæ eam adduxerat, ipsi valedicens, ait: Filia mea, Dominus et benedicta ejus Mater, et gloriosus pater S. Nicolaus Tolentinas te comitentur; te ipsi devote commenda, dum ego hinc ad ipsius sacellum me confero, remedium tibi et solamen precatura. Deinde mater Sanctum adiit, filia vero in nosocomium admissa, statim de peccatis confessa est. Porro eodem tempore, quo mater Sanctum orabat, puella, peracta confessione a F confessarii pedibus sana et vegeta, vividique coloris surrexit, admirantibus confessario et ceteris eo quod puellam tam deformem, tam brevi temporis momento omnino incolumem et bellam conspicerent: ideoque mox in urbem remissa est.

item vir

290 Quidam vir sub initium noctis lenem febrem expertus, sub medium in vehementem incidit; qui dum tibiam dexteram removeret, ratus hujus pedem sinistro inguini admotum fuisse, instar ovi columbini carbunculus in ea exortus est, et ipse simul frequenti anhelitu et mortis angoribus oppressus fuit. Cumque se eo in statu deprehenderet, gloriosum Patrem S. Nicolaum Tolentinatem invocans, panem benedictum, quem collo alligatum gestabat, prædicto tuberi imposuit, Sanctoque duas Missas et unius libræ cereum in ejusdem gloriam accendendum, promisit. Eodem autem momento (erat hora noctis duodecima) quo hæc vovebat, sine ullo mali vestigio penitus convaluit ac facto

mane

A mane mox ad agendas Sancto gratias, promissaque Sacra curanda, properavit.

et adolescens factis votis, et pane adhibito.

291 Adolescens annorum quindecim sub dextera maxilla pestifero carbunculo sauciatus est, qui nec aquæ transitum permittebat, eratque instar medii pomi auriaci tumidum. Huic cum ad nosocomium campestre, ut curaretur, iturus esset, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis in mentem venit, vovitque illi unam Missam; mater vero gloriosi Sancti panem tumori devotissimæ alligavit, dicens : Sancte mi, Sancte mi, sane filium meum, ut sanas ceteros peste infectos. Hæc hora orationis agebantur, ac deinde obdormivit : sub medium vero noctis integerrimæ valetudini absque ullo pestis indicio restitutus est, quod mater et ipse admirati, Sancto gratias rependere non distulerunt.

Ab eadem lue aliquot alii,

292 Quidam operarius, ingruente nocte, vomitu ac pestilenti febre laborare cœpit : et postero mane etiam cum lethifero tubere apparuit. Erat tum Dominica Septuagesimæ, qua ecclesiæ principis capitulum ob gloriosi Sancti miracula in templo S. Augustini divina solemniter peragebat. Cum itaque is homo audisset, festum de memoratis prodigiis in eo templo celebrari, circa B horam diei nonam eo se contulit, Sanctumque devotissime precatus est, ut sibi misero ac inopi mederi dignaretur. Finitis precibus, consedit, donec sacer orator, qui erat doctor Piçano canonicus, usque ad argumentum de Sancti miraculis pertigisset : de quibus dum hic ad populum verba faceret, ille sese magna cum fide Sancto denuo commendavit. Dimissa concione infirmus pariter surrexit incolumis, et domum suam rediit, ex qua non alio animo fuerat egressus, quam ut recta ad nosocomium contenderet, postquam S. Nicolaum, ut voverat, invisisset, eumque pro sua incolumitate precatus fuisset.

Sancti ope implorata,

293 Ea nocte, quæ diem, quo postrema gloriosi Sancti miracula approbata fuerant, subsecuta est, mulierem quamdam febris occupavit, et quo tempore campanæ in gratiarum actionem pulsabantur, eamdem pestilens tuber corripuit : cumque sciret, quare eæ pulsarentur, gloriosum patrem S. Nicolaum invocans, vovit fore, ut, si postero mane superesset in vivis, ipsius sacellum inviseret, nec inde nisi incolumis aut mortua recederet. Mane fecit, ut voverat; ibidemque usque ad meridiem insistens precibus, tandem C se sanam sensit, et proximam noctem in domo sua hilariter traduxit.

adhibitoque pane benedicto

294 Quatuor teneræ ætatis, et prosperæ valetudinis pueros pestilens febris tumorque repente infecerat, quos dum parentes tam horrendo morbo afflictos spectarent, perfusi lacrymis, gloriosum patrem S. Nicolaum devotissime precati, ut filiis, præter quos alios non haberent, mediri dignaretur; panem Sancti benedictum carbunculis admoverunt : quo facto tam subito convaluere, ut parentes tam repentinam sanitatem admirati, eos mox pro referendis gratiis ad Sanctum apportarint.

miraculose convalescunt.

295 Duo trimuli infantes in pestiferam febrim inciderant; et horum uni duo, alteri quinque carbunculi fuerant enati. Hos matres, carbunculis vehementer intumescentibus afflictissimos intuitæ, glorioso Sancto magna cum pietate supplicarunt, ut suis filiis succurreret; et inter precandum, pane gloriosi Sancti tumoribus admoto, eos in lectulo deposuere : post medium autem horæ ad eos reversæ, sanos recteque habentes repererunt, et in gratiarum actionem ad Sanctum attulerunt.

AUCTORE C. S.

Aliud beneficium Sancto adscriptum.

296 Cum quædam mulier, quæ viginti duos annos maritata fuerat, nec toto illo tempore dotales litteras a marito suo multis precibus potuerat obtinere, Patrem magistrum Fratrem Baltazarem de Molina, ex Ordine sancti patris nostri Augustini, de Sancti miraculis e suggestu disserentem, ac inter cetera dicentem audisset, Sanctum illum afflictis omnibus patrocinari; ipsa domi suæ provoluta in genua, certamque in Sancti auxilio spem collocans, cum humiliter flagitavit, ut suis apud Deum precibus maritus ad concedendas dictas litteras moveretur. Hæc ipsa orante, surrexit maritus, assumptaque chlamyde, domo egressus est; post horæ vero quadrantem cum notario, testibus et charta ad eam redux, dotales ipsi litteras concessit : quibus confectis, dicta mulier marito, notario ac testibus spiritualem diligentiam, qua usa fuerat, et felicem ejusdem successum enarravit : ideoque hi omnes Deo ac benedicto Sancto ejus gratias persolverunt.

E

Pueri ex editiori loco lapsi, per panem benedictum

297 Duo pueri ætatis quatuor annorum, quorum unus in quoddam ambulacrum, alter in parietem septem tapias *(Hispanica hæc vox est, quæ muros terreos significat, hic autem pro quadam mensura usurpari videtur, ideoque eam non verti)* altum conscenderat, præcipites deciderunt. Horum unum quædam nigra *(mancipium Maurum videtur designari,)* alterum ipsius amita*, cadentes conspexere; dumque caderent, nigra uni dixit : S. Nicolaus Tolentinas te adjuvet. Gestabat autem is puer panem benedictum collo alligatum, atque ita in lateritium pavimentum lapsus est, nec tamen quidquam inde mali passus, in pedum plantas decidit. Alteri similiter puero dixit amita; S. Nicolaus Tolentinas te adjuvet : et hic similiter in plantas prolapsus, nihil inde mali contraxit; amboque incolumes evaserunt, et pro agendis gratiis ad Sanctum adducti sunt.

** Hispanice Tia*

præservati et sanati:

298 Duo pueri et una puella prolapsi sunt; puella e loco quindecim tapias *(vide numerum præcedentem)* pueri autem e quinque virgas alto proni ruentes. Ad horum successum matres exsiliere, ut quid ageretur, exquirerent; reperuntque filios suos mortuorum instar in solo jacentes; nec eorum ullus totius horæ spatio suis sensibus restitutus est. Cum itaque matres eos inter mortuos reputarent, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis auxilium implorantes, magna cum devotione flagitarunt, ut filios suos incolumes redderet. Hæc dicentes, panem gloriosi Sancti eorum oribus imposuerunt; et mox pueri sensibus et integræ sanitati absque ulla læsione restituti sunt, et pro solvendis gratiis ad Sanctum deducti. F

duo senes ab urinæ retentione liberati:

299 Cum duo admodum provectæ ætatis senes periculosa urinæ retentione multis horis laborassent, tantoque tormento ac periculo nullum humanum remedium reperiretur, ad divinum conversi, sanctum patrem Nicolaum Tolentinatem invocarunt, medelam postulantes, et parum panis benedicti paululo aquæ imposuerunt; utque hanc medicinam adhibuere, eodem momento sani et incolumes evaserunt.

jumenta curata,

300 Erant duo viri extranei et pauperes, quorum quisque unicum jumentum habebat, quo sibi victum comparabat. Utrumque de vita periclitabatur, ignota mali causa. Cumque jam pene exspirassent, nec ulla spes vitæ affulgeret, prædicti

AUCTORE C. S.

dicti viri de Sancti miraculis inaudierunt, intellexeruntque, bruta æque ac homines ab eo sanari; hunc igitur devotissime precati sunt, ut hæc jumenta, quorum labore inopes familias suas sustentabant, sibi servaret. Horum unus panem Sancti benedictum habebat, huncque contritum jumento suo, quod jam pene mortuum triduo non comederat, manducandum dedit: alter Sancto duas Missas vovit; nec mora, dum hæc pie agitant, jumenta, pulso morbo surrexerunt, et labores solitos tolerarunt.

puerorum ambustæ manus sanatæ.

301 Duo lactentes pueri, recedentibus matribus, ad accensum carbonibus focum relicti, ut erant rationis expertes, manus suas prunis inseruerunt; quas dum aduri sentiebant, compresserunt; eoque arctius constringebant, quo inhærentes prunæ eas vehementius urebant; unde et amaros vagitus edidere. His exciti matres accurrerunt, causam fletus cogituræ, et vivos carbones liberorum manuum palmis insertos repererunt, eorumque casum miseratæ, gloriosum patrem S. Nicolaum invocarunt, et benedictum ejusdem panem donec opportuna e pharmacopolio remedia quæsivissent, adustis manibus illigavere. Porro dum post unius horæ B quadrantem, allatis medicamentis, manuum fascias resolverent, earum palmas, integras, nullaque adustionis cicatrice relicta illæsas conspexere, ac mox ad rependendas Sancto gratias ad ipsius ecclesiam eos asportarunt.

Pestis a variis

302 Cum quidam cujusdam conventus Cordubensis prælatus cum aliquot mercatoribus contendens Hispalim *(quæ Vandalitiæ propriæ in Hispania metropolis est)* Illipulam *(Hispanice* Penaflor, *quod oppidum est Hispaniæ inter Cordubam et Hispalim itinerantibus occurrens)* pervenisset, in pestilentem febrem, orto etiam in altero inguinum carbunculo, incidit; qua re vehementer afflictus est, eoque magis, quod se a viæ comitibus destitui videret. In his angustiis positus, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem invocavit, ejusque benedictum panem, quem collo alligatum habebat, lethali tuberi admovit: quo facto tam repente sanatus est, tamque incolumis evasit, ut cum ceteris cœptum iter fuerit prosecutus. Hic deinde Cordubam redux, factum Patri Priori Augustinianorum notum fecit, postulans, ut suum nomen celaretur.

C

per usum panis benedicti,

303 Pestifera febri tres viri laborabant, orto in singulis carbunculo: hi dum se peste infectos, tumoremque augeri adverterent, gloriosi patris S. Nicolai opem devotissime implorarunt, et memoratum panem carbunculis applicuerunt, præterea singuli unam Missam sunt polliciti. Deinde ingruente nocte, quo scilicet tempore benedictum panem adhibuerant, in somnum inciderant: postero autem mane integra sanitate donati, promissa Sacra facienda curarunt.

Sanctique Nicolai

304 Tres viri, inter quos unus nobilis, singuli duobus carbunculis ac pestilenti febre, frequentique vomitu et mortis angoribus conflictati, a domesticis, qui eorum miserabantur, consilium acceperunt, ut sese glorioso patri S. Nicolao Tolentinati commendarent, quod tam hi quam domestici exsecuti, gloriosi Sancti auxilium implorarunt, simulque panem benedictum tuberibus admoverunt, et eodem momento sanati, acturi gratias ad Sanctum festinarunt.

invocationem

305 Vir ac mulier, orto jam tubere, peste correpti, dum nosocomium, ut ibidem curarentur, adibant, polliciti sunt fore, ut per viam gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis sacellum D inviserent, ipsius patrocinio medelam a Deo petituri. Itaque hora diei nona Sancti sacellum adiere, et ante ejusdem statuam usque ad duodecimam precati, se erexerunt, ut ad nosocomium properarent: verum tum se sanos et incolumes admirati, domum suam lætabundi reversi sunt.

ac patrocinium

306 Mulierem quamdam febris pestilens cum duobus tuberibus totidemque carbunculis tam subito occupavit, ut vis mali nullum medicinæ locum concederet, et medicus eam extremis Ecclesiæ Sacramentis extemplo muniri præciperet. Jamque sacro oleo uncta fuerat, cum gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordata, ipsius panem petiit, eumque magna cum pietate tuberibus et carbunculis imposuit: quo facto obdormiit, et post mediam horam integerrimæ valetudinis, sine ullo tuberum aut carbunculorum vestigio, reperta est.

mirabiliter

307 Quædam mulier hora nona diurna fluxu ventris ac febri cœpit laborare; hora autem undecima duo tubera ac tres carbunculi accessere: quare nosocomium adire meditans, panem benedictum e sua capsa deprompsit, et tuberibus ac carbunculis devotissime applicavit, hæc dicens: Gloriose Sancte, pater S. Nicolae Tolentinas, miserere mei, quæ me eo malo tam afflictam experior, ut quam proxime mihi videar moritura. Hæc hora diei duodecima contigerunt; hora autem prima jam plane convaluerat; moxque ad Sanctum accurrit, gratias pro tam insigni beneficio solutura. E

et subito

308 Alia mulier maritata, orto sole, cum tubere et pestifera febri deprehensa est; quod ejusdem parentes et conjugem vehementer afflixit. Cum itaque eam pater peste infectam cerneret, is cum tota familia illam glorioso patri S. Nicolao devotissime commendavit; ipsa vero magna cum pietate in genua procumbens, ait: Sancte mi, Sancte mi, sana me, cum tot sanes: eodemque momento, quo hæc exclamaverat, melius habere cœpit; dumque se in pedes erigeret, omnino incolumem experta est.

depulsa.

309 Quidam e præcipua nobilitate Cordubensi eques in aliqua villa, quo vitandæ pestis causa se receperat, commorans, hora orationis primum frigidam, deinde ardentem febrim nactus ect; nec dubitavit, quin pestem concepisset; et re vera sub noctis medium magnæ cordis angustiæ accesserunt, tuberque in inguine exortum F est. Cum hæc domestici ejus cognoscerent, suaserunt ei, ut gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem invocaret. Paruit ille, et ejusdem imaginem petiit, eamque suo ori admovens, medelam devotissime flagitavit: hæc agens mox in sommum incidit, et postero mane incolumis deprehensus est.

§ XXII. Alia miracula eodem anno 1602 Cordubæ impetrata.

Augustiniani pro exstinguenda lue

Pergimus cum P. Christophoro de Busto reliqua, quæ eodem anno 1602 *Cordubæ acciderunt, enarrare. Mense Junio memorati anni nondum*

A *nondum cessaverat dira lues urbem affligere, quinimo in Augustinianorum conventu, cui eo usque pepercerat, a die 20 Junii usque ad 30 ejusdem mensis quinque florentis ætatis et in Sanctum devotissimos Religiosos sustulit. Moverunt hæc funera Patres, ut sancti Thaumaturgi sui opem ardentius implorarent; constitueruntque, ut ultima Junii nocte, circumlata per monasterium Sancti statua, pro suorum ac totius urbis salute supplicationem instituerent; quod nudis pedibus, facesque manibus gestantes inter preces et pias lacrymas præstiterunt.*

non sine fructu supplicationem instituunt.

311 *Nec irrito sane conatu: quippe non modo nullus in memorato conventu deinde ægrotare visus est, verum etiam quidam urbis magistratus, quem* Corregidor, *sive* Correctorem *appellant, postera die Augustinianis testatus est, plures quam centum, de quorum vita medici jam desperaverant, eo mane in nosocomio extra periculum repertos, nec ullum ibidem ea nocte defunctum fuisse. Decrevit deinde in eum modum lues, ut teste laudato Chrystophoro die* 15 *Julii ejusdem anni nullus in nosocomio, totaque in urbe ea amplius laboravit, et die* 28 *ejusdem mensis cessatio pestis aerisque salubritas ibidem fuerit publicata.*

B *Exstincta tam feliciter peste, subdit idem auctor, ingens fuit populi ad agendas de benefeciis mœstissimo illo tempore obtentis gratias, ad* S. Nicolaum *concursus. Ex hisce miraculis ipse cap.* VII *narrat sequentia, quæ ejusdem denuo verbis Latine versis subjungo.*

Puella a dæmone correpta

312 Puella quædam ætatis novem annorum cum ceteris domesticis in cubiculo sedens, explorabat, an capilli sui, qui propter morbum tonsi fuerant, jam crevissent; quod cum secus accidisset, ait: Diabolus hos mihi capillos auferat. Cumque propterea a circumstantibus castigaretur, ait denuo: Diabolus hos mihi capillos auferat; secundo reprehensa, retulit; Diabolus hos mihi capillos auferat, et me pariter. Hisce dictis a dæmone correpta, tanta cum velocitate ac levitate prosiliit, tantosque edidit strepitus, ut omnibus scandalo, horrori et admirationi esset, quod puellam, prius tam modestam et tranquillam, modo tam immodestam inquietamque viderent, ut omnes domestici ipsius dictis et factis offenderentur. Inter cetera enim, quæ agitabat, dum sanctissimum Sacramentum ante ejusdem januam deferretur, jussa adorare, noluit; nec nisi demum vi coacta adduci potuit, ut saltem illud C deferri spectaret; quod ut vidit, illudere cœpit ac dicere: Videsis, quis incedat inter quatuor faculas, præcedente vexillo! Post hæc etiam linguam exseruit, et gesticulationibus injuriari cœpit, ita ut domestici hisce admodum offenderentur.

per panem benedictum liberatur:

313 Hi itaque infelicis puellæ vices miserati, magna cum devotione gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem invocarunt, dictæque puellæ panem in ipsius honorem benedictum obtulerunt; verum illa, licet prius dixisset, præ fame sibi dentes prurire, eum respuit. Omnes igitur domestici ex ipsius dictis factisque turbati sunt (præsertim dum illam non tacto pedibus solo vagari ac hujusmodi effutire conspicerent) et medelam quæsiverunt. Tandem vir quidam memoratum panem ei violenter in os ingessit, quem cum evomuisset, eumdem aquæ impositum, aperto violenter ori una cum aqua in nomine gloriosi Sancti infudit; utque hæc in puellæ fauces defluebant, ipsa demisso in pavimentum corpore resedit, quievitque, ac deinde sensibus restituta, nullum præterea malum sensit. Interrogata autem, a quo sanata esset, respondit: A S. Nicolao Tolentinate: et ad rependendas gratias ad Sanctum deducta est.

AUCTORE C. S.

ejusdem panis usu, quædam vidua pestem,

314 Viduam quamdam pestilens febris ac tuber occupaverat: quod ut cognovit, glorioso patri S. Nicolao Tolentinati se commendans, ejusdem sacellum precatura accessit, ibidemque medelam devotissime flagitavit, ac benedictum ejus panem petiit, cujus alterum medium comedit, alterum tuberi applicavit: his pie peractis, se sanam experta, et plena gaudii domum suam reversa est.

alia mulier epilepsiam,

315 Quædam mulier multis annis epilepsia laboraverat, eoque malo quotidie ad orationis horam tam vehementer concutiebatur, ut domesticis suis, omnibusque, qui eam videbant, miserationi esset; præsertim eo quod malum istud singulis vicibus per integram horam sæviret. Cum vero hocce tempore Sanctus tam frequentia miracula patraret, prædicta infirma, glorioso patre S. Nicolao Tolentinate piissime invocato, ipsius panem suo cordi applicuit, ac certa insuper pietatis exercitia vovit: nec umquam deinde eo morbo correpta est, sed semper integra usa est valetudine. E

ac alia item pestem, curarunt.

316 Sub noctis medium pestilens febris mulierem quamdam annorum viginti corripuit, mane vero ejusdem axillam brachii carbunculus occupavit, ideoque ante ortum solem ad nosocomium transmissa est. Domo egressura, nullum voluit admittere medicamentum præter gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis benedictum panem; quem cum accepisset, tuberi devote admovit. Dum autem ad medium itineris pertigerat, usque adeo defatigata fuit, ut ulterius progredi nequiret. Id sentiens, majori cum devotione ac fiducia Sancti opem invocavit, et paulatim progressa, sub solis ortum ad nosocomium pervenit, ante cujus fores Sanctum denuo intensissime invocavit, idque tanta cum fide ac pietate, ut ibidem ante nosocomii portam subito sanata ab omnibus conspecta sit: quare illud ingressa non est, sed ad Sancti sacellum properavit, in quo reliquum diei agendis Deo, ejusque benedicto Sancto gratiis traduxit.

Puellula epileptica,

317 Infans quædam, undecim menses nata, epilepsia torquebatur: cumque mater perpenderet, triste illud ac periculosum malum jam sex mensibus duravisse, et quotidie bis sævire, infantemque velut exanimare, eam glorioso patri F S. Nicolao Tolentinati commendavit, vovitque fore, ut eamdem ad agendas in ipsius sacello sacras vigilias adduceret. Ab eadem hora, qua hæc promiserat, prædicta infans eo malo numquam amplius correpta fuit, semperque eo libera ac incolumis permansit.

vir peste infectus, sanati:

318 Quidam vir, ætatis quadraginta annorum, die quarta Mercurii Quadragesimæ in pestilentem febrim mane incidit, et uno tubere correptus est. Hic dum nosocomium S. Lazari curandus peteret, vovit, inter eundum S. Augustini templum adire, ut gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem inviseret, et remedium flagitaret. Dum vero in Sancti sacello, quod circa horam undecimam diurnam intraverat, oraret, intra unius horæ spatium sanus optimeque se habens evasit, et domum suam plenus gaudii reversus est.

fugitivus adolescens, domum reductus:

319 Cuidam mulieri filius erat annorum quindecim, quem tenerrime amabat, nec præter hunc habebat alium. Cum hæc bona mulier intellexisset, gloriosum Sanctum afflictis omnibus opitulari,

AUCTORE C. S.

opitulari, vovit sacellum ipsius novem diebus precatura accedere, ut filium suum reduceret, qui jam novem mensibus abscesserat, et de quo nihil interim inaudierat. Exeunte novemdiali devotione, die ultima in gloriosi Sancti ara Missam ad ejusdem honorem celebrari curavit: qua finita domum redux, dictum filium suum in ea offendit, ac mox ad sacellum reversa, Sancto grates persolvit, Patresque de rei eventu fecit certiores.

mulier a peste,

320 Quædam mulier, postquam omnibus domesticis peste infectis, quorum octo ex ea defuncti fuerant, inservivisset, tandem et ipsa eodem malo correpta est. Cum igitur se gemino tubere ac pestilenti febre sauciam deprehenderet, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis auxilium imploravit, et præter duas Missas, vovit fore, ut si postero mane viveret, Sancti sacellum oratura adiret. Posterum mane attigit, sed tam fatigata, ut vix incedere posset: ivit tamen, ut potuit, et hora diei decima adventavit; duodecima vero ab omni libera malo optime se habuit.

vir a sanguinis ex ore fluxu,

321 Cum quidam vir per diem et medium sanguinis ex ore fluxu laborasset, jamque a medicis, ut immedicabilis relictus esset, glorioso B patri S. Nicolao Tolentinati se commendavit, ipsiusque benedictum panem petiit: qui cum ad manum non esset, ejusdem gloriosi Sancti imaginem ori suo imposuit; eodemque momento sanguis stetit, et ipse salvus et incolumis remansit, nec eo malo umquam amplius vexatus est.

monialis item a peste,

322 In quodam urbis Cordubensis monasterio una monialium pestifera febri ac tubere correpta, toti isti familiæ terrorem incusserat. Sub solis ortum dum medicus arcessitur, quædam ex iis pie erga S. Nicolaum affecta, una cum ceteris omnibus hujus gloriosi sancti Patris opem cœpit implorare, ejusdemque benedictum panem enato tuberi admovit. Interea medicus hora die octava advenit: verum jam tum plane convaluerat; ideoque in gratiarum actionem gloriosi ac miraculis clari Sancti imago in ejusdem monasterii choro depicta visitur.

et Religiosus ab angina subito convalescunt.

323 Quidam Religiosus, vir gravis et magister in sacra theologia, ex certo Ordine Mendicantium, noctu angina correptus, plurimum angustiabatur. Erat autem dictus Pater erga gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem devotissimus, ejusque panem benedictum semper penes se habebat: hunc igitur suis faucibus, ubi angina C maxime premebat, admovit; et mox illa evanuit, et ipse tam molesto malo liberatus est.

Puer peste infectus, cum testimonio medici

324 Quidam puer ætatis decem annorum, cum a patre ad domum medici, qui peste infectis præerat, delatus esset, ut accepta ab eo schedula in nosocomium admitteretur, examinatus a prædicto medico, pestilenti febre unoque tubere laborare deprehensus est, et petitam schedulam hisce conceptam verbis accepit: Admittite Joannem, puerum decem annorum, qui pestifera febri unoque in inguine tubere correptus est. Joannes Fernandez. Accepta schedula, memoratis verbis conscripta, firmataque, dixit puer patri suo: Pater mi, antequam me ad nosocomium deferas, duc me ad templum S. Augustini, ut gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem invisam, quia ipsum orare cupio.

nosocomium ingressus, mutato divinitus testimonio, sanus mox remittitur.

325 Pater itaque eum ad Sanctum detulit, ibidemque aliquantulum precati sunt: deinde ad nosocomium perrexere, quo puer admodum afflictus et æger pervenit. Dum autem pater filium in manus custodum traderet, indoluit puer, quod a patre avelleretur, cœpitque Sanctum devotissime implorare. Adductus ad nosocomii portam, schedulam suam iis, a quibus admitti debebat, exhibuit; verum in ea contrarium, quam quod medicus scripserat legebatur; sic enim habebat: Ne admittite Joannem, puerum decem annorum, qui sanus est. Joannes Fernandez de Alfaro. Lecta hac schedula, puerum examinarunt, eumque salvum et incolumem repertum redire jusserunt, et patri reddiderunt, qui nondum portam civitatis attigerat, perquem puer fuerat egressus. D

Quædam digna observatu.

326 *Memorabile est, quod hic auctor advertit; videlicet neutiquam necesse fuisse vestes eorum, qui per* S. Nicolaum *miraculose a peste convaluerant, concremari; nec, ut alias fieri assolet, concrematas fuisse. Singulare quoque id fuit beneficium, quod, eodem teste, in quacumque domo aliquis ejusdem Sancti ope pestem excussisset, nullus deinceps toto illo tempore, quo in reliquos sævire perrexit, ea fuerit correptus, licet sanatorum pars maxima pueri fuerint, qui in ipsis parentum suorum lectulis luem contraxerant, in iisque, donec miraculose sanarentur, decubuerant. Hisce observatis, reliqua ex eodem Patre Christophoro accipe.* E

Duæ mulieres totidemque pueri, gravi malo,

327 Duæ mulieres ex acutissimis laterum doloribus ad extrema deductæ, et a medicis jam derelictæ erant, duo item pueri ex gravissima infirmitate jam biduo viribus ac loquela destituti jacuerant: quos cum matres humanis remediis curari non posse adverterent, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem invocaverunt, et quatuor ipsi Missas pollicitæ, singulorum oribus panem Sancti imposuerunt: quo facto mox omnes quatuor receptis sensibus, salvi et incolumes surrexerunt, et ad agendas ad Sanctum adducti sunt.

duæ aliæ paralysi, liberati:

328 In nosocomio de la Lampara Cordubæ, in quo feminæ curabantur, duæ paralyticæ multo tempore moratæ fuerant: harum altera, auditis miraculis, quæ gloriosus Sanctus frequenter patrabat, dixit alteri: Soror, cape hanc gloriosi Patris S. Nicolai Tolentinatis effigiem, et incolumitatem tibi flagita. Paralytica prædictam effigiem in manus cepit, in eamque suos oculos figens, multis cum lacrymis Sanctum precari cœpit, ut sibi sanitatem restitueret; tantæque efficaciæ ipsius fletus ac devota precatio fuit, ut subito se sanam deprehenderit, surgensque, æs campanum nosocomii in gratiarum actionem pulsaverit. F Post triduum altera paralytica, quæ id consilii dederat, perfusa lacrymis, eadem prece usa est; quod dum faceret, sibi visa moneri est, ut surgeret; quam cogitationem ad turbandam orationem suam sibi tantummodo immissam reputabat. Verum idem sibi toties repeti visum est, donec an levare se posset [jam enim ab annis eo malo laboraverat] experiri voluerit. Surrexitque sana et integra, et præ lætitia ad agendas grates æs campanum pulsatura properavit.

dolores colicæ

329 Quidam canonicus Sanctæ Cordubensis ecclesiæ noctu tam acri stomachi ac colicæ cruciatu tortus est, ut magnopere angustiaretur. Circa medium noctis in hoc statu se deprehendens gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordatus est, eumque devotissime rogavit, ut eo malo se liberaret: cumque ita orare incepisset, unamque Missam in ipsius altari faciendam vovisset, mox depulso malo sanus permansit.

330 Cum quidam ex certo Mendicantium Ordine

abacti : A Ordine Religiosus, vir admodum gravis, cui postero mane in aliqua gloriosi Sancti festivitate pro concione dicendum erat, noctu in strato recumberet, tam acribus stomachi doloribus, cordisque angustiis correptus fuit, ut vehementer cruciaretur, et malo magis magisque ingravescente, surgere non valeret. Hic igitur sese ita affectum videns, et simul periculosam pestis contagionem perpendens, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordatus est, ipsiusque panem, a suo collo sublatum, cordi admovit dicens: Gloriose Sanctæ, hodie mihi de tua festivitate concionandum est ; ideoque te obsecro, ut mihi a Deo Domine nostro remedium impetres. His dictis, omnis dolor cessavit, et ipse incolumis surrexit, eodemque die prosperrima usus valetudine ad concionem dixit, magnasque Sancto gratias persolvit.

crurum plagæ, 331 Quidam secundi Ordinis canonicus sanctæ ecclesiæ Cordubensis cum cruribus, quæ pluribus plagis adinstar palmæ latis sauciata erant, diu laborasset, cerneretque se variis, quibus usus fuerat, medicamentis nihil proficere, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem magna cum pietate invocavit, dicens : Gloriose Sancte, B ne respicias peccata ætatemque meam, sed impetra mihi a Deo sanitatem, quemadmodum eam impetras parvulis. His dictis, panem Sancti benedictum conteri jussit, et aquæ imposuit, qua cum plagas suas lavisset, eas mundis fasciis religavit. Nec multo post easdem denuo inspexit, et penitus sanatas expertus, mox ad templum divinis officiis adfuturus properavit, et collegas suos de eo, quod sibi contigerat, certiores fecit.

et resecta arteria subito curatæ : 332 Dum quidam chirurgus sanctimoniali S. Mariæ de Gratia venam aperire tentaret, ejusdem arteriam resecuit ; cumque sanguinem sistere non valerent, quamvis inter plurima nequicquam adhibita remedia etiam gypso vulnus operuissent, intuentes eam tam afflictam, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordati sunt, panemque ejusdem Sancti benedictum plagæ imposuerunt ; quo facto mox sanguis stetit, nec ulla amplius gutta effusa est : quam ob rem plurimas Sancto gratias reddiderunt.

pede capti, 333 Quidam vir in monte ligna cædens, pedem sibi vulneravit ; eoque male curato, toto crure captus est. Cumque jam sex mensibus se in hoc statu deprehendisset, videretque omne C suum, quod exiguum fuerat, peculium in medicamenta nequicquam expensum fuisse, vovit gloriosi patris S. Nicolai sacellum invisere, ibidemque incolumitatem flagitare. Igitur duobus fulcris innixus, a porta Almodovariensi usque ad Sancti sacellum, unius milliaris quadrante ab ea dissitum, pervenit, ingressusque sacellum, ab hora circiter diei decima usque ad quintam pomeridianam devotissime oravit ; ac tum denique surgens, salvum se et incolumem expertus est, fulcrisque in gloriosi sancti sacello relictis, domum suam gratulabundus repetiit.

gressu donati : infans vitæ redditus : 334 Quædam Maura, e regno Granatensi oriunda, ex quodam cruris malo, eo membro capta, cum miracula, quæ gloriosus Sanctus operatus fuerat, audivisset, magna cum pietate sese ipsi commendavit, unumque Missam vovit ; ac mox sanata est, venitque ad monasterium, ut eam fieri curaret. Puer undecim mensium quodam die obiisse videbatur ; quem mater, dum ad sepulturam componeret, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordata, in ulnas sublatum ad ejusdem sacellum detulit, ipsique coram illo in genua posito vitam deprecata est ; nec mora infans plane convaluit. AUCTORE C. S.

infans gravissimo malo liberata. 335 Cuidam pusillæ infanti intestina omnia per umbilicum effundebantur : videns autem mater filiolam suam tam insolito correptam malo, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem in memoriam revocavit, ejusdemque panem benedictum contrivit et in aquam conjecit, eaque aqua ac pane infantis intestina lavit, et tres Missas devote pollicita est : quo facto, intestina suo statim loco reddita sunt, et infans integra sanitate donata est.

Vir nobilis jam moribundus, sanitati restituitur : 336 Cum vir quidam nobilis, ætatis viginti annorum et uxoratus, jamjam moriturus videretur, ipsiusque animam Religiosi, qui Augustiniani erant, Deo jam commendassent, incidit ipsis de glorioso patre S. Nicolao Tolentinate cogitatio, et ægrotantis conjugi suaserunt, ut virum suum glorioso Sancto quam devotissime commendaret. Illa hoc usa consilio, quasdam ipsi festivitates pollicita est, et ipsius panem benedictum morientis capiti imposuit. Vix hæc fecerat, quin ipse omni mox defunctus periculo convaluerit, ac nihil præter virium debilitatem ex pristino morbo reliquum senserit. E

simile beneficium tribus pueris 337 Ægrotabant tres octennes pueri : horum unus amissa cum viribus loquela moribundus jacebat ; alterius ori jam a duabus et ultra horis speculum admoverant, dubii, utrum vivus, an mortuus recumberet ; tertius denique præ febrium ardore animam agebat ; omnium morbus a medico insanabilis censebatur. His ita, ut dictum est, constitutis, puerorum matres ad opem Sancti, qui omnibus succurrit, conversæ, eum inter uberes lacrymas piosque affectus invocarunt, ut suis filiis mederetur, simulque benedictum ejusdem panem illorum oribus applicarunt. Quo facto, repente sanati et ad agendas Sancto gratias a matribus deducti, aliquot cereos, quos istæ, dum panes benedictos admoverent, pollicitæ fuerant, ad Sancti altare obtulerunt.

ac nobili juveni collatum. 338 Cum quidam nobilis juvenis, patria Cordubensis, triduo febri laborasset, medicus, consulto arteriæ pulsu, ad horam orationis ipsi dixit : Oportet, ut vestra dominatio Sacramenta recipiat ; neque enim sine miraculo usque ad noctis medium vitam poterit producere. Cumque ipse, quæ medicus dixerat, intellexisset, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem enixissime invocavit, vovens fore, ut quotannis solemnem F ipsi festivitatem celebrari curaret, et, si posset, in perpetuum collata dote stabiliret. Emisso voto (erat tum hora noctis nona) repente salvus et incolumis, omni infirmitate depulsa, evasit.

Oculorum morbus depulsus. 339 Quædam sex mensium infans ejusmodi oculorum morbo correpta fuit, ut eos multis diebus clausos tenuerit, nec potuerit aperire. Deinde vero sic eos aperuit, ut non nisi eorum albor appareret, et tam velociter rotarentur, ut spectatoribus horrorem incuterent, dum eos perpetuo moveri, latente semper pupilla, conspicerent. Itaque mater filiolam suam omni remedio destitutam videns, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordata est, eamque ipsi commendavit, dicens : Gloriose Sancte, respice hanc creaturam tam insolito malo correptam : sic locuta, signum Crucis super infantis faciem cum pane benedicto formans, dum eum super oculos duceret, mox sanos et ut ante incolumes reddidit, puellaque ab eo morbo plane libera permansit, et ad solvendas gratias ad Sanctum allata est.

AUCTORE C. S.

Exstincta peste, salus publica promulgatur.

340 *Observat hic laudatus scriptor, inter hæc triginta et tria miracula, quæ inter diem primam et 28 Julii anni 1602 ad Augustinianorum monasterium delata sunt, tantum sex recenseri, quæ ad depulsam pestem spectabant; quia scilicet jam tum plurimum remiserat contagio, quæ eodem mense tandem ita sopita vel exstincta est, ut die 28 publica salus magna cum solemnitate, erectoque vexillo, cujus alterum latus sacratissimam Dei Genitricem, ad ejusque pedes* S. Nicolaum *cum aliquot pueris, quos a peste servaverat, exhibebat; alterum sanctum martyrem Sebastianum, sanctumque Rochum repræsentabat, tandem fuerit promulgata.*

§ XXIII. Reliqua miracula et beneficia Cordubæ et circa eam urbem facta: gratiæ solemnes a clero et senatu Cordubensi S. Nicolao decretæ.

B

Mulier benedicto pane armata

Nondum *ad finem miraculorum pertigimus, quibus Sanctus vere thaumaturgus seculo* XVII *ineunte usque ad diem* 10 *Septembris anni* 1602 *apud Cordubenses eluxit. Supersunt enim quatuor et viginti, quæ ex laudato toties Patre Christophoro subjungimus.* Quædam mulier male sibi metuebat a marito suo, qui ejus vitæ imminebat, eo quod hæc datam ipsi fidem revera violasset. Cum igitur videret, maritum ipsi mortem machinari, glorioso patri S. Nicolao Tolentinati se commendavit, promisitque fore, ut imposterum conjugii fidem servaret, vitamque Christiane institueret, si tanto periculo eriperetur. Quodam autem die circa horam orationis maritus, suggerente diabolo, dixit ipsi : Mulier, indue te velo tuo, ut in ripa fluminis deambulemus.

binos sicæ ictus illæso pectore excipit.

342 Hæc ipsa audiens gravissimo perculsa metu, gloriosum Sanctum enixe invocavit, ejusque benedictum panem suo pectori imponens, ut a marito jussa fuerat, velum induit, cum eoque egressa est, gloriosum Sanctum continuo invocans, precansque, et sollicita, ne memoratus panis a pectore dimoveretur. Interim maritus eam per varios viculos tandem ad illum, qui Palma S. Petri vocitatur, perduxit; cumque ad secretum in eo locum pertigissent, ipse ejusdem pectus sica aggressus, eam in panem benedictum impegit, atque hac ratione nihil ipsi intulit mali. In hoc discrimine mulier Sancti opem denuo enixissime imploravit; at maritus alterum ei ictum inflixit, quo cum ipsa pene exanimis in solum prolapsa esset, ille eam mortuam ratus aufugit, nec deinde amplius apparuit. At mulier e solo surgens, suum pectus inspexit, illudque sanum et integrum omnisque vulneris ac mali expers deprehendit, et postero mane de peccatis confessa, totam rei seriem exposuit.

C

Parturienti succurrit :

343 Quædam mulier vicina partui, cum hunc justis de causis celari oporteret, ad honoratarum mulierum domum paritura secessit, ut quemadmodum decebat, partus non divulgaretur. Dum vero dictis feminis rem exponeret et ad earum domum adveniret, mox doloribus occupato parturiit, emissoque uno dumtaxat prolis crure, reliquum in lucem edere nequivit; ex quo in id discriminis deducta est, ut sacro oleo fuerit inungenda. Dum in hoc periculo ipsa versaretur, ceteræque omnes perturbatæ essent, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis, qui in omni necessitate præsto est, recordatæ, ipsius opem in hoc tam præsenti malo devotissime flagitarunt, unaque ex mulieribus, quæ ipsi aderant, Sancti panem benedictum prolis cruci fascia alligavit ; quo facto, proles illud una cum pane in uterum retraxit, ac mox se invertens in utero, converso seorsim capite, cum alligato ab tibiam pane in lucem prodiit : quam rem omnes admiratæ, pro tam prodigioso puerperio, Domino Deo nostro, ejusque benedicti Sancto gratias persolverunt. D

per ejusdem opem

344 Alia mulier vehementer afflicta, eo quod vir ejus jam a multo tempore in una secum domo in quodam Corduhensis agri vico concubinam aleret, sacerdotem, qui ipsi a sacris confessionibus erat, consuluit, dicens ; Pater quid faciam marito meo, qui isti peccato pertinaciter inhæret ; ego vero acerbissimam vitam duco ? E Respondit Vicarius, eo enim conscientiæ moderatore utebatur : Domina, ego Corduba reversus sum, ibidemque audivi miracula gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis pro concione exponi, et inter cetera a concionatore, doctore Picano canonico asseri, ab Apostolorum ætate nullum eo Sancto clariorem miraculis exstitisse ; hunc enim succurrere, ubicumque invocetur, in purgatorio, in terra, in mari, in igne, in aere, et in morbis desperatis : ubi pax non est, ibi ab eo conciliari multosque e vitiorum cœno, cui diu inhæserant eductos fuisse. Tuum igitur est, illum Sanctum invocare, ut tibi propitium habeas.

concubina ejicitur :

345 His auditis, mulier constituit Sanctum invisere, petiitque a marito facultatem, quam ipse, Deo jam propitio tam benigne concessit, ut mulier non parum admiraretur. Postridie mane mox Cordubam profecta, Sancti sacellum adiit, ibidemque tres Missas legi ac unam præterea cantari curavit, et inter uberes lachrymas, piosque cordis affectus, Sanctam enixe precata est, ut maritum suum e tam grandi periculo perversoque, in quo versabatur, statu eriperet. Finitis F precibus, post meridiem suam villam repetiit; quo cum sub occasum solis pervenisset, memorata pellex non modo in domo ipsius non amplius versabatur, verum etiam eo vico excesserat ; quia maritus eam jam domo expulerat, ac toto vico jusserat excedere. Suscepitque vir conjugem perbenigne, cum eaque vixit in pace : qua de re universus vicus lætatus est; erat enim res ibidem notissima.

bos e præcipitio lapsus, illæsus redditur :

346 Cum quidam bubulcus per Cordubenses montes incederet, unus e bobus, quos agebat, lapsus est, et ex quodam excelso jugo ita præceps provolutus, ut cum ad humum pertigisset, bubulcus, qui accurrerat, eum velut mortuum ac fine spe vitæ deprehenderit. Id dolens, eum glorioso patri S. Nicolao Tolentinati commendavit, et unam ipsi Missam pollicitus est : cumque post hæc bos nec moveri nec respirare videretur, bubulcus cum reliquis bobus iter prosecutus, unum illum pro mortuo reliquit. Sed postquam inter eundum, Rosarium in honorem

A honorem gloriosi Sancti recitans, tantum viæ confecisset, quantum trina balistæ explosione sagitta mitti potest, totumque Rosarium jam percurrisset, bos, qui prolapsus fuerat, mugitum edidit; quem bubulcus audiens, respexit, eumque pone sequentem vidit, et admirabundus sanum et illæsum una cum reliquis abduxit.

mulus, item lapsus, erigitur:

347 Mulus cujusdam vectoris, qui Gades proficiscebatur, trecentis et triginta pondo onustus in quadam secreta semita lapsus est; cumque eum ob nimium pondus levare nequiret, nec ipse mulus se posset exigere; vector invocans gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem, ipse unam Missam vovit, et cum neminem haberet, qui illum in elevando mulo adjuvaret (solus enim erat) panem Sancti benedictum, quem super pectus gestabat, mulo imposuit; quo facto, mox, nemine adjuvante, cum toto onere, acsi nullum fuisset, se in pedes erexit.

mula sanatur.

348 Quidam vir veniens Zalamea *(quæ oppidulum Hispaniæ est in provincia Extremadura)* optima vectus mula ad Villam Sanctorum in montanis Cordubensibus sitam proficiscebatur; ad quam cum perveniret, mula subito correpta B malo ita concidit, ut mortua putaretur, omnesque, qui aderant, ipsius domino dicerent: Frater tolle ipsius soleas et eamus hinc: nullus enim remedio locus est. Cum vero id agere pararet, quidam profectus ex Azavaga *(forsan* Azuaga *vicus Hispaniæ in provincia Extremadura designatur)* eo forte advenit: hic re cognita, mulæ domino dixit: Frater, accipe hunc panem gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis, eumque magna cum fiducia mulæ imponito, ut Sanctus te adjuvet, quemadmodum et multis aliis succurrit. Itaque panem accepit, mulæque, quanta potuit fiducia, imposuit, unam Sancto Missam vovens. Hoc facto, mula salva et incolumis surrexit, comeditque, et iter postmodum Cordubam prosecuta est, ubi ejus dominus Sanctum invisit, ut Missam celebrari curaret, et quod actum fuerat, declararet.

Abacta a pueris veneficia:

349 Septem pusilli pueri in diversis ædibus repente suffocabantur; ita ut, dum matres eos conspicerent, multum angerentur; omnes enim nigra facie, retortis oculis et quasi mortui jacebant. Cum vero eo tempore gloriosus Sanctus pluribus in pueros collatis beneficiis maxime inclaresceret, afflictæ parentes, quas suffoca- C tionis causa penitus latebat, gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem piissime invocarunt, supplicantes, ut hisce pueris succurreret; simulque eis de panibus Sancti benedictis in mentem venit, et quæque earum hujusmodi panem sui cujusque filii faucibus imposuit. Vix hæc egerant, quin puerorum unus aciculam, alter annulum aureum, tertius grandem piscis spinam, quartus sardiniæ *(exigui piscis non multum haleci absimilis genus est)* item spinam, quintus clavi caput, sextus quemdam nummum*, septimus similem pariter nummum evomuerint, omnesque sani et hilares evaserint; quapropter ad agendas gratias ad gloriosi Sancti sacellum delati fuere. Quæ a pueris ejecta diximus, ad Sancti pedes deposita sunt. *Hi pueri haud dubie veneficio fuerant infecti: forte etiam variis diebus hæc contigerunt.*

* *Hispanice* ochavo

amissi loculi recepti:

350 Cuidam vectori, Corduba Gades proficiscenti, saccus nummis aureis *(quos ducatos appellant)* ultra mille plenus, quem in medio tertiæ partis oneris posuerat, per viam excidit: quod non nisi tertio milliari a loco, ubi amiserat, animadvertit. Hac jactura vehementer afflictus, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis recordatus est, vovitque ipsi tres Missas, et unde venerat, cum aliis sociis regressus est, ut amissos nummos quærerent. Porro hi omnes, multique alii, qui eadem via, in qua prædicti nummi jacebant, processerant, eos transierunt, nec a quoquam reperti sunt, donec ipse vector, qui postremus incedebat, eo venisset; hic autem eos reperit, Deoque ac benedicto ejus Sancto plurimas gratias resolvit. *Pie quidem memoratus vector S. Nicolao acceptum retulit, quod amissa recuperarit; ac forsitan etiam revera debuit: verum cum hujusmodi etiam casu possint contingere, non possumus hæc pro certo miraculo vel beneficio, admittere.*

AUCTORE C. S.

suppellex ignem illæsa sustinet:

351 Quidam vir honoratus pestem fugiens, Corduba se contulit ad quemdam locum in Marianis montibus situm, pretiosissimam supellectilem suam duabus cistis inclusam secum vehens. Cum in eo loco moraretur, contigit, ut istius pars domus, in qua memoratæ cistæ servabantur, conflagraret, nec eæ ulla ratione incendio possent subduci. In harum altera erat panis benedictus sancti patris Nicolai Tolentinatis; E cumque tandem cubiculum, quod conflagraverat, ingressi essent, unam cum tota supellectili in cineres redactam, alterius vero in qua prædictus panis servabatur, quæque eodem in loco posita fuerat, asseres omnes similiter combustos, sed universam supellectilem intactam atque ignis plane expertem repererunt. Dum autem tanti prodigii causam exquirerent, gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis benedictum panem inter supellectilem invenerunt, ac propterea concluserunt, Deum per sacrum istud amuletum memoratam supellectilem domino integram servare voluisse.

contagio a grege arcetur:

352 Cum quidam vir nobilis Cordubensis e viginti quatuor urbis *(forte senatoribus)* multa e grege suo pecora, videlicet boves, vaccas, jumenta, altilia, aliaque animalia morte amisisset, ita ut vitandæ contagionis ergo necesse fuerit eorum stabula mutare; nec tamen quidquam proficeret, misit dictus eques, qui S. Augustini templum accederent, magnamque panum copiam in honorem S. Nicolai lustrari curarent, ut eos aquæ impositos, memoratis animalibus comedendos traderet; simulque mensuram viginti quinque librarum *(Hispanice est* una F arroba) olei ad alendam lampadem, quæ ante Sancti statuam ardet, dono misit. Porro simulac prædictum gloriosi Sancti panem gregi suo et altilibus dedisset, extemplo cessavit ea lues, nec ex omni grege quidquam amplius periit.

quidam submergendi periculo eripitur.

353 Quidam iter pedes faciens, fluvium Guadiato, qui tum temporis sequentibus nimbis vehementer intumuerat, transvadare tentavit: sed cum medium inflati amnis pedes superasset, aquarum vi sese abripi sensit. Quo in periculo omni destitutus evadendi spe, S. Nicolai Tolentinatis recordatus est, seque ea devotione, quam tantum discrimen excitare natum erat, glorioso Sancto commendavit, et unam Missam pollicitus est. Vix ita voverat, quin omni defunctus periculo in altera fluvii ripa derepente se deprehenderit. Postmodum Cordubam reversus, promissum Sacrificium fieri curavit, et ad agendas Sancto gratias ad sacellum accessit.

354 Cum cujusdam viri nobilis Cordubensis servus,

AUCTORE C. S.

alter a mulo raptatus, feliciter evadit: servus, e villa Cardenas egressus, Bujalance (*Hispanice vicum*) mulo vectus peteret, iter oscitanter prosequens, obvium lacertum contrivit. Hujus ejulatu mulus territus, servum excussit, hicque cum caderet, pedum alterum ita loris implicuit, ut nulla ratione posset expedire: mulus vero eodem correptus terrore, miserum raptans, pernici cursu viam relegit. Videns igitur servus sese ita comprehensum, nec adesse quemquam, a quo mulus sisteretur, imo se ab illo magis magisque rapi et præcipitari, clara voce gloriosum patrem S. Nicolaum Tolentinatem inclamavit: et ecce eodem tempore, quo illum invocaverat, dicens: Sancte mi, Sancte mi, succurre mihi; mulus substitit, et ipse pedem loris expeditus, salvum et illæsum se miratus est, viamque relegens, spatium, per quod raptatus fuerat, mensus est, reperitque passus quadringentos.

item alter a tauro raptatus. 355 Stabat quidam sexagenarius senex in Cordubensis S. Salvatoris area, cum taurus publicis ludis destinatus, et vinculo ligatus eo duceretur, nec satis in tempore loco cesserat. Dum vero taurus, qui erat ferox et validus, pone ipsum transiret, resiliens senex delapso in B terram vinculo pedes intricavit, et a tauro raptari cœpit. Cumque se hoc modo afflictum turbatumque et in tanto periculo deprehenderet, raptarique videret, magna voce opem gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis imploravit; eodem autem momento, quo gloriosi Sancti nomen protulit, stetit taurus, nec ultra progressus est, sed ad dictum virum se convertit; ita ut omnes existimarent fore, ut eum mox in frusta discerperet. Verum illo in hoc discrimine exclamante, Sancte mi, Sancte mi, adjuva me, taurus non modo versus ipsum se non movit, sed etiam duobus viris locum cessit, ut jacentem alligatumque solverent, nec horum cuiquam, nec lapso seni nocuit; imo hic surgens incolumis, mox acturus gratias ad Sanctum properavit.

De Sancti miraculis dubitantes 356 Quidam jurisperitus plurima, quæ Sanctus patraverat, miracula inter fabulas reputabat, nec cuiquam tamen suam incredulitatem indicaverat. Placuit autem Deo, ut ipsius filius, quem unicum habebat, tam gravi morbo corriperetur, ut jamjam videretur moriturus. Quod cum ipse adverteret, dixit uxori suæ: Domina, vade ad templum S. Augustini, ibidemque prolem C nostram glorioso patri S. Nicolao Tolentinati commenda. Ipsa vero filium suum jam mori conspicata, extemplo ad Sanctum accurrit, multisque cum lacrymis et pietate ejusdem sanitatem precata est, et Missam mox fieri curavit. Finita Misa, domum rediit, quid puero actum esset, visura: quo cum pervenisset, is jam plane convaluerat. Post hæc pater cum aliquorum incredulitatem pro concione reprehendi audiret, clam ad conventum venit, ut suam incredulitatem accusaret, dicens, sese illum esse, quem concionator arguerat, ac imposterum ob sanatum filium piissime erga gloriosum Sanctum affectus fuit.

divinitus correcti 357 Quidam alius ecclesiasticus et theologus, audiens tam multa gloriosi Sancti miracula, de iis dubitabat; cumque quodam die ipsi diceretur, duo denuo miracula a Sancto patrata fuisse, nequiens ultra celare, quid ipse sentiret, coram aliis exclamavit: Tot miracula! tot miracula! Cum igitur in eo versaretur errore, ut crederet, ea, quæ de Sancto narrabantur, miraculosa non esse, permisit Deus, eum- D dem in pœnam incredulitatis de mysteriis fidei ita dubitare, ut variis dubiis misere anxiaretur, nominatim de beatissimæ Virginis Mariæ Virginitate ac septem mysteriis humanitatis Christi. His vehementer afflictus, præsertim cum parentes apprime Christianos ac Catholicos haberet, cœpit inquirere, qua culpa Deum offendisset, ob quam tam graviter tentari permitteretur. Tandem ipsi de incredulitate, qua gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis prodigia rejecerat, in mentem venit; ac mox summo dolore percitus, magna cum reverentia et humilitate dixit: Gloriose Sancte, credo omnia miracula tua, doleoque, quod de iis dubitaverim. Unum peto mihi concedas, videlicet ut me liberes eo dubiorum tormento, quo tantopere crucior, torqueorque; ego vero spondeo fore, ut tui, dum vixero, meminerim. His dictis, numquam amplius memoratis, aliisve de mysteriis fidei dubiis, cruciatus est.

358 Quædam matrona cum aliis in quodam *et castigati.* cubiculo confabulans, ubi de miraculis gloriosi Sancti sermo miscebatur, asseruit, ea commenta esse, nec vera, sed conficta prodigia. Hæc protulit sub occasum solis, ac deinde domum E reversa, filium unicum, juvenem, nobilem ac prædivitem pestilenti tubere correptum reperit, qui et brevissimo post tempore defunctus est, quamvis omnia divina ac humana remedia tentata fuissent. Post paucos dies pauper quidam, qui in una ex ejusdem matronæ domus officinis habitabat, filiam suam simili tubere infectam glorioso Sancto commendavit; eoque facto, mox sanata est. Atque hoc unum est ex decem approbatis miraculis. Hæc autem hic referre placuit, ut pateat, quomodo Deus illos castiget, qui nolunt credere miracula, quæ ipsius omnipotentia per sui gloriosi Sancti patrocinium operatur.

359 Cum puer sex annorum cuidam hidriæ, *Puer e puteo salvus educitur:* quæ in ora putei posita erat, innixus biberet, ea una cum puero in puteum delapsa est. Quem cum mater, ejusque vicinæ cadentem conspicerent, magnis vocibus ac ejulatu et devotione gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis opem implorarunt, dicentes: S. Nicolae, S. Nicolae Tolentinas, succurre huic puero, ne submergatur; dumque hæc dicerent, panem in honorem ejusdem Sancti benedictum injecerunt in puteum, et similem puer etiam collo alligatum F habebat. Interea accersivere, qui puerum extraheret, inveneruntque aliquem, qui in puteum descendens, illum super aquam salvum et incolumem, omnisque mali expertum reperit; quamquam jam duas horas in eo puteo fuisset. Deinde explorantes metientesque altitudinem aquæ ac putei, eum altitudine sua hominis staturam septies, aqua vero quater æquare experti sunt. Omnes igitur Deo, ejusque benedicto Sancto gratia egerunt, quod prædictum puerum periclitari non permisisset, ac mox ad Sanctum adduxerunt, ut grates persolverent, Missamque, quam mater voverat, celebrari juberent.

360 Puella duorum annorum aberraverat a *puella in cacabo submersa, sanitati restituta.* matre hora diei prima, tertia autem promeridiana quædam mulier per domus aream transiens, eam in grandi cacabo, aqua pleno, reperit suffocatam, toto corpusculo aquæ immerso, ac solis pedibus oræ cacabi adhærentibus, ita ut prona incidisse videretur. Quod mulier intuita, in ejulatus erumpens, matrem dictæ puellæ advocavit,

A vocavit, cum qua aliæ feminæ accurrentes, eam, ut dictum est, invenerunt, extractamque in solo collocarunt, in quo ultra horam sine anhelitu jacuit, nec post varia remedia quidquam vitæ in ea potuit deprehendi. Cum itaque parentes adverterent, filiam suam ab omnibus mortuam reputari, eam uberrimis cum lacrymis, magnaque devotione glorioso patri S. Nicolao Tolentinati commendaverunt, et fusis precibus, duas Sancto Missas voverunt. Tum vero prædicta puella, subito receptis sensibus, salva et incolumis evasit, ac mox pro agendis gratiis ad Sanctum adducta est.

Senatus et clerus Cordubensis debitas Sancto grates decernit.

361 *Hucusque laudatus P. Christophorus de Busto, qui observat, præter memorata miracula, multo plura variique generis, spatio quindecim mensium, quo Cordubam pestis afflixerat, ejusdem* S. Nicolai *patrocinio impetrata fuisse; sed quæ ipse ob temporis angustias prætermisit. Deinde subdit, clerum populumque Cordubensem sanctissimo Sospitatori suo debitas grates rependisse: exstincta enim peste, ac publica salubritate solemniter declarata, ab urbis senatu die* 12 *mensis Augusti anni* 1602 *communi suffragio sancitum esse, ut ipse nomine totius civitatis quotannis die* 10 *Septembris, quæ* S. Nicolao *sacra est, ad S. Augustini templum se conferret, ibidemque in tanti beneficii perennem memoriam sacrosancto Missæ sacrificio, sacræque concioni ac supplicationi interesset. Collegium quoque canonicorum, eodem teste, decrevit, ut eadem festa die quatuor e suis omnium nomine idem templum quotannis adirent, e quibus tres solemne Sacrum canerent, quartus ad concionem diceret. Addit denique die* 10 *Septembris ejusdem anni præsentibus senatorum et canonicorum collegiis, ac incredibili populi concursu debitas Sancto gratias solemnissime actas fuisse. Ceterum miracula, quæ sequentibus paragraphis subjiciemus, ex variis scriptoribus a nobis collecta sunt.*

§ XXIV. Prodigiosa nobilis virginis Veronensis, mnibus membris captæ sanatio: alii contracti et paralytici curati.

C

Nobilis virgo Veronensis omnibus capta membris,

V*erona, ampla præclaraque Italiæ in Veneta ditione ad Athesim fluvium urbs, illustre* S. Nicolai *in nobili virgine, Petri de Giusti filia, anno* 1504 *miraculum spectavit, quod Hieronymus dalla Corte, nobilis Veronensis, et ejusdem seculi scriptor, parte secunda Historiæ patriæ suæ, lib.* XVI *sermone Italico refert in hæc verba:* Non multis ante diebus in urbe nostra maximum acciderat miraculum. Ægrotabat, omnibusque membris capta erat quædam ætatis annorum sedecim filia viri equestris Petri do Giusti, in eum modum, ut nec sponte sua, nec ab aliis adjuta, sine acutissimis doloribus sese posset movere. Nec medici chirurgique, qui magno numero adhibiti fuerant, ullum, quod prodesset, remedium potuerant reperire; ita ut de recuperanda sanitate jam plane desperatum esset.

a S. Nicolao, quem invocaverat,

363 Porro cum vigilia festivitatis B. Nicolai Tolentinatis ageretur, ægraque sub seram vesperam æra campana S. Euphemiæ (*scilicet ecclesiæ Augustinianorum*) pulsari audiret: a matre petiit, quid solemnis ille sonitus indicaret; cumque hæc retulisset, id fieri ob festum S. Nicolai postridie celebrandum, ipsa subito elevata mente memoratum Sanctum cœpit humillime orare, ut per ipsius apud divinam Majestatem patrocinium tam gravi tamque diuturna infirmitate, quæ nulla arte humana medicabilis erat, liberaretur; easque preces toties tamque uberibus cum lacrymis iteravit, donec tandem fuerit exaudita.

nocte apparente subito sanatur:

364 Quippe sub noctis medium, cunctis domesticis dormientibus, ei Sanctus apparuit, dixitque: Gaude filia, quia preces tuæ exauditæ sunt; surge e lecto in nomine Domini, de accepto beneficio sanctissimæ Trinitati gratias age, et postero mane vade invisum altare meum in ecclesia S. Euphemiæ. Hic dictis disparuit: ipsa vero e lecto desiliens, salvam se ac incolumem sensit, et mox præ ingenti gaudio matrem inclamavit: quæ expergefacta accurrens, filiamque in pedes erectam intuita, vehementer obstupuit, eamque ex dolorum violentia phrenesi correptam rata, precari cœpit, ut in lectum se reciperet: cum autem ipsa, se pleniori quam umquam sanitate frui reposuisset, mater eam certe mentis inopem judicans, vidensque nihil verbis profici, vi aggredi statuit, mediamque arripuit, ut in lectum reportaret. Tum vero filiam vere incolumem deprehendit, intellectoque ex illa, quod factum erat, una cum ipsa præ gaudio gestiens, in sanctissimæ Trinitatis ac B. Nicolai laudes prorupit. E

senatus festum Sancti quotannis celebrandum decernit:

365 Ad harum voces experrecti reliqui domestici accurrerunt, et adolescentula incolumi reperta, cognitaque sanitatis causa, omnes pariter Dominum Deum ac B. Nicolaum piissime laudare et gratias agere cœperunt. Postero autem mane una cum matre pluribusque aliis nobilibus matronis, quæ, audito miraculo, domum ejus visuræ et congratulaturæ accesserant, templum adiit, ad quod, sparsa jam per urbem miraculi fama, tam frequens populus eam videndi gratia convenerat, ut nec ædes, nec plateæ sufficerent. Propter hoc, aliaque plurima miracula ab hoc insigni Sancto patrata, nostri (*Veronenses*) die 14 Februarii proxime subsecuti anni 1505 publico decreto sanxerunt, ut ejusdem festa dies ab omnibus omnino celebraretur, cum publico campanarum sonitu, quemadmodum in reliquis urbis festivitatibus fieri consueverat. *Hujusque laudatus historicus, a quo hæc, ut monui, eodem seculo mandata litteris fuere.* F

de quo festo quædam adjuncta

366 *Eadem fere Ambrochius Senensis, qui eodem tempore in Italia floruit, narrat apud Scipionem Jardinum cap.* XL, *ubi de annua Sancti apud Veronenses festivitate hæc addit:* Propterea ex illa ejus diei hora ad hanc usque diem universa Veronensis civitas, et haud exiguis distensus finibus ipsius civitatis comitatus, solenni cultu et supplicationibus totius cleri et claustralium Ordinum, hominumque cujusque status, festum diei lætissime concelebrant, melodisque et musicali sanctissime cantu virtutes Dei et S. Nicolai in organis et cytharis, in tympanis et psalterio et cymbalis jubilationis, in ecclesia.

AUCTORE C. S.

ecclesia, in viis et in plateis exultantes extollunt: ita ut, quamdiu lux volvitur super orbe terrarum, et noctis obscuritas ex olympo descendat, civesque et plebem in domesticas suas ædes depellat, tamdiu laudes et gloriam Dei atque S. Nicolai ineffabili concelebratione unanimiter erigant.... Eademque puella singulis quibusque annis ea die ex domesticis paternis laribus genuflexa exiens, totius itineris linea genibus flexis procedebat ad ecclesiam usque, et altare sancti ipsius Nicolai. *Hæc Ambrosius, si hujus Opusculum Jardinus fideliter interpretatus sit.*

ab aliis referuntur.

367 *Ludovicus Zacconius parte* I *Vitæ Italicæ, cap.* CXXXIII, *ejusdem supplicationis meminit, asseritque se anno* 1602 *eidem interfuisse. Præterea ait, in ejusdem prodigii memoriam quindecim vel sedecim annorum adolescentulam, quam aliæ juniores puellæ, mediæque ætatis matronæ honoris gratia comitabantur, in ea supplicatione quotannis circumduci soluisse; verum id ob quarumdam earum petulantiam postmodum prætermissum esse. Subjungit denique, per campanarum pulsum, de quo in Veronensi decreto agitur, intelligendum esse applausum campanarum publici palatii, quæ in solemnioribus festis Domini, Deiparæ Virginis ac Sanctorum tutelarium urbis pulsari consueverant.*

B

Alia puella Veronensis contracta sanatur.

368 *Laudatus Ambrosius Senensis aliud præterea contractæ puellæ pariter Veronensis miraculum refert, quod Jardinus verbis, quæ subdo, interpretatus est.* Medicæ disciplinæ insignis ille eruditione professor, dominus Bartholomæus de Bonfantibus, intra civitatem Veronæ hospitalis sanctissimæ Pietatis physicus, singulos quosque, sua cujusque humanitate fretus, enixe hortatur, ut illustre miraculum, quod domi suæ evenit, benignis attendere auribus haud dedignentur. Cum enim esset sibi filia annis decem et quatuor nata, miraque membrorum retractione indique comminuta, quam et singuli quique medici deseruerant, et cujus postremæ vitalis auræ vires intra difficillimos mortis agones desudabant; et propterea ii, qui sanguinis necessitudine puellæ jungebantur, et erga divum Nicolaum de Tholentino singulari cultu devotioneque tenebantur, illam sancto ipsi Nicolao humillime commendassent, piumque adimplendi animo votum emisissent, statim puella, quæ intra mortis transitum lacrymabiliter agonizabatur

C

usque adeo, ut nihil ulterius circa eam statui superesset, nisi ut de sepelienda ea ageretur: quasi ex morte in vitam feliciter rediens, absolutis, quæ fiebant erga S. Nicolaum, orationibus, piæque pollicitationis voto deprecantibus verbis expleto, in pristinam integerrime sanitatem repentino actu, citius quodammodo (ut aiunt) oculi ictu translata fuit. *Quo anno aut seculo hoc miraculum contigerit, non reperi; nec Bartholomæum de Bonfantibus inter illustres Veronensis collegii medicos ac philosophos, ab Andrea Chiocco recensitos reperio. Fieri tamen debuit antequam seculum* XVI *adolesceret, cum ante id tempus Ambrosius Opusculum suum edidisse dicatur.*

Pectoris tumor sublatus:

369 *Incerti pariter sunt temporis, quæ ex Italica Ambrosii Frigerii lucubratione aucta per Jacobum Albericium, Latine subjungo*: Massarello filio Thomæ Matilicensis (Matilica *oppidum est Marchiæ Anconitanæ in Italia*) ex quadam infirmitate gibbus in pectore excreverat, eoque malo jam ultra tres menses laboraverat, cum mater eum Deo et benedicto S. Nicolao obtulit, vovens fore, ut, si eo liberaretur, templum, in quo jacet sepultus, inviseret, et cereum ejusdem cum filio longitudinis offerret: nec multo post emissum votum liberatus est, et post obtentum miraculum semper sanus vixit.

D

male torta facies restituta: variis

370 Franciscus Joannis ex Amandola (*locus est Marchiæ Anconitanæ versus montes, inquit Zacconius*) cui os, oculique in eum modum detorta fuerant, ut vix videre posset, quarto die postquam id malum ipsi obtigerat, corpus S. Nicolai invisit, in ejusque templo Deum per vitam, preces ac merita B. Nicolai precatus est, ut ea infirmitate liberaretur; simulque sex solidorum cereum obtulit, et in templo pernoctavit; mane vero, dum surgeret, se deprehendit incolumem. Petrus Herculani Calliensis (*ex urbe Callio, incolis* Cagli, *in ducatu Urbinate sub dominio summi Pontificis*) multos annos uno brachio manuque, quæ nulla ratione poterat elevare, captus fuerat: hic ex voto templum S. Nicolai visum adiit, afflictoque brachio Sancti arcæ imposito, obdormivit: deinde vero illud inde extrahens, liberum reperit, eoque semper sano usus est.

E

membris capti

371 Ricca Septempedana (Septempeda, *indigenis* San Severino *urbs Italiæ est in Marchia Anconitana*) manu dextera quinque annis capta fuerat, nec variis remediis quidquam profecerat. Tandem S. Nicolao vovit ipsius festum quotannis celebrare; cum vero ab ejusdem sepulcro, quod pie inviserat, sine sperata incolumitate rediret, votum iteravit, et cum planctu sanitatem precata est. Noctu autem quidam senex, S. Augustini habitu indutus, ipsi in somnis apparuit, dixitque: Ne dubita, veni ad templum meum, Deus enim B. Nicolai pro tua incolumitate preces exaudivit. Itaque postero mane ipsa surrexit, et Tolentinum profecta est, manuque arcæ S. Nicolai imposita, obdormivit, ac deinde evigilans, manum tam vegetam sensit, ut eam non secus ac aliam extenderet.

et contracti

372 Bellaflora Angeli ex S. Genesii (*oppido vel castro prædictæ Marchiæ*) pede dextero per unum annum in eum modum claudicabat, ut solo pollice terram attingeret, isque pes ac pollex usque adeo intumuerat, ut vix posset incedere. Nec medicorum cura quidquam ipsi solatii attulerat, dicebantque hi, pedem illum contractum ac paralyticum esse. Ejus mater Deum, sanctumque Nicolaum precata, ut filiæ suæ sanitatem restituerent, vovit non vacuis manibus ad visitandum S. Nicolai sepulcrum, Tolentinum accedere, eoque filiam mittere, et ceream pedis effigiem offerre. Hoc emisso voto, puella repente incedere cœpit, et absque ulla mora sanata est, ac imposterum rectissime ambulavit.

F

integra sanitate

373 Asta Andreæ Septempedana toto corpore, ac præsertim cruribus contracta, in medicorum opera nihil auxilii repererat: at postquam mappam quinque brachiis longam in ornamentum altaris S. Nicolao vovisset, hic ipsi noctu apparuit, jubens eam in Deo, a quo sananda erat, totam spem suam collocare; videbaturque ipsa sibi a S. Nicolao tangi, ex eoque attactu penitus sanari, membraque extendi ac restaurari videbantur. Orto mane cum divino auxilio sanctique Nicolai favore surrexit, et scipione nixa per ædes ambulare cœpit, et intra mensem tam perfecte liberata est, ut quolibet incederet. *Suspectum forte hoc cuiquam miraculum videbitur, eo quod tam lenta fuerit*

ista

A *ista curatio; verum ea forsitan fuit mali vis, ut unica nocte tantum, quantum hic contigisse dicitur, naturaliter remittere non potuerit.*

donati. 374 Vincentiæ ex Salvia *(Italis* Urbisaglia, *castrum seu vicus est in memorata Marchia)* ex quodam subito malo totum latus dexterum exaruerat, et manus nigra apparuerat, eaque infirmitas undecim hebdomadis tenuit. Hæc facto pia mente voto fore, ut, dum sanitati restituta esset, mappam xylinam, cereumque ejusdem, cujus ipsa erat longitudinis, S. Nicolao offerret, postridie se levare sponteque ambulare cœpit; die vero Dominica Sancti tumulum adiit, votumque explevit. *Quæ circa præcedens miraculum vel beneficium annotavimus, ea hic pariter observata velim.*

§ XXV. Energumeni liberati, dæmonumque præstigiæ abactæ.

B

Frater Raphael, P*ræsentem* S. Nicolai *opem experti pariter sunt energumeni, quos ab infernis hospitibus liberavit. Varia de hoc argumento apud neotericos Sancti biographos reperio, quæ hoc* § *collecta lectori exponere aggredior. In primis Ambrosius Senensis apud Jardinum cap.* XXXI *ejusmodi memorabile sui seculi prodigium refert in hunc modum:* Stupor ineffabilis quandoque mentem mortalium vehementer invasit, nempe eorum, qui hoc, quod subdimus, propriis oculis inspexere miraculum, non minus insigne, quam Universæ Ariminensi *(Italiæ in Romandiola)* civitati notissimum. Etenim anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi circiter 1449 quidam Frater Raphael Germanus, Ordinis nostri heremitani, qui nondum sacros conscenderat ordines, et floribus adolescentulæ ætatis pollebat, ab immundo quodam spiritu, qui eum possidebat, cruciatibus plurimis inexplicabiliter torquebatur, indiesque incredibiliter vexabatur. Propter quod ceteri heremitani Fratres eum aqua benedicta aspergebant, et ille replicationibus adversus eos obsistebat, dicens: Cujus, quæso, virtutis est hæc C a vobis benedicta atque in me aspersa totiens aqua; quandoquidem viginti et ultra dierum effluxerint curricula ab hora benedictionis ejus: numquid haud probe nostin, quod singula quaque die Dominica benedici ipsam aquam oportet?

Eremita Augustinianus, 376 Qui sane insuper Frater quotidiana pulsatione vexatus, dum ex pietate reverendi Prioris de ipsius licentia, ut paulisper quiescendi facultas illi competeret, super strato Prioris cubabat, tunc immundus ille spiritus vexandi ipsum potestate carebat: id quod ægre ferens sordidus iste spiritus, et requiem haud inveniens, confestim ostium cubiculi subtili machinatione haud cognitus valide pulsare cœpit, et conficta mortalis hominis voce, simulando dicebat: Laus sit Deo, o reverende Prior, adest, qui accersit te in aream claustri apud januam; aperi ostium, accurre ad eum. Id autem immundissimus ille spiritus ea ratione moliebatur, ut ablata optimi reverendi Prioris præsentia, vexationis suæ potestas contra miserum Fratrem, de quo commemoramus, in se rediret, illiusque omnino dominari posset. Dum enim vexatus apud reverendum Priorem, qui et sacerdos et insuper prælatus erat, se continebat, expers inveniebatur pessimus ille spiritus facultate vexandi illum: atque hinc propterea notissime patuit, quod quam verissime Frater ille Germanus a maligno torquebatur spiritu. AUCTORE C. S.

377 Cœpitque vociferationibus apprime inauditis et clamoribus admodum incredibiliter maximis ipsorum dæmonum vexatio, qua Frater ille premebatur, manifestius detegi; quocirca et durioribus catenis et densis undique funibus jussit reverendi Prioris intra quoddam per Fratres cubiculum arctissime innodatus fuit. Enimvero vexatus ille ferreas catenas et iteratis contortas vicibus funes quam facillime disrumpebat, illumque ii, qui divino permissu possidebant, ipsum spiritus immundi quotiescumque solum deprehendebant, accerrime verberatur, et ferme mortuum ac summatim vix in vita permanentem dimittebant; iidemque sathanæ invisibiles spiritus eumdem visibilem altius ad trabem usque aulæ, in qua dormitur, elevabant, et deinceps ex trabe in trabem per sarta tecta sacri domitorii ipsum celerrime transverso per aera cursu deferebant, ita ut res adeo mira numquam alias tam limpide cuiquam inspecta fuerit. *energumenus.* E

378 Quocirca reverendus Prior arctioribus vinculis ipsum intra obscurum carcerem perclusit; ille vero longe facilius ex crate illa ferrea et parvulis foraminibus inde egrediebatur, id, quod humano cuicumque corpori penitus impossibile est per naturam. Factumque hinc fuit, ut reverendus ipse Prior ecclesiæ S. Joannis Evangelistæ Fratrum heremitarum S. Augustini Ariminensis civitatis, perquam ingenti erga vexatum pietate excitatus imperaret, longe citius et ante medium noctis iter campanas Horarum matutinarum pulsari, ad finem, ne diabolus illum vexandi facultate ulterius potiretur. Quippe cum post Horas ipsas matutinas, pulsu campanæ indictas, ex diuturna experientia patuisset, quod mali dæmones illum ulterius angoribus conficiendi, cruciatibusque contorquendi potestate exuebantur, vexationisque facultate spoliati deprehendebantur, tametsi ante pulsum campanæ, Horas insonantis matutinas, per ipsos cacodæmones durissimis Alemannus ille Frater vapulatur * flagellis. *a dæmonibus* F

* *imo* vapularet

379 Evenit autem, quod, dum id moris per Fratres aliquibus noctium numeris continenter observari spiritus, qui vexabant illum, immundi animadvertissent; illico etiam medium noctis punctulum ipsi longiori interstitio prævenerunt, et vexatum super turris fastigio extulerunt, eumque sedentem super campana, quam pulsare oportebat, statuerunt, validissimeque gravi pondere infixerunt; quare sacrista, dum campanam summo nixu fortique pro viribus conatu traheret, ut matutinæ Fratribus Horæ pro more innotescerent, funis ipsa nequaquam attrahi, neque ulla ratione inferius deduci, et summatim campana pulsari haud ullo pacto poterat. Accurrentesque ceteri Fratres, adhibitis ad funem manibus, nitebantur trahere funem et campanam pulsare; sed pariter neque potuerunt. *horrendum in modum*

380 Unde ad aream claustri spectatum turrim ipsam monasterii concurrunt, statimque vexatus Frater ex fenestra turris apparens, ex altoque cacumine illos prospiciens, ridere cœpit, iterumque *diu vexatus.*

AUCTORE C. S.

que ac rursus cachinnatus fuit, et sacristam alloquutus fuit, dicens: Profecto nimis admodum prudens sacrista claruisti; quoniam huc tu visum, quid causæ esset, ne funis campanæ excurreret, haud te sollicito ascensu contulisti; ipse enim te ex hujus cacuminis vertice per fenestram turris deorsum valido impulsu præcipitem dare omnino voluissem, atque longo hoc cœli descendenti spatio per aera decurrere, et Illirica saltatione radicem turris, imasque soli partes invenire coegissem: tibi enim Horas matutinas pulsandi animus erat, et tamen pulsationem terminus in Horis matutinis nondum advenit.

tandem

381 Pluriesque visus fuit per spiritus ipsos immundos per aera ferri, atque circa horam ad Vesperas postquam eum dæmones effera verberatione percusserant, ut vitales aures carpere ulterius vix posset, potuit eumdem semivivum usque ad tecti fastigia in dormitorio per ipsos dæmones elevari, populo Ariminensi universo, qui accucurrerat *, inspiciente. Qui insuper cruciatus adolescens etiam illico tot carbones ignis ardentis palam ex ore interdum horribiliter evomit *, ut propemodum perquam immensus ex illis impleri integerrime potuisset catinus. Demumque protinus cacodæmones extulerunt illum in verticem turris, et super pinnaculo ejus posuerunt illum, atque inde eum præcipitem dare in infimas areæ partes summa vi nitebantur. Fratres autem heremitari omnes et populus, qui ex solo claustri discrimen vexati pauperis Religiosi intuebantur eum, ut se divo Nicolao de Tholentino commendatum faceret.

* accurrerat

* evomuit

B

per invocatum S. Nicolaum

382 Et confestim illi divinitus illuxit cœleste auxilium, atque lingua ejus, valido prius innotata invisibili nexu, statim feliciter soluta apparuit, ita ut loqui posset; et limpido vocis sono acclamavit, dicens: o S. Nicolae, adjuva me, succurre mihi; et repente illi jaculum quoddam intra manus porrectum visibiliter splenduit, ita ut omnes limpidissime id conspexerint: invisibiliterque S. Nicolaus de Tholentino manu ipsum apprehendidit *, et usque intra ecclesiam adduxit, atque semivivus intra altare Corporis Christi in hæc verba concinere cœpit: Te Deum laudamus: Fratresque heremitani respondiderunt *: Te Dominum confitemur. O illustre miraculum! O celebre miraculum! O insigne divinæ Pietatis miraculum! Voluit enim diebus hisce nostris testimonio nobis esse Deus, quam vehementer jucunda, quam ineffabiliter pergrata, quam suavissime indies carior sit ei innocentia, puritas et virginitas S. Nicolai de Tholentino.

* apprehendit

* responderunt

C

mirabiliter liberatur:

383 Et sane immutabilis Atropos in solida ejus colo adhuc minime absoluta flamina retinet, atque sortiens Lachesis nondum, quæ trahuntur ex colo, fila complete obtinuit, et circumvolvens destruensque Clotho digitis adhuc lubentissime nendo, haud hactenus voluit præcidere funicula vitæ *(brevius rectiusque dixisset: Nondum contigit mors)* reverendi magistri Arcangeli de Arimino, ejus temporis lectissimi Prioris in Ariminensi ipso conventu, qui propter formidinem ejus rei visæ senuisse nimis, perinde acsi prolixiora adhuc viginti annorum curricula propriæ ætati senescendo cœlitus superadjecta fuissent, fideliter testificatur; et ego ipse, qui sacram hanc historiam divina ope contexui, intra Christianæ conscientiæ aulam testimonium dico indubium, quod hominem hunc religiosum novi, et socium comitemque pluries habui, mihique frequenter hoc a se nitidissime propriis oculis visum proprio ore enarravit miraculum, illudque in corio ovinæ pellis tum imaginibus effictum, tum scriptura enucleatum indies omnibus visendum exhibebat, et universa ipsa Ariminensis civitas sua palam testificatione cuicumque idem miraculum manifestum facit: quippe cum et visibile omnibus fuerit, et notorium evaserit. D

idem beneficium alibi aliis collatum.

384 Sed et apud sepulcrum ipsius S. Nicolai in urbe Tholentini, et in civitate Senarum in sacello, ubi digitus ipsius divi Nicolai servatur, vexati a dæmonibus illuc se conferentes, creberrime ejectis ipsis spiritibus immundis, in pristinam tum libertatem, tum sanitatem ope ejusdem S. Nicolai vindicantur. *Eadem de Fratre Raphaele leguntur apud Zacconium parte* II *Vitæ cap.* III: *sed in eo hic discrepat, primo, quod miraculum hoc anno* 1469 *illiget. Secundo, quod hymnum* Te Deum laudamus *ab ipso Sancto, non ab energumeno inceptum velit: at Ambrosii verbis standum est, si a Jardino recte versa sint. Ceterum addit Zacconius, energumenum ex illo tempore plane liberatum fuisse, quod Ambrosius factum supponit.*

E

Duæ sanctimoniales energumenæ

385 *Alias reproborum spirituum e fidelium corporibus expulsiones refert Ambrosius Frigerius, vel, qui ejus opusculum auxit, Jacobus Albericius, cap.* VIII, *ex quo sequentia Latine versa subjungo:* Philippina, monacha parthenonis S. Luciæ in castro S. Genesii *(Marchiæ Anconitanæ in Italia)* Ordinis Cisterciensis, a dæmone per quinquennium usque adea vexata fuit, ut mente capta, omnique pudore et memoria destituta, sæpe dæmones ac nominatim Belial, dominum Joannem Asculanum, Raynaldum de Brunforte, aliosque mortuos inclamaret. Torquebantur ejus ara, manusque ac pedes; rotabantur oculi, manibus pedibusque prona incedebat, ova in planissimo muro deponebat, eaque ibidem immota manebant, non secus ac in plana humo jacuissent; inhonesta verba jactabat, quæ olim minime proferre consueverat, aliaque moniales dedecentia agitabat. Hæc cum subinde mitius haberet, sese S. Nicolao devotissime commendavit, vovitque fore, ut, si tam gravi malo liberaretur, ipsius sepulcrum veneratura. Tolentinum accederet: accessitque ligatis manibus et nudis pedibus ad prædictam Sancti arcam, eique innixa plane liberata est, et per divinam gratiam gloriosique S. Nicolai patrocinium ac merita pristinæ incolumitati restituta est. F

ad Sancti sepulcrum liberatæ;

386 Antonia filia Jacobi Raimoni, monialis ejusdem monasterii S. Luciæ, octo mensibus ab inferno spiritu pessime mulctata est, in eum modum, ut lapides jaceret, indecentes cantilenas caneret, verba inhonesta ac turpia coram reliquis sanctimonialibus proferret, noctuque impie strideret. Jacobus pater ejus et Servandia ejusdem soror eam magnam cum pietate glorioso S. Nicolao commendantes, voverunt fore, ut, si Sanctus desideratum beneficium ipsi præstaret, eam ad ejusdem tumulum deducerent, et ejusdem vestimenta una cum cereo ibidem offerrent. Cumque paulo post ad Sancti loculum adducta esset, promissaque munera fuissent oblata, per Dei gratiam sanctique Nicolai merita ad suum monasterium libera rediit, semperque sana vixit.

item alia mulier,

387 Salimbena Vissanucci ex Visse, diœcesis Spoletanæ *(in Umbria)* a dæmone reprobisque spiritibus menses undecim vexata fuit: hæc Scaurum Baynaldi ex Poggio *(nescio, an hic* Phalarium,

A rium, *alias* Poggio longo *in Sicilia, an* Mandelam, *alias* Poggio Mirteto *in Sabina significet)* Nicolettam ex Paterno *(Siciliæ oppido)* duosque alios, quos nomine noverat, homines pessimos et supremo ignis supplicio affectos, inclamabat, aiebatque se ab iis aggressam esse, ac multa inhonesta et turpia proferebat. Cum quadam die a prædictis spiritibus non agitaretur, Deo ac S. Nicolao vovit, se hujus tumulum invisuram, ipsique semper addictissimam victuram, si memorata vexatione liberaretur; Deumque precata est, ut per ejusdem S. Nicolai merita et preces liberari mereretur. Facto voto, Tolentinum properavit, unaque nocte juxta tumulum jacuit, et liberata est.

et vir. 388 Quidam vir ex Monte Falcone *(oppidulum est in Umbria)* diœcesis Firmanæ, eum in modum a dæmone vexabatur, ut lingua ceterisque omnibus membris captus, nec attollere brachia nec incedere, nec loqui valeret. Is pro sua incolumitate vovit decem ceræ libras ad S. Nicolai arcam offerre: deinde jussus una nocte in arca jacere, postero mane plane liber repertus est.

B *Aliæ dæmonium præstigiæ* 389 Aldisia Jacobi Tolentinas quinque hebdomadis a dæmone vexata est. Videbatur autem ei quotidie, cum se cubitum reciperet dæmon totum lectum susdeque vertere; ideoque S. Nicolaum semper orabat, ut ea vexatione liberaretur. Quadam nocte dum lecto insidebat, visus est milvus per fenestram magno cum impetu strepituque intrare et ad lecti ima considere: ipsa vero dicere cœpit: o S. Nicolae, ora B. Virginem Mariam, ut me tueatur; nec mora dæmon, qui milvi effigiem induerat, per dictam fenestram avolavit, et ex eo tempore numquam amplius vexata est.

coercitæ. 390 Tola ex Morro *(vico Marchiæ Anconitatæ)* quatuor annos a malignis spiritibus male habita est; videbaturque sibi videre Alardum et Traversum, ejusdem regionis homines sceleratos, qui ob sua crimina igne fuerant sublati: et hos quidem velut ambustos canes cernere videbatur, multaque turpia verba jactitabat. Marius vero eam S. Nicolao commendavit, vovens ipsi tantum ceræ, quantum ad cingendam arcam sufficeret, ac quosdam præterea denarios pollicitus est; conduxitque eam Tolentinum, et juxta dictam arcam una nocte jacere jussit; mane vero penitus liberata fuit. *Huc usque Frigerius vel*
C *Albericius, ex quorum fide hæc retulimus.*

§ XXVI. Cæcitas, surditas aliaque oculorum ac aurium mala depulsa: hernia, et detentio urinæ curata.

Duæ utroque Ex eodem *Frigerio vel Albericio deprompta sunt, quæ hoc § recensemus.* Anfelira, Marci Antonii Tolentinatis uxor, cum ex quadam infirmitate ultra quadriennium cæcitate afflicta fuisset, post humana remedia nequicquam adhibita frequenti prece ad Deum recurrit, sanctoque Nicolao ceream effigiem, quæ ejusdem staturam magnitudine æquaret, ad ipsius arcam offerendam vovit: quare et subito exaudita, lumen recepit, eoque, dum vixit, imposterum gavisa est.

AUCTORE C. S. *oculo cæcæ,* 392 Mendina ex variolis adeo laboravit, ut utriusque oculi lumen amiserit: hanc avia S. Nicolao pie vovens, pollicita est fore, ut, dum visum recepisset, eam ad visitandum Sancti tumulum adduceret, ibidemque eam vestibus exueret, et has una cum cereo ipsi offerret. Postero die non sine omnium admiratione visu simul et incolumitate donata est.

alia uno, 393 Catharina Camers *(Camerinum urbs Ecclesiæ est in Marchia Anconitana)* uno oculo per mensem ita laborabat, ut ex eo nihil prorsus videret; nec apud medicos quidquam supererat spei. Mater igitur precibus ad Deum conversa, eam S. Nicolao vovit, promisitque illam, si incolumitatis beneficium impetrasset, ad Sancti arcam adducere et unum cereum offerre. Quod beneficium cum obtinuisset, implere votum distulit: unde et prædicta filia post anni spatium eodem rursus malo correpta est, et ad exsequendum votum Tolentinum deducta, derepente denuo penitus sanata est.

item altera utroque, illustrantur. 394 Joanna ex Castro S. Genesii (*in Marchia Anconitana*) cæcitate correpta duobus mensibus lucem non aspexerat, et a medicis fuerat derelicta. Mater eam omni spe remedii destitutam dolens, S. Nicolao votum fecit, pollicita ipsi mappam offerre: cumque dicta Joanna templum ingrederetur, subito cœpit videre, mansitque ibidem totam noctem, mane vero plane liberata fuit. E

Alia oculorum 395 Cum Montucchius, filius magistri Jacobi ex Castro S. Angeli (*in memorata Marchia*) magno oculorum malo plures menses ita conflictatus fuisset, ut tumidi et apostematis infecti, sanie fluerent, nec sanari ex medicorum judicio valerent; pater eum S. Nicolao vovit, promittens fore, ut, si filius sanaretur, eum ad Sancti sepulcrum conduceret, detractasque ibidem vestes ac quadraginta solidorum facem ceream offerret; quo voto emisso, filius mox sanus et incolumis evasit.

gravissima mala, 396 Lucida filia Morvidellæ triginta et unum dies privata lumine, oculos quidem sanos habere videbatur, sed eos nec noctu nec interdiu claudere poterat; ejusdem quoque caput paralysi correptum tremebat. Mater ferventissime precata, eam S. Nicolao vovit, illique effigiem ceream promisit. Votum hoc vesperi nuncupaverat, mane vero duo ipsi Fratres heremitæ apparuerunt, quorum unus ait: Surge, quia filia tua sanata est; addiditque, se esse Nicolaum. Itaque illa filiam suam sanam omnique malo liberam mane F reperit.

post facta Sancto vota, 397 Lippa filia Amicæ Matilicensis (*Matilica oppidum est Marchiæ Anconitanæ*) sinistri oculi lumine triennium caruerat: hanc pater S. Nicolao vesperi vovit; mane vero dicta Lippa visu donata est. Nicolina Joannis Gentilis ex Castro S. Genesii, oculis quidem optimis esse videbatur, nihil tamen videbat, usque adeo ut mensæ accumbens, dum manum in lancem extendere arbitrabatur, eam mensæ imponeret. Hanc mater S. Nicolao vovit, pollicita se imaginem ceream, si filia sanaretur, ad ipsius arcam quotannis oblaturam. Itaque prædicta Nicolina cum cerea effigie ad Sancti arcam deducta, tota nocte in S. Augustini templo jacuit, postero autem mane liberata est, et oculis imposterum limpidissimis usa.

subito depulsa. 398 Frater Angelus de monte Robino (*Zacconius suspicatur legendum esse* Monte Robiano) Ordinis S. Joannis Hierosolymitani, oculi dexteri lumine quinquennium privatus, sese S. Nicolao

AUCTORE C. S.

colao vovit et unum florenum (*Italice* fiorino, *quæ vox quandoque etiam pro quodam nummo aureo in Italia usurpatur*) Sancti arcæ imposuit, ac mox sanatus est, eoque oculo optime usus. Nucha uxor Cecchi Septempedana oculis sanie fluentibus, maloque oris, quod aperire nequibat, afflictabatur; hæc post nuncupatum S. Nicolao votum, lucem et incolumitatem subito recepit.

Mulier cæcitate divinitus castigata, et dein liberata:

399 Domina Evangelista Tolentinas ab ipso Sancto, dum adhuc inter mortales degeret, solo attactu a quodam oculorum malo liberata fuerat: cum vero Frater Scambius (*Augustinianus haud dubie Eremita*) miraculum hoc post Sancti obitum narraret, ipsaque ægre ferret, istud palam fieri, mox visum denuo amisit: at cum eodem die facti pœnitens frustulum vestis ipsius suis oculis applicasset, postridie aliquamtulum videre cœpit, ac post hebdomadæ spatium pristino lumine gavisa est.

oculi macula sublata: alterius fistula sanata.

400 Quidam filius dominæ Simonæ ex Force (*castrum est districtus Firmani in Marchia Anconitana, teste Zacconio*) oculorum alterum macula ita infectum habebat, ut ex eo nihil videre valeret: quam ob rem mater eum S. Nicolao vovit, et quamdam vicinam suam ad visendam Sancti

B arcam cum donis misit. Eodem autem tempore, quo hæc apud arcam morabatur, laudatus filius in prædicto castello subito sanatus est. Sistus filius Monaldesci Joannis, habitantis Tolentini, fistula supra oculi palpebram quinque mensibus laboraverat, quæ fistula instar vulneris longa et larga erat, ex eaque pus emanabat, nec ullam apud medicos repererat medelam. Ejus mater arcam S. Nicolai quotidie invisebat, vovitque, si filius eo malo liberaretur, se ad arcam tantum frumenti oblaturam, quantum prædictus filius penderet. Hoc facto voto, vesperi turunda sine pure primum amota est, et ipse sine medicina et medici opera post octiduum sanatus est. *Sanatio hæc pie quidem* S. Nicalao *adscribitur ac forte etiam debetur; verumtamen in similibus non apparet manifestum miraculum.*

tres alii cæci illuminati.

401 Antonius filius dominæ Finæ ex Montecchio (*in Piceno*) ex quodam oculorum morbo visu per triennium destitutus est, ita ut nihil videret. Mater vovit eum ad S. Nicolai arcam deducere, et imaginem ceream offerre; conduxitque ad arcam. Postquam autem in eo templo pernoctasset, mane videre cœpit, ac deinde semper optimo visu gavisus est. Nuccius ex S. Ana-

C toliæ (*vico in Marchia*) qui integro mense cæcus fuerat, vovit arcam S. Nicolai nudis pedibus invisere: quo cum pervenisset subito visum recepit. Quædam mulier Tolentinas, quæ undecim annos cæcitate afflicta fuerat, ad S. Nicolai sepulcrum perducta, ibidemque ab hora Missæ usque ad Tertiam genuflexa, surrexit, dicens: Liberata sum per beati Fratris Nicolai merita.

Quidam e morbo surdus,

402 *De surdis quoque ac mutis, ejusdem sancti Thaumaturgi patrocinio sanatis, sequentia habet Frigerius vel Albericius cap.* XI: Angeluccius Forte Matilicensis, gravi morbo conflictatus, obtusis auribus multos dies vel potius hebdomadas surdus permansit. Post humana remedia per ferventes preces ad Deum recurrit, totoque ex corde se glorioso sancto Nicolao commendavit, vovitque, promittens fore ut, si pristinum auditum recuperaret, Sancti arcam Tolentini inviseret. Unde et per Dei gratiam et hujus gloriosi Sancti patrocinium ac merita subito sanatus est.

403 Ferrasolus Raynaldi ex Castro S. Genesii cum gravi aurium malo, quo auditus multum obtusus fuerat, diu laborasset, adverteretque humana remedia sibi nihil prodesse, magna cum fide et pietate vovit, commendavitque se glorioso S. Nicolao Tolentinati, et per ipsius patrocinium et merita liberatus est. Thomasa uxor magistri Raynaldi ex Massa (*præter gemina hujus nominis Hetruriæ oppida, cognominis vicus est in Marchia Anconitana*) diebus octo vel decem apostemate in aure afflicta, sese S. Nicolao vovit, pollicita, dum liberata esset, ipsius arcam invisere, cereumque offerre. Facto voto, obdormivit, eademque nocte apostema sua sponte crepuit, ipsaque cœpit melius se habere ac brevi post tempore sanata est. D

alter surdaster, curati: auris apostema sanatum:

404 Venantius Petri ex Borgiano (*ejusdem Marchiæ voco*) quinque continuis diebus semper hallucinabatur, quamvis sanis oculis esset, maleque loquebatur, non secus acsi mentis inops fuisset. *Hujus pater*, a quo tenerrime amabatur, eum magna cum pietate ac fide glorioso S. Nicolao commendavit, vovitque, se ad visendam ipsius arcam Tolentinum iturum, ac medium frumenti onus oblaturum, dum filius incolumitati restitutus fuisset. Emisso voto, miraculose subito sanatus est: nec unquam toto, quo vixit, E tempore ullam ex eo malo molestiam passus. Petrus Lauri cum multos annos in eum modum paralysi laborasset, ut etiam non nisi maxima cum difficultate loqui posset, glorioso S. Nicolao se commendavit, magnaque cum fide et devotione vovit, ac mox repente miraculose liberatus est.

quoddam grave malum, et paralysis depulsa,

405 *De ope herniosis divinitus præstita idem rursus Albericius cap.* X *hæc memorat:* Forensis ex State, *(loco territorii Firmani, teste Zacconio)* ætatis quadraginta annorum, et quod excurrerat, jam duodecim annis continuis hernia laboraverat, ita ut, visceribus in inferiores partes diffusis, incedere vix valeret. Hic cum vovisset velum sericum pro sua incolumitate ad S. Nicolai arcam deferre, subito sine ullius medicinæ ope sanatus est, neque toto sexennio, quo supervixit, eo malo umquam amplius afffictus fuit.

Hernia graviter

406 Bernardus Morvidellæ ex Castro S. Genesii tam gravi hernia per annum tortus est, ut alter testiculorum usque ad genu dependeret. Mater filium S. Nicolao vovit, spondens, se primo anno effigiem ceream, deinde vero quotannis candelam ejusdem cum puero longitudinis ad ipsius arcam laturam. F Hoc votum vesperi nuncupavit, postero autem mane miraculose sanatus repertus est, semperque eo malo liber vixit. Brutus Thomæ Matilicensis cum quatuor annis in eum modum hernia afflictus fuisset, ut incedere non posset, Deo sanctoque Nicolao vovit fore, ut, si liberaretur, ipsius arcam inviseret et cereis cingeret. Facto voto, prodigiose liberatus est.

afflicti, nuncupatis votis,

407 Bonanus Rubeus ex S. Anatoliæ *(vico)* multis annis herniam passus, adhibitis nequicquam remediis, ad Deum sanctique Nicolai patrocinium recurrit, vovens ipsius arcam visere ac cingere cereis, si malo liberaretur. Emisso voto repente incolumis evasit, Deoque ac S. Nicolao gratias egit. Salvius Scambri Fulginas (Fulginum, *indigenis* Foligno *urbs est dominii Ecclesiastici in Umbria)* longo tempore hernia conflictatus, nullo pacto sanari potuit, nisi postquam se S. Nicolao vovisset; tum enim subito sanus et liber factus est.

incolumitatem adepti.

408 *Idem*

A *Urinæ detentione laborantes,*

408 *Idem auctor eodem capite de iis, qui urinæ detentione et calculi doloribus cruciabantur, subdit sequentia :* Petrus Matthæi Septempedanus cum tribus diebus totidemque noctibus urinare nequivisset, indeque se mori arbitraretur, S. Nicolao vovit ipsius arcam invisere et circumcingere cereis, si tam gravi malo eximeretur. Facto voto, nulla interposita mora, urinam emisit et sanatus est. Filius cujusdam hospitæ apud S. Flaviani *(vicum)* in Aprutio *(ulteriori)* quinque circiter annorum, calculo ita laborabat, ut urinare non posset : hunc mater S. Nicolao vovit spondens, se candelam ea, qua puer erat, longitudine oblaturam. Facto voto, puer se e gremio matris proripuit, urinavitque, et omnino salvus domum regressus est.

sanati :

409 Dominus Peregrinus, præceptor S. Michaelis Septempedanus, viginti et uno diebus ex urinæ retentione gravissime decubuit. Hic videbatur sibi, uti et reliquis circumstantibus visum est, quemdam Fratrem videre, qui ipsi diceret : B. Nicolaus me tibi mittit, atque magistrum Angeluccium (*quemdam ex amicis ejus, inquit Zacconius)* pro tua incolumitate orasse, per quem te ipsi commendabis. Mox æger se
B S. Nicolao vovit, spondens sese ipsi semper addictissimum fore; et, si liberaretur, ejusdem arcam cereis quotannis cincturum ; factoque hoc voto, statim liberatus est et urinam emittere valuit.

simile malum curatum.

410 Magister Joannes Camers ultra duos menses quoddam malum in virga, quæ inde intumuerat, passus fuit ; medicique de ipsius salute timebant. Uxor illum S. Nicolao vovit, et pro ejusdem sanatione promisit, se nudis pedibus ligatisque manibus Tolentinum ituram. Cumque brevi post Tolentino reversa esset, maritus melius habere cœpit, ac in triduo sanatus est.

§ XXVII. Varii morbi, vulnera, aliaque corporum mala, sanata et depulsa.

Comitiali morbo laborantes

C **P***ergo ex Frigerii Albericiique Opusculo reliqua miracula et beneficia enarrare. De sublato comitiali malo cap.* x *sic scribit :* Tuccus filius magistri Bernardi Tolentinatis intra octiduum comitiali morbo bis correptus est, nec quidquam profuerat consilium medici : mater igitur ait : Volo ad B. Nicolaum recurrere, ut hunc filium meum adjuvet. Is interim malo correptus decumbebat humi, retortis oculis, manibusque ac pedibus et toto corpore trementibus, salivaque ex ore diffluente, et exanimati instar uno die jacuit. Cumque post hæc Tuccus suos sensus recepisset, mater eum ad Sancti arcam detulit, et pro ejusdem salute oravit et ab eo tempore numquam hujusmodi morbo imposterum vexatus est.

sanati.

412 Lucius filius Caroluccii Maceratensis eodem afflictus malo, os vehementer torquebat : at post factum per matrem S. Nicolao votum liberatus est. Ceccus filius Biliæ Septempedanus pessimo illo malo conflictatus, torquebat ora, rotabat oculos, multumque salivæ eructabat. Hunc mater S. Nicolao vovit, spondens se eum ad arcam conducturam, ibidemque vestibus *(Sancto donandis)* exuturam. Facto hoc voto numquam eo morbo amplius correptus est, imo mox liberatus fuit. Paulus Maria Gardanus Vitellianensis *(Viadana oppidulum est Italiæ in ducatu Mantuano)* filius domini Julii et dominæ Aldæ, comitiali morbo laborabat tam vehementer, ut sæpe caderet, semperque mortuus appareret. Parentes magna cum pietate et fide eum S. Nicolao Tolentinati voverunt, et ad visendam ejusdem arcam conduxere; nec umquam eum morbum amplius expertus est.

AUCTORE C. S.

Puer e lapsu moribundus, subito convalescit:

413 *Laudatus auctor cap.* VI, *ubi de mortuis ad vitam revocatis tractat, mirabilem pueri curationem exponit in hæc verba, sed Italice :* Canginitius Andreæ Camers unicum filium habebat, qui puer quemdam murum ascendens, lapsus est, et magnam saxum in ipsum decidit, quod alteram coxendicum ita contrivit, ut veluti abscissa foret, ipsiusque ossa confracta simul cum medulla foris apparerent. Jamque ex ea plaga vermes nascebantur, et puer instar mortui jacens biduo nihil manducaverat biberatque, nullum verbum protulerat, nec quidquam sentire videbatur; ita ut medici eum morti proximum affirmarent; verum Canginitius cum sua conjuge Catharina E S. Nicolao vovit hunc filium suum, si non moreretur, ligatis manibus ad ejus sepulcrum deferre, ibidemque coxendicem ceream cum tibia et pede donare : quo facto, puer locutus est, petiitque potum et sanatus fuit.

puella in puteum projecta, inde salva eripitur:

414 *Alia rursum cap.* XII *narrat, in hunc modum :* Lucia filia Scambri Camertis, habitans Tolentini, a duobus fratribus suis, qui de ea male suspicabantur, in puteum septem ulnis altum dejecta est; quod dum fieret, summa cum pietate et humilitate Deum, ejusque Matrem gloriosissimam Virginem Mariam et gloriosum S. Nicolaum Tolentinatem precata est, ut sibi in tam præsenti periculo, et sine ulla misericordia violenter projectæ, succurrerent. Hinc illæsa, nulloque valetudinis damno affecta, ibidem undecim diebus totidemque noctibus sine cibo et potu permansit, sub quorum finem ope funis cum summa exultatione et jubilo viva inde extracta est, meritasque omnipotenti Deo, gloriosique S. Nicolai meritis et patrocinio, qui eam tanto in discrimine tutatus fuerat, gratias egit.

abscissus pollex, manui restitutus,

415 Francisci Andreoli Maceratensis pollicem manus dexteræ frater ita læserat, ut abscissus in terram decideret : Franciscus vero sublatum F pollicem manui denuo applicuit, dicens : O gloriose S. Nicolae Tolentinas, probe nosti, me plurima pro tua canonizatione scripsisse; obsecro te, ut tuam mihi potentiam manifestes, ne hoc digito mutilus vivam : spondeo enim, me quamprimum tuam arcam Tolentini veneraturum, manum ceream unius pondo oblaturum, in vigilia tuæ festivitatis perpetuo jejunaturum, et absque ulla mercede pro tua canonizatione continuo scripturum, cum id a me requiretur. Facto hoc voto, dictus pollex sponte sua sese manui adaptavit.

exarescit; facto voto, sanatur.

416 Sed post quatriduum exarescens, carne ungueque nudatus est; manus quoque et brachium, imo totum latus cœpit intumescere. Die vero Sancti festa Tolentinum equitavit; dumque promissam manum ceream arcæ imponeret, prædictus aridus pollex sanguinem emittere ac melius habere cœpit, et intra quindecim dies carnibus et ungue, ut olim, vestitus fuit. *Zacconius hoc miraculum parte* II *Vitæ, cap.* XII *referens*

AUCTORE C. S.

referens, probabiliter opinatus, eam pollicis exsiccationem ac reliqua mala in pœnam dilati voti Francisco accidisse : nam intra quatriduum promissam manum ceream necdum Tolentinum detulerat, quod tamen commode facere potuisset.

Matronæ immerito periclitanti succurrit :

417 Quædam pia erga gloriosum S. Nicolaum domina de violato matrimonio ex invidia apud maritum accusata fuit : unde ipse nimium credulus, sine ullo examine, nec certus de crimine, in furorem actus, gladium strinxit, magnoque impetu conjugem adorsus est : at illa tantis in angustiis et discrimine oculos suos in quamdam S. Nicolai imaginem, quam in sua domo venerabatur, subito conjecit, seque piissime multaque cum fiducia ipsi commendavit. Nec valuit perfidus maritus eam quovis pacto ferire aut lædere ; quia scilicet ipsa a glorioso S. Nicolao protegebatur, cui se tam pio corde commendaverat. Maritus nihilominus certus eam alia ratione e medio tollere, venenum ei propinavit, quod ipsa secure hausit : nec quidquam inde mali, sub S. Nicolai patrocinio tuta, umquam experta est. Denique cum tandem divinæ Majestati placuisset, uxoris innocentia pietasque patuit, et maritus deposuit errorem.

B

transfixum guttur sanat :

418 Venetiis cuidam medico guttur ita transfixum fuit, ut pugio inhærens utrimque emineret; hic igitur in tam præsenti periculo se deprehendens, gloriosum S. Nicolaum invocavit, ac mox sanatus est, et in grati animi tesseram S. Nicolaum, seque ante ipsum genuflexum in ejusdem altari Venetiis pingi curavit.

pueros, ex alto lapsos,

419 Quidam nobilis patritius Venetus pie erga S. Nicolaum affectis crebro narravit singulare, quod per S. Nicolai patrocinium in filio suo receperat beneficium, eratque hujusmodi : Dum ipse Feltriæ *(quæ Marchiæ Tarvisinæ urbs est sub dominio Veneto)* dux militibus præesset, filiolum suum cujusdam nutricis curæ commiserat. Accidit autem quodam die, ut dum dicta nutrix in quodam colle cum puero lusitaret, hic manibus elapsus præceps rueret non sine magno vitæ periculo tum ob loci altitudinem, tum etiam ob plurima saxa, quæ in valle jacebant. Verum ecce, dum puer per aera decem passibus a terra volveretur, non solum nutrix, sed et omnes domestici subita invocatione cum S. Nicolao commendaverunt, dicentes : Succurre, obsecro huic puerulo, ne lædatur. Nec mora postulatum beneficium impetrarunt; etenim illum illæsum

C

planeque incolumem, hilaremque repererunt; ideoque eum mox ad S. Nicolai aram deferentes, divinæ Pietati de tanto favore per S. Nicolai clientelam concesso gratias egerunt, puerumque in miraculi memoriam sancto *(Eremitarum S. Augustini)* habitu induerunt.

servat incolumes :

420 Cuidam nobili civi Perusino (Perusia *urbs est Pontificiæ ditionis in Umbria)* unicus filius erat, quem tenerrime amabat : hic ex altissima paterni palatii fenestra in subjecti putei oram delapsus est : quod cum mater conspiceret, subito dolore percita, alta voce vociferando, eum toto cordis affectu beato Dei servo S. Nicolao commendavit; quare et subito exaudita est : quippe puer sine ulla læsione et malo in terram decidit; gratiæque de tanto favore ac beneficio, per gloriosi S. Nicolai Tolentinatis merita et patrocinium impetrato, Deo actæ fuerunt.

item alterum a jumento raptatum sanat.

421 Martinus filius Novellæ, ex Castro Sancti Genesii, e quodam asino lapsus, illiso in terram capite, pedibusque clitellarum funi innexis, per jactum lapidis raptatus est, atque inde fronte et a capite usque ad coxendicem pessime mulctatus, quinque dies sine loquela, cibique ac potus et luminis expers jacuit. Judicantibus medicis, eum sanari non posse, mater illum glorioso S. Nicolao Tolentinati commendavit, vovitque ligatis manibus una cum filio ipsius arcam invisere, et duas candelas ejusdem, cujus filius erat, longitudinis offerre. Facto voto, de noctu dormienti matri duo Fratres Augustiniani apparuerunt, quorum alter S. Nicolaus esse videbatur; eaque deinde expergefacta prædictus Martinus fari, melius se habere et comedere cœpit, convalescentemque mater ad Sancti arcam portavit; at videre necdum poterat, jacuitque ibidem tota nocte : mane autem lumen cernere cœpit, et plane sanatus est, et sponte sua cum matre ad S. Genesii Castrum pedes reversus est. D

Febri hectica,

422 Bartoluccius filius Alisæ ex vico S. Joannis, nunc ex oppido Cingulo *(uterque locus est Marchiæ Anconitanæ)* febri hectica ita laborabat, ut ex ea jam ad extrema deductus esset. Hujus mater S. Nicolaum tamquam Sanctum precata est, ut suis precibus filio suo sanitatem a Deo impetraret; promisitque tumulum invisere, et ejusdem altare cingere cereis. Finitis precibus, non tantum temporis, quo quis quinque milliaria conficeret, effluxit, quin locutus fuerit, quod ante non potuerat; deinde vero ultra annos quatuordecim supervixit. E

diuturno corporis tumore,

423 Thomas filius Gentilis ex villa Bragugnani per quadriennium ita intumuit, ut medici medicinæque nihil ipsi prodessent : post hæc vovit arcam sive sepulcrum, in quo gloriosi S. Nicolai Tolentinatis corpus quiescit, ligatis manibus invisere, et intra octiduum, ineundo computum a die, quo sanatus fuisset, unum cereum quadraginta solidorum offerre; moxque eo, quo dictum est, modo ligatus, Tolentinum equo vectus est, et una nocte vicinus arcæ jacuit; postero autem mane morbo plane liberatus, hilaris ecclesia egressus est, et pedes Camerinum rediit. At cum octiduum, nondum oblato, quod promiserat, effluxisset, febri denuo tentari cœpit : quare Tolentinum reversus, expleto supra arcam voto, salvus et incolumis factus est.

et hydrope liberati.

424 Frater Franciscus Nursinus *(Nursia urbs parva est in Umbria)* tribus mensibus hydropem passus, quem medici nequicquam depellere tentaverant, fusis precibus factoque voto offerendi S. Nicolao pro sua salute imaginem ceream, illo morbo per vitam, preces et merita ejusdem gloriosi S. Nicolai secundum ipsius finem et constantiam a Deo liberatus est. F

Grave gutturis malum,

425 *Capite* XI *de gutturis malo a quadam muliere depulso, aliisque ægris sanatis hæc habet :* Margarita ex Urbe Salvia *(Marchiæ Anconitanæ vico)* gravi gutturis malo duodecim annos afflicta fuit, nec ullo humano remedio potuit sanari. Deum itaque ejusque Matrem gloriosam Virginem Mariam et S. Nicolaum Tolentinatem pro sua incolumitate precata est, spondens hujus arcam visere et velum sericum, cereumque suæ magnitudinis donare. His precibus finitis, cœpit penitus melius se habere, et intra unius mensis spatium absque ulla medicina plane sanata est. *Dubium apparet hoc beneficium, nisi forte duodecim annorum spatio malum adeo inolevisset, ut naturaliter curari non potuerit. Pergo ad alia.*

strumæque

426 Servita uxor Gentiluccii Tolentinas, dum etiam parvula esset, struma correpta est. *Est autem*

A *autem struma quidam glandularum tumor, qui ex materia pituitosa oritur, et aliquando ipse velut in glandulas concrescit, et in cervice, gutture, alis et inguinibus nasci solet, ut pluribus videri potest apud Gorræum in Definitionibus medicis.* Porro Sanctus, dum viveret, ab ipsius matre rogatus, male affectum puellæ guttur attigerat, et super illud sanctæ Crucis signum formarat : post mortem autem S. Nicolai quodam die Sabbathi ejusdem anni, vesperi dictæ strumæ partem evomuit, aliamque partem eadem hora subsecutæ diei dominicæ, ad denique omnem reliquam sub idem tempus die Lunæ excreavit, ac plane munda et incolumis facta est.

variis

427 Magister Verinus, magistri Gualteronii Septempedanus, duodecim anni strumans in faucibus ac pectore passus fuerat, nec a variis medicis, medicinæque ac balneorum ope valuerat curari. Tandem magna cum pietate et fide Deo gloriosoque S. Nicolao Tolentinati vovit, si convalesceret, omnes vestes suas ad Sancti arcam offerre, et quotannis in ejusdem vigilia solo pane et aqua vesci, ipsoque festo die, dum posset, quolibet pariter anno ipsius ecclesiam B invisere. Facto voto, per divinam misericordiam, gloriosique S. Nicolai patrocinium ac merita, cœpit se melius habere, et intra unius mensis spatium omnes plagæ penitus evanuerunt : nec umquam eo malo laboravit imposterum. *Apud Albericium post vocem* pectore, *Italice* petto, *legitur et* cedole, *quæ vox Latine syngrapham vel* schedulam *sonat ; quare nescio quid ibidem voluerit designare, nisi forte mendum irrepserit.*

sublatæ :

428 Gentilis Accorombonus ex Monte Lupone *(vico Marchiæ crebro memoratæ)* cum per duodecim annos afflictus strumis fuisset ; nec toto vitæ tempore ullius medici medicinæve ope, quamvis varia tentasset, potuisset sanari ; voto sese S. Nicolao obstrinxit, spondens se sepulcrum, in quo ejus sacrum corpus jacebat, invisurum, magnaque cum pietate et fide ad ejusdem templum venit, et tota nocte vicinus arcæ quievit : mane vero per divinam Clementiam se sanum et liberum deprehendit.

apostemata

429 Margarita, uxor magistri Berardi Tolentinatis, in dextero corporis latere gravissimos dolores passa fuerat ; quippe apostemate laborabat. Hæc, dum aqua, qua beatus Dei servus C S. Nicolaus post obitum ablutus fuerat, se lavat, subito liberata est, ruptoque et aperto sponte apostemate per divinam misericordiam salva et incolumis evasit. *Forsitan hæc ipsa Catharina est, quæ non unum a Sancto, dum viveret, beneficium impetraverat, ac demortui manus pedesque laverat, ut in Vita prima a num.* 34 *usque ad finem cap.* IV *legere est.*

sanata :

430 Francisca monacha cœnobii S. Luciæ e Castro S. Genesii ultra duodecim annos apostema, quod tria capita fecerat, multoque pure manabat, in ventre toleraverat ; cumque humanis remediis, quæ plurima adhibuerat, nihil proficeret, sese glorioso S. Nicolao Tolentinati humillime commendavit, vovitque, et ligatis manibus ad honorandam ipsius arcam accessit, ibidemque una nocte jacuit : facto autem mane per divinam clementiam, gloriosique S. Nicolai patrocinium et merita, ad monasterium suum incolumis reversa est, eoque malo semper libera vixit.

crurum mala

431 Gentiluccius ex Castro S. Genesii spinam sinistri cruris genu infixam habebat, unde tota illa pars usqueadeo intumuerat, ut sex mensium spatio eam nullo pacto movere, nec incedere, nec erigere se, nec sedere valeret, medicique penitus desperarent. Hic igitur se Deo gloriosoque S. Nicolao commendavit et vovit, seseque equo *(curru, opinor)* ad ejusdem arcam deferri curavit, ubi cum oblata cerea tibia pernoctasset, mane tibiam sanatam expertus est, et ad S. Genesii Castrum pedes reversus.

AUCTORE C. S.

curata :

432 Dominus Fridericus, sacellanus ad S. Georgium Maceratæ, ultra tres annos malo quodam, quod tria capita habebat, in dextera tibia cruciatus est ; quod cum ex medici judicio curari non posse videretur, magna cum pietate fideque sese Deo gloriosque S. Nicolao commendans vovensque, ad ejusdem arcam portari se jussit, et post oblatam tibiam ceream, crus suum in fenestra arcæ collocavit, quod paulo post retrahens, melius habere deprehendit, ac intra quatriduum sine ullius auxilio Maceratam salvus repetiit.

corporis tumor dissipatus :

433 Lippulo Bartoli Matilicensi per unum mensem corpus ita intumuerat, ut quatuordecim diebus ac noctibus nihil comederit, deque ipsius vita timeretur. Hunc pater, fusis precibus, glorioso S. Nicolao commendavit, vovens, se ipsi E cereum ejusdem cum filio longitudinis oblaturum ; et miraculose sanatus est.

periculosæ cruris

434 Maccarellus Jacomuccii ex Urbe Salvia viginti annos in cruris tibia fistula laboraverat, quo crus vehementer intumuerat, multaque ex eo exempta fuerant ossicula. Cum autem adverteret, quod nec medici, nec medicinæ sibi quidquam prodessent, Deum ejusque sanctissimam Matrem precatus est, ut per gloriosi S. Nicolai merita liberaretur ; vovitque ipsius arcam invisere et viginti solidos offerre. Intra octiduum post emissum votum circa diluculum placidissime, quod diu non fecerat, obdormivit, et interea ulcus crepuit, multumque puris ejecit, atque intra duos menses penitus sanatus est, non nisi una turunda usus. *Hæc sanatio cum suis adjunctis hujusmodi non est, ut pro miraculo certo possit haberi.*

et brachii fistulæ sanatæ.

435 Rinalduciæ, filiæ Marinæ Fulginatis, dexterum brachium fistula infecerat. quam cum medici inspicerent, curare nequibant. Itaque mater eam Deo, gloriosoque S. Nicolao commendans, vovit ipsi velum aureum offerre ; hinc et miraculose sanata est. F

§ XXVIII. Alii varii generis morbi sanati.

Laterum, stomachi ac brachii dolores repulsi :

A*lia denuo miracula vel beneficia variis collata sæpe memoratus Albericius cap.* XIII *enarrat, quæ ut cetera Latine subjungo.* Planca uxor Mariæ Tolentinatis laterum doloribus per decennium cruciata fuerat, iisque tam pertinacibus, ut medicorum medicinæque opem eluderent ; verum fusis precibus nuncupatoque in S. Nicolai honorem voto, repente sanata est.

Flordalisa

AUCTORE C. S.

Flordalisa Francisci ex Castro S. Angeli, habitans Tolentini, cum graves stomachi cruciatus, toleraret, aspersa aqua, qua S. Nicolai cadaver lotum fuerat, mox iis liberata est. Flordalisa, uxor Julii Septempedani, acres dolores in brachio sex mensibus passa, vovit fore ut, si sanaretur, aram, ubi gloriosi S. Nicolai corpus jacebat, quotannis cereis et argenteo filo cingeret; quo voto facto, sanata est semperque sana vixit.

morbus articularis mitigatus

437 Bernardus episcopus civitatis Camerinensis quadam nocte magnis podagræ doloribus in dextero pede cruciatus, cum nullum ex humanis remediis levamen percepisset, recordatus plurium favorum beneficiorumque, quæ miseris mortalibus Sanctus impetraverat, eum invocavit, vovitque se, si dolores mitigarentur, pedem cereum ad ipsius arcam missurum, seque metipsum eamdem invisurum, simulac per pedes liceret. Facto voto, mox dolores remiserunt; cumque ante id temporis singulis mensibus eo morbo molestaretur, posthac ultra quatuor menses eo caruit. *Apud Ferdinandum Ughellum tomo* I *Italiæ sacræ unum hujus nomine inter episcopos Camerinenses reperio, cognomento* Bon-Joannem, *qui col.* 566 *ab anno* 1537, *usque ad* 1574 *Camerinensem cathedram summa cum laude tenuisse dicitur. Huic igitur istud qualecumque beneficium obtigisse dicendum est.* B

et sublatus:

438 Cum Zappa Tarasius Septempedanus ultra mensem podagra, ac tribus hebdomadis simul febri continua laborasset, uxor pro viri incolumitate vovit S. Nicolai arcam Tolentini invisere, ipsius festa luce quotannis a pane abstinere, ejusdemque vigilia jejunare. Emisso voto, maritus ambulare cœpit, et post hoc miraculum numquam eo malo correptus fuit. Frater Franciscus Spoletanus *(est autem Spoletum Italiæ urbs in Umbria)* Ordinis S. Joannis Hierosolymitani eodem articulari morbo tam vehementer ac diu tortus fuerat, ut non modo non incedere, sed nec imposita pedibus linteamina ferre valeret. Sed nuncupato in S. Nicolai honorem voto, mox omnis dolor evanuit, nec in eum morbum umquam relapsus est.

cordis

439 Rinalducius Andreæ Tolentinas gravi cordis malo per octiduum ita afflictus fuit, ut se moriturum crederet, et a medicis de ipsius salute desperaretur, nec ullam quietem capere, ac vix loqui valeret. Is intimo cordis affectu S. Nicolaum invocans, pollicitus est, se, si eo morbo ac dolore liberaretur, mox ad honorandam Sancti arcam properaturum, et decem solidorum cereum donaturum. Post hæc visus sibi fuit sentire capillum a corde intra corpus decidentem, ac mox dolor omnis evanuit, et ipse omnino sanatus est. C

stomachique cruciatus abacti:

440 Angeluccius Neri Florentinus, habitans Septempedæ viginti mensibus acres dolores stomachi, qui multum agitabatur, passus, cum nullum ex medicinis levamen experiretur, post preces voto se obstrinxit ad deferendum nudis pedibus ad gloriosi S. Nicolai Tolentinatis arcam quinque pondo cereum, et quotannis in ipsius vigilia jejunandum, ipsiusque tumulum, alterumve locum, in quo illius festum ageretur, nudo capite adeundum. Cum id votum emisisset, seque Deo, sanctoque ejus servo Nicolao enixe commendasset, quievit, meliusque habere cœpit, et absque ulla medicina aut humana ope convaluit.

spasmus et gangrena sanata:

441 Bartholomæa filia Manfredini Tolentinas cum uno die nocteque spasmo laborasset, et medicus eam coquere *(id est calido balneo purgare)* decrevisset, noluit mater, magnaque cum pietate et fide eam glorioso S. Nicolao Tolentinati commendavit vovitque; atque ita sine baneo spasmus cessavit et puella sanata est. Indiola uxor Mucarelli Septempedana a mense Maio usque ad Decembrem gravi gangrenæ malo os infectum habuit, quæ carnes sponte sua ita exederat, ut os aperire nequiret. Hæc post fusas preces vovit, se nudis pedibus Tolentinum ituram, et simulac eam urbem in conspectu habitura esset, ligatis manibus ad gloriosi servi Dei S. Nicolai arcam usque processuram, ibidemque quatuor pondo cereum oblaturam: quo facto, mox melius se habere et os aperire cœpit, ac per divinam misericordiam sanctique Nicolai Tolentinatis, cui se intimo cordis affectu commendaverat, denique plane convaluit. D

mulier gravissimo malo,

442 Muta uxor Lipponi Cingulana quodam malo tam graviter correpta est, ut tres dies totidemque noctes sensibus ac loquela fuerit destituta. Lipponus vovit quotannis in vigilia S. Nicolai Tolentinatis jejunare, ligatisque manibus ad arcam, in qua ejusdem sanctum corpus jacet, accedere, ac præterea sex pauperes cibare. Facto hoc voto, Muta ægra rubrum vermem uno palmo longum subito evomuit, et per divinam gratiam sanctique Nicolai tutelam eo malo liberata est. E

alii dentium

443 Petrus Marci ex villa Cupi *(Zacconius legit* Clepi) acres oris ac maxillarum cruciatus perpessus fuerat, ad quos tollendos duos sibi dentes erui frustra curaverat. Cum vero deinde sese S. Nicolao devotissime commendasset, vovissetque cum cerei serti dono ad ejusdem arcam accedere, nocte subsecuta eo tormento plane liberatus est. Dominus Amidus Tolentinas, doctor juris, simili dentium cruciatu afflictus, Deum enixe precatus est, summaque cum devotione ac fide gloriosi S. Nicolai Tolentinatis patrocinium flagitavit. Nocte sequenti sub primum somnum S. Nicolaus ei apparuit, ac benigne petiit, quis ipsi dens doleret. Æger, digitum denti imponens, Hic, reposuit; ac mox S. Nicolaus sanctissimæ Crucis signum super eum formasse ipsi visus est. Experrectus infirmus, sese omnis doloris expertem deprehendens, multas divinæ Majestati gloriosoque patrono suo. S. Nicolao Tolentinati gratias persolvit.

cruciatu, puer scabie liberati.

444 Marchesina magistri Nicolai acerrimis dentium cruciatibus et furore adeo torta, ut nec interdiu nec noctu vel paululum quiescere valeret, quodam die Anconitanam S. Augustini ecclesiam ingressa est, ibidemque ante S. Nicolai altare prostrata in genua, sese toto cordis affectu ipsi commendavit, enixe rogans, ut ejus meritis tanto malo liberaretur; unde et subito miraculose sanata est. Dominicus filius Flordalisæ, uxoris Francisci Septempedani, puer duodecim annorum, pedes dura asperaque scabie infectos habebat. Fusis precibus, sanctoque voto pueri ad S. Nicolai tumulum deferendi, ibidemque candelam ejusdem cum illo longitudinis donandi, sine ullius medicinæ ope octiduo post sanatus est. F

puerperæ sublevata: proles impetrata,

445 *Capite* XIV *idem Albericius hæc habet:* Saccuccia, vicina Margaritæ Camertis, in partu laborans, mori se existimabat: at facto per prædictam Margaritam voto, quod advisitandam ligatis manibus, pedibusque nudis S. Nicolai arcam se obstrinxerat, cœpit loqui, quod ante non fecerat, et liberata fuit. Philippus Arma ditissimus

A tissimus mercator Neapolitanus, cum e conjuge sua nullum filium procreare valeret, S. Nicolaum precatus est, vovitque fore, ut, si filium gigneret, Nicolaum appellaret, et quotannis, dum is viveret, festa ipsius luce unum ferculum Fratribus Neapolitanis donaret. Obtinuitque, quod rogaverat, et filium ex uxore progenuit, qui Nicolaus nuncupatus est, vixitque. Pina uxor Vanni Matilicensis, cum post multos cum viro exactos annos nullam interim prolem peperisset, vovit S. Nicolao, si filium pareret, ejusdem ei nomen imponere. Post factum votum eodem mense filiam concepit. *Ita Albericius, nisi forte pro* figlivola, filiam, *legendum sit* figlivolo, filium.

et servata:

446 Cum Ciccus Aresto Septempedanus multos filios genuisset, qui omnes obierant, vovit S. Nicolao, si ipsi filius nasceretur, isque vivere perseveraret, fore ut ipsum Nicolai nomine appellaret, tantumque ceræ ad illius arcam offerret, quantum filius penderet. Præterea addidit, se minime reluctaturum, si is grandior factus, Eremitarum Ordinem amplecti desideraret. Post paucos dies ejusdem uxor filium enixa est, qui supervixit.

insanus menti, moribundus sensibus redditi:

B 447 *Subdo quædam alia, quæ a laudato scriptore hinc et inde referuntur. Capite* VIII *de frenetico quodam, ope Thaumaturgi nostri ad sanam mentem reducto, ita ait.* Joannes Salimbeni Matilicencis furiosus ac insanæ mentis erat, et uxorem suam occidere semel tentaverat, volueratque: at cum ipsa septem panni linei ulnas ad S. Nicolai arcam offerre vovisset, eo malo liberatus est, et pristinæ sanitati restitutus. *Capite* XIV *aliam moribundi pueri curationem exponit.* Puer quidam, *inquit,* in civitate Feltriensi *(in Marchia Tarvisina)* animam agebat; jamque exspirasse credebatur, habebaturque pro mortuo: at postquam eum mater piis cum lacrymis S. Nicolao commendaverat, puer, non aliter quam si e sommo evigilasset, sensibus restitutus est, et mater perfusa gaudio, Deo sanctoque Nicolao gratias egit.

hæmorrhoides curatæ:

448 Margarita, uxor magistri Joannis Camertis, acres hæmorrhoidas tribus hebdomadis passa, per quas nec jacere, nec dormire, nec quidquam facere permittebatur, S. Nicolao vovit, se, si liberaretur, arcam ipsius invisuram, cincturamque filo argenteo: posthæc in somnum subito incidit, ac paulo post expergefacta,
C tam sanam se reperit, acsi nullo umquam morbo laborasset; et post hoc miraculum optima semper valetudine gavisa est. Franciscus Raynaldi Berardi fluxu sanguinis sex menses afflictus fuit, nec quidquam ex medicorum ope retulerat solatii: tandem S. Nicolaum invocavit, spondens, se unum cereum ad ejusdem arcam delaturum, et subito sanatus est.

febris pulsa:

449 Joannes filius Francisci tam vehementi febri correptus fuerat, ut præ languore sine pulsu arteriæ et vitæ spe jaceret, nec movere se posset. Interim pater S. Nicolai opem invocavit, filiumque equo impositum ad honorandam Sancti arcam misit, ibique is valetudinem recepit, et sine aliorum auxilio equitans, domum reversus est. *Non capio, qua ratione Joannes, si re vera tam debilis fuerit, ac dicitur, ad Sancti tumulum equo vehi potuerit. Post hæc ait Albericius, constare ex Processu, multa pecora, invocato per eorum dominos Sancto, sanata fuisse; at nullum in particulari recenset.*

450 *Denique pœnam, quam quædam mulier, sive ob mendacium sive ob contemptum, incurrerat, ejusdemque pœnitentiam et sanationem, his verbis subjungit.* Domina Joanna, uxor Francisci Septempedani, cum a quadam vicina ipso S. Nicolai festo ad Tolentinum honorandæ arcæ gratia adeundum invitaretur, abnuit, ægritudinem causata. Eodem autem temporis spatio ex toto latere sinistro dolere cœpit; rataque in mendacii pœnam, quo se ægram falso dixerat, id sibi accidere, extemplo iter aripuit, ut festivitati adesset. Nec cruciatus per viam cessaverunt; at cum templum ingressa, suæ longitudinis candelam ad Sancti arcam obtulisset, repente evanuerunt, ipsaque Deo gratias agens, gloriosumque S. Nicolaum laudans, domum suam repetiit.

AUCTORE C. S.

mulier ob contemptum Sancti cultum castigata:

Augustinianus moribundus, subito sanatur:

451 *Subjungo hic tres alias curationes, quarum altera ab Ambrosio Senensi apud Scipionem Jardinum refertur in hunc modum.* Coram me magistro Ambrosio Senensi, tametsi indigno sacrosanctæ theologiæ professore, hujusmodi illuxit divi Nicolai miraculum: nempe quod, dum quidam nostri heremitani Ordinis frater Baptista de S. Geminiano in nostro conventu degens, vir admirabili probitate conspicuus, acriter et acerbe flagrantibus cruciaretur febribus, usque adeo, ut tribus diebus ac noctibus E absque loquela, cibo et potu, insuper et sine elevatione aut suppressione corporis in arteria, nempe absque pulsu, et id, quod incredibile dictu videtur, etiam sine flamine et respirationis solamine, agonizans jacuisset; ita ut sermo inter Fratres exierit, quo in loco aptius tradi sepulturæ eum oporteret, me illuc ad infirmum redeunte, quidam Frater Salvatorius de Monte S. Savini, illum totius charitatis genuflexione S. Nicolao commendavit; et immediate infirmus loquendi facultate donatus, in hæc verba prorupit: Laus sit et gratiarum actio rerum omnium Opifici Deo, et ipsi S. Nicolao, qui mihi apparuit, et me sanum fecit: atque e cubili confestim surgens, ulterius infirmitatis cruciatu aut languore aliquo haud vexatus fuit.

Prior generalis Ordinis S. Augustini

452 *Alterum beneficium Torellius memorat in Annalibus ad annum Christi* 1510 *num.* 5, *ubi curationem Reverendi admodum P. Ægidii Canisii, sui Ordinis Magistri generalis,* S. Nicolao *acceptam refert verbis, quæ ex Italicis Latina reddo.* Bonus Ægidius sentiens sese morbo vehementer atteri, medicisque in sua sententia, qua eum ex illo moriturum dixerant, persistentibus, Religioso habitu sese indui et e lecto in F terram collocari jussit, ibique sanctissimo Sacramento summa cum pietate suscepto, regimen cum sigillo Ordinis in manus Procuratoris generalis, qui tum aderat, deposuit.

a periculoso morbo convalescit.

453 Deinde peccatorum suorum offensarumque ac erratorum, quæ contra commune Ordinis et filiorum atque fratrum bonum commisisse poterat, veniam a Deo humillime precatus, ad beatissimam Virginem, magnam Patronam suam, et gloriosum S. Nicolaum Tolentinatem aliosque Sanctos, quos maxime venerabatur, conversus, illorum præsentissimam opem et clientelam enixis precibus imploravit. Et sane orationis suæ effectum brevi expertus est: quippe die 30 memorati mensis Augusti, quæ decima quinta infirmitatis erat, contra medici sententiam omne periculum non sine miraculo ex sententia tum medici, tum aliorum virorum prudentium, jam evaserat. *Non video tamen in hac curatione certum miraculum; nisi forte ea fuerint morbi ac recuperatæ*

AUCTORE C. S.

recuperatæ valetudinis adjuncta, quæ miraculum certum fecerint.

Quidam alter Augustinianus.

454 *Tertium denique legitur apud Ludovicum Zacconium parte* II *Vitæ, cap.* III, *cujus verba Latine exhibeo.* Lubet hic ultimo singularem quamdam, quæ hocce tempore contigit, apparitionem referre, quæ fuit hujusmodi: Anno Domini nostri 1610 quidam Pater, Ordinis nostri Religiosus, Argentiæ, quæ alicujus nominis locus est in ducatu Ferrariensi, in morbum inciderat, qui quidem tam vehementer ingravescebat, ut sine dubio moriturus crederetur. Id ipsum æger medicos asserentes jam audierat: unde, invalescente indies morbo, de sese actum esse, non dubitabat; cum tandem, ut ad rem veniamus, a mense Augusto, quo morbum contraxerat, ad S. Nicolai vigiliam, quæ in diem 19 *(imo 9)* Septembris incidit, tacite ait; O mi gloriose S. Nicolae, ecce hodie vigilia, cras festum tuum celebratur: præteritis annis ego hanc semper colui, et sanctam Missam tuam ea devotione, quam mihi Dominus concessit, semper celebravi, ut ipse nosti; hoc autem anno istud facere (de vigilia loquebatur) non possum, nec magis tuam Missam potero celebrare: quo redactus sim, vides. B

periculose decumbens, a Sancto jussus,

455 His dictis, nihil præterea fecit, nisi quod dum inter meridiem et vesperam id diceret, nemine tum in cubili præsente, aliquantum somni ceperit: cumque semisopitus quiesceret, S. Nicolaus ejusdem cubile ingressus et ad lectum accedens, eum primo salutavit his verbis: O devote serve mi. Deinde vero ait: En tibi hanc schedulam, cape et lege. Videbaturque ipsi Sanctus quamdam pixidem aperire, ex eaque depromptam schedulam ipsi ostendere, et, quæ retulimus, dicere. Ipse autem eam schedulam evolvens, in ea sanctissimum nomen Jesus invenit; unde timore perculsus, repente ait: Væ mihi misero! hæc syngrapha mortis est; perii! Contra ipse, scilicet S. Nicolaus, retulit: Ne te miserum dixeris, cedo eam mihi; falleris, nec quidquam sapis. Hæc syngrapha, sive schedula, utut eam appellare volueris, signum mortis non est, sed sanitatis, quam tibi impetravi. Sume igitur animos, nec dubita, quin sanatus et omni malo liberatus sis: his dictis disparuit.

surgit incolumis,

456 Eodem vero tempore æger ille Religiosus expergefactus et plenus gaudio, cœpit sibi dicere: Atqui certe verum est, S. Nicolaum mihi adfuisse: in fide mea, non mentior: ac C mox convocans, qui eum curabant, ait: Heus, heus, accurrite, ausculate: ubi hæretis? accedite et audite. Hinc ipsi cubiculum ingressi quæsierunt: Quid sibi vult ista tua insolita lætitia? At ille: Tacete, inquit, nescitis, quid sit. Sanctus pater Nicolaus Tolentinas ad me venit, dixitque, me sanatum esse: atque ita est; ego nihil mali sentio. Porro non fuit hæc inanis visio aut fallax somnus: etenim eodem tempore viribus ac loquela receptis (quod sane custodes ejus non parum mirabantur) sese erigens in lecto resedit, sumptasque vestes induit, invitis omnibus- qui eum phrenesi agitari arbitrabantur.

et mirantibus omnibus,

457 Eo die indutus vestibus domi se continuit, nec foras progressus est: vesperi vero medicus adveniens, eum omni malo liberum reperit; auditisque, quæ ipse de S. Nicolao ei referebat, ait: Ingens tibi beneficium præstitit; alioquin enim de te actum fuerat. Postero a suscepta sanitate elapso die, reluctantibus ceteris, iter Tolentinum versus capessivit: ad D quemcumque autem conventum per viam digrederetur, cuilibet eum intuenti homo jamjam e sepulcro suscitatus videbatur, ideoque omnes misericordia moti aiebant: Heu, Pater, Frater N., unde nobis tam moribundus ades? Næ istud est in via velle exspirare: noli ultra procedere: mane hic; alias in itenere morieris. Ita Patres illi familiares et amici loquebantur, eo quod illum tam macilenta pallidaque facie ex gravi. quo laboraverat, morbo, intuerentur, et, quid ipsi acciderat, ignorarent.

Tolentinum proficiscitur.

458 Ipsi vero singulis respondebat: Causam ignoratis: et visione sua Sanctique apparitione, prout contigerat, exposita, audientibus omnibus lacrymas eliciebat; et tum denique etiam hi aiebant: Vade Tolentinum, priusquam ad tuum monasterium revertaris. Possem hic viri nomen hac patriam adscribere: verum cum is adhuc in vivis supersit, sequimur istud monitum: Lauda post mortem, magnifica post consummationem. S. Ambrosius Sermone 69. *Huc husque Zacconius.*

E

§ XXIX. Captivis, a latronibus comprehensis, et ad mortem damnatis succurrit: innocentem supremo supplicio mirabiliter subducit.

Sanctus inique damnatum salvat:

V*inctis quoque, et ad mortem damnatis, qui sancti Thaumaturgi nostri opem implorarunt, eum præsto fuisse, habemus ex sæpe memorato Alberico cap.* IX, *ex quo sequentia Latine huc transfero.* Quidam vir nobilis Mediolanensis contra jus et fas perduellionis falso accusatus, in carcerem conjectus est, diligenterque interrogatus, examinatusque, tandem tormentorum vi et cruciatibus afflictus, miser, quod non fecerat, confessus, et sine ulla misericordia capite damnatus est. Hujus uxor, a quo tenerrime amabatur, magnis cum lacrymis, majorique cum pietate ac fide, eum S. Nicolao Tolentinati, quem enixe venerabatur, commendavit, ut ipsius probitatem et innocentiam tueretur. Sanctus igitur tam mulieri, quam captivo nobili sæpius benigne apparuit, eumque ad supplicium comitatus est. O grande omnibusque seculis memorandum prodigium! Quidquid ageret carnifex, frustra eum lædere tentavit: quare cum hæc non sine Dei numine fieri animadversum esset, omnium cum admiratione ad carcerem reductus est, et cognita post modum viri innocentia, liber dimissus. F

alium innocentem:

460 Alius vir nobililis Venetus magna sub custodia cautelaque Patavio Venetias deductus, et ex invidia falso accusatus fuit: quem cum uxor viri amantissima, perfusa lacrymis piissime vivaque cum fide glorioso et beato Nicolao Tolentinati commendasset, postero mane per ejusdem Sancti merita e carcere miraculose eductus est, ipsiusque innocentia deinde etiam probata est. In hujus autem miraculi memoriam in vigilia Sancti festæ lucis cereus quotannis accendi

solet

A solet ante ejusdem marmoream statuam, quæ in Fratrum Eremitarum Ordinis S. Augustini templo honoratur. *Utrumque miraculum etiam legitur in Ambrosii Senensis Opusculo apud Jardinum, ubi dicitur idem ille, cui beneficium collatum fuerat, memoratum cereum ejusdem, cujus ipse erat magnitudinis, quotannis Venetias misisse. Nunc ad Albericium redeamus.*

et duos alios e carcere liberat:

461 Cum Jacobus Petruccii ex Sarnano *(Marchiæ Anconitanæ vico)* nunc Tolentini incola, bovem furto abstulisset, captus et cum dicto bove Asculum *(ejusdem Marchiæ urbem)* deductus, horrendo carceri, compedibus vinctus, octo menses inclusus est. Cum huic S. Nicolaus sæpius appareret, causam suam ipsi commendavit, pollicitus fore, ut, si ex dicto carcere liber evaderet, cereum ad ejus arcam offerret, eamdemque cera circumcingeret. Facto voto, priusquam verbum addere potuisset, S. Nicolaus repente apparuit, dixitque : Surge et exi e carcere ; ego enim tibi fores aperui. Dum autem captivus hic id alteri captivo, qui Placentinus Asculanus dicebatur, quique quinquaginta pondo catena, qua collum brachia reliquumque corpus vincta erant, oneratus, ad carcerem damnatus erat, indicasset ; B memoratusque Placentinus reposuisset : Ah ego modo somniavi, me ex hac captivitate et carcere ab eodem liberari : catenæ a collo, corpore ac manibus confestim decidere, tentantesque carceris fores, nec obseratas reperientes, foras proruperunt. Deinde secundam portam sine custode inventam pariter tentarunt, eaque rupta e carcere ac urbe prodigiose evaserunt.

captis a latronibus

462 Dominus Bernardus, domini Joannis, Polentianus judex (Polentia *oppidum Marchiæ Anconitanæ est)* et duo ejusdem familiares, per Perusinum agrum iter facientes, a latronibus capti, exuti vestibus, viginti sex florenis spoliati, diversisque in locis eorum domuum alligati sunt. His ita constitutis, dominus Bernardus sese S. Nicolao commendavit, vovens, se ejusdem arcam cum allatis muneribus invisurum, si ipse ejusque socii evaderent. Post emissum votum idem dominus Bernardus per divinam opem absque sua aliorumve opera vinculis subito solutus est, et in medio custodum suos socios pariter solvit, resumptisque vestibus ac equis salvi et illæsi evasere et cœptum iter prosecuti sunt.

succurrit:

463 Quidam Tolentinas a latronibus captus, in Piccini territorium pertractus, ligatis mani- C bus pedibusque, horreo inclusus est. Dum autem eo raperetur, S. Nicolaum invocaverat ; unde et ipsi sub auroram apparuit, et exemptum vinculis, manuque apprehensum, in viam duxit, Vade, inquiens, Nejam *(Montecchio)*, et non Tolentinum ; ita enim evades. ***His similia sunt, quæ cap.*** XIII *in hunc modum Italice enarrat:* Quidam mercator, erga S. Nicolaum optime affectus, in latrones incidit, ab iisque fustibus contusus, et spoliatus, arbori alligatus est. Dum vero nebulones illi de eo trucidando deliberarent, ipse S. Nicolaum tacite invocabat, meruitque exaudiri : quippe latronibus somno prodigiose sopitis, ab apparente ipsi Sancto solutus ab arbore, vestes suas, equumque ac loculos recepit, et inter debitas Deo, gloriosoque ipsius Sancto, gratiarum actiones aufugit. *Huc pariter spectat, quod ibidem subditur.* Petrus Vanuccii Cingulanus, cum a latronibus detentus, sedecim plagis, quarum major pars lethalis erat, vulneratus esset, S. Nicolao imaginem ceream vovit : quo facto, melius habere se

cœpit, et integræ sanitati restitutus est. *Redeo ad cap.* XI.

AUCTORE C. S.

immerito carceri damnatus,

464 Cum dominus Accursius, doctor juris, Tolentinas, tum judex major Florentiæ, ob captivum, qui sine illius culpa aut fraude elapsus fuerat e carcere, jussu supremi urbis magistratus sine spe recuperandæ libertatis incarceratus esset, sese S. Nicolao devovit ; postulans, ut vel quolibet pacto sponte evaderet, vel publice liberaretur. Nec frustra ; etenim, Deo ob merita S. Nicolai ita disponente, absque difficultate et sumptu, in concilio, præter morem tum opportune collecto, per publicam sententiam ab imposito crimine intra triduum absolutus est.

alter ab hostibus captus,

465 Jacobus Bononi Maceratensis ab Ecclesiæ hostibus et dominis marchionibus captus, in Mogliano *(Marchiæ Anconitanæ vicum)* deductus, et in carcerem conjectus, ibidem octodecim diebus detentus est. Die autem decima nona Septembris noctu Deo sanctoque Nicolao vovit, si ex eo carcere liberatur, se ferrea vincula, quibus pedes constrictos habebat, una cum cereo ad Sancti arcam oblaturum, ibidemque Sancti imaginem pingendam curaturum, ac præterea in ejusdem vigilia quotannis jejunaturum. Facto hoc voto, cœpit manus vinculis extricare, inven- E taque forte bipenni, compedes percussit, ita tamen, ut circumjacentes custodes nihil hujusmodi inaudirent. Deinde perrupto compedis acuto ferro, unum pedem extricavit, alligatoque ad alteram tibiam memorato compede, domus portam aperuit, et per medios cutodes vicumque inobservatus incedens, ea ipsa nocte Maceratam advenit.

tertius vi equulei crimen falso confessus,

466 Berardus Nuccii Polantinus, homicidii, quod non commiserat, falso accusatus, Polentiæ carceri mancipatus est : cumque tormentorum metu prædicti homicidii reum se dixisset, ideoque cuidam tabulæ alligatus funibus, compedibus et catenis arctissime constrictus esset ; SS. Nicolaum et Venantium enixe precatus est, ut custodes suos sommo sopirent, donec ipse evasisset ; eumque in finem spopondit, se quotannis festa ejusdem luce nudis pedibus, ligatisque manibus arcam, in qua sacrum ejusdem corpus quiescit, invisurum, omnia peccata mortalia vitaturum, ac præterea arcam cera cincturum, aut saltem tantumdem pretii soluturum.

ejusdem ope liberati :

467 Facto voto, custodibus carceris, a quibus servabatur, alto sopore oppressis, ipse sese memoratis vinculis cœpit expedire, et solutis com- F pedibus ad primam portam accedens, eam apertam reperit ; secundam quoque dumtaxat leviter obseratam facili negotio patefecit ; cumque tertiæ manum supposuisset, ea in ipsum recidit. Egressus autem foras, inimicum suum obvium habuit ; qui licet eum probe novisset, præsto tamen ad accelerandam fugam fuit, et ad quemdam canalem duxit, per quem feliciter omnis mali expers ex Polentino agro excessit. ***Hæc Frigerius vel Albericius ; quæ si vera sint, oportet, non minori miraculo, quam cetera omnia, Bernardi vincula soluta fuisse.***

item alteri carcerem patefacit.

468 Thomasuccius Walteri Tolentinas, carceri Tolentini per annum inclusus, cum nec parentum auxilio, nec amicorum gratia libertatem assequi potuisset, gloriosum S. Nicolaum crebro humillime pieque obsecravit, ut se ex eo obscuro ergastulo educeret, totidemque vicibus ipsi Sanctus in somnis apparuit, consolans eum, et jubens, ne vereretur, nec diffideret ; brevi enim liberandum, eodem scilicet mense, quo eo fuerat conjectus.

AUCTORE C. S.

jectus. Et sane die quadam Jovis sub noctem fores carceris miraculose patefactas deprehendens, sopitis somno custodibus; per eorum medium ac Tolentini territorium securus pertransiit, summas Deo, sanctoque Nicolao Tolentinati gratias enixe persolvens.

aliumque innocentem,

469 *Memorabile quoque est, quod ex eodem Albericio cap.* VI *subjungo.* Cum Perusiæ quidam trucidatus esset, idque toti urbi innotuisset, magistratus ministri omnem industriam in perquirendo homicida adhibuerunt; sed frustra; is enim subito elapsus latebat. Interea contigit, ut cum ministri quemdam fugientem currentemve vidissent, suspicati illum ipsum homicidam esse, captivum ducerent. Hic vero equulei tormentis victus, homicidium a se factum confessus est, quamquam istud neutiquam perpetrasset: at cum cruciatibus ferendis imparem se sentiret, secum statuerat, satius esse semel mori, quam mille tormentis perire. Porro homicidium confessus, capitis diminutione damnatus est.

a carnificis ictibus

470 Cumque jam ad supplicii locum deductus esset, ad preces conversus, hæc precatus est: O gloriose S. Nicolae Tolentinas, te per Domini nostri Jesu Christi charitatem obsecro, ut quemadmodum ego alieni sanguinis insons sum, ita tu miraculorum tuorum efficaciam palam facere digneris, ne tam inique peream. Quod si me liberaveris, o gloriose Sancte, ecce voveo per unum annum in monasterio tuo sine ulla mercede famulari. Post hæc jussu curiæ ministri collum in ferali trunco reclinavit, ac mox impositam securim, dato signo, carnifex malleo ligneo ter valide percussit; verum illæso prorsus collo, lignum et securis in frusta dissiliit. Id advertens minister, alium truncum mox afferri imperavit; verum non aliter ac prius, post tertium carnificis ictum, lignum et securis in multa pariter frusta dirupta sunt.

illæsum

471 Cumque nihilominus alius denuo truncus jussu ministri allatus esset, condemnatus ait: Noveris, domine, me ejusmodi nomen supra me habere, ut, licet omnes enses in me converteres, nisi esses effecturus. Minister igitur suspicatus, eum quamdam schedulam aut magicum amuletum penes se habere, vestibus exutum, ac pene nudum, jussit collum denuo securi supponere. Tum vero condemnatus ita elocutus est: O impii et increduli! ego S. Nicolaum Tolentinatem invocavi, ut, sicut ego impositi mihi sceleris purus sum, ita ipse me liberaret; et ecce non permittit, me injuste mori; sentio enim manum ipsius meo collo impositam, ne securi lædar. Audito tam grandi miraculo, populus quasi tumultuari et contra prædictos ministros murmurare cœpit, dicens, scelus esse, hominem justum morte condemnari.

servat.

472 At minister, indicto paulisper silentio, reposuit: Fratres, audite: hic ait, sese isto supplicio injuste affici, ideoque S. Nicolaum sibi opitulari: experiamur denuo, an id verum sit; et si tertium ictum illæsus evaserit, liber abeat; tum enim de miraculo constabit. O duri cordis incredulitas! Captivum in terram prosterni jubet, eique tres denuo ictus inflixit carnifex; verum lignum ferrumque in mille, ut ante, frusta iterum dissiliit, et innocens illæsus permansit. Denique agnito stupendo miraculo, minister cum suis ex equo desiliens, sese ad insontis pedes prostravit, veniamque petiit, quam et facile adeptus est. Tum vero inter applausus populi, Deum gloriosumque S. Nicolaum laudantis, honorifice in urbem reductus est, et pristinæ libertati restitutus, Tolentinum properavit, magnumque miraculum propalavit, et promissa exsequens, ibidem Fratribus Eremitis sine ullo stipendio per annum famulatus est. *Huc usque Frigerius vel Albericius, qui tam hæc quam cetera, quæ ex eo retulimus, ex Summario miraculorum, quod Tolentini servatur, hausta esse profitetur.*

§ XXX. Antiqua panes in S. Nicolai honorem benedicendi consuetudo, pluribus miraculis, quorum aliquot recensentur, divinitus approbata.

Unde orta consuetudo

Celeberrimus est panis in S. Nicolai *nostri honorem benedicti usus, multisque miraculis confirmatus, de quo hoc et sequentibus paragraphis modo agendum est. In Vita per F. Petrum de Monte Rubiano conscripta, cap.* III, *num.* 21 *et duobus sequentibus, vidimus, Sanctum, dum graviter decumberet, a gloriosissima Dei Matre, sanctoque Augustino recreatum, et ipsius jussu sumpta, quam paululo aquæ intinxerat, panis buccella, subito convaluisse. Ex hoc prodigio eam panis benedicendi consuetudinem ortam fuisse, auctores, qui de hoc argumento scripserunt, passim tradunt. Unum ex multis P. Nicolaum de Tombeur, Augustinianum Belgam in Appendice* VI *ad Vitam Latinam disserentem audiamus.*

panes in Sancti honorem benedicendi:

474 Ex miraculosa, *inquit,* Deiparæ Virginis apparitione, facta S. Nicolao periculosissime ægrotanti, et panis emendicati, aqua intincti beneficio, sanitati mox restituto,... in Augustiniana familia mos inolevit, ut panes sacris precibus benedicti distribuantur, quorum salutares effectus pellendis morbis, maleficiis, sedandis tempestatibus, sopiendis incendiis ubique terrarum humana quotidie vita experitur. Narrant scriptores varii, quod panis ille, cujus particulam tantum gustaverat S. Nicolaus, ab eodem qui illius virtutem fuerat expertus, ægrotis aliis ex charitate distributus, eumdem tribuerit sanitatis effectum; et quod, pane illo absumpto, civium et vicinorum precibus compulsus, panes alios ipse, quamdiu supervixit, et post mortem conventus Priores benedixerint, qui singulare erant in omnibus adversitatibus et morbis remedium. Sed de hac traditione nullum hactenus testimonium authenticum ad manus meas pervenit. *Ita ipse, de traditione illa merito dubitans: sane nullum ejusdem fundamentum in Vita apud Petrum de Monte Rubiano, vel apud Jordanum de Saxonia reperias. Non dubito tamen, quin ea benedicendi panis consuetudo, quocumque tempore incœpta sit, ex Sancti prodigiosa curatione per usum panis, de quo in Vita mox laudata, fuerit exorta. Ad Tombeurium redeamus.*

475 Quidquid sit, *prosequitur,* id certissimum

A quæ per sacram Cardinalium Congregationem

mum est, quod Eugenius IV post S. Nicolai canonizationem Bulla expressa anno 1446, vel consuetudinem jam pridem introductam approbarit, vel de novo concesserit Religiosis Ordinis nostri sub certa forma et præscripto ritu licentiam panes in honorem S. Nicolai solemniter benedicendi, in ipsius præsertim festivitate 10 Septembris. Et neminem alium nisi de expressa Superiorum Ordinis nostri facultate posse illos benedicere, iteratis vicibus declaravit sacra Cardinalium Congregatio anno 1622 et 1627. *Approbatum laudatumque ab Eugenio IV PP. eum panis benedicendi, sumendique usum fuisse, etiam tradit Torellius in Annalibus, aliique; at nullum, quo id probent, instrumentum proferunt. Bullam, quam hic Tombeurius memorat, nec apud Laertium Cherubinum in Bullario Romano, nec apud Empolium in Bullario Augustiniano reperi, eademque ignota Torellio fuisse videtur, cum illius saltem expresse non meminerit.*

solis Superioribus Augustinianis permissa est:

476 *In Bulla quoque canonizationis anno* 1446 *more Pontificio, sive anno* 1447 *more vulgari data, de hisce panibus Eugenius nihil memorat. Forsitan inter trecenta miracula, quæ Eugenio* B *exhibita fuere, quædam per memorati panis usum impetrata fuerint, atque hac ratione ejusdem panis benedicendi sumendique usus ab eodem fuerit approbatus. Verumtamen cum Tombeurius Bullam aliis ignotam præ manibus habere potuerit, non ausim ipsius assertum negare. Certiora sunt, quæ de gemino sacræ Cardinalium Congregationis decreto subjungit; utrumque enim exhibet Empolius in Bullario pag.* 386 *et sequenti; ex quo discimus, memoratam Sacram Congregationem, postulante Patrum Eremitarum S. Augustini procuratore generali, prohibuisse, ne quædam laicorum sodalitia, quæ memorati panis benedicendi distribuendique facultatem sibi arrogaverant, id imposterum præsumerent, eamque potestatem solis laudati Ordinis S. Augustini superioribus competere sancivisse.*

et certe antiqua, multisque miraculis approbata:

477 *Porro undecumque repetendus sit hujus sacri panis usus, constat, eum antiquum esse et innumeris beneficiis ac miraculis divinitus approbatum. Baptista Mantuanus in Vita metrica eam consuetudinem a* S. Nicolai *facto pariter repetens, gloriosissimam Dei Matrem cum Sancto colloquentem inducit, ac memorati panis prodigiosos effectus generali quadam recensione sic* C *enumerat.*

Fœmina, quæ vestris laribus vicina, calenti
Triticeam furno Cererem * tractura, canistrum
Fert humero, panem (nec sit mora) mitte ministrum,
Qui ferat, et sacrata super dic verba; subinde
Vescere; confestim pulso sanabere morbo,
Quem tua tartarei misere in viscera manes;
Sic potes insidias, sic vim depellere Averni.
Dixit, et integram sic est largita salutem.
Hunc post fata Senis morem tenuere nepotes:
Nam simili ritu Cererem sacrare quotannis
Et plebi donari solent, cum sancta reverso
Natali sunt festa die, medicamine tali
Morborum genus omne fugant, sic dæmones arcent:
Sic steriles curant uteros, serpentia sanant
Ulcera, restituunt oculos, si fulmina, pellunt;
Aereas tempestates, irataque sedant
Æquora, deprensos servant a turbine nautas,
Ceteraque humanæ cohibent incommoda vitæ.

* i. e. panem

Hæc Mantuanum vere cecinisse miracula, quæ ex variis collecta subdimus, testantur.

AUCTORE C. S.

illius usu puella convalescit,

478 *Ambrosius Senensis apud Jardinum cap.* XI *et sequentibus de hoc argumento narrat sequentia :* Puellam quamdam in civitate Venetiarum in via S. Raphaelis, sex annos corporis sanitas usque adeo penitus dereliquerat, atque ita gravis eam premebat infirmitas, ut cum linteaminibus per cubilis plateolam ad dexteram sinistramque volvi, placideque propelli ipsam lacrymabiliter oporteret; cumque illam mulier quædam, vestibus S. Francisci benedicti donata, visitatum ivisset, erga eam id genus verba protulit : O filiola, postquam neque ulla medicorum celebris peritia, nec potionum aut medelæ alicujus vel lectissima species, tibi auxilio sanitatique esse possunt, vertas, quæso animi tui preces erga S. Nicolaum de Tholentino, illique te commendatam fidenti humiliter corde facias, et ad ecclesiam S. Stephani, ut panem ejus benedictum Fratres Heremitani illius ecclesiæ tibi impartiantur, absque morosiori cunctatione mittas, illumque devotissime comedas. Id quod cum fecisset puella, spatio sex dierum integerrimam sanitatem adepta fuit. Quod divinum S. Nicolai miraculum magister Paulus, cujus E origo ex civitate Tridentina descendit, intra sacramentalem confessionem ab ea puella accepisse testatus est.

puerperæ feliciter pariunt,

479 Porro mulier nomine Gratiosa, in civitate Venetiarum lares sui domicilii possidens, cum partum edere nullo penitus pacto posset, et ad ejus memoriam cæteræ quædam mulieres redegissent panem S. Nicolai de Thalentino, solerti precum humilitate se divino Nicolao commendavit, panemque suum benedictum alacri devotione comedit; et protinus partum gaudenter emisit. Idemque indies admirabiliter usuvenit; nempe ut, si mulier in parturiendo desudans, humili fidenter corde comedat panem hunc, illico sine ulteriori agone partum feliciter emittat.

sterilis prolem impetrat;

480 Ad hæc mulier sterilis, cujus habitatio erat in via S. Vitalis ejusdem civitatis Venetiarum, cum intra sacramentalem confessionem versaretur, pia fœcunditatis cupidine confessarium suum consuluit, quidnam per ipsam mulierem fieri posset, ut a sterilitatis afflictione elabi, et fœcunditatis gaudia sortiri a Domino Deo mereretur. Cui respondens pater ille sapiens, dixit : Vade ad altare S. Nicolai de F Tolentino, et celebri Sancto illi plurimum te commendatam fidenter facito, atque de pane ejus benedicto frequenter assumas. Idque cum fecisset mulier illa sterilis, intra quindecim dumtaxat dierum curricula prægnantem se esse, jucundissima tum mariti, tum sua hilaritate sensit, atque pulcherrimum deinceps peperit filiolum, quem Nicolaum nomine nuncupavit.

incendia Patavii

481 Insuper juris quidam pontificii interpres apud dignissimum quemdam interdum narravit episcopum, et ipsemet quoque id purissima veritate niti ex limpido scitu propriæ conscientiæ testimonium dico; quod, cum ipse juris interpres ante doctoreas infulas in almo illustri Patavino gymnasio sacrorum canonum sapientiæ operam navaret, casu quodam evenit, ut domus quædam universa excurrentibus in cœlum flammis cremaretur; ita ut nulla jam spes ulterius superesset, quin tota penitus absorberetur incendio. Quare demum ut panis S. Nicolai de Tholentino in locum incendii portaretur, miserant;

AUCTORE C. S.

rant; illumque repente intra accensiores totius validissimi vastissimique illius ignis flammas injecerunt, atque statim exstinctus evanuit, friguitque ignis, et juris ille, de quo meminimus, interpres, se propriis oculis hoc inspexisse miraculum testatus est.

et Venetiis exstincta.

482 Proindeque cum in civitate Venetiarum iterum atque iterum diversis vicibus geminæ flagrarent incendio ædes, altera in via S. Pauli, et altera in via ecclesiæ SS. Apostolorum, panem hunc sanctum intra flammas, quæ domos illas vorabant, conjecerunt, et confestim fixo flammarum volatu, incendium ulterius progredi haud potuit. Sed et tempore serenissimi principis Joannis Mozzanigi, dum S. Marci palatium insigni consumeretur incendio, novissimum accessit hujus panis benedicti efficax auxilium et jacto hoc intra flammas pane, finem sortitus est ignis, atque flammarum evanuere protinus penitusque elatissimæ faces; crebroque hic panis plurima id genus extinxit incendia. *Franciscus Sansovinus in Vita Joannis Mocenici, Venetiarum ducis, de S. Marci palatii incendio meminit, quod in Chronico Veneto ad annum* 1479 *refert, additque partem palatii a flammis servatam fuisse; at de* B *miraculo nullum verbum facit. Non est tamen, cur propterea Ambrosio Senensi non credamus, cum hic Sansovino antiquior sit, et incendio synchronus; quippe qui apud Herreram in Alphabeto Augustiniano anno* 1478 *cœnobii Senensis Regens, annoque* 1483 *provinciæ totius præsul jam fuisse, in Ordinis Registris legitur. His observatis, ad Jardinum, Ambrosii interpretem redeamus.*

mare sedatum,

483 Magister quidam Benedictus, cujus origo a Januensi civitate defluxit, celeberrimus concionator, miraculum hoc, quod statim subjiciemus, intra concionem per eum Venetiis habitam coram omnibus retulit; nempe quod, cum maris Ligustici prope Januensem ipsam civitatem longe lateque distensa decurrenter fluctibus spatia inexplicabili ventorum rabie et procellarum fremitu, irruentiumque clamitanter fluctuum incussione, horribiliter quaterentur, et incredibilis dictu tempestas totum ipsum usque adeo Ligusticum obtinuisset mare, ut nunc in montes propemodum Atlanteos erigeret aquas, nunc vero in valde nimis imas deprimeret valles, ita ut nec portus ipse Januensis versaretur in tuto, sed naves quoque in portu alligatæ, maximo at- C que evidenti discrimine tenerentur; propter quod publicas supplicationes celebrari, atque etiam paropsidem seu catinum Cœnæ Christi, cineresque S. Joannis Baptistæ in supplicationibus ipsis deferri respublica Januensis curasset; factum est, ut cives ipsi Januenses demum panem S. Nicolai in fluctuantes aquas, admodum frementis iratius, quam ut verbis exprimi possit, tempestate maris, projecerint; atque illico omni cunctationis morula rejecta, ictu oculi abiit horrida tempestas, illuxitque ridens serenitas, invaluitque undique placida tranquillitas.

naves naufragio subductæ,

484 Anno autem 1493, nocte ea, quæ festum S. Sebastiani præcessit, binæ divagatæ fuerunt, extra portum civitatis Venetiarum dilapsæ naves, quarum altera periit, altera autem, intra quam continebantur duo fratres Heremitani, quibus erat panis ille sanctissimus S. Nicolai, immunis ab omni malo semper evasit, rediitque in portum. Et Belgica rates anno 1495 rabidi maris gurgite absorpta, miserabiliter interiit: verum navis domini Petri Bragadini, apud quem erat panis hic divi Nicolai, ex maris D voragine faucibusque erepta, portum felicissime petiit, pluraque navigia atque innumeræ indies crebo naves, hoc pane sanctissimo eis suffragante, a procellis et naufragio evaserunt immunes, alioquin perituræ. Dum autem flumina augentur, et riparum nuditates, cæterasque contiguarum regionum planities uberrimis incredibiliter inundationibus regunt, si panis iste sanctissimus in frementes ipsas injiciatur aquas, protinus ad suos fines alveosque admirabiliter revertuntur. *Quæ hic de subductis naufragii periculo duabus navibus enarrat, certum miraculum non præferunt, cum sæpe, aliis pereuntibus, aliæ evadant: forte tamen eorum felix evasio Sancti tutelæ reipsa debetur.*

insanus menti restitutus;

485 *Addit Jardinus, eumdem panem ad pellenda quoque fulmina ac aeris tempestates sedandas crebro feliciter adhibitum esse, ac deinde prosequitur his verbis:* Præterea tabellio quidam, vir probitate conspicuus, quem ipsemet novi (qui historiam hanc S. Nicolai quandoque cursim evolveram) in castra furoris totiusque dementiæ penitus concessit; ita ut pueri atque universa populi multitudino eum fatuitate opprimi et in cæcutientis amentiæ regionem di- E lapsum, probe noscerent. Quare Veneti omnes, qui aut necessitudinis alicujus, aut pristinæ benevolentiæ nexu cum eo innodabantur, miro animi cruciatu, suo quisque pondere torquebatur: verum germana soror ejus intra perenniter labentia totius anni spatia numquam singulo die solers defuit, quin panem S. Nicolai comestum illi traderet; atque factum est, ut ad mentis sanitatem feliciter, integerrimeque reversus, tabellionatus officium iterum perquam optime per ipsum exerceri summa cum laude et sapientia cœperit.

moribunda sanitati reddita;

486 Mulier quædam viæ S. Vitalis Venetiarum in articulo mortis constituta, et medicorum ope atque visitationibus, tamquam ex hac vita omnino citius transitura, penitus derelicta, votum vovit sancto huic Nicolao de Tolentino, pluriesque panem sanctissimum istius benedicti Confessoris Dei comedit, atque eleemosynas quasdam erogare in utilitatem conventus Vallis Magnentis Pisauri (*de quo vide dicta ad cap.* II, *lit. b.)* piæ pollicitationis vinculo se obstrinxit, quo ex loco tot tantasque fidelium animas ex pœnis purgatorii purissimis ejus precibus sanctus ipse Nicolaus quandoque exemerat; et statim atque F voti promissum spontanea animi oblatione emisit, illico ab infirmitatis mœrore immunem se omnino feliciter sensit.

auctor ipse pestifera febri liberatus:

487 Porro ipsemet, qui hanc divi Nicolai historiam decurro, fidem indubiam facio ex nitidissimo Christianæ conscientiæ speculo, quod, cum in Perusino gymnasio scientiarum studiis operam navarem, e Roma rediens, Romana quadam urenti febre usque adeo vehementer accensus flagravi, ut passim omnes, atque sine delectu, formidabili pestis lue me infectum esse haud dubitarent. Propter quod singulus quisque a me celeri discessu, quasi volatu quodam, terga vertens, fugam arripiebat: quæ me res præter ceteras impulit, ut statim atque me a totius orbis humana creatura miserrime derelictum deprehenderim, intimo cordis gemitu divi Nicolai de Tholentino auxilia invocaverim, panemque ejus devote comederim atque illico (mirabile dictu) ab omni prorsus malo liber evaserim.

488 Magister

A

puer clavum, quo suffocabatur,

488 Magister Marianus de Genezano, celebris admodum concionator, dum in nostro Heremitarum conventu ecclesiæ S. Stephani civitatis Venetiarum publicam concionem haberet, testimonium dixit, quod anno 1490 Florentiis in die festo S. Michaelis archangeli cum devota quædam mulier contulisset se ad ecclesiam prædictam S. Stephani, domi duos reliquerat dormientes parvulos infantes, qui expergefacti matrem haud conspicientes, pro puerorum more insigni cœperunt clamitare ploratu, ita ut tandem major natu ex eis puerulus, quo blandum minori indiceret silentium, porrexit * ei ferreum clavum, quem ille statim intra guttura injiciens, cœpit discriminose suffocari, atque vix pauxillo respirans, mortis sentiens agonem, carnibus niger apparuit, velut exstinctus carbo, aut tamquam camini nigerrima caligo.

* porrexerit

e gutture ejicit;

489 Quo tempore mater domum reversa, horribilem intuens casum, valido lacrymarum querulæque vocis sonitu rumorem per viciniam excitavit; confestimque innumera accurrit gentium multitudo, a qua nullo pacto clavus e pueri gula extrahi aut divelli poterat; atque dum nulla salutis spes superesset, ex consilio vicinæ cujusdam mulieris, quæ etiam convenerat, panem S. Nicolai de Tholentino porrexerunt infanti; quo tenera infantis guttura ingresso, direxit Deus clavum, qui strangulabat puerum, et sua sponte foras ex ore admirabiliter prodiit.

B

P. Ambrosius Senensis febri liberatus;

490 Hisque accedit, quod cum magister meus, nempe reverendus Frater Ambrosius Senensis, validissimæ febris cruciatu langueret, et propterea physicorum jussu medicinalia ei pararentur plurima; protinus ego, tot medicorum pharmacis paulisper rejectis, illum divo Nicolao, quem singulari consueveram cultu venerari, devotius commendavi, panemque ejus benedictum eidem comedendum præbui; atque illico pristinæ sanitatis jucundissimam quietem adeptus fuit, propriisque oculis pluries inspexi centenas et ultra languoribus infirmitatum perquam variarum divexatas personas in civitate Venetiarum, Perusina, Veronensi, Senarum, atque Tolentini, propter panem hunc a cujusque infirmitatis multiplici funiculo retibusque elapsas, integerrimæ sanitatis gaudio potitas fuisse.

qui forte alius ab auctore fuit.

491 *Memorata Ambrosii Senensis sanatio ex adjunctis non nihil difficultatis habet, si ipse fuerit Ambrosius, cujus Opusculum Jardinus interpretatus est. Etenim cum, teste Herrera in Alphabetho, Ambrosius ille* in Registris Ordinis anno 1478 Regens cœnobii, et anno 1483 totius provinciæ præsul *fuisse notetur, non potuit Jardinus, qui illius Opusculum Latinitate donatum, anno* 1592 *Clementi VIII PP. inscripsit, excuditque, memoratum ægrotanti obsequium præstitisse, nisi ad summum senium uterque pervenerit. Multo minus id intelligi potest, si verum sit, quod in ejusdem Jardini Opusculo ad calcem legitur; videlicet Sancti Vitam jam ab* anno Domini 1424, die 7 Martii, *id est annis* 168 *ante Jardini editionem, ab Ambrosio Senensi Venetiis impressam fuisse: sed manifestum est, in hosce calculos aut Jardini aut typothetæ vitio errorem irrepsisse. Albericius idem miraculum refert; verum ita loquitur, quasi Ambrosius Senensis sponte sua laudato pane usus fuisset.*

C

Ejusdem panis mirabiles effectus

492 *Post hæc de salutari illo antidoto ita prosequitur Jardinus:* Hic est ille panis, qui ab omni cujusque infirmitatis multiplici varietate liberum quemque reddit; dæmoniacos ad salutem redigit, pestis luem a propemodum infinitis, ea contagione afflictis hominibus omnino rejicit, ex miserrimo morbi caduci lapsu, ex turgida hydropisi, ex frementi iliorum dolore, ex febribus etiam ethicis, et ex omni demum omnium infirmitatum quacumque specie, placidæ incolumitati restituit. Qui si infantibus propter tenellam nimis ætatem nequeat interdum exhiberi, tali casu mater ejus, seu nutrix, cujus ubera infantulus sugit, de hoc pane benedicto comedat, proderitque infanti.

AUCTORE C. S.

summatim memorantur.

493 Atque ut ea, quæ fusiori potuissem oratione prosequi, gratiori erga te, candide lector, sermonis brevitate constringam; illud dumtaxat summatim dixisse velim, quod nulla umquam illucescit dies, quin plurima ex hoc pane proficiscantur miracula: id quod vel inde manifestum redditur, quoniam in civitate ipsa Veronensi singulis quibusque annis in die festo S. Nicolai quatuor tum ampla latitudine, tum longitudine distensius contexti culei hoc pane benedicto implentur, isque totus inter populum dividitur, atque eadem servatur panis fabricandi, et distributionis etiam longe majoris, generica methodus in civitate Venetiarum, et in singulis ubique monasteriis, propter indesinentia, quæ sanctus ipse Nicolaus de Tholentino divina voluntate in suo isto pane benedicto indies operatur miracula. *Huc usque Ambrosius Senensis, interprete Jardino, qui posterior stylo suo ad nauseam luxurianti non exiguam hinc et inde auxeseos suspicionem movet.*

E

§ XXXI. Varia alia miracula per panis benedicti usum impetrata.

Usu panis benedicti,

P*lura alia memorati panis benedicti usu impetrata miracula edidit Ludovicus Zacconius, jam crebro laudatus, quæ ex Italico Latine subjungo. Postquam ex Frigerio Albericiove retulit ea, quæ ex Jardino mox recensuimus, in hunc modum prosequitur:* Pater Ambrosius Senensis in Vita dicti Sancti scribit, Patrem magistrum Gregorium Perusinum Ordinis nostri (*Eremitarum S. Augustini*) cum anno 1479 Arimino *(quod Italiæ urbs est in Romandiola)* navim solvisset, Venetias profecturus, jamque per viginti milliaria in altum provectus esset, tanta subito occupatum fuisse tempestate, ut ruptis antennis vela in mare deciderent, ipseque nauclerus certum sibi exitium auguraretur.

F

periclitantes in mari,

495 At bonus Pater animum nequaquam despondens, nauclerum et aliquot Veronenses mercatores, qui a nundinis Anxano *(regni Neapolitani in provincia Aprutii citerioris urbe)* redierant, bene sperare jussit, ac deinde panem gloriosi S. Nicolai Tolentinatis in undas projiciens, Sanctum precatus est, ut se sociosque naufragio subduceret, et ejusdem sanctum benedictumque nomen crebro repetens, ait: O gloriose S. Nicolae, adjuva nos et præsentissimo mortis periculo eripe. Exauditis tandem precibus, tempestas ad horam nonam sedata est, ipseque Deo prædictoque glorioso Sancto gratias persolvit, et quocumque sacras conciones habiturus accederet

(erat

AUCTORE C. S.

(erat enim excellentissimus concionator) factum propalabat, extollebatque, ut summas Sancto grates rependeret.

præsenti naufragio

496 *Post pauca, quæ aut huc non spectant, aut præterito § jam retulimus, laudatus Zacconius demum alia ex variis scriptoribus a P. magistro Andrea Gelsomini Cortonensi; deinde procuratore totius Ordinis generali, collecta, annoque* 1619 *Patavii edita, proponit; testatus, se iisdem scriptoris verbis usum fuisse, nec quidquam iis a sese additum vel detractum esse. Hæc igitur, lector, Latine accipe. In primis ex Sancti Vita per Hieronymum Romanum, sui Ordinis chronologum, anno* 1579 *edita, sequentia enarrat:* Cum quidam Pater sacerdos ex Ordine S. Augustini, provinciæ Castellanæ *(in Hispania)* mari navigaret, tam horrida exorta tempestas est, ut quotquot ea navi vehebantur, in summo naufragii periculo versarentur : quippe navis, in qua qualemcumque spem habuerant, penitus quassata erat, nec in humanis auxiliis ulla supererat spes evadendi. Hic itaque Religiosus Deo sanctoque patre Nicolao Tolentinate fretus, cœpit nonnihil animos resumere, aitque omnibus, qui in navi erant : Domini ac fratres mei, erigite mentes, B et in Dominum nostrum Jesum Christum, ejusque sanctissimam Virginem Matrem ac S. Nicolaum Tolentinatem confidite, qui pie invocatus, in hujusmodi necessitate ac periculis solet succurrere.

feliciter erepti.

497 Hisce dictis, miseri viatores, qui mortuis quam vivis similiores erant, nonnihil recreati, Dei, gloriosissimæ Virginis, sanctique Nicolai Tolentinatis misericordiam implorare cœperunt, voveruntque, se tres Missas fieri curaturos, et pro cujusque modulo eleemosynam largituros. Religiosus vero postquam destitutos humano auxilio socios ad meliorem spem ita revocasset, panem benedictum in manus cepit, ejusque aliquot frustra hinc et inde in mare spargens, obortis lacrymis S. Nicolaum obsecravit, ne in tanto discrimine desereret, qui eum implorabant, ad ejusque auxilium et tutelam recurrebant. Mirabile visu! Injecto in undas pane, mox quidam sylvestrium ferarum ululatus sub navi auditi sunt; deinde vero aves magnæ, nigræque et horridæ visæ sunt avolare : quare et ab omnibus creditum est, eas dæmones fuisse, qui navem mergere fuerant conati, eosdemque per memoratum S. Nicolai Tolentinatis panem, desperata, C quam tentaverant, navis ruina, in fugam fuisse abactos. Porro mari malaciæ sensim restituto, omnes præsentissimo periculo erepti, portum feliciter tenuerunt, quæque periclitantes voverant, impleverunt.

Hujusmodi panis extinguit incendium,

498 Circa annum Domini 1526 in vico Chinchon archiepiscopatus Toletani *(in Hispania)* ingens incendium in quadam domo excitatum est, quod magnam jacturam non modo rebus, quæ in ea conflagrabant, verum etiam vicinis ædibus minabatur. Fratres Ordinis S. Augustini, qui ibidem honorificum conventum, a S. Maria Vallis-paradisi (*Italice est,* di nostra Signora da Valparadiso) dictum incolebant, opem laturi eo quoque accurrerunt; cumque inter hos quidam aliquot benedictos panes attulissent, eorum aliquis implorato S. Nicolao, unum ex istis panibus in medium incendium projecit. Placuit Deo hujus populi fidem, pietatemque erga hunc gloriosum Sanctum excitare ; cum ingens mox miraculum apparuerit : quippe totus ignis non ultra progressus, retrocessit, seque supra panem benedictum colligens, D instar globi seu pilæ stetit, subitoque exstinctus est.

et inter cineres illæsus reperitur.

499 Cessante incendio, benedictus panis quæsitus, albus et integer, ac sine ulla læsione, nec secus atque injectus fuerat, inter cineres repertus est. Ut autem tam prodigiosi eventus sempiterna memoria exstaret, is ipse panis excellentibus et admodum religiosis dominabus, filiabus Catholici regis Ferdinandi V, in monasterio S. Mariæ regalis Matricalensis (*Italice* di S. Maria Reali di Madrille) ejusdem Ordinis et habitus S. Augustini, dono missus est ; ubi ad hunc usque diem tamquam sacræ reliquiæ asservatur. De eodem hoc pane meminerunt præterea Patres conventus S. Patris nostri Augustini, Burgis (*in Castella veteri, Hispaniarum regno*) in Vita S. Nicolai, adjuncta libro Miraculorum sanctissimi Crucifixi Burgensis, edita ibidem anno Domini 1574. *Duæ memoratæ virgines fuerunt Ferdinandi V, Hispaniarum regis, ex furtivis complexibus filiæ naturales, de quibus meminit Lucius Marineus Siculus lib.* XXII *de Rebus Hispaniæ ; et Torellius in Annalibus ad annum Christi* 1514 *num.* 7, *ubi magnis laudibus honorantur.*

Eodem adhibito, graviter decumbens sanatur ;

500 Anno Domini 1506, *prosequitur Zacconius,* E cum Hispanæ provinciæ præesset admodum religiosus Pater, Frater Gonsalvus de Alva, qui primus ejusdem observantiæ in ista regione Provincialis fuit, vir iste eximius et austeræ vitæ in gravissimum morbum incidit, quo ad extrema deductus, et a medicis omnibus, veluti desperatæ salutis, derelictus est. Degebat ibidem tum temporis quidam venerabilis Religiosus, Frater Jacobus de Montacies, S. Nicolao Tolentinati plurimum addictus ; qui cum tam præstantem virum, qui eam congregationem tertio laudabiliter rexerat, mori videret, Deo sanctissimaque Virgine Matre ac sancto patre Nicolao fretus, dum cuncta medicamina, humanamque industriam nihil prodesse adverteret, ad divina recurrit, frustoque benedicti panis aquæ imposito, curavit, ut circumstantes quinquies Pater noster, et Ave Maria, quia id æger non poterat, pie recitarent ; atque ex eo pane particulam aliquam infirmo Patri sumendam dedit. Quam simul ac sumpserat, mox per divinam gratiam melius habere se cœpit ; cumque id per quinque dies factitasset, omni malo liberatus est, atque ita per gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis merita desideratam valetudinem prodigiose recuperavit. F

Puella Anconæ in mare lapsa.

501 *Capite* XXX *refert Zacconius miracula per ejusdem benedicti panis usum Cordubæ in Hispania annis* 1601 *et* 1602 *facta, de quibus consule dicta a nobis* § 17 *et seqq. Deinde cap.* XXXI *ex P. Joannis Baptistæ Carminati, Congregationis Longobardicæ Augustiniani, Opusculo Maceratæ anno* 1618 *edito sequentia exhibet :* Anno 1595 Anconæ, quæ famosa Marchiæ urbs est, duæ puellæ in portus crepidine stabant, et ut solent id ætatis pueri sese in aqua velut in speculis admirari, in maris unda se contemplabantur. Harum una, fallente pede, in mare prolapsa est, sola socia spectante. Mater, quæ filiam interim domi exspectabat, cum ipsa solito tempore non comparuisset, aliquid mali suspicata, eam quæsivit, sed frustra. Sociam denique interrogat ; hæc autem eam lacrymabunda ad portum deduxit, locumque, in quem illa deciderat, ostendit.

502 Incredibile dictu est, quantus tum dolor maternum

A maternum pectus incesserit, cujus ipsa impatiens lamentis ac planctibus totum portum replebat. Mox fabri navales magno numero accurrerunt, et piscatores advocati sunt, inter quos, qui probe nare poterant, sese mari immerserunt, horum unus reliquis peritior eam reperit et ex aquis extraxit; animadversumque est, puellæ supercilia a limacibus jam inde arrosa fuisse. Ad hoc spectaculum genitrix deliquium animi passa, omnes circumstantes ad misericordiam commovit. Ecce autem, quidam cum benedicto S. Nicolai pane adveniens, eum puellæ dentibus inseruit, ac mox veluti novo spiritu animata, salsum liquorem subito ejecit, et absorptam aquam evomuit; et quæ jamjam mortua plangebatur, maternis brachiis viva inhæsit, et ad hunc usque diem cum marito suo supervivit, multorum liberorum parens.

inde mortua extracta, revivissit:

503 Cum anno 1588, die 25 Aprilis quædam navis circiter viginti quinque viatores vehens, inter quos duo erant Religiosi Ordinis Eremitarum S. Augustini, unus Patavinus, alter ex Cantalicio in Aprutia, ex Istria Venetias versus vela faceret, tanta mari tempestas incubuit, ut nauclerus pro certo haberet fore, ut navis naufragio periret; idque eo certius, quod quædam altera ratis, onerata lignis, haud procul inde submersa jam esset. Cum itaque viatores illi in præsentissimo mortis periculo versarentur, unus e memoratis Religiosis recordatus, se aliquot benedictos gloriosi patris S. Nicolai panes penes se habere, supremos navis foros ascendens, eos in undas projecit; moxque ventus secundus velut miraculose exortus est, expansaque veli Latini lascinia (quippe procellæ injuria cetera vela in mille partes discissa fuerant) navis brevissimo temporis spatio ad gemini castelli portum Venetum salva appulit.

item navis naufragio subducta;

B

504 *Hucusque Zacconius ex memoratis scriptoribus; quæ sequuntur, Zacconium ipsum auctorem habent.* Anno Domini nostri 1600 Adriæ, Aprutii urbe, ducatus titulo insignita, quædam mulier parturiens, instante partu doloribus correpta est; fœtus autem in lucem proditurus, non caput, sed brachiorum alterum primo exseruit: quapropter obstetrix, ac reliquæ, quæ aderant, laborarunt, ut retracto brachio, consueto modo nasceretur; sed frustra. Hinc puerpera acerbissimis doloribus, quos transversæ prolis situs creabat, septem diebus, totidemque noctibus cruciata, fere semper cum morte conflictata est; ita ut paulatim deficiens, omni salutis spe destituta jaceret.

puerpera in partu periclitans

C

505 Interim plurimæ vicinæ ejusdem conditionis mulieres ex pietate et misericordia eam invisebant, multæque sanctimoniales et piæ feminæ pro ejusdem sanitate Deum precabantur; e quibus una benedictum S. Nicolai Tolentinatis panem ei attulit, eumque aqua maceratum summa cum pietate sumendum præbuit. Utque pii desiderii sui finem felicius obtineret, curavit, ut, quotquot aderant mulieres, ante quamdam beatissimæ Virginis iconem prostratæ in genua, Pater noster et Ave Maria tertio recitarent. Id agebat scilicet, quia perita legere, ex ea S. Nicolai Vitæ parte, in qua de miraculis agitur, multa beneficia per memorati panis usum intellexerat impetrata fuisse. Porro simulac prædicta puerpera eum minusculum panem, molitum aqua diglutierat, fœtus retracto intro brachio, præposterum situm mutavit, et sine ulla matris læsione, naturali modo in lucem prodiit.

prospere enititur;

506 Cum biennio post in eadem civitate quædam mulier parturiret, fœtus ex prava corporis compositione et infelici sorte in materno utero exanimatus est; unde exortis cruciatibus, mater per octiduum, ad mortis fores, ut fert adagium, jamjam moritura perstitit; nec tentatis omnibus remediis, fœtus ex utero potuit expelli. Itaque dum hunc in modum moribunda jaceret, mulieres, quæ circumstabant, ipsius animam commendabant, monebantque, ut se Deo commendaret, et precaretur, ut condonatis offensis, suam animam in pace susciperet.

AUCTORE C. S.

alia, mortuo in utero prole periclitans,

507 Interea cuidam earum in mentem venit felicissimus eventus, qui illi alteri, quæ pariter partu laborans, morituram se existimaverat, a biennio obtigerat; nec mora panem S. Nicolai jussit afferri, et prædictæ parturienti, cujus spiritus pene a labris fugerat, sumendum dedit. Porro dum quædam ex præsentibus coram B. Mariæ Virginis effigie interim genuflecterent ac tertio Pater noster et Ave Maria in honorem S. Nicolai recitarent; dicta puerpera sine ulla læsione, damno aut malo, fœtum mortuum tam graveolentem ac fœtidum ejecit, ut præsentes omnes nasum sibi obturare cogerentur. *Hic subjungit Zacconius, se geminum hoc miraculum, dum anno 1603 concionandi causa in Aprutium missus, Adriam transiret, didicisse ex quadam ingenti elegantique pictura, sub qua utrumque litteris exaratum erat, quæque in sui Ordinis ecclesia visebatur. Modo textum resumamus.*

eam ejicit.

E

508 Anno Domini 1585 Fani, quæ celebris et antiqua Marchiæ civitas est *(sed intra fines ducatus Urbinatis, a quo avulsa fuit, sita)* quinque milliaribus a patria mea *(Pisauro)* distans, ignis domum vicinam monasterio monialium sancti Archangeli forte corripuerat, et instar Æthnæ flagrans multis vicinis ædibus ruinam minabatur. Et sane omnes in cinerem fuissent redactæ, nisi delato ad monasterium prædictarum monialium nuntio, una harum, quæ S. Nicolaum Tolentinatem magnopere venerabatur, ad arcam suam, in qua aliquot Sancti panes servabat, e vestigio cucurrisset, ex iisque duos per quamdam mulierem sine ulla mora in ignem conjiciendos misisset. Dum autem panes eo deferrentur, eadem sanctimonialis in cella (vel forte in choro) prostrata in genua, prædictum gloriosum Sanctum continuo precata est, ut eam sibi gratiam præstaret, ignemque exstingueret.

Similis panis in ardentem domum

F

509 Mulier eo adveniens, quo cuncti Fanenses ad spectandum incendii finem concurrerant, panes tradidit cuidam, qui ad exstinguendum incendium præ ceteris laborabat; qui cum eos projecisset in flammas, ignis subito cedere cœpit, ita ut eo sponte sua deficiente, extra dubium fuerit habitum, quin incendium istud per divinum miraculum dictique panis efficaciam exstinctum fuisset. Qui vero id noverant, panemque injici conspexerant, actis Deo gratiis factum divulgarunt; eoque facto quilibet ad S. Nicolai cultum magis magisque fuit accensus. Porro casus eo mirabilior visus est, quod post exstinctum ignem prædictus panis inter cineres etiam tum tepidos et calentes minime exustus aut consumptus repertus sit: quod cum monialis, a quo missus fuerat, inaudisset, jussit ad se referri, eumque in manus receptum obortis lacrymis, gemitnque iterum iterumque piissime exosculata est, ac deinde inclusum thecæ instar amuleti

conjectus, ignem exstinguit, et integer recipitur.

AUCTORE C. S.

amuleti summa cum veneratione semper e collo pendentem gestavit.

Horrida maris tempestas.

510 Anno 1609 duo Patres Congregationis Longobardicæ ex superiorum suorum placito Tolentini habitaturi, per viam Venetam, ipsis magis commodam profecti, ibidem mari se commiserunt Anconam versus; dum autem recta via bonoque, ut dici solet, itinere navigarent, validissimus repente ventus et tempestas exorta est, cumque navis jam in pleno mari versaretur, nauclerus ac gubernator sese perditos rebantur; nec tamen vultu desperationem prodebant, ne miseros viatores, quos periculum jam vehementer afflixerat, terrerent. Unus e prædictis Patribus, qui vigilabat, socium ex stomachi perturbatione, quam marini motus creaverant, dormientem excitavit, dixitque: O Pater, non vides, nos perire? Recte monueram, mari minime proficiscendum esse: jam vero quo in discrimine nos deprehensos videmus?

injecto in aquas pane benedicto.

511 Expergefactus Pater, et periculosissimam tempestatem agnoscens, se in pedes erexit, apertaque pera, in qua aliquas reculas servabat, quosdam ex benedictis S. Nicolai panibus inde B sustulit, atque omnes hujusmodi verbis allocutus est: Fratres, omnes in genua procumbite, et PATER NOSTER et AVE MARIA tertio recitate, gloriosum S. Nicolaum Tolentinatem obsecrantes, ut ex hoc discrimine formidandi, exitiumque nobis minitantis pelagi eripere et salvos conducere dignetur. Prostratis omnibus, et PATER NOSTER cum AVE MARIA ter repetendo intentis, ipse panem benedictum in mare projecit: quo facto, procella usque adeo cessavit, ut navis velut in malacia provecta, ad portum nostrum hunc Pisaurensem appulerit, ex quo duæ aliæ egressæ rates, in littus, altera supra Catholicam (*Italiæ vicum in ora Sinus Veneti*) altera non procul a portu nostro, projectæ fuerunt.

subito sedata:

512 In littus salvi et incolumes expositi, omnes simul ad reddendas glorioso patri S. Nicolao Tolentinati gratias ad templum nostrum accesserunt, et postero mane dum ad ejusdem altare Sacrum celebraretur, omnes, qui liberati fuerant, adfuere. Rem hanc, quam modo narravi, ita factam novi, quia dum ego cum iis ipsis de eorum casu, quem subierant, fabularer, me ad spectandos socios, templum ingressuros abduxerunt. Eo autem tempore minime ratus, hæc C mihi aliquando usui fore, et quidem eo in loco, quo retuli, eorum nomina aut patriam inquirere non curavi, quæ alioquin hic libenter expressissem, ac forte etiam quædam alia adjuncta didicissem.

per eumdem ictus fulminis

513 Anno 1618, die 10 Septembris quidam Pater Congregationis Longobardicæ, qui tum temporis Prior erat Crucifixi Recinetensis, ejusdem Congregationis (*in Marchia Anconitana*) monasterii, Tolentino redibat, eo scilicet die, quia cum hic prædicto patri S. Nicolao Tolentinati sacer esset, sese illuc summo cum gaudio contulerat, magnoque animi solatio sanctissimas ejusdem reliquias honoraverat. Quamvis autem Recineti, æque ac in omnibus aliis Ordinis domibus, dicti gloriosi Sancti panes benedici soleant, procul dubio tamen nusquam tanta copia benedicitur, quam Tolentini, videlicet ut simul sanctissimis ejus reliquiis admoveantur, et alio portentur, mittanturque; ipse quoque bonam horum partem, qui sacras reliquias attigerant, sibi petiit, eisque suo sinui impositis, lætus et alacer domum repetiit. Dum D vero in planitie, quæ Maceratam inter et Recinetum occurrit, procederet, quoddam fulmen in umbellam decidens, ipsius pectus percussit, eumque in terram dejecit; ita ut se plane periisse putaret.

innocuus redditur,

514 Verum non ita erat, ut arbitrabatur: nam fulmen, perforata veste, non fuerat ausum eos sacros panes aliter attingere; sed alio mox girans, in vicinam palearum struem impegerat, atque alia intulerat damna. Interim Pater resumpto repente animo, e terra surrexit, seque incolumem expertus, dum Recinetum adveniret, rem amicis suis manifestavit, et insigne beneficium, quod per gestatum in sinu S. Nicolai panem sibi Deus præstiterat, videlicet quod ictus a fulmine non periisset nec ullatenus læsus esset, gratus agnovit, fulminisque tam in vestibus, quam in umbella vestigia ostendit. Sparso hujus rei per populum rumore, nullus erat, qui super ea cum illo loqui, et ex ipsiusmet ore tantum prodigium et mirabilem casum cognoscere non averet.

et febris depellitur.

515 Anno 1619 cum in mea patria Pisaurensi quidam magister Simon figulus tertiana febri laboraret, quæ ipsa gloriosi patris S. Nicolai E festa die (decima scilicet Septembris, ut supra monui) recursura erat, illius festivitatis recordatus est, ac mox panem et vas aqua plenum ad nostram S. Augustini ecclesiam benedicenda misit. Postquam mulier, quæ missa fuerat, cum pane et aqua benedictis domum reversa esset, panem in prædicta aqua emolliit, eoque cum ardentissimo desiderio piaque fiducia sumpto, optatum beneficium adeptus est. Etenim cum de sumpto antidoto lætus sese in lecto ad somnum composuisset, tamdiu obdormivit, donec deinde expergefactus, statam febris horam jam effluxisse cognosceret: eoque majori gaudio postmodum affectus fuit, quod ea febri numquam deinde fuerit correptus. Hoc miraculum is ipse mihi retulit, dum quodam die eum inviserem. *Hucusque Lacconius.*

§XXXII. Alia miracula in Italia et in Belgio facta. F

Incendia Bononiæ,

Præter *miracula jam relata, aliquot præterea apud Torellium in Annalibus ad annum Christi* 1349 *a num.* 9 *reperio, quibus Latine versis hic locum dabo.* Hoc anno (*scilicet* 1349, *inquit*) dignatus est Dominus noster Jesus Christus ingens miraculum ad gloriam et honorem servi sui S. Nicolai Tolentinatis, per ejusdem benedicti panis usum, in hac patria nostra Bononiensi operari. Casus contigit in hunc modum: Die quarta mensis Julii ædes Dardi Francisci Bonaventuræ Paleotti in platea S. Donati, ex nobilissima familia, quæ in hodiernum usque diem antiquum nobilitatis splendorem magis quam umquam alias sustinet, ignis corripuerat, nec ullus humanus labor aut ingenium tanto incendio exstinguendo par erat. Interim

A terim dum totum istud ædificium voraci igne undique flagraret, demum aliquis e nostris Religiosis, motus pietate, panem S. Nicolai in flammas conjecit : quo facto, non secus ac si undarum flumen infudisset, ingens istud incendium sponte exstinctum est. Porro hic notandum venit, quam antiquus sit is benedicti panis S. Nicolai in sancta Ecclesia pius usus, cum gloriosus ille Dei Servus tum temporis nondum fuerit canonizatus, ac forte ne beatificatus quidem. Ceterum hoc miraculum refertur a nostro Cherubino Ghirardacci tom. II Historiæ Bononiensis, lib. XXII, pag. 193.

Venetiis,

517 *Hisce subdit simile incendium per ejusdem panis usum Venetiis exstinctum, quod nos n. 482 jam retulimus ; ac deinde ita prosequitur :* Hisce duobus prodigiosis miraculis quæ Deus per benedictum gloriosi S. Nicolai panem patravit, juvat tria alia subjicere, quæ eodem tenore a P. F. Antonio Dulciati Florentino, exemplaris vitæ Religioso nostro, in vita S. Nicolai, Florentiæ in auctoris patria anno Domini 1515 edita, enarrantur. Ait itaque, quod cum palatium familiæ Medicææ tam diro incendio flagraret, ut voraces flammæ jam aliquot ulnis ejus- B dem fastigium superassent, indeque impossibile crederetur, tam immane incendium humana opera exstinguere ; quidam e nostris Religiosis, devotissimus Sancti cliens, id considerans, in tectum ascenderit, ingentique cum fiducia unum benedictum panem in memoratum ignem injecerit, quodque hic cohibito repente furioso impetu, prodigiose fuerit exstinctus.

Florentiæ et alibi

518 Præterea narrat laudatus auctor, orto in eadem urbe Florentina in cujusdam pistoris ædibus magno incendio, quod nulla ratione poterat exstingui, panem benedictum a quodam devoto Sancti cliente in flammas magna cum fide similiter injectum fuisse, atque eo pacto, horrendum istud incendium, cunctis admirantibus, extemplo penitus exstinctum fuisse, et quod spectatores majori etiam stupore replevit, panem illum, qui in flammas conjectus fuerat, post incendium miraculose compressum, album, pulchrum et integrum, qualis ante fuerat, repertum fuisse.

per eumdem panem extincta.

519 Denique referente eodem Patre Dulciati, extra Castrum Gaufridi in Longobardia fœnile quoddam duabus ædibus vicinum noctu ignem concepit, incolæque timebant, ne simul C cum fœnili prædictæ ædes conflagrarent : quod cum Prior nostri conventus, quem in eodem castro habemus, intellexisset, sine mora ad prædictum incendium velociter accurrit, magnaque cum fide benedictum S. Nicolai panem in ignem conjecit, qui e vestigio retrocedens, sine alio damno mox exstinctus est,

Eodem pane Padus, aggerem perrupturus,

520 Porro postquam hæc miracula, in exstinguendis incendiis per S. Nicolai panis usum a Deo patrata retulimus, non possumus non aliud sane magnum eodem adhibito pane in aqua factum exponere, qualiter a supra laudato auctore narratur. Res ita se habet : Cum ejus tempore magnum Padi flumen, auctis horrendum in modum aquis, vicinum celebri Viadanensi terræ aggerem perrumpere jam cœpisset, atque inde miseri incolæ, qui rationem, qua imminentem ruinam averterent, ignorabant, in summum discrimen adducti essent, ecce Prior conventus nostri non procul inde dissiti, et gloriosi patris S. Nicolai Tolentinatis nomine insigniti, divina misericordia in primis ac memorato Sancti pane fretus, una cum omnibus Religiosis suis, supplicantium in morem, ad locum, quem Padus perrumpere et excavare inceperat, se contulit.

AUCTORE C. S.

coercetur.

521 Cumque eo advenisset, accepit memoratum panem benedictum, eumque in voraginem jam inde excavatam, ex qua furibundi fluminis concitatæ aquæ jamjam erupturæ, ac fertilissimum illum tractum cum irreparabili damno inundaturæ erant, Religioso involutum pallio immisit ; quo facto, furentibus undis omnium cum admiratione e prædicta voragine subito retroactis, incolæ conceptum timorem deposuere. Porro memoratus Prior Frater Alphonsus a Musco vocabatur. *Hæc apud Torellium, qui addit, sese alia magno numero miracula hic prætereire.*

Miracula in Belgio facta :

522 *Nunc ad Belgium nostrum, cujus variis in locis miraculosum Sancti sanguinem servari § 12 ostendimus, tandem veniamus. Reverendus Pater Nicolaus de Tombeur in Vita S. Nicolai Latine edita de hoc argumento sic scribit :* Quæ in Belgio nostro Deus operari dignatus est mirabilia, referre nonnulla, operæ pretium duxi. Nonnulla, inquam ; omnibus enim recensendis non sufficio : nam si liberet hic referre testimonia illorum, qui in omnibus Belgii civitatibus ultro fatentur, E se per panis benedicti usum, et invocationem et merita S. Nicolai in manifestis periculis et humanæ vitæ miseriis, expertos patrocinium, integra repleri possent volumina.

pestis Angiæ exstincta;

523 Agmen ducat oppidum in Hannonia Angiense : cum enim lue pestifera vastaretur pene totum, nec adhibitis remediis sisteretur, ad S. Nicolai præsidium consilio saluberrimo cives confugientes, solemni supplicatione indicta, statuam ejus per urbis vias maxima cum pietate et fiducia circumtulere : cumque in forum pervenissent, eamdem ibidem constituentes, communi instantia a Dei Confessore præsentibus malis subsidium postulant opportunum. Nec spe sua sunt frustrati : statim enim adfuit divina benignitas, et malum, antea supra modum desæviens, ultra non dimanavit, et quos jam invaserat, curati sunt. Unde cives, ut Benefactori suo gratias referant, in hodiernum usque diem quotannis die 10 Septembris, qui S. Nicolai est festivus, sequentibusque septem diebus, vicatim ad hoc invitati, in templo nostro comparentes, divino Officio intersunt, et vota cum recognitione debita persolvunt ; et Dominica infra Octavam statuam illius per urbem solemni proces- F sione circumferunt.

aliqui etiam ab eadem Gandavi, Brugis

524 Idem experti sunt Gandavi et Brugis cives plurimi, qui anno 1634, civitatibus illis eadem lue infectis, nullo alio contra eam usi sunt remedio, quam pane hoc benedicto. Curarunt enim viciniores maxime conventui nostro cives quotidie omnem etiam cibarium panem a Fratribus nostris benedici ; et cum tota civitas ob consanguineorum et carorum amissionem esset in luctu, ipsi fuerunt servati intacti.

et Mechliniæ liberati, vel servati.

525 Expertus est idem Mechliniæ P. Servatius Smets, aliquando ibidem conventus nostri Prior, qui cum anno 1625, et iterum ex requisitione domini archiepiscopi Mechliniensis et senatus populique ejusdem civitatis anno 1634, contagione illa laborantibus ex charitate astiterit indefesse, hujus panis beneficio et quotidiano usu semper a lue illa intactus permansit. Hæc ex P. Joanne Nævio olim Provinciali, in libro, cui titulus : Eremus Augustiniana.

526 Anno 1704, die 17 Septembris serenissimus Elector

AUCTORE C. S.

Elector Coloniensis sanatus : Elector Coloniensis et princeps Leodiensis Josephus Clemens dux Bavariæ testimonio propria manu exarato et subscripto Insulis palam attestatur, se per usum panis hujus benedicti sanatum supernaturaliter.

partu periclitans, prospere enixa : 527 Prægnantes quoque fœminæ, dum in partus doloribus periclitantur, frequenter hujus benedicti panis usu sublevatæ sunt. Novi et ipse, inquit Nævius, Hasseleti (*oppidum id est in diœcesi Leodiensi ad Demeram fluvium*) fœminam, quæ cum ob summam partus difficultatem, in qua jam hæserat per triduum, de vita periclitans sine liberationis spe, hunc a nostris panem accepisset, ex eoque partem sumpsisset cum fiducia; statim sublevata, prolem suam enixa est. Quod ita sibi contigisse, domino Joanni Frederici Hasseletensium pastori sub juramento retulit, et ille mihi fideli testimonio perscripsit, inquit Nævius ibidem.

misere contracta erigitur: 528 Antverpiæ quoque Maria de Wael, uxor Bartholomæi van Eechhoven a contractione nervorum adeo afflicta, ut tibiæ illius, retrorsum conversæ, corpori increscerent; et ipsa quasi in globum convoluta, nec stare poterat, nec sine fasciis sedere, jam per quadriennium. Hæc anno
B 1634, die una intra S. Nicolai Octavam, cum panem benedictum a filio suo Adriano cum devotione sumpsisset vesperi, sequenti die sub solemni Missæ officio fasciæ omnes, quibus hærebat sedi suæ alligata, sponte sua resolutæ sunt, tibiæque exporrectæ et ad statum suum naturalem reductæ; statimque iis inniti cœpit, et sensim iisdem confirmatis, ambulare. Quæ ita per intercessionem hujus Sancti sibi contigisse, prædicta Maria adhuc hodie superstes et sana, inquit Nævius, mihi narravit, et palam omnibus confitetur.

filius ad frugem reductus : 529 Anno 1584 Leodii mater quædam filium habens rebellem et furiosum, tandem Patri Thomæ Gratiano, tum ibidem Priori, et postea Provinciali, conquesta, ab eoque accepti panis benedicti duas tresve particulas, de prædicti Patris consilio sorbitiunculæ filii sui imposuit; qua sumpta, filius omnium horum ignarus, ob matris pietatem adeo in alium juvenem est illico mutatus, ut ex eo tempore numquam matrem contristarit.

senex graviter decumbens, subito sanatus: 530 Anno 1618 Antverpiæ Petrus Phalesius, anno ætatis suæ septuagesimo tertio, febri maligna lecto affixus, cum nocte quadam angelorum
C chorum audiisset psalmum Davidicum dulci melodia concinentem, eique apparuisset Virgo Deipara cum S. Nicolao in Ordinis nostri habitu, præ gaudio canere et ipse cœpit : cujus inusitatæ lætitiæ signis a somno excitatæ ejus filiæ ad patrem accurrunt, eumque hilari ac sereno vultu jacentem reperiunt. Qui narravit eis, B. Nicolaum, cantu cessante, accessisse et dixisse : Petre, preces et suspiria, per tuos Deo oblata, tibi vitam ad annos aliquot prolongarunt. Ipse autem Petrus eodem momento se sensit adeo ab omni languore curatum, ut medici, qui pridie de ejus salute desperaverant, ad eum reversi, non sine miraculo evenisse credi debere, affirmarent. Et vixit Petrus adhuc postea per annos undecim.

male affectum pueri genu curatum. 531 Ejusdem patrocinium similiter Gandavi expertus est illustrissimus dominus Jacobus Stalins, parlamenti, seu concilii magni Mechliniæ residentis, olim præses, anno 1714 defunctus. Hic enim, cum sexennis esset aut septennis, tanta circa genu laborabat nervorum contractione, ut poples seu patella a genu crederetur D
avulsa, et perpetua timeretur claudicatio. Sed præter omnium spem ad S. Nicolai invocationem et intercessionem liberatus est : unde gratitudinis ergo picturam cum parvuli genuflectentis effigie confici curarunt parentes, quæ in hodiernum diem in altari S. Nicolai in ecclesia nostra Gandavi conspicitur. Ipse vero beneficii percepti memor, ut Benefactorem specialem et Patronum delegit, et, quoad vixit, singulari pietate coluit S. Nicolaum, et apud nos Mechliniæ sepeliri voluit. *Hæc Tombeurius : nec dubito, quin multo plura hujusmodi miracula, ut ipse supra monuit, per Belgium nostrum ejusdem salutaris panis usu fuerint impetrata ; verum ea ad manus meas non pervenerunt.*

§ XXXIII. Miracula aliquot Limæ in regno Peruano obtenta. E

Sancti cultus ad utrasque Indias propagatus. Q*uæ hucusque retulimus miracula, in Europa facta fuere; sed quemadmodum sanctissimi Thaumaturgi gloria cultusque hac terrarum orbis parte minime conclusa fuere, ita nec ipse suam erga miseros beneficentiam intra ejusdem limites continuit. De propagatione cultus luculentum sane testimonium habemus in Bulla Sixti V PP., quam num.* 66 *et seqq. Gloriæ posthumæ recensuimus, et ex qua pauca hic repeto.* B. Nicolaus, *inquit Pontifex*, de cujus vita, conversatione et sancta obdormitione in Domino, Tolentinates gloriantur, Regularia S. Augustini Eremitarum instituta amplexus, cum tanta vitæ puritate et integritate contendit, ut ipsius Viri sanctitas longe lateque per diversas mundi regiones ad Indos usque Occidentales propagata diffusaque sit. *Ex miraculis vero, ad ejusdem Sancti invocationem in America factis, aliquot narrat reverendus ac eximius P. Joachimus Brulius, Eremita Augustinianus, sacræ Theologiæ doctor, ac per Belgium Prior Provincialis, in sui Ordinis Historia Peruana, anno* 1651 F
Antverpiæ edita, ex qua sequentia totidem verbis excerpo.

Recensentur aliquot miracula Limæ facta : 533 *In primis lib.* VI, *cap.* VI *miracula Limæ facta enarrat. Est autem Lima, Hispanis* Los Reyes, *Americæ Meridionalis urbs ampla et pulcherrima, archiepiscopalis, totiusque Peruviæ caput, ac nobile emporium; sed quæ anno labentis seculi quadragesimo sexto horrendis terræ motibus ultra modum concussa, non parum pristini splendoris haud dubie amisit. Verum hæc tristia missa faciamus, et ad propositum argumentum revertamur.* Tertia, *inquit laudatus Brulius*, qua conventus Limensis illustris redditur, imago *(de Crucifixi Domini ac B. V. Mariæ statuis ante egerat,)* est S. Nicolai de Tolentino; qui cum per totum mundum tam sit prodigus miraculorum, non decuit eum in novo mundo eorum fieri parcum. Ingenue fateor, eorum is est numerus, ut sola, quæ Limæ contigerunt, potentia sint integrum tomum explere; cum uno nonnumquam die referantur

A ferantur octo, pauci vero percurrant dies, quorum singuli non aliquo miraculo celebrentur. Inter cætera paniculi, in honorem S. Nicolai benedicti, in veneratione sunt maxima ; cum dietim unus seniorum Religiosorum deferendis ad domos sæcularium paniculis a mane in vesperam se impendat, et contingat esse dies, quando unus non sufficiat omnibus. Delibabimus ex pluribus pauca : neque pluribus opus est apud credulum mundum, cujus nullus est angulus non aliquot domesticis ejus prodigiis præoccupatus.

puer in profundum puteum lapsus,

534 Dum in veteri nostro monasterio Limensi ipsa S. Nicolai festivitate verba ad populum faceret Pater Ludovicus Alvarez, vir plane apostolicus, forte ibi ludens puer octo annos natus, Didacus Limensis dictus, in cœnobii puteum lapsus est profundissimum et angustum. Labentem alius puer animadvertens, exclamat : Sancte paniculorum succurre. Rumor interim ad ecclesiam usque excurrit, et cum nomen lapsi non exprimeretur, perculit supra modum, quotquot meminerant, se puellos habere, atque ad puteum certatim accurrunt. Vox autem ex imo puteo audiebatur : Eripite me ; nam sanus et illæsus sum.

B

incolumis extrahitur.

535 Dimittunt ergo situlam, in quam cum puerulus se injecisset, extractus non modo integer apparuit, sed et siccus. Utriusque causam rogatus, respondit : Augustinianus quidam stellis undique rutilans me cadentem, ne quid nocumenti acciperem, manibus portavit, et Domina quædam formosissima postea detinuit, ne aquas contingerem. Ut ipsa beatissima Virgo in solemnitate S. Nicolai, dum hoc miraculum patraret, obsequium aliquod præstare voluisse videatur. Puteus autem exinde Sanctus dictus est, præstititque aquas multis infirmitatibus salubres.

idem puteus, urgente aquæ penuria,

536 Aliud in eodem puteo accidit miraculum tribus annis postquam Augustinianis in novum monasterium translatis *quod anno* 1573, *cum vetus ab anno* 1551 *incoluissent, factum fuisse, lib.* VI *cap.* II, *et lib.* XII *cap.* VII *dicitur*) successerant Religiosæ S. Bernardi, quarum fundatrix et abbatissa erat Lucretia de Sansoles, nostra, antequam Religionem capesseret, non minima benefactrix et cultus S. Nicolai studiosissima. Vehemens diuturnaque siccitas fontes ac puteos civitatis Limensis omnes arefecerat, etiam hunc, quem sanctum appellatum fuisse diximus,

C ut cogerentur Religiosæ magnis incommodis ex fluvio plurimum distante necessariam sibi aquam petere. His molestiis fatigatæ, in honorem S. Nicolai processionem instituunt, quam nondum absolverant, quando famulæ monasterii accurrunt, nuntiantes putei, quem supra notavimus fuisse profundissimum, aquam effluere.

prodigiose undas effundit.

537 Rei novitas, aquæque necessitas totam ad spectandum civitatem exciverat ; ut timeretur, multitudinem, duabus illis causis excitatam, monasterii claustra perrupturam, Prodigii rumore et populi studio ad archiepiscopum Hieronymum de Loaysa delatis, ipse subito adveniens, multitudinis ardorem contemplatus, concessit, ut laxatis foribus omnes admitterentur, eo obtentu quasi aquam miraculosam pro se quisque hausturi. Intrarunt omnis generis statusque plurimi, ecclesiastici, nobiles, viri, mulieres, senes, juvenesque, ipse etiam prorex Franciscus de Toledo ; omnes non tantum miraculi magnitudine attoniti, verum etiam aquæ opportunitate læti, quam factis canalibus in plateas derivarunt, ut et sua monasterio clausura constaret, et suppeteret ex hac scaturigine sacra civium necessitatibus ; quam plurimis infirmitatibus tamquam medicam adhibuerunt, et fuisse sunt experti.

AUCTORE C. S.

Sanctus apparens matronam febri liberat;

538 Febribus desperate laborabat Nicolaa Rodriguez, nobilis viri Petri de Salaçar uxor, cui hæreditaria erat erga S. Nicolaum devotio ; ex ea siquidem parentes eam illo nomine vocari voluerant. Hæc ergo in tanta afflictione maxime devotionis fervorem explicat, factisque votis, Sancti patrocinium promereri studet. Ille, nec surdus nec immitis, per cervical ab ægrogante transire in habitu Augustiniano visus, jussit eam esse securam, cui hæc infirmitas mortalis non esset. Quo viso, mox spiritum resumpsit et paulo post sanitatem.

eamdem alias modum curandi morbi sui edocet.

539 Alias eamdem Nicolaam malum invasit, ingens quidem, sed quod omnis medicorum cohors ignorabat : quod dum fortuitis remediis expellere conati sunt, exacerbatius reddiderunt, et tandem desperatum. Hic illa notum sibi inter cœlites Medicum inclamare aggressa, eumdem iterum propitium experta est. Nam transiens ante lectum decumbentis Nicolaus, Infirmitas, E inquit, tua deliquii genus est, et ut tale curandum. Quod dum faciunt medici, brevi reddidere sanitatem.

Duo pueri per Sancti invocationem

540 Nobilis mulier N. multos annos impatienter prolem expetiverat : illi filius nascitur ; sed denascitur iterum post paucos menses. Eum tamen mater sepeliri vetuit, seu excessu amoris, seu excellenti in Cœlites fiducia. Corpusculum ergo sindone involutum ad ecclesiam defert, et super altare S. Nicolai reclinat, ipsa lacrymis precibusque a mane usque ad horam post meridiem quintam illius Sancti patrocinium importune sollicitans. Tunc oculos puerulus aperuit, arridensque matri, testis fuit irrefragabilis veræ resuscitationis.

vitæ redditi:

541 Simile Mauro cuidam accidisse ferunt, qui filiolum, ut ipse testatus est, mortuum in eodem altari deposuerat. Hunc sacerdos ibidem celebraturus amoveri volebat; pater autem, ne amoveretur, plangendo rogandoque instabat, atque etiam obtinuit simul, ut Sacrum in honorem S. Nicolai celebraretur : quod nondum erat absolutum, cum puer vivere visus est.

F

nobilis a febri convalescit.

542 Anno 1624 Henricus de Castrillo, Ordinis S. Jacobi eques et equitum præfectus, occidit illum, qui sibi mendacii injuriam irrogaverat, et asylum in collegio nostro S. Ildefonsi quæsivit ; sed quem ibi invaserunt febres periculosissimæ. Uxor ejus Jacoba Loboguerrero, viri periculo consternata, religioso voto ad S. Nicolaum recurrit, promittens, cera pondus staturæ illius se, si convalesceret maritus, exæquaturam. Factumque, ut non tantum sanitati restitueretur, sed et libertati, quam ei dedit prorex marchio de Gualdacaçar, ut Jacobo Termin piratæ, qui cum undecim majoribus navibus portui Callaoano illapsus erat, occurreret. Uxor desiderii compos facta, etiam se mox voti debito solvit. Callao, *cujus hic mentio fit, portus erat urbis Limanæ, duobus milliaribus ad ea dissitus : verum is iisdem terræ motibus, de quibus n.* 533 *meminimus, seu maris inde horrendum in modum intumescentis fluctibus, tristi sane et apud posteros non sine horrore memoranda sorte vastatus est. Ad Brulium redeamus.*

543 Miraculorum per paniculos, in honorem S. Nicolai

AUCTORE C. S.

Miraculum in panibus benedicendis factum :

S. Nicolai benedictos, factorum velle inire numerum, idem sit, ac arenam maris velle computare. Multos annos in ædibus suis pinsuerat paniculos, fidelibus distribui solitos, Anna de Escorcena, mulier, si quæ alia, S. Nicolai studiosissima. Factum autem fuit, ut cum humana inconsideratione, quæ vigilantissimis sæpe obrepit, paniculi in furno die quadam illi Divo sacra negligerentur, torrerentur omnes, nigrescerentque instar carbonum exstinctorum, quos proinde illa tamquam inutiles in angulum aliquem officinæ conjecit, tristis et de S. Nicolao querula. Mittunt sacristæ, qui paniculos coctos ad se deferant; sed Anna non remisit, nisi querelas, et ustorum infortunium. Sed, quia plurimum desiderabantur, adest mox ad ædes ejus par Religiosorum, integriores selecturorum. Illa horum diffidentiam non satis æque ferens, Intrate, inquit, et ipsimet projectorum inutilitatem inspicite. Intrantes vero, candidissimos omnes pulcherrimosque invenerunt, miraculo commutatos, ingenti Annæ, famularumque rei consciarum stupore.

dissectus et erutus puellæ oculus,

544 Si in domum nobilis virtuosæque fœminæ, Mariæ de la Torre ingrediamur, ipsissimam ingrediemur miraculorum officinam. Anno 1623 B ludens cum coæva sibi Elvira de la Serna formosissima puellus sex annorum, cultro oculum alterius medium dissecuit, et simul integrum pene Mariæ, apud quam orphana Elvira educabatur, cor, dum propendentem extra orbiculum contuetur oculum. Illa anxia, inopsque consilii, subito paniculum molere, S. Nicolai interim patrocinium identidem implorare, oculum in orbiculum remittere, super eum molitum paniculum colligare, et in stratum reclinare, si posset, quieturam; dum aliquis interea chirurgus advocaretur.

imposito pane benedicto, sanatus :

545 Quievit non tantum puellula, sed placide dormivit duas horas; post quas non prius a somno exstitit libera, quam vulnere; permanente tamen non tam vulneris cicatrice, quam quodam quasi vestigio, in modum lineæ cristallinæ, recta a supremo ad infimum oculi projectæ; quæ ita miraculi memoriam omnibus inspicientibus refricaret, ut nullum visionis præstaret impedimentum, sed adderet insuper pulchritudini ornamentum. Rogata aliquando a Patre magistro Antonio de la Calancha, numquid discurrens per oculum linea visum offus- C caret; Tantum, inquit, istud abest, ut etiam adferat claritatem : experta siquidem assevero, clarius me sanato, quam intacto oculo quælibet contueri.

servus febribus,

546 Anno 1625 ad mortis vestibulum febres deduxerant servulum *(Hispanice* negrito *legi monet, quod* parvum Maurum *interpreteris)* dictæ Mariæ de la Torre. Periculi admonita, cum pridie festi S. Nicolai paniculos pinseret, hortata ægrum est, ut fiducia patrocinii S. Nicolai concepta, paniculum, licet nondum benedictum sumeret; hanc benedictionis præventionem in subitis casibus miraculosæ operationi non obfuturam. Sumpsit, et post pusillum, Herâ, ait, dereliquerunt me febres; quæ deinceps numquam redierunt.

famula eodem morbo et sanguinis excreatione, liberati :

547 Anno sequenti paulo ante S. Nicolai solemnitatem non minus mortis periculum adibat alia dictæ Mariæ serva, cui illa non parum adficiebatur. Hæc præter febris malum magnos sanguinis coagulati bolos frequens evomebat. Maria opis a S. Nicolao ferendæ, quam toties fuerat experta, quasi secura, etiam minari Sancto ausa est, non pinsendos in posterum in suis D ædibus panes, nisi famulæ redderet sanitatem; et distulit aliquot dies operam suam, expectavitque servæ curationem frustra. Tum temeritatem suam accusans, imminente jam festo, solitum opus exequi et paniculos pinsere cœpit Maria, et simul servam, sed humilius, S. Nicolao commendavit; atque eo ipso die non febres modo, sed omnis sanguinis eructatio desierunt.

puella nobilis

548 Anno 1631 medicorum judicio desperata erat salus Annæ-Mariæ de Urdanivia, Mariæ de la Torre filiæ; quod periculum cum advertisset Ignatius de Urdanivia, Annæ frater, et ipse pœoniæ artis peritissimus.

.... Postquam mortalia cernit
Tentamenta nihil, nihil artes posse medentum;
Auxilium cœleste rogat,

Idque per S. Nicolai, cujus imaginem in cubiculo suspensam videbat, patrocinia, forma usus precandi, quam non nisi plenus fiducia animus commendare potest. Nisi, aiebat, integram, Divorum gloriosissime, valetudinem sorori restituas, nullæ in posterum in his ædibus manus paniculos pinsent, nullus furnus coquet. E

a gravi morbo convalescit :

549 Vix tam breviter oraverat, cum mox ingens eum per integrum corpus stupor, anxietasque invasit, steterunt in altum erecti capilli; locum fugiendo mutare, etiamsi conaretur, non potuit : visusque sibi est sentire tergo suo instantem personam plurimum adflictam. Atque illo ipso temporis momento melius se soror habere cœpit, intraque pauculos dies surrexit integre sana. Verum quia in iisdem ædibus etiam F. Francisci Solano Limæ id temporis miraculis clari depicta erat et culta imago, incerti, utri hanc præter naturæ modum curationem tribuerent, jactis sortibus, quæ tertio S. Nicolai nomen reddiderunt, huic se parti credulitate et devotione addiderunt, more nec inusitato, nec superstitioso. *Pro harum sortium usu laudatur hic in margine* S. P. Augustinus lib. I de Doctrina Christiana, cap. XXVIII, et in Epistola CLXXX ad Honoratum. S, Thomas 22, q. XCV, art. 8: *verum hujus loci non est de his agere, ideoque ad cetera progredior.*

incendium exstinguitur :

550 Sæviebat Limæ in platea S. Crucis incendium, et jam ad ædes quasdam, ad Mariam de la Torre spectantes, vorando volandoque pervaserat : illa famulum propere misit, qui pa- E niculum in furentes flammas immitteret; quas injectus ipso momento extinxit, unda omni, quam inutilem cives experti fuerant, in ignem potentior. Plura in ejusdem matronæ ædibus ac familia facta miracula refert P. Antonius de la Calancha.

hernia subito curata::

551 Cum patrem magistrum Alphonsum Pacheco visitasset Joannes de Canseco medicinæ doctor, exque eo intellexisset egregium prorsus in se per S. Nicolaum factum miraculum, quod, referetur, dum vitam ejus describam, ab eo deflexit ad Ferdinandum Nino, ætate gravem, et quem herniæ malum, frigidaque et extra ventrem prostantia plurimum intestina, morti proximum constituerant; narravitque, quod ex Patre magistro Alphonso Pacheco audierat miraculum : cujus narratione excitatus, paniculum malo extremo applicuit; et dictu mirum, eo ipso tempore retracta sunt in ventrem intestina, nullo herniæ vestigio, nisi quæ miraculum testaretur linea, relicto.

552 Nec

A *nobilis mulier graviter decumbens, mancipium febri hectica,*

552 Nec minus in domo Leonoræ, nobilitate æque ac virtute insignis fœminæ, quæ Joanni de Mendieta nupsit, cultus fuit aut benevolus S. Nicolaus de Tolentino. Extra spem salutis laborabat Joanna Leonoræ filia; sed applicatione panis integram sanitatem est consecuta. Ejusdem Leonoræ filius, Gonsalvus sacerdos, mancipium habebat hectica febri irremediabili properans ad mortem: cujus miserens Gonsalvus, illud duxit ad S. Nicolai altare, oblatoque pro eo incruento Sacrificio, reduxit plenissime sanum.

serva paralysi laborans, sanitate donantur.

553 Leonoræ serva paralysis genere conflictabatur, omnis medicinæ regulis mortali, et jam non aliud, quam supremus anhelitus expectabatur, quem applicatus paniculus prolongavit, reddita instantanee salute. Ad bruta etiam animalia horum paniculorum virtus se extendit: nam fractam mulæ, hero suo utilis et charæ, tibiam solidaverunt.

B

§ XXXIV. Miracula Potosii, Valverdæ, Zanæ et Guanuci in regno Peruano obtenta.

In urbe Potosiensi infans

In *ejusdem Peruviæ Australi parte, in regione, quam Hispani* de los Charcas *dicunt, ad Potosii montis, argenti fodinis ditissimi radices, cognominis urbs Potosium ab Hispanis condita visitur, in qua, teste laudato Brulio lib.* XVI, *cap.* IV, *Pater Augustiniani primum duas parœcias, S. Barbaræ scilicet ac S. Bernardi administrarunt, ac deinde anno* 1584 *oblatum ab incolis monasterium adierunt. Porro miracula aliquot per sanctum Thaumaturgum nostrum hac in urbe patrata, item Brulius cap.* V *his verbis exponit.* Erat hic aer infantibus Hispanis tam infaustus et insalubris, ut aut nondum aut vix natos mox extingueret, certa fere horum condemnatione, et ineluctabili parentum, omniumque vere Catholicorum luctu. Observabatur, non superesse quempiam ultra decimum quintum diem: quapropter matres de utraque, animæ scilicet corporisque, suarum prolium salute sollicitæ, ad vicinas valles parituræ secedebant, non ante prolem reducentes, quam primum ætatis annum excessisset, nec ista satis ætate tutam contra aeris injuriam.

C

ab infesto ceteris omnibus pueris aere

555 Utroque malo infortunatissimus fuit Franciscus Flores, vivens etiamnum anno 1633, et audientiæ Limensis secretarius. Huic enim aut viva proles non nascebatur, aut relata e vallibus moriebatur. Erat ille jam pridem cultui S. Nicolai addictus, atque ex mali magnitudine fiduciam augens, statuit non ultra permittere, ut uxor ad valles paritura Potosia exiret, sed offerre prolem S. Nicolao, et suum illi nomen imponere. Quod factum cum non temeritatis modo, sed crudelitatis ab omnibus notis accusaretur, respondit, in sola se de S. Nicolai ope fiducia securum vivere.

per Sanctis opem incolumis servatur

556 Nascitur ei filius pridie Nativitatis Dominicæ anno 1598; vocatur Nicolaus, quem non tantum contra aeris iniquitatem S. Nicolaus servavit; sed plures ab eo infirmitates manifesto miraculo dispulit. Fuit hic primus, qui quinquaginta trium annorum spatio potuit ex Hispanorum filiis in vivis conservari. Supervixit autem multis postea annis, atque in universitate Limensi lauream doctoralem accepit, appellatus Doctor Nicolaus Flores, factus etiam capituli Rector. Novitate miraculi etiam cæteri fiducia de S. Nicolai auxilio importunum suarum uxorum exilium votis S. Nicolao nuncupatis redimere ausi sunt; quare quotquot istis temporibus nascebantur, Nicolai nomine appellabantur,

AUCTORE C. S.

ejusdem hernia subito curatur,

557 Idem Nicolaus adhuc puer utrimque rumpebatur, defluxerantque intestina, clauso ot indurato rupturæ orificio, ut nulla medica manu aut fomentis posset reduci, certo mortis periculo. Sanctum ergo Nicolaum collati prius beneficii admonent, rogantque, ne perire permittat solitario malo, quem contra communem omnibus infantibus calamitatem summo miraculo defenderat. Et fuit ad preces auritus S. Nicolaus, momentaneam illi sanitatem impetrando.

incendia per panem benedictum extincta.

558 In eadem urbe paniculus in honorem S. Nicolai benedictus, injectus tribus diversis vicibus locisque in furentes incendio flammas, toties ignem extinxit. Varias infirmitates, maximeque febres, toties curavit, ut numerus iniri nequeat. *Potosio Valverdam, alteram Peruani regni civitatem, cum Brulio adeamus.*

E

Valverdæ matrona a gravissimo morbo,

559 *Loci situm lib.* XVI, *cap.* VI *tradit in hunc modum:* Valverda civitas, quam vetere gentis vocabulo Icam a valle, in qua sita est, vulgo nominant, quinquaginta leucis quam Lima est Meridionalior, in decimo quarto latitudinis Meridionalis gradu, habetque longitudinem uno circiter gradu Lima majorem. *Deinde cap.* VIII *ejusdem libri ad propositum nostrum scribit sequentia:* Altera in monasterio Valverdensi statua *(præcedente capite de S. Augustini effigie egerat)* fuit S. Nicolai Tolentinatis, non infructuose culta. Prima cœleste ejus beneficium experta est Anna del Castillo, Didaci de Morales conjux. Hæc malo, de cujus curatione medici desperabant, afflicta, ad ejus, cui in elementa omnia, omnesque prorsus prorsus morbos amplum a Deo imperium tributum sciebat, S. Nicolai scilicet Tolentinatis auxilium, forti prece et uberibus lacrymis confugit, imperavitque ipso momento sanitatem.

F

ejusdemque filia

560 Hæc Archiatro suo non ingrata, annuo censu, cui in præcipuis suis bonis hypothecam constituit, sacellum ejus, ne umquam ornamenta deficerent, ditavit; crediditque postea eum se habere velut hoc stipendio conductum, tanta ejus opem fiducia in quacumque necessitate imploravit. Hujus fiduciæ magnitudinem, constantiamque ostendit prorsus singularem, dum filiam suam vidit morti proximam, morbum vero humanum consilium superare. S. Nicolaum interpellat, non exauditur; reiterantur sæpe ad eumdem preces; obturatas putasses Sancti tam velocis alias auditus aures. Ita sciebat S. Nicolaus, Præceptorem suum Christum supplicantium nonnumquam preces aut neglexisse, aut fuisse cum conviciis (*paulo duriora, licet justa, ad mulierem Chananæam verba intelligit*) aversatum, ut fidem eorum patientiamque redderet illustriorem, vel ut beneficium conferret cumulatius; certe ut omnes perseverandi in precibus doceret exemplum.

jam moribunda convalescunt

561 Aderant agonizanti filiæ Augustiniani, neque aliud expectabatur, quam ut supremum spiritum

AUCTORE C. S.

spiritum morbi violentia protruderet. Nec hic desperavit mater; sed ab aliis tantisper secreta, Mi Sancte, dixit, Sancte gloriose, cujus precibus assa aliquando et concisa perdix vitam alasque resumpsit, et evolavit, redde sanitatem adhucdum, quamquam languide spiranti. Recurrit ab oratione ad filiam anxia, et reperit sine moriendi periculo quietam : oravit rursus et integram intra paucos dies obtinuit sanitatem. In beneficii accepti memoriam multo tempore filia habitu S. Nicolai induta incessit.

puer mortuus creditus, miraculose sanatus :

562 Ista miraculorum in ædibus Annæ de Castillo continuatione credere populus incepit, illas hospitale quoddam esse, cui S. Nicolai auxilium, si non obnoxium, certe usitatum esset. Quapropter ad illas pater filium moribundum detulit, quem cum ulnis suis Anna, quam poterat mollissime, exciperet, extenso corpore, jactatoque capite, ac postea languide reclinato, vitam finiisse ab utroque credebatur. Anna vero etiam post vitam potestatem S. Nicolai extendi, plane confidens, bono esse animo patrem jussit, atque in conventu Augustinianorum sancto Thaumaturgo filiolum constanti fiducia offerre. Habuit obsequentem in re desperata B partem, qui mortuum, uti rebatur, filiolum altari S. Nicolai imposuit; oravit, ne se solum inter tot cultores miserum esse pateretur, ac cum repulsa rejiceret. Inter quas preces agitare se puer cœpit, et plene vivere; ut omnes non sanatum puellulum, sed resuscitatum indubitato miraculo acclamarent. Idem multos postea annos supervixit, præco miraculosæ suæ vitæ.

ejusdem matronæ nepos sanitatem mirabiliter obtinet.

563 Et hæreditaria quadam successione ad posteros Annæ del Castillo S. Nicolai patrocinium transmitti videbatur : ejus siquidem nepos ob reverentiam illius, quem plurimum venerabantur, nomine Nicolaus, annos natus septem gravi infirmitate ita obruebatur, ut tertio die periculo mortis, amissa loquela, urgeretur. Parentes ejus consanguineique oratione ad solitum in familia medicum S. Nicolaum confugerunt : vix orationem absolverant, cum puer in hæc verba prorupit : Succurre mihi, S. Nicolae. Ex quo tempore ita in melius fuit mutatus, ut intra paucissimos dies robustissima sanitate frueretur.

Fluvius transeuntibus cum Sancti statua

564 Tot beneficiis provocati Didacus de Morales et Anna del Castillo statuam S. Nicolai Pisci sculpi curarunt artificiosissime; sed nec ea sine C evidenti miraculo Valverdam allata fuit. Eam, dum deferretur, comitabantur Pater Joannes Serrano, Didacus de Morales, et honoris causa non infrequens societas. Turgebat insolita aquarum accessione Mamacona fluvius, rapiebaturque majori impetu, quam ut usitata vada mulioni tuta viderentur : quapropter statuam aut comites transmittere pervicaciter detrectabat. Illi fiducia Sancti cujus statuam ferebant, audaciores, obluctante mulione, illam mulo, qui inter cæteros fortissimus videbatur, imponunt, adiguntque ad transvadandum. Vix ungulis supremam aquam contigerat, cum tanta velocitate contra naturam in sui fluxus originem retrocessit, ut vix pedum extrema mulus iste sequentesque transeundo humectarent.

transitum mirabiliter prebæt.

565 Ut vero in adversam ripam evaserant, subito quodam sonitu consternati, vident duplicato impetu Mamaconam aquas, quas superiore imperio reduxerat, in declivia profundere; reputaveruntque, se nihil impotentius aut minus sacratum, quam Arcam, quæ Jordanem retrorsum convertit, deducere, quotidie ad S. Nicolai venerationem ardentiores. D *Piscum, de quo supra facta mentio est, oppidum fuit ejusdem regni Peruani, audientiæ, ut loquuntur, Limanæ, in ipso maris littore conditum, verum hoc anno* 1682 *concusso elatoque per terræ motum mari deletum est, atque ita factum, ut Hispani alterum ejusdem nominis oppidum, paulo longius a mari et ab ejusdem furiis tutum construxerint, teste M. Bruzen la Martiniere in novo Lexico geographico Gallice edito, in quo etiam duodecim milliaribus Valverda dissitum dicitur, ad vocem Valverde.*

Zanæ etiam miraculis clarere dicitur :

566 *Zanam etiam, aliud Peruani regni oppidum, quod alias* S. Jacobi de Miraflores *dictum, nec amplius quam sex et medium latitudinis Australis habere ait, plurimis* S. Nicolai *miraculis illustratum scribit ejusdem libri cap.* XI; *verum ea non nisi summatim memorat.* Huc coloniam, *inquit,* Augustinianiani deduxerunt anno 1584... A provincia vero anno 1587 admissam coloniam primus Prior rexit Pater Joannes Baptista N., qui aliique ejus sequaces non alium magis fautorem experti sunt, quam S. Nicolaum de Tolentino, qui ab exordio tam frequentibus ibi miraculis celebrari cœpit, ut non magna difficultate E ex oblationibus ac eleemosynis, quas undique copiose fideles adferebant, exiguo temporis spatio Augustiniani pulcherrimam ecclesiam monasteriumque perfecerint. Major est ibi miraculorum per S. Nicolai intercessionem patratorum numerus, quam ut eorum ratio habeatur. Claudorum, cæcorum aliisque malis desperatorum, ibi liberatorum ingens est catalogus; sed multo major puerperarum. Quare fraternitas ibi instituta est, qua nulla est celebrior, magnificentiorve.

in oppido Guanucensi moribundus

567 *Denique lib.* XVII, *cap.* III *duo præterea miracula Guanuci, quod Peruviæ pariter in Limensi audientia oppidum est, ejusdem Sancti patrocinio impetrata tradit his verbis :* Miraculum jam haberetur, aliquem esse locum nullo S. Nicolai Tolentinatis miraculo illustrem. Numerant certe Guanucenses ab ipso Augustinianorum adventu *(id est ab anno* 1584, *ut cap.* II *præmiserat)* plurima : duo autem in monumentis Peruviæ, quæ habere potui, narrata inveni, recenti memoria facta. Anno 1630 Joannes de Vega, curio xenodochii et vicarius Guanucensis civitatis, desperata ad vitæ terminum infirmitate trahebatur, munieratque se ad transitum Ecclesiæ Sacramentis, isti tempori opportunis. F

subita incolumitate donatus :

568 Ideo tamen ipse nondum spem omnem abjecerat, quod magni thaumaturgi S. Nicolai de Tolentino recordaretur. Hunc ergo in patrocinium invocavit, petivitque ab ascetarcha, ut imaginem ad ædes suas deferri sineret. Obtinuit; et frequentissimo comitatu, ac plurimis tædis musicisque instrumentis deferri curavit. Præsentem veneratus, mox cœlici hujus Archiatri opem sensit, sanus factus valdusque, antequam imago ex ædibus ad monasterium referretur. Ille in gratitudinis testimonium auream S. Nicolai catenam ac ornamentum sumptuosissimum obtulit, ditans ejus sacellum quadringentis annue pesis, et ibidem deligens suæ sepulturæ locum.

ibidem pluvia impetrata, et pestilens morbus depulsus.

569 Istud magnum fuit et privatum; quod sequitur, maximum publicumque, ac simile prorsus isti, quod in Potosia de S. P. Augustino descripsimus *(lib.* XVI, *cap.* IV, *num.* 11.) Parem Guanuci calamitatem anni integri siccitas invexerat;

A xerat; mortiferis pustulis passim clades grassabatur; superabat humana omnia media mali magnitudo: recurritur ad Cœlites, et communi civium consilio schedæ amplius centum inscribuntur nominibus Sanctorum, quos frequentius hominum necessitatibus opitulari, experientia docuisset; ex quibus quæ primo fuit extracta S. Nicolai Tolentinatis nomen continebat. Instituitur in ejus honorem eodem vespere processio, comitante non exiguo flagellantium numero; quam nondum finierant, cum accelerare reliquum viæ pluviæ cadentis abundantia jussit, desiitque illa ipsa hebdomade tota pustularum per civitatem infirmitas. *Huc usque Brulius. Porro priusquam miraculorum relationi finem impono, lubens denuo fateor, non dubitare me, quin plura hujus Sancti vere Thaumaturgi per universum terrarum orbem exstent miracula; sed quæ omnia colligere nec necessarium mihi visum, nec in promptu fuit.* AUCTORE C. S.

DIES UNDECIMA SEPTEMBRIS

SANCTI, QUI III IDUS SEPTEMBRIS COLUNTUR

Sanctus Prothus, S. Hyacinthus — Martyres Romæ.
B S. Felix, S. Regula V. et forte S. Exsuperantius — Martyres Tiguri in Helvetia.
S. Matthæus M., S. Gusmæus M. — Grabedonæ ad lacum Larium
S. Diodorus M., S. Diomedes M., S. Didymus M. — Laodiceæ in Syria.
S. Syrus M., S. Serapion M. — Alexandriæ
S. Ingenuus, S. Hippolytus — MM. in Portu Romano.
S. Marcellus episc. Mart. in territorio Aniciensi Galliæ.
C S. Paphnutius episc. conf. in Ægypto.
S. Theodora Alexandrina in Ægypto.
S. Patiens episc. conf. Lugduni in Gallia.
S. Æmilianus episc. conf. Vercellis in Italia. E
S. Almirus presbyter et abbas, prope vicum Grez in provincia Cenomanensi.
S. Alneus aut Alveus, presbyter et abbas, in provincia Cenomanensi.
S. Adelphius abbas Romaricensis, Luxovii in comitatu Burgundiæ.
S. Bodo aut Leudinus Bodo, episc. conf. Tulli Leucorum in Lotharingia.
S. Elias, cognomento Spelæotes, abbas in Calabria ulteriori.
B. Merbodus aut Marbedo presbyter mart., in pago Alberschwende prope Brigantiam in Germania. F
S. Sperandea Virgo Abbatissa, Cinguli in Piceno.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES RELATI

Sanctus Vincentius *abbas et martyr Legione in Hispania hodie annuntiatur in Martyrologio Romano. At hic est dies translationis. Hinc de* S. Vincentio, *et una de SS. Ramiro Priore et* 12 *monachis jam actum est apud nos ad* 11 Martii.

S. Vinciana *virgo hodie annuntiatur in variis Fastis maxime Belgicis, Gandavi in Flandria, ubi etiam colitur; sed de ea jam actum est una cum S. Landoaldo fratre ipsius et aliis ad* 19 Martii. *Vide append. ad tom. VIII Septemb. pag. 772 not. 10*

S. Secundi *episcopi Abulensis translatio hac die contigit,*

A *contigit, ut dictum est in* S. Secundo *ad diem* 2 Maii.

S. Petri *Tarentasiensis archiepiscopi translatio est in Ms. Florario Sanctorum et apud Ferrarium in Catalogo generali. Vita data est ad* 8 Maii.

S. Ubaldus *episcopus Eugubinus memoratur apud Ferrarium in Catalogo generali. Acta data sunt* 16 Maii.

S. Basilla *M. hodie memoratur post SS. Protum et Hyacinthum in aliquot codicibus Martyrologii Hieronymiani : at id ex errore factum videtur, quia laudati Sancti* in cœmeterio Basillæ *leguntur sepulti. Quare videri possunt dicta de* S. Basilla *ad* 20 Maii et 21 Junii.

S. Baterus *abbas annuntiatur hodie in Martyrologio Anglicano, et ex eo transiit in Catalogum generalem Ferrarii. Wion in Ligno vitæ tom.* II *pag.* 411 Batherium *vocat, et* S. Columbæ abbatis *discipulum, recensetque* Batherium *inter eos Sanctos, quorum dies ignoratur. Ignorari diem etiam indicatur in Martyrologio Anglicano per additum in margine hoc signum* *. *Quare credimus eumdem esse cum* S. Baitheneo *abbate, item S. Columbæ* B *discipulo : nam et hic in quodam Ms. catalogo hodie ponitur. De eo egimus ad* 9 Junii.

S. Ia *martyr, de qua heri ex Menologio, hodie recurrit in Menæis. Verum non credimus hanc distinctam a* S. Ia, *de qua actum est ad* 4 Augusti.

SS. Felix *et* Donatus *hodie in Apulia annuntiantur in plerisque apographis Hieronymianis ; sed in Corbeiensi apographo additur* Julii, *mendose, opinor, quia de eo in aliis nulla fit mentio : atque ita mendose in Epternacensi pro* Donati *legitur* Denatæ. *Ab Hieronymianis* Felix *et* Donatus *translati sunt ad Appendicem Adonis apud Rosweydum, et in additiones Mss. Bruxellenses ad Grevenum. Verum prætermissi sunt ab omnibus medii ævi et a neotericis quoque martyrologis, saltem hac die. Quin et recte hodie omissos existimo, quia verisimiliter iidem sunt cum duobus ex duodecim fratribus martyribus, de quibus egi ad* 1 *Septembris. Certe nomina eorum congruunt et locus : nam duo ex fratribus* Donatus *et* Felix *passi sunt* in Apulia *post alios decem, jam ante aliis locis interfectos. Iidem quidem in vetustissimo Antverpiensi seu Epternacensi iisdem fere* C *verbis annuntiantur ad Kalendas Septembris, quibus leguntur passi ; sed cum illo die omittantur in aliis codicibus, cumque Sancti non raro repetantur in dictis apographis ; duos laudatos Martyres non distinguendos a duobus prioribus ex dictis duodecim fratribus, vehementer suspicor. Adi igitur, studiose lector, Acta Duodecim fratrum, data ad* 1 Septembris.

S. Queranus *abbas hodie annuntiatur apud Camerarium. De eo cum Martyrologio Romano actum est ad* 9 Septembris.

S. Possidonia *martyr, cujus festivitas, sive translatio celebratur Dominica secunda Septembris, requiescit in ecclesia archipresbyterali S. Silvestri in oppido aut vico Fanano ditionis Mutinensis, ut narrat Ludovicus Vedriani in Sanctis et Beatis territorii Mutinensis. Verum cum corpus dicatur acceptum* ex cœmeterio S. Priscillæ, *existimamus Sanctam esse ignotam, cui nomen* Possidonia *fuerit impositum.*

Gentiana *virgo, nobis hactenus ignota, in Florario Sanctorum Ms. hodie annuntiatur sine* D *ullis adjunctis. Forte pro* Vinciana, *de qua supra egi, scriptum fuerit* Gentiana.

Wilbertus, Willibertus *aut* Weribertus, *archiepiscopus Coloniensis hoc die obiisse legitur, et in Martyrologiis aliquot neotericis memoratur. Grevenus de eo sic habet :* Item, bonæ memoriæ, Wilberti episcopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris. *Titulus* bonæ memoriæ *nequaquam insinuat cultum ecclesiasticum, multumque differt a titulo* Beati. *In Martyrologio Germanico Canisii vocatur* beatæ memoriæ. *Ferrarius, laudans istud Martyrologium et Petrum Cratepolium, liberaliter* Wilebertum *ut* Sanctum *annuntiat. Cratepolius revera elogium* Williberti *pag.* 30 *sic orditur* : Sanctus Willibertus : *sed nulla dat signa cultus ecclesiastici. Quare necdum hinc concludere possum, (quod asseri video apud Labbeum tom.* IX *Conciliorum col.* 257, *et in Gallia Christiana recusa tom.* III *col.* 643) Willibertum *recenseri* in Sanctorum Catalogis passim. *Certe Gelenius in Opere de Coloniæ Agrippinensis magnitudine, texens catalogum præsulum Coloniensium, pag.* 43 Willibertum *recenset sine titulo* Sancti *aut* Beati : *et deinde* E *in sacris et piis Fastis de eodem quidem meminit pag.* 721, *sed his tantum verbis:* Coloniæ beatæ memoriæ Wiliberti archiepiscopi. *Hisce de causis* Willibertus *a Castellano hodie rectius memoratur ut* venerabilis.

Euphrosynus *coquus in Menologio Sirletiano hodie ita memoratur :* Eodem die natalis beati patris nostri Euphrosyni. *In Menæis impressis Græce habetur, ut reddo Latine :* Eodem die memoria sancti patris nostri Euphrosyni coqui. *Maximus Margunius eadem habet. Verum in nullis aliis Græcorum Fastis, nec apud Latinos ullos* Euphrosyni *hujus memoriam invenio ; et merito prætermissum existimo in Martyrologiis, sicut nec ulla cultus indicia apud Græcos ipsos reperio. Attamen satis longum* Euphrosyno *concinnatum est elogium in dictis Menæis, et apud Margunium, qui vel hoc unico exemplo abunde ostendit, quam sine ullo delectu ineptas Menæorum fabellas adoptare soleat. Habeo etiam Vitam Ms. Græcam ex codice Vaticano* 1190 ; *ut ad marginem est notatum. Nequaquam tamen dubito, quin* Euphrosynus *sit prætermittendus, primo, quia nihil dicitur de tempore, quo vixit ; nec ætas ipsius* F *ex Vita colligi potest, ita ut scire nequeam, Catholicusne fuerit an Schismaticus. Secundo, si vera sint, quæ in fine Vitæ et utriusque elogii leguntur, ignotum fuit Vitæ et elogiorum auctoribus, quando et quo modo mortuus sit* Euphrosynus; *ideoque immerito* Sanctum *vocant, cum finem vitæ ipsius non habuerint perspectum. Etenim post mirum quoddam ipsius factum omnibus monachis manifestatum (insulsam fabellam, quæ in Menæis legi potest, potius existimo vocandum) abiit, ut vanam fugeret gloriam,* μὴ φανεὶς πώποτε μέχρι τὴν σήμερον non amplius visus usque in hodiernum diem, *inquit, Vitæ auctor, cui Menæa eatenus consentiunt, uti et Margunius. At hi addunt, per poma, quæ ab* Euphrosyno *in paradiso accepta fabulantur, multos deinde ægrotos fuisse sanatos : quod in Vita non legitur. Hoc exemplo iterum docemur, quam parum fidere possimus Menæis et Menologio Sirletiano.*

Leo, *nescio quis, cum SS. Basilla et Eugenia hodie*

hodie in auctariis Usuardi ponitur a Greveno. At cum Basilla et Eugenia ad alios spectent dies, ita et Leonem *ad alium quoque diem pertinere existimo.*

Elias, *vel* Helias, *abbas et confessor* apud Ægyptum *hodie annuntiatur a Greveno in additionibus ad Usuardum. Maurolycus magis distincte eumdem memorat, ac alium quoque subjungit his verbis :* In Thebaïde S. Heliæ abbatis, ter centum virginum rectoris. Fuit et alter Helias in finibus Antinoæ civitatis, hospitalitate conspicuus. *Uterque etiam insertus est Martyrologio Germanico Canisii, et prior etiam Catalogo Generali Sanctorum Ferrarii, ut mittam alios neotericos. Petrus de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib.* VIII *cap.* LXIII Eliam *trecentarum virginum rectorem laudat, et hac die obiisse scribit, ex mera, opinor, conjectura. De altero etiam agit cap.* LXIV. *In Vitis Patrum apud Rosweydum de* Elia *virginum rectore agitur pag.* 735 *cap.* XXXV, *sed dies emortualis non assignatur. Alter* Elias *ibi laudatur pag.* 47, *cap.* XII, *et pag.* 746 *cap.* LI. *Hic dicitur annis* 70 *in deserto vixisse, et annorum fuisse* 110, *signis etiam, et vita maxime austera claruisse. Laudatus Petrus de Natalibus Senem hunc confundit cum illo* Elia, *cujus hospitalitas ita commendatur in Vitis Patrum pag.* 770 *cap.* III, *ut etiam miraculo panis multiplicati dicatur remunerata. Verum hi invicem distinguuntur : nam Senex ille* 110 *annorum habitabat in Thebaïde prope Antinoum civitatem;* Elias *vero ille hospitalitatis laude conspicuus in Palæstina circa Jordanem. Dicta longius protraherem, et tres illos solitarios, in Vitis Patrum mire laudatos, Operi nostro cum titulis Sanctorum insererem, si de legitimo eorum cultu constaret. At nec ex recentioribus martyrologis, nec ex Vitis Patrum de cultu eorum nobis constat : nec memoratos reperio in Fastis vetustioribus. Ad hunc diem suspicor priorem ex illis fuisse relatum, quia S. Elias Spelæotes, de quo hodie agimus, hac die colitur.*

Marbodus *episcopus Redonensis, ut Sanctus hodie annuntiatur apud Ferrarium et Saussayum. Verum Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom.* VIII *pag.* 439, *dato honorifico alias* Marbodi *elogio, addit se nihil scire de cultu ipsius. Hinc* Marbodus *rectius omissus est in novo Martyrologio Parisiensi, et in universali Martyrologio Castellani.*

Sancti Henrici Affadensi, *an forte legendum* Affadensis? *Verba sunt Martyrologii Ms. Trevirensis S. Martini. Verum* Henricus *ille hactenus nobis cognitus non est.*

Boemundus *abbas Ordinis Cisterciensis in Lusitania cum* beati *titulo memoratur apud Henriquezium, Chalemotum, et in Kalendario impresso ejusdem Ordinis. Agit de obitu* Boemundi *Manricus in Annalibus Cisterciensibus ad annum* 1123 *cap.* I *num.* 1, *sed titulum* beati *omittit. Hic titulus etiam attribuendus non fuit* Henrico *archiepiscopo Bituricensi, quem subjungit Henriquez.*

Daniel *canonicus et Prior Grimbergensis, Ordinis Præmonstratensis in Brabantia, ut* beatus *memoratur apud Joannem Chrysostomum vander Sterre : at non existimo eum publico cultu honorari.*

Severus, *Ordinis S. Dominici, cujus institutum in Lusitaniam inauxisse dicitur,* beatus *vocatur in Anno Dominicano ad hunc diem, ubi multi alii ex eodem Ordine pii recensentur. At nec* Severi *nec aliorum cultus publicus ostenditur.*

Lucretia Cademusta *apud Arturum in Gynæceo et apud Marchesium in Diario Dominicano* beata *vocatur, sed sine cultu publico. Fuit tertii Ordinis S. Dominici, obiisseque dicitur Laudæ in ducatu Mediolanensi anno* 1545.

Joannes Guadalupensis, *Ordinis S. Francisci, et* auctor Fratrum discalceatorum de Caputio, *prolixio elogio et* beati *titulo ornatur apud Arturum in Martyrologio Franciscano. Eumdem sine titulo* beati *memorat Hueberus die præcedente, ubi nominatur* Joannes de Quadalupe. *Plures Franciscanos, quos* beatos *more suo vocat Arturus, apud ipsum et Hueberum lector invenire poterit.*

Dorothea Lissonia, *virgo Ordinis S. Claræ,* beata *vocatur ab Arturo in Gynæceo et in Martyrologio Franciscano. At piis accensetur ab Huebero in Menologio ejusdem Ordinis.*

Mariam de Drac *nobilem viduam Parisiensem inter pias recenset Saussayus; sed* beatam *nimis liberaliter in Gynæceo suo eam vocat Arturus.*

SS. Euphus *et* Serapion, *ut confessores,* in Sicilia *hodie annuntiantur in duabus editionibus Usuardi auctis, videlicet in Lubeco-Coloniensi et Greveni. Hisce consentit Ferrarius in Catalogo generali cum aliis aliquot neotericis. At cum iidem in Fastis Hieronymianis reperiantur die sequenti, quid de Sanctis illis dicendum videatur, examinabimus die* 12 Septembris.

S. Venerium *geminum hodie annuntiant Grevenus, Maurolycus et Canisius, alterum ut abbatem, alterum ut eremitam. Consentit Ferrarius, sed de utroque agit ad* 13 *Septembris, ubi ipse quoque Maurolycus* Venerium *unum repetit. Menardus alterum hodie, alterum ad* 13 *annuntiat. Si revera hi duo distinguantur, ut hactenus mihi apparet certum, dubitari potest de cultu junioris, qui ex monasterio Tiburtino ad solitudinem se recepit, cum fateatur Ferrarius de eo nihil legi* in tabulis ecclesiæ Tiburtinæ. *Quapropter de illo ulterius agi poterit ad diem, quo* S. Venerius *abbas insertus est Martyrologio Romano,* 13 Septembris.

B. Mauræ *Grevenus meminit sine loco, ita ut rescire nequeam, quam indicare velit. Forte a die suo avulsa est Maura virgo in pago Tricassino, quæ apud ipsum et alios annuntiatur ad* 21 Septembris.

S. Eata *episcopus Lindisfarnensis hodie est in Ms. Kalendario Antverpiensi. Jam olim remissus est ad diem, quo apud plures celebratur,* 26 Octobris.

B. Dorothea vidua Pruthena *hodie annuntiantur ab Arturo in Gynæceo, ubi in Annotatis asserit, eam hac die obiisse anno* 1399. *Mentio de ea apud nos est in Prætermissis* 25 *Junii, ibique remittitur ad diem, quo etiam obiisse dicitur in Vita quadam Ms..* 30 Octobris.

Ludovicus *Turingiæ Lantgravius, et maritus S. Elisabethæ, in Vita quadam S. Scholasticæ* beatus *vocatur, et Joannes de Thwrocz in Chronica Hungarorum cap.* LXXIII *scribit,* Ludovicum, *assumpta cruce,* Hierosolymam *perrexisse, ibique obiisse, addens :* Cujus festum Hierosolymis devote celebratur. *Verum obiit Ludovicus hac die Otranti in Calabria, neque hactenus de cultu ipsius nobis constat. Attamen de egregiis ipsius virtutibus et gestis agi poterit ad Acta S. Elisabethæ danda ad* 19 Novembris.

S. Columbanus *abbas Luxoviensis memoratur in Florario Sanctorum Ms. At in Martyrologio Romano est* 21 Novembris.

S. Eugenia *hodie in aliquibus codicibus Hieronymianis et Usuardinis auctis annuntiatur occasione SS. Proti et Hyacinthi. Verum de ea agetur cum Martyrologio Romano ad* 25 Decembris.

DE SS. PROTHO ET HYACINTHO MART.

ROMÆ

J. P.

COMMENTARIUS HISTORICUS

§ I. Memoria in vetustissimis monumentis; elogia ex Martyrologiis; cœmeterium ab eorum nominibus appellatum; inscriptiones sepulcro affixæ.

Sub Valeriano et Gallieno. Nomen eorum in antiquissimis

Horum fortissimorum Pugilum insignis memoria est in Ecclesia, fuitque semper a tempore, quo eam martyrio suo illustrarunt. Constat id non modo ex Martyrologiis, sed et ex præcipuis monumentis aliis, quæ ad nos transmisit remotissima antiquitas, quibusque inter paucos primorum seculorum illustriores Sanctos etiam ipsi passim inserti sunt. Hujusmodi monumenta sunt Kalendaria Ecclesiæ Romanæ antiqua, et inter ea quidem primo loco venit Kalendarium Bucherianum, sic dictum ab Ægidio Bucherio, qui illud ex vetustissimis membranis publici juris fecit in Commentario suo ad Canonem Paschalem pag. 267. *Id ipsum postmodum nos ob vetustatis pretium, exaratum quippe fuit sub medium seculi quarti, inseruimus tom.* VII *Junii pag.* 185. *In eo sic notantur Sancti nostri :* Mense Septembri tertio Idus Prothi et Hyacinthi in Basillæ *cœmeterio, ubi conditi sunt. Bucheriano proxime accedit Kalendarium aliud Romanum sub finem ejusdem seculi quarti vel sub initium quinti conditum, prout ostendit Edmundus Martene tom.* V *Thesauri Anecdotorum in Admonitione ad illud prævia col.* 63. *Sic autem in hoc legitur ad diem* 11 *Septembris :* Natalis sanctorum Prothi et Jacinthi, *moxque subjungitur Evangelium isto die recitandum, de quo infra.*

Kalendariis,

2 *Iisdem pene verbis memorant Sanctos nostros tria alia Kalendaria vetusta quidem, sed jam relatis recentiora. Primum, sicut probat, qui edidit Joannes Fronto, concinnatum fuit sub initium seculi octavi, alterum seculo sequente haud multum provecto, exstatque apud Lucam Acherium tom.* X *Spicilegii pag.* 130; *tertium denique ante annum* 986, *teste laudato Martenio in Admonitione itidem ad illud prævia tom.* III *col.* 1547. *His addendum arbitror Kalendarium vulgatum a Leone Allatio in Dissertatione annexa Operi de Ecclesiæ Occidentalis atque Orientalis perpetua consensione col.* 1487; *in quo, quamvis videri posset celebrari memoria Sanctorum distinctorum a nostris, ita enim legitur :* Tertio Idus Septembris, Natale SS. Probi et Jacobi; *dubitare tamen nequeo, quin auctor Sanctos nostros notaverit, nomenque postea fuerit corruptum; adeo ut* Protus *in Probum,* Jacintus *in Jacobum ex describentium incuria transierit. Accedit, quod hoc Kalendarium, sicut observavit Sollerius in Præfatione ad Usuardum num.* 110 *et* 278, *non multum ætate, imo forte ne quidem auctore differat a Frontonis Kalendario, ubi ita scribitur :* Natale SS. Proti et Jacinti. *Recitatis Kalendariis, aliisque, quibus enumerandis supersedeo, consonat S. Gregorii I PP. Liber Sacramentorum, editus ac Notis illustratus primum ab Hugone Menardo, dein a Benedictis Congregationis S. Mauri tom.* III *Operum ejusdem sancti Pontificis. Utrobique habentur sequentia :* Tertio Idus Septembris, Natale SS. Proti et Hyacinthi; *tum subduntur Orationes tres in Missa de iisdem Sanctis recitari solitæ : sed de iis agendi aptior erit locus infra; uti et de affixis eorum sepulturæ inscriptionibus et epitaphiis, quæ alioqui inter monumenta antiqua hic recenseri possent. Pergo ad Martyrologia.*

et Martyrologiis;

3 *Tam celebris et constans est in priscis Martyrologiis* SS. Prothi et Hyacinthi *annuntiatio, ut eorum nomina in nullis desiderentur, in plerisque præsertim contractioribus sola reperiantur, in reliquis aliorum Sanctorum agmen ducant; excipe tamen Notkeri Martyrologium, in quo ille SS. Felici et Regulæ martyribus Tiguritanis, popularibus suis primum locum concessit. Quapropter in tanto omnium consensu frustraneum sit enumerare singula, et ea maxime, quorum annuntiationes, nec longiores sunt, quam jam datæ ex Kalendariis, nec inter sese discrepantes, nisi in eo, quod non ubique eodem modo Sanctorum nomina exprimantur et in aliquibus titulus et palæstra martyrii aut similia addantur, quæ in aliis prætermissa sunt; ut videri potest apud eos, qui Hieronymianos*

A *mianos aliosque id genus Fastos sacros collegerunt, preloque commissos utilitati publicæ prodiderunt. Accipe interim Romani parvi, et Bedæ genuini verba; illud ita habet :* Romæ Hyacinthi et Prothi Eunuchorum, *hic autem sic :* Romæ sanctorum Prothi et Hyacinthi, qui erant eunuchi sanctæ Eugeniæ. *Sed et Wandelbertum audi :*

Prothus hinc ternas, fraterque Hyacinthus [honorant,
Qui Eugeniam pariter legem docuere sacra- [tam.

elogia ex Romano; ex Adone

4 *Sicut ex innumeris contractioris styli Martyrologiis annuntiationes dumtaxat tres exhibuimus numero præcedente, sic prætermissis reliquis bene multis tum antiquis tum recentioribus, tria tantum hic producemus Sanctorum nostrorum encomia ex Martyrologiis styli prolixioris. Præmitto Romanum hodiernum, cui fere consonat Usuardinum Sollerii :* Romæ via Salaria veteri in cœmeterio Basillæ, natalis sanctorum martyrum Proti et Hyacinthi fratrum, eunuchorum beatæ Eugeniæ, qui sub Gallieno imperatore deprehensi, quod essent Christiani, sacrificare coguntur; sed non consentientes, primo B durissime verberati sunt, ac tandem pariter decollati. *Productius multo est Adonis elogium :* Romæ via Salaria vetere in cœmeterio Basillæ, natale sanctorum Proti et Hyacinthi, qui erant eunuchi beatæ Eugeniæ virginis, cum qua ab Heleno episcopo baptizati, aliquanto tempore divinis solum eruditionibus vacantes, in sancto proposito perstiterunt; atque in servorum Dei monasterio mira humilitate conversati sunt : et hoc apud Ægyptum. Inde cum beatissima virgine Romam reversi, sub Gallieno imperatore, quod essent Christiani, comprehensi, coguntur sacrificare. Sed non consentientes, dirissime verberantur. Cumque Deo fidem servantes gauderent, pariter decollantur, tertio Idus Septembris. Post hæc tenetur sancta Eugenia, et jubetur a præfecto Urbis Nicetio Dianæ sacrificia exhibere. Quæ stans ante templum, extensis manibus fudit orationem. Qua orante, ita simulacrum Dianæ comminutum est, ut sola pulveris ejus indicia remanerent. Sed magicis artibus hoc reputantes, ingenti saxo circa scapulas ejus constricto, Tiberi eam præcipitem dederunt. Quomodo autem agonem passionis suæ compleverit breviter supra notatum est 8 Kalendas C Januarii. *Hactenus Ado et quoad substantiam etiam Notkerus.*

et Rabano.

5 *Multum ab his discrepat Rabani textus. En tibi similiter integrum :* Romæ Proti et Jacinthi, qui erant Eunuchi sanctæ Eugeniæ virginis, et cum ea a Romana urbe Alexandriam venientes ab Heleno episcopo, cui eorum adventus per visionem revelatus est, recepti in monasterio quodam, sub virili habitu inter monachos conversabantur, postea vero cum Melanthia, quædam femina malitiosa, Eugeniam sub virili habitu degentem masculum suspicans, per eam stuprari desiderasset; sed patefacto arcano Eugenia non vir, sed femina esse comperta est; coacta imperiali præcepto, cum Eunuchis suis Romam rediit : ibi simul cum Basilla virgine prædicti duo Eunuchi jussu Gallieni Augusti gladio interfecti sunt. Beata vero Eugenia postmodum, hoc est in 8 Cal. Januarii, pro Christi nomine passa, cum martyrii corona migravit ad Dominum. *Mira Rabani et Adonis elogia, atque inter se perquam diversa, eodem ex fonte tamen promanarunt; ex Actis scilicet S. Eugeniæ virginis : et per consequens historiæ dictis elogiis contentæ veritas pendet a fide, qua ipsamet Acta conscripta reperiuntur. Habent sane hæc inter recentiores eruditos non paucos adversarios; verum ne a proposita mihi via declinem, statueram quippe prius gloriam Sanctorum posthumam exhibere, ac tum demum de eorum in vita gestis disserere, quædam super memoratis S. Eugeniæ Actis observanda reservo in paragraphum hujus Commentarii ultimum.*

AUCTORE J. P.

Cœmeterium S. Basillæ

6 *De cœmeterio S. Basillæ, in quo post Bucherianum alia quædam Kalendaria et pleraque Martyrologia Sanctorum nostrorum festivitatem recolunt, fuse agunt in Roma subterranea Bosius lib.* III, *cap.* LVIII *et* LXI, *atque Aringhus lib.* IV, *cap.* XXXIV *et* XXXVII. *De eodem quoque apud nos facta est mentio locis variis, ac præsertim ad dies 20 Maii, cum Basillam seu Basilissam martyrem, et 11 Junii, cum Basillam item martyrem et ab illa, ut credit Papebrochius, distinctam dedimus; nuperrime vero ad diem 28 Augusti, cum Acta elucidavimus S. Hermetis similiter martyris. Ex his quædam adverto ad rem præsentem valde spectantia : atque imprimis memoratum cœmeterium, non modo a S. Basilla, sed* E *et a S. Hermete, atque a* SS. Protho *et* Hyacintho *nomen obtinuisse. Imo Papebrochius ad citatum diem 11 Junii satis verisimiliter existimat, dictum cœmeterium seculo secundo insignitum fuisse nomine S. Hermetis, sub illius seculi initium ibidem depositi; post medium vero seculi tertii accessisse nomina* SS. Hyacinthi *et* Prothi, *quorum ibidem similiter tum condita sunt corpora; donec tandem auctum fuit sacris exuviis S. Basillæ, anno 304, die 22 Septembris : adeo ut deinceps appellari cœperit a nonnullis cœmeterium SS. Hermetis,* Prothi, Hyacinthi *et Basillæ martyrum ; ab aliis simpliciter cœmeterium Basillæ.*

prius S. Hermetis, deinde SS. Prothi et Hyacinthi,

7 *Sic auctor Kalendarii Bucheriani Sanctos, de quibus hic sermo est, memorans, cœmeterio solum Basillæ nomen attribuit hoc modo :* Quinto Kalendas *(Septembris)* Hermetis in Basillæ, Salaria vetere. Tertio Idus *(Septembris)* Prothi et Hyacinthi in Basillæ. *Non quod huic loco id nomen fuerit, cum Sancti isti ibidem sepulti sunt; sed quod seculo* IV, *dum scriberet, eo vocabulo denominari cœpisset ob nuperrimam ac celebriorem S. Basillæ depositionem. Nam quomodo seculo secundo, cum S. Hermes, et seculo* F *tertio, cum Sancti nostri conditi sunt, locus iste denominatus fuisset a S. Basilla, ibidem deposita dumtaxat inchoato jam seculo quarto, uti diximus, et probatur ex ipsomet Bucheriano Kalendario? In hoc sic legitur :* Decimo Kalendas, Octobris, Basillæ Salaria vetere, Diocletiano IX et Maximiano VIII Coss. *Hi consulatus, respondentes anno vulgaris æræ 304, tamque studiose additi certe alterutrum designant; vel scilicet eo primum anno illuc aliunde translata fuisse ossa sanctæ martyris, vel hanc eo ipso anno occisam fuisse ibidemque depositam, sicut putat Papebrochius. Utrumlibet verum sit, sequitur saltem ante hunc annum Basillæ non fuisse impositum cœmeterio. Porro ad Basillæ nomen in postremo Kalendarii textu non adjunctas fuisse voces* in Basillæ, *denotantes cœmeterium, sicut adduntur in utroque priori textu ad nomina SS. Hermetis,* Prothi et Hyacinthi, *inde factum credimus, quod locus iste, cum Kalendarium exaratum fuit, adeo sub Basillæ nomine celebris esse cœperit, ut auctor*

AUCTORE J. P.

auctor hunc satis distinguendum judicarit a cœmeteriis aliis in via Salaria sitis, expresso solo nomine martyris in dicta via reconditæ.

denique etiam omnium simul nomine appellatum. Epitaphia metrica

8 *Quantumvis autem, sicut jam vidimus, dictum cœmeterium seculo quarto et sequentibus crebro a S. Basillæ nuncupatum fuerit, non tamen SS. Hermetis,* Prothi *et* Hyacinthi *nomina deposuit : evidenter id constat ex scriptore seculi noni celeberrimo, Anastasium intelligo Bibliothecarium, qui in vita Adriani I Pontificis, senescente seculo octavo defuncti, scribit sequentia :* Basilicam cœmeterii sanctorum martyrum Hermetis, Prothi et Hyacinthi atque Basilicam (Basillæ *legendum)* miræ magnitudinis innovavit. *Atque ista de ipso cœmeterio dicta sufficiant ; nunc epitaphia, de quibus num. 2 facta est mentio, profero in medium. Duplex olim* SS. Prothi *et* Hyacinthi *tumulo insculptum recitat Janus Gruterus in Appendice ad Inscriptiones antiquas pag.* 1172 *et* 1173. *Primum sic sonat :*

Extremo tumulus latuit sub aggere montis.
Hunc Damasus monstrat, servat quod membra piorum.
Te Protum retinet melior sibi regia cœli :
B Sanguine purpureo sequeris YACINTHE probatus.
Germani Fratres, animis ingentibus ambo :
Hic victor meruit palmam, prior ille coronam.

Alterum sic :

Aspice descensum, cernes mirabile factum.
Sanctorum monumenta vides patefacta sepulchris.
Martyris hic PROTI tumulus jacet, atque JACINTHI :
Quem cum jam dudum tegeret mons, terra, caligo,
Hoc Theodorus opus construxit presbyter instans,
Ut Domini plebem opera majora tenerent.

a S. Damaso PP.,

9 *Duo ista epitaphia, sicut alia quam plurima Sanctorum martyrum sepulcris inscripta, auctorem habuisse S. Damasum Papam asserunt Bosius et Aringhus num.* 6 *laudati, Baronius in Appendice ad tom.* XII *Annalium pag.* 891, *et alii ; ac suadent ipsamet prioris epitaphii verba.* Hunc Damasus monstrat. *Unde discimus, Sanctorum nostrorum corpora sub colle quodam* C *primum recondita fuisse, atque a memorato Pontifice, qui teste auctore Vitæ ejus apud Bibliothecarium,* multa corpora Sanctorum martyrum requisivit et invenit, quorum etiam concilia *(cœmeteria haud dubie seu sepulcra)* versibus declaravit, *a memorato, inquam, Pontifice e terra elevata, impositaque fuisse novis monumentis, curante Theodoro presbytero constructis, et his affixos fuisse recitatos versus, ante annum* 384, *S. Damaso emortualem, id est, paulo amplius, quam seculo integro ab eorum martyrio. Mabillonius tom.* V *Analectorum pag.* 483, *ex codice membraneo bibliothecæ Einsidlensis, exarato, sicut affirmat, ante annos octingentos, producit veteres Inscriptiones Romanas octoginta, inter quas num.* 67 *venit epigramma primo loco a nobis jam datum ex Grutero ; num.* 68 *sub hoc titulo,* In sepulcro Hiacynti, *sequens :* Sepulcrum sancti martyris HYACINTI Leopardus presbyter ornavit. Depos. 3 Id. Sep. ; *denique num.* 69, *præmisso hoc titulo :* In via Pincia, *ista legitur :* Pamphilus, Basilissa, PROTUS, HIACYNTHUS, Hermes ; ubi D Dominus cæcum illuminavit. Arcus, murus. Inter Aurelia et Portuensis sanctus Processus et Martinianus, et Pancratius, Abdo et Sennes.

et inscriptione variæ

10 *Dubium mihi non est, quin ambæ Inscriptiones pertineant ad sanctos nostros Martyres ; ac de priore quidem constat ex characteribus hoc die depositionem factam esse denotantibus ; de posteriore vero tum ex titulo,* In via Pincia, *sic dicta, quia a porta Pinciana iter erat ad viam Salariam veterem, tum ex adjunctis aliis martyribus, præsertim SS. Hermete, et Basilissa, quam Papebrochius, ut monuimus num.* 6, *a S. Basilla distinctam credit, quamque in quibusdam Hieronymianis ad diem* 20 *Maii ita annuntiatam lego :* Romæ, via Salaria, Basilissæ, Aurei et Nusciæ vel Nuscæ. *Valde suspicor, Aureum et Nusciam seu Nuscam, eosdem esse, qui luxatis nominibus in Inscriptione dicuntur* Arcus *et* Murus ; *quid enim hæ voces sibi velint, si sumenda non sint, ut propria Sanctorum nomina? Pamphili in Inscriptione primo loco notati meminit etiam Willelmus Malmesburiensis lib.* IV *de Gestis regum Anglorum ; ubi Romanæ urbis portas et vias atque Sanctos martyres in his sepultos enumerans, ita loquitur :* Quarta porta et via Salaria, quæ modo E sancti Silvestri dicitur. Ibi juxta viam sanctus Hermes requiescit, et sancta Vasella *(Basilla)* et Prothus et Jacinctus, Maxilianus, Herculanus, Crispus ; et in altero loco prope requiescunt sancti martyres Pamphilus et Quirinus 70 gradibus in imo terræ *etc. Dictus autem Pamphilus is est haud dubie, cujus in Romano et Usuardino Martyrologio memoria celebratur ad diem* 21 *Septembris hisce verbis :* Romæ sancti Pamphili martyris ; *neque enim alterius martyris cognominis apud ullum Romæ mentionem reperio. Unde colligo corpus ejus conditum fuisse in Salaria via, quod hactenus ignoratum fuisse, videtur innuere Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ :* Quemadmodum, *inquit,* tempus passionis hujus martyris *(S. Pamphili)* nobis ignotum est, cum et Usuardus, a quo Martyrologium Romanum accepisse videtur, nudam ipsius mentionem fecerit, sic et corpus ejus, ubi conditum sit, nos latet. *Plura de hoc Sancto, si inventa fuerint, dabuntur ad prædictum hujus mensis diem* 21.

vel ad eorum memoriam conservatæ,

11 *Ceterum Inscriptionem secundam, tot sanctorum martyrum nomina complectentem, nulli umquam sepulcro, cœmeterio aut ecclesiæ affixam fuisse vel insculptam sufficienter ostendunt adjuncta ; nam viæ ac portæ Aurelia et Portuensis,* F *inter quas SS. Processi et Martiniani, Pancratii, Abdon et Sennen sepulcra designantur, longe dissita erant a viis ac portis Salaria et Pinciana, imo in regione Urbis opposita trans Tyberim. Crediderim itaque id monumentum antiquitus exaratum fuisse, ne, propter continuas Gentilium in Christianos persecutiones, loca, ubi tot illustres martyres sepulti fuerant, exciderent memoria, et laterent posteros. De SS. Processo et Martiniano fuse actum est in Opere nostro ad diem* 2 *Julii ; De S. Pancratio ad diem* 12 *Maii ; ac de SS. Abdon et Sennen ad diem* 30 *Julii. Quo tempore autem, quave occasione ad Sanctorum in via Pinciana quiescentium tumulos cæcus divino beneficio visum receperit, nusquam reperio.*

vel eorum tumulo a piis fidelibus

12 *Denique licet nec prior inscriptio, citata num.* 9, *quidquam præ se ferat, unde certo eliciatur tempus, quo tumulo affixa est ; cum tamen apud Anastasium Bibliothecarium in Vita S. Innocentii Papæ, hujus nominis primi, presbyterum legam,*

A *legam, Leopardo in inscriptione expresso non cognominem tantum, verum etiam similibus piis operibus occupatum, multum suspicor, utroque loco designatum fuisse eumdem. Refero verba, ut sunt apud Anastasium :* Hic *(Innocentius I)* dedicavit Basilicam sanctorum Gervasii et Protasii ex devotione cujusdam illustris feminæ Vestinæ, laborantibus presbyteris Ursicino et Leopardo, et diacono Liviano. *Igitur, si recte suspicer, novum ornamentum cum ea inscriptione accesserit tumulo, haud dudum antea erecto; nam nominatus Pontifex Ecclesiæ universæ præfuit ab anno* 402 *usque ad* 417. *Verum cur tum ipsa inscriptio, tum ejusdem titulus solum memorant* Hyacinthum ? *Cur similiter primi epigrammatis seu epitaphii metrici titulus, depromptus ex laudato supra bibliothecæ Einsidlensis vetusto codice apud Mabillonium, solum nominat* Prothum *hoc modo:* In sepulcro Prothi Martyris ? *Sane uni eidemque tumulo amborum Martyrum sacras exuvias inclusas fuisse insinuat utrumque epigramma ac præsertim secundi sequentia carmina :*

Martyris hic Proti tumulus jacet atque Jacinthi :
B Quem cum jam dudum tegeret mons, terra, caligo,
Hoc Theodorus opus construxit...

postea exornato insculptæ.

13 *Crediderim, rem ita exponendam esse, ut unicus quidem intelligatur fuisse tumulus; sed vel in partes binas divisus, vel saltem ea forma ac situ constructus, ut duplicem haberet conspectum, duplicemque sepulcralem lapidem, quorum anterior præferret nomen* S. Prothi, *posterior vero* S. Hyacinthi, *atque illi insculptum esset epigramma primum, indicans nomen auctoris Damasi, huic epigramma alterum continens Theodori nomen, qui totum opus construxerat. His in eum modum dispositis haud difficulter concipimus, cur prosaica inscriptio, quæ postmodum accessit, dicat a Leopardo exornatum fuisse tumulum* S. Hyacinthi, *de* S. Protho *sileat; utique quia insculpta erat ei lapidi sepulcrali, vel tumuli parti, quæ ad* S. Hyacinthum *proxime spectabat, quamque fortasse unam ornarat Leopardus.*

C

§ II. Celebritas antiqui cultus; basilica Sanctis exstructa.

Solemnis eorum festivitas

E*x recensitis § præcedente sacris Fastis aliisque monumentis vetustissimis abunde constat de immemorabili sanctorum Martyrum nostrorum cultu, et hunc quidem Romæ celeberrimum fuisse quivis facile conceperit, dummodo advertat, eorum nomina descripta fuisse in antiquissimis Kalendariis : neque enim quoslibet Sanctos ea complectebantur, sed illos dumtaxat, quorum festivitas solennior peragi consueverat in cœmeteriis aut basilicis seu titulis. Docte id observavit Joannes Fronto in Prænotatis ad Kalendarium Romanum a se vulgatum* § 3, *ubi quærit, cur pauci Sancti adnotantur in dicto Kalendario post S. Gregorii tempora saltem ex parte exarati; quandoquidem hic sanctus Pontifex in Registro lib.* VII, *epist.* XXIX *scribat in hunc modum :* Nos pene omnium martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus : *mox autem;* Respondeo, *inquit Fronto,* in Missis privatis celebrari Romæ et ubique diebus singulis sanctos martyres: sed in Kalendario appositos fuisse illos, quorum dies festivo populi concursu, et publicis sacrificiis celebrabatur. *Theodoricus Ruinartius in præfatione ad Acta sincera martyrum, refellens Henrici Dodwelli Dissertationem* XI *Cyprianicam de paucitate martyrum, hanc Frontonis rationem adoptat, ejusque firmitatem concludit ex ipsomet Gregorio Magno,* qui, licet paucos in Sacramentario martyres exhibeat, alias tamen ait se singula diebus martyrum memoriam celebrasse.

AUCTORE J. P.

Romæ habita a seculo IV.

15 *Hæc suffultus ratione, solida sane et meo judicio certa, concludo similiter, sanctorum nostrorum Martyrum depositionis diem festivo populi concursu ac publicis Missarum solemniis Romæ celebratam fuisse, si minus mox ab eorum obitu, saltem mediante seculo* IV; *quandoquidem descripta sint eorum nomina in vetustissimo Bucherii Kalendario, in quo auctorem id unum intendisse censet Papebrochius tom.* II *Junii, pag.* 464, *ut catalogum contexeret festivitatum dumtaxat præcipuarum, quæ tum temporis habebantur in cœmeteriis Romanis per totum anni circulum, et inde factum, ut earum numerus, non attingens ad quadraginta, tam exiguus esset. Quod autem attinet ad Missam de Sanctis nostris eo tempore celebrari solitam, dubitare nos non sinit Kalendarium Romanum apud Martenium, laudatum a nobis num.* 1. *Hoc enim, quamvis Sanctorum numero multo auctius sit Bucheriano, quia scilicet præscribit festivitates, non solum in cœmeteriis Romanis, verum etiam in basilicis Urbis aliisque sacris locis peragi solitas, parum tamen ei cedit antiquitate, atque ita inscribitur :* Incipiunt capitula lectionum Evangelii anni circuli ad Missam; *tum ad diem* 11 *Septembris, præmissis* SS. Prothi *et* Hyacinthi *nominibus, recitandam indicat sequentem sancti Evangelii lectionem :* Secundum Matthæum, cap. LXXXIX : *(juxta antiquiorem capitulum divisionem : nunc habetur capite* X *a versu* 23) Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam : usque : Negabo et ego eum coram patre meo, qui est in cœlis. *Eadem Evangelii lectio præscribitur in Kalendario Frontonis, de quo num.* 2 *fuit sermo.* E F

Missa et Officium

16 *Non minus celebrem fuisse Martyrum nostrorum festivitatem seculis subsequentibus liquet ex vetustissimis Romanæ Ecclesiæ Ritualibus, atque præsertim ex Antiphonario seu Graduali S. Gregorii Magni, ejusdemque libro Sacramentorum. Antiphonarius, editus a Pamelio tom.* II *Liturgicorum, Missæ Introitum habet, Graduale et reliqua, prout sequitur.*

Nat. Sanctorum Proti et Hyacinthi.

Antiph. Judicant Sancti gentes, et dominabuntur populis; regnabit Dominus eorum in perpetuum.

Psal. Exultate Justi in Domino.

Resp. Vindica Domine sanguinem Sanctorum tuorum, qui effusus est.

Vers. Posuerunt mortalia Servorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ.

All.

AUCTORE J. P.

ALL. Gaudete Justi in Domino, rectos decet collaudatio.

OFF. Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum, quoniam tu Domine benedices justo: Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

Ad Com. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, vel: Qui vult venire post me.

recitatum usque ad seculum XIII

17 *Liber Sacramentorum tres orationes exhibet in Missa similiter recitandas, at eas non transcribo; exstant enim eædem in Missalibus Romanis tum antiquioribus, tum hodiernis, eo tamen discrimine, ut in illis una cum Missa integra proponantur, in his solæ pro commemoratione; quia post institutam Octavam Nativitatis B. Mariæ Virginis, quod factum creditur seculo* XIII, *Officium de eadem et Missa hoc die in Ecclesia celebrari cœpit; de Sanctis vero nostris haberi duntaxat Commemoratio cum nona Lectione. Attamen in particularibus quibusdam ecclesiis, in quibus sacra ipsorum corpora seu insignes reliquiæ servantur, etiam hodiedum de illis Officium ac Missam celebrari patebit ex dicendis, postquam unum, quod ad cultum antiquiorem attinet, paucis absolvero.* B

basilica ipsis ac S. Hermeti et Basillæ juxta cœmeterium erecta.

18 *Cœmeterium in via Salaria veteri a* SS. Prothi *et* Hyacinthi *nominibus quondam appellatum fuisse, ostendimus num. 8 ex verbis libri Pontificalis in Vita S. Adriani Papæ primi: basilicam vero in eodem cœmeterio quondam erectam fuisse tum ex iisdem verbis evidens sit, tum ex Pauli Aringhi Roma subterranea, tom.* II, *pag.* 321 *et seqq.; ubi dicta basilica, prout etiam nunc exstat in loco subterraneo villæ Societatis Jesu extra portam Pincianam, adjecta icone, graphice describitur. Ipsammet descriptionem retulimus in Opere nostro, tom.* IV *Augusto, pag.* 148 *: restat, ut inquiramus, quo tempore, a quo, et cui vel quibus Sanctis illa fuerit exstructa. Singula hæc absolute determinavit Tillemontius in Monumentis historiæ ecclesiasticæ tom.* IV, *pag.* 13 *: et eum secutus est Adrianus Baillet tom.* III *de Vitis Sanctorum ad diem* 11 *Septembris, cujus verba ex Gallico Latinum fideliter translata sic sonant:* Damasus Pontifex veritus, ne corpora S. PROTI et S. HYACINTHI abscondita manerent Fidelibus, terram, quæ processu temporum superaggerata fuerat, amoveri jussit, eorumque tumulum patefecit. Pauco post tempore sacerdos quidam, nomine Theodorus, in ipsorum honorem ibidem construi jussit ecclesiam, postmodum a Symmacho Papa exornatam et locupletatam. *Ita Bailletus, ita fere Tillemontius, qui tamen, ut probet, dictam ecclesiam a Theodoro presbytero constructam fuisse, adducit epigramma secundum, quod, ut a S. Damaso compositum, dedimus num.* 8. C

Ex epitaphio per Sanctum Damasum composito non liquet.

19 *Dubium non est, quin memorata basilica valde antiqua sit, cum seculo* VIII *eam innovarit Adrianus primus Pontifex; nihil etiam occurrit, ex quo falsum esse ostendi possit, conditam fuisse a Theodoro presbytero; quamtumvis fundamentum, quo nituntur laudati auctores, mihi usque adeo firmum non appareat, ut id verum esse, cum illis omnino indubitanter affirmare velim: et ut candide eloquar, priusquam ipsorum assertum attentius considerassem, nihil equidem post Bosium et Aringhum ex citato epigrammate collegeram; nisi quod ornatius sepulcrum a Theodoro Sanctis nostris fuisset exstructum, sicut nec dissimulavi supra num.* 9 *et* 13.

Juvat denuo ob oculos ponere ipsummet epigramma: D

Aspice descensum, cernes mirabile factum.
Sanctorum monumenta vides patefacta sepulchris.
Martyris hic PROTI tumulus jacet atque JACINTHI:
quem cum jam dudum tegeret mons, terra, caligo,
hoc Theodorus opus construxit presbyter instans,
Ut,Domini plebem opera majora tenerent.

exstructam fuisse seculo VI.

20 *Sane in quatuor prioribus versiculis nihil deprehendo, unde basilicam a Theodoro ædificatam fuisse extundam; reliquis vero duobus hunc vel similem sensum esse existimaram: Theodorus hoc opus seu novum tumulum construxit, instans sive intendens, ut Plebs Domini, id est, sancti Martyres nostri, et alii ibidem humiliore loco antea reconditi, ornatioribus ac nobilioribus monumentis concluderentur. Non diffiteor tamen, ita posse exponi, ut sensus sit; Theodorus hunc tumulum erexit instans sive urgens, ut majus opus nempe basilica conderetur, quæ Fideles ad sepulcra Sanctorum convenientes caperet: sed inde non concluditur certo, basilicam ab ipso, vel ipso vivente fuisse ædificatam. Dices fortasse, eum esse sensum, ut Theodorus* hoc opus, *puta* basilicam *ædificarit intendens, ut locus amplior Fideles eo accurrentes caperet. Sed præterquam quod hæc non æque videantur cohærere cum versibus quatuor prioribus, in ea opinione admittendum erit, epigramma insculptum fuisse ipsimet basilicæ; nam demonstrativum* hoc *in inscriptionibus communiter designat locum, cui inscriptiones affixæ sunt. Affixum autem fuisse epigramma ipsi basilicæ, non tumulo, mihi minus probabile apparet; quia in eo mentio fit tantum Sanctorum nostrorum, nulla SS. Basillæ et Hermetis, quibus æque ac Sanctis nostris consacratam fuisse basilicam verisimillimum est; et de Hermete quidem id probavimus tom.* VI *Augusti, pag.* 148. E

nec ex libro Pontificali ornatam fuisse a Symmacho PP.

21 *Incertum similiter mihi est, quod verbis postremis asserit post Tillemontium Bailletus, memoratam scilicet basilicam ornatam fuisse et locupletatam a Symmacho Papa. Nititur quidem laudatus auctor Actis dicti Pontificis, ubi ista leguntur:* Confessionem sancti Cassiani et sanctorum Proti et Hyacinthi ex argento ornavit (*Symmachus*) pensantem libras 30. Arcum argenteum, pensantem libras 12. *Sed cum verborum integer contextus, ad quem brevitatis gratia lectorem remitto, insinuet, biographum unice intentum ibidem fuisse enumerandis oratoriis aliisque sacris locis a Symmacho exornatis intra vel juxta basilicam S. Petri apostoli, magis inclino in sententiam Joannis Vignolii in notis ad recitatum textum, existimantis, in basilica S. Petri quondam exstitisse confessionem vel altare, sacrum sanctis nostris Martyribus. Quidquid de rei veritate sit, constat saltem Romæ celebrem fuisse eorum cultum seculis* V *et* VI, *cum Pontificatum teneret prælaudatus Pontifex.* F

§ III.

A

§ III. Reliquiæ seculo IX Seligenstadium translatæ.

Partes sacrorum corporum

Non constat, quamdiu quieverint corpora SS. Prothi *et* Hyacinthi *in ea, de qua mox egimus, basilica. Servatum fuisse ibidem sacrum istum thesaurum seculo* 9 *cum Ecclesiam universam moderaretur Gregorius IV, auctor est Eginhardus, id temporis abbas Selingenstadiensis, in Historia translationis SS. Marcellini et Petri, recusa apud nos tom.* I *Junii, pag.* 204; *ex qua in rem præsentem spectantia nonnulla delibamus. Capite* X *relaturus duo miracula in basilica SS. Marcellini et Petri Selingenstadii se præsente patrata, et* unum *quidem* ex his in adventu reliquiarum sanctorum PROTHI et HYACINTHI, et juxta ipsas reliquias, *sic prœludit:* Gregorius Romanæ urbis Episcopus, qui Eugenio simulque Valentino in Pontificatus honore successit, cum titulum S. Marci Evangelistæ, *(imo* Confessoris et Pontificis, *ut scribit Anastasius in Vita Gregorii)* in quo presbyter B fuerat, ampliare, et in eo monasterium vellet extruere; quæsivit per cœmeteria et ecclesias longius ab Urbe constitutas, sicubi sanctorum Martyrum corpora posset invenire: inventaque Titulo, quem opere magnifico extruxerat, curavit inferre.

Roma transmissæ

23 Casu igitur factum est, ut eo tempore, quo sepulcrum beatissimi Hermetis erat aperturus. et sacrum illius corpus inde fuerat sublaturus, unus ex nostris, qui eodem anno supplicandi gratia, ut moris est pænitentibus, Romam venerat, congregatæ ad basilicam Martyris multitudini cum ceteris peregrinis interesset. Is negotio, quod agebatur, diligenter inspecto, spem adipiscendarum memorati martyris reliquiarum, licet corde simplici, non tamen sine causa concepit: et Deusdonam diaconum, cujus in primo libro crebram fecimus mentionem, adiens obnixe rogavit, ut ex his quantulumcumque a custodibus loci acciperet, mihique deferendum sibi præstaret Qui confestim precibus ejus annuens, id se sine mora facturum pollicetur: datoque custodibus pretio, non C solum S. Hermetis, sed etiam SANCTORUM PROTI ATQUE HYACINTHI, QUORUM IN EADEM BASILICA CORPORA ERANT POSITA, RELIQUIAS ACCEPIT. Et illas quidem per quemdam familiarem suum, cui Sabbatino cognomen erat, simulque et nostrum, qui ei, ut hoc faceret, persuasit, mittere curavit; quod autem de corpore B. Hermetis potuit adipisci ipse ad nos veniens pro ingenti munere detulit. *Hactenus Eginhardus: unde non tantum discimus corpora Sanctorum nostrorum remansisse in eorum basilica usque ad dictum seculum, verum etiam quo tempore et qua occasione Selingenstadienses ditati fuerint pretiosis eorumdem reliquiis. Juvat has Selingenstadium usque prosequi, ut quanta veneratione ibidem exceptæ et quam insigni miraculo nobilitatæ fuerint cognoscamus. Audiamus itaque laudatum Eginhardum citato loco.*

honorifice excipiuntur Seligenstadii

24 Cum autem de adventu reliquiarum sanctorum Proti et Hyacinthi nobis esset indicatum, obviam illis processimus, easque, ut par erat, honorifice suscipientes, atque basilicæ cum hymnis et orationibus inferentes propter corpora beatorum Marcellini et Petri cum feretro, quo venerant, collocavimus. Ubi cum in crastinum mulier quædam de proximo prædiolo, quod Baldradestat nuncupatur, dæmone possessa cum cetero populo fuisset ingressa, cœpit nequam spiritus fremere, ac prostratam in pavimento collidere, suamque malitiam coram omnibus confitendo publicare. Cumque a presbytero se exorcizante fuisset interrogatus; qui esset, unde venisset, quando et cur in eam intrasset; ad singula respondit, seque non solum dæmonem, sed etiam omnium viventium pessimum esse testatus est. Et cum presbyter ab eo causam tantæ nequitiæ requisisset, malam voluntatem hanc sibi tribuisse fatebatur. Rursus cum ab eo quæreret, si umquam in cœlo fuisset: in cœlo se fuisse, et inde propter superbiam dejectum esse confessus est. Eidem percontanti, utrum Christum Dominum, nec ne vidisset; ait, in inferno eum a se visum, tempore quo pro humani generis salvatione mori, atque illuc descendere dignatus est.

AUCTORE J. P.

et insigni miraculo

25 Ubi vero ad id ventum est, ut eum interrogaret, si nomina Martyrum nosset, quorum reliquiæ pridie eidem ecclesiæ illatæ sunt; E Notissima, inquit, mihi sunt eorum nomina: quia quando passi sunt, præsens astabam, ac de eorum sempiterna gloria ingenti torquebar invidia, quos etiam hic modo patior infestissimos: cruciant enim me tormento incredibili, atque invitum de hoc vase, in quo diu latitabam, exire compellunt. Cui presbyter: Cum exieris, inquit, quo perrecturus es? Ego, ait, in viam pessimam perrecturus, et longinquas desertasque regiones petiturus sum. Post hæc cum et occasionem et modum ingressionis suæ, jubente presbytero, exposuisset, conversus ad feminam: Ego, inquit, infelix mulier, antequam exeam, ossa tua collidam atque confringam, teque debilem ac nostræ societatis memorem relinquam. Et cum illa, velut infirmitatis suæ conscia, cœpisset voce supplici atque submissa Sanctorum auxilium implorare; ille statim per os ipsius cum ingenti austeritate fremens et increpitans, loqui volenti silentium imperavit.

inclarescunt.

26 Erat enim nobis, qui præsentes eramus, ad videndum valde mirabile, quod ille spiritus immundus per os ejusdem mulierculæ tam diverso modo loquebatur, et nunc masculinæ, nunc feminæ vocis qualitatem sic ad purum exprimebat, ut non una, sed duæ in ea acriter F altercantes, seque adinvicem convitiis lacessentes personæ esse viderentur. Et revera duæ erant diversa inter se voluntate dissidentes: dæmonis una, possessum a se corpus collidere cupientis; mulieris altera, hoste, quo tenebatur, liberari desiderantis: quæ diversitas voluntatum, ex disparitate vocum ac dissimilitudine verborum, quæ inter se jactabant, satis clare atque aperte poterat intelligi. Completo igitur juxta consuetudinem Mysterii cœlestis Officio, nobisque ad curanda corpora de basilica egredientibus, jussimus feminam cum custodibus ibidem, donec reverteremur, opperiri, fiduciam habentes, quod per virtutem Christi, et merita Martyrum suorum, perfidus possessor ejus cito foret exiturus. Neque nos spes nostra fefellit. Nam post refectionem ad ecclesiam regressi, exacto dæmonio, sanam illam et incolumem, ac per omnia mentis suæ compotem, atque in Dei laudibus exultantem invenimus. Et hoc quidem signum

AUCTORE J. P.

signum in adventu reliquiarum beatorum Christi martyrum Proti et Hyacinthi, juxta modum a nobis comprehensum, constat esse completum.

intra annos 828 et 830,

27 *Quamvis stricte definire nequeam, quo præcise anno mox relata contigerint, latius tamen absque erroris periculo constitui posse credo intra annum* 828, *sub cujus initia Gregorius IV Pontificatum adiit, et annum* 830, *cujus die* 28 *mensis Augusti, postquam jam Selingenstadienses* SS. Prothi et Hyacinthi *reliquias recepissent, miraculum ibidem contigit ad reliquias S. Hermetis martyris, ab ipso Deusdona diacono illuc delatas, ut probavimus ex Eginhardo tom.* VI *Augusti pag.* 149. *Non satis assequor, quid sibi voluerit Bailletus, dum loco aliquoties citato, postquam asseruerat,* SS. Prothi et Hyacinthi *cultum Roma in Gallias transiisse, temporibus Caroli Magni, subdidit sequentia ex Gallico Latine reddita :* Dicitur, sub Ludovico Pio ejus filio pars reliquiarum ipsorum cum aliis multis Roma venisse ad Eginhardum anno 828 vel 830, et ab hoc illustri viro, qui id temporis, ut pietati vacaret, aulam deseruerat, reposita fuisse Selingenstadii ad Mœnum cum reliquiis S. Marcellini et S. Petri ; sed id factum sat male probatum est. B *Sane Historia translationis ab ipsomet Eginhardo exarata, tum propter adjuncta temporis, personarum, et locorum, tum propter scriptoris auctoritatem, usque adeo sincera apparet ac probata, ut non videam, quid ulterius desiderari queat, maxime a Bailleto ; cum ea ipse utatur in Actis SS. Marcellini et Petri ad diem* 2 *Junii, ubi hæc habet :* Ipsemet Eginhardus Historiam hujus translationis conscripsit, ac testimonium præbuit, miraculorum ibidem factorum ; notum autem est, quantum ponderis scriptis ejus attulerit existimatio habita de ipsius doctrina et probitate

auctore Eginhardo, oculato teste et altero synchrono.

28 *Porro quis quantusque vir fuerit Eginhardus, quem alii Eginhartum et Einardum appellarunt, significavimus in Opere nostro locis variis et præsertim tom.* I *Junii, pag.* 176 *et* 206. *Siquis ampliorem ejus notitiam exoptet, consulat Mabillonium Seculo* IV, *parte* I *de Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, pag.* 414 ; *ubi illius Vitæ compendium reperiet, et P. Joannem Weinckens, qui in Opere, quod* Eginhartum illustratum *inscripsit, Acta ejus fusius exposuit quatuor prioribus capitibus, et in horum posterioris* § 4 *seriem exhibuit elogiorum, quibus merito exornatus fuit* C *Eginhardus a scriptoribus antiquis et recentioribus. Ne tamen Bailletum legenti dubium aliquod inhæreat de existentia reliquiarum* SS. Prothi et Hyacinthi *apud Seligenstadienses, testimonium alterum produco Roberti presbyteri, scriptoris Eginhardo coætanei et fide digni, qui in Prologo Vitæ B. Rabani Mauri, cujus erat discipulus, editæ a nobis tom.* I *Februarii a pag.* 512 *sic scribit :* Ossa quoque beatorum martyrum Marcellini et Petri, Proti atque Hyacinthi, cum reliquiis S. Hermetis, non minore miraculorum gloria in diversis sanitatibus infirmantium quotidie fulgent : quæ et ipsa a Roma translata et Einardo abbati adducta juxta Mœnum Germaniæ fluvium, in villa, quæ prius Mulinheim, nunc autem Saligunstat dicitur, digna celebratione a fidelibus venerantur.

Selingenstadii notitia et præcipuæ reliquiæ :

29 *Occasione reliquiarum, et frequentium miraculorum ibidem patratorum factum creditur, ut locus is ante Mulinheim appellatus, deinde vocari cœperit Saligunstat seu Saligenstat, quæ vox Germanica Beatorum civitatem sonat.* D *Situm est autem Seligenstadium in Moguntina diœcesi Francofurtum inter atque Aschassenburgum, habetque insignem Ordinis S. Benedicti abbatiam. Papebrochius noster in Diario Ms. itineris sui Italici, illuc se pervenisse ait mense Augusto anni* 1660, *exceptumque fuisse ab abbate perhumaniter ; tum præcipua quæque templi abbatialis monumenta describens, hæc pauca huc spectantia observat :* In valvis majoris aræ hæc inscriptio legebatur : Horum corpora sanctorum sub hac ara requiescunt : Marii, Marthæ, Audifacis, Abacuc, Prothi, Hyacinthi, Marcellini et Petri. Reliquias præcipitata bello Suecico fuga confudit in saccis, nec opportunitas erat videndi.

hæreticorum in has impietas, et catholicorum veneratio.

30 *Contigit autem ista sacrarum reliquiarum permistio sub medium seculi proxime elapsi, quando, expilata a Gallis et Vinariensibus, qui Suecis auxilio venerant, civitate cum monasterio, ædes sacra, quæ sola, suadentibus Gallis, intacta remanserat, etiam Vinariensium ferociam et impietatem experta est, postquam Galli ad sua castra discessissent, ut fuse narrat laudatus Weinckenus cap.* VII § VI : Cumque, *inquit,* in omnia ita debacchati essent, tandem in ipsas quoque sanctorum Patronorum nostrorum sacras E desæviunt exuvias : etsi enim eæ toto persecutionis Suedicæ tempore, tuto satis loco hactenus fuissent reconditæ, et mansissent illæsæ ; has tamen (nescitur, quo auctore) inventas, e loculis effusas per templi pavimenta disjiciebant, incedentium pedibus conculcandas ; adeo ut, quæ post tot secula manserant intactæ, hac tandem tempestate horribilem passæ sint dispersionem, ut veraciter tunc illud potuerit dici Psalmi LXXVIII : « Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, et polluerunt templum sanctum « tuum, posuerunt morticina Servorum tuorum « escas volatilibus cœli ». Licet eædem postea solerter requisitæ, a sacerdotibus cum debita reverentia fuerint sublevatæ et summa veneratione reconditæ. *Idem Weinckenus, qui anno* 1714 *dicti monasterii Prior exstitit, asserit cap.* VI, § 3, *aras templi sui omnes, quinque enumerat, ex integro erectas fuisse et consecratas anno* 1679; *principem* SS. Marcellino et Petro, Mario et Marthæ, Audifaci et Habacum, Laurentio archimartyri, Protho et Hyacintho et S. Benedicto, *alias aliis Sanctis, quorum sacra lipsana ibidem ingenti numero servantur. Paragrapho vero sequenti dictarum reliquiarum catalogum subjiciens* S. Prothi *brachium inter eas recenset, et partem brachii* S. Hyacinthi. *Hinc colligo, illas reliquias post templi direptionem non ita permixtas fuisse, quin facile dignosci as distingui potuerint.* F

§ IV. Partes sacrorum corporum Metas transmissæ seculo X.

Reliquiæ ex Italia Metas transferuntur

V*idimus præcedente paragrapho, corpora sanctorum* Prothi *et* Hyacinthi *juxta relationem Eginhardi servata fuisse in basilica viæ Salariæ usque ad tempora Gregorii Papæ IV. In utraque spicilegii Acheriani editione, in prima tom.* V, *in altera tom.* II *exstat vetus documentum, quod e codice scripto monasterii S. Symphoriani*

A *phoriani Metensis ab Adriano Valesio descriptum, et ab hoc sibi concessum fuisse testatur Acherius, sub hoc titulo :* Inventio Sanctorum a domno Deoderico pontifice repertorum. *Exstat item apud Guilielmum Leibnitium tom.* I *rerum Brunsvicensium pag.* 303 *in Vita Deoderici seu Theoderici Metensis episcopi a Sigeberto Gemblacensi, auctore seculi* XI *exarata, qui illud huic integrum inseruit sic præludens :* Jam jam ergo pagina illa proferatur in medium, ab his, qui interfuerunt, plenissime digesta de translatione Sanctorum. *Ex memorato autem documento intelligimus,* SS. Prothi et Hyacinthi *reliquias ad Metensem civitatem translatas fuisse sub annum* 972, *et præterea sat verisimiliter eruimus, sacra eorum corpora ad idem fere usque tempus substitisse in via Salaria. Auctor scripti anonymus est, sed, sicut insinuat Sigebertus, rerum narratarum testis oculatus, utpote qui Deodericum non modo in itinere Italico, sed etiam in reditu ad episcopatum suum Metensem comitatus est, ut mox videbitur.*

a Theodorico Metensium episcopo

32 *Sic relationem suam exorditur laudatus anonymus :* Anno Incarnationis Dominicæ 970, magno et gloriosissimo Cæsare augusto Ottone B cum æquivoco suo admirabilis indolis adolescente, filio æque augusto, simulque magnarum virtutum conjuge Adelheide, qua nihil umquam justius, mansuetius, prudentius, nec magis pium quicquam potuit esse, Italiæ sceptra pio justoque moderamine pacifice ac solide usque in fines Calabriæ gubernantibus, domnus ac venerabilis sanctæ Mettis episcopus Deodericus, ipsi magnifico imperatori sanguine ac mira dilectione ac familiaritate conjunctus, cujusque consultu pro mira sapientiæ prærogativa cuncta palatina agebantur negotia, in eadem Italica expeditione constitutus, in qua triennium fere militavit; dum divino præcipue cultu deditus, quæque ad honorem, decoremque seu munimentum suæ sanctæ sedis certatim exquireret et efficaciter votis ejus cuncta suppeterent, corporum Sanctorum maximam copiam ex diversis Italiæ locis, divina se gratia adjuvante, collectam, digno se cultu atque honore alibi præstantius veneranda, eidem suæ sanctæ sedi Mettensi invehere studuit.

juxta relationem testis oculati,

33 *Deinde corpora seu reliquias Sanctorum, adjectis locis et personis, a quibus ea Deodericus acceperat, enumerans auctor sequentia ad rem nostram spectantia interserit :* In Sabinis C regione non procul ab urbe Roma, milliario fere XL, sancti martyres Protus et Jacintus erant reconditi, aliquanto negligentiori custodia. Hos abbas quidam de monasterio sanctæ Mariæ, quod dicitur Farfara, venerabili pontifici nostro, dum de causa sua eum apud imperatorem sibi fieri intercessorem rogaret, quia nullo tantum munere eum cognoverat delectari, partem primo obtulit, sed postea mira instantia * domni præsulis, quidquid inde reperire potuit, adjecit ; ipse cum suis monachis dans super sancta Evangelia sacramentum, vere ea ossa sanctorum PROTI et JACINTI existere. Hoc post natale Domini, dum Roma reverteremur, in vicinio Hortæ civitatis est actum. *Tum, memoratis nonnullis de Sanctorum aliorum reliquiis, sub finem ita scribit :* Cum jam Roma, regiis nuptiis ibi ingenti gloria peractis, reditum in patriam disponeremus, ultimo beneficio eoque pluribus copiosiore venerabilem præsulem domnus Papa *(Joannem XIII antea nominarat)* de quatuor portionibus craticulæ sancti Laurentii

* *al.* præstantia

locupletissime cumulavit. *Hæc anonymus in editione Acherii novissima, a qua prior editio non differt nisi loco ad marginem notato. Uno item loco differt Leibnitiana editio, ut inferius ostendam.* AUCTORE J. P.

cujus accurata annotatio personarum

34 *Nonnulla autem, quæ alioqui prætermitti potuissent, huc ex anonymo transferenda duxi, tum ut liqueat, eum relatis interfuisse, tum ut advertat, quam accurate annotarit passim temporum ac personarum adjuncta. Nam primo Ottonis Magni, qui imperii coronam ab anno* 962 *usque ad* 973 *gestasse legitur, conjunctionem sanguinis cum Theodorico episcopo confirmat continuator Regionis ad annum* 965 : Hoc anno, *inquit,* Henrico archiepiscopo Trevirensi Thiedericus ejusdem ecclesiæ diaconus, et Adelberoni Mettensi episcopo Thiedericus consobrinus imperatoris, successores instituuntur. *Confirmat id similiter præter alios Sigebertus in Chronico infra citando, et in Vita Theoderici apud Leibnitium pag,* 312, *ubi dicti episcopi epitaphium profert, quod sic habet :*

Hic Deodericus generoso sanguine natus
Regum progenie, nomem habens celebre :
Cæsaris Ottonis tetigit quem linea carnis, E
Cujus consiliis jura dedit populis.

ac temporum commendatur,

35 *Secundo, nuptiæ regiæ, quas memorat anonymus, Ottonis scilicet secundi cum Theophania. Joannis Tzimiscis imperatoris Orientis nepte, celebratæ sunt Romæ, uti narrat Sigonius de Regno Italiæ libro* VII, *anno* 972, *et eodem Theophania coronata est augusta a Joanne PP. XIII, qui dicto anno, mense Septembri vita functus est. Annum eumdem diserte exprimit auctor Chronici Hildesheimensis, editi a Chesnio tom.* III *de Historiæ Francorum scriptoribus pag.* 504 *in hunc modum* : 972 Ottoni imperatori juniori venit imperatrix Romam de Constantinopoli, 18 Kal. Maii, Octav. Paschæ. *Tertio, abbas monasterii S. Mariæ Farsensis, siti in diœcesi Sabinensi, ac sæpius memorati a nobis præcedente die in Commentario prævio ad Acta S. Thomæ ejusdem instauratoris, fuit Joannes ejus nominis tertius, qui, quantum colligo ex Indice abbatum Farfensium apud Muratorium tom.* II, *part.* II *de Scriptoribus Italiæ col.* 296, *legitime electus est sub annum* 967 ; *sed iniquis monachi cujusdam, nomine Hildebrandi, machinationibus post quadriennium circiter electionem* F *suam probare compulsus fuit coram Ottone imperatore, ac reipsa probavit, ut constat ex placito dicti imperatoris dato Ravennæ anno* 971, *editoque per laudatum Muratorium col.* 475. *Hinc facile concipimus, quem in finem abbas iste Theodericum imperatori amicissimum, sibi intercessorem rogarit, et reliquias* SS. Prothi *ac* Hyacinthi *liberaliter obtulerit.*

et mendum, quod in ejus scriptum postea irrepsit, corrigitur.

36 *Quarto denique, sat recte scribit anonymus, reconditos fuisse Sanctos* in Sabinis, regione non procul ab urbe Roma ; *quoniam a porta Salaria iter est ad Sabinos* et strata est per Sabinos *(verba sunt Strabonis lib.* V *Rerum geographicarum)* via Salaria non longa, in quam Nomentana incidit apud Eretum. *At occurrit difficultas in designata ab Urbe distantia,* milliario fere 40. *Etenim Aringhus in Roma subterranea de cœmeteriis viæ Salariæ disserens lib.* IV, *cap.* XXXVII, Porro, *inquit,* duo inter cetera... hac veteri Salaria via olim cœmeteria exstitere, unum videlicet, quod ad Clivum cucumeris... appellabatur, alterum

AUCTORE J. P.

alterum vero, quod sanctorum Hermetis, Basillæ, Prothi et Hyacinthi nomine insignitum est, quæ ambo quidem cœmeteria TERTIO ab Urbe MILLIARIO distant : *quæ distantia multum discrepat ab ea, quæ legitur apud anonymum. Oportet igitur, ut post tempora Gregorii Papæ IV e via Salaria longius ab Urbe translata fuerint Sanctorum nostrorum corpora, vel ut anonymus erronee tantam distantiam designarit, vel ut in hujus relationem a describentibus mendum irrepserit, quod postremum mihi probabilissimum apparet; maxime quia hæ voces* non procul ab urbe Roma *immediate præmittuntur, et quia Sigebertus apud Leibnitium laudatum num.* 31 *habet* milliario 11. *Crediderim ab auctore vere scriptum fuisse* milliario 3', *sed vel abscuriore charactere, vel maculato; certe maculas multas e codice, quo usus est Acherius, abstersisse dicitur Baluzius in notis ad editionem secundam; inde factum, ut alter legerit* milliario 40, *alter* 11.

Hæc translatio, quam nonnulli innectunt anno 970,

37 *Mox laudatus Sigebertus data hactenus ex anonymo contractius refert in Chronico suo ad annum* 970 *hoc modo:* Theodericus Metensium episcopus imperatori sanguine, dilectione, ac familiaritate cæteris devinctior, dum in Italica expeditione per triennium sub eo militaret, multa corpora et pignora Sanctorum de diversis Italiæ locis, quocumque modo potuit, collegit. *Deinde recensitis aliorum Sanctorum reliquiis, de nostris hæc subnectit :* A Sabinis partes corporum Proti et Hyacinthi martyrum; *ac demum ita concludit :* Hæc omnia cum... parte craticulæ sancti Laurentii martyris a Papa Joanne sibi donata, cum aliis multis Sanctorum pignoribus præsul Deodericus in Galliam hoc anno transtulit, et in ecclesia sancti Vincentii martyris, a se in insula urbis constructa, locavit. *Eidem anno innectitur memorata reliquiarum translatio in Chronicis aliis. Sed, quantum assequor, ubique præpropere; scribit quidem anonymus sæpe laudatus, quod* Deodericus.... corporum Sanctorum maximam copiam ex diversis Italiæ locis... suæ sanctæ sedi Mettensi invehere *studuerit anno 970, (quibus verbis decepti sunt haud dubie chronographi et eos secuti alii scriptores,) at non dicit, quod eodem anno illuc invexerit. Imo haud obscure innuit contrarium, ubi sub finem asserit, Theodorico, cum jam Roma,* regiis nuptiis ibi ingenti gloria peractis, *reditum in patriam disponeret, donatas fuisse a Romano Pontifice portiones craticulæ S. Laurentii; cum hæ nuptiæ tantum peractæ sint anno 972, sicut probavi num. 35 et sicut notat ipsemet Sigebertus in Chronico juxta editionem Miræi.*

securius statuitur intra dictum annum et 972, quo ara Sanctis nostris dedicata est

38 *Igitur non omnes reliquiæ, a Sigeberto enumeratæ, anno 970 fuerunt Metas translatæ a Deodorico; sed neque omnes simul ab ipsomet translatæ fuerunt anno 973 : nam, ut patebit pervolventi anonymi præfati relationem, multas ex his reliquiis per varios homines variis temporibus, in Italia commorans, in diœcesim suam transmisit; reliquas vero antistes ipse transtulit, reposuitque in ecclesia S. Vincentii martyris, cujus fundamenta jacerat anno 968, ut notat Metensis Chronici auctor apud Labbeum, et Sigebertus in Vita Theoderici apud Leibnitium cap.* XIII; *additque idem Sigebertus cap.* XVIII, *aram illic Sanctis nostris fuisse dedicatam anno 972, die 6 mensis Augusti. Audi textum ejus integrum :* Fervente igitur studio cœptæ fabricæ, et a longo post liminio, sanctæ memoriæ præsule, Christo propitio, reduce, aræ duæ in eadem ecclesia sibi contiguæ dedicatæ sunt, præsentibus et cooperantibus reverentissimis Wigfrido Virdunensi, Gerhardo Tullensi pontificibus anno 972; hæc quidem in magnæ et toti orbi vulgatæ martyris sanctæ Luciæ Syracusanæ; illa autem in sanctorum æque mundo pervagatorum PROTI et JACINCTI martyrum præsentia et honore, quorum corpora sacrosancta, vera, utut fides Christi est, et non alia, ope ipsorum Augustorum et domnorum tunc temporis, Papæ Johannis auctoritate, in ipsis partibus Italiæ adeptas, cum aliis sanctorum martyrum corporibus huc felici omine Domino transtulit adjuvante : et sunt ipsæ dedicationis Kalendæ 8 Iduum Augusti, anno pontificatus ejus nono : *ab anno scilicet 964, quem cum Chronici S. Vincentii Metensis auctore primum Deoderico figit Sigebertus in sua Chronographia; Continuator Reginonis laudatus num. 34, episcopum institutum scribit anno serius : uter rectius, huc non spectat.*

in ecclesia monasterii S. Vincentii, ubi partes corporum ipsorum servantur.

39 *Ceterum nullibi memoriæ proditum reperio, quasnam possideat monasterium S. Vincentii Metense* SS. Prothi et Hyacinthi *reliquiarum partes; partes, inquam, non integra corpora, prout intelligi posset ex mox citato textu Sigeberti, et ex anonymi relatione, in qua dicitur, abbas Farfensis primo partem reliquiarum obtulisse Deoderico, et postea adjecisse, quidquid inde reperire potuit. Nam hæc omnia de partibus dumtaxat exponenda esse, ipse Sigebertus, qui aliquamdiu Metis in memorato monasterio habitavit, sufficienter declarat in Chronographia verbis num. 37 recitatis :* A Sabinis partes corporum Proti et Hyacinthi martyrum. *Ista hic observo, non quod scriptorum aliquis, quos vidi, totum hunc thesaurum Metensibus attribuat, sed quia tot sunt alii, qui eum, sicut contingit frequenter, sibi integrum vel partem ejus majorem videntur vendicare, ut eos conciliare negotium sit perdifficile.*

§ V. Variæ Italiæ civitates enumerantur, quæ SS. Prothi et Hyacinthi corpora, aut partes insignes sibi abscribunt.

Corpora aut magnæ eorum partes servari creduntur Papiæ;

U*t in hac de variis translationibus valde implexa materia ordo quidam servetur, et evitetur confusio, primum sine ullo examine nude producam, quæcumque de corporum* SS. Prothi et Hyacinthi *possessione et cultu apud singulorum locorum scriptores reperire potui, subnexurus deinde et discussurus rationes, quas sibi invicem opponunt. Occurrit primo loco Monasterium S. Felicis Papiæ, de quo et una de Sanctis nostris Jacobus Gualla in Sanctuario Papiensi lib.* V, *cap.* XI *scribit in hunc modum :* Otto Teutonicus imperator secundus Salvatori nostro perpulchrum condidit oratorium, hac nostra tempestate sanctum Felicem vocatum; quam quidem ædem sanctissimæ virgines divi Benedicti Ordinis mira relihione colunt. In ea autem hæc veneranda Sanctorum corpora decumbunt, quorum

A quorum nomina infra describuntur. Felix, Castulus, Georgius, Felicitas, PROTHUS, HYACINTHUS, Sergius et Baccus, Innocentes duo, Marina, Fælicula, caput S. Stephani prothomartyris, caput S. Valenti præsbyteri, Crux una de sanctissimo ligno Crucis inaurata, capsa una in medio altaris majoris plena reliquiis. Quæ quidem venerandæ omnes reliquiæ in subterraneo oratore decenter arcis tribus tumulantur mirandæ pulchritudinis, ex marmore eburneo, ac egregio artificio insignitis, quæ fideli religione conservatæ ibidem adhuc exstant atque venerantur. *Hactenus laudatus Gualla, auctor seculi* XV *multum provecti, cujus enarratio, ut facile perspicit eruditus lector, haud magnum negotium nobis facesset: sicut nec quæ traduntur de Sanctorum nostrorum sacris exuviis existentibus in diœcesi Parmensi.*

in abbatia S. Mariæ de Castilione diœceseos Parmensis; Calatiæ;

41 *Secundus Lancellottus in Historia Olivetana lib.* II, *cap.* XLII *agens de monasterio seu abbatia S. Mariæ de Castillone, Ordinis S. Benedicti et congregationis montis Oliveti, sita in jam dicta diœcesi Parmensi, hæc habet:* Certa fere omnibus fides est, in templo requiescere corpora SS. Prothi et Hyacinthi. Ego vero, neque oculis usurpavi, nec grave quicquam de ea re legenti occurrit. Unum dumtaxat e tabulis adverti, anno, quem jam numeravimus, nostræ salutis 1494 ab eodem *(Daniele a Birago)* archiepiscopo *(Mitilenensi et cœnobii abbate commendatario)* priorem lapidem *(novi cœnobii ac templi, veteribus bello dirutis,)* solemnibus cæremoniis consecratum, AD LAUDEM DEI, BEATÆQUE MARIÆ, SANCTORUMQUE PROTHI ET HYACINTHI, QUORUM GLORIOSA CORPORA HAC IN ECCLESIA REQUIESCUNT. *Lancellotto jungimus Ranuccium Picum, qui in Notitia reliquiarum diœceseos Parmensis, præfixa Theatro Sanctorum Parmensium, pauca similiter memorat ad rem præsentem; verba ex Italico Latine reddita sic sonant:* Die 11 Septembris. In ecclesia sanctæ Mariæ de Castilione, de Marchionibus, monachorum Olivetanorum, corpora sanctorum Paothi et Hyacinthi, aut saltem eorum partes, quia illa sibi attribuit Roma. *Thesaurum hunc saltem pro parte conservari similiter Calatiæ, vulgo Cajazzo, civitate episcopali Campaniæ felicis sub archiepiscopatu Capuano, auctor est Ferdinandus Ughellus tom.* VI *Italiæ sacræ novæ editionis col.* 440, *ubi de ejusdem cathedrali ecclesia disserens, pauca hæc memorat:* Dives est Sanctorum reliquiis... veneratur brachium dexterum S. Lucæ Evangelistæ, Lipsana SS. Innocentium, Proti et Hyacinthi et Urbani martyrum.

Mantuæ,

42 *Laudandus sæpe per decursum Primus Aloysius de Tattis, qui post medium seculi proxime elapsi Annales sacros ecclesiæ Novocomensis Italico idiomate, et ejusdem Martyrologium Latino exoravit ac typis commisit, inter eos, qui, ut putat, de corporum* SS. Prothi *et* Hyacinthi *possessione decertant, recenset etiam Mantuanos, juxta quorum tabulas corpus* S. Hyacinthi *ibidem in ecclesia cathedrali custoditur, non multis abhinc annis Roma illuc delatum.* Verum, *inquit in Annalibus, decade prima, pag.* 119, non est corpus S. Hyacinthi fratris S. Prothi, prout ipsi supponunt, quamvis ipsa die, nostrorum Martyrum triumpho consecrata, ejus festivitatem celebrent. *Tum paucis interjectis, existimare se ait, corpus esse martyris cujusdam cognominis, quales nonnulli commemorantur in Martyrologio Romano, aut forte ossa martyris incogniti, cui in translatione a summo Pontifice nomen Hyacinthi impositum sit. Equidem, rectene ita censeat laudatus auctor necne, dijudicare nequeo, quandoquidem libros, qui de celeberrima civitate Mantuana ejusdemque ecclesia agunt, quantum licuit, consuluerim, et nihil quidquam de* S. Hyacinthi *sacris exuviis repererim memoriæ proditum, proindeque rem hanc eruditis Mantuanis cum ipso peragendam relinquo.*

Florentiæ; datur translationis huc seculo XV *factæ*

43 *In serie adscribentium sibi Sanctorum nostrorum corpora locus item conceditur monachis Camaldulensibus Florentiæ in abbatia SS. Angelorum seu S. Mariæ de Angelis, quos eo thesauro ditatos sub annum* 1428 *scribit Augustinus Florentinus prædictæ abbatiæ monachus part.* II, *lib.* III *Historiarum sui Ordinis, in Vita Ambrosii Camaldulensium Generalis pag.* 346 *in hæc verba:* Anno a Natali Christiano 1428, diruto templo S. Salvatoris Sylvæ mundæ in agro Aretino, reperta sunt corpora sanctorum martyrum Christi Prothi, Jacinthi et Nemesii. Ea res cum ad Ambrosii aures pervenisset, summo æstuare cœpit desiderio, ut Angelicum cœnobium eo pretiosissimo thesauro potiretur; in eamque rem abbatis consensus, Raphaelis Bonciani Ordinis Generalis auctoritate, ut intercederet, operam dedit. Usus autem potissimum Cosmi Medicis favore, et pari modo Laurentii fratris, dignus fuit, ut clarissimi viri proinde Romam contenderint, quo ipsam translationem Apostolica auctoritate fieri liceret,

descriptio

44 Qui privato quoque eorum sumptu honorificentissimum illud æneum sarcophagum in templo Angelorum statuere 3 Id. Septembris, ubi sacrosanctæ reliquiæ (quæ summo totius civitatis plausu per celebriores urbis regiones ab archiepiscopo et cleri ordine universo, præmissa solemni rogatione, ante omnia circumlatæ sunt) compositæ venerantur. Emanavit item et Apostolicæ confirmationis diploma, datum Romæ 4 Calen. Feb., pontificatus Martini V anno 5. Eugenius vero (IV) postea trium annorum ac totidem quadragenarum indulgentiam tam in die eorum natalitii quam etiam 7 die Jan. hujusmodi factæ translationis concessit. Datum Romæ 8 Cal. Maias anno 2. Confirmavit item Nicolaus V. Datum Romæ 4 Cal. Mart. anno 3. Potitus Ambrosius sacris Reliquiis operæ precium se facturum esse existimavit, si B. Eugeniæ virginis, cujus Prothus ac Jacinthus eunuchi fuere, Vita e Græcia in Latium se auctore transiret, cujus opera hujusmodi memorabilis facta est translatio.

et quædam ex aliis

45 *Consonat Augustino Silvanus Razzius in Vita memorati Ambrosii Italice concinnata, subnexaque Vitis Sanctorum et Beatorum Ordinis Camaldulensis; addens tamen lipsanothecæ æneæ insculpta esse nomina Sanctorum Martyrum, et infra illam marmoreo lapidi hanc inscriptionem:* Clariss. viri Cosmas et Laurentius fratres Medices neglectas diu SS. reliquias Martyrum religioso studio, ac fideliss. pietate, suis sumptibus his æreis loculis condendas colendasque curarunt. *Porro quamvis monuerim, nihil dicturum me de vera corporum seu reliquiarum tum hoc, tum aliis hactenus nominatis itemque nominandis locis existentia, nisi auditis prius omnium testimoniis et rationibus, pauca tamen præsentis relationis elucidationi subservientia observanda censui; ac primo quidem, quod memoratum ibidem templum S. Salvatoris Silvæ mundæ, e quo sacra lipsana*

AUCTORE J. P

lipsana Florentiam advecta leguntur, pertinuerit ad monasterium Ordinis Camaldulensis, situm in diœcesi Aretina, vulgo Arezzo, *Florentini archiepiscopatus suffraganea. Secundo quod inter Auctaria Usuardini Martyrologii apud Sollerium nostrum codex Florentinus etiam hujus translationis meminerit, eo tamen discrimine, ut factæ translationis annum fuisse dicat millesimum quadringentesimum vigesimum.*

scriptoribus

46 *Etenim, postquam ad hanc diem annuntiavit sanctos Martyres nostros, sic prosequitur:* Horum sacratissima ossa, una cum reliquiis sancti Nemesii martyris, ad monasterium S. Mariæ de Angelis de Florentia translata anno Domini 1420, tempore Martini V Papæ. *Et recte sane; nam in relatione laudati supra Augustini Florentini, et Silvani Razzii hunc secuti, errorem cubare, prodit manifeste ipsemet Augustinus Historiæ suæ lib.* II *cap.* 65, *pag.* 238, *ubi Raphaelem Boncianium, cujus auctoritate Ambrosius Camaldulensis meditatus est translationem, anno* 1419 *suffectum fuisse scribit Antonio Parmensi totius Ordinis præfecturam abdicanti, et paulo post de eodem Raphaele tradit sequentia :* Tertio anno Venetiis Ravennam proficiscens, fatigatione itineris dy-
B senteria laborare cœpit, ac post tertium diem nexibus carnis exsolutus ad meliorem transivit vitam 16 Calend. Novemb, 1422, sepultus in templo D. Apollinaris. *Annum ac diem obitus dicti Raphaelis eumdem notant Thomas De Minis in Catalogo Sanctorum et Beatorum Ordinis Camaldulensis pag,* 44, *et Arnoldus Wion lib.* I *Ligni Vitæ cap.* XX, *pag.* 38.

super ea observantur.

47 *Quare cum annus* 1420 *designatus in Martyrologii Auctariis recte congruat præfecturæ Raphaelis Bonciani, nullatenus congruat annus* 1428; *haud dubie ille statuendus est translationis epocha. Alioqui dicendum foret mendum irrepsisse non modo in codicem Florentinum, positumque pro anno* 1428 *annum* 1420; *verum etiam in relationem Augustini; intrusum scilicet in eam fuisse nomen Raphaelis Boncianii pro nomine Benedicti Foroliviensis, qui juxta Augustinum, Thomam de Minis, et Wionem toti Ordini præfuit ab anno* 1422 *usque ad* 1431, *quem subsecutus est sæpe memoratus Ambrosius, vir ob eruditionem, morum integritati conjunctam, scriptorum plurium elogiis exornatus et similibus propter* Beati *titulum, ei a quibusdam adscriptum, exornandus fortasse in Opere nostro ad diem* 21 *Octobris, quo juxta*
C *plerosque, vel ad* 20 *Novembris, quo juxta pauciores, e vivis excessit. Tertio denique observo,* SS. Prothum *et* Hyacinthum *in ecclesia SS. Angelorum Florentiæ cultum habere valde insignem, utpote quorum ibidem tum hodie festiva depositionis, tum die* 7 *Januarii translationis celebratur memoria, confirmata non tantum trium Pontificum Romanorum decretis, sed insuper additis ecclesiasticis favoribus commendata.*

Corporum Romæ ab ecclesia S. Salvatoris sub Clemente VIII

48 *Sequitur nunc celeberrima Sanctorum nostrorum translatio, facta Romæ sub finem seculi* 16, *quam refert Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum die* 11 *Septembris :* Eorum, *inquit,* sacræ reliquiæ sub Clemente VIII Pontifice Max. ab ecclesia S. Salvatoris, prope pontem S. Mariæ trans Tiberim posita, ad ecclesiam S. Joannis Florentinæ nationis solemni pompa fuere translatæ anno Domini 1592, die 21 Junii. *Martius Milesius Sarrazanius, qui eodem tempore floruit, notisque illustravit S. Damasi Papæ Opera, postmodum anno* 1628 *Romæ typis Vaticanis excusa, pag.* 185 *recitatis Eminentissimi Baronii verbis mox subdit :* Et nos D
oculati testes sumus, eratque in dicta ecclesia, quæ S. Salvatoris in pede pontis dicta, monumentum tale : Sub hoc lapide requiescunt sanctorum corpora gloriosissimorum PROTHI et JACINTHI. *Pancirolus, scriptor item synchronus, translationis hujus occasionem et modum utcumque exponit in Opere de Thesauris almæ Urbis absconditis, regione* VI, *ecclesia* XVIII, *quæ est prædicti S. Joannis Baptistæ de Florentinis, p.* 404. *Verba ejus Italica huc transferam, ut una cognoscat lector, cur ei ecclesiæ a Florentinis cognomen inditum sit.*

ad basilicam S. Joannis Florentinæ nationis translatio,

49 Isti ecclesiæ, *inquit Pancirolus,* munifici fuere bini Pontifices Maximi Florentini ; Alter fuit Leo X, qui anno 1519 ipsi concessit titulum parœciæ pro omnibus Florentinis, in quacumque Romæ parte habitantibus, et horum domesticis, qualiscumque essent nationis ; et habere magistratum ad causas mercatorum Florentinorum cum multis privilegiis ac favoribus aliis. Alter Pontifex fuit Clemens VIII, qui anno 1592 illi donavit corpora SS. Prothi et Hyacinthi, quæ quasi abscondita jacebant in ecclesia Salvatoris prope pontem S. Mariæ trans Tiberim. Fuerant hi eunuchi nobilissimæ virginis et martyris Ro- E
manæ sanctæ Eugeniæ, cujus sacrum depositum servatur in ecclesia SS. Apostolorum. Hæc itaque Florentini multo apparatu collecta collocarunt in magno, pulchro ac splendido sacello subtus chorum, qui est ante aram principem ; quia illic ratione Tiberis construi non potuerat tribuna (*opus aliquod magnificum et elevatum intelligo collocandis corporibus.*) Præter diem martyrii horum Sanctorum, quæ est 11 Septembris, celebratur etiam ibidem dies Translationis ad 21 Junii.

et insignis ibidem cultus :

50 *Sacras* Prothi *et* Hyacinthi *exuvias deinde in præfato sacello permansisse, ipsisque altare fuisse dedicatum, atque his per annum solemniter recoli ipsorum festivitatem discimus ex Bartholomæo Piazza in Hemerologio sacro Italice similiter concinnato. Verba ejus ad* 11 *Septembris ita sonant* : Festivitas solemnis habetur cum indulgentiis plenariis in nobili ecclesia S. Joannis Florentinorum, ad quam, concedente Clemente VIII, anno 1592, die 21 Junii, ab ecclesia parochiali S. Salvatoris trans Tiberim translati sunt. Quiescunt illorum corpora in magnifico sacello sub altari. *Accipe etiam, qua tradit idem auctor ad diem* 11 *Junii* : Celebratur solem- F
niter in ecclesia S. Joannis Florentinorum translatio corporum sanctorum martyrum Prothi et Hyacinthi, hac die facta per Clementem VIII ex ecclesia S. Salvatoris trans Tiberim prope pontem S. Mariæ, cum indulgentiis plenariis ad eorum nobile altare laterale, ubi quiescunt et honorantur.

uti et reliquiarum in aliis Urbis

51 *Sunt et aliæ Romanæ urbis basilicæ, quæ Sanctorum nostrorum et reliquiis gaudent, et annuam memoriam recolunt. Exhibet nonnullas laudatus mox Piazza in Sacrario suo seu Menologio Romano ; verba ejus Italica ita fere habent pag.* 307 : 11 Septembris. SS. Prothus et Hyacinthus strenui martyres. Festum in S. Joannis Florentinorum ; ubi magna pars illorum corporum. In sanctorum Quatuor (*coronatorum,)* ubi pars capitis. In sanctorum Apostolorum, illic insignes eorum reliquiæ sunt in loco honorifico in medio ecclesiæ, et in nova ecclesia Patrum Oratorii aliæ dictorum Sanctorum reliquiæ exponuntur. *Earumdem reliquiarum meminit*

A *minit idem auctor in Hemerologio ad eumdem diem, ubi tamen hallucinatus videtur, dum apud quatuor Coronatos servari scripsit partem capitis* S. Hyacinthi.

ecclesiis existentia, 52 *Anastasius enim Bibliothecarius in Vita Leonis IV Pontificis seriem exhibens corporum Sanctorum, quibus is Pontifex sub medium seculi* IX *dictam ecclesiam locupletavit, clare dicit, illa sub altari collocata fuisse cum* capite S. Prothi, et S. Cæciliæ etc. *Adde, quod eadem corporum series ad pedem ejusdem altaries lapidi incisa, ut tradit Ugonius de Stationibus urbis Romæ, solius* Prothi *mentionem faciat. Producit eam integram laudatus Ugonius pag.* 220, *ex quo hæc pauca ad propositum nostrum transcribo :* Beatus Leo quartus... sub hoc altari collocavit corpora sanctorum... quatuor Coronatorum... Adhæc corpora S. Prothi, et S. Cæciliæ etc. *Verum, sicut recte monet Pancirolus agens de eadem basilica pag.* 181, *hæc similiter inscriptio emendanda; quandoquidem de capitibus dumtaxat loquatur Anastasius, auctor synchronus, constetque, corpora* SS. Prothi, *Cæciliæ et aliorum, qui subduntur, in aliis basilicis conservari.*

B *multis nixa testimoniis.* 53 *Floravantes Martinellus in Roma sacra pag.* 216, *scribens de ecclesia beatæ Mariæ Virginis in Equiro, in medium profert antiquam inscriptionem, erutam e codice Ms. Vaticano, ex qua discimus, exeunte seculo* XIII, *ibidem similiter exstitisse Sanctorum nostrorum reliquias : ita enim legitur :* Anno Domini 1295, pontificatu domni Bonifacii VIII Papæ, Indictione IX, mense Decembri die 6 in festo S. Nicolai, consecratio istius altaris sancti Nicolai facta fuit per episcopum Nigropontem... in quo altari recondita sunt merita *(ossa seu reliquiæ)* sanctorum... Prothi et Hyacinthi, et multorum aliorum Sanctorum. *Alteram itidem inscriptionem profert idem Martinellus pag.* 289, *quam exstare ait in ecclesia dicta olim* sanctorum quadraginta Martyrum, *nunc etiam* Stigmatum S. Francisci, *et ex qua simile colligimus, quod ex priori : signatur enim expresse annus* 1298, *Bonifacii VIII quartus, tum subditur :* Hæ sunt reliquiæ, quæ sunt in altaribus ecclesiæ Sanctorum 40. Inprimis de Ligno sanctæ Crucis, S. Agnetis, sancti Saturnini, sancti Laurentii, sanctorum Prothi et Hyacinthi... et aliorum multorum.

C

§ VI. Eadem sacra corpora sibi vendicant Novocomenses, et quinque eorumdem translationes recolunt; cultus ibidem hac die.

Novocomi quinque SS. Prothi et Hyacinthi Q*uantumvis tribus jam paragraphis enumerationem bene longam dederimus civitatum et ecclesiarum, in quibus vera* SS. Prothi *et* Hyacinthi *corpora seu reliquiæ possideri ac honorari perhibentur , nondum tamen hic sistere concessum est ; una etenim superest translatio, eaque, ut creditur, dudum ante alias facta. Post reliquas tamen de hac agendum existimavi, quia cum illis difficilius conciliari poterit, si singula admitti debeant, quæ de ea traduntur. Comum, quod et Novocomum sæpius appellatur, civitas Insubriæ in ducatu Mediolanensi episcopalis et Aquileiensi metropolitæ subjecta, sacrum hunc thesaurum integrum vel saltem pro majori parte sibi attribuit. Propugnatores ea habet non paucos et inter hos memoratum num.* 42 *Aloysium de Tattis, qui præ ceteris corpora Sanctorum nostrorum ibi a seculo* VIII *exstitisse et etiam nunc in ecclesia cathedrali existere pro viribus contendit. Juxta primum propositum nostram relata ab ipso de hac prima et aliis quatuor translationibus, quæ ibidem variis temporibus contigerunt, ac reliqua ad cultum pertinentia præmittimus.* AUCTORE J. P.

translationes memorantur. Prima facta anno 724 die 2 Aprilis ; 55 *Juxta laudatum De Tattis part.* I *Annalium Novocomensium ad annum* 262, *cui Sanctorum nostrorum triumphalem agonem innectit ; item in Martyrologio Novocomensi ad diem* 2 *Aprilis, Luitprandus Longobardorum rex accepta a Gregorio secundo Pontifice* SS. Prothi et Hyacinthi *martyrum, S. Eugeniæ eunuchorum, sacra lipsana ex Urbe Novocomum detulit, et anno* 724, *die* 2 *Aprilis ea per Deodatum Novocomensium antistitem reponi voluit in templo SS. Carpophori et sociorum martyrum, quod ab urbe distat ad mille passus.* De hac translatione, *inquit in Martyrologio,* quæ prima omnium aliarum exstitit, plurima testantur ecclesiæ S. Carpophori monumenta, Breviarium tam vetus quam novum ecclesiæ Novocomensis 13 Maii. *Tum in subsidium advocatis multis auctoribus, de quibus uti et de allegatis monumentis infra redibit sermo, subdit :* De eadem translatione exstant hi duo versiculi, quos se vidisse in pervetusto quodam Breviario Benedictus Jovius asserit loco citato *(lib.* II *Historiæ patriæ, cap. de templis civitatis et agri Comensis).* E

Rex tulit a Roma Luitprandus corpora sancta,
Longeque Cumana non procul condidit urbe.

altera anno 1096, ignoto die ; 56 *Secundæ translationis meminit idem auctor in Martyrologio ad diem* 13 *Maii his verbis :* Secunda eorumdem corporum translatio habita est ante miserandum patriæ excidium a Guidone episcopo, dum bellum inter Mediolanenses et Novocomenses mutua crudelitate ferveret ; verum hujus secundæ translationis dies certa jacet in tenebris. *Franciscus Ballarinus part.* III *Chronici Comensis pag.* 177 *annum signat* 1096, *quo ex æde sacra S. Carpophoro clam in urbem delata, in loco subterraneo ecclesiæ cathedralis recondita sunt, et duobus versibus num. præcedente recitatis annectit quatuor sequentia :* F

Post modicum Guido deduxit episcopus ista
Corpora, Cumani templique locavit in imo.
Tertia per clerum constat translatio facta
Ad partem dignam dum corpora sancta reduxit.

Porro de translatione tertia pauca notavimus in Opere nostro tom. III *Maii in Prætermissis diei* 13 *pag.* 187, *et pag.* 264 *in Prætermissis diei* 14, *quo aliqui eam contigisse existimarunt , remque ad præsentem diem remisimus plenius examinandam. Audiamus itaque laudatum De Tattis fusius de ea disserentem.*

tertia die 13 Maii 57 Tertia, *inquit ad citatum diem* 13 *Maii,* accidit anno Domini 1317, sub Leone III hujus nominis

AUCTORE J. P.

nominis episcopo Novocomensi. Hujus autem translationis ea potissimum fuit causa, quod cum crypta, in qua condita fuerant pretiosa hæc lipsana, humentissima semper cerneretur, metuentes cum Leone cives, ne tantus quid detrimenti subiret thesaurus, in eam omnes abierunt sententiam, ut ex eo loco humenti dimota ad superiorem, eamque tutiorem partem asportarentur. Convocato igitur clero et frequentissimo populo ossa sanctorum Martyrum aqua, quasi linteis, cooperta reperit, quæ una cum SS. Liberatæ et Faustinæ virginum corporibus elata post altare majus in ipsa ecclesia collocavit non sine jucundo miraculorum spectaculo; nam oculis captus visum, acerrimo dentium dolore laborans liberationem, et luxata sacerdos dextera pristinam eorum intercessione sanitatem receperunt. Apposita tunc a tergo altaris fuit sequens inscriptio a Valeriano Ruscha cathedralis archidiacono, qui proprio sumptu aram, sub qua servarentur sacra corpora, eodem erexit anno. *Hactenus De Tattis, qui præfatam inscriptionem mox subjungit his conceptam verbis.*

anno 1317,

58 817 in ecclesia majori Cumana, præsentibus ibi reverendis patribus dominis, fratre B Leone de Lambertengis episcopo Cumano: fratre Jacobo Subripa episcopo Tartarotum, et Georgio episcopo Epiphanensi † nec non dominis Valeriano de Ruscha archidiacono: Gufredo de Pigocis archipresbytero: Fomasio de Græcis: Francio de Parede: Jacobo de Parma, et Conrado de Lambertengis presbyteris. Martino de Pergamo, et Gufredo de Carnegrassa diaconibus. Joanne de Regio, et Jacobo de Argenio subdiaconibus. Mussone et Josepho de Lavizariis: Principalo de Lucino: Bartholomæo de Montecucho, et Francischino de Burris: Petro Zano de Mantua: Guasparro de Montesia, et Reinerio de Vercellis: omnibus canonicis Cumanis duabus præbendis vacantibus †. Ac toto clero Cumanæ diœcesis, et immenso populo non solum civitatis Cumarum et districtus; sed etiam aliarum vicinarum civitatum translata fuerunt corpora sanctorum martyrum Proti et Jacinthi, et sanctarum virginum Liberatæ et Faustinæ; quarum virginum corpora requiescunt in hoc altari. Eodem anne præfatus Dominus Valerianus Ruscha archidiaconus Cumanus fecit fieri hoc opus altaris suis propriis expensis, archidiaconatus sui anno primo †.

C

olim Officio ecclesiastico celebrata; quarta anno 1567 *die* 20 *Julii;*

59 *Subdit idem auctor, de hac solemni sanctorum Martyrum translatione proprio ac peculiari Officio actum fuisse in ecclesia Comensi, donec ad mentem Clementis VIII PP. illud sustulit Philippus Archintus episcopus; ac demum quibusdam interjectis ita concludit:* Nonnulli tamen de hac translatione agunt sequenti die, ut inter alios Ferrarius et Arturus, cujus rei ratio est Officiorum concurrentia; nam cum hac die 13 Maii agatur de Dedicatione basilicæ cathedralis sub ritu duplici, translatio autem celebraretur sub semiduplici, ideo de translatione fiebat proxima die non impedita; licet olim una cum Dedicatione ecclesiæ de horum Sanctorum translatione commemoratio haberetur, sed tunc illa sub ritu simplici colebatur. *Pro quarta translatione remittit nos De Tattis ad Thomam Porcacchium lib. I de Comensi nobilitate, apud quem solum hujus ait vigere memoriam, quemque celebritatem hanc die* 20 *Julii anni* 1567 *peractam esse profiteri asserit luculento testimonio; quippe qui eodem tempore Opus suum concinnaverit. Audiamus igitur ipsamet Porcacchii verba ex Italico Latine reddita:* Anno 1567 die D 20 Julii illustrissimis dominus Joannes Antonius Ulpius, doctissimus ac dignissimus patriæ suæ episcopus, locum paraturus novæ fabricæ ecclesiæ, eas (*reliquias* SS. Prothi, *et* Hyacinthi) instituta multo cum apparatu supplicatione transtulit ad aram alteram in medio ecclesiæ ab ea parte erectam, ubi servatur sanctissimum Sacramentum. *Ita laudatus auctor pag.* 21. *Redeo ad Aloysium de Tattis.*

quinta anno 1618 *die* 5 *Junii.*

60 *Ad diem* 5 *Junii in memorato sæpe Martyrologio translationem quintam his verbis annuntiat:* Postrema translatio SS. martyrum Proti et Hiacynthi, sanctarum virginum Liberatæ et Faustinæ, S. Provini episcopi et confessoris, ac S. Julianæ virg. et mart.; quando ex antiquis eorum sepulchris sublata corpora decentioribus in arculis sunt composita, et indicta solemni supplicatione per totam urbem delata. *Tum in Commentario huic annuntiationi subnexo plurimum commendat epistolam primam historicam Quintilii Lucinii Passalaque, in qua translationis hujus triumphalem pompam, incredibilemque civitatis lætitiam sub oculos legentium positam affirmat, pergitque in hunc modum:* E Celebris hujus translationis dies incidit in Feriam tertiam Pentecostes, quæ fuit quinta Junii anno 1618, sub illustrissimo et reverendissimo D. Philippo Archinto episcopo Novocomensi. Sanctorum martyrum Proti et Hiacynthi, nec non sanctarum virginum Liberatæ et Faustinæ corpora in eamdem cathedralem ecclesiam relata sunt, et sub ara majori, sicut antea jacuerant, honorificentius collocata... Sub arculis SS. Proti et Hiacynthi, sicuti et SS. Liberatæ et Faustinæ eadem prosus epigraphe, mutatis tantum eorum, earumque nominibus legebatur.

Ibidem in cathedrali, ubi quiescere dicuntur corpora, Officium fit ritu duplici ad 11 *Septembris.*

61 Paulo V Pontif. Max.; Philippo III Catholico regnante Mediolani duce. Hæc sunt corpora SS. Proti et Hiacynthi martyrum, et SS. Liberatæ et Faustinæ virginum ex vetere majori sacello, in quo ann. 301 condita fuerant, in hoc novum, solemni insignique pompa ab illustriss. et reverendiss. Philippo Archinto episc. Comensi reposita anno 1618, die 5 Junii, Feria 3 Pentecostes. Francisco Gallio Alberti duce et comite. Papirio Magnocaballio I. V. D., Petro Jacobo Gagio, Peregrino de Peregrinis, Hippolyto Ulpio fabricæ præfectis. *Ex recitata* F *epigraphe observo, annos* 301, *quibus sacra lipsana in sacello veteri jacuisse prohibentur, recte quidem congruere anno* 1317, *quo contigit tertia translatio, sed ita tamen, ut videri possent pugnare cum testimonio Porcacchii, profitentis, anno* 1567 *delatas inde fuisse sacras reliquias ad aram alteram; quare crediderim, eas post exiguum temporis spatium pristino loco fuisse restitutas, adeo ut tantilla absentia in considerationem non venerit, indeque factum, ut unus Porcacchius quartæ translationis meminerit. Ceterum cultus Sanctorum nostrorum hodiernus diserte traditur in Officiis propriis ecclesiæ Comensis, jussu illustrissimi Lazari Carafini ejusdem ecclesiæ episcopi editis anno* 1667. *Eorum exemplar penes me est, in quo ad diem* 11 *Septembris Officium de* SS. Protho *et* Hyacintho *recitandum præscribitur ritu duplici in ecclesia cathedrali tantum. Omnia dicuntur de Communi plurimorum martyrum præter Orationem, quæ legitur, ut in Breviario Romano, et Lectiones*

A *nes secundi nocturni proprias, desumptas ex Actis, de quibus infra suus erit agendi locus.*

§ VII. Expenduntur momenta pro sacrorum corporum seu reliquiarum possessione, vel contra eam a patribus inter se dissidentibus adducta, et qua ratione componi debeant statuitur.

Francisci Ballarini contra Baronium, qui Sanctorum reliquias

Auditis tandem relationibus adstruentium in locis variis sacrarum reliquiarum possessionem et cultum, ad testimoniorum, et, quæ his opponuntur vel opponi possunt, argumentorum discussionem progredimur. Paragraphis 3 *et* 4 *sat* B *aperte innuimus, nullam nobis occurrere rationem merito ambigendi de vera reliquiarum* SS. Prothi *et* Hyacinthi *existentia apud Seligenstadienses et Metenses, nec se offerunt etiam scriptores nobis in hac parte contrarii, præter Bailletum, cujus non fundatum quoad Seligenstadienses dubium sufficienter videmur sustulisse num.* 27, *et Franciscum Ballarinum, cujus cruda assertio part.* III, *pag.* 178 *Compendii chronici Comensis, Italice conscripti, hunc sacrum thesaurum, si mentem ejus percipio, utrisque adjudicat. Dicta assertio Latine sic sonat :* Scribit Cardinalis Cæsar Baronius in suis Annalibus, quod prædicta corpora sanctorum Prothi et Hyacinthi priscis temporibus Roma in Galliam translata fuerint ; sed (salva pace ipsius) res est a vero aliena, quandoquidem vere quiescant in dicta *(Comensi)* ecclesia cathedrali. *Utrum postrema omnino certa sint nondum examino : sed obsecro, quid intendit per priora laudatus auctor, quidve intelligit per* corpora in Galliam translata ? *Num corpora integra ? An partes* C *dumtaxat ? Si primum, bona venia edicat mihi, quo id loco scribat Baronius. Certe Eminentissimus Annalista ad annum* 829 *nihil profert præter nuda verba Eginhardi recitata* § 3, *in quibus de reliquiis tantum mentio sit, nullatenus de corporibus integris : ad annum vero* 969 *post relata, quæ et nos dedimus* § 4, *Sigeberti verba, diserte præmonet lectorem,* Porro, *inquiens,* cum audis translata corpora, ita accipias, ut partem ex illis acceperint, non ipsa integra. *Alibi autem nihil apud ipsum invenio de translatis in Galliam* SS. Prothi *et* Hyacinthi *seu reliquiis seu corporibus.*

in Galliam delatas scripsit,

63 *Igitur ne falso accusasse Baronium censeatur Ballarinus, secundum intellexisse censendus est : nempe a vero alienum esse, quod scribit Baronius de translatis in Galliam corporibus, id est, reliquiis, seu corporum partibus : atque ideo, ni fallar, id falsum esse asseruit, quia jam ab anno* 720, *ut ipse putabat, corpora integra* SS. Prothi *et* Hyacinthi *ex Urbe Novocomum delata fuerant a Luitprando rege. Sed advertat, si placet, quot ex simili asserto exsurgant incommoda. Nam quo pacto probabit, dicta corpora usque adeo integra pervenisse Novocomum, ut neque in basilica viæ Salariæ, neque in abbatia Farfensi remanserit ex iis quidquam, quod seculo* IX *ad Eginhardum transmitti, et seculo* X *Deoderico Metensium antistiti offerri potuerit ? Quo testimonio evincet, imposuisse posteris Eginhardum, vel hunc sibi imponi passum fuisse, tradique pro reliquiis Sanctorum nostrorum, ossa aliorum, ob quorum merita Deus illustre miraculum, relatum a nobis ex eodem Eginhardo, teste oculato, patrarit in ecclesia Seligenstadiensi? Quo fundamento ostendet, mendacem fuisse anonymum Deoderici episcopi comitem, sæpe laudatum* § 4, *vel pejerasse, aut saltem jurasse temere abbatem et monachos Farfenses, dum super sancta Evangelia jurejurando affirmarunt, vere esse ossa* SS. Prothi *et* Hyacinthi, *qui in Sabinis fuerant reconditi ?*

AUCTORE J. P.

ratiocinium examinatur, et exploditur.

64 *Imo juxta Ballarini assertum dicendum foret, nullibi nisi in una civitate Novocomensi, reliquias Sanctorum nostrorum possideri, ne quidem Romæ in ecclesia S. Joannis Florentinorum ; cum tamen translatio huc ex ecclesia S. Salvatoris facta anno* 1592 *tot scriptorum synchronorum,* E *confirmata sit testimoniis, ut Aloysius de Tattis, licet in Martyrologio suo ad diem* 11 *Septembris, certius esse dicat, quiescere sanctorum Martyrum corpora Novocomi, quam ut suis egeat probationibus, id diffiteri non ausit : nam ibidem Papiensibus, Parmensibus, Florentinis ac Mantuanis pro munere, ut inquit, suo responsurus ab hac translatione exordium ducit atque ita fatur :* Nobis non obstat Romana SS. Prothi et Hyacinthi translatio sub Clemente VIII ex basilica Salvatoris ad ecclesiam S. Joannis Florentinæ nationis ; hæc enim exigua pars lipsanorum per synecdoche pro totis corporibus sumpta est, ut consueta praxis ecclesiastica demonstrat. *In Annalibus vero Novocomensibus ad annum* 262 *pag.* 117 : Concedimus quidem, Gregorium, cum sese ac Romam tam pretioso thesauro privaret, eoque ditaret Luitprandum, aut potius civitatem Novocomensem, ...partem ejus aliquam ibidem reservasse. *Tum subdit, hanc fortasse partem eamdem esse, quæ figurate accepta pro integris corporibus sub Clemente VIII translata fuit. Itaque supposito tantisper, adeo certum esse, quod seculo* VIII *contigerit corporum ad Novocomenses translatio, ut nihil quidquam opponi queat ; pars* F *tamen eorum Romæ relicta, in minores dividi potuit, quarum aliquæ Seligenstadiensibus et Metensibus, aliquæ aliis ecclesiis concessæ sint ; et sic Ballarini contra Baronium sententia, omni certe, ne pejus dicam, fundamento destituta est.*

Argumenta a Novocomensibus adversus alios

65 *Cum agerem num.* 40 *de Papiensibus ac Parmensibus, dixi fore, ut quæ de corporum ibidem existentia traduntur, haud magnum nobis negotium facesserent; quia nempe facile ista exponuntur de parte sumpta pro toto, quod frequens est in hac materia. At Aloysius de Tattis, qui ea expositione usus est contra Romanos, alia contra illos utitur :* Papienses vero, *inquit,* et Parmenses, licet autument in supra memoratis ecclesiis sanctorum Martyrum corpora possidere ; fatentur tamen ingenue, se numquam ea vidisse, et fidem suam sola populi traditione fulciri ; quæ cum nulla alia ratione roboretur, ad stabilienda hujus thesauri jura facillime nutat. Florentinis, qui hæc ipsa pignora colere apud Camaldulenses monachos pie credunt, cum in ærea quadam arcula

AUCTORE J. P.

arcula, una cum corpore S. Nemesii martyris nostrorum Martyrum ossa contineantur, pro certo affirmare non dubitamus, hæc late accipi pro corporibus integris, cum ipsorum portio non magna cernatur. *Hæc ille in Martyrologio ad hanc diem. Eadem fere sed fusius habet in Annalibus Novocomensibus ad annum proxime citatum pag.* 118 *et seq., ubi addit contra Florentinos, corpus S. Nemensii asservari hodiedum Romæ in ecclesia S. Mariæ novæ.*

sacri hujus thesauri competitores producta,

66 *Audi modo, quo pacto dissertationem suam concludat ibidem pag.* 120 : Ceterum ad omnium consolationem dicere possumus, tam Papiæ, quam Castellione *(in abbatia S. Mariæ Parmensis diœceseos)* sicut et Florentiæ ac Mantuæ vere inveniri corpora SS. Prothi et Hyacinthi, aut eorum partes : sed hæc erunt, vel aliorum martyrum cognominum, vel ignotorum Sanctorum, vel quibus Pontifices ignari, quorum ea Sanctorum essent corpora, hujusmodi nomina imposuerunt, cum locum aliquem illis gratificari vellent, prout satis norunt periti rituum ecclesiasticorum. *Recte sane ; non enim non possumus eo recurrere, si omnes integra sibi corpora prætendant, nulli eorum partibus sint contenti. Interim restat videndum, utrum laudatus auctor pro* B *sua corporum possessione tam solidis ac certis fulciatur testimoniis ac rationum momentis, ut ex numero eorum, contra quos jam pronuntiavit, absolute excludendus sit.*

ac testimonia pro ejusdem integro,

67 *In Martyrologio suo ad diem 2 Aprilis pro translatione Roma Novocomum citat primo monumenta ecclesiæ S. Carpophori ; nullum vero vel hic vel in Annalibus recitat ; quod eo magis miror, quia translationes multo posteriores referens mox diligentissime transcribit inscriptiones bene longas, cum tamen in prima inter tot competitores omnis rei cardo versetur ; producit quidem ad calcem partis* I *Annalium pag.* 944 *monumentum duplex beneficiorum, quæ Luitprandus rex annis* 721 *et* 724 *contulit in ecclesiam Novocomensem ejusque episcopum Adeodatum, at de reliquiis ne minima quidem mentio fit. Citat secundo Breviarium tam vetus quam novum ejusdem ecclesiæ ad diem* 13 *Maii, sed neque hæc ad manum nobis sunt, neque multum videntur conferre posse ad probandam translationem factam anno* 724. *Valde enim suspicor, ibidem præ ceteris agi de translatione, quæ contigit die* 13 *Maii anno* 1317. *Breviariis jungit Officia propria ejus-* C *dem ecclesiæ ; verum cum eorum Lectiones propriæ, ut legitur in epistola iis præfixa, sub Gregorio XIII, id est seculo* XVI *multum provecto, approbatæ et antiquo Breviario appositæ sint, cultum quidem probant, translationem corporum aut partis eorum majoris, anno* 724 *factam, non stabiliunt.*

vel partis maximæ possessione

68 *Hinc progreditur laudatus martyrologus ad testimonia scriptorum multorum quidem, sed recentiorum, et præterea inter se dissidentium. Venit primo loco Benedictus Jovius auctor seculi* XVI, *apud quem lib.* II *Historiæ Novocomensis capite de Templis hæc lego de ecclesia cathedrali :* Conditæ sunt inibi post altare maximum divorum Prothi et Hiacinthi ac Eugeniæ martyrum reliquiæ, antiquitus Roma a Luitprando Longobardorum rege ad hanc civitatem perductæ, et in templo divi Carpophori, quod ipse dicaverat, ut ex infrascriptis versiculis, in quondam Breviario repertis, conjicio, collatæ. *Jovio subnectitur Porcacchius laudatus num.* 59, *qui et ipsi consonat in omnibus præterquam in versiculis, quorum non meminit. Sequuntur* D *Paulus Morigia lib.* I *cap.* VIII *Historiæ Mediolanensis ; Franciscus Ballarinus in Opere supra memorato part.* I *cap.* VI, *et Ferdinandus Ughellus tom.* V *Italiæ sacræ in episcopis Novocomensibus num.* 21 ; *sed primus translationem innectit anno* 718 ; *alter anno* 720 ; *tertius, non indicato translationis anno, Deodatum anno* 721 *vita sanctum scribit ; omnes cum corporibus Sanctorum nostrorum etiam S. Eugeniæ corpus Novoromum delatum affirmant, sicut apud ipsos videre est locis citatis. Præter hos adducit auctores alios, quorum lucubrationes nobis desunt ; verum cum et hi recentiores sint, ac proinde spes non affulgeat, fore ut quid certius inde eliciamus, non censuimus laborandum ad eas comparandas.*

nec satis inter se consona sunt,

69 *Judicet interim eruditis lector ex jam enumeratis, quid subsidii afferre queant laudato martyrologo appellati ab ipso auctores. Ipse translationem absolute assigendam censet anno* 724, *dissentiunt tres posteriores : citat omnes, ut ostendat, corpora saltem pro majori parte Novocomi existere, priores duo de reliquiis tantum loquuntur : illi exuvias S. Eugeniæ una cum exuviis Sanctorum nostrorum Novocomum pervenisse* E *scribunt, ipse in Martyrologo suo ad dictum diem 2 Aprilis merito contendit, omnes in hoc puncto hallucinatos fuisse ; quamvis in Annalibus suis lib.* IX *num.* 133 *de eadem materia differens fateatur, id ipsum insinuari in veteri Breviario ad diem* 13 *Maii, ac tradi in monumentis ecclesiæ S. Carpophori :* Verum est, *inquit*, in quibusdam manuscriptis S. Carpophori conjunctim nominantur Prothus, Hyacinthus, Eugenia, quasi tria ista corpora simul a Gregorio donata fuissent Luitprando. *Verum hoc errori vel incuriæ describentium attribuendum ait num.* 134.

nec satis solida, ut adversariorum momenta evertant.

70 *Atque hæc sunt præcipua argumenta, quibus pro sacrorum corporum possessione decertat Aloysius de Tattis, quæ mihi, ut candide mentem aperiam, non satis solida apparent, ut ipsi assentiar. Nam cum juxta exaratas seculo* XI *Eginhardi, et seculo* X *anonymi Metensis relationes, quibus non video, cur fides abrogetur, corpora sanctoram Martyrum nostrorum recondita etiam tum essent in Sabinis ; cum tot in ecclesiis tam Romæ quam alibi sacræ eorum reliquiæ etiam insignes asservari et fidelium devotioni ac venerationi hac die exponi probentur ; cum sacra corpora, ut plures testantur auctores fide digni,* F *requiescant Romæ in ecclesia S. Joannis Florentinæ nationis ; quis prudenter consentiat asserenti, eadem corpora, catenus majori ex parte, deducta fuisse Novocomum circa annum* 724, *ut* exigua pars lipsanorum per synecdochen pro totis corporibus sumpta *concedatur dumtaxat ecclesiæ postremo loco nominatæ, et ad summum ecclesiæ S. Mariæ de Angelis in urbe Florentina ? Ad summum, inquam ; nam et Florentinos nominat. ubi ad consolationem competitorum suorum dici posse ait, apud ipsos* vere inveniri corpora SS. Prothi et Hyacinthi aut eorum partes ; sed hæc *fore* vel aliorum martyrum cognominum, vel ignotorum Sanctorum, vel quibus Pontifices... hujusmodi nomina imposuerunt.

Quid ipsis atque aliis in hac materia

71 *Ceterum, cum tot in locis dispersæ sint Sanctorum nostrorum reliquiæ, dubium non est, quin auctores appellantes eas corpora, etiam ii, qui de basilica S. Joannis Florentinorum locuti sunt, figura usi fuerint ; at non adeo late, ut vult de Tattis. Sane proprio et naturali sensu intelligendus*

A *intelligendus est Piazza laudatus num.* 51; *dum dicit, hac die festum esse in jam dicta basilica,* ubi magna pars *est* illorum corporum. *Imo remansisse Romæ vel prope Romam post seculum* VIII, *si non integra corpora, certe partes magnas, non obscure colligitur ex eo, quod inter reliquias seculo* IX *Seligenstadium missas recenseatur brachium* S. Prothi, *et pars brachii* S. Hyacinthi, *sicut dictum est num.* 30. *Quapropter alterutrum dicamus necesse est, vel sacra pignora, quæ Novocomi honorantur, esse corpora aliorum Sanctorum, prout contra competitores supra arguit Aloysius de Tattis; vel esse dumtaxat partes aliquas Sanctorum nostrorum nullatenus tam magnas, ac prætendit idem auctor; quod postremum existimare malim tum propter antiquitatem traditionis, tum propter cultus celebritatem.*

concedi possit aut debeat, statuitur.

72 *Facile enim fieri potuit, ut Guido Novocomensium antistes, cum anno* 1096 *præ timore belli reliquias ecclesiæ S. Carpophori clam in civitatem deferret, ossa* SS. Prothi *et* Hyacinthi, *olim a Luitprando rege obtenta, ossibus aliorum Sanctorum commiscuerit, et eidem loculo incluserit; unde lapsu temporis massa integra credita* B *sit pertinere ad Sanctos nostros, quorum nomina, ut illustriora, forte sola ad posterorum notitiam transmissa fuerant. Porro, ut his concertationibus aliquando finem imponamus, Papienses, Florentini et ceteri per decursum recensiti, ex hactenus discussis et ex quantitate reliquiarum, quas possident, ipsimet statuere poterunt, an monumenta eorum de partibus lipsanorum Sanctorum nostrorum exponenda sint, an de corporibus aliorum Sanctorum; nos ex relatis, quæ invenimus, cultum illustrasse contenti, ad alia progredimur.*

§ VIII. Vitæ S. Eugeniæ virginis et martyris, gesta Sanctorum nostrorum conplectentis et ab eruditis ad fabulas relegatæ compendium; tempus martyrii.

C

De Actis S. Eugeniæ judicia Baronii.

Gesta *et passio* SS. Prothi *et* Hyacinthi *inserta sunt Actis S. Eugeniæ virginis et martyris ac eorum in terris dominæ, de quibus in Notis Martyrologii Romani ad diem* 25 *Decembris ita scribit Cardinalis Baronius:* Acta a Metaphraste descripta exstant apud Lipomanum et Surium; habent tamen aliqua, quæ censura indigeant; veluti quod ibi legitur de Philippo Eugeniæ patre, facto (ut ait auctor) episcopo Alexandrino: quod plane commentitium esse, tabulæ episcoporum quæ ab Eusebio in Chronico, et Nicephoro episcopo Constantinopolitano, et aliis describuntur, manifeste declarant. *Exstant item in Speculo historiali Vincentii Bellovacensis, in Vitis Patrum editis a Rosweydo atque in aliis magno numero impressis libris, iis præsertim, quæ heroica præclarissimarum virginum martyrum gesta ac certamina pertractant; mitto manuscripta non pauca, quæ in Museo nostro servantur ex variis antiquis codicibus ruta, omniaque ex eodem fonte, ex quo Vitæ impressæ, promanantia.*

AUCTORE J. P.

Papebrochii,

74 *Postularet hic instituti nostri ratio, ut quæ Baronius adducto unico exemplo censura indigere monuit, lectori post maturum examen ob oculos poneremus, dein qua fide digna sint Acta ista dijudicaremus, et consequenter quid censendum de gestis* SS. Prothi et Hyacinthi, *quæ eis involvuntur. Verum laborem istum præripuit nobis non illubentibus Papebrochius noster tum in Responsionibus ad Exhibitionem R. P. Sebastiani a S. Paulo part.* II, *resp. ad articulum* XVI, § 4, *num.* 90 *et seqq., tum maxime in Opere nostro tom.* V *mensis Maii ad diem* 20, *occasione S. Basilissæ seu Basillæ, cujus ad fidem conversio ac martyrium iisdem Actis comprehenduntur. Hic anachronismos et figmenta in iis deprehensa detecturus præludit num.* 2 *Commentarii per sequens de Actis judicium:* Sunt illa Acta sane perquam vetusta: nam Alcimus Avitus episcopus Viennensis, qui concilio Epaonensi in Gallia præsedit anno 517, in libro, quem composuit de Laudibus virginitatis ad sororem suam Fuscinam, præ oculis ea habuit, digna censuit, quæ carmine redderet a versu 555 ad 615. Similiter etiam E Metaphrastes digna credidit, quæ eleganti illo suo stylo Græcis commendaret: unde Orientalibus ecclesiis æque ac Occidentalibus facta sunt notissima: quippe mira eventuum conversione gratissimam legentibus audientibusque voluptatem adferentia, nec parum ad virtutis Christianæ, castitatis præsertim, commendationem facientia.

ac Tillemontii

75 Attamen quantumcumque placuerint olim Acta illa, nunc, si ad Lydium historici examinis lapidem admoveantur, non aurum, sed scoria esse invenientur: adeo ut ex illis de ea, quæ Hieronymiano Martyrologio pro hoc die inseritur, Basilissa seu Basilla, haberi nihil certi possit. Examen illud ad diem 25 Decembris spectat, quo colitur S. Eugenia: prævertere tamen id tempus cogor, saltem obiter indicando, cur ea probari nequeant, sed tamquam fabula contemni mereantur: quia non desunt, qui ex illis Actis putant probari evidenter antiquitatem monasticæ vitæ in Oriente atque Occidente, majorem quam eam alibi definimus. *Hactenus Papebrochius. Haud dissimile de iis judicium tulit Tillemontius in Notis ad tom.* IV *Monumentorum Historiæ ecclesiasticæ pag.* 585, *ubi memorans, quod reprehenderat Baronius, addi* F *potuisse ait similia multa et integram eorum structuram non nisi fabulam spirare et fictionem. Judicia profecto, quæ multum elevant etiam ea, quæ de Sanctis nostris illis Actis inserta sunt, et ita connexa, ut vix aut ne vix quidem excerpi ac separatim dari queant; dari autem integra Acta huic loco non convenit, id enim spectabit proprie, si tamen operæ pretium judicabitur, ad diem* 25 *Decembris. Quapropter donec ad illum fuerit perventum, consulere poterit curiosus lector editiones num.* 73 *assignatas. Interim tamen si cui fortasse, aliqualem eorum ideam exoptanti, ad dictas editiones recursus non esset commodus, Synopsim quam possim contractissimam subjicio.*

Eorumdem Actorum

76 *Philippus non infimæ Romanæ nobilitatis vir a Commodo imperatore, septimum consule totius Ægypti præfectura ornatus est, et cum Claudia conjuge, Avito et Sergio filiis, Eugenia filia atque* Protho et Hyacintho *eunuchis Alexandriam appulsus Christianos omnes urbe interdixit.*

AUCTORE J. P.

xit. Interim Eugenia jam tum animo Christiana a parentibus sollicitatur ad matrimonium; at ejus declinandi causa fugam meditatur, animi relaxandi prætextu egreditur ad prædium suburbanum, comitantibus Protho et Hyacintho, *scientia philosophica non minus ac ipsa egregie instructis. His aperit consilium, utque tutius lateat, degatque inter Christianos habitum mutat, juvenem simulat. Sic incedentes obvium habuerunt Helenum Heleopolis episcopum et cum eo amplius quam decem millia Christianorum psalmos Deo decantantium: isti agmini sese immiscentes Heleni sanctitatem intellexerunt, ad eum deduci postularunt, deducti sunt, et rite instructi ac baptizati. Helenus Eugeniæ, licet sexus ipsius divina revelatione conscius, Eugenii nomen imposuit, et ut cum Sociis inter monachos viveret concessit.*

compendium

77 *Interea temporis anxie a parentibus conquirebatur Eugenia: at frustra; donec tandem Philippus, cui sacrificuli a diis immortalibus eam in cælos sublatam esse mentiti fuerant, auream filiæ statuam erexit, utque deam coli voluit. Tertio post anno Eugenia, tum Eugenius, defuncto monasterii abbati substituta est, atque ita miraculis claruit, ut undequaque ad eam homines accur-* B *rerent, et inter hos matrona Alexandrina, cui nomen Melanthiæ, quamque Eugenia facto Crucis signaculo quartana liberavit. At mulier ista medicum suum crebrius invisens præstanti ejus specie læsa est, et nefarium amorem primum occuluit; deinde cœpit vulnus aperire, et sæpius repulsa furere, amorem in odium convertere, vindictam spirare. Itaque ad Philippum præfectum querelas defert, Eugenium intentati stupri insimulat, tantumque per testes improbos efficit, ut Eugenia ad judicem pertrahatur infami supplicio addicenda. Verum erumpunt mox omnia: Eugenia sexum prodit, producit, qui dominam non deseruerant,* Prothum et Hyacinthum, *agnoscit filiam præses, advolat Claudia, itur in amplexus, Melanthia igne cœlitus emisso plectitur. Philippus cum tota familia ad Christum convertitur et in ejus gratiam ab imperatore pax datur Christianis.*

exhibetur,

78 *Deinde Philippus ipse Alexandrinæ ecclesiæ episcopus constitutus est, et orta nova persecutione martyrio affectus. Claudia vero, Eugenia,* Prothus et Hyacinthus *ceterique de familia Romam reversi sunt; Avitus et Sergius a Romano senatu cum gaudio suscepti et unus Carthagini proconsul, alter vicarius Africæ des-* C *tinatus. Plures postmodum a Claudia matronæ nobiles, ab Eugenia virgines, a* Protho et Hyacintho *juvenes ad Christum perducti sunt; donec tandem Basilla regio genere prognata per* Prothum et Hyacinthum, *quos ipsi hunc in finem dono miserat Eugenia, Christianis legibus imbuta est, et a Cornelio Papa (alii scribunt Sothere) sacro Baptismatis fonte tincta. Nam cum hæc ex Christi amore gentilem sponsum repudiaret, ab eo ad Gallienum imperatorem delata martyrii palmam consecuta est, et ea occasione capti sunt etiam* Prothus *et* Hyacinthus, *ductique ad Jovis simulacrum, ut sacrificarent;* D *sed illud ad pedes eorum concidit et in frusta comminutum est, quod Nicetius Urbis præfectus magicis artibus adscribens utrumque capite plecti jussit. Eugeniæ similiter, ad cujus preces non modo Dianæ simulacrum, sed ipsum delubrum desilierat, cujusque in fide constantia nullis precibus et tormentis frangi aut labefactari potuerat, caput gladio ablatum est; Claudia denique per apparentem filiam præmonita paucos post dies ab oratione in cælos abiit. Hæc quoad substantiam ex Vitis Patrum.*

et inter pias fabulas computantur.

79 *Sane dum historiæ illius partem saltem priorem considero, tam miris et creditu difficillimis rerum eventibus conspersam reperio, tot notis notis apertæ fictionis refertam, ut aliud ei nomen attribui non posse existimem, quam pii dramatis, cujus auctor, quod solemne est similium historiuncularum concinnatoribus, inducere scilicet personas celebriores, quo facilius legentium animos permoveant, inter martyres conceptibus suis aptiores non judicarit, quam SS. Eugeniam,* Prothum et Hyacinthum, *illustrissimos Ecclesiæ Christianæ heroes. Accedit, quod non pauca tum in priori tum in posteriori ejus parte referantur, quæ cum historia illorum temporum profana et Ecclesia-* E *stica, vel difficillime, vel nullo prorsus modo conciliari queant; puta cœnobia monachorum in Ægypto; episcopatus Alexandrinus Philippi; Romana præfectura Nicetii, vel, ut est apud alios, Aniceti; Baptismus Basillæ collatus a Cornelio vel Sothere, pro quorum ampliori notitia, ne novæ ac tædiosæ discussioni tempus et operam impendamus lectorem remittimus ad Papebrochium citatis locis.*

Tempus martyrii.

80 *Germanos fratres fuisse* SS. Prothum *et* Hyacinthum *communis plurimorum opinio est; tales certe vocantur a S. Damaso Papa in epitaphio eorum sepulturæ inscripto, a Wandelberto, et Martyrologio Romano: quo autem anno martyrio coronati sint nusquam eruimus. Passim quidem creditur, id contigisse sub Gallieno imperatore, sed inde nihil habemus pro determinato anno, maxime quia Nicetius, cui tum in Actis tum alibi Romanæ Urbis præfectura adscribitur, inter ejus temporis Urbis præfectos, apud Bucherium accurate descriptos, reperitur nusquam. Petrus de Natalibus mortem eorum fixit circa annum Christi* 256; *alii eam protrahunt usque ad* 261, 262, *imo* 263. *Nos, cum nihil occurrat, cur potius anno* 256, *quam alteri innectamus, et con-* F *tra contendant multi, præcipuam sub Valeriano et Gallieno imperatoribus persecutionem inchoatam dumtaxat fuisse anno* 257, *absolutam* 260; *quando, capto a Persis Valeriano patre, Gallienus solus imperium tenuit, et pacem Christianis ita restituit, ut deinceps eam violasse non legatur, nos, inquam, passionem eorum sub Valeriano et Gallieno imperatoribus simpliciter notare maluimus. Nam quod solus nominetur Gallienus, ubi de eorum martyrio agitur, factum credimus, quia tum Valerianus Urbe aberat.*

DE

A D

DE SS. FELICE ET REGULA VIRGINE

AC FORTE EXUPERANTIO

MARTYRIBUS TIGURI IN HELVETIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS C. S.

§ I. Sanctorum Felicis et Regulæ memoria in Martyrologiis: utrum his adjungendus sit Exuperantius: passi sunt in hodierna Helvetia, non in Hispania.

B SUB FIN. SEC. III VEL INIT. IV. SS. *Felicis et Regulæ*

Hos duos Christi Martyres primus omnium e classicis martyrologis Wandelbertus sub medium seculi IX sacris Fastis inscripsit, dum in Martyrologio suo metrico ad hanc diem sic cecinit :*

Prothus hinc ternas, fraterque Hyacinthus honorant :
Qui Eugeniam pariter legem docuere sacratam.
Has simul et Felix felici morte dicavit,
Martyrio Regulæ sancto pariterque beatæ.

Latius de iisdem agit B. Notkerus, ejusdem seculi martyrologus, simulque Martyrum conditionem, genus, tempus et locum certaminis ad hunc pariter, diem edocet. Ejus verba accipe : Nativitas sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus ; quorum festivitas quia solennis apud nos veneratur, passionisque eorum conscriptio pluribus nota, scriptis superaddere scripta non opus mihi esse videtur.

memoria

2 Hoc tantum dicere sufficiat, quod prædicti Martyres de consortio Mauritii et sociorum ejus per vasta eremi, quæ Darona vocatur, tendentes, C in partes Germaniæ devenerunt, et in quodam loco juxta fluvium Lindimacum subsistentes, vigiliis precibusque cum omni pietatis studio operam dabant. Dum hæc a sanctissimis agerentur Germanis, adsunt nuntii ab impiissimo Maximiano directi, ut Sanctos Dei vel idolis sacrificare compellerent, vel tormentis eos variis punire non differrent. Beati igitur Martyres sacrilegis petitionibus fiducialiter resistentes, sociosque se SS. Mauritii, Exuperii, Candidi ac Victoris confitentes, in ferreas rotas igne candentes alligantur, et ineffabilibus insuper tormentis excruciantur. Ac beatissima Regula super ferventem picem imposita est ; cui etiam bulliens plumbum ad potandum a carnifice dari est præceptum. Cumque nullis suppliciorum acerbitatibus a Christo divelli potuissent, jussa sunt eis capita amputari. Quo facto, truncati Martyres abscissa capita suis manibus bajulantes, a loco, ubi decollati sunt, cubitis quinquaginta deportaverunt. *Hæc Notkerus; quæ ubi didicisse videatur, infra examinabimus.*

3 *Eosdem etiam memorat Martyrologium Gellonense, quod Acherius tom.* II *Collectionis amplissimæ Veterum scriptorum edidit, putavitque circa annum* 804 *scriptum fuisse. Hoc ad præsentem diem inter cetera sic habet:* Lugduno, Pacientes*, Felicis Mart. Regulæ. *Verum horum primus ad Lugdunum solus pertinet; et Acherius ipse ibidem annotat, in quodam S. Galli in Helvetia codice, ex quo lectiones variantes excerptas acceperat; postrema ita legi* : Et castro Thurigo, natale sancti Felicis cum germana sua sancta Regula. *In Morbacensi Martyrologio, tomo* III *Thesauri Anecdotorum per Martenium edito, quodque ipse nongentorum annorum judicavit, sola* Regula *cum virginitatis laureola, et quoad palæstram non minus obscure, annuntiatur his verbis:* Romæ Porthi*, Jacinthi, Candidi, Regulæ virginis. *Attamen sanctam Martyrem nostram, ejusque socium* Felicem *in Helvetia passos esse, si quid in totis eorum Actis verum est, dubitare non possumus.*

E *in sacris* * *lege* Patientis * Prothi *Fastis :*

4 *Inserti etiam leguntur variis Usuardi Auctariis apud Sollerium nostrum, in quibus omnibus pro palæstra Helvetia vel Allemannia designatur, aut penitus omittitur. Suffecerit unum et alterum produxisse. Rosweydianus codex breviter sic habet:* Felicis martyris, et sororis ejus Regulæ, virginis et martyris. *Prolixius codices, alter Ultrajectensis, Leydensis, Albergensis et Danicus:* Turego natale sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus, de comitibus Thebæorum. Quos Decius præses jussu Maximiani imperatoris diversis primo tormentis affecit, tandem gladio animadverti præcepit. *Similia habdet Florarium nostrum Ms., quod eorumdem martyrum anno* 290 *illigat. Mitto Martyrologium Canisio adscriptum, et Ferrarii Catalogum generalem, in quibus fere eadem legere est.* F

5 *At codex Hagenoyensis inter auctaria Usuardina duobus Martyribus tertium addit,* Exsuperancium, *hisce verbis annuntians :* Apud Turegum, passio sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus, et Exsuperancii. Qui post ferri candentis rotassiti *(lege* rotas) et longos carceres et alias affliciones, post picis et bullientis plumbi examinationem, Dominum se vocantem audierunt in hac voce : Venite benedicti Patris mei, percipite

hisce duobus S. *Exuperantius*

AUCTORE C. S.

percipite regnum etc., et non multo post, jubente Decio præside decollati sunt; et tunc post horam corpora Sanctorum se erexerunt, et capita sua sustulerunt, et quadraginta cubitos ea tulerunt, et ibi quieverunt. In quo loco fideles Karolus Magnus canoininiam contraxit, et post Ludowicus filius ejus monasterium sanctimonialium ædificaverunt. *Eumdem ipsis in martyrio ac sepultura socium adjungit Matthæus Merianus in Topographia Helvetiæ pag.* 15, *ubi de Tiguro hæc scribit:* Inter templa visitur ibidem Magnum Monasterium, sive ecclesia præposituræ sanctorum Felicis et Regulæ, quæ prima et antiquissima ecclesia parœcialis, ab ipso exordio et usque ad primorum Francorum regum tempora habita, atque ante Caroli Magni regnum (qui eam anno 810 magis dotavit, sepultura sanctorum Felicis, Regulæ et Exuperantii, qui ibidem, circa annum forte 306, a Decio martyrio coronati sunt, fuit appellata. *Accedit Franciscus Guillimannus de Rebus Helvetiorum lib.* III, *cap.* VI *sic scribens:* Claronæ qui deinceps meminerit, primum fuisse crediderim Florenicum in vita Felicis et Regulæ. Cum enim legionis Thebaicæ excidium Maximianus imperator Agauni imperasset, ex ea B legione non pauci hinc inde dispersi.

a multis additur

6 Felicem cum sorore Regula et Exsuperantium, Valesiam transeuntes, per montem Furcam nominatum, et vastitudinem Ursariæ Uraniam delapsos; ubi cum non paucos ad meliora vocassent sacra, superatis illis montibus, qui Marck, sive Limitares dicuntur, et utramque ditionem dividunt, in Gloronensium regionem descendisse refert, quæ adhuc eo tempore vasta admodum et inculta. Collem prope vicum Claronam et in eo speluncam occupasse, tenuisseque, ubi etiamnum eorum ostenditur in litteris rupe ductis chirographum. Eodem in colle sacellum posuisse divo Michaeli archangelo sacrum. Inde, conversis ad Christum omnibus prope incolis, Thuregum profectos, martyrium obiisse. Hæc quidem Florenicus, *de quo infra loquemur.*

martyrii

7 *Similiter Henricus Murer Carthusianus Ittingensis in Helvetia sacra pag.* 55 *et sequentibus* S. Exuperantium SS. Felicis *ac* Regulæ *famulum, vitæque apud Helvetos actæ et martyrii ac sepulturæ socium fuisse indubitanter affirmat. Quoad sepulturæ societatem etiam consentiunt Additiones Bruxellenses Ms. ad Usuardum Greveni* C *verba*: Turego in Almannia sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus ex sacra legione Thebæorum, quos Decius præfectus jussu Maximiani imperatoris diversis suppliciis affectos, gladio animadverti mandavit; *in margine legitur:* Requiescunt in Surih cum sancto Exuperantio. *Ejusdem pariter meminit Christophorus Hartmannus in Annalibus Heremi Deiparæ in Helvetia, pag.* 11 *sic scribens:* Fabricabat sub idem tempus Ludovicus Germaniæ rex, Pii imperatoris filius, Tiguri ea tempestate DD. Felici et Regulæ et Exsuperantii gloriosorum martyrum memoria et veneratione vico nobili, sanctimonialium monasterium.

socius; sed ob Notkeri,

8 *His accedit Stumphius lib.* VI, *cap.* III *Chronici Helvetiæ, ubi de templo super Martyrum sepulcro Tiguri erecto, et per Carolum Magnum ampliato dotatoque agens, observat sequentia:* Hoc templum jam ante Caroli tempora Sepultura sanctorum Martyrum appellabatur; nam Felix, Regula et Exuperantius ibidem per Decium sub Diocletiani imperio, forte sub annum Christi 306, martyrio coronati fuere. *Hæc* D *sane suadent,* S. Exuperantium *duobus aliis adjungendum esse. At quo minus id pro certo habeamus, non parum obstat B. Notkeri silentium, qui* SS. Felicem et Regulam *annuntians,* Exuperantii *ne verbo quidem meminit. Unde colligere licet primo, hujus nomen in Actis, quæ Notkerus laudat, quæque eadem fuisse apparent cum edendis, minime insertum fuisse. Secundo ejusdem* Exuperantii *memoriam et cultum seculo* IX, *quo Notkerus suum Martyrologium scripsit, Tiguri, si umquam floruerit, jam abolitum fuisse; alioquin enim hæc Notkerum, qui non procul a Tigurina urbe, scilicet in monasterio S. Galli habitabat, latere non potuissent. Nec porro satis verisimile est, hujus Sancti memoriam id temporis jam excidisse, si sub ejusdem seculi initium ipsius ecclesiam Carolus Magnus amplificasset.*

aliorumque

9 *De eo pariter silent varia Breviaria Germanica uti et Proprium Turiasonense in Hispania, quæ* Felicis *ac* Regulæ *meminerunt, ut infra videbimus. In Actis quoque Ms., quorum tria exemplaria habemus, nullus istius nominis memoratur; horum tamen duo utcumque favent, dum* S. Felici socios *adjungunt. Sic enim ordiuntur:* E Tempore illo beatissimus Felix et germana sua S. Regula et Socii eorum cum consilio beatissimi Mauritii ducis Domino servientes, ad peregrinandum profecti... ad caput laci et fluvii Lindimaci... pervenerunt. *Et rursum*: S. Felix cum sociis respondit *etc. Hæc, inquam, pro admittendo* S. Exuperantio *utcumque favent, cum hic e memoratis sociis unus esse potuerit. Verum haud scio, an hac in parte fides Actis habenda sit, cum sancti Martyres nostri non ad* peregrinandum, *sed ad tyranni sævitiam evadendum in Helvetiam advenisse dicendi sint; ac alia Acta* SS. Felicis et Regulæ *tantum meminerint.*

silentium

10 *Porro ad Wandelberti, Notkeri, aliorumque silentium reponi posset,* Exuperantium *illis aut ignotum aut præteritum fuisse, quia hujus corpus eorum tempore Tiguri non quiescebat: quippe Henricus Murerus supra laudatus de eo sic scribit:* Postquam memorata corpora (SS. Felicis Regulæ *ac* Exuperantii) jam quingentis et duobus annis ibidem quievissent (martyrium enim anno 312 (*forte* 302) vel 303 subierant); Carolus Magnus totum Exuperantii corpus deinde Treviros transtulit, et huic urbi donavit. *At si ea translatio, de qua alibi nihil reperi, vera sit, memoratum Notkeri silentium suadet, ut potius* F *credamus,* Exuperantium *illum ex* SS. Felicis et Regulæ *consortio non fuisse. Etenim ea, teste Murero, anno* 804 *vel* 805, *id est eodem seculo, quo senescente Notkerus suum Martyrologium scripsit, contingere debuisset; atque adeo non tam longe ab illius tempore aberat Notkerus, quin ejus memoria ad ipsum facile pervenire, ipseque ea ratione de* S. Exuperantio, *quem certe in Actis, quibus utebatur, non repererat, meminisse potuisset, dum* SS. Felicis *et* Regulæ *elogium concinnavit.*

id valde incertum est.

11 *Ex hactenus dictis colligo, probabilius esse,* S. Exuperantium *Martyribus nostris socium adjungendum non esse, et sententiam oppositam oriri potuisse ex eo, quod ipsius sacræ exsuviæ simul cum illorum corporibus in eodem loco Tiguri olim asservatæ honoratæque fuerint: hinc enim fieri potuit, ut cum de istius Sancti cultu quidem constaret, sed de ejusdem gestis nihil penitus sciretur, existimatum fuerit, eum simul*

A *simul cum* SS. Felice *et* Regula *illuc advenisse ac martyrio coronatum esse. Fateor tamen, argumenta, quæ pro mea opinione produxi, negativa tantum esse, ac propterea ceterorum affirmantium sententiam non omnino enervare : ideoque malui* S. Exuperantium *reliquis duobus dubitanter adjungere.*

Quidam Hispani Martyres nostros

12 *Sanctorum Martyrum nostrorum palæstram in hodierna Helvetia, in loco ubi nunc Tigurum est, fuisse ex dictis liquet, et ex dicendis magis patebit : at Joannes Tamayus Salazar in suo Martyrologio Hispanico eos nihilominus in Hispania passos contendit. Ejus verba ad diem hanc subjungo :* Apud Turigium in Celtiberia Hispaniæ, SS. Felicis et Regulæ fratrem, qui cum nollent idolis cultum exhibere, et constanter pro fidei observantia vitam amissuros protestarentur, post plumbi liquefacti haustum, gladio inclyti Martyris præbuere cervices. *Ita ipse, laudans in Annotatis Pseudo-Dexteri Chronicon et Juliani ejusdem furfuris Adversaria, quorum uterque eos in Hispania passos, postremus etiam e Christianis parentibus in agro Caravaccensi genitos et nobiles facit. Unde Tamayus etiam corrigendum monet Philippum Ferrarium,* B *dum hos sanctos Martyres* Tiguri in Helvetia *annuntiavit.*

in Hispania

13 *Denique more suo subjungit eorum Acta, et quidem, si ipsi credimus, genuina* excerpta ex Breviariis, scriptoribus et Martyrologiis. *Hæc, quamquam in variis a nostris discrepent, aperte tamen demonstrant, Martyres illos eosdem esse cum hodiernis, quemadmodum num.* 53, *ubi lectionem ex Monobricensi Breviario recitabimus, manifestum fiet. Nec tamen solus Tamayus hanc sententiam tuetur, nec solis Dexteri ac Juliani supposititiis Opusculis nititur, sed et Lanuza aliique Hispani scriptores eamdem sustinent, præter Breviaria, traditiones et antiquum Martyrum apud Hispanos cultum allegantes. Non lubet commenta hæc operose refutare, quamquam id minimo meo labore possem ex clarissimi Viri Nicolai Antonii Mss. posthumis, quæ amplissimus ac reverendus admodum dominus Adrianus Coninck, ejusdem consanguineus, anno* 1721 *majoribus meis Matriti communicavit. Pauca tamen juverit annotasse.*

passos,

14 *Dexteri Chronicon ac Juliani adversaria nemo eruditus inter figmenta non reputat. De Breviariis recte observat mox laudatus Antonius:* C Nonne in Breviariis ipsis Aragonensium ecclesiarum fratres germani Felix et Regula Sueviæ adjudicantur ? Nam ecce Munobricensis loci Gothicum sic habet : Eodem die apud Turigum civitatem Suevorum natale duorum germanorum Felicis et Regulæ. Similiter conceptum est alterum monasterii Montaragonis ; nec non et tertium Salmanticense. Nihilominus tamen his nituntur Breviariis tribus, hæc laudant, hæc pro gentis suæ traditione rerum Aragonensium scriptores, atque eis consentiens Hispani Martyrologii auctor, confidentissime producunt.

frustra contendunt.

15 *Ita reipsa in memoratis Breviariis legi testatur*, *Lanuza tom.* II *Historiæ Aragoniæ lib.* V, *cap.* XVIII, *ubi verba recitat, et Tamayus eumdem laudans in Martyrologio. Audi nunc rursum clarissimum virum Antonium prosequentem.* Quo tamen pacto, ais, conveniunt cum Sueviæ nomine? Paratam habent hujus interpretationem, a Suevis, dominatrice quondam Hispaniarum natione, mutuatam ; adeoque hæc placuit ante alios non nemini *(Blasco de Lanuza supra citato)* ut hic resistentes ignorantiæ nostrarum historiarum arguerit. *Post hæc commentum istud explodit, solidisque rationibus convellit : verum minime necessarium putavi eas hic transcribere, et hujusmodi nugis refutandis diutius inhærere. Cultum tamen, quem Hispani Sanctis nostris deferunt, ceteraque eo spectantia, infra exponemus.*

AUCTORE C. S.

§ II. Acta incerti auctoris ac temporis examinantur : Sanctorum e legione Thebæa ad Tigurinum castrum in Helvetiam adventus : alia quædam recentiorum asserta: tempus martyrii incertum.

E

Acta, incerto auctore,

Triplex Actorum Ms. exemplar ad manum habeo : horum unum transcriptum notatur ex insigni codice membranaceo Carthusiæ Coloniensis, qui Vitas Sanctorum mensis Julii, Augusti et Septembris continebat. Alterum apographum est cujusdam Ms. Ultrajectini S. Salvatoris in Belgio, estque priori omnino conforme. Tertium exemplar transumptum est ex bibliotheca S. Maximini Treviris, et sequens habet exordium : Multorum innumerabilium *etc. Hoc a reliquis non tantum exordio, verum etiam stylo sæpe multum differt; quoad gesta tamen satis convenit; nec dubitare possum, quin hujus scriptor alterum Coloniensi simile præ oculis habuerit, ejusque stylum mutaverit, ac exiguum prologum præfixerit. In hoc tamen nulla fit* Florentii *mentio, cui in gemino supra memorato exemplari ea Passio revelata dicitur. Nihil etiam habetur de* SS. Felicis *ac* Regulæ *sociis, sed hæc cum illo tantum memoratur. Martyrum palæstram, quæ in iisdem apographis* castrum Turonicum *mendose appellatur,* Zuricum *vocat, veriori quidem, sed recentiori vocabulo, ut ex dicendis patebit.* F *Verumtamen ad calcem Ms. nostri Coloniensis notatur exstare in alio ejusdem bibliothecæ codice, seculo* XVI *exarato, alia Acta, Trevirensibus conformia, in quibus pro* Zuricum *rectius* Turegum *scribitur.*

qui ab aliquibus Florentius vel Florenicus dicitur,

17 *Porro nullum e memoratis exemplaribus auctorem præfert: at priora duo sub finem aiunt:* Hæc denique Passio revelata est S. Florentino monacho a S. Spiritu ; *sed cujus is monasterii, Regulæ aut ætatis fuerit, non edicitur, nec mihi compertum est. Henricus Murerus jam alias laudatus, et Guillimannus num.* 5 *et* 6 *relatus,* Florenicum *simpliciter citant, qui mihi æque est incognitus. At quisquis Actorum scriptor fuerit, certum est, cum Sanctorum martyrio longe posteriorem fuisse. Id enim insinuant primo mox relata e duobus Ms. verba, quibus ea* Passio S. Florentio monacho a S. Spiritu revelata *dicitur ; sed quam vere, quis edicat? Secundo in iisdem exemplaribus de Sanctorum sepulturæ loco legitur :* Ubi ab antiquitus multi cæci et claudi

AUCTORE C. S.

claudi ad gloriam Dei et sanctorum Martyrum reverentiam sanantur *etc. Similiter Ms. S. Maximini Trevirense :* Ubi hactenus cum magna gloria requiescunt : quo in loco et illis temporibus magnis multisque miraculis floruerunt, et adhuc, si petentium fides non titubet, florere non cessant. *Hæc autem scriptorem a Martyrum temporibus remotum fuisse satis manifestant.*

non admodum antiqua sunt, edenda tamen.

18 *Novi equidem hæc et hujusmodi a posteris addi potuisse; verum in Actis nihil occurrit, quod id suadeat suspicari. Seculo tamen* IX *juniora non esse, manifestum fit ex Nothkero, qui verbis num.* 1 *recensitis diserte asserit, eorum Acta aliqua suo tempore exstitisse et pluribus nota fuisse : hæc autem eadem quoad substantiam esse cum edendis, nemo dubitabit, qui hæc cum Notkeri dictis contulerit. Nunc, quid de his Actis censeam, paucis accipe. Auctor suppliciorum genera ita enarrat, Sanctorumque ad Decium, et hujus vicissim ad Martyres satis frequentes sermones refert, quasi aut ipse rei gestæ adfuisset, aut hæc e quodam antiquiori instrumento didicisset : sed primum minime verum putamus; alterum incertum; et sermocinationes quidem pro scriptoris ingenio concinnatas fuisse,* B *vix dubitamus. Mirabilibus etiam referendis delectatur, quæ vellem certiori auctore niterentur : nam quod hæc omnia ignoto nobis S. Florentio revelata fuerint, sine alio teste non facile credemus. Dabimus tamen Acta ex Ms. Coloniensi, cum Ultrajectino ac Trevirensi Mss. collato.*

Sancti e legione Thebæa fuisse dicuntur :

19 *Quod ad ipsos Martyres attinet, Acta omnia, quæ vidi, uti etiam Breviarium Constantiense ac Hispanica, eos S. Mauritii socios, vel ex inclyta legione Thebæa faciunt. At Tamayus, qui eosdem in Hispania natos, passosque contendit, id absurdum putat, videlicet, quia Thebææ legionis pugiles primum semel iterumque decimati, ac deinde omnes trucidati fuere.* Quo pacto, *inquit,* nostri Martyres ex illa Thebæorum legione absque periculo separati, Celtiberiam devenere, si omnes occisi sunt? *Præterea ex suppositiitiis Dexteri Julianique fœtibus asserit, eos non sub Diocletiano et Maximiano, sed sub Decio imperatore coronatos, adeoque ad Thebæos martyres non spectare. Verum hæ nugæ morari nos non debent. Potuerunt hi Martyres impia Maximiani imperia cum commilitonibus pie detrectantes, ac propterea instantem procellam veriti, ex Agaunensibus inter Alpinas rupes castris secedere, et* C *in hodiernam Helvetiam advenire; quemadmodum SS. Ursus et Victor Salodorum advenisse perhibentur.* Ex eadem legione, *inquit S. Eucherius,* fuisse dicuntur etiam illi martyres Ursus et Victor, quos Salodoro passos fama confirmat. *Ceterum minus mirabile est,* Regulam *virginem sese* Felici *fratri suo militanti comitem addidisse, quam S. Verenam Victori, forte cognato, et ejusdem Thebææ legionis pugili, prout in Actis S. Verenæ ad diem* 1 *Septembris,* § 2 *Commentarii prævii refertur.*

eorum iter in Helvetiam

20 *Sanctorum in Helvetiam iter, eorumque in ea domicilii locum ac pietatis officia Ms. edendum his verbis exponit :* Per vasta loca eremi, quæ Clarona dicitur, ad caput laci et fluvii Lindimaci, qui juxta castrum Turonicum (*lege* Turegum) est, pervenerunt, ubi tabernacula figentes, jejuniis, vigiliis, orationibusque et verbo Dei die noctuque instantes, Domino fideliter et devote adhærebant. *Trevirense vero apographum sic habet :* E quorum *(S. Mauritii ac sociorum ejus)* consortio B. Felix cum felicissima germana sua Regula partibus Germaniæ per vasta loca heremi, quæ Clarona nuncupatur, devenerunt. Est locus insignis in fine cujusdam laci, ubi antiquissimum castrum, quod Zuricum vocatur, exstitit, de quo etiam idem lacus vocabulum trahit, ex quo amœnissimo cursu fluvius quidam, Lindemaga nomine, decurrens, jucundissimum locum reddit ; ubi cum præfatus Felix, comitante Sorore, Christo duce, pervenisset, fixis castris more peregrinantium, vigiliis sacris, piisque precibus vacare, verbumque Dei adventantibus seminare constanter cœperunt. D

et mora prope Tigurum.

21 *Idem iter latius describit Guillimannus, cujus verba num.* 6 *dedimus. Scilicet Thebæa legio in Agaunensibus angustiis substiterat, teste S. Eucherio, atque inde* Felix *ac* Regula *per memoratum iter Turegum proficisci potuere.* Clarona, *sive* Glarona, *pro qua apud Notkerum* Darona *legitur, Glaronensem tractum indicat, qui olim sub Tigurinis censebatur, at nunc unus e tredecim confœderatis Helvetiæ pagis est, cujus caput urbs* Glarona, *vulgo* Glarus *appellatur.* Lindimacus *vel* Lindemaga *fluvius, hodiedum* Limagus, *indigenis* Limmat *nuncupatus, apud Glaronenses ortus, primum* Linthus *dicitur, sed* E *post receptum ex Rivario lacu* Magum, *pariter fluvium,* Limagi *vocabulum assumit, et post irrigatam Claronam et adjacentes regiunculas, in Tigurinum lacum, vulgo* Zurichzee *illabitur, indeque egressus, urbem Tigurum interfluit, ac supra eam primum Arolæ, deinde Rheno commiscetur.* Tigurum, *in medii ævi instrumentis* Turegum *seu* Thuregum, *vel* castrum Turegum *appellabatur, unde indigenis, littera* T *in* Z *mutata,* Zurich *evasit. Guillimannus etiam* Tauricum *vel* Turicum *a* Tauriscis *olim dictum existimat.*

Dicuntur etiam Uraniis et Glaronensibus prædicasse.

22 *Idem auctor verbis num.* 6 *datis statuit sanctos Martyres nostris primum Uraniis, ejusdem Helvetiæ populis Christi sacra tradidisse, deinde prope vicum, nunc civitatem, Glaronam in quadam spelunca, cui eorum chirographum inscriptum ipsius ætate ostendebatur, commoratos, Glaronensibus feliciter prædicasse, exstructoque in eodem colle in S. Michaelis archangeli honorem sacello, ad Tigurinos tandem se contulisse, apud quos martyrio coronati sunt. De rebus apud Glaronenses gestis eadem habet Murerus; at quo teste, ignoro. In Actis fundationis monasterii Murensis in Argovia, a Joanne Ludewig* F *tom.* II *Scriptorum rerum Germanicarum editis, col.* 420 *inter reliquias recensetur* de petra sanctorum Felicis et Regulæ : *verum de qua petra hic agatur, quis divinet? Forsitan hæc omnia non nisi quadam populari traditione nituntur, quæ hujusmodi rebus frequenter fabulas immiscet. Æque incerta esse arbitror, quæ laudatus Murerus de parte Tigurinæ urbis, locoque, quem Sancti inhabitaverint, ubi comprehensi, ubi suppliciis affecti ac tandem coronati sint, velut e tripode pronuntiat; uti etiam quædam alia, quæ inter Annotata hinc et inde recensebimus.*

Zwingliani blasphemum commentum.

23 *Priusquam tamen progredior, ride, lector, cujusdam Zwinglianæ hæresis ministelli dementiam dicam, an impudentiam, qui Tigurinis suadere ausus est, non nisi Zwinglianam perfidiam a* SS. Felice *ac* Regula *ibidem prædicatam fuisse. At quo, inquies, argumento? Hoc solo, quod Ægyptii fuerint, quodque Ægyptii, si ipsi credas, eam semper fuerint professi. Hoc impudens Zwingliani mendacium et blasphemiam apud*

A *apud Jacobum Gretzerum nostrum in Defensione admonitionis de Bibliis Tigurinis, cap.* VI *solidissime refutata compressaque reperies.*

Annus martyrii ignotus.

24 *Martyrii annus determinari non potest, quia Acta non memorant, quanto tempore post commilitonum suorum apud Aguanum cædem Martyres nostri in Helvetia morati sint, nec id aliunde licet addiscere. Si vera sint, quæ de eorum apostolicis laboribus ex Guillimanno et Murero retulimus, oportet eos non paucis annis Thebææ legioni superfuisse; sed an hæc seculo tertio vergente ad finem, an quarto ineunte coronata fuerit, statui debebit ad diem 22 hujus mensis Septembris, qua S. Mauritius cum Sociis in Romano Martyrologio celebratur. Interim a vero aberrare non possumus, si SS.* Felicis *ac* Regulæ *martyrium ad seculi tertii finem, vel quarti initium cum aliqua temporis latitudine referamus.*

B

§ III. Templum super Sanctorum tumulo Tiguri erectum, et a Carolo Magno ampliatum : aliud templum cum nobili parthenone ibidem conditum, ad quod sacra corpora translata sunt : cultus in Constantiensi diœcesi.

Abscissa capita ad locum sepulturæ

De *loco, in quo Martyrum corpora humata fuere, hæc aiunt Acta edenda :* Eadem hora decollationis eorum, dum impii nimio terrore percuterentur, accipientes ipsi propria capita in manibus de ripa fluminis Lindimachi, ubi martyrium acceperunt, et portaverunt ea contra montem dextros sexaginta. Distat autem locus ille, ubi Sancti magno cum decore requiescunt, a castro Turonico *(lege* Turego) dextros ducentos. *In Trevirensi Ms. paulo aliter legitur in hunc modum :* Cadavera sua, jam capitibus amputatis, manibus suis *(ea)* de ripa fluminis, ubi decollari meruerunt, ad sinum montis illius cubitis quadraginta portaverunt, ubi hactenus cum magna gloria requiescunt. *Notkerus num.* 1 *pariter asserit, Sanctos abscissa capita sua a loco, ubi plexi fuerant, cubitos quinquaginta suis manibus bajulasse.*

C

Sancti detulisse feruntur :

26 *Hujusmodi capitum gestationes etiam in aliorum martyrum Actis satis frequenter occurrunt, ad quæ non semel observavimus, eam opinionem ex vulgi nimium credulo ingenio oriri potuisse; qui scilicet, dum Sanctorum statuas sua manibus capita gestantium intuetur, non advertens, eo corporum habitu martyrii genus posse designari, mox arbitratur, amputata capita a martyribus re ipsa delata fuisse. Verumtamen hæc non ita a me dicta accipiat lector, quasi illud ab ullo umquam martyre, aut etiam ab hisce Athletis factum negem; id enim unum hic volo, ejusmodi capitum gestationem, nisi firmiori nitatur teste, non posse mihi non esse suspectam. Murerus, qui duobus tertium semper adjungit* Exuperantium, *subdit, Sanctos, cum ad delectum sepulturæ locum pervenissent, sese juxta invicem humi composuisse, et a discipulis suis, quos Christianis sacris imbuerant, noctu clam sepultos, ibidem usque ad Caroli Magni tempora quievisse, qui cum illorum corpora per revelationem agnovisset, structum super eorumdem tumulo templum ampliavit. Qualis hæc revelatio fuerit, non edicit Murerus; at si non alia sit, quam quæ a Gasparo Bruschio refertur, ad fabulas amandanda est. Hic enim in Monasteriis Germaniæ pag. 40 scribit, Carolum dum anno circiter 760 venationi vacaret, ab insigni quodam et admirandæ pulchritudinis cervo Colonia Agrippina ad eum usque locum adductum, istud templum condidisse.*

ecclesia super tumulo erecta

27 *Quidquid sit de ea revelatione, Stumphius in Chronico Helvetiæ lib.* VI, *cap.* XIII *de memorato templo hæc scribit :* Prima et vetustissima parœcialis ecclesia Tigurina, modo templum princeps, sub Clodoveis, forte a Francorum majoribus-domus condita est. Quidam eam Clodoveo Magno, quidam Dagoberto adscribunt; verum diu post Carolus Magnus novum templum ac monasterium, quæ hodiedum exstant, exstruxit et ampliavit...; isque in instrumento ipse fatetur, istud templum cum quibusdam Fratribus, sive templi ministris suo tempore jam exstitisse. Hoc templum jam ante Caroli tempora Sepultura sanctorum Martyrum appellabatur; nam Felix, Regula et Exuperantius ibidem per Decium sub Diocletiani imperio, forte sub annum Christi 306 martyrio coronati fuere. E

et per Carolum Magnum ampliata.

28 *Eadem repetit cap.* XIV, *ubi memoratæ ecclesiæ augmentum ac dotationem ad Caroli Magni decimum imperii annum, Christique* 810 *referens ait, eumdem imperatorem donationes quasdam huic factas confirmasse, eamdemque in instrumento suo* sanctorum Martyrum sepulturam *appellare, atque olim conditam et a majoribus suis dotatam fuisse, testari. Laudatum a Stumphio instrumentum ad meas manus non venit; ipse tamen ex eodem Fratrum seu clericorum nomina, qui Caroli tempore divina officia ibidem obibant, septemdecim numero recenset. De anno ampliati per Carolum templi consentit Murerus, sed illud ducentis circiter ante annis per Rupertum quemdam Sueviæ ac Allemaniæ, ut ait, ducem fuisse structum, affirmat : verum nullum hujus asserti testem producit. Porro hæc ecclesia, quisquis eam primitus in horum Martyrum venerationem condiderit, ad dexteram Limagi ripam sita, SS.* Felicis *et* Regulæ *Præpositura vocabatur, diuque floruit, donec seculo* XVI *a Zwinglianæ impietatis asseclis occupata ac profanata est.* F

Aliud templum

29 *Eodem seculo sacra Martyrum ossa ad alteram fluvii ripam translata et in ecclesia cum parthenone ibidem conditis deposita fuere. Parthenon ille* Monasterium Dominarum, *vulgo* Frauwenmunster *dictus, Ludovicum Germanicum Ludovici Pii imperatoris filium fundatorem habet, a quo etiam Hildegardam ac deinde Bertam, ejusdem filias, primas successive abbatissas accepit. Hujus fundationis vel dotationis geminum exemplar exstat. Primum, quod anno Ludovici 20 vel 21 notatur, ex Marquardo Herrgott in Genealogia diplomatica Augustæ gentis Habsburgicæ tom.* II, *instrumento* 54 *huc transferimus.* In nomine Sanctæ et individuæ Trinitatis. Hludewicus divina favente Clementia rex. Si de rebus terrenis, quas divina sumus largitate consequuti

AUCTORE C. S.

consequuti, ad loca Sanctorum ob divinum amorem, regium morem decenter implentes, aliquid conferimus, hoc nobis esse profuturum ad æternæ remunerationis præmia capessenda liquido credimus.

cum parthenone Tiguri fundatum,

30 Quapropter comperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque præsentium scilicet et futurorum industria, qualiter nos pro serenissimi imperatoris avi nostri Caroli, et præstantissimi Hludewici Augusti domini ac genitoris nostri; nec non et nostra sempiterna remuneratione, ac pro conjugis prolisque nostræ charissimæ perpetua mercede, curtim nostram Turegum in ducatu Almanico, in pago Durgaugensi, cum omnibus adjacentiis vel aspicientiis ejus, seu in diversis functionibus, id est, pagellum Utoniæ cum ecclesiis, domibus, cæterisque ædificiis desuper positis, mancipiis utriusque sexus et ætatis, terris cultis et incultis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, adjacentiis perviis, exitibus et regressibus, quæsitis et inquirendis, cum universis censibus et diversis redhibitionibus: insuper etiam forestum nostrum Albis nomine, et quicquid in eisdem locis nostri juris atque possessionis jure proprietatis B est, et ad nostrum opus instanti tempore pertinere videtur, totum et integrum ad monasterium nostrum tradimus, quod situm est in eodem vico Turego, ubi S. Felix et S. Regula, martyres Christi, corpore quiescunt.

eique præfecta Hildegarda,

31 Quod videlicet eo rationis tenore complacuit nobis agendum, ut deinceps imposterum ibidem omni tempore sanctimonialium feminarum sub regulari norma degentium vita, conversatioque monasterialis monastico cultu instituta celebretur, et libentius propter hujus loci supplementum, a nobis jam prædictis Martyribus dedicti *, Dei famulatus illic exhibeatur, ac pro nostræ debitorumque nostrorum omnium mercedis augmento diligentius ac uberius Domini misericordia exoretur. Volumus etiam, ut fidelium nostrorum noverit benevolentia, quod paterna pietate commoniti supradictum monasterium cum omni integritate, una cum nostra traditione, in locis præfatis dilectissimæ filiæ nostræ Hildigardæ in proprietatem concessimus, ut quantum Deo permittente valeat in eodem monasterio Domino militante, suoque dominatui subjectam, disciplinis regularibus et observantiæ monasterialis institutione corrigat et nu- C triat, locaque ipsa sibimet concessa, quantum vires suppeditent, profectibus et emendationibus augmentando provehat et emendet.

* *forte* dedicati

per Ludovicum

32 Denique jubentes præcipimus, ut nullus judex publicus, nec comes, nec quisquam ex judiciaria potestate, in locis præfatis, vel in cunctis rebus ad ea loca respicientibus, seu homines tam liberos quam servos, qui illi commanere videntur, distringere aut infestare, nec fidejussores tollendos, aut ullas redhibitiones, vel freda aut bannos exigendo, aut alicujus injuriæ vim ullo umquam tempore inferre præsumat, sed sub nostra defensione et immunitatis tuitione cum advocatis ibi constitutis res illæ securæ per diuturna tempora permaneant. Et ut hæc auctoritas donationis atque confirmationis nostræ firmior habeatur, et per futura tempora a cunctis fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ, nostrisque præsentibus et futuris, verius credatur atque diligentius conservetur, manu propria nostra subter eam firmavimus, et annuli nostri impressione assignari jussimus. Signum domini Hludowici gloriosissimi regis. Comeatus notarius ad D vicem Radbani recognovi. Data 12 Kal. Augusti, anno Christo propitio 20 regni domini Hludowici serenissimi regis in Orientali Francia, Indictione prima. Actum in Regenspurg civitate. In Dei nomine feliciter. Amen.

Germaniæ

33 *Notat hic ad marginem Herzgottus, apud Tschudium annum Ludovici* 21 *signari, eumque refert ad Christi annum* 851, *quo Indictio I currebat. Ad eumdem pariter annum hujus chartæ meminit Eccardus tom.* II *Franciæ Orientalis; alii tamen eamdem aliquot annos citius, pro vario Ludovici regnum auspicandi modo, datam volunt. Eadem de causa Cointius tom.* VIII *Annalium Francorum aliud ejusdem Ludovici diploma, anno regni illius* 26 in villa Frankonofurt palatio regio *datum, anno Christi* 843 *illigandum putat, ducto scilicet ab anno* 817, *quo a patre in consortium regiæ dignitatis adscitus fuit, computandi initio. Hoc diplomate, quod cetera iisdem passim verbis, quibus supra recensitum, conscriptum est, Ludovicus rex quamdam curtem* Chama *eidem monasterio donavit his verbis:* Comperiat omnium fidelium sanctæ Dei Ecclesiæ nostrorumque præsentium scilicet et futurorum, industria, qualiter nos juxta postulationem dilectissimæ E filiæ nostræ Hildagardæ..... curtim nostram, quæ vocatur Chama, consistens in ducatu Alamannico in pago Turgaugensi, cum omnibus adjacentiis..., vel quicquid in eisdem locis nostri juris atque possessionis jure proprietatis est. ... totum et integrum ad monasterium tradimus, quod situm est in vico nostro Turegum, ubi sanctus Felix et sancta Regula, martyres Christi, corpore quiescunt.

regem:

34 Quod videlicet rationis tenore placuit nobis hoc agendum, ut ab hac die et deinceps imposterum ibidem omni tempore sanctimonialium fœminarum sub Regulari forma degentium vita conversatioque monasterialis monastico cultu instituere delectetur, et libentius propter hujus loci supplementum a nobis jam prædictis Martyribus dediti, Dei famulatus illic exhibeatur... Signum Hludowici serenissimi regis. Hadedeus subdiaconus ad vicem Wiegarii cancellarii recognovi. Data 16 Kal. Maii, anno 26 regi Hludowici serenissimi regis in Orientali Francia regnantis, Ind. VI. Actum in villa Frankonofurt palatio regio. In Dei nomine feliciter. Amen. *Hoc instrumentum, ut monui, Cointius ad annum Christi* 843 *refert, quamvis quinque vel sex* F *annis priori sit posterior; idque ob rationem num.* 33 *allegatam.*

ad hanc ecclesiam Sanctorum corpora

35 *Ex adductis non satis liquet, utrum, dum eæ donationes fierent, corpora sanctorum Martyrum jam in Hildegardæ monasterio, an in vetustiore ecclesia, quam ad dexteram Limagi ripam Tiguri conditam diximus, requiescerent. Nam et ea utroque modo accipi possunt, et jam alias memoratus Stumphius diserte scribit, memoratum monasterium sub Bertha, quæ Hildegardæ successit, omnibus muneris primum absolutum, ac tum Sanctorum corpora eo delata fuisse. Stumphii verba ex Germanicis Latina subjicio.* Illius *(Caroli Calvi)* tempore Bertha abbatissa cœptum monasterium, sive Dominarum gynæceum perfecit; tumbam sive sepulturam martyrum Felicis Regulæ, qui in altera fluvii ripa apud parœciam sive magnum monasterium quiescebant, amoveri jussit, eorumque ossa partim in monasterio suo deposuit, reliqua vero huc et illuc pro singulari munere transmisit.

A transmisit. Tum temporis per Constantiensem episcopum decretum est, ut per universum circum circa Tigurinum tractum annua prædictorum Martyrum festivitas ageretur. Hæc omnia scribit Ratpertus, monachus S. Galli, qui nativitate Tigurinus erat, et eodem florebat tempore. *Ita ipse: verum ego ea in Ratperti Historia, quæ apud Goldasium in Rerum Alamannicarum scriptoribus exstat de Origine et Casibus S. Galli, non reperio: quare oportet, ut Stumphius, si vera refert, aliam memorati monachi lucubrationem, mihi ignotam, habuerit.*

seculo IX *delata:*

36 *Henricus in Helvetia sancta translationem hanc anno* 877 *affigit, et per Pantechonem episcopum Constantiensem, postulante Bertha abbatissa, factam ait. Ibidem etiam promiserat de eadem translatione pluribus agere in libro, quem de Helvetiæ monasteriis edere meditabatur; verum istud Opus non perfecit, ut in Præfatione ad memoratam Helvetiam sanctam observatur. Cum itaque citati scriptores hac in parte conveniant, crediderim, iis aliquod instrumentum præluxisse, ex quo istud didicecint: atque adeo sacras Martyrum exuvias usque ad Berthæ præfecturam in vetustiori, quod ad alteram fluminis ripam con-* B *ditum diximus, templo quievisse. Circa annum tamen a Murero assignatum nonnulla est difficultas ex parte Pantechonis: etenim tomo* V *Galliæ Christianæ recusæ col.* 899, *ubi* Bathego *et* Patecho *appellatur, hujus successor S. Gebhardus I anno* 876 *Constantiæ jam sedisse dicitur. Quod si verum sit, sique Pantecho eam translationem re vera peregerit, dicendum est, hanc uno aut altero anno citius contigisse. De Bertha nihil simile occurrit: hæc enim in Catalogo abbatissarum Tigurini monasterii apud Crusium parte* II *Annalium Suevicorum, libro* II, *pag.* 45 *Hildegardæ sorori anno* 860 *defunctæ suffecta, eidem usque ad annum* 881 *præfuisse notatur: at in Chronico Weingartensi apud Mabillonium tom.* IV *Analectorum Hildegardæ mors anno* 867 *affigitur; quod ad rem præsentem non facit. Ceterum* monasterium hoc florentissimum fuit, *inquit Eccardus tom.* II *Franciæ Orientalis ad annum* 853; sed anno 1524 a Zwinglii asseclis occupatum, et in scholam publicam conversum est.

et instituta festivitas:

37 *Quod ad Martyrum festivitatem spectat, eam seculo* IX *in Constantiensi diœcesi solenniter agi solitam fuisse, omnino verisimile est ex Notkero, ejusdem seculi martyrologo et monasterii* C *S. Galli, quod in eadem diœcesi florebat, monacho, dum ait:* Nativitas sanctorum Felicis et Regulæ sororis ejus; quorum festivitas quia solennis apud nos veneratur, passionisque eorum conscriptio pluribus nota, scripsit superaddere scripta non opus mihi esse videtur. *Possent quidem hæ voces* apud nos *ad solos Sancti-Gallenses restringi: verum id minus probabile videtur, tum quod non appareat ratio, cur Sancti ibi potius culti fuissent, tum quod allegata verba publicam festivitatem omnibus notam præferant.*

officium et cultus in diœcesi Constantiensi.

38 *Perseveravit, opinor, ea in Constantiensi diœcesi apud posteros festivitas: nam ad manum mihi est istius diœcesis Breviarium, anno* 1575 *Dilingæ excusum, in quo ad diem* 11 *Septembris de* SS. Felice *et* Regula *Officium novem Lectionum præscribitur, quarum sex propriæ ex Actis, quorum apographum Trevirense habemus, concinnatæ sunt, cum omnibus responsoriis et antiphonis pariter propriis, et Homilia ad Evangelium ex* X *Lucæ capite:* Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in

AUCTORE C. S.

aliam. *In Calendario, quod Breviario præfixum est, eorumdem festum characteribus rubris, ad eum modum, quo majores festivitates notari solent, annuntiatur; ut videantur etiam cessatione a servili opere, sive, ut aiunt, festo in populo ibidem coli soluisse. Id ipsum forte indicare voluit Notkerus, num.* 1 *relatus, dum ait:* Quorum festivitas.... solennis apud nos veneratur. *In Litaniis quoque, quæ apud Canisium in Antiquis lectionibus Hartmanno Sanctigallensi monacho adscribuntur, et ante processionem diebus Dominicis recitandæ erant,* S. Regulæ *mentionem his verbis factam reperio:*

Agnes atque Agathes, Christina, Euprepia, Tecla,
Euphemia, Regula, Eugenia atque Bona:
Virginitate chorus resplendens candidularum
Turba puellarum, integritate nitens;
Quæ geminis gaudes pulchrum decorata coronis,
Laude pudicitiæ, martyriique simul.

E

§ IV. Aliquæ reliquiæ Treviros translatæ, Tigurinæ ab hæreticis dispersæ: S. Felicis cultus in Monte sancto: Regula in Kerlingen honorata, alia a nostra: utriusque Sancti cultus in Aragonia.

Aliquot Martyrum reliquiæ

Christophorus Browerus tom. 1 *Annalium Trevirensium ad annum Christi* 984, *num.* 51 *sanctorum martyrum nostrorum corpora per Egbertum, Trevirensium archiepiscopum, Tiguro Treviros fuisse translata scribit: fatetur tamen sese annum non posse determinare. Verba accipe:* Et quia mentio reliquiarum semel illata, de Egberto archiepiscopo quod memorant Trevirorum F Gesta, cum certus annus non proditur, hic inserimus... Ferunt Ottonis imperatoris auctoritate Severum presbyterum, quem B. Gregorius laudat in suis Dialogis, ex valle Terrorina provinciæ Valeriæ, corporaque Martyrum Felicis et Regulæ, quæ præclaro a Ludovico Germaniæ rege, Magni Caroli nepote, sanctimonialium condito monasterio, vico Turego aut Tiguri, quiescebant, impetrasse.

per Egbertum Trevirensem archiepiscopum

40 *Hujus translationis meminerunt Gesta Trevirorum, a Calmeto tom.* 1 *Historiæ ecclesiasticæ et civilis Lotharingiæ edito, in quibus col.* 20 *hæc lego:* Ekebertus S. Severum presbyterum in Terentina valle (Terentia valle) sepultum, de quo S. Gregorius in libro Dialogorum scribit, adjutorio regis supradicti *(Ottonis)* acquisivit,.... et in castro Turegum (Turregii) reliquias Felicis et Regulæ (Ursulæ.) *Quod autem hic inter duos uncos* (Ursulæ) *adjunctum sit, factum puto, vel quod in alio Ms. id ceteris adjectum Calmetus repererit, vel quod pro* Regulæ, Ursulæ *haberetur:*

ipse

AUCTORE C. S.

ipse tamen in Historia col. 969 SS. Felicis *ac* Regulæ, *non* Ursulæ *meminit. Ex hisce videmus, non integra* SS. Felicis et Regulæ *corpora, ut Browerus, paulo liberaliori nec tamen insolito modo loquens, indicare videtur, sed eorum tantum* reliquias; *puta aliquot ossa vel particulas, ab Egberto Treviros translata fuisse.*

Treviros delata:

41 *Neque etiam credibile est, celeberrimi istius parthenonis virgines Patronorum suorum sacris lipsanis sese penitus privari passas esse, aut eorumdem cultum ibidem tam cito defecisse, ut ea sibi retinere non curaverint. Sane seculo* XIII *cum in memorato monasterio etiam viguisse, argumento est charta, quam Herrgottus tom.* II *parte* I *Genealogiæ diplomaticæ Augustæ Gentis Habsburgicæ, pag.* 278 *recenset, annoque* 1244 *illigat; in ea enim Rudolfus senior comes de Habesburch, Lantgravius Hassiæ, se suosque posteros obligat ad* tres libras ceræ ponderis Turicencis in vigilia sanctorum Felicis et Regulæ ipsi monasterio.... nomine census annuatim *persolvendas. Aberravit tamen a vero auctor quartæ Appendicis ad Chronicon Constantiense apud Pistorium tom.* III *Rerum Germanicarum, dum in Catalogo Sanctorum indigenarum et advenarum diœcesis* B *Vindoniensis et Constantiensis, seculo* XVI *sic scripsit:* SS. Felix et Regula martyres, quorum integra Thunegi *(lege* Thuregi, *id est,* Tiguri) habentur corpora.

aliæ a Zwinglianis in fluvium dejectæ:

42 *Non dubitamus itaque, quin aliquot sanctorum Martyrum nostrorum reliquiæ olim alio transportatæ fuerint, aliæ in Tigurino Virginum monasterio permanserint. Et hasce quidem a Zwinglianis in flumen projectas, Gretzerus noster num.* 23 *relatus, redarguens, ut ibidem monui, eorumdem impudentiam, qua sectam suam a Sanctis nostris Tiguri prædicatam, effutire ausi fuerant, impiis illis sic exprobat:* Si S. Felix et Regula Zwinglianæ fidei præcones fuere, cur Zwinglii opera et impulsu, Martyrum istorum reliquiæ in præterfluentem fluvium abjectæ sunt, licet hoc inficiari audeat Hospinianus Præfat. in Historiam Sacramentariam. Cur ex tumba, in qua tot annis pacifice quieverant, extractæ, et in auras dispersæ? *Hæc ipse.*

Mons S. Felicis in Suevia.

43 *Gaspar Bruschius de Monasteriis Germaniæ in Salemitano seu Salomonis Villa, uno milliari ab urbe Uberlinga in Suevia condito,* SS. Felicis *ac* Regulæ *montis meminit.* In hujus cœnobii, *inquit,* vicina est Sancti Montis castrum, ejus- C dem nominis comitum, quos alio nomine Furstenbergenses vocant. Dicitur Mons sanctus a S. Felice et S. Regula, illic sepultis: *quæ verba Merianus in Appendice ad Sueviæ descriptionem ita interpretatus est, quasi sancti Martyres nostri una cum* Exuperantio, *ibidem primum sepulti fuissent; quod cum hactenus dictis minime cohæret. De eodem monte meminit P. Joannes Gamansius Societatis nostræ presbyter in epistola die* 24 *Julii, incerto anno, ad Bollandum nostrum data, et ad hanc diem* 11 *Septembris seposita. In hac scribit, arcem illam Furstenbergicam, vulgo* Heiligenberg *appellatam, ex adverso Salemitani monasterii in ampla alti montis planitie sitam esse, in ejusque sacello corpus* S. Felicis, *qui et loci patronus est, et eidem* Sancti Montis *nomen dedit, maximo cum concursu populi honorari. Si hæc de* S. Felice *nostro accipienda sint, ex prædictis statuendum est, non tantum sancti Martyris corpus, sed aliquot tantummodo ejusdem particulas in memorato sacello asservari.*

44 *Sanctæ* Regulæ *corpus in ecclesia Kerlingensi, quæ olim præpositura titulo insignita,* D *nunc ad S. Sixti Rutilensis seu* de Rettel *Carthusianorum cœnobium in Lotharingiæ finibus, ad Mosellam fluvium prope oppidum Sircam situm, spectat, olim et sua ætate asservatum fuisse, ad majores meos iteratis literis, quarum alteræ anno* 1652 *Rutilæ datæ notantur, perscripsit Fr. Bartholomæus Geubel, ejusdem Carthusiæ tum temporis Prior. Hanc Sanctam, Kerlingensis ecclesiæ patronam, ut virginem et martyrem, quæ in Trevirensi Breviario una cum SS. Protho, Hyacintho et* Felice *ad* 11 *Septembris honoratur, jam a ducentis, dum scriberet, annis, tam Kerlingæ quam Rutilæ quotannis Nonis Julii ecclesiastico Officio coli solitam affirmat; quod ut probet; In antiquissimo, inquit, nostro Missali, similiter in libro collectaneo manu scriptis, Nonis Junii sic annuntiata est:* Regulæ virginis et martyris.

Corpus S. Regulæ,

45 *De ipso autem sacro corpore in epistola altera, a qua annus, quo data fuit, abscissus est, hæc scribit:* Habemus jurata testimonia ante annos ducentos S. Regulam fuisse sepultam in templo S. Regulæ in Kerlinga; cujus sepulchrum sub ipso altari erat positum, ita tamen, ut medietas retro altare promineret, a pavi- E mento nonnihil elevatum; quando ob ruinam templi et altaris ac sepulchri sacræ reliquiæ S. Regulæ inde sunt translatæ ad vicinam parochialem Kerlingensem ecclesiam. Habemus Acta publica de S. Regula, de præpositura S. Regulæ. Postmodum caput S. Regulæ apud nos Rutilæ asservatum fuit, reliqua ossa, puto, quando templum S. Regulæ fuit reædificatum, et officio divino aptatum, recondita rursum in eodem templo S. Regulæ. Habemus in Kerlinga fontem S. Regulæ, ubi infirmi, maxime pueri scabiosi, ibi loti sanantur.

quod in Kerlingen

46 *Subdit etiam miraculum quoddam, tum recens impetratum.* Mense Novembri proxime præterito, *inquit,* mulier quædam ex pago Klangen, nobis non ignota, viginti circiter annis ex dolore et vulnere tibiæ vehementer cruciata, in somnis visa sibi est spe recuperandæ sanitatis ingredi capellam S. Ciriaci, sitam prope pagum Montenach, una fere hora a Sirek (quo frequentes et a longinquis locis fiunt peregrinationes); sed nihil inde adjuta est. Iterum somniavit, se ingredi templum S. Regulæ pro recuperanda sanitate; dolebat autem tunc temporis mulier ex suo vulnere tam intense, ut putaret, sibi ti- F biam uri; et ecce in ingressu visa est sibi videre super altare S. Regulæ tria luminaria ardentia, et subsequente aliqua muliere se moneri, peplum suum ab occipite ardere; quod ipsa manu comprimens, visa est sibi illud extinguere. Eodem momento dolor tibiæ cessavit, et illa sanata est, ac postea venit ad templum S. Regulæ, vota sua, duos vel tres cæreolos offerens.

coli dicitur,

47 *Hanc Regulam eamdem esse cum Virgine Martyre nostra, quidam Rutilenses existimarunt, teste laudato Priore, qui ibidem hæc addit:* Pro S. Regula nostra adhuc unum addo, audivisse me a senioribus nostris, putari S. Regulam nostram fuisse sororem cujusdam S. Felicis martyris, de quo tamen nullam omnino litteram reperio. *Et certe eadem esset, si Rutilensis in Trevirensi Missali memoraretur; verum cum laudatus Prior fateatur, sese hac super re nihil reperisse, adeoque nec Rutilense nec Kerlingense Officium de nostra* S. Regula S. Felicis *sorore meminerit, non dubito, quin reliquiæ Rutilæ ac*

non est nostræ Virginis martyris,

A *ac Kerlingæ asservatæ, cujusdam alterius Sanctæ sint. Sed cujusnam? Id equidem divinare non ausim.*

sed alterius mihi ignotæ.

48 *Ex memoratis tamen epistolis video, a majoribus meis dubitatum fuisse, an sacrum istud corpus non fuerit* Reginæ, *quæ in Actis S. Cuniberti, Coloniensis episcopi, (hæc tamen correctione egere, jam notarunt Bollandus et Sollerius) apud Surium ad diem* 12 *Novembris, hujus Sancti mater fuisse, et apud Mosellam coli dicitur.* Quid enim egerit *(Regina) inquit auctor,* quove studio erga Dei cultum desudaverit, testatur populus civium Mosellensium, qui et corpus ejus venerabiliter in ecclesia conditum servat, ejusdemque patrocinia semper expetendo, et sæpe promerendo, frequentat. *Dubitatum, inquam, fuit, an hujus Reginæ, in Regulam mutato nomine, corpus Rutilæ ac Kerlingæ non coleretur; id quod laudatus Geubel a Rutilensibus æquanimiter admitti posse negat, cum horum S. Regula Officio virginis martyris semper culta fuerit. Utut hæc se habeant, ego Lerlingensem Sanctam ac Virgine Martyre nostra distinctam censebo, donec certa pro translato ad eam ecclesiam hujus corpore documenta produxerint.*

B

Exponitur SS. Felicis et Regulæ cultus

49 *Superest nobis cum quibusdam Hispanis quæstio, qui, ut num.* 12 *et tribus sequentibus diximus et refutavimus,* SS. Felicem *et* Regulam *in Hispania passos fuisse volunt, et eorumdem corpora in* Torrisos, *seu* Torryo, *quod Aragoniæ oppidum est tribus milliaribus a civitate* Calatayud *dissitum, asservari contendunt, et ecclesiastico cultu ac Officio honorant. Vincentius Blascus de Lanuza tomo* II *Historiæ ecclesiasticæ et civilis Aragoniæ, sermone Hispano lib.* V, *cap.* XVIII *cultum fuse describit; ac in primis quidem corpora* SS. Felicis *et* Regulæ *(quos viros ac legionis Thebaicæ milites facit) in oppido* Torryo, *diœcesis Turiasonensis, et archidiaconatus* Calatayud, *acclusa asserit. Deinde post aliqua ita de eorumdem cultu prosequitur:* Monobrica *(Andalusiæ vicus)* eorum festum die 11 Septembris celebrat, et ab ecclesiasticis Officium recitatur: ecclesia illorum reliquias servat. Idem fit in Zetina [*pariter vico.*] In Torryo festum cum Octava recolitur, et in secundo Nocturno Lectio Breviarii Monobricensis (*de qua consule num.* 53) reponitur.

in diœcesi Turiasonensi

50 In horum duorum locorum ecclesiis festa eorum die Indulgentiæ habentur, a Sanctitate

C

sua Clemente VIII concessæ. Magna est per eum tractum devotio, et frequenter fiunt ad istorum Sanctorum templa supplicationes. Dominus Jacobus De Yepes episcopus Turiasonensis [*quam cathedram eum ab anno* 1600 *usque ad* 1613 *tenuisse statuit*] voluit, ut per totum episcopatum ac diœcesim suam dies eorum festa reciperetur; verum, antequam id mandasset, defunctus est, nec postmodum exsecutioni mandatum est... In loco, ubi capite truncati sunt, qui in ripa fluvii Monubles, aut non procul inde est, fons quidam visitur, qui passim manat, et ex fide ac devotione quædam facit miracula: ad hunc [*oppidi*] Torryo incolæ, velut ad quid miraculosi, die Ascensionis Domini in supplice agmine accedunt.

in Aragonia;

51 In monte sepulturæ eorum exstructum est horum Sanctorum templum satis elegans et spatiosum, in quo nostra ætate sacellum decentissime erectum est. Eorum reliquias servat sacellum princeps cuidam capsæ sive scrinio tribus diversi artificii clavibus inclusas, quas magna cum veneratione servant Vicarius et Jurati; theca autem est in ecclesia S. Mariæ de Hortal, parœcia Torryo, quo eorum corpora translata fuere. In eo sacello luminaria perpetuo ardent, et aliquot miracula fiunt. *Præmiserat* sancti Regulæ *caput (virum enim, ut diximus, facit, et hic denuo masculino* de san, sancti *adjectivo utitur) argenteæ thecæ insertum esse, ac tempore supra memorati episcopi Jacobi De Yepes prodigioso odore fragrasse. Lanuzæ consentit Tamayus in Martyrologio Hispanico, præterquam quod* S. Regulam *fuisse feminam sanctique* Felicis *sororem velit. Hæc modo paucis examinemus.*

AUCTORE C. S.

qui haud dubie

52 *Negare non possumus, quin in oppido Torryo apud Aragones diu floruerit* SS. Regulæ *ac* Felicis *cultus, prout fidem faciunt antiqua illa Breviaria, quorum num.* 14 *et* 15 *meminimus. Eumdem ante medium seculi* XVII, *quo scripsit Lanuza, ibidem perseverasse, facile credimus; quinimo cum post seculi medium etiam auctum fuisse colligimus ex edito, quod illustrissimus Jacobus Escolano, Turiasonensis episcopus, anno* 1664 *promulgavit, quoque per universum episcopatum quosdam Sanctos, suæ diœceseos* naturales, *ut vocat, ecclesiastico Officio annue honorari præcepit, propositis quadraginta dierum* E *indulgentiis tam personis ecclesiasticis, quæ memorata Officia legerint, quam secularibus, quæ horum Sanctorum festis diebus solitas pro Catholica fide ac Ecclesia preces fuderint. In hoc enim decreto ad diem* 11 *Septembris, hæc lego:* SS. Felix et Regula, germani, qui passi sunt in loco Torryo, ubi eorum corpora hodiedum honorantur: semiduplex in nostra sancta ecclesia et episcopatu: duplex in loco Torryo.

iidem sunt

53 *Secundo certum mihi est, Turiasonenses, saltem olim, eo cultu Martyres nostros, quos in hodierna Helvetia passos ostendimus, prosequi voluisse. Nam id liquet ex sæpe laudatis Breviariis Aragonensibus, ex quorum uno, Gothico scilicet, quod Monobricæ servari dicitur, Lectionem tertiam, prout eam exhibet Lanuza, candido lectori exhibeo. Sic habet:* Eodem die apud Turigum civitatem Suevorum, natale duorum germanorum Felicis et Regulæ, qui dicuntur fuisse ex legione Thebea; qui cum pervenissent ad supradictam civitatem, vacando jejuniis et orationibus, feminando populis verbum salutis, adsunt persecutores a Maximiano imperatore directi; ante quorum conspectum Sancti se offerentes, interrogati responderunt: Christianos nos fatemur, et ex collegio SS. Mauritii et Exuperii et sociorum ejus. F

cum Martyribus nostris:

54 Persecutor vero nomine Dacianus jussit eos super candentes crates ferreas imponi. Cum vero immaniter torquerentur, dixerunt Daciano tyranno: Qui sunt dii tui? Dacianus inquit: Jovis et Mercurius. Et respondens beatus Regula; Beelzebu * ergo est deus tuus. Tunc irato Daciano, data sententia, decollati sunt; itaque amputatis capitibus, sumptisque in manibus suis, de ripa fluminis usque ad summum montis verticem (quem locum sepulturæ suæ delegerant) mirabiliter devenerunt: vox vero angelorum psallentium inibi audita est: In paradisum deducent vos angeli, cum gloria suscipient vos, et perducent in civitatem sanctam Hierusalem. Quo in loco præstantur beneficia Dei usque in hodiernum diem. *Ita Breviarium Monobricense apud Lanuzam, cui Salmanticense, eodem teste, omnino conforme est, præterquam quod præterea habeat sequentia:* Cumque variis tormentorum generibus

* Beelzebub

AUCTORE C. S.

generibus gaudentes torquerentur, nubes lucida obumbravit eos, et vox hujusmodi est subsecuta: Confidite, ne timeatis; ergo vobiscum sum; post hæc decollati sunt *etc. Denique ex Breviario Montaragonensi idem scriptor hæc recitat:* Eodem die apud Turigium civitatem Suevorum, natale duorum germanorum Felicis et Regulæ, qui dicuntur fuisse ex legione Thebea.

ideoque ibi nec passi nec sepulti sunt;

55 *Jam vero qui hæc omnia cum supradictis, Actisque infra edendis contulerit, dubitare non poterit, quin Turiasonenses* SS. Felicem *et* Regulam, *quos Notkerus hodie annuntiat, cultu supra exposito honoraverint: imo id ipsum satis innuunt Bivarius et Tamayus, dum Notkeri Martyrologium laudant. Porro hosce sanctos Martyres non in Hispania, sed in Suevia, sive hodierna Helvetia passos, eorumque sacra corpora ibidem religiose asservata fuisse, ex dictis satis constare arbitramur, atque adeo quæ de martyrii ac sepulturæ loco ex Lanuza retulimus, non possumus admittere. Sed quid igitur, inquies, de memoratis corporibus Turiasonensibus dicendum? Respondeo, geminam mihi occurrere rationem. Prima est, si dicamus, non corpora, sed aliquot tantummodo* SS. Felicis *et* Regulæ *reliquias ibidem* B *asservari, quæ* corporum *nomine frequenter veniunt, quemadmodum cum Eminentissimo Baronio in Actis nostris non semel notavimus. At quo tempore, quave occasione eæ reliquiæ in Hispanias translatæ fuerint, nusquam reperio. Verumtamen, si caput argenteæ inclusum thecæ (de quo consule num.* 51*) virile sit, ut consequenter dicere debet Lanuza, illud sanctæ* Regulæ *virginis ac martyris non esse, clarum est.*

forte tamen aliquæ eorum reliquiæ ibi servantur.

56 *Alia ratio mihi non minus arridet; videlicet sacra illa corpora aliorum Sanctorum esse, qui re ipsa in Hispaniis coronati fuere, quosque Torrijenses eosdem cum hodiernis existimaverint. In hunc errorem induci potuerunt, vel quod forte cognomines essent, vel quod aliquas Tigurinorum Martyrum reliquias in eadem theca reperirent, vel denique variis aliis de causis, ex quibus etiam alibi hujusmodi in reliquiis error non semel obrepsit. Hinc enim fieri potuit, ut Tigurinorum Martyrum Acta illis adscriberent, eaque in sua Breviaria referrent. Conceptæ opinioni deinde accedere potuit plebis credulitas, ac lapsu temporis traditionis nomine venire, quam denique supposititia Dextri ac Juliani Opuscula magis magisque confirmarunt, donec horum inanitas* C *tandem ab eruditis claræ luci exposita est.*

D

PASSIO

AUCTORE ANONYMO

Ex Ms. codice Carthusiæ Coloniensis collato cum Ms. S. Maximini Trevirensi et S. Salvatoris Ultrajectino.

Sancti in hodiernam Helvetiam advenæ, *a b c d e f* E *g*

Tempore *a* illo beatissimus Felix et germana sua S. Regula et Socii eorum cum consilio beatissimi Mauritii *b* ducis Domino servientes ad peregrinandum *c* profecti, per vasta loca eremi, quæ Clarona *d* dicitur, ad caput laci et fluvii Lindimaci *e*, qui juxta castrum Turonicum *f* est, pervenerunt; ubi tabernacula figentes, jejuniis, vigiliis, orationibusque et verbo Dei die noctuque instantes *g*, Domino fideliter et devote adhærebant. Igitur impiissimus Maximianus ad eos persequendos crudeles direxit ministros, qui pervenientes ad jam dictum locum, meridie et post orationem cum jam reficerent, supervenerunt ministri; sed gratia Dei Sanctos circumdante, excæcati impiissimi ministri minime eos viderunt.

a persecutoribus non inviti deprehensi, *h* *i* *k* F

2 Et prætereuntibus eis S. Felix ad Germanam suam dixit: Charissima soror mea, ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: veni, ostendamus nos ad eos, et accipiamus martyrium, et erimus consortes [Electorum] *h* in cœlo. Et extensis manibus ad cœlum, orabant Dominum, ut liberaret animas eorum de manibus inimicorum, et ut transire possent ad æternam beatitudinem. Tunc videns eos Decius *i* et spiritu immundo repletus, ait: Christiani estis? Socii Mauritii, Exuperii, Candidi, Victoris, aut non? S. Felix cum Sociis *k* respondit: Christiani sumus, et Christum Dominum, qui nos fecit, adoramus, et ipsum deprecamur, ut cum illis, de quibus interrogasti, per misericordiam Dei regno cœlesti mereamur participari.

Christum professi, idola adorare renuunt:

3 Decius dixit: Sacrificate diis. Sancti responderunt: Non sacrificamus, neque adoramus deos tuos, cum quibus tu in infernum eris demergendus. Decius dixit: Per duos magnos juro, si nolueritis sacrificare diis, magnis et variis suppliciis vos habeo imponere. Sancti responderunt: Corpus nostrum habes in potestate; animas vero nostras non habes, sed solus Deus, qui nos plasmavit. Decius tyrannus dixit: Adhuc patiens sum in vobis: nam non ita jussum est mihi agi vobiscum a sacratissimo Maximiano, quando discessistis a consortio commilitonum vestrorum. Nunc ergo per magnos deos, et per clementiam Maximiani imperatoris juro, quia, si nolueritis deos nostros adorare, Mercurium et Jovem, in sartagines candentes vos facio mitti. Sancti responderunt: Dominus adjutor est noster: non timemus, quid faciat nobis homo.

hinc varie torti,

4 Impiissimus judex dixit: Quare non sacrificatis diis? Sancti responderunt: Notum sit tibi, quia

A quia deos tuos non adoramus, et imagines tuas non colimus; quia phantasmata diaboli sunt. Tunc jussit eos tyrannus apprehendi, et in ferreas calentes rotas imponi: et dixit: Sacrificate et adorate deos meos. Sancti responderunt: Inimice pessime, quales dii tui sunt? Decius respondit: Mercurius et Jupiter. S. Regula respondit: Beelzebub est deus tuus: nam illi, quos colis, exterius quidem ærei sunt, et interius lutei, qui non audiunt, neque sentiunt, neque
l odorant; quibus tu similis es effectus *l*. Decius autem ira repletus, jussit afferri picem, et reli-
m quari, et mitti in ea S. Regulam *m*. Sed et plumbum jussit [infundi] in ore ejus calidissimum, ut perveniret ad interiora ejus; et dixit ad eam tyrannus: Hæc et pejora habeo tibi inferre tormenta, si non adoraveris deos meos. S. Regula respondit: Tormenta tua dulciora mihi sunt super mel et favum.

et ad sacrificandum
5 Decius dixit ad eam: Per clementiam imperatoris faciam vos poni in carcere, ubi erunt vobis exteriores tenebræ. Sancti responderunt: In tenebras tu ibis exteriores, ubi est domini tui domus et habitatio tua in perpetuum. Impiissimus vero Decius, ira stumulante, jussit eis
n diversa supplicia *n* inferri; sed Sancti alacri
B animo tormenta deridentes, una voce et uno animo glorificabant et benedicebant Deum, dicentes: Gratias agimus tibi Jesu Christe, quia propter nomen tuum tanta sumus passi tormenta. Decius dixit ad S. Felicem: Deus tuus, quem adoras, ad quem clamas, ubi est? S. Felix respondit: In cœlo est Deus meus, quem adoro, et quem colo; deus vero tuus, quem adoras, et quem colis, in inferno est. Diabolus itaque te ad infernum vult trahere, et [tu] imitator ejus existis?

idolis frustra impulsi,
6 Decius dixit: Melius facis, si adoras deos meos; quia ego cum ipsis loquor, et quod ipsi jubent, hoc facio. Sancti responderunt: Inimice, quare non cogitas, quia super terram stas? Aspice in cœlum, et vide solem et lunam, quæ Deus fecit, qui habet potestatem salvare animas nostras: nam dii tui dæmonia sunt, cum quibus ut et imperatores tui estis cremandi in igne perpetuo. Decius dixit: Adhuc patiens sum in vobis. Sancti responderunt: Deus noster, cui nos servimus, ipse est patiens, et multum misericors, et misericordiæ ejus non est finis. Decius vero iratus jussit iterum eis graviora inferri
C tormenta. Famuli autem Christi ad omnia ejus tormenta fortiores effecti, glorificabant et benedicebant Deum, qui fecit cœlum et terram, cujus Verbo creata sunt omnia; et constantes petebant sibi auxilium de cœlis, et gratiam Spiritus sancti, ut viderent salutare Dei, et magnificaretur nomen Sanctæ Trinitatis in gentibus.

sed divinitus recreati,
7 Et statim facta est nubes lucida super eos, et vox de nube dicens: Ne timeatis: quoniam ego vobiscum sum: viriliter agite, et confortetur cor vestrum; quia venit vocatio vestra, et corona sempiterna præparata est vobis, eritisque accepturi inter Sanctos meos magnam gloriam. Cumque Sancti, hac audita voce, oculos levassent in cœlos, audierunt iterum vocem, de cœlo dicentem sibi: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Sancti vero hæc audientes, amplius clamantes, benedicebant Deum, dicentes: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis: laudamus te, benedicimus te in secula seculorum.

A. Anonymo. capite truncantur:
8 Tunc Decius crudelissimus, furore nimio repletus, jussit eis cervicem flectere, et capita amputari. Cumque sancti Martyres hæc audissent, psallebant, dicentes Domino: Vias tuas, Domine, demonstra nobis, et semitas tuas doce nos; dirige in veritate tua, et doce nos; quoniam tu Deus salvator noster. Cumque unanimiter una voce ad Dominum Jesum Christum exorassent, expansis palmis ad cœlum, cervicem flectentes, percussores capita eorum amputantes, gloriosam pro Domino mortem finierunt. Et ecce vox psallentium angelorum et Sanctorum audita est: In paradiso deducant vos angeli, et cum gloria suscipiant vos martyres.

quod manibus suis deferunt in montem ubi miraculis clarent.
9 Ad comprobandum itaque meritum sanctorum Martyrum, ostensum est a Domino magnum miraculum: nam eadem hora decollationis eorum, dum impii nimio terrore percuterentur, accipientes ipsi propria capita in manibus de ripa fluminis Lindimachi, ubi martyrium acceperunt, et portaverunt ea contra montem dextros *o* sexaginta. Distat autem locus ille, ubi o
Sancti magno cum decore requiescunt, a castro
Turonico *p* dexteros ducentos *q*; ubi ab antiqui- p q
tus multi cæci et claudi ad gloriam Dei et sanctorum Martyrum reverentiam sanantur: et nunc, E
si fides petentium humiliter exposcat aliquid a Sanctis Dei, continuo per gratiam Dei obtinent medicinam mentis et corporis. Hæc denique Passio revelata est S. Florentio *r* monacho a r
Sancto Spiritu; et eorum festivitas celebratur tertio Idus Septembris ad laudem et gloriam nominis Christi, qui vivit et regnat in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Apographum nostrum Trevirense S. Maximini aliud exordium habet, in hunc scilicet modum:* Multorum innumerabilium per orbem terrarum pretiosa exstitit in conspectu Dei mors Sanctorum, qui pio cruore, fideque integerrima Ecclesiam plantaverunt: e quibus non minima pars temporibus Maximiani crudelissimi persecutoris, eodem jubente, cum sacratissimo Mauritio occubuit. E quorum consortio B. Felix cum felicissima germana sua Regula partibus Germaniæ per vasta loca heremi, quæ Clarona nuncupatur, devenerunt. *Observa, in hoc apographo nullos* SS. Felici *ac* Regulæ *socios addi. Vide Commentarium num.* 5 *et seqq.* F

b *De S. Mauritio ac inclytis Thebææ legionis athletis, quos Maximianus Herculeus prope Sedunum in Galliis trucidari mandavit, agetur ad diem* 22 *hujus mensis Septembris; ubi simul statuendum erit, utrum ea cædes ad seculi tertii finem, an ad quarti initium potius referenda sit. Horum martyrum Acta S. Eucherio Lugdunensi conscripta exstant apud Chiffletium in Paulino illustrato, et apud Ruinartium inter sincera martyrum Acta.*

c *Alia certe quam peregrinandi causa Sanctos in Helvetiam adduxit. Adi Commentarium num.* 19 *: quare ea in Ms. Trevirensi rectius non exprimitur.*

d *Notkerus* Darona *habet, at* Glarona *legendum. Est autem tractus Glaronensis in hodierna Helvetia, unus e confœderatis pagis, cujus caput est civitas* Glorona, *indigenis* Glarus.

e *De lacu Tigurino, ac* limaco *vel* Lindimaco *fluvio consule Commentarium num.* 21.

f Castrum Turonicum *habet utrumque Ms.: at*

A. ANONYMO.

at mendose, opinor, pro Thuregicum *vel* Turegicum ; Thuregum *enim et* Turegum *in Chartis medii ævi hodiernum Tigurum appellatum reperio*, Turonicum *nusquam. Trevirense apographum hunc locum breviter describens*, Zuricum *nominat : consule Commentarium num.* 21.

g *De verbi divini prædicatione hæc exponit Ms. Trevirense his verbis :* Verbumque Dei adventantibus seminare constanter cœperunt : *unde et pro Helvetiæ apostolis a nonnullis habentur. Murerus in Helvetia sancta scribit, Martyres primum in quadam Glaronensis eremi specu habitasse, priusquam ad Turegum, sive Tigurum accederent. Idem scriptor, nescio, quo teste aut instrumento nixus, asserit, eosdem ad sinistram Limagi ripam, ubi deinde ecclesia, quam* Wasserkirch *appellat, condita est, Tiguri commoratos fuisse. De his omnibus videri possunt dicta in Commentario num.* 22.

h *Vocem uncis inclusam, ex Ultrajectino Ms. hic inserui ; quod etiam infra semel ac iterum faciendum erit.*

i *Hunc Decium Turegi habitasse ex hac Vita quidam putant, inter quos Guillimanus lib.* III, *cap.* v *sic scribit :* In castro Thuricino martyrio B adfectos Felicem et Regulam et Exsuperantium... Thebææ legionis... Decio præfecto castri, memoriæ tradidit in eorum Vita Florenicus : cujus quidem castri et præfecti sedes adhuc aulæ sive palatii retinet in Hoff nomen ; *estque is locus ad sinistram Limagi ripam, qui ut jam monuimus urbem Tigurinam interfluit.*

k *Trevirense Ms., omissa voce* sociis, *ita habet :* at illi : Christianos nos esse *etc.*

l *Hasce et similes sermocinationes, quæ sequentur, scriptori potius, quam Sanctis nostris adscribendas puto, quos scilicet ipse pro suo ingenio, et prout res ipsi exigere videbatur, inquentes induxit.*

m *Murerus, qui, ut alias diximus*, S. Exuperantium *reliquis duobus semper adjungit, scribit eos virgis ac ferreis luminis prius cæsos fuisse, idque in ea castri parte, ubi virginum monasterium* Ottenbach *deinde exstructum est. Eadem confidentia ait, in loco, ubi Martyres fervens oleum illæsi sustinuere, sacellum in eorumdem honorem postea conditum fuisse. Sed unde, quæso, hæc omnia didicit?* D

n *Murerus, nulla facta calentium rotarum, de quibus supra dictum est, mentione, ait post ferventis olei tormentum paratas fuisse rotas, eo artificio fabricatas, ut imposita membra variis cultris essent concisuræ : verum hasce, cum Sancti jamjam iis alligandi essent, ab angelo per vehementem ventum ac tonitru penitus dejectas et in cinerem redactas fuisse. Addit, hæc non procul a castro contigisse, ibidemque postmodum ecclesiam pariter conditam fuisse, quæ prima fuerit parœcialis Tigurina, olim S. Cyriaci, deinde S. Stephani appellata. At velim, ut hæc omnia antiquo aliquo instrumento probasset ; nam in Actis quidem nil simile reperio.*

o Dextros *quoddam mensuræ genus fuisse, ostendit Cangius in Glossario, ubi præter hanc Vitam, cujus auctorem* Florentium *dicit, etiam alia instrumenta citat. Ms. Trevirense habet* cubitis quadraginta, *Notkerus* cubitos quinquaginta. *De hujusmodi capitum gestationibus consule Commentarium prævium num.* 26. E

p *Lege* Turego.

q *De hac distantia nihil habet Ms. Trevirense : Cangius supra laudatus sic legit :* A loco illo usque ad castrum Thoringum habentur dextri ducenti. *Porro de ecclesia super Martyrum tumulo exstructa vide Commentarium prævium num.* 27 *et seq.*

r *Hæc non leguntur in Ms. Trevirensi. Quis hic* Florentius, *sive, ut ab aliis vocatur,* Florenicus *fuerit, quave vixerit ætate, non potui deprehendere.*

DE SS. MATTHÆO ET GUSMÆO

MARTYRIBUS

C GRABEDONÆ AD LACUM LARIUM F

IN DUCATU MEDIOLANENSI

J. S.

SYLLOGE HISTORICA

FORTE SUB MAXIMIANO. *Hi Sancti in Fastis quibusdam memorati :*

F*errarius in utroque Catalogo ad hunc diem memorat inventionem duorum Martyrum, quorum martyrii dies prorsus ignoratur. In Catalogo Generali sic habet :* Grabadonæ ad lacum Larium inventio Sanctorum martyrum Matthæi et Gosmæi. *In indice topographico Catalogi Sanctorum Italiæ ita ante scripserat :* Grabadonæ ad lacum Larium, inventio sanctorum martyrum Thebæorum Matthæi et Gosmæi 11 Septembris. *Primus Aloysius de Tattis in Martyrologio Novocomensi ad* 11 *Septembris Martyres nostros celebrat his verbis :* Eadem die Grabedonæ ad lacum Larium, inventio SS. martyrum Matthæi et Gusmæi, qui pro asserenda Christi religione ibidem capti, cum perbrevem hanc vitam nihil ducerent, ut fruerentur æterna, ab impiis idolorum cultoribus sævissime cæsi sunt. *Hic scriptor in annotatis dicta sua sic confirmat :* De iisdem agunt hac die monumenta ecclesiæ Grabedonensis, quæ illos ut oppidi sui patronos summa celebritate veneratur. *Tum laudat Ferrarium, Philippum Archinium, et Lazarum Carafinum*, in suis item Catalogis Sanctorum, quorum corpora in civitate et diœcesi (*Novocomensi*) requiescunt. *Præterea consentiunt,*

A *sentiunt*, Guilielmus Baldesanus in libello Translationis S. Mauritii, Marius Mutius de Sanctis Bergomensibus, in Vita S. Alexandri martyris, Robertus Ruscha lib. II Antiquitatum suæ stirpis, et Franciscus Ballarinus Chron. suorum part. III cap. II. Nos quoque in Annalibus Comensibus lib. II sub finem de ipsis nonnulla disseruimus, *inquit*, a n. 128 ad n. 132.

at omnia de eorum martyrio sunt incerta:

2 *Quam incerta sint omnia de hisce Martyribus præter gloriam posthumam, studiosus lector colligere poterit ex iis, quæ laudatus Tattius mox subjungit, ita scribens*: Adhuc sub judice lis est, quinam fuerint Matthæus et Gusmæus apud præcitatos scriptores. Alii enim, ut Ballarinus, S. Fidelis comites existimarunt, qui una cum ipso, Carpophoro, et Sociis Maximiani sævitiam declinantes, Grabedonam fugiendo se receperint, ubi a satellitibus immanissimi imperatoris agniti, et in vincula conjecti, sub lictoris gladio caput amiserint. Vulgata est hæc loci incolarum traditio, quam se a majoribus suis accepisse testantur. Alii, ut Baldesanus, Ferrarius, et Carafinus, melioribus ducti conjecturis, opinati sunt, hos fuisse ex gloriosa Thebæorum legione commilitones, qui sociorum cæde perspecta fugam arripuerint, et ad istas Larii oras
B Dei nutu pervenientes, ibi sanguinem suum fuderint, ubi templum nunc attollitur eorum nomini dedicatum. In hanc ivimus et nos sententiam, utpote probabiliorem, et veritati magis consentaneam, dum Annalibus nostris extremam manum imposuimus, et illam denuo hic confirmamus. Si enim Matthæus, et Gusmæus vere S. Fidelis comites exstitissent, arduum nobis sane videtur et incredibile, ne levem ipsorum mentionem perdurare in pleribus Actis ejusdem S. Fidelis, quæ servant adhuc integra satis ecclesiæ Mediolanem. et Novocomen., in quibus elucere deberet aliqua vel expressa vel implicita illorum commemoratio. Quo anno, aut quo die passi fuerint, incompertum adhuc remanet; licet indubie credamus illorum martyrium accidisse sub Maximiano circa an. Dni 298. Substituta est dies inventionis (quæ contigit hodie, ut scribit Ballarinus ann. 1248) diei, qua de scelestis fidei nostræ persecutoribus triumpharunt. *Hactenus Tattius, qui eodem fere modo disserit in Annalibus Comensibus loco supra indicato. De S. Fidele martyre Novocomensi, cujus hos aliqui voluerunt Socios, agendum erit ad 28 Octobris; de*
C *S. Mauritio et legione Thebæa ad 22 Septembris. Necessse non est, pluribus inquirere, utrum hi prioris videantur socii fuisse, an potius Milites Thebæi, cum utrumque videatur incertum.*

Sanctorum cultus post inventa corpora, quæ visitata.

3 *De cultu Sanctorum illorum in vico Grabedonensi ita prosequitur laudatus Tattius :* Sacra sanctorum Martyrum pignora magnam semper *(nimirum post corporum inventionem)* apud Grabedonenses venerationem habuere : sed ab eo potissimum tempore, quo Gallorum armis miserrime pressi, præsentem illorum tutelam non semel experti sunt. Quare ut officiis dignioribus eorum demererentur auxilium futuris quoque seculis, statuerunt oppidani anno 1637 solemni translatione suorum deferre corpora Patronorum, et ex marmore candidissimo novum illis tumulum excitare : quod et perfecerunt. Sed de hac translatione inferius suo loco dicemus. *Ad 8 Novembris, uti hic promittit, de translatione ista sic scripsit :* Grabedonæ ad Larium lacum translatio Sanctorum martyrum Matthæi et Gusmæi, quorum corpora, solemni indicta supplicatione, Lazarus Carafinus non sine celebri populorum frequentia, cleri pompa, et illius oppidi lætitia, sub ara majori ecclesiæ S. Fidelis honorificentius collocavit. *De ista ecclesia, in qua etiam antea servata fuerunt sacra eorum corpora, in Annalibus lib.* II *num.* 131 *hæc memorat :* In loco sepulchri ipsorum, dicto Polzano, erecta fuit ecclesia S. Fideli sacra, ac in illa sacræ reliquiæ decenter fuerunt servatæ. Ibidem quieverunt usque ad seculum præteritum 16 *fere finitum*, quando illustrissimus dominus Felicianus Ninguarda *(episcopus Comensis)* illud iterum visitavit, ibidemque iterum honorificentius reposuit.

AUCTORE J. S.

ac deinde honorifice sunt translata : ecclesia ipsis dicata.

E 4 *Ex his habemus sacra Sanctorum nostrorum corpora in eodem semper loco quievisse. Quod si verum est, inventa fuerunt in ecclesia S. Fidelis, ubi primum erant sepulta. Martyrium ex conjectura, quæ admodum est incerta, figitur circa annum 298 a Tattio. Inventio dicitur contigisse anno 1248. quod quam sit certum, ignoro. Visitata fuerunt corpora sub finem seculi* XVI, *quando ecclesiæ Comensi præerat Felicianus Ninguarda, apud Ughellum in episcopis Comensibus* Nigriarda *legitur, ibique obiisse dicitur anno* 1595. *Demum anno* 1637 *translata fuerunt prædicta corpora, et in eadem rursum ecclesia reposita. Tattius, qui tunc vivebat, de translatione a Grabedonensibus petita in annotatis hæc præmissis addit :* Annuit hilari vultu episcopus Grabedonensis populi votis, et eum solari cupiens, ex antiquo sarcophago educta corpora pretiosa aptavit in arca *(ex ebeno constructa, ut addit in Annalibus)* quam venusti ex argento flosculi decorabant : et decreta per oppidum insueta totius cleri lustratione, veneranda SS. Matthæi et Gusmæi lipsana ex collegiata S. Vincentii ecclesia *(ad quam hunc in finem erant delata)* retulit ad propriam, ubi jam pridem jacuerant : quæ ante D. Fideli dicata,
F ab ipsis Martyribus tunc novam denominationem accepit. Incisa sunt in futuram rei memoriam in anteriori fronte hujus mausolei sequentia verba : HIC JACENT CORPORA SANCTORUM MATTÆI ET GUSMÆI MARTYRUM, QUÆ EX MEDIO TEMPLO IN HUNC LOCUM DIGNIOREM A REVERENDISS. D. D. LAZARO CARAFINO EPIS. COMEN. TRANSLATA SUNT ANNO DOMINI 1637. *Plura de his Sancti memoranda non occurrunt; de splendore tamen translationis aliqua adduntur in Annalibus Tattii.*

DE

A D

DE SS. DIODORO, DIOMEDE ET DIDYMO

MARTYRIBUS

J. S.

LAODICEÆ IN SYRIA

Ex Fastis Græcis et Martyrologio Romano.

Tres hi Martyres in aliquot Fastis memorati.

Ex *Fastis Græcis tres Martyres ita breviter annuntiat Baronius in Martyrologio Romano:* Laodiceæ in Syria passio Sanctorum Diodori, Diomedis et Didimi. *Menologium a Sirleto Latine redditum, quod Baronius præ oculis habuit, sic eosdem memorat:* Item sanctorum martyrum Diodori, Diomedis et Didymi ex Laodicea Syriæ, qui comprehensi a B præside, et libere Christi fidem prædicantes, flagris cæsi vitæ finem acceperunt. *Hisce consentiunt Menæa Græca impressa, in quibus iidem tres Martyres ad hunc diem annuntiantur, brevique elogio plane simili exornantur; atque hæc omnia etiam adoptavit Maximus Margunius Chytherorum episcopus in Vitis Sanctorum Græce scriptis. Attamen in Menæis duo adjunguntur versiculi, quos huc cum interpretatione Latina transfero.*

Διόδωρος μάστιξι σὺν τῷ Διδύμῳ
Τὴν σάρκα δόντες, μαστιγοῦσι τὴν πλάνην.

Diodorus et Didymus flagris
Carnem dantes, flagellant errorem.

in aliis Diomedes omittitur: nec causa omissionis satis nota:

2 *Ad hosce versiculos id solum observo, nullam in iis mentionem fieri de* Diomede. *Ea vero* Diomedis *omissio hic tanto notabilior est, quanto pluribus aliis locis idem prætermittitur. Etenim in aliquot Menæis Ms.* Diodorus *et* Didymus *sine* Diomede *ad hunc aut præcedentem diem annuntiantur, prout in Collectione nostra Menæorum* C *Mss. invenio. Præterea in ipso Menologio Sirletiano* Diodorus *et* Didymus *sine* Diomede *ad diem* 10 *sic memorantur:* Eodem die certamen Sanctorum martyrum Diodori et Didymi, qui ex urbe Syriæ Laodiceæ *, cum Christianam fidem prædicarent, accusati apud Laodiceæ præsidem, interrogati, et se Christianos esse confessi, ab iniquo judice condemnati, in tormentis mortalis vitæ finem acceperunt, ad extremum usque spiritum gratias Deo agentes. *Elogium in Mss. Menæis bibliothecæ Ambrosianæ ad eumdem diem* 10 *Septembris hæc ipsa de* Diodoro *et* Didymo *paulo pluribus verbis exponit, planeque consonat cum Menologio Basiliano, quod mox laudabo, et in quo etiam de* Diomede *nulla fit mentio. Hisce de causis dubitari potest, an* Diomedes *duorum aliorum Socius fuerit in martyrio. Potuit enim solus pati, aliisque adjungi, quia ad eumdem locum et diem, aut forte ad diem sequentem spec-* E *tabat. Potuit esse unus ex illis, quos* Diodorus *et* Didymus *converterant. Potuit tamen etiam nomen ipsius ex solo errore omitti in laudatis Fastis: nec illa omissio certum præbet argumentum ad illum ab aliis separandum.*

* *lege* Laodicea

elogium duorum ex Menologio Basiliano.

3 *Quæcumque fuerit illius omissionis causa, cum plura de Martyribus hisce non reperiam, elogium, quod* Diodoro *et* Didymo *texitur in Menologio Basiliano, prout in nuperrima editione Latine redditum est, subjicio. Illud ad* 11 *Septembris ita habet:* Diodorus et Didymus Christi martyres ex urbe Syriæ Laodicea fuerunt. Cum autem Christiani essent, docebant omnes in nomine Domini Dei nostri, qui fecit cœlum et terram, et omnia, quæ in eis sunt; multosque infidelium convertentes baptizabant. Delati igitur ab impiis Græcis * ad Ladiceæ præsidem, ad illius tribunal producuntur: interrogatique, cum se ipsos Christianos profiterentur, acriter vapularunt: diuque torti, cum non solum Christum non abnegarent, sed idolorum etiam imposturam constanter reprehenderent, præsidemque ut impium et iniquum traducerent, inque ejus os exspuerent, quod verum Deum deserens, falsorum idolorum cultor esset; in ipsis cruciatibus gratias agentes F Christumque precantes, mortui sunt, *Eadem, ut jam monui, leguntur in Menæis Mss. bibliothecæ Ambrosianæ. Ceterum ad istud elogium observo, voces illas:* inque ejus os exspuerent, *non esse intelligendas proprie de sputo in faciem præsidis conjecto; sed allegorice de contemptu ipsius claro et manifesto, prout phrasis illa frequenter apud Græcos usitata est, et etiamnum usitatur apud varias gentes, et nominatim in sermone nostro Belgico.*

* *i. e.* gentibus.

DE

A D

DE SS. SYRO ET SERAPIONE MARTYR.

ALEXANDRIÆ

Ex Apographis Hieronymianis. J. S.

Duos *Martyres Alexandrinos, de quibus diu dubitavi, quia ejusdem nominis alii hisce diebus occurrunt, tandem omnino ab aliis distinguendos, atque Alexandriæ asserendos credidi ob consensum præcipuorum codicum Hieronymianorum. Florentinius ita edidit :* In Alexandria natalis sanctorum Syri, et Serapionis. *Ibidem Epternacense in Annotatis sic habet :* Alexandria civitate natalis Siri et Serapionis. *Deinde Corbeiense :* In Alexandria natalis Sanctorum Syri et Serapionis. *Consentit apud nos Richenoviense, quod hæc habet verba :* Et in Alexandria Syri et Serapionis. *Florentinius observat,* Serapionem *hunc videri distinguendum ab aliis synonymis, quia* Syrum *habet Socium. Idem, omnibus consideratis, mihi videtur ; etiamsi mox die* 12 *Serapion aliquis Alexandriæ annuntietur in Marllio Rom.: nam ille alios habet socios.*

B E

DE SS. INGENUO ET HIPPOLYTO MART.

IN PORTU ROMANO

Ex Apographis Hieronymianis. J. S.

Apud *Florentinium in Fastis Hieronymianis ad hunc diem duo Martyres annuntiantur his verbis :* Et in Porto urbis Romæ natalis sanctorum Ingenui et Epoliti (*pro* Hippoliti.) *Consonat codex Corbeiensis, ibidem in Annotatis laudatus, his verbis :* In Portu urbis Romæ natalis sanctorum Ingenui, et Hippoliti martyrum. *Similiter Martyrologium Richenoviense, apud nos post tomum* VII *Junii editum, duos hos Martyres annuntiat, sic habens :* In Portu Romano, Ingenui et Yppoliti. *Ibidem in Augustano et Labbeano solus memoratur* Ingenuus, *aliis hujus diei Sanctis præter ordinem immixtus, prout item fit in Gellonensi, per Acherium edito tom.* II *Spicilegii recusi. In Epternacensi vero, seu vetustissimo apud Florentinium in Annotatis solus* Hippolytus *memoratur hoc modo :* Romæ in Portu Hippoliti. *Florentinius in annotatis suspicatur. hunc* Hippolytum *diversum esse ab alio* Hippolyto, *qui in Portu Romano etiam passus est alio die, et de quo actum est ad* 22 *Augusti ; quia hodiernus* Hippolytus *socium habet* Ingenuum. *Huic opinioni, ut probabili saltem, acquiesco ; sed plura non invenio.*

C F

DE S. MARCELLO EPISCOPO MART.

IN TERRITORIO ANICIENSI GALLIÆ

SYLLOGE

Ex Martyrologiis et Officio. J. S.

Memoria Sancti in Fastis recentioribus : Sanctum Marcellum *Catalogo generali Sanctorum inseruit Philippus Ferrarius ad hunc diem* ex Martyrologio, *inquit,* ecclesiæ Aniciensis, cujus tamen episcopus non fuit, uti in Hist. Anicien. lib. I cap. XXIX, ubi ipsum ab ethnicis occisum, et truncatum caput suum manibus sustulisse, et aqua ablutum, illud ad sacellum Deiparæ Virginis sepeliendum detulisse. *Ex his Sanctum ita memorat :* In territorio Aniciensi S. Marcelli episcopi et martyris. *Saussayus in Martyrologio Gallicani Supplemento elogium dat prolixius, hisce conceptum verbis :* In Arvernia ad Bornam fluvium apud Anitium, passio sancti Marcelli episcopi et martyris, qui a rusticis gentibus et barbaris tentus, ad ulmum quamdam Anitio vicinam (post de sancto ejus nomine celebratam) deductus, ibidem capite cæsus est super saxum, quod in hunc usque diem manet gloriosi Martyris sanguine cruentatum. Truncatum caput Martyr ipse

AUCTORE J. S.

ipse manibus gestasse memoratur ad fontem, stadio fere ab ulmo exitiali distantem; cujus laticibus infusam reliquit suæ opitulationis virtutem. Et inde progressus ad beatæ Mariæ non procul dissitam ædiculam, quæ jam ab ejus triumpho titulum mutuatur, ibidem provolutus in genua, strato cum corpore capite, religiosa donatus est sepultura. *Hactenus Saussayus.*

martyrium aliaque ex codice Ms. deprompta,

2 *Quam certa vero hæc sint, edicere nequeo, cum non viderim antiqua monumenta, ex quibus fuerunt collecta. Consentiunt quidem hisce lectiones Officii Aniciensis, quæ notantur compositæ* ex Ms. cod. et Breviario antiquo Aniciensi. *At quantam codex ille antiquitatem habeat, plane ignoro, licet dubitare non possim, quin aliquot seculis Sancto sit posterior, cum nullibi fiat mentio de tempore, quo vixit et occisus est. Quare existimo, ex popularibus haberi traditionibus, quæ in lectionibus Officii de Sancto enarrantur. Attamen lectiones secundi nocturni ex libello de Festis propriis ecclesiæ Aniciensis, circa ann.* 1624 *impresso, huc transfero, ut lector qualemcumque de* S. Marcello *cognitionem habere possit.*

et lectionibus Officii inserta,

3 Cum variæ Galliarum ecclesiæ varios Marcellos sanctitate claros venerentur, quos habuere episcopos, ut Parisii, Cabilo, Dia: suum quoque colit Marcellum Aniciensis ecclesia, quem tamen in episcopum non habuit, licet episcopus esset, sed cujusnam civitatis incertum est. Cum enim iter ageret, illum rustici quidam barbari religionis Christianæ perduelles, in Aniciensi territorio comprehenderunt, et male mulctatum ad ulmum quamdam Anicio vicinam, quæ a sancto Marcello postea sibi nomen invenit, deduxerunt; ubi rustica barbarie illi caput amputarunt ad saxum quoddam, quod diu cruore tinctum superfuit. Undecimo Septemb. natalem ejus recensent Aniciani Martyrologii tabulæ. Jacebat Martyris corpus, instar trunci ad patulis diffusæ ramis illius ulmi radices, cum ecce, quasi in corpus redux esset anima, et ut olim beatus Dionysius, apprehendit manibus caput suum Marcellus, ad fontem, qui passibus multis, ac fere stadio ab illa distat ulmo, caput sanguinolentum defert, quasi adhuc vita superstes: fonte lavat, et abluit. Mira res! cum e rebus lotis sordes colligere fontes soleant, fons iste ex Marcelli capite deterso virtutem, ac vim imbibit, quam ad hoc usque tempus retinere dicitur: valet enim ad ægritudines varias ex hominum corporibus expellendas, ideoque etiamnum a populo frequentatur.

cum adjunctis aliquot minus certis.

4 Sanie capitis sic abstersa, sanctus Martyr levat e fonte caput, ad B. Mariæ non procul dissitam ædiculam in viculo, cui hodie nomen S. Marcelli, excitatam deportat, ingressus procumbit in genua, caput eo in loco deponit, ubi ad sepulturam dari cupiebat; tunc, quasi denuo animam efflaret, moveri desiit, corpus stratum jacuit, et in ea beatæ Virginis æde, ut optarat, sepulturæ commendatur. Locus, in quo martyrium subiit sanctus Marcellus, est ad Bornam fluentum, quod fere Anicium alluit: in eo posteri sancto Marcello templum ædificarunt, quod bellorum motibus subrutum, reparatum est, non tot tamen spatiis laxatum, quot ante bellorum motus erat. *Hæc saltem sufficiunt ad ostendendum Sancti cultum vetustum. Officium ritu duplici celebrandum præscribitur. An certo fuerit episcopus, non definio; sed titulum episcopi omittere nolui, quia ut episcopus colitur, ac episcopus fuisse creditur. Incerta magis apparebit mirabilis illa capitis gestatio et ablutio, de qua prudenti lectori judicium permitto.*

DE S. PAPHNUTIO EPISCOPO CONF.

IN ÆGYPTO

J. S.

COMMENTARIUS HISTORICUS-CRITICUS

§ I. S. Paphnutii gloriosa fidei confessio, vita monastica, episcopatus.

CIRCA MEDIUM SEC. IV.

Primordia Sancti ignota: nec constat, an in juventute fuerit monachus.

Q*uandoquidem de* S. Paphnutio *plura fere disputanda veniunt quam enarranda; primo gesta ipsius colligere statui, ut inde lucem accipiant, quæ deinde erunt disserenda. Natus est sanctus* Paphnutius *seculo* III, *ac* origine Ægyptius *fuisse dicitur, sed locus natalis proprius non assignatur. De Sancti gestis in pueritia aut juventute nihil certi habemus, nisi forte juvenis fuerit, quando pro gloriosa fidei confessione pati cœpit. Bailletus quidem ad* 11 *Septembris* Paphnutium *nostrum in* juventute *monachum facit sub disciplina S. Antonii, deinde episcopum, ac tum demum confessorem; sed manifeste fallitur, aut certe scribit contraria Vitæ S. Antonii, quam solam laudat. Nam confessor jam erat* Paphnutius, *quando monasticam vitam agebat aqud S. Antonium, ut ex Vita hujus Sancti mox videbimus. Itaque Sanctus erat confessor ante episcopatum, et post confessionem fuit monachus. Attamen dubitari potest, an etiam monachus fuerit ante confessionem: nam Socrates lib.* 1 *cap.* XI *scribit, expertem conjugii* Paphnutium *fuisse,* quippe qui a puero in monasterio educatus fuisset, et ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus; *inquit. Verum hæc verba utcumque suspecta sunt, cum quia Socrates ea profert in rem suam, ut videbimus* § 4, *tum quia nullus alius meminit de educatione* Paphnutii *in monasterio. Præterea potuit adolescens aut juvenis esse* Paphnutius, *quando fidem confessus est: et sic ne quidem ex admissis Socratis verbis legitime inferri poterit, monachum*

A *chum fuisse ante confessionem. Quare certo dici nequit, quid egerit* S. Paphnutius, *priusquam pro Christo fuit passus.*

Multi confessores anno 308, eruto oculo et crure debilitato, ad metalla missi.

2 *Annus, quo Christum primo confessus est* S. Paphnutius, *certo nequit assignari. Attamen existimo circa annum* 308 *probabiliter figi posse tormenta, quæ passus est pro Christo. Quippe Eusebius lib.* VIII *cap.* VIII *pag.* 330 *ita habet :* Cum in sextum usque annum persecutionis adversus nos procella continuo desæviret, ex confessoribus divinæ religionis, quorum innumerabilis multitudo jampridem apud Thebaïdem versabatur in loco, qui Porphyrites vocatur ex nomine marmoris,quod ibidem effoditur,centum fere viri, tribus demptis, una cum mulieribus et parvulis admodum liberis ad præsidem Palæstinæ transmissi sunt. Quibus omnibus, cum universorum opificem Deum Christumque confessi essent, Firmilianus præses, qui Urbano successerat, sinistri pedis curvaturas simul cum ipsis nervis candente ferro exscindi, dextrosque oculos primum quidem mucronibus confodi simul cum membranis et pupillis, deinde ad ipsas usque radices cauterio peruri, tanquam ex imperatoris mandato præcipit. Posthæc ad metalla B provinciæ Palæstinæ, laboribus et ærumnis conficiendos, transmittit. Nec vero hos solos hujusmodi supplicia perpessos vidimus ; verum etiam ex Palæstinis illos, quod ad pugilatus certamina condemnatos paulo ante retulimus: eo quod scilicet nec annonam ex principis ærario accipere, nec consueto pugilibus more quotidianis proludiis exerceri sustinerent. Quam ob causam non solum procuratoribus, sed ipsi etiam Maximino exhibiti; cum invictam in Christi confessione constantiam famis et flagrorum tolerantia declarassent, eadem cum illis, de quibus diximus, pertulerunt; adjunctis quibusdam aliis confessoribus in ipsa urbe Cæsarea. Post hos deinde quidam alii, qui apud Gazam capti fuerant, dum ad audiendas sacræ Scripturæ lectiones convenirent; pars easdem, quas superiores illi, oculorum pedumque mutilationes sustinuerunt. *Hactenus Eusebius apud Valesium in iis, quæ ut supplementum libro octavo sunt adjecta.*

alii non diu post iisdem pœnis subjecti sunt : S. Paphnutius eadem pœna,

3 *Cum autem* S. Paphnutius *eadem passus sit, quæ hic multi leguntur simul passi; verisimile fit, eum ex eorum fuisse numero, damnatumque fuisse ad laborandum in metallis Palæstinæ. Attamen potuit etiam esse ex numero eorum, de* C *quibus in fine ejusdem capitis Eusebius ita habet :* Non longo post tempore rursus ex Ægypto centum ac triginta Athletæ, Christianæ fidei confessione nobiles, easdem, quas superiores illi, oculorum ac pedum mutilationes jam antea in Ægypto perpessi, jussu imperatoris Maximini, pars ad Palæstinæ, pars ad Ciliciæ provinciæ metalla ac deducti sunt. *Nunc audiamus Rufinum lib.* I *cap.* IV, *ubi de* Paphnutio, *qui fuit in concilio Nicæno, sic loquitur* : Fuit præterea in illo concilio et Paphnutius homo Dei, episcopus ex Ægypti partibus, confessor ex illis, quos Maximinus, dextris oculiseffossis et sinistro poplite succiso, per metalla damnaverat. *His alii postmodum laudandi consentiunt. Itaque cum annus sextus persecutionis, quo illa cœpta dicit Eusebius, pro majori parte concurrat cum anno* 308, *et partim etiam cum* 309, *monui, hæc verisimillime figenda circa annum* 308.

de qua varie loquuntur scriptores, affectus est,

4 *Verum ne quis hæreat, quod Eusebius loquatur de* pedum *mutilationibus, Rufinus vero de* poplite *succiso, cogiletque diversa significari genera suppliciorum, adjungo locum Eusebii alium lib.* VIII *cap.* XII, *ubi observat id supplicii genus excogitatum esse, quando* judices tot ærumnis *(Christianorum)* quidquam adjicere posse desperantes, jamque cædibus fessi, cum ipsos sanguinis satietas ac tædium cepisset, ad speciosam illam, ut quidem putabant, clementiam atque humanitatem se converterunt. *Deinde idem supplicium explicat his verbis :* Exinde igitur oculos nostris erui, et alterum ex cruribus debilitarti præceptum est. Hujusmodi enim fuit illorum humanitas : hoc lenissimum supplicii genus adversus nos visum : adeo ut propter hanc impiorum hominum lenitatem nullo jam modo recenseri possit numerus tum eorum, quibus oculi dextri primum quidem ferro effossi, deinde vero cauterio adusti sunt ; tum illorum, quibus sinistri poplites candente ferro sunt debilitati, et qui postea ad æris metalla, quæ in provincia erant, non tam operis faciendi quam vexationis causa condemnabantur. *Hæc Valesii interpretatio minus genuina est, quia quasi distinguit inter illos, quibus oculus alter erat erutus, et quibus poples alter erat debilitatus. dicendo* Tum eorum *etc., et rursum,* Tum illorum, *acsi alii hoc, alii altero supplicio tantum essent affecti ; cum in Græco textu clarum sit, utrumque tormentum singulis fuisse illatum.* E

AUCTORE J. S.

et verisimiliter in metallis mansit usque ad annum 311.

5 *Quod vero obscurius de pedum aut crurum debilitatione dicitur, varieque exprimitur, tale erat supplicium. Ut sinister pes, per quem crus simul et femur intelligendum, redderetur inutilis, in poplite, qui* curvatura pedis *superius dicitur, ferro candente exurebant nervos. Hinc e Latinis alii hisce confessoribus poplitem succisum, alii excisum dixerunt, alii debilitatum, alii aliter rem explicarunt : sed nulla pedum aut aliorum membrorum mutilatio designatur, at sola exustio poplitis, cujus nervi comburebantur et sic necessario fiebant claudi. Hisce igitur pœnis affectus* S. Paphnutius *ad metalla missus est, ut ibi laboraret. Porro verisimiliter ibi mansit usque ad annum* 311, *quando doloribus pressus Galerius Maximianus promulgavit edictum, ut cessaret persecutio,sicut habet Eusebius lib.*VIII *cap.* XVII. *Huic autem edicto cum aperte resistere nollet Maximinus, licet deinde persecutionem instauraverit* ; ipse nuda voce rectoribus imperio suo subjectis præcepit, ut persecutionem adversus nostros inhiberent : *inquit Eusebius lib.* IX E *cap.* I. Post hæc etiam generosi illi sacræ religionis pugiles metallorum ærumnis liberati, in suam singuli patriam reverti cœperunt : perque urbes pervias læti atque alacres incedebant, incredibili quodam gaudio et inexplicabili fiducia repleti : *eodem teste ibidem.*

Dimissus ex metallis S. Paphnutius vitam monasticam egit.

6 *Postquam metallorum miseriis liberatus erat* S. Paphnutius, *vitam monasticam exercuit sub disciplina S. Antonii. Nescimus tamen, an statim eo se contulerit : sed invenimus in Vita S. Antonii, per S. Athanasium scripta,* Paphnutium *monachum fuisse, antequam esset episcopus. Quippe in novissima editione Operum S. Athanasii tom.* I *pag.* 840 *refertur, parentes cum filia infirma profectos esse ad S. Antonium, sed* extra montem *remansisse* apud Paphnutium confessorem et monachum, *donec alii monachi accederent Antonium, docerentque adventum infirmæ ejusque parentum. Hoc ut melius intelligatur, observo discipulos S. Antonii monasterium habuisse in monte prope Nilum, qui passim a S. Athanasio*

AUCTORE J. S.

nasio mons exterior, *alias etiam* Pisper *aut* Pisperi *vocatur. At Antonius ipse cum aliquot aliis passim degebat in alio monte, inde triginta milliaribus dissito versus mare Rubrum, qui* Mons interior *dicitur apud Athanasium. Itaque habitabat* Paphnutius *cum plerisque Antonii discipulis in Pisperi, seu monte exteriori, ibique sanata est filia illa infirma, Antonio ne quidem ad montem exteriorem aut ad eam tunc veniente.*

habitans in monte exteriori sub disciplina S. Antonii.

7 *Evagrius presbyter, qui Vitam S. Antonii ex Græca sic Latinam fecit, ut subinde aliqua latius explivaverit, loquens de* S. Paphnutio, *clarius indicat, eumdem esse cum nostro. Etenim apud nos ad* 17 *Januarii in Vita Antonii cap.* XIV *sic habet :* Remansere parentes ejus *(filiæ)* foris cum filia debili apud beatum confessorem et monachum Paphnutium, qui effosso pro Christo oculo sub Maximiano persecutore, tali dehonestamento corporis plurimum gloriabatur. *Idem Evagrius, qui scripsit post mortem* S. Paphnutii, *eique suppar fuit, eumdem mox vocat* S. Paphnutium, *et deinde iterum* Beatum Paphnutium. *Quæ observatio non erit inutilis inferius. Porro* Paphnutium *illum, de quo agimus, designari* B *verbis Evagrii, patet ex oculo effosso, licet de poplite debilitato taceat Evagrius, ut alii quidam fecerunt infra laudandi. Nihil quoque refert, quod ipsius confessionem* sub Maximiano *ponat Evagrius : nam etsi jussu Maximini passus ea videatur* Paphnutius, *ideoque Maximinum nominent aliqui, vivebat eo tempore Galerius Maximianus, et primum locum tunc obtinebat inter imperatores, et præcipuus erat persecutionis auctor. Hac de causa confessio* Paphnutii *æque locari poterat sub Maximiano ac sub Maximino.*

Hic Paphnutius alius est a Paphnutio anachoreta, cujus meminit Palladius,

8 *Tillemontius tom.* X *in SS. Paphnutiis pag.* 43 *et* 44 *dubitat, an* Paphnutius *confessor, de quo in Vita S. Antonii legitur, idem sit cum* Paphnutio *episcopo. Verum respondeo, nullum alium nobis innotuisse* Paphnutium, *cui pro Christi confessione oculus fuit effossus, præter nostrum. Cum autem Episcopus noster S. Athanasio fuerit notus, non videtur alia de causa* Confessorem *vocasse* Paphnutium *Antonii discipulum, nisi ut eum distingueret a synonymis Antonii discipulis, et eumdem cum sancto nostro Episcopo ostenderet. Id tamen clarius fecit Evagrius, dum illi effossum dixit oculum, dumque* Beatum *vocavit et* Sanctum, *iis titulis* C *ostendens, defunctum fuisse* Paphnutium, *et quidem cum fama sanctitatis, quando scribebat. Hinc improbabilis est opinio Tillemontii dubitanter prolata, qua vellet* Paphnutium *confessorem facere eumdem cum eo, de quo apud Margarinum Bignium in Bibliotheca Patrum tom.* VII *col.* 1598 *sic loquitur Palladius* § 57 ; Vidimus autem locum quoque Paphnutii anachoretæ, viri magni et virtute præditi, qui haud ita multo abhinc tempore consummatus est in regione, quæ est circa Heracleotas Thebaidis, de quo multi multa narrarunt. *Mortuum hunc credit Tillemontius circa annum* 380 ; *idque satis recte. At Evagrius Vitam S. Athanasii Latinam fecit ante annum* 370, *ut probatur in Monito prævio ad illam Vitam ultimæ editionis Operum S. Athanasii. Itaque cum* Paphnutius *confessor mortuus esset antequam scriberet Evagrius, vel sola hæc ratio evincit diversum esse.*

9 *Eadem ratio ostendit,* S. Paphnutium *confessorem et deinde episcopum non posse confundi* D *cum monachis aut anachoretis aliquot aliis, licet hi etiam vixerint tempore S. Antonii. Talis est* Paphnutius, *cognomento* Cephalas, *quem S. Antonius laudat apud nos tom.* II *Januarii pag.* 145 : *nam ille saltem vixit usque ad finem fere seculi* IV, *ut colligi potest ex Palladio ibi in Annotatis laudato, qui cum ipso egit. Celeberrimus apud Cassianum Coll.* 3 *et coll.* 18 *cap.* XIII *est* Paphnutius, *cognomento* Bubalus ; *sed ille clarissime quoque distinguitur a Confessore nostro, quia adhuc vivebat tempore Cassiani, id est, circa finem seculi* IV. *Tillemontius in Paphnutiis dubitat, an Paphnutius Cephalas idem non sit cum Paphnutio Bubalo. Verum dubitare nequeo, quin duo sint diversi. Etenim, ut brevitatis causa omittam alias rationes, cognominis diversitas eos distinguit, et Paphnutius Cephalas erat apud S. Antonium, ita ut videatur vitam egisse in monasterio Pisperi aut in ipso S. Antonii monte. At Paphnutius Bubalus in solitudine Scithica vixit cum S. Isidoro abbate aliisque, ut refert ipse Tillemontius. Quapropter Paphnutius ille S. Antonium verisimiliter numquam vidit, cum Scithica solitudo ab Antonii monasterio multum distaret. Demum sunt et alii non pauci ejusdem nominis anachoretæ, sed* S. Paphnutius *noster vel solo* E confessoris *titulo ab omnibus distinguitur : neque enim ulli alteri Paphnutio illum titulum ab antiquis attributum invenio.*

et ab aliis synonymis : ex his duo maxime celebres distinguendi.

§ II. Sancti Episcopatus, gestaque in eo, præsertim in concilio Nicæno et conciliabulo Tyrio.

E*piscopum creatum esse* S. Paphnutium *ante concilium Nicænum, anno* 325 *habitum, cui Episcopus interfuit, pro certo habeo, licet contradixerit nonnemo. At incertum est, quamdiu ante laudatum concilium fuerit episcopus, et cujus* F *civitatis in Ægypto seu Thebaide cathedram administraverit. Verum concilio Nicæno interfuisse* Paphnutium *episcopum testatur Rufinus, in continuata Eusebii Historia ecclesiastica lib.* I *cap.* IV *ita scribens :* Fuit præterea in illo concilio *(de Nicæno agit)* et Pafnutius homo Dei, episcopus ex Egypti partibus, confessor ex illis, quos Maximinus, dextris oculis effossis, et sinistro poplite succiso, per metalla damnaverat. Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia, ut signa per eum non minus, quam dudum per Apostolos fierent. Nam et dæmones tantum verbo fugabat, et ægros sola oratione curabat. Sed et cæcis visum dicitur reddidisse; et paralyticos ad stabilitatem corporis revocasse. Quem Constantinus in tanta veneratione et affectu habuit, ut sæpius eum intra palatium evocatum complecteretur, et illum oculum, qui in confessione fidei fuerat evulsus, avidioribus osculis demulceret.

Episcopus creatus, adest concilio Nicæno miraculis clarus.

11 *Socrates lib.* I *cap.* VIII *de episcopis agens concilii Nicæni, duos ex iis ita prædicat :* Erant

ubi miro honore afficitur

AUCTORE J. S.

A Erant inter episcopos duo quidam celeberrimi nominis, Paphnutius ex superiore Thebaide, et Spyridion Cyprius. *Deinde seorsum de illis agit, et de* Paphnutio *quidem cap.* XI *hæc scribit:* Paphnutius igitur cujusdam urbis in superiore Thebaide fuit episcopus, vir adeo pius Deoque charus, ut admiranda ab eo signa ederentur. Huic persecutionis tempore oculus fuerat effossus. Imperator vero Hominem magnopere observabat, et frequenter in palatium accersebat, effossumque ejus oculum deosculabatur. Tanta in principe Constantino inerat pietas ac reverentia. Atque hoc de Paphnutio a nobis primo loco dictum sit. *Quæ subjungit, quoniam non modicæ controversiæ locum præbent multumque suspecta sunt falsitatis, hic interim missa faciam, daboque et examinabo* § 4. *Sozomenus lib.* I, *cap.* X *inter confessores* Paphnutium *recenset his verbis:* Paphnutius denique Ægyptius, per quem Deus multa fertur edidisse miracula, largitus ei, ut dæmones expelleret, et varios morbos curaret. Porro tam Paphnutius iste, quam Maximus *(Hierosolymitanus)* supra memoratus, erant ex numero eorum confessorum, quos Maximinus ad opus in metallis faciendum damnaverat, cum B dextros ipsis oculos prius effodisset, et sinistras suffragines incidisset. *Et cap.* XXIII *ipsum in concilio fuisse insinuat.*

a Constantino imperatore;

12 *Theodoretus lib.* I *cap.* VII *de episcopis præcipuis concilii Nicæni agit, confessoresque iis annumerat varios, interque eos* Paphnutium *his verbis:* Aliis (*episcopis Nicææ congregatis*) dextri poplites succisi: ex quorum numero fuit Paphnutius Ægyptius. *Gelasius Cyzicenus in Historia concilii Nicæni prædictis consentit, et de Sancto nostro uberius scribit lib.* II *cap.* IX: Erat inter eos magnus ille sanctusque Paphnutius, confessorum et episcoporum cœtui non parum ornamenti afferens, genere Ægyptius, homo Dei, ex illis, quos Maximinus, dextero oculo effosso et sinistro poplite succiso, ad metalla damnaverat. Sed in hoc tanta Dei gratia elucebat, ut miracula per eum fierent non minora his, quæ olim ab Apostolis facta sunt. Nam dæmonas solo verbo fugabat, et ægros plures oratione curabat: sed et cæcis visum, fusis ad Deum precibus, tribuebat: et paralyticis naturalem firmitatem restituebat, efficiens ut membra sana suis fungerentur officiis. Hunc imperator summo in honore habuit, et sæpius eum intra palatium evocatum C complectebatur, et oculum effossum subinde exosculabatur: tanta erat apud pium imperatorem sanctorum virorum auctoritas et gratia.

ut multi testantur, licet modo nomen ipsius non sit inter subscriptos.

13 *Photius in Bibliotheca, Græco-Latine edita, col.* 1406 *dat excerpta ex Actis SS. Metrophanis et Alexandri, præsulum Constantinopolitanorum illius temporis, ibique de* Paphnutio *sic habet:* In hoc concilio aderat et S. Paphnutius admirandus, natione Ægyptius, certaminibus vero confessor [cui Maximianus Christi hostis dextrum oculum eruit, et sinistræ cubitorum (*imo* sinistri poplitis *ut est in Græco*) nervos præcidit, et ad metalli fodinas damnavit] homo multorum supernaturalium operum patrator: quem etiam piissimus imperator omni honore affecit, et osculando effossi locum oculi dextri satiari non poterat. *Hisce de* S. Paphnutio, *ejusque præsentia in concilio Nicæno, plane consentiunt duo alii scriptores, quorum Opuscula edidit Combefisius in Auctario Patrum Græcorum part.* II; *videlicet Gregorius presbyter Cæsareensis in Oratione de Patribus concilii Nicæni ibidem col.* 554, *et Anonymus in Actis Nicææ col.* 579. *Ex tot scriptorum consensu, præsertim cum iis nullus antiquorum contradixerit, merito concludimus,* S. Paphnutium *concilio Nicæno episcopum interfuisse, et quidem inter eos recenseri, qui præ ceteris inclaruerunt. Nihil igitur refert, quod nomen ipsius non inveniatur in subscriptionibus, quales hodie exstant: nam id* Paphnutio *commune est cum aliis non paucis, qui certo eidem concilio interfuerunt, nec tamen Actis concilii modo leguntur subscripti. Notum est eruditis, multo plures episcopos fuisse in concilio, quam modo nomina Actis reperiuntur subscripta.*

Adest conciliabulo Tyrio, ubi cum aliis defendit S. Athanasium,

14 *Anno* 335 *habitum esse famosum conciliabulum Tyrium, in quo Ariani et Meletiani schismatici S. Athanasium calumniis opprimere conati sunt. Non lubet huc transferre totam conciliabuli istius historiam, cum apud historicos passim, et apud nos ad* 2 *Maii in S. Athanasio, gesta illius conciliabuli, cum Tyri tum Hierosolymis, legi possint. Itaque solum afferam, quid ibidem pro S. Athanasio egerit* S. Paphnutius. *Primum cum reliquis Ægypti episcopis, qui Tyrum convenerant cum S. Athanasio, litteras dedit ad Flavium Dionysium comitem, in quibus* E *episcopi Catholici conqueruntur de insolentia Eusebianorum contra Catholicos, deque nefariis eorum molitionibus, præsertim quia illi aliquos e gregalibus suis miserant in Mareotem ad renovandum calumnias contra Athanasium. Subscripsit hisce litteris inter alios episcopos Ægyptios* Paphnutius, *ut videri potest apud S. Athanasium tom.* I *pag.* 196 *novissimæ editionis. Dionysius comes a Constantino missus erat ad concilium Tyrium, ut ordinem ibi servandum curaret; sed totus Eusebianorum partibus erat addictus; ideoque his aliisque litteris parum efficere potuerunt Catholici.*

et S. Maximum a partibus Eusebianorum avellit:

15 *Porro* Paphnutium, *qui prædictis subscripsit litteris, eumdem esse cum* S. Paphnutio *nostro, colligitur ex Rufino lib.* I *cap.* XVII, *ubi aliud insigne* Paphnutii *factum refert hoc modo:* Per idem tempus Pafnutius confessor, de quo supra memoravimus, aderat *(in concilio Tyrio)* Athanasii innocentiæ conscius. Is cum vidisset Maximum Jerosolymorum episcopum, qui una secum effosso oculo et poplite succiso confessor exstiterat, verum pro nimia simplicitate nihil de sacerdotum scelere suspicantem, consedisse cum ceteris, quos factionis macula sociaverat, F medium confessum adire non veritus: Te, inquit, O Maxime, cum quo mihi unum atque idem confessionis insigne est, cum quo mihi pariter mortale lumen effossum clariorem divini luminis conciliavit aspectum: te, inquam, non patiar sedere in concilio malignantium, et cum iniqua gerentibus introire. Injectaque manu elevans eum de medio eorum, ac de singulis instruens, perpetua dehinc Athanasio communione sociavit. *Sozomenus lib.* II *cap.* XXV *de relato* Paphnutii *facto etiam loquitur; sed breviter tantum.*

verisimiliter etiam adfuit concilio Sardicensi:

16 *Quamdiu post illud tempus supervixerit* S. Paphnutius, *a nemine memoratum invenio. At non video tantam fuisse eo tempore ætatem* Paphnutii, *ut non potuerit superesse usque ad concilium Sardicense anno* 347 *celebratum. Quapropter, cum in concilio Sardicensi tres ex Ægypto fuerint Paphnutii episcopi, ut discimus ex epistola istius concilii, cui tres leguntur subscripti Paphnutii inter alios Ægypti episcopos,* apud

AUCTORE J. S.

apud S. Athanasium tom. I *pag.* 169; *satis apparet verisimile,* S. Paphnutium *illi quoque concilio interfuisse. Hinc Baronius ad annum* 447 *num.* 11, *et Tillemontius tom.* VIII *in S. Athanasio art.* 49 *indubitanter asserunt,* S. Paphnutium *confessorem concilio Sardicensi adfuisse. Malim tamen dicere, id admodum verisimile esse, sed non omnino certum: neque enim ex solo nomine subscripto certum omnino fieri potest, quia nomen illud multis commune erat in Ægypto.*

sed alius videtur ab eo, quem sede sua deinde ejecerunt Ariani.

17 *S. Athanasius in Historia Arianorum ad monachos tom.* I *pag.* 387 *multos recenset episcopos, quos Ariani circa annum* 356 *in exsilium egerant, aut coegerant fugere, atque inter hos, quos* antiquos episcopos *vocat, etiam recenset* Paphnutium. *Hinc suspicari quis posset, designari ab Athanasio* S. Paphnutium *confessorem, qui certe eo tempore, si vivebat, antiquus erat episcopus. Verum id mihi minus videtur probabile, tum quia* confessor *non vocatur ab Athanasio, qui in eadem Historia pag.* 350 Sarapammonem *et* Potammonem *honorifico illo titulo commendat, tum quia vidimus duos alios Paphnutios fuisse in concilio Sardicensi, ita ut alteruter ex hisce verisimiliter ab Arianis fuerit* B *coactus fugere. Magis igitur credo,* S. Paphnutium *ante illam Arianorum persecutionem fuisse defunctum; ideoque obitum ipsius cum latitudine aliquot annorum fixi circa medium seculi quarti.*

§ III. Nomen S. Paphnutii insertum Martyrologio Romano, et aliquibus aliis: sanctitas ipsius vindicatur ab objectionibus aliquot scriptoris neoterici.

C

Nomen Sancti Martyrologio Romano insertum: forsan etiam est in Coptico:

E*minentissimus Baronius memoriam* S. Paphnutii *confessoris Martyrologio Romano inseruit cum hoc elogio:* In Ægypto S. Paphnutii episcopi, qui unus fuit ex iis confessoribus, qui sub Galerio Maximiano imperatore, dextro oculo effosso, et sinistro poplite exciso, ad metalla damnati fuerunt: deinde sub Constantino Magno adversus Arianos pro fide Catholica strenue decertavit, et demum multis coronis auctus in pace quievit. *Non assignat Baronius ullum Martyrologium antiquum, in quo nomen* S. Paphnutii *episcopi invenerit: nec nos illud reperimus in ullis vetustis Latinorum aut Græcorum Fastis. Attamen in Prætermissis ad* 9 *Februarii Majores nostri hæc observarunt:* S. Paphnutius inscriptus eidem Coptico Kalendario, nota alia nulla, unde dignosci possit, addita. *Præterea in Fastis sacris ecclesiæ Alexandrinæ, quos Jobus Ludolfus edidit, ad diem* 11 *mensis noni, id est, ad diem* 6 *Maii nostri, etiam occurrit nudum nomen* Paphnutius. *Quare verisimile est, alterutro loco, et forsan utroque, sanctum Confessorem nostrum designari:* D *nam alii Paphnutii, qui titulum sanctitatis meruerunt, fere martyres sunt aut anachoretæ: martyribus autem plerumque additur titulus* martyr; *anachoretis vero vox* abba.

titulus Sancti eidem a seculo IV *datus.*

19 *Verum, sive idem sit* Paphnutius, *qui in laudatis Ægyptiorum Fastis celebratur, sive utroque loco alius; certum est, recte Martyrologio Romano inscriptum esse* S. Paphnutium, *quemadmodum Catalogo Sanctorum insertum est ipsius elogium a Petro de Natalibus lib.* XI *cap.* XXXIII. *Abunde id liquet ex elogiis, quæ ex Rufino, Socrate, Sozomeno, Theodoreto, et ex aliis pluribus jam dedimus, cum scriptores illi testentur, non solum fidei confessione insignem fuisse* Paphnutium *nostrum, sed etiam miraculis fulsisse. Nec* Sancti *titulo caruit* Paphnutius *confessor: nam Evagrius presbyter jam a seculo* IV *in Vita S. Antonii* Paphnutium *vocavit* Sanctum *et* Beatum *eo sensu, quo nos modo* Sanctum *nominatum. Gelasius Cyzicenus eidem* Sancti *titulum tribuit, ita ut verisimiliter in Ægypto honoratus fuerit cultu ecclesiastico. Hæc autem tanto magis movere poterant et debebant Baronium ad nomen* S. Paphnutii *Romano Martyrologio inserendum, quanto magis pura ab omni macula fuit Sancti hujus* E *fama: neque enim ab ullo antiquorum umquam ullius culpæ accusatus fuit* Paphnutius, *quantum scire possumus.*

Combefisius dubitavit immerito de fide Paphnutii:

20 *Franciscus Combefis in Auctario Patrum Græcorum part.* II *col.* 595 *multa disserit de* Paphnutio *confessore, contenditque non esse improbabile, illum eumdem esse cum Paphnutio quodam monacho, schismatis Meletiani fautore, quem similiter confessorem fuisse asserit. Baronius in Annotatis ad Martyrologium de Sancto nostro* Paphnutio *confessore dixerat:* Longe hic alius ab illo Paphnutio Meletiano, licet et ipse confessor fuerit, de quo scribit S. Epiphanius in Panario hæresi LXVIII. *Respondet Combefisius*: Ut ita res habeat, ut vult Baronius, αὐτὸς ἔφα: nec enim ex monumentis ullis probat. *Verum id ibi probandum non erat Baronio, cum utriusque gesta, in Annalibus ipsius relata, longe diversos ostendant. Non lubet totam Combefisii disputationem, quæ prolixa admodum est, huc transferre. Satis erit in re tam clara, si præcipua ipsius argumenta excutiamus: neque enim vereor dicere, ne umbram quidem minimam probabilitatis in opinione Combefisii apparere, ita ut paucis verbis totam disputationem absolverem, nisi Florentinius in* F *Admonitionibus præviis ad Martyrologium Hieronymianum pag.* 51 *dixisset,* non spernendis rationibus *usum esse Combefisium. Tales enim rationes ipsius videri possunt, quando cum vetustis monumentis non conferuntur.*

nam schismaticus ille Paphnutius, cui confessoris titulum aliqui dederunt,

21 *Præcipuum Combefisii fundamentum est, quod monachus ille Meletianus fuerit confessor, ut etiam Baronius ipse, aliique asseruerunt. Verum illud ipsum fundamentum plane ruinosum est, nec stare poterit. Nego Meletianum illum Paphnutium recte* confessorem *vocari, aut umquam* confessorem *fuisse vocatum ab antiquis. Locus S. Epiphanii jam assignatus hæresi* LXVIII *cap.* V, *qui solus pro glorioso illo monachi schismatici titulo afferri potest, ita habet Latine in editione Petavii:* Ex his (*Meletianorum legatis, qui mittebantur ad imperatorem*) præcipui erant Paphnutius quidam vir magnus et anachoreta, cujus mater Christum olim confessa fuerat, sed et ipse aliqua ex parte eamdem confessionem obierat. *Verba Latina habent, ipsum*

aliqua

A aliqua ex parte *confessorem fuisse : quod sane non fuisset dictum de* S. Paphnutio, *cui pro fidei confessione oculus erat erutus, cui nervus sinistri poplitis erat exustus, qui ad laborandum in metallis fuerat condemnatus. Itaque vel sola verba Latina ostendunt, nostrum a Meletiano illo esse alium.*

confessor non fuit, ut ex S. Epiphanio ostenditur:

22 *At verba Græca clarius ostendunt, non fuisse confessorem, nisi ob confessionem matris :* ἦν δὲ Παφνούτιός τις μέγας ἀνὴρ ἀναχωρητὴς, καὶ αὐτὸς υἱὸς ὁμολογητρίας τυγχάνων, παραψάμενος καὶ αὐτὸς ποσῶς τῆς ὁμολογίας. *Verbum de verbo Latine reddam :* Erat vero Paphnutius aliquis vir magnus, et ipse filius erat matris fidem confessæ, particeps et ipse quodammodo confessionis. *Cur S. Epiphanius Paphnutium illum celebrat a matris confessione, et de ipso solum dicit, fuisse* quodammodo *confessionis participem, si crediderit confessorem fuisse proprie dictum? Videtur Combefisius ipse vidisse, quam infirmo fundamento niteretur confessio illa schismatici Paphnutii, cum non adduxerit verba S. Epiphanii, ex quibus illam collegerunt neoterici aliqui, non satis periti linguæ Græcæ. Itaque longe probabilius est, Paphnutium illum non fuisse confessorem, sed solum* quo-
B dammodo *fuisse participem confessionis maternæ, sive ob servitia matri tunc præstita, sive ob incommoda aliqua ob maternam confessionem tolerata, vel quia matri condoluit, vel quia honor matris redundat etiam in filium, vel alia demum de causa. Id certe dubitandum non videtur, S. Epiphanium non tam tenuiter de ipsius confessione locuturum fuisse, si credidisset ea illi ob confessionem illata fuisse tormenta, quæ* S. Paphnutium *pertulisse novimus. Quare ipsum fundamentum, cui tota machina Combefisii inædificata est, plane corruit : ipsaque Epiphanii verba schismaticum a Sancto abunde distinguunt.*

Præterea S. Paphnutius erat episcopus, dum schismaticus ille erat monachus :

23 *Id non minus efficaciter ostendit temporis ratio. Quippe Meletianus ille Paphnutius non nisi monachus aut anachoreta erat eo tempore, quo ipsum cum aliis post Meletii obitum, et post concilium Nicænum, ad imperatorem fuisse missum narrat Epiphanius. Atqui* S. Paphnutius *tunc erat episcopus : nam episcopus interfuit concilio Nicæno. Longe igitur diversus est a monacho illo Meletiano. Vidit Combefisius id recte consequi. At negat* Paphnutium, *qui fuit in concilio Nicæno fuisse episcopum. Scilicet anonymus ille, in quem observationes scribit, de episcopatu* Paphnutii
C *silet, et tantum dicit :* Intererat synodo admirabilis Paphnutius, Ægyptius quidem genere, certaminibus vero confessor *etc. In hæc autem verba ita commentatur :* Ita reliqui fere vocitant, exceptis Rufino ac Socrate, qui episcopum scribunt. Erat hic locus sic nominandi, siquidem agnovisset episcopum noster anonymus. *Deinde multa profert verba, quibus persuadere nititur, Meletianum illum Paphnutium fuisse, qui monachus interfuerit concilio Nicæno. Verum non cogitat inconsideratus scriptor, dum* Paphnutii *confessoris virtutes et gesta gloriosa extenuat, calamoque non satis benigno in deteriorem partem trahit, quam contrarius sit ipsi anonymo, ex quo argumentum desumit : nam ille non solum narrat tolerata a* Paphnutio *pro fidei confessione, sed addit de eodem :* Vir plane patrator multorum admirabilium operum atque virtutum. *Neque ille solus miracula* Paphnutii *confessoris prædicat ; sed id ipsum faciunt Rufinus, Socrates, Sozomenus, aliique scriptores ante laudati, et tunc quidem maxime, quando narrant* *ipsum Nicæno interfuisse concilio. Quis igitur ex hisce omnibus credere potuit schismaticum fuisse?*

AUCTORE J. S.

quod ineptis plane argumentis

24 *Verum examinemus crisim ipsam Combefisii, qui* Paphnutium *negat fuisse episcopum, dum concilio aderat, quia illi titulum episcopi non dat scriptor ille anonymus. Fatetur interim* episcopum *nominari a Rufino et Socrate Theodoretus quoque lib.* I *cap.* VII *cum episcopis recenset* Paphnutium, *licet episcopi titulum ipsius nomini non adjungat. Judicent modo eruditi omnes, utrum credere debeamus loquentibus, an silentibus. Episcopum dicunt Rufinus et Socrates : Theodoretus solos nominans episcopos, inter eos* Paphnutium *recenset. Fatetur quoque Combefisius, Sozomenum insinuare, episcopum fuisse* Paphnutium *confessorem, ubi ille agit de concilio Tyrio lib.* II *cap.* XXIV. *Quid, obsecro, contra horum consensum efficere potest silentium duorum aut trium scriptorum, ætate posteriorum atque auctoritate inferiorum, præsertim cum hi ex priorum scriptis sua collegerint, et ita solum omittant* episcopi *titulum, ut episcopatum non inficientur, sed mere prætermittant, contenti alia* Paphnutii *referre decora ? Audiamus Combefisii anonymus, qui, postquam de* Paphnutio *egerat, mox S. Spiridionem ita memorat :* Sed et venerabilis Spyridion chorum hunc honestabat. *Ibi similiter* episcopi *titulus omittitur, licet postea insinuet episcopum fuisse, ut humilitatem ipsius in pascendis ovibus extollat. Gelasius Cyzicenus lib.* II *cap.* IX *et* X *nec* Paphnutium *nec Spiridionem vocat* episcopum. *Nullas igitur vires habet illa observatio Combefisii de omisso ab aliquibus in* Paphnutio *episcopi titulo.* E

negare vult Combefisius.

25 *Æque inutilis est alia ipsius observatio, qua conatur verisimile facere,* Paphnutium *episcopum, qui concilio Tyrio adfuit, alium esse a Confessore nostro.* In epistola Athanasii, *inquit,* ne verbum de confessione, sed nudum nomen Paphnutii, episcopis aliis accensum. Quid vero vetat, ut ne dicamus, fuisse alium Paphnutium? *Respondeo id vetare Rufinum num.* 16 *laudatum, qui ait :* Per idem tempus Pafnutius confessor, de quo supra memoravimus, *(nempe lib.* I *cap.* IV *ubi etiam* episcopum *dicit, licet hic de episcopatu sileat)* aderat *in concilio Tyrio, de quo agit. Quod autem* in epistola Athanasii, *aut potius episcoporum Ægypti, nihil de confessione* Paphnutii *episcopi legatur, sed nudum ipsius nomen inter episcopos ponatur, sicut præcedit nudum nomen* F
Potamonis, qui etiam erat confessor, prudenter objicere non poterat Combefisius, cum nomina illa ibi tantum legantur subscripta epistolæ, cumque non deceret subscribentem uti confessoris *titulo. Potius hinc discere debuerat,* S. Paphnutium *non inaniter illo titulo gloriatum fuisse, ut ipse temere suspicatur, et sine ullo fundamento.*

Ultima ipsius contra S. Paphnutium observatio

26 *Ultima observatio Combefisii, quæ restat examinanda, dirigitur contra* Paphnutium *S. Antonii discipulum, quem cum* S. Paphnutio *episcopo eumdem ostendi num.* 7, *quemque ille cum Meletiano suo confundere conatur. Observat,* Paphnutium *in Græca S. Antonii Vita simpliciter vocari* Paphnutium confessorem : *addi vero in veteri editione Latina ;* qui effossis pro Christo oculis *(rectius apud nos, et in ultima Athanasii editione* effosso.... oculo) sub Maximiano persecutore, tali dehonestamento corporis plurimum gloriabatur. *Tum subdit :* Est ea laus præcedentis facinoris, non præsentis affectionis ; ut vel de Meletiano sic potuerit scribere Athanasius, necdum

AUCTORE J. S.

dum scilicet Meletiano, cum Antonio conjunctus esset, ac neque adhuc tempore synodi Nicænæ, post quam, ac Athanasio episcopo incipimus Meletianum legere. Deinde potuit illa gloriatio esse mala, atque in superbiæ barathrum incautum spiritalem præcipitem dare. Quid vetat, ut ne illa Domini Jesu stigmata, quibus tantam Paphnutius habuisset admirationem in concilio Nicæno, vitaque anteacta sub disciplina magni Antonii, in schisma impulerint *etc.? Pudet plura addere: nec sine pudore tam leves suspiciones referre potui.*

omni caret fundamento, ut probatur.

27 *Respondeo igitur, multa esse, quæ vetant, ne credamus* Paphnutium *confessorem in schisma demum fuisse lapsum. Vetat primo S. Athanasius, qui schismaticum glorioso confessoris nomine non honoraret, aut saltem de lapsu posteriore aliquid adderet. Vetat secundo Evagrius Athanasii interpres, qui defunctum ante annos aliquot schismaticum non nominaret primo* beatum Confessorem, *deinde* sanctum Paphnutium, *ac tertio* beatum Paphnutium : *quos titulos ne ipsius Antonii quidem nomini apponere solet, cum* Paphnutium *numquam sine* Beati *aut* Sancti *titulo nominet. Vetant tertio Rufinus, Socrates, Sozomenus,* B *Theodoretus, Gelasius Cyzicenus, aliique, qui confessionem, virtutes, miraculaque* S. Paphnutii *tam magnifice non prædicarent, a quibus non diceretur Vir* admirabilis, magnus, Sanctus, divinus ; *si fuisset inter duces schismatis Meletiani, si fuisset impudens calumniator et impostor, qualis fuit Paphnutius monachus ille Meletianus, cujus epistola de invento Arsenio recitatur apud Athanasium tom.* I *pag.* 183 *et* 184. *Vetat quarto episcopatus* S. Paphnutii, *ad quem jam evectus erat, dum Meletianus ille, sive unus sit sive geminus, adhuc erat monachus. Vetat quinto demum gloriosa illa Christi confessio, pro qua oculum dexterum amisit, et crus sinistrum habuit debilitatum, quod Meletiano Paphnutio attribui non posse, ostendi superius. Quæ præterea attulit Combefisius, aut ad rem nostram non pertinent, aut jam abunde refutata sunt.*

C

§ IV. Quæritur, an verisimile sit, S. Paphnutium se in concilio Nicæno opposuisse legi de continentia sacerdotum et diaconorum.

Socrates scribit Paphnutium dissuasisse Patribus Nicænis legem

Socrates *lib.* I *Historiæ cap.* XI *agens de præsentia* S. Paphnutii *in concilio Nicæno, post data num.* 11, *hæc addit:* Illud vero, quod ad utilitatem Ecclesiæ, et ad honestatem clericorum, ejus consilio gestum est, deinceps exponam. Visum erat episcopis novam legem in Ecclesiam inducere, ut quicumque in sacrum ordinem allecti essent, id est episcopi, presbyteri et diaconi, ab uxorum, quas cum laici essent, matrimonii jure sibi sociaverant, concubitu abstinerent. Cumque, hac re in medium D proposita, singulorum sententiæ rogarentur, surgens in medio episcoporum confessu Paphnutius, vehementer vociferatus est : Non esse imponendum clericis et sacerdotibus grave hoc jugum : honorabiles nuptias et torum immaculatum esse dicens ; ne ex nimia severitate damnum potius inferrent Ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam : ac forsitan inde eventurum esse, ut cujusque uxoris castitas minime custodiretur. Castitatem autem vocabat congressum viri cum uxore legitima. Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem Ecclesiæ traditionem jam non amplius uxores ducerent : non tamen quemquam sejungendum esse ab ea, quam antehac, tunc cum esset laicus, legitime duxisset. Atque hæc dixit, ipse non modo conjugii, sed muliebris congressus penitus expers ; quippe qui a puero in monasterio educatus fuisset ; et ob singularem castimoniam ab omnibus celebratus. Ceterum universus sacerdotum cœtus, Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent, si vellent. *Hactenus Socrates.* E

de continentia majorum clericorum, eique assensi sunt aliqui.

29 *Sozomenus lib.* I *cap.* XXIII *ita habet :* Cumque hac de re *(de legibus nimirum condendis, Patres Nicæni)* inter se deliberarent, aliis quidem placebat legem ferri, ut episcopi et presbyteri, diaconi item ac subdiaconi, non cubarent cum uxoribus, quas priusquam sacrarentur, duxissent. Verum Paphnutius confessor surgens, contradixit, nuptiasque honorabiles vocans, et congressum viri cum uxore sua castitatem esse dicens, consilium dedit Synodo, ne hujusmodi legem ferret. Rem enim esse toleratu difficilem : ac fortasse occasionem incontinentiæ tum ipsis, tum uxoribus ipsorum inde subministrandam. Porro autem veterem Ecclesiæ traditionem hanc esse, ut qui cælibes ad sacrum ordinem promoti essent, uxorem posthac non ducerent : conjugati vero a suis uxoribus minime separarentur. Et hæc quidem suasit Paphnutius, tametsi expers conjugii. Synodus vero consilium ejus probavit, nec ullam ea de re legem tulit : sed in cujusque arbitrio, non autem ex necessitate id esse voluit. *Ex hisce breviter eadem res translata est ad Historiam Tripartitam lib.* II *cap.* XIV. *Eadem scribit Gelasius Cyzicenus in Historia concilii Nicæni lib.* II *cap.* XXXII ; *et Suidas in Lexico ad nomen* Paphnutius. F

Variæ eruditorum de prædicta historia sententiæ : Natalis Alexander eam propugnat,

30 *Eruditi posteriorum seculorum, qui crisi aliqua uti voluerunt, ut vera a falsis secernerent, in varias admodum abierunt opiniones de facto illo, quod* Paphnutio *primus attribuit Socrates. Eminentissimi Cardinales Baronius et Bellarminus existimarunt, fabulam esse, quia relatio Socratis videtur repugnare disciplinæ ecclesiasticæ istius temporis. Horum autem sententiam secuti sunt multi scriptores Catholici, quorum catalogum texere longum foret. Contra heterodoxi aliqui pro veritate facti a Socrate relati pugnarunt, atque ad horum partes accesserunt plerique scriptores Jansenianis dogmatibus addicti. Quin et aliquot etiam Catholici pro Socratis relatione stare voluerunt, existimantes eam non esse contrariam legibus ecclesiasticis illorum temporum. Natalis Alexander in Historia ecclesiastica seculi quarti dissert.* 19 *pugnat pro Socrate, eumque secutis scriptoribus, contra Baronium et Bellarminum, absolutaque ea disputatione,*

A *disputatione, alteram propositionem subdit multis auctoritatibus confirmandam, quæ hisce concepta est verbis :* Quamvis Nicæna synodus de clericorum cœlibatu nihil statuerit, ejus tamen temporibus episcopi, presbyteri et diaconi perpetuam continentiam servabant ex Ecclesiæ disciplina, diuturno usu et ab Apostolicis temporibus derivato firmata, quam Siricius et alii deinde Pontifices, conciliaque decretis suis atque canonibus roborarunt *etc.*

continentiam sacerdotum ex disciplina repetens, non ex lege, ut rectius alii.

31 *Hanc propositionem pro prima parte probat auctoritate Eusebii Cæsareensis, Cyrilli Hierosolymitani; Epiphanii, Gregorii Nysseni, Origenis, Hieronymi, atque ita ex eorum verbis concludit :* Ex quibus omnibus constat, Nicænæ synodi temporibus, et longe ante Siricium, episcopos, presbyteros et diaconos perpetuam continentiam servasse ex Ecclesiæ disciplina diuturno usu, et ab Apostolicis temporibus firmata. *Altera pars multis auctoritatibus eatenus optime confirmatur, quatenus hæc clarius ostenditur, legem de continentia sacerdotum et diaconorum a Siricii temporibus frequenter fuisse inculcatam et renovatam. At nullo modo probat Alexander, Siricium fuisse primum, qui condiderit hanc sacer-* B *dotibus legem. Quin potius tam ipsius Siricii quam aliorum Patrum verba, quæ allegat, luculenter ostendunt, prædictam legem multo vetustiorem esse. Quare longe probabilior est sententia Baronii et Bellarmini, qui non modo ex consuetudine, sed etiam ex lege ostendunt evenisse, ut ab Apostolicis temporibus episcopi, presbyteri et diaconi perpetuam observarent continentiam : atque hanc sententiam inter scriptores seculi nostri egregie etiam adstruxit Thomassinus in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina part.* I *lib.* II *cap.* LX.

At quacumque de causa servata sit continentia, Socratis relatio non est verisimilis :

32 *Nunc examinemus, an Socratis relatio credibilis videatur, et stare possit cum observata perpetuo continentia ab illis ipsis, quibus eam imponi noluisse dicitur* Paphnutius, *sive illi continentiam servabant ex lege, sive ex consuetudine seu disciplina tantum.* Paphnutius *reclamans legi de continentia ferendæ, dicebat, ait Socrates,* Non esse imponendum clericis et sacerdotibus grave hoc jugum. *At, si credimus Alexandro, jugum istud tum ferebant et tulerant a tempore Apostolorum sacerdotes et clerici majores. Si vero amplectamur probabiliorem sententiam; jugum illud ab ipsis Apostolorum temporibus fuerat impositum.* C *Qua igitur verisimilitudine sic locutus fingitur* Paphnutius? *Qua verisimilitudine addidisse scribitur:* Neque enim omnes ferre posse tam districtæ continentiæ disciplinam; *cum eam ferrent, sive ex consuetudine sive ex lege? Qua verisimilitudine fingitur dixisse :* Forsitan inde eventurum esse, ut cujusque uxoris castitas minime custodiretur : *cum eadem maneret uxorum conditio, sive dicta lex ferretur in concilio, sive omitteretur? Nihil enim uxorum intererat, ex disciplina, an ex lege perpetuam continentiam servarent mariti. Qua verisimilitudine Paphnutio hæc attribuuntur verba :* Satis esse, ut qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem Ecclesiæ traditionem, jam non amplius uxores ducerent : non tamen quemquam sejungendum esse ab ea, quam antehac tunc, cum esset laicus, legitime duxisset ; *cum vetus Ecclesiæ traditio, ipso fatente Alexandro, fictitiæ isti traditioni directe sit contraria?*

nec ea stare potest cum verbis S. Hieronymi,

33 *Itaque hæc omnia ne umbram quidem verisimilitudinis habent, quia Virum sanctum, et virginitatis cultorem perpetuum, simul et men-* *dacem faciunt et continentiæ episcoporum magis contrarium, quam fuerit eidem contrarius ipse Jovinianus virginitatis hostis. Etenim S. Hieronymus Jovinianum sic alloquitur lib.* I : Certe confiteris non posse esse episcopum, qui in episcopatu filios faciat. Alioqui, si deprehensus fuerit, non quasi vir tenebitur, sed QUASI ADULTER DAMNABITUR. Aut permitte sacerdotibus exercere opera nuptiarum, ut idem sint virgines quod mariti : aut si sacerdotibus non licet uxores tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. *Demum apertissimum figmentum est, quod sequitur apud Socratem :* Universus sacerdotum cœtus Paphnutii sermonibus assensus est. Proinde omissa ejus rei disceptatione, singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent, si vellent. *Apertissimum id figmentum dico, quia Patres, qui paulo post concilium Nicænum floruerunt, clare docent contrarium, ut paucis ostendam.*

aut S. Epiphanii, qui eodem seculo scripserunt,

34 *S. Epiphanius, qui adolescens erat aut juvenis, quando habitum est concilium Nicænum, Hæresi* LIX *cap.* IV *ita habet :* Quin eum insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi, aut hypodiaconi ordinem *(Ecclesia)* admittit : sed eum E duntaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus : quod in illis locis præcipue sit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur. Atenim nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt. Respondeo non illud ex canonis auctoritate fieri : sed propter hominum ignaviam, quæ certis temporibus negligenter agere ac connivere solet *etc. Hæccine scriberet Sanctus ille, si concilium celeberrimum unicuique liberum reliquisset, ne episcopis quidem exceptis, ut uteretur uxore ante ducta, aut ab ea abstineret pro arbitrio suo? S. Hieronymus, qui natus est paucis annis post dictum concilium, in Epistola ad Pammachium, seu in Apologetico pro libris contra Jovinianum, circa finem sic loquitur :* Christus virgo, virgo Maria, utrique sexui virginitatis dedicavere principia. Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri, diaconi aut virgines eliguntur aut vidui, aut certe post sacerdotium in æternum pudici. *Fallitur igitur Socrates meo quidem judicio : neque enim illius verba componere possum cum testimoniis horum Patrum.* F

quosque cum Socrate non conciliat Alexander.

35 *Audiamus, utrum Natalis Alexander omnia illa conciliare potuerit, aut facere tentavit.* Sancti Epiphanius et Hieronymus, *inquit,* octoginta circiter annis a Nicæni concilii tempore sunt, quo temporis intervallo variari potuit disciplina. *Attamen notum est orbi erudito, S. Hieronymum jam floruisse et scripsisse sub S. Damaso Papa, qui præcessit S. Siricium, Epiphanium vero fuisse antiquiorem S. Hieronymo. Præterea, si credimus Alexandro, a temporibus Apostolorum usque ad Siricium Papam eodem modo observata est clericorum continentia, nimirum ex disciplina Ecclesiæ. Itaque responsio illa non satis cohæret cum opinione, qua vult S. Siricium primum fuisse, qui legem illam de continentia clericorum dedit. Nam certe Epiphanius scripsit ante Siricium. Hieronymus vero multa ante Siricium scripsit, et hic non loquitur de re nova, sed antiqua. Dum igitur studet Socratem cum Epiphanio et Hieronymo conciliare, ipse sibi parum constat. Nam si nulla de hisce lex fuit ante concilium Nicænum,*

AUCTORE J. S.

Nicænum, si nulla in illo concilio lata, si nulla ante Siricium, non ita loqui debuerunt laudati Patres.

Siricius vehementer invectus in sacerdotes incontinentes,

36 *Verum ex ipsa Siricii epistola, quæ exstat apud Labbeum tom.* II *Conciliorum col.* 1017 *et seq., videamus, an ita scribere potuerit, si lex illa continentiæ sacerdotum, de qua disputamus, ante ipsum non fuisset lata. Sanctus ille Pontifex cap.* VII *ita loquitur :* Veniamus nunc ad sacratissimos ordines clericorum, quos in venerandæ religionis injuriam, ita per vestras provincias calcatos atque confusos, caritate tua insinuante, reperimus, ut Jeremiæ nobis dicendum sit voce : Quis dabit capiti meo aquam *etc.? Quæ tanti sit causa doloris, mox subdit hoc modo :* Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas, post longa consecrationis suæ tempora, tam de conjugibus propriis, quam etiam de turpi coitu, sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac præscriptione defendere, quia in veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa. Dicat mihi nunc, quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque vitiorum *etc. Lubet ad allegata verba Siricii pauca observare. Primo Pontifex eadem severitate tractat* B *illos, qui procreaverant* de conjugibus propriis, *ac illos, qui* de turpi coitu. *Secundo ægerrime fert, quod* crimen *suum defenderent exemplo veteris Legis. Tertio cur sectatores illi* libidinum, *ut nominat eos Papa, cogebantur ad veterem Legem recurrere, si, ut Socrates loquitur, Patres Nicæni* singulorum arbitrio permiserunt, ut ab uxorum consuetudine abstinerent, si vellent : *nam multo fortius allegassent celeberrimum concilium œcumenicum.*

docet vetustissimam de eorum continentia esse legem.

37 *Itaque Siricius Pontifex in illa epistola non condidit novam legem, sed antiquam renovavit. Hanc autem repetit a voluntate Jesu, qui* Ecclesiam, cujus sponsus est speciosus forma, castitatis voluit splendore radiare, ut in die judicii, cum rursus advenerit, sine macula et ruga eam possit, sicut per Apostolum suum instituit, reperire. Quarum, inquit, sanctionum sacerdotes omnes atque levitæ insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostræ, sobrietati ac pudicitiæ et corda nostra mancipemus et corpora *etc. Hic Siricius vetustissimam de hisce agnoscit legem, sicut eam ante Siricium agnovit S. Epiphanius num.* 34 *laudatus. Ex omnibus igitur concludere licet contra Natalem Alexan-* C *drum, legem de continentia clericorum majorum viguisse ante Siricium : Socratis vero relationem de intercessione* S. Paphnutii *verisimilem non esse, sive laudati clerici continentiam servaverint ex lege, sive ex sola Ecclesiæ disciplina. Quæ vero contra continentiam clericorum objici utcumque possunt, examinavi ac refutavi in Dissertatione huic tomo præfigenda de tempore natali S. Gregorii Nazianzeni, quem aliqui natum voluerunt tempore paterni sacerdotii, sed prorsus improbabiliter.*

Tota relatio Socratis, cum videatur orta

38 *Quare unum restat, ut ostendam quam exiguam in hisce fidem mereatur Socrates, ex quo alii fabulam illam adoptarunt. Socrates lib.*I *cap.* X *varia refert de Acesio Novatianorum episcopo, quem concilio Nicæno interfuisse dicit, ibique cum Constantino imperatore egisse. Docet etiam, unde ista didicisset, ita scribens :* Hæc neque Eusebius Pamphili, neque alius quispiam litteris prodidit. Ego vero ea accepi ab homine haudquaquam vano, qui quidem admodum provecta erat ætate, et ea narrabat, quæ ipse in concilio geri viderat. *Mox post hanc relationem* D *de Acesio, sequitur caput* XI *de* Paphnutio, *quod partim examinamus. Potuit præsentiam* Paphnutii *in concilio ex Rufino habere Socrates. Verum historiam aut fabulam illam, quam examinamus, cum a nullo ante Socratem scripta legatur, haud dubie ab eodem accepit sene, a quo relata de Acesio accepisse se dicit. Certe cap.* XIII *eumdem rursus testem laudat, magisque indicat, qualis fuerit :* Quisnam autem, *inquit,* de illo mihi retulerit, dicam accurate ; nec dissimulabo quidquam, tametsi intelligam apud nonnullos id mihi offensioni fore. Auxanon quidam, Novatianorum ecclesiæ presbyter, admodum longævus fuit. Qui ad synodum Nicænam una cum Acesio venit adhuc admodum adolescens, (*Græce* κομιδῇ νήπιος admodum parvulus) et quæ de Acesio superius dicta sunt, mihi commemoravit. Hic ab illis temporibus ad principatum usque Theodosii Junioris vitam produxit, mihique admodum juveni de Eutychiano, (*de quo ibi agit*) narravit.

ab homine nulla fere fide digno, qui decrepitus

39 *Hinc verosimillime habemus originem totius fabulæ. Etenim, licet Socrates non dicat, se ab Auxanone audivisse factum, quod attribuit* Paphnutio, *cum tamen illud referat inter duo alia ab* E *Auxanone audita fere intermedium, vix dubitare possumus, quin eumdem habuerit hujus quoque fabellæ auctorem. Itaque studiosus lector modo videre poterit, quam fragili fundamento nitatur tota Socratis structura. Valesius in Annotationibus ad Socratem lib.* I *cap.* X *observat, decrepitæ ætatis Auxanonem esse debuisse, quando ea omnia Socrati narravit; totamque de Acesio historiam habens falsitatis suspectam, ita concludit:* Æstimet igitur lector, quanti faciendum sit testimonium hominis decrepiti et hæretici. *Tillemontius quidem tom.* VI *in Concilio Nicæno art.* 17 *non acquiescit censuræ Valesii, totumque de Acesio, quod narravit Socrates, sine difficultate adoptat. Verum hac in re a rigida sua crisi longe discessit, parumque consideravit, quam inepta et improbabilis sit Socratis relatio. Quippe* νήπιος, *Latine* infans, *et quidem* κομιδῇ νήπιος, admodum infans, *ut cap.* XI *et* XIII *sub initium habet Socrates, erat Auxanon ille, quando ad concilium venisse, illaque ibidem audivisse dicitur. Ne quis vero existimet, Socratem ea voce multo majorem ætatem insinuare voluisse, observo, eumdem Auxanonem cap.* XIII *rursum vocari* valde juvenem, *ubi agitur de ipsius commo-* F *ratione cum Eutychiano, quæ dicitur postea contigisse. Verba Græca sunt* νέος ὢν πάνυ, *id est,* cum esset valde juvenis: *alii dicerent,* admodum adolescens. *Erat igitur puer aut adolescens, dum eum concilio interfuisse dicit Socrates.*

dicitur narrasse ea, quæ puer audiverat,

40 *Jam vero non quæramus, an adolescens fuerit admissus ad concilium Nicænum : illud ultro Socrati concedamus et Tillemontio, licet non admodum sit verisimile. Verum, si Auxanon in adolescentia sua concilio interfuit, an etiam credemus, eum tam propinquum fuisse imperatori Constantino et Acesio episcopo, ut eorum sermones mutuos potuerit audire, et post annos octoginta aut saltem septuaginta recte Socrati tunc juveni enarrare? An etiam sine ulla dubitatione credemus, Socratem ea omnia, quæ admodum juvenis ab Auxanone audiverat, tam accurate memoria retinuisse, ut in iis postea enarrandis a veritate ne latum quidem unguem recesserit? Neutrum mihi persuadebit crisis Tillemontiana, nedum simul utrumque. Attamen, ut*

AUCTORE J. S.

A *ut vera sit relatio Socratis, necesse est, ut ipsi vera accurate narraverit Auxanon, ac ut ipse illa sine alteratione aut exaggeratione inseruerit Historiæ suæ.*

quique alia figmenta Socrati narravit.

41 *Certe mihi longe verisimilius apparet, Auxanonem illum aut impostorem fuisse aut nugatorem, qui fabulas aliquot narraverit juveni Socrati, seu nugandi seu imponendi causa. Fabulosa aut mendacia sine dubio sunt, quæ cap.* XIII *ex relatione Auxanonis narrat de Eutychiano monacho Novatiano : neque enim ullus Catholicus credet, Novatianum monachum miraculis claruisse, ut ex eodem Auxanone intellexisse se dicit Socrates. Nullus prudens ut vera admiserit, quæ ibidem narrat de carcere per Eutychianum divinitus aperto, vinculisque in illo detenti sponte decidentibus, et quidem coram carceris custodibus, qui nolebant carcerem aperire; ac demum de vita exorata illi, qui* affectatæ tyrannidis *dicitur reus, apud Constantinum imperatorem,* utpote qui Eutychianum magnopere venerabatur, *inquit Socrates, citans Auxanonem, qui hisce omnibus adfuisse se narravit. Quis non videat, omnia illa fabulosa esse? Quis non agnoscat, Auxanonem magnifica de se Socrati narrasse,* B *sed nullo veritatis colore vestita? Puer fuit in concilio Nicæno, juvenis apud monachum miracula patrantem, cum eo tunc adivit Constantium, ut perduelli, prius coram custodibus divinitus vinculus liberato, venia impetraretur : quin et Constantinus magni fecisse dicitur hominem Novatianum. Nihil ex hisce verisimile. Itaque Tillemontius exemplo Auxanonis confirmare potuit, quæ recte observat de Socrate tom.* VI *Imperatorum in Theodosio II art.* 37, *ita scribens :* Videtur non satis discrevisse scripta et personas, quibus fidem habere debebat, eaque de causa tot errores Historiæ suæ immiscuisse.

ut fictitia videtur rejicienda,

42 *Quare non opus est plurimos alios Socratis errores exagitare, ut judicium feramus de facto, quod attribuit* Paphnutio. *Cum enim factum istud a Rufino memoratum non sit, et verosimillime Socrati relatum ab Auxanone, qui eidem et alias fabellas narravit; cumque nec congruat* S. Paphnutio, *nec consonum sit disciplinæ ecclesiasticæ istius temporis; et demum cum relatum sit cum* C *adjunctis plane improbabilibus; vix possim dubitare, quin omnino sit fictitium, et inventum cujusdam impostoris Novatiani, qualia Socrates habet non pauca. Quod autem idem quoque narraverit Sozomenus, aliique deinde posteriores, nihil facit ad facti confirmationem, quia jam observavit Valesius in Annotationibus ad cap.* XI. *Sozomenum sua ex Socrate mutuatum esse. Ex his vero aliqui recentiores idem deinde narrarunt. Tillemontius quidem nota* 20 *in Concilium Nicænum Valesio, hoc factum improbanti, non omnino acquiescit : fatetur tamen, auctoritatem Socratis et Sozomeni pro tuenda ea historia non magni esse momenti. Verum credidit Tillemontius dubitari posse, an lex continentiæ sacerdotum universalis esset tempore concilii Nicæni, ac deinde seculo* IV, *ex eaque bubitatione noluit intercessionem illam* Paphnutii *certo falsum dicere, sed de ea multis locis dubitanter loquitur.*

nisi forte ex simili aliquo facto error Socrati obrepserit.

43 *Dixi,* vix *me dubitare, quin tota illa relatio Socratis sit fictitia, quia verisimillimum est, merum esse figmentum, viro nimis credulo obstrusum ab impostore Novatiano. Si quis tamen suspicari malit, potuisse aliquid fieri in concilio Nicæno a* Paphnutio, *ex quo Socrates occasionem arripuerit prædicta narrandi, ita ut non omnino fictitium, sed male expositum fuerit, quod ibi fecit aut dixit Sanctus; nolim tali suspicioni vehementer repugnare.* E *Exempli causa, fuerit propositum in concilio, ut uxores, ante episcopatum ductæ, ab episcoporum ædibus omnino excluderentur, quemadmodum canone tertio excluduntur mulieres superinductæ; illudque dissuaserit* S. Paphnutius; *ne mulieres illæ in ædibus alienis objicerentur majori incontinentiæ periculo quam in episcopalibus : poterat tale* Paphnutii *consilium Socrati tam corrupte narrari, ut crederet noluisse* Paphnutium, *ut majores clerici lecto separari ab uxoribus cogerentur. Verum illud ipsum mihi minus probabile apparet ob rationes ante allatas; magisque credo merum esse figmentum. Nullo autem modo dubitare possum, quin falsum sit, concilium Nicænum permisisse* singulorum arbitrio, *ut conjugibus uterentur, aut ab iis se separarent. Hoc enim credere non sinunt allegata superius Epiphanii et Hieronymi verba. Objectiones aliquorum discussas vide in Dissertatione huic tomo prævia.* F

DE

A D

DE S. THEODORA ALEXANDRINA

IN ÆGYPTO

J. S.

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA

§ I. Sanctæ cultus apud Græcos, et memoria ejus apud Russos Coptitas et Latinos: Acta ejus gemina, sed fabulosa.

Sec. v. Sancta Officio culta apud Græcos, et in Fastis eorum

Græci hodie in omnibus passim Fastis sacris S. Theodoram *Alexandrinam primo loco memorant, eamdemque colunt officio ecclesiastico, quod in Menæis impressis videri potest. Multa in illo Officio generatim dicuntur in laudem Sanctæ, sed illa non lubet* B *huc congerere, quia historica non sunt. Annuntiatur ibi Græce illis verbis, quibus hæc Latina respondent :* Eodem die 11, memoria sanctæ matris nostræ Theodoræ Alexandrinæ. *At nullum additur elogium historicum. In Typico Sabæ iisdem annuntiatur verbis et sola quidem ad hunc diem : ibique etiam Officium præscribitur: In Menologio Sirletiano hæc est annuntiatio :* Commemoratio sanctæ matris nostræ Theodoræ Alexandrinæ sub imperatore Zenone. *Breves ejusmodi commemorationes in multis quoque leguntur Mss. Græcorum Menæis, Menologiis, et Sanctorum catalogis, quæ apud nos habentur collecta, sed eas accumulare non est necesse. Ut verbo absolvam, nullum consului e libris ritualibus Græcorum, in quibus Sancti ordine dierum recensentur, in quo non reppererim* S. Theodoram. *Prolixius elogium ex Menologio Basiliano dabo inferius.*

ut et Russorum ac Coptitarum annuntiata :

2 *Russi aut Moschi, Græcos passim imitati, breviter quoque* S. Theodoram *in Kalendariis et Menologiis suis annuntiant ad hunc diem. Prætermissis aliis brevissimis, unicum subjungo elogium ex Menologio Slavo-Russico, quod ex Slavino sermone Latinum fecit baro de Sparwenfeld.* C *Illud ita habet :* Sanctæ matris nostræ Theodoræ in Alexandria : a marito suo se occultavit in habitu virili, et in monasterio virorum salvata est anno 472. *Hæc epocha mortis* S. Theodoræ *eam utcumque antiquiorem facit, quam faciat epocha a plerisque Græcis ex Actis adoptata : sed de hisce postea latius. In Fastis sacris Coptitarum Ægypti et Æthiopiæ, quos vulgavit Jobus Ludolfus,* S. Theodora *annuntiatur die* 11 *mensis Habessinorum primi, qui pro majori quidem parte correspondet Septembri nostro; at non tam exacte, ut dies* 11 *illius mensis sit etiam* 11 *Septembris, sed potius dies Septembris octavus. Hinc in Prætermissis ad* 8 *Septembris monui,* Theodoram *eo die haberi apud Ludolfum, atque etiam* in Menologio Coptico cum brevi elogio. *Istud elogium, licet ab interprete non satis Latine perito luxatum sit, huc transfero :* Et sancta Teodor, quæ in Alexandria, quæ accepit vestimentum hominis *(id est viri)*.... et imposuit sibi nomen Tadros *(Theodorus)* et ita longo tempore egit vitam suam in virtute magna, et deinde quievit in Domino. *Voces aliquot intermediæ, quas omisi ob vitia grammaticalia et nimiam obscuritatem, aliquid de lapsu* Theodoræ *insinuant.*

apud Latinos recentiores diversis diebus memoratur :

3 *Latini martyrologi antiquiores* S. Theodoram *videntur ignorarisse. Attamen ab aliquot jam seculis de ea mentionem facere cœperunt aliqui diebus diversis. Molanus Sanctam hoc die ita* E *memoravit :* Die 11, sanctæ matris Theodoræ Alexandrinæ. *Baronius in Martyrologio Romano de ea sic habet :* Alexandriæ sanctæ Theodoræ, quæ cum incaute deliquisset, facti pœnitens, mira abstinentia et patientia in habitu sancto incognita perseveravit usque ad mortem. *Auctor Florarii Ms. Sanctorum ad* 10 *Julii meminit* Theodoræ Alexandrinæ electæ : *et ad* 12 *ejusdem mensis* Theodoræ virginis. *Per utramque, etsi secundo loco* virgo *vocetur, hanc nostram designatam fuisse credidit Sollerius noster in Prætermissis ad dies memoratos. Sollerio omnino assentior, quia ad* 10 *etiam memoratur in codice Usuardino Hagenoyensi his verbis :* Item sanctæ Theodoræ electæ, de cujus pœnitentia legitur. *Grevenus vero die* 12 *Julii* Theodoram *nostram tali celebrat elogio :* Theodoræ religiosæ feminæ, quæ tempore Zenonis imperatoris per maleficum decepta, cum adulterium commisisset, mox compuncta, monasterium virorum ingressa, de crimine falso accusata, patientissime tulit, ac miraculis coruscans, tandem quievit in pace. *Hæc ex Actis deprompta sunt : sed* virginem *oscitanter nominavit Florarii auctor. Petrus de Natalibus lib.* VI *cap.* CIX *fidele satis dedit Actorum compendium, præterquam quod mortuam dicat* 16 F Calend. Augusti. *Hinc Ferrarius eam in Catalogo generali memoravit ad* 17 *Julii, prout jam ante eum fecerat Maurolycus.*

elogium ex Menologio Basiliano.

4 *Menologium Basilii imperatoris jussu editum cum reliquis Græcorum Fastis ad* 11 *Septembris* Theodoram *celebrat, eamque tali exornat elogio :* Sancta Theodora floruit imperatore Zenone. Hæc forma insigni, et locupletum parentum filia, nupserat viro pio ac timenti Deum. Dives autem quidam cum a diabolo commotus arderet illius amore, adhibita lena, factus est voti sui compos. Post commissum peccatum Theodora, cum facti illam pœniteret, neque ignominiam perferre posset, exuta muliebri stola, induit virilem pauperis habitum, ingressaque virorum monasterium, seipsam Theodorum nominavit : cum interim vir ejus in luctu perpetuo ac squalore propter illam jaceret. Quæ tantas dæmonum tentationes pertulit, tamque grave adversus illos certamen suscepit, ut non solum

AUCTORE J. S.

A solum peccati labem eluerit, sed multorum etiam miraculorum dono digna a Deo habita fuerit. Putantes autem monachi illam virum esse: omnem enim operam adhibuerat, ut lateret; dum eam post obitum abluerent, feminam invenerunt, Deum laudibus efferentes. *Cum hisce fere consonat elogium, quod legitur in Synaxario Ms. Græco, quod Majoribus nostris communicatum est ex Ms. Sirmondi: in hoc tamen additur falsa illa accusatio, ob quam monasterio ejecta fuisse dicitur, prout videbimus in dando Actorum compendio.*

Acta Græca duplicia,

5 *Geminam* S. Theodoræ *Vitam Græcam, alteram auctoris ignoti, alteram Metaphrastis assignat Allatius in Opere de Simeonum scriptis pag.* 120 *et* 126. *Utraque mihi ad manum est, non solum Græce, sed etiam Latine. Priorem habemus Græcam ex codice Vaticano* 1190: *eamdemque olim Latine redditam ex codice Vaticano* 240, *prout superius adnotatum reperio. Alteram, cujus auctor est Metaphrastes, Græcam accepimus ex Ms. Medicæo regis Franciæ. Hæc autem Latine impressa est apud Lipomanum tom.* VI *ad diem* XI *Septembris, et apud Surium ad eumdem diem. Hasce porro Vitas invicem* B *contuli, ut viderem, quid in antiquiore mutasset Metaphrastes. Post collationem vero deprehendi, eadem in utraque narrari facta; nec quidpiam additum a Metaphraste præter ornatum quemdam oratorium, et breves subinde observationes, quibus facta quædam conatus est magis verisimilia facere. Præterea aliqua minute exposita, et sic nequaquam verisimilia, magis generatim narrare voluit, minutiis aliquot prætermissis.*

sed utraque fabulosa et omittenda.

6 *Quod modo spectat ad fidem prædictis Vitis adhibendam, Tillemontius tom.* XVI *in Theodora et Marina merito observat, Vitam* S. Theodoræ, *quam scripsit Metraphrastes, non ita esse compositam, ut fidem mercatur. Hinc ait, consulendam esse aliam* Theodoræ *Vitam, videndumque, an ea melius sit scripta, et fide dignior. Hanc autem Vitam a me cum lucubratione Metaphrastis fuisse collatam jam monui: quin etiam, cum adverterem antiquam interpretationem Latinam non esse accuratam, novam adornare studui. Verum illius laboris tædere me cœpit, ubi magis magisque vidi, multa istis Actis inserta esse, quæ necessario pro fabulis habenda sunt, quia Vitæ scriptori innotescere non potuerunt, si ipsa usque ad mortem* C *virili veste ita latuerit, ut vir ab omnibus crederetur, quemadmodum biographus ipse cum aliis scriptoribus asserit. Hæc unica observatio etiam facit, ut alia multa Vitæ capita, quæ talia sunt, ut per se multo magis mirabilia quam credibilia appareant, fidem nullam mereantur. Hisce de causis utramque Vitam censui omittendam, cum utraque æque appareat fabulosa, aut certe non paucis figmentis sic fœdata, ut vera, si qua sint, nequeant a falsis secerni. Attamen, ut lector habeat qualemcumque vetustioris Vitæ cognitionem, et ne videar illam immerito prætermittere, brevi compendio totam fere explicabo.*

Compendio enarrantur

7 *Primo* Theodora *dicitur tempore Zenonis imperatoris viro juncta vixisse Alexandriæ, quando Gregorius illius urbis erat præfectus. Hanc epocham postea refutabo, certe ut minus probabilem. Deinde* Theodora *mire laudatur a naturæ et gratiæ dotibus, ejusque pietas supra verisimilitudinem extollitur. Interim sollicitata dicitur ad adulterium diuque restitisse; sed tandem consensisse, quando mulier quædam, magices accusata, dixerat, Deum non cognoscere peccata post occasum solis patrata. Peracto peccato, tota erat coram marito suo oppressa dolore, postridieque accessit ad monacham quamdam, petiitque an Deus cognosceret peccatum in tenebris patratum. Hæc sane nec verisimilia sunt nec credibilia: nec videtur biographus scire potuisse, qua fraude ad peccandum inducta fuerit* Theodora, *cum ipsum ejus peccatum fuerit monachis semper ignotum, si usque ad mortem pro viro fuerit habita. Attamen, si quis fabulatori credendum putet, illa, accepto responso vero, mox domum reversa est, vestimenta sua cum mariti sui vestibus permutavit, abiitque ad cœnobium longe dissitum. Hæc ita enarrantur, acsi pleno die facta essent, sine ulla veri similitudine.*

et fabulose ostenduntur

8 *Pergens vero biographus, cœnobii illius monachos fingit crudeles et superstitiosos. Ait enim* Theodoram *ante portam monasterii relictam esse, donec occidente sole illuc confluerent feræ bestiæ, ut susciperetur, si a feris non esset læsa. Ubi illæsam viderant, introducta dicitur, multisque interrogata ac monitis variis instructa. Postridie vero tantum dicitur laboris perfecisse, quantum fieri nequit ab uno homine etiam robustissimo, nedum a muliere labori minime assueta, qualis initio describitur* Theodora. *Sic eam octo* E *annis monasterio servivisse dicit biographus. Postea dicitur cum camelis ad urbem missa, ac tum vidisse ac salutasse maritum suum, qui ab angelo monitus erat, ut in illa esset via, ubi uxorem suam videret; quique, cum ipsam non novisset, et se deceptum crederet, iterum angelica revelatione dicitur audivisse, illam fuisse uxorem suam, quam monachi habitu viderat. At similia non credimus, nisi narrentur a scriptore fide digno. Idem dicendum de jejuniis* Theodoræ, *quam ait primo jejunasse uno die, deinde duobus, postea quatuor diebus, ac demum de Dominico die in Dominicum.*

præcipua Actorum

9 *Æque aut magis incredibilia sunt, quæ sequuntur. Quippe in lacu vicino crocodilum, qui omnes accedentes devorabat, accidisse dicitur modo plane ridiculo. Monachum a fera devoratum, occisa per imprecationem fera, dicitur ad vitam revocasse. Quin et mendacio dicitur usa, ne proderet eos, a quibus in summum deducta erat periculum. Deinde post minas diaboli* Theodoræ *apparentis, rursum dicitur ad urbem missa. Ingruente vero nocte, camelos posuit in stabulo* F *alterius monasterii, ibique ipsa dormivit* ad pedes camelorum. *Tum puella quædam dicitur* Theodoram, *quam credebat virum, frustra ad stuprum sollicitasse, et ab altero concepisse. Deinde puella illa dicitur* Theodoram, *quæ* Theodorus *vocabatur, peccati illius accusasse, ita ut sine ulla judicii forma monasterio ejiceretur* Theodora, *natumque infantem cogeretur enutrire. Tulit illa omnia patienter, nutrivitque infantem lacte ovium a pastoribus accepto: viditque interim diabolum forma mariti sui apparentem, blandeque sollicitantem, ut domum rediret, sed frustra. Verum fabulator talem apparitionem nescivisset, si revera esset facta: nam certe* Theodora *eam non narravit, ne se feminam proderet. Interim monachi dicuntur mirati patientiam ejus, variisque modis eam dæmon frustra perterrefacere voluisse aliterque tentasse asseritur.*

capita.

10 *Tentationes illas, ne longior sim, missas facio; et ad alia progredior. Primo infantem* Theodoræ *abstulisse dicitur abbas, deinde, postquam*

AUCTORE J. S.

quam annis septem vixisset extra monasterium, eam quoque ad monasterium reduxisse, quod aliquis diceretur revelationem habuisse de remisso eidem peccato. Cellæ igitur inclusa fuisse dicitur cum infante, cujus pater credebatur, annis duobus. Tandem evocata ob aquæ penuriam, si fabulatori credimus, aquam hausit ex sicco lacu, lacusque omnes aquis statim fuere repleti. Post hæc ad cellam cum puero reversa, eidem varia dedit monita vicinamque mortem suam puero prædixit; et continuo obiisse dicitur, solo præsente puero. Abbas vero eodem tempore revelationem habuit de gloria, quam in cælo consecuta est Theodora. *Deinde ad cellam ejus accedens cum monachis, mortuam invenit. Tum jussit advocari alterius monasterii abbatem, a quo* Theodora *fuerat accusata, ut videret mulierem esse. et falso accusatam. Præterea abbas divinitus jubetur accersere* Theodoræ *maritum, qui ultro jam accurrebat, ut defunctam videret Uxorem. Demum, defuncto abbate, Theodorus ille, quem pro filio nutriverat* Theodora, *abbas eligitur : et sic tota clauditur fabula : neque enim alio nomine digna est inepta illa lucubratio.*

B

§ II. Inquiritur, an saltem aliqua Actorum capita satis videantur certa : Apophthegmata quædam Theodoræ, quæ huic probabiliter tribui possunt.

Nulla Vitæ capita videntur certa ; aliqua utcumque probabilia :

C*um Vita* S. Theodoræ *fabulis haud dubie multis fœdat a sit , quæri ulterius potest, an saltem facta aliquot ibidem asserta, qualia sunt, quæ num.* 4 *dedi ex Menologio Basiliano, pro certis et indubitatis haberi possint. Respondeo totam Menologii relationem ex Actis desumptam videri, ideoque nec istius Menologii nec aliorum Fastorum Græcorum asserta de gestis* Theodoræ *pro indubitatis aut satis historice certis habenda esse. Idem dicendum de elogio, quod Petrus de Natalibus ex Actis concinnavit, et de iis, quæ Nicephorus lib.* XVII *cap.* V *de* Theodora *narrat; cum omnia illa ex eodem impuro fonte profluxerint. Hisce de causis ne lapsum quidem* Theodoræ *pro plane indubitato habere ausim, minus etiam vitam ejus monasticam in veste virili et inter monachos ; licet hæc etiam nolim ut certo falsa traducere. Accusationem vero illam de concubitu cum puella, et consequenter pueri educationem, omnino fictitiam existimo, cum quia relata est a fabulatore et modo non verisimili, tum quia fere eodem modo magis verisimili relata sunt de S. Marina, prout videri potest apud nos ad* 17 *Julii ; ac demum quia illa accusatio in variis quoque Fastis omittitur.*

C

apophthegmata quædam probabiliter S. Theodoræ tribui possunt:

12 *Cotelerius in Ecclesiæ Græcæ monumentis tom.* I *pag.* 465 *inter Apophthegmata Patrum quædam edidit* de matre Theodora. *Verum certo dici nequit, an ista sint* Theodoræ *nostræ Alexandrinæ, quam hodie colunt Græci. Attamen varia sunt, quæ id verisimile faciunt satisque probabile. Etenim illa quoque prope Alexandriam aut certe in Ægypto vitam solitariam aut monasticam duxit, quia legitur interrogasse Theophilum patriarcham Alexandrinum. Secundo in Græcis Fastis passim Sancta hodierna vocatur* mater Theodora, *quemadmodum etiam nominatur illa, quæ est apud Cotelerium. Tertio celebris haud dubie fama virtutum fuit hæc* Theodora, *quia ipsius apophthegmata sunt conscripta. Nullam tamen apud Græcos invenio Theodoram , cujus illa apophthegmata esse possunt, præter hodiernam. Huic igitur illa probabiliter attribui poterunt, præsertim cum eodem seculo quinto vixerit illa, de qua agitur apud Cotelerium, et nostra* Theodora : *neque enim nos morari debet, quod Acta fabulosa Sanctam paulo juniorem faciant. Quapropter dicta Apophthegmata mox subjiciam, non quidem ut certo, sed solum ut verisimiliter ad* S. Theodoram *spectantia. Verum antea de ætate hujus Sanctæ pauca disseram.*

D

Sancta verisimiliter obiit ante medium seculi V.

13 *Acta fabulosa Sanctæ fugam ad vitam monasticam figunt sub Zenone imperatore , idque adoptarunt aliqui martyrologi, non tamen omnes. Russi mortem Sanctæ fixerunt anno* 472, *id est, biennio ante Zenonis imperium. Menologium vero Sirletianum mortem potius figit sub Zenone quam initium Vitæ monasticæ. In Typico Sabæ, et in Menæis impressis de ætate* S. Theodoræ *nihil dicitur, fortasse quia in Typico commemorata fuit diu ante Acta conscripta. Quidquid sit. Acta certe, cum plane fabulosa sint, auctoritatem habere nequeunt ad determinandam Sanctæ ætatem. Præterea observavit Tillemontius , non posse nos Actorum epochæ inhærere , quia sic* Theodora *vitam produxisset usque ad patriarchatum Petri Mongi, qui Ægyptum totam, et vel maxime monasteria, hæresi Eutychiano infecit. Hisce de causis nec Actorum, nec Martyrologiorum illorum, quibus aliquid ex Actis insertum est, ullam pro Sanctæ ætate rationem habendam existimo. Itaque cum* Theodora, *quæ eadem cum nostra probabiliter credi potest, vixerit cum Theophilo Alexandrino, qui anno* 412 *defunctus est, eique verisimiliter supervixerit , mortem* S. Theodoræ *late figo* seculo V ; *suspicorque eam obiisse ante medium seculi* V, *quando necdum nota erat hæresis Eutychiana.*

E

14 *Nunc laudata Apophthegmata ex Cotelerio Latine tantum subdo, quia ibidem consuli potest textus Græcus.*

F

Theodoræ apophthegmata de tempore redimendo.

Interrogavit Amma sive mater Theodora papam Theophilum de Apostoli dicto ; quid sit : Tempus redimentes. Ille vero respondit ei ; Dictio lucrum ostendit :verbi gratia, tempus seu occasio contumeliæ tibi adest? Humilitate et patientia eme contumeliæ tempus; et ad te lucrum trahe. Ignominiæ tempus adest? Eme illud per tolerantiam, ac lucrare. Sicque cuncta contraria, si velimus, nobis in lucrum cedunt.

de studio patientiæ.

15 Dixit mater Theodora ; Contendite ingredi per angustam portam. Quemadmodum enim arbores, nisi imbribus ac hybernis tempestatibus expositæ fuerint, fructum ferre nequeunt : ita et nobis sæculum hoc vicem hiemi gerit ; nec regni cœlorum hæredes constitui poterimus, nisi per tribulationes multas atque tentationes.

de quiete servanda et vitanda pusillanimitate.

16 Dixit iterum ; Bonum est quietam vitam ducere : vir enim prudens in quiete agit. Et revera magnum quid est virgini aut monacho, quietem habere ; præcipue junioribus, Verum cognosce, quod ubi proposita fuerit constitutio quieta,

A quieta, statim accedit malus, animam gravat, in acediis, in pusillanimitatibus, in cogitationibus. Prægravat etiam corpus in infirmitatibus, in languore, in genuum cunctorumque membrorun. remissione; et vim cum animæ tum corporis dissolvit; hincque illa: Infirmus sum, nec valeo officium meum recitare. Attamen si invigilemus, discutientur cuncta hæc. Erat enim aliquis monachus, qui cum ad officii recitationem veniret, a frigore ac febre corripiebatur, et gravedine laborabat: tum ita loquebatur secum; Ecce adversa utor valetudine, jam morior: surgam igitur ante mortem, ac preces meas absolvam. Atque ea cogitatione sibi vim inferebat, recitabatque officium. Et cum finem accepisset precatio, desinebat etiam febris. Iterumque huic cogitationi restitit frater, ac preces solitas pronuntiavit, vicitque cogitationem.

de ferendis injuriis, 17 Retulit præterea eadem mater Theodora; Quidam vir religiosus ab aliquo conviciis impetebatur, et dicit ad eum: Poteram etiam ego similia regerere; sed Dei lex mihi occludit os. Narravit etiam hoc; Christianus quidam cum Manichæo de corpore disserens, ita locutus est; Da legem corpori, et videbis corpus ad Creatorem

B pertinere.

18 Eadem iterum dixit; Præceptor debet esse hospes in amore dominandi, alienus ab inani gloria, longe a superbia, per adulationem non ludibrio habitus, non excæcatus per dona, nec devictus a ventre, non ira detentus: sed patiens, mansuetus, quantum fieri potest humilis: debet esse probus ac tolerans, sedulus et amator animarum. AUCTORE J. S. *de variis virtutibus,*

19 Ita rursus locuta est: Neque monasticus rigor, neque vigiliæ, nec quilibet labor salutem parit; sed sola sincera humilitas. Erat enim anachoreta quidam, qui dæmones ejiciebat; et quæsivit ab iis: In quonam exitis? in jejunio? Responderunt? Nos neque manducamus, neque bibimus. In vigiliis? Dixerunt: Nos somnum non videmus. In secessione? Nos in solitudinibus degimus. In quo igitur egredimini? Exceperunt; Nihil nos vincit, nisi humilitas. Cernis ut humilitas, victoria sit adversus dæmones; *de humilitate,*

20 Narratio quoque hæc exstitit matris Theodoræ; Erat quidam monachus, qui multitudine tentationum oppressus, dixit: Recedo hinc. Cumque sumeret sandalia sua, vidit alium hominem sumentem etiam sua sandalia, qui ait ei; Num propter me egrederis? Ecce quocumque abieris, ego te præcedam. *de tentatione* E

DE S. PATIENTE EPISCOPO CONF.

LUGDUNI IN GALLIA

COMMENTARIUS HISTORICUS. C. S.

§ I. Memoria in Martyrologiis: gesta unde haurienda: tempus suscepti episcopatus; S. Joannes Cabilonensium episcopus ordinatus: zelus in convertendis hæreticis.

C CIRCA ANNUM 480 *Annuntiatur in quibusdam Martyrologiis* *Illustrem hunc Lugdunensium Segusianorum Antistitem, ab Adone, Usuardo ceterisque antiquioribus martyrologis prætéritum, Eminentissimus Baronius Romano Martyrologio ad præsentem diem hisce verbis inseruit:* Lugduni Depositio S. Patientis episcopi. *Frequens quoque ejusdem memoria est in Usuardi Auctariis, quæ apud Sollerium consuli possunt, et inter quæ codex Centulensis eum ceteris clarius designat,* Lugduno, *inquiens,* sancti Pacientis episcopi et confessoris, cujus hortatu Vita sancti Germani Autissiodorensis descripta est. *Huic similis annuntiatio legitur in Fuldensi Martyrologio, quod Dominicus Georgius post suum Adonianum exhibet, ac seculo* X *scriptum putat. Verba accipe:* Lugduno depositio S. Patientis episcopi, cujus hortatu Constantius presbyter Vitam beatissimi Germanni episcopi virtutibus plenam nobilissimo stilo conscripsit.

ad hanc diem: 2 *Succinit Florarium nostrum Ms., in quo præterea aliquod Sancti elogium in hunc modum dum texitur:* Lugduno depositio S. Pacientis episcopi, cujus hortatu Constantius presbyter Vitam B. Germani, Autisiodorensis episcopi, virtutibus plenam nobilissimo stilo descripsit. F Hic Vir sanctus ex suo nomine exstitit pacientissimus: pacientia est virtus justis cum Deo communis, quæ caritatem Dei et proximi nutrit. Sicque vir Paciens omnibus seipsum bonorum operum præbuit exemplum, in doctrina, in integritate, in gravitate, in sobrietate, in castitate; verbum sanum et irreprehensibile proferens, non modicum ad fidem Christi convertit populum. Jam vitam optinet sempiternam. *Denique eumdem etiam annuntiant, Appendix Adoniana Rosweydi, Martyrologium Ottobonianum apud Georgium supra laudatum, Gellonense apud Martenium tom. II Spicilegii, Hieronymiana aucta, tam hic quam apud Florentinium, aliaque, quæ una cum recentioribus prætereo.*

3 *Atque hæc quidem omnia* S. Patientis *memoriam ad diem* 11 *Septembris celebrant: at codices Victorinus, Reginæ Sueciæ et Florentinus apud Sollerium nostrum in Usuardo, eamdem ad diem* 12 *ejusdem mensis referunt. Priores duo sic habent:* Ipso die sancti Patientis episcopi Lugdunensis: *in paucis aliis ad 12 Septembris:*

AUCTORE C. S.

dunensis : *posterior vero sic :* Lugduno Galliæ, natale sancti Patientis. *Verum id ex errore factum videtur, cum reliqua omnia, a nobis jam recensita, priorem diem constanter signent, idemque faciant tum recentiores martyrologi, tum Breviarii Ms. auctor, et Sirmondus, mox laudandi. Consonat pariter Petrus de Natalibus lib.XI,cap.ultimo Catalogi Sanctorum,num.*244, *ubi ait :* Patiens confessor Lugduni deponitur tertio Idus Septembris.

sed ad XI colitur.

4 *Jacobus Sirmundus in Annotatis ad S. Sidonii epist.*XII, *libri VI de Sancti cultu ait :* A Lugdunensibus suis anniversario die colitur tertio Idus Septembris : *quibus verbis innuere videtur, cum Officio ecclesiastico, aut saltem commemoratione ibidem honorari; nam et Severtius in Chronologia archiepiscoporum Lugdunensium hujus ecclesiæ Breviarii meminit his verbis :* Quo die *(tertio Idus, ut præmiserat)* fit ejus memoria, ex Breviario Lugdunensi. *Habemus etiam in Museo nostro Breviarum proprium Lugdunense Ms., per Magistrum Stephanum de Vernay ejusdem ecclesiæ presbyterum circa annum* 1654 *eo fine concinnatum, ut vetus Lugdunense Breviarium ad Tridentini seu Romani normam reduceretur.* B *In hoc ad eumdem diem sanctus Antistes noster Officio trium Lectionum celebratur : at cum impressa ejusdem diœcesis Breviaria consulere mihi non licuerit, edicere nequeo, hocne an alio, ibidem honoretur. Magis dubium me facit quoddam Lugdunense Directorium, anno* 1696 *in ea urbe excusum, quod ad hunc diem de Sancto non meminit ; id tamen fieri potuit, quia forte in proprio dumtaxat templo ejus Officium celebratur, ideoque communi diœcesis Directorio inseri non debuit. Utut hæc se habeant, ex dicendis satis constabit, eum vetusto cultu honoratum fuisse.*

Ex Sidonio Apollinari aliqua gesta desumenda.

5 *Sancti* Patientis *gesta nemo, quod sciam, veterum e professo conscripsit ; ne tamen omnia nos lateant, fecit S. Sidonius Appollinaris, scriptor synchronus, ipsique Sancto notissimus, in epistolis suis tam ad hunc, quam ad alios datis. Unde recte Petrus Venerabilis a Theophilo Raynaudo in Indiculo Sanctorum Lugdunensium relatus, Sidonium hisce verbis compellat :*

Præsul Lugdunum Patiens qui rexit aquosam
Quanti sit meriti, te referente, patet.

Et sane quæ de ipsa scripsit Sidonius, hujusmodi C *sunt, ut maximum Antistitem fuisse manifestent, et reliqua ejusdem gesta oblivioni tradita esse molestius feramus. Eo etenim teste, lib. IV epist.* XXV *ad Domnulum, fuit* Patiens vir quamlibet magnis, tamen per laudibus. *Itaque pauca, quæ in memoratis Sidonii epistolis de Viro hoc calamitosis Galliæ temporibus a divina Providentia dato exstant, ex Jacobi Sirmondi editione recensebimus, postquam aliqua de tempore, quo floruit, præmiserimus.*

Circa medium seculi V

6 *De Sancti natalibus et ante susceptum episcopatum gestis, nihil usquam reperi : quod autem Saussayus in Martyrologio Gallicano, cum ab ineunte ætate ingenti Christi charitate incensum fuisse dicit, credibile quidem est, sed mera nixum conjectura. Lugdunensem episcopum fuisse, ex Sidonii epistolis extra dubium est ; at cui, quove anno in eam sedem successerit, non ita certum est. Bollandus noster tom. I Februarii, ad diem* 3 *in S. Lupicino, ejusdem ecclesiæ antistite,* S. Patientem *Eucherio immediate suffectum fuisse statuit ; quam sententiam ab aliis eruditis etiam probatam sequendam duximus. Porro Eucherius, teste* D *Gennadio auctore synchrono in catalogo virorum illustrium, cap.* LXIV *editionis Parisinæ per Benedictinos curatæ,* Valentiniano et Marciano regnantibus *defunctus est. Itaque cum Marcianus anno Christi* 450 *per S. Pulcheriam Augustam ad Orientis imperium evectus fuerit, Valentinianus vero Occidentis imperator anno* 455 *occisus sit, secundum hæc S. Eucherius inter annos* 450 *et* 455 *vita functus, sanctusque* Patiens *ipsi successisse dicendus est : neque enim ratio est, ob quam eam cathedram diu vacasse putemus.*

creatur episcopus Lugdunensis :

7 *A Gennadio nonnihil discrepat auctor Chronici; quod Prosperi Tironis nomine venit ; hic enim Eucherii mortem penultimo Theodosii junioris anno, sive Christi* 449 *affigit* Eucherius, *inquiens,* Lugdunensis episcopus, et Hilarius Arelatensis, egregiam vitam morte consummant. *Contra Marcellinus comes in suo item Chronico ad annum* 456 *de eodem veluti etiam tum vivente scribit :* Eucherius, Lugdunensis ecclesiæ pontifex, multa scripsit tam ecclesiasticis, quam monasticis studiis necessaria. *Gennadii tamen auctoritate standum est, nisi quid aliud obstet ; quod examinari poterit ad diem* 16 *Novembris; quo S. Eucherius Martyrologiis inscriptus est : nobis interim* E *sufficiat initia episcopatus sancti Præsulis nostri ad seculi* V *medium ex laudatis chronographis retulisse. Sunt nonnulli, qui aut Salonium ac Veranum, aut solum Veranum inter Eucherium ac* Patientem *collocandum esse opinantur ; at nihil nos urget a Bollandi sententia discedere, quemadmodum de S. Verano, de quo præcipua est quæstio, ad diem* 10 *hujus mensis Septembris satis prolixe ostensum est. Nunc ad Sancti gesta properemus.*

aliis episcopatum Cabilonensem ambientibus,

8 *Primum ejus factum, quod ad certum aliquod tempus referri possit, fuit S. Joannis in Cabilonensem episcopatum per Pauli, ejus nominis secundi, obitum vacantem substitutio et ordinatio, quam ad annum Christi circiter* 470 *solere referri, dictum est ad diem* 30 *Aprilis in laudato S. Joanne. Rem totam S. Sidonius Apollinaris lib.* IV, *epist.* XXV *ad Domnulum in hunc modum enarrat :* Nequeo differre, quin grandis communione te gaudii impertiam ; nimirum nosse cupientem, quid pater noster in Christo pariter et pontifex Patiens, Cabillonum profectus, more religionis, more constantiæ suæ fecerit ; cum venisset in oppidum suprascriptum, provincialium sacerdotum prævio partim, partim comi- F tante collegio scilicet ut municipio summus aliquis antistes ordinaretur, cujus ecclesiæ disciplina nutabat. Postquam junior episcopus Paulus discesserat, decesseratque, exceperunt pontificale concilium variæ voluntates oppidanorum, necnon et illa, quæ publicum bonum semper evertunt, studia privata, quæ quidam triumviratus accenderat competitorum ; quorum hic antiquam natalium prærogativam, reliqua destitutus morum dote, ructabat, hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur ; hic, apice votivo si potiretur, tacita pactione promiserat, ecclesiastica plausoribus suis prædæ prædia fore.

S. Joannem, invicta animi constantia

9 Quod ubi viderunt sanctus Patiens et sanctus Euphronius *(episcopus Augustodunensis, de quo ad diem 3 Augusti in Opere nostro actum est)* qui rigorem firmitatemque sententiæ sanioris præter odium gratiamque primi tenebant ; consilio cum coepiscopis prius clam communicato

A municato quam prodito, strepituque furentis turbæ despecto, jactis repente manibus arreptum, nihilque tum minus, quam quæ agebantur, optantem suspicantemque, sanctum Joannem, virum honestate, humanitate, mansuetudine insignem . , . dissonas inter partium voces, quæ differebant laudare non ambitientem, sed nec audebant culpare laudabilem, stupentibus factiosis, erubescentibus malis, acclamantibus bonis reclamantibus nullis, collegam sibi consecravere.

episcopum ordinat:

10 Nunc ergo... gaudere te par est de communi patrum vel patronorum, seu sic sentientium concordia, seu sic concordante sententia. Illius quoque nomine exulta, quem creaverunt Euphronius testimonio, manu Patiens, ambo judicio. In quo fecit Euphronius, quod conveniret non senectutis modo suæ, verum etiam dignitatis longævitati: fecit et Patiens, vir quamlibet magnis, tamen par laudibus, quod satis decuit facere personam, quæ caput est civitati nostræ per sacerdotium, provinciæ vero vestræ per civitatem. Vale. *Ita sanctus Archiepiscopus serpentem ambitus pestem invicta animi constantia exstinxit, civium discordiam pia industria sopivit,* B *ac Cabilonensi ecclesiæ dignum antistitem præfecit. Sane quam æquum fuerit hoc* SS. Patientis *ac Euphronii de Joanne judicium, hujus sanctitas declaravit, qua in Sanctorum numero haberi meruit, ut ad præcitatum diem* 30 *Aprilis, quo colitur, videre est.*

in convertendis hæreticis feliciter laborat:

11 *De Photinianis quoque seu Arianis hæreticis, qui sub Burgundionum regibus partem Galliarum infecerant, ad Catholicam fidem reducendis multum illum sollicitum fuisse, atque in tam præclaro opere non minus feliciter quam strenue laborasse colligimus ex laudato Sidonio lib.* VI; *epist.* XII *ad ipsum Sanctum data, ubi ait:* Omitto, per te pluribus locis basilicarum fundamenta consurgere.... cumque multa in statu fidei tuis dispositionibus augeantur, solum hæreticorum numerum minui, teque quodam venatu apostolico feras Photinianorum mentes spiritalium prædicationum cassibus implicare, atque a tuo barbaros jam sequaces, quoties convincuntur verbo, non exire vestigio, donec eos a profundo gurgite erroris felicissimus animarum piscator extraxeris. *Hæc certe apostolicum zelum, miramque in tractandis animis dexteritatem* Viri sancti, strenui, severi, misericordis, *ut idem Sidonius* C *lib.* II, *epist.* X *loquitur, manifeste declarant.*

ob munificentiam et abstinentiam

12 *Apostolico zelo singularem urbanitatem prudentemque magnificentiam adjunxerat, qua regis reginæque Burgundionum animos ita sibi devinxerat, ut ibi illius prandia accedere laudareque dignarentur; quas quidem epulas, dum tempus posceret, ita noverat instruere, itaque iis ipse accumbere, ut non minorem abstinentiæ, quam munificentiæ laudem sibi compararet. Audi laudatum Sidonium hac super re Sanctum compellantem;* Omitto, te tali semper agere temperamento, sic semper humanum, sic abstemium judicari, ut constet, indesinenter regem præsentem prandia tua, reginam laudare jejunia. *Quem regem hic designet Sidonius, non satis certum est. Eminentissimus Baronius, tom.* VI *Annalium ad annum.* 475, *num.* 30 *existimaverat, Evaricum vel Euricum Gothorum regem, qui partem Galliæ invaserat, indicari: verum eam opinionem in Appendice deseruit, monuitque lectorem, ut deletis, quæ supra de Evarico dixerat, substituat sequentia:* Cui (S. Patienti) dedit Deus, ut apud Burgundionum regem, qui tunc Lugdunensibus dominabatur, non autem Gothorum rex, summam gratiam inveniret, ut tam rex ipse quam regina Virum sanctissimum plurimum colerent et observarent. AUCTORE C. S.

a rege reginaque Burgundionum

13 *Baronii verba ex Annalibus adoptavit Severtius in* S. Patiente; *sive quod eam sententiam alteri præferret, sive quod memoratam Appendicem, ut verisimilius est, non vidisset. Evaricum pariter intellexit Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium, et Saussayus in Martyrologio Gallicano: at Burgundionum regem a Sidonio designatum fuisse cum Baronio in Appendice merito censent passim reliqui eruditi, quamvis inter hos alii Chilpericum, alii Gundobadum seu Gundobaldum illius fratrem statuant. Pro priori stat Tillemontius tom.* XVI *Monumentorum in* S. Patiente, *et Joannes Savaro in Annotatis ad hanc epistolam: pro Gundobado autem Jacobus Sirmondus item in Annotatis ad Sidonium, et Jacobus Longuevallius tom.* II *Historiæ Gallicanæ ad annum* 474; *et eorum ratio est, quod constet, hunc Lugduni sedem suam regiam tenuisse.*

laudatur.

14 *Addit Longuevallius, reginam eodem loco memoratam verisimiliter fuisse* Caretenem; *hanc* E *enim Catholicam fuisse et virtuti deditam, atque in Gundobadi aula vixisse, ut colligitur ex Gregorio Turonensi lib.* II *de Miraculis, cap.* VIII, *ubi reginam, Gundobadi verisimiliter conjugem, tecto nomine laudat ob pietatem, qua oblatam S. Juliano martyri sacram supellectilem argenteam restitui curavit. De hac plura qui volet, adeat laudatum Longuevallium ad annos* 491 *et* 500, *Hadrianum Valesium lib.* VI *Rerum Francicarum, aliosque. Ceterum etsi certo statui non possit, utrum Sidonius designaverit, malim tamen eum cum Sirmondo ceterisque de Gundobado interpretari.*

§ II. Varias ecclesias magnifice condit et reparat: SS. Irenæi, Epipodii et Alexandri corpora creditur transtulisse: interest conciliis Arelatensi et Lugdunensi contra hæresim prædestinatianam. F

Varias ecclesias reparat, et novas exstruit:

Sancti Præsulis in novis ecclesiis exstruendis vetustisque restaurandis ornandisque munificentiam idem S. Sidonius lib. IV *epist.* XII, *illum ipsum compellans, hisce verbis exponit:* Omitto, te tanto cultu ecclesiam tibi creditam convenustare, ut dubitet inspector, meliusne nova opera consurgant, an vetusta reparentur. Omitto, per te plurimis locis basilicarum fundamenta consurgere, ornamenta duplicari. *Inter ceteras tamen ea celebratur, quam ab eodem Lugduni conditam idem Sidonius lib.* II. *epist.* X *ad Hesperium memorat:* Ecclesia, *inquiens,* nuper exstructa Lugduni est, quæ studio papæ Patientis summum cœpti operis accessit, viri sancti, strenui, severi, misericordis, quique per uberem munificentiam in pauperes humanitatemque

AUCTORE C. S.

temque, non minora bonæ conscientiæ culmina levet. Hujus igitur extimis, rogatu præfati Antistitis, tumultuarium carmen inscripsi trochæis triplicibus, adhuc mihi, jamque tibi perfamiliaribus. Namque ab hexametris eminentium poetarum Constantii et Secundini vicinantia basilicæ latera clarescunt.

inter quas una celebratur,

16 *De hac basilica, quam Sidonii versus admodum magnificam fuisse declarant, actum jam est in Opere nostro ad diem* 28 *Junii in S. Irenæo, ubi memoratum Sidonii carmen etiam recitatur; et fusius ad diem* 6 *ejusdem mensis in Illustrationibus Claudianis, a P. Petro Francisco Chiffletio Societatis Jesu presbytero concinnatis, cap.* IV, *in quo Constantii quoque ac Secundini versus recensentur, contenditurque contra quosdam, basilicam, hoc loco a Sidonio laudatam, non aliam quam S. Irenæi fuisse. Itaque, ne actum agam, studiosum lectorem eo remitto. Tillemontius tom.* XVI *Monumentorum in* S. Patiente *opinatur, eam circa annum* 470 *perfectam fuisse, atque illam ipsam esse, cujus solemni dedicationi inter ceteros episcopos adstitisse S. Faustum Reiensem antistitem scribit Sidonius lib.* IX, *epist.* III, *ubi hujus facundiam laudans, ait, se illum pro concione dicentem audisse*, cum in Lugdunensis ecclesiæ dedicatæ festis hebdomadalibus collegarum sacrosanctorum rocatu *exoratus est, ut peroraret. Verum cum non unam ecclesiam a sancto Archipræsule nostro exstructam fuisse ex supra relato Sidonii testimonio constet; probabilis quidem est Tillemontii conjectura non certa.* B

in quam corpora SS. Irenæi, Epipodii et Alexandri

17 *In eam ecclesiam, seu ejusdem ecclesiæ cryptam, corpora SS. Irenæi, Epipodii ac Alexandri martyrum a* S. Patiente *translata fuisse, censet Chiffletius tum loco supra laudato, tum in Deductione historica controversiæ agitatæ inter ecclesias Lugdunenses S. Justi et S. Irenæi de possessione prædictorum corporum, quam Papebrochius noster tom.* V *Junii a pag.* 342 *excudit, ubi consuli potest. Summa vero rationum hæc est; S. Gregorius Turonensis lib.* I *de gloria martyrum, cap.* L *asserit, sacra illa corpora suo tempore* in crypta basilicæ B. Joannis *jacuisse; hanc autem basilicam eamdem esse, quæ deinde* S. Irenæi *dicta est, colligitur ex sententia Joannis de Rupescissa, patriarchæ Constantinopolitani et nuntii Apostolici, qua litem inter S. Irenæi, sanctique Justi capitula de possessione prædictorum corporum exortam, anno* 1413 *feliciter diremit, eaque Irenæensibus adscripsit. Jam vero idem Patriarcha fatetur, non inania argumenta a S. Justi capitulo pro iisdem pignoribus vindicandis adducta esse; videlicet quia in hujus ecclesia ante* S. Patientis *tempora quievisse videbantur, indeque ad S. Irenæi cryptam translata fuisse: quam translationem cum ignoraret laudatum S. Justi capitulum credidit, ea in sua basilica etiam tum asservari.* C

transtulisse creditur:

18 *Porro translationem hanc a* S. Patiente *peractam fuisse, ex nonnullis instrumentis asserit laudatus Patriarcha; cujus sententiam studiosus lector ad prædictum diem* 28 *Junii in Irenæo recensitam reperiet. Juverit tamen aliqua, quæ huc proprius pertinent, hic recitasse.* Quodammodo, *inquit,* ita reperimus pro utraque parte *(capitulis SS. Justi ac Irenæi)* probationes possibiles et præsumptiones resultantes dubias, quod pars illorum de S. Justo causam probabilem atque justam litigandi et prosequendi *(suam de prædictorum corporum possessione sententiam)* absque suspicione doli mali, calumniæ aut alterius machinationis, indubitanter habuit, et prosequi potuit, quinimmo et licuit; maxime ex eo, quod (ut asserebant per quædam asserta scripta atque testimonia quorumdam antiquorum, qui ab aliis antiquioribus suis prædecessoribus se habuisse referebant) ipsorum Sanctorum corpora primo in crypta ecclesiæ S. Justi prædicti reposita fuere, quæ post per B. Patientem ad ecclesiam S. Hyrenæi translata sunt, ut dicebant. D

hæc basilica a Calvinianis diruta.

19 *Huc etiam faciunt Constantii ac Secundini versus in S. Irenæi crypta, teste Chiffletio in laudatis Illustrationibus Claudianis ad diem* 6 *Junii, reperti, ex quibus aliqui de translatis elevatisve per* S. Patientem *sacris corporibus non obscure meminerunt, prout legenti apparebit:*

Hic duo templa micant, tecto fundata sub uno,
Quæ Patiens sanctus conditor excoluit.
Corpora dumoso quondam demersa profundo,
Perspicuum tracti luminis irradiat.

Hæc autem de SS. Irenæi, Epipodii ac Alexandri corporibus recte accipi posse, in memoratis Illustrationibus cap. IV *ostensum est. Denique quid e magnifica ista basilica supersit, docet idem Chiffletius, qui cum ibidem num.* 33 *dixisset, eam anno* 1562 *ab impiis Calvinianis, qui Lugduno potiti erant, solo tenus dirutam esse, subdit:* Nunc tamen adhuc superest crypta S. Irenæi; sed columnis suis et musivi operis, atque [ut loquuntur] auripetrini fulgentibus crustis nudata; cui tamen superstructa est ædes, quæ veteris dignitatem non accedit. E

Interest concilio Arelatensi,

20 *Jacobus Sirmondus in Conciliis Galliæ et post hunc Labbeus ac Harduinus in Collectionibus Conciliorum, synodum Arelatensem circa annum Christi* 475, *ac paulo post aliam Lugdunensem referunt, cui utrique* S. Patiens *interfuisse creditur. De iisdem agit Eminentissimus Baronius tom.* VI *Annalium, ad annum* 490 *occasione libri a S. Fausto Reiensi de Gratia et libero arbitrio conscripti: unde quidam perperam existimarunt, memoratam synodum Arelatensem prædicto anno a Baronio affixam fuisse. In hac damnatam fuisse Prædestinianam hæresim, liquet ex epistola, quam Lucidus, magni nominis presbyter, ad concilii patres triginta numero, inter quos et* Patiens *occurrit, pro revocandis erroribus, quibus fuerat infectus, dedit; et ex Fausti Reiensis epistola, sive præfatione ad Leontium Arelatensem, in qua Lugdunensis synodi pariter meminit.* F

in quo hæresis Prædestinatiana

21 *Verba Fausti accipe:* Quod pro sollicitudine pastorali, beate pater Leonti, in condemnando prædestinationis errore concilium summorum antistitum congregastis, universis Galliarum ecclesiis contulistis. *Et in calce:* In quo quidem Opusculo (*quod a Leontio jussus erat scribere*) post Arelatensis concilii subscriptionem, novis erroribus deprehensis, adjici aliqua synodus Lugdunensis exegit. *Exstat et alia ejusdem Fausti ad memoratum Lucidum epistola, qua hunc a prædestinatiana hæresi conatur avocare, monetque, ut Catholicis dogmatibus in ea propositis subscribat, nisi velit publice redargui ac castigari. Synodi etiam sive tum inchoatæ sive inchoandæ meminit, dum ait:* Hujus autem epistolæ exemplar mecum retineo, in conventu sanctorum antistitum, si ita necesse fuerit, proferendum.

22 *Sed et revera prolatam ab ipso fuisse epistolam*

A *damnata, et Lucidus ad fidem Catholicam reductus est :*

stolam et ab Arelatensibus patribus approbatam, videri potest apud laudatum Baronium, aliosque; idque tam feliciter, ut Lucidus scripta ad memoratos antistites epistola errores suos revocaverit, et opposita Catholica dogmata professus sit. Utramque epistolam apud Sirmondum in Conciliis Galliæ laudatosque Labbeum ac Harduinum reperies; quare pauca tantum ex Lucidi epistola hic referam. Sic eam exorsus est : Dominis beatissimis et in Christo reverentissimis patribus, Leontio, Eufronio, Fonteio, Viventio, Mamerto, Patienti, Veriano, Auxanio, Fausto, Paulo, Megethio, Græco, Eutropio, Leontio, Claudio, Marcello, Croco, Basilio, Claudio, Ursicino, Prætextato, Pragmatio, Theoplasto, Leocadio, Viventio, Juliano, Amicali, Joanni, Opilioni et Licinio episcopis, Lucidus presbyter. Correptio vestra salus publica, et sententia vestra medicina est. Unde et ego summum remedium duco, ut præteritos errores accusando excusem, et salutifera confessione me diluam. Proinde juxta prædicandi recentia statuta concilii, damno vobiscum *etc. Deinde damnatis Prædestinatorum erroribus, Catholica dogmata profitetur.*

B *interest etiam synodo Lugdunensi.*

23 *Non diu post alia synodus Lugduni coacta est, cujus patres Fausto Reiensi mandarunt, ut Opusculo suo, quod contra Prædestinatianam hæresim scribere jussus erat, aliqua præterea adderet de quibusdam erroribus* post Arelatensis concilii subscriptionem *deprehensis, ut num.* 21 *ex Fausto diximus. Cave tamen hanc subscriptionem libris Fausti de Gratia et libero arbitrio factam credas; hoc enim id temporis nondum scripserat, sed scribere tantum jussus erat; ut liquet ex ejusdem Fausti verbis, quibus ibidem ita prosequitur :* Quod vero ad ordinanda ea, quæ conlatione publica doctissime protulistis, operam infirmis humeris, curamque mandastis, parum ut reor tanto negotio, parum sanctæ existimationi vestræ consuluistis, et me judicio caritatis, vos periculo electionis onerastis. *Ceterum utraque hæc synodus, in qua Prædestinatorum de divina prædestinatione ac Christi morte errores damnati sunt, Calvinianos et Jansenianos male habet, ideoque geminam illam epistolam, imo et ipsos sanctos antistites, qui his concilii adfuere, criminari ac Pelagianismi aspergere non erubescunt; quemadmodum pluribus ostendit Stephanus De Champs Societatis Jesu in præ-* C *claro Opere de Hæresi Janseniana, lib.* I, *dissert.* VII, *cap.* VII, *et lib.* II, *dissert.* VII, *cap.* I, *ubi et utramque synodum ab hæreticorum calumniis vindicatam reperies.*

cujus Acta obscura.

24 Quid præterea in hoc conventu *(Lugdunensi)* actum sit, *inquit Sirmondus supra laudatus,* ignoramus : nisi forte ad hanc synodum referri placeat, quod in vetusto codice Conciliorum annotatum legitur his verbis : « De libro « Ecclesiasticorum dogmatum, quem S. Patiens « protulit » : ut quemadmodum in synodo Arelatensi approbati fuerant libri Fausti episcopi Reiensis, sic in Lugdunensi prolatum a Patiente intelligamus, receptumque a synodo librum de Ecclesiasticis dogmatibus, cujus auctor creditur Gennadius, presbyter Massiliensis. Qua de re, quia non liquet, haud facile, pronuntiarim. *Verum utut hæc se habeant, hallucinatus est Sirmundus, dum credidit, Fausti libros ab Arelatensi synodo, quo scilicet tempore nondum conscripti erant, approbatos fuisse, deceptus Fausti verbis num.* 21 *relatis. Consule num.* 23.

§ III. Fame afflictis gratuitas fruges largitur : Acta S. Germani Autissiodorensis scribi curat; lucubrationes ipsi adscriptæ : tempus emortuale : sepultura, et ejusdem profanatio.

Grassante in Burgundia

Inter ceteras sancti Præsulis virtutes, quarum memoria ad nos pervenit, celebratur ejusdem erga proximum charitas, qua afflictis, post Visigothorum sub Evarico seu Eurico eorum rege incursiones, dira fame Galliarum provinciis liberalissime subvenit. Præerat tum Arvernis episcopus S. Sidonius Apollinaris, sub finem anni* 471 E *vel initium* 472 *ad eam sedem evectus, ut in ipsius Actis ad diem* 23 *Augusti,* § 5 *dictum est, isque data ad* S. Patientem *epistola Arvernorum nomine de profusa illius tam calamitoso tempore beneficentia gratias egit. Ejusdem famis meminit S. Gregorius Turonensis lib.* II *Historiæ Franc., cap.* XXIV *sic scribens :* Tempore Sidonii episcopi magna Burgundiam fames oppressit. Cumque per diversas regiones dispergerentur, nec esset ullus, qui pauperibus alimoniam largiretur; Ecdicius quidam e senatoribus, ejus propinquus, magnam tunc rem in Deo confisus fecisse perhibetur. *Tum relata memorabili sane Ecdicii liberalitate, prosequitur :* Sed et S. Patiens Lugdunensis episcopus simile huic in ipsa fame populis præstitisse perhibetur beneficium. Exstat exinde hodie apud nos beati Sidonii epistola, in qua eum declamatorie conlaudavit.

post Gothicas populationes fame,

26 *Laudata epistola ultima est lib.* VI, *ex qua etiam alia Sancti gesta supra retulimus, estque hujusmodi :* Sidonius domino Papæ Patienti S.* Aliquis aliquem, illum ego præcipue puto suo vivere bono, qui vivit alieno, quique fidelium calamitates indigentiamque miseratus, facit in terris opera cœlorum. Quorsum ista hæc, inquis? F Te sententia quam maxime, Papa beatissime, petit, cui non sufficit illis tantum necessitatibus opem ferre, quas noveris; quique usque in extimos terminos Galliarum caritatis indage porrecta, prius soles indigentium respicere causas, quam inspicere personas. Nulli obest tenuitati debilitatique, si te expetere non possit : nam prævenis manibus illum, qui non valuerit ad te pedibus pervenire. Transit in alienas provincias vigilantia tua, et in hoc curæ tuæ latitudo diffunditur, ut longe positorum consoletur angustias. Et hinc fuit, ut, quia crebro te non minus absentum verecundia, quam præsentum querimonia movet, sæpe terseris eorum lacrymas, quorum oculos non vidisti.

* *id e.* salutem

Sanctus memorabili munificentia

27 Omitto illa, quæ quotidie propter defectionem civium pauperatorum inrequietis toleras excubiis, precibus, expensis. *Subdit, quæ de Sancti in epulis magnificentia ac sobrietate, de conditis ornatisque ecclesiis, et apostolico in convertendis hæreticis zelo supra memoravimus, quibus*

AUCTORE C. S.

quibus hic prætermissis, cetera subjicio: Et horum aliqua tamen cum reliquis forsan communicanda collegis: illud autem deberi tibi quodam, ut jurisconsulti dicunt, præcipui titulo, nec tuus poterit ire pudor inficias, quod post Gothicam depopulationem, post segetes incendio absumptas, peculiari sumptu inopiæ communi per desolatas Gallias gratuita frumenta misisti; cum tabescentibus fame populis nimium contulisses, si commercio fuisset ista, non munere. Vidimus angustas tuis frugibus vias: vidimus per Araris et Rhodani ripas non unum, quod unus impleveras, horreum.

miseris gratuitas fruges largitur;

28 Fabularum cedant figmenta gentilium, et ille quasi in cœlum relatus pro reperta spicarum novitate Triptolemus, quem Græcia sua cœmentariis, pictoribus, significibusque illustris, sacravit templis, formavit statuis, effigiavit imaginibus. Illum dubia fama conciliat, per rudes adhuc et Dodonigenas populos duabus vagum navibus, quibus poetæ deinceps formam draconum deputaverunt, ignotam circumtulisse sementem. Tu, ut de mediterranea taceam largitate, victum civitatibus Tyrrheni maris erogaturus, granariis tuis duo potius flumina, quam duo navigia complesti. Sed si forte Achaicis Eleucinæ superstitionis exemplis, tamquam minus idoneis, religiosus laudatus offenditur; seposita mystici intellectus reverentia, venerabilis patriarchæ Joseph historialem diligentiam comparemus, qui contra sterilitatem, septem uberes annos insecuturam, facile providit remedium, quod prævidit: secundum tamen moralem sententiam nihil judicio meo minor est, qui in superveniente simili necessitate non divinat, et subvenit.

B

pro quibus S. Sidonius gratias agit.

29 Quapropter, etsi ad integrum conjicere non possum, quantas tibi gratias Arelatenses, Reienses, Avennicus *, Arausionensis quoque et Albensis, Valentinæque necnon Tricastinæ urbis possessor exsolvat; quia difficile est eorum ex asse vota metiri, quibus noveris alimoniam sine asse collatam: Arverni tamen oppidi ego nomine uberes perquam gratias ago, cui ut succurrere meditarere, non te communio provinciæ, non proximitas civitatis, non opportunitas fluvii, non oblatio pretii adduxit. Itaque ingentes per me referunt grates, quibus obtigit per panis tui abundantiam ad sui sufficientiam pervenire. Igitur si mandati officii munia satis videor explesse *, ex legato nuntius ero. Ilicet scias, volo, per omnem fertur Aquitaniam gloria tua: amaris, laudaris, desideraris, excoleris omnium pectoribus, omnium votis. Inter hæc temporum mala bonus sacerdos, bonus pater, bonus annus es; quibus operæ pretium fuit, fieri famem suam periculo, si aliter esse non poterat tua largitas experimento. Memor nostri esse dignare, domine Papa. *Huc usque Sidonius.*

* al. Aveniocus

* al. implesse

C

Acta S. Germani Autissiodorensis scribi curat:

30 *Plura de Sancti gestis non reperi, nisi quod ipso impellente, Constantius Lugdunensis presbyter Acta S. Germani Autissiodorensis episcopi conscripserit, quemadmodum ad diem* 31 *Julii, ubi data sunt, in Commentario prævio* § 4 *ostensum est, et ipse Constantius in suis ad* S. Patientem *sanctumque Censurium Autissiodorensem antistitem epistolis, quæ ibidem legi possunt, testatus est. Nonnulli Homiliam de S. Genesio, Arelatensi martyre, ipsi* S. Patienti *adscribunt; verum id omnino incertum esse, dictum jam est ad diem* 25 *Augusti in Commentario prævio ad Acta laudati sancti martyris,* § 3, *num.* 33 *et sequentibus, ubi eam Homiliam recitatam lector reperiet.*

D

Homiliæ aliquot ipsi forte adscribendæ: an ab eo institutus S. Africanus?

31 *Benedictini Historiæ Franciæ litterariæ scriptores tom.* II *in* S. Patiente, § 2 *censent, ipsi adjudicari non posse aliam Homiliam, quæ inter ceteras Eusebio Emisseno adscriptas quadragesima octava est, super psalmum* CXXXII: Ecce quam bonum et quam jucundum. *Eorum ratio est, quod turpissimus Photinianorum de Christi generatione error in ea redarguatur, et aliunde constet, Sanctum pro ea hæresi, quæ sub Burgundionibus Lugduni vigebat, exstirpanda laborasse. Hinc ulterius inferunt, fortasse etiam alias eidem Eusebio attributas, quæ eosdem errores convellunt,* Patientem *auctorem habere; sed, ut liquet, nihil certi hinc statui potest. Incertum denique est, quod de S. Africani institutione ex Officio ecclesiastico ad diem* 1 *Maii, quo colitur, cap.* III *legitur. Ibi enim dicitur hic* S. Patienti Lagdunensi episcopo traditus ad nutriendum, ejusdem ecclesiæ primatum obtinuisse: *qua de re consule, si lubet, Papebrochium nostrum loco citato.*

E

Sancti mors circa annum 480

32 *Obscurus pariter est annus, quo egregius Præsul ad laborum suorum præmia ex hac mortali vita evocatus est. Bailletus id circa annum* 491, *Severtius anno* 490 *factum putant. Ita hic opinatus, quia ex Baronii verbis male intellectis Lugdunensem synodum, quam anno circiter* 475 *affigendam esse supra monuimus, ad annum* 490 *retulit, et Baronii calculis standum putavit, ut in S. Africano monuit. At vero, cum aliquot annis citius obiisse verisimilius est ex tempore, quo S. Rusticium vel Rusticum, qui post S. Lupicinum* Patienti *successit, Lugdunensem episcopum fuisse constat. Rusticius enim illi ecclesiæ jam præerat anno* 494, *cujus mense Februario Gelasius I Papa ad eum litteras dedit, quibus et de submissis in communi Italiæ calamitate pecuniis gratias egit, et S. Epiphanium, Ticinensem episcopum, a Theodorico Ostrogothorum in Italia rege ad Gondebaldum Burgundionum regem pro redimendis captivis missum, commendavit, ut in laudati S. Rusticii Actis ad diem* 25 *Aprilis illustratis legere est.*

figenda est:

33 *Itaque ut episcopatui Lupicini, quem* Patientem *inter ac Rusticium sedisse diximus, aliquot annos relinquamus, dicendum est, sanctum Antistitem nostrum verisimilius ante annum* 490 *obiisse; nisi hujus præsulatus tempora sine ratione producere, et illius coarctare velimus. Hæ rationes Bollandum nostrum impulerunt, ut S. Lupicini episcopatus initium circa annum* 480, *finem vero circa* 486 *referret. Eædem etiam magis urgerent, si S. Africanus inter* SS. Patientem *et Lupicinum medius sedisset; verum id non satis est probabile. Quapropter* S. Patientis *felicem obitum ad annum circiter* 480 *cum Bollando referimus, cum ea tamen temporis latitudine, ut paucis annis ante vel post obiisse non negemus, id enim, ut ex dictis liquet, certo statui non potest.*

F

corpus in S. Justi ecclesia sepultum,

34 *Venerabile sancti Antistitis corpus in S. Justi ecclesia sub marmoreo tumulo Lugduni sepultum fuisse, scribit Saussayus in Martyrologio Gallicano, idemque asseritur in Breviario Lugdunensi Ms. supra memorato, ex quo sequentia excerpsi:* Obiit in tempore suo pacificus Lugduni tertio Idus Septembris, anno circiter 490 *(imo citius ex dictis)* sepultus in charissima sibi S. Justi ecclesia, ubi requievit celebri sub titulo, viso commissis octo doctoribus multo

A multo post tempore. *Hisce consentit Chiffletius in Deductione Historica num.* 17 *citata, cujus* § 1 *sic exorditur :* Ecclesiam S. Irenæi extruxit S. Patiens episcopus Lugdunensis : ea prior fuit ecclesia S. Justi, olim Sanctorum Machabæorum dicta ; quippe in qua non tantum S. Patiens, sed etiam ejus decessores, S. Justus, S. Antiochus et S. Elpidius sepulti essent.

anno 1287 in aliam thecam reponitur :

35 *Ex eadem Deductione historica discimus,* S. Patientis *ossa anno* 1287 *per quatuor viros Religiosos ex S. Dominici totidemque ex S. Francisci Ordine, ad id deputatos, inspecta et in novas thecas deposita fuisse, præter aliquot eorumdem particulas, quæ ad publicam venerationem separatim servatæ fuerunt. Ita enim prædicti deputati in instrumento hac super re confecto testati sunt :* Reserato (*lege* reservato) tumulo S. Justi ad manum prædicti archiepiscopi *(Viennensis Guilielmi, sede Lugdunensi vacante)* aliorum Sanctorum, circa eumdem jacentium, fecimus aperiri sepulcra, inventasque ibidem sacrosanctas reliquias in capsis singulis ad hoc specialiter deputatis, una cum sacrista et pluribus aliis ejusdem loci canonicis reposuimus et inclusimus sigillatim : de singulis tamen reli-
B quiis seorsum in sacculis posuimus de voluntate capituli supradicti, ad ostendendum populis, cum fuerit opportunum. Prædictorum autem Sanctorum nomina sunt ista... Item in alio tumulo corpus beati Patientis, confessoris et archiepiscopi Lugdunensis, cui suprascriptus erat titulus marmoreus, exprimens nomen.

36 *Eamdem ecclesiam anno* 1246 *reparatam aut amplificatam fuisse scribit laudatus Chiffletius pag.* 344, *et simul ejusdem per impios Calvinianos in sacra omnia debacchantes disjectionem hisce verbis commomerat :* Innocentius Papa IV data Bulla Lugduni 15 Kalendas Januarii, Pontificatus anno 4, Christi 1246 : hortatus est universos fideles per Remensem, Bituricensem, Lugdunensem, Rotomagensem, Senonensem, Turonensem, Viennensem et Bisuntinam provinciam constitutos, ut suis eleemosynis promoverent structuram ecclesiæ S. Justi (quam, inquit, ædificare inceperant opere non modicum sumptuoso) propositis unius anni indulgentiis. Ejusdemque argumenti commendatitias litteras dedit 6 Kal. Septembris, anno Pontificatus 6, Christi 1247 *(imo* 1248, *aut Pontificatus anno* 5) ad fideles in Cantuariensi et Eboracensi provinciis degentes. Hæc ipsa est S. Justi nova basilica, materia, opere et amplitudine spectabilis, quæ... anno demum 1562 a furentibus Calvinianis funditus diruta, planeque solo æquata, centum amplius annis in ruinis suis jacet.

AUCTORE C. S.

prædicta ecclesia a Calvinistis diruta,

Sancti ossa direpta.

37 *Nec eversam dumtaxat memoratam ecclesiam a Calvinianis fuisse, verum etiam sacra Antistis ossa ab iisdem sacrilegis impie disjecta, scribit auctor Breviarii Ms. Lugdunensis, verbis num.* 34 *relatis subdens sequentia :* Ab avitæ fidei desertoribus *(Calvinistis)* ipsa basilica solo æquata, quæ dignæ omni cultu erant, ipsius et aliorum Cœlitum exuviæ impio furore direptæ sunt anno 1562. *Similia et apud alios legere est : verum an aliquot* S. Patientis *reliquiæ impiis Calvinistarum manibus subductæ fuerint, non reperi.* E

DE S. ÆMILIANO EPISC. CONFES.

VERCELLIS IN ITALIA

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA

C. S.

C

De Sancti, cum cognomine male confusi, gestis, ætate, et cultu.

F

Seculo VI inchoato. *Memoria in Martyrologiis.*

Vercellæ *vetus episcopalis sub Mediolanensi archidiœcesi civitas, ad Sessiam fluvium in ipso Mediolanensis ducatus, ad quem olim attinuit, limite sita, nunc Pedemontio addita, inter episcopos suos hoc die* S. Æmilianum *honorat, cujus memoria in Romano Martyrologio exstat his verbis :* Vercellis sancti Æmiliani episcopi. *Romani auctori eminentissimo Baronio præluxerunt Tabulæ ecclesiæ Vercellensis, et Petrus Galesinius, ut in Annotatis dicitur. Posterioris verba accipe :* Vercellis, S. Æmyliani episcopi et confessoris. Hic quatraginta annis in heremo sanctissime vexit : post episcopus Vercellarum factus, omni Christianæ pietatis laude florens, ad concilia, quæ Symmachus Pontifex convocavit, Romam tertio venit. Demum multis pro Christi gloria laboribus religiose perfunctus, meritis cumulatus, migravit in cœlum. *Ita ipse, in Annotationibus asserens, hæc a priscis ecclesiæ Vercellensis tabulis deprompta esse : verumtamen quid ex his admittendum, quid rejiciendum videatur, infra dicemus. Brevius Molanus in Auctariis Usuardi apud Sollerium :* Vercellis S. Æmiliani episcopi et confessoris. *Mitto Ferrarium aliosque neotericos.*

Sancti elogia,

2 *Sancti gesta, seu potius elogium, a variis neotericis edita sunt, ex laudatis Vercellensibus tabulis desumpta. Inter hos illustrissimus Joannes Stephanus Ferrerius, ejusdem sedis antistes, episcoporum ecclesiæ suæ catalogum anno* 1602 *Romæ edidit, et Clementi VIII PP. dicavit, in quo de Sancto nostro, velut undecimo antistite hæc*

AUCTORE C. S.

hæc scribit: Æmilianus in Hispania Libyi, quod Aragoniæ oppidum est, loco humili natus, a Felice episcopo ad religionem eruditus, Christianæ pietatis studio vehementer exarsit; quo ardore inflammatus, vitæ religiosæ (cujus disciplina erat eo tempore quam florentissima) exercitationi deditus, quo liberius in rerum divinarum contemplatione conquiesceret, abjecta rerum humanarum omni cura, in heremum se abdidit. Quo in loco propositis sibi sanctorum patrum exemplis, incredibili abstinentia, assiduis vigiliis, frequentique jejunio, carnis impetum, atque effrenatam corporis petulantiam repressit. Omni præterea disciplinæ genere varias restrinxit cupiditatum illecebras; orationi autem addictus in primis, magnam diei ac noctis patrem prædicando consumpsit. Idcirco vitæ sanctissimæ genus quadraginta ipsis annis in heremo consequutus est magna cœlestium virtutum suarum testificatione.

seu Vitæ compendia, 3 Pervagata sanctitatis, qua Vir Dei prælucebat, in omnes partes fama, Vercellensium episcopus divino consilio factus est. Vere episcopalis vitæ instituta ita suscepit, ut nihil vel in cultu pietatis, vel in mansuetudinis lenitate, vel B in charitatis officiis, vel denique in disciplinæ Evangelicæ studio prætermiserit. Itaque præclaræ suæ intitutionis exemplis a vitiorum colluvione, peccandique consuetudine homines avertit, eosdemque rursus accendit ad omnem virtutem. Porro Evangelica illa Christiani animi demissio et humilitas in eo eluxit maxime. Ad sui autem pastoralis officii munus is attentus, insignes illas contemplationis et actionis partes, quæ episcopi propriæ sunt, exequutus est diligenter; excultus item divinis ornamentis et meritis multis ornatus, Ecclesiæ valde admodum illis temporibus profuit: Romæ ad concilia 3, 4 et 6, quæ Symmachus Pontifex annis 501, 502, 504 habuit, rei Christianæ publicæ causa venit. Inde Vercellas ad ecclesiam suam rediit, quam multis annis cum ad Dei voluntatem pie administrasset, sanctimoniæ et rerum mirifice divinitusque gestarum laude clarus, quievit in Domino. *Huc usque illustrissimus Ferrerius, laudans in margine Officia Sanctorum Vercellensium.*

a nonnullis concinnata, 4 *Memorata Officia, anno* 1581 *Vercellis excusa, in Museo nostro habemus, suntque Ferrerii dictis etiam quoad voces conformia, præterquam* C *quod in his de Sancti in Romanis conciliis præsentia tantum dicatur:* Romæ ad concilia, quæ Simmachus Pontifex habuit, semel et iterum ac tertio etiam rei Christianæ publicæ causa venit. *Eadem habet Ughellus tom.* IV *Italiæ sacræ, col.* 762; *ubi tamen monet, sanctum Antistitem nostrum a Corbellino dici patria.* Vercellensem fuisse ex nobilibus de Terrione. *Philippus Ferrarius in catalogo Sanctorum Italiæ ad diem* 11 *Septembris eadem pariter, quæ illustrissimus Ferrerius, ex Vitis episcoporum Vercellensium et Officiis ejusdem ecclesiæ enarrat; at simul indicat, alia præterea Acta a se visa fuisse: nam deinde notat sequentia:* Aliter, quantum ad originem attinet, in Vita Ms. et antiquis ecclesiæ Vercellensis monumentis habetur; in iis enim Cæsariani pago antiquo agri Vercellensis ex nobili familia ortus legitur; sed in re hac novis Lectionibus Romæ approbatis, ex quibus nos Vitam paucis contexuimus, fides adhibenda est.

discutienda recitantur: 5 *Ab hisce omnibus in nonnullis adjunctis nonnihil discrepat illustrissimi Francisci Augustini Ab Ecclesia, episcopi Salutiensis, narratio in S. R. E. Cardinalium etc., Pedemontanæ regionis Chronologica Historia, in qua pag.* 136 *sic scribit:* S. Æmilianus primus hujus nominis, qui interfuit tribus conciliis, sub Symmacho Papa Romæ habitis, fuit natione Hispanus, natus in castro Lybio, quod est Aragoniæ, vel, ut scribit Vasæus in regione Castellæ, in loco, qui dicitur Rioia. Hic ex pastore ovium apud montem Cachum a sancto viro Felice eremita educatus, pastor hominum factus est: nam postquam fere quadragenis annis in eremo habitasset, ad ecclesiam Vercellensem (et non Urgelensem, ut allucinatur Lucius Marineus, scriptor rerum Hispanicarum) eligitur; quam cum pie multis annis administrasset, sanctimoniæ et rerum mirifice, divinitusque gestarum laude clarus, quievit in Domino, ætatis annorum centum... Sunt tamen quidam, qui * in Hispania, sed in montibus Bugellanis hunc Episcopum vitam eremiticam duxisse opinantur. Corbellinus non Hispanum, sed nobilem Vercellensem ex dominis Cerridoni fuisse ait. D

* *adde* non

6 *Nunc, quid ex his ut verum admitti, quid ut falsum rejici possit ac debeat, inquirendum est. In primis, quæ illustrissimus Ab Ecclesia enarrat de pastoritio Sancti munere, ejusdemque sub Felice eremita educatione, ac quadraginta annorum in eremo commoratione, spectant ad alterum Æmilianum, in Hispania monachum et presbyterum, cujus eminentissimus Baronius in Romano Martyrologio ad diem* 12 *Novembris ita meminit:* Turiasone in Hispania Tarraconensi B. Æmiliani presbyteri, qui innumeris miraculis claruit: cujus admirabilem vitam sanctus Braulio Cæsaraugustanus episcopus descripsit. *De S. Braulione, qui sub medium seculi* VII *obiit, actum est in Opere nostro ad diem* 28 *Martii, ibidemque* § 3 *ex S. Ildephonso ad propositum nostrum de eo dicitur:* Scripsit Vitam Æmiliani cujusdam monachi, quæ et memoriam hujus, et virtutem illius sancti viri suo tenore pariter commendat et illustrat. *Hanc Vitam habemus Ms., eamdemque Prudentius Sandovallius in Monasteriis Benedictinis Hispaniæ publici juris fecit.* *quidquid in his* E

7 *Porro, ut ad rem veniamus, S. Braulio B. Æmiliani sui gesta a pastoritia cura apud laudatum Sandovallium sic orditur:* Futurus pastor hominum, erat pastor ovium, minabatque oves ad interiora montium. *Deinde postquam narravit, eum post somnum divinitus immissum, sanctioris vitæ cupidum, eremum cogitasse, subdit:* Dictaverat ei fama, esse quemdam eremitam nomine Felicem, virum sanctissimum, cui se non immerito præberet discipulum, qui tunc morabatur in castellum Bilibium; arripiens iter, pervenit ad eum, cujus se famulatui cum subjicit promptum, instituitur ab eo... Postea quam ab eo est adprime vias vitæ edoctus, ac disciplinæ divitiis, thesaurisque salutis ditatus, remeat ad sua,... ac sit venit haud procul a villa Vergegio,... ibique non multo moratus tempore, videt impedimento sibi fore hominum ad se concurrentium multitudinem. Celsiora petit, levesque per ardua gressus agebat... At ubi pervenit ad remotiora Distertii montis secreta,... consortio hominum privatus, angelorum solummodo fungebatur consolationibus, quadragenis fere ibi habitans annorum recursibus. *de Sancti patria* F

8 *Post hæc ait, illum, divulgata ejusdem sanctimoniæ fama, a* Didimo, qui tunc pontificatum gerebat in Tyrasona, *aliquamdiu reluctatum,* *et gestis ante episcopatum*

A *tum, sacerdotio initiatum* et in ecclesia Bergegii presbyterii functum fuisse officio; *a quo munere per clericos velut ecclesiasticorum bonorum dissipator accusatus, per episcopum deinde amotus, privatam vitam duxit:* Tunc, *inquit*, a suscepto dudum ministerio relaxatus, ubi tunc vocatur ejus oratorium, reliquum vitæ tempus peregit innoxius. *Hæc prolixius hic referre visum est, ut eruditus lector ipse dispiciat, quid de* S. Æmiliani, *Vercellentium episcopi Hispana patria, discipulatu sub Felice eremita, ductaque in eremo ante episcopatum vita statuendum sit. Ego sane non dubito, quin illustrissimus Ab Ecclesia, vel quisquis illi præluxit, hæc omnia ex B. Æmiliani monachi Actis deprompta,* S. Æmiliano *Vercellensi episcopo adaptarit, et quæ S. Braulio de prioris ex eremo ad sacerdotium assumptione dixerat, ipse ad alterius episcopatum retulerit.*

narratur, 9 *Id sane suadet rerum gestarum conformitas, ac suprema denique utriusque ætas; nam sanctum Vercellensem Episcopum laudatus auctor anno vitæ centesimo obiisse, ait, idemque de B. Æmiliano Braulio affirmat his verbis:* Ante annum fere migrationis suæ, centesimo vero vitæ,... ad vitam convertitur strictiorem. *Huic* B *porro errori occasionem dare potuit utriusque nominis conformitas, et temporis, quo uterque Sanctus floruit, consensus aut propinquitas, ac forte etiam fabulosæ Additiones ad pseudochronicon Marci Maximi, Helecæ Cæsaraugustano episcopo falso descriptæ, si hæ auctori tum cognitæ fuerunt. Ex iis enim Bivarius in Commentario pag.* 562 *recenset sequentia:* Per hæc tempora translata est bona pars corporis S. Æmiliani episcopi Vercellensis, primo eremitæ in Aragonia, et aliata ad oppidum turris-palearum, et ibi sepulta. *Sed quid de hac quoque translatione censendum sit, infra videbimus.*

ad alium Æmilianum 10 *Denique is error oriri potuit ex similitudine nominum ecclesiarum, quarum uterque Sanctus curam gessit: nam* Bergegiensis, *quam Æmilianus presbyter administravit, Hispanice* Vergegio *apud Sandovallium supra laudatum, et a Bivario in Commentario in pseudo-Chronicon Maximi, pag.* 553 Vergegiensis *dicitur; unde et hic suspicatur, Helecanem suum (imo quemcumque alium) dum Æmilianum presbyterum ad Vercellensem cathedram evectum scripsit, vocabuli affinitate deceptum fuisse.* Vehementer suspicor, *inquit*, Helecam in voce VERGEGIENSIS Æmiliani C impegisse, et pro ea VERCELLENSIS legisse, Eo vero errore semel admisso, cum alias Æmilianum Vercellensi præfuisse sedi, ex actis conciliorum, sub Symmacho coactorum, certo sciret, unum in alterum novo metamorphosis genere commutasse. *Ita non improbabiliter Bivarius.*

pertinere 11 *Non æque manifestum est, illustrissimo Joanni Ferrerio, et qui ipsi consonant, similem errorem obrepsisse: hi etenim* S. Æmilianum *a quodam Felice quidem, at non eremita, sed episcopo,. Christianæ pietatis præceptis institutum scribunt, antequam in eremum contenderet, atque hinc ad episcopatum eveheretur. Nihil etiam de opilionis ante hæc obito munere, nihil denique de centenaria Sancti ætate meminerunt. Verumtamen mihi longe verisimillimum apparet, Felicem eremitam in episcopum ab iis immutatum esse: nam et cetera consonant, et ipsi* Æmilianum *suum, licet opilionem non faciant,* humili *tamen* loco *natum aiunt. Itaque quidquid ipsi de* S. Æmiliani *acta ante episcopatum vita narrant, non ad hunc, sed ad alterum illum Æmilianum pertinere arbitramur, atque adeo sancti Præsulis nostri usque ad acceptas infulas gesta ignorari.* AUCTORE C. S.

12 *Cujus vetustatis aut notæ sint Vita Ms. antiquaque ecclesiæ Vercellensis monumenta, in quibus Philippus Ferrarius num.* 4 *relatus,* Æmilianum *nostrum in Cæsariani antiquo agri Vercellensis pago natum dici affirmat, exploratum non habeo. Incertum quoque mihi est, utrum hisce, an aliis Corbellinus, numero item* 4 *et* 5 *laudatus, quem consulere mihi non licuit, instrumentis nitatur, dum eumdem Vercellensem et ex nobili* Terrione *vel* Cerridoni *familia ortum ait: attamen ego* Æmilianum *Vercellis, vel in ejusdem agro genitum credere malim, quam ipsius in Hispania ortum quærere, eumdemque ex quadam Hispaniæ cremo, eo, ut retulimus, modo ad Vercellensem sedem pertrahere.* *ostenditur.*

13 *Ex conciliorum subscriptionibus novimus,* S. Æmilianum *seculo* VI *ineunte Vercellensi ecclesiæ præfuisse; nam præter hæc nihil reperio, quod ejusdem ætatem manifestet. Ferrerius, Franciscus ab Ecclesia, et Ughellus eum unanimi consensu undecimum Vercellensium antistitem statuunt, et decessorem ejus S. Lanfrancum, successorem Eusebium secundum assignant. Lanfrancum anno* 480 *floruisse notant illustrissimus Ab Ecclesia et Ughellus, præterea nihil: Ferrerius autem, prætermisso sedis tempore, tantum scribit, illum omnium virtutum ornamentis excultum vitæque sanctitate claruisse. Ad Eusebium idem Ferrerius nihil pariter de tempore annotat, at duo alii mox memorati annum* 520 *adscribunt. Actum de eo est in Opere nostro inter Prætermissos ad diem* 15 *Martii, ubi circa prædictum annum etiam floruisse dicitur, verbis ex Ferrerio, quæ in nostra editione non habentur, forsitan per errorem citatis. Ceterum monent ibidem Majores mei sese coram Vercellis præter hæc nihil de hoc Eusebio scire potuisse; quare nec nos ex hujus ac Lanfranci episcopatu quidquam pro tempore initi, aut per mortem depositi a Sancto nostro episcopatus possumus eruere.* *Interest tribus conciliis* E

14 *Id unum scimus, illum synodis Romanis, tertiæ, quartæ et sextæ, a Symmacho Papa seculo* VI *ineunte celebratis interfuisse: hisce enim ad annos Christi* 501, 502 *et* 504 *in Labbei ac Harduini Collectionibus* Æmilianus Vercellensis, *inter episcopos subscriptus legitur. Monet tamen Harduinus, primo loco pro* Æmilianus Vercellensis, *alibi legi* Æmilius Suranus; *Labbeus vero in margine pariter* Suranus *notat; sed in quarta ac sexta uterque* Æmilianum *Vercellensem simpliciter memorat. Hinc sancti Episcopi ætatem, qua floruit, discimus: at quo tempore eam cathedram ascenderit, aut quamdiu postremæ e memoratis synodis supervixerit, æque ac cetera ejusdem gesta, ignoratur. Recitat quidem sæpe laudatus Ferrerius Sermonem, quem per S. Isidorum Hispalensem de Sancto nostro scriptum opinatur, et in Vercellensi tabulario asservari ait; sed quisquis illius auctor sit, ex eo nihil discimus, præter communia elogia, quæ, mutato* Æmiliani *nomine, cuilibet strenuo episcopo queunt adaptari.* *Romæ sub Symmacho habitis.* F

15 *De cultu ejus hæc habet Ferrerius:* Ejus corpus cum humi diu occultatum latuisset (ab anno scilicet 1181, quo 16 Kalendas Junii transpositionem B. Æmiliani episcopi ab Eusebio decimo *(lege* decimi) fuisse factam, habetur in antiquo Kalendario Vercellensis ecclesiæ, quæ ejus translationis illo ipso die memoriam agit) demum Dei voluntate inventum, in ecclesia cathedrali honorifice *Gemina corporis elevatio:*

AUCTORE C. S.

honorifice et pie reconditum est magna cleri et populi frequentia; ejusque dies festus in tota diœcesi Vercellensi 3 Idus Septembris quotannis celebratur. *Harum prima translatio contigit sub Guala episcopo; is enim tum temporis Vercellis sedebat, ideoque laudatus Ferrerius, dum de eo agit, ad annum* 1181 *hæc notat:* Hoc eodem anno translatio corporis S. Æmiliani episcopi, a S. Eusebio decimi facta est, ut in ejus Vita retulimus. *Ferrerio consonat Ferrarius et Ughellus, cujus verba subjungo:* Intulerunt ejus corpus in ecclesiam S. Eusebii *(ejusdem sedis primi, quem noverint, episcopi et martyris).* Deinde repertum anno 1181, 16 Kal. Junii transtulere cum pompa, ubi honorifice jacuit usque ad hæc nostra tempora, quibus iterum inventum, in eadem cathedrali honorificentius, populique incredibili concursu collocarunt. *Quo anno ultima ejusdem sacri corporis solemnis illa elevatio contigerit, non reperio: Ughellus, qui hanc suis temporibus factam asserit, in suo epitaphio, tom. I Italiæ sacræ recusæ præfixo, obiisse dicitur anno Christi* 1670, *ætatis vero* 75; *atque adeo ea in seculum* XVII *videtur incidisse.*

ejus cultus

B 16 *Exstat in Museo nostro Proprium Vercellense anno* 1581 *ibidem excusum, in quo gemina habetur* S. Æmiliani *memoria. Nam primo ad diem* 11 *Septembris ejusdem festum, natale haud dubie, Officio ex communi confessoris pontificis præter Lectiones secundi Nocturni et antiphonas ad* Magnificat *et* Benedictus *ritu duplici per universam diœcesim quotannis celebrandum præscribitur. Antiphona ad memoratum Canticum in utrisque Vesperis hæc est:* Beatus Æmilianus studio pietatis exardescens, religiosorum monachorum studia in eremo quadraginta annis æmulatus, in lege Domini, quæ est immaculatas convertens animas, meditabatur. *Ad* Benedictus *vero ista:* Evangelicæ disciplinæ institutis conformatus, spirituque veritatis infusus, beatus Antistes verbo et exemplo gregi suo vestigia impressit divini amoris. *De Lectionibus egimus supra num.* 4.

in diœcesi Vercellensi:

17 *Hoc idem Officium* in festo Translationis corporis S. Æmiliani, episcopi Vercellensis confessoris *sub ritu item duplici denuo recitandum præcipitur; at dies, qui, ut num.* 15 *ex Ferrerio vidimus, est* 16 *Kaleddas Junii, hic forte per errorem omissus est. Ne quis tamen suspicetur, Sancti Antistitis Officium tum temporis*
C *primum introductum fuisse, observo, Joannem Franciscum Bonomum, Vercellensem episcopum, a quo ea Officia edita fuere, cum dixisset, sese S. Eusebii, episcopi ac martyris Officium,* quod... ex ejusdem ecclesiæ consuetudine agitur... ad ritus Romani præscriptum *reduxisse, ac retinendum sancire; dein subdere:* Idemque præterea de sanctorum Honorati, Æmiliani et Petri, episcoporum Vercellensium,.... Officio constituimus et decrevimus: *unde liquet, Joannem Franciscum vetera SS. ecclesiæ suæ Officia ad Romanum tantummodo ritum reduxisse.* D

ubi seculo XII *miraculis claruit.*

18 *De miraculis per Sancti invocationem impetratis, decretaque sub finem seculi* XII *in ejusdem honorem festivitate, quædam breviter annotata apud Philippum Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ reperio.* Miraculis etiam eum claruisse, *inquit,* ex eo probatur, quod anno Domini 1592 ob miracula, quæ in dies ad ejus tumulum fiebant, maxime vero quod urbem ab imminenti flagello liberasset, B. Albertus episcopus, qui postea Hierosolymorum episcopus fuit, una cum clero hac die ex voto jam in synodo decretam festivitatem solemniter agendam decrevit. *B. Alberti Vitam a vetusto auctore scriptam in Catalogo episcoporum Vercellensium exhibet Ferrerius, ex eoque Papebrochius noster in Actis ejusdem Beati ad diem* 8 *Aprilis illustratis: verum biographus ille, qui singularia ejus gesta non recenset, hac de re nihil scriptum reliquit. Nihil etiam de ea habet Ferrerius, nisi quod eo anno synodum celebrasse dicat his verbis:* Anno 1592, feria 4, 5 et 6 post Pentecosten synodum habuit, in qua salubria ecclesiæ decreta edidit, quæ adhuc exstant: *verum decreta hæc, ex quibus tam de miraculis ad Sancti tumulum factis, quam de* flagello *ab urbe averso, aliqua forsitan lux affulsisset, consulere mihi non licuit.* E

Martyrologio Hispano perperam insertus est,

19 *Priusquam finem imponam, circa Hispanum Tamayi Martyrologium pauca observanda sunt. Is ex ea opinione, quæ* S. Æmilianum *Vercellensem episcopum in Hispania natum statuit, occasionem arripuit, eum sacris Hispanorum Fastis adscribendi, et ad præsentem diem illum elogio ex Ferrarii Catalogo Sanctorum Italiæ desumpto, ac nonnullis aliunde petitis exornat, ac deinde subdit:* En Acta, quæ nobis suppeditavit Ferrarius, nam apud scriptores nostros nihil, nisi altum silentium. *Ipse quoque rectius siluisset; nam, ut satis ostensum reor, sancto Vercellensi episcopo Æmiliano nihil cum Hispano illo eremita, qui in istis Actis memoratur, fuit commune; nec opus est eadem hic denuo refutare.*

nec translatio in eo memorata vera est.

20 *De translata quoque in Hispaniam sacri corporis parte sic ait:* Cujus sacrum corpus ibidem *(Vercellis)* honorifice sepultum, per aliquot annos quievit, donec ejus pars maxima Vercellis Castrum Lybicum, seu Turrem-Palearum translatum est. Quæ vero pars remanserat apud Vercellas, cum diu fuisset ignota, anno 1681 reperta in cathedralem basilicam collocata, ibidem honorifice colitur. *Hujus translationis auctorem* F *unum habet supposititium Helecam, cujus verba num,* 9 *dedimus, quæ nos morari non debent, ipsique suspecta fuere Bivario, ut ibidem ostensum est. Hinc idem auctor ibidem suspicatur, miracula, quæ in apside templi Turris-Palearum depicta sunt, ad alium pariter Æmilianum spectare, ob quam opinionem a Tamayo reprehenditur. At cujuscumque illa sint, mihi illa translatio pro fabula habebitur, donec alia, quam Helecæ monumenta produxerint.*

DE

A

AUCTORE J. S.

DE S. ALMIRO PRESB. ET ABBATE

PROPE VICUM GREZ IN PROVINCIA CENOMANENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Acta conscripta: cultus Sancti: Actorum fides probata: dubia aliqua examinata: S. Avitus, qui in illis memoratur, non distinguendus ab Avito Miciacensi.

Circa an. 560

Vitæ Sancti varia exemplaria:

B

Vitam S. Almiri, *ex qua et alii quidam ipsius socii innotescunt, jam vulgavit Labbeus noster in Bibliotheca Manuscriptorum tom.* II *pag.* 469 *et sequentibus. Eamdem quoque habemus in variis exemplaribus Mss., quæ ad Majores nostros olim a diversis fuerunt transmissa. Primum apographum accepimus ex Ms. Andreæ du Chesne historiographi notissimi: alterum communicavit Chiffletius noster scriptis suis item notus: tertium, ex codice Anisolano scriptum a Domino Aubert ejusdem loci Religioso, huc misit P. Joannes Dardes; et quartum demum alius e nostris Parisiis huc destinavit sine notitia codicis, ex quo fuit descriptum. Omnia hæc apographa inter se et cum Labbei editione contuli, recteque consentientia reperi, exceptis quibusdam vocum transpositionibus aut mutationibus leviusculis, quæ sensum non mutant. Quapropter, cum in singulis menda aliquot vitio transcribentium esse videantur, quæ non reperiuntur in omnibus, correctiora ex singulis dabo, moneboque de aliorum exemplarium diversitate, ubi videbitur operæ pretium.*

ejusdem memoria in Fastis neotericis, et cultus vetustus:

C

2 *Memoriam* S. Almiri *in vetustis Martyrologiis non reperio; sed eam prolixo elogio, quod concinnatum est ex Vita, annuntiat Saussayus in Martyrologio Gallicano. Brevius id ipsum facit Castellanus in Martyrologio Universali his verbis*: Inter Grez *(vicum)* et amnem Brigam * in provincia Cenomanensi S. Almeri confessoris. *Porro sanctitatem* Almiri *agnitam fuisse et cultam eodem, quo defunctus est, seculo* VI, *liquet ex Vita ipsa, in qua* Sancti *titulo semper gaudet; quæque eodem seculo fuit exarata. Præterea* sancti Almiri *cellula memoratur in Gestis Cenomanensium episcoporum cap.* XIX, *et rursum cap.* XXI *in diplomate Caroli Magni. Festivitatem vero* S. Almiri *ipso hoc die* 11 *Septembris, quo obiit, celebrari, docent observationes apographis meis adjectæ. Nam Anisolanum hoc titulo insignitur*: Vita S. Almiri confessoris, SS. Aviti et Karilephi discipuli, Festum ejus celebratur 3 Idus Sep. *Aliud hasce præfert annotationes*: Vita sancti Almiri confessoris, sanctorum Aviti et Carilephi discipuli, ecclesiæ de Gressu [vulgo de Grez] patroni: qui vixit temporibus Childeberti ac Lotharii regum Galliæ, desumpta ex manuscripto veteri, quod servatum hactenus in monasterio de Pietate Dei seu Spalensi juxta Cœnomanum, quod vulgo dicitur Lespau, Ordinis Cistertiensis. Cujus exstat pars, sed mutilata et manca, in prædicta ecclesia S. Almiri de Gressu juxta Montem-mirabilem *, seu injuria temporis, seu incuria eorum, qui hujus ecclesiæ curam olim gesserunt. Festum ejus celebratur 3 Idus, hoc est, undecima die Septembris.

* Braie

E

* Monmirail

Vita scripta ab auctore synchrono aut quasi synchrono:

3 *Jam vero ostendere oportet, quanta dictorum Actorum videatur esse auctoritas, præsertim cum Sollerius noster ad* 1 *Julii in S. Carilefo* § 2 *utcumque fide illorum dubitaverit. Auctor mox in prologo indicat, se scribere in diœcesi Cenomanensi, in qua* S. Almirus *vixerat, et eodem seculo* VI, *quo ibidem floruerat; quin et sub eodem episcopo Domnolo, quo sedente Sanctus obierat: ait enim se id facere,* imperante B. Domnolo *episcopo suo, qui cathedram Cenomanensem administravit inter medium et finem seculi* VI. *Itaque biographus aut plane contemporaneus fuit Sancto, aut certe eidem proximus. Ætas igitur et locus, quo Vita fuit composita, plenissimam ei fidem conciliare videntur. Nihil quoque in ea reperio, quod justam imposturæ suspicionem ingerat, cum optime congruat cum Vitis SS. Aviti et Cariefi, quarum prima data est ad* 18 *Junii, altera ad* 1 *Julii.*

F

ejus initium non est mutuatum ex Vita S. Constantiniani, sed contra hæc ex variis consarcinata est:

4 *Verumtamen scriptores Historiæ litterariæ qualemcumque Sollerii nostri dubitationem tam avide arripuerunt, et in certam opinationem mutaverunt, ut asserant auctorem hujus Vitæ impostorem esse, Vitamque ipsam non nisi centonem ex variis Vitis male consutam. At meo judicio hæc accusatio rectius cadit in Vitam illam, ex qua præcipue hanc oppugnant; nimirum in Vitam S. Constantiniani, quam ex variis consarcinatam mox ostendam. Laudati scriptores tom.* III *pag.* 408 *existimant, Vitam S. Constantiniani scriptam esse circa finem seculi* VI *per presbyterum aliquem Cenomanensem; Vitam vero* S. Almiri *seculo uno et medio circiter serius esse scriptam, et initium Vitæ S. Constantiniani fuisse translatum ad Vitam* S. Almiri: *nam Labbeus tom.* II *Bibliothecæ pag.* 515, *daturus Vitam S. Constantiniani, observat idem ejus esse initium cum initio Vitæ* S. Almiri. *Consului igitur Vitam S. Constantiniani Ms., sive apographa in scriniis nostris servata; clareque vidi initium dictæ Vitæ ex Vita* S. Almiri *desumptum esse, licet alias sit multo brevius. Observavi secundo.*

AUCTORE J. S.

secundo, miracula, quæ referuntur in Vita S. Constantiniani, partim sumpta esse ex Vita S. Ernei abbatis, quæ data est ad 9 Augusti, partim ex Vita S. Alnei abbatis, quæ hoc ipso die dabitur. Postremum hoc etiam vidit Mabillonius, dum tom. I *Annalium pag.* 79 *ita scripsit :* De sancto Constantiniano nihil certum afferri potest, quippe cujus gesta cum actis sancti Alnei confunduntur : *Quare nequaquam dubitari potest, quin Vita S. Constantiniani consarcinata sit ex tribus Vitis memoratis, idque ab impostore verisimiliter non admodum antiquo.*

aliæ quoque objectiones fidem Vitæ S. Almiri non evertunt; licet forte uno loco sit interpolata.

5 *Itaque ex vita Constantiniani nequit improbari Vita* S. Almiri, *quemadmodum nec Vitæ SS. Ernei et Alnei ex illo plagio detrimentum patiuntur, sed sola S. Constantiniani Vita ex hisce improbanda est. Verum laudati scriptores Historiæ litterariæ tom.* V *pag.* 151 *alia etiam objiciunt; pro iisque laudant Sollerium nostrum, qui in Carilefo tom.* I *Julii pag.* 88 *ita loquitur :* Hic vero anonymus (*scriptor Vitæ* S. Almiri) nisi per turpissimum flagitium imponere nobis voluerit, aut quispiam alius fidei non minus sublestæ ejus scripta interpolaverit, auctor idem ipse est, qui primam S. Carilefi

B

Vitam edidit, *Deinde num.* 18 *ait se de veritate unius articuli dubitare. Dubitatio autem Sollerii maxime cadebat in illa* instrumenta chartarum, *quæ num.* 7 *dicuntur facta a SS. Innocente et Carilefo, et in Vitas, quas idem auctor scripsisse asseritur. Sane omnia illa, quæ num.* 7 *habentur, talia sunt, ut facile intrudi potuerint, parumque spectent ad propositum actoris : ideoque suspecta hæc esse possunt de interpolatione. Id unum est, quod voluit Sollerius, idque lubens admitto. At non video ea de causa auctoritatem totius Vitæ in dubium merito vocari posse. Id tamen faciunt laudati scriptores, dum aiunt, scriptorem non posse esse seculi* VI, *quia citat Gesta episcoporum Cenomanensium, et Vitas aliquas. Verum jam adverti articulum illum, in quo Gesta illa citantur, utcumque suspectum esse de interpolatione, ideoque nihil evinci contra biographum. Præterea auctor imposturæ convinci non posset, etsi illa omnia certo ipsius essent : nam, ut illi ipsi observant pag.* 144, *jam aliqua Gesta Cenomanensium episcoporum scripta erant tempore Innocentis et Domnoli. Quare illa ipsa laudare poterat auctor, sicut laudat Vitas eo tempore scriptas SS. Aviti, Carilefi et aliorum, quod frustra objicitur.*

C

Variæ observationes : Almirus presbyter fuisse videtur et abbas :

6 *Nunc, priusquam Acta ipsa subjiciam, nonnulla juverit examinare dubitationem ingerentia. Primo, etiamsi auctor id clare non edicat, probabilius putem omnes S. Aviti socios, de quibus in hac Vita agitur, fuisse primum monachos in cœnobio Menatensi in Arvernia. Rationes allegavi ad* 9 *Septembris in Ulfacio num.* 2. *Secundo* S. Almirum *fuisse presbyterum ordinatum, quando degebat in cœnobio Maciacensi, mihi plane persuadeo, cum ex iis, quæ in Vita leguntur num.* 3, *tum ex officio prædicandi verbum Dei, quod jussu S. Innocentis strenue obivit, tum demum ex condita ecclesia et monachorum congregatione, quam gubernavit. Tertio eadem de causa* abbas *merito vocari potest, quemadmodum successor ipsius* abbas *dicitur num.* 12. *Quarto nequaquam mihi dubitandum videtur, quin S. Avitus, cui initio subditus fuit* S. Almirus, *idem sit cum S. Avito abbate Miciacensi, S. Maximini successore, licet de præfectura ipsius Miciacensi, quæ perbrevis fuit, nihil plane in hac Vita dicatur : nam in propria S. Aviti Vita, ad* 17 *Junii data, tam accurate omnes ipsius habitationes exponuntur, nimirum primum in monasterio Menatensi, deinde in Micianensi, tertio in solitudine Segoloniæ, quarto iterum in monasterio Miciacensi, quod abbas esset electus, ac demum quinto in solitudine, ubi Piciasense erectum est cœnobium, alias* cella S. Aviti dictum*; tam clare, inquam, omnes hæ* S. Aviti *mansiones, enumerantur, ut necesse sit Vitam hanc non fuisse satis expensam ab eo, qui Avitum Miciacensem abbatem ab Avito abbate Perticensi molitur secernere.*

D

S. Avitus Miciacensis non recte distinguitur a Perticensi,

7 *Sane Acta S. Aviti non satis expenderat Mabillonius, quando seculo* I *Benedict. pag.* 613 *et* 614 *unicum Avitum conjecturis quibusdam in duos dispescere voluit; nec ea consideraverat Ruinartius, dum in annotatis ad S. Gregorium Turonensem col.* 979 *in eam opinionem se propendere ostendit. Imo ne tunc quidem, opinor, viderat Mabillonius Acta illa, prout ab Henschenio illustrata sunt, quando tom.* I *Annalium pag.* 79 *priorem suam sententiam repetiit: nam tomus ille prodiit tantum biennio post tomum nostrum* 3 *Junii, in quo edita est S. Aviti Vita. Hæc observanda censui cum in gratiam Mabillonii et Ruinartii, quorum errori eo facilius ignosci potest, tum quia video clarissimum Georgium illorum auctoritate motum, in annotatis suis ad Adonis Martyrologium die* 17 *Junii et* 9 *Decembris ita de hisce disputare, acsi ambigua esset controversia. At si laudatus Georgius Vitam S. Aviti tam studiose considerasset, quam illam perlustrarunt Scriptores Benedictini, qui hoc tempore edunt Historiam litterariam Franciæ tom.* III *pag.* 266 *et seq.; et editores hodierni Galliæ Christianæ tom.* VIII *col.* 1290 *et seq.; idem verisimiliter de S. Avito unico tulisset judicium.*

E

ut agnoscunt novissimi scriptores Benedictini : etsi Avitus ille

8 *Audiamus, quo hi modo de illis loquantur.* Duos, *inquiunt,* hujus nominis abbates distinxit post Baronium Mabillonius noster, alterum Miciasensem, Perticensem alterum, levibus sane conjecturis fultus, quas mirum est doctum et intelligentem virum ipsorum sanctissimi abbatis Actorum, quæ habebat præ manibus, auctoritati præposuisse. *Expensis vero Mabillonii rationibus, ita concludunt :* Illud igitur quasi compertum habeamus, unicum fuisse Avitum, primo Miciacensem, deinde Perticensem, hoc est, Piciacensem in Pertico abbatem. *Non minus clare sententiam suam Gallice exprimus laudati scriptores Historiæ litterariæ, dum pag.* 267 *asserunt, errorem de duobus Avitis ex data per Henschenium Aviti Vita correctum esse. Idem judicium tanto promptius ferre poterat Georgius, quanto facilius animadvertere poterat in illustrando Adone, primum et præcipuum Mabillonii argumentum nullius esse momenti. Quippe Mabillonius primum argumentum desumit ex Adonis Martyrologio Ms. Sangermanensi, in quo S. Avitus annuntiatur ad* 17 *Junii, et iterum ad* 19 *Decembris, verbis ita utcumque diversis, ut tamen omnia eidem congruant Avito.*

F

bis habeatur in aliquot Mss. Martyrologiis Adonis; non videtur bis ab ipso Adone memoratus.

9 *Facile autem advertisset Georgius, annuntiationem illam Aviti, quæ legitur* 17 *Junii, Adonis non videri, cum a Mosandro et Rosweydo in appendicem rejecta sit, nisi pro tribus aut quatuor codicibus, quorum nullus, ipso etiam judice, seculo* XI *vetustior fuit, vehementer pugnare voluisset, verbis tamen magis quam rationibus. Verum verba laudati Georgii numquam efficient, ut nos credamus omnia illa, quæ* Mabillonius

A *Mabillonius adduxit ex codice Sangermanensi, et quæ Georgius ex suis codicibus post textum editionis Rosweydi in variis lectionibus adjecit, genuina esse Adonis. Imo potius credere pergemus pleraque esse Adoni postmodum adjecta, quemadmodum de S. Avito ad* 17 *Junii omnino existimo, et de pluribus aliis existimabo, donec quis solidis rationibus contrarium evicerit. Ceterum, sive S. Avitus uno tantum aut gemino loco annuntiatus sit apud Adonem; nequit efficere Adonis auctoritas, ut geminus merito credatur, quem Vita Adone longe antiquior unicum esse evincit. Alias Mabillonii rationes vide refutatas apud laudatos Galliæ Christianæ scriptores.*

VITA

AUCTORE ANONYMO FERE CONTEMPORANEO

B

Ex quatuor Mss. et editione Labbei collatis.

PROLOGUS.

Ratio scribendi.

Compulsi a Fratribus, imperante etiam pontifice nostro beato Domnolo *a*, scribere Vitam sancti Almiri, ne inobedientes appareamus, adjuvante Spiritu sancto, qui in prædicto Sancto requievit, stylo licet tenui *b* aggredimur. Præcipiente quippe Domino nostro Jesu Christo legimus sic: Aperi os tuum, et adimplebo illud. Idcirco recitanda sunt, quæ in exemplum bonæ actionis divulgata, lucrum faciunt animarum, atque suis imitatoribus procul dubio proficiunt in augmentum *.

* al. augmentis

ANNOTATA.

a *De S. Domnolo episcopo Cenomanensi actum est ad* 16 *Maii, ubi obitus ipsius figitur anno* 581, C *sed deinde ipse Papebrochius ad* 19 *Junii in Innocente, ubi chronotaxim Cenomanensium episcoporum ordinat, obitum Domnoli figit anno* 583. *Nam de ipsius anno emortuali inter scriptores non convenit.*

b *In editione Labbei et uno Ms. legitur mendose,* stylo suo tenui.

CAPUT I.

Aliqua de patria, variisque habitationibus Almiri, et aliorum aliquot Sanctorum.

Sancti varii in pago Cenomanensi solitariam vitam amplectuntur: a

Regnantibus atque gubernantibus Childeberto atque Clotario *a* fratre ejus monarchiam regni Francorum et fervente Christianitatis cultus augmento, quidam sanctæ vitæ desiderio divino accensi *, relinquentes patriam suam, parentes, prædia, et omnia, atque propria monasteria deserentes, arctioremque quærentes vitam, veniunt in pagum Cenomanicum *b*. Ex quibus quidam juxta eremum Partici *c*; quidam vero per alia loca stirpare *d* propriis manibus laboraverunt, quæ Domino largiente ab ejusdem parochiæ episcopo Innocente suis precibus impetraverant. Inter quos primi fuerunt sanctus Avitus, et sanctus Carilephus *e*, Hi vero * calore fidei inflammati, et divino amore accensi, peregrinando venerunt. Quidam etiam * eos postea sequuti sunt: quidam autem et eis conjuncti venerunt in prædictum pagum Cenomannicum, id est, sanctus Almirus; sanctus Ulphacius *f*, sanctus Boamirus *g*, et Senardus *h*, cum aliis sociis, et reliquis subditis ac discipulis eorum. Erant enim, ut dictum est, sanctus Carilephus et sanctus Avitus primi et magistri eorum; Avito vero omnes obediebant, quia hæc facere inter se decreverant; et quidquid ipse eis præciperet, libenter implere cupiebant. Ad ejus quoque consilium et imperium reliqui recurrebant, et sibi *i* ille sive in vasta eremi solitudine, sive in aliis locis cellulas ædificare præcipiebat, vel ubi eos stirpare, et novalia facere hortabatur, ibi ea cum eorum discipulis operari benigniter satagebant. E

A. Anonymo. * Lab. divinitus

* Lab. enim vero
* al. enim
* al. ex

hi nati in Arvernia prius veniunt ad cœnobium Miciacense, indeque in eremum: k

3 Ibi enim tempore supradictorum regum Francorum, id est, Childeberti et Clotarii ejus fratris, qui valde Dei servos, et peregrinos, atque maxime communem vitam studentes ducere diligebant, præfati sancti viri ab Aquitania exeuntes, et maxime de pago Arvenico *k* pro Christo exules facti, Aurelianis veniunt, ibique cum sancto Maximino haud longe ab urbe prædicta eo tempore sub sancta regula orantes, quidam sacerdotes jam consecrati erant. Demum ergo, Domino ducente *l*, ad pagum Cenomanicum properant *m*, et juxta eremum, quæ Particus dicitur, in locis abditis latitant, et opere manuum suarum vivere satagunt, orantes ac deprecantes die noctuque obnixis precibus, flexisque poplitibus Deum cœli, ut alia loca et bene apta invenire valerent, in quibus singuli singulas cellulas ædificantes, animas diabolica fraude deceptas, in eis Domino favente, sub sancta regula lucrari mererentur. Quorum preces et lacrymabiles orationes Dominus exaudiens, eis petita clementer concessit, atque desideria eorum sua gratissima clementia adimplevit. F Quorum fama vulgata est, quia diu latere non potuit, nec Dominus eam sub modio abscondere voluit, sed ut super candelabrum luceret, omnesque in domo Dei habitantes, lumen eorum viderent, et bonis eorum exemplis informarentur, atque eorum conversatione instruerentur, et multi per eorum exempla ad vitam pervenire mererentur æternam.

benigne excepti a S. Innocente episcopo. n

4 Mox vero ut memoratus sanctus Innocens *n*, qui eodem tempore in prædicto pago Cenomanico episcopus erat, eamdem famam audivit, misit ad eos suam consolatoriam epistolam, et suum sacerdotem, nomine Benedictum, ut interrogans * eos diligenter inquirat, cujus conversationis essent, aut unde venirent, vel quid agere proponerent; intimans etiam eis, quod si in eadem parochia morari, vel cellulas construere, ut ei dictum erat, vellent, ipse eis loca daret, in quibus secundum professionem eorum hæc eadem perficere, Domino auxiliante, possent.

* al. interrogando

A. ANONYMO. possent. Mox autem ut prædicti sancti viri talem nuntium viderunt, cognoverunt a Domino Deo eorum preces exauditas esse, et prædicto episcopo hoc ad eorum consolationem esse inspiratum, immensas Deo gratias, et flexis genibus, et extensis manibus ad cœlum referunt, quod * exaudire eos, et consolari dignatus est. Per ipsum autem præfatum sacerdotem dicto episcopo etiam gratias referunt, mandantque ut quidquid ipse juberet, in quantum Deus dederit, voluntarie adimplerent. Intimant etiam audita ejus sanctitatis fama se illuc adventasse, et ut servi domino, in omnibus sibi * obedire velle.

* *al.* qui

* *i. e.* ipsi

eique promittentes obedientiam, 5 Quorum voluntatem ut memoratus sanctus Innocens audivit, qui antequam eorum obedientiam audiret, graviter id ferebat, et admodum eos arguebat, quare absque ejus licentia et consilio sua in parochia quidam eorum jam oratoria ædificare inciperent, sicut alibi de sancto Carilepho legitur. Postquam, ut prædictum est, supradictus episcopus eorum studium atque obedientiam audivit, et non eos stolidos et inobedientes esse velle, sed religiosos et obedientes esse per omnia cognovit, Conedratio *o* vico canonico quosdam eorum obviam sibi venire præcepit, et eos gaudenter suscipiens, atque super B colla eorum irruens deosculatus est, omnemque humanitatem, ut episcopum decet, eis ostendit. Postea vero cantavit Missam, benedixitque eos, atque sancta Eucharistia eos ad extremum confirmavit. Denique autem una solverunt jejunium, atque cibis simul confortati sunt. Tunc itaque dedit eis potestatem in sua parochia prædicandi, et homines ad sanctam atque communem sive regularem vitam convertendi, et ubicumque vellent in sua parochia, et in quocumque territorio suæ sedis ecclesiæ cellulas ædificarent.

cellulas sibi variis in locis construunt, 6 Voluit enim eis statim loca dare ad memorata Dei servitia peragenda. Sed ipsi petierunt spatium usque dum cum sancto Avito *p* eorum magistro, et cum aliis eorum sociis hæc diligenter considerarent, et demum libenter ejus jussa et voluntatem explerent. Unde postea simul convenientes omnes per triduum, interveniente jejunio, et oratione, hæc considerantes, consilium ceperunt, ut licentia et auctoritate præfati episcopi quærerent loca, ubi singuli singulas ædificarent ecclesias. Unde factum est, Domino opem ferente, ut sanctus Carilephus C Dei sacerdos locum ad cellulam sibi ædificandam una cum sibibi subditis dum quæreret, inveniret locum amœnum super fluvium Anisolam *q*. in territorio sanctæ Cenomanicæ matris ecclesiæ, ubi, Domino auxiliante, sibi cœpit cellulam ædificare, qua ipse modo corpore quiescit, qui locus a nomine ejusdem fluminis Anisolæ nominatur. Nam sanctus Avitus jam sibi locum habebat inventum, in quo et ipse cellulam ædificavit, qui locus usque in hodiernum diem Cellula sancti Aviti nominatur.

opem ferente S. Innocente. 7 Qualiter autem sanctus Carilephus cum prædicto sancto Innocente episcopo egerit, et quales cohærentias habuerunt, vel qualia instrumenta chartarum *r* simul fecerunt, in eorum Opusculis, sive in Gestis pontificalibus Cenomanicæ urbis hactenus insertum habetur. Similiter et qualiter cum sancto Avito egerit, aliquid in eorum Vitis olim conscripsimus; et ideo hic non est opus tangere *, neque, ut * mihi videtur inserere. Sed si quis ea pleniter scire desiderat, prædicta Opuscula legat, et sic inveniet. Deinde namque auctoritate et largitione memorati D episcopi, et consilio sancti Aviti eorum magistri, quæsierunt illa loca, quæ postea ædificaverunt, sive * quibus cellulas, opem eis non modicam prædicto sancto Innocente episcopo ferente, construxerunt, in quibus et corporaliter modo requiescunt; quibus in locis jam repertis sub sancta Regula Fratres congregaverunt, et vivere regulariter docuerunt, sicut usque in hodiernum diem, Domino opitulante, regulariter student.

* *al.* tangendi
* *al.* ut omissum
* *al.* sine

ANNOTATA.

a *Filii hi sunt Clodovei I, qui moriens regnum suum divisit quatuor filiis, nimirum Theodorico, Chlodomiro, Childeberto et Clotario. At Chlodomirus ex hisce primus obiit, deinde et Theodoricus ejusque successores, quando Childebertus et Clotarius adhuc vivebant, et sic hi annis aliquot regnum administrarunt in duas partes divisum. Verum nequit intelligi tempus illud, quo soli regnabant Childebertus et Clotarius, cum Theodebertus et deinde Theodebaldus successores Theodorici, partem regni habuerint, et regnaverit horum ultimus ultra medium seculi* VI. E *Quare non alia de causa Childebertum et Clotarium solos nominatos existimo, quam quod hi pagum Cenomanicum obtinuissent eo tempore, quo illuc plures venerunt: Childebertus autem illum in sua parte habuit, saltem post mortem Chlodomiri; mortuo autem Childeberto, Clotarius totam possedit Galliam.*

b Pagus Cenomanicus *aut* Cenomanensis, *vulgo* le Maine, *etiamnum suo nomine notus est in Callia.*

c Perticus, *aut* Particus, *vulgo le* Perche, *provincia est Cenomanensi contermina. De saltu et pago Pertico varia accumulavit Valesius in Notitia Galliarum pag.* 445, *ubi etiam ostendit, partem agri Pertici esse in diœcesi Cenomanensi, partem etiam in Carnotensi.*

d Stirpare, *quod hic significat,* excolere *aut ad usum suum accommodare, in omnibus Mss. legitur. At Labbeus edidit,* exstirpare.

e *Vitam S. Aviti vide ad* 17 *Junii, et S. Carilefi ad* 1 *Julii.*

f *De S. Ulfacio aut Ulphacio, ut in omnibus Mss. vocatur, licet apud Labbeum sit* Wlphacius, *disserui ad* 9 *Septembris.* F

g *In uno Ms. vocatur* Boumirus. *Corvaisierius in Historia episcoporum Cenomanensium pag.*131 *et* 132 *post Boamirum, quem die* 3 *Novembris obisse dicit, recenset Boamaldum tamquam ab eo distinctum, qui colitur* 4 *Augusti. De S. Baumado, Tutelæ ob reliquias eo translatas culto, ad* 4 *Augusti egit Sollerius noster, sed breviter. Restat igitur investigandum ad* 3 *Novembris, an Boamirus, cujus exstat Vita, a Baumado distinguatur.*

h *Apud Labbeum et in duobus apographis nomini* Senardus *item præponitur* S., *id est,* sanctus. *At in aliis duobus titulus ille omnino omittitur. Ego idcirco omittendum credidi, præsertim cum nomen Senardi in nullis reperiam Fastis, nec quidquam de eo inveniam apud Corvaisierium aut Bondonetum. Attamen in carmine illo, quod Mabillonius edidit sec.* I *Benedict. ante Acta S. Maximi Miciacensis pag.* 581 Senardus *memoratur inter Sanctos Miciacenses; sed nescio, utrum de hoc agatur an de alio. Locum*

A *cum Senardo libenter in Opere nostro dabimus, ubi constiterit de cultu.*

i *Legitur quidem* sibi *etiam in Mss., sed existimo legendum esse* ubi : *sic enim phrasis erit perfecta.*

k *Ex cœnobio videlicet Menatensi in Arvernia Aurelianos, et deinde ad vicinum cœnobium Miciacense venerunt Avitus et Carilefus ; idemque etiam de aliis dici videtur. Hinc in Commentario num.* 3 *monui omnes probabilius in cœnobio Menatensi vitam monasticam fuisse exorsos. Advenisse dicuntur Miciacum tempore Childeberti et Clotarii, sed minus accurate, cum haud dubie venerint ante mortem Chlodomiri Francorum Aurelianensium regis, qui anno* 524 *in prœlio occubuit : nam Miciacum venerunt ante mortem S. Maximini, quam Mabillonius figit circa annum* 520.

l *Hic apud Labbeum et in uno apographo desunt hæ voces :* jam consecrati erant. Demum ergo, Domino ducente. *At illa leguntur in tribus aliis Mss. Porro SS. Avitum et Carilefum, Miciaci dum degebant, presbyteros fuisse consecratos, ex Vitis ipsorum constat. Suspicor et* S. Almirum *ibidem sacerdotio fuisse initiatum ; nisi id deinde* B *factum sit ab Innocente Cenomanensi. Certe gesta ipsius innuunt presbyterum fuisse.*

m *Eo venisse S. Avitum cum sociis* anno 523, vel ineunte saltem anno 524, *ostendere nituntur laudati scriptores Galliæ Christianæ tom.* VIII *col.* 1292 *ex Vita S. Leobini Carnotensis episcopi, qui S. Avitum bis invisisse dicitur, quando degebat in Pertico. Rationes, quæ mihi probabiles apparent magis quam certæ, ibidem videri possunt.*

n *Acta S. Innocentis episcopi Cenomanensis dedit Papebrochius noster ad* 19 *Junii, obitumque ejus fixit anno* 542.

o *Corvaisierius locum Gallice vocat* Conneray, *sed agit ibi de S. Carilefo solo.*

p *S. Avitus hisce igitur non aderat, quia ipsius cellula erat in diœcesi Carnotensi, cui inclusum erat Piciacum, nunc abbatia feminarum, dicta* sanctus Avitus Castrodunensis.

q Anisola, *Gallice* Anille, *modicus est fluvius, qui nomen dedit cœnobio Anisolensi, quod modo communius a fundatore* S. Carilefi *dicitur, vulgo* S. Cales *aut* S. Calais.

r *De hisce revera non pauca leguntur in Gestis episcoporum Cenomanensium, quæ in Analectis* C *veteribus edidit Mabillonius. Verum observavi in Commentario totum hunc numerum utcumque de interpolatione suspectum videri.*

CAPUT II.

S. Almiri gesta, miracula, mors et sepultura.

Monasterium structum et monachi congregati : virtutes : miraculum : a

Sanctus itaque Almirus locum, qui hodie Gressus *a* nominatur, oratione invenit, et largitione prædicti episcopi adeptus est. Qui locus a quadam petra, quæ ibi inventa est, ad eorum acuenda ferramenta, ita nomen accepit, et retinet usque in hodiernum diem, quem largitate episcopi memorati, ut dictum est, accepit, atque ejus adjutorio ibidem monasterium in honore beatæ Mariæ et sancti Petri fecit, et monachos sub sancta Regula degentes quadraginta ibi, exceptis reliquis discipulis et famulis, congregavit. Qui tam laudabilem vitam ibi Domini auxilio, una cum subditis sibi monachulis duxit, ut etiam virtutes per eum Dominus operatus sit. Cujus virtutum miracula non dissimulando dignum pertransire duximus : sed de pluribus pauca calamo nobis scribere imperavimus ; si autem singula persequamur ejus virtutum miracula, erit superfluus modus in pagina. Quis enim condigne repetat tanti Viri prodigia? Quis, quanta virtus verborum ab ejus ore processerat? Quanta vigiliarum atque abstinentiarum, cæterarumque virtutum esset constantia, nec humanus potest explicare sensus, nec stylus prosequi ; sed Dominus solus novit, qui omnia largitus est. Quadam autem die obedientiam cum Fratribus juxta prædictum cellulam sancto Almiro faciente contigit, ut ingens pluvia irrueret super eos : quam omnes fugientes, in quadam domuncula se absconderunt, et sanctus Almirus solus in sua obedientia *b* permansit, b quem nec pluviæ ipsius gutta tetigit, sed illos, qui confugerant, eorumque obedientiam dimiserant, ita est persecuta, ut nec domus eos E liberaret. Ubi etiam apparet quantum valet obedientiæ disciplina.

A. ANONYMO.

energumena liberata.

9 Dehinc cœlestibus donis cum ætate crescentibus, fervebat memoratus Pater pietatis intuitu, coruscabat inter Fratres obedientiæ radiis, præcellebat sanctæ charitatis luce ornatus ; quoniam sicut erat ad vitia eradicanda strenuus, ita ad dona cœlestia impertienda * sollicitus. Est autem hoc inter reliqua venerabile documentum, quod ejus meritis claruit in nostro oppido tempore consequenti. Quædam vero mulier dum arrepta a maligno spiritu, beatissimo Almiro præsentaretur, et pectus percutiens, lingua et ore spumans frenderet, et in omnes blasphemias, cunctos irridens debaccharetur, contigit ut dæmon, qui eam arripuerat, se celare vellet, quod fieri Dominus non permisit. Tum dæmon cognoscens se non posse celare, incidit in aures ejus, in similitudinem globiculi. Cujus versutiam Sanctus Spiritu Domini agnoscens, fecit signum Crucis, et increpans eum, dixit : Cur, dæmon, hominem, quem non fecisti, perdere festinas? Ad cujus increpationem inimicus ille durare non potuit, sed signaculo confusus Cru- F cis, cum ingenti terrore exivit, et sic meritis præfati sancti Almiri anima et corpus ejusdem fæminæ liberata sunt, ipsaque incolumis ad propria remeavit.

* *al.* impetranda *et* interponenda

Dum prædicat contra illicita conjugia, aliquis ei minitans, subito punitur.

10 Huic autem a præfixo episcopo verbum prædicationis commissum erat, qui reliquos promissione regni cœlestis invitans, non cessabat in plebe verba veritatis cum fructu fidei redundantia seminare. Hinc factum est, ut incestarum nuptiarum, et execrabilium copulationum vincula dissolvens, quanta pro his sustinuerit, nullus digne potuit explicare, præsertim cum pro his et pro cæteris justitiæ fructibus martyr effici cupiens *, si non defuisset manus interfectoris : sed procul dubio palmam martyrii meruit, qui voti desideria non abscondit. Quidam autem vir magnis opibus ditatus, et armorum apparatu locupletatus, nomine Leo, qui sæpissime memoratum Almirum volebat aut per se, aut per aliquem interimere clam aut manifeste, quadam die, dum ad epulum cum multis nobilibus resideret,

* *i. e.* cuperet

A. ANONYMO. sideret, cœpit blasphemare, et multis infamiis sanctum Dei Almirum onerare: qui dum hoc ageret, a quodam interrogatur, si præsens adesset, quid de eo faceret? Qui furibunde respondens, et elevans manus, ait: Sic eum percuterem, si ante nos hic esset. Cujus manus statim aruit, et sic contracta est coram omnibus, ut nec ad se retrahere valeret. Quod videntes cuncti circumstantes, dicebant nutu Dei hoc accidisse propter odium, quod erga Sanctum Dei post ejus sanctam admonitionem conceperat.

sed hunc, pœnitentia congrua correctum, Sanctus deinde sanat.

11 Unde factum est, ut multi, qui suas proximas *c* habebant, se corrigentes dimitterent, et prædicto sancto Viro in omnibus obedientes fierent, et quidquid eis præcipiebat, libenter pro viribus observabant. Memoratum itaque virum debilem Leonem cum magnis muneribus ad sanctum Almirum sui amici et propinqui adducentes, et humiliter prostrati, deprecati sunt, ut pro eo oraret, suisque precibus eum sanaret. Quibus Sanctus Dei respondit: Nec pro eo orare *d* quemquam oportere, nec ei communicare debere, nisi prius illiciti vincula absolveret conjugii, qui et incestum solvere, et quidquid ei Sanctus Dei præceperat, pro viribus adimplere pollicitus est. Hoc enim pacto, et conjugio illicito resoluto, motus misericordia sanctus Vir, dedit ei pœnitentiam, et seclusum cum magna afflictione secum tenuit, pro quo una cum Fratribus quotidie Letanias faciens, et sua per pauperes in ejus eleemosynas dispergens, tempore congruo suis precibus eum absolvit, atque ejus debilem et aridam manum sacro oleo in modum crucis liniens, pristinæ suis meritis reddidit sanitati. Ab eo vero non modicum tam in prædiis quam in aliis rebus mobilibus, in auro videlicet atque argento, sive vestibus reliquisque necessariis ad suum monasteriolum ornandum, atque perficiendum, necessitatesque Fratrum fulciendum percepit adjutorium.

Sanctus pie obit,

12 Multa itaque alia miracula, reliquarumque virtutum signa ingentia per prædictum sanctum Virum Dominus operatus est, quæ propter prolixitatem operis ac laborem vel fastidium audientium atque legentium in hac schedula inserere distulimus. His contenti simus, et maxime quia eum Sanctum Dei esse non dubitamus. Si quis de eo amplius scire desiderat, legat ejus sociorum Vitas *e* et interroget Fratres, et multa innumerabilia bona de eo poterit invenire; siquidem appropinquante termini sui fine, absolutionem a Fratribus petens, obitus sui diem ei certum prædixit. Porro die et hora, quando olim eis prædixerat Sanctus, obiit, tertio scilicet Idus Septembris. Quo defuncto, et ad Christum migrante, prædictumque monasteriolum Gressum sub dispositione sancti Domnoli *f* episcopi, successoris videlicet Innocentis, reliquit, de cujus sedis ecclesiæ jure erat: qui per electionem monachorum ibidem regulariter Domino militantium, eis ex seipsis abbatem dedit et S. Almirum in sancti Petri *g* ecclesia decenter sepelivit: in cujus obitu nonnulla signa Dominus ostendit.

et in sua ecclesia sepelitur, comitantibus miraculis.

13 Videntibus enim multis feretrum, in quo de ecclesia B. Mariæ Virginis, juxta quam ipse obierat, ubi et congregatio monachorum insistebat, ab ipsis monachis portaretur, quidam cœcus fide fisus feretrum tetigit, sicque sancti Almiri meritis lumen præclarum habere meruit; similiterque cum ejus corpus a memoratis monachis sepulturæ traderetur, quidam mutus, lingua palpitans, Sancti meritis liberatus, ejus auxilium excelsa voce flagitabat, cujus os numquam antea loqui valuerat, quia mutus ipse a sua nativitate erat: ad cujus sepulchrum innumerabilia, tam visibiliter quam invisibiliter, populis illic fideliter orantibus beneficia, Domino annuente, præstantur quotidie. Multorum ibidem lingua solvitur, cæcorum tenebræ radiantur, surdorum auditus integratur, debilium infirmorumque ægritudines curantur, et reliqua curationum beneficia innumerabilia præstantur; quæ omnia enumerare longum est.

ANNOTATA.

a *Locus est in confinio provinciæ Cenomanensis et Perticensis prope fluviolum Brigiam, vulgo* Braye *dictum.*

b Obedientia *hic significat opus ex obedientia susceptum, idque etiam medio ævo ita vocabatur apud monachos, etsi abbas ipse illud obiret, ut probatur in Glossario Cangii. Ceterum lector varias voces nonnihil diversas inveniet apud Labbeum; sed sequor Mss., nec opus est singulas notare, quia non mutant sensum verborum.*

c *Per* proximas *intellige consanguineas.*

d *Id explica de oratione ad impetrandam corporis sanitatem: nam pro ejus conversione orare oportebat. Credidit Sanctus morbo corporis redituram animæ sanitatem, ideoque illum auferri noluit, nisi sanata prius anima.*

e *Cum in Vitis sociorum S. Almiri, quæ innotuerunt, parum aut nihil de eo legatur, non videntur innotuisse hactenus illæ, quas auctor hic memorat.*

f *Cum usque ad tempora S. Domnoli vixerit Sanctus, et verisimiliter prioribus potius quam posterioribus episcopatus ejus annis obierit, mortem ejus figendam censui circa annum* 560: *nam, licet de initio episcopatus Domnoli non certo constet, non longe tamen aberrasse potest Papebrochius in Innocente, dum scripsit episcopum factum anno* 557. *Ex hac porro epocha liquet,* S. Almirum *saltem ultra annos triginta in cella sua vixisse, et fortasse etiam ad annos quadraginta aut plures ibidem habitasse, ita ut mirari non debeamus, si numerus monachorum in monasterio ipsius paulatim accreverit usque ad quadraginta.*

g *Ecclesia hæc in colle structa erat, inquit Corvaisierius pag.* 129; *sacellum vero Beatissimæ Virginis ad marginem fluvioli.*

DE SANCTO ALNEO VEL ALVEO

PRESBYTERO ET ABBATE

IN PROVINCIA CENOMANENSI

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

Sec. vi post 560. *Memoria Sancti in Fastis neotericis :*

Inter sanctos illos monachos, qui in Vita S. Almiri mox data dicuntur venisse in pagum Cenomanensem seculo VI, *quando illi ecclesiæ præerat S. Innocens episcopus, fuit etiam hic sanctus* Alneus, *aut* Alveus, *ut nomen ipsius in Vitæ apographo exprimitur. Attamen non existimo eum venisse cum SS. Avito et Carilefo, sed fuisse ex eis, qui, ut Vita S. Almiri num.* 2 *habet,* eos postea secuti sunt. *Hinc in* B *Vita hujus Sancti nulla fit mentio de Avito et Carilefo; sed socii ipsius nominantur* Ernæus, *cujus Vita data est ad* 9 *Augusti, et* Bohamadus, *quem a Boamiro in Vita S. Almiri memorato distinctum existimo. Quod spectat ad cultum* S. Alnei, *cum Fastis vetustis insertum non reperio; sed Castellanus in Martyrologio suo universali ad hunc diem ita habet :* Prope Celsiacum * in eadem provincia (*Cenomanensi*) S. Alnei solitarii. *Corvasierius quoque in Historia episcoporum Cenomanensium pag.* 138 S. Alneum *memorat inter Sanctos diœcesis Cenomanensis, uti et Bondonetus pag.* 167. *Hisce præivit Vita, ex qua illi sua hauserunt.*

* Ceaucé

Acta scripta ab auctore, verisimiliter suppare.

2 *Porro dicta Vita, cujus unum dumtaxat habemus apographum, hoc insignitur titulo :* Vita Sancti Alvei confessoris. *Nomen Sancti* Alveus *ubique scribitur. At cum apud omnes Scriptores neotericos, in quibus mentionem de ipso reperio, semper* Alneus *nominetur, suspicor litteram* n *in* v *mutatam esse transcribentis errore, ut facile fieri potuit. Nolui tamen mutari apographum, quia res non omnino videtur certa. Unde illud fuerit acceptum, superius exprimitur his verbis :* Hæc C Vita ex veteribus membranis ecclesiæ regalis et collegiatæ S. Petri de Curia Cenomanensis desumpta est, procurante D. Joanne Verdié ejusdem ecclesiæ canonico. *Quis sit Vitæ auctor, non constat. Attamen modus scribendi innuit, biographum* S. Alneo *fere coævum aut supparem fuisse. Præterea si hanc Vitam conferamus cum Vita S. Ernei ad* 9 *Augusti data ; ex similitudine styli suspicari poterimus, eumdem utriusque esse scriptorem fuisse, ostenditur in Commentario Vitæ ejus prævio num.* 4. *De loco etiam, in quo habitavit Erneus, et a quo non longe abfuit cella* S. Alnei, *ibidem agitur in Annotatis ad Vitam lit.* b. *Nunc Acta subjicio, in Annotatis elucidaturus, si quid ulterius occurrat dubii.*

VITA

Auctore anonymo, et verisimiliter suppari.

E

Ex Mss. membranis Cenomanensibus ecclesiæ collegiatæ S. Petri de Curia.

Dotes et virtutes Sancti, qui relicta patria, a

Sanctus Alveus socius fuit sancti Ernæi, et Bohamadi *a*, et reliquorum sociorum eorum : qui et ardens in Dei servitio erat, atque voluntatem Domini in omnibus facere desiderabat. Unde gratiam Domini assequi meruit ; erat enim studiosus in divinis officiis, et Dei laudibus, et Dei lege pleniter instructus, et sancta regula imbutus, diligens fratres, odiens vitia, vigiliis et orationibus deditus, et lachrymis affluens, sanctisque meditationibus assiduus, et in Dei voluntate intentus, moribus temperatus, et genere nobilis : nam patriam et parentes pro amore Dei relinquens, spiritalibusque Dei voluntatem quærentibus atque agentibus se ultro conjungens, loca sancta frequentans, et convivia fugiens deliciasque contemnens, et paupertatem diligens, altioribus cibis abstinens, et vilioribus fruens, contemnens seculum, quærens Dominum, vana vero hujus seculi sub F pedibus calcans, et cœlestia diu noctuque meditans.

in territorio Celsiacensi cellam exstruit, b

2 Ipse autem et locum, ubi aliquam cellulam ad lucrandas Deo animas faceret, sicut supradictus Ernæus, a sancto Innocente *b* episcopo impetrare meruit. Cui memoratus S. Innocens de jure suæ sedis ecclesiæ in condita *c* Celsiasense aliquam partem eremi, cujus vocabulum est Mufa, una cum quibusdam tumulis et circummanentibus dedit, quo cellulam sibi ædificarèt, et Deo animas acquireret, et sanctam regulam instrueret. Tunc sanctus antedictus Alveus cœpit ibidem stirpare *, et cellulam ædificare : qui et adjutorio præfati sancti Innocentis episcopi in honorem S. Petri *d* ibidem facere meruit, atque fratres communem et regularem vitam amantes inibi congregare studuit, eosque regulariter conversari, et vivere perdocuit.

* i. e. locum excolere

c

et monachos congregat, quibuscum vitam communem

3 Cujus sancta et Deo amabili conversatione, et sanctitate, multi sanctitate sacerdotes meliores quam essent efficiuntur ; laici et religiosi

A. ANONYMO. giosi viri ad bonam vitam et sanctam conversationem convertuntur, atque utriusque ordinis viri non pauci eorum * possessiones pro Dei amore ejusque imitatione, imo et prædicatione, atque eorum divitias vendentes, pauperibus tribuerunt, juxta Evangelicam * quæ erit. Vade, et vende omnia, quæ habes, et da pauperibus: veni, et sequere me. Sic et tunc multi, ut diximus, prædicatione et imitatione facientes, et quæ habebant vendentes, pauperibus, ecclesiæ et Dei servis tribuebant, atque fratribus communem, et regularem vitam ducentibus se conjungebant, et communem vitam ducebant, atque erant illis omnia communia. Erat etiam illis cor unum, imitantibus primitivam ecclesiam, et anima una: et nemo dicebat aliquid suum esse, sed erant illis omnia communia.

*i. e. suas

* adde vocem

instituit : adit Clotarium regem, et coram eo honoratur miraculo :

4 Unde factum est, ut multi nobiles relinquentes eorum possessiones, et omnia vendentes, distribuebant * pauperibus, ecclesiæ, et Dei servis: et tradentes se cellulis, quæ tunc a prædicto S. Innocente episcopo, et a memoratis Sanctis ædificabantur, in eis una cum illis communem atque regularem vitam ducebant. Quapropter eo tempore amplius quam quadraginta *e* B cellulæ in pago Cenomannico sunt ædificatæ, et de viris bonis et justis communem, et regularem vitam amantibus atque ducentibus sunt repletæ. Cæterum antedictus S. Alveus ad Clotharium *f* Francorum regem cum suis eulogiis, quando ipse e Britannia reversus est, veniens, ab ipso benigne susceptus est. Cum autem prædictum regem salutare vellet, tetendit cappam suam cuidam. qui eam suscipere dissimulavit *g*: cujus manus statim arida facta est, et ab humore sanguinis omnino aliena. Tunc nutu Dei, antequam memorati sancti Alvei cappa ad terram caderet, radio solis suscipitur; et, videntibus cunctis, in radio solis pendet, quod nutu Dei factum esse nulli dubium est ad demonstrandum sancti Viri meritum. Tunc honoratus a rege, et a cunctis satellitibus suis, atque magnis muneribus ditatus ad cellulum suam revertitur cum gaudio.

* distribuerent

lumen signo crucis obtentum: mortuus suscitatus :

5 Denique quadam nocte, surgente eo ad vigilias matutinas una cum reliquis fratribus simul intrantibus, in ecclesia lumina, quæ in ea ardere solebant, extincta reperiunt. Sanctum vero Alveum prostratum * in oratione, disciipuli quærunt lumen: sed nec ignem invenire possunt. Tardante jam hora, discipuli commonent C Sanctum de horæ tarditate: qui mox surgens ab oratione, vexillum crucis super cereum fecit: qui statim virtute Dei meritis Prædicti illuminatus, omnibus, qui in domo erant, lumen reddidit præclarum. Nec pretereundum silentio signum, quod ejus meritis in die Assumptionis *h* sanctæ Mariæ claruit. Quidam homo, nomine Bundus *i*, dum eodem die ad ecclesiam curreret, in quodam puteo cadens a vicinis ejusdem loci pro mortuo inde extrahitur, quod cum nuntiatum esset prædicto sancto Viro, quod ad ecclesiam currens, et ad ejus officium festinans, in puteum corruisset, atque mortuus esset, misericordia motus rogavit eum ad se deferri. Qui ut allatus est, eum tetigit, atque sancto sacrato oleo unxit: et, videntibus cunctis, una cum reliquis fratribus prostravit se in orationem; qui diu pro eo orans * redditur ei flatus: atque eodem die meritis ac precibus ejus pristinæ restituitur sanitati.

* S. Alveo prostrato

* quo orante

6 Denique cum quidam, nomine Ansericus, gravi infirmitate diu pressus esset, et a nullo D homine sanitatis remedia consequi posset; jam fati sancti Sacerdotis *k* obtutibus est præsentatus, cujus oratione, atque sacrati olei unctione antedictus infirmus sanitati restituitur. Sequenti vero tempore allata est ei quædam puella dæmonio plena, quam confestim orationis commodo a dæmonio liberavit. Si quidem sunt et aliarum virtutum commenta *l* innumerabilia: quarum prolixitatem vitantes, ea hic inserere distulimus. Obiit ergo supradictus sanctus Alveus tertio Idus Septembris, atque a suis discipulis ac monachis est sepultus in jam dicta cellula sua honorifice. Ad cujus tumulum fiunt magnarum virtutum miracula, auxiliante atque regnante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et gloriatur Deus per infinita secula seculorum. Amen.

æger sanatus: energumena liberata: mors et sepultura.

ANNOTATA.

a *De S. Erneo actum est ad 9 Augusti.* S. Bohamadus *is esse videtur, qui apud Corvaisierium pag.* 132 *vocatur* Boamaldus, *uti et apud Bondonetum pag.* 165. *Uterque Boamaldum distinguit a Boamiro, et recte meo judicio, non solum quia Boamaldus dicitur obiisse* 4 *augusti, Boamirus vero* 3 *Novembris; sed etiam ex hac Vita. Etenim hinc utcumque innotescit, in qua parte provinciæ Cenomanensis habitaverit S. Bohamadus aut Boamaldus, cum dicatur socius fuisse* SS. Alnei *et Ernei, qui habitabant in decanatu Passagiensi, sive versus confinia Normaniæ et Britanniæ Armoricæ. At Boamirus cellulam suam habebat prope Pertici confinia, id est, in parte plana opposita provinciæ Cenomanensis. Quin et in tabulis provinciæ Cenomanensis notatos reperio duos vicos* S. Bomer *vernacule dictos, alterum prope limites Normanniæ, qui a Bohamodo nomen forsan habet; alterum circa fontem Brigiæ fluvioli, ubi habitavit Boamirus. Porro* Alneus, *Erneus et Bohamadus socii non dicuntur, quod simul habitarent in eodem monasterio: nam suas singuli habebant cellas; sed quod invicem subinde inviserent et consilia conferrent. Ceterum Sollerius noster ad* 4 *Augusti de* S. Baumado *egit, nec videtur distinxisse inter* Bohamadum *et* Boamirum; *sed res ulterius examinari poterit ad* 3 *Novembris.* E

b *Cum S. Innocens obierit circa annum* 542, *ante hunc annum vitam monasticam exorsus est S.* Alneus. F

c Condita *idem hic est, quod territorium,* Celsiacum, *vulgo* Ceaucé, *quod etiamnum in tabulis geographicis notatur, acceperat S. Eneus, ita ut vicina fuerit cellula* S. Alnei, *qui eam in territorio Celsiacensi construxit.*

d *Suspicor addendum esse* ecclesiam *aut* oratorium.

e *Multæ harum innotuerunt ex Vitis Sanctorum fundatorum, et verisimile est plures fuisse erectas, quarum auctores ad tantam non pervenerint sanctitatem, ut ab Ecclesia colerentur.*

f *Bellum gessit Clotarius I in Britannia Armorico contra rebellem filium Chrammum, cui Britanniæ comes adhærebat. Expeditio illa ab historicis passim figitur anno* 560, *quo Chramnus victus est et occisus. S. Erneus, ut in ejus Vita legitur, adiit Clotarium euntem in Britanniam; hic vero* Alveus *redeuntem salutavit. Uterque igitur superat anno* 560.

g *Id est, simulavit se suscepturum, ut in terram caderet.*

A caderet. Sancto illudere cupiens, quantum apparet.

h *Hic non designari diem* 15 *Augusti existimo; sed* 18 *Januarii. Etenim S. Gregorius Turonensis lib.* I *de Gloria martyrum cap.* IX *ait, festivitatem beatissimæ Virginis Mariæ suo tempore celebratam fuisse* mediante mense undecimo, *id est, Januario, qui tunc undecimus erat mensis. Locum autem Gregorii de festo Assumptionis intelligendum esse, illudque eo tempore in Gallia celebratum fuisse die* 18 *Januarii, ostendit Mabillonius lib.* II *de Liturgia Gallicana num.* 22 *pag.* 118.

i *Hoc miraculum, uti et duo sequentia eodem plane modo narrantur in Vita S. Constantiniani apud Labbeum tom.* II *Bibliothecæ pag.* 516. *Verum cum ibi plura sequantur miracula, quæ simili plane modo leguntur in Vita S. Ernei; non accusandam esse Vitam* S. Alnei, *sed Vitam S. Constantiniani ab impostore ex variis consutam esse, jam ostendi in Commentario prævio ad Vitam S. Almiri mox datam num.* 4. A. Anonymo.

k *Ex hoc loco intelligitur, presbyterum fuisse* S. Alneum; *sicut presbyteri fuisse videntur aut omnes aut plerique illi, qui tempore S. Innotis monasteria erexerunt in provincia Cenomanensi.*

l Commenta virtutum *hic in bonam partem sumitur, significatque plura ejusdem Sancti miracula fuisse relata, sive ore tantum, ut est verisimilius, sive etiam scriptis.*

DE SANCTO ADELPHIO

ABBATE ROMARICENSI

B E

LUXOVII IN COMITATU BURGUNDIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. P.

§ I. Locorum notitia; Acta Sancti et illustris prosapia.

Post annum 665 *Luxoviensis et Romaricensis* *asceterii notitia.*

Utrumque in titulo designatum monasterium tum ob fundatorum suorum præclaras virtutes, eximiaque ad fovendum promovendumque fidei Catholicæ ac vitæ cœnobiticæ splendorem gesta, tum ob ejusdem antiquitatem et Sanctorum, quos produxit, copiam toto orbe Christiano celeberrimum est, utrumque ad montem Vosagum, ubi Burgundi a Lotharingis dirimuntur, exstructum; Luxoviense in comitatu Burgundiæ ad radices dicti montis, Romaricense in ducatu Lotharingiæ. Illius, quod vulgo Luxeuil *nuncupatur, notitiam dedimus in* C *Opere nostro locis variis, nominatim tom.* III *Martii, pag.* 784, *et tom.* I *Maii pag.* 274 *in Commentariis præviis ad Acta SS. Eustasii et Waldeberti abbatum ejus secundi ac tertii; quibus si quid ad pleniorem elucidationem superaddi oporteat, id proprius spectabit ad diem* 21 *Novembris, quando de S. Columbano fundatore ejus et abbate primo disserendum veniet, quam ad hunc; quandoquidem istud cœnobium haud longo tempore incoluisse videatur* S. Adelphius, *et casu quadamtenus fortuito morte sua illustrasse, prout liquet ex Vita ab auctore æquali conscripta, et mox fusius memoranda.*

2 *Occasione S. Arnulphi Metensium primo episcopi, deinde, depositis infulis, vitam solitariam amplexi et inter monachos Romaricenses defuncti, etiam hujus abbatiæ situm proposuimus tom.* IV *Julii pag.* 431 *ex Theodorico Ruinartio, qui illam anno* 1696 *invisit, et, prout tunc exstabat, exhibuit in notis ad cap.* LVIII *Fredegarii Scholastici. Attamen, quæ examinanda sunt per decursum hujus commentarii, notitiam ejus hic exigunt paulo ampliorem. Primordia sua, sicut et nomen, debet S. Romari infra sæpe memorando, qui postquam aliquamdiu Luxovii sub moderamine S. Eustasii abbatis sese vitæ monasticæ applicasset, assentiente S. Eustasio, et comitante S. Amato, spirituali suo magistro, Luxovium deseruit, et ad quoddam ditionis suæ castrum vocabulo* Habendi *seu* Habundi, *situm in præcelso Vosagi montis jugo, se contulit, ibidemque haud procul Mosella fluvio duplex monasterium condidit anno circiter* 620; *alterum virorum, cui S. Amatus primus abbas præfuit, alterum puellarum, cui Mactefledis seu Magdefledis eximiæ* F *pietatis virgo præfecta est abbatissa. Hæc sancta utriusque sexus hominum, distinctas domos inhabitantium, congregatio uno nomine* Habendense monasterium *vocitata est, et locus ipse ab incolentium sanctitate* Mons sanctus, *ac postea, ut jam monui, a fundatore* Romarici-Mons, Remiremont *Gallis, Germanis* Rumersberg. *Postremo hoc nomine claret etiam hodie collegium nobilium virginum canonicarum, non eodem quidem in monte, in quo a S. Romarico exstructum fuit monasterium; sed in subjecta valle ultra Mosellam: de hoc illustrissimo parthenone plura recurrent infra, cum de variis* S. Adelphii *translationibus sermo instituendus erit.*

3 *Vitam* S. Adelphii *ex antiquissimo codice Ms., qui fuit olim cœnobii S. Symphoriani Metensis, descriptum inseruit tomo* I, *pag.* 683 *Bibliothecæ suæ Philippus Labbe, eamdemque collatam cum Ms. codicibus Andreæ Chesnii deinde transtulit Mabillonius in Seculum* II *Sanctorum Ordinis S. Benedicti pag.* 602. *Servamus in* Vita brevior

AUCTORE J. P.

in Museo nostro inter plurima Mss. documenta ad Majores nostros a P. Petro Francisco Chiffletio, vel ex hujus demortui schedis ab aliis transmissa, ejusdem Vitæ apographum desumptum, ut præ se fert titulus, ex Ms. S. Maximini Trevirensis : plane id consonat cum jam editis, si modo voculas nonnullas, sensum nullatenus immutantes, exceperis, et finem, quo mutilum est ; verisimiliter quia propter charateris antiquitatem et obscuritatem a describente perlegi non potuit. Cum ad postremam ejus periodum, quæ imperfecta relicta est, pervenero, monebo lectorem in Annotatis ad Vitam ex editione laudatorum Labbei et Mabillonii huic Commentario subnectendam.

a coævo,

4 *An idem auctor, ut passim existimant neoterici, Acta SS. Amati, Romarici et* Adelphii, *trium, quibus suppar fuerit, primorum Habendensis cœnobii abbatum, litteris commiserit, discuti poterit ad diem hujus mensis* 13, *sacrum S. Amato apud Romaricenses et alios ; etenim quod spectat ad S. Romarici Acta, id valde verisimile est ; imo dictum auctorem* S. Adelphio *æqualem fuisse aperte cognoscimus ex num.* 3, 7 *et ultimo, ubi se scripsisse insinuat, jubente Tecta abbatissa, quam Sancti nostri exequiis* B *interfuisse memorat num.* 6. *En verba, quibus Vitam concludit:* Hæc quippe pauca narrata sunt de multis, quæ sancta atque almifica Tecta abbatissa ob memoriam beati viri Adelphii, seu propter exemplum fidelium in processu temporis recolenda, commentariolo indita stilo sulcari jussit. *Pauca sane, utinam ad posterorum memoriam plura! Nihil enim quidquam nos docet de sancti Abbatis patria, stirpe, parentibus, primævæ ætatis instituto, accessu ad solitudinem, aut similibus, quæ Vitæ rite conscriptæ ideam præferant ; nonnulla edisserit de virtutibus ejus in genere, reliqua de supremis morituri gestis et exequiis.*

prolixior ab auctore seculi XI

5 *Huc respexit haud dubie Vitæ secundæ scriptor item anonymus ; cum in Prologo ad Odam abbatissam rationem attulit, cur non nisi sæpe rogatus, ac tandem ejusdem auctoritate impulsus, Actis* S. Adelphii *concinnandis incubuerit ;* Tacere, *inquit,* malebam, quam pauca de multis, et ineleganter effari : illud maxime veritus, ne in eamdem reprehensionem incurrerem cum illo, qui hoc opere in se recepto, tamen illud, communi omnium sensu, parum diserte apteque executus est. *Ita ille ; qui idcirco supplevit,* C *quidquid desiderari sibi visum fuit in antiquiori Vita ; sed ab hac reliqua pene omnia mutuatus est, saltem quoad substantiam. Porro secunda Vita, juxta quam compositæ sunt Lectiones Officii in festivitate* S. Adelphii *et in die ejus octava recitari soliti, scripta est sub medium seculi* XI. *Id colligo ex laudato mox Prologo ad Odam directo ; eo enim nomine abbatissa Romaricensi Parthenoni præfuisse scribitur sub annum* 1051 *apud Calmetum ante tom.* III *Historiæ Lotharingicæ col.* 187 *in syllabo abbatissarum dicti Parthenonis ; accedit ad hujus confirmationem antiquum instrumentum, cui Oda abbatissa cum Bibone, Tullensium circa annum* 1070 *episcopo, subscripta legitur, prout videri potest apud laudatum Calmetum post tom.* I *inter probationes col.* 412. *Denique evincitur id manifestissime ex relatione, quam recitabimus num.* 38 *Appendicis, de Gloria Sancti posthuma Vitis subnectendæ : ubi dicitur Oda a Leone Papa IX impetrasse, ut de virtutibus ac miraculis SS. Amati, Romarici,* Adelphii *et Gebetrudis examen institueretur, et in eum finem Pontifex idem ad Romarici-Montem* D *delegasse Hugonem Bisonticensem archiepiscopum, atque Udonem Tullensis ecclesiæ primicerium, qui post examen decreverunt,* eorum, ut vere Dei Sanctorum, Historias ac miracula Romani, a quo missi erant, Pontificis auctoritate, et conscribenda, et divinis Officiis inserenda.

exarata.

6 *Laudatus num.* 3 *Chiffletius noster communicavit etiam cum nostris Majoribus Vitæ secundæ apographum cum relationibus translationum et nonnullorum miraculorum ex Ms. codice Romarici-Montis, subnexa attestatione notarii apostolici in hunc modum :* Pro copia ex antiquo libro extracta per me notarium infrascriptum. La Roche notarius apostolicus. *Deerat hic biographi ad Odam prologus, postmodum tamen submissus fuit ex Mss. Sebastiani Valdenarii, cujus mentio redibit in appendice num.* 7. *Atque hæc de dictæ Vitæ scriptore, ætate, ac loco, unde ad nos devenerit, satis probata sunt. Non adeo solide probantur vera esse singula, quæ in ea adstruuntur de stirpe ac parentibus* S. Adelphii *quandoquidem biographus quatuor circiter seculis eo posterior sit, nec similia eruamus ex antiquioribus Actis* SS. Adelphii *et Romarici. Igitur antequam ulterius procedamus, operæ pretium fuerit* E *præcipua ejus puncta in compendium contracta proposuisse, et, quæ eorum veritati vel verisimilitudini obesse aut prodesse queant, examinasse, ut de ceteris postmodum securius statuamus.*

In hac S. *Adelphius* S. *Romarici nepos fuisse asseritur,*

7 *Juxta hunc biographum S. Romarico seculi vanitatibus nuntium remissuro superstites erant filiæ tres, quas mundo similiter subtrahere meditabatur, bonaque sua omnia divino obsequio mancipare. Placuit consilium duabus ex iis deinde parentum ad eremum Habendensem secutis ; tertia nomine Asselberga* expers hereditariæ sortis et absque partis consilio nupsit cuidam in partibus Sicambriæ, cui vocabulum Bethilimus, summæ nobilitatis multæque potentiæ viro. *Ex eo matrimonio procreata est proles bina, primum feminea, dein mascula ; utramque, sed hanc nondum baptizatam, Asselberga ad Romaricum jam tum eremum inhabitantem direxit, avi heredem, ut ipsa sperabat, instituendam. Nepotes ille lætus amplexus est ; puellam, cui nomen Tectæ et postea etiam Gebetrudis fuit, sacris virginibus in monasterio Habendensi educandam commisit, puerum salutaribus undis abluendum, a S. Amato de sacro fonte suscipi, ac* Adelphium *nuncupari voluit ; et postea S. Arnulphi Metensium episcopi curæ ac disciplinæ commendavit.* F *Ita biographus.*

cujus mentio nulla est

8 *His obstat, sicut mox innuebam, ætas scriptoris a Sancto nostro remotior, et altum silentium auctoris subæqualis in Actis præsertim S. Romarici : ubi de hujus conjugio, filiabus, nepotibus verbum nullum ; adeo ut Mabillonius in litteris ad amicum super primario Romaricensis parthenonis instituto Gallice conscriptis, ac inter ejus et Ruinartii Opera posthuma in lucem datis a Vincentio Thuillier congregationis S. Mauri Benedictino, de S. Romarico loquatur in hunc modum :* Non videtur umquam matrimonio obstrictus fuisse ; saltem cum disponeret de bonis suis, priusquam Luxovium secederet, omnia erogavit in pauperes, reservans sibi dumtaxat fundum unicum, ut dixi, quo usurus esset, cum se offerret occasio valde conducens ad Dei gloriam et proximi utilitatem. Nihil dicitur de ipsius prole, licet expressa fiat mentio servorum, quos in novo vitæ instituto habuit socios.

A socios. *Hactenus ille juxta Vitam S. Romarici antiquiorem, a se editam Seculo* II *Benedictino pag.* 416. *Et sane usque adeo mirum mihi apparet illud silentium, ut non putem fore, ut causam ejus facile quis assignet, qui reipsa filius a Romarico procreatus crediderit.*

in S. Romarici Vita antiquiore;

9 *Neque enim hic valent rationes, ob quas hujusmodi silentii causam facile percipimus apud priorem scriptorem de gestis* S. Adelphii, *cum is diserte significet in Prologo, se scripturum dumtaxat,* opera bona et laudabilia, quæ... erga supremum diem obitus sui... Adelphius abbas peregit. *Nam nihil hujusmodi innuit biographus S. Romarici, contra vero gestorum hujus Sancti, pro magna saltem parte, dat seriem inchoatam ab annis aliquot, priusquam mundo et aulæ valediceret. Neque dici potest, quod S. Romarici progenies ipsum latuerit, cum lucubrationem suam nuncupaverit Cæciliæ abbatissæ, quam illius filium fuisse aiunt, quicumque posterioribus* S. Adelphii *Actis, et aliis, quæ iis consonant, documentis adhærent. Putare autem, quod posteritati non consulens de Sancti sui filiabus et nepotibus nihil memoravit, quia hæc latebant neminem sacrum Montem incolentium, vel quia id ei pro* B *sua modestia injunxerat Cæcilia abbatissa, paulo melius est, meo judicio, quam divinare.*

sed in ea plures notatu dignæ

10 *Videndum restat, utrum hujusmodi silentium, ex quo certe formatur argumentum negativum persæpe valde solidum, tanti roboris hic sit, ut prorsus elidat, quæcumque pro asserta a biographo secundo prosapia Sancti nostri in medium produci queunt. In primis non pauca coævus iste S. Romarici biographus silentio involvit, quæ procul dubio non ignorabat, quodque, cur fecerit, edicere non valemus. Etenim quid causæ fuit, cur nec patriam dicti Sancti designarit, nec parentum nomen expresserit, nec primævam ætatem verbo attigerit, solum hoc dixisse contentus:* Beatus Romaricus nobilis in palatio atque parentibus suis clarus et amabilis ubique resplenduit? *Cum idem ipse tamen, juxta Mabillonii et aliorum opinionem, auctor Vitæ S. Amati hæc accurate describat;* Nobilibus, *inquit,* natus parentibus ex Romana oriundus stirpe in suburbano Gratianopolitanæ civitatis præclaræ indolis puer exortus est *(Amatus)* patre videlicet Heliodoro summæ Christianitati innixo. *Vide sequentia apud Mabillonium Seculo* II *Benedictino pag.* 130. *Secundo cur nihil meminit de* C *SS. Romarici et Arnulphi, cum in aula versarentur, familiari consuetudine et amicitiæ nexu, deque consilio ab iis initio deserendi mundum ac petendi Lerinense monasterium, quæ ut res memoratu dignas referunt anonymus monachus, S. Romarici socius, in Vita S. Arnulphi apud nos tom.* IV *Julii pag.* 435, *et Umno in Vita altera ibidem pag.* 441?

omissiones aliæ deteguntur,

11 *Est et aliud ab eodem biographo prætermissum; videlicet dissidium SS. Amati et Romarici cum S. Eustasio Luxoviensi abbate; utriusque per Agrestii seu Agrestini fraudes decepti lapsus; resipiscentia et reditus in gratiam cum prædicto abbate, ut fuse narrat Jonas Bobiensis auctor item coævus in Actis S. Eustasii, in Opere nostro tom.* III *Martii ad diem* 29 *pag.* 789. *Sed hujus omissionis causa facile detegitur; veritus est haud dubie, ne Sanctorum apud posteros memoriæ labem inureret; at non attendit, per talem relationem nihil detrahi apud bonos Sanctorum venerationi, dum constat, sicut hic constabat, de vera resipiscentia, cum similia Deus quandoque permittat vel ad aliorum documentum vel ad alios fines, ut innumeris exemplis liquet. Imo non advertit, per similium studiosam omissionem non parum discedere a scriptoris auctoritate. Accipe modo documenta, quæ militant pro* S. Aldephii *genere asserto in Vita ejus secunda.*

AUCTORE J. P.

et asserta Sancti nostri

12 *Offert se præ ceteris Vita S. Romarici altera, collecta ex Mss. libris et cum notis anno* 1605 *typis Moguntinis vulgata a Nicolao Serario nostro, qui unde illos nactus sit, aut quo seculo conscriptos opinetur, non significat. Putem eadem occasione conscriptos, qua Vitam alteram Sancti nostri, ac proinde non ante seculum* XI, *ut ostendi num.* 5. *Supplentur apud Serarium notatæ jam in Vita S. Romarici antiquiore omissiones, ac de hujus conjugio et prole cap.* IV *leguntur sequentia:* Uxorem prosapia opulentiaque non imparem, sed cujus ignoratur nomen, duxit Romaricus, et ex ea filias suscepit tres, Aselbergam, Adsalsudim, et Segebergam.... Prima vero Aselberga præter piam parentis voluntatem sancto castitatis proposito conjugium prætulit. *Cap.* VIII *hæc item leguntur:* Inter quas *(virgines Romaricum secutas)* excelluit sancti ipsius neptis Gebetrudis, sicuti et in virorum cœtu hujus E frater Adolphus. Nam cum prima... e Sancti filiabus matrimonium delegisset, nupsit nobilissimo splendidissimoque cuidam e Sicambrorum gente, cui Bithylinus nomen. Eo ex matrimonio natæ duæ proles, quas, marito annuente, misit patri filia, ut sancte ab eo educarentur, et Deo, si videretur, in locum, quem ipsa olim respuisset, consecrarentur. *Hæc non discrepant a recitatis num.* 7 *ex secundo nostro biographo, nisi quod hic nomina filiarum, ibidem omissa, exprimantur; pro* Adelphio *scribatur* Adolphus; *et aliud motivum mittendi prolem attribuatur Aselbergæ. Duo priora rem non mutant, neque etiam tertium: suspicari enim possumus, utrumque auctorem usum fuisse quidem eodem instrumento, at cum in eo simpliciter diceretur, missos fuisse* Adelphium *et Gebetrudem, ut ipsi acquirerent, quod mater amiserat, hoc ab uno intellectum fuisse de amissione temporalium, ab altero de spiritualium.*

illustris prosapia

13 *Sequitur modo codex, quem habemus propria manu laudati Chiffletii nostri exaratum, cui similiter locus, unde descriptus sit, non apponitur; verumtamen Sanctorum syllabus et ordo festivitatum ei præfixus locum sufficienter decla-* F *rat. Etenim, si unum aut alterum Sanctum ei insertum excipias, omnes proxime pertinent ad Romaricenses. Mense Septembri* SS. Aldephii *ac Amati, mense Decembri S. Romarici festivitates cum Octava celebrandæ præscribuntur; aliis vero anni temporis festa indicuntur SS. Cæciliæ et Gebetrudis, atque translationum quatuor, de quibus infra; et in ipso codice hymni ac lectiones cuilibet diei propriæ describuntur; ut dubitare nequeam, quin omnia, sectionibus saltem comprehensa, deprompta sint ex documentis Romaricensibus. Accedit, quod Proprium Sanctorum insignis ecclesiæ S. Petri Romarici Montis, cujus exemplar, anno* 1657 *typis Divionensibus editum, penes me est, præter alia multa, eadem prorsus contineat, quæ ex laudato Ms. codice jam enumeravimus, atque hanc præferat approbationem.* Hæc Officia, ex antiquis codicibus fide dignis excerpta, Sebastianus episcopus, dux Lingonensis, et Franciæ Par, S. Petri Romarici Montis illustrium Canonicarum rogatu, præmisso debito

AUCTORE J. P.

bito examine, laudavit et approbavit, dato chirographo Lingonis, 30 Decembris 1646. Subscriptum. De mandato illustrissimi ac reverendissimi domini episcopi ducis. Gourdon. *Porro ex memoratis lectionibus pauca ad præsens institutum pertinentia delibo. Die 9 Decembris et secunda infra Octavam S. Romarici in Officio hoc initium est lectioni* IV : Beatus Romaricus sæculo renuntians unam tantum villam, quasi pro duarum filiarum dote retinuerat. *Die 12 Augusti, festo S. Cæciliæ abbatissæ, prima e tribus lectionibus propriis, quas ad dictum diem tom.* II *Augusti pag.* 732 *dedimus integras, ita incipit :* Cæcilia, quæ et Clara et Segoberga, beati Romarici dupliciter filia, quod hanc ille mundo et Christo genuerit, una cum Adzaltrude sorore sæculo renuntians fundandi puellarum monasterii piissimo patri argumentum fuit, *Die 7 Novembris quarta item lectio Officii S. Gebetrudis tale habet exordium :* Gebetrudis sancti Adelphii soror, et beati Romarici ex Asselberga filia neptis fuit.

ex multis aliis monumentis

14 *Nihil addo ex lectionibus Officii de Sancto nostro, quia num.* 5 *compositas monui juxta Vitam ejus longiorem : sed ejus loco substituo, quæ scribit Mabillonius ipse tom.* I *Annalium ad annum* 653 *:* In antiquo Breviario Romarici montis, manu exarato, in festo S. Adelphii abbatis, Romaricus tres filias habuisse dicitur, quarum duæ virgines permanserint ; tertia vero, Asserberga nomine, paternæ non acquiescens devotioni nupsisse traditur etc. *Hisce subjicio, quæ legimus inter auctaria ad Martyrologium Usuardi apud Sollerium nostrum ex codice Montis sancti ad diem* 11 *Septembris :* Fulget natalitius dies Adelfii nobilis ex clarigena Sicambrorum gente nobiliter oriundi, cui genitrix fuerat filia nobilissimi Romarici, sancti rectoris nostri dulcissimique patroni. *Item ad diem* 7 *Novembris.* Venerabilis transitus nobilissimæ virginis Gebetrudis, adbatissæ sanctissimæ, sororis beati Adelphii. *Eamdem sententiam secuti sunt Menardus lib.* I *Observationum ad diem* 8 *Decembris, et lib.* II *ad* 11 *Septembris; Ruyrus de Sacris antiquitatibus Vosagi lib.* IV *cap.* XII; *Bucelinus in Menologio ad utrumque diem proxime nominatum, et alii. Reliqui vero scriptores, qui de S. Romarico agentes Sancti nostri non meminerunt, vel Romarico filias fuisse agnoscunt, vel se oppositæ sententiæ esse non insinuant præter unum, quem scio, Mabillonium num.* 8 *laudatum.*

ut probabilissima admittitur.

15 *Quare licet miremur silentium illud apud biographum S. Romarici æqualem ; ejus tamen naturæ non apparet, ut negare nos cogat, quod tot documentis etiam vetustis et longa traditione nixum est. Mitto, quod idem biographus non modo de aliis omissionibus aperte convincatur, ut ostendi num.* 9 *et* 10, *sed et a scriptoribus quibusdam erroris insimuletur ; cum scribit, S. Romaricum ante suum ex aula secessum, immani injuria affectum fuisse ab Aredio episcopo, quam rem fuse pertractavimus tom.* II *Augusti in Commentario de S. Arigio vel Aredio Lugdunensium archipræsule pag.* 543 *et seqq. Dixi autem id, quod de Sancti nostri prosapia traditur, nixum esse* documentis etiam vetustis : *quamvis enim Vitas SS. Romarici et* Adelphii *secundas non putem anteriores esse seculo* XI, *idem de aliis a me recitatis monumentis omnibus censendi non video fundamentum. Accedit, quod auctoribus seculo* XI *ab abbatissa inductis ad Amati, Romarici et* Adelphii, ut vere Dei Sanctorum Historias et miracula conscribenda, *integrum certe fuerit perscrutari chartas et monumenta quælibet tum in sacrarum virginum tum in virorum asceterio antiquitus conservata, unde lucubrationes suas confecerint ; ac proinde præsumendum non est, eos similia fraudulenter confinxisse, præsertim cum nihil antiquioribus, nihil historicæ veritati contrarium adstruant,*

§ II. Annus Sancto natalis et emortualis incertus ; quædam ad hunc spectantia discutiuntur.

Natus est Sanctus intra annos 620 et 627.

Q*uam præclaro sanguine oriundus credatur* S. Adelphius, *tum ex præcedenti paragrapho tum ex Vita secundo loco edenda et huic subjiciendis annotatis cognoscet studiosus lector ; at quo anno in lucem editus sit, litteris proditum non reperimus. Verumtamen id non contigit ante annum* 620, *si recte scribit Vitæ mox laudatæ auctor, juxta quem, postquam Romaricus Gebetrudem neptem* cum ceteris, quas (*in Monte sancto virgines)* aggregaverat, Domino perenniter famulaturam dedicavit,... felix secundo partu *(Asselberga)...* Puerulum, quem post paulo pepererat transmisit avo baptizandum. *Nam dictæ virginum aggregationis primordia passim statuuntur circa memoratum annum, prout latius ostendi poterit, ubi agendum veniet de S. Amato ; præterea si hujus Sancti obitus ibidem innectendus videbitur anno* 625 *cum Cointio, vel anno* 627 *cum Mabillonio, per consequens intra dictos annos et* 620 *figenda erit nativitas* S. Adelphii, *utpote qui a S. Amato e sacro fonte susceptus est juxta biographum nostrum secundum ; quod idem conjectura utcumque verisimili ex priore biographo eruimus num.* 6 *notante sequentia :* Sic namque disponente Deo factum, ut die illo, quo festivitas S. Amati agebatur, FILIOLUS ipsius sanctus Adelphius in eadem basilica cum magno ornatu sepeliretur. *Nam* FILIOLUS, *Gallis* Filleul, *apud scriptores infimæ Latinitatis, filium ob susceptionem e sacro fonte spiritualem designat, sicut tradit Cangius in Glossario.*

Plusquam triennio Superstitem fuisse S. Romarico,

17 *Reliqua de* S. Adelphii *gestis observatu digna reservabimus in jam dicta Annotata, et ad annum ejus emortualem properabimus, non minus obscurum ac determinatu difficilem, quam annum natalem. In Vita S. Romarici collecta ex Mss. codicibus apud Nicol. Serarium cap.* XII, *et apud Ruyrum de Antiquitatibus Vosagi lib.* IV *capite item* XII, *Sanctus noster fatis cessisse scribitur triennio post Romarici obitum : idem insinuari videtur in Vita nostra secunda, quantumvis non adeo aperte, ut sensus aliam explicationem non admittat ; quod observo, quia quæ de jam dicto triennio adstruuntur, non satis congruunt chronologiæ hodie inter eruditos passim recepta, si nempe conferantur cum iis, quæ de utriusque Sancti obitu aliunde innotescunt : quod facile perspiciemus, si tempus mortis*

A *tis S. Romarici, in quantum huc spectat, attentius investigemus. Auctor illi Sancto æqualis apud Mabillonium seculo* II *pag.* 419, *obiisse eum indicat* non multo post, *quam ex aula ad monasterium suum reversus esset, qua* priusquam ad diem supremum pervenisset, *se contulerat,* ut regi et proceribus suis de periculo eorum vel casu venturo cavenda nuntiaret. *Quæ passim eruditi intelligunt de S. Sigeberto rege, quem præmonere intendebat Romaricus, ut Dagoberto filio prospiceret, neve nimium fideret Grimoaldo, cujus haud dubie in Dagobertum, mortuo Sigeberto, scelus divinitus præcognoverat Romaricus: id confirmant ex eo, quod mox ibidem dicatur Grimoaldus* cum multa reverentia Romaricum complexus, muneribus allatis, se facturum, quæ dicebantur, pollicitus *esse, verisimiliter a Romarico clam monitus, ut regi regioque filio fidem servaret, atque iniquum regni invadendi animum deponeret. Inde concludunt, Romaricum obiisse tempore Sigeberti regis.*

contra ac scribunt aliqui, colligitur ex anno hujus emortuali,

18 *Sed hoc ipsum diserte traditur ab altero ejusdem Romarici biographo posteriore, ex quo Mabillonius mox laudatus in Notis suis recitat sequentia:* Obiit idem pater *(Romaricus)* plenus dierum in senectute bona 6 Idus Decem- B bris, sceptrum quidem Austrasiorum tenente rege Sigeberto, Francorum vero Chlodoveo. *Imo Serarius ipse fatetur in Observationibus suis ad cap.* XII *in Mss. suis vita functum dici Romaricum,* cum regnarent Dagoberti filii, Sigebertus apud Austrasios, Clodoveus apud Francos. *Atqui Sigebertus, ut convenit hodie inter eruditos, non vixit post Kalendas Februarias anni* 658, *igitur ante hunc annum excessit certe Romaricus, et si recte arguunt Cointius, Mabillonius aliique recentiores ante annum* 654, *puta* 6 *Idus Decembris anni* 653, *quod ulterius discuti poterit, cum ad jam dictum diem perventum fuerit. Sufficit ad præsens propositum retulisse ea, unde manifestum fiat, pugnare memoratum triennium cum recepta hodie chronologia, quandoquidem constet* S. Adelphium *superstitem fuisse anno* 665 *et fortasse serius. Quod nunc ostendo.*

et ex ætate S. Walde-berti,

19 *In Vita priore* S. Adelphii *scribit auctor æqualis et post eum reliqui, Sanctum, cum gravi morbo quateretur, Luxovium perrexisse, ibidem perhumaniter susceptum fuisse ab Ingofredo abbate, et commendatum Emmoni mo-* C *nacho hospitum curatori;* cumque per aliquod temporis spatium *illic memoratus esset, e vivis discessisse. Sed Luxoviensi asceterio usque ad annum* 665 *abbas præfuit S. Waldebertus; ut diximus tom.* I *Maii in Commentario ejus Actis prævio pag.* 275, *utque ex iisdem Actis nunc etiam paucis ostendo. S. Waldebertus ibidem num.* 3 *subrogatus dicitur S. Eustasio, juxta communem eruditorum sententiam die* 29 *Martii anni* 625 *demortuo, et num.* 8 *tempus, quo gubernavit, ita designatur:* Cum per quadraginta annorum spatium gloriosus confessor Domini Waldebertus locum sibi delegatum, omni virtutum genere optime dispositum augeret rebus et numero Deo servientium, multis miraculum virtutibus adornatus migravit ad Dominum 6 Nonas Maii. *Quæ evidenter incidunt in annum* 665. *Igitur hoc anno superstes erat* Adelphius; *quandoquidem in iisdem S. Wadelberti Actis num.* 10 *auctor prosequatur in hunc modum:* Discedente itaque ab hac vita (ut præfati sumus) Waldeberto pastore beatissimo, sanctus Ingofredus, omni virtutum genere conspicuus et perfectus, loco ejus est solemniter subrogatus.

AUCTORE J. P.

qui nunquam fuit

20 *At, inquis, Waldebertum Luxoviensem ad Meldensem cathedram evectum fuisse credunt multi, nituntur que Actis S. Faronis apud Mabillonium Seculo* II *Benedictino, et S. Agili tum apud eumdem, tum apud nos tom.* VI *Augusti, concinnatis per auctores multo antiquiores Adsone, S. Waldeberti biographo, qui seculo tantum* X *floruit, et cujus inde auctoritas levior est quam illorum, ac per consequens, quæ de Waldeberti diuturna prælatura, de obitu Luxovii, deque Ingofredo successore ejus abbate anno* 665 *constituto recitavimus, non sat firmo fulciuntur fundamento. Respondeo, actum fuisse de objecto episcopatu in Opere nostro locis variis, præsertim tom.* I *Maii ad laudatam S. Waldeberti abbatis Vitam in Commentario prævio, et recentius in Annotatis ad Acta S. Agili tom. citato, ubi diximus, quod, si revera eo seculo Waldebertus aliquis Meldis episcopus exstiterit, diversus is fuerit a Waldeberto S. Eustasii successore. Quod mihi omnino certum apparet, utpote non invenienti tempus, quo is Meldis sedisse potuerit. Juvat tamen idipsum, utpote a quo pendet res, quam disquirimus, hic paulo enucleatius expendere.* E *Audiamus verba biographi S. Faronis:* Factum est, *inquit,* post dormitionem Walberti episcopi hujus urbis, ut electus Dei Faro ejus lege consanguinitatis, quasi jure hereditatis, fraternam successionem pontificatus hac in urbe Meldensi mereretur, sicut in descriptionibus Vitæ clarissimi Eustasii nostra relatio invenit: a viris etenim religiosissimis missa est suggestio de eo regem ad Chlotarium... ut suo assensu præberet constituendum dignissimum pontificem.... qui... non solum consensioni animum inclinavit, sed etiam fieri adjudicavit.

Meldensium episcopus;

21 *Ut ceteris observationibus, quæ in hunc textum fieri possent, supersedeam, notandum, designari hic Chlotarium II, ut liquet ex integro Vitæ contextu, et ex eo, quod Faro seu Burgundofaro diu ante Chlotarium III Meldensi ecclesiæ præfuerit. Sed Waldebertum Eustasii successorem annis multis superstitem fuisse Chlotario secundo, demortuo sub annum* 628, *constat ex pluribus coævis scriptoribus, quorum aliquos mox dabimus; nequeunt ergo de illo intelligi recitata verba, nec obsunt assertis nostris ex biographo Waldeberti abbatis. Nihil amplius evincitur per Acta S. Agili, ubi hæc habentur:* Agilus... committi- F tur Eustasio...cum... Agnoaldo et Waldeberto,... qui monasterio, quod Fara illorum soror... ædificavit, construendi et docendi regulares magistri claruerunt, quorum alter Lugduno clavato, alter Meldensibus est episcopus ordinatus. *Nam cum biographus nullo charactere signet episcopatus tempora, merito ad eadem reduci potest, ad quæ nos duxit biographus S. Faronis. Nolim tamen inde inferas, me pro certo habere, quod ante annum* 628 *episcopus aliquis Waldebertus seu Walbertus nomine Meldensem ecclesiam gubernarit; quippe contra, magis mihi probatur id negantium sententia, qua contendunt, utrumque proxime objectum biographum hallucinatum esse ex textu Jonæ Bobiensis in Vita S. Eustasii male percepto, de qua re videat curiosus lector Galliam Christianam nuperrime editam tom.* VIII, *col.* 1599 *et seq. de episcopis Meldensibus. Nunc produco auctores quosdam coævos, per quos pateat, Waldebertum abbatem superfuisse post annum* 628, *nec occupasse sedem Meldensem ante* 665.

22 *S. Eustasius,*

AUCTORE J. P. *ut probatur ex variis*

22 *S. Eustasius, teste Jona in Vita ejus num.* 17, *moriens multa monasteria vel inchoata perficienda, vel, quæ conceperat, inchoanda reliquerat,* quæ ejus successor Waldebertus firmavit atque ædificavit. *Idem Jonas in Prologo ad Vitam S. Columbani, Bobuleno et Waldeberto inscriptam ita fatur :* Memini, me... fuisse pollicitum, ut almi Columbani meo studerem stylo texere gesta, præsertim cum... quamplurimi penes vos superstites sint, qui nobis non audita, sed visa narrarent, vel quæ nos per venerabiles viros Attalam et Eustasium didicimus, quorum primus Bobiensis, secundus Luxoviensis cœnobii, quo vos præsules existitis, ejus successores fuerunt. *Hæc scripta non sunt ante annum* 639, *quo vel proxime sequenti vivere desiit S. Bertulfus Bobiensis abbas, et Bobulenus in ejus locum suffectus est. In Vita S. Germani Grandivallensis auctor coævus apud nos ad diem* 21 *Februarii scribit, hunc Sanctum,* cum esset annorum septemdecim, *perrexisse ad S. Arnulphum jam tum abdicato episcopatu (post annum* 625*) eremum inhabitantem, ad hoc tonsum fuisse, ac dein Romaricensibus ascetis aggregatum. Tum paucis interjectis refert idem auctor, S. Germanum inde* B *Luxovium se recepisse, quo tempore* erat pater monasterii illius Waldebertus nomine vir egregius, *qui perspecta Germani virtute eum presbyterum ordinari voluit, ac postea* de suis fratribus *elegit, instituitque primum abbatem conditi a se Grandivallensis cœnobii, cujus primordia affiguntur communiter anno circiter* 647.

antiquis documentis;

23 *Mitto Vitam S. Salabergæ ab auctore seculi* VII *similiter exaratam, qui de Waldeberto abbate Luxoviensi meminit sub annum* 640, *ac privilegium Joannis Papæ IV sub eumdem annum, postulante Chlodoveo II concessum Luxoviensi monasterio,* in quo, *verba sunt diplomatis apud Mabillonium in Appendice tom.* I *Annalium pag.* 689, nunc venerabilis Waldebertus abbas etiam cum multis monachis conversari videtur. *Pauca tamen addo ex Vitis S. Bathildis reginæ per binos antiquos auctores conscriptis, et a nobis excusis ad diem* 26 *Januarii. Prioris auctor, qui coætaneus est, cuique consonat scriptor alterius, sic habet :* Monasterium, quod vocatur Corbegia, in Ambianensi parochia suo opere construxit (*Bathildis,*) ubi venerabilis vir domnus Teudofredus, nunc enim episcopus, tunc vero abbas, ma- C gno gregi fratrum præfuit, quem de Luxovio monasterio præfata domna Baltidis * a reverendissimo viro domno Galberto *, quondam abbate, expetivit, et mirabiliter ad ipsum cœnobium fratrum condirexit, qui nunc usque et laudabiliter constat. *In his verbis duo advertimus. Primum est, quod hic valde accedatur ad annum* 660 *; nam S. Bathildis id monasterium construxit cum filio Chlotario Chlodovei II anno* 556 *defuncti successore, sicut ipse Chlotarius testatur in præcepto de ejusdem fundatione tom.* I *Conciliorum Galliæ pag.* 500 : Nos et præcelsa genitrix nostra domna Badechildis regina monasterium.... in loco, qui dicitur, Corbeia, ubi præest venerabilis vir Theofridus abba, pro æterni nominis intuitu ædificari præcepimus. *Idem aperte dicit ibidem pag.* 502 *Berthefridus Ambianensis antistes in privilegio immunitatis Corbeiensibus concesso,* 8 *Idus Septembris, anno* 7 *Chlotarii, id est, Christi* 662 : Gloriosissimus domnus Chlotarius rex, nec non præcelsa domna Bathildis regina monasterium... in loco nuncupante Corbeia construxerunt.

* *in altera* Bathildis

* *ibid.* Walberto

24 *Alterum est, quod uterque S. Bathildis biographus Theofridum et abbatem et episcopum* D *nuncupet, Waldebertum vero simpliciter abbatem, sicut reliqui jam recitati auctores ; quod plane mirandum foret, si aliquando Meldensem ecclesiam rexisset. Porro dictæ ecclesiæ præsedisse S. Faronem ab anno circiter* 636 *ad* 672 *adductis testimoniis plurimis ostendunt laudati Galliæ Christianæ editores, admittuntque passim, quicumque Francorum historiam pertractant, et quidem id usque adeo certum apparuit Cointio, ut S. Waldebertum absolute Meldensibus episcopis annumerandum credens, vitam ejus productam voluerit ad annum usque* 680, *ad quem ab anno* 672 *Faroni subrogatus, dictam sedem episcopalem tenuerit. Sed hoc* Cointii novum figmentum non admittimus *inquit Henschenius num.* 4. *Commentarii ad Acta S. Waldeberti, et quod sciam, nemo hactenus eruditorum admisit, omnes Hildebertum seu Datlevertum substituunt S. Faroni, de hoc plura dicenda occurrent ad diem* 28 *Octobris, quo nomen ejus Martyrologiis inscribitur.*

sed abbas Luxoviensis,

25 *Nihil est ergo, quod nos cogat dubitare de morte S. Waldeberti post quadraginta annorum regimen obita in Luxoviensi monasterio, sicut habemus ex Adsone ejusdem biographo, qui in prologo suo volumen memorat latius complectens* E *Acta SS. Eustasii et Waldeberti. Ex quibus rursus concludimus, vita functum esse* S. Adelphium *post annum* 665 *S. Waldeberto ultimum, et, juxta receptam hodie chronologiam, corrigendos esse Serarium et Ruyrum tradentes, donatum esse* S. Adelphium *triennio post S. Romaricum. Dixi autem ubique* juxta receptam chronologiam : *qua videlicet scriptores neoterici mortem Clodovei II alligant anno* 656, *Sigebertum vero, licet quoad annum dissentiant, in vivis non fuisse volunt post* 658. *Nam si quis adhærere mallet aliis, qui horum regum vitam diutius prorogandam censuerunt, quorumque opinionem equidem non dixero omnino improbabilem, is similiter Romarici obitum diutius differre posset, atque ita per allegatum a Serario et Ruyro triennium, maxime si hoc paulo latius sumatur, propius accedere ad annum* 665, *et laudatos auctores cum priore nostro biographo, innectente mortem Sancti nostri temporibus Ingofredi abbatis, utcumque conciliare.*

defunctus anno 665 ; *post quem* S. Adelphius,

26 *Nos interim, si Sanctus noster, prout ex* F *jam discussis probabilissimum sit, plusquam triennio superstes fuerit S. Romarico, errorem istum Serarii et Ruyri seu potius codicum, quibus usi sunt, ortum credimus ex eo, quod coævus* S. Adelphii *biographus narrare instituat, quæ* ante triennii annos *contigerant, quibus terminis ipsi comprehensum putarint integrum a Romarici usque ad* Adelphii *obitum temporis intervallum. In qua opinione fortasse confirmati fuerunt a secundo nostro biographo num.* 8 *in hunc modum scribente :* Romaricus, cum jam sui dissolutio corporis immineret, dilecto sibi Adelphio... sanctarum curam puellarum commisit, quas ipse cum germana sua prudentissima, videlicet Gebetrude, viriliter cuncto regens, ac paterno affectu disponens, parvi licet temporis intervallo, pie ac strenue gubernavit. *Sed non adverterunt, neque hic dici, nec porro dici potuisse, Gebetrudem puellas gubernasse vel vivente Romarico vel statim ab ejus obitu ; quandoquidem constet, S. Romarici Vitam ab auctore coævo dedicatam fuisse Cæciliæ abbatissæ, quæ Gebetrudem proxime præcessit. Præterea non absimile a vero est, depositam fuisse a*

deposita prælatura Romaricensis cœnobii.

AUCTORE J. P.

A *a* S. Adelphio *prælaturam notabili tempore antequam vivere desierit, cum, teste biographo ejus æquali, simulatque mortis ejus* ad monasterium Habendense nuntius venit... vir illustris Garichramnus abbas... cum... monachorum turbis Luxovium usque perrexerit. *Unde non difficulter percipitur, cur vere dici potuerit*, Adelphium parvi temporis intervallo *regimen Habendensis monasterii cum sorore Gebetrude habuisse, quantumvis Romarico immediate successerit, et tamen annis duodecim vel etiam pluribus supervixerit.*

obiit anno incerto; die

27 *Porro an Sanctus noster diu post annum* 665 *vitam produxerit nec ne, nemo facile divinarit : nam quantumvis admittamus verum esse, quod S. Waldeberto abbati mox Ingofredus suffectus fuerit; ignoramus tamen, quamdiu hic Luxovii abbas exstiterit, et an sub initium regiminis ejus, an sub medium aut finem ex dicto asceterio in cælos abierit* S. Adelphius. *Quapropter, licet plerique neoterici annum signent circiter* 670, *Cointius vero* 680, *quia videlicet ob rationes num.* 24 *allatas Ingofredum multo serius abbatem constitutum existimare debuit, nos, quod certum nobis videtur, statuimus mortuum esse post annum* 665. *Non tanta sese offert* B *difficultas super die emortuali, quanta super anno; quantumvis neque super illo inter scriptores olim fuerit consensio. Etenim Arnoldus Wion lib.* III *Ligni Vitæ in Martyrologio Benedictino ; Dorganius in Kalendario ; Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani ; Ferrarius in Catalogo Generali, et alii, qui Trithemium loco mox indicando secuti sunt, Sancti nostri natalem seu depositionis diem memorant* 29 *Augusti. Eodem die annuntiant ipsum Menardus in Martyrologio, et in Menologio Bucelinus ; hic tamen fusius etiam de Sancto agit ad* 11 *Septembris, quo et ille ejusdem verisimiliter memoriam recolit in hunc modum* : In Lotharingia depositio S. Adulphi confessoris, *monens præterea libro* II *Observationum, hac die in Monte sancto* S. Adelphii *celebrari festivitatem.*

11 Septembris,

28 *Nos, uti notavimus in Prætermissis ad dictum diem* 29 *Augusti,* S. Adelphium *e vivis excessisse credimus* 11 *Septembris, non modo quia tum recurrit præcipua ejus festivitas ; sed quia id aperte exprimitur in Martyrologio Romaricensi verbis num.* 14 *citatis, et potissimum, quia id clare deducitur ex Vita ejus antiquiore : etenim juxta eam obiit matutino tempore, et mox* C *perlato ejus nuntio ad sacrum Montem, Garichramnus abbas Sancti successor nocte consurgens Luxovium properavit, sacrum inde corpus detulit, reposuitque in basilica S. Petri ac demum urnæ tradidit die postero in basilica S. Mariæ, cum perageretur festivitas S. Amati, incidens juxta omnes in diem* 13 *Septembris : quæ temporum dispositio sufficienter indigitat, contigisse Sancti obitum biduo ante, puta die* 11 *ejusdem mensis.*

non 29 Augusti,

29 *Putat Mabillonius in Notis ad jam allegatam Vitam, memorari* S. Adelphium *die* 29 *Augusti, quia* is dies forte translationis est. *Verum quandoquidem nullus ex citatis num.* 27 *auctoribus translationis meminerit, nec illo die ulla translationis fiat commemoratio apud Romaricenses, cujusmodi tamen fit per anni decursum diebus quatuor ab illo distinctis, malim credere,* S. Adelphium *abbatem confusum fuisse quondam cum S. Adelpho Metensium episcopo, de quo cum Martyrologio Romano ad memoratum diem* 29 *Augusti actum est in Opere nostro. Hanc conjecturam nostram firmat laudatus Wion in Observationibus ad Martyrologii diem eumdem* 29 *Augusti :* Adelphi abbatis, *inquit,* natalem hac die annotat Trittemius de Viris illustribus Ordinis S. Benedicti lib. III, cap. cccx. Agunt de quodam Adelphio seu Adelpho episcopo Metensi Baronius, Molanus et Galesinius, utrum tamen sit idem cum nostro affirmare non audeo, præcipue cum Trittemius tempus, quo floruit, non explicet. *Eumdem non esse abunde constat ex eo, quod Adelphus episcopus vita functus sit seculo* III, *noster* VII, *ille Metis, hic Luxovii.*

vel 2 Septembris, uti tradunt aliqui.

30 *Saussayus in Supplemento ad sæpe nominatum diem Augusti* 29 *Abbatem quidem distinxit ab episcopo ; sed, quantum percipio, locum confundit ac tempora, quibus uterque vixit ac mortuus est. Audi elogium :* Metis depositio sancti Adelphi abbatis Habensis, actis quidem et dignitate a cognomine suo episcopo ejusdem urbis diversi, at animo conjuncti et meritis coæqualis. *Ruyrus part.* I *de Antiquitatibus Vosagi pag.* 48 *ab omnibus hactenus laudatis scriptoribus discrepans, Abbatem nostrum obiisse scribit* die secunda Septembris. *Verum hoc inde factum suppono, quod apud Serarium, quem sequitur, diem sic expressum legens* 2 Septembris, *notas numerorum Arabicas pro Romanis assumpserit. Ceterum de die obitus nobiscum sentiunt Mabillonius, Castellanus et reliqui passim historici et martyrologi recentiores ; in antiquis autem Martyrologiis classicis Sancti nostri nomen nusquam occurrit. Quantumvis ejus cultus antiquissimus sit, et lapsu temporis auctoritate Apostolica stabilitus ad nostra usque tempora insigni splendore perseveret in Monte Romarici. Verumtamen postrema hæc probare necdum aggredior : nam cum translationes et miracula certe ad cultum pertineant, ac super iis, præsertim translationibus, discutienda sint nonnulla, puta de occasionibus, ob quas, et temporibus, quibus eæ factæ sint, cumque ad ea demonstranda opus sit proferre in medium relationes bene prolixas, quas Commentario prævio inserere non satis commodum sit, placuit quæcumque de cultu et gloria posthuma comperta sunt, simul pertractare, et utramque Sancti Vitam prius exhibere.* E

VITA BREVIOR F

AUCTORE ANONYMO SANCTI IPSIUS ÆQUALI.

Ex editione Labbei et Mabillonii, collata cum Ms. S. Maximini Trevirensis.

Præfatio auctoris.

Ineffabilis et clementissimus Deus Jesus Christus, cum fidelibus suis normam vivendi traderet, quodam loco *a* ait : Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est. Quamobrem ille glorificandus est, qui, ut operetur a

A. ANONYMO. tur bonum, tribuit effectum. Et idcirco non silenda esse censuimus opera bona et laudabilia, quæ moderno tempore * erga supremum diem obitus sui laudabiliter pater noster pius atque dulcissimus domnus Adelphius abbas peregit, adjuvante Christo, qui dixit *b* : Nemo venit ad me, nisi quem Pater meus cœlestis attraxerit. Et beatus Paulus dicit *c* : Ne forte det illis * pœnitentiam etc. Quibus verbis perspicue patet, quoniam pœnitentiæ bonum a Deo petentibus clementer tribuitur.

* Ms. modernis temporibus

* in Ms. additur Deus

Sanctivirtutes,

2 Jam igitur nunc ipsius Adelphii abbatis narranda aggrediar acta. Fuit enim lenis in verbis, hilaris in aspectu, dulcissimus hominibus bonis, mitis et affabilis cunctis, officiis Dei * promptissime intentus, alienarum rerum non cupidus, servientibus Deo obnixe et dulciter subjectus patientiæ et modestiæ sectator, omnibus hominibus laudabiliter aptus.

* Ms. in omnibus

et insignis pœnitentia. Acri dolore affectus confitetur,

3 Denique ante hos, nisi fallor, triennii annos *d*, illo videlicet sciente, qui solus hominum corda novit, per eremi vasta huc illucque locatim divertens, ultrices flammarum globos ubertate fletuum secrete extinguere nitebatur. Et quoniam pietas inenarrabilis Dei crebro permittere solet, B ut superveniens infirmitas corporis maculas animæ misericorditer abstergens purificet; cum gravi et infesto quateretur dolore, gemitibus et lacrymis multis animæ flagitabat medelam. Deniquo accito sacerdote, si quid se meminit deliquisse, prostratus humi exomologesin fecit, poscens animæ suæ medendæ pœnitentiam impertiri, atque supplex ait : Dulcissime meus, ab omnibus Fratribus et Sororibus commeato * accepto, volo et desidero Luxovium *e* usque ad Fratres sanctos properare, quoniam illis similiter confessionem meam facere dispono: quibus orantibus veniam et remissionem de peccatis meis adipisci non ambigo. Nec mora destinationem illius secutus est effectus.

* lege commeatu

ac Luxovium se confert ;

4 Cum ergo cœnobium fuisset ingressus, mox sanctus abbas Ingofredus *f* cultor Dei una cum fratribus suis, velut ob conquirendæ æternitatis præmia, velut de supernis munus destinatum amplectentes illum susceperunt, ibique sancto fratri Emmoni *g* monacho electo Dei commendatus, cum multo et grandi studio dilectus est. Nam illi tunc, id est, Emmoni de hospitibus instabat cura. Erat vir ille sanctus opere et gratus in actu, qui cum summo studio famulabatur C sancto Adelphio. Dumque per aliquod spatium temporis fraterna invicem fruerentur dilectione, adest extrema dies, ut effetum Adelphium abbatem sui funerarentur dilecti. Denique jam aderat surgendi hora diei, et ait : Qua hora vis, domne Emmo, ut surgamus et pergamus ad orationem? Tum ille : Quiesce modicum, Domne, donec signum agitetur, et pergamus ad orationem.

ubi moritur.

5 Illico Emmo digressus foras, et puer officialis inibi remansit cum illo : et ecce subito brachium illius dolor ingens perculit, statimque præpeti verbo ait : Surge accede huc, frater, quia sævissimus dolor percussit brachium meum. Et vexillum Crucis supra frontem et corpus suum conabatur facere et dicebat : Christe adjuva, Christe adjuva. Et hac voce emissa, atque signo Crucis ab eodem facto, illius sancta egressa est anima. Tunc procul dubio in eodem suppletum reor Prophetæ monitum, quo ait : Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Et illud : Sapientia viri in exitu canitur.

6 Statim ergo ad monasterium Habendense D pernix nuntius venit. Moxque vir illustris domnus Garichramnus abbas de nocte consurgens cum non parva et promiscua turba populi atque monachorum turbis Luxovium usque perrexit, acceptoque corpore sancti Viri cum Sanctorum reliquiis, cereis et crucibus, ingentique triumpho in castello Habendense ad urnam usque suam mirabiliter transvexit. Nam cum alveum Mosellæ gestantes jam transmeassent, ecce veniens sancta Tecta, quæ et Cebetrudis *h*, abbatissa occurrit obviam, una cum sanctis sororibus gestantibus Sanctorum reliquias cum cereis et crucibus, divisusque est populus turmatin in tres cuneos. Pergebant namque et chori monachorum sancti Viri corpusculum ferentes, præibantque omnibus : et ilico eminus sequebatur almifica Tecta abbatissa præcedens chorum sanctarum virginum, vulgusque populi post tergum capiebat iter. Resonabant namque in excelsum voces psallentium passim in laudem Dei ; omnis namque illic repleta est terra vocibus et cantibus antiphonarum et psalmodiæ. Sic namque, disponente Deo, factum est, ut in die illo, quo festivitas sancti Amati agebatur *i*, Filiolus *k* ipsius E sanctus Adelphius in eadem basilica cum magno ornatu sepeliretur *l*.

Corpus in sacrum Montem

translatum. Ante

7 Postquam autem sepultus est, quæ vel quales visiones de eodem quibusdam fidelibus apparuerint, saltem aliquæ silendæ non sunt. Nam antequam sepultus esset, in basilica sancti Petri gestatus est, ibique a pernoctantibus vigiliarum excubiæ celebratæ sunt. Sed quam grande miraculum et virtus ibidem audita fuisset, sub silentio reticendum non est. Et quoniam gemina sancti Amati (sicut jam præfati sumus) atque Adelphii festiva aderat dies, peractis Matutinis, hymnum B. Amati canere cœperunt, quem Adelphius a primo versu usque ad finem alta voce jugiter cantavit cum illis, atque levata dextera manu signaculum Crucis facere conabatur. Vir quippe religiosus erat, qui juxta illius corpus innixius vigilabat. Hic illum cantantem solus audivit, atque cum lacrymis testificans Deum et domnum Petrum, istud miraculum nobis narravit.

et post sepulturam

8 Posthæc autem, viro Dei Adelphio urnæ tradito, quidam diaconus procurator monasterii ob quasdam utilitates dispensandas in platea sancti Petri advenit, et ecce in oratorio audivit psallentes tamquam festivitatem celebrantes. Canebant autem hunc versum : Vivet anima mea F et laudabit te, Deus. Suspicatus denique est inibi famulas Christi cantare, sed post pusillum sciscitatus, nullum hominem reperit *m* ibidem adesse. Alia denique die, cum quædam famula Dei in basilica S. Petri innixa in oratione jaceret, audivit in supradicto oratorio tamquam Missas celebrantes canere. Psallebant autem: Lætabitur justus in Domino. Et accitis aliis famulabus Christi, utræque audierunt voce alta canentes, suspicantes quippe fratres ibidem Missarum solemnia celebrare *n*.

prodigiis

9 Igitur visiones illas, quæ de eodem visæ sunt, jam narrandas aggrediar auctoritate fultus de talibus B. Augustini et almifici Papæ Gregorii, qui quosdam monachos hostium phalanges incurrisse, moxque stipite interemptis per totam noctem ibidem ad corpora eorum animas psalmos canentes ab iisdem hostibus, aliis narrantibus, audisse fatetur *o*. Nam et B. Augustinus refert ; cum Justorum animæ in locis amœnis Justis fuerint sociatæ, licentia adepta, quos in hac

A hac vita dilectos habuerunt, revertuntur invisere per somniorum revelationes et consolationum hortamina *p*: quod et crebro actum per Sanctorum comperimus libros.

p

inclarescit.

10 Nam nec illud sub silentio reticendum est, quod de sancto Adelphio comperimus. Quædam namque sanctimonialis famula Christi, sancta repleta devotione, ad sepulcrum illius dum intente psalmos caneret, factum asseruit infra urnam illius tamquam murmur lene, in aliud latus vertendum. Moxque locus ille inenarrabili dulcedine atque odore suavitatis repletus enituit *q*. Erant namque ibidem gaudentes et quasi exsultantes lætitia inenarrabili. Hæc quippe pauca narrata sunt de multis, quæ sancta atque almifica Tecta abbatissa ob memoriam beati viri Adelphii, seu propter exemplum fidelium in processu temporis recolenda commentariolo indita stilo sulcari præcepit, adjuvante omnipotenti Deo, cui laus est et gloria et potestas per immensa semper sæcula sæculorum. Amen.

q

ANNOTATA.

B a *Matth.* v *vers.* 16.

b *Joan.* VI *vers.* 44.

c II *ad Timoth.* II.

d *En ætas auctoris. Vide Comment. num.* 26.

e *Sunt, qui putent,* S. Adelphinm *Luxovii vitam monasticam professum fuisse; priusquam Romaricensibus præficeretur; cui opinioni hic textus utcumque favet.*

f *Hunc inter Prætermissos retulimus ad diem* 12 *Maii, quo in quibusdom Mss. Kalendariis Benedictinis ejus memoria recolitur in hunc modum:* S. Ingofredi abbatis Luxoviensis; *neque hactenus plura de eo nobis innotuerunt.*

g In nonnullis Martyrologiis, *inquit Mabillonius in Annotatis,* B. Emmo monachus Luxoviensis 5 Kalend. Septembris colitur. *Fides sit penes scriptorem, equidem in nullis Fastis, quæ consulere potui, ejus mentionem inveni. In mox citatis Mss. Kalendariis ad diem* 20 *Decembris lego sequentem annuntiationem:* Ipso die S. Emonis monachi Habensis monastersi. *Facile crediderim eumdem esse, qui Kalendariis illis insertus sit, et per inadvertentiam monachus Habendensis vocitatus, quia* Sancti *titulo insignitur in Vita* S. Adelphii, *Habendensis cœnobii abbatis.*

C h *S. Gebetrudis in Monte S. Romarici colitur die* 7 *Novembris. Vide Commentarium* § 1.

i *Die* 13 *Septembris. Consule Comment. num.* 28.

k *Super hac voce quædam observavimus in Comment. num.* 16.

l *S. Amatus, teste coævo ejus biographo apud Mabillonium, sepultus est primum, uti ipse petierat,* in introitu ostii basilicæ S. Mariæ, *et post annum* infra basilicam S. Mariæ *positus. Igitur in eadem basilica S. Mariæ conditus est* S. Adelphius, *sicut præ se ferunt hoc loco verba biographi nostri.*

m *Sequentia desiderantur in apographo nostro Ms.*

n *Hoc numero contenta intelligimus de vocibus ad Sancti sepulcrum auditis, ut etiam intellexit Mabillonius. Et sane quid aliud narrare intendat biographus? Verum quæ de loco, ubi eæ auditæ sunt, narrantur obscuriora sunt. Etenim ex præcedentibus sat clare eruimus, Sancti corpus die* 12 *Septembris delatum fuisse ad basilicam S. Petri, ibidemque servatum usque ad diem sequentem, quo in basilica S. Mariæ sepulturæ traditum fuit. Quomodo ergo diaconus iste, procul dubio monachus, veniens propter negotia in plateam S. Petri, et sanctimoniales in ipsa S. Petri basilica existentes cantus perceperunt in oratorio, et suspicati sunt, ille, sanctimoniales ibidem canere, hæ vero, a fratribus Missarum solemnia celebrari? Equidem rem non assequor, nisi hoc sensu, quod basilica S. Mariæ valde contigua fuerit basilicæ S. Petri, et remota a monachorum domicilio, vel potius quod locus sacer, quem S. Amati biographus citatus ad lit.* l, *et noster num.* 6 *basilicam vocant, oratorium fuerit, nt dicitur in altera Vita, Deiparæ Virgini consecratum, qualia eodem loco varia exstitisse memorat Serarius cap.* VII *Vitæ S. Romarici, collectæ ex Mss. codicibus sic habens:* In montis cacumine templum et oratoriola varia condidit *Romaricus. Unde simul conjiciamus, cur idem locus* platea S. Petri *vocitetur, nempe a principe basilica illi Sancto dedicata.*

A. Anonymo.

o *Historia ista clarius percipietur ex ipsis verbis S. Gregorii, lib.* IV *Dialogorum cap.* XXI *in hunc modum scribentis:* Vitæ namque venerabilis Valentio, qui post in hac Romana urbe mihi, sicut nosti, meoque monasterio præfuit, prius in Valeriæ provincia suum monasterium rexit. E
In quo, dum Longobardi sævientes venissent, sicut ejus narratione didici, duos ejus monachos in ramis unius arboris suspenderunt, qui suspensi eodem die defuncti sunt. Facto autem vespere, utrorumque eorum spiritus claris illic apertisque vocibus psallere cœperunt: ita ut ipsi quoque, qui eos occiderant, cum voces psallentium audirent, nimium mirati terrerentur. Quas videlicet voces captivi quoque omnes, qui illic aderant, audierunt, atque eorum psalmodiæ testes exstiterunt. *Hactenus Gregorius Magnus; hujus sancti Pontificis Acta illustravimus tom.* II. *Martii ad diem* 12, *et ad diem* 14 *sanctorum Martyrum, de quibus hic scribit.*

p *Hanc vel ei affinem materiam pertractat S. Augustinus lociis variis. Videat tamen curiosus lector Epistolam ejus* CLIX *alias* C *tom.* II *Operum in nova editione Benedictinorum congregationis S. Mauri col.* 428 *et seq., qua respondet sanctus Doctor Evodio episcopo ad varias quæstiones super somniis et defunctorum apparitionibus, affertque mirabilem plane visionem, per quam Deus hominem revocari permisit a dubio de vita animæ post mortem, quamque ipse Sanctus ex eodem homine didicisse se profitetur. Porro cum biographus illos Patres adducat ad confirmandas visiones, quas narrare aggreditur, procul dubio, quæ hoc numero continentur, inverso ordine exarata sunt, debentque præcedere numerum* 7. F

q *Justa ratio non est ambigendi de suavi odore juxta Sancti sepulcrum percepto; at dubitari posset, an, dum sanctimonialis murmur se invertentis percepisse se credidit, sua eam non luserit imaginatio; maxime quia simile quid prænoverat contigisse, cum depositus illic fuerat S. Romaricus, quod hujus biographus apud Mabillonium ita enarrat:* Postquam sepultus est, mulier quædam ad capita beati Amati atque Romarici orandi gratia... sese prostravit: statimque infra urnam, in qua requiescunt, se audisse fatetur utrumque ad invicem vertentem, et quasi murmur intrinsecus gaudii nescio quid celeberrimi haberetur.

A. ANONYMO.

VITA

ALTERA AUCTIOR

AUCTORE ANONYMO RECENTIORE.

Ex codice Ms. Romarici Montis.

Præfatio auctoris.

Cum sæpe excusassem, dignissima et excellentissima mater, tua me denique auctoritas impulit, ut sanctissimi patris ac pastoris nostri Adelphii vitam et res gestas scriptis explicare aggrederer. Quod quidem implere hactenus distuli, non tam declinandi laboris causa, quam quia ingenii mei tenuitatem considerans tam sublimi argumento me imparem agnoscebam; adeoque tacere malebam, quam pauca de multis et ineleganter effari : illud maxime veritus, B ne eamdem reprehensionem incurrerem cum illo, qui hoc opere in se recepto, tamen illud communi omnium sensu, parum diserte apteque executus est. Ego autem hoc unum negare non ausim illi, cui me omnia debere profiteor ; ne eo ipso nimium modestus parumque prudens appaream, quo laudibile honestumque onus iniquo obtentu excutere velim. Itaque jussis tuis obtemperare statui, non alia occasione, quam ut quemadmodum ecclesiæ tuæ curandis emolumentis te intentam video, ita ut quoque causa sis, cur ego beati Adelphii gloriæ amplificandæ adlaborem : id solum utique diligentiæ meæ vel obedientiæ præmium spectans, ut non tam operis ac facultatis exiguitatem, quam operam animumque attendas, ac si quid nævi errorisque subsit, quo tua singulari prudentia æqui bonique consulas. Nunc porro ad id, quod propositum est, veniamus.

Sancti illustre genus et felix indoles.

2 Beatus igitur Adelphius natione Sicamber, *a*, nobilitatis natalitio celsus, in primævo ætatis flore bonorum imitator emicuit celeberrimus, quem supernæ diligentia pietatis tanta dilectionis gratia elegit et prælegit, ut Spiritus sanctus in eo ignem sui amoris vehementer accenderet, C ipsumque sibi templum ædificans frequenti non solum lumine inviseret, verum quoque mundani callis inter illecebras justitiæ adeptus palmam, religionis integer cultor perseveraret. Nam ab ipsis pene cunabulis litterarum documentis institutus, primæ indolis rudimenta direxit ad Christum. Qui profecto virtutis iter arripiens nihil aliud studuit, quam caduca contemnere, adhærere perpetuis, atque monasticæ mancipatus disciplinæ, mansuetudinis jugum feliciter suscepit. Res autem postulare videtur attingere paucis, qualiter idem venerabilis Pater prædictæ institutionis susceperit habitum, ut quomodo Sicambrorum provincia infelix amiserit tantæ excellentiæ tantæque dignitatis Virum, qui partibus Vosagi *b*, serenus effulsit, tamquam sidus eximium, quod, disponente Deo ac ejusdem Patroni opitulante suffragio, compendiosæ stilo traditionis sequentia declarabunt.

S. Romaricus, qui seculo

3 Gloriosissimus namque ac Deo dilectissimus Romaricus, cum inter primates polleret in palatio, regia fultus familiaritate, cumque regem D et regnum, regali *c* utpote ortus prosapia, strenuo procuraret moderamine, cepit consilium, felici usus commercio, peritura postponere, soli inhærere Deo. Habebat vero eodem tempore tres filias pudice ac liberaliter, prout tanti viri expetebat reverentia, educatas, quarum connubia diu multumque secum volvens in pectore, licet affatim suppeterent opulentia in rebus, nobilitas in genere, maluit eas Christo cum flore virginitatis destinare. Quippe in cujus corde jam mundus aruerat, cui profecto palatinæ dignitatis pompa sordere cœperet, nemini nisi Christo funiculum hæreditatis adscribendum deliberabat. Verum quædam e filiabus ipsius, nomine Aselberga, paternæ non acquiescens devotioni, expers hæreditariæ sortis et absque patris consilio, nupsit cuidam in partibus Sicambriæ, cui vocabulum Bethilinus, summæ nobilitatis multæque potentiæ viro *d*.

valedicens, suadente S. Amato, Luxovium se receperat.

4 Interea autem beatus Romaricus, jam præmeditatæ salutis non immemor, diu noctuque regem moriturum cogitabat deserere, ac æterni regis consiliis sese totum implicare, et quamvis in aula, quam non ex desiderio, sed ex officio frequentabat, sedulo versaretur; nullo tamen E temporis intervallo mens ipsius pii affectu operis privabatur. Cumque opportuna ei accidisset occasio, patefacit libens, quod diu tractaverat in animo. Nam cum gentem Austrasiorum sanctus inviseret Amatus *e*, gratia serendæ fidei, divina cooperante clementia, divertit ad palatium venerandi patris Romarici, a quo vir egregius, suscepto æternæ refectionis pabulo, consiliis ejusdem Luxovium venit, ac monasticæ inibi religionis normam suscipiens, quod diu optaverat, feliciter implevit.

ac deinde in monte monasterium condiderat,

5 Non multum vero post temporis susceptæ conditionis strenuus executor in tantæ perfectionis excrevit diligentiam, ut, cœlestibus æstuatis* desideriis, secretioris vitæ expeteret disciplinam, cujus inceptis dulcissimus magister ejus Amatus obnixe favebat. Quippe ubi cooperator aderat Spiritus, nihil reprehensione dignum considerabat. Pari ergo affectu infra vastum Vosagi profundum, locum heremiticæ solitudini competentem reperiunt, quod ab antiquis appellatum didicimus Habendi castrum, in quo Regi regum jugi famulantes exercitio monasterium puellarum ædificavit*, atque curæ pastoralis functi officio ad custodiendum gregem industria F solerti invigilant : unde quantum lucri summo Pastori retulerunt*, quantaque angelicæ institutionis gloria sese suosque dilataverint, evolvere supersedeo, ne semper eadem audientibus ingerat fastidium prolixæ digressionis oratio.

* *lege* æstuans

* *forte* ædificant

* retulerint.

missos ad se Gebetrudem et Adelphium ex filia nepotes lætus complectitur.

6 Audiens vero Asselberga, patrem renunciasse seculo, direxit ei filiam nomine Tectam, quam jam susceperat ex conjuge Bethilino, sperans hoc modo elicere, quatenus hæreditatis pignus, quod sibi jure competebat hæreditario, restitueret puellæ. Beatus vero Romaricus, procreationis suæ primitias alacri vultu contemplatus, cum cæteris, quas ibidem aggregaverat. Domino perenniter famulaturam dedicavit; quæ postmodum ejusdem monasterii mater vocata est Gebetrudis. Mater vero, cum comperisset, quid ageretur de filia, felix secundo partu rursus animum aggreditur flectere : sed, ut reor, non sine divina suggestione : nam Puerulum, quem post paulo pepererat, transmisit avo baptizandum, atque ad relictæ possessionis heredem constituendum, quem serenissimus pater Romaricus gaudio

A gaudio magno suscipiens benedixit Dominum, cujus præsidio, quod filia neglexerat, geminæ prolis officio gratulabatur duplicatum *f*. f

Adelphius baptizatur, et S. Arnulpho committitur;

7 Jussit autem sacri Baptismatis unda Puerum innovari, atque de nomine Adelphium assignari, quem dominus Amatus vir ineffabilis de lavacro sacro suscipiens, pater ipsius exstitit spiritualis *g*. Protinus vero gloriosi pontificis Arnulphi *h* documentis ac monitis saluberrimis institutus, tanta cura et diligentia est enutritus, ut nihil terrenum saperet, sed ad cœlestia toto mentis adnixu festinaret, atque in eo avitæ virtutis specimen eluceret. Erat enim hilaris vultu, decorus facie, lenis in verbis, fervens in religione, alienarum rerum non cupidus, servientibus Deo jugiter innixus, et, quamvis puerili floreret ætate, cunctis tamen morum placebat honestate. Cumque majori in dies proveheretur scientia, studebat teneros annos diligentiori superare solertia. Cavebat namque, ne aut temeritatis impulsu ad iniquitatem prorumperet, aut per negligentiam ab æquitatis tramite deviaret.

B

multis virtutibus ornatus et Romario avo abbas substitutus,

8 Hujus itaque tam illustris Ephebi pater *i* excellentissimus, cum se relatu frequenti in domo Dei comperisset plurimum fructificasse, ob ejusdem charissimi Filii dilectionem hereditatem in partibus Provinciæ monasterio Habendo contradidit opulentam, licet ab Agarenis *k* postmodum vehementer vastatam. Post discessum vero beatissimi Amati, devotissimus pater Romaricus *l*, cum jam sui dissolutio corporis immineret, dilecto sibi Adelphio, castitate et continentiæ armis accincto, ac in omni virtutum devotione composito, sanctarum curam puellarum commisit, quas ipse cum germana sua prudentissima, videlicet Gebetrude, viriliter cuncta regens, ac paterno affectu disponens, parvi licet temporis intervallo, pie ac strenue gubernavit *m*.

sancte gubernat.

9 Piissimi ergo patris Romarici beatus Adelphius destitutus præsentia, gregem Christi, quem fovendum susceperat, tanta prosequebatur diligentia, ut, quasi novo religionis afflatus spiritu, seipsum adnegaret: quibusque præesse videbatur, sanctæ conversationis exemplo consolidaret. Crebris itaque vigiliis ac jejuniorum longanimitate beatus Adelphius profligatus, carnis concupiscentiam frænabat: compunctionis vero pane, lacrymarumque vino spiritum roborabat; membra autem, ne ad pium opus deficerent, cibi C potusque parcitate solis post occasum reficiebat; edebat namque, ut viveret; non vivebat, ut ederet.

Vacat operibus pœnitentiæ et graviter laborans

10 Cumque in eo superni quotidie amoris vehementis ardor excresceret, per loca montis secretiora divertens profusis lacrymarum imbribus se totum irrigabat, atque mundanæ celebritatis oculos vitans, contriti cordis hostiam divinis conspectibus immolabat. Quanto enim virtutum proficiebat meritis, tanto indigniorem sese dijudicans veniam postulabat de commissis. Et cum jam triennii tempus *n* miro abstinentiæ cultu exegisset, ei tanta supervenit corporis ægritudo, ut se propediem dissolvendum præsciret. Cumque diutius dolore quateretur intolerabili, Vir Dei accitis fratribus universis sub eodem Domino famulantibus, si quid se meminit deliquisse properat confiteri; atque de remedio animæ suæ obsecrans, multa habuit hujuscemodi verba: Dilectissimi fratres atque sorores sanctissimæ vestro concessu Luxoviensis cœnobii fratres desidero invisere: quia et illis confessionis debitum persolvere dispono, quorum petitionibus remissionem adipisci de peccatis non ambigo: verum destinatio illius statui ad effectum perducitur *o*. A. Anonymo.

Luxovium petit,

12 Cumque prædicti loci monasterium fuisset ingressus, venerabilis cultor Dei Ingofredus una cum fratribus suis plurima ipsum alacritate suscepit, ac tamquam munus a Deo collatum congratulans, cuidam fratri nomine Emmoni diligenter servandum commisit. Hic itaque prædictus frater religione pollebat præcipuus, huic quoque cura instabat de hospitibus, qui etiam summo studio beato Adelphio famulabatur. Cum jam aliquanto tempore fraterna invicem fruerentur dilectione, mane quodam vir Dei Emmo beatum Adelphium, orationis gratia surgere volentem compescuit, atque egressus foras puerum officialem inibi cum eo reliquit.

et pie moritur.

12 Protinus vero brachium patris Adelphii dolor percussit sævissimus, qui confestim, accito puero, signo Crucis se muniebat, velut in hostes dimicaturus atque ter dicendo, Christe adjuva, soluta est carnis ergastulo sanctissima illius anima. Felix immo beata dissolutionis conditio, quæ sic optata pervenit, ut potius esset voluptati, quam detrimento! Non enim debitæ conditionis supplicium differre postulans Christum invocabat, verum ob laboris egregii constantiam merito sublimandus. Ne justitiæ corona diutius abesset reciprocando clamabat: Christe adjuva; ut qui omnium ad Patrem venientium prælucens exstitisti semita, te duce, te præside, tibi adhærere valeam coæqualiter fulgenti in paterna gloria. E

Corpus Sancti

13 Eodem die, quo beatus Adelphus a seculo migravit, nulla interveniente mora, nuntius pervenit in Castrum referens, naturæ concessisse venerandum Adelphium, cujus fama propere vulgata passim perculit oves mœrore subito. Dolebant enim pii Pastoris caruisse solatio, sed gratulabantur illi angelicæ contubernia dignitatis adepto. At vir Dei Garichrannus, defuncti Patris successor idoneus, de nocte consurgens cum multa monachorum manu atque famulantium Luxovium tendit *, corpusque pissimi Confessoris dignissimo apparatu recipiens Habendum usque monasterium cum summa reverentia honestissime transvexit.

* tetendit.

insigni pompa ad Sanctum Montem refertur et prodigiis

14 Beatæ enim translationi inservientes cum transmeassent fluvium, qui medius Habendo colli proximam interluit planitiem, gemens occurrit alma Gebertrudis una cum sanctis sororibus, quæ velut oliva fructifera in domo Dei refulgens miro atque inenarrabili triumpho fraternum disposuit funus. Populus namque, qui aderat, trium turmarum divisus per cuneos laudem Dei decantabat, vocibusque ymnisonis non exequiarum planctum, verum solemnia celebrabat. Cumque illic omnis terra psallentium vocibus repleretur, ad basilicam beati Petri deportatur, atque jugi a pernoctantibus vigiliarum cultu ibidem veneratur. Contigit autem, disponente Deo, piissimi patris Amati eadem nocte adesse festivitatem, cumque, peractis Matutinis, ymnum ejusdem adstantes cantare cœpissent, beatus Adelphius a primo versu usque ad finem cantavit cum illis, dextraque levata Crucis signaculum facere conabatur gratia benedictionis. Vir denique religiosus, qui juxta corpus illius innixus vigilabat, cantantem illum solus audivit, atque cum lacrymis Dominum testificans fratribus enarravit. Sequenti vero die, omnibus rite compositis. F

A. ANONYMO. compositis, sepultus est in oratorio quodam prope basilicam beati Petri apostolorum principis. Posthæc autem Viro Dei urnæ jam tradito, quidam e fratribus monasterii procurator ob quasdam utilitates dispensandas juxta prædictum oratorium pertransiens audivit vocem canentis intrinsecus: Vivit anima mea, et laudabit te Deus: unde suspicatus est inibi aliquam e sororibus cantare, ac post paulum sciscitatus neminem ibidem reperit adesse.

illustratur. 15 Alia denique die cum quædam famula Dei in basilica beati Petri orationi attentius incumberet, audivit tamquam Missam celebrantes ibidem in eodem oratorio, canebant autem: Lætabitur Justus in Domino. Quæ secum accersitis quibusdam sororibus, audiere pariter, quod sola audierat prius. Nec illud quoque sub silentio reticendum decernimus, quod de repente humato illo factum esse cognoscimus. Quædam namque sanctimonialis sancta repleta devotione, cum ad sepulchrum illius intenta psalmos caneret, factum asseruit, infra urnam murmur lene, tamquam confessor Dei Adelphius in aliud latus sese converteret: moxque locus ille tanto suavitatis odore repletus enituit, ut facile quivis adverte- B ret, quantis prædictus Pater apud Dominium existat meritis. Hæc pauca de multis beati patris Adelphii gesta sufficiant, cujus interventu piissimo Regis æterni mereamur obtinere gratiam in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Sicambros, quorum primæ sedes apud extrema fluminum Vahalis, Mosæ et Rheni assignantur, confundi subinde cum Francis monuimus tom.* IV *Julii pag.* 440 *in Annotatis ad cap.* II *Vitæ S. Arnulphi, ubi hic Sanctus ita dicitur eradisse Dagobertum regem,* ut in Sicambrorum natione rex nullus illi similis fuisse narraretur. *Adi Browerum in Notis ad carmen* 4 *libri* VI *Venantii Fortunati de Chariberto rege ita canentis:*

Cum sis progenitus clara de gente Sygamber.

b *Vosagus, aliis Vogesus, quo nomine sæpe veniunt etiam partes in ea comprehensæ, mons, saltus, sylva et eremetus, late extenditur per confinia Burgundiæ, Alsatiæ et Lotharingiæ, estque celebris tam virorum, qui inhabitarunt, numero* C *ac sanctitate illustrium, quam pulchra situs sui varietate, et fluminum præclarorum Matronæ, Mosæ, Mosellæ atque Araris origine Gallis* le Vosge *nuncupatur.*

c *Idem de Romarici stirpe tradit Menardus pag.* 405; *recentior vero dicti Sancti biographus, apud Serarium cap.* I, *ortum existimat* e Faramundi Francorum regis posteritate: *quod operosius discuti poterit ad diem* 8 *Decembris. Nam auctores antiqui, licet nobilissimum fuisse clare insinuent, regio genere procreatum non memorant. Scriptor Vitæ ejus coævus ita loquitur:* Posthæc denique tempus evenit, ut in Lotharii regis palatio inter ceteros electus haberetur. *Jonas Bobiensis in Vita S. Eustasii apud nos tom.* III *Maii pag.* 789 *de eodem Romarico sic ait:* Primis nobilitatibus fuerat apud Theodebertum habitus. *Mabillonius legit:* Primus inter nobiles. *Porro mox laudatus Romarici biographus, ejus patrem dicit, qui Theodeberti regis Austrasiæ partibus adhæserat, interemptum fuisse a Theodorico rege Burgundiæ, et bona, Romarico* D *jure hereditario debita, fisco fuisse addicta, ac denique post mortem Theoderici restituta. Unde colligas vere scripsisse biographos SS. Eustasii et Romarici, quantumvis diversos reges nominarint; quia nempe Romaricus primum cum patre in Theodeberti aula, ac deinde in Chlotarii monarchiam universam adepti floruit.*

d *De iis, quæ toto hoc numero referuntur, fuse egimus in Comment. a num.* 7.

e *S. Amati Acta illustrabimus ad diem* 13 *hujus mensis; interim, quæ paucis hic de eo referuntur, pluribus descripta videre est apud Mabillonium sæpe laudatum Sec.* II *Benedictino pag.* 132.

f *Ad hunc numerum spectantia pertractavimus in Comment. a num.* 7.

g *Adi Comment. num.* 16.

h *De S. Arnulpho Metensium antistite actum est in Opere nostro tom.* IV *Julii ad diem* 18, *dictumque, quod abdicato episcopatu in Vosagi solitudinem se contulerit sub annum* 625; *cum autem juxta biographum nostrum nasci non potuerit Sanctus noster ante annum* 620, *ut ostendi in Commentario num.* 16, *procul dubio S. Arnulphus ejus curam suscipiens jam tum in eremo existebat; neque enim verisimile est,* E *tenellum Infantem Metas destinatum fuisse, ibidemque ab episcopo educatum. Igitur vox* protinus *hic valet* deinde, *quomodo etiam exposuit, qui Lectiones Officii concinnavit:* Mox, *inquit,* ut adolevit, Arnulpho pontifici in disciplinam traditus... tantum profecit etc.

i *Bethilinus summæ nobilitatis multæque potentiæ Sicamber, ut dicitur num.* 3.

k *Sic appellati sunt primum Saraceni, ex eo quod sese ex Ismaele, filio Agaris et Abrahami originem traxisse existimarent. Sæpius hi in Francorum et Gallorum ditiones irruperunt præsertim seculo* VIII. *Sed hoc nomine aliquando venerunt Hungari. Vide Appendicem de Gloria posthuma num.* 30.

l *Romaricus defuncto Amato abbas successit, et ut minimum superfuit annis viginti quinque juxta communem eruditorum opinionem. De anno utriusque Sancti emortuali vide Comment. num.* 16 *et* 18.

m *Super istis nonnulla notavimus in Comment. num.* 26.

n *Triennium istud difficulter intelligi posse de spatio temporis, quo tantum S. Romarico superstes fuisset Sanctus noster, advertimus in* F *Comment. num.* 26. *Quapropter vel dicti triennii initium desumendum est a tempore, quo, translata in Garichramnum monasteriorum præfectura, sese totum Deo et pœnitentiæ exercitationibus applicare cœpit, vel dicendum, quod biographus hic, æque ac Serarius et Ruyrus, sensum Vitæ vetustioris haud recte assecutus fuerit. Adi Comment. numero citato.*

o *Quæ sequuntur ab hoc numero ad finem usque, narrata sunt fere omnia in priore Vita; proinde consuli possunt Annotata in illam a litt. f.*

GLORIA

A

GLORIA POSTHUMA

Seu Appendix de cultu antiquo et hodierno, de variis translationibus ac elevationibus corporis et de miraculis.

§ I. Cultus Antiquus; an monasterium S. Adelphii nomini consecratum fuerit; Translationes reliquiarum quatuor; varia de priore earum recentiorum opinio.

B

Mox ab obitu ut Sanctus colitur.

Ejusmodi est integra Actorum primo loco jam excusorum series, ut credere nos jubeat, Abbatem nostrum talia in vita sua præbuisse eximiæ sanctitatis indicia, ut mox ab obitu fideles eum prosequi cœperint ea veneratione, eo honore, quo Sanctos solemus prosequi. Sane corporis ejus postridie mortis Luxovio in Montem sanctum translatio, narrata ibidem num. 6, *minus speciem repræsentat lugubris funus deducentium incessus, quam triumphalis victori occurrentium et applaudentium comitatus, vel lætitia gestientium ob thesaurum ad se deportandum concursus. Adde, quod visiones seu prodigia ante et post inhumationem ipsius facta, et ab eorumdem Actorum coævo scriptore relata a num.* 7 *præhabitam illam erga Sanctum venerationem certe confirmarint, adeo ut ad idem sepulchrum suas preces funderent seu psalmos canerent, ut ibidem legitur num.* 10. *Præterea eamdem venerationem non potuit non augere plurimum perceptus a psallente sanctimoniali et aliis accurrentibus suavissimus odor.*

C

Monasterium ejus nomini

2 *Augustinus Calmet Historiæ Lotharingicæ tom.* I *col.* 827 *monasterium virorum Montis sancti nomine* S. Adelphii *quondam insignitum fuisse existimat; verba ejus Gallica ita sonant :* Abbatia Romarici-Montis exstructa per S. Romaricum in monte Habendensi, cui hodiedum Montis sancti nomen est, combusta similiter fuit et expilata ab his barbaris (*de Hunnis loquitur*) et religiosæ ac reliniosi coacti fuerunt deserere hunc sacrum locum, seseque recipere in planiciem trans Mosellam, in quam transtulere corpora sanctorum patronorum suorum Amati, Romarici et Adelphii. Ædificarunt ibidem ecclesiam ac bina monasteria, alterum pro sanctimonialibus dedicatum SS. Petro et Paulo, alterum pro monachis sub patrocinio S. Adelphii. *Idem, sed paulo aliter, repetit in Serie chronologica abbatissarum Romaricensium præfixa tom.* III *ejusdem Operis col.* 185 *sic præludens :* Romaricense monasterium situm hodiedum supra Mosellam ... fundatorem habuit S. Romaricum circa annum 645 (*mendum typi haud dubie hic est vel calami, nam tom.* I *col.* 388 *rectius signat annum* 620) Primaria ejus sedes fuit in monte vicino nunc Mons sanctus ei nomen est,.... quem S. Romaricus et congregatæ sanctimoniales sat longo tempore inhabitarunt. Hæc celebris abbatia in origine sua duplex erat, id est, erant in illo sacro monte duæ communitates distinctæ, altera virorum, altera virginum ; prior habebat patronos SS. Petrum et Paulum, altera S. Adelphium.

AUCTORE J. P.

dedicatum fuisse

3 *Paulo aliter, inquam, id repetit ; nam tom.* I *videtur aperte loqui de monasterio condito trans Mosellam post direptionem barbarorum, igitur eo loco, ubi hodie existit Romaricensis civitas ; tom.* III *de communitate seu monasterio a primordiis suis ante dictam direptionem existente in ipsomet Monte sancto. Præterea tom.* I, *virorum monasterium* S. Adelphio, *virginum SS. Petro et Paulo consecratum asserit ; tomo autem* III *monasterium virorum SS. Petro et Paulo, virginum vero* S. Adelphio *dedicatum ait. Hoc postremum tamen facilius percipio quam aliud, ita interpretando scilicet ejus verba, ut per abbatiam seu communitatem priorem,* la première, *magis præcipuam designatam voluerit, per alteram,* l'autre *minus præcipuam ; quo sensu recte dixerit priorem, puta virginum, SS. Petro et Paulo, alteram, virorum communitatem, sacram fuisse* S. Adelphio ; *si tamen unquam sub hujus nomine peculiariter venerit ea communitas.*

E

non sat solide probatur :

4 *Laudatus auctor utroque loco in probationem assertisui allegat Vitam Adelberonis, ejus nominis secundi Metensium antistitis, a coævo exaratam et a Labbeo editam tom.* I *Bibliothecæ, ubi pag.* 678 *memoratus antistes, qui floruit seculo* x, *consecrasse legitur multis monasteriis abbates, atque hos inter* sancto Trudoni duos, sancto Adelpho duos. *Addit tom.* I *col.* 827, *legisse se in Necrologio S. Michaelis,* Saint-Mihiel, *abbatiæ in diœcesi Verodunensi, abbatem ex monasterio S. Adelphi his memoratum verbis :* 9 Octobris obiit Notgerus abbas S. Adelphi. *Verum argumenta ista mihi non sat clara apparent, ut absque erroris formidine asserere ausim, iis verbis indigitari asceterium aliquod seu Habendense seu Romaricense,* Adelphii *nostri nomine insignitum ; maxime cum nihil his affine eruam ex ullis dictorum locorum monumentis. Quid si Vitæ Adelberonis, et allati Necrologii auctores, patria forte Metenses, designatum voluerint monasterium S. Petri Novum-Villariense in Alsatia, quod exspirante seculo* xv *in collegium canonicorum secularium conversum est, idque a S. Adelpho appellarint ex affectu in S. Adelphum Metensem episcopum, cujus corpus eo delatum fuisse seculo* IX *ostendimus tom.* VI *Augusti pag.* 505 ?

F

forte de S. Adelpho Metensium episcopo agunt allata in hunc finem documenta.

5 *Certe dicti monasterii ecclesiam ab eo episcopo deinde vocitari cœpisse innuunt Benedictini scriptores Galliæ Christianæ tom.* V, *col.* 834 *hisce verbis :* Ecclesia primitus in honorem SS. Apostolorum Petri et Pauli a prædicto Sigebaldo condita est, quibus subinde alter patronus accessit S. Adelphus seu Adolphus episcopus Metensis, cujus corpus anno 846 Drogo sedis ejusdem antistes hanc in ecclesiam transtulit. *Imo auctor translationi coævus, apud nos tom. cit. pag.* 511, *referens miracula post translationem facta, aperte dicit, virum quemdam, accepto beneficio, detulisse nummos* ad S. Adelphi ecclesiam. *Quidquid de re sit, laudati Calmeti assertio mihi sufficienter probata non est. Porro cum num.* 1 *hujus Appendicis*

AUCTORE J. P.

dicis allata a nobis talia sint, ut cuivis facile persuadeant, sancti Abbatis nostri cultum non potuisse antiquiorem esse, quam reipsa sit, plura super hac materia annotare opus non videtur. Quapropter ad alia progredior paulo ampliorem discussionem exigentia. De translationibus loquor; non discussurus quidem, an eæ vere contigerint, id enim docebunt nos earumdem relationes, sed quibus temporibus et ob quas causas factæ sint.

Prænotantur nonnulla super translationibus quatuor

6 *In Monte-Romarici per anni decursum distinctis diebus recoluntur commemorationes seu festivitates translationum quatuor, de quibus universum quædam prænotanda sunt; ac primo quidem illas inter translationes non recenseri omnium priorem, cum scilicet demortui Sancti funus Luxovio mox illuc deportatum est, prout sæpe memoravimus. Secundo translationes illas non esse proprias soli* S. Adelphio, *at ei communes cum SS. Amato et Romarico; quippe quorum trium sacræ exuviæ simul iisdem temporibus iisdemque de causis translatæ fuerint, et earumdem translationum historiæ indistincte sub hujusmodi titulo:* Translationes SS. Amati, Romarici et Adelphii *conscriptæ; ita ut nihil de Sancto nostro hic attingere valeamus, quin simul* B *de aliis duobus disseramus, et quæ alioqui proprie spectarent partim ad diem* 13 *Septembris, partim ad* 8 *Decembris, compellamur hic in antecessum pertractare. Tertio singulas translationum, uti et miraculorum, quæ sub earumdem tempora patrata sunt, enarrationes depromptas esse ex codicibus Mss. Romaricensibus, prout notatur in apographis a Chiffletio nobiscum communicatis; eo tamen discrimine, quod etiam ad singulas observabo, ut quædam notarii apostolici attestatione munitæ sint, aliæ non item; quædam ipsiusmet primi auctoris stylo relictæ, aliæ ex Gallica versione Sebastiani Valdenarii per laudatum Chiffletium nostrum rursus Latino sermoni redditæ.*

in Monte-Romarico annua commemoratione festivis.

7 *Notandum denique est quarto, prælaudatum Valdenarium, teste Calmeto in Catalogo alphabetico scriptorum Lotharingiæ, et in Serie monasteriorum ejusdem ducatus, quorum ille præfixus est tom.* I, *hæc tom.* III *memoratæ supra Historiæ Lotharingicæ, prælaudatum, inquam, Valdenarium præfuisse seculo* XVI *Herivallensi, alii scribunt Terevallensi, Calmeto Gallice* Herival, *Prioratui Ordinis S. Augustini, qui unico milliari distat a Romaricensi oppido. Unde præsumere* C *licet, dictum auctorem Opus suum sub hoc titulo,* Acta rerum memorabilium ecclesiæ S. Petri Romaricensis, *concinnasse juxta monumenta Latina apud Romaricenses reperta. Id suadent præterea Lectiones Officii cuilibet translationis festivitati propriæ et hinc inde, ubi opus videbitur, a nobis memorandæ, quæ illius relationibus valde congruunt. Cur autem Chiffletius non potius ex ipsis jam citatis monumentis Latinis, quam ex lucubratione Gallica Valdenarii apographa nobis transmiserit, rationem aliam non video, quam vel quod eorumdem autographa obtinere nequiverit, vel quod ea quidem in archivo repererit, simul cum Valdenarii Mss.; sed hæc illis valde conformia, ac præterea in meliorem ordinem redacta perspiciens, judicarit ad Opus nostrum magis conducentia. Nunc ad primam translationem progredior.*

Relatio translationis primæ a subæquali exarata.

8 *Hujus Historiam habemus integram, munitam notarii apostolici attestatione, relictamque primogenio stylo Latino auctoris anonymi, et subæqualis, quantum suspicari nos sinunt verba ejus num.* 7, *quæ sic habent:* Hi ergo venerabiles Confessores Christi in loco, in quo nunc præstante gratia pii Conditoris consistunt, reconditi fuerunt. *Nam secunda corporum translatio et novæ basilicæ in eum finem constructio contigit superstite adhuc una* e sanctimonialibus, jam decrepita, quæ in monte eodem *(antiqua scilicet monasterii sede)* jugiter in servitio eorumdem *(Sanctorum)* laudabilem vitam duxerat. *Verba sunt ex secundæ translationis historia num.* 9. *Igitur haud ita dudum post primam translationem facta est altera, et vivebat illius Historiæ auctor antequam secunda contigerit, cum eo loco, quo primum reconditi fuerant Sancti, etiam tum consisterent, quando scripsit.* D

De tempore, quo contigit, opinio Menardi,

9 *Constans traditio est admissaque ab omnibus passim neotericis, sacras virgines ex Habendensi monte in subjectam trans Mosellam fluvium planitiem demigrasse atque huc deferri curasse sacra sanctorum suorum Patronorum lipsana occasione irruentium in Lotharingiam et monasteria devastantium barbarorum; at quæ de tempore facta illius transmigrationis tradunt dicti neoterici confusa sunt nec inter sese consona. Menardus lib.* I *observationum ad diem* 8 *Decembris, dicit, cœnobium Montis sancti* circa tempora Ludovici Pii translatum ad radices ejusdem in planitie amœnissima, quam interluit Mosella fluvius, ubi nunc est urbs, quæ vulgo appellatur Remiremont. *Igitur ante vel circa annum* 840, *quo Ludovicus cognomento Pius, Caroli Magni filius, et hic per Menardum haud dubie designatus, obiisse scribitur.*

Serarii.

10 *Serarius cap.* XII *Vitæ S. Romarici, collectæ ex Mss. codicibus, de translationibus scribit in hunc modum* : Cum barbara et ingens Hunnorum multitudo partes eas, uti et alias plures, depopularetur, in sancti quoque Romarici cœnobia tam virorum quam virginum desæviit admodum. Sed postea consilio et prudentia Theoderici syndici, liberalitate vero ac munificentia Ludovici tertii peramplum unum, quo virgines omnes caperentur ultra Mosellam augusto cum templo, quod S. Petri dicitur, exstructum fuit cœnobium, et in hoc religiose translatæ simul sanctorum Romarici, Amati et Adelphii reliquiæ die 17 Maii sub annum Domini 910, præsente Tullensi episcopo Drogone. *Quibus verbis, ut infra patebit ex nostris monumentis Romaricensibus, primam ac secundam et fortasse tertiam translationem involvit, sed valde confuse et implexe, quod Mss. suis attribuendum esse satis indicat in margine.* F

Ruyri.

11 *Nam, ubi Hunnorum in partes illas irruptionem refert, annum in Mss. suis notari significat* 904, *ubi vero* postea *templum ac cœnobium exstructum ait* munificentia Ludovici tertii, *hanc in margine notam ponit :* At 879 regnabat. *Ruyrus cap. item* XII *Vitæ S. Romarici hanc advertens Serarii, cui alioqui passim adhæret, dubitationem, perspiciensque rei difficultatem, ingressus est viam aliam, atque Hunnorum irruptionem affixit anno* 864, *et principem, cujus liberalitate novi templi structura perfecta legitur, Ludovicum Balbum Caroli Calvi filium fuisse affirmat. Verum, præterquam quod asserti sui testimonium nullum proferat, ne sic quidem difficultates omnes diluit, uti similiter patebit ex mox laudatis monumentis.*

Calmeti et aliorum.

12 *Memoratus jam subinde Calmetus tom.* I *col.* 826 *et* 827 *Hunnos seu Hungaros, sicut passim alii, primum in Lotharingia visos fuisse ait sub annum*

A *annum* 910, *et ea de causa sedem Habendensis solitudinis relictam fuisse a religiosis incolis tum viris, tum virginibus. Audi eumdem breviter et clare mentem suam exprimentem ante tom.* III *in serie chronologica abbatissarum col.* 186 *et* 187 : Abbatia Romaricensi, sita in monte, jam bis terve destructa ac devastata ab Hungaris, qui in Lotharingiam irruerunt sub initium seculi X annis 910 et 919, visum ex transferre eam in locum magis commodum ac tutum, in planitiem supra Mosellam, ubi civitas excitata est, muris cincta, et ubi hactenus subsistit abbatia. *Unde colligas juxta hunc auctorem neque Sanctimoniales Montem sanctum, primam sedem suam, deseruisse, neque Sanctorum corpora e terra elevata fuisse ante annum* 910 ; *quod postremum diserte exprimit tom.* I, *ubi verbis, quæ num.* 2 *hujus Appendicis recitavimus, subnecdit sequentia :* Ea occasione *(transmigrationis et novi templi ac duplicis monasterii constructionis)* corpora, de quibus jam locuti sumus, e terra elevata sunt. Adfuerunt Drogo (*ab anno* 905 *usque ad* 921 *vel* 922) Tullensium episcopus ejusque clerus. *Post hæc autem narrare pergit quæcumque in elevatione ac prima translatione contigisse videbimus* B *inferius. Eumdem circiter annum pro hac translatione notant Bucelinus en Menologio, Bailletus in Actis Sanctorum, uterque ad diem* 8 *Decembris; Mabillonius tom.* III *Annalium pag.* 336, *et seculo* II *Benedictino pag.* 135 *et alibi, estque, ut apparet, opinio ista hodiedum apud neotericos receptior, an item probabilior, docebunt nos monumenta nunc proferenda.*

§ II. Examinantur documenta Romaricensia de translatione prima ac secunda.

Notæ chronologicæ deductæ ex primæ translationis Historia.

A*uctor Historiæ primæ translationis num.* 8 *laudatus, præmissis nonnullis huc non pertinentibus, neque facta mentione de barbarorum irruptione, rem enarrare aggreditur his verbis* C Nunc igitur, annuente Domino, narrabimus, quod temporibus piissimi ac serenissimi Ludovici imperatoris, qui pater exstitit monachorum, ac restaurator sanctorum monasteriorum, supradicti patris *(S. Romarici)* monasterium innovatum ac mutatum est in loco, in quo nunc existit. *Ex nominato jam imperatore, si hanc narrationem viderint scriptores § præcedente laudati, orta est verisimiliter, relata ibidem de tempore translationis, diversa opinio: ut alii retulerint ad Ludovicum Pium, Caroli Magni filium; alii ad Ludovicum Balbum, filium Caroli Calvi; alii ad Ludovicum Arnulphi imperatoris filium, et hi quidem, quia traditio erat, factam esse translationem post Hunnorum irruptionem ac præsente Drogone Tullensi antistite. Priorum tamen opinioni favet elogium Ludovici imperatoris recitatis verbis involutum;* Qui pater exstitit monachorum ac restaurator sanctorum monasteriorum. *Favet ipsemet titulus* imperatoris, *qui Ludovico Balbo juxta plerosque eruditos neutiquam congruit : Ludovicus autem Arnulphi filius in imperio quidem a principibus suffectus est,* neque tamen imperatoris coronam aut titulum habuit, *inquit Petavius in Rationario Temporum pag.* 433, *Petavioque consentiunt plures alii. Favent denique proferenda num.* 23 *et seqq. spectantia ad translationem tertiam. Adde, quod Ludovicum Pium expresse nominent Lectiones Officii, juxta laudatam primæ translationis Historiam concinnatæ, et insertæ tum Proprio Sanctorum Romarici Montis, tum codici nostro Ms., cujus notitiam dedimus in Commentario Actis prævio num.* 13, *et quem intellectum volo, quotiescumque Lectiones vel nominavero vel recitavero. Itaque in hoc codice pag.* 12, *his superius in margine notatis* : 15 Maii, prima translatio trium Sanctorum et totius monasterii : *subduntur lectiones tres, quas majoris claritatis ergo integras transcribimus.* AUCTORE J. P.

14 Imperante filio Magni Caroli Ludovico Pio, qui monachorum pater ac monasteriorum restitutor fuit, sacrarum virginum familia e cœnobio Habendensi in Romaricum-Montem deducta est. Translata sunt pariter beatorum Amati, Remarici et Adelsii abbatum corpora, quæ tria ducentis circiter ab obitu annis tam integra reperta sunt, ut si tunc primum animam exuissent. In retegendis tumulis pollex clerici elisus, mox Sanctorum ope restitutus est : vino deinde medicato lota sunt corpora; barbæ quasi spirantibus novacula abrasæ, singula pretiosis linteis ac vestibus circumtecta. *cujus Compendium continent lectiones* E

15 Cum sacra corpora in capulis componerentur, inventum est beati Romarici feretrum justo brevius; appellente ergo vespera et sanctimonialibus ad Mosellæ ripam reliquum agmen præstolantibus, ne mora fieret, mandavit episcopus Theodorico presbytero, et Feroino diacono, ut subter genua beati Romarici nervos inciderent. Mirum dictu ! Roseus sanguis manavit e vulnere : diaconus infecto pollice, manuque intumescente vix mortem evasit : presbyter adjecto cultello, quasi furore correptus, circa monasterii muros dies noctesque oberravit, illud cæci Evangelici indesinenter exclamans : Fili David, miserere mei, atque sic diebus triginta sine cibo et potu transactis animam exhalavit. *Officii*

16 Columbas, simplicitatis et caritatis symbola ac sancti Spiritus imagines, in monasterio alere instituerat Amatus. Hæ sacris corporibus toto itinere gregatim supervolitantes supplicationis pompam auxere : eadem per portas in ecclesiam invecta, non volatu, sed gressibus suis stiparunt : mox iis depositis, in tectum basilicæ involantes, nidis eodem in loco exstructis, ad sedes antiquas numquam rediere. Conditi sunt Amatus et Romaricus sub ara Deiparæ Virginis; Adelfius autem sub altari beati Pauli apostoli : inciditque hæc translatio in diem septimam decimam mensis Maii, quam diem anniversario cultu exinde celebrem crebris divina bonitas miraculis illustravit. *propria die 17 Maii.* F

17 *Observatu digna super quibusdam translationis hujus adjunctis dabimus in Annotatis ad fusiorem ejus Historiam : verumtamen advertisse juverit, juxta hic relata prævalere apud Romaricenses sententiam eorum, qui primam translationem temporibus Ludovici Pii imperatoris illigant cum Menardo. Sed neque Menardus, qui tamen lib.* I *Observationum ad Martyrologium Benedictinum pag.* 413 *profitetur ea, quæ ibidem de Vita, miraculis, et translatione S. Romarici præmiserat,* *conferuntur cum opinione Menardi*

AUCTORE J. P.

præmiserat, desumpta esse ex veteri manuscripto codice, qui exstat in prioratu Montis sancti, et altero, qui in cœnobio sancti Cornelii Compendiensis, *neque, inquam, Menardus mentem suam satis distincte aperit, dum pag.* 414 *ita loquitur*. Porro cœnobium Montis Romarici, qui alias dicitur Mons sanctus, fuit ab Hunnis excisum, mansitque plusquam ducentos annos desertum. At circa tempora Ludovici pii fuit translatum *etc. Vide num.* 9 *hujus Appendicis. Acsi sensus sit, excisum fuisse ducentis annis ante Ludovicum Pium et ad hujus usque tempora mansisse desertum, quod neutiquam verisimile est ; quandoquidem vetus monasterium circa annum dumtaxat* 620 *inchoatum sit, et Ludovicus Pius vivere desierit sub annum* 840, *ac proinde ab ipsamet sua origine fuisset excisum ; at hoc falsum esse evincitur ex hoc uno, quod post annum* 665 *in eodem Monte sancto monasteriis præfuerint, virginum Gebetrudis, virorum Garichramnus, uti demonstravimus in Commentario Actis prævio. Demus tamen, et hanc ipsam Menardi mentem fuisse existimo, tum excisum fuisse a barbaris monasterium, tum in planitiem ultra Mosellam translatum imperante Ludovico* B *Pio, et post bina secula in antiquo monte novum excitatum fuisse pro viris tantum, quod hodie inhabitant Benedictini Congregationis SS. Vitoni et Hydulphi, non sat recte, meo judicio, barbaros illos appellavit* Hunnos ; *Horum enim neque mentio hic est in Mss. nostris, neque ulla eorumdem in Lotharingiam irruptio conjungi potest cum temporibus Ludovici Pii, ut latius observabo num.* 32, *ubi, post prolata quæcumque ad tres priores translationes elucidandas et distinguendas aptiora visa fuerint, quid mihi de earum ordine ac temporum serie probabilius appareat, edisseram. Habesis modo Compendium Historiæ de translatione secunda ex lectionibus Officii in festiva ejus commemoratione quotannis recitandi, sicut dantur in codice nostro pag.* 13.

Notitia secundæ translationis

18 Cum multis jam annis sanctorum Amati, Romarici et Adelfii corpora, duobus sacellis discreta quievissent, cuidam e sanctimonialibus jam decrepitæ, quæ monasterium Habendense ante totius Virginum familiæ migrationem incoluerat, apparens per quietem beatus Romaricus; Vade, inquit, dic procuratori monasterii hujus Theodorico, ut simul nos indivise componat : et locum ubi condendi essent ostendens, ab ejus C oculis evanuit. Cui cum semel atque iterum monita parere distulisset, tertio eidem oblatus, digito vultum ejus impressit, ut eam notam ea ostendens fidem dictis faceret.

ex lectionibus Officii

19 Acquievit Theodoricus divinis monitis, novamque basilicæ descriptionem aggressus est, in qua Sanctorum pignoribus destinatus a Deo locus honorationem (ut par erat) templi partem obtineret. Eam structuram crebra miracula illustrem fecerunt : sæpe enim operarii, vel e sublimi prolapsi, vel cœmentorum, tectorumve ruina obruti incolumes evasere. Annum solidum tenuit universa exædificatio ; eodemque die, quo per visum imperata fuerat, absoluta est ; divino utique consilio potius, quam Theodori operum præfecti, qui se animum in id ne quidem advertisse, nedum intendisse confirmabat.

dici 15 Februarii

20 Perfecta basilica, sub nomine ac tutela beatissimæ Virginis Mariæ, et sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, solenni ritu dedicata est. Translata quoque in præparatum locum, D simulque uti divinitus præscriptum fuerat, collocata trium beatorum Abbatum corpora, quintadecima die mensis Februarii ; cum prius pretiosis obvoluta pannis, capisque ornatissimis fuissent inclusa. Deinceps ad eorum memoriam divini sæpe fulgores immissi, cœlitus affusi suavissimi odores, lampades per se ipsas accensæ, liberati energumenti, cæsi visu donati, contracti ac debiles persanati, febres, paralyses, alii morbi depulsi ; anno præsertim Arnulfi imperatoris duodecimo et ultimo ; Christi (secundum vulgarem æram) octingentesimo nonagesimo nono.

longiori ejus relationi consonis.

21 *Habes hic integrum secundæ translationis ordinem et rationem usque ad has lectionis tertiæ voces :* Deinceps ad eorum etc., *et ita conformem latiori ejusdem historiæ, infra excudendæ, ut dubium non sit, quin lectiones ex eadem fuerint contractæ. Porro secundæ translationis memorata latior historia partim relicta est stylo Latino auctoris anonymi, partim ex versione Gallica Valdenarii, laudati num.* 7, *per Chiffletium denuo donata Latino idiomate ; singula facilius distinguemus in Annotatis. Dixi autem, jam recitatas lectiones conformes esse latiori historiæ usque ad has voces :* Deinceps ad eorum *etc.* ; *quia* E *nimirum subjuncta miracula præfiguntur prolixiori historiæ translationis tertiæ, de qua* § *sequente.*

§ III. Discutiuntur tertiæ translationis documenta, juxta quæ et superius examinata ordo et tempora trium translationum statuuntur.

Tertiæ translationis relatio

Tertiæ translationis historia cum miraculis ante et post illam paratris, desumpta est ex Valdenarii Mss. Gallicis, et a Chiffletio ad Latinum sermonem reducta, si paucos numeros excipias, puta primum, et tres ultimos, quos idem Chiffletius non tantum ceteris immiscuit, ac simili nota F *in margine distinxit,* Hinc incipit ; hinc succedit stylus antiqui auctoris ; *sed præterea transmisit in charta separata, notarii apostolici manu subsignatos, eadem formula, qua Vitam secundam* S. Adelphii *munitam diximus in Commentario prævio num.* 6. *Hos equidem quatuor numeros, primogenio auctoris stylo relictos, eo pluris æstimandos reor, quo certiora et clariora nobis indicia ingerunt tum de tempore, quo in nova ecclesiæ post translationem secundam patrata sunt miracula, tum de ætate ipsiusmet auctoris.*

cujus textus receptæ chronologiæ

23 *Primum in utroque apographo nostro iisdem plane verbis manifeste declarat auctor num.* 22 *in Præfatione, quam ita exorditur :* Postquam vera Lux fidelium ex Virginali sacratissima alvo sese ad salvandum protulit mundo, anno nongentesimo, primo facta sunt miracula in monasterio novo, qui hactenus Mons domni Romarici vocatur, et est constructum in honore gloriossimi apostolorum Principis. *Dubium hic suboriri natum est, an legendum sit ;* anno nongentesimo

A nongentesimo, primo facta sunt miracula; *an non potius;* anno nongentesimo primo, facta sunt miracula. *Priore modo expressimus, quia in duplici nostra apographo non modo eadem verba, ut mox dixi, verum etiam iisdem signis et interpunctionibus distincta reperimus. Quomodocumque legatur parum interest. Neutra enim lectio quidquam juvat opinionem eorum, qui primam translationem differendam censent ad annum usque* 910, *aut etiam serius. Quapropter ad ætatem hujus auctoris procedimus.*

conscripta ab auctore coævo

24 *Is ætatem suam prodit num.* 54 ; *postquam enim exposuit, quam mirabiliter* anno tertio post direptionem paganorum *in ecclesia Montis-Romarici vir a nativitate cæcus visum obtinuerit,* sicut ipso, *inquiens,* referente agnovimus, *ita concludit:* Et ne cui hoc forte incredibile videatur, non in unius ore testimonium ponimus; sed pene in omnium, qui tunc præsentes exstitimus, et non audita, sed visa sub testificatione divina proferimus. *Unde conjicias, auctorem rebus gestis interfuisse, et vixisse circa annum Christi nongentesimum vigesimum, circa quem hoc prodigium accidisse probabilissime eruimus ex assignanda epocha memoratæ direptionis et translationis ter-*B *tiæ, cujus notitiam denuo præmitto ex lectionibus Officii Mss., prolixiori ejusdem relationi plane consonis. Eæ in sæpe nominato codice nostro pag.* 14, *sub hoc titulo:* 20 Augusti, tertia translatio, *conceptæ sunt verbis sequentibus.*

compendio exhibetur

25 Irruentibus Hungaris, ac Lotharingiam sæva populatione pervagantibus, inito consilio decreverunt Romaricenses virgines in castellum Habendum, antiquam monasterii sui sedem, confugere, ut se ac suorum Sanctorum reliquias in tuto collocarent. Ex illis una quæpiam, cum ante altaris gradus substitisset, tres manus perspexit, quæ super ipsas beatorum Confessorum lipsanothecas exporrectæ viam monstrare viderentur. Aliis quoque ad eadem sepulchra lene murmur, strepitusque auribus deprehensus est, tamquam hominum, qui huc et illuc conversi, colloquia inter se miscerent.

ex lectionibus

26 Cum autem veneranda corpora in castellum deportarentur, trajicienda * fuit Mosella, quæ tum aquis pluviis tumida extra alveum late exundaverat. Ergo, qui cereas faces accensas circumgestabant, in aquas identidem prolapsi cum facibus, ne illas quidem exstinctas esse mirati sunt. Nonnullæ etiam e sacris virginibus, in C aquas a barbaris demersæ, sanctorum Patronorum ope incolumes emerserunt. Mirumque illud fuit, cum hostium equi collo tenus aquis obsolverentur, tamen aquas easdem sacris reliquiis famulanti turbæ vix usque ad genua pertinuisse.

* trajiciendus, qui tumidus

Officii, diei 10 Augusti

27 Cum ea procella pervasisset, de reditu cogitari cœptum est. Itaque una eademque die, mensis Augusti vicesina, et trium sanctorum Abbatum in pristinas sedes revecta sunt corpora, et sanctæ Gebetrudis corpus eamdem in basilicam primum illatum. Per eos tumultus, cum omnia, quæcumque in conditis erant, vitæ præsidia deprædationi patuissent; in res ad tuendam vitam necessarias, sacrarum thecarum aurum omne atque argentum impendi debuit. Dum hæ postea reparatæ sunt, argentum inter fabrorum manus evidenti prodigio crevit: aliisque plurimis exinde miraculis Sanctorum suorum meritum bonitas divina testata est.

Calmeti, de tempore, quo hæc facta sunt.

28 *Calmetus t.* I *Historiæ Lotharingicæ col.* 827 *post expositam opinionem suam de prima Hungarorum in illas partes irruptione et Sanctimonialium cum sacris reliquiis ex Monte Habendensi ultra Mosellam transmigratione sub vel post annum Christi* 910, *prout ex ipso retulimus num.* 10, *ad translationem mox recitatis lectionibus contentam procedit his verbis ex Gallico in Latinum conversis :* Elapsis aliquot annis et iisdem hostibus denuo in Lotharingiam reversis religiosi ac religiosæ, qui nuperrime in Monte Romarici sedem fixerant, compulsi sunt cum sanctorum Patronorum suorum reliquiis, ac rebus pretiosissimis aufugere in Montem sanctum, primariam habitationem. *Tum ibidem infra in Annotatis, contigisse ista significans sub annum* 916 *vel* 917, *citat Valdenarium et Ms. Montis sancti. Col. vero* 828, dissipata, *inquit,* illa procella, religiosi et religiosæ Romaricenses ad monasterium suum regressi sunt; *at quamdiu procella durarit, aut cui anno reditum, et per consequens reliquiarum translationem, innectendum existimet, non insinuat : neque id eruimus etiam ex Valdenarii aliisque Mss. Romaricensibus, in quibus ne quidem mentionem invenimus anni* 916 *aut* 917, *a Calmeto sat probabili conjectura huic ad montem fugæ designati.*

AUCTORE J. P.

29 *Sane Hungaros sub dictos annos Lotharingiam invasisse probat Cardinalis Baronius ad annum* 917 *ex antiquo Chronographo Adamo Bremensi in Historia Ecclesiastica referente sequentia cap.* XLVII : In diebus suis *(Unni Saxonniæ episcopi)* Ungri non solum nostram Saxoniam aliasque cis Rhenum provincias, verum etiam trans Rhenum Lotharingiam et Franciam demoliti sunt. *Idem confirmat Pagius verbis Harmanni Contracti ad eumdem annum* 917 *itidem scribentis :* Ungari pervasa, ut cœperant, Alamannia, Basileam Urbem destruunt, indeque Alsatia vastata, Lotharii regnum multa mala facientes invadunt. *Hos auctores et nos secuti sumus tom. I Septembris in Commentario prævio ad Acta S. Stephani Hungarorum regis, ubi a pagina* 462 *prolixe tractavimus de primo Hungarorum in Pannoniam adventu, de eorum cum Hunnis affinitate, de variis ipsorum nominibus, de incursionibus in Germaniam, Italiam, Gallias aliasque regiones, et cladibus, quas intulerunt Christianis usque ad medium seculi* X; *denique de eorum ad fidem nostram conversione, aliisque multis ad eamdem gentem pertinentibus.* E

opinio

30 *Interim licet existimem, sat probabili conjectura a laudato Calmeto memoratam Romaricensium ad Habendensem montem fugam affixam fuisse anno* 916 *vel* 917, *hoc tamen venditare non ausim ut rem indubitatam; quia nimirum alia circa illas regiones Hunnorum seu Hungarorum irruptio præcesserat sub annum* 910, *ut tradit cum Mabillonio, Buccelino, Bailleto, aliisque ipsemet Calmetus, utque adductis testimoniis sic ostendit Pagius in Critica ad eumdem annum num.* 7 : Continuator Reginonis scribit : « Franci « in confinio Bavariæ et Franciæ Hungaris con- « gressi, miserabiliter aut victi aut fugati sunt.» Idem habet Hermanus Contractus ex editione Canisii : « Hungari Franciam petentes commissa « pugna superiores fuere. » Ubi Franciæ nomine Franciam Orientalem intelligit, cui Ludovicus Germaniæ rex præerat. *His addi possunt bina Chronica monasterii S. Galli apud Chesnium, tom. III Scriptorum Galliæ pag.* 466 *et* 471, *quorum primum sic habet :* 910 Ungri cum Alamannis et Francis pugnaverunt eosque vicerunt. *Alterum sic :* 910 Agareni cum Alamannis et Francis pugnaverunt, F

valde probabilis,

AUCTORE J. P.

gnaverunt, eosque vicerunt. *In hoc Chronico passim Hungari sub Agarenorum nomine veniunt. Addi præterea potuisset Chronicon Hildesheimense apud Chesnium ibidem pag.* 504, *sic habens :* 910 Ludovicus rex pugnavit contra Ungarios. 911 Ungarii vastaverunt Franciam et Thuringiam.

non tamen certa.

31 *Itaque, si devicto Ludovico Germaniæ rege sub annum* 910, *Hungari etiam sequente anno Franciam vastaverint, uti mox dictum est, et in ipsam Lotharingiam penetrarint, ut affirmat Calmetus tom. I, col.* 228, *non video, cur dici nequeat, illo ipso tempore, post devastatum monasterium novum, coactas fuisse sanctimoniales refugere ad Habendense antiquum domicilium, ibidemque inter montes latitasse, usque dum prima ac secunda barbarorum incursio pertransiisset. Neque enim assentiri possum laudato historico, aliisve opinantibus, Habendense cœnobium a sanctimonialibus inhabitatum fuisse usque ad annum* 910, *post quem ex Monte sancto primum descenderint in subjectam planitiem et ibidem ultra Mosellam sedem fixerint, utpote quæ mihi videntur manifeste pugnare cum memoratis ac recitatis hinc inde documentis Mss. Romaricensi-* B *bus, quibus equidem adhærendum duxi, donec proferantur certiora in oppositum.*

juxta Mss. nostra contigit prima translatio ante annum 840,

32 *Quapropter, ut in compendium redigam discussa hactenus de translationibus, prima contigit juxta Mss. nostra tempore Ludovici Pii regis et imperatoris, id est, ante annum* 840; *at qua occasione, non exprimitur. Equidem non facile admisero, id factum ob ingruentes aut imminentes Hunnos seu Hungaros; ut habet traditio; quandoquidem Carolus Magnus in bello, quod per se et per filium Pipinum exspirante seculo* VIII, *octo annorum spatio ipsis intulit, pene omnes usque ad internecionem deleverit. Audi Eginhardum Caroli biographum :* Octavo tandem anno completum est *bellum.* Quot prælia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Panonia, et locus, in quo regia Cagani * erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanæ habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia, et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt *etc. Unde nullatenus verisimile est, quod sub Caroli successore in Lotharingiam irruperint. Dixerim potius traditionem illam profluxisse ex translatione ter-* C *tia, quando sanctimoniales, finita Hunnorum irruptione, ob quam ad Montem sanctum confugerant, in subjectam ultra Mosellam planitiem, remigrarunt : vel, si traditioni absolute standum sit etiam pro translatione prima, malim credere, huic occasionem præbuisse barboros alios, quibus per scriptores Hunnorum nom affictum sit.*

* *Hunnorum regis*

secunda ante 899;

33 *Epocham translationis secundæ latioribus terminis includimus, inter annos nempe* 840 *et* 890, *quo postremo secundum relatum num.* 23 *existebat certe nova basilica ultra Mosellam fluvium. Divinare etenim nequimus, quantum temporis spatium complectantur hæ voces;* cum multis jam annis *etc. expressæ in lectionibus et Mss. Valdenarii. Quantumvis tamen isti termini restringi possint, si basilicæ novæ constructionem a Serario recte illigatam fuisse credamus temporibus Ludovici tertii, et per hunc, uti intellexit Ruyrus, designarit Ludovicum Balbum Caroli Calvi filium, anno* 879 *e vivis ereptum. Sane id suadet ætas sanctimonialis, quæ in Mss. nostris omnibus incoluisse legitur Habendense mo-* D *nasterium ante migrationem primam, atque superstes fuisse, dum nova basilica, intra unum annum absoluta, conderetur.*

tertia intra annos circiter 910 *et* 920

34 *Denique translationem tertiam, puta reditum sacrarum virginum cum sacris exuviis, collocamus intra annos circiter* 910 *et* 920, *tum quia ex traditione, quam plerique de prima vel secunda translatione perperam interpretati sunt, discimus Sanctorum corpora basilicæ Romaricensi, haud dubie denuo restauratæ, illata fuisse præsente Tullensi episcopo Drogone, qui ab anno* 905 *usque ad* 921 *vel* 922 *illam cathedram occupavit; tum quia auctor coævus, laudatus num.* 25, *adfuisse se affirmat miraculo, quod tertio anno post direptionem paganorum in dicta basilica patratum est. Hæc trium translationum distinctior dispositio, utpote deducta ex ipsis illustrissimi parthenonis documentorum visceribus, tamquam ceteris probabilior a nobis exhibita est; pene historice certam dixissem, nisi unum retinuisset, unde fateri compellar, dicta documenta non prorsus ab omni erroris nævò esse immunia, ut jam patebit.*

Mendum quod in dicta Mss.

35 *In historia miraculorum et translationis tertiæ, quam præter nominatos supra numeros depromptam monuimus ex Valdenarii Mss. Gallicis. Chiffletus, ejusdem interpres Gallico idiomati reliquit solum num.* 52, *quo enarratur, cujusdam* E *e Lotharii imperatoris primariis proceribus a febribus mirabilis persanatio, et cujus initium ita sonat:* Anno Salutis circiter octingentesimo, sexagesimo, et priusquam transmutatum est monasterium, Lotharius imperator Ludovicii Pii filius natu maximus, primus rex Lotharingiæ, et a quo hæc nomen sortita, ecclesias Montis sancti voluit invisere *etc. Quod prorsus adversatur statutæ supra sub imperio Ludovici Pii primæ transmigrationis epochæ. Id advertit etiam laudatus Chiffletius ac vel idcirco dictum numerum, ut invenerat, Gallice fideliter transcriptum sequenti annotatione signavit in margine :* Si ariolari licet, existimo, hæc contigisse alicui e Lotharii imperatoris purpuratis translato jam monasterio.

irrepsit, corrigitur.

36 *Imo si et mihi ariolari fas sit, existimem, illas natas chronologicas non ex coævi auctoris calamo profectas esse : sed vel ex proprio Valdenarii penu, vel potius ex alterius, in re historica et chronologica parum versati, scriptoris temeraria præsumptione, qua rem explicare intendens exprimendo personarum ac temporum* F *adjuncta, magis implicavit. Hoc eo fidentius edissero, quia aliud in verbis tam paucis deprehendo, si minus manifeste erroneum, saltem de errore valde suspectum. Etenim Lotharius imperator, Ludovici Pii filius, qui circa annum* 860 *Montis sancti ecclesias invisisse asseritur, quinquennio ante, anno nimirum* 855, *in Prumiensi monasterio monachum induit, eodemque hominem exuit sub finem mensis Septembris. Mitto, quod videatur potius Lotharingiæ nomen derivasse a Lothario rege, dicti imperatoris filio, prout observant Petavius, Calmetus et alii, quam ab ipsomet imperatore. Ceterum contenta in jam discusso numero Gallico Valdenarii, Latine etiam subjunxit Chiffletius, omissis tamen adjunctis, difficultatem hic moventibus; an vero ea aliunde acceperit nec ne, non indicavit; ego interim, dimisso Gallico, hunc solum excudam.*

§ IV.

A

§ IV. Quartæ translationis Historia proponitur, et nonnulla circa illam disquiruntur.

Historia translationis quartæ,

Collocatis jam dato ordine ac serie tribus translationibus prioribus, exponenda superest quarta, eaque omnium celeberrima, et ad insignem S. Adelphii *aliorumque Sanctorum cultum demonstrandum aptissima. Ejus memoria in Romarico-Monte recurrit ad diem* 13 *Novembris; prout notatur in codice nostro Ms. pag.* 15, *ubi similiter præscribuntur lectiones Officii tres, translationis occasionem, tempus et modum complectentes; has tamen huc non transfero; quippe quæ parum aut nihil, idque dumtaxat in vocibus discrepant, ab altera ejusdem relatione* B *per laudatum sæpe Chiffletium ex monumentis Romaricensibus descripta et nobiscum communicata, quam, quia reliquarum translationum relationibus succinctior est, huic paragrapho integram inscrimus.*

seu solemnis corporum elevationis

38 Cum sanctus Leo Papa nonus, Tullensis adhuc tum episcopi nomen ac dignitatem retinens, ad Tullensem suam ecclesiam accessisset; ibique S. Gerardi Tullensis episcopi (quem paulo ante divino admonitu Romæ in Sanctorum Canonem retulerat) sacros artus, e veteri tumulo excerptos, in pretiosam lipsanothecam magno cum splendore, et apparatu transtulisset; venerabilis Oda, Romaricensis abbatissa, similes honores suis quoque Patronis pio studio procuravit. Itaque ejus rogatu sanctus Leo Hugonem Bisonticensem archiepiscopum, et Udonem Tullensis ecclesiæ primicerium, Tullo in Montem Romaricum destinavit: qui de sanctorum Romarici, Amati, Adelphii et Gebetrudis virtutibus ac miraculis judiciaria inquisitione instituta, primum eorum sacra corpora ex humili loco, in quo hactenus quieverant, in sublimiorem solemni pompa extulerunt.

factæ an. 1051

C

39 Deinde eorum, ut vere Dei Sanctorum, historias ac miracula, Romani, a quo missi erant, Pontificis auctoritate, et conscribenda, et divinis Officiis inserenda sanxerunt. Celebrata est hæc translatio Idibus Novembris, anno Verbi Incarnati millesimo quinquagesimo primo, Leonis noni Papæ tertio, præsente inter alios quamplurimos Gerardo Luxoviensi abbate; et in extollendis reliquiis hic ordo de industria servatus est, ut a sancto Romarico, tamquam fundatore, initium fieret, tum ad sanctum Amatum; ab hoc ad beatum Adelphium; ultimo ad sanctam Gebetrudem procederetur. *Omnia hic tam dilucide, tam accurate tamque conformiter ad historiam ecclesiasticam, uti hanc consulenti patebit, afferuntur, ut ne apex quidem latere videatur criticæ etiam oculatissimæ obnoxius.*

non per ipsum Leonem IX Pontificem,

40 *Nihilominus, dum hæc pertractant recentiores nonnulli, eo modo loquuntur, ut suspiceris ab auctore nostro prætermissum fuisse aliquid, quod non parum conduxisset ad rei enarratæ splendorem; nempe corporum elevationem et translationem, non per legatos dumtaxat, sed per ipsum Pontificem in propria persona fuisse peractam. Sic Mabillonius seculo* II *de Actis Sanctorum Ord. S. Bened. pag.* 135 *in annotatione ad Vitam S. Amati:* Postea, *inquit,* S. Leonis Papæ IX manibus ibidem loco decentiori collocatum *(corpus)* præcipuo honore colitur. *Ulterius progreditur Bailletus tom.* III *de Vitis Sanctorum, ad diem* 8 *Decembris agens de S. Romario, et ita scribens Gallice:* Sanctus Pontifex Leo IX etiam tum Tullensis episcopus secundo Pontificatus sui anno in Lotharingiam redux, peculiarius inquisivit in virtutes ejus *(S. Romarici)* ac potissimum in miracula. Deinde canonizationem ejus perfecit ritu iis temporibus usitato, id est, simpliciori, et absque cærimoniis postmodum introductis. Corpus ejus et S. Amati decessoris, atque S. Adelphii successoris ad locum ecclesiæ honorabiliorem elevavit.

AUCTORE J. P.

qui tamen circa id temporis

41 *Utrique jam recitato biographo viam straverat Ruyrus de Antiquitatibus Vosagi parte* I, *lib.* IV, *cap.* XII *verbis sequentibus ex Gallico item Latine redditis:* Posteo beatus Leo Papa ejus nominis nonus, cum transmissis Alpibus Tullum pervenisset, et Udonem Tullensis ecclesiæ cathedralis primicerium *(in Montem-Romaricum)* deputasset, ut inquireret de sinceritate Vitarum prænominatorum Patrum *(Romarici, Amati et* Adelphii) retulit eos in Album sanctorum Confessorum: maximo, quo fieri posset, splendore, pompa et reverentia. *Enimvero, licet his omnibus assentiri nequeam, non caruerunt, dum ita scriberent laudati auctores, fundamento utcumque verisimili. Constat enim S. Leonem sub annum* 1050 *vel* 1051 *non modo Tullensem ecclesiam suam invisisse, sed etiam Romaricensem; et hanc quidem Pontificalibus cærimoniis consecrasse; testem habemus omni exceptione majorem B. Lanfrancum Cantuariensem antistitem, sancti Pontificis in itinere tum comitem. Is in Epistola sua* XIII, *apud Acherium Operum ejus collectorem, respondens Joanni archiepiscopo Rotomagensi super quæstionibus quibusdam de ritu in dedicatione ecclesiarum servando, etiam ad propositum nostrum sequens exemplum producit:* Sanctus Leo Pontifex, Romanæ sedis summus Antistes, Romaricensem, me præsente, ecclesiam dedicavit, cunctaque, quæ ante Missam fieri ordo depoposcerat, sine casula consummavit. E

F

Romaricensem ecclesiam consecravit,

42 *Verumtamen cum solius dedicationis meminerit beatus Lanfrancus, et auctor noster, exprimens alioqui tam accurate temporum et personarum adjuncta, de S. Leonis præsentia altum sileat, hic etiam hujus relationi adhærebimus. Accedit, quod memoratus Pontifex, sicut ex Hermanno Contracto, scriptore coævo ostendimus tom.* II *Aprilis ad diem mensis* 19 *in Commentario illius Actis prævio, non nisi finito Vercellensi concilio sub mensem Septembrem anni* 1050, *Tullum perrexerit; et similiter absoluto conventu, Augustæ Vindelicorum habito sub mensem Februarii anni* 1051, *reditum in Urbem aggressus sit, ubi inter sacra Missarum solemnia die Paschatis dæmoniacum liberavit, et post Pascha synodum coegit, ac proinde non interfuit translationis festivitati mense Novembri proxime subsequenti in ecclesia Romaricensi celebrate; cum neque hoc neque alio anno usque ad* 1054, *quo in cælos abiit, in Lotharingiam legatur rediisse.*

sed per legatos ejus auctoritate instructos.

43 *Igitur rem totam eo ordine confectam reor, ut intra jam dictos menses Tulli corpus S. Gerardi*

AUCTORE J. P.

rardi elevarit, et in Monte-Romarico ecclesiam consecrarit, atque hac occasione rogatus fuerit, ut etiam SS. Amatum, Romaricum, Adelphium *et Gebetrudem Sanctorum canoni insereret, corporaque solemniter elevaret : sed hoc negotium verosimiliter ob temporum angustias commiserit Hugoni et Udoni auctoritate Apostolica præmunitis, a quibus id postmodum rite mandatum fuerit exsecutioni. Unde non immerito Ruyrus, Bailletus et alii appellarunt canonizationem, quam solius translationis aut elevationis titulo extulit auctor noster. Quantumvis et hic illud ipsum sufficienter insinuet initio relationis dicens, procuratos fuisse ab Oda abbatissa Sanctis suis similes honores, quibus affecerat Pontifex S. Gerardum paulo ante Sanctorum Albo inscriptum. Imo idipsum indicat integra rei transactæ series : institutum examen prævium ; virtutes et miracula comprobata ; elevata magno splendore et solemnitate sacra corpora ; decreta Sanctis Officia cum lectionibus propriis, atque hæc omnia per legatos ab ipso Romano Pontifice ad id commissos, ejusdemque auctoritate instructos.*

Aliæ quædam translationes minus celebres.

44 *Quatuor dumtaxat hactenus translationes numeravimus quia earum, quantum discimus ex codicis nostri Mss. lectionibus, peculiaris est memoria in nobilissimo parthenone ; binas tamen* B *recentius factas reperio in Mss. Chiffletii. Prior affixa est anno* 1567 *et soli S. Romarico propria, ac per consequens ad hunc locum non pertinens : altera communis SS. Amato et* Adelphio, *et hujus sequentem notitiam transmisit laudatus Chiffletius :* 1634, 8 Octobris, Dominica, Philippus de Ligneville de Tantonville, præpositus S. Deodati (Saint-Diey, *oppidum est Lotharingiæ ad Murtam fluvium et ad radices Vosagi montis prope confinia Alsatiæ superioris)* corpora S. Amati et S. Adelphii, de antiquis thecis in novas argento convestitas transtulit : quæ super altare S. Romarici in forulis hinc inde præparatis collocatæ sunt : sancti quidem Amati capsa a parte Epistolæ, sancti porro Adelfii a parte Evangelii.

§ V. Cultus hodiernus valde solemnis; Officia et Missæ.

C

Quatuor translationum annuæ festivitates cum Officio proprio,

Prolata hucusque de antiquitate cultus et translationibus abunde supplent altum de S. Adelphio *apud martyrologos vetustiores silentium, indicatum a nobis in Commentario prævio, numero ultimo. Reliquum est, ut, quæ ad cultum hodiernum pertinent, absolvamus. Recoli quotannis translationum quatuor festivas commemorationes, insinuavimus supra ; qua autem solemnitate eadem peragantur docet nos laudatum aliquoties Proprium Sanctorum insignis ecclesiæ S. Petri Romarici Montis, ad formam ac ritum Breviarii Romani compositum. In eo enim, ut ordinem ipsiusmet libelli sequar, pag.* 22 *primum occurrunt sequentia : Die* 15 *Februarii.* In festo secundæ translationis sanctorum abbatum Amati, Romarici et Adelphii. Duplex majus. *Tum recitandum Officium præscribitur et exprimitur, cujus partes fere omnes sunt propriæ ; Antiphonæ, Capitula, Hymni, Psalmi, Lectiones etc., et quæ horum hinc inde reipsa congruunt cum Officio communi, differunt tamen positione. Juvat ex præcipuis pauca transcribere. :* Ad Vesperas. Capitulum Ecclesiastici XLIV. Hi sunt Viri misericordiæ, quorum pietates non defuerunt : cum semine eorum permanent bona ; hereditas sancta nepotes eorum. *Sequitur Hymnus haud inelegans.* D

cujus Hymni

46 In translationibus trium Abbatum ;
O Romarici doctor et rector patris
Amate, nostræ prime fundator domus.
Amate, signis inclyte et virtutibus,
Tuos clientes semper intentus juva.
O Romarice, vanitatis sæculi
Contemptor, olim purpura fulgens Comes,
Post Christi amore pauper, hic nos aspice
Christique amore supplicum mentes reple.
O magne Adelphi, tot divinis * patribus
Felix magistris, ipse sacrorum agminum
Divine Doctor, nos quoque ignaros doce,
Cœlestibusque disciplinis imbue.
O sancta Patrum, sancta Pastorum trias,
Tui, precamur, perge misereri gregis ;
Tuis inhærens sedulo ut vestigiis,
Beata tecum pascua in cœlis colat.
Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In Unitate, qua gubernat omnia
Æternitatis totius per sæcula. Amen.

** aptius ad metrum* beatis

E

Oratio. Adesto Domine supplicationibus nostris, quas in beatorum Amati, Romarici atque Adelphii, cenfessorum tuorum translatione deferimus : ut qui *etc.*

hic dantur.

47 Ad Matutinum. Hymnus
Felices Animæ, quæ super æthera,
Insertæ mediis aligerum choris
Duratura polo gaudia carpitis,
Mortali vice liberæ !
Thecis ossa sacris condita cernimus
Quæ non tempus edax, non populantium
Flammis et gladiis undique militum.
Insanus furor abstulit.
Sit vobis veterum cura penatium
Sacratique placens depositi locus,
Ut laudum facili carmine personet,
Pulsis undique noxiis.
Te summa o Deitas, unaque poscimus,
Sanctorum ut precibus nos quoque supplices
Cœlesti facias psallere patria
Æternis tibi canticis. Amen.

In primo Nocturno proponuntur lectiones ex cap. XLIV *Ecclesiastici :* Laudemus Viros gloriosos *etc. In secundo, quas dedimus num.* 18. F *In tertio autem, super Evangelio secundum Matth. cap.* XIX : Ecce nos reliquimus omnia ; *lectiones fiunt de Homilia S. Augustini episcopi in Psalm.* CIII *conc.* 3 : Ubi passeres nidificabunt ? *etc.*

et Missa propria

48 *Idem Officium legitur ritu duplici secundæ classis ad diem* 17 *Maii, qua translationis primæ memoria recurrit. Idem ritu duplici majori ad* 20 *Augusti, qua tertia sanctorum Abbatum ac prima S. Gebetrudis ; et ad* 13 *Novembris, quæ illorum quarta, et hujus secunda translatio celebratur : verum diebus singulis lectiones designantur propriæ pro secundo Nocturno ex Historia translationum ; pro tertio Nocturno ex diversis sanctorum Patrum homiliis. Missa item in dictis festivitatibus fit propria, ex variis tamen de communi Sanctorum collecta in hunc ordinem.* Introitus. Sapientiam Sanctorum. Oratio. Adesto Domine. Epistola. Fratres, mementote præpositorum vestrorum. Graduale. Gloriosus Deus in Sanctis suis.

A suis. EVANGELIUM. Ecce nos reliquimus omnia. OFFERTORIUM. Exultabunt Sancti in gloria. SECRETA. Munera tibi Domine nostræ devotionis offerimus. COMMUNIO. Mirabilis Deus in Sanctis suis. POSTCOMMUNIO. Lætificet nos Domine, sanctorum tuorum Amati, Romarici, et Adelphii veneranda Translatio; et peccatorum nostrorum vinculis expeditos, ad æternæ beatitudinis transferat mansionem, Per Dominum. *Ad dies vero* 20 *Augusti et* 13 *Novembris inseritur Orationibus nomen S. Gebetrudis.*

revolvuntur.

49 *Hæc sane sufficienter demonstrant insignem cultum, quem habent Sancti isti in illustrissimo parthenone. Unum addo, quod similiter ad omnium cultum pertinet in communi, quodque ut relatu dignissimum Calmetus inseruit tom.* I *Historiæ Lotharingicæ col.* 827, *et his Gallico idiomate conceptum est verbis:* In memoriam fugæ istius præcipitis et nocturnæ *(vide* § 3 *hujus Appendicis, ubi de translatione tertia disputatum est)* sanctimoniales instituerunt Missam die 20 Augusti sub mediam noctem, quam miserabilem seu luctuosam (*vulgo* la Messe piteuse) appellant: quia eam cantant, in parœciali Romarici-Montis ecclesia, voce demissiori et lugubri, tamquam B personæ in periculo ac timore constitutæ, nec audentes vocem attollere. *Ita ille. Nolim inficiari id aliquando ibidem fuisse usitatum; neque tamen affirmare ausim, ad nostra usque tempora continuari, tacentibus hic scriptoribus ac monum. aliis. Pergo ad ea, quæ de peculiari* S. Adelphii *cultu exhibet laudatum hactenus Proprium Sanct.*

Festum S. Adelphii die 11 Septembris celebratur cum Octava; Hymnus

50 *Sic habet pag.* 77 *:* Die 11 Septembris. In festo S. Adelphii abbatis. Duplex secundæ classis cum Octava. *Officium præscribitur de communi confessorum non pontificum, præter Hymnum ad utrasque Vesperas et Matutinum, Orationes ac Lectiones secundi et tertii Nocturni, quæ sunt propria. Præmitto Hymnum datis superius concinnitate non inferiorem.*

Nobilis celsi generis Sicamber,
Non tibi cæcus nocuit Cupido,
Non venenatus male blandientis
Sibilus aulæ.
Te parens patri pia Romarico
Misit infantem: meliore ritu
Ille divinis tenerum Nepotem
Obtulit aris.
Ad sacri fontes laticis renatō
Lustricus fausti pater est Amatus
C Ominis, faustum Pueroque nomen
Indit ADELPHI.
Præsuli posthac avus imbuendum
Tradit Arnulpho, facilem Puellum
Sanctus antistes, gravitate morum
Voceque format.

ex Officio,

51 Talibus navans operam magistris
Reddit Arnulphum pietate, sensu,
Moribus; mixtum quoque Romarico
Reddit Amatum.
Nunc age, o tantis sociate Adelphi
Patribus, nostri Pater ipse cœtus,
Mitibus nostros oculis, precamur,
Aspice colles.
Da tuis semper studiis foveri,
Perque mortalis salebrosa vitæ
Cœlicas tandem penetrare recto
Tramite sedes.
Præstet hoc nobis Deitas beata
Patris ac Nati, pariterque sancti
Spiritus, cujus resonet per omnem
Gloria mundum. Amen.

52 *Accipe et Orationem, quæ nunc legitur:* Deus, qui beatum Adelphium, patrem nostrum, ab infantia tibi consecratum, eximiis ornasti charismatum donis: ejus quæsumus intercessione, nosmetipsos tibi perfice munus æternum. Per Dominum. *Dixi autem,* quæ nunc legitur: *nam aliam olim lectam fuisse colligo ex Mss. notarii Apostolici attestatione munitis, ac de quibus per decursum aliquando sermo fuit, ubi reperio sequentem:* Deus qui in diversis nationum populis fidei veræ constituisti esse doctores; concede quæsumus, ut omnes qui Christiana professione censentur, intercedente beato Adelphio confessore tuo, prosperitatis gaudium et futuræ beatitudinis gloriam consequantur. Per Dominum. *Lectiones secundi Nocturni tum ipso festo, tum die octava recitari solitas huc transferre supervacaneum sit, utpote nihil continentes præter synopsim Actorum, quæ supra excusa sunt. Tertii Nocturni lectiones desumptæ sunt ex homilia S. Joannis Chrysostomi* XXXIX *super Evangelio secundum Matthæum cap.* XI: Respondens Jesus dixit: Confiteor tibi Pater, Domine cœli: *idemque Evangelicum prælegitur in Missa, quæ præter illud et Orationem propriam tota est de communi abbatum.* E

AUCTORE J. P.

et Oratio propria.

MIRACULA

ET TRANSLATIONES

Ex Mss. CODICIBUS ROMARICENSIBUS.

PARS PRIMA

CAPUT I

Relatio primæ translationis corporum SS. Romarici, Amati, et Adelphii, et quorumdam beneficiorum, quæ eam subsecuta sunt. F

Nunc igitur annuente Domino narrabimus, quod temporibus piissimi ac serenissimi Ludovici imperatoris, qui pater exstitit monachorum, ac restaurator sanctorum monasteriorum, supradicti patris * monasterium innovatum ac mutatum est, in loco, in quo nunc constitit. In eadem vero præcipua ac venerabili translatione, adveniente pontifice *a* cum omni clero, ac juncta populorum turba; cum ventum esset, ut aperirentur sepulcra venerandorum Christi Confessorum, beati Amati, atque gloriosissimi Romarici, nec non et sanctissimi Adelphii, ita sancta corpora

Corpora trium Abbatum post annos circiter ducentos

* S. Romarici

a

AUCTORE J. P.

pora reperta sunt illibata, quasi eodem die viderentur esse deposita: et contra jura naturæ, meritorum conservavit gratia; ut cunctis palam ostenderetur, quanti meriti apud Dominum haberentur hi sanctissimi Viri, ut post ducentorum annorum *b* curricula, quasi cedrus Libani, eorum sacra membra invenirentur illibata.

incorrupta, non sine prodigiis

2 Nam, jubente pontifice, effossis monumentis, cum quidam ex ejus clero, præsumptioni potius quam religioni deditus, eumdem lapidem suppositum levare conaretur, continuo pollicem amisit, qui virtute Sanctorum mox restauratus est. Tunc idem pontifex nimio timore constrictus, cum juramento pollicitus est, nullum ex suis eos ultra contingere; sed si quis ex illorum propria familia clericatus officio fungeretur, inquirens, atque ad se accersiens, eum id agere jussit. Quod præceptum ille cum nimio fervore suscipiens implere studuit; se numquam tantæ trepidationis tremorem esse expertum *. Scala igitur in scrobe sepulcri deposita, nimium tremens ac pavidus descendit.

* *supple* affirmans

tumulo elevantur,

3 Ergo in sacri corporis honore curvans humeros, quasi columnam inflexibilem *c*, nullo sibi auxilium ferente solus elevans, pontifice coram adstante, munus cœleste, ac thesaurum desiderabilem protulit: quod venerabile corpus beati et eximii confessoris Christi Romarici fuisse nullus ambigit. Sed et almifici viri Amati, ac gloriosi Adelphii sacra pignora elevata sunt cum gloria. Deinde ergo lota sunt pretiosa ac veneranda corpora, ex vino diversis pigmentis confecto; et novacula sumpta quasi ex viventis corpore barba ablata, quæ usque nunc in eodem loco cum honore debito servatur.

variisque

4 Pretiosis ergo linteaminibus, ac palliis obvoluti, positique in gestatoriis peplis, inventum est illud, in quo corpus domni Romarici gestandum erat, brevius ipso sanctissimo corpore. Cumque hora tardior excrevisset, et sanctimoniales ad ripam fluminis Sanctorum præstolarentur adventum, ac pontifex hoc accelerare vellet, jussit cuidam presbytero nomine Theoderico, et uni ex diaconibus Feroino nomine, ut subter genua beati nervos Romarici inciderent, ut vel sic in feretro quivisset collocari. Illis autem incidentibus, quasi ex viventis corpore roseus sanguis sacratissimus emanavit.

prodigiis

5 Diaconus vero pollice inciso, manuque nimium turgente, vix pœnitentia affectus evasit mortis discrimen. Quod idcirco contigit, ut manifeste claresceret, quam feliciter cum Christo viveret in cœlis, per cujus pignora sancta, tam præclara miracula patescerent in terris. Infelix vero ille *d*, qui hoc agere præsumpsit, cultellum rejecit, quod numquam ulterius inveniri potuit. Ipse vero sine cibo et potu usque ad obitum permansit, et die noctuque circa muros ejusdem monasterii circumiens ac pœnam debitam luens indesinenter clamabat: Fili David miserere mei. Quod verbum ideo, ut confidimus, ei pietas admirabirabilis viri Romarici contulit; secundum Apostolum *e*, corpus in præsenti traditum Sathanæ, ut spiritus in diem Domini esse salvus quivisset, qui intra dies triginta exalavit.

aliis

6 Quid miraculi in eodem itinere, in re minima, virtus divina contulerit, ob hilaritatem audientium hic ponere censuimus. Dum eadem veneranda corpora veherentur per camporum amœna, columbarum grex, quem domnus Amatus ob figuram simplicitatis ac dilectionis, nec non magnificæ ostensionis in fluenta Jordanis *f*, enutrire consueverat, cum eisdem sanctis pignoribus deambulantes ac desuper volitantes ab eis non recesserunt.

illustrata ultra Mosellam transferuntur.

7 Mira, ut ita dicam, in animantibus dilectio insensibilibus! Dum collocanda in ecclesia per cellarii transferrentur ostia, aves supra scriptæ, ceteris, ut fertur, mitiores statim subsecutæ, per eadem, per quæ Sanctorum illata sunt corpora non volatu, sed pedibus ostia introierunt, et cum feretra ex humeris deponerentur, eædem aves tectum ecclesiæ conscendentes ibidem permanserunt, atque in loco, in quo enutritæ sunt, ulterius non remearunt. Hi ergo venerabiles Confessores Christi in loco, in quo nunc, præstante gratia pii Conditoris, consistunt *g*, reconditi fuerunt, qui separatim quidem positi, sub ara beatæ et gloriosæ semperque Virginis et Dei Genetricis Mariæ duo conditi sunt; beatus scilicet Amatus atque gloriosus Romaricus: sanctissimus Adelphius vero sub altare beati Pauli apostoli positus est *h*.

Beneficia post translationem

8 Hæc translatio facta est die septimadecima mensis Maii, quæ dies anniversario cultu exinde celebris fuit: et eam crebris divina Bonitas miraculis illustravit. Quodam anno, imminente festo translationis hujus, imperato piscatu, cum ne unus quidem piscis per dies aliquot captus fuisset, incommoda enim erat tempestas; tandem in pervigilio festivitatis, cum sacræ Virgines in diem sequentem præter olera ac legumina nihil obsonii paratum haberent, tantus piscis de nocte ex improviso comprehensus est, ut ad bina cœnarum fercula suffecerit.

obtenta.

9 Alio die translationi eidem dicato, cum pisa dumtaxat et fabæ cum olitorio commeatu in omnem escam pararentur, quidam e subditis S. Petri, præter spem piscem unicum haud magnæ molis in monasterium detulit. Is excoctus, cum in partes divideretur, adeo excrevit, ut omni familiæ ad duos missus satis fuerit. Cui Evangelico miraculo *i* aliud eadem ipsa die pro cumulo accessit; nam paulo ante vespertinas preces, cervus e silva egressus ad Mosellæ ripam ultro se ad Dei famularum refectionem obtulit. Similiter et alio quodam anno in eadem translationis solennitate, progressa cerva e vicino saltu in aggerem, ac monasterii ministrorum curribus implicita captaque, eo jucundiorem, quo minus expectatum sacræ familiæ esum præbuit *k*.

ANNOTATA.

a *Neque nomen hujus antistitis neque sedes ullibi in Mss. exprimitur. Non fuisse Drogonem Tullensem episcopum, prout habent scriptores plerique neoterici, liquet ex epocha hujus translationis, statuta a nobis in appendice num.* 32. *Quapropter si Tullensis hic designetur pontifex, verisimiliter ei nomen fuit Frothario, qui, teste Calmeto, eam sedem occupavit anno* 821 *tenuitque usque ad* 846; *vel si Drogoni nomen ipsi fuerit, alterius sedis episcopus intelligendus est, fortasse Metensis; nam huic, eodem Calmeto teste; præfuit ab anno* 822 *vel* 825, *usque ad* 855, *Drogo Ludovici Pii frater naturalis, a quo sub eadem tempora Metis ad Novum Villariense monasterium S. Adelphi episcopi corpus translatum fuisse diximus in appendice num.* 5. *Sed ex hac nominum tum Sancti translati tum episcopi transferentis identitate aliæ conjecturæ*

A *conjecturæ oriri possent, quas lectori formandas relinquo.*

b *Computum hunc inivit verisimiliter auctor ab obitu S. Amati, qui passim annectitur anno* 625 *vel* 627.

c *Calmetus tom.* 1 *Historiæ Lotharingicæ col.* 827 *hanc sacrorum corporum elevationem compendiose enarrans,* reperta, *inquit,* sunt corpora adeo integra, acsi jam primum sepulta fuissent. *At mox subjungit:* Fuerant sine dubio aromatibus condita, cum dicatur corpus S. Romarici tumulo edictum fuisse instar columnæ rigidum et inflexibile. *Quæ conclusio mihi non apparet usque adeo legitima, ut nullum de opposito relinquatur dubium. Sane ex hoc asserto:* Corpus post ducentos annos integrum est et inflexibile, quasi columna, *ad summum deducantur hæ disjunctivæ conclusiones:* Igitur vel naturaliter, vel artificiose, vel divinitus ita conservatum est. *Sed nihil est, unde conjiciamus id naturaliter contigisse, puta vel ex loci aut aeris temperie, vel ex ipsamet corporum temperatione; et auctor noster subæqualis, aut saltem non multo posterior translatione, non modo naturam exludit verum etiam artificium, dum ita scribit:* Sancta
B corpora reperta sunt illibata, quasi eodem die viderentur esse deposita, et contra jura naturæ meritorum conservavit gratia. *Denique cum nuspiam memoriæ proditum reperiam, corpora hæc aromatibus delibuta fuisse, non video, cur inflexibilitas et per consequens etiam incorruptio artificio humano adscribi debeat potius, quam divinæ providentiæ, quæ novo miraculo inflexibilitatem corpori usque tunc flexibili indiderit, ut facilius ab uno homine e sepulcro sublevaretur, præsertim cum tot aliis prodigiis illustrata fuerit hæc translatio.*

d *In lectionibus Mss., recitatis num.* 13, *sequentia narrantur de presbytero, qui simul cum diacono nervos inciderat.*

e *Apostolus* I *Corinth.* v ℣ 5 *objurgans Corinthios, quod inter se tolerarent viventem publice in incestu, talem in hunc profert sententiam:* Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu jam judicavi, ut præsens, eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu, tradere hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. *Quam sententiam*
C *diversimode intelligunt Patres, ut videri potest apud interpretes. Quo sensu eam sumpserit auctor noster, non divino. Certe tantum piaculi in actione hujus hominis non deprehendo; præsertim qui voluntatem antistitis sui dumtaxat fuit exsecutus. Crediderim ob res adeo prodigiosas perculsum fuisse sancto quodam horrore, qui illum valde affecerit, sensibusque ejus et toti corpori ita inhæserit, ut nec cibum capere juvaret nec potum; et hinc morbum et mortem subsecuta esse: quæ Deus permisisse potuit ad augendam in populo erga Sanctos reverentiam.*

f *Dum scilicet Redemptor noster a Joanne baptizatus est, et Spiritus sanctus descendit in columbæ specie, ut habent Evangelistæ.*

g *Ex his verbis auctoris ætatem utcumque collegimus num.* 9,

h *Hactenus ex Mss. auctoris primogenio stylo relictis. Quæ sequuntur ex Valdenarii codice desumpta et per Chiffletium Latine reddita sunt.*

i *Alludit ad cap.* v *Joannis, ubi quinque hominum millia quinque panibus et duobus piscibus satiat Christus.*

k *Quæ hic de cervis et num. præcedente de magno pisce narrata sunt, pie admodum divinæ bonitati adscribuntur; verum etiam absque prodigio contingere potuerunt.*

AUCTORE J. P

CAPUT II.

Secundæ translationis historia et miraculorum, quæ illam præcesserunt ac subsecuta sunt.

Cum multis jam annis Sanctorum corpora duobus, ut diximus, sacellis discreta quievissent, quadam die Sabbati, circa meridianam horam inventus est cereus ardens in eo loco, in quo postea conjunctim composita sunt: ac novo miraculo perseverans, lucere non destitit, donec sequenti die Dominica Missarum solenniis finis impositus esset. Sic nimirum beati Confessores optatæ sepulturæ locum cœperunt designare, quem et haud multo post longe manifestius indicarunt. Quadam enim nocte *a*, cuidam ex Sanctimonialibus jam decrepitæ, quæ in monte eodem jugiter in servitio eorumdem laudabilem vitam duxerat, per visum domnus Romaricus astitit, dicens: Vade, dic procuratori monasterii hujus Theodorico, ut simul nos indivise componat, et locum, ubi condendi essent, ostendens ab ejus oculis evanuit. E

Corpora in locum honoratiorem *a*

11 Tunc insequenti nocte rursum apparens eadem præcepit, ac minaciter increpans, cur quod jusserat, non implesset, hoc ab ea responsum accepit, se nequaquam præsumpsisse eidem viro hæc intimare. Tertia nocte iterum adveniens repetito sermone eadem præcepit, atque ab ea similia audivit. At vero domnus Romaricus, digito faciem ejus contingens, et hoc signum ostendere præcepit, et, quæ dicebantur, monstrare. At illa decumbens, ac vim visionis ferre non valens, eumdem virum ad se accersiri petiit. Quem intuens, ac turgidam faciem præmonstrans, Considera, inquit, hoc signum, ac verbis meis fidem accommodans, adimplere festinanter satage, quæ præcepta sunt tibi: quia hæc ideo perpessa sum, non præsumens tibi intimare, quæ mihi a meo Domno intimata sunt. Et ne cui forte hoc incredibile videatur, digiti impressione ac ungue ejus effossa caro usque ad diem supremum permansit. F

deportanda esse cœlitus innotescit.

12 Acquievit Theodoricus divinis monitis, novamque basilicæ descriptionem aggressus est, in qua Sanctorum pignoribus destinatus a Deo locus, honoratiorem, ut par erat, templi partem obtineret. Quæ porro in ea structura admiratione digna contigerunt, tacitus præterire non possum. Muralis structuræ opifex, fallente vestigio, in fossam prolapsus est, fundandæ columnæ excavatam, ac momento eodem saxum ingens pro

Dum in hunc finem nova basilica exstruitur, varii opifices

AUCTORE J. P.

pro basi superne devolutum, miserum hominem obruit. Credebatur elisus ac plane obtritus. Accurritur, ac vehementi conatu, amoto lapide, stupentibus cunctis emergit ille tam integer, tamque alacer, ut ad opus confestim rediret; ad quod promovendum se videlicet servatum fuisse intelligebat.

vel e sublimi delapsi,

13 Cum cameræ umbilicus e crasso lapide tractoria grue sursum attolleretur, erant structores in suprema contabulatione, qui lapidem dirigerent. Ex iis unus vehementius connisus, e tabulato præceps ruit. In lapsu (mirum dictu!) offendit in ligneum fulcrum, cui altera coxendice adhærens, capite deorsum pendulo tamdiu stetit, donec a sociis adminicula nescio quæ subtendentibus salvus incolumisque exceptus est.

vel a decidentibus fornice, subsidiario,

14 Alia die, perfecto concamerationis templi arcu maximo, cum subsidiarius fornix ab operariis, summæ testudini innixis, demitteretur, nescio, qua ratione illis excidit e manibus, et e sublimi decidens subjectos aliquot famulos ad solum afflictos obruit. Nec mora, advolant alii, et subducto fornice illo subsidiario, quos exstinctos putabant, eos non vivos modo, sed etiam B vulneris expertes reperiunt.

crasso lapide,

15 Baddo presbyter, lapidariæ structuræ et ipse incumbens, perducto pene ad summitatem pariete, crassum satis lapidem in eo componebat: sed cum is aliquoties applicitus male conveniret, eumque vel tædio vel festinandi ardore deorsum adjecisset, forte lapis ad famuli caput, inferiore loco laborantis, graviter allisus, hominem solo prosternit. Accurrunt alii, sciscitantur, locum vulneris quærunt, et plane illæsum mirantur.

tegula,

16 Hæc miracula cum ad pavimentum basilicæ Theodoricus monasterii sindicus Geimmoni *b* architecto narraret, atque hic vix adduci posset, ut fidem adhiberet; repente e tecto, quod tum latere instruebatur, per medias fissiles perticas delapsa tegula directo petiit architecti caput. Is cum manu ictum a capite avertisset, ac nihilominus in solum adjectus, se vulneris exsortem sentiret, de Sanctorum patrocinio, deque aliis eorum ope servatis sentire quoque melius cœpit.

integro tecto

17 Tegebatur tectum, quod templi vestibulo imminebat; cum furore, ut creditur, mali dæmonis subito quasi revulsum ruit. Vespertinæ C tum preces a sacris virginibus decantabantur, et abbatissa versum illum e beatissimæ Deiparæ cantico præcinebat. Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Tectores cum tecto præcipites dati sunt: multi etiam operariorum ea ruina oppressi: nemo omnium vel cæsus vel sauciatus; ne auriga quidem, qui in sui currus jugum innixo capite obdormiebat, plenamque adipe capsulam ungendo currui de zona suspensam gestabat: obtrita enim pyxide, adipe circumquaque dissipato, perfracto enim jugo, quod dormienti pro pulvino erat, ipse servatus est.

et prœalto pariete obruti

18 Fuit et illud sane admirandum. Præalti parietis fabricam urgebat supradictus Theodoricus: jamque is pene ad fastigium exstructus erat, cum adstante ipsomet Theodorico repente corruens, structores omnes in præceps deturbavit, ex his unum cæmentis oppressum consepelivit. Mira res! Evasere omnes periculum, retectus etiam iste, nulla sui corporis parte convulneratus, emersit.

19 Tot casus tam adversos, tam inopinatos D in diaboli invidiam merito prudens quisque referebat: Dei porro in eis avertendis providentia singularis, dici vix potest vel quantum in omni populo erga Sanctos, quorum cultum spectabat, religionem auxerit, vel quantos operis artificibusque omnibus ad peragendum opus animos fecerit. Itaque annum unum non amplius tenuit universa exædificatio, eodemque ipso die, quo per visum imperata fuerat, absoluta est; divino utique consilio potius, quam Theodorici operum præfecti, qui se animum in id ne quidem advertisse, nedum intendisse confirmabat.

incolumes et illæsi servantur.

Corpora in novam basilicam solemniter translata

20 Perfecta basilica, sub nomine et tutela beatissimæ Virginis Mariæ et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, solenni ritu dedicata est. Translata quoque in præparatum locum, simulque (uti divinitus præscriptum fuerat) collocata beatorum confessorum Amati, Romarici atque Adelphii sacra corpora; cum prius pretiosis involuta pannis, capsisque ornatissimis fuissent composita. Ea translatio in quintamdecimam diem Februarii mensis incurrit: sed pridie quam perageretur, placuit, Patronos eosdem, ad eorum quasi obligandam fidem, circa monasterium longo supplicantium agmine circumgestare: deinde nocte tota cum sacro pervigilio, ante templi fores, eos ad pedum oscula pio populo exponere. E Per eam noctem puellæ quædam gravi somno sopitæ, cum imprudentia nescio qua in eorum pedes capita inclinassent, mirantibus qui aderant, sic sacris pedibus, ut bene firmo cervicali, solidoque fulcro, sustentatæ sunt.

novis miraculis decorantur.

21 Sacellum et altare archangeli Michaelis extra novam basilicam erat, haud longe ab ostio, inito consilio decretum est, ut intra ejus septa transportaretur. Cum id factum fuisset, ac recens S. Michaelis sacellum, egregio sacri ministerii et luminum undique collucentium apparatu dedicaretur, accurrit una e sanctimonialibus, vi morbi importunissimi pene in insaniam prolapsa. Ibi cum lacrymis orans integras corporis animique vires recepit. Per idem tempus nocte media, alia quædam et sacris virginibus, ad idem ipsum beati Michaelis altare precatura venit. Dum psalmos recitat, suarumque noxarum veniam rogat, subito ei cereus Paschalis ante illud altare ardere longeque et late fulgere visus est. Obstupefacta rei novitate, ad unam e sociabus in alia ædis parte pernoctantem abit, eamque invitat ad spectaculum; sed reversa visionem ex oculis evanuisse miratur. F

ANNOTATA.

a *Hinc, ut monet Chiffletius, usque ad num.* 12 *succedit stylus auctoris antiqui. In alia tamen charta, quæ tantummodo continet, quæcumque Latine inventa sunt, initium paulo diversum est, ita enim habet:* Cumque hoc expletum esset, quadam nocte *etc. Porro an relatio hæc auctorem eumdem an diversum habuerit cum præcedente, incertum est. Fit quidem hic illas inter connexio, præsertim per has voces,* ut diximus; *sed dubito, an ea non profluxerit a recentiore scriptore, fortasse ab ipsomet Valdenario ita diversas relationes combinante. Vide præterea, quæ observavimus in appendice num.* 8.

b *Nescio, an hoc nomen, cujus syllabæ ac litteræ obscure sibi invicem connexæ sunt in Mss., recte expresserim.*

PARS

A

PARS SECUNDA

CAPUT I

Miracula in nova Romaricensis monasterii basilica sub initium seculi x patrata.

Auctoris præfatio a

Postquam vera Lux fidelium ex Virginali sacratissima alvo sese ad salvandum protulit mundo, anno nongentesimo, primo *a* facta sunt miracula in monasterio novo, qui hactenus Mons domni Romarici vocatur, et est constructum in honore gloriosissimi Apostolorum Principis, qui seras cœli fidelibus aperit, perfidis claudit; nec non venerandorum Christi confessorum Amati, Romarici, Adelphii: qui virtutibus, gratia adminiculante divina, emicant, miraculis indesinenter coruscant, quorum sacratissima corpora, gratia opitulante divina in præfata requiescunt ecclesia. Hi sunt enim gloriosissimi, atque piissimi confessores Christi, sanctissimus videlicet Amatus, ac pastor noster piissimus domnus Romaricus, atque beatissimus Adelphius, per quos hanc patriam Virtus Christi nunc usque regit *b*.

B

b et fidelitatis suæ in hac relatione protestatio.

23 Quapropter multi per eos calamitatibus et languoribus liberati, mirabilem eorum bonitatem, et inexplicabilem pietatem ultro confitentur. Nunc igitur tentabimus ex tanto virtutum ac miraculorum numero partem aliquam describere, studiosos auditores lectoresque enixe precati, ut et nobis defectuum nostrorum atque audaciæ veniam impertiant, et dictis nostris quamvis incultis et inconcinnis fidem ne denegent. Testem etenim appellamus Christum Dominum nostrum, cui omnia manifesta sunt, nos neque animo proferendi cujusquam mendacii, neque nostræ ipsorum sufficientiæ opinione ad scribendum adcinctos; sed piarum mentium plurimarum hortatu, ne tales virtutes oblivioni tradantur: magisque ut satisfaciamus studio nostro, ac voluntati, quam quod prædictorum Sanctorum insignia et admiranda facinora pro dignitate explicare nos posse confidamus.

C

Lampas cœlitus accenditur, c

24 Anno duodecimo et ultimo *c* regni Arnulphi imperatoris, mense secundo, die quarto, cum Dei famulæ in supradicto oratorio Vesperas decantarent, ex improviso lux cœlitus missa effulsit, quæ et lampadem sancti Romarici capiti imminentem accendere visa est. Quo spectaculo sacræ virgines mire exhilaratæ cum piis lacrymis in Trinitatis individuæ laudes effusæ sunt; datoque campanarum signo familiam omnem eumdem in locum acciverunt. Ita divinæ laudes gratesque festivæ in multam noctem perductæ. Cum autem e sanctimonialibus una quæpiam, rei novitatem secum attentius reputans, subdubitaret, expletisque nocturnis Matutinarum precibus, adusque auroram in basilica perstitisset, oculis in lampadem divinitus accensam semper intentis, eo ipso loco globum igneum desuper illapsum suis oculis inspexit; ne videlicet in miraculi fide ulterius hæsitaret.

25 Triennis infantulus, a primo ortu cæcus, in eamdem sacram ædem matris ulnis magna fide invectus est: statimque recepto oculorum usu, duce matre, suis gressibus domum reversus est incolumis.

EX MSS. infans cæcus visu donatur

puella contracta, d

26 E castro Vesulio *d* puella usque adeo deorsum incurvata erat, ut vix cubito uno a terra caput attolleret. Itaque non cœlum aspicere, non ingredi poterat, non etiam plantis solum calcare: sed duobus hinc inde brevissimis innixa fulchris, humumque extremis articulis attingens, repebat magis quam incedebat. Hæc ipso Dominicæ Ascensionis sacro die ad monasterium appulsa, cum ibi noctem totam magnis in angustiis exegisset, illo se candelabro contingi poposcit, quod lampadem (quam pridie *e* illius diei divinitus accensam fuisse cognoverat) sustinebat. Id cum impetrasset, ac sequenti nihilominus die gravibus dolorum aculeis perurgeretur, magnis gemitibus lacrymisque flagitavit, ut ad beatorum Christi Confessorum sepulcra deportaretur, ac tum maxime priorum Patronorum opem experta est: nam circumstante populo prostrata in preces æditua (quam exinde vita functam, in cœlum migrasse confidimus) magna fide manum ægrotæ porrexit: quo in attactu derepente nervis, venis, musculis totique arido corpusculo infusus vigor puellam erexit. Ea persanata reliquum vitæ tempus in ejusdem ecclesiæ ministerio transegit, ac fidelibus miraculi consciis, magni gaudii, magnarumque Dei laudum argumentum fuit.

e

E

vir pedum

27 Quidam de congregatione sancti Stephani, gravis senio et pedibus captus, nec non ab octo circiter annis corpore toto languidus, subalarium lignorum auxilio ad monasterium venit: ubi beatorum Confessorum intercessione percuratus, in prospera valetudine reliquam ætatem vixit.

et altera puella manuum usu destituti, sanantur; f

28 Puellæ e Raone *f* villa, jam a toto triennio et amplius, ambarum manuum usum paralysis abstulerat. Eum locum religiose cum adiisset, sanitatem recepit, omnibusque incedens lætitiis domum reversa est.

vir crure ac pede aridus pristino vigori redditur;

29 Viro cuidam e remoto solo crus alterum cum pede inaruerat, eamque ob rem quinque jam annos difficili morbo tenebatur. Is fando audierat, quæ miracula a Sanctis patrarentur, ac fide animatus ad eorum tumulos plenam licet laboris ac dolorum peregrinationem aggressus est. Quin etiam pejus in dies illi fiebat; donec medium iter emensus, ac sedecim circiter leucis adhuc a monasterio distans, dolore omni levari, immo et currere cœpit usque adeo alacriter, ut reliquo toto itinere socios omnes facile antecederet: quod et ipsi postea suo testimonio confirmarunt.

F

alii plures variis morbis levantur.

30 Neque vero silentio prætereunda sunt, quæ anno eodem eodemque loco admiranda omnibusque nota contigere: in festo nimirum singularis Dei amici et principis apostolorum Petri, toto quidem orbe celeberrimo; sed huic præsertim ecclesiæ, sub ejus nomine ac patrocinio dedicatæ, jucundissimo, et dulciore super mel et favum. Nam ea die quamplurimi variis morbis levati sunt: cumque ad beati Petri basilicam ingens undique populorum concursus fieret, observatum illud ac pro miraculo habitum est, quod eam adventantium multitudinem admitteret, quam ne, si quidem triplo capacior esset, receptura videretur.

Puer membris omnibus captus

31 In ea solemnitate, cum sacræ virgines Matutinas preces decantarent, octo annorum puer, a primo ortu membris omnibus captus, et matris

EX MSS. matris ulnis cadaveris instar gestari solitus, ante Sanctorum corpora depositus est. Ubi confestim firmatis artuum compagibus, magnoque adstantium gaudio atque admiratione in pedes erectus, circumfusæ turbæ sese incolumis adjunxit.

puella visu, 32 Septimestris infantula solem numquam aspexerat : quia etiam cruentæ ejus palpebræ adeo constrictæ erant, ut ne per vim quidem admotis digitis reserari possent. Benedictione olei S. Amati, quo inuncta est, lucis usura frui cœpit. Alius puer cæcus e villa de Dounoux *g* duce matre in eamdem basilicam inductus, visum recepit eo admirabilius, quod etsi circumjecta quæque accurate cerneret, ac designaret, nullæ tamen in ejus oculis pupillæ deprehendebantur.

et mulier gressu destituta curantur. 33 Ea ipsa die femina e domo sua satis procul distante in monasterium venit, subalaribus innixa fulchris ; qua in calamitate septem totos annos exegerat. Ibi restituta facili gressu domum hilaris revertit.

Energumenus liberatur ; 34 Energumenus adolescens a malo spiritu tam dire vexabatur, ut vix ad horam quietus viveret. Venter, intumescens utris instar oleo pleni, crebro anhelitu teterrimum fœtorem exhalabat : ad hæc miser identidem modo attolle- B batur in sublime, modo ad solum allidebatur : omnia ei viscera quatiebantur ; quod spectatoribus horrori maximo ac terrori erat. Suscepta ad Sanctos peregrinatione, ab improbi hospitis infestatione immunis fuit.

alii aliis morbis affecti, 35 Ad idem monasterium in plaustro advecta est femina, jam a triennio tam graviter affecta, ut toto illo spatio nec panem, nec solidum ullum cibum degustaret, solo lacte ac melle vitam trahens. Eo cum advenisset, repente convaluit, panem comedit, domum incolumis rediit.

valetudini restituuntur; novem leprosi mundantur, 36 Alia femina de Bussan *h* a novem circiter annis oculorum usu destituta, cum eodem fuisset deducta, fidei suæ ac religionis præmium lucem recepit. Puer quinquennis, duobus pedibus velut emortuis, numquam ambulaverat. Eum mater in ecclesiam intulit : tribusque ibi noctibus in oratione transactis, tandem eadem apostolorum principis sacra die, puer suis pedibus, nemine adjuvante, libere ingredi cœpit. Illa ipsa die novem leprosi in eadem ecclesia mundati sunt.

Lampas ante S. Adelphii reliquias accensa, et fulgores ac suaves odores 37 Anno eodem, die tertia mensis Octobris ante piissimi sancti Adelphii lipsanothecam lampas de more apposita, divinitus flammam concepit. Nunc ad eorum narrationem progrediamur, quæ in eadem aula, ac domo Dei, proxime C sequenti Epiphaniæ Dominicæ festo admiranda contigerunt : ac primum in Epiphaniæ pervigilio ; qua die, matutino vix tum micante crepusculo, ad altare Deiparæ Virginis Mariæ lux inusitata fulgere visa, ac tanta odoris suavitas afflari cœpta est, ut adstantes omnes mire recreati, etiam præ gaudio lacrymas non tenerent, ac præsentiam agnoscerent Matris Misericordiæ, quæ splendorem Lucis æternæ mundo effudit. Idem fulgor tribus insequentibus noctibus eodem loco spectatus ; sancte id affirmantibus vel ipsis sororibus, quæ ad faciendam miraculo fidem binæ per noctes singulas in vigiliis excubare jussæ fuerant : ac sequenti die luce meridiana idem splendor divinus, idem odor immissus est ; eo, nisi fallor, Dei consilio, ut ea res supra naturam acta, plurimorum testimonio confirmaretur.

38 Ipso igitur Epiphaniæ Domini nostri sacro die, quo stella cœlitus micans primitias gentium ad Christi cunas deduxit ; quo aqua in vinum conversa convivas exhilaravit ; quo denique sacrosancti Christi corporis attactu, aquæ omnes in salutem fidelium sanctificatæ sunt ; placuit sacratissimæ Dei Parenti, locum eumdem novo miraculo illustrare. Nam ante altare divæ Virgini consecratum, ad quod frequens populus orandi causa supplex advolvi solet, globus igneus punicei coloris cœlitus illabi visus est : quo ex globo lux ingens circumquaque diffusa emicavit, lampadis etiam elichnium, scintilla ex eo excussa, accensum est, ac omnium adstantium mentes inusitato gaudio perfusæ. O quanta lætitia exultant in cœlis sancti Christi Confessores, dum eum incessanter laudant, quem beatissima Virgo Maria sacro utero gestavit ! Ipsa enim est Domina ac Regina cœlorum, et ita se voluit manifestare, ad laudem et gloriam prædictorum sanctorum Confessorum, et ut spem faceret miseris peccatoribus, ad eam confugiendi, tantoque magis placere nobis debent hæc miracula, quanto per ea certius cognoscimus, quod illa memor est nostri. D *in eamdem ecclesiam cœlitus immissi.*

ANNOTATA.

E

a *Nonnulla super his observavimus in appendice de Gloria posthuma num.* 23.

b *Huc usque auctoris antiqui verba sunt Latine reperta, de quo consule mox citatum locum num.* 22. *Succedit stylus Chiffletii ex Gallica versione Valdenarii.*

c *Hi characteres chronologici pugnare videntur cum verbis antiqui auctoris hic numero 22, ubi dicit, miracula primum facta esse anno nongentesimo ; vel certe cum recepta hodie a recentioribus passim scriptoribus chronotaxi. Nam contendunt illi, Arnulphum imperatorem fato cessisse sub finem anni* 899, *testemque præ ceteris appellant Rheginonem, chronographum coævum, ad jam dictum annum ita scribentem.* Circa confinia memorati anni Arnulphus imperator migravit a seculo III Calendas Decembris sepultusque est honorifice in Odingis. *Igitur cum miracula et prodigia, toto hoc capite contenta, unius fere anni circulo patrata sint, ut pervolventi patebit, innectenda ea erunt anno* 899 *contra antiqui auctoris notas, vel anno* 900 *contra Valdenarii. Si hæc difficultas per conjecturas decidenda esset, dici posset, auctorem antiquum, nisi textus ejus corruptus fuerit, usum fuisse diversa ab aliis annos numerandi ratione, et vocasse annum nongentesimum, qui apud alios erat dumtaxat nonagesimus nonus supra octingentesimum, uti, ni fallor, suspicatus est auctor lectionis officii tertiæ, relatæ in appendice nostra num.* 20 ; *ubi memorata prodigia contigisse dicens anno præsertim Arnulphi imperatoris duodecimo et ultimo, Christi octingentesimo nonagesimo nono, studiose uncis inclusit sequentia :* Secundum vulgarem æram. *Et sic evanescit difficultas. Dici posset secundo, notas aliquas, puta epocham de anno ultimo Arnulphi, intrusas fuisse relationi a recentiore, existimante, dictum imperatorem superstitem fuisse usque ad finem anni nongentesimi, quod alio loco factum esse verisimiliter, monuimus in appendice num.* 36. *Tertio denique dici posset, non usque adeo certum esse, vita functum esse Arnulphum anno* 899, *ut necessario recurrendum sit ad alterutrum ex jam assignatis mediis. Nam editiones Rheginonis, quas enumeratas habes apud Benedictinos Historiæ litterariæ scripto-* F *res*

A res tom. VI, *pag.* 151, *mendosissime excusas esse affirmat Labbeus, Dissertatione de scriptoribus ecclesiasticis, et duos tresve annos in unum compactos fuisse conjicit. Martenius vero in secundo Itinerario pag.* 274; vidimus, *inquit,* ibidem *(in abbatia Prumiensi)* Rhegionis chronicon, pluribus locis ab impressis diversum. *Certe ne quidem hoc loco, quo potissimum nituntur, Rheginoni in omnibus consentiunt scriptores. Sic Pagius in Critica ad annum* 899, *verius existimat, sepultum fuisse Arnulphum in ecclesia S. Emmerani, ut tradit continuator Fuldensis Freherianus, quam in Odingis, ut habet Rhegino. Sic Joannes ab Eckhart tom.* II *Franciæ Orientalis, pag.* 786, *contra Rheginonem, qui diem Arnulphi ultimum ponit tertio Calend. Decembris, statuit* 6 *Idus Decembris cum Hermanno Contracto et tabella plumbea, in sarcophago Arnulphi reperta anno* 1671, *quæ sic habet.* † VI IDUS DECR ARNOLT IP OBIIT. *Demum ne æquo longior sim in re, quam determinare non proposui, laudatus mox Fuldensium annalium continuatur Arnulphi obitum innectit anno* 900, *et eumdem signat duplex Chronicum breve monasterii S. Galli apud Chesnium tom.* III *Scriptorum Galliæ pag.* 466
B *et* 471, *hoc modo:* 900 Arnolfus imperator obiit.

d Vesulium, *Gallice* Vesoul, *olim etiam* Castrum Vesolense, *et* Castellum Vesullum *appellatum est. Est autem oppidum Burgundiæ comitatus procul Arari fluvio.*

e *Hinc colligimus, prodigium num.* 24 *relatum, contigisse in pervigilio Ascensionis Domini; sed quomodo Arnulphi* anno duodecimo et ultimo, mense secundo, die quarto? *Sive enim annum inchoarit auctor a Paschate sive a die* 25 *Martii, illi characteres aptari nequeunt anno* 899 *aut* 900. *Nam anno* 899 *Pascha incidit in primam Aprilis, Ascensio in* 10 *Maii. Igitur pervigilium hujus non erat dies* 4 *sed* 9 *secundi mensis. Anno* 900 *Pascha incidit in* 20 *Aprilis, Ascensio in* 29 *Maii: Ergo, licet etiam diem* 20 *Maii dixeris primam mensis secundi pervigilium Ascensionis fuerit iterum mensis secundi dies* 9 *non* 4: *ac proinde ita numerando annos et menses nihil agimus; nisi dicamus auctoris textum fuisse corruptum, positumque pro die* 9 *diem* 4. *Desumpto autem anni exordio a die* 25 *Martii difficilius res conficietur, ut consideranti patet. Si tamen quis verba ita interpretari vellet, ut auctor, deducto anni initio a die* 25 *Mar-*
C *tii, primum mensem protraxerit usque ad* 25 *Aprilis, secundum usque ad* 25 *Maii, et per* τ*ο* mense secundo, die quarto, *indicare intenderit contigisse prodigium die quarto post mensem secundum, quadrabunt characteres anno* 900, *quo pervigilium Ascensionis erat dies* 28 *Maii, et quartus post mensem secundum. Sed forte characteres, qui hic difficultatem creant, adjecti sunt a recentiore, uti monuimus ad litteram c.*

f *Duplex hujus nominis locus est in Lotharingia; oppidum ad Murtam fluvium Gallis* Raon L'Estape, *et vicus haud procul inde, vulgo* Raon sur plaine.

g *Locus iste non occurrit mihi in Lexicis aut tabellis geographicis.*

h *Apud Calmetum in tabella geographica, præfixa tom.* I *Historiæ Lotharingicæ* Bussang *legitur, estque ut apparet vicus vel oppidum non magnum prope Mosellæ fontes,*

EX MSS.

CAPUT II

Tertiæ translationis, pluriumque miraculorum relatio.

Irruentibus Hungaris *a*, crudeli atque effera gente, ac Lotharingiam sæva populatione pervagantibus, necesse habuerunt sacræ virgines in suum Castellum confugere, ut se ac suorum Sanctorum reliquias in tuto collocarent. Ex illis una quæpiam, cum ante altaris gradus substitisset, tres manus perspexit, quæ super ipsas beatorum Confessorum lipsanothecas exporrectæ, viam indicarent. Aliis quoque ad eadem sepulchra leve murmur, strepitusque auribus deprehensus est, tamquam hominum, qui huc et illuc conversi colloquia inter se miscerent. *Sanctimoniales ob ingruentes Hungaros cum reliquiis fugientes* *a*

40 Cum autem veneranda corpora in Castellum deportarentur, trajiciendus necessario fuit Mosella, qui tum aquis pluviis tumidus extra alveum late exundaverat. Ergo qui cereas faces accensas circumgestabant in aquas prolapsi cum facibus, ne illas quidem extinctas esse mirati sunt. Nonnullæ etiam e Romaricensium cœtu moniales, in aquas a barbaris demersæ, sanctorum Patronorum ope incolumes emerserunt: mirumque illud fuit, cum hostium equi collotenus aquis obvolverentur; tamen aquas easdem sacris reliquiis famulanti turbæ vix usque ad genua pertinuisse. *prodigiose Mosellam trajiciunt:* E

41 Cum ea procella pervasisset, sacræ virgines de reditu cœperunt cogitare; inventum fuerat in sancto Monte pretiosum corpus beatæ Gebetrudis virginis. Eam gemmam thesauro suo adjicere decreverunt. Itaque una eademque die mensis Augusti vigesima, et trium sanctorum Abbatum in pristinas sedes revecta sunt corpora, et sanctæ Gebetrudis corpus eamdem in basilicam primum illatum est. *rebus pacatis redeunt.*

42 Per eos tumultus, cum omnia, quæcumque in conditis erant, vitæ subsidia, deprædationi patuissent; in res ad tuendam vitam Romaricensi familiæ necessarias, sacrarum lecticarum aurum omne atque argentum impendi debuit. Interim, quanti Servos suos in cœlis æstimaret, crebris miraculis Bonitas divina testata est: quibus permoti pii complures ac religiosi viri, sacras easdem thecas suis impensis reparare, pristinoque ornatui restituere aggressi sunt. Quam porro id studii atque officii Deo gratum fuerit, admirabiles plurimi eventus probarunt, e quibus nonnullos recensere operæ pretium duximus. *et sacra corpora,* F

43 Cum opus urgeretur, ac jam tantum argenti fabris appensum est, quantum ad rem perficiendam necessarium putabatur, jucundum contigit miraculum, quod silentio præterire non possum. Expurgatum argentum, ejectaque scoria rursus expensum, longe (ut fit) a priori pondere defecisse deprehensum est. Nec mora, defertur ea massa ad thesaurum, ut, quantum excidisset, agnosceretur. Examinatur ad stateram. Mira res! Etiam pristinum pondus superare animadvertitur. Id cum vix crederent non nulli, ac parum fortasse æquas eas lances esse dicerent, adhibetur *novis prodigiis*

EX MSS.

adhibetur alia statera, atque ita miraculo fides adstruitur. Sed et deinde in operis cursu eadem argenti moles decem solidorum *b* pondere divinitus increvisse notata est. Ea Dei benignitas in Sanctorum cultum adlaborantibus mirum quantos animos fecerit.

illustrata, magna celebritate pristino loco reponunt;

44 Perfecto thecarum ornatu, de restituendo loco, ubi componerentur, cogitari cœptum est. Eo præparato, quidam e fabris sacras lecticas ulna dimensus, unam ex illis, quæ omnium maxima erat, deprehendit esse ipsa loci area duobus digitis longiorem. Id omnium adstantium oculis probatum, ac, ne mensura falleret, infixa in perticam subula longitudo designata est. Tum vero serra, ne majore strepitu sacrarum virginum turbaretur cantus, rescissa lectita ad mensuram. Verum admota iterum pertica eadem (mirum dictu!) sacrum corpus repente execrevisse visum est, adeo ut non modo mensuram, sed ipsam etiam serra ablatam lecticæ extremitatem excederet. Ea res tam inusitata stupori pariter et terrori fuit. Itaque, animum despondentibus operis, negotium intermissum est. Ac nescio, an eo prodigio significare voluit Deus, gratius sibi fore, si ejus translationis B pompa, imminens beati Romarici dies festa illustraretur. Etenim ea die inter Missarum solemnia, invocato Numine, cum sacro cultu convestiti sacerdotes, nudis tamen ad reverentiam pedibus, Sanctorum corpora suis locis deponere tentassent, id vero facile et commode executi sunt. Nunc cetera persequamur.

ubi hæc miraculis

45 Uni e fabris, qui longius illud feretrum serra resecuerant, manus dextra ex eo tempore gravi dolore præpediebatur. Is oleo Sanctorum perunctus, momento convaluit. Cum apparatus fieret ad transferendas reliquias, candelam accendere necesse fuit; in eum finem cum se quidam obverteret, subito per se ipsam in ejus manu candela flammam concepit. Eodem fere tempore graviter affecta matrona, sacras lipsanothecas ut primum contigit, extemplo persanata est.

clarere

46 Alia quamplurima ibidem miracula Deus operatus est; e quibus nonnulla deinceps commemorabimus. Gravi morbo detentus vir quidam, currui se imponi, et ad Sanctorum sepulchra advehi jussit. Ibi noctem unam in oratione transegit : cumque eodem curru domum rediret, media via repente se incolumitati restitutum miratus, de curru desiliit, currumque ipsemet C agere cœpit. Feminæ duæ, mater et filia, offusis oculis glaucomate, vix quidquam internitentis luminis discernebant. Sanctorum oleo illitæ, perspicuo visu potitæ sunt.

pergunt.

47 In hoc monasterio novum est sacellum sancto Salvatori nuncupatum, in quo suspensa lampas divinitus persæpe accensa est. Spectabilius fuit id genus miraculi feria sexta Hebdomadæ sanctæ, qua die cum omnia lumina in ecclesiis exstingui soleant, lampas per se et absque mortali manu ignem concipere visa, magno gaudio simul et admirationi fuit. Idem quoque factum duobus sequentibus diebus, nempe Sabbato sancto, et Dominica resurrectionis tum mane tum vesperi, ante Sanctorum corpora; et sæpe etiam alias cum æditui vel tardiores essent in accendendis luminibus, vel in exstinguendis promptiores; toto populo ad tam crebra miracula stupore attonito.

Æger sanitatem,

48 E familia sancti Stephani adolescens annorum sedecim, antiqui serpentis astu graviter vulneratus, pauperculæ matris humeris ingenti labore ad Sanctorum memorias delatus est. Ibi D fusis precibus optata incolumitate donatus, actis gratiis, abscessit : votumque adjecit grata mater, se quoad viveret, semel singulis annis eumdem in locum ad Sanctorum cultum atque obsequium religiose adituram.

et cæca visum recuperant.

49 Pia quoque matrona, loci indigena, quæ diu cæca perstiterat, deducta in templum, noctem in oratione exegit : cumque sub auroram, desperata salute, domum repetere cogitaret, prius ad sacras lecticas quasi valedictura accessit. Opportune : nam e vestigio recepto visu, habuit unde in novas laudes gratiasque effunderetur.

Lipsanothecarum pannus igne non læditur,

50 Notandum illud quoque, quoties circa sacras reliquias faces aut lampades exstinguerentur, nihil inde fœtoris umquam efflari solitum, sed potius inusitatam quamdam suavitatem odoris. Contigit etiam, cum adoleretur incensum ex more a puella sanctimoniali, ut per imprudentiam excussæ thuribulo prunæ ardentes in lipsanothecarum operimentum deciderent, e pretioso panno purpureo aureis tæniis textilibus exatato. Illa obstupefacta beatum Romaricum tacita inclamare cœpit : nec frustra; illico enim exstincti sunt carbones, non aliter, acsi in aquam E injecti essent, et in panno ne levissimum quidem vestigium ustionis apparuit.

febricitantes

51 E sacris divi Romarici virginibus una quæpiam adeo male habebatur a febribus, ut præ virium infirmitate vix stare in vestigio posset. Admonita, ut se ad Sanctorum reliquias deduci pateretur, cum ibi flexis genibus ac ceream faculam manu gestans orasset, omni libera incommodo, planeque incolumis abscessit. Eadem ipsa acerbissimos dentium dolores aliquando perpessa, eorum cœlestium Medicorum ope levata est.

sanantur;

52 Cum etiam Lotharius *c* imperator monasterium S. Romarici pie viseret, secum habebat c unum e primariis suis proceribus, jam dudum importunissimis jactatum febribus, adeoque a totius regni medicis jam depositum. Accersita igitur abbatissa, dicebat imperator; Putasne, pia mater, huic homini tam graviter affecto solatii quidquam afferri posse? Cum illa nihil de Dei bonitate ac potentia diffidendum esse respondisset, ægrum ad Sanctorum corpora deportari jussit. Quo ut primum pervenit, subito depulso morbo, integras vires recepit; indeque sine adminiculo in hospitium se retulit, ac postmodum F in comitatu imperatoris alacer emigravit.

lampas ardet et campana sponte pulsatur; suavis odor percipitur;

53 Triduo ante beatissimæ Virginis Deiparæ in cœlos assumptæ festivitatem, duabus circiter horis de meridie, ante altare S. Andreæ lampas divina virtute accensa est. Ipso vero die assumptæ Virginis, coram ejusdem sacratissimæ Dei Matris imagine, in sacello sancti Michaelis ad parietem depicta, cereus e cœlo flammam accepit : ac tum auxit admirationem campanulæ strepitus, nemine mortalium pulsante, exauditus. Ea ipsa die sub vesperam, cum ad augustissimæ Virginis altare Completorium caneretur, ex eo altari suavissimi odoris exhalans fragrantia, mira omnium sensus atque animos jucunditate perfudit. Anno eodem in oratorio sancti Salvatoris, ipso Natalis Dominici die, ante altare S.Martini, ubi Gabrielis archangeli ad pastores de Christi ortu legatio coloribus expressa est, lampas ex improviso, ut sæpe alias, ardere cœpit.

cæcus visu donatur;

54 Anno tertio post direptionem paganorum, miraculum, quod ibidem gestum est, silere nequivimus

A quivimus *d*. Homo quidam ex Alamanniæ partibus, cæcus a nativitate, nomine Fredebertus, vidit in visu, ut in partibus Vosagi pergens, monasterium, quod Mons almi Romarici vocatur, inquireret, et ibi visum reciperet. Qui surgens cum uxore et duobus filiis venit ad locum supradictum, ibique duobus diebus degens, in die tertio (quæ dies resurrectionis vocatur) dum adstaret coram gradibus altaris, miserante clementia Salvatoris (sicut ipso referente agnovimus) cœlitus emissa columba circa oculos ejus volitans, statim sanguis emanavit, et visum recepit. Cumque nunciatum fuisset abbatissæ, veniens cum sanctimonialibus cœpit inquirere tam stupenda miracula, quæ divinitus circa illum gesta erant. At ille in eisdem angustiis persistens, vocesque gemituum emittens, plebe coram adstante, cæci sententiam illuminati a Salvatore protulit : Video homines velut arbores ambulantes *e*. Et ne cui hoc forte incredibile videatur, non in unius ore testimonium ponimus, sed pene in omnium, qui tunc præsentes exstitimus, et non audita, sed visa sub testificatione divina proferimus.

bona parthenonis injuste invadentes

B 55 Nec hoc prætereat inter reliqua miranda signa, quæ gesta sunt regnante Carolo *f* rege, qualiter omnipotens Deus, vineas ecclesiasticas a Walone filio Manassæ injuste ablatas, per monita piissimi atque gloriosissimi Romarici restituit. Ex villa itaque Miliciaca *g* veniunt servitores sancti Petri, indicaveruntque vineas jam dictas ablatas. Qua necessitate compulsæ tam abbatissa quam omnis congregatio, concilio inito, contra morem loci elegerunt ex sanctimonialibus timentibus Deum, et miserunt illas ad principem Richardum *h* supplicantes, ut res ablatas restitui juberet. Venientes * igitur ad supradictum principem, continuo largiente superna Clementia, res jam dictas restitui præcepit. Quo responso accepto, famulæ Dei introgressæ vineam vindemiare jusserunt, et in cellario juxta ecclesiam collocaverunt.

* venientibus

divinitus puniuntur.

56 Quo audito, perfidus Walo indignatione commotus misit unum de militibus suis, nomine Panthonem, qui sibi vinum accersiret. Qui veniens * cum comminatione illud recipere gestiens *, una ex famulabus Dei calceamentum beati Romarici manu tenens simul cum clavi et fiducialiter contra illum erigens dixit : Accipe clavem hanc, quam requiris, ad cumulum damnationis tuæ. Qui retro rediens cecidit, ac voces teterrimas emittens, a diabolo graviter vexatus expiravit. Boves vero, qui ad vinum vehendum venerant, tecta conscendentes diræ vocis mugitum dabant. Videntes hoc famulæ Dei, omnisque plebs fidelium, qui ad spectaculum convenerant, gratulantes et laudantes Dominum, remearunt ad propria. Walo autem supradictus ante anni circulum miserabiliter vitam finivit. Hæc autem gesta sunt septimo Idus Decembris, vigilia beati Romarici, gloriosissimi patroni, gubernatoris ac protectoris nostri.

* cui venienti
* gestienti

EX MSS.

ANNOTATA.

a *De Hunnorum seu Hungarorum id temporis in partes istas irruptionibus testimonia protulimus in appendice de Gloria posthuma num.* 29.

b Solidus *olim apud Gallos ac Francos aureus erat constans denariis argenteis quadraginta; Sed seculo* IX *et* X *erant etiam argentei solidi, valentes denariis argenteis dumtaxat duodecim. Pro ulteriori horum notitia adi, si lubet, Cangii Glossarium ad vocabula* denarius *et* solidus.

c *Si recte expressum sit imperatoris nomen, perperam hic narrata inseruntur miraculis post translationem tertiam patratis. Quandoquidem Lotharius imperator sub medium præcedentis seculi vivere desierit. Plura super his ipsis prænotavimus in appendice de Gloria posthuma num.* 35.

d *De hoc et sequenti numero, unde ætatem auctoris eruimus, consule jam assignatam appendicem num.* 22 *et seqq.*

E

e *Cum dicatur accurrisse abbatissa cum suis post obtentum a cœco visum, non percipio, cur hic angatur ac gemat, et non gaudeat potius ac in Dei laudes erumpat. Putem igitur, rem ab auctore vel non plene vel non satis distincte enarratam esse. Forte accurrit abbatissa, quando cæcus confuse tantum cœpit objecta apprehendere, et quando adhuc anxius protulit voces istas, cum gemitu Deum per Sanctorum merita orare pergens, ut sicut Christus cœco Evangelico manus secundo imponens plenum oculorum usum largitus est, sic et sibi perfectam videndi facultatem concederet, post quas preces coram adstante turba tandem voti compos factus sit.*

f *Verisimiliter indicatur hic Carolus cognomento Simplex, qui, defuncto Ludovico Arnulphi filio sub annum* 912, *Lotharingiam adeptus est, mortuusque anno* 929.

g Villa Miliciaca, *ut notat in margine Ms. nostri Chiffletius*, est Melecey, vitium feracissima in pago et diœcesi Cabilonensi, duabus fere a Cabilone leucis horariis, pertinens ad ecclesiam Montis Romarici, et a quadringentis fere annis collata xenodochio de Melloto, seu Merloto, a quo abest tribus fere leucæ quadrantibus. F

h *Richardum marchionem et ducem Burgundiæ intelligo, quem ob singularem fidem erga Carolum simplicem laudant plurimum scriptores, atque ob æquitatem* Justum *cognominant. Obiit is, teste Frodoardo, anno* 921, *ante quem proinde hic relata contigisse colligimus.*

A D

DE S. BODONE, AUT LEUDINO BODONE

EPISCOPO CONFESSORE

TULLI LEUCORUM IN LOTHARINGIA

SYLLOGE CRITICO-HISTORICA

J. S.

§ I. Sancti memoria in Martyrologiis, et cultus vetustus: elogia a Tullensibus olim concinnata de Leudino et Bodone, qui perperam fuerint distincti.

B

Inter 660 et 680. *Sanctus memoratur in Martyrologiis recentioribus,*

Sanctum Bodonem *episcopum, quem ab aliquot seculis inter Sanctos suos Tullensis ecclesia colit, non memorarunt quidem vetustiores martyrologi: at illum certatim annuntiant recentiores. Horum agmen ducit Grevenus in Usuardo aucto ad hunc diem, ubi sic habet:* Bodonis episcopi Tullensis et confessoris. Qui translatus Lugdunum mira fidelium devotione veneratur. *Eadem plane verba dedit in additionibus ad Usuardum Molanus; eadem quoque in Martyrologio Germanico Canisii asseruntur. Hinc Ferrarius in Catalogo Generali, et Ghinius in natalibus Sanctorum canonicorum* S. Bodonem *perperam annuntiant* Lugduni: *uti etiam facit Saussayus in Martyrologio Gallicano, texens prolixum elogium, sed variis locis corrigendum. Rectius Tulli Leucorum Sanctus memoratur apud Menardum. Bucelinum, Castellanum, et in Martyrologio Parisiensi. Hoc autem ita habet*: Tulli Leucorum, sancti Bodonis episcopi, cujus corpus Lauduni quiescit. *Castellanus quoque addit*: Cujus corpus Laudini honoratur. *Demum Miræus in Fastis Belgicis et Burgundicis, et Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii breve* S. Bodoni *texuerunt elogium.*

C

et colitur Tulli, et Lauduni, quo corpus translatum:

2 *Sanctum porro coli publica festivitate in ecclesia Tullensi hac die* 11 *Septembris, testantur etiam historiographi varii, idque jam ab aliquot seculis factum esse, liquebit inferius. Porro quod supra dictum est a Greveno et aliis de corpore Lugdunum translato, sumptum est ex monumentis ecclesiæ Tullensis, non quidem valde accuratis, sed quibus de hoc saltem facto fidem habere possumus. Attamen novissimi scriptores non intelligunt hic Lugdunum Segusianorum in Celtica, vulgo* Lyon *dictum, sed Lugdunum Clavatum in Gallia Belgica, quod nunc passim* Laudunum *dicitur, vulgo* Laon *ubi Sanctum monachum fuisse videbimus, et sororem ipsius abbatissam. Calmetus in Historia Lotharingiæ nuperrime aucta et recusa tom.* I *col.* 456 *de translatione corporis cultuque Gallice scribit, quæ reddo Latine*: Sepultus est *(Tulli)* in ecclesia S. Mansueti: inde translatus ad abbatiam S. Joannis Laudunensis, ubi ut sanctus colitur, sicut etiam in ecclesia Tullensi. Festivitas celebratur die 11 Septembris. *Franciscus Riguet, præpositus S. Deodati, in Opusculo Ms. de episcopis Tullensibus cap.* XV *Gallice habet sequentia:* Bodo Sanctus nominatur in Missalibus et Breviariis ecclesiæ Tullensis cum antiquis tum hodiernis, ejusque Officium peragitur die 11 Septembris. Hoc jam fiebat anno 1359, ut liquet ex Directorio, quod publicatum est in synodo, habita eodem anno per Bertrandum de la Tour episcopum Tullensem.

E

jam seculo X *cultus fuit ut Sanctus.*

3 *Nomen quoque* S. Bodonis episcopi *legitur in Kalendario, quod præfixum est vetusto Breviario Ms. Attamen in illo Breviario, quod videtur seculo* XIII *scriptum, quodque Tullense videri diximus in S. Mansueto ad* 3 *Septembris, necdum invenio Officium præscribi de* S. Bodone. *Mabillonius tom.* 1 *Annalium Benedictinorum pag.* 440 *observat,* in Kalendario reginæ Sanctorum, quod psalterio Hemmæ Francorum præfigitur, *memorari libros S. Salabergæ, sancti* Bodonis *sororis,* cum aliis consanguineis *Salabergæ, interque hos* 4 Kalendas Julii sancti Bodonis episcopi *mentionem fieri*; itidemque omnes *recenseri* in litaniis psalterio insertis ejusdem Hemmæ, uxoris, Lotharii regis, *et matris Ludovici V, quæ floruit seculo* 10 *Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tom.* 3 *pag.* 559 *item memorat libellum illum reginæ Emmæ aut Hemmæ, sanctosque consanguineos Salabergæ in eo cum ipsa recensitos, atque illis accenset* S. Bodonem *nostrum. Liquet igitur a seculo* X, *quo Emma regina vixit,* Bodonem *ut Sanctum fuisse invocatum et cultum. Quod hic ad propositum nostrum sufficit: nam de aliis Sanctis ibidem recensitis ad Acta S. Salabergæ, vel ad dies singulis proprios erit agendum.*

F

Elogium Sancti ex scriptis Tullensibus,

4 *Hisce de cultu observatis, mox Sancti gesta ordine enarranda et examinanda susciperem, nisi viderem Sanctum nostrum, qui duplex habuit nomen, ea occasione in duos divisum fuisse episcopos. Hac de causa primum huc transfero pauca illa, erroribusque infecta, quæ de* S. Leudino Bodone *ex Tullensibus Mss. haberi hactenus potuerunt Elogium* S. Bodonis *ex codice Ms. S. Mansueti Tullensis huc seculo præterito misit Chiffletius noster, quod collatum cum editione Calmeti, qui istud habet tom.* 1 *Historiæ Lotharingiæ inter instrumenta col.* 168, *subjungo:*

A *subjungo :* Quo vita decedente (*Godone nimirum* XXI *episcopo, ut est apud Calmetum*) exstitit domnus Bodo, qui relinquens amorem sæculi, ad Christum conversus, religiosissimæ vitæ sectator, et ecclesiarum atque monasteriorum fuit fundator. Cujus vita laudabilis per omnia, memoria posterorum permanet digna. Ex pago enim Odernensi ortus, patre Bertoldo * et matre Bertilde editus, moribus et conservatione probatus, Tullensis meruit fieri episcopus. Qui inter cætera bonitatis studia, quæ incessanter gerebat, ædificavit monasterium * in honore beatissimæ Dei Genitricis Mariæ, et S. Petri Apostolorum principis, constituens inibi, sacratas virgines ad Deo serviendum, quibus præposuit filiam suam nomine Teutbergam *, quod ad honorem nominis sui usque hodie Bodonis monasterium vocatur, ipsumque locum cum omnibus, quæ ibi adquirere potuit, ecclesiæ, cui præerat, in professionem jure dereliquit, et exinde Apostolicum privilegium a magno doctore Gregorio ejusque prædecessore Agapito suscipere meruit. Dedit etiam in pago Odernensi eidem ecclesiæ villas, quæ vocantur Nasius et Nasitus * de suæ proprietatis rebus.

* al. Bertaldo et Bertardo

* al. monasteriolum

* al. Theutbergam

* al. Narsytus

B

variis inquinatum erroribus :

5 Idem quoque contulit sancto Stephano locum Stivayum * sibi a suis parentibus derelictum, ubi monasterium in honore beati Petri apostoli construxit super fluvium Murt, et XII canonicos ibidem aggregavit. Eodem modo monasterium Offonis villæ in honore S. Leodegarii jure paterno sibi ab servitium Dei concessum, suæ jam dictæ sedi tradidit. Post Sanctorum ergo operum exercitia, consummato præsentis sæculi labore, sepultus est in cœmeterio B. Mansueti pontificis. Unde postea translatus ad Lugdunum urbem mira ibi fidelium devotione veneratur. Cujus vitæ dies ultimus 3 Iduum Septembris fuit. *Hactenus elogium ex Ms., collatum cum editione Calmeti, apud quem aliud simile est col.* 216. *Quod de privilegio Gregorii et Agapiti Pontificum dicitur, error est manifestus. Alii errores aut asserta minus probabilia assignabuntur per decursum.*

* al. Stivavium *nunc* Stivagium

Bodo et Leudinus in catalogis Tullensibus distincti,

6 *Apud Calmetum laudatum col.* 167 Leudinus, *tamquam decimus quintus inter antistites Tullenses, tali honoratur elogio :* Quem in ordine pontificalis dignitatis est subsecutus Leudinus episcopus, qui vere lucerna Dei posita super candelabrum circumcirca resplenduit finitimis

C

ac longinquis per sanctæ religionis exemplum. Pennis etiam geminæ charitatis ad cœli convexa sublimatus, mundi contempsit ludicra, ditatus divitiis cœlestibus. *Eadem fere verba de* Leudino *repetuntur apud Calmetum col.* 215, *ubi* Leudinus *similiter decimus quintus fuisse dicitur. Claudius Robertus in Catalogo episcoporum Tullensium distinxit* Leudinum *a* Bodone, *ut pronum erat ante visam S. Salabergæ Vitam.*

non sunt nisi unus, gemino nomine Leudinus Bodo dictus.

7 *Verum Sammarthani fratres in Catalogo Tullensium antistitum observarunt, duobus nominibus unum designari Sanctum, qui* Leudinus, *aut* Leuduinus *dicebatur, et cognomento* Bodo, *quemadmodum habet Vita S. Salabergæ ab auctore fere contemporaneo scripta, et inferius laudanda. Sententiam illam deinde secuti sunt eruditi passim omnes, et novissime Calmetus, qui ad datum* Bodonis *elogium in margine notavit, eumdem esse cum* Leudino, *qui recensetur decimus quintus. Sane res est verisimillima hoc ipso, quod certo constet, utrumque* Bodoni *fuisse nomen. Cum tamen sola illa verisimilitudo fallere posset, si rationes notabiles occurrerent pro distinctione, perlegi totum Kalendarium Tullense supra laudatum, ut perspicerem, an nomen* Leudini, *cujus sanctitas elogio mox dato mire commendatur, in Kalendario illo invenirem : at* Leudinum *ibi non inveni. Itaque dubitare nequeo, quin elogium istud generalibus verbis conceptum, ad* S. Bodonem *spectet, sive ad* Leudinum Bodonem : *neque enim auctoritas illius, qui elogia illa concinnavit, ullius momenti esse potest, cum in antiquioribus episcopis ubique fere aberret.*

AUCTORE J. S.

§ II. Sancti patria, parentes, ætas, matrimonium, fundationes, vita monastica, episcopatus et mors ordine temporis examinata.

E

De loco natali S. Bodonis de quo scriptores

De *patria* S. Leuduini Bodonis *varia habent scriptores, cum antiquiores tum neoterici. In elogio num.* 4 *dato dicitur ortus* ex pago Odernensi, *cui Ardennensem non recte substituit Molanus. Saussayus in Martyrologio locum magis assignare voluit his verbis :* Qui illustri genere natus in pago Odernensi, diœcesi Vesontionensi, in Vosagi angulo, supra fluvii Araris initia. *Hisce fere consentit Mabillonius in Annotatis ad Vitam S. Salabergæ tom.* II *Actorum SS. Bened. pag.* 428, *ubi sic habet* : Scribendum, in pago Odernensi in Vosagi angulo, vulgo le Comte de Darney. *Valesius in Notitia Galliarum pag.* 389 *de pago Odornensi disputat, existimatque illum fuisse denominatum a fluvio Ordona vel Orna, vulgo* l'Orne, *qui oritur apud vicum Odornam vel Ornam non longe a Mosa, et in Mosellam effluit inter Metas et Theodonis villam. Huic de Odernensi pago opinioni consentit Calmetus in recusa Historia Lotharingiæ tom.* I *col.* 452, *ubi in Annotatis affirmat pagum Odernensem esse in ducatu hodierno Barrensi. Verumtamen Calmetus non existimat, in pago Odernensi natum esse* S. Bodonem, *sed in vico Mosa, qui diœcesis est Lingonensis, situsque prope fontem Mosæ fluvii inter civitatem Lingonensem et Tullensem, sed Lingonensi proprior.*

F

varie loquuntur, non certo constat

9 *Id certum est,* Bodonem, *dum erat adolescentulus, in Mosa vico fuisse cum parentibus, et ab iisdem cum fratre et sorore præsentatum esse sanctis Eustasio et Agilo, ut habemus ex tribus Vitis fide dignis, Eustasii nimirum, Salabergæ, et Agili. In Vita S. Salabergæ apud Mabillonium tom.* II *pag.* 424 *dicitur S. Eustasius abbas venisse ad Gundoinum Sancti patrem,* qui eo tempore manens apud villam Mosam nomine, ob amnem in eo loco defluentem sic appellatam : qui amnis ex Lingonicis finibus fontem sumens, post multos anfractus crebrosque terræ circuitus Rheni velocissimi fluminis in se fluenta ex parte recipiens, Oceanum barbaricum late ingreditur. *Vicus ille* Mosa *etiam nominatur in Vita S. Eustasii, et in Vita S. Agili ad* 28 *Augusti data cap.* III, *ubi ex Valesio hisce consona*

EX MSS. *sona notavi, dixique locum vulgo vocari* Meuse en Bassigni. *Attamen non omnino certum est,* S. Bodonem *natum esse eo loco, ubi adolescentulus cum parentibus degebat, præsertim cum in omnibus tribus Vitis Hunduinus pater dicatur* eo tempore *mansisse in vico Mosa, sicque videatur insinuari, non fuisse id perpetuum ipsius domicilium. Si consideremus verba Vitæ S. Salabergæ de loco, ubi nata dicitur, videtur is Tullo fuisse vicinior : nam nata scribitur* in suburbano Leucorum oppido, territorio Lingonico confini. *Nolim itaque aliquid certi statuere de re, quæ mihi non plane certa apparet. Id unum videtur pro certo habendum,* S. Bodonem *fuisse natum in diœcesi Tullensi, aut in loco aliquo Tullensi diœcesi vicino : nam verisimile est, patrem ipsius, qui multis gaudebat possessionibus in diœcesi Tullensi locisque eidem vicinis, non semper in eodem loco habuisse domicilium. Hinc verum esse potest, natum esse in pago Odernensi ; sed ille pagus non tam certis rationibus assignatur, ut nullum de situ ipsius supersit dubium.*

Parentes Sancti nobilitate, opibus et pietate præstantes

10 *Parentes* S. Bodonis, *qui in dato elogio vocantur* Bertoldus *et* Bertildis, *clarius innotescunt ex Vita S. Salabergæ, ubi pater nominatur* Gundoinus, *mater* Saretrudis. *Fratrem Sanctus quoque habuit Fulculsum dictum, et cognomine* Bodonem, *sororem vero S. Salabergam. Audiamus de hisce Vitam S. Salabergæ jam assignatam apud Mabillonium num.* 5 : Denique remeans ex Baicariis (*S. Eustasius abbas...)* tandem pervenit ad quemdam virum illustrissimum, opibus et divitiis pollentem, famaque secundum seculi dignitatem præclarum, et aulicis rebus aptum, nomine Gundoinum, qui eo tempore manens apud villam, Mosam nomine... *Pietas Gondoini etiam ex sequentibus elucet* : Viso igitur Gundoinus venerabili viro, velut gratissimum munus suscepit. Porro, ut assolet, et res se habent humanæ, inter salubria adhortationis verba colloquio virorum fidelium animis crescebat piorum, cœpit isdem vir Dei sciscitari, utrum eidem viro illustri Francorum orto natalibus soboles adesset. Cernebat quippe, ut opinor, vir Dei a Deo fore præscitam prolem : quam postea rei probavit eventus. Tunc vir illustris Gundoinus cum conjuge sua Saretrude, eleganti forma et nobili femina, duos bonæ indolis adolescentulos ob Benedictionis percepturam gratiam præsentavit : quorum senior Leuduinus * cognomento Bodo, junior vero Fulculfus, qui et ipse alio vocabulo Bodo dicebatur. *Hisce plura subduntur de sorore Salaberga, quæ tunc erat cæca, et ab Eustasio sanata est.*

* *in Mss. nostris* Leudinus

quarum nomina Gundoinus et Saretrudis.

11 *Brevius de hisce agitur in Vita S. Eustasii. In Vita S. Agili apud nos ad 28 Augusti num.* 15 *sic habetur :* Deveniunt (*Eustasius est Agilus*) ad quemdam potentissimum virum, nomine Gondoinum, qui generositatis fastu, ac enormi dignitatis copia splendens, atque beatissimi Agili consanguinitatis nexu propinquus, morabatur eo tempore in villa, quam Mosam vocant, ob amnem, super quem sita est. Hic sanctissimos viros Christique apostolos, quasi munus a Deo missum, officio recepit, secumque morosius retinuit. Cum ingressi fuissent domum, benedictione præmissa, post multa colloquia spiritalis doctrinæ, oblati sunt eis ad benedicendum duo filii ejusdem viri : quos suis benedictionibus sacrantes, et seculi dignitate futurum ut florerent, et ad futuram vitam feliciter migrarent, vero vaticinio designarunt ; ut post evidentissime claruit. *Ex hisce habemus, patrem* S. Bodonis *fuisse opibus, nobilitate et pietate præstantissimum, et certo* Gundoinum *vocatum. At, cum duo nomina habere potuerit, ut alii multi eo tempore habebant, forte etiam* Bertoldus *fuerit nominatus; quemadmodum et uxor ipsius, quæ* Saretrudis *dicebatur, alio etiam nomine* Bertildis *dici potuit. Gundoinum Martyrologio universali inseruit Castellanus ad* 30 *Octobris, ubi cultus ipsius accuratius examinari poterit.*

12 *Porro ex verbis modo datis etiam colligi potest, quo fere anno natus fuerit* Leudinus Bodo. *In Commentario Actis S. Agili prævio num.* 19 *ostendi, prædicationem istam Evangelii, a qua redibant Eustasius et Agilus, quando venerunt ad Gundoinum, ab iis verisimiliter susceptam esse anno* 617. S. Leudinus *autem natu major, ejusque frater Fulculfus vocantur* adolescentuli, *quando adducti sunt ad Eustasium et Agilum. Dubitandum igitur non videtur, quin ambo sint nati inter annum* 600 *et* 610, *potestque probabiliter dici, natum esse* S. Bodonem *circa* 605 *aut* 606. *Si quis tamen uno alterove anno citius aut serius* S. Bodonis *natales figendos credat, huic non refragabor. Verum eos haud dubie justo serius fixit Calmetus in Prolegomenis ad Historiam Lotharingiæ pag.* 50, *ubi natum* Bodonem *ait circa annum* 615 *aut* 616. *Nam sic uterque* Bodo *infans fuisset, dum eis benedixit S. Eustasius, cum tamen vocentur* adolescentuli. *Porro, cum Sanctus nuptiis fuerit illigatus, et filiam genuerit, quam postea fecit abbatissam, nuptiæ* S. Bodonis *figi possunt circa annum* 625 *aut* 630. *Uxor* S. Bodonis *vocabatur* Odila, *eratque* nobilitate et ingenii natura boni pollens, *ut de ipsa habet Vita S. Salabergæ num.* 17. *Sanctum multis annis cum uxore vixisse, antequam amplexus est vitam monasticam, colligitur ex filia Teutberga, quam condito cœnobio præfecit : nam fundationem illius monasterii verisimiliter contigisse ante vitam monasticam, mox videbimus.* Bodo *autem tempore matrimonii vir erat* industrius et potens, *teste rursum Vita S. Salabergæ num.* 17. *An, præter filiam Teutbergam, alios genuerit liberos, non reperio.*

Bodo natus inter 600 et 610, deinde nuptiis illigatus, filiam genuit ;

13 *Ex nuptiis ad vitam monasticam, idem quoque faciente Odila conjuge, transiit* S. Bodo. *Quæ de hisce habet laudata S. Salabergæ Vita num.* 17, *huc transfero :* Nam inter ceteras nobilium Sicambrorum feminas Odila, nobilitate et ingenii natura boni pollens, quæ et ipsa pridem a venerabili Walberto *(abbate Luxoviensi)* Christiani vigoris insigne ac salubre acceperat antidotum, consilio accepto cum legali viro illustri Bodone, quem superius Leuduinum prædiximus, qui in eo tempore industrius et potens erat, postpositis phaleramentis mundi, ad Dominum sunt conversi. Res suas monasteriis collatas *, post B. Salabergam eumdem callem terentes, Lugdunum (*Clavatum, id est, Laudunum)* properaverunt. Bodo, incisa cæsarie, monachi (in quantum res sinebat) agebat officium : ac non multo post Tulli oppidi adeptus episcopatum, naturæ debitum reddidit. Veneranda quoque Odila, Christi stigmate suscepto, sanctarum virginum se choro conjungens, sub obedientiæ tenore vitam beatam degens, spiritum, cui omnia debentur, reddidit. *Ex hisce habemus,* S. Bodonem *cum conjuge prius suis se possessionibus exuisse, ac deinde ad vitam transiisse monasticam, sed non diu mansisse monachum*

postea vitam amplectitur monasticam, et non multo post fit episcopus

* *al.* contulerunt

A *monachum, cum* non multo post *dicatur ad episcopatum promotus.*

Fundat Bodonis monasterium puellare

14 *In elogio Tullensi num.* 4 *dato, fundatio trium monasteriorum attribuitur* S. Bodoni. *Prima certa videtur, nec ab ullo, quantum quidem novi, umquam fuit negata, nimirum fundatio cœnobii puellaris, quod a fundatore suo* Bodonis monasterium *fuit dictum. Richerius monachus in Chronico Senoniensi lib.* I *cap.* x *de illius monasterii erectione sic habet :* Elapso enim modico tempore, postquam vir beatissimus ille Deodatus, *(ex episcopo abbas Vallis Galilææ in Vosago, cujus Vita apud nos data ad* 19 *Junii)* in hanc subintravit Vosagum, erat vir æque sanctissimus, Bodo nomine, Tullensis episcopus, qui Dei ductus zelo, in quodam prædio suo, quod ejus nomine Bodonis monasterium appellatur, adunato non modico conventu sanctimonialium claustrum ibidem statuit, et eidem monasterio pluribus collatis reditibus, ordo sanctimonialium multo tempore ibidem perduravit. Sed postmodum a quodam successore suo Bertholdo Tullensi episcopi idem monasterium deletum est, et in superiori loco, qui modo S. Salvatoris dicitur, pro illo ipse episcopus a fundamentis
B ædificavit, et ibidem monachos sub norma B. Benedicti abbatis instituit : qui postea inde expulsi, Ordinis S. Augustini Canonici, sicut usque nunc ibidem permanent, sunt inthronizati. *Hactenus Richerius, cui consona scripsit Joannes a Bayono Mediani monasterii historiographus. Partem Operis istius edidit Humbertus Belhomme abbas in Mediani monasterii Historia part.* III, *ubi laudatus Joannes a Bayono pag.* 232 *ita habet :* Bodo Tullensis episcopus, vir per omnia laudabilis, elapso parvo tempore post B. Deodatum, zelo fervens Dei, in prædio suo sanctimonialium conventum statuit, et plurimis redditibus eum ditavit : sed anno 1010 ab Incarnatione cœnobium illud monialium per Bertholdum successorem dicti Bodonis est in clivo montis translatum.... monachisque viventibus secundum Regulam B. Benedicti repletum, et S. Salvatoris monasterium vocatum. Sed culpis forte monachorum exigentibus, monachis expulsis, Canonici ibidem statuuntur sub Regula B. Augustini, ut hactenus patet.

quod deinde alio dicitur translatum, et modo non exstat :

15 *Agit etiam breviter de hac fundatione Joannes Herculanus Pleinfisinus in Antiquitatibus Vallis Galileæ cap.* XXIV, *atque destructum fuisse a Berthlodo Bodonis monasterium. Opus-*
C *culum hoc edidit Carolus Ladovicus Hugo abbas Stivagii inter monumenta Sacræ antiquitatis tom.* I, *notavitque pag.* 204 *et seq., dictam abbatiam deinde ad tertium locum translatam esse. Verba accipe :* Trinæ hospitum mutationi triplex loci respondit mutatio. A Bodonis Monasterio ad S. Salvatorem, et a S. Salvatore ad Domnum Aprum *(vulgo Domevre)* factus est successive inquilinorum transitus. *Causa posterioris hujus transitus ibidem videri potest. Verum idem quoque scriptor observat, Canonicos Regulares Domni-Apri non acquiescere relationi mox datæ ex Richerio de Bodonis-monasterio ad S. Salvatorem translato. Affirmant illi, monasterium S. Salvatoris fuisse constructum a Bertholdo ; at Bodonis monasterium ab eo non fuisse destructum, sed ab ipsis monachis desertum. Attamen plerique scriptores hodierni Richerium, eique consentientes sequuntur. Id certum est, possessiones Bodonis monasterii transiisse ad S. Salvatoris cœnobium ; illudque brevi interiisse, postquam alterum erat erectum. Itaque non subsistit amplius suo nomine Bodonis-monasterium ; sed creditur fuisse in Valle Bodonis-monasterii prope amplum vicum Badonviller, ut observat Calmetus.*

AUCTORE J. S.

fundatio hæc videtur facta ante vitam monasticam, uti et aliæ, si sint Bodonis :

16 *Dubitat hic scriptor, utrum fundatio illa figenda sit tempore episcopatus* S. Bodonis, *an ante episcopatum. Posterius vero istud sibi probabilius videri ait, quia* Bodo *bona sua monasteriis distribuit, antequam suscepit vitam monasticam. Placet hæc ratio, satisque videtur efficax ad deponendam dubitationem, præsertim quia Sanctus monasterium istud erexisse dicitur in prædio paterno : neque enim in prædiis paternis ædificare poterat, postquam iis renuntiaverat. Eadem ratio evincit, fundationes monasteriorum Offonis-villæ et Stivagii similiter figendas esse ante vitam monasticam* Bodonis, *si istas ipsi revera attribuendas credamus : nam et in eorum fundatione usus dicitur bonis paternis. Vellem itaque, ut sæpe laudatus abbas Senoniensis in prolegomenis ad Historiam Lotharingiæ col.* 50, *ubi dat chronotaxim gestorum* S. Bodonis, *fundationes omnes fixisset ante recessum Sancti ad vitam monasticam, quem figit circa annum* 660 ; *non vero fundationes postposuisset.* E
Certe ratio ab ipso Calmeto data æque evincit, fundationes vitæ monasticæ prævias fuisse, quam episcopatui, cum jam ante vitam monasticam bonis se exuisset.

at fundatio abbatiæ Stivagiensis plane incerta est.

17 *At quæ dicuntur in Tullensi elogio de fundatione Stivagii per* Bodonem, *nequaquam sunt certa. Laudatus supra Richerius cap.* II *diversa admodum de initiis Stivagiensis abbatiæ scribit, faleturque eam fuisse conditam ante abbatiam suam Senoniensem.* Antequam, *inquit,* noster iste Patronus *(S. Gundelbertus)* ad hanc eremi solitudinem devenisset, quædam ad Occidentalem plagam super Mortam fluvium ædificata habebatur ecclesia, Stivagium nuncupata. Quis ejus fuerit fundator, vel quo tempore inceperit, non reperi : ferunt enim in dicta ecclesia Ordinis S. Benedicti monachos primo exstitisse, deinde sanctimoniales, postea vero iterum dictum locum monachos inhabitasse, exin canonicos seculares, ac deinde Ordinis Præmonstratensis canonicos, sicut hactenus ibidem permanent, fuisse institutos. *Eadem fere de dubio Stivagii initio, et mutationibus nihilo certioribus, scribit ante laudatus Herculanus cap.* IV. *Hinc Hugo abbas Stivagiensis in Annotatis ad Herculanum fatetur* F
fundatorem abbatiæ suæ ignotum esse : et in Annalibus Ordinis Præmonstratensis tom. II *pag.* 889 *late refutat, quæ de* Bodone *fundatore dicuntur in elogio Tullensi, nec dicta Richerii pro certis admittit. Calmetus tamen fundationem Stivagii attribuit* Bodoni *ob monumenta Tullensia : et Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 462 *ex iis fundationem refert, sed cum aliquali dubitatione. Hic vero antea in Annotatis ad Vitam S. Salabergæ jam dixerat :* Nullum aliud a Bodone exstructum videtur monasterium præter cœnobium puellare S. Bodonis dictum. *Quare, quanto magis utrimque rem considero, tanto magis mihi apparet incerta. Nam scriptum Tullense, quo solo fundatio nititur, tale non est, ut hæc certa videri debeat : neque rationes eæ allegantur in contrarium, ut omnino fiat improbabilis.*

ut et Offonis-villæ fundatio.

18 *Æque incerta est fundatio monasterii Offonis-villæ, quam Calmetus ex elogio Tullensi admittit, et utcumque etiam Mabillonius tom.* I

AUCTORE J. S.

Annalium pag. 533, *licet eam ante ut improbabilem rejecisset in Annotatis ad Acta S. Salabergæ, quia monasterium istud dicitur structum* in honorem S. Leodegarii, *qui* S. Bodoni *supervixit. Errorem scriptoris de loco dedicato in honorem S. Leodegarii deinde Mabillonius et Calmetus benigne excusarunt, dicentes postea S. Leodegarium monasterii patronum fieri potuisse. Verum dicti scriptores non consentiunt de loco, in quo conditum fuit Offonis-villæ monasterium : nam prior illud collocat in diœcesi Vesontionensi, alter in Tullensi, ut jam observavi in Annotatis ad Acta S. Gauzlini, ad* 7 *Septembris illustrata. Uterque tamen Offonis-villam includit pago Portensi, qui potius in Campania videtur quærendus, quam in diœcesi Vesontionensi aut Tullensi, ut cum Valesio observavi in Annotatis ad Vitam S. Agili, datam* 30 *Augusti. Itaque æque mihi incertum est, an* S. Bodo *fuerit fundator Offonis-villæ, et an hoc monasterium in diœcesi Tullensi fuerit situm* : *reique tam incertæ non immoror diutius.*

Sanctus verisimiliter adfuit morienti S. Salabergæ :

B 19 *Aliud quoque dubium oritur ex Vita S. Salabergæ, quæ, prout edita est a Mabillonio, num.* 28, *sic habet :* Interea, ut assolet in rerum opulentia discordiam etiam inter propinquos generari, germanus Bodo aliquas villas, quas per chartarum seriem ad ipsum condonaverat cœnobium, illicita usurpatione retinebat. Sed comperta germanæ *(S. Salabergæ)* ægritudine, dum illa pro hac re anxia Dominum deprecaretur, summa cum festinatione ad eam venit : moxque chartas invicem roborantes, hactenus totum ratio perduxit. *Merito dubitari potest, an hæc dicantur de* S. Leudino Bodone, *an de fratre ipsius Fulculfo Bodone. Mabillonius tom.* 1 *Annalium pag.* 440 *de* S. Bodone *factum explicat sine hæsitatione. Cointius vero ad annum* 654, *num.* 11 *post data verba ait :* Textus præcitatus de Fulculpho, qui nuntium seculo non remisit, intelligendus potius videtur, quam de Leudino, qui Tullensium episcopus erat. *Verum illa observatio non est solido nixa fundamento* : *nam difficulter ostendi poterit, episcopum fuisse* S. Bodonem, *dum mortua est S. Salaberga. Certe existimamus episcopum factum post annum* 654, *quo mortem S. Salabergæ figit Cointius : nec Salabergam vixisse existimo usque ad episcopatum* Sancti Bodonis. *Hinc improbabile non est, hunc ipsum designari allegatis verbis, morientique adfuisse sorori, præsertim cum non constet, an alter Salabergæ frater tamdiu in vivis fuerit.* C

episcopus certo fuit ante Deodatum anno 680 notum ;

20 *Ceterum, cum plura de Sancti gestis scripta non reperiam, restat solum, ut inquiram, quo fere tempore monachos primum, deinde episcopus sit factus, ac demum defunctus. Calmetus in Prolegomenis pag.* 50 *initium vitæ monasticæ figit circa annum* 660, *episcopatus initium circa* 665, *mortem ante* 680, *quo Deodatus jam erat episcopus. Cum hisce recte concordat Riguetus in Systemate Ms. de episcopis Tullensibus superius laudato, licet annos ipsos hic assignatos non exprimat. Secundum hanc chronotaxim* S. Bodo *locatur post Eborinum et ante Deodatum. De Deodato, qui anno* 680 *interfuit concilio Romano sub S. Agathone Papa, prout videri potest apud Labneum tom.* VI *Conciliorum col.* 579, *nullum prorsus potest esse dubium, quin* S. Bodo *illum præcesserit. At non æque est certum,* S. Bodonem *Eborini fuisse successorem : scriptores enim non pauci* S. Bodonem *recensuerunt post Theodefridum et ante Eborinum. Itaque breviter dicam, quid pro Calmeti et Rigueti opinione præcipue afferatur, ut studiosus lector de illius sententiæ probabilitate judicare valeat.* D

aliqui volunt Bodonem sedisse post Eborinum, sed incerto nituntur fundamento :

21 *Vita interpolata S. Deodati ex episcopo abbatis, data apud nos ad* 19 *Junii, quæ Tullenses episcopos miserrime a suis avellit temporibus, primum de* Bodone *num.* 14 *sic habet :* Sed nos ab incerto argumentum non assumimus ; præsertim cum B. Bodonem plurimis annis præsedisse episcopio, atque in Vosago monasterium virginum instituisse noverimus. *Hisce interpolator ille occasione adventus S. Hildulphi ad S. Deodatum multa subjicit de tempore antistitum Tullensium plane vitiosa, et mox:* Demonstratur hoc ex prædicto privilegio, et B. Bodonis subscriptione , anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo et ex adventu domini Hildulphi ad nos anno Domini sexcentesimo primo. *Hæc verba scriptoris in chronologia imperitissimi sola afferri possunt, ut ostendatur* S. Bodonem *anno* 670 *fuisse episcopum, atque inter Eborinum et Deodatum sedisse. Nam Eborinus quoque innotescit ex privilegio S. Numeriani Trevirensis archiepiscopi , quod edidit Mabillonius tom.* I *Annalium pag.* 696. *Si utrumque vere datum fuit, hoc a Numeriano, istud ab Hildulpho, cum S. Numerianus videatur Trevirensem cathedram tenuisse ante Hildulphum , dicendum quoque erit, Eborinum, ad quem dirigitur privilegium Numeriani, sedisse ante* S. Bodonem, *qui Hildulphi privilegio fertur subscripsisse. Ita quidem ratiocinandum esset, si dicta privilegia essent satis certa et authentica. Verum quis certi aliquid ex incertis concludat? Hanc ego provinciam malim aliis relinquere.* E

nec desunt rationes, quæ suadeant Bodonem Eborino præfigendum :

22 *Riguetus existimat suæ etiam opinioni favere verba Richerii data num.* 14, *quibus* Boro *Tullensis episcopus fuisse dicitur* modico tempore *post adventum S. Deodadi ad Vosagum. At, (ut non dicam modicam esse Richerii auctoritatem pro chronotaxi rerum tam vetustarum) cum S. Deodatus in Vosagum venerit anno nobis ignoto, eoque venire potuerit inter annum* 650 *et* 660, *possunt ea verba utrique opinioni facile adaptari , et secundum verba Richerii* S. Bodonis *episcopatus æque figi potest circa* 660 *quam circa* 670. *Præterea si consideremus ætatem* S. Bodonis, *magis dubitabimus , an episcopus fuerit factus post Eborinum : nam sic sexagenarius, ut minimum, esse debuit, quando episcopatum suscepit administrandum. At minus verisimile est, virum, qui paulo ante a negotiis secularibus ad vitam monasticam transiverat, mox onus episcopale suscipere voluisse, ingravescente jam ætate. Demum auctor Vitæ S. Salabergæ scripsit non diu post annum* 680, *ut suo loco probabitur. At non loquitur ille de* S. Bodone *et de ejus conjuge Odila ut nuper defunctis, ut facere potuisset, si* S. Bodo *tam sero factus esset episcopus. Nolim quidem his conjecturis multum tribuere, aut aliquid hinc certi enuere. At non video, cur improbabilia dicturus esset, si quis conjiceret,* S. Bodonem *statim post mortem S. Salabergæ monasticam vitam esset professum, unoque aut altero anno serius factum esse episcopum ; ac demum, gesto paucis annis episcopatu, ad superos transiisse. Eligat quisque, quod voluerit.* F

DE

DE S. ELIA SPELÆOTE ABB. CONF.

IN CALABRIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS

J. S.

Sancti Vita Græca fideliter a discipulo scripta: ea non sine mendis Latine et Italice reddita, sed numquam edita.

CIRCA AN. 960. *Vita Sancti hactenus inedita.*

B

Editurus *Vitam* S. Eliæ *abbatis, quem ab habitatione speluncarum* Σπηλαιώτην, *sive* speluncæ habitatorem, *auctor cognominavit, asserere non dubito, thesaurum me proferre diu absconditum. Etenim, licet hæc Vita non ita latuerit, ut subinde visa non sit, et Latino etiam et Italico sermone olim fuerit donata, numquam tamen in lucem publicam fuit producta. Inde factum est, ut Sanctus ipse paucis innotuerit, et cum alio synonymo perperam fuerit confusus. Itaque nulli labori parcere volui ad edendam hanc Vitam luce publica dignissimam, cum ut Sanctus, in vita et post obitum celeberrimus, ubique innotescat, tum ut duorum confusio, jam ante in Opere nostro observata, penitus tollatur, ac demum ne quis decipiatur iis, quæ de Sancto Latine et Italice scripta servantur: nam hæc nata sunt aliquot de Sancto errores inducere, si inciderint in manus cujuspiam eruditi, qui ea Grææ Vitæ omnino conformia existimare poterit, et sic adoptare errores iis insertos, aut totam improbare Vitam ob errores aliquot in versionibus repertos, quibus Vita ipsa caret.*

cujus accepimus apographum valde mendosum,

C

2 *Vitam hanc in variis exstitisse bibliothecis, liquet ex versionibus et compendiis memorandis. Apographum autem, quod præ manibus habeo, desumptum est* ex Bibliotheca S. Salvatoris prope Messanam cod. 42, pag. 30, *ut supra notatum est ad marginem, Titulus Vitæ præfigitur talis:* Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατέρος ἡμῶν Ἠλίου τοῦ Σπηλαιώτου; *id est,* Vita et conversatio sancti patris nostri Eliæ Speleotæ. *Verum studiosos lectores de hoc apographo præmoneo, non pauca in eo apparere menda, quæ laborem interpretandi multum auxerant, et perpetuo mihi facessiverunt negotium. Existimo non aliunde id contigisse quam ex negligentia illius, qui exaravit apographum: nam frequenter easdem voces diverso modo scriptas reperi, et tandem deprehendi pleraque menda ex eo orta esse, quod librarius vocales et diphthongos illas, quæ apud recentiores Græcos sono vix differunt, sæpissime confuderit, alteram vocalem scribendo pro altera, aut pro diphthongo vocalem, aut etiam contra diphthongum pro vocali. Hæc autem perpetua fere confusio tantam initio creabat difficultatem, ut apographum abjecissem, sicut Pinius noster ad 17 Augusti in Elia Juniore ejusdem plane characteris ejusdemque bibliothecæ apographum tamquam* mendosum *rejecit, si bonam habuissem versionem Latinam, quemadmodum ille habuit.*

E

quod utcumque correctum edemus cum interpretatione.

3 *Attamen, deprehensa semel mendorum origine, levior fuit difficultas; nec dubitavi corrigere voces mendose scriptas accentusque aliaque signa vocibus appingi solita, in quibus etiam frequentes erant errores, utcumque emendare. Vel sic tamen coactus sum subinde aliquot voces omittere, quod mallem vocum aliquarum, ad historiam non spectantium, jacturam facere, quam correctiones adhibere incertis nixas conjecturis. Porro ubi aliquid omissum est, lectorem monebo: eumdem monerem de singulis quoque correctionibus vocum, quas satis certas credo, nisi tam essent frequentes, ut hæ annotationes sua multitudine lectori futuræ essent ingratæ. Quare id semel hic præmoneo, tale esse apographum, ut historica omnia ex illo dare possim sine justo aberrandi timore: at non æque certo rescire valeam, an omnia in codice Græco litteraliter scripta sint, prout textum Græcum censui edendum, ut sit intelligibilis: neque enim omnino certus sum, omnia orthographiæ menda, quæ correxi, transcribentis esse, cum aliqua esse possint ipsius biographi. Verum cujuscumque sint menda, corrigenda censui, cum quia probabile non est auctorem ita scripsisse, tum quia historica veritas nullum ex correctione patitur detrimentum: nam eadem esset interpretatio mendosi apographi, quæ est correcti; ubi vero id apparet dubium, monebo in Annotatis.*

F

Vita hæc olim Latine reddita,

4 *Porro Græcam hanc Vitam a multis seculis utcumque Latine interpretatus est monachus aliquis verisimiliter Italus, sed linguæ Græcæ ignarus, nec admodum peritus Latinæ. Lucubratio hujus interpretis anno 1636 ad Majores nostros missa est per Antonium Beatillum Societatis nostræ presbyterum, in hoc Opere frequenter laudatum. Apographum notatur sumptum* ex vetusto Sanctorum Ms. Passionario Neapolitani monasterii Sanctæ Mariæ montis Oliveti. *Scriptor ille provinciam illam suscepit, hortante Roberto abbate, quem in præfatione sic alloquitur:* Suggessit, immo et compulit me, pater amande ac venerande abba Roberte, auctoritatis tuæ non temnenda præceptio vires quoque ingenii mei propemodum excedere, fecitque tua piæ importunitatis assiduatio, Heliæ beatissimi abbatis Vitam de Græco in Latinum transferre sermonem.

AUCTORE J. S.

nem. *Paulo post ait :* Huic negotio neminem priscorum sive modernorum studium apposuisse, neque styli officio nostrorum memoriæ usque modo tradidisse, sicque multa intercapedine tempus ad id operis neglectum fuisse. *Agnoscit igitur se primum Vitæ diu ante scriptæ interpretem. Quo autem adjutore suppleverit imperitiam sermonis Græci, in conclusione Opusculi sui edicit his verbis :* Hanc igitur Beatissimi Vitam, et quæ scripsimus de eo miracula, de Græco transtulimus in Latinum sermonem interprete quodam monacho, Helia nomine, domini Roberti abbatis congrua jussione.

sed nec satis fideliter nec accurate :

5 *Quam interpretandi methodum sibi proposuerit, declarat in præfatione, ita scribens :* Ad imperata tandem mentem appuli, decerpere cupiens, seu de prato flores, pauca de pluribus beati Viri gesta, ne forte quibuslibet fastidii pondus gignat multiloquii prolixitas,.... quatenus, quo pleno flumine satiantur Græci, labra saltem proluant nostri nimium sitibundi. *In conclusione repetit, se brevitati studuisse. Jam vero ex collatione utriusque Vitæ intellexi, vera esse, quæ dicit de contracta Vita Græca; licet tam multa non omiserit, quam allegata verba videntur* B *insinuare. Omisit biographi præfationem, cui suam substituit, uti et epilogum. Omisit non pauca de virtutibus dictisque et monitis Sancti a biographo relata. Omisit subinde factorum adjuncta satis prolixa. At facta alicujus momenti nulla, aut certe paucissima prætermisit : sed ea narravit eo ordine et modo, ut clare appareat, Vitam Græcam ipsi præluxisse. Ex miraculis post mortem Sancti factis nullum præterit, sed singula enarrat eo ordine, quo relata sunt Græce. Quin imo in iis referendis modum et officium boni interpretis excessit præcipue, dum adjunctis pluribus, quam habeat auctor Græcus, ea inepte exornare voluit. Similia quoque reperi in referendis Sancti gestis subinde ab eo addita, idque tam inepte, ut facile gesta ipsa redderet improbabilia. Paucis mentem meam de Latino illo Opusculo, lector, accipe. Multa recte scripta interpres perperam omisit, aliqua etiam non recte exposuit, ac demum facta non pauca ineptis additamentis corrupit, ita ut lucubrationem prelo indignam reddiderit ; certe cum melior sit ad manum.*

altera interpretatio Italica nequaquam accurata :

6 *Altera ejusdem Vitæ Græcæ Ms. Interpretatio Majoribus nostris communicata est ex bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini. Concinnata ea est, et anno* 1631 *Emi-* C *nentissimo Barberino oblata per D. Antonium Thomasi Ordinis Basiliani monachum, ut existimo, cum in præfatione ad Barberinum dicat :* Meæ non minus antiquæ quam sanctæ Religionis Basilianæ. *Hæc autem interpretatio Italica est, auctoremque habet ad interpretandum magis idoneum, quam præcedens. Certe Thomasius textum Græcum passim rectius exponit, quam vetustus interpres Latinus, et phrasi pressius inhæret. Verumtamen neque hic suis caret defectibus, neque boni interpretis functus est officio. Nam primo multa omittit, imo plura etiam quam Latinus ; neque præmonet lectorem de factis omissis aut truncatis ; quamvis vix mediam Vitæ partem fecerit Italicam. Verum gravius contra fidelitatem interpretandi peccavit, quando biographum corrigere voluit in facto maximi momenti, in quo ipsum errasse credidit. Etenim talis correctio, nisi de ea moneantur lectores, nata est in errorem inducere, dicendaque potius est antiqui monumenti corruptio quam correctio.* D *Quid ab interprete corruptum sit, paucis explico. In Vita Græca variis vicibus fit mentio de S. Elia Juniore, quem cum* Elia *nostro ab aliquibus confusum jam dixi : illa vero omnia aut omissa sunt ab interprete, aut Danieli istius Eliæ discipulo attributa. Hinc liquet, interpretem in ea fuisse opinione, qua duo illi Sancti ab aliquibus confunduntur. Itaque conatus est biographum nostrum corrigere, et suæ opinioni reddere conformem. At id interpretis non erat : neque sane necessaria est ea correctio, ut videbimus.*

quædam dictæ Vitæ compendia non sine mendis.

7 *Bernardinus Rhegiensis ex sacro Ordine Capucinorum Vitam* S. Eliæ *ex Actis Græcis in compendium contraxit, illudque vitæ compendium scripsit sermone Italico, sed typis nunquam edidit, quantum scio. Compendii istius apographum anno* 1686 *huc ex Italia attulit Janningus noster. Titulum habet Italicum, quem ita Latinum facio :* Vita et miracula gloriosi patris S. Eliæ ex urbe Rhegio Calabriæ, ex stirpe della Boccetta, abbatis monachorum Ordinis S. Basilii, sumpta per R. P. Fr. Bernardinum Rhegiensem Capucinum ex bibliotheca Græcorum prope civitatem Seminariam die primo Maii ad postulationem Superiorum Ordinis S. Basilii, et ad preces popularium meorum Rhegiensium. *Ex hoc Vitæ compendio* E *brevius compendium dedit Cajetanus noster t.* II *Vitarum Sanctorum Siculorum in Animadversionibus pag.* 26, *prout ipse ibidem testatur. Porro Bernardinus Rhegiensis in plerisque satis fideliter secutus est Acta Græca ; variis tamen vicibus ab iis aberravit, Actisque subinde aliqua non satis feliciter videtur addidisse. Hunc pressius secutus est Cajetanus, eaque de causa subinde errantis adoptavit errorem. Aliud quoque compendium Ms. ad manum est, quod notatur compositum pro Officio : at vix aliquid continet præter elogia generalia, ita ut usui vix esse possit.*

Vita scripta fideliter ab auctore contemporaneo.

8 *Quapropter necessario edenda est Vita Græca, ex qua tamquam ex fonte profluxit, quidquid recte de Sancto scripserunt recentiores illi compendiorum auctores. Nomen biographi non exprimitur in apographo nostro ; sed Latinus interpres circa finem ait, vocatum fuisse* Quiriacum, *et* S. Eliæ *fuisse discipulum. Quanta autem fide digna sit Vita, colligitur ex verbis biographi, qui sincerus videtur et pius. Affirmat hic in præfatione num.* 2 *se scripturum, quæ audiverat ab ipso Sancto* obscure per ænigmata, *quæ audiverat a senioribus Sancti discipulis, et demum quæ ipse viderat Sancto convivens, cujus erat discipulus.* F *Non poterat meliora et certiora habere ad vera narrandum subsidia : nec meliora habuit S. Athanasius ad conscribendum S. Antonii Vitam. Illud solum videtur dubitationi obnoxium, an auctor sufficienti judicio usus sit in iis, quo* obscure per ænigmata *ex ipso Sancto intellexisse se asserit. Etenim ex dictis obscuris conjecturas formare potuit minus certas, ex hisce vero conjecturis facta quædam referre nihilo certiora. Verum hæc observatio minus spectat ad gesta ea, quæ condito monasterio sunt posteriora, cum hæc etiam discere potuerit scriptor ex Santi discipulis. At facta ante monasterii fundationem, quæ fere ex ipso* Elia *haurienda fuerunt, data observatione minus certa videri possunt, certe pro adjunctis mirabilibus, quibus aliqua ex illis exornantur.*

9 *Quapropter non quidem facta ipsa, quæ quinque primis capitibus narrantur, pro dubiis habenda existimo, cum scriptor longe magis sincerus videatur, quam ut credibile sit, eum aliquid temere confinxisse. Verum lubens agnosco,* merito

A *qui tamen in gestis prioribus subdinde falis potuit.*

merito dubitari posse, an in illis nulla sint adjuncta supra verum exaggerata, aut ex levibus conjecturis asserta. Quæ autem illa sint, in danda chronotaxi simul explicabo, neque ea prætermittam, quæ in posteriori Actorum parte videri possunt dubia. Stylus scriptoris elegans non est, neque omnino purus, sed frequenter impeditus, obscurus et hiulcus : subinde etiam conspersus vocibus Latinis et apud antiquos incognitis. Hæ styli difficultates non parum fuerunt auctæ apographi mei mendis. Itaque ignoscet mihi studiosus lector, si repererit phrasim Græcam Grammaticorum legibus non ubique conformem. Id fortasse exspectare non debemus a monacho seculi X, *qui Græce scripsit in Calabria, ubi verisimiliter tanta non habebatur cura emendate scribendi Græce, quanta Constantinopoli. Satis nobis esse debet, quod videatur fideliter scripsisse.*

B

§ II. Gestorum S. Eliæ qualiscumque chronotaxis cum intermixtorum aliquot factorum examine: reliquiæ et cultus Sancti.

S. Elias cognomento Junior ab Elia Spelæote est alius

Sanctum Eliam Spelæoten, *aut* Rheginum, *ut eum a patria vocarunt alii, distinctum esse ab altero* Elia, *qui item in Calabria vitam monasticam egit, quique a Græcis* Ἠλίας Νέος *id est,* novus Elias *dictus fuit, aut a Latinis* Elias Junior, *jam observavit et cum Cajetano ostendit Pinius noster in Commentario prævio ad Acta S. Eliæ Junioris, die* 17 *Augusti data,* § 4. *Distinctio illa certississima est et manifestissima ex Actis mox dandis, in quibus mentio iterata fit* S. Eliæ *Junioris. Nam cap.* V *varia de Elia Juniore narrantur, ejusque discessus ex Calabria paulo ante mortem, prædictioque de* Elia *nostro satis late exponitur. Iterum cap.* VIII *num.* 55 *de monasterio S. Eliæ Junioris jam tum* C *defuncti meminit* Elias *noster. Demum cap.* XI *num.* 76 *sanctus* Spelæotes *dicitur in festivitate S. Eliæ Junioris ad ipsius monasterium se contulisse ad venerandum sacras ipsius reliquias. Itaque luce clarius est, errasse Ferrarium et alios, qui duos hosce Sanctos confuderunt. At errori illi facile potest ignosci, cum utriusque Acta olim in bibliothecis latuerint abscondita, præsertim cum et ambo fuerint abbates in Calabria, et monasteria habuerint non longe invicem distantia, ac demum tempore tam fuerint vicini, ut dum alter abbas erat, alter jam esset monachus.*

eoque annis non paucis senior. S. Elias Spelæotes natus inter 860 *et* 870

11 *Attamen S. Elias, qui passim* Junior *vocatur, annis quinquaginta, ut minimum, et fortasse sexaginta ante* S. Eliam *fuit defunctus. Cur igitur, inquiet aliquis,* Junior *nominatur, qui nostro erat senior? Respondeo* Juniorem *non fuisse vocatum respectu nostri, sed vocatum esse* Ἠλίαν Νέον, *id est,* Eliam novum, *aut* juvenem, *respectu Eliæ prophetæ, quia instar Eliæ prophetæ signis et prodigiis inclaruit. Hanc cognominis* Νέος, *a quo* Junior *apud Latinos dictus est, rationem aut occasionem fuisse existimo, quia Vitæ scriptor num.* 3 *dicit,* iisdem, quibus Elias (*propheta*) passibus ingressurum, eadem gratia donatum. *Jam vero ex ætate Eliæ Junioris, cujus mors figitur anno* 903, *utcumque colligitur ætas* Eliæ *nostri. Hic enim annos habebat novemdecim, dum factus est monachus : deinde fuit in Sicilia, Romæ, in diversis locis territorii Rhegiensis, octo annis Patris, atque iterum aliquo tempore in territorio Rhegiensi, antequam moretur Elias Junior. Non quidem omnes hæ commorationes fuerunt admodum diuturnæ : neque ita breves fuisse videntur, ut saltem non duraverint annis duodecim, et verisimilius etiam quindecim, fortasse et viginti : neque enim exponitur, quamdiu singulis locis manserit* Elias, *sed solum Patris octo annis cum Arsenio mansisse dicitur. Porro si quindecim annis duraverint diversæ illæ commorationes, et hi quindecim anni adjungantur aliis novemdecim, quos habebat, quando solitarie vivere cœpit, erat annorum circiter triginta et quatuor, dum mortuus est Elias, cognomento Junior, et sic natus esset anno* 869. *At quia incertum est, quamdiu singulæ commorationes duraverint, iisque plus potius temporis* E *quam minus videtur attribuendum, natales Sancti late figo inter annum* 860 *et* 870.

Rhegii in Calabria parentibus locupletibus

12 *Natum fuisse* S. Eliam *Rhegii in Calabria, testatur Vita tam clare, ut nullum superesse possit dubium; neque pluribus refutandi sint illi, qui Bovæ, quæ civitas etiam est Calabriæ, mundo datum voluerunt. Parentes habuit divitiis et opibus abundantes, Petrum et Leontiam. At plane ignoro, unde Bernardinus Rheginus horum nobilitatem et cognomina didicerit, quando scribit,* nobilissimos *fuisse, patrem autem vocatum* Petrum La Bocetta, *matrem vero* Leontiam de Leontinis. *Neque enim de hisce in Vita quidquam legitur, nihil quoque de cognominibus apud Vitæ interpretes, quamvis hi nobilitatem divitiis addendam crediderint. Tanto igitur minus probabilis mihi est stirps et nobilitas memorata, quanto difficilius perspicere possum, unde illam post tot secula haurire potuerit Bernardinus, præsertim cum Eliæ Junioris nobilitas et genus in Actis ipsius, cum Græcis tum Latine redditis, clare enuntietur, hic vero* Eliæ *nostris nobilitas et genus omnino prætermittatur.*

E *miro modo vocatur ad vitam monasticam; huic præludit primum in Sicilia, deinde Romæ*

13 *Quæ de vocatione mira ad vitam solitariam in Vita narrantur cap.* I, *figenda sunt inter annum* 880 *et* 890. *Ea vero haud dubie sunt ex iis, quæ biographus ex ipso intellexit* Elia. *Laudatus Bernardinus videtur apparitionem divinam intellexisse in accessu illius monachi, qui Adolescentem hortabatur, ut mundum desereret. Verum monachus revera fuit, si recte scripsit biographus; licet divinæ attribuendum videatur providentiæ, quod ille Adolescentem allocutus sit oratione tam inusitata. Deliberatio Sancti de eligendo vitæ statu verbis scriptoris magis quam Sancti enarrata est : nec tamen inficiari velim, rationes allegatas ad amplectendam vitam monasticam scribi potuisse, Sancto ipso referente. Quæ sequitur commoratio Sicula, brevis omnino fuisse videtur, et ad aliquot solum dies aut paucas hebdomadas extendenda. Longior fuit commoratio Romæ : nam ibi primum solus habitavit, ac deinde* multo tempore *dicitur fuisse sub disciplina Ignatii monachi, de quo plura non invenio. Attamen ne hæc quidem commoratio ultra annum unum videtur extendenda, quia ibi necdum assumpsit*

AUCTORE J. S.

AUCTORE J. S.

sumpsit vestem monasticam, sed perrexit gestare vestes a parentibus acceptas. Itaque suspicor, Sanctum ad parentes rediisse post anni unius et fortasse aliquot mensium peregrinationem. Quæ num. 9 de austeris Sancti jejuniis ac de somnio Petri, patris S. Eliæ, et num. 12 de mira Sancti liberatione e manibus latronum sunt relata, iis annumeranda videntur factis, quæ biographus ex obscure ab ipso Elia dictis per conjecturam haurire potuit, ideoque minus videntur certa.

demum monasticam vestem assumit sub disciplina Arsenii, quocum variis locis habitat.

14 Quando S. Elias adjunxit se Arsenio abbati, ut externo etiam habitu vitam profiteretur monasticam, sicut narratur num. 13, annos verisimiliter numerabat viginti aut viginti et unum. Hunc Arsenius num. 29 dicit, valde juvenem ætate fuisse, dum eum accepit socium. Cum Arsenio deinde aliquot annis habitavit in territorio Rhegiensi, priusquam simul Patras discederent. Patras autem navigasse videntur aliquot annis post 890, indeque ad territorium Rhegiense rediisse circa initium seculi X. Certe redierunt ante mortem S. Eliæ Junioris, quæ nequit figi post annum 903, ut liquet ex dictis de illa ad 17 Augusti in Commentario prævio num. 33. Obiit enim ante captam aut obsessam a Saracenis
B Thessalonicam. Hoc autem contigit anno 904, cœptaque obsidio mense Julio. Elias igitur, qui mense Augusto obiit, non obiit post annum 903. Attamen non æque certum est, Eliam Juniorem non obiisse uno alterove anno citius : nam de anno expugnati Tauromenii, quod vivente Elia Juniore factum, non tam certo constat. Post reditum Arsenii et Eliæ Spelæotæ in territorium Rhegiense, perrexit Elias magistro suo Arsenio obedire : at hic non diu superfuit : nam relata morte Eliæ Junioris, cito quoque subjungitur obitus Arsenii, figique hic potest circa annum 904, quando S. Elias ab anno ætatis quadragesimo multis annis abesse non poterat.

Quæ de gestis S. Eliæ eo tempore narrantur, minus certa apparent quam posteriora;

15 Quod spectat ad gesta annis illis fortasse octodecim aut viginti, quibus cum Arsenio vixit S. Elias, non aliunde pleraque haurire potuit biographus, quam ab ipso Elia, aut ab aliis, qui ipsum ea referentem audiverant. Cum autem Sanctus sua obscure per ænigmata insinuare soleret, verendum iterum est, ne forte quædam ex solis addiderit conjecturis. Præ ceteris tamen nimiæ exaggerationis suspecta videntur, quæ Patris facta narrantur cap. IV. Certe, licet credibile sit episcopum Patrensem simulata qua-
C dam accusatione uti voluisse, ut impediret virorum sanctoram discessum, vix tamen crediderо eo usque fuisse progressum, ut Eliam carceri mancipandum curaret, aut omnia peracta fuisse coram tanta hominum multitudine, quantam inducit biographus. Quæ de Arsenio narrantur mirabilia, S. Elias verisimiliter sine ambagibus narravit discipulis suis. Istud solum utcumque miror, me de cultu Arsenii nihil reperire; at video id ipsi esse commune cum aliis non paucis anachoretis, quorum gesta præclara scriptis fuerunt commendata, nec tamen memoria cultu publico honorata. Arsenius quidem in Actis num. 35 vocatur Sanctus post mortem, idque bis consequenter. Verum biographus noster honorificos titulos facile attribuit viris piis, eaque de causa titulus ille Sancti, bis tantum Arsenio attributus, non sufficit mihi ad colligendum ex eo viri pii cultum publicum, præsertim cum biographus cultum S. Eliæ Junioris num. 76 clare memoret, venerationem vero publicam Arsenii omnino prætermittat.

16 Quæret etiam nonnemo, quo modo impleta sit prophetia S. Eliæ Junioris de S. Elia hodierno, relata in Actis num. 33 : neque enim Elias noster habitavit in monasterio S. Eliæ Junioris, et idcirco non videtur implevisse, quæ ibi leguntur prædicta. Respondeo diligenter esse advertendum, ad quos sermonem ibidem dirigat S. Elias Junior. Non alloquitur monachos suos, sed populum in vicinia monasterii sui habitantem : ad illorum solatium, non vero ad capessendam monasterii præfecturam, venturum dicit Eliam alterum. Itaque ad prophetiam illam implendam necesse non erat, ut in eodem monasterio habitaret Sanctus, sed solum ut degeret in loco aliquo tam vicino, ut populus, Eliam Juniorem ante adire solitus, deinde accedere posset ad sanctum Eliam Spelæoten. Hoc revera factum est : nam invitante Daniele Elias noster venit ad monasterium S. Eliæ Junioris, eaque occasione habitationem fixit cum Cosma anachoreta in spelunca monasterio S. Eliæ Junioris satis vicina, ibique deinde monasterium erexit, multisque inclaruit miraculis. His observatis, ad chronotaxim regredior. D

attamen impleta videtur prædictio Eliæ Junioris de Elia Spelæote.

17 Defuncto Arsenio circa annum 904, S. Elias Spelæotes, hortante Daniele abbate, venit ad monasterium, in quo habitaverat S. Elias Junior, sed ibi exiguo tempore mansit. Deinde habitationem fixit in spelunca maxime solitaria sub disciplina Cosmæ anachoretæ, qui inde postmodum recessit amore solitudinis. Quamdiu Cosmas cum Elia permanserit, Acta non memorant : satis tamen insinuant, multos annos huic cohabitationi non esse attribuendos; neque etiam sufficere paucos menses. Nam verisimile non est, statim tantam hominum multitudinem ad Eliam accurrisse, ut Cosmas sibi ea de causa alio abeundum crederet. Suspicor igitur eos uno alterove anno simul habitasse, eaque ratione Eliam congregationi monachorum initium dedisse existimo circa annum 906, quo Sanctus annos ætatis numerare poterat circiter quadraginta. Numerus discipulorum paulatim crevit, ita ut spelunca nimis jam videretur angusta. Verum cessavit istud incommodum, inventa spelunca alia longe majori, quæ priori erat contigua, ut refertur num. 42. E

Sanctus invisit Danielem abbatem, habitat cum Cosma anachoreta, deinde monasterium extruit

18 Exigit hic locus, ut inquiramus, ubi S. Elias monasterium suum condiderit : nam varia in tabulis Calabriæ ulterioris apud Blavium invenio loca, quibus S. Eliæ nomen est impositum; at illud ipsum, quod scriptores aliqui assignant, S. Eliæ monasterium ibi non est notatum. Hieronymus Marafioti in Chronico Calabriæ lib. 1 cap. XXXIII assignat monasterium S. Eliæ prope vicum aut oppidulum Melicuccam, Italis Melicoccha dictum. Cajetanus quoque et Bernardinus Rheginus asserunt, in spelunca montium prope oppidum Melicuccum ab Elia nostro monasterium fuisse conditum, eumque ibidem mortuum esse et sepultum. Sententia illa mihi minime dubia videtur, quia confirmari potest ex Vita num. 83. Sanctus enim ibi dicitur patrinus fuisse Theodori cujusdam ex vico, qui dicitur Melicuccon. Inde autem verisimile admodum est, monasterium Sancti prope locum istum fuisse conditum. Quare recte laudatus Marafiotus Italice de loco scribit, quæ reddo Latine : Si relicta civitate Seminaria, iter recta instituamus per montes, in horum declivi occurrit vicus, dictus Melicucca, qui hodie est sub dominio equitum S. Joannis Hierosolymitani (id est, Melitensium.) Dignus laude est hic vicus, quia in vicinia sua habet ecclesiam F

quod etiamnum exstat prope vicum Melicuccam :

A ecclesiam S. Eliæ abbatis, Ordinis S. Basilii, de quo paulo ante memini. In hoc loco dictus Sanctus ab hoc mundo ad alterum transiit, moriendoque in cœlum gloriosus ascendit.... Hodie ecclesia illa S. Eliæ monasterium est prædicti Ordinis, illaque post mortem Sancti idem semper conservavit institutum. *Melicucca in tabulis Calabriæ apud Blavum notatur paucis milliaribus Italicis ab oppido Seminaria in Meridiem.*

quod prope Palmam fuit monasterium videtur fuisse S. Eliæ Junioris.

19 *Ad alteram vero partem Seminariæ, inter hoc oppidum et vicum Parmam aut Palmam mari imminentem in monte notatur alius locus,* S. Eliæ *dictus, de quo Marafiotus cap.* XXXII *sic loquitur :* Supra Parmam (*alias* Palmam) est mons eminens, in quo hodie cernitur spelunca aut cella, ubi beatus Elias abbas exercere solebat vitam solitariam, ibique frequenter invisebatur a beato Nilo, amicitia conjunctissimo. *Auctor utroque loco eumdem designat Eliam, quia unum fortasse tantum noverat. Certe nec monasterium istud, quod in monte est supra Palmam,* Eliæ *nostri fuisse existimo ; nec amicitiam assertam inter* S. Eliam, *et S. Nilum satis probabilem esse video, quia neque in Actis* S. Eliæ, *neque in Actis S. Nili invenio ullum* B *mutuæ illius amicitiæ fundamentum. Junior fuit S. Nilus tanto temporis spatio, ut* Eliæ *nostri potuerit discipulus esse : at discipulum ipsius fuisse non existimo, quia in alio vixit monasterio. Cajetanus et Pinius noster existimant, in dicto monte prope Palmam habitavisse S. Eliam seniorem, qui cognomento* Junior *dicitur. Eamdem sententiam jam asseruerat et explicaverat Henschenius noster ad diem 6 Aprilis in S. Philareto, qui in monasterio S. Eliæ Junioris, quod alias* Aulinas *aut* Salinas *nominaverunt, vitam egit monasticam. Hæc quoque sententia recte congruit cum Actis dandis, ex quibus liquet monasteria utriusque Eliæ nec omnino fuisse vicina, nec longe invicem dissita. Duo autem jam assignata secundum tabulas tantum distant aliquot milliaribus Italicis.*

obiit Sanctus circa 960: aliqui volunt ipsius corpus translatum esse Galatrum

20 *Jam vero, cum nihil pro reliqua Sancti Vita necesse sit observare, examinandum est, quo fere anno Sanctus videatur ex hac vita recessisse. Natum verisimiliter diximus inter annum 860 et 870 : vixit autem annis 96, ut habet Vita num. 78. Necesse igitur est, ut defunctum credamus circa annum 960 late sumptum. Ex hac autem epocha liquet, quam inepte* C *inter discipulos* S. Eliæ *numeretur S. Philaretus mox memoratus, qui floruit seculo* XI, *et vitam egit in monasterio alterius Eliæ, ut ipsius Vita, ab auctore contemporaneo scripta, clare habet. Sepultum fuisse corpus* S. Eliæ *in proprio monasterio, certum est ex Vita. Verum Marafiotus jam laudatus cap.* XXXIII *de corpore Sancti nostri hæc scripsit :* Cujus corpus a monachis Ordinis sui translatum est in Galatrum vicum, de quo disseram lib. II. *Deinde lib.* II *cap.* XV *agit de vico Galatro in valle sito, ibique sic pergit ;* Supra hunc vicum (*Galatrum*) ædificata cernitur antiqua ecclesia titulo S. Eliæ, quæ olim erat monasterium Ordinis Basiliani, ubi multi floruerunt dicti Ordinis viri sancti. Vulgata est fama, in hac ecclesia sepultum esse corpus S. Eliæ abbatis, prædicti Ordinis monachi, de quo meminimus in libro præcedente. *Idem habet Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad hunc diem, duos Sanctos clare confundens.*

21 *Cajetanus tom.* II *Sanctorum Siculorum in Animadversionibus pag. 26 existimat, nostri esse* Eliæ *corpus, quod dicitur Galatri esse. Verum non video, quam solidis nitatur rationibus, quia ipse ibidem recte observat, utrumque Eliam ab aliquibus perperam confundi. Etenim suspicor, ex illis ipsis, qui utrumque confundunt, ex Marafioto nimirum et Ferrario, translationem illam corporis ad ecclesiam S. Eliæ prope Galatrum Cajetano innotuisse. Si ita se res habet, illi non magis unius quam alterius translationem affirmant, cum ex duobus fecerint unum. Hinc nolim certo affirmare,* S. Eliæ *Spelæotæ corpus esse, quod eo translatum dicitur. Quin potius contrarium mihi apparet verisimilius. Primo Cajetanus fatetur, sibi incompertum esse, quid post translationem corporis Eliæ Junioris ex Macedonia in Calabriam de eo postmodum sit factum, et consequenter ubi modo conservetur. Potest igitur illius esse corpus, quod translatum dicitur ad vicum Galatrum, et cujus caput esse dicitur in ecclesiæ S. Philareti prope Seminariam. Secundo quæ ex Marafioto dedi verba de monte prope Palmam, ubi Eliæ Junioris monasterium fuisse creditur, satis ostendunt, monasterium istud ibidem non superesse. Hinc rursum verisimile est, non fuisse ibi relictum Sancti* E *corpus. Tertio, cum S. Philaretus habitaverit in monasterio S. Eliæ Junioris, rursum verisimilius est, caput S. Eliæ, quod ad ejus monasterium legitur translatum, Eliæ Junioris esse quam* Eliæ *Spelæotæ.*

AUCTORE J. S.

sed probabilius videtur id esse corpus S. Eliæ Junioris;

corpus vero S. Eliæ Spelæotæ relictum esse in proprio monasterio.

22 *Contra non admodum probabile est, corpus* S. Eliæ *Spelæotæ fuisse a suo monasterio amotum. Nam primo, teste Marafioto jam laudato num. 18, monasterium istud in statu suo se conservavit. Secundo Bernardinus Rheginus affirmat, Sancti corpus servari in monasterio suo multis clarum miraculis ; sed caput esse ait in monasterio S. Philareti propo Seminarium. De capite illo secundum jam dicta etiam dubito. Fatetur ipse quoque Cajetanus de corpore in specu, ubi sepultum est, conservato alios etiam consentire, ita scribens :* Quamquam alii corpus ejus esse dicant in specu prope ecclesiam, eidem S. Eliæ dicatam, non longe oppido Melicucca. *Hoc sane mihi verisimilius est ob rationes datas, quas tamen contrariis tantum prævalere velim, donec quis certiora doceat.*

Memoria Sancti adscripta tantum est Fastis recentioribus;

23 *De cultu ecclesiastico* S. Eliæ *pauca supersunt dicenda. Memoriam ipsius in antiquis Ecclesiæ Fastis non reperio : neque id mirandum, quia præcipuis martyrologis fuit posterior. Philippus Ferrarius* S. Eliam *hodie memorat in utroque Catalogo, sed non sine confusione cum alio synonymo jam frequenter laudato. Castellanus in Martyrologio universali duos illos distinguit, sed in hodierno annuntiando varie labitur cum ita habeat :* Prope Parmam in diœcesi Miletensi in Calabria, S. Eliæ Galatrensis, Ordinis S. Basilii, Spelunca, in qua habitavit, et ecclesia, in qua corpus servatur, nomen ipsius habent. *Nec recte prope* Parmam *aut* Palmam *annuntiatur, nec melius* Galatrensis *vocatur. Præterea annus emortualis, qui ad marginem notatur* circa 1000, *a vero satis longe recedit. Laudatis martyrologis antiquior est codex Usuardinus Florentinus, in quo ad hunc diem ita habetur :* Eodem die, sancti Heliæ abbatis. *Illud de nostro dici* Elia, *licet ob prætermissum locum non sit plane certum, saltem verisimillimum est, quia hic hodie solus colitur* Elias, *et abbatis titulus eidem optime congruit.* F

24 *Cultum*

AUCTORE J. S.

sed festivitas ipsius est vetustissima.

24 *Cultum autem Sancti esse antiquissimum, liquet ex Vita danda, in qua* Elias *non modo* Sanctus *a discipulo suo nominatur, et in fine invocatur, sed annua quoque festivitate jam tum celebratus fuisse dicitur. Deinde ecclesia quoque eidem dicata est, ut jam supra diximus. Festivitatem porro celebrari die* 11 *Septembris, notatum est in apographo nostro Vitæ Latine redditæ, et de ea interpres quoque in præfatione meminit. Cajetanus jam sæpe laudatus idem observavit his verbis :* Anniversarius ac festus dies S. Eliæ Rhegini 3 Idus Septembris agitur, quo die ad cœlum migravit. *Ferrarius, licet gesta utriusque* Eliæ *utcumque confuderit, quia eorum Vitas non viderat, utrumque tamen die debita memoravit in Catalogo generali, ibique hodie* pro Elia *nostro laudat tabulas ecclesiæ Bovensis ; ibique coli* S. Eliam *observat etiam David Romæus in Sanctis regni Neapolitani pag.* 409 *his verbis :* Bovæ... Helias antistes, cujus corpus Calatri esse creditur, 3 Idus Sept. *Inter Sanctos Bovenses nostrum hunc* Eliam *recenset quoque Paulus Regius in Vita S. Irenæi pag.* 465, *ubi non recte* episcopum *vocat. Hi forsan Bovæ natum crediderunt, sed perperam. Hæc sufficiant de cultu indubio.* D

VITA SANCTI ELIÆ

AUCTORE DISCIPULO MONACHO

B **Ex cod. Ms. 42 bibliothecæ S. Salvatoris prope Messanam pag. 30.** E

INTERPRETE J. S.

PRÆFATIO

Auctor dat rationes lucubrationis suæ,

Mihi quidem, scientia et sermone rudi, o sacer cœtus et a Deo collecta congregatio, desiderabile erat et delectabile, vobis a principio enarrare sublimem et admirandam conversationem sancti patris nostri, ac sublimis Eliæ *a*. Verum mentis tarditas et sermonis imperitia prohibet, quo minus tractationem talem animo obversantem huc usque in opus producam. Attamen melius fore putavi, ut quocumque, sed fideli, sermone vobis manifestarem, quemadmodum potuero inchoata a pueritia sanctissimi viri ascetica certamina, multasque luctas, quas contra affectiones animi ac contra dæmones in vita inivit, quam si irrationabili silentio hanc tantarum virtutum congeriem abjiciens, oblivionis abysso absconderem.... *b* Divina charitas, quæ piscatores reddidit sapientes, et linguas balborum fecit disertas, ad loquendum, [nos impellit] sicut merito gratum Deo et Sancto, non sectantes accuratam ditionis elegantiam, et pro dignitate enarrantes angelicam et sublimem ipsius vitam : id enim per nos indoctos neque fieri neque tentari potest. C

Ἐμοὶ μὲν, τῷ γνώσει καὶ λόγῳ ἰδιώτῃ, ὦ ἱερὸν σύστημα καὶ θεοσύλλεκτον ἄθροισμα, ἐφετὸν ἦν καὶ ἐράσμιον ἱστορῆσαι ὑμῖν ἄνωθεν τὴν ὑψηλὴν καὶ θαυμαστὴν πολιτείαν τοῦ ὁσίου πατέρος ἡμῶν, καὶ οὐρανοδρόμου Ἠλίου· ἀλλ᾽ ἡ βραδυτὴς τοῦ νοὸς, καὶ τοῦ λόγου τὸ ἄπορον εἶργε μοὶ τὴν τοιαύτην καταθύμιον ἐγχείρησιν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν ἄχρι τοῦ νυν· ἄμεινον δὲ ᾠήθην ᾧτινι, ἀλλὰ πίστῳ, λόγῳ σαφηνίσαι ὑμῖν, κατὰ τὸ καὶ ἐφικτόν μοι, τοὺς ἐκ παιδόθεν τοῦ τρισοσίου ἀσκητικοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἄγαν παλαίστρας, ἃς κατὰ τῶν παθῶν, καὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὑπεδείξατο ὁ ἀήττητος, ἢ ἀλόγῳ σιωπῇ τόνδε ἐκβαλλόμενος τοσούτων ἐσμὸν ἀρετῶν λήθης βυθοῖς συγκαλύψαι.... Ἡ θεῖα χάρις, ἡ τούς ἁλιεῖς σοφίσασα, καὶ τρανὰς ποιοῦσα γλώσσας μογιλάλων, λαλῆσαι ὡς δικάιως τῶ θεῷ φίλον καὶ τῷ Ἁγίῳ, οὐχ ἀκριβωλογοῦντας καὶ κατ᾽ ἀξίαν διηγουμένους τὸν ἰσάγγελον καὶ ὑψηλὸν αὐτοῦ βίον· ἀδύνατον γὰρ ἡμῖν τοῖς ἀμαθέσι καὶ ἀμήχανον· F

indicatque unde S. Eliæ gesta didicerit

2 Neque opus est humanis elogiis cujuscumque, qui fictis sermonibus præsumeret extollere iis superiorem. Verum, quæcumque a veraci ipsius lingua obscure per ænigmata audivi ; quæcumque didici a viris sanctis, qui ante me cum ipso exercuerunt vitam asceticam ; quæque oculis vidimus, et manus nostræ contrectaverunt cum Apostolo*; hæc scribere, ut existimo, auditaque ac manifesta cupientibus facere, etiam caret periculo. Accipiet igitur pusillum omnique plenum simplicitate sermonem nostrum optimus divinusque Pastor, ut pater filiorum suorum amans, balbutiendoque prolata remunerabit divinis apud Deum in-

* *al.* ut loquitur Apostolus

2 Οὐδὲ λόγοις πλαστοῖς ἐγκωμιάζειν τολμῶντος ἐγκωμίων ἀνθρωπίνων ἐνδέει ὑπὲρ ἐκεῖνα τυγχάνοντα. Ἀλλ᾽ ὅσα παρὰ τῆς ἀψευδοῦς αὐτοῦ γλώττης δι᾽ αἰνιγμάτων μυστηκῶς ἀκήκοα, καὶ ὅσα παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν σὺν αὐτῷ ἀσκησάντων ὁσίων ἀνδρῶν ἔμαθον, καὶ ἅπερ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωράκαμεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἀποστολικῶς ἐψηλάφησαν, ταῦτα γράφειν, ὡς οἶμαι, ἀκουστά τε καὶ κατάδηλα τοῖς θέλουσι ποιεῖν καὶ ἀκίνδυνον. Δέξεται οὖν ἡμῶν τὸν μικρὸν λόγον, καὶ πάσης ἰδιωτείας ἀνάπλεον ὁ πανάριστος καὶ θεῖος Ποιμὴν, ὡς πατήρ φιλόστοργος ἰδίων τέκνων, τὰ ψελλίσματα δὲ ἀνταμείψεται αὐτοῦ θείαις ἐντεύξεσι ταῖς πρὸς τὸν θεὸν, τοῦς τε λαλοῦντας καὶ πιστῶς ἀκούοντας μέρος καὶ κλῆρον σὺν αὐτῷ κληρώσασθαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως· οὐ γὰρ σοφισμένοις λόγοις, ἢ πλήθει λέξεων,

A λέξεων, ἀλλὰ πλήθει προθέσεως τοὺς μισθοὺς ὁ Θεὸς ἀποδίδωσι.

tercessionibus, ut loquentes et fideliter audientes partem sortemque cum ipso hæreditate accipiant in die retributionis. Neque enim doctis sermonibus, nec copiæ verborum, sed propositi ubertati mercedem dat Deus. *A. discipulo monacho*

ANNOTATA.

a *Auctor ita locutus est, ut æque exponi possit* solis, *quam* Eliæ *aut* Heliæ.

b *Malui hic verba quædam nimis corrupta omittere, cum non spectent ad Sanctum, quam corrigere, quæ sine erroris periculo corrigere non poteram. Dicit auctor se non sectaturum orationis elegantiam, ut liquet ex verbis sequentibus, quæ partim hiulca sunt ob omissa præcedentia, partim quia non omni videntur mendo carere. Verum ea tantum statui corrigere, quæ certo sunt mendosa, et tuto possunt corrigi.*

CAPUT PRIMUM

Sancti patria, parentes, studia, vocatio ad vitam monasticam: abit in Siciliam cum socio ad solitudinem, desertusque ab eo Romam navigat.

Πατρὶς μὲν ἦν μεγάλῳ καὶ οὐρανοπολίτῃ ἡμῶν πατέρι Ἠλίᾳ ἡ τῆς ἑσπέρας πάσης πόλις προκαθημένη καὶ
B οἷόν τι τιμωμένη ἀνάκτορον, καὶ τὴν κλῆσιν τῇ θέσει κατάλληλον φέρουσα ἀπὸ τῆς τῶν Λατίνων γλώσσης τὸ Ῥήγιον· οἵ καὶ ῥῆγας τοὺς βασιλεῖς φημίζουσι. Ἐν ταύτῃ τοίνυν τῶν μητρικῶν λαγόνων προκύψας... τῶν τε αὐτοῦ γεννητόρων ἱκανῶς ὀλβοκομούντων καὶ τῇ λοιπῇ περιουσίᾳ, Πέτρου καὶ Λέοντους προσαγορευμένων, κέκληται τὸ ὄνομα τοῦ φαινοτάτου καὶ περιβοήτου πατέρος ἡμῶν ἐν τῷ σωτηριώδει βαπτίσματι Ἠλίας προνοίᾳ Θεοῦ· καὶ τοῦτο, ὡς οἶμαι, οὐχ ἀτελῶς οὐδὲ παρέργως· ἀλλὰ τὴν κλήσει πρᾶξιν ἁρμόδιον καὶ ἀνόθευτον φέρων· ἡλίου γὰρ δίκην ἐκ δυσμῶν ἀνατείλας μέχρι ἑώας ταῖς ἀκτῖσι τῶν ἔργων διέλαμψεν· οἱ δὲ τετοκότες τὸ παιδίον, ἰδόντες αὐτὸ ἀστεῖον, κατὰ τὸν θεῖον Μωσέα, ἤθεσί τε χρηστοῖς, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ψυχὴν προτερήμασι κεκοσμημένον, τῇ δὲ ἡλικίᾳ τῶν παιδῶν ἐπιβάντα, καὶ εὔθεον πρὸς ἀρετῆς γυμνασίας ὄντα, διδοῦσι αὐτὸν εἰς μάθησιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Προέκοπτε δὲ, καθώς φησι τὸ θεῖον λόγιον, φρονήσει καὶ ἡλικίᾳ καὶ χάριτι.

Patria quidem magno cœlique civi, patri nostro Eliæ erat civitas, quæ prima totius Occi- E
dentis erat posita, et tamquam regale aliquid æstimata, quæ et nomen cum situ suo congruens a sermone Latinorum sortita est Regium *a*: hi etiam βασιλεῖς nominant Reges. In hac igitur civitate materno egressus utero... *b*, et parentibus ipsius divitiis reliquisque opibus *c* multum abundantibus (hi Petrus et Leontia nominabantur) clarissimus ac celeberrimus Pater noster in salutari baptismate dictus est Elias, Deo disponente: neque id inaniter, ut existimo, neque otiose, sed nomine operationem huic concordem et germanam exprimens. Nam solis *d* instar in partibus Occidentalibus ortus, usque ad Orientem operum suorum radiis luxit. Parentes vero, cum viderent ipsum puerum elegantem, veluti contigit de divino Moyse, moribusque honestis et animæ dotibus ornatum, ætatem vero puerorum jam ingressum, et capacem ad virtutis exercitationem, applicuerunt ipsum studio sacrarum Litterarum. Proficiebat vero, quemadmodum dicit divinum Eloquium, sapientia et ætate et gratia. *Sancti patria, natales, pueritia, studia litterarum: a b c d*

4 Μιᾷ οὖν εἰς τὸν κυριακὸν φοιτήσαντος αὐτοῦ πρὸς μετάληψιν τῶν θείων μυστηρίων, αἴφνης ἐφίσταται μονάζων πλησίον αὐτοῦ, μέγας δὲ τῷ βίῳ, ὡς ἀποδέδυκται, διορατικῷ δὲ χαρίσματι κεκοσμημένος. Ὅς κατανοήσας τὴν μέλλουσαν θεῖαν
C χάριν, ἐπὶ ἐρυθροῦ ἱματίου αὐτοῦ λέγει· Ἀποβαλοῦ τὸ ἐρυθρὸν ἱμάτιόν σου, τέκνον, ἀπὸ τοῦ νυν. Τοῦτο γὰρ οὐ συντελεῖ πρὸς φρονησμὸν τῇ νεότητι· ἀλλὰ καὶ εἰς βλαβερὰς ἡδονὰς ἕλκει τοὺς προσθέντας. Ἔνδυσαι οὖν ἱμάτιον Σωτηρίου καὶ χιτῶνα ἀφθαρσίας, τὸν χρηστὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπί σου αὐχένα ἄρας, καὶ τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἑπόμενος, κληρονόμος γενήσει τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἃ καὶ ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ὡς γὰρ προέγνω καὶ προώρισεν τὰ κατὰ σὲ, ὁ ἀφορίσας σε ἐκ κοιλίας μητέρος σου. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Παῖς, καὶ ἐνεὸς γενόμενος, καὶ ὅλος διόλου τῇ ἀπροσδοκήτῳ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἀνδρὸς φόβῳ μεγάλῳ ληφθεὶς καὶ κλωνιθεὶς ἀπίει εἰς τὸν ἑαυτοῦ οἶκον, συντετριμμένῃ καρδέᾳ λέγων· Τίς ὁ λόγος αὐτὸς ὁ καινὸς πρὸς ἐμὲ τὸν ἄνηβον, καὶ ταῖς φρεσὶν νηπιάζοντα; πῶς δυνήσομαι ἐννεαζούσῃ ἡλικίᾳ καὶ φρύγοντι σώματι τὰ πεπυρωμένα βέλη τῶν ἡδονῶν ἐναποσβέσαι; οἵῳ δὲ τρόπῳ ἐξισώσω ἐν τῷ ῥηπαρῷ καὶ ὀστρακινῷ μου σκεύει τοῦ σώματος διατελεῖν τὴν ἀγγελικὴν ἀπόνασθαι πολιτείαν; ἡ γὰρ ἰσχὺς τοῦ ταῖς ἡδοναῖς πειράζοντος ἐχθροῦ κατὰ χρηματισμὸν τοῦ Ἰὼβ ἐπὶ ὀσφύος λέγεται εἶναι, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ ὀμφαλοῦ γαστρός.

4 Quadam igitur die, eunte ipso ad ecclesiam, ut communicaret divinis Mysteriis; derepente adstat prope ipsum monachus, excellens vita, ut apparuit, discernendi vero gratia ornatus. Hic intelligens futuram gratiam divinam, de rubro F
vestimento ipsius dicit: Abjice rubrum vestimentum tuum jam nunc, fili: hoc enim non conducit juventuti ad prudentiam acquirendam; sed ad noxias quoque voluptates trahit illos, qui taliter vestiuntur. Indue igitur vestem Salutaris et tunicam incorruptionis: suave Christi jugum humeris tuis imponens, et vestigia ipsius sequens, hæres fies æternorum bonorum, quæ præparavit Deus diligentibus se: sic enim præscivit et prædestinavit spectantia ad te, qui te prædestinavit ab utero matris tuæ *e*. Hæc audiens Puer, et obmutescens, totusque penitus ob inexpectatum viri nuntium ingenti timore correptus et perculsus, abit ad domum suam, corde contrito dicens: Quis novus hic sermo ad me impuberem, et puerum intelligentia? Quomodo potero in ætate adolescenti et corpore ardente ignita voluptatum tela extinguere? Quo autem modo in sordido et testaceo corporis mei vase perficere potero, ut angelica gaudeam vivendi norma? Nam fortitudo per voluptates tentantis inimici secundum divinum Jobi *miro modo vocatus ad vitam monasticam, e*

D

A. DISCIPULO MONACHIO de ea diu deliberat: manensque interim apud parentes

Jobi oraculum in lumbis esse dicitur, virtus vero in umbilico ventris.

5 Neque vero hic est, ut existimo, aliquod monasterium, quod ingredi possim ac inhabitare ad carnem spiritui subjugandam. Mentem vero convertens ad antiquos patres, se ipse excitat et consolatur, dicens: Quomodo Job quidem in proprio stercore per patientiam ad justitiam pervenit? Abraham vero per hospitalitatem et fidem amicus Dei divino declaratur testimonio? Joseph propter aversionem a peccato magnam in cunctis generationibus adeptus est gloriam. Elias vero et Elisæus jejuniis et orationibus perpetuo vacantes, prodigiis et signis exornati sunt. Hos igitur et ego imitaturus, vestigans distribuam petentibus, quæ penes me habeo: attenuabo corporis mei crassitiem, et spiritui subjiciam: vacabo jejuniis et lectionibus, et sic omne vitæ meæ tempus transigens in patria mea, partem cum ipsis
f et sortem habebo in regno cœlorum *f*. Dum igitur hisce rationibus in mente sua Beatus modo prædicto vivere proponeret, ferventer divinam orabat misericordiam, ut ostenderet voluntatem suam. Timebat vero et angebatur, ne forte per ratiocinia ab inimico, et imperfectus et stolidus, deci-
B peretur.

pie vivit. Timens vero, ne cogeretur ad nuptias,

6 Tunc diligenter se ipse ab omni vitæ negligentia coercuit,.. respiciens, ut operosa apis, ad illos, qui sacras Scripturas habent in pretio, omnes ex ipsis virtutis flores colligens *g*... Ubi annum
g ætatis decimum octavum agebat, rursum audivit Dominum in Evangelio dicentem: Qui non renuntiaverit omnibus, quæ possidet, et tollens crucem suam sequatur post me, non potest meus esse discipulus. Alia Scriptura rursum consona clamante: Exite de medio eorum, separamini, et pollutum mundum nolite tangere, dicit Dominus. Quis enim apud ipsos signum umquam fecit? Quis mortuos excitavit? Quis dæmones ejecit? Nullus profecto. Omnia hæc monachorum sunt præmia, quæ mundus donare non potest. Ubi intellexerat, quod ipsum parentes vel invitum legitimo jungere vellent matrimonio, tristitia correptus est, qui plenus erat lætitia: nam angelicam et puram... conversationem amabat, et cognominis sibi Eliæ venerabatur vitam. Totus porro incendebatur divino desiderio et incalescebat, præsentes divitias nihil esse existimans, et natalium felicitatem tamquam cursus sui impedimentum.

C

cupiensque vitam amplecti monasticam, fugit cum socio in Siciliam,

7 Exponens igitur matri pium suum affectum, quodque divinus amor animæ suæ imperaret, ut exiret, sicut Abraham, ex cognatione sua, et ex domo paterna; acceptisque in hunc finem ab ipsa mandatis, ut, post experimentum sumptum optimæ et præclaræ sortis, quam elegerat, ad consolationem et gaudium ipsorum reverteretur, propriæque patriæ fieret inquilinus; ac invento deinde adolescente, qui in amore divino ejusdem erat animi, menteque concors, et carnali consanguinitate ipsi conjunctus, simul trajecerunt modicum, quod ibi est pelagus, atque in Siculorum venerunt insulam. Dum vero loca diligenter circumirent, quietum et inaccessum quærentes, ut aliquem, sicut factum est, impetrarent, ab aliquo habitationem acceperunt in S. Auxentii ecclesia, quæ erat apud viam excelsi collis S. Ni-
h conis *h*, omni quidem revera corporum solatio destituti, sed verbo Dei et spe sustentati.

sed eo vitam eremiticam deserente, Romam navigat.

8 Dum in hisce partibus moram trahebat, comes Sancti, ad certamina et labores inexpertus, pœnitentia ductus, pertæsusque viæ saluti-

5 Οὐ δέ γε καταγώγιον μοναστώνων ἐνταῦθα συνέστηκεν, ὡς οἶμαι, ἐφ' ὅπερ εἰσελθὼν, καὶ ἔστιος γεγονὼς ὑποτάξω τὴν σάρκα τῷ πνεύματι. Ἐν νῷ δὲ λαβὼν οὗτος πάλαι προπάτορας, ἑαυτὸν παραθαῤῥυνε, καὶ παραμυθεῖται λέγων· Πῶς μὲν Ἰὼβ ἐπὶ τῆς ἰδίας κοπρίας δι' ὑπομονῆς ἐδικαιώθη; Ἀβραὰμ δὲ διὰ τῆς φιλοξενίας καὶ πίστεως φίλος θεοῦ μεμαρτύρηται. Ἰωσὴφ δι' ἀποστροφὴν ἁμαρτίας μέγα κλέος ἐν πάσαις γενεαῖς κύρατο· Ἠλίας δὲ καὶ Ἐλισσαῖος νηστείαις καὶ προσευχαῖς διηνεκῶς σχολάζοντες, τέρασι καὶ σημείοις κατεκομίσθησαν *. Τούτους οὖν κἀγὼ μιμησάμενος, ἰχνηλατήσας διανεμῶ τὰ προσόντα μοι τοῖς χρήζουσι, λεπτυνῶ μου τὸ παχυμερὲς τοῦ σώματος, καὶ ὑποτάξω τῷ πνεύματι, σχολάσω νηστείαις καὶ ἀναγνώσεσι, καὶ οὕτω διατελῶν ἐν τῇ πατρίδι μου τὸν ἅπαντά μου χρόνον, σχῶ μέρος καὶ κλῆρον σὺν αὐτοῖς ἐν τῇ τῶν οὐρανῶν βασιλείᾳ. Τούτοις οὖν τοῖς λόγοις συνθεμένου τοῦ μακαρίου ἐν τῇ αὐτοῦ διανοίᾳ τοιούτω πολιτεύεσθαι, θερμῶς τὸ Θεῖον ἐλιπάρει δεῖξαι αὐτῷ τὸ Θεῖον θέλημα· ἐδεδοίκει δὲ καὶ ἠνιᾶτο, μὴ πῶς ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ὡς ἀτελὴς καὶ ἠλίθιος πεπλάνηται.

* *forte* κατεκοσμήθησαν

E

6 Τότε συνέστειλεν ἑαυτὸν ἐπιμελῶς ἀπὸ πάσης ἀδιαφορίας βιοτικῆς...., ἐγκύπτων ὡς φιλεργὸς μέλιττα, τοῖς τιμῶσι τῶν θείων Γραφῶν, πᾶν ἄνθος ἀρετῆς ἐξ αὐτῶν ἐρανιζόνενος... Γενομένου οὖν τοῦ ἀοιδίμου ὀκτωκαιδεκάτου ἔτους, ἤκουσεν αὖθις τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος· Ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι αὐτοῦ, καὶ ἄρας τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἀκολούθει ὀπίσω μου, οὐ δύναταί μου εἶναι μαθητής. Καὶ αὖθις ἑτέρας Γραφῆς σύμφωνα βοώσης· Ἐξέλθατε ἐκ μέσου αὐτῶν, ἀφορίσθητε, καὶ ἀκατάρτου κόσμου μὴ ἅπτεσθε, λέγει Κύριος. Τίς γὰρ παρὰ ἐκείνοις θαῦμα πεπόηκε πώποτε; τίς νεκροὺς ἤγειρε, τίς δαίμονας ἀπήλασεν; οὐδεὶς γάρ. Ταῦτα πάντα μοναχῶν τὰ ἔπαθλα, ἃ κόσμος χαρίσαι οὐ δύναται· αἰσθομένου τε ὅτι καὶ ἄκοντα βούλονται αὐτὸν οἱ τεκόντες νομήμω γάμω προσομιλῆσαι, ἐν ἀθυμίᾳ γέγονεν ὁ τῆς εὐθυμίας ἀνάπλεος· τὴν γὰρ ἀγγελικὴν καὶ ἀκήρατον... ἠγάπα διαγωγὴν, καὶ τὸν τοῦ ὁμονύμου Ἠλίου ἠσπάζατο βίον. Καὶ ὅλος τῷ θείῳ πόθῳ ἀνεφλέγετο καὶ ἐθερμαίνετο, τὸν ὄντα πλοῦτον λογιζόμενος εἰς οὐδὲν, καὶ τὴν εὐκληρίαν τοῦ γένους ὡς τοῦ δρόμου ἐμπόδιον.

7 Ἀναθεὶς οὖν τῇ μητρὶ τὸν εὐσεβῆ αὐτοῦ λογισμὸν, καὶ ὅτι θεῖος ἔρως καθῆψε τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τοῦ ἐξελθεῖν καθάπερ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς ἰδίας συγγενείας, καὶ ἐκ τοῦ πατρικοῦ οἴκου· ἐντολάς τε παρὰ αὐτῆς δεξάμενος, τὸ μετὰ τὴν πείρησιν τῆς ἀρίστης καὶ ἀγαθῆς μερίδος, ἧς ἐξελέξατο, πρὸς παράκλησιν καὶ εὐθυμίαν αὐτων, αὖθις ὑποστρέψας, τῆς ἰδίας πατρίδος γίνηται μετανάστης· εἶτα σύμψυχον ἐν τῷ αὐτῷ θείῳ ἔρωτι καὶ ὁμόφρονα εὑρὼν νεανίαν, ἴδιον κατὰ σάρκα, διαπεράσαντες ὁμοῦ τὸ αὐτόθι μικρὸν πέλαγος, τὴν Σικελῶν καταλαμβάνουσι νῆσον. Τοὺς δὲ τόπους περινοστήσαντες ἐπιμελῶς, ἥσυχόν τε καὶ ἄβατον ἐπιζητήσαντες, πρὸς τὸ, ὡς ἔτυχεν, εὑρίσκεσθαι, ὑπό τινος κατοικίζονται ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου, τῷ ὄντι ὑπὸ τὴν ὁδοιπορίαν τοῦ ὑψηλοῦ βουνοῦ τοῦ ἁγίου Νίκωνος, πάσης μὲν, ὡς ἀληθῶς, τῆς σωματικῆς παρακλήσεως ὑστερούμενοι, τῷ δὲ θείῳ λόγῳ καὶ τῇ ἐλπίδι τρεφόμενοι. F

8 Καὶ χρονοτριβήσαντος τοῖς ἐκεῖσε μέρεσι, μεταμεληθεὶς ὁ ἀγύμναστος καὶ ἀφερίπονος συνοδοιπόρος τοῦ ὁσίου, καὶ ἀκηδιάσας ἐκ τῆς ζωὴν φερούσης ὁδοῦ, φιλήδονος ὢν, καὶ οὐ φιλόθεος,

A φιλόθεος, ὑπέστρεφεν εἰς τὰ ὀπίσω, καθάπερ κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, τοῦ διηνεκῶς ἐν τῷ βορβόρῳ τῶν παθῶν κυλίεσθαι· μετὰ ταῦτα ὑπὸ Ἰσμαηλητῶν ἀναιρεθεὶς διπλοῦν θάνατον τέθνηκε. Τότε ὁ ἡγιασμένος πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ λιποτακτήσαντος ἐκ τῆς ἀσκητικῆς παλαίστρας, μᾶλλον δὲ ἀπολλείας, περίλυπος σφόδρα γένομενος, τοῖς δάκρυσι καὶ ὀλολυγμοῖς πολλῷ μᾶλλον ἑαυτὸν διεθάραξεν, ἐμνήσθη γὰρ κυριολέκτου φωνῆς λεγούσης· Ἄγαθοι οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα· καὶ οὐαὶ τῷ ἑνὶ, ὅτι ἐὰν πέσῃ εἰς τὸν ὕπνον, ἢ ἀκηδίαν ἢ ῥαθυμίαν, οὐκ ἔστιν ὁ ἐγείρων αὐτόν. Αὐτίκα οὖν κατελθὼν ἐν τῷ αἰγιαλῷ, καὶ προνοίᾳ τοῦ κηδεμόνος Θεοῦ πλοῖον εὑρὼν, τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ μέρη Ἰταλίας ποιούμενον, ἀνέμου τε ἐπιτηδίου πνεύσαντος, τὴν πρεσβυτέραν Ῥώμην γυμνὸς παντὸς ἑλικοῦ, πλὴν ὅπερ ἐνεδιδύσκετο, καταλαβὼν, λούει τὰς θήκας τῶν ἐνδόξων Ἀποστόλων τοῖς θερμοῖς δάκρυσι, περιπτύσσεται πόθου τοῖς χείλεσιν, ἀντλεῖ ἄφθονον χάριν ἐξ αὐτῶν, ὡς ἔλαφος δειψῶσα ἐκ πηγῶν ὑδάτων.

feræ, quod voluptatum quam Dei esset amantior, reversus est retro, quemadmodum canis ad vomitum suum, ut perpetuo in luto cupiditatum suarum volutaretur. Postmodum a Saracenis interfectus, duplici morte occubuit. Tunc sanctus pater noster Elias de recessu illius, qui palæstram asceticam deseruerat, magis vero de interitu, vehementer contristatus, lacrymis et ejulatibus se multo magis afflixit. Recordabatur enim Dominicæ vocis, dicentis: Melius est duos esse simul, quam unum: et: Væ soli, quia cum ceciderit in soporem, in negligentiam vel pigritiam, non est, qui excitet illum. Itaque statim pergens, ad littus, ac providentia divina inveniens navem, quæ versus Italiæ partes cursum dirigebat, vento prospere flante, Romam, nudus omnibus aliis, præterquam vestimentis, quæ induerat, pervenit, ac sepulcra gloriosorum Apostolorum calidis lavat lacrymis, amplectitur desiderii labris, haurit abundantem ex illis gratiam, ut cervus sitiens ex fontibus aquarum.

A. discipulo monacho.

ANNOTATA.

a Regium, *aut* Rhegium, *antiquissima est civitas in Bruttiorum provincia, sive in Calabria ulteriore ad fretum Siculum. Caput est illius provinciæ, et urbs archiepiscopalis. Dum vero auctor* B *ait, illam esse primam totius Occidentis, Siciliam non obscure annumerat imperio Orientali. Hoc* E *eum facere existimo, quia Sicilia ante irruptionem Saracenorum, qui seculo* X, *quo scribebat, in ea dominabantur, diu paruerat imperatoribus Græcis.*

b *Hic phrasim mendosam omisi, cum quia nimis erat ambigua et mendosa, tum quia nihil continet præter verba superflua de nativitate.*

c *Nobilitatem quoque parentibus adscribunt interpretes ambo. Latinus et Italus, uti et auctor compendii. At id ego in textu Græco invenire nequeo, nisi quis amplas divitias sine generis nobilitate esse non potuisse existimet.*

d *Ita ratiocinatur auctor, quia* ἥλιος sol, *et* ἠλίας Helias *unica tantum littera differunt. Nam ille fortasse nomen* Elias *cum signo aspirationis scripsit, cum in apographo subinde cum aspirationis nota, subinde sine illa sit scriptum.*

e *Ambo interpretes hæc monachi illius verba tantum compendio dederunt. Dubitari potest, an verba a monacho dicta non fuerint studio scriptoris utcumque amplificata.*

f *Hujusmodi ratiocinia sunt potius auctoris quam Sancti, cujus deliberatio iis exponitur.*

g *Omisi hic verba paucula, quibus significabatur, eum collectos virtutum flores cordi suo inseruisse: sed nimis erant mendosa.*

h *S. Nicon cum sociis martyrio coronatus est prope Tauromenium Siciliæ urbem in monte, de quo hic fit mentio. Acta S. Niconis, at non satis certæ fidei, data sunt ad 23 Martii. Hinc colligimus, habitationem illam* Eliæ *fuisse inter Tauromenium et Messanam. At ignoramus, quis ille S. Auxentius, de cujus ecclesia loquitur auctor: nam varii sunt Sancti illius nominis.*

CAPUT II

C Sancti vita austera: visio patri ipsius oblata: habitatio Eliæ cum Ignatio eremita: reditus in patriam, ubi monasticam vitam exercet sub disciplina Arsenii prope Regium. F

Καὶ δὴ περιστείλας ἑαυτὸν ἐν οἰκίσμῳ σμικροτάτῳ, ἣν ὑποπιέζων τὸ σῶμα καὶ ἐκτήκων πείνῃ καὶ δείψει, ψύχει καὶ γυμνότητι, ποτὲ μὲν διὰ δύο ἐσθείων, ποτὲ δὲ διὰ τριῶν, καὶ ἀποστήσας διετέλει ὅλην τὴν ἑβδομάδα, ὥστε ἐκ τῆς ἄγαν κακουργείας, καὶ τῶν θερμῶν δακρύων λεπτινωθῆναι τῷ σώματι καὶ εἰκέναι σκιᾷ θανάτου. Ἦν γὰρ καὶ λιμὸς ἐπικρατῶν ἄγαν σφόδρα, ὥστε τοὺς πτοχοὺς καὶ προσηλύτους, καὶ ἐν πυλῶσι τῶν πλουσίων ἀποθνήσκειν. Ὁ πατὴρ τοῦ Μακαρίου ἐπὶ τῇ ἀφαντώσει τοῦ υἱοῦ, θάμβῳ λειφθεὶς, ἤρξατο τίλλειν τὸν ἑαυτοῦ πώγωνα, καὶ τὰς παρείας τοῖς δάκρυσι βρέχων, ἔλεγεν· Οἴμοι τέκνον ἡμῶν γλυκύτατον, πῶς ἀφεῖθης ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐκ νεοσσίας, ἐκ κοιλίας· καὶ οὐκ ἴσμεν, τί σοι γέγονεν, ἤ τι συμβήσεταί σοι. Εὐμενῶς δὲ τὸν Θεὸν ἐκλειπαρῶν περὶ τοῦ Μακαρίου, τό τι ἄρα γένηται, Θεοῦ ἀποκάλυψις φαίνεται αὐτῷ καθ' ὕπνους, λέγουσα· Κῦρι Πέτρε τί οὕτως ἀποδύρεσαι, καὶ περίλυπος ἐγένου ἕνεκεν τοῦ υἱοῦ σου; Ὁ δὲ ἄπειρος ὢν

Porro includens se ipse domunculæ minimæ, affligebat et extenuabat corpus suum fame et siti, frigore et nuditate, aliquando duobus, aliquando tribus diebus manducans, et tota hebdomada abstinens *a*, ita ut præ nimia corporis vexatione, et fervidis lacrymis, totus esset corpore attenuatus, et umbræ mortis non absimilis. Nam et fames gravissime invalescebat, ut pauperes et advenæ etiam in atriis divitum morerentur. Pater Beati, quia disparuerat Filius, timore correptus, cœpit vellere barbam, et malas lacrymis irrigans, dicebat: Hei mihi, suavissime fili, quo modo dimissus es ab oculis nostris, ex nido, ex utero; et nescimus, quid tibi contigerit, aut eventurum tibi sit! Dum vero cum affectu benevolo Deum rogat pro Filio, quid ipsi contigerit,

Dum vitam austeram ducit Romæ, parentes de eo solliciti. a

A. DISCIPULO MONACHO.

A gerit, visio divina apparet ipsi in somno, dicens: Domine Petre, ut quid tantopere lamentaris, tantaque affectus es tristitia propter Filium tuum? Ille vero talis visionis inexpertus, respondebat tremens, et dicit ei, qui fuerat locutus: Domine, quomodo non lugeam, et non descendat senectus mea cum dolore ad infernum? Nam latenter exivit, et ad terram peregrinam discessit Unicus meus, nihil secum sumens, præter opes proprii corporis, et hoc ipsum sibi abstulit. Nam unimanus est, Domine, ne satis habilis, ad acquirenda corpori necessaria.

visione patri in somnis oblata recreantur.

10 Hic vero ipsi dixit: Ego cum ipso ero in omni loco, ut eripiam ipsum ab omni tribulatione, et in fame nutriam. Confortavi enim ipsum, ut serviat mihi in sanctitate et justitia. Hæc audiens pater Beati, mox e somno *b* excitatur tremens, expositaque uxori visione tota, una voce dederunt gloriam Deo, qui dignatus fuerat talem hostiam ex lumbis ipsorum gratam sibi accepere. Et sane una tantum manu utebatur Sanctus, quod ex inexpectato, qui a pueritia ei supervenit; lapsu contraxerat, a quodam juvene coætaneo trusus ex loco sublimi: nam deorsum delatus manum in terram protendit, contritique
B sunt ipsius digiti. Cum igitur statim adesset medicus ignorans et imperitus, narthece obligavit manum Pueri; tenuique filo circumligavit, intrepide manum teneram constringens, donec diebus octo digiti ipsius deciderent. Hinc UNIMANUS cognomen, tamquam faustam appellationem sortitus est. Hæc occasio et causa Viro sanctissimo facta est fugiendi mundum et Deo placendi.

Sanctus vero visitur ab Ignatio monacho,

11 Quando sanctus Pugil, sicut prædictum est, Romæ in exiguo perstabat habitaculo, ac frequenti Scripturarum meditationi orationique insistebat; cœpit boni osor invidusque dæmon ad memoriam et desiderium parentum cor ipsius movere, et ad puerorum in schola exercitationem, ita ut cum fletu modicissimum caperet cibum. Præterea monachus aliquis, jam ante vita eremitica magnus, nomine Ignatius, intravit ad ipsum, ubi erat, et videns habitaculum amarum, vestem squalidam, ac vultum pallentem... beati Pugilis, dicit ipsi: Unde es, frater? et quomodo hic perduras in tanta necessitate famis et frigoris? Video enim te recenter ex regione peregrina venisse. At ille humilis et mitis corde ante ipsum provolutus est in terram, dicens: Venerande
C pater, ex provincia sum Calabria, civitate Regio, desiderabamque venerari honoranda sepulcra Principum Apostolorum. Elongavi fugiens; atque hic mansi. Magnus vero dixit: Et quis tibi modicum panem suppeditat? Tunc beatus Elias, producens modicum vas testaceum, ante ipsum posuit parva panis frusta, dicens: Mentiri nescius Deus, qui dixit per Apostolum: Non te deseram; ipse est, qui dat escam omni carni.

cujus disciplinæ se subjicit: liberatur latronum violentia,

12 Admiratus igitur Juvenis patientiam fiduciamque de Deo, senex ei dixit: Sequere me, Fili, nihil sollicitus: nam Deo cura est de nobis. Jucundum vero erat videre, quomodo Juvenis senem sequeretur, ac obediret in omnibus tamquam rationis expers, qui rationalis erat usque ad exsecutionem, contradicere nescius. Quadam die, cum Beatus a præposito sua missus esset extra urbem Romam, incidit in pastores illius, cujus erat locus, homines crudeles moribusque atque operibus truculentos. Hi autem, ubi viderant Justum esse extraneum et peregrinum, cogitaverunt sanguinem Justum injuste effun-

τοιαύτης δράσεως ἀπεκρίνετο ἔντρομος, καί φησι πρὸς τὸν λαλή- D
σαντα· Κύριε πῶς μὴ θρηνήσω, καὶ κατέλθη τὸ γῆράς μου μετὰ λύπης εἰς ᾅδην; ὅτι ἐξῆλθεν λαθραίως, καὶ ἀπεδήμησεν ἐν ἀλλοδαπῇ γῇ μονότατος, οὐδὲν μεθ' ἑαυτοῦ εἰληφὼς πλὴν πλούτου οἰκείου σώματος, καὶ τοῦτο παραμείψας· μονόχειρος γάρ ἐστι κύριε, καὶ οὐκ εὐχερὴς πρὸς ἀναγκαίαν χρείαν τοῦ σώματος.

10 Ὁ δὲ πρὸς αὐτόν φησιν· Ἐγὼ συμβήσομαι σὺν αὐτῷ ἐν παντὶ τόπῳ ἐξαιρούμενος αὐτὸν ἐκ πάσης θλίψεως, καὶ διατρέφων ἐν λιμῷ· ἠρετησάμην γὰρ αὐτὸν λατρεῦσαι μοι ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιωσύνῃ. Ταῦτα ἀκούσας ὁ πατὴρ τοῦ μακαρίου, διανίσταται ἀπὸ τοῦ ὕπνου ἔντρομος, καὶ τῇ συζύγῳ τὰ ὁραθέντα διήγησάμενος, μιᾷ φωνῇ ἔδωκαν δόξαν τῷ εὐδοκήσαντι τοιούτην θυσίαν εὐάρεστον ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτῶν δέξασθαι Θεῷ. Καὶ γὰρ ὄντως μονόχειρος ἦν Ὅσιος ἐξ ἀδοκήτου νηπίωθεν συμβεβηκότος αὐτῷ τοῦ πτώματος, ὑπό τινος συνηλίκου μειρακίου κρουσθεὶς ἀφ' ὑψήλου τόπου, καὶ κατολισθήσας προσήρησεν τὴν χεῖρα αὐτοῦ τῇ γῇ, καὶ συνετρίβησαν οἵ δάκτυλοι αὐτοῦ. Αὐτίκα οὖν ἐπιστὰς ἀνεπιστήμων, καὶ ἄπειρος ἰατρὸς, νάρθηκι περιδήσας τὴν χεῖρα παιδὸς, λεπτῷ τε νήματι καὶ ἀδεῶς περισφίγξας ἁπαλὴν οὖσαν, ἕως ὀκτῶ ἡμέρων ἀπέπεσον E
οἱ δάκτυλοι αὐτοῦ· ἐντεῦθεν τὴν μονόχειρος προσηγορίαν, ὡς εὐφημίαν, ἀνεπλούτησεν· αὕτη ἀφορμὴ καὶ αιτία τῆς τοῦ κόσμου φηγῆς, καὶ πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως τῷ τρισοσίῳ γέγονεν.

11 Τοῦ δὲ Μακαρίου πύκτου, κατὰ προλέλεκται, ἐν Ῥώμῃ περίοντος ἐν μικρῷ οἰκήματι, καὶ τῇ συχνῇ μελέτῃ τῶν Γραφῶν, καὶ τῇ εὐχῇ προσκαρτεροῦντος, ἤρξατο ὁ μισόκαλλος, καὶ φθονερὸς δαίμων εἰς μνήμην καὶ πόθον τῶν γονέων τὴν καρδίαν αὐτοῦ κινεῖν, καὶ τὴν τῶν παιδῶν ἐν τῇ σχολῇ διατριβὴν, ὥστε μετὰ κλαυθμῷ τὸ βραχύτατον ἐσθίειν· καί τις μονάζων μέγας τὸν ἐρημικὸν βίον ἄνωθεν ἀσπασάμενος, τοὔνομα Ἰγνάτιος, εἰσίει πρὸς αὐτὸν ἔνθαν ἦν· καὶ ἰδὼν κώμην ἀλμυρὰν, καὶ αἰσθῆτα ῥερυπωμένην, πρόςωπόν τε ὠχρὸν.... τοῦ μακαρίου Πύκτου, λέγει αὐτῷ· Πόθεν εἶ, ἀδελφὲ, καὶ πῶς διακαρτερεῖς ὧδε ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀνάγκῃ τοῦ λιμοῦ, καὶ τοῦ ψύχους· ὁρῶ γάρ σε ἐξ ἀλλοδαπῆς γῆς πρόσφατον ἐληλυθότα; ὁ δὲ ταπεινὸς καὶ πρᾶος τῇ καρδίᾳ προσεκύνησεν αὐτῷ ἐπὶ τὴν γὴν λέγων· Σεβάσμιε πάτερ, ἐκ χώρας μέν εἰμι Καλαβρίας, ἀστέως Ῥηγίου, ἐπιποθίαν τε ἔσχον τοῦ ἀσπάσασθαι τὰς τιμίας θήκας τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων, καὶ ἐμάκρυνα φυγαδεύων,
καὶ ηὐλίσθην ἐνταῦθα· ὁ δὲ μέγας φησίν· Καὶ τίς ὁ πορίζων F
σοι μικρὸν ἄρτον; Τότε ὁ μακαρίτης Ἡλίας ἐξενέγκας μικρὸν ἄγγος ὀστράκινον, ἀπένεγκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ μικρὰ τμήματα ἄρτου, λέγων· Ὁ εἰρηκὼς διὰ τοῦ Ἀποστόλου, ὁ ἀψευδὴς Θεὸς· Οὐ μή σε ἐγκαταλιπῶ, αὐτός ἐστιν ὁ δοὺς τροφὴν πάσῃ σαρκί.

12 Ἀγάμενος οὖν ὁ μέγας τὴν τοῦ Νέου ὑπομενὴν καὶ πρὸς Θεὸν πεποίθησίν, φησι πρὸς αὐτόν· Ἐποῦ μοι, τέκνον, μηδὲν μεριμνῶν· Θεῷ γὰρ μέλει περὶ ἡμῶν· Ἦν δὲ ἰδεῖν τὸν Νέον ἑπόμενον τῷ γέροντι καὶ ὑπήκοντα ἐν πᾶσιν ὡς ἄλογον, λογικὸν μέχρι θέσεως, ἀντιλέγειν μὴ ἐπιστάμενον. Μιᾷ δὲ τῶν ἡμέρων ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ ἐπιστατοῦντος ὁ Μακαρίτης ἔξω τῆς πόλεως Ῥώμης ποιμέσι τοῦ κρατοῦντος τῆς χώρας περιέπεσε, δεινοῖς καὶ φονίοις τῷ τρόπῳ καὶ τῷ ἔργῳ· οἱ καὶ ἰδόντες τὸν δίκαιον ξένον καὶ παρεπίδημον ὄντα, συνεβουλεύσαντο ἐχέαι αἷμα δίκαιον ἀδίκως, καὶ τοὺς ῥοπάλους ἐν ταῖς χερσὶ διακρατοῦντες, καὶ ἀλλήλοις διανεύοντες, πρὸς τὸ τὸν ἀνεύθυνον καὶ ἄκακον κατὰ τῆς κεφαλῆς κροῦσαι. Ὁ δὲ Μακάριος τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανον διεπέτασεν λέγων· Ὁ ῥυσάμενος

A μενος τὸν Δανίηλ ἐκ βόρων λεόντων, σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης. Ὁ δὲ τῆς δεήσεως τῶν αὐτοῦ δούλων εἰσακούων Θεὸς, ἀπελίθωσεν τὰς χεῖρας τῶν παρανόμων ἀνδρῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον, καὶ ὑπερφυὲς, τὸν ἀμνὸν ἐν μέσῳ τῶν θηρίων ἱσάμενον ἀβλαβῆ καὶ ἀπήμονα, τοὺς φωνεῖς ἀκινήτους, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀλλήλους προτρεπομένους. Τότε ὁ Σεβάσμιος συνιεὶς τὴν τοῦ Θεοῦ ταχεῖαν ἐπίσκεψιν, ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν, μηδὲν δεινὸν πεπονθὼς, δοξάζων τὸν ῥυσάμενον.

dere, sumptis in manu fustibus et invicem innuentes, ut crimine et malitia carentem in capite percuterent. Beatus vero manus ad cœlum elevavit, dicens: Qui eruisti Danielem a voracibus leonibus, salva me ex hoc periculo. Deus vero, qui preces servorum suorum exaudit, ut manus virorum iniquorum lapidescerent *c*, efficit. Spectaculum sane erat mirabile et naturalem superans potentiam, videre Agnum in medio ferarum stantem, illæsum, incolumem; homicidas vero immotos, atque oculis, invicem adhortantes. Tunc Vir venerabilis, perspecta celeri visitatione Dei, exiit de medio illorum nihil mali passus, glorificans liberatorem Deum.

A. DISCIPULO MONACHO — c

13 Ἐφ' ἱκανὸν δὲ χρόνον τριβήσας σὺν μεγάλῳ ἐπιστάτῃ τὴν μοναδικὴν παλαίστραν, εἰς ἄκρον ἐκπαιδεύεται λογισμοὺς καθαίρειν, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· καὶ οἷόντι μαχήτης περιφραγμένος τοῖς ὅπλοις ἀρετῶν, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια καλῶς ἐνγεγυμνασμένος πρὸς διατρίβησιν πονηρῶν, ὑπὸ τοῦ γυμναστοῦ ἐκπέμπεται πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα, καὶ μικρὸν τοῖς αὐτόθι ἐνδιατρίψας, φήμη τις ῥέουσα πανταχοῦ διέτρεχε περί τινος ἀνδρὸς ὁσίου, αὐτόθι που πλησίον οἰκοῦντος, καὶ τὸν ἀπράγμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγοντος· Ἀρσένιος ἦν ὄνομα τῷ μεγάλῳ. Οὖν περὶ τῷ ἀγγελικῷ βίῳ τρωθεὶς ὁ Νέος, καὶ παρ' αὐτῷ φοιτήσας, τὴν B κόμην τῆς κεφαλῆς ἀποκείρεται, καὶ τὸ σχῆμα διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ χειρῶν ἀμφιέννυται, ὑποτασσόμενος ὡς εὐγνώμων αὐτῷ τε, καὶ πᾶσιν ἐν εὐθύτητι καρδίας; καὶ πρᾳότητι πνεύματος, ξύλα κόπτων καὶ ὑδροφορῶν, δεσμεύων λεπτῷ χοινίῳ τὴν ἀριστερὰν ἐν τῷ ὁμονυμῳ βραχίονι, καὶ τῇ δεξιᾷ χειρὶ σκαπτων ἐπιμελῶς καὶ προθύμως ἔν τε τῷ ἀγρῷ καὶ τῷ κήπῳ, νήστης διακαρτερῶν μέχρι σαββάτου, τῶν ἄλλων πάντων καθάπερ ἀνεσθιόντων. Καὶ γὰρ ἡ προθυμία τῆς ψυχῆς ἰσχὺν ἐδίδου τῷ σώματι. Δεῖ γὰρ, ἔλεγεν, τὴν νεότητα κόπῳ καὶ πείνῃ δαμάζειν, ἵνα μὴ τὰ πάθη τῆς ψυχης, καὶ ὁ γαργαλισμὸς τοῦ σώματος, ὡς κόλακες, ἐπαναστάντες καταβάλωσι τὸν ἐπιβάτην, τὸν νοῦν φημι, ἐν βορβόρῳ ἀτιμίας. Ἄδετε καὶ εὔχεσθε τῇ καρδίᾳ, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· ὁ γὰρ ταῖς χερσὶ κοπιῶν, καὶ τῇ καρδίᾳ εὐχόμενος, δισσῶς ὁ τοιοῦτος πλουτεῖ, ταῖς μὲν χερσὶ διὰ τῶν ἐνδεῶν Χριστῷ διακονεῖ, καθὼς καὶ ἡ Μαρθα, τῇ εὐχῇ νοητῶς παρακάθηται παρὰ τοὺς πόδας, ὥσπερ καὶ ἡ Μαρία. Ἀμφοτέρων τὸ ἔργον ὁ τοιοῦτος μιμεῖται, καὶ ἑκατέρωθεν ἐπιφέρει τὸν καρπὸν τῆς σωτηρίας.

13 Postquam multo tempore sub magno illo magistro in monastica palæstra versatus fuerat, accurate docetur ratiocinia destruere. et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Et sicut bellator virtutum armis circumdatus, et animæ instrumentis recte exercitatus ad conterendos malignos *, a magistro dimittitur in patriam suam, ibique manet tempore modico. Fama tunc quocumque currebat de quodam viro sancto, qui inde non longe habitabat, ac vitam ducebat negotiorum expertem et quietam. Arsenius erat viro magno nomen. Itaque amore vitæ angelicæ vulneratus Juvenis, ad ipsum accessit, comam capitis tonsus deponit, et habitu per sanctas ipsius manus induitur, subjectus, ut mentis candidæ, tam ipsi quam omnibus in rectitudine cordis, ac mansuetudine spiritus; ligna scindens, aquam portans, tenui sune sinistram in brachio synonymo vinciens, et dextera manu diligenter ac alacriter fodiens, sive in agro, sive in horto, jejunus usque ad sabbatum *d*, instar aliorum omnium manducantium perdurans. Alacritas enim animæ robor corpori subministrabat. Quippe, inquiebat, juventutem labore et fame domare oportet, ne animæ affectiones et corporis titillatio, tamquam adulatores, insurgant, dejiciantque rectorem, mentem, inquam, in lutum ignominiæ. Cantate et orate corde, ut dicit divinus Apostolus. Si quis enim manibus laborat et orat corde, talis dupliciter ditatur: manibus quidem per egenos Christo famulatur, sicut Martha; per orationem mente sedet ad pedes, quemadmodum fecit Maria: utriusque opus talis imitatur, et ex utroque haurit fructum salutis.

Remissus in Patriam, Arsenio monacho se jungit:

* dæmones

E

d

14 Οὕτως τῶν ἀοιδίμων πατέρων ἀγγελικῶς πολιτευομένων ἔξω οὐ μακρῶς τοῦ ἄστεος τοῦ Ρηγίου ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς C εὐαγοῦς μονῆς τῆς ἁγίας Λουκίας, τῷ λεγομένῳ Μίνδινον, καὶ τῷ Θεῷ ἡσύχως καὶ εἰλικρινῶς λατρευόντων, ἱερεύς τις τῶν λίαν καὶ ἐνδόξων καὶ περιφανῶν τῆς μητροπολεστοσσεως *, κατ' ἢ πλεονεξίας, μᾶλλον δὲ ἀδικίας ἁλοὺς, ἀφείλατο τὸ ἐξαίρετον μάρτηρος τῆς προάστειον Λουκίας· εἶτα νυκτὸς εἰσελθὼν, καὶ δώροις ἱκανοῖς ἐκτυφλώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τὰς ἡνίας τῆς χώρας κατεχοντος στρατηγοῦ, νεῦσαι τοῦτον πεποίηκε τῇ ἀδικίᾳ, καὶ σῶσαι τὸν ἀσεβῆ. Οἱ δὲ ὅσιοι πατέρες Ἀρσένιος καὶ Ἡλίας, συνιέντες τὸ γεγονὸς, καὶ λίαν πονήσαντες, ὡς ἱερὰ καὶ θεια ἐμπεπιστευμένοι, τάχιστα πορεύονται πρὸς τὸν κριτὴν, τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ κτήματος, καὶ τὴν ἄδικον ἁρπαγὴν ἐκδιηγούμετοι, καὶ ὅτι οὐ δίκαιόν ἐστι τὰ τῷ Θεῷ ἀφαιρώμενα, καὶ τῇ μάρτυρι, τοῖς κυσὶ γραφικῶς διδόναι. Ὁ δὲ τοῖς δώροις θελχθεὶς, βεβλαμμένος οὖν τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας, μᾶλλον φρενοβλαβεῖν ὑπεκρίνατο οὗτος ἁγίους, καὶ λῆρον οἴεσθαι οὗτος λόγους αὐτῶν. Ὥσπερ ἀποκρινεται ὁ λαμπρότατος πατὴρ ἡμῶν Ἡλίας, στόμα ὢν τοῦ μέγάλου Ἀρσενίου, παρησίᾳ τε ὀρθοτομῶν τὴν ἀλήθειάν, φησι τῷ παρανομοῦντι ἐν παρρησίᾳ· Μὴ τὴν κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνων, ἀποδὸς τὸ ἀδίκως ἀφαιρεθὲν τὸ κτῆμα τῆς μαρτυρος· γέγραπται γάρ. Μὴ ἐλπίζετε ἐπὶ ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἅρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε καὶ ὅτι πῦρ καταχαύσεται οἴκους δωροδέκτων.

* forte μητροπόλεως

14 Dum venerandi patres hoc modo angelice vivunt non longe extra urbem Regium in cella sanctæ conversationis solitariæ, dicata S. Luciæ, quæ dicitur Mindinum, ac Deo quiete ac sincere serviunt; sacerdos aliquis, clarus admodum et spectabilis metropolitanæ ecclesiæ *e*, ut erat cupiditate habendi, aut potius injustitia superatus, abstulit electum suburbium martyris Luciæ: deinde noctu ingressus, donisque multis excæcans oculos ducis, qui præerat provinciæ *g*..., effecit, ut hic consentiret injustitiæ, et salvum præstaret impium. At sancti patres, Arsenius et Elias, intellecto facto, vehementer contristati, utpote quibus sacrorum et divinorum cura erat concredita, velocissime accedunt judicem, ablationem possessionis injustamque rapinam enarrantes, dicentesque æquum non esse, ut, quæ Deo et martyri ablata erant, canibus, ut loquitur scriptura, traderentur. Ille vero donis delinitus, indeque mentis ac intelligentiæ damnum passus, respondit, insanire potius Sanctos, seque verba eorum pro deliratione habere. Respondens celeberrimus pater noster Elias, qui os erat magni Arsenii, libereque veritatem recteque eloquebatur.

F

illi deinde possessione sua injuste spoliati, eamque repetentes

e

g

A. DISCIPULO MONACHO.

tur, dicit inique agenti cum libertate: Non secundum faciem, sed justum judicium judicans, redde possessionem martyris injuste ablatam. Nam scriptum est: Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere; et quia ignis comburet domos munera accipientium.

alia affecti injuria, Deum habent vindicem.

15 Tunc injustus judex, facie immutatus itaque exæstuans, præcipit adstantibus, ut Sanctum in collo ac in malis percuterent. Unde ille, ut immobilis patientiæ turris, hanc ignominiam fortiter ferens, silentium potius exercuit. Compatiens igitur divinus Arsenius, et in cœlum aspiciens, lamentabilem emittit vocem, hæc dicens: Martyr Domini, injuste verberamur: Domine, justa judicans. Sic autem revertentes Sancti ad habitaculum proprium, ac lacrymis pavimentum rigantes, rogabant Deum, ut injuriam non negligeret. In eadem vero nocte structio inferne orta est injusto judici ab indignatione divina, ac tumefactus pelle, quemadmodum sacculus, propemodum ventre diruptus est, ut viscera ipsius in terram effunderentur. Tunc in memoriam revocans iniquitatem suam, oculumque omnia videntem justi Judicis, mane abit cum diligentia ad venerandos patres nostros,
B
multos mellis favos secum ferens et uterum olei cum satellitio suo, confitens se peccasse in Deum et in Sanctos, ac, Reddo, inquit, ablatam injuste martyris possessionem. Respondent Sancti, et dicunt ei: Hæc dicit Dominus: Dispone de domo tua: moreris enim tu, et non vives. Quæ vero accepisti et accumulasti, cujus erunt? Sic ad prætorium suum reversus, intra tres dies mortuus erat miser, justum statuens iniquitatis suæ judicium, miserabilem atque invisam mortem.

15 Τότε ἄδικος κριτὴς ἀλλιωθεὶς τῷ προσώπῳ, καὶ ὑπερζέσας τῷ θυμῷ, κελεύει τοῖς περιστῶσι ῥαπίσαι τὸν Ὅσιον κατὰ τοῦ αὐχένος καὶ τῶν σιαγώνων. Ὅθεν ὁ τῆς υπομονῆς ἀκράδαντος πύργος ταύτην τὴν πίνην γενναίως ὑπομείνας, σιωπὴν μᾶλλον ἐξέσκησεν. Οἰμώσας οὖν ὁ θεῖος Ἀρσένιος, καὶ εἰς τὸν οὔρανον ἀναβλέψας, θρηνωδῆ φωνὴν ἀφίησεν, ταῦτα λέγων· Μάρτυς Κυρίου, ἀδίκως τυπτόμεθα, Κύριε κρίνων δίκαια· καὶ οὕτως ὑποστρέψαντες οἱ ὅσιοι εἰς τὸ ἴδίον οἰκητήριον, καὶ τοῖς δάκρυσι τὸ ἔδαφος βρέξαντες, ἐδέοντο τὸν Θεὸν, μὴ παραβλέψαι τὸ ἀδίκημα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ νυκτὶ ἐμφράξεως γενομένης κάτωθεν ἀδίκῳ κριτῇ ὑπὸ θεηλάτου ὀργῆς, καὶ ὀγκωθεὶς τῷ δέρματι, ὥσπερ θύλαξ, παραβραχὺ διερράγη τὴν γαστέρα, ὥστε διαχυθῆναι σπλάγχνα αὐτοῦ τῇ γῇ. Τότε εἰς αἴσθησιν ἐλθὼν τῆς ἑαυτοῦ παρανομίας, καὶ ὅτι πάντα ἐφορᾷ ὁ δίκαιος Κρίτης, ἕωθεν ἀπέρχεται ἐν σπουδῇ πρὸς τοὺς σεβασμίους πατέρας ἡμῶν, κηρίων μέγα ἐπιφερόμενος καὶ ἀσκὸν ἐλαίου, σὺν τῷ ἰδίῳ στρατεύματι, ἡμαρτηκέναι ὁμολογῶν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἁγίους, καὶ ὅτι ἀποδίδωμι ἀδίκως ἀφαιρεθὲν κτῆμα τῆς μάρτυρος. Ἀποκρίνονται οἱ ὅσιοι, καὶ λέγουσι αὐτῷ· Τάδε λέγει Κύριος. Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γάρ συ, καὶ οὐ ζήσεις. F
Ἃ δὲ εἴληφας καὶ ἐθησαύρισας, τίνι ἔσται; οὕτως ὑποστρέψας εἰς τὸ ἴδιον πρετώριον, ἐντὸς τρεῖων ἡμέρων ἐν νεκροῖς ἦν ὁ δείλαιος, δίκην ἔνδικον στήσας τῆς ἑαυτοῦ παρανομίας, τὸν οἰκτρὸν καὶ ἀόρατον θάνατον.

ANNOTATA.

a *Quæ de jejunio dicuntur, duplici modo possunt exponi; primo quod aliquando duobus aut tribus diebus jejunaret, et subinde etiam tota hebdomada, prout Italice exposuit Thomasius; vel etiam quod per hebdomadam duobus tantum aut tribus diebus manducaret, ac reliquis jejunaret, prout videtur locum intellexisse interpres Latinus, ita scribens:* Nam diebus quatuor in hebdomada nihil cibi aut potus gustabat. *Ne hæc quidem expositio omnino necessaria est, licet videatur probabilis. Nam jejunare non est abstinere ab omni cibo et potu, et fortasse auctor tantum innuit, Sanctum jejunasse tota hebdomada, duobus aut tribus diebus exceptis, sed non sine omni prorsus cibo et potu.*

b *Auctor somnia plura Actis inseruit. Ex his minus mihi certa videntur, quæ contigisse dicuntur ante conditum monasterium. Consule Commentarium num.* 15.

c *Id est, ut lapidis instar manus sine motu obrigescerent.*

d *Ex hoc loco nolim inferre, Sanctum usque ad Sabbatum mansisse sine omni cibo et potu; sed*
C
solum, ipsum jejunasse quotidie, excepto die Sabbati, et haud dubie etiam Dominico. E

e *Ecclesiæ nimirum Regiensis, quæ metropolitica est.*

f *Vox Græca aut barbara est aut mendosa; sed Thomasius hanc quoque interpretationem secutus est Italice; nec ea est dubia.*

g *Tres aut quatuor voces plane barbaræ aut mendosæ hic sunt omissæ, quibus auctor invehitur in impietatem illorum.*

CAPUT III

S. Elias cum Arsenio habitat apud vicum Armi, ubi mirabilia quædam Arsenio contigerunt: navigant Patras, ubi locum spectris ante infestum inhabitant: tentatus Elias, mulierem ad castimoniam adducit.

Arsenius et Elias relicto priore loco habitant in vico Armi.

Quapropter venerandi viri eo facto vehementer contristati, inde abierunt, et habitationem elegerunt ad ecclesiam sancti martyris Eustratii prope locum, qui dicitur Armi, implentes

Περίλυποι οὖν γενόμενοι οἱ ἀοίδιμοι ἐν τούτῳ σφόδρα, ἄρδην ἀποτιναξάμενοι ἅπαντα κονιορτὸν βιοτικὸν, μετῆραν ἐκεῖσε, καὶ κατῴκησαν εἰς νάον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐστρατίου πλησίον τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου τῶν Ἄρμων, πληροῦντες

τὸν

A τὸν προφητικὸν λόγιον, τὸ φάσκον· σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. Ἐπὶ πλεῖον δὲ ἐπέτεινεν τὴν ἑαυτῆς ἄσκησιν ἡ θεόκλητος ζυγὴ καὶ θεάρεστος νηστείαις οὐ ταῖς τυχούσαις, καὶ δεήσεσι παννύχοις, ἀγρυπνίαις τε καὶ ψαλμοδίαις. Ἐλέγετο μὲν οὖν τὸν μέγαν Ἀρσένιον ἑβδομάδα ἕλκειν τὴν νηστεῖαν· προβεβηκὼς γὰρ ἦν τῇ ἡλικίᾳ· τὸν δὲ θεῖον Ἠλίαν ὡς στεῤῥὸν καὶ πρόθυμον, ἀσινῆ τε καὶ νέον τῷ σώματι, ἀνὰ δέκα ἡμέρας ἐπιτείνειν τὴν νηστείαν, ὥστε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ κατωποῦ εἰς βάθος εἰσδῦναι. Τῆς γὰρ σοφρωσύνης σφόδρα ἐπιμελούμενος, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιούμενος συχνῶς. Ἐν δὲ τῷ καίρῷ τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν νηστείων, ἦν κάμπτων τὰ γόνατα συχνῶς, καὶ δεόμενος τῷ Θεῷ ἐκτανῶς, ὥστε ἐπὶ δυσὶ καὶ τρισὶ χιλιάσι μετανοίαις γονυκλινεῖν, τὸ καθ' ἡμέραν μέχρι συμπληρήσεως τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς. Εἰς ἑαυτὸν δὲ λογίζετο λέγων· Ἆρα ἐν τοσούτῳ κόπῳ διαρκέσει μοι τὸ σωμάτιον μέχρι τέλους; μέλλω γὰρ ποικίλαις νόσοις περιπίπτειν. Τῇ δὲ προθυμίᾳ ἑαυτὸν ὑποστηρίζων, ἔλεγεν· Οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.

17 Τῶν δὲ προσιόντων τῇ μυστικῇ τραπέζῃ πρὸς μετάληψιν
B τῶν θείων μυστηρίων, ὁ πεφωτισμένος μέγας Ἀρσένιος, ὅτε ἱερεὺς ὑπάρχων, καὶ τὰ θεῖα ἐκτελῶν μυστήρια, τινῶν μὲν ἑώρα τὰ πρόσωπα λαμπρυνόμενα, καὶ ἀκτινοβολεῖν, τινῶν δὲ σκοτοῦσθαι καὶ μελανοῦσθαι ὡς πρόκαυμα χύτρας. Τοιαύτης ἠξιωμένος χάριτος, διὰ τοῦτο ὁ ἀοίδιμος παρῃνεῖ τοῖς πᾶσι, λέγων; Εἴ τις ὑπομνήσει κακίας ἔσκωται, εἴ τις ὑπὸ ἁρπαγῆς, ἢ πλεονεξίας κεκράτηται, εἴ τις ὑπὸ λωβοῦ σαρκικοῦ καὶ πάσης ἀκαθαρσίας βεβορβόρωται, μὴ τολμήσει προσελθεῖν τῷ θείῳ τούτῳ πυρὶ, πρὶν ἢ διὰ προσηκούσης μετανοίας ἑαυτὸν διορθώσῃ· μυστηκῶς δὲ τοῖς οἰκείοις διεβεβαιοῦτο, λέγων· Πιστεύσατε μοι, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ τὸν οἰκεῖον ἄρτον ἐργαζόμενοι, καὶ τὴν περισσείαν αὐτῶν εἰς τὸ τῶν δεομένων ὑστέρημα παρέχοντες, καθαρῷ τε συνειδότι μεταλαμβάνοντες τῶν θείων μυστηρίων, καθαίρονται τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, καὶ ἐξαστράπτει τὸ πρόσωπον τῆς ψυχῆς αὐτῶν. Οἱ δέ γε τῇ ἔξωθεν μορφῇ τοῦ σώματος λευκαῖς καὶ ἐρυθραῖς στολαῖς καλλωπιζόμενοι, ἔσωθεν γεμοῦσι μίσους, καὶ ἁρπαγῆς, καὶ μολυσμοῦ σαρκικοῦ, οὗτοί μελαίνονται τὸ τῆς ψυχῆς πρόσωπον, ὡς ἀναξίως τοῦ θείου ἄρτου μεταλαμβάνοντες. Γενόμενοι δὲ οὕτως πᾶσιν ὑπογραμμὸς, καὶ τύπος ὠφελείας οἱ θεσπέσιοι. Τοὺς δὲ βεβήλους προσιέναι τῇ μυστηκῇ τραπέζῃ ἀπέβλεπον. Τὸν Θεὸν φοβεῖσθαι πάντας παρεκάλουν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράττοντας.

C

18 Καὶ τις ἔμπορος ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου Ἀρμῶν, σώματα ἀνθρώπων ὠνούμενος, καὶ ἀπεμπολῶν, ἐδιδάσκετο ὑπὸ τῶν ὁσίων, λεγόντων πρὸς αὐτόν· Παῦσαι, ἀδελφὲ, τῆς τοιαύτης ἐμπορείας, ὑπόδικόν σε ποιούσης τῆς αἰωνίου καταχρίσεως· ἐπιλαβοῦ τε ἑτέρας τῆς οἵας πραγματείας. Ὁ δὲ τάλας τῷ πόθῳ τῆς φιλαργυρείας ἁλοὺς, εἰς οὐδὲν οὕτους λόγους τῶν ἀοιδίμων ἐλογίζετο. Εἶτα ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τέλει τοῦ βίου ἐχρήσατο ὁ δύστηνος. Τότε ἡ τούτου σύμβιος, ἐνέγκασα νόμισμα ἓν, παρεκάλει τὸν θεῖον Ἀρσένιον λέγουσα· Δέξαι τὸ νόμισμα ἐκ τῆς χειρὸς τῆς δούλης σου, πατερ ὅσιε, καὶ τὰς συνηθεῖς λειτουργίας τῷ συζύγῳ μου ἐκπλήρωσον· κεκοίμηται γάρ. Ὁ δὲ ἁμάρτωλον ἑαυτὸν λέγων*, καὶ τῷ γήρᾳ καμφθέντα. Τότε ὅρκοις φρικτοῖς βιασαμένη τὸν ὅσιον, ἐκπληρεῖν τὸ ἔργον συνέθετο. Καὶ δὴ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ἀρξαμένου τοῦ θείου πρεσβύτου, καὶ εἰς ἀναμνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ τεθνεῶτος ἐλθόντος, ἄγγελος Κυρίου ὄπισθεν ἐπιστὰς, καὶ ἐπιλαβόμενος τῆς ἱερατικῆς αὐτοῦ στολῆς, καὶ την χεῖρα τῷ στόματι ἐπιθεὶς, διεκώλυεν αὐτὸν μηδὲ μνήμην τοῦ τάλανος ποιήσασθαι. Ἀγασθεὶς οὖν ὁ μέγας ἐπὶ τῷ παραδόξῳ τούτῳ θαύματι, καὶ

* λέγει

propheticum oraculum dicens : Vacate et videte, quoniam ego sum Deus. Itaque par istud a Deo vocatum Deoque placens longius extendebat exercitationem suam jejuniis non vulgaribus, orationibus per noctem continuatis, vigiliisque ac psalmorum cantibus. Dicebatur igitur, magnum Arsenium protrahere jejunium ad hebdomadam ; provecta enim erat ætate : Eliam ut robustum et alacrem, illæsumque corpore et juvenem, ad decem dies jejunium extendisse, ita ut oculi capitis ipsius in terram demissi in cavorum profunditatem ingrederentur *a*. Castitatis enim summam habens curam, in carnem multum invigilabat. Tempore autem venerandi sacrique jejunii genua frequenter flectebat, Deumque orabat prolixe, ita ut ad bis aut ter mille pœnitentias genuflecteret quotidie, donec completum esset sanctum quadraginta dierum tempus *b*. Secum autem ratiocinabatur, dicens : An in tanto labore sufficiet mihi corpusculum usque ad finem? nam in varios incidam morbos. Alacritate vero se confortans, dicebat: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

A. DISCIPULO MONACHO.

a

b

17 Dum aliquando ad sacram accedebant E
mensam, ut divina perciperent Mysteria, illuminatus magnus Arsenius, quoniam sacerdos erat, et sacra peragebat, aliquorum quidem vultus videbat splendescere ac radios emittere, aliquorum vero obscurari ac nigrescere tamquam adustionem ollæ. Vir venerandus hac dignatus gratia, idcirco omnes admonebat, dicens : Si quis recordatione malitiæ obscuratus est, si quis a rapina aut avaritia victus est, si quis vitio carnali et omni immunditia conspurcatus est ; non præsumat accedere ad divinum hunc ignem, priusquam congrua pœnitentia se ipse correxerit. Mystice vero suis asseverabat, dicens : Credite mihi, fratres, qui in labore ac molestia panem suum acquirunt, atque abundantiam suam egentium defectui largiuntur, puraque conscientia accipiunt divina Mysteria, hi peccatis suis emundantur, et fulget facies animæ ipsorum. Qui vero secundum speciem exteriorem corporis candidis ac rubris decorati vestimentis, intus pleni sunt odio, rapina, ac macula carnis inquinati, hi nigrescunt vultu animæ, ut indigne divinum panem sumentes. [Sic igitur facti sunt divini viri forma et exemplar congregationis fraternæ. Prophanos vero accedere ad F
sacram mensam non sinebant *c*. Ut Deum timerent, et digna pœnitentiæ opera facerent, omnes hortabantur.

ubi Arsenius divinis claret favoribus :

c

18 Mercator aliquis ejusdem loci Armi, hominum corpora emens et rursum vendens, docebatur a sanctis, ei dicentibus : Cessa, frater, a tali negotiatione, quæ te æternæ damnationi facit obnoxium : et aliud qualecumque negotium aggredere. At miser avaritiæ desiderio captus, nihili faciebat venerandorum virorum verba. Deinde exiguo tempore ad vitæ finem pervenit infelix. Tunc uxor ipsius, afferens nummum, rogabat divinum Arsenium, dicens : Accipe hunc nummum e manu ancillæ tuæ, pater sancte ; et solita Missæ sacrificia pro marito meo offer : nam obiit. Ille vero se peccatorem dicit et senio incurvatum. Tunc illa horridis adjurationibus cogente Sanctum, hic opus explere statuit. Et sane postquam venerabilis presbyter divinum ministerium inchoaverat, et ad commemorationem nominis defuncti pervenerat, angelus Domini pone adstans, et sacerdotalem ipsius vestem

cujusdam negotiatoris avaritia punita ;

A. DISCIPULO MONACHO

vestem tenens, manumque ori imponens, impediebat ipsum, quo minus miseri faceret mentionem. Miratus igitur vir magnus stupendum istud prodigium, timensque ne forte inimicæ potestatis esset, qui prohibebat; expectavit secundam et tertiam manifestationem. Ubi igitur bis terque idem secutum erat signum, intellexit vir magnus, omnino inobedientem illum magno ac terribili judicio damnatum esse; et nummum reddidit uxori ejus, dicens: Abi mulier, et nummum da alteri, qui pro viro tua divina ministeria perficiet: ego enim multis occupatus, otium non habeo.

alterius anima Arsenii Sacrificio liberata.

19 In eodem vico illis diebus mortuus erat alius quidam valde inops et pauper. Itaque vir magnus constituit, ut divitis loco pro paupere gratis sacrificaret, ut laborem ac propositum suum non faceret in vanum. Dum vero divina et sacra perficeret ministeria, quemadmodum fit pro mortuis, apparet ipsi, qui paulo ante erat defunctus, gaudenter dicens: Recordatio tui erit æterna, pater sancte: per tuas enim preces

d

d... Dicebat autem divinus Arsenius et confirmabat, quod, quæ quidem instar fœni et stipulæ levia sunt peccata, facile deleantur per divinum

B

sacerdotem et mediatorem apud Deum: si vero ferri instar et plumbi sunt gravia, qualia sunt sunt adulteria et homicidia, hisque similia furtum et odium, quod talia difficulter sint remittenda.

Patras navigant: ubi, episcopo et clero consentiente,

20 Deinde ex quadam inspiratione ac divina revelatione Saracenorum per mare adventus, permissioque illius divina, Beatis innotuit. Tali favore dignati, et declinantes periculum, quod ex illis impendebat, Regio Patras *e* usque navigarunt. Et vero accedentes urbis episcopum, et venerandum clerum, ab ipsis petierunt locum quietum et separatum, ut Deo quiete preces suas possent offerre. Illi vero videntes, Sanctos esse moribus honestis omnibus ornatos, dicunt: Venerandi patres, locus quietus et monachorum habitationi congruus, est turris e regione urbis sita, sed, cum multi sancti monachi ibi manere desiderarent, nullus potuit resistere habitanti ibidem et commoranti pessimo spiritui. Ostenta enim et strepitus vehementer excitans, efficit, ut omnes turbentur, et in fugam vertantur. Deinde divinus Arsenius dicit: Fratres, dum annorum eram quindecim, factus sum monachus. Non vidi dæmonem oculis meis carnalibus: attamen per cogitationes tentatus sum.

C

extra urbem in turri, antea spectris infesta, habitant.

21 Itaque viri admirabiles, Altissimum ponentes adjutorem suum, abeunt muniti virtute Domini nostri Jesu Christi, ingressique turrim, genibus flexis parabant se, ut armis fidei resisterent spiritibus nequitiæ. Illis diu orationi insistentibus, ecce tentator adest, et primum quidem in angulo turris strepitus maximos edere cœpit et terriculamenta: quæ nequaquam metuentes viri mirabiles, tota nocte vigilare perrexerunt. Deinde iterum sequenti nocte adest impudens et contentiosus spiritus, non in angulo, sed ex transverso turris multo plura phantasiæ objiciens. Tertia vero nocte foris ante portam turris strepitus, plausus et miserabiles voces emittens, disparuit ab illa hora, et postmodum non apparuit. Ab illo igitur tempore diversorium illæsum per Christi gratiam habitum fuit, quod erat dæmonum habitaculum: et permanserunt ibi patres nostri ad annos octo immoti; et invicem non separati, virtutum exercitiis et divinarum contemplationum ascensionibus perpetuo illustrati.

δεδοικὼς, μήπως ἐξ ἐναντίας ἐνεργείας ἐστὶν ὁ κωλύων, ἐξεδέχετο δευτέραν καὶ τρίτην φανέρωσιν. Ὡς οὖν δὶς καὶ τρὶς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἐπικολούθησε, συνῆκεν ὁ μέγας, ὅτι ὄντως ἐν μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ κρίσει κέκριται ὁ ἀνήκοος, καὶ τὸ νόμισμα ἀπέδωκεν τῇ γυναικὶ, λέγων· Ἀπελθὲ καὶ δὸς τὸ νόμισμα ἑτέρῳ, γύναι, ὃς ἐκτελέσει τὰς θείας λειτουργίας τῷ ἀνδρί σου· ἐγὼ γὰρ ἐν πολλοῖς βυζόμενος οὐ σχολάζω. D

19 Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ κώμῃ ἕτερός τις ἦν τετελευτηκὼς ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἄγαν πτωχὸς καὶ πένης. Συνίδεν οὖν ὁ μέγας ἀντὶ τοῦ πλουσίου τῷ πτωχῷ ἐπιτελέσαι δωρεὰν, καὶ μὴ εἰς κενὸν τὸν κόπον αὐτοῦ, καὶ τὴν πρόθεσιν ποιῆσαι. Ἐν δὲ τῷ πληρῶσαι αὐτὸν τὰς θείας καὶ ἱερὰς λειτουργίας, κατὰ τὸ συνηθὲς τῶν τελευτώντων, ἐπιφαίνεται αὐτῷ ὁ πρὸ μικροῦ κοιμηθεὶς, ἀσμένως λέγων· Τὸ μνημόσυνόν σου αἰώνιον ἔσται, πάτερ ὅσιε, διὰ γὰρ σῶν δεησέων... Ἔλεγεν δὲ τοῖς πᾶσιν ὁ θεῖος Ἀρσένιος, καὶ ἐβεβαίου, ὅτι ἂν μὲν δίκην χόρτου καὶ καλάμης ἐλαφρά εἰσι τὰ ἁμαρτήματα, εὐχερῶς ἐξαλείφονται διὰ θείου ἱερέως καὶ μεσίτου πρὸς Θεόν· εἰ δὲ δίκην σιδήρου, καὶ μολύβδου, ἃ εἰσι μοιχίαι, καὶ φόνοι, καὶ ὅμοια κλοπὴ καὶ μῖσος, δυσκολῶς συγχωρήσεως τὰ τοιαῦτα τεύξονται. E

20 Ἔπειτα δὲ ἔκ τινος ἐπιπνοίας καὶ θεοφανείας ἡ τῶν Ἰσμαηλιτῶν διαπόντιος ἔλευσις, καὶ θεηλασία τοῖς μακαρίοις ἐδηλοῦτο. Τοιαύτης ἐξιωμένοι χάριτος, τὸν ἐξ ἐκείνων ἐκκλίνοντες κίνδυνον, μέχρι τῶν οὖν Πατράων ἐκ Ρυγίου ἀπέπλεσαν. Καὶ δὴ πολλὰ παρείσαντες τὸν τῆς πόλεως ἐπίσκοπον, καὶ τὸν εὐαγὴ κλῆρον, ᾔτουν παρ' αὐτοῖς τόπον ἤρεμον, καὶ ἀνακεχωρισμένον πρὸς τὸ τῷ Θεῷ ἀνενοχλητῶς τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι. Οἱ δὲ ἤθεσι Χρηστοῖς καὶ πᾶσι κεκοσμημένους τοὺς ἁγίους ἰδόντες, φασὶ πρὸς αὐτούς· Πατέρες ὅσιοι, τόπος φιλήσυχος καὶ ἐπιτήδειος εἰς κατοίκησιν μοναχῶν, ὁ κατέναντι τῆς πόλεως πύργος ὑπάρχει, πλὴν ἱκανῶν θελησάντων τῶν ὁσίων μοναχῶν ἐκεῖσε παραμεῖναι, οὐδεὶς ἐδυνήθη ἀντιπαρατάξασθαι πρὸς τὸ αὐτόθι κατοικοῦν καὶ ἐμφιλοχωροῦν πονηρότατον πνεῦμα· Φάσματα γὰρ καὶ ψόφους σφόδρα ἀποτελοῦν, θροεῖσθαι πάντας, καὶ φεύγειν ποιεῖ. Εἶτα ὁ θεῖος Ἀρσένιός φησι· Ἀδελφοὶ, πεντεκαιδεκαέτης ὢν γέγονα μοναχος· οὐκ εἶδον δαίμονα τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς μου· εἰ μή που διὰ λογισμῶν πεπείραμαι.

F

21 Τὸν δὲ ὕψιστον θέμενοι βοηθὸν ὁ παναγαστοὶ, ἀπέρχονται σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἔνθεν τοῦ πύργου εἰσελθόντες, καὶ γονυκλίναντες, ἡτοίμαζον ἑαυτοὺς ἀντιπαρατάξασθαι τοῖς τῆς πίστεως ὅπλοις πρὸς τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας. Τῇ δὲ προσευχῇ ἐπὶ πλεῖον προσκαρτερούντων, ἰδοῦ ὁ πειράζων παραγίνεται, καὶ πρῶτον ἤρξατο ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ πύργου ψόφους μεγίστους καὶ φόβητρα ἀποτελεῖν, ἅπερ μηδόλως δεδοικότες οἱ πανάγαστοι, παννύχιον διέμειναν ἀγρυπνοῦντες. Ἔπειτα δὲ πάλιν καὶ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ παραγίνεται τὸ ἀναιδὲς καὶ ἁμίλλικτον πνεῦμα, οὐκ ἐν τῃ γωνίᾳ, ἀλλ' ἐκ πλαγίου τοὺ πύργου, πολλῷ πλέον φαντασιοκοπῶν. Τῇ δὲ τρίτῃ νυκτὶ ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ πύργου ψόφους καὶ κρότους καὶ φωνὰς οἰκτρὰς ἀφεὶς, ἄφαντον ἐγένετο ἀπὸ τῆς τότε ὥρας καὶ ἐπέκεινα. Ἐκ τότε οὖν χάριτι Χριστοῦ καταγώγιον ἀπήμαντον ἐχρημάτησεν τὸ τῶν δαιμόνων οἴκημα, καὶ διέμειναν ἐκεῖσε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ ὀκτὼ ἐνιαυτοὺς ἀκράδαντοι καὶ ἀδιάστατοι ἀλλήλων, ταῖς πράξεσι τῶν ἀρετῶν, καὶ ταῖς τῶν θείων θεωρίων ἐπιβάσεσι διηνεκῶς λαμπρυνόμενοι.

22 Ὅθεν

A 22 Ὅθεν οἱ αὐτόχθονες καταπλαγέντες ἐπὶ καρτερίᾳ καὶ ὑπομονῇ τῶν θεσπεσίων πατέρων, καὶ ὅτι οὐδαμῶς ἴσχυσαν ὅλως θροῆσαι αὐτοὺς τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα, συνεχέστερον ἀπίεσαν πρὸς αὐτοὺς, ἐρωτήσεως καὶ ὠφελείας χάριν. Ἑώρων γὰρ τὴν πρᾶξιν πρὸ τῶν λόγων φθεγγομένην, καὶ ἐξίσταντο. Καὶ ὁ μὲν μακαρίτης Πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας στερεὸς ὢν καὶ πρόθυμος, τῷ σώματι ἄζων, σκληροτέραις καὶ σαυτονωτέραις ἀγωγαῖς ἑαυτὸν ὑπεπίεζεν, καὶ ἐδουλαγώγει, καύσωνι συγκαιόμενος, καὶ ψύχει πηγνύμενος, ἀγρυπνίᾳ τε πολλῇ καὶ χαμευνίᾳ ἑαυτὸν ἐκτήκων, ὥστε ἐκ τῆς ἄγαν κακουργίας, καὶ τήξεως κατασβεσθῆναι τὰς ὑπογαστρίους ἡδονὰς, καὶ κατευνασθῆναι εἰς τέλεον. Εἷς δέ τις τῶν λίαν περιφανῶν καὶ ἐνδόξων τῆς πόλεως προσελθὼν, προσέπεσε τοῖς γόνασι τοῦ θείου Ἀρσενίου, λέγων· Εἰ κέκρικας μοι πιστὸν εἶναι τῷ Θεῷ, ἐλθὼν ἐν τῷ οἴκῳ μου μετάλαβε σὺν ἐμοὶ ἄρτον σήμερον· εὐθὺς οὖν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὁ πρεσβύτης ἀναστάς, φησι τῷ φαινοτάτῳ Ἠλίᾳ. Ἕπου μοι, τέκνον, ἐπιστηρίζων τὸ ἐμὸν γῆρας· κέκρικα γάρ· καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος μου ἠσθένησαν. Ὁ δὲ εἰς πάντα ὑπήκοος, καὶ ἀντιλέγειν μὴ εἰδὼς, προθύμως ἠκολούθη τῷ γέροντι.

22 Quare indigenæ admirati fortitudinem ac tolerantiam mirificorum patrum, quodque maligni spiritus ipsos omnino turbare non potuissent, frequentius ipsos adibant, ut interrogarent, opeque ipsorum uterentur. Videbant enim operationem pro verbis loquentem, et percellebantur. Et beatus quidem pater noster Elias, cum robustus esset et alacer, corpus exsiccans, durioribus ac fortioribus modis se ipsum vexabat, et in servitutem redigebat, æstu adultus et frigore constrictus, crebraque vigilia et humi cubatione se ipsum macerans, ita ut vehementi corporis vexatione et maceratione carnales voluptates in ipso sedarentur, ac penitus sopirentur. Aliquis vero ex spectabilibus admodum et honoratis urbis adveniens, accidit ad genua divini Arsenii, dicens : Si mihi credas, fidelem me esse Deo, veniens in domum meam, hodie mecum cibum sume... Velociter igitur ad ea verba surgens senex, dicit celeberrimo Eliæ : Sequere me, fili, sustentans senectutem meam : nam eundum censeo, et vires corporis mei debilitatæ sunt. Ille vero ad omnia obediens, et contradicere nescius, alacriter secutus est senem.

A. DISCIPULO MONACHO.

et apud Patrenses inclarescunt. Invitati ad prandium sunt,

23 Καὶ δὴ ἀνακλιθέντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπὶ τῇ τραπέζῃ σὺν τῷ
B καλέσαντι, ἤσθιον τῶν προκεκειμένων εὐχαρίστως. Τὸ δὲ φλύαρον, μᾶλλον δὲ βέβηλον καὶ δύστροπον γύναιον τοῦ καλέσαντος, ἰδὸν τὸν τῇ ἐγκρατείᾳ λαμπρυθὲν καὶ ἀπόστιλβον πρόσωπον τοῦ φαινότάτου πατέρος ἡμῶν Ἠλίου, ἐτρώθη τὴν καρδίαν οἴστρῳ ἀκολασίας ἡ νέα Αἰγύπτια, καὶ ὀφθαλμοῖς ἀκολάστοις περιεβλέπετο τὸν σώφρονα πλησίον αὐτου ἀνακειμένη· καὶ ὑπὸ τοῦ πειράζοντος πυρωθεῖσα, ἐκτείνασα τὸν ἑαυτῆς πόδα ἡ ἀναιδὴς καὶ ἄσεμνος, καψῦσαι τοῦ ποδὸς τοῦ Ὁσίου, καὶ ἀπέτριψεν ἰσχυρῶς. Τότε ὁ νέος Ἰωσὴφ μηδόλως τῇ καρδίᾳ θρωθεὶς, μήτε τοῖς λογισμοῖς ἡδυνθεὶς, ὡς φίλαγνος ὢν, καὶ ἀθήλυντος τὸ πὰν, τεφρὸν ὄμμα νοερῶς ἀνεκαλεῖτο· διεβεβαιοῦτο γὰρ ἡμᾶς μετὰ ταῦτα ὁ ἀοίδιμος, ὅτι οὐκ ᾔσθετο ἡ σάρξ μού τινος κινήσεως σαρκικῆς, οὔτε σεσάλευμαι κρέᾳ τὸ αἰώνιον πῦρ ἐννοούμενος. Ἀλλ' ὥσπερ ξύλον πρὸς ξύλον ἀναισθητῇ τῇ προσψαύσει, οὕτως κἀγὼ διεκείμην, τὴν καρδίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ προσευχόμενος.

23 Porro accumbentes simul mensæ cum eo, E
qui invitaverat, placide ex cibis propositis manducabant. Verum muliercula nugax, magis autem impura et moribus incomposita, uxor illius, qui invitaverat, dum videbat splendidum ex continentia micantemque vultum celeberrimi patris nostri Eliæ, in corde vulnerata est stimulo impudicitiæ nova illa Ægyptia, oculisque incontinentibus intuebatur pudicum, cui assidebat : incensaque a tentatore extendit pedem suum impudens et inhonesta, ut obtegeret pedem Sancti, ac fortiter trusit. Tunc novus Joseph, nequaquam corde sauciatus, neque cogitationibus mollitus, ut castitatis amans, et omnibus superior, aspectum de industria continebat. Asseverabat enim nobis postea Vir venerabilis : Non sensit corpus meum motum aliquem carnalem : neque sum carne motus, ignem æternum in mente habens Verum ut lignum ligno appositum insensibili contactu, sic ego affectus eram, pro oculis cor ad Deum habens elevatum, et orans *f*.

dum vero mensæ accumbunt, tentatur Elias a muliere,

24 Μετὰ ταῦτα ἀναχωρησάντων τῶν θεσπεσίων πατέρων ἐν ἰδίῳ σεμνείῳ, κρίσει δικαίᾳ τοῦ πάντα φέροντος Θεοῦ, καὶ ἀνεχομένου πρὸς δοκιμὴν καὶ γυμνασίαν τῶν ἑαυτοῦ δούλων, ἄγγελος ἀνελεήμων ἐπιπεμπη τῇ ταλαίνῃ, ὃς τρόμῳ λαβροτάτῳ
C συντρίψας καὶ καταῤῥάξας αὐτὴν, ἐν τῇ γῇ ὅλην διόλου κραδαίνεσθαι, καὶ τοὺς ὀδόντας βρυγμῷ σφόδρῳ ἀράσσειν ἐποίει. Μόλις δὲ εἰς αἴσθησιν ἐλθοῦσα τοῦ ἀναιδοῦς αὐτῆς τολμήματος, καὶ ὅτι πειράσαι οἰηθῆσα ὅσιον ἄνδρα πειρασμῷ δεινῷ ἐνδίκως παραδίδοται, τὸν ἅγιον ἐξ ὀνόματος συχνῶς ἐπεκαλεῖτο, λέγουσα. Ἅγιε πάτερ τάχιον ἐλθὲ· ἰδοῦ γὰρ πνεῦμα ἐκλείπει. Τότε οἱ ταύτης οἰκέται σπουδῇ πορευθέντες, καὶ τὸ ἐξαίφνης σύμπτωμα τῆς αὐτῶν κυρίας ἀπαγγείλαντες εἰς οἰκτὸν συμπαθείας τοῦτον ἐκίνησαν. Καὶ αὐτὸς καλέσας, λέγει αὐτῷ· Ἀπελθὲ, τέκνον, πρὸς τὸν κεκληκότα ἡμᾶς σήμερον, ὅτι ἐκ σωματικοῦ τινος πειρασμοῦ ἡ σύμβιος αὐτοῦ δεινῶς τρυχομένη, τὸ ονομά σου ἐπικαλεῖται.

24 Post hæc abeuntibus venerandis patribus ad proprium monasterium, justo judicio omnia ferentis et permittentis ad probationem et exercitationem servorum suorum, miseræ illi missus est immisericors angelus, qui vehementissimo F
ipsam tremore conterens elidensque, in terra volutari totam coegit, ac dentibus vehementer stridere. Vix ad intellectum reducta impudentis sui ausus, et quod tentare præsumpsisset Virum sanctum, se gravi tentationi juste traditam intelligens, Sanctum nomine frequenter invocabat, dicens : Sancte Pater, citissime veni : ecce enim spiritus deficit. Tunc ipsius domestici studiose iverunt, et repentinum dominæ suæ malum narraverunt *, atque hunc ad commiserationis affectum moverunt. Hic igitur advocato Eliæ dixit : Vade, fili, ad eum, qui nos hodie invitavit, quia uxor ipsius, corporis quodam malo graviter oppressa, nomen tuum invocat.

f quæ deinde a dæmone corripitur.

* *Arsenio nimirum*

25 Ἐξέστη δὲ ἐπὶ τοῦτο ὁ ἀοίδιμος, καὶ τὴν ἀνόθευτον τοῦ πρεσβύτου ὑπακοὴν ποιησάμενος, ἀπίει θαυμάζων τὸ γεγονὸς· καὶ δὴ εἰσελθὼν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ πάντων ἐκληθέντων, ἐπιλαμβάνεται τῶν ποδῶν αὐτοῦ σὺν δάκρυσι τὸ γύναιον, λέγον· Συγχώρησόν μοι τῇ ἀναιδεῖ, καὶ πρὸς ἡδονὰς νενευκώσῃ, μιμητὰ τοῦ Χριστοῦ· ἑβδομηκοντάκις γὰρ ἑπτὰ τῷ εἰς ἡμᾶς ἁμαρτάνοντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου παρηγγέλμεθα. Τότε ὁ Ὅσιος,

25 Obstupuit ad hoc Vir venerandus, et sinceram senis jussionem perficiens, abit factum admirans. Et sane, ubi domum erat ingressus, omnesque dimissi, accidit ad pedes ipsius cum lacrymis mulier, dicens : Ignosce mihi impudenti, et quæ ad voluptates annuere præsumpsi, Imitator Christi. Nam ut septuagies septies peccanti

et crimen confessa a Sancto sanatur.

A. DISCIPULO MONACHO.

canti in nos ignoscamus. Dominus mandavit nobis. Tunc Sanctus, sciens quod ex animo, et sicut oportet, damnasset se mulier, quodque facti eam pœniteret, cum miseratione ad ipsam dicit : Si omnino ab hoc tempore caste vives, et finem lapsibus tuis imposuisti, Dominus dimittet peccatum tuum, eris quoque ab hoc flagello libera. Confestim ad hanc vocem dimisit ipsam febris, et omnis tremor dæmonicus, surgensque caste deinceps vixit. Unde reversus Elias ad divinum Arsenium, nihil dixit de iis, quæ contigerant. At pergebat se magis affligere fame et siti, ac vigiliis per totam noctem protractis, ut tota nocte scriberet et oraret. Post absolutos hymnos matutinos in pavimento se reclinabat, ut somnum ipse invitaret, dicens : Veni, serve male. Quem te dicam, clarissime Elia? Angelum terrestrem, an cœlestem hominem, et castum Josephum? Verum istud dupliciter magis perfecisti. Nam ille quidem magnam in sacris Litteris laudem consecutus est ob fugam peccati : sed postea legitimo junctus matrimonio liberorum factus est pater. Tu vero et castitatem ad finem usque conservasti, et mulierculam voluptatibus pereuntem caste deinceps vivere docuisti.

D γνοὺς ὅτι ἐκ ψυχῆς, καὶ ὡς δεῖ, κατέγνω ἑαυτῆς τὸ γύναιον, καὶ μεταμεμέληταί, φησι πρὸς αὐτὴν συμπαθῶς· Εἰ ὅλως ἀπὸ τοῦ νυν σωφρόνως βιώσεις, καὶ πέρας ἐπέθης τοῖς σφάλμασί σου, Κύριος ἀφελεῖ τὰ ἁμαρτήματά σου, ἔσῃ καὶ ἀπὸ τῆς μάστιγος ταύτης ἐλεύθερα· εὐθέως δὲ σὺν τῷ λόγῳ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς, καὶ ἅπας ὁ δαιμονικὸς τρόμος, καὶ ἀναστᾶσα σωφρόνως τοῦ λοιποῦ βεβίωκεν· ὅθεν ὑποστρέψας πρὸς τὸν θεῖον Ἀρσένιον, οὐδὲν τῶν γεγονότων εἴρηκεν· ἀλλ' ἦν ὑποπιέζων ἐπὶ πλεῖον ἑαυτὸν πείνῃ καὶ δίψει, καὶ παννύχῳ ἀγρυπνίᾳ, ὥστε δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καλλιγράφειν παὶ προσεύχεσθαι· καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑωθινῶν ὕμνων ἐν τῷ ἐδάφει ἑαυτὸν ἀνακλίνων τῷ ὕπνῳ ἐγκελεύεσθαι καὶ αὐτὸς, λέγων· Δοῦρο κακὲ δοῦλε. Τίνα σε καλέσω φαινοτατε Ἠλία; ἐπίγειον ἄγγελον, ἤ οὐράνιον ἄνθρωπον, Ἰωσὴφ σώφρονα; ἀλλὰ τοῦτο διττὸν ἐπὶ πλεῖον ἔκτικας. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ εἰκαὶ διὰ στροφὴν ἁμαρτείας μέγα κλέος ἐν ταῖς Γραφαῖς ηὕρετο, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα νομίμῳ γάμῳ προσομιλήσας, παιδῶν πατὴρ ἐγένετο. Σὺ δὲ καὶ τὴν ἁγνείαν μέχρι τέλους διετήρησας, καὶ τὸ ταῖς ἡδοναῖς ὀλισθῆσαν γύναιον σωφρονεῖν τοῦ λειπου ἐξεπαίδευσας.

B E

ANNOTATA.

a *Præ macie nimirum. Videtur auctor loqui de jejunio stricte continuato ad dies decem. Id fortasse fiebat tempore jejunii quadraginta dierum : nec dicit frequenter aut passim a Sancto esse factum.*

b *Genuflectionum numerus videtur spectare non ad dies singulos, sed ad totam quadragesimam. Itaque flectebat quotidie genua tam frequenter, ut in quadragesima impleret numerum assignatum.*

c *Vox Græca* ἀδέβλεπον *videtur mendosa; sed ignoro, quo sit modo corrigenda.*

d *Phrasis est imperfecta in apographo nostro, in quo voces aliquot desiderari existimo. Certe Thomasius Italice scripsit, defunctum dixisse, se per Arsenii preces purgatorii pœnis liberatum.*

e Patræ *civitas est maritima in Peloponneso non longe a sinu Corintiaco, et modo* Patræ veteres *dicitur. Episcopum habuit a primis Ecclesiæ seculis urbs illa, quæ deinde ad dignitatem quoque metropoliticam evecta est. Ad hanc civitatem navigasse Sanctos, habet etiam antiquus interpres Latinus. Legitur quidem in apographo meo* Πατράων, *non* Πατρῶν, *sed id fieri potuit vitio describentis, nisi dialecto hic usus sit auctor, ut subinde aliis utitur dialectis. Certe aberravit Thomasius, qui ad episcopum, et clerum Regiensem deducit Sanctos, et Bernardinus Regiensis, qui scribit, eos ad insulam Liparim navigasse : nam de Lipari insula nihil in Vita legitur.*

f *Quamvis auctor certo aliqua Sancti verba adducat, dubitavi, an omnia huc usque ei fuerint tribuenda, ut factum est a Thomasio. Attamen hunc sensum demum judicavi probabiliorem. Certius loqui possem, si codicem ipsum Græcum haberem præ manibus.*

CAPUT IV

C F

Mirabilis gratia Arsenio concessa, qua Sanctorum fama crescit : hinc abire desiderant, frustra eos retinere conante episcopo.

Arsenius, suadente episcopo, balneum ingressus, suavem in eo odorem relinquit :

Divinus Arsenius, utpote provectæ admodum ætatis, laborabat infirmitate præter modum maligna, ita ut corpus ipsius simul extenuaretur. Hunc videns civitatis episcopus, et corpus ipsius recreare desiderans, dixit ad ipsum : Reverende pater, vehementer cupio hodie tecum uti balneo. Ille vero statim, ut facile acquiescere solitus, dicenti alacriter se adjungit. Porro dum ingressuri erant balneum, et vestes deposuerant, episcopus sancto dixit : Ingredere prior, et aquæ bene precare, pater, ut nos sanctitatis tuæ fiamus participes. Tunc, ubi vir magnus signum crucis formavit, et aquam ingressus est, repente perfusus est locus divina fragrantia, quæ superat omnem artem periti unguentarii. Perculsus vero episcopus

Ὁ μέντοι θεῖος Ἀρσένιος, ὡς ἄγαν προβεβηκὼς, ἠσθένει ἀσθένειαν δι' ὑπερβολὴν κακουργίας, ὡς τὸ σῶμα αὐτοῦ λεπτωθῆναι εἰς ἅπαξ. Ὅνπερ ἰδὼν ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος, καὶ θελήσας ἀνακτίσασθαι τὸ σῶμα αὐτοῦ, φησι πρὸς αὐτόν· Σεβάσμιε πάτερ, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα λούσασθαι σύν σοι σήμερον. Ὁ δὲ εὐθέως εὐμείλικτος ὢν, προθύμως συνάπτετο φήσαντι. Καὶ δὴ ἐν τῷ λουτρῷ εἰσελθόντων, καὶ τὰ ἱμάτια ἀποδυσαμένων, φησὶ πρὸς τὸν ὅσιον ὁ ἐπίσκοπος, κατελθὲ πρῶτον, εὐλόγησον τὸ ὕδωρ, πάτερ, ἵνα καὶ ἡμᾶς μετασχῶμεν τῆς σῆς ἁγιότητος. Τότε ὁ μέγας τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ποιήσας, καὶ ἐν τῷ ὕδατι καταδὺς, αἴφνης εὐωδιάζεται ὁ χῶρος ὀσμὴν θείαν, ὑπερβαίνουσαν πασαν μυρεψικὴν ἐπιστήμην· ἐκπλαγεὶς δὲ ὁ ἐπίσκοπος σὺν τῷ κλήρῳ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θαύματι, ἔκραζον, Κύριε ἐλέησον, ἐπὶ ὥρας ἱκανὰς. Οὐδεὶς μέντοι ἕτερος τῶν ἐκεῖσε ἐλούσατο. Ἀλλῶς ἡ παράδωσις ἔχει,

ἀποκέκλεισθαι

A ἀποκέκλεισθαι ἀπὸ τῆς τότε ὥρας ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς τὸ λουτρὸν, ὥστε τοὺς πλησιάζοντας τῇ θύρᾳ ὀσφραίνεσθαι πλουσίως τῆς εὐωδίας. Τούτου οὖν τοῦ θαύματος διαφημισθέντος ἐν πάσῃ περιχώρῳ, πολλοὶ συνῆλθον ὠφελείας χάριν λαβεῖν. Διεδόθη γὰρ τὸ ὄνομα, καὶ ἡ πολιτεία τῶν ὁσίων ἐν ταῖς κύκλῳ ἐπαρχίαις πάσαις, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς, ὡς δεῖ, ἠρεμεῖν καὶ προσεύχεσθαι.

27 Καὶ τοῦτο δυσφοροῦντες σφόδρα, καὶ δυσχεραίνοντες οἱ μισόδοξοι, συνεβούλευσαν τὰ, ἅπερ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ, αὖθις κατελθεῖν πρὸς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἰδόντες, ὅτι οὐ τῶν ἐνδεχομένων ἐστὶ τοῦτο γενέσθαι, διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι αὐτοὺς ὑπὸ πάντων. Ἀπέστειλεν ὁ θεῖος Ἀρσένιος τὸν φαινότατον Ἠλίαν, δηλῶν τῷ ἐπισκόπῳ οὕτως· Εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργείᾳ τῇ σῇ, δέσποτα, ἀκώλυτοι γενόμεθα πρὸς τὸ αὖθις ὑποστρέψαι, καὶ κατελθεῖν εἰς τὴν ἐνεγκαμένην ἡμᾶς· ἰδοὺ γὰρ καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ τῆς εὐνομίας ὑμῶν, ὦ φιλότης, κόρον κατετρυφήσαμεν ἐπὶ ὀκτὼ ἐνιαυτούς. Ταῦτα ἀκήκοος ἐπίσκοπος, καὶ περίλυπος σφόδρα γενόμενος, ἤρξατο λόγοις κολακευτικοῖς καὶ παρακλητικοῖς εἴργειν τῶν μακαρίων τῆς τοιαύτης προθέσεως· ὡς δὲ τὸ ἔμμονον τῆς τῶν
B ὁσίων βουλῆς, καὶ τὸ εὐμείλικτον συνῆκεν, προσεποιήσατο, ἀρ' ὀτρύνεσθαι, καί φησι· Πῶς; λήθρα τῆς ἐμῆς βουλῆς διαδράσητε, ὁ δὲ πρὸς αὐτόν· Σύγνωθί μοι, κύριε. Ὁ μέγας· Οὐ μενῶ μέντοι ἐνθάδε.

28 Ἴδιον κλῆρον καὶ τοὺς κατ' ἐξοχὴν προσκαλεσάμενος, λέγει αὐτός· Οἴδατε ὅτι ἡ θεοφιλὴς ζυγὴ τῶν ὁσίων πατέρων τῶν ἐντεῦθεν ἀπαίρουσα κατέρχεται εἰς τὰ ἴδια; Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· Νῦν οἴδαμεν ὅτι τοιούτους φωστῆρας ἄλλους οὐχ εὑρήσωμεν· καὶ εἰ παρακλήσει ῥᾳδίως οὐ πείθονται· καὶ κατελθεῖν δι' ἐναντίων πειρασμῶν εἰργέσθωσαν. Τῆς οὖν ἑορτῆς τῶν ἁγίων θεοφανίων φθασάσης, καὶ χιόνος πολλοῦ ἐπικειμένου, τελέσαντες τὴν θείαν λειτουργίαν, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχεδὸν τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ συν τῷ ἐπισκόπῳ γενομένου, ἐξίεσαν τῆς πόλεως τὴν ὁρμὴν πρὸς τοὺς ὁσίους ποιουμενοι, φέροντες καὶ τὸν τῆς ἐκκλησίας σκευοφυλακὴν ὑπὸ τινῶν συρόμενον, καὶ τὰς χεῖρας ὄπισθεν δεδεμένον, καὶ μετρίως τυπτόμενον. Καὶ δὴ εἰσελθόντες ἐν τῷ οἰκήματι, καὶ τοὺς ἁγίους ἀσπασάμενοι, ἤρξατο ὁ ἐπίσκοπος ἐμβριθῶς κατακράζειν αὐτῶν, καὶ λέγειν· Ὑμεῖς μοναχοί; ὑμεις φοβεῖσθε τὸν Θεὸν, τοιαύτην ἱερουλίαν εἰς ἡμᾶς ἐργασάμενοι; Ἀπεδιώκατε ἡμῖν πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Ἀψευδὲς γὰρ τὸ θεῖον λόγιον, φάσκον· Ὅτι πολλοὶ ἐλεύσονται πρὸς ἡμᾶς ἐν
C ἐνδύμασι προβάτων· ἔνδωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες. Ἀποκρίνεται δὲ ὁ θεῖος Ἀρσένιος ἐν πολλῇ ταπεινοφροσύνῃ πρὸς αὐτόν· Σύγνωθί μοι, δέσποτα, ὅτι, ὡς οἶμαι, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ καὶ καθαρῷ συνήδοτι ἀνεστράφημεν πρὸς ὑμᾶς μέχρι τοῦ νυν. Τίς δέ ἐστιν ὁ πειρασμὸς, οὐκ ἴσμεν.

29 Τοτε ὁ ἐπίσκοπος εἰς μέσον ἀγαγὼν τὸν τοῦ ψευδοῦς συνήγορον, καὶ τοῦ ὁσίου ἐπίπλαστον κατήγορόν, φησι· Τὸν ὑπηρτισμένον σοι κίνδυνον ὑφορούμενος, τὸ ἀληθὲς σαφέστατα καθομολόγησον. Πῶς τὰ τῆς ἐκκλησίας ἱερὰ σκεύη λάθρα συλήσας ἀπεμπωλήσατε; Ὁ δὲ ἀπυλώτῳ στόματι ἀποκριθεὶς, λέγει· Ἐπειδὴ πολλαῖς θωπείαις, καὶ κολακίαις ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Ἠλίου ἐξαπατηθεὶς, συλήσαντες ἀπεμπωλήσαμεν αὐτὰ, καὶ διεμερισάμεθα τὸ τίμημα αὐτῶν. Ἀποκρίνεται ὁ θεῖος Ἀρσένιος σὺν δάκρυσι, καί φησι· Πίστευσόν μοι δέσποτα· πάνυ νέοντα τῇ ἡλικίᾳ ἐδεξάμην αὐτὸν ἕως ὁμόλου· ἄνευ εἰδήσεώς μου οὐχ ἥψατο. Λέγει αὐτῷ ὁ ἐπίσκοπος· ὦ πάτερ ὅσιε,

et clerus ob stupendum prodigium, exclamabant ad multas horas: Domine, miserere. Nullus tamen alius ex præsentibus illic est lotus. Traditio quoque habet, ab eadem illa hora occlusum ad multum tempus fuisse balneum, ita ut appropinquantes ad portam abunde odorem optimum perciperent. Hoc igitur prodigio per omnem viciniam divulgato, multi accurrebant, ut subsidium impetrarent. Quippe nomen et institutum Sanctorum innotuit in omnibus circum jacentibus provinciis, ut non possent quiescere et orare, sicut oportet.

A. DISCIPULO MONACHO.

27 Hoc autem ægre admodum ferentes ac dolentes viri gloriam exosi, deliberabant de iis, quæ spectabant ad episcopum et populum Dei amantem, ut irent iterum ad patriam suam, scientes, quod consensuri non essent, ut id fieret, quia vehementer amabantur ab omnibus. Misit itaque divinus Arsenius clarissimum Eliam, ut episcopo hac ratione loqueretur: Divina benignitate atque adjutorio tuo, domine, liberi sumus facti ad redeundum visendumque rursum terram, quæ nos produxit. Ecce enim charitate æquitateque vestra, o amantissime, ad satietatem fruiti sumus octo annis. Hisce auditis, episcopus tristis admodum factus, cœpit verbis blandis et ad consolandum idoneis se opponere isti Sanctorum proposito: ubi vero constantiam illorum consilii percepit, et facilitatem alias acquiescendi, finxit se irasci, dixitque: Quomodo? sine meo consilio abeatis furtim? Ille vero reposuit: Ignosce mihi Domine. Magister meus dicit: Non manebo tamen hic.

hinc apud omnes inclarescens, de discessu in patriam agit:

E

28 Ille, advocatis clericis suis et aliis excellentioribus, dicit: Scitis, piissimum per sanctorum patrum, qui hic sunt, discedere, et ad propria reverti? Ille vero reposuerunt: Nunc novimus, quod tanta luminaria alia non simus inventuri: et, si hortationi facile non obediant, contrariis etiam tentationibus prohibeantur discedere. Itaque, ubi aderat festivitas Epiphaniæ, quando nix copiosa terram operiebat, peracto sacrosancto Missæ sacrificio, cum numerosa populi multitudo hunc in finem ad episcopum venisset, subito exiverunt urbe ad Sanctorum monasterium, ducentes et custodem sacrorum vasorum ecclesiæ, ab aliquibus tractum manibus retro ligatis, et modice verberatum. Postquam ingressi erant domum, et Sanctos salutaverant, cœpit episcopus duriter in ipsos clamare, et dicere; Vosne estis monachi? Vosne Deum timetis, qui tanti furti sacrilegium in nos committere sustinuistis? Reddidistis nobis mala pro bonis. Non fallit divinum oraculum, quod dicit, quod multi sint venturi ad nos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Respondet vero divinus Arsenius ipsi cum multa humilitate: Ignosce mihi, domine; quia integro corde et pura conscientia, ut existimo, vobiscum sumus conversati usque in hunc diem. Quæ vero sit illa tentatio, non novimus.

at episcopus, ut Sanctos retineat, fictitiam calumniam

F

29 Tunc episcopus in medium producens figmenti patronum, et subornatum Sancti accusatorem, dicit: Videns eum, qui tibi auctor est periculi, verum manifestissime fatere. Quomodo sacra ecclesiæ vasa furtim surrepta vendidistis? Ille vero effræni ore respondens, dicit: Postquam multa assentatione et adulatione a monacho Elia deceptus eram, ea furtim ablata vendidimus, et istorum pretium divisimus. Respondet divinus Arsenius cum lacrymis, et dicit: Crede mihi, domine: valde juvenem ætate eum mihi accepi

contra S. Eliam curat proferendam:

A. DISCIPULO MONACHO

accepi tamquam socium: sine cognitione mea nihil attigit. Dicit ei episcopus: O pater sancte, tu in simplicitate et sine malitia conversans, astutos et pravos non observas. Ille vero cor habens adamantinum, licet intelligeret imminentem tentationem ad se spectare, stabat silens, et dicta admirans. Deinde in medium ductus, sua humiliter defendebat, dicens: Testante mihi conscientia mea in Spiritu sancto, nihil eorum, quæ dicta sunt, a me effectum est. Si vero vos estis testes, illa a me esse facta, non renuo, nihil dico: ecce dorsum meum ad flagra præbeo, et malas meas ad alapas. Tunc episcopus, fingens se videlicet iratum, præcepit adstantibus, ut ipsum tractum carceri manciparent.

et demum Eliæ constantia sic egregie probata, in abitum Sanctorum consentit.

30 Illi vero, apprehensis ipsius manibus, trahebant ipsum, dicentes: Ne graviter tuleris tentationem, pater sancte: nam potest Deus cito dare exitum. Respondet Vir admirandus, et dicit: Qui spe gaudent, in ejusmodi tentationibus lætantur, minimeque tristantur. At timor ingens incumbit, quando trahimur per immites angelos a tribunali judicantis Christi et conjicimur in tenebras exteriores. Tunc cœpit divinus Arsenius fluminis instar lacrymas fundere, et canos suos
B irrigare. Hunc autem videns episcopus, fictitiæ tentationis structor temerarius, tactusque non modico dolore, ut qui stulte erat operatus, cœpit uti verbis ad consolandum idoneis, ac senem delinire. Mox vero suos mittens, Sanctumque e carcere educens, dicit ad Virum Dei timentem: Pater sancte, an cogitabas te a nobis hac in re temere probari? Ille vero serenus indole et vultu, ipsi dixit: Scriptum est: Dum tibi maledicitur, considera, an forte quid feceris maledicto dignum: si autem non feceris, cogita maledictum esse instar fumi fugientis. Hisce auditis magna cum utilitate, episcopus dicit: Omnino verum esse dico divinum oraculum, quia justus ut leo confidit. Erat enim Beatus revera fortis et inconcussus corde, omnem tentationem generose perferre sciens: neque percussus emolliebatur aut versabatur, neque laudatus inflabatur aut efferebatur.... a Episcopus tamen ex animo dolorem suum Sanctis declarans, dicensque se impegisse ipsos tentando, hortabatur, ut abirent in pace.

σὺ ἐν ἁπλότητι, καὶ ἐν ἀκακίᾳ πορευόμενος, τοὺς δεινοὺς D
καὶ σκολιοὺς οὐ κατανοεῖς. Ὁ δὲ ἀδαμάντινον τὴν καρδίαν ἔχων, συνιεὶς πειρασμὸν πρὸς δοκιμὴν εἶναι αὐτοῦ, ἵστατο σιωπῇ ἄσκων, καὶ τοῖς λεγομένοις θαυμάζων. Εἶτα εἰς μέσον ἀχθεὶς τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐν ταπεινώσει ἀπελογεῖτο, λέγων· Μαρτυρούσης μου τῆς συνειδήσεως ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὐδὲν τῶν λαληθέντων ἐν ἐμοὶ ἐξήργασται. Εἰ δὲ ὑμεῖς μαρτυρῆτε ὅτι ναὶ· οὐκ ἀπειθῶ, οὐδὲν λέγων. Ἰδοὺ τὸν νῶτόν μου δίδωμι εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας μου εἰς ῥαπίσματα. Τότε ὁ ἐπίσκοπος προσποιησάμενος ἑαυτὸν δῆθεν τὸν ὀργιζόμενον, κελεύει τοῖς παρεστῶσι, συρέντα αὐτὸν βληθῆναι ἐν τῇ φυλακῇ.

30 Οἱ δὲ ἐπιλαβόμενοι τῶν χειρῶν αὐτοῦ, εἷλκον αὐτὸν λέγοντες· Μὴ βαρέως φέροις τὸν πειρασμὸν, πάτερ ὅσιε· δυνατὸς γάρ ἐστι ὁ Θεὸς καὶ τὴν ἔκβασιν ποίησαι ἐν τάχει. Ἀποκρίνεται ὁ θαυμάσιος, καὶ λέγει· Οἱ τῇ ἐλπίδι χαίροντες, ἐν τοῖς τοιούτοις πειρασμοῖς γάνυνται, καὶ οὐ δειλαίνονται· Φόβος δὲ μέγας ἂν ὑποστάτος ἐστὶν, ὅταν ἑλκόμεθα ὑπὸ ἀποτόμων ἀγγέλων ἀπ' ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ βαλλόμεθα εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Τότε ἤρξατο ὁ θεῖος Ἀρσένιος ποταμιδὸν δάκρυα φέρειν, καὶ τὰς αὐτοῦ πολίας καταβρέχειν. Ὅνπερ ἰδὼν, ὁ τὸν ψευδεπίπλαστον πειρασμὸν ματὴν συσκευάσας ἀρχιερεὺς, καὶ πάνυ μεταμεληθεὶς, ὡς ἀσύ- E
νεστα πράξας, ἤρξατο λόγοις παρακλητικοῖς παραμυθεῖσθαι καὶ ἐξευμενίζειν τὸν πρεσβύτην. Εὐθέως δε ἀποστείλας, καὶ τὸν ὅσιον ἐκ τῆς εἱρκτῆς ἐξαγαγών, φησι πρὸς αὐτὸν τὸν φοβοῦντα τοῦ Θεοῦ· Πάτερ ὅσιε, διελογίζου ἐν τῷ εἰκῆ πειράζεσθαί σε ἐξ ἡμῶν; Ὁ δὲ γαληνὸς τῷ ἤθει, καὶ τῷ εἴδει, λέγει αὐτῷ· Γέγραπται· Ἐὰν λοιδωρήθῃ, σκόπει, μήτι σοι τῆς λοιδωρίας πέπρακται ἄξιον· εἰ δὲ οὐ πέπρακται, καπνὸν εἶναι φεύγοντα τὴν λοιδωρίαν νόμιζε. Ἅπερ ἀκούσας ὁ ἐπίσκοπος, καὶ λίαν ὠφεληθεὶς, φησι· Ὄντως ἀψευδὲς τὸ Θεῖον λόγιον λέγω, ὅτι δίκαιος ὡς λέων πέποιθεν. Ἦν γὰρ ἀληθῶς ὁ μακάριος στεῤῥὸς, καὶ ἀκράδαντος τῇ καρδίᾳ, εἰδὼς ὑποφέρειν πάντα πειρασμὸν γενναίως. Οὔτε γὰρ τυπτόμενος ἐχαυνοῦτο καὶ ἐκυλαίνετο, οὔτε ἐπαινούμενος ἐφυνιοῦτο καὶ ἐφαίρετο... Ὁ μέντοι ἐπίσκοπος ἐκ ψυχῆς μενανοήσας τοῖς ἁγίοις, καὶ πταῖσθαι εἰπων ἐν τῷ πειράσαι αὐτοὺς, προετρέψατο ἀπελθεῖν ἐν εἰρήνῃ.

ANNOTATIO.

a *Hic voces aliquot mendose in apographo expressas, quibus S. Eliæ constantia ulterius commen-*
C *datur, omittendas potius duxi, quam cum erroris periculo corrigendas. De mirabili illo facto episcopi* F
mentem meam aperui in Commentario num. 15.

CAPUT V

Iterata Sanctorum habitatio ad S. Eustratium: gesta Arsenii cum altero Elia, et hujus prædictio: mors Arsenii: congressus Eliæ cum Daniele alterius Eliæ discipulo.

Sancti iterum habitant apud S. Eustratium unde Arsenius quædam proponit Eliæ Juniori,

Hoc modo Sancti prospere navigantes, nutu Dei in partes Regii sunt reversi, rursumque habitaverunt ad templum sancti Eustratii martyris. Omnes vero, cum peregrini tum indigenæ, ipsos exceperunt, ut alterum Eliam atque Elisæum alterum, videndo electum a Deo par, tamquam animam unam in duobus corporibus, ambos idem spirantes, implentesque propheticum illum, ac

Οὕτως εὐπλώσαντες νεύσει τοῦ Θεοῦ οἱ ὅσιοι κατῆλθον εἰς τὰ μέρη Ῥιγίου, καὶ κατῴκησαν αὖθις εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεγάλου μάρτυρος Ευστρατίου. Ἀπεδέξαντο δὲ αὐτοὺς ἅπαντες ξένοι τε καὶ αὐτόχθονες, ὥς ἄλλον Ἠλίαν καὶ Ἐλισσαῖον, ἰδεῖν τὴν θεόλεκτον ζυγὴν, ὡς μίαν ψυχὴν ἐν δυσὶ σώμασι· τὸ ἓν πνέοντας, καὶ πληροῦντας τὸν προφητικὸν θεῖον λόγον· Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. Ἐν αὐταῖς δὲ ταῖς ἡμέραις ἦν ὁ μέγας καὶ περιβοητὸς πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας

σὺν

A σὺν τῷ φοιτητῇ αὐτοῦ Δανιὴλ ἐν τοῖς τοῦ Ῥηγίου μέρεσιν ὑπερέκεινα τοῦ ἁγίου μάρτυρος Δονάτου ἐν σπηλαίῳ οἰκῶν, πόλλην γνῶσιν ἀγαπατικὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκτημένος, τάτε θεῖα καὶ ἐξαίσια τεράστια τελῶν, καὶ τὰς ἁλώσεις τῶν πόλεων ἀριδήλως προλέγων· ἅπερ ἀκούων ὁ θεῖος Ἀρσένιος, καὶ λίαν ἐξεστηκὼς, κατέγνω τῆς αὐτοῦ ζωῆς· δηλοῖ δὲ αὐτῷ διά τινος οὕτως, ὡς οἶμαι· Πάτερ ὅσιε προσώχθησε Κύριος τὰ ἔργα μου· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν τῶν μελλόντων προβλέπω.

divinum sermonem : Deus inhabitare facit unius moris in domo. Illis ipsis diebus erat magnus ac famosus pater noster Elias *a* cum discipulo suo Daniele in partibus Regii supra ecclesiam sancti martyris Donati in spelunca habitans, qui multum amica familiaritate cum patribus nostris conjunctus erat ac divina et ingentia patrabat miracula, et urbium expugnationes manifeste prædicebat. Hæc audiens divinus Arsenius, vehementerque obstupescens, damnabat vitam suam. Dixit vero ipsi per aliquem sic, ut existimo : Pater sancte, Dominus despexit opera mea : eaque de causa nihil futurorum prævideo.

A. DISCIPULO MONACHO. *a*

32 Τότε ὁ ἅγιος σεμνῶς μειδιάσας ἀντεδήλωσεν αὐτῷ οὕτως· Πάτερ Ἀρσένιε, ὡς ἔοικε, μάντεως ἔργου ἐφίεσέ τι πλέον ἔν σοι χαρίσματος. Ἐπιζητεῖς; Τί ὁρᾷς ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τὰ ἅγια ἐπιτελῶν; Μεμαρτύρηκε γὰρ περὶ αὐτοῦ ὁ μέγας Ἡλίας, ὅτι μέσον πυρὸς πνευματικοῦ ἑστὼς ὁ θεῖος Ἀρσένιος τὴν ἀναίμακτον λειτουργίαν ἐπιτελεῖ· διὸ ἐξ αὐτοῦ μετέλαμβανεν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ αὐτὸς ὁ θεῖος Ἀρσένιος ὡς πῦρ ἦν θεωρῶν περικάλυπτον τὸ θυσιαστήριον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῷ προσκομίζειν τὰ θεῖα δῶρα ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς θείας λειτουργίας μέχρι συμπληρούσεως. Διὸ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς δακρυῤῥοῶν οὐ διελίμπανεν. Τοῦ οὖν μεγάλου καὶ ἀοιδίμου Ἡλίου, τοῦ καὶ
B προφητικοῦ χαρίσματος δοχείου ὑπάρχοντος, μέλλοντος ἀπαίρειν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦ ἐπιγείου βασιλέως προς ἐπουράνιον, καὶ τοῦ πλήθεος τοῦ λαοῦ σὺν δάκρυσι καὶ ὀδυρμοῖς προπεμπόντος αὐτον, ἠρέμα πως ἐπιστραφεὶς, λέγει τοῖς πᾶσι· Τεκνία μου, μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμοὶ· οὐ γὰρ λείπω ὑμᾶς ὀρφανοὺς, ἐλεύσομαι δὲ καὶ ἔσομαι μεθ' ὑμῶν.

32 Tunc Sanctus honeste subridens, contra ipsi locutus est hoc modo : Pater Arseni, majoris, ut videtur, quam sit opus propheticum, gratiæ donum ad te pervenit. Quæris, quale? Quid vides in sacrosancto Missæ sacrificio, divina perficiens mysteria? Testatus enim de ipso est magnus Elias, quod stans in medio ignis spiritalis incruentum perficeret Sacrificium. Idcirco ab ipso accepit Corpus et Sanguinem Domini nostri Jesu Christi. Et ipse divinus Arsenius in modum ignis altare circum operientis contemplabatur gratiam Spiritus sancti inter offerendum divina Dona ab introitu Missæ usque ad completionem. E
Quare et oculis non desinebat lacrymas fundere. Quando igitur magnus et venerabilis Elias, qui et gratiæ propheticæ erat particeps, discessurus erat per petitionem regis terreni *b* ad Regem cœlestem, et multitudine populi cum lachrymis ac luctu ipsum prosequente, placide conversus, dixit omnibus : Filioli mei, nolite flere super me : non enim vos orphanos relinquo, sed veniam, et ero vobiscum.

qui eum laudat mortemque suam prædicit, *b*

33 Πλὴν τοῦτό ἐστε γινώσκοντες, ὅτι Ἡλίας ἤδη ἀποδημεῖ πρὸς Κύριον. Ἐπιδημεῖ διὰ Κύριον. Ἡλίας κατατίθεται σωματικῶς ἐν μνημείῳ. Ἡλίας ἀνίσταται ἀρετῆς ἐν τῷ βίῳ. Καὶ καθὼς ἐμοὶ πειθήνιοι γεγόνατε, ὡς πατέρι τέκνα φίλτατα, τοιούτως κἀκείνῳ κλίνατε τοὺς ἑαυτῶν αὐχένας. Μέλλει γὰρ εὐσεβῶς διατρίψαι ἔτη μοναδικῇ πολιτείᾳ, καὶ το ὄνομα αὐτοῦ διαδοθῆναι ἐν πάσαις ταῖς ὑπαρχίαις. Αὐτὸς γὰρ παρακαλέσει καὶ παραμυθήσεται τὰς καρδίας ὑμῶν ἐν πάσῃ ἀνάγκῃ. Εἶτα προφητεία οὐ διήμαρτεν, ἀλλὰ πεπλήρωται ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Καὶ τῷ αὐτοῦ φοιτητῇ Δανιὴλ ἐνετείλατο, λέγων, ὅτι μετὰ τὴν ἐμὴν ἀποβίωσιν ἀποστείλας ἐνέγκατε τὸν μαθητὴν τοῦ θείου Ἀρσενίου, ὅπως ποιμανεῖ ἐμὸν ποίμνιον· ἀγαθοῦ γὰρ πνεύματός ἐστι καὶ τελείου. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις.

33 Attamen hoc scitote : Elias modo discedet ad Dominum. Advenit propter Dominum. Elias deponitur corporaliter in monumento. Elias resurgit in vita virtutis. Et quemadmodum mihi obedistis, ut patri obediunt filii carissimi, ita et illi inclinate cervices vestras. Quippe annos pie transiget in solitaria vita, et nomen ipsius divulgabitur in omnibus provinciis. Ipse enim hortabitur et consolabitur corda vestra in omni nenessitate. Hæc porro prophetia non aberravit, sed impleta est sub oculis nostris. Prædicto etiam discipulo Danieli mandavit, dicens : Post mortem meam mittens, adducite Discipulum divini Arsenii, ut pascat ovile meum : boni enim est spiritus et perfecti. Et hæc quidem de istis.

uti et vario de S. Elia nostro.

C 34 Οἱ δὲ θεῖοι καὶ θαυμαστοὶ πατέρες Ἀρσένιος καὶ Ἡλίας μεγάλως τῷ ὕψει τῶν ἀρετῶν δοκιμοῦντες ὁδηγοὶ, καὶ τύπος ὠφελείας τοῖς πᾶσι ἐχρημάτιζον. Μικρὸν οὖν νοσηλευθεὶς ὁ θεῖος Ἀρσένιος, καὶ ἐν τῇ εὐνῇ κατακλιθεὶς, δηλοῖ τῷ φαινοτάτῳ Ἡλίᾳ ἐν τῷ καστελλίῳ Πέτρᾳ Καύκας πεμφθέντι, λέγων· Ἐλθὲ τάχιον, τέκνον γλυκύτατον, θέασαι μὲν τὸν γέροντα πρινὴ ἐκδημήσω τούτου μου τοῦ ταπεινοῦ σώματος. Ὃς ἀγγελίαν δεξάμενος ταχεῖ δρόμῳ καταλαμβάνει τὸν ὅσιον, καὶ ἐπιπεσὼν, ἐν ᾧ κατέκειτο ὁ θεῖος πρεσβύτης, δάκρυσι τοὺς ἁγίους αὐτοῦ πόδας κατεφίλει, λέγων· ὤμοι πάτερ ὅσιε, καὶ ἀγαθὲ ποιμὴν, πῶς διαχωριζόμεθα ἀπ' ἀλλήλων σήμερον; Ἐνόμιζον γὰρ δια τῶν ὁσίων σου χειρῶν πρὸ σοῦ ταφῇ παραδοθῆναι ὁ ἀνάξιος· συγχυθεὶς δὲ τοῖς δάκρυσιν ὁ θεῖος Ἀρσένιος, καὶ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν κλαύσαντες οἱ ἀμφότεροι, φησὶν πρὸς τὸν μακαρίτην Ἡλίαν ὁ πρεσβύτατος· Πιστεύω τῷ Θεῷ, ᾧ ἀφιέρωμαι ἐκ νεότητός μου, ἀδελφὲ, ὅτι τὸ ὄνομά σου ἐγγέγραπται ἐν βίβλῳ ζωῆς· ἐγώ τε ὁ τάπεινος καὶ μέτριος πεντεκαιδεκαέτης ὢν, τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων μου ἀναλαβὼν, οὐκ ἴσμαι ὅτι εὐηρέστησα ἐν τῇ ζωῇ μου. Πλὴν εἰ εὕροιμην χάριν ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἀχώριστός σου ἔσομαι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ἐπευξάμενος, ἀσπασάμενός τε πάντας ἐν ἁγίῳ φιλήματι, παρέθετο

34 At divini et admirabiles patres Arsenius et Elias, virtutum sublimitate duces experti, et exemplar opis præstandæ habebantur. Deinde morbo correptus divinus Arsenius, et lecto decumbens, clarissimo Eliæ, misso ad castellum, cui nomen Petra Caucas *c*, nuntium mandat, dicens : Veni citissime, fili dulcissime, vide senem, priusquam discedam ab abjecto hoc corpore meo. Ille accepto nuntio, veloci cursu tendit ad Sanctum, proruensque, ubi jacebat divinus senex, cum lacrymis sanctos ipsius pedes osculabatur, dicens : Heu! pater sancte, et pastor bone, quomodo invicem hodie divellimur? Nam indignus ego putabam me ante te sanctis manibus tuis sepulcro tradendum. Divinus quoque Arsenius lacrymis perfusus est, et ambo longo intervallo fleverunt. Tum presbyter beato Eliæ dicit : Credo Deo, cui consecratus sum a juventute mea, frater, nomen tuum esse scriptum in libro vitæ. Ego autem humilis et abjectus, qui annos natus quindecim jugum Christi humeris meis imposui, non scio me eidem placuisse in vita

F *Pius obitus Arsenii.* *c*

A. DISCIPULO MONACHO.

vita mea. Verumtamen, si invenerim gratiam in conspectu bonitatis ipsius, inseparabilis tecum ero in hoc seculo et in futuro. Hisce dictis, precibusque fusis, ac salutatis omnibus osculo sancto, sanctam integramque animam Dei manibus tradidit. Et sane laudatur merito, qui perpetuo usque ad obitum beatum Eliam hortabatur ac in omni tribulatione consolabatur.

D

τὴν αὐτοῦ ἁγίαν καὶ ἀλώβητον ψυχὴν εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ ὄντως ἐπαίνεται, διηνεκῶς τῷ μακαριωτάτῳ Ἡλίᾳ μέχρις ἐξόδου παραμυθούμενος, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν ἐν πάσῃ θλίψει.

et sepultura: ejus corpus effossum comburere nequent Saraceni.

35 Obiit autem senex et plenus dierum divinus et magnus Arsenius, et depositum est divinum sanctumque ipsius corpus in eodem templo sancti martyris Eustratii. Verum post multum temporis, sicut magnus pater noster Elias narrabat, impiis Saracenis ad locum venientibus, qui viderant Sancti sepulcrum esse clausum, crediderunt thesaurum in eo fuisse absconditum: hunc fodiendo quærentes, cum quidem corpus S. Arsenii invenissent salvum et integrum, ac veste sacerdotali decenter amictum, cœperunt insensati inter se illud illudere, et invicem dicere: Hi sunt, qui infideles amentesque Christianos decipiunt, dicentes uni solique Deo Filium esse æqualis cum ipso majestatis et gloriæ. Adeste, hunc in terram referentes, corpus deceptoris comburamus. Tunc allata virgultorum et stipu-
B
larum magna multitudine, eique imposito corpore, perseverabant inflantes, sine effectu, donec tandem defecerint. Unde prodigio obstupescentes homines exitiales, fugam inierunt, abscesseruntque confusi, re minime perfecta. Post discessum vero gentis Saracenicæ, venerandus Elias noster egressus est castello, acceptumque corpus venerandum cum veste sacerdotali complexus affectu tenero, reposuit intra ecclesiam.

35 Κεκοίμηται δὲ πρεσβύτης καὶ πλήρης ἡμέρων ὁ θεῖος καὶ μέγας Ἀρσένιος, καὶ κέκειται τὸ θεῖον καὶ ἅγιον αὐτοῦ λείψανον ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Εὐστρατίου. Μετὰ δὲ χρόνους ἱκανοὺς, καθὼς ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας διηγεῖτο, τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν τῇ χώρᾳ ἐπιδημησάντων, τὸν τάφον τοῦ ὁσίου συμπτυσθέντα ἰδόντες· ὑπέλαβον θησαυρόν τινα ἐν αὐτῷ ἐγκεκρύφθαι· ὅνπερ ὀρύξαντες, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ὁσίου Ἀρσένιου σῶον καὶ ὁλόκληρον μὲν εὑρηκότες, καὶ ἱερατικὴν στολὴν σεμνῶς ἠμφιεσμένον, ἤρξαντο οἱ ἀγνώμονες διαπαίζειν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ λέγειν· Οὗτοί εἰσι οἱ ἀποβουκολοῦντες τοὺς ἀνοήτους Χριστιανοὺς, σύνθρονον Υἱὸν λέγοντες ἔχειν τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν Δεῦτε καὶ τοῦτον ἐν τῇ γῇ ἀνανέγκαντες πυρίκαυστον τὸ σῶμα τοῦ πλάνου ποιησώμεθα. Τότε ἐνέγκαντες φρυγάνων καὶ καλάμων πολὺ πλῆθος, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναφθέντες, διέμειναν φυσῶντες ἀνανέργητα ἕως οὗ εἰς τέλος ἠτόνησαν· ὅθεν τῷ θαύματι καταπλαγένθες οἱ ἀλάστορες, ἔφυγον, καὶ ἀπῆλθον καταισχυμμένοι, καὶ ἄπρακτοι. Μετὰ δὲ τὴν ἀπέλευσιν Ἀγαρηνοῦ ἔθνους, ἐξῆλθεν ὁ σεβάσμιος ἡμῶν Ἠλίας E
ἐκ τοῦ καστελλίου, καὶ περιειλήσας τὸ τίμιον λείψανον, μετὰ τῆς ἱερατικῆς στολῆς, καὶ πόθῳ περιπτυσάμενος κατέθετο αὐτὸ ἔνδον τοῦ ναοῦ.

Elias, hortante Daniele, venit ad monasterium Eliæ Junioris, ubi egregia

36 Postquam ille ad partes castelli reversus erat, atque orationi silentioque vacabat, misit ad ipsum divinus Daniel, ut confestim ad se veniret, dicens: Age invicem videamus, frater, priusquam discedamus ex hac vita. Festinanter igitur Vir venerabilis jejunus et pedes, ut solebat, totum viæ intervallum conficit, ac horis
d
vespertinis in partes Salinarum *d* pervenit ad monasterium, siti æstuque vehementer pressus: nam erat etiam tempus æstivum. Ubi vero per janitorem adventum ipsius intellexerat, statim divinus Daniel portam monasterii claudit, dicens: Sta, neque enim dignus es, ut huc ingrediaris. Tunc Mitis et humilis corde omnem tentationem hilariter et cum gratiarum actione tulit. Deinde post solis occasum mittit ipsi mo-
C
dicum quid panis et vasculum aquæ. Hæc excipiens Beatus, et cum gratiarum actione assumens, se indignum dicebat illo etiam modicissimo nutrimento. Itaque cum multa tentatione omnino probatus esset, divinus Daniel ingressum ipsi aperuit ridenti vultu, ipsumque salutans osculo sancto, dicit eidem: Nunc cognovi, te vere monachum esse et imitatorem magni Arsenii: valde enim mirabatur atque exultabat de tolerantia et integritate sancti patris nostri Eliæ.

36 Αὐτοῦ τε τοῖς τοῦ καστελλίου μέρεσιν ὑποστρέψαντος, καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ ἡσυχίᾳ σχολάζοντος, ἀπέστειλεν πρὸς αὐτὸν ὁ θεῖος Δανιὴλ, τοῦ ὀξέως φοιτῆσαι πρὸς αὐτὸν, Δεῦρο, λέγων, θεασώμεθα ἀλλήλους, ἀδελφὲ, πρινὴ τοῦ βίου ἐκδημῆσαι ἡμᾶς. Σὺν τάχει οὖν ὁ ἀοίδιμος νήστης πεζοπορήσας ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, καταλαμβάνει, τὰς ἑσπερέας ὥρας τὰ μέρη τῶν Σαλινῶν εἰς τὸ μοναστήριον τῷ δίψει καὶ τῷ καύσωνι εἰς ἄγαν πιασθεὶς· ἦν γὰρ λοιπὸν καιρὸς θέρους· τὴν δὲ αὐτοῦ ἐπιδημίαν διὰ τοῦ θυρωροῦ νοήσας, εὐθὺ ἀποκλύει αὐτῷ τὴν θύραν τῆς μονῆς ὁ θεῖος Δανιὴλ, λέγων· Στῆθι, ἀνάξιος γὰρ εἶ τῆς ἐνταῦθα εἰσόδου. Τότε ὁ πραὸς, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ ἔφερε πάντα πειρασμὸν ἱλαρῶς, καὶ εὐχαρίστως. Εἶτα μετὰ τὴν δύσιν ἡλίου ἀποστέλλει αὐτῷ βραχύ τι ἄρτου, καὶ βουκάλιον ὕδατος· ἅπερ δεξάμενος ὁ μακάριος, καὶ εὐχαρίστως μεταλαβὼν, ἀνάξιον ἑαυτὸν διηγεῖτο, καὶ αὐτῆς τῆς βραχυτάτης τροφῆς· οὕτως τε ἐφ᾽ ἱκανὸν πειρασμὸν ἐν πάντι δόκιμος ὁ θεῖος Δανιὴλ ἠνοῖξεν αὐτῷ τὴν εἴσοδον μειδιῶντι προσώπῳ, F
καὶ ἀσπασάμενος αὐτὸν ἐν φιλήματι ἁγίῳ, λέγει πρὸς αὐτόν· Νῦν οἶδα ὅτι μοναχὸς ἀληθῶς εἶ, καὶ μιμητὴς τοῦ μεγάλου Ἀρσενίου· λίαν γὰρ ἐθαύμασεν καὶ ἠγαλιᾶτο ἐπὶ τῇ ἀνηξηκακίᾳ καὶ ἀκαρεότητι τοῦ ὁσίου πατέρος ἡμῶν Ἠλίου.

dat sublimis virtutis exempla.

37 Postquam autem diu fuerant collocuti de salute animæ, ac de futura Sanctorum mercede, hortatus est divinus Daniel clarissimum Eliam, ut parumper quiesceret propter laborem itineris instituti. Porro ubi aliquo tempore solus fuerat, quo orationi instabat, ac psalmos Davidicos secum eloquebatur; secundum consuetudinem æditus cito lignum pulsat ad hymnos matutinos perficiendos. Obstupuit ad hoc magnus pater noster Elias, dicens secum: Hæc est tentatio ad probationem cordis. Absoluto autem cantu psalmorum, et inchoata lectione, tædio affectus divi-

37 Μετὰ δὲ τὸ ἐπὶ πολὺ προσομηλῆσαι αὐτοὺς περὶ σωτηρίας ψυχῆς, καὶ τῆς μελλούσης ἔσεσθαι τοῖς ἁγίοις ἀνταποδώσεως, προετρέψατο ὁ θεῖος Δανιὴλ τὸν φαινότατον Ἠλίαν τοῦ μικρὸν διαναπαύσασθαι διὰ τῆς ὁδουπορίας κόπον. Καὶ δὴ μικρὸν ἰδιάσαντος αὐτοῦ, καὶ τῇ προσευχῇ ἐγκαρτεροῦντος, ψαλμούς τε Δαβιδικοὺς ἀποστηθίζοντος ἐν ἑαυτῷ, κατὰ τὸ ἔθος κρούει εὐθέως τὸ ξύλον ὁ προσμονάριος πρὸς τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους ἐκπληρῶσαι. Ἐξέστη δὲ ἐπὶ τοῦτο ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας, ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τοῦτο πειρασμός ἐστι πρὸς δοκιμασίαν καρδίας. Τῆς οὖν ὑμνῳδίας ἐπιτελουμένης, καὶ τῆς ἀναγώσεως εἰσαχθήσης, ἀκηδιάσας ὁ θεῖος Δανιὴλ καὶ ὅλως τῷ ὕπνῳ κλονηθεὶς, σύνιδεν ἠρεμέως ἐξελθεῖν τῆς ἐκκλησίας, καὶ διαναπαύσασθαι.

A σασθαι. Τότε ὁ στεῤῥὸς καὶ ἀδαμάντινος πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας ἐπιλαμβάνεται τοῦ παλλίου τοῦ δειλανδρίσαντος, μειδιῶντι προσώπῳ λέγων· Μὴ δὸς τόπον τῷ πνεύματι τῆς ἀκηδίας, ἀδελφέ· στῆθι σὺν ἐμοὶ πυκτεύων μέχρι πρωΐας· βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· καὶ οὕτως σὺν αὐτῷ προσκαρτερήσας ἄχρι συμπληρώσεως, φησιν πρὸς αὐτὸν μετ' ἐκπλήξεως· Ὄντως πάτερ Ἠλία, ὡς ὁ ζέων σίδηρος στομοῦται τῷ ψυχρῷ ὕδατι, οὕτως σε ἡ θεία χάρις στομῶσα στεῤῥὸν πεποίηκεν· πάντα γὰρ ἰσχύεις ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί σε Χριστῷ.

nus Daniel; et somno prorsus agitatus, consideravit tacite exire ecclesia et requiescere. Tunc robustus atque adamantinus pater noster Elias apprehendit pallium trepidantis, ridenti vultu dicens: Noli dare locum spiritui pigritiæ, frater: ita mecum decertans usque ad horam matutinam: nam violentorum est regnum cœlorum. Et sic cum ipso permansit usque ad finem, eique obstupescens dixit: Sane pater Elia, sicut ferrum fervens gelida aqua roboratur, ita divina gratia te roborans fortem effecit: nam omnia potes in Christo, qui te confortat.

A. DISCIPULO MONACHO

ANNOTATA.

a *Alter hic est Elias, dictus* Junior, *cujus Vita data est ad* 17 *Augusti, ubi de eo, et discipulo ejus Daniele agitur. Interpres Italus omisit omnia, quæ de eo dicuntur in his Actis.*

b *S. Elias, cognomento* Νέος, *de quo agitur, vocatus fuit Constantinopolim ab imperatore Leone sapiente, sed obiit Thessalonicæ, antequam ad imperatorem perveniret. Consule Vitam ipsius, in qua fusius illa referuntur cap.* VI *et* VII. *Prædicit ille verbis mox sequentibus obitum suum, et adventum* Eliæ, *de quo hic agitur. At prædictio ipsius non est intelligenda de præfectura monasterii Eliæ Junioris, sed de futura habitatione Eliæ nostri in vicinia : et sic omnia exacte impleta sunt, ut ostendi in Commentario num.* 16.

c *Hoc castellum ab interprete Latino scribitur* Petre Calca, *a Thomasio* Petra Cauca. *Dedi voces Græcas, prout habentur in meo apographo.*

d *De* Salinis *vel* Aulinis, *ubi erat monasterium S. Eliæ, et hujus Danielis, discipuli ipsius, aliqua* B
sunt dicta in Commentario prævio Vitæ S. Eliæ Junioris num. 15. *Vide etiam dicta nostra in Commentario num.* 19.

CAPUT VI

S. Elias habitat cum Cosma abbate: hoc deinde ob prævisam cœnobii constructionem abeunte, monachos admittit et cœnobium condit.

Καὶ οὕτως ἐν ὀλίγῳ συνέστιοι ἅμα, καὶ συνόμιλοι γεγονότες, ἐπιθυμίαν εἰσδέχεται ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας τοῦ καταμόνας ἡσύχως οἰκῆσαι, καὶ ὡς δεῖ, τῷ Θεῷ λατρεῦσαι, μεμνημένος καὶ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, φάσκοντος· Ἐπ' ἐρημίαις πλανώμενοι, καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις, καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς. Καὶ δὴ συντυχὼν μεγάλῳ γέροντι, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν αὐτῷ ἀναθέμενος, εὐθὺ ἀναφέρει αὐτον ὁ θεῖος Κοσμᾶς ἅμα τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, τοὔνομα Βιταλίῳ, ἐν ᾧπερ κατῴκησεν μονωτάτῳ σπηλαίῳ, τῷ ὄντι ἔνδον τῆς πύλης, ἔνθα νυν ἡ ἀποθήκη τοῦ οἴνου γέγονεν. Τότε ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ μέγας πατὴρ Ἠλίας ἐπὶ τοῦ τόπου ἐπιτηδειότητι, ἔρημον ὄντα τε πρὶν
C καὶ ἄβατον, ἅμα τε καὶ ἐργάτην δόκιμον εὑρηκώς. Τούτου οὖν διαφημισθέντος ἐν ταῖς πέριξ χώραις καὶ κώμαις, πολλοὶ συνῆλθον ὠφελείας χάριν πρὸς αὐτοὺς, ἅμα καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν διακονοῦντες αὐτοῖς, ἄνδρες εὐγενεῖς καὶ περιφανεῖς· καὶ εἰς ἄκρον τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν κατορθοκότες, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.

Et sic, ubi modico tempore conviverant simulque fuerant collocuti, sanctus pater noster Elias solitarie desideravit ac quiete habitare, et Deo, sicut oportet, servire, memor etiam illius dicti Apostolici, quod habet: In solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, et in cavernis terræ. Cum itaque occurrisset seni nominis magni, eique propositum suum declaravisset, statim ducit ipsum divinus Cosmas una cum discipulo suo, cui nomen erat Vitalius, ad speluncam, ubi habitabat, maxime solitariam, quæ erat intra portam, ubi nunc facta est cella F
vinaria. Tunc spiritu exultabat magnus pater Elias ob loci aptitudinem, quod ipsum et solitarium, ut prius erat, et inaccessum, simulque cum eo probatum operarium invenisset. Hoc autem divulgato in circumjacentibus locis et oppidis, multi concurrebant ad ipsos subsidii causa, qui simul etiam necessaria subministrabant ipsis, viri nobiles et clari, tandemque asceticam palæstram perfecte secuti, quorum nomina sunt in libro vitæ.

Sanctus, relicto monasterio, in spelunca habitat cum Cosma:

39 Ὁ μέντοι θεῖος Κοσμᾶς, ὀχληθεὶς ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἀδελφῶν, καὶ σφόδρα μεταμεληθεὶς, φιλήσυχος ὤν, ἐβουλήθη τοῦ ἀπάραι τῶν ἐκεῖσε σὺν τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ αὖθις καταμόνας οἰκῆσαι. Ὅπερ ἐπιγνοὺς ὁ πανάγαστος πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας, προσέπεσε τοῖς ποσὶν αὐτοῦ, λέγων· Μὴ διαζευχθῶμεν ἀπ' ἀλλήλων, πάτερ ὅσιε, ἀλλ' ὡς συνέθεμεν ἀλλήλους, διαμείνωμεν. Ἔσομαι γάρ σοι πειθήνιος ἐν πᾶσιν, καὶ δουλεύσω σοι ὡς πατέρι, καθὼς τῷ μεγάλῳ Ἀρσενίῳ. Εἴξας οὖν ἐν τῇ κλήσει τοῦ μεγάλου Ἠλίου ὁ μοναχὸς, καὶ μικρὸν ἐφησυχάσας, θεωρεῖ κατὰ τοὺς ὕμνους πᾶσαν τὴν περιγραφὴν τοῦ μοναστηρίου σπηλαίοις μικροῖς πλήθει τε μονα-

39 Divinus tamen Cosmas, turbatus de multitudine monachorum, vehementerque pœnitens, quod quietis esset amans, voluit inde discedere cum discipulo suo, et in alio loco rursum solitarie habitare. Id cognoscens admirabilis pater noster Elias, accidit ad pedes ejus, dicens: Ne separemur invicem, pater sancte; sed, ut invicem conjunximus, perseveremus: nam obediam tibi in omnibus, et tibi ut patri serviam, quemadmodum servivi magno Arsenio. Postquam igitur petitioni magni Eliæ cesserat monachus, et

hocque ob prævisam cœnobii constructionem abeunte.

A. DISCIPULO MONACHO.

et tantisper quieverat, videt tempore hymnorum totum monasterii circuitum parvis speluncis et multitudine monachorum, laudantium Deum et psallentium, esse repletum *, et sanctum Eliam, veluti stellam lucidam, in medio eorum. Hæc intuitus, et recte dijudicans, ubi mane surrexerat, dicit discipulo suo : Surge, frater : ego quidem hinc abeo. Placuit Deo, ut hic locus fiat cœnobium, multique salventur per patrem nostrum Eliam : sic enim præscivit et prædestinavit. Et, salutatis ipsis, abiit inde, ac discessit.

** Hæc vox deest in Græco.*

visione excitatus et animatus,

40 Itaque admirabilis pater noster Elias erat cum fratribus in honesta illa spelunca egens, afflictus, ærumnas patiens, destitutus etiam quotidiano victu. Videns vero et locum esse aditu difficilem, atque angustum et præcipitem, capacemque esse ad receptionem plurium fratrum, decrevit in illo cum paucis ad id ipsum manere. In somnis porro visionem accipit, acsi caput suum circumvolitaret examen congregatum apum, non percutientium aculeis suis Sanctum, sed suavem cantum circa ipsum modulantium. Tacite igitur incedens Sanctus, et inveniens vas magnum et novum, caputque inclinans et
B colligens in novo illo vase, ibidem deposuit tamquam in horto arboribus semper viridibus decoro, ac floribus variis pulchre vernante : verum paucula ex istis animantibus in barba sua manere vidit, et paulo post avolantia e conspectu suo ablata esse. Istud ergo cum vidisset, recteque de visis judicasset, intellexit Dei esse voluntatem, ut fratres congregarentur et salvarentur. Pauci vero aliqui ex ipsius improbatione consilii professionis hujusce monasticæ, et carnalia sapientes, pereunt. Et de vocatis quidem ad salutem consequendam lætabatur exultabatque; de perditis vero gemebat et angebatur valde.

monachos congregat, quibus præclara dat monita.

41 Ab eo tempore cœpit optimus Pastor recipere omnes ad vitam monasticam accedentes. Concurrebant omnes, qui virtutem ipsius et vitam audiebant, sicut magnes ferrum trahit *a*, videntes ipsius consuetudinem ante opera loquentem. Erat enim verbo suavis, in tentationibus patiens, in tribulationibus gaudens, in egestate dives propter fiduciam, alacer in oratione et in spe ac cantu psalmorum, docens eos, qui vitæ seculari renuntiaverant, ut consanguineorum suorum obliviscerentur propter mandatum Do-
C mini, et non statim post vocationem inordinato affectu illis adhærerent : ut ante omnia confiterentur peccata scienter et ignoranter facta, quia sine illo nemo veniam consequetur; non haberent propriam voluntatem, sed indubitata fide obedientiam superiori præstarent, omniaque perficerent cum humilitate; linguam et ventrem fortiter continerent, ac sic pravis cogitationibus resisterent : nam fieri nequit, ut is, qui ventrem implet, hisce consentanea non faciat, et mente fœdetur. Oportet enim, dicebat, et manibus laborare secundum Apostolum, et de proprio labore manducare, redundantiaque dare indigentibus. Cum vero sic erudirentur accedentes, fructus ferebant vocatione sua dignos.

a

Inventa spelunca majore prope priorem,

42 Quando itaque multiplicata erat FF. congregatio, et nimis coarctabatur in modica illa spelunca, placuit supremo dispensatori Deo, ut divini famosique antri fieret manifestatio hoc modo per servos suos. Turba vespertilionum per foramen modicum egrediebatur e colle supereminenti speluncæ, et rursum ingrediebatur. Hoc ubi plu-

χῶν αἰνούντων καὶ ψαλλόντων τῷ Θεῷ, καὶ τὸν ὅσιον Ἠλίαν D
ὥσπερ περιφανῆ ἀστέρα ἐν μέσῳ αὐτῶν· ταῦτα θεασάμενος, καὶ καλῶς διακρίνας, ἕωθεν ἀναστὰς, λέγει τῷ μαθητῇ αὐτοῦ· Ἀνάστα, ἀδελφέ· ἐγὼ μὲν ἐντεῦθεν· εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κοινόβιον γένεσθαι τὸν τόπον τοῦτον, καὶ πολλοὺς σωθῆναι διὰ τοῦ πατέρος ἡμῶν Ἠλίου, ὡς γὰρ προέγνω καὶ προώρισεν. Ἀσπασάμενός τε αὐτοὺς ἀπῆρεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπεδήμησε.

40 Ὁ οὖν πανάγαστος πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας σὺν τοῖς ἀδελφοῖς, ἐν τῷ σεμνῷ σπηλαίῳ ἦν, ὑστερούμενος, θλιβόμενος, κακουχούμενος, λειπόμενος καὶ αὐτῆς τῆς ἐφημέρου τροφῆς· ἰδὼν δὲ καὶ τὸν τόπον δύσβατον ὄντα, στενὸν καὶ κρημνώδη, καὶ ἐπιτήδειον πρὸς ὑποδοχὴν πλειόνων ἀδελφῶν, κέκρικεν ἐν αὐτῷ σὺν ὀλίγοις ἐπὶ τὸ αὐτὸ διαμένειν· ὅραμά τε κατὰ τοὺς ὕπνους θεωρεῖ, ὡς ὅτι ἐσμὸς μελίσσων συναθροισθεὶς περιίπτατο περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐ τοῖς κέντροις πλήττον τὸν ὅσιον, ἀλλὰ μέλος ἡδὺ συρίζων περὶ αὐτόν. Ἠρέμα οὖν πορευθεὶς ὁ ἀοίδιμος, καὶ εὑρὼν σκεῦος μέγα καινὸν, ὑποκλίνας τε τὴν κεφαλὴν, καὶ περισυνάξας ἐν τῷ καινῷ ἀγγείῳ ἀπέθετο αὐτοῦ ὡς ἐν παραδείσῳ φυτοῖς ἀειθαλέσι κομῶντι, καὶ ἄνθεσι ποικίλοις εὐανθοῦντι. Ὀλίγα δέ τινα ἐξ αὐτῶν ἐναπομεῖναι ἐπὶ τὸν πώγωνα αὐτοῦ, καὶ μετ' ὀλίγον ἀφίπτατα ἀφαντωθῆναι ἀπὸ τῶν ὀφθαλ- E
μῶν αὐτοῦ. Τοῦτο οὖν ἰδὼν, καὶ καλῶς διακρίνας, συνῆκεν εὐδοκίαν εἶναι Θεοῦ πληθυνθῆναι τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ σωθῆναι· ὀλίγοι δέ τινες ἐξ αὐτῶν τῇ ἀθετήσει τοῦ μοναδικοῦ ἐπαγγέλματος τούτου προαιρέσεως, τὰ τῆς σαρκὸς φρονήσαντες, ἀπόλλυνται· καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς καλουμένοις σωτηρίας τυχεῖν ἔχαιρε, καὶ ἠγαλλιᾶτο, ἐπὶ δὲ τοῖς ἀπολυμένοις ἔστενε καὶ ἠνιᾶτο σφόδρως.

41 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ πανάριστος Ποιμὴν πάντας εἰσδέχεσθαι τοὺς προσερχομένους τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ. Συνέθεον πάντες, ἀκούοντες τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν καὶ πολιτείαν, ὥσπερ ὁ μαγνήτης τὸν σίδηρον, βλέποντες τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ πρὸ τῶν ἔργων φθεγγομένην. Ἦν γὰρ τῷ λογῳ ἡδὺς, ὑπομονικὸς ἐν πειρασμοῖς, χαίρων ἐν θλίψεσιν, ἐν πτωχείᾳ πλούσιος διὰ τὴν ἐλπίδα, πρόθυμος ἐν τῇ εὐχῇ καὶ τῇ ἐλπίδι και ψαλμωδίᾳ, διδάσκων τοὺς ἀποτασσομένους τῷ βίῳ ἀπομνημονεύειν τῶν κατὰ σάρκα ἰδίων διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ τούτοις εὐθὺ μετὰ τὴν κλῆσιν ἐμπαθῶς διακεῖσθαι, ἐξομολογεῖσθαι πρὸ πάντων τὰ ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελήματα, ὡς χωρὶς οὐδεὶς ἀφέσεως τεύξεται, μὴ ἔχειν ἴδιον θέλημα, ἀλλὰ τὴν ὑπακοὴν ἀδιστάκτῳ πίστει τῷ προεστῶτι, καὶ πάντα πληροῦν F
ἐν τάπεινοφροσύνῃ, κρατεῖν γλώσσης καὶ κοιλίας ἰσχυρῶς, καὶ οὕτως ἀνθίστασθαι τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς· ἀδυνατὸν γὰρ τὸν πληροῦντα γαστέρα μὴ συγκατατίθεσθαι τούτοις, καὶ κατὰ διάνοιαν ἐκπορνέυειν. Δεῖ γὰρ, ἔλεγεν, καὶ ταῖς χερσὶ κοπιᾶν κατὰ τὸν ἀπόστολον, ἐσθίειν τε τὸν ἴδιον κόπον, καὶ τὴν περισσείαν τοῖς χρῄζουσι διδόναι. Οὕτως δὲ διδασκόμενοι οἱ προσερχόμενοι ἐκαρποφόρουν ἀξίως τῆς κλήσεως.

42 Τῆς οὖν ἀδελφότητος πληθυνομένης, καὶ στενοχωρουμένης ἐν τῷ σμικρῷ σπηλαίῳ, εὐδόκησεν ὁ πρυτάνις Θεὸς τὴν φανέρωσιν τοῦ θείου καὶ περιβοήτου ἄντρου γενεσθαι τρόπῳ τοιούτῳ διὰ τῶν αὐτοῦ δούλων. Πλῆθος νυκτερίδων δι' ὀπῆς μικρὰς ἐξήρχετο ἐκ τοῦ ὑπερωϊόθεν βούνου, καὶ πάλιν εἰσήρχετο. Ὅπερ θεασάμενοι πλειστάκις οἱ πατέρες ἡμῶν, συνῆκαν κενὸν εἶναι τὸν βοῦνον του ὄρους ὑποκούφου. Ἁψάντες φῶτα, καὶ διὰ

A διὰ τῆς στενῆς πύλης καὶ τεθλιμμένης ὀπῆς μόλις εἰσελθόντες, ἔνδον θεωροῦσι σπήλαιον μέγα, καὶ εὐρύχωρον κατά τε ὕψος καὶ βάθος πλάτος τε καὶ μῆκος. Ἔχαρε οὖν ὁ θεοσεβὴς Ἀνὴρ ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι, ὡσεὶ ναὸν ἐκ Θεοῦ εἶναι αὐτοῖς ἡτοιμασμένον. Ἠθύμει δὲ αὖθις, καὶ ἠνιᾶτο λίαν, ὅτι οὐκ ἐνδεχομένον ἡλιακὴν ἀκτῖνα δι' ὀπῆς εἰσελθεῖν καὶ φωτίσαι αὐτό. Ἀλλὰ τῶν φοβουμένων αὐτὸν τὸ θέλημα ποιῶν Θεὸς, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων, ἐξάπινα ἀποστέλλει αὐτῷ ἄνθρωπόν τινα πεπειραμένον κατὰ πάντα, ᾧ ὄνομα Κοσμᾶς. Ὃς εἰσελθὼν ἔνδον τοῦ σπηλαίου καὶ ἐξελθὼν, ἐπιμελῶς τὸν βοῦνον ἐπισκεψάμενος, καὶ ἐργάτας μισθωσάμενος τοὺς εὐφιλοῦντας λατωμῆσαι, ἤνοιξεν τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον· καὶ οὕτως τὸ ἡλιακὸν φῶς τοῖς ἔνδον ἐπίλαμψαν, ἐξηλθόντα τε ἔθιστα πετεινὰ τάτε νοήματα σκοτεινὰ τῶν πονηρῶν καὶ ἀκατάρτων πνευμάτων· ὅτι δὲ κατοικητήριον δαιμόνων ὕπηρχε τὸ σπήλαιον μετ' ὀλίγον ἐρῶ.

ribus vicibus viderant patres nostri, intellexerunt vacuum esse collem montis ὑποκοίλου *b*. Accenso autem lumine, et per angustam portam et pressum foramen vix tandem ingressi, intus vident speluncam magnam et spatiosam secundum altitudinem, profunditatem, latitudinemque ac longitudinem. Gaudebat igitur Vir pius et spiritu exultabat, quod esset velut templum a Deo ipsis præparatum. At animo rursum concidebat dolebatque, quod non pateretur radium solarem per foramen aliquod intrare, quo illuminaretur. Verum Deus, qui facit voluntatem timentium se, et eorum preces exaudit, repente ipsi mittit hominem quemdam in omnibus expertum, cui nomen Cosmas. Hic speluncam ingressus rursumque egressus, collem diligenter lustravit, et operarios cædendo lapides bene assuetos conduxit, atque aperuit ex parte meridionali ingressum speluncæ latum et spatiosum: et sic lumen solare illuxit intus manentibus, egressaque sunt consueta volatilia, ac mentes tenebrosæ malorum immundorumque spirituum: nam quod spelunca dæmonum esset habitaculum post pauca dicam.

A DISCIPULO MONACHO

b

43 Ὁ οὖν αὐτὸς Κοσμᾶς ἐκεῖσε ἀποταξάμενος, καὶ ἔργα
B μεγάλα ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐργασάμενος, τήν τε ἁλικὴν εἰς χρείαν τῆς μονῆς, καὶ μικρὸν ἐργαστήριον εἰς τὸ τὸν σῖτον ἀλήθειν, ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκοιμήθη, καὶ ὕπνωσε. Ὁ μέντοι ἡγιασμένος πατὴρ ἡμῶν Ἠλίας κόπῳ πολλῷ, καὶ ἱδρῶτι τὴν ἔνδον ἄπειρον ὕλην σὺν τοῖς ἀδελφοῖς ἐγκαθάρας, καὶ θυσιαστήριον ἡγιασμένον οἰκοδομήσας, τέμενος ἱερὸν ἀνοίγει, ῥητὸν τῶν κορηφαίων καὶ θείων ἀποστόλων, οἷς δὴ καὶ βοηθοῖς χρώμενος. Οὐκ ἐνεδίδου ταῖς ὑμνῳδίαις καὶ ταῖς παννύχοις προσευχαῖς ἱκετεύων τὸ Θεῖον, τοῦ ἀπελάσται τὰ ἐκεῖσε κατοικοῦντα πονηρότατα πνεύματα. Ἐμμανὴς δὲ γενόμενος ὁ πονηρὸς καὶ φθονερὸς διάβολος ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ τοῦ Ἀνδρὸς, ἐκινήθη κατὰ αὐτοῦ σὺν πάσῃ τῇ ὀλεθρίῳ αὐτοῦ δυνάμει· καὶ πρῶτον μὲν ἐδόκει κτύποις, καὶ φαντασίαις ἐκθροεῖν· Ἔπειτα δὲ συριγμοὺς μεγίστους ἐκπέμπειν, ὥστε διεχεῖν τὴν κοιλάδα τῆς μονῆς καί τινα τῶν φοιτητῶν τοῦ Ἁγίου ἀκοῦσαι οὕτω πως τοῦ πονηροῦ πνεύματος κατὰ πρόσωπον λέγοντος· Μηκέτι φέρειν τὴν Ἠλίου τοῦ μονογείρου ἐκεῖσε διατριβὴν. Αἰσθόμενος τε ὁ ἀοίδιμος τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων κίνησιν, δάκρυσι καὶ ἱκεσίαις τὴν ἄνωθεν συμμαχείαν ἐπικαλεῖτο.

43 Itaque ille ipse Cosmas ibidem collocatus, opera magna in monasterio perfecit, interque hæc salinam ad usum congregationis, et parvam officinam ad frumenta molendum, atque hisce insistens in pace obiit et obdormivit. Attamen sanctus pater noster Elias, ubi multo labore et sudore rudem materiam intus cum fratribus præparasset, et altare sanctificatum ædificasset, aperit templum sacrum magnis coryphæis et divinis Apostolis, quibus sane etiam adjutoribus erat usus. Non desinebat hymnorum cantu et continuatis tota nocte precibus orare Deum, ut abigeret habitantes ibi spiritus pessimos. At in furorem actus malis invidusque diabolus de tanta Viri patientia et tolerantia, cum omni perniciosa potestate sua ipsum aggreditur: et primum quidem videbatur strepitibus et ostentis terrorem incutere: deinde vero maxima emittere sibila, ita ut vallis monasterii personaret, et aliquis ex Sancti discipulis audiret malignum spiritum hoc modo coram loquentem: Non amplius ferendum est, ut Elias unimanus hic commoretur. Cum autem Vir venerabilis perciperet motum sibi a dæmonibus bellum, lacrymis ac supplicationibus cœleste implorabat auxilium.

E *ibi ecclesiam et monasterium construit. Bellum*

44 Μιᾷ δὲ τῶν ἡμέρων σχολάζοντος αὐτοῦ ἐν τῷ αὐτῷ
C σεμνῷ σπηλαίῳ, καὶ καλλιγραφοῦντος κατὰ τὸ ἔθος, ἄνδρες τινὲς εὐλαβεῖς τοῦ χωρίου τοῦ ἐπονομαζομένου Σιμιναρίον, ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν ὠφελείας χάριν· καὶ ὡς πλησίον τῶν τῆς μονῆς μέρων προσήγγησαν, ἀπαντᾷ αὐτοῖς αἰθίωψ παμμεγέθης, φοβερὸς τῷ εἴδει, καὶ ζοφοειδὴς σφόδρα. Οἱ καὶ ἀφομοιώσαντες αὐτόν τινι γνωστῷ αἰθίοπι, φασι πρὸς αὐτόν· Πόθεν ἔρχεις, κύρι φώτι, καὶ ποῦ πορεύῃ; Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς τραχείᾳ καὶ ὀργίλῳ φωνῇ, ἔφη· Ἐλθὼν Ἠλίας ὁ μονόχειρος ἐξέωσεν ἡμᾶς τῆς ἀρχαίας κατοικίας· καὶ νυν πορευόμεθα εἰς μέρη Μεσοβιάνου πρὸς τοὺς ἑταίρους ἡμῶν, ὅπως ἐν ὁμονοίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενοι, ἀντιστρατευσώμεθα αὐτῷ πρὸς τὰ βαθη ἡμῶν πόλεμον. Ταῦτα εἰπὼν καὶ ὑψωθεὶς ἐν τῷ ἀέρί, ἀπίει χολαίνων ἐπαμφότερα ταῖς ἰγνύαις, καὶ τὸν Ὅσιον καταρώμενος. Καὶ γὰρ ἀληθῶς στήλαιόν ἐστι μέγα καὶ φοβερώτατον ἐν τοῖς ὁρίοις Μεσοβιάνου, ὃ καλοῦσι τῆς ἁγίας μάρτυρος Χριστίνης. Τότε οἱ ἄνδρες συνιέντες δαίμονα εἶναι τὸν ὀφθέντα καὶ λαλήσαντα, ἑαυτοὺς θωρακίζοντες τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ ταῖς εὐχαῖς τοῦ Ὁσίου, ἀπίεσαν τὴν ὅδον αὐτῶν χαίροντες ἐπὶ τῇ ἀποδημίᾳ τούτων πονηρῶν πνευμάτων.

44 Quadam vero die, cum esset in præclara illa spelunca, et secundum consuetudinem scribendo se occuparet, viri quidam pii ex loco, qui vocatur Siminarium *c*, ibant ad ipsum opis impetrandæ gratia. Ubi vero prope accedebant ad partes monasterii, occurrit ipsis æthiops staturæ immanis, terribilis aspectu, et niger admodum. Illi etiam assimilabant ipsum æthiopi cuidam noto, dicebantque ipsi: Unde venis, Photi, et quo vadis? Ille vero respondens voce aspera et iracunda, dixit: Veniens Elias unimanus, expulit nos e domicilio antiquo, nunc autem imus in partes Mesobiani ad sodales nostros, ut hunc in finem concordes facti, ad cava nostra bellum ipsi inferamus. Hæc dicens, sublatusque in aere, abit utrimque claudicans poplitibus, et Sancto maledicens. Et sane magna maximeque terribilis est spelunca in finibus Mesobiani *d*, quæ nominatur S. Christinæ martyris. Tunc viri illi, intelligentes dæmonem esse, qui visus fuerat ipsisque locutus, se munierunt signo crucis et precibus Sancti, abieruntque per viam suam, gaudentes de recessu *e* malorum illorum spirituum.

F *a dæmonibus Sancto illatum illorumque abitus.*

c

d

e

45 Hæc

A. DISCIPULO MONACHO

Mira Sancti pietas et reverentia in divinis officiis,

45 Hæc ubi a recedentibus audivisset magnus Pater noster, summasque ea de re gratias Deo egisset, majori se molestia laboribusque exercebat, eorum quidem, quæ retro erant, obliviscens, et scopum persequens ad bravium supernæ vocationis, psallens prudenter ac considerate in vespertinis matutinisque psalmorum cantibus, ut coram Domino, cum omni timore et pietate, stans fixis pedibus immotisque usque ad finem officii; acsi in terra radices egissent, nec umquam baculo sustentatus nec cancellis accedens. Neque omnino ob pediculum aut pulicem aut culicem in cantu psalmorum se scalpentem, aut oculos claudentem, ullus aliquando vidit. Dum vero aderat divino Missæ Sacrificio, satis mente alienabatur per contemplationem, et sic rapiebatur, ut oculi ipsius retro in cava recederent, ab initio usque ad finem illius: et sic cœlestem Margaritam cum omni timore suscipiebat angelorum similis illuminatusque, quemadmodum Isaias a Seraphino.

D

45 Ἅπερ ἀκήκοως παρὰ τῶν ἐγχωρίων ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν, καὶ λίαν τῷ Θεῷ εὐχαριστήσας ἐπὶ τούτῳ, μείζονι καὶ κόπῳ καὶ πόνοις ἑαυτὸν ἐγύμναζε, τῶν μὲν ἃ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκων πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ψάλλων συνετῶς, καὶ νουνεχῶς ἐν ταῖς ἑσπεριναῖς καὶ ὀρθριναῖς ὑμνῳδίαις, ὡς ἐνώπιον Κυρίου μετὰ παντὸς φόβου καὶ εὐλαβείας, ἱστάμενος ἀκινήτους ἔχων τοὺς πόδας καὶ ἀκραδάντους μέχρι συμπληρώσεως, καὶ ὥσπερ τῇ γῇ ἐῤῥιζωθέντας. μήτε ὑπὸ βακτηρίας ποτὲ στηριζόμενος, ἢ τῷ καγκέλλῳ προσεγγίζων. Οὐδὲ ὅλως ὑπὸ φθῆρος ἢ ψύλλου ἢ κώνωπος κνηθόμενον αὐτόν τις τεθέαταί ποτε ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ, ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύοντα. Ἐν δὲ τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἱστάμενος ἀπενοοῦτο ἅλις τῇ θεωρείᾳ καὶ ἐξίστατο, ὥστε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ κατόπιν εἰς βάθος εἰσδῦναι, ἀπὸ τῆς κατάρξεως μέχρι συμπληρώσεως αὐτῆς· καὶ οὕτως τὸν οὐράνιον μαργαρίτην μετὰ παντὸς φόβου ὑπεδέχετο καὶ μετελάμβανεν ὁ πεφωτισμένος καὶ ἰσάγγελος, καθῶς Ἡσαίας, ὑπὸ τοῦ σεραφίμ.

ANNOTATA.

a *Vox* trahit, *aut alia similis, omissa videtur in apographo*; *sed data expositio satis est* E

B *certa.*

c *Obscura mihi est recta hujus vocis explicatio, quam idcirco malui omittere.*

c Seminaria *vulgo* Seminara, *oppidulum est, quod hic designatur. Vide Commentarium num.* 18.

d *Antiquus interpres vertit* ad Messianum. *Secutus sum litteras Græcas. Locus Calabriæ ad radices Apennini est, qui hodieque vocatur* S. Christina. *Notatur ille in tabulis Calabriæ Ulterioris aliquot milliaribus a monasterio S. Eliæ, et memoratur in Chronico Calabriæ pag.* 72 *ut* Castellum.

e *Vox* ἀποδημία, abitu, *non est in apographo, sed alia similis tam mendosa, ut nihil significare possit. At phrasis exigit expositionem datam.*

CAPUT VII

Vinum signo crucis ex aqua factum: ursa solo mandato abacta: inobientia quorumdam divinitus castigata: obedientia vero contra periculum protecta.

Sanctus ex aqua vinum obtinet divinitus,

Verum Deus Sanctum, ut servum domesticum et fidelem, non solum in mente exornabat ascensionibus virtutum, sed modo etiam sensibili glorificabat divinis prodigiis. Nam, cum C aliquando dolium esset positum ante incisam petram, in qua ante habitabat venerabilis Librarius, et modicum in fundo dolii esset vinum, ex quo Missam celebrabant, ortus est quadam nocte imber vehemens et copiosus, ita ut dolium totum impleretur et exundaret. Id intuitus divinus Lucas, cognomento Calvus, et magno tactus dolore, dicit ad Sanctum multa cum tristitia: O Pater, unde accipiemus sanctam Communionem? Ecce enim, dolium imbre aquarum impletum est, et superne exundat. Tunc Vir magnus decenter subridens, dicit ipsi: Imple ex eo calicem, frater, et da mihi, ut bibam. Quod ubi ille festinanter fecerat, Beatus, formato crucis signo, ex illo parumper gustavit, dixitque ad monachum: Gustate et scitote, quod Christus sit Dominus. Itaque mox compertum est, aquam pulchre vinum factam esse, idque odoris optimi, a sive Deo [dante] *a* vinum, ut tempore Elisæi oleum, sive quemadmodum in Cana aqua in vinum mutata est, id Deo soli est notum; at res omnino contigit.

Ὁ δὲ θεὸς ὡς οἰκεῖον καὶ πιστὸν θεράποντα τὸν ὅσιον οὐ μόνον νοητῶς ταῖς ἀναβάσεσι τῶν ἀρετῶν κατήρτιζεν, ἀλλὰ καὶ αἰσθητῶς τοῖς θείοις σημείοις ἐδόξαζεν. Πίθου γάρ ποτε κεχωσμένου ἔμπροσθεν τῆς λελατωμημένης πέτρας, ἐν ᾗπερ πρώην κατῴκει ὁ ἀοίδιμος καλλιγραφῶν, καὶ ὀλίγου οἴνου F ὄντος ἐν πύθμενι αὐτοῦ, ἐξ οὗ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπετέλουν, κατῆλθεν ἐν μιᾷ νυκτὶ βροχὴ ῥαγδαία καὶ πολλὴ, ὥστε ἐμπλησθῆναι καὶ ὑπερεκβλύζειν τὸν πίθόν. Ἰδὼν οὖν ὁ θεῖος Λουκᾶς, ὁ καὶ φαλακρὸς, καὶ σφόδρα λυπηθεὶς, φησι πρὸς τὸν μέγαν ἐν κατηφίᾳ πολλῇ· ὦ πάτερ πόθεν τῆς θείας μετασχῶμεν κοινωνίας; Ἰδοὺ γὰρ ὁ πίθος ἐμπέπλησται βροχαίου ὕδατος καὶ ὑπερεκβλύζει ἄνωθεν. Τότε ὁ μέγας σεμνὸν μειδιάσας, λέγει αὐτῷ. Γεμίσας ποτήριον ἐξ αὐτοῦ, ἀδελφὲ, δός μοι πιεῖν. Ὁ δὲ σὺν τάχει τοῦτο ποιήσας, καὶ τοῦ Μακαρίου τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ πεποιηκότος, καὶ μικρὸν ἐξ αὐτοῦ γευσαμένου, φησὶ πρὸς τὸν μοναχόν· Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι Χριστος ὁ Κύριος. Αὐτίκα οὖν εὑρέθη τὸ ὕδωρ οἶνος καλῶς γεγενημένος καὶ εὐώδης, ἤτοι τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐπὶ Ἐλισσαίου τὸ ἔλαιον, ἤτοι καὶ ὡς ἐν Κανᾷ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετεβλήθη, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται· πλὴν ὃ γέγονεν ὄντως.

47 Ἐπὶ

A 47 Ἐπὶ πλεῖον ὁ πανάγαστος τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καὶ ἐλπίδι ἐπτεροῦτο, καὶ πρὸς αὐτὸν ἱπτάνετο, καὶ τοῖς θείοις χαρίσμασι παρὰ αὐτοῦ ἐπλουτίζετο, ὡς οὐ μόνον τὰ νοητὰ θηρία τῶν δαιμόνων, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ τοῖς προσάγμασιν αὐτοῦ ὑποτάττεσθαι, καὶ ὑπακούειν. Ἄρκτος γὰρ ἐκ τοῦ ἀπέναντι ὄρους τῆς μονῆς ἡμετέρας ἐξερχομένη, καὶ συλοῦσα ἀπὸ τῶν ἀγγείων τῶν μελίσσων, ἡσυχῶς ἀναχωροῦσα καὶ συντρίβουσα κατήσθιεν. Ἥνπερ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐρχομένην κατὰ τὸ σύνηθες θεωρήσαντες οἱ μοναχοὶ, καὶ σφόδρα θορυβηθέντες, κραυγῇ χρησάμενοι πρὸς τὸν Μέγαν, Φασί· Ἐξελθὲ πάτερ ὅσιε, ἰδὲ τὸ δεινὸν θηρίον αὖθις κατερχόμενον. Ὁ δὲ σημειοφόρος πατὴρ ἡμῶν, ἰδὼν τὴν ἄρκτον ἀπεναντίας αὐτοῦ κατερχομένην πρὸς τὸ κλωποφορῆσαι, ἤρξατο αὐστηρᾷ τῇ φωνῇ ἐγκαλεῖν αὐτῷ, καὶ λέγειν οὕτως· Οὐκ αἰσχύνει; οὐ φοβήσει τὸν Θεὸν, συλοῦσα τοὺς κόπους τῶν πατέρων, καὶ κακῶς κατεσθίουσα; Ὑπόστρεψον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ μηκέτι ἀπὸ τοῦ νῦν προσεγγήσεις τοῖς ὧδε. Τότε τὸ θηρίον ὥσπερ λογικὴ φύσις εὐαισθήτως δεξαμένη τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἁγίου, ὑποκλίναν τε τὴν κεφαλὴν, καὶ εἰς γῆν τὸ πρόσωπον νενευκὸς, ὑπέστρεψεν εἰς τὰ ὀπίσω τεταπεινωμένον καὶ κατῃσχυμμένον.

47 Magis porro Vir admirandus Dei amore ac spe quasi alis instruebatur et ad ipsum volabat, divinisque ab ipso gratiis ditabatur, ut non solum feræ mente instructæ seu dæmones, sed etiam solo sensu utentes mandatis ipsius subjicerentur atque obedirent. Nam ursa ex monte, qui monasterio nostro objacet, egredi solita, atque apum spoliare alvearia, quiete recedens raptaque conterens manducabat. Hanc quadam die de more venientem ubi viderant monachi, multum turbati clamantesque dicunt ad Sanctum: Egredere, Pater sancte: vide terribilem belluam rursum venientem. At Pater noster signorum patrator, videns ursam ante se procedentem ad furandum, cœpit severa voce ipsam accusare, atque ita loqui: Non erubescis? Non timebis Deum, rapiens labores patrum, et male comedens? Revertere retro, atque ab hoc tempore non amplius appropinquabis positis hoc loco. Tunc bellua (tanquam natura rationis compos, facilique sensu mandatum Sancti excipiens) inclinato capite, et vultu ad terram converso, reversa est retro, humiliata et confusa.

A. discipulo monacho, ursam solo mandato abigit:

48 Ἔλεγε γὰρ τοῖς ἀδελφοῖς ὁ Ὅσιος· Τέκνα, εἰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, ὡς δεῖ, ἐφυλάττομεν, πάντα ἡμῖν ὑποτάσσοιντο,
B καθὼς τῷ προπάτορι ἡμῶν, πρινὴ παραβῆναι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· νυνὶ διὰ τῆς παραβάσεως, τὰ ὑποτεταγμένα ἡμῖν καθ' ἡμῶν γεγόνασι, καὶ μᾶλλον ἡμεῖς αὐτοῖς δεδοίκαμεν, ἢ ἐκεῖνα ἡμῖν. Χρεὶ οὖν ἡμᾶς πρῶτον μὲν ὑποτάσσεσθαι τῷ Θεῷ καὶ ὑπακούειν διὰ τῆς φυλακῆς τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν· ἔπειτα καὶ ἀλλήλοις διὰ τὸν τῆς ἀγάπης σύνδεσμον. Διηγήσατο μοι ὁ προμιμνησθεὶς ἀνωτέρω μέγας Λουκᾶς, λέγων; ὅτι ἐν τῇ νεότητί μου ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ σεβασμίου Πατέρος σὺν τῷ μοναχῷ Βιταλίῳ εἰς τὰ τῆς ἁγίας Ἀγάθης μέρη πρὸς τὸ ἐνέγκαὶ ἐν τῇ μονῇ, ὃν ἀποκλείσας ἐκεῖσε, ὀλίγον οἶνον εἰς χρείαν τῆς μονῆς, διένεμον τὸν οἶνον τοῖς ἐμοῖς φίλοις, καὶ διῴκησα πρὸς δοκοῦν μοι, μὴ ἐάσας ἐν τῷ πύθμενι τοῦ πίθου εἰμὴ ὀλίγον πάνυ. Εἶτα ὑποστρέψας σὺν τῷ μοναχῷ ἐν τῇ μονῇ, καὶ γενόμενοι πλησίον τοῦ καπηλείου, καὶ αὐτοῦ προπορευομένου, αἴφνης ἐκ πλαγίου μέρους τῆς ὁδοῦ ἄρκτος ἐξελθοῦσα, καὶ συναντίσασα μοι τοῖς ὄνυξιν αὐτῆς καθῆψε τῆς κεφαλῆς μου δεινῶς καὶ διασπαράξασα τὸ ὑμὴν σὺν τῷ δέρματι καὶ ταῖς θριξὶ καθεῖλε μέχρι τοῦ ὠτίου, τὸν δὲ ὦμον καὶ τὸ γόνυ δεινῶς συντρίψασα ἀπῆλθεν. Εἰς ἐμαυτὸν κατὰ μικρὸν γενόμενος, καὶ γνοὺς ὃ πέπονθα παρὰ τοῦ δεινοῦ θηρὸς, κραυγῇ πρὸς τὸν πορευθέντα προσεκαλούμην. Ὃς ὑποστρέψας, καὶ ἰδὼν τὰ σπαράγματα τῶν μελῶν, ὅλος διελύθη· εἶτα ἐπιβιβάσας με ἐπὶ τὸ ἴδιον κτῆνος δεινῶς ψυχοραγοῦντα, καὶ πεφυρμένον τῷ αἵματι, μόλις ἤγαγεν τῷ μοναστηρίῳ.

C

48 Nam fratribus dicebat Sanctus: Filii, si mandata Dei, ut oportet, servaremus, omnia nobis essent subjecta, ut primo patri nostro contigit, priusquam Dei mandatum violasset. Nunc per transgressionem, quæ nobis erant subordinata, facta sunt nobis contraria, et nos magis timemus ab illis, quam nos illa timeant. Oportet igitur primo quidem, ut subjaceamus Deo et obediamus per observationem præceptorum ipsius, deinde et nobis invicem propter vinculum charitatis. Narravit mihi memoratus superius Lucas vir magnus, dicens: In juventute mea missus a venerando Patre cum monacho Vitalio *b* ad partes sanctæ Agathæ *c*, ut portarem ad monasterium, quod ibi recluseram, modicum vinum in usum monasterii; divisi vinum amicis meis, et administravi, sicut mihi placebat, non relinquens in fundo dolii nisi perparum. Deinde, cum reverteremur ad monasterium, et venissemus prope cauponam *d*, ipso præeunte, subito ex obliqua viæ parte veniens ursa, mihique occurrens, caput meum terribiliter invasit, dilaceratamque membranam cum pelle et capillis usque ad aurem avulsit, humero etiam et genu graviter contritis, abscessit. In me paulo post reversus, sciensque quid passus essem a terribili fera, clamore præeuntem advocavi. Ille reversus, vidensque dilacerationes membrorum, totus animo concidit. Deinde imponens me proprio jumento *e*, deficientem animo et sanguine irrigatum, ægre ad monasterium perduxit.

monachum, ob inobedientiam ab ursa graviter vulneratum

E

b
c
d

F
e

49 Τότε οἱ ἀδελφοὶ ἰδόντες, καὶ λίαν θροηθέντες θρηνώδει φωνῇ ἀνέκραξαν πρὸς τὸν Μέγαν, λέγοντες· ὦ πάτερ οὗτος παραυτίκα σκωληκόβρωτος γενόμενος ἀποθανεῖται· ἦν γὰρ καιρὸς θέρους. Συνιεὶς οὖν ὁ Δίκαιος ὅτι τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ ἠθέτησα καὶ πρὸς δοκοῦν μοι κακῶς διῴκησα, λέγει τοῖς παροῦσι· Παρακούσας τῆς ἐντολῆς τοῦ προσάξαντος ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ φάγων ἄρτον παρακοῆς, διὰ πλανήτου ψευδοπροφήτου, λέοντι εἰς βρῶσιν παραδίδοται· καὶ οὗτος τὴν ἐμὴν ἐντολὴν οὐ διετήρησεν ἄτρωπον. Οὐκ ἂν ὑπὸ τοῦ αἱμοβόρου θηρὸς δεινῶς ἐσπάρακται; Πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδωσίαν· σφραγίσας τε αὐτὸν Ὅσιος, καὶ εὐξάμενος, ἐπὶ ὀλίγων ἡμέρων ὑγιὴς γεγονὼς, προθύμως διεκόνει, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀποσταλεὶς αὖθις ὑπὸ τοῦ μεγάλου Προεστότος ἐν ἀπομείναντα ὀλίγον οἶον ἐνεγκεῖν, τὸν Θεὸν προεβάλλετο μάρτυρα, καὶ τοὺς ἁγίους ἀγγέκους· Εὗρόν, φησι, τὸν πίθον μεμεστωμένον κάλλιστον.

49 Tunc fratres, re visa, multum perturbati, voce lamentabili exclamarunt ad Sanctum, dicentes: O Pater, ille confestim comestus a vermibus morietur: nam erat tempus æstivum. Intelligens igitur Vir justus, mandatum suum a me fuisse neglectum, omniaque male pro arbitrio meo fuisse administrata, dicit præsentibus: Qui præceptum sibi imperantis transgressus est, et panem inobedientiæ manducavit per seductorem pseudoprophetam homo Dei, leoni *f* in escam datur; ille etiam præceptum meum non servavit illæsum. Nonne a cruenta bellua terribiliter laceratus est? Omnis transgressio et inobedientia accepit justam pœnæ retributionem. Tum ubi signo crucis ipsum signavit Sanctus et oravit, paucis diebus sanus effectus, alacriter ministrabat, gratias agens Deo. Post modicum tempus a magno Præside iterum missus ad afferendum modicum

cruce signat intra paucos dies sanatum, et vinum multiplicat:

f

 D

A DISCIPULO MONACHO.

modicum vinum, quod remanserat, (Deum testabatur sanctosque angelos) Inveni, inquiebat, dolium optime repletum.

alterum, delicti causa a dæmone correptum, liberat:

50 Erat enim verbum Viri magni tremendum et efficax, ita ut is, qui ipsi inobediens erat, duroque obnitebatur corde, confestim traderetur cuidam tentationi; ille vero, qui indubitata obediebat fide, sentiret omnem in se sedari inordinatum affectum, liberarique se cupidine visorum et cogitatorum. Contigit aliquando, ut Sancti discipulus valde pius, Sabbas nomine, inobedientia quadam egressus monasterio, pergeret usque ad partes Maleti *g*. Hic statim perverso traditus spiritui, et horrendum in modum ab eo dilaceratus, ad Sanctum vinculis ligatus reducitur. Hunc receptum compatiens Medicus, ubi divinam Majestatem pro ipso reconciliasset, eumque paucis diebus malo spiritu emundasset, multitudini fratrum restituit.

g

50 Ἦν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Μεγάλου φοβερὸς καὶ ἐνεργής, ὥστε τὸν μὲν παρακούσαντα αὐτῷ καὶ σκιῤῥούμενον, πειρασμῷ παραυτίκα παραδίδοσθαι, τὸν δὲ ἀδιστάκτῳ πίστει ὑπακούοντα αἰσθάνεσθαι κουφισμὸν παντὸς πάθους, καὶ ἀπαλλαγὴν ὁρωμένου τε καὶ νοουμένου. Φοιτητής ποτε τοῦ Ὁσίου, Σάββας τοὔνομα, πάνυ εὐλαβὴς, παρακοῇ τινι ἐξελθὼν τοῦ μοναστηρίου, μέχρι τῶν μέρων Μαλαίτου ἀπῆλθεν. Ὃς πνεύματι πονηρῷ αὐτίκα παραδοθεὶς, καὶ δεινῶς παρ' αὐτοῦ σπαραχθεὶς, προσάγεται τῷ Ἁγίῳ δεδεμένος εἰς τὰ ὀπίσω. Τοῦτον δεξάμενος ὁ συμπαθὴς ἰατρὸς, καὶ τὸ Θεῖον ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξιλεωσάμενος, δι' ὀλίγων ἡμέρων ἀποκαθάρας τοῦ πονηροῦ πνεύματος, συγκατέλεξε τῷ πλήθει τῆς ἀδελφότητος.

alium habitu induens, sanitatem eidem impetrat.

h

51 Gregorius Burtuanitas *h*, qui honeste vixit in monastico instituto, cum offensus esset in principio ingressus sui in monasterium, et vellet clanculum abire alioque discedere, monebatur a Sancto, ut nequaquam abiret. Nam qui probus est, inquiebat, ubique est probus; sicut et contra.

B

Ille vero monitioni hortationique Viri venerabilis non cedens, manebat inflexibilis et implacabilis. Tunc ipsum corripuit dolor vehemens et inexplicabilis in lingua, ita ut hæc tumefacta esset sine motu, et promineret usque ad barbam. Erat sane spectaculum tremendum horrendumque intuentibus. Postquam multis diebus sic fuerat pressus, in somno videt angelum Beato adstantem eique dicentem: Cur non tondes caput hujus fratris, eumque divino tuo ovili annumeras? Respondet leni voce, dicitque: Quia sæpe a me monitus, ut non discedat a nobis et non abscurrat, nullatenus acquievit admonitioni meæ. Tunc angelus alapam inflixit contumaci collo, eique dixit: Subjice te Patri tuo, et te aggrega fraternitati. Itaque ubi cito evigilaverat, cum nosset se justo judicio collegisse fructus inobedientiæ, advocat Sanctum, et signo manus exorat, ut tonderetur. Hoc igitur peracto, ac sacra quoque Communione refectus, confestim sanitatem obtinuit. Deinde recte reliquo tempore in monasterio perseveravit, ibidemque in pace obdormivit.

51 Γρηγόριος ὁ Βουρτουανίτης, καλῶς διαπρέψας ἐν τῇ μοναδικῇ πολιτείᾳ, δυσαρεσθεὶς ἐν ἀρχῇ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς μονῆς διοίκησιν, καὶ βουλόμενος λάθρα ἀποδημῆσαι καὶ ἀλλαχοῦ πορευθῆναι, ἐνουθετεῖτο ὑπὸ τοῦ Μεγάλου μηδαμῶς ἀπελθεῖν. Ὁ γὰρ δόκιμός, φησι, πάντη δόκιμος, ὥσπερ καὶ τὸ ἔμπαλιν. Ὁ δὲ τῇ παρακλήσει, καὶ τῇ νουθεσίᾳ τοῦ Θεσπεσίου μὴ εἴξας, διεμεινεν ἀκαμπτὴς καὶ ἀμείλικτος. Τότε ἐπιπίπτει αὐτῷ ἄλγος δεινὸν καὶ ἀφόρητον κατὰ τῆς γλώττης, E ὥστε μὴ κινηθῆναι αὐτὸν ογκωθῆσαν, καὶ φθάνειν μέχρι τοῦ πώγωνος. Ἦν δὲ θέαμα φοβερὸν καὶ ἔμπληκτον τοῖς ὁρῶσιν. Οὕτως τε ἐφ' ἱκαναῖς ἡμέραις δεινῶς πιεζόμενος, ὁρᾷ κατὰ τοὺς ὕπνους ἄγγελον ἱστάμενον πλησίον τοῦ Μακαρίου, καὶ λέγοντα αὐτῷ· Διάτι οὐ καποκείρεις τοῦτον τὸν ἀδελφὸν, καὶ συγκαταριθμεῖς τῇ σῇ θείᾳ ποίμνῃ. Ἀποκρίνεται πρᾳείᾳ τῇ φωνῇ καί φησι πρὸς αὐτόν· Ἐπειδὴ πολλὰ παρακληθεὶς ὑπ' ἐμοῦ τοῦ μὴ ἀποφοιτῆσαι ἐξ ἡμῶν καὶ ἀποδράσαι, οὐδαμῶς εἶξε τῇ παρακλήσει μου. Τότε δίδωσιν ὁ ἄγγελος ῥάπισμα κατὰ τοῦ ἀπειθοῦς αὐχένος, λέγων αὐτῷ· ὑποτάγηθι τῷ πατέρι σου, καὶ συναριθμήθητι τῇ ἀδελφότητι. Εὐθέως δὲ ἔξυπνος γενόμενος, καὶ γνοὺς ὅτι τοὺς καρποὺς τῆς παρακοῆς ἐνδίκως ἐτρύγησε, προκαλεῖται τὸν Ὅσιον, καὶ διὰ νεύματος τῆς χειρὸς δυσωπεῖ ἀποκαρθῆναι. Τούτου οὖν ἐπιτελεσθέντος, καὶ τῶν θείων μηστηρίων μεταλαβόντος, παραχρῆμα ἰάσεως ἔτυχεν, καλῶς τε τὸν ἐπίλοιπον χρόνον ἐν τῇ μονῇ τετελεκὼς, ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκοιμήθη καὶ ὕπνωσεν.

C

Monachus jussu Sancti arborem excidens, raptusque in præcipitium

52 Alias, cum arbor staret prope portam monasterii, præcepit sanctus pater noster Elias ante memorato Lucæ, ut illam exscinderet, et latum spatiosumque faceret ingressum in commodum exeuntium et ingredientium. Attamen ubi arbor cædebatur, et jam paululum ex incisione erat passa, veritus monachus, ne ob loci præcipitium casu aliquo affligeretur (ut revera contigit) cœpit modica fide ad Sancti mandatum hæsitare. Tunc magnus Pater audacter ipsi dicit: Excide omnino arborem, frater, sine timore: nam Dominus noster Jesus Christus factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Deinde, cum integre illa excideretur secundum Sancti mandatum, verticem in profundum præcipitium sectione inclinavit, elevatique apprehendit vestimenta monachi, rapitque ipsum sursum in aera, ac defert ad jactum lapidis *i* prope saxum, ex quo per foramen aqua scaturit. Monachi igitur vehementer territi, summoque affecti timore, multum ejulabant.

i

52 Ἄλλοτε δένδρου ἱσταμένου πλησίον τῆς πύλης τοῦ μοναστηρίου, προσέταξεν ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμων Ἠλίας τῷ προμνημονευθέντι θείῳ Λουκᾷ τὸ ἐκκόψαι αὐτὸ, καὶ τὴν εἴσοδον E πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ποιῆσαι τοῖς ἐξιοῦσι καὶ εἰσιοῦσι. Τοῦ μέντοι δένδρου τμηθέντος, καὶ μικρὸν ἐκ τῆς τομῆς διακρατομένου, δεδοικὼς ὁ μοναχὸς μή τι σύμπτωμα ὑποστῇ διὰ τὸ κρύμνωδες τοῦ τόπου (ὃ δὴ καὶ γέγονε) ἤρξατο διστάζειν πρὸς τὴν πρόσταξιν τοῦ Ἁγίου ὀλιγόπιστος. Τότε φησὶν ὁ Μέγας θαρσαλαίως πρὸς αὐτόν· Ἔκκοψον τὸ δένδρον παντελῶς, ἀδελφὲ, ἀδέως· ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰήσους Χριστὸς ὑπήκοος γέγονε τῷ Πατέρι μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Εἶτα εἰς τέλεον τούτου τῇ προστάξει τοῦ Ὁσίου ἐκτμηθέντος, ὑποκλίναν τὴν κορυφὴν εἰς βάθος τῇ τομῇ, ὑψωθέντος τε ἐπιλαμβάνεται τῶν ἱματίων τοῦ μοναχοῦ, καὶ ἀναῤῥιπίζει αὐτὸν ἄνω εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἀέρος, καὶ καταφέρει ὡς λίθου βολὴν πλησίον τῆς πέτρας, ἐξοῦ τὸ ὕδωρ ἐκβλύζει διὰ τῆς ὀπῆς· Οἱ οὖν μοναχοὶ ἄγαν θροηθέντες, καὶ ἐναγώνιοι γενόμενοι μέγα ἠλάλαξαν.

eo orante, illæsus reperitur.

53 Verum sanctus Pater noster manus ad cœlum extendens, pro ipso supplicabat Deo, qui ex ipsis mortis portis eum poterat eruere. Et

53 Ὁ δὲ ἡγιασμένος πατὴρ ἡμῶν τὰς χεῖρας εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ διαπετάσας, τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἱκέτευεν, τὸν ἐξ αὐτῶν πύλων τοῦ θανάτου ῥύσασθαι δυνάμενον. Καὶ δὴ σπουδαίως

A δαίως τῶν πατέρων κατεργομένων πρὸς τὸ σῶμα τοῦ μοναχοῦ νεκρὸν, καὶ συντετριμμένον διόλου ἀνενέγκαι, ἠπήντησεν αὐτοῖς ὁ θεῖος Λουκᾶς, μειδιῶντι προσώπῳ λέγων· Μὴ θορυβεῖσθε πατέρες· οὐδὲν κακὸν ἔπαθον εὐχαῖς τοῦ καλοῦ Ποιμένος. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ σημειοφόρου Πατρὸς, πῶς ἐν τῷ ὕψει τοῦ ἀέρος μετεωρισθεὶς, καὶ ἐν τῷ βάθει καταπεσὼν ὅλως οὐ συνετρίβη καὶ τέθνηκεν, διεμνήσατο λέγων, ὅτι οὐ συνῆκα πῶς ἐξαίφνης ἡρπάγην, καὶ ἐπὶ γῆς ἐγενόμην, ἢ πῶς ἅλματι τοῦ χώρου ἐκπεπήδηκα, καὶ ἀνῆλθον· πλὴν ὅτι ὥσπερ ὑπό τινος θείας δυνάμεως ἀπαθῶς βασταζόμενος, οὕτως ἡσύχως καθῆκα ἐν τῇ γῇ ὡς ἐπὶ στρώμνης ἁπαλῆς. Τότε ὁ ἀοίδιμος καὶ θεῖος ὄντως Ποιμὴν τὸ παράδοξον καὶ ἐξαίσιον θαῦμα οὐχ ἑαυτοῦ ἀλλὰ τῆς Θεοῦ δυνάμεως καὶ τῆς ὑπακοῆς τοῦ μοναχοῦ ἔργον εἶναι ἔλεγεν. Ἐπὶ πλεῖον δὲ ἠγωνίζατο ἀπὸ τότε ὁ θαυμάσιος, καὶ ἐλιπάρει τὸ Θεῖον ὑπὲρ τοῦ ἰδίου ποιμνίου, συνιεὶς ὅτι συνεργεῖ αὐτῷ ἡ θεία χάρις ἐν πᾶσι τοῖς αἰτήμασιν, τύπον ἑαυτὸν ταπεινωφροσύνης πᾶσιν ὑποδεικνὺς, πρᾳότητός τε καὶ ἁπλότητος, καὶ ἀνεξικακίας, ὅτι εἴ ποτε συνέβη παροξυσμὸν ἀπειθείας ἐν τοῖς ἐπιτάγμασιν αὐτοῦ γενέσθαι, οὐκ ἐδεῖτο ὡς ποιμὴν πρῶτον μετανοῆσαι τῷ τῇ ἀπειθείᾳ ἐμμείναντι πρὸς τὸ διαλῦσαι τὴν μονὴν, ἀλλὰ τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γέγονεν, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ.

B

sane euntibus diligenter patribus ad auferendum corpus mortuum et penitus contritum [a], obviam illis venit divinus Lucas, ridenti vultu dicens : Nolite turbari, patres, precibus boni Pastoris nihil mali passus sum. Interrogatur vero a Patre thaumaturgo, quomodo per aera translatus decidensque in profundum non fuerit omnino contritus et mortuus : respondit hæc dicens : Non intellexi, quo modo derepente raptus sim, et ad terram perlatus, quove saltu e loco exsilierim et ad locum pervenerim : attamen id novi, quod tamquam a virtute quadam divina sine ulla perpessione gestatus, sic quiete demissus sum in terram, velut supra molle stratum. Tunc venerabilis ac vere divinus Pastor monuit, mirabile illud magnumque prodigium non suum esse, sed opus potentiæ divinæ, adscribendumque obedientiæ monachi. Ab eo tempore Vir admirandus majori fervore utebatur, supplicabatque divinæ Majestati pro grege suo, intelligens divinam sibi adsistere gratiam in omnibus petitionibus suis, se ipsum omnibus præbens exemplar humilitatis, lenitatis, simplicitatis ac tolerantiæ : nam si quando accidebat, ut ex mandatis suis oriretur quædam inobedentiæ exacerbatio, non rogabat ut pastor inobedientem, ad dissolvendam congregationem pertinaciter inhærentem, ut prior pœnitentiam ageret, sed omnibus omnia fiebat, ut omnes lucrifaceret. E

a. [illegible] *al. [illegible]*

ANNOTATA.

a *Vox* dante *non est in apographo, sed phrasis eam exigit. An Lucas ille, qui hic memoratur, ac sæpius infra redibit, sit S. Lucas abbas, cujus Vitam edidit Cajetanus inter Sanctos Siculos tom.* II *pag.* 96, *necdum clare perspicio. Ibi certe hæc leguntur :* Ad Sanctissimum Virum venit, religiosissime in spelunca in Rhegii oppidi finibus degentem, Eliam nomine, nec immerito : quippe solis instar cum doctrinæ tum exempli splendore totam Calabriam regionem illustravit, discipulis tamquam stellarum choro stipatus. Hic hospitis *(Lucæ)* indolem intuitus, hominem honestissime suscepit : atque ex auro suscepto sapientissimus Artifex vas pretiosum effecit. *Fuit Sanctus ille Lucas certo discipulus* Eliæ *nostri ; an vero idem sit, qui frequenter in Actis memoratur, ad Acta S. Lucæ poterit examinari.*

b Vitalius *hic, aut* Vitalis *monachus, deinde quoque redibit. Data est apud Cajetanum, et deinde apud nos ad* 9 *Martii, Vita S. Vitalis abbatis, de quo dubitari potest, an idem non sit cum hic memorato. In Vita num.* 6 *dicitur de S. Vitali :* Post hæc descendens de monte, recepit se ad quoddam S. Heliæ monasterium, quod dicitur Missanelli, cujus scilicet Heliæ conversationis se imitatorem ostendit. *Verum potest id esse aliud monasterium, et forte alterius* Eliæ, *qui cognomento* Junior, *licet nostro sit senior. Certe non reperio in Actis S. Vitalis indicia sufficientia, quibus ausim Vitalium nostrum cum Sancto illo confundere. S. Vitalis dicitur obiisse anno* 994, *ad quem Vitalius non pervenit, nisi vixerit ad ætatem decrepitam. Quare vix dubito, quin duo illi sint*
C *distincti.* F

c *Castrum*, S. Agatha *dictum, notatur in tabulis Calabriæ paucis milliaribus Italicis a civitate Regio. Illud castellum memoratur etiam in Chronico Calabriæ pag.* 61 *; suspicorque hic idem insinuari, licet et vicum ejusdem nominis in Calabria inveniam non longe a mari Ionio.*

d *Vox Græca* καπηλεῖον, caupona, *ambigue scripta est, potestque etiam esse nomen proprium loci, qui mihi est ignotus.*

e *Per jumentum Thomasius intellexit humeros socii. At improbabile non est, asinum aut mulum cum monachis illis fuisse ad onera portanda, eique fuisse impositum, ut habet interpres Latinus.*

f *Historia occisi a leone prophetæ legi potest* III *Reg. cap.* XIII.

g *Sic locus ille scriptus est in apographo meo. Interpres Latinus posuit hæc verba :* Ad vicum, quem Malutum nominant. *Thomasius* Malvito *scripsit Italice. Locum frustra quæsivi.*

h *Sic a loco natali videtur nominatus. Certe interpres antiquus Latinus dicit nomen id esse vici, et ibidem in margine notatur,* Bureiano, *quod tamen voci datæ non omnino consonat.*

i *Loci excelsi præcipitium si consideremus, facile intelligemus monachum radice quadam arboris cadentis apprehendi, ac tam longe ob subjectam vallem deferri potuisse.*

CAPUT

A. DISCIPULO MONACHO.

CAPUT VIII

Mors tyranni prævisa ac prædicta : prædicta etiam quædam alia : multi energumeni per Sanctum liberati

Tyranni cujusdam mors prævisa, et cognita a longe dissito Sancto: *a*

Nec vero gratiæ prævidendi expers erat Vir admirabilis. Nam dum jactabundus et superbus patritius Byzalon calcaneum levabat contra imperatorem, et rebellionem *a* in gente excitare cogitabat, redarguebatur a venerabili Patre, ne ita cervicem erigeret contra monarcham : nam qui resistit, inquit, Dei ordinationi resistit. Cum autem hujus reprehensiones non ferret, inflexibilis et inplacabilis eum morti addixit peregrinæ : at deceptus est miser et a proposito suo aberravit. Unde die quadam, dum Sanctus a conspectu tyranni abscederet iratus, dicunt ei discipuli sui : Ecce, Pater, quantæ sunt structuræ, quanta impii munimenta : quomodo hæc subjicere poterit imperator ? Respondit hic illis: Vos nihil videtis. Verum hæc dicit Dominus :
B Non transierit annus, cum destruentur structuræ istæ, ita ut in urbis fœtorem vertantur, infelix vero ille pessima morte intereat. Necdum transierat annus, quando domestici in ipsum insurgentes, eum gladiis occiderunt. Neque vero Sanctum latuit dies et hora cædis ipsius, licet abesset stadiis ducentis et triginta ab ipsius monasterio ; sed discipulis suis ipsam manifestavit, dicens : Hac ipsa hora, filioli, occisus est Byzalon tyrannus.

Και προβλεπτικοῦ δὲ χαρίσματος οὐκ ἄμοιρος ἦν ὁ πανάγαστος. Ποτὲ γὰρ τοῦ ἀλάζονος καὶ ἀγερώχου πατρικίου Βυζάλοντος πτέρναν κατὰ τοῦ βασιλέως ἀράντος, καὶ ἀποστασίαν εἰς τὸ ἔθνος μελετήσαντος, ἠλέγχετο ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου, μὴ οὕτως τραχηλίασας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ γὰρ ἀνθιστάμενός, φησιν, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Τούτου δὲ μὴ φέρων τοὺς ἐλέγχους, ὁ ἀκαμπὴς καὶ ἀμείλικτος θάνατον ὑπερόριον κατεψηφήσατο· ἀλλ' ἔψευσται ὁ δείλαιος, καὶ τοῦ ἰδίου σκοποῦ διήμαρτεν. Ὅθεν, ἐν μιᾷ ἐξελθόντος ἀπ' ἔμπροσθεν τοῦ τυράννου ἐν θυμῷ, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἰδὲ, πάτερ, ποταπαὶ οἰκοδομαὶ, καὶ ὀχυρώματα τοῦ ἀσεβοῦς, καὶ πῶς ταῦτα αὐτοκράτωρ διαχειρώσεται; Λέγει αὐτοῖς· Ὑμεῖς βλέπετέ οὐδὲν· τὰ δὲ λέγει Κύριος· Οὐ μὴ παρέλθοι ὁ ἐνιαυτὸς, καὶ καταστραφήσονται οἰκοδομαὶ αὐταὶ, ὥστε γενέσθαι αὐτὰς δυσωδίαν τῆς πόλεως, αὐτὸν δὲ τὸν δύστηνον κακίστῳ μόρῳ ἀποθανεῖν. Οὔπω γὰρ πεπλήρωται ὁ ἐνιαυτὸς, καὶ ἐπαναστάντες οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ, μαχαίραις αὐτὸν ἀνήλωσαν· οὐδὲ ἔλαθε δὲ τὸν Ἅγιον ἡμέρα καὶ ὥρα τῆς αὐτοῦ ἀναιρέσεως, καίτοι E ἔχοντος σταδίους τριάκοντα καὶ διακοσίους ἀπο τοῦ ἀσκητηρίου αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῖς φοιτηταῖς αὐτοῦ ἐγνώρισεν, λέγων· Ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἀνηρέθη, τέκνια, Βυζαλὼν ὁ ἀντάρτης.

alia de rebus monasterii prædicta.

55 Præpositus Laurentius, celeberrimus ac religiosissimus hegumenus, narravit mihi, se, dum aliquando egressus erat monasterio, et cursim redibat ad cellam, a Justo, prope quem incedebat, vocatum fuisse ad sedendum. Deinde, inquiebat, me trepidante et cum timore sedente; clauso libro, quem legebat, me allocutus est religiose admodum, dixitque : Frater Laurenti, si vidisses viros et mulieres huc ingredientes, an permaneres in monasterio? meque dicente, Absit ; dixit mihi benevole : Propter vos juniores hisce non acquiesco, quia vidi multitudines virorum et mulierum introeuntes, quemadmodum fit in festivitate sancti patris nostri Eliæ Junioris. Ego autem verbis istis obstupefactus,
C ipsi dico : Reverende Pater, quæ causa est adventus populi? Respondet mihi dicens : Sane, frater, aqua distillans ex speluncæ petra, quæ humectatur, vim habet sanandi ; sed nolo, ut nunc ullo innotescat prodigio propter vos : una enim ex vobis anima toti æquiparatur mundo. Verumtamen orate et vos mecum : ut jam dicebam, prodigiis non inclarescet in diebus vitæ meæ. Tu vero, frater, si hic perseveraveris, fratrum præfecturam obtinebis tempore congruo, et aquam viventem ac scaturientem ex petra mystica, quæ est Christus. De seipso, ut puto, ænigmatice loquebatur Beatus. Nam revera, quæ fecit, ænigmatice obumbrans etiam prædixit, nolens cum ostentatione loqui aut patrare aliquid prodigii, quod detestaretur hominum laudem, damnumque ex ea levioribus oriri solitum. Qui enim his capitur, inquiebat, recepit mercedem suam. Ubi vero granum frumenti, inquit, cadens in terram mortuum fuerit, multiplicem fert sanationum fructum, eumque nequaquam auferendum.

55 Ὁ προιστάμενος Λαυρέντιος, ὁ πανευκλεής, καὶ πανευλαβέστατος ἡγούμενος, διηγήσατό μοι λέγων, ὅτι ποτὲ τοῦ μοναστηρίου ἐξερχομένου μου, καὶ πρὸς τὴν κέλλαν μου δρομαίως ἀπίοντος, προσκαλεῖταί με ὁ Δίκαιος τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐλθόντα καθῆσαι. Εἶτα ἐμοῦ δειλιάσαντος, καὶ φόβῳ καθήσαντος, πτύξας τὸ βίβλιον, ὃ ἀνεγίνωσκέ, φησι πρὸς μὲ ἐν εὐλαβείᾳ πολλῇ· Ἀδελφὲ Λαυμέντιε, εἰ ἐθεάσω ἐνταῦθα ἄνδρας καὶ γυναῖκας εἰσερχομένους, ἆρα παρέμενες ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καί μου εἰπόντος. Μὴ γένοιτο· λεγει μοι μετ' εὐμενείας· Δἰ ὑμᾶς τοὺς νέους οὐκ εὐδοκῶ ἐν τούτῳ, ἐπεὶ ἐθέασα πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναίκων εἰσιόντα, καθὼς ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἁγιασμένου πατρὸς ἡμῶν Ἠλίου τοῦ Νέου. Ἐγὼ δὲ θαμβηθεὶς ἐπὶ τοῖς λόγοις τούτοις, λέγω αὐτῷ· Σεβάσμιε πάτερ, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς ἐλεύσεως τοῦ λαοῦ; Ἀποκρίνεται μοι λέγων· Ὄντως, ἀδελφὲ, τὸ ὕδωρ τὸ ἐκ τῆς νοτιζομένης πέτρας τοῦ σπηλαίου ἀποστάζον ἰαματικόν ἐστιν· ἀλλ' οὐ θέλω νυν, ἵνα F θαυματουργήσῃ τι δι' ὑμᾶς· μιᾶς γὰρ ψυχῆς ἐξ ὑμῶν ἀντάλλαγμα ὅλος ὁ κόσμος. Πλὴν εὔχεσθε καὶ ὑμεῖς σὺν ἐμοί· καθὼς προεῖπον, μὴ θαυματουργήσει ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς μου. Σὺ δὲ, ἀδελφὲ, ἐὰν παραμείνῃς ἐνταῦθα, τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν διαδέξῃ ἐν τῷ ἁρμόζοντι καιρῷ, ὕδωρ τε ζῶν καὶ ἀποστάζον τῆς νοητῆς πέτρας, ἥτέ ἐστιν ὁ Χριστός. Ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὡς οἶμαι, ὁ Μακάριος ὑπηνίττετο. Καὶ γὰρ ἀληθῶς, ὅσα ἐποίησε, καὶ προέλεγεν, συνκιασμένος αἰνιγματοδῶς, μὴ θέλων ἐπιδεικτικῶς λαλῆσαι ἢ θαυματουργῆσαί τι, μυσαττόμενος τὸν τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ τοῖς κουφοτέροις ἐγγενομένην βλάβην. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις ἁλούς, φησιν, ἀπέχει τὸν μισθὸν αὐτοῦ. Ἐπὰν δὲ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γήν, φησιν, ἀποθάνῃ, τότε πολύχουν τὸν καρπὸν τῶν ἰάσεων, καὶ ἄσυλον φέρει.

A 56 Ἃ δὲ κατὰ τῶν δαιμόνων ἔστησε τρόπαια, τίσι καλῶς διηγεῖται; Νεανίου γάρ τινος δεινῶς συνεχομένου ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, φημωθὲν τῇ ἐπιτιμήσει τοῦ Ὁσίου, ἄπρακτον ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἡμέρων τε ὀλίγων παρελθουσῶν, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν μοναχῶν ψαλλόντων, αἴφνης ἀνακράξαν, τὸν πάσχοντα τὸ ἀναιδὲς καὶ πονηρὸν πνεῦμα εἰς τὴν γῆν κατέῤῥηξεν. Τοὺς πάντας οὖν ἀποπεμψάμενος ὁ μέγας πρὸς τὴν ἑστίασιν ὄρθριον, τὸ ὄμμα καὶ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνας, ὡς ἐξ ὕπνου τοῦτον ἀποθεραπευθέντα ἀνέστησεν, καὶ τῶν θείων μηστηρίων ἀξιώσας, ὑγιῆ ἀπέλυσεν.

56 Quæ vero contra dæmones erexit tropæa; quibus verbis recte enarrentur? Nam cum juvenis quidam terribiliter a maligno obsessus esset spiritu, hic increpatione Sancti ad silentium compulsus, sine operatione erat in homine; transactisque aliquot diebus, canentibus in ecclesia monachis, repente exclamans, patientem impudens malignusque spiritus in terram dejecit. Itaque Sanctus, cum omnes dimisisset ad comestionem matutinam, oculis manibusque ad cœlum elevatis, quasi ex somno sanatum illum in pedes erexit, divinisque Mysteriis eum dignatus, sanum dimisit. *A. discipulo monacho. Energumeni*

57 Χωρίον ἐστὶν ἐν τοῖς μέρεσιν Μεσοβιάνου Ασφαλαδίος λεγομενον. Ἐν τούτῳ ἱερεύς τις ᾤκει Επιφάνιος, πολλὰς περιεργίας ποιῶν, ἐγγράμματά τε καὶ ἐπάσματα γράφων, ἔν τε ἀνθρώποις καὶ κτήνεσι, καὶ ἃ οὐ θέμις γραφῇ παραδοῦναι. Κρίσει δὲ τοῦ Θεοῦ δικαίᾳ, τοῦ πάντας πρὸς τὸ συμφέρον παιδεύοντος, πνεύματι βιαίῳ, καὶ πονηροτάτῳ παραδίδωται, ὃς τῆς δεξίας χειρὸς περιέργου βιαίως ἐν τῷ ὕψει τοῦ ἀέρος ἑλκομένος, παραβραχὺ τῆς βάσεως τῶν ποδῶν ἐπαίρετο, μετὰ ταῦτα εἰς τὴν γῆν καταῤῥασσόμενος, καὶ συντριβόμενος, ἀνιλέως ἐσπαράττετο. Εὐλαβούμενος οὖν μήτι τοῦ πνεύματος τοῦ πονηροῦ φανερώσει ἐκπέσῃ τοῦ ἰδίου βαθμοῦς, προσφεύγει λεληθότως τῷ Μακαρίῳ, καὶ δάκρυσι τὴν τοῦ δαιμονίου κάκωσιν
B διηγεῖται. Ὅθεν ὁ Μέγας συνιεὶς, καὶ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ἅπτεται τῆς κορυφῆς αὐτοῦ μειδιῶντι προσώπῳ, καί φησι· Συνθοῦ μοι, τέκνον, ἐνώπιον Κυρίου, μηκέτι περιεργάσασθαι τὰ τοιαῦτα πονηρὰ καὶ ἀθέμιτα ἔργα· καὶ μάστιξ ἀπὸ τοῦ νυν οὐκ ἐγγιεῖ ἐν τῷ σκηνώματί σου. Τοῦτο δὲ εἰλικρινῶς μεθ' ὅρκου συνθεμένου τόν ὅρον αὐτοῦ ἀσφαλῶς τηρεῖν, σφραγίσας αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐπευξάμενος, ἀπέλυσεν τὸν δὴ ἀναπαύσασθαι· ἑσπέρα γὰρ ἦν· καὶ τῇ ἕωθεν προσκαλεσάμενος, λέγει αὐτῷ· Ὕπαγε, ἀδελφὲ, ἐν εἰρήνῃ, καὶ Κύριος ἰάσατό σε ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων. Ἡμεῖς γὰρ τί ἐσμεν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν; Ἦν δὲ ὁ Μέγας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ Θεῖον ἐξιλεώμενος, ὡς ἰδεῖν τὸν πάσχοντα κόρακα ἐξελθόντα διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἀφιπτάντα ἀφαντωθῆναι. Τὰς δὲ πρὸς τὸν Ὅσιον συνθηκὰς ἀτρώτους φυλάξας τοῦ μηκέτι ἐπονειδίζεσθαι, ἠλευθέρωται καὶ αὐτὸς τῆς μάστιγος τοῦ πονηροῦ πνεύματος.

57 Vicus est in partibus Mesobiani, Asphaladius dictus. In illo habitabat quidam presbyter Epiphanius, multas exercens superstitiones scriptionesque et incantamenta exarans in hominibus et in jumentis, quæque scriptis commendare nefas. Verum justo Dei judicio, omnes ad utilia erudientis, spiritui violento et pessimo traditur. Hic superstitiosa dextera in aera tractus, paululum a fulcimento pedum elevabantur: deinde in terram elisus ac contritus, immisericorditer lacerabatur. Veritus igitur ne maligni spiritus manifestatione e gradu suo excideret, latenter ad Beatum confugit, et malitiam dæmonis cum E lacrymis exponit. Unde Vir magnus rem intelligens, manumque extendems, verticem ipsius tangit ridenti vultu, dicitque: Promitte mihi, fili, coram Domino, te non amplius talia opera mala et injusta superstitiose operaturum: et ab hoc tempore flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Illo autem cum jurejurando sincere promittente, se mansurum intra terminos suos, signans caput ipsius signo crucis et orans, demisit ipsum ut quiesceret: nam vespera erat. Deinde mane sequenti die, advocato ipsi dixit, Vade, frater, in pace: sanavit te Dominus, qui medicus est animarum et corporum. Nos vero quid sumus peccatis nostris? Sanctus autem tota nocte pro ipso Deum placaverat, ita ut patiens videret corvum ex ore suo egredi, avolantemque evanescere. Cum vero illa pacta cum Sancto inita, ut non amplius dedecoraretur, servaret illæsa, liberatus etiam est mali spiritus flagello. *varii ad Sanctum*

58 Ἄλλοτε προσηνέχθη αὐτῷ βρέφος βασταζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς, τοὔνομα Ἰωάννης. Ἦν δὲ παρὰ φύσιν τούς τε ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸ στόμα ἔχων, καὶ τρέμων τῇ ἐνεργίᾳ τοῦ πονηροῦ πνεύματος. Καμφθεὶς οὖν ὁ Θεοφόρος Πατὴρ ἡμῶν
C τοῖς δάκρυσι τοῦ τεκόντος, καὶ συμπαθείᾳ πολλῇ κινηθεὶς, ἐδέξατο τὸ βρέφος ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ, σφραγίζει αὐτῷ τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῷ σημείῳ τοῦ σταυροῦ, λέγων· Προσήνεγκάς μοι τὸ βρέφος, ἀδελφὲ, ὡς ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐνεργούμενον· καὶ ἰδοὺ οὐδὲν κακὸν ἔχει· λαβὼν αὐτὸ πορευοῦ ἐν εἰρήνῃ. Δεξάμενος οὖν τὸ νήπιον σὺν δάκρυσιν ὁ τούτου πατὴρ, καὶ τὴν πύλην τοῦ μοναστηρίου ἐξελθὼν καὶ ἐπιμελῶς κανανοήσας, ὁρᾷ τὴν τῆς ὄψεως στρέβλωσιν κατὰ φύσιν γεγονυῖαν, καὶ τὸ ἅλμα τοῦ σώματος παντελῶς ἠρεμῆσαν· καὶ οὕτως ἀπίει δοξάζων τὸν Θεὸν, τὸν δοξάζοντα τοὺς δούλους αὐτοῦ.

58 Aliquando allatus ipsi est infans, gestatus a proprio patre, cujus nomen Joannes. Habebat ille oculos et os contra naturam, tremebatque per operationem mali spiritus. Flexus igitur patris lacrymis divinus Pater noster, multaque F motus commiseratione, infantem in ulnis suis accipit, signat ei os oculosque signo sanctæ Crucis, dicens: Attulisti mihi infantem, frater, tamquam a malo vexatum dæmone: ecce autem, nihil patitur mali: accipe illum, et vade in pace. Itaque parvulum accipiens pater ipsius cum lacrymis, egressusque porta monasterii, ubi diligenter consideravit infantem, perspicit distortum visum ad statum naturalem rediisse, motumque corporis penitus conquiescere. Et sic abiit, gloriam dans Deo, qui honorat servos suos. *adducti et liberati,*

59 Ἄξιον δὲ, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο γραφῇ παραδοῦναι τὸ κεφάλαιον, ὅπερ Λουκὰς ὁ μέγας διηγήσατο· ἔλεγεν γὰρ ὅτι ποτέ τις ἄρχων τῶν λίαν περιφανῶν καὶ ἐνδόξων, τοὔνομα Γαυδιόσος, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ὀχλούμενος, δεινῶς ταρασσόμενος, καὶ ἀνελέως συντριβομενος ὑπ' αὐτοῦ, ἔρχεται τῷ ἡγιασμένῳ πατέρι ἡμῶν Ἠλίᾳ, λέγων· Ὀχλοῦμαι δεινῶς ὑπὸ τοῦ πειράζοντος· καὶ ἰδοὺ περινοστήσας τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων, καὶ περιπτυξάμενος τὰ σεβάσμια λείψανα αὐτῶν, μάτην, κεκοπίακα οὐδὲν ὠφελεθεὶς. Βούλομαι οὖν ἀπελθεῖν εἰς ἰατροὺς ἐν Πανόρμῳ. Ἴσως ἄρα δι' ἀνθρωπίνης περιοδίας τυχῶ ἰάσεως.

59 Operæ pretium erit, ut puto, si scriptis etiam tradam factum istud, quod narravit celeber iste Lucas. Quippe referebat, aliquando ad sanctum patrem nostrum Eliam venisse principem quemdam valde celebrem et gloriosum, nomine Gaudiosum, qui a maligno spiritu erat obsessus, graviterque vexatus et immisericorditer ab ipso contritus, huncque illi dixisse: Vexor terribiliter a tentatore: et ecce, contuli me ad templa Sanctorum venerandasque eorum reliquias *prout etiam viro nobili*

A. DISCIPULO MONACHO.

quias complexus sum ; sed frustra laboravi, nihil utilitatis consecutus. Volo igitur Panormum proficisci ad medicos. Fortasse hominum curatione sanationem obtinebo. Respondet Vir admirandus, eique dicit : Sustine, fili, castigationem tibi a Deo immissam ad animæ utilitatem, gratias ei de hisce agens. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem filium, quem recipit. Ille vero nimis vehementi dæmonis vexatione pressus, ingreditur navim, Panormum discedentem, simulque eo discedit.

qui apud ipsum fuerat, abeunti contigit.

60 Unde Sanctus ferventer pro ipso cum calidis lacrymis Deo supplicabat. Cum autem navigaret e regione Mylarum *b*, quasi in somnum delatus est. Deinde expergefactus, magna voce clamare cœpit : Exponite me in terra, fratres, exponite me. Tunc nautæ valde perturbati dicunt ipsi : Quæ causa exponendi, domine? Magnus ille cum lacrymis animique lætitia respondet, dicens : Supervenit modo magnus medicus Elias, et os mihi aperiens extraxit e ventre meo porcum subrumum, jaculatusque est illum in maris profundum : ecce precibus reverendi Patris sanatus sum. Ubi hæc audiverant, qui erant in navi, glorificaverunt Deum, qui facit voluntatem timentium se. Hæc igitur omnia, tam ad orationem quam ad vitam solitariam spectantia, occulte peragebat gloriæ Osor, detestans multorum in facie celebrantium laudationem, et gloriam.

B

D

Ἀποκρίνεται ὁ θαυμάσιος, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὑπόμεινον, τέκνον, τὴν ἐκ τοῦ Θεοῦ σοι ἐνεχθεῖσαν παιδείαν πρὸς τὴν ψυχικὴν λυσιτελείαν, εὐχαριστῶν αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ υἱὸν, ὃν παραδέχεται. Ὁ δὲ τῇ ἄγαν ὀχλήσει τοῦ δαίμονος πιεζόμενος, εἰσελθὼν ἐν πλοίῳ ἐν Πανόρμῳ ἀπίοντι, καὶ αὐτὸς συναπίει.

60 Ὅθεν ὁ Μέγας ὑπὲρ αὐτοῦ ἄγαν τὸ Θεῖον ἐξελιπάρει θερμοῖς. Ἐν δὲ τῷ εὐπλοεῖν αὐτὸν κατέναντι τῶν Μυλῶν, εἰς ἔμφασιν ὕπνου κατηνέχθη. Εἶτα ἔξυπνος γενόμενος ἤρξατο τοῖς ἐν τῷ πλόιῳ κράζειν μεγάλῃ τῇ φωνῇ· Ἐξάγετέ με ἐν τῇ γῇ, ἀδελφοὶ, ἐξάγετέ με. Τότε οἱ ναυτικοὶ λίαν θροηθέντες λέγουσιν αὐτῷ· Τίς ἡ αἰτία τῆς ἐξάξεως Κύριε; Ὁ μέγας ἀποκρίνεται σὺν δάκρυσι καὶ εὐφροσύνῃ ψυχῆς, λέγων· Νῦν ἐπέστη ὁ μέγας ἰατρὸς Ἠλίας, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα, ἀνήλκυσεν ἐκ τῆς γαστρός μου γαλαθηνὸν χοῖρον καὶ ἠκόντισεν ἐν τῷ βαθῷ τῆς θαλάσσης· καὶ ἰδοὺ ὑγιεὶς γέγονα εὐχαῖς τοῦ ἀοιδίμου πατρός. Ταῦτα ἀκηκοότες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν ποιοῦντα τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτοῦ. Ταῦτα οὖν πάντα μυστηκῶς τῆς εὐχῆς καὶ μόνης ἐπετέλει ὁ μισόδοξος, μυσαττόμενος τῶν κατὰ πρόσωπον τὸν πολλῶν ἔπαινον καὶ δόξαν.

E

ANNOTATA.

a *Luitprandus lib.* II *Hist. cap.* XII *testatur, Apuliam et Calabriam rebellasse, postquam Romanus Lacapenus in consortium imperii adscitus erat a Constantino Porphyrogenito. Hæc igitur rebellio figenda est circa annum* 920. *Auctorem tamen rebellionis non nominavit Luitprandus, nec illum alibi nominatum reperi.*

b *Mylæ oppidum est Siciliæ maritimum cum portu et sinu cognomine, nunc incolis* Milazzo. *Prœternaviganda erat illa civitas, quandoquidem Regio aut ex alio portu Calabriæ Panormum tendebat.*

CAPUT IX

Equus subito sanatus : mirum monachi de Sancto somnium : hujus castitas insignis : sanationes aliquæ : quidam presbyter ad invocationem Sancti periculo ignis liberatus.

C E

Equus subito aqua, cui Sanctus benedixerat, sanatur :

Non solum in utentes ratione, eademque secum natura constantes, magno commiserationis ac benevolentiæ affectu ferebatur Sanctus, sed etiam in animantia rationali anima ratione que destituta. Quodam tempore ex iis, qui non erant vicini, aliquis nomine Petrus profectus est ad monasterium equo insidens ad salutandum Sanctum, ut notus ipsi et amicus. Erat autem valde inops et pauper, quamvis admodum monachorum amans. Hic imprudens equum suum eo posuit loco, ubi defuncti patres monasterii jacebant sepulti : quibus sepulcris nemo audebat admovere simile jumentum laici. Si vero accedebat, aut a feris devorabatur, aut statim concidens moriebatur. Eadem quoque nocte apparet illi junior monachus lumine circumfusus, sicque simpliciter minitans : Homo, domum nostram fecisti pascuum domus tuæ : brevi videbis sequi justum Dei judicium. Mane vero, quando

Οὐ μόνον τε ἐπὶ λογικοῖς καὶ ὁμοφυέσιν ἦν λίαν συμπαθὴς καὶ φιλόστοργος, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀψύχοις καὶ ἀλόγοις ζώοις. Ποτὲ γὰρ τῶν οὐ πέλας, Πέτρός τοὔνομα, ἐπεδήμησεν πρὸς τὸ μοναστήριον ἔφιππος ὢν, τοῦ ἀσπάσασθαι τὸν Ὅσιον, ὡς γνωστὸς αὐτῷ καὶ προσφιλὴς ὑπάρχων, ἦν δὲ ἄγαν πτωχὸς καὶ πένης, εἰ καὶ λίαν φιλομόναχος. Ἐν ἀγνοίᾳ τὸν ἑαυτοῦ ἵππον ἀπήλασεν, ἔνθα οἱ προκεκοιμημένοι πατέρες τῆς μονῆς κατάκεινται· οἷς οὐκ ἦν τολμῶν προσεγγίσαι τοῖς τάφοις οἷον κτῆνος λαικοῦ. Εἰ δὲ καὶ προσήγγιζεν, ἢ ὑπὸ θηρίων ἐδιβρώσκετο ἢ, αὐτίκα καταπίπτον ἐνεκροῦτο. Καὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ φαίνεται αὐτῷ νεώτερος μοναχὸς φωτὶ περιαστραπτόμενος, καὶ οὕτως ἐπαπειλούμενος ἁπλῶς· Ἄνθρωπε, τὸν οἶκον ἡμῶν νομὴν τοῦ οἴκου σου πεποίηκας· μικρὸν καὶ ὄψει τὸν ἐπακουλουθοῦσαντα ἔνδικον τοῦ Θεοῦ κρίσιν. Τῇ δὲ ἕωθεν ἀναστὰς, εὗρεν τὸν ἑαυτοῦ ἵππον ἐν τῇ γῇ πεπτωκότα ἡμίθνητον, καὶ τοσοῦτον ὀγκωθέντα, ὥστε παραβραχὴ λακῆσαι μέσον, καὶ ἐκχεθῆναι τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ· θαμβηθεὶς τε καὶ οἰμώξας ἐπὶ τῇ ἐξαίφνης συμπτώσει τοῦ ἑαυτοῦ ἵππου, δάκρυσι τοῖς γόνασι τοῦ Ὁσίου προσεκύνει, λέγων· ὦ συμπαθέστατε Πάτερ, νῦν ὠνησάμην τὸν αὐτὸν ἵππον πρὸς ὑπηρεσίαν

A ὑπηρεσίαν τοῦ οἴκου μου· ἅπασα δὲ ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἐστι ἐν κρίσει. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἅγιος, καὶ στενάξας, λέγει μοι συμπαθῶς· Ἄπιθι ἀδελφὲ, ἄγαγέ μοι τὸ βουκάλιον τοῦ ὕδατος τῆς νοτιζομένης πέτρας. Ἐμοῦ δὲ πολλῷ σὺν τάχει τοῦτο ἐνέγκαντος, καὶ αὐτοῦ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἐν αὐτῷ πεποιηκότος, λέγει· Ὕπαγε, ἀδελφὲ, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα τοῦ ἵππου, ἔκχεε εἰς αὐτὸ ἐκ τοῦ εὐλογηθέντος ὕδατος, καὶ ὁ Κύριος ὁ Θεὸς ποιῇ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐν τάχει. Τούτου οὖν γενομένου, θᾶττον ὁ ἵππος ἐκ τῆς γῆς ἀνέθορε, καὶ ἑαυτὸν ἀποτιναξάμενος, ἔστη ὅλος ὑγιὴς καὶ ἀπήμαντος· τοῦτον λαβὼν ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀπίει σὺν αὐτῷ χαίρων καὶ ἁλλόμενος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ.

surrexerat, vidit equum suum humi lapsum, semimortuum, adeoque tumefactum, ut fere rumperetur medius, ac viscera ipsius effunderentur. Territus autem ac plorans ob repentinum equi sui casum, cum lacrymis ad genua Sancti provolvebatur, dicens: O Pater maxime compatiens, modo emi hunc equum ad servitium domus meæ: omne vero illius pretium nunc in dubio est. Hæc audiens Sanctus, gemitu emisso, dicit mihi commiseranter: Abi, frater, affer scyphum aquæ de petra humectata. Ubi vero multa cum celeritate illud attuleram, ipseque signum crucis super istud fecerat, dixit: Vade, frater, aperi os equi, et effunde in illud de aqua benedicta; et Dominus Deus cito ostendat misericordiam suam. Hoc igitur facto, cito equus e terra exsiliit, excutiensque se, stetit sanus omnino et illæsus. Dominus autem, illo accepto, cum ea gaudens et exsiliens domum abit.

A. DISCIPULO MONACHO.

62 Ὁ τὴν διακονίαν τοῦ κελλαρίου ποτὲ ἐμπιστεύμενος Ἰοαννης ὁ εὐκλεὴς μοναχὸς, ὁ καὶ Ἱεροσολυμήτης, διηγήσατό μοι, λέγων· ὅτι ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Πατρὸς ἐν τῷ ἄστει Ῥυγίου, δι' ἀναγκαίας χρείας τῆς κοινότητος, καὶ πολλὰ περισπασθεὶς, ὥδευε κἀκεῖσαι δι' ὅλης τῆς ἡμέρας. Ὀψέ ποτε καθ' ἑαυτὸν γενόμενος, καὶ ἐν τῇ εὐνῇ κατακληθεὶς, ἠρξάμην
B τοῖς λογισμοῖς μου συνταράσσεσθαι, λέγων· Ἆρα ἐν τούτοις σωθήσομαι; ἆρα λυσιτελεῖ τὸν ἐν ὑποταγῇ οὕτως βάζεσθαι, καὶ περίσπασθαι, μὴ πληροῦντα τὴν μελέτην τῶν ψαλμῶν; Ἐν τούτοις τοῖς λογισμοῖς ἀφυπνώσας, ὁρῶ, φησιν, τὸν Ὅσιον καρατομηθέντα καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ διαῤῥέοντα ἐν τῇ γῇ, λαλῆσαι δέ μοι διὰ τῆς κάρας οὕτως· Ὀλίγοστε, εἰς τί ἐδίστασας; ἐκ σῆς σπουδῆς καὶ δικαιωσύνης πέποιθας σωθῆναι; πᾶσα ἡ δικαιωσύνη σου, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης ἐνώπιον Κυρίου. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι τὸ αἷμά μου δι' ὑμᾶς ἐξέχεα; οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. Ὁ γὰρ φόβος τῆς ἀπολογίας τῶν ἐμπιστευθήσων ψυχῶν, καὶ ἡ μέριμνα παντὸς τοῦ ποιπνίου, ὁ κόπος τῆς διδασκαλίας νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς δίκην μαρτυρίου τοῖς προεστῶσι λογίζονται· ὁ καλὸς γὰρ ποιμὴν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. Ὁ δὲ ἀμελὴς, καὶ διαχεόμενος, καὶ εἰς οὐδὲν τὴν προστασίαν θέμενος, ἐσθίων τε καὶ πίνων ἀδιαφόρως μετὰ τῶν μεθυστῶν καὶ ἁβροδιαιτῶν τοῦ αἰῶνος τούτου· ἥξει ὁ Κύριος τοῦ πονηροῦ ποιμένος ἐκείνου, καὶ διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

62 Nobilis monachus Joannes, cognomento Hierosolymitanus, cui aliquando commissum fuit cellarii officium, narravit mihi, dicens, se a venerabili Patre missum fuisse ad urbem Regium ob necessarium communitatis negotium, multumque distractum tota die fuisse in itinere. Vesperi tandem ad se reversus, et lecto decumbens, cœpi, inquiebat, cogitationibus meis E perturbari, dicens: At in hisce salvabor? An prodest sub obedientia sic deblaterare et distrahi, non impleta psalmorum meditatione? Hisce cogitationibus indormiscens, video, inquit, Sanctum resecto capite, sanguinemque ipsius defluentem in terram, ipsum vero mihi per caput ita loquentem: Paupercule, quare dubitasti? Tuone studio ac justitia te salvandum confidis? Omnis Justitia tua ut pannus mulieris menstruatæ est coram Domino. Non vides, me sanguinem effudisse propter vos? Non audis Apostolum dicentem: Obedite præpositis vestris, et subjacete eis: ipsi enim pervigilant pro animabus vestris tamquam rationem reddituri? Nam timor rationis reddendæ de animabus concreditis, cura gregis totius, et labor docendi noctu dieque cum lacrymis et gemitibus martyrii instar habentur præpositis. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ovibus. Si quis vero negligens est ac effusus, qui nullam habet præfecturæ suæ curam, manducatque et bibit indifferenter cum ebriosis et delicatis hujus seculi, veniet Dominus mali hujus pastoris, et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis: illic erit fletus et stridor F dentium.

mirum monachi de Sancto somnium:

C

63 Ἑτέρου φοιτητοῦ ἐν τῇ νεότητι πειραζομένου ὑπὸ τοῦ φιλόσαρκος δαίμονος, καὶ τὸν πειρασμὸν τῷ Μεγάλῳ δάκρυσι μεμνημένου, φησὶν πρὸς αὐτὸν συμπαθῶς· Κράτει κοιλίας, ἀδελφὲ, ἰσχυρῶς, πύκτευε πρὸς αὐτὴν κραταιῶς, καὶ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ ἐχθροῦ εὖ ἀποσβεννοῦνται. Τοῦ δὲ τῶν οὐκ ἐνδεχομένων εἶναι λέγοντος μέσον τῆς ὕλης τῶν βρωμάτων τῆς ἐφέσεως τούτων κρατεῖν· ἀποκρίνεται ὁ θαυμάσιος, λέγων· Ὄντως, ἀδελφὲ, ἔτεσι τριάκοντα τῆς πάλης τῶν πειρασμῶν οὐ μέμνημαι ἄρτου τὴν γαστέρα πληρώσας. Πορεύου, καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως, καὶ σώζει. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐν τοσούτῳ ὕψει ἀπαθείας ἦν ἀναβεβηκὼς ὁ φιλάγιος, ὡς θαρρῆσαι, καὶ εἴπειν ὅτι οὐδέποτε εἰκόνισμα γυναικὸς, ἢ ἑτέρου χλευάσματος ἀπατης νυκτερινού συνηδύνθη τῷ λογισμῷ, ἢ συγκατεθέμην. Δεῖ γὰρ, ἔλεγεν, τὸν ἀπαθείᾳ γλιχόμενον πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σώματι βαστάζειν· τὸ δὲ αἴτιον τῆς ὑπὲρ φύσιν τοῦ Ἁγίου ἁγνείας· ὑποπιάζων ἦν τὸ σῶμα ψύχει καὶ γυμνότητι, ἑνὶ ῥακίῳ χρώμενος θέρει καὶ χειμῶνι, καὶ παλλίῳ ἐκ δερμάτων μέχρι τῶν ὤμων φθάνοντι, ὥστε ποτὲ ὑφ' ἡμῶν ἐρωτηθεὶς μέσον τοῦ ἡλιακοῦ φλογμοῦ καθεζόμενος, Ἄραγε, λεγόντων, οὐ καταπήγνυται τὸ σῶμά σου τῷ κρύει τοῦ χειμῶνος, καὶ συγκαίεται

63 Cum alius ipsius discipulus in juventute tentaretur ab amico carnis dæmone, et tentationem declarasset Viro magno cum lacrymis, illi commiseranter dixit: Ventrem potenter contine, frater, cum illo fortiter luctare, et inimici ignea jacula exstinguentur feliciter. Illo autem dicente, istud non esse ex iis, quæ solent fieri, inter escas harum appetitum continere: respondet Vir admirandus, dicens: Vere, frater, annis triginta luctæ tentationum non memini me pane ventrem implevisse. Vade, et tu fac similiter, et salvaris. Et sane ad tam sublime affectionum suarum imperium ascenderat sanctitatis Amator, ut confideret, diceretque: Numquam mulieris forma, aut alterius ludibrii fraudis nocturnæ cogitationi meæ delectationem attulit, aut eidem assensus sum. Nam oportet, dicebat, illum, qui vacuitatem affectionum desiderat, semper mortificationem Christi in corpore suo portare. Hæc vero erat causa Sancti puritatis naturam

admirabilis ipsius castitas, et in affectiones imperium:

A. DISCIPULO MONACHO.

naturam superantis. Premebat corpus frigore et nuditate, unica veste vili utens cum in æstate tum in hyeme, et pallio e pellibus, quod ad humeros usque pertingebat: ita ut aliquando sedens in medio æstus solaris interrogatus fuerit a nobis, hoc dicentibus: An forte corpus tuum non constringitur frigore hiemali; aut solis æstu non uritur, venerande Pater? Respondet cum simplicitate et vultus lenitate, dicens: Filii, jam tres anni sunt, quibus corpus meum non sensit neque frigus hiemis, neque calorem æstatis: de hisce nihil omnino sentio. Hoc vero non est neque volentis neque currentis; sed donantis Dei. Decebat illum, qui in omnibus et morborum et variarum affectionum erat medicus peritissimus, medicum evadere morbo non obnoxium, ac omnino oportet in ipso glorificari Deum.

duo fratres per Sanctum sanati:

64 Puer aliquis ex divino baptismate erat adoptatus ab ipso filius, nomine Elias, qui corpus habebat gangræna affectum morbo. Non ante juvenem morbo liberandum dixit Sanctus, quam vitam eligeret monasticam; illoque sincere in illam consentiente, unico momento sanum exhibuit. Hujus vero fratrem germanum Joannem, sacerdotii gradu honoratum, et admodum male
B habentem, paucis verbis, Jesum secutus, sanavit, illi solum dicens: Secundum fidem tuam fiat tibi. Statim post verba secutum est opus. Omnia enim possibilia sunt indubitanter credenti, dixit Dominus.

alius ad solam Sancti invocationem incendii periculo liberatus:

65 Aliquando non solum in præsentia Servi Domini maxima perficiebat Deus, sed etiam in absentia, imo potius per solam invocationem nominis ipsius. Sic enim orto quodam incendio, montes saltusque depascente, accendendus erat
a et vicus Caberon *a*, omniaque simul inflammanda, sicut etiam revera factum est. Verum presbyter illius vici, nomine Lucius, ubi partim ejecerat domus suæ dona, valdeque stimulabatur labore frumenti, in horreum ingressus, clamore Sanctum invocabat, dicens: Sancte pater Elia, nunc tempus est adjuvandi; veniat deprecatio tua, et circumcingat me cum granario, ne comburar elata ac formidabili hac flamma. Tunc insuperabilis ignis, appropinquans et bifariam sectus, quæ circum horreum et domum ipsius erant, penitus quidem consumpsit; at nec ipsum nec illa omnia, quæ ipsius erant, ullatenus tetigit. Horror igitur erat et prodigium maximum, videre corpus materiale et corruptibile in medio
C flammæ elatæ conclusum, et ab igne intactum,
b quemadmodum olim pueros *b* hymnum canentes et saltantes. Postquam circumposita in cineres erant redacta, unaque intolerabilis ille ignis desierat consumere, descendit exsultans ac gestiens magnopere, Deoque per Sanctum gratias agens, et prodigium omnibus enarrans.

filius ejusque mater confestim per Sanctum sanati.

66 Joannes piissimus monachus, filius Pardeleontis *c*, narravit mihi, se, dum juvenis admodum erat, atque ebullitione mali pestiferi manus, pedes, membraque omnia terribiliter affecta et emortua habebat, a patre suo in humeros fuisse sublatum, portatumque ad venerabilem patrem Eliam, ad cujus pedes provolutus pater, illum hisce verbis rogabat: Sancte Pater, impone manum tuam filio meo Joanni, ut vivat: ecce enim, exsiccata sunt membra ipsius. Tunc (inquiebat) Vir magnus, ubi tetigerat genua, manus, omniaque membra mea, ne suum crederetur miraculum, sed divinæ benignitati ac gratiæ adscriberetur, osor gloriæ dixit patri meo: Cape filium tuum, frater, et vade in ecclesiam ad presbyte-

τῷ φλογμῷ τοῦ ἡλίου, σεβάσμιε Πάτερ; Ἀποκρίνεται ἐν ἀκε- D
ραιότητι καὶ πραότητι ἤθους λέγων· Τέκνα, εἰσὶ μοι τρεῖς
ἐνιαυτοὶ, ἀφ' οὗ οὐκ ᾔσθετο τὸ σῶμά μου οὔτε ψύχος χειμῶνος
οὔτε καύσωνα θέρους, ἀλλ' ὅλος εἰμὶ ἀναισθητῶν ἐν τούτοις·
τοῦτο δὲ οὔτε θέλοντος, οὐδὲ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ διδόντος
Θεοῦ. Ἔδει τὸν κατὰ πάντα νόσων τε καὶ ποικίλων παθῶς
ἰατῆρα ἐμπειρότατον, ἰατρὸν χωρῆσαι τὸν ἄνοσον. καὶ δεῖ
πάντως δοξασθῆναι τὸν Θεὸν ἐν αὐτῷ.

64 Παῖς γάρ τις υἱοθετημένος ἦν αὐτῷ ἐκ τοῦ θείου βαπτί-
σματος, ὄνομα αὐτοῦ Ἠλίας, ὃς γαγραίνᾳ νόσῳ τὸ σῶμα
λυμανθείς. Οὐ πρότερον ἔφη ὁ Μέγας τὸν νέον τῆς νόσου
ἀπαλλαγῆναι, πρινὴ αὐτὸς τὸν μοναδικὸν βίον ἕληται· καὶ αὐτοῦ
εἰλικρινῶς συνθεμένου, ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἀπέδειξεν ὑγιῆ. Τὸν δὲ
τούτου κατὰ σάρκα ἀδελφὸν Ἰωαννην, βαθμῷ ἱερωσύνης τετι-
μημένον, καὶ δεινῶς παρειμένον, βραχεῖ λόγῳ τὸν Ἰήσουν
μιμούμενος ἐθεράπευσεν μηδὲν ἄλλο φήσας, εἰμὴ, Κατὰ τὴν
πίστιν σου γενηθήτω σοι· εὐθὺ δὲ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκου- E
λούθησεν. Πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ ἀδιστάκτως πιστεύοντι, ὁ
Κύριος εἴρηκέν, ἐστιν.

65 Ποτὲ οὐ μόνον ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου Θεράποντος
τὰ ἐξαίσια Θεὸς ἐπετέλει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ, διὰ μόνης
πολλῷ μᾶλλον τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ὡς γὰρ
ἔκ τινος πυρκαίας ἀναφθείσης, καὶ νεμομένης ὄρη τε καὶ νάπας,
ἔμελλεν καὶ τὸ χωρίον Καβερῶν, καὶ τὰ πιπράσθαι εἰς ἅπαξ.
Ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Ἱερεὺς δὲ τοῦ αὐτοῦ χωρίου ὀνόματι
Λούκιος τὰ σκύλα τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου μερικῶς ἐξεώσας, καὶ τῷ
πόνῳ τοῦ σίτου καταχεντούμενος, εἰς τὸ ὡρεῖον ἀναβὰς,
κραυγῇ τὸν Ἅγιον ἐπεκαλεῖτο, λέγων· Ὅσιε πάτερ Ἠλία,
νυν ὥρα βοηθείας, φθασάτω ἡ πρεσβεία, καὶ περικλωσάτω με
σὺν τῇ ἀποθήκῃ τοῦ σίτου, ἵνα μὴ περίκαυστος γένωμαι ἐκ τῆς
ἐπηρμένης καὶ φοβερὰς φλογὸς ταύτης. Τότε τὸ ἄσχετον πῦρ
προσεγγῆσαν, καὶ διχῇ κοπὲν τὰ μὲν πέριξ τοῦ ὡρείου καὶ οἴκου
αὐτοῦ, εἰς τέλος κατέφαγεν, αὐτοῦ δὲ οὐδόλως σὺν τοῖς αὐτοῦ
πᾶσιν ἥψατο· θάμβος οὖν ἦν ἰδεῖν καὶ θαῦμα μέγιστον σῶμα
ὑλικὸν καὶ φθαρτὸν μέσον τῆς ἐπηρτισμένης φλογὸς περικλεί-
μενον, καὶ μὴ πυρπολούμενον, ὡς πάλαι τοὺς παῖδας ὑμνολο-
γοῦντας καὶ χορεύοντας. Μετὰ δὲ τὰ πέριξ ἐφ' ἅπαξ ἀποτεφ-
ρῶσαι, καὶ ἀποσυνεσθῆσαι τὸ ἄστεκτον πῦρ, κατῆλθεν σκιρτῶν,
καὶ ἀγαλλόμενος, μεγαλῶς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Ὁσίου ἀποχα-
ριστῶν, καὶ τὸ θαῦμα διηγούμενος τοῖς πᾶσιν. F

66 Ἰωάννης ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς, ὁ τοῦ Παρδελέοντος
υἱὸς, διηγήσατό μοι, ὅτι, φησὶν, νέου ὄντος μου πάνυ καὶ
ἀπὸ τῆς ἐκβράσεως τῆς λοιμικῆς νόσου δεινῶς τὰς χεῖρας, τοὺς
πόδας, καὶ ἅπαντά μου τὰ μέλη ἀποσκληκότα, ἄρας με ὁ πατὴρ
μου ἐπὶ τῶν ὤμων, ἀπήγαγέ με πρὸς τὸν ἀοίδιμον πατέρα
Ἠλίαν, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ προσπεσὼν μετὰ δακρύων παρε-
κάλει, λέγων· Ὅσιε πάτερ, ἐπιθὲς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸν υἱόν
μου Ἰωάννην, ὅπως ζήσηται, ὅτι ἰδοὺ ἀπεξήρανται τὰ μέλη
αὐτοῦ. Τότε ὁ Μέγας προσεγγίσας τὰ γόνατα καὶ τὰς χεῖρας,
καὶ τὰ ἅπαντά μου τὰ μέλη, ἵνα μὴ τὸ θαῦμα ἑαυτοῦ λογίσηται
ὁ μισόδοξος, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι, λέγει τῷ
πατέρι μου· Λάβε τὸν υἱόν σου, ἀδελφὲ, καὶ πορεύου ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ πρὸς τὸν πρεσβύτερον, ὅπως εὔξηται ὑπὲρ αὐτοῦ.
Εὐθὺ οὖν ἐγὼ σὺν τῷ λόγῳ τοῦ Ἁγίου ᾐσθόμην ἐμαυτὸν
κουφισθέντα τῶν πόνων διόλου· καὶ ὀρθὸς στὰς ἐπὶ τοὺς πόδας
μου

A μου εἰσῆλθον σὺν τῷ πατέρι μου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἶτα ἀσπασάμενος καὶ ἐξελθὼν, οἰκείοις ποσὶ βαίνων καὶ ἀλλόμενος, ἀπῆλθον ἐν τῷ οἴκῳ μου δοξάζων τὸν Θεόν. Θάμβος δὲ καὶ ἔκστασις ἔλαβεν ἅπαντας τοὺς ἰδόντας τὴν τοιαύτην εἰς ἐμὲ γεγενημένην ἀθρόαν μεταβολὴν διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου ἀφῆς. Ὁμοίως καὶ τὴν αὐτοῦ τεκοῦσαν ἐπὶ ἐνιαυτοῦ περίοδον ῥιγίῳ τριταίῳ δεινῶς συνεχομένην καὶ πιεζομένην παριὼν ὁ Μακάριος, καὶ παρακλήσει εἰσελθὼν, ἔνθα καθέκειτο, ἐσφράγισεν αὐτῆς τὸ μέτωπον, καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στῆθος. Εὐθέως οὖν ἀφῆκεν αυτὴν τὸ ῥίγος, καὶ οὐδεμία νόσος προσήγγισεν αὐτῇ τοῦ λοιποῦ μέχρι τῆς ἐξόδου αὐτῆς τοῦ βίου.

rum, ut oret super eum. Statim ergo ad verbum Sancti ego me omnino doloribus liberatum sensi: rectusque pedibus meis insistens, cum patre meo ingressus sum ecclesiam. Deinde, salutatis præsentibus, egrediens, propriisque pedibus incedens et exsiliens, domum reversus sum laudans Deum. Omnes vero, qui viderant talem in me tamque perfectam mutationem tactu Sancti factam, admiratione et stupore sunt correpti. Similiter etiam matrem ipsius, per anni circulum tertiana febri graviter laborantem pressamque, accedens Beatus, et ad solatium ingrediens, ubi jacebat, cruce signavit frontem, caput et pectus ipsius. Statim igitur deseruit ipsam febris, nec ullus deinceps morbus ipsam invasit usque ad exitum ejus ex hac vita.

A. discipulo monacho.

ANNOTATA.

a *Locum Latinus interpres, certe in apographo nostro, nominavit* Cabenam, *Thomasius Italice* Saberone.

b *Nota est historia de illæsis in camino ardente pueris Hebræis, cui hæc utcumque similis est. Attamen comparatio non est omnimoda: neque enim domus presbyteri arsit, prout ardebat caminus Babylonicus apud Danielem cap.* III.

c *Latinus interpres hunc vocat* Bardum Leonem. *Expressi litteras secundum apographum.*

B E

CAPUT X

Monita Sancti et virtutes: varia tempore incursionum Saracenorum patrata: severitas ipsius ad conservandam disciplinam monasticam.

Ἐδίδασκεν οὖν ὁ φαινότατος τοὺς οἰκείους μαθητὰς μηδὲν θαυμάζειν ἢ ξενίζεσθαι ἐπὶ τούτοις· τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῦ ποιοῦντος, ἀλλὰ τοῦ ἐνεργοῦντος Θεοῦ εἰσιν· πολλάκις δὲ καὶ ἡ πίστις τοῦ προσερχομένου, φησὶν, ἐνεργεῖ. Σημεῖα δὲ ἀληθῶς ἀξιέπαινα παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀγγέλοις τοῖς ὑπηκόοις ταῦτά εἰσιν, ὑποφέρειν ὕβριν καὶ ἐξουδένησιν παρὰ παντὸς ἀνθρώπου, οἰκείῳ θελήματι ποιεῖν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν σαρκικῶν ἡδονων, αἵτινες στρατεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς. ἐκτήκειν τὸ σῶμα πείνῃ καὶ δίψῃ, ψύχει καὶ γυμνότητι· ἵνα οὕτως εὐήνιον γένόμενον, εὐχερῶς ὑποταγήσηται τῷ πνεύματι, τὸ πᾶσιν ζητητέον, καὶ ἐν ὀλίγοις εὑρετέον, ἡ ἐγκοπὴ τοῦ ἰδίου θελήματος ἀγογγύστως· ὁ γὰρ τῇ ἐπιταγῇ ἐπιμιγνύων τὸ θέλημα, μοιχός ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ἀποταγῆς κατὰ τὴν θείαν Γραφήν· δεῖ γὰρ αὐτὴν ἐπιτελεῖν ἐν καθαρῷ συνειδότι, ἵνα μὴ ἀντὶ σιτόυ ζιζάνια θερίσῃ. Ἐμοί τε τῷ ταπεινῷ καὶ μετρίῳ ἡ μέριμνα, πασῶν, ὧν ἐπιστεύθην, ψυχῶν, τύπον ἐμαυτὸν, καὶ ὑπογραμμὸν δεικνύων τοῖς πᾶσιν ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ ἀναστροφῇ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἀναγγέλλειν
C τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον, κατὰ τὸ ἐμοὶ ἐφικτόν. Υἱὲ ἀνθρώπου, φησὶν, σκοπὸν τέθηκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Docebat igitur Vir celeberrimus discipulos suos horum causa non vehementer mirari aut obstupescere: signa enim non sunt ea patrantis hominis, sed in homine operantis Dei: frequenter autem et fides illius, qui accessit, operatur, inquiebat. Signa vero, quæ omnino apud Deum et bonos angelos laude digna, hæc sunt, tolerare injuriam et contemptum ab homine quolibet; propria voluntate continere se a carnalibus voluptatibus, quæ militant adversus animam; macerare corpus fame et siti, frigore et nuditate, ut sic obediens factum, spiritui facile subjiciatur; quodque omnibus est quærendum, et in paucis reperiendum, abscindere propriam voluntatem sine obmurmuratione: qui enim mandato admiscet voluntatem suam, adulterat renuntiationem suam secundum divinam Scripturam: nam oportet mandatum implere F conscientia pura, ne quis pro frumento metat zizania. Mihi autem humili et modico cura incumbit omnium, quæ mihi concreditæ sunt, animarum; ut normam et exemplar omnibus me ipsum ostendens, die noctuque opere, verbo ac conversatione annuntiem mandatum Dei bonum et beneplacens pro facultate mihi data. Fili hominis, inquit, speculatorem dedi te domui Israel, et quæ sequuntur.

Monita Sancti, ut virtutes præferantur miraculis:

68 Ἦν ὁ μὲν λόγος τοῦ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν δυνατὸς καὶ ἐνεργής· ὡς γὰρ προετρέπετο τοὺς οἰκείους μαθητὰς δένδρα παμμεγέθη ἐκκόπτειν, καὶ λίθους μεγάλους κυλίειν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τῆς μονῆς αὐτῆς, αὐτὸς εἰσήρχετο εἰς τὸ ἑαυτοῦ κελλίον, καὶ ἀπέκλειεν τὴν θύραν, τὸν Θεὸν δυσώπων. Ἦν δὲ ἰδεῖν αὐτὰ ἐπὶ τὸ πρανὲς ῥυζοφερόμενα μετ' ἤχους σφόδρου, ἐκκλίνειν τε δεξίᾳ καὶ εὐωνύμᾳ, ὥσπερ φύσις λογικὴ, καί μήτε κελλίου ἅπτεσθαι, μήτε φυτοῦ καρποφόρου διόλου, ὥστε ἐξίστασθαι τοὺς ὁρῶντας τὸ ὑπερφυὲς, και ἐκπλήττεσθαι. Τότε ἐξήρχετο ὁ Μακάριος μειδιῶντι προσώπῳ, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ ἀπεδίδου, καὶ τοῖς φοιτηταῖς αὐτοῦ ἔλεγεν· Τί ξενίζεσθαι ἐπὶ τοῦτο; ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰρηκὼς, ἐὰν

68 Sermo deiferi Patris nostri potens erat et efficax: cum enim hortaretur discipulos suos, ut arbores miræ magnitudinis exscinderent, et prægrandes lapides devolverent e vertice montis ipsius monasterii, ipse ingrediebatur cellam suam, claudebatque ostium, ut Deum oraret. Erat autem ibi videre illas in præceps radicitus deferri cum sonitu ingenti, ac declinare ad dextram et sinistram instar naturæ rationalis, et neque cellam tangere, neque ullam omnino plantam frugiferam, ita ut obstupescerent videntes rem natura superiorem, ac percellerentur.

mira dictorum ejus efficacia:

A. DISCIPULO MONACHO.

rentur. Tunc egrediebatur Beatus ridenti vultu, ut mos ipsius erat, et gratiarum actionem persolvebat Deo, discipulosque suos sic alloquebatur : Ut quid hoc miramini? Etenim non mentitur, qui dixit : Si habueritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti huic : Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis.

mirabilia tempore incursionum Saracenorum patrata :

69 Tempore incursionum infidelium Saracenorum Vir quietis amans secedebat et se abscondebat in montibus monasterio vicinis, indutus tunica ex pellibus rudibus, et solitarius per orationem cum Deo conversans. Dum vero abscesserat gens illa, egrediebatur, multum quæsitus cum a suis tum a viris piis, nec tamen inventus, suisque occulte se restituebat, dicens : Totis quadraginta diebus, filii, sumpto modico pane, ut poteram, aquam non gustavi. Sic ipse. In reliquis quoque subactionibus provinciæ secedebat, ingrediebaturque castellum cum iis, qui præcesserant, monachis, laicisque et aliis permixtis, docens omnes resipiscere a peccatis suis bonorum operum exercitio : atque hisce Deum reddere propitium. Et sane obedientes bono Pastori, incolumes manserunt et illæsi a gente illa crudeli et barbara. Qui rursum post mortem
B Sancti cum pastore mercenario, et non vero apud Deum intercessore, ad idem se receperunt castellum, heu ! calamitatem sustinuerunt. Contabuit populus siti, cingentibus castellum Saracenis, divisique, quemadmodum oves deperditæ, alii quidem in via occubuerunt, alii in manus ipsorum inciderunt. Alio tempore eadem gens Arabica in gregem Sancti irruere voluit, ad vastandum, diripiendum comburendumque monasterium : dum autem ad portam illius appropinquabant, ante ipsos apparuerunt hiatus tenebræque maximæ, post vero omnia lucida apparebant et recta. Hisce vehementer attoniti homines illi exitiales, metuque correpti, reversi sunt retro pudore suffusi.

Sancti de futura vita contemplationes :

70 Porro magnus ac divinus Pastor vacabat orationi et sublimibus contemplationibus, egressum suum a corpore perpetuo meditans, vitæque alterius pulchritudines tremenda illa contemplatione sibi per imaginationem proponens. Quippe cum aliquando ad ipsum derepente ingressus essem cum altero monacho, species vultus ipsius erat alia, divineque splendescens et immutata. Cum autem paululum tacuisset, respondet multa cum pietate, nobis dicens : Filii,
C cum solus essem, incidi in desiderium cognoscendi, quo tandem modo anima corpore egressa pertranseat et transcendat rationales feras arundinis *a* secundum David, et principatus ac potestates aeris : et hæc cogitans, statim raptus sum in exstasim ; videoque me ascendentem, utrum mente, an alio quodam modo, nescio : verum transivi, ac sine impedimento evasi super omnem principatum et potestatem nequam, et sine damno inventus sum in loco, in quo sederam. Terribilis hæc et tremenda contemplatio semper animo meo obversatur, quando solus sum et quiesco. Admirabatur vero et percellebatur Vir venerandus, dum cogitabat, cum quantis tributorum exactoribus et præfectis res nobis sit in lucta mortis et in judicio : operum enim, verborum et cogitationum tunc exacta instituitur inquisitio. Quis itaque crimine vacans invenitur in illa hora ? Oportet enim nos hæc perpetuo cogitare et dicere, nosque munire contra omne peccatum et sermocinationem otiosam.

71 Postquam Vir maxime venerandus ad pro-

ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον συνάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ· μετάϐηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταϐήσεται, καὶ οὐδὲν ἀδυνατήσε ὑμῖν. D

69 Ἐν δὲ ταῖς ἐλεύσεσι τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἦν ὑποχωρῶν, καὶ κρυπτόμενος ὁ φιλήσυχος ἐν τοῖς πέριξ ὄρεσι τοῦ μοναστηρίου, χιτῶνα ἐκ δερμάτων σκληρῶν ἐνδεδυμένος, καὶ καταμόνας διὰ προσευχῆς ὁμιλῶν τῷ Θεῷ. Ἐν δὲ τῇ ἀποδημίᾳ τοῦ ἔθνους ἐξήρχετο, πολλὰ ζητούμενος ὑπὸ τῶν οἰκείων τε καὶ ἀνδρῶν εὐλαϐῶν, καὶ μὴ εὑρισκόμενος, μυστηκῶς τε τοῖς οἰκείοις ἀνετίθετο, λέγων· ὅτι ἐν ὅλαις τεσσαράκοντα ἡμέραις, τέκνια, ἄρτου μικροῦ κατὰ τὸ ἐφικτόν μοι μεταλαϐὼν, ὕδατος οὐδόλως ἐγευσάμην· ὡς αυτός. Καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῆς χώρας ἁλώσεσιν ὑπεχώρει, καὶ εἰσήρχετο ἐν τῷ καστελλίῳ σὺν τοῖς προϐεϐηκόσι μοναχοῖς, λαικοῖς τε καὶ μιγάσι, διδάσκων πάντας μετανοεῖν ἐκ τῶν ἰδίων κακῶν, ἔργα καλὰ πράττοντας, καὶ ἐν τούτοις ἐξιλοῦσθαι τὸ Θεῖον. Καὶ δὲ ὑπήκοοι τῷ καλῷ Ποιμένι ὄντες, διέμειναν ἀϐλαϐεῖς καὶ ἀπήμονες ἐκ τοῦ μιαιφόνου καὶ βαρϐαρικοῦ ἔθνους. Οἳ καὶ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ἁγίου, αὖθις μετὰ μισθωτοῦ ποιμένος, καὶ οὐκ ἀληθινοῦ πρὸς τὸν Θεὸν μεσίτου, ἐν τῷ αὐτῷ καστελλίῳ προφυγόντες, φεῦ τῆς συμφορὰς εἰσυπέστησαν· ἐκτέτηκεν ὁ λαὸς δίψει ἐκ τοῦ συγκλεισμοῦ τῶν Ἰσμαηλητῶν. καὶ διαμερισθεὶς, ὥσπερ πρόϐατα ἀπολολότα, E
οἱ μὲν οἰμηθανεῖς γεγόνασι, οἱ δὲ κατῆλθον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Ἄλλοτε τῇ τοῦ Ἁγίου ποίμνῃ ἐφόρμησαν τὸ αὐτὸ Ἀραϐικὸν ἔθνος τοῦ προνομεῦσαι καὶ πορθῆσαι καὶ πυρίκαυστον ποιῆσαι· καὶ ὡς πλησίον τῆς πύλης τῆς μονῆς ἤγγισαν, τὰ μὲν ἔμπροσθεν αὐτῶν γέγονε χάος καὶ σκότος ἀπέραντον, τὰ δὲ ὄπισθεν φωτεινὰ καὶ εὐθεῖα. Ἐν τούτω ἄγαν καταπλαγέντες οἱ ἀλάστορες, καὶ ἔμφοϐοι γενόμενοι, ὑπέστρέψαν εἰς τὰ ὀπίσω κατῃσχυμμένοι.

70 Ὁ μέντοι μέγας καὶ θεῖος Ποιμὴν ἐσχόλαζε τῇ προσευχῇ καὶ ταῖς ὑψηλαῖς θεωρίαις, τὴν ἐκδημίαν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος μελετων διηνεκῶς, καὶ τὰ ἐκεῖ κάλλη φανταζόμενος ταύτῃ τῇ φοϐερᾷ θεωρείᾳ Ποτὲ γάρ μου πρὸς αὐτὸν ἀθρόως εἰσελθόντος σὺν ἑτέρῳ μοναχῷ, ἦν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἑτέρον, λαμπρυνθέν τε θείως καὶ ἀλλοιωθὲν· μικρόν τε ἡσυχάσας, ἀποκρίνεται εὐλαϐείᾳ πολλῇ, λέγων ἡμῖν, φησι· Τέκνα. ἐν ἐφέσει γέγονά ποτε κατ' ἐμαυτὸν ὢν, τῷ ποίῳ ἄρα τρόπῳ ἐξερχομένη τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ παρέρχεται, καὶ ὑπερϐαίνει τὰ νοητὰ θηρία τοῦ καλάμου κατὰ τὸν Δαϐὶδ, ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας ἐναντίας τοῦ ἀέρος, καὶ ταῦτά μου διενθυμουμένου, εὐθέως F
γένομαι ἐν εκστάσει· ὁρῶ δὲ ἐμαυτὸν ἀνερχόμενον, εἴτε τῷ νοὶ εἴτε ἄλλως πως, οὐκ οἶδα. πλὴν ὅτι παρῆλθον καὶ ὑπεράνω γενομενος πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας πονηρᾶς ἀκωλύτως, καὶ ἀϐλαϐῶς εὑρέθην ἐν ᾧ ἤμην τόπῳ καθεζόμενος. Ταύτῃ τῇ φοϐερᾷ θεωρείᾳ καὶ φρικτῇ ἐγγίνομαι διηνεκῶς, τέκνια, ὅταν κατ' ἐμαυτὸν γενόμενος ἐρεμήσω. Ἐθαύμαζε δὲ καὶ ἐξίστατο ὁ ἀοίδιμος ἐννοῶν πρὸς πόσους φορολόγους καὶ τελωνάρχας ἡμῖν ἔστιν ἡ πάλη τῆς ἀνόδου, καὶ κρίμα. Ἔργων γὰρ καὶ λόγων καὶ ἐνθυμήσεων ἀκριϐὴς ἐξέτασις γίνεται τότε. Καὶ τίς ἄρα ἀνέγκλητος εὑρέθη ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, ἀδελφοί, δεῖ γὰρ ἡμᾶς διηνεκῶς ταῦτα ἐννοεῖν καὶ λέγειν, καὶ ἑαυτοὺς ἀσφαλίζεσθαι πάσης ἁμαρτίας καὶ ματαιολογίας.

71 Ἐπεὶ οὖν προϐεϐηκὼς ἦν ὁ πανέϐαστος τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῷ

A τῷ γήρε ἐκκαμπτόμενος, ἤσθιεν μὲν ἅπαξ τῆς ἡμέρας, ἃ ἀμέμπτως ἔφιεται τῷ ἐπαγγέλματι, βραχὺ δὲ λίαν, τῇ μὲν βραχύτητι τὴν γαστέρα ἐκθλίβων καὶ διαίτῃ ἔντερα συσφίγγων διηνεκῶς. Ἐν τῇ μόνῃ ἀκαμπὴς ἦν εἰσάπαν καὶ ἀμείλικτος, διὰ τὸν ἐξ ἑκατέρωθεν κίνδυνον, καὶ ὑπόνοιαν. Καίπερ ποτὲ κανονική τις πόῤῥωθεν ἐληλυθυῖα πρὸς τὸν Ἅγιον θεάσασθαι, καὶ παῤῥησίᾳ αὐτομολήσασα καὶ τὴν πύλην εἰσελθοῦσα, ἀπαντᾷ αὐτῇ κατὰ πσυγκυδίαν ὁ Ὅσιος, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς διάρας, καὶ τὸ πρόσωον τὸ ἀγγελοειδὲς ἀλλοιώσας, λέγει αὐτῇ· Τί σοι καὶ τοῖς ἐνταῦθα, δι' ἧς ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν; Ἡ δὲ τρόμῳ ληφθεῖσα, καὶ ὅλη διόλου κλονηθεῖσα φόβῳ, εὐθέως οὖν ὑπέστρεψε τεταπεινομένη, κατῃσχυμμένη, τὴν φοβερὰν στηλιτεύουσιν τοῦ ἀνδρὸς πᾶτι καταγγέλλουσα.

vectam admodum pervenerat ætatem, senioque erat incurvus, manducabat quidem semel per diem quæ inculpate licita sunt per regulam, sed perparum, paucitate ventrem atterens, et intestina diæta perpetua constringens. In solitudine monastica inflexibilis prorsus erat et severus, cum propter periculum tum propter suspicionem. Cum aliquando canonica, quæ procul venerat ad Sanctum videndum, audacter sua sponte accessisset, portamque esset ingressa, eidem fortuito obviam fit Sanctus, oculosque erigens ac vultum angelicum immutans, ei dicit : Quid negotii cum hic habitantibus est tibi, per quam mors ingressa est in mundum ? Illa vero tremore correpta, totaque timore turbata, statim reversa est, humiliata, confusa, terribilem Sancti invectivam omnibus enarrans.

[illegible] MONACHO. *ejusdem severitas in vivendo solitudine monastica.*

Ὁμοίως καὶ περὶ κρεῶν, Τινὸς τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ λαθρέως τοῦτο ἐσθίοντος, καὶ ὑπὸ τῆς κνίσης γνωσθένθος καὶ Μεγάλῳ μηνυθέντος, εὐθέως διεγείρεται ἐν σπουδῇ. καὶ ἐρεύνης ἀκριβῶς γινομένης, καὶ ὀλίγων λειψάνων κρεῶν εὑρεθέντων, προσκαλεῖται τοὺς κύνας τῆς μονῆς ὁ ἀοίδιμος, καὶ τούτους ἐπισυνάξας, καὶ κρέα ἔμπροσθεν αὐτῶν ἐπιῤῥίψας, οὐκ ἥψαντο αὐτοῦ καθόλου. Τότε ἤρξατο ὀνειδιστικῶς ἐνώπιον πάντων λέγων· Ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἅπτονται αὐτοῦ οἱ κύνες, ὡς ξηροτέρᾳ διαίτῃ συνειδότες·
B σὺ δὲ λογικὸς ὢν, ἀδελφὲ, καὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζειν καθομολογήσας διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, τὴν πλατεῖαν, καὶ εὐρύχωρον διώκων ἐπλανήθης. Ἐοίκασι μὲν οἱ κρεοφαγοῦντες θηρίοις αἱμοβόροις, οἷον λύκοις, ἄρκτοις λέουσι, καὶ τοῖς ὁμοίοις ἀκαθάρτοις· οἱ δέ γε λαχάνοις καὶ ὀσπρίοις διηνεκῶς ἐνδιαιτώμενοι, τοῖς καθαροῖς πετινοῖς εἰσι ὅμοιοι, περιστεροῖς, φημι, καὶ τρυγόσι, καὶ τοῖς λοιποῖς καθαροῖς στρουθίοις.

Eadem erat severitas in carnium esu. Cum quidam ex discipulis ipsius latenter carne vesceretur, et ex nidore innotuisset, ac magno Eliæ res esset delata ; continuo zelus ipsius excitatur, factaque diligenter indagatione, et inventis paucis carnium reliquiis, Vir venerabilis advocat canes monasterii : quos ubi congregarat, carnesque ante eosdem projecerat, illi noluerunt prorsus illas attingere. Tunc cœpit coram omni- E bus factum exprobrare, dicens : Vides, illud non attingi a canibus, ut aridioris diætæ consciis : tu vero, frater, ratione utens, professusque te incessurum per viam angustam et arctam propter vitam futuram, aberrasti sequendo viam latam et spatiosam. Qui carnem manducant, similes sunt feris *b* sanguinem vorantibus, veluti lupis, b ursis, leonibus, aliisque similibus immundis animantibus : qui vero oleribus et leguminibus perpetuo vescuntur, similes sunt volucribus mundis, columbis, inquam, turturibus, reliquisque aviculis mundis.

et in eliminando carnium esu :

72 Ἐν τούτοις πᾶσι νουθετῶν, καὶ στηρίζων τοὺς φοιτητὰς, ἑαυτὸν πρὸς τὴν ἔξοδον πολλῷ πλέον ἑτοιμάζων, ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ ἄγγελος Κυρίου κατ' ὄναρ, λέγει· Εἴτε ἐσθίεις εἴτε πίεις, τοῦτό σοι τὸ ῥῆμα ἔστω διηνεκῶς μελετώμενον, Δόξα τῷ Θεῷ, τῷ ῥυσαμένῳ ἐκ πάντων τῶν εἰδώλων, ὅ ἐστι παντὸς πάθους Ὁρωμένου τε καὶ νοουμένου. Ἦν οὖν ὁ πανάγαστος καὶ τὸν ἴδιον τάφον λατομήσας ἐκ χρόνων ἱκανῶν ὑποκάτω τῆς ἰδίας εὐνῆς, ἐν ᾧ κατέμενεν, σπηλαίου, καὶ τοῦτον βρέχων τοῖς θερποῖς δάκρυσι διηνεκῶς οὐ διελίμπανεν, ὡς δοχεῖον ὄντα, καὶ χωνευτήριον τοῦ πηλίνου τούτου σώματος, ἐλπίζων αὖθις ἀναστήσεσθαι μετ' ὧν ὁ Κύριος ἀνιστήσει, καὶ τοῦτο ἐπενδύσασθαι ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον. Μετὰ πάντων οὖν τῶν ἄλλων
C αὐτοῦ ἀρετῶν τὸ τῶν δακρύων χάρισμα ὑπὲρ πολλοὺς ἐκέκτητο ὁ τρισόλβιος. Καὶ γὰρ οὐκ ἔλειπέ ποτε ὀλοφυρόμενος καὶ κλαίων ἔν τε τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ καταμόνας ἐπὶ χειρὸς κατέχων τὴν βίβλον, καὶ ἀναγινώσκων. Ἀλλὰ τοῖς μάρτυσι συνήθλει τῇ προαιρέσει, καὶ τοῖς θείοις ἀσκηταῖς συνηγονίζετο. Ἐν δὲ ταῖς ἑορταῖς παννύχιον ἠγρύπνει καὶ ἠγονίζετο ὁ Μακάριος, ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς διατελῶν ὅλην τὴν νύκτα, ὥστε λαμπρύνεσθαι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐκ θείας χάριτος δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ ἀκτινοβόλειν.

72 Hisce omnibus cum discipulos suos hortaretur ac confirmaret, et se ipsum multo magis ad exitum pararet, adstans ei per quietem angelus Domini, dicit : Sive manducas, sive bibis, hoc semper meditare verbum, dicens : Gloria Deo, qui me liberavit omnibus idolis, id est, omni affectione inordinata erga res visas et cogitatas. Porro Vir prorsus admirandus etiam sepulcrum suum a multo tempore exciderat infra cubile proprium speluncæ, in qua habitabat ; et non intermittebat istud perpetuo calidis rigare lacrymis, ut diversorium lutei hujus corporis, offici- F namque, in qua erat dissolvendum, sperans illud iterum resuscitandum cum illis, quos resuscitabit Dominus, seque illo superinduendum incorruptibili et immortali. Cum omnibus autem reliquis virtutibus suis etiam donum lacrymarum supra multos possedit ter felix. Neque enim umquam intermittebat lamentari ac flere, sive in ecclesia, sive seorsum librum in manu habens et legens. Verum et cum martyribus proposito voluntatis suæ luctabatur, ac cum divinis ascetis concertabat. Porro in diebus festis tota nocte vigilabat seque exercebat Beatus, psalmis, hymnis, canticisque spiritualibus totam consumens noctem, ita ut tota die vultus ejus divina gratia splendesceret radiosque emitteret.

pia ad mortem præparatio aliæque virtutes.

ANNOTATA.

a *Per* feras arundinis *intelliguntur dæmones, uti etiam alii explicant verba Davidis psal.* LXVII ỳ 31 : Increpa feras arundinis. *Id liquet ex sequentibus, ubi iidem rursum designantur mutuatis ab Apostolo verbis. Hinc etiam* rationales *vocat, seu* mente prædita.

b *Id intellige de monachis, qui secundum professionem suam a carnibus abstinere tenentur, ne esus carnium videatur nimis improbari.*

CAPUT

A. DISCIPULO MONACHO.

CAPUT XI

Mors propinqua indiciis prævisa et prædicta : felix obitus corporis animæque effigies : visiones variæ de morte ipsius.

Indicia instantis mortis et visio Sancti :

Cœpit igitur ænigmatice discipulis suis dissolutionem suam commemorare, et, veluti vocatus ab imperatore, cum ipsis gratiose jocari. Quadam nocte saxum ingens, quod radicatum erat in parte superiori speluncæ, in qua degebat, sensim a fulcro suo avulsum, mane stetit ante januam magni Patris : hic vero e regione illius egrediens, istudque cernens, mirabatur, et transitum suum multo magis insinuabat. Nos vero manifeste intelleximus petram, alias numquam a fundamento suo avulsam, fuisse signum illius petræ, super quam fundatus erat grex recenter electus, quæque a nobis corpore avellenda erat, et spiritu ad Deum elevanda : quemadmodum
B factum est. Et sane ab illa vere obumbrati, refrigerationem invenimus in omnibus tribulationibus, quæ perpetuo oriri solent ex affectionum fervore et malis cogitationibus. Alias Vir angelicus et magnus Pater noster ex divina revelatione quasi Numine afflatus, illam discipulis suis mystice enarrabat : dicebat enim se vidisse
a duos,... *a* qui post alios ipsum ad imperatorem accersebant. Et sane, cum ea de causa perculsus esset (necdum enim se vidisse imperatorem dicebat) et simul sequeretur, sistuntur ad columnam ad cœlum usque pertingentem, quam etiam facile et sine lassitudine ascenderunt : deinde quodammodo leviter inversus, post se videt gradus, quibus utens facile ascendit. Chorum vero discipulorum suorum animis concidentem et valde tristem videns, dixit : O filii, observatione mandatorum Christi gradus virtutum vobis ipsis facite, et post me venite : et hæc dicens ascendit confidenter, illique apparuit, cujus aspectus Imperatorem repræsentabat, et decenti illi choro fuit adjunctus. Et visio quidem hæc innuit. Columna in cœlum pertingens, ut existimo, idem hic est, quod scala, quam affectionum supplantator Jacob contemplatus est : gradibus vero designantur virtutes, quas divinus Modulator
C ascensiones in corde suo disposuit ; quandoquidem, ut confirmatum est, bonum certamen contra passiones certaverat, et victoriam de adversantibus malis potestatibus reportaverat.

egregia monita,

74 Ceterum, ubi etiam provecta ætate ad canitiem pervenerat, non desinebat omnes hortari, sic loquens : Ego quidem, filioli mei, jam senui, et tempus resolutionis meæ instat : non enim est homo, secundum Davidem, qui vivet, et non videbit mortem. Vos vero a præclaris cœptis vestris in via instituti monastici declinare nolite : neque enim initium bonorum operum, sed consummatio coronat operarium. Sanctificationem corporis nolite contaminare crapula et ebrietate : nam vere angusta et arcta est via, quæ ducit ad vitam. Anima vero, quæ in deliciis versatur, vivens mortua est. Confessionem vestram, quam coram Deo et angelis confessi estis, implete per germanam subjectionem, ut a dextris Crucifixi cum fiducia collocemini. Eritis diligentes et spiritu ferventes in nocturnis precationibus et cantu psalmorum, in cœnobii ministeriis exercitati sine obmurmu-

Ἤρξατο οὖν καὶ τοῖς φοιτηταῖς αἰνιγματωδῶς τὴν αὐτοῦ ἀνάλυσιν ὑπομιμνήσκειν, καὶ ὥσπερ ὑπὸ βασιλέως κεκλημένος, σὺν αὐτοῖς χαριεντίζεσθαι. Μιᾷ τῶν νυκτῶν πέτρα παμμεγέθης ἄνωθεν ἐῤῥιζωμένη τοῦ, ἐν ᾧ κατῴκει, σπηλαίου, ἠρέμα πως ἀποῤῥαγεῖσα τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ, ἔστη ὀρθρίως ἔμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ Μεγάλου· ἣν περαιόθεν ἐξελθὼν καὶ ἰδὼν, ἐξέστη, καὶ τὴν αὐτοῦ ἐκδημίαν πολλῷ μᾶλλον ὑπῃνίττετο. Ἡμεῖς δὲ συνήκαμεν σαφῶς, ὅτι ἡ μηδέποτε ἀποῤῥαγεῖσα πέτρα τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ σημεῖον τῆς πέτρας ἦν, ἐφ' ἣν ἡ νεόλεκτος ποίμνη Χριστοῦ ἐπεστήρικτο, μελλούσης ἀποῤῥαγῆναι ἐξ ἡμῶν τῷ σώματι, καὶ πρὸς Θεὸν ὑψωθῆναι τῷ πνεύματι· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Καίπερ ἀληθῶς ὑπ' αὐτῆς σκιαζόμανοι, καὶ ἀναψυχὴν εὑρίσκοντες ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων, νῦν τῷ καύσωνι τῶν παθῶν καὶ τῶν πονηρῶν λογισμῶν διηνεκῶς γενομένων. Ἄλλοτε ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ὥσπερ ἔνθεος
E γενόμενος ὁ ἰσάγγελος καὶ μέγας Πατὴρ ἡμῶν, μυστηκῶς τοῖς οἰκείοις φοιτηταῖς ταύτην διηγεῖτο· ἑωρακέναι γὰρ ἔλεγεν δύο... πρὸς βασιλέα μετὰ ἄλλους πεμπομένους αὐτὸν. Καὶ δὴ ἐπὶ τοῦτο καταπληττομένου αὐτοῦ (οὐ γὰρ ἔλεγεν ἑωρακέναι ἕως νυν βασιλέα) καὶ ἅμα ἀκολουθοῦντος, ἐφίστανται στύλῳ τινὶ οὐρανομήκει, οὗ καὶ τὴν ἄνοδον εὐχερῶς καὶ ἀκόπως ἀνῆλθον, ἠρέμα τέ πως ἁπλῶς ἀποστραφεὶς ὁρᾷ κατόπισθεν αὐτοῦ βαθμίδος, ᾗ χρώμενος ἀνῆλθεν εὐχερῶς, τὸν δὲ χορὸν τῶν φοιτητῶν ἀδημονοῦντα, καὶ σφόδρα λυπούμενον ἰδὼν, ἔφη. Ὦ τέκνα τηρήσει τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν βαθμίδας ἀρετῶν σεαυτοῖς περιποιησάμενοι κατόπιν μου βαίνετε· καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀνίει ἐνθαρσῶς, ἐκείνῳ τε ὤφθη, ὃν καὶ ἡ ὅρασις ἐζωγράφει βασιλέα, καὶ τῷ προσήκοντι αὐτῷ χορῷ συντέτακται. Καὶ ἡ μέν ὅρασις ταῦτα. Στύλος μὲν ἦν, ὡς οἶμαι, οὐρανομήκης ἐνταῦθα, ἥνπερ κλίμακα ὁ πτερνηστὴς τῶν παθῶν Ἰακὼβ ἐθεάσατο· βαθμίδες δὲ τὰς ἀρετὰς, ἃς καὶ ὁ θεῖος μελῳδὸς ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔθετο, ἐπεὶ οὖν, ὡς ἐστήρικται, τὸν καλὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν παθῶν ἀγωνισάμενος, καὶ τὴν νίκην κατὰ τῶν ἀντικειμένων πονηρῶν δυνάμεων ἀράμενος.

F

74 Λοιπὸν δὲ καὶ εἰς πολιὰν ἐλελακὼς οὐκ ἔληγεν ἀγωνιστηκότερον πάντας νουθετῶν, οὕτως λέγων· Ἐγὼ μὲν, τέκνιά μου, γεγήρακα, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκεν. Οὐ γάρ ἐστιν, κατὰ τὸν Δαβὶδ, ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται τὸν θάνατον. Ὑμεῖς δὲ τοῖς καλοῖς ἠργμένοις ὑμῖν ὁδοῦ τοῦ μοναδικοῦ βίου μὴ ἐγκλίνητε· οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων στεφανοῖ τὸν ἐργάτην, ἀλλὰ τὸ πλήρωμα. Μὴ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ σώματος κραιπάλῃ καὶ μέθῃ βεβυλώσητε· Στενὴ γὰρ ὄντως καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν· ἡ δὲ σπαταλῶσα ψυχὴ, ζῶσα τέθνηκε. Τὴν ὁμολογίαν ὑμῶν, ἣν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων καθωμολογήσατε, διὰ τῆς ἀνοθεύτου ὑποταγῆς ἀποπληρώσατε, ἵνα ἐκ δεξιῶν τοῦ Ἐσταυρωμένου μετὰ παῤῥησίᾳ σταθήσεσθαι. Ἔσεσθε σπουδαῖοι καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες ἔν τε νυκτεριναῖς προσευχαῖς τε καὶ ψαλμῳδίαις, ἐν ταῖς διακονίαις τοῦ κοινοβίου ἀσκητοὶ ἀγόγγυστοι· μείζων γὰρ ὁ διὰ Χριστὸν διακονῶν ὑπὲρ τὸν ἀνακείμενον. Στέφανος τῶν προηρημένων πάντων ἡ ταπεινοφροσύνη· ὁ γὰρ ἑαυτὸν τοῖς πᾶσι ταπεινῶν, οὗτος ὑψωθήσεται. Ἐπὶ πλεῖον διώκετε τὴν ἀγάπην, ἥτις

A ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος· ἀγάπη γάρ, φησι, τοῦ πλησίου κακὸν οὐκ ἐργάζεται. Ὁ δὲ μνησικακῶν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἐν σκότει διάγει· ὁδοὶ γὰρ μνησικακῶν εἰς θάνατον.

75 Ἔστω οὖν καὶ τοῦτο γνωστὸν ὑμῖν, ἀδελφοί, πρὸς τὸ μὴ ἐκκακεῖν ἐν τῇ πολυχρονίῳ ἀσκήσει, ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν καὶ βασιλεύειν τῆς γῆς, καὶ ἀβροδιαιτᾶν ζωὴν διηνεκῶς ἀκόλαστον ἐν τῷ πάροντι βίῳ, ἐν καιρῷ ἐξόδου αὐτῶν θρηνήσουσι ἀνόητα, ὡς ἐνταῦθα ἀπολαβόντες τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν, καὶ τὰ τοῦ πλουσίου ἐκείνου. Ὃν γὰρ τρόπον κόραξ ἀφίπταται ἐκ καλιᾶς, οὕτως ψυχὴ ἀκάθαρτος ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος. Οἱ δέ γε ταῖς νηστείαις, καὶ ἀγρυπνίαις, χαμευνίαις τε καὶ κακουχίαις τὰ πάθη νεκρώσαντες, ἔσται ἡ ἔξοδος τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἡ ἀπὸ τοῦ σώματος ὑπὲρ ἀστέρων, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτῶν ἥλιον ἐκλάμψει, σκηρτήσουσί τε καὶ ἀγαλλιασθήσονται. ὡς ἀρνία ἄμωμα ἐν ταῖς αὐλαῖς Κυρίου, καὶ ὡς μοσχάρια ἀνειμένα ἐκ δεσμῶν. Ὀφθαλμὸς γὰρ ἀμελοῦς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἐμπαθοῦς ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν·

B

76 Τῆς οὖν αἰδεσίμης καὶ μακαριας μνήμης φθασάσης τοῦ ἀοιδίμου καὶ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἠλίου, κατῆλθεν καὶ αὐτὸς ὁ σεβάσμιος καὶ ἰσάγγελος Ἠλίας κατὰ τὸ ἔθος, τοῦ ἀσπάσασθαι τὴν τιμίαν αὐτοῦ θήκην, ἅμα καὶ νοητῶς συνταξασθαι αὐτῷ ὡς συνονύμῳ, καὶ ὁμοτρόπῳ καὶ γνησίῳ φίλῳ. Ἦν γὰρ, ὡς ἔφην. Ὅπη ὁ Ἅγιος δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ χαριεντιζόμενος, ὡς οὐδέποτε, τοῖς Φοιτηταῖς, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀνάλυσιν αἰνιττόμενος, μικρόν τε τὴν γαστέρα συνήθως νυχθεὶς ὁ τῇ ψυχῇ ἄνοσος, καὶ τὸ αὐτοῦ βίου μέρας ἔχειν ἐγνωκὼς, σπουδαίως ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν μάνδραν, καὶ ἀποκειράμενος τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὸ ἅγιον καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα, συγκατέμεξε τοῖς λοιποῖς νεόλεκτον σύστημα. Εἶτα ἐπὶ πλεῖον τῆς γαστρὸς λυομένης, ἐκαρτέρει δι' ὑπομονῆς τῇ νόσῳ, σφόδρα εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ οὔτε στεναγμίς τις ἐξ αὐτοῦ ἠκούετο, οὔτε ἀλλοίωσις ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἐφαίνετο· ἀλλ' ἦν πᾶσιν ἀτενίζων ὄμματι γαληνῷ καὶ ἱλαρᾷ τῇ ὄψει. Τῆς δὲ σαρκὸς αὐτοῦ λεπτυνθήσης εἰς ἅπαξ τῇ κατακενώσει τοῦ αἵματος, οὐκ ἤλλαξεν τὸν κάνονα τῆς ἀσκήσεως, ἀλλὰ μικροῦ χιλοῦ κριθῆς ἅπαξ τῆς ἡμέρας λαμβάνων, ἐκ τούτου διερκεῖτο.

C

77 Οὕτως τε ἐπὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἡμέρας ὁ τῆς ὑπομονῆς στερρὸς ἀδάμας προσκαρτερήσας, νήφων τῷ νοὶ πρὸς πάντας, καὶ τῇ ἐλπίδι χαίρων, εὐχαριστίας ἔτι οὔσης ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, εἰς χεῖρας Θεοῦ παρέδετο τὴν καθαρὰν καὶ ἀλώβητον αὐτοῦ ψυχήν. Αὐτίκα οὖν ἔλαμψεν τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐκ θείας χάριτος, ὥστε δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀκτινοβολεῖν θαυμαστῶς. Προσετέθη δὲ μετὰ τῶν ὁσίων ὄντως Ὅσιος, μετὰ ἀσκητῶν ὁ ὑπερλίαν ἀσκητὴς, μετὰ τῶν ποιμένων [ὁ μέγας ποιμὴν] καὶ πανάγαστὸς. Ἦν γὰρ ἀγγελικὸν ἔχων τὸ εἶδος· ἡ ἕξις ἄπλαστος καὶ ἀπερίεργος, τὸ ἔθος πρᾳότατον καὶ εὐχαρέστατον, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ὅσιος, ἄκακος, ἄμεμπτος, δίκαιος, θεοσεβής. Ἡ δὲ φαινομένη ὄψις τοῦ σώματος εὐμήκης ὑπῆρχε τῇ ἡλικίᾳ καὶ τῷ προσώπῳ, χαροποὺς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχων, καὶ λευκοὺς τοὺς ὀδόντας, τὸν πώγωνα μέγαν καὶ διχῇ διηρημένον, ἐρυθρόν τε τὸν πρόσωπον καὶ ψαιδρὸν, πρὸς πάντας διηνεκῶς μειδιῶντα ἐκ θείας χάριτος, ὥστε τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ πονηρῶν λογισμῶν καὶ ποικίλων θλίψεων, ἅμα τῷ προσπελάσαι αὐτῷ, αἴσθανεσθαι κουφισμὸν καὶ ἀπαλλαγὴν πολέμων, καὶ παθῶν. Οὔτε γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ ἢ ὀδόντες ἐβλαβήσαντο καθόλου· οὐ νόσος αὐτοῦ τῷ σώματι ἢ πάθος τῇ ψυχῇ παρενώχλησέ ποτε· ἀλλὰ στεῤῥὸς ὢν καὶ πρόθυμος οὕτω ἐτελειώθη.

ratione : qui enim propter Christum ministrat, major est accumbente. Corona omnium prædictorum est humilitas : nam qui omnibus se humiliat, exaltabitur. Præterea sectamini charitatem, quæ est vinculum perfectionis : nam dilectio proximi, inquit, malum non operatur. At qui memor injuriæ fratri non ignoscit, in tenebris versatur : nam viæ eorum, qui non ignoscunt, ad mortem ducunt. A. DISCIPULO MONACHO.

75 Hoc etiam vobis notum sit, fratres, ne animo deficiatis in diuturna exercitatione, illos, qui terræ principatum ac regnum obtinere videntur, vitamque agere delicatam perpetuo et licentiosam, tempore exitus sui futuros in luctu maximo, tamquam qui bona sua hic receperunt, eademque cum divite illo epulone. Nam quemadmodum corvus e nido avolat, sic anima immunda e corpore suo. Si qui vero jejuniis, vigiliis, humi cubationibus, aliisque vexationibus affectiones suas mortificarunt, horum animæ e corpore exitus super astra, et resurrectio ipsorum super solem fulgebit, exsultabuntque et gaudio gestient ut agni immaculati in caulis Domini, et ut vituli vinculis soluti. Etenim nec oculus hominis negligentis vidit, nec auris audivit, nec in cor affectionibus inordinatis subjecti *b* ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.

quibus discipulos suos instruit.

E

b

76 Porro, ubi advenerat reverenda beataque memoria venerabilis ac sancti Patris nostri Eliæ, etiam eo ivit de more venerandus angelicusque Elias, ut veneraretur pretiosum ipsius sepulcrum, simulque ut mente cum ipso conjungeretur, ut qui eodem erat nomine, iisdem moribus, et verus ipsius amicus : erat enim, ut dixi. Ibidem Sanctus, qui toto anno, ut numquam alias, gratiose cum discipulis suis jocatus erat, et resolutionem suam insinuaverat, parumper ventre pro more contortus est, anima omnino morbi expers, et intelligens vitæ suæ finem adesse, ad propriam speluncam studiose rediit, rasisque illis, qui sanctum angelicumque habitum erant recepturi, ceteris aggregavit turmam recenter electam. Deinde, alvo magis resoluta, patienter morbum tolerabat, gratias impense Deo agens : neque gemitus ullus ex ipso audiebatur, neque mutatio in vultu ipsius apparebat ; sed omnes aspiciebat oculo tranquillo et hilari visu. Carne autem ipsius per sanguinis evacuationem citissime extenuata, non mutavit regulam victus monastici, sed modicum ex hordeo alimentum semel per diem sumens, illo erat contentus.

Invisens sepulcrum S. Eliæ Junioris, morboque correptus.

F

77 Ubi sic, ut solidus patientiæ adamas, diebus viginti et quinque morbum tolerasset, mente erga omnes vigili, et spe gaudens, cum gratiarum actio adhuc esset in ore ejus, sanctam illæsamque animam suam in manus Dei tradidit. Mox igitur species vultus ipsius ex gratia divina splenduit, ita ut mirabiliter tota nocte radios emitteret. Depositus autem est cum Sanctis vere Sanctus, cum ascetis Asceta maximus, cum pastoribus [Pastor magnus] *c* et admirandus. Quippe erat specie angelica : habitus erat simplex et minime affectatus, mos agendi mitissimus et gratiosissimus, secundum quod scriptum est, sanctus, innocens, inculpatus, justus, pius. Secundum exteriorem corporis formam statura erat oblongus et vultu, cæruleos habens oculos, dentes albos, barbam magnam et bifariam divisam, vultum rubentem et alacrem, cunctis perpetuo divina gratia arridentem, ita ut perturbati malis cogitationibus variisque tribulationibus, simul ac ipsum accederent, statim se recreatos bellisque

pie moritur. Habitus corporis et animæ:

c

A. DISCIPULO MONACHO.

bellisque ac inordinatis affectibus liberatos sentirent. Neque enim oculi dentesve ipsius ullum passi erant damnum: neque morbus corpus ipsius, neque passio animam perturbaverat; sed robustus cum esset et alacer, sic *d* obiit.

d

dies emortualis: anni vitæ enumerati.

78 Mors autem Beati contigit die undecima *e* mensis Septembris, præsente etiam Vitale *f* episcopo, magnaque sacerdotum et laïcorum copia: itaque per totam noctem carmina funeralia lacrymis rigantes, sacrum et pretiosum ipsius corpus deposuerunt in sepulcro novo, quod ipse sibi a multo tempore intra speluncam exciderat. Omne vero tempus, quo vixit in carne, ita transactum est. Dum puer erat, et studio sacrarum litterarum a parentibus traditus, fuga mundi ac monasticæ vitæ susceptio ipsi prædicitur a præclaro monacho. Deinde, ubi ab eo tempore ad vitam monasticam se disposuerat, ad ætatem annorum novemdecim perductus, exivit e patria sua et rasus est. In palæstra autem monastica exercuit se annis septuaginta et septem, ita ut totum tempus, quo in carne vixit, sint anni nonaginta et sex.

e

f

Visa in somnis varia circa tempus.

79 Priusquam autem Vir venerabilis e vita excederet, Joannes monachus ante memoratus in somnis vidit multitudinem hominum, qui candidis induti erant vestimentis, albisque vehebantur equis, ac mediam inter illos mulierem purpurea amictam veste, et vultus sui spectaculo admirandam, canentes concinentibus cymbalis dulcisonis, suavibus citharis, aliisque instrumentis musicis, manibus plaudentes tamquam in nuptiis: portaque aperta, ingenti cum sonitu ingrediebantur. Cum autem ille ægre ferret tantam instrumentorum effusionem manuumque plausum, quia res erat monachis inusitata, eorumque ingressui adversaretur, illi vicissim repellebant ipsum, voce perquam austera dicentes: Desine tumultuari nobisque adversari, monache; quoniam Imperator sponsam hic sibi desponsavit, vultque illi conjungi in cœlesti thalamo: hac accepta, abibimus. Mox itaque evigilans monachus, recteque de visis judicans, dixit ad Sanctum cum lacrymis: O Pater hæc insomnis vidi: nunc anima mea turbata est. Respondens Vir mirabilis dixit: Sic revera, frater, intra paucos dies spiritum meum auferent a corpore meo. Deus vult: propter me enim vere adfuerunt. Secuta autem est vera prorsus operis confirmatio et expletio.

B

C

quo Sanctus obiit.

80 Rursum paulo post sanctum obitum suum apparet cuidam discipulo, viro pio et ætatis provectæ, magna divinaque splendescens gloria: ipsique cum luctu dicenti, O Pater, nos relinquens, orphanos deinceps facis, respondens Beatus, dicit: Fili, cœlestium palatiorum agminibus annumeravit me Rex virtutum. Oculus enim non vidit, dicit Scriptura, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se. Ibi chorus maximorum ascetarum divina gloria splendescit. Ibi sonus purus festum celebrantium. Antonius quoque monachus, qui in ministerio cœnobii olim excelluit, narravit mihi istud: In veneranda obdormitione sancti Patris nostri video ipsum, inquit, sedentem intra portam monasterii, crucemque argenteam manu tenentem, omnesque abeuntes et cum reverentia salutantes tam monachos quam seculares. Tum ubi ipse quoque, inquit, adeo ac saluto, rursumque retro regredior, iterum respexi, et ecce non erat: verum audio cantum suavem et admirabilem, tanquam ab in-

78 Ἡ δὲ τελείωσις τοῦ Μακαρίου γέγονε κατὰ τὴν ἑνδεκατὴν τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς, παρόντος καὶ τοὺς Βιταλίου ἐπισκόπου ἱερέων τε καὶ λαϊκῶν ἱκανῶν, ὥστε δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπιτάφια ᾄσματα σὺν δάκρυσι ῥάναντες κατέθεντο τὸ ἅγιον καὶ τίμιον αὐτοῦ λείψανον ἐν τῷ μνημείῳ καινῷ, ὃ ἦν λελατομηκὼς ἑαυτῷ χρόνων ἱκανῶν ἔνδον τοῦ σπηλαίου. Ὁ δὲ πᾶς χρόνος τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς αὐτοῦ, οὕτως ἦν. Παῖς ὢν καὶ ἐν τῇ μαθήσει τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὑπὸ τῶν γονέων ἐκδοθεὶς προμηνύεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ μεγάλου μονάζοντος, ὡς προλέλεκται, ἡ τοῦ κόσμου φυγὴ, καὶ ἡ τοῦ μοναδικοῦ βίου ἡ ἀνάληψις. Εἶτα ἀπὸ τότε ῥυθμίσας βίῳ μοναδικῷ, καὶ γενόμενος ἐννεακαιδεκάτου ἔτους, ἐξελθεν ἐκ τῆς ἰδίας πατρίδος, καὶ ἀπεκείρετο. Ἐν δὲ τῇ μοναδικῇ παλαίστρᾳ ἐξήσκησε χρόνον ἑβδομήκοντα ἑπτὰ, ὥστε εἶναι ἅπαντα χρόνον τῆς ἐν γῇ βιώσεως αὐτοῦ ἔτη ἐνενήκοντα ἕξ.

79 Πρινὴ δὲ τοῦ βίου ἐξελθεῖν τὸν Ἀοίδιμον, ἐθεάσατο ὁ προμνημονευθεὶς Ἰωάννης ὁ μοναχὸς κατ' ὄναρ πλῆθος λευκοφόρων ἀνδρῶν, ἐπιβεβηκότας ἐπὶ ἵππους λευκοὺς, καὶ μέσον αὐτῶν γυναῖκα πορφυρόστολον, καὶ ἔκθαμβον τῇ τοῦ προσώπου θέᾳ, ἐν κυμβάλοις εὐήχοις καὶ τερπναῖς κιθάραις, καὶ ἑτέροις ὀργάνοις μουσικοῖς ᾄδοντας, καὶ ταῖς χερσὶ κροτοῦντας, ὡς ἐπὶ γάμῳ· τήν τε πύλην ἀνοίξαντες, ἐν μεγάλῳ ἤχῳ ἔνδον εἰσήρχοντο. Αὐτοῦ δὲ δυσαρεσθέντος ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τῶν ὀργάνων ἐκχύσει, καὶ τῇ τῶν χειρῶν κροτήσει, διὰ τὸ ἀνύνεθες εἶναι τοῖς μοναχοῖς, καὶ ἀντιουμένου τῇ εἰσόδῳ αὐτῶν, ἀπώσαντο αὐτὸν καὶ αὐτοὶ αὐστηροτάτῃ φωνῇ λέγοντες· Παῦσαι στασιάζων ἡμᾶς, καὶ ἐναντιούμενος μοναχὲ, ἐπειδὴ νύμφην ἑαυτοῦ ἡρμόσατο ἔνθα ὁ βασιλεὺς, καὶ βούλεται συναφθῆναι αὐτῇ ἐν τῷ ἐπουρανίῳ νυμφῶνι. Ταύτην λαβόντες ἀπελευσόμεθα. Εὐθέως οὖν ἔξυφνος γενόμενος ὁ μοναχὸς, καὶ καλῶς τὰ ὁραθέντα διακρίνας, φησὶ πρὸς τὸ Ὅσιον σὺν δάκρυσιν· ὦ Πάτερ ταῦτα κατ' ὄναρ ἐθεασάμην· νῦν ἡ ψυχὴ τετάρακται. Ἀποκρίνεται ὁ Θαυμάσιος καὶ λέγει· Οὕτω ὄνθως, ἀδελφὲ, δι' ὀλίγων ἡμέρων μέλλουσι λαβεῖν τὸ πνεῦμά μου ἀπὸ τοῦ σώματος. Ὁ Θεὸς βούλεται δι' ἐμὲ γὰρ ἀληθῶς ἡ παρουσία αὐτῶν. Γέγονε δὲ ὅλως ἀληθὴς τοῦ ἔργου βεβαίωσις, καὶ ἐκπλήρωσις. E

80 Πάλιν μετ' ὀλίγον τῆς ἁγίας αὐτοῦ κοιμήσεως ἐπιφαίνεταί τινι φοιτητῇ ἀνδρὶ εὐλαβεῖ προβεβηκότε, δόξῃ πολλῇ καὶ θείᾳ περιαυγαζόμενος· αὐτοῦ τε πενθουμένου, ὅτι ποίεις, ὦ Πάτερ, καταλειπὼν ἡμᾶς, ὀρφανοὺς ἔπειτα αὐτὸς ἡμᾶς, ἀποκριθεὶς ὁ Μακάριος λέγει· Τέκνον ἐν τοῖς ὑπεράνω τάγμασι τῶν αὐλῶν συνηρίθμησέ με ὁ βασιλεὺς δυνάμεων· ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ εἶδέ, φησιν ἡ Γραφὴ, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ἔνθα ὁ χορὸς τῶν ὑπερλίαν ἀσκητῶν τῇ θείᾳ δόξῃ περιαυγάζεται. Ἔνθα ἦχος καθαρὸς ἑορταζόντων. Ἀντόνtις τε ὁ μοναχὸς, ὁ ἐν τῇ διακονίᾳ μονῆς πάλαι διαπρέψας διηγήσατό μοι ὅτι περ ἐν τῇ σεπτῇ κοιμήσει τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῆν ὁρῶ, φησιν, αὐτὸν καθεζόμενον ἔνδον τῆς πύλης τοῦ μοναστηρίου σταυρὸν ἀργύρειόν τε τῇ χειρὶ κρατοῦντα, καὶ φόβῳ ἀσπαζομένους, μοναχοὺς καὶ μιγάδας, κἀμοῦ, φησιν, προσελθόντος, καὶ ἀσπασαμένου, καί, φησιν, ὑποστρέψαντος, ἐπέβλεψα αὖθις εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν· ἀκρούω δὲ μέλος ἡδὺ καὶ ἔκθαμβον, ὡς ἀπὸ ὄχλου ἀναριθμήτου, ἄνωθεν τῆς πύλης ἐν τῷ ἀέρι ἐνηχούμενον, οἷον οὐ δύναται στόμα ἀνθρώπου ᾆσαι. Εἶτα βουλομένου μου ἐξελθεῖν, καὶ πρὸς τὸ μέλος ἀκολουθῆσαι, ἦν ἡ πύλη τῆς μονης κεκλησμένη ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ. Τότε πείθομαι παρὰ τῶν ἑστότων μαθεῖν, τίς ἄρα ὁ ἀποκλείσας F

τὴν

A τὴν πύλην, καὶ τίς ὁ ἦχος ὁ ἡδὺς καὶ ἔκθαμβος· ποῦ δὲ ὁ μέγας Ποίμην πεπόρευται. Λέγουσί μοι καὶ αὐτοί· Τὴν μὲν πύλην τῆς μονῆς αὐτὸς ἀπέκλεισεν, ἀφ' οὗ καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτήν· αὐτὸν δὲ λαβόντες, οὓς ἀκήκοας καὶ ψάλλοντας τὸ γλυκὺ μέλος, πορεύονται. Τότε διὰ μικρᾶς ὀπῆς βιαζομένου μου ἐξελθεῖν, καὶ μὴ ἰσχύοντος, εὐθέως ἔξυπνος γενόμενος.

numera turba supra portam in aere prolatum, qualem os hominis nequit modulari. Deinde, volente me exire et cantum sequi, porta monasterii quam securissime erat clausa. Tunc adducor, ut quæram ex abstantibus, quis tandem clausisset portam, quis esset suavis ille stupendusque cantus, et quo ivisset magnus Pastor? Illi vero mihi dicunt: Portam quidem monasterii clausit ille ipse a tempore, quo istud ædificavit: quos vero audivisti suavem illam modulationem canentes, illi, ipso accepto, abeunt. Tunc, cum per modicum foramen egredi conarer, non poteram, et mox evigilavi.

A. DISCIPULO MONACHO.

ANNOTATA.

a *Duas aut tres voces, quæ videbantur ad habitum duorum illorum spectare, ut nimis corruptas in apographo, omittendas censui.*

b *Non erat necesse verba Apostoli restringere.*

c *Verba uncis inclusa addidi, quia hæc aut similia phrasis exigebat, ideoque suspicor omissa fuisse in transcribendo.*

d *Robustus nimirum pro ætate erat ante morbum mox relatum, sed eo ad extrema deductus obiit.*

e *Hic dies emortualis optime congruit cum tempore, quo morbus cœpisse dicitur et durasse. Etenim festivitas S. Eliæ Junioris celebratur die* 17 *Augusti. Si postridie morbus cœpit, Sanctus obiit die*
B *vigesimo quinto morbi. Aut post viginti quinque dies defunctus est, si in ipsa festivitate morbum contraxit. De anno emortuali consule Commentarium num.* 20. E

f *Non dicitur, cujus civitatis episcopus esset Vitalis. Locus erat in diœcesi Taurianensi, cujus excisæ civitatis episcopi plerique sunt ignoti.*

CAPUT XII.

Miracula post mortem patrata tam liberatione energumenorum quam sanatione plurimorum ex morbis variis.

Πολλὰ δὲ παράδοξα σημεῖα πεποίηκεν ὁ Κύριος διὰ τούτου ἁγίου λειψάνου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἡλίου· οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀμφίων αὐτοῦ, ἐξ ὧν ἐκ πολλῶν ὀλίγα ἰδιωτικῶς συντάξω. Πέτρος εὐλαβέστατος καὶ περιβόητος ἱερεὺς, ὁ τῇ ἐπικλήσει Ροφὴς, πίστει ἀδιστάκτῳ φερόμενος, καὶ τῇ τοῦ Ὁσίου ἀγάπῃ ἐκ πάλαι τετρωμένος, λαβὼν τὴν βακτηρίαν αὐτοῦ, ἐν ᾗπερ ἐν ἀσθενείᾳ μικρὸν ἐπεστήρικται ὁ Ἅγιος, προσεκόμισεν, ὡς παθῶν ἀλεξητήριον· καὶ ταύτην ἀποπλύνας ὕδατι καθαρῳ, τὸν ὅλως παρειμένον καὶ παραλελυμένον ἅπαν τὸ σῶμα Νικήταν, τοῦ Ἐρωτίκου υἱὸν ποτίσας, τὴν βακτηρίαν ἐπάνω αὐτοῦ τέθηκεν. Θᾶττον οὖν, ἡ ῥῶσις ἐπηκολούθησεν τῷ
C κάμνοντι, καὶ ἀπήλλακται τῆς χαλεπῆς καὶ δεινῆς ἀῤῥωστείας ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲ τὸ ἐξαίσιον καὶ παράδοξον θαῦμα ἐκίνεσεν τοὺς βλέποντας. Ὅσοι εἶχον ἀσθενεῖς, καὶ ῥιγῶντας τριταίους καὶ τεταρταίους, λαβόντες τοῦ αὐτοῦ ἁγίου ὕδατος, καὶ τούτους ὁμοίως σὺν τῷ ῥαντισμῷ ποτίσαντες, ἀνέθορον οἱ μὲν ἀπὸ κλίνων καὶ κραββάτων, οἱ δὲ ἐκ τῶν ποικίλων νόσων λελύτρωνται· κεφαλαλγούσαντες δεινῶς ὁμοίως σὺν τοῖς λοιποῖς ἰάσεως ἔτυχον, ὥστε ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν πληρωθῆναι τὸ προφητικὸν λόγιον τὸ φάσκον· Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

Multa ac mirabilia signa operatus est Dominus per sacrum istud corpus sancti patris nostri Eliæ, nec solum per corpus, sed etiam per indumenta ipsius, ex quibus pauca de multis simplici modo colligam. Petrus piissimus et famosus sacerdos, cognomine Rophes *a*, excitatus fide firma, et olim amore Sancti vulneratus, sumptum ipsius baculum, quo morbi tempore parumper fuerat sustentatus, secum abstulit, tamquam præsens perpessionum remedium. Abluto autem illo aqua pura, Nicetæ Erotici filio penitus confecto, totoque corpore paralytico, F
aquam illam dedit bibendam, et baculum supra ipsum deposuit. Mox igitur sanitas secuta laboranti rediit, liberatusque est homo difficili gravique infirmitate. Hoc vero nequaquam vulgare et admirandum prodigium movit videntes. Quicumque habebant infirmos, ac febricitantes tertiana aut quartana, ex eadem sumebant aqua sancta, illisque similiter potum dabant ex ejusdem aspersionis liquore: et hi quidem prosiliebant e lectis et grabatis; illi vero variis liberati sunt morbis: qui capite graviter dolebant, similiter cum aliis sanitatem consecuti sunt: ita ut in ipsorum oculis impletum sit propheticorum istud oraculum: Mirabilis Deus in Sanctis suis.

Aqua, qua fuerat lotus Sancti baculus, multi sanati;

a

82 Ὀλίγων τε ἡμέρων παρελθούσων μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ἁγίου, Ἰάκωβος ὁ εὐλαβέστατος περιβόητός τε καὶ περιφανὴς μοναχὸς ἀδελφιδὴν ἣν ἔχων κατὰ σάρκα δεινῶς ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας βεβλαμμένην... Ὁ οὖν μοναχὸς Ἰάκωβος μὴ δυνηθεὶς εἰσενέγκαι εἰς προσκύνησιν τῆς τιμίας αὐτοῦ θήκης διὰ τὸ ἀσύνηθες, ἐνδύει αὐτὴν ἱμάτιον ἐρυθρον, κολόβιον ἀνδρικὸν, καὶ ὑποδύσας τοὺς πόδας ὑποδή-

82 Transactis paucis diebus post obdormitionem Sancti, Jacobus monachus piissimus, famosusque et clarus, secundum carnem habebat fratris aut sororis filiam, quæ mali spiritus operatione graviter mente erat læsa... Itaque monachus Jacobus, cum non posset ipsam inducere ad oratorium venerandi ipsius sepulcri, quia id erat

energumena, veste virili ad sepulcrum ducta.

A discipulo monacho.

erat insolitum, induit illam veste purpurea, tunica virili: calceis quoque ipsi datis, capiteque præclare exornato, cum reliquis ipsam introducit. Illa autem cum timore et desiderio sepulcrum veneratu, totamque noctem precibus impendens, paululum obdormivit: deinde apparet ipsi Sanctus multa gloria circumfulgens, vultuque subridente eidem dicit: Apostolo denunciante, Fur non amplius furetur, tu sanationem pauperis instar imponendo rapuisti. Deinde dicit: Aperi os tuum. Illa vero celeriter aperiente, extraxit ex eo modicum serpentem tortuosum *b*, quem pedibus suis contrivit et occidit, eidem dicens: Ecce sana facta es: vade domum. Mox igitur expergefacta, cognovit se naturali constitutioni restitutam: liberataque dæmonis flagello, et mane in speluncam ingressa, cantavit cum monachis, nec fuit cognita; et sic abivit cum gaudio, glorificans Deum, ac factum mirabile omnibus enarrans.

D μασιν, καὶ τὴν κεφαλὴν σεμνῶς κοσμήσας, σὺν τοῖς οὖσιν εἰσήγαγεν· φόβῳ τε καὶ πόθῳ τὸν τάφον ἀσπασαμένη, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς προσευχῇ προσκαρτερήσασα, μικρὸν ἀφύπνωσεν· εἶτα ἐπιφαίνεται αὐτῇ ὁ Ἅγιος δόξῃ πολλῇ περιλαμπόμενος, καὶ τῷ προσώπῳ μειδιῶν φησι πρὸς αὐτήν· Τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος. Ὁ κλέπτης μηκέτι κλεπτέτω, σὺ τὴν ἴασιν διὰ πενομένης ἐπιθέσεως ἐσύλησας. Εἶτά φησιν· Χάνον τὸ στόμα σου· καὶ αὐτῆς σὺν τάχει ἀνοιξάσης, ἐξήγαγεν ἐξ αὐτοῦ ὄφιν μικρὸν σκολιὸν, καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ τοῦτον συντρίψας καὶ θανατώσας, λέγει αὐτῇ· ἰδὲ ὑγιὴς γέγονας· πορεύου εἰς τὸν οἶκόν σου. Εὐθέως οὖν ἔξυπνος γενομένη, ἔγνω ἑαυτὴν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γεγονυῖαν· καὶ τῆς μάστιγος τοῦ δαίμονος ἐλευθερωθεῖσα, ὄρθρου τε εἰσελθοῦσα ἐν τῷ σπηλαίῳ, συνέψαλλε τοῖς μοναχοῖς, μὴ γνωσθεῖσα· καὶ οὕτως ἀπῆλθεν μετὰ χαρᾶς δοξάζασα τὸν Θεὸν, τὸ θαῦμα πᾶσι καταγγέλλουσα.

alia ante ostium, vexatione dæmonis liberantur, c

83 Theodorus ex vico, qui dicitur Melicuccon *c*, Sancti filius spiritualis ex salutari baptismate, uxorem habebat, quæ ab immundo spiritu terribiliter affligebatur ac conterebatur. Id cognoscens mariti pater, fiduciaque nequaquam
B vacillante de Sancto excitatus, sero vespere cum muliere patiente ad sanctum ipsius sepulcrum abit: per viam vero canos suos lacrymis rigans. dicebat: Sancte Pater, nunc sciam, an gratiam fiduciamque inveneris apud Dominum. Hæc clamans, Sanctumque ad visitandam ipsam advocans, ostiolum sepulcri cum reverentia et fide simul cum ipsa salutabat, et continuo ipsoque momento exivit ab ea spiritus immundus: deinde primo diluculo egressi, abibant cum gaudio, celerem Sancti visitationem enarrantes.

83 Ἐκ δὲ τοῦ χωρίου Μελιχούκκων Θεόδωρος, ἐκ σωτηριώδους βαπτίσματος υἱοθετημένος τῷ Ἁγίῳ, γυναῖκα εἶχε δεινῶς ὑπο τοῦ ἀκαθάρτου δαίμονος ῥηγνυμένην καὶ συντριβομένην ἀνηλεῶς. Τοῦτο γνοὺς ὁ τούτου πατὴρ καὶ τῇ ἀδιστάκτῳ πίστει τῇ πρὸς τὸν Ἅγιον δυνναμωθεὶς, ἄπιει σὺν τῇ πασχούσῃ ἑσπέρας βαθείας πρὸς τὸ ἅγιον αὐτοῦ μνῆμα· κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν τοῖς E δάκρυσι τὰς πολιὰς αὐτοῦ βρέχων, ἔλεγεν· Πάτερ ὅσιε νῦν γνώσομαι εἰ εὗρες χάριν καὶ παῤῥησίαν ἐνώπιον Κυρίου. Ταῦτα βοῶν, καὶ τὸν Ἅγιον εἰς ἐπίσκεψιν τῆς πασχούσης προσκαθήμενος, καὶ τὸ θυρώριον τοῦ τάφου φόβῳ καὶ πίστει ἀσπασάμενος σὺν αὐτῇ, εὐθέως καὶ παραχρῆμα ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτῆς τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα· ὄρθρου τε βαθέος ἐξελθόντες, ἀπεῖσαν μετὰ χαρᾶς, τὴν ταχεῖαν τοῦ Ἁγίου ἐπίσκεψιν διηγούμενοι.

uti et alius apud sepulcrum,

84 Georgius, habitans in vico Gaiano, filium habebat valde a malo spiritu agitatum, humique derepente projectum, et indecore clamantem. Hunc sublatum tulit, posuitque prope sepulcrum thaumaturgi Patris. Multis vero lacrymis et gemitibus Sancto supplicaverunt: et velociter illius quoque filius immundo liberatur spiritu. Genitor autem sanatum videns, cum eodem domum rediit, gestiens exsultansque, ac Deum laudans. Quippe non solum vicini, sed etiam e longinquo ad Sancti sepulcrum venientes, sanitatem confestim impetrare consueverunt.

84 Γεόργιος, ὁ ἐν τῷ χωρίῳ Γαιανῶν οἰκῶν, καὶ αὐτὸς υἱὸν ἦν ἔχων λιαν ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος παραγόμενον, εἰς γῆν τε ἄφνης ῥησσόμενον, καὶ ἄσεμνα κράζοντα. Τοῦτον ἄρας ἤνεγκεν, καὶ ἐκοίμησεν πλησίον τῆς θήκης τοῦ σημειοφόρου Πατρός. Ἱκανοῖς δὲ δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς τὸν Ἅγιον ἐλίπαρον. Θάττον καὶ ὁ τούτου παῖς ἀποκαθαίρεται τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος. Ὃν ἰδὼν ἀποθεραπευθέντα ὁ γεννήσας, ἄπιει σὺν αὐτῷ σκηρτῶν καὶ ἀλλόμενος, καὶ δοξάζων τὸν Θεόν. Οὐ μονὸν γὰρ τοῖς πέλας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόῤῥωθεν φοιτῶσι τῇ τοῦ Ἁγίου σωρῷ θᾶττον ἡ ῥῶσις ἐπακολουθεῖν πέφυκεν.

et presbyter ejusque cognatus.

85 Sacerdos quidam, Mesa cognominatus, vir pius admodum et tranquillus, judicio immittentis ad utilitatem Dei traditur erudiendus castiga-
C tioni dæmonis, ita ut non solum torqueatur, et vultu mutetur; sed etiam oris subsidio privetur. Hoc celare cum nequeat, ad archipresbyterum districtus defertur: timensque ne gradu suo excideret, ipse etiam ad novam medendi officinam confugit: lacrymis rigat sepulcrum, labiis cum fide osculatur, totaque demum nocte orationi insistens et obsecrationi, mane egreditur gratias agens Deo, et dicens: Orate pro me, sancti patres; nam celeri visitatione Sancti penitus me operatione dæmonis liberatum sentio. Sic ergo latenter in suam reversus provinciam, in gradu suo permansit, laudans Deum. Simili modo hujus cognatus dæmonis malitia liberatus est, quando et ille venit ad venerabile Sancti sepulcrum illudque congrua cum fide attigit.

85 Ἱερεύς τις, ἐπιλεγόμενος Μεσα, πάνυ εὐλαβὴς ὢν καὶ ἥσυχος, κρίσει τοῦ ἐπάγοντος Θεοῦ πρὸς τὸ συμφέρον, παιδευτικῇ μάστιγι τοῦ δαίμονος παραδίδοται, ὡς οὐ μόνον στρεβλοῦσθαι αὐτὸν καὶ τὴν ὄψιν ἀλλοιώειν· ἀλλὰ καὶ τοῦ στόματος F ἀφορμῆς ἐκβάλλεται. Τοῦτο μὴ δυνηθεὶς λαθεῖν, διαβάλλεται τῷ τῆς χώρας ἀρχιερεῖ, καὶ δεδειὼς μὴ τοῦ ἰδίου βαθμοῦ ἐκπέσῃ, προσφεύγει καὶ αὐτὸς πρὸς τὸ καινὸν ἰατρεῖον· λούει τὴν θήκην τοῖς δάκρυσι, περιπτύσσεται πίστει τοῖς χείλεσι, καὶ δὴ παννύχιον προσκαρτερέσας τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, ἕωθεν ἐξέρχεται εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ λέγων· εὔξασθέ μοι ὅσιοι πατέρες, διὰ γὰρ τῆς τοῦ Ἁγίου ταχείας ἐπισκέψεως ᾐσθόμην ἐμαυτὸν ἄρδην ἐλευθερωθέντα τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας· οὕτως οὖν λελυθότως ὑποστρέψας ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐπαρχείᾳ, διέμεινεν ἐν τῷ ἰδίῳ βαθμῷ, δοξάζων τὸν Θεόν. Ὁμοίῳ δὲ τρόπῳ ὁ τούτου σύγγονος ἀπήλλακται ἐκ κακίας τοῦ δαίμονος, ἐν τῷ φοιτῆσαι καὶ αὐτὸν τῇ σεβασμίᾳ θήκῃ τοῦ Ἁγίου καὶ ἅψασθαι ταύτης τῇ προσηκούσῃ πίστει.

Puellæ paralyticæ vigor membrorum redditus:

86 Oportebat porro, ut is, qui a puero divinis ditatus erat gratiis, etiam post obitum in cunctis morbis atque infirmitatibus vim sanandi ostenderet. Puellula ex partibus Butziani, debilis manibus pedibusque, totaque omnino lapidis

86 Ἔδει οὖν τὸν θεῖα ἐκ βρέφους πλουτήσαντα χαρίσματα καὶ μετὰ τέλους πρὸς πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν τὴν ἴασιν ἐνδείξασθαι. Παιδίον γὰρ θῆλυ τῶν τοῦ Βουττιάνου μερῶν παρειμένον χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ὅλον διόλου λίθου δίκην ἐν τῇ γῇ καλινδούμενον, ἠνέχθη ὑπὸ τῆς τεκούσης τετρυχωμένης τῷ πόνῳ,

A πόνῳ, καὶ ἐτέθη ἐν τῷ σεμνῷ σπηλαίῳ λαθραίως. Ὅπερ δεξάμενος Ἠλίας ὁ μοναχὸς, κατέκλινε πλησίον τοῦ σώρου τοῦ Ἁγίου, καὶ ἀπέκλεισε τὴν θύραν· εἶτα μετὰ μικρὸν αὖθις ὑποστρέψας ἐν σπουδῇ, δεδοιὼς μή τινα ἀφανισμὸν ἔνδον, ὡς ἀκίνητον, ἐργάσηται, θεωρεῖ τὸ βρέφος ἐπὶ τῆς γῆς εὐσχημόνως καθεζόμενον τάς τε χεῖρας ἐκτεῖνον, καὶ τοῖς φύλλοις τῶν κιτρίων χαριεντιζόμενον· δούς τε αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν ὀρθὴν καὶ ἐξαγαγὼν τοῖς οἰκείοις ποσὶ βαίνουσαν, ἀπέδωκε τῇ μητέρι ψυχικὸν παραμύθιον. Θάμβος δὴ ἔλαβεν ἅπαντας, καὶ ἔκστασις, τὸ προφητικὸν λόγιον πληρωθὲν ἐνώπιον αὐτῶν ἰδόντας. Τότε ἁλλεῖται," φησὶν ,ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανήσεται γλῶσσα μογιλάλων.

instar in terra volvi solita, allata est a matre sua labore attrita, positaque clanculum in venerabili spelunca. Hanc accipiens monachus Elias, deposuit prope tumulum Sancti, et clausit januam. Deinde paulo post diligenter rediens, ne animi quodam deliquio, ut immota, afficeretur, veritus, cernit infantem decenter in terra sedentem, et foliis citrorum ludentem : tum porrigens ipsi manum, stare rectam fecit puellulam, educensque incedentem suis pedibus, reddidit matri humanum solatium. Admiratio autem et stupor cepit omnes, quod cernerent in conspectu suo completum esse propheticum oraculum, quo dicitur : Tunc saliet, sicut cervus, claudus, et aperta erit lingua mutorum.

A. DISCIPULO MONACHO

87 Γεόργιος ὁ μοναχὸς, ἐν τοῖς κρημνοῖς τοῖς τοῦ Μαραθῶνος ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὄντως οἰκήσας, ποτὲ τοὺς ὀδόντας δεινῶς ἀλγήσας, καὶ ταῖς βιαῖς τῶν πόνων τὸν ἀέρα δονῶν, λιπαρεῖ Καρπὸν εὐλαβέστατον μοναχὸν σὺν δάκρυσι λέγων· Ἐπιθὲς, πάτερ τὸν μικρὸν μαχαίριον τοῦ Ἁγίου ἐπὶ τοῦ ὀδόντος μου, ὅτι ἐκλίπει τὸ πνεῦμά μου τῷ πόνῳ πιεζόμενον. Τούτου γεγονότος, ἀνακλίνας ἑαυτὸν, εὐθέως ἀφύπνωσεν. Αὐτίκα δὲ ὁρᾷ τὸν φαινότατον φωτὶ περιαστραπτόμενον, τὸν δὲ πόνον τῶν ὀδόντων ἀποδοκοῦντα ἐξ αὐτοῦ. Ἔξυπνος γεγονὼς μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἤρξατο προσκαλεῖσθαι τὸν μοναχὸν, λέγων· Ἀνάστα,
B πάτερ, εὐξώμεθα· νῦν γὰρ ἐπέστη μοι, θερμώτατος ἰατρὸς, καὶ ἦρεν ἐξ ἐμοῦ πάντα πόνον καὶ ἄλγος. Ταῦτά μοι ὁ μοναχὸς διηγήσατο, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ.

87 Georgius monachus, qui in præruptis Marathonis *d* olim et ab initio vere habitavit, tortus aliquando gravi dentium dolore, violentiaque dolorum aera agitans, rogat Carpum piissimum monachum, cum lacrymis dicens : Impone, pater, parvum Sancti cultellum supra dentem meum, quia deficit mihi spiritus dolore pressus. Hoc facto, reclinavit se ipse et cito obdormivit. Continuo autem videt clarissimum Sanctum luce circumfusum, dentium vero dolorem ex ipso rejicientem. Ubi evigilaverat, magna voce cœpit advocare monachum, dicens : Surge, pater; oremus : nam modo adfuit mihi ferventissimus Medicus, abstulitque a me omnem laborem et dolorem, Hoc mihi monachus ipse narravit, gratias agens Deo et Sancto. E

monachus dentium dolore liberatus, *d*

88 Χριστοφόρος ἀπὸ τοῦ χωρίου Σίκρων ὁρμώμενος, πρὸς ὤνησιν σίτου ἐν τῷ αἰγιαλῷ ποτε ἀπιὼν, καὶ μέσον τῆς ὁδοῦ ὑπὸ μεσημβρινοῦ δαιμονίου δεινῶς πληγεὶς ἦν θέαμα ξένον καὶ ἐκπλῆττον τοῖς ὁρῶσιν. Τοὺς γὰρ ὀφθαλμοὺς πυκνῶς σκαρδαμύκτων, τὴν κεφαλὴν διόλου ἐκραδαίνετο, ἄσιτός τε καὶ ἄϋπνος ἐπὶ εἴκοσι ἡμέρας διατελῶν, ἠνέχθη ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπὶ κλίνης, καὶ ἐτέθη πλησίον τῆς θήκης τοῦ Ἁγίου. Ὃς ἀλειψάμενος ἔλαιον ἰάσεως ἐκ τῆς κανδήλας, καὶ μικρὸν ἀφυπνώσας, εὐθέως ὁρᾷ τὸν Ὅσιον φωτὶ αὐγαζόμενον, καὶ ἐπ' ἄνωθεν αὐτοῦ ἱσάμενον, εἶτα εἰς ὀρθὸν τοὺς δακτύλους αὐτοῦ συνζεύξας, καὶ τὴν κοιλίαν τοῦ πάσχοντος διχοτομήσας, ἐξήγαγεν ἐξ αὐτῆς ὠὸν χηνὸς, λέγων αὐτῷ· Ἰδὲ ἀκοντίζω αὐτὸν ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς; ἔσῃ δὲ ἀπὸ τοῦ νυν ὑγιὴς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος· πορεύου ὑγιὴς εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα σοι Κύριος πεποίηκε, καὶ ἠλέησέ σε. Καὶ τῇ ἕωθεν ἀφεὶς τὸ κράββατον εἰς ἔνδειγμα τῆς ταχείας ἰάσεως ᾤχετο, κηρύσσων πᾶσι τὸ γεγονός.

C

88 Christophorus, ex vico Sicro oriundus, abiens aliquando ad littus ad emptionem frumenti, atque in media via a dæmonio meridiano terribiliter percussus, spectaculum erat videntibus peregrinum et percellens. Nam oculis frequenter nictans, toto prorsus capite quatiebatur, ac viginti diebus sine cibo et sommo perseverans, a suis in lecto allatus est, positusque prope sepulchrum Sancti. Ille autem inunctus oleo sanationis ex lampade, et paululum obdormiscens, statim videt Sanctum lumine splendentem, et supra se stantem. Deinde Sanctus digitos suos in formam rectam conjungens, ventremque patientis medium dissecans, ex eo traxit ovum anseris *e*, dicens ipsi : Ecce, jaculor ipsum in terræ infima : eris autem ab hoc tempore liberatus mali spiritus vexatione : vade sanus in domum tuam, et narra, quanta tibi fecerit Dominus, quantumque tui sit misertus. Et eodem diluculo dimittens grabatum, in signum celeris sanationis abibat, factum omnibus prædicans. F

alter gravi malo, quod dæmones operationi attribuitur. *e*

89 Ἄξιον δὲ, ὡς οἶμαι, καὶ τοῦτο κατάδηλον ποιῆσαι τὸ θαῦμα, ὅπερ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ προλεχθέντος Πέτρου τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως σεμνὸν ὁ Ἅγιος πεποίηκεν . . . εὐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτῷ, ἀλείψας αὐτὸν ἐκ τῆς κανδήλας. Οὕτως οὖν τοῦ παιδὸς δίκην λίθου ἔνδον κατακειμένου.

89 Operæ quoque pretium erit, ut existimo, si manifestum faciam prodigium, quod præclare operatus est Sanctus in filio ante dicti Petri piissimi sacerdotis... *f* Misertus est ipsius, ungens ipsum ex lampade. Sic igitur puero *g* lapidis instar jacente.

Puer gravi morbo Sanatur. *f* *g*

90 Ἐν μιᾷ νυκτὶ, ὡς αὐτός μοι μετὰ τὴν παντελῆ ῥῶσιν διηγήσατο, τῆς κανδήλας ἀποσβεσθήσης μεσονυκτίου, κἀμοῦ ἐπιμελῶς γρηγοροῦντος, καὶ των ὀφθαλμῶν ἀνεωγμένων, φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι, ὥστε φωτίσαι τὰ ἔνδον ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου· θροηθέντος δέ μου, καὶ τῷ φωτὶ ἐκπληττομένου, ἰδοὺ θεωρῶ μοναχὸν, μακρὸν τῇ ἡλικίᾳ, λευκὴν τὴν τρίχα, τὸν πώγωνα μέγαν ἔχοντα, καὶ φωτὶ ἀσυγκρίτῳ διαλάμποντα. Εἶτα τῷ ποδὶ αὐτοῦ τὴν πλευράν μου νύξας, ἠρξάμην ὑπογογγύζειν, καὶ ἀκλινῶς αὐτῷ ἀτενίζειν. Τότε λέγει μοι πραείᾳ τῇ φωνῇ· Μὴ φοβοῦ, βοηθεῖ ὁ Θεός· ὑποκλίνας τε τὴν ἁγίαν αὐτοῦ κεφαλὴν, καὶ ταῖς χερσὶν ἁψάμενος τῆς δεξίας μου χειρὸς, κεκολλωμένης οὔσης ἐν τῷ στήθει μου, καὶ ἀποξυρομένην εἷλκεν αὐτὴν εὐφυῶς ἐπὶ τὰ ἔξω, καὶ ἀπεκαταστάθη ὑγιής· ὁμοίως δὲ καὶ τὴν εὐώνυμον. Τούς τε

90 Quadam *h* nocte, ut ipse mihi post integram sanationem narravit, exstincta lampade in media nocte, meque [inquiebat] diligenter vigilante et apertos habente oculos, lumen in domo refulsit, ita ut supra solis claritatem illuminaret interiora. Cum vero perturbatus essem perculsus illo lumine; ecce, video monachum statura longum, cui capilli erant candidi et barba oblonga, incomparabili lumine splendentem. Deinde, cum pede suo latus meum pungeret, cœpi murmurare et fixis oculis ipsum aspicere. Tunc dicit mihi leni voce : Noli timere, adjuvat Deus : inclinansque sanctum caput suum, manibusque contingens dexteram meam, quæ in pectore

Mirabiles *h*

A. DISCIPULO MONACHO.

pectore meo erat agglutinata, abrasam facile extraxit, et restituta est sana : idem factum est de sinistra. Porro digitos suos auribus meis eo imponente meque erigente, statim audire cœpi. Rursum eo os meum aperiente, linguamque meam foras trahente et conterente, linguæ vinculum solutum est. Tunc dicit mihi : Ecce, sanatus es; servi, fili, Christo, qui te sanavit; hisque dictis, evanuerat ab oculis meis. Tunc intellexi me pusillum sanitati esse restitutum. Admirabile vero hoc prodigium in me patratum est, inquiebat puer, non in exstasi aut quasi in somno, sed vigilante me, et oculis meis accurate intuente *i*. Diluculo autem propriis incedens pedibus et manibus contrectans, venit in ecclesiam ad cantantes : qui, eo viso, commoti miraculo, laudem attribuerunt ei, qui per servos suos facit mirabilia. Deinde tempore matutino, allatis imaginibus tam Sancti quam aliorum, interrogabant hoc modo puerum : Quis est, qui tibi apparuit hac nocte, teque sanavit? Ille viro manum extendens, ostendebat effigiem Sancti, dicens, Vere hic est, qui apparuit et sanavit me. Puer igitur non amplius recessit a monasterio; sed relicto mundo, et assumpto Christi jugo, pro viribus servivit Christo Domino. B

D δακτύλους αὐτοῦ ἐν τοῖς ὠσί μου ἐμβαλὼν, καὶ ἐπιστήσας, εὐθέως ἠρξάμην ἀκούειν· αὖθίς τε τὸ στόμα μου ἀνοίξας, καὶ τὴν γλῶτταν μου ἔξω ἑλκύσας, καὶ ἀποθλίψας, καὶ αὐτῆς ὁ δεσμὸς διελύθη. Τότε λέγει μοι· Ἰδὲ ὑγιὴς γέγονας· δούλευε υἱὲ τῷ ἰασαμένῳ σε Χριστῷ, καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἄφαντος ἐγεγόνει ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Τότε ᾐσθόμην ἐμαυτὸν ὀλίγον ὑγιῆ γεγονότα. Τοῦτο δὲ τὸ παράδοξον θαῦμα ἐν ἐμοὶ ἐξήργασται, διηγήσατο ὁ παῖς, οὐκ ἐν ἐκστάσει, οὐδὲ ὡς ἐν ὀνείροις, ἀλλὰ γρηγοροῦντί μοι, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου ἀκριβῶς ἀτενίζοντι. Ὄρθρου τε τοῖς οἰκείοις ποσὶν βαίνων, καὶ ταῖς χερσὶν ἁπτόμενος, κατῆλθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς τοὺς ψάλλοντας, οἱ καὶ ἰδόντες, καὶ εἰς θαῦμα κινηθέντες, δόξαν ἀνέπεμψαν τῷ διὰ τῶν δούλων αὐτοῦ ποιοῦντι θαυμάσια. Πρωΐας δὲ ἐνέγκαντες τὴν μορφὴν τῆς εἰκόνος καὶ τοῦ Ἁγίου καὶ ἑτέρων, ἐπηρότων τὸ παιδίον, λέγοντες· Τίς ἐστιν ὁ φανεὶς τῆς νυκτὸς καὶ ἰασάμενός σε; Ὁ δὲ τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ὑπεδείκνυ εἰς τὴν μορφὴν τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου, λέγων. Ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ φανεὶς καὶ ἰασάμενός με. Οὐκέτι οὖν ἀπέστη τοῦ μοναστηρίου ὁ παῖς, ἀλλὰ ἀποτασσόμενος τῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν ἀναλαβόμενος, κατὰ δύναμιν ἐδούλευσε τῷ δεσπότῃ Χριστῷ.

E

aliæ

91 Audite aliud miraculum, quod in Mori vici incola, cui nomen Glaucia, ostendit Sanctus. Hic aliquando operatione dœmonis *k* terribiliter in visceribus adurebatur : bibens vero etiam heminam aquæ aut vini per dies singulos et noctes, nequaquam erat satiatus. Cumque plurimis vicibus circuisset per scientias medicas, nihilque utilitatis adeptus esset; confugit ad medicum spiritualem, ad Sancti nimirum sepulchrum. Ubi autem duobus diebus totidemque noctibus ibidem perseveraverat, videt Sanctum ea, qua erat, forma, sibi dicentem : Aperi os tuum. Et illo celeriter aperiente, serpentem tortuosum e ventre ejus extraxit, eumque coram ipso occidit, ei dicens : Abi, frater Glaucia, sanus in domum tuam : et narra, quanta tibi fecerit Dominus Deus, et ut misertus sit tui. Mane vero surgens, liberatusque operatione maligni spiritus, reversus est ad propria, et ipse laudans Deum.

91 Ἀλλὸ παράδοξον ἀκούσατε ὅπερ εἰς τὸν Γλαυκεῖαν, τὸν τοῦ Μώρου οἰκηστὴν ὁ Ἅγιος ἔδειξεν· οὗτός ποτε ἐκ δαιμονικῆς ἐνεργείας τὰ σπλάγχνα δεινῶς συγκαιόμενος ἦν, πίνων δὲ καὶ ἡμίνην ὕδατος ἢ οἴνου καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ νύκτα, καὶ μηδόλως χορταζόμενος· πλειστάκις τε ταῖς ἰατρικαῖς ἐπιστήμαις περιοδευθεὶς, καὶ μηδὲν ὠφεληθεὶς, προσφεύγει πρὸς τὸν πνευματικὸν ἰατρὸν τὸν τοῦ Ἁγίου φημὶ σῶρον· καὶ δύο νυχθήμερα τῇ προσκαρτερήσας ὁρᾷ τὸν Ὅσιον καθ' ὕπνους, ἐν ᾗ ὑπῆρχεν μορφῇ λέγοντα αὐτῷ· Ἄνοιξον τὸ στόμα σου. Κἀκείνου συντόμως ἀνοίξαντος, ἀνείλκυσεν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὄφιν σκολιὸν; καὶ τοῦτον ἐνώπιον αὐτοῦ ἀποκτείνας φησὶ πρὸς αὐτόν· Ἀπελθὲ, ἀδελφὲ Γλαυκεῖα, ὑγιὴς εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ διηγοῦ ὅσα σοι Κύριος ὁ Θεὸς ἐποίησεν, καὶ ἠλέησέ σε. Εὢθεν δὲ ἀναστὰς μηδὲ τὴν ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἔχων, ᾤχετο εἰς τὰ ἴδια, καὶ αὐτὸς δοξάζων τὸν Θεόν.

sanationes

92 Mailis, ex magno vico Sicro, servum habebat domesticum, qui decies per diem et toties per noctem a terribili dæmonio in terram elidebatur, spumasque ex ore emittebat. Hunc secum ducens, profectus est ad monasterium. C Sanctam vero Missam celebrante piissimo hegumeno Laurentio, novem vicibus puerum vexans impudens pessimusque spiritus, in terram collidebat et immisericorditer conterebat. Monachi vero divina commoti miseratione in puerum, multa sollicitudine invocabant Sanctum, ut visitaret patientem : et sane spongiam, qua Sanctum ipsius corpus post mortem fuerat lavatum, confestim afferentes, eamque diluentes aqua pura, ex hac frequenter potum agitato obtulerunt; et continuo exivit ab eo malus immundusque spiritus, non amplius deinceps ei appropinquans aut molestiam creans ab illa hora et postmodum. Illum autem dominus ipsius illæsum et incolumem accipiens, cum eo gaudens abit, glorificantem cum glorificato glorificans. Dicit enim Dominus ad Chananæam : O mulier, magna est fides tua; fiat tibi, sicut vis.

92 Μαῆλις, ὁ ἀπὸ τοῦ μεγάλου χωρίου Σικρούων, παῖδα οἰκέτην κεκτημένος, δεκάκις τῆς ἡμέρας, καὶ τοσαυτάκις τῆς νυκτὸς ὑπὸ δεινοῦ δαιμονίου καταρηγνύμενον ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀφρεοῦντα, φερων μεθ' ἑαυτοῦ, ἀπεδήμησεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Τοῦ δὲ εὐλαβεστάτου ἡγουμένου Λαυρεντίου τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπιτελοῦντος, ἐννάκις ὀχλῆσαν τὸν παῖδα τὸ ἀναιδὲς καὶ πονηρότατον πνεῦμα κατέῤῥασσεν ἐν τῇ γῇ, καὶ συνέτριβεν ἀνηλεῶς· θείᾳ τε συμπαθείᾳ κινηθέντες οἱ μοναχοὶ ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, σφόδρα διαπονηθέντες τὸν Ἅγιον ἐπίσκεψιν τοῦ πάσχοντος ἐπεκαλοῦντο, καὶ δὴ τὸν σπόγγον, δι' οὗ τὸ ἅγιον σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ κοιμήσει ἀπέπλυναν, τάχιον ἐνέγκαντες, καὶ τοῦτον ἀποτρίψαντες ὕδατι καθαρῷ, καὶ τῷ πυκνῶς ῥησσόμενον ποτίσαντες, παραχρῆμα ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα, μηκέτι τοῦ λοιποῦ προσέγγισεν, ἃ παρενώχλησεν τῷ παιδὶ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης καὶ ἐπέκεινα, ὅνπερ λαβὼν ὁ κύριος αὐτοῦ ἀβλαβῆ καὶ ἀπήμονα, ἄπιει σύν αὐτῷ χαίρων, καὶ τὸν δοξάζοντα συν δοξασθέντι δόξάζων· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Χαναναίαν· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενήθω σοὶ, ὡς θέλεις. E

ex variis malis.

93 Leontia, filia Licasti, qui secundum carnem erat Sancti consobrinus, ex partibus Plagiæ, per anni circulum tota prorsus paralytica, jacensque lapidis instar in terra immobilis, cœperat

93 Λεοντοὺς ἡ θυγάτηρ Λικάστου, τοῦ κατὰ σάρκα ἀνεψιοῦ τοῦ Ἁγίου, ἐκ τῶν μερῶν Πλαγείας, ἐπὶ ἐνιαυτοῦ κύκλον ὅλη διόλου παραλελυμένη, καὶ ἀκίνητος ἐν τῇ γῇ δίκην λίθου καταχειμένη, ἤρξασα καθ' ἑαυτὴν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀπομάχεσθαι τῷ Ἁγίῳ,

A 'Αγίῳ, καὶ ὡς πάροντι δικάζεσθαι, πρὸς αὐτὸν ταῦτα λέγουσα· Ἅγιε τοῦ Θεοῦ τοὺς ξένους καὶ παρεπιδήμους λύτρωσαι νόσων ποικίλων, καὶ ἐμὲ τὴν σὴν ἀνεψίαν κατὰ σάρκα νόσῳ δεινῇ, καὶ μακρᾷ τρυχωμένην παρορᾷς. Εἴδει ὁ Θεὸς καὶ κρίνει. Τούτοις τῆς πίστεως λόγοις καὶ ἑτέροις πλείοσιν ἀπέστηλεν αὐτῇ ὁ Ἅγιος ποτήριον οἴνου κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς, λέγων· Λάβε τοῦτο, καὶ πίε, καὶ αὐτῆς προθύμως πιούσης, ᾔσθετο ἑαυτὴν κουφισθεῖσαν εἰς ἅπαν ἐκ τῶν συνεχόντων αὐτῇ ἀφορήτων πόνων· εἶτα ἔξυπνος γενομένη, ἀνεθορεν ἐκ τῆς κοίτης αὐτῆς, μηδὲ τὴν τυχοῦσαν παραλυσιν ἐν τῷ σώματι ἔχουσα, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστηρίας φωνὰς ἀναπέμπουσα. Συμμίξασα ἑαυτὴν μετά τινος Ἐλευθέρας περιφανοῦς τε λίαν καὶ κατὰ τὸν βίον ἐνδόξου, γυναικὰς οὔσης τῶν ὑπερεχόντων, ἦλθε πρὸς τάφον τοῦ Ἁγίου, εὐθέτως τοῖς οἰκείοις τοῖς ποσὶ βαδίζουσα· καὶ μὴ δυνηθεῖσα εἰσελθεῖν ἔνδον, καὶ ἀνακλιθῆναι διὰ τὸ κωλύεσθαι ὑπὸ τῶν οἰκετίδων τῆς Ἐλευθέρας, ἔξω πρὸ τῶν θυρῶν, ἐν τῷ μικρῷ σπηλαίῳ ἑαυτὴν κατακλίνασα ἀφύπνωσεν. Ἐπιστὰς αὐτῇ ὁ Ὅσιος, ἐφώνησεν αὐτὴν τρίτον, λέγων· Λεοντοῦ, οὐκ ἀπέστειλά σοι κατὰ τῆς μητρός σου ποτήριον οἴνου, καὶ πιοῦσα γέγονας ὑγιής; Ἡ δέ φησιν· Ναὶ τοῦ Θεοῦ Ἅγιε. Ἀλλὰ μὴν τὴν κεφαλὴν ἀλγῶ. Τότε ἅπτεται τῆς κεφαλῆς αὐτῆς, λέγων· Ἰδοὺ ὑγιὴς γέγονας· ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ εἰς τὸν οἶκόν σου. Καὶ οὕτως ἀποθεραπευθεῖσα ἅπαν τὸ σῶμα. Διὸ γρηγορήσασα, καὶ μεγάλως εὐχαριστήσασα, πάλιν ἀφύπνωσεν. Αὐτίκα οὖν ἐφίσταται αὐτῇ γυνὴ, περιβεβλημένη στολὴν λευκὴν, λέγουσα. Λεοντοῦ, εὖ σοι
B πεποίηκεν ὁ ἅγιος θεῖός σου· πλὴν ταύτῃ τῇ νυκτὶ εἰσῆλθεν αὐτὴ ἡ μεγιστάνα εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου μονὴν ῥυπαρὰ οὖσα, καὶ ἐμίανεν τὸν ἅγιον οἶκον· σὺ δὲ πορεύου ἐν εἰρήνῃ.

94 Ὁ ἀνωτέρω προμνημονευθεὶς Σάβας ὁ εὐλαβέστατος μοναχὸς, πίστει ἀδιστάκτῳ τῇ πρὸς τὸν Ὅσιον φερόμενος, λαβὼν οἷσπερ εἴωθεν ἐπιβαίνειν ὁ Ἅγιος τοῖς ποσὶν, ξύλινα ἄναχθα μαλὰ ὄντα καὶ μετρία, πάντοτε περιέφερε μεθ' ἑαυτοῦ. Ὑπὸ δὲ τῶν μοναχῶν τοὺς Πηλαίους ἀποσταλεὶς ἐν τοῖς ὑψιλοῖς ὄρεσι πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι πίσσαν, συνέβη τινὶ τῶν ἐκεῖσε ποιμανεύοντων πνεῦμα πονηρὸν εἰσδεῖναι, καὶ τοῦτον ἐν τῇ γῇ δεινῶς συντρίψαι· εἶτα ἐν τοῖς ὄρεσι ἐλαύνειν πρὸς τὸ τάχιον ἀπολέσαι. Τοῦτον οὕτως οἱ συμποιμένες θεασάμενοι, καὶ περίλυποι περὶ αὐτοῦ γενόμενοι, δήσαντες ἀσφαλῶς ἤγαγον ἐν τῇ ἰδίᾳ μάνδρᾳ. Ὁ οὖν μοναχὸς Σάβας ἰδὼν τὰς ἀτάκτους ὁρμὰς τῶν δαιμόνων, τὰς διὰ τοῦ πάσχοντος ἐνεργουμένας, μνήμην πεποίηκε τοῦ σεβασμίου ξυλίνου τοῦ Ὁσίου· καὶ τὸν δεινῶς πάσχοντα ἐν γῇ ἁπλώσαντες, καὶ βίᾳ κρατοῦντες, ἐπέθηκαν τὸ σκεῦος ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ. Ἤρξατο οὖν ὁ δαίμων ἐπὶ πλεῖον ἀγριοῦσθαι καὶ
C ταράττεσθαι, καὶ διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου στόματος ἀσέμνους φωνὰς ἐκπέμπειν, λέγων· ὢ βία· λάβετε ἀπ' ἐμοῦ τὴν χελῶνα Ἠλίου τοῦ μονοχείρου, ἐπειδήπερ δεινῶς με ὑποπιάζει, καὶ ἄχθει αὐτῆς συνθλᾷ τὰ ὀστᾶ μου. Οἱ δὲ συνέχοντες τὸν δεινῶς πάσχοντα, αἰσθόμενοι τὴν τῆς χάριτος ἐνέργειαν, καὶ τὴν τοῦ δαίμονος χορηγείαν, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἐπικαθήσαντες, εὐθέως ἀφύπνωσεν· ἑσπέρα γὰρ ἦν· ἕωθέν τε ἀνέστη νήφων τῷ νοῒ καὶ ταῖς φρεσὶν ἀβλαβὴς, πᾶσι λέγων· εὔχεσθέ μοι πατέρες καὶ ἀδελφοί· διὰ γὰρ τῆς ταχείας ἐπισκιάσεως τοῦ σημειοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἠλίου ἠλευθέρωμαι τοῦ συνέχοντος με, καὶ συνθλίβοντος πονηροῦ πνεύματος· ἄπιε δὲ καὶ οὕτως ἐν τοῖς αὐτοῦ θρέμμασιν, δοξάζων τὸν Θεὸν, τὸν διὰ τῶν οἰκείων αὐτου δούλων ποιοῦντα παράδοξα. Ὁ οὖν εὐλαβέστατος Σάβας ὁ μοναχὸς τὸ μὲν ἓν ἡγιασμένον ξύλινον τοῦ Ὁσίου ἤγαγεν μεθ' ἑαυτοῦ ἐν Συρακούσει πρὸς τοὺς ἐκεῖσε μοναχούς. Τὸ δὲ ἕτερον, ὃ καὶ δεξιὸν, ἀνήγαγεν πρὸς ἡμᾶς.

quadam nocte apud se cum Sancto contendere, et quasi cum præsente subire judicium, hæc ipsi dicens : Sancte Dei, peregrinos et advenas liberas morbis variis, et me carnali cognatione consobrinam tuam morbo gravi ac diuturno attritam despicis. Videt Deus et judicat. His fidei verbis aliisque pluribus prolatis, misit ipsi Sanctus calicem vini per matrem ejus, dicens : Hoc cape, et bibe. Illa, ubi protinus liberat, sensit se prorsus recreatam ex doloribus intolerabilibus, quibus constringebatur. Deinde e somno evigilans, prosiliebat e lecto suo, et consueta jam carens paralysi corporis, et voces gratiarum actionis ad Deum mittens. Porro conjungens se cum quadam Eleutera, celebri admodum et facultatibus clara, cum uxor esset cujusdam ex eminentibus, profecta est ad sepulcrum Sancti, suis apte incedens pedibus : cum autem non posset ad interiora ingredi seque reclinare, quia prohibebatur a famulabus Eleuteræ, foris ante portas in parva spelunca se reclinavit et obdormivit. Tum adstans ipsi Sanctus, tertio eam vocavit, dicens : Leontia, nonne vini calicem tibi per matrem tuam misi, bibensque facta es sana? Respondit illa : Etiam, Sancte Dei : attamen capite doleo. Tunc tangit caput illius, E
dicens : Ecce sanata es ; abi in pace in domum tuam. Hinc vigilans, et maximopere gratias agens, iterum deinde in somnum incidit. Statim vero ipsi adstat mulier, candido induta vestimento, dicens : Leontia, bene tibi fecit sanctus patruus * tuus : verum hac nocte ingressa est in Sancti monasterium mulier illa primaria, quæ sordida est, et contaminavit sanctam domum : tu vero vade in pace.

A. DISCIPULO MONACHO.

* vel avunculus

94 Memoratus ante Sabas piissimus monachus, fiducia de Sancto indubitata inductus, calceos ligneos, quibus Sanctus incedere consueverat, acceptos, utpote nullius ponderis et exiguos, quocumque secum ferebat. Missus vero cum esset a monachis ad locum, Πηλαίους dictum, situmque in excelsis montibus ad operandum in pice *, contigit ut aliquis ex pascentibus gregem in illo loco corriperetur a maligno spiritu, ac fortiter in terra contereretur : deinde agitaretur in montibus, ut citius interiret. Hunc ubi sic affectum viderunt pastores alii, multum de eo dolentes, securis constrictum vinculis ad propriam duxerunt casam. Itaque Sabas monachus, videns inordinatos illos dæmonum motus per patientem exercitos, recordatus est venerabilis calcei F
Sancti : tum terribiliter patientem in terra extendentes, et vi continentes, instrumentum istud pectori ipsius imposuerunt. Cœpit igitur dæmon magis sævire et tumultuari, vocesque indecoras per os hominis emittere, dicens : O Vim ! Tollite a me χελῶνα *l* Eliæ unimani, quandoquidem terribiliter me premit, et pondere suo conterit ossa mea. Illi vero continentes patientem graviter, quod intelligerent operationem gratiæ, et dæmonis ludos ; multo magis illum imponebant : et sic cito obdormivit : nam vespera erat. Mane porro surrexit mente sobria, et intellectu illæso, omnibus dicens : Orate pro me, patres fratresque; nam celeri obumbratione thaumaturgi patris nostri Eliæ liberatus sum obsidente et conterente me maligno spiritu. Abiit vero sic ad pecora sua, glorificans Deum, qui per servos suos operatur mirabilia. Itaque piiss. Sabas mon. unum quidem e sanctificatis calceis ligneis Sancti secum tulit Syracusas ad monachos ibidem habitantes ; alterum vero eumque dexterum attulit ad nos *m*.

95 ....

Alia miracula

* aut resina

l

A. DISCIPULO MONACHO.

95 .... *n*.... Continuo igitur monachus e somno excitatus, admiransque mutationem repentinam, e lecto suo prosiluit integre sanatus, neque nigrorem qualemcumque habens in corpore, ita ut assidentes eumque custodientes, miraculo perculsi, etiam dicerent : Nunc agnoscimus, ex portis mortis Deum per Sanctos suos reducere illos, qui ipsum invocant. Hæc mihi narravit ipse, qui passus est, glorificantem per glorificatum glorificans.

per aquam.

96 Uno adhuc tantum relato miraculo, finem faciam narrandi. Joannes venerabilis admodum et celeber sacerdos, qui a multis temporibus cum uxore sua continenter et caste vixit, habitans in castello Turturum, filiam habet viro nuptam ; hæc autem, liberis jam ex eo genitis, judicio Dei, cuncta utiliter ad erudiendum nos disponentis, lunari traditur dæmonio, quo ipsa post corpus humi elisum misereque contritum mente et intellectu omnino privabatur ; deinde saltu ex terra se relevans, ac feræ intractabilis instar exasperata, tota ferebatur impetu ad infantes suos, seu gladio, seu lapide, seu igne occidendos. Verum hujus genitores cum ipsius conjuge et vicinis continebant validis constric-
B tam vinculis, donec ad naturalem intelligentiam rediisset. Sic igitur ad longum tempus patiente muliercula, ejusque amicis vehementer dolentibus, tandem inaudierunt de Sancti venerando calceo ligneo. Tunc ipsius genitor sine mora pedes se dat itineri, humumque lacrymis rigans, me minimum deprehendit, lacrymisque perfusus veneranda ligna a nobis postulabat, ut ea ablueret, ac terribilia patientem potaret. Me vero memorante, nihil me habere, nisi ligneum Sancti instrumentum ; respondet vir Dei amans: Sane, pater, illud ipsum est; de illo enim audivi multa miracula esse facta. Tunc prolatum ipsi trado una cum theca, dicens eidem : Jurejurando te obstringo per eum, qui corda scrutatur, ut non tangat illud vir ullus, qui habet uxorem ; tu vero, ut sanctitatis amans, et orationi ac psalmorum cantui perpetuo vacans, eadem hora, qua operabitur dæmon, cum reverentia firmaque fide instrumentum ablue, illaque aqua graviter patientem asperge et pota ; et videbis sequentem sanationis gratiam ; nam omnia possibilia sunt credenti, dixit Dominus. Sic diligenter regressus, et tempore operationis dæmoniacæ decenter omnia et ordine peragens,
C effecit ut muliercula mane inconcussa staret suis pedibus insistens, neque in terram dejiceretur, neque mente alienaretur : non appropinquante ad illam maligno spiritu ab illa hora in posterum.

cui impositus erat

97 Cum eo miraculo raptus esset in admirationem pius sacerdos, et aliam quoque mulierem, mutam ex ventre matris, de illa ipsa aqua sacra bibere fecisset, illa, aperto ore suo, confestim Deum laudavit.

ligneus Sancti calceus.

98 Simili modo ubi etiam mulierem, quæ die jam decimo octavo jacebat sine somno et sensu, ex illa gustare fecisset, ipsamque ea aspersisset, continuo illa in somnum incidit ; sanata vero Sancti obumbratione surrexit et illa tamquam e somno, excussa infirmitate. Hæc igitur miracula ubi viderant ejusdem castelli incolæ, maximo abrepti stupore, conati sunt sanctificatum calceum ligneum forti manu apud se detinere. Deinde postquam tales horrendis simul juramentis et imprecationibus per litteras condemnaveramus, idem piissimus sa-

D

95 ... Εὐθέως οὖν ὁ μοναχὸς ἔξυπνος γένόμενος, καὶ τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν εἰς ἑαυτὸν θαυμάσας, ἀνέθορεν ἐκ τῆς κοίτης αὐτοῦ ὅλος ὑγιὴς· μηδὲ τὴν τυχοῦσαν μελάνωσιν ἐν τῷ σώματι ἔχων, ὥστε τοὺς παρακαθημένους, καὶ τηροῦντας αὐτὸν τῷ θαύματι καταπλαγέντας καὶ εἰπεῖν. Νῦν ἔγνωμεν ὅτι ἐκ πυλῶν τοῦ θανάτου Θεὸς ἀνάγει διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν Ταῦτά μοι ὁ παθὼν διηγήσατο, τὸν δοξάσαντα δι' αὐτοῦ δοξασθέντος δοξάζων.

96 Ἑνὸς δὲ μόνου θαύματος ἐπιμνησθεὶς, τέλος ἐπιθήσω τότε τῷ διηγήματι. Ἰωάννης ὁ πάνυ σεβάσμιος, καὶ περιβόητος ἱερεὺς, ὁ ἐκ χρόνων ἱκανῶν σοφροσύνῃ καὶ ἁγνείᾳ συζῶν μετὰ τῆς ἰδίας συζύγου, καὶ τὴν οἴκεσιν ἔχων ἐν τῷ καστελλίῳ Τουρτούρων, αὐτός τε θυγατέρα ἔχων ἀνδρὶ συναφθεῖσαν· καὶ τέκνα ἐξ αὐτοῦ ἔχουσα, κρίσει Θεοῦ, τοῦ πάντα συμφερόντως πρὸς σωφρονισμὸν παιδεύοντος, σεληναίῳ δαίμονι παραδίδοται, ὃς μετὰ τὸ καταῤῥάξαι τὸ σῶμα ἐν τῇ γῇ καὶ δεινῶς συντρίψαι, ἠλλοίου τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας αὐτῆς εἰς τὸ παντελές. Εἶτα ἐκ τῆς γῆς ἅλματι ἐκπηδῶσα, καὶ δίκην ἀτιθάσσου θηρίου ἀγραινομένη πᾶσαν τὴν ὁρμὴν ἐποιῆτο τοῦ ἀνελεῖν τὰ ἑαυτῆς βρέφη, εἴτε διὰ ξίφους εἴτε διὰ λίθου, εἴτε διὰ πυρός. Οἱ δὲ ταύτης γεννήτορες σὺν τῷ αὐτῆς συζύγῳ, καὶ τοῖς γείτοσιν δεσμοῖς ἰσχυροῖς αὐτὴν δεσμοῦντες κατεῖχον μέχρι οὗ ἐν ταῖς καταφύσιν φρεσὶ ἐγεγόνει· οὕτως οὖν ἐπὶ χρονοὺς ἱκανοὺς τοῦ γυναίου E πάσχοντος, καὶ τῶν αὐτῆς σφόδρα πενθούντων, ἀκουστὸν αὐτοῖς ἐγένετο περὶ τοῦ σεβασμίου ξυλίνου τοῦ Ἁγίου. Τότε ὁ γεννήτωρ μὴ μελλήσας πεζοπερῶν, καὶ τὸ ἔδαφος τοῖς δάκρυσι βρέχων, τὴν ἡμῶν καταλάμβανε μετριότητα, καὶ τοῖς δάκρυσι συγχυθεὶς, τὰ σεβάσμα ξύλα παρὰ ἡμῶν ᾐτῆτο πρὸς ἀποπλῦναι, καὶ τὴν δεινῶς πάσχουσαν ποτίσαι. Ἐμοῦ δὲ διαμνημένου μηδὲν τοιοῦτον ἔχειν, εἰ μὴ τὸ ξύλινον σκεῦος τοῦ Ὁσίου· ἀποκρίνεται ὁ θεοφιλὴς λέγων· Ναὶ πάτερ, τοῦτό ἐστιν· καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ πολλὰ παράδοξα ἀκήκοα γεγονέναι. Τότε ἐξενέγκας δίδωμι αὐτῷ σὺν τῇ θήκῃ, αὐτῷ λέγων· Ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ ἐτάζοντος καρδίας, μὴ ἅψηται μήτε ἀνὴρ γυναῖκα ἔχων· σὺ δὲ, ὡς φιλάγιος, καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ τῇ ψαλμῳδίᾳ διηνεκῶς σχολάζων, κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας φόβῳ καὶ πίστει ἀδιστάκτῳ τὸ σκεῦος ἀποπλύνας, καὶ τὴν δεινῶς ὀχλουμένην, τὸν Ἅγιον ἐπικαλούμενος, ῥαντήσας πότισον, καὶ ὄψει τὴν ἐπακολουθοῦσαν χάριν τῆς ἰάσεως· πάντα γὰρ δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, ὁ Κύριος ἤρηκεν. Οὕτως ἐν σπουδῇ ὑποστρέψας, καὶ τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας εὐσχημόνως πάντα, καὶ κατὰ τάξιν ποιήσας, ἔστη τὸ γύναιον ὄρθριον καὶ ἀκράδαντον οἰκείοις ποσὶ καλῶς πεπηγὸς, μήτε εἰς γῆν κατενεχθὲν, μήτε τὸν νοῦν ἀλλοιωθὲν, μὴ προσεγγίσαντος αὐτῇ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ἐπέκεινα.

F

97 Τότε τῷ θαύματι καταπλαγεὶς ὁ θεοσεβὴς ἱερεὺς, καὶ ἕτερον γύναιον ἄλαλον ἐκ κοιλίας μητέρος ἐκ τοῦ αὐτοῦ εὐλογηθέντος ὕδατος ποτίσας, ἀνοῖξαν τὸ στόμα παραχρῆμα τὸν Θεὸν εὐλογεῖ.

98 Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ ὀκτωκαιδεκάτην ἡμέραν ἄϋπνον κατακειμένην καὶ ἀναίσθητον, ἐξ αὐτοῦ γεύσασθαι ποιήσας, καὶ ῥαντίσας, εὐθέως ὕπνῳ συνεσχέθη· ῥωσθεῖσα δὲ τῇ ἐπισκιάσει τοῦ Ἁγίου, ἀνέστη καὶ αὐτὴ ὥσπερ ἐξ ὕπνου, τὴν νόσον ἀποτιναξαμένη. Ταῦτα οὖν ἑωρακότες τὰ παράδοξα οἱ τὸ αὐτὸ καστέλλιον οἰκοῦντες, καὶ λίαν καταπλαγέντες, ἐβούλευσαν χειρὶ κραταιᾷ τὸ ἡγιασμένον ξύλινον παρ' ἑαυτοῖς διακατέχειν. Εἶτα ὁμοῦ ὅρκοις φρικτοῖς, καὶ ἀραῖς αὐτοὺς τοὺς τοιούτους διὰ γραμμάτιων κατακρίνοντες, βασάσας ὁ αὐτὸς πάλιν ὁ εὐλαβέστατος ἱερεὺς Ἰωάννης, χαίρων καὶ ἁλλόμενος, καὶ τοῖς οἰκείοις ποσὶ βαίνων, ἤνεγκε πρὸς ἡμᾶς, τὸν Θεὸν μάρτυρα τοῦ λεγομένου προβαλλόμενος, ὅτι ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὸ

τρίτον

A τρίτον γύναιον τῆς τρίτης μάστιγος τῆς νόσου λελύτρωται.

99 Τούτοις οὖν πᾶσι τοῖς θείοις τοῦ Ὁσίου κατορθώμασι καὶ σημείοις, ὥσπερ ὑπὸ τινος κέντρου τὴν καρδίαν τρωθεὶς, μᾶλλον δὲ πόθῳ καὶ θείῳ ἔρωτι τῷ πρὸς αὐτὸν τὴν ψυχὴν πτερωθεὶς ὁ ἀπαίδευτος ἐγὼ, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ ἀμαθὴς καὶ μέτριος, τὰ καθ' ἑαυτὸν μέτρα εὐσεβῶς παριδὼν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀλόγως, καὶ ταπεινῶς τὴν ἐγχείρησιν ἐποιησάμην, αἰτῶν πάντας τοὺς ἐγκύπτοντας τοῖς λεγομένοις, εἴ τίς τινα ἐν τούτοις αὐγὴν ψυχωφελῆ φέρων θεάσοιτο, τῷ χορηγῷ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῷ Ἁγίῳ τὴν εὐχαριστίαν ἀποδιδότω, ἡμῖν δὲ συγγνώμην αἰτησάτω καὶ τὴν τῆς ἐγχειρήσεως μόνην ἀντάμειψιν. Ἀλλ' ὦ τοῦ χοροῦ Ἁγίων ἀγγέλων συνόμιλε· ὦ τῶν μακαρίων πόνων καὶ καμάτων τὸ θεῖον φῶς ἀπόλαυσιν εὑρηκώς· ὦ τῶν ἑσπερίων φαινότατε ἥλιε, ἐπανατέλλεις ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει τῶν παθῶν διάγουσι τὸ ἀΐδιον ἐκεῖνον καὶ θεῖον φῶς, καὶ νῦν μὲν τὴν τῶν παθῶν διαλύων νύκτα, καὶ τοὺς ἐπηρτημένους ἡμῖν πάντοτε πειρασμοὺς, νῦν δὲ τῶν δαιμόνων ἀποῤῥαπίζων ἑσμὸν, ὁπηνίκα τὸ τοῦ βίου περῶμεν κλυδώνιον. Ὦ φωστὴρ φωστήρων, καὶ ποιμὴν ποιμένων· μὴ ἐπιλάθῃς τῆς νεολέκτου σου ταύτης καὶ θείας ποίμνης, ὑπὲρ ἧς πολλὰ κεκοπίακας, τῶν τε λογικῶν σου προβάτων, δι' ὧν καὶ τὴν ψυχὴν τέθηκας, καὶ μυστηκῶς τὸ αἷμά σου τῇ τῶν
B δακρύων πλημμύρᾳ ἐξέχεας, ὅπως τῷ ἱστίῳ τῆς πρεσβείας σου καὶ ἡμεῖς διαπλεύσαντες τὸ πολυμέριμνον τοῦ βίου πέλαγος, εἰσέλθωμεν εἰς τόν εὔδιον λιμένα τῆς ἀναπαύσεως, τοὺς τὴν θείαν σου καὶ ἐτήσιον μνήμην πιστῶς πανηγυρίζοντας, καὶ παννύχιον ὑμνῳδίαν ἐπιτελέσαντας, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τοῖς τὴν μνήμην σου ἑορτάζουσι βασιλείας οὐρανίου σαῖς λιταῖς τυχεῖν ἀξίωσον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ σὺν τῷ παναγίῳ πνεύματι δόξα καὶ μεγαλοσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

cerdos Joannes pignus illud iterum gestans, gaudens exultansque et pedibus suis incedens, ad nos attulit, Deum dicti sui testem allegans, mulierem tertiam tertio morbi flagello liberatam esse unico temporis momento. *A. DISCIPULO MONACHO.*

99 Hisce igitur omnibus Sancti præclaris operibus et signis, tamquam stimulo quodam in corde vulneratus, magis vero desiderio et divino in ipsum amore quasi animæ alis elatus, indoctus ego opereque et sermone imperitus ac pusillus, propriam mensuram pie negligens, inconsiderate et humiliter suscepi provinciam de rebus ipsius scribendi, rogans omnes scripta mea conspicientes, ut, si quis illis lucem aliquam animæ utilem habere se videat, Datori bonorum et Sancto agat gratias; nobis vero veniam postulet, unicum suscepti muneris præmium. Verum O chori sanctorum angelorum sodalis! O felicium dolorum et laborum præmium, divini luminis fruitionem consecute! O Sol Occidentalium clarissime! Exoreris nobis in caligine passionum degentibus æternum illud et divinum lumen; et nunc quidem passionum noctem irruentesque nobis perpetuo tentationes discutiens; nunc vero dæmonum turmam percutiendo abigens, quando undosum vitæ pelagus trajicimus. O Luminare E
luminarium, et Pastor pastorum! Ne obliviscaris hujus recenter electi et divini gregis tui, pro quo multum laborasti, et rationalium ovium tuarum, pro quibus etiam animam tuam posuisti, et lacrymarum exundatione sanguinem tuum mystice fudisti, ut et nos per hujus vitæ mare curis plenum navigantes velo legationis tuæ in tranquillum requiei portum ingrediamur, qui divinam annuamque memoriam tuam fideliter celebramus et nocturnum psalmorum cantum perficimus. Illis quoque, qui memoriam tuam quocumque in loco celebrant, ut tuis orationibus regnum cœlorum consequantur, exora in Christo Jesu Domino nostro, quocum Patri et Spiritui sancto gloria et majestas in secula. Amen. *Epilogus auctoris ad lectores et ad Sanctum.*

ANNOTATA.

a *Forte legendum est* Rhaphes : *satis enim nequeo distinguere, an in apographo sit* Ροφῆς *an* Ραφῆς.

b *Biographus somniis illorum, qui sanati sunt, referendis magis se occupavit, quam erat necesse. An somnia illa fuerint divina, nolim definire. Certe energumeni et ægroti, qui ad Sancti opem con-*
C *fugiebant, spe sanationis impetrandæ erant imbuti, indeque fieri poterat, ut multa somniarent mi-* F
nime cohærentia. Quapropter non quidem dubito, quin biographus somnia illa narraverit, prout intellexerat ex iis, qui somniaverant : attamen visiones, apparitiones, revelationesque divinas fuisse, non facile asseruero. Nam credibilius mihi apparet, sanationes, quæ narrantur somni tempore obtentæ, vere quidem Sancti patrocinio fuisse impetratas, sive ante somnum sive in somno ipso, sed pleraque illa insomnia ortum habuisse ex iis, quæ laborantes antea mente et cogitatione versaverant.

c *Hic procul dubio intelligendus est vicus aut oppidum Melicucca, quod vicinum est monasterio* S. Eliæ.

d Marathon *vetusta est civitas Græciæ in Attica, nunc vicus* Marathona *dictus.* Marathon *quoque dicitur mons Atticæ regionis, teste Ortelio et aliis. Potuit ibidem Georgius vitam eremiticam inchoare, indeque venire ad monasterium S. Eliæ : nam ibi videtur habitasse, dum dentium dolore liberatus est. Verum Latinus interpres habet, Georgium habitasse* in civitate, quæ Malachia vocatur. *Id mendosum esse suspicor : at locus sic saltem est minus certus.*

e *Videri possunt mox dicta ad lit.* b.

f *Hic pauca haud dubie omissa sunt in apographo meo Græco, quo fit ut phrasis nequeat esse perfecta. Petrus ille memoratus est num.* 81.

g *Nimirum puer hic erat filius Petri presbyteri, morti ex gravissima infirmitate propinquus, et a patre ad sepulcrum allatus, ut habet interpres Latinus, supplens ea, quæ omissa dixi in apographo Græco. Sanatus est ille puer, Petro orante, ac deinde in somno varia vidente. At ea rursum in apographo Græco sunt omissa : neque ea somnia tanti facio, ut lubeat ea huc transferre ex Latino interprete, præsertim cum hic ea soleat pro arbitrio augere.*

Post

A. DISCIPULO MONACHO.

Post hoc miraculum alia quædam subduntur ab interprete Latino, de quibus nihil in apographo nostro Græco, in quo totum codicis folium prætermissum existimo. Hæc itaque compendio huc transcribo. Duæ sanctimoniales ad hujus beati viri *(Eliæ)* venerunt sepulcrum, manus habentes aridas, quarum una sanata est oratione, altera oleo lampadis, quæ ad ipsum sepulcrum ardebat. *Ita interpres, qui sequens etiam subjungit. Joannes quidam paralysi manus et brachii carebat usu, quem recipit ad* S. Eliæ *sepulcrum. Præterea puella vici Burciani viginti annis, et ab utero matris cæca, a parentibus ad sepulcrum ducta, visum ibidem recepit.* D

h *Quemadmodum præcedentia, ita quoque initium hujus miraculi prætermissum est in apographo Græco. Illud apud interpretem ita habet, ut compendio subjungo. Quidam Stephanus, servus Nicolai, vir antea robustus, sive a dæmone vexatus fuerit, ut tradit interpres, sive phrenesi captus, vestibus se exuerat, et stagnum aliquod erat ingressus. Deinde ibi manebat nudus, donec jussu heri sui fuerit extractus. Hinc vi frigoris pessime erat affectus, carebatque manuum ac pedum usu. Ductus igitur est ad sepulcrum* S. Eliæ, *ubi contigerunt illa, quæ in Vita sequuntur.*

i *Credidit saltem se vigilare et vigilantem vidisse omnia. At imaginatio eorum, qui tam male affecti sunt et exhausti, sicut ipse fuisse traditur, non multum differt a somniantis imaginatione, et facile deluditur. Id certum credo, sanatum fuisse evidenti miraculo, quidquid sit de visione et sanationis modo.*

k *An omnia, quæ hic scriptor operationi dæmonis attribuit, revera a maligno spiritu ortum habuerint, aliorum esto judicium. Nam aliqua videntur æque oriri potuisse a causa naturali. At, si revera fuerint mala naturalia, saltem Sancti patrocinio sublata sunt.*

l *Vox Græca* χελῶνα, *ut est in apographo, fortasse corrupta est; sed etiam nequeo satis certo substituere, quia dæmon calceo ligneo Sancti nomen ridens imposuit. Hinc forte legendum* χελώνην, *forte* χελυν, *forte etiam vox incorrupta est in apographo. Id certum est, voluisse dæmonem, ut ligneus Sancti calceus amoveretur; sed videtur illum aut* Lyram *vocasse, forte a strepitu incedentium ligneis calceis, aut alio eum nomine ludens designasse.* E

B m *Post verba data sequitur,* Ἱλαρίων ὁ μοναχὸς, *id est* Hilarion monachus. *Verum ita correpta est sequens periodus, ut nequeam distinguere, utrum illæ voces pertineant ad antecedentia, an ad sequentia. Si spectent ad antecedentia, Hilarion calceum illum, a Saba acceptum, ad monasterium suum retulit : quod alias ab ipso Saba est factum.*

n *Majorem hujus miraculi partem prætermisi ob menda nimis frequentia, quæ partim poteram corrigere, at non omnia, quia voces haud dubie aliquot omissas adverti. Verumtamen mirabilem historiam compendio huc facile transferam. Conon monachus per montem valde excelsum transibat, rediens ad monasterium suum. Ibidem vero a dæmone percussus dicitur in capite et facie, ut mox* fuliginis instar nigresceret, *domumque veniret* vix spiritum ducens, *ubi ab aliis monachis exceptus est* habitu et voce destitutus. *Deinde, monente Vitale monacho, calceum ligneum Sancti imponunt aquæ, ex eaque bibendum dant infirmo Cononi. Hic vero post haustam aquam cito in somnum incidit, somnioque videt* Eliam, *qui sanitatem promittebat, ac evigilans sanum se deprehendit. Nolui adjuncta omnia somnii recensere, quia solam sanationem attentione dignam existimo, non vero somnia ægrorum male cohærentia.*

DE B. MERBODO AUT MARBEDONE

PRESBYTERO ET MARTYRE

C F

IN PAGO ALBERSCHWENDE PROPE BRIGANTIAM IN GERMANIA

J. S.

SYLLOGE

De cultu, gestis, morte et miraculis.

CIRCA AN. 1120

Beatus hac die annuntiatus, ideoque nunc dandus, licet alia obierit;

N*otitia de* B. Merbodo *ad majores nostros jam delata est ab anno* 1640, *sed nomine nonnihil mutato : nam in litteris, quibus primum nobis innotuit, vocatur* Marbedo seu Marbetto, *in notitiis posterioribus* Merbodus seu Merbotto. *Cum hisce nominabo* Merbodum, *quia auctori illarum hac in re magis confido, utpote cum hic ejusdem abbatiæ, cujus Religiosus fuit* Merbodus. *tunc esset Prior. Martyrologi passim omnes* S. Merbodum *prætermiserunt. Inter illos, quorum Martyrologia habemus, unicus est Castellanus, qui ad hanc diem de Beato nostro sic meminit :* In diœcesi Constantiensi ad Rhenum, S. Marbedonis monachi, per sceleratos occisi. *Non erat ratio aliqua particularis, cur hac potius quam alia die* B. Merbodum *annuntiaret Castellanus, nisi forte ipsum voluerit substituere in locum* Marbodi *Redonensis episcopi, quem hodie*

A *hodie memorat Saussayus, quemque ob cultus defectum noluit commemorare, ut in Prætermissis observavi hodie. Certe Papebrochius noster notitiam acceptam de* B. Merbodo *ad hunc diem reposuit, quia* Marbodus *Redonensis eo die annuntiabatur, existimans ejus occasione agi posse de Beato synonymo, cujus festivitas nulli est affixa diei, et cujus diem mortualem tunc ignorabat. Hinc conjicio, notitiam illius Beati Castellano hinc fuisse communicatam. Quidquid sit, sequar Castellanum, licet* Merbodus *alio die obierit, et dabo hodie, servato temporis ordine, quidquid de Beato nobis innotuit.*

illustri genere ortus dicitur,

2 *Daniel Peldner Societatis Jesu presbyter priorem de Beato notitiam anno* 1640 *ad Bollandum nostrum Constantia perscripsit. Alteram priori in plerisque consonam anno* 1731 *ad Sollerium nostrum misit Reverendus admodum Pater Apronianus Hueber, Prior cœnobii Augiæ Majoris Brigantinæ, in quo* B. Merbodus *monasticam professus est vitam. Laudatus Pater Prior de Beati natalibus ita orditur :* B. Merbodus, seu Merbotto, ex illustrissima et antiquissima comitum Brigantinorum progenie ortus, in ipso ætatis flore monasticem Benedictinam in monaB sterio Augiæ Majoris Brigantinæ profitetur. *Peldnerus de stirpe mentionem non facit, sed ita habet :* Circa annum Christi Salvatoris nostri 1130 vixit in Augia Brigantina, monasterio Ordinis S. Benedicti ad lacum Acronianum, S. Marbedo seu Marbetto, monachus et presbyter, orationi sanctisque aliis vitæ solitariæ exercitiis impense deditus. *Franciscus Petrus in Suevia ecclesiastica, agens de monasterio Brigantino pag.* 199, *consentit de illustri progenie* Merbodi, *ita scribens :* Anno 1098, dum Udalricus comes Brigantii novam monasterio huic Brigantino religiosorum virorum coloniam immittit ex asceterio Petrusiano desumptam, rara vitæ sanctitate inter cœnobitas Brigantinos singulariter emicuit B. Marbotto sive Marbottus presbyter, cœnobii hujus monachus, et memorati comitis Udalrici germanus frater.

fratremque habuit et sororem sanctitate vitæ præstantes :

3 Traditione namque majorum constat, tres olim uno eodemque tempore vixisse homines Sanctos, ex eodem patre eademque matre progenitos, videlicet Diedonem, Marbottum, et Hiettam : qui, ut Deo liberius servire possent, ab invicem disjuncti in tres diversas nemoris Brigantini partes commigrarunt, Diedo in AnC delspuch, Hietta in Schwarzenberg, Marbottus vero cum licentia sui abbatis in Alberschwendi. *De fratre et sorore hic memoratis consentiunt ambo adjutores nostri mox memorati. Verum Peldnerus nomina leviter immutat, ita de iis loquens :* Habuit hic Marbetto fratrem carnalem B. Dietum, qui in majori ecclesia pagi Andelspuoch silvæ Brigantinæ quiescit ; et sororem B. Hittam eremitam, quæ in parochiali ecclesia Schwarzenbergensi prædictæ silvæ sepulta jacet. In quibus ecclesiis multis olim claruerunt miraculis. *Hueberus Prior eosdem memorat his verbis :* Habuit B. Merbodus germanos, fratrem B. Diedonem eremitam, qui in Andelspuech, et sororem B. Hiltam virginem, quæ in Schwarzenberg, ecclesiis parochialibus monasterio Brigantino incorporatis requiescunt, ambos tam a sanctitatis fama, quam a miraculorum gloria illustres. *Hæc igitur de fratre et sorore Beati satis certa videntur, præsertim cum et alium testem, hisce antiquiorem, adducturus sim inferius. At non ausim asserere, tam esse certa, quæ de stirpe traduntur : nam neque anonymus infra allegandus de stirpe quidquam tradidit. Quod ad ætatem spectat, allegati scriptores non omnino consentiunt ; at neque dissentiunt tam longe, ut nequeat dici, Beatum nostrum floruisse seculo* XII *ante medium.*

AUCTORE J. S.

monachus dein et parochus egregius

4 *De posteriori vita et beata morte* Merbodi *Franciscus Petrus ita prosequitur :* Ubi (*in Albenschwende*) cum piis operibus sanctisque exercitiis insisteret, tantam a Domino consecutus est gratiam, ut etiam martyrii demum laureola nobilitatus, ibidemque reconditus, in nostra usque tempora decoratus effulgeat miraculis. *Peldnerus noster de his paulo plura scribit hoc modo :* Ubi dum versatur *(in monasterio videlicet)* ardere cœpit desiderio multas Deo lucrandi animas. Impetrata licentia, pagum Alberschwendi in silva Brigantina excolendum suscepit ; ubi etiam verbo et exemplo multos homines ad regnum cœlorum Christiane efformavit. Rudolphus Udalrici-Rhetianorum et Brigantiæ comitis filius, a B. Marbedone presbytero admonitus, ad cultum divinum promovendum, lubens volens monasterio Brigantino Alberschwendam, parochiam nemoris Brigantini præpotentem, cum omnibus ad eam pertinentibus juribus, prædiis E ac bonis *dedit* (*ut habet etiam Bruschius in Monasteriis Germaniæ fol.* 3, *unde hæc exscripta sunt*). Apud quem Marbedo ob morum vitæque integritatem ac sanctitatem zelumque animarum magno loco erat.

a sicariis occiditur : sepultura,

5 Hic Marbetto, dum probum parochum agit, multasque Deo animas lucratur, ab impiis latronibus crudeliter fuit trucidatus. A fidelibus in sua parochia Alberschwendiana honorifice tumulatus, multa miracula facere incepit, cæcis visum, paralyticis gressum, aliisque ægris, sepulcrum ejus invisentibus, restituit sanitatem. Nostris adhuc temporibus claret miraculis, quæ ad ejus sepulcrum fiunt. A Sede quidem Apostolica in Sanctorum canonem non est relatus, habitus tamen semper fuit ab Alberschwendianis et vicinis pro Beato, et adhuc habetur : eumque ut beatum Martyrem religiose venerantur. *Hueberus, reliqua brevius memorans, de cultu plura habet, ita scribens :* Inde Sacerdos factus, in Alberschwende, anterioris silvæ Brigantinæ pago, sanctissimum juxta ac vigilantissimum parochum eo usque agit, donec ab impiis, qui divinum ejus, quo in scelera sceleratosque detonabat, zelum ferre non poterant, circa annum F Christi 1120 nodoso fuste crudelissime mactatus, martyr occumbit 10 Calend. Aprilis, quo die in pervetusto monasterii Brigantini Necrologio legitur.

cultus, miracula.

6 Ejus sacrum corpus in sacello, parochiali ecclesiæ vicino, quod a B. Merbodo nomen habet, sepultum, quotidiana fidelium, etiam aliunde et processionaliter adventantium, devotione colitur. Sepulchro, quod nonnihil elevatius in medio sacelli ex lapidibus constructum est, superimpendet fustis *(quo cæsus est, opinor)* laminæ inclusus. Ipse vero gloriosus Martyr creberrimis in hodiernum usque diem claret miraculis, veluti hinc inde appensa anathemata palam faciunt. Ad dextrum sepulturæ latus majori in tabella legitur sequens inscriptio : « In hoc tumulo requiescit « gloriosum corpus S. Merbodi martyris et mo« nachi ex monasterio Brigantino, qui circa « annum Christi 1120 in hoc loco Alberschwendi « parochus fuit, et usque hodie a Domino Deo « magnis illustratur miraculis. 1 Cæci vident. 2 Captivi

AUCTORE J. S.

« 2 Captivi apud Turcas redimuntur. 3 Claudi « ambulant. 4 Cuidam viduæ sua avena per « intercessionem S. Merbodi a grandine præser- « vatur. 5 Ad obitum cujusdam satoris, S. Mer- « bodo singulariter devoti, omnes campanæ, « nemine movente, consonant. 6 Paralytici ad « attactum fustis sanantur. 7 Dolores capitis « per impositionem terræ, a sepulchro S. Mar- « bodi desumptæ, mitigantur. 8 Frumenta et « pecora a gravissimis infirmitatibus liberan- « tur. »

etiam recentiora: Beati titulus ipsi debitus:

7 *Laudatus adjutor novissima deinde adjunxit* de B. Merbodo martyre, per cujus intercessionem, *inquit*, præter plures alios novissime R. D. Jacobus Atterich sacellanus et beneficiatus in Dorenbierem ab imminente sibi cæcitate, et quidam e famulis perillustris domini baronis a Deuring in Neuhausen ac Mitelweierburg a surditate sua miraculose liberatus fuit. *Hactenus Hueberus, ex cujus dictis abunde constat de cultu qualicumque* Merbodi, *cui titulus* Beati *sine scrupulo attribui potest, imo et* martyris, *cum credatur occisus in odium religiosæ libertatis, qua subditos suos a peccatis deterrere conatus est. Porro cultum* B. Merbodi *non fuisse nimis recentem, discimus ex Catalogo Sanctorum diœcesis Vindonensis et Constantiensis, edito apud Pistorium tom.* VI *Scriptorum rerum Germanicarum a pag.* 719 *usque ad* 722, *ubi absolutus dicitur anno* 1519. *Nam ibi de Beato nostro hæc leguntur :* S. Marbetto, alias Merbott, presbyter conventualis monasterii Brigantini, cujus corpus in Alberschwendi sylvæ Brigantinæ, ubi miraculis claret, summo habetur in honore. D

B

8 *Additur ibi de fratre et sorore Beati nostri :* S. Dietus, prædicti Marbettonis frater carnalis, in majori ecclesia Andelspuoch dictæ silvæ corpore cubat. S. Hilta heremita, dictorum fratrum soror, in parochiali ecclesia Swartzenberg præfatæ silvæ. *Attamen, cum de cultu horum duorum sufficientia indicia non invenerim, a titulo* Beati *pro hisce hactenus abstinendum credidi; donec quis evidentiora suggerat sufficientis cultus argumenta. Miratus sum me nihil de hoc Beato Ordinis Benedictini reperire potuisse in Annalibus Benedictinis Mabillonii.*

at hunc fratri et sorori ipsius necdum tribuere audemus.

E

DE S. SPERANDEA VIRGINE ABB.

CINGULI IN PICENO

C. S.

COMMENTARIUS PRÆVIUS

§ I. Locus et dies cultus immemorialis : memoria in Martyrologiis recentioribus : Vita mutila, Hymnus Missæ, miracula authentica edenda : scriptores neoterici, qui de ipsa meminerunt.

C

Anno 1276 vel 1278 *Cinguli cultu immemoriali colitur*

Cingulum, indigenis Cingoli *dictum, vetusta Piceni in Marchia Anconitana florensque rerum opulentia ac incolarum splendore civitas, in satis amœno colle inter Auximum et Septempedam, Æsium et Tolentinum, media sedet, teste Nicolao Coleto in Appendice ad Italiam sacram Ughelli, col.* 58, *et* 66, *ubi monet, illud in Auctario Lexici Geographici* Oppidulum *perperam appellari, docetque episcopatu olim condecoratam fuisse, qui deinde Auximati unitus est. Hæc civitas inter tutelares suos numerat* S. Sperandeam *virginem, Ordinis Benedictini Religiosam ac abbatissam, cujus incorrupto corpore gloriatur, eamque antiquo ac immemorabili multisque miraculis divinitus confirmato cultu venerata est, qui seculo* XVII *in dubium revocatus strenueque vindicatus, etiam illustrior evasit, et hodiedum viget. Totius rei serium* § 5 *exhibebimus, eademque opera de legitimo ac immemoriali Sanctæ cultu constabit, ideoque de eo probando deducendoque hic abstineo.*

2 *Interea notasse suffecerit, Sanctam ex communi quidem Cingulanorum sententia die* 11 *Septembris ad cœlos emigrasse ; festum tamen ipsius Dominica* 1 *ejusdem mensis, incertum a quo tempore, quotannis Cinguli celebrari, ob insigne quoddam beneficium eo die ejusdem patrocinio impetratum. Aiunt enim, dum Cingulani cum Æsinis litigarent, jamjamque armis decertaturi essent, Cingulanas matronas ad* S. Sperandeam *supplices concurrisse, eoque factum, ut eadem die, positis mirabiliter odiis, adversæ partes in concordiam consenserint, ac Cingulani diem illum sanctæ Protectrici suæ perpetuo sacrum esse voluerint. De quo quidem bello paceque divinitus pacta Sequentia, sive hymnus in Missa Sancta cani solitus sic meminit :*

F

Dominica 2 Septembris : at obiit die 11 ejusdem mensis,

Cingulanis et vicinis
Arma tollis, et ruinis
Populorum subvenis.

3 *Satis mirari nequeo, Virginem hanc miraculorum gloria cultuque percelebrem, Benedictinis martyrologis penitus ignotam esse, cum tamen de Benedictina illius professione omnes, qui*

qua a nonnullis martyrologis

A *qui de ea scripserunt, auctores merito consentiant. Ex martyrologis Philippus Ferrarius eam primus sacris Fastis inscripsit: ac primo quidem in Indice ad Catalogum Sanctorum Italiæ sic habet:* S. Sperandia virgo Cingulana, 11 Septembris. Corpus ibidem; *at in ipso Catalogo nullum de ea elogium, nulla memoria exstat, forte quia ejusdem Acta ad ipsius notitiam non pervenerant. Erravit tamen, si a patria* Cingulanam *appellarit; nam Eugubinam esse, infra apparebit. Idem in Catalogo generali Sanctorum ad hunc pariter diem Septembris de ea sic meminit:* Cinguli in Piceno, sanctæ Sperandiæ Virginis. *Laudat deinde in Observationibus ecclesiæ Cingulanæ tabulas, Vitamque ejus typis editam, monetque festivitatem ipsius non hac, qua obiit, die, sed Dominica* 1 *Septembris, ut etiam supra diximus, Cinguli celebrari solere.*

annuntiatur. 4 *Denique in Topographia Martyrologii Romani, ad vocem* Cinguli *notat:* 1 Septembris Serandia V. *Duplici haud dubie mendo, in die scilicet ac Virginis vocabulo. Ferrarium secutus Arturus in Gynæceo sacro, ad diem* 11 *ait:* Cinguli in Picœno, sanctæ Sperandiæ, virginis B eximiæ virtutis ac perfectionis. *Unicus est Castellanus, qui in Martyrologio suo universali Religiosæ Virginis Professionis mentionem faciat;* Cinguli, *inquiens,* in Marchia Anconitana, S. Sperandea virgo, Religiosa sub Regula S. Benedicti: *quam quidem ipsi merito adscribi, ex dicendis constabit. Ceterum Sanctæ nomen a nonnullis* Sperandia, *ab aliis* Sperandea: *ac in uno Ms. nostro constanter* Spera in Deo *scribitur: ac secundo modo in præcipuis instrumentis, hymnoque, in Missa dici solito, legitur, ideoque eum retinendum putavimus: tertio modo in unico illo Ms., nec dubium, quin perperam, reperitur.*

Vita edenda 5 *Dolemus sane, genuina hujus sanctæ Virginis gesta ad nos non pervenisse; sive quod ea numquam litteris mandata sint, sive quod aliquo casu perierint, vel alicubi in tenebris etiamnum latitent. Genuina, inquam; nam quæ de ipsa circumferuntur Acta, pro sinceris universim habere non possumus, ac præterea mutila sunt, ut mox videbimus. Eamdem jacturam vel veterum negligentiam clarissimus vir Titus Franceschini, utriusque juris doctor et civitatis Firmanæ in Anconitana Marchia capitaneus, nobiscum* C *deplorat in præfatione, quam Vitæ Italicæ, anno* 1602 *sua opera Firmi editæ, præfixit; ubi etiam ex fama suspicatur, Acta olim scripta incendio periisse. Præterea asserit, nihil a se prætermissum diligentiæ, ut ex* S. Sperandeæ *monialium tabulariis, quidquid ea de ejusdem gestis servare poterant, in lucem educeret, sed præter mutilam Vitam Latinam, ac aliam quamdam metricam, nihil a se repertum esse.*

mutila est. 6 *Prosaicæ Vitæ Latinæ auctore anonymo geminum exemplar Ms. habemus, alterum ab altero nonnihil discrepans, sed utrumque æque mutilum et ineptiis conspersum. Nam in primis horum alterum perbrevem prologum habet, in quo annus Sanctæ natalis adscribitur; aliud non item. In priori eadem* Sperandia, *in secundo* Spera a Deo *vocatur; verum hoc ultimum ex describentis ingenio, vel difficili Ms., quod præ oculis habuit, charactere factum puto. Stylus etiam in primo emendatior recentiorque apparet; cetera consonant; ita ut non dubitem, quin hic a recentiore quodam nonnihil politus sit. Neutrum, sed utrique tamen simile, præluxisse videtur Franceschino: non primum; quia diserte affirmat, tempus, quo Sancta vixerit, in prosaica Vita Latina non memorari, quod in primo Ms. nostro fieri diximus: non etiam secundum; quia ex suo exemplari quædam refert, quæ in utroque nostro desiderantur. Non multum tamen ab utroque nostro discrepasse exemplar Franceschini, liquet ex rerum serie, quæ in omnibus quoad reliqua est eadem, et in fine æque mutilata. Ceterum ego secundum Ms., quod mihi vetustius apparet, excudam, sed pro* Spera in Deo, Sperandea *scribam, et ubi quid notatu dignum in altero Ms. occurrerit, inter Annotata lectorem monebo.*

7 *Porro utrumque Ms. nostrum sanctæ Virginis nativitatem, propensumque a primis annis ad omnium virtutum exercitationem, ac tenelli præsertim corpusculi castigationem, animum initio exponit. Deinde clandestinam a parentibus fugam, ductamque in pauperrima cella seu tugurio austeram vitam enarrat; quæ omnia in tenera virgine mirabilia quidem sunt, sed fidem tamen non superant, nec carent exemplis. Post hæc ad frequentes visiones divertitur, sed ineptas et anilibus fabellis similes, quæque cujusdam male feriati cerebri commenta videntur. Deinde non pauca miracula ab ipsa, dum viveret, patrata subjunguntur, ac denique, nulla facta de ceteris ejusdem gestis obituve mentione, sequuntur miracula post mortem facta; quæ cum ex authenticis instrumentis transsumpta sint, et propterea alium a biographo auctorem habeant, a Vita separanda duxi, et in Appendice una cum aliis exhibenda. Laudatus Franceschinus nonnihil suspicatur, memoratam Vitam, eo quod initio, ut ait, ac fine careat, ab ipsa Sancta conscriptam esse; seu potius quædam pie gesta ad posterorum utilitatem ab eadem litteris mandata fuisse: verum ego credere malim, Vitam illam a quodam imperito compilatore concinnatam esse, in eamque ab eo congestum, quidquid de Sancta quocumque modo et auctore acceperat.* *et exiguæ auctoritatis, miracula authentica:* E

8 *Acta metrica a Franceschino laudata non habemus; sed cum ipse testetur, ea in stropha* 112 *ducentis post Sanctæ obitum annis composita dici, ac præterea scriptorem ignorantiæ arguat, ea parva jactura est. Præter recensita exstat apud eumdem Franceschinum* sequentia *(sive hymnus,)* in Missa canenda in festo sanctæ Sperandeæ scripta Thomistico more, *eamdemque Ms. ad Majores meos transmissam habeo, in qua vitæ series ac miracula recensentur. Hujus auctor, quisquis ille fuerit, supra memoratam Latinam Vitam secutus fuit, ideoque hymnus ille non majoris, quam illa auctoritatis est. Quia tamen res gestas satis concinne exhibet, cum post Vitam edendum censui. Denique varia miracula a notariis coram testibus authentice excepta habemus, quæ in Appendice de Miraculis, ex Italico Latine subjiciemus.* *Vita metrica qualis: hymnus Missæ et miracula edenda:* F

9 *Inter neotericos Vitam Sanctæ Italico sermone conscripsit jam sæpe laudatus Titus Franceschinus, annoque* 1602 *Eminentissimo Cardinali Antonio Mariæ Gallo dicatam, Firmanis, ut diximus, typis vulgavit sub hoc titulo:* Historia vitæ gloriosæ S. Sperandiæ, protectricis terræ Cinguli. *Is scriptor hinc inde crisim adhibet; verum sæpe etiam monialium monasterii* S. Sperandeæ, *in quo hæc vixit, et ejusdem corpus servatur, traditionibus plus æquo indulget.* *scriptores neoterici.*

quemadmodum

AUCTORE C. S. *quemadmodum non semel observabimus. De eadem etiam agit Horatius Avicenna in Monumentis Cingulanis, et fusius Ludovicus Jacobillus de Sanctis Umbriæ tom.* II *ad diem* 11 *hujus mensis Septembris.*

§ II. Sanctæ patria Eugubium: S. Ubaldi soror perperam credita, forte fuit soror B. Sperandei: ejus annus natalis et emortualis: Benedictinum institutum, probabiliter in Congregatione B. Sperandei susceptum.

B *Eugubii nata est;* Utrumque *Vitæ exemplar sanctam Virginem nostram Eugubii, quod Pontificiæ ditionis in ducatu Urbinate episcopalis civitas est, natam esse tradit*; *atque ita tenent moniales* S. Sperandeæ, *consentientibus omnibus Cingulanis, teste Franceschino, qui id tamen in dubium forsitan revocasset, ut inquit, nisi id ipsum in instrumento quodam anno* 1278, *die* 11 *Septembris, id est uno altcrove post Sanctæ obitum anno, per Golzonem confecto, reperisset. Consonant etiam Eugubini, ut mox videbimus. Parentes ejus nobiles fuisse et ex familia Sperandeorum, asserit Jacobillus, supra laudatus, quam abhinc septuaginta a tempore, quo scribebat, annis Eugubii exstinctam fuisse simul affirmat: at Franceschinus ob rationes infra dandas de familia dissentit.*

cum S. Ubaldi sorore 11 *Eodem teste, memoratæ moniales cum Cingulanis asseverant,* Sperandeam *nostram S. Ubaldi episcopi Eugubini sororem fuisse; verum eam opinionem ipse merito rejicit; non quia S. Ubaldus nullam, ut perperam existimavit, sororem habuit; sed quia tempus, quo uterque floruit, id non patitur. Sanctus enim ille Eugubinus antistes anno* 1160, *sancta vero* Sperandea *nostra anno primum* 1276 *vel* 1277 C *vivere desierunt, quemadmodum ibidem recte observat. Unde tamen ea opinio nasci potuerit, accipe. Papebrochius noster ad diem* 16 *Maii Acta S. Ubaldi illustrans, pag.* 651 *ex vetustis instrumentis per eruditissimum Vincentium Armanni ipsi communicatis, de illius familia inter cetera hæc recitat:* Paci viro suo præfato peperit Prudentia duos filios, Rovaldum et Ubaldum. Rovaldus genuit D. Ubaldum episcopum Eugubinum, et Sperandiam, mulierem pariter pientissimam. *Rursus pag.* 653, *num.* 65 *scribit, in quodam instrumento, quod* Diurnum *vocat,* Sperandiam S. Ubaldi sororem Sanctam *dici.*

a nonnullis perperam confunditur. 11 *Ex hac utriusque nominis conformitate factum puto, ut sanctam Virginem nostram S. Ubaldi sororem fuisse crediderint: unde et laudatus Papebrochius monet, eadem ex causa videri sibi, titulum* Sanctæ, *quæ alteri cognomini, nostræ scilicet, Virgini debetur, Sperandiæ, S. Ubaldi sorori, per errorem adscriptum esse; quin etiam suspicatur, Sperandiam* D *hanc matrimonio junctam fuisse, ex eaque descendisse illum, quem sanctus antistes tamquam* parvulum nepotem suum, filium scilicet nepotis sui, a *Frederico Ænobarba* humiliter petiit, et absolute recepit, *ut in ejusdem Sancti Vita pag.* 634, *num.* 17 *narratur. Sunt, qui* S. Sperandeam *nostram per patrem ex Sperandeorum, per matrem vero ex Baldassina S. Ubaldi familia ortam velint, atque ita largo quodam modo hujus Sancti sororem dici potuisse existiment. Id ipsi faciunt scilicet, ut Cingulanorum memoratam opinionem cum Eugubinorum, de qua mox, sententia concilient; verum id sine solido fundamento divinare est.*

Probabile est, eam fuisse sororem B. Sperandei, 13 *Apud Eugubinos traditio circumfertur, eam ex Sperandeorum, ut supra diximus, familia natam, Beatique Sperandei sororem fuisse. Ita discimus ex libello supplici, quem Cingulani seculo* XVII, *dum legitimus Sanctæ cultus ab episcopo Auximano in dubium revocaretur, pro probando ejusdem cultu conscripserunt, quique* § 5 *recensebitur. In hoc enim dicitur, juxta Eugubium quamdam ecclesiam esse, supra cujus altare effigies beatissimæ Virginis Mariæ in medio, ad dexteram vero S. Antonii ac B. Sperandei, ad* E *sinistram S. Ubaldi beatæque* Sperandeæ *in muro ab immemorabili tempore depictæ spectantur, atque infra scriptum legi:* Hæc fuit domicilium beatorum Sperandei, Januariæ et Sperandeæ, hodiedum protectricis Cinguli. *Deinde in eodem libello additur:* Dictæque civitatis incolæ asserunt,... publice dici, B. Sperandeam Eugubii ex familia Sperandeorum natam et sororem esse prædicti B. Sperandei, cujus corpus in monachorum Olivetanorum templo S. Petri istius civitatis honoratur; beatæ vero Sperandeæ corpus servari, honorarique Cinguli, cujus loci protectrix est; atque hæc esse publica et notoria. ut diserte fidem facit G. *Litteræ hæc instrumentum aliquod indicat, quod una cum libello supplice Sacræ Rituum Congregationi Cingulani exhibuerunt.*

ut ostenditur: 14 *Hæc Eugubinorum opinio verisimilior est, quam quæ Sanctam Ubaldi sororem facit; nihilque occurrit, quod obstet, quo minus vera sit, ut paucis ostendo. De B. Sperandeo Majores mei ex defectu instrumentorum, cultusve notitiæ, non meminerunt; sed de eo agit Jacobillus tom.* I *de Sanctis Umbriæ ad diem* 15 *Januarii; Januariam vero, de qua Jacobillus ad* 17 *Januarii, non* F *satis de cultu edocti, inter Prætermissos ad diem* 26 *Martii retulerunt: utrique in Supplemento Operis nostri forsan locus dabitur. Interim, quæ e re nostra sunt, ex Jacobillo delibemus. B. Sperandeus, patria Eugubinus, cum Januaria, quam conjugem duxerat, virginitatem mutuo consensu servasse dicitur, eaque Ordinem S. Augustini amplectente, in S. Petri monasterio Eugubii Benedictinam Regulam professus esse, ac deinde quamdam congregationem, quæ ab eo dicta fuit, seu reformationem induxisse, ac denique circa annum* 1261 *defunctus esse. Januariam idem scriptor anno* 1293 *obiisse statuit; ac Secundus Lancellottus Historiæ Olivetanæ lib.* II, *cap.* L *ex quodam Ms. hujus obitum anno* 1308 *illigat, quod suo loco erit inquirendum. At quisquis e duobus rectius edixerit, liquet assignatum tempus minime obstare, quominus Sancta B. Sperandei soror esse potuerit, et in eadem domo Eugubii cum illo habitare.*

15 *Franceschinus de Virginis nobili prosapia*

A *ipsius nobilitas valde incerta.* *pia ceteris consentit, sed propterea ex alia quam Sperandeorum familia natam suspicatur. Ait enim, se a nepote suo comite Gabriele Gabrielli, viro, ut præmiserat, antiquitatis studiosissimo, monitum fuisse, inter veteres nobilium familias Sperandeam non memorari; Sanctam vero nostram nobilem fuisse suaderi ex eo, quod ejusdem parentes eam ob humilem adjectamque vitæ rationem, quam terrena nobilitas ac superbia non patiatur, acriter fuerint persecuti. Verum si præter hanc pro asserenda* S. Sperandeæ *nobilitate aliam rationem non proferat, nihil efficit; cum etiam mediocris fortunæ plebei homines hujusmodi vivendi normam, qualem Sancta tenuisse dicitur, in liberis suis frequenter soleant improbare. Ceterum in utroque Ms. Vitæ nostro exemplari nulla de ipsius nobilitate fit mentio, sed tantum* Eugubii ex honestis parentibus orta *dicitur. Nolim tamen ego eam ex Sperandea familia natam, aut Sperandei sororem fuisse certo affirmare, cum utriusque nominis affinitas eam opinionem potuerit introduxisse.*

Nata est circa annum 1216, 15 *Annum, quo Sancta nata sit, unum dumtaxat Ms. in prologo hisce verbis descriptum habet:* Deus omnipotens, qui ab æterno prædestinavit electos, et per temporum ætates dispo- B sitione mirabili, Spiritu suo exornat cœlos, anno ab orbe redempto 1216 Ecclesiæ firmamentum sidere præfulgenti perornavit: illa siquidem tempestate prodiit in lucem B. Sperandia *etc. Sunt quidem hæc cujusdam recentioris verba; veruntamen ex anno Sanctæ emortuali, supremaque, in qua obiisse creditur, ætate colligimus, ea non longe a vero aberrare. Etenim moniales, teste Franceschino, asserunt, eam ætate sexaginta annorum obiisse, eamque ætatem, inquit ipse, sacrum ejusdem corpus, mirabili incorruptione integritateque conspicuum, præfert. Jam vero eamdem anno 1276 vel ad summum 1277 denatam fuisse ostendemus; cui numero si 60 vitæ annos subduxerit, ad annum 1216 vel 1217 pervenies, quo propterea in lucem edita dicenda esset, si certiora quam monialium testimonia, corporisque jam ultra tria secula, dum Franceschinus scribebat, demortui indicia, quæ haud dubie in aliquot annis possunt fallere, pro suprema ejusdem ætate haberemus. Mala igitur cum Jacobillo felicissimum* S. Sperandeæ *ortum ad annum circiter 1216 cum aliqua annorum utrimque latitudine referre.*

C *mortua ante annum* 1278, 17 *De emortuali anno silet Vita Mss., quæ, ut monuimus, mutila est, nec de morte quidem meminit. Franceschinus cap.* I *scribit, eam ab auctore Vitæ metricæ stropha 109, anno 1278, diei 11 Septembris illigari; verum ipse ab hac opinione merito dissentiens, contendit, eumdem anno 1276 affigendum esse. Certe Sanctam ad annum 1278 non pertigisse, ex variis instrumentis manifeste evincitur, si ipsa, ut omnibus in confesso est, die 11 Septembris ad cœlos avolarit. Hæc enim partim anno 1277, partim 1278, etiam ante præcitatum mensem, confecta sunt, aguntque de miraculis post Sanctæ obitum ad ejusque* sepulturam *vel* arcam *impetratis. Instrumenta hæc infra in Appendice de miraculis recensebimus, ideoque hic pauca dumtaxat ex uno et altero delibabimus.*

scilicet die 11 Septembris anni 1277 18 *Primum sic habet:* In Dei nomine amen. Anno Domini 1277, Indictione sexta, Apostolica Sede vacante. Actum Cinguli in monasterio beatæ Sperandeæ, die 16 Septembris. *Ex hisce notis chronologicis liquet, annum 1277 recte scriptum esse; nam hujus anni die 16 vel 17, (ut legit Franceschinus,) currebat Indictio 6, vacabatque Sedes Apostolica per mortem Joannis XXI alias XXII, a mense Maio ejusdem anni defuncti, cui Nicolaus III eodem anno mense Novembri primum suffectus est. Porro in hoc instrumento coram testibus asserit domina Carosella, filium suum paralyticum,* ad B. Sperandeæ sepulturam *delatum, incolumitatem adeptum fuisse. Itaque si Sancta die 11 Septembris obierit, ut Vitæ metricæ auctor cum ceteris omnibus admittit, dicenda est ante annum 1278 vivere desiisse.*

19 *Quod autem nec ad hunc usque annum Sancta vitam produxerit, ostendit Franceschinus ex simili instrumento, anno 1278, die 16 Octobris conscripto, in quo ait a Grana, uxore Thomasini de Monte-Turris asseverari, hujus filiam Bernarducciam, cum ultra decem menses gravissima infirmitate, ex qua loquelam amiserat, conflictata fuisset, et ejusdem Granæ filium, Andream nomine, post gravem dierum viginti morbum, anno tum proxime elapso, mense Augusto, promissa ad* S. Sperandeæ *sepulcrum candela, sanitate donatos esse. Hinc, inquam, laudatus scriptor concludit,* S. Sperandeam *mense Augusto anni 1277 defunctam jam fuisse, cumque ejusdem obitus diei 11 Septembris ab omnibus illigetur, eum ad annum 1276 referendum esse. Nec immerito ita disserit, si laudatum instrumentum eo, quo ipse interpretatur modo, revera se habeat.* *vel potius* 1276, E

20 *Sed dubitare me jubet utrumque Ms. nostrum, in quo eadem quidem quoad substantiam, at non cum iisdem adjunctis narrantur. Instrumentum hoc habes in Appendice num. 15 et seq., verum pro præsenti controversia aliqua ex eo hic recitanda sunt.* Domina Gratiana, uxor Thomassini de Monte-Turris, asserit,.. Bernardutiam ejus filiam anno proximo præterito, Augusti mense in gravem morbum incidisse, quo duorum mensium spatio detenta fuit, et eo deducta erat, ut vix loqui posset. Affirmat etiam, Andream ejus filium eodem toto fere mense gravi ægritudine affectum fuisse. Quare cum omnem spem in Deo locasset, in eoque summopere confideret, eum vehementer rogavit, ut suorum filiorum incolumitati consulere vellet, beatæque Sperandeæ se suosque filios commendavit, eam obsecrans, ut apud Deum intercederet, et hujusmodi gratiam ac beneficium impetraret; quod Dei benignitate assecuta est; nam ejus filii ab ægritudine, qua detinebantur, omnino liberati fuerunt. *Ita utraque copia nostra.* *ut quidam* F

21 *Ex iis autem nihil certi statui potest, nisi forte quod* Sperandeæ *die 16 Octobris anni 1278, quo instrumentum signatum est, jam obiisset, ut suadet titulus* Beatæ *additus. Nam primo incertum est, utrum Bernarduccia mense Augusto, an Septembri exeunte, vel ineunte Octobri, sanata fuerit. Postremum sensum præferunt instrumenti verba, quibus* Augusti mense in gravem morbum incidisse *dicitur*, quo duorum *(non decem, ut habet Franceschinus)* mensium spatio detenta fuit. *Priori favent, quæ de Andrea subduntur: nam cum hic* eodem toto fere mense gravi ægritudine affectus, *ac deinde sanatus dicatur, videtur utriusque sanatio secundum hæc* eodem mense, Augusto, *ut præmissum fuerat, contigisse, ac propterea dicendum esse, Bernarducciam jam secundo mense laborasse, dum mense* *probabiliter*

AUCTORE C. S.

mense Augusto, ingravescente morbo, tandem prodigiose convaluit. Verum hoc etiam supposito, necdum certo statuere licebit, eam anno 1276 *obiisse; cum in verbis adductis nulla de obitu vel sepultura, promissove aut oblato ad eam dono fiat mentio; et mater illa liberos suos vivæ Virginis precibus commendare, per easque eorumdem sanitatem impetrare potuerit.*

statuunt.

22 *Quia tamen Franceschini instrumentum nostro emendatius esse potuit, eumdemque annum* 1276 *in Ms. catalogo Sanctorum indigenarum, ad Papebrochium transmisso Vincentius Armannus, vir eruditus Eugubinus, et rerum patriæ suæ sagacissimus investigator, pro emortuali pariter assignet, sententiam hanc ut probabiliorem ego quoque amplector. Ad alterutrum autem e duobus, videlicet* 1276 *vel* 1277 *eam pervenisse, suadet scriptorum consensus, quem memorata infraque recensenda instrumenta confirmant. Quippe cum in his nullum sit anno* 1277 *vetustius, nullumque in iisdem miraculum ante hunc, vel forte præcedentem annum, per Sanctæ jam demortuæ invocationem factum legatur, omnino verisimile est, eam non ante hos annos obiisse; alioquin enim Virginis sepulcrum,* B *quæ dum viveret, miraculis claruerat, ante id tempus haud dubie a fidelibus frequentatum ac beneficiis illustratum fuisset.*

Fuit abbatissa Ordinis S. Benedicti

23 *De Religiosa* S. Sperandeæ *professione nihil habet Vita Latina; at cum ea mutila sit, ex ejusdem silentio nihil statui potest. Castellanus, ut supra vidimus, in Martyrologio universali illam Benedictinis adscribit, idemque faciunt Franceschinus et Jacobillus, qui præterea asserunt, eam monasterii S. Michaelis Cinguli abbatissam fuisse. Hisce consonat Vincentii Armanni in supra laudato Catalogo testimonium, his verbis exaratum.* S. Sperandia fundatrix et abbatissa monasterii S. Michaelis archangeli, Ordinis S. Benedicti, Cinguli, ubi die 11 Septembris anno 1276 obiit, ejusque corpus servatur: estque loci Patrona. *Monasterium hoc deinde sub* S. Sperandeæ *invocatione floruit, atque eo nomine anno* 1277 *jam cognitum fuisse, liquet ex instrumento illius anni num.* 2 *in Appendice referendo.*

in monasterio S. Michaelis Cinguli.

24 *In eodem sacrum Virginis corpus, mira integritate venerandum, asservatur, Benedictino indutum habitu, legiturque in libello supplice Cingulanorum, pro ejusdem cultu vindicando* C *Sacræ rituum Congregationi oblato, anno* 1497 *veteri, quam tineæ exederant, exutum veste, nova e panno serico nigro, qui Benedictinarum color est, denuo vestitum fuisse. Benedicto item habitu eam exhibent vetustæ icones in mox laudato libello memoratæ. Eadem etiam Cingulanorum sententia est, qui Benedictinam ipsius professionem, velut minime dubiam, affirmant. Consonat denique hymnus Missæ jam alias citatus, in quo de hoc argumento sic canitur.*

Tibi sanctus Benedictus
Dedit habitum, quo strictus
Ipse prius fuerat.

verisimiliter sub Congregatione B. Sperandei,

25 *Jacobillus in ejusdem Vita scribit, eam Benedictinum institutum sub Congregatione BB. Sperandei et Santucciæ amplexam fuisse.* Hæc Sancta, *inquit,* salutis animæ cupida, atque ita a Deo instructa, post diuturnas preces, actamque pœnitentiam, Cingulum ingressa est, ibidemque circa annum 1265 monasterium S. Michaelis, Ordinis S. Benedicti et intituti ac Congregationis B. Sperandei et... B. Santucciæ ædificavit, ibidemque denuo se reclusit, et singulari sanctimonia famaque vixit, et propter eam multæ virgines in eodem monasterio sacrum habitum induerunt, quarum ipsa prima abbatissa creata est. Templum ampliavit, multumque simul cum monasterio exornavit. *Indecumque hæc didicerit Jacobillus, ea ex B. Santucciæ Actis, quæ ipse etiam legisse videtur, omnino verisimilia sunt, quemadmodum ostendere aggredior.* D

et sub B. Santucciæ

26 *De B. Sperandeo, Congregationis ab eo cognominatæ sub S. Benedicti Regula fundatore, egimus num.* 14: *quam Congregationem inter feminas multum propagavit B. Santuccia, Sperandeo Sanctæque nostræ synchrona, in cujus Vita ex monumentis et traditione collecta, et ad diem* 21 *Martii in Opere nostro illustrata, ad propositum nostrum num.* 3 *sic legitur:* Inde propagari latius cœptum Santucciæ nomen ac Ordinis disciplina: quare anno 1262 Sperandia, item Ordinis S. Benedicti monacha, dono dedit Santucciæ oratorium, quod ab portam Perusinam in loco dicto Bulgatiano erexerat. Ubi illa sub S. Mariæ Magdalenæ nomine cœnobium excitavit. *Ad* Sperandeæ *autem nomen Papebrochius ibidem annotavit sequentia:* Fuisse Santucciæ discipulam, evincit monasterium sub ejus obedientia Cinguli per illam erectum anno 1265, ubi usque ad annum 1276, 11 Septembris sancte vixit et obiit. E

congregationis propagatricis

27 *Non dubitavit igitur Papebrochius, quin* Sperandia, *in B. Santucciæ Actis memorata, eadem sit cum nostra, et quin hæc Sperandei Institutum sub Santucciæ disciplina amplexa sit; nec dubitavit Jacobillus, qui eadem de Sancta nostra enarrat. Neque nos dubitamus, quin* S. Sperandea *nostra sese Santucciæ discipulam tradiderit; sive jam tum Benedictinum Ordinem, ut recensita verba præferunt, ingressa fuisset, sive in memorato oratorio seu cella anachoreticam vitam duceret. Hinc simul intelligimus, cur Sancto post traditum Santucciæ oratorium suum, circa annum* 1265, *ut notant Papebrochius et Jacobillus, novum parthenonem Cinguli condiderit, vel certe in jam conditum commigraverit, et abbatissa præfecta sit.*

disciplina.

28 *Beata scilicet Santuccia, Sperandeanæ Congregationis zelosa propagatrix, pluribus in locis cœnobia erigebat, ut ejus Vitam legenti manifestum est. Potuit igitur hanc sanctam Discipulam suam, jam per triennium fere eruditam destinare, ut ibidem vel recens exstructo parthenoni* F *abbatissa præesset, vel in olim conditum novæ congregationis restituta induceret. Certius tamen hæc asserere auderemus, si in B. Santucciæ Actis omnia monasteria ab hac vel sub ejusdem auspiciis condita recenserentur: verum cum ibi enumeratis aliquot, subdatur:* Exstat ceterorum monasteriorum catalogus etiam hodie in prædicto S. Annæ *(in urbe Romana)* cœnobio; *ignoramus, an in eo Catalogo Cingulanum S. Michaelis, nunc* S. Sperandeæ, *monasterium recenseatur. Quibus porro virtutibus sancta Abbatissa in suo Cingulano parthenone præcipue illuxerit, nusquam reperi.*

§ III.

§ III. Quædam Sanctæ gesta, a Franceschino relata, discutiuntur.

Dicitur porcina pelle, quam a Christo acceperat,

Obscura pariter sunt S. Sperandeæ *ante Benedictinam professionem gesta; nec aliud ex Latinæ Vitæ lacinia habemus, quam quod a tenera ætate innocentis corpusculi sui castigationibus mire intenta, ideoque a parentibus, quibus id vitæ genus non probabatur, pessime habita, jubente Christo, e paternis ædibus se subduxerit, peregreque profecta, austeram vitam modo in quadam cella, modo in spelunca exegerit, ac pauca alia patraverit, quæ in Vita recensebimus. Franceschinus tamen varia ipsius gesta partim ex suo Vitæ Latinæ exemplari, partim aliunde petita exponit, quæ hoc paragrapho examinanda sunt. In primis cap. II Italice sic scribit:* Spiritus Sanctus mirabiles in ea effectus mature cœpit operari; quippe cum novem ætatis annos explesset, Jesus Christus in sui eam amorem accendit, ostenditque debere illam ex sui amore penitus nudari, modumque pœnitentiæ agendæ revelavit. Cum enim quadam nocte orationi vacaret, manum suam apprehendi sensit, sibique vestem pœnitentiæ a Christo tradi, quam, abjecta sua, libentissime induit.

induta et cingulo ferreo stricta,

30 *Qualis autem ea vestis fuerit, exponit infra his verbis:* Ejus habitus fuit e pelle porcina, cinxitque se cingulo ferreo, nulla præterea re induta. *De eodem cilicio per Christum dato hymnus Missæ habet:*

Dedit tibi vestimentum
Pellis suis indumentum,
Zona strinxit ferrea.

Unde vero hæc ipsi didicerint, ignoro: nam in Vitæ exemplari nostro a nono ætatis anno corporis castigationi mire quidem dedita fuisse et animalium pellibus pro veste *usa, cingulo ferreo se strinxisse dicitur; at de memorata porcini cilicii donatione, per ipsum Christum facta, nulla in ea fit mentio. Juverit ipsa verba recitasse.* Ipsa vero, *inquit biographus,* cum Domini nostri Jesu Christi passionem meditaretur, exercebat se in abstinentia et oratione et pauperum charitate, utque corpus in servitutem redigeret, animalium pellibus pro veste utebatur, et cingulo ferreo cingebat se. *Ex hisce sane verbis prædicta donatio extundi nequit; nec satis constat, utrum sancta Puella memorato cilicio sub reliquis vestibus usa fuerit, an præter illud nullam aliam vestem gestaverit, ut vult Franceschinus: certe primum verisimilius apparet, Puellæque in paternis ædibus et sub parentum imperio degenti magis congruit. Sed et Hymni verba commode accipi possunt de morali cilicii donatione, sive de consilio Virgini per Christum dato, aut divinitus injecta mente hujusmodi cilicium induendi. Ad alia progrediamur.*

e paterna domo fugiens,

31 Sperandeam *e paternis ædibus, monente Christo Domino, excessisse, peregreque profectam esse, in Vita Latina traditur. De hac profectione sic scribit Franceschinus:* Vix e patria excesserat, quin prima nocte ingens lumen et immensum splendorem conspexerit, et sibi nuda apparens, alta voce clamando oraverit: quod quidem Deus ita permisit, ut seipsam cum mundo despicere addisceret. Idque optime exsecuta est; nam ligatis manibus, velataque facie, de loco in locum et de civitate in civitatem procedebat, cinere se conspergens, percutiensque, nec quidquam molestiæ, quæ occurrebat, ferre recusans: atque in hunc modum loca varia, Romam, Callium, Fabrianum, Recinetum, aliaque Italiæ loca, de quibus in Historia Latina fit mentio, peregrinando peragravit.

AUCTORE C. S.

populum ad pœnitentiam adhortata

32 *Oportet, Franceschinum hic denuo alia, quam qua nos, Vita usum fuisse; nam nostra exemplaria aiunt quidem Sanctam cruce armatam divinas in plateis laudes publice concinuisse; at de insolito illo exhortandi vel peregrinandi modo ne verbo quidem meminerunt. Verba num. 6 Vitæ posita sunt hujusmodi:* Item dum manebat in oratione, ac dicebat, Domine, quid mihi? Et statim ei apparuit crux rubra, sibique dictum fuit: Quod vidisti, aliis ostende. Et sumpta cruce rubra, ibat in civitatem, Dominoque laudes cantabat; multique pueri eam sequebantur. *Numero 4 etiam dicitur* in civitatem quamdam *a Christo missa fuisse; sed omnino incertum est, an non civitas mystica ibidem designetur. Nonnihil tamen ei favet hymnus Missæ, in quo legitur:*

Vultum sanctum tu velasti,
Et per orbem clamitasti:
Cur nondum vos pœnitet?

Credibile est, S. Sperandeam *exstirpandis vitiis alicubi allaborasse, et hosce sanctos conatus per vulgi traditionem, qui mirabilibus gaudet, insolitis istis adjunctis vestitos fuisse.*

ac Hierosolymam, Romamque

33 *Hierosolymam quoque peregrinatam fuisse* Sperandeam, *ex monialium ac Cingulanorum fide tradit Franceschinus, additque cum multas sacras reliquias inde Cingulum attulisse, et ex his aliquot cuidam cruci inclusas suo tempore in summo altari servatas, alias per episcopum Ægidium anno 1560 in principe ara ecclesiæ S. Jacobi collocatas, alias denique minoribus thecis, quas ipse vidit, inclusas in quadam arca depositas fuisse, quæ deinde, ut fama fert, furto ablatæ sint. Ex hac porro peregrinatione revertentem, ex earumdem monialium testimonio narrat, Romam advenisse, ibidemque a summo Pontifice (cujus nominis non recordantur) visam fuisse, et quia nudipes, qualiter totum istud iter confecerat, multumque debilitata erat, ab eo cothurnis donatam, quibus uti jubebatur, donec attritas vires confirmasset.* Atque hi sunt, *inquit,* illi cothurni, quibus in hodiernum usque diem Sancta pedes indutos habet, quemadmodum a Sororibus et universo Cingulo affirmatur.

profecta esse.

34 *Quid de hac Hierosolymitana peregrinatione verum sit, nihil licet statuere: quamvis enim Vita nostra Ms. nihil de hac memoret, mutila illa est, nec quid in reliqua ejus parte, si umquam conscripta fuerit, de ea dicatur, lubet divinare. Vellem tamen, ut alia quam monialium testimonia, et nescio quam Cingulanorum traditionem Franceschinus adduxisset. Præterea mihi multo probabilius apparet, memoratas reliquias, si*

AUCTORE C. S.

si a S. Sperandea *ibidem revera depositæ fuerint, per ipsam vel B. Santucciam Romæ, ubi hæc alterum erexerat monasterium, impetratas fuisse, quam a paupercula Virgine, qualem eam ipse describit, Hierosolyma allatas esse. Quod de cothurnis, vel qualicumque pedum indumento a summo Pontifice Romæ donato additur, fabulam nimium redolet, quam ut ex incerta monialium traditione statim admittatur.*

Specus

35 *Latinæ Vitæ auctor severam Sanctæ pœnitentiam præcipue celebrans, inter cetera memorat quadraginta dierum jejunia, modo in quadam cella, modo in spelunca, tolerata; ex quibus colligimus, eam vitam anachoreticam aliquando duxisse. Cella, cujus meminit, haud dubie fuit illud oratorium, quod B. Santucciæ ab illa donatum num.* 26 *diximus. Speluncam vero Avicenna in Monumentis Cingulanis pag.* 235, *Franceschinus in Vita, et Jacobillus de Sanctis Umbriæ ad hunc diem, in territorio Cingulano statuunt; et Franceschinus quidem, qui in suo exemplari legerat,* Sperandeam *in quadam* rupe de Citona *hujusmodi jejunium celebrasse, de eo loco hæc scribit :* Malim credere,... hanc rupem de Citona esse speluncam, quam nos S. SPERANDEÆ nun-
B cupamus, in rupe Roscio inter speluncam sancti Angeli et Montem acutum sitam.

in qua Sancta habitasse dicitur.

36 *Deinde locum his verbis describit :* Hæc specus os uno pede, vel paulo amplius, largum habet : intus cubiculum septemdecim pedibus longum, viginti quinque latum, tredecim altum visitur. Tres præterea sunt minores recessus saxo incisi ; horum unus, qui camino instructus est, tredecim pedes altitudine exæquat, octoque pedum spatio *(in longum et latum, opinor)* e saxo excisus est : alter, in quo dormiebat, ad pedes sedecim excavatus, octo in altitudinem extenditur : tertius spatium quatuordecim pedum continens, octo altus est ; ex unoque in alium recessum itur per foramen duobus pedibus ubique largum.

describitur.

37 Dicta vero fuit RUPES DE CITONA quia prope eam erat fons, CITONA appellatus, qui hodiedum corrupto vocabulo FONS ACITONA, vel ACITOSA dicitur. Nec aliter esse potest ; quia apud Citonam in Etruria nullæ sunt rupes aut montes, sed planities ; atque adeo S. Sperandeæ specus ipsa est rupes de Citona, sic appellata a prædicto fonte, qui unico balistæ jactu ab ea remotus est. Aiunt autem, quod, dum in eo
C fonte aqua est et extra specum scaturit, nulla intra eam gutta fluat, dumque intra eamdem apparet, extra hanc nulla pariter emanet : quod argumento est, eam aquam miraculosam, et soli hujus Sanctæ usui natam fuisse. *Huc usque laudatus scriptor, qui memoratam specum ipse forte lustravit : quæ vero de fonte narrat, vereor, ne ex populari aliquo rumore acceperit ; id enim verbum* aiunt, *quam narrationi proposuit, insinuare videtur ; ideoque hæc ex ipsius fide relata sunto. Verum non facile mihi persuadebit, quod ibidem asserit, scilicet sanctam Virginem nostram in ea specu memoratum jejunium sine ullo penitus corporis indumento exegisse ; id enim virgineæ ejusdem verecundiæ minime congruit.*

Quædam alia Franceschini

38 *Alterum præterea prope Spoletum idem scriptor locum, in quo Sancta jejunaverit, ex suo Ms. memorat, ac alium denique, de quo hæc ait :* Scribitur aliud quadraginta dierum jejunium supra cujusdam defuncti tumulum celebrasse, ubi a serpentibus multisque aliis molestiis tam vehementer cruciata fuit, ut suo cor-
pori male metuens, toto illius Quadragesimæ D
spatio ad discedendum gravissime tentaretur. Verum hæc gloriosa Bellatrix Domini, victoriæ cupida, vicinæ cuidam columnæ se alligavit, ibidemque non obstantibus serpentibus, qui forsitan dæmones erant, ceterisque incommodis, constanter perstitit, donec cœptum jejunium exegisset. *Si hæc in suo exemplari Vitæ repererit, præplacet, mihi nostrum, in quo ea fabella non habetur, ac multo verisimilius dicitur :* Cum in quadam cella Quadragesimam jejunaret, tentabatur pro timore corporis illinc discedere ; quod ne facere posset, ligavit se cuidam columnæ. *Nihil hic de sepulcro, nihil de serpentium vexatione, quæ anilem fabulam sapiunt, memoratur.*

de Sanctæ gestis

39 *Præter S. Michaelis monasterium, cujus num.* 23 *meminimus, etiam S. Marci, Benedictinæ pariter Regulæ parthenonem ipsi paruisse, sæpe laudatus Franceschinus affirmat ; addens, hunc olim in suburbio extra portam Montanam Cinguli situm, per Malatestæ Ariminensis ministros postea deletum, indeque in oppidum translatum fuisse. Loquitur etiam ibidem de quadam moniali, Paula nomine, quam individuam Sanctæ sociam fuisse præmiserat, et de qua tradit sequentia :* Semper, ut dictum est, proficiscebatur E
(negotiorum vel charitatis exhibendæ gratia) cum sorore Paula ; quocirca admodum miror, nullam ab auctore Vitæ de ea mentionem fieri, cum hanc Sororem Paulam sanctimoniales maxime commendent, dicantque, ossa Sororis Paulæ ad nostra usque tempora, cuidam inclusa thecæ, in S. Marci *(monasterio)* honorifice servata, et jam a brevi tempore ablata fuisse ; quamvis aliæ velint, eadem ossa in altari dictæ ecclesiæ posita esse, idque ut verisimilius tenendum est. *Hæc ipse ; at mihi illa soror Paula æque ac Latinæ Vitæ scriptori, ignota est.*

et miraculosis

40 *Hinc ad miraculum, quod ab eadem Latina Vita abest, cap.* V *digreditur.* Quoddam opus, *inquit,* in monasterio suo fabricari curabat, cum insigne illud cerasorum prodigium intervenit. Etenim dum mense Januario aliquot cæmentariis, quorum opera utebatur, cibos apposuisset, et ad hos vescentes Sancta, utpote plena charitatis, reversa esset, visura, si quid cuperent, quod in sua esset potestate, rogavit eos, si qua præterea re indigerent. Cæmentarii, ridendi forsitan causa, responderunt, sibi nihil præter quatuor cerasa deesse. Quo audito, Sancta ad preces conversa est, cerasaque ab angelo, dum F
interim omnia nivibus rigebant, ad eam prodigiose delata fuerunt ; et ipsa hæc accipiens, ad artifices detulit, qui cognito tam præclaro miraculo, ad Sanctæ pedes prostrati, veniam precati sunt.

cerasis

41 Hæc cerasa a sanctimonialibus servata, una cum sanctissimo ejus corpore in arca acclusa fuere, erantque ibidem nostra etiam ætate,... qua cum multis aliis reliquiis inde sublata sunt ; dicunturque hodiedum in urbe Romana ac Ravennate servari, per Cardinalem Benedictum Accolto *(Ravennatem episcopum et in monasterium* S. Sperandeæ *munificum, ut notat in margine)* eo delata. *Quibus vero auctoribus hæc omnia asserat, subjungens, inquit :* Hujus miraculi biographus et scriptor Vitæ metricæ non meminerunt ; verum cum monialium seniores omnes, ac universum etiam Cingulum, istud miraculum una voce celebrent, semperque firmiter crediderint, ego illud hic recensui ; idque eo magis, quod collocutus

A cutus fuerim cum iis, qui et viderant, et intellexerant ex aliis, qui cerasa in arca conspexerant; quodque res pulcherrimæ magnique ponderis ab eo Vitæ scriptore fuerint omissæ. *De eodem prodigio Hymnus Missæ sic memorat :*

Tu, dum nive tellus albet,
Turbæ reæ, quæ non pallet.
Poscere, das cerasa.

Ego tamen, ut sine fundamento relationem illam rejicere non possum, ita nec ob memorata testimonia pro certa admittere.

ac lampade

42 *Alterum præterea miraculum, biographo Latino æque ignotum, ab eodem subjungitur, quod ejusdem denuo verbis Latine hic exhibeo :* Affirmant, *ait,* Sorores, S. Sperandeam lampadem habuisse, quæ, dum ipsa vixit, sponte sua, nulloque affuso oleo, semper ardebat, longoque post ipsius obitum tempore in ejusdem oratorio arsit, donec quædam domina, parum olei ex ea imprudenter depromens, gloriosum ac divinum illud lumen non sine ingenti omnium monialium luctu fecit cessare. Diciturque fuisse quædam monialis, quæ non multis abhinc annis illud B sustulit, ut cuidam e suis consanguineis traderet, quemadmodum M. Evangelista Fauno meminit ex sua matre audiisse, quæ hujus donationis se recordari aiebat. Hæc forsitan illa lampas fuit, quam ista domina tenebat in sexta visione, quæque ipsi forte data fuit etc.

asserta.

43 *Ut huic quoque relationi tuto fidem adhibeam, certius, quam monialium testimonium requiro. Agit quidem de donata Sancta lampade Hymnus Missæ in hunc modum :*

Tibi virgini prudenti
Datur ab Omnipotenti
Lampas indeficiens ;

At nemo non videt, lampadem mysticam hic posse intelligi ; quales scilicet quinque prudentes virgines in parabola, a Christo Domino cap. XXV *Matthæi proposita, habuisse dicuntur. Unde mihi vehemens est suspicio, ex hujusmodi mystica lampade, cum qua prudens Virgo nostra cœlestem Sponsum exspectavit, eique obviam exiit, prodigiosam illam lampadem apud memoratas moniales fabricatam fuisse. Ceterum de oblata lampadis visione, cujus Franceschinus hic meminit, suo* C *loco in Vita agemus ; reliqua vero, quæ ipse hic memorat, nec in excudenda Vita leguntur, inter Annotata referemus.*

§ IV. Cultus statim post mortem inchoatus : corpus e loculo in arcam transpositum, post bina secula incorruptum reperitur, integrumque perseverat.

Statim ab obitu culta est :

S*tatim a felicissimo ejus obitu, quem in annum* 1276 *vel proxime subsecutum, incidisse ostendimus, a fidelibus pie invocatam, cultamque fuisse* S. Sperandeam, *dubitare non*

sinunt jam alias memorata instrumenta de miraculis ; et hunc cultum immemorialem legitimeque continuatum esse, paragrapho sequenti cum Cingulanis probabimus, postquam hoc § aliqua de virgineo ejusdem corpore exposuerimus. Franceschinus scribit, sacrum illud cadaver subucula linea a monialibus indutum, veloque capiti imposito, involutum pallio, summa cum veneratione mandatum primum terræ fuisse ; at cum sepulcrum novis indies miraculis claresceret, ejusdem loculum e terra sublatum, aræ principi impositum fuisse, donec nova decentiorque theca conficeretur.

AUCTORE C. S.

ter apparens artifici, jubet sibi arcam confici

45 *Hanc anno* 1278 *factam putat ex eo, quod instrumentum eo anno die* 11 *Septembris conscriptum de Sanctæ* arca *meminerit, cetera autem ante id tempus de* oratorio *dumtaxat et* sepultura *loquantur. Laudat etiam aliud instrumentum anni* 1497, *in quo cum ejusdem corpus annis circiter* 220 *in ea arca quievisse dicatur, concludit hanc circa memoratum annum fieri debuisse. Multis etiam de ejusdem artifice disputat, quæ sciens prætereo ; at modum, quo ad eam fabricandam adductus fuit, ejusdem verbis juverit exposuisse.* Pro certo, *inquit,* habetur, Sanctam ipsi in somnio apparuisse, dixisseque, se in eo E loculo male jacere ; ideoque arcam conficeret, cujus structuram eum etiam edocuit. Verum artifex illud somnium parum curans, quodlibet aliud potius, quam obtemperare meditabatur ; quare ipsi secundo apparuit, minataque est, nisi, quod primo jusserat, exsequeretur.

in quam ejus corpus e loculo transfertur :

46 Cumque hic nihilominus opus minime urgeret ; ecce tertio admodum terribilis apparens, tam validam ei alapam impegit, ut vestigia manus, quæ percusserat, ipsius genæ semper inhæserint, alapæque ictus a domesticis audiretur. Ita affectus, mane surgens, monasterium accessit, remque omnem abbatissæ enarravit. Atque ita facta arca est, qualis hodiedum conspicitur, sanctissimumque corpus e loculo sublatum, veloque ac prædicta subucula exutum prima vice vestitum est. Bonus autem ille artifex, qui arcam construxerat, eo bono opere non contentus, sanxit ut posteri sui in Sanctæ ara triginta Missas quotannis celebrari curarent ; quod et diu factum est : sed hodiedum in deteriorem fortunæ statum delapsi posteri quindecim dumtaxat per Patres Franciscanos mense Januario quotannis fieri curant. *De hac quoque apparitione nihil usquam reperi præterquam in* F *Hymno Missæ, in quo dicitur :*

Ter magistrum monuisti ;
Non parentem percussisti,
Arcam ut efficeret.

ejusdem mirabilis subucula.

47 *Porro notatu digna sunt, quæ de subucula linea, pallioque, quibus sacrum corpus, dum primo humaretur, tectum, et in memorata elevatione exutum vidimus, referuntur. Ex pallio siquidem planetam sive vestem sacerdotalem confectam scribit Franceschinus, eamque, dum ipse scriberet, integram permansisse, licet fimbriæ, aliaque ad ornatum adsuta, jam sæpius attrita fuissent. Mirabilius est, quod de subucula testatur : ait enim multas ex ea particulas pro conficiendis amuletis aut venerationis ergo variis olim concessas fuisse, et suo etiam tempore concedi solitas, nec eamdem tamen quidquam inde diminui. Simile quid in sæpe laudato hymno dicitur verbis, quæ subdo :*

Inde

AUCTORE C. S.

Inde manet semper tota
(Licet quædam sit remota
Pars ab ea) subucula.

Cum itaque uterque auctor id asserat, et Franceschinus in re Cingulanis obvia, erroris aut malæ fidei, quod absit, facile argui potuisset, nisi tam insolitum prodigium ipsi compertum fuisset, de eo prudenter dubitare non possumus.

Corpus anno 1497

48 *Ut vero ad sacrum corpus revertamur, istud eo, quo diximus, modo in memorata theca jacuit usque ad annum* 1497, *quo ab illustrissimo domino Paris episcopo Auximano lustratum, integrumque repertum, et a sordibus purgatum, novisque indutum vestibus in eadem denuo arca repositum est. Ita discimus ex libello supplici Cingulanorum, supra laudato, in quo hæc secundum nostrum partitionem num.* 62 *referuntur. Quia autem ibidem instrumentum aliquod laudatur, quod ad manus meas non pervenit, juverit illud ex Franceschino huc transtulisse ex Italico Latine.* Sacratissimum S. Sperandeæ corpus, *inquit,* anno 1497, die 17 * Octobris, qui S. Lucæ sacer est, tempore Alexandri VI Papæ, a quadam abbatissa, sorore Sperandea Clementis appellata, Cingulana, novis denuo vestibus indutum fuit cum consensu viginti quatuor monialium, quæ id temporis ibidem degebant, de facultate et opera illustrissimi Paris episcopi Auximatis, ut instrumentum... Felicis Marini docet.

* forte 18

B

integrum repertum, novaque veste indutum,

49 Hic refert, postquam venerabile ac gloriosum corpus quasi per annos 220 in arca lignea acclusum fuisset, de eo inspiciendo, mundandoque cum prædictorum consensu deliberatum fuisse, ne per vetustatem e pulvere aliave simili e causa nocumentum aliquod pateretur. Collectis igitur in hunc finem uno die ex piorum Christianorum eleemosynis plus quam ducentis florenis, vestis ex holoserico nigro comparata est, corpusque ex arca sublatum et veteri, quam tineæ exederant, nudatum veste, tam integrum omnisque corruptionis expers a prædicto illustrissimo episcopo, qui solemnem Missam tum celebravit, omnique clero et populo Cingulano, qui aderat, repertum est, ut in omnium animis veneratio ac pietas, simulque admiratio et stupor excitaretur. Denique sanctissimum corpus pulla veste indutum, summa cum veneratione rursum arcæ impositum acclusumque est, multisque variis infirmitatibus afflicti, incolumitatem recuperarunt, ut testatur dictus dominus Felix in supradicto instrumento, quod quasi de verbo ad verbum, quoad rerum capita, verti.

C

incorruptum permanet:

50 *Admirabilem hujus corporis incorrupti integritatem auctor sæpe citati hymni celebrat his versibus :*

Inde manet corpus sacrum,
Ut reliquit jam lavacrum
Paulo post interitum.

Quibus verbis indicat, istud tam incorruptum integrumque perseverare, acsi primum ab obitu lotum, et ad sepulturam compositum esset. Eamdem incorruptionem memorat Franceschinus, qui cap. I *Vitæ asserit, ex ejusdem vultu colligi, eam sexaginta circiter annorum fuisse, dum feliciter donata est. Consonat Horatius Avienna in Monumentis Cingulanis anno* 1614 *Italice editis, pag.* 318 *sic scribens :* Sacrum illud corpus quadringentis annis intactum et illæsum conservatum est, cum tamen variis causis... in cineres redigi, ejusque memoria aboleri debuisset, uti omnibus notum est. Quam ob rem hodiedum intuentibus tantum devotionis, quantum admirationis adspirat ; estque publica fama, difficile esse, reliquias reperire, quæ suppositis adjunctis, quæ occurrerunt, hisce præcellant. *Ejusdem etiam meminerunt Jacobillus ad hunc diem, et Nicolaus Coletus in Appendice ad Italiam sacram Ughelli tom.* X, *col.* 66.

D

51 *Quanti vero sacrum hunc thesaurum magistratus Cingulanus jam antiquitus fecerit, colligere licet ex quodam instrumento authentico, quod per notarium publicum Joannem Baptistam de Parentibus ex libro Statutorum civitatis Cingulanæ excerptum et Majoribus meis concessum est. Id enim sic habet.* De sacro corpore S. Sperandeæ Rubr. V. Item statuimus et ordinamus, quod sacrum corpus Sororis Sperandeæ, et locus, ubi dictum corpus positum est, custodiatur et defendatur per Commune Cinguli, secundum modum et tenorem testamenti ipsius Sororis Sperandeæ, sicut conveniens et decens est. Et quod nulla abominabilis et despecta persona habitet vel moram trahat prope dictum locum a via, quæ vadit ad fontem clausuræ superius, et a porta Montana inferius; nec intra castrum et burgos in tempore nundinarum S. Michaelis, pœna decem... *(signum, quod hic positum est, divinare nequeo)* pro qualibet persona : et nullus eas receptet, ad dictam pœnam ; et de prædictis inquiratur per regimen diligenter.

vetus de eo honorando

E

52 *Annus, quo hæc sancita fuere non additur in instrumento nostro ; sed Pater Clemens Sylvestri in Sanctæ cultus immemorialis vindiciis Ms. decretum hoc anno* 1303 *illigat, sic scribens :* Anno 1303 Commune Cinguli in suis statutis ordinavit, istud sacrum corpus custodiendum esse. Titulus autem hujus decreti est : De sacro corpore S. Sperandeæ. Rubrica x. *Haud dubie laudatum decretum idem est cum nostro, licet hic* Rubrica 10 *pro* 5 *scribatur. Ceterum, quid per* Sororis Sperandeæ testamentum *intelligant, incompertum mihi est. Franceschinus quoque in Prologo testatur, sese illud diu frustra quæsivisse; memoratum vero decretum ad Joannis* XXII *Pontificatum refert.*

Cingulanorum decretum.

F

§ V. Sanctæ cultus ab episcopo Auximano in dubium vocatus, et a Cingulanis feliciter vindicatus.

Ob decreta Urbani VIII PP.

F*lorebat Cinguli* S. Sperandeæ *cultus, et a miraculis augmentum feliciter capiebat, cum seculo* XVII *ratione decretorum, quæ Urbanus* VIII *PP. ad tollendos abusus, circa Sanctorum ac Beatorum cultum, annis* 1625 *et* 1634 *ediderat, in discrimen adductus, et a Cingulanis prospere vindicatus est. Rei gestæ duplicem copiam habemus : alteram Bollandus noster accepisse notat* a P. Silvestro Petra-sancta, dono Salvatoris Salvatorii ; *et hæc in dorso verbis Italicis inscribitur* Eminentissimo et Reverendissimo

A verendissimo domino Cardinali Sacchetto per Commune Cingulanum, in causa S. Sperandiæ, in Congregatione Rituum. *Alteri Papebrochius adscripsit sequentia :* De cultu ab immemorabili tempore S. Sperandiæ, auctore R. P. Clemente Sylvestri, qui nobis Anconæ donavit. *In hac aliqua, sed pauca leguntur, quæ in priori non reperi ; sive quod Pater Clemens sylvester ea postmodum addiderit, sive quod Cingulani ea in præfato libello supplici casu vel studio, prætermiserint. Non inutile nobis erit hæc Clementis lucubratio, quia ex ea rei eventum discemus. Nunc ipsum instrumentum ex Italico Latine subjungo.*

Episcopus Auximanus ornatum arcæ

54 Cum a duobus annis quidam B. Sperandeæ, protectricis Cinguli studiosus, ornamentum ex vario marmore confici curasset pro arca in qua ab immemorabili tempore corpus prædictæ Beatæ illæsum conservatum, honoratumque fuit, cumque id jam vellet executioni mandare, ab Eminentissimo Cardinale Ara cœli *(Augustino Galamino, Ordinis Prædicatorum)* episcopo Auximano veniam petiit ; qui primum eam non negaturus sperabatur, sed propter Bullam de cultu Sanctorum *(ab Urbano VIII scilicet, ut* B *monuimus, editam)* deinde recusavit. Et quia Communitas *(id est magistratus)* Cingulana apud eumdem suas preces iteravit, sua Eminentia anno 1633 die 19 Novembris, ad dictam Communitatem rescripsit, sese eam concedere non posse, hortataque est, ut Romam recurreret ; et litteras per suum vicarium generalem transmisit, qui eas magistratui urbanissimis verbis et cum significatione sanctæ voluntatis devotionisque suæ Eminentiæ erga dictam B. Sperandeam, præsentavit.

prohibet, et de legitimo cultu

55 Multis post mensibus, mense scilicet Augusto anni 1634, instante festo dictæ Sanctæ, quod prima Dominica Septembris celebratur, misit vicarium suum generalem, qui dicta marmora retro summum altare muro inclusit, et sanctimoniales exhortatus est, ut miracula *(id est miraculorum tabellas vel anathemata)* amoverent, seponerentque, donec justissime dispiceretur, quid ad istius Sanctæ gloriam expediret : sed cum moniales repugnantes reperiret, nihil præterea effecit. Canonicos tamen de bulla Sanctorum monuit ; quam cum recitari curasset, nec quidquam etiam circa celebrationem festi vetuisset prædictus dominus C vicarius, hoc ab omnibus more solito celebratum est.

dubitans, Romam consulit :

56 Abbatissa vero et moniales supradicti monasterii S. Sperandeæ, ne immemorabilis dictæ Sanctæ cultus hinc aliquid damni pateretur, dum vicarius discederet, coram multis, quos testes inclamabant, protestatæ sunt, qualiter nec ipsæ, nec ullæ e monasterio, tacite vel expresse consensissent in ullum actuum, quos dominus vicarius fecerat ; hic autem immediate post, nullo dato responso, discessit ; nec deinde quidquam præterea factum est, sed Sancta solito cultu honorata fuit. Hisce ita constitutis, sua Eminentia ad Limina *(id est Romam)* mittens, exposuit : Quod homines *(hæc et sequentia Latine inserta sunt)* terræ Cingoli prætendunt ibidem asservare corpus S. Sperandeæ, cujus festivitatem celebrant, etiamsi non constet de illius canonizatione, seu beatificatione, seu de licentia Sedis Apostolicæ illam celebrari, quam etiam episcopus denegavit, remittendo ad Sedem Apostolicam ; prout denegavit facultatem ornandi etiam arcam, in qua dictum corpus asservari asserunt ; sed lapides ad hunc effectum exportatos, retro altare majus reponi et accludi fecit ; supplicans, sibi responderi, an permittere possit festivitatis celebrationem etc.

AUCTORE C. S.

Cingulani cultum probant ex veteri civitatis decreto,

57 Die 3 Februarii 1635 Sacra Congregatio respondit, remittendo hujus quæsiti resolutionem ad Sacram Congregationem Rituum. *Quæ sequuntur, sermone denuo Italico conscripta sunt.* Cumque Sacræ Congregationi placuisset partes audire, per Commune Cingulanum ostenditur per probationem cultus immemorabilis corporis S. Sperandeæ. *Antequam ea argumenta producam, lectorem monitum volo, instrumenta, quæ per alphabeti litteras continuo hic laudantur, ad me non pervenisse, ne quis ea apud me frustra quærat. Modo libelli supplicis verba accipe :* Anno 1321 Commune Cingulanum in statutis suis, Rubrica IV de Eleemosynis, ordinavit, ut quatuor pondo ceræ quotannis donentur Ecclesiæ S. Sperandeæ, quemadmodum multis aliis ecclesiis hujus terræ, ut liquet ex copia, signata A.

ex vetusto Sanctitatis titulo,

58 Anno 1423 dominus Petrus, episcopus Auximanus in confirmatione abbatissæ monasterii S. Sperandeæ, eam titulo SANCTÆ SPERANDEÆ compellat. B. *Annum* 1423 *utrumque Ms. nostrum signat : at vereor, ne hic mendum irrepserit, cum apud Ughellum tom.* I *Italicæ sacræ, col.* 505 *inter episcopos Auximates Fr. Petrus Herculanus, Ordinis Minorum, anno* 1422 *obiisse, eidemque eodem anno,* 9 *Kalendas Augusti Nicolaus successisse dicatur ex Bulla Martini V PP. ibidem recensita. Ad instrumentum redeamus.* E Anno 1384, et hinc successive multa legata huic Sanctæ facta leguntur, ut fidem facit C.

corporis veneratione, die festo, indulgentiis.

59 Anno 1482 dominus Lucas episcopus Auximanus, in quadam visitatione, quam instituit, asseveravit, B. Sperandeæ corpus longo tempore honoratum in arca intra ecclesiam S. Michaelis, jam tum S. Sperandeæ dictam cum aliis reliquiis in aliquot pixidibus, a se repertum fuisse, et ad majorem dictarum reliquiarum venerationem, devotionemque fidelium, cuicumque de peccatis confesso, et ecclesiam, altare aut sacellum, et arcam prædictam, in qua memoratum corpus quiescit, die S. Michaelis mense Maio, sanctæque Sperandeæ mense Septembri, visitanti indulgentias concessit, prout amplius dicitur in instrumento D.

F

item Sanctæ titulo, vetustis imaginibus et altari

60 Eodem anno 1482 domina Bella filia in dictum monasterium, spiritualem vitam amplexura, se recepit, omnesque facultates suas ei donavit, et in hisce *(donationum)* instrumentis titulo S. SPERANDEÆ similiter nominatur, asseriturque ejus corpus in ea ecclesia honorari : E. In quadam territorii Cingulani villa, dicta la Torre, antiquissima pictura in domus pariete visitur, ubi beatissimæ Virginis imago in medio depicta est, ab uno autem latere effigies S. Sperandeæ, habitu S. Benedicti et cuculla indutæ, et cum velo et diademate, supraque ejus caput scriptum legitur : SANCTA SPERANDIA 1482. E. Anno autem 1590 * in dictæ villæ ecclesia parœciali altare in honorem S. Sperandeæ erectum est ; ut ex fide F.

* *forte* 1490

in ipsius honorem pictis.

61 In civitate Eugubina est quædam ecclesia, a prædicta civitate unum balistæ jactum dissita, ubi in medio altare visitur, supra quod in muro depictæ sunt effigies beatissimæ Virginis in medio, ad dexteram imago S. Antonii et B. Sperandei in habitu monachorum Olivetanorum.

AUCTORE C. S.

rum, ad sinistram vero effigies S. Ubaldi beatæque Sperandeæ in habitu monachali, diadema habentis in capite, uti reliqui Sancti habent; infra vero hæc verba scripta sunt: HIC FUIT DOMICILIUM BEATORUM SPERANDEI, JANUARIÆ, ET SPERANDEÆ, HODIEDUM PROTECTRICIS CINGULI: dictæque civitatis incolæ asserunt, non superesse memoriam temporis, quo ea ecclesia fundata, quove dictæ imagines pictæ fuerint: sed a majoribus suis sese accepisse, hæc ab immemorabili tempore facta fuisse, publiceque dici, B. Sperandeam Eugubii ex familia Sperandeorum natam, et sororem esse prædicti B. Sperandei, cujus corpus in monachorum Olivetanorum templo S. Petri, istius civitatis honoratur; beatæ vero Sperandeæ corpus servari honorarique Cinguli, cujus loci protectrix est: atque hæc esse publica et notaria, ut diserte fidem facit G.

ex incorrupti et beneficiis illustrati corporis elevatione;

62 Anno 1497 dominus Paris episcopus Auximanus dictum corpus B. Sperandeæ inspexit; cumque comperisset, illud tum per 220 annos in arca lignea acclusum fuisse, ex communi monialium consensu ordinavit, ut venerabile istud ac gloriosum corpus lustraretur, et mundaretur, ne forte per temporis diuturnitatem B quidquam damni passum esset. In hunc finem ex arca sublatum, et vetusta veste, quæ a tineis penitus consumpta erat, exutum fuit: et venerabile hoc corpus sine ulla læsione integrum et cum naturali pelle ac carnibus repertum est; nigraque ex holoserico veste denuo indutum, prædicto domino Paris episcopo, qui et Missam solemnem celebravit, omnique clero ac populo Cingulano assistente, in eadem arca repositum fuit. Multi etiam, qui variis infirmitatibus affligebantur, sanitatem ibidem adepti sunt, cum augmento devotionis, omniumque admiratione, ut liquet ex instrumento I.

ex alterius imaginis cultu et indultis indulgentiis,

63 In eadem civitate, in templo Patrum Prædicatorum, in altari Rosarii, visuntur duæ magnæ picturæ, in quarum una ad dexteram imago S. Catharinæ Senensis, in altera ad sinistram effigies alicujus Sanctæ, habitum Ordinis S. Benedicti indutæ; quæ ab omni populo pro S. Sperandeæ imagine habetur, et pro tali ab omnibus honoratur et colitur; quemadmodum diserte testantur Patres illius conventus: H. Anno 1510 a quadam congregatione quindecim Cardinalium indulgentiæ perennes concessæ fuerunt in templo monasterii monialium S. Sperandeæ, in quo C dictæ Sanctæ corpus quiescit, quam multis miraculis claram dicunt; ut patet ex Bulla L.

item ex alia effigie. et dedicata ipsi ecclesia:

64 Anno 1526 in dictæ ecclesiæ altari principe pictura posita fuit, in cujus medio effigies beatissimæ Virginis depicta est, a cujus dextera imago B. Sperandeæ est, habitu S. Benedicti indutæ, cum diademate et radiis supra caput, et prope eam est S. Michaelis archangeli effigies; a sinistra vero imagines S. Barbaræ, sanctique Joannis Baptistæ. Anno autem 1560 dominus Ægidius Falcetta, episcopus Caprulanus, annuente Ordinario, dictam S. Sperandeæ ecclesiam cum altaribus sub invocatione S. Michaelis archangeli et B. Sperandeæ consecravit, prout patet ex M. *Ne vero mireris, lector, ecclesiam illam ab episcopo Caprularum, quæ indigenis* Caorle *dicta, Venetæ Oræ insularis civitas est, consecratam dici, observo ex Ughelli Italiæ sacræ recusæ tom.* II, *col.* 615, *et tom.* V, *col.* 1341, *Ægidium* Falzettam *vel* Falconettam, *primum Caprulensem, deinde Foropopiliensem episcopum, patria* Cingulanum *fuisse; ideoque mirum videri non debere, prædictam consecrationem, permittente episcopo Auximano, ab eo factam fuisse.* D

ex professionis formula etc. monialium,

65 Moniales monasterii S. Sperandeæ etiam cum juramento asseverant, sese ab immemorabili tempore professionem suam etiam dictæ Sanctæ nuncupasse, et episcopos pro tempore existentes, in professionis actu orationem, in qua meritorum B. Sperandeæ mentio fiebat, recitasse: moniales quotidie in CONFITEOR dictæ Sanctæ commemorationem facere, uti et in fine orationis mentalis et Officii divini, cum venia ab immemorabili episcoporum ordinariorum; eamdemque ab omni populo, prælatis, episcopis, Cardinalibus, semper cultam fuisse, ut diserte ex fide, quam faciunt, et ex ipsis professionibus antiquissimis monialium in charta pecorina, constat N.

ex Officio et Missa ab immemorabili;

66 Dominus Sebastianus Ricci Cingulanus, episcopus Castri Plebis *(quod vulgo* Citta della Pieve *dictum, Hetruriæ civitas est)* ætatis annorum 74, et quidam Patres variorum Religiosorum, ætate graves, quique longo tempore Cinguli habitarunt, jurejurando interposito, pro vero asseruerunt, se dictæ Sperandeæ festum Officio et Missa semper celebrasse, atque eum E usum ab immemorabili tempore invenisse, idque sciente episcopo pro tempore existente, et ita se a majoribus suis per traditionem accepisse, ut patet ex O. Præpositus et canonici Cingulani non modo Officio et Missa festum ab immemorabili semper celebrarunt, verum etiam ejusdem Beatæ inter Sanctos protectores Cingulanos commemorationem quotidie faciunt, eamque commemorationem pridem cum consilio et consensu Eminentissimi episcopi præsentis reformarunt, ut habetur P.

ex veneratione corpori solemniter exhiberi solita;

67 Arca, in qua hoc sanctum corpus acclusum est, ab immemorabili tempore positum est supra altare sacelli ejus, estque e ligno, deforis ornato vario panno, holoserico heteromallo * auroque texto, eaque aperta intra depictæ aliquot moniales, eodem, quo Sancta, indutæ habitu, adorabundæ conspiciuntur. Aperitur dicta arca die ipsi sacro, et dum Prælati, aliæque personæ præstantes, devotionis aut voti causa eo accedunt corpus veneraturi, quod integrum et palpabile est. Dum vero aperitur, continuo assistit magistratus, (penes quem una clavium arcæ est: alteram moniales servant) accenduntur faces, ære campano et buccinis signum datur, F maximoque cum populi concursu, et sacerdote ad id deputato (qui ordinarie monialium sacellanus est) præsente, post solitam adorationem et incensationem intonatur antiphona virginum et oratio dicitur.

* *Ital.* velluti

ex accenso coram eo lumine, communi per eam regionem cultu.

68 In ingressu sacelli dictæ Beatæ, in quo multæ miraculorum tabulæ et anathemata visuntur, ex adverso arcæ tres lampades pendent, quarum una semper ardet, aliæ vero pro festorum solemnitate ac devotione subinde accenduntur. Quadraginta moniales sub Regula S. Benedicti habitant in dicto monasterio, cujus fundatrix fuit dicta beata, infinitis miraculis, præter ea, quæ diximus, et veneratione immemorabilissima non solum Cinguli et in ejus territorio, sed et per totam provinciam, clarissima. Concionatori, qui pro Quadragesima a Communi quotannis eligitur, in ipsa electione ex publico mandato præcipitur, ut die Mercurii in Albis concionem in templo S. Sperandeæ de ejusdem Sanctæ laudibus habeat: atque ita observatur,

A observatur, semperque observatum fuit cum episcoporum licentia.

solemni festo Patronæ cum Octava,

69 Ejusdem festum ab immemorabili tempore celebratur (nec ab ullo umquam episcopo prohibitum aut suspensum fuit) Dominica prima Septembris, in cujus vigilia magistratus Cingulanus una cum populo, vesperi certum ceræ pondus huic Sanctæ oblaturus; ipso vero festo mane cum universo clero et sodalitiis in supplice agmine accedit. Clerus autem tam Secularis, quam Regularis Missam et Officium dictæ Sanctæ ex Communi virginum cum Octava a tempore immemorabili recitat cum venia ab immemorabili episcoporum Auximatum, pro tempore existentium, ut fidem facit instrumentum subjectum. Et Eminentissimus episcopus, cum vetuisset, ne moniales modis musicis canerent, nec ab aliis in sua ecclesia cani permitterent, Communi Cingulano concessit, ut is cantus in ecclesia S. Sperandeæ festo die hujus gloriosæ santæ Protectricis Cinguli ab hoc anno imposterum fieret.

templi ornatu, depictis miraculis etc.

70 Idem, quoties monasterium visitavit, ipsius sacellum gypso auroque ornatum, in eoque gypso miracula opere anaglyphico cælata vidit. B Denique propriis expensis suis crates ferreas aptari jussit, quæ ex monialium choro in ecclesiam patent, ut omnes moniales sacrum corpus commodissime spectare et venerari possent: quemadmodum liquet ex Q. Quapropter Sacræ Congregationi humillime supplicat, ut declarare dignetur, Bullam de Cultu Sanctorum non obstare.

Favorabile sacrorum Rituum Congregationis responsum,

71 *Quid porro responsi a Sacra Congregatione acceperint Cingulani, instrumentum, ex quo prædicta transcripsimus, non edocet, quia expositionem causæ et libellum supplicem dumtaxat complectitur; sed opportune hic nobis succurrit alia copia, scilicet reverendi Patris Clementis Sylvestri, in qua felix causæ eventus hisce verbis declaratur:* Sacra Congregatio, mature perpensis hisce veritatibus et argumentis, a Communi Cingulano adductis, hoc rescriptum dedit. *Post hæc locus inserendo Responso in Ms. nostro vacuus apparet: verum illud ex civium votis fuisse, probant, quæ ibidem mox sequuntur in hunc modum:* Dici nequit, quanto cum applausu et gaudio a Communi Cingulano omnibusque receptum fuerit tam favorabile rescriptum.

Cingulanorum gaudium, et cultus incrementa.

C 72 *Addit, mox aliquos deputatos electos esse, quos numero tres recenset, Præpositum scilicet et duos alios, quorum nomina tam obscure scripsit, ut omittere quam divinare malim. Deinde prosequitur:* Marmora, *de quibus num. 54 consule,* ad Sanctæ sepulcrum apposita fuere, idque opus die 9 Decembris anni 1639 perfectum fuit. Crevit deinde summopere in Sanctam veneratio; ejus festum majori cum concursu populi celebratum est; ipsius imagines variis modis excusæ prodierunt, et ægroti frequentius sanati sunt. Tantum Deo placet, suos Sanctos honorari. *Huc usque P. Clemens Sylvester. Ceterum ex hactenus dictis liquet,* S. Sperandeæ *cultum vere antiquum ac immemorialem esse, et ut talem a Sacra Congregatione Rituum admissum atque permissum esse; quod etiam miracula infra referenda confirmabunt.*

Quædam alia huc spectantia.

73 *In memorata Clementis Sylvestri copia eadem eisdem frequenter verbis de antiquo Sanctæ cultu argumenta producuntur, ac præterea hæc pauca, quæ subdo.* Anno 1277 multa miracula de hoc sanctissimo corpore annotata sunt, quemadmodum legitur in quodam antiquissimo Ms. membranaceo, in quo semper B. Sperandea nominatur, numquam vero sine titulo Beatæ. Anno 1303 Commune Cingulanum in suis Statutis ordinavit istud sacrum corpus custodiendum esse; titulus autem hujus decreti est: De sacro corpore S. Sperandeæ. Rubrica X: *de quo decreto egimus num.* 51 *et seq. Præterea ait, in agro castri Fabriani ecclesiam antiquitus fuisse sub invocatione* S. Sperandeæ, *eaque postmodum destructa, titulum* S. Sperandeæ *primum ad altare S. Joannis Baptistæ in ecclesia S. Venantii Fabriani, deinde vero ad altare majus ejusdem ecclesiæ translatum fuisse; quemadmodum ex publico instrumento constare affirmat.*

AUCTORE C. S.

VITA MUTILA

Auctore anonymo

Ex Ms. Cingulano.

E

Eugubii nata, a teneris annis corpus castigat:

Beata Sperandea *a* in Eugubii *b* civitate ex honestis parentibus orta est; et quoniam Spiritus spirat, ubi vult, cum novem annorum ætatem ageret, mirifico Dei serviendi desiderio inflammata fuit, et nihil aliud sibi erat animo, quam Christum sequi. Quod ut consequi posset, divino Spiritu ducta, terrenis bonis prætermissis et omnino neglectis, ut cœlestia et æterna acquireret, pœnitentiam agere cœpit, et quamprimum in plurimas molestias ac tribulationes incidit, quibus sui parentis, suorumque propinquorum causa afficiebatur. Ipsa vero cum Domini nostri Jesu Christi passionem meditaretur, exercebat se in abstinentia et oratione et in pauperum charitate; utque corpus in servitutem redigeret, animalium pellibus pro veste utebatur, et cingulo ferreo cingebat se *c*.

e paternis ædibus fugiens, austeram vitam ducit;

2 Et cum Christus Jesus eam moneret, ut se a parentibus, terrenisque rebus alienaret, id statim perfecit, et mundum seipsamque contemnens peregre profecta *d*, multas tribulationes patiebatur: et cum jejunio et orationi semper dedita esset, a dæmonibus et adversariis magna perturbatione afficiebatur. Et cum in quadam cella Quadragesimam jejunaret, tentabatur pro timore corporis illinc discedere; quod ne facere posset, ligavit se cuidam columnæ *e*. Item cum jejunaret aliam Quadragesimam in quadam spelunca *f*, eo tempore Dominus permisit eam multas tribulationes pati, quas cum Jesu Christi passionem meditaretur, æquo animo ferebat, et libentissime amplectebatur abstinentiam, disciplinam, paupertatem, et omnes pœnas. F

variis visionibus

3 Eoque tempore angelum vidit et audivit, qui sibi paupertatem commendabat. Paulo post Mulierem, reginæ habitum gerentem, et cum ea angelum vidit; qua visione maxime recreata fuit. Et vidit hominem tantæ pulcritudinis, et ejus vultus erat sicut sol, et altitudo ejus infinita. Vidit etiam mensam virginum, et ipsa desiderabat esse inter eas; ipsæ vero dixerunt, eam sine calceamentis intrare non posse. Tunc quidam Sanctus vocavit eam, et dedit ei sua calceamenta.

A. ANONYMO. calceamenta, et ita intravit *g*. Etiam nocte
g Paschatis, dum stabat ante crucem, et meditabatur Christi passionem, apparuit ei quoddam lumen, quod oculi ejus sufferre non poterant.
h Vidit etiam Reginam lampadam *h* magni luminis
* accendere nis accedere *, quæ dixit ei: Lege, quæ in ea scripta sunt. Nescio, respondit B. Sperandea, legere. Tunc inquit illa: Ego et filius meus do-
i cebimus te: et legit scripturam *i*, quæ dicebat, ut operaretur misericordiam in pauperes.

valde obscuris 4 Item ostensa fuit ei mensa, in qua erat magna ciborum copia, et in medio ipsius mensæ erat altare, et post ipsum erat Regina cœli,
* sinu Filium in sinum * gerentem * et cum recepta
* gerens esset ad mensam, audivit vocem sibi dicentem: Tu es electa, veni ad mensam, quæ parata est. Vidit etiam viam angustam, plenam spinis et
k acutis rasoribus *k*, quæ, dum per eam ambulabat, ejus pedes incidebant: quare sanguis abundanter fluebat, adeoque fessa amplius progredi non poterat. Tunc vidit Dominum sibi dicentem, ut viam expleret; sed cum corpus omnino deficeret, eam vocavit ac monuit, ut progrederetur; quod cum fecisset, ad pratum rosarum ac violarum plenum pervenit, et vidit
B Dominum quemdam vestibus nuptialibus indutum, qui sibi corporis integritatem reddidit, et misit eam in quamdam civitatem, eique dixit: Pauci sunt per hanc viam ambulantes. Item apparuit ei Dominus Christus Jesus, et cum ea dixisset; Tu es Dominus Deus meus; respondit: Sum: quid me vis facere? Et ostendit ei stigmata, et ait sibi: Hæc respice, hæc tibi commendo.

recreata 5 Item ei ostensa fuerunt nonnulla specula, in quorum uno erat Christus ligatus ad columnam, in altero positus in cruce. Vidit etiam virginum mensam cum coronis trinis circulorum, et vestimentis inferius albis, et superius rubris, et in digitis tamquam sponsæ annulos gerebant; qui serviebant illis, iisdem vestibus induti erant. Vidit etiam Petrum et Paulum, vestimentis albis indutos; et cum stetisset ante eos, ab eis benedictionem recepit. Item dum manebat in contemplatione, vidit tres juvenes, ætate fere viginti quinque annorum, et quilibet in fronte crucem habebat, et statim in unum redacti sunt; ac Trinitatem esse, sibi dictum fuit. Cum Quadragesima jejunaret in cella, quam
l ex storatiis *l* sibi fecerat, a frigore vehementer
C afflicta est: nocte enim nix tam magna cecidit, ut non modo cellam occupaverit, verum etiam totum ipsius corpus texerit, ut vix eam sustinere posset. Tunc apparuit ei Dominus rubeis vestimentis indutus, et qui cum eo erant, vestimentis albis erant induti, et consolatus est eam.

et instructa dicitur. 6 Item apparuit ei Dominus super caput ejus, et illius facies ac manus erant albæ sicut nix, ac tanta erat claritas, ut oculi vix sustinere poterant; et cum summa admiratione afficeretur, signo Crucis eam signabat; et ipsa rogavit Dominum, ut imprimeret hujusmodi signum in corde suo, et ab eo omnes zizanias expelleret. Item dum manebat in oratione, ac dicebat: Domine, quid mihi? et statim ei apparuit crux rubea, sibique dictum fuit: Quod vidisti, aliis ostende. Et sumpta cruce rubea, ibat per civitatem, Dominoque laudes cantabat, multique
m pueri eam sequebantur *m*.

Recineti odia componit, 7 Cum Recineti *n* civitas discordia ac dissen-
n sione agitaretur, quidam ex nobilibus interfecti fuerunt, eorumque uxores interfectoribus ignoscere nolebant; et quamvis multi viri religiosi D et episcopi eas cum illis reconciliare conarentur, tamen id assequi numquam potuerunt; sed precibus et admonitionibus beatæ Sperandeæ adductæ, sententiam mutarunt, omnique malevolentia et odio depositis, cum interfectoribus et inimicis pacem inierunt.

8 Cum quædam mulier sterilis esset, illius *sterili prolem impetrat; hydropem brachii et gutturis mala pellit.* sanctitate freta, ab ea petiit, ut Deum rogaret, ut sibi filium concederet; et illius orationibus, quod summopere cupiebat, impetravit, quando paulo post gravida facta est. Quædam mulier cum hydropisi laboraret, maximoque ventris tumore afficeretur, sanctissimæ Crucis signo ab ea liberata fuit. Alia etiam mulier, cum morbi gravitate brachio uti non posset, signo Crucis liberam reddidit. Solo tactu etiam aliam liberavit, quæ gravi gutturis tumore opprimebatur.

9 Cuidam etiam mulieri, quæ ulcus in ubere *male affecta ubera, puellam e lapsu periclitantem, varias infirmitates,* habebat, humoresque plurimi illuc defluxerant, in pristinam incolumitatem signo Crucis restituit, cum jam medici adessent, ut ubera incidже. Aliæ etiam duæ eodem modo liberatæ fuerunt. E Quædam puella cum loco adeo eminenti cecidisset, eam omnes mortuam esse judicabant; ipsius autem soror, cum in brachiis illam suscepisset, et ad beatam Sperandeam detulisset, ab ea quamprimum liberata fuit. Alia mulier multis morbis cruciabatur: cui beata Sperandea vittam quamdam dedit, eique jussit, ut vitta hujusmodi membra, quæ afficiebatur, ligaret: quod cum fecisset, ab omni dolore ac morbo quamprimum libera evasit.

10 Alia vero, dum medicum convenire volebat, *sanat: divina circa eam cura: varios morbos curat;* ut ab eo suæ infirmitatis remedia peteret, beatæ Sperandeæ occurrit, quam rogavit, ut ipsa signo Crucis signaret; quod cum fecisset, ab infirmitate, qua detinebatur, libera [facta est.] *o* Cum ipsa Roma rediret ita itinere fessa, *o* ut amplius pergere minime posset, quidam cum equo ei occurrit, eamque super equo imposuit, utque ita faceret, in visione sibi imperatum fuisse affirmavit. Blanca mulier, cum os totamque faciem contortam haberet, signo Crucis ab ea liberata fuit. Eodem modo aliam mulierem liberavit, quæ ex altero oculo nihil videbat. Venetiis quemdam infirmum liberavit, qui Eugubinis Venetias proficiscentibus, a Sperandea se liberatum fuisse affirmabat. Signo etiam Crucis F quamdam mulierem, quæ manum contractam habebat, liberavit. Quædam puella multas ac magnas glandulas in gutture habebat, quas tangendo, signoque Crucis signando dissipavit. Alia puella, cujus manus tam gravi morbo et ulcere erat confecta, ut medici omni spe salutis carerent, eodem modo liberata fuit.

11 Cum petiisset a muliere eleemosynam, sibi *mulieris avaritia divinitus punita, captivum* denegata fuit; statim res ipsa, quam pro eleemosyna petierat, quamvis esset integra, statim a muliere illa, quæ rem non habere dixerat, corrupta inventa fuit. Homo quidam ex Castro Fabriani *p* captivus detinebatur, et pœna capi- *p* tali puniendus erat; commendavit se beatæ Sperandeæ, et secunda nocte catenæ ex ejus pedibus ceciderunt, et per fenestram excelsam liber evasit, ac Beatæ Sperandeæ se suis orationibus liberum evasisse retulit.

12 Quidam in Eugubii civitate captivus detinebatur; et cum duceretur ad supplicium, is, qui eum decollare debebat, manum extendere minime

et alium morte plectendum liberat, aquam in vinum vertit, ægrum sanat;

A minime poterat, quoniam ille se Beatæ commendaverat, et, si ab hujusmodi supplicio liber esset, se pœnitentiam facturum promiserat: quod cum impetrasset, statim peregre profectus est, et alios captivos in eadem civitate liberavit. In Castro Fabriani cum multi simul accumberent, vinum sibi deesse, ab illis, qui sibi serviebant, nunciatum fuit. Qua re cognita, beata Sperandea inquit: Deus providebit; et cum statim orasset, acqua*, cujus vasa erant plena, in vinum conversa est, quod odore suavissimo accumbentes mirifice reficiebat. In civitate Eugubii Jacobus dominæ Mariæ, cum plurimis morbis graviter premeretur, rogavit eam, ut suis orationibus a Deo sibi incolumitatem impetraret; ipsa vero signo Crucis eum ab omni infirmitate liberum dimisit.

* aqua

eleemosyna miraculo illustrata; mulierem raptam reddi curat,

13 Mulier quædam sibi pecuniam conservandam dederat; at ipsa pietate ac misericordia ducta, illam pauperibus distribuit: cum autem a domina repeteretur, ipsa illuc se contulit, ubi pecunia reposita fuerat, totamque summam ibidem invenit. In castro Fossati *q* quidam dux Perusinus *r* uxorem cuidam rustico eripuerat; et cum a beata Sperandea moneretur, ut eam
B suo viro restitueret, ejus admonitionibus assentiri noluit. Tunc ipsa minata est, et inquit: Dei judicium in veritatis testimonium supra te quamprimum venit. Et statim gravi infirmitate oppressus fuit, et cum beatæ Sperandeæ verba in memoriam sibi redigeret, mulierem dimisit, ac statim liberatus fuit.

cuidam mortem prædicit aquam in vinum vertit, corpus castigat;

14 In civitate Perusiæ cum vidisset quemdam divitem, eum monuit, ut sacerdotem conveniret, eique sua peccata confiteretur, et sanctissimum altaris Sacramentum sumeret; quoniam brevi moreretur. Quod cum ipse fecisset, octo dierum spatio vitam cum morte commutavit. Quædam mulier vasculum aqua implevit, quod cum ipsa suscepisset, aquam in vinum convertit. Cum fecerat Quadragesimam sancti Martini *s* sine tunica et pedibus nudis, habebatque cellam ex storatiis contextam, a frigore et dæmonibus vehementer afflicta fuit.

latronibus cæcitate percussis visum restituit.

15 Dum ipsa manebat in contemplatione, vidit mensam, in qua erat Christus, Maria Virgo et Joannes Evangelista. Cum ex Calii *t* civitate Eugubium se conferret, per silvam quamdam iter faciebat, et in latrones incidit, qui eam capere, et ei vim inferre conati fuerunt; sed
C omnes eodem tempore cæci facti sunt, ac tam gravi repentinoque casu perterriti invicem dicebant: Hæc profecto Dei est amica: eamque vehementer rogare cœperunt, ut Deum pro illis oraret: quod ipsa quamprimum agere cœpit: nam flexis genibus Deum oravit, ut oculorum lumen illis restitueret, quod impetravit; omnes etiam pristinam videndi virtutem receperunt *u*.

ANNOTATA.

a *In Ms., quo utimur,* Spera in Deo *constanter vocatur; at nos ubique* Sperandeam *scribemus ob rationes num.* 4 *Commentarii prævii datas.*

b *De Sanctæ patria, parentibus, familia et natali tempore, consule Commentarium prævium* § 2.

c *Quid de hoc cilicio cinguloque ferreo narret Franceschinus, vide num.* 29 *et* 30 *ejusdem Commentarii.*

d *Hierosolymam adiisse scribit Franceschinus, num.* 33 *et* 34 *Commentarii relatus, qui etiam ibidem num.* 31 *et* 32, *alia mirabilia de ejusdem peregrinatione enarrat.* A. Anonymo.

e *Franceschinus scribit, Sanctam hoc jejunium super tumulo cujusdam mortui exegisse, additque ibidem a serpentibus vexatam fuisse. Vide dicta num.* 38.

f *De spelunca, quam* S. Sperandea *inhabitasse dicitur, ejusque nomine appellata est, egimus in Commentario prævio num.* 35 *et duobus sequentibus.*

g *Franceschinus cap.* IV *Vitæ Italicæ existimat, Sanctum, cujus hic fit mentio, fuisse S. Benedictum; per calceamenta vero Religiosum ejusdem habitum designari, putatque* S. Sperandeam *per hanc visionem ad Benedictinum Ordinem vocatam fuisse. Nec inepte ita interpretatus est; verum tot aliæ visiones suspectæ, quæ hic glomerantur, faciunt, ut omnes parvi apud me momenti sint.*

h *Quid de hac lampade suspicetur Franceschinus, dictum est num.* 42.

i *Hinc colligit idem Franceschinus, Sanctam divinitus didicisse legere; sed quam probabiliter, judicet lector.*

k *Vox barbara est ab Italico* Rasore, *Latine* novacula. E

l *Id est ex* storea; *indicat autem cellam ex stramine, arundine, similive materia excitatam.*

m *Præter hasce etiam aliæ hujusmodi visiones recensentur a Franceschino; sed ex recitatis non mirabitur eruditus lector, illas a me prætermitti.*

n Recanati *Italis, Ecclesiasticæ ditionis civitas est in Marchia Anconitana.*

o *Uncis inclusa ad periodi integritatem addidi.*

p *Oppidum est ditionis Pontificiæ in Marchia Anconitana.*

q *Castrum est ditionis Ecclesiasticæ in memorata Marchia juxta confinia ducatus Urbinatis.*

r Perusia, *indigenis* Perugia, *episcopalis civitas est, agrique Perusini caput, in Umbria, sub summi Pontificis pariter dominio.*

s *Hæc olim celebris erat, et post Octavam Omnium Sanctorum, seu a die* 11 *Novembris, qua S. Martini obitus recolitur, usque ad Christi Domini Nativitatem celebrabatur. Consule, si lubet, Cangii Glossarium.*

t *Callium, vulgo* Cagli, *urbs est ducatus Urbini, episcopalis sub archiepiscopo Urbinate.* F

u *In utroque Ms. nostro mox subduntur miracula post Sanctæ obitum facta, quæ nos in Appendice recensebimus; unde liquet, Vitam hanc, si umquam integra fuerit, mutilatam esse, ut in Commentario jam monuimus.*

VITA

A. ANONYMO.

VITA

ALTERA RHYTHMICA

Sive hymnus ex Missa.

Novennis a Christo edocta, e paternis ædibus fugiens.

Ora, o sancta Sperandea,
Ut perveniat spes mea,
Quo spes tua se prætulit.
Annos nata solum novem,
Tu vidisti verum Jovem *a*,
Qui te sancta docuit.
Hic te monet, ut parentes
Linquas statim, et ad gentes
Jam puella properes.
Dedit tibi vestimentum
Pellis suis indumentum,
Zona strinxit ferrea. *b*
Quadragesimæ, quas facis,
Jesu filiæ sunt veracis ;
Tot et tanta pateris.
Omni te dedisti ærumnæ,
Alligasti te columnæ,
Super sævum tumulum.
A dæmonibus afflicta
Tunc fuisti Benedicta,
Atque alias toties.

mirabilem vitam ducit,

2 Vultum Sanctum tu velasti,
Et per orbem clamitasti :
Cur nondum vos pœnitet ?
Non te terret longa via,
Ubi Christus et Maria
Ambularunt, ambulas.
Tu cum sole mundum lustras,
Et virtutibus illustras,
Jesu laudes concinens.
Tuum Jesum semper oras,
Jesum resonans per oras ;
Sunt ut stercus cetera.
De te potest gloriari,
Ut solebat admirari,
Eugubina patria.
Cingulani te laudare
Atque auxilium implorare
Numquam tuum desinunt.
Mira vident a te gesta ;
Et quæ vox est de te questa,
Opem cui non dederis ?

varios morbos sanat, et multa

3 Cæcus videt, surdus audit ;
Cœlum tibi nihil claudit ;
Mutus per te loquitur.
Claudus salit cervus uti,
Et podagra *c* fit saluti,
Cui tu manum porrigis.
Petram *d* rumpis, et depellis
Febres omnes ; est imbellis
Dæmon, si tu comprimis.
Quid plus dicam, si defuncti
Tua prece surgunt cuncti,
Nec repugnat tartarus
Pauperibus crumenam
Tu das datam, et post plenam
Reddis læta dominæ.
Vinum aqua tu divinum,
Facis, vinum ne sit vinum,
Ubi Deus temnitur. *e*
Mala gulæ depulisti,
Quando Cruce depressisti
Affirmatas *f* glandulas.

alia miracula

4 Mirum quid, si fiant sana
Spe tam vera et Christiana
Jam multarum et ubera ?
Paralytici labantes,
Morbo sacro laborantes,
Tuis valent precibus.
Vinctos solvis carceratos,
Et devotos condemnatos
Eximis carnifice.
Cæcos facis inimicos,
Post illuminas pudicos,
Cum te vocant supplices.
Tu componis Recinetum,
Pacem facit per te lætum,
Quod nequibant principes.
Tu precando filiorum
Matrem facis, quæ nullorum
Semper mater exstitit.
Tu, dum nive tellus albet,
Turbæ reæ, quæ non pallet
Poscere, das cerasa.

patrat :

5 In hoc major Heliseo,
Morbos pellis, dante Deo,
Vita solum tenui.
Dux, qui fecit meretricem,
Et quæ virum infelicem,
Ore obtorto timuit. *g*
Monuisti moribundos,
Et domasti* furibundos,
Ubi te dedecorant. *h*
Sciat Tuscus, sciat Renus, *i*
Nullum esse morbi genus,
Quod non ipsa eliseris. *k*
Genus quodlibet salutis,
Abstinentiæ et virtutis
Tuum exercitium.
Hinc mirantur Cingulani,
Ut Eugubium et extrani,
Quod tu tanta gesseris.
Quæ monstrata sunt Joanni,
Tui tenelli vident anni,
Nec minora forsitan. *l*

* domuisti

Benedictinum habitum suscipit : corpus integrum manet :

6 Tibi sanctus Benedictus
Dedit habitum, quo strictus
Ipse prius fuerat.
Arcta via perambulasti,
Quando cœlum prolustrasti,
Intrant ubi perpauci.
Tibi virgini prudenti
Datur ab Omnipotenti
Lampas indeficiens. *m*
Fecit tibi se custodem,
Tu doceris ab eodem,
Quod non noras, legere.
Inde manet corpus sacrum,
Ut reliquit jam lavacrum
Paulo post interitum.
Inde semper manet tota,
Licet quædam sit remota
Pars ab ea, subucula.

apparens arcam sibi confici jubet : agrum monialibus

7 Ter magistrum monuisti ;
Non parentem percussisti,
Arcam ut efficeret.
Ciccolino ædificanti
Opus ruis, ut giganti
Deus Babylonio.
Ille reddere cum nollet,
Prædixisti, quod mors tollet,
Moniale prædium. *n*
Cingulanis et vicinis

Arma

A

Arma tollis, et ruinis
Populorum subvenis.
Ut fecisti, fac ut ores,
Donec Dominum exores
Pro devotis gentibus.
Laus sit summæ Trinitati,
A qua fuimus creati
Ad æternam gloriam. Amen.

ANNOTATA.

a *Id est Deum, sive Christum, qui ipsi apparuit.*

b *Consule, si lubet, Commentarium num.* 29 *et* 30. *Ceterum ea, quæ in prima Vita illustravimus, his inobservata præteribo, ne Annotata frustra cumulem.*

c *Podagra laborasse Jacobum Mariæ, qui in altera Vita num.* 12 *a Sancta sanatus dicitur, scribit Franceschinus cap.* VIII *Vitæ Italicæ.*

d *Id est calculos.*

e *Sensus est :* Tu facis, ut aqua sit vinum divinum (*id est optimum)* et ne vinum maneat vinum *etc. Huc spectant, quæ Franceschinus cap.* VIII *narrat, videlicet, Sanctam, cum quosdam potatores, qui in taberna maledictis ac perjuriis Deum offendebant, sedulo commonuisset, nihilque proficeret, prædixisse fore, ut memorati cauponis vinum mox corrumperetur ; cumque id re vera accidisset, cauponem jam facti pœnitentem suis apud eamdem precibus impetrasse, ut vinum pristino vigori restitueretur.* B

f *In exemplari nostro tam Ms., quam edito, mendose legebatur* affirmatus. *Porro per* affirmatas glandulas *designare videtur* induratas strumas, *sive gutturis tumorem : quare huc pertinere videtur, quod Franceschinus supra laudatus refert his verbis :* Quædam puella, Alexandrina nomine, multis grandibus pessimisque strumis affectum guttur habebat ; quas cum S. Sperandea attigisset, et Crucis signo lustrasset, omnes disparuerunt.

g *De Perusino, qui alterius uxorem sibi rapuerat, dictum est in prima Vita num.* 13. *De altera muliere, quæ virum infelicem hic fecisse dicitur, sic scribit Franceschinus :* Quædam mulier alterius marito fruebatur, cumque a Sancta propterea admonita, eam rideret, ejusdem os subito distortum fuit ; sed ad eam recurrens, per illius orationem liberata est.

C h Dedecorant *substitui pro* decorant, *quod in utroque exemplari nostro, Ms. scilicet et edito per Franceschinum, contra legem Rhythmicam et auctoris sensum legebatur. Rem ipsam Franceschinus ex suo, ut apparet, Latinæ Vitæ exemplari refert in hunc modum :* In civitate Eugubina, patria ejus, in qua tot operata fuerat miracula, a quodam Ranuccio Philippi fœdis injuriis affecta fuit ; et nisi Historia, hoc loco passim detrita, me fallat, is eam dicteriis, quibus nec meretrix exciperetur, prosecutus est, exprobrans, quod ita nudis pedibus et quasi nuda incederet, et ut discolam mulierem repellens. Quod ipsa æquo animo tulit : sed Deus eam vindicavit; Sabbatho enim proximo, quam eam calumniatus fuerat, miraculose *(id est* insolito modo, *opinor*) trucidatus est.

i *Incertum est, utrum hic per* Tuscum *et* Rhenum *communi quadam appellatione Italos et Germanos, an vero proprie dictos* Tuscos, *sive Etruriæ incolas, et* Romanulos, *sive Romandiolæ cultores intelligat ; nam et apud hos quidam amnis,* Rhenus *nomine Apennino monte ortus, per Bononiensem agrum fluit ac deinde se in Padum exonerat.* EX MSS.

k *Ita correxi, utrumque enim exemplar vitiose habet,* eliceris.

l *De mirabilibus Sanctæ visionibus, quas Vita prior a num.* 3 *recenset, hic loquitur, easque per auxesim cum visionibus S. Joannis Evangelistæ, in Apocalypsi descriptis, nimis liberaliter comparat.*

m *Quid de hac lampade quidem dicant, consule Commentarium prævium num.* 42 *et* 43.

n *De miraculo hoc ita scribit Franceschinus :* Pro coronide laboris mei inductum præterire nolo, quod cuidam Ciccolino Cingulano post S. Sperandeæ obitum contigit. Cum moniales, sæviente fame gravissima, egestate compulsæ quemdam agrum, monasterio vicinum, huic homini oppignorassent, et Ciccolinus adverteret, eumdem a monialibus non redimi, cœpit in eo fabricare ; sed quantum interdiu exstruxerat, tantumdem noctu collabebatur. Quod cum sæpius contigisset, ipseque nihilominus magis obfirmato animo fabricam urgeret, S. Sperandea ipse apparuit, monuitque, ut agrum monasterio redderet. Cumque nihil proficeret, quamvis sese ipsi in somno frequenter benignam exhibuisset, E tandem quadam nocte terribilior quam alias apparens, minitabunda imperavit, ut agrum monialibus restitueret, seque ad mortem compararet, post dies enim viginti non amplius inter vivos futurum. Hisce territus Ciccolinus testamentum condidit, quo agrum monialibus restituit, et tempore a S. Sperandea, ut diximus, assignato defunctus est. *Ceterum per* gigantem Babylonicum, *turris Babel conditores auctor intelligere videtur.*

APPENDIX

DE MIRACULIS

§ I. Varia miracula annis 1277 et 1278 impetrata.

F Miracula unde recensenda.

Inter monumenta pro illustrandis S. Sperandeæ *Actis ad hanc diem seposita, varia reperi de miraculis, per piam ejusdem invocationem impetratis; et ea quidem in authentica forma, coram publicis notariis ac testibus confecta fuere, eorumque apographa nobiscum communicata. Horum aliqua Latino sermone, alia Italico, alia utroque pro personarum, quæ ea testabantur, conditione conscripta fuerunt ; quæ omnia ego pro more nostro Latione versa lectori exhibebo. Incipiam autem a miraculis, quæ Vitæ Latinæ supra editæ eadem manu Latine subjecta sunt, et ab emortuali sanctæ Abbatissæ anno ordiuntur, descriptaque sunt ex quodam codice, in quem ea prodigia referebantur, vel ex variis instrumentis authenticis collecta, ut legenti apparebit. Hisce annus, Indictio, mensis etc. passim adscripta sunt ; sed Indictionem sæpe mendosam esse, observabimus. Turbatam etiam nonnihil annorum rationem, restituemus, singula eo, quo facta sunt, ordine recensuri. Varietatem quoque in*

EX MSS. *in numeris arithmeticis, quæ in nostro, et quo usus est Franceschinus, Ms. hinc inde occurrit, annotabimus. His observatis ad instrumenta progrediamur.*

Paralyticus ad ejus sepulcrum sanatus: 2 In Dei nomine, amen. Anno Domini 1277, Indictione sexta, Apostolica Sede vocante. Actum Cinguli in monasterio beatæ Sperandeæ, die 16 Septembris, præsentibus Fratre Philippo de... Sorore Margarita de Esio (*Æsium, vulgo* Jesi *episcopalis civitas est, ditionis Pontificiæ in Marchia Anconitana*) et aliis pluribus testibus D. Carosella, uxor Valentis, coram testibus, et me notario, asseruit, ejus filium bis in die ac nocte paralisiæ morbo capi, eoque tam graviter affici, ut omni pene sensu carere videretur; cumque ad beatæ Sperandeæ sepulturam fuisset, ibique aliquamdiu stetisset; Deo in primis ac beatæ Sperandeæ quam diligentissime se commendans, ab hujusmodi infirmitate liber evasit. Ego magister Matheus notarius rogatus. *Adjectæ notæ chronologicæ recte se habent: nam anno* 1277, *die* 16 *Septembris, Indictio* 6 *currebat, si eam ab initio hujus mensis ordiaris, vacabatque tum a mense Maio Sedes Apostolica per mortem Joannis XXI, alias XX. Pro* die 16 Septem- B bris *Franceschinus diem* 17 *ejusdem mensis legit: at utrumque Ms. nostrum convenit.*

cruribus capta, 3 Anno Domini 1277, die 8 mensis Octobris, Apostolica Sede vacante, actum Cinguli apud monasterium S. Sperandeæ, præsentibus Diotajuti Petri, et Compagnono Bandelloni testibus, Cristina Benevenuti de Ripis dixit et asseruit, se precibus ac B. Sperandeæ intercessione, et Dei gratia ac benignitate, a quadam infirmitate, qua tenebatur, liberam fuisse: nam ejus crura ac genua ita male affecta fuerunt, ut non modo* ambulare, sed nec sine magno dolore surgere poterat; quod modo omni dolore vacua libere facit. Ego Jacomellus notarius rogatus. *In altero Ms. annus hic* 1278 *signatur; sed perperam; nam eo anno die* 8 *Octobris Sedes non amplius vacabat, Nicolao III jam a die* 25 *Novembris anni præcedentis ad S. Petri cathedram elevato. Franceschinus annum* 1277 *etiam habet, sed diem* 13 *Octobris, pro* 8 *legit.*

* adde non

altera omnibus membris dolens, 4 In Dei nomine, amen. Anno Domini 1277, Indictione 6, Apostolica Sede vacante die 24 Octobris, actum Cinguli in monasterio B. Sperandeæ, præsentibus magistro Laurentio Albericulo, Grimaldo Zarroni et me notario, Verdutia Rainaldi Mancinelli coram præfatis testi- C bus asseruit, quodlibet sui corporis membrum gravi dolore affici*, et cum ad monasterium B. Sperandeæ se contulisset, in qua summopere confidebat, ab omni pene dolore levata fuit. *Notarii nomen ab utroque Ms. nostro abest, sed apud Franceschinum is* Boncompagno *appellatur. Apud eumdem pro die* 24 *dies* 23 *Octobris scribitur.*

* *l.* affectum fuisse

alteraque paralytica, curatæ. 5 In Dei nomine, amen. Anno Domini 1278, Indictione 6, tempore domini Nicolai Papæ III, 8 mensis Martii, domina Flordalisa, uxor quondam Antonii Clotti, asserit ac verum esse affimat, cum gravi ac diuturno paralesiæ morbo teneretur, adeoque commode loqui non poterat, in B. Sperandea vehementer confidens, se illius precibus liberari posse, ad illius oratorium se contulit, et ante illius sepulturam tota nocte jacuit: mane autem somno excitata, ab hujusmodi ægritudine libera evasit, ac domum reversa est, perinde acsi nulla umquam ægritudine detenta fuisset.

D *Morbus comitialis,* 6 Domina Domicilla, uxor Petrucii Rainaldi Roggeri, asserit, ejus filium morbo comitiali detineri; cumque mirifico eum liberandi desiderio flagraret, misit illum ad B. Sperandeæ sepulturam; ubi cum aliquo temporis intervallo mansisset, tandem divina gratia beatæque Sperandeæ intercessione ac precibus pristinam valetudinem consequutus est, nec amplius a morbo hujusmodi captus fuit.

tremor manuum ac lateris dolor depulsus: 7 Domina Bellaflore, uxor magistri Diotajuti habebat puellam, quæ manuum tremorem, ac lateris dolorem patiebatur; duxit eam ad corpus B. Sperandeæ, et divina gratia, precibusque B. Mariæ Virginis, ac B. Sperandeæ intercessione, ab omni infirmitate libera reddita fuit. Actum Cinguli in ejus oratorio, præsentibus D. Bellaflore prædicta, Vandino ejus fratre, Mazuritio de Serra, et Verdutia famula Jacobi Nicolæ. Ego Benevenutus Viscoli notarius. *Tria hæc miracula vel beneficia in uno eodemque instrumento simul referuntur tam in utroque Ms. nostro, quam apud Franceschinum; qui* Domicillam *non* uxorem *Petrutii Rainaldi Roggeri, sed ejusdem* filiam *fecit. Alterum etiam ex duobus Mss. nostris nonnihil ab altero solis verbis discrepat; puto quia solœcismos corrigere voluit,* E *qui hoc descripsit; sed nativum textum, utut mendosum præferimus.*

gressus et loquela reddita: 8 In Dei nomine amen. Anno Domini 1278, Indictione VI, tempore D. Nicolai Papæ III, die 5 Junii, actum Cinguli in monasterio S. Sperandeæ, præsentibus D. Ventura et* cappellano ecclesiæ S. Exuperantii, et D. Beneveni, et magistro Antonio Alberici notario testibus, et aliis compluribus; Barta Grimaldi Adæ cum non posset libere pergere, neque cum baculo, neque sine baculo, septem annorum spatio, ac toto ipso tempore sermone etiam caruit, accedens ad oratorium S. Sperandeæ, coram me notario libere loqui ac pergere cœpit. Moricus notarius.

* *al. deest* et

inergumena liberata: 9 Domina Helona, uxor Viviani Antonii, cum duobus dæmonibus graviter cruciaretur ac torqueretur, ducta ad sepulturam B. Sperandeæ, omnino liberata fuit, nec amplius ab hujusmodi dæmonibus ullam molestiam passa est, præsentibus Diotajuti Antonii Accarombono, Rainaldi Thebaldo Petri, dictæ Helenæ patre, Antonio Viviani, Jacobutio Jani, Benevenuti Alberti, et pluribus aliis: et ipsa mulier ita se- F cisse, et ita sibi evenisse affirmavit. Actum Cinguli anno Domini 1278, Indictione VI, die 7 mensis Junii, tempore D. Nicolai Papæ III. Ego Jacomellus notarius rogatus. *Quæ hic* Helena *dicitur, apud Franceschinum* Clara *scribitur, dies* 16 *Junii signatur, plures etiam ibidem testes enumerantur, ac denique miraculum ipsum paulo aliter refertur, hisce videlicet verbis, sed Italicis:* Clara uxor Viviani... quadam Dominica die, 5 dicti mensis (*Junii*) correpta a dæmone vexari, torquerique cœpit, et in S. Sperandea, confisa, spemque suam in illa reponens, ad ipsius locum accessit: dumque ad ejusdem sepulturam adducta esset, unus e duobus dæmonibus, qui ipsius corpus occupaverant, excedere coactus est; alter vero, qui inhæserat, die Mercurii, 8 dicti mensis, egressus est, et ipsa omni vexatione possessioneque dæmonum coram magna populi frequentia liberata est. *Ita ipse, qui ampliora forsitan, quam nos habuit monumenta.*

10 Die 18 * Junii eodem anno, domina Jacobina

* *al.* 19.

A

unius oculi lumen redditum:

cobina Benevenuti Antonii cum ex altero oculo omni penitus lumine orbata esset, ad Sperandeæ monasterium ac sepulturam accessit, et in Deo potistimum, et in illius intercessione summopere confidens, pristinam videndi virtutem recuperavit, præsentibus D. Brigida et sorore Agata Mathei testibus. Ego Moricus notarius rogatus.

calculorum cruciatus,

11 In Dei nomine amem. Anno domini 1278, Indictione 6, die secunda Septembris, tempore D. Nicolai Papæ III, actum Cinguli in ecclesia S. Sperandeæ, præsentibus Golzone Rainaldi, Benevenuto Antonii, et pluribus aliis, Joannutius Benevenuti Antonii cum lapidis et calculorum morbo graviter laboraret, ad B. Sperandeam confugit, eique diligentissime se commendavit; cujus intercessione a tam gravi morbo liberatus fuit. Ego Golzo notarius rogatus. *Dubium est, an hic* Indictio 6 *recte adscribatur: etenim si eam Cingulani a die prima Septembris (ut ex præsentibus colligitur) exorsi fuerint, Indictio 7 consignanda erat. Idem in sequentibus occurret, quod hic semel observasse sufficiat.*

gravesque

B

12 Anno Domini 1278, Indictione 7, die 11 Septembris, tempore Domini Nicolai Papæ III, actum Cinguli in oratorio S. Sperandeæ, præsentibus domino Bruno Albertutii, magistro Philippo Albertutii, Vannio domini Jacomelli et domino Benimbene de Æsio, domina Violante, uxor Gualterutii, dixit et asseruit, se hujusmodi infirmitate oppressam fuisse, et duorum mensium spatio et amplius omni spe salutis caruit: (*lege* ut... caruerit). Cum autem delata esset ad locum, ubi arca sita erat, in qua B. Sperandeæ corpus servabatur, et cum in ipsa summopere confideret, liberata fuit.

infirmitates

13 Eadem die, cum iidem testes adessent, domina Flora, Jacobi uxor, dixit et asseruit, ob infirmitatem se eo deductam esse, cum * absque auxilio, nullo pacto, per se moveri posset, summis precibus utens, ut sanitatem impetraret, et in Deo summopere confidens, ab omni ægritudine libera evasit; et prædictæ mulieres ita fuisse coram me notario infra scripto confirmarunt. *Notarii nomen in Mss. nostris desideratur. Porro ex iis, quæ mox num. 12 de Sanctæ arca dicta sunt, tempus, quo ea facta est, colligit Franceschinus, quemadmodum num. 45 Commentarii prævii observavimus.*

* ut

C

ac oculorum mala, sublata:

14 In Dei nomine amen. Anno Domini 1278, Indictione 6, tempore D. Nicolai Papæ III, die 12 mensis Octobris, Cinguli in oratorio B. Sperandeæ, præsentibus Bandino * domini Jacomelli, Philippo Albertutii, Gentilutio Benevenuti, et Nicolao Campanario de Ripa Transona *, testibus: Martina de Camurano asseruit juramento et confirmavit, cum graviter oculorum morbo laboraret, adeoque nihil fere videbat, ad B. Sperandeæ sepulturam se contulit, et cum ibi oraret, sommo capta fuit; exurgens autem a sommo suo, se omnino liberam esse cognovit, et non secus ac oculorum morbo numquam affecta fuisset: et eodem mense ac die, iisdem testibus præsentibus, ita fecisse retulit et confirmavit.

* *al.* Vandino

* *al.* Fransonis

duo alii ægri

15 In Dei nomine amen. Anno Domini 1278, Indictione 6, die 16 mensis Octobris, tempore D. Nicolai Papæ III, actum Cinguli sub porticu domus mulierum commorantium in loco et domibus, ubi venerabilis mulier, Soror Sperandea pœnitentiam fecerat, præsentibus Vandino domini Jacomelli, Fransono Amabilis, domina Gratiana, uxor Thomassini de Monte-Turris asserit et verum esseaffirmat, Bernardutiam ejus filiam anno proxime præterito, Augusti mense in gravem morbum incidisse, quo duorum mensium spatio detenta fuit, et eo deducta erat, ut vix loqui posset.

EX MSS.

sanati:

16 Affirmat etiam, Andream ejus filium eodem toto fere mense gravi ægritudine affectum fuisse. Quare cum omnem spem in Deo locasset, in eoque summopere confideret, eum vehementer rogavit, ut suorum filiorum incolumitati consulere vellet, beatæque Sperandeæ se suosque filios commendavit, eam obsecrans, ut apud Deum intercederet, et hujusmodi gratiam ac beneficium impetraret. Quod Dei benignitate assecuta est: nam ejus filii ad ægritudine, qua detinebantur, omnino liberati fuerunt. Ego Antonius notarius rogatu. *Longe aliter hujus gemini miracali circumstantias recitat Franceschinus, ex quibus deducit, sanctam Abbatissam nostram anno* 1277 *non amplius in vivis fuisse, ideoque beatum ejusdem obitum anno* 1276 *alligandum esse; de quibus omnibus consule, si lubet, Commentarium prævium num.* 19 *et seqq.*

E

brachii grave

16 *Sequens miraculum ultimo loco refero, quia nullum mensem, diemque adscriptum habet, quamvis forte aliis anni* 1278 *præponendum sit. Alterum vitium majoris momenti est, quod in utroque Ms. nostro instrumentum hoc mutilum appareat; sed hic opportune nobis proderit Franceschinus, ex quo aliqua observabimus. Interea ipsum instrumentum accipe.* Anno Domini 1278, tempore Nicolai Papæ III, præsentibus magistro Philippo Alberutii, Rainaldo Thebaldi, testibus, et aliis pluribus, Pamphilia uxor Thomæ Joannis de Æsio affirmavit coram dictis testibus et me infra scripto notario, cum ejus brachium cereum offerret, quod cum perfecisset, quamprimum a tam gravi morbo libera fuit: utque beneficium, quod illius intercessione a divina benignitate impetraverat, omnibus notum esset, brachium in pristinum statum restitutum ostendebat, numquam Deum laudare, beatæque Sperandeæ sanctitatem prædicare desistens. Ego Corradus notarius rogatus.

malum curatum.

18 *Genus morbi, quo Pamphiliæ brachium affectum fuit, ut liquet, atque forte alia quædam hic prætermissa sunt, ideoque juverit rem totam ipsis Franceschini verbis ex Italico Latine subjungere. Hic igitur ait, in instrumento dici,* Pamphiliam, uxorem Thomæ * Joannis ex Æsio, in oratorio S. Sperandeææ affirmasse, se non diu post Sanctæ obitum, cum ipsius brachium acerbissimo malo affligeretur, ita ut omnes brachii nervi viderentur, facto voto sacrum illius corpus invisendi, et interea donec veniret, brachium cereum mittendi, subito liberatam fuisse, et in dicto oratorio prædictis *(testibus ac notario)* sanatum brachium, partemque, quæ affecta fuerat, ostendisse; medicum unum in eo nervum resecuisse, nec potuisse sanare, eamque testes allegasse dominum Benevenutum Antonii Paschalis, et dominum Benevenutum Antonii sacellanum ecclesiæ S. Gregorii. *Ita ipse laudans instrumentum authenticum. Ceterum, quæ huc usque dedimus, Vitæ Ms., ut monuimus, subjecta leguntur.*

F

* di Thomasso

§ II.

EX MSS.

§ II. Miracula seculo XVII obtenta.

Alia instrumenta de miraculis.

Præter ea, quæ præcedenti paragrapho retulimus, varia instrumenta pariter authentica, ut supra jam monuimus, de S. Sperandeæ *miraculis, ad hunc diem seposita reperi. Hæc omnia ad seculum* XVII *spectant ; unde colligimus, miracula, quæ seculis* XIV, XV *et* XVI *contigerunt (haud dubie enim aliqua contigerint) aut scriptis non fuisse mandata, aut periisse ; nam alioquin iidem, qui nobis illa transmisere, etiam hæc procurassent. Quin et ipse Franceschinus, qui omnia monasterii* S. Sperandeæ *monumenta a se lustrata asserit, præter ea, quæ paragrapho præcedenti recensuimus, nullum refert, contentus dixisse :* Atque hæc miracula instrumentis authenticata scripsisse modo sufficiat : qui plura volet, lustret tabulas in templo appensas et a Sororibus repositas, atque aliquot hymnos * ibidem a me compositos. *Porro ordinem temporis, quo quælibet miracula facta sunt, aut instrumenta confecta, servare non licet, nisi instrumenta instrumentis commiscere velim, ideoque singula prout jacent, recensebo.*

* sonnetti

B

Peste insectus

20 *Incipio a Joannis Baptistæ Parenti sanatione, de qua sequens instrumentum Italice conscriptum habeo :* In nomine Dei et gloriosæ S. Sperandeæ Cingulanæ. Ego Joannes Baptista Parenti ex Staffolo (*Marchiæ Anconitanæ loco*) habitans Cinguli, plenam et indubitatam pro veritate finem facio, et interposito etiam jurejurando testor, quomodo mense Octobri aut initio Novembris, salvo vero, anni 1629, carbunculo (*id est pestifero tubere*) correptum guttur habens, in affecta parte necessario ustus fuerim curatusque a domino Sylvestro Sperandini, tum temporis in dicta terra Cinguli chirurgico et in arte celebri ; qui cum aliquot paucorum dierum spatio adverteret, cum nihilominus crescere, malumque occultare se, nec sciret, quid præterea mihi facto opus esset, ait, sibi nullum aliud remedium occurrere, nisi ut divinam misericordiam implorarem.

C

sanatur, admoto Sanctæ velo :

21 Hanc ob rem domesticæ meæ mulieres interrogarunt me, si placeret mihi velum S. Sperandeæ tantisper quæri ; ego vero respondi : Omnino. Dumque illud summa devotione ac desiderio exspectarem, Pater confessarius monialium S. Sperandeæ paulo post cum eo velo advenit, eoque me texit ; ac mox ego sudare cœpi, sudavique quamdiu benedictum illud velum super me fuit, non sine animi mei solatio. Deinde dictus Pater confessarius abivit ; dictus autem dominus Chirurgus reversus, infectam partem denuo inspexit, malumque discooperuit, ac iterum ussit : postridie vero omni periculo defunctus et brevi penitus liberatus fui, sanitatem meam patrocinio S. Sperandeæ acceptam referens, in veritatis testimonium præsentem fidem scripto feci, et manu mea subscripsi, hac die 6 Maii 1646. Idem Joannes Baptista Parenti manu propria.

item alter

22 *In eodem Ms. sequens instrumentum subditur :* In Dei nomine amen. Anno Domini 1646, Indictione 14, die vero 4 Januarii, Pontificatus autem SS. D. N. Innocentii, divina Providentia Papæ X, anno secundo. Illustris dominus Raymundus Caballinus a Cingulo, præsentialiter constitutus coram nobis notario ac testibus etc., mediatis etc., deposuit et affirmavit, videlicet : *(huc usque Latine ; quæ sequuntur, Italica sunt) :* Anni sunt octo vel decem (tempus præcise non recordor) cum gravi febri conflictatus, in domo dominæ Berecynthiæ, sororis meæ, ut curarer, affixus lecto decumberem, jamque ad vitæ terminum deductus essem, et medicus actum de me esse pronunciasset, dixit mihi dicta soror mea, se, si permitterem, me velo S. Sperandeæ, cujus corpus in hac terra Cinguli integrum servatur, coopertum.

D

graviter decumbens.

23 Cumque ego, Ita, ita, reposuissem, paulo post venit reverendus dominus Ludovicus Chiori ex Montecchio, *(Marchiæ item Anconitanæ loco)* tum ecclesiæ collegiatæ hujus loci parœcus, qui quasdam preces recitans, me velo S. Sperandeæ operuit, sub quo subito obdormivi, visusque mihi fui maximo cum solatio in quodam florido prato versari ; et repente melius me habere cœpi in eum modum, ut vespere ejusdem diei dominus medicus diceret, morbum multum remisisse, atque ita deinceps convalescens, brevi integram sanitatem receperim per Dei gratiam, sanctæque Sperandeæ, cujus intercessione eam obtentam agnosco, et in cujus rei fidem præsentem attestationem, interposito juramento, confeci etc. *Deinde a notario Latine subditur :* Super quibus etc. Actum Cinguli in domo mei etc., ibidem præsentibus illustriss. dominis Cosmo Franceschino et Stephano Joannis de Cingulo testibus. Ego Joas * Baptista de Parentibus notarius rogatus.

E

* forte Joes

et mulier ex febre periclitans,

24 *Tertium, quod præcedenti subtextum est, instrumentum Latine sic orditur :* In Dei Nomine Amen. Die dicta. Domina Flaminia, uxor domini Francisci Palmutii de Cingulo, præsentialiter constituta coram nobis notario et testibus etc., cum præsentia prædicti D. Francisci viri etc., mediatis etc., affimavit et deposuit, prout infra, videlicet *(Sequentia Italice denuo scripta sunt) :* A multis annis (nam temporis distincte non memini,) cum febri graviter ægrotarem, et post multa medicamenta usque adeo ad extrema deducta fuissem, ut medici de me actum esse pronuntiarent, nec præter misericordiam Dei mihi quidquam remedii superesse ; consilium mihi datum fuit de velo S. Sperandeæ, protectricis hujus terræ, expetendo, quod et a domesticis meis rogatum, et a domino archipresbytero Gentiloni, tum vicario foraneo et monialium monasterii dictæ S. Sperandeæ confessario, allatum fuit.

F

ejusdem veli usu sanantur.

25 Ego vero pollicita sum ad ejusdem Sanctæ arcam anathema deferre, si sanitati restituerer, et dicto cooperta velo, sudare cœpi, subitoque me melius habere sensi, atque exinde convalescendo, brevi integræ sanitati reddita sum per gratiam Dei dictæque Sanctæ, ad quam, prout pollicita fueram, votum detuli. Et consequenter etc. *Subditur Latine :* Super quibus etc. Actum Cinguli in domo dicti D. Francisci Palmutii in vico S. Juliani, juxta etc. ibidem præsentibus D. Petro Dominico Pelliccione et Ægidio quondam Bernabei Datti de Cingulo, testibus. Ego Joas Baptista de Parentibus notarius rogatus.

Puella febri, phthisi, et strumis afflicta,

26 *Quartum ejusdem Ms. instrumentum est hujusmodi :* In Dei nomine amen. Anno Domini 1646, Indictione 14, Pontificatus prædicto *(anno*

A (*anno scilicet secundo Pontificatus Innocentii X, ut in priori instrumento dixerat*) die vero 4 Januarii etc. D. Bonfilius Crescionius de Cingulo, etc., medio eorum juramento tactis etc., domina Pieria ejus uxor, deposuerunt et affirmarunt, ut infra, videlicet: Jam decem aut duodecim anni sunt (*Italice hæc scripta sunt*) a quibus quædam nostra filia, id temporis decimum inter et undecimum ætatis annum agens, nomine Angela, quadam febricula, quæ eam exedebat, correpta fuit, nec magno temporis spatio malum in phthisim degeneravit, ut judicabant domini medici, qui et mandarunt, ut quæcumque ad dictæ Angelæ victum ac vestitum necessaria essent, separatim servarentur, ne reliquam familiam inficerent; quod maxima cum sollicitudine, incommodo et cautione exsecutioni mandatum est. Eodem tempore perseverante et semper ingravescente dicto malo, aliquot strumæ circa ejusdem puellulæ guttur apparuerunt, quæ suppurare incipiebant, quantum mihi Pieriæ, matri ejus, videbatur.

ex voto induta Sanctæ habitu, sanata,

27 Quare advertentes, remedia frustra fore, statuimus ad S. Sperandeæ, protectricis hujus terræ, erga quam hæc puella pie affecta erat, B patrocinium recurrere, vovimusque eam ejusdem Sanctæ habitu induere, quo et induimus. Simulac autem benedicto illo habitu vestita fuit, morbus decrescere cœpit, brevique tempore strumis, phthisi et febri liberata, sanaque et libera evasit, qualiter etiam hodiedum perseverat, vivitque in monasterio S. Catharinæ, in quo vitam Religiosam amplexa est, assumpto ex devotione et in grati animi tesseram nomine dictæ S. Sperandeæ, per cujus intercessionem memorata puella et nos dictam sanitatem a benedicto Deo acceptam agnoscimus, et præterea ipsa appellari vult Angela Sperandea: atque hoc verissimum esse, præsenti instrumento fidem fecimus, etiam jurejurando nostro interposito etc. *Denuo Latine subjungit notarius:* Juraverunt, tactis etc. Super quibus etc. Actum Cinguli in domo dicti D. Bonfilii Crescioni in vico S. Sebastiani, juxta etc., ibidem præsentibus illust. D. Cosmo Franceschino, et D. Fabritio Per * Mattheo de Cingulo testibus. Ego Joas Baptista de Parentibus publicus Apostolica auctoritate notarius Cingulanus, Auximanæ diœcesis, de præmissis fidibus rogatus me subscripsi, et publicavi, in fidem requisitus.

* *forte* Ser

Loco † signi. *Huc usque unum Ms.*

C

Quidam viatores, nocturna ac procellosa tempestate

28 *Quod sequitur instrumentum, in separata copia exaratum, accipe:* In Dei ac ejus glorisissimæ Genitricis Mariæ nominibus, amen. Anno Domini 1635. Indictione 3, sedente SS. Domino nostro Urbano VIII Pont. Opt. Max., die vero 14 mensis Aprilis dicti anni. In mei notarii, testiumque infrascriptorum præsentia præsentialiter constitutus illust. D. Joannes Dominicus Bertuccius de Cingulo, ætatis suæ annorum quadraginta et octo, et ipse asseruit, et ex ejus quoque aspectu dignoscitur, qui * non vi, dolo etc., sed pro veritate facti, et medio ejus juramento, tactis etc. deposuit, videlicet: Cum a quindecim vel sedecim (*hæc attestatio rursum Italica est*) circiter annis mense Decembri, in comitatu D. Accurtii Cappelletti et Lucæ Lucidi Cingulani, Matilica (*Marchia Anconitanæ oppido*) Cingulum proficiscerer, iter per montem S. Viccini carpens, per viam ex nive et vento validissima tempestas exorta est, ita ut ob difficultatem itineris montuosi, et tempestatis intemperiem, nox præcipitaret, dum ad montis declivia, quæ valde aspera sunt, perveneramus.

* *forte* quia

EX MSS.

inter præcipitia deprehensi,

29 Cumque jam spissæ tenebræ incumberent, et procella tetraque tempestas semper invalesceret, et nos a semita deviassemus, inter rupes ac præcipitia dicti montis deprehensi, per quæ etiam interdiu impossibilis est transitus, nivesque usque ad genua pervadantes, usque adeo viribus denique defecimus et procella præcipitiorumque metu oppressi fuimus, ut omnes tres credere inciperemus, ibidem quamprimum moriendum nobis esse; ideoque quisque suam animam Deo commendabat, simul tacite perpendens, utrum in extremo hoc periculo noxas suas alter alteri confiteri posset. Dum in hoc statu a supradicto Luca Lucido, compatre (*vel* amico *) meo peterem, ut, si periculum istud vivus evasisset, filios ac familiam meam commendatos vellet habere; ipse tum in hunc modum reposuit: Eja, non dubitemus frater, sumamus modo animos, ego in benedicto Deo confido fore, ut per patrocinium gloriosæ sanctæ Sperandeæ, protectricis nostræ, cui me commendavi, precorque, ut vos, aliorum exemplo, pariter commendetis, nos in tutum locum, de quo numquam nobis inciderit cogitatio, perducat. E

* *Italice* compare

invocata Sancta,

30 Omnibus itaque dictæ Sanctæ sese commendantibus, spissæ illæ tenebræ paululum minui subito visæ sunt, et via ampla planaque apparuit; subjunxitque dictus Lucas: Agite, per hanc viam gradiamur, donec illucescat; ac mox per dictam viam ingressi nos omnes tres supradicti et una equa, quam adduxeram, tanta cum facilitate incessimus, ut nihil molestiæ aut incommodi experti simus, donec ad quoddam castellum civitatis S. Severini (*in eadem Marchia*) Ficano dictum, pervenimus: inde aptam viam edocti, ad alterum castellum, Frontale appellatum, nec admodum procul a Ficano situm, perreximus, in quo castello dicti domini Accurtii Cappelletti avunculus *vel* patruus, *Italice* Zio) rector ecclesiæ ejusdem castelli erat, a quo recepti, refectique fuimus, benedicto Deo de accepto per S. Sperandeæ intercessionem beneficio gratias agentes.

mirabili modo evadunt.

31 Etenim cum inter præcipitia illa, in quibus nulla semita patet, deprehensi fuissemus, perpendimus, credidimusque, nos inde miraculose evasisse, strata ea via tam ampla planaque (quæ reipsa ibi nulla est, nec esse potest) ut per eam tam commode ingrederemur nos et prædicta equa, quæ ex glacie et procellosæ tempestatis violentia excæcata fuit, nec umquam amplius lumen conspexit. Post hæc Cingulum reversus, aliquot Missas in sacello dictæ S. Sperandeæ, ubi sacrum ipsius corpus etiamnum servatur, in gratiarum actionem fieri curavi. Cum autem deinde venationis gratia ad prædictum castellum Ficado aliquoties accessissem, easque rupes, præcipitia ac periculum, quod prædicta nocte una cum dicto domino Accurtio subieram, considerassem, horrore ac stupore replebar; perpensoque, quo evaseramus, modo, Deo gratias agebam, aliisque etiam venatoribus enarrabam. *Hæc Joannes Dominicus Bertuccius Italice; quibus notarius Latine subjunxit:* Actum in terra Cinguli in platea magna, præsentibus illust. et adm. Eximio D. Federico Simonetto J. U. D., et ill. D. Victorio Clavonio de Cingulo, testibus ad prædicta habitis. Et ego Consalvus Leoncinus de Cingulo, publica F

et

EX MSS. et Apostolica auctoritate notarius, de præmissis rogatus, hic me subscripsi, et publicavi, signum nomenque meum apposui, rogatus et requisitus.

§ III. Alia miracula eodem seculo impetrata.

Filia marchionis Silvestri,

Pergo reliqua miracula authentice excepta recensere. Italice ea pariter conscripta sunt, præter solitas notariorum clausulas, quæ, ut in præcedentibus observavimus, Latinæ sunt. Cum anno 1631 illustrissima domicella Magdalena. illustrissimi domini marchionis Frederici Silvestri de Cingulo, et illustrissimæ dominæ marchionissæ Catharinæ Malespinæ filia, ætatis circiter sex annorum, ex quadam plaga circa cor latente graviter laboraret, dictique domini parentes ejus præstantissimis remediis et excellentium medicorum arte illius sanitatem procurare studuissent ; nihil tamen profici videbant ; imo B malum crescendo hujusmodi evasit, ut medici de ejusdem domicellæ vita desperarent, de eaque actum crederent.

facto per patrem voto,

33 Dum igitur nullum remedium pro salute ejusdem ipsis superesset, prædictus dominus marchio, pater ipsius, ex divina inspiratione oculos ad cœlum elevans, una cum illustrissimo et reverendissimo domino Raymundo Silvestri Priore Setino *, germano suo, ad gloriosæ S. Sperandeæ, protectricis Cinguli, patrocinium recurrit, ad ejusque templum, nulla interposita mora, properavit, et ad arcam, in qua sanctum corpus incorruptum servatur, genua flectens, desideratam dictæ suæ tum temporis quasi unicæ filiæ incolumitatem cum precibus flagitavit, vovens sese lampadem argenteam, quæ suis sumptibus in honorem Sanctæ perpetuo arsura esset, in ejusdem sacello appensurum. Hoc facto, multisque fusis precibus, patrocinio Sanctæ fretus, ad palatium suum rediit, et caræ filiæ suæ cubiculum ingressus, eam miraculose plurimum melius se habentem offendit : et reipsa post paucos ab inde dies omni malo libera evasit, et per Dei auxilium sanctæque Sperandeæ patrocinium integram sanitatem perfecte consecuta est.

* di Seti

C

gravi malo liberata;

34 Hinc implendi voti causa, in Sanctæ sacello appensa est argentea lampas, quæ quotidie ardet, semperque ardebit impensis ejusdem illustrissimi domini marchionis, qui coram me notario testibusque infrascriptis consistens, cum juramento, per me ipsi exhibito, hæc omnia vera esse attestatur, et ad gloriam honoremque S. Sperandeæ, Cinguli protectricis, fidem facit. Hæc die 3 Novembris 1648. Super quibus etc. Actum Cinguli in palatio dicti illustrissimi D. marchionis Frederici Silvestri, siti in contr. S. Luciæ, juxta vias undique etc., ibidem præsentibus M. Vincentio Jo. Baptistæ Froppi, et M. Manno quondam Michalangeli Cetoroni de Cingulo, testibus ad hæc etc. Ego Alexander de Bernardis a Cingulo, Auximanæ diœcesis, publicus Apostolica auctoritate notarius, et in archivio Dom. descriptus, de prædictis rogatus, scripsi et publicavi, signoque meo solito munivi requisitus.

35 *Occasione hujus beneficii prædictæ illustrissimæ Magdalenæ de Silvestris collati, pauca ex Horatio Avicenna de illustri illa familia juverit hic annotasse, Is in Monumentis civitatis Cingulanæ pag.* 371 *aliud miraculum cuidam Eurialo Galerani de Silvestris, ex illius Magdalenæ forte majoribus contigisse narrat in hunc modum verbis Italicis :* Prætermittenda mihi non est quædam admodum pia narratio, ne Servorum Dei gloriam debita memoria defraudem. Transmissa ad posteros est cujusdam miraculi memoria supradicto Eurialo (*Galerani Silvestri, ut præmiserat*) facti : huic enim in juvenili ætate, cum communi omnium mœrere et displicentia, de vita periclitanti, quodam mane, dum jam moriturus videbatur, S. Sperandeam ei apparuisse dicunt, dixisseque, ut vitæ suæ integritatem, pietatemque in Deum et beatissimam Virginem, aliosque sanctos patronos servaret augeretque, nec quidquam mali vereretur ; eumdemque paulo post repente ex morbo suo usque adeo convaluisse, ut intra paucas horas meliori, quam umquam alias, sanitate gavisus sit. *Deinde post aliqua idem scriptor subdit, memoratam familiam de Silvestris ejusdem Sanctæ tutelam pie semper ambiisse et ad eum usque diem, quo scribebat, crebro feliciter usam esse. Hinc forsitan didicit Magdalenæ nostræ pater tanta cum fiducia ad eamdem recurrere. Hisce observatis, alterum instrumentum accipe.*

D

occasione hujus alterum miraculum refertur.

E

Pedis pollex postridie resecandus,

36 Domina Spica, uxor Johannis Revelloni de Cingulo, ætatis suæ, ut asseruit, anno 40 circiter, quæ mediatis etc, fidem fecit deposuit et affirmavit, ut infra, videlicet : Noveritis, a viginti annis hoc mense Augusto proxime præterito præcise elapsis, pollicem dexteri pedis mei malo quodam correptum fuisse, cui postquam tum temporis multa remedia, omnia frustra, applicuissem, tandem dominus Sperandini, hujus loci chirurgus dixit, eum resecari oportere, nec aliud superesse remedium. Cumque is vesperi illum resecaturus accessisset, precata sum, ut id in diem crastinum differret. Consensit ipse : ego vero ea nocte me S. Sperandeæ hujus terræ protectrici enixe commendavi ; ac subito mihi visum fuit dicti digiti malum remisisse, et in somnum incidi.

noctu sanatus:

37 Postridie vero mane ecclesiam et corpus ejusdem S. Sperandeæ visitatura, pedes accessi, ibique in multam pene diem morata, deinde meis pariter pedibus domum regressa sum ; et ab eo tempore, a quo mihi digitus non amplius doluit, sed ego semper sana eoque malo libera fui, sanitatem meam benedicto Deo per intercessionem dictæ Sanctæ acceptam retuli. Et ad opportunam interrogationem *(verba notarii sunt)* respondit : Dictum malum ex quadam contusióne ortum fuit ; sed chirurgus mihi aiebat, malum invaluisse ; et tamquam perniciabile curabat. Et perpenso dolore, quo afficiebar, adducta eram, ut digitum resecari permitterem ; sed per Dei sanctæque Sperandeæ gratiam, id, ut dixi, non oportuit. Super quibus etc. Actum Cinguli in domo dictæ dominæ Speciæ et Johannis Revelloni viri, in Q. S. Nicolai, juxta etc., ibidem præsentibus Bernabeo Rubino et Johanne Pulidoro de Cingulo, testibus etc., die dicta, et incontinenti. *Annus aut dies in hoc exemplari nullus apparet, sive quod ad aliquod præcedens instrumentum referendum sit, sive quod notæ illæ casu fuerunt prætermissæ. In Ms. Patris Clementis Sylvestri, jam alias laudato, annum* 1621, *mensemque Augustum adscriptum reperi,*

F

A *reperi, quibus tempus, quo miraculum contigit, exprimi videtur, cumque præsens instrumentum anno post impetratum miraculum vigesimo primo ex supradectis confectum fuerit, ad annum 1642 consequenter referendum erit.*

diuturnus capitis dolor depulsus: 38 Domina Spica supradicta præsentialiter consistens coram etc., ut supra etc. meditatis etc., affirmavit: Alia vice, abhinc 18 circiter annis, a proximo Natali Domini nostri completis, cum dolore capitis et exigua febri graviter laboralem, nec, quia prægnans eram, remedia experiri liceret, jamque quinque continuis mensibus dormire non potuissem, suasit mihi domina Victoria Caballini, ut S. Sperandeæ cervical adferri curarem; ego vero, illius Sanctæ studiosa, cervical extemplo quæri jussi, quod cum mox allatum fuisset, caput in eo reclinavi, et obdormivi, cessavitque subito dolor et plane libera evasi, Deo benedictæque S. Sperandeæ de accepto beneficio gratias agens. Super quibus etc. Actum ubi, et præsentibus, quibus supra testibus.

cœcæ 39 In Dei nomine. Anno, die dicta etc. Coram supradictis *(vel* subscriptis, *dubia enim vox est et contracta)* adm. R. R. PP. vicario foraneo et priore S. Dom., nobisque etc., præsentialiter con-B stituta domina Camilla, uxor Sanctis Sanctutii de villa Momodiolo, Communis Cinguli, quæ mediatis etc. deposuit et affirmavit: Noveritis, mihi ipso die S. Mariæ Augusti (*id est festo assumptionis B. Mariæ Virginis, quod in diem* 15 *mensis Augusti incidit*) anni elapsi 1640 unius oculi visum cœpisse deficere; die autem S. Mariæ Septembris (*hujus mensis die* 8, *quo ejusdem sanctissimæ Virginis Nativitas recolitur*) eodem anno etiam alterius oculi lumen deficere cœpisse, meque brevi penitus excæcatam fuisse, ita ut nihil plane viderem. Quæ oculorum orbitas tres menses duravit, intra quod tempus, duce quadam parvula filia mea, aliquoties per Cingulum incessi, ut medicum ac chirurgum consulerem, an salubre aliquod remedium mihi posset applicari: et unus quidem hoc, alter istud suadebat; verum ego nullum adhibui, eo quod hic mihi consuleret, ut applicarem, ille vero dissuadebat.

visus restitutus: 40 Itaque elapsis in cæcitate, quæ semper perseverabat, dictis tribus mensibus, quodam die ad monasterium S. Sperandeæ, quod foris et vicinum est oppido Cingulano, accessi, egique cum (janitrice, *opinor, quia vox dubia est*) C dicti monasterii, quæ meo malo multum indolere visa, matrem abbatissam accessiit; atque hæc vicem meam plurimum pariter dolens, persuasit mihi, ut me S. Sperandeæ enixe commendarem, dicens, sese oculos meos, nescio qua re ejusdem Sanctæ, attingere velle: (nescio, inquam, an dixerit, velo, an subucula) prout deinde egressa, ut dictas reliquias quæreret, et regressa, eas mihi applicavit coram aliquot monialibus, quæ Pater noster et Ave Maria, aliasque, nescio quas, preces recitabant etc.: ego autem me cum omni humilitate, devotione et fervore dictæ Sanctæ commendavi, vovique, fore ut, si incolumitati restituerer, argenteum oculorum par ibidem offerrem. Post hæc, duce dicta filia mea, domum redii. Vesperi autem, dum prædicta filiola mea lucernam accenderet, per Dei, sanctæque Sperandeæ gratia, vidi luminis splendorem, posteroque mane similiter videre cœpi, et semper proficiens, visum perfecte recuperavi, qui mihi deinceps numquam defuit; et votum solvi: id quod ad Dei, Sanctorumque ejus gloriam cedat, etc. Super quibus etc. Actum Cinguli in ecclesia S. Nicolai, juxta etc., ibidem præsentibus Johanne Pulidoro et Angelo Ricci Joannotii a Cingulo testibus etc. *EX MSS.*

infans tremore capitis liberatur: 41 In Dei nomine amen. Die dicto etc. Domina Piera, uxor Arminii fusarii de Cingulo præsentialiter constituta coram suprascriptis, perill. et adm. R. D. vicario foraneo et adm. R. Patre Priore S. Dom., nobisque etc. mediantibus etc., affirmavit et deposuit, ut infra. Ego vere dicere debeo, jam a septem circiter annis, dum in solemnitate Translationis sacræ domus Lauretanæ supplex agmen Cinguli circumiret, et ego parvulam prolem bimulam in brachiis gestans, spectatrix adstarem, aliquot sclopetorum explosiones factas fuisse, quibus ea proles contremuit, atque exinde ipsi adhæsisse quemdam tremorem, semperque capite sursum ac deorsum nutasse, dum dormiret, oculisque retortis fuisse. Postquam hic tremor et oculorum vitium tribus mensibus perseverasset, eam S. Sperandeæ vovi; cumque eamdem ad prædictæ Sanctæ arcam bis terve deduxissem, sanata est, penitusque liberata, tam dicto tremore, quam retorto visu; et in gratiarum actionem E facem cerеam Santæ obtuli. Super quibus etc. Actum Cinguli in domo mei etc., sita in Q. S. Hieronymi, juxta etc., M. Laurentii, de Cingulo testibus: (*hic nomen unius aut plurium testium omissum est*). Ego Joannes Baptista de Parentibus, notarius rogatus.

febricitanti apparet 42 In Dei nomine amen. Anno Domini 1641, Indictione 9, die vero 7 Novembris... Magister Basilius Rubinus a Cingulo ætatis suæ annorum 80 circiter, ut asseruit, præsentialiter constitutus coram prædictis perill. et adm. R. Patre Joanne Baptista... (*hic aliquid excidit*) Priore sancti Dom. hujus terræ, nobisque notario et testibus etc., mediatibus etc., dixit, deposuit, et affirmavit, ut infra, videlicet: Cum multis abhinc annis (temporis enim præcise non memini) febri laborarem, eoque malo diu conflictatus fuissem, post adhibita nequicquam varia medicamenta, pene ad mortem deductus, facta peccatorum confessione et sanctissimo Viatico refectus, summo cum fervore devotioneque S. Sperandeæ, Cinguli protectrici, me commendavi, eaque de causa presbyterum quemdam, dominum Eusebium Simoncello appellatum, tum temporis monialium dicti monasterii prædictæ F S. Sperandeæ confessarium cum velo ejusdem Sanctæ accersiri curavi; qui confessarius cum advenisset, me velo seu pallio S. Sperandeæ cooperuit, ac deinde velum relaturus abiit, et subito recessit.

et sanat. 43 Mihi vero oculis clausis jacenti, at non dormienti, S. Sperandea apparuit, genua flectens, et versus imaginem B. Mariæ Virginis, supra portam cubiculi, in quo decumbebam, positam, manus conjungens; ac repente disparuit. Ego autem subito convalescere cœpi, et brevi tempore per Dei dictæque Sanctæ beneficium, cui perennes gratias ago, ut dictum est, liber et incolumis evasi. Interrogatus: (*verba notarii sunt*) Quomodo cognovit, sibi dicto tempore apparuisse divam Sperandeam? Respondit: Cognovi, tum mihi apparuisse S. Sperandeam, quia illa, quæ mihi apparuit, vestita erat eo habitu, quo moniales S. Sperandeæ utuntur, ac deinde subito cœpi melius me habere, et sanatus fui, ut supra dixi etc. Tunc super

EX MSS. super quibus etc. Actum Cinguli in apotheca dicti magistri Basilii Rubini extra et prope terram in * Cingulo in Burgo S. Mariæ Majoris, juxta etc., ibidem præsentibus Antonio Maria magistri Clementis et Johannis Ambrosii Pulidori de Cingulo, testibus etc. Ego Johannes Baptista de Parentibus publicus Apostolica auctoritate notarius Cingulanus, Auximanæ diœcesis, et ad præsentia per dictum D. Vicarium foraneum deputatus de præmissis rogatus, me subscripsi et publicavi, in fidem requisitus.

* in *abundat*

§ IV. Reliqua miracula, seu beneficia per ejusdem Sanctæ invocationem, eodem seculo collata.

Puer fistula afflictus,

Q*uæ supersunt instrumenta, eodem ut priora modo, Italice scilicet, conscripta; Latineque a notariis subscripta sunt. Horum primum, quod* B *subdo, Romæ confectum fuit, estque hujusmodi :* Ego Margarita Maccaria Zitti Romana præsenti instrumento in veritate depono, et ex voto B. Sperandeæ Cingulanæ nuncupato testificor, quomodo ego, dum in dicto loco cum Felice Antonio Zitti, nepote meo, septem annorum puero, versarer, isque in sinistro clune fistulam pateretur, de cujus sanatione chirurgi medicique desperabant, cum ad dictæ Beatæ sepulcrum conduxerim, eidemque eum voverim, ut ipsa illius sanitatem liberationemque ab hujusmodi malo incurabili apud Deum impetraret : Ab eo die puer melius se habere cœpit, et brevi tempore penitus convaluit, et sanatus est, acsi tam periculoso gravique malo numquam fuisset correptus,

per Sanctæ

45 Quare ego hanc tantam Beatæ gratiam pro evidenti miraculo, a Domino Deo per ejusdem sanctam intercessionem obtento, agnoscens, hoc instrumento attestor, et in fidem veritatis præsenti subscripsi manu propria, coram infrascriptis notario et testibus, quem etiam volo meum juramentum de iis, quæ testata sum, excipere, ad honorem et gloriam Dei, beatæque Sperandeæ exaltationem, quam humillime C precor, ut mea meæque familiæ patrona et protectrix perpetuo esse dignetur. Ego Margarita Zitti depono et affirmo hæc supradicta manu propria. *Hucusque ipsa Italice, quæ vero subduntur, notarii verba sunt, Latine exarata.*

invocationem

46 In nomine Domini amen. Præsenti publico instrumento cunctis ubique pateat evidenter, et sit notum, quod anno a Nativitate ejusdem D. N. Jesu Christi 1644, Indictione 12, die vero 22 mensis Januarii, Pontificatus autem sanctissimi in eodem Christo Patris et D. N. D. Urbani, divina Providentia Papæ VIII, anno ejus 21. In mei notarii publici, testimoniumque * infrascriptorum, ad hæc omnia et singula supradicta vocatorum, habitorum atque rogatorum, præsentia, præsens et præsentialiter constituta, requisita per me D. Margarita Maccaria de Zittis Romana, mihi cognita, sponte etc., ac omni meliori modo etc., mediantibus etc., recognovit et recognoscit rectam ejus manum, litteras, caracteres et subscriptionem in forma, omniaque et singula, in præsenti folio contenta et expressa, vera fuisse et esse dixit et declaravit et affirmavit etc., sicque tactis etc. juravit. D

* testiumque

liberatur.

47 Super quibus omnibus et singulis præmissis petitum fuit a me notario publico infrascripto, de prædictis rogato, ut unum vel plura, publicum seu publica, instrumentum vel instrumenta conficerem, atque traderem, non mutata tamen veritatis substantia, prout opus fuerit, et requisitus ero. Actum Romæ in Reg. Arenulæ et domi dictæ D. Margharitæ, præsentibus.., D. Petro Valletto, filio quondam Jo. Matthei de Settia, et D. Mariano Manente, filio quondam Leonardi de Abbatia S. Salvatoris, testibus ad omnia et singula vocatis, habitis..., atque rogatis. Ego Dominicus Scoppius, Sabinus et civis Romanus, præsens instrum. causarum curiæ Capitolin. notarius, de præmissis rogatus, præsens instrum. subscripsi et publicavi requisitus, omnia etc. *Hisce denique additur et aliud instrumentum, quo de fide et legitima auctoritate Scoppii constat, verum minime necesse duxi illud hic etiam transcribere, ideoque ad alia progredior.*

Puerperio laboranti succurrit :

48 *Ultimum, quod restat, Ms. varia miracula vel beneficia continet, ex aliquo ut opinor, Diario descripta ; sed a quo illud ad nos pervenerit, non apparet, nec ullum præfert titulum, unde nonnulla mihi suspicio est, ne qua ejus pars nobis perierit. Utut est, ex Italico Latine accipe :* Mense E Februario anni 1638 domina Lucretia Leonardi Veronensis, post puerperium gravissime decumbens, medicis de ipsius salute desperantibus, vovit S. Sperandeam invisere eoque tabulam deferre : et dicta domina eo pacto liberata, venit Cingulum dictam Sanctam invisura, debitasque gratias egit, et memoratum votum, sive tabulam appendit. *Tabula, cujus hic mentio fit, pictura haud dubie fuit, quæ per modum anathematis et in accepti beneficii monumentum appendebatur.*

mala crurum abigit, item parturienti subvenit ;

49 Mense Junio anni 1638 Dominica Tercirola Veronæ tres annos continuos utroque crure laboraverat, cum a medicis derelicta, ad S. Sperandeæ patrocinium recurrens, libera et incolumis evasit. Veronæ mense Octobri anno 1638 Margaritæ Malpiera crus alterum incurabili malo affectum erat, suaserantque medici, ut illud resecari pateretur : at ipsa votum S. Sperandeæ nuncupavit, et liberata fuit, dictæque Sanctæ argenteum anathema misit. Veronæ die 24 Februarii 1642 domina Angela Ratis prolem eniti non valens, et ex dolorum acerbitate moribunda, cum S. Sperandeam invocasset, seque ejusdem precibus F commendasset, retulit, eam a se illo tempore nigra indutam veste conspectam fuisse ; ac mox masculam prolem edidit.

febricitantem sanat ;

50 Dominus Lucas Antonius Squarcia duo miracula verbis infrascriptis narravit : Ego Lucas Antonius Squarcia in veritate attestor, et fidem facio, qualiter anno 1642, cum Laura, filia mea, ex febri gravissime ægrotaret, ita ut jam ad extrema sine ulla spe salutis, de qua medici desperabant, adducta esset, ego et domina Cleofa, uxor mea, advertentes humana auxilia non sufficere, ad divina repente recurrerimus. Et quia infinitæ gratiæ et miracula, quæ Dominus Deus meus per merita et intercessionem B. Sperandeæ Cinguli, diœcesis Auximanæ, continuo operatur, ad nostram notitiam pervenerant, nuncupato voto eam ejusdem patrocinio commendavimus, per quod eadem filiola mea pristinam sanitatem ex divina misericordia deinde recuperavit

A recuperavit, et post hæc sacrum dictæ Beatæ corpus, debitas agendi gratias ergo, veneratura accessit.

contracta membra restituit: 51 Denique anno 1643, mense Decembri, catarrhus me corripuit, ex eoque, cum arthritidis genus esset, attractus evaseram et a medio corpore deorsum percussus. Cumque nullum malo meo remedium reperirem, denuo ad opem et intercessionem B. Sperandeæ recurri, secundamque a Domino Deo gratiam obtinui; quippe velut unico momento pristinæ sanitati restitutus fui, ac propterea cum universa mea familia ad debitas prædictæ B. Sperandeæ agendas gratias, gloriosum ejus corpus invisurus et veneraturus properavi. *Qui Ms. nostrum exoravit, ad fidem faciendam sequentia hic observavit*: De supradictis duobus miraculis exstat instrumentum publicum a domino Joanne Baptista Casali notario die 10 Januarii 1646 Laureti conscriptum. *Deinde sequitur alterius de eodem argumento testimonium his verbis Italice conceptum:* Et ego Marcus Antonius Mazzalvelli, in præsentiarum monialium S. Sperandeæ confessarius, præsens fui, dum dictus dominus Lucas Antonius cum familia sua gratias acturus venit, vidique eum B præ tenero affectu lacrymantem.

item alteri febrim eximit. 52 Anno 1644, mense Novembri, Fabius Joannis Jacobi Rocchetta Cingulanus ex febri gravissime decumbens, et desperata jam salute, beatissimæ Virginis Mariæ, sanctæque Sperandeæ patrocinium implorans, desiderata sanitate gavisus est. Hic voverat, se, dum Cingulum reversurus esset, tabulam *(seu picturam miraculi testem)* ad Sanctam delaturum: reversus est, et tabulam attulit, meritasque Sanctæ gratias egit.

Joannes Casimirus de Polonia, 53 *Superest unum beneficium Joanni Casimiro, Sigismundi III Poloniæ regis ex Constantia Austriaca filio, tum temporis Societatis Jesu Religioso, deinde vero S. R. E. Cardinali, ac denique post Vladislai fratris sui obitum Poloniæ regi, collatum, ejusdemque jam Cardinalis testimonio confirmatum. Porro instrumentum nostrum, partim denuo Latine, partim Italice scriptum, est hujusmodi.* In Dei nomine amen. Hæc est copia, exemplum, sive transumptum, cujusvis fidei factæ a Serenissimo Cardinali et principe Polloniæ et Sueciæ de quadam gratia recepta a S. Sperandia, Cinguli existentis, in manibus admodum reverendæ Matris, dominæ Agnetis C de Simonettis, ad præsens abbatissæ venerabilis monasterii ejusdem S. Sperandiæ, et mihi notario infrascripto traditæ ad effectum in præsenti libro registrandi.

e Societate Jesu, 54 Cujus quidem fidei tenor talis est; videlicet: Cum Pater Joannes Casimirus tum Societatis Jesu, nunc serenissimus Cardinalis et princeps de Polonia et Suecia, mense Augusto anni 1645 diuturna periculosaque infirmitate in villa S. Hieronymi, sacræ Domus Lauretanæ loco, detineretur, ei a domina Delia Maria Silvestri velum S. Sperandeæ Cingulo missum est, quo cum inter varias ad Sanctam preces coopertus fuisset, decrevissetque, si sanitati restitueretur, ad sacrum ejus sepulcrum, ibidem sanctissima Eucharistia reficiendus, meritasque Sanctæ grates persoluturus accedere, sua Celsitudo præter omnem spem ac medicorum exspectationem febri, qua tribus mensibus sine ulla umquam cessatione laboraverat, intra paucos dies liberata fuit. *EX MSS.*

55 Propterea, ut promiserat, die 29 Septembris ejusdem anni 1645 Cingulum veniens, Missam audiit et ad dictæ S. Sperandeæ sepulcrum sanctissimo Sacramento refectus est, solatioque et admiratione repletus fuit, dum sacrum illud (S. Sperandeæ) corpus integrum, tenerumque ac molle spectaret. Et in hujus rei fidem sua Celsitudo hac die 24 Octobris anni 1646 hoc præsens instrumentum manu propria subscripsit et suo sigillo munivit. J. C. P. Cardinalis de Polonia. Omisso sigillo, loco † cujus. Quam quidem copiam ego Alexander de Bernardis a Cingulo, Auximanæ diœcesis publicus Apostolica auctoritate notarius in archivio Romanæ curiæ descriptus, et ad præsens ejusdem terræ Cinguli notarius E for., ex suo proprio originali de verbo ad verbum extruxi et transumptavi, et collatione facta, cum eo concordare inveni. Ideo scripsi et publicavi, signoque meo solito munivi requisitus sub hac die 11 mensis Januarii 1647. *febri liberatus.*

56 *Hæc sunt, quæ de sanctæ abbatissæ Sperandeæ miraculis ad hunc diem seposita reperi. Mirabitur forsitan lector, nulla, quæ seculis inter 13 et 14 mediis contigere, ad Majores meos transmissa esse; neque enim satis verisimile est, nulla toto illo annorum spatio contigisse. Nescio, an hic temporum iniquitatem, an scribentium negligentiam ac incuriam accusem: si tamen legitimus Sanctæ cultus ante seculum* XVII *in dubium revocatus fuisset, vix dubito, quin plura miracula scriptis mandanda fuissent; nam uti seculo* XIII *pro stabiliendo Sanctæ cultu ea diligenter collecta fuerunt, ita eodem feliciter vindicato, seculo* XVII *accuratius conscripta videmus.* *Quædam circa Sanctæ miracula*

57 *Ceterum non dubitamus, quin præter ea, quæ dedimus, alia forte etiam plura variis collata sint: etenim P. Henricus Lindanus Societatis Jesu, in epistola anno 1649 ad Majores meos Laureto data scribit, argentea anathemata pro acceptis beneficiis in Sanctæ sacello ad mille et quingenta oblata esse, cereorum quoque ingentem copiam, tabulas vero beneficiorum testes sine numero conspici. Addit ad sacrum ejusdem Virginis corpus venerandum sæpe a Prælatis ac peregrinis fere indies accurri, ac singulis septimanis Missas in ejus honorem votivas septem vel octo passim celebrari; quæ omnia sane et celebrem Sanctæ cultum, et beneficum ejusdem erga miseros animum manifestant.* *cultumque observantur.* F

INDEX HISTORICUS

AD TOMUM III SEPTEMBRIS

A

Aubenton

B

Benedictus

C

D

† Dominicus

E

Emmo

F

† Faustus

I

Juvenalis

M

N

O

P

S

Stilico

V

† Ursus

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

B

C

Crispiniense

Faventia

G

Limania,

N

Sebastia.

T

Torrisos.

V

Vitiliagus,

INDEX ONOMASTICUS

A

B

C

Curiali

P

Q

R

S

T

V

INDEX MORALIS

A

C

D

L

M

Q

R

S

Solis

Z

FINIS.

SAINT-QUENTIN. — IMPRIMERIE JULES MOUREAU, PLACE DE L'HOTEL-DE-VILLE, 7.

